

D

d littera quarta alphabeti Latini. *v. et delta.* 1 gener.: ERMENR. ad Grim. 13 p. 548,7 pro z d et i scribebant Romani, ut 'baptidio, ymnidio, prophetidio'. 2 mus.: **a** ad sonos significandos (de re v. H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil. 121967. p. 125^b et vol. I. p. 1,2): ALIA MUSICA 108 p. 190 concluditur ... eius (quinti tropi) forma diapente, quod est y ad i, addito enarmonio, quod est y ad DD. ODO ARET. ton. A 5 quinta ... differentia sumitur tonus parmenus, ... chorda vero Asel et scemata d. Ps. ODO CLUN. dial. 2 p. 253^b a prima A similiter per quatuor divide (sc. monochordum), et pro voce quarta D litteram scribe. GUIDO ARET. microl. 2,4 sequuntur septem ... litterae graves ideoque maioribus litteris insignitae hoc modo: A.B.C.D.E.F.G. HERM. AUGIENS. mus. p. 48,37 quaedam D biformitas potest notari, quia et altissima est primae (speciei) et gravissima quartae (sim. p. 59,33). persaepe. meton. in mensura cymbalorum: THEOPH. sched. 3,86 p. 158,28 det artifex tantum cerae D litterae, quantum est in summa a, et mediam eius partem. **b** ad mensuram monochordi instituendam: SCHOL. enchir. 3,539 tollam quartam partem AZ spatii et respondet DZ diatessaron. 544sq. *ibid.* al. **c** de littera significativa neumatibus addita (de re v. vol. I. p. 1,19): NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 35 D, ut deprimatur, demonstrat. 3 math.: **a** de numeris: CARM. de litt. 5 alpha D et compar duo et tria nomina portat; CCCCC. 17 Q sicut D sequitur numerum similemque tenendo; CCCCC. *adde:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,42 de nomine Adam: ... in numero ... Graecorum a unum, d quatuor ... significat. **b** de litteris distinctiones abaci designantibus: GERB. epist. math. I 7 bene quidem intellexisti de numero D, quomodo se ipsum metiatur eqs. MATHEM. var. Bubnov p. 288,3 cur per omnem tabulam abaci omnes eadem superscribantur litterae M, C, D, S. p. 288,13sq. litterae tres, videlicet S, D, C, quae primis linearum spatiolis annotantur, simpliciter habitudinem calculoriae designant quantitatis, id est S singularem, D decenum, C centenum significant quantitatem. ***da praep.** (cf. ital. da a de ab; v. J. Svennung, ALMA 21. 1949. p. 55sq.) struct.: fere c. abl. c. nom.: p. 2,9. 26. cf. 2,14sq. c. gen. (abund.): p. 2,17. c. acc.: l. 45. p. 2,24. seq. adv.: l. 49. 50. pendet ab adv.: l. 46. **ab, de, ex - von** (... her), aus: 1 de loco: **a** de motu: LEG. Lang. p. 192,23 (a. 745/46) con venerent missi da Romo. CHRON. Ven. Alt. p. 172,10 venientibus ducibus de (da var. l.) littus Vignola. **b** de distantia, situ: **a** in univ.: HUGEB. Willib. 4 p. 92,28 cum ... venerunt ascetes cum sociis usque ad urbem da Teratinam in oriente. CHART. Ital. Ficker 27 p. 35,11 non multum longe da castro, quod dicitur Vico Baroni (sim. p. 36,8). DIPL. Karoli M. 254 p. 366,2 (spur.) in via, qui da Bucina pergit ad portum. **β** in descriptione terminorum: CHART. Bund. 24 (a. 769/813) conf~~in~~at^r ager da supra in Via mediana, da subtus medium in sancti Iohannis eqs. 27 confinat pratum de supra in Theodoranes, dabtus (i. da subtus) in sancti Petri. CHART. Sangall. A 224 confinat da una parte presbiter Ioannis et da alia parte Lubucio (DIPL. Heinr. II. 287 p. 343,22 da secunda p. saepius). BENED. ANDR. chron. p. 170,10 da via domnica usque ad flubium. al. spectat ad plagam caeli: DIPL. Karolom. (II.) 23 p. 319,24 finis de medio die ..., da mane fluvius Parma, de occidente eqs. DIPL. Heinr. III. 316

ab aquilone silva ..., da szera aquaria. CHART. Bund. 201 coret ei (silvae) da mane tuo (i. e. terra tua) ..., da sera rio corente (cod.; corotte ed. false). 354 p. 263,26 curtim ... iuxta montem sitam ..., ab oriente in sancto Genuino, da cumbens, (i. ab occidente) in eodem (sim. p. 263,34. 355^b [dacumbens ed. omnibus his locis et in ind., sed cf. 354 p. 263,30 ab occidente ..., ab oriente]. cf. p. 32,34). 2 de origine, statu pertinendi (de possessione: p. 2,17): **a** in univ.: ANDR. BERG. hist. 9 multi ... da eius (Hupert) pars interempti sunt. CHART. Ital. Ficker 29 p. 40,30 quas (res) ego mecum da meis parentes in Venetias adduxi. *ibid.* al. **b** in cognomentis: DIPL. Heinr. II. 284 p. 336,28 castellum da Bosco. OTTO MOR. hist. p. 40,1 dominus Ardicio da Rivoltella et dominus Otto da (de var. l.) Brixia Laude. DIPL. Frid. I. 660 p. 168,31sq. comes Enricus da Dexe et Conradus da le Maze et comes Florentius da Ollande ... iuraverunt. CHART. Bund. 413 terra plativa iacens in montium da sancti Remedii. al. 3 de acceptione: LEG. Lang. p. 181,28 (post 733) oc precipimus, ut nullus presumat nec da servo nec da aldione nostro aliquid emere. 4 de separatione: CHART. Sangall. A 9 (a. 744) si quis ... contra hunc factu ... inronpere voluerit, sead (i. sit) escomunicados da sancta aecllesia. LEX Raet. Cur. 2,23 ipsa uxor da marito suo nec ipsi infantes non separentur. LIUTPR. hist. 13 excommunico vos da Deum omnipotentem. 5 de auctore: CHART. Bund. 140 (a. 975) ego ... cancelarius rogitus da Vigilio anc cartam scripsi. *adde:* DIPL. Heinr. II. 299 p. 370,27 da mea nec pars publice non contradico. 6 de materia: THADD. FLORENT. cons. 124, 25 habeat (sc. colicus) unum cervicale da pluma nova. cf. *davante, *deab. [dabatus v. 1. clavo. *adde ad vol. II. p. 696,41sqq.*: GLOSS. II 246,60 St.-S. dabatis kistorchenen.] dabibus v. daps. dabiis v. do. *dabilis, -e. (dare) currens, usualis - gültig, gebräuchlich, gang und gäbe: CHART. Westph. IV 157 p. 105,13 (a. 1225) ecclesie ... duodecim solidos denariorum gravis monete et -is ... promisit comes exsolvendos. cf. dapsilis p. 24,71sq. *dabrastobus v. *daurastuva. dabsilis v. dapsilis. dabsisum, daptisus v. thapsia. *dabtus v. *da p. 1,51. dac(c)io v. datio. *dachya, *dacia v. *datium. *dacita, *dacitum v. *daticum. *dacium v. *datium. *dacora v. *decora. *Niederer* *dacris subst. (δάκρυον) resina - Harz: RECEPT. Lauresh. 5,1,36 dacris acrimonum siccis δ VII. dacrydium (dea-, dia-, -agr-, -rid- sim.), -i n. (δάκρυδιον) form.: nom. -ion: GLOSS. III 522,28 St.-S. ?gen. -u: l. 51. *sucus scammoniae - Saft aus der Wurzel der Purgierwinde:* AESCULAPIUS 35 p. 55,10 ventrem purgari convenit ex catarticis ..., id est euforbio ..., diagridio ex aequo tritis dato 3 IIII. RECEPT. Lauresh. 4,71 costo silquas IIII, deagridio 9 I. ANTIDOT. Sangall. p. 78,13 recipit ... species haec: ... -idio I X, eleboro I X. ANTIDOT. Bamb. 11 recipit hec: ... diacridio, mastic. GLOSS. Roger. III 135 (adn. marg.) ad lapidem frangendum ... dyagridii ana 3 I, aloë 3 I. saepe. cf. acridium. dactalus v. dactylus. [dacterum, dacterium v. elaterium: TRACT. de aegr. cur. p. 240,28. p. 240,40.] dactil(l)- v. dactyl-. dactivus v. dativus.

dactulus v. dactylus. **dactus** v. do.
dactylicus (-til-), -a, -um. (δακτυλικός) 1 adi.: a metr. i. q. (praecipue) ex dactylis constans – (vorwiegend) aus Daktylen bestehend, daktylisch: ALDH. ad Acirc. 6 -ilici (-i var. l.) ex a m e t r i regulae (10 p. 94,13. *ibid.* saepe). BONIF. (?) metr. 129 m e t r a -a principalia sunt (WANDALB. ad Otric. p. 570,17. saepe. v. et l. 49). CARM. ad Ludow. 1,3 (MGPoet. IV p. 924) -ilicis librum quem feci versibus istum. HUCBALD. carm. 1 prol. 30 taceant si forte Camenae -ilicae. METELL. Quir. 51^{ut}. metrum uno versu phallescium, altero dimetrum -ilicum archiloicum ex duobus dactylis, duobus trocheis. *persaepe*. b natur. i. q. ad caryotam pertinens – Dattel (alleg.): ALCUIN. epist. 258 ex qua (sede apostolica) palma pietatis -ilico florens fructu crescere debuit. 2 subst. masc.: a versus dactylicus – daktylischer Vers: COLUMB. epist. 10,146 floridiora -ilicorum (doctiloquorum var. l.) carmina. b caryota, dactylus – Dattel: ΕΚΚΕΗ. IV. bened. II 182 assit -ilicis palmarum crux sacra grossis.

***dactylinus**, -a, -um. ex fructibus palmarum confectus – aus Datteln hergestellt: CONSTANT. AFRIC. theor. 5,100 vinum est . . . quoddam de passis factum aut mellitum aut -um.

***dactylius** (-til-), -i m. vel ***dactylium**, -i n. (δακτύλιος) 1 anus – After: PAUL. AEGIN. cur. 231^{capit.} edricon optimum ad -ilii (schol.: id est ani; 3,59,7 τοῦ δακτυλίου) flegmones et eminentias. *ibid.* al. 2 ulcus quoddam concavum – ein ringförmiges Geschwür: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,24 p. 39^{tr} sunt et quaedam (passiones) pedibus attinentes, sicut elephantia, varices et vulnera, que vocantur -a. p. 39a^v -a in crure nascuntur, et est vulnus concavum atque perforans rotundum et manducans circumstantia.

dactylosa (-til-), -ae f. paeonia – Pfingstrose (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 500): SUMM. Heinr. B 2,325 paeonia vel rosa fatuina vel consognio vel penteborina vel -ilosa beonia (cf. Isid. orig. 17,9,48). HILDEG. caus. 3 p. 177,31 cum indigesti cibi in stomacho hominis . . . coagulantur, . . . ille -ilosam accipiat. p. 178,17 -ilosa calore suo stomachum confortat.

dactylus (dat(t)-, -tal-, -til(l)-, -tul- sim.), -i m. (f. l. 54. adde TRACT. de caus. mul. 12) (δακτύλος) form.: sing.: gen.: -is: RECEPT. Sangall. I 104. -u: ANTIDOT. Augiens. p. 45,16. plur.: acc.: -es: l. 54. -us: l. 53. abl. -ibus: l. 56. de etymologia: l. 60.

1 metr. i. q. pes ex una longa et duabus brevibus syllabis formatus – Versfuß aus einer langen und zwei kurzen Silben, 'Daktylus': COLUMB. epist. 10,131 semper ut unus ordine certo -ilus isthic incipiat pes. PAUL. DIAC. carm. 20,6 'desine', si dicam, -ilus unus erit. GLOSS. I 214,11 St.-S. -ilos foaz mere III. RHYTHM. 107,11 tolle tibi, pater sancte, -os et syllabas. CONR. HIRS. dial. 115 sunt . . . metrorum plura genera, dicta vel a pedibus ut a -tilo dactilicum, aut eqs. ALBERT. M. Iob prol. p. 10,11 sicut spondeus et -us non earundem sunt syllabarum, sed temporum. *persaepe*. 2 natur.: a fructus palmae, caryota – Dattel (?usu attrib.: l. 58): FORM. Marculfi 1,11 iubemus, ut . . . umanitas ministretur, hoc est: . . . -alus (-olas, -alos, -iles var. l.) tantos, pestacias tantas. PAUL. DIAC. Lang. 3,1 qui (vir Dei) . . . solo pane in cibo cum paucis -ulis (-ilis, -alis, -ilibus var. l.) utebatur. ANTIDOT. Glasg. p. 129,42 haec omnia pulvera facta . . . in -alu datum in angustia et contractionem toraci egri dissolvit. SUMM. Heinr. A 4,25 -ili botri langedruben. B 2,183. ALBERT. M. veget. 6,173 nucleus . . . palmae est intra substantiam carnosam, quae vocatur -ilus, eo quod habet figuram digiti; digitus enim graece dactilon vocatur. *persaepe*. meton. i. q. palma – Dattelpalme: SUMM. Heinr. A 4,159 -ilus dahtilboum. ALBERT. AQUENS. hist. 7,42 nichil alimoniae praeter fructum -orum repperunt milites. b species quaedam gemmae – eine Edelsteinart: AETHICUS p. 217,8 sfalangus itaque venenatus gignit Creta et lapidem itheum -alum (tactalum var. l.; ex Isid. orig. 16,15,12). c per confusionem c. didymus i. q. plantago – Wegerich (Plantago media L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 836): GLOSS. III 528,29 St.-S. -ili hasinore (cf. notam ed.).

[dacumbens v. *da p. 2,4.] ***dacya** v. *datium.

daderia v. dataria. **dado** v. dato.

***dadsisa**, -ae f. (cf. theod. vet. sisu [Ahd. GlWb. p. 527^b]) nenia (pagana) – (heidnischer) Totengesang: CAPIT. reg. Franc. 108,2 de sacrilegio super defunctos, id est -as.

daecursus v. 1. decursus.

5 **daedaleus** (de-, -lius), -a, -um. (δαίδαλεος) 1 artificiosus – kunstvoll: ECBASIS capt. 924 desere de-i . . . limina tecti (cf. Sedul. carm. pasch. 1,43). 2 versutus, dolosus, astutus – verschlagen, listig, schlau: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,60 de-iae Veneris incesta lampade tacte coeperunt puellae . . . celebrare lupanar. YSENGRIMUS 1,278 de-ia (de-ia D) fallax implicat vulpes arte chaos.

daedalicus (de-), -a, -um. artificiosus – kunstvoll: IOH. VEN. chron. p. 169,15 inter cetera decoritatis opera de-o instrumento capellam construere fecit dux.

15 ***daedalogus**, -a, -um. (daedalus et logus) facundus – redegewandt, beredt: GESTA Bereng. 1,246 doctiloquos (gloss.: de-os) agit ille (Wido) viros.

daedalus (de-, dedelus, didolus), -a, -um. (δαίδαλος) 1 adi. i. q. artificiose formatus – kunstvoll gestaltet: AETHICUS p. 202,6 praemia saffica, quae didola annet materia. WALAHFR. Mamm. 4,3 struit antra magis quam -a (dedela P) celsis tecta tholis (IOH. SCOT. carm. 9,90; cf. Verg. georg. 4,179). 2 subst. masc. (fem.: l. 27) i. q. homo ingeniosus, artifex – begabter Mensch, Künstler(in): AETHICUS p. 213,5 pro didalidis idiota laudatur. GLOSS. I 100,12 St.-S. de-us smaidar. VITA Liutb. 6 in tantum . . . capax ingenii fuerat, ut diversarum artium . . . veluti -a diffamabatur.

daemon (de-, doe-), -onis m. (f. l. 46) (δαίμων) script.: daim-: l. 39. dom-: VITA Emm. 7 (var. l.). form.: sing. nom.: -na: VITA Landel. Laub. 211. -nus: BOTAN. Sangall. 5 praef. plur.: gen. -ium: HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,38. FORM. epist. IV 3 p. 530,3. acc. -as: l. 57. al. metr.: dē-: l. 48. adde CARM. de conv. Saxon. 33 (NachrGött. 1985/I. p. 63; a. 777). -mōn: THEODULF. carm. 45,49. al. -mōn-: VITA 35 Erasmi 99.

I diabolus, spiritus malus, immundus – Teufel, Dämon, böser, unreiner Geist (de etymologia: CHRIST. STAB. Matth. 34 p. 1366^A -es . . . dicti graece quasi demnas, id est periti. THIETM. chron. 1,24 p. 30,29 daimon, id est omnia sciens. al.; loci spectant ad Isid. orig. 8,11,15): A de satana eiusque satellitibus: 1 in univ.: IONAS BOB. Columb. 2,15 p. 266,13 terribilibus -um aspectibus territa est genitrix. BONIF. carm. 1,310 impia . . . sum (sc. Invidia) filia -is atri (ERMOLD. Ludow. 4,63. *saepius*). WETT. Gall. 12 apparuerunt ei duo demonia in mulierum specie, nuda ad litus stantes . . . sanctus . . . ait: Domine . . . iube has (hos) WALAHFR. Gall. 1,112 de-es recedere . . .; de-es in fugam versae sunt. LIUTPR. antap. 5,24 (carm.) ne patiari, precor, de-is me fraude perire. FROUM. carm. 36,13 non tamen extinctos includit tartara doemon. RI- 50 TUALE Flor. p. 117,11 nequissime satana, . . . de-um magister: quid stas eqs. ALBERT. M. sent. 4,21,9^{capit.} an animae in purgatorio puniuntur per -es. *persaepe*. in interpretatione alleg.: RADBERT. Matth. 4,1699 'fures', de-um scilicet multitudo. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 387,7 'qui fudit in falsis pascit ventos', id est -es (Vet. Lat. prov. 9,12 [Aug. c. Cresc. 3,9,9]). HERIG. Ursm. 1,457 Philistea . . . potenter agmina prosternens Samson, que de-as accipiendum mystice censemus. ALEX. MIN. apoc. 16,13 p. 345,9 per ranas designantur -es. al. 2 per compar. de hominibus: ALBERT. METT. div. temp. 2,23 scripta ipsius apostate: . . . quem filium hominis pretermisit Ezechiel, num Petrum et Iohannem . . . et alios -es, quos sanctos vocatis? HUMB. Sim. 2,12 p. 152,9sq. quos (haereticos) . . . quasi -es accipimus, quia, quamvis natura homines sint, tamen captivando fideles populos vitio suo -es sunt. HUGO TRIMB. sols. epil. 245 reor, quod non homines iure nominentur filii, sed incarnati -es pocius vocentur. 3 in nominibus: a lapidum: MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380^C lithodaemon lapis -is dicitur vel ideo, quia est nigri coloris, vel ideo, quia in lacu, ubi Sodoma et Gomorra perierunt, invenitur (sim. GLOSS. Salern. p. 7^b,2). 70 ALBERT. M. miner. 2,2,4 p. 34^b,23sq. diamon: fertur . . . quidam lapis -is vocari, lapis bicolor ut arcus -is, qui iris vocatur. b plantae: fuga -is i. q. hypericum – Johanniskraut, 'Teu-

[Lawo/Gansweidt]

felsflucht' (cf. Marzell, *Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 939sqq.*): ALPHITA I p. 294,26 (cod. B) hypericon herba de-is fuga, herba s. Iohannis idem, herba perforata *eqs.* II p. 68,25. *ibid. al.* B *de deis paganis*: CAPIT. reg. Franc. 2 ubicumque fuerint simulacra constructa vel idola -i dedicata. PIRMIN. (?) scar. 5 homines in ipsa (*lege*) prevaricati sunt et postmodum ad idolis et culturis de-um reversi (*sim.* WILLIB. Bonif. 6 p. 29,7. *al.*). WALAHFR. exord. 1 p. 476,1 paganos ... templa fecisse diis suis vel potius -bus seductoribus suis ... agnoscimus (RIMB. Anscar. 19 p. 42,5. *al.*). COSMAS chron. 3,1 p. 161,14 villani adhuc semipagani ... mactabant victimas et de-bus immolabant. *persaepe. v. et vol. I. p. 840,59.*

II *genius* – *Geist(wesen)*: ALBERT. M. anim. 1,2,6 p. 32,28 ab antiquo Trismegisto et Socrate postea ... asseritur, quod ... dii incorporei existentes, quos angelos vel -es vocant. 2,1,10 p. 79,70 propter quosdam dicentes quaedam intellectualia animalia esse -es regionem lucis in aere habitantes. somn. 3,1,8 p. 187^b,27 dicunt *philosophi* ... somnia animarum esse per substantias, quae -es ab eis vocantur. *ibid. al. cf. p. 7,24. numen* – *Gott(heit)*: ALBERT. M. meteor. 3,4,6 p. 672^a,32 aliquando dicitur *iris* arcus -is, quia '-n' graece multa significat *eqs. v. et p. 4,71. vol. I. p. 909,70. 910,2.*

daemoniacus v. *daemoniacus*.

daemoniacus (de-, doe-), -a, -um. *script.*: dom-: l. 54. -ag(us): l. 54. *metr.* -āc(us): l. 57. *adde* ALCUIN. *carm.* 1,731. *usu subst.*: l. 61. 62. 63. 65. 67. 68. 71.

1 *ad daemonem pertinens, diabolicus* – *dämonisch, teuflisch, Teufels-*: a *in univ.*: ALCUIN. Willibr. 1,22^{capit.} (MG Mer. VII p. 115,24) quomodo domum ... a -a (doemonicata 3a) liberavit inlusione (*sim.* RITUALE Flor. p. 127,19). PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,25,23 non servi facti de-ae dominationis. ANSELM. BIS. rhet. praef. p. 104,14 homines ... solitariam ... vitam, dum norunt non heremiticam, murmurant de-am. OTTO FRISING. chron. 4,1 p. 184,23 precantationibus de-a arte compositis. *al.* b *spectat ad gentilitatem*: HRABAN. hom. II 119 p. 371^B qui (*populus gentilis*) ... -is delusus doctrinis idola pro Deo colebat. HUCBALD. Leb. 13 p. 889^D talia beato viro ... praeconante illi (*Saxones*) -o bacchantes spiritu pleni furoris et insaniae perstreptunt. THIETM. chron. 3,17 vice Christi ... varia de-ae heresis cultura ... veneratur. PETR. DAM. serm. 3,2 l. 29 mundi sapientes ante novae gratiam fidei -ae culturae fuisse probantur auctores (*item* 6,3 l. 74). RUP. TUIT. trin. 21,11 l. 679 Dominus ... eam (*gentilitatem*) ... ab illa -ae (-i *var. l.*) tyrannidis servitute liberavit (*sim.* 35,14 l. 647). c *spectat ad insaniam*: ALCUIN. Willibr. 1,14 (MGMer. VII p. 128,12) de-o spiritu arreptus est *idoli custos* (RUP. TUIT. Ioh. 8,734. OTTO FRISING. chron. 4,1 p. 185,4. *cf.* THIOFR. Willibr. I 13 p. 469^A arreptus immanitate de-e vexationis). RUP. TUIT. trin. 21,14 l. 932 Nazareus ... Dei, id est sanctus Dei, quod et -a (*daemonia M*) confessa est impuritas (*cf. Vulg. Luc. 4,35qq.*). ALBERT. M. animal. 7,109 canina ... rapies (*sic*) i[n]imitatur ... insaniam -am. *v. et p. 6,39.* 2 *a daemone correptus, energumenus* – (*von einem bösen Geist*) besessen: a *adi.*: EDICT. Roth. 180 lebroso aut de-a (dom-, -ga, *var. l.*) mulier (*sim.* RUD. FULD. mirac. 10. MIRAC. Otton. Bamb. I 18). 323 si ... homo rabiosus aut de-us (demoniacus, demoniosus *sim. var. l.*) factus fuerit. ALCUIN. *carm.* 1,704 -a ... qualiter uxor ... sit sanata. WANDALB. Goar. 2,33^{capit.} de infante doe-o. RUP. TUIT. trin. 22,21 l. 1467 -us rex Saul. 23,5 l. 258. *v. et p. 6,54.* b *subst. masc. et fem.*: a *in univ.*: VITA Audoini 17 (MGMer. V p. 565,8) ut ... -i curentur (*sim.* ALCUIN. *carm.* 1,731. *saepe*). VITA Elig. 2,80 -i (demonici *var. l.*) veniunt et liberantur. VITA Leutfr. 20^{capit.} (MGMer. VII p. 8,31) de -a s a n a t a (VITA Menel. 2,9^{capit.} [MGMer. V p. 153,7]). AGOB. 15,1 l. 7 modo epilepticorum vel eorum, quos vulgus de-os putat vel nominat. ANTIDOT. Berolin. 3 p. 68,12 facit *antidotum* ad ... -os et lunaticos. SALIMB. chron. p. 577,14 quidam de-us supervenit, qui crudelis et terribilis videbatur. *persaepe. β* *sectator diaboli* – *Anhänger des Teufels*: SERMO de sacril. 11 qui clericum ... abominosum sibi esse credet, iste non solum paganus, sed -us est, qui Christi militem abominatur.

*adv. *daemoniace. modo diabolico* – *auf teuflische Weise*:

BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,33 -e satis discruciat ... insanissimus exspiravit *patriarcha*.

daemonialis (de-), -e. 1 *adi. i. q. daemonicus, diabolicus* – *dämonisch, teuflisch, Teufels-*: CARM. de gener. Christi 901 compede carnali vel ab obice de-i (gloss.: ab infestatione malignorum spirituum) sit timor hic et amor. 2 *subst. fem. i. q. sectatrix diaboli* – *Anhängerin des Teufels*: GERHOH. aedif. 36 p. 1283^C de sanctimonialium vel potius -ium proprietate, quam sectando ... committunt apertissimum crimen apostasiae. CARM. Ratisb. 18,13 innupte nuptam te (*sc. dominam lascivam*) derisere puellae; conveniens nomen ponunt tibi de-em.

daemoniacus (de-, nat-), -a, -um. 1 *a daemone effectus* – *von einem bösen Geist hervorgerufen*: ANTIDOT. Glasg. p. 114,23 facit *antidotum* ... ad de-is passiones. 2 *a daemone correptus* – (*von einem bösen Geist*) besessen: MARIAN. chron. a. Chr. capit. 2,47 p. 497 de ... demonatico ceco et muto sanato. *v. et p. 5,56.*

daemonicus (de-, doe-), -a, -um. (δαμονικός) 1 *ad daemonem pertinens, diabolicus* – *dämonisch, teuflisch, Teufels-*: a *in univ.*: VITA Audom. praef. (MGMer. V p. 753,12) homines ... de-a fraude peccatorum catenis ligatos. WALAHFR. Blaithm. 108 doctus erat ... ministros temnere -os (doe- *codd.*). GODESC. SAXO fragm. p. 43,6 exitimus redempti, id est de dominio -ae ditionis eruti et liberati. RATHER. epist. 16 p. 96,16 his ... -is superbie pedibus conculcatus *homo* (*cf. Vulg. psalm. 35,12*). METELL. exp. Hieros. 2,359 de-o vel divino sunt robore fulti *Franci. al.* b *spectat ad gentilitatem* (*interdum i. q. idolicus* – *Götzen-*, e. g. l. 29,33): POETA SAXO 5,32 ut nos de-is cultibus abstraheret Carolus (HUMB. Sim. 3,30 p. 237,28. *al.*). HROTSV. Theoph. 96 quem non signatum signo ... crucis ... sed ... -is confidentem suadelis ... magus secum duxit. IOH. ELNON. Rict. 1,85 convertere ... Francorum gentem ... simulachris ludificatam de-is. *al.* c *spectat ad insaniam*: WANDALB. Goar. 2,6 Vualtarius ... cum ... spiritu -o (demoniacus *L*) ageretur, ... ad ... tumultum (*sc. Goaris*) est deportatus. FLOR. LUGD. *carm.* 1,82 -am humano legione pectore pellit *Iesus*. (VITA Menel. 2,9 [MGMer. V p. 153,14]; *cf. Vulg. Luc. 8,30*). VITA Liutg. II 2, 23 omni de-a (demoniaca *T*) ludificatione effugata ... integerrimae sanitati restituta est *Athalwi*. HYMN. Sangall. p. 123 doe-as domans rabies *Gallus*. DESID. CAS. dial. 2,18 p. 1136, 48 ita sanus surrexit *puer*, ut -am (de- *cod.*) infestationem in se ulterius non sentiret. *al.* 2 *a daemone correptus* – (*von einem bösen Geist*) besessen (*usu subst.*): *v. p. 5,62.*

daemoniosus (de-), -a, -um. *script.* -mun-: l. 54. 1 *ad daemonem pertinens, diabolicus* – *dämonisch, teuflisch, Teufels-*: GESTA Trud. cont. I 12,14 p. 311,3 dominus audiens de de-o navis illius ridiculo instructusque ... de illo vitando ... monstro *eqs.* CHRON. Reinh. a. 1215 p. 586,42 mulier ... immundo spiritu correpta ... a de-o furore est liberata. *v. et vol. I. p. 938,60.* 2 *a daemone correptus, energumenus* – (*von einem bösen Geist*) besessen: a *adi.*: EDICT. Roth. 230 si quis conparaverit mancipium et postea lebroso aut de-us (-mun-, demoniaca, demoniacus *sim. var. l.*) apparuerit. IOTS. Odil. 2,25 quendam iuvenem, ... incertum, utrum mente caput an de-um, ... invenit adductum. RUP. TUIT. off. 4,11 l. 600 quae per -am Chananaeae filiam ... praesignata sunt. b *subst. masc. et fem.*: VITA Serv. I 6 (MGMer. III p. 89,22) multi egri et de-i curantur. HRABAN. hom. II 119 p. 371^C nocte ac die furiebat -us. MIRAC. Apri 1 (MGScript. IV p. 515^a,15) miraculorum beneficia, quae -orum, caecorum, claudorum aliorumque debiliu[m] peregit incommoda. HECEL. Clem. 2,2^{capit.} (MGScript. XXX p. 903,22) de sanata de-a. VITA Berth. Garst. I 43 per -am sua ... ora resolvit *daemon. saepe.*

daemonium (de-, doe-), -i n. (δαυμόνιον) *script.* -ne(um): SERMO de sacril. 5. *metr.* demō-: CARUS Clem. 608. *ibid. al.*

1 *daemon, diabolus, spiritus malignus, immundus* – *Dämon, Teufel, böser, unreiner Geist* (*sensu colectivo i. q. coetus daemonum* – *Dämonen-, Geisterschar*: p. 7,8.22): a *de satana eiusque satellitibus*: a *proprie*: BONIF. epist. 10 p. 144 quem (*regem*) ... videbat *monachus* angelico quodam umbraculo contra impetum de-orum ... defensum. ALCUIN.

[Lawo/Gansweidt]

epist. 281 p. 440,13 ipse (*Iudas*) principi de-orum traditus (*sim. RADBERT. Matth. 6,3575. al.*). CHRIST. STAB. Matth. 35 p. 1370^C de homine liberato a doe-o (TRANSL. Libor. II 21 p. 811,19. *al.*). CARM. var. III A 2,1,7 p. 596 gemit atque dolet classis mala de-orum. METELL. peripar. 6,10 is (*comes*) moriens ... fit lusus de-orum. CARM. Bur. 41,5,6 os humanum foris patet, in occulto cordis latet deforme de-um. ALBERT. M. Matth. 8,28 p. 297,46 -um ... est collectivum daemonum sicut populus est collectivum hominum. *persaepe. de homine: RANGER. Anselm. 3534 papam, canones, decreta negare et Guibertino cedere de-o. β alleg.: RUP. TUIT. Ioh. 14,299 de hac muliere (sc. Maria Magdalena) septem -a, id est universa vitia, Dominus eiecerat. cant. 3,644 quarum (filiarum) sunt quasi septem -a ... scilicet altitudo oculorum eqs. CAES. HEIST. hom. II p. 59^B,17 quid aliud est -um nisi mortale peccatum? *al. b de deis paganis: AETHICUS p. 115,17 ignorantes Deum de-a et auguria colentes gentiles. PAUL. DIAC. Lang. 4,36 ubi (sc. in Pantheo) ... omnium non deorum, sed de-orum cultus agebatur. AGOB. 17,14 l. 7 doctrina de-orum et antichristorum (sim. CHART. Traiect. 660 p. 122,42; cf. Vulg. I Tim. 4,1). EPITAPH. var. II 1,16 Sarmatas ... Christo servire coegit Otto, pellere de-um. HELM. chron. 52 p. 102,28 de-a sanguine facilius invitari multorum opinio est. persaepe. 2 *genius – Geist(wesen): ALBERT. M. metaph. 5,2,5 p. 241,33 dicuntur ... substantiae ‘-a’ (p. 101^B,12 τὰ δαιμόνια), ... hic autem ponitur pro idolo. cf. p. 5,13. meton. i. q. fatum, casus – Schicksal(sfügung), Zufall: ALBERT. M. pol. 6,6^Z p. 614^A,38 ‘circa -a’ (p. 132^B,31 τὰ δαιμόνια), id est fortuita, quibus saepe subiacentes sunt cives.***

daemonius (de-), -a, -um. (δαίμωνιος) 1 *adi. i. q. a daemone effectus, diabolicus – von einem bösen Geist verursacht, Dämonen-, Teufels-: AGOB. 9,19 l. 15 qui -um cultum reliquerant. RANGER. carm. 730 sponsale decus debet habere manus (sc. pontificis), ... quando ... praecipit ire pestes de-as ... foras. in nomine lapidis: ARNOLD. SAXO fin. 3,36^B de-us lapis est bicolor. 2 *subst.: a masc. i. q. daemon, spiritus malignus – Dämon, böser Geist: BOTAN. Sangall. 6,1 herba ... si quis secum portaverit, nullius de-us ei nocere non potest. ibid. al. b fem. et neutr. i. q. insania, vesania – Besessenheit, Wahnsinn: BOTAN. Sangall. 6,1 ad fastasias aut de-as. GLOSS. Roger. I A 3,1 p. 659,31 dicitur mania de-um l u p i n u m et habet ... II species: eqs. (WALTH. AGIL. med. 7 p. 102,25).**

***daemunculus**, -i m. *daemon parvus – kleiner Dämon: CONR. EBERB. exord. 5,20 l. 32 apparuit -us in modum pueruli Aethiopis taeter et fuscus.*

***daesios** (deseos, theseos) *subst. (Δαίσιος) metr. -sēo: l. 52. nomen mensis Graecum, Iunius – ein griechischer Monatsname, Juni: BEDA temp. rat. 14,18 vocatur ... apud eos (Graecos) ... Iunius deseos. ANNAL. Sangall. IV a. 971 mens-trua quindenae praecedens luna kalendas cum fore venturas praesignat mense theseo. Lawo/Gansweidit*

daevotio v. devotio.

***dafanus** v. *diaphanus. **daffanus** v. daphnus. **daffinida** v. daphnis. **daffinon** v. daphninus. **dafna cocca** v. daphnococcum. **dafne** v. daphne. **dafni-** v. daphni-. **dafnococcum**, -coco v. daphnococcum. **dafnos** v. daphnus. **dafnoydes** v. daphnoides.

***daga**, -ae f. (cf. *ital. daga; v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1204*) *pugio, sica – Stilett, Dolch: WILH. SALIC. chirurg. 2,19 p. 338^B si ... facta fuerint ... vulnera cum sagitta vel alia re acuta, scilicet -a, lancea, clavo.*

***dagescalcus** (-lzus), -i m. (*theod. vet. tageschalc*) *mercennarius – (unfreier) Tagelöhner (de re v. A. Dopsch, Herrschaft und Bauer in der dt. Kaiserzeit. 1939. p. 120. 231): CHART. Rhen. med. I 423 p. 484,33 (dipl. Heinr. V.) -i aut censuales ... tantum abbati aut villicis suis pro quibuscumque rebus respondeant. DIPL. Heinr. III. 372^A p. 509,35 servientes ... qui ... foris ad curtes -i habentur ... tantum abbati et suis prepositis pro quibuscumque culpis respondeant. 372^B p. 512, 19 (spur.) servientes, qui foris vel intus -zi vel pistores ... cotidiano servitio fratribus servituri sunt, nulli advocato ... subia-*

ceant. *al.*

***dagewarda**, -ae f. (*theod. vet. tag et warten*) *mercennaria – (unfreie) Tagelöhnerin (de re v. J. Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer. 4^I. 1899. p. 441): LEX fam. Worm. 16 si fisgilinus homo -am acceperit, ut filii, qui inde nascantur, secundum peiorem manum vivant; similiter si dagowardus fisgilinam mulierem acceperit.*

***dagewardum** (-gow-), -i n. *servitium mercennarii – Dienstleistung eines (unfreien) Tagelöhners (de re v. l. 3): LEX fam. Worm. 22 si quis fiscali viro iustitiam suam infringere voluerit, id est ad dagowardum vel ad censum iniunium, eqs.*

***dagewardus** (-gow-), -i m. *mercennarius – (unfreier) Tagelöhner (de re v. l. 3): LEX fam. Worm. 13 ad bannum episcopi quinque solidos ut -us vadietur homo fisgilinus. v. et l. 6. et vol. II. p. 458,8.*

***dagla**, -ae f. (cf. *germ. deild; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XV/2*) *portio terrae (arabilis) – (bestellbares) Stück Land: HIST. Mett. (MGScript. XXIV p. 537,24; c. s. XIII. med.) carta ... de mansis undecim et terris circa monasterium iacentibus et de -a una Purnedo sita.*

***dagma**, -atis n. (δῆγμα, δάγμα) *morsus – das Beißen, Biß: RHYTHM. 150,69,3 bene ... o rex, Dagnus diceris ... tui cognomento derivato -a -e (adamato var. l.; v. notas ed. p. 808. 814sq.).*

dagnum v. damnum.

[**dago** v. 2. indago: CHART. Hagenow. 290.]

***dagow-** v. *dagew-. **dagridium** v. dacrydium.

daemon v. daemon. ***dalamasc(h)a** v. *talamasca.

dalamatica v. dalmatica.

daleth (del-). (dālæt) *littera quarta alphabeti Hebraici: 1 math. de figurarum puncto: PS. AVIC. anim. 6,2 p. 198,25 fac circulum ... et scribe in quarta parte circuli del<eth>. p. 199,1 ergo tantum est de alef ad b<eth> quantum ... de alef ad del<eth> eqs. 2 alleg. i. q. tabulae testamenti – Gesetzestafeln, Heilige Schrift (loci spectant ad Hier. epist. 30,5sq.). SUMM. Heinr. C p. 251 deleth (deleth var. l.) tabularum. RUP. TUIT. trin. capit. l. 2870 sub interpretatione primorum quattuor elementorum aleph, beth, gimel, -th. 25,5 l. 2306 elementorum ... intelligentiam subscribamus: ... -th ‘tabularum’. in lusu verborum: CARM. Scot. I 14,1,4 deleth sumptus aquae, tabularum ὑπόδγμῳ restaurat (v. notam ed.).*

dalfinus v. delphinus.

dalmatica (ta-, dol-, -lam-, -adi(c)a, -athia), -ae f. (-us, -i m.: l. 51. -um, -i n.: l. 50) (δαλματική) *form. nom. sg. -es: EKKEH. IV. bened. I 31,96.*

1 vestimentum liturgicum – liturgisches (Ober-)Gewand, ‘Dalmatik’ (de re v. J. Braun, Die liturgischen Paramente. 1924. p. 89): a in univ.: CATAL. thes. Germ. 56,20 (a. 799) casulae purpureae duae ... -ae II, caeterę albae sex (sim. 40,3 II dolmadice. 55,8 septem casule, -a III. 129^A,5 dedit Bernoldus ... -os III. saepe). TESTAM. Eberh. p. 93^B,46 dalam-am auro paratam. ORD. Rom. 8,1 exinde -a minore (sc. mittitur); postea maiore -a et super orarium (CATAL. thes. Germ. 114,5 talmathie maiores et minores. al.). DIPL. Otton. III. 279 p. 704,19 ut ... abbas suique successores ... -a et s a n d a l i - i s ... se induerent (SIGEB. GEMBL. Theod. 14 p. 471,35. al.). GERH. AUGUST. Udalr. 2,20 l. 34 Vuicfredus ... praepositus ... de froco eiusdem matrone -am fieri fecit. SUMM. Heinr. B 1,259 -a dalmadia. ARNOLD. LUB. chron. 6,5 p. 216,20 videres ... pessimum quemque (spoliantium) ... pro tunica uti -a. persaepe. b spectat ad reliquias martyrum: TRAD. Monast. 62^A p. 52,22 (a. 1092) de ossibus et de t-a sancti Stephani. TRANSL. Wandr. 29^A (ed. N.-N. Huyghebaert. 1978) ex sancti Vulframni -a pars est apud nos maxima et cultellus cum vagina. DEDIC. Mett. (MGScript. XXIV p. 548,4) de veste et -a sancti Iohannis evangeliste. al. v. et vol. II. p. 879,23. c spectat ad vestimenta imperatorum (de re v. P. Salmon, Mitra und Stab. 1960. p. 41): ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 86,6 talari -a indutus Karolus rex ... procedere solebat (inde SIGEB. GEMBL. chron. a. 876). ORD. coron. imp. 14,19 concedit papa ei (electo imperatori) tunicam et -am et pluviale. EPIST. Wibald. 214 p. 334,15 papa concessit Siculo virgam et anulum, -am et mitram

[Samberger/Weber]

atque sandalia (*inde* OTTO FRISING. gest. 1,29 p. 46,38). ANNAL. Prof. a. 1239 (MGScript. XVII p. 607,32) imperator ... presidens iudicio in -a et sceptro. *in imag.*: EPIST. Teg. 120 p. 137,26 ut animam ... beate matris vestre vobis dignam intellectualiter -am induatis (*sc. Heinricus rex*). 2 *pallium* – *Mantel*: SEDUL. SCOT. carm. II 16,18 tradite versifico -am ... viro.

***dalmaticor**, -atus sum, -ari. *dalmatica indui* – *sich mit der Dalmatik bekleiden*: CONR. MUR. lib. ord. 569 post nomnam dyaconus -tus in cancellis benedicit cereum. 1384 ministri -antur.

1. ***dalmaticus** (dol-), -a, -um. *per confusionem fort. i. q. saniem adferens, rheumaticus* – *viell.: Eiter bewirkend, 'rheumatisch'*: PS. HIPPOCR. sang. 7 si videris sanguinem ... et album rubore et ceraceum liquore ... -us (dol- *codd.*) sanguis hoc appellatur, id est reumaticus: humor usturas generat *eqs.*

2. **dalmaticus** *v.* dalmatica. **dalphinus** *v.* delphinus.

dalum *v.* 2. dolo. **dama** *v.* damma.

damascenum (-cin-), -i *n.* (δαμασκηνόν) *prunum* *Damascenum* – '*Damasenerpflaume*', '*Zwetschge*': DIAETA Theod. 506 -a ... ventrem stringunt (ALBERT. M. veget. 6,202). ALBERT. M. veget. 6,201 sicciore *pruna* ... meliora sunt humidis, sicut sunt -a. *de pruno arbore*: COMPOS. Matr. 1,12 comidi graecae dicitur, latine gumma, id est lacrimum -ini.

***damasinum** (*n.*) *medicamen ex aeris flore confectum* – *aus Kupferoxydul bereitetes (Heil-)Mittel* (*cf. notam ed. p. 31 et Plin. nat. 34,107*): GLOSS. Salern. p. 123,14 -um de flore eris.

damasonium (-aus-), -i *n.* (δαμασώνιον) *gen. sg. -u: l.32.*

1 *alisma* – *Froschlöffel, Wasserwegerich* (*cf. André, Plan-tes. p. 86*): PAUL. AEGIN. cur. 73 p. 51,2 -ausoniu (3,21 δαμασώνιον) foliorum 3 IIII in metaltrato. 256 p. 208,7 id (*antidotum*), quod ex -ausonio et quod agapiti appellatur. 2 ?*Tanacetum balsamita* (L.) – ?*Frauenblatt* (*cf. André, op. cit. s. v. costum*): DYNAMID. Hippocr. 1,64 -um, hoc est costum hortense. 3 *nasturtium* – *Kresse*: GLOSS. III 554,54 St.-S. -um kresse, kerse, wasserkresse.

***dambrova**, -ae *f.* (-us, -i *m.*: l.42) (*polon. dabrowa*) *querquetum* – *Eichenwald*: CHART. Sil. D II 128 (a. 1237) de nigra silva et -a. III 249 -am ... et silvestria. 361 silve inculte vel -i.

***damella** *v.* *dammella.

***damicella** (-ixe-), -ae *f.* (*ital. damigella*) *princeps femina* – *Fürstin, Herrscherin*: ANNAL. Plac. a. 1238 p. 480,34 ubi (*sc. Sardiniae*) accepit *Henzius* in uxorem dominam illius insule nomine <Adelaisiam> -xellam. *cf. *domicella*.

***damicellus**, -i *m.* (*ital. damigello*) *famulus armiger, iuuenis nobilis* – *Knappe, Page, Edelknecht*: VITA Bern. Parm. II 1 (MGScript. XXX p. 1323,41; post 1133) circa temporalia equis (*i. aequis*), -is et servitoribus secundum sui status condecetiam servata honestate omnimode de cetero procuravit. *cf. *domicellus*.

damma (dama), -ae *f.* (*m.*: l.64) *script. da(m)na*: GLOSS. I 114,1 St.-S. *de feris cervis similibus fere i. q. cerva, caprea, rupicapra* – *etwa: Hirsch(kuh), Reh, Gemse*: 1 *in univ.*: ERCHANB. gramm. p. 14,21 grus, bubo, -a, panthera in utroque genere promiscua sunt prolata (*ex Prisc. gramm. II 141,18; huc spectat* GLOSS. II 160,19 St.-S. -a steingeiz). GUNZO epist. 11 p. 42,4 se ... putat *cucullatus* cursu *t i m i d i s* contendere -is (BENZO ad Heinr. IV. 4,30 p. 358,7). ECBASIS capt. 653 linc-es cum -is, hi sint custodia regis. GLOSS. II 629,13 St.-S. -as tammili. LEO MARS. chron. 1,10 p. 42,20 (rec. II) -a fugax. CONR. MUR. nat. animal. 903sq. de manibus -a fugit, hinc trahit hic sibi nomen, demonis a manibus tu quasi -a fuge (*cf. Isid. orig. 12,1,22*). *saepius. pullus cervorum* – *Hirschkalb*: SUMM. Heinr. C p. 258 -a vel dammula id est hintcalb. 2 *dorcas* – *Gazelle*: ALBERT. M. animal. 2,32 quae (*cornua*) similitudine quadam cum cervo conveniunt, sicut dama et capreolus et equicervus ...; cornua cervi et capreoli et damae fere sunt eiusdem figurae. 224,48 -a bestia est ... sicut cervus cornua habens ..., arabice vocatur algazel. summ. theol. II 11,61 p.

593^b,17 dorcades sive damas.

***dammella** (dame-), -ae *f.* (damma) *pullus dammarum* – *junges Damwild*: ERMOLD. Ludow. 4,513 fugit damella ... per nemus umbriferum.

5 ***dammo** *v.* *dammus.

***dammucula** (damu-), -ae *f.* *pullus dammarum* – *junges Damwild*: GLOSS. IV 52,12 St.-S. dama damucula damili.

dammula (damu-), -ae *f.* *de feris cervis similibus fere i. q. cerva, caprea, rupicapra* – *etwa: Hirsch(kuh), Reh, Gemse* (*interdum expressius i. q. Dama dama* – *Dambirsch, e. g. l. 15; de damma mascula: l.25*): 1 *proprie*: CARM. de Karolo et Leone 146 huc illuc timido discurrit -a gressu. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,37 transilit incultos imbellis -a colles. FUND. Brunw. 25 venatus cervorum raptusque damularum. 15 SUMM. Heinr. A 3,382 -a damiltier. ALBERT. AQUENS. hist. 9,51 p. 624^G contigit ... quandam timidam -am (damu- *var. l.*) de montanis exire. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 29,9 quod quaedam rapacium (*avium*) magis utuntur hinnulis cervorum et capreorum et -arum. *al. pullus cervorum* – *Hirschkalb: v. p.9,67. 2 in imag. vel per compar.*: RHYTHM. 113,71,2 mentem cuius si depascit torpor et desidia, labare a corde solet sicut manu -a. BENZO ad Heinr. IV. 4,33 p. 384,17 vir ille, qui pavet ut damula. DONIZO Mathild. 2,226 qui (*rex*) veluti per stratam -a fugit Francigenam (*inde* SALIMB. chron. p. 355,19). EPIST. 25 Reinh. 62 qui (*archiepiscopus*) licet me -am putaverit cornutam, me tamen sibi bestiam sentiet. CASUS Petrish. 1,9 coepit *Gebehardus* investigare ... quo ingenio se veluti -a excuteret de huius mundi decipula.

***dammus**, -i *vel* ***dammo**, -onis *m.* (*theod. inf. vet. dam*) *agger* – *Damm, Deich*: CHART. Traiect. 557 (a. 1202) comes ... obstruet -um tamdiu, quousque aqua cohabeatur, et tunc ... destruetur -us. 740,3 de latitudine ... aperture -i. CHART. Mekl. 938 molendinum in -e extra civitatem Rozstok. 1789 a flumine ... usque ad lapideum -em. CHART. Quedl. 49 curiam ... iuxta -em sitam. *al.*

1. **damna** *v.* damma. 2. **damna** *v.* damnum.

3. **damna** *v.* domina.

damnabilis (-mpn-), -e. *script.*: dana-: l.53. *abl. sg. -e: l. 57.*

1 *gener. i. q. turpis, vituperabilis, contemnendus, reiciendus* – *schändlich, tadelns-, verachtenswert, verwerflich*: **a** *in univ.*: AETHICUS p. 91,3 ad examinationem malorum crudelium atque -ium. AGOB. 2,6 damnosam esse -em legem (*sc. Gundobadi*). LUP. FERR. epist. 84,2 afflictiones nobilium et ignobilium ... viduarum et orfanorum, quos -i cupiditate et horribili crudelitate vexasti (*sc. dux Britanniae*). RATHER. conf. 21,608 nonne tibi videtur pro hoc solo me -pnabilem fore? HUMB. Sim. praef. p. 102,7 qui ... aliorum herrorem defendit, multo -ior et notabilior illis, quia *eqs.* HILDEG. scivias 2,7 l. 325 qui Deum de corde suo cum nequissimis et -bus operibus expellunt. *saepius. b c. colore quodam: a spectat ad supplicium*: CONST. imp. II 158,3 (a. 1232) donec ... condemnatos -pnabili (dana- 2) morte perimant *inquisitores. locut. iugum -e i. q. arbor infelix* – '*Schandholz*': ARBE Corb. 10 p. 198,3 lores ... ultra iugum -e columnis perpensione praepositae. **β** *pernicius* – *Verderben bringend*: AETHICUS p. 167,3 dirissimo vulnere et -e et atrocissimo proelio ... decies milies centena milia occubuerunt. RUP. TUIT. trin. 15, 28 l. 1377 post legem datam leprae -is, id est haereticae pravitate *eqs.* 2 *iur. et canon. i. q. poena dignus, puniendus* – *strafbar, strafwürdig*: CONC. Merov. p. 25,10 qui in catholica (*sc. fide*) baptizati praevicatione -i post in heresem transierunt. BONIF. epist. 50 p. 84,13 talem copulam ... horribile flagitium et -e piaculum fieri ... iudicabant *synodus et ecclesia*. RADBERT. corp. Dom. 8,5 nihil -ius ... cum luda a mysterio sanctae communionis pedem non retrahere. RATHER. conf. 11,160 meretriculae cuiusdam -pnabile facinus. DIPL. Frid. I. 485 p. 404,37 si ... quicumque ... persona ... contra eam (*paginam*) ... venire temptaverit, ... imperii proscriptio -pnabilem se fore cognoscat. *al.*

adv. damnabiliter. 1 turpiter, poena digne, nefarie – *in sträflicher, frevelhafter Weise*: FORM. epist. IV 3 illa lauda-

[Samberger/Weber]

biter incipis meditari, quibus non voluptas carnem -pnabiliter nutriat, sed *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 477,10 Plato christianus non timet -r et letabiliter peccare (ALBERT. M. sent. 3,12,3 p. 227^a,18sq. *ibid.* al.). WIDR. (?) Gerh. I praef. p. 490,27 si quis pii iussum pastoris ... explere ... non satagit, pervicacis inobedientiae noxam -r incurrit. CHART. Stir. IV 188 p. 117,13 (epist. papae) excommunicationis sententiam ..., quam ... presbiter -pnabiliter vilipendens ... animo sustinuit indurato. *saepius*. 2 *indigne, ignominiose – zur Schande gehend, schmächtig*: BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 288,19 quanti ponderis sit apostolicum anathema, re experiens, quam miser ille (*marchio*) -r interiit. DEUSD. c. invas. 2,8 (MG Lib. Lit. II p. 325,34) nemo ... negare audebit quempiam rectius et -ius quam Symoniacum ... excommunicatum credi debere. *poenae causa – zur Strafe*: HEITO Wett. 9 de quo fratre -r incluso cuidam peregrino ... ostensum fuerat.

damnabilitas, -atis f. *turpitudine – Verwerflichkeit*: ALBERT. M. Matth. 19,5 p. 491,72 'et adhaerebit uxori suae' affectu uxorio ...; per hoc, quod dixit 'uxori', notatur amoris honestas ...; per hoc, quod dixit 'suae', notatur adulterii -s.

***damnate** v. damno.

damnativus (-mpn-), -a, -um. *script.*: -naci(us): l. 32. -iti(us): l. 42. c. gen. criminis: l. 39. *saepius pro subst. masc.*

1 (*capite*) **damnatus** – (*zum Tode*) *verurteilt (spectat ad poenam aeternam)*: l. 35): IOH. NEAP. Ian. 13 homines christianae sectae ... cum Sossio -pnaticio in confabulatione iunguntur. PETR. DAM. serm. 39,3 l. 70 Calvariae ... locus ille dicebatur a calviis amputatis, quia illic -i decollari consueverat. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1127 p. 380,45 -i quidam, dum diffidunt suae salutis *eqs.* GESTA Trev. cont. IV 7 p. 404,3 adiuncti sunt eis (*Tartaris*) Cumani ... et alie gentes, christianorum quoque refuge et -i (-pnacii *var. l.*). ACTA imp. Winkel. II 1035,1 p. 696,34 excandet interdum -pnaticius in dampnantem. CARM. de Iuda 3,164 infernales post hunc (*Brandanum*) ivere sodales, donec conspiciere -um potuere. *al. de partibus corporis i. q. poena affectus – gestraft*: VITA Menel. 1,19 (MGMer. V p. 146,20; s. X./XI.) tanto voluntarius pro eo (*Baronto*) reddidit orationum ... lucra, quanto id expedire ei videbat deploranti cecitatis et contractionis -pnaticia membra. 2 *in nomine loci i. q. ad locum supplicii pertinens – Hinrichtung*-, '*Armesünder*': HIST. Torn. app. 1,4 prima (*porta*) dicebatur Nervia ..., tertia D-tia ...; per D-tiam rei capitalem excipiebant sententiam. 1,5 p. 354,44. 3 *irritum factus, annullatus – für ungültig erklärt*: DIPL. Otton. III. 339 p. 769, 11 ut ... iudex, qui ... ipsas cartulas -as laudare maluerit, ... multetur.

damnatio (-mpn-, -cio), -onis f. *I proprie*: A *strictius i. q. condemnatio – Verurteilung (expressius i. q. sententia [iudicii] – Urteil[spruch], e. g. l. 59,63)*: 1 *gener.* (*saepius usu eccl.*): HEITO Wett. 10 suae -is poenas luit *episcopos*. ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 476,21 ut Dei ordinationi non resistas nec ipse tibi -em assumas. FRUL. Leod. praef. (MGMer. V p. 356,27) audieram ... ammonente euangelio proscripti servi pro negligentia commissi talenti terribilem damp-em. RUP. TUIT. trin. 17,10 l. 478 notandum, quod, ubi primum pugnando vincit ille carnalis Israel, victoriae causa efficiens -o cupiditatis est. IDUNG. PRUF. dial. 3,406 damp-is sententiam tu ipse in te ipsum protulisti. *saepius*. 2 *publ. et iur.*: EPIST. Bonif. 22 ut ei (*Bonifatio*) nullus ullam contrarietatem vel -em adversus eum facere non debeat. EINH. Karol. 20 post fraudem detectam et -em coniuratorum. WIDUK. gest. 3,68 p. 142,9 Seilibrus condemnatus est quindecim talentis argenti a duce ...; eam damp-em graviter ferens arma sumere contra ducem cogitavit. RUP. TUIT. trin. 32,11 l. 581 principes sacerdotum persuasis turbis ... Romanis legibus -em Domini nostri ... extorsuerunt. CHART. Argent. I 616,69 si quis ... coram monetario damp-em manus acceperit, iudicabitur sicut ... coram caudicido. *al.* 3 *canon.*: CONC. Merov. p. 32,23 quod in -e (-em *var. l.*) eius (*Stephani*) ... uno consensu suscripsimus. LIBER diurn. 73 p. 71,6 eos ..., quicumque ... in memoratis quattuor synodis ... damnati leguntur, ... insolubili -e procellimus *eqs.* IOH. VIII. epist. D 4 damp-o in concilio habita. PETR. CAS.

(?) chron. 4,88 p. 549,5 eius (*abbatis*) ... superbia crimen est damp-i sufficiens. OTTO FRISING. gest. 1,51 Petrus damp-em sui dogmatis a Romana aeclesia confirmatam cognoscens. CONST. imp. II 158,9 donec post ecclesiastice damp-is iudicium penam subeant *haeretici*, quam merentur. *al.*

B *latius i. q. multa, poena – Strafe*: 1 *gener.*: LUP. FERR. epist. 84,7 poteris (*sc. dux Britanniae*) colligere, quam ingentem sis perlaturus, nisi respueris, -em. RUP. TUIT. trin. 3,22 l. 968 'multiplicabo', inquit, 'aerumnas tuas et conceptus tuos' ...; haec multiplicatio non benedictionis, sed -is est. 6,6 duo (*sc. angeli*) venerunt Sodomam, ut minus quam duobus testibus nulla -o terminet accusati causam. 2 *iur. et canon.*: A *in univ.*: CONC. Merov. p. 144,18 quod si fecerit, ... ab ecclesiae communionem remotus anathematis -e (-mpn- *var. l.*) plectatur. LEG. Wisig. 3,5,5 ipse (*sc. adulter*) ... perennis exilii -em excipiat (ARBEO Emm. 13 p. 44,22). CONSUE. Trev. 16 p. 279,5 qui pena huiusmodi damp-is gravantur, *eqs.* HUMB. Sim. 3,3 p. 201,4 si pretio promovetur *oconomus*, ... -em incurrit. MANEG. c. Wolffh. 17 p. 81,20 usque ad corporalem ... damp-em. *saepius*. B *c. colore quodam*: A *supplicium – Todesstrafe, Hinrichtung*: ARBEO Corb. 10 p. 102,6 hii, qui funem tenebant, iam trahere ad -em conabantur reum. *al.* CHART. Babenb. 163 p. 213,14 (a. 1208) rei, in quos sententia damp-is iuste lata fuerit. CONST. imp. II 427,95 eligantur quatuor ..., qui loco schepfen de omnibus testificentur preter damp-em *personae* (CHART. Babenb. 27 p. 39,7). B *excommunicatio, anathema – Exkommunikation, (Kirchen-)Bann*: CONC. Merov. p. 28,2 si cui ... discrimen mortis imminet, -is constituta tempora relaxentur. CONC. Karol. B I 47^F p. 481,8 illis (*episcopis*) observandum est, ne dampnatorum illicita societate certam *sententiam* damp-is incurrant (MANEG. c. Wolffh. 1 p. 46,12). EPIST. Col. 2 comperimus ... episcopi nostri Guntharii a propriis ecclesiasticis officiis aeternam damp-em. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,19 illum (*Heinricum*) domnus apostolicus ... excommunicavit ...; his omnibus Agnes ... intererat, cuius animam ipsius gladius -is non parum sauciverat. *al.* C *depositio, remotio – Amtsenthebung, Entlassung*: CONC. Karol. B I 27,1 p. 280,11 claruit ... Ebonem episcopale officium illicite repetisse, quosque gradibus ecclesiasticis aestimatus fuerit promovisse, -i potius obnoxius effecisse. EPIST. Col. 10 etsi ... papa in eos (*sc. archiepiscopos depositos*) nullo modo -is protulisset sententiam *eqs.* EPIST. Heinr. IV. 10 exurgite in eum (*Gregorium*), fidelissimi, et sit primus in fide primus in eius damp-e. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 254,1 cum ... caeteri (*episcopi*) omnes -i eius (*sc. Gregorii*) nihil subscriberent. *al.* 3 *theol. i. q. poena aeterna – (ewige) Verdammnis*: A *spectat ad homines*: ARBEO Emm. 9 p. 40,11 *animae* -em pertimescere magis ... quam temporalem corporum supplicia (DIPL. Merov. 36 l. 82 [ed. Debus; spur.]). RADBERT. corp. Dom. 8,88 alius accipit mysterium ad iudicium damp-is, alius ... virtutem mysterii ad salutem. GODESC. SAXO fragm. p. 37,23 repperi, quod impii ... sive reprobi non sint divinitus ad -em praedestinati. MANEG. c. Wolffh. 11 p. 67,17 ut sui (*sc. diaboli*) similis effectus *homo* inrevocabilis damp-is iudicio multaretur. ALBERT. M. Is. 34,17 p. 370,92 sicut ... sunt ... mansiones in beatitudine, sic mansiones ... sunt in -e. *persaepe*. in *formulis chartarum*: CHART. Bund. 17 p. 22,6 (a. 765) qui contra factum istud ausus fuerit inrumperere ..., cum diabolo ... -em accipiat *eqs.* DIPL. Heinr. IV. 25 hanc ... traditionem si qua ... potestas violare ... temptaverit, ... eternae damp-is deputetur incendio. *saepius*. B *spectat ad diabolum*: AETHICUS p. 95,6 quod diabolus ... sibimet nefandam -em (-mpn- *var. l.*) ... suae ruinae acciperet. RUP. TUIT. vict. 9,26 p. 304,5 diabolus ... habet iram super se positam, scilicet ... -is aeternae sententiam. HILDEG. scivias 1,3 l. 416 qui (*perditus angelus*) veritatem deseruit et se ipsum in -em praecipitavit. *al.*

II *meton.*: A *damnum, iactura, detrimentum – Unheil, Schaden, Nachteil*: 1 *in univ.*: LEG. Lang. p. 155,21 (a. 731) scriva, qui pro causa ista cartam scripserit, nulla exinde habeat -em (damnietatem *sim. var. l.*). ALCUIN. epist. 117 p. 172,15 nulla est ovibus Christi maior -o quam pastor errabundus.

[Samberger/Weber]

HRABAN. epist. 25 p. 433,8 ut . . . hoc, quod sancti patres . . . singulis dignitatibus conscripserunt, ipsis magis damp-em noxiam quam discretam dispositionem esse putent. CAPIT. reg. Franc. 269 unumquemque vestrum . . . absque ullo dolo ac -e vel deceptione conservabo (sc. rex). RICHER. REM. hist. 4,19 nihil virum, nihil -is in hostes exercere valuerunt equites. 2 pernicies – das Verderben, Verderbnis: WILLIB. Bonif. 8 p. 50,21 tripudians gentiliū turba victricem suae -is praedam arripuit. ARBEO Corb. 16 p. 206,4 ad sui (sc. missi) -is cumulum (BERNOLD. CONST. libell. IV 11. al.). v. et vol. II. p. 1102,52. de damnatis: BEDA hist. eccl. 5,13 p. 312,23 accipite (sc. exercitus malignorum) et in cumulum -is vestrae ducite istum militem. B peccatum – Sünde: BRUNO QUERF. fratr. prol. p. 27,12 -o est, videns et sciens sancta ut silentio praeteream.

III translate: A reiectio, recusatio – Verwerfung, (Ver-)Weigerung: HUGO FARF. opusc. hist. p. 57,30 que omnia si quis abbas . . . causa tyrannice -is . . . destruere . . . presumpserit, . . . in tremendo iudicio cum Iuda . . . eternam recipiat -em. NADDA Cyriac. I 11,7 Sestius . . . experiendae malicie miserabile vulnus privatim prodiga damp-e relinquens. adnullatio – Abschaffung: DIPL. OTTON. III. 155 p. 567,17 haec (mercata) constare laudamus . . . coetera omnia regalis nostre potestatis -e . . . perpetuo destruentes. B destructio – Zerstörung: ALBERT. AQUENS. hist. 3,40 nequaquam vis eorum in huius pontis dampn-em (damp-e, destructione var. l.) praevaluit.

damnatiivus v. damnaticius.

*damnativus (-mpn-), -a, -um. 1 adi. i. q. in poenam statutus, poenalis – als Strafe auferlegt, zur Strafe gehörig: EKKEH. IV. pict. Mog. 64 respicit ad viva (sc. munera), flocci putat ille (gloss.: creator) sativa (gloss.: in sudore vultus -a et ingrate nata). 2 subst. masc. i. qui condemnabilis est – ein Verdammenswerter: LAND. MEDIOL. hist. 3,26 p. 92,53 quod nos . . . cum caritate . . . docere debuisti (sc. Landulfus), nunc quasi damp-os ac criminosos . . . castigas. qui (morte) condemnatus est – ein (zum Tode) Verurteilter: ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,31 (a. 1243) dum . . . in tentoriis castrametatos in campo exercitus semita prescripta secerneret ac distingueret damp-os a salvandis.

damnator (-mpn-), -oris m. 1 qui condemnat – einer der verurteilt, verdammt: a strictius: a de Deo: GESTA Rom. eccl. III p. 395,2 dum . . . non se testem vel fautorem tui (Gregorii) mendatii vel tui peruersitatis, sed damp-em evidenter ostendit Deus. GODESC. AQUENS. opusc. 1,16 p. 79,14 quia Christus . . . angelorum et hominum est creator, redemptor et salvator et diaboli -r. B de synodalibus, episcopo: PAUL. DIAC. Lang. 3,26 communicare (sc. episcopos) compulsi Smaragdus patricius Iohanni Ravennati episcopo, trium capitulorum -i. BERNH. CONST. can. 33^{capit.} p. 476,4 quo examine ventilanda sit causa episcoporum, et quid meruerint eius iniusti -es. LIBER de unit. eccl. 2,22 p. 239,40 audiant ipsi iustificatores sui Gregorii et -es imperatoris Henrichi . . . sententiam sancti papae Gelasii. adde: WANDALB. martyr. 606 probatus instructor doctrinae, heresis -r iniquae Hieronimus. b latius i. qui iudicium facit – einer der ein Urteil spricht: RATHER. con. 15,574 dampnabilem te ipsa probat confessio tua; . . . damp-em . . . procul abesse ille mihi non desinit promittere, qui eqs. 2 qui detrimentum infert, laedit – einer der beschädigt, verletzt: LEX Baiuv. 14,7 capit. p. 243,11 (codd. Mg. Mt) si -r damnatum animal recipere noluerit.

damnatorius (-mpn-), -a, -um. 1 gener. i. q. turpis – schändlich: LAND. MEDIOL. hist. 2,2 p. 46,26 morte damp-a dignus. 2 theol.: a perniciosus – Verderben bringend: BERNOLD. CONST. libell. IV 11 tolerabilius peccare damnatus, si de altari corpus suum communi pane reficeret, quam animam suam damp-a communione interficeret. b reprobandus, infernalis – verdammend, Höllen-: GERHON. psalm. 37,2 p. 595,11 nullus eorum, quos Dominus . . . arguit poena -a, non emendatoria, introibit in requiem. 3 canon. i. q. poenalis, anathematizans – Straf-, Bann-: BERNOLD. CONST. libell. I 5 p. 25,45 ut . . . -as sententias nostri apostolici . . . polere non dubites, damnationem Spirensis episcopi . . . conside-

res (III 9 p. 68,36. MANEG. ad Gebh. 21 p. 348,20).

1.*damnatus (-mpn-), -us m. culpa – Schuld: WILLETR. Sus. 244 ego (Daniel) sum mundus -pnatu sanguinis huius (cf. Vulg. Dan. 13,46).

2. damnatus v. damno.

*damnia (-mpn-), -ae f. (damma) de feris cervis similibus fere i. q. damma, rupicapra – etwa: Damwild, Gemse: ALBERT. M. animal. 22,48 -pnia sive damula bestiola parvula est et debilis, sicut dicit Ysydorus, vocata, quia de manu fugit (cf. Isid. orig. 12,1,22 damae [damne var. l.]).

*damnietas (-mpn-), -atis f. script.: dann-: l.22. -net-: l. 15. -nit-: l.18.20.22.26.

1 detrimentum, iactura, iniuria, incommodum – Schaden, Verlust, Unrecht, Nachteil: FORM. Marculfi 2,18 ut . . . nec refragacione aliqua aut -e (-netate var. l.) amplius habere non pertimescas. HIST. Daret. p. 195,15 ut iter praeberet rex eis (Graecis) absque ulla calamita vel -e (contrarietate var. l.) . . . ire in Colcos. TRAD. Weiss. 269 sine ulla -itate aut diminutione. al. DIPL. Karoli III. 171 p. 277,31 si quis . . . Uuihbodo . . . litem seu -em intulerit. DIPL. Frid. I. 677 p. 194,21 ad -pnitatem ecclesie. CHART. Ital. Ficker 200 p. 254,17 credentias . . . tenebo . . . nec ad damnitatem Senensis civitatis . . . non pandam. saepius. 2 multa, poena – Strafe: CONC. Karol. A 3^B,11 ut nullus episcoporum audeat . . . alterius civitatis clericum . . . suscipere . . . ; si quis . . . praesumpserit, canonicas -es (damp-es, -pnitates sim. var. l.) sentiat.

damnificatio (-mpn-), -onis f. 1 laesio – Schädigung, Verletzung: ALBERT. M. summ. theol. II 13,80,3 p. 120^b,14 ex formatione mulieris videtur esse damnificatus vir, eo quod loco fortis membri accepit debile, et -o possit esse occasio odii. per pravam interpr.: ALBERT. M. pol. 4,14^b p. 418^b,29 'quarta' . . . species (sc. praetorium), . . . 'quicumque de -bus' (p. 1300^b,22 περιζημιώσεων) altercantur, quod scilicet alteri dampnum unus fecerit. 2 dampnum – Schaden: SALIMB. chron. p. 496,1 de -bus, quas aquarum diluvium fecit. pernicies – Verderben: p. 91,2 de -e, quam homo propter peccatum incurrit. 3 perditio – Vernichtung: a gener.: CHRON. reg. cont. I a. 1197 p. 161,5 (epist.) Deus . . . non sine multa impiorum damp-e pauperes suos eripuit de manibus impiorum. b theol.: ALBERT. M. sent. 3,16,2 p. 294^b,47 magis in infinitum dampnum est in perditione Dei quam vitae, si dampnum privatum attendas, id est -em tuam vel illius.

damnifico (-mpn-), -avi, -atum, -are. partic. perf. pro subst.: l.52. al.

1 damno, iniuria afficere, affligere – schaden, (be)schädigen, zu Schaden bringen (absol.: l. 57. 62. 63): a gener.: DIPL. Merov. 36 l. 58 (ed. Debus; spur. c. 1050/1137) quin -antes et eos (clericos) opprimentes velut praedatores acriter puniantur procuratores. GESTA Ern. duc. I 1,198 filius meus (sc. Adelheidis) demandavit michi se graviter a vestra (Henrici Palatini) sublimitate damp-tum. DIPL. Frid. I. 988 p. 276,24 dampnum damp-to restituat. CONST. imp. II 73,4 statuimus, ne quis ecclesiam aliquam in bonis suis damp-et (CHART. Turic. 1083. al.). CHRON. Worm. p. 166,12 in hoc miserabili incendio damp-ta est civitas Wormatiensis ad centum et quinquaginta milia marcarum et amplius. CHART. episc. Hild. III 521 in quibuscumque offendit vel damp-vit episcopus, pro tempore favore et gracia compensabit. persaepe. prodere, tradere – verraten, ausliefern: CARM. de Iuda 2,298 peccavi, quia iustum damp-vi (sim. 2,352). b philos. et theol.: ALBERT. M. sent. 4,14,6 p. 418^b,11sq. ut Deus . . . sit -tus in suo et homo superabundans et -ans; poenitentia . . . est aequalitas tantum restituens Deo, quantum -tus est et homo -vit. eth. I 407 p. 346,16 quia in commutatione unus multum -retur. phys. 2,2,17 p. 125,47 dicimus aliquem dare occasionem, quando inuit vel negligit aliquid, per quod aliquis -atur. ibid. al. 2 condemnare, multare – verurteilen, (be)strafen: a iur.: CAES. HEIST. Engelb. 2,14 p. 273,7 damp-verat . . . eum (militem) in quadraginta marcis beatus episcopus pro culpa filii feminam vi opprimentis. ANNAL. Worm. a. 1246 quia Landolfus episcopus huic conflictui non interfuit, damp-tus est a domino Moguntino ad centum marcas et amplius. ALBERT. M. eth. I

456 p. 387,51 quia 'propter' hoc, 'quod' iniustum facit civitati, 'civitas -at' (p. 113^{8a}, 12 ζῆμιοι) ipsum publicando bona sua. **b theol.:** BERTH. RATISB. serm. 16 p. 85,16 in quantum ipse, qui facit, inde -atur in subtractione gratiae.

adi. damnificans, -antis. *infestus* – *gefährlich*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 81,4 hec iuvamenta fienda sunt falconi pro eo, quod grus est avis fortis et est damp-s (*sim.* 4 p. 81,13).

subst. damnificatum, -i n. *iactura, damnum* – *Verlust, Schaden*: CHART. Rhen. med. III 313 p. 251,20 (a. 1227) quod dicti capituli hominibus captivatis ab eo in damp-is satisfaciet *advocatus*.

damnificus (-mpn-), -a, -um. *damnosus, perniciosus* – *schädlich, verderblich*: CHRON. Salern. 11 p. 16,4 ut ipsum sacramentum perficias (*sc. imperator*) sine ulla damp-a (*ed., dampnica cod.*) res (*sic*). METELL. Quir. 114,29 tunc balista velut tensa foret damp-a (-a *var. l.*) manu, telum subiciunt *principes* corde patris de nece filii. ALBERT. M. eth. I 221 p. 196,47 tristatur fortis . . . , inquantum considerat esse -um patriae, quod pugnatur eius mortur.

***damnitas** v. **damnietas*.

damno (-mpn-), -avi, -atum, -are. *script.:* dempn(o): p. 17, 57. dan(o): p. 17,47. dapn(o): l. 34. *form. coniug. II. vel III.:* p. 16,56. *partic. perf. pro adi.:* p. 17,9. *al.;* *pro subst.:* p. 16,8. 10. 36. *saepe*.

I spectat ad detrimentum: **A** in *univ. i. q. damno afficere, nocere* – *schaden, (be)schädigen (absol.:* l. 31): LEG. Burgund. const. I 48,3 si aut brachium cuiuscumque aut tibia . . . fractae et . . . fuerint debilitate -tae (-pnata *var. l.*). FORM. Senon. II 3,18 cur te presumis tantum -pnare suum thesaurum? FROUM. carm. 11,38 lapidetur . . . hostis; . . . hoc sic -to repetamus gressibus urbem. CONR. HIRS. mund. cont. 345 magis . . . -ant multa possessa, quam noceant perdita multa. LIGURINUS 9,554 -tum carmine regem. CHART. Bund. 848 p. 295,20 quod . . . Everardus non offendet nec dapnabit neque malum tractabit nec dedecus . . . Henrico. *saepe*. **B** c. *colore quodam:* *1 immi-nuere* – *herabsetzen*: HERIG. gest. 45 omnium nostrae aetatis sacerdotum merita excessisse *Remaculum*, omnes nostri temporis episcopos sua comparatione -pnare. **2 proderet – *preisgeben*: WETT. Gall. 3 haec (*Brunnibilda*) istum (*regem*) decoepit . . . vitam eius lupanaribus -ando. WALAHFR. Mamm. 11,8 hominum figmenta sequi saevisque redemptam daemonibus -are animam. **3 vulnerare – *verletzen*: CHRON. Salern. 101 p. 103,27 ignoramus, utrum eum -verunt an illesum illum ire permiserunt. DONIZO Mathild. 1,361 rex Longobardus . . . extendens hastam thoracem membraque -pnat Litulfi. **4 perdere, perimere – *vernichten, zerstören*: CONC. Merov. p. 137,5 ut . . . nec vos patiamini sterilis agri culpa -pnare *segetem*. RADBERT. Matth. 9,3416 cum non homo, sed arbor -atur. RUP. TUIT. trin. 19,7 l. 1157 ego gentilem quondam populum occidi, id est, idololatriae deditum, praeter me deos alienos colentem -vi et nunc idem ego per spiritum sanctum vivere feci. ALBERT. M. animal. 6,73 multa (*ova*) . . . -antur (p. 567^a, 33 ἀπόλλυται) ex . . . frigiditate (*sim.* 6,80). **5 (voluntarie) castigare – *kasteien*: IOTS. Odil. 1,11 quibusdam vinculis et nexibus ferreis . . . membra sua ita -pnaverant, ut *eqs.*********

II spectat ad iudicium, decretum: **A** *strictius i. q. sententiam ferre (de), (capite) condemnare, punire* – *schuldig sprechen, (zum Tode) verurteilen, (be)strafen:* **1 gener.:** **a** in *univ. (indicatur poena: l. 63. 66. 69. 70. 72):* HRABAN. carm. 39, 94,1 -pnant me facta propria, verborum multa millia. RATHER. prael. 4,8 l. 223 -pnandus Loth in scelere Sodomitarum? EPIST. Meginh. 32 p. 230 nos, quos humili et obscuro loco fortuna -pnavit. EPIST. Hann. 12 p. 30,33 ubi nemo me prohibuit construere culinam, ibi nunc -or construxisse ecclesiam. LIGURINUS 8,296 quos (*parentes*) flore nitentes ultima non faustis ad bellum miserat hora auspiciis longas -tos ferre catenas. CARM. Bur. 121,3,4 hec, quam modo diligo, . . . in hoc est -anda (-pn-*var. l.*). **al.** **b** *spectat ad morbos:* TRANSL. Chrys. et Dar. 10 quidam debilis brachio, . . . praeterea surditate -tus. TRANSL. Libor. I 13 mutus quidam, diuturno inutilis linguae -pnatus silentio. MIRAC. Annon. 1,9 vir quidam . . . cecitate unius oculi -pnatus. *al. v. et vol. II. p. 1097,66. 2 publ. et iur.:* **a** in

univ.: CAPIT. reg. Franc. 8,6 si iudex alequem contra legem iniuste -verit. LEX Baiuv. 1,10 si . . . eos perdere voluerit, quos salvare debuit, pro istis culpis -etur *episcopus*. RADBERT. Matth. 12,1399 qui (*Christus*) ante tribunal iudicis inique -atur. **5** RATHER. prael. 6,3 l. 74 custodit se aliquis ab avaritia, non custodit ab adulterio, utique in eo convictus -pnatur etiam seculi legibus. LAMB. LEOD. Matth. II prol. ab hebraico volumine, qui -pnatorum intitatur pro eo, quod in eo contra legem agentium iudicia contineantur. CHART. Carniol. II 272 p. 212,7 -pnatus, ut cingulo comprehendit, iudicio relinquatur. *persaepe. b indicatur poena:* LEX Ract. Cur. 27,4,3 furones seu raptores in carcere vel in alia vincula -entur. REGINO chron. a. 782 interfectis . . . seditiosis *exilio* que -tis (WIDUK gest. 3,43. *al.*). PASS. Quir. Teg. 2 qui (*christiani*) arenam fodientes -pnati fuerant pro nomine Christi. OTTO FRISING. gest. 2,12 qui . . . domi remanserunt, in feodis -pnantur (condemnuntur *var. l.*). DIPL. Frid. I. 405 p. 284,15 -pnamus eum (*sc. transgressorem nostri praecepti*) pena mille librarum imperialium camerę nostre persolvendarum. CHART. Carinth. 2923 p. 661,24 ab . . . nostra gratia sunt exempti, qui morte iudiciaria sunt -andi. *persaepe. 3 canon.:* **a** in *univ.:* CONC. Merov. p. 130,13 qui . . . in hac pertinacia perdurare voluerint, . . . perenni *excommunicatione* -entur (CONC. Karol. B I 33,23 p. 364,16). GUNT. COL. diab. cap. A 3 sine synodo et canonico examine . . . tuo (*sc. papae*) solius arbitrio et tyrannico furore -pnare nosmet voluisti. RUP. TUIT. trin. 18,9 l. 543 qui (*episcopus*) . . . lectionem Origenis . . . -vit. HELM. chron. 30 p. 57,21 rex Henricus . . . episcoporum collegit concilium ibique Gregorium papam velut regni traditorem et ecclesiasticae pacis perturbatorem -pnari fecit. *saepe. b a communione fidelium separare, anathematizare* – *aus der Gemeinschaft der Gläubigen ausschließen, mit dem Kirchenbann belegen (saepe de haereticis):* CONC. Merov. p. 101,11 easdem (*sectas*) . . . anathematizamus adque -amus. CAPIT. reg. Franc. 22,7 si quis . . . ei (*sc. -to a synodo*) communicat, simili sententia subiaceat sicut et -tus. ANAST. BIBL. epist. 5 p. 408,29 codicem . . . cremari censuisti (*sc. papae*) . . . et auctorem (*i. Photium*) eius pro tanta temeritate denuo -ans . . . censura simili sequestrasti. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,28 officia sacerdotum ob incontinentiam vel heresim symoniacam -torum (BERNOLD. CONST. libell. III 17 p. 80,8. *al.*). PETR. CAS. (?) chron. 3,72 p. 454,4 ipse (*Guibertus heresiarcha*) excommunicatus et -pnatus . . . pontificem excommunicare presumpsit. *saeptius. c sensu comminandi:* RIMB. Anscar. 13 p. 35,14 omnem resistantem ac contradicentem . . . anathematis mucrone percussit atque perpetua ultione reum diabolica sorte -vit *papa*. THIETM. chron. 3,1 p. 98,4 quicumque temerarius hoc umquam auderet infringere, terribili excommunicatione -vit *archiepiscopus. c deponere* – *des Amtes entheben*: CONC. Karol. B I 27 p. 271,14 quia . . . Ebo restitutus canonice non fuerat et . . . -pnatus extitit. p. 272,17 quoniam sedes apostolica . . . Ebonem -pnavit episcopum, adeo ut inter laicos communionem tantum habere mereretur. **4 eccl. et theol. i. q. improbare, reprobare – *verwerfen, verdammen:* **a obi. homines:** IONAS BOB. Ioh. 18 p. 341,4 ne . . . imitatores eius (*Adae*) . . . eterno cruciato -erentur (-entur, -pnarentur *var. l.; sim.* WALAHFR. Mamm. 24,11 se . . . aeternis -arunt *viri* crimine poenis. *al.*). IOH. SCOT. praedest. 12,2 -andos praedestinare ad poenam, . . . salvandos . . . ad beatitudinem. RATHER. prael. 5,12 l. 387 nullus . . . invenitur . . . , qui pro indigentibus interveniat, pro -pnatis exoret. RUP. TUIT. trin. 3,14 l. 599 neminem -torum cognoscit Deus. ALBERT. M. sent. 4,50,1^{capit.} an peccent -ti in inferno? *persaepe. in formulis chartarum:* TRAD. Frising. 1 p. 27,30 (a. 744) ut, si quis . . . contra haec donationem venire vel frangere voluerit, . . . insolubile vinculo -tus sit. DIPL. Heinr. IV. 25 hanc . . . traditionem si qua iudiciaria potestas violare . . . temptaverit, -pnati lude supplicium luat. *al. b obi. doctrina, haeresis:* BEDA hist. eccl. 1,8 Arriana heresis exorta et in Nicenae synodo detecta atque -ta. LIBER diurn. 73 p. 70,22 prout diversarum heresum -anda exigebat diversitas. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,37 Symoniacam heresim et Nicolaicam . . . iuxta sententiam in Romana synodo datam omnino -verant *apostolici***

[Samberger/Weber]

legati. c obi. spiritus maligni: CONVERS. Afrae 6 p. 59,13 effractor et fur ab initio tu es (*sc. immundus spiritus*), -te et inverte. HROTSV. Theoph. 104 medius princeps residebat iniquus ... suadens -andis ... ministris. Bas. 75 inventor sceleris, cunctae quoque fraudis, -pnandus -pnandarum princeps legionum. GODESC. AQUENS. opusc. 1,16 p. 79,16 'et omnia, quae creavit, erant valde bona', inter quae et ille -tus a Deo bonus angelus creatus, per se malus diabolus factus. RUP. TUIT. trin. 2,12 a iudicio superbiorum atque -torum angelorum sexto loco, id est sexto die, homo ... creatus invenitur. *spectat ad victoriam Christi*: ALDH. carm. eccl. 4,12,5 postquam Tartareum -vit *Christus* morte tyrannum et tetris herebi gaudens emersit ab antris.

B latius: 1 *repudiare, reicere* – *von sich weisen, verschmähen*: BONIF. epist. 73 p. 153,3 malignus spiritus, qui eum (*Ceolredum regem*) ad fiduciam -pnandē legis Dei ... pellexit. WALTHARIUS 237 quid lingua dissimulas, quod ab imo pectore -as. *al. extirpare – ausmerzen*: RADBERT. Matth. 2,2414 ut omnes instruat *Iohannes* doctores in se prius -are, a quibus et alios cohibet. 2 *abdicare, paenitere* – *ablegen, bereuen*: DESID. CAD. epist. 1,15 l. 12 exultatio fit in caelis, dum ipsa (*abbatissa*) sponte -as, quod male sponte contraxeras. RADBERT. Matth. 2,2476 nullum ... penitere posse, nisi ... prioris vitae errores -verit. EKKEH. IV. bened. I 34,19 crimina -antes (gloss.: penitente<s>), infantula (*i. Maria*), protege sontes. VITA Heinr. IV. 2 p. 14,19 multa, quae gesserat, -vit. CONSUE. Marb. 193 ipse (*frater*) stultitiam suam -pnans luctu paenitentiae. 3 *prohibere, vetare* – *verwehren, verbieten*: *a gener.*: FORM. Sangall. I 5 quod praefatus ille (*Otolf*) ... omnem illi (*Undolfo*) ad hoc (*sc. silvam*) a d i t u m -ret (PETR. DAM. Rom. 31 p. 68,23). HRABAN. epist. 53 p. 507,19 adulterium ... lex divina ... -pnat. ALBERT. M. Matth. 19,5 p. 491,21 omnis ... coitus non habens modum generantis in viro et adiuvantis in femina -tus est. **b publ. et iur.**: CAPIT. reg. Franc. 112,3 ab ... iniuria vel -tis iuramentis. CONC. Karol. A 36 p. 273,8 de -tis nuptiis. LIGURINUS 8,691 pontifices sanctique patres anathemate sacro spretores pacis -taque legibus ausos intrepide feriant. *al. cohibere – eindämmen*: LEG. Wisig. 2,1,6^{ut} de principum cupiditate -ta. 4 *irritum facere, tollere* – *ungültig machen, aufheben*: *a gener.*: WALAHFR. Wett. 19 ne, quod voce probo, hoc nostro -etur (culpetur *R*) in actu. MANEG. c. Wolfh. 1 p. 44,10 neque ... in illis (*philosophis*) usque adeo primi parentis culpa dotem nature -pnaverat, quin *eqs.* **b publ., iur., canon.**: CONC. Merov. p. 122,6 ut ... possint admissa corrigi et non admittenda -ari. LEX Raet. Cur. 3,13,2 licentiam non habente qualemcumque cartam facere nec per nullum ingenium danare (*donare var. l.*). DIPL. Otton. III. 201 p. 610,20 vidimus ... Lunensis episcopi chartulas a summi pontificis auctoritate -tas atque disruptas. DIPL. Loth. III. 35 p. 59,28 omnia ... beneficia, quae abbas Poppo secundus dedit, lege sempiterna -pnamus et irrita esse ... decernimus. CHRON. Hild. 17 p. 854,31 Gregorii ... septimi dampnationem ... subscrispsit *Ethylo episcopus*, set quod scripserat, ... obelo supposito -mpnavit. *al. recusare – verweigern*: CHART. Rhen. med. I 378 p. 435,35 (a. 1083) custos s. Marie ... cepit quedam forsitan sua constanter expetere et eadem ipsa forsitan nostra elemosinarius omnino dempnare.

III claudere, obserare – *ein-, zuschließen*: ANNAL. Sangall. IV a. 980 Perhterat in claustrum defuncta petit loca caelo; Hartker mox antrum post quam se -at in ipsum. EKKEH. IV. pict. Mog. 605 pax pueri portas hic Martis -at (gloss.: claudit) apertas. bened. I 29,2 tu (*sc. Petrus*) reseras celos dignis -asque (gloss.: claudis) malignis. *al. PETR. DAM. Rom. 64 nonnulli (monachi) ... -pnatis (obseratis var. l.) ianuis clausi ita mortui videbantur mundo velut in sepulchro iam positi. fort. add.*: LAMB. LEOD. Matth. I 1926 -pnata s i g i l l o tunc erat ecclesia censurę pontificalis (IV 33).

adi. 1. damnans, -antis. *qui iudicii est* – *Gerichts-*: WALAHFR. Wett. 99 ne magna dies -s inhonoret, honores spernite.

2. damnatus, -a, -um. 1 *nefarius – ruchlos*: LIGURINUS 2,488 si perstiterit -pnatus et improbus hostis (*sc. qui leonem irritat*) addideritque minas, tunc *eqs.* 9,192 que (*edicta*) post-

quam tumida spreverunt *Ligures* mente superbi, curia -os regni denunciat hostes. 10,286 alimenta ... grata ciborum armaque -e mittebat *Placentia* perfida plebi. 2 *noxius – schuldig*: DESID. CAD. epist. 1,16 l. 21 tractate, ut indemnem nequaquam -um dicere iubeatis. GLOSS. II 128,49 St.-S. -um sculdigen. 3 *reprobis – verworfen*: MEGINH. BAMB. fid. p. 260, 29 Apollinaris ... novus haeresiarcha, in hunc -issimum gregem se permiscuit. MANEG. c. Wolfh. 23 p. 102,18 nos eundem hominem hereticum (*sc. Wipertum*) ... -pnatissimum execramur. RUP. TUIT. off. 6,27 l. 870 nescire *solemnitatem paschalem* ... calamitatis, ... non diligere damnationis est; ... paganus, quia nescit, miser est, ... quia non diligit haereticus, -us est.

subst. damnatus, -i m. *qui morte multatus est* – *ein Hingerichteter*: ALDH. virg. I 36 p. 283,3 ubi (*sc. in ergastulo*) fetida -orum cadavera ... vermium examina ebulliebant (*inde HRABAN. marty. Ian. l. 151*).

*adv. *damnate. nefarie – ruchlos*: BERNH. CONST. can. 9 p. 482,6 si porrecto ad hostile votum iugulo moreremur, ... satanas recuperato ... imperio -ius se nunc efferret in aecclesia quam olim Christo nondum incarnato.

***damnositas** (-mpn-), -atis f. *vis perniciosa – verderbliche Kraft, schädliche Wirkung*: ACTA imp. Winkelm. I 427 (a. 1250) quam (*hydram rebellium*) prodigaliter renascentium caput damp-s locupletat. ALBERT. M. Matth. 9,16 p. 309,10 primo ... generalem inducit *Christus* consuetudinem et secundo hanc probat per contrarii facti -em.

damnosus (-mpn-), -a, -um. **I adi.**: *A sensu act. i. q. iacturam, detrimentum inferens, nocens* – *Schaden, Verlust verursachend, schädlich, nachteilig*: 1 *de rebus*: **a in univ.**: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 487,9 lusur ... velut opus -um crebro perniciosum spectat ad negotium. GESTA Trud. cont. I 13,8 culturae fratrum sunt decurtatae ... et molendina data in beneficio aut -pnosa hereditate. CHRON. Gozec. 2,5 quibus (*auriculariis*) ... ex stipendio fratrum beneficia nimis -pnosa (-a *G*) concessit *abbas*. IORDAN. RUFF. equ. p. 107,6 quia semper iacere foret eidem (*equo*) nimium taediosum et -um. *persaepe*. **b c. colore quodam**: **a periculosus – gefährlich**: EPIST. Hann. 64 p. 111,24 transitum fluvium -um valde ... esse predicatur. **b molestus – leidig**: RUD. TRUD. (?)

gest. 9,31 quem (*Iohannem*) propter hanc et propter alias ... culpas ... longissima et -pnosissima michi decertatione eo perduxit, ut *eqs.* CHART. Bund. 925 p. 360,32 cum ... ipsam litem sibi (*sc. Onrico*) videbatur esse -pnosam. **γ perniciosus – verderblich**: MANEG. c. Wolfh. 22 p. 98,9 vivitur in servitute sensuum, ut appetatur, quicquid inhonestum et turpe est, quicquid -pnosum, ametur, et homo ... redigitur in dedecus bestiale. CARM. Cantabr. A 41,10 Deus iussit solvi morbi vincula nexus mortis et ligari, ne fuisset -pnosa tue (*sc. reginae*) vite. IVO CARN. ad Iosc. (MG Lib. Lit. II p. 654,6) cum ... ea, quae aeterna lege sancita non sunt, sed ... ad tempus remittuntur, ... non est institutorum -pnosa prevaricatio, sed laudabilis et saluberrima dispensatio. GODEFR. VINDOC. libell. IV (op. cit. p. 691,24) investituram per virgam et anulum accipere nisi a suo consecratore manifestum est esse -pnosum. **δ deformis – häßlich**: RUP. TUIT. trin. 5,31 l. 1319 quia si in naso aut in labio ... signum circumcisionis Deus posuisset, -a utique macula faciem hominis deturpasset. 2 *de hominibus*: CAPIT. reg. Franc. 213,5 neque in manendo neque in iter agendo onerosus et -us aliis existat *honoratus vir*. WIPO gest. 2 p. 16,23 sicut in adversis -a pusillanimitas ad deteriora trahit, sic *eqs.* RUP. TUIT. trin. 41,21 l. 1013 tantum placere debet haec similitudo vilici, qui domino ... suo vilicus iniquitatis, vilicus -us existit. CHART. Heinr. Leon. 57 p. 82,35 si ... constiterit eum (*advocatum*) esse inutilem aut -pnosum. CONST. imp. II 427,14 nec idem dominus (*sc. servans malefactores*) propterea erit infamis vel homo -pnosus denunciabitur. *al. usu subst.*: CONST. imp. II 304,16 in civitatibus nostris nullus terre -pnosus vel a iudice dampnatus vel proscriptus recipiatur scienter.

3 *de Deo*: RUP. TUIT. trin. 10,12 l. 641 longe ... positus et digne appropinquare nolentibus nimium -us existit *Deus*. **B sensu pass.**: 1 *vitosus – schadhaft*: CHART. Bern. II 492 p. 517,34 (a. 1260) permittens *miles* uti lignis ... de ... silva in

suburbio non -pnosis. 2 *indignus, contumeliosus* – *schimpflich, verwerflich*: CARM. Cantabr. A 14,3^b,13 istum puerum -o foetu ... gignebam.

II subst.: A masc. i. q. *malefactor* – *Übeltäter, Verbrecher*: EKKEH. IV. cas. 20 p. 50,31 traduntur -pnosi tres illi ... ad cognitionem rem publicam reservandi. B neutr. i. q. *damnum* – *Schaden*: LEG. Wisig. 7,2,3 si servus ... quodcumque -um alicui intulerit. LEX Baiuv. 9,7 si quis alienum servum ad furtum suaderit aut aliquid -um (-us var. l.) in fraudem domini sui.

adv. *damnose*. 1 *nocenter, in detrimentum* – *zum Schaden, mit Verlust*: RUP. TUIT. trin. 28,16 l. 1005 non solum 'gratis', sed et -e 'venundati estis', quia eqs. VITA Theog. 1,12 p. 453,5 ne novella illa plantatio ... -pnose inclinaretur, providit abbas hortulanum. CHART. Stab. 1833 p. 381,25 voluimus (sc. abbas) ipsam decimationem, quoniam -pnose locata erat, ad commodum fratrum per manum nostram ordinare. CHART. Epternac. 224 p. 394,5 qui (*advocatus*) ... villicum ceterosque curtis homines Bliderke -pnose molestaverat. CHRON. Mont. Ser. a. 1214 p. 185,33 quod (*nemus*) prepositus nimis -pnose incidi et vendi fecerat. al. non -e i. q. *proficue* – *zum Nutzen*: GERHOF. aedif. 71 p. 175,39 quorum (*principum*) ... devotionem et dilectionem non -pnose captare solitus fuit Gregorius papa. 2 *minaciter, perniciose* – *bedrohlich, gefährlich*: IOH. METT. Ioh. 107 'hic', inquit, 'clipeus -e nobis advectus est, quia nec tu (sc. comes) eo ... uteris et ipse in nos forsitan impetum concitabit'. CHRON. Reinh. a. 1211 p. 579,39 resistendi conamina invalescentibus adversariis principis -pnose cassantur. 3 *iniuriose, turpiter* – *unrecht, schändlich*: EPIST. pont. Rom. sel. I 10 quatenus ... res ibi (sc. *ad sacrum locum*) legitime pertinentes -pnose nec pereant nec auferantur. EGBERT. fec. rat. 1,862 malo mori ignotus, quam sit mihi gloria dampnis; quam presim -pnose, malo inglorius esse. 4 *falso* – *fälschlich*: HUGO HONAUG. hom. 2,80,1 comonendi ... sumus, quod et -pnose praetermitteretur, quoniam nomen hoc 'unus, una, unum' ... non semper rem singularem numero discretam supponit, sed eqs.

damnum (-mpn-), -i n. (m.: p. 20,8. adde LEX Alam. 41,1. 83,1) *vel raro* **damna*, -ae f. (l. 70. p. 20,33. 67) script.: ta: CHART. Sangall. A 30. 156. dagn-: p. 20,17. dann-: p. 20,20. dapn-: CHART. Bund. 1248. dapn-: ACTA imp. Winkelm. I 163 p. 140,8. CHART. Bund. 1249. damp(um): CHART. Bund. 1240 p. 36,9.

I *strictius i. q. detrimentum, noxa, iactura, dispendium, incommodum* – *Schaden, Verlust, Einbuße, Nachteil*: A gener.: 1 *spectat ad homines eorumque societates*: a in univ.: WILLIB. Bonif. 8 p. 51,12 qui supervixerant ad lucrum animarum vitaeque -o adquisitum. EINH. Karol. 7 p. 9,30 susceptum est ... bellum, quod ... maiore Saxonum quam Francorum -o ... gerebatur. HROTSV. Theoph. 63 tolerans patienter honoris -um. EKKEH. IV. bened. I 33,37 spiritus ignicremis nova -a (gloss.: depredationem) prophetat Avernus. DIPL. Heinr. IV. 273 apostolicae sedis auctoritatem quoniam acceperat, nostram ... sibi deesse -um aestimabat *episcopus*. STATUT. ord. Teut. p. 79,1 qui (*homines perversi*) -pna fame sanctis viris moliuntur inferre. saepe. b *de laesione*: HROTSV. Mar. 620 Salome ... defectum dextrae ... deflevit ademptae ... 'pro meritis patior -pnum grave tantis'. LAMB. LEOD. Matth. I 694 hic oculis caret, ille manu ... -pna pedum fert alius. CHART. Babenb. 86,4 si vulneratus sine ... -pno membrorum fuerit inventus. *ibid.* al. *meton. de parte abscisa*: IONAS BOB. Columb. 2,3 p. 235,12 ille (*frater*) ... pollicis -um deportat. c *de morte*: LEG. Wisig. 12,3,12 p. 439,26 ne ... hii, qui venundandi sunt (sc. *christiana mancipia*), -a mortis perferant vel salutis. LEX Baiuv. 8,2 si servus ... interfectus cum libera in extraneo fuerit thoro, ... in suo -o minuatur ipsius coniugis weragelt. RUP. TUIT. trin. 16,33 l. 1489 non ... , ut cruentam cum -o militum suorum conquirat *Moses* victoriam, sed eqs. al. 2 *spectat ad res (animalia)*: l. 71. 72): IONAS BOB. Columb. 1,16^{capit.} de cervisae redundatione absque effusionis -a (-o var. l.) fluentis. ARBEO Corb. 4 p. 191,17 *ministri* -um mulae ad virum detulerunt Dei (VITA Corb. 3 p. 599,13 -um de mula).

RIMB. Anscar. 18 p. 39,27 ceteri sive morte sive peste et -o rerum suarum puniti sunt. RATHER. prael. 5,26 l. 828 si ... tibi aliqua adversitas evenerit aut infirmitatis ... aut -pni rerum familiarium. OTLOH. prov. L 29 lucrum turpe ut -um fugito. L 30 lucrum sine -o alterius fieri non potest. CHRON. Thietm. 5,18 p. 241,29 cum causam tanti tumultus ... , ne plus -pni oriretur, voluisset comes compescere. *persaepe. meton. de re amissa*: WOLFHARD. Waldb. 3,2 p. 262,21 -pnum sublatae annonae in ... petra iacentem invenit *mulier*. B *publ. et iur.*: 1 *spectat ad homines eorumque societates*: LEX Frision. add. 8,1 si ... servus aliquod -um ibi fecerit, eqs. DIPL. Loth. I. 136 p. 306,37 quod si ... quelibet ... persona ... mutare seu tollere ... voluerit, sciatur sibi -pni p e n a m venturam (CHART. Tirol. 547 p. 27,17. al.). DIPL. Heinr. IV. 301 ut ... regni -um insequentes regni persecutionem patiantur. DIPL. Frid. I. 67 cuius causa homines laborant generali -pno. CHART. Laus. 224 p. 217,10 si ... iniurias vel dagna canonicis ... inferrent (sc. *homines comitum*). ACTA imp. Winkelm. I 633 p. 510,42 quod nullus ... infert nec paciatur inferri alicui de suis subiectis aliquod dannum. *persaepe. 2 spectat ad res*: a in univ.: LEX Ribv. 85,1 si quis ... in messe aliena ... -um fecerit, a e s t i - m a t i o n e -i culpabilis iudicetur (CAPIT. reg. Franc. 98,7. al.). CAPIT. part. Saxon. 27 si ... fideiussor diem statutum non observaverit, ipse tantum -i incurrat, quantum eqs. REGISTR. abb. Werd. 7,5 p. 199,28 -pnum curtis ... a familia indicatum. DIPL. Frid. I. 367 p. 223,2 quod -um amisse pecunie per iuramentum illorum, qui -um passi fuerint, cognoscatur. CHART. Tirol. 758 patriarcha ... restituet ei (*comiti*) -pna, que dedit ei in possessionibus suis. *persaepe. b de debito*: RADBERT. Matth. 8,3934 'et tunc vocans eum (*servum*) dominus suus ait, non ut prius' pro -o, sed eqs. C *eccl. et theol.*: IONAS BOB. Columb. 1,8 p. 166,22 melius esse ferocitatem bestiarum ... quam hominum rabiem sustinere cum -a (-o, -pno var. l.) a n i m a r u m (CONC. Karol. B I 33,14. al.). PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,7 si fabuloso ydrarum more ... ex -i quasi redivo detrimento commodius sese proficisse iactatur (sc. *haereticus*). RADBERT. Matth. 2,2610 quibus (*virtutum seminibus*) ditati -um, quod sibi intulerant, ... meritis recompensent. CONC. Karol. B I 48 p. 492,13 ut, quem propter curam gregis Domini sibimet commissam de spiritalibus -is fidelium contigerat contritari eqs. RUP. TUIT. trin. 18,25 l. 1290 sine ullo christianorum pauperum -o religioso. al. D *comput. i. q. lacuna* – *das Fehlen, die Lücke*: MARIAN. chron. a. Chr. 1,1 (DtArch. 17. 1961. p. 215,20) tantum ... -um annorum habet Hebraica veritas a capite mundi iuxta Bedam (temp. rat. 45,26 [ex Dionys. Exig. epist. de pasch. 2]; inde GLOSS. II 47,25 St.-S. -a vuenni). a. m. 3017 p. 495^b,11. *ibid.* al.

II *latius*: A *multa, poena (pecuniaria)* – (*Geld-*)*Strafe*: 1 *gener.*: ALDH. virg. II 2528 ni matrona prudens (*i. Abigail*) fore -a marito pervigili sensu nosset ventura maligno. HRABAN. epist. 8 p. 394,26 quatinus magis pro expenso talento lucri mercedem accipiamus, quam ex detento ... -um pro paritate ... sentiamus. 2 *publ. et iur.*: LEX Raet. Cur. 9,23 si quis populum ad sidicionem concitaverit, -is gravissimis subdetur tormentis. TRAD. Frising. 14^a p. 42,12 si ... aliquis ... venire (sc. *contra hanc traditionem*) temptaverit, insolubilem sibi vindicet -um. CAPIT. reg. Franc. 165,1 ut ... secundum legem ... statuto -o subiaceant. CHART. Sangall. A 397 si quis ... traditionem irritam facere conaverit, legalia -a teneat. DIPL. Conr. II. 276 de perierantibus ... dubitare vos sentimus, cum antiquior lex capitis -pnum eis inferat, qui eqs. ANNAL. Quedl. a. 1020 p. 85,26 quibus (sc. *missis*) omnibus rebellem refragantemque ... anathematis -o subigunt. *persaepe. B iudicium, damnatio* – *Urteil, Verurteilung*: HROTSV. Bas. 97 servus ... scribebat proprium ... -um interitusque sui causam tetro dedit hosti. CARM. Teg. 27,68 (DtArch. 18. 1962. p. 500) Christi naturam geminam docet *Nestorius* et genituram, per -am census pravi sententia sensus. *expressius i. q. reprobatio* – *Verdammung*: ALBERT. M. resurr. 108 p. 309,34 poena animae aut est poena -i aut inordinationis aut sensus. C *inopia* – *Mangel*: METTELL. exp. Hieros. 6,106 panis abest aciebus ... , at magis egra sitis -pno limphe nocet istis. 6,437 pauperies miseranda resarcit

[Samberger/Weber]

ibi sua -pna. **D onus** – *Bürde, Last*: ALDH. virg. II 192 integritas animae regnans in corpore casto flos est virgineus, qui nescit -a senectae. HEITO Wett. 28 cum tanto mihi obligationis -o in publicum producenda iniuncta sunt *visa et audita*, ut reatu silentii huius ... feriri timeam. **E usurae** (*usurarum*) – (*Zinses*) *Zinsen*: YSENGRIMUS 3,611 rem tibi cum -pno ... impensa solvere pelle licet. CHART. Turg. III 491 p. 293,24 -pnis et usuris excrescentibus in immensum. CHART. Lux. IV 258 p. 354,31 ad restituendum ..., quod ... de ... decimis perceperint cum -is et interesse. **F postulatio detrimenti restituendi** – *Schadensersatzforderung*: CHART. Brixin. 126 (a. 1252) Henricus ... iuravit ... dictam ... renunciacionem semper ... rata habere ... et contra non venire cum -pno et stipendio ac interesse sub obligatione omnium suorum bonorum.

***dampleon** v. *daphnelaeon*. **dampna** -v. *damna*. **dampne** v. *daphne*. ***dampnelicon** v. **daphnelaeon*. ***dampnia** v. **damnia*. **dampnidom** v. *daphnis*. **dampnif** -v. *damnif*. ***dampnileon** v. **daphnelaeon*. **dampnis** v. *daphnis*. ***dampnitas** v. **damnietas*. **dampnitio** v. *damnitio*. 1. **dampno** v. *damno*. 2. **dampno** v. *daphnus*. **dampnocochus** v. *daphnococcum*. **dampnum, dampnum** v. *damnum*. **damu** -v. *dammu*. **dana** v. *damma*. ***dannitas** v. **damnietas*. ***danniza** (-ica), -ae f. (*polon. dannicyz*) *mensura quaedam (mellis) – ein (Honig-)Maß*: CHART. Sil. D I 247 p. 180, 34 (a. 1224) in introitu filie mee in claustrum ... contuli (*sc. dux*) beato Bartholomeo eiusdem loci patrono LX^a -as mellis. p. 180,43 solvet ..., qui IIII boves habet, VIII -as. CHART. episc. Misn. 109 decem -cas mellis habebit *episcopus* ... singulis annis. *Samberger/Weber*

damnum v. *damnum*. **dano** v. *damno*. **daphninicen** v. *daphnis*. **dapnum** v. *damnum*. **danulo** v. *de et anulus*.

daphne (dafne, dampne) *subst. f.* (δάφνη) *form.:* ?*nom. sg. -o*: l.39. *gen. sg. -os*: l.37. *nom. pl. -e*: l.40.

1 **laurus** – *Lorbeer(baum)*: **a** *proprie*: ANTIDOT. Glasg. p. 158,41 recipit ... appii semen, semen dafnos. v. et l.66. **b** *meton. i. q. bacca lauri* – *Lorbeere*: GLOSS. III 487,26 St.-S. dampno lorbere. *spectat ad bacas vel frondes laureas*: PAUL. AEGIN. cur. 66 in qua (*aqua*) elixate sunt dafne (3,18,4 δάφναι) et agni rami. 2 **laurus Alexandrina** – *lorbeerblättriger Mäusedorn*: v. vol. I. p. 444,7.

***daphnelaeon** (dampn-, -nil-, -licon) *subst. n.* (δαφνέλαιον) *oleum laurinum* – *Lorbeeröl*: ALPHITA I p. 287,1 dampnis, laurus idem; inde dampnileon, id est oleum laurinum. II p. 95,16 dampnelicon (dampnileon *var. l.*), i. oleum confectum ex oleo et baccis lauri. *al. v. et l.66*.

daphninus (da(p)fn-), -a, -um. (δάφνινος) *nom. sg. n.* daffinon: l.54.

1 **adi. i. q. laurinus** – *Lorbeer-*: AESCULAPIUS 13 p. 17,25 caput ungatur ex o l e o ... -o, hoc est laurino (PAUL. AEGIN. cur. 117 p. 71,4 oleum ... dafninum [3,23,1 δάφνινον]. *item* 194). 2 *subst. neutr. i. q. oleum laurinum* – *Lorbeeröl*: GLOSS. med. p. 22,19 daffinon, hoc est oleum laureum. PAUL. AEGIN. cur. 179 ad cerota transeundum dia butiru ... et dafnino (dapf- *var. l.*).

1. **daphnis** (diam(p)n-, daphn-, da(m)pn-, daf(fi)n-) *subst. f.* (δαφνίς) *form.:* *sing.:* ?*nom. -icen*: p.22,5. *gen.:* -is: p.22,2. -idis: p.22,2. *acc. -im*: p.22,1. *plur.:* *nom. -ida*: l.62. *gen.:* -idum: l.63,69. -idon (*ellipt. pro nom. sg. et acc. pl.*): l.66,67. *acc. -idas*: l.64.

1 **bacca lauri** – *Lorbeere*: GLOSS. III 554,56 St.-S. daffinida lorberen. PAUL. AEGIN. cur. 38 dafnidum (3,5,6 δαφνίδων) decorticatorum ... 3 II. 194 dafnidas ... coquere. *al. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 371^E sextum simplex hic declarandum est -idon, nam daphne graece, laurus latine dicitur, inde daphneleon ... et sic hic per -idon baccas lauri intelligimus. in appellatione epithematis*: PAUL. AEGIN. cur. 199 p. 128,8 epithimata ... dia spermaton sit et dia dafnidum ... et poliaricum (*sim.* 196 p. 120,16). v. et vol. II. p. 2129,52sq. cf. **diadaphnidon*. 2 **laurus** – *Lorbeer(baum)*: GLOSS. III 528,30 St.-S. dampnidom lorboum. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 370,

17 laurus, quam Graeci δάφνιμ vocant. CIRCA INSTANS p. 24a^{sq.} folia lauri vel diampnis vel diamnidis. BERNH. PROV. comm. 8,3 p. 305,4 dapnis, id est laurus. ALPHITA II p. 47,18 dampnidis vel dampnis, i. laurus. *al. v. et p.21,45. fort. add.:* GLOSS. III 540,47 St.-S. daphninicen laureola lorborum.

2. **daphnis** v. 1. dia.

daphnitis (dampnitis) *subst. f.* (δαφνίτις) *laurus* – *Lorbeer(baum)*: v. l.4.

daphnococcum (dampn-, dafn-, -nac-, -c(h)oc(h)-, -coct-), -i *n. vel daphnococcus*, -i *m.* (-a, -ae f.: l.15) (δαφνόκοκκον, -ος) *bacca lauri* – *Lorbeere*: ANTIDOT. Augiens. p. 48,32 recipit haec: ... dafna cocca. p. 54,36 recipit ... dafnococo. p. 62,8 dafn-a. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 378^D -i ... sunt baccae lauri. GLOSS. Salern. p. 6^a,31 dampnocochi baccae lauri. 15 ALPHITA II p. 47,20sq. dampnochoche sive dampnococci. p. 48,15 dampn-i. v. et l.23. *fort. add.:* CIRCA INSTANS p. 24b^r in receptione reperitur ... folia lauri ...; folia debent poni cum ... baccae lauri vel dinichocci fructus.

daphnoides (dafnoydes) *subst.* (δαφνοειδής) *Daphne laureola* (L.) – *Lorbeer-Seidelbast*: v. vol. II. p. 513,59.

***daphnotheca** (dampn-), -ae f. (δαφνίς) *bacca lauri* – *Lorbeere*: ALPHITA I p. 287,2 damniechoticae (dampn-ae *var. l.*) sive dampnococci, id est bacca lauri.

daphnus (dafn-, daffan-), -i f. (δάφνος) *laurus* – *Lorbeer(baum)*: ANTIDOT. Augiens. p. 63,42 recipit hec: ... folia daffani lib. III. p. 63,45 folia dafni.

dapifer, -i *m. script.:* ta-: p.23,11.2.29. *al. -pp-:* p.23, 10,31. *al. -iver:* p.23,11. *form. gen. sg. -is:* l.53,58.

1 *strictius i. q. minister mensae, minister qui cibos apponit, discophorus* – *Aufwärter, Tischdiener, Speisenträger*: **a** *proprie*: SUMM. Heinr. A 8,237 discoforus vel -r truhtsazzo. WIDR. (?) Gerh. I 9 utrum quisquam apposuisse -orum, satagit praesul ... requirere. CHRON. Pol. 1,6 p. 21,2 finito ... convivio pincernas et -os vasa aurea ... de mensis ... congregare precepit Bolezlavus. DIPL. Frid. I. 491 p. 413,21 donavimus, ut ... monetarii ... defectum ministerialium et locum suppleant, ut vel in marschalci aut -i ... officium assumantur. SALIMB. chron. p. 434,11 portabat -r semper duo fercula de quolibet ciborum genere. *al. v. et vol. I. p. 372,45. in fabula:* ECBASIS capt. 1018 prevideas, ne ... sordidus ... -r nares conruget edentum. ASINARIUS 185 'quid tibi vis faciam?' -r respondit asello. *al. b in imag.:* EPIST. Ratisb. 6 p. 292,27 in convivio stultiloqui delectari, ubi ... regina superbia, -r profusio. EMO chron. 85 p. 256,10 utens timore pro ianitore, dolore pro -o. c *translate i. q. altor* – *Ernährer*: VITA Norb. II 75 p. 1307^B audierat ... hunc (*principem*) patrem esse orphanorum ... pauperum -um. 2 **latius de magistratu aulae i. q. mensae praepositus, promus, senescalcus** – *Truchseß, Seneschall* (de re v. LexMA. VIII. p. 1069sq. HRG V. p. 374 sqq.). **a** *de ministerialibus regum vel imperatorum*: **a** *in univ.:* DIPL. Karoli III. 16 Uualtfredus insignis -r et Perhtoldus ... comes palatii dilectissimi fideles seu consilarii nostri. DIPL. Arnulfi 164 obtentu ... Isangrimi comitis ac -i (-is E) nostri. LIUTPR. antap. 1,16 praemisit rex Wido -um suum, qui alimenta illi more regio praepararet. DIPL. Heinr. IV. 483 p. 659,11 isti sunt laici, qui viderunt: ... Folcmar -r imperatoris (*item inter testes*: DIPL. Frid. I. 516 p. 454,28 Ulricus -r curie. CHART. Tirol. 849 in presentia ... domini Ebrardi -is domini regis. *al.*) SIGEBOTO Paulin. 1 erat Morcho ... regalis mensae -r et cunctis ministerialibus acceptissimus. CHART. Burgenl. I 204 nos ... pristaldiam tocius cause ... Tyburcio -o regis (*sc. Hungariae*) contulimus. *saepius. b spectat ad officium honorificum magnatum*: ARNOLD. LUB. chron. 3,9 p. 152,6 officium -i sive pincerne ... non nisi reges vel duces ... amministrabant. **γ de primo -o imperii** (*'Erztruchseß'*): ALBERT. STAD. chron. a. 1240 p. 367,20 palatinus eligit imperatorem, quia -r est, dux Saxoniae, quia marscalcus. MART. OPP. chron. p. 466,19 qui (*officiales imperii*) sunt VII, videlicet ... palatinus -r eqs. v. et vol. II. p. 113,1. **δ de magistratu Byzantino**: HIST. de exp. Frid. imp. p. 69,16 -r magnus Constantinopolitani imperatoris. **ε in titulo magistratus aulae regiae Hungaricae** magister -orum – *'Oberstruchseß'*: CHART. Burgenl. I

111 p. 78,9 (dipl. a. 1220) Demetrio magistro -orum et comite Uosuariensi . . . , Ladislao magistro agasonum . . . et ceteris comitibus comitatus tenentibus (202 p. 151,42. *al.* CONST. imp. III 144,3 domine regine Hungarie). **b de ministerialibus principum, episcoporum sim.**: DIPL. Conr. II. 216 p. 296,8 si . . . abbas quempiam . . . in suo obsequio habere voluerit faciens eum -um aut pincernam sive militem suum, et aliquod beneficium illi prestiterit. CHART. Rhen. med. I 465^b p. 525,19.22 testes sunt . . . ministeriales: . . . Hinricus -r, . . . Gerhardus -r comitessse (*item inter testes*: CHART. Babenb. 39 dapp-r Werinhardus. CHART. Stir. I 702 Dietmarus tapiver. CHART. Basil. B 77 Iohannes t-r. *persaepe*). CONST. imp. I 447,11 singuli . . . principes suos habeant officarios speciales: marscalcum, -um *eqs.* HIST. Welf. 1 p. 458,14 domum suam regio more ordinaverant *nostri*, ita ut queque officia curie, id est ministeria -i, pincerne . . . , per comites . . . regerentur. GISLEB. MONT. chron. app. p. 340,22 Balduinus de Lobiis -r, id est senescalcus hereditarius. *persaepe*. **c de magistratu Germaniae inferioris** (‘*Land-Dröst*’; *de re v. LexMA*. III. p. 1412): CHART. Aquens. 189 l. 33 (a. 1230) sigillis . . . virorum domini Wilhelmi . . . et Harpani . . . castellani castri et -i terrae de Rode. CHART. Westph. VII 552 Conradus . . . Colloniensis ecclesie minister . . . -is, villicus et universis officialibus suis gratiam suam. CHART. Rhen. inf. II 550 p. 319,44 Conradus de Elvervelde -r in Hoystaden . . . , Iohannes de Hurte -r in Isinberg. *al.* **d de -i titulo paulatim pro nomine gentilitio usurpato** (cf. W. Störmer, *Dt. Arch.* 33. 1977. p. 125sq.): HIST. de exp. Frid. imp. p. 61,7 Marquardus -r de Anwilre. CHART. Heinr. Leon. 129 Iordanis -r, Heinrichus -r de Scodirstide. CHART. Neocell. Brixin. 60 Bertholdus t-r de Ruina. CHART. Diess. 44 viri honorati Bertoldus et Eberhardus dapp-i dicti de Waltpurch. *saepe*. **pro cognomine**: CHART. Rhen. med. II 85 (a. 1186) Ida . . . cum marito suo Adelberto D-o a pluribus appellato.

***dapifera**, -ae f. **1 quae cibum ministrat – Speisenbringerin**: PETR. DAM. epist. 106 p. 180,2 avicula . . . panis oblatiunculam detulit . . . ; uno die . . . -a mea . . . non venit. **2 canonica munere dapiferi fungens – Kanonisse, die das Truchsessenamt innehat, ‘Truchsessin’**: TRAD. Westph. IV p. 46,25 (s. XII^{ex}) dantur . . . decane, custodi, -e . . . cuilibet IX denarii. p. 47,7.

***dapiferalis**, -e. **ad munus dapiferi pertinens – zum Truchsessenamt gehörig, Truchsessen-**: TRAD. Frising. 1244 (a. 972/76) ut . . . viri, si essent beneficiati, . . . aut pincernale aut -e servitium ministrarent. 1458^a.

***dapiferatus**, -us m. *script.*: -pp-: l. 56. -pyf-: l. 52. **munus, beneficium dapiferi – Truchsessenamt, -leben**: ROB. TOR. chron. a. 1164 p. 514,12 rex ei concessit -um Francie, quem comes Andegavensis antiquitus habebat. CHART. Osn. II 210 quod nos (sc. *episcopus*) ad petitionem . . . comitis Ottonis . . . uxori sue omnia pheoda sive -um sive magistratum foresti . . . iure concessimus feudali. CHART. episc. Hild. II 160 (dipl. Frid. II.) Hildensemensis episcopus . . . officium dapy-us, quod Ernestus ministerialis eius in feudum tenebat ab ipso, . . . ab eodem Ernesto . . . comparavit *eqs.* (CHART. Sil. D III 162 p. 115,29 -us o. *al.*). CHART. Westph. III 665 Heinrichus . . . accessit ad nos (sc. *abbatissam*) renuntians . . . iuri dapp-us. *al.*

dapnis v. daphnis. dapno, dapnum v. damno, damnum. dappif- v. dappif.

daps, dapis f. *script.* dab(is): p. 24,7.42. *adde* GLOSS. I 100,30.32 St.-S. *form. gen. pl.* -ium: p. 24,26.40. *al.* *saepe usu plur.*

I cibus, esca, cena, alimentum – Speise, Essen, Mahl(zeit), Nahrung(smittel): **A proprie**: **1 strictius**: **a gener.**: **a in univ.**: IONAS BOB. Columb. 1,11 p. 171,20 noverat sibi a Domino passim -es paratas. CONC. Karol. A 3^B,9 mensas cum -bus in domibus praeparare. VITA Magni Faut. I 3 p. 110,11 Magnoaldus . . . intellexit . . . a Deo has -es terrae diffundi. WALTHARIUS 297 diversas . . . -es libans conviva resudat. GLOSS. IV 139, 15 St.-S. -s mus. CYPR. CORD. carm. 9,3 (MG Poet. III p. 146) fraglantes -es tempisit. IOH. CANAP. Adalb. A 9 p. 14,11 quos (*pauperes*) . . . -e (-bus *var. l.*) et potu saciat. THIOFR. Willibr. II 2,425 hospes . . . apposuit mensam variis -bus cumulatam.

CHART. Naumb. 426 p. 382,20 C partes -is illi diei congruentis et C pocula cervisie, que pauperibus dispensentur. *saepe*. **c. gen. inhaerentiae**: ALDH. ad Acirc. 63,8 sobolem numquam -bus saturabo (sc. *corvus*) ciborum. HUGEB. Wynneb. 6 de vino et escarum -bus multa fare non est opus. **β ferculum – Gang, Gericht**: THEOD. TUIT. registr. I p. 272,29 ipsi familię convivium quatuor -bibus instructum dabit. **γ pomum – Frucht**: CARM. cod. Paris. (8812) 3,3,3 pulchrior arbor erat reliquis . . . , fertilis in -bus, vetuit tangere quam superus homini. BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 620,17 sacre litterę primos sexus accusantes gustu -is misere. **δ cibatus – Futter**: VITA Liutb. 19 ut his, quibus gaudere fuerat solitus, decipiatur *piscis* -bus. EPIST. Hann. 52 p. 98,24 avicula . . . , que mellitam -em . . . dispersgens *eqs. al.* **b eccl. de eucharistia**: FLOR. LUGD. carm. 15,3 haec Christi mensa est . . . , utitur his -bus Christi plebs. RATHER. pasch. I 5 paschales, fratres karissimi, hodie -es sumpturi . . . , hoc est Agni illius sacrosanctam refectionem. **2 latius i. q. epulum, convivium – Fest-, Gastmahl**: AETHICUS p. 197,10 Hercules pascua parat, -bus annuet Choatram sonitum tubae. VITA Leod. 1,323 (MG Poet. III p. 14) socii incubere seren . . . -bus. SEDUL. SCOT. carm. II 41,108 non hunc ebrietas deflexit tramite recti, non epulae regum nec procerumque -es. *al.* **B in imag. et translate**: **1 de pabulo ingenii animaeque**: IONAS BOB. Ioh. 8 utinam te . . . non famis . . . anime, que omne sine -e manet, cruciaret . . . ; nulla -um cupia indigeris. HUGEB. Wynneb. 6 aliis diversa -ium dogma et evangelici nectaris melliflua pandebat mysteria. FORM. Morb. 20 ego te sapientie -bus impleri cupio. VITA Galli II 355 hic . . . divinis pascitur escis, a n g e l i c i s -bus saturat quem larga potestas (IOH. CANAP. Adalb. A 4 angelicam -em. C 4 angelicas -es). PETR. DAM. epist. 65 p. 236,4 gaudete solidis doctrinae coelestis -bus recreari. THIOFR. Willibr. II 2,440 ex pentatheuci mensa dans fercula menti esuriem pepulit (sc. *Christus*) -e. *saepius*. **2 deliciae – Genüsse**: BONIF. carm. 1,219 sollicitus pauper fit rebus semper egenus, nequicquam -bus saecli saturatur opimis. CARM. Paul. Diac. app. I 1,24 gazarum non hausit *puer* opes . . . nec rapuit mundi captus amore -es.

II divitiae, opes (naturae) – (natürlicher) Reichtum: AETHICUS p. 212,7 regio (sc. *Sicyonia*) . . . ob magnitudinem -ium et regis altitudinem nomen sumpsit. ERMOLD. Ludow. 1,204 valle sedet *cella* magna, praecincta flumine amoeno, vineitis, pomis seu -bus variis. 4,107 -bus (-bibus V) iuvatus et armis mox sua regna petens (sc. *rex*). *al.*

[**dapsabiliter v. dapsilis p. 25,14.**]

***dapsella**, -ae f. *parva daps – kleine(s) Mahl, Speise*: FROUM. carm. 5,10 que (*escae*) mentem sacient ceu sepe -ae. **dapsilis**, -e. *script.* dabs-: p. 25,3. *form. abl. sg.* -e: l. 66. *usu subst.*: l. 55.

1 de anim. (de manu: l. 58.66) i. q. largus, liberalis, munificus, beneficus – großzügig, freigebig, mild, wohlthätig: **a de hominibus**: WALAHFR. (?) carm. 56,12 cunctis es mitis, -is et miseris. SEDUL. SCOT. carm. II 28,10 magnificus caesar, -is ac sapiens. VITA Athan. Neap. 4 p. 443,14 in pauperum . . . indigentis -is. RATHER. prael. 5,7 l. 212 qui avidior, ille -ior. VITA Liutw. 3 eleemosynarum -is largitor. OTLOH. prov. D 65 -is et largus cunctis placet mortalibus. BENZO ad Heinr. IV. 1,29 -is esto michi, de te qui talia scripsi. THIOFR. Willibr. II 2,448 -is antistes. RAPULARIUS 234 pauper, cui bona multa dedit -is ista manus. *saepius*. *usu praed. sensu adv.*: WALAHFR. Mamm. hymn. 11,1 impende curam -is. TIT. metr. IV 8,1,3 hoc opus ambonis . . . Heinrichus, caelestis honoris anhelus, -is ex proprio tibi dat, sanctissima virgo. *al.* **b de Deo**: BONIF. carm. 2,20 -is in pastis vernis, tua fata dicanda devotis concede tibi cum laudibus. VITA Galli II 1312 haud inopes Dominus linquit sua iussa sequentes, -is est. VITA Landel. Laub. 323 auctor celestis . . . , humano generi . . . munera qui multa largitur -e dextra. THIOFR. flor. 3,4 l. 185 declaratur indicis, quam in sanctis suis Deus sit -is. **2 de rebus**: **a gener. i. q. copiosus – reichlich, reichhaltig**: ALDH. epist. 5 p. 491,18 quod gratuita caelitus munificentia Deique -i deditione receptantes . . . adepti sunt. AETHICUS p. 198,7 -e convivium. **b publ. de moneta i. q. currens, usualis – gültig, gebräuchlich, gang und gäbe**: DIPL.

[Jansen/Hellmuth]

Frid. I. 119 p. 202,11 ut ... ipsa moneta ... sit -is (dapsidis *cod.*) non solum in civitate Pisana, verum *eqs.* TRAD. Moosb. 194 *talentis currentis* et -bsilis monete (CHART. Ioh. Ratisb. 26. 52 p. 87,28). CHART. civ. Spir. 36 p. 35,25 unaqueque magna navis ... Spirensis monete -is tunc temporis et probate solveret XIII nummos. CHART. Gosl. I 517 post mortem ... eius, quicumque decanus extiterit, quinque marcas argenti tunc -is persolvit. TRAD. Weiss. app. 7 p. 330,13 quicumque monetariorum ... argentum sophisticatum pro -i dederit. *al. cf. *dabilis.*

adv. dapsiliter. *large, liberaliter – reichlich, großzügig:* VITA Ludow. Pii 23 p. 352,8 imperator legationes ... -r curavit (*sim.* 60 p. 530,3). ADREV. Bened. 17 refectis ... ac cunctis necessariis itineri -r (dapsabiliter 1) attributis ad sua remittit *abbas. al.*

dapsilitas, -atis *f.* 1 *de hominibus:* *a largitas, liberalitas, munificentia – Freigebigkeit, Großzügigkeit, Wohltätigkeit:* SEDUL. SCOT. *carm.* II 78,22 -s largas reddit opima gazas. NICOL. I. *epist.* 125 p. 646,29 petimus, ut ... pietas vestra (*sc. regis*) pro eo, quod poscimus, ipsi largiri *munificia* -e dignetur, res videlicet *eqs.* (ODOILO CLUN. Adelh. 11). IOH. NEAP. Sever. 18 Iohannes ... cum post multam -em, qua in saeculo floruit, monasticae conversationi toto se subdidisset affectu *eqs.* CARM. var. III C 6,19 -is amor bene dando cuncta gubernat. HUGO FLAV. *chron.* 2 p. 497,35 confluebant omnes ... , quibus ipse (*sc. abbas*) tanta sedulitate, -e ... et caritate servire ammonebat, ut *eqs.* BERNH. GEIST. *palp.* 1,157 ut ... rutilas de strenuitate, sic ... radias de -e. *al. c. gen. inhaerentiae:* DIPL. OTTON. I. 156 sancimus, quatenus ... nullus ... habeat licentiam eandem terram de nostrae liberalitatis -e ad prenotatum ... concessam monasterium inde subtrahere. **b clementia, benignitas – Gnade, Güte:** NICOL. I. *epist.* 114 p. 630,17 volumus benignitatem et -em nostram spargere per diversos. DIPL. OTTON. III. 215 p. 626,27 si ... religioni devotis ... nostrae -is exuberantiam misericorditer exhibemus. EPIST. Worm. I 10 p. 27,20 ut vestre (*sc. episcopi*) -is iuvamine consolemur, humilitas nostra ... deprecatur. *al. meton. in allocutione vel titulo honorifico ('Gnaden'):* CHART. Sangall. A 734 p. 337,31 (*dipl. Bereng. I.*) Galli monasterio ... abbacia Massini dicta per hoc nostre -is pragmaticon ... offerimus. RATHER. *epist.* 14 subvenire dignetur -is vestre (*sc. archiepiscopi*) munificentissima munificentia. DIPL. Heinr. II. 426 cuius (*sc. patriarchae*) dignis petitionibus aures nostre -is accommodantes corroboravimus *eqs.* (*inde* DIPL. Heinr. III. 16 p. 22,18). *al. 2 de rebus i. q. abundantia, copia – Reichlichkeit, Fülle:* AETHICUS p. 186,4 conicere non reor multitudine piscium -e, copia quippe fluminum. RUP. MEDIOL. Adalb. 10 p. 54,10 quod ibi magis expavescenda sit potestatis divine severitas, ubi propensius enituerit illius gratie -s.

dapsus *v.* thapsus. **daptio** *v.* datio. **daptisus** *v.* thapsia. ***dapyferatus** *v.* *dapiferatus.

***dara** *subst.* (*arab.* andarāni; *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. der Stoffe.* p. 77^a) *species quaedam salis Ammoniacy – eine Steinsalzart, 'Kristallsalz':* IOH. sacerdot. 158 salis gemme, id est -a.

daras *v.* do.

***darbaria**, -ae *f.* (*orig. inc.*) *lathyrus – Wolfsmilch:* ANTIDOT. Cantabr. p. 161,47 de erba -a, id est semen lacteri, bene purgata, e. III (*cf. Ps. Apul. herb.* 112,7 darvariam [*add. Vr.*]).

***darbus**, -i *m. vel *darbum*, -i *n.* (*ital.* darbo *ab arab.* dariba; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital.* II. p. 1211) *mensura quaedam aquae irriguae – eine Maßeinheit für die Bewässerungsmenge:* ACTA imp. Stumpf 426 p. 597,9 (a. 1196) concedimus ... -um unum aq̄e, ut irrigetur viridarium. ACTA imp. Winkelm. I 89 ut ... monasterium iardinum ... possideat ... cum omnibus suis -is et iustitiis suis aquarum.

dardana, -ae *f.* *lappa – Klette (cf. André, Plantes.* p. 87): GLOSS. Salern. p. 63,34 -a, ungula equina maior. GLOSS. III 528,28 St.-S. -a huslethe. *cf. *bardana.*

***dardus**, -i *m. vel *darda*, -ae *f.* (*franc.* daro; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb.* III. p. 165q.) *hasta, lancea – Speer,*

Lanze: ABBO SANGERM. bell. 1,89 turris nocturna gemit -is terebrata. 1,603 abba ... -um ... ferens castella petivit ... hastamque vibrans. 2,213 scuta tonant -ique volant. SALIMB. *chron.* p. 543,26 iste insanus ... cum concto sive cum -a percussit episcopum (*inde* ALBERT. MIL. temp. 306 p. 570,35).

[**darnus** *v.* tarmes: GLOSS. III 452,25 St.-S.]

***darsena** (-ana), -ae *f.* (*arab.* dār sinā'a; *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr.* 495) *portus – Hafenbecken:* ANNAL. Ianuens. I p. 82,11 milites ... perrexerunt usque ad -anam. II p. 135,13 inceptum fuit murus -e. IV p. 178, 1 -ana incepta fuit hedificari et construi.

***darsus**, -i *m.* (*francog. vet.* dars; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb.* III. p. 18) *alburnus – Weißfisch, Ukelei:* TRACT. de aegr. cur. p. 296,20 pisces ... fluviales et squamosi, ut sunt lucci, perche, -i et similia.

dasia, -ae *f.* (δασεία) *acc. sg.:* -an: l. 20. -on: l. 20. *spiritus asper – Aspirationszeichen:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 199,21 sunt ... prosodiae X: ... -a⁺, ⁺psili *eqs.* p. 200,10 spiritus sunt duo: -a et psili. SCHOL. enchir. 1,40 primo est nota ⁺-an (-am, -on *var. l.*) inclinum *eqs.* SUMM. Heinr. C p. 255 -an vel aspiratio, ubi h deest. *al.*

***data** *v.* datum. **datalus** *v.* dactylus.

dataria (daderia), -ae *f.* *tributum, vectigal – Abgabe, Steuer:* COD. Wang. Trident. 81 (a. 1210) nullam collectam, fodrum seu daderiam episcopo ... solvant *Johannonus et heredes sui.*

datarium, -i *n.* *dies, datum – Tag(esangabe), Datum:* CATAL. biblioth. A I 21 p. 92,6 (s. IX./X.) passionis ipsius (*beatae Blandinae*) -um ibidem (*sc. in quaternionibus*) liquido non videtur.

datarius, -i *m.* *exactor vectigalium – Steuereinnehmer:* CHART. Indersd. 62,2 (OberbayerArch. 24. 1863, p. 30,17; a. 1246/7) Otto -us de Nulen (*sc. testis*).

***datia** *v.* *datum.

***daticum**, -i *n. vel *dacita*, -ae *f.* (-um, -i *n.*: l. 46) *script. datit(a):* CONST. imp. I 211,7.

tributum, vectigal – Abgabe, Steuer: DIPL. Loth. I. 51 p. 152,27 ut ... debeant pabulare (*sc. animalia*) ... sine omni -o, castaldatico ... vel glandatico (*inde* GREG. CATH. *chron.* I p. 205,30. *sim.* p. 189,26). DIPL. Frid. I. 367 p. 222,19 ut ... nullum drictum, nullum pedaticum, -am quamlibet, usantiam vel impositionem dent homines. ANNAL. Ianuens. I p. 50,26 s o l - v a n t innumeras -as (CHART. Tirol. notar. I 230 p. 110,12). ACTA imp. Winkelm. I 51 p. 47,41 fodrum, -um vel exacti-onem. ACTA imp. Böhmer 967 p. 673,35 monasterii exactiones et dacita. *al. v. et p. 27,55. cf. *datum, datum.*

datio (-cio), -onis *f.* *script. dapt-: p. 27,41. I proprie i. q. actus dandi, praebendi, tribuendi – das Geben, Über-, Verabreichen, Spenden:* A gener.: 1 *in univ.:* LIUTG. Greg. 13 p. 77,37 de largiflua elemosinarum -e (RIMB. Anscar. 35 p. 69,11). IVO CARN. ad Iosc. (MG Lib. Lit. II p. 654,9) ut in -e et acceptione virgae putet *laicus* se posse tribuere sacramentum. CHART. Turic. 519 licet ... Hartmannus miles debilitate corporis prepeditus -cioni literarum interesse personaliter non valeret. ALBERT. M. incarn. 35 p. 207,45sq. quod -o potestatis intelligitur sicut -o nominis. sent. 1,14,4 p. 393^a,35 accipitur, quod donatio sive -o est collatio doni irreddibilis. *al. 2 c. colore quodam: a in bonam partem i. q. largitas, liberalitas – Großzügigkeit, Freigebigkeit:* VITA Emm. 2 p. 28,29 que fidelium -e insuper acceperat. ALBERT. AQUENS. hist. 12,18 a quibus (*sc. suis*) ... Malducus propter nimiam -em suam ... valde carus habebatur. **b in malam partem i. q. effusio (nefaria) – (frevlerische) Vergeudung, Verschwendung:** VITA Corb. 21^{capit.} quomodo increpavit vir Dei ... principem pro -e sancti panis, quem ... cani proiecit. **B publ. et iur.:** 1 *donatio, concessio, traditio – Schenkung, Vergabung, Verleihung, Übergabe (expressius de potestate deferendi: p. 27,3):* CHART. Alsat. B 261 p. 161,31 (a. 777) quicquid de successionem parentum meorum mihi obvenit vel -bus regum (DIPL. Karoli M. 118 p. 166,1. *al. sim.* RIMB. Anscar. 14 ex -e regia abunde tribuit). DIPL. OTTON. I. 72 innovantes ... predecessorum nostri -em. CHART. Turic. 322 ad confirman-

[Weber]

dam . . . illam -em. RANGER. Anselm. 742 hos . . . moneo . . . esse cavendos, qui credunt claves et sacrae sedis honorem in regum manibus et dac-e situm. ACTA imp. Winkelm. I 27 p. 18,33 cassatis omnibus privilegiis et -bus sive concessionibus contra hec nostra indulta factis. CHART. Port. 94 p. 122,18 per -em . . . et tradicionem carte istius trado dominium. *persaepe. c. sensu affirmationis*: IOH. CANAP. Adalb. B p. 55,1 offert *Sclavonia manus* electum episcopum rogans eius (*imperatoris*) -e (-em *var. l.*) popularem firmare consensum. 2 *solutio* – (*Steuer-, Zoll-*)*Zahlung*: CHART. Ital. Ficker 6 p. 8,39 (a. 806) sine ulla -e. DIPL. Heinr. III. 351 p. 478,15 omnes curtenses a -e . . . , que 'tertie' dicuntur, tutos esse permittimus. DIPL. Loth. III. 113 p. 181,29 ut . . . sint *fratres . . . liberi* . . . ab omni collecta vel -e (DIPL. Frid. I. 428 p. 321,1. *al.*). *saepe. praestatio* – *Leistung*: CHART. Bern. I 5,131 p. 518,28 (s. XIII^{med.}) sine alicuius servicii -e. 3 *compositio* – *das Verfassen, Erstellen*: TRAD. Frising. 1438^b p. 294,28 (a. 1034) quibus (*testibus*) in . . . testamentorum -e non eget regia auctoritas. 4 -o fidei *i. q. sponsio* – *Bürgschaft*: CHART. Wetzlar. I 96 p. 33,34 (a. 1260) exceptis contractibus . . . , qui per fidei dac-em firmantur, quod vulgariter *sicherheit* appellatur. CHART. Friburg. 211 p. 183,1 sub -e fidei. CHART. ord. Teut. (Hass.) 366. C *canon. (spectat ad simoniam)*: CONC. Merov. p. 186,8 quem (*episcopum*) metropolitanus, . . . clerus vel populus . . . absque ullo quommodo vel -e *p e c u n i a e* elegerint (BERTH. [?] annal. a. 1075 p. 277,42. *al.*). RANGER. Anselm. 404 praebendis praetii sub -e dedi. CARM. Bur. 8,27 cui (*pactioni*) succedit -o. D *medic.*: ANTIDOT. Augiens. p. 46,38 est enim mensura -is antidoti huius drag. III.

II *meton. i. q. datum, donum* – *das Gegebene, Gabe, Geschenk, Zuwendung*: A *gener.*: CONST. Melf. 1,54 quod in -em (-e, donatione *var. l.*) vel promissionem receperint, tamquam manifesti fures quadruplum curie nostre componant *iustitiarum*. 2,50,3 quoslibet de promissione vel -e corruptos. *adde*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 485,2 'certus et subtilis' quod dicitur (*sc. spiritus intellectus*), bis requirendum est . . . , quia nisi propter geminam sui -em dicatur (*cf. Vulg. sap. 7, 22sq.*). B *publ. et iur. i. q. tributum, vectigal, census* – *Steuer, Abgabe, Zins*: CAPIT. reg. Franc. 180,26 -es ultra statuta patrum *e x i g e r e* (DIPL. Otton. II. 263 p. 305,24. *al.*). ACTA imp. Böhmer 282 p. 249,14 thelonea, dap-es, . . . concedimus. GREG. IX. registr. 394 p. 312,21 immunitatem . . . a prestatione passagii . . . ac -is, que 'directus' vulgariter dicitur, . . . vobis concedimus. *al. C pharm. i. q. quantum*, δόσις – *Menge, Dosis*: PAUL. AEGIN. cur. 199 p. 129,1 aloë, euforbii, gnidii coci puri, scamonie tantundem, -o (3,43,3 δόσις) *tertia pars* 3.

**datita v. *daticum.*

**datum* (daciūm), -i *n. vel *datia* (dac(h)ya), -ae *f.* (*cf. ital. dazio*) *tributum, vectigal, census* – (*Steuer-, Zoll-*)*Abgabe, Zahlung, Zins*: DIPL. Frid. I. 227 quod de cetero non ponatur *civis* in -is *larium*. 882 p. 126,1 ut . . . a collectis et -is . . . *liberi* sint *Deo militantes personae* (ACTA imp. Winkelm. I 213 p. 193,35. *al.*). 903 p. 162,35 quod nullus . . . missus fodrum vel -um (*daticum B*) . . . *e x i g e r e* . . . presumat (ACTA imp. Winkelm. I 29. *al.*). CHART. Tirol. 713^{*} quod *steuram* sive collectam, scufias, daciūm . . . nullatenus . . . *s o l v e r e* teneantur (CHART. Ital. Ficker 472,6 *dacyam. al.*). ROLAND. PATAV. chron. 2,1 se poni fecit *dominus Bertholdus* cum aliis civibus Paduanis in coltam sive *dachyam. saepe in hac regione. cf. *daticum, datum.*

**datius v. 2. *datus.*

dativus, -a, -um. *script. dact.*: p. 28,55. I *adi.*: A *gener. i. q. (large) dans, praebens, liberalis* – (*reichlich*) *gebend, gewährend, zuteilend, freigebig, großzügig (pro gen. subst. l. 67)*: CHART. Rhen. med. II app. 5 (a. 1190/1212) ecclesia . . . pari vicissitudine -am manum delinivit. ALBERT. M. pol. 2,8^c p. 172^b,9 videtur *ephori* . . . et velle videri . . . -i (*sed cf. p. 1271^a,3 κατανοδοκοῦμενοι*) esse. CONR. MUR. summ. p. 157,23 quilibet de nobilibus . . . nominetur . . . *dapsilis*, -us, *donativus (sim. p. 162,23).* *de tempore*: GODEFR. VIT. panth. 23 p. 210,23 tempora passiva sibi (*sc. Karolo*) sunt, set pauca -a

(*gloss.*: *i. acceptabilia vel quieta*). B *spec.*: 1 *philos. et theol. i. q. creans, gignens* – (*er*)*zeugend, erschaffend, schöpferisch*: ALBERT. M. sent. 1,36,1 p. 206^a,26 quoad esse rei proxime refertur ad voluntatem, quae contentativa est esse et -a. spirit. 1,2,1 p. 233^b,41 ad formam formativam et plasmaticam, quam . . . -am vocant et divinam. summ. theol. II 4,14,3,2,3 p. 192^a,21 divina . . . natura est -a specierum et factiva et nullo modo receptiva. 2 *gramm. de tertio declinationis casu ('dativisch')*: RADBERT. Matth. 9,2918 cum et Greci codices et Latini, quoscumque inspicere potui, -um habeant *c a s u m* (CHRON. Salern. 80). *alleg.*: CAES. HEIST. hom. I p. 64^b,42 -i casus factus est (*sc. Christus*) in purificatione, quando datae sunt pro eo hostie. 3 *publ. et iur.*: a *de hominibus*: α *qui assessoris vice fungitur, pedaneus* – *beisitzend, Hilfs- (de re v. E. Mayer, Ital. Verf.-Gesch. II. 1909. p. 98sq.)*: CHART. Ital. Ficker 67 p. 92,40 (a. 1060) Gregorius . . . *u s i u d e x* confirmo (GREG. CAT. chron. II p. 271,11 *v. et vol. I. p. 874,63*). β *delegatus, procurans, pedaneus* – *beauftragt, bevollmächtigt*: GREG. CAT. chron. II p. 271,11 consentiente illi (*Meinardo*) Coni-o *t u t o r e* eius (INNOC. IV. registr. B 280). γ *de rebus i. qui dari potest, acceptabilis* – *annehmbar, akzeptabel, passend*: CHART. Traiect. 1359 p. 136,45 (a. 1255) in signum recognitionis dabit . . . *sturgionem* -um. CHART. Hall. 332 p. 305,33 ut . . . totidem (*sc. decem maldratae*) ordei boni et -i frumenti solvantur. CHART. Beron. 144 quatuor modios tritici -i et bene purgati persolvere . . . *sumus* . . . obligati. *de moneta i. q. currens, usualis* – *gültig, gebräuchlich, gang und gäbe*: DIPL. Frid. I. 141 p. 238,16 quam (*monetam*) per omnem comitatum et episcopatum eius -am et acceptam esse precipimus. CHART. Livon. A 20 p. 27,22 denarii albi erunt et -i. CAES. HEIST. mirac. I 6,7 p. 359,15 denarii -i non sunt. CHART. Wetzlar. I 154 marcam unam reddituum denariorum Coloniensium -orum et *l e g a l i u m* (155. *al. sim.* CHART. scrin. Col. B 756 p. 185,22 pro sex solidis Coloniensibus legitimis et -is). *al.*

II *subst.*: A *masc.*: 1 *gener. i. q. dator* – *Geber, Spender*: ALBERT. M. eth. II 4,1,7 p. 284^a,1 -os et non acceptivos cito . . . derelinquunt substantiae. 2 *gramm. de declinatione i. q. casus tertius* – *dritter Fall, Dativ*: ALDH. ad Acirc. 125 p. 174,2 solet . . . proceleumaticus a tertia declinatione per obliquos casus -i et ablativi progigni. RADBERT. Matth. 9,4176 'illi' non pluralis est nominativus . . . , sed singularis est -us. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 377,10 'subscribo' -o iungitur. *al. GUNZO* epist. 4 p. 25,18 apud Vergilium . . . -us pro genitivo *sc. invenitur*. BENZO ad Heinr. IV. 11 p. 486,3 domne Adelegide, cuius prima medietas nominis est genitivus sive -us vocabuli primi hominis. *al. in lusu verborum*: CARM. Bur. 1,6,9 moti per -os movent genitivos. HUGO TRIMB. sols. epil. 214 sanctus . . . nominativus et . . . genitivus sunt fugati longius per Symonis -um. *al. v. et vol. I. p. 105,69.* 3 *iur. i. q. assessor* – *Beisitzer, Hilfsrichter (de re v. p. 27,55)*: DIPL. Otton. I. 340 p. 465,14sq. Petrus -us, Iohannes -us civitatis Ferariensis, Leo -us civitatis Faentiae (*sc. residebant in iudicio*). CHART. Ital. Ficker 28 p. 38,26 Paulus Deo annuente -us. 43 p. 66,28 Iohannes divino lumine dactivus. 127 p. 169,20sq. nos iudices, . . . Robertus primus defensor, Gregorius -us, Philippus sacellarius, Petrus de Rubeo -us et Landulfus -us tale consilium . . . *damus. al. B fem. i. q. tributum, vectigal, census, praestatio, pensio* – (*Steuer-, Zins-*)*Abgabe, Zoll, Leistung, Zahlung*: ACTA imp. Winkelm. I 304 p. 273,42 (a. 1229) remittimus . . . hominibus castris Racanati . . . omne tributum, collectas et -as, que debent nobis. *v. et vol. I. p. 426,64.* C *neutr. i. q. donum* – (*Geld-*)*Geschenk*: PURCH. Witig. 271 dic . . . , post reditum tibi (*sc. Augiae*) ferret quale -um. c. *notione redemptionis*: TRAD. Neocell. Frising. 71 p. 69,3 (a. 1212/17) conventus . . . germanos cum -o *iiii^{or}* talentorum a petitione predii removerunt.

dato (dado), -avi, -are. 1 *donare* – *beschenken*: CHART. Osterholt. 15 (ed. H.-H. Jarck, UB Osterholz. 1982; ante 1215) si sacra loca . . . nostris possessionibus et bonis a Deo nobis traditis -are et ditare studuerimus *eqs.* 2 (*scribendo*) *conficere* – *ausstellen, ausfertigen*: DIPL. Karoli M. 89 -vi in anno VII

regni nostri. CHART. Sangall. A I 78 dadavi VI kal. Iul. CHART. Laus. 31 p. 80,22 ego ... Saturnius ... hanc donationem rogatus scripsi et -vi (ACTA reg. Burgund. 29 s., -vi [dictavi D]. al.). DIPL. Merov. I 41 (spur.) Abbelenus recognovit et -vit. saepe in chartis.

dator, -oris m. qui dat, praebet, offert, (dis)tribuit, largitor, donator – einer der gibt, verleiht, zuweist, Geber, Spender: 1 gener.: a in univ. (de Deo, Christo: l. 9. al.): LULL. epist. 141 ille, qui est omnis consolationis-r. POETA Saxo 2,8 ad ipsum (Karolum) ut defensorem libertatisque -em. THIETM. chron. 6,88 p. 380,16 hilari omnibus arsisit -r (i. archiepiscopus; WIPO prov. 37. al.; cf. Vulg. II Cor. 9,7). TRANSL. Dion. Ratisb. 24 p. 365^a,47 tu (sc. abbas) ... sis voti -r. MIRAC. Annon. 1,66 p. 58,27 Annonem sanitatis et vite sue -em ... denuntians ... plebanus. saepe. in imag. RAPULARIUS 36 deprecor, ut fructus lui (sc. rapula) ... sit paupertatis finis opumque -r. b colore quodam: a caupo, pocillator – (Schank-)Wirt: CHART. Ger. Col. 22 p. 29,4 (c. 1180) -i cervisie X maldra siliginis (CHART. scrin. Col. A II 1 p. 120,35). b -r annonae i. q. magister pabuli – Futtermeister (de re v. B. Kusch, Päpstliche Kurie. 1936. p. 127): CATAL. fam. pap. p. 196^b officiales: ... Bononia -r annone. p. 199^a. 2 publ. et iur.: a conditor, patronus – Stifter, Patron: CAPIT. reg. Franc. 138 nisi forte a -bus, ubi specialiter dandae sint partes, constitutum fuerit. MIRAC. Pirmin. 9 -es ... in negando obstinati ... occulta Dei censura ... mediante electum abbatem congregationi statuerunt. CHART. Rhen. inf. IV 617 domnum Thuringum -em huius kurtis. CHART. Raitenh. 295 hylarem -em ac ministros liberales divina gratia perpetuis remuneret incrementis. al. b testis, auctor – Gewährsmann, 'Gewähre' (de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 656sq.). DIPL. Heinr. III. 188 p. 236,43 interrogate eam (Albasiam), ubi est suum -em. CHART. Basil. A I 192 ego ... sigilli nostri impressione susceptor, -r et testis utriusque concambii, hanc cartam consigno. CHART. episc. Hild. II 285 p. 128,24 testes huius sunt ... canonici nostri et milites tam receptores fidei quam -es. CHART. Tirol. notar. II 288 quod ... sint eorum (Viviani et Omneboni) -r et defensor banbicii. al. c meton. i. q. datio debita – Abgabepflicht: CHART. Pomm. 661 (a. 1258) quemlibet ... transeuntem sex annis a -e theolonei libertamus. 3 natur. et philos. de -e formarum: ALBERT. M. summ. creat. I 1,1,6 p. 315^b,17 dicunt philosophi, quod tales (sc. substantiales) formae sunt ab intelligentia agente, et vocant eam -em formarum. animal. 5,5 in quo (circulo) consistit alcocoden, hoc est -r vitae talium (sc. plantarum), sicut dixit Empedocles celum deum et -em vitae esse existmans. caus. univ. 1,1,3 p. 8,21 universitatis principium dixerunt esse -em formarum, qui primum agens est eqs. (v. notam ed.). ibid. saepius. 4 eccl. et theol. de Deo, Christo i. q. (pro)creator – Schöpfer, Urheber: WALAHFR. carm. 13,4 tu (sc. Totto) videas v i t a e caelestis in sede -em (CARM. Cantabr. A 12,1^a,1. al.). RADBERT. Matth. 1,16,52 quid autem est David Bethsabae ad se perducere, nisi -em legis carnali popul<0> ... sociare. EKKH. IV. bened. I 27, 6 s u m m e -r rerum (II 207. al.). persaepe. adde: URSO gloss. praef. p. 19,11 -r (doctor var. l.) scientiarum Dominus.

datrix, -icis f. quae dat, donatrix – eine die gibt, Spenderin: EKKH. IV. cas. 97 quem (equum) ille (Burchardus) continuo amore tantae -is (sc. ducissae) ... ascendit. BENZO ad Heinr. IV. 5,11 p. 488,7 esto (sc. Adelegida) -x legis. AMADEUS LAUS. hom. 8,26 Maria, vitae -x. FUND. Schild. 7 p. 1049, 31 data xenia ... a pretiosa -e gratiosiora sunt facta. Weber dattil(l)us v. dactylus.

1. datum, -i n. vel *data, -ae f. script.: dadum: p. 30,29. data: p. 30,24. 1 proprie: a gener. i. q. donum, munus – Gabe, Geschenk: AMALAR. off. 3,25,3 de donis ac -is ita possumus dicere: dona sunt in re aeterna, -a in opere temporali. TRAD. Fuld. II 3 p. 162,31 qui (abbas) magnum Karolum monasterio vocatum susceptione et -o honoravit. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 91,15 si simpliciter fit bonum, tunc -um naturae dicitur. al. ALBERT. M. cael. hier. 1,1 p. 6,16 sicut dicit glossa, '-um' refertur ad naturalia, 'donum' ad gratuita. al. CARM. Bur. 151,1,3 florum -a mundo grata ridet facie. al. b publ. et

iur.: a largitio, traditio, commissio – Schenkung, Übertragung, Abtretung (expressius i. q. attributio, collatio – Verleihung, Vergabung: l. 7.12. al.): TRAD. Frising. 183 p. 174,25 (a. 802) quod plus legitime staret (sc. hereditas) in -o ... viro (i. viri) ad ... ecclesiam quam eis (sc. filii) reddere in hereditatem. LIBELL. de conv. Baiuv. 10 p. 120,11 duces Bagoarii coeperunt ... terram -o regum habere in comitatum. 14. DIPL. Heinr. IV. 255 pie devotionis -um. GREG. CAT. chron. app. I p. 301,24 (chart.) promittimus dare in monasterio ... -am, que eqs. CHART. Tirol. 857 p. 269,4 vendant conductor et heredes eius, cui voluerint (sc. mansum), ... et confirmare debent -am in alio homine. 861 -am allodii. persaepe. v. et vol. I. p. 92,44sq. b vectigal, tributum – Abgabe, Steuer: DIPL. Otton. I. 336 p. 451,43 confirmamus ... castellum ... cum ... omni ... -o seu reddito, quem ... habitatores ... soliti sunt persolvere ... palatio. PETR. CAS. chron. 4,96 qui (princeps) huic monasterio privilegium fecit de -a r e m i s s a hominibus Case Gentiane (DIPL. Constantiae 66 p. 208,1. ACTA imp. Winkelm. I 32 p. 23,6 -um ... remittimus). CHART. Siegb. 152 p. 269,6 renunciamus omni -o in vinis. RYCCARD. chron. a. 1228 p. 151,14 quod nullus ... pro -a vel collecta aliquid daret, nisi eqs. saepe. 2 meton.: a charta (donationis) – (Schenkungs-)Urkunde: CHART. Bund. 834 p. 283,6 (a. 1247) ultra formam ... dactarum, imbreviaturarum et instrumentorum. 25 ORD. canc. pap. 3,2,1 nullus ... notarius petitiones recipiat, nisi que fuerint in communi -a recepte. al. b datarium, indicatio diei (in scripto) – Datierung, Angabe des Tages (auf einem Schriftstück), 'Datum': CHART. Sangall. A 49 p. 50,25 (a. 765/68) dadum fecit mensis Iunius, dies VII. COD. Lauresh. 20 p. 301,36 si ... aliud instrumentum ... prolatum fuerit, quod huic nostro testamento contrarium sit, indicium -arum (lege: -orum superscr. cod.) anterius vel posterius habens. CARM. de conc. mens. 26,2 auge illam (epactam) ad quindenam per -arum ferias. CHART. Rhen. med. III 403 p. 319,34 debent ... palatinus et marchio a -a istarum litterarum ad mensem unum esse apud Mosellam cum CC militibus. ACTA imp. Winkelm. I 989 p. 739,32 in qualibet -a singulorum privilegiorum debet intitulari nomen cancellarii. al. 3 translate i. q. mandatum, praeceptum – Anordnung, Weisung: PURCH. Witi. 138 per regale -um per pontificumque senatum ... sum tradita (sc. Augia) sponso. ARNULF. MEDIOL. gest. 4,4 inter ipsum (papam) et cesarem videtur ortum discidium ... nova huius (episcopi) et absque -o regis conceptum (concepta ed. Bethmann, recte ut vid.) electione. al. Pörnbacher

[2. data v. 2. dico: TRAD. Patav. 60.]

1. datus, -us m. datio – Schenkung: HRABAN. carm. 86,2,3 horum (Gundramni et Otdrudae) nempe -u Bonifacius obtinet istum martyr rite locum.

2. *datus, -i vel *datius, -i m. (cf. francog. dé, hisp. dado; v. Corominas, Dic. etim. castell. II. p. 417sq.) tessera, alea – Würfel(spiel): GODESC. SAXO theol. 21 p. 289,23 aleam fuge, qui vocantur dati rustice. CONST. Melf. 3,90 qui ad -ios ex quadam consuetudine ludunt ... , qui aleas et -ios tenent (inde RYCCARD. chron. a. 1232 p. 180,6). cf. decius.

3. datus v. do.

*davante adv. (de et ab et ante, cf. ital. davanti) in fronte – vorn (vice subst. c. sensu partis prioris): PACTUS Alam. 20,3 si quis carruca involat aut rumpit de rotas, de -e (ante var. l.), (primarias, in priori parte var. l.). Antony

?*daucallida (acc. sg., ut vid.) (orig. inc.) de specie herbae fort. i. q. polygala – viell. : Kreuzblume: MAPPAE CLAVIC. 277 apallis (gloss.: alii ramitan, alii cordanen, alii -ida ... Egiptii fondella, pagani tinczio, alii polligalla eqs.).

daucinus, -a, -um. ex daucis, carotis factus – Möhren-, Karotten-: DYASC. p. 197^b vinum -um conficitur sic: radicem dauci tritarum 3 VII in urceum unum mitte.

daucio, daureticus v. daucus.

*dauculus, -i m. (parvus) daucus – (kleine) Möhre, Pastinake: ANTIDOT. Bamb. 41 -i rute semen 1 unu<0>.

daucus, -i m. (δαυκος) script. et form.: gen. sg. -u: p. 31, 9. adde ANTIDOT. Augiens. p. 43,30. al. acc. sg. -cio: p. 31,3. contrahitur c. creticus: p. 31,10.

1 *carota, pastinaca* – Möhre, Karotte, Pastinak (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 53): RECEPT. Lauresh. 5,1, 23 -cio 2 If, sulphor vivum 2 If. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 369,35 -us calidus est in initio tertii gradus. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 385^F -i, id est semen pastinacae sylvestris. al. 2 *Athamanta cretensis* (L.) – Alpen-Augenwurz, Möhrenkümmel (cf. Marzell, op. cit. I. p. 508): AESCULAPIUS 21 p. 31,12 aneti semen, -i s e m e n (37 p. 59,24. *saepius. sim.* PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 191,14 -u s. [3,74,7 δαύκου σπέρμα]). RECEPT. Lauresh. 5,1,19 daurectici ~ I, anesi ~ I. ALPHITA I p. 287,4sq. -us: huius duae sunt species, agrestis et c r e t i c u s; ... -us quando simpliciter ponitur, de cretico intelligitur et dicitur etiam -us asininus (II p. 30,17. *saepe*). *saepe*. 3 *Anthemis cotula* (L.) – Hunds-, Stinkkamille: GLOSS. III 540,42 St.-S. -us hundistille.

**Daventrensis*, -is m. nummus Daventriae excusus – in Deventer geprägte Münze: MENKO chron. 22 p. 334,22 ut reciperet magister Everardus preter victum estivo tempore ad diem VII -es, hiemali ... tempore ... III.

davis v. do.

**daurastuva* (-ret-), -ae f. vel **dabrastobus*, -i m. (*theod. inf. vet. daver et theod. vet. stofa*) fasciculus corticis – Lohbündel (de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 729): REGISTR. Prum. 1 p. 166,7 ducit Widradus de suo fimo carradas V, -as V. 45 p. 207,6 mansus servilis ... solvit ... -os XV. *ibid. saepius*. CAES. PRUM. gloss. p. 1643 -etuve sunt cortices. cf. *stofa.

1. *daxus* v. 1. taxus. 2. **daxus* v. 2. *taxus.

**daynus*, -i m. (cf. ital. *daino*; v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 2466) *damma, dorcus* – Antilope, Gazelle: TRACT. de loc. terr. sanct. (SBMünch. 1865/II. p. 154,14; s. XIII.ⁱⁿ) sunt ibi leones, pardi, ursi, cervi, -i, capri silvestres. Weber de praep. (adv.: p. 38,33) script.: te: p. 34,35. adde CHART. Sangall. A III app. 1. ALCUIN. epist. 40 (K2). 138 p. 219,36 (K2). di: l.62.p.33,25.37,35.41,72. adde CHRON. Fred. 3,56. ANTIDOT. Glasg. p. 150,4. struct.: fere c. abl. c. acc.: p.32,30.32.71.35,62.38,10.42,11. *persaepe*. c. gen. (*saepius per ellipsin*): p.32,65.37,37.42,4.43,1. *saepe*. c. nom.: p.34,7.35,8.42,17.43,3. *saepius*. c. dat.: p.38,38.42,22 (*dubie*: l.59.p.38,35). al. struct. mixt.: p.36,68.37,11.38,39. *persaepe*. c. inf.: p.33,2.37,8.21.43,50.39,43. c. indecl.: c. mane: p.38,23. al. cf. p.35,61. c. subst. latine non flexo (*praecipue* c. nominibus locorum): p.33,63.67.35,21.50.37,33.34,42. *persaepe*. c. numer.: p.34,42.35,13. al. c. adv.: v. sub VI C 3 (*passim*). c. praep. (*per ellipsin*): v. sub VI C 3 (*passim*). contrahitur c. pron. demonstrativo (c. subst.: p.40,25.42,62): p.36,72.37,12.41,51.42,15. de notione: ALBERT. M. sacram. 84 p. 60,58 'de' ... quandoque notat materiam, quandoque instrumentum, quandoque ordinem principii, unde motus, ad terminum, ad quem est motus (*sim.* 83 p. 59,68). de differentia inter de- et dis- in compositis: ALCUIN. epist. 162 p. 261,28 interrogatio fuit inter 'de', 'dis' (et 'des' add. T): an debuisset esse 'despexeris' sive 'despexeris' (sive 'despexeris' add. T). in explanatione vel versione praep. graec. δύν: IOH. GARL. introd. mus. p. 165^b dicitur *diapason* a dia, quod est de, et pason, quod est totum (*sim.* p. 164^a [confunditur δύο et δύν]. p. 164^b). v. et p.39,58. de cetero v. sub VI. cf. *da.

I de loco i. q. a(b), ex – von (... weg, ... aus, ... her[ab]), aus: A proprie: 1 de motu corporali (cf. VI A 3 a app.): a in univ.: a pendet a verbis: LEX Alam. 28,2 hominem de duci (duce, ducem var. l.) venientem ... inquietare. LEX Baiuv. 1,11 si quis sanctaemonialem ... de monasterio traxerit. TRAD. Frising. 380 venerunt ... de partibus meridie de vico nuncupato Altheim. WETT. Gall. 22 p. 268,20 ne auferatur velamen istud de capite meo. ANNAL. Xant. a. 840 profectus est de Italia in Franciam. RIMB. Anscar. 20 p. 45,4 accepto de manu eius (*presbyteri*) ... viatico. WALTHARIUS 1336 de parte alia subit alter. OTTO FRISING. gest. 2,17 castra de aridis locis movens. *persaepe*. v. et sub VI C 3, e. g. p.43,17.54.62.70. *ellipt.*: HUGEB. Willib. 4 p. 93,5 navem ... de Aegypto invenerunt. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 892 rex de Francia ... in Alamannia ... natalem Domini celebravit. TRAD. Lunaclac. 157 de curte, qui dicitur Atarhhohf, inde licet piscari in Maninseo. al. β

pendet a subst. vel locut. verbalibus: EIGIL Sturm. 20 p. 155, 35 (cod. W) de exilio reditus. HRABAN. epist. 9 p. 395,3 per ... exitum filiorum Israel de Aegypto. ANNAL. Xant. a. 849 de Beioaria iter arripuit in Boemmanos. POETA Saxo 3,162 quod ... in Rhenum de Danubio celer efficeretur et facilis cursus ratibus. al. b *deorsum*: LEX Alam. 59,1 si quis ... liberum ... de caballo (caballum var. l.) iectaverit. ARBEO Corb. 13 de poenis (*i. patibulo*) depositus. RIMB. Anscar. 19 p. 40,31 descendens ... de caelo pluvia. WALTH. SPIR. Christoph. II 3, 102 de culmine sedis corrui. THIETM. chron. 7,66 catena de pedibus ... cadente. *persaepe*. c *sursum*: HUGEB. Willib. 4 p. 102,5 illum (*fomicem*) videbat de inferno ascendentem. AGNELL. lib. pont. 157 p. 379,35 sublevavit se de sella. VITA Corb. 3 p. 600,7 de (ex ARBEO) humo ... surgere. WIDUK. gest. 3,18 p. 114,18 festucae de terra sumens. *saepe*. 2 de parte, directione: a in univ.: WETT. Gall. 12 voces ... de vertice montis audiebant. WALAHFR. Mamm. 8,2 voca de monte leonem. WETT. 558 reboat de sancta vox testudine. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,225 de cardine solis (cf. *Sedul. hymn.* 2,1,1 a solis cardine) usque sub extremum ... mundum. al. v. et p.43, 34.35.44,44. b in descriptione terminorum: a spectat ad cursum limitis: CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,41sq. (a. 720) de ipso monasterio ... usque in ipso vado in Prumia et de ipso vado ... usque in Melina flumen. DIPL. Heir. III. 303 p. 412, 24 ad villam Segelowa, hinc per transversum de rivo ad villam Vranchenhof. *saepius*. v. et p.44,11. β spectat ad loca confinientia: CHART. Fuld. B 18 (a. 752) sunt adfinis de una parte sancti Martyni et de alia parte murus civitatis et de tertia parte mei ipsius et de quarta parte via publica. CHART. Rhen. inf. I 34 de ambos latera terra Frithuric, de uno fronte terra Lantbert, de alio fronte ... terra ipsius emptore. CHART. Sangall. B 64 confinit ipso cortino de caput, de latera in Magnanes, de alium in via. CHART. Tirol. 291 p. 137,5 unam ravinam in immo vico ..., ab oriente in sancti Iohannis, de cumbente, (*i. ab occidente*) in via (*sim.* p. 137,11 [decumbente ed. utroque loco, cf. p.2,4sq.]). *persaepe*. v. et p.43, 19.21.44,24.26. adde: WALAHFR. Mamm. 1,5 campus Amazonidum septem de parte trionis. 3 de statione, positione: ARBEO Corb. 17 p. 207,4 qui (*sc. aquila*) de tanta altitudinis spatia, (tanto ... spatio m. al. corr. 1) ... piscem ... intuebatur. HRABAN. carm. 17,40 ut tua de caelis tempora ... regat Christus. WIDUK. gest. 3,74 p. 151,1 quos (*viatores*) longius de cella prospexit. THIETM. chron. 6,7 de fenestra ut ... inquit. v. et p.44,29. *saepius*. de distantia: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 107,17 quae (*munitione*) ... constabat ... de Hreno miliaria XIII. v. et p.39,57. B in imag.: 1 in univ.: HUGEB. Wynneb. 3 ut ... de ... veritatis via pedem retrahendo non deviant. LIUTG. Greg. 2 p. 68,20 fluxit de ventre doctoris *praedicatio*. WALAHFR. WETT. 908 gemitus ... imo de pectore fundens. carm. 66,2,2 invidiam ... tuo de corde revele. CHRON. Thietm. 6,38 de manu mortis eripere. *persaepe*. 2 in locut. ad mortem obeundam pertinentibus: HUGEB. Willib. 4 p. 98,5 exivit de seculo (ANNAL. Xant. a. 844 migravit de s. GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l.50 de hoc saeculo ad requiem es perducturus. THIETM. chron. 1,11 de hoc s. egressa. *saepe*). Wynneb. 8 p. 112,45 antequam de mundo pergeret (LIUTG. Greg. 1 post transitum ... de hoc m. CAND. FULD. Eigil. I 24 p. 233,16 quo purior de hoc m. migrasset. *saepius*). ANNAL. Xant. a. 814 de hac luce migravit (RIMB. Anscar. 12 p. 33,36 de h. l. transitus. CHRON. Thietm. 7,14 de h. l. ... discessit. *persaepe*). RIMB. Anscar. 41 p. 76,3 de corpore ... egredientem. THIETM. chron. 4,26 transivit de hoc carcere. al. C translate (*saepius ellipt.*, e. g. l.69.p.33,28.34,70): 1 gener.: a in univ.: PASS. Praeieci I 4 quod ... de eius memoriam (1, memoria *cett.*) labisset. CHART. Sangall. A 10 p. 12,3 omnia ... de iuris mei ... in vestramtrado dominationem (*sim.* TRAD. Frising. 18. *saepius*). CONC. Karol. A 16^B si quis de eadem (*sc. synodi*) institutione deviare praesumpserit. LEX Thuring. 30 sive de patris sive de (*om. H*) matris parte in hereditatem succedat. WETT. Gall. 37 sibi suffragium de misericordia ... electi Christi sperabant. BOTAN. Sangall. 26,4 herba marubium ... inpitiginis de corpora tollit. THIETM. chron. 7,14 de hoc (*duce*) exemplum ... capite. WIPO gest. 13

[Antony]

p. 34,30 exercitum de persecutione civium revocavit. *persaepe*. c. *inf.*: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 16,26 pro quolibet ingressu de non-esse ad esse. **b** *spectat ad exactionem, praestationem sim.*: TRAD. Frising. 229 (a. 806) ut ... servitium cotidianum de eadem domo ad domum sanctae Mariae semper fecisset. GERH. AUGUST. Udalt. 1,28 l. 177 ut nullus ex familia de ponte theloneum ... acciperet. CHART. Hall. 135 p. 131,6 decimam ... de omnibus pratis. ACTA imp. Winkelm. I 790,1 p. 617^a,16 de quolibet barrile ... solvetur curie tarenus medius. 797 p. 621,36 de singulis bobus ... grana decem; pro quolibet porco grana septem. CHART. Burgenl. II 185 p. 133,9 (dipl.) trecesimam de suis curribus quibuscumque rebus oneratis solvere. *persaepe*. c. *spectat ad ablationem, privationem iniustam*: LEX Alam. 1,2 (rec. B codd. 19-37) si aliqua persona res malo ordine de (ab 28,31. om. 19) ecclesia subtraxerit. LEX Baiuv. 7,5 liberum ... de (om. pars codd.) hereditate sua expellere. THIETM. chron. 6,1 quicquid antecessor ... iniuste de hac auferre presumpsit aecclisia. THANGM. Bernw. 18 p. 767,9 ut nemo de iure illius aecclisiae auferret, quicquid *eqs. saepius*. **d** *spectat ad poenam, vindictam*: WILLIB. Bonif. 8 p. 51,31 ulcisci se voluit de inimicis. OTTO FRISING. gest. 2,53 ad vindicandam suam de Ungaris ... iniuriam. *al.* 2 *de origine*: **a** *spectat ad ortum, procreationem, generationem* (cf. VI A 3 a β): **α** *de anim.* (per prosop.: l. 26): CHART. Sangall. A 135 (a. 793) di legitima uxore ... filium. HRABAN. carm. 16,15 mors fera de stipite miserum sibi subdidit orbem. AGNELL. lib. pont. 64 p. 323,31sq. solus de solo, verus de vero (sc. *Christus*). ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 893 p. 122,9 rapta de concubina regis filia. WALTHARIUS 28 veniens de germine Troiae. WIDUK. gest. 1,12 originem duxisse ... de Graecis. THIETM. chron. 2,35 de matre ... nobili et ex rege ... genitus. OTTO FRISING. gest. 2,31 de nobilissimo Romanorum descendit sanguine. ALBERT. M. incarn. 17 p. 188,57 cum dicitur, quod conceptus sit *Christus* de spiritu sancto *eqs. persaepe*. *pron. demonstrativo subaudito*: THIETM. chron. 4,43 inperatrix ... appetiit, de quibus orta fuit. 4,57 accepta, cum quibus fuit, et proficua, de quibus venit (sc. *Oda*). **β** *de rebus*: AGNELL. lib. pont. 30 p. 294,18 natum peccatum de peccato. THIETM. chron. 1,3 qui (*fons*) unam de se paludem generans. WIPO gest. prol. p. 4,25 ut de laude maiorum ... nascatur ... confusio posteriorum. 3 p. 21,4 omnis potestas ... seculi de uno fonte ... derivatur. *al.* v. et p. 44,46. **b** *spectat ad ordinem, dignitatem*: PACTUS Alam. 14,6 si baro fuerit de minoflidis. TRAD. Frising. 397^{itt}. traditio, quam fecit Engilpoto de francis. OTTO FRISING. gest. 2,22 de equitum ordine viri. RAHEW. gest. 4,49 p. 289,5 pro iniquitate paucorum malorum et de plebe multos bonos et nobiles ... pessumdare. *al.* c. *spectat ad condicionem, statum pertinenti*: PACTUS Alam. 32,3 puellam de genicio. LEX Baiuv. 9,3 cum XII sacramentalibus ... de leuda sua. VITA Cunib. C 2 p. 363, 24 omnes de curia. THIETM. chron. 7,67 eo quod de sua (sc. *abbatissae*) esset familia *monachus*. WIPO gest. 28 p. 46,19 erant ... ex parte Manegoldi multo plures milites quam de parte ducis. DIPL. Loth. III. 121^a quia de camera nostra sitis (sc. *fratres*). *saepe*. v. et p. 43,64. **d** *spectat ad locum nativitat* vel conversationis solitae: **α** *in univ.*: EINH. Karol. 25 de Britannia Saxonici generis hominem. ALTFR. Liutg. 2,14 contigit cuidam viro de Saxonia de (in var. l.) loco, qui dicitur Werthina, ut *eqs.* THIETM. chron. 6,41 p. 324,23 confratres de monasterio ... Emmerammi. THANGM. Bernw. 20 p. 767,47 nonnullos ... de sua diocesi. WIPO gest. 2 p. 19,9 singuli de singulis regnis. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 311,27 canonici de Sancto Thoma. CHART. Eichsf. 142 p. 85,34 Franco sacerdos de Cullestete. 161 Conradus nummularius de Heiligenstat. *persaepe*. v. et sub VI C 3, e. g. p. 43,46,49. **β** *in cognomentis personarum*: TRAD. Ratisb. 61 (a. 863/85) in presentia ... Ratberti et Batruini de Banilo et Gunduini et Gumarii de ipso loco. SIGEH. Maxim. 25 Regnerus ... et Engela de Braubach ... se ... s. Maximino tradiderunt. TRAD. Frising. 1445 testes nobiles: Penno de Pacha; famuli: ... Pezili de Pallanhusun, Herrich, Pezili de Purchartingun, Wizo *eqs.* CHART. civ. Halb. 29 p. 38,22 Alvericus et Ludolfus de foro. 42 p. 48,44 coram Hamone de infirmis. *persaepe*. v. et sub VI C 3, e. g. p. 43,39,59.

60.61. cf. p. 33,63. *expressius de nobilitate*: LIBELL. de cal. Trev. p. 740,32 Ravingerum de Madelberch et Odelbertum de Stalle ... consiliarios eligit *Meingaudus*. OTTO FRISING. gest. 1,26 p. 43,18 comitem quendam nobilem Heinricum de Wolfradeshusen. ANNAL. lanuens. I p. 135,25 uxor ... comitis Emrici de Campagna. *persaepe*. v. et p. 33,69. cf. l. 9. *adde*: CHRON. rhythm. Col. 1,68 vexillifer ... De Mons. **γ** *in titulis progen. vel adi.*: CHART. Bund. 15 (a. 762) abbas de Fabarias. TRAD. Ratisb. 266 Lantherus nobilis de Frisingen. THIETM. chron. 2,40 patriarcham de Aquileia. WIPO gest. 32 comitis de Burgundia. BERTH. (?) annal. a. 1063 p. 272,23 episcopus de Magdiburg. BERNOLD. CONST. chron. a. 1097 marchio de Longobardia. OTTO FRISING. gest. 2 capit. 43 p. 101 inter Maguntinum archiepiscopum et palatinum comitem de Rheno. *persaepe*. *adde*: ANNAL. Hild. a. 951 Berengerum regem de Langobardis. ANNAL. Zwif. I a. 1220 dux de Austrasiorum. **e** *spectat ad etymologiam*: WALAHFR. carm. 5,64 de mole petrae vero stat nomine Petrus (cf. *Vulg. Matth.* 16,18). AGNELL. lib. pont. 23 p. 288,30 quam (*ecclesiam*) de suo nomine Ursiana nominavit *Ursus*. CAND. FULD. Egil. II 1,4 in silvam fagi de nomine dictam Buchoniam. THIETM. chron. 1,16 de rivo quodam ... nomen eidem (*urbi*) Misni imposuit. *saepius*. 3 *de copia vel toto, unde pars quaedam sumitur* (cf. VI A 3 b α): **a** *in univ.*: **α** *de anim.*: CHART. Arnstad. 1 p. 2,3 (a. 704) si ... a l i q u i s de h e r e d i b u s ... nostris contra hanc ... cartulam venire temptaverit (TRAD. Patav. 6 si ... a. de h. meis haec irrita facere voluerit. *persaepe*). EIGIL Sturm. 24 p. 160,22 (cod. W) de parte et gente nostra nonnullos. RIMB. Anscar. 26 p. 56,30 unus de numero deorum. WIDUK. gest. 3,36 pauci de pluribus. GERH. AUGUST. Udalt. 1,28 l. 107 quibusdam de militibus. THIETM. chron. 1,28 hic (sc. *Heinricus*) ... de nostris regibus. THANGM. Bernw. 36 p. 774,8 de nostris ... consederunt *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,8 aliqui ... de nobis. *persaepe*. **β** *de rebus*: LIUTG. Greg. 11 p. 76,10 pauca de multis. CHART. Sangall. A 138 aliquit te rem mea. EINH. Karol. 29 p. 33,20 de mensibus ... Ianuarium Wintarmanoth ... appellavit. DIPL. Ludow. Germ. 53 p. 72,37 quicquid Sigihardus ... habuit ... et sicut nunc ad eadem loca dinoscitur de terra arabili pertinere. WALTHARIUS 706 unum de binis hastile. THIETM. chron. 6,36 de libris rebusque aliis ... multa contraxit. ACTA imp. Winkelm. I 790,2 p. 617^b,6sq. pro iure ... do hanc accipiet ... de centum decem et a christianis ... de centum tres (*sim.* 793). *persaepe*. v. et p. 43,44,45. **b** *pron. indefinito sim. subaudito*: LEX Baiuv. 20,7 si de his (*canibus*) occiderit. HUGEB. Wynneb. 12 tulit de farina. EPIST. var. II 24 mitte mihi de pergameno. AGNELL. lib. pont. 165 de circumstantibus sacerdotibus dixerunt ei: '*eqs.*' RECEPT. Sangall. II 25 herba origanum frustula (*hustula ed.*) et de fava permisce. VITA Magni Fauc. I 20 reliquiae beatae ... Mariae et de ligno sanctae crucis. TRAD. Ratisb. 298 p. 237,37 de supradictis prediis ... servitio fratrum subtrahere. PETR. CAS. (?) chron. 4,80 ut de nostris fratribus ... abbas ... in Dalmatiam mitteret. *persaepe*. *adde*: LEX Alam. 75,3 si quis (de om. 1) illas alias (cum illis aliis 6,7, cum aliqua ex illis aliis rec. B) ... concupuerit. THIETM. chron. 6,78 qualiter ... (de hiis, *i. huiusmodi*) mihi acciderit, ... explicabo (de hiis, qualiter *eqs.* CHRON. Thietm.). 4 *de impensis, sumptibus factis*: FORM. Marculfi 2 capit. 1 p. 154 monasterium ... de magna rem ... construere. LEX Baiuv. 2,5 ille (*comes*) omnia de suis rebus restituat. LIUTG. Greg. 13 p. 77,41 de ... substantia sua ... largus habebatur. RIMB. Anscar. 33 p. 65,7 de suo abundanter ministrabat. GERH. AUGUST. Udalt. 1,28 l. 245 ei (*duci*) servitium facere de rebus sanctae Mariae. THIETM. chron. 6,94 de opere suo vixit. CHRON. Thietm. 5,22 de sua proprietate ... abbaciam ... reparavit. *saepius*. 5 *de materia*: **a** *in univ.*: **α** *corpor.*: COMPOS. Luc. R 5 ungue manus tuas ex sapone deuncto (de uncto *ci.* *Svennung*, recte ut vid.) sine calce. EINH. Karol. 32 p. 36,12 quem (*pontem*) ... de ligno ... construxit. AGNELL. lib. pont. 111 vasa de auricalco et argentea. TRAD. Frising. 652 crucem de stagno paratam. WALTHARIUS 1426 quorum (*cervorum*) de corio wantis ... fruaris. GERH. AUGUST. Udalt. 1,20 dolium baptizandi de petra excisum. THIETM. chron. 7,31 p. 436,12

turrim ... de lapidibus ... fabricari. CHART. Pomm. 664 p. 57,31 capellum de caudis vulpium. *persaepe*. **β spirit.**: HRABAN. epist. 22 ut e divinis scripturis et de ... patrum sententiis aliquod opusculum conficerem. ERMENR. ad Grim. 3 p. 537,30 si eam (*animam*) Deus de (ex *Isid. diff. 2,102*) semetipso fecisset *eqs.* 14 p. 548,22 in verbo (*sic*) de 'icio' et prepositione compositis, ut 'proicio' *eqs.* **b de condicione mutata**: COMPOS. Luc. I 22 sunt de ille VIII petie LXIII. RUOTG. Brun. 31 quam (*domum*) de pulchra pulcherrimam fecit. OTTO FRISING. chron. 4,31 p. 223,17 nemo ... fit ... precipitanter de summo infimus. gest. 2,55 de ... marchia ... ducatum fecit. ACTA imp. Winkelm. I 793 p. 620,9 vendant eam (*cannabem*) ita, quod faciant de decem decem et octo. *al.* **adde**: THIETM. chron. 4,75 p. 218,24 nasus ... fractus ridiculum de me facit. **6 de determinatione, definitione, qualitate** (cf. VI A 3 ζ. η; *saepius pro adi.*): **a in univ.**: TRAD. Frising. 171 p. 166,34 (a. 794) cum uno fructu de genere arboris, unde nascentur milas. CHART. Argent. I 616,37 in omnes curias fratrum de claustris. ANNAL. Ianuens. II p. 91,4 navem ... de cursu. CONST. imp. II 417 de sigillo suo (*sc. imperatricis*) privilegia. CHART. Argent. add. 28 p. 26,16 arealea de selgerete. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 177,26 ad adventum ... animalium de domo. 3 p. 52,7 avis de rapina. CHART. Wetzlar. 192 p. 77, 11 renunciamus ... actioni de dolo. *al. v. et p. 43,23,24.* **adde**: DIPL. Karoli M. 197 p. 265,38 episcopus ... dixit, quia ipsa ecclesia de consecratione antecessores sui fuisset. **b in formulis chartarum de condicione proprietatis** (*fere ellipt.*; cf. III B 2): FORM. Marculfi 2,7 l. 34sq. dono tibi omni corpore facultatis meae ... tam (*sc. res sim.*) de hereditate parentum quam de conparatum vel (*de add. A3*) quod pariter laboravimus (*inde* FORM. Augiens. B 26 de quod). COD. Lauresh. 533 omnia ... tam de paterno quam de materno vel de contracto seu de conlaborato. FORM. Senon. I 14 de iuro meo in iure et (*sc. proprietatem sim.*) de dominatione (*leg. de dominatione, ut vid.*; cf. 41 p. 203,29 dominatione), ipsius ecclesiae transcribo atque transfundo, hoc est, *eqs.* (*item 23, 25*). CHART. Sangall. B 39 solum cum casas de comparatione. **c in cognomentis** (*saepius pro gen. definitivo* [e. g. l. 39] *vel abund.* [e. g. l. 45]): **a locorum**: RHYTHM. 48,5,1 flumen de Iordanne. DIPL. Karoli III. 32 p. 55,15 per montem Comanensem ... in montem de Calabiana *eqs.* DIPL. Otton. II. 288^a p. 338,36 cellam sancte Marie de Quinquemilia. LEO MARS. chron. 1,59 p. 149,17 (rec. II) in rivo, qui dicitur de Monacho. PETR. CAS. (?) chron. 3,39 p. 416,7 monasterium sancti Petri, quod vocatur de Avellana. CHART. Bund. 312 in plebe Clavenna vel episcopatu de Coira. 330 p. 240,8 curtem de Prades. 504 p. 20,25 in civitate de Curia. CHART. Ticin. 194 p. 27,2 omnes campi de Riva de Ronoreno et de Fontanedo de Supra. p. 27,14 qui (*campus*) est ... deseni (*leg. de Sengis, ut vid.*) de Peciis (*cf. p. 27,9 omnia prata de Peciis de Seng[n]is*). CHART. Aquens. 195 terra de Dolhain, (*'Dalhem'*). *persaepe. v. et sub VI C 3, e. g. p. 43,66,44,12.* **β plantae**: BENVEN. GRAFF. ocul. B 34 p. 56,3 herba de bucira, (*debucira ed., sed cf. ThLL. s. v. buceras*). **γ antidoti**: ANTIDOT. Glasg. p. 155,33 antidotum de stefanen (*cf. ANTIDOT. Augiens. p. 43,25 a. stephanen*).

II de tempore: **A inde a(b), ex, (statim) post – von** (... *an*), (*gleich*) *nach*: **1 latius**: HUGEB. Willib. 4 p. 97,27 de infirmitate melius habebatur. AGIUS epic. Hath. 673 ubi de somno ... evigilassem. POETA Saxo 3,430 de morte resurgens. GERH. AUGUST. Udalr. 1,24 l. 9 de caena surgens. *al.* **2 strictius**: **a in univ.**: FORM. Andec. 53 de manum usque ad vesperum. CHART. Rhen. med. 25 ut de hunc diem habendi ... habeant potestatem. HUGEB. Willib. 6 p. 106,10 de infantia ... usque ad ... pubertatem. TRAD. Frising. 518 de isto tempore. GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 78 de qua (*sollemnitate*) ... expectabat, donec *eqs.* TRAD. Lunaelac. 157 de epyphania usque ad palmas. CHART. scriin. Col. B 91 optinuit de morte matris sue ... sextam partem domus. *al.* *spectat ad rationem*: WANDALB. mens. 330 Martis dictus de mense December (*sc. extremus mensis*). *post – seit*: PURCH. Witig. 304 domini de morte prioris ascendit decimum nunc orbita solis in annum. THIETM. chron. 2 prol. 7 non fuerat tantus Caroli de morte pa-

tronus. **b in locut.**: WILLIB. Bonif. 4 p. 13,21 de die in diem (THIETM. chron. 2,4. *saepie*). FORM. Senon. I 32 ut ... precarias de quinquennium in quinquennium renovantur. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 125 de hora in horam. *al.* **B inter, per, in – während, bei, in**: **1 latius**: LEX Baiuv. capit. 15,3 p. 246 (codd. Mg. Mt) de rapturis de incendio factis. DIPL. Otton. I. 340 p. 466,21 Stefanus ... de omnia ... interfuit et subscripsit. OTTO FRISING. gest. 2,37 sauciatis ... de ... oppidorum expugnatione pluribus. CHART. Worm. 301 p. 202,30 que (*terra*) de rivi purgatione eicitur. *al.* **2 strictius fere pro abl. temporis**: DIPL. Ludow. Germ. 147 p. 205,8 precepta, que de temporibus predecessorum nostrorum ... facta fuerunt. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,142 de primi limitis hora. ANNAL. Cav. a. 1105 (MGScript. III p. 191,7) stella cometis apparuit de mense Februario. ANNAL. Disib. a. 1097 Iudeis de praeterito anno ... baptizatis. CHART. Bund. 736 p. 203,1 tempore mortis, de qua migravit de hoc seculo. ALBERT. M. animal. 7,81 natat de die et quiescit de nocte (*sc. scomber*). *saepius. v. et p. 38,23,24.* **abund. c. abl. abs.**: LEX Alam. 81 de (*om. 3*) praesenti comite. ACTA civ. Wism. A 51 stabilitum ... de presentibus consulibus, (*cf. 50 presentibus consulibus. 52 coram consulibus*). *ibid. al.* **C pro acc. vel abl. extensionis i. q. per – seit** (*nunmehr*), *hindurch*: DIPL. Merov. I 49 quod antedicta terra ... de annis triginta ... semper ... possedissent. 77 p. 68,50 quase de longo tempore talis consuetudo fuisset, ut *eqs.* 78 p. 69,44 de pluremum annorum spacia.

III de causa i. q. propter, ob, ex – wegen, aufgrund, aus (*cf. VI A 3 a η*): **A pendet causa** (-is), *re c. quolibet attrib.*: LEX Alam. 36,2 alium mallare ... de quacumque causa. HRABAN. epist. 51 quae (*celebritates*) de diversis causis observandae ... statutae sunt. THIETM. chron. 6,7 de vili causa interrupta est ... fidei connexio. OTTO FRISING. gest. 2,6 p. 107,15 quibusdam de causis latentibus. *al.* **c. pron. demonstrativo, relativo, interrogativo fere sensu adv.**: VITA Mar. et Ann. (NArch. 13. 1888. p. 23,38; c. 751) hac de re vitam finivit. RIMB. Anscar. 9 p. 30,38 qua de re contigit, ut *eqs.* THANGM. Bernw. 16 incertum, qua de causa. OTTO FRISING. gest. 2,16 p. 119,10 his de causis superiores Italiae partes aditurus. *persaepe.* **B usu communi**: **1 in univ.**: VISIO Baront. 20 me de rusticitatem (*m. 1 3a, rusticitate cett.*) verbi repraehendere. FORM. Senon. I 49 ut nulla malicia de istas culpas ... non habeat. RIMB. Anscar. 7 p. 28,39 hoc ... non de inactione faciebat, sed quia *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,19 l. 34 de inobedientia eam increpavit. THIETM. chron. 4,70 mortuus est ... de incustodita sanctorum ... reverentia, (*ob incustoditam ... reverentiam* CHRON. Thietm.). BRUNO MAGD. bell. 80 equus ... de velocitate laudatus. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,16 numquid ex (*de A*) federe seditiosae civitatis iram principis incurrit? *persaepe.* **c. pron. demonstrativo pro adv.**: HUGEB. Willib. 4 p. 98,10 in ecclesia est sepulchrum eius (*s. Mariae*), non de eo, quod corpus eius ibi requiescat, sed *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,46 p. 154,3 de hoc, quod ... terram ... perturbant, in causam ponuntur. ALBERT. M. incarn. 18 p. 188,80 Christus de illo accepit carnem, quod descendit ab Adam. **2 in formulis chartarum de causa possessionis** (*cf. I C 6 b. p. 40,16*): FORM. Marculfi 2,6 l. 10 quicquid ... tam de alode parentum quam de qualibet adtractu possidere videor. TRAD. Weiss. 234 quicquid ... visus fui tenuisse tam de alode paterna vel materna vel de conparato aut quamlibet contracta ... mihi ligibus obvinuit. TRAD. Patav. 69 quicquid ... ad meam pervenit dominationem tam de alode quam et de emptione. FORM. Arvern. 3 quem (*sc. ancillam*) de alode visi sumus habere. *persaepe.*

IV de relatione: **A περί, ἐπί, circa, super – betreffend, hinsichtlich, von, über** (*cf. VI A 2 e. 3 b δ. ε*): **1 in univ.** (*interdum 'um, an, auf, für, vor, mit, in, bei'*): **a pendet a verbis**: NICET. ad Chlodios. p. 121,27 quid dicam de leprosis (*m. al. corr. leprosis*)? VITA Desid. Vienn. 1 de cuius ... palmam victoriae ... pauca dissever. VITA Galli I 9 dum de ipso iter cogitarent. LEX Baiuv. 10,2 de illo granario, (*illud granarium var. l.*) ... cum III sold. componat. LIUTG. Greg. 12 p. 76,25 de ... terrenis minus curantem. TRAD. Patav. 50 ut eqs. retis dipsius (*i. de ipsius* [*sc. hominis*]) femina ... , quod *eqs.*

HRABAN. epist. 14 p. 403,13 de (om. V) divina confidebam potentia, de qua scriptum est: 'eqs.' THIETM. chron. 7,12 quid sibi de hac re esset faciendum. BERTH. (?) annal. a. 1071 quid erit de consecratis? et si hoc de episcopis, quid fiet de presbiteris? *persaepe*. c. *negat. et gerundivo pro enunt. per ne coniuncto*: RUD. FULD. Leob. 17 eam admonens atque contestans de non relinquendo ... loco. *abund. c. inf.*: CHART. Bund. 501 p. 15,14 (a. 1203) iuraverunt de ita attendere ..., ut supra legitur. 764 p. 223,27 promisit ... de rendere omnia carta. **b** *pendet a subst. vel locut. verbalibus*: DESID. CAD. epist. 1,2 expectationem nostram de vestra ... salutem. LEX Baiuv. 17,3 non tibi traxi testem de ista, (desta L) causa. 16,5 similis ratio ... de feminis servetur. ANNAL. Lauresh. a. 802 recordatus misericordiae suae de pauperibus. DIPL. Ludow. Germ. 6 p. 8,5 de ipsis rebus ... contrarietatem facere. HRABAN. epist. 22 quam (*haeresim*) quidam de praedestinatione ... contendunt. CATAL. biblioth. A I 92 p. 483,37 liber de vitas patrum. THIETM. chron. 4,12 p. 144,31 finis est de temet ipso et de omni regno. OTTO FRISING. gest. 1,68 p. 96,12 rex tam de subrogatione Coloniensis quam super determinatione ... controversiae ... examen laturus. *persaepe. v. et p. 43,52.67.* c. *inf. pro subst.*: EPIST. Teg. 33 ne credas parvitatibus meae servitium de tuae caritatis velle lassescere cura. c. *pendet ab adi.* (cf. VI A 3 b ð): LEX Alam. 6,4 (rec. B) ut de illa causa ... culpabilis non sit. HUGEB. Willib. 1 p. 88,31 parentes ... de ... filii sui evasione ambiguos. LIUTG. Greg. 13 p. 78,6 patres ... de elemosinarum operibus ... sollicitos ... et studiosos (EIGIL Sturm. 5 p. 135,30 [cod. W]. *saepe*). AGNELL. lib. pont. 108 de oratione consuetus. RIMB. Anscar. 36 p. 71,28 de hac causa non eritis inmultati. WIDUK. gest. 1,5 certi de victoria (THIETM. chron. 5,38 p. 262,34. *saepe*). THIETM. chron. 6,47 de me multum pavidus. *saepeius*. 2 *ellipt.*: a *in titulis librorum, capitulorum sim.*: EDICT. Roth. 172 de thinx, quod est donatio. 367 de waregang. COMPOS. Luc. A 1 de compositio cathemiae. A 4 de tinctio vitri prasini. LEX Baiuv. 7,3 de (di sP) minoribus personis. 14,6 de restituenda animalia. CATAL. reg. Franc. (MGMer. VII p. 851,19) de regum Francorum. CARM. de vita past. 4 de debite septies laudem. 12 de uxor et sponsa. ANTIDOT. Sangall. p. 89,28 de probatis trociscus ad somnum (cf. ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,8, *ubi corrupt.*). GERH. AUGUST. Udalr. 1 capit. 1 p. 74 de ortu sancti Uodalrici et qualiter *eqs.* HILDEG. phys. 1,89 de retich. 5,3 de merswin. *persaepe. c. inf.*: LEX Sal. Merov. 1 de manire. COMPOS. Luc. K 16 de ferrum deaurare. al. **b** *usu communi*: **a** *verbo omisso*: LEX Saxon. 1 de ictu nobilis XXX solidos (sc. componat *sim.*). ANTIDOT. Sangall. p. 81,44 sola machir, ut supra dixi, das, et omnia, sicut de antidoto et de tina (sc. dixi *sim.*), faciunt. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,28 de his hactenus. 2,25 p. 130,26 quid ad nos de talibus (sc. attinet *sim.*)? 2,48 p. 156,12 ad Ysaram fluvium, de quo Lucanus: 'eqs.' al. c. *inf.*: BERTH. RATISB. serm. 10 p. 56,7 similiter (sc. est *sim.*) de ... pecuniam non habere, non tamen res contemnere. *ibid.* al. **β** *subst. omisso*: HRABAN. epist. 3 p. 385,32 quorum (*librorum*) primus (sc. *expositiones sim.*) de ecclesiasticis ordinibus et de veste sacerdotali continet *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,25 l. 48 de obitu episcopi (sc. *famae sim.*) veraciter contradixit. 3 *quod attinet ad* – was ... *betrifft*: LEX Alam. 32 de feminis (feminas 10) ... si illis aliquid contra legem factum fuerit, qui hoc fecerit, omnia tripliciter eas componat. CONC. Karol. A 16^A,4 de pugna duorum ... ut prius non sortiantur, quam *eqs.* HRABAN. epist. 45 p. 499,26 de eo ... quod interrogastis, utrum ... liceret ... miror, quid *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,23 l. 89 de nepote ... tuo ... firmamus, ut *eqs.* GESTA Camer. cont. II A 375,3sq. episcopum servabimus, de vita, de membris eius, de honore presulatus. *saepeius*. **B** *κατά, secundum, ex – gemäß, nach, entsprechend*: PASS. Afrae II 1 p. 62,15 misericordia Dei, quae non de meo merito, sed de sua pietate iudicat. BONIF. epist. 46 p. 75,12 agite ... de hac obsecratione nostra. HUGEB. Willib. praef. p. 86,29 ego ... de ... comparatione contribulum meorum quasi omuncula. WANDALB. mens. 46 lustrare sub antris venantum de more (WALTHARIUS 1154. *saepeius*). ANTIDOT. Bamb. p. 25,11 de relato istius (sc. *Rufi-*

ni), (*ci.*, derelatorstius *ed.*) iera elephantius recurat. THIETM. chron. 4,70 quam (*rem*) ... Brun ... de priorum relatu suorum mihi indicavit. BURCH. URSB. chron. p. 74,8 movit exercitum ... de voluntate imperatoris. *saepe*.

- 5 **V** *locut. adv.* (cf. III A app. B 1 app.): **A** c. *adi.*: DIPL. Karoli M. 102 p. 146,31 abba de presente, (*i. praesentialiter*) adstabat. BOTAN. Sangall. 11,1 herba artemisia si quis secum portaverit, levius iterat, de alium, (*i. praeterea, cf. francog. d'ailleurs*) demonius eius nocere non potest. ANTIDOT. Glasg. p. 120,5 de presenti, (*i. statim*) iubat (*sim.* 150,14 de presentem sanatur). ALFAN. premn. phys. 1,55 p. 15 ut de propinquo et non de longe (longinquo A), (*PG 40,521^A ἐγγύθεν, καὶ μὴ πόρρωθεν*) auxiliaremur adinvicem. TRANSL. Annon. 4 res de tam facili concessa. CHART. Otterb. 30 p. 24,29 de levi ad ... memoriam revocari. GUIC. (?) bers. 4 ubi cervi perrexerint de veteri et non de frisco. CHART. Heist. 165 p. 243,20 bona ... cum suis iuribus et pertinentiis de alto et basso, (*i. plane, prorsus*) ... concessimus. *persaepe. v. et p. 39,17.* **B** c. *subst.*: WILLIB. Bonif. 8 p. 47,13 eos (*pagos*) tantum de nomine, (*i. nominatim*) denudare ..., que *eqs.* TRAD. Frising. 130 haec traditio ... est de medietate tradita. WALAHFR. Wett. 603 a longe bini de parte, (*i. seorsum*) steterunt. ANTIDOT. Sangall. p. 91,11 dabis ... de mane. ANTIDOT. Augiens. p. 50,12 das ... de sero eunti dormire. ANON. mus. plan. Coussemaker p. 494^a quintus (*tonus*) ascendens potentialiter usque ad C sol fa ut, et de licentia, (*i. licite*) usque ad D la sol re. CHART. ord. Teut. (Thur.) 197 ad nostram de veritate, (*i. veraciter*) pervenit noticiam, quod *eqs. saepeius*. de casis *pro coni. i. q. si – falls*: ANTIDOT. Glasg. p. 122,37 inplaustrum, si potis, superligare, de casis autem non potis *eqs.*

- VI** *notabilia*: **A** *de usu*: 1 *adv. in locut.* susque deque (cf. ThLL. V/1. p. 46,215sq.). EPIST. Hann. 48 p. 94,1 hanc (*laetitia*) ... usque (*sic, cf. notam ed. p. 401*) deque, (*i. aequa mente*) fero ... debilitari. 2 *ponitur pro aliis praep.*: **a** a(b): **a** *in univ.*: LEX Baiuv. 9,12 compositionem a (de Mt) latrone (latroni, latronem *var. l.*) ... accipere. FORM. Senon. I 19 ut de ... omnibus bannis ... sit conservatus. TRAD. Frising. 661 p. 557,4 ut ... census ... ab eis veniret ..., hoc est de cuiusque illorum unus (*solidus*). THIETM. chron. 4,21 de (ab CHRON. Thietm.) ... internuntiis ... comperiens. OTTO FRISING. gest. 1 capit. 39 p. 7 dehortatio ... ab (de A) hac re. HELM. chron. 87 p. 170,3 rogavit rex ducem, ut faceret sibi pacem de Slavis. CHART. Mog. A II 691^b p. 1131,5 censum ... habeo ab episcopo ..., et Cunradus ... habet de me et Hartlieb ab eo. *persaepe. v. et p. 32,19.33,15.* **β** *de auctore in struct. pass.*: TRAD. Frising. 37 (a. 769/77) rogatus ab Isanharto ... seu de Rihharto. WALAHFR. carm. 80,2,6 scripturam ... ex alio ceptam, sed de me ... peractam. DIPL. Conr. I. 23 privilegium a regibus vel imperatoribus ac de nostra regali potentia constitutum. TRAD. Ratisb. 214 in presentia fratrum ... de abbate ... illuc destinatum. GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 115 se ... esse oppressum ... de domino proprio. THIETM. chron. 7,33 p. 438,27 corpus ... ad ecclesiam delatum de confratribus, (a fratribus CHRON. Thietm.) nostris et ... a vicario meo custoditum est. *persaepe.* **b** *ex*: **a** *in univ.*: LEX Alam. 49,1 si quis liberum de terra exfodierit. HUGEB. Willib. 4 p. 95,27 de illo (sc. *hydria*) communicaverunt vinum. LIUTOLF. Sever. II 1 omnes exitus viarum de Italia. ANTIDOT. Glasg. p. 116,5 lumbricis de cassum, (*i. de capso; decassum ed.*) egecit. WALTHARIUS 684 hastam de vulnere traxit. CATAL. biblioth. A I 5 p. 19,35 idem (*Ovidius*) de Ponto. HELM. chron. 88 p. 172,6 percutiebant de insidiis incautos. *persaepe. v. et p. 32,14.33,30.* **β** *in locut. ad personam pertinentibus*: PASS. Leod. 23 (MGMer. V p. 305,2) de memet ipsum (ipso *var. l.*) paratus sum. CONC. Karol. A 15^B ut ... ipse (sc. *episcopus vel abbas*) ... de propria persona sua XXX speciales compleat missas. NOTIT. Arnon. 6,1 potestatem non habentes de se. WALAHFR. carm. 59,9 si de parte tua fidei stat fixa catena. DIPL. Karoli III. 25 p. 42,19 quod de sua persona servus ipsius monasterii esse debuisset. al. v. et p. 35,5. c. *in c. abl.*: PACTUS Alam. 22,2 si porcarius legatus de (in 8) via ostatus ... fuerit. VITA Wandr. 15 (MGMer. V p. 20,9) ut de proprium sudorem aederet panem

suum (cf. *Vulg. gen.* 3,19 in sudore). LEX Baiuv. 1,6 si quis res ecclesiae igne cremaverit ... in (de G) nocte. DIPL. Karoli M. 84^b p. 121,32 per ... fluvio ... de ambas ripas. AGNELL. lib. pont. 23 p. 289,1 omnis ... populus ... de caelis Deum cunlaudabat. WILH. HIRS. const. 1,98 p. 1033^A cuppa ..., de qua scutellae lavantur. FUND. Consecr. Petri p. 175,9 cum ... se opponebat de (in *var. l.*) conflictu. *saepe*. d in c. *acc.*: VITA Heinr. IV. 7 p. 27,27sq. ne umquam se vel de regno vel de praediis patris ... intromitteret (FUND. Consecr. Petri p. 175,4 ex opposito de parte civitatis se intromittens. p. 175,10. 177,11). CHART. ord. Teut. (Thur.) 132 decimas vinearum ... de presenti et futuro ... assignavimus. *locut.* de quantum i. q. in quantum – *soweit, sofern*: FORM. Pith. B 110 ipsas res, de quantum in sua venditione ... insertum est. DIPL. Heinr. II. 284 p. 336,31 una cum silva ..., de quantum ... monasterium ... tenere videtur (inde DIPL. Conr. II. 62 p. 76,1. DIPL. Heinr. IV. 291 p. 381,38 de quanto). e pro: LEX Baiuv. 22,4 de (pro *var. l.*) favis ... tremisse et simile restituendi censemus. FORM. Marculfi suppl. 2 precio de suprascripta rem ... acceperat. TRAD. Frising. 12 p. 39,35 cogitans pro remedio anime meae seu de vita futura. HRABAN. carm. 13,33 tuus nissu semper sit de grege Christi. epist. 42 p. 481,14 mercedem de bonis operibus ... percipere. THIETM. chron. 7,65 imperatori nuncium de (pro CHRON. Thietm.) acquirenda eiusdem gratia mittere. CHART. Mog. A II 671 p. 1095,7 decimam ... de nutrimentis animalium ... exigere. *saepe*. v. et p. 33,10. de vicibus gerendis i. q. nomine – im Namen: GERH. AUGUST. Udalt. 1,27 l. 117 de omni congregatione ... te flagitare, ut eqs. 1,28 l. 151 supplicaverunt non solum de semet ipsis, sed de omnibus clericis. v. et p. 43,47. f ad: TRAD. Frising. 1^{tit.} (a. 744) traditio Moaberti de Zollinga (sim. 23^{tit.} t. Poaponi de Uuihse vel ad Holze. *ibid.* *saepius*. cf. p. 43,15). HUGEB. Wil-lib. 4 p. 96,21 habent se infirmi de (cum *var. l.*) funiculo (sc. extenso supra Iordanem) et sic demergant in aquam. ANNAL. Gueif. a. 742 Franci ... in Baiuvaria usque de (om. ANNAL. Alam. ANNAL. Nazar.) Lech. EIGIL Sturm. 6 p. 138,18 ad monasticae vitae amorem incitatum et de spiritali contra diabolum certamine ... imbutum. TRAD. Frising. 437 quod ... presbiter iniuste suam (sc. laici) ... partem ... de episcopatu, (postea: ad episcopatum) sanctae Mariae tradidisset. ANTIDOT. Glasg. p. 152,16 de lumbis et renibus (cf. p. 149,1 ad epar). GERH. AUGUST. Udalt. 1,12 l. 99 de cuius (classici) sonitu exercitus ... pugnam ... omisit. al. c. inf. finali pro gerundio: CHART. Ticin. 5 p. 20,6 (a. 1185) obligavit ... Gualterius ... sua bona ... Bocacio de defendere et guarentare iamscriptas res. g per: CARM. var. III 28/29 add. 4 (MGPOet. V p. 687; s. X.^{ex.}) de me (sc. libello) sapientior esto (sc. lector). EPIST. Teg. 15 sicut per pastoris neglectum sepe veniunt detrimenta ..., ita de hereditate nostrae inopudentie eqs. THIETM. chron. 4,48 de porta ... evasit. al. h cum: DIPL. Otton. III. 286 cortem ... cum omnibus ... adiacentiis eius vel de his omnibus rebus, unde eqs. i erga: VITA Rimb. 18 anxio de illa (sc. sanctimoni-ali captiva) motus affectu. k inter: LEX Baiuv. 12,8 quotiens de conmarcanis contentio nascitur. RAHEW. gest. 3,19 p. 190,26 hos viros aut primos aut de primis ... extitisse. l apud: DIPL. Otton. III. 359 quatinus de monachis ... animae nostrae perpetua sit commemoratio. m super: PACTUS Alam. 28,2 de illo limitario nove pedes canes ... pendatur. n diu (in nominibus pharm.; cf. *Svennung, Pallad.* p. 358): ANTIDOT. Berolin. 31 antidotum de peretro. ANTIDOT. Glasg. p. 134,13 de dracantis (sc. confectio). fort. huc spectat: ANTIDOT. Glasg. p. 117,15 de hirion purgatorium. 3 ponitur pro casibus: a pro abl.: a separativo: LEX Baiuv. 17,5 de (om. sP) ... testificatione sacramenti se abstinere. VITA Lamb. Traiect. 5 (MGMer. VI p. 357,17) deposuerunt eum (pontificem) de sedem suam, (1, sede sua cett.). AGNELL. lib. pont. 150 p. 375,5 orbatu de meis luminibus. TRAD. Brixin. 45 se recredit et abdicavit de mancipiis. BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,33 in quo (die) se ... de incusatione ... expurgaret. *persaepe*. v. et p. 33,16. c. nominibus civitatum sim.: AGNELL. lib. pont. 57 reversus est ... Romam de Constantinopoli. VITA Corb. I 38 de Frisingas, (Frisinga m. al. corr. 2) ... pergentes. BERTH. (?) annal. a.

1074 sedis apostolicae legati ... de Roma ... venerere. HERBORD. Ott. 2,23 p. 101,3 cum ... de rure populus ... conveniret. *saepe*. v. et p. 32,14. β originis (cf. I C 2 a): HRABAN. carm. 16,12 virgine progenitum terra Deus extulit Adam, Iesum de matre virgine progenitum. WALAHFR. Blaithm. 17 regali de stirpe satus. RUOTG. Brun. 39 de antiqua regum prosapia ortum. OTTO FRISING. gest. 1,21 p. 35,28 de sorore ducis natus. *saepius*. γ comparationis: LIBER hist. Franc. 31 p. 291,27 Galsuinta senior aetate erat de Brunchilde. LEX Baiuv. 1,3 quicquid plus valet quam (om. sP, de *var. l.*) quattuor tremisses (tremisse sP, tremissis *var. l.*). OTTO MOR. hist. p. 46,3 qui (equites) minus de triginta fuere. al. δ modi: FORM. Marculfi 2,19 de qualibet modo ad eum pervinit villa. FORM. epist. II 6 ut ... de sacras orationes vestras nostri memores sitis. WALAHFR. Mamm. 18,7 crepant incendia ... murmure de magno. TRAD. Frising. 574^a p. 490,39 quicquid de comparatione vel acquisitione adgregavi. 1564^k de libera manu, (cf. 1564^d potestativa manu) tradidit se. REGISTR. Mog. p. 57,27 scabinus ... de ore omnium scabinorum ... dixit pro se et ipsis. *saepius*. ε instrumenti: PACTUS Alam. 30,1 si ... caballus ... palo transpuncta, (de palo transpunctus *rec. A. B*) fuerit. LEX Baiuv. 17,2 in proximo, quantum iactus est de (om. pars codd., *corr.* cum Bb) secure. FORM. Senon. I 17 ipso (sc. hominem) de arma mea percussit. DIPL. Ludow. Germ. 16 p. 20,21 de anulo ... sigillare (20. DIPL. Loth. I. 55 danulo [A, anulo C]. *saepius*). AGNELL. lib. pont. 24 exornata fuit ecclesia de preciosis lapidibus et tessellis variis decorata. DIPL. Karoli III. 116 fidelem ... de quibusdam rebus ... munerare. THIETM. chron. 7,68 de ... terrore concutitur. ANNAL. Ianuens. III p. 84,11 armati de balistis et arcubus et de ceteris armaturis. *persaepe*. ellipt.: TRAD. Frising. 195 p. 186,26 (a. 804) duas frisingas aut pretium earum [de argento] ('in Silber', sc. solvendum). ζ pretii: FORM. Marculfi add. 1^b de caducis rebus marcare aeterna. CHART. Tirol. notar. I 263 p. 122,22 emi partem unam ad montem de illis denariis. *saepius*. η causae (cf. III): FORM. Senon. II add. 1,4 de fame perire. HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,31 lassata de itenere ... membra. WIDUK. gest. 2,41 annus notabilis casu calamitoso ..., de morte scilicet ... reginae. WIPO gest. 33 p. 52,4 de duplici victoria duplex gaudium populus effecerat. 40 AMARC. serm. 1,310 generosi, qui de thesauris, titulis statuque tumentes Christum contempnunt. ANNAL. Hamb. a. 1264 monasterium ... tam de hospitalitate quam de bona conversatione personarum famosum. *saepe*. θ respectus: AGNELL. lib. pont. 166 p. 385,4 luna minuetur de lumine. (AGNELL.) lib. pont. prol. p. 276,9 (carm.) corporis exiguum membris, sed mente capacem, quam magnum sensum, quamquam de corpore paulum. ι mensurae: CHART. Lamb. Leod. 122 p. 185,21 (a. 1218) episcopus mihi accrevit ... feodum meum de quindecim libris alborum. HEINR. LETT. chron. 7,6 asserem ... de toto pede nimis brevem. κ temporis: v. sub II B 2. b pro gen. (cf. VI A 4 b β): α partitivo (cf. I C 3 a): PACTUS Alam. 22,1 gregem [de porcus] (de porcos, de porcis, porcorum *var. l.*). TRAD. Frising. 652 de apibus alvearia II ... et de segale modios XX; ... de pratis carradas CC. 671 p. 565,13 de terra arabili iornales CXXIII^{or}. REGINO chron. a. 773 p. 49,11 scaram de electis viris. VITA Cunib. C 4 p. 365,25 habuit ... hoc de bono more ..., ut eqs. DIPL. Heinr. II. 299 p. 369,42 medietatem de duas porciones de cunctas cortes. CONO LAUS. notae p. 789,32 parum fuit de frumento, sed ... satis per Dei gratiam crevit de frumento et vino. *persaepe*. materiae: COMPOS. Luc. C 15 ex carbonibus pini aut de habetum. TRAD. Frising. 268^b septem solidos de argento. ANTIDOT. Sangall. p. 89,16 prassiu - III, [de]pitres nuclos, (corrupt. ex de pi<no> nuclos - III, ut vid.), aqu. s. VI coquis (cf. ANTIDOT. Glasg. p. 133,40 nuglos de pino mundatus - II. p. 139,32 nogleos pineos - III, et de aqua sextar. VIII). FROUM. carm. 19,12 vetulo de flegmate guttas. al. β possessivo: CHRON. Fred. 4,25 civitates de regno. ANTIDOT. Sangall. p. 95,12 aut de capra aut cervi cornum. CHART. Bund. 74 res de ... monasterio invadere. RHYTHM. 88,12,3 non lumen solis neque lune nec de ulla sidera. DIPL. Heinr. II. 465 p. 592,18 inperator ... reddidit omnia ... pro anima sua et pro anima de coniuge sua et posuit bannum super caput de supra

scripto preposito et de sui monachi. CHART. Lux. III 382 p. 414,29 pecora de abbacia. *persaepe*. γ *subiectivo*: LEX Baiuv. 2,8 iussio domini (de domino *var. l.*). LEX Raet. Cur. 9,2,1 si exind (*sc. e carcere*) reus per glienciam de ipso custode fugiret. TRAD. Frising. 400^a p. 342,11 per consensu . . . episcopi vel de eius successores. ANTIDOT. Glasg. p. 154,20 ad . . . virtiginem de capite tollenda (*postea*: ad tollenda vertiginem capitis). VITA Mathild. II 17 p. 180,12 non minor erat misericordie usus quam de plebe concursus. TRAD. Frising. 1452 cum consilio . . . clericorum nobilium et de familia. *saepius*. δ *obiectivo*: DESID. CAD. epist. 1,14 egestatem de aqua habemus. FORM. Marculli 2,21^{tit.} vindicio de campo. FORM. Senon. I 41 p. 203,25 amor . . . Christi et desiderium de . . . paradyso . . . seu et timor ghenne. VITA Corb. 3 p. 599,13 damnum de mula, (mulae ARBEQ). DIPL. Otton. I. 252 monachis illius monasterii de abbate electionem indulgemus (*inde* 425. DIPL. Otton. II. 38). DIPL. Karoli M. 274 p. 407,8 (spur.) consecrationes altarium . . . ordinationes de clericis. *persaepe*. ϵ *criminis*: WIDUK. gest. 3,68 p. 143,12 quid me . . . de perfidia arguis? GERH. AUGUST. Udalr. 1,11 l. 16 se esse reos . . . de . . . praedatione . . . civitatis. BERTH. (?) annal. a. 1056 ab imperatore de coniuratione contra se facta victus. OTTO FRISING. gest. 2,8 p. 108,11 Gerardus . . . Guicmannum . . . de intrusione accusavit. *saepius*. ζ *qualitatis*: VITA Liutb. 25 p. 28,12 ille homo . . . suo . . . de opere munuscula . . . frequentabat offerre. CHRON. Salern. 38 p. 39,8 de mendaciosa eloquia . . . se ostendebat. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,26 unum . . . Deum de nomine trino. GESTA Camer. cont. II A 351,3sq. vir de magna potestate, homo de multo milite. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 300 nr. 5 cerocensualem esse ad ecclesiam . . . de tribus obulis annuatim persolvendis. CHART. Rhen. med. III 1233 cameram . . . de decem lectis. CHART. Westph. VII 1238 equum de XXX^a solidis et porcum de VIII solidis. *al.* η *definitivo*: EPIST. Desid. Cad. 2,16 una cum exemplaria de litteras domno Sulpicio. VITA Liutb. 25 p. 28,12 munuscula de vasculis (vasorum munera *Br1*). GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 84 victum . . . de optimis escis et potibus. CHART. Sil. D I 45 p. 28,32 redditum carnificii de trecentis denariis. CONST. imp. I 320,2 de beneplacito et immobili voluntate nostra hoc esse, ut *eqs. al.* θ *pendente ab adi.* (*cf. IV A 1 c*): AMALAR. interpr. 45 manum plenam . . . de simila. THIETM. chron. 4,54 de dignis penitentiae fructibus cupidi. BERTH. (?) annal. a. 1067 p. 273,36 se . . . de praeposita culpa . . . innoxius esse. GESTA Camer. cont. II A 368,2 urbs . . . est pauperrima de plebe, de militia. *al.* ς *pro acc.* (*cf. VI A 4 b 7*): LEX Baiuv. 9,19 si quis contra caput alterius de iniusta accusatione, (iniusta accusationem *var. l.*) commoverit. 20,4 de eo cane, (de his canibus, canem *var. l.*), quem bibarhant vocant . . . qui occiderit. TRAD. Patav. 43 ego Kaganhart scripsi de carta. TRAD. Frising. 329 ut de hereditate, quae mihi . . . eveniebat, ut ad domum sanctae Mariae . . . tradidissem. ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,30 ericius prindes et deo (*i. de eo*) canna (*ci.*, camna *ed. ex cod.*; lamna *ci. Svennung, Pallad. p. 631, sed cf. ThLL. V/2. p. 1351,31*) extenterabis. DIPL. Otton. I. 143 p. 224,10 ut . . . confirmaremus . . . res, quas . . . antecessores tenuerunt . . . scilicet de castro Doiono *eqs.* DIPL. Heinr. III. 311 ut . . . de ante dicto praedio liberam . . . potestatem habere tenendi. *al. cf. l.38.p.36,69.* δ *pro nom.* (*cf. VI A 4 b 8*): LEX Alam. 22 de liberis . . . ecclesiasticis, (liberi . . . ecclesiastici *rec. B*) omnes . . . reddant ad ecclesiam. LEX Baiuv. 15,7 de viduis, (viduae *var. l.*), quae . . . in viduitate permaneant, aequalem inter filios suos . . . habeat (*sic*) portionem. ARBEQ Emm. 26 ad memoriam rediit . . . de carnificum verbis. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,17 de expugnatione . . . urbis necnon . . . totius orientis triumphus . . . regi promittebatur. *al. v. et p. 42,18.* ϵ *pro dat.* (*cf. VI A 4 b 8*): LEX Baiuv. 14,18 si quis . . . caballo aut bovi vel cuilibet quadrupedi (de quadrupedia *sim. var. l.*) . . . oculum excusserit. CHART. Fuld. B 37 p. 64,9 de alia area hec sunt ad *cfi* nes: *eqs.* (*cf. p. 64,17 vinea, cui sunt adfines*). WILLIB. Bonif. 1 p. 5,3 de monasteriali . . . vita insudare. *al.* α *abund.* (*cf. I C 6 c. VI A 5*): α *in univ.*: EIGIL Sturm. 6 p. 138,15 noli de inquirendo cessare. CATAL. reg. (MGLang. p. 520,20) qui (*dies*) fuit die di dominico (*cf. p.*

520,30 die, qui fuit dominico). CATAL. biblioth. A I 5 p. 19,35 idem (*Ovidius*) . . . de sine titulo, (*i. Amores; cf. ACCESS. ad auct. p. 36 sine titulo*). β *c. casibus pro casibus nudis*: α *c. abl.*: *v. sub VI A 3 a*. β *c. gen.*: LEX Alam. capit. 20 p. 41 (cod. 9) de ecclesiae servum. RECEPT. Sangall. I capit. 42 p. 6 remedium ad periculum defulcorum (*cf. 42^{tit.} fulcorum; de fungorum ci. J. Staub, cf. II 54 qui a fungo periclitatur*). DIPL. Otton. I. 340 p. 465,29 tensaurum de me^arum ecclesiarum. CHRON. Noval. 2,3 p. 130,19 nonnullas fuisse . . . vitas . . . conscriptas de illorum abbatum seu monachorum. *v. et l. 22. p. 34,16.43,57.* γ *c. acc.*: LEX Alam. 1,1 si aliqua persona . . . de (*om. 1*) ipsas res . . . abstrahere voluerit. 57,23 de (*om. pars codd.*) qualecumque (*sc. dentem*) excusserit, unaquemque cum solido uno componat. VITA Richar. 7 (MGMer. VII p. 448,10) ad memoriam reduxit de eos, (deos *m. al. corr.* eos 2), quos . . . reliquid. ORD. iud. Dei B II 3^c qui de hunc furtum pertulit aut commissit. *v. et p. 35,30.31.43,23.* δ *c. nom.*: IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 189,3 quid sibi de ista, (de istis, ista *var. l.*) vellint. DIPL. Merov. I 19 p. 20,23 argentum aurumve . . . de quod ibidem conlatum fuit . . . auferre. 69 p. 62,3 tam de quod ibidem presenti tempore est firmatum quam quod *eqs. cf. p. 43, 3.* ϵ *c. dat.*: LEX Alam. 12 ad episcopum, de (*om. 1, 3, in 11*) cui (cuius 5-9,11) parochia fuit. ς *c. abl. abs.*: *v. II B 2 app. d c. inf.*: *v. IV A 1 a app. 2.* ζ *subsequitur alias praep. (utrum abund. an per ellipsin, interdum diiudicari non potest)*: FORM. Marculli 2,17 l. 53 qualiscumque . . . epistolas . . . excepto de ingenuetatis. DIPL. Ludow. Germ. 122 anan in de groba et inde *eqs. (de cursu limitis)*. DIPL. Arnulfi 37 quicquid sibi ex de (A) hisdem rebus libuerit faciendum. DIPL. Karoli M. 312 p. 471,36 (spur.) iura fluviorum, qui decurret per de ipsos comitatos. 313 p. 473,1 (spur.) dono . . . in ad de iura dominioque ipsius cenovio . . . id est monasterium. p. 473,6 per . . . cometatoras ad de ipso monasterio pertinente. CHART. Ticin. 196 p. 34,21 ut tota . . . decima . . . sit ecclesie . . . preter de illo prato, quod *eqs. al.* β *c. de colloctione*: α *inter attrib. et subst.*: ALDH. virg. II 1676 claro de germine. HROTSV. Mar. 662 quo . . . purgaret . . . criminis inposita de magni se cito culpa. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,215 hic (*Christus*) solum solo et verum de lumine lumen. *saepe.* *adde*: WALAHFR. Wett. 480 rogat . . . cuius hominum de parte venirent. AGIUS epic. Hath. 265 rex David, cuius fuerat de semine Christus. β *inter subst. et attrib.*: WALAHFR. Wett. 80 recessum ordine de tanto. TRANSL. Phil. Cell. 1 miraculis . . . de innumerabilibus paucis descriptis. 45 POETA Saxo 3,509 obvius . . . loco de . . . memorato . . . ibat. HROTSV. prim. 363 ecclesiam . . . defendere . . . incurso de . . . Ungariorum. ADAM gest. 1,9 predicatoribus de his, (de hiis predicatoribus *var. l.*) . . . sumamus exordium. *al.* α *postponitur (praecipue in poesi)*: CARM. de Nyn. 451 sancti . . . cada-ver . . . tumulo de claruit orbi. EPIST. Hann. 105 p. 176,6 huic scripto, quo de agitur, . . . multum deesse. *al.* β *pendet ab adv. loci anteposito vel postposito*: HUGEB. Willib. 4 p. 96,8 venientes de monte deorsum. CHART. Rhen. med. I 13 p. 17,16 ad prope de Kilibergo (*cf. p. 17,21 iuxta castrum Kiliburg*). 55 WALAHFR. Wett. 44 rapitur . . . foras de carcere. DIPL. Karoli III. 25 p. 42,26 licenciam foris de . . . placito extendi. WIPO gest. 30 p. 49,25 corium (*sc. equi*) de cruribus sursum abstulit. CHART. Ticin. 194 p. 27,12 fenum ab . . . Oro supra . . . et illud fenum de Oro inferius. 134 p. 124,9 sup^a Navexelam, que est retro de *A*gario. *al.* α *subsequitur praep. pendens a subst. partic. postposito*: LEX Baiuv. 4,17 de in ripa proiectis. 4,18 de ab (de W) equo, (dequo L, de equo P6) proiectis. 4,19 de (de *add. Jlz. W*) scalis proiectis. 4,20 de in ignem proiectis. HRABAN. hom. I 51 p. 94^D si misericorditer iudicemus de in nos delinquentibus. HINCM. Remig. 15 p. 298,9 quod . . . de in se credentibus dixerat Christus . . . Patri. BRUNO MAGD. bell. 97 nichil de post terga relictis scientes. ALBERT. M. sent. 1,30,1 p. 88^b,14 huiusmodi praedicatum . . . est de per se convenientibus. α *c. de relatione syntactica*: α *c. attractione rel. q. d.*: LEX Baiuv. 1,3 iuret in altare de qua ecclesia (ecclesiae *var. l.*) furaverit (*sc. res*). 13,2 iustitiam facere . . . de qua re (rem *var. l.*) appellatus fuerit. β *ellipt. omisso abl.*: α *in univ.*: DIPL.

Heinr. IV. 483 p. 658,29 episcoporum ... habita de huiusmodi sententia. **b** *corresponsione pron. rel. omissa*: PACTUS Alam. 22,4 de quod (quo *var. l.*) berbigario ... et vaccario fiet, sicut reliquis servis componatur eis in duplum. **TRAD.** Frising. 258 p. 231,30 ut amplius nemini inquietare deberent de quicquid ad Atulla pertinere videtur. **LEO** III. epist. 3 p. 92,21 de ... quod nobis emisit vestra serenitas: *eqs.* **c** *omisso abl. subst., a quo pendet iunctura praepositionalis* (fere terra, loco, regione, parte *sim.*): *v. sub VI C 3 passim*, e. g. *l. 17.38*. **3 c. praep.** (cf. VI A 5. B 4) *sive per ellipsin sive per unionem praep. et subst.* (fere in nominibus locorum) *vel c. adv.* (cf. VI B 3) *pro subst. usurpato (aliter ac in compos. [p.44,60sq.] notione praep. de semper vigente; singula [interdum et coniunctim scripta] ordine alphabetico afferuntur)*: **a d**: **TRAD.** Frising. 155 (a. 792/93) traditio Sindoe de ad Hleginpach (*postea*: in loco, qui dicitur ad Hleginpach [*“Langenbach”*]). **a n t e**: **LIBER** ordin. Sedun. A 297 se removeri ... de ante ecclesiam. *v. et l.* 23. **a n t e a**: **CHART.** Tirol. notar. I 47^a p. 21,15 (a. 1236) ab una parte ..., ab alia ..., de antea ..., de retro (*item de terminis*: 61 p. 29,4 cui [*casali*] coheret ab una parte Ottonellus ..., ab alia Bernardus, de retro Musa ..., de antea strata publica). **d a v a n t e**: PACTUS Alam. 20,3 si *quis* carruca involat aut rumpit de (*om. rec. B*) rotas (rotis *var. l.*) de davante (ante 6. 7.) (primarias 8, in priori parte *rec. B*) *eqs.*; si de post, (posteriores 8, de postea 4) *eqs.* **d e o r s u m**: **LEO** MARS. chron. 1,32 p. 87,4 incipientibus illis (*fratribus*), qui de deorsum, (*i. de monasterio, quod deorsum erat*) venerant, sponsorium ..., illi quoque de sursum, (*i. de monasterio, quod sursum erat*) id ipsum subsequerebantur. **CHRONOGR.** Corb. add. 2 p. 90,30 ad illam Iherusalem celestem, que sursum est, ... festinate ...; huius autem, que de deorsum, (*i. de hoc mundo*) est, visio ... si *eqs.* **FRID.** II. IMP. art. ven. 4 p. 120,30 de deorsum in sursum. *al.* **e x t e r i u s**: **ABSAL.** serm. p. 85^A quandoque ... impeditur *visus mentis* de superius, quandoque de inferius, <quandoque de interius> (*supplevi*), quandoque de exterius *eqs.* p. 85^D. **e x t r a**: **CHART.** Ticin. 194 p. 26,8 (a. 1239) femur de Morenca et de Extra Clausum de Quinto. **ALBERT.** M. veget. 7,153 de extra hortum in hortum non intrabunt *formicae*. **CHART.** Scheffl. 30 p. 34,1 in presencia ... Hainrici de extra Vage. **f o r a s**: **LEX** Ribv. 73,4 si ... virga de foras (A4, foris *cett.*) sepe, (*i. exteriore parte saepis*) ... aliquid interficerit, solvatur; si autem de (*om. A5*) intus sepe in virga se inpalaverit, non est solvendus. **f o r i s**: **DIP.** Karoli III. 152 p. 245,29 civitatis murum et quindecim pedes de intus (*i. terra intus sita*) et LX de foris (*item p. 246,4*). **CHART.** Ital. Ficker 29 p. 40,17 nec pro me ipsa neque submissa persona ..., non de infra regno neque de foris regno, de nulla, quae sub celo consistit, ... agere. **ALBERT.** MIL. temp. 257 ançiani ... iuraverunt pacem ... cum Reginis de foris pro eis et Reginis intus civitatem Regii (*inde* **SALIMB.** chron. p. 452,30 de foris). *ibid.* *al. v. et l. 40. p. 44,6*. **i n f e r i u s**: *v. l. 34*. **i n f r a**: **DIP.** Merov. I 41 p. 39,23 qualiter ... de infra termino ipso ... contentionem ... habuissent. **LEX** Baiuv. 1,3 si *quis* ... qualemcumque rem de (*om. pars codd.*) infra ecclesia furaverit. **ANNA.** Lauresh. a. 802 de infra palatio ... vassos ... transmittre. **ANNAL.** Ianuens. II p. 90,18 sagitte una ... venit in partibus de infra maris, (*i. inframaris*; cf. IV p. 55,9 partium ultramaris). *al. v. et l. 46. p. 44,3*. **i n i b i**: **CHART.** civ. Erf. 108 p. 59,5 (a. 1233) Albo de Vipeche, Theodericus de inibi. **i n t e r**: **CHART.** Bund. 1350 p. 127,35 (a. 1283) Rubeus de Interligna. 1448 p. 202,18 Lorenzulus de Interortolis. *ibid.* *al.* **i n t e r i u s**: *l. 35*. **i n t r a**: **CONC.** Merov. p. 160,8 se ... de intra monasterii sui septa subtrahere. **LEG.** Lang. p. 660,9 (chart. a. 774) servi ... mei ... quamque de intra domo nostra quamque et de massariis. **DIP.** Merov. III A 49 p. 167,30 ecclesiam sancti Hylarii de intra amnem. *v. et l. 70*. **i n t r i n s e c u s**: **EDICT.** Roth. 146 si aliqua de intrinsecus domui (domo, domus, domi *var. l.*), (hoc, quod intrinsecus fuerit crematum 12) orta fuerit intentio. **i n t r o**: **LEX** Sal. Merov. 7,3 si quis ... accipitrem deintro (intra, deintro *var. l.*) clavem (clave *var. l.*) furaverit (*inde* caus. 3,2. **LEX** Sal. Pipp. 7,3; *sim.* caus. 2,2. 3,3). **COMPOS.** Luc. I 15 tornatur de intro in foras metallum.

THEOD. TRUD. Bav. 34 Bavo de intro, (*i. de cellula*) filium iniquitatis irridere. **i n t u s**: **LEX** Sal. Pipp. 12,3 si ... ingenuus aliquid deintus (deinfra *rec. E*) casa furaverit. **LAUR.** **LEOD.** gest. 31 castrum exterminatur, praeda et omnes deintus capti ... abducuntur. **CHART.** civ. Halb. 28 tam de intus Halverstat quam de foris venientibus. *al. v. et p. 43,42.44*. **i u x t a**: **RUD.** TRUD. gest. 7,15 p. 271,7 Guibertus de iuxta Albin fluvium. **l o n g i n q u e**: **MIRAC.** Volq. 9 multitudo venientium de longinque. **n o v i t e r**: **ANTIDOT.** Sangall. p. 97,47 addis de noviter, (*i. de novo*) alias tantas herbas. **p o s t**: **CHART.** Ticin. 194 p. 27,24 (a. 1239) de post tecto ... usque ad portam. **CHART.** Tirol. III add. 1248^a Yscla de Postdreto (*i. post deretro*). *v. et p. 43,24*. **p o s t e a**: *v. p. 43,25*. **r e t r o**: *v. p. 43,19.21*. **s u b**: **EPIST.** var. I 1 p. 496,15 dii, qui non fecerunt caelum et terram, pereant de terra et de sub terra (*per errorem pro caelo, cf. Vulg. Ier. 10,11* de his, quae sub caelo sunt). **ARNO REICHERSB.** scut. p. 1512^B cum de schola puerorum et de sub virga in conventum seniorum ... assumuntur *adulescentes*. **COD.** Wang. Trident. 10 p. 36,3 Maintinus de Subtauro. **CHART.** Rhen. inf. II 220 presentibus Ricolfo de sub macello ..., Constantino de s. Laurentio. **FRID.** II. IMP. art. ven. 3 p. 46,13 duo extrema funiculi exeant de sub alis super dorsum (*sc. gruis*). *al.* **s u b t e r**: **DIP.** Conr. II. 65 p. 80,21 a mane Flumisello, desubter (*postea*: desubtus; *i. ab aquilone*) Gena (*de terminis*, cf. *l. 26*). **s u b t u s**: **DIP.** Karolm. (II.) 23 p. 319,23 finis de medio die <s>t (*supplevi*) terra de Uestola, de subtus, (*i. ab aquilone*, cf. *l. 24*) res de Beduducio *eqs.* **RAHEW.** gest. 4,69 p. 314,21 Cremenses ... primos (*sc. invasores*) ... et desubtus et supra ... spiculis excipiunt. **CHART.** Tirol. notar. I 453 p. 216,31 in Meço desubtus Coronam (cf. II 583 p. 372,26 communitatis Meçi de Corona). **CHART.** Bund. 1469 p. 223,36 rogatu ... Martini de Subtusvia. *al. v. et l. 24.36*. **s u p e r**: **CHART.** Bund. 879 p. 330,18 (a. 1251) coram ... plebano de Supersax. *v. et l. 38*. **s u p e r i u s**: *v. p. 43,34*. **s u p r a**: **CHART.** Ticin. 20 p. 48,3 (a. 1186) sex homines de Cadelmaro de Supra et de Subtus. **CHART.** Bund. 501 p. 13,23 a parte totius comuni de Mesoco de supra Porta (cf. p. 15,37 de Mesoco supra Porta. 1283 de Superporta de Mesoco. 1730 de Sorporta de Mesoco). **CHART.** Tirol. 632^a in presencia ... Liabardi de Supraugna (*“Oberinn”*). **COD.** Wang. Trident. 278 p. 501,2 Conradus desupra sanctum Martinum. *al. v. et l. 29. p. 35,47*. **s u r s u m**: **LEO** MARS. chron. 1,32 p. 87,8 abbatem ... et ... seniores de sursum. *v. et p. 43,28*. **t r a n s**: **LEX** Sal. Merov. 39,2 cum servus ... detrans mare, (de trans mare, trans mare, citra, citra mare *var. l.*) fuerit revocatus. **YSENGRIMUS** 3,1027 detrans Tanaim, (de transtanaym B) ... edita syndo. **HEINR.** LETT. chron. 19,6 p. 131,9 columpnam (*i. columbam*) ... de trans Alpius venientem. *al.* **u b i**: **ALBERT.** M. metaph. 11, 3,3 p. 537,40 motus ... localis est continue de potentia ad actum, quia de ubi ad ubi. **u l t r a**: **CAPIT.** reg. Franc. 48 ut de ultra Sequane omnes exercitare debeant. **CHRON.** Cas. 3 p. 471,1 (const.) Tuscani ... cum populo, qui de ultra veniunt. **VITA** Albarti 7 (MGMer. VI p. 23,13) deultra mare regrediens (**CHART.** Bund. 602 p. 93,11 ospitali sancti Iohannis de Ultra Mare. *al.*). **ANNAL.** Ianuens. II p. 30,18 principibus de ultramontibus (cf. **SALIMB.** chron. p. 579,23 magistros de ultramontanis). **ALBERT.** M. veget. 6,11 qui (*Nilus*) de ultra aequinocetialem advenit. **CHART.** Friburg. 203 cum ... Iohanne dicto de Ultra Reno. *al.* **compos. (notione praep. de fere evanida)**: *deab, deante, *deantea, decicra, decontra, deex, deforas, deforis, dehinc, deinde, deinter, deintus, deiussu, delatus, delonge, *delongo, *denante (*i. inante*), depost, depostea, *deprocul, deprope, derепente, deretro, desub, desubito, desubter, desubtus, desuper, desupra, desursum, detrans, *deversus, deultra (*quae maximam partem et coniunctim et divisim scripta occurrunt*). **Antony** **dea**, -ae *f. dat. pl.* -abus: *l. 70*. **diva** – **Göttin**: 1 *proprie*: **a in univ.**: **ERMOLD.** Ludow. 4,311 sacra meis ... dis atque -bus persolvi (*sc. Heroldus*). **CARM.** Salisb. I 10,6 quae (*Februa*) -a de stultis ... vocitata fuit. **RATHER.** prael. 1,10 l. 360 ut ... Herodian ... quasi reginam, immo -am preponant

[Larwo/Gansweidtdia]

(sc. *decepti*). HERM. CARINTH. essent. 2 p. 168,1 quod tantam ... ei (*Mabumeto*) gratiam -e (sc. *Veneris*) sue contulerit *Iupiter*. ALBERT. M. fat. 2 p. 68,9 decursum vitae tribus fatalibus -bus attribuit Plato. *saepe*. **b** *de philosophia*: HERM. CARINTH. essent. praef. p. 72,3 altissima -a verticem meum dextra tetigit. **2** *in imag.*: SEDUL. SCOT. carm. II 72,14 qua Bacchus regnat, sedes et Musa locavit, urbs, colit, es felix, quam deus atque -a. CARM. Bur. 194,1,2 in cratere meo Thetis est sociata Lyco; -a est iuncta deo, sed -a maior eo. **3** *meton. de simulacro*: THIETM. chron. 7,64 cum ... civitatem ... transire voluissent *Liutici*, -am ... alteram perdidere. *ibid.* al. *adde de arbore*: v. vol. I. p. 870,40. *Lawo/Gansweidt*

***deab** (de ab, de ad) *praep. c. abl. (acc.: l.17; struct. mixt.: l.14)*. (*inde*) *ab - von (... an)*: FORM. Andec. 4 p. 6,15 de ab odiurnum diae (FORM. Sal. Merk. 11 de ab hodierna die. 12 de ab hac die [cf. 9 ab hodierna die. 10 post hunc diem]). CHART. Sangall. A 415 recipiunt venditores de ad emptores XII solidos. cf. *da. *Antony*

***deacrocum** v. 1. dia.

deactio, -onis f. *defectus in actu - Unzulänglichkeit im Handeln*: ALBERT. M. quaest. p. 192,38 ostensum est, quod haec est -o, non actio. p. 201,32 dictum est, quod *peccatum originale* non est habitus movens, sed habitualis -o eqs. (cf. *notam* ed.).

***deaedifico**, -avi, -are. *in aedificatione minuere, detrimento afficere - in der Erbauung beeinträchtigen, 'Abbruch tun'*: ALBERT. M. sent. 4,17,62 p. 757^b,30 sicut ecclesiam -vit peccator peccando publice, ita emendat publice satisfaciendo.

deafroticus v. diaphoreticus.

***deago**, -ere. *vitiose, insufficienter agere - falsch, unzulänglich handeln*: ALBERT. M. quaest. p. 194,11 bonum fortioris potentiae est in agendo quam malum in -endo. p. 202,13 quod istud (sc. *agere natura*) non est agere, sed -ere.

deagridium v. dacrydium. **deagrum** v. diaconus.

dealbatio, -onis f. **1** *actio dealbandi - das Weißmachen, Weißfärben*: **a** *proprie*: **a** *natur.*: URSO qual. 375 caliditas ... eius (*frigiditatis*) impedit actionem circa sanguinis -em. **β** *alch. de confectione argenti i. q. λεύκωσις - Weißung (de re v. J. Rуска, QuellStudGeschNat. 1. 1931. p. 186 adn. 3)*: TURBA phil. 38 p. 146,12 -o non fit nisi decoctione. ANON. tab. p. 156,11 nominaverunt *philosophi* opus secundum rubificationem solarem et -em lunarem. p. 189,2 omnia illa (sc. *sulphur et auripigmentum*) sunt nomina aquae divinae ..., cuius -o est praeparatio eius per sublimationem eqs. GEBER. summ. 73 p. 550 *Veneris* ... et Martis est *medicina* pura illorum substantie -o. ROSIN. ad Euth. 2 p. 289 omnia ... alba descripta, sicut aqua sulphuris et magnesia compositae -o fit sulphuris albo eqs. *saepe*. **γ** *liturg. i. q. usus albae - das Tragen einer Albe*: LIBER ordin. Rhenaug. p. 89,3 idem ... ordo observatur ... excepta communi fratrium -e. *in imag.*: HUMB. Sim. 2,10 p. 150,31 exteriorem -em et interiorem denigrationem, quia perditionem ... invicem sibi dant, accipiunt *simoniaci* (cf. *Vulg. Matth. 23,27*). **b** *alleg. de mundatione, beatificatione*: HONOR. AUGUST. cant. 3,9/10 p. 409^A utrumque ... sonat Libanus, scilicet -o vel candidatio. ABSAL. serm. 42 p. 244^B lavatio (sc. *stolae*) ... spectat ad peccatorum remissionem ..., -o vero spectat ad glorificationem corporum. p. 245^A recte ... lavationem et -em sancti martyres expectant de merito passionis (cf. *Vulg. apoc. 7,14*). **2** *actio albescenti - das Weißwerden*: CIRCA INSTANS p. 3b^v,60 soli exponitur *frumentum* ... usque ad eius -em. MAURUS progn. 30 p. 44^b,41 propter fortitudinem naturalis calor operantis ebullitionem et -em (sc. *puris*). ALBERT. M. phys. 5,1,1 p. 403,44 de ... aliis denominationibus motus specialiter denominatis, sicut -o (p. 224^b,15 λεύκωνσις) et denigratio. animal. quaest. 12,2 p. 225,36 quod idem non potest simul moveri duabus -bus. *ibid.* al.

***dealbativus**, -a, -um. *alch. de confectione argenti i. q. album reddens - weißend (de re v. l.39)*: GEBER. summ. 72 p. 547 sublimatio -a *Veneris* aut Martis. 74 p. 555 commisceantur Luna et Venus, et super has proiciatur omnis *medicina* -a (75 p. 557).

dealbator, -oris m. *cerdo alutarius - Weißgerber*: ACTA

civ. Rost. D 33 p. 185 (a. 1270/73) de -bus cori.

***dealbatura**, -ae f. *illinimentum album - weißer Aufstrich, weiße Grundierung*: THEOPH. sched. 1,19 fricabis ipsam -am (syn. *albatura*), donec ... plana et lucida fiat.

5 ***dealbesco**, -ere. *album fieri - weiß werden*: MAURUS anat. I 115 sanguis ..., qui spermatis est via et materia, priusquam ad testiculos deveniat, ... -it eqs.

dealbo, -avi, -atum, -are. *script. -lv(o): l.13. adde GLOSS. psalt. Luneaclac. 67,15. partic. perf. usu subst.: p.47,22.24.29.*

10 30.

I *act. et pass. i. q. albare, album reddere - weiß färben, weiß, hell machen*: **A** *proprie*: **1** *strictius*: **a** *gener.*: LEG. Lang. p. 178^b,1 si murum -verit (-verint, -vaverit var. l.) *comacinus*. STEPH. Wilfr. 16 parietes ... lavans secundum prophetam super nivem -vit (*sim. VULC. Bard. 10. al.; cf. infra l. 62*). GESTA Trud. cont. II 4,12 caminatum ... cemento ... -tam fenestris ... adornavit *custos*. CASUS Petrish. 5,1 p. 208,7 picturas ... delevit et per totum -vit *abbas*. al. v. et vol. II. p. 37,59. *alleg.*: RATHER. prael. 2,31 l. 986 sunt ... quidam

20 velut *sepulchra* -ta (cena Dom. 3,101. al.; cf. *Vulg. Matth. 23,27*). STEPH. COL. Maurin. 3 p. 277^B purpuratus ... proprii sanguinis ostro stolam suam -vit in sanguine *agni* (*VITA* Deic. prol. p. 676,45. al.; cf. *Vulg. apoc. 7,14*). HUMB. Sim. 3,2 p. 200,3 desinant symoniani latrones damnationis suae patibulum -are. PETR. DAM. epist. 89 p. 565,10 *paries* ... -tus hypochrisis est (BERNOLD. CONST. libell. II p. 46,36. al.; cf. *Vulg. act. 23,3*). **b** *techn.*: THEOPH. sched. 1,19 tolle ... cretam, qua *pellens* -antur (EPIST. Reinh. 47 p. 44,12). 1,22 sellas ... et scabella ... fricabis asperella sicque bis

30 -bis. HERACLIUS II 2^{capit.} ad vasa testea albo vitro -anda. 45 super tabulam ... optime -tam et bene siccitam. *in imag.*: RADBERT. Matth. 8,1253 conantur suos -are sermones quasi 'arte fullonica' et candidos eos 'facere' suo eloquio. *c* *alch. de confectione argenti (de re v. p. 45,39)*: TURBA phil. 17 p. 127,18sq. nisi -etis, non potestis rubeum facere; ... -ate igitur rubeum et album rubificate. 67 -are est comburere. ANON. tab. p. 195,24 hoc (*opus lunare*) est ablueri et -are in putrefactione. GEBER. summ. 74^{capit.} p. 550 de medicinis ... -antibus venerem. *saepe*. *d* *natur. et medic.*: ALFAN. premn. phys. 5,6 p. 63 neque ... albedo adiuncta corpori -at (*PG 40 p. 614^C λευκαίνει*) illud per totum. TROTULA 57 p. 29,4 pulvis ... ad dentes nigros -andos (*sim. CIRCA INSTANS p. 25b^r,50. al.*). BEN-

VEN. GRAFF. ocul. B 31 p. 52,8 frammantum (sc. *lapidis*) ... totam tunicam oculi -bit et sic paciens amittit lumen. WILH. 45 CONG. chirurg. 853 unguentum cicatrices scropule subtiliat et -at. ALBERT. M. animal. quaest. 13,8 p. 242,41 tertia digestio, ex qua procedit ... sudor, procedit -ando. al. **2** *latius*: **a** *cerussa fucare - weiß schminken*: ARNULF. delic. 135 blanda -ti fugies affamina scorti. TROTULA 57 p. 26,29 unguentum ad faciem -andam. HONOR. AUGUST. quaest. I 11 sicut homines possunt sua corpora decolorare, videlicet -are et denigrare, ... ita eqs. v. et vol. II. p. 501,17. *in imag.*: ALFAN. premn. phys. prol. 12 p. 3 sententiae ... superficie tenus ... -tae fuco verisimilitudinis. **b** *clarificare, splendidum reddere - glänzend, strahlend machen*: **a** *in univ. (in imag.: l.59)*: VISIO Baront. 15 auri similitudinem et gemmis erant -ta (-ti var. l.) *brachia et digita*. VITA Eberh. Salisb. II 2 p. 99,5 quem ... vestis monastica denigrat, hunc apud Deum et apud homines virtutum fama -at. **β** *purgare - reinigen (fere usu alleg.)*: HRABAN. hom. II 11 p. 157^D quia superna Hierusalem ad nos-

tra infirma descendit, baptismatis unda -vit. HERIG. gest. 16 aecclesia ... aqua baptismi super *nivem* -ta (BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 45,9. al.; cf. *Vulg. psalm. 50,9*). ELIS. SCHON. vis. 3,25 p. 76,41 que (*ecclesia*) est ... -ta de antiqua rubigine.

65 CARM. Bur. 49,5,1 o peccatrix anima, si vis -ari. *saepe*. **B** *translate i. q. colorare, tegere - schönfärben, bemänteln, verbergen*: VITA Heinr. IV. 4 p. 20,12 ut hoc dedecus -rent, feminae factum (sc. *necem regis*) in virilem personam ... transferunt. VITA Udahr. Cell. II 11 (5) corporis ... marcessibilem florem immoderato pretiosarum vestium luxu ... -are. FUND. mon. Leonh. (MGScript. XV p. 1001,37) qui (sc. *simulatores*) sua nova et -ta novitate morum vitam pauperum infamare ...

70

non metuunt. MENKO chron. 29 p. 354,24 verbis -is.

II medial.: *A strictius i. q. albescere, album fieri – weiß werden:* 1 *alch. et pharm.:* TURBA phil. 11 p. 120,7 si superficies -etur, intima eius (*aeris*) -buntur. *al. GLOSS.* Roger. I A 1,22 p. 555,6 nec cesset tritor, donec litargirum -etur. ALBERT. M. animal. 16,53 per ampullas inspissatur et -atur *scoria argenti*. 2 *natur. et medic.:* TRACT. de chirurg. 355 tamdiu facias, donec -ari incipiat *medicamen*. URSO qual. 372 sanguis in fontibus contentus actione caloris membrorum debet -ari. BENVEN. GRAFF. ocul. B 6 p. 24,2 oculi -antur totaliter. ALBERT. M. animal. 23,80 acumina ungarum falconis -ari incipiunt. *ibid. al. pallescere – bleich werden, erbleichen:* THEOD. CERV. chirurg. 2,14 p. 148^F quod patiens ... syncopizat et eius facies -atur. **B latius i. q. vestibis albis vestiri – sich weiß kleiden (interdum partic. perf. usu adi. vel subst.):** 1 *in univ.:* NOTKER. BALB. gest. 2,21 p. 92,11 pauperes pannosi, iocundissime -ti. 2 *de clericis:* UFFING. Ida 2,7 p. 487,4 sacratam aggreditur *praesul* tumbam comitante ... inferioris ordinis agmine -to. *expressius i. q. alba indui – eine Albe anlegen:* LIBER ordin. Rhenaug. p. 60,17 sacerdos infra ymnus -atur. p. 130,19 primum dominus abba, deinde sacerdos ceterique -ti. *al. VITA* Otton. Bamb. III 3,2 clericorum ac monachorum concio -ta. 3 *de caelicolis, sanctis:* HRABAN. cruc. C 24 p. 188,36 grex ... -torum in eiusdem numeri quantitate annumeratur (*cf. Vulg. apoc. 7,9*). RIMB. Anscar. 2 p. 20,37 videbat (*sc. in visione*) ... feminas -tas. RUP. TUIT. off. 1,6 l. 77 resurrectione Domini a -tis angelis annuntiata. PETR. CAS. (?) chron. 3,45 p. 423,14 sanctus Christi martir Ianuarius cum aliis -tis. *al. 4 de modo baptizatis:* HRABAN. inst. cler. 2,38 l. 23 ascendit grex -torum de lavacro.

dealecticus v. dialecticus.

***dealis** (di-), -e. *divinus – göttlich:* EPIST. Bonif. 148 diali ... maiestate. PAULIN. AQUIL. carm. 4,22,4 in quo (*viscere*) Deus erat verus, flere nunquam potuit nec turbare potest illa -is essentia (*sc. Christi*). C. Fel. 2,11 l. 8 cui (*Christo*) debueras singulariter -is potentiae gloriam ... exhibere.

adv. dealiter. *secundum divinitatem – gemäß der göttlichen Natur:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,3 l. 17 quoniam in ipso (*Christo*) conplacuit omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter, hoc est essentialiter et ... -r (*cf. Ps. Virgil. Thaps. trin. 3,11*). GERHOH. Antichr. 2,49 p. 297,23 hoc esse Christum in nostrae naturae societate vivere Deo, quomodo si diceretur vivere -r, vivere immortaliter *eqs.*

dealitas, -atis f. *divinitas – Göttlichkeit, göttliche Natur:* 1 *de Christo:* RATHER. conf. 15,322 'corpus Domini' ... dignitate et -e super omne ... valere. ARNO REICHERSB. apol. p. 75,32 nec ... Iudaei ... cuilibet filiationi Dei seu -i in Christo homine contradicunt. *de trinitate:* RATHER. prael. 6,1 l. 8 'salva nos' ... gubernatrix -as summa. 2 *de papa, sc. de vicario Christi:* RATHER. prael. 4,17 l. 620 unctionem et -em illam non possis ... tua (*sc. regis*) tollere potestate.

***dealtea v. 1. dia. dealvo v. dealbo.**

***deamalo v. 1. dia.**

deambulacrum (-chrum, -atrum), -i n. *ambitus, porticus – (Um-)Gang, Wandelgang, Säulenhalle (loci spectant ad Vulg. III reg. 7,2):* GLOSS. I 435,46 St.-S. -a (-chra, -ara, -ata var. l.) langarun. V 5,5 -tra geng. GLOSS. 3,51 K. -chrum porticus. SUMM. Heinr. A 7,257 -a vel peribolus umbigengi. C p. 258 -a, -um (-cba var. l.), ubi deambulari sub tecto potest ut in porticibus, id est genge. *ibid. al.*

deambulatio, -onis f. 1 *proprie i. q. ingressus, incessus, itus – das (Umher-)Gehen, Fortbewegung, Gang(art):* a *de hominibus:* **a** *in univ.:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,29 l. 35 in situ et motu, in sessione ... ac -e. ERMENR. ad Grim. 18 p. 556, 17 inter 'qua' et 'quo' ... hoc interest, quod 'qua' 'hac et illac' -em significat, 'quo' de loco ad locum. ANSELM. LEOD. gest. 33 p. 208,8 ex usu ... -is sanguinem (*sc. pedum*) ... elicitem. CHRON. Camer. 2,19 post aliquam -em coram imperatore et optimatibus eius. **β spatium, ambulatio – Spaziergang:** PS. HIPPOCR. phleb. 87 optimum est ... -e aliquos et post opera fleotomare. PAUL. AEGIN. cur. 62 considerantes sapientiores amantem ... ad -es (*sed cf. 3,17 αἰωρήσεις*) et spectacula ...

mentem deduxerunt. ARNOLD. RATISB. Emm. 2,16 p. 561^b,53 post cibum ... pro mille passuum -e exercebatur in psalmodia seu lectione. CHRON. Glabb. 3 (MGScript. IV p. 75^a,46) post corporum recreationem facta -e. ALBERT. M. phys. 2,2,17 p. 124,398sq. '-o' (*p. 197^b,24 τὸ βადίσαι*), quae fit propter 'depositionem ventris', frustra 'est', quando 'non' sequitur 'depositio'; tunc enim -o dicitur esse facta frustra, et 'frustra dicitur' talis 'homo deambulasse'. *al. b de animalibus:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,22 p. 564^a,15 cui (*draconi*) squammas et costae sufficiunt pro -e. AMADEUS LAUS. hom. 4,92 unde alarum (*sc. scinifis*) extensio et pedum -o? FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 90,11 equitare debet uno modo -e ipse (*falconarius*) et qui cum eo equitant. *ibid. al. 3 translate i. q. progressus, dilatatio – das Fortschreiten, Ausbreitung:* WILH. SALIC. chirurg. 1,58 p. 321^C causa ... -is (*sc. canceri*) seu herpeticionis. 2 *meton.:* a *porticus, deambulacrum – Wandelgang, Säulenhalle:* GLOSS. I 651,38 St.-S. -o langara. **b canalis, decursus – Abfluß(rinne):** VITA Balth. A 11 ita humilitatis ... exhibebat exemplum, ut ... etiam -es stercorum ipsa mundaret.

***deambulatorius**, -a, -um. *medic. i. q. se diffundens, vagus – sich ausbreitend, 'wandernd':* WALTH. AGIL. med. 6 p. 97, 22 per d o l o r e m renum -um (66 p. 167,30).

***deambulator**, -oris m. *viator – Wanderer:* EKKEH. IV. cas. 143 p. 278,24 abbas ... -bus peregrinis, qui Romam ibant, iungitur. *de spiritu sancto inter homines agente (cf. Vulg. II Cor. 6,16):* WOLBERO cant. 1 p. 1072^B vobis attendendum est, ... ne ... ille vester ... inhabitator et -r ... a vobis refugiat.

deambulatorius, -a, -um. 1 *adi.:* a *proprie:* **a** *ad circumueundum aptus – zum Entlanggehen, Ringsumlaufen geeignet:* IOH. WIRZ. descr. 375 cum ... laqueari supra se ... locum -um circumquaque exhibentibus. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,36 fecerunt *Viterbienses* ... tegumenta ... velatosque trames -os extruxerunt. **β circumiens – umlaufend:** RADBERT. Matth. 3,555 in gyro ... cancelli -i. HUGO FARE. opusc. hist. p. 30,29 a r c u s -i per totum circuitum (*sc. ecclesiae*) habebantur intus et foris (LEO MARS. chron. 3,33 p. 406,32 [rec. II]. *al.;* *cf. Pass. Thom. 16*). LEO MARS. chron. 3, 33 p. 407,2 (rec. II) subtus ... et super -os fornice fecit *abbas. v. et vol. I. p. 909,37sq.* **b translate i. qui permutari potest, commutabilis – austauschbar, übertragbar:** ACTA imp. Winkelm. I 927 p. 705,35 (a. 1248) si res per plures -a facta est. 2 *subst. neutr.:* **a** *proprie:* **a** *via, angiportus – Weg, Durchgang:* GESTA Trud. cont. II 4,12 dimisso quasi -i vice modico loci spatio. **β ambitus, porticus – (Um-)Gang, Wandelhalle, Kreuzgang: GESTA Aldr. 3 p. 311,52 -a ... sursum per totum in circuitu ipsius aeccliesie fecit, in quibus *eqs.* GESTA Trud. cont. I 8,14 coopertum -um. THEOD. loc. sanct. 753 sub quibus (*fornicibus*) ... per circuitum -um factum est. WIBERT. GEMBL. comb. (MGScript. VIII p. 564,36) -a totius claustris ... omnia nullum nisi solius coeli tectum habentia. BURCH. SION. descr. 7,17 p. 54,1 que (*columnae*) sustentabant palacia et -a. *al. in imag.:* WOLBERO cant. 1 p. 1072^A ubi (*sc. in horto*) sunt omnia ista honesta ita composita, ut in eis sint grata electa spiritus sancti -a dicentis: '*eqs.*' (*Vulg. II Cor. 6,16*). **γ solarium – Dachgarten, Dachterrasse: RADBERT. Matth. 6,1530 in qua (*Palestina*) 'super tecta' -a erant. **b translate i. q. magnitudo – Weite, Größe: RUP. TUIT. off. 10,11 l. 640 miratur ipsa (*anima*) suimet (*sc. spiritus sancti*) amplitudinem vastumque sinus sui -um.******

deambulacrum v. deambulacrum.

deambulo, -avi, -atum, -are. 1 *de hominibus i. q. ire, vadere, incedere – (einher)gehen, schreiten, wandeln:* **a** *gener.:* **a** *in univ.:* CONC. Merov. p. 158,23 ut Iudaei ... per plateas aut forum ... -andi licentia denegetur (*inde* CONC. Karol. B I 11,73 p. 120,20). HEITO Wett. 31 respiravit ... huc illucque -ando aestuans (*sim.* RUP. TUIT. trin. 26,25 l. 1255. *ibid. al.*). HROTSV. Sap. 6,2 ferebant tres candidulos viros cum illa (*Caritate*) -asse. HUMB. Sim. 2,46 p. 194,32 in quibus (*paludibus*) non invenis, ubi -turus et requieturus figaris. HILDEG. scivias 3,4 l. 82 conspexi apostolos ... atque alios plurimos sanctos in magno gaudio -antes. SALIMB. chron. p. 430,10

[Lawo/Gansweidt]

archiepiscopus . . . , cum . . . -ret per palatium suum, ibat cantando . . . responsorium. *saepe*. **β** *migrare, proficisci* – *wandern, marschieren, ziehen* (*partic. praes pro adi.*: l. 6): VITA Amand. 2 (MGMer. V p. 432,8) dum ei a fratribus imperatum fuisset, ut . . . per insulam -ret. PETR. CAS. (?) chron. 4,9 p. 473,35 in exercitu -ans quidam monachus apparuit. OTTO FRISING. gest. 1,21 p. 35,17 Saxones . . . iam per nives -ando fatigatos invadunt *barbari*. DECRET. Frision. B p. 135^a,26 si . . . quis a Brocmanina in Emesgoniam -verit. *pergere* – *weiterziehen*: ARBEO Corb. 47 nos -antibus in crastinum. **γ** *obambulare, spatiari* (*delectationis causa*) – (*zur Erholung*) *spazieren, sich ergehen*: DONAT. Trud. 18 (MGMer. VI p. 290,1) Trudo et cognatus eius -bant in pomerio. ANTIDOT. Glasg. p. 132,19 diu -are observat. NADDA Cyriac. I 9,6 debes per Romane huius urbis devia tamdiu vagando -are, donec *eqs*. EPIST. Meginh. 22 occurrit mihi collatio nostra, que . . . -ando more Peripatetico habita est. EPIST. Hann. 105 p. 176,16 dum vobiscum colloqui et quasi -are delector. ANON. coit. 1,4,20 postquam manducaverint, modicum -ent *senes. saepe*. **δ** *prae-terire* – *entlangziehen, vorbeigehen*: METELL. Quir. 68,23 archa . . . corpus obtegit patris a -antibus. **b iur. i. q. circum-ire** – (*her*)*umgeben (um), umschreiten* (*de re v. HRG V. p. 426*): CHART. Burgenl. I 364 (a. 1255) quod . . . terram arabilem uni aratro sufficientem -assent *caestenses*. **2 de anima-libus i. q. palari, vagari** – *umherlaufen, stolzieren, -trotten*: **a in univ.**: CHRON. Salern. 49 p. 51,19 per plateas et inhonesta loca -ante *equo* atque in luto se volutante. OTLOH. Magn. 3 ursum inter arbores pomorum conspexit *frater* -are ac poma comedere. EKKEB. HERSF. Heimer. 20 quem (*gallum*) . . . adolescens . . . occidit -antem in atrio. VITA Otton. Bamb. III 2,11 qui (*equus*) cum nullam earum (*hastarum*) -ando contingeret. TRACT. de chirurg. 653 catarri sentiuntur quasi formice per frontem et timpera -antes. **b tolutum currere** – *im Paßgang laufen*: EPIST. Worm. I 16 p. 33,21 habeo tenerum equum, . . . nuper -are incipientem. **3 de rebus: a de limite i. q. currere** – *verlaufen*: CHART. Burgenl. I 143 p. 104,39 (a. 1225; dipl.) abhinc . . . paululum -ans *meta* sub molendino. **b de morbo, pestilentia i. q. progredi, dilatari** – *fortschreiten, sich ausbreiten, 'wandern'*: MENKO chron. 34 p. 378,11 poterant *homines* sentire distemperantiam, que quasi -bat per corpus. THEOD. CERV. chirurg. 1,6 p. 137^B catharticum . . . utile est vulneribus . . . -antibus, se dilatantibus. WILH. SALIC. chirurg. 1,58 p. 322^B cauterium ignitum . . . eius (*fistulae*) maliciam reprimat . . . consumendo . . . radices, ne ulterius -ent. **deamo** (dia-), -are. *valde amare, diligere* – *sehr lieben, besonders schätzen*: ABBO SANGERM. bell. 1,199 arma (gloss.: armati) . . . diamant (gloss.: valde amant) lucos cum corde fugaci. *al. SUMM. Heinr. C p. 263 -o valde amo*. ***deamputo**, -are. *exigere, demere* – *einziehen, abziehen*: CHART. Bern. II 686 (a. 1270) fructus . . . de dicta sorte non -buntur. *Lawo/Gansweidt* **deante** (de ante) *adv.* (cf. p. 43,16) *ante(a)* – *zuvor, vorher*: LEX Raet. Cur. add. 3 p. 646,18 si . . . quis per rixa . . . , quod de ante habuerunt, pares alterum occiderit. TRAD. Frising. 493 p. 422,39 quem (*sc. donationem*) ego . . . ad praedicto monasterio . . . -e dictare, fieri et firmare rogavi. ***deantea** (de antea) *adv.* (cf. p. 43,18) *antea* – *zuvor, vorher*: ANTIDOT. Glasg. p. 155,30 mittis lapidem maculosus, quod de antea habuerat in ampulla vitrea. *in scriptis i. q. supra – oben*: EPIST. Desid. Cad. 2,15 propterea . . . de nativitate Domini de antea vobis suggessi, ut *eqs*. CHART. Bund. 722 p. 191,38 sicut cum de antea (cf. vol. II. p. 2093,45). *Antony [deapis v. de et apis: GLOSS. III 11,43 St.-S.]* **deaprasium** v. 1. dia. **deaquilon** v. 1. dia. ***dequo**, -atum, -are. *liquoribus privare – entwässern*: ANON. miseric. 339 feces rerum spiritatarum sunt desicate et -te illis rebus spiritatis (*item* 342). ***dearchiepiscopo**, -are. (de et *archiepiscopare) *de dignitate archiepiscopatus deponere – des erzbischöflichen Amtes entheben*: INNOC. III. registr. 1,50 p. 78,4 episcopare archiepiscopum, immo . . . -are presumens *patriarcha* (*inde* 1,502 p. 730,19).

deardeo, -ere. (*ex*)*uri* – (*ver*)*brennen*: LEX Baiuv. 15,2 excepto auro et argento, quod ardere (-ere *Mt*) non potuit.

deargento, -avi, -atum, -are. *metr. dē-: l. 17. partic. perf. pro adi.: passim.*

argento operire – *mit Silber überziehen, versilbern*: **1 proprie: a gener.: α in univ.**: FOLCUIN. Lob. 29 p. 70,47 postibus undiquesecus -tis. ADEMAR. hist. 3,56 p. 177,92 (cod. C) piramis . . . saxea supervestita est ex t a b u l i s ligneis -tis undique (GREG. CAT. chron. app. p. 291,17sq. *al.*). CATAL. thes. Germ. 25,6 plenaria III, unum deauratum et I -tum *eqs*. VITA Otton. Bamb. III 2,12 tria eius (*sc. simulacri*) capita -ta. LOCUND. Serv. 10 (MGScript. XII p. 95,53) sacras reliquias . . . in loculo intus -to, foris deaurato . . . collocant. *persaepe. in imag. et alleg. (loci fere spectant ad Vulg. psalm. 67,14):* CONC. Karol. A 19^D p. 136,20 ecclesia . . . est . . . columba, quae pennis -tis sacri eloquii refulget pulchritudine. SEDUL. SCOT. carm. II 78,1 caesaris hic domini -ta columba . . . candida Berta nitet. *al.* **β argento intexere** – *mit Silber durchwirken*: CHART. Stir. I 286 (c. 1150) s t o l a m -tam (CATAL. thes. Germ. 144,5. *al.*). **b alch. et techn.**: MAPPAE CLAVIC. 89^{capit.} liquidi argenti confectio, per quod quis aurum -et. THEOPH. sched. 3,72 ut rasurae albae fiant, quasi -tae sint. IOH. sacerdot. 109 extractum -a illud cum argento distemperato cum argento vivo. **2 translate i. q. comere, ornare** – (*schön*) *ausstatten, schmücken*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 praef. p. 556^a,13 prediti ingenio, sensu aureo et sermone -to. HILDEG. vit. mer. 5,755 sanctimoniam sanctorum operum, que cum bonis virtutibus -te . . . apparent, . . . abiciunt *avari*. MIRAC. Otton. Bamb. I 17 dum materia rei gestae humiliatur, eloquii venustate -atur.

dearmo vel *disarmo (des-), -atum, -are. *refl. l. 36.*

1 exarmare, armis exuere – *entwaffnen*: **a de hominibus**: GISLEB. MONT. chron. 140 p. 212,20 quem (*Robertum*) . . . comes . . . de-ari et detentum custodiri fecit. MENKO chron. 42 p. 394,19 C viri . . . sunt . . . vulnerati et turpiter de-ti vel etiam nudati. ANNAL. Plac. a. 1266 p. 519,18 ut quilibet se des-ret. **b de navibus**: ANNAL. Ianuens. III p. 121,20 que (*galeae*) cum fere omnes dis-te essent et destructe. **2 de mensa i. q. tollere** – *abräumen, abdecken*: HERBORD. Ott. 2,41 p. 143,9 mensa illorum (*Pomeranorum*) nunquam dis-tur, nunquam defercur-latur *eqs*.

adi. disarmatus (des-), -a, -um. *inermis – unbewaffnet*: IOH. CODAGN. annal. a. 1200 p. 28,1 Cremonenses . . . invenerunt nostros securiter des-os stantes (*sim. a. 1216 p. 59,29*).

***dearodoniten** v. 1. dia.

***dearresto** (-ras-), -are. (de et *arrestare) *ex retentione dimittere – aus der Beschlagnahme freigeben*: CHART. Lamb. Leod. 682 (a. 1276) predicta bona . . . , ubicumque sint per nos . . . inbannita et arrastata, . . . debannimus et -astamus.

***dearticulo**, -atum, -are. *disponere, digerere – ordnen, gliedern*: ALBERT. M. pol. 2,9^b p. 179^b,26 'plurima' . . . tradita ab antiquis 'minus' bene '-ta sunt' (p. 1271^b, 24 διήρθρωται), id est distincta et expressa sunt, a 'iunioribus'.

deascio, -atum, -are. *ascia dolare, polire – mit der Axt behauen, glätten*: GLOSS. II 450,52 St.-S. -to polito, exciso; ab ascia, id est dehsala (*spectat ad Prud. perist. 10,381*).

deasparmaton v. 1. dia. ***deatrimonpiperion** v. 1. dia.

***deauctorizo**, -are. (de et *auctorizare) *auctoritate privare, infirmare – entmachten, außer Kraft setzen, schwächen*: BERNOLD. CONST. libell. II^{tit.} de damnatione eorum, qui papam totamque R o m a n a m s y n o d u m -are temptaverunt (3,7 p. 49,37. *ibid. al. sim.* MANEG. ad Gebeh. 25 p. 358,7). MANEG. ad Gebeh. 33 p. 370,27 statuta synodalia . . . evacuare et -are. PAUL. BERNR. Greg. 85 apostolicam sedem -are.

deauratio (-cio), -onis *f.* **1 proprie i. q. actus deaurandi** – *das Vergolden, Vergoldung*: COMPOS. Luc. K 7sq. quidquid laborare volueris -em petali, cum blutam de obum gallinacium; et si -e vitri fuerit, sic similiter; et si -e lignum fuerit, cum gipso. **2** MAPPAE CLAVIC. 51^{capit.} -o vitrorum in calamo et in ere. 112 -o in ligno vel in panno. *saepius. v. et vol. II. p. 126,43. in imag.*: HERM. SANGALL. Wibor. 1,11 p. 140,1 hoc verbum,

[*Lawo/Gansweidt*]

quod iret oratum, quasi -em esse eius scelerum. 2 *translate i. q. probatio manifesta – leuchtender Beweis*: THIETM. chron. 7,75 cesar ad suae virtutis et bonae operationis -cionem in una die VIII episcopatus ... constituit.

***deauratorius**, -a, -um. *ad deaurandum aptus – zum Vergolden geeignet*: THEOPH. sched. 3,38 p. 90,4sq. cum cupro -o ... fricabis faciens hoc super scutellam -am ligneam ...; deinde super ipsam scutellam incide deauraturam ... et cum cupro -o pone diligenter per omnia.

***deauratura**, -ae f. *confectio ad deaurandum apta, tegumentum aureum – Vergoldung, Goldauflage*: COMPOS. Luc. K 24 si ipsa -a non voluerit prindere, misce cum medicamen equaliter. CAPIT. reg. Franc. 273^B,24 aurum, quod coctum ... fuerit, sed non tantum, ut ex eo -a fieri possit. THEOPH. sched. 3,32 quam -am (deauratam, deauratum *var. l.*) hoc modo compones: *eqs.* 3,79^{capit.} de purganda antiqua -a. HERACLIUS II 14^{capit.} -a quomodo fit: *eqs. al. v. et l. 8. pigmentum aurei coloris – Goldfarbe*: HERACLIUS II 13 -a efficitur de vivo argento et stanno.

deauo, -avi, -atum, -are. *script. dor(o)*: ACTA imp. Böhmer 927. *partic. perf. pro adi.: passim.*

1 *proprie i. q. inaurare, auro obducere – vergolden, mit Gold überziehen (in imag.: l. 29)*: a *gener.*: CATAL. thes. Germ. 27,4 (c. 800) *capas* de argento fabricatas vel -tas (85,3. *saepius*). TRANSL. Callisti 1 (MGScript. XV p. 419,16) cella aurea dicebatur *monasterium*, quia domus ipsa cameram habuerat -tam. EPIST. Mog. 24 p. 361,18 pallii sui (*sc. archiepiscopi*) honor non solum est melioratus, sed, ut aiunt, quodammodo -tus *eqs.* LEO MARS. chron. 3,18 p. 384,17 pastorem virgam argento vestivit et -vit *abbas (sim. FUND. Andern. [MGScript. XV p. 970,10] calices et cruce)*. RUD. TRUD. (?) gest. 9,33 turris ... insignita desuper cruce -ta splendide emicat (*sim. TRAD. Teg. 350^c. al.*). ALBERT. STAD. chron. a. 1172 habens *archiepiscopus* in capite galeam -tam. CARM. Bur. 42,1,3 pectus subest ferreum -te pelli. *persaepe. de vestimentis fere i. q. auro intexere – etwa: mit Gold durchwirken*: TRAD. Ratisb. 279 p. 227,27 (c. 1006) dedit *archipresbyter* ... casulam, albam ..., stolam etiam -tam. PETR. CAS. (?) chron. 4,13 obtulit *vicecomes* beato Benedicto ... vestem ... imperialem totam -tam (*sim. VITA Norb. I 16 p. 691,7*). SABA MALASP. chron. 4,13 p. 198,14 vias ... velaverunt *Romani* suspensis ... pallii -tis. *al. b alch. et techn.*: COMPOS. Luc. K 13 tolle[t] pellem ... et post illum siccum rade cum cultellum acutum et -a postea. MAPPAE CLAVIC. 55^{capit.} deauratio omnium, si velis -are sive argenteum vas sive ereum. HERACLIUS I 16^{capit.} de cupro fellis pinguedine -to. IOH. sacer. 110 si latonem -are vis, prius polias. *al. 2 translate: a illustrare, ornare, decorare – verherrlichen, auszeichnen, schmücken*: ARBEO Corb. prol. p. 198,1 quod ... muneris largitoris ingentia ... -rem eximia. SIGEW. Mein. 1 (prae f.) p. 413,3 ut beati Mainulfi vitam ... tui stili venustate corrigendo velles -are. HILDEG. epist. 84^R l. 149 omnes virtutes ..., quas Deus in sanctis suis operatus est, velut vestimentum auro decoratum -te sunt. CHART. Westph. IV 17 p. 11,40 nostro vos estis -ti thesauro (*i. reliquiis*), nos ... transmigrante ad vos glorioso ... episcopo Liborio quasi luce aurea sumus ... obscurati. *coronare – krönen*: HERBORD. Ott. 3,24 p. 187,1 ut ... hoc facto cuncta circa se (*sc. cives*) studia sua -ret. *b praetexere, colorare – bemänteln, beschönigen*: GESTA Rom. eccl. II 2 p. 375,4 dicant ... Hildebrandi discipuli, quibus ... coloribus -are possint, quod *eqs.* BERTH. RATISB. serm. 1 p. 10,29 huius (*hypocritae*) maior est iniquitas peccato Sodomorum, quoniam mala -ando tegit, bona fraudulenter facit.

***deauobon**, ***deaurubo** v. 1. dia.

debacchatio (dib-, -ach-, -a(c)ca-, -cio), -onis f. 1 *furor, violentia, crudelitas – Raserei, Ausschreitung, Grausamkeit*: RADBERT. Arsen. 2,13 p. 80,19 insidie, que ad tantam civilium -em perduxere pacatissimum regnum. VITA Serv. 9 effrenata ... erupione tamquam ad latronem t o t a irruerunt -achatione (-ccatione *var. l.*) *Octavienses* (CAES. HEIST. mirac. I 11,17 p. 286,23). VATIC. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 570,29) tanta erit imperialis gladii furentis -achacio, ut *eqs.* VITA Bal-

der. 25 post insanas -achationes. CHART. Xant. 92 propter quorum (*advocatorum*) -acationes in hominibus. ACTA imp. Winkelm. II 49 p. 53,37 quos (*principes*) leve reputat *papa* suis -achationibus conculcare. *al. 2 ludus effrenatus, licentia – zügelloses Treiben, Ausschweifung*: LIUTPR. antap. 1,33 in his (*ecclesiis*) ... simbolam faciebant, gestus turpis, cantus ludicres, dibach-es (-achationes *var. l.*). CHART. Sil. D I 109 p. 77,10 (epist. papae) presbiteri ... per gesticulationum suarum -achationes obscenas ... decus faciunt clericale vilescere.

10 **debacchor** (dib-, -ach-, -a(c)c-, -atus sum, ari. *script. et form.:* dep-: GLOSS. II 606,30 St.-S. (*var. l.*). *inf. praes. -are: l. 17,30,32. usu pass.: l. 40,45. partic. praes. pro subst.: l. 21. adde EPIST. Hann. 96.*

1 *intrans. i. q. furere, saevire, grassari – toben, rasen, wüten:* a *subi. homines eorumque affectus:* α *in univ.:* AETHICUS p. 167,16 voces ... cantantium audire et histronum morem -ccare (-care *var. l.*). PAUL. DIAC. Lang. 1,16 in tantum per eorum (*Langobardorum*) castra dibachati sunt *Vulgares*, ut *eqs.* NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 35,1 inter emulos semper invidia -chatur (*bachatur var. l.*). WOLFER. Godeh. II 3 iuxta -chantium (dibach- *var. l.*) voluntatem. SIGEB. GEMBL. chron. a. 918 tanta c a e d e Saxones -ccati sunt in eos (CHRON. reg. a. 1114 p. 55,29 [rec. II]. *al.; cf. Vulg. iud. 20,25*). CHART. Port. 3 p. 8,37 indignatus Slavus ... nimium ... -chatus abbatem ... perquiri, ut *eqs.* CARM. Bur. 51,1,1 -atur mundus pomo, quod comedit primus homo. *persaepe. β de insanis, a daemone correptis:* IONAS BOB. Columb. 1,25 occurrit ei homo ... habens spiritum immundum, -ccans ac discerpens et garrulans. VITA Arnulfi 9 cum ... haec (*mulier a daemone arrepta*) coram sanctum presule -are (-chari *var. l.*) coepisset. VITA Elig. 2,20 p. 712,19 plurimi ... immundo afflati spiritu coeperunt ... -ccare (-ach-, -chari *var. l.*). VITA Desid. Cad. 36 cum ... ut ferus taurus vehementer -charetur *mulier vexata*. TRANSL. Godeh. 3 p. 648,36 qui (*homo raptus a maligno spiritu*) ... tanto furore coepit -chari, ut *eqs. b subi. res:* STEPH. COL. Maurin. 13 (9) inguina Dei permissu -ta est pestis. *de cursu rapaci:* GOZECH. epist. 113 Mosa ... per regiones ... lymphato cursu -atur (*cf. Sil. 1,459*). 2 *trans.: a vastare – verwüsten:* AMALAR. off. 4,24,2 in qua (*epistola*) demonstratur a Langobardorum gente eo tempore di-ari terminos Romanorum. *b agere, pellere – treiben, jagen, scheuchen:* CHRON. Noval. 2,11 p. 94,16 persequens ac dibachans *Waltharius* eos (*hostes*) per campum. *c inebriare – (be)trunken machen, berauschen:* CARM. Bur. 76,1,1 dum caupona verterem vino -chatus. *d refl. i. q. se (in)vicem occidere – sich (gegenseitig) totschiagen, niedermetzeln:* ANNAL. Xant. a. 841 magna se cede ... Christiani in invicem -chati sunt.

***debaculo**, -avi, -are. (de et *baculare) (*baculo*) *verberare, pulsare – (mit einem Stock) schlagen, verprügeln*: CHART. Sil. D IV 270,21 (a. 1275) si quis aliquem ex proposita malitia -verit. CHART. Babenb. 232,21 a preconibus cum baculis ... -etur *persona despecta* aliis in exemplum.

***debannio**, -ire. (de et *bannire) *interdictione solvere – aus dem Bann lösen:* v. p. 50,49

55 **debellatio** (-cio), -onis f. 1 *expugnatio, devictio – Eroberung, Unterwerfung*: PAUL. DIAC. Lang. 3,29 qui (*Childebertus*) nihil moratus exercitum suum ad Langobardorum -em in Italiam direxit. CONR. HILD. ad Hartb. p. 193,26 Romanis militibus ad -em exterarum nationum proficiscentibus. URBAN. IV. registr. 539,30 quorum (*hostium*) impugnationi et -i quamdiu taliter munitus perseveranter institerit *comes (inde CLEM. IV. registr. 646,27)*. *in imag.:* RATHER. phren. 2 consignerum ... appellat *Ratherius Baldricum* in sui -e Rodberto, acie quamvis diversa. 2 *pugna, acies – Schlacht*: CONST. imp. II 424,6 (a. 1265) maiores ... triumphos percepimus quam habiti fuerint hactenus -cionis tempore Ressiualis. SABA MALASP. chron. 3,12 p. 175,9 hos (*sc. nobiles*) ... belli aut -is instantis felicius deglutisset eventus. *ibid. al.*

70 **debellator**, -oris m. *pugnator, victor – (Be-)Kämpfer, Bezwiner:* 1 *de Deo:* GODESC. SAXO carm. 10,3,17 lux aeterna, ... -r atrae noctis, reparator luminis. RUP. TUIT. trin. 18,8 l. 440 eos, qui pacem eius recipere noluerunt, durus -r in infer-

num praecipitabit (*sim. vict. 3,16^{capit.} al.; cf. Vulg. sap. 18,15*).
 2 *de hominibus*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,21 l. 2 Ambrosius senioris perversique heresearchis -r Ausentii, iunioris . . . proeliator. GERHON. psalm. 37 praef. p. 587,5 omnibus modis cruciatus inducitur paenitens, quasi lob, carnis suae -r et suppliciorum ingentium triumphator (*ex Gilb. Porr. psalm. [cod. Lat. Monac. 7618, f. 66^f]. hostis – Gegner, Feind: RUP. TUIT. trin. 13,32 l. 1683 -r sive adversarius, cum civitatem irruerit, recte in medio populi ascendisse dicitur.*

debello v. duellio.

debello, -avi, -atum, -are. *script. et form.:* depe-: l. 50. *adde* Ps. METHOD. revel. 80. devall(o)-: CHRON. Fred. 3,81. -bel(o): DIPL. Frid. I. 359 p. 206,32. -ere: VITA Magni Fauc. I 6 p. 118,3 (*var. l.*). *depon.:* l. 54. *usu refl.:* l. 32. *struct. c. dat.:* l. 58. *partic. praes. et fut. pro subst.:* l. 48,58.

1 *trans.:* a strictius i. q. impugnare, devincere, expugnare – angreifen, bekämpfen, besiegen, erobern (*fere de hominibus; de animalibus: l. 22,32; de Deo, caelestibus: l. 32sqq.*): a corpor.: IULIAN. TOLET. Wamb. 13 ubi nostri directa acie . . . urbem -are contendunt (RIMB. Anscar. 30 p. 61,4. *al.*). NOTKER. BALB. gest. 2,9 p. 63,14 qui (*rex*) . . . requisivit . . . , quas feras et bestias canes illi -are solerent. RATHER. prael. 4,23 l. 863 bone rex, . . . -a post haec h o s t e s, conserva cives (WIDUK. gest. 2,36 p. 95,13. *al.*). LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 302,9 ut leges ecclesiasticas manu militari -ret *Heinricus. persaepe*. **β spirit.:** RADBERT. Matth. 10,1176 Arrius . . . et Manichei seu quam plures hinc -antur heretici, qui *eqs.* PASS. Ursulae 2 inmanis ursi rabiem, videlicet diaboli, erat -tura. PETR. DAM. serm. 33,7 absque dubio mundi principem et totius nequitiae -amus auctorem (*sim. 42,8 l. 238*). HUGO FLOR. tract. 2,4 (MG Lib. Lit. II p. 490,17) facti sunt quique potentes velut arietes invicem se -antes (*cf. Vulg. thren. 1,6. al. de Deo, caelestibus: HERIG. gest. 51 p. 187,5 qui (salvator) diabolum -turus solitarius heremum adeundum decrevit (RUP. TUIT. Ioh. 10,2413. al.)*). PETR. DAM. serm. 18,1 l. 25 venit . . . Dei filius, . . . ut -ret arias potestates (*sim. 19,2 l. 23. al.*). STATUT. ord. Teut. prol. 3 p. 24,10 cum ceteris celestium virtutum agminibus potestates Deo militant quamlibet potestatem contrariam -ando. **saepius.** **β latius:** a occidere – erschlagen, töten: PAUL. DIAC. Lang. 6,24 p. 173,24 omnis nobilitas periit . . . tantique . . . viri fortes . . . -ti sunt, quanti *eqs.* (*inde CHRON. Salern. 72 p. 71,5*). **β poena perdere, emittere – einbüßen, verwirken:** CHART. Hans. 433 p. 147,42 (a. 1252) nullus famulus potest bona domini sui -are (*cf. CHART. Brem. 264 p. 305,4 quod nullus eorum [mercatorum] possit forefacere bona alterius*). 2 *intrans. i. q. certare, dimicare, contendere – kämpfen, Krieg führen (impers.:* l. 51): a corpor.: AETHICUS p. 231,4 Romulus . . . victor extetit -turosque superavit. ANNAL. Fuld. Altah. a. 900 p. 134,17 Italici contra eos (*Avaros*) depellare molientes. EBERW. Symeon. 11 p. 88^F ab hora diei tertia usque ad prope horam nonam utrimque -atur. OTTO FRISING. gest. 1,30 viris magnis et egregiis . . . -antibus. CHRON. Ven. Alt. p. 166,16 magna . . . intentio accrevit inter eos et ceperunt -ari. **β spirit.:** GLOSS. psalt. Lunaelac. 139,3 'qui cogitaverunt malitias in corde, tota die constituebant proelia', quomodo ire -are possent. VITA Bonif. III 20 quem ad modum . . . Macedonii . . . , Nestorii . . . catholicae fidei -antium heresis . . . est annullata, ita *eqs.* PETR. DAM. serm. 74,7 ut mens nostra . . . in spiritali certamine . . . fervido spiritu -are contendat. *de Deo: RUP. TUIT. trin. 28,31 l. 2468 virgo Maria . . . peperit Christum . . . valentem ad -andum.*

debeo (dib-, dev-, div-), -ui, -itum, -ere. *script. et form.:* tep-: CHART. Sangall. A 138. *praes.:* indic.: debet: p. 54,64. debimus: CHART. Rhen. inf. II 628 p. 369,20. debunt: LEG. Alam. 81 p. 146,13 (*var. l.*). debuunt: p. 55,6. *coni.:* debam: SALOM. II. epist. 29 (*var. l.*). debia(n)t: FORM. Andec. 59. *al. imperf. coni.:* debire(m): p. 55,47. *al. debiri(m):* FORM. Andec. 54. *al. -ri(m):* CONC. Merov. p. 183,15. *al. plusq. deburat: p. 55,3. partic. perf.:* debt(us): DIPL. Frid. I. 39. debet(us): CONC. Merov. p. 80,21. *al. debet(us):* DIPL. Otton. I. 339 p. 463,6. *depon.:* p. 54,66,55,40,49,70. *saepe.* -ti fuimus (*erant*) *pro* -uimus (-bant): p. 54,18,23,37.

struct. notabiliores: c. gen.: l. 13. *pendent praep.:* ad: l. 23; *vice dat.:* l. 30,31. *de:* CHART. Bund. 34. *in:* l. 24. *c. inf. supplendo:* l. 18,20,33. *saepius. partic. praes. pro subst.:* l. 17. *adde* CHRON. Merseb. 13 p. 187,10. *partic. perf. pro subst.:* l. 15,19,26, p. 55,6; *pro adi.:* *passim*, e. g. l. 13,28, p. 55,13, 20. *metr. deb-:* l. 55, p. 55,43. *adde* ECBASIS cap. 854.

1 *sensu originario:* A strictius i. q. ὀφείλειν, teneri, obligatum esse – müssen, schulden, gehalten, verpflichtet sein (*partic. perf. de hominibus i. q. obnoxius – verpflichtet; de rebus i. q. reddendus, praestandus – geschuldet*): 1 *gener.:* CHART. Sangall. A 22 (a. 757/61) per mercede sancti Callone ad illi venio me onore devere ad illi servire. VITA Liuth. 35 p. 41,8 quod te recordationis eius (*matris*) -tam fieri sciebam. DIPL. Otton. II. 201 omnibus christianae fidei ac nostrae maiestati -tis et fidis servatoribus (*sim. 246 universis christiane fidei . . . cultoribus ac regie et imperialis excellencie iure honorem prebere -entibus*). EPIST. Teg. 52 p. 61,22 non tantum . . . profecimus, ut -ti fuimus. EPIST. Hann. 11 quicquid gratis impenditur, -to carius accipitur. YSENGRIMUS 1,56 sis collega licet pravus michi, nolo tibi esse, deteris, ut -es. CHART. Stir. IV 277 vocatis omnibus, qui -bant, volebant et poterant . . . interesse. *al. 2 publ. et iur.:* a *in univ.:* DIPL. Karoli M. 159 ad servitium reddendum -ti fuerunt *homines*. FORM. Sangall. 35 ut . . . diebus, quos in dominicum (*sc. opus*) -ent *servi*, ligna . . . adducant. ANNAL. Mett. a. 754 p. 47,16 minis Heistulfus perterritus . . . reliqua -ta, quae sancto Petro -uerat (*abstulerat B1*), . . . per vadium reddidit. DIPL. Otton. III. 311 se sciat compositurum talem . . . bannum, qualem ille componeret -tus, qui *eqs.* DIPL. Heinr. IV. 205 cum dimissione eciam operis, quod . . . cives ad urbem -ent (*sim. TRAD. Frising. 1772 p. 548, 3 ad quam [curtem] . . . opus -et una de . . . hobis*). DIPL. Loth. III. 119 p. 192,39 si advocatus petitione abbatis, quia aliter nunquam -et, venerit. ACTA imp. Winkelm. I 213 p. 192, 21 absque servitio et adiutorio . . . nostre curie . . . -to seu -endo (*sim. CHART. Salisb. II 821 cum . . . pertinenciis et usufructibus . . . -tis vel -endis. al.*). FUND. Heinrichow. p. 24,11 more Polonico -ti erant *vir*i domino duci vel colla deponere vel *eqs. persaepe*. **β absol.:** a *culpam praestare – haftbar sein:* REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 18,3 (s. X.) quodsi irruerit *iumen-tum in segetes*, ipse (*sc. qui mansum tenet*) -et. **β noxium, reum esse – schuldig sein (usu theol.: l. 44): YSENGRIMUS 4,575 si -et, pendat et iste; . . . estne reus? 5,310 fur salit hic, furem pendite; -et enim. FROWIN. explan. 8 dupliciter reus est . . . , quia peccavit et -et; . . . omnes -emus, et indulgentia patris necessaria est omnibus. **γ vectigalem esse – zollbar, zu verzollen(d) sein:** CHART. Hans. 432 p. 144,31 (a. 1252) quotquot calige sint in uno torsello, -et torsellus. *ibid. saepe.* **β latius:** 1 *decere, convenire – sich ziemen, angemessen sein, zustehen, gebühren (usu pass.:* l. 71. p. 55,1; *partic. perf. i. q. conveniens – gebührend, erforderlich*): a *gener.:* a *in univ.:* CONC. Merov. p. 150,38 Salunius humilis vester -ta *revere-entia* salutare presumo (URSIN. Leod. 25 [MGMer. V p. 348,10]. *al. sim. DIPL. Karoli III. 111 p. 177,23*). HUGEB. Wynneb. 6 pro qualitate morum diversa exortatio -et (*esse add. pars codd.*) doctorum. LIUTPR. antap. 2,22 quo -tas Domino laudes per secula solvant *miseri*. BRUNO QUERE. Adalb. A 30 p. 35,28 vincula iniciunt *barbari*, tamquam latrones -rent. MARIAN. chron. a. Chr. 1075 clericus . . . feminas . . . more clericorum coronando tondebat et coronas non velataque capita feminas conversas -ere predicabat. CHART. scrib. Col. A II 1 p. 132,23 cum pervenerint *pueri* ad annos -tos. ALBERT. M. animal. 1,422 aliter . . . lingua . . . non posset . . . constringere cannam ad vocis fracturam -tam. *persaepe. impers.:* LEG. Lang. p. 140,5 (s. VIII./IX.) sicut devit (-it, -eat, -et *var. l.*) furonem. ARBEO Corb. 8 ut ne tot luminis fulgorem sub modium ponere -retur. VITA Liuth. 24 tali non -et in lectulo pausare. WIDUK. gest. 1,9 p. 12,9 Iring . . . suasit Irminfrido Francis cedere non -ere. *al. β pass. i. q. necessarium esse – nötig, erforderlich sein:* CONC. Karol. A 16A,3 ea genera trium homicidiorum -ta signa vicinis . . . insignet (*sc. interfector impunis*). CONSUE. Trev. 6 ea, que -entur, operantur *fratres*. **β publ., iur., canon.:** a *proprie:* EDICT. Roth. 168 nulli liceat . . . filium suum exhe-**

[Lawo/Gansweidt]

reditare nec, quod ei per legem -etur (-at 3), alii thingare (LEX Baiuv. 15,10. *al. sim.* DIPL. Merov. I 83 dum dicerit, eu quod porcione sua ... ad eo ligebus pervenire deburat. *al.*). TRAD. Frising. 65 p. 92,33 donavi ... utensilia omnia et quirendi iure -ta (DIPL. Loth. II. 9. *al.*). FORM. Augiens. B 41 -tum tuum, quod tibi debuunt *mariti*. EBERW. Magner. 5 legatus Sigeberti regis ... nuntians ... se ... regnum -tum cum episcopi caritate -ere suscipere. TRAD. Westph. IV p. 43,8 quorum (*nummorum*) sex -entur mensuratori. *persaepe*. *impers.*: DIPL. Otton. II. 180 praedium, quod Thietmari fuit antea et nos post mortem eiusdem viri ... inheredare -uit. *β in imag.*: EPITAPH. var. I 17,2 invida mors repetit, quod sua iura -ent. II 93,1 -ta pars terre (*i. homo*), fallentia tempora sperne. RUP. TUIT. trin. 21,11 l. 684 qui (*diabolus*) pro pestifera perpetratione vitiatorum consueverat tributa -ta poenarum exigere. *al.* 2 *statuere*, (*prae*)*destinare* - festsetzen, anordnen, (*vorher*)*bestimmen*: FORM. Senon. I 26 quicquid lex loci vestri de tale causa -uerit. RICHER. REM. hist. 4,34 nec multo post nox, cui hoc -batur flagitium, affuit. VITA Magni Fauc. II 4 audierat ... Columbano vaticinante Iuliarum Alpium fauces -tas sibi. RUP. TUIT. Ioh. 3,30 Dominus noster ... praecursorem suum Iohannem ... usque ad -tum finem praere permittit.

II *pro verbo auxiliario (vice vel ad augmentum coni., fut.; vice coniug. periphrasticae act. et pass.): A spectat ad id, quod conveniens, aptum est ('sollen'):* 1 *in univ.*: LEX Sal. Merov. 9,1 si quis animal ... in messe sua inveniret, penitus eum vastare non -et. BAUDON. Radeg. praef. (MGMer. II p. 377,10) istud (*opus*) illis -etur iniungi, qui *eqs.* FORM. Marculli 1,20 dum et divisio ... inter ... consortes ... caelebrare -etur. WIDUK. gest. 1,35 quatinus in pace discerent *cives*, quid contra hostes in necessitate facere -uissent (-rent *var. l.*). LEX fam. Worm. 24 minister ... de se (*sc. reo*) faciat sicut antea -uisset. ANNAL. Plac. a. 1275 p. 561,24 (epist.) qui (*papa*) fons iusticie -etur esse in terra. *persaepe*. *in circumscriptione partic. fut. deficientis*: DIPL. Contr. III. 38 secularia iura ... sub regis tutela consistere -entia ... confirmamus. CHART. Mehl. 154 p. 152,16 ut bona episcopalia ad usus eorum (*canonicorum*) pertinere -entia ... confirmare dignemur. 2 *impers. i. q. oportet - man soll*: ARBEO Corb. 23 ut ..., si sponte accepto imperio non vellisset, tamen coactum deduci -retur. WETT. Gall. 30 p. 274,28 orare pro eo potius -ere monuerunt *circumstantes*. FORMA mon. Sangall. p. 10^b bis senos metire pedes interque columnas, ordine quas isto constituisse -et. *al.*

B *spectat ad voluntatem, propositum (expressius i. q. velle - wollen, e. g. l. 49. 56)*: CHART. Sangall. A 24 (a. 759) tales mihi decrevit voluntas, ut facultaticulas meas pro remedio anime mee dare -irem. ARBEO Emm. 24 p. 61,17 innuens, quod ora remunerationis in caelestibus eius eum locum praeterire non -retur (-ret *var. l.*). SALOM. II. epist. 36 quia ... ad te ... venire -bo, inde ad Stratoburgam perrecturus. GERH. AUGUST. Udalr. 1,14 l. 65 cum inde recedere -uisset. INNOC. III. registr. 1,410 p. 616,13 quibus (*electionibus*) vos (*sc. imperatrix*) ... requisitum a vobis prebere -atis assensum. CHART. Eichsf. 182 promisi me oratorium ... -ere construere. CHART. Tirol. notar. I 361 ad hostendendum suas rationes de denariis, quas habere -ent. *persaepe*. C *spectat ad facultatem, potentiam, licentiam (expressius i. q. posse - können, e. g. l. 62. 67)*: DIPL. Merov. II 22 nulla habuit *advocatus*, quod contra ipsa instrumenta ... dicere aut obponere dibuisset. COD. Lauresh. 33 p. 317,17sq. in ... silvam -et mittere porcos X ...; et etiam -ent mittere in silvam uterque porcos X. INNOC. III. registr. 1,117 p. 177,6 cum recte intelligenti dubium esse non -at, quin *eqs.* 1,120 p. 183,23 te credimus adeo eruditum, ut satis inter bonum et malum discernere -as. CHART. Merseb. 182 inpetrarent *monachi*, ut de communi voluntate nostra ... distrahere -ant bona. ALBERT. M. sens. 2,2 p. 46^b,17 quod aut nihil aut prope nihil est *porositas*, non -et contegere colores. CHART. Eichsf. 543 p. 332,31 equos ... in nostra -et comicia pascuis pascere et nutrire *conventus*. *persaepe*. *impers. i. q. licet - man darf*: EPIST. Lang. 18 p. 711,14 in qua -atur generatione de propria cognatione coniungi.

adi. *debitus*, -a, -um. 1 *obaeratus - verschuldet*: LEX Ribv.

69,3-5 capit. p. 66,23 (cod. A2) de hominem -um. LEG. Lang. p. 130,3 si quis debitum fecerit et res suas vindederit et talis fuerit ipse -us (divitum, -um *var. l.*), quod sanare non possit. 2 *legitimus - rechtmäßig*: CHART. Sangall. A II app. 6 p. 386,8 (a. 826) signum ipsorum -orum testium. RADBERT. Matth. 1,1084 numquid vacat a mysterio euangelistam ... Rebeccam -am uxorem ... non nominasse? *de acceptore i. q. potestatem habens - berechtigt*: LEG. Wisig. 5,2,2 -is secundum legem heredibus res ... pertinebit (*sim.* POETA SAXO 2, 382). 10 TRAD. Frising. 743 redeat *curtis* ad -um locum (785. *al.*).

subst. debitum, -i n.: v. p. 61,55.

adv. *debite* (-tae: l. 27). *decenter, convenienter - in angemessener, rechter Weise*: 1 *in univ.*: a *gener.*: RADBERT. Matth. 3,470 quia non eius sunt *verba sacra*, a quo ex ministerio -e narrantur, sed Dei. EPIST. Col. 4 p. 244,23 ut a vestra ... paternitate ... quaeram -e consultum. NADDA Cyriac. I prol. 1,2 qui relique parti promissionis -e satisfacere temptat. HIER. MOR. mus. 25 p. 187,31 ut ... ordinate simul et -e ... cantetur cantus ecclesiasticus. *al.* b *publ. et iur.*: a *ex officio, recte - pflichtschuldig, gewissenhaft*: CAPIT. reg. Franc. 36,6 qualiter decimas ... -e offerant. DIPL. Heinr. II. 336 p. 426,41 si petitionibus nostrorum fidelium nobisque -e famulantium aures ... inclinaverimus. CHART. Aquens. 106 decimam minus -e et insufficienter solvendo. DIAL. cler. et laic. 30 quod (*iuramentum*) nos iuste, licite ac -e prestitimus. *al.* β *ex lege, iure - zu Recht, rechtmäßig*: CONC. Karol. A 46^b,2 quia ... devitae (-e, -ae *var. l.*) sint, (debet esse *var. l.*) condemnandi (*sc. simoniaci consecrati*). EGILM. epist. p. 360,12 decimas tantum -e *pertinentes* ad nos reddi ... flagitamus (DIPL. Ludow. Germ. 51 p. 69,1. *al.*). *al.* 2 *satis - genügend, hinreichend*: WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 328^H quum videbitur tibi, quod locus sit mollificatus -e. 3 *necessarie, inevitabiliter - unumgänglich, unvermeidlich*: RATHER. prael. 2,20 memento ... mortem infantibus ... improvise accidere, uti et senibus accidit -e. 2,33 l. 1064 cum auctoritate quadam iudiciaria *hora mortis* adest -e. Lawo/Gansweidert

debetus v. debeo. debidus v. tepidus: FORM. Morb. 14.

[*debilis, debilitetur v. debilito.*]

debilis (dib-), -e. *struct. c. praep.*: contra: l. 71. in c. 40 *abl.*: l. 55. p. 573. *usu subst.*: l. 44. 46. 53. *persaepe*. *invalidus, infirmus, tenuis - schwach, kraftlos, matt*: I *de anim. eorumque partibus corporis (de plantis: l. 50. 51)*: A *gener.*: 1 *corpor.*: a *in univ.*: HRABAN. martyr. Iun. l. 125 ubi signa et miracula in sanitate *infirmorum* et -ium saepius fiunt (Oct. l. 75. *al.*). CONC. Karol. B I 23,3 adsint peregrini et *pauperes* et -es (RUP. TUIT. trin. 34,21 l. 959. *al.*). CHART. civ. Magd. 100 p. 53,2 nullus alium ... debet inducere, nisi prius se in aliquo membro -em probaverit, ita ut *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 54,24sq. sunt ... salices, tamarsci aut arbores alie -es, nunquam nidificabunt *aviones* in ipsis -bus. p. 116,33 quod aves rapaces ... circa aquas -issime sunt. *persaepe*. b *claudus, catax - lahm, gelähmt, gehbehindert*: PASS. Leod. 36 (MGMer. V p. 317,24) cecus recepit visum et -is (-bus A) gressum. MEGINH. FULD. Alex. 11 p. 433,13sq. libertus ... valde -is in uno crure erat, ... crus, in quo -is fuerat *eqs.* THIETM. chron. 7,3 quodam viro diu -i et cum scabellis ambulanti tribuit omnipotens Deus facilem gressum. HILDEG. scivias 2,4 l. 53 alii ... infirmos oculos et -es pedes habentes. *al.* c *mutilus, saucius, truncus - verstümmelt, verwundet, versehrt*: LEX Sal. Merov. 9,1 ipsum (*sc. animal*) ... -em (*di- var. l.*), <quem percussit>, ad se recipiat (*inde* LEX Sal. Pipp. 10,1). MEGINH. FULD. Alex. 14 ceteris ... menbris -bus permissis. VITA Emm. 17 summitates digitorum ... -es reddiderunt *carnifices*. HILDEG. scivias 3,1 l. 344 cum membra hominis divisa sunt non recte ordinata ut -ium. *al.* 2 *spirit.*: a *in univ. (fere in imag.)*: CAND. FULD. Eigil. II 13,15 quae aegris -bus (*agnis*) maneat, quae cura fovendis. RATHER. prael. 4,22 l. 836 unum (*sc. ovem*) quemlibet surdum, licet -em et inutilem. THIETM. chron. 4,56 caput suum et seniore dilectum membra populi ... -ia subsequuntur. HILDEG. scivias 3,13 l. 279 quare tam -is (*flebilis var. l.*) es (*sc. anima*) contra hoc, quod Deus contrivit in virginea natura? ALBERT. M. eth. I 652 p. [Weber]

559,38 -is dicitur, qui quantuncumque praeconsiliatur, trahitur etiam prava passione. *al.* **b segnis – träge:** HILDEG. scivias 2,6 l. 1769 qui in lege Dei ita -es sunt, quod *eqs.* **c insanus, vesanus – wahnsinnig, toll, verrückt:** IOH. SCOT. praedest. 3,4 l. 109 utquid impudentissime, -is, enervatus, omni veritatis auxilio desertus lites renovas (sc. *Godescalcus*)? **B iur. de ordine personarum i. q. humilis, ignobilis – gering, von niedrigem Stand (cf. H.-R. Hagemann, ZRGerm. 91. 1974. p. 64):** LEX Sal. Pipp. decr. Child. 3,1 si francus fuerit, ad nostra presencia dirigatur, et si de di-iores (-iores *var. l.*) personas fuerit, in loco pendatur.

II de rebus: A gener.: 1 in univ.: Ps. GALEN. puls. 277 (cod. Vr) pulsus et in tenuitate deductus ac -is (CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31b^v. *ibid. al.*). COMM. microl. 19 p. 100,27 b molle, id est -e. RUP. TUIT. trin. 5,38 l. 1642 -is vel concisus anhelitus. CHART. Sil. D 200 comes Budiuoy considerans ius suum -e . . . omnibus excepcionibus . . . renunciavit. THADD. FLORENT. cons. 54,9 buliant hec omnia (sc. *ingredientia*) mixta cum aceto mixtura -iori quam que bibatur. *saepe. facilis – leicht, einfach:* THADD. FLORENT. cons. 49,182sq. quod exercitium . . . semper incipiat a -i et procedat ad forte et terminetur in -i. **2 instabilis – unsicher: HILDEG. scivias 2,6 l. 2199 ipsae (*feminae*) infirmum et -e habitaculum sunt. OTTO FRISING. gest. 2,39 p. 146,17 Veronenses . . . pontem . . . fecerant . . . tam -em, ut potius muscipulam quam pontem diceret. **3 fragilis, inanis – vergänglich, nichtig:** HILDEG. scivias 3,1 l. 186 in pectore suo . . . habet *Pater* per amorem Filii sui infirmum et -em ac pauperem limum, qui homo est. epist. 31^R,138 quod videtur, -e est, et quod non videtur, forte ac vitale est. **4 iners – geschmacklos, fade:** HILDEG. scivias 1,4 l. 506 pars quaedam (sc. *lactis*) tenuis, de qua -es casei coagulantur. **5 ineptus, insulsus – unsinnig, albern:** ANNAL. Plac. a. 1252 p. 506,16 dicebat *Iacobus de Acerbo* . . . : ‘murus tracinat et terminus transit; ego nolo mori!’ et alia -ia verba. **B medic. i. q. sterilis – unfruchtbar:** CONSTANT. AFRIC. coit. 5,13 si . . . fuerit *natura testium* sicca, modicus erit appetitus et modicum et -e semen. **C techn.: 1 mitis, lenis – mild:** COMPOS. Luc. Q 12 si forte est sapone, spumatum alumen mittis, si -e, crudus. **2 asper, scaber – spröde, brüchig:** COMPOS. Luc. T 16 tolle leniter, mundissime, eo quod sit -is *adamas*.**

adv. debilitat. *vix, aegre, tenuiter – kaum, schwach, mit Mühe:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31a^r tardus *pulsus* ex virtutis defectione se -r movente. HILDEG. epist. 51,12 inferiora . . . angelorum agmina, quanto ab ipsa origine sunt remotiora, . . . tanto -ius ab illo principali lumine relucet. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 62,30 docet *mater* paulatim volare pullos et venari, qui adeo -r cognoscunt, quod sit avis. WILH. CONG. chirurg. 429 ab oculo, si qua in parte -r adhaerere videtur *ungula*, separetur. *al.*

debilitas (dib-, divi-, devi-), -atis *f. form. dat. sg. -e: l. 57.*
I de anim. eorumque partibus corporis i. q. infirmitas, imbecillitas, languor – Schwäche, Hinfälligkeit, Gebrechlichkeit (fere de hominibus; de animalibus: l. 60): **A gener.: 1 corpor.: a in univ.: SISEB. Desid. 22** fuerit quispiam egritudine convexatus vel dev-e **c o r p o r i s** deturpatus (MIRAC. Conr. Const. 12. *al.*). WILLIB. Bonif. 8 p. 47,25 quem (*chor-episcopum*) ad subveniendum suae senilis aetatis -e (-i, infirmati *var. l.*) . . . subrogavit. ANTIDOT. Glasg. p. 114,25 non corpori div-i, sed fortitudinem prestat. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 173,10 secundum fortitudinem et -em virtutum suarum (sc. *falconum*). ACTA civ. Wism. A 734 si . . . devergo ad -em et paupertatem. *persaepe. expressius i. q. vitium corporis – Gebrechen:* VITA Hildulfi 13 universa -s . . . robor amissum persentit. **b clauditas – Lahmheit:** BEDA hist. eccl. 1,21 p. 40,15 filium, quem in ipso flore adulescentiae -s dolenda dannerat (ex *Constantii vita Germ.*). *ibid. al. meton. i. q. claudus – der Lahme:* PASS. Quir. Teg. 4 ubi recipit cecitas visum, -s gressum. **c mutilatio, (de)truncatio, vulneratio – Verstümmelung, Verwundung, Verletzung:** LEG. Burgund. const. I 46,2 quicumque ingenuus . . . casum m o r t i s aut -is (-bus *var. l.*) incurrit (LEG. Wisig. 6,4,3 p. 266,15. *al.*). LEX Sal. Pipp. 48 capit. p. 16 de di-bus. THEGAN. Ludow. 23 quia

non prohibuit consiliariis suis hanc -em (debilitationem, crudelitatem *var. l.*) agere. CHART. Epternac. 226 molendinarium . . . pluribus vulneribus usque ad -em membrorum sauciando. *al.* **2 spirit.: HRABAN. epist. 50 p. 505,1** propter corporis egritudinem et animi -em. GODESC. SAXO theol. 8 p. 186,9 qui (*diabolus*) nostrae naturae . . . foeditatem, -em, impotentiam . . . praecipitare praesumit. EGBERT. fec. rat. 1,801 -s magna est quoque somnolentia mentis, offitio dignas quae multas transilit horas. HILDEG. scivias 2,6 l. 1228 filii hominum in -e carnis suae labiles sunt. ALBERT. M. cael. hier. 7 p. 94,55 ex defectu intelligentis, qui propter -em intellectus non attingit ad conspiciendam tantam claritatem. *al.* **B theol. i. q. peccatum, vitium – Sünde, Laster:** RUP. TUIT. off. 8,8 l. 878 quia libera-vit Dominus eos (*fideles*) de necessitatibus eorum, id est a -e pravae consuetudinis (*item trin. 25,106 l. 2108*).

II de rebus: A situs importunus – ungünstige, nachteilige Lage: DIPL. Frid. I. 868 ex -e loci. **B miser status, afflictio condicio – schlechter Zustand, bedrängte Lage:** CONST. imp. II 454 p. 626,6 (a. 1225) quod si dicta pecunia . . . solvi non poterit propter -em regni (sc. *Danorum*).

debilitatio (dib-, -cio), -onis *f. infirmitas, imbecillitas, immutatio – Schwächung, Schwäche:* **1 de hominibus eorumque partibus corporis: a in univ.: AESCULAPIUS 21 p. 28,11** quod in ipso stomacho ipsae causae fiunt, scilicet dolor, -es, anathimia, lipothomia. HRABAN. univ. 18,5 p. 502^C -o membrorum -o mentium est (*spectat ad Vulg. lev. 21,17sq.*). Ps. HIPPOCR. phleb. 49 ad malfactionem et s t o m a c h i dib-em (devellatio, -o *var. l.*) *debet exire sanguis* (53. *al.*). VITA Ermin. 21 ex nimia michi (sc. *monacho*) -e (debilitate *var. l.*) sompnus obrepsit. **b mutilatio, vulneratio – Verstümmelung, Verletzung:** LEG. Wisig. 7,4,6 non . . . moriatur *criminosus* aut -em corporis patiat, sed *eqs. al.* THEGAN. Ludow. 42 ut nec ad mortem nec ad -cionem (debilitatem *var. l.*) eam (*uxorem imperatoris*) habere desiderarent filii. **2 de rebus:** ALBERT. M. cael. hier. 7 p. 96,44 propter -em medii, quo accipitur scientia. animal. 18,39 causa . . . -is et destructionis motuum harum virtutum.

debilito (dev-), -avi, -atum, -are. *usu medial.: l. 53.60.64.70. p. 59,34. saepe. intrans.: l. 50.52.58. p. 59,28. struct. c. praep.: a(b): p. 59,26. ex: p. 59,28. in c. abl.: p. 59,11.24.42. partic. praes. pro adi.: p. 59,28. partic. perf. pro adi.: l. 56. pro subst.: p. 59,10.*

infirmare, imbecillum reddere, (im)minuere – schwächen, erschöpfen, beeinträchtigen, (ver)mindern (medial. vel intrans. i. q. debilem esse, languescere, aegrotare – schwach, kraftlos sein, hinfällig werden, erkranken): **I gener.: A corpor.: 1 in univ.: a de hominibus:** GLOSS. med. p. 43,3 -antur (debriantur AESCULAPIUS 4 p. 7,12) *maniaci* ex calore stomachi. CHRON. Salern. 112 p. 125,3 Agareni cotidie vires augebant, et Salernitani nimium dev-bant. EPIST. Worm. I 26 p. 48,28 ut ne illud (*membrum*) desperata capitis soliditate corruat vel -et. HILDEG. phys. 1,172 si . . . aliquis ex eo (*fungo*) comederit, -atur. METELL. exp. Hieros. 4,131 quo plus multiplicatur, eo plus -antur *Turci*, et cito cessissent, nisi tot cuneos habuissent. *saepe. de senectute:* CAND. FULD. Eigil. II 11,18 -ta senectus. **b de animalibus (per compar. de signo caeli: l. 58):** MEGINFR. (?) carm. p. 643^C vigor et vis . . . degenerat . . . et -at sub posteriori (*parte leonis*). MATTH. PLATEAR. gloss. p. 392^C ponatur de ea (*theriaca*) etiam in vulnere post venenum specialiter, cum animal incipit -ari. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 142,27 si evoment (sc. *falcones cibum*), non nutriet eos et -bunt. *al.* ALBERT. M. animal. 3,99 cum eicitur aculeus, . . . primo -atur *apis* et postea moritur. **c de plantis:** ALBERT. M. veget. 4,77 si . . . aliquid dixerit ab ea (*planta*), -atur generatio. 6,482 eius (*herbae*) vicinitas -at plantam napelli. **d de rebus: a mollire – weich machen:** ANON. miseric. 510 postquam mutatum fuit corpus a suo statu et grossitate et -tum fuit et subtiliatum et tenuum. *medial. i. q. molliri – weich werden:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 102,14 quanto plus elongatur *penna* a saxello, tanto dilargatur et -atur plus. **β ex-baurire – auslaugen, ausbeuten:** CHART. Salib. IV 72 p. 72,3 (a. 1271) si mansus noster . . . propter culturam eorum (sc. *sal* [Weber])

fodientium) adeo -etur (debiliretur *ed.*), quod *eqs.* 2 *mutilare, sauciare, truncare, vulnerare – verstümmeln, verwunden, verletzen, mißhandeln* (refl.: l. 11): *a de hominibus*: LEX Baiuv. 8,22 si . . . ancilla a quacumque persona -ta fuerit, ut *eqs.* HRABAN. epist. 41 p. 479,28 tertium . . . filium ita -vit *pater*, ut *eqs.* CHRON. Salern. 81 p. 80,15 omnes, quos inveni-ebant *Agareni*, . . . dev-bant. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,28 sic deinceps -tus claudicavit *episcopus*. DIPL. Loth. III. 74 p. 115,26 si quis de familia aliquo membro mutilatus vel -tus fuerit, . . . duae partes (*sc. compositionis*) -to, tertia abbati detur. CONST. Melf. 2,40 in ea parte se -are debebit, in qua -tus est is, cui duellum offertur. *persaepe*. *expressius i. q. occidere, trucidare – niedermetzeln, totschiagen*: CHRON. reg. a. 1141 inter hostes ac paludem inclusos quosque militares cepit *Ethelmarus*, reliquos -vit. *b de animalibus*: LEG. Burgund. const. I 18,1 si de animalibus . . . bos bovem percusserit aut canis momorderit, ut -etur (-atur, -at *var. l.*). LEG. Wisig. 8,4,2 si -tus aut mortuus fuerit (*sc. animal*), debilem sibi habeat (*sc. qui mutuatus est*). RUP. TUIT. trin. 40,12 l. 703 commendavit aliquis proximo suo . . . iumentum ad custodiam et forte mortuum est aut -tum aut captum ab hostibus. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 127,33 si non fuerit -tus *airo* per ea, que passus fuit a falcone. *al.* *B spirit.*: 1 *in univ.*: RADBERT. Matth. 7 prol. l. 33 nec virtus eorum (*discipulorum*) in ullo -atur nec fortitudo frangitur. EPIST. Hann. 48 p. 94,2 hanc (*sc. laetitiam*) . . . usque deque fero a perfectioris beatitudinis statu -ari. HILDEG. scivias 2,6 l. 1757 ut . . . ad indeficientem refectionem perveniens esuriens -antis animae effugiat (*sc. peccator*). ALBERT. M. incarn. 12 p. 183,19 quando aliquis habitus gratiae ita vehementer -at fomitem, quod non multum inclinatur ad mortale peccatum (*sim.* p. 183,61). STATUT. ord. Teut. p. 98,13 ne . . . inopia gravis fortitudinem -et animorum. *al.* 2 *medial i. q. labefieri – wankend werden*: HILDEG. scivias 2,5 l. 558 quod amplius per labentia tempora non -etur *mundus*. 3 *decedere, aberrare – abweichen, abirren*: IOH. SCOT. carm. 2,4,34 quem (*Karolum*) scriptura docet . . . , ne recto Christi tramite -et.

II publ. et iur.: *A in univ.*: DIPL. Otton. II. 7 ut et antecessorum nostrorum benivola pietas non a nobis neglecta -etur. BERNO epist. 14 p. 47,15 id . . . agens ordinis nostri statum pene -at *Wolfrat*, animos fratrum conturbat. CHART. Duisb. 22 p. 55,2 (dipl. Otton. IV.) qui si . . . nos in hoc facto nostro infirmaverint, se, quod fecerint, in hoc -ari credant. CHART. Pomm. 943 p. 254,22 ut per hoc (*impedimentum*) nostram civitatem . . . -ent et infirmant. *B irritum, vanum facere, tollere – für ungültig, nichtig erklären, aufheben, auflösen*: DIPL. Otton. I. 179 quicumque hoc (*praeceptum*) . . . vel infringe-re vel -are voluerit (CHART. Sangall. B 390). SIMON SITH. gest. 2,98 noster abbas . . . has -vit litteras. CHART. Raitenh. 132 cum pleraque gesta hominum et contractus ex oblivionis vicio . . . sepius videantur -ari. CHART. Carinth. V 76 ad -andam (-candam *ed.*) aut destruendam infeudacionem. *al.*

1. **debio v. *dobula*. 2. *debio v. debeo*.

**debitale*, -is *n.* (debitum) *vectigal – Abgabe*: CHART. Ital. Ficker 244 p. 291,11 (a. 1210) quicumque promisit facere servitia, -e alicui et fecit. ACTA imp. Winkelm. I 320 p. 286,22 in . . . theloneis statuendis, manutenendis -bus. p. 286,34 cassamus manumissiones -ium.

debite v. debeo. *debito v. debitum*.

debitor (dev-), -oris *m.* *script.* -tur: LEX Raet. Cur. 2,1,4. *struct. notabiliores*: *c. gen. gerundii*: p. 60,24. *pendet ut*: p. 60,17.

I is qui debet – einer der schuldet, Schuldner: *A strictius*: 1 *proprie* (*spectat ad pecuniam sim. debitam*): CAPIT. part. Saxon. 27 unde -r exstitit, persolvat. LEG. Lang. p. 151,15 si quis fideiussorem aut dev-em (*em var. l.*) suum pigneraverit. HRABAN. univ. 4,1 p. 77^C -r decem talentorum significat homines, qui Deo sunt obnoxii (*spectat ad Vulg. Matth. 18, 21sqq.*). DIPL. Heinr. II. 88 si quis imperiale astrum in hoc transgredi presumperit preceptum, sit -r ad regale aerarium decem auri talentorum. CHART. Bund. 472 fideiussores, qui se constituerunt per *principales* -es (501. *saepe*). CHART. Ticin. 94 p. 29,28 posuerunt fideiussorem Iohannem Spiavacam

de Vacallo, qui se constituit printipalem -em (CHART. Tirol. notar. I 168. *al.*). *persaepe*. 2 *translate*: RADBERT. Matth. 3,2820 unde foenus caritatis -r coactus prius exsolvat. RUP. TUIT. trin. 2,31 l. 1484 -em magnae caritatis . . . sibi hominem effecit *Deus* et valide suis beneficiis obligavit. HONOR. AUGUST. eluc. 3,118 p. 474,15 -es sunt eis (*omnibus iustis*) caelum et terra et omnis creatura. ALBERT. M. sent. 3,18,13 p. 330^a,19 quod omnes -es sunt mortis. *al.* *B latius*: 1 *is qui obligatus est – einer der verpflichtet ist*: *a publ. et iur.*: *a in univ.*: CHART. Fuld. B 202 p. 301,3 (a. 776/94) ego . . . in elemosinam . . . eorum, quibus -r sum, . . . trado *eqs.* EPIST. Lup. Ferr. 81 p. 81,10 ut in obsequio vobis (*sc. Amulo episcopo*) . . . illos faciatis . . . cupidissimos -es. RATHER. conf. 35,1248 tu regulae -r es obedire. DIPL. Heinr. IV. 356 p. 470,2 cum -es simus omnibus ecclesiis in regno nostro indigentibus subvenire. CHART. Port. 62 p. 85,11 cum . . . intellexerimus tam nos quam omnes successores nostros -es existere, ut nos concambium . . . reconpensare debeamus. CHART. ord. Teut. (Thur.) 38 p. 39,34 fratres . . . mutui consilii et auxilii secundum Deum -es. *persaepe*. *B spectat ad vectigal, tributum, servitium*: CONC. Karol. A 19^G,25 ut decimas et . . . census omnes generaliter donent, qui -es sunt ex beneficio et rebus ecclesiarum. CAPIT. reg. Franc. 155,10 quod ipsi (*pagenses*) ea (*paravereda*) dandi -es sint. 185^A p. 5,12 qui *exercitatus itineris* -es sunt (CONC. Karol. A 50^B p. 601,11). CHART. episc. Halb. 269 l. 27 faventibus baronibus et multis . . . placiti -bus. TRAD. Neocell. Frising. 7 licet eius (*Ortolfi*) essent *Wolphere et Sinzo famuli* secundum carnem propinqui, conditione tamen servitii -es erant. TRAD. Asp. 95 -es auri: Sigifridus, Balbo *eqs.* (*Goldzinsler* *ed.*). CHART. Berg. Magd. 99 p. 73,17 quatenus se viri -es esse cognoscant, quod vulgo *worehure* nominant. *saepe*. *γ cliens – Schutzbefohlener*: DIPL. Ludow. Germ. 67 p. 94,12 pro nostrae -umque nostrorum omnium mercedis augmento. DIPL. Heinr. II. 375 *p r o r e m e d i o* animae nostrae necnon ipsius (*coniugis*) omniumque -um nostrorum (TRAD. Teg. 188. *al. sim.* CHART. episc. Halb. 146 l. 15 pro . . . salute. *al.*). TRAD. Corb. 376 tradidit Helmeric pro se suisque -bus in Cotum CX iugera et V iurnales (*sim.* TRAD. Frising. 1501^a. *al.*). *b eccl. et theol.*: *a de Deo* (*de angelis*: l. 44): RUP. TUIT. trin. 5,20 l. 819 quo (*iuramento*) se Deus obstrinxit . . . , quo -r posset *iure teneri* (6,30 l. 1207. *al.*). 5,31 l. 1331 *p r o m i s s i* sui -r Deus (10,24 l. 1283). HONOR. AUGUST. eluc. 3,118 p. 474,9 -r est . . . eis (*omnibus iustis*) Deus . . . , -es sunt eis angeli. IDUNG. PRUF. dial. 1,84 ipsa Veritas (*i. Christus*) . . . tributum, cuius -r non fuit, ne exactores eius scandalizaret, dedit. *B de apostolo*: GREG. VII. registr. 8,16 p. 538,4 procurate beatum Petrum apostolorum principem vobis adiutorem, immo -em facere. *γ de hominibus*: DIPL. Ludow. Germ. 74^a p. 107,17 (spur. s. X.^{ex.}) omnibus christianae fidei -bus (cultoribus S) nostreque potestatis fidelibus . . . notum fieri desideramus *eqs.* CHRON. Reinh. a. 1093 p. 528,1 (epist. papae) tanto eum (*Herrandum*) devotius alacriusque suscipite (*omnes per Saxoniam ecclesiae catholicae filii*), quanto amplius vos vestre salutis et fidei vestre ecclesie apostolice -es esse cognoscitis. *sponsor, patrinus – (Tauf-)Pate*: HILDEG. scivias 2,3 l. 726 simili modo -es fidei baptizato verba salutis opportune proferant. 2 *is qui aliquid commisit – einer der sich etwas hat zuschulden kommen lassen*: *a publ. et iur. i. q. maleficus – Delinquent*: HEITO Wett. 13 damna legalia, quae -bus infligunt *comites*. *b theol. i. q. peccator – Sünder, Schuldiger* (*loci fere spectant ad Vulg. Matth. 6,12*): RADBERT. Matth. 8,3874 debuisse et ipse -r universa -i suo relaxare. THIETM. chron. 6,13 p. 290,28 ex corde debet . . . cunctis -bus *r e m i t t i* (6,55 p. 342,29). RUP. TUIT. off. 12,22 l. 749 de illo sentiendum -e, qui sic paenitet et sic sibi postulat *d i m i t t i*, ut primum dimittat conservis suis (trin. 15,41 l. 2018. *al.*). YSENGRIMUS 3,1147 -r ignoscentis eget. *al.*

II is cui debetur – einer dem geschuldet wird: *A publ. et iur. i. q. creditor – Gläubiger* (*de re v. H. Schreuer, ZRG-Germ. 34. 1913. p. 722*): LEG. Burgund. const. I 19,10 quicumque fideiussor noluerit satisfacere -i (-e *var. l.*, cf. *notam ed.*). LEG. Wisig. suppl. 2,11 si tertio ad iudicis iussum non venerit

[Weber]

ad iudicium, perdat causam et restituat -i suo, quod ei debere constiterit. *TRAD.* Frising. 1556^c (a. 1160/81) quod ego Iohannes familiam meam . . . in manus Herewici -i commisi. **B** *usu communi i. qui meret – einer der (es) verdient:* *VITA* Adalb. Hornb. (MGScript. XXX p. 805,26; c. 1000) qui (*beatus Philippus*) plurimis quasi indebitis medicinam dat sanitatis, abbati -i suo largius non daret dona salutis? *ECBASIS* capt. 741 -r (creditor *ci. Voigt sine necessitate*) es meriti pro tanti pondere facti.

***debitorius**, -a, -um. (debitor) 1 *adi. i. qui debitoris est – dem Schuldner eigen:* *CHART.* Ticin. 108 p. 55,32 (a. 1219) de quibus denarius Anricus . . . tenebatur -o et fideiussorio *n o m i n e* (*CHART.* Sangall. B 438. *al.*). 2 *subst. fem. i. q. sponsio, vadimonium – Bürgschaft:* *CHART.* Tirol. notar. I 66 (a. 1236) C libras pro fideiussoria et -a, quam ipse Zanuchus fecit pro domina Blamçaflore.

***debitosus**, -a, -um. (debitum) *obaeratus – verschuldet* (*de re v. F. Beyerle, ZRGerm. 55. 1935. p. 73*): *LEX* Ribv. 70 si quis moriens -us (debitor, debiturus, debitus *sim. var. l.*) aut testamenta vel venditiones seu traditiones aliquas fecerit.

debitrix, -icis *f. gen. sg. -e: l. 30.31. usu attrib.: l. 25.51. 54. al.*

ea quae debet – eine die schuldet, Schuldnerin: 1 *strictius:* **a** *proprie (spectat ad pecuniam sim. debitum):* *LEG.* Wisig. 5,6,5 si una persona plurimis rea vel -x maneat. *PETR. DAM.* epist. 28 p. 255,22 -x illa mulier, quae ex praeepto Helisei parum olei quasi semen sparsit . . . , aecclesiam . . . figuravit. *CHART.* Altenberg. 99 p. 81,25 pro decem et novem marcis Coloniensibus, in quibus dicta Elizabeth Godeschalco filio suo -x remansit. *CHART.* Tirol. notar. I 731 die supra-scripto in domo -e in Bozano. 732 sicut ius esset ad periculum dicte -e. *CONR. FAB.* Gall. 20 ecclesiam nostram . . . -em fecit *abbas* mille quadringentarum marcarum. *CHART.* Basil. C II 163^l in centum et sexaginta marcis argenti ipsis (*civibus*) nos (*sc. conventus sororum*) remansimus -es. **b** *translate:* *LIBER* diurn. 54 quatenus . . . eius (*beati Pauli*) semper -em habere ecclesiam valeatis. *AGIUS* epic. Hath. 635 vos (*sorores*) -es simul estis utrique parenti. *INNOC. III.* registr. 2,57 p. 106,17 officium pastorale, quod omnibus eam (*apostolicam sedem*) constituit -em. *ALBERT. M.* bon. 566 p. 300,60 omnis virtus est -x sui actus et ita reddere, quod unicuique debetur, convenit cuilibet et non est proprium iustitiae. *CHART.* Friburg. 185 p. 156,30 illi patrifamilias precipiam me invenio (*Mehtildis*) -em, qui peregre proficiscens talenta nobis credidit (*cf. Vulg. Matth. 25,20sqq.*). 2 *latius:* **a** *quae obligata est – eine die verpflichtet ist:* **a** *spectat ad vectigal, tributum:* *REGISTR.* Prum. 21 linum dant ille femine, quae -es sunt, alie camsiles faciunt. *CHART.* Salem. 245 p. 278,17 iuri suo . . . renunciavit *Maethildis* . . . constituendo se -em centum marcarum . . . monasterio . . . , si *eqs.* **β** *spectat ad tutelam, auxilium:* *CONST.* imp. III 140 (a. 1277) etsi . . . ad omnes imperii Romani fideles benivolencie *d e x t e r a m e x t e n d e r e* -em (*ACTA* imp. Böhmer 421. *al.*). **b** *quae aliquid commisit, peccatrix – eine die sich etwas hat zuschulden kommen lassen, Sünderin:* *HERIB.* hymn. 6,10,4 ut . . . plebs salvetur -x. *Weber*

debitum (dev-), -i *n.* (-us, -i *m.*: p. 62,18,29,55. *adde* *LEX* Ribv. 70. *al.*) *form. decl. IV.*: p. 62,27. *adde* *FORM.* Laudun. 2 p. 514,15. *c. gen. obi.*: p. 62,3. *abl. sg. pro adv.*: l. 69, p. 62, 15.

I *quod debetur, munus, officium, necessitas – das Gebührende, Pflicht, Verpflichtung, Verbindlichkeit:* **A** *gener.*: 1 *strictius:* **a** *in univ.*: *CONC.* Merov. p. 17,10 rumpenda sunt interdum vincula necessitatum, ut . . . impleri possint -a praeeptorum. *DIPL.* Otton. I. 382 abbates . . . -o totius mundane servitutis absolvimus. *THIETM.* chron. 6,44 posthabito *c a r i t a t i s* et affinitatis -o (*EPIST.* Worm. I 4). *HELM.* chron. 81 p. 153,32 unde mos iste inoleverit, ex benivolentia an ex -o. *saepe.* *abl. sg. pro adv. i. q. convenienter, merito – nach Gebühr, mit Recht:* *EPIST.* Ratisb. 10 p. 326,32 ut quod paucis . . . pateret, multis -o et non sine ratione latens esset. **b** *de commercio coniugali (loci spectant ad Vulg. I Cor. 7,3):* *ALCUIN.* epist. 291 p. 449,22 vadunt *Britannici* ad immunditias suas vel . . . uxoris -um solvunt. *SIMON* sacram. p. 46,16

qui uxori ad *r e d d e n d u m* -um copulatur (*ALBERT. M.* nat. bon. 348 p. 123,40. *sim.* *EPIST.* Bonif. 26 p. 45,12 [epist. papae] quodsi mulier . . . non valuerit viri [viro 4] -um reddere). *saepe.* 2 *latius:* **a** *praeceptum, regula – Vorschrift, Regel:*

ERMENR. Sval. 10 p. 161,15 ymnis ex -o peractis. *CONSUET.* Trev. 118 p. 358,3 dentur eis (*sc. phlebotomatis*) duo pulmenta; pro -o primum et tertium. *ANON.* ton. Schneider p. 111,15 que (*voces*) . . . per regulam conceduntur, quasi ex -o habentur. **b** *meritum – Verdienst:* *TRAD.* Frising. 674 p. 568,8 (a. 845) qui

(*episcopus*) hoc magne pietatis -o promeruit cathedram episcopalem possidere. **B** *publ. et iur.*: 1 *in univ.*: *TRAD.* Frising. 1434 (a. 1031/39) eundem censum sub eodem -o ad altare . . . persolvant. *CHART.* Rhen. med. III 584 que (*bona*) . . . comes . . . in -o vasalli tenet. *abl. sg. pro adv. i. q. secundum legem*

– nach dem Gesetz: *LEX* Thuring. 42 iuret *fur* -o solus peius non esse, quod offert illo, quod abstulit. 2 *aes alienum, onus, nomen – Geldschuld, Schuldenlast, Schuldposten:* *LEX* Sal. Merov. 50,3 quantum valuerit -us, quod (quem *A3*) debet. *LEX* Baiuv. 2,1 donec -um *u n i v e r s u m* restituat (*HERM.* *IUD.* conv. 2 p. 73,7. *al. sim.* *CHART.* Duisb. 94 p. 120,34 de univer-

sis -is notoriis, que vulgariter kenligesculde dicuntur). *HERM.* *IUD.* conv. 6 p. 88,5 cum . . . antistiti expectatione recipiendi -i adhererem. *CHART.* Traiect. 1525 p. 280,21 donec *p r i n c i p a l e* -um sit persolutum (*CHART.* Rhen. inf. II 628 p. 369,10. *al.*). *persaepe.* 3 *vectigal, census, tributum – Abgabe, Leistung, Tribut* (*de pecunia data pro pace servanda: l. 31*): **a** *proprie:* *DIPL.* Karoli M. 143 omnes -us, quod ad fisci dicionibus reddere debuerint *antecessores*; . . . ad ipsam ecclesiam . . . supradictos -os indulgemus. *LUP. FERR.* epist. 51 quod nostri boves post solemne -um non suffecerint. *THIETM.* chron. 3,23

ne aliquam a Graecis paciatur *Calabria* molestiam, auri -um quotannis voluntarie persolvit Constantinopolitanis. *DIPL.* Ludow. Germ. 178 p. 256,39 (*spur.*) in summa -i. *CHART.* episc. Hild. I 396 p. 385,13 persoluto -o, quod vulgo bumed appellatur. *CHART.* Naumb. 394 p. 356,12 -um . . . rusticorum, quod cyp appellant. *CHART.* Lub. I 310 p. 295,6 de -is porcorum, que dicuntur vulgariter swinescult. *saepius.* **b** *in imag.*: **a** *de morte:* *LIUTG.* Greg. 4 p. 71,2 patre -um universae *c a r n i s* persolvente (*THIETM.* chron. 7,55 p. 466,32. *al.*). *TRAD.* Ratisb. 20 p. 25,33 sicut *m o r t i s* -um urguerat (*CONC.* Karol. A 59 p. 784,17. *al.*). *IOH. CANAP.* Adalb. A 6 -um nature persolvens (*THIETM.* chron. 4,17. *CHART.* Zoll. I 114 [dipl. Heinr. VII.] si . . . Rudolfus de Hewe -a [delicta ed., *vix recte*] nature solverit. *al.*). **β** *de naturae requisitis:* *BRUNO* MAGD. bell. 83 p. 79,16 quatenus ventrem levando persolvat *episcopus*

-a naturae. 4 *servitium – Dienst, Gehorsam:* *FORM.* Augiens. B 42 nullum -um obsequias, sed integro ingenuitate vivas. 5 *poena, multa, pretium – (Geld-)Strafe, Entschädigung:* *LEX* Alam. 1,2 (*rec. B* codd. 19-37) cum . . . -o res reddat (*sc. qui eas subtrahere voluit*) et XXX solidos ad ecclesiam persolvat. *LEX* Baiuv. 1,10 si aurum non habet, donet aliam pecuniam . . . usque dum impleat -um (*dev- var. l.*). *CONC.* Karol. A 16A,6 ut dicat, qui querit -um: '*eqs.*' *CAPIT.* reg. Franc. 98,4 latro . . . quod prius debuereat, capitali sententia -um exsolvat.

55 *TRAD.* Frising. 184^b p. 176,26 sine compositione vel -um imperialem et emendationem emunitatis. *al.*

II *delictum, culpa, noxia – Verfehlung, Schuld, Vergehen:* *LEX* Ribv. 80 ante iudice . . . coniuret, quod eum (*sc. invasorem*) de vita, (-o *A3*) forfactum interfecisset. *CHART.* Fuld. B 22 p. 44,15 que (*parva*) pro immensis *p e c c a t i s* et -is offero (*25. al.*). *CAPIT.* reg. Franc. 33,31 si maioris -i reus sit. *WETT.* Gall. 41 ex instinctu diaboli -um sibi cumulaverat *vir*. *LEX* fam. Worm. 24 si quis -um alicuius rei coram ministro confitetur. *CHART.* Ital. Ficker 472,4 declaramus, quod -um maleficii intelligatur pro assultu cum armis facto *eqs. al.*

65 *originali:* *TRAD.* Teg. 266 (a. 1149/55) populo adpropinquanti Deo et in fonte baptismatis -um futurę dampnationis . . . omissis insinuamus, quod *eqs.* *Lawo/Gansweidt*

debitur v. debitor. 1. **debitus** v. debeo.

2. **debitus** v. debitum.

***deblutto** (-uto), -avi, -are. (*de et *bluttare*) *exspoliare – berauben, (aus)plündern:* *LEG.* Lang. p. 124,23 (s. VIII./IX.)

[Weber]

si casam cuiuscumque bluttaverint (debluta- var. l.), eqs.

debotio v. devotio.

***debratio**, -onis f. *ebrietas – Trunkenheit*: IORDAN. SAXO princ. 85 ab huius modi melliflua spiritus -e (delibatione E) reversa sensibus reddita est *matrona*.

debrío (dee-), -avi, -atum, -are. *script. et form.*: dehe-: l. 25. -iet(o): l. 12. -ic(o): GLOSS. II 241,62 St.-S. *usu refl.*: l. 31. *medial.*: l. 14,46. *al. metr.* dē-: l. 29,54. *al.*

ebrium facere, (in)ebriare – berauschen, (be)trunken machen (medial. i. q. ebrium esse – berauscht sein): 1 *proprie*: a de hominibus: TRANSL. Eug. Tolet. 6 Werembertus . . . cum se cubitum nimietate potus plus solito -tus (debrietatus B) collocasset. EKKEH. IV. bened. I 26,121 nemo solet dari tam mane aliquem -ari. LAND. MEDIOL. hist. 2,22 p. 60,9 cum . . . nimia vini ebrietate temulenti Teutonici ac dee-ti sese in locis solitis prosternentes quieverint, tum eqs. HONOR. AUGUST. cant. 2,4 p. 385^B ubi (sc. in cella vinaria) -ta et amore regis accensa in languorem incidit regina. *al. expressius i. q. delirare, insanire – von Sinnen, außer sich sein (usu pass.)*: AESCULAPIUS 4 p. 7,12 -antur maniaci ex calore stomachi, vel sanguinis . . . aut ex vini liquore. b de rebus i. q. madefacere – (durch)tränken: BOVO SITH. Bert. 4 qua (inundatione) sufficientissime -ta tellus. 2 *metaph. (fere usu eccl.)*: a in bonam partem: CAPIT. episc. I p. 130,8 si quis . . . mentem suam spiritali poculi dulcedine -et (dee-, dehe-, debet var. l.), iste se sitientem potat (AEG. AUR. gest. 3,99. *al.*). GESTA Font. p. 12,40 qui (Audoenus) . . . barbaricas et indomabiles . . . mentes nectare evangelicae doctrinae -bat (RATHER. phren. 20,629 doctor -tus n. divo. *sim.* VITA Radbodi p. 163,10 adolescens more apud litterarum floribus inherendo . . . se superni roris n. -vit). VITA Pirmin. II 1 ut quisquis eum audierat, compunctionis rore -tus (dee-, ebriatus var. l.) ad reddenda pietatis germina efficeretur fecundus. RUP. TUIT. trin. 13,8 l. 448 quod nos scientiae vino -at Deus (OTTO FRISING. chron. 8,26 p. 436,4. *al.*). saepius. b in malam partem: CONC. Karol. A 19^D p. 132,32 pestiferi serpentis instinctu fellis . . . poculo dee-ti haeretici (21 p. 185,31. *al. sim.* EBO BAMB. Ott. 2,7 calice furoris Dei misere -ti [ebriati, inebriati var. l.]). VITA Dagob. 12 p. 519,30 diaboli veneno -tus . . . dormientem . . . dominum interimere non abhorruit filiulus (PETR. CAS. [?] chron. 3,48 p. 425,24. *al.*). BENZO ad Heinr. IV. 4,30 (1) p. 364,15 quidam Buzi . . . -at nobis subiectos Arrianis crapulis. *al.* 3 *translate i. q. perfundere, imbuiere, afficere – über-, durchströmen, durchdringen, erfüllen*: a in bonam vel neutram partem: VITA Alcuini 7 hac ergo evangelica cum -retur lectione Albinus mystica. VITA Dagob. prol. p. 512,19 qua (sapientia) inspirati ac -ti omnes sancti apostoli. RUP. TUIT. trin. 37,11 l. 614 sancti spiritus gratia -tus evangelium suum scripsit Iohannes (LAMB. ARD. hist. 137 p. 631,1. *sim.* CHRON. Albr. a. 1153 p. 842,18 quedam virgo . . . spiritu sancto -ta). ANON. princ. magistr. 96 huius (prudential) sic obrutibus mente sauciatus cultuque mirabili sensu -tus. *al.* adde: CARM. de Bened. 570 corpus . . . in cruce suspendit (sc. Iesus), mortis somno -vit. b in malam partem: HINCM. Remig. 7 p. 274,34 nos, qui carnis voluntatibus -ti (dee-, ebriati var. l.), alios etiam peccare facientes peccatis inebriavimus. PETR. CAS. (?) chron. 4,32 Aquinenses comites diabolica -ti vesania (4,34). *al.* GALB. Karol. 26 p. 576,21 excaecaverat . . . illos (sceleratos) Deus, ita ut . . . ira et furore -ti (ebriati var. l.) timore et pavore errarent. CONR. EBERB. exord. 3,1 p. 149,7 amore saeculi -tus. *al.*

adi. debriatus, -a, -um. *fanaticus – begeistert*: LIUTPR. antap. 2,6 Adelbertus . . . prolium huiusmodi non solum gnarus, verum etiam -us.

***debríus**, -a, -um. (de et ebrius) *ebrius – (be)trunken, berauscht*: BEDA ad Plegu. 17 in illa cena, in qua me poculo -us culpae stuidit frater David. in imag.: HROTSV. Dion. 17 ubi de rivis . . . -us artis (sc. astrologiae) Athenas petiit.

***debrolio**, -atum, -are. (*gall. *brogilos; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 555sq.*) *circumsaepe – einfrieden, ringsum einzäunen*: CHART. Helv. arb. 134 p. 207,12 (a. 1273?) quod pascua . . . -entur. *cf. *indebriolatus*.

debtum v. debitum. [**debucira** v. de p. 35,52.]

debullio, -ire. *coquere – (auf)kochen*: ANTIDOT. Glasg. p. 134,41 grana . . . teris ad lenitate in vino vetere staupos III, in ulla rubia -lles ad tercias.

5 **deburat** v. debeo.

[**debuta** v. *but(t)a. adde ad vol. I. p. 1632,27: TRACT. de aegr. cur. p. 367,36 recipe . . . de -e (debute ed.), id est tartari.]

***deca numer.** (δέκα) *decem – zehn*: CHRIST. STAB. Matth. 9 p. 1302^D -a decem, inde compositum nomen Decapolis. SUMM. Heinr. C p. 253 -a decem. RANGER. Anselm. 6872 novem menses bis -a tresque dies.

decac(h)ordus (decha-), -a, -um. (δεκάχορδος)

1 *adi. i. q. decem chordis instructus – zehnsaitig*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 489,5 psalterium -chordum (ECBASIS capt. 944 p. dechacordum. *al.*). GLOSS. I 521,51 St.-S. -o zehanseitigero.

II *subst. masc. vel neutr.*: A *proprie i. q. instrumentum musicum decem chordas habens – zehnsaitiges Musikinstrument*: EPITAPH. var. II 13,4 monachilis . . . ordo, qui dulces Domino laudes ferit in -chordo. RUP. TUIT. trin. 22,28 -chordi positio decalogi legis est observatio. item 25,3). B *translate*: 1 *de rebus ex decem partibus constantibus*: a *decem praecepta (Dei) – die Zehn Gebote*: RATHER. prael. 2,16 l. 549 sicut quidam pulcre in -cordo ait: 'eqs.' v. et vol. II. p. 220,72.

b *catalogus, elenchus – Katalog, Liste*: VITA Serv. 21 p. 88,8 pontifices Traiectensium, quorum inter Gundulfum et Hubertum dulci dechacordo virtutum . . . sanctus prepollet Lambertus. in titulo libri: HELW. denar.^{tit.} sequitur denarius sive -cordum fratris Helwici. 2 *decimus gradus – zehnte Rangstufe*: CHRON. Andag. 17 p. 45,12 (carm.) fuit utilis ordo, per me (sc. episcopum) qui quartus, per vos (archiepiscopum) fuit in -cordo.

decada v. decas. **decado** v. 1. decido.

***decagonus**, -i m. (δεκάγωνον) *figura geometrica decem angulis constructa – Zehneck, Dekagon*: ANON. geom. I 4,24 in ceteris . . . vel ennagonis vel -is vel in omnibus a multiangulo procedentibus. 4,27 p. 351,14 omnis -us ductus sexages quater acceptis XXXVI facit quadratum . . . et dicta parte decima sexta facit -i latus. PS. BOETH. geom. 866 restat, ut de -i embadali dicamus podismo. *ibid. al.*

decalco v. deculco.

decalesco, -calui, -ere. *refrigerare, tardare – abkühlen, nachlassen*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1086^C quatenus . . . fervor dictandi et scribendi ad tempus quiescat sive -at (DIPL. Conr. III. 33). CHART. Mog. A I 510 p. 413,2 ne . . . monachorum religio quandoque -ret (VITA Norb. II 95 p. 1326^B r. -uerat). 513 p. 416,26 ne -ente rigore regulam et institutionem unquam prevaricarentur fratres. II 464 p. 757,8 ut huius constitutionis tenor nullo succedentium evo temporum a predictae regule tenore -at.

***decallo** (-cha-) *subst. (orig. inc. nisi subest de et collum) ruma ferina – Halsstück vom Wild*: SUMM. Heinr. A 9,327 decallo (dechallo var. l.) kelebrato. B 6,82.

decalogus, -i m. (δεκάλογος) *metr. dēcā-*: HERIG. Ursm. 1,500.

1 *strictius i. q. decem verba (Dei) – die Zehn Gebote, 'De-kalog'*: RHYTHM. 82,11,3 Moyses . . . digito Dei -um repperit (*cf. Vulg. deut. 9,10*). LIBRI Karol. 1,17 p. 186,8 -us legis (HRABAN. cruc. C 18,9. saepe). ERMENR. Sval. 10 p. 163,6 qui in concordia -i et evangelii . . . vitam . . . duxerat. RUP. TUIT. trin. 26,31 l. 1451 omne . . . peccatum undenarium est, quia dum perversa quis agit, praecipit -i transit (vict. 3,25 p. 113,13. *al.*). ALBERT. M. summ. theol. I 20,80,2,1^{capit.} p. 863,11 utrum Deus possit praecipere . . . contra -um, quem ipse scripsit in tabulis. persaepe. v. et vol. I. p. 740,64. 2 *latius: a numerus denarius – Zehnzahl*: BEBO ad Heinr. II. 1 p. 494,29 votum tuum perfectum esse perfectione -i. HECEL. Clem. 2,10 (MG Script. XXX p. 908,1) hic . . . denarius . . . -i auctoritate quia perfectus habetur, decimi perpetratione miraculi . . . hoc opus . . . claudatur. ALBERT. M. Is. 65,20 p. 618,4 decem . . . decades implentur, quando -us ad perfectionem caeli refertur. p. 618,16 per ista enim multiplicare -um in centuplum surgere est. b ca-

[Weber]

talogus – Liste, Buch: v. vol. II. p. 183,36.

**decalvabilis*, -e. *pronus ad calvitium* – zur Glatze neigend: ALBERT. M. animal. 1,134 si ... exaltatur linea capillorum a fronte, significat calidum, -em et parvi intellectus hominem.

decalvatio, -onis f. 1 *proprie*: a sensu act. i. q. *rasura crinium capitis* – das Kahlscheren (de re v. Hinschius, Kirchenrecht. IV. 1888. p. 804): LEG. Wisig. 3,3,8 si ... servitia perpetraverint, ... comprehensi hac -is feditate multati ... verberentur (6,5,12). al. IULIAN. TOLET. Wamb. 27 p. 522,17 -is ... sustinere (sc. insidiatores principis) vindictam. DIPL. Frid. I. 130 p. 219,45 ceteri ... -e crinium et dura verberatione ... coherceantur. IOH. WIRZ. descr. 942 a quorum (damnatorum) -e, crinibus eorum abasis, ... idem locus Calvariae dicebatur, vel ideo, quod in eo rei decalvabantur, id est damnari solebant (cf. Hier. in Matth. 27,33 Calvariae id est decollatorum). b *sensu pass. i. q. calvitie* – Kahlheit: RADBERT. psalm. 1,418 core calvus in nostra lingua vel -o interpretatur. HERM. IUD. conv. 6 p. 89,17 cenobitarum ... cernens ... ignominiosam, ut ego sensi, rasure vel tonsure -em. 2 *translate i. q. obtrectatio, humiliatio* – Erniedrigung, Demütigung: RUP. TUIT. off. 2,25 l. 1091 in rasura caputum -em eius (Domini) per compassionem lugemus. l. 1093 Domini -o, cuius haec rasura signum est.

decalvo, -avi, -atum, -are. *script.*: desc.: l. 42. *coni. praes.* -it: l. 42.

1 *proprie i. q. tondere, (vi) depilare* – (gewaltsam) kahlscheren: a *gener.*: a *in univ.*: AGNELL. lib. pont. 129 p. 362,43 omnes (matronae) -bant vertex suas et cutem nudabant. RUP. TUIT. trin. 3,9 l. 382 si autem turpe est mulieri tonderi aut -ari, velat caput suum (spectat ad Vulg. I Cor. 11,14). al. NICOL. BIBER. carm. 944 -rem, si qualemcumque scolarem talia dictare constaret. *in imag.*: REIN. ALEM. phagifac. 220 quam -to non vellet visus in osse morari, tam detestetur digitis haurire. b *c. sensu humiliandi*: RADBERT. psalm. 1,428 Christus non ob aliud ac si -tus innuitur, nisi quia in Calvariae loco cruce levatur et illuditur. b *iur. de genere poenae* (de re v. E. Kaufmann, ZRGerm. 72. 1955. p. 177sq.). a *in univ.*: LEG. Wisig. 6,2,4 malefici ... publice verberentur et -ti deformiter decem convicinas possessiones circuire cogantur inviti (ADAM gest. 3,43. al.). LEG. Lang. p. 140,5 si ... in furto tentus fuerit, decalvit (descalvit, decalvet var. l.) eum et c e d a t per disciplinam (VITA Bav. I 9 rogo, ut ... corpus meum flagellis cedas caputque meum more latronum -es). LEX Raet. Cur. add. p. 647,14 si quis in periurio ... inventus fuerit, ... fiat battus et -tus missa pice. NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 12,22 depositus et -to ... rege Hilderico. VITA Annon. I 1,12 homines deprehensos ... -ari ac decorari publice mandavit (sim. ARNOLD. LUB. chron. 2,18 p. 138,34 excoaruerunt eos [legatos] et -tos ad dominum suum [sc. regem] remiserunt). *persaepe*. b *expressius i. q. supplicio punire* – hinrichten: RADBERT. psalm. 1,460 in loco Calvariae -tus in cruce ... levatus et morte peremptus Christus. RUP. TUIT. off. 2,25 l. 1081 nos ... capillos decidimus, quia ... Christus -tus, id est in loco Calvariae ... crucifixus est. v. et l. 16. 2 *translate i. q. denudare, privare* – entblößen, berauben: RADBERT. psalm. 1,454 ipse Core merito vocatur eo, quod ab omni Dei gratia sit -tus et exspoliatus virtutibus.

adi. 1. decalvans, -antis. *fluens* – ausfallend: v. l. 66.

2. *decalvatus*, -a, -um. 1 *glaber, calvus* – kahl, glatzköpfig: EGBERT. fec. rat. 1,127 (gloss.) ne -um et verecundum caput ... patulum videatur. PETR. DAM. epist. 132 p. 449,13 Martinus ... D-us, hoc ... ei vocabulum erat. ARCHIPOETA 2, 56 cetus ... vomit vatem -um. al. 2 *fluens* – ausfallend: CONSTANT. AFRIC. theor. 1,10 p. 2b^v,45 nigerrimi ... non cito -i (-antes ed. Basil.) seu canescentes *pili* ... frigidum et siccum ostendunt cerebrum.

3. *decalvandus*, -a, -um. *fluens* – ausfallend: CONSTANT. AFRIC. theor. 1,10 p. 2b^v,36sq. *pili* plani et non -i (cf. Galen. ed. Kühn. I. p. 326 οὐδ' ὅλος φαλακροῦνται) humiditatem portendunt cerebri, ... rufi et cito -i calidum et siccum significant cerebrum, ... cani et non -i frigidum et humidum sig-

nificant cerebrum.

**decambio*, -avi, -are vel -itum, -ire. (de et cambiare) *commutando acquirere* – durch Tausch erwerben: DIPL. Heinr. IV. 147^a p. 721,28 terre arabiles ... , quas -avi ab abbate. 5 CHART. Sil. D I 65 que (villae) -ite fuerunt ab episcopo ... pro villa.

decamyrum (-meron, -miron), -i n. (δεκάμυρον; sed cf. M. Niedermann, Glotta 8. 1917. p. 233) *unguentum quoddam (decem ingredientibus constans)* – eine (aus zehn Zutaten bestehende) Salbe: ANTIDOT. Augiens. p. 63,1 -meron unguentum (ANTIDOT. Glasg. p. 159,16). ANTIDOT. Glasg. p. 127,5 medicamen -miron.

**decana*, -ae f. *vicaria abbatissae vel praepositae* – (Kloster-, Stifts-) Dekanin (de re v. J. Semmler, Frühmittelalterl. Stud. 4. 1970. p. 314sq.): RUD. FULD. Leob. 4 p. 123, 27 sanctimonialis ... sepe preposita ordinata, frequenter ... -a ex more constituta. CARM. Ratisb. 41,6 recolo, nostre fuerint que verba -e. CHRONOGR. Corb. p. 84,22 dum fungebar ... ad -am et ad prepositissam legatione. HIST. Walc. 21 sub imperio et regimine -ae. GISLEB. MONT. chron. 15 preposita pro temporalibus et -a pro spiritualibus regendis ... sub abbatissa fuerunt constitute. CHART. civ. Halb. 44 Mechildis ... preposita, Richeza -a totumque capitulum. al. cf. *decanissa.

**decanalis*, -e. *qui decani est* – dem Dekan zustehend: 25 CHART. Sigeb. 36 p. 78,21 (a. 1124) adiecimus eis (fratribus) ... census nostros episcopales ... et -es consensu maioris decani nostri. v. et vol. I. p. 883,52.

**decanatia vel *decanitia* (-cia), -ae f. *script.*: -nti(a): l. 32. 1 *munus decani* – Amt eines Dekans, Dekanat: MARIAN. chron. a. Chr. 1096 ut ... damnaretur ... venditor cuiusque consecrationis officii ecclesiastici, id est episcopatus, ... prepositurae, -atae (-ntiae rec. B). 2 *districtus decumanus* – Zehntbezirk: CHART. Carinth. IV 2497 p. 409,41 (a. 1252) cum omnibus ... -iciis et quibuslibet appendiciis.

**decanatus*, -us m. *form. decl. II. l. 45*. 1 *regio decano administrata, archipresbyteratus* – Verwaltungsgebiet eines Dekans, Land-, Domdekanat: CHART. Ger. Col. 29 p. 38,24 (a. 1189) ecclesia b. Gereonis ... decimas ... in -u Tremoniensi ... possidet. INNOC. III. registr. 1,45 p. 70,20 universis presbyteris -us Braioliensis. al. NARR. de Gron. 33 l. 6 inter quos (pugnatores) maxime timuerunt fratres Frisones de -bus Staurie, Ostergo et Westergo. CHART. Osn. III 279 quod ... episcopus decimam quandam sitam in terminis -us sive banni in Rene ... resignavit. CHART. Beron 141 p. 193,21 qui (solidi et denarii) sunt in sacculo ecclesie in Richenbach in -o Oberunchilch. saepe in chartis. 2 *munus decani* – Amt des Dekans: ANSELM. LEOD. gest. 40 p. 211,20 -us non sponte sublimatur Wazo honore. DESID. CAS. dial. 1,3 Iohannes ... presbyter, qui in nostro monasterio -us officio ... functus est (CHART. Lux. II 116. al. v. et p. 67,9. cf. CHART. Salib. 909 prefati electores ... quosdam ad -us, plebanatus et alia officia ... assumpserunt). CHART. Aquens. 85 (epist. papae) tibi (decano Aquensi) et per te ipsi -ui auctoritate apostolica confirmamus. GESTA Altiss. (MGScript. X p. 522,13) retento ... ex dispensatione -u Autissiodorensis ecclesiae. CHART. Traiect. 1347 quicumque ipsi (Engelberto) cedenti vel decedenti vel etiam resignanti decaniam immediate in -um succedet. ALBERT. M. miss. 3,6,9 p. 104^a,7 octo gradibus ascenditur ad divinitatis templum: ... praepositura, -u, cura parochiali. saepe in chartis.

[*decanus* v. decanus.] **decanessa* v. *decanissa.

decania, -ae f. *script.*: tegneia: l. 69. -ega-: COD. Wang. Trident. 111 p. 256,24. -ny(a): p. 67,17. metr. -cā-: p. 67,22.

1 *regio a decano administrata* – Verwaltungsgebiet eines Dekans: a *saec.* (de re v. Waitz, Verf.-Gesch. IV. 1885. p. 146): CHART. Austr. sup. I 2 p. 3,11 (a. 777) tradimus ... -am Sclavorum cum opere fiscali. DIPL. Otton. I. 279 in comitatu Hartuigi comitis ... ac in -a Vuolframmi decani. DIPL. Otton. II. 163 p. 183,28 quae (curtis) est ... sita in ... tegneia Peraholdi. REGISTR. Trident. I app. p. 139,24 nonaginta duo homines ... in inferiori -a, in superiori quinquaginta. al. b *eccl. i. q. archipresbyteratus* – Land-, Domdekanat (de re v.

[Weber]

A. Heintz, *Die Anfänge des Landdekanats im Rahmen der kirchl. Verfassungsgesch. des Erzbistums Trier*. 1951. p. 28-31): CAPIT. reg. Franc. 255,3 statuunt episcopi loca convenientia per -as. FLOD. hist. 3,25 p. 330,4 admonet *Hincmarus* ... decanos ... ut presbiteros -e sue ad denominatum placitum venire commoneant. CHART. Sigeb. 51 p. 112,18 (epist. papae) donationem -e, in qua mons ipse situs est. CHART. Eichsf. 446 propter tenuitatem ... reddituum -e ... summam annone perpetuo deputo ad officium decanatus. *saepe*. 2 *munus decani* – *Amt eines Dekans, Dekanat*: WOLFHER. Godeh. I 13 p. 177, 47 Amelung ... abiectis monachicis -e primatum optinuit. PETR. CAS. (?) chron. 4,94 p. 555,10 ab ipso fere tempore, quo -am dimisit *Semiorectus* (GERHOH. psalm. 133 p. 500,8). GERHOH. psalm. 133 p. 500,2 ipse (*episcopus*) eundem (*decanum*) ... infestavit reperta occasione ex officio -ae (CONR. FAB. Gall. 4. CHART. Wernig. 10 p. 8,2 episcopus uni sacerdoti ... porriget -yam). *saepe*. 3 *districtus decimanus* – *Zehntgebiet*: VITA Meinw. 34 quidam subdiaconus ... ab episcopo XL aratra et unam -am accepit. DIPL. Frid. I. 881 p. 123,4 aliud predium ... cum omnibus pertinentiis et adiacentiis ... id est ... piscationibus, molendinis, -is in montibus et in planiciebus. *usu meton. de tributo decimae, ut vid.*: ECBASIS capt. 394 -e (decate Voigt) lege recepta (cf. *notam ed.*).

**decanicia v. *decanatia*.

**decanissa*, -ae f. *script. -ness(a)*: l. 29. *sanctimonialis, canonica abbatissae vel praepositae vicem gerens* – (*Kloster-, Stifts-)* *Dekanin*: CHART. Mog. A II 584 p. 966,7 (a. 1193) testes: ... Gütoda -a, Benigna cameraria. CHART. Tirol. 553 presentibus ... domina Liucarda -nessa de Xoneburgo et domina Geltrudis de Coratino. CHART. Rhen. med. III 307 venerabilis matrona -a monasterii s. Marie ... vice abbatissae. CHART. Rhen. inf. II 255 testes ... Elisa prepositissa, Aleidis -a, Eilendis celleraria, Gertrut scolastica. CHART. Wirt. VI 1638,11 capitulum de -a et eius officio. cf. **decana*.

**decanonicus*, -are. (de et **canonicare*) *dignitate canonici privare* – *der Kanonikerwürde entheben*: CHART. Helv. arb. 9 p. 15,26 (c. 1192) ne ... aliquem ... praecipitanter -etis (sc. *episcopus*).

[*decanorus v. de et canorus*.] [*decantia v. decanatia*.]

decanatio (-cio), -onis f. 1 *proprie de actione canendi i. q. cantatio, recitatio, cantus* – *das Singen, Rezitieren, Gesang*: a *gener.*: RUP. TUIT. trin. capit. l. 2165 quod illa deductio arcae gloriam resurrectionis Christi figuraverit, et quod illa -o citharizantium sonum et verba significaverint (*sic?*) praedicatum. b *eccl. et liturg. (de arte canendi clericorum: l. 49)*: VITA Alcuini 22 orationem cum psalmorum -e volens fundere adgravatur immenso sompno (VITA Mathild. II 17 p. 179,23. *al.*) AGOB. 24,18 ob hoc ... ventosi et inflati incedunt *adulescentuli*, si sonum et vocem -is utcumque addiscant et in numero cantorum deputari videantur. CHART. Ger. Col. 145 p. 148,28 festum ... s. Helene regine ... cum -e proprie historie ... festive et solempniter promittimus celebrare. CHART. Brixin. 147 p. 159,14 in nostro anniversario nostri fiat sollempnis memoria pulsatione, vigiliarum -e, sepulchri nostri visitatione. *al. de repetitione*: IDUNG. PRUF. dial. 2,950 non solum integri psalterii -es, sed etiam cordis compunctiones ... frequenter fiunt a timentibus ... Deum. 2 *meton. i. q. canticum, carmen* – (*Lob-*) *Lied*, (*Lob-*) *Gesang* (*fere de canticis religiosis; de carmine saeculari: l. 65*): AMALAR. cod. expos. I 3,1 prima laus post eius (*Christi*) nativitatem et -o ... ista (*i. 'Gloria'*) fuit. RUP. TUIT. trin. capit. l. 1738 post haec -o: 'Audite caeli'. THEOD. TUIT. chron. (MGScript. XIV p. 571,44) quomodo totum ... orbem de paganismo ad christianitatem converterit (sc. *Karolus Magnus*), nec scriptorum historiae nec veterum narrationes nec tragicorum -es ... valent explicare (*sim.* p. 573,17). CHART. ord. Teut. (Thur.) 181 quod ... cum processione atque -cione (de cantacione *ed.*) 'Salve Regina' sollempniter ... ad altare ... procedatur. *laus* – *Lobpreis*: RUP. TUIT. Matth. 4,99 celeberrima est apud doctores ... -o haec octo beatitudinum.

decanto, -avi, -atum, -are. *script. te-: p. 68,40. depon-: p. 68,43. impers-: p. 68,56*

I *vi praeverbii vigente*: A *primo visu de notis canere* – *vom Blatt singen*: HUCBALD. mus. 44 per has (*notas*) melos adnotatum etiam sine docente, postquam semel cognitae fuerint, valeat -ari. B (*canendo*) *terminare* – *fertig singen, beenden*: ANON. inst. patr. 18 in hymnis 'Te Deum laudamus' ... et 'Credo' ... sic punctus et pausa fiant, ut intellectus discernatur, et mediocri voce -entur *eqs.* C (*ad nauseam*) *repetere, deblaterare* – (*bis zum Überdruß*) *wiederholen, 'herunterbeten'*: HINCM. epist. 169 p. 162,34 non solum scripturas ... , sed et catholicorum dicta detruncata per totum diem sine respiratione aliqua praevalent *Godescalcus* memoriter -are. MANEG. c. Wolfh. 24 p. 107,18 optimus amicus (*i. episcopus Treverensis*) maluit domini ... sui (*i. papae*) ficta convicia -are quam offendere impiorum consessum. D *diffamare, immerito accusare* – *verschreien, verleumden*: BERNOLD. WAT. chron. 20 p. 172,5 satis iam et plus quam satis malignorum superbia et obtreccatione Guatinenses terra marique fuisse -tos, iam invidos ad cumulum grassatos.

II *vi praeverbii evanida*: A *proprie: 1 de voce humana i. q. canere, cantare* – *singen (fere de canticis religiosis; de carmine saeculari: l. 24. 30. 36)*: a *in univ.*: a *gener.*: ALCUIN. carm. 26,39 instituit *Idithun* ... , ut ... sonos dulces -ent *pueri* voce sonora. CONC. Karol. A 46^B,35 qui festis ac sacris diebus ... delectantur ... ballando et verba turpia -ando, choro tenendo ac ducendo ... advenire. CAND. FULD. Eigil. I 15 in dedicatione ... templi populus Dei -bat Deo laudem (VITA Bav. I 4. *al.* HILDEG. epist. 23,131 laudes. *al.*) CHRIST. STAB. Matth. p. 1429^D ut venirent ei (sc. *triumphatori Romano*) obviam omnis senatus ... et haberent metrice laudes et -rent ei. AGIUS vita Hath. 28 canticum illud novum -at, quod nemo dicere potest nisi illa centum quadraginta quatuor milia, qui empti sunt ex hominibus. RUP. TUIT. trin. 2,22 l. 1009 primus ille (*i. Moses*) imperfectum emisit canticum tamdiu -andum, donec venirent, qui scirent supplere et ad finalem perducere sonum. CARM. Bur. 57,8^a,1 ista (sc. *carmen*) Phrison -bat iuxta regis filiam. *saepius*. b *eccl. et liturg.*: CHART. Bund. 72 p. 63,4 (a. 800) presbiteri tres missas et ceteri fratres ... psalterium ac celebrationem vigiliae -ent (EPIST. Teg. 29 m. et psalteria. *al.*) CAPIT. reg. Franc. 116,7 interrogo vos ... : officium divinum ... in statutis sollempnitatibus ad te -andum quomodo scitis? PONTIF. Rom.-Germ. 72,4 introeuntes ... clerici ecclesiam -ent antiphonam (FRUTOLF. ton. p. 146. *al.*) ANDR. STRUM. Aiald. 22 p. 1068,3 psalmodiam -tus est. p. 1069,1 hymnum sanctorum apostolorum ... alta voce -are cepit (CHART. Aquens. 54. *al.*) INSCR. Germ. II 17 quatenus in die anniversarii nostri vigilia -etur. *saepe. absol. i. q. psallere, laudem canere* – *psalmodieren, lobpreisen*: VITA Wandr. 19 (MGMer. V p. 23,31) cogitavit frater ... , ut fratres iam -verint ad exitum beati viri Dei. ANSO Ermin. 6 (MGMer. VI p. 465,10) matutinas laudes ... psallebat; cumque diu -ret (cantaret *var. l.*), sopor inruit in eum. BERNO epist. 17 p. 51,25 ubi inter psallentium choro constitutus -are valeas laetus. *al. b c. colore quodam: a recitare, enumerare* – *rezitieren, aufsagen, aufzählen*: ALCUIN. epist. 126 p. 186,25 primo anno circuli ... 'nullae' scribuntur 'epactae', et a pueris de 'nullis' in 'undecim' -atur (-antur *var. l.*) CARM. de conc. mens. 10,3 ordo ... concurrentum ... seriatim prenotatur ... , quo tenacius effari -ando valeant. RUP. TUIT. trin. 7,24 l. 1139 omnia, quae sub nominibus altaris lapidumque ... -amus, opportuna gratiarum actiones sunt. *al. b pronuntiare, praedicare* – *verkünden, ausrufen*: HETTI (?) interr. p. 88 auctorem ... conlationis (*i. symboli*) habemus Petrum et ceteros apostolorum, qui post Domini resurrectionem hanc conlationem -verunt. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 240,23 cuius (*Ruperti praepositi*) vitae institutionisque lugubrem tragediam toto mundi huius theatro -andam vulgaverant *clerici*. RUP. TUIT. trin. 17,19 l. 918 quasi per viam salutant, qui verbum Dei, quod ore -ant, auditoribus proficere non desiderant. (*prae*) *dicere* – *sagen, propheteien*: AMALAR. off. 4,23,18 quem (*spiritum*) Esaias propheta -at super Dominum nostrum ... requiescere. PETR. DAM. serm. 10,7 l. 138 cum ... de petra, quae nichilominus manna erat, typice -vit *Moses: 'eqs.'* *al. γ laudare, ve-*

[Lozar/Niederer]

nerari – preisen, rühmen, verehren: BEDA ad Plegu. 1 quod me audires a lascivientibus rusticis inter hereticos per pocula -ari. RADBERT. Matth. 12,20¹⁴ in ortu salvatoris multitudo celestis exercitus -asse ac laudasse Deum dicitur. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,243 omnia christicolum -ent secula regem, sub cuius clipei munimine eqs. **δ** (carmine) celebrare, narrare – (in einem Gedicht) besingen, erzählen: HRABAN. carm. 10,10 tu devota piis connectis vincula verbis -ans placide pectora amica notans. HUGO FLOR. hist. p. 353,22 optimorum ... virorum ... memorabiles actus a tertia mundi aetate usque ad obitum imperatoris Karoli Magni -vi (sim. p. 353,45). MART. VALER. buc. prol. 17 -verunt maiores inconsumabiliora formidandorum prelia celicolum. **2** de instrumento i. q. modulari – spielen: RADBOD. Mart. prol. p. 1240,38 si virgularum tibiis aliquis tinnulum -ret. *absol. in imag.*: AMADEUS LAUS. hom. 4,13 exultavit ... gigas (i. Christus) ... modulatis vocibus et tinnulis suavissimis in cithara corporis nostri -are. **B** translate de officio clericali i. q. administrare, exsequi – versehen, ausführen: FORM. Sal. Merk. 54 quod ei (presbytero) ... in ista parochia, in basilica nostra, ... curam liceat -are et Dei servicio adimplere. TRAD. Michaelb. 3 ut, quicumque clericus ipsum altare -ret, hoc bonum in beneficium de hoc altari haberet.

decanus, -i m. script.: tec(h)a-: l. 41. 68. al. deanus: DIPL. Otton. II. 66 p. 79,8. dega-: l. 31. p. 70,46. al. deka-: l. 69. al. decc-: l. 30. al. decha-: p. 70,3. al. -ndus: p. 70,4. acc. pl. -us: l. 30,31. form. gen. sg. -is: l. 46.

1 milit. i. qui decem militibus praeest, decurio – Vorgesetzter von zehn Soldaten, 'Dekurio': LEX Baiuv. 2,5 ponat comes ... ordinationem suam super centuriones et -os (decanus, deganus var. l.). CHRIST. STAB. Matth. 16 p. 1326,48 centurio dictus eo, quod centum militibus praeest, sicut ... -i, qui decem militibus praesunt. *spectat ad exercitum Mongolorum*: IOH. PLAN. hist. 5,19 statuit Chingiscan ..., quod per millenarios et centenarios et -os ... debeat eorum exercitus ordinari. 6,2. **2 eccl.**: **a** spectat ad monachos: **a** qui decem (vel compluribus) monachis praeest, vicarius abbatis, prioris – Vorsteher von zehn (oder einer Gruppe von) Mönchen, Vertreter des Abtes, Priors, 'Klosterdekan': CHART. Sangall. A 49 p. 50,6 (a. 765/68) hereditatem paternam ... tradidimus ad ... monasterio in manus Winidharri te-i et monachi. CONC. Aquisgr. II 19 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 477,5) ut s e n i o r -us reliquis -is praeponatur et abbate vel praeposito praesente locum proprium teneat (EPIST. var. II 5,5. al. sim. CONSUE. Trev. 44 -us maior). CHART. Sangall. A 327 signum Peranwici -is. ARNOLD. RATISB. Emm. 2,7 p. 559,59 praepositus et -us monasterium regebat post episcopum. GESTA Trud. cont. I 8,4 p. 273,2 primus dominus abbas Theodericus, secundus Boso -us, quia sic tunc ... appellabatur, qui modo ... prior vocatur. *persaepe*. de magistro operariorum: EKKEH. IV. cas. 35 p. 80,13 cum alias in nullo esset Sindolfus utilis, ... a Salomone operariorum positus est -us. NECROL. I p. 475,2 obitus ... Peregrini -i operis, monachi atque diaconi. **β** procurator villae, cortis, maior q. d. – Verwalter (eines klösterlichen Hofes), sog. 'Meier': UDALR. CELL. consuet. 1,46 p. 691^D procuratores villarum et qui -i appellantur. CHART. Ital. Ficker 82 p. 126,40 villam monasterii ... sua detinet filius comitis manu, et boves ... -o monasterii eos custodiende sui milites abstulerunt. WILH. HIRS. const. 2,18 p. 1060^C suffraganei ... prioris ad exteriora sunt villarum provisores, quos -os vocamus. *ibid. al.* **b** spectat ad clericos saeculares: **a** qui in capitulo clericorum (cathedralium, conventualium) a praeposito secundus dignitate est – Dom-, Stiftsdekan (interdum fere i. q. praepositus – etwa: Propst): TRAD. Frising. 323 p. 277,2 (a. 814) transmisit episcopus cum illis (presbytero et fratre) Liutpaldum comitem et Oadalpaldum -um. CHART. episc. Hild. I 169 p. 154,31 testes: ... Bertholdus praepositus, ... Albuinus techanus. CHART. Ioh. Halb. 17 p. 21,19 Conrado dekanio maioris ecclesie. CHART. Rhen. inf. I 481 p. 340,44 testes ... sunt Bruno in Colonia maior praepositus, Adolfus maior -us (CHART. Heist. 19 p. 121,34 Udo m. -us, Herimannus secundus -us. al.). CHART. civ. Erf. 67 Maguntine se-

dis archiepiscopus ... -is totisque conventibus s. Marie et s. Severi in Erfordia salutem. CHART. ord. Teut. 91 p. 73,18 testes: Nicholaus dechanus, Galterus archidiaconus. CHART. Sangall. B 470 p. 345,15 -ndus Curinensis. *persaepe*. de animalibus in fabula: EGBERT. fec. rat. 1,1182 'scitis', ait vulpes, 'de fratre lupo nostroque -o?' (sc. urso; antea: prepositus fratrum). YSENGRIMUS 4,729 lege mea potior, sum (sc. lupus) praesul atque -us, cras synodum mando. 6,537 pontifices rapiunt, secantur furta -i. **β** qui compluribus ecclesiis ruralibus (urbanis: l. 18. 20) praepositus est, archipresbyter – Landdekan, Dechant, Erzpriester: HINCM. coll. 2 p. 104,16 necesse est, ut tales archidiaconi atque -i ab episcopis constituantur. CONST. imp. I 396⁸,3 -i, quos archipresbiteros vocamus, nisi adepto presbiteratus ordine, non sint. CHART. episc. Hild. I 557 p. 536,27 -us, qui et plebanus, prebendam et curam populi sicut hactenus habebit. CHART. episc. Wirz. II 39 p. 66,29 dedicationes ecclesiarum non impediunt fratres praedicatores, nisi fuerit de voluntate -orum in civitate et parochianorum in rure. CHART. Rhen. inf. II 189 si forte incorrigibiles inveniuntur fratres praedicatores, ad urbis -um transferantur et ibi stabunt iuri. CHART. Lamb. Leod. 247 p. 318,18 H. -us christiani-tatis sancti Trudonis presentibus et futuris salutem (CHART. Lux. IV. 42 p. 51,6. al.). CHART. Altenberg. 323 p. 231,6sq. presens scriptum ... sigillis Iohannis -i et ... -i ruralis concilii Iuliensis ... communiri (CONR. MUR. summ. p. 38,18. sim. CAES. HEIST. Engelb. 3,21 -us rurensis). *persaepe*. **3 publ. et iur.**: **a** (minor) officialis (administrativus, forensis) – (niedriger Gerichts-, Verwaltungs-)Beamter: CAPIT. reg. Franc. 32,58 iudex de suo eos (catellos) nutriat aut iunioribus suis, id est maioribus et -is vel cellerariis, ipsos commendare faciat. HINCM. ord. pal. 281 quamvis ... alii ministeriales ... ut ostiarii, sacellarii ... vel quorumcumque ex eis iuniores aut -i fuissent vel eqs. CHART. Ital. Ficker 49 p. 73,3 quod ... fodrum ... dare deberet Walpertus ducibus vel marchionibus aut comitibus, sculdasiis vel -is sive saltariis. *persaepe*. fort. add.: INSCR. Germ. 671 anno MCCLXVIII ... Arnoldus Walpodo, senior -us, civis Moguntinus honestissimus (sc. obiit). **b** praeses, magister collegii opificum vel mercatorum – Zunftmeister, Gilderrichter (de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 901sq.): CHART. march. Misn. II 372 p. 259,29 (a. 1156/70) quam diu suo -o inobedientes non invenirentur (sc. cives Lipsienses), ne aliud sequerentur iudicium, imperavit marchio. **c** de summo magistratu civitatis vel pagi fere i. q. consul, vicarius pagi – etwa: Konsul, Gemeindevertreter: CHART. Bund. 411 (a. 1181) nos repudiavimus ... in manu Iohannis de Tivola deganus comuni da Villa eqs. CHART. Ticin. 100 p. 38,7 Brenus de Breno et Sabatus de Breno, consules et -i loci de Breno. REGISTR. Trident. I 32 p. 42,2 monachi (sc. solvunt) omni quarto anno unum pastum scarioni et duobus -is. CHART. Bund. 829 p. 278,37 in publico concilio ... facto ... per infrascriptos potestatem et -um. *saepius in hac regione*. **4 astron.** i. q. pars zodiaci decem gradus continens – zehn Grad, zehn Tage umfassender Teil des Tierkreises: GERB. (?) astrolab. 3,1 p. 124,7 si ... horas naturales vel artificiales diei et noctis cupis scire, oportet ... , ut scias, in quo signo sit sol et in quo -o aut gradu eiusdem signi. CAES. HEIST. hom. exc. 17 p. 70,25 primum -um vel primam faciem virginis primam dicunt philosophi gentiles signi virginis partem decem gradus continentem. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,23 haud multo post ingressum secundi -i per circulum. al. Lozar/Niederer

***decapenta numer.** (δέκα πέντε) quindecim – fünfzehn: RUODLIEB V 81 muli -a bis falerati. 124 dies -a. 193 libras -a.

***decapillatio** (-cio), -onis f. **1 evulsio capillorum** – gewaltsames Entfernen des Haupthaars: CONST. imp. II 424,12 (a. 1265) incapientis doloris -cionis capud devolvens. **2 defluvium capilli** – Haarausfall: ALPHITA I p. 319,18 tiriass, id est depilatio vel -o. II p. 186,22.

***decapillo**, -atum, -are. (cf. ThLL. s. v. discapillo) **tondere**, (vi) depilare – (gewaltsam) kahlscheren: EKKEH. IV. cas. 90 p. 186,20 magistro multa rogante vix concessit ducissa non -ari (sc. servientem). BENZO ad Heinr. IV. 5,12 (13) p.

[Weber]

492,7 Ionas . . . delapsus a belua -tus sedit sub edera (*v. notam ed.*). CONST. imp. I 425,7 si servus . . . defectaverit (*sc. hominem*), verberetur et -etur. 426,8 qui (*magister villae*) . . . rogata negantem . . . -tum excoriet.

decapitatio (-cio), -onis *f.* *decollatio* – *Enthauptung, das Köpfen*: CHART. Pruss. I 260 p. 199,22 (a. 1252) sive procedendum sit ad -cionem sive ad mutilacionem membrorum. CHART. Turic. 1035 de loco sue -is capita sua . . . deportabant *martyres*. ALBERT. M. animal. 25,45 dicit Plinius (*nat. 10, 170*) . . . , quod . . . concipiat *vipera* -e masculi.

***decapitiatus**, -a, -um. (de et capitium, *cf. DuC. s. v. *capitiatus*) *capitio privatus* – *der Kapuze beraubt*: GESTA Trud. cont. I 8,9 p. 275,32 sine cuculla in sola -a tunica chorum intravit *monachus*. p. 275,44 si surgens -a veste incederet *prior*.

decapito, -avi, -atum, -are. *partic. perf. pro adi.*: l.18.

capite privare, caput abscidere, decollare – *des Hauptes berauben, köpfen, enthaupten*: 1 *proprie* (*fere usu iur.*): EKKEH. IV. bened. I 33,2 nato benedicite -to (*sc. Iohanni. sim. 33,14*). RUODLIEB XIV (XV) 68 hanc (*fidem*) servare mihi debes aut -ari. CHRON. reg. cont. IV a. 1227 p. 260,7 episcopum . . . nefandissime -ant *castris defensores*. CHRON. rhythm. Col. 5,74 tamquam dampnatum ducunt *fratres* hunc (*Hircelinum Gerardum*) -tum. *saepe*. 2 *in imag. vel per compar.*: CARM. Cantabr. A 17,7,1 ploret hunc (*Heinricum*) Europa iam -ta. ANSELM. LEOD. gest. praef. p. 162,12 nos . . . nostrum opus . . . -antes. EPIST. Ratisb. 19 p. 341,19 venit cētus reliquorum vitiorum capitolioue honestatis expugnato senatum -vit virtutum. VITA Godefr. Cap. II 165 en desolamur et tamquam -amur. CONST. imp. II 238 p. 327,11 -tis (*i. papa orbatis*) membris (*sc. corporis Christi*) imperialis excellentia condolet.

***decarcero**, -avi, -are. *liberare* (*ex carcere simoniae*) – *befreien, freigegeben* (*aus dem Kerker der Simonie*): PETR. DAM. epist. 72 p. 345,9 episcopale -vit (*decantavit, detractavit, abdicavit, declinavit var. l.*) *episcopos* offitium.

***decarcho** (-co), -onis *m.* (δέκα et ἄρχων; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. s. v. decarcone*) *decemvir* – *Mitglied eines Zehnerkollegiums*: GREG. CAT. chron. II p. 243, 22 Iohannes . . . vulgi populi -cone est comprehensus (*v. notam ed.*).

decarpo *v. decerpo*.

decas, -adis *vel rarius decada*, -ae *f.* (*m.*: p. 72,7) (δέκας) *script.*: -cha: l.70. -at(a): p. 72,2.

I *quod decem partes continet, numerus denarius* – *Zehner-einheit, -gruppe, Zehnzahl, 'Dekade'*: A *de hominibus*: CARM. Cent. 136,4 hac . . . melo resonant divisi sedulo fratres per -as digno, Christe, in honore tuo. ALBERT. M. eccl. hier. 5,26 p. 730^b,21 'e' id est decem apostolis. B *de rebus*: 1 *gener.*: a *in univ.*: AGIUS comput. 8,4 plenis centum lustris ternisque -is annorum (POETA SAXO 1,474). CHRIST. STAB. Matth. 1 p. 1271^c tres tessares et tres -es. RUP. TUIT. off. 10,26 l. 1325sq. a prima hebdomada Martii tres observare tessaraca -as (-es *var. l.*) usque ad natale Domini ad similitudinem trium tessaraca -um, quas (*hebdomadas*) Mattheus in Christi generatione contexit. al. b *de libris*: CATAL. biblioth. A I 16 p. 74,10 (s. IX.^{med.}) -es sancti Augustini super omnes psalmos. EKKEH. IV. bened. I prol. 1 p. 1,16 lege L i v i u m in -a tertia libello nono (prol. 2,66). GERHON. epist. 15 p. 547^A Florus . . . in -is de adoratione scabelli: 'eqs.' VITA Annon. III 1^{capit.} -s I. al. CATAL. biblioth. B I 73 p. 513,18 -e Aurelii. adde: CARM. libr. III 27,5 ex septem -um (*i. Septuaginta*) translatus (*sc. psalterium*) dogmate patrum Hieronimus Latio doctor venerabilis ore edidit. 2 *publ. pro mensura* (*spectat ad tributum, fere de pellibus* [*'decher'*]): ADALH. brev. Corb. 22 p. 395,13sq. ut, quanta -ae de omni nutrimento quadrupedum fuerint, decimus detur; si vero ultra -as quam remanserint, nonus detur . . . , si amplius ultra -as quam unus non fuerit, ipse unus detur. TRAD. Salisb. I 611 ut, quotiens denarios persolvere non potuerint, decem -as lini pro eis solvant. CHART. Lub. III 3 p. 7,5 abstulerunt . . . Gerhardo Longo . . . VI dechades clipping. CHART. Brem. 393 p. 428,6 quod libere possint *mercatores* emere . . . coria . . . cuiuslibet generis, dummodo simul reperta non constituent -em. al. 3 *math. (ple-*

rumque alleg.): ALCUIN. epist. 143 p. 226,24 quinquarius numerus per -as (-atas *var. l.*) ductus ad resurrectionem Domini nostri Iesu Christi concurrit. SYLL. Bern. 5,51 -is, in qua fit simul completio, . . . sub ordine. GUNZO epist. 7 p. 34,18 centenarius . . . perfectus est numerus, non tantum quia -e solidatur, quantum quia *eqs.* HECEL. Clem. 2,10 (MGScript. XXX p. 907,43) quinquarii duplicatio -em absolvit et idem ipse -s cubica arithmetorum duplicatione . . . decies mille perficit. SUMM. Heinr. C p. 253 -s denarius numerus. CATAL. Frising. (MGScript. XXIV p. 317,26) mistica vis -is, que sunt perfecta notantis, illustrat meritum. al. 4 *comput. i. q. decennium* – *Zeitraum von zehn Jahren*: ALCUIN. carm. 113,24 septenas vixi -as . . . in orbe. AGIUS comput. 4,11 quos (*annos*) . . . explere liquebit vigintive novem soles ternasve -as. THIOFR. Willibr. I 4 p. 463^B cum . . . duas etatis attigisset -as. al. v. et vol. II. p. 277,70.

II *decimus ordo (angelorum)* – *der zehnte Rang (der Engel)*: HERIG. Ursm. 1,8 huius (*angelicae choreae*) cum -am vellet *genitor* reparare caducam.

***decaschemus** (-sce-), -a, -um. (δεκάσχημος) *decem schemata habens* – *zehn Grundformen aufweisend*: ALDH. epist. 1 p. 477,8 qui v e r s u s . . . -scemi certa pedum mensura trutinatur (ad Acirc. 10 p. 85,16. *ibid. al.*).

[**decassum** *v. de p. 38,59.*]

***decastello**, -avi, -are. (de et *castellare) *munitio* *nibus nudare* – *der Befestigungen entblößen*: RYCCARD. chron. a. 1215 p. 60^b,16sq. qui (*abbas*) praestito sacramento, quod monasterium -ret, . . . dimissus est et rediens ad monasterium illud tantum -vit reliquis sibi castellis retentis.

***decatessera numer.** (δέκα τέσσαρα) *quattuordecim* – *vierzehn*: AMALAR. cod. expos. II 9,5 duodecies . . . -a fiunt centum LXVIII.

decatus *v. 1. dico*.

***decavillatio**, -onis *f.* *iurgium* – *Streit, Zank*: ANNAL. Ianuens. I p. 74,10 pateat audientibus, quod . . . consules . . . et rixas et -es (cavillationes *var. l.*) in civitate . . . precipiendo ne fierent, . . . civitatis regimen . . . firmiter tenuerunt.

deccanus *v. decanus. dece v. decem.*

***decedio**, -onis *f.* *diudicatio, decisio* – *Entscheidung, Schlichtung*: CHART. Turic. 390 p. 276,24 (a. 1219) tandem -o litis in hunc modum facta est, ut *eqs.* *cf. 1. decisio*.

1. **decedo**, -cessi, -cessum, -ere. *script.*: dic-: l.56. *stirp. perf.*: -ced-: l.46.p.73,13. *partic. praes. sensu perf.*: p.73,10. 12,28sq. *partic. perf. sensu medial.*: p.73,6. al.

I *abire, (dis-, re-, abs)cedere* – *weggehen, sich entfernen, sich zurückziehen*: A *proprie*: 1 *de hominibus (de animalibus: l.49)*: ARBEO Corb. 11 sub qua maerore -disset (*decidisset var. l.*). WALAHFR. Gall. 2,17 quo (*vehiculo*) -ere (*discedere* 4) monasterio posset *Sidonius episcopus*. WANDALB. mens. 60 anseris invisum -ere cerninus agmen. FROUM. carm. 17,4 -is, patria (TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 353^b,32). RUP. TUIT. off. 5,3 l. 125 quod in iisdem tribulationibus suis non -ssit *Ieremias*, sed ruinae civitatis vel templi superstes fuit. al. 2 *de rebus*: a *strictius*: VITA Leod. 2,298 (MGPoet. III p. 32) nocuum citius -ere pestem da. HERIG. reg. 2,21 p. 220,20 horum (*numerosorum*) iterum tertia paene est VDC; si in tertium -sserint (*di- var. l.*) locum, erunt LVI. RUP. TUIT. off. 9,8 l. 958 accessit gloria, non -ssit natura. Ioh. 7,808 oportet . . . praesentem statum -ere aliumque longe diversum . . . succedere. 8, 425 deficientibus accusatoribus . . . ita demum -enti iudicio misericordiam subrogans *iudex* (*i. Iesus*). in *imag.*: WANDALB. mens. 306 hoc mense (*sc. Novembri*) autumnus hiemi -ere durae incipit. b *latius i. q. transire* – *übergeben*: HUGO HONAU. hom. 4,3,2 decisio vel decursio est, cum de substantia carnis paternae defluit semen et -it in substantiam filii. B *translate*: 1 *de hominibus*: a *se abdicare* – *zurücktreten (von), abdanken*: CONC. Merov. p. 219,22 si quis episcopus successorem sibi contra decreta canonum subrogaverit, ipse a proprio gradu -at. CAND. FULD. Eigil. I 3 quo (*Ratgario*) . . . -ente ob quamdam discordiam. DECRET. Burch. 3,174 est absurdum, ut ecclesiastica dignitate servus -ens humanae obnoxius sit servituti. b *desistere* – *Abstand nehmen*: WALTHARIUS 942 magnis precibus dominum -ere pugna deposcunt

Franci. c *concedere* – *nachgeben*: WALAHFR. imag. Tetr. 132 una (*sc. femina*) suis –ens sensibus. SUMM. Heinr. C p. 264 –o discedo, locum do, id est rumo. EPIST. Meginh. 28 p. 225,21 in qua (*causa*) aut nichil aut non multum vestro iuri –ret *archiepiscopus* (TRAD. Ratisb. 1037). d *defungi, mori* – (*aus dem Leben*) *scheiden, sterben*: CHRON. Fred. 4,54 –sso ... Warnachario. AETHICUS p. 197,4 Choatris ... vires amisit et vita –ssit (BEDA temp. rat. 48,7. *saepe. sim.* POETA SAXO 3,273 hoc Adrianus ab hac v. –sserat anno. *al.* ADALB. MAGD. chron. a. 919 huic vitae –ens in Fulda monasterio honorificata est sepultura tumulatus Cuonradus. *al.*). CHART. Heinr. Leon. 112 p. 169,33 ad successiones –encium vasallorum. CHART. civ. August. 46 si ... dicti liberi aut ipsorum heredes –derint. *persaepe.* 2 *de rebus*: a *evanescere, tabescere* – (*ver*)*schwinden, vergehen*: THEODULF. carm. 28,81 qui (*Iosias princeps*) –enti datus es pia gloria regno. EPIST. Teg. 125 p. 143,1 plurima loca –sserant. RUP. TUIT. trin. 2,6 l. 228 semper alius succedentibus alia –unt. LIGURINUS 9,109 quantum ... videbat honoris accessisse viro, tantum pater ipse putabat –ssisse sibi. *al.* *de tempore*: DIPL. Otton. I. 186 per –encia tempora. GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 47 –ente die (CHRON. Cosmae cont. II p. 151,33). b *inferiorem esse* – *unterlegen sein*: EKKEH. IV. bened. I prol. 2,55 carminibus verba –ere mille superba.

II *succedere* – *nachfolgen*: LIBER hist. Franc. 12 ego contra eum ire dispono ... , ut –at (decadat *var. l.*) ruina eius ad interitionem, quam perpetratus est coram multis gentibus.

subst. decedens, –entis *m.* *defunctus* – *Verstorbener*: LEG. Wisig. 12,1,3 p. 409,16 –ium successio ex lege debetur. LUP. FERR. epist. 91 p. 89,21 qui (*fratres*) ... –ium suppleverunt locum. STATUT. ord. Teut. p. 33,2 –es ... in hospitalibus, si ante vespas ... decesserint, statim poterunt sepeliri. CONST. Melf. 3,25 mobilia ... –is (descendentis *var. l.*) scribi volumus seriatim. *al.* *remissius i. qui ad mortem tendit* – *Dahingehender*: ACTA reg. Burgund. 120 (a. 1029) quapropter sciant omnes praesenti tempore –entes et futuro succedentes, qualiter *eqs.* cf. discedo.

2. *decedo v.* 1. decido.

decem (decim) *numer.* *script.* dece: l.41. *al.* *metr.* dēc–: l. 43. *al.*

δέκα – *zehn*: 1 *simpliciter positum*: a *in univ.*: DIPL. Merov. I 60 p. 54,9 argenteo liberas dece ad ipso diae ei dare debir. LIBER diurn. 103 solidos X, boves numero paria X. BONIF. carm. 1,1 aurea ... –m transmissi poma sorori. TIT. metr. I 2,29 expletis decim mortali in corpore lustris. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 305,43 quidam, qui ab urbe plus quam –m miliaria aberant. CONST. Melf. 1,53,2 p. 214,10 qui ... per –m aut plures ... convicti fuerint. *persaepe.* b *de numero symbolico (fere usu bibl.)*: GLOSS. psalt. Lunaelac. 32,2 decim cordarum psalterium decim sensus significat. ALCUIN. epist. 81 p. 123,77 decim praeccepta sunt legis (RUP. TUIT. trin. 10,40 l. 1985. *saepe*). PETR. DAM. epist. 90 p. 575,18 quid ... per –m concubinas David nisi pars illa Iudaicae plebis exprimitur, quae *eqs.* HONOR. AUGUST. eluc. 1,23 ipsum ... numerum determinavit *Deus* in –m, novem quidem ordinibus angelorum et decimo hominum. SALIMB. chron. p. 346,6sq. nota, quod X fuerunt plage Egypti, –m onera Ysaie, –m cornua in bestia Apocalipsis XVII, –m similiter posui infortunia Friderici secundi. *persaepe.* 2 *c. aliis numeris*: a *per additionem*: LEG. Lang. p. 103,29 (a. 713/35) infans ante –m et octo annos. CARM. var. I 9,1,17 tres et decim vixit *Pacificus* lustra. WIDUK. gest. 3,75 p. 152,10 manens *imperator* ... ibi –m et septem non amplius diebus. *saepe.* b *per multiplicationem*: LEG. Wisig. 3,1,5 p. 129,21 qui in rebus omnibus –m miliorum solidorum dominus esse dinoscitur. AMALAR. mar. 38 postquam Constantinopolim lustravimus urbem, bisque quaterque decim hanc noctes possedimus ambo. GERB. epist. math. I 1 p. 9,11 si decenum per centenum (*sc. multiplicaveris*), dabis digitis mille, articulis –m millia. HERIG. rat. 2,7 sciendum est eundem modum esse dividendi in omnibus compositis divisoribus, sed in hoc differre, quod decenus secundat, ... –m milenus quintat. HONOR. AUGUST. sacram. 2 p. 739^D sexies –m sunt sexaginta. *saepe.*

December, –bris, –bre *vel rarius Decembrius*, –a, –um. *script.*: Dic–: l. 11. –cim–: l. 14. 22. *adde* CARM. Salisb. I 11,23. –enb–: l. 16. *adde* Gloss. III 609,29 St.–S. *form.*: *gen. sg.* –bri: ALCUIN. epist. 126 p. 185,19. *abl. sg.* –e: l. 18. *al.* *indecl.*: l. 13. *adde* WANDALB. mens. 330. DIPL. Merov. III A 74 p. 191,18.

1 *adi. i. qui duodecimi (olim decimi) anni mensis est* – *Dezember*–: DIPL. Merov. I 38 p. 35,35 data sub die XXIII. mensis –is. BEDA temp. rat. 20,36 quia luna embolismi pridie nonas –es accenditur. CHART. Sangall. A 6 nodavi, quod fici diem Iovis X kal. Di–is. VITA Elig. 2,34 p. 720,19 congregatis pridie Kalendarum –ium cunctis ... famulis. ANNAL. Lauresh. a. 786 eo anno mense –r. AMALAR. ad Hild. 40 primi apostolici in –imbrio mense ... consecrationes ministrabant. CHART. Ticin. 196 p. 33,32 eius (*Friderici*) anno imperii vigesimo secundo, die lune, nono intrante mensis –nbris. *al.* 2 *subst. masc. i. q. duodecimus (olim decimus) anni mensis* – *Dezember*: CONC. Merov. p. 126,26 de –e usque natale Domini omni die ieiunent *monachi*. BEDA temp. rat. 16,60 decimum capricorni (*sc. signum*) ab ea (*parte*), quam in medio –i sol inhabitat, caput attollit. CARM. de temp. rat. 150 Greci ... a –o dantes exordium. AMALAR. ad Hild. 49 Christi adventus –imbrio. IOH. VEN. chron. p. 77,20 rursus mense Novembrii et –i stella commetis apparuit. *al.* *meton. de anno*: HEIRIC. Germ. I 1,97 transcensa pueritia postquam vestibat teneras molli lanugine malas, id bis octonos erat attractasse –es.

**decembrilis*, –e. *ad Decembrem pertinens* – *zum Dezember gehörig*, *Dezember*–: CHRON. Sigeb. auct. a. 1223 (MG Script. VI p. 468,44) ante obitum regis ... visa est stella circa occasum solis –is.

**decemdium v.* *decendium.

decemn(enn)alis v. decennovennalis.

**decemocto numer.* *duodeviginti* – *achtzehn*: ACTA imp. Böhmer 896 p. 609,5 (a. 1188) operam dabunt *consules*, ut generaliter homines Parme iurent a –o annis supra et a sexaginta infra hanc concordiam.

decempeda, –ae *f.* *mensura decem pedum* – *Maßeinheit, Meßrute von zehn Fuß*: ANON. geom. I 4,1 p. 337,3 mensurarum appellationes: ... passus, –a, quae et pertica appellatur. GERB. geom. 3,11 pertica, quae et –a, continet passus duos. PS. BOETH. geom. 535 –a pedes X colligit. SUMM. Heinr. C p. 268, 11 decem peda est virga decem pedum. *al.*

decemplex, –icis. *decies multiplicatus* – *zehnfach*: HEIRIC. Germ. I 6,446 stat *corona Christi* sexies acta –x.

45 *decemus v.* decimus.

decenarius (–enna–), –a, –um. 1 *adi. i. q. ad numerum denarium pertinens* – *zur Zehn gehörig*, *Zehner*–: RUP. TUIT. trin. 31,18 l. 810 hic numerus, scilicet viginti, in –o limite binarius est. CHART. Mog. A II 315 p. 541,1 fratres ... in –ennario numero permanebunt (CONST. Melf. 1,53,3). 2 *subst. masc. i. q. numerus denarius* – *Zehnzahl*: SALIMB. chron. p. 345,4 de multis –ennariis.

December v. December.

55 **decendium* (–emd–), –i *n.* (decem et dies; *per analogiam ad decennium formatum, ut vid.*) *spatium decem dierum* – *Zeitraum von zehn Tagen*: INNOC. III. registr. 1,540 ultra –mdium. CONST. Melf. 1,40,1 infra –um (decennium, descennium *var. l.*). ANNAL. Ianuens. IV p. 132,20 circa –um.

decennalis (–emna–), –e. *decem annos complectens* – *zehn-jährig, zehn Jahre dauernd*: 1 *in univ.*: PETR. DAM. epist. 31 p. 303,10 unde ... laicus –is spatii afflictione constringitur, inde presbytero quinquennium ponitur. MIRAC. Genulfi 3 (MGScript. XV p. 1205,16) –i (–mnali *cod.*) praelio fatigata ... expugnata est Troia. LAUR. LEOD. gest. praef. p. 489,32 quae (*historia*), dum –e bellum Gaii Iulii Caesaris in Gallias describit *eqs.* OTTO FRISING. chron. 1,25 p. 56,19 –is (decennis Oros. *hist.* 1,17,1) obsidio famosum ... sequitur Troiae excidium. 2 *decem annos magnos complectens* – *zehn Osterzyklen umfassend (in titulo libri)*: SIGEB. GEMBL. decenn. 3,62 libellus hic ... –is appellari poterit, ut ... ex ipsa tituli inscriptione aperiri possit. *al.* ANNAL. Parch. a. 1092 (MGScript. XVI p. 604, 11) Sigebertus scripsit ... librum, qui –mnalis appellatur.

decennarius v. decenarius.

decennis, -e. 1 *decem annos complectens* – *zehnjährig*, *zehn Jahre dauernd*: ANNAL. Quedl. a. 364 p. 30,17 propter remissionem -ium tributorum. adde: EKKEH. IV. bened. I 21,151 viva iacent ossa cum carne -ia (gloss.: decem annos) fossa. 2 *decem annos natus* – *zehn Jahre alt*: RHYTHM. 75,10,3 ter ... -is tinctus in undis ... Iordanis amnis (sc. *Christus*). *usu subst.*: ODBERT. Frid. prol. 29 (carm.) scedam (i. *passionem*) ... -is (decemus 1) et puer indoctus ... feci.

decennium, -i n. *spatium decem annorum* – *Zeitraum von zehn Jahren*: CAPIT. reg. Franc. 105,15 neque -i neque vicennii aut XXX annorum prescriptio religiosi domibus opponatur, set eqs. REGINO chron. a. 887 p. 127,20 cum plus quam -o ... eius (*imperatoris*) consortio esset sociata *Richgardis*. CONST. Melf. 3,37 sancimus ... generales praescriptiones: ... inter praesentes -i, inter absentes vicennii. CHART. Eberb. 187 p. 320,6 infra -um. al.

decennovennalis (-emn-, -ena-), -e. *script.*: -cimn-: ALCUIN. epist. 126 p. 186,30. -emnoval(is): l.27. in *imesi*: l. 25. *metr.* -növ-: WALAHFR. (?) carm. 89,3,1.

1 *undeviginti annos complectens* – *neunzehnjährig*: BEDA temp. rat. 9,46 qui (*anni*) ... continentur *circulis* -mnovenalibus XXV (WALAHFR. [?] carm. 89,3^{tit.} de circulo -i. *saepe*). CARM. de temp. rat. 813 sectando ordines ... *cycli* -enalis (RHYTHM. 115,35,1 decen- autem -novenalis anno cicli ultimo. CHART. Lac. 54 anno ab incarnatione Domini MCCLXVI ... *cyclo* -mnovali XIII. *persaepe*). *usu subst.* (*ellipt.*) i. q. -is *cyclo* – *neunzehnjähriger Lunarzyklus*: RHYTHM. 113,8,1 -enalem paschae unum tantum subtrahe. 113,45,1 -enalis primo anno. CHART. Stir. I 619 luna XXX, -i V. 2 -em *cyclum complens*, *undevicesimus* – *neunzehnter*: PS. BEDA mund. const. 1,344 in -i anno, quando dies subtrahitur unus.

decens v. deceo.

***decenseo**, -ensi, -ere. *censere, existimare* – *halten (für), erachten (als)*: ARBEO Corb. 7 movit ... vir sanctus ... universa subleclitia, que in huius (*comitatus*) -erat utilitatem. TRAD. Frising. 60 in posteris condendum (sc. *patrimonium traditum*) utile -imus.

***decenso**, -avi, -are. (de et census) *censum recipere (ex)* – *Zins einnehmen (von)*: ACTA imp. Böhmer 229 p. 205,38 (a. 1208) si quis hereditatem acquisiverit et eam ... per annum unum et diem tenuit et -vit illam, de caetero in quieta pace possidere debet.

decensus v. descensus. **decenter** v. deceo.

decentia (-cia), -ae f. 1 *spirit.*: a *decor, dignitas, honor* – *Anstand, Würde, Ehre*: STEPH. V. epist. A 33 p. 353,2 quae ad honorificentiam pertinent ... -ae *imperialis*, prudenter respondete (DIPLO. Otton. II. 62 p. 72,36. al. *sim.* DIPLO. Heinr. IV. 214 regali -a curamus. 289). CONST. imp. I 4 p. 6,11 excellentissimis et omni -a decoratis. PASS. Ursulae 7 erat ... virgo stupendae venustatis -a (decens *var. l.*) oppido clara. CHRON. Reinh. a. 1189 p. 543,34 *iuxta* -ciam Romani imperii (EPIST. Praed. 82. al.). ANNAL. Worm. a. 1273 cum inestimabili honore, -a et gaudio ingenti ab episcopo, clero ... receptus fuit *Rudolfus rex*. al. v. et p. 76,70. b *convenientia, congruentia* – *Schicklichkeit, Angemessenheit*: ALBERT. M. sacram. 133 p. 90,74 pro meritis et -a *divinae bonitatis* (summ. theol. I 6,26,2,2 p. 194,75). bon. 558 p. 295,79 debitum -ae naturae et officii hominis. 577 p. 306,94 debetur ... eis (*miseris*) aliquo modo ex quadam -a. eth. II 4,2,3 p. 299^b,2 bonum ... a fine est, pulchrum ... a -a commensurationis in eo, cuius est bonum. 2 *corpor.* i. q. *ornatus, decus, pulchritudo* – *Zierde, Schmuck, Schönheit*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 133,23 ad illam pulcritudinem plumagii et illam -am membrorum. FUND. Consecr. Petri p. 213,9 Karolus rex cepit iter arripere ... cum regia -cia. GUTOLF. hist. p. 652,33 ipsius (*Wiennensis civitatis*) ... structure ac edificiorum -a ignis violentia in furnalem faciem convertuntur.

***decentina**. (*sensu et orig. inc.*) *vox in formula incantationis usurpata*: RECEPT. Sangall. I 138 dicens: 'tremore expremore cesare cesare qua -a procentina perarum netre detas martinus descendit eqs.'

[**decento** v. decanto.]

[**decentor** v. detentor: CHART. Turg. III 397 p. 158,23.]

***decentricus**, -a, -um. a *centro movens* – vom *Mittelpunkt entfernend, zentrifugal*: URSO element. 3 p. 70,17 convenientia ignis et aeris habentium qualitates de centro moventes subiecto virtus -a, idest digestiva, inseritur. gloss. 63 p. 107,28 potest innasci ... a virtute sua (sc. *ignis*) -a de centro motio. 86 p. 120,33 licet caliditatis et humiditatis naturalis sit -us motus.

10 ***decentro**, -are. (de et centrum) a *centro movere* – vom *Mittelpunkt entfernen*: URSO aphor. 86 caliditas adcentrando separata coniungit et ... -ando iuncta sequestrat. *partic. praes. pro adi.*: URSO element. 4 p. 112,21 laxativa (*virtus*) per -antes qualitates ... subiectum solutum reddit. p. 118,4 que (*qualitates aquae*) ... cum sint ... ex minori parte -antes, ... subiectum ... minus de centro ferunt.

decenus, -a, -um. 1 *adi.*: a *de positione in numeratione decimali q. d. i. q. decades continens* – *Zehn(er)*: RUP. TUIT. trin. 24,7 l. 301 numerus ... vicenarius in -o *limite* binarius est (35,26 l. 1355 unus ternarius, ut triginta sint, in -um *limitem* consurgit. *ibid.* al.). cant. 2,533 quid ... sibi volunt numeri isti -i senarius atque octonarius (sc. *sexaginta et octoginta*)? *ibid.* al. adde: HERIG. reg. 2,14 ponatur quilibet numerus tantae multitudinis, ut eum possimus dividere per tres aut quatuor inferiores, -a sese multiplicatione superantes, utpote 1, quem dividant CXXV. b *deni* – *je zehn*: CARM. Paul. Diac. app. I 4,2,2 cecini ... psalmorum numeros inpar noviesque -os. MEGINFR. (?) carm. p. 647^C die qua prima fuit (*luna*), non prima refulsit, ni post annos inde -os atque novenos. 30 WILH. HIRS. mus. 40,44 semitonia ... deuteri inventurus, ab eodem puncto similiter usque ad magadam -is partire passibus. METELL. Quir. 9^a,10 bis -i (decem a) tredecies catholici trahuntur. 18^a,11 nichil remansit ... bis nisi septeni mansus deciesque -i. 2 *subst.*: a *masc. i. q. numerus denarius, decas* – (*die*) *Zehn, Zehner*: ABBO FLOR. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899. p. 200,31; a. 970/80) siquidem singulares reflexis sinistrae manus digitis, -i (decem *var. l.*) attribuunt ipsius articulis. HERIG. reg. 2,4 eadem regula est, sive -us centenum ... dividat, sive centenus millenum eqs. PS. BOETH. geom. 431 articuli ... omnes (*numeri*) a -o in ordine positi ... nuncupantur. MATHEM. *var.* Bubnov p. 255,18sq. multiplicetur ... -us per -um. *persaepe*. b *masc. vel fem. i. q. decima* – *Zehnt*: ANNAL. Ianuens. III p. 56,7sq. baiulus ipsum -um a Ianuensibus extorquere volebat, ... set Ianuenses ipsum -um dare noluerunt ... baiulus cessavit ipsum -um a Ianuensibus extorquere. IV p. 179,30 vendidit communi ... partem, quam in Varagine habebat et possidebat pro sua, videlicet sex -as. v. et vol. II. p. 371,2.

(**deceo**, -ui), -ere. *script.*: decit: l.65.66. adde FORM. Marculli 4,2. dic-: p.77,17.

1 *spirit.* i. q. *convenire, congruum esse* – (*wohl*) *anstehen, sich schicken, ziemen, gehören, angemessen sein*: a *person.*: RHYTHM. 2,1,2 -et ... semper rectis pia conlaudatio. ERMENR. ad Grim. 32,24 quem (*Deum*) -et omne bonum. HROTSV. Abr. 1,5 tanti excellentiam nominis -et stemma virginitatis. THEOD. TREV. transl. Celsi 4 magnum magna, parvum ... parva -ent. LIGURINUS 1,505 quid -at, quid non, studiosa mente requirit *rex*. al. *aptum, idoneum, dignum esse* – *passen (zu), geeignet, würdig sein (zu, für)*: ERMOLD. Ludow. 1,244 haud ... ad tua frena -et *equus*. FORM. Senon. II add. 4,29 ad tua falsatura talis -et corona. GESTA Camer. cont. II D 52,3 -et ... legatus tam honorabilis legationibus in apostolicis. COD. Wang. Trident. 70 p. 159,34 debet *abbatissa* mittere cellario episcopi pannum -entem ei ad duas caligas. b *impers.*: CONC. Merov. p. 88,5 ubi sanctum decit esse conventum. PIRMIN. (?) scar. 23 sicut decit (dicit A; -et C) christianis (christianus A). EPIST. *var.* II 10 quia -et vestra pietate, venerabiles imperatores, ... ecclesiarum tranquillitate gaudere (*item* 11 p. 314,32). RATHER. epist. 25 p. 127,18 honoretur *dies dominica*, ut eam pro decentia tanti domini -et. RUODLIEB V 128 guttas ... quas -et imponi reginarum digitali. OTTO SANBLAS. chron. 23 p. 33,21 plus quam imperialem -ret maiestatem. *persaepe*. *pro*

[Weber]

assensu: HROTSV. Gall. I 7,2 subtrahamus nos interim :: -et. *ibid. al. inf. praes. pro subst.*: WOLFHER. Godeh. I 40 cotidianam annonam pro sui (*Godehardi*) -ere et nostri etiam egere sufficienter ampliavit. **2 corpor. (usu person.)**: **a trans. i. q. decorare, ornare, zieren, schmücken**: THEODULF. carm. 25, 104 hanc (sc. natam) ... monile -et. **b intrans. i. q. decorum esse, placere** – (*in Schönheit*) *prangen, gefallen*: RICHER. REM. hist. 3,38 nisi tunica nigro colore -at, ea indui nullo modo placet. ANSELM. MOG. Adalb. 222 forma (sc. *equorum*) placet, coma pexa iacet, clunes -uerunt.

decens, -entis. *adi.* **1 spirit. i. q. conveniens, congruus – schicklich, geziemend, gehörig, angemessen**: **a in univ.**: **α usu communi**: BONIF. epist. 9 p. 6,10 quid ... a iuvenibus -ius queritur ... quam scientia sanctorum scripturarum? WALAHFR. carm. 82,8 nos ut amemus m o r e -i (ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,16 inter ... mores -issimos). HERIG. gest. 1 p. 165,20 vulgata dicenter, di-ia intellectualiter ... delibare. THEOD. TREV. transl. Celsi 21 peracta sanctorum reliquiarum -issima illatione. ALBERT. M. sent. 3,1,10 p. 16^b,27 quidquid facit Deus, -issimum est. eth. I 265 p. 230,91sq. ad -em dationem 'sequitur' -s 'acceptio' et 'non talis' idest non-decens, *eqs. al. usu subst.*: CARM. libr. I 4,2,14 rex pie, ... quem decet o m n e -s (CARM. biblioth. 3,10,3. *al.*). **β de hominibus i. q. honestus, dignus – (wohl)anständig, würdig**: EPIST. Wisig. 12 p. 678,34 quod filius vester (*Theudiberti regis*) ... cum gentem Gotorum a decidentibus (-bus *E1*), velut olim existit conligata (sc. *pax*), principibus nunc ... pacem ... devobit roborare perpetuum. THEODULF. carm. 25,175 stet levita -s Fredegis sociatus Osulfo. GESTA Camer. cont. II D 52,1 qui (*Ansellus*) persona erat -s. **b -s est**: VITA Rup. 4 sicut -issimum erat. 10 prout -issimum erat. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 451,11 -issimum est, si, velut finitur antiphona, sic incipiat hymnus. WIDUK. gest. 1,10 p. 17,16 quia -s foret clementiae regali, quo talem supplicationem non sperneret. CHART. Heint. Leon. 100 p. 151,7 -s est ... , ut illum ratum habeamus. CHART. Stir. II 24 -s est ... paternam et avitam benignitatem nos in omnibus sectari. CHART. Sigeb. 87 p. 180,34 -s est et Deo gratum credimus, ut *eqs.* **2 corpor. i. q. decorus, conspicuus – schön, ansehnlich**: TIT. metr. 11,6 quae (*pars*) vero splendidius arte -e micat. DUNGAL (?) carm. 5,21 forma -s (THEODULF. carm. 26,7. *al.*). VITA Athan. Neap. 1 p. 440,1 Campania habet civitates -issimas (*decentimas var. l.*) et valde opimas. LEO MARS. chron. 3,28 p. 397,22 (rec. II) pretiosorum marmorum -i diversitate. FRID. II. IMP. epist. B 6 cum -i militum quantitate. *al.*

adv. decenter. convenienter, congrue, digne, diligenter – schicklich, gehörig, angemessen, nach Gebühr, umsichtig: LEG. Wisig. suppl. p. 474,27 ex aula regia rectoribus -r electis. DIPL. Ludow. Germ. 6 p. 7,28 regium morem -r implemus (DIPL. Karoli III. 6 p. 104. *al. sim.* DIPL. Ludow. Inf. 38 regalem m. -r i.). MUS. ENCHIR. app. B II p. 217,5 hac proleta ratione -ius modulatur laudis Dei gloriam. GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 66 quae ... omnia Deo iuvante in ultimis -issime superabis. LEO MARS. chron. 2,24 corpus beati Paulini Nolani episcopi, quod satis -r ... erat reconditum. ALBERT. M. eth. I 265 p. 231,2 'moderate', quia -r 'delectari et tristari' est 'virtutis'. *persaepe. de Deo*: LEG. Wisig. 2,1,2 omnipotens rerum Dominus et conditor unus ... sacris -r imperabit oraculis. CARM. biblioth. 6,5,3 ut primo caelum terramque -r fecit. ALBERT. M. incarn. 1 p. 171,51 sic intelligitur, quod Deus, quidquid facit, -issime operatur. p. 171,55. sent. 3,1,10 p. 16^b,29 -issime ... Deus disposuit nasum sub fronte.

deceptio v. 1. decipio.

***decepta**, -ae f. (decipere, cf. *francog. vet. deceite*) *fraus – Täuschung, Betrug*: VITA Desid. Vienn. 5 summam ... sustinere -am.

***deceptabilis**, -e. *fraudulentus – (be)trügerisch*: BEDA hist. eccl. 2,10 p. 102,4 spretis ... auguriorum -bus (deceptibilis *var. l.*) blandimentis. *v. et p. 78,12.*

1. deceptatio (-cio), -onis f. *fraus – Täuschung, Betrug*: FORM. extrav. II 6 p. 555,23 sine aliqua dissimulatione et -e. CHART. Osn. II 534 dignum est ea, que ... a fratribus approbantur, ne ... frivolis -cionibus immutari valeant, ... littera-

rum munimine roborari. *v. et l. 27.*

2. deceptatio v. disceptatio.

deceptibilis, -e. *metr. -tīb-: l. 13.* **1 sensu act. i. q. fraudulentus – (be)trügerisch**: GREG. CAT. chron. app. I p. 295,10 -is Guido suas ... furtivas litteras ... mandavit. HILDEG. scivias 1,2 l. 59 taeterrima nebula se extendens quasi venam visum -em habentem tetigit. 2,5 l. 1574 hic animam suam decipit, quoniam conversio eius -is est. 3,10 l. 231 fallacem ... et -em animum tuum. *al. de diabolo*: BEDA hist. eccl. 2,10 p. 103,28 (epist. papae) expulsa ... a vobis sollicitatione venenosi et -is hostis. HILDEG. scivias 1,4 l. 322 antiquus serpens ... in se habet astutiam et -em (deceptricem, deceptabilem *var. l.*) versutiam. HERRAT. hort. p. 157 -is deceptum iudicat hostis. **2 sensu pass. i. qui facile decipitur – leicht zu täuschen, täuschbar**: MANEG. c. Wolfh. p. 67,20 sciens ... -em limum aliunde consilium superbiendi accepisse. RUP. TUIT. trin. 10,6 l. 290 -is rectore indiget *mulier*. ALBERT. M. summ. theol. II 14,86,3 p. 144^a,30 serpens ... elegit hominem aggredi ex parte mulieris, quae ... est ... magis -is. *ibid. al.*

deceptio (-cio), -onis f. *c. gen. obi.: l. 22.* **1 fraus, circumventio, dolus – Täuschung, Betrug, List**: LEG. Wisig. 2,5,19 ut nemo ... in -e potestatis regie ... audeat actione constringi. GODESC. SAXO theol. 6 p. 169,5 tendit *diabolus illi* (*semimortuo homini*) -is ... laqueum (RATHER. epist. 25 p. 128,27 -um laqueos tendere). HROTSV. Cal. 3,3 quem (*lenonem*) sentio plenum *diabolica* -e (OTLOH. Wolkf. 23 quidam ... diabolicis falluntur -bus [deceptionibus *var. l.*], ut *eqs. al. sim.* RADBERT. Matth. 6,782 -e diaboli. *al.*) CHRON. Pol. 1,18 puerum (sc. *Kazimirum*) ... secum in regno quasi -cionis obumbraculum tenuerunt *traditores*. CHART. Stir. II 252 venditiones, contra quas -o facta ultra dimidium iusti *pre cii* (CHART. Friburg. 82. *al. sim.* CHART. Bund. 960 p. 390,38 u. dimidium i. p. *al.*) *saepe.* **2 occaecatio, error – (Ver-)Blendung, Irrtum**: **a gener.**: BEDA hist. eccl. 2,10 p. 102,28 (epist. papae) qua ergo mentis -e eos deos ... colentes sequimini, reperire non possumus. WILLIB. Bonif. 7 p. 40,16 tenebrosa hereticae -is caligo. RUP. TUIT. vict. 6,15 p. 198,36 calicem ... Babylonis dulcem intelligimus -em. HILDEG. epist. 26^R,11 prima mulier nutum primo viro in -e fecit. ALBERT. M. animal. 2,31 propter -em odoris. **b philos.**: ALBERT. M. elench. 1,3,8 ^{capit.} facile est videre -em secundum quid et simpliciter. metaph. 4,2,2 p. 174,60 modica -o in principio maximum in conclusione inducit mendaciam et -em. 9,4,6 p. 430,16 -o circa compositionem et divisionem. *ibid. al.*

deceptiosus, -a, -um. *falsus – falsch, heuchlerisch*: EPIST. Col. 9 p. 252,42 qui vestrae sanctitati -a familiaritate ... deseruiunt. CHART. Epternac. 157 p. 238,17 propinquo ... atque famulorum -a respuens solatia. *cf. *deceptuosus.*

adv. *deceptiose. subdole – hinterlistig: HILDEG. scivias 2,3 l. 590 ut fur ... furtive subintrat, sic tortuosa conceptio in ingluvie diaboli -e surrepsit.

deceptivus, -a, -um. *fraudulentus, mendax – täuschend, trügerisch, Trug-*: **1 gener.**: WOLFHER. Godeh. I 14 p. 178, 17 cum ... eum ... -a gloriatio non delectaret. ACTA imp. Böhmer 1066 protervitas ... traxit te ... in laqueum -um. ALBERT. M. epist. Dion. 7 p. 502,17 quia aliter non esset imago -a. CONST. imp. II 424,1 ne ... hominum ... spiritus ... ut aves -is escis appositis periculis propriis avidi conquassentur. *al.* **2 philos.**: ALBERT. M. anal. post. 1,4,3 p. 99^a,32 erit syllogismus -us (p. 80^b,15 ἀπατητικός) sive ignorantiae in individuus.

decepto v. discepto.

deceptor, -oris m. *fraudator, seductor – Betrüger, Verführer*: **1 de hominibus**: LEG. Wisig. 3,2,7 sancimus, ut -es rei istius, (sc. *fraudis*) manifeste detecti crimine notentur infamie. RADBERT. Matth. 10,1846 -es sunt (sc. *haeretici*) a n i m a r u m (RATHER. serm. 2,19). FOLCUIN. Bert. 102 Heribertus ... -r fraudulentissimus. EKKEH. IV. cas. 53 p. 116,35 -i suo alapas dare palmis intentant *hostes*. CARM. Bur. 100,5^a,3 vides, que sit fides -is perfidi? 117,2,1. *saepe.* **2 de diabolo**: VITA Galli II 493 humani generis -r, lubricus anguis. RUP. TUIT. vict. 4,3 p. 121,17 tamquam serpens -r egit. HILDEG. scivias 2,7 l. 139 antiquus -r. CHART. Worm. 268 p. 180,20 hos-

tis antiquus, argutus . . . insidiator, callidus . . . -r animarum. *al. de Antichristo*: HILDEG. scivias 3,11 l. 504 cum . . . tempus illud advenerit, quo iste nequissimus -r horribiliter apparebit.

deceptorius, -a, -um. 1 *adi. i. q. fraudulentus, mendax, falsus – täuschend, trügerisch*: *a gener.*: RATHER. prael. 3,24 l. 826 faciunt *amici dolosi* hoc . . . beatum, iustum sanctumque -is non minus quam adulatoris favoribus pronuntiantes. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,14 p. 1012^A falsarii seu -i adulatores. GESTA Camer. cont. II A 187,2 attraxit *episcopus* papam litteris verbisque -is. ALBERT. M. cael. hier. 15,1 p. 222, 70 quod ostenditur ad visum tantum, est -um. *b philos.*: ALBERT. M. anal. post. 1,4,2 p. 93^b,22 cum aliquis per syllogismum -um accipiat. elench. 1,5,7 p. 631^b,28 in hoc -us est *syllogismus sophisticus*: 'eqs.' 2 *subst. neutr.*: *a temptatio – Versuchung*: RHYTHM. 67,5,2 -is et blandis corpus meum subdidi (URSO gloss. 41 p. 76,35 audit homo, quod . . . loquatur Deus . . . , ut . . . callidi hostis blanda et -a evitet). *b figmentum – Machwerk*: HUGO TRIMB. registr. 775 non quod -um sit *registrum pseudorectorum*.

*adv. *deceptorie. fraudulenter – trügerisch*: RATHER. conf. 10,137 multi solent -e dicere: 'eqs.' TRACT. Ebor. 44 Romanus pontifex et ministri sui compellunt . . . archiepiscopum . . . -e agere, mentiri. ACTA imp. Böhmer 920 p. 629,42 (epist. papae) videat . . . ipse (*Otto imperator*) . . . , ne . . . illam commiserit -e pravitatem, propter quam *eqs.* SALIMB. chron. p. 369,23 creditum fuit, quod fraudulenter et -e fierent omnia. *al.*

deceptrix, -icis *f. fraudatrix – Betrügerin*: CHRON. Ved. p. 687,44 it obviam -x dicens: 'eqs.' FROUM. epist. 89 ne ulla -x, nulla seductrix avellat te de tramite veritatis. MIRAC. Otton. Bamb. I 21 eicite -em hanc. CONR. MUR. summ. p. 160,4 mulier deridenda . . . poterit nominari . . . -x, depigis, demens. *al. usu adi. i. q. fallax – (be)trügerisch*: AGOB. apol. 2,5 ad puniendam domum Ahab et eius -em uxorem. EPIST. Teg. 52 p. 61,16 absit a me -x cupiditas. *al. v. et p. 78,12.*

***deceptuosus**, -a, -um. (deceptus, -us) *fraudulentus – täuschend, trügerisch*: HILDEG. scivias 3,7 l. 306 non est falsa et -a (deceptor *var. l.*) vita, sed acutissima. epist. 169^R,67 hoc diabolicum et -um est, quoniam -i spiritus quatuor elementis . . . se similes . . . faciunt. *cf. deceptiosus.*

adv. deceptuose. fraudulenter – täuschend, trügerisch: HILDEG. scivias 2,5 l. 1344 cum ipsi (*sc. qui Deum fide quae-runt*) a saeculo -e recederent. evang. 11,1 tantam virtutem in Christo videbat, quod se in aliam formam -e transformare non audebat *tentator*.

deceptus, -us *m. fraus, defraudatio – Betrug, das Betrogenwerden (um)*: HRABAN. anim. 6 p. 1115^C quam (*virtutem*) nullus . . . perdit, nisi qui sua sponte perditui -uique dederit.

***decerniculum** *v. discerniculum*.

decerno, -crevi, -cretum, -ere. *script.*: dic-: GLOSS. I 106, 37 St.-S. CHART. eccl. Halb. I 62. *praes. indic.*: -emus: DIPL. Merov. I 47. *ibid. al. imperf. coni.* -irent: p. 80,4. *stirp. perf.* -criv-: DIPL. Merov. I 76 p. 68,5. DIPL. Karoli M. 90 p. 130,31. *perf. inf.* -vissi: p. 80,4. *form.*: *stirp. perf.* -cern-: p. 80,65. *adde* CHART. Otterb. 209 p. 154,4. *partic. perf.* -eat(us): p. 80,5. *depon.*: l. 64. p. 80,63. *in struct. contam.*: p. 80,2.

1 *strictius i. q. disceptare, consilium capere, statuere, constituere, praecipere – entscheiden, sich entscheiden, den Vorschlag fassen, beschließen, festsetzen, anordnen*: *a gener.*: EPIST. Wisig. 5 p. 666,12 qua nobis epistola vestra innotuit, qua quibusque modis insinuare -vit *eqs.* CHART. Rhen. med. I 6 p. 738 portionem . . . meam . . . cum familia et peculiare eorum dare -or. WILLIB. Bonif. 5 p. 24,12 -vit *summus pontifex*, ut solacium . . . suae decrepitae senectuti praevideret. VITA Galli II 1729 omnipotens . . . singula -tis horis pariterque diebus ostendit. ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 49,10 -vit *Karolus* tres exercitus . . . esse mittendos. ALFAN. premn. phys. 30,9 p. 112 non est . . . facile -ere (*PG 40,721^B διακρίναι*), quale prae quali sit eligendum. CHART. ord Theut. (Thur.) 309 p. 256,9 sigillo . . . Misenensis episcopi nos capitulum contenti esse -vimus. *persaepe. adde*: DIPL. Heinr. II. 291 p. 356,33 quicquid eorum

(*canonicorum*) voluntas -verit facienda. *b publ., iur., canon.*: *a in univ.*: LEX Sal. Merov. 84 -tum est, ut qui . . . fures non caperent, . . . centenas fieri. CONC. Merov. p. 87,13 cum . . . congregatio sacerdotum . . . Deo medio tractata -irent. FORM.

5 Andec. 41 p. 19,4 licit dum in tale epistola, ut legem fuit -eata, inter nus conscripsimus *eqs.* TRAD. Frising. 98 componat, sicut lex -vit. HINCM. epist. 160^A,10 p. 126,33 -ti sunt . . . eidem Mogontinae civitati perpetuo subiecti esse debere episcopi de castellis. DIPL. Ludow. Inf. 8 p. 107,21 cuncta, quae . . . ab . . . regibus legaliter sunt -ta. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,36 regulas sanctorum patrum authenticas . . . proprium robur obtinere . . . apostolica auctoritate firmissime -vit *Gregorius papa*. OTTO FRISING. gest. 1,1 p. 13,6 Gregorius . . . imperatorem (*Heinricum*) . . . anathematis gladio ferendum -vit. VITA

15 Meinw. 178 p. 100,39 -vit . . . sancta sinodus, ut nullus Romam eat, nisi cum licentia. *persaepe. β (di)iudicare – gerichtlich, durch Urteil entscheiden*: LEG. Wisig. 2,1,16 ut . . . causas et temperanter discutiant et iuste -ant. DIPL. Merov. I 77 p. 69,7 visi fuerunt -vissi vel iudecasse, ut *eqs.* TRAD. Frising. 466 p. 399,36 nomina illorum, qui hoc ad legem Baiouuariorum -verunt. IOH. VIII. epist. B 45 nostro -i et diffiniri voluerunt iudicio *antistites*. LIBELL. de cal. Trev. p. 740,23 unde videat et -at omnium ius diligentium coetus, si iuste vel canonice locus noster suo hereditario iure sit privatus. WILLETR. Sus. 155 se-

25 quente die primum -itur hac re. CHART. Raitenh. 371 causam . . . discrecioni vestre committimus audiendam . . . facientes, quod -veritis. *al. γ iniungere – verhängen*: VITA Heinr. IV. 8 p. 28,8 gravem poenam in transgressores -vit. STATUT. ord. Teut. p. 80,1 observetur, ut transgressor . . . -tam . . . penitenciam non evitet. *δ condemnare – verurteilen*: VITA Meginr. 11 iudicibus et populo christiano . . . eos (*latrones*) ad hoc -entibus vivi incensi sunt. CHART. Burgenl. II 194 -vimus ipsum (*Andream*) in iudicio. *adde*: FORM. Andec. 50^A sic iuxta artificantes sepe dictis germanus visum est ad ipsas

35 personas -visse iudicio, ut *eqs.*

2 *latius: a (pugnā) decertare, dimicare – (durch Kampf) eine Entscheidung herbeiführen, kämpfen*: LEX Thuring. 40 si negat, cum XI iuret aut campo -at (*item 41*). ANNAL. Fuld. II a. 841 p. 32,17 ferro -endum et Dei iudicio causam examinandam -verunt *tres fratres*. WALTHARIUS 958 semita . . . cogebat binos bello -ere solos. GESTA Camer. 1,75 p. 428,29 utrimque diu certatur omnique genere telorum -itur. *trans. i. q. depugnare, conficere – ausfechten, abmachen*: ALDH. ad Acirc. 85,6 plus amo cum teretri bellum -ere saxo quam *eqs.* NITH. hist. 2,1 p. 14,22 quid cuique debeatur, armis -ant *Ludovicus et Lodharius*.

45 *b tradere, commendare – übergeben, anvertrauen*: LEG. Lang. p. 209,44 (post 774) si quispiam rem propriam inspiratus pro anima sua locis venerabilibus -vit. TRAD. Frising. 23 p. 52,21 bonis hominibus ad roborandum -vi (*sc. epistulam*). FORM. Augiens. B 25 tibi dotem legitimum -vi (*decretum var. l.*). GERH. AUGUST. Udalt. 1,28 l. 201 eas (*hobas*) servituti sancti Magni ad Fauces -vit. DIPL. Heinr. IV. 302 solis tantum regibus in tutelam et patrocinatum -vit (*sc. rex ecclesiam*). *al. dedicare – widmen*: FROUM. carm. dedic. p. XI huc devexi, tibi, sancte Quirine, -vi (*sc. librum*). *c eligere, nominare – (aus)wählen, ernennen (zu)*: ALCUIN. carm. 1,1430 Ecgbert defensor clero -itur omni. GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 60 coenobii spiritalis pater a Deo -tus (ORD. coron. imp. 14,46. *al.*). ALFAN. premn. phys. prol. 2 tibi . . . in hoc, domine, tanto prae ceteris curiosius adlaborandum est, quanto cum ceteris . . . imperare -eris. *al. d cernere, conspicerere, intellegere – sehen, erblicken, erkennen*: PASS. Praeiecti I 1 illa (*sc. mater*) . . . quid sibi talia haberent, cupiebat -i. ARBE0 Emm. 14 cum . . . frater venerabilem ibi adesse episcopum -cernisset (comperit, comperisset *var. l.*). NITH. hist. 2 praef. explicitis . . . initiis, e quibus quique lector scire cupiens, quam ob rem post obitum patris vestri Lodharius vos fratremque persequi statuerit, -at, colligat et . . . cognoscat. IOH. VEN. chron. p. 162,7 que (*sancti Servuli ecclesia*) non longe a ducis palacio

70 scita -itur. *al. contemplari – betrachten*: RADBERT. Arsen. 1,5 p. 27,1 quod in me est, -o. *e discernere – unterscheiden: a gener.*: WALAHFR. hort. 380 non extrema alias inter -itur ne-

[Weber]

peta herbas. GODESC. SAXO theol. 14 p. 237,15 puto luce clarius alibi dixisse, -visse, distinxisse. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,134 docta quibus (*sororibus*) geminas -ens Græcia formas pinxit. SUMM. Heinr. C p. 264 discerno (-o d) id est sceidon. *β iur. i. q. definire – abgrenzen*: DIPL. Karlom. (II.) 16 p. 307,40 molendinum . . . cum terra sibi coerente, sicut per mensuram . . . videlicet usque ad terram eiusdem comitatus et murum ipsius civitatis atque vias publicas -itur, . . . concedimus. CHART. Ticin. 20 p. 48,6 iuraverunt *sex homines*, quod d e t e r m i n a r e n t et -rent (decertierent *ed.*) terras comunancias a terris divisiv (194 p. 23,3 ad tractandum et -endum et determinandum omnes vias). *f per confusionem i. q. dirigere – schicken*: EPIST. Hann. 13 p. 32,10 legatum . . . eundem a vobis mihi -tum dubitavi.

subst. decretum, -i n. (-a, -ae f.: l. 48.61) *sententia, arbitrium, iudicium, praeceptum, iussum, regula – Entscheidung, Beschluß, Urteil(sspruch), Vorschrift, Auftrag, Regel*.

I gener.: *A strictius:* 1 *in univ.*: WETT. Gall. 22 p. 268,14 quae (*regina*) . . . celabat animi -um. NOTKER. BALB. gest. 1,4 p. 6,14 ut est omnium consuetudo feminarum, ut consilium suum et votum virorum -is praeponderare velint. ANSELM. MOG. Adalb. 418 nil . . . licere putat, bona quod natura refutat, vel quod erat morum contra -a bonorum. CHART. Tirol. 563 p. 46, 15 (epist. papae) in malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta -um. *saepe*. 2 *spectat ad Deum*: ALDH. virg. I 18 p. 247,17 nunc . . . eiusdem regis -a pro temporum qualitate mutantur. NOTKER. BALB. gest. 1,25 tanto frigore correptus est *sacerdos*, ut . . . eterni iudicis -o animam reddere cogetur. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 277 periculosum est valde -um D e i . . . supergredi (RUP. TUIT. vict. 6,22 p. 206,20). RUP. TUIT. vict. 7,13 hoc erat sapientis antiqui -um. *al. adde*: ALDH. virg. II 1419 edidit *iuvenis* extemplo leti -a resurgens. EPITAPH. Willir. 11 (MGScript. XX p. 16,34) in nonis lani mortis -a subivi. *B latius:* 1 *ratio – Vorgehensweise*: LEG. Wisig. 5,4,13 providentiori -o consulimus, si leges patrias ad equitatis regulam redigamus. 2 *doctrina – Lehre*: CONC. Merov. p. 147,32 secundum prisca beatissimorum p a t r u m -a (CONC. Karol. B 16. *saepe*).

II iur. et canon.: *A strictius:* 1 *de consensu in electionem episcopi*: CONC. Merov. p. 88,13 in qua (*civitate*) per -um eligitur *episcopus* ordinandus. p. 104,6 episcopus, qui magis per violentiam quam per -um legitimum ordinatur. *meton.* ('Wahlprotokoll'; *de re v. A. Werminghoff, Geschichte der Kirchenverfassung Deutschlands im Mittelalter. I. 1905. p. 71*): CONC. Karol. A 14 p. 86,4 facto more solito -o e l e c t i o n i s eorum (*episcoporum*) ad sedem apostolicam cum plebe atque -o ad consecrandum eveniant (FORM. extrav. II 3). ANNAL. Mett. a. 741 p. 31,3 epistolam quoque -o (-a *var. l.*) Romanorum principum sibi predictus presul Gregorius miserat (*cf. notam ed.*). LAMB. TUIT. Herib. 1,4 p. 743,12 ordinantur maiorum meliores ex clericis, qui commune -um Italiam cum pastoralis baculo perferant ad solium caesaris. EXCERPT. WIDON. (MG Lib. Lit. I p. 463,25) ut . . . non prius eius (*presulis*) ordinatio celebraretur, quam cleri et populi -um in presentiam Romani principis deferretur. *al.* 2 *edictum, constitutio, lex – Edikt, Erlaß, Gesetz:* *a in univ.*: CONC. Merov. p. 144,24 in aliquibus rebus . . . -a c a n o n u m violantur (LEG. Wisig. 3,4, 18. *saepe*). LEG. Wisig. 12,2,14 p. 423,4 in quantum transgressus fuerit l e g i s huius salubre -um (FORM. Wisig. 34. *saepe. sim.* IOH. CANAP. Adalb. C 19 p. 79,41 contra divinum fas et -orum legalium iura). CONC. Karol. A 4,10 contra hanc -am. FORM. virg. 35 per ecclesiastici atque imperialis -i . . . auctoritatem. GERB. epist. 203 quae concilia vel -a parvulos baptizari . . . vetuerunt? VITA Heinr. IV. 7 p. 27,25 imperator minorem filium, invasore prius ex -o curiae diiudicato, heredem regni sui constituit. *persaepe*. *b spectat ad imperatorem sim.*: LEG. Wisig. suppl. p. 468,12 compulsores vel executores -o perstringimus, ut *eqs.* LEX Baiuv. 2,8a^{tit.} de duce si . . . -um r e g i s contempserit (PASS. Ragneb. 4 [MGMer. V p. 210,10]. *al. sim.* CARM. de Frid. I. imp. 2001 ni . . . -a . . . regia servet. *al.*). DIPL. Ludow. Germ. 78 nostroque regali precepto et i m p e r i a l i -o communimus (DIPL. Conr. III. 100 p. 178,37. *saepe.*

sim. RUP. TUIT. vict. 7,16 p. 228,9 -um imperatorium). LAMB. HERSF. Lull. 27 ut . . . ex cyrografis et -is principum . . . excerpere. BURCH. URSB. chron. p. 34,4 tota pene Lombardia rebellare cepit et -is imperatoris contradicere. *persaepe*. *c spectat ad papam i. q. decretale – Dekretale*: LIBER diurn. 32 p. 23,18 constituentes per huius -i nostri paginam. RIMB. Anscar. 23^{capit.} p. 16 qualiter . . . haec . . . res . . . a venerabili papa Nicolao pallii et -i auctoritate firmata sit. ANAST. BIBL. epist. 5 p. 408,3 a Roma . . . -a dispensatoria . . . postulandum. RATHER. epist. 16 p. 83,18sq. in -is papae Siricii . . . , in -is Innocentii papae . . . , in -is quoque papae Leonis . . . precipitur, ut *eqs.* EPIST. Ratisb. 8 p. 302,32 interrogentur -a decretalesque epistulae Romanorum pontificum. TRANSL. Conr. Const. 1 ex apostolicae sedis auctoritate . . . adhuc -um non processerat. *persaepe*. *compilatio decretalium – Dekretalensammlung*: NICOL. BIBER. carm. 166 immo -um cor et os reddit tibi (*sc. magistro Henrico*) letum (*v. comm. ed. p. 319*). *d spectat ad (archi)episcopum*: CONC. Merov. p. 43,7 duplici reatu teneris adstrictus, cum non solum contra venerabilium patrum, sed etiam contra tua venisse -a temere conprobaris (*sc. Agroetius episcopus*). LULL. epist. 110 p. 237,9 institutionis vestrae (*sc. Chrodegangi archiepiscopi*) -a contemnens. DIPL. Karoli III. 169 una cum -o Liutberti archiepiscopi. DIPL. Heinr. III. 244 p. 327,39 per imperialia et regalia precepta et -a episcopalia. *al. spectat ad synodum*: CONC. Karol. A 15 praef. haec sunt -a, quae constituit sancta synodus. EIGIL Sturm. 13 p. 145,10 tempore Pippini regis s y n o d a l i -o immutatum est (HRABAN. epist. 15,8 p. 412,17. *al.*). THIETM. chron. 7,33 post -um in Throtmanni peractum. VITA Meinw. 201 ex -o sinodi post duas noctes illesus apparuit *homo ingenuus. al.* 3 *consultum (civitatibus) – städtische Sitzung, 'Willkür' (de re v. H. Planitz, Die deutsche Stadt im Mittelalter. 1954. p. 341)*: CHART. select. Keutgen 133,79 (s. XII.) consules . . . possunt -a constituere super vinum, panem et carnes. 133,80 quocumque modo -um factum fuerit, ita debet accipi. 153,6 preterea omnia civitatis -a, id est kore, consules iudicabunt. 4 *conventio, pactum – Vertrag, Abmachung*: DIPL. Loth. I. 62 per -um cum Graecis sancitum. DIPL. Zwent. 53 ut haec pagina concambii et -i nostri firma stabilisque permaneat. WIDUK. gest. 1,10 p. 18,10 reges . . . inter se pace facta -um tenent. VITA Heinr. IV. 8 p. 28,9 p a c i s -um, quantum miseris ac bonis profuit, tantum perversis et potentibus nocuit (CHART. Heinr. Leon. 48 p. 69,8. *sim.* CARM. de Frid. I. imp. 250 se [*sc. populum*] servaturum pacem -aque nostra). *al.* *B latius:* 1 *potestas, potentia – Amtsgewalt, Amtsbefugnis*: CHART. Ital. Ficker 265 p. 309,6 (a. 1218) huic emancipationi . . . episcopus suum -um et suam auctoritatem i n t e r p o s u i t (CHART. Tirol. notar. I 90 p. 44,16. *al.*). 2 *ius canonicum – kanonisches Recht*: ANNAL. Bland. a. 1274 Philippus . . . -orum rector in episcopum eligitur. CHRON. Reinh. a. 1216 p. 588,39 qui (*Innocentius papa*) . . . nec similem sui sciencia, facundia, -orum e t l e g u m pericia, . . . nec adhuc visus est habere sequentem (CAES. HEIST. hom. exc. 180). CHART. Nuremb. 316 magister Philippus -orum d o c t o r (CHART. scrin. Col. B 1059. *al.*). 55 CHRON. Albr. a. 1229 debent dari IV marce octo magistris, qui debent docere . . . , quatuor in artibus, duo in theologia et duo in -is. *cf. decretus*.

decerpo, -psi, -ptum, -ere. *form.:* -car-: p. 83,13. *coni. praes.* -pant: p. 83,27. *coni. perf.* -cersepserit: l. 66.

1 *proprie:* *a strictius i. q. carpere, (a)vellere – (ab)pflücken, ab-, ausreißen:* *a in univ.*: ALDH. virg. II 2684 in quacumque die vultis -ere fructum. CARM. Salisb. I 11,19 vitibus Octimber botros -it et uvas. GESTA Apoll. 473 matres . . . crines -unt vertice tristes. HEINR. AUGUST. plant. 1221 letifer illicitus suadet -ere pomum. MAURUS progn. 8 p. 27^b,38 de paritiis -cersepserit, pessimum et mortale est (*cf. notam ed.*). ALBERT. M. veget. 6,289 eam (*vetonicam*) habere signa divinationis, quando -itur adiurata carmine Aesculapii. *β in imag. et per compar.*: ALDH. virg. I 19 p. 249,14 purpureos pudicitiae f l o r e s ex sacrorum voluminum prato -ens pulcherrimam virginitatis coronam . . . contexere nitar (II 138. *al.*). SEDUL. SCOT. carm. I 1,16 salutiferas divini dogmatis herbas pol-

lice -psi. RUP. TUIT. trin. 18,9 l. 549 Origenis libri similes sunt prato floribus pleno, quidquid . . . bonum in eis invenero, -o. VITA Liutb. 35 p. 43,14 aliquos . . . flosculos suae perfectionis -ens. *al.* *c. sensu depromendi, hauriendi*: HUGEB. Willib. praef. p. 86,35 velut quadam ignara parva de pectoris prudentia pauca -ens. PETR. DAM. epist. 156 p. 74,20 tulit *papa* . . . librum nostrum, quem . . . de paupertatula inopis ingenioli cum magno labore -pseram. *b latius*: *a detondere – abscheren*: HEIRIC. Germ. I 1,404 petimus, . . . Germano liceat flavi -ere crinis caesariem. *β decidere, desecare – abhauen, abschneiden*: IOH. METT. Ioh. 126 p. 373,46 si . . . cuncta . . . membra a minimis articulis usque ad summa vitalia cotidiana resectionibus deca-rentur. BERTH. RATISB. serm. 15 p. 79,21 qui plantare vult pomarium, . . . inde (*sc. de arboribus fructiferis*) ad transplantandum ramusculos -it. *γ demordere – abbeissen*: WALTHARIUS 625 qui (*ursus*) . . . tibi (*sc. regi*) mordicus unum crus cum poplite ad usque femur -pserat omne. *sim.* 1364. *δ delibare, desugere – kosten (von), (ein)saugen*: ALDH. virg. I 4 p. 231,17 mulsa nectaris stillicidia guttatim rostro -unt *apes*. CAND. FULD. Eigil. II 2,22 apes esuriens . . . campigenos . . . sibi certat -ere flores. *ε depascere – abweiden, abfressen*: CAPIT. reg. Franc. 212 quia solent *potentes* cum suis caballis . . . aliorum prata -ere. *in imag. c. sensu corrodendi*: VITA Liutb. 23 livore stimulatus invidiae malitiae . . . dente florentem virtutibus vitem -ere. *ζ discerpere, friare – zerreißen, zerkrümeln*: AETHICUS p. 123,7 ne forte . . . quasi panem cuncta -iant (-ant *var. l.*) ac degluttiant *daemones*. *2 translate*: *a demere, auferre, abstrahere – wegnehmen ‘abzwickeln’*: MIRAC. Liutw. 3 (MGScript. XV p. 1262,24; s. XI.2) dum quisque illorum (*episcoporum*) quod potissimum erat, ex monasterio -psit. ACTA imp. Winkelm. I 94 p. 83,29 in gaiohilatio tam inmensi tributoris munifici (*i. Dei*) nonnulla de temporalibus collocanda -ere. *b eligere, excerptare – auswählen, excerptieren, ‘herauspicken’*: ERMOLD. Ludow. 3,522 librum, quem patrum vestra potestas dogmate -psit. HRABAN. epist. 57 p. 515,6 deputare, quod . . . e quorundam eruditorum libris -tum facile memoriae mandari possit. PETR. CAS. (?) chron. 4 prol. p. 459,25 registris Romanorum pontificum . . . nec non principum et ducum gestis -psimus. *al.* *c percipere – vernehmen*: MIRAC. Bav. 1,19 is . . . a cuius . . . ore haec -ta sunt, talis erat religionis . . . , ut cuilibet fideli facile de his non detur dubitari. *d frui, vesci – genießen*: CARM. var. I 27,15 ut . . . vitales . . . legens crebro -ere sensus . . . valeas. VITA Galli II 1714 vitales donec sospes -pserat auras. *e convellere, irritum facere – zerpfücken, zuschanden machen*: LEG. Wisig. 10,3,4 nulla ratio sinit . . . , ut eius possessionis integritas -atur. 12,2,2 nullas apostolica instituta -at. *subst. decerptum, -i n. excerptum – Auszug, Exzerpt*: SUMM. Heinr. C p. 259 deflorata excerpta -a. *decertatio* (-cio), -onis f. *1 strictius i. q. pugna, depugnatio – (Entscheidungs-)Kampf*: ANNAL. Petav. a. 796 (MG Script. I p. 18,19) cum magna . . . -e vastavit rex Karolus Saxonia. MIRAC. Hucherti 2,24 orta -e . . . abbas . . . signa ecclesiae pulsari iussit. ANNAL. Quedl. a. 984 p. 66,12 in regem . . . benedici . . . prohibente . . . regi electo et uncto iure faventium -e non meruit *Heinricus*. HIST. peregr. p. 161,2 sine cotidiana -e. FUND. Consecr. Petri p. 126,21 sanctorum . . . populus . . . retrocedere . . . sacra -cione compulsi execrabilem legionem. *al.* *2 latius i. q. lis, controversia, contradictio – Streit, Auseinandersetzung, Widerspruch*: CHRON. Andag. 16 p. 40,11 sine ulla -e. RUD. TRUD. (?) gest. 9,31 p. 289,35 quem (*Iohannem*) . . . longissima et dampnissima michi -e eo perduxit, ut . . . feodum ei abiudicaretur.

decertator, -oris m. *pugnator – Kämpfer, Streiter*: RUP. TUIT. Eliph. (PL 170,433^C) invidens -bus veritatis in appellatione martyrii *Julianus*.

[*decertierent v. decerno*.]

1. decerto, -avi, -atum, -are. *script.* -cret-: p. 84, 17. 37. *depon*-.: p. 84, 24. 27. *al. pendet dat*-.: p. 84, 16. 17. 19. *partic. praes. usu subst.*-.: p. 84, 4. 55.

I intrans-.: *A proprie i. q. conflagere, certare, pugnare – kämpfen, streiten, sich schlagen*: *1 spectat ad pugnam,*

proelium, bellum-.: *a corpor*-.: *a in univ*-.: IULIAN. TOLET. Wamb. 9 p. 508,11 si Francorum viribus nobiscum -ando conflagat (*sc. Paulus*). ARBEO Corb. 18 p. 209,10 his (*Ansarico et pisce*) -antibus iam longius deductis. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,39 bello cum eis (*Saxonibus*) potius -ret rex. ANNAL. Brunw. a. 1141 ut . . . quercubus . . . erutis ceu sagittis inter se iaculando -verint *daemones*. HIST. peregr. p. 169,36 imperatori . . . cum hostibus -anti . . . triumphus aridet. *saepius. in imag*-.: TRACT. Garsiae 115 ubi Albinus confligit, Rufinus luctatur et -at. 267 si . . . -amus hiis gladiis (*i. reliquiis*) *eqs.* LIGURINUS 10,387 -ans pelago perfringit remige fluctus. *β de certamine singulari*: LEG. Lang. p. 528,1 (a. 1019/37) elegantur duo ex ipsis (*partibus*) . . . , qui cum scutis et fustibus in campo -ent (*sim.* CAPIT. reg. Franc. 134,1). *al.* *γ victoriam ferre (ex) – siegen (über)*: OTTO FRISING. chron. 2,37 p. 111,22 dum . . . Hannibali Affrorum viribus in Italia moranti -are non valerent *Romani*. 4,32 p. 225,17 Siagrius Clodoveo -are (decretare C1) non valens. 5,4 p. 234,28 quibus (*Parthis*) dum Germanus patricius . . . -are non sufficeret. *b spirit*-.: LEG. Lang. p. 184,10 (a. 745/46) quia cognoscimus eum (*iudicem*) nec Dei nec nostrum esse fidelem nec pro salvationem terrae istius -are, sed . . . contra Deum quaerit agere et contra nos. EPIST. pont. Rom. sel. I 1 p. 3,11 quoniam . . . pro ea (*sede apostolica*) te (*sc. abbatem*) -ari fideliter . . . repperientes agnoscimus. FORM. Augiens. C 7 p. 368,15 quatenus liceret ei (*patri*) . . . instanti quadagesima pro communi salute -retur (DIPL. Otton. I. 213 p. 294,38). PETR. DAM. epist. 8 p. 121,3 dum optemperare sacris voluminibus nitimur, contra haec eadem sacra volumina -amus. *2 spectat ad litigium, controversiam, rixam*: HINCM. ord. pal. 599 quanta . . . mutua hinc et inde altercatione vel disputatione seu amica contentione -assent, apertius recitabant *segregati*. CHART. Sangall. A 801 adversus quem (*Notgerum*) cum diu multumque ex parte coenobii fuisset -tum. OTTO FRISING. chron. 8,13 p. 411,9 si quis . . . dicat *eqs.*, non est cum eo -andum. CHART. Rhen. med. I 649 sic multo tempore . . . affirmatione et negatione -tum (decretatum *ed.*) est. TRAD. Garz. 34^a p. 34,14 ut . . . multis placitis cum illo (*praeposito*) -ans legaliter per sententiam scabionum optineret *Wernherus* possessionem. *B translate*: *1 contendere, niti, laborare – sich anstrengen, sich bemühen, sich angelegen sein lassen*: CAPIT. reg. Franc. 22, 80 secundum quod . . . Pippinus rex -vit, ut fieret (*inde* 183,74). ANNAL. Mett. a. 746 Pippinus . . . -bat (*laborabat var. l.*), ut *eqs.* ORD. Cas. I praef. (PL 89,1261^B) patres coenobiorum studiose sanctam regulam observare cum summa cura -ant. EPIST. Col. 9 p. 251,33 parentes nostri . . . sancti Petri gratiam ex Deo ferventissime -ando quaerere procuraverunt. GERH. AUGUST. Udalr. 1,15 l. 50 -vit, qualiter episcopatum . . . omnigenis honoribus sublimare potuisset. LEO MARS. chron. 2,85 p. 334,6 nonnullas Graecorum hereses corrigere -antes . . . Michaelem et Leonem . . . anathematizaverunt *apocrisiarii*. *al.* *c. gerundio*: COD. Karol. 41 p. 554,10 in quantum virtus subpetit, voluntati vestrae obtemperandum -amus. *2 aemulari – wetteifern*: CHART. Mog. A II 676 p. 1106,31 (epist. a. 1196/97) estuare cepi inter -antes favorem vel gratiam vestram optinere.

II trans. i. q. certatim petere – umkämpfen, umwerben: WOLFHER. Godeh. I 33 dico Willigisum . . . Bernwardo . . . parrochiam ab eis eatenus -tam . . . resignasse. NORB. IBURG. Benn. 5 optimatibus terrae illius (*sc. Saxoniae*) in brevi est cognitus et honestissima contentione -tus.

*2.*decerto*, -are. (*cf. francog. vet. acerter [v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 610^a]*) *1 pro certo affirmare – versichern, behaupten*: EPIST. Teg. 34 ut incolae regionis -ant. *de-notare – bezeichnen (als)*: METELL. buc. 3,59 dum me -as incertum, non bene certas. *2 iterum mensurare – nachmessen*: VITA Pard. 18 (MGMer. VII p. 36^a,25) cum . . . lignorum artifices lignum -rent, pedem et dimidium ultra mensuram . . . invennerunt (*cf. notam ed.*).

[*decerviculum v. discerniculum*.]

decessio, -onis f. *1 obitus, mors – das Dahinscheiden, Tod*: CHART. Sangall. A 61 (a. 771) post meam -em. VITA

[Weber]

Leutfr. 10 (MGMer. VII. p. 13,19) post aliquot annos -is (de-
scensionis *m. al. corr.* decessionis 4a) sancti Andeoni. AGIUS
vita Hath. 24 donec subsequentes duos psalmos, -i eius aptissi-
mos, compleverimus. GESTA Camer. 2,11 p. 458,43 adversario-
rum -em arbitantes. TRAD. Scheftl. 37 ne . . . presentium ho-
minum -e oblivioni tradatur. *al.* 2 defectio – das Schwinden:
HUGO HONAU. div. 46,5 ubi abest -o et successio qualitatum
subiecti. 3 successio, generatio – Nachfolge, Generation:
LEX Ribv. 12,2 si homo . . . ita pauper fuit, ut insimul solvere
non possit, per tres -es (discessiones, decisiones *var. l.*) filiorum
solvat. *cf.* discessio.

decessor, -oris *m. script.*: *ded-*: l. 30. *deud-*: l. 29. *de-*
und-: l. 29.

1 **praedecessor** – Vorgänger: LEG. Wisig. cod. Eur. 305 p. 16,
31 hoc observan<dum esse iubemus>, quod . . . -orum nost-
rorum constituit> mansuetudo. LIBER diurn. 13 iubente -e nostro.
EPIST. var. I 33,16 ministeria, sicut apud -es nostros fuerunt.
NICOL. I. epist. 68 -orum exempla meorum imitans. DIPL. Ot-
ton. II. 231 p. 260,5 ut . . . habeant potestatem . . . commutacio-
nes . . . a -bus episcopis iniuste . . . factas frangere. EPIST. Me-
ginh. 25 p. 233,1 aiunt *legati* . . . plus se a vobis uno hoc anno
quam I. superioribus sub V -bus vestris perdidisse. CHART. Ba-
benb. 287 p. 122,22 recte suorum -um legitimus heres nuncupa-
tur, qui *eqs. persaepe*. *maior, parens* – *Vorfahr, Elternteil*:
TRAD. Ratisb. 2 (c. 765/88) pro memet ipsum et pro -es meos
trado . . . dimidiam . . . hereditatem. 2 **successor** – *Nach-*
folger: DIPL. Otton. I. 261 p. 373,32 quousque in nostram seu-
orum nostrorum presenciam veniant (*inde* DIPL. Otton. II.
254^a p. 294^a,29 *deud-*orum. 254^b p. 294^b,28 *deund-*orum. DIPL.
Otton. III. 291 p. 717,19 *ded-*orum). DIPL. Merov. III A 75 p.
191,44 disponente . . . episcopo ac -bus suis. CHART. Bund.
171* (dipl. Conr. II. spur.) ne aliqua . . . persona . . . episcopo
Uldoni suisque -bus contradicere presumat. DIPL. Conr. III.
141 p. 254,31 predecessorum debet privilegia conservare, qui sua
vult a -bus instituta servari.

1. **decessus**, -us *m. acc. vel abl. sg.* -o: l. 38. 1 *obitus, mors*
– das Dahinscheiden, Tod: TRAD. Frising. 400^a p. 342,5 (a.
818) post meo -o. EINH. Karol. 17 p. 20,20 propter festinatum
illius -um. DIPL. Merov. I 88 p. 78,27 (spur.) post -um abbatis.
THANGM. Bernw. 12 p. 763,31 Cristina . . . felici -u migravit ad
Dominum. CHART. Brixin. 157 p. 169,17 ex -u domini Hugoni-
nis. *persaepe*. 2 **defectio** – das (Dahin-, Ver-)Schwinden:
URSIO Marc. 2,3 rem nimis attenuatam invenit . . . processo
temporum, -u rerum et quotidiano incessu vel incursu vastato-
rum. HONOR. AUGUST. sacram. 49 matutinum est -us tenebra-
rum et adventus aurorae. *de eclipsi*: REIN. LEOD. Evr. 7 (MG
Script. XX p. 563^b,8; s. XII.²) fieri . . . aliquando . . . naturaliter
solis -um.

2. **decessus** *v.* 1. decedo. **decetero** *v.* ceterus.

***dechristianatus**, -a, -um. *prophanatus* – *entweiht*: SIGEB.
GEMBL. apol. 7 (MG Lib. Lit. II p. 444,28) alii in lapides et lig-
na prophanorum . . . contactu -a scopis animadvertentes.

decibilis (-ceb-), -e. 1 *decens, conveniens, aptus* – *schick-*
lich, geziemend, angemessen: *a in univ.*: NICOL. I. epist.
105 haec . . . confirmamus . . . -i reverentia. GLOSS. III 416,37
St.-S. -em zimelichen. AENIGM. super turb. 7 colligatur vaporis
terrei primordialis quantitas duodenaria, omni abstracta terreita-
te inordinata, lotionem -i *eqs.* *b gratus* – *gefällig*: THEOD.
TREV. transl. Celsi 17 imperator . . . sacrum et Deo -em . . . af-
fatus est conventum. 2 *pulcher, decorus* – *hübsch, schmuck*:
EKKEH. IV. cas. 97 misit . . . dux . . . Purchardo . . . ambulator-
rem valde -em et alacrem.

adv. **decibiliter**. *decenter, convenienter* – *schicklich, ge-*
ziemend, angemessen: ARNULF. MEDIOL. gest. 3,13 p. 185,5
-r (docebiliter *M*) . . . tractatur *metropolitanus* ab apostolico
tunc Nicolao. 3,19 rex . . . a clero et populo -r (dece-*H*) invita-
tus.

***decidentia**, -ae *f.* (decidens) *fragilitas* – *Hinfälligkeit*,
Vergänglichkeit: ALBERT. M. sent. 1,8,24 p. 253^b,2 privatio et
potentia -ae est in eo (*sc. ente simplici*), nisi contineatur.

[**decidius** *v.* deciduus.]

***decidivus**, -a, -um. (*cf.* recidivus) *ruinosus* – *verfallen*:

DIPL. Heinr. IV. 156 p. 202,9 *presul* . . . *suggessit* . . . se idem
(*coenobium*) incendi<o> combustum invenisse, pene -um.

1. **decido**, -cidi, -ere. *script.*: -ced-: *stirp. praes.*: l. 24 53.
58. *stirp. perf.*: l. 111 p. 87,15. *praes. ind.* -et: l. 38. *form.*
-cad-: l. 23,26. *al. metr.* -cid-: HRABAN. carm. 4,3,17.

I *proprie i. q. (de)labi, ruere, decumbere* – (*ab-, hin-, nie-*
der-, hinunter)fallen, (*ab-, hinunter*)stürzen, niedersinken:
A *subi. anim.*: 1 *homines (diabolus: l. 11)*: *a in univ.*: BEDA
hist. eccl. 5,13 p. 311,17 tactus infirmitate -it *vir laicus* in l e c -
t u m (WALAHFR. Wett. 944. *al.*) AETHICUS p. 95,1 diabolus
. . . , qui . . . a culmine altitudinis -edit (-it *var. l.*). AGIUS vita
10 Hath. 11 cum . . . timeret, ne in fluvium subtercurrentem -ret.
HROTSV. Abr. 7,7 cur -is (*sc. Maria*), cur in terra iaces immobi-
lis? BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 288,18 qui (*Opertus*) repentina
15 morte praecoccupatus equo -it. *saepe*. in *imag.*: THEODULF.
carm. 13,8 saepe bonus premitur, malus in sublime levatur, -it
atque malus, surgit ad alta bonus. TRANSL. Viti praef. postquam
. . . in hoc caliginoso carcere (*i. mundo*) -imus. *b cadere* –
umkommen, fallen: THEODULF. carm. 72,3,180 non aliter avi-
um moriens exercitus . . . -it. HROTSV. prim. 358 -it *Bernrad*
20 in bello. ANNAL. Weiss. a. 1053 pene sui (*sc. domni Bruni*) omnes
-erunt pugnando. 2 *animalia*: FORM. Senon. II add. 5,6 cito
-adet *vulpis* ante cano forte. AETHICUS p. 176,15 giphes, quae
corruentes in . . . lances ferventes inruunt et illuc -edentes (-en-
tes *var. l.*) interiunt. VITA Elig. 2,47 p. 726,26 coepit *equus* . . .
25 toto corpore marcescente tabescens -adere (-ere 4). EINH. Kar-
rol. 32 p. 36,23 equus, quem sedebat, capite deorsum merso -it.
B *subi. res*: 1 *in univ.*: ANNAL. regni Franc. a. 807 p. 123,32
horologium . . . cum totidem (*sc. duodecim*) . . . pilulis, quae ad
completionem horarum -bant. HROTSV. Sap. 5,23 -entia frusta
30 mei (*sc. Spei*) lacerati corporis dant flagrantiam paradisiaci aro-
matis. PETR. CAS. (?) chron. 3,38 p. 415,22 non solum non est
fracta, que -erat, lampas, sed nec effusum oleum. FRID. II.
IMP. art. ven. 1 p. 119,26 priores plume et penne . . . -unt, et na-
tura substituit alias firmiores. *saepe*. in *imag.*: HROTSV. gest.
35 prol. 2,35 quo male compositis verbis mox -at omnis rusticitas
oris. 2 *c. colore quodam*: *a corruere* – *einstürzen*: ECBASIS
capt. 368 non -et *antrum* ariete crebro. *b ruinosum effici* –
verfallen: REGISTR. Pant. Col. 4 p. 87,36 quando . . . domus
40 . . . peiorari vel -ere visa fuerit, nos illam eis (*Wicelino ac poste-*
ris eius) auferre . . . habeamus facultatem. 5 ut, si domus . . .
-erit *eqs.* *c exstingui* – *erlöschen*: RUP. TUIT. inc. 4 venerunt
. . . , qui dicerent -isse incendium. *d languescere, torpescere* –
erschlaffen, erlahmen: CASUS Petrish. 5,45 illuc (*sc. ad sanc-*
45 *tam Fidem*) cum mulier . . . venisset deferens in brachio filium
parvulum, cui unum brachium -erat. *e occidere* – *untergehen*:
FLOR. LUGD. carm. 1,224 -ere stellas, tota astra nigrescere cae-
li.

II *translate*: A *gener.*: 1 *in univ. i. q. deferri* – *herabfal-*
50 *len*: VITA Willeh. 4 cum . . . ictus ferientis super collum eius
-ret. 2 *c. colore quodam*: *a incidere (in)* – *verfallen (in)*:
AETHICUS p. 169,5 ne in errorem illarum gentium ambi-
guetas rei veritatis in ruina pravitatis -edat (-at *var. l.*; CHART.
Stir. IV 582 p. 347,42 cum . . . gesta hominum mutabilia per ob-
livionem -ant i. e.). PETR. CAS. (?) chron. 4,95 Casinensis . . .
55 ecclesia numquam in heresim -it. OTTO FRISING. chron. 7,29
p. 355,12 propter absentiam regis Italiae urbibus in insolentiam
-entibus (decidentibus *var. l.*). *b desistere* – *ablassen (von)*:
ALFAN. premn. phys. 30,9 p. 112 Origenes . . . , ne incideret in
turpitudinem Aethiopum, immolans -it (PG 40,721^B ἐξέπε-
60 σεν) ab omni. RAHEW. gest. 4,59 p. 297,13 si alterutrius partis
res vel attolleremus vel extenuaremus, a proposito -ere videre-
mur. *c orbari, deficere* – *beraubt werden, 'sinken lassen'*:
IULIAN. TOLET. Wamb. 16 qui (*Paulus*) mox nostrorum acies
65 dispositas vidit, illico . . . animo -it. GLOSS. I 773,9 St.-S. ut non
pusillo animo fiant, i. ne -ant animo in iro muote ner vallen.
LEO MARS. chron. 3,15 p. 379,16 (rec. II) Capuani spe undique
-entes. *d declinare* – *abweichen (von)*: FORM. Sangall. II 11
scribe nomina eorum (*testium*) per nominativum casum, quia
70 obliqui aut nimium ex sua proprietate -unt aut Latine declinati-
oni non congruunt. DIPL. Loth. III. 54 p. 86,13 quedam, quae
vetustatis vicio a statu rectitudinis -erant (*inde* 66 p. 102,29).

deesse – fehlen: FUND. Mur. 20 p. 62,18 si . . . a pretio porcorum unus nummus cadit, nichil reddit, si plus -et, debet reddere. *e perire, tabescere, evanescere – zugrunde gehen, dahinschwinden, vergehen*: EINH. Karol. 13 p. 16,7 tota in hoc bello Hunorum nobilitas periit, tota gloria -it. RUOTG. Brun. 4 p. 6, 10 ut Salemon ait, qui minora negligit, paulatim -it (-et *B1*; cf. *Vulg. Sirach 19,1*). LEG. Lang. p. 210,26 decreta dispositione conditoris eadem gente ad minima -ente. *de tempore*: URSIO Marc. 2,2 cum -entibus aureis et argenteis temporibus successissent ferrea. *f decedere, mori – dahinscheiden, sterben*: IULIAN. TOLET. Wamb. 3 uno eodemque die . . . et -entis (decidentis *var. l.*) regis vitalis terminus fuit et *eqs.* LEG. Lang. p. 200,23 si quis Langobardus -ens (decedens, decens, descendens *var. l.*) uxori suae usumfructum de rebus suis iudicare voluerit. MARIAN. chron. a. Chr. 832 Karolus, antequam -erat (-ederat *1 a. corr.*), . . . febribus correptus. CHART. Stir. IV 377 si . . . aliquis eorum (*sc. conversorum*) in seculo -erit. *al.* *B iur.*: 1 *de-, pervenire – gelangen (in), anheimfallen*: DIPL. Otton. I. 341 p. 467,2 omnium iudicio legaliter in ius eiusdem (*Aquilegiensis*) ecclesie -it (*sc. possessio interfactoris patriarchae*). DIPL. Otton. III. 157 p. 569,5 quod (*monasterium*) per traditionem Burghardi . . . hereditario iure in nosstrum -it ius. DIPL. Frid. I. 503 p. 435,12 qui de calumpnia . . . impetebatur, non poterat expurgationis suae satisfactionem offerre, nisi per festucam, quam inclinatus de terra levasset, quam si subito non invenisset, in penam compositionis -it. *addici – zufallen, zustehen*: CAPIT. reg. Franc. 4,8 p. 9,11 ipsi (*sc. cui furtum pertulit*) servus -at. 2 *cedere – Abstand nehmen*: TRAD. Ratisb. 928 p. 460,23 (*a. 1179*) acceptis . . . XII solidis ab omni inpeticione . . . -it. 931 p. 463,26 ab omni querimonia . . . -erunt et . . . tradiderunt (*sc. partem areae*). 937 p. 468,28 de . . . causa -erat et de inpetitione . . . rerum se prorsus abdicaverat. 3 *depelli, privari – verlustig gehen*: CAPIT. reg. Franc. 252,29^a ut . . . si postea de gradu -erint (*sc. libertini ordinati*), eius sint conditionis, cuius fuerant ante gradum. PETR. DAM. epist. 89 p. 548,3 cum . . . privatus quisque a suo -ere i u r e non debeat, donec *eqs.* (COD. Wang. Trident. 246 p. 472,3 a i. suo -adant. *al.*) *al.* 4 *irritum esse, tolli – unwirksam sein, entfallen*: LEG. Wisig. 2,5,10 illa sola -ant, que contra legem inveniuntur.

adi. decidentis, -entis. 1 *proclivis – abfallend, abschüssig*: ANNAL. Altah. a. 1032 mons quidam in pago Salzpurgensi ultra spatium quinque stadiorum -s. 2 *instabilis – wackelig*: ALBERT. M. animal. 1,433 cervix . . . soluta et quasi -s et invalida nocentes designat homines et insidiosos. 3 *tenuis – flach*: ALBERT. M. animal. 1,548 cum . . . brevis et spissus est hanhelitus, quasi interceptus et -s, timidus est (*sc. homo*) et imbecillis. 4 *fragilis, caducus – hinfällig, vergänglich*: CHART. episc. Halb. 596 l. 29 (a. 1227) non -s monumentum. *subst. neutr.*: TRAD. Frising. 476 p. 408,3 (a. 822) date praesentia ista et -ia et conparate aeternam vitam.

2. *decido, -cidi, -cisum, -ere. script.*: descī-: *l. 57. -iss(us)*: p. 88,7. 1 *proprie: a de rebus i. q. resecare, abscidere – be-, abschneiden, be-, abhauen*: *a in univ.*: MILO carm. 1,6,1, 299 comam capitis ferro -it *Amandus*. BERTH. ZWIF. chron. 3 p. 146,27 in hac villa (*sc. Altinburc*) columnae nostrae ecclesiae sunt excisae (-sae *B*). VISIO Godesc. B 12,2 maior (*puer*) bipenne, quam secum ad corilos -endas (descidendas *K a. corr.*) tulerat, minori (*puero*) caput amputavit. *al. in imag.*: EPITAPH. Har. (MGScript. X p. 15,6; a. 842/54) pastor talis vitam moderatus ovilis, morbida -it, crescere viva dedit (*inde* CARM. Hraban. app. 19,8). *β dilacerare – zerreißen*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 139,3 calefactas . . . carnes . . . et -sas et minutatas et inceptas digeri dat pullis suis. p. 141,28 cum ipsis (*unguibus*) non possunt *pulli rapacium* -ere carnes neque minuere. *b de hominibus i. q. occidere – töten*: LAND. MEDIOL. hist. 37 defensores . . . meos si iuste cecassent et -issent. 2 *translate: a gener.*: *a seiungere, avellere – abtrennen, losreißen*: OTTO FRISING. chron. 4,20 Gildo . . . Africae comes cepit novis ausibus a Romanorum provincia Affricam -ere. TRAD. Teg. 348^b quod a predio, quod ei hereditario iure attinebat, a fratre suo numquam -sa fuisset. WALTH. ARR. fund. 3 (MGScript. XV p. 1119,47) parrochiis episcopatus utriusque -sis. *β medial. i. q.*

elabi, tolli – schwinden, zunichte werden: HEINR. TEG. adv. 8 spes pacis reficiendę tota -itur. *b iur.*: *a de re dubia i. q. constituere, definire – festsetzen, bestimmen*: LEG. Lang. p. 109,12 (a. 713/35) quae autem terminate et per divisionem -sae (divisae, finitae, discesse, decesse *var. l.*) non sunt (*sim.* p. 113,8 quae . . . antea de talibus capitulis provenerunt . . . , sic permaneant, sicut prius cognoscuntur esse -sae [-sse *var. l.*]). p. 155,13 nunc . . . -ere et confirmare in huius edicti pagina previmus. CHART. Beron. 100 (a. 1261) expedit -sa negocia per contractus habitos scriptis solidari. CHART. Scheftl. 32 p. 37,21 omne dampnum . . . promittunt (*sc. venditores*) eis (*fratribus*) quolibet ipsorum dampno -so rescire. *β de lite i. q. decernere, componere – entscheiden, beilegen*: CONC. Karol. A 3^B, 12 si minime convenerit, ut -atur inter eis (*clericis*) intentio, apud apostolicam veniat sedem. PETR. DAM. epist. 97 p. 72,21 ante -sum (decussum *var. l.*) causae negotium. OTTO FRISING. chron. 5,34 p. 258,38 -sa lite (gest. 2,7 rex . . . litem iudicio vel consilio -surus . . . curiam prefigit. *saepe*). CHART. archiep. Magd. 399 p. 525,23 litigium . . . fine -imus eo ordine, quo dicemus. CHART. Eberb. 453 omni altercatione postposita et -sa. *persaepe*.

3. *decido v. 1. descindo.*

deciduus, -a, -um. 1 *proprie i. q. delabens, deruens – (herab-)fallend*: *a strictius*: CARM. Salisb. I 11,21 -a porcos pascit . . . glande Novimber. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1124 imber . . . singulis mensibus assidue -us. OLIV. hist. Dam. 11 p. 180,4 scala . . . confracta . . . milites strennuos et armatos corpore -os secundum animas levavit ad celum (*inde* ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1217 [cod. B]). *in imag. i. q. madens – triefend*: AETHICUS p. 160,7 clade tot annis humano cruore -a (cf. *notam ed.*). *b latius: a instabilis – wackelig*: SUMM. Heinr. C p. 261 -us qui cito cadit, labilis. *β occiduus – untergehend*: METELL. Quir. 11,20 quae (*Constantinopolis*) . . . fere minus valet solis -i barbaricis obvia gentibus. *meton. i. q. occidentalis – im Westen gelegen*: WALDO Anscar. 48,8 -as mundi quae (*Francia*) vergit ad oras. 2 *translate: a de luce i. q. deficiens – schwindend*: FLOR. LUGD. carm. 4,194 -as . . . faces Eoos flectit sol ad ortus. HEIRIC. Germ. I 6,246 menstrua -os cum luna recolligit ignes. EPITAPH. var. II 33,4 lumine -o caruit que (*Mathildis*) VIII kalendas Augusti. *b de rebus terrenis i. q. caducus, vanus – hinfällig, vergänglich*: ERMENR. Sval. 2 plus . . . heremum cupiit quam ullos . . . saeculi . . . honores -os. LOTH. I. ad Hraban. 2 (MGEpist. V p. 503,27) expositiones . . . refectionis nobis tempore recitandas, ut inter -as epulas interior homo noster spiritalis alimonia non fraudaretur inmarcescibilibus dapibus. METELL. Quir. 15^a,40 -as ob opes. *subst. neutr.*: CHART. Rhen. med. I 270 (a. 995) in hoc . . . laudanda . . . deitas, quod . . . -is (-dius *ed.*) semper acquirere . . . possimus eterna. *c de institutionibus sacris i. q. labens, corruptus – verfallend, in Verfall geraten*: AETHICUS p. 198,11 ob iusiurandum et foedera -a mors et calamitas.

decies (deties) adv. numer. 1 *proprie i. q. decem vicibus – zehnmal*: *a in univ.*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 86,21 in illo (*versu*) XIV sillabarum dactilus -s variatur. Ps. BEDA arithm. 3 l. 96 debet . . . summam . . . quinquies multiplicare, deinde totum -s ducere. RADBERT. Matth. 8,3518 deties centum fiunt mille. RUODLIEB VII 86 si -s possis, fac, . . . vel quotiens vis. EPIST. Reinh. 99 vos (*sc. abbas*) . . . et perditas (*pigmentarias confecti-ones*) restituite et -s, immo cencies, . . . adicite. *al.* *b in circumlocutione numerorum rotundorum (praesertim in poesi)*: CARM. de conv. Saxon. (NachtGött. 1985/I p. 63; a. 777) iam septingentos finitos circiter annos et septem -s. EINH. Karol. 15 p. 18,13 quae (*Italia*) . . . -s centum et eo amplius passuum milibus longitudine porrigitur. WALAHFR. carm. 38,98 -s denos . . . versus. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,151 -s denis si pastor ab agnis unum perdiderit *eqs. saepe. v. et p. 125,64*. 2 *meton. i. q. saepe (numero) – oft (mals), vielmals, 'zigmal'*: ALDH. epist. 6 vale, -s dilectissima. ALCUIN. carm. 4,48 oscula melligeris -s da blanda labellis. FROUM. carm. 21,10 centenas -s, milies quoque mille salutes.

**deciesdeni, -orum m. decem vicibus deni – 'die Zehnmal-zehn, die Hundert'*: LAND. MEDIOL. hist. 1,8 p. 41,15 XXVIII

[Weber]

sacerdotes, qui cum aliis LXXII coniuncti faciunt C, quapropter -i vocantur; inde est, quod decumani vocantur, seu quia eqs.

***deciliatio**, -onis f. (de et *ciliatio) *solutio constrictionis ciliorum* – das Lösen der Zusammenschnürung der Augenlider, das 'Losbräuen': FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 188,8 in hoc modo -is incipiet *falco* melius assuefieri videre hominem. p. 191, 18 cum . . . per . . . -em conturbatus fuerit *falco*. *ibid.* al.

***deciliatura**, -ae f. *solutio constrictionis ciliorum* – das Lösen der Zusammenschnürung der Augenlider, das 'Losbräuen': FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 187,12 si contingeret, quod mansuetus fieret *falco* sine ciliatura aut cum -a subita.

***decilio**, -atum, -are. *constrictionem ciliorum solvere* – die Zusammenschnürung der Augenlider lösen, 'losbräuen': FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 154,15 avis timet ad faciem hominis . . . , quando sic portabitur -ta. p. 186,10 ad hec omnia assuescit prius quam -etur. p. 187,17 oportet . . . non simul ex toto -are. *ibid.* *saepe*. Weber

decima, -ae f. *script.*: dec-: p. 91,36. -cina: l. 44. -cuma: l. 54. -mia: DIPL. Heinr. II. 386 p. 492,26.

I decima pars – zehnter Teil, Zehntel. **A gener.**: CONC. Merov. p. 167,3 -as fructuum . . . locis sacris praestare. VITA Elig. 2,43 devovens, ut . . . -am rerum suarum . . . ecclesiae dilegaret *Ingomar*.s. CAPIT. reg. Franc. 170,49 ut de omnibus in elemosinam datis . . . -ae pauperibus dentur. RATHER. epist. 26 p. 152,29 tanta lues totam . . . invasit provinciam, ut vix usque ad -am hominum perveniret *sanctus vir*. CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 264,34 quod per VI annos debeat dari -a redituum et proventuum. *saepe*. **B math.**: ANON. geom. I 4,25 ex . . . summae integritate ad circuli aream inveniendam tres quartas -as subducas. *al.* GERB. geom. 6,7 p. 95,10 XIII . . . numerus X et bissem in se continet et eius quinque sextas -as, et item XVIII triens semunx eodem modo XIII in se continet et eius quinque sextas -as; quae proportio superquinquepartiens sextas -as appellatur. **C iur. i. q. impendium decimae partis – Gebühr von zehn Prozent**: INNOC. III. registr. 1,376 p. 569, 34 quod . . . more secularium super -a litis . . . cum litigantibus . . . pro salario conventis (*sc. clerici iudices delegati*).

II vectigal decimae partis – Zehnt, Zehntabgabe (de re v. LexMA. s. v. Zehnt): A proprie: CONC. Merov. p. 137,23 ut Abrahae documenta sequentes -as . . . non pigeat Deo . . . offerre. CAPIT. reg. Franc. 20,7^a de -is, ut unusquisque suam -am donet. MIRAC. Hucberti 2,15 annuae venationis primitias et -as cuiusque generis ferarum beato Huberto persolvere. CHART. Stir. I 252 -am dare (-inam *ed. posterior* in CHART. Carniol. I 100) patriarchae. CHART. Austr. sup. I 311 p. 455,25 abbatissa . . . optinuit . . . -as . . . , qui riutzehent vulgariter appellantur. CHART. Lamb. Leod. 78 p. 125,2 habere tam grossam -am totaliter quam *minutam* (CHART. Mekl. 438 p. 436,36. *saepe*. *sim.* CHART. Monast. 19 p. 117,22 in aliis . . . -is, que minores vocantur. *al.*) *persaepe*. **c. gen. explicativo**: CHART. Rhen. med. III 117 (a. 1219) -am quandam . . . , que vulgari verbo -a elemosine nuncupatur. **B alleg. et in imag.**: **1 in univ.**: HRABAN. univ. 14,21 p. 397^A in primitiis initia bonorum operum . . . , in -umis vero perfectio bonorum operum. THIETM. chron. 4,10 de fructu . . . ventris sui -as Deo obtulit *Theophanu* filias suas. WIBERT. GEMBL. Hildeg. 115sq. que . . . Deo, qui -as sibi in lege offerri mandavit, ad serviendum ei . . . cunctis diebus vitae suae sic -a sua sequestrata est. **2 de quadragesimali ieiunio**: EPIST. Alcuin. 144 p. 228,32 subtractis sex diebus dominicis, in quibus ieiunare minime licet, -as dantes corporis sui triginta sex dies . . . ieiunant. HRABAN. hom. I 9 p. 21^D quasi anni nostri -as Deo damus per temperantiam *eqs.* HONOR. AUGUST. spec. p. 884^A est (*sc. quadragesima*) . . . -a vitae nostrae, sicut enim de aliis rebus, ita etiam -am debemus dare de diebus. *al.* **3 de agno Dei**: ALBERT. M. bon. 328 p. 182,15sq. denarius . . . respondet . . . perfectioni operis secundum decalogum et perfectioni -ae pro nobis oblatae; haec enim -a est Christus. **C meton.**: **1 territorium decimandum – Zehntgebiet**: DIPL. Ludow. Germ. 140 p. 196,8 ducenta aratra -arum. CHART. Traiect. 284 p. 262,34 presbyter . . . -as fratrum ecclesiae sancti Petri invasit. 875 quod predictus mansus in nostra non iacet -a, unde non solvet nobis -am. **2 ius decimationis** –

Recht auf Zehnterhebung: TRAD. Frising. 809 (a. 858) accepti coloniam I et III casarum -am. CHART. Mog. A I 296 p. 186,25 -am s u p e r villam Osternene, -am super villam Sulingen, -am super Rotershusen *eqs.* (ANNAL. Hild. a. 1039 p. 44,34. *saepe*). 333 datis in concambium pro terminalibus -is . . . tribus hubobis. EPIST. Heinr. IV. 19 ea, quae super -is et iusticiis Osinabrugensis ecclesiae decrevimus. DIPL. Loth. III. 41 p. 68,2 ecclesia parrochiae sancti Servatii sola in Traiectensi urbe habet -as et t e r m i n u m. ACTA civ. Wism. B 431 Henricus . . . emit ab Henrico . . . -am de VI mansis. *saepe*. *expressius i. q. provenus decimationis* – *Zehntertrag*: RIMB. Anscar. 35 p. 69,3 ad quem (*hospitale*) -as de nonnullis villis disposuit, ut ibi cum cotidiana susceptione pauperum aegroti quoque recrearentur. CHART. Eichsf. 33 ut . . . frueretur *monasterium* . . . -is, que redeunt de villis regiis. METELL. Quir. 31^{tit.} de quodam prefecto Ratisponensi, qui -is sancti Quirini equos suos pabulaverat.

***decimabilis**, -e. *decimanus* – *zehntpflichtig, zehntbar*: CHART. Basil. B 133 p. 92,23 (a. 1277) ego (*sc. rector ecclesiae*) decimas agrorum, pratorum et omnium, que mihi . . . -ia remanserunt, . . . conventui concessi (*inde* 142 p. 100,14).

***decimaciuncula** v. *decimatiuncula.

***decimalis**, -e. *ad decimam pertinens* – *den Zehnt betreffend, Zehnt-*: **1 in univ.**: DIPL. Conr. III. 268 p. 464,30 locum ipsum ab omni i u r e -i . . . liberum esse (CHART. Rhen. med. III 99 p. 96,4. *al.*). CHART. Rhen. med. I 604 p. 664,5 noverint universi -es . . . censuum p a c t i o n e s . . . fore confirmatas (II 62 p. 104,6. *ibid.* *al.*; cf. I 604 p. 664,43 censuales decimarum pactiones). CHART. civ. Erf. 98 m e n s u r a . . . -is a . . . abbate . . . instituta perpetuo permanebit (REGISTR. Xant. p. 56,27sq. *ibid.* *al.*). CHART. Turg. III 396 p. 157,16 ad caucionem in Diezhovim ecclesie -em. *al.* **2 decimanus** – *zehntbar, zehntpflichtig*: COD. Lauresh. 140 p. 414,27 (a. 1052/95) omne -e fenum. CHART. Turic. 347 terra . . . , que ad capellam -is est. FUND. Schild. 18 quod curtes ecclesie adiacentes domino episcopo adhuc -es essent. *remissius i. q. censualis* – *zinspflichtig*: TRAD. Frising. 1598 f. 27 (c. 1261) Hainricus de Rossepach -is sancte Marie ad V denarios. **3 nomine decimae datus** – *als Zehntgabe entrichtet*: CHART. Livon. B 4 (a. 1224) in castro Cessoe annona -is . . . nobis (*sc. episcopo*) salvebitur. REGISTR. abb. Werd. 9,16 p. 312,23 in decollatione Iohannis solvuntur . . . in Esmer XIII solidi -es. *al.* CHART. episc. Wirz. I 415 p. 481,5 quod pecunia -is ad alios usus . . . est conversa. REGISTR. Xant. p. 61,37 pertinent ad curtem . . . pulli -es. *al.* **4 iure decimae exigendae praeditus** – *zur Zehnterhebung berechtigt*: DIPL. Otton. I. 209 p. 288,16 <ut proprie>tatem . . . <cum basilica -i> . . . recipiemus. CHART. episc. Spir. 14 p. 13, 41 Ruodolfus . . . tradidit . . . , quicquid . . . habuit ac possedit . . . cum una -i e c c l e s i a (DIPL. Otton. III. 48 p. 450,20. *al.*). CHART. Stir. I 77 p. 89^a,24 curtem stabulariam . . . et c u r t e m -em . . . cum sex mansis (475. *al.*). CHART. Welt. p. 105^a,12 Gekingon ecclesia et c u r i a -is et due hobe (CHART. Stir. II 159 p. 239,5. *al.*).

***decimancula**, -ae f. (*parva*) *decima* – (*Klein-*)*Zehnt*: GESTA Camer. 1,26 p. 411,24 (epist. papae a. 685) stabilimus, ut . . . -a (decimā cul 1) in Rodulfi curte . . . sit in potestate canonicorum (*fort. corrupt. ex* *decimatiuncula).

***decimania**, -ae f. *ordo sacerdotalis Italiae septemtrionalis proprius* – *ein Norditalien eigener Priesterstand, 'Decimania'* (*de re v. H. F. Schmid, ZRGKant. 77. 1960. p. 525sq.*): CHART. Ticin. 10 p. 28,24 (a. 1190) vendiderunt . . . presbiter Iohannes . . . et presbiter Albericus . . . ex parte comunis -e . . . omnes . . . casas et res territorias, . . . quas ipsi decimani detinebant. p. 29, 16 promiserunt et sponponderunt . . . deci-m-ani et ministri -e . . . res . . . defendere et guarentare. p. 29,24 pro precio . . . dare debent fratres . . . ad partem comunis -e libras septuaginta denariorum.

decimanus (-cum-), -i m. *script.*: -com-: p. 91,12. -nn-: p. 91,6.

1 gromat. i. q. linea ab oriente ad occidentem directa – *von Osten nach Westen gezogene Linie*: ANON. geom. I 4,60 p. 363,19 per quam (*rectam*) lineam cardinem dirigemus, et ab ea normaliter in rectum -umanos emittemus, et ex quacunque eius

lineae parte normaliter invenerimus, -umanum recte constitua-
mus. **2 iur. et canon. i. qui decimae solvendae obligatus est**
– *Zehntpflichtiger*: RATHER. epist. 16 p. 76,17 si nescit episcopus,
quot -i ... sufficient clericis ad victum. CHART. Tirol. 13
p. 733 duo -i ad Vallesella ... VI in Bugnana, novem in Corone.
1268 p. 308,4 qui (*viator curiae*) precipiat -nnis, qui solvunt
... decimam ... quod eqs. (*sim.* 1272). *usu attrib.*: AGNELL.
lib. pont. 140 p. 370,13 coloni -umani speculantur iuxta portus
Candiani. **3 eccl. i. q. socius decimaniae q. d. – Mitglied der**
sog. 'Decimania' (*de re v. K. Bosl. Gesellschaftsgesch. Italiens im MA.*
1982. p. 149sqq.): ARNULF. MEDIOL. gest. 3,10
quidam ... ex -omanis (decu- B) diaconus. LAND. MEDIOL.
hist. 1,8 quod -umani vocantur *sacerdotes*. 2,17 p. 55,26 xenodochia,
quae omnia maiores ordinarii atque primicerius -umanorum
... tenebant. CHART. Ticin. 10 p. 29,10 ut ... canonici
... teneant omnes ... casas et res ... quas ... comune -orum
habebat. p. 29,13 sine ... -orum suorumque successorum contradictione.
ibid. saepe. v. et p. 90,62.63. usu attrib.: LAND. MEDIOL. hist. 2,32
p. 68,44 suis (*sc. archiepiscopi*) ... omnibus sacerdotibus decumanis
ceterisque ordinariis. *ibid. al.*

decimarius, -a, -um. *script. dec-: l.36. 1 adi. i. q. ad decimam
pertinens – den Zehnt betreffend, Zehnt-: a in univ.: CHART. Austr. sup. I 143 (a. 1143) duas partes decimarum ...
cum una -a curte (METELL. Quir. 31,5). CHART. Carinth. III 928 p. 261,4
ecclesiam ... cum -is ac ceteris iusticiis ad eam pertinentibus. CHART. Salisb. III 780 p. 307,22
decimas, quae ab antiquo in -is curiis ... colligi solebant. **b decimanus** –
zehntpflichtig: CHART. Pomm. 127 p. 169,34 (epist. papae a. 1195) partem ...
provinciae ... cum ... universis villulis ... necnon et rusticis -is
(*inde* 171 p. 213,33). **2 subst. masc.: a rusticus decimae solvendae obligatus** –
Zehntbauer: CHART. Carniol. I 128 p. 120,23 (a. 1163) quinquaginta -os, quos ...
Gerlochus ... in beneficium habuerat. CHART. Pomm. 106 p. 137,42
quinque rusticos in ea (*villa*) ex hiis, quos -os usitato nomine appellare
solemus. CHART. Carinth. IV 2149 p. 248,38 omnes de-i dant decimam de lino,
gallin<arum>, apum et nascentium. **b exactor decimarum** – *Zehnteintreiber*:
NECROL. IV Ian. 14 p. 261,13 (s. XII.) Walchun -us. *TRAD. Garz.* 30 huius
rei testes sunt: ... Chünradus prepositus de Amphingen, ... Ortwinus
villicus et -us ibidem. CHART. Rhen. med. III 87 p. 86,14 quod ... -i
utriusque partis decimas alterius partis subripere dicebantur. CHART. Tirol. 865^{III}
p. 278,24 decanus non habet iurisdictionem aliquam de canonicis ...
excepto ... de ... -is et aliis officariis. CHART. Westph. III 588 quod (*placitum*)
fuit inter ecclesiam Capenbergensem et Engelbertum -um domini episcopi
de Lon super uno malto siliginis minoris mensure, quod idem extorquebat
-us a curte Weshem preter consuetudinem. *ibid. al. ?nom. propr.*: CHART. Turic. 301 p. 184,20
(a. 1153) testibus subscriptis presentibus: ... Purchardo Nigro ...
Rüdolfo D-o (*sim.* 319; *cf. notam ed. p. 375 s. v. Cendare*).*

decimata v. decimo. [decimatibus v. decimatio.]
decimatio (-cio), onis f. *script. dic-: p.92.6. 1 proprie: a exactio decimae –
Zehnterhebung, Zehnteintreibung: RIMB. Anscar. 35 p. 69,11 ad elemosinarum
dationem iterum ex integro -em faciebat. CHART. archiep. Magd. 238 (a. 1135)
ne laicorum quispiam, qui -cionum i u s contra statuta canonum quasi in
beneficiis possident eqs. (CHART. Sangall. B 192 p. 176,8sq. [epist. papae].
al.) CHART. Osn. II 243 iustum diem -is nostre, diem videlicet sancti Iacobi,
nobis recognoverunt *decimatores*. *al. b praestatio decimae – das Zehntleisten*:
HERBORD. Ott. 2,32 p. 123,4 in ... edem ... captas opes et arma hostium ...
sub lege -cionis congregabant (*sc. Pomerani*).*

2 meton.: a ius decimae exigendae – Recht auf Zehnterhebung:
DIPL. Ludow. Germ. 167 omnia superius dinominata nostris confirmamus
edictis cum o m n i -e ... aecclesie, quae in dominio habetur (CHART. Turic. 132
p. 55,4. CHART. Brand. A III 3 p. 81,6 urbem ... cum omnibus utilitatibus et -bus
[decimatibus *ed.*]. *saepe*). NORB. IBURG. Benn. 19 p. 88,54 chirographum
super -e, quod secum detulerat, publice in ecclesia recitari ... praecepit.
VITA Meinw. 72 Ricmarus ... -em super villam nomine Dodanhusun ...
accepit. CHART. Babenb. 64 -es ... de redditibus ... abbati ... remittimus
(*sc. dux Austriae*).

persaepe. expressius i. q. proventus decimationis – Zehnt-einnahme:
TRAD. Patav. 1001 p. 336,31 (a. 1218/23) Rudolfus ... de -e, quam habet
extra et infra civitatem, ... nobis (*sc. decano*) talentum solvere tenetur.
b decima – Zehnt(abgabe): a iur. et canon.: TRAD. Frising. 193^a p. 184,6 (a. 804) quicquid
de di-e liberorum hominum ... pertinere deberet ad ... ecclesias. DIPL. Otton. I.
179 dominicales, quas vulgo s a l i c a s vocant -es (DIPL. Heinr. III. 391 p. 542,42.
al.). FROUM. epist. 54 in -e, quam Christi pauperibus ... dispensare debuimus,
... fraudem sentimus. RUD. TRUD. epist. p. 328,22 -em ... ecclesiae in
communi horreo recondidimus. CHART. Aqueus. 53 curtem ... liberam et
absolutam ab omni -cione. *persaepe. b alleg. et in imag.*: EPIST. Alcuin. app. 4
p. 492,13 subtractis de abstinentia (*sc. sex hebdomadarum*) sex diebus dominicis
XXX et VI quasi -o anni remanent ieiunandi. THIETM. chron. 4,56 in
quadragesima ... cum a se abstinentia carnis et afflictione corporis
sui -cionem Deo acceptam offerre conaretur *Dobrawa*. HONOR. AUGUST. sacram.
1 p. 738^C de singulis centenariis (*sc. septuagies centenorum annorum*) da
annum in -e, et erunt septuaginta anni. ALBERT. M. incarn. 40 p. 211,20sq.
-o aut ponitur ... pro actu -is, qui fuit oblatio decimarum, aut pro effectu
ipsius, qui fuit -o originalis. sent. 3,3,27 p. 68^a,41 potest *res in potentia*
existens decimari, id est ad -em determinari et obligari hoc modo, quo est.
ibid. al. c portorium – (Durchgangs-) Zoll: CHART. Bund. 259^a (a. 1116) homines habitantes in insula
Cumana ... curaturam, terraticum, rivadigum aut -em in qualibet parte
terrarum nostri imperii non dent eqs. (*cf. notam ed.*). **d territorium decimandum** –
Zehntgebiet: VITA Meinw. 62 Wigo ... ab episcopo ... X a r a t r a -is ...
accepit (69. *al. v. et vol. I. p. 857,65sq.*).

***decimatiuncula** (-aci-), -ae f. *decima – Zehnt*: CHART. Mog. A I 581 p. 499,18
(a. 1133) predictis fratribus in supplementum cottidiane refectionis duas
-ciunculas contulimus (*sc. Adelbertus archiepiscopus*). CHART. Rhen. med. I 501 p. 555,
37 Adalbero ... -am quandam cuiusdam villule ... cum decima quarundam
vinearum ... contulit.

decimator, -oris m. *script. -tur: l.39. 1 exactor decimarum –
Zehnteintreiber: CAPIT. reg. Franc. 8,11 ut actor aut -ur in rebus ecclesiae
nullus accedat. CHART. Osn. I 266 (a. 1141) ne a suis -bus gravaretur
liber homo. CHART. episc. Halb. 284 l. 98 -r, dum primo assumitur ad
decimationem, iurabit ... quod prorsus nulli aliquam faciat iniuriam.
CHART. Laus. 319 p. 282,24 in nemore capituli debet habere capitulum
unum nuncium, scilicet -em, et villicus alium. CHART. Burgenl. II 149 p. 103,42
(dipl.) volumus, quod ... decime ... vini tempore vindemie per -es ...
exigantur. *persaepe. ?nom. propr.*: TRAD. Salisb. I 629 (c. 1167/93) testes ...
Pilgrimus -r, Guntherus de Rastat. *saepe. 2 decimanus – Zehntpflichtiger*:
CHART. Osn. I 288 (a. 1153) ut ... si qui agrorum Sifridi a -bus domini
Willelmi seminentur, Sifridi decima permanet. II 243 quod -es nostri ...
super danda decima nobis aliquamdiu rebellabant. REGISTR. Patav. I p. 8^b,14
in Merinpach -r tenetur dare de prediis XX solidos. *al.**

***decimatorius**, -a, -um. *decimanus – zehntpflichtig, zehntbar*:
CHART. Mog. A I 331 p. 225,27 (a. 1071) cum omnibus eorum (*bonorum*) iuribus,
proventus, redditibus, cenibus, decimis, -is possessionibus ac omnibus et aliis
singulis pertinentiis.

decimo, -avi, -atum, -are. **I decima parte imminuere** – *um den zehnten Teil vermindern, 'dezimieren'*: *A strictius de occisione decimi cuiusque ex coetu hominum (in lusu verborum: l.67): 1 proprie*:
PASS. Ger. Col. 12 praecepit (*sc. Maximianus imperator*) eam (*sc. legionem*)
semel et iterum -ari. GESTA Cnut. 3,5 (MGScript. XIX p. 523,1) tortores ...
illiis interfectoris Thebae legionis exemplo usi sunt, qui -vit primum
innocentes. GESTA Bert. 3,8 p. 671,27 alii terribiles minas effundebant,
quod monachos prius occidendo -rent, quam monachis decimas alletium
persolverent. *expressius i. q. occidere – töten*: EKKEH. IV. bened. I 36,54
sic Abraham natos locat in gremio -tos. **2 translate i. q. in occidendo effundere** –
beim Töten vergießen: EKKEH. IV. bened. I 36,60 sanguis Acaunenses -tus
consecrat enses. **B latius c. sensu aliqua ex parte con-**

sumendi: GESTA Ern. duc. I 2,282 stupor magnus ministros apprehendit, a quibus hora absentionis ipsorum -ti essent cibi.

II *decimam partem reddere, decimam solvere (de) – den zehnten Teil abgeben, den Zehnt entrichten (von)*: A gener.: YSENGRIMUS 3,743 tergora nec certe -are (decorare E) paratior esses, persica quam myrtus fragave ferre salix. **B iur. et canon.**: 1 *trans.*: VITA Filib. 23 (MGMer. V p. 596,4sq.) cum ... copia ei superveniret argenti, studebat omnes species -are, sed ... semper plus ... inveniebat additum, quod ante fuerat -tum. RIMB. Anscar. 35 p. 69,9 quicquid argenti ... illi proveniebat, in usus indigentium -bat. WILH. HIRS. const. 2,52 p. 111^B si quid ... in usus fratrum venundatur, ipsa pecunia -tur. AMARC. serm. 3,865 non modo fructus dico soli, sed quicquid habes, -are iuberis. CHART. episc. Misn. 240 secundum ... terrae consuetudinem annonam -andam. *saepe*. 2 *intrans.*: a *proprie*: CHART. Rhen. med. I 582 p. 641,14 (a. 1154) alii ... gratanter -bant, alii ... vix aliquid dabant. CHART. Sangall. B 324 tria ... iugera, quae iam dicte ecclesie -are tenentur. CHART. Hagenow. 492 p. 359,10 fratres ... habent unum mansum, cuius medietas -at ecclesie sancti Bartholomei. *al.* *decimae solvendae obligatum esse – zehntpflichtig, zehntbar sein*: CHART. Hagenow. 490 (a. 1274) quod, si aliqua vinea nobis -ans redigatur in agros, -et eis, si vero aliquis agrorum nobis -ancium ... in vineas convertatur, ille nobis vinee vel vinea -bit, non eis (*inde* 491). CHART. Hagenow. 492 p. 359,9 LXII iugera ... ecclesie sancti Bartholomei -ancia. **b alleg.**: ALBERT. M. sent. 3,3,27 p. 67^b,21sq. dicendum, quod -ari aliud est quam -are; -are ... est idem quod decimas dare. *partic. praes. usu subst.*: ALBERT. M. incarn. 5,1 p. 211,51 cum decima pars alienetur ab ipso -ante, significatur, quod aliunde est cura peccati originalis quam per naturam ipsius -antis; ergo -ans significatur ut ens in originali peccato, liberabilis tamen.

III *pro decima solvere – als Zehnt entrichten*: A *proprie*: CHART. Turic. 203 (a. 955) ut, ubicumque locorum fruges contigisset -ande, unde plaustris neque cavallis possint deportari, nosmetipsis ad horreum deferamus, et ut eodem foeno -tos agnos pascamus adusque medium Maium. CHART. episc. Spir. 25 decimam de ipsa marca, quam de nostro praedio prius -vimus ad ecclesiam in Duiffenbach. WALDO Anscar. 86,13 argenti census -bat. CHART. Worm. 108* p. 721,6 denarios ..., quos solent vagi homines et vacui bonorum -are de laboribus et negotiis suis. **B in imag. (remissius de censu)**: HONOR. AUGUST. spec. p. 884^C si XL annis diem pro anno -bis, XL dies computabis.

IV *decimam exigere (a, de), decima obligare – den Zehnt erheben (von), mit dem Zehnt belegen, 'verzehnten'*: A *trans.*: 1 *proprie*: FORM. Bitur. 8 convenit, ut omnes servientes ecclesiae nostrae -are deberemus. DIPL. Arnulfi 154 qualiter ... ceterarum rerum, quae merito -ari possunt, decimam ... donavi. CHART. Mog. A I 260 p. 164,33 hoc ... terrae spacium ... ad predictam aeclesiam ... trado -andum. CHART. Westph. VII 33 quia et alios in Grimelinchusen solebat *Godescalcus* -are. CHART. episc. Hild. III 153 quod primo anno nec a domino nec a villico debent *bona* -ari. *saeptius. refl. i. q. se obligare – sich verpflichten (remissius de censu)*: TRAD. Michaelb. 6 (a. 1072/1100) quod quedam libera mulier ... se ipsam ad aram sancti Michaelis -vit VI denariis ... solvendis. 2 *alleg. et in imag.*: BOVO SITH. Bert. 2 totius anni diebus ... in tali maerore atque anxietate -tis (*inde* SIMON SITH. gest. 1,5 p. 637,31). ALBERT. M. incarn. 5,1 p. 211,7 quaeritur de decimatione; et quaeritur primo, utrum Christus -tus sit. p. 211,76 dicimus, quod Christus non est -tus in lumbis Abrahae. sent. 3,3,27 p. 68^a,3 -ari ... est ... indigere liberatione significare. *ibid. al.* **B intrans.**: CHART. Salem. 380 (a. 1263) ius -andi in dicto loco sententialiter adiudicamus.

V *in territorium decimationis assignare – als Zehntgebiet zuteilen*: TRAD. Frising. 1313 (c. 990/1000) ista sunt nomina villarum, quae -te sunt ad Ekkilinchouun. EPIST. Teg. 35 viculus ... semper -tus fuerat ad aeclesiam nostram. TRAD. Teg. 8 p. 9, 2 ad eandem ... domum Dei terminatum vel -tum est, quicquid idem martyr (*sc. s. Quirinus*) proprietatis habet intra orientale regnum.

VI *iure decimae exigendae dotare – mit dem Zehntrecht ausstatten*: DIPL. Arnulfi 160 p. 243,11 cum ecclesiis binis -tis, curtibus et casis (DIPL. Ludow. Inf. 41 p. 161,25. *saepe*). CHART. Rhen. 205 l. 98 Willimannum ... rogasse sibi ... priori ... terminatione -asse (*sc. ecclesiam*).

subst. decimata, -ae f. mensura quaedam capacitatis – ein Hohlmaß: GREG. CAT. chron. I p. 152,10 ut ... Theodorus et eius heredes per singulos annos inferant tritici modia X, v i n i -as XL (p. 195,26. *ibid. al.*). CHART. Carinth. IV 2149 p. 248,13 unusquisque mansus solvit gallinam unam et unam -am l i n i (p. 248,37).

***decimula, -ae f. (parva) decima – (Klein-)Zehnt**: LAMB. ARD. hist. 115 p. 617,22 nobiles et barones ... terras suas et, si quas habebant, -as vel prediola obtulerunt. CHART. Laus. 753 Iordanus ... dedit capitulo ... quamdam -am. CHART. Pommerell. 45 pro -is ville Orlow.

decimus, -a, -um. script. -cem-: l.19.36. I adi.: A *proprie i. q. δέκατος – zehnte*: 1 *gener.*: a *de rebus*: a *de tempore*: DIPL. Merov. I 14 anno -emo regni nostri. IULIAN. TOLET. Wamb. 3 nono -o, postquam regnum suscepit, die Toletanam urbem ingreditur. VITA Agnet. 21 tertia post -am fieret cum virginis aestas. WIPO gest. 16 p. 36,15 eodem anno ..., id est a nativitate Salvatoris MXXVII indictione -a. OTTO FRISING. gest. 2,33 p. 141,35 prelium ... a -a pene diei hora usque ad noctem protractum est. *persaepe. cum aliis numeris*: CHRON. Thietm. 2,35 archipresul -oseptimo ordinationis sue anno ... obiit. *ibid. saepe. β usu vario*: ALDH. virg. I 32 p. 273,10 -us ecclesiasticae historiae liber a Rufino caraxatus. THEODULF. carm. 41,1,117 -ae (*epistulae*) textus Timotheum informat. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 188 in -o (*fundamento civitatis Dei*) crisoprasum. ARIBO mus. p. 41,27 -am (*fistulam*) a tertia (*fistula*) ... hoc modo facillime ordinabis, ut eqs. LIGURINUS 3,404 tanto retrocessit Rhoma relapsu, ut vix ad -um lapidem (*i. miliarium*) ... audeat ipsa sui protendere nominis umbram. *saepe. b de anim.*: a *de hominibus*: CHRON. Fred. 2,16 Romanorum septimus decimus rex Romulus. HERBORD. Ott. 2,30 p. 119,13 novem patres familias -um in expeditione armis et impensis habunde procurabant. *saepe. usu subst.*: PAUL. DIAC. Mett. p. 262,8 Rufus vero et Adolphus, qui sunt in numero (*sc. episcoporum*) nonus et -us. WALAHFR. carm. 21,17,2 miles perge, neca viros protervos et primo -um recide quemque. WALTHARIUS 1009 Argentina quidem -um dant oppida Trogum. RUP. TUIT. trin. 3,34 l. 1683 secundum Hebraicam veritatem a primogenito Noe Sem -us Abraham nascitur. **β de angelis apostaticis**: AUDRAD. carm. 2,7 de superis -us ... corrui o r d o (CARM. Cantabr. A 4,1^b,7. *al.*). 2 *iur. et canon. de decima q. d.*: LEG. Wisig. 2,1,26 ut qui pro causis alienis vadunt, -um tantumdem solidum pro labore suo conquirant (*sim. suppl.* 2,50). LEX Baiuv. 1,13 reddant -um fascem de lino, de apibus -um vas. CAPIT. reg. Franc. 77,7 -um mancipium et -am virgam hereditatis fisco regis detur. DECRET. Burch. 3,130 boves et oves et caprae ... quicquid -um venerit, sanctificabitur Domino. CHRON. Thietm. 3,10 -am partem tocius sue hereditatis tradidere Tecta et Athela Deo. STATUT. ord. Teut. p. 42,20 -a pars panum ... erogetur, pauperibus ... ter in hebdomada communis elemosina tribuatur. *saepe. B meton. i. q. ingens – ungeheuer groß, riesig*: LIGURINUS 10,390 dum ... -us violento gurgite fluctus insiliat (*cf. Lucan. 5,672sq.*).

II subst.: A *masc.*: 1 *mensis December – Dezember*: EKEKEH. IV. carm. var. II 7,17 quae (*palma*) datur in nonis -i sibi (*sc. Rachildae*) parta kalendis. 2 *colonus Polonus – Knecht polnischen Rechts (de re v. E. Haberkern, J. F. Wallach, Hilfszwb. für Historiker. I. 81995. p. 141)*: CHART. Sil. D I 28 p. 21,4 (epist. papae a. 1155) quos (*homines*) omnes cum dux Mesico convictos -os Gedchenses vellet abducere eqs. 247 p. 180,37 duas sortes -orum et terciam eorum, qui dicuntur naroshcnici. *ibid. al. usu attrib.*: CHART. Sil. D I 235 (a. 1223) -i rustici. **B fem.**: v. p. 89,18sq. C *neutr.*: 1 *iur.*: a *decima – Zehnt(abgabe)*: DIPL. Karoli M. 93 p. 134,27 confirmamus, ut ... nullum tolloneum ... neque -um ... exigere ... non debeatis. CAPIT. reg. Franc. 20,7^b de -is, ut unusquisque homo sua -a donet. VITA Desid. Cad. 24 rusticus ... centum et eo am-

plius metras se solum in -o (dolio *var. l.*) inlaturum respondit. CHART. Bund. 214 dimidia pars -i agnorum et alia quam plura predia. *al.* **b** *impendium decimae partis* – *Gebühr von zehn Prozent* (cf. p. 94,50): FORM. Marculli 1,20 unicuique ex ipsis iustae debita porcionem terminetur et -o illo sunt lites. **2** *anat. i. q. os parietale* – *Scheitelbein*: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,3 p. 5b^v,20sq. huius cranei forma est quintupla et in artubus sextupla, cuius duo sunt ossa similia sibi, et vocantur -a ...; -a ex utroque latere sunt posita super auriculas ...; sunt et duo alia (ossa) utrinque posita solis -is a craneo differentia. *ibid.* *al.* Lozar/

[**decina** v. decima.] **decindo** v. 1. descindo.

***decior** v. 2. *decor.

1. decipio, -cepi, -ceptum, -ere. *script.*: desi.: l. 27. -ce-
p(io): l. 19. -cep(i): RUD. TRUD. gest. 6,23. -coep(i): l. 72.
form. praes. -pent: l. 53.

1 *fallere, fraudare* – *täuschen, betrügen, überlisten*: **a** *in univ.*: CHRON. Fred. 2,58 p. 82,22 mendacia tua placita sunt, rex, ut fraude coneris ... Francos -cepere. WALAHFR. carm. 19, 29 visis -tus *iuvenis* iniquis. ANNAL. Xant. a. 842 cum vidisset *Lotharius*, quod a suis -tus esset *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2, 39 p. 146,22 lignorum strues in plures congesserant *Veronenses* fascies, quatinus ... -rent militem. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 190,24 odiet *falco* ... loyrum, quia invenit se -tum de eo, quod veniebat. *persaepe*. *medial.* (refl.: l. 30,32) *i. q. errare* – *sich irren*: PS. GALEN. puls. 461 (cod. Vr) nec ... turbationes facile des-aris intellectum coloris urine (*sim.* urin. p. 15,26 ne ... -aris). RATHER. Metr. 10 l. 448 merito ... follis ... vocaris, quoniamquidem veritate vacuus, falsitate quamquam refertissimus indeque stultissimus te ipsum sepiissime -is. ALFAN. premn. phys. 41,8 p. 132 quicumque ... accusant Deum, quod hominem non fecerit malitiae susceptivum ... -unt (PG 40, 776^B λανθάνουσιν) seipsos accusantes Deum, quod *eqs.* M-NEG. c. Wolfh. 1 capit. p. 42,3 quod non omnes philosophorum sententiae abiiciende sint, sed ille, in quibus -ti sunt et -unt. *sae-
pius*.

b *circumscribere* – *übervorteilen*: LEG. Wisig. 7,5,7 quicumque aliquem dolose aut fraudulenter in quocumque -at *eqs.* RATHER. prael. 1,11 l. 884 ne ... Dominus vindex adsit ... , dum in negotio dati et accepti te -ere viderit fratrem tuum. BRUNO SIGN. Sim. 6 (MG Lib. Lit. II p. 551,23) servis beati Petri ... iniuriam non faciat nec eos in negotiis -atis. HONOR. AUGUST. offend. 18 fures sunt (*sc. invasores ecclesiae*), quia, quos possunt, -unt, clam, furtim munera accipiunt. CHART. Tirol. notar. I 374 dicit Sycherius, ... quod est -tus ultra dimidiam iuste estimationis. CARM. Bur. 11,45 subridebat *Nummus*, populum dum -bat. *al.* **c** *defraudare, circumducere* – *um etwas bringen, prellen*: RATHER. concl. 12 l. 45 ne, quibus abesse ... non est concessum ... , eos absentatu -isse arguar. **d** *a fide recta avertere, superstitione imbuere, in errorem inducere* – *vom rechten Glauben abbringen, zum Unglauben verleiten, in die Irre führen* (*saepe de diabolo*): NICET. ad Chlodios. p. 121,19 quid est, quod nihil ... praesumere audent *Gothi*, nisi furtive ... animas -pent (-unt *var. l.*). HRABAN. epist. 6 cum quibus (*seductionibus*) antiquus hostis humanum genus deludit ac -it. HROTSV. Abr. 8,2 ne vetustus serpens -endi ... inveniat occasionem. WALTH. SPIR. Christoph. I 24 tu omnibus, qui a te -ti sunt, turpissime mortis eris exemplum. RUP. TUIT. vict. 4,3 p. 121,18 per eundem sexum populum -ens *draco*, per quem et primum -erat hominem. *persaepe*. **e** (*oc*)*caecare* – (*ver*)*-blenden*: ALDH. virg. I 28 a pellaci genero ... cupidinis philargia -to ... proditus *Paulus*. WETT. Gall. 35 p. 277,8 ad quem (*paralyticum*) cupiditate -tus dixit *Erchanoldus*: '*eqs.*' CAND. FULD. Eigil. II 14,31 non te -at falsa ... potestas saeculi pompi-feri. HROTSV. Cal. 9,11 quae insania te -epit, ut *eqs.* WIPO prov. 52 valde -itur, qui numquam corripitur. *persaepe*. **f** *in stuprum illicere, corrumpere* – (*zum Ehebruch, zur Unzucht*) *verführen, vergewaltigen*: LEG. Wisig. 3,2,7 plerique ... studio cupiditatis inlecti solent interdum mulieres ... puellasque prave -ere. LEX Baiuv. 1,12 ut nullo presbitero vel diacono liceat habere secum in domo extraneam feminam, ne per illam occa-sionem -atur. WETT. Gall. 3 p. 259,3 haec (*Brunnibilda*) istum (*Theodericum*) -oepit avertendo eum a legitimo coniugio.

HROTSV. Cal. 4,1 quid prodest castitatis professionem subiisse, cum is amens mea -tus est specie? *al.* **2** *capere, intercipere* – (*ein*)*fangen*: DIPL. Conr. II. 132 p. 179,8 ut nemo ... habeat potestatem venandi, sagittandi aut laqueos ... ponendi aut ullo ingenio feras -endi. *al.* CHART. Zoll. I 179 p. 69,29 concedimus (*sc. praepositus ecclesiae*) ... usum venandi, sagittandi ... seu feras ... capiendi et -endi in nostra valle. *in imag.*: RADBERT. Matth. 3 l. 778sq. non tu (*sc. diabolus*) ... adorandus es, ut iam multos falso erroris laqueo -isti, sed Dominum ... 'adorabis et ipsi soli' quolibet pacto -tus 'servies'. **3** *vita defraudare* – *ums Leben bringen*: DECRET. Burch. 19,104 si quis per amo-rem veneficus fit ... , poeniteat; maxime si per hoc mulieris par-
tum quisque -erit *eqs.* MART. VALER. buc. 1,8 heu macie sic-
cantur oves, heu -is (*sc. pastor*) agnos. *remissius i. q. (dolo, insidiose) interficere* – (*mit List*) *umbringen, meucheln*: LEG. Wisig. 2,5,19 nostram gloriam (*i. regem*) conati sunt (*sc. coniu-ratores*) aut gladio interimere aut mortifera veneni potione -ere. **4** *de benedictione i. q. accipere* – *empfangen*: CHART. episc. Halb. 553 l. 198sq. (a. 1223) prepositus ... proposuit contra ci-ves ... , quod ... iniuriam parochiali ecclesie sue fecissent, be-
nedictionem carnum in die pasche alias -endo (CHART. Ioh. Halb. 34 p. 38,35 accipiendo) ... ; ad quod ... fuit responsum hoc esse iuris sui (*sc. civium*), ut alias licite -rent (CHART. Ioh. Halb. 34 p. 38,38 acciperent) cinerum, palmarum ... et aque be-
nedictionem.

adi. deceptus, -a, -um. **1** *fraudatus, occaecatus* – *betrogen, getäuscht, verblendet* (*usu subst.*: l. 30,36): LEG. Wisig. 3,4,13 p. 152^a,26 si ... adultere aut -i mariti etate sunt legitimi filii (p. 153^a,5 -um maritum). WALAHFR. Mamm. 19,35 habeo (*sc. praeses*) quoque vincere poenis conatus, -e, tuos. RATHER. epist. 9^{tit} idem miser, infelicissimus et -issimus (*sim.* phren. 5 l. 138. *al.*). *al.* **2** *inanis, inutilis* – *sinnlos, nutzlos*: LIGURINUS 10,638 ne ... suum vatem patiat (*sc. imperator*) litus arasse vanaque -is fregisse novalia sulcis.

subst. decipiens, -entis m. *fraudator* – *Betrüger*: INNOC. III. registr. 1,84 p. 123,1 cum ... deceptis et non -bus iura sub-
veniant *eqs.* (*sim.* CHART. Diess. 14 p. 123,32).

2. decipio v. desipio.

decipula, -ae f. *laqueus, rete* – *Schlinge, Falle, Netz*: **1** *proprie* (*fere de avibus captandis; de piscibus*: l. 43; *de leone*: l. 46): LEX Ribv. 74 capit. p. 67 (cod. A 6.7) de homine, qui ubi-cumque -am fecerit. AETHICUS p. 154,2 semper paratae sunt fo-
veae vel -ae ad capiendas pisces (*sim.* CHART. Tirol. 54 p. 33,31 piscium; *inde* DIPL. Heinr. II. 527 p. 681,43 [spur.]). ENGELM. carm. 1,104 (MGPoet. III p. 58) profuit ... precibus cessisse le-
oni muris complicato -ae laqueo. EKEH. IV. bened. II 92 nil noceant ulli de -is volucelli. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 4,9 fit *ars venandi* cum retibus, cum pedicis, cum balistis, arcubus et sagittis cum multisque aliis -is. *al.* **2** *in imag.*: VITA Liutb. 18 p. 23,20 hic fraudis fovea lato patens voragine, illic doli -ae ... defossis occultantur laqueis. VITA Bertuini 7 (MGMer. VII p. 181,13) ut ... tuearis nos a -a satanae. ALBERT. M. sent. 2,21 p. 356^a,5 considerat *diabolus*, ... in quod vitium facilis incli-
netur (*sc. homo*), ut ipsi paret -am. *al.* **3** *translate i. q. per-nicies, exitium* – *Verderben, Untergang*: IULIAN. TOLET. Wamb. 5 terra (*sc. Galliarum*) suo ... partu perditionis suae si-bimet praeparavit excidium et ex ventris sui generatione viperea eversionis suae nutrit -am.

Lozar/Niederer
decirca (de circa) *praep. c. acc. circa, de* – *betreffend, hinsichtlich*: LEG. Wisig. cod. Eur. 310 p. 18,26 similis ... , de circa, (circa) LEG. Wisig. 5,3,1 filios patro<ni vel bucel>larii forma servetur.

Antony
decisco v. descisco.

***decisibilis**, -e. (*decidere*) *separabilis* – *abtrennbar*: AL-BERT. M. phys. 6,3,5 p. 497,24sq. aliquid autem ex genere suo -e est sive divisibile et tamen ex sua specie numquam 'decidi' vel 'dividi' potest; ... omne corpus secundum genus ... est -e, et tamen caelum propter suam formam numquam recipit divisio-nem.

1. decisio, -onis f. **1** *proprie i. q. desecatio, separatio* – *das (Ab-)Schneiden, (Ab-)Trennung*: **a** *in univ.*: **a** *gener.*: VI-TA Berth. Garst. I 21 votum vovit *mulier* Domino ... crinium

[Lozar/Niederer]

-em. Ps. GALEN. anat. 10 p. 188^A creavit Deus dentes propter multiplex iuvamentum, scilicet propter -em cibi. *al.* CHART. Lux. IV 433 p. 538,23 donationem . . . factam . . . per -em seu demembrationem a quodam allodio . . . absolvimus. *caesura (lignorum) – das Schlagen (von Holz):* CHART. Raitenh. 63 (a. 1207) concedimus (*sc. episcopus*) . . . eis (*sc. abbati et fratribus*) . . . -em lignorum in foresti nostro (*item* CHART. Salisb. III 602 p. 90,35). **β** *natur. et philos.:* HUGO HONAUG. hom. 4,3,2 ex substantia . . . subiecta, quae est hypostasis, esse aliquid multipliciter dicitur, scilicet aut per partitionem . . . aut per de-cursionem sive -em. ALBERT. M. incarn. 18 p. 188,73 in uno momento facta est -o, formatio corporis et animatio ipsius. epist. Dion. 4 p. 490,36 iste . . . motus non ponit aliquam transmutationem in Deo, sed in humana natura, quae -e a reliqua carne Virginis . . . formata est. animal. 5,39 macra et dura efficitur caro eius (*sc. feminae polypi*), a qua . . . subtilius nutrimentum per -em ovi est separatum. **β** *amissio – Verlust:* ACTA imp. Winkelm. I 931 (a. 1248) licet ipsius (*filii tui*) obitus nos in eiusdem obsequii subtractione turbaverit et te . . . in carnis -e . . . percuciat, si *eqs.* **2 meton.:** **a portio, pars – Abschnitt, (An-)Teil:** **α gener.:** ANSELM. HAV. dial. 2,19 p. 1192^C Eva eiusdem plasmatis tanquam causae praecedentis -o fuit. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 456,19 quedam -o prati tres denar. (*sc. solvit*). **de capitulo vel volumine libri:** LEO MARS. chron. praef. p. 8,11 in tres . . . -es quasi pro legentium levamine statui libellum istum dividere. PETR. CAS. (?) chron. 4 praef. p. 458, 23 ego . . . quartam nostre chronice -em . . . scribere ordiar. **β mus. de semitonio maiore (cf. Boethius mus. 2,30):** HEINR. AUGUST. mus. 63 quid interpretatur apotome? :: -o, quia in duabus partibus inaequalibus, qua parte maior augmentatur, minor minoratur. FRUTOLF. brev. 4 p. 44,26 maius . . . semitonium a Graecis apotome vocatur, quod a nobis -o dicitur. **β incisura – Einschnitt, Kerbe:** FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 100,5 quatuor (*curtellalearum*) . . . -em habent et stricturam ex utroque late-re penne. **3 translate i. q. diiudicatio – Entscheidung, Beschluß:** **a in univ.:** ARNULF. SAG. invest. 7 p. 104,33 quorum (*pontificum*) alterum . . . Romana ecclesia . . . canonica -e removerat. **β arbitrium, compositio – (Schieds-)Urteil, Beilegung:** PETR. DAM. epist. 65 p. 236,24 nisi qualemcumque -is *c a l i c u l u m* causa ista susciperet (170 p. 252,14). OTTO FRISING. chron. 6,18 capit. p. 29 de regno Heinrici in orientali Karolique in occidentali Frantia, -o *l i t i s* duorum regum pro Lotharingia (CHART. Solod. I 266 p. 152,23. *al. sim.* PETR. CAS. (?) chron. 4,70 p. 535,18 -em cause. *al.*). CHART. Solod. II 429 ad removendam omnem calumpniam et ambiguitatem super hac -e presens scriptum confectum est. CHART. Helv. arb. 80 p. 127,17 quas terminaciones et -es dicti arbitri iuraverunt . . . fideliter facere. *saepius. cf. *decedio.*

2. decisio v. decessio. 3. *decisio v. *descissio.

***decisivus, -a, -um. 1 separativus – abtrennend, absondernd:** ALBERT. M. sent. 3,44 p. 804,5 videmus secundum naturam operationem Patris esse -am materiae, conversivam eius ad corpus Nati *eqs.* **2 diiudicans – entscheidend:** URBAN. IV. registr. 561 p. 551,4 non . . . nos decuit . . . sequi huiusmodi processum predecessoris eiusdem, quem fratrum nostrorum . . . communis et -a collatio non precessit.

decisor, -oris m. qui minuit, desecat – Verminderer, Abschneider: REIN. ALEM. phagifac. 238 Bacche, veni, . . . amator letitiae, -r (*derisor var. l.*) opum, contemptor honorum.

1. decisus v. 2. decido. 2. decisus v. 1. descindo.

***decius, -i m. (cf. francog. dé, hisp. dado; v. Corominas, Dicc. etim. Castell. II. p. 1175qq.) tessera, alea – Würfel:** CHART. Lux. III 374 p. 405,12 (a. 1262) caveant . . . abbates et priores, ne subditi ludant ad aleas, taxillos, -os vel globos. *per prosop. de deo lusorum (subest lusus verborum c. Deus):* CARM. Bur. 203,15 hiemali tempore . . . concurrunt in estuario, qui regnant cum D-o. 215,1 lugeamus omnes in D-o diem mesum deplorantes. 215,3 Deus, qui nos concedis trium D-orum maleficia colere. *ibid. al. cf. 2.*datus. Lozar/Niederer*

declamatio (-cio), -onis f. 1 exclamatio – (Aus-)Ruf: **a strictius:** **α in univ.:** RUP. TUIT. Matth. 5,676 terribiliter in-clamat Iesus eis (*Pharisaeis*) 'vae' per singulas -es dicens: '*eqs.*'

(*Vulg. Matth. 23,14*). **β clamor, convicium – (Zank-)Geschrei:** EBERH. BAMB. epist. 11 p. 525^B dicta sunt et ruminata secretius sine -e et lite. EPIST. Hildeg. 195,31 per litigiosam -em disputationum. **β latius i. q. acclamatio, assensio – Zustimmung, Billigung:** CHART. episc. Hild. I 62 p. 56,29 (a. 1019) cum . . . Dei electio senatumque -o me (*sc. Bernwardum*) pontificalis glorie solio inthronizandum preeligunt. **2 oratio, lectio – Rede, Vortrag:** **a strictius:** **α in univ.:** MIRAC. Bav. praef. p. 591,1 nihil rethoricae -is expectandum. RUP. TUIT. trin. 2,20 l. 837 homines . . . seipsos . . . lutum appellaverunt . . . lacrimosa -e. 25,5 l. 1581 gemituosa -e. Ioh. 1,388 diligentius . . . pensanda sunt *verba*, quia non exili locutione, sed grandi -e prolata sunt. HONOR. AUGUST. gemm. 1,103 p. 577^B secunda (*causa*) est, ne populus . . . proluxa -e attadiatus abscedat vel sacerdos tam longo clamore voce deficiat. EBERH. ALEM. labor. 957 nec minus affligit te -o (*antea:* recitata . . . lectio) mane *eqs.* **β sermo – Predigt:** HIST. de exp. Frid. imp. p. 49,5 referebant . . . , qualiter patriarcha . . . pseudoapostolus . . . in -e . . . peregrinos Christi canes nominaret. **γ querela, querimonia – Beschwerde, Klage:** CHART. Rhen. med. I 105 p. 109,40 (a. 866) ut nullum detrimentum . . . domus Dei . . . sustineat et nos (*sc. abbas*) . . . ullam -em patiamur. ACTA imp. Winkelm. I 747 p. 590,23 passionem innumeras . . . in vestro (*sc. summi pontificis*) proclamatur auditorio -cio popularis. **β latius:** **α renuntiatio – Verkündigung, Bekanntgabe:** MIRAC. Adalh. 1,4 (MGScript. XV p. 861,33; c. 1051) ut . . . non se vindicarent (*sc. partes*) . . . , donec . . . fieret pacificalis -o. **β postulatio – Anliegen, Forderung:** GESTA Camer. 1,86 ad evolvendam -em paratus *episcopus*. **3 sententia, dictum – (Aus-)Spruch, Wort:** MEGINH. FULD. (?) Ferr. prol. p. 538^b,19 illa Tulliana -o *eqs.* RUP. TUIT. trin. 19,7 l. 424 ac si cum evangelica -e dicas: '*eqs.*' (*Vulg. Matth. 12,39*). 39,20 l. 1130 sumpta enuntiatione sive -e . . . de sancta . . . scriptura. **4 explanatio, expositio – Erklärung, Darlegung:** RADBERT. Matth. 6,2254 quae nimirum sententia, nisi esset multis sanctorum patrum . . . -bus serenata, videretur valde obscura.

***declamativus, -a, -um. grandis, sublimis – feierlich, erhaben:** COLLECT. Teg. 15 p. 492,28 instar montis turgidam et -am habet *tragodia* magnitudinem.

adv. declamative. clara voce – mit lauter Stimme: TRANSL. Heliani (MemIstorBenev. I. 1763. p. 205,23; s. VIII./IX.) ad eius limina filium detulit *mater* et -e orando ante altare posuit.

declamator, -oris m. 1 orator, rhetor – Redner, Vortragskünstler: WALAHFR. exord. 10 publici -es (*reclamatores var. l.*) . . . oratores vocantur. BERTH. ZWIF. chron. 34 p. 244,22 vir magniloquus, forensis eloquentiae -r facundissimus. METELL. exp. Hieros. 1,14 nec cantabo . . . pomposa laude Chimeram, quo superextollam res atque modum sibi tollam ut -r. ANON. Mell. 14 Fulgentius . . . in omeliiis -r fuit. ALBERT. M. animal. 1,128 ponemus . . . membrorum . . . significationes sequentes . . . Palemonem -em. *v. et l. 68.* **2 evangelizator, praedicator – Prediger, (Ver-)Künder:** EKKH. IV. cas. 124 praedicator . . . apertus, . . . populo -r, . . . propheta erat *Keraldus* melitissimus. RUP. TUIT. Matth. 4,1118 o Iudaeae, -r manifestae circumcisi-onis. 13,298 turpium numinum -es. ANON. Mell. 7 Leo Magnus . . . -r egregius fuit, qui *eqs.*

declamatorius, -a, -um. comptus, elegans – kunstvoll, gewandt: ANAST. BIBL. epist. 15 p. 437,30 duo eius (*philosophi*) opuscula, . . . brevem hystoriam et *s e r m o n e m* -um unum, . . . translata . . . comitto (ADAM gest. 3,56 p. 202,9). *de figura interrogationis i. q. rhetoricus – rhetorisch:* RUP. TUIT. trin. 28,23 l. 1727 voluit *propheta* . . . rem . . . cum percunctatione -a signare.

adv. declamatorie. 1 facunde, graviter – beredt, eindringlich: NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 25,2 -e audivimus illum (*episcopum*) praedicare. GERB. epist. 37 ad cuius (*Theophanu*) auxilium me quam plurimos -e (*declamatores var. l.*) . . . exacuisse Gallia testis est. EPIST. Ratisb. 31 p. 366,31 quia ad hoc natus fuerat *Tullius*, ut . . . -e ageret arte oratoria. *clara voce – mit lauter Stimme:* TRANSL. Dion. Ratisb. 18 p. 363^a,32 perfecta epistola et -e pronunciata. **2 magnifice, inaniter – hochfah-**

[Gansweidt]

rend, hochtrabend: WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 18,254 qui -e loqui solent. 3 *argute, astute* – *spitzfindig, gewitzt*: SALIMB. chron. p. 240,18 audias patienter et non -e cum cavillationibus.

declamito, -are. *queri, lamentari* – *sich beschweren, klagen*: CARM. Bur. 5,5,2 contio ... -at.

declamo, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu subst. l. 31*.

1 *clamare* – *rufen, schreien*: a *strictius*: a *in univ.*: ALCUIN. epist. 114 p. 168,32 non ... vulpes agitando -ent, sed tecum equitando psalmos ... decantent tui socii. b *increpare, vocare* – *schelten, nennen*: PETR. CAS. chron. 4,98 p. 560,38 cepit cancellarius ... monachos et laycos ... fallaces et callidos -are. γ *edere, promere* – *anführen, vorbringen*: LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 258,23 multa in iniuriam Romani pontificis ... rabido ore -bat episcopus. b *latius*: a *acclamare, declarare* – *ausrufen, erklären (zu)*: CHRON. Thietm. 6,12 p. 289,37 Wessigrodan introducit ibique in domnum -atur (exclamatur THIETM. chron.) *Iarimirus*. CHRON. Reinh. a. 1196 p. 558,14 imperatoris filium ... regem ... -bant. REGISTER. Pant. Col. 42 p. 177,24 dicimus ... arbitrando, quod ... Enfridus ... ecclesiam quitam -et. b *queri, deplorare* – *(be)klagen, beweinen*: MIRAC. Ursin. 2,8 iniustitiam ... -vimus. PETR. CAS. chron. 4,126 p. 602,16 impletum est ..., quod vir sanctus -at ad Dominum dicens: 'eqs.' RAHEW. gest. app. a. 1168 p. 350,3 imperator cladem ... litteris ... -at. LAMB. LEOD. Matth. IV 16 tota nocte -tus iacuit *adolescent mortuus*. 2 *orationem habere, recitare* – *eine Rede halten, (laut) vortragen, deklamieren*: a *strictius*: a *in univ.*: SIGEH. Maxim. praef. 2 neque me expectent ... Tullii ... copia in curia -turum. WIDUK. gest. 1,23 Saxones ... tanta caede Francos multati sunt, ut a mimis -retur, ubi eqs. RUP. TUIT. dial. 3,299 -ta. ... iteras ac replicas. al. b *canere, celebrare* – *(be)singen, preisen*: SIGEB. GEMBL. catal. 1187 in qua (*vita*) ... laudem ... urbis heroico metro -avi. γ *praedicare* – *predigen*: HERM. IUD. conv. 2 p. 74,10 episcopum hec ... in populo -antem tanto avidius ... audiebam, quanto eqs. b *latius*: a *proferre, renuntiare* – *verkünden, kundtun, bekanntgeben*: CHART. Mog. A I 354 p. 249,35 (a. 1076) ut tu (sc. *papa*) publice -bas (CHRON. Reinh. a. 1199 p. 561,45). FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 15,1 lex spuria (sc. *Mahumetica*) -ta personuit. c *sensu referendi*: OTTO FRISING. chron. 7,12 p. 323,26 se fraude circumventum, se ... vi coactum ... -vit *imperator*. b *querimoniam habere, agere* – *Klage führen*: GESTA Camer. cont. I D 7 proficiscens Walcerus ad generale concilium ... contra praesumptionem Atrebatensium -turus.

***declarabilis**, -e. *explicabilis* – *erklärbar*: ALBERT. M. phys. 3,1,1 p. 146,13 haec (*natura*) ... -is fuit diffinitione ... motus.

***declaramentum**, -i n. *claritas, perspicuitas* – *Deutlichkeit, Verständlichkeit*: RAHEW. (?) dial. p. 529,1 ad maius -um a divisione incipiendum videtur.

declaratio (-cio), -onis f. 1 *explicatio, explanatio, expositio* – *Erklärung, Erläuterung, Darlegung*: a *gener.*: BURCH. WORM. ieiun. p. 119,12 est ... sancta scriptura utrumque legum et novae et veteris testamenti -o. METELL. exp. Hieros. 1 capit. -o vel prefatio subscripti carminis, quid vel unde referat. CLEM. IV. registr. 659 p. 673,20 per condigne -is oraculum. ANON. mus. Sowa 1^b p. 124,10 accedit actor ad notitiam sive -em regulae. al. b *publ. et iur.*: a *in univ.*: CHART. Helv. arb. 38 p. 66,10 (a. 1234) eius (*dubietatis*) interpretatio nem et -em retinemus nobis (CONST. imp. III 237,23. al.). CHART. Ger. Col. 126 p. 129,13 si quid ... questionis ... emerit, nobis -em seu specificationem reservamus. b *edictum, sententia* – *Verfügung, Bestimmung*: AGOB. 2,14 l. 7 sine ullius -e iudicii (CHART. Mog. A II 216 p. 391,5). CHART. Berg. Magd. 77 ut ... maneret posteris -o iuris (*sim*). CONST. imp. II 252,18). γ *promulgatio* – *öffentliche Bekanntmachung, Verkündigung*: CHART. ord. Teut. (Thur.) 128 (a. 1253) in protestacionem et -cionem nostri concessus. CONST. imp. III 222,7 recognicionis, -cionis, concessionis et donacionis privilegium. δ *delatio* – *Anzeige, Angabe*: CONST. Melf. 1,101^{tit} de -e (claratione var. l.) debiti. *ibid.* al. ε *proditio* – *Preisga-*

be: CAES. HEIST. hom. exc. 259 p. 170,39 monasteria ... rapinis sunt vastata, ... monachi ad thesaurorum ... -cionem penis inducti. c *eccl.*: a *professio, votum* – *Bekennntnis, Gelübde*: CONC. Merov. p. 144,11 quae (*sacratae virgines*) ... religionem ... publica fuerint -e professae. b *canonizatio* – *Heiligsprechung*: VITA Steph. reg. I 20 (MGScript. XI p. 240,12; s. XI^{ex}) adveniente ... tempore -is eius. γ *laus, praedicatio* – *Lobpreis, Verherrlichung*: AMALAR. off. 4,29,16 caelebretur ... in octava die ... -o atque glorificatio eiusdem operis (sc. *septiformis Spiritus*). d *philos.*: a *claritas, perspicuitas* – *Deutlichkeit, Verständlichkeit*: ALFAN. premn. phys. 34,13 p. 122 oportet sermonem adsumere, ut nihil desit rationi ad -em, (PG 40,740^A πρὸς σαφήνειαν). ALBERT. M. metaph. 7,1,9 p. 330,40 hanc quidam vocant rationem maioris -is quam sit ipsum nomen. b *definitio* – (*Begriffs*)-*Bestimmung, Definition*: ALBERT. M. animal. 11,19 necessitatem ... huius -is (p. 640^A, 7 τῆς ἀποδείξεως) rei aeternae non possumus attribueri animali. metaph. 4,3,2 p. 188,9 per distinctiones et -es nomen. 2 *demonstratio, manifestatio* – *Bezeugung, Beweis, Erweis*: a *in univ.*: ACTA imp. Winkelm. I 395 (a. 1247/48) in -cione fidei devocionisque ... tua consurgunt opera. b *de meritis sanctorum*: WETT. Gall. 29 p. 274,6 ea, quae ... ob meritorum suorum -em ostensa sunt (UFFING. Ida 1,15. *sim*). AGIUS vita Hath. 1 de sanctitatis eius -e). ANNALISTA SAXO a. 1132 p. 767, 47 corpus sancti Godehardi ... cum magna miraculorum -e elevatur. 3 *probatio, examinatio* – *Musterung, Prüfung, Probe*: a *in univ.*: CHART. civ. Spir. 199 p. 156,28 (c. 1280) pannorum -cionem et examinationem ... quatuor magistris operis ... committimus. b *de iudicio Dei*: ANDR. STRUM. Ioh. 73 nec ... voluit *papa* ... igneam -em sumere. c *de diabolo i. q. temptatio* – *Versuchung*: VITA Liutb. 28 hanc ... ammonitionem divinae potius clementiae quam zabuli -e (exprobrationi var. l.) concedimus. 4 *clarificatio* – *Aufhellung*: BENVEN. GRAFF. ocul. B 21 p. 41,4 vocamus istud electuarium -cio occulorum ... quia clarificat lumen oculorum.

declarativus, -a, -um. 1 *adi.*: a *significativus, explicativus, manifestans* – *'bezeichnend', erklärend, deutend, offenkundig*: a *philos. et theol.*: ALBERT. M. bon. 28 p. 15,65 nihil enim est -um esse nisi signum. sent. 4,17,36 p. 710^A,33 qui (*actus*) est -us peccati. al. summ. theol. I 1,5,4 p. 21,72 licet ... alienus sermo sit, nobis tamen est expositivus et -us. b *rhet.*: CONR. MUR. summ. p. 162,23 sunt verba ... -a. γ *medic.*: TRACT. de aegr. cur. p. 161,19 particularia concurrentia caliditatis vel frigiditatis sunt -a. MAURUS progn. 10 p. 28^b,18 s p u t u m est -um animatorum membrorum spiritualium (28 p. 41^a, 42). urin. II p. 5,41 licet urina vitii vel vigor omnium membrorum corporis ... sit -a eqs. b *limpidum, perlucidum reddens* – *hell, klar machend*: PS. CALID. verb. 2 currit ut oleum, quod est tinctura ... colorativa, -a. 2 *subst. neutr. i. q. praedicatum* – *Satzaussage, Prädikat* (cf. C. Prantl, *Geschichte der Logik im Abendlande*. I. 1855. p. 581. 676): EPIST. var. I 36 p. 554,9 item 'tenebrae' subiectum est, 'erant' -um (*spectat ad Vulg. gen. 1,2*).

declarator, -oris m. *testis, confirmator* – *Zeuge, Gewährsmann*: CHART. Salem. 525 p. 130,12 (a. 1274) presentibus etiam -bus sub iuramento iurium premissorum.

***declaresco**, -ui, -ere. 1 *impers. i. q. notum fieri, innotescere* – *bekannt (gemacht) werden*: CHART. Rhen. med. II 66 p. 106,29 (a. 1184) cupimus per scripta presentia -ere, quod eqs. CHRON. Erf. mod. I a. 1105 p. 158,20 ut postmodum -uit. CHART. Westph. III 110 paginam ... conscribi fecimus, ut eius inspectione ... -at, quod eqs. CHART. Lub. I 138 honestati vestrae (*i. consilibus*) -at, quod eqs. v. et p. 101,5. 2 *apparere, se manifestare* – *sich zeigen, offenbaren*: TRAD. Garst. 215 (UB d. Landes ob d. Enns. I. 1852. p. 190,16; s. XIIIⁱⁿ) ubi (sc. *in monasterio*) ... corpus eius (*sancti Pertholdi*) signis -entibus requiescit. 3 *splendescere* – *glänzend werden*: MOSES PANNORM. marisc. 21 p. 189,22 impinguabitur equus et corium eius erit molle et pili eius -ent.

declaro, -avi, -atum, -are. *praes. indic. -rit*: p. 101,7. *usu medial.*: p. 126,22; *refl.*: p. 101,6. *adde* CARM. Bur. 102,3,2; *intrans.*: p. 101,13. 102,13. *struct. c. gen.*: p. 101,18. *pendet in c.*

[Gansweidt]

acc.: l. 56.

I strictius: *A ostendere, manifestare, (de)monstrare – erklären, verkünden, offenbaren, zeigen, verdeutlichen:* 1 *in univ.:* ORD. iud. Dei A 6^c p. 611,11 tua (sc. Dei) pietas . . . hoc -are (declarescere *var. l.*) dignetur, ut *eqs.* ALCUIN. carm. 62,66 res se vera . . . -at honeste. ARBEO Corb. 40 sicut huius urbis forma -it (-at *corr. 1*). RUD. FULD. mirac. 2 p. 330,44 quanti apud Deum esset meriti, *m i r a c u l i s* -antibus coepit ostendi (DIPL. Heinr. II. 441. *al.*). WETT. Gall. 29 p. 273,34 ut *m e r i t a* eius . . . -rentur (RUD. FULD. Leob. 14. *al. sim.* CHART. Rhen. med. III 1337 ob meritum probitatis . . . , quod idem . . . -vit). *persaepe. impers. i. q. clarum est – es ist klar:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 403,18 -at procul dubio, quod *eqs.* 2 *comprobare, affirmare – bestätigen, bekräftigen:* PASS. Prae-iecti II 20 -bantur . . . iuramenta. ARBEO Corb. 4 p. 193,4 quibus dictis veritatem vulnerata facies -bat. *medial. i. q. probari – sich erweisen, sich zeigen:* EPIST. Mog. 21 p. 354,25 novit sanctitas vestra . . . , quanti penes Deum meriti . . . sit -tus *Nazarius*. **B (litteris) referre, exponere, explicare – (schriftlich) darstellen, berichten, erläutern, erörtern:** 1 *in univ.:* ALCUIN. epist. 213 p. 355,24 divinitatem Domini nostri . . . intendit -are *Iohannes evangelista*. EINH. Karol. 4 de cuius nativitate . . . quia neque scriptis usquam aliquid -tum est *eqs.* DIPL. Karoli III. 87 p. 141,11 aliud . . . preceptum -bat, quomodo *eqs.* Ps. BOETH. geom. 652 quod . . . in subiecta formula -atur. ALFAN. premn. phys. 33,16 p. 120 -emus (PG 40,736^a διασαφήσωμεν), circa quae versatur consilium. CHART. Brixin. 59 ut, quidquid propter imbecillitatem mentis contingat obfusari, illustratione litterarum -etur. *saepe.* 2 *adnotare, enumerare – (der Reihe nach) anführen, verzeichnen, aufzählen:* MAPPAE CLAVIC. 8 substernis eis (*laminis*) medicamen, quod -bitur (*sim.* COMPOS. Matr. 6,1). TRAD. Frising. 391 p. 331,37 quorum (*mancipiorum*) nomina hic -antur. DIPL. Otton. I. 245^b p. 350,22 (*spur.*) concedimus . . . omnes res . . . primitus . . . -antes ipsas hereditates, que *eqs.* (*inde* DIPL. Heinr. II. 286 p. 340,14). METELL. exp. Hieros. 1,471 quos (*primores*) -ari longum foret ac numerari. *al.* 3 *promulgare, notificare – bekanntgeben, anzeigen, mitteilen:* DIPL. Merov. I 15 p. 1,7,12 ut haec *s e r i e s* debeat plenius -are (FORM. Marculfi 1,2 l. 23. *al.*). TRAD. Frising. 378 sit . . . omnibus honorabilibus viris . . . -tum, qualiter *eqs.* CHART. Aschaff. 53 p. 181,43 omnibus . . . per presens scriptum -ari cupio, quod *eqs. saepe.* 4 (*respectu situs*) *definire – (hinsichtlich der Lage) definieren:* TRAD. Frising. 64 (a. 773) duorum . . . patrimoniorum loca denotavimus, quorum alter in confinio, que dicitur Perga, alter Feteraha subiacenti territorio -atur. **C (voce) nuntiare, divulgare – (mündlich) kundtun, bekannt machen:** 1 *in univ.:* ANSCAR. mirac. Will. leh. 23 (24) mulier clare coepit . . . videre; quod statim in populo -tum *eqs.* DIPL. Heinr. III. 387 p. 532,38 (*spur.*) sicuti ad aures nostras -tum est. DIPL. Loth. III. 120 p. 201,36 per nuncios . . . puritatem electionis . . . curiē nostrē -ent *monachi*. 2 *designare, acclamare – ernennen, ausrufen, erklären (zu):* VITA Ludow. Pii 22 imperator . . . -tus. REGINO chron. a. 872 Adalgisus tyrannus atque hostis republicae -atur. ADAM gest. 3,34 p. 176, 17 Adalbertus et Anno archiepiscopi consules -ti sunt. CHRON. reg. cont. II a. 1208 p. 183,37 Otto . . . in regem est -tus. *al.*

II latius: *A constituere, ponere, praecipere – festsetzen, anordnen, verfügen:* 1 *gener.:* ARBEO Corb. 7 p. 196,4 sicut huius vitae norma -at (*item* TRAD. Frising. 53). TRAD. Frising. 61 p. 88,32 ut Baioariorum mos -at. DIPL. Otton. I. 336 p. 452, 43 sicut per pontificalibus preceptis aliisque moniminibus -tum abetur. *al.* 2 *spec.:* *a philos. i. q. significare – bestimmen, bezeichnen:* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,15 cum non formarum, sed subsistentium proprium sit predicari seu -ari *eqs.* **b iur.:** *a decernere – entscheiden:* ORD. iud. Dei A 6^d in tua (sc. Dei) pietate ipsam (*causam*) -ari iubeas. CAPIT. reg. Franc. 45,14 quae (*causa*) hominum testimonio -ari vel definiri non possit. CONST. imp. I 13,1 si ipse, qui cartam falsam appellaverit, per pugnam -are voluerit. **B pacto conficere, ratum facere – vertraglich festlegen, rechtsgültig machen:** CHART. Eichsf. 356 p. 204,41 (a. 1252) nec de bonis nostris aliquid obligabit *vi-cedominus* et, si hoc -etur, id usibus nostris cedit. **γ confir-**

mare – bestätigen: CONST. imp. III 220 p. 203,23 (a. 1278) cum . . . filius noster . . . omnia predicta . . . recongnoverit, ratificaverit, -verit ac de novo concesserit. **B ornare, decorare, illustrare – schmücken, auszeichnen:** WILLIB. Bonif. 2 p. 8,2 multarum castimonia virtutum . . . -tus ac decoratus. WIDUK. gest. 1,29 Oda eum (*filium*) et regno pariter et nomine paterno -vit. BRUNO MAGD. bell. 1 p. 13,32 sicut aliquos humili stirpe procreatos virtutes -ant, sic *eqs.* VITA Mathild. II 18 p. 182,30 alio . . . est -ta miraculo (*sim.* RICHER. SENON. gest. 1,7 p. 261, 37). **C clarificare – klar, hell (klingend) machen:** ANTIDOT. Cantabr. p. 163,30 electuarium ad vocem -andam. *intrans. i. q. clarescere, limpidum fieri – klar werden:* Ps. GALEN. urin. p. 37,23 si fuerit croco similis et non -at *urina*.

declinabilis, -e. 1 *gramm. i. qui flecti potest – flektierbar, deklinierbar:* **a proprie:** ERCHANB. gramm. p. 52,9 post *p a r t e s* -es . . . coniunctio sequitur (ALBERT. M. summ. theol. I 14,58^{capit.}). GLOSS. 13,49 K. pus, puris . . . -e; est etiam indeclinabile et significat venenum. *in titulo libri:* CATAL. biblioth. A I 49 p. 252,1 (a. 821/22) Prisciani de partibus -bus. **b alleg.:** CAES. HEIST. hom. I p. 65^a nominativi casus factus est in circumcissione . . . ; ecce talis fuit declinatio Iesu; si non fuisset -is, non ei dixisset Ieremias propheta: '*eqs.*' (*spectat ad Vulg. Ier. 14,8*). 2 *philos. i. qui eludi potest, non per necessitatem obstringens – umgebbbar, nicht zwangsläufig bindend:* ALBERT. M. summ. theol. II 14,91,4,1 p. 190^a,2 nihil . . . iudicat ratio, a quo non possit declinare voluntas, et sic -e est iudicium rationis.

declinatio (-cio), -onis f. **I proprie:** *A flexus, inclinatio – Wendung, (Ver-)Beugung, (Ver-)Neigung:* 1 *gener.:* MAPPAE CLAVIC. 213 est . . . videndum, ne in aliquam partem declinet ortogonium . . . ; si medium basis tetigerit *pendiculum*, nullam -em orthogonii esse scito. RICHER. REM. hist. 2,103 ad omnes ferae -es equum . . . obvertebat *Ludovicus*. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 12,17 sit *falconarius* adeo propinquus avi, quod sufficiat ad -em sui ante faciem falconis et porrectionem manus. BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p. 107^D si . . . vulnus fuerit in latere dextro, . . . sit -o infirmi ad latus sinistrum. *al.* 2 *liturg.:* AMALAR. cod. expos. II 7,4 cuius (*corporis*) -o . . . prae-destinata erat usque ad versum prophetalem. off. 3,23,4 sua -e subdiaconi mestitiam eorum (*discipulorum*) signant (*sim.* 3,28, 3). AMALAR. (?) ecl. 23,7 istorum (*subdiaconorum*) -o perseverans eorum perseverantem orationem designat. 3 *astron. i. q. exorbitatio, παραλλαξίς – Abweichung, 'Deklination':* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 120,1 observavit . . . artifex . . . duo (*puncta*), qua ab equalitate discedebat -o. 2 p. 222,5 spatium . . . metimur duplicantes residuum -is solaris a temperie (*sim.* ALBERT. M. sent. 2,17,4 p. 304^a,35. *ibid. al.*). ALBERT. M. metaph. 11,2,24 p. 514,9 quod planetae moventur in latitudine propter . . . circulorum -em. **B obliquitas – seitlich ver-setzte, schräge Lage:** Ps. GALEN. anat. 4 p. 177^B eius (*cordis*) -o aliquantula est ad sinistram partem. *ibid. al.*

II translate: **A gener.:** 1 *in bonam vel neutram partem i. q. mutatio, varietas, diversitas – (Ab-, Ver-)Änderung, Verschiedenheit, Unterschied:* EPIST. Bonif. 45 p. 73,4 qui baptizati sunt per (pro *m. al. corr. 2*) diversitate et -e, (diversitatem et -em *var. l.*) linguarum gentilitatis. AMALAR. off. 1,15,2 -e sui officii demonstrant *pastores* statum illius temporis, qui . . . agebatur apud discipulos Christi. ALBERT. M. veget. 3,34 in . . . vegetabilibus minor est -o a figuris regularibus. animal. 3,114 omnis -o est multis modis. 2 *in malam partem:* **a defectio, tabes – das Schwinden, (Ver-, Ab-)Fall: IDUNG. PRUF. dial. 3,278 credunt (*sc. noviter conversi*) . . . monachos ita vivere, dum ignorant eorum a regula -em. URSO element. 4 p. 97,29 contingit . . . virtutem . . . moveri in subiecto corruptibili, -i propinquo. ALBERT. M. animal. 2,44 causa . . . digestivi caloris in augmento, statu et -e. **senium – das Altern:** ALBERT. M. animal. 5,55 hoc idem tempus (sc. *XLV annorum*) est tempus -is in eis (*mulieribus*). **b deminutio, imminutio – Minderung, Herabsetzung, Entwertung:** HILDEG. scivias 2,5 l. 657 per -em malorum et per erectionem bonorum. HUGO HONAU. hom. 3,15,1 ut . . . secundum . . . incrementum in sublimis . . . 'maior' vel -em in minus dicatur quis 'minor'. CHART. civ. Erf.**

[Gansweid]

121 ecclesia ... per -em m o n e t e sentiens ... se gravari (CHART. Carinth. V 67 p. 40,2 propter m. -cionem). **B medic.** i. q. remissio, decessio, crisis – das Nachlassen, Abklingen, 'Krisis': AESCULAPIUS 3 p. 6,8 in -e (sc. epilepsiae) vomitus ... provocetur. AURELIUS 1 p. 489,5 sunt quatuor tempora febriculae ... : initium, augmentum, status et -o (sim. CONSTANT. AFRIC. theor. 7,8 p. 33a^r. Ps. GALEN. urin. p. 7,7. al.). CONSTANT. AFRIC. theor. 10,4 p. 52b^v -o (sc. morbi) post statum incipit. MAURUS progn. 24 p. 38b,42 'usque ad crism', id est usque ad morbi -em. al. v. et vol. I. p. 631,55. **C gramm.** i. q. flexio – Beugung (in titulo libri: l.16): FORM. Sangall. II 11 p. 404,24 scribe nomina eorum (testium) per nominativum casum, quia obliqui ... Latine -i non congruunt. CARM. var. III 16,28 tertia ... -o. CONR. HIRS. dial. 307 ut his partibus ... -bus ... nominis et verbi ... assuescerent (sc. discipuli). CATAL. biblioth. A III 62 p. 185,12 -es volumen. ALBERT. M. Matth. 21,19 p. 517,51 'videns ... fici arborem', Caeciliani -o est (cf. Prisc. gramm. II 261,9sq.). saepe. alleg.: v. p. 102,21. **D publ. et iur.:** 1 submissio – Unterordnung, Unterstellung: CHART. Carinth. II 651 (a. 1264) prima -e civitatis Frisacensis in potestatem regis Boemorum. 2 aditio, appellatio – Inanspruchnahme, Anrufung: CHART. Turic. 1672 p. 28,27 (a. 1277) renunciant (sc. coloni) ... fori secularis seu ecclesiastici -cioni.

***declinativus**, -a, -um. 1 adi. fort. i. q. recusans – viell.: ablehnend, abwehrend: CONR. MUR. summ. p. 162,23 sunt verba ... declinatoria seu -a. 2 subst. neutr. fort. i. q. medicamentum mitigativum – viell.: linderndes, milderndes Mittel: ALPHITA II p. 134,25 pasisicivum, i. -um.

***declinator**, -oris m. qui flectit, detorquet – einer der beugt, Verdreher: PONTIF. Rom-Germ. 115,31 tu ergo, nequissime satana, ... iustitiae -r (item RITUALE Flor. p. 117,9; ex Sac. Greg. 1512 D.).

***declinatorius**, -a, -um. (cf. francog. déclinatoire) recusans – ablehnend, abwehrend (fere usu iur.): CHART. Stir. II 283 p. 380,18 (a. 1231) advocatus ... adverse partis ... exceptiones -as iudicii proposuit. CHART. Ital. Ficker 402 post multas dilaciones et excepciones, tam -as quam dilatorias. v. et l.27.

[**declinentia** v. de et licentia: ANON. mus. plan. Coussemaker p. 494^a.]

declinis, -e. nom. sg.: -es: l.43. decl. II.: l.43. 1 pronus – vornübergeneigt: DHUODA lib. man. 3,7,36 qui paraverat fratri innocenti malum, praecipit et declines (-us P) corrui in mortem. 2 obliquus – schief, schräg(legend): HERM. CARINTH. essent. 1 p. 118,11sq. perficit creator secundum speram, quam -em nominavit; ... huius ambitus circulum -em (opp. equabilis) astronomia ... meminit. 2 p. 210,30 solis via -is. ibid. al.

***declinium**, -i n. studium, cupiditas – Neigung, Hang: RATHER. prael. 3,11 l. 315 si quod ... negligentis -um vitae eis (sc. potestatibus sublimibus) videris inesse, vide eqs.

declino, -avi, -atum, -are. form.: coni. praes. -am: p. 105, 67. gerundii -endi: p. 104,39.

I trans. (refl.: l.67. p. 104,22): A proprie: 1 obi. homines (animalia: l.61) eorumque partes corporis: a inclinare, inflectere, vertere – biegen, beugen, wenden: NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 87,24 vultibus in terram -tis (deiectis var. l.). PAUL. FULD. Erh. 2,3 (2) p. 538^a,30 qui (Deus) ... c a p u t crucifixi ... de dextera -bas in sinistram (OLIV. epist. 2 p. 287,18. al.). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 200,12 oportebit, ut -et falconarius manum. ALBERT. M. animal. 2,16 -ant (p. 498^a,16 παρ᾽ ἐγκλί-voyn) ... omnia ista (quadrupedia) pedes suos modicum extra ad latus. in imag.: LIBELL. de conv. Baiuv. 4 qui (presbyter) admonuit eum (Cheimarum) ad ipsum monasterium suum caput -are in servitium Dei. DIPL. Karoli III. 32 p. 55,15 finibus ... -antibus capud in Pratum rotundum. b se conferre – sich begeben: ARBEO Emm. 23 p. 58,6 ad eum locum se -antes, (-verut VITA Emm.) agri cultores. c mittere – schicken: CHART. Basil. A I 82 (a. 967) quod ... servum ... -are deberim ad sanctam Maria Grandevalense. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 105 in qualem tua (sc. patris) me prudentia partem -are velit. 2 obi. res: a deflectere – verlegen, umleiten: CONST.

imp. II 171,4 (a. 1232) strate antike non -entur, nisi eqs. b deponere – niederlegen: CHART. Wetzlar. I 149 (a. 1279) ipsum (fenum) metendo -bunt et ... in cumulos comportabunt religiosi. B translate: 1 gener.: a convertere, dirigere – hinwenden, (hin)lenken: a in univ.: VITA Desid. Vienn. 17 ut ... a n i m u m integre -ret ad Dominum (WILLIB. Bonif. 1 p. 6,1. al. sim. THIETM. chron. 4,58 ad omne bonum instabilem coniugis ... mentem -vit Emnildis). LEG. Lang. p. 138,2 si in aliqua parte cor suum in fraude -verit missus. HELM. chron. 109 p. 217,6 misit Otto frenum in maxillas eorum (Slavorum) et, quo voluerit, -at eos (cf. Vulg. Is. 30,28). β concedere – sich einlassen, nachgeben: ARBEO Corb. 24 p. 216,1 episcopi dictis minime consentire -verunt. 30 his dicentibus nihil -ans. b

avertere, prohibere – abwenden, verhindern: a in univ.: CONC. Karol. B I 7 praef. quae (mala) et numerare longum est et -are adhuc impossibile. DIPL. Heinr. III. 398 p. 555,26 (spur.) incursum hostilem ... desiderans -are imperator. β vitare, fugere – (ver)meiden, fliehen (refl. i. q. se abstinere – sich entziehen: l.22): BONIF. epist. 63 p. 130,27 recole me ... iurasse

... talium communionem me -turum. WILLIB. Bonif. 5 p. 25,2 ut omni se ... excusationis tergiversatione ab huius gradus celsitudine -ret. REGINO chron. a. 870 p. 101,29 celeriter aufugit mortisque p e r i c u l u m -vit (devitavit A) Albuinus (ALFAN. premn. phys. 2,107 p. 49. al.). CONR. MUR. summ. p. 121,5 iusta et honesta querere et contraria -are. saepe. v. et p. 105,9. γ recusare, repellere – ablehnen, abwehren, zurückweisen: AMALAR. cod. expos. II 7,5 antiqui ... legem tenebant, quae -anda erat, quoniam umbra erat (cf. Vulg. Hebr. 10,1). RU-

OTG. Brun. 30 p. 31,5 molles et delicatas vestes ... etiam in domibus regum ... -vit. BALDER. Alber. 12 p. 250,7 cum ... onus (sc. episcopatus) -ret. DIPL. Frid. I. 152 p. 262,3 quamvis iniuriam ... de iure -are potuissent fratres. CHART. Worm. 106 p. 84,22 nonnulli ex vobis (sc. fratribus canonicis) ... administrationem eorum (officiorum) -ant. al. 2 gramm. i. q. flectere – 'flectieren': CARM. var. I 21,2,24 -ant pueri partes (NICOL. BIBER. carm. 34). GODESC. SAXO gramm. 2 p. 476,3 cum secundum Donatum non -etur nomen 'sacerdos' ex utraque parte. ANSELM. Bis. rhet. 2,4 p. 150,6 iurat grammatica 'nec in Elysiis ... sunt -andi (-endi C) loca'. GESTA Trud. cont. I 8,4 p.

273,30 pueros vix 'musam' -are sciolos ... docuit Rodulfus. al. in lusu verborum (de re v. P. Lehmann, Die Parodie im Mittelalter. 21963. p. 107sq.). CARM. Bur. 164,4,6 locus sub veste tectus; in hoc -at melius non obliquus, sed rectus. NICOL. BIBER. carm. 1642 -are discunt begine et metra parare. 3 publ. et iur.: a commovere – beeinflussen: CHART. Westph. V 197 p. 91,39 (a. 1205) quod episcopus et multi de capitulo ... ad eius (monialis) promotionem vellent iudicium -are. b impugnare – anfechten: CHART. Sev. Col. 21 p. 38,14 (a. 1238) ego ... protestor iuris dictionem vestram me velle -are. c sup-

primere, detrahere – veruntreuen, entziehen, 'abzweigen': DIPL. Contr. II. 129 p. 175,15 ut nemo de his (sc. possessionibus) aliquid minorare ... aut in quemlibet partem -are presumat. d de ordine i. q. humilitare – erniedrigen: FORM. Andec. 59 p. 25,20 ut ... femina per nos non debeat esse -tam in servitio. reputare – zurechnen: LEX Ribv. 61,11 generatio eorum (sc. coniugatorum dissimilis ordinis) ... ad inferiora -entur (-atur, -etur var. l.).

II intrans. (medial.: l.65. p. 105,7. 34. 106,1. al.): A proprie: 1 labi, demitti, inclinari – (abwärts) gleiten, sinken, sich neigen: a in univ.: THIETM. chron. 3,11 cum ... ex equo paulatim -ans in terram cecidisset antistes. 6,72 cum ... sol ... -ret. Ps. GALEN. incis. 118 qui (musculi) in ventre sunt, ... prosunt ad decoctionem ciborum ... et adjuvant virgam in erigendo et -ando. ALBERT. M. animal. 1,269 alia (additamenta) dicuntur -ta (opp. erecta) in inferiori parte spondilis inferioris respicientia. 2,28 plurima ... animalia ... habent eos (calcaneos) -antes contra se invicem. in imag.: WALTH. SPIR. Christoph. I 24 cum ... dies in nonam -ret (CHRON. Pol. 3,21 p. 147,16. al.). OTTO FRISING. gest. 1,4 numquam in eodem statu manere valeat homo, si in summo fuerit, mox eum -are oportebit. b porrigere – sich erstrecken, reichen: BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p. 116^E deterior fractura est illa ... , quae -at ad interiora, quam

illa eqs. ALBERT. M. animal. 1,326 alter (*musculus*) ... -ans magis ... ad medium. 2 (*ad*)ire, *accedere, petere* – (*hin*)gehen, *sich (hin)bewegen, sich aufmachen* (fere de hominibus; de animalibus: l. 10.29): a in univ.: ARBEO Corb. 23 nec ... transire sinebant *custodes* eum, nisi ad eorum principem -are voluisset. EPIST. Alcuin. 152 necesse est, ut usque ad nos vestra sanctitas -etur. RUOTG. Brun. 36 p. 37,8 ne ... barbari bellum vitantes in Galliam ... -rent. HELM. chron. 2,105 p. 205,24sq. ille (*episcopus*) -ans iram potentis -vit in Fresiam. ALBERT. M. animal. 7,81 piscis ... -at ad partem dextram eqs. CHART. Brem. 393 p. 429,3 ut cives Bremenses ... ad regnum Norwegie -antes quadam amoris prerogativa pertractent *iudices*. saepe. b *decumbere* – *sich niederlegen*: VITA Greg. Porc. I 4 nisi ... ad parvi momenti spacium -ret in lectum. c *considerare* – *sich niederlassen*: CHART. Otterb. 84 p. 61,30 (a. 1248) postquam ad ecclesiam in Otterburg -vero. 3 *devertere, abire* – (*vom Weg*) *abgehen, sich entfernen*: a in univ.: RUD. FULD. mirac. 2 p. 331,33 ut ad sacras reliquias causa orationis ... paululum -ret. ANNAL. Fuld. II a. 850 p. 41,7 paululum ab ea (*uxore*) -verat (sc. *homo*), ne illa morientem puerum videret. RAHEW. gest. 3,10 p. 177,33 ne hac vel illac ... vagarentur *legati*, sed recta via, nec ad dexteram nec ad sinistram -antes reverterentur. al. in imag. (cf. *Vulg. sap. 5,6*): IOH. CANAP. Adalb. A 26 p. 40, 3 qui a via veritatis in desiderio -ant. RUD. TRUD. (?) gest. 4,11 a veritatis tramite -are. al. b *deviare* – (*vom Weg*) *abkommen, abirren*: VITA Pirmin. I 9 p. 29,20 contigit ... , cum coepit iter egisset, ut ... -tus (-ret, -ans var. l.) ad mansionem venit, ubi eqs. OTLOH. Magn. 12 equi indomiti ... neque ad dextram neque ad sinistram ... -antes itinere recto pervenerunt ad cellam. 4 *se absentare* – *fernbleiben*: CHART. Brixin. 74 p. 81,26 (a. 1229) si ... quis ... a iudicio -verit legitime citatus. B *translate*: 1 gener.: a *se (ad-, con)vertere* – *sich zuwenden, sich wenden (an)*: a in univ.: WIDUK. gest. 2,16 cum necdum ad neutram partem ... -retur (-ret var. l.) *Hadaldus*. DIPL. Frid. I. 345 p. 184,16 post longam ... dubitationem ad sanum consilium -antes *canonici*. CHART. Advoc. 105 p. 54,38 ad quemcumque ... regem ... ipsum (*marchionem*) contingeret -are. CHART. Salem. 525 p. 128,19 qui (*vir*) non -antes prece vel precio ... ad partem aliquam. al. *expressius de conversione*: HERM. IUD. conv. 10 p. 98,18 utrum in Iudaismo perseverare an ad christianismum -rem. b (*favendo*) *consistere (post)* – *sich stellen (hinter)*: RATPERT. cas. 17 Hlotharius ... multitudine populorum post se -antium caeteros praecellebat. γ *descendere* – *sich verlegen (auf), übergehen (zu)*: CHART. Stab. 252 p. 482,25 (a. 1160) si abbas et ecclesia ... in inficias et abnegationes census ... -verint. BRUNUS LONG. chirurg. 1,10 p. 110^d ad alia medicamina -andum est. THADD. FLORENT. cons. 37,105 -andum est ad aliquam purgationem. δ *vergere, tendere* – *neigen (zu), 'tendieren'*: BERNO ton. prol. 9 p. 73^B, 19 incipit *antiphona* a recto deviare et in tertium ... tonum -are. ALBERT. M. veget. 1,159 quaedam (*plantae*) ... ad duas -ant extremitates. 1,179 quaedam (*planta*) -at ad nigredinem. 2, 53 in processu aetatis -ant *medullae plantarum* ad citrinitatem et siccitatem. *ibid. saepius*. b *deficere, desciscere* – *abweichen, abfallen*: a in univ.: LEG. Wisig. 12,2,16 qui a meliori proposito ad deterius -asse (-are var. l.) convincitur. ARBEO Corb. 15 p. 204,6 minime -ans ab s t a t u rectitudinis (DIPL. Heinr. IV. 178). IDUNG. PRUF. dial. 1,675 quia -verunt *monachi a regula* (CONSUEt. Marb. 186). saepe. absol. i. q. *labefieri* – *schwach werden*: THIETM. chron. 7,6 scimus ... sacius esse bonum non vovere Deo quam postea -are. THANGM. Bernw. 14 p. 765,8 quae (*virgines*) ... , ut est humanum, post sua vota -bant. b *digredi* – (*vom Thema*) *abschweifen*: THIETM. chron. 7,75 quia ... paululum -vi, redeam, quae eqs. γ *recedere, desistere* – *aufhören, ablassen*: HRABAN. epist. 28 p. 444,1 ecclesie magistri ... ab eo (sc. *opere expositionis*) -verunt. THIETM. chron. 8,7 iam -am ab hiis (*rebus*) et loquar imperatoris nostri prosperitatem. HILDEG. caus. 2 p. 139,4 calor delectationis circa septuagesimum annum ab eo (*viro*) -at (sim. 2 p. 139,32). OTTO FRISING. chron. 4,26 p. 218,18 Etius iuvenem ... ea ... causa bello -are et ad propria redire edocuit. δ *dilabi, (de)cedere* – (*dahin*)*schwinden, nachlassen, enden*:

RHYTHM. 64,1,1 adpropinquat finis seculi, -antur tempora. WALAHFR. Wett. 187 dum sexies octimber -at quinque diebus. RAHEW. gest. 3 prol. p. 162,12 invenio ... vitam eius (*hominis*) velocius ... vento -are. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 392^A -at *virtus theriacae* aut post viginti annos aut quadraginta. 2 *publ. et iur.*: a *deminui* – *an Wert verlieren*: CHART. civ. Erf. 121 p. 67,33 (a. 1239) si ... monetam contingit -are. b *de ordine i. q. submitti* – *sich unterordnen, fügen*: FORM. Augiens. B 41 ut ... ad iugum servitute -are non debeat *uxor*. c *de territorio i. q. devenire* – *gelangen*: CHART. scrib. Col. A II 11 p. 164,17 (c. 1188/1203) si -verit *area* in manus alienas. CHART. Carinth. II 650 p. 99,39 cum civitas Frisacensis in potestatem domini regis ... -vit. 3 *mus. i. q. cadere, degredi* – *fallen, herabsteigen*: GUIDO ARET. reg. rhythm. 153 plagae ... ad quintas -ando sibi satisfaciunt. 4 *comput. i. q. excedere* – *sich verschieben*: BEDA hist. eccl. 5,21 p. 337,16 ut numquam pascha nostrum a septimana mensis primi tertia in utramvis partem -et. subst. *declinans*, -antis m. *qui senescit* – *einer der altert, ein Alternder*: Ps. HIPPOCR. phleb. 58 nam crescentibus amplius tolli debet *sanguis* quam -es (-bus p. corr.). declivis, -e. 1 *proprie*: a *pronus, proclivis, praeceps* – (*vorwärts*) *geneigt, (abwärts) gerichtet, abschüssig, sich überstürzend*: WALAHFR. carm. 14,1,2 quisquis tramite pendulo -ique (-oque C) *spheram loco* ... ponit. ERMENR. Sval. 9 p. 160,18 asinus ... -is per avia currere coepit. DIPL. Heinr. IV. 59 p. 77,6 per ipsius rivuli -em cursum usque in villam (sc. *vadit terminus*). ALBERT. M. animal. 1,328 eius (*musculi*) villus ad latitudinem est -is. al. meton. i. q. *occiduus* – *westlich*: PASS. Petri et Pauli 51 urbs antiqua sedet -i in parte locata, qua Phoebi lampas tingere novit equos. b *gravis, suppositus, demissus* – *tief(er) liegend, (ab)gesenkt*: a gener.: LEO MARS. chron. 2,47 p. 255,34 cepit pars nostra (sc. *trutinae; i. daemonum*) ... increscere et non parum ... -ior esse. THADD. FLORENT. cons. 127,63 tenere caput -e. 132,61 dormiat membris superioribus elevatis et inferioribus -bus. ALBERT. M. animal. 10,48 -is matrix sentitur intra collum vulvae, si eqs. b *mus.*: AUREL. REM. mus. 13,9 percussoris ad instar manum (*sic?*) vox erigitur rursumque -is profertur. 16,2 quae (*formula authentici tetrardi*) finem ... versiculi -em reddit. c *obliquus* – *seitlich, schräg*: MIRAC. Ursm. 1,22 p. 834,36 per fenestram -em ingressi *latrones*. ALBERT. M. sent. 1,44,3 p. 393^b,39 quid melius cogitari potest, quam generabile et corruptibile reduci in motum -is c i r c u l i (veget. 7,73. sim. gener. 2,3,4 p. 204,48 'circa circum obliquum' [p. 336^d, 32 κατὰ τὸν λοξὸν κύκλον]). cael. 2,3, 11 p. 167,6 si ... aliquis diceret hunc orbem, qui est -is, esse orbem signorum. *ibid. al. subst. neutr. i. q. linea obliqua* – *schräge, geneigte Linie*: Ps. BOETH. geom. 622 cuius (*cunei*) minoris lateris -e (-i, -um var. l.) XV pedes obtineat. subst. *neutr. fort. etiam subest exemplis infra allatis*, e. g. l. 69 p. 107, 3,6.9. 2 *translate*: a *asper* – *jäh, schroff*: MEGINFR. Emm. 11 p. 981^A -em tyranni impetum. b *corruptibilis, fragilis* – *zum Verfall neigend, vergänglich*: ALBERT. M. caus. univ. 2, 1,21^{capit.} p. 85,71 qualiter intelligentiae superiores influunt formas stantes et fixas, inferiores ... -es et separabiles. p. 86,20. declivitas, -atis f. *proclivitas, devexitas* – *abwärts gerichtete, abschüssige Lage, Schräge, Gefälle*: OLIV. hist. Dam. 74 p. 272,6 aquarum superhabundantia per conductus sequens -em receptaculorum. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 84,24 si ... locus ... sit -s collis. ALBERT. M. meteor. 2,3,6 p. 569^b,36 nulla causa est cursus aquae ad unum vel alium locum nisi loci devexitas sive -s (sim. caus. univ. 1,4,4 p. 46,83. WILH. SALIC. chirurg. 2, 22 p. 339^C). CONR. MEND. Attal. p. 148,28 caput ... sanctum ... per -em inter saxa disiuncta devolutum. *expressius i. q. profundum, altum* – *Tiefe*: CONR. MEND. Attal. p. 134,43 donec ... in -em alvei abstractum (sc. *puerum*) gurgis ... absorbit. *declivium, -i n. 1 gener.: a *deiectus, praerupta* – *Berghang, Steilwand, Böschung*: PETR. DAM. epist. 86 p. 498,22 quasi torrens per -a convexa procedens. HERM. CARINTH. es-sent. 2 p. 206,18 que (*aquae*) in superiora eius (*terrae*) expresse per -um (-vum N) salientes. ELIS. SCHON. virg. Col. 22 p. 138, 14 in quodam loco ameno in -o m o n t i s (LIGURINUS 4,10. [Gansweidt])

al.). TRAD. Petr. (FreibDioArch. 15. 1882. p. 174,18) in contiguo -o castris. v. et l. 34. in imag.: BERNOW. carm. 30,9 (MG Poet. I p. 424) licet omne fretum, cuncta -a salutis gestorum meritis exsuperasse probet *Constans*. PETR. DAM. epist. 146 p. 541,22 odiosa sanctitas, quae in heresim labitur et . . . per anfractus et ruinosus -a compellitur oberrare. **b** *decursus* – *abwärts gehender Lauf*: PETR. DAM. epist. 50 p. 84,20 processu longioris -i . . . dilatatur *fluvius*. GOZECH. Alban. 23 per Mossellae fluminis -a. **2** *astron. i. q. inclinatio, obliquitas* – *Neigung, Schräge, Inklination*: ALBERT. M. eth. II 6,2,16 p. 427^b, 6 septem (sc. *sphaeras*) . . . ponebant *Peripatetici* planetarum: unam . . . motus figurarum et imaginum, quam vocabant 'orbem -i' eqs.

declivus, -a, -um. **1** *adi.*: **a** *proclivis, praeceps, praeruptus* – *abfallend, abschüssig, steil*: **a** *de locis*: AEDILV. carm. 6,20 collis . . . -o tramite flexus. VITA Menel. 1,4 (MGMer. V p. 138, 15) inter montuosos et -os petrarum scopulos. PETR. CAS. (?) chron. 4,3 in -o . . . montis latere. 4,44 p. 512,19 -i montis scabrosa via. v. et p. 106,24. *expressius i. q. depressus, cavus* – *niedrig, tief gelegen*: VITA Leon. Nobil. 7 (MGMer. III p. 398, 14; s. XI.) in -a convalle. **β** *de sideribus i. q. vergens, occiduus* – *sich neigend, untergehend*: PAUL. DIAC. carm. 18,1 Cynthius occiduas . . . -us ad oras . . . volitabat. ANNAL. Petr. Erf. III a. 1176 sole iam -o. **b** *inclinatus, obliquus* – *geneigt, schräg, schief*: ALBERT. M. metaph. 2,1,8 p. 470,79 quod sol et circulus -us sunt causae generationis et corruptionis. **c** (*in cacumen*) *decrescens* – (*zur Spitze hin*) *sich verjüngend, schmaler werdend*: LIUTPR. antap. 4,25 l. 525 duae acies usque ad -um medium lanceae extenduntur. **2** *subst. neutr. i. q. praecipitium, locus praeruptus* – *Abgrund, Steilhang, abschüssige Stelle*: **a** *proprie*: PS. BOETH. geom. 915 si fuerit mons in pedis circumferentia !CCCC et in verticis -o CC (sc. *pedes habens*). DIPL. Heinr. IV. 154 per -um montis (sim. OTTO FRISING. gest. 2,32 p. 140,17. 2,40 p. 146,34 in -o [-io A] rupis). *al. v. et p. 106,71*. **b** in imag.: CHART. episc. Lub. 39 (a. 1222) cum sensus hominis . . . in -um sint proclivi culparum. CHART. Landeshut. 59 p. 32,6 quod omnia gesta per abolitionis -um vergant in oblivionis profundum. HUGO TRIMB. sols. epil. 192 -um quia colit viciorum gens superlativum. **c** *translate i. q. decursus* – *Fortgang, Lauf*: ACTA imp. Winkelm. I 473 p. 398,26 (a. 1246) ut ea, que geruntur in tempore, cum ipso per -um a memoria . . . non labantur (sim. CHART. Ioh. Halb. 77 simul cum -o temporis).

decludo, -ere. *includere* – *einschließen*: CHART. Bund. 925 p. 361,33 (a. 1258) capi . . . et in carceribus et cumpedibus -i ipsos debitores. *cf. discludo*.

1. *deco, -are. (δεκάλογος, quasi a δεῖν ductum sit) *ligare* – *binden*: THEOD. AMORB. comm. p. 20,28 quod . . . Greci -are, hoc Latini ligare dicunt; hinc est, quod lex per decalogum data a ligando est dicta.

2. deco v. 1. dico.

decoctio (-ccio), -onis f. *script.* decti(o): p. 108,24. **I** *proprie i. q. actio calefaciendi* – *das Erwärmen, Erhitzen*: **A strictius**: **1** *actio coquendi, assandi, frigendi* – *das Kochen, Garen, Braten*: **a gener.**: VITA Norb. I 9 p. 679,35 crudum quid nec aliqua -e conditum (sc. *percepit frater*). in imag.: CONR. EBERB. exord. 6,10 l. 23 pauca . . . capitula . . . intexere curavimus, ita pulmentum . . . ex herbarum in agro veterum patrum collectarum concisione et -e parantes. BERTH. RATISB. serm. 17 p. 89,14 omnia (sc. *temptationes diaboli*) patienter sustineas . . . ; et sic per huiusmodi -es assationes evadis infernales. p. 90,17. **b iur. de poena** ('*Sieden*'), *de re v. His, Strafrecht I. p. 503sq.*): CONST. imp. III 368^a (a. 1285) quod falsarius falsam monetam cudens vel fabricans, si deprehensus fuerit, sit -is pena plectendus. **2** *actio inspissandi* – *das Einkochen, Eindicken*: **a gener.**: TRACT. de aegr. cur. p. 106,17 signum . . . perfecte -is, quando incipit *mel* turinescere (*fort. leg. tumescere*) et denigrari. TRACT. de chirurg. 254 cum ad perfectam -em, (perfectionem -is II) bullierit (sc. *confectio*). WILH. RUBRUQU. itin. 4,6 de lacte vaccino . . . extrahunt *Tartari* butirum et bulliunt illud usque ad perfectam -em. **b alch.**: GEBER. summ. 26 p. 327 dicimus . . . , quod sulphur est pinguedo terre in

minera terre per temperatam -em inspissata. test. p. 564³,25 in calcinatione ad suam perfectionem indiget *Iupiter* temperato igne . . . ; temperata . . . -o inspissat humiditatem eqs. *ibid. al.* **3** *actio torrendi* – *das Backen*: VITA Rimb. 8 p. 87,1 ea, quae in simplici -e panis esse possent, . . . defecerunt. CAES. HEIST. mirac. II 1,16 p. 37,18 panis prioris (sc. *feminae*) . . . in -e (coxi-one var. l.) servavit naturam, sequentis vero . . . totus conversus est in sanguinem. **4** *actio calefaciendi dissolvendi, separandi, excoctio, purgatio* – *Zersetzung, das Trennen, Heraus Kochen, Reinigung*: **a techn. et alch.**: **a** in univ.: PS. CALID. secret. 4 dixerunt *philosophi*, quod faciant -em in rebus, et illud est, quod eas generat et mutat a suis substantiis et coloribus ad alias substantias et ad alios colores. **7. ibid. al.** **β** *de sale sim. i. q. actio fervefaciendi praeparandi* – *das Sieden*: CHART. Salem. 61 p. 91,37 (a. 1201) foveam unam saline, (patellam unam ad perpetuam salis -em B). CHART. Raitenh. 63 p. 59,22 edificia -is salis necessaria (sim. CHART. Salisb. III 648 p. 152,28). ALBERT. M. veget. 6,260 habet . . . arundo haec (sc. *zucari*) in se humorem spissum, dulcem valde, qui per -em exsiccat ad modum salis. *al.* **γ** *de metallis i. q. actio liquefaciendi purgandi* – *das (Aus-)Schmelzen, Verbüttung*: CIRCA INSTANS p. 2b^r aurum de vena terre fit per -em. v. et vol. II. p. 16,1. **b natur. i. q. digestio – *Verdauung(svorgang), Stoffwechsel*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 208,30 tertiis vel quartis -bus (dectionibus N) per materna instrumenta factis crescit *animal*. PS. GALEN. incis. 117 hi (*musculi*), qui in ventre sunt, . . . prosunt ad -em ciborum. ALBERT. M. animal. 7,152 habent haec (*animalia*) virtutem digestivam magnam, ut simul in stomacho cibus recipiat et divisionem et alterationem -is. 12,146 non . . . potest bene de superfluitatibus sciri, nisi etiam sciatur de -bus ciborum; cum -bus ergo scitur generatio superfluitatum. *saepius v. et p. 159,28*. **B** *latius i. q. maturatio* – *Reifung, Reifeprozess*: ALBERT. M. veget. 2,95 fructus . . . propter humoris abundantiam magna indiget -e solis. 3,111 <quod> quoniam in seminibus maior est -o, magis subtiliatur humor eorum. animal. 4,61 calor . . . rotundat ea (*ova margaritarum*) et per foramen . . . expiravit humidum . . . in tempore -is. Matth. 12,33 p. 385,26 manebit calidum humidum et non complet -em eius (sc. *fructus*), et erunt fructus acerbi (*de arbore mala*). *saepe*. BURCH. STON. descr. 12,3 fructus . . . , qui . . . diu durare non possunt propter nimiam in arboribus -em.**

II meton.: **A decoctum, infusum, apozema** – *Abgekochtes, Aufguß, Absud*: **1 in univ.**: AESCULAPIUS 1 p. 2,8 balneis uti . . . et fomento capitis ex -e papaveris aut hederæ eqs. RECEPT. Bamb. 15 si flegma in pectorem congregata fuerit, pulei -e cum modicum sale dabis. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 376^G cum vino -is spicae et nucis muscatae. CAES. HEIST. mirac. II 1,11 p. 30,27 quandam ex herbis -em faciens *femina*. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 208,39 ut plures . . . -ccione aque simplicis uterentur. NOTULAE Wilh. Cong. 185 digeratur . . . materia cum unguentis, fomentacionibus et -bus. *persaepe v. et p. 109,5*. **2** *muria calida* – *heiße Salzlake*: CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 212,10 oculis . . . -ccionis vaporibus obscuratis. **B ius (salis) coquendi, reductus cocturae** – *Siederecht, Siedertrag, Sudanteil*: CHART. Stir. II 440 (a. 1244) pro commutatione seu recompensatione cuiusdam -is salis, quam conventus fratrum in Admund apud maius Halle habuit. CHART. Westph. VII 617 nullum . . . prestabimus . . . impedimentum hiis, ad quos iure hereditario dicti salis -o dinoscitur pertinere.

III translate i. q. deliberatio – *das Überlegen, Erwägung*: CONST. imp. III 59 (a. 1274) quia . . . ipsum negotium -e (-o V) matura consilii salutaris amplecti desiderat.

decoctus v. decoquo. **decoepi** v. decipio.

***deconosco vel *discognosco**, -ere. *contemnere, despiciere, denegare* – *mißachten, verachten, nicht anerkennen*: VITA Menel. 2,12 (MGMer. V p. 155,10; s. X./XI.) sic ferventiores in Christi Iesu servitio fratres facit, quia unusquisque eorum bonum non dis-it. ANNAL. Ianuens. I p. 219,27 cogitantes forci in cives . . . consurgere et dominos terrarum . . . incipiebant de-ere.

***decolatio** (-ll-), -onis f. (decolare) *separatio (umorum), colatio* – *Scheidung (von Flüssigkeiten), Filtration*: MAURUS anat. I 99 in quibus (*renibus*) omnimoda fit -llatio urinae a san-

[Lawo/Leithe-Jasper]

guine. urin. II p. 36,30 sic fiat -o, et colatura propinetur cum aliis electuariis predictis.

***decolatura**, -ae f. *substantia (ex)colata – Filtrat*: THADD. FLORENT. cons. 4,72 duplicetur substantia eius (*tripharmaci*) et decoletur, et -a in potu detur cum supradicta decoctione.

1. **decollatio** (-cio), -onis f. 1 *decapitatio, amputatio capitis – das Köpfen, Enthauptung* (pleonastice: l.8): *a proprie*: *a in univ.*: HRABAN. marty. Feb. l. 115 -e capitis martyrium consummavit *Iuliana* (Sept. l. 268. al.). ANNAL. Fuld. II a. 782 quorum (*Francorum*) mors quattuor milium et quingentorum hominum -e vindicata est. ALBERT. AQUENS. hist. 4,32 Turcorum milites ... sperantes pari successu praevalere, quo antea in Rotgeri -e gloriati sunt. al. *de supplicio*: CHART. episc. Hild. II 112 p. 51,20 (a. 1224) sub pena -is. ALBERT. M. sent. 4,20,8 p. 839^b,30 sicut iniquitati vel latrocinio contrariarum rectitudo s u p e n d i i vel -is (CHART. Sil. D II 375 p. 239,12 per suspendium vel -cionem). *saepius*. *β vena -is i. q. arteria carotis, vena iugularis – Halsschlagader, Drosselvene*: ALBERT. M. animal. 3,12 par (sc. *venarum*) ... procedens ad colulum; et huius signum est, quia hoc par venarum vocatur *venae -is* (p. 512^b,20 σφαγιτιδες). 3,21. *b in imag. vel per compar.*: RUP. TUIT. Ioh. 5,844 te (sc. *Arium*) haec vox eius (*filii Dei*) accusat, ... te hic eius clamor aeterna -e condemnat. ALEX. MIN. apoc. 20 p. 421,20 postquam ... populosa multitudo appropinquasset paganis, paene tota periit ... propter verbum Dei ...; quod ... bene per -em designatur. *c meton. i. q. memoria decapitationis (Iohannis baptistae) – Fest der Enthauptung (Iohannes' des Täufers)*: HRABAN. marty. Aug. l. 263 eodem die celebratur -o sancti Iohannis baptistae. HELM. chron. 91 p. 178,6 Lodewicus ... venit ... constituto die, hoc est in -cione Iohannis baptistae. *saepius*. *pleonastice*: DIPL. Frid. I. 363 p. 216,14 in die ... -is sancti Iohannis baptiste (364. OLIV. hist. Dam. 77 p. 274,9). SALIMB. chron. p. 647,16 sequenti die post festum -is sancti Iohannis baptiste. 2 *de animalibus i. q. incisio iuguli – das Durchschneiden der Kehle*: ALBERT. M. animal. 22,99 sanguis ... eius (*ericii*) ex -e sump-tus; ... et si abscedat caro eius absque -e eqs. elench. 1,3,15 p. 584^a,35 si animal decollatum est, interiit propter -em.

2. ***decollatio** v. *decolatio.

***decollatium** (-ola-, -cium), -i n. *amputatio capitis – Enthauptung*: GESTA Frid. I. imp. A p. 55,4 in festo sancti Iohannis decollati (-olacii B, -cii P; inde ANNAL. Plac. a. 1162 in festo sancti Iohannis -cii).

decollator, -oris m. *qui decapitat, carnifex – einer der enthaupet, Henker*: ALBERT. STAD. chron. a. 1250 p. 373,10 rex ... intime -i flagitium indulsit et iam decollandus dixit: 'eqs.' *per compar.*: GERHON. psalm. 64 p. 464,5 quasi ... -r est preconis, qui ... obstruit viam vocis in deserto clamantis.

decollo (-olo), -avi, -atum, -are. *partic. perf. pro adi. vel subst. passim. gerundium pro subst. l.70.*

1 *decapitare – enthaupen* (pleonastice: l.54; interdum i. q. *ferire, interficere – erschlagen, töten, e. g. l.62*): *a proprie*: *a in univ.*: ANNAL. Alam. a. 906 (rec. B) ille (*Adalbertus*) ... capite -atur. LIUTPR. antap. 4,14 Walperti ... filiam -ti (sc. *ar-debat rex*). THIETM. chron. 4,23 facto ... certamine Udo -atur. ALBERT. AQUENS. hist. 7,28 Donimannus ... cum spoliis ... et c a p i t i b u s -torum in magna gloria regressus (10,14). 11, 37 quia nulla ... erat oportunitas ... suos -tos ulciscendi. CHART. archiep. Magd. 193 p. 250,22 quosdam -ant gentiles et capita demoniis suis immolant. HIST. de exp. Frid. imp. p. 59,26 qui (*abbas et servus*) ... deprehensi et membratim discerpiti sicque omnes crudeliter sunt -ti. *persaepe*. *de supplicio ('hin-richten')*: HRABAN. marty. Mar. l. 211 praecepit Silvinus ministris, ut ad mare duceretur *Torpes* et ibidem -retur (-lloretur ed. ex S). HINCM. annal. a. 866 p. 130,28 Karolus Vuillelmum ... quasi contra rem publicam agentem ... -ari f e c i t (ER-CHEMB. CAS. hist. 39. al. *sim*. REGINO chron. a. 883 p. 121,19 iussit. al.). ANNAL. Hild. a. 979 ad ultimum infidelitatis reus Gero comes -tus est. CHART. Argent. I 616,11 potestatem, que spectat ad sanguinis effusionem suspendendorum, -andorum, truncandorum ... ecclesiastica persona nec habere nec dare debet. ANNAL. Prag. I a. 1250 Czibor iudex ... gladio -tus est.

persaepe. *β de avibus i. q. caput tundendo abscondere – den Kopf abreißen, abhacken*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 27,23 rapaces ... feriendo ipsam (*praedam*) cum unguibus suis ... dilacerant, deinde cum rostro suo -ant eam. *ibid.* al. *b in imag.*: HUMB. Sim. 3,33 p. 241,37 -tus est omnis hereticus, heresi sua a capite ecclesiae, Christo, abscondus. al. ALEX. MIN. apoc. 20 p. 421,21 (cod. C) dici potest, quod -ti perdidierint (sc. *cruce signati*) capita, quia intentio eorum ... est eis in amissione exercitus amputata. al. *c translate i. q. abscondere, tollere – (ab-)trennen, abtöten*: ALEX. MIN. apoc. 20 p. 422,13 haec (*Hildegardis*) ... se in corpore afflixit et omnes carnis illecebras ab anima -vit. 2 *iugulare – die Kehle durchschneiden*: WALTH. AGIL. med. 68 p. 174,2 -a yrcum ... et dimitte primum sanguinem. THADD. FLORENT. cons. 18,515qq. accipe duos vespertiones et -entur et suci marubii et olei antiqui libre dimidium; ... item accipiat vulpes et -oletur et buliat in sanguine suo. v. et p.109,38.

1. **decolo** vel ***discolo**, -atum, -are. *usu intrans. l.31. confunditur c. decolorare: l.31.*

20 *colare, (colo) purgare – (durch-, aus)seihen, filtern, (durch Filtern) reinigen*: 1 gener.: ANTIDOT. Lond. p. 19,23 malba visci radice ... decoques in oleo ... postea de-to oleo supermittis spuma argenti. ANTIDOT. Glasg. p. 104,42 hec omnia ... dis-as munditer. THADD. FLORENT. cons. 147,88 nardi, cuscute, epithimi ... buliant et dispumentur et de-entur. ALBERT. M. animal. 22,78 in aqua bene coque (sc. *radices*) et de-to illo potus equo detur. MOSES PANORM. infirm. 32 ungere ... cum oleo mortelle vel cum sepo dis-to. v. et p.109,5. *intrans. i. q. aqua per colum defluxa siccari – abtropfen*: COMPOS. Luc. C 21 delabas (sc. *arenam vitri*) propter pulberem et dimittis de-are (decolorare MAPPAE CLAVIC. 227, vix recte). 2 *natur. et medic.*: Ps. CPHO anat. 59 in renibus de-atur urina a quatuor humoribus. BERNH. PROV. comm. 7,1 p. 293,41 mel ponitur in medicinis ... ut de facili colari et defluere faciat humores a membris ... mundificando et de-ando (de colanda cod.).

2. **decolo** v. decollo.

decolor, -oris. *compar. l.54. 1 proprie*: *a tinctus, fuscus – verfärbt, dunkel*: THEODULF. carm. 7,37 -r Aethiopum ... caterva (cf. *Iuv.* 6,600). NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 87,16 cum ... omnes non induvis resplenderent, sed pannis et -i (de coloris var. l.) feditate horrent. PETR. DAM. serm. 73,9 l. 271 sub umbra se silentii reprimat *virgo* (i. *anima*) et, ne -r videatur, ab omni se aestu negotii saecularis abscondat (cf. *Vulg. cant.* 1,5). al. *b colore carens – farblos, bleich*: EUPOLEMIUS 1,349 quod membra vacillo, facit, que omne, quod est ortum, labefaciat, -r etas. *per pravam interpr.*: GLOSS. II 350,39 St.-S. -r unkifarver (*spectat ad Iuvenc.* 2,683). *c discolor, versicolor – bunt, verschiedenfarbig*: GLOSS. II 478,52 St.-S. -r missevarva. 2 *translate i. q. deformis, vilis, taeter – entstellt, wertlos, häßlich*: LUP. FERR. epist. 30 p. 379 ut ... in eo (*spiritu*), etsi aliquamdiu -r propter peccatum, semper tamen Dei perseveraverit imago. PETR. DAM. serm. 48,14 l. 493 cur nos obrizo sive carbunculo adhibere extrinsecus ornamenta contendimus, quibus ... quicquid apponitur, suppar et -ius invenitur? RUP. TUIT. trin. 8,28 l. 1184 quia patet litterae textus in superficie -r, pulchritudinem spiritus introrsum quaeramus. cf. discolor.

decoloratio (-cio) vel ***discoloratio**, -onis f. 1 *proprie i. q. immutatio coloris – Verfärbung*: *a gener.*: MATTH. PLATEAR. gloss. p. 376^G si fiat dis-o ex indigestione vel ventositate, detur eqs. MAURUS urin. II p. 34,26 in frenesi ... non naturali ... non tanta est u r i n e dis-o et attenuatio (34,40. TRACT. de aegr. cur. p. 103,18. *ibid.* al.). al. *alleg.*: WOLBERO cant. 1 p. 1041^D talis ... de-o magna et gloriosa est interioris mei hominis formositas et exornatio. p. 1043^B. *meton. de cute decolorata*: ALBERT. M. veget. 6,102 ficus ... immatura linita super dis-em et verrucas et morpheas rectificat colorem. *b theol. de mutatione substantiae*: RADBERT. corp. Dom. 10,116 in pane et vino sine ulla de-e substantiae hoc mysterium ... potestate divina peragitur. *c astron. de defectu solis*: FROUM. epist. 3 glossema ... profitebatur de-cione solis (*postea*: eclipsin) gratiam me adepturum, cum veridicax ... sententia de-cionem solis testatur

[Lawo/Leithe-Jasper]

fervorem designare persecucionis. **2 translate:** **a** *deformatio, depravatio* – *Entstellung, Verzerrung*: RADBERT. Matth. 5, 1708 spiritus sanctus loquitur in eis (*sanctis*) et ipse de illis, que vera sunt, quasi alius absque fuco de-is testatur. **b** *ignominia, debonestamentum* – *Schande, Entehrung*: CHRON. Andag. 90 p. 228,30 sedes Remensis, Laudunensis, ... que ... dolent de-em ... ecclesie Leodiensis. CHART. Traiect. 265 p. 246,29 utilitate vel necessitate mutilanda sunt decreta, si non inde manifeste sequatur de-o. p. 246,32 ad de-em ecclesiastici ordinis. *al.*

1. decoloro vel discoloro, -avi, -atum, -are. *script.* -ler-: p. 112,2. *confunditur* c. decolare: l.47.p.110,31.

1 colore mutare – *verfärben, umfärben*: **a** *proprie*: **a** *in univ.*: TRACT. de aegr. cur. p. 169,15 epar eis (*sc. fluxu narium sanguineo laborantibus*) inflatus est, unde et dis-ti sunt, quasi ycterici (*de colore fulvo*). **b** *obfuscare, nigrum reddere* – *dunkel färben, bräunen, schwärzen* (*in imag. vel alleg.*): RUP. TUIT. cant. 1,395 quia, quod tumentem uterum habeo ... non fecit vir ... sed ita de-vit me sol; verus sol ... et Deus ... me implevit eqs. (HONOR. AUGUST. cant. 1,4 p. 369A. *ibid.* *al.*). CAES. HEIST. hom. exc. p. 9,23 Ethyopes sunt, quos mala fama de-at, quos sinistra opinio denigrat. VITA Mariae rhythm. 3137 ipsum (*Iesum*) per ardorem sol de-verat maiorem ad decorem. *al.* **γ** *pallidum reddere* – (*aus*)*bleichen, blaß machen* (*in imag.*: l.26): IULIAN. TOLET. insult. 9 ut flebili te (*sc. Galliam*) lamentatione intendas, quanto sis pallore detrita, quanta macie de-ta. HONOR. AUGUST. quaest. I 11 sicut homines possunt sua corpora de-are, videlicet dealbare, ... ita eqs. MAURUS urin. II p. 8,39 quia ... frigiditatis est urinam dis-are. *al.* *medial.* *i. q. pallescere* – *blaß werden, verblasen*: AESCULAPIUS 29 p. 45,18 qui ... patiuntur, neque tormentum ... sentiunt neque de-antur. ALBERT. M. animal. 19, 34 quia non dis-atur pilus a colore, quem habet, nisi quando variatur ex aetate ad albedinem canitie. **b** *translate*: **a** *obscurum reddere* – *verdunkeln*: CONR. HIRS. dial. 1270 multi ... scribendi modum ignorantes operis sui materiam confuso ordine de-bant. **b** *maculare, vitare, corrumpere* – *beflecken, in den Schmutz ziehen, entwerten*: HADR. II. epist. 41 p. 760,13 aliud, quod prima pietatis vestrae opera ... contra spem nostram de-asse convincitur, immo funditus destruxisse probatur. GESTA Godefr. Trev. 6 homo ille sanctam Dei aeccliam ... symoniace pravitatis de-vit infamia (CHRON. Reinh. a. 1189 p. 544,1). CHART. Wirt. VIII 2987 fame bone de-at meritum, qui promissa non implet. *al.* **2 colorare, coloribus pingere** – *färben, farbig machen, ausmalen*: **a** *proprie*: **a** *gener.*: CASUS Gall. cont. 4 dormitionem sancti Iohannis cum de-asset Uodalricus. SIMON SITH. gest. 1,33 p. 642,36 capellam ... sanctae Mariae mira varietate picturae de-tam (decolatam *cod.*) fundavit abbas Iohannes. **b** *mus.*: SCHOL. enchir. 2,263 voces ... celeriter transeunt, numeri autem, qui corporea vocum et motuum materia de-antur, manent. ANON. mus. Bernhard I 19 quod acute amplectitur in diatono tonum, in chromatico de-at semitonium, in enarmonia diesim stringit. **b** *translate i. q. (ex)ornare, expolire* – (*aus*)*schmücken, herausputzen*: CARM. var. Walther 1,82,1 qui (*sc. hiems*) pulcris mendaciis verba de-as, minus in sententiis quam verbis laboras. CONR. EBERB. exord. 1,32 l. 73 quid est ... quod facere cupis, ut a communione fratrum nostrorum me (*sc. Fastradum*) separet et notabili habitu de-es?

adi. **decoloratus vel discoloratus**, -a, -um. **1** *proprie*: **a** *tinctus, fuscus* – *verfärbt, dunkel*: LAND. MEDIOL. hist. 3,21 p. 89,14 palatini canes ... de-is dentibus. CHRON. Reinh. a. 1191 p. 548,29 cum ... egrotans femina sitibundis faucibus refrigerium quereretur, oblata est totalis illa liquoris reposicio (*i. aqua in sanguinem Christi conversa*) et dis-a. **b** *colore carens, pallidus* – *farblos, blaß*: DYASC. p. 74^b tertia ... species (*sc. chalcantbi*), que dicitur epton, in Hispania fit inbecillum et de-um. MAURUS urin. I p. 7,40 in viris debent apparere urinae coloratiores et tenues, in mulieribus dis-iores et spissiores. II p. 43,3 si precedente urina de-issima et tenuissima sine arenulis ... sequatur urina dis-a et spissa cum arenulis. *al.* *per compar.*: WOLBERO cant. 3 p. 1129^B peritus cantor carmini dissono et quasi dis-o reddit proprium, perpurum et integrum colorem. *c*

versicolor – *farbig, bunt*: BENVEN. GRAFF. ocul. B 3 p. 11,24 est alia tunica (*sc. oculi*), quam nos vocamus dis-erata ... alia nullum colorem habebat. **2** *translate i. q. in falsum auctus* – *aufgebauscht*: CHRONOGR. Corb. p. 80,8 nacta ... quantula-cumque de-a occasione, quia nec vera nec idonea, ... Theodericus eminari abbatissam verbis precepit.

subst. **discoloratus**, -i *m.* *qui decoloratione (cutis) laborat* – *einer der an (Haut-)Verfärbung leidet*: MATTH. PLATEAR. gloss. p. 372^F istud electuarium ... valet ... dis-is propter oppilationem factam in venis ab humore iam dicto. GLOSS. Roger. III p. 294,11 pomum ambre est duplicatum ad reuma suscipiendum et contra debilitatem cerebri; recipe et tere pulvis contra dis-os et ad digestionem confortandam et qui visum meliorat.

2. decoloro v. 1. decolo.

decolorus, -a, -um. *coloratus* – *bunt*: GLOSS. II 426,19 St.-S. -os diemissavaravun (*per pravam interpr.*, cf. Prud. perist. 1,113).

decomanus v. decimanus.

***decommunicator**, -oris *m.* (*de et communicator*) ?*qui vitam solitariam agit, extra communitatem vivit* – ?*Einzelgänger, Ausgestoßener*: ALBERT. M. serm. II 2,9 quia aliam libertatem ... habent cives, quam non habent rustici, persecutores sive -es.

***decomio**, -psi, -ere. *ornare, (bene) instruere* – *schmücken, (schön) ausstatten* (*in imag.*: l.29): VERS. ad Ebon. 15 (MG Poet. I p. 623) hunc (*librum*) auro interius Christi decoravit amicus, atque ebore exterius pulchre -psit opimus. HERIG. Ursin. 1,14 omnipotens genitor ... que fecerat omnia primo, ornatu vario -psit. 1,788 hominem quantum -psit interiore. ORIGO Suev. 10 (ed. P. Hirsch, Sachsengesch. d. Widuk. 1935. p. 161,19) Swevi ... matronas suas ... auro ... et argento ornati -erunt.

decompositus (-onp-), -a, -um. **1** *de voce composita derivatus* – *von einem zusammengesetzten Wort abgeleitet* (*t. t. gramm.*): ALBERT. M. sent. 4,43,2 p. 505^b,12 'surrectio' ... quia componitur a 'sursum' et 'erigo', eo quod sic sit figurae -ae. *in lusu verborum*: HUGO TRIMB. sols. epil. 205 ipsa (*virtus*) ... simplicis ... est nature, sed plus quam -e crimen est figure. **2** *in partibus redactus, dissolutus* – *zerlegt, auseinandergeronnen*: SMAR. carm. 1,6,14 poteris plures iuste componere partes, si -npositae ius retinere queant. cf. *discompositus.

***decomputo** (-onp-), -are. *deducere* – *abziehen, subtrahieren*: CHART. scrib. Col. B 2156 (a. 1259) si ... Emundus ... dimidietatem ... pecunie ... Wernero ... dederit, ipse Wernerus accipiet et de summa sua ... -nputabit. CHART. Livon. A 413,20 quicquid argenti examinatore receperit ad comburendum de hospite, superpositionem -bit de tali argento.

***deconsecro vel *disconsecro**, -atum, -are. *consecratione solvere, profanare* – *von einer Weihe lösen, 'profanieren'*: CHART. Raitenh. 102 (c. 1225) quia eadem capella dis-ta esse dinoscitur, tam prepositus ... quam plebanus ... reconsecrationem ipsius ecclesie procurabunt. ALBERT. M. sent. 4,25,5 p. 93^a,44 cimiteria ... aut ... sunt consecrata tantum, aut sepulta sunt ibi corpora; si consecrata tantum, dicunt, quod de-ari possunt et redigi in usus alios.

***decontingit**, -ere. *impers. i. q. male accidit* – *es ergeht schlecht*: ALBERT. M. phys. 2,2,16 p. 123,9 in 'magnis' ... 'bonis' vel magnis 'malis' dicimus homini 'eucontingere' vel '-ere' (*p. 197^a, 28 δυοτυχεῖν*). *Lawo/Leithe-Jasper*

decontra (*de contra*) *adv. et praep.* **1** *adv.*: **a** *proprie de loco i. q. ex adverso* – *gegenüber, entgegengesetzt*: RHYTHM. 51,4,1 Zeno episcopus ... piscans in Adise ... -a conspicit boves. MIRAC. Bav. 1,8 tres viros ... -a adstantes. 3, 19 casu contigit ius carniun adstare -a (*i. obstare*). METELL. exp. Hieros. 2,375 legio ... irrui audacter ... ut nullus possit -a stare, (*i. resistere*). **b** *translate i. q. in contra, econtra* – *dagegen*: **a** *de actione vel intentione hostili, contraria*: VITA Conr. Salisb. 9 p. 68,46 videns archiepiscopus ... imminentem sibi mortem ... arma -a arripuit caelestia, symbolum videlicet. OTTO SANBLAS. chron. 22 ipsam (*civitatem, sc. Alexandriam*) ... ad sustinendam imperii vim ac -a vires tocus Italiae demonstrandas studiosissime munierunt *Mediolanenses*. **β** *de*

[Antony]

oppositione i. q. ex contrario, rursus – hingegen, umgekehrt: CHART. Rhen. inf. I 48 (a. 834) nihil sibi quispiam cernitur minuendo, quicquid de contra recipitur in augmentis (*item 55 econtra*). TRIUMPH. Remacli 1,18 p. 446,44 ut ... abbati ... contradicerent venerandi corporis susceptionem, aut, si invitis eis per vim inferretur, ipsi (*monachi et laici*) de contra ... locum egredierentur. CHRON. Reinh. a. 1204 p. 567,15 lantgravius ... tempora pacis agebat, cum -a comites Thuringie ad conspirationis effectum ... anhelarent. p. 567,42 Fridericus comes ... captivus abducitur, principi affertur ...; at vero -a plures de parte principis ... capiuntur. *γ de responsione i. q. vicissim, ad ea – darauf(hin):* CHRON. Thietm. 6,45 audiens clamorem ... quid hoc esset, percontatus sum, et vox -a inquit: 'eqs.' 2 *praep. c. acc. i. q. (protinus) de – (weiter) weg von (de itinere averso):* IOH. CODAGN. annal. a. 1215 p. 51,6 milites (*sc. Papienses*) ... -a (*corr. ed.*, *decent cod.*) Padum cursum suum usque ad ... Vicum-marinum ... direxere. *Antony*

[*decontractio v. detractio:* MAURUS phleb. p. 6^a.]

[*decoplus v. decuplus.*

1. *decoquo* (dequo-) *vel rarius discoquo* (disquo-), -coxi, -coctum, -ere. *script.* -coact(us): *l. 51. usu intrans.*: *l. 435qq. 555qq. p. 115,67. partic. perf. usu adi.*: *l. 33. 49. 51. p. 115,49. al.; usu subst.*: *p. 114,55.*

I proprie: A *strictius i. q. coquere, fervere facere – kochen, erhitzen:* 1 *coquendo mollire, praeparare – (mürbe, weich) – kochen, garen, siedern, (durch Hitze, Kochen) zubereiten (notione praeverbii fere evanida): a de praeparatione ciborum sim.*: *α in univ.*: LEG. Wisig. 12,2,17 p. 426,2 ut ... ea ... que cum ipsis (*suillis carnibus*) de-ta sunt, absque fastidio ... sumamus (*sc. Iudaei*). MIRAC. Hucberti 2,28 bullientes carnes satis multus ignis suggestus coquebat, sed nullo modo de-i poterant *eqs.* METELL. exp. Hieros. 5,394 corpora Turcorum miseri de-ta vorabant *Franci*. CAES. HEIST. mirac. II prol. p. 15,15 ad coquum pertinet ... collecta ... in ollam concidere sicque mensurate de-ere. *saepius. v. et vol. I. p. 1584,32. in imag. vel per compar.*: EKKEB. SCHON. cath. 9,15 p. 63^B si verba divina vobis ... cum diligenti consideratione de-issent hi, qui ea tam cruda in ore vestro posuerunt. CAES. HEIST. mirac. II prol. p. 15,17 si ... colloquitas exempla frivola recipiendo inmiscuerit illaque per insipidam latinitatem ... de-ero. BERTH. RATISB. serm. 17 p. 90,17 qui ita impatientes sunt, quod dentibus, id est verbis, ... carpi non possunt, ... oportet secundario de-i. p. 92,2 qui ... cito vult de-i, studeat tribus praedictis. *al. intrans.*: METELL. Quir. 70,11 terna die magis magisque de-ens febris maligna ferbuit. ALBERT. M. animal. 12,39 aqua ... calida non comburit, nisi sit fervens; tunc enim de-it. *β de antidotis sim.*: COMPOS. Luc. D 21 tolle ... ex luza et pisas; de-es humiliter cum hurina (*sim.* COMPOS. Matr. 86,5. *al.*). WALAHFR. hort. 317 puleium ... de-tum curabit ... stomachum ... morantem. ANTIDOT. Glasg. p. 146,44 oleum, in quo abscentium ... et mastice decoactum. ANTIDOT. Sangall. p. 79,36 postea coquis, donec cortices dis-antur. BOTAN. Sangall. 3,5 herba plantagine in aceto de-ta. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 142,20 simul mixta (*sc. ova*) superagitando de-unt (*sc. falconarii*) ad lentum ignem carbonosum. *persaepe. v. et p. 110,22. intrans.*: COMPOS. Luc. *α* 17 teres ipsud auro et mittes in aqua; de-ant similiter. ANTIDOT. Sangall. p. 88,47 ex aqua, ubi de-erit lupini. ANTIDOT. Berolin. 46 p. 76,21 ubi ruta de-erit. *al. γ de cervisia, medone sim.* ('brauen'): CHART. Wirt. V 1352 p. 119,36 (a. 1255) ut, qui ... medonem de-erit, ... solvet *eqs.* NICOL. anat. 627 tisane dicitur proprie aqua ordeii de-ti. *β de poena: α gener.*: PAULIN. AQUIL. carm. 7,40,3 Herodes iacet in profundo tartari ... pice de-tus, dissipatus sulphure. *β iur. (de re v. p. 107,62):* ANNAL. Basil. a. 1276 p. 199,16 in Sulcz ... de-tus fuit monetarius. 2 (*fervefaciendo*) *inspissare, glomerare – (zusammen-, ein)kochen, (durch Hitze) binden, (ver-, ein-)dicken, reduzieren:* *α in univ. (fere de antidotis sim.):* ANTIDOT. Lond. p. 19,24 decoques (*sc. simplicia*) ad modum emplastri. COMPOS. Luc. M 18 de-e ea (*sc. mixturam*), usque dum spissa fiant. S 9 de-e (de-es MAPPAE CLAVIC. 176), donec beniat ipsa urina ad dimidiam partem. ANTIDOT. Augiens. p. 49,24 lento igne ad tertias de-es (ANTIDOT. Bamb. 30 de-

qu-es. ANTIDOT. Glasg. p. 101,3 dequ-is. *al.*). ANTIDOT. Glasg. p. 104,42 disqu-is medietate. WALTH. AGIL. med. 35 p. 137,18 conglutinativum est lac caprinum de-tum cum tribus lapidibus fluvialibus *eqs. persaepe.* *β confundere – (zusammen-, ver)schmelzen:* COMPOS. Luc. A 28 vitri mundo de massa lib. V, limatura <m> aeramenti absque plumbum ÷ II ... dequ-ens (de-e MAPPAE CLAVIC. 224) inferiori fornace vitriarici die <s> VI. *c de holere i. q. condire – einsieden, einmachen:* REGISTR. Geisensf. 32 hortulanus de Gaeimersheim debet in curru suo quolibet anno ferre olera sua de-ta (*theod. vet.*: gesotens). 33 cum ... ipsa holera de-i debent, ipse hortulanus et piscatores ... ipsa debent de-ere. 3 (*fervefaciendo*) *durare, solidare, torrare – (hart)kochen, (durch Hitze) härten, backen:* *α gener. (fere de pane):* RADBERT. Matth. 7,789 mulier fermentum in farina abscondit, panes de-it. RUP. TUIT. Ioh. 6, 1294 ut fieret panis, aqua commixtum et igne de-tum est *frumentum*. STATUT. ord. Teut. p. 42,21 decima pars panum in clibano ... de-torum (ALBERT. M. animal. 9,81). *al. in imag.*: ALCUIN. epist. 137 p. 212,16 quae (*ecclesia*) igne sancti spiritus in unum de-itur corpus, ut suo capiti membra conpaginentur (RADBERT. Matth. 7,785). HONOR. AUGUST. euch. 9 (PL 172,1256C) Christus panis vivus ... est ... igne passionis de-tus. *al. β natur.*: OTTO FRISING. chron. 8,11 p. 407,13 mundum estivali fervore de-i, autumnales siccitate de-tum arefieri ... conspiciamus. ALBERT. M. animal. 12,151 ex duritia testae (*sc. tortucae*), quam non nisi calore magno de-tam esse dixerunt. *c techn.*: CHART. Traiect. 1651 (a. 1265) apud domos, ubi lateres de-untur. *in imag.*: RADBERT. Arsen. 1,7 p. 31,38 istum ... providentia instituit divina et clementia decoxit, ut fieret vas honoris. ELIS. SCHON. viar. 5 p. 91,13 visa est vin ex lateribus rubeis, qui sunt in terra ignibus cocta, sollicitudinem significat prelatorum, qua circa subditos mentes ... iugiter de-i necesse est. 4 *excoquere, (fervefaciendo) dissolvere, purgare – (zer-, ab)kochen, (durch Hitze) zersetzen, trennen, reinigen:* *α gener.*: *α in univ.*: CAES. HEIST. Engelb. 2,9 p. 267,1 corpus sacrum de-entes et a carnibus ossa separantes *priores et ministeriales*. ANNAL. Mell. Praed. a. 1230 cuius (*Leupoldi ducis*) corpus de-tum in monte sancti Benedicti sepelitur, et ossa eius delata sunt. *in imag.*: HRABAN. martyr. Iul. I. 230 qui (*Maximianus imperator*) ... putridinis squalore de-tus ... vitae suae malum digna morte finivit. *β de melle:* REGISTR. Trev. (NArch. 11. 1886. p. 106,8; c. 1200) in die ... Maximini ... villicus de Luncscheid, villicus de Budelich unusquisque ... dimidium sextarium de-ti mellis dabit (*sim.* p. 106,10. 34. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 446,23). *β natur. (fere i. q. digerere – verdauen):* RADBERT. Matth. 7,2586 quamvis ... cinis ciborum de-tus ... et omnes reumatismi ad ima sedecunt *eqs.* HONOR. AUGUST. imag. 1,59 p. 137^B quae (*pluvia*), licet de amaris aquis maris sit hausta, de solis igne in aere de-ta dulcescit. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 208,23 sanguine de-to ac per vasa quedam purgato. NICOL. anat. 612 cibus ... deportatur in stomachum; ibi actione caloris de-itur et in aliam essentiam transmutatur. ALBERT. M. veget. 1,115 vacuitates habentes *plantae*, in quibus attractum nutrimentum de-itur, ut *eqs.* animal. 20,16 cum de-ta constant et inspissentur, non fit decoctio nisi per humidi eductionem. *saep. v. et vol. I. p. 429,13. per compar.*: HRABAN. univ. 22,1 p. 587^A coquere ... significat verbum Domini subtiliter in corde ... meditari, hoc est quasi mente de-ere. p. 592^D. *c techn. et alch. i. q. (fervefaciendo, liquefaciendo) conficere, conflare, recoquere – (durch Sieden, Schmelzen) gewinnen, ausschmelzen, läutern, auskristallisieren:* *α de sale:* CHART. Raitenh. 117 (a. 1235) ad sales de-endos. CHART. Babenb. 52 p. 70,23 in Ischel, ubi sal nostrum de-itur. *β de metallis sim.*: COMPOS. Luc. C 15 mittitur plumbum in fornacem ... et de-es per horas tres et operaris. G 22 de-e (*sc. guttas vitrioli*), et ex ipsa terra fiet calcitrin. MAPPAE CLAVIC. 36 alumen scissile in aqua de-es (*sim.* COMPOS. Matr. 25). ALBERT. M. animal. 20,18 quando aurum digeritur et de-itur, ea, quae non sunt de natura auri sicut lapides et immixta metalla, separantur ab auro. GEBER. summ. 24 p. 325 hic ... fumus (*sc. terrearum naturarum argenti vivi et sulphuris*) a calore temperato minere de-tus convertitur in naturam cuius-

[Lawol/Leithe-Jasper]

dam terre. *saepius. in imag. vel per compar. de perfectione*: BENED. Frising. 27 Deus, qui ... pro te dimicantes sic de-is in aerumnis, ut velut aurum rutilans excipias in supernis (*sim.* PETR. DAM. serm. 33,10 l. 284). OTTO FRISING. chron. 8,24 p. 429,17 esse ... apud inferos locum purgatorium, in quo salvandi ... expiationis igne de-antur, quidam asserunt. CONR. EBERB. exord. 3,33 l. 6 ad de-endam ... scorum peccati. *saepius. γ de calce sim. ('brennen')*: COMPOS. Luc. F 20 senopidem de-ta<m> partes duas, siricum partem I commisce in unum. PETR. DAM. epist. 10 p. 131,8 lapides ..., qui ad faciendam calcem in camino de-ti sunt. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 396, 40 pro de-enda calce furnus. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 144, 28 in igne incipiente de-ere lapides in fornace calcinaria.

B latius: 1 (*ad*)urere, assare, frigere – (*an-, versengen, (an-, aus)brennen (de frigare: l.18.19): a gener.: HROTSV. Mar. 816 calor (sc. solis) nimius ... male de-it artus. CHRON. Moiss. a. 762 (MGScript. I p. 294,33) arbores ... ficulnearum de-tae gelu aruerunt. EPIST. Teg. 34 quia ... fruges duorum locorum ... hiemis asperitas pruinęque mordacitas ... decoxit. al. in imag.: CARM. Paul. Diac. app. I 1,18 heu generici huius violavit (sc. mors filii) gaudia lucis decoxitque satis pectus adusta face. FROUM. carm. 20,48 igne tui (sc. ducis) ... torremur ... furoris ... decoxit miseros proprio pro crimine tactos. RUP. TUIT. dial. 2,289 clibanus ... portendebat invidiae clibanum ..., quo adusti et de-ti atque obscurati filii Iacob fratrem ... vendiderunt. v. et vol. II. p. 161,18. b iur. i. q. stigmatē punire – brandmarken: LAND. MEDIOL. hist. 3,26 p. 92,64 quidam ... simulantes sese caste vivere ... in theatro turpiter tracti et in fronte de-ti sunt. c medic. i. q. cauterio tractare – mit dem Brenneisen behandeln, 'veröden': ROGER. SALERN. chirurg. 2,397 locum (sc. incisum) ... aureo instrumento ... de-imus. 2 maturare – zur Reife bringen: RUP. TUIT. Ioh. 2,1626 beneficio caloris accedente ... florescit botrus, et uva paulatim de-itur. ALBERT. M. veget. 3,11 non complentur semina, nisi sint digesta et de-ta circumfuso sibi ... humido. 3,16 in illo (humido terrestri) ... de-itur tota nux tanquam in aliena humiditate. ibid. al. in imag.: SUMMA dict. Saxon. 11,1 p. 268,26 (epist. papae) ut ... nostre devocionis liberalitas concepta utero rationis et de-ta liberationis examine ad ortum et effectum ministerio prodeat largitatis.*

II translate: A deliberare – reiflich erwägen, 'ausbrüten': NICOL. I. epist. 52 p. 339,22 sedis apostolicae sententia ... patientiae maturitate de-itur (dequ-B) tantaque deliberationis gravitate profertur, ut eqs. (item 53 p. 348,15). CONST. imp. III 106 p. 96,36 (a. 1276) ecclesia ... in suis ... ordinacionibus agendorum matura deliberacione de-tis immobilis ... perseverat. LOCALIS 828 de-e concilium, quo res ducatur in actum. partic. perf. usu adi. i. q. diligens – reiflich: CHART. Basil. A I 241 (a. 1178) per deliberationem de-tam et de fonte pietatis procedentem. B concitare, fovere – erregen, aufwiegeln, hegen: GESTA Bereng. 4,24 inmodica animo ... dequ-it iras. OTTO FRISING. gest. 1,63 nondum ... fastus inter eos (sc. reges) regalis de-tus conquieverat. C affligere, consumere, debilitare – angreifen, erschöpfen, zermürben, schwächen: ALCUIN. epist. 55 p. 99,6 de divina laetificor pietate, qui te tam diuturna in firmitate decoxit, ut purior appareas conspectui illius (HERM. AUGIENS. chron. a. 973. al.). LULL. epist. 98 p. 219,28 dum me ... febris anhele frigus et calor de-rent. LAMB. HERSF. annal. a. 1059 p. 75,21 per octo dies gravi egritudine de-tus ... quievit Meginherus in Domino. COD. Lauresh. 134^b l. 100 cum ... ex nimia estivi caloris intemperie ... multi adeo de-rentur, ut eqs. CONR. EBERB. exord. 4,25 l. 34 quia ... nimio aestu de-tus caligas exuere ... praesumpsisset monachus. al. intrans. i. q. pessum ire, minui – sich verschlechtern, an Wert verlieren, 'herunterkommen': EPIST. Hann. 80 p. 130,32 ille ... nummus ... est ... argento propior; nostras quippe ita decoxit, ut ex eo merum es lacrimantibus oculis arrideat. D vexare, urere – (brennend) quälen: RADBERT. Matth. 8,2209 quae ... questio (sc. quis maior esse debeat) quia in via eos (discipulos) forte de-erat. E indurare – abhärten: SCHOL. Adam gest. 137 homines ibi (sc. in Halsingland) gelu de-ti (recocti var. l.) tecta domorum non curant.

[2. decoquo v. detorqueo: CHRON. Mont. Ser. a. 1210 p. 177, 50.] Lawo/Leithe-Jasper

1. decor, -oris m. (f.: l.18.58) script. deg(or): p.117,42. form. abl. sg. -i: p.117,26.

- 5 decus – Zierde, Zier: I proprie: A strictius i. q. pulchritudo, venustas, splendor – Schönheit, Anmut, Liebreiz, Glanz, Pracht (def.: ALBERT. M. summ. theol. II 11,62,1 p. 597^a,25 -r est elegans commensuratio partium): 1 gener.: a in univ.: α de hominibus: PAUL. DIAC. carm. 26,9 cuius (reginae) haut tenerum possint aequare -em ... lilia mixta rosis. WALAHFR. carm. 28,15 forma (sc. Karoli) -e nitens. HROTSV. Agn. 331 ut natum prodire ... perfectum specie vidit pater p l e n u m que -e (CARM. Bur. 164,3,2). WIDUK. gest. 1,39 moles corporis regiae dignitati omnem addens -em. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,57 quas (puellas) natura ... finxit ... vultibus et membris redimitas flore -is. METELL. Quir. 50,7 videt femina clari iuvenem -is. saepe. β de animalibus: ARBEO Corb. 21 p. 212,2 mulier ... deducens Iberum ... forme et speciae -is in-mense. METELL. buc. 2,7 delicie pecoris, totius opima -is invenca. ALBERT. M. animal. 23,28 quae (aves) paradisi dicuntur ob -em, quia nullus eis -r videtur deesse. γ de plantis: SEDUL. SCOT. carm. I 1,6,18 quid valet flavi nitor omnis auri? ostra quid prosunt rosei -is? II 37,9 puniceo similis malo croceoque -i dulcis eras matri. IOH. ELNON. Rict. 1,143 nil, quod ledat, habens rosa, rutilans sed flore -is. δ de rebus: ALCUIN. carm. 1, 221 ex quibus (ecclesiis) Euboricae ... nobilis illa manet celso speciosa -e. ANNAL. Xant. a. 868 p. 25,28 circuli duo magni apparuerunt in caelo ... minor ... solem ... circumcingens ... omni -e resplenduit. EUPOLEMIUS 2,22 multo sole repercusso nituerunt arma -e. METELL. Quir. 13,28 potente conditis -e templis. STATUT. ord. Teut. p. 75,22 templo deerit -r et munitio. saepe. b c. colore quodam: α de Deo, Christo i. q. magnificentia – Herrlichkeit: WALAHFR. Blaitm. 172 qui (Christus) ... aeterno pollet sine fine -e. SEDUL. SCOT. carm. II 79,21 cuius (caelestis sponsi) mirantur sol, aurea luna -em. HROTSV. Agn. 71 qui (Christus) virtute potens omnique -e refulgens. al. adde: HRABAN. epist. 2^a p. 382,33 nec ... arbitror me posse aliquid sanctae cruci -is conferre, quae claritate sua cuncta clarificat. β de aetate i. q. flos – 'Blüte': WILLIB. Bonif. 1 p. 4,26 primaevio puerilis aetatis -e. 2 p. 7,26. γ de sermone sim. i. q. elegantia, concinnitas – Eleganz, Geschliffenheit, Formvollendung: EPIST. Aldh. 3 p. 498,10 vestrae latinistatis panagenericus rumor ... notus propter alburnum dicticris Romaniae -em. BEDA hist. eccl. 4,24 p. 260,10 neque ... pos-sunt carmina ... ex alia in aliam linguam ad verbum sine detrimento sui -is ac dignitatis transferri. CARM. libr. I 5,6 qui scit ..., ut Domino digno verba -e micent, ... sic multimodis ornare coloribus illa. HRABAN. carm. 96,5 ingenio ... verbique -e inter regales vixit Tutin honore viros. 2 alch. (cf. p.118,63): TURBA phil. 35 p. 142,32 libera fit (sc. natura) suum consequens coniugem et sinceram offert orationes, ut eius color sibi suoque coniugi eveniat et -r (cor N) inde, quemadmodum fuerat (cf. notam ed.). B latius: 1 honestas, dignitas, gloria, decorum – Ehre, Würde, Ruhm, Angemessenheit (gen. pro adi.: l. 56): ARBEO Corb. 41 p. 229,11 quomodo vir sanctissimus nostrae curae deiectus sine -is officio ... remanebat. URSIN. Leod. 6 (MGMer. V p. 328,7) cum haec (sc. restitutio regnorum Francorum) ... cum -e magna agerentur. SEDUL. SCOT. carm. II 8,7 victor exultans manibus -is premdito (sc. Hartgarius) pal-mam. DIPL. Conr. III. 252 p. 439,13 Coloniensis ecclesia, quę sui magnitudine ac -e omnes fere Germanię et Gallię premebat ecclesias. DIPL. Frid. I. 148 locis ad honorem regni et -em ecclesie ... institutis gratiam ... impendere debemus. persaepe. poetice de flumine: WALAHFR. carm. 21,20,2 nobilior suoque maior excursu mare cum -e magnum maiori petit Rhodanus. 2 decentia, probitas, mores (decentes) – Schicklichkeit, Anstand, (geziemende) Sitten: THEODULF. carm. 28,110 ecclesiae sanctus matris quo cresceret ordo uribus et validis mosque -rque pius. ARNULF. SAG. invest. 1 p. 88,9 imminutus est ... -r et cultus ecclesiae, periit ecclesiastici ordinis ... religio. CHART. Garz. 5 p. 89,40 in loco Garzensi ... nos auxiliante Deo communis vite -em instituere et reformare ... intendimus. adde:

[Samberger/Leithe-Jasper]

ALCUIN. carm. 14,6 florigeri percurrere prata -is . . . et pangite stemma: eqs. 3 *immaculata puritas – unbefleckte Reinheit*: WANDALB. marty. 305 Petronella . . . fulgida virgo micat Christi trabeata -e. 4 *auctoritas, amplitudo, potestas – Ansehen, Macht*: HROTSV. gest. 727 -e sui florente per omnia regni cum se gauderet Otto cunctis fulgere secundis. 5 *incrementum, prosperitas, commodum – Gedeihen, Wohlergehen, Nutzen*: DIPL. Loth. I. 3 p. 58,31 iustis et rationabilibus sacerdotum . . . petitionibus, quas nobis propter quietem sancte atque catholice seu -em presentis status ecclesie . . . innotescere curaverint. CHART. Westph. V 368 (epist. papae a. 1231) que ad -em ecclesie provide statuuntur. al.

II meton.: A *ornamentum, cultus, ornatus, decoramen – Schmuck(stück), Zierat, Ausschmückung, Verzierung, 'Dekor'*: 1 *de hominibus*: PAUL. DIAC. carm. 35,10 facundus, sapiens, luxque -rque fuit *Arichis*. THEODULF. carm. 25,76 gentis uterque (*Karolus Hludowicque*) -r, dulcis uterque patri. adde: HROTSV. Pel. 345 quod (*corpus*) truncum . . . capitis iacet absque -e. 2 *de rebus: a corpor.*: α *in univ.*: BEDA hist. eccl. 5,20 p. 331,17 ecclesiae suae . . . aedificium multifario -e ac mirificis ampliavit *presbyter* operibus. HUMB. Sim. 2,31 p. 180, 21 quantas et quam miserales ruinas faciunt *haeretici*? . . . quibus iam nullus inest -r nisi urticarum et veprium, libidinis videlicet atque avaritiae, squalor. 2,35 p. 184,17 quaedam (*monasteria*), et si . . . videntur muris et aedificiis exterius stare . . . , omni tamen -i suo atque interiori ornatu . . . inveniuntur spoliata. saepe. β *de partibus artificium ornantibus*: ALCUIN. carm. 1, 389 rex . . . ornaverat Offa sepulcrum . . . gemmis, auro multoque -e. 1,1223 rutilo qui (*Wilfridus presbyter*) vasa -e apta ministeriis argentea iure sacris fecit. 1,1488 vario ornamenta -e addidit *Aelbertus* ecclesiis. LEO MARS. chron. 3,28 p. 397,16 (rec. II) eas (*fenestras*) . . . , gipseas quidem, sed si m i l i s fere -is extruxit (PETR. CAS. [?] chron. 3,34 p. 409,20). saepe. γ *apparatus (luxuriosus) – (prunkvolle) Ausstattung, Aufwand*: THANGM. Bernw. 1 p. 758,45 quae (*aedificia*) pompatico -e composuit. OTLOH. prov. D 60 -r clericorum non decet esse nimius vel in vestimentis vel in aliis rebus. FUND. Consecr. Petri p. 283,19 -r vestis sepe fit signum nobilitatis. b *incorpor.*: α *de sermone*: HROTSV. lib. 1 praef. 1 hunc libellum parvo ullius -is cultu ornatum . . . offero. ARNULF. SAG. invest. 3 p. 92,32 est . . . rerum veritas sermonum pallianda -e. β *de virtutibus sim.*: FORM. Flav. 1178 domino almifico, excellencie degere ornato. WALAHR. carm. 39,13 miramur conscientiae -em. PETR. CAS. (?) chron. 4,88 p. 550,10 vir . . . eloquentie -e ornatus. CARM. Salisb. I 7,32 tu (*sc. Adalrammus*) sophiae renites prae cunctis ecce -e. saepe. adde: HUGO FLOR. tract. 2,1 (MG Lib. Lit. II p. 484,41) sancti prophetae illam (*ecclesiam*) suarum virtutum -e . . . ornaverunt et auro suae sapientiae nobilitaverunt. B *ornatio, exornatio – das Schmücken, Verschönerung (mit)*: DIPL. Loth. I. 23 p. 95,10 ut . . . ad -em luminis et procuracionem ecclesiae ornamenta quedam conferremus beneficia. p. 95,20 ut . . . rectores eiusdem loci eam (*curtem*) ad -em luminis et ornamenta ecclesiastica procurando . . . teneant. DIPL. Frid. I. 799 p. 369,6 opus fossati ad -em et munitionem civitatis . . . expleant *cives Colonienses* et feliciter consumment. C *decoratio – Auszeichnung*: 1 *in univ.*: HONOR. AUGUST. glor. 13 Salemon . . . miro -e mirifice sacerdotium exaltavit, maxima veneratione honoravit. 2 *insigne – (Würde-)Zeichen (spectat ad pallium sim.)*: LIBER diurn. 47 pallii usum, quem ad sacerdotalis officii -em . . . ab apostolica sede . . . poposcistis, . . . indulsumus. 48 sicut a nobis in huius -is (*i. pallii*) usu ad sacerdotalis officii honorem accepisse te gaudes. EPIST. Vienn. 14 ut, quia ecclesia vestra (*sc. episcopi Viennensis*) ab hac (*sc. apostolica*) sede . . . percipit . . . morem habitus sacerdotalis, ab illa etiam percipiat -em honoris (*i. dalmaticam*). D *celebratio (decens) – (gebührende) Festlichkeit, Ehrerbietung, festliche Handlung*: VITA Galli II 1547 deponunt feretrum, quod continet ossa . . . Galli, . . . atque sepulchrali committunt valde -i. POETA SAXO 3,592 funere (*sc. Luidgardis*) digne illic curato tumulique -e peracto. adde: OTTO FRISING. gest. 2,4 peractis omnibus, quae ad coronae -em spectabant.

2. *decor, -oris adi.* ? *compar.* -cior: p. 118,2. 1 *splendidus,*

speciosus – glänzend, ausgezeichnet, ansehnlich, 'schmuck': RHYTHM. 76,4,6 pavo . . . de parvis membris decior (*i. decorior ed.; ditior ci. Hagen, fort. recte*) cunctis. EPITAPH. var. II 26,9 is (*Ricfridus comes*) fuerat stirpis radix praeclara -is. ADAM gest. 2,9 quod erat *Hermannus* acris ingenii -isque formae. URISO anat. 13 Matthaeum . . . Platearium, lucernam et -em theoricarum practicaeque Salernitanorum phisicorum gemmam, praeceptorem . . . sequens ego. 2 *decens, dignus – angemessen, würdig*: HONOR. AUGUST. spec. p. 892^C nos animas nostras -bus actibus ornemus.

**decora* (dac-, deko-), -ae f. (*theod. inf. vet. dēker a decuria*) *decuria – (Mengeneinheit von) zehn Stück, 'Decher'* (*de re v. Dt. Rechtswb. II, p. 740sq.*): CHART. Hans. 432 p. 144,32sq. (a. 1252) da-a cutium I den. et, quicquid est plus vel minus da-a, quilibet cutis debet obolum. 435 p. 150,29sq. de dekora coriorum II den.; . . . si minus sit quam dimidia dekora vel maius eqs.

**decorabilis*, -e. *abl. sg. -e: l. 27.* 1 *decorus, splendidus – schön, prächtig*: GESTA Trud. cont. II 3,6 p. 347,1 monasterium ipsum . . . mirifico opere consummavit eaque, qua manicam cooperuerat, tectura -e reddidit *abbas*. 4,2 ut locum sepulchri eorum (*sanctorum*) . . . venusti operis novitate -em redderet *abbas*. *subst. neutr.*: FUND. Mur. 5 p. 24,15 acquisivit . . . dominus Regimboldus multa -a tam in libris quam in vestibus. 2 *honorabilis, dignus – ehrenvoll, ehrenhaft, würdig*: VITA Wandr. 15 (MGMer. V p. 21,24) tanta ei aderat . . . humilitas, ut . . . iam in . . . lucolenta seo -e senectudine semet ipsum in labore manuum insistere nitibatur. VITA Beth. 2 (MGMer. III p. 614, 29) erat . . . urbanitate -i . . . sublimatus. TOMELL. hist. 3 (MG Script. XIV p. 151,11) presbyterii honorem obtinuit *Aldo*, quem sanctis actibus usque ad consummationem vitae -em reddidit. 16 p. 156,35 monasticis eum (*locum*) -em reddere sanctionibus erat assiduus *Balduinus*.

**decoraliter adv.* *gloriose – glorreich*: RHYTHM. 42,20,5 sedens a palatris dextera agnus occisus vivens -r.

decoramen, -inis n. *decor, ornamentum, ornatus – Schmuck, Zierde, Zierat*: 1 *strictius*: VITA Galli II 737 atria collucunt vario -e fulta. 766 has inter species tali -e fretus progreditur princeps pulcherrimus. EPITAPH. var. II 14,14 ex quibus (*famulaminibus*) est templum praeclaro schemate tectum, intus et exterius . . . -e comptum. GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 140 templi interiora omnigeno . . . -e ornare contendit. LIBER tram. 187 (vs.) Bartholomei pontificisque . . . Martini iure verendi ara micat claro . . . -e compta. al. *in imag.*: VITA Reginsw. 11 videres septennem virginem septiformis charismatis amictam -e . . . Dominum . . . laudantem. 2 *latius i. q. splendor, gloria – Glanz, Herrlichkeit*: ROD. GLAB. hist. 3,19 revelata sunt . . . plurimorum sanctorum pignora; . . . veluti quoddam resurrectionis -n prestolantes . . . fidelium obtutibus patuere.

decoramentum, -i n. *ornamentum – Schmuck, Zierde*: VITA Serv. 5 p. 13,19 infantia . . . illius verum puericie -um (*decus var. l.*) fuit.

**decorate v.* 1. *decoro.*

decoratio (-cio), -onis f. 1 *exornatio, decoramentum – Ausschmückung, zierende Ausstattung, Schmuck*: a *gener.*: RATHER. epist. 33 p. 186,12 XL . . . libras in restauratione, ampliatione ac -e eius (*sc. palatii*) expendit episcopus. LEO MARS. chron. 3,33 p. 405,6 (rec. II) his tantisper de constructione, consecratione partimque -e nove basilice . . . exaratis. CHART. Osn. I 404 p. 323,16 de domus ecclesiastice dispensativa -cione. *in imag.*: DAVID compos. 3,2,1 consolatio spiritualis consistit in . . . naturalium animae potentiarum -e et carnis ad spiritum quiescentia concordatione. b *alch. (signif. inc.; cf. p. 116,49)*: TRACT. Micrer. p. 91,1 magnesia marchasitae, anima, aqua, . . . aes, rubigo, -o et lac. 2 *honoratio, ornamentum – Ehrung, Auszeichnung*: EPIST. Col. 5 p. 247,12 ut ab apostolica sede . . . pallii -e ditetur *antistes*. CHART. Mog. A II 640 p. 1042,31 quod decor domus Dei non solum constat in splendore parietum, verum etiam in admirabili . . . -e personarum (*de ornamento infulae*).

**decorative adv.* *modo decoris – schmückend, 'dekorativ'*: ALBERT. M. summ. theol. I 1,3,4 p. 14,39 ethica, quae quodammodo de omnibus est et moralibus et fortuitis . . . et

[Samberger/Leithe-Jasper]

partibus utriusque istorum, prout organice vel -e ad civilem faciunt felicitatem.

decorator, -oris *m.* qui honorem addit – einer der Ansehen, Würde verleiht: FLOD. hist. 1,6 p. 72,15 beatus Nicasius . . . sibi commissae validissimus rector ecclesie, in pace . . . nobilitator ac -r, in periculis . . . moderator et tutor.

1. ***decoratus**, -us *m.* exornatio, decoratio – Ausstattung, Ausschmückung: COZROH. praef. p. 1,19 domum sanctę Marię . . . pulchritudinis opere pretiosarum metallorum et artificiorum aedificationum -bus in omnibus . . . adornavit episcopus.

2. **decoratus** *v.* 1. decoro. **decorcio** *v.* decortico.

decore *v.* decorus. **decorea** *v.* decuria.

***decoriator**, -oris *m.* qui cutem detrahit, excoriator – 'Hautabzieher', Schinder: GERH. psalm. 37,14 p. 652,2 coram flagellante me iniquo tonsore, immo -e, Pilato . . . non aperui (sc. Iesus) os meum (cf. Vulg. act. 8,32).

decorio, -avi, -atum, -are. *script.* -rat(us): l.22. 1 *strictius i. q. cutem, pellem detrahare, excoriare* – die Haut, das Fell abziehen, (ab)häuten, schinden: *a proprie: a in univ.:* LEX Ribv. 89 capit. (A67) p. 71,16 de caballis et aliis animalibus -tis, (de caballo excorticato A4). *al.* BENED. ANDR. chron. p. 7,5 quibus (Persis) ipse Iulianus -ratus est ab extremo vertice usque ad ungulas pedum. YSENGRIMUS 6,325sq. tonsa bidens melior quam -ta iuvatque -ta aliquid, perdita tota perit. METELL. exp. Hieros. 1,57 nostrates . . . mutilant Persae . . . -ant alios. GODEFR. VIT. (?) Heinr. 131 quosdam fecit cesar vivos -are (1, decortare ed. ex 2. 3). *al.* adde: ALBERT. STAD. Troil. 4,408 ut vulpes vulpe capitur, raro videtur; assa tamen vivam -are potest. *β* *glubere* – (ab)schälen: ALBERT. M. veget. 7,167 -ta . . . si aqua salsa laventur amygdala. *b in imag.:* YSENGRIMUS 5, 128 quid Clarevallus pannifer ille sapit? . . . -at calclos, mulgeat ergo grues. *c translate i. q. deminuere* – vermindern, schmälern: INNOC. IV. registr. B 50 p. 37,13 transiit impietatis Neronice cruciamenta trucissima, que totam illius (regni Siciliae) -bant substantiam. 2 *latius: a (de cute) absolvere* – (von der Haut) ablösen: CONR. MUR. nat. animal. 420 mundificet calx pellem -etque pilos. *b verberare, virgis caedere* – auspeitschen, mit Ruten züchtigen: YSENGRIMUS 3,696 cēditel! quis virgas? -bo canem. CHART. Biel. 4,20 qui fecerit sanguinis effusionem . . . vadiabit VII solidos aut -bitur et radetur. CHART. Hans. 663 p. 229,45 virgis -etur reus. *al. v. et p. 65,48.*

decoritas, -atis *f.* *script.* dequo-: l.48. 1 *pulchritudo, dignitas – Schönheit, Würde:* CHRON. Ven. Alt. p. 112,26 adduxerunt de exilio Constantinum, monachum virtute ac nobilitate cum omni -e vultus. 2 *decor, ornatus – Schmuck, Ausstattung:* IOH. VEN. chron. p. 65,10 que (insula) non solum ecclesiarum seu domorum -e ostentatur, verum etiam eqs. p. 162,18 omni dequo -e illius (palatii) perlustrata. p. 169,15 inter cetera -is opera . . . capellam construere fecit. *adde:* IOH. VEN. chron. p. 155,2 ab eius (imperatoris) militibus captus . . . nares . . . et linguam amisit Iohannes Graecus et capitis deturpatus -e Romanam . . . delatus est.

1. **decoro**, -avi, -atum, -are. *script.:* doc-: p.120,48. dego-: p.120,43,46. *struct.:* c. gen. : p.120,43,45. pendet in c. abl. : p.120,26. *metr.* -cōr-: l.65.

1 *proprie: a strictius i. q. (ex)ornare, pulchrum reddere – verzieren, (aus)schmücken, verschönern:* *a in univ.:* WALAHFR. carm. 54,23 nec sic augustum -ant ametistina collum. GERH. AUGUST. Udalr. 1,13 l. 42 qualiter . . . orientalem plagam ecclesie convenientissime -ret. PASS. Ger. Col. 19 quam (ecclesiam) . . . metallorum fulgore et artificii varietate -vit. HUGO FLOR. tract. 1,6 (MG Lib. Lit. II p. 473,8) egregii . . . principis est aecclias regni sui aedificiis venustissimis -are. CONR. MUR. nat. animal. 2237 lascive pugnant columbae, pluma -at eas. 2244. CAES. HEIST. mirac. II 1,32 p. 59,21 solita erat mulier quaedam vestimenta sua . . . quarundam ymaginum varietate -are. *persaepe. in imag.:* PAUL. DIAC. carm. 29,7 felix, quae tantis -aris, Gallia, gemmis (i. martyribus). WALAHFR. carm. 29,2 si condire meos mellis dulcedine versus . . . possem vel -are rosis. SEDUL. SCOT. carm. II 32,1 quamvis astrigeros -et curvamine tractus Iris. *al. β de sermone:* ALBERT. M. metaph. 13,1,4 p. 591,14 'quae' dictis suis sic -ant (p. 1091^a,

18 κοσμοποιοῦσι) Pythagorici et physice dici volunt, iustum est eos investigare ea, quae sunt de natura'.

γ de cantu: LAMB. mus. quadr. p. 272^b,34 quod quedam sunt species (i. figurae ligatae seu coniunctae), quibus omnis cantus euphonie causa -atur. *δ de cruce gemmata sim. i. q. distinguere* – 'besetzen': DIPL. Loth. I. 122 p. 281,7 crucem . . . optimi generis gemmis undique -tam (CATAL. thes. Germ. 74,27). GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 194 super capsam deauratam lapidibusque inclusis -tam (CATAL. thes. Germ. 25. 116, 20). HERACLIUS I 9,1 sculpturas eboris auri petulis -bis. *al. ε de codicibus sim. i. q. illuminare* – 'illuminieren': LEO MARS. chron. 2,43 p. 249,9 textum evangelii . . . abintus . . . figuris aureis . . . -tum. THEOPH. sched. 1,22 si -are volueris opus tuum, auri petulam impones. DIPL. Otton. III. 376 presentis paginae aureis litteris -tae testimonio. CATAL. cod. Conr. Schir. p. 624,3 quem librum frater Chuonradus . . . picturis . . . -vit. *saepius. b latius: α illustrare* – beleuchten, erhellen: PONTIF. Rom.-Germ. 99,212 non tangitur campanae signum ad matutinum nisi in nocte . . . paschae, et tunc ecclesia omni lumine -etur. *in imag.:* SEDUL. SCOT. carm. II 17,46 esto pro nobis clipeus, beate pontifex alma -te luce. *β vestire* – (be)kleiden: THEGAN. Ludow. 6 p. 182,4 in . . . die dominica ornavit Karolus se cultu regio . . . ; incedebat clare -tus et ornatus. SEDUL. SCOT. carm. I 3,11 pulchra Salemonem -vit purpura regem. VITA Rup. 10 quibusdam electis viris visi sunt iuvenes pueri in formoso habitu -ti. *γ instruere, implere* – versehen, ausstatten (mit), (er)füllen: VITA Corb. 19 basilicam aedificavit . . . vinearumque ibi plantans copiam et pomiferis -vit arboribus. THIETM. chron. 1,18 antiquum opus Romanorum muro rex . . . in Mersburg -vit lapideo. RAHEW. flosc. 2,4 ima, suprema, mare placuit tibi, Summe, creare et speciebus ea propriis apte -are. HUGO RIPELIN compend. 2,8 p. 46^a,20 aer . . . -atur volatilibus. p. 46^a,27 aqua super coelos elevatur, piscibus -atur. *spectat ad ministeriales sim.:* GERH. STED. annal. p. 200,34 dapiferis . . . militibus, ministerialibus nostram ecclesiam . . . -vit domna Frederunda. GODEFR. VINDOC. libell. I (MG Lib. Lit. II p. 480,19) ipsis (clericis) . . . aecclia quasi nobilibus satellitibus -atur, inlustratur atque servatur. STATUT. ord. Teut. p. 25,28 hic ordo milicie . . . membris honorabilibus meruit -ari. *al.*

2 *translate i. q. praeclarum reddere, honorare, honestare – auszeichnen, zieren, ehren, würdigen:* *a praevalente sensu excellentiae: a in univ.:* FORM. Marculfi 2,50 domino . . . nobilitatis prosapiae deg-to (-tu, -to var. l.). VITA Audoini 6 (MGMer. V p. 557,23) ut . . . Dominus . . . eum . . . virtutum suarum -vit. FORM. Flav. 117⁸ domino almifico . . . sanctitatis culmine conspicuum ac nobilitatis titulum deg-to. FORM. Morb. 20 domino . . . scientie variarumque virtutum gracia insigniter -to (decorato cod.). WALTHARIUS 456 hunc (viatorem) incredibili formae -ta nitore assequitur . . . puella. HUGO FLOR. tract. 2,3 (MG Lib. Lit. II p. 489,5) viri catholici, quos . . . -bat morum elegantia. *persaepe. β perficere, consummare* – vollenden, vollkommen machen: ALDH. virg. II 2006 haec (virgo) suprema suae -vit tempora vitae purpureo sanctam perfundens sanguine carnem. EGBERT. fec. rat. 1,708 callidus et sapiens motum bene temperat ire, naviter iste modum vite -bit honeste. 2,141 queque (sc. lapides) . . . dolavit Hyram, -vit in arce Salemon (spectat ad Vulg. III reg. 5,175sq.). *γ insignire, communire* – kennzeichnen, bestätigen: DIPL. Otton. II. 272 p. 316,37 presentem paginam . . . annuli nostri in p r e s s i o n e inferius -are iussimus (DIPL. Frid. I. 553 p. 16,10). 281 p. 328,37. CHART. Brand. A XIX 2 presentem paginam scribi sigillique . . . appensione . . . -ari. *b praevalente sensu honorationis: a in univ.:* ALCUIN. carm. 1,857 hic pater ecclesiae cultum -vit et illam moribus a plebis penitus secernit. THEGAN. Ludow. 9 magnis honoribus -vit eos (legatos). THIETM. chron. 6,75 acceptam ingenuitatem nullatenus <in>ho-nestavit, sed . . . industria -vit archiantistes Walterdus. CHRON. Thietm. 5,25 hic (dux Otto) . . . morum gravitate actuumque probitate parentalam suam -bat. *al. β spectat ad officia, privilegia conferenda:* LULL. epist. 92 p. 209,9 Gregorio duplici presbiteratus abbatisque honore . . . -to. VITA Mathild. I 16 cum fecisset Otto imperator ambos (sc. filium et uxorem) imperiali -ari nomi-

ne. PETR. CRASS. def. 5 p. 442,36 Gregorium . . . monachum . . . ad ultimum apostolici pontificatus infu la dignissime -tum (HONOR. AUGUST. offend. 17 infulis). DIPL. Loth. III. 67 p. 105,4 eundem locum (i. *monasterium*) proprio abbate -are volens *Gertrudis*. CHART. civ. Magd. 74 p. 36,1 ecclesiam . . . curavimus (sc. *archiepiscopus*) consecrare libertatis eam sub hac forma titulo -antes, quod eqs. *saepe*. γ *coronare* – *krönen*: SYLL. Sangall. 4,67 turba puellarum . . . , quae geminis gaudes pulchrum -ta coronis, laude pudicitiae martyriique simul. CARM. in Sim. 3^B,3 (MG Lib. Lit. III p. 703) tres contra Dominum coniuravere potentes . . . : rex, diademate quod Wigbertus eum -ret eqs. ARNULF. SAG. invest. 7 p. 104,3 numquid ipsum (*Lotharium*) et imperii nomine et imperiali diademate . . . -vit Petrus Leonis? δ *augere, fovere* – *mehren, begünstigen, fördern*: DIPL. Heinr. IV. 170 predecessores nostri reges et imperatores . . . regna et imperia eorum -verunt et statum rei publice magnificaverunt. DIPL. Frid. I. 266 p. 73,16 quod (*monasterium*) . . . imperator Henricus largitione suae immunitatis -vit. 366 p. 219,33 illarum . . . ecclesiarum curam . . . gerere habemus, quarum . . . potioribus obsequiis honor imperii -atur et promovetur. CONC. Karol. A app. 10 p. 855,21 religionem monasticam approbare et privilegiis suae (sc. *regis*) auctoritatis -are. *al. ϵ remunerari, donare* – *be-, entlohnen, beschenken*: WALTHARIUS 618 hac (*gaza*) potis es -are, pater, tecum comitantes. THIETM. chron. 4,46 imperator a . . . duce magnis muneribus -atur. DIPL. Frid. I. 433 ut . . . eos, quorum . . . servitia circa nos . . . enitescunt, congruis . . . beneficiis -emus. CHART. Burgenl. I 430 p. 292,34 (dipl.) volentes (sc. *Bela rex*) ipsum magistrum Laurentium regali munificentia -are. ζ *laudibus efferre, laudare, celebrare* – *rühmen, feiern, verherrlichen*: WALAHFR. (?) carm. 56,6 vos (sc. *episcopum*) laudant omnes, quos Francia gignit . . . , Norica regna simul vos -are student. OTFR. ad Liutb. 18 quod gentilium vates . . . suorum facta -rent lingua nativa. CARM. Salisb. I 7,2 praemicat, alme, tuum, praesul, venerabile nomen, quod pietatis opus toto -vit in orbe. *adde*: NADDA Cyriac. I 7,3 cur mensis in templo paratis non eius virtutem coli, sed vicia luxurie -ari subiecte pateretur *Deus* creaturę? CARM. Bur. 5,11,2 elluo, periurus, raptor, fallax, Epicurus prestat, ditatur, viget, excellit, -tur. η *sacrare, sanctificare, dicare* – *heilig halten, weihen*: SEDUL. SCOT. carm. II 47,5 hanc aram -at genitricis honor . . . Mariae virginis altithroni. POETA SAXO 3,283 qui (*Angilbertus*) *c o r p o r e* sancti Richarii clare -tam rexerat abbas ecclesiam (DIPL. Otton. I. 289 p. 404,32). DIPL. Otton. III. 101 p. 513,10 in Panni . . . cellam unam in honore Petri . . . -tam cum omnibus ad se aspicientibus. PETR. CAS. (?) chron. 3,58 p. 440,3 transmisit *ducissa* . . . Benedicto . . . altare . . . evangeliste Mathei . . . reliquiis . . . -tum. θ *decenter significare* – *geziemend zum Ausdruck bringen*: CARM. de anulo 2,25 (MG Lib. Lit. III p. 724) in baculo tria sunt, -at quae mystica forma . . . ; attrahit uncinus, cuspis stimulat remorantes, directus fustis rectum sustentat amantes.

adi. decoratus, -a, -um. 1 *decorus* – *tugendhaft*: RHYTHM. 87,16,2 formonsus erat *Ioseph* iuvenis, -us et humilis. 2 *decenter, incultus* – *schicklich, schlicht*: GLOSS. IV 251,17 St.-S. polimita tunica, -a slehtiu.

*adv. *decorate*. *decenter* – *vortrefflich, angemessen*: BENED. ANDR. chron. p. 159,4 renovavit . . . Iohannes decimus papa in Lateranensis palatium; tria mirifice composuit picta, -e et versis ex utraque partes exarare studere iussit.

2. *decoro* v. *decorio*.

**decorositas*, -atis f. *decus* – *Zier*: ALMANN. Niv. 2 (MG Mer. V p. 160,23; c. s. IX.) dum ornamentis scientie -e mirabili se illustrare contendit.

decorosus, -a, -um. 1 *pulcher, plenus decoris* – *schön, anmutig*: ALDH. ad Acirc. 134 p. 187,28 exempla peonis tertii depromantur; nemorosus, id est nemoribus plenus, sic -us, speciosus, rabiosus eqs. GUTOLF. Agn. 417 species (sc. *Constantiae*) iam tota perire cepit amorosa nimiumque prius -a. 2 *ornatus, decoratus* – *geschmückt, ausgestattet (mit)*: CARM. var. I 17,2 martyribus venerandis busta ut trina coruscant, arcubus hinc totidem -us consonat ordo.

**decorumpo*, -ere. *depravare, interpolare* – (*dem Sinn*

nach) *entstellen, verfälschen*: CHART. Merseb. 110 (s. XII.) tutissimum . . . est scriptis committi, quibus nichil volumus addi, nichil auferri, que etiam volumus (*ni leg. nolumus*) ulla falsitate -i.

5 *decorticatio* (-cio), -onis f. *corticis detractio* – *das Entrinden*: LIUTPR. antap. 5,29 quod quam bene fecerit *Berengarius*, . . . vitium incisio, arborum -cio . . . narrat.

decortico, -avi, -atum, -are. *script.*: -rcio: l. 21. -ig(o): l. 17. *partic. perf. usu adi.*: *passim*.

10 1 *proprie*: *a strictius de plantis i. q. cortice nudare* – *entrinden*, (*ab*)*schälen*: *a in univ.*: PAUL. AEGIN. cur. 14 lupinorum -torum (3,2,6 *λελεπισμένων*) ciathos II. PS. ARIST. magist. p. 659^a,16 quod . . . debent esse virgae . . . -tae. PS. AVIC. anim. 8,1 p. 456 accipe cepam et -a. ALBERT. M. sent. 4, 12,11 p. 314^a,41 iuncus -tus. euch. 3,2,3,5 p. 292^b,10 radices carrecti -tas. animal. 10,48 allium -tum. *saepe*. β *de laesione arborum*: LEX Sal. Karol. 27,10 si quis milarium aut pirarium -ga-verit. DIPL. Heinr. II. 320 p. 401,22 sunt . . . vinee incise, arbores -te. RAHEW. gest. 4,38 fructiferas arbores aut succidi aut -ari precepit *Fridericus* (sim. GESTA Frid. I. imp. A p. 40,18 arbores fructum portantes . . . -rciabat). *al.* *b latius*: *a (cutem, pellem) detrahere, decoriare* – *abhäuten, (das Fell) abziehen*: LEX Ribv. 75,6 ille, super quem intertatur *animal*, corio cum caput -to . . . ostendere debet. GLOSS. II 354,36 St.-S. -tum bis-

15 scindit. IOH. DIAC. cen. 2,94 Hermocrates ventrem *vituli* purgat, Eliab -at. β (*cutem*) *desquamare* – (*die Haut*) *abschürfen*: ANNAL. Altah. a. 1045 p. 40,8 caesar . . . mortis periculum evasit, praeter quod subsequens lignum brachium, quod illi opposuerat, -vit. γ *tegumento nudare* – *des Überzuges berauben*: CATAL. thes. Germ. 6,17 (a. 1007) vas argenteum -tum. ONULF. rhet. I 20 p. 377,33 quod . . . reliquias ipsas decrustant

20 *praelati*, ornamenta -ant, thesaurum ecclesiae dissipant. 2 *translate i. q. despoliare, deminuere* – *berauben, einschränken*: AEG. AUR. gest. 3,101 p. 124,4 qua (*parcite*) clerici non ferentes -ari.

25 *decorto* v. *decurto*. *decorus*, -a, -um. *script.* dequo: l. 40. *usu subst.*: l. 45. 63. p. 123,16. 1 *pulcher, speciosus, amoenus, splendidus* – *schön, ansehnlich, anmutig, prächtig*: *a strictius*: *a in univ.*: ARBEO Corb. 16 p. 205,8 princeps cum . . . cavallum forme . . . dequorum vidisset. DYNAMID. Hippocr. 1,15 ervum . . . -um facit hominem. NOTKER. BALB. gest. 2,11 p. 67,19 erat . . . Hludowicus . . . statura optimus, forma -us. HROTSV. Dion. 143 loci pro fertilitate -i. VITA Mathild. I 6 illa -as lacrimas infusa per genas. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 106,25 -um idem dicimus quod speciosum. *persaepe*. β *de Christo, angelis i. q. praeclarus* – *herrlich*: WALAHFR. Wett. 245 -us in aulam angelus ingreditur. HROTSV. Agn. 20 sui sponsi condigna laude -i Christi . . . recitando decorem . . . commendat amoris pignus.

30 *apparatus* – *prunkvoll*: THEODULF. carm. 55,3 festa -a satis nunc mecum promere certa (sc. *Camena*) eqs. RHYTHM. de Pasch. 11,5 (MG Lib. Lit. II p. 674) tam -a processio vix ante visa Latio. δ *fulgens* – *glänzend, leuchtend*: SEDUL. SCOT. carm. II 6,63 nonne beryllus eras (sc. *Hartgarius*) sexangulus ante -us? HROTSV. Mar. 685 se (sc. *magos*) nati stellam regis vidisse -am. ϵ *de sermone i. q. elegans, compositus* – *geschmackvoll, wohlgesetzt*: HRABAN. carm. 10,13 sermo -us ovet . . . nexibus et certis versus in arte meet. IOH. FULD. carm. 28 (MG Poet. I p. 392) scripta -a stilo. HROTSV. gest. prol. 1,33 donec perscripto vitae regalis honore ordine digesto necnon sermone -o dicatur sceptri decus imperiale secundi. EKKH. IV. carm. var. II 1,31 arte loqui imbutos imitare, sapore locutos, ore disertorum rape tu quodcumque -um. CONR. MUR. summ. p. 30,118q. dictamen est . . . -a locutio . . . ; -a, quantum ad ornatum verborum et sententiarum. *al.* *facundus* – *gewandt*: SEDUL. SCOT. carm. II 73,6 egregius factis -us isque (sc. *papa*) verbis. *b latius i. q. nobilis, honestus* – *edel, angesehen*: SEDUL. SCOT. carm. II 21^b,6 celsus Remigius specioso vertice lucet, tu, Severine, micas haut saeva fronte -us. DIPL. Otton. II. 273 p. 317,19 Iohanni episcopo . . . , nostro fideli -o, concedimus eqs. 2 *repletus, ornatus, decoratus* – *versehen, ausgestattet, geschmückt (mit)*: *a in univ.*: ARBEO Corb. 15 p. 203,6 dux

Theoto insignis potentiae et virium virtute, cum filiis -us. ALCUIN. carm. 1,32 collibus et silvis tellus hinc inde -a. WALAHFR. imag. Tetr. 149 obstupui, fateor, gemmis auroque -um Moysen. AGIUS epic. Hath. 610 arbor . . . ramis erectis, flore -a satis. *al.* **b** de virtutibus: HRABAN. carm. 32,7 ferrum te fortem, clarum virtute -um signant (CONR. MUR. nat. animal. 2244). HROTSV. Theoph. 311 pastor verus bonitatis honore -us. Dion. 40 mira bonitate -us . . . officium . . . complevit. **3** decens, aptus, dignus – angemessen, geeignet, würdig: WALAHFR. carm. 64,5,3 cum quibus (fratribus) tibi (sc. Carolo) -a pars honoris permanet. POETA SAXO 2,282 hoc antistes apostolicus ratus esse -um, ut eqs. 5,132 ovat Arnulfus in caelis praebens miracula terris . . . meriti signa -a (-e, -i var. l.) sui. THEOPH. sched. 3,74 p. 132,17 pertrahes (sc. imagines) . . . in ea parte (sc. tabulae aureae), quae sanior et -ior videtur. ALBERT. M. summ. theol. II 11,62,1 p. 597^b,9 -um . . . differt ab his duobus (sc. bono et pulchro) . . . eo, quod eqs. *al.* iron.: NOTKER. BALB. gest. 1,16 p. 20,7 quam -um (indecorum var. l.) precium pro tam caro munere. MANEG. ad Gebeh. 29 p. 363,16 qui (dolentes) tam -o et regi decentissimo interfere conmerito.

adv. decore. **1** ornate – geschmückt: GLOSS. II 727,25 St.-S. satis -e ginuochziero. **2** digne, decenter – würdig, angemessen: GERH. AUGUST. Udalt. 1,5 l. 20 comitari . . . aliquos suos presbiteros . . . tantum ut . . . servitium Dei -e perficere potuisset, praecepit. *Samberger/Leithe-Jasper*

*decosto, -are. (costa) una costa minuire – einer Rippe berauben: GLOSS. Sangall. 44 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 46; s. XI^{med.}) -atur Adam, Deus hinc sibi fabricat Evam.

decrascianto v. degrassor.

*decrasso, -avi, -are. (crassus) impinguare, reficere – fett machen, kräftigen: AMARC. serm. 3,156 macrum -vit patricius (i. Heinricus III.) Beradontem (cf. J. Tagliabue, MittellatJb. 7. 1972. p. 100).

decreatum v. decerno.

*decredentia, -ae f. (de et *credentia) comprobatio, confirmatio – Beglaubigung, Bestätigung: DIPL. Frid. I. 461 p. 368,22 nullo modo cogatur abbas sacramentum . . . -e seu consignationis instrumentorum . . . subire (inde ACTA imp. Winckelm. I 52 p. 48,44).

*decredo v. discredo.

decrementum, -i n. **1** deminutio, imminutio, recessus – Verringerung, Verminderung, Abnahme, Schwund, Rückgang: **a** in univ.: ROD. GLAB. hist. 3,10 ex incremento atque -o lunari (sim. HONOR. AUGUST. anim. 8 incrementa ac -a lunae. *al.*). SIGEBOTO Paulin. 14 quos (comites) magis retraxit -um viatici et marsupii, quam eqs. ALBERT. M. sacram. 184 p. 119,22 motus secundum alimentum et -um (p. 413^a,25 φθίσις; detrimentum var. l.) et augmentum est. CHART. Altenburg. 180,31 quicquid per -um piscinarum in aridum redactum fuerit, vestris pascuis . . . pertinebit. *al.* per compar. et in imag.: THIOFR. serm. Willibr. 1,4 (OrgVerChristlKunstLuxemb. 15. 1885. p. 85,22) quae (ecclesia) sicut luna . . . prosperitatis et adversitatis incrementa et -a patitur in huius saeculi caligine. GERHON. glor. 19,6 p. 1146^C quoniam est luna, quae . . . lucebit . . . absque varietate crementi et -i, . . . nisi ecclesia? **b** c. colore quodam: **a** decessus – das Abfließen, Ebbe: ROD. GLAB. hist. 3,10 cuius . . . maris excrementum malinas vocant, -um quoque ledones numcupant. **β** ablutio – Abschwemmung, Abtrieb: CHART. Traiect. 1253 (a. 1252) quod insula . . . propter frequentes allisiones maris . . . decrescat . . . quodque . . . monasterium ex -o huiusmodi senciebat . . . lesionem. **2** detrimentum, damnum – Nachteil, Schaden, Verlust, Einbuße: CHART. Mekl. 366 (a. 1229) non sine dispendio et -o tenure vestre liberati sitis (sc. dux). CHART. Pruss. I 105,20 ut domus nostra . . . senciati nullatenus -um (inde 252,20 detrimentum). ANNAL. Plac. a. 1269 p. 535,38 in malum et -um regis Karoli (cf. notam ed.). REGISTR. Xant. p. 99,22 quantum de predicta summa . . . pro -o sit defalcandum. *al.* cf. *discrementum.

*decrepitas, -atis f. (de et crepitus) infirmitas, debilitas – Gebrechlichkeit, Hinfälligkeit: HUGEB. Willib. 1 p. 88,11 huius . . . vitae exordium . . . usque ad senectutem processum et . . . usque -is etatem imitando. *v. et p. 124,38.*

decrepitus, -a, -um. **1** adi.: **a** de anim. (de plantis: l. 7. 10. 18) i. q. (aetate) infirmus, debilis, invalidus – (durch Alter) schwach, gebrechlich, hinfällig, kraftlos: **a** strictius: BONIF. epist. 34 recorderis patris tui . . . -i. WILLIB. Bonif. 5 p. 24,15 ut solacium tanti ministerii suae -ae senectuti praevideret (LIUTG. Greg. 10. *al.* sim. ALBERT. M. veget. 1,202 dummodo ad extremam et -am non pervenerit senectutem vitis). LULL. epist. 126 usque ad -am valeas et a t e m (LIUTG. Greg. 7 p. 73,7. ALBERT. M. veget. 1,51 usque ad sterilem aetatem et -am . . . durabit vita eius [plantae]. *al.*). THIETM. chron. 2,32 p. 78,23 non sit spes iuveni in morte senis -i. CHART. Mog. A I 251 p. 156,2 didicimus a -is et exhaustis senioribus adhuc in carne spirantibus. *al.* **β** latius i. q. senectus, senex, vetus – greis, betagt, alt: THIETM. chron. 4,67 quem (confratrem) agonizantem mater sua . . . -a consolatur. CHART. Rhen. med. III 358 ex antiquo testimonio virorum -orum et veridicorum.

ALBERT. M. veget. 6,234 thus eius (arboris) in iuventute, antequam sit -a (-um var. l.), est album. **b** de luna i. q. decrescens – abnehmend: RUP. TUIT. trin. 40,10 l. 420 luna nova itemque luna -a. **2** subst.: **a** masc. i. qui aetate confectus, infirmus est, vir senex – altersschwacher, gebrechlicher, hinfälliger Mann, Greis: EPIST. var. I 33,5 nec potest -us sine formula genua flectere. CAND. FULD. Eglil. I 5 p. 224,49 senes atque -i . . . ad diversa loca trahebantur (CARM. Bur. 49,3,1). CONSTANT. AFRIC. theor. 7,4 p. 32a^r pulsus -i minimus et tardissimus. BERNH. CONST. can. 36 p. 505,24 respondit sive desipiens, quia iam -us, longevior enim erat centenario, sive eqs. CARM. var. III A 6,4,25 baculus crux -orum. *al.* **b** fem. (neutr.: l. 37): **a** mulier senex, anus – alte, betagte Frau, Greisin: ALCUIN. carm. 63,4,7 -a adcurrit nixa dolabra per aedes. EKKEH. IV. bened. I 27,22 -am, sterilem (i. Elisabeth) natura negat dare prolem. **β** infirmitas, debilitas – Gebrechlichkeit, Hinfälligkeit, (Alters-)Schwäche: ROD. CAMER. Lietb. 35 quoniam tanti senis aetas in dies ad -am vergebat. **γ** senectus, senium – (hohes) Alter, Greisenalter: HONOR. AUGUST. inév. B (PL 172,1219^A) aliquis . . . in hac (luxuria) . . . usque ad -um perdurat. imag. 2,78 sunt . . . VI etates hominis: prima infantia, . . . sexta -a (decrepitas var. l.).

*decrepo, -ui, -are. (de et crepare) (di)rumpi, confringi – zerbrechen, bersten, reißen: ARNOLD. LUB. chron. 2,7 p. 130, 30 cum magno strepitu boia -uit (discrepuit var. l.). **decrescencia** (-cia), -ae f. sterilitas – Mißwuchs, Dürftigkeit: CHART. Worm. 389 p. 250,16 (a. 1279) non obstante grandine, exercitu, -cia fructuum.

*decreco, -crevi, -cretum, -ere. script.: te-: p. 125,39. -risco(o): p. 125,42. form.: futur. inf. act. -tum ire: p. 125,15. perf. coni. -scerit: l. 54. 63. pendet a: l. 54. adde THIETM. chron. 1,9.

I deminui, imminui – abnehmen, kleiner werden, sich vermindern, verringern: **A** proprie: **1** strictius: **a** in univ.: BEDA temp. rat. 19,41 sive crescentem seu -entem . . . I u n a m noveris esse conversatam (THEODULF. carm. 14,26. *al.* sim. SEDUL. SCOT. carm. I 18,3 -it . . . corniger orbis). LEX Frision. add. 3,35 si brachium aut crus percussus fuerit et . . . -scerit a sua grossitudine (sim. iud. Wul. 8). HUMB. Sim. 3,224 p. 229,13 in ipsa tria (sc. mensuram, numerum, pondus) nasci, esse, crescere, -ere et interire (sc. corporeas naturas) . . . sensibus corporis senties. ALFAN. premn. phys. 5,22 p. 66 permanent perpetua omnia ad generationem existentium neque crescentia . . . neque -entia (PG 40,621^A μειούμενα). CHART. Mulh. Thur. 268 p. 107,3 pondus marce -et tantum in dimidio fertone. saepius. de tempore: EPIST. Bonif. 13 p. 19,16 quamvis temporum series ocus currendo -scerit (-verit corr. 2). HUGEB. Wynneb. 13 p. 115,42 equinoctium . . . , quod . . . primum crescente die et secundo -ente die solet fieri (HEINR. AUGUST. planct. 2174. *al.*). GERB. (?) astrolab. 8,3 brevissima hora ezemenia non minus quam usque ad undecim partes -it. **b** recedere – zurückgehen: FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 130,22 a Septembre . . . incipit -ere Nilus. **c** liquescere, resolvi – schmelzen, zergehen: BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,16 coepit n i x . . . paulatim -ere (CARM. Bur. 143,2,2). **d** consumi – niederbrennen: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,131 cum iam in cineres -ret ignis

acervus. 2 *latius*: *a subi. res*: *a decedere, demi – abgeben, abgezogen werden*: REGISTR. Patav. I p. 63,17 de illis modis –it tertia pars. *β abire, auferri – entgegen, entzogen werden*: CHART. Berg. Magd. 129 p. 90,10 (a. 1278) considerantes . . . ex hac advocatia parum nobis –ere, multum . . . illis accrescere. *β subi. homines (satellites diaboli: l.12)*: *a vita excedere, mori – dahinscheiden, sterben*: NADDA Cyriac. I prol. 5,24 est . . . credendum . . . Cyriacum antea fuisse genitum quam passum; huic . . . sentencie quis repugnat: talem . . . per ecclesiasticos gradus fuisse provectum, ne verso more crescendo –ret? *β occidere, perire – untergehen, zugrunde gehen*: CARUS Clem. 71 zabuli pompa –vit. *β translate i. q. deficere, labi, (auctoritate) cadere – schwinden, nachlassen, sinken, (an Ansehen) verlieren*: ALCUIN. carm. 1,1480 neque –vit . . . industria prisca. VITA Agnet. 210 interius prelata micant que dona pudori, –tum non ire queunt. PURCH. Witig. 60 territus inde meus coepit –ere sensus. DIPL. Heinr. IV. 451 p. 609,18 quia per peccatum evenire solet, ut loca a religiosis personis . . . bene instituta . . . dilabi incipiant et –ere. CHART. Eberb. 4 p. 8,5 cum per incuriam . . . institutio regularis discipline –ret. *impers. i. q. noceri – geschadet werden*: CONST. imp. III 141,8 (a. 1277) cum simus unum de membris imperii, in cuius debilitate non accrescere, immo –ere imperio magis potest. *saepius*.

II exrescere, augeri – wachsen, zunehmen: *A proprie*: ARBEO Emm. 4 p. 32,24 qui (sc. urbs Ratisbonensis) . . . in metropolim huius gentis in arce –verat (creverat, excreverat var. l.). 25 p. 63,6 ita ut in cubitis altitudine nix –at (excrecat var. l.). 32 p. 74,23 torrentes in amnes –verant (creviscent VITA Emm.). ALCUIN. epist. 126 p. 187,9 –ere solet saltus lunae . . . usque in diem integrum. *β translate*: *1 provehi, extolli – emporsteigen, erhoben werden*: ARBEO Emm. 24 p. 60,27 in magnam . . . venerationem –verat (excreverat, excrevit var. l.). 25 p. 63,24 erat . . . secus locum quadruvius, ita ut a multis praetereuntibus . . . in miraculum –visset (sc. eximia natura loci; excrevisset VITA Emm.). *2 diffundi – sich verbreiten*: ARBEO Corb. 15 p. 203,8 cuius (ducis) longe lateque fama –verat (succreverat VITA Corb. 9). *3 oriri, fieri – erwachsen, entstehen*: FORM. Marculfi 1,12 l. 26 si eis . . . aliquid . . . ad loca sanctorum dare –verit (–verint var. l.) voluntas. CHART. Sangall. A 138 terevit mihi voluntas, quo eqs. FORM. Augiens. A 5 talis mihi –vit voluntas in animo, ut eqs. al. *4 ?invalescere – ?überhandnehmen, die Übermacht gewinnen*: AETHICUS p. 147,8 –iscente (–ente var. l.) nauta gemet vicina agricola. cf. discesco. *Gansweidt decreta v. decerno*.

decretalis, –e. *abl. sg. –e: l.64. al. 1 adi. i. q. ad decretum, decretalem pertinens, decreti vim habens – ein Dekret, Dekretale betreffend, (per Dekret) verordnend*: *a gener.*: DIPL. Heinr. IV. 249 p. 316,23 volumus . . . de . . . Karoli imperatoris –i carta huic pagine nostre aliqua inseri. 259 ut haec nostra –is auctoritas firma . . . permaneat. DIPL. Frid. I. 193 p. 324, 42 contra hanc –em paginam. al. *b canon.*: EPIST. Lang. 3 p. 695,24 –es apices fraternitati vestrae dirigimus, per quos expetimus, ut eqs. CATAL. biblioth. A I 53 p. 258,18 –es epistola e antistitum Romanorum (EPIST. Ratisb. 8 p. 302,32. CONST. imp. II 405,10 p. 527,29. saepe). PONTIF. Rom.–Germ. 63^b,13 p. 201^a,24 interrogatio: vis . . . –es sanctae . . . sedis constitutiones veneranter suscipere? BERNH. CONST. damn. 17 quia . . . suum –em consensum . . . negaverit papa. CHART. Bund. 1239 cum nos renunciaverimus omni –i seu alteri iuri. persaepe. *2 subst. fem. vel neutr. i. q. epistula, rescriptio, edictum (papae) – Sendschreiben, Rechtsvorschrift, (Papst-) Erlaß, 'Dekretale'*: *a proprie*: CONC. Merov. p. 129,8 quis sacerdotum contra –ia, quae a sede apostolica processerunt, agere praesumat? CONC. Karol. A 39^a,58 in –e pape Leonis. al. BENZO ad Heinr. IV. 3,28 p. 348,9 nullus erit, qui tuis (sc. archiepiscopi) –bus contradicat. IDUNG. PRUF. dial. 1,70 ut tam –ium quam synodalia ipsiusque sanctae regulae contrarietatem eisdem (sanctis patribus) inpingas. CHART. Solod. I 344 p. 192, 13 iuxta illam –em 'eqs.' CHART. Brixin. 148 nos . . . sanctione decretorum et –ium edocti statuimus . . . observari, ut eqs. persaepe. v. et vol. II. p. 1914,49. *b meton. de collectione –ium (in titulo libri)*: LEO MARS. chron. 2,53 p. 266,7 codices . . .

nonnullos . . . describi precepit Theobaldus abbas, quorum nomina indicamus: . . . librum canonum, –e pontificum. CHART. Rhen. med. III 1342 decreta mea, –es novas et veteres . . . confere ecclesiae Treverensi. CHART. episc. Spir. 371 p. 337,31 do . . . ecclesie tres libros meos: digestum vetus, codicem et –es cum casibus (sim. NICOL. BIBER. carm. 165). CHART. Turic. 1645 quatenus libros meos, videlicet –es, summam Aczonis aliasque summas . . . famulo meo . . . dignemini assignare. al.

*adv. *decretaliter. per decretalem – per Dekretale*: LIBER diurn. 84 p. 102,11 cuncta, quae huius apostolicę sedis . . . pontifices . . . synodaliter atque –r statuerunt (sim. GERHOF. ad Innoc. p. 220,32). RATHER. epist. 16 p. 88,29 quid . . . 'furatur' (sc. fur; spectat ad Vulg. Ioh. 10,10)? verba legis . . . Dei occultando . . . nec –r proferendo. CHART. Salisb. I 160 p. 241,7 sessiones . . . et quicquid . . . ecclesia . . . canonicę seu –r aut privilegialiter modo possidet . . . perpetuo iure teneat.

**decretalista*, –ae m. *iuris canonici, decretalium peritus – Gelehrter des kanonischen Rechts (de re v. LexMA. III. p. 658sq.)*: CONR. MUR. summ. p. 37,10 quedam persone seu personarum officia . . . habentur in foro et curia ecclesiastici principis et secularis, ut sunt hii: . . . legista, dominus legum, –a, decretista.

decretarius, –i m. *exsecutor decreti, procurator – Vollzieher einer Verordnung, Bevollmächtigter*: CHART. Frising. 106 p. 104,29 (a. 1158) quod . . . sacerdotes apud Laureacum iuraverant, hoc –i ducis . . . ibidem (sc. apud Aspach) eo (episcopo) presente . . . iuraverunt.

decretio, –onis f. *1 constitutio, edictum, praeceptum – Beschluß, Verordnung, Satzung*: DIPL. Ludow. Germ. 118 ut haec auctoritas –is nostrae firmior habeatur. DIPL. Conr. III. 176 p. 318,31 ut . . . hec supra dictorum (sic) traditionum . . . –umve . . . inconcussa permaneant. DIPL. Frid. I. 980 p. 262,10 qualiter . . . predecessor noster Oto . . . imperator privilegiali sua –e eis (hominibus de Cornaliano) . . . contulerit, ut eqs. *2 voluntas, arbitrium – (freier) Entschluß*: WOLFHER. Godeh. I 2 ut . . . omnem . . . oboedientiam . . . rata –e . . . devoverit.

**decretista*, –ae m. *iuris canonici peritus – Gelehrter des kanonischen Rechts (de re v. LexMA. III. p. 661sq.)*: CARM. Bur. 41,10,2 iste probat se legistam, ille vero –am. CHART. Austr. sup. I 316 p. 461,30 testes: Normannus, . . . Otto decanus . . . , Heinricus –a (sim. CHART. episc. Hild. I 648. al.). ARNOLD. LUB. chron. 3,5 p. 147,12 in negotiis ecclesiasticis tractandis boni –e sive legiste comprobantur (sc. filii nobiliorum Danorum). 3,11 p. 155,35 mittens imperator secum duos –as et duos legistas, –as quidem, ut pro Rotholpho essent iustitia canonum eqs. ALBERT. M. bon. 516 p. 269,16 sicut est mos –arum ponere distinctiones. saepe. v. et l.22.

**decretivus*, –a, –um. *decretorius, decernens, constituens – anordnend, bestimmend*: CONR. MUR. summ. p. 162,23 sunt verba . . . declarativa, –a, declinatoria.

[decreto v. decerto.]

**decretor*, –oris m. *elector, constitutor – einer der erwählt, bestellt, einsetzt*: ROD. GLAB. hist. 1,12 p. 26,14 cur . . . Romanorum principem (i. Crescentium), imperatorum –em datoremque legum . . . intrare sivistis magalia Saxonum? 2,11 qui (reges) sacre religionis idonearum –es personarum esse debuerant.

1. decretum v. decerno. 2. decretum v. decresco.

decretus, –us m. *de formis decl. II. v. s. v. decretum (p. 81, 155sq.)*. *1 constitutio, edictum, praeceptum – Beschluß, Verordnung, Satzung*: LEX Sal. Merov. decr. Child.^{tit} incipit –us (decretio var. l.) Childeberto rege. FORM. Marculfi 1,2 l. 73 quem preceptum –us nostri . . . studuemus peragrari. MARIAN. chron. a. Chr. 71 Nero in expensas centias centena milia –u (decreto Hier.) senatus annua subministrat. SIGEB. GEMBL. chron. a. 680 ut . . . non debeat ordinari, qui electus fuerit, nisi prius –us generalis introducat in regiam urbem. CHART. Tirol. 596 p. 73,22 talem –um fecit, quod eqs. *2 potestas – Verfügungsgewalt*: IOH. VEN. chron. p. 98,10 primo illius (Dominici ducis) ducati anno tribunos duos, qui sub ducali –u consisterent, sibi preposuerunt Venetici. cf. decretum.

decrimino, -avi, -are. *accusare, calumniari* – (fälschlich, verleumderisch) beschuldigen, anklagen: PACTUS Alam. 14,1 si quis alterius ingenuam decrimina<verit> (ci. Antony, de crimina ed. ex cod.), seu stria aut herbaria si sit (sisit ed.), et eam priserit. LEG. Lang. p. 94,11 si quis uxorem suam incriminaverit (criminaverit 7, -verit 11. 12) asto sine causa legitima, quasi adulterasset (adultera sit 3).

decrisco v. decresco. **decrivemus** sim. v. decerno.

***decrustatio**, -onis f. *expilatio, spoliatio crustae, decoris* – Beraubung des Überzuges, Schmuckes: COD. Udalr. 245 p. 423,31 Petrus Leonis . . . sanguinis effusione, -e sanctorum imaginum . . . rubeam sibi cappam assumens . . . ecclesiam . . . usurpare . . . contendit.

decrusto (-ros-), -avi, -atum, -are. *crusta, tegimento (pretioso), decore privare – des Beschlages, (kostbaren) Überzuges, Schmuckes berauben*: ONULF. rhet. I 20 p. 377,32 nefando . . . cupiditatis impulsu reliquias ipsas -ant (sc. praelati iniqui). LAND. MEDIOL. hist. (?) 3,33 p. 100,14 omni . . . spe auri et argenti amissa, e quibus sancti Petri . . . altaria -ostando nudaverat Gregorius papa. BALDER. Alber. 28 p. 258,37 ut crux inaurata, quam tempore . . . guerra -verat, de redditibus eius (curiae) repararetur. GESTA Bert. 3,7 p. 670,41 cyborium, quod . . . -tum fuit. LAMB. ARD. hist. 139 p. 632,46 abbas . . . cruces . . . ab auro et argento -vit. al. *furari – stehlen*: Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 2,4 p. 812^b,22 quidam edituus . . . ad custodiam aecclisae deputatus . . . in ipsa aecclisia, quaeque poterat, clanculo -bat. cf. crusto.

***decubantia**, -ae f. (decubare) *somnus, sopor* – (tiefer) Schlaf: VITA Serv. 30 p. 102,2 vigiles universos . . . insensibili -a . . . soporatos offendi (sc. magister carceris).

decubatio, -onis f. *cubatio, aegritudo* – das (Krank-)Liegen: PETR. DAM. epist. 40 p. 479,9 usque ad ultime -is articulum. DIPL. Frid. I. 1013 si quis confratrum . . . infirmaretur -e longiori continue in lecto iacendo.

decubitio, -onis f. *de concubitu i. q. cubatio – das Liegen*: HECEL. Clem. 1 (MGScript. XXX p. 897,30; s. XI.^{ex}) quisnam est, qui lectuli gratissima -e una tecum participatur?

***decubitus**, -us m. (decumbere) *recubitus, positio – das (Flach-)Liegen, Lage*: THADD. FLORENT. cons. 170,10 abstinere (sc. aegrotus) a concubitu super dorsum et a -u capite reflexo.

decubo, -avi, -are. *c. dat.: l. 50. 1 se prosternere, iacere – sich hinstrecken, liegen*: WANDALB. Goar. 2,14 ubi (sc. in ecclesia) . . . -ans integram sanitatem . . . meruit procurator. ANSCAR. mirac. Willeh. 26 (25) cum . . . crabatto . . . tamquam mortua -ret femina contracta (sim. LAMB. HERSF. annal. a. 1056 p. 69,15 lecto. al.). EPIST. var. II 35 p. 360,11 isti . . . nocturnas vigilias desidiose persolventes stratu mox -ant, donec . . . tempus manducandi . . . redeat. LAMB. TUIT. Herib. 2,23 paralytica puella . . . mortuis membris soli -ans stratu. al. *et vol. II. p. 2049,12. de reliquiis i. q. asservatum esse, requiescere – verwahrt liegen, 'ruhen'*: AEG. AUR. gest. 3,6 p. 82,27 in qua (domo) beati Iacobi apostoli ossa -ant. 2 (morbo) afflictum esse, (graviter) aegrotare – darniederliegen, (schwer) krank sein (in imag.: l. 56): RUD. FULD. Leob. 17 beatus Bonifatius . . . gentem . . . infidelitatis morbo -antem caelesti medicina visitare decernens. HEIRIC. Germ. I 5,345 cum . . . omni . . . domo . . . -at dominus innumeris addictus . . . morbis. FLOD. hist. 1,8 in qua (infirmirate) integro anno egrotans -vit rusticus. morbo succumbere, mori – einer Krankheit erliegen, sterben: RANGER. Anselm. 662 papa -at et claustrum corporis exiit. Pörnbacher

***decucullo**, -atum, -are. (de et *cucullare) *habitu monastico exuere – des Ordenskleides entledigen*: RICHER. SENON. gest. 1,21 eos tonsoratos non corde, sed habitu tantum monachavit abbas . . . ; omnes in modico tempore sunt -ti eqs.

deculco (-cal-), -are. (con)calcare, obterere – treten (auf, gegen), zertreten: YSENGRIMUS 5,1147 ne tibi -em talos. CHART. ord. Teut. 49 ad racemos -alcandos.

deculpo, -are. 1 excusare, purgare – entschuldigen, rechtfertigen: CARM. Bur. 104,2,1,10 honestate criminis culpa -atur. 2 ?culpa eximere – ?von der Schuld ausnehmen: IOCALIS 794

'-a, pater', adiurat, 'natum', negat ille iurando.

***decultus**, -us m. *cura corporis neglecta – mangelhafte Körperpflege, Ungepflegtheit*: GESTA Altiss. (MGScript. X p. 521,41; s. XIII.^{med}) membris incultis et incomptis crinibus compositioni corporis . . . non vacabat episcopus; sed Altissimi dispositio . . . -um eius adeo processu temporis exornavit, quod eqs.

[decum v. deus.] **decuma** sim. v. decima sim.

[1. decumbens v. de p. 32,34.] 2. **decumbens** v. decumbo. **decumbo**, -cubui, -ere. *partic. praes. pro adi.: l. 14,22; pro subst.: l. 20.*

1 *proprie: a cubare, lecto teneri – zu Bett liegen, bettlägerig sein, (krank) darniederliegen*: α in univ.: CONC. Merov. p. 23,2 presbyteros . . . desperatis et -entibus (discumbentibus var. l.) hereticis . . . crismate permittimus subvenire. PAULIN. AQUIL. carm. 4,8,2 infirmatur Lazarus, iam -it (-et var. l.) resolutis membris languens miseris. HRABAN. carm. 4,3,35 -ens aeger . . . grabatto composui versus. PETR. DAM. serm. 8,1 l. 30 vili -ens cilicio inter . . . discipulorum manus spiritum reddidit. Benedictus. MIRAC. Godeh. 4 infirmorum sive -entium . . . visitavit domicilia. CHART. Port. 206 p. 216,43 infirmarius . . . pro . . . consolatione -entium monachorum plantare volens vineam. saepius. in imag.: CHART. episc. Halb. 755 l. 5 (a. 1245) ad eius (ecclesiae) erectionem et solatium, que . . . depressa et eversa -it. β *laborare – leiden*: WIBERT. GEMBL. Hildeg. 442 eam, qua tam diu -ret, perferre fatetur corporis invaliditatem. β *procumbere, recumbere – sich niederlegen, zu Bett gehen*: α in univ.: AGIUS vita Hath. 14 quamvis, postquam -uit, numquam se in aliud latius vertere . . . voluerit. VISIO Godesc. A 1,3 membris deficientibus . . . stratu -uit. β *humili se prosternere – sich zu Boden werfen, sich niederwerfen*: PASS. Leod. 35 (MGMer. V p. 317,3) in oratione -ens animam suam . . . Christo . . . comendavit. WOLFHER. Godeh. II 35 p. 217,10 devotius invigilando saepiusque . . . fidelium more -endo . . . frequentabat (sc. verba). 2 *translate i. q. studere, incumbere – sich befließen, obliegen*: ANSCAR. mirac. Willeh. 18 (19) femina diutius caeca, dum orationi -ret, . . . est curata. cf. discumbo.

decunx, -uncis m. *decem unciae – (Maß oder Gewicht von) zehn Unzen*: BEDA temp. rat. 4,9 -x vel dextans X unciae (ex Prisc. gramm. III 408,24; sim. MAPPAE CLAVIC. 288 p. 242,3). DICUIL epist. cens. (cod. Paris. N. A. 1645 f. 8^r) -es atque deunx. ibid. f. 9^v dextans atque -es.

***decuplaris**, -e. *denarius, decimalis – Zehner-, Dezimal-*: HERIG. reg. 2,7 nihil facilius cadit in scientiam -i divisione.

decuplo, -avi, -atum, -are. *decies multiplicare – verzehnfachen, mal zehn nehmen*: 1 *gener.*: ARNULF. delic. 56^a quincupla per denos, . . . -at sententia quinos. ALBERT. M. sent. 4, 17,53 p. 748^a,35sq. si -etur dolor contritionis, delet totam (poenam); possibile est . . . -ari dolorem contritionis. 2 *math.*: ALBERT. STAD. chron. p. 333,1 Tirri duplavit numerum Volradi, Ottonis nonuplavit, Galteri -vit. ANON. algar. Salem. p. 2,38 figura I in primo loco posita unitatem significat, in secundo -at X. ALBERT. M. cael. 1,2,3 p. 41,68sq. E -ta est sicut C, si bis -etur, erit in duplo maior quam sit C. 3 *bibl.*: EKKEH. IV. bened. I 55,17 cum tabulis (gloss.: Moysi) euangelica -ant sibi verba. PETR. DAM. epist. 39 p. 380,6 qui (fontes) . . . -to septenario numero hoc significare videntur, ut eqs. GERHON. Antichr. 1, 40 p. 347,30 celsitudo (sc. templi) ad senarii -ti laborem pertinet. SIDO ad Gozw. p. 245,17 'adaugeat Dominus Deus' ad hunc numerum et -et eum. al.

decuplus (-cop-), -a, -um. 1 *adi. i. q. decemplex – zehnfach, zehnfältig*: α *gener.*: EKKEH. IV. bened. I 41,10 salva priscarum -a (gloss.: decem verbis legis) serie tabularum. HELM. chron. 109 p. 216,13 dampna sua ultione -a compensaverunt Slavi. ALBERT. M. cael. 4,1,4 p. 253,42sq. si . . . -a est proportio in uno, est etiam -a in altero. Iob 38,5 locus aquae -us est ad locum terrae. β *math.*: FORTOLF. rhythmimach. 126 disponantur super eam (tabulam) . . . species multiplicis . . . usque ad -am proportionem. 2 *subst. neutr. i. q. decemplexum est – das Zehnfache*: α *gener.*: THANGM. Bernw. 1 p. 758,19 inveni in illo -um in omni intelligentia super coevos eius. CHRON. Mich. 23 -o quam solebat insanire cepit femina. ELIS. SCHON.

[Gansweidt]

vis. 1,35 p. 18,28 lux eius (*ostii*) quasi -o clarior apparuit. IOH. sacer. 17 adaquabis hec cum sui ipsius aqua -o vicesies. SALIMB. chron. p. 170,5 cum quibus (*velis*) in -um melius apparebant mulieres. *al.* *b math.*: ANON. geom. I 4,22 invenisti ... FG quadruplum GA et HG -um ad GA. ALBERT. STAD. chron. p. 333,7 Galtero, quia tria (*sc. denarios*) habuit, dedi -um, unde habuit XXX. *c iur.*: CONC. Merov. p. 197,11 sexcuplum vel -oplum exigere prohibemus omnibus christianis. DIPL. Conr. III. 265 p. 460,9 ut ... predictae ecclesie d a m n u m ... in -um r e s t i t u a t (CONST. imp. II 427,76 -o. *sim.* DIPL. Heinr. II. 88).

decuria (-cor-), -ae *f.* *script.*: *degu*-. l.24. -re(a): l.29.

1 *decas* – *Anzahl von zehn*: *a gener.*: GLOSS. I 106,11 St.-S. -a zehanunga. *b eccl. i. q. manus decem monachorum, decania* – *Schar von zehn Mönchen, 'Dekanie'*: CHRON. Noval. 2,1 p. 82,41 divisi erant *coenobitae* per -as aut per centurias. 2,1 p. 83,7 unaquaque -a cum suo parente pergebat ad mensam. THIOFR. Willibr. I 28 p. 477^A dum ... fraterna -a ... repeteret refectorium. *c publ. i. q. decemviri* – (*Zehner*)-*Rat*: CHRIST. STAB. Matth. 56 p. 1494^D dicit evangelista, quod iste dives (*i. Iosephus ab Arimathia*) fuerit ... et -ae ordine, unus ... de consiliariis. *d milit. i. q. manipulus decem militum* – *Rotte von zehn Soldaten*: IOH. CODAGN. annal. a. 1216 p. 54, 13 milites ... cum deguriis committatus eorum ipsis portis pertinentibus castramentati. 2 *de nota numeri (arboribus incisa) i. q. signum terminale* – *Grenzzeichen, Grenzkreuz (usu grmat.)*: *de re v. J. Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer*. II. 41922. p. 725q. *LEX Baiuv.* 12,4 si haec signa defuerint, ... in arboribus notas, quas decoreas (-orias, decorvas *sim. var. l.*) vocant, convenit observare (*cf.* p. 138,17). *cf.* *decora.

1. **decurio**, -are. 1 (*in decurias*) *discrere* – (*in Dekurien*) *einteilen*: GLOSS. IV 328,12 St.-S. -o inthingon. 2 *in ius vocare, accusare* – *vor Gericht bringen, anklagen*: GLOSS. II 161,2 St.-S. -o mahalon. 3 *ius dicere* – *Gericht halten*: GLOSS. II 677,66 St.-S. -o dingon.

adi. decuriatus, -a, -um. *per novam vel pravam interpr.* (*quasi a curia ductum sit*; *cf.* l. 53) *i. q. honestus, decens* – *ehrenhaft, anständig*: SUMM. Heinr. C p. 260 -us, honorabilis, id est curia dignus.

adv. decuriatim. *per novam vel pravam interpr. i. q. honeste, decenter* – *ehrenhaft, mit Anstand*: SUMM. Heinr. C p. 260 decusatim, -m, honorabiliter.

2. **decurio**, -onis *m.* *metr.* -cūr-: l.66. 1 *praefectus decem virorum* – *Zehnschaftsführer*: *a gener.*: WALAHFR. exord. 32 p. 516,7 in qua (*consuetudine*) officia praelatorum dicebantur ex numero subiectorum, ut sunt ... decani vel -es (*centuriones var. l.*). SUMM. Heinr. C p. 258 decanus vel -o, qui X viris preest. *b milit.*: RUP. TUIT. Ioh. 5,5 l. 230 Romanorum militum centuriones ... et -es intra Iudaeae sinus habebantur. *usu bibl. (spectat ad Vulg. Marc. 15,43; per pravam interpr. l. 52)*: GLOSS. I 820,14 St.-S. -o zehanzohero. RADBERT. Matth. 12,4464 iuxta Marcum ... -o erat Iosephus ab Arimathia, id est 'de ordine curie' (*sim.* THEOD. loc. sanct. 1220. *al.*). 2 *praepositus, administrator* – *Vorsteher, Verwalter*: *a gener.*: WILH. ANDR. chron. 53 p. 707,17 curie sue se faciebat Balduinus -em et probatorum militum eius commilitonem (*sc. comitem Flandrensem*). *fort. add.*: VITA Lupi Senon. 11 (MGMer. IV p. 182) in villa ... ubi erant templa fanatica a -bus culta. *b eccl. i. q. decanus, prior* – (*Kloster*)-*Dekan, Prior*: ANNAL. Altah. a. 1049 abbas obiit, succedit ... eiusdem coenobii -o. 3 *consiliator, auricularius* – *Berater, Ratgeber, Vertrauter*: TRIUMPH. Remacii 1,4 puer (*i. Henricus IV.*) ... male consultus horum -um suadibilibus verbis. 1,5 ab his -bus, quorum consilio ... corrumpi videbatur dignitas regiae potestatis. THIOFR. Willibr. II 3,26 cum ... dormitet Homerus (*i. Alcuinus*), intentus variis dormit -o curis. VITA Eberh. Salisb. I 13 p. 84,11 huius rei tot testes, quot -es antistitis sunt. *expressus i. q. consiliarius, senator* – *Ratsherr*: ANNAL. Ianuens. IV p. 63,5 illi de progenie Grimaldorum dicebantur habere de amicis suis in -um sive consiliariorum ordine. p. 83,17 syndicatores creari non oportebat per -es civitatis. 4 *index, orator* – *Richter, (Gerichts-)Redner*: GLOSS. I 816,3 St.-S. -o dingman. *ibid.*

al.

decurro *v.* decurro.

***decurriculum**, -i *n.* (*de*)*cursus, processus* – (*Ver*)-*Lauf, (Fort)-Gang*: CHART. Claustr. 13 (MIOG 57. 1949. p. 185,5; a. 1257/79) ne ea, que geruntur in tempore, ... cum temporis -o evanescent.

decurro, -curri, -cursum, -ere. *script.*: -corr(o): l.35. p. 131, 14. -cur(o): DIPL. Frid. I. 43 p. 72,37. *form.*: *fut. inf. act.* -sum ire: p. 131,6. *perf.* -cucurr(i): l. 54. 67. 69. p. 131,23. *al. partic. perf. usu medial.*: l.34. p. 131,6. *al.*

1 *proprie*: *A (deorsum) currere, ire* – (*abwärts, herab*) *eilen, laufen, gehen*: 1 *intrans.*: *a de hominibus (de deo pagano: l.16)*: *a in univ.*: ARBEO Corb. 40 dum puer ... secus muris ecclesiae incaute -ret. SEDUL. SCOT. carm. II 2,13 albicet ecclesiis splendida doxa tuis (*sc. Hartgarii*): sic et Apollo ... rutilo -it Olympo. WALTHARIUS 215 palatini -unt (occurrunt *N*) arce ministri. *β accedere, succedere* – *sich nähern, anrücken*: OTTO FRISING. gest. 2,20 p. 122,21 usque ad ... civitatem -entes ac omnia circumspicientes milites. *b de vehiculis i. q. ferri* – *fahren*: LIGURINUS 1,194 ubi noctivago stellarum numine puppis -it pelago. 2 *trans.*: *a transgredi, excedere* – *überschreiten, hinter sich lassen*: THIETM. chron. 4,45 -sis ... Milcini terminis. *in imag.*: HEITO Wett. 31 vitae presentis m e t a s in se -sas esse pronuntiavit (CHRON. Merseb. 2 p. 168, 2 meta huius exilii -sa [excursa *var. l.*]). LIGURINUS 4,1 soporifere -so limite noctis. *b peragere* – *durchziehen, bereisen, besuchen*: THIETM. chron. 7,4 transcensis Alpibus caeterisque adiacentibus provinciis regendo -sis. *c percurrere* – *durchlaufen, -eilen (in imag.)*: THIETM. chron. 1,18 -so vitae suimet s t a d i o ... moritur Henricus I. (DIPL. Conr. III. 173. *al.*). *B (de-, ef)fluere* – (*herab-, heraus*) *lucen, fließen (in imag.: l.39.42)*: 1 *in univ.*: COMPOS. Luc. C 19 incendis cum carbonibus, et -et ... vitrium. MAPPAE CLAVIC. 288 p. 242,17 qua (*aqua*) -sa. TRACT. de caus. mul. 95 p. 53,29 m e d u l l a in trinsecus decorrit (LEX Frision. add. III 33). GERH. AUGUST. Udalr. 2,19 ad ... rivulum ... super viam -entem (currentem *var. l.*). PETR. DAM. epist. 40 p. 422,2 ponamus ... ut mali sacerdotes ... lapidei sint canales; in lapideis ... canalibus aqua nil germinat, donec per eos -ens (-at et *var. l.*) in foecundas se areolas fundat. *saepe*. *c sensu (e)manandi*: MILO carm. 1,6,3, 424 mihi vix tenuis -it ab ore susurrus. ENGELM. carm. 2,71 (MGPoet. III p. 60) cuius (*episcopi*) ab ore sacrae -ens vena sophiae. ALBERT. M. animal. 1,359 ut spiritus visivus et formae visivae -ant in ipsis (*nervis*). 1,538 in quo (*loco*) est terminus spiritus -entis. 2 *stillare* – *tropfen*: AEDILV. carm. 14,27 fontibus e calidis salsae -ere guttae incipiunt. 3 *influere, effundi* – *hineinfließen, (ein)münden*: DIPL. Ludow. Germ. 1 in occidente a rivo ... ubi ipse in Aparineseo -it. DIPL. Heinr. III. 17 cum ... collibus ... aquarumque decursibus in Lementria -entibus.

II *translate*: *A intrans.*: 1 *de hominibus (de diabolo: l. 62)*: *a se convertere (ad), recurrere* – *sich wenden (an), Zuflucht nehmen*: LEG. Wisig. 9,3,4 qui debitum repetit, ... ad ecclesie auxilium -it (decucurrit, concurrit, recurrit *var. l.*). *b oriri, provenire* – *ab-, entstammen, hervorgehen*: LEG. Wisig. 4,2,20 recta linea -ens non habet originem, que *eqs.* 5,7,17 ex genere manumissorum ... -ente quamvis longa progenie. ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,17 generationis propago ab ortu nascentis mundi concatenata fecunditatis serie -ens. *c decedere, labi* – *abweichen, abfallen*: FORM. imp. 8 a fide -entes nobis infideles exstiterunt. *d demergi* – *einsinken, versinken*: DHUODA lib. man. 4,3,12 in huius nebulae caliginis -ens umbras et ad imma prostratus Lucifer. 2 *de rebus*: *a procedere, progredi* – (*vor sich*) *gehen, ver-, ablaufen, fortschreiten*: BEDA temp. rat. 2,9 aut ... natura aut consuetudine aut certe auctoritate -it *computus temporis*. AUREL. REOM. mus. 8,46 cum ... omnis ordo ... ecclesiae in antiphonis ... per hos ... decucurrerit (-erit, -ere *var. l.*) tonos. 16,36 antiphona ... non per sinuosos anfractus decucurrerit (-erit *var. l.*). DIPL. Frid. I. 513 p. 448,4 quod a capite in menbris ... -at gratia dignitatum. *al.* *de tractu locali i. q. se extendere* – *sich hinziehen*: DIPL. Karoli III. 32 p. 55,13 -entibus ... finibus ... ab alveo torrentis ... per montem.

[Gansweidt]

DIPL. Frid. I. 278 p. 89,8 usque . . . fossatum novum -ens in iam dictam (sc. fossam). **b** *praeterire, transire – vergehen, vorübergehen*: DIPL. Conr. II. 255 per -entium temporum cur<ri>cu>la. PETR. DAM. epist. 89 p. 559,18 constat . . . tres plus minus menses interim -isse. EPIST. Reinh. 36 ut . . . in discendo . . . totum vite meae tempus -sum ire cupiam. *partic. perf. usu medial.*: CARM. Cenom. 13,5 -sis a n n i s bis denis (THIETM. chron. 7,1. *sim.* 5,43 -sis . . . decem annorum curriculum). ERMMENT. Philib. 2,12 (MGScript. XV p. 303,54) vigiliis ac debitis obsequiis cum nox -sa esset. HROTSV. Dion. 111 post s p a t i u m -si temporis amplum (THIETM. chron. 6,43 -so multorum spacio annorum). *al.* **c** *decrescere, deficere – abnehmen, schwinden*: RECEPT. Sangall. II 8 das bibere ieuno l u n a -sa (47. *sim.* ANTIDOT. Glasg. p. 133,16 decorrentem lunam fleotomavis eos. *al.*). CARM. Bur. 24,2 quia fluunt et -unt gaudia ceu campi lilia. **d** *deferri, devenire – gelangen, kommen*: ALCUIN. carm. 73,3 quae . . . verba (i. *decem categoriae*) tenent . . . omne, quod in nostrum poterit -ere sensum. DIPL. Conr. III. 89 p. 159,40 -sarum ad nos rerum seriem . . . firmavimus. **e** (*pro-, ex*) *tendi – reichen (bis)*: ALCUIN. carm. 69,105 eptatheucus . . . librum -it in istum (sc. iudicum). *pertinere – sich beziehen*: ALCUIN. epist. 143 p. 227,13 inter quintam feriam caenae dominicae, in quam quadragenarius numerus decurrit eqs. **f** (*per*) *manere – (fort)bestehen, gelten*: DIPL. Loth. III. 20 p. 30,13 ut uno eodemque ordine . . . hec ita usque ad eterna secula -ant ilibata. BERNOLD. CONST. libell. IV 8 Petrus Damiani . . . non minus per simoniacos quam per alios hereticos sacramenta -ere probaverit. **B** *trans.*: **1** (*per*) *legere – (sorgfältig, gründlich) lesen*: HRABAN. epist. 12 p. 399,8 -sis . . . prioribus legis libris. PETR. DAM. epist. 109 p. 213,17 est inter nos, qui . . . uno die continuato cum nocte novem psalteria meditando -at (*sim.* 133 p. 454,3). *cursim legere – überfliegen, flüchtig lesen*: EPIST. Hann. 105 p. 175,1 volens . . . unam vel duas paginas oculo rapiente transmittere; -sa . . . prima linea . . . animus . . . stupore substituit. **2** *referre, exponere, (per)tractare – berichten, darlegen, abhandeln, erörtern*: **a** *in univ.*: LIBER diurn. 25 petitioni . . . tenore -so necesse fuit . . . responderi. PETR. DAM. epist. 81 p. 434,8 nolumus in his te diutius protrahi, ut brevi -sa compendio valeant . . . comprehendendi. *al.* **b** *componere – verfassen, abfassen*: CARM. libr. II A 17,1 versibus egregiis -sum . . . Arator carmen . . . cecinit. SIGEB. GEMBL. catal. 279 que (*complexiones Cassiodori*) sunt brevis-sima explanatione -se. **c** *perscribere, notare – (wörtlich) wiedergeben, anführen, zitieren*: DEUSD. c. invas. 1,9 (MG Lib. Lit. II p. 307,17) -sis . . . tot sanctorum patrum auctoritatibus. HUGO FLAV. chron. p. 458,4 hac (*epistola*) -sa ad historiae ordinem redeamus. GESTA Trev. cont. I 4 p. 178,19 quam . . . benigne litteras . . . super -sas acceperit *papa eqs. al.* **3** *obire, subire – bestehen, bewältigen, hinter sich bringen*: OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 148,2 tot -sis periculis. TRAD. Reichersb. 182 dum primum -isset *filius* nutrimenta tenerioris infantie. LIGURINUS 10,577 egregii -sa parte laboris. *cf.* *discurro*. *adi.* **1. decurrens, -entis**. **1** *discurrens – (umher)reisend (de re v. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 143)*: CAPIT. reg. Franc. 73,9 fiunt inoboedientes . . . pagenses comiti et missos -es. **2** *volubilis, currens – flüssig, fließend (in imag.)*: PETR. DAM. epist. 67 p. 287,13 ut -bus me verbis instrueret (sc. *eremita*). **2. decursus, -a, -um**. *in deductione consistens – ableitend, folgernd*: ALBERT. M. cael. hier. 1 p. 14,38 dicuntur omnes disciplinae -ae (*discurse var. l.*) . . . propter decursum (*discursum var. l.*) principiorum in conclusiones, . . . quia decurrit per multa exempla imperfecte divina repraesentantia. *subst.* **1. decurrens, -entis n.** *fluentum (aquarum) – (Wasser-)Lauf*: TRAD. Frising. 7 p. 33,33 (a. 754) dono atque trans-fundo casas . . . , pratis, aquis, a q u a r u m -bus (*item in pertinentia*: 55 tradimus silvas, cultum et incultum aquarum . . . -ia. *al.*). **2. decursus, -i n.** *eventus, factum – Ereignis, Geschehen*: RHYTHM. 149,129 nam post annorum cursum plurimorumque -a. CHART. Trudp. 30 (ZGeschOberh. 30. 1878. p. 106,3; a. 1256) ne -a temporis elabantur a memoria hominum.

3. decursurum, -i n. *fluentum (aquarum) – (Wasser-)Lauf*: TRAD. Frising. 65 p. 92,31 (a. 774) donavi . . . pascua aquarumque -a.

decursio, -onis f. **1** *proprie i. q. fluor, fluxus – (Aus-)Fluß, das Fließen*: TRACT. de caus. mul. 23 ad -e<m> matricis albam. 24 si -em matrice <siccare vellis> (sicca<m> revellis *ed., vix recte*). 25 si -o aquata fit. 79 infirmitas . . . fit ex -e sanguinis. *ibid. al.* **2** *meton. i. q. (fluentum) aquarum, rivus, alveus – (Wasser-)Lauf, (Bach-, Fluß-)Bett*: **a** *gener.*: LAMB. PARV. anal. a. 1173 (MGScript. XVI p. 648,58) abbas . . . fecit . . . -em Mose per ortum pome. OLIV. hist. reg. 6 p. 88,15 qui (*fons*) sub monte Syon in -e torrentis Cedron . . . defluere consuevit. **b** *publ. et iur.*: NOTIT. Arnon. 2,3 dux tradidit . . . silvam vel aquarum -e. CHART. Sangall. A 534 ut . . . traderent . . . marchas aquarumque -es (DIPL. Otton. I. 43. *al.*). **3** *translate: a gener. i. q. progressus, processus – das Fortschreiten, (Fort-)Gang, Abfolge*: EPIST. var. II suppl. 7 p. 629,3 omnia allegoriarum allusionibus redolent et dramatum -bus moraliumque suavitatibus fragrant. CHART. Babenb. 640 proluxa t e m p o r u m -o (DIPL. Frid. I. 38 p. 65,22. *al. sim.* CHART. Raitenh. 294 p. 235,34 cum temporis sive horarum -e). ARNO REICHERSB. apol. p. 103,18 sex aetatum mundi secundum scripturas -o historica. **b** *liturg. i. q. celebratio – Feier*: RATHER. ascens. II 4,87 omnes . . . festivitatum -es cum pro Christo et participibus institutae sint Christi. **c** *natur. et philos.*: **a** *emanatio – das Ausfließen*: HUGO HONAUG. hom. 4,3,2 decisio vel -o est, cum de substantia carnis paternae defluit semen et decedit in substantiam filii. **ß** *actus – Vollzug, Vorgang*: ANSELM. HAV. dial. 2,19 p. 1192^C Abel . . . nec plasmatis decisione, sed naturali humanae generationis -e descendit.

***decursus, -are.** (*de*) *currere, (de)fluere – (ver)laufen, fließen*: CHART. Rhen. med. I 404 p. 461,10 (a. 1101) que (*stilla aquae*) secus . . . agrum . . . per tramitem strictum effluendo -at.

1. *decursor, -oris m. **1** *qui cursim legit – flüchtiger, oberflächlicher Leser*: RATHER. prael. praef. 20 noverit . . . lector sive quilibet -r eius (*libelli*) eqs. **2** *qui vagatur – Vagabund, 'Herumtreiber'*: VITA Leb. 6 hic est ille -r et illusor, qui vadit cum deliramentis . . . discurrendo per terram.

2. decursor v. 1. decursus.

1. decursus, -us m. *script.*: *dae-*: p. 133,30. -*cor-*: CHART. Sangall. A 20. *al. form. plur.*: *abl.*: -*sis*: p. 133,5. -*soribus*: p. 133,6. *acc.* -*sos*: l. 70. *c. gen. obi.*: p. 133,24. *plur. sensu sing.*: p. 133,36.

I *proprie: A strictius i. q. cursus – Lauf*: **1** *in univ.*: **a** *usu communi*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 494,13 'ypopanti' Graecum est . . . ; potest 'obviatio' vel '-us' interpretari. ALBERT. M. sens. 3,7 p. 92^b,34 visus perficitur -u radii, qui dicitur axis pyramidis. *in nomine loci*: VITA Reginsw. 3, quem (*locum*) incolae ob impetum pervalidum Neckaris fluvii . . . lingua theutonica Loufum, id es -um, appellant. *in imag. i. q. incur-sus, impetus – Ansturm, Angriff*: v. vol. I. p. 760,20. **b** *itus et reditus – (Hin- und Her-)Fahrt*: DIPL. Otton. II. 209 p. 237,32 -us ille navium fluvii . . . per alveum. **2** *de liquoribus i. q. fluxus – das Fließen*: **a** *gener.*: RAHEW. Theoph. 424 quando fuit cassus harum -us aquarum (*i. lacrimarum*)? **b** *medic.*: IOH. IAMAT. chirurg. 5,16 ex humorum in osceo -u. BRUNUS LONG. chirurg. 1,12 p. 110^E ut sanguis non habeat liberum -um. **c** *natur.*: ALBERT. M. veget. 2,115 quorum (*ramorum*) durities -um (*discursum B*) humoris aquei . . . attrahi . . . non permittit. **3** *de sideribus i. q. circuitus – Umlauf*: CHART. Eichsf. 427 (c. 1261) quia nichil certum sit sub sole, suis . . . continuus -bus protestatur. **B** *latius i. q. deiectus – (Ab-)Senkung, Neigung*: CHART. Stir. I 170 p. 169,16 (c. 1135) usque ad -um (*gloss.*: ze der neige) clivi.

II *meton.*: **A** *de loco*: **1** *fluentum (aquarum), rivus, alveus – (Wasser-)Lauf, (Bach-, Fluß-)Bett*: **a** *gener.*: EIGIL Sturm. 5 p. 135,5 ei (*Bonifatio*) . . . aquae -um et fontes . . . exposuit. LUP. FERR. epist. 109 utemur . . . vitrei rivi -u. REGINO chron. a. 885 p. 123,33 loca inaccessibilia . . . propter diversarum aquarum . . . -us (-os *A1*). CARM. anon. 1,115 (SBMünch. 1873. p. 699) orbis terrarum situs et -us aquarum *vates est commentatus*. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 65,23 vallem . . . amniculi

[Gansweid]

cuiusdam medio -u conspicuam attingimus. *saepe*. **b publ. et iur.**: LEG. Wisig. 8,4,31^{tit.} de furantibus aquas ex -bus (discursibus *var. l.*) alienis. CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,12 cum aquis ... aquarumque -bus (*sim.* CHART. Sangall. A 10 p. 12,6. *persaepe in pertinentia*. cf. TRAD. Frising. 66 -sis. CHART. Sangall. A 137 -soribus [*an leg. decursionibus?*]). DIPL. Otton. I. 8 ut ... Hartbertus de ... piscatione ... aquae -us ... liberam ... teneat potestatem habendi. CHART. civ. Misn. 149 p. 106,2 ubi ... rivulus in -u venerit contra agros. *saepe*. *expressius i. q. ostium, influvium* – *Mündung*: CHART. Sangall. A III app. 7 p. 687,36 (a. 853/54) ad descensum gurgitis Rubri fluminis et eius -um in Sitterna. DIPL. Heinr. III. 235 per -um, ubi Aldena Wiseram influit. *al.* 2 *emissarium, canalis* – *Abzugsgraben, Kanal*: CHART. Traiect. 411 p. 371,33 (a. 1155) novo ... aquarum -u, quem lingua eorum weteringa vocant. **B de tempore i. q. spatium** – *Dauer, Zeitraum*: REINHER. PADERB. comput. 2,6 p. 54,3 si ... menses a principio -um habuissent, qualis nunc teneatur eorum quantitas.

III translate: **A progressus, progressio, processus** – *das Fortschreiten, (Vor-, Fort-)Gang, (Ver-, Ab-)Lauf*: 1 *gener.*: **a in univ.**: **a usu communi**: GOZECH. Alban. 23 suscepti operis -us. CHRON. Merseb. 13 p. 187,16 per -um narrationis. *expressius i. q. transitus* – *Durchgang*: DIPL. Otton. III. 360 p. 789,15 ut ... post temporalis huius imperii -um ad eternam perveniamus hereditatem. **β de tempore**: WALAHFR. Gall. 2,10 p. 320,1 paucorum -bus evolutis *annorum* (HROTSV. prim. 294. *sim.* CONST. Melf. 2,3 p. 178,1 post ipsius anni -um). WILLIB. Bonif. 9 p. 56,9 post emensam huius mundi metam et felicem *vita e* ... -um (DIPL. Karlom. [II.] 16 p. 307,24 presentis vite dae-u. *al.*). CHART. Eichsf. 137 ex -u totius *temporis* (TRAD. Diess. 57 p. 68,21. *al.*). **b derivatio** – *Ableitung, Abzweigung*: CHART. Rhen. med. I 549 p. 609,8 (a. 1147) pro -u defluentis aque maltrum tritici ... fratres ... persolvant. **c actio, executio** – *Erledigung, Verrichtung, Ausführung*: RADBERT. Arsen. 1,4 p. 26,30 tantis rerum alternisque -bus occupatus. 2 *math. i. q. diminutio* – *Verminderung, Abnahme*: HERIG. reg. 2,6 usque ad singularem ... habebit -um *dividendus*. 3 *philos.*: **a in univ.**: ALBERT. M. anal. pr. 1,2,2 p. 487^a,42sq. non potest esse terminus in syllogistica scientia, nisi ut 'a quo' est -us syllogisticus ... vel 'ad quod' stat -us syllogisticus. **b deductio** – *Herleitung, Folgerung*: v. p. 131,61. **B subsidium, adiumentum** – *Unterstützung, Hilfe*: HIST. Frid. imp. cont. p. 188,8 quod ... Mediolanenses succurrere non possent nec ipsi sine eorum (*Cremonensium*) -u ... manus imperatoris effugere valerent. **C interitus, oblivio** – *Untergang, Vergessenheit*: CHART. Hamb. 602 (a. 1256) cum singula facta mortalium processu temporis tendant ... ad -um. cf. 1. discursus. Gansweidt

2. decursus v. decurro.

decurtatio, -onis f. 1 *diminutio* – *Verkürzung, Verminderung*: **a decrementum, contractio** – *Abnahme, das Zusammenziehen*: ALBERT. M. animal. 10,16 sicut omne extensibile, quando ... trahitur in circuitu in spissum, -em patitur in sua longitudine. *per compar.*: GODESC. SAXO gramm. 1,15 p. 375,25 sicut ... hominis digiti ... curtiores et ipsa ... quasi -e ... velut aequales apparent sub aqua. **b recisio** – *das Beschneiden*: WILH. CONG. chirurg. 327 tantum defalcetur de eo (*oculo*), quod est relaxatum, quod facta -e (de curatione, decretatione *var. l.*) pili erigantur. 2 *deformatio* – *Verkrüppelung*: LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p. 125,5,4 satius eligens *adulescens pede contractus* in alieno emori privatus quam cum suis habitare pro -e sua denotatus.

decurto, -avi, -atum, -are. *script.* -cor-: p. 134,1. 20. 1 *proprie i. q. curtare, curtum reddere* – (*ver*)*kürzen*: **a strictus i. q. (re)secare, recidere – *abschneiden*: **a in univ.**: NOTKER. BALB. gest. 1,32 quidam diaconus ... unguis murcavit capillosque brevissimos ... -vit. TRANSL. Annon. 3 p. 8,28 Hildolfus, cum virgam pastorem ipsius -asset, ut *eqs.* CONR. EBERB. exord. 3,15 l. 53 qui (*hostis antiquus*) ... indutus erat cuculla ... nigerrima, cuius manicae -tae erant. *al.* *arboribus denudare* – *abholzen*: CHART. Lux. II 348,5 (a. 1239) concessi (*sc. Arnulphus comes*) ... burgensibus aisantias in nemoribus**

meis ... hoc excepto, quod nemora de novo non poterunt -ortare. **β mutilare** – *verstümmeln, stutzen (in imag.: l. 4. 6)*: AGOB. 18,9 asserens *Hieronimus*, quod idem liber (*sc. Tob*) apud Latinos ita erat -tus conrosusque, ut *eqs.* HUMB. Sim. praef. p. 101,8 patrum rectas sententias contorquendo depravat *conietor*, aliquas ... -at, aliquas ... sua dicendo prolongat. THEOD. PALID. annal. a. 934 cesar ... canem brevem et spissum auribus et cauda -tis ... Ungaro transmisit. ANNAL. Egm. a. 1165 p. 173,1 summitates omnium membrorum eius (*presbyteri*) -vit *nobilis*. ALBERT. M. animal. 23,28 posterius (*sc. bubonis*) ... parvum est et curtum, ac si avis ipsa sit -ta. v. et p. 119,26. *geom. i. q. hebetem reddere, truncare* – *abflachen, abstumpfen*: ALBERT. M. veget. 3,31 id, quod crescit ex circulo, sicut pyramis et sphaera -ta (detracta, decurvata *var. l.*) in polis. **β latius**: **a retinere** – *kurz halten, 'einlegen'*: CARM. de bello Saxon. 3,143 hastas -ant *Suevi* et ... densos rapiuntur in hostes. **β medial. i. q. breviorum fieri, breviorum esse, decresci, contrahi** – *kürzer werden, kürzer sein, abnehmen, sich zusammenziehen*: VITA Galli I 2 contigit ... , ut unam axem ex pariete -ortaretur, et previor apparuit aliis IIII palmarum (*inde WETT. Gall. 27*). ALBERT. M. animal. 1,182 ubicumque caput diminuitur vel -atur, ibi aut significat debilitatem virtutis aut defectum materiae. 10,16 si saccus de corio extensibilis factus superimpleatur, illius ... longitudo ... -atur ... ; alia de causa spasmatur matrix inanitione ... , sicut corium -atur et corrugatur ad ignem. 14,37 -antur ex utraque parte index et ... anularis, ut manus apte in pugnum possit concludi. 2 *translate: a de-, imminuere, circumscribere* – *verringern, schmälern, einschränken*: **a in univ.**: DIPL. Otton. III. 434 p. 871,1 episcopus ... numerum ... fratrum -vit. BERENG. TREV. laud. 3,1 p. 965^A Constantius ... bella ... hostilia plus malebat quam civilia, ut bellis hostilibus civilium bellorum ... -ret metas. INNOC. III. registr. 1,205 cum ... de rigore iuris redintegrari debeant officia -ta. CHART. Helv. arb. 39 p. 67,29 quod ... debeat capellanus ... nec ius matricis ecclesie in aliquo -are. REIN. ALEM. phagifac. 229 Bacche, veni ... ; sine te nec gratia mensis nec pretium dapibus, sed -ta voluptas. *al. v. et p. 18,32*. **β tollere, abolere** – *aufheben, beseitigen*: CHART. Lac. 14 (a. 1222) preposito ... supplicante, quod ... talem dignaremur (*sc. abbas*) defectum -are. **γ detrahare, deducere** – *abziehen, abrechnen*: CHART. Pommerell. 285 p. 243,6 (a. 1277) quod duo milia CCC^{tas} marcas ... debemus (*sc. Ruyanorum princeps*) de summa -are prenotata. **b compendiare, simplicius reddere** – *zusammenfassen, vereinfachen*: HUCBALD. mus. 47 assumimus ... has (*notas chordarum*) ... -tas, quae ... brevius atque succinctius possunt affigi. BURCH. URSB. chron. p. 65,10 quarum (*legum*) tenorem huic operi duximus inserendum, quatenus saltem lex tam -ta non pereat de hominum memoria.

adi. decurtatus, -a, -um. 1 *mutilis, defectivus* – *verkümmert, mangelhaft ausgeprägt*: ALFAN. premn. phys. 4,14 p. 60 non omne ... animal omnia membra corporis possidet; sed sunt quaedam eorum -a (*PG 40,612^A κολοβά*). 2 *imperfectus* – *unvollkommen*: ALBERT. M. bon. 472 p. 247,23 locus breviter repraesentans est locus -us (detruncatus, determinatus *var. l.*), perfecte autem repraesentans est locus adaequatus rei. animal. 11,82 opinio nostra et sermo noster sunt pauca et -a de substantiis divinis. Samberger/Wellhausen

1. **decus**, -oris n. (*m.*: l. 66 p. 135,27 [*var. l.*] 137,47) *form. abl. sg. -i*: p. 135,28. adde HUMB. Sim. 2,35. *metr.* -cōra: p. 136,17.

1 *proprie (saepe c. gen. explicativo)*: **A strictius i. q. pulchritudo, ornatus, splendor** – *Schönheit, Schmuck, Glanz*: 1 *in univ.*: ALCUIN. carm. 1,390 rex ... ornaverat Offa sepulcrum ... , ut -s et specimen tumbae per saecula maneret. THEODULF. carm. 45,8 quos (*patres*) ... doctrinae vexit ad alta -s. CARM. var. I 5^a,3 p. 686 -s ... suus (*sc. domi*) splendet ceu Phoebus in orbe. DIPL. Otton. I. 417 ut capellam ... miri -e artificii ... construi fecisset *Karolus*. PETR. DAM. serm. 49,2 illa generatio sortita est paradisum terrae ... arborum et herbarum -e vernantem. PETR. CAS. (?) chron. 4,88 p. 550,10 vir ... scientia clarus, eloquentie -e ornatus. *persaepe*. 2 *c. colore quodam*: **a pompa, apparatus** – *Pracht, Prunk, Gepränge*: [Wellhausen]

HRABAN. *carm.* 4,3,15 regna ruunt mundi, mundus et ipse ruit et -s et sceptrum, virtus et gloria mundi. GERH. AUGUST. Udahl. 1,4 l. 47 cum cantationibus . . . et cum magno -e pergebat usque ad collem. ANNAL. Quedl. a. 1002 p. 78,28 illo (*sc. in Mersburgiam*) . . . Saxonum primates cum -e suorum convenientes benigne . . . suscepti sunt. OTTO FRISING. *gest.* 1,24 cum fastu et -e regio. CARM. Bur. 92,30,2 non est ullus adeo fatuus . . . , cui non appareat militare -s. *al.* **b flos** - 'Blüte': CONC. Merov. p. 158,10 quae (*puellae*) se Deo voverint et praeclari -is aetate, (-e aetatis *var. l.*) ad terrenas nuptias transierint. ALDH. *virg.* I 53 p. 310,22 in pulcherrimo pubertatis -e. THEODULF. *carm.* 25,72 stent Karolus Hludowicque simul, quorum unus ephebus, iam vehit alterius os iuvenale -s. THANGM. Bernw. 1 p. 759,3 praeclarum adolescentem primis auspiciis pubescentis -is florentem . . . adoptavit *avus eius*. **c claritas, lux** - 'Helligkeit, Licht': SEDUL. SCOT. *carm.* II 32,10 saphirus ridens spargit in astra -s. 52,3 sol tenebrosus erit lunae -s atque rubescet. *in imag.*: WIDUK. *gest.* 3,7 in multis eam (*reginam*) afflixit *Bernharius*, quo tanti -s splendoris, (ducis splendorem *var. l.*) extingueret vel certe obscuraret. **d sonus suavis, harmonia** - 'Wohllklang, Harmonie': WALAHFR. *carm.* 50,1,8 te cum symphonii modulentur lymmata ternis armoniaequae -s consonet omne tibi. MUS. ENCHIR. app. B II si deuterio *F* cantus consistit, non rite suscipit organale -s. **B latius i. q. dignitas, honor, gloria** - 'Würde, Ehre, Ruhm': 1 *in univ.*: LEG. Wisig. 3,1,9 nuptiarum opus in hoc dinoscitur habere dignitatis, nobile -s, (nobilem decorem *var. l.*), si *eqs.* LIBER diurn. 48 sic . . . alterno eris invicem -i conspicuus, si *eqs.* ALCUIN. *carm.* 107,2,3 rex Carolus . . . iusserat . . . aram sacris vestire metallis a d -s e c c l e s i a e propriam sibimetque salutem (THIETM. *chron.* 7, 66). VITA Galli II 773 sit nobis s o c i a l e -s castumque cubile (IOH. ELNOR. Rictr. 1,378). HROTSV. Mar. 894 tibi, Christe, -s perpes, victoria, virtus (*sim.* Bas. 263. Dion. 266). *gest.* prol. 1, 34 donec perscripto vitae regalis honore . . . dicatur sceptri -s i m p e r i a l e secundi (VITA Mathild. I 3 p. 117,9). *persaepe. v. et vol. I. p. 1249,65*. 2 *c. colore quodam: a honorificentia* - 'Ehrerbietung': GREG. CAT. defens. 8 (MG Lib. Lit. II p. 540,21) quos (*reges haereticos*) prophetae . . . ad mortem non condemnarunt nec debitum obsequium vel -s illis proprium abstulerunt. **b probitas, virtus** - 'Anstand, Tugend': CONC. Merov. p. 221,21 sint *monachi* frugilitates -e pollentes. ALCUIN. *carm.* 45,22 tecum, sancte pater, pergat misratio semper, iustitiaequae -s et pietatis amor (*sim.* SEDUL. SCOT. *carm.* II 30,32. DIPL. Frid. I. 338 p. 174,19. *al.*). 55,2,5 sit -s et bonitas tecum . . . semper. THEODULF. *carm.* 41,1,110 constanter fidei quod tenere *Philippenses* -s. RADBERT. *corp. Dom.* 21,157 ex quo (*cibo electorum*) bonum salutis ecclesiae et pulchritudo -is prestat. HILDEG. *scivias* 1,4 l. 556 qui . . . in hac lege se constringunt, ita quod *virginitatis* -s appetunt *eqs.* (2,5 l. 334. *al.*). *saepius. adde:* ALCUIN. *carm.* 121,3,2 excitat cur nos fidei potestas, erigit spei -s in futura. HILDEG. *scivias* 1,2 l. 188 fideles diabolum fugiant . . . mala opera abicientes et bona cum -e paenitentiae complentes. **c auctoritas, amplitudo, potestas** - 'Ansehen, Erhabenheit, Macht' (*cf. p. 137,505sq.*): FORM. Wisig. 45 quia liberum habeat vestra potestas . . . ad ius revocare sanctae censurae -s. ERMOLD. Ludow. 4,292 qui facis e c c l e s i a e crescere rite -s (WALAHFR. *exord.* 23 p. 500,15. *al.*). WIDUK. *gest.* 2,31 qui (*rex*) . . . nichil . . . -is vel maiestatis regiae coram populo . . . minuens. VITA Mathild. II 20 p. 185,4 hoc nomen tunc solummodo -s habuit, quamdiu *eqs.* VITA Heinr. IV. 1 p. 12,12 nec illud a laude vacat, . . . quod in vultu terribile quoddam -s praeferebat. *saepius. d incrementum, prosperitas* - 'Gedeihen, Wohl(er)gehen': THEODULF. *carm.* 35,4 tu (*sc. Karolus*) totius . . . senatus gaudia multiplicas et -s omne paras. DIPL. Heinr. IV. 414 p. 551,35 Heinrici . . . imperatoris argumentum pietatis ad -s et commodum aeccliesie Pataviensis civitatis. 442 p. 594,20 ad fructiferum -s i m p e r i i nostri (DIPL. Frid. I. 215 p. 359,38 ad utilitatem et -s i. RAHEW. *gest.* 4,3 p. 236,3. *al.*). GREG. CAT. defens. 3 (MG Lib. Lit. II p. 537,7) regnum et sacerdotium si fuerint discordantes, totius christianitatis confundetur -s. LIGURINUS 4,173 quisquis iura tuetur ecclesie regnive -s, si *eqs. al.* **e gratia** - 'Gnade': FLOR. LUGD. *carm.* 13,

76 gregem propaget *Christus*, det munus fidei, -s salutis.

II meton.: **A de hominibus i. q. lumen** - 'Glanzlicht' (*ferre sing., interdum sensu plur., e. g. l. 7,13; de Musa: l. 9; de deo pagano: l. 9; de Maria: l. 11.31.44. al.*): 1 *in univ.*: **a gener.**: WALAHFR. Wett. 778 felices patriae, quarum de cespite surgunt optima gemmarum . . . ornamenta . . . , auxilium patriae, meriti -s. CAND. FULD. Eigil. II 2,25 spes patriae nostrique -s (*i. monachi*) et gloria regni. SEDUL. SCOT. *carm.* II 1,4 femina doctiloquax organicumque -s. 81,9 me (*sc. lilium*) -s auricomum telluris, pulcher Apollo, diligit. HILDEG. *scivias* 3,13 l. 42 o splendidissima gemma et serenum -s (*i. Maria*) solis. METELL. Quir. 7,6 nos in laude tua sollicitos iuva, infantile -s. CARM. Bur. 138,3,2 litteratos convocat -s virginal. *saep. usu plur. fort. i. q. (homines) nobiles* - *viell.*: *edle Menschen*: HEINR. HUNT. *hist.* 7 (MGScript. XIII p. 153,2; s. XII.¹) Mars (*i. Wilhelmus consul*) obit in terris, deflent par sidera sidus, numina par numen, parque -a -s. **b publ. et eccl. de rege, episcopo sim.**: IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 250,10 vos, o -s sacerdotii, probare debetis, qui *eqs.* PAUL. DIAC. *carm.* 32,11 excipe . . . , -s et mirabile m u n d i , . . . tui famuli, rex magne, laborem (AGOB. 5 praef. l. 10. *al.*). HYMN. Hraban. 18,2,4 mittit . . . Britannia . . . doctorem populis hoc -s ecclesiae (*i. Bonifatium*). PASS. Ursulae prol. p. 142,7 antistitem -s et gemma sacerdotum (*i. archipraesul Gero*). THIETM. *chron.* 2 prol. p. 36,21 Otto, -s regni, . . . fulgebat (5,7). THANGM. Bernw. 22 p. 768,31 unicum -s imperii, domnus Heinricus. OTTO FRISING. *gest.* 2 prol. p. 102,14 imperatorum seu regum -s. *persaepe. in imag. (quasi de sidere agatur)*: HROTSV. *prim.* 569 dum -s hoc (*i. Otto rex futurus*) tanti clarum generis fuit ortum. 2 *c. colore quodam: a gaudium, deliciae* - 'Freude', *Liebling*: ALCUIN. *carm.* 90, 1,6 tu (*sc. Maria*) mihi dulcis amor, -s et spes magna salutis. CARM. Petr. Pis. 39,35 (MGPoet. I p. 72) hoc tibi, care -s, Karolus lacrimabile carmen edidit . . . genitor . . . tuus. CAND. Fuld. Eigil. II 12,52 spes nostra nostraque -s et gloria v i t a e (25,44). HRABAN. *carm.* 19,14 ut rector populis sis (*i. chorepiscopus*), amor atque -s. CARM. *var.* I 4,8 violavit . . . parentum gaudia, qui vivus vita -sque fuit. SEDUL. SCOT. *carm.* II 5,5 semper eris (*sc. pontifex*) nostro carum -s et gaza cordi. *al.* **b exemplum** - 'Muster, Vorbild': ALCUIN. *carm.* 110,13,3 Samson fidei -s praefortis honestae (THEODULF. *carm.* 21,18). THEODULF. *carm.* 2,240 sunt (*sc. sancti patres*) . . . Dei populo n o r m a -sque pium (WANDALB. *martyr.* 638). 71,48 omnibus ut specimen sis (*sc. episcopus*), -s, ordo, modus. RATHER. *prael.* 2,18 habes Mariam, pudicitiae speculum, . . . -s innocentiae. **c cattera (splendida)** - (*glänzende*) *Schar*: ERMOLD. Ludow. 3, 142 tibi multa manus belligerumque -s auxilioque tuo gentes . . . venirent. OTTO FRISING. *gest.* 2,33 p. 141,25 ne tam ordinatum equitum -s . . . sauciaretur. **d ordo, gradus (spectabilis)** - (*angesehener*) *Stand, Rang*: TIT. *metr.* I 11,10 pulcras . . . fenestras ordo gerit patrum p o n t i f i c u mque -s (*in descriptione ecclesiae*; THEODULF. *carm.* 17,9). WANDALB. *martyr.* 156 coenobiale -s duce quo (*Benedicto*) laetatur. SEDUL. SCOT. *carm.* II 17,11 pauperes, dices, laici, potentes . . . , omnis aetatis -s atque sexus, fundite fletus (*item* 45,19. *sim.* 60,6). SIGEB. GEMBL. apol. 2 (MG Lib. Lit. II p. 438,7) quid . . . aliud muliercularum textrina . . . ubique personant quam . . . ecclesiastici -is impiam delirationem. *v. et p. 52,9. e sexus* - *Geschlecht*: CHART. Livon. A 300 p. 388,20 (a. 1257) diversorum . . . ordinum germina floruerunt, inter quae nullum adhuc foeminei -is coenobium extitit institutum. **B de Deo, Christo, trinitate ferre i. q. magnificentia, salus** - *etwa: 'Herrlichkeit', 'Heil'*: PAUL. DIAC. *carm.* 4,2,1 Christe, salus, utriusque (*sc. Petri et Pauli*) -s, spes unica mundi *eqs.* HRABAN. *carm.* 12,3 o Deus aeternae . . . , laus, amor atque -s. GODESC. SAXO theol. 19 p. 265,12 quod . . . Pater et Filius et spiritus sanctus creditur . . . trinum et unum principium, lumen et -s. HROTSV. Agn. 24 qui (*Christus*) . . . solus . . . -s est animarum. CHRON. Thietm. 1 prol. 19 Christe, -s regum . . . , propiciare tuo . . . regno. *al.* **C de animalibus fere i. q. exemplar egregium** - *etwa: 'Prachtstück'*: SEDUL. SCOT. *carm.* II 41,40 vestri clementia . . . donare -s hoc (*i. vervecem*) mihi disposuit. *in imag.*: SEDUL. SCOT. *carm.* II 2,4 quadrupedale -s vos rapuitne, pater? **D de rebus**

[Wellhausen]

vel partibus corporis i. q. decor – Zierde: 1 spectat ad pulchritudinem: a corpor.: α in univ.: CARM. Bur. 140,3,3 tellus feta sui partus grande -s flores gignit odoriferos. β ornamentum, artificium – Schmuckstück, Kunstwerk: ANGILB. carm. 4,10 (MGPoet. I p. 364) ecclesias ... cerne, -s varium per pietatis opus. ERMOLD. Ludow. 4,386 munera ... matronae ... Iudith ... dedit gratificumque -s, scilicet ... tunicam gemmis ... rigentem. CARM. Cenom. 4,5 qui (Aldricus) tibi (sc. Christo) ... -s hoc venerabile (i. patenam auream) ... obtulit. CARM. var. I 16,8,1 -s hoc (i. portam viridariam) adtende, viator. al. γ divitiae – Reichtum: RUD. TRUD. gest. 1,4 furor ... Symoniacorum ... aecclisiae nostrae thesaurum distraxit; sepulto ... inestimabili illo -e sedere eam ... facit lugubrem. 5,1 Caribdis voraverat, quicquid fructus et -is in domo Dei intus et foris ... fuerat. b incorpor.: SMAR. carm. 1,13,8 fibula verborum (i. coniunctio) est nimium conpago venusta, pompa, -s rutilum. WALAHFR. hort. 25 ver orbis primum caput et -s anni. 2 spectat ad dignitatem, honorem, gloriam: a corpor.: α in univ.: ALCUIN. carm. 1,26 ut ... hieret Euborica urbs ... -s imperii terrorque hostilibus armis. THEODULF. carm. 28,8,48 lex auferre iubet capita scelerata reorum, crus, -s, lumina, terga, manus. 29,30 terga iubent iura moderna flagris caedi ... abscondique aures, naris et omne -s. SEDUL. SCOT. carm. II 7,62 regum, Roma, parens Ausonidumque -s. PETR. DAM. serm. 31,1 ornatus habitationis -s est habitantis. CARM. de evers. Glonn. 29,2 (MGPoet. II p. 148) sanctus locus comburitur, tantum -s consumitur. CARM. Bur. 43,6,1 o -s exaltabile, saluti collaudabile (i. sedes apostolica). 228,7,1 Egyptus caput omnium est et -s regnorum. al. β insigne – Ehrenzeichen, Abzeichen: LIBER diurn. 48 ammonentes, ut, sicut a nobis in huius -is (i. pallii) usu ad sacerdotalis officii honorem accepisse te gaudes, ita eqs. ALCUIN. carm. 6,1 crux, -s est mundi. WALAHFR. carm. 65,3,2 sit memor Otfredi, quisque hoc -s (i. zonam) induat exin. RANGER. carm. 625 si longum latumque -s, planeta, sacrandis, cum sine rege datur, rex videt. 728 sicut baculum debet, qui sacrat, habere, et sponsale -s debet habere manus. al. diadema – Krone: ERMOLD. Ludow. 2,448 caesareo capiti ... -s imposuit papa. 453 capiti (sc. Irmingartis) dat papa ... -s almo. b incorpor.: α in univ.: SEDUL. SCOT. carm. II 63,2 haec (sc. dies paschalis) est alma dies ... , veris pulcher honos signiferique -s. β munus, officium – Amt: CONC. Merov. p. 68,16 quosdam (presbyteros) repperemus ... incesti ... crimine clarum -s (officium, decor var. l.) sacerdotii violasse (inde p. 158,7). ALCUIN. carm. 1,1040 qui (Wilbrordus episcopus) ... pontificali -s multis ornavit in annis (1524. CARM. Cenom. 5,38. al.). CONST. Constant. 237 ut amplissime pontificalis (pontificali var. l.) -s (decore, decor var. l.) praevalgeat, decernimus et hoc, ut eqs. CONC. Karol. B II 23^c p. 216,30 apostolatus vestri -s prepollentissimum ... optamus ... perpetua stabilitate ... vigere. γ regnum, potentatus – Herrschaft, Machtbereich (cf. p. 135,535qq.): ALCUIN. epist. 170 p. 279,2 det tibi perpetuam ... salutem et -s imperii, David amate, Deus (ERMOLD. Ludow. 2,72. ARNULF. MEDIOL. gest. 1,11. al.; sim. CARM. Bur. 228,6,25 -s imperiale). SEDUL. SCOT. carm. I 5,10 plebis fuit Israelis floridum regni -s adlevatum, quando eqs. CARM. biblioth. 3,11,25 praevaleat regale -s superetque potestas regum ... , qui coluere bonum (CARM. Bur. 122,1b,2). HROTSV. gest. 1501 amborum retinens Otto -s imperiorum. al.

Wellhausen

2. decus, decusa v. decus(s)is. decusatim, decuso v. decus(s)o. decussatio (-usa-), -onis f. situs formam litterae X imitans, χρομόζ – kreuzförmige Lage, Überschneidung: PS. HELIOD. chirurg. 50 suadet corpus nostrum diversis incisionibus uti propter venarum ... -usationem et nervorum vel musculorum positionem.

decussio, -onis f. abolitio – Abschaffung, Aufhebung: CHART. Carinth. 604 p. 58,36 (a. 1252) qualiter ... canonici Gurcenses pensantes commodi sui vicinitatem et exactionis diutine -em duos mansos ... commutarent.

decus(s)is vel decus indecl. decl. I.: p. 138,15. 1 strictius i. q. decem, numerus denarius – Zehn(er), Zehnzahl: BEDA temp. rat. 18,19 ubi tertia est luna, multiplica III per quattuor,

fiunt XII; partire per decem: decies asse decus et remanent duo puncti eqs. 18,24. CARM. de temp. rat. 444 sole ... occiduo vel cum noctis tempore quadrans (sc. lunae) ... cepit orire, decus asse dote natura aequidiale habet exortum. 639sq. sextus (annus) et tertius, simul octavus, decus asse ducit augmentum; quartus decimus capit embolismum; decus septus deno noveno rebus respondet ratus aequalis. DUCUL. epist. cens. (cod. Paris. N. A. 1645. f. 10^v) inde novem libris pariter nonus aenis; ecce -is, vigesis, trigesis habentur. 2 latius i. q. forma litterae X – Form des (Zahlzeichens) X ('Kreuzform'): PS. HELIOD. chirurg. 56sq. incisionum genera sunt multa: sic incisura recta, incisura in decus, ... incisura in rotundo; ... incisuram in decus facimus in caput et aures. meton. de ipsa incisura: LEG. Burgund. Rom. 39,1 quicumque terminos ... aut arbores terminales, quae -usas (-ausas, decus has var. l., decoreas ed. pr.) accipiunt, ... evellere aut abscidere et signa inpressa eradere ... temptaverit (cf. LEG. Wisig. 10,3,3 in arboribus notas, quas decurias vocant, convenit observari). cf. *cendecusoctus.

decus(s)o, -atum, -are. (de sensu originario v. ThLL. V/1. p. 249,65qq.) per novam interpr. (quasi a decus, -oris ductum sit): 1 instruere, (ad)ornare, decorare – ausstatten, schmücken, verzieren: a proprie: ABBO SANGERM. bell. 2, 608 -usata (gloss.: decorata) tuos (sc. Franciae) gemmis nisi zona nulla foveret lumbos. VITA Deic. 4 (prol.) iuxta ordinem situm Metensem opulentissimam urbem video non mediocriter -usata (decusaram ed., sed cf. ed. Waitz). PETR. DAM. epist. 97 p. 76,4 dum lectulus tam operosus -usatur (desuttatur, decoratur var. l.) impendiis, ut eqs. THIOFR. flor. 2,5 l. 169 vas quoddam aureum ... miri precii et artificii ansis -usatum. al. b in imag.: ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,3 triadi nostros credidi biblos visu et auditu modo -usatos (gloss.: ornatos). PETR. DAM. epist. 94 p. 33,25 quanto vigilantius ... sanctae viduae debent interioris hominis speciem -usando componere. 120 p. 391,6 ab arbore sua (sc. patre imperatore) non degerminet ramus (sc. Heinricus IV.) in fructu, quam per traducem virtutis ... -usata ex ortu. 2 insignire, honorare – auszeichnen, ehren: HIST. Mosom. 1,9 p. 157,27 episcopus intendebat animum hunc locum -ussare regulari institutione monachorum. 2,7 p. 168,15 stabilitum in Mosomo castro ... monasterium monachorum religione -usatum.

adv. decus(s)atim. 1 eleganter, ornate – gewählt, schmuckvoll: RATHER. prael. 6,26 l. 996 nec mirum, si pauca ... valuerint recordari, recordata etiam non adeo disserte satis -usatumque proferri. 2 honeste – ehrenhaft: v. p. 129,42.

decussus v. decutio.

*decutico, -are. (de et cutis; per analogiam ad decorticare formatum, ut vid.) decoriare, depellare – (ab)schälen, enthäuten: BERNH. PROV. comm. 1,1 p. 271,15 pruna mundificant ... , sed prius debent -ari.

decutio, -cussi, -cussum, -ere. script. -utt(io): p. 139,28. confunditur c.: discutere: p. 139,335qq. decus(s)are (partic. perf.): p. 139,38.

1 usu originario: A proprie: 1 strictius i. q. deicere, detrudere – (her)abschlagen, -werfen, -stoßen: α in univ.: EUPOLEMIUS 2,676 Tapinus ... tumide salientis cuspe timpus perfodiens sella suspensum Iperfanem -it alta. in imag.: CARM. Bur. 6,14 decennes pueri -sso iugo liberi se ... magistros iactant. CHRON. Albr. a. 774 p. 713,41 -ssus ab arce ducatus Aquitanie Gaiferi principatus heres et rebellionis Hunaldus. b c. colore quodam: α deflectere – ablenken: HUMB. Sim. 3,30 p. 236,27 licet ... spicula adversariorum catholicis obiecta ... aut reppulerim aut -sserim aut certe retuderim eqs. β eicere, emitere – auswerfen, ausstoßen: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,25 l. 16 distillantibus astrorum -ssis igniculis explosi flammantes conspiciuntur gloveli. γ excutere – herausschlagen, -schütteln: GLOSS. II 629,7 St.-S. stringere, -ere ziscuttane. in imag. vel per compar.: EPIST. var. II 26 p. 343,12 alia abicite ac velut quasdam vestri sordes psalterii fullonis vecte -ite (sc. Hyldradus abbas), ut eqs. PETR. DAM. epist. 17 p. 157,16 quatenus assiduum corruptibilis vitae pulverem satisfactionis aura -at. δ eripere – entreißen: HUMB. Sim. 3,3 p. 200,46 putasne sentis, Symoniane, pallium tuum caelesti tibi flamine -ssum? ε evellere –

[Samberger/Wellhausen]

ausreißen, ausraufen (in *imag.*): CARM. didasc. 822 quelibet ... arbos scindens plangendo capillos, quas sibi non boreas, -it (decuit *var. l.*) ipsa comas. ζ *detondere* – *abscheren*: YSENGRIMUS 5,112 interius vivo Tornacus vellera pastor -it ipse ovibus, -it ipse capris. η *percutere, perfringere* – *zerschlagen, zerschmettern*: LIGURINUS 10,413 furtim librata securis tempora flamenti -ssit tecta capillo. 2 *latius*: a *depellere, abigere, removere* – *vertreiben, verscheuchen, entfernen*: ALCUIN. carm. 49,2 nuntiat haec (*avis, i. gallus*) lucem, terrarum -it umbras. AGOB. (?) 25,7 l. 5 si ... adhuc -endē (discutiendae *var. l.*) erant ab apostolorum cordibus omnes cupiditates terrene, quid eqs. WALAHFR. carm. 24,12 Deus prisci atra timoris nebula -ens. CARM. cod. Vat. (5330) 8,3 lucifer ... cerula -ens pcedit solis amictum. WALTHARIUS 1076 iram de nostra contractam -e culpa. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,244 noctivagas -ssit ut aura tenebras. al. b *adimere, rapere* – *wegnehmen, rauben*: METELL. exp. Hieros. 6,676 pro qua (*custodia*) vincenda seu gaza -enda fortia gesserunt *Eustachius et Tancredus*. c *delere, perdere, extinguere* – *zerstören, vernichten, auslöschen*: PAUL. DIAC. carm. 6,85 exitiale malum (gloss.: leprosi) capitis -ssit honorem (*spectare vid. ad Greg. M. dial. 2,27,3*). ALCUIN. carm. 23,27 -it ... flores ... hiems frigida pulcros (WALTH. SPIR. Christoph. II 2,221). CONR. HIRS. mund. cont. 1097 ubi (*sc. in horto*) ... messis ... gracie sic fructificat, ut ... nihil insuave producat, nihil ante tempus -at. B *translate*: 1 *detrahere, deducere* – *abziehen, abrechnen*: CHART. Pomm. 1045 p. 334,1 (a. 1277) quod duo milia CCC^{as} marcas ... debemus (*sc. Ruyanorum princeps*) de summa -ttre prenotata. 2 *consummare* – *hinter sich bringen*: WALAHFR. carm. 38,52 has (*moras*) ... -ens studiis iniuncta benignis nuntia ... retulisti (*sc. Ruadbernus*) ... regi.

II *per confusionem*: A *discutere, inquirere* – *erörtern, untersuchen*: LIBRI Karol. 3,21 p. 432,4 -ssis ... breviter et ex parte probatis, quod eqs. 4 praef. p. 485,9 tribus huius nostrae disputationis libris ... -ssis. B *ornare, decorare* – *schmücken, verzieren*: CARM. de Cass. 558 saxo candenti mandatis artubus eius (*Cassiani*) inculpsit *doxa tonantis* labarum roseo fulgore -ssum (*v. notam ed.*).

**decuto*, -atum, -are. (de et cutis) *decoriare, cutis parte privare* – *häuten, eines Teils der Haut berauben* (*de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 490sq.*): CHART. Babenb. 237,2 p. 59,29 (a. 1221) si quis ... aliquem vulneraverit ... , iudici det duo talenta ... ; si denarios non habuerit, decalvatus et -tus verberetur coram iudicio (*inde 432,2 p. 295,45*). 237,13 verberetur et -etur (*inde 432,13*). *Samberger/Wellhausen*

[*dedacordus v. decac(h)ordus*] *dedal* -v. daedal-

dedasculus v. didascalus. **dedecenter v. dedecio*.

**dedecentia*, -ae f. *dedecus, ignominia* – *Unehre, Schande*: CONST. imp. III 45 (a. 1274) vestra providencia non ignorat, quod regie dignitate -e maculam pareret necnon vobis cederet nocumento, si eqs.

(*dedecio*, -ui), -ere. 1 *person.*: a *trans. i. q. dehonestare* – *entehren*: RATHER. ascens. II 5,145 dicere vel facere, quae tuam (*sc. Domini*) considerationem -ent, non horresco. ARNO REICHERSB. apol. p. 16,25 ut ... ipsum ... hominis factorem fieri hominem non -ret. b *intrans. i. q. indignum esse, non sufficere* – *unwürdig sein, nicht genügen*: WOLFHER. Godeh. I 9 p. 174,26 in quo ipsi mihi ad idem regimen (*sc. abbatiae*) videar -ere. 2 *impers.*: a *indecent, indecorum esse* – *unschicklich, schimpflich sein*: THEODULF. carm. 28,468 qua (*arte*) te sublimem ... sibilet *Superbia* intus, plebibus ut misci -uisse putes. SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 478 vs. 53 -et hic breviter te dicere, Gorzia mater. ARNO REICHERSB. apol. p. 70,30 paradisum ... ecclesiasticum ac caelum perficit *Deus*, in quibus eum habitare non -eat. b *pudori esse* – *Scham auflösen*: CARM. Bur. 105,9,3 pro dolor, non -et palam commiseri?

adv. **dedecenter*. *incompetenter, insufficenter* – *in nicht gebührender, unzureichender Weise*: CHART. ord. Teut. 133 (a. 1237) cum domum hospitalis ... defectu rectoris -r procurari liquide nosceremus.

**dedecessor*, -oris m. *successor* – *Nachfolger*: v. p. 85,30.

1. *dedecor*, -oris. 1 *sensu pass. i. q. inhonestus, indecorus,*

ignominiosus – *unehrenhaft, schimpflich, schmachvoll*: OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 53,9 tam -is (*dedecorosi var. l.*) facinoris ultio ... a victrice ... imperatoris dextera futura expectatur. PASS. Thiem. II 8 p. 57,1 perhiberi ... solet ... , scelestos comites ... in adversis -em vitam, in erumpnis duram mortem luisse. 2 *sensu act. i. q. turpis, flagitiosus* – *schändlich, niederträchtig*: CARM. de Iuda 2,469 vir adest, vas implet aceto ... mente -que -i divino porrigit ori (*spectat ad Vulg. Ioh. 19,29*).

2. **dedecor v. dedecus*.

10 *dedecoratio*, -onis f. 1 *deformatio* – *Entstellung*: WILH. SALIC. chirurg. 1,64 p. 323^H conveniunt in hoc morphea et albaras, quoniam in utraque est cutis defedatio et -o. 2 *dehonestatio, humiliatio* – *Entehrung, Erniedrigung*: LEO MARS. chron. 2,1 p. 167,15 agebantur ... haec omnia ... dispositione Dei, qui eius (*abbatis*) captionem et -em ad loci huius providebat fieri restaurationem.

dedecoro, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu adi.*: l.40.

1 *proprie i. q. deturpare, deformare* – *verunstalten, entstellen* (in *imag.*: l.23): RADBERT. corp. Dom. 21,162 non ... est immaculata (*sc. sponsa Christi*), quam nevi obscenitas -at. LIUTPR. leg. 9 negotiatorum multitudo ... viae margines tenuit clypeolis tenuibus ... et spiculis vilibus -ta. PETR. DAM. serm. 6,9 cavendum est ... , ne qua nos vitorum nigredo -et, qui candidos ... duces habemus. epist. 50 p. 81,15 duxisti ... uxorem, quam non ... a venustate vultus lippitudo -et (-at *var. l.*), sed eqs. 2 *translate i. q. dehonestare, detrahere, humiliare* – *entehren, herabwürdigen, erniedrigen*: a *in univ.*: ENGELM. carm. 2,24 (MGPoet. III p. 59) lascivi numquam levitate cachinni mores ingenui -asti (*dedecoronasti var. l.*) animi. EPIST. Hann. 38 p. 82,5 cum caput, scilicet magister noster, ab eo (*discipulo*) antea -tus, nec audet ... mutire. HARIULF. chron. 4,36 p. 281,17 sic prius elatus fit postea -tus *Gerwinus*. CARM. de defens. 38 (MG Lib. Lit. III p. 581) cur homo -at, quem rex supremus honorat? 81 (p. 582). SATIRA in Mett. 8 (*ibid.* p. 619) quem tibi pontificasti (*sc. gens Mettensis*), non sublimasti, sed eum sic -asti. HIST. de exp. Frid. imp. p. 101,27 ut, ... quos dignos honore scire poterat rex *Angliae*, ab eisdem ... -andus iudicaretur. b *c. colore quodam*: a *offendere, decipere* – *beleidigen, betrügen*: IOH. CANAP. Adalb. A 19 p. 29,4 quam (*mulierem*) cum more barbarico parentes -ti (*decorati var. l.*) coniugis decapitare quererent. b *despiciendum reddere* – *verächtlich machen, 'disqualifizieren'*: SEDUL. SCOT. carm. I 10,2 reges terrae, quos male gesta -ant, similesne videntur apris, ursis tigribusque? γ *superare* – *überwinden*: FOLCUIN. vita Folcuin. prol. p. 425,24 mundum ... sibi rebellantem Christi virtute -vit *Winnocus*.

dedecorosus, -a, -um. 1 *turpis, foedus* – *häßlich, scheußlich*: VITA Magni Fauc. II 5 erat ... ibi (*sc. Campidonae*) castrum ... opere antiquo formosum, hospite autem -o (*sc. draconem*) possessum. 2 *inhonestus, indecorus, ignominiosus* – *unehrenhaft, schimpflich, schmachvoll*: BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,37 Heinrichus ... fugae -ae et infaustae ... profligatus exacerbatione ... vix Ratisponam ... revisitavit. YSENGRIMUS 5, 240 rusticitas -a. EPIST. Hildesh. 49 alioquin ... tantam lesionem -um nobis esset ... preterire. CHRON. reg. cont. I a. 1199 p. 169,6 (rec. II) -um arbitratus est rex *Otto*, si ullo pacto regno cederet. BURCH. Iud. 267 nec magis esse potest mors -ior ulla ... , quam ... a se cum misere sponte necetur homo. al. v. et l. 2. c. *sensu incommodi*: CHART. Rhen. med. II app. 12 p. 359,6 (s. XIIIⁱⁿ) quae segregatio (*sc. quaestuum*) tam arta ne quasi quedam alienatio prelato -a forte videretur in posterum eqs.

adv. *dedecorose*. 1 *inhoneste, turpiter, ignominiose* – *unehrenhaft, schmäblich, mit Schimpf und Schande*: PAUL. DIAC. Lang. 6,25 qui (*sc. dux*) ... evulsis oculis -e vixit. RUD. TRUD. gest. 5,4 comes Arnulfus ... comitem Heynricum ... -e eieccisset (*sc. ex oppido*), nisi eqs. GESTA Camer. cont. II A 278, 4 homines pontificis retulerunt aeclesiis sanctos percussis plurimis -e clericis. THEOD. TUIT. chron. (MGScript. XIV p. 572, 19) obsessam ... Coloniam optinere non valens -e recessit *imperator*. absque honoribus, indigne – *ohne Ehre, auf unwürdige Weise*: OTTO FRISING. chron. 3,19 p. 160,7 ipse (*Do-*

[*Pape/Wellhausen*]

mitianus) ... in palatio necatus -e (ignominiosissime *Oros. hist.* 7,10,7) sepelitur. 2 *indecore, irreverenter – auf ungehörige, rücksichtslose Weise*: *MIRAC.* Apri 20 (MGScript. IV p. 516^b,46; c. s. X.^{ex}) cur me (*sc. virum sanctum*) totiens et multipliciter vilipendens et inquietans etiam in lectulo meo tam -e (*decorose var. l.*) inquietas (*sc. episcopus*)?

dedecus, -oris *n. vel raro* ***dedecor**, -oris *m.* script.: -dic-: *L.40.44.* -digus: *L.44.* metr. dēd-: *L.11.*

I proprie: **A strictius**: 1 *deformatio, debilitas – Entstellung, Gebrechen*: *HROTSV.* Gong. 320 ut mox illapsus (*sc. in lympham*) exueret *languidus* -s. *UFFING.* Ida 1,20 huius -is damnum per nonnullos putulit (*sc. homo contractus*) inglorios annos. 2 *mendum, macula – Fehler, Makel*: *EBERH. ALEM.* labor. 834 lucida si verbi traectio ... non fuerit, metro -s illa sedet. 3 *obscenitas, foeditas – Häßlichkeit, Scheußlichkeit*: *GLOSS.* I 587,3 St.-S. -s unskoni. 4 *immunditia, squalor – Unsauberkeit, Schmutz*: *GLOSS.* I 562,14 St.-S. -s i. unsubrida. II 225,1 -e unsupri. **B latius i. q. dehonestatio, ignominia, contumelia – Entehrung, Schande, Schmach**: 1 *in univ.*: *VITA Ludov.* Pii 44 p. 456,10 oportere ... bonum filium indigne ferre -s paternum. *DIPL.* Otton. III. 276 id ei (*monacho*), quod habere videbatur, debito c u m -e abstulimus (*BERTH.* [?] *an.* a. 1079 p. 319,46. *al.*). *THIETM.* chron. 4,41 amore virginis et ob metum manifesti -is. *BENZO* ad *Heinr.* IV. 2,14 p. 234,1 ad -s regis atque totius i m p e r i i (*DIPL.* Frid. I. 521 -s nostrum et i. *sim.* *VITA Heinr.* IV. 11 p. 36,3 -s regni. *al.*). *EPIST.* Hildesh. 90 ut p e r p e t u i -is caream detrimento (112). *GLOSS.* III 419,46 St.-S. -r honiden. IV 52,37 -r honida (*item* 139,25). *persaepe. v. et p.* 46,67. *iur. de poena* ('*Schandstrafe*': *de re v. HRG IV. p.* 1353sqq.). *WIDUK.* gest. 2,6 rex condempnavit ... principes militum ... -e canum, quos portabant usque ad urbem regiam. 2 *c. colore quodam: a damnum, incommodum – Schaden, Nachteil*: *HINCM.* coll. 3 p. 116,26 quantum -s quantumque periculum incurrimus, ... qui ... carra ... ad nostra ... stipendia oneramus. *THIETM.* chron. 6,7 cui (*regi*) ... respondetur ... omnes in detrimentum sui vel -s convenisse. 8, 19 -s (*antea*: *dampnum*) magnum eidem (*ecclesiae*) ac mihi inlatum est ab ibrida Aethelberto, qui *eqs.* **b turpitudine, improbitas – Schändlichkeit, Schlechtigkeit**: *MARIAN.* chron. a. Chr. 74 p. 508,46 hic (*Vitellius*) cum multo -icore et gravi sevitia notabilis, precipue ingluvie ... vitam humanam propriis malis aggravavit. **c violatio – Schändung, Mißbrauch** (*c. gen. obi.*): *LEG.* Burgund. const. I 52,3 quoniam ... non aliter tantum crimen tantumque -s (-icus, -igus *var. l.*) libertatis, (*i. adulterium*) quam sanguinis sui (*sc. mulieris desponsatae*) effusione debuerit expiari. **d maledictio, convicium – Schmähung, Lästerung**: *GLOSS.* IV 52,36 St.-S. -s laster.

II meton.: **A de hominibus i. q. dehonestamentum – 'Schandfleck'**: *HROTSV.* Bas. 134 -s (*ed. Strecker*; tu decus *cod.*) atque dolor matris temet parientis totius et nostri generis confusio turpis (*i. filia*). *THIETM.* chron. 5,33 pro magno -e ... proditor habetur. *METELL.* exp. Hieros. 1,271 detestandus dux ... Rainaldus, -s eternum casusque gravis sociorum. *CHART.* Ital. Ficker 401 p. 415,9 si aliquis fecerit se -s vel dismenierit se ... emendet XL soldos den. *Ver. al. v. et p.* 18,46. **B de rebus i. q. probrum, flagitium – Schandtät, Vergehen**: *LEG.* Burgund. const. I 44,2 nec eum, cui se tali -e (*i. adulterium*) sociaverit *mulier vidua*, coniugio ipsius ... iubemus addici. *BRUNO QUERF.* Adalb. A 12 p. 14,16 quaeso ... domine mi, -s (*dedecens var. l.*) ne facias, suppedaneum reddas. *al.* **c. notione peccati**: *CONC.* Karol. B II 9^E p. 89,19 siquidem adulterii -s ... minime subintraret.

[**dededuco v. deduco.**] **dederior v. deterior.**

***dedestino**, -are. (*in tutelam*) *destinare, transmittere – (in die Obhut) entsenden, überstellen*: *FORM.* Augiens. C 13 ut liceat eum (*fraterculum*) ... ill. commendari, destinare (-are *cod.*) cum altero infanto, que eum ... procuret.

dedicatio (-cio), -onis *f.* *confunditur c. deditio*: *p.* 142, 59sqq. 1 *consecratio, inauguratio – (Ein-)Weihung, Weihe*: **A de actione dedicandi**: 1 *proprie (in alleg.: p. 142,6)*: **a spectat ad christianos**: **a in univ.**: *CHART.* Alsat. B 66 (s. VII.2) antistes ad -is s o l e m p n i a celebranda cum ministris

ingreditur (*LIBER diurn.* 15. 16). *HABAN.* inst. cler. 2,45 p. 148,21 in nocte praecedente d i e m -is (*CAND. FULD.* Eigil. I 16. *TRAD.* Welt. 93. *saepius*). *PONTIF.* Rom.-Germ. 52^{tit} ordo in -e baptisterii. *ADSO* Frodob. 24 (MGMer. V p. 81,8) ad ... basilicae -em ... ordine ecclesiastico peragendam. *HONOR.* AUGUST. gemm. 1,150 ecclesiae -o est Ecclesiae et Christi nuptialis copulatio. *HELM.* chron. 18 p. 39,8 ad denuntiatio -cioni festum convenit immensa multitudo. *CHART.* Aquens. 89 in anniversario -is (*CHART.* Brixin. 125. *CHART.* Raitenh. 253 p. 206,29. *al.*). **persaepe.** **ß de episcopatu consecrando**: *WIPO* gest. 1 p. 9,5 imperator ... fundavit episcopatum ...; ad cuius -em domnum apostolicum ... ascivit. **γ de episcopo ordinando**: *BEDA* hist. eccl. 5,19 p. 325,32 XI episcopi ad -em antistitis convenientes ... honorifice ministerium impleverunt. **b spectat ad Hebraeos**: *AGOB.* (?) 25,17 Salomon ... in -e t e m p l i orans dicit: '*eqs.*' (*PETR.* DAM. serm. 45,2). *WALAHFR.* exord. 9 p. 484,20 tabernaculum ... Moyses et Salomon templum celeberrimis -bus consecrasse leguntur. *al.* **c spectat ad paganos**: *WALAHFR.* exord. 9 p. 484,37 legitur Nabuchodonosor rex Babylonis fecisse -em statuae (*cf. Vulg. Dan. 3,2*). *in imag.*: *RUD.* TRUD. gest. 6,16 ut ... quoscunque de nostris ad -em sui Belis compellere non posset *dux*, eorum carnes in eius sacrificio victimas propitiabiles faceret. 2 *meton. i. q. locus sacratus – geweihte Stätte*: **a de monasterio**: *NOTAE* Monast. (MG Script. XVI p. 439,28; s. XI.^{ex}) tota haec -o ... igne devorante in momento est evacuata. *CHART.* Babenb. 267 p. 99,11 discretioni nostre (*sc. ducis*) visum est ... aliquantulum ultra rivum ... ampliare in -is dotem. **b de altari**: *EPIST.* Wibald. 169 in turri singularis ecclesiae -o est.

B de anniversario i. q. commemoratio encaeniorum – Weihetag, Kirchweihfest: 1 *spectat ad celebrationem*: *CONC.* Karol. A 22^B,2 festos dies celebrare sancimus, id est diem paschae ... similiter -es ecclesiarum. *PETR.* DAM. serm. 36,11 sola erant (*sc. fideles*) ... a n n u a e -is solemnitate contenti (*CHART.* Aquens. 233). *VITA* Meinw. 213 ut abbas ... omni anno in -e ecclesie sue episcopum ... ad convivium invitet. *CHART.* Tirol. 834 p. 251,10 omnes ... qui venerint ad f e s t u m illius -is vel infra octavam *eqs.* (*p.* 251,14. *CHART.* Ror. 37 [epist. papae]. *al.*). *CHART.* Merseb. 243 p. 196,32 quod d i e -is cathedralis ecclesie chorus noster ad ipsam processionaliter veniat (*CHART.* Aquens. 154 [epist. papae]. *al.*). *persaepe. sensu saeculari*: *CAES.* HEIST. hom. exc. 98 vir quidam erat ... ita totus deditus vino, ut diversarum villarum -ciones quere-ret. 2 *spectat ad diem constitutam (fere publ. et iur.)*: *TRAD.* Frising. 1287 (c. a. 981) actum ... in -e ... Frigisingensis ecclesie. *DIPL.* Conr. II. 257 quod (*mercatum*) ad usus monasterii ... esse videtur ... annuale in -e ipsius monasterii. *CHART.* Aquens. 168 ut unusquisque ... unum denarium singulis <annis> solvat ... in d i e -is ecclesie (*CHART.* Raitenh. 43 p. 41, 32. *al.*). *TRAD.* Teg. 373^a p. 286,41 dandus est census a mancipiis in -bus ecclesie nostre. *CHART.* Aquens. 60 ut una (*sc. libra cerae*) in -e ... ecclesie, altera in festivitate ... Remigii ... persolvatur. *REGISTR.* abb. Werd. 7,3 p. 194,3 in -e turris dabit ... villicus ... octoginta frusta salmonis. *saep.*

II consummatio, adimpletio – Vollendung, Erfüllung: *RADB.* MATTH. 4,926 cuius (*Dei*) velle summum bonum est et v i r t u t u m omnium -o, vitiorum quoque peremptio (4,1517; *cf. notam ed.*).

III per confusionem i. q. deditio, donatio – Übereignung, Schenkung: *TRAD.* Frising. 90 (a. 778) de -e vel traditione ad episcopatum sanctae Mariae ... domui generitici Dei. *DIPL.* Heinr. IV. 375 hanc (*sc. praedii*) ... -em (dedicionem, detitio-nem *var. l.*) ... litteris iussimus annotari. *v. et p.* 147,43.

dedicativus, -a, -um. 1 *adi. i. q. affirmativus – bejahend*: *CONR.* MUR. summ. p. 162,24 sunt verba ... deprecative ... -a (*dedictiva cod.*). 2 *subst. neutr. i. q. affirmatio, enuntiatio – Bejahung, positive Aussage*: *LIUTPR.* hist. 14 credidimus duo negativa unum facere -um (*consentivum Don. Ter. Andr.* 205). *EPIST.* Worm. I 34 p. 62,17 Iohannes -o universali, (*antea*: proportionale abdicativum) perorans ait: '*eqs.*'

dedicator, -oris *m.* *gen. sg. -e*: *p.* 143,2. *qui dedicationem perficit, consecrator – Spender einer Weihe, Konsekrator*:

[*Pape/Wellhausen*]

TRAD. Frising. 51 (a. 772) per manus Arbionis episcopi ... oratorii -e. 105^a Heredi episcopo atque -i (sc. oratorii). CHART. Traiect. 573 p. 39,9 (a. 1206) Albertus Livonensis episcopus capelle in Monte -r. CHRON. Mont. Ser. a. 1128 p. 142,3 de hac ... capella nullus ... compertum habuit, quis eius edificator vel -r fuerit. CHART. Raitenh. 253 p. 206,38. *al.*

***dedicatrix**, -icis *f.* *patrona* – *Schutzheilige*, *Patronin*: CHART. Gosl. I 104 p. 169,18 (a. 1054/79) reliquie ... Margarete, Cecilie -is ecclesie, Christine *eqs.*

dedici *v.* 1. disco. **dedicius** *v.* dediticius.

1. **dedico**, -avi, -atum, -are. *struct.*: *accedente obi. directivo sim.*: *fere c. dat.* *c. abl.*: p. 144,41. *c. praep.*: *ad*: p. 144,30,39. *in c. abl. vel acc.*: l. 215q. *accedente determinatione praed.*: *c. acc. (nom.) dupl.*: l. 33, p. 144,4. *c. praep.*: *in c. acc.*: p. 144,6,33. *ad*: p. 144,34. *partic. perf. usu subst.*: l. 36, p. 144,42. *metr. dēd-*: ALCUIN. *carm.* 1,1503. HRABAN. *carm.* 67,2.

I strictius: **A** consecrare, inaugurare – (ein)weihen (*in imag. vel alleg.*: l. 27,31): **1** spectat ad christianos: **a** in univ.: **a** de aedificiis *sim.* consecrandis: CHART. Alsat. B 68 (s. VII.²) dux ecclesiam ... in honore ... martirum -ari decrevit (LIBELL. de conv. Baiuv. 13. *sim.* CHART. Hall. 317 in honorem. *persaepe*). RADBERT. Matth. 3,2430 -ate in fundamento, quod maneat in culmine. DIPL. Loth. I. 51 p. 152,38 in cuius (sc. Mariae) nomine ... monasterium -tum esse cognoscitur. SEDUL. SCOT. *carm.* II 32,20 Phoebus ... niveis ... crinibus aulam (i. monasterium) -at illustrans. PONTIF. Rom-Germ. 40,138 oratio ad -andum altare post impositas reliquias. WIDUK. gest. 2,11 p. 76,15 Thancmarus ... fugit in ecclesiam ... beato Petro -tam. HONOR. AUGUST. offend. 52 scito totum mundum esse Dei templum et sanguine Christi -tum. *persaepe*.

β de clericis ordinandis: BEDA hist. eccl. 3,29 p. 199,5 quis ... -tus sit antistes *eqs.* FORM. Flav. 44 p. 482,14 non pro abbatem constituendo, ... non pro sacris ordines -ando ... episcopos nullum ... presumat habere accessum, nisi *eqs.* VITA Emm. 11 p. 42,24 presbyter ... cunctis sacro ordini -tis ... dilucidare temptavit. GESTA Rom. eccl. VI qui (sc. cardinales) Casinatem ... in papam eligentes et -antes ... a fide catholica apostataverunt. **b instituere – stiften**: LIBRI Karol. 3,6 p. 361,17 hanc (sc. remissionem peccatorum) mediator Dei et hominum ... -vit. AGOB. 12,25,12 nisi Iordane transito, id est baptismi sacramento corpore Christi tactis aquis Iordanicis -ato (dicato *var. l.*). RADBERT. Matth. 8,2925 Lucas ... concelebrationem huius gaudii -at, cum ait *eqs. al.* **c offerre – darbringen, spenden**: LIBRI Karol. 2,29 p. 302,5 in vasis< > timiamata ... , non in imaginibus, -antur. **de sacramentis**: PETR. DAM. epist. 40 p. 411,3 quae (mysteria) sancti -ant sacerdotes. p. 412,7 corpus Domini, quod in ... altaribus per ... sacerdotis -atur officium. **2 spectat ad Hebraeos**: LIBRI Karol. 4,13 p. 520,2 legimus ... templum Domini a David ... dispositum et a Salomone -tum.

3 spectat ad paganos (ad superstitiosos: l. 56): CAPIT. reg. Franc. 2 ubicumque fuerint simulacra constructa vel idola daemoni -ta. WALAHFR. exord. 9 p. 484,35 si ... pagani templa et statuas ... devovere et -are noscuntur ... , quare *eqs.* HELM. chron. 6 p. 17,4 cui (sancto Vito) ... templum et simulachrum ... -verunt (sc. Rani) illi primatum deitatis ... attribuentes. *al. de infante deis credendo*: LIBER hist. Franc. 14 p. 260,23 si in nomine deorum meorum puer -tus (decatus *vel* dicatus Greg. Tur. Franc. 2,29) fuisset, vixisset utique. **B sanctificare – heiligen**: RADBERT. Matth. 1,2670 si non fuerit munus operis sponte -tum ex habundantia bone voluntatis. WALAHFR. Gall. 1,14 capit. p. 284 qualiter locum eundem ieiunio -verit. HYMN. Hraban. 9,2,1 Iordanis amnem -at Salvator undas expians. FLOR. LUGD. *carm.* 2,68 sacro dignatus flumine tingui Iesus adest humilemque viam sic -at altus. PASS. Ursulae 11 noveris ... te ... proprii cruoris unda -are martyria. VITA Udalt. Cell. II 16 Bethlehem petiit Christi nativitate -tam. *saepius*. **adde**: ALBERT. STAD. Troil. 3,841 mactat Naupliades et -at arva cruore.

II latius: **A** destinare, addicere, dicare – bestimmen, zuweisen, widmen, 'weihen' (remissius *i. q.* reddere – machen [zu], *e. g.* p. 144,6,33,34): **1** de rebus: **a** in univ.: LIBRI Ka-

rol. 4, 19 p. 535,26 locum ... divino cultui -tum (CHART. Aquens. 29 l. 4 [epist. papae]. *al.*). VITA Ludow. Pii 1 his ... conatibus regni sui auspitia -ans Karolus. AUDRAD. *carm.* 1,391 spiritus ... Dei ... perpetuo ... sibi mansuram -at (sc. aeternum fontem) aulam. SIGEB. GEMBL. (?) invest. 18 ex quo Byzantium Tracie civitas ... in sedem Romani imperii -ta ... est (item chron. a. 801). HERM. CARINTH. essent. 2 p. 230,13 duos luminum orbes soli et lune -vit (sc. Deus). CHART. Burgenl. I 250 (spur.) eundem locum sepulture mee -bo. *saep.* **de libro sim.**: RADBERT. corp. Dom. app. l. 255 quem (libellum) cuilibet puero -vi. RATHER. phren. 6,161 quintus (sc. liber) querimoniam Brunoni specialius ... -tam archiepiscopo (sc. continet). HUGO FLOR. tract. prol. (MG Lib. Lit. II p. 466,40) idcirco vobis (sc. regi) opus hoc assignare vel -are decrevi, ut *eqs. al.* **b c. colore quodam**: **a imputare – anrechnen**: DIPL. Loth. I. 143 p. 323,2 quod et victoriam ipsi (sancto Vito) ascriberemus et, quaecumque nobis ... provenire possent, ipsi -remus. **β commendare – anvertrauen, anbefehlen**: LIBER diurn. 61 p. 56,1 in cuius (sc. papae) Deo -ta electione, (deditae electionis *var. l.*) nullus ... defuit. WIDUK. gest. 2 praef. permaneat opus ... ea devotione -tum, qua est inceptum. ARNULF. SAG. invest. 7 p. 105,2 licet sese totum manibus eius (sc. patris superstitis) ... -asset pontifex. *expressius (subauditur Deo sim.) c. sensu conservandi*: PASS. Ursulae 6 trium spatia annorum virginitatem nostram -are concedas. **γ tradere, transferre – übergeben, übereignen**: DIPL. Merov. I 93 p. 83,31 (spur.) nullus episcoporum ... non possit ... qualicumque especiem, de quo ibidem (sc. ad monasterium) conlatum fuerit aut ... -tum, auferri. CHART. Neocell. Frising. 1 p. 80,15 (a. 1142) bona ... coadunavimus et ad ecclesiam sancti Petri ... -anda (andum *var. l.*) ... delegavimus. **2 de hominibus: a in univ.**: RADBERT. Matth. 1,2524 hos omnes (sc. filios Abraham) ... sibi -vit Deus in servos. 2,1979 isti (sancti) proprio ... cruore -antur ad victimam. TRANSL. Viti 3 p. 34,36 quos suo dominio subiugabit Karolus, Christi nomini -bat. CARM. Bur. 26,1,4 cur -as te vitiis? **b de vita monastica**: STEPH. Wilfr. 19 regina ... ab eo (rege) separata et Deo -ta (dicata *var. l.*; WILLIB. Bonif. 4 p. 15,8. HERBORD. Ott. 3,9 p. 164,2. *al.*). 48 quae (monachorum vita) ad ecclesiam beati Petri ... -ta est. DIPL. Loth. I. 32 p. 109,9 desiderio sanctae congregationis in eorum cenubio divina militatione -tae. BERNOLD. CONST. libell. III 13 p. 73,28 de sacerdotibus vel de aliis continentiae -tis. *al. expressius (subauditur Deo sim.) c. sensu offerendi*: CONC. Merov. p. 154,17 puellae ... , quae ... se voluntarie -verint et intra monasterium ... conclusionem elegerint *eqs.* PRUD. TREC. annal. a. 854 p. 70,3 Karolus rex Karolmannum, filium suum, tonsura ecclesiastica -at. **B declarare, pronuntiare, indicare – erklären, verkünden, anzeigen**: **1 in univ.**: AETHICUS p. 205,1 deorum suorum prosapia infula -tura vovit (sc. pater Alexandri) diis. SIGEBOTO Paulin. 31 p. 925,5 felicem eius obitum ymnis hinc inde resultantibus -verunt monachi. **2 c. colore quodam: a celebrare – rühmen, verherrlichen**: BENZO ad Heinr. IV. 4,35 p. 408,9 cum agonistam predicas (sc. archiepiscopus), temet ipsum -as. **b philos. i. q. affirmare – bejahen**: EGBERT. fec. rat. 1,596 est: non, -at (gloss. l: affirmat): abnegat et facit ambiguas res. *v. et vol. I. p. 16,63.*

2. *dedico, -dixi, -dictum, -ere. *confunditur c. dediscere*: p. 145,15. **1 strictius i. q. (de)negare – verneinen, leugnen**: THIETM. peregr. 28,7 altaria ... Latinorum dicunt quidam quod abluant (sc. Graeci), sed ... episcopus hoc plane -xit. **2 latius: a recusare – ablehnen, zurückweisen**: SIGEB. GEMBL. chron. a. 523 Iustinus Ariianos ubique exterminari edicit; ad quod edictum -endum Iohannes papa ... Constantinopolim missus *eqs.* VITA Meing. 11 ille ... iudicium Ingelfridi oblatu duello -it. **b renuntiare – entsagen, verzichten (auf)**: CHART. march. Misn. III 333 p. 237,8 (a. 1224) milites ... privilegio, quod ... a ... Misnensi episcopo obtinuerant, ... -xerunt. **c abnuere – versagen, verweigern**: LAMB. ARD. hist. 94 neptem suam alicui Francigenae ... matrimonio copulare omnino -xit et abnegavit comes. ALBERT. STAD. Troil. 4,197 Troiani pacem -unt. **d tollere, revocare, adimere – aufheben, widerrufen, entziehen**: LAND. MEDIOL. hist. 3,18 p. 86,42 ut

Guido ... aut excommunicationem ... -ret aut archiepiscopatum ... dimitteret. CHART. Brand. B I 24 p. 16,28 Geuehardus tam diu stabit in hoc promisso, donec -xerit illud duci. CHART. Hamb. 622 quoad securitatem ... vobis plane -xerimus, ab illo die ad tres menses nullum vobis dampnum ... inferemus. NARR. de Gron. 33 l. 93 episcopus ... castellanis ... gratiam suam -xit. ANNAL. Plac. a. 1270 p. 546,24 Napolionus ... propter -tam guerram ... intravit in civitatem Laude sine armis. *expressius i. q. inimicitias indicere – Feindschaft ansagen, 'absagen' (de re v. Dt. Rechtswb. I. p. 226):* CONST. imp. II 41,1 (a. 1212) imperator ... promisit regi Daciae suisque fautoribus -ere et marchioni contra ipsos ... auxilium ... portare. CHART. Hamb. 542 bona vestra ... volumus esse protecta, quousque XL dies vobis ante -amus. 648 p. 532,9 si ... Otto archiepiscopo ... contra nos servire compelleretur ..., -scere (*sic?*) etiam nobis deberet ante sex septimanis. CHART. Brand. B I 135 p. 100,30 quandocunque ... avunculus noster a nobis, ut eisdem dominis -at, fuerit requisitus, ad hoc debet esse ... paratus *eqs.*

3. *dedico v. 1. disco. dedicus v. dedecus.*

**dedignabundus*, -a, -um. *despiciens, fastidiosus – gering-schätzig, abweisend:* DAVID compos. 3,18,2 benignitas facit, ne auster et -a putetur *gravitas*.

dedignatio, -onis f. *contemptio, despectus – Verachtung, Geringschätzung:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,7 ipse (*Quintius*) ... subiratus se -i et delusioni habitum proclamavit. Ps. UDALR. epist. (MG Lib. Lit. I p. 259,1) non verae iusticiae compassione, sed falsae iusticiae -e. VITA Annon. I 1,13 p. 472^a, 23 sunt quam plurimi ..., qui ... erga peccantes vel infirmiores ... non compassione sed conviciosa -e feruntur. ARNULF. SAG. invect. 5 p. 101,22 dum ... innata -em parit elatio *eqs. al.*

**dedignativus*, -a, -um. *contemptionis plenus – verachtungsvoll:* PAUL. BERNR. Greg. 17 p. 480,11 zelotes Dei ... frivorium cordis sui super illis, qui corrupti erant, -o gestu significans ait ad corruptores: '*eqs.*'

dedignor, -atus sum, -ari *vel rarius dedigno*, -avi, -atum, -are. *struct.:* c. dat.: l. 56,57. *pendet super:* l. 70. *seq.:* quod: l. 65. *si:* l. 71. *adde* RATHER. prael. 3,22 l. 721.

1 *indignum ducere, spernere, recusare – für unwürdig erachten, verschmähen, ablehnen, verweigern (fere c. inf., c. acc.: l. 48,51; accedente negat. i. q. dignari, concedere – geruhen, gestatten): a in univ.:* LEX Alam. 41,2 si ... ille, qui ... iudicium audire debet, ... -at (-et, -atur, -verit *var. l.*) eum (*iudicem*) audire et spernit eum. ARBEO Emm. 5 ita ut eorum (*Baivariorum*) pontifex esse debuisset, et si ita -ret (-retur *var. l.*) *eqs.* FORM. Morb. 5 subpublicam clementia vestra, ut non -etis audire necessitatem nostram. DIPL. Loth. II. 16 ut licentiam ... mercatum et monetam ... fieri non -remus. WIDUK. gest. 2,6 Saxones ... -bantur aliis servire nationibus. GESTA Rom. eccl. IX veritas ... -atur mendatiis adiuvari. VITA Heinr. IV. 6 p. 24, 7 -batur iam rex reclusum portarum aditum. MART. VALER. buc. 1,65 blandos non -ta reflexit *domina* in me oculos. *persaepe. b contemptere, despiciere, aspernari – verachten, gering-schätzen, (verachtungsvoll) zurückweisen (fere c. acc.):* AGOB. 2,3,4 nemo alium -atur *eqs.* AGNELL. lib. pont. 106 patriciatus -tus est fascibus *Eleutherius*. RATHER. phren. 17,548 si -amini mihi, reconciliamini Deo. HROTSV. Agn. 58 Christi virgo ... pondus ... oblatus -ans (-tus *var. l.*) ... auri. BRUNO QUERF. Adalb. A 25 p. 32,11 illi (*Poloni*) ... iam dudum -antes (*indignantes rec. B*) celestia verba irrident. ALBOIN. incont. 2 p. 11,28 ne -ando preterire videar tui dicta. HONOR. AUGUST. offend. 30 dum ... a clero ob inscitiam -antur (*sc. sacerdotes indocti*). *saepius. 2 indigne ferre, indignari, irasci – unwillig (er)tragen, empört, entrüstet sein, zürnen:* VITA Goar. 2 diabolus hoc valde -bat (-batur *var. l.*), quod tam pretiosa gemma ... consistere debuisset. RADBERT. Matth. 12,2271 qui (*sc. Caiphas*) etsi noverat Christum filium Dei vivi, ... -atur eum esse Deum. HROTSV. Dion. 153 infremuit ... fraus saeva draconis -ans animas sese iam perdere tantas. WIDUK. gest. 2,11 p. 77,11 rex ... super temeritate militum -tus est. SABA MALASP. chron. 10,1 non -eris (*sc. rex Aragonum*) ..., si te de cetero ... batismali nomine appellamus. *al.*

adi. 1. dedignans, -antis. *contemnens – verächtlich:* WALTH. SPIR. Christoph. I 4 obliquo et -i admodum vultu aras et compagensium ceremonias ... preterit *sacra adulescentis industria*.

5 *2. dedignatus*, -a, -um. *indignatus, iratus – empört, entrüstet, erzürnt:* SABA MALASP. chron. 3,8 p. 168,18 quidam ex comitibus ... -o spiritu Manfredum et eius exercitum dimiserunt. 9,4 p. 313,2 velud cum ... -e apes ignavia pecora stimulis pungentibus arcent a presepio *eqs.*

10 *adv. *dedignanter. 1 contemptim – (auf) verächtlich(e Weise), verachtungsvoll:* ALBERT. METT. div. temp. 2,9 p. 60, 3 uxor sua (*sc. Baldrici*) -r eos (*militēs*) appellando et ignaviam ... impropere a suo obsequio eos dissuevit. RUODLIEB I 78 quo ... non dicto -rque sileto. *al.* CHART. Lub. I 371 p. 344,27 qui (*nobilis*) -r a nobis recessit *eqs.* *2 invite, renitenter – unwillig, widerstrebend:* BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,24 -r regi falsam denuo satisfactionem ... se facturos ... condixerant Saxones. *3 indignanter – empört, entrüstet:* ARNULF. MED. DIOL. gest. 2,18 plebs -r commota ... adversum milites in arma consurgit.

? **dedisbrigo*, -are. *ab impetitione tueri – gegen Anfechtung in Schutz nehmen:* v. **disbrigo.*

1. *dedisco*, -didici, -ere. *script. dead-: l. 33. oblivisci, desuocere – vergessen, verlernen, sich entwöhnen (von):* HEIRIC. Germ. I 2,166 tellus asperrima ... membra tulit niveas iam -entia (*schol.: obliviscentia*) plumas. EPITAPH. var. II 111, 20 discussa pace triumphus aecclisae nutans -icit requiem. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,25 quas (*constitutiones*) modernitas nostra omnino ferme -erat et annullaverat. GESTA Rom. eccl. IX ut -ant *infideles* rapiendo particulas legis totam legem scindere. THIOFR. Willibr. II 1,103 -icit mundum, didicit cor comere mundum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 247,29 ut -ant (*dea-ant var. l.*) *falcones* malam assuefactionem ad capellum et addiscant bonam. *al.*

35 [2. *dedico v. 2. *dedico.*] **dedite v. 1. dedo.*

ded(it)icius (*did-, devi-, -didi-, -i(c)i-cius, -itius sim.*), -a, -um. *1 adi.: a strictius: a milit. i. q. deditus, subiectus – ergeben, unterworfen:* THIETM. chron. 1,16 urbanos in municiunculam ... fugere et se dedicios fieri compulit rex. 2,6 universis urbibus ... aut captis aut dediciis. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 326,15 donec eos (*rebelles*) sibi subactos -itiosque (-itiosque *var. l.*) ... perdomuit rex. OTTO SANBLAS. chron. 11 p. 12,15 dies statuitur, qua cives -iticii (*dedicii var. l.*) se ... in manus cesaris contraderent. 15 p. 18,4 omnes ... civitates Mediolanensibus faventes ... aut -iticias (*dedicias var. l.*) fecit imperator aut funditus evertit. *al. β t. t. iur. libertus -(it)icius i. q. manumissus civitate carens – Freigelassener ohne römisches Bürgerrecht (de re v. LexMA. III. p. 630):* LEX Raet. Cur. 22,1,3 didicicius (*dedicius var. l.*) ... libertus per tres modis facere potest: *eqs. 22,1,4. ellipt.:* LEX Raet. Cur. 22,1 praef. p. 417,22 liberti sunt ... trea genera; hoc est: cive Romanum et Latini et devicicii (*divicicii var. l.*). FORM. Arvern. 3 p. 30,15 Latina, doliitia et cives Romana. *b latius: a obnoxius – unterwürfig:* PETR. DAM. serm. 18,1 l. 28 primus ... homo, cum manum ad arborem ... porrexit, tamquam lignae tabulae chirographum -ititiae servitutis inscripsit. *β devotus – hingebungsvoll:* HERM. AUGIENS. hymn. 1,4^b,4 reconciliator (*i. Christus*) ..., inspirans -ititiam tu confessionem. *2 subst. masc.: a milit. i. qui se dedit, subicit – einer der sich ergibt, unterwirft, Kapitulierender:* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 258,6 cum in -iticios contra iusiurandum ... tam crudelia exercuisset rex. SUMM. Heinr. A 8,229 -iticius (*deditius var. l.*) a deditione ergeben. B 1,346. RUP. TUIT. trin. 10,38 l. 1914 hoc ... velut -ititius dixit *pharao*, sed ubi data est requies, velut refuga induxit cor suum. *al. de transfuga:* PETR. DAM. epist. 40 p. 456,11 aliter ille (*miles*) plectendus, qui abiuratis militiae sacramentis ad hostium castra -iticius (*dedicius, declivius var. l.*) transfugit. 112 p. 274,9 ad hostium tuorum (*sc. domini*) castra transfugio (*sc. servus*) illisque me ad pugnandum contra te -iticius trado (*in imag.*). *b publ. et iur.: a captivus – Gefangener:* WALTH. TER. Karol. 50 Vulvericum ... cum aliis ... -ititiis e carcere productis de excelsa turri precipitari fecerunt

[Pape/Wellhausen]

(sc. rex eiusque comitatus). **β** *commendatus, cliens* – Schutzbefehlener, Vasall: GLOSS. III 423,14 St.-S. -iticius (-icicius var. l.) ein hantgengo.

deditio (-cio), -onis f. script.: deti-: p. 142,62. -iticio: l. 38. confunditur c.: dedicatio: l. 13,22,43. al. dicio: l. 26,54sq.

I actus (se) dedendi, traditio, subiectio – Auslieferung, Ergebung, Unterwerfung (saepe ex parte in dicionem redigentis dictum, e. g.: l. 12sq.). **A milit.**: 1 *proprie (in imag.: l. 18): a strictius*: CONC. Karol. A 44^A p. 477,39 magis mori quam in -em *venire* maluerunt *inimici* (BERTH. [?] annal. a. 1055 ad -em veniens. al.). POETA SAXO 1,442 *accepit rex* ... Westfalhos in -em (WIPO gest. 15. saepe. sim. EINH. Karol. 15 p. 18,30 in -em [dedicationem var. l.] suscepit. al. REGINO chron. a. 769 in -em recepit. al.). POETA SAXO 2,271 -is foedus (2,340. 3,241). BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 326,7 quos (sc. *coniuratos*) ... suam ad -em ... coegit *Rudolfus* (VITA Heinr. IV. 3 p. 15,13. saepius). PETR. DAM. epist. 149 p. 550,22 ut unusquisque nostrum ... in apostolicae -is iura deveniat. LEO MARS. chron. 2,41 Troianis -em sui *facientibus* (CHRON. Pol. 2,44. al.). DIPL. Frid. I. 353 p. 195,8 post -cionem Mediolani. *persaepe*. c. *sensu relictionis, recessus*: EPIST. Hildesh. 56 me (sc. *comitem*) ... ad -em (dedicationem L. a. corr.) ecclesie ceperunt (sc. *homines Bremensis episcopi*) compellere. **β** *latius i. q. obsequium, oboedientia* – *Ergebenheit, Unterwürfigkeit*: NOTKER. BALB. gest. 2,18 cum reges Nordmannorum ... pro sempiterna subiectione vel -e (ditiōne var. l.) gladios suos ipsi (*Ludowico regi*) dirigerent. 2 *meton. i. q. captivitas, custodia* – *Gefangenschaft, Haft*: LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 160,20 mandavit *Herimannus*, ut ... fratris sui filium -e absolveret rex sibi remitteret. a. 1076 p. 251,4 Otto dux quondam Baioariae ... -e absolutus est. p. 268,36 principes, qui adhuc in -e tenebantur. *ibid.* al. **B publ. i. q. devotio, reverentia** – *Huldigung, Ehrerbietung*: ALBERT. METT. episc. Mett. 4 p. 116,8 oblati donis eximii ... electionem et -em fecit *prae-sul*. GESTA Camer. 3,50 ad Aquas Grani palatii ivit seque -i regis libens obtulit *episcopus*. ANNAL. Ratisb. fragm. a. 1085 (MG Script. XIII p. 49,38) imperator ... honorifice ab eis (*Saxonibus*) cum omni -e (deditione cod.) susceptus est.

II datio, donatio, oblatio – *Übereignung, Schenkung, Darbringung*: **A de rebus**: TRAD. Salisb. I 2 (c. 987) -em ... in libro vite ... scriptitare publice praecabatur *vidua*. DIPL. Otton. III. 339 p. 767,26 Karolus ... cellam de imperiali -e ... monasterio donaverat. TRAD. Ratisb. 273 tali -is (dedicationis cod. a. corr.) lege, ut *eqs.* FUND. Sangeorg. 69 facta est nostri loci ad Romanam ecclesiam -o. al. *redditio, depositio* – *Aushändigung, das Ablegen*: ANNAL. Pegav. a. 1124 p. 255,16 cum -e gladii tam militaria quam ... secularia ... abdicavit *marchio*. **B de hominibus**: 1 *spectat ad votum monasticum*: GESTA Camer. 1,29 puerum capitis sui -e tantae animadversionis iram placare suadent (sc. *astantes*). 2 *spectat ad conditionem censualem*: CHART. Rhen. inf. I 383 p. 265,18 (a. 1155) publica -e capita sua ... sancto altari ... inclinaverunt (sc. *sorores*) et se ... censuales fecerunt.

III per confusionem i. q. dicio, potestas – *Macht, Gewalt*: DIPL. Merov. II 10 ut ... eius (*monasterii*) ... rectores ipsas villas ... omni tempore haberent in -e. CHART. eccl. Erf. 248 (a. 1236) noverint universi ... beneficium et bona cuiusdam Gebhardi ... nobis in propriam -em cessisse. *adde*: OTTO FRISING. chron. 2,40 p. 114,2 donec funditus sub Octaviano cesare in suam illud (sc. *imperium Macedonum*) dicionem (-cionem A) transfuderunt *Romani*.

***dedito**, -are. (de et ditare) *divitiis privare, pauperare* – *des Reichthums berauben, arm machen*: CARM. Bur. 201,1,2 tu das, Bacche, loqui, tu comprimis ora loquacis, ditas, -as.

***dediuramentum**, -i n. (cf. *fris. vet. ded-ēth 'Tateid'*; v. G. Köbler, *Altfriesisch-neuhochdeutsches* ... Wb. 1983. p. 37) *iuramentum assertionem continens* – *assertorischer Eid, Erbürgungseid (meton. de sacramentalibus q. d., ut vid.)*: DECRET. Frision. A p. 34,15 hereditatem avi ... et avunculi ... debet teneri cum -is, sine duello, cum XII withiuramentis. p. 44, 18 licet retinere ea (*praedia*) cum duodecim -is. p. 45,12 avi hereditas ... debet vendicari cum -is. *ibid.* al.

1. **dedo**, -didi, -ditum, -ere. script.: dedit(us): p. 149,50. detit(us): p. 149,61.67. *usu refl. et medial.: passim. struct.: c. abl.: p. 149,10.20.55sq. al. pendet in c. abl.: l. 34.55. partic. perf. usu subst.: l. 34.67. p. 149,23sq. 51sq. metr. dēd-: l. 67. adde AEDILV. carm. 19,6.*

I tradere – *über-, er-, hingeben*: **A proprie (fere usu milit.) i. q. prodere, subdere, subicere** – *ausliefern, unterwerfen*: EINH. Karol. 10 bellum Beneventanis, *ni -rentur*, (nisi subderentur var. l.), comminatus est. VITA Ludow. Pii 2 Lupo principe se et sua eius (*regis*) nutui -ente (sim. LEO MARS. chron. 2,37 p. 238,5 se suaque. al.). 13 p. 318,4 se ac civitatem ... -erunt (dederunt, tradiderunt var. l.) *habitatores*. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 237,20 rex ... *iusiurandum dedit* nihil se in eos (*Saxones*), si -ti fuissent, ... acturum. a. 1077 p. 292,1 coronam ... nostrae (sc. *papae*) potestati -at rex *Heinricus*. CARM. Bur. 56,5,7 ne ... sit ut Daphnes Phebo, cui me ipsum -o. saepe. **B translate**: 1 *devotum facere, conciliare* – *ergeben machen, gewinnen*: LIBER hist. Franc. 29 p. 289,10 Chilpericus ... ad Francos utiliores petiit ipsosque munera multa -tus sibi subdidit. 2 *devovere, dicare* – *widmen, 'weihen'*: **a de hominibus usu refl. et medial.: a c. sensu incumbendi**: FLOD. hist. 1,1 p. 62,6 dum ... inter pastores educati latrocinisque -ti urbem constituisse reperiantur *Romulus Remusque*. HROTSV. Abr. 1,2 me ... tuo affectui totum -o. RUOTG. Brun. 34 p. 34,26 de ancillis Dei, quę in monasterio ... *divinę religioni* fuerant -tę. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,11 aliquot annis ... *scolaribus* -tus agris ... paucissimas ... *aristas* arripui. DIPL. Frid. I. 961 p. 236,12 prebendarii ecclesie cottidianis fratrum -ti servitiis. saepe. **β c. sensu se offerendi (spectat ad votum monasticum)**: SIDO ad Gozw. p. 240,34 Thietmarus, qui decanus Bremensis in Novomonasterio se -erat (*subauditur* Deo sim.; HELM. chron. 58 p. 113,13 devovit). *partic. perf. usu subst.:* CONC. Merov. p. 190,9 si quis relicta fratris, sorore uxoris ... vel in religionis habitu -ta (-tam var. l.) coniugii crediderit consortio violanda. **b de rebus: a de libris sim. c. sensu commendandi**: CARM. libr. I 4,1,11 hoc vobis ... munus (*i. libellum*), pie, -o (sc. *Karolus rex*), sacerdos. WALAHER. hort. 440 dum relegis, quae -o volens, ... ut vitiosa seces, deponco. **β de ecclesia c. sensu consecrandi**: CHRON. Ven. Alt. p. 77,28 (c. s. XI.) supra ... civitatem ... ecclesia parva fuit -ta ad honorem sancti Menne Martiris. 3 *destinare, addicere* – *bestimmen, zuweisen*: DIPL. Ludow. Germ. 67 p. 94,12 propter huius loci supplementum a nobis ... praedictis martyribus -ti. SERMO nat. virg. 2 centesimus ... fructus ... *virginitati* specialiter -tus. CYPR. CORD. carm. ap. 5,7,1 (MGPoet. III p. 150) meminere ... debes penam tibi -tam. DIPL. Heinr. IV. 94 loca divinis cultibus et offitiis -ta ... instituerunt *praedecessores* (sim. 109). al. 4 *permittere, concedere* – *überlassen, anheimgeben*: LULL. epist. 100 nec ... contemptui vel oblivioni tuam sinceram ... germanitatem -tam (debitam var. l.) arbitris ...; neque *eqs.* RIMB. Anscar. 5 vir Dei ... sopori (sopore var. l.) -tus lectulo incubabat. RATHER. prael. 5,25 l. 759 ut ... lacrimis te totum -as. HROTSV. Cal. 6,2 si placabis muneribus, -am illud (sc. *corpus mulieris*) tuis usibus. LEO MARS. chron. 2,20 quod ... in multis se maximisque lamentis -ens abbatiam ... dimiserit *abbas*. al.

II dare, donare – *geben, schenken*: **A strictius**: 1 *in univ.*: THEODULF. carm. 28,331 scelus hic (*arbiter*) ... perperat ... quia ius vendit, quod debet -ere gratis. 73,102 promittit ... ipse consilium caesar -ere velle tibi. HRABAN. carm. 89,4 faemina ... nobilis ortu, Irmingarda cui nomen erat -tum. STEP. LEOD. Lamb. prooem. (MGMer. VI p. 386,13) carmina quae (*nymphae, i. Musae*) prodant, versus et commata -ant. p. 386,26 auxilium misero dignetur *Dominus* -ere verno. al. non -tus fort. i. q. *novus, ignotus* -viell.: *neu, unbekannt*: CARM. var. III 28/29 add. 5 (MGPoet. V p. 687) hec, lector, audi dicentis verba libelli: ... sim ... tuum studium, do tibi non -tum. 2 *c. colore quodam*: **a edere, parere** – *hervorbringen, gebären*: CARM. Bur. 14*,4*,1 quam sero -tus (editus var. l.) quam cito me deseris (sc. *filius*). **b inferre** – *verabreichen*: FROUM. carm. 2,13 si facerem contra abbatem ... asstantes merito infantes mihi mille -entes incuterent colaphos. *c impendere* –

[Pape/Wellhausen]

aufwenden: ALDH. virg. I 21 p. 252,3 tres pueri . . . nequaquam carnalis copulae voluptatibus operam -isse leguntur. **d** *imponere* – *anlegen*: THEODULF. carm. 46,20 litibus . . . populi -ere *f r e n a* solet *Rhetorica* (72,64). **e** *condere, generare* – *stiften, zeugen*: ERMOLD. Ludow. 2,443 -at progeniem, duplicet triplicetque nepotes. **B** *latius*: 1 *exhibere* – *darbieten*: CARM. Bur. 103,1,2^b,17 tibi (*sc. virgini*) cedo, flexus -o poplitum. 2 *reddere* – *zurückgeben*: ALDH. virg. II 472 -didit (*de-dit var. l.*) *Iohannes* obtutum caecorum lumina tangens. WIL-LIB. Bonif. 8 p. 55,5 diabuli laqueis adstricti . . . pristina -ti (antea: redditi) salute, (pristinae . . . saluti *var. l.*) . . . glorificant Deum. 3 *retribuere* – *vergelt*: LIOS MON. 356 Altus . . . est . . . arbiter aequus, omnia qui -et cunctis sua facta priora.

adi. deditus, -a, -um. **I** *strictius i. q. addictus, dicatus* – *hingegen, gewidmet*: **A** *in bonam partem*: 1 *in univ.*: WILLIB. Bonif. 7 p. 38,2 sanctus vir iam *D e o* ab infantia -us (RUOTG. Brun. 20 p. 21,16. *al.*). LIBER diurn. 85 p. 106,7 Christiane religioni -a vestra devotio. ARBEO Corb. 8 erat . . . vir facundissimus et humanitati praecipuus, . . . operatione (operationi *m. al. corr.* 1) -us, oratione studiosus. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 487,14 'sollers' quasi totus arti -us artisque gnarus. POETA SAXO 5,382 mens semper magnis -a consiliis. LIGURINUS 2,156 legum prudens et iuris amor -a gens. *al. usu subst.*: RADBERT. Matth. 1,551 non philosophis neque humanae sapientiae -is. PETR. DAM. serm. 15,3 significat . . . Philo . . . quosque . . . sobrietati simul ac pudicitiae -os, orationibus et ieiuniis . . . intentos. 2 *c. colore quodam*: **a** *intentus, acer* – *eifrig, leidenschaftlich*: CARM. Bur. 15,3,5 facti dimidium habet, qui ceperit, . . . non tantum -us circa principia *eqs.* **b** *studiosus, propitius* – *zugetan, gewogen*: AGIUS epic. Hath. 81 hanc (*ab-batissam*) ego non plore tanto mihi -am amore, quanto nullo modo dicere praevalere? **c** *devotus* – *ergeben, untertänig*: CARM. Bur. 103,1,2^b,15 Venus urit, . . . rapit sibi servum tibi (*sc. virgini*) -um. 106,2,5 tibi (*sc. Florae*) -us michi sum perditus. 122,2^b,6 -us militum exercitus. *in titulis epistularum sim.*: EPIST. Meginh. 8^{tit}. dignissimo . . . archipresuli . . . indignus -issimus suus suffraganeus . . . perpetuam devotionem. EPIST. Hann. 42^{tit}. -issima servitus. CHART. Naumb. 111 fratribus . . . Niumburgensis episcopus . . . servile obsequium ac semet ipsum ad omnia -issimum. *al.* **d** *congruens* – *im Einklang stehend (mit)*: DIPL. Heinr. IV. 248 (spur. s. XII.²) petitioni, quia rationabilis atque religioni -a videbatur, aurem libentissime accommodavimus. **B** *in malam partem i. q. obnoxius, oboediens* – *verfallen, frörend*: EIGIL Sturm. 15 ad ulteriora Frisonum loca paganico ritui (ritu *var. l.*) -a ingressus est *Bonifatus*. EINH. Karol. 7 p. 9,17 Saxones . . . cultui daemonum -i nostraeque religioni contrarii. HROTSV. Gong. 555 pestiferis . . . mens vitiis male -a totis. DIPL. Otton. I. 302 ut nullus contumaciae -us nemo . . . praesumat intrare. PETR. DAM. serm. 10,8 turpe est, ut terrenae simul concupiscentiae -i (*dede-i var. l.*) *persaepe*. *usu subst.*: LEG. Wisig. 6,2,2 auguriis -os . . . novimus esse odibiles Deo. OTLOH. prov. F 56 libidinibus -us sordidae suis voluptatem imitatur. G 23 gulae et luxuria -us comparatur *eqs.* V 63.

II *latius (c. abl.) i. q. praeditus* – *versehen, behaftet*: **A** *in bonam partem i. q. instructus, ornatus* – *ausgestattet, begabt (mit)*: ARBEO Emm. 6 regionis montana fructifera, pascuis -a, herbis habundantia. OTFR. ad Liutb. 117 tam magnos viros prudentia -os, cautela praecipuus *eqs.* DIPL. Otton. I. 31 fratres . . . degentes loco tanta religione -o. CHRON. Salern. 122 p. 134,31 Ildericus . . . proba virtute detitus. *al.* **B** *in malam partem i. q. implicitus, captus* – *befangen (in), geschlagen (mit)*: LEG. Wisig. 12,3,1 p. 430,14 si quis ignorantie precipitio -us *eqs.* LIBER hist. Franc. 44 fuit . . . Chlodoveus omne spurcicia -us. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,5 l. 26 si . . . tanti es erroris nubilo involutus tanteque vesaniae -us stupore, ut *eqs.* CHRON. Salern. 166 dum esset *papa Iohannes* adolescens atque . . . viciis detitus. *al.*

adv. *dedite. *devote* – *ergeben, untertänig*: EPIST. Meginh. 10^{tit}. domno dilectissimo G. P. se ipsum per omnia quam -issim.

2. *dedo v. dido*.

dedoceo, -docui, -doctum, -ere. 1 *errantem videri facere, obtreare* – *als fehlgehend erscheinen lassen, herabsetzen*: **a** *in univ.*: ROD. GLAB. hist. 2,22 p. 90,16 doctor . . . cupiens apparere -bat (*sc. haereticus*) magistrum doctrine. *depravare* – *entstellen, verzerren*: ANSELM. LUC. c. Wibert. (MG Lib. Lit. I p. 525,13) scies nos veritatem docere, non pseudopraedicationibus -ere (te docere *var. l.*; *an intrans. intellegendum?*). **b** non -ere *i. q. docere, commendare* – *lehren, empfehlen, nahelegen*: RATHER. conf. 40,1598 ut ratio utique . . . non -et. 10 Metr. 7 l. 330 ut non -et quidam . . . metrographiae diligentissimus ita: '*eqs.*' laps. 118. *adde*: CARM. didasc. 743 stante polo nec -tis cessare planetis. 2 *c. acc. personae et rei i. q. avertere (a)* – *abbringen (von), 'ausreden'*: RATHER. prael. 3,25 l. 869 nec ego meminerim me id te -uisse in eo, quem . . . scripsisti de parricidio, sermone, ut *eqs.*

dedoleo, -ere. *lugendo cessare* – *aufhören zu trauern*: SIGEB. GEMBL. Theod. 19 p. 479,49 ei tam -enti non multo post renovatum est vulnus acerbi doloris.

dedolo, -atum, -are. 1 *dolare, levigare* – *behaben, glätten*: 20 VITA Desid. Cad. 31 basilicam . . . *quadris ac -tis lapidibus* aedificavit (38). *in alleg.*: RUP. TUIT. trin. 24,11 l. 472 lapides vivi . . . , de quibus illa (*civitas Hierusalem*) construitur, hic -antur (*edolantur var. l.*), hic in mundo . . . expoliuntur *eqs.* (*spectat ad Vulg. III reg. 6,7*). 2 *scalpere, (scalpendo) fabricare* – *schnitzen, (durch Schnitzen) verfertigen*: HRABAN. univ. 5,5 p. 123^b ante membranarum usum in -tis ligneis codicellis epistolarum alloquia scribebantur.

[**dedominatio v. de p. 35,33 et dominatio.**]

***dedono**, -avi, -are. *donare, legare* – *schenken, verma-chen*: CHART. Lac. 43 (a. 1251) in testamento . . . redditus unius talenti . . . ecclesie . . . -vi. *Pape/Wellhausen*

***deducibilis**, -e. *καταγωγικός, qui deduci potest, relativus* – *ableitbar, rückführbar*: ALBERT. M. top. 6,3,2 p. 45^b,8 non de hac (*potestate*) procedit diffinitio (*sc. institutiae*), sed de potentia, quae infinita est et ad actum -is. elench. 1,5,7 p. 632^a,46 quando arcus et chorda proportionatae lineae sunt, et quae proportionata ad aequalitatem -ia sunt, eo quod omnis proportio incipit ab aequalitate *eqs.* summ. theol. I 17,68,3 p. 704^a,7 quod deducitur, deduci non potest sine dispositione, qua -e fiat.

deduco vel diduco, -dixi, -ductum, -ere. *script. et form.*: *deid-*: GLOSS. I 158,22 St.-S. *deded-*: GLOSS. I 106,32 St.-S. -*cire*: p. 155,23. *depon-*: p. 151,15. 154,55. *usu intrans.*: p. 156,3; *medial.*: p. 155,71. 156,2; *refl.*: p. 151,47. 153,61. 155,69. *struct. c. dat.*: p. 151,2. 16. 154,3. *partic. perf. usu subst.*: p. 155,10.

I *proprie*: **A** (*de*)*ferre, (de)**trahere* – (*herab-, hinab*)*führen, -leiten, -ziehen*: 1 *in univ.*: RADBERT. Matth. 2,2815 timendum est, ne forte . . . nescius ad tartara de-atur (*sc. homo*). ALFAN. premn. phys. 9,2 p. 85 in quibus (*instrumentis* *gustibus*) sunt a cerebro nervi dilatati di-ti (*de-ti var. l.*; PG 40,656^b φε-ρόμενα). BENZO ad Heinr. IV. 4,33 (4) p. 382,17 ad ruinam quare vadunt (*sc. episcopi*) de-ente nemine? THEOPH. sched. 3,85 p. 153,4 quae (*ligna*) ad hoc solum confixa fuerunt, ut formam recte de-rent. LIGURINUS 6,489 nauta ratem dubias pelagi de-it in undas. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 69,29 quod falco de-iciat et de-at gruem in terram. *al.* 2 *c. colore quodam*: **a** *flectere, vergere* – *beugen, neigen*: GLOSS. II 698,21 St.-S. de-ere genei<g>an (*spectat ad Verg. ecl. 6,71*). **b** *demittere, aequare* – (*herab*)*versetzen, gleichmachen*: GLOSS. I 703,25 St.-S. ad solum de-ret zerdogepanoti (PETR. CAS. chron. 4,106; *loci spectant ad Vulg. II Macc. 9,14*). LIBER de unit. eccl. 2,10 p. 221,35 quem (*montem*) promittit Dominus per prophetam Zachariam (4,7) . . . in planum de-i. **c** *effundere* – (*hinab*)*fließen lassen, vergießen*: FLOR. LUGD. carm. 28,139 de-at grex *pusillus* . . . oculis lacrimas. BENZO ad Heinr. IV. 1,20 ne pigeat pugnus pectus percutere et lacrimas ab oculis de-ere. *al.* **d** *mittere in mare* – *zu Wasser lassen*: GESTA Apoll. 199 hortatur sotios naves de-ere fidos. GLOSS. II 672,69 St.-S. de-ere anascaltan. *ibid. al. cf. l. 55.*

B *ad-, perducere* – *hin-, herbeibringen, -führen*: 1 *obi. homines (animal: p. 151,71)*: **a** *conducere, comitari* – *begleiten, geleiten, das Geleit geben, anführen* (*c. sensu sequen-*

di: l. 5): **a** in univ.: ARBEO Corb. 46 dum corpori viri Dei de-ere praeciperimus (sc. *virum*). LIUTG. Greg. 14 erat languor talis, ut primo et ire potuisset vel **m a n u** de-i (CONSUE. Eins. 35. TRAD. Biburg. 8. al.). RADBERT. Matth. 9,150 'turbae secuntur eum . . . quasi oves pastorem', quem de-bant. CHART. Eichsf. 193 abbas nos fratres . . . ad domum (donum *ed.*) Hermannii nos secum de-xit. *persaepe*. **milit.**: ALCUIN. carm. 1, 515 nec metuunt *propinqui* patrias gentilia castra per urbes . . . de-ere. 521 de-ere turmas. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,78 Amadriadum de-ens agmina secum Silvanus. 5,13 ut . . . nos ad pugnam . . . di-ti . . . reveamus ab hoste triumphum. EKKEH. URAUG. Hieros. 14,3 cum tanta alimentorum abundantia militum suam Christus de-xit, ut *eqs. al.* **β de conductu sollemni, honorifico**: ARBEO Corb. 15 p. 204,10 qui (*ministri*) eum cum omni honore de-entur (*sim*). NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 62,25. VITA Otton. Bamb. III 1,6. al.). 21 p. 211,23 regali de-tus aulae. LIBER tram. 169^{capit.} ad regem de-endum. 170^{capit.} ad episcopum de-endum. ORD. coron. imp. 15,5 de-itur *rex* processionaliter. CHRON. reg. cont. III a. 1208 p. 226,3 cum . . . rex . . . filiam fratris sui . . . nuptam tradidisset duci . . . et cum maxima gloria ad de-endam puellam processisset. *persaepe*. **γ de conductu sponsae i. q. in matrimonium ducere – heimführen**: EKKEH. URAUG. Hieros. 11,2 confictum est . . . fribolum . . . illud de ansere quasi dominam suam de-ente. ALBERT. STAD. chron. a. 1105 p. 318,8 quartam (sc. *filiam*) de-xit quidam servus. **δ de conductu novicii i. q. admittere – zulassen, aufnehmen**: CONC. Karol. B I 11,59 ut monachus de monasterio . . . ad hoc regulariter de-tus non eiciatur. **ε de translatione cadaveris, reliquiarum**: ARBEO Corb. 41 p. 229,14 per quem (*beatum Valentinum*) illuc de-ere suum (*corpus*) decreverat. Emm. 20 qua (*civitate*) corpus Christi martyris fuerat de-tus. 24. RUP. MEDIOL. Adalb. 15 comes . . . construxit oratorium constitutaque die . . . illuc sanctum de-i fecit thesaurum (*i. reliquias*). **ζ de conductu funerali**: CONC. Karol. B I 33,12 nec cadaver eius (sc. *occisi*) . . . cum . . . orationibus ad sepulcrum de-atur. AGIUS epic. Hath. 173 non . . . hanc debetis de-ere fletu. 179 psalmodia nunc debetis de-ere matrem. **b transferre – hinüberführen (de anima mortui)**: THIETM. chron. 1,25 postquam . . . infans baptizatur, inter innocentium agmen de hoc exilio de-itur. **c traducere – (hin)durchführen**: FLOR. LUGD. carm. 4,98 scindis (sc. *Deus*) . . . aequor, callibus et siccis plebem de-is ovantem (*spectat ad Vulg. exod. 14,21sq.*). **d circumducere – herumführen**: LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 135,27 Egenen . . . ad spectaculum vulgi de-i iussit *archiepiscopus*. **refl. i. q. ambulare – sich ergehen**: RUD. TRUD. gest. 7,3 p. 265,29 domini . . . in papilionibus suis . . . quasi in domo propria habitabant de-entes se . . . per viridaria. **e vehere – fahren**: CONC. Karol. B II 12 p. 131,14 ubicumque ire maluerint, nullo vehiculo de-antur *patricidae*, sed pedestri more proficisci studeant (*inde* 25,13. 16). **f citare, vocare – vorführen, vorladen**: CONC. Merov. p. 24,2 abbas si in culpa repperiatur . . . ad metropolitani iudicium de-atur. COD. Lauresh. 673 si quis . . . eam (*cartulam*) infringere conatus fuerit, . . . ante tribunal Christi de-atur. WETT. Gall. 22 p. 268,31 quam (*puellam*) rex . . . iussit . . . ad se de-ere. WIDUK. gest. 2,14 dux . . . comprehenditur et ad regem de-tus pretio magno redimitur. *saepe*. **g exhibere – ausliefern, überstellen**: LEX Sal. Merov. 84 in cuius centena . . . aliquid perierit, . . . latro insequatur vel, si in alterius centena appareat, de-erit. **h adhibere, accire – beiziehen**: HUGO METELL. carm. 155 (MG Lib. Lit. III p. 719) ad causam nostram de-antur sapientes. METELL. Quir. 19,9 annites dignos de-ere testes autenticis scriptoribus. **i pertrahere – locken**: WIDUK. gest. 2,14 altera . . . pars exercitus . . . arte cuiusdam Slavi in locum, qui dicitur Thrimining, de-tus . . . difficultate locorum . . . periit. BENZO ad Heinr. IV. 2,18 p. 260, 2 nescientes de-ti sunt *Normanni* ad insidiarum locum. 5,9 p. 480,18 de-xit *frater Benzo* eam (*domnam Adeleidam*) in sagenam fidei traxitque ad litus. **in imag.**: AGOB. 16,5,10 ut in errorem inducamini et de-amini. WALTH. SPIR. Christoph. II 5, 40 ne nos ad veterem de-ant idola pestem. **al.** **k agitare – treiben, jagen**: FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 169,7 cum airo de-tus sit sursum ab . . . falcone. **l reducere – zurückbringen**: AL-

CUIN. carm. 57,50 (cod. G) carus abit cuculus (*i. Dodo*); . . . carmina de-unt forte . . . cuculum. **2 obi. res (animal: l. 26; corpus mortui: l. 37)**: **a regere, gubernare – lenken, leiten**: SMAR. carm. 1,10,3 in quibus (*scopulis*) est nobis caute de-ere **p u p p i m** (RATHER. prael. 5,1. 5,30 l. 978). **exercere – betreiben**: DIPL. Ludow. II. 5 p. 76,13 aqueductus . . . ad diversa molina . . . de-enda. **b derivare – ab-, zuleiten (ellipt.: l. 9)**: DIPL. Ludow. II. 5 p. 76,16 confirmamus eidem sancto loco . . . , ut . . . de-at nullo contradicente aut in aliquam partem de-ente. DIPL. Karoli III. 181 p. 302,17 illis (sc. *fidelibus nostris*) damus potestatem de-endi **a q u a m** per rivos ad aedificanda molendina (THANGM. Bernw. 23 p. 769,31. DIPL. Heinr. III. 255 p. 339,41. al.). SUMM. Heinr. C p. 264 derivo, detraho vel de-o, divido vel runso. **al.** **adde**: CARM. de Karolo et Leone 110 partes rivos de-it **fons** in omnes urbis. **c (ap)portare, (ad)vehere – (her)bringen, (ab)liefern, ausfahren, hinschleppen**: ARBEO Corb. 34 vinum de-i iussit. DIPL. Ludow. Germ. 24 sex carra . . . ad necessaria fratrum in eodem monasterio de-gentium de-enda (*sim*). CHART. Heist. 144 p. 227,24). **TRANSL.** Chrys. et Dar. 17 ut neque ad os quidquam eo (*brachio*) potuisset de-ere (sc. *mulier*). REGISTR. abb. Werd. 2,15 p. 40,21 cum stercus in agros de-unt (sc. *coloni*), datur eis cibus et potus. RUP. TUIT. trin. 23,26 l. 1319 de-itur arca foederis Domini (*spectat ad Vulg. II reg. 6,2*). **al. v. et p. 157,7**. **d afferre – mitbringen, -führen**: ARBEO Corb. 21 p. 211,28 mulier . . . vestigiis viri Dei provoluta est de-ens Iberum viri Dei. 22 p. 214, 5 ut vir Dei . . . oblationem de-tam non sperneret. 29. **e transportare, transvehere – transportieren, verfrachten**: RUD. TRUD. gest. 1,11 columnas . . . per Renum Coloniam usque navigio de-tas . . . ad nos . . . perducebant (sc. *populus*). CHART. Raitenh. 63 p. 59,26 concedimus . . . eis (*fratribus*) . . . omnia iura salinariorum, scilicet . . . **s a l e m** vendendi et de-endi, quocumque eis placuerit (64 p. 61,21. al.). CONST. imp. III 262 indulgemus, quod . . . cives de Ungaria per terras Austrie libere argentum suum de-ant. **al. v. et vol. II. p. 2148,71**. **f levare, extrahere – herauf-, herausholen**: ARBEO Corb. 35 qui (sc. *corpus*) XXX^{mo} ab humo de-tus die tam vivi similis forma reperitus est, quasi *eqs.* HROTSV. Mar. 785 radice tua deduc (sc. *palmam*) . . . undas. **cf. p. 156,49**. **g coniungere – verbinden, zusammenbringen**: GLOSS. Roger. I A 1,14 p. 540,33 si labia (sc. *vulneris*) possunt in unum de-i, non adest spasmus. **C amovere, avehere – fort-, wegbringen**: **1 obi. homines (animal: l. 62)**: **a abducere – abführen**: ARBEO Corb. 10 contigit quendam supervenire . . . ad damnationis ultime reum hominem de-tum suspensionis. CONC. Karol. A 61 p. 807,26 iussit *imperator* eum (*episcopum*) de-i sub custodia ad . . . monasterium . . . ibique servari. THIETM. chron. 4,23 Heinrichus . . . captus de-itur. OTTO FRISING. gest. p. 4,9 (epist. Frid. I. imp.) eorum (*Romanorum*) pene mille occidimus et in Tyberi submersimus et captivos de-ximus. 1,34 p. 53,31. **al.** **capere – gefangennehmen**: CARM. Bur. 16*,178 Iudas respondeat: ' . . . Ie-sum caute de-ite'. **b subducere, demovere, detrahere – fort-, wegführen, entziehen**: RUOTG. Brun. 48 p. 51,18 de-tus est pastor ab ovibus. WALTHARIUS 379 Hiltgundem . . . mi (sc. *regi*) caram de-xit alumnam. DECRET. Bern. 13 si . . . confessus fuerit *servus* dominum, aut infra annum de-et eum aut in urbe liberum relinquet. **al.** **c rapere – verschleppen, entführen**: THIETM. chron. 6,15 ne aliquo de-retur (sc. *vulneratus*), cum prohibere temptaret *satelles*, cuspidem perfossus super eum corruit. 7,4 cum clamore et eiulatu de-itur *domna Reinilda*. **d abripere – mit-, fortreißen**: ARBEO Corb. 18 p. 209,10 his (*ministro et pisce*) decertantibus iam longius de-tis evolutis fluctibus. **2 obi. res**: **a remove, tollere, intervertere – wegbringen, -nehmen, unterschlagen**: THEODULF. carm. 2, 186 lana . . . de-to vellere vestis erat (sc. *pastorum Israel; spectat ad Vulg. Ezech. 34,3*). DIPL. Otton. I. 417 p. 569,43 ut . . . abbas . . . nullas ecclesie res sibi providendas forinsecus aliquo usu de-ere presumat. WALTHARIUS 483 hic tantum gazae Francis de-at ab oris? CHART. Heinr. Leon. 118 quod nullum bonum irremuneratum nec aliquis christianę professionis quicquid de-et inultum. ACTA civ. Rost. A 1,31 p. 41 Wicgerus est proscriptus et filius suus . . . , quia de-erunt Normannis bona sua.

CHART. Beron. 163 p. 208,9 quod ipse (*miles*) silvam . . . cedendo, de-endo et modis aliis devastaverit. *al.* **b** *vendere* – *veräußern*: ACTA civ. Wism. A 969 (c. 1272) Iohannes *pater* promissit, quod . . . bona nullomodo de-entur, nisi puero fuerit satisfactum. **c** *secum ducere* – *mitnehmen*: STATUT. ord. Teut. p. 117,36 fratres de Terra Sancta recedentes ad partes transmarinas non de-ent sine licencia magistri sellas, frena, capistra. **d** *educere* – *ausbringen*: HEINR. LETT. chron. 19,5 p. 129,13 anchoras de-entes proieceritis in profundum. p. 129,19 qui . . . in cymbis anchoras de-erunt milites et servi. **e** *auferre, despu-mare* – *abschöpfen*: COMPOS. Matr. 61,1 cum de-xeris olei pinguedinem, conflas plumbum. **f** *purgare* – *abführen, reini-gen* (*usu medic.*): TRACT. de caus. mul. 11 p. 17,19 menstrua de-enda sunt. ANTIDOT. Bamb. 9 antidotum podagricis: . . . singulas dabis 3 ternas cum aqua calida, per urinam de-it. ANTIDOT. Glasg. p. 101,1 antidotum ad fleima et tumores et ventrem de-endum. **g** (*de*)*minuere* – *verkleinern, zurückbilden*: ANTIDOT. Sangall. p. 84,43 emplastrum . . . facit ad cicatricis de-endas.

D *move* – (*hin und her*) *bewegen*: FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 223,19 vociferet *falconarius* ad ipsum falconem et cirotecam de-at, ut retrahat ipsum. THEOD. CERV. chirurg. 2,1 p. 144^G pro bona incorporatione semper cum spatulo de-endo ad ignem, donec puls inter duritiem et molliciem sit aequalis.

E *extendere* – *ausdehnen*: **1** (*con-, ex*)*struere, exaedicare* – *aufführen, errichten*: INVENT. Matth. 6 (3) p. 455^F crescebat illa novi structura aedificii et de-batur magna . . . cum festinatione. CHART. Pruss. I 177 p. 129,30 edificia de-ere. **2** *ducere, (de)scribere* – *ziehen, zeichnen (de linea)*: HUCBALD. mus. 4 quasi linea in directum de-ta. GERB. geom. 5,1 si . . . ad singulos angulos rectas lineas de-xeris (*duxeris var. l.*). 5,9 lineam rectam de-ito (*ducito var. l.*). BERNO mens. monoch. 3,2 rursus E et F (*sc. lineae*) ducantur, et in duas dieses semitonium di-atur. ANON. ad Ragimb. p. 533,10 diagonium ab angulo (*sc. quadrati*) in angulum di-o. p. 536,24 ut per puncta quadrati de-antur latera. *adde*: MAPPAE CLAVIC. 213 illam (*virgulam*), quae V (*sc. mensurarum est*), a summitate illius, quae in altum dirigitur, usque in summitatem illius, quae in planum collocatur, de-as; . . . virgula . . . directa vocatur cathetus, . . . de-ta ypotenusa. **3** *nere, volvere* – *spinnen, abspulen*: SIGEB. GEMBL. Theodard. 10 p. 36,8 offendit *puer* mulierculam . . . nendo di-entem (*de-entem var. l.*) de colo fila. *in imag. de carmine sim.*: MODOIN. ecl. 32 hic frustra in longum de-is carmina tractum. AMARC. serm. 3,794 unde tot egregios possent di-ere versus (*spectat ad Hor. sat. 2,1,4*)? **4** *cadere, tundere, caelare* – *schlagen, austreiben* (*usu techn.*): THEOPH. sched. 3,74 p. 133,15 cum pertractorio ferro designa corpus vel corpora imaginum, et ita de-endo et . . . percutiendo elevabis ea. 3,78 p. 140,5.

II *translate*: **A** *c. sensu advertendi*: **1** *allicere* – *an-, hin-ziehen (zu)*: HROTSV. gest. 424 in quas . . . soboles mox stirpis amandae affectu cordis populus de-itur omnis magno. **2** *dirigere* – (*hin*)*lenken, richten (auf)*: CAPIT. reg. Franc. 242 p. 157,39 si aliquis hoc perturbare voluerit, a nullo nostrorum recipiatur, nisi ut . . . ad rectam rationem . . . de-atur (*sim.* 272 p. 306,37. *al.*). AGIUS comput. 3,23 numerus . . . unus habet ferias, alter de-it ad ipsas. HROTSV. Gong. 95 hic ubi praeclaros senior de-xit ocellos. *v. et p.* 48,1. *determinare* – *bestimmen*: FROUM. carm. 17,29 aurea . . . tuam (*sc. ducis*) de-at semita vitam. *refl. i. q. se accommodare, obsequi* – *sich halten (an), sich richten (nach)*: CHART. Lux. II 294 (a. 1235) promisi . . . quod de matrimonio . . . ego geram et de-am me ad dictum dilectorum meorum domini Henrici . . . domini Tierrici. **3** *impellere, commovere* – *veranlassen, bewegen (zu)*: POETA SAXO 4,140 præsul apostolicus Roma perrexit ab urbe augusti Leo flagranti de-tus amore. TRAD. Ratisb. 242 homo . . . tradidit . . . cuidam viro . . . tria . . . iugera ruris . . . collocanda, quo eum eius animus de-ret. DIPL. Frid. I. 242 p. 36,10 si filius vassalli dominum offenderit, pater a domino requisitus de-at (*adducat BC*) filium ad satisfaciendum domino. CHART. Merseb. 382 p. 316, 36 abbas . . . pia consideratione de-tus, ut *eqs. al.* **4** *redigere, ferre* – *führen (zu), bringen (zu)*: **a** *in univ.*: CONC. Merov. p. 254,12 (ed. de Clercq) aliquanta . . . ad *m e m o r i a m* . . .

domni nostri . . . de-entes recapitulare fecimus (PETR. DAM. epist. 153 p. 40,2). WALTH. SPIR. Christoph. II 5,126 ne te simili de-at thessera sorti. CHART. Raitenh. 34 p. 35,17 (epist. papae) quas (*terras*) de-erunt vel de-unt ad cultum *fratres (sim.* CHART. Sil. D I 261 p. 191,16. *al.*). CHART. Gosl. I 401 p. 408, 39 iura . . . immutata et in abusionem fuerunt de-ta. ALBERT. M. animal. 3,128 quarum (*causarum*) . . . tertia est frigoris intensio . . . ad terrestritatem humores de-ens per humidi expressionem. *saepe*. **b** *locut.*: **a** ad extrema de-i *sim. i. q. mori* – *sterben*: TRAD. Frising. 14^a p. 41,39 (a. 759) ego Hamminc ad ultimo de-tus. EIGIL Sturm. 26 ingravescente languore ad extrema de-tus est. CAPIT. episc. I p. 222,15 ut sciant, quare communionem hominibus ad extrema de-tis transmittunt . . . et egrotos infantes ad mortemque de-tos quare baptizent. **ß** ad terminum de-ere *sim. i. q. finire* – *beenden*: LEG. Wisig. 2,2,10 ad convenientie *f i n e m* de-ere (CARM. de exord. Franc. 140 [MGPoet. II p. 145]. GERH. AUGUST. Udalr. 1,23 l. 40 in finem. *al.*). 2,3,8 si ad huc . . . *t e r m i n u m* fuerit causa de-ta, quo *eqs.* (WILLIB. Bonif. praef. p. 2,1. 8 p. 46,17). TRAD. Frising. 396 ad perfectionem. *al.* **γ** in commune, ad (*in*) medium, ad (*in*) notitiam de-ere *sim. i. q. edicere, indicare, notum facere* – *kundtun*: LEG. Wisig. 12,1,3 p. 408,14 ea, que . . . digesta sunt, *i n n o t i t i a m* de-imus singulorum (TRAD. Frising. 733 p. 609,16. GERH. AUGUST. Udalr. 2,7. *al.*). ARBEO Emm. 32 nonnullis . . . revelatum fuerat per nocturnas visiones, qui eas in palam de-erunt. RADBERT. corp. Dom. 9,254 beati . . . Gregorii . . . exempla ad *m e d i u m* de-amus (CONC. Karol. B I 27,3. PETR. CAS. chron. 4,112 p. 581,33. *saepe*). HELM. chron. 80 p. 150,4 omne bonum si *i n c o m m u n e* de-tum fuerit, maius bonum est (ACTA imp. Winkelm. I 7 p. 5,20). **δ** in irritum, pro nichilo de-ere *i. q. rescindere, cassare* – *für ungültig erklären*: DIPL. Frid. I. 91 p. 152,39 omnes . . . illicitas alienationes . . . in irritum de-imus. *al.* CHART. Mog. A II 596 (epist. papae) sinodalem in seipso latam suspensionis sententiam . . . pro nichilo de-entes contra eam celebrare minime formidarunt *Richemburgenses*. **ε** in litem de-ere *i. q. in controversiam vocare* – *anfechten* (cf. p. 155,49): CHART. Naumb. 321 p. 303,29 (a. 1184) ne de cetero, quod coram nobis . . . decusum est, in litem . . . de-atur. **5** *impendere, conferre (ad)* – *verwenden (auf), zu-führen*: ACTA civ. Wism. A 388^a (c. 1260) Wernerus de-xit navigio XIII m. **6** *introducere, initiare* – *einführen, einweihen*: RADBERT. Matth. 2,3175 qui (*spiritus sanctus*) . . . de-xit (*sc. Iohannem*) in omnem veritatem. 12,3784. **7** *commutare* – *umwandeln, überführen (in)*: ADALBOLD. sphaer. 7 quam (*crassitudinem sphaerae*) si quis . . . velit informare . . . scilicet ut eam de cubo in formam modii, de modii forma in suam globositatem velit de-ere. RAGIMB. epist. 4 p. 525,2 sit . . . tuus octonarius . . . nobis . . . in triangulum de-endus. *v. et vol. II. p. 1237,20*. **8** *disponere* – *anordnen, einteilen*: HUCBALD. mus. 25 si . . . musici generis considerans instrumentum non ibi voces tali repperias schemate de-tas (*di-tas var. l.*). 50 caetera . . . tetrachorda . . . spatia vel qualitates de-unt (*dividunt var. l.*) sonorum. IOH. GARL. introd. mus. p. 160^a deductio . . . dicitur ab hoc verbo de-o, de-is, quia unam et aliam (*sc. manum*) subsequentem de-itur propter signum, quod *eqs.*

B *c. sensu declinandi*: **1** *deflectere* – *ablenken*: ACCESS. ad auct. p. 23,42 si quis se videt merito derisum a sociis, ne graviter ferat, sed iocis interpositis risum de-at. **2** *avertere* – *abwenden*: CONST. imp. II 2 (a. 1198) quicquid contra nos adversitatis hactenus emerserat, pene sopivimus et pro nostra credimus de-ere voluntate. **3** *arcere* – *abhalten, abbringen*: ANNAL. Fuld. II a. 882 p. 98,21 imperatorem . . . ab expugnatione hostium pecunia corruptus de-xit *Liutwardus pseudoepiscopus*. RATHER. prael. 3,18 si . . . ipsae oves erratae pastores student ab excessibus . . . de-ere. THIETM. chron. 6,41 p. 324,22 blandiciis atque minis ab eius (*ducis*) famulatu et auxilio de-untur *optimi*. 8,2. VITA Heinr. IV. 10 p. 33,33 dum . . . eos (*hostes*) . . . a sententia incepti de-ret *filius. ibid. al. v. et vol. II. p. 1350,17*. **4** *alienare, separare* – *entfremden, trennen*: ALBERT. M. metaph. 1,1,5 p. 7,66 corruptelae consuetudinum et affectionum a natura de-unt hominem. **5** *demere, detrahere* – *abziehen, subtrahieren*: ANON. geom. I 4,5 ex hac (*summa*) . . . maioris

hypotenusa numerum in se ductum di-as. 4,11 ex hypotenusa ... in se multiplicata ... si de-xeris cathetum in se. *al.* Ps. Bo-ETH. geom. 857 si quater lateris unius summam de-xeris. *al.* 6 *eximere, liberare – ausnehmen, befreien*: FORM. Pith. B 8o tibi hanc epistolam evacuaturiam fecimus; de ipsos solidos tantum omni tempore de-tus et absolutus resedeas.

C. c. *sensu praesentandi*: 1 *tradere – überliefern, weitergeben*: DIPL. Heinr. III. 63 p. 82,3 cuius (*abbatis*) ... annuentes peticioni ... ab antecessoribus nostris regibus ... ad nos usque de-ta confirmavimus. CHART. Port. 28 presenti scripto ad posteros de-imus duos mansos ... abbati de Porta ... nos vendidisse. 2 *se praeberere, ostendere – (sich) darstellen (als), sein*: CARM. de Bened. 412 cum ... ossa ... conlisa ... iacerent ... et totum corpus vulnus de-eret unum. 3 *explicare, demonstrare – darlegen, ausführen*: DHUODA lib. man. inc. 53 quicquid ... in hoc manuali inchoans de-xi volumine. 4 *proponere – anführen, vorbringen*: CONC. Merov. p. 106,6 ut ... sanare ea debeat *episcopus*, quae in quaerimoniam de-untur. DIPL. Heinr. II. 199 si ... advocatus aliquid ... contra legem fecerit, in nostro palatino colloquio id de-atur. PETR. DAM. epist. 19 p. 180,12 illud ... in testimonium de-bant *sapientes*. *al.* 5 *reddere – geben, ablegen*: DIPL. Merov. I 60 p. 54,11 eorum (*abbatum*) inter se de ac causa debirint de-ire *r a c i o n i s* (FORM. Marculti 2,4 l. 43 cum suprascribit domno illo ante tribunal Christi. COD. Lauresh. 1 p. 267,31 cum ipso sancto Petro. *al.*). LEG. Lang. p. 132,11 sic *s a c r a m e n t u m* de-at (*sc. vir*), sicut wadia dedit (CHART. Ital. Ficker 2 p. 3,36. *al.*).

D. c. *sensu perficiendi*: 1 *con-, efficere, peragere – aus-, durchführen, bewirken*: AGOB. 8,592 p. 444 ecce ... que mala de-unt, qui diligunt mundum. ANON. IV mus. 1 p. 32,6 quaelibet longa (*sc. nota*) aequipollet longae et brevi ... vel brevi et longae ... vel ambobus, si bene armonice de-antur. *celebrare – abhalten*: CHART. Laus. 757 p. 609,19 (a. 1227) paratum fuit capitulum diem de-ere, sicut fuerat assignata. p. 610,11. 2 *impe-trare, adipisci – erringen, erreichen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,208 hic (*Abraham*) postquam magnum de-xit ab hoste triumphum. 3 *degere – verbringen, 'führen'*: ARBEO Emm. 15 quibus honoribus tot tempora ... *v i t a m* de-ret (THEODULF. carm. 8,3,15 tempora vitae. DIPL. Arnulfi 66. *al.*). ANGILB. carm. 13,6 (MGPoet. I p. 417) da (*sc. Deus*) ... tranquillo requiem de-ere vultu. EUGEN. VULG. calend. 111 decernunt *Paulus et Iohannes* quartę (*sc. kalendarum Iulii*) insomnem de-ere *n o c t e m* (MIRAC. Huchberti 1,3 p. 820,4 di-ens. ALBERT. AQUENS. hist. 11,5). OTTO FRISING. gest. p. 3,16 (epist. Frid. I. imp.) tres dies de-ximus. CHART. Heinr. Leon. 119 videns ... vite transitionem vanis de-i illusionibus. *al.* 4 *agere – anhängig machen (cf. p. 154,39)*: DIPL. Karoli M. 248 p. 351,19 (spur. s. XII/XIII.) advocatum secum adducat *praepositus* et ... ambo iudiciariam causam ... de-ant.

E. c. *sensu produciendi*: 1 *continuare, propagare – fortsetzen, -fahren, weiterführen (absol.: l. 55)*: RADBERT. Matth. 1, 1350 ut per eos (*Phares ac Zava*) linea generationis de-ta exhiberet Christum sibi ecclesiam in se ... dedicasse (*sim.* 7,1687). HUCBALD. mus. 32 per tonum, semitonium et tonum usque ad septimam de-es. OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 156,5 pene usque inpresentiarum de-ta est haec controversia (*sim.* 2,15 p. 118,2 ad nostra usque ... tempora. DIPL. Frid. I. 772 p. 326,18. *al.*). OTTO SANBLAS. chron. 12 p. 14,2 a Iohanne Hircano usque ad regnum Herodis ... hystoriam de-it *Petrus Manducator*. ALBERT. M. veget. 2,1 communia plantarum referemus ... usque in particularia tractatum de-entes. *al.* 2 *multiplicare, cumulare – vervielfältigen, aufhäufen*: SMAR. carm. 1,5,7 unus in inmensum de-tus milia mille conficit. ADALBOLD. sphaer. 5 p. 307,2 hic idem ... quadratus si septies in altum tollatur, CCCXLIII pedes reddit excessiones ... suas et aream circuli secum in altum de-ens. p. 307,7sq. 3 *refl. i. q. se expandere – sich ausdehnen, 'expandieren'*: CHART. Argent. I 92 p. 73,14 (a. 1143) si quisquam prefatorum per mercature negotiationem se de-ere et mercando augeri voluerit. 4 *medial. i. q. procur-rere – verlaufen, sich hinziehen, sich erstrecken*: DIPL. Merov. I 2 p. 4,28 (spur.) inde de-itur *terminus* de Fonte Caballo-rum per loca designata. DIPL. Otton. II. 212 cuius (*peciae de*

terra) lateribus uni sancti Ambrosii terra adiungi dinoscitur ... quarto ... via publica simul cum flumine ... terendo de-itur. *intrans.*: RATHER. prael. 4,32 l. 1290 cum regia recte de-ens dicatur ... via.

5 F. c. *sensu referendi i. q. ἀναφέρειν, ἀναγεῖν, repetere – in Beziehung setzen, ab-, herleiten, zurückführen (auf)*: 1 *gener.*: DICUIL epist. cens. (cod. Paris. N. A. 1645 f. 8^r) quod nomen (*sc. calculus*) calci di-tum ab origine credo. RATHER. prael. 6,3 l. 82 quae (*praecepta*) ... a duobus illis maximis ... de-ta. LIGURINUS 1,81 ab excelso nomen de-is Othone. ALBERT. M. phys. 8,2,10 p. 610,45 oportet, quod hoc (*quod movetur*) de-atur usque ad primum movens se ipsum. *al. incipere – beginnen*: FLOR. LUGD. carm. 5,178 anni circulus ... Christi de-tus ab ortu ... Christi concurrat semper in ortum. 2 *log. i. q. concludendo probare – 'deduzieren'*: EUGEN. VULG. syll. 21,5 horum (*amniunum*) alter fatur ... thesis generalia curans, di-ens ductum, ... dicitur ipothesis ... alter. *v. et p.* 150,39.

adi. deductus, -a, -um. 1 *productus, longus – lang*: FRUTOLF. chron. a. 1091 visi sunt ... vermiculi ... ignoti ... grossitudine ... muscis aequales, sed longitudine satis de-iores. *al. protensus, spatiosus – gedehnt, weiträumig*: HUCBALD. mus. 7 tertius (*modus*) adhuc parvo di-ior, ut *eqs.* 2 *modicus, reductus – eingeschränkt, mäßig, 'reduziert'*: *a tenuis, macilentus – schmal, mager*: ALBERT. M. animal. 1,222 'de-us' ... et dependens vultus 'cogitorem subdolum' et 'timidum' indicat (*ex Physiogn.* 50). *b brevis, compactus, robustus – kurz, untersetzt, gedrungen*: ALBERT. STAD. Troil. 2,80 clarus voce, valens, formosus Oileus Ajax, corpus de-um, membra quadrata sibi. *c fastigatus – spitz zulaufend, 'verjüngt'*: THEOPH. sched. 2,27 p. 56,27 habeas ferrum solidatorium, quod sit longum et gracile, in summitate ... grossum ac rotundum et in summo ipsius rotunditatis de-um et gracile. 3,5. *d attenuatus, depressus – schwach, abgeschwächt, gedämpft*: Ps. GALEN. puls. (cod. Vr) 278 ydrofabricorum pulsus modicus est et de-us et incognitus. MIRAC. Nicol. Brunw. 5 (4) p. 197,3 quo per viae spacium sancto erat *frater* loco propinquior, eo idem ille concentus di-ior factus est et obscurior.

adv. 1. **diducte.* *late – weit*: EINH. Marc. et Petr. I 3,16 cum ... ad discutiendum marcorem se extenderet *mulier*, os paulo di-ius, quam debebat, aperuit.

2. **deductim.* *paulatim – allmählich*: THEOPH. sched. 3, 61 p. 113,14 quod (*tornatile*) sit in una summitate grossius et in tres costas percussum aequaliter ac magis magisque gracile deductum (*ed. ex V; de-m G*) usque in finem. 3,83 p. 147,3 incide ab unoquoque foramine fossam unam de-m usque ad maius. 3, 85 p. 150,23 sit *foramen* ... de-m grossius et grossius. 3,88 p. 160,4 qui (*ferri*) sunt ... de-m graciliores, ut possint ex forma deduci. *fastigate – giebelförmig, spitz zulaufend*: RUP. TU-IT. trin. 4,18 l. 872 inferius trecentis cubitis ampla et de-m ascendendo cum in cubito esset consummata *arca*, ubi sinus altior, illic angustior et econtra, ubi humilior, illic erat et amplior.

subst. deductum, -i n. *aquae ductus, deductorium – Kanal*: THIETM. peregr. p. 53,6 (ed. Saint-Genois; add. ex cod. s. XV.) hanc ... civitatem (*sc. Alexandriam*) ex Euphrate de-um in uno latere tangebatur et in alio latere Magnum mare firmabat.

deductio (-ccio), -onis f. *script. did-: p. 157,45.* 1 *proprie: a de anim. (de spiritu sancto: l. 62): a comitatus, conductus – Begleitung, Geleit, Führung (de munere conducendi: l. 68)*: AMALAR. off. 4,43,1 diximus ... tres psalmos baptysmales per noctes nobis ad memoriam reducere tria opera Christi ... officia dierum baptysmalium spiritus sancti -em 'in terra recta' (*spectat ad Vulg. psalm. 142,10*). PAUL. BERNR. Herl. 36 ut raro se dixerit absque ipsius (*sancti Laurentii*) apparitione atque -e sacramenta ... accepisse. AMADEUS LAUS. hom. 7,224 venerandos cives caeli in sui obsequio et -e paratos invenit *Maria*. CHART. Sil. D I 77 p. 51,12 nullus ... exigit ab eis (*fratribus*) -es, legationes vel aliqua obsequia per vegicula. 2 *citatio, vocatio – Vorladung, Vorführung*: HINCM. epist. 169 p. 158, 16 in -e Rothadi ... ad vestram (*i. papae*) praesentiam. 3 *admissio, introductio – Zulassung, Aufnahme*: VITA Hildeg. Schon. 24 (ASBoll.³ Apr. II p. 785^D; c. 1200) ipse (*frater Eber-*

ardus) fuerat cooperator meae conversionis et procurator -is ad Schonaugiam. **b** *de rebus*: **a** *vectura, portatio* – *Fuhr, Transport, Lieferung* (fere de *servitio* i. q. *angaria* – *Fuhrfronde*; de *iure*: l. 11): GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 711,43; a. 1170/92) debent singula curtilia II mancaldia avene, unum et dimidium denarium ad -em. CHART. Rhen. med. III 369 si ... dictam annonam prefixo tempore ei (*canonico*) non deduxerint *prior et conventus*, in dimidia marca ratione -is teneantur eidem. CONST. Melf. 1,54 si ... a ... impetrantibus esculenta vel poculenta seu ioectas aut -es recepisse ... probentur *iustitiarii*. TRAD. Westph. IV p. 87,8 curia integra redimit -em tunnarum VIII denariis. *al. v. et p.* 67,42. *de actione lignum aqua vehendi* ('*Trift*'): CHART. march. Misn. II 426 (a. 1177) cum ... omnimoda utilitate, quam ... fratres ... elaborare poterint in ... lignorum -bus. CHART. Raitenh. 63 p. 59,24 concedimus ... eis (*fratribus*) ... decisionem lignorum in foresti nostro et -es eorundem lignorum sine omni exactione per fluvios adiacentes saline. *al.* **β** (*aquarum*) *ductus, derivatio, decursus* – *Ab-, Zuleitung, (Wasser-)Lauf* (fere de *iure*): CHART. Naumb. 213 p. 192,25 (a. 1153) tradidit episcopus ... molendinum cum rivi -e. CHART. Mar. Magd. 75 p. 68,37 ut ... nulla ... fiat aquarum coartacio sive -o sive fossata. CHART. Friburg. 35 p. 20,7 agri curtis ... per se steriles necesse habent cuiusdam aque -e irrigari (*sim.* 36 p. 21,24). **γ** *secretio, purgatio* – *Ausscheidung, Reinigung*: NOTULAE Wilh. Cong. 1314 usus istius (*pulveris*) ... eis (*patientibus*) incipit esse -o, ut etiam eo carere nollent. **δ** *ablatio* – *Entwendung*: ACTA civ. Rost. A I 1,32 p. 41 (s. XIII, med.) Iohannes sellator (*sc. proscriptus est*) propter -cionem bonorum. **ε** *coniunctio* – *das Zusammenziehen, Verbindung, Zusammenführung*: GLOSS. Roger. I A 1,14 p. 540, 32 si ... accidat spasmus, non potest fieri -o labiorum (*sc. vulneris*) in unum.

2 *meton.*: **a** *agmen, pompa* – (*Geleit*)-*Zug, Prozession*: IULIAN. TOLET. Wamb. 30 sequebatur deinde hunc regem suum longa -e ordo suorum dispositus ministrorum. **b** *colonia* (*monasterii*) – *Tochtergründung (eines Klosters)*: EPIST. Teg. 4 fraternae ... -cionis augmentum merito vestre pietatis ascribimus. **c** *aqua derivata* – *abgeleitete Wasser*: GESTA Ern. duc. I 2,170 quando ex eis (*plateis*) oportuisset emendari salebras, rivorum ... -o repente super eas emittebatur. **d** *radius* – *Strahl*: CHRONOGR. Corb. p. 64,29 si sol obductus nubibus per quosdam anfractus emittat in terram longos valde suos splendentes -es. **e** *ductus, linea, lineamentum* – *Linie, Strich*: HUCBALD. mus. 14 idem ... modi lineari inter eas (*vo-*ces) -e signentur. *adde*: HUCBALD. mus. 21 cum di-e VI chor-darum, quarum vicem lineae teneant.

3 *translate*: **a** *gener.*: **α** *ποῦξις, effectio, modus agendi, actio* – (*Durch*)-*Führung, Tätigkeit, Beschäftigung*: PAUL. AEGIN. cur. 49 discemus ... ex ... victus -e (3,10,1 p. 151,5 ἐκ ... διαγωγῆς) et tempore et regione. ALFAN. premn. phys. 1,69 p. 17 aut ... facta sunt (*sc. quae facta sunt*) causa habitaculi illius generis ... vel curationis sive -is vel repausationis. 40,14 p. 130 ut ... constituat *anima* animales dispositiones in bonam habitudinem -e (PG 40,772^B ἀγωγῆς) congrua et diaeta convenienti. ALBERT. M. pol. 7,13^P p. 726^A,31sq. 'utiles ... virtutum ... ad vacationem et -em sunt'; -em vocat revelationem taedii, quod est in otio. **β** *delectatio, gaudium* – *Zeitvertreib, Ablenkung, Ergötzung* (de oblectatione spirituali: l. 59. *al.*): TRAD. Reichersb. 237 (c. 1200) quandocumque -is c a u s a ad nos declinare ipsum (*Hainricum*) contingeret (CHART. Aschaff. 83. GESTA Hort. Mar. 21 p. 586,10. *al.*). STATUT. ord. Teut. p. 46, 35 permittimus ... , ut fratres lupos ... et leones ... non ad -cionem, sed ad communem utilitatem ... persequantur. p. 57,6. ALBERT. M. metaph. 11,2,11 p. 497,60 'o' (p. 1072^B, 14 διαγωγῆς) et delectatio in coelestibus est semper ... talis, qualis *eqs.* CHART. Stir. IV 166 volumus ... ipsum monasterium ... venerationum -bus ... congaudere. *al.* *adde*: CAES. HEIST. Elis. I 12 p. 361,12 puerulis ad -em temporis distributa (*sc. sunt vasa*). **γ** *dilatatio* – *Verzögerung, 'Verschwendung'*: CHART. Eberb. 69 p. 140,3 (a. 1209) quos (*testes*) enumerare -o temporis esset. **b** *spec.*: **a** *math.* i. q. *detractio* – *Abzug, Subtraktion*: CHART. Ital. Ficker 407 p. 420,30 (a. 1247) confiteor accepisse

... CXXXV l. den. ... , et facta -e ... inter me et te tibi retinui et excomputavi CXXXV libr. p. 420,39. **β** *mus. i. q. continuatio, series* – *Fortführung, Abfolge* (de *hexachordo*): IOH. GARL. introd. mus. p. 160^A ponimus unam litteram et -em in lineam et aliam in spatio; ... si queratur, quid sit -o et unde dicatur, notandum sic: -o est totalis dictio, scilicet *eqs.* **γ** *log. et philos. i. q. ἀπαγωγή, relatio, ratiocinatio* – *Verhältnis, Ableitung, 'Deduktion'*: ALBERT. M. phys. 6,2,3 p. 469,59 hoc probatur per -em ad impossibile, si detur oppositum (praedicam. 3,11 p. 216^A,7). cael. 1,3,2 p. 59,16 istae sunt -es divisionum Avicennae. anal. pr. 2,7,6^{capit.} de -e, quid et quot modis fiat. *ibid.* *saepe*.

deductivus, -a, -um. *referens, deducens* – *zurückführend*: ALBERT. M. cael. hier. 15 p. 247,55 'revelationes ... manifestatione secretorum ... et circumreductione ... subiectorum ... et perfectione -a (PG 3,340^A καταγωγικῇ) altarum ... illuminationum'.

deductor, -oris *m.* **1** *dux, comes* – (*An*)-*Führer, Begleiter*: GODESC. SAXO carm. 10,2,16 existens (*sc. Deus*) tuis -r ad promissam patriam. CONC. Karol. B I 47^B,7 in eo concilio ... fuit, quo nepos meus Lotharius per mendacia, quantum ex -bus suis, subriperetur. GERHON. aedif. 28 p. 156,16 si aliquando ... a principe -es armatos accipiat episcopus. *ibid.* *al.* **2** *pressor – Treiber*: YSENGRIMUS 6,173 tu (*sc. patruus Ysegrimus*) -or eris prēde, rex tutor, ego index.

deductorium, -i *n.* **1** *aquae ductus* – *Wasserleitung*: SIEGEB. GEMBL. chron. a. 417 ubi (*sc. in ecclesia*) ... hora baptizandi solebat aqua divinitus manare et statim ex sese redire nullo -o ... apparente. **2** *fusor, fusorium* – *Ausguß, 'Gießler'*: THEOPH. sched. 3,59 p. 110,24 fac ... in anteriori parte (*sc. calicis*) -um, unde vinum effundatur.

deductum *v.* deduco.

deductus (*did*-), -us *m.* **1** *comitatus* – *Geleit*: EREMB. Bertin. (MGScript. XV p. 523,37; s. XI.) quatinus ... nobilissimorum quorumlibet comitatu mulieris suae (*comitis*) quam honorificus haberetur -us. **2** *tractus* – *Verlauf, Ausdehnung*: MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 178,1; a. 1091/92) mons gignitur et plano -u ... in altitudinem cumulat. **3** *de aqua i. q. derivatio* – (*Her*-, *Zu*-, *Ab*-, *Um*)-*Leitung*: MAGNUS chron. a. 1189 p. 512,35 postquam longo et difficili -u de loco, qui dicitur Lind, induxisset *praepositus* fontem aquae in claustrum. CHART. Westph. VII 439 cum ... questionem movissemus ... super bonis Marsvelde et di-u fluvii molendinum impellente. *meton. i. q. fluentum* (*aquarum*), *canalis* – (*Wasser*)-*Lauf, Graben*: DIPL. Merov. III A 66 p. 183,38 cum ... aquis aquarumve -bus. CHART. episc. Spir. 136 p. 152,37 (dipl. Frid. II.). **4** *de tempore i. q. cursus, lapsus* – *Lauf, das Verstreichen*: CHART. episc. Halb. 448 (a. 1208) ne ... super emptione premissa aliqua possit di-u temporis ignorantia suboriri. 467. 475 l.

4 CHART. Berg. Magd. 89 p. 65,11 temporum. *al.* *Pörnbacher* ***deduplatio** (-pp-), -onis *f.* *dimidiatio* – *Halbierung, Teilung durch zwei*: ANON. algor. Salem. p. 4,17 in subtractione et -pplatione et divisione ... unitas in proximam versus dextram transferatur differentiam *eqs.* p. 10,20 eodem modo probari debet subtractio, duplatio, -pplatio. *alleg. de divisione animae et corporis*: ANON. algor. Salem. p. 12,38 sequitur in unoquoque nostrum, (uno quoque nostram *ed.*), secundum quod propheta testatur dicens, -pplatio: 'quis est homo *eqs.*' (Vulg. psalm. 88,49).

***deduplo**, -are. *dimidiare* – *halbieren, durch zwei teilen*: ANON. algor. Salem. p. 8,7 -a ultimum, id est XVIII, habesque IX. p. 8,18 -a ultimum (*i. VIII*) addeque uni parti I, deinde duc alteram partem per alteram videbisque totalem summam; verbi gratia VIII -a, duc modo IV per V, et surget numerus iste XX. p. 10,10 -a duplatus (*sc. numeros*) et ecce radix.

1. *deebrio, -are. *sobrius facere* – *ernüchtern*: WOLFH. HELM. ad Meginh. (ed. H. Stiene, Konrad v. Braunweiler. 1991. p. 64,11; a. 1076/79) consequens est, ut, dum nocet, quod inebriat, pro remedio desideres, quod -at.

2. deebrio *v.* debrío.

***deequito**, -avi, -are. **1** *intrans. i. q. equo descendere* – *ab-sitzen*: MARCUS chron. (MGScript. XIV p. 53,55; s. XIII.)

quem (*ducem*) imperator -ans cum sua milicia . . . honorifica ostensione recepit. 2 *trans. i. q. rapere, furari – rauben, stehlen*: ACTA CIV. ROST. A I 1,40 p. 42 (s. XIII^{med.}) Martenus iener Iohannis de Fodhe (sc. *proscriptus est*) pro equis, quas -vit Danis de He. 1,41 p. 42 Iohannes de Kremese pro equis, quas -vit Danis (*aliter ind. p. 340 s. v. dequitare*).

deerro, -avi, -are. 1 *proprie i. q. deviare, de via deflectere – sich verirren, vom Weg abkommen*: WANDALB. Goar. 2,11 p. 57,3 coorta repente densissima nube et nebulis tenebrosissimis subsecutus ita in flumine -vit imperator, ut eqs. 2 *translate i. q. errare, falli – sich täuschen, sich irren*: HEIRIC. Germ. I alloc. 17 si non insipidus -at augur. Weber

deescordia v. discordia.

deex (de ex) *praep. c. abl. ex – aus*: PIRMIN. (?) scar. 8 emanavit de (de ex A) latere eius (*Christi*) sanguis et aqua. THEOD. AMORB. Bened. I 5 patroni sui glebam aureis invasatam cistellis de ex imis perudi (*ed.: i. lacrimis madentes*) sustollunt fratres. Antony

***deexeo**, -ii, -ire. *effluere – herausfließen*: CATAL. reg. (MGLang. p. 497,23; s. X./XI.) quod (*corpus Formosi*) dum huc illucque crebrius iactaretur, etiam sanguis -iit.

***defabricor**, -ari. *destruere, delere – zerstören*: MIRAC. Bert. 10 p. 515,20 inreverens . . . coepit *curialis quisquam* eam (*crucem*) -ari stilo ferreo, qui sool vocatur.

defactus v. deficio.

defaectio (-fec-), -onis f. *purgatio – Reinigung*: Ps. GALEN. anat. 3 p. 172^D creavit Deus . . . fel . . . et posuit ipsum annexum hepatis adiuvans hepar super decoctione (*defe-em V*) cibi.

defaeco (-fec-), -avi, -atum, -are. *script. -fet-: l. 38.*

(*a faece*) *purgare, deliquare – (vom Bodensatz) reinigen, läutern*: 1 *proprie: a strictius: a de liquoribus (fere de vino, musto)*: WALAHFR. hort. 348 potius longo tibi -ta labore dona placet. RUD. TRUD. gest. praef. p. 228,1 nova musta naturali motu adhuc calentia et necdum prorsus -ta avidius sumantur. REIN. LEOD. annal. a. 1217 p. 676,38 hoc anno in Mosella vinum fuit habundans, set superveniente repentino frigore cruda remanserunt et male -ecata. ALBERT. M. veget. 3,114 motu . . . suo turbat *mustum* terrestre cum humido et -ari (*defetari var. l.*) et depurari non permittit. 6,35 per sex menses maturatur *bal-samum* et -atur. *al. medial. i. q. subsidere (modo faecis) – sich absetzen, (als Bodensatz) niederschlagen*: Ps. GERH. CREM. sal. II 73 facies illud (*vitriolum*) cooperire aqua clara . . . et dimitte, donec resolvatur et -bitur. 75 misce cum ligno bene et postea dimitte, donec -etur. 79 dimitte, donec -etur et assumat suam claritatem, et abiicias faeces. *β de metallis*: DIPL. Arnulfi 140 p. 213,31 centum libras defecati a u r i . . . persolvat *persona violatrix* (URSO qual. 174. *sim.* INNOC. IV. registr. B 19 marcā defecati argenti). *b latius i. q. a sordibus mundare – vom Schmutz befreien, säubern*: OTTO FRISING. chron. 8,9 p. 404,18 aer . . . sive in subtilitatem etheris transeat, sive in propria substantia manens liquatus et -ecatus existat, nequaquam eqs. ALBERT. M. veget. 3,64 calidum . . . albificat corpora terrea subtilia et -ta. animal. 4,60 ex illo terreo sic bene -to efficiuntur concae politae et nitentes. *al.* CONR. MUR. summ. p. 172,14 de c e r a cum pice bene depurata seu -ecata (CHART. Bern. III 297 p. 278,25). *usu medic.*: YSENGRIMUS 7,56 -ecat nimum prodigus exta sopor. 2 *in imag. vel alleg.*: a *gener.*: GESTA Apoll. 738 pectus -eca liventi prorsus ab ira. EPIST. Ratisb. 1 p. 275,18 si quid, quod sanctam fidem impugnaret, invenire, non solum non abhorrerem, immo pede retracto -ecata sententia dorsum verterem. 30 p. 363,15 quamvis plebei phylosophi . . . minus -ecata ratione quid exprimant. GREG. IX. registr. 365 p. 278,30 cum . . . pensatur ratio in te (sc. *Friderico imperatore*) . . . et imaginatio -ecata in rei comprehensione sensibilis. *b eccl.*: RHYTHM. 148,84,3 kaput et reliquos artus aqua munda dilue et internos esqualores gratia purifica, cunctis ut abire sinas (sc. *peccator se ipsum*) -ecatū (defectum, defactum *var. l.*) fecibus. EPIST. var. I 41 p. 564,7 Sigeberheto . . . indignus universalis ecclesiae matricularius in Domino Iesu -ecate caritatis salutem. PETR. DAM. epist. 50 p. 122,17 sit ergo conscientia tua pura . . . atque ab omni labe nequitiarum spiritualium -ecata. CHRONOGR. Corb. p. 62,4 quoniam . . . ad ipsius pacis

visionem -ecati cordis elucubrationem anhelatis. CONR. EBERB. exord. 5,2 l. 66 qui . . . puram et -tam religionem professi mundo . . . abrenuntiavimus. *saep. tollere – entfernen*: UFFING. Ida 2,1 p. 482,41 nostrorum solertia . . . prioris ignaviae squalore -ecato angustis curavit addere rebus honorem.

5 *adi. defaectatus*, -a, -um. 1 *mundus – lauter*: VITAE patr. Iur. 34 ut solent capti mente . . . per Christi famulos expulsionē daemonum puriores -ioresque restitui. 2 *pulcher – schön*: HUGO TRIMB. registr. 285 -ecatissima carmina cuderunt *poetae veteres*.

10 *adv. *defaectate. diligenter – sorgfältig*: NICOL. I. epist. 33 p. 303,22 cetera . . . Arsenio . . . -issime prosequenda non indecenter . . . scriptis et dictis iniunximus.

defaetigatus v. defatigo.

15 ***defalcatio**, -onis f. 1 *proprie i. q. resectio – das Abschneiden*: WILH. CONG. chirurg. 1473 excrescit caro superflua; . . . istius -o sic fit: eqs. 2 *translate: a solutio – Bezahlung, Tilgung*: CHART. Basil. A I 325 (a. 1222) commutari promittam pro -e dictarum viginti marcharum receptorum, quandocunque fuero requisitus. CHART. Duisb. 94 p. 121,8 promittimus . . . civibus, quod nos universa debita notoria . . . , que in utilitatem seu -em debiti dicti domini ducis venerunt, . . . persolvemus. *b subtractio – Abzug*: REGISTR. Xant. p. 80,14 summa . . . si tota daretur . . . nulla -e facta. CHART. Col. II 433 sic . . . de -e quinquaginta marcarum observabitur, quousque totum debitum fuerit persolutum.

25 ***defalco**, -atum, -are. (*de et *falcare*) 1 *proprie i. q. rescare – (ab-, zurück)schneiden, mähen*: WILH. CONG. chirurg. 326 fiat incisio ipsius palpebre . . . , et tantum -etur de eo, . . . quod eqs. 1476 si . . . hec ligatura facta fuerit de filo corticis laureole minoris, cicuius -atur caro. CHART. Argent. I 412 p. 310,4 tantum de pratis, quam quatuor viri una die possunt -are. ALBERT. M. veget. 7,98 in ea . . . proportionē oportet -ari de virgis et ramis, quod eqs. ANNAL. Prag. III a. 1283 p. 208,22 laesit *frigus* etiam segetes frumenti hyemales et aestivales . . . , ita quod in plurimis locis -tae sunt propter suam infructuositatem. 2 *translate: a abstrahere, auferre – abziehen, wegnehmen: a in univ.*: CHART. Basil. A I 401 p. 582,15 (a. 1249) decimam bladi, vini et feni tam de feodo . . . quam de aliis bonis de dicto feodo -tis, concessis vel alienatis. CHART. Heist. 149 p. 233,8 (epist. papae) reputandum est non solum imperium, sed abusivum aliquid de datis vobis elemosinis aliorum avaricia vel invidia -ari. CHART. Basil. A II 218 p. 277,9 nec occasione grandinis seu tempestatis . . . de . . . censu quicquam debet detinere seu -are *capellanus. saepius. β retinere, deducere – einbehalten, abrechnen*: CHART. Rhen. med. II 102 p. 139,15 (a. 1190) duos denarios . . . de summa quatuor marcarum . . . in perpetuum -andos. CHART. Salisb. III 1079 p. 625,34 centum quinquaginta marcas denariorum Frisacensium de prima tercia pecunie nobis iam solute tenebimur -are. CHART. Worm. 309 duos denarios, qui nobis . . . a maiore ecclesia solvebantur, et XIII de orreo dictorum fratrum . . . -amus, ut eqs. *al. b imminuere, constringere – schmälern, beschneiden*: CHRON. Vill. cont. 4 (MG Script. XXV p. 228,20; c. 1276) dum hec (*ducissa*) ecclesiam . . . deprimeret ac eius iura -aret ac sibi appropriaret. CHART. Mehl. 1554 p. 645,25 episcopi decima restringitur, subtrahitur, -atur.

55 *subst. defalcata*, -orum n. *territoria concessa – abgetretene Ländereien*: CHART. Stir. II 161 p. 242,1 (dipl. Frid. II.) quas (*cathedrales*) . . . ex -tis a tua diocesi certis distinxisti limitibus.

60 ***defalero** v. *dephalero. **defamo** v. diffamo.

defando v. defendo.

defatigatio (-fet-), -onis f. *confectio, consumptio – Erschöpfung, Ermüdung*: GESTA Trud. cont. I 8,10 p. 276,23 fratres . . . gravissima affligebat defe-o tum ex longo itinere, tum eqs. p. 276,35. OTTO FRISING. gest. 2,26 p. 131,29 tot impulsivum ac maxime s i t i s -e fracti ultimae desperatione correpti Terdonenses (2,33 p. 141,14). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 108,24 quatenus ab illa -e . . . quiescere valeant *aves rapaces* sic extensis alis. 2 p. 182,30 inquietationem . . . dicimus omnem illam -em, quam facit falco. *ibid. al.*

70 **defatigo** (-fet-, -fet-), -avi, -atum, -are. 1 *trans. i. q. conficere, fatigare – ermüden, erschöpfen*: a *corpor.*: IOH. SCOT.

[Weber]

praedest. 16,8 l. 280 qui sitire et esurire volunt et in libidinem ardescere et -ari, ut libenter edant ..., amant indigentiam. THIETM. chron. 6,15 cum exercitu itinere ac inedia iam -to (7,23 p. 426,3). WOLFHER. Godeh. I 17 propter crebras ieuniorum et vigiliarum assiduitates senio iam et labore defectus (OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,19). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 108,19 frequens ... motio alarum ipsas (aves) -ret, et -te longum volatum facere non valerent. *al.* **b spirit.**: *a in univ.*: CONC. Rem. 30 (MGScript. III p. 677,24; a. 991) quod concilium longis dilationibus -verint *defensores*. THIETM. chron. 7,40 regina ... bello -ta. HILDEG. epist. II 13,1 p. 369,28 ipse (Martinus) humanam ... transgrediens possibilitatem in Deum vivum aciem mentis -bat. *expressius i. q. taedio afficere* - überdrüssig machen: RUD. TRUD. (?) gest. 9,17 multis profectionibus ad curiam imperatoris Heynrici fatigatus, sed non defectus abbas Theodericus. **β depellere** - abbringen: EINH. Karol. 7 p. 10,15 magnanimitas regis ac perpetua ... mentis constantia nulla eorum (Saxonum) mutabilitate vel vinci poterat vel ab his, quae agere coeperat, -ari. **2 intrans. i. q. contendere** - sich bemühen, sich begeben: VITA Ger. Bron. 19 p. 669,31 quatinus ad sui (sc. regis) praesentiam usque dignaretur -are.

*defebrio, -ire. febrile, febri laborare - Fieber haben, fiebern: GLOSS. med. p. 17,8 causae (leg. καύση) -unt (sc. aegroti), id est incendiose et aestu acerrimo iactantur. Weber

defec- v. defaec-.

defectibilis, -e. **1 imperfectus, incompletus, vitiosus, tenuis** - unvollkommen, unvollständig, mangelhaft, schwach: *a in univ.*: ALBERT. M. sent. 3,2,9 p. 34^a,26 nominatur caro -ior p a r s, ideo, ut ostendatur Christum ... infirmiora nostra accepisse (4,8,6 p. 191^a,20). div. nom. 7,17 p. 350,22 scientia Dei non est -ior nostra. eth. I 537 p. 462,78 reflexum procedit in debilius esse, sicut lumen reflexum ad corpus opacum procedit lumen -ius. *ibid. al.* **b suppletionis indigens** - der Ergänzung bedürftig: ALBERT. M. eth. II 1,3,9 p. 42^a,10 operatio ... felicitatis -is est; ... oportet, quod cooperantia habeat. **2 caducus, fugax** - hinfällig, vergänglich: VITA Burch. Worm. 12 p. 837,37 soror mea, vides res mundanas, quam fragiles ac -es sunt. *usu subst.*: DIPL. Heinr. III. 99 si ... temporalia bona ... donare studuerimus, ... pro -bus eterna nobis comparare non dubitamus. ALBERT. M. euch. 3,1,8,1 p. 271^a,29 si uniretur cibus (i. Christus) nobis -bus eqs.; cum autem nos cibo uniamur, qui incorruptibilis est, tunc eqs.

adv. *defectibiliter. imperfecte - unvollkommen (*usu philosoph.* in perfectione mixta q. d.; de re v. J. de Vries, Grundbegriffe d. Scholastik. 1983. ind. s. v. eminenter): ALBERT. M. div. nom. 7,16 p. 349,42 quod est in aliquo in potentia, non est in ipso eminenter, sed -r. *huc spectare vid.*: ALBERT. M. div. nom. 7,13 p. 346,62 quod quaedam participant divinam sapientiam per essentiam et quaedam per resonantiam, sicut sensus, et quaedam -r (cf. PG 3,868^C ἐκπῶσιν σοφίας), sicut daemones.

*defectibilitas, -atis f. imperfectio, inclinatio ad defectum - Unvollkommenheit, Neigung zum Fehlen: ALBERT. M. summ. creat. I 4,69,4 p. 719^a,26 quod inferior portio rationis propter molliem et -em dicitur caro et mulier: ex vicinitate ... carnis saepius emollescit in delectationibus carnalibus. ALBERT. M. summ. theol. II 9,36,4 p. 397^a,40 quod ... non habuerunt Adam et Eva in statu primo infirmitatis defectum, tamen infirmitatis habebant -em: poterant enim peccare. HUGO RIPELIN compend. 5,2 p. 153^a,20 sicut ... creatura pro sua -e suo principio semper eget eqs.

defectio, -onis f. script.: deff-: p. 162,4,9. -eci(o): p. 162,29. -cci(o): p. 162,6,29. adde ANON. coit. 1,1,7. *al.*

1 transitio, proditio, rebellio - Abfall, Verrat, Aufstand: CONC. Karol. A 56^A,66 p. 723,19 quod filiorum vestrorum (sc. Ludowici Pii) -o atque improbitas ... in ... facinus excrevisse cognoscitur. VITA Ludow. Pii 18 quod quedam Uuasconum pars ... -em meditata in rebellionem adsurgeret. WIDUK. gest. 2,25 -is causam edicere ... super nos est. *al.* **2 remissio, deminutio, absentia, recessio** - das Nachlassen, (Ver-)Schwinden, Ausbleiben, Abnahme, Rückgang: *a gener.*: WIDUK. gest. 1,25 cum ... se morbo sensisset laborare pariter cum -e primae

fortuna, vocat rex fratrem. **b natur.**: ANON. astrolab. p. 372,20 dum naturae legibus lunaticas augmentationes et -es ipsum oceanum patitur. **c medic.**: TRACT. de aegr. cur. p. 244,21sq. deff-o appetitus fit ex humoribus concreatis ... vel ex -e naturalis virtutis. **d astron. i. q. eclipsis** - (Sonnen-, Mond-)Finsternis: SERMO de sacril. 16 quicumque <in> -ccionem lunae ... vasa lignea ... battent eqs. EINH. Karol. 32 p. 36,6 per tres ... annos et solis et lunae creberrima -o ... visa. MARIAN. chron. a. Chr. 34 p. 502,17 deff-o solis facta est. ANNAL. Brunw. a. 1147 qua -e horam pene integram fixus et immobilis ... stetit sol. *al.* **e gramm. i. q. ellipsis** - Weglassung: BALDW. VICT. dict. 4,28 nostra tempora ... brevitate gaudent ...; non solum ... -o fit (sit ed.) verbi sed etiam nominis (sc. in salutatione). **3 defatigatio, imbecillitas** - Erschöpfung (szustand), Schwäche: *a gener.*: *a in univ.*: METELL. exp. Hieros. 4,914 quos (sc. fugientes) macilentorum -o tardat equorum, hos (sc. equos) ascendebant, quos cesis eripiebant hostibus. **β vitium corporis** - Gebrechen: WALAHER. Gall. 2,5 daemoniaci ibidem curati ... sunt ..., paralicorum eliminata est -o. **γ tabes, decessus** - das Dahinsiechen, Sterben: ANNAL. Altah. a. 1035 inaudita mortalitas animalium et -o apium omnem Baioariam multum afflixit. *in imag. i. q. interitus* - Tod, Untergang: RHYTHM. 146,37,6 lapis mihi finis, simul -o lignum (de pipere in mortario). **b medic.**: RECEPT. Lauresh. capit. 179 p. 90 pulvera ad -em cordis. 1,39 ad -em s t o m a c h i ... facit mirifice catapotium (ANTIDOT. Augiens. p. 62,4). *al.* **CONSTANT. AFRIC. theor.** 9,25 p. 46a^r in suffocatione matricis -o nascitur ex corruptionibus ... et -o cordis vocatur. 9,33 p. 48b^r -o epatis. TRACT. de chirurg. 669 visus -ccio (-cio var. l.). ALBERT. M. animal. 14,29 elevatio colerae vel nimii sanguinis ... cerebri inducunt -es. *al.* **4 perditio** - Verlust: *a gener.*: ALBERT. M. AQUENS. hist. 6,19 quinque mangenarum (i. machinarum iaculatoriarum) -e. **b philos. de abiectioe formae** (in explanatione loci perperam traditi, ut vid.): ALBERT. M. sent. 1,18,9 dicendum, quod omne, quod nascitur ..., aut exit de potentia cum abiectioe formae eqs.; si primo modo, vocat Hilarius per -em generari, sicut calamus ex grano (Hil. trin. 5,37,5 per deseccionem; inde Petr. Lomb. sent. 1,18,3,2 per deseccionem [P, per -em cett.]).

defectivus, -a, -um. **1 pass.**: *a imperfectus, insufficiens, deficiens* - unvollständig, ungenügend, mangelhaft: *a gener.*: EPIST. Hann. 48 p. 93,30 verer ... <ne> ... huic insufficiens negotio cassa et -a videretur intentio mea. *haud idoneus* - unbefriedigend: CLEM. IV. registr. 668 p. 688,3 quod ... Urbanus ... inquisitionem ... episcopis ... commisit; quorum processum sibi exhibitos ... reputans -os idem negotium fratribus ... commisit. **β gramm.**: ALDH. ad Acirc. 113 p. 154,16 verba ... -a ..., ut libet, placet, piget eqs. ERCHANB. gramm. p. 94,17 'pudet, taedet, paenitet', quae (verba) ideo -a dicuntur, quia in prima et secunda persona deficient. *al.* **alleg.**, per compar., in ludo verborum: ANSELM. HAV. dial. 2,9^{capit.} quod Pater et Filius et spiritus sanctus non sint -a nomina, sed sufficientia. NICOL. BIBER. carm. 1444 ea, que nocitura videtis, ... quod sint pluralia nolo; immo preoptarem, si -a notarem. HUGO TRIMB. sols. epil. 203 dum crimen in propatulo sit numeri pluralis, virtus in umbraculo stat ... in se ipsa tamquam nomen -um arens. **γ natur.**: ALBERT. M. animal. quaest. 8,22 p. 196,8 cum ... talia animalia careant sanguine et per consequens sunt -a in calore. **δ astron. de eclipsi lunae**: MEGINFR. (?) carm. p. 649^D -as ... partes. **b minutus** - vermindert, geschwächt: ACTA imp. Böhmer 965 p. 672,33 (a. 1239) cuius (papae) ... propositum invenitur instabile et potentia -a. adde de voce submissa vel haesitante: TRANSL. Auct. 5 -a voce prae stupore ac gaudio. cf. p. 163,11. **c caducus, fragilis, brevis** - hinfällig, vergänglich, kurz während: ARNOLD. RATISB. Emm. 2,18 p. 1035^C cesset homo deflere pro -i luminis amissione, quod semper manentis certitudinem habet. DIPL. Heinr. III. 326 p. 446,36 quotiens ... religiosis ... ex substantia hac transitoria aut honore -o votive aliquid auementamus eqs. VITA Heinr. IV. 13 p. 43,32 felix es, imperator Heinricus, qui ... turbolentum regnum pro tranquillo, -um pro aeterno ... mutasti. *usu subst.*: EPIST. Worm. I 2

p. 17,33 o ammirabile commercium: emi possunt incorruptibilia corruptibilibus, ... -is perpetua. 2 act. i. q. defectum efficiens – Mangel, Verlust bewirkend (usu philos.): ALBERT. M. phys. 1,3,17 p. 75,31 causa ... erroris in moribus ... non est effectiva, ... sed est -a, scilicet corruptio vel impedimentum alicuius principiorum. eth. II 1,3,1 p. 31³,44 ne ex -a (sc. virtute) repositum ... domus dissolvatur. summ. theol. I 19, 77,1 p. 797^b,22 in actibus privativis sive -is.

adv. *defective. de locutione i. q. vitiose, balbe – fehlerhaft, stammelnd: CONR. MUR. summ. p. 141,15 homo ... pre ira, pre nimio desiderio ... loquitur -e. cf. p. 162,64.

*defecto, -avi, -atum, -are. 1 laedere, violare – schädigen, verletzen: CONST. imp. I 424,6 (a. 1083) si ... aliquem vulneraverit liber vel nobilis vel quolibet alio modo -verit. 424,7. ibid. al. 2 minuere, infirmare – mindern, schwächen: DIPL. Karoli III. 88 p. 143,5 monachis ... ad suos usus -ta provisione ipsius Autprandi concedi iubemus, unde ... victum ... possint habere. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 386,28 sensum ... debilitat semen nigri papaveris et -at atque animale interficit virtutem.

defector, -oris m. 1 qui desciscit, ἀποστάτης – Abtrünniger: REGINO chron. a. 871 p. 103,4 Adalgisus ... paratum se ... fuisse ad eius (imperatoris) obsequium proficetur, numquam -bus se assensum prebuisse iuramento confirmat. a. 893 p. 141, 11 Odo ... -es persequitur. a. 900 Zuendibolch ... incendiis ac rapinis cuncta devastat arbitratus -es, qui ... ab eo defecerant, inmaniora et peiora faciens ad se revocare posse. 2 depositor – einer der absetzt: RATHER. Metr.^{tit}. lugubris relatio Ratherii ... ex exsule praesulis ... facti, infecti, refectioni, defecti iterum, quo solus factor, infector, refectioni, -r novit omne facti, infecti eqs.

*defectuosus, -a, um. imperfectus, defectivus, vitiosus – unvollständig, mangelhaft, fehlerhaft: 1 in univ.: ALBERT. M. animal. quaest. 12,20 p. 237,57 natura ... numquam de se -a providit illis partibus cooperatori, sicut oculo palpebras. HIER. MOR. mus. 24 p. 177,14 magis -us est cantus, si terminos tonorum suorum non implet. 26 p. 194,24 quoniam -a est vulgaris positio, ideo positionem, quae Iohannis de Garlandia est, subnectimus. 2 c. colore quodam: a egenus – entbehrungsreich: ALBERT. M. pol. 1,6^h p. 45^b,22 plures lucrandi modos permiscentes et supplettes -issimam vitam, (p. 125^{6b},3 ἐνδε-ἑστατον βίον) eqs. b mancus – verkrüppelt, lahm: WILH. SALIC. chirurg. 2,9 p. 332^E membrum, quod restaurari poterat ... saltem pro parte, amplius sensum nec motum habere poterit, sed erit -um. c peccans – sündig: CHRON. Reinh. a. 1216 p. 590,45 o vere optimum ... virum, qui se propter amicum reputari -um voluit.

adv. defectuose. prave, reprehensibiliter – auf falsche, tadelnswerte Weise: GREG. CAT. chron. I p. 116,15 quatinus -e vivatis et cogitare de ertinis minime valeatis.

defectus (deff-), -us m. abl. sg. -o: p. 164,62. I spectat ad desertionem: A strictius i. q. transitio, proditio – Abfall, Verrat: HUMB. Sim. 3,42 p. 250,27 quotquot in fine mundi sub maximo -u christianae fidei antychristum sequenter seducti. LIGURINUS 5,243 cum ... per totum florerent gaudia regnum, ut ... perfecta decoris gloria nullius -u partis adesset. CONST. imp. II 222 ut, quantumcumque tuo vellemus tam turpi -ui condolare, non possimus imperiale moderari regimen ... , quin eqs. al. de perfidia: METELL. exp. Hieros. 5,366 collectos in turre iubens, Boimunde, venire -u fidei violabas iura trophaei. B latius: 1 secessio – Auszug: SIGEH. Maxim. 13 (12) fratres ... intolerabili afflictatione ... depressi regiam clementiam adierunt ... , -um tandem a monasterio ... meditabantur. 2 intermissio – Aufgabe, Abbruch: SIGEH. Maxim. 1 p. 25^D cum constet contemptum ... seniorum ad animae periculum, -um vero in coeptis spectare ad ridiculum.

II spectat ad minutionem: A strictius i. q. deminutio, remissio – Abnahme, Rückgang: 1 gener.: a in univ.: BEDA temp. rat. 29,47 imitatur ... lunae cursum mare ... quodam sui status profectu -uque perenni, ita ut ... maior minorve quotidie redeat aestus. HILDEG. scivias 2,5 l. 171 ut luna semper incrementum et -um in sua constitutione habet ... , sic eqs. al. in-

termissio – Unterlaß: HEITO Wett. 5 angelus ... laudavit confugium eius ... hortans eum ... sine -u similiter acturum. b labes – das Ein-, Absinken: RUD. FULD. Leob. 4 p. 123,39 intellexit abbatissa ... ex -u terrae (sc. tumuli) poenam sepultae

(sc. sanctimonialis) et severitatem iusti iudicii Dei perpendit ex detrimento sepulchri. c exsiccatio – das Austrocknen, Verdunsten, Versiegen: RHYTHM. 146,3,2 me pater ignitus, ut nascar, creat urendo; et pia -u me mater donat ubique (de sale in aqua soluto). HROTSV. Gong. 198 coepit vir gnarus depromere verbis fontis -um. 2 medic.: MAURUS urin. I p. 18,45 urina discoloratur et attenuatur sine deff-u febris. 3 natur. i. q. retardatio incrementi – das Zurückbleiben (in der Entwicklung): ALBERT. M. animal. 7,173 profectus ... et -us animalium ... causatur ex aere et cibis ... terrarum. B latius: 1 infirmitas, debilitatio, languor – Schwäche(anfall), Erschöpfung, Entkräftung: a gener.: a in univ.: TRANS. LUX. IV

556 p. 654,36 (a. 1281) que (ligna) ventorum impetu vel proprio -u iacentia inveniuntur. γ ruina, interitus – Verfall, Niedergang: TRAD. Frising. 483 (a. 823) omne ... , quod in ... saeculo habetur, transire quamque et ad -um tendere nulli dubium est. FORM. Sangall. II 27 ut ... nec adversarii ... de regni nostri -u vel casu gloriantur. OTTO FRISING. chron. 5,1

p. 229,23 cerne populum illum, ... quondam orbis dominum, ad tantum venisse -um, ut eqs. al. adde de interitu generis ('Aussterben'): DIPL. Otton. II. 86 p. 102,8 quamdiu ex ... Christi ancillarum (sc. Bertae atque Hathwigae) genere aliqua ... digna ... repperiatur, ... eligatur, post autem huius generis d<efe>ctum de ceteris ... abbatissa constituitur. b medic.: a in univ.: AESCULAPIUS 21 p. 30,5 -us s t o m a c h i maxime fit ex vini putredine (RECEPT. Lauresh. 3,26). TRACT. de aegr. cur. p. 146,27 deff-us visus multis modis habet fieri. al. in imag.: BRUNO QUERF. Adalb. A 18 p. 23,18 ille (episcopus) ... ad papam ait: '... -ui meo pone remedium'. DIPL. Frid. I. 581 p. 58,4 -ui humane memorie ... huius privilegii antidotum

50 opposites. β -us cordis i. q. syncope, praeceps virium lapsio – Ohnmacht: MAURUS phleb. p. 8^a quod in sinocha inflati-va et in asmate debet ... fieri flebotomia ... usque ad -um cordis. p. 12^a quia sincopis est -us cordis, ex cuius -u sequitur perturbatio et in frigidatio tocius corporis. 2 iactura, perditio, damnum, lacuna – Einbuße, Verlust, Schaden, 'Ausfall': a gener.: a in univ.: HELM. chron. 71 p. 137,4 indigenae ... redemerunt se inmensa pecunia, -um quoque vectigalium integraverunt cum cumulo. ALBERT. M. eth. II 5,2,10 p. 359^a,34 agricola ... pro modio tritici calceamentum accipiens ... -um ... habebit. al. β de amissione: HROTSV. Sap. 1,4 numquid ... adventus muliercularum ... adducere poterit detrimentum? :: permagnum. :: quod? :: pacis -um. b publ., iur., canon.: a in univ.: TRAD. Patav. 96 (a. 1013/45) infra eiusdem mensis

55 spacium, quo -us seu mutilatio prenominate summe eveniret. CHART. Aqueus. 77 pro -us sui (sc. fratrum) multiplicis recompensatione. ACTA civ. Rost. C 1,361 p. 134 Henricus ... posuit Rigardo hereditatem suam ... ; pro -o ipse fideiussit. CHART. Sangall. B 613 ne nobis aliquis -us in nostris censibus succumbat vel eveniat. saepe. c negat. de emolumento ('Ertrag'): CHART. Worm. 350 p. 228,30 (a. 1269) ad illum censum respectus habebitur pro non -u, qui in futurum posset emergere de curia prenotata. β de lite amissa i. q. perditus (causae) – Niederlage (im Prozeß): CHART. civ. Hild. 209,5 (c. 1249) si quis ... in querimonia -um patitur, ipse vadiabit advocato LX solidos. γ afflictio – Beeinträchtigung: GERH. STED. annal. p. 205,32 ecclesia Dei in Stedereburch ... ex cottidianis -bus deiecta immo ad nichilum redacta suo egebat reformatore.

CHART. Babenb. 170 p. 228,26 vita mortalium per momentaneos -us tamquam umbra pretereunte. *c geom. de anguli latere i. q. sublatio – das Verschwinden*: GERB. geom. 4,4 acutus angulus . . . quantitate indiffinita usque in lineam directam, (lineae -um *var. l.*) coarctari valet.

III spectat ad indigentiam: *A strictius i. q. egestas, penuria, inopia – Bedarf, Mangel, Not:* 1 gener.: *a in univ.*: EPIST. Hildesh. 83 in tanto . . . necessarium -u nullus potest esse discentis affectus. NARR. itin. nav. p. 191,3 nec panis fiebat propter -um a que (CHART. Hall. 185 p. 173,20). HIST. de exp. Frid. imp. p. 77,11 nos in maximo -u et fame fuimus. CHART. episc. Hild. II 76 nos ad eiusdem ecclesie -um in mancipiis sublevandum Ymmicam mulierem . . . contulimus. CHART. Raitenh. 173 p. 149,17 cum . . . ecclesiam . . . contulerit pleno iure in subsidium vestri deff-us. CHART. Bund. 1207 p. 6,4 ad supplementum deff-us divini cultus volentes utilitati ecclesiae providere. *al.* **b c. colore quodam:** *a completionis indigentia – Ergänzungsbedürftigkeit*: CONR. MUR. summ. p. 57,6 undecimum (*vitium dictaminis*) est principalium verborum nimius -us . . . ; exemplum: ego, ne illa, que illum *eqs. meton. i. quod completionis indiget – das der Ergänzung Bedürftige*: ANON. IV mus. 2 p. 48,13 si aliquis -us fuerit praedictorum, in postpositis plenius patebit. **β exceptio – Einschränkung**: FROWIN. explan. 7,4 l. 402 libera nos sic a malo, ut plene et toti sine -u adhaereamus summo bono. **γ facultas insufficiens – Unvermögen**: HROTSV. prim. 544 pro -u mentis solito muliebris. ALBERT. M. div. nom. 7,17 p. 350,17 si aliquod exemplar sit in artifice, quod non producat in opus, hoc procedit ex -u artificis. **2 publ., iur., canon.**: CHART. Basil. CI 371 p. 279,32 (a. 1259) ego Hugo iunior . . . renuntio . . . , si quod ob -um etatis michi competere dinoscitur *eqs. (item de aetate)*: CHART. Gosl. II 93 propter -um annorum). **3 natur. et medic.**: CONSTANT. AFRIC. coit. 2,12 cum . . . superhabundaverit hec humiditas in cerebro et fuerit indigentia et -us ventositatis in corde, semen emititur. *al.* ALBERT. M. veget. 1,165 quando transplantantur *plantae* ad alia loca, . . . parvae sunt propter -um augmentis, quod secundum naturam congruit eis. animal. 1, 318 -us quantitatis virtutis magnitudine recompensat *musculi fortes*. **4 gramm. de vitio nimiae brevitatis (de re v. F. Quadlbauer, Die antike Theorie der genera dicendi. 1962. §78,30. 31)**: ALBERT. M. metaph. 8,1,4 p. 394,16 universaliter in his quaedam dicuntur secundum superabundantiam et quaedam secundum -um. **B latius i. q. defectio, absentia – das Fehlen, Nicht-Vorhandensein, Ausbleiben:** 1 gener.: *a in univ.*: BERNO ton. prol. 9,31 idem neumarum -us . . . proveniet, nisi *eqs.* THIOFR. Willibr. II 2,771 mensuratum (*sc. marmor*) medio minus est pede visum; -u merent *omnis sexus et aetas*. STATUT. ord. Teut. p. 87,19 ne in domibus minoribus ex -u sacerdotum culpa remaneat impunita. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 95,24 si . . . propter -um succursus non retinebit eam (*gruam*) *falco eqs.* CHART. Argent. II 40 p. 25,14 cum . . . fabrica . . . ecclesie . . . sit inchoata et propter -um consumacionis eius *eqs.* CHART. Babenb. 404 p. 250,17 ne . . . propter -um instrumentorum igne exustorum iustitia eorum (*monasteriorum*) periclitetur. CHART. Friburg. 169 circa -um cappellani vobis in Domino condolemus. *al.* **b de voce deficiente**: MUS. ENCHIR. 1,29 si ve sursum sive iusum sonos in ordine ducas usque in -um vocis. ARCHIPOETA 5,21,1 -us vocis. **2 publ., iur., canon.**: *a in univ.*: CHART. Salem. 54 p. 83,9 (epist. papae a. 1194) licitum . . . sit vobis . . . fratrum vestrorum testimoniiis uti, ne pro -u t e s t i u m ius vestrum in aliquo valeat deperire (CHART. Burgenl. I 71 p. 42,29. *al.*). CONST. Melf. 1,44 cognitionem . . . civilium causarum in -u camerariorum et baiulorum ad officium suum pertinere cognoscant *institiarii*. *al.* **remissius i. q. dilatio – Verzug**: CHART. Lux. III 471 p. 523,23 (a. 1264) si filius dicti comitis . . . esset in -u, ita quod non acciperet in uxorem nostram filiam . . . infra dimidium annum *eqs.* **b de -u natalium q. d.**: SUMMA dict. Saxon. 11,51 p. 304,18 (epist. papae) -um, quem tibi natalis qualitas attulit . . . , amputamus . . . dispensantes *eqs. (item de venia apostolica -ui natalium indulgente)*: ALBERT. STAD. chron. a. 1240 p. 366,3 [epist. papae] intellecto, quod -um in natalibus pateretur *praepositus* . . . , ad electionem

non processerunt *episcopi* ipsius. p. 366,14 super huiusmodi -u auctoritate apostolica dispensantes *eqs. al.*). CHART. Wirt. VI 1666 p. 69,15 cum idem Bur. . . . nativo sue prolis deff-u, qui apud vulgus unsempaeri dicitur, impediendo non esset infeodabilis *eqs.* **3 medic. et natur.**: HILDEG. caus. 2 p. 106,18 de m e n s t r u i -u (WILH. CONG. chirurg. 1566). ALBERT. M. animal. 1,205 cum . . . ille (*spiritus visivus*) sit lucidus, -us eius in oculo causat tenebras. **4 astron. i. q. eclipsis (solis vel lunae) – (Sonnen-, Mond-)Finsternis**: DUNGAL. epist. 1 p. 570, 14 de ratione -us solis. POETA SAXO 5,603 rei tantę congrua prodigia: . . . -us solis luneque. HILDEG. fragm. 424sq. in -u lune incipientis deficere, ventus orientalis ad -um eam afflat. *al.* ANNAL. Reichersb. a. 1133 perhibent . . . physici -um solis non fieri, nisi *eqs. al.*

IV spectat ad vitium: *A strictius i. q. macula, mendum, delictum – Makel, Fehler, Vergehen:* 1 gener.: *a de specie, aspectu:* *a in univ.*: CARM. Bur. 164,4,1 non in visu -us (*in descriptione puellae*). *expressius de corpore manco i. q. truncatio, imbecillitas – Verstümmelung, Gebrechen*: IN-
NOC. III. registr. 1,307 cum pro tam enormi -u ad sacros non possit ordines promoveri (*sc. abbas sinistra manu carens*). ALBERT. M. veget. 5,46 non dicitur homo colobon . . . , quando per maciem sine -u (*p. 1024^a, 26 ἀκρωτήριον*) membrorum diminuitur. animal. 1,250 occasionem . . . dico -um, qui praeter naturae intentionem accidit in membro. **b de actu**: SALIMB. chron. p. 398,2 de gravibus penitentibus, quas archiepiscopus . . . dabat famulis suis, quando faciebant -um. **2 theol. de -bus hominum propriis:** *a in univ.*: ALDH. virg. I 18 p. 247,10 quae (*virginitatis gratia*) . . . numquam -u dirae mortalitatis marcescit. DAVID compos. 2,16,1 in nobis . . . quadruplex -us est, unde ad malum proni sumus: ignorantia, concupiscentia, malitia, infirmitas. ALBERT. M. incarn. 38 p. 210,6sq. sitis, fames et mors et alii -us, qui naturales dicuntur; ignorantia . . . et concupiscentia . . . sunt -us animae rationalis. sent. 3,15,1^{capit.} an Christus accepit nostros -us. *al. v. et p. 161,58. adde de vitio morum*: CONST. imp. II 215,19 (a. 1239) illum (*episcopum*) habere . . . Christi vicarium . . . indigne fatemur . . . ob persone deff-um. **b peccatum – Sünde**: HILDEG. scivias 3,5 l. 243sq. homo habet in se duas vocationes, desiderium videlicet fructus et concupiscentiam -us; . . . per concupiscentiam -us vocatur ad mortem. CHART. Brixin. 65 p. 70,32 ibidem (*sc. in capitulo*) . . . offensas, iniurias et -us suos proponat *canonicus*. **3 publ., iur., canon.**: *a in univ.*: DIPL. Otton. II. 290 si . . . aliquis de advocatis inutiliter res monasterii tractaverit . . . , non solum in illius -u occurrimus, verum etiam nostre dignitatis gratiam perdere non dubitet. CHART. Rhen. inf. II 258 p. 133,25 iurgia, -um mensurandi et pistrandi magister civium iudicabit. *al.* **b spectat ad reprehensionem ('Anfechtungsgrund')**: CONST. imp. II 236 (a. 1242) ut omnis . . . -us et materia scandali . . . auferatur. CHART. Sigeb. 118 p. 229,8 cum . . . prefata instrumenta impugnata fuissent, nos tamen eisdem fidem . . . adhibemus . . . , si quis -us fuit vel esse videbatur. CHART. Salem. 426 p. 4,37 prebemus assensum suppletes -um pro posse, per quem in posterum dicte vendicioni posset obviari. *al.* **c spectat ad culpam**: CHART. Lux. IV 55 p. 63,31 (a. 1267) si . . . comes Flandrensis in hoc ex nostro -u custus vel expensas fecerit . . . , nos eidem . . . dampna . . . totaliter refundemus. **4 mus.**: *a in univ.*: HIER. MOR. mus. 24 p. 177,23 primi gradus imitatur *gradus pulchrior* -us. **b vox absona – Mißton (usu meton.)**: ARIBO mus. p. 9,22 si . . . disiunctio tetrachordorum esset penitus . . . , creber in cantu -us occurreret. **5 philos.**: ALBERT. M. metaph. 1,1,7 p. 11, 11sq. frequenter fallit *experimentum* ex -u regulantis et non tantum ex -u rei, circa quam est opus. **B latius i. q. vitiositas, vilitas – Fehlerhaftigkeit, Minderwertigkeit**: CONR. HIRS. mund. cont. 25 quia -u despectuque proprio index sui mundus termini ipsos cultores suos . . . persequitur. *de praestantia minuta*: CHART. Argent. I 315 (a. 1247) quatuor marcas pro -u argenti, quod non fuit purum.

Konstanciac

***defeminatus**, -a, -um. *effeminatus, muliebris – unmännlich, weibisch*: RICHER. SENON. gest. 4,31 p. 318,13 abbas et conventus pusillanimes et -i tam cito victi voluntati advocati se

[Gansweidt]

miserabiliter subdiderunt.

defencio v. 1. defencio.

defendiculum, -i n. *munimentum, propugnaculum* – *Be-festigung(sanlage)*, *Bollwerk*: CHART. Pruss. I 181 p. 132,30 (a. 1246) volumus . . . , ut via larga in circuitu maneat civitatis, ne accessus ad -a precludatur.

defendo (deff-), -fendi, -fensum, -ere. *script. diff.*: p. 168,9. *adde* GLOSS. II 168,56 St.-S. *form.*: *inf. praes. pass.* -ier: l. 46. *gerundii*: -fend(um): l. 66. p. 169,15. -fando: LEG. Lang. p. 97,32. *depon.*: p. 168,3. *usu refl. vice pass.*: l. 67; *absol.*: l. 30. p. 168,65. 169,1. 12. 17. *adde* TRAD. Frising. 108^a. *struct. notabiliores*: c. gen.: p. 168,70. c. praep.: de: l. 23. 59. ex: l. 52. *pendet*: ne: l. 28. 32. 33. *adde* VITA Burch. Wirz. 4. *quin (post negat.)*: p. 169,54. *partic. perf. pro adi.*: p. 168,79. *al.*

I arcere, propellere, prohibere – *fernhalten, (ab-, ver-)wehren, (ver)hindern*: **A trans.**: 1 *obi. homines*: **a repellere** – *zurückstoßen, abweisen*: ALDH. virg. I 32 p. 274,4 quae (*prostituta*) . . . per Timotheum presbiterum . . . apologetica verborum veritate acsi fixa peltarum testudine -itur. **b refl. i. q. obsistere, reniti** – *sich widersetzen, auflehnen, zur Wehr setzen*: ANNAL. Nazar. a. 786 p. 159,26 voluerunt *Thuringi* se -ere de rege Francorum. THEGAN. Ludow. 39 filius . . . expectavit adventum patris et voluit se -ere. 2 *obi. res*: **a in univ.**: LEG. Wisig. 6,43 p. 266,26 qui (*iudex*) voluntarius -ere recusa-bit interpellantis iniuriam. CHRON. Thietm. 5,19 cum vicinorum fruges vi diriperent eosque hoc -entes cederent *Bavari*. CARM. Bur. 165,1,7 -e, ne involvat me procella. CHART. Rhen. med. III 479 si canonici . . . vellent . . . ea (*ligna*) . . . deferre, ipsi homines habebunt auctoritatem -endi. CHART. Brand. A XVI 16 ne . . . aliquis . . . ecclesiam . . . valeat impedire, warandia -emus. **al.** **b interdicare, vetare** – *untersagen, verbieten, verweigern*: GESTA Camer. cont. II A 431,4 presul . . . -it omni populo, ne ab illis abiurati recipiantur clerici. 433,1 hoc -so episcopus exivit urbem. CHART. Brand. A XIV 17 p. 13,12 si . . . hospes domus iudici mansionem suam non -erit . . . , hospes innocens erit, si profugus evaserit. **B intrans. i. q. obstare** – *binderlich, im Wege sein*: MOSES PANORM. marisc. 1 p. 145, 21 scaliones (*i. dentes*) . . . -unt eis (*equis*), quod non possint macinare anonom.

II defensare, tueri, servare – *verteidigen, (be)schützen, in Schutz nehmen, bewahren*: **A gener.**: 1 *obi. anim.* (*ferre homines; animalia*: l. 51) *eorumque vita, status*: **a strictius**: **a in univ.**: LEX Alam. 90 si . . . ille fugit et ille alius (*sc. parium commilitonum in pugna*) -it (-at, -et *var. l.*) se. WALTHARIUS 85 nec . . . spes fuerat saevis -ier a r m i s (WIDUK. gest. 2,17 p. 82,11. *al. sim.* THietm. chron. 6,22 sagittis, quibus . . . -untur [*sc. hostes*]). 927 v i t a m toto -ere nisu (CHART. Babenb. 183 p. 250,42. *sim.* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,224 lumen -ere vitę). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 59,1 quam astutiam habent *aves* in -endo pullos. *persaepe. v. et p. 169,54. in deprecatione*: PURCH. Witig. 353 ut defensores -ant (*patroni*) . . . nos ex insidiis . . . hostis. STATUT. ord. Teut. p. 131,10 te (*sc. Dominum*) . . . exhoramus, ut . . . famulos tuos . . . ab omnibus temptationibus inimicorum tutos -sosque custodias. **al.** **b tutum reddere** – *retten, in Sicherheit bringen*: ADAM gest. 3,42 p. 185,1 multi nostrum ibi perfossi, ceteri fuga -si (dispersi, sunt -si *var. l.*). **γ refl. i. q. se eripere, eximere** – *sich befreien*: HELM. chron. 72 p. 138,19 -it se dux de circumventionem principum. **δ adiuuare, levare** – *Beistand leisten, erleichtern*: WALAHFR. Wett. 936 instantes . . . precibus nostrum -ite finem. **b latius i. q. credere** – *glauben (an)*: TRAD. Garz. 18 (c. 1135/46) notum sit cunctis Christum confitentibus et -entibus, quod eqs. 2 *obi. res corporeae*: **a strictius**: **a in univ.**: LEX Baiuv. 10,18 signum, quod . . . ponitur . . . campum -endum (-fendi, -endi, -fendum *var. l.*). ARBEO Emm. 30 p. 71,1 ut . . . a nivium infusione . . . se -ret *humus*. CAPIT. reg. Franc. 77,18 de forestis, ut forestarii bene illas -ant. WALTHARIUS 60 patriam -ere dulcem (THietm. chron. 5,33. *al.*) MAURUS (?) anat. II p. 10,19 inter haec omnia (*membra*) unum est principale; et ipsum quaedam sunt -entia, quaedam expurgantia. ALBERT. M. animal. 1,595 utilitas eius (*diaphragmatis*) est -ere

spiritualia. *saepe. in deprecatione*: EIGIL Sturm. 13 p. 144,9 Dominum Christum illum (*locum*) . . . tueri et sua invicta potentia -i (-ere *var. l.*) implorabant fratres. **β custodire** – *bewachen*: LEX Alam. 78,6 si quis canem, qui curte -it . . . , occiderit. **b latius**: **a (circum)saepe, praeccludere** – *einhegen, umzäunen, (ab)sperren*: LEG. Wisig. 8,3,12^{tit.} si p r a t u m -sum a pecoribus naufragetur (PETR. CAS. [?] chron. 4,20 p. 488,20). LEG. Lang. p. 174,15 si quis porcus in s i l v a alienam diff-sam (-sa, defensata, defensatam *var. l.*) miserit (TRAD. Frising. 70. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 77,10 unusquisque comis duas partes de herba in suo comitatu -at. ACTA civ. Wism. A 501 (c. 1260/72) ut -ant agros, sive in fossis sive in sepibus. **al.** **β velare, operire** – *bedecken, verhüllen*: WILH. HIRS. const. 2,34 p. 1092^D quibus (*cortinis*) dorsalia -antur. LIBER ordin. Rhenaug. p. 127,26 immobilia (*ornamenta*) . . . velamine . . . deff-unt *custodes ecclesiae*. **γ occupare, reservare** – *einnehmen*: EBERH. HEIST. Betel 121 imam (*partem templi*) sol sibi -it, cum pronus ad equora tendit. 3 *obi. res incorporeae*: **a strictius**: CONC. Merov. p. 103,4 libertas (*sc. a servitio absolutum*), si a quocumque pulsata fuerit, cum iustitia ab ecclesiis -atur (defensetur *var. l.*). CONC. Karol. B I 14 p. 162,16 qui (*Constantinus*) . . . christianam religionem -ere . . . coepit (GREG. VII. registr. 4,2 p. 297,19. *al. sim.* ALCUIN. epist. 202 p. 336,21 vestra [*sc. Karoli*] . . . sancta voluntas . . . catholicam atque apostolicam fidem . . . -at. *al.*). GREG. VII. registr. 1,11 p. 19,14 -endo veritatem (CHART. Raitenh. 284 p. 229,3). IDUNG. PRUF. dial. 2,401 quidam abbas de ordine vestro volens -ere suam ipsorum (*sc. sui ordinis*) irregularem consuetudinem. **al.** **b latius**: **a tenere, obtinere** – *behaupten, innehaben*: WANDALB. martyr. 116 quinas Magra pio nonas -it amore. CARM. de conc. mens. 18,2 Maius undecim (*sc. regulares*) -it. **β postulare, exposcere** – *verlangen, fordern, beanspruchen (für)*: HERM. AUGIENS. gloss. Rom. 3,29 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 40) fides . . . orditur a loco (*sc. sanctae scripturae*), quem gentes sibi -unt in Abraham. 3,30 p. 41. THANGM. Bernw. 13 p. 764,16 hac tuitione locum ac regimen sibi -ens episcopus. LIGURINUS 9,299 hunc more vetusto . . . sibi princeps -it honorem. **γ affirmare, asserere** – *versichern, beteuern, behaupten*: CONSUE. Marb. 186 ut non presumant fratres procaciter -ere, quod eis visum fuerit. CHART. archiep. Magd. 452 p. 585,18 nullam mihi innocentiam volo -ere. ALBERT. M. metaph. 11,1,2 p. 461,56 Stoicorum . . . schola tota -it universalis esse principia . . . rerum.

B publ. et iur.: 1 *obi. homines*: **a spectat ad protectionem**: COD. Karol. 32 p. 539,14 tu, bone . . . rex, . . . sanctam Dei ecclesiam . . . -ere digneris (THEGAN. Ludow. 6 p. 182,13. *al. sim.* ALCUIN. epist. 148 p. 241,25 -e sponsam Domini Dei tui). CONC. Karol. A 24^b 2,7 vidue, pupilli, orfani . . . ab episcopis . . . -antur (*sim.* WIPO prov. 70. *al.*) CONST. imp. I 426,9 fugitivum servum nullus -at (prohibeat *var. l.*); qui -erit, poenam fugitivi subeat. CHART. com. Mansf. I 36 in recompensationem . . . dampnorum per nos . . . factorum officiales . . . episcopi . . . -emus. *saepe*. **b spectat ad impetitionem refutandam**: FORM. Wisig. 11 quem (*servum*) . . . iure tuo . . . vindices ac -as. LEG. Lang. p. 93,15 nisi ipse, qui possedit (*sc. praedia*), . . . cum sacramentum suum se (*om. pars codd.*) -at (LEX Baiuv. 16,17. *al.*). TRAD. Frising. 1540^b custode . . . eos (*sc. censuales*) tributario iuri sanctę Marię sanctique Corbiniani -ente. CHART. Bund. 1207 p. 8,39 quod presentes canonici se de comunibus sumptibus deff-ere teneantur. CHART. Xant. 251 p. 164,2 de quibus bonis com . . . sacerdos legitime . . . fuerit investitus et . . . -sus. **al.** *in duello iudiciali*: EDICT. Roth. 365 ut praebat filius sacramentum . . . , quod pater ipsius (*sc. appellantis*) debitor non fuisset, aut per pugna -at (se -at, -ere *var. l.*). **c spectat ad expurgationem**: RIMB. Anscar. 38 p. 73,36 ut non iuramento nec testibus se ullus eorum, qui in . . . rapacitate maculati fuerant, -ret. GERH. AUGUST. Udāl. 1,23 l. 58 cum suis adiutoribus a . . . crimine se -ere studuit *Adalpero*. ANSELM. BIS. rhet. 3,3 servitutus vel furti te . . . non -isti, set eqs. CHART. Solod. I 344 p. 192,19 cum prioris procurator se super hoc iure deff-ere non valeret. *al.* *in duello iudiciali*: LEX Alam. 86,4 si quis hominem

occiderit et negare voluerit, . . . cum tracta spata -at (-atur, -et, -ant, -it *var. l.*). LEX Baiuv. 17,6 -at (*sc. testis*) se₁ (-at *var. l.*) cum campone suo, si recte iuravit. THIETM. chron. 2,39 si aliquis . . . eam (*uxorem ducis*) armis -ere voluisset. 2 *obi. res* (*apes: l. 25*): a *strictius*: LEX Baiuv. 1,1 apud episcopum -antur (-atur, -at *var. l.*) res ecclesiae (*sim. CONC. Karol. A 39^B,9. al.*). TRAD. Frising. 227 p. 210,22 clericus et . . . suus advocatus . . . adstabant et hac c a u s a fortiter -bant (FORM. Senon. II 10. *saepius*). GREG. VII. registr. 1,60 p. 88,7 ecclesie . . . iura -ere volens *episcopus* (DIPL. Frid. I. 580. *al.*). CHART. Tirol. notar. I 207 quicquid . . . Nicolaus fecerit tam in agendo, -endo, placitando, *persaepe*. b *latius*: a *vindicare* - *geltend machen*, *Anspruch erheben* (*auf*): LEX Alam. 89,2 pater eius (*infantis defuncti*) habeat licentiam cum lege ipsas res (*sc. hereditatem maternam*) -ere (-endi, -fendi, defensare *var. l.*). TRAD. Frising. 437 p. 376,28 videbat *presbyter*, quod nequaquam contradicere vel -ere poterat. TRAD. Lunaclac. 60 tradidi marcam *querendi* ac -endi potestatem (DIPL. Conr. II. 146 p. 198,4. *al.*). THIETM. chron. 8,20 presentibus . . . optimatibus suis . . . id -ere non valentibus, iudiciali lege hunc (*forestum*) restituit rex. TRAD. Welt. 95 quod uxori suae (*sc. Adelberonis*) . . . ad vitam suam -ret (*sc. praedium*) *Macili. saepius. v. et p. 168,57. (in proprium) reservare* - (*als Eigentum*) *sicherstellen*: LEG. Wisig. 8,6,1^{tit} de inventis apibus -endis. b *confirmare, comprobare* - *bestätigen, beweisen, nachweisen*: FORM. imp. 17 p. 298,42sq. per hanc nostram auctoritatem easdem res et mancipia ipsius ecclesie legaliter -antur, sicuti per eadem strumenta, si igni absorta non fuissent, legibus -i potuerant (*inde* DIPL. Otton. III. 204. *al.*). CHART. Rhen. med. I 219 p. 277,38 prestaria firma et stabilis permaneat tam monachorum quam laicorum fidelium manibus . . . roborata atque -sa. DIPL. Otton. III. 405 p. 838,34 quam commutationem si ostendere et rectam esse interrogatus deff-ere vellet *raptor*. LEX fam. Worm. 30 p. 644,6 si . . . homicida . . . suam innocentiam per duellum -ere voluerit. *v. et p. 168,65.*

III *punire, ulcisci* - (*be*)strafen, *sich rächen*: LEG. Wisig. 3,4,13 ut nec agnitus uxoris adulterium accusare publice vel -ere (*deferre E2*) valeant *virii*. GLOSS. I 482,32 St.-S. -ret irrahhi. IV 303,41 Simon Petrus . . . purum hominem -ere uurekan gestivit.

subst. defensa (deff-), -ae f. (-us, -i m.: l.67) 1 *proprie*: a *gener. i. q. defensio, tuitio* - Verteidigung, Schutz: RYCARD. chron. a. 1229 p. 161,16 imperator . . . veniens Calvum, ubi nonnulli de papali exercitu convenerant ad -am. NARR. de Gron. 25,100 o ceca fortuna, que tantum virum a tot periculis mortis . . . eripuisti, ut eum . . . sine omni -a occidi permitteres. b *publ. et iur. i. q. pax indicta (nomine imperatoris invocato)* - Friedegebot (*unter Anrufung des Kaisers*), Friedebann (*de re v. H. Dilcher, Die sizilische Gesetzgebung Kaiser Friedrichs II. 1975. p. 107sqq.*): CONST. Melf. 1,16^{tit} de -is imponendis, et quis eas imponere possit. p. 167,5 domino, qui contra -am (deff-as O) venerit. 1,17^{tit} *saepe*. ACTA imp. Winkelm. I 487 p. 407,33 quos (*sc. fideles*) . . . non reverentia nostri culminis . . . non -a . . . defendere potuit, quin impie trucidarent (*sc. seditiosi*) eosdem. 2 *meton.*: a *gener. i. q. castrum, propugnaculum* - Burg, Bollwerk: CONST. Melf. 1,43 p. 456,21 si castellanos . . . et custodes -arum nostrarum invenerint *capitanei* per fraudem . . . male sibi commissam tractasse. *fort. huc spectat*: ACTA imp. Winkelm. I 1000 p. 760,19 (c. 1251/66) si de appellacionibus, -is, massariis fuerit negocium, expediantur per magnum senescallum (*cf. 874 causas appellacionum delegatorum a nobis et castrorum ac feudorum quaternatorum, que curia nostra tenet, . . . audiendas*). b *publ. et iur. i. q. area prohibita, foresta* - *gebannter Grund, Banngebiet, 'Forst'* (*de re v. LexMA. IV. p. 658sqq.*): LEG. Lang. p. 174,20 (s. VIII./IX.) si . . . homo, qui . . . porcos habit, . . . miserit . . . suos aut alienus in -um (-os, in ipsa silva aut clausura in glande *defensa var. l.*). CONST. Melf. 1,88,1 nemorosa loca, que -is nostris et publicis pascuis . . . deputata non sint. ACTA imp. Winkelm. I 899 p. 681,40 cum ipsi (*fideles nostri*) . . . -as nostras . . . custodiant.

**defendrix*, -icis f. *defensatrix, tutrix* - (*Be*-)Schützerin:

ALBERT. MIL. temp. 165^{capit.} de . . . gestis comittisse Matildis . . . -is Romane et fidei catholice. *cf. defenstrix.*

defenero, -avi, -are. *fenerare, fenerando opprimere* - *auf Wucher leihen, durch Wucher aussaugen*: GLOSS. I 96,37 St.-S. -vit kifrehticota. 97,37 -vit farlaeh.

defenitum v. definio. defensa v. defendo.

defensabilis, -e. 1 *sensu pass.*: a *qui (facile) defendi potest, munitus* - (*leicht*) zu verteidigen(d), befestigt: GALB. Karol. 107,16 domus -is steterat (*sim. 113,9*). b *ad defensionem instructus* - zur Verteidigung gerüstet, bereit: GESTA Vird. cont. I 3 p. 46,49 quoniam erat res publica minus -is sub . . . principe Romanorum iuvene . . . , obsedit rex civitatem (*sc. Virdunensem*). 2 *sensu act. i. q. ad defensionem utilis* - der Verteidigung dienend: GESTA Camer. cont. II A 522,2 Duacum intravit comes, res ornat -es. *subst. neutr. plur. i. q. arma, instrumentum belli* - Rüstzeug, Kriegsgerät: CHART. Rhen. med. III 986 (a. 1249) quod loricam, caligas ferreas, galeam et alia -ia ad tuicionem corporis et rerum, que armatus consuevit, secum apportare teneatur (*sc. monachus*).

20 *defensaculum*, -i n. (-us, -i m.: l.23) *script.* -sic-: GLOSS. I 205,9 St.-S. (*var. l.*) *ibid. al.*

praesidium, munimen, propugnaculum - Schutz(wehr), Bedeckung: 1 *proprie*: a *gener.*: GLOSS. I 261,18 St.-S. -us kiscirmitha. EKKEH. IV. cas. 64 naves praeter eius urbis -o subductas nullas . . . sciverat *vir*. GISLEB. MONT. chron. 120 p. 186,24 nec monasterium eis (*hominibus*) potuit esse refugium securitatis vel -um fortitudinis. *al. b anat.*: CONSTANT.

25 AFRIC. theor. 2,4 p. 6a^f sunt . . . ossa (*sc. spondylium*) -um nuche, sicut *eqs*. Ps. GALEN. anat. 41 p. 215^C in exterioribus (*membris*) . . . pulsatis (*vena*) supposita, quieti superposita, ut sit eius -um a documento exteriori. 2 *in imag. et alleg.*: RATHER. prael. 6,26 l. 1078 hoc . . . contra inimicum intorquet *olympionica noster* telum, quod et sibi sit omni clypeo tutius -um. ACTA reg. Burgund. 51 ut . . . loco . . . munimen et -um auctoritatis nostre . . . conferre dignemur. HONOR. AUGUST. spec. p. 1019^B prophetae sunt ecclesiae propugnacula, quia eorum scripta sunt tuta contra daemones et haereticos -a.

**defensalis*, -e. (*defensare*) 1 *adi. i. q. defensorius, munitus* - Schutz-, befestigt: GALB. Karol. 114,5 adduxit comes . . . instrumenta iactatoria, quibus deiceret d o m o s -es (ACTA imp. Böhmer 229 p. 204,14). 2 *subst. masc. i. qui tutelae commissus est, cliens* - Schutzbefohlener, Schützling: TRAD. Teg. 368 (a. 1189/1206) ut domnus Hainricus . . . eundem Haitfolchum -em habeat.

45 **defensamen*, -inis n. *tutamen* - Schutz: THIOFR. flor. 3,2 l. 45 anima . . . letificatur umbrę sanctificati somatis protecta -e et curata medicamine.

defensatio (-nda-), -onis f. *defensio, tuitio, protectio* - Verteidigung, Schutz, Obhut: 1 *gener.*: IULIAN. TOLET. insult. 8 armata . . . ad -em (*defensionem var. l.*) tui (*sc. Galliae*) Spanorum manus se citatam exhibuit. *expressius i. q. conatus defendendi* - Verteidigungsversuch, -anstrengung: CHRON. Merseb. 13 p. 187,19 post . . . alienigenarum incursationes et quorundam -es nostratum electus (*sc. episcopus*) . . . , forsan tamen iure, repellitur. 2 *publ. et iur.*: a *in univ.*: ALCUIN. epist. 245 p. 397,18 ut rei et peccatores . . . loca -is (-dationis, defensionis *var. l.*) debuissent habere, ubi protegerentur a persequentium insidiis. CHART. Naumb. 240 p. 224,30 nisi . . . gratia -is a canonicis . . . vocatus adveniat *advocatus*. b *patrocinium* - Schirm(herrschaft): CHART. Anhalt. I 336 p. 253,24 (a. 1147) principes in -e pauperum Christi non tam prestant beneficium illis quam *eqs*. DIPL. Frid. I. 485 p. 404,17 nos claustrum . . . in imperialem tuitionem omnimodamque -em suscepisse. 597 p. 80,20.

65 *defensator*, -oris m. 1 *propulsator, impugnator* - Bekämpfer: CHART. Lux. II 449 p. 493,11 (a. 1244) dominus terre ac violencie -r (*item* III 476 p. 531,31). *expugnator* - Eroberer: HIST. Liutpr. (MGLang. p. 11,33; cod. s. XI.) universam Romaniam peragravit . . . ; ad ultimum . . . usque ad fines Baiuarorum peregrator extitit atque -r. 2 *defensor, tutor, protector* - Verteidiger, (*Be*-)Schützer, Schirmherr: a *strictius*: a *gener.*: HIST. Lang. Goth. 9 qui (*Karolus*) adiutor et -r

[Gansweidt]

domni Petri principis apostolorum. HIST. de exp. Frid. imp. p. 111,1 dum ... terra Domini ... tutore et -e careret. *al.* **β** *publ. et iur.*: ANNAL. Hild. a. 1106 p. 56,4 si non iustus regni gubernator exstisset et a e c c l e s i a r u m Dei -r (defensor *var. l.*) rex (HELM. chron. 16 p. 33,20). **β** *latius i. q. suffragator, adiutor – Fürsprecher, Förderer*: CHART. Rhen. med. III 432 p. 340,12 (epist. papae a. 1231) receptatores, -es, fautores hereticorum excommunicationis sententiae decernimus subiacere. *v. et p.* 174,20.

defensatrix, -icis *f.* 1 *subst. i. q. tutrix, patrona – (Be-)Schützerin*: **a gener.**: **α** *in univ.*: EPIST. Teg. 1 sub tali -e (*sc. imperatrice*) monomachie. CHRON. Bened. I 17 p. 221^b,31 Iuditha duxatrix, -x huius loci. GERH. psalm. 33,8 p. 265,23 Iustina regina, -x Arianorum. **β** *de beata Maria*: CAES. HEIST. mirac. I 7,1 p. 2,27 fida sibi famulantium -x. CONR. SAXO spec. 9 p. 341,12 ipsa nobis est ... ad daemones -x. SALIMB. chron. p. 493,5 eius (*papae*) amatrix et -x (*dispensatrix var. l.*). **γ** *de divinitate*: ODO GLANN. Maur. 31 (9) qualiter ... divina clementia ... loco huic -x semper affuerit. **β** *publ. et iur. i. q. confirmatrix – Bestätigerin, Garant*: CHART. Altenburg. 43 p. 33,4 (dipl. a. 1192) imperatoris maiestatis equitas ecclesiarum bona ... consuevit ... tamquam pia -x protectionis sue munimine confovere. CHART. Steinf. 125 p. 99,16 huius donationis ... ego Margareta comitissa ... testis sum et -x. *de ecclesia*: FORM. Sal. Merk. 14 pro infestatione malorum hominum basilica sancti habeat *servus ingenuus* -em. 2 *adi. i. q. confirmativus – bestätigend, Bestätigungs-*: FUND. Brunw. 30 (epist. papae) si quis ... contra hanc -em paginam venire temptaverit.

defensibilis, -e. *ad defensionem utilis, aptus – zur Verteidigung dienend, geeignet*: HRABAN. anim. 1 p. 111^B ipsa (*anima*) civitatibus muros attribuit, arma -ia invenit (*cf. Cassiod. anim. 4 l. 107*). ALBERT. M. eth. II 9,3,4 p. 593^b,31 loca ... in quibus constituuntur *civitates*, inaequaliter -ia sunt.

***defensibilitas**, -atis *f.* *aptitudo ad defendendum – Eignung zur Verteidigung*: ALBERT. M. eth. II 9,3,4 p. 593^b,48 ad loci, in quo civitas construitur, sufficientiam et -em.

1. **defensio** (deff-), -onis *f.* *script. et form.*: -nci(o): l. 61. adde CHRON. Thietm. 6,48. *al.* -nti(o): p. 172,40. -nssi(o): p. 172,5. adde CHART. Babenb. 160. *al.* *dat. sg. -e*: p. 172,37.

1 *praevalente notione arcendi*: **A** *proprie de actione vel statu*: 1 *gener.*: **a** *propulsatio – Abwendung*: CHART. Aquens. 168 (a. 1135) si necessarius eis (*sc. mulieri eiusque progeniei*) fuerit *advocatus* in -e ... iniurie. **b** *repugnatio, resistentia – Gegenwehr, Abwehr(bewegung), Widerstand*: CONC. Karol. B II 24^B p. 239,14 ad -em crudelium belluarum ecclesiam Christi infestissime lacerare volentium. ALFAN. premn. phys. 28,30 p. 140 multis ... animalium ad -em (PG 40,71^A ἀνυπὲρ) dati sunt *ungues*. OTTO FRISING. gest. 1,3 quid (*urbem*) dum ... industria -is vacuum invenirent *dux*. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 235,17sq. attendendum est primo ... quas -es facit falco contra capellum, quid faciendum est contra illas -es. *al.* 2 *publ., iur., canon. i. q. prohibitio, interdictio – Verbot, Bann*: LEX Baiuv. 10,18 signum, quod propter -em (-e *var. l.*) ponitur. GESTA Camer. cont. II F 379,2 fit divina -o ... pro comite. *mandatum, praeceptum – Weisung, Vorschrift*: HINCM. divort. 22 p. 230,3 nec Paulus ... aliquid de huiusmodi -e (*sc. Vulg. gen. 2,24*) dicere adtemptavit. **B** *meton.*: 1 *defensaculum, pluteus – Schutz-, Brustwehr*: HEINR. LETT. chron. 16,4 p. 108,21 alii (*Teutonici*) sagittis Lyvones a -e (-cione *var. l.*) repellunt. 2 *agger, moles – Damm, Deich, Wall*: CHART. Bern. II 426 p. 447,29 (a. 1257) dum ... alveus antiquus ex tali -e non debeat impediri. 3 *impedimentum – Hindernis, Hinderungsgrund*: CHART. Sev. Col. 31 (a. 1275) nec casus incendii nec sterilitatis nec aliquis alius casus fortuitus nec aliqua -o nos a solutione ... poterit ... excusare.

II *praevalente notione servandi*: **A** *proprie de actione vel statu i. q. defensatio, tutio, protectio – Verteidigung, Schutz, Obhut*: 1 *gener.*: **a** *strictius*: **α** *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 71,2 ubi (*sc. in exercitu*) aliquid utilitatis -e *patriae* facere debet *comes* (224,4. *saepe*). GERH. AUGUST. Udalr.

1,12 l. 72 ut ... altera pars clementiam ... Mariae pro -e populi ... flagitaret. PETR. DAM. Rom. 21 p. 46,10 ad solite -is argumenta confugiens. CHART. Hamb. 404 ad -em *terre*, quod vulgo lantwere dicitur (CHART. Lub. I 244. *al.*). ALBERT. M. animal. 1,289 unguis ... sunt dati in arma et -ssionem extremitatis digitorum. *persaepe*. **β** *adiuvatio, subsidium – Hilfe, Unterstützung, Förderung*: LIBER diurn. 95 p. 125,2 ut ... omnem, que indiget, -em seu meliorationem indifferenter ... efficiatur. ANNAL. Mett. a. 753 p. 44,20 papa ... molestiam Langobardorum ... non sufferens ad Pippini regis -em querendam veniebat. SIGEH. Maxim. 12 (11) quae (*privilegia*) ... eorum (*fratrum*) -i a regibus committebantur. THIETM. chron. 6,79 ob -em suimet ecclesiae impedit *archiepiscopus* multa meae. **γ** *custodia – Bewachung*: REGISTR. Ringrav. 3,1 pro -e annone, ze scuzze. **δ** *confugium – Zuflucht*: WETT. Gall. 3 viam seu -em per Altam Germaniam ad Italiam petiit. **β** *latius*: **α** *saepis circumdatio – Umzäunung, Einfriedung*: CAPIT. reg. Franc. 20,17 nemo alterius erbam -is tempore tollere praesumat. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 25 dixit eis (*sc. iter agentibus*) ... in ea via ... herbam undique in -e manere. **β** *assertio – Behauptung*: BERNOLD. CONST. chron. p. 394,27 huic -i libens consentirem, si embolismis cunctis hanc prodesse perspexissem. 2 *publ., iur., canon.*: **a** *strictius*: **α** *spectat ad ecclesiam (Romanam) eiusque institutiones (de re v. Lex-Ma. III. p. 632sq.)*: DIPL. Pipp. 16 p. 24,7 volumus, ut ... monasterium ... seu res ... in nostra sint potestate vel -e. ANNAL. Einh. a. 754 a rege Pippino ecclesiae Romanae -is firmitatem accepit *papa* (*sim. CAPIT. reg. Franc. 297,12 p. 436,13. persaepe*). THANGM. Bernw. 51 p. 780,33 (*chart.*) servitores Christi ... sub -e et patrociniis successorum meorum praemuniti. CHART. Ger. Col. 12 ut sub -e et introductione mea (*sc. comitis*) ecclesia illud (*praedium*) usu caperet. BURCH. URSB. chron. p. 94,7 ut ... ecclesia sine preiudicio omnis gravaminis imperialem haberet -em. *persaepe*. **β** *spectat ad personas singulas*: LEX Baiuv. 8,7 eius (*viduae*) -o in Deo et in duce atque iudicibus debet consistere. TRAD. Frising. 435^a infantulum sue (*sc. episcopi*) -e et pietate commendavit *nepos*. TRAD. Ratisb. 791 p. 370,24 suscepit *archiepiscopus* ... viros censuales ... in suam -em. CONST. Melf. 1,14 quicumque alium protectionis auguste -e (-tionis, deff-is *var. l.*) securum aggressus fuerit. *saepe*. **b** *c. colore quodam*: **α** *administratio, procuratio – Verwaltung, Aufsicht*: CHART. Turg. II 167 p. 548,15sq. (a. 1244) prepositus et decanus ... deff-em prediorum et possessionum ... comiti ... commiserunt certam ipsi pro labore deff-is ... statuantes ... pensionem. **β** *injustificatio, excusatio – Rechtfertigung, Erklärung*: CHART. Rhen. med. I 596 (a. 1156) canonicorum impetitionibus, illius (*fratris*) ... -bus diligenter auditis. CHART. Babenb. 164 p. 214,34 qui (*mediatores*) satis acuta liberatione -es utriusque partis estimantes. CONST. Melf. 2,4 antequam eius (*banniti*) -o admittatur. **γ** *sponsio, fideiussio – Währschaft, Bürgschaft, Garantie*: CHART. Ital. Ficker 22 p. 28,30 (a. 929) sine omni mea ... contradictione vel -e. 265 p. 309,38 heredes ... debent ... tenere ... feodum ... cum warentacione et -e. CHART. Lux. II 178 Gerardum (*sc. militem*) talem habebo, quod ... ecclesiae *g a r a n d i a* m feret et -em (CHART. Heist. 87 p. 182,6 prestabimus. *sim. 88*). **c** *latius i. q. possessio – Besitz(recht), 'Gewere' (de re v. HRG I. p. 1658sq.)*: TRAD. Brixin. 490^a (c. 1157/64) dedit *rusticus* ... allodium ... ea condicione, ut ipse et fratres sui ... haberent in -e sua. CHART. scrib. Col. B 779 remisit ... dimidietatem mansionis ... cum -e, que quondam fuit Pifscherfs. *vindiciae – Geltendmachung eines Besitzanspruchs(s)*: CAPIT. Bened. 2,428 p. 98,2 indigne ... ad altare Domini properare permittitur, qui res ecclesiasticas ... audet ... iniuste possidere; qui ... in hac iniqua -e perdurant *eqs.* CHART. Solod. I 422 renuntiantes omni exceptioni, -i consuetudinis et iuri (*sim. CHART. Friburg. 82 p. 68,36. saepius*). CONST. imp. III 244,5 salvis ... legitimis -bus et iuribus. *al.* **B** *meton.*: 1 *gener.*: **a** *tegumentum – (schützende) Bedeckung*: ALBERT. M. veget. 4,103 sunt *folia* ... ad cooperimentum fructuum et -em. animal. 1,268 ut sit *dorsum* -o et clipeus omnium membrorum mollium et nobilium. *al.* **β** *defen-*

sor, tutor – *Verteidiger*, (*Be-*)*Schützer*: *ALCUIN*. epist. 177 p. 292,24 o –o (*i. Karolus M.*) ecclesiarum. *CONC.* Karol. B II 37,22 p. 454,34 inter quos (*episcopos*) ... Augustinus ... ecclesiae catholice institutio atque –o extitit. 2 *publ. et iur.*: a *charta tuitionis, privilegium* – *Schutzbrief, Privileg*: *DIPL.* Karoli III. 47 p. 78,8 pro quibus (*chartis exustis*) ... ecclesie antistites ... imperatorum –es et totius episcopii tuitiones ... adepti sunt. b *instrumentum, litterae* (*ad possessionem defendendam*) – *Beweismittel* (*zur Verteidigung des Besitzanspruchs*): *CHART.* Ital. Ficker 68 p. 94,15 (a. 1061) ut ... sibi pararet *pars*, quascumque –es potuisset. *CONST.* Melf. 2,24 p. 329^a,13 reus ... –es omnes sibi ... competentes in iudicio proponere studeat. c *probamentum* – *Probe*: *ACTA* imp. Winkelm. I 50 p. 47,17 (a. 1210) ut in nulla causa ad duelli –em cogantur *confratres*.

III *praevalente notione vindicandi i. q. poena, ultio* – *Strafe, Rache*: *GLOSS.* I 483,43 St.-S. in –e ingirihhe.

[2. *defensio v. descensio*.]

defensito, –are. 1 *defendere, tueri* – *verteidigen*, (*be-*)*schützen*, in *Schutz nehmen*: *ROD.* GLAB. Wilh. 20 p. 478,10 quod ... Arduini ... parti ... faveret illumque pro posse –ret. *BERTH.* (?) annal. a. 1077 p. 295,28 cum litteris pseudographis ... recitatis regem ... –ando. *MANEG.* ad Gebeh. praef. p. 311, 4 quod ... privatis conventiculis susurrare ... presumserant, nunc scriptis –are et corroborare nec erubescunt nec formidant *adversarii*. 2 *servare* – *retten, bewahren*: *BERTH.* (?) annal. a. 1077 p. 292,38 caeteros (*cives*) fuga et noctis imminetia vix a morte –ant.

**defensivus*, –a, –um. 1 *adi. i. q. defendens, tuens* – (*be-*)*schützend*: a *gener.*: a *in univ.*: *ALBERT.* M. miss. 1,2,6 p. 19^b,5 –a est *potestas Domini* virtutis et bonitatis. b *defensorius* – *der Verteidigung dienend*: *HIST.* Mosom. 1,8 p. 154,25 consensio domnionis, d o m o ... principali et –a (p. 154,40). b *medic.*: *CONSTANT.* AFRIC. theor. 2,1 p. 5b^r cuius (*principalis membri*) causa facta sunt alia, que actionis sue sunt adiuvamenta vel superfluitatis sue expulsiva vel eius –a ...; –a sunt panniculi super cerebrum positi. 2 *subst. neutr. i. q. medicamen restringens* (*incrementum*) – (*wachstums*) *hemmen-des Mittel*: *WILH.* SALIC. chirurg. 1,17 p. 308^E ponendo ... circa ipsum (*polypum in naso natum*) frigida et ... sicca –a, ne amplius procedat.

defenso (*deff-*), –avi, –atum, –are. *script.*: *deve-*: l. 66. –faens(o): l. 72. –fins(o): l. 70. *adde* *DIPL.* Merov. I 64 p. 57,35. –fenss(o): p. 174,16. *absol.*: p. 174,18.30.32. *pendet* *ad*: p. 174,24.

I *arcere, repellere, prohibere* – *fernhalten, ab-, verwehren*: a *gener.*: 1 *in univ.*: *ALDH.* virg. II 1829 –ante Deo flammisque fugante rogorum. 2 *refl. i. q. obsistere, reniti* – *sich widersetzen, auflehnen*: *BERTH.* (?) annal. a. 1076 p. 285,33 contemptores obstinati contra apostolica statuta se conantur ... –are. b *publ. et iur.*: *FORM.* Marculfi 2,18 l. 19 fortasse ... aliquis de eredibus meis ... te ob hoc inquietare voluerit, et a me –tum non fuerit, inferamus tibi cum cogente fisco duplum (*item* *FOLCUIN.* Bert. 1,18 p. 39,11 [chart.]. *sim. al.*).

II *defendere, tueri, servare* – *verteidigen*, (*be-*)*schützen*, in *Schutz nehmen, bewahren, erhalten*: a *gener.*: 1 *obi. homines*: a *in univ.*: *CAPIT.* reg. Franc. 213,3 ubicumque ... latrones comprehendere publici muneris administrator voluerit, et ille se –are conatus fuerit. *LEO MARS.* chron. 2,71 p. 310,2 Normannos ... ad altare confugientes seseque –are nitentes ... obtruncant *homines*. *STATUT.* ord. Teut. p. 25,3 ut ... insidiatores capitis Davit exterminantes mirabili salute subiectos –rent *Cereti et Feleti* (*spectat ad Vulg. II. reg. 15,18*). in *deprecatione*: *FORM.* Sangall. II 31 p. 417,1 obsecrantes conditoris nostri clementiam, ut ab invisibilibus hostium insidiis ... ecclesiam suam –are (*dev-* C) ... dignetur. b *tutum reddere* – *retten, in Sicherheit bringen*: *LEO MARS.* chron. 2,71 p. 311,13 ipsi (*Normanni*) vix a monachis –ti. 2 *obi. res*: *CHRON.* Fred. 4,75 Austrasiae eorum studio limitem et regnum Francorum ... –insasse (–are 3) noscuntur Saxones (*CAPIT.* reg. Franc. 275,2. *sim.* *EUPOLEMIUS* 1,497 communia regna –are [–aen- D]). *DIPL.* Merov. I 71 silva nostra, qui ... foresta-

riae nostri usque nunc –arunt. *REGINO* chron. a. 799 p. 61,17 insulae ... a predonum incursione –ti (–tae *var. l.*; *defensi* *ANNAL.* regni Franc. a. 799 p. 108,12) sunt. *OTTO FRISING.* gest. 2,21^{CAPIT.} quomodo ... in pugnata qualiterve a suis –ta fuerit *Terdona*. *CHART.* Bund. 958 p. 388,20 quod ... res ... monasterii teneor ... totis viribus –are. *saepe. providere* – *sorgen (für), wachen (über)*: *FORM.* Marculfi 2,17 l. 30 id ut fiat ... te, omnipotens Deus, ad –andum committo. b *publ. et iur.*: 1 *obi. homines*: a *in univ.*: a *spectat ad protectionem*: *CONC.* Merov. p. 4,1 sin ... servus pro culpa sua ab ecclesia –tus (–atur, –tus fuerit, dispensatur *var. l.*) sacramenta domini ... de inpunitate perciperit. *EPIST.* Desid. Cad. 18 eam (*sororem*) cum homni re sua iubeas –are. *CONC.* Karol. A 36,8 ad ... viduas et orphanos –andos (*sim.* *PETR.* DAM. epist. 68 p. 291,13. *al.*). *CHART.* Anhalt. I 336 p. 253,18 ecclesias –arunt *comites* (*CHART.* Heintr. Leon. 17 p. 25,21 ecclesias Dei –ssare. *al.*). *saepius*. b *spectat ad impetitionem refutandam*: *LEX* Ribv. 60,3 si ... –verit (–verit se *var. l.*) *libertus*, liber permaneat, et ille, qui eum voluit inservire, ... XL quinque (*sc. solidos*) illi, qui –atur (*defensor* est, se –verit *var. l.*), culpabilis iudicetur. *DIPL.* Otton. III. 278 p. 701,30 quod monasterium ... per ipsam confirmationem ... se –vit per legem Langobardorum. *TRAD.* Patav. 695 ut ... fratres ... studerent illa (*mancipia*) ad servitium sancti Stephani et canonicorum –are. *CHART.* Turg. IV add. 10 p. 791,19 personas ... et res eorundem (*fratrum*) ... in nostram specialem suscipientes protectionem se suaque pro iuribus promittimus –are. c *spectat ad expurgationem*: *LEX* Sal. Merov. 58,6^a si ... non habuerit, unde ... se de lege –are possit (*sc. occisor*). *LEX* Alam. 91 si ... iste (*sc. mallatus*) non potest per sacramentum vel per testes –are (*defendere* 5). *NOTKER.* BALB. (?) epist. (Pez, Thes. anecd. VI/1. p. 108) criminante Catone, –ante Quintiliano. in *duello iudiciali*: *LEX* Ribv. 36,4 ut ... cum arma sua contra contrarium suum se studeat –are (*sim.* 69,5). b *praestare* – *Währschaft leisten, bürgen (für)*: *CHART.* Bund. 679 p. 163,10 (a. 1228) episcopus eum (*comitem*) de ... castro ... infeodavit promittens, quod in iure sibi concessio in eodem castro eum rationabiliter –ret. 2 *obi. res*: a *strictius*: *LEX* Ribv. 60,2 ipse (*libertus*) cum gladio suo hoc (*sc. manumissionem*) studeat –are (*defendere* *var. l.*). *TRAD.* Weiss. 68 pro vestra ingenuitate ad –andum. *CHART.* Ital. Ficker 10 p. 15,20 qui (*scabinus*) ... ipso iudicato deff-vat, quod veracem fuisset. *CHART.* Xant. 15 p. 9,16 debemus possessiones ecclesiarum ab iniustus obpressionibus –are (*CHART.* Babenb. 10 p. 14,33. 84 p. 113, 37). *CHART.* Turg. III 634 advocacias ... contradidimus per ipsum (*episcopum*) ... deff-andas. *saepius*. b *latius*: a *confirmare, comprobare* – *bestätigen, anerkennen*: *FORM.* Marculfi 2,1 l. 125 strumenta, per quod res ipsas ... –entur (–etur, deserentur *var. l.*). *TRAD.* Lunaclac. 57 paginola ... –ta ... maneat inconversa. *FORM.* Turon. app. 4 quicquid a te fuerit definitum, a me sit ratum vel –tum. *CHART.* Ital. Ficker 75 p. 102,38 –tum illud aveamus ... per ... guadiam. *al.* b *constituere* – *gründen, mit einer Verfassung versehen*: *DIPL.* Otton. III. 278 p. 701,15 si possunt *abbas* et *advocatus* eius probare ... quod monasterium ... sub lege Langobardorum –tum fuisset.

defensor (*deff-*), –oris *m.* *abl. sg.* –i: p. 175,55. *struct. c. praep.*: *de*: l. 66. in *c. acc.*: l. 65. *sing. sensu plur.*: l. 67.

I *gener.*: A *strictius i. q. tutor, defensor* – (*Be-*)*Schützer, Verteidiger*: 1 *in univ.* (*de sanctis*: l. 62,70; *de Deo*: l. 69): *ARBEO* Emm. 2 recreator pauperum, genitor orphanorum, –r viduarum (*sim.* *CAPIT.* reg. Franc. 33,5. *al.*). *PASS.* Petri et Pauli 85 –r p a t r i a e vocatur praesul (*THANGM.* Bernw. 54. *al.*). *CAPIT.* reg. Franc. 252^B p. 212,11 quibus (*episcopis*) rex ... remisit se ... –em vindicemque in rebelles. *EPIST.* Teg. 13 de his omnibus nullum habemus –em. *THIETM.* chron. 6,80 miles eius (*ducis*) ad bellum ... accessit et –r (–es *CHRON.* Thietm.) ... resistit. *BERTH.* (?) annal. a. 1078 p. 310,18 Deo iudici et –i se cum suis devotissime commendavit *episcopus*. 70 *METELL.* buc. 10,43 sacris qui (*Quirinus*) –r foret acris. *per-saepe. propugnator* – *Verfechter*: *ALBERT.* M. summ. theol. II 13,77,3 p. 79^b,30 huic rationi multum innituntur huius

[Gansweidt]

erroris -es. 2 *custos, (con)servator* – (Be-)Wahrer, Erhalter: LIBER diurn. 82 p. 89,4 profitetur ipsum (*diaconum*) ... electum ... esse ... et sanctorum patrum traditionum -em et fortissimum observatorem. EPIST. Reinh. 9^{tit}. omnibus observatoribus et -bus (deff- *cod.*) monastici ordinis. 3 *satelles, vigil* – (Leib-)Wächter, Hüter: LIUTPR. leg. 45 quos (*captos*) ... Nicephorus ... patronos sibi et -es paravit. YSENGRIMUS 6,13 -e putas silvam ... vacantem. ANNAL. Ianuens. I p. 240,8 custodes vel deff-es *turris* (NARR. itin. nav. p. 187,4). 4 *miles, puginator* – Streiter, Kämpfer: MANEG. c. Wolfh. 23 p. 102,8 quē (*civitas*) non habeat huius causę oppositos -es. EUPOLEMIUS 2,245 fatetur *mea dextra* munimen dignum me -e. PETR. CAS. (?) chron. 4,37 ei (*imperator*) pontifex misit ... baiulos, ... -es, stratores. *dux* – Feldherr, Befehlshaber: HIST. de exp. Frid. imp. p. 65,26 si ... victualia non potuerit exercitui prebere designatus -r pansevaston. *B latius i. q. fautor* – Förderer, Begünstiger: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 296,22 regi Heinrico, ... tot heresium et scismatum auctori et -i. MANEG. c. Wolfh. 23 p. 99,12 quem (*regem Heinricum*) sicut actorem heresis suę habuerant, ita etiam -em haberent. HONOR. III. registr. 264 p. 190,35 hereticorum et credentium ac -um filii. *complex* – Komplize, Helfershelfer: CHART. Argent. I 346,10 (a. 1251) -es aut receptores et qui huiusmodi captivum servaverint. *ibid. al.*

II *publ., iur., canon.*: A *strictius*: 1 *protector* – Schirm-, Schutzherr: a *in univ.*: a *spectat ad communionem, institutiones*: TRAD. Patav. 10 (a. 764/81) ut ... coloniam possideat pastor ... a *ecclesia* e seu -r (CAPIT. reg. Franc. 22 praef. *saepe*). DIPL. Otton. I. 174 qui earum (*sanctimonialium*) advocatus ac -r ... esse volumus. WIPO gest. 12 p. 33,17 -es eorum (*Papiensium*), ... marchionem et ... caeteros principes, ... opprimere coepit rex. CHART. Stir. II 384 p. 497,19 cum ... ordo Cisterciensis nullum advocatum, sed tantum -em debeat habere (*sim.* III 59 p. 119,31). *saepe*. β *spectat ad personas singulas*: CHART. Turic. 206 (a. 963) muntpurdium et -em, ubicumque eis placuerit, eligant *liberti*. CHART. Heist. 77 vidua ..., cum esset advena ... et careret -e, subdidit se tuicioni nostre (*sc. abbatis*). b *patronus* – Vormund: CAPIT. reg. Franc. 139,9 ei, qui legibus eius (*sponsae*) -r esse debet. 193,4 legitimus ... propinquus, qui iuste ei (*parvulo*) tutor ac -r esse videtur. 2 *actor, intercessor, causidicus* – Anwalt, Rechtsbeistand, Vertreter bei Gericht: LEX Ribv. 84 post XV ... annorum aut ipse respondeat aut -em eligat *filii*. TRAD. Frising. 397^a quam (*comparationem*) de nobili ... femine ... et -e eius ... sibi in propriam comparavit hereditatem *laicus*. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 74 offendit ... sibi (*sc. peccatori*) miseranda remotio facti -is opem. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,13 pro acquirendis testibus et -bus. CHART. Onold. 23 p. 29,31 Adelberonem ... in -em, quod in vulgari vormundum dicitur, ... sibi elegit *decanus. saepius*. 3 *administrator, procurator, provisor* – Verwalter, (Rechts-, Schutz-)Bevollmächtigter: a *de advocato*: a *spectat ad possessiones ecclesiasticas*: EPIST. Bonif. 56 p. 100,23 adiuvantem gravione, qui -r *ecclesiae* est (*sim.* LEX Baiuv. 1,1. TRAD. Frising. 1053 accipiente ... *ecclesie* -i. *al.*). CHART. Wirt. II 326 constitui ... comitem ... -em super eandem domum. CHART. Westph. III 936 comitem ... in tutorem et -em nostrum et *ecclesie* nostre ... duximus eligendum. *persaepe*. *de conservatore* (*de re v. vol. II. p. 1548, 145q.*): CHART. Heist. 147 (a. 1259) archiepiscopus et ... archicancellarius -r monasterii ... a domino papa constitutus. β *spectat ad civitates*: TRANSL. Eug. Tolet. add. 4,27 ut ... comitem vel -em huius *loci* adirent (TRAD. Prof. 1^e. *al. sim.* CONST. imp. I 176,5 iudices ... et locorum -es). VITA Udalt. Cell. II 51 (25) provinciae -em expetens. b *de officialibus sedis apostolicae* (*de re v. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 203sqq.*): COD. Karol. 32 p. 538,33 direximus ad vestram ... excellentiam ... Petrum, *primum* -em sanctae nostrae *ecclesiae* (43 p. 558,5. *al.*). ORD. Rom. 1,25 acolyti et -es, 1,81 notarii ... et -es regionarii. VITA Theod. reg. 19 (MGMer. II p. 209,36) Iulianus, Romanae *ecclesiae* -r. *al.* 4 *sponsor, fideiussor* – Gewährsmann, Bürge: CHART. Ital. Ficker 22 p. 28,31 (a. 929) nec meos

heredes auctores nec -es neque restitores non queratis. CHART. Neocell. Brixin. 50 cuius emptionis ... tutor ac -r est dominus Arnoldus. CHART. civ. Hild. 329 proprietatis warandi et -es. *B latius*: 1 *qui impetitionem (possessionis) refutat, reus* – einer der auf seinem (Besitz-)Recht beharrt, Beklagter: LEX Baiuv. 17,2 -r, si sperat, quod iustitia de illo agro suo fuisset *eqs.* 2 *iudex, officialis iudiciarius* – Richter, Gerichtsbeamter: FORM. Andec. 1 deff-r ... et omnis curia publica. DESID. CAD. epist. 2,8 tribunis, -bus, centen. CHART. Rhen. med. I 42 p. 49,1 adstante vir laudabile Vulfredo -e vel cuncta curia. CHART. march. Misn. II 446 p. 309,17 de gravioribus ... questionibus ... -em placuit adhiberi. *scultetus* – Schultheiß: CHART. Mulh. Thur. 128 (dipl. a. 1254) quem (*fidelem nostrum*) vobis (*sc. civibus*) ... -em statuimus per annum unum. 15 *defensorius*, -a, -um. 1 *adi.*: a *ad defensionem utilis* – der Verteidigung dienend: ALBERT. AQUENS. hist. 6,32 regalia aedificia ac -a suo iuri mancipavit rex. b *protegens* – (be)schützend, beschirmend: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 288, 27 causam illorum (*episcoporum*) -a quomodocumque praemuniturus maiestate rex. *in malam partem i. q. praetentus* – vorgeblich, vorgeschützt: BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 322,24 hoc quasi honoris -o ... argumento sese artificiose liberantes legati apostolici. c (*circum*)*saepius, praeculus* – umzäunt, gesperrt: CONC. Karol. B I 38 app. 3 de his ..., qui ... prata -a depascunt. d *procuratorius* – treuhänderisch: CHART. Steph. Wirz. 15 (a. 1098) eandem (*curtem*) sub iure -o in manus meas tradiderat Heizzo. 2 *subst. neutr. i. q. tegumentum* – Schutz, Bedeckung (*usu medic.*): CONSTANT. AFRIC. theor. 2,4 p. 6a^r ossa dorsi ... opertorium sunt et -um viscerum atque lacertorum. Ps. GALEN. anat. 6 p. 184^B qui ... humor (*sc. albugineus oculi*) est -um crystallini (*humoris*) ... et est superfluitas illius, sicut ungues, capilli ... sunt superfluitates animalis et -a eiusdem.

defensio v. defenso.
35 *defensorix*, -icis f. *usu adi. i. q. defendens, tuens* – (be)schützend: ABBO SANGERM. bell. 1,18 horum (*pontium*) hinc inde tutrices (gloss.: -es) cis urbem speculare falas. cf. *defendrix.

1. **defensus*, -us m. *praesidium* – Schutz, Bedeckung: 40 WALTHARIUS 1312 cuius (*vassi*) -u causam supplere valeret rex. Gansweid

2. *defensus* v. defendo.
**defeodatio* (-feud-, -cio), -onis f. (*feodum) *cessio in feodum* – Vergabung zu Lehen: CHART. Zoll. II 113 (a. 1267) ne ... defeudacio et feodorum collacio in posterum a quoquam infringi valeat.

**defeodo*, -avi, -are. (*feodum) *in feodum dare, collocare* – zu Lehen geben, vergaben: CHART. Zoll. II 113 (a. 1267) omnia feoda, que predictus Fridericus a nobis ... detinet infeodata, ... uxori eiusdem ... -vimus pleno iure.

deferbeo v. deferveo.
**deferculo*, -are. (ferculum) *cibis vacuare* – abtragen: HERBORD. Ott. 2,41 p. 143,9 mensa eorum (*Pomeranorum*) nunquam disarmatur, nunquam -atur.

[*defermentis* v. de et fermentum: RECEPT. Sangall. II 74.]
defero (deff-), -tuli, -latum, -ferre. *script.*: dif-: p. 182,21. diff-: p. 177,16. 182,18. dil-: p. 178,34. 180,59. -tolerit: EDICT. Roth. 267. -tull(i): p. 178,9. 50. *form.*: *praes.*: *indic.*: -ferit: p. 177,4. -feret: p. 179,23. *imper.*: -ferite: 60 CHRON. Salern. 113 p. 127,19. *coni.*: -fere(m): p. 177,16. 178,22. -ferrea(m): p. 178,54. *imperf.*: *indic.*: -tul(l)eba(m): p. 179,43. *adde* AGNELL. lib. pont. 147. *coni.*: -fer(r)ere(m): p. 177,15. 16. 180,40. 178,54. *al. perf.*: *inf.*: -tulere: p. 177,18 (cf. Stotz, Handb. vol. IV, 8 § 133,8). *partic.*: -fert(us): p. 177,36. 37. 178,7. 179,66. *al.*: -tult(us): p. 180,46. *plusq. coni.*: -ferisse(m): p. 177,41. *al.*: *depon.*: p. 177,32. 36 (*dub.*). *adde* VITA Mathild. I 9 p. 129,6. *partic. praes. sensu pass.* (cf. D. Norberg, Syntaktische Forschungen. 1943. p. 188): p. 177,27. *struct. notabiliores*: c. *super*: p. 178,22. c. *inter*: p. 178,37. *partic. praes. usu adi.*: p. 180,41. *rhythm.*: -tūlit: p. 181,20.

I *trans.*: A (*af*)ferre – (hin-, herbei)bringen, -führen, -schaffen: 1 *proprie*: a *obi. homines eorumve corpora*,
[Pömbacher]

animae sim.: **α** *in univ. i. q. ad-, perducere – geleiten, vorführen*: RIMB. Anscar. 19 p. 41,14 ascitis ... domesticis suis, ut ad suam eum -rent ecclesiam, praecepit. CHRON. Salern. 83 p. 84,17 nudis pedibus eum (*Apolaffar*) -itis? THIETM. chron. 2,33 me ... ad monasterium -rte meum. BERTH. (?) annal. a. 1055 armati milites ... a ... civibus capti atque ad imperatorem -ti. ADAM gest. 2,9 dicitur *Hermannus* manentes suos pro furto in iudicium -tos ... omnes dampnasse ad mortem. ALBERT. STAD. chron. a. 1220 ita quod de diversis mulieribus ... secretissimo consilio unus infantulus raperetur in palatium ad lectum Constantiae partus tempore -endus. *al.* *adde*: PASS. Ursulae prol. p. 144,8 qui (*archiepiscopus*) ad haec nostra ... -tus tempora ... vivit. **β** *de cadavere, reliquiis (plerumque de translatione)*: WILLIB. Bonif. 8 p. 54,4 legati sanctum -entes *c o r p u s* (URSIN. Leod. 31 [MGMer. V p. 354,13] cum ... -ferretur [differeretur, -retur, -etur *var. l.*]. EPIST. var. II 23 dicens *vir* se corpus sancti Partholomei ... secum nostris partibus -lere. THIETM. chron. 2,31 dum ... -fereretur [*a. corr.*], *saepe*. ARBEO Corb. 33 ut cadaver -re imperaret *dux*, ubi vivus pollicebatur. Emm. 31 p. 74,9. TRANSL. Libor. I 4 papa ... in eo (*altari*) *r e l i q u i a s* prothomartiris Stephani, quas secum Roma -lerat, collocavit (THANGM. Bernw. 41 p. 776,28. *al.*). OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 53,23 premissis quibusdam ... , qui se quempiam mortuum humandi gratia -re simulant. *al.* **γ** *de anima mortui*: AGNELL. lib. pont. 161 p. 382,21 vidi animam eius (*Leonis*) in linteo ... ab angelo in *c a e l u m* -ente (RIMB. Anscar. 5 ad c. WIDUK. gest. 3,74 p. 151,20 caelos. *al.*). **δ** *obi. animalia i. q. agere, compellere – (her)föhren, (zusammen)treiben*: WIDUK. gest. 3,36 pecus omne urbis loco herboso -tum ... a fratre regis ... captum et inter socios divisum est. CHRON. Salern. 49 p. 51,20 nequeo (*sc. famulus*) illum (*equum*) huc -ri. DIPL. Otton. I. add. 423^a p. 882,40 <canes duos ... ad fores aule in Ulma ... -fferri prevideat> *abbas*. *c obi. res*: **α** *in univ.*: IONAS BOB. Ioh. 13 p. 337,10 -ffer alimenta aegentum (*egenos var. l.*). LIBER hist. Franc. 18 p. 271,31 cum aliquid muneris aut cybi ei (*regi*) -ferti essent, (-endum esset, essent -fferti *var. l.*; Greg. Tur. Franc. 2,42 adlatum fuisset). EINH. Karol. 33 p. 40,21 (testam.) ut una ex his (*mensis*) ... inter cetera donaria ... Romam ... -atur (-fereretur A2). CHRON. Salern. 28 p. 31,5 cum ... eum (*sc. indumentum*) -ferisset ante suum optutibus quidam eius (*principis*) famellus. DIPL. Frid. I. 970 p. 249,4 ibit filia mea B(erengaria) ad terram imperatoris et -et secum XL duo milia aureorum. *persaepe*. *adde*: THANGM. Bernw. 9 inter manus ipsius antistitis quarta particula sacratissimi ligni angelico ... ministerio -ta apparuit. *in imag.*: WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 15 hordea, quae siccis ... sulcis ... sopita falce coegi, -o ad uber opum, p̄sul Baldrice, tuarum. **β** *transvehere, trans-, comportare – befördern, verfrachten, (ab)liefern*: DIPL. Ludow. Iun. 10 p. 347,24 de carris et sagmariis necessaria ... monasterii ... -entibus. REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 17,18 ut fruges inviolatas in horreum -at *mansus*. CONST. imp. I 172,2 ne de cetero intrent *Mediolanenses* terram suam (*sc. Placentinorum*) nisi ... pro rebus suis ... -endis (*ex referendis corr. A*). 172,4 consules precipient mercatum -ri exercitui. ALBERT. M. animal. 1,75 quaedam (*ministrantia*) ministrant -endo id, in quo membrum principale operatum est suam operationem; ... minister -ens id, quod cor operatum est, est arteria, quae -rt spiritum vitae a corde in membra. 3,31. *saepe*. *c. sensu deponendi*: CONC. Karol. A app. 5 p. 824,17 (spur. s. XI.) legati Constantinopolitanae urbis Romae Italiaeque commorantes detinebant oppida et tributa colligentes *erario* Augusti Constantinopolim -bant (CONST. Melf. 1,90,3 ad erarium). **γ** *importare – importieren, einführen*: CONST. Melf. 1,89 p. 265,18sq. quod extra provinciam sibi (*sc. magistris fundicariis*) decretam provinciales sui ... salem non emant in provinciam -endum *eqs.* **δ** *secum ducere, vehere – bei sich haben, mitnehmen, -führen, -bringen*: WILLIB. Bonif. 5 p. 21,17 papa ... inquisivit, an litteras ab episcopo suo commendaticias -lisset. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,36 tu (*sc. princeps*) ... propositos tecum saccos portato gazarum, p̄mia militiae quoniam p̄sencia nostrae -imus (*sc. martyres*) tinee non

ammittentia morsus. UFFING. Ida 1,11 accidit advenientibus viatoribus sarcinulas suas foris porticum deponere, ut, quid quisque ex suo -endum habuerit, ... post expeditior fieret ad procedendum. STATUT. ord. Teut. p. 107,36 frater, qui vicem gerit magistri, potest -re vexillum suum et tapecia et magnum tentorium. **ε** *perferre – überbringen*: COD. Karol. 36 p. 546,11 relectis imperialibus litteris vobisque -fertis per praelatos *eqs.* FORM. Flav. 117^c quomodo iste missus noster ... haec nostra sugestiuncula vobis -lletit. FROUM. epist. 3 quam (*cautionem*) nec manu propria commisi nec aliis -entibus unquam accepi. THIETM. chron. 2,22 quae (*epistula*) clanculum sibi (*sc. imperatori*) -batur. TRAD. Teg. 295 ut censum beato Quiryno debitum annuatim per se offerant nec ulli laicali camerario eum -ant. *al.* **ζ** *exhibere, proponere – beibringen, vorweisen*: WILLIB. Bonif. 6 p. 28,19 ut festine hanc scripturam -ret, imperavit (*sc. papa*). DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 15,31 quia ... abba ... -lit excellentiae nostrae quaedam *p r a e c e p t a* avi nostri (DIPL. Karoli III. 3. *al. sim.* DIPL. Ludow. Iun. 10 p. 347,21 auctoritatem). *al.* **η** *proferre – hervorbringen*: ARS med. 5 p. 422,28 quae (*lingua*) dominatur ad gluttendum et -endum sermonem. **θ** *ponere – stellen (auf)*: CONSUEV. Trev. 48 p. 304,1 thuribulum -etur ... super dominicum altare. 2 *translate*: **α** *obi. homines*: **α** *in iudicium ducere, accusare – vor Gericht bringen, anklagen, anzeigen*: HROTSV. Sap. 3,2 numquid hae sunt mulierculae, quas -bas pro christiana religione? BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,4 qui (*episcopus*) pro symoniaca heresi ... apud Romanam sedem canonicè -tus ... venire ... dedignatus est. LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 135,18 divites si qui per potentiam pauperes oppressisse -ti fuissent. CHART. Heinr. Leon. 125 p. 181,34 quod canonici ... multe eos (*cod.*, *eis ed.*; *sc. fratres*) -unt calumpnie (*cod.*, *calumpniam ed.*) irrumpere cupientes quandam commutationem, quam *eqs.* CONST. Melf. 2,10^a p. 310,6 precludimus -tos (*di- var. l.*; vel accusatos *add. V.1.Va*) reos criminis maiestatis. *al. cf. p. 177,8*. **β** *inserere – einreihen, aufnehmen*: TRANSL. Contr. Const. 3 p. 444^b,16 quatenus ipse sanctus a numero mortalium eo die in ecclesia inter sanctos -retur. **δ** *obi. res*: **α** *communicare, narrare, nuntiare – übermitteln, mitteilen, berichten*: AETHICUS p. 187,13 populum (*sc. Graeciae*) obmisit *sapiens* et ideo non -lit mentionem, quia *eqs.* WILLIB. Bonif. 9 p. 56,16 quod (*miraculum*) ... a ... rege Pippino ... ad nos usque per venerabilem virum Lul episcopum -tum est. WETT. Gall. 30 p. 274,13 *f a m a* ... praesuli eius infirmatum -lit (THIETM. chron. 7,45 p. 452,18. *al.*). THIETM. chron. 4,72 surgere eum (*monachum*) iussit *Christi martyr Vitus* et haec mandata ... -re: *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 135,12 audi serena mente ... , quae tibi (*sc. regi*) ab alma orbis domina -untur urbe. *saepe*. *locut.* in medium, ad notitiam -re *sim.*: FORM. Marculfi 1,16 l. 8 apostolicus vir ... clementiae regni nostri -llit (*B1*; -lit A.B2) in notitia, quasi *eqs.* ARBEO Corb. 41 p. 229,10 his (*sacerdotibus*) cordis ... cogitationes in medium -li. HRABAN. inst. cler. 3,8 l. 22 ut scriptura divina ... ab ipsa (*prima lingua*) per varia interpretum officia ad notitiam hominum -retur (-fereretur *M.1.P.1*; -ferreantur *P.1*). DIPL. Frid. I. 8 p. 15,31 ad communem notitiam. CONST. Melf. 1,6,2 p. 156,10 omnibus ... fidelibus concedimus ... potestatem usurariorum nequitiam in publicum -endi. CHART. Stir. IV 24 p. 16,26 ad noticiam Christi fidelium omnium ... duximus -fferendum, qualiter *eqs. al.* *expressius i. q. patefacere – aufdecken*: POETA SAXO 2,201 ut indicio -ta fideli factio seva fuit, statim sedata quievit. **β** *conferre (ad), permittere (arbitrio) – (vor)bringen (vor), (der Entscheidung) anheimgeben (usu iur. et canon.)*: HINC. divort. 1 p. 119,14 quando ad ecclesias fuerit -endum. THANGM. Bernw. 36 p. 774,25 quia haec (*causa*) ad apostolatus vestri *s e d e m* -ta vestris scriptis ... est annullata (BERNOLD. CONST. chron. a. 1050 p. 426,23 ad apostolicam s.). ADAM gest. 3,43 p. 186,10 querelam ... ad curiam (*sim.* OTTO FRISING. gest. 2,16 capit. p. 100 de ... querimoniis ad principem -tis. *al.*). STATUT. ord. Teut. p. 79,13 qui (*fratres*) ... ad capitulum -ant (*sc. culpam*). *al. adde*: CONC. Merov. p. 147,28 Pappolus episcopus mediocre-tati nostrae -lit in quarellam ... a vobis ... contra canonicam

disciplinam episcopum consecratum (*sim.* p. 211,7 in quere-
monia). γ *iniungere* – *auferlegen*: DIPL. Frid. I. 929 p. 197,8
quod . . . eis (*sc. fratribus*) indulgemus, ut, si . . . instrumentis
sufficientibus, quod intendunt, probaverint, . . . nullum dein-
ceps iuramentum eis in iudicio exinde -atur.

B offerre, dare – darbieten, geben: 1 *strictius: a proprie:*
a ministrare, apponere – auftragen, kredenzen: WALTHA-
RIUS 1418 Francus . . . oblato, licet arens pectore, vino ‘-r’ ait
‘prius . . . sponso . . . , virgo, tuo’. VITA Bonif. II 5 praecepit
sibi mensam apponi escamque -ri. CONSUE. Trev. 121 p. 363,
19 pueri conveniant et . . . in refectorium -ant (*sc. cibum*).
CHART. Brixin. 152 p. 165,35 cum canonici ad refectorium dis-
cumbent, victualia unius prebende Nigro et uxori suae ad do-
mum suam -antur. β *porrigere, donare – (als Geschenk)*
darbringen, überreichen: HRABAN. epist. 3 p. 385,17 congru-
um esse iudicavi, ut ego . . . aliquod munusculum . . . tuae vene-
rationi -rem. 35 p. 469,36 multiplicia munera (ANAL. Xant. a.
867 p. 24,18. OTTO FRISING. gest. 2,36. *al.*). NOTKER. BALB.
gest. 2,9 p. 62,28 venerunt . . . ad eum legatarii regis Afrorum
-entes leonem Marmaricum ursumque Numidicum. CHRON.
Salern. 55 p. 56,4sq. scapponem . . . argenteum . . . ipsius prin-
cipi -lit *Radechis*; cum talia ipse princeps cerneret, huiusmodi
verba deprompsit: ‘ego . . . opes largire vobis cupio, et vos -etis
(-rtis *V p. corr.*) mihi vestra propria’. THANGM. Bernw. 6 quae
(*vasa*) regali maiestati singulari dono -bantur. *al.* γ *sacrifi-*
care – opfern, weihen: HRABAN. epist. 1 p. 381,17 ipsi vero ac
summo pontifici . . . ad -endum (*sc. opus in laudem sanctae*
crucis) consoci te socium. 2^a p. 382,22 hortatur nos lex divina
ad -endum Domino dona. WETT. Gall. 41 p. 280,3 quam (*tor-*
tam cereae) . . . perrexit aditus sancti Galli -turus *vir*.
WALTH. SPIR. Christoph. II 5,82 hostia digna suis (*sc. Dei*) ut
. . . -ar aris. *al.* *spectat ad oblationem spiritualem:* HUGES.
Willib. 6 p. 106,9 pater Willibaldus et mater ecclesia plures . . .
Domino -bant adoptivos natos. δ *commendare – anvertrau-*
en: WANDALB. Goar. 1 p. 24,8 infans, qui esset expositus,
episcopo -batur. CAND. FULD. Eigil. II 2 capit. p. 96 praesen-
tatur Styrmie abbati et -rtur ad scolam. 2,16. **b translate:** **a**
dedicare – widmen: HRABAN. epist. 35 p. 470,6 eorumdem li-
brorum expositionem . . . excellentiae vestrae -o. CARM. imag.
3^a,1,3 Augia fausta tibi quem (*librum*) -rt, praesul, honori. β
praestare, persolvere – leisten, zollen, erweisen: ARBEO
Corb. 41 p. 229,6 quia debitas *h o n o r e s* illic minime -re (*sc.*
tanti patris corpori) quiveram (SERMO de sacril. 23 -tullebat.
DIPL. Heinr. IV. 242). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,8
donec . . . grates a rege sibi -endas pertinax extorsit *Quintius*
Romanus. PETR. DAM. epist. 78 p. 393,11 nichil . . . tam cani-
num est quam . . . illis, qui nos genuerunt, reverentiam non -re.
 γ *tradere, assignare, attribuire – übertragen, zuweisen, zu-*
teilen: LEG. Burgund. Rom. 10,3 quarta (*portio hereditatis*)
. . . ad agnatos defuncti . . . -atur. HINCM. divort. app. 6 p. 249,
14 neque ad illos patris potestas quasi ex successione -rtur, qui
eqs. DIPL. Frid. I. 908 p. 169,8 fidelitati . . . vestre -re volentes
domum quandam suam (*sc. Wiperti*). TRAD. Ror. 100 Ekeber-
tus et filius . . . stabiliunt . . . ecclesie . . . curiam sibimetipsis
retinentes proprietatem, usus vero ecclesie -entes. *spectat ad*
traditionem censualium: TRAD. Neocell. Frising. 9 (a. 1143/
52) quod . . . nobilis vir . . . filiam suam . . . cum oblatione -lit
ad altare beati Petri. TRAD. Scheftl. 157 si qui (*ministeriales*) se
ad ecclesiam sancti Dionisii vivi -ri sive defuncti sepeliri roga-
verint. *al.* 2 *latius i. q. praeberere – (dar)bieten, zeigen:*
CARM. libr. III 22,4 hunc tibi translatus de Greco suscipe li-
brum, qui . . . sub brevitate refert, quod mundus in ordine -rt.

C ferre, portare, sustinere – tragen, halten: 1 *gener.: a*
strictius: **a in univ.:** IONAS BOB. Columb. 1,16 p. 180,6 ad
beatum pergit *minister* virum seraculum (*seraculo var. l.*) . . .
manu -ferro (-rt, -ens, deportato *var. l.*). ARNOLD. LUB.
chron. 7,2 p. 231,21 ut singuli milites de loco perpetrati sceleris
usque ad fores . . . ecclesie caniculum -rent (-ret *var. l.*). FRID.
II. IMP. art. ven. 1 p. 78,6 per quem (*sc. inferiorem alarum*)
motum sublevatur avis, impellitur et -rtur. p. 111,8 in . . . hui-
usmodi avibus ale sunt parve quantum ad corpus, quod -unt. p.
119,26sq. ALBERT. M. animal. 1,396 equitat arteria super

dorsum venae non pulsatis; congruit . . . , ut ignobilis -at (*cf.*
Avic. 1,1,5,4,5 sit -ens) membrum nobilius. *al. in imag.:*
DIPL. Otton. II. 283 p. 330,14 nullus . . . est inventus, qui tam
nobile valeret -re pondus (*i. officium abbatis*). β *spectat ad*
habitu: CONSUE. Bamb. p. 301,11 redeat novicius ad cho-
rum -ens usque ad professionem tunicam albam (*sim.* STATUT.
ord. Teut. p. 38,23 vestes). STATUT. ord. Teut. p. 38,28 ut sin-
guli fratres in palliis et cappis . . . crucem nigram -endo . . . se
huius ordinis esse membra . . . profiteantur. CONST. imp. II
427,64 clericos *t o n s u r a m* laycalem -entes . . . ponimus ex-
tra pacem (CHART. Bund. 1207 p. 8,25). CHART. Turg. VIII
add. 5 p. 518,7 (epist. papae) quatinus . . . Iudeos ipsos ad -en-
dum signum, quo a christianis . . . destinguantur, . . . compellas.
al. γ *spectat ad arma:* CHART. Brixin. 74 p. 82,12 (a. 1229)
omnis homo, qui potest arma -re, pacem iuret. CONST. Melf.
1,10 de prohibita portatione armorum; . . . prohibemus, ut nul-
lus arma . . . prohibita . . . secum -re presumat; . . . a tenore . . .
sanctionis eximimus milites . . . , quibus enses -re . . . minime
prohibemus. 1,11, 1,15. *ibid. al.* **b latius i. q. praeferre –**
vorantragen, einhertragen (vor): EPIST. Vienn. 30 p. 109,14
ante Viennensem archiepiscopum per provinciam suam crucem
-ri concedimus. OTTO FRISING. chron. 7,19 p. 336,11 regem
. . . Datiae in signum subiectionis . . . gladium sibi sub corona
-re fecit *imperator*. gest. 2,25 p. 130,23 consideret *princeps*,
quo decore securis, qua rei in Italia iure plectendi sunt, ante
ipsum -atur. ANAL. Erf. Praed. a. 1248 p. 103,12 fecerunt (*sc.*
clerus) processionem, in qua ad sceleris ostensionem . . . fratris
occisi tunica sanguine cruentata pro lamentabili vexillo -batur.
2 *astron. i. q. circumagere, movere – (in einer Bahn)*
bewegen, (fort)tragen: DIPL. Merov. 36 l. 16 (ArchDipl. 14.
1968. p. 174; c. 1050/1137) apparuit mihi stella ita rigido cursu
-ta per firmamentum, quod visa est intrare orbem lunae. AL-
BERT. M. metaph. 11,25 p. 488,61 oportet esse duos motus
circuli primos, quorum unus sit uniformis . . . et alter motus
oblique affersens et -ens astrum generans, qui est circulus
obliquus, in quo moventur astra omnia. 11,222 p. 511,68
supposuit *Eudoxos astronomus* astrum non proprio motu ferri,
sed motu circuli sive orbis alicuius; . . . ideo dedit eis (*signis*
zodiaci) orbem alium -entem ea in motu illo. probl. det. 40 p.
63,65 si Mars ad lunam descenderet, aut oporteret, quod de-
scenderet in -ente circulo vel in epicyclo, quia, quod in defe-
rente descendat, impossibile est, quia *eqs. ibid. al.*

D auferre, deducere, abstrahere – wegnehmen, -führen,
-ziehen, -schaffen: 1 *obi. homines i. q. re-, amovere, abdu-*
cere – fortbringen, entrücken: **a in univ.:** ARBEO Emm. 23
p. 59,21 ab incognitis -tulsa (*A1*, ablata *rell.*; *sc. membra*) viris
. . . condere non mediocri gloriae dubium non est. THIETM.
chron. 7,55 p. 466,33 haec (*Irmingerd*) pridie, quam carnis
debitum persolveret, in excessu mentis effecta in presentiam
sanctae Dei genitricis -ta est. DONIZO Mathild. 2,746 privatim
venit *caterva*, -rtur, laeta recedit *Praxedis regina*. **b morte**
abripere – dabinraffen: DIPL. Loth. I. 23 p. 95,8 ex delatione
fratris . . . puerili eligantia -ti. 27 p. 102,6 pro . . . remedium
anime fratris . . . puerili aetate ab hac luce -tum (*leg. -ti*). DIPL.
Ludow. II. 9 p. 81,22 quod si rector eiusdem s<ancti lo>ci
divina vocatione -tus fuerit. **c pass. i. q. (a cursu suo) deici,**
depelli, incidere (in) – verschlagen werden, geraten (in):
BEDA hist. eccl. 5,15 p. 316,24 patriam . . . navigio revertens vi
tempestatis in occidentalia Britanniae litora -tus (*di- var. l.*) est
episcopus. AGNELL. lib. pont. 158 p. 380,32 postquam papa
egressus est . . . , voluerunt *cives Ravennenses* prosequi plaus-
trum . . . , sed timidi vehiculatores in Ariminum -ti sunt. DIPL.
Frid. I. 774 p. 329,4 si quis fugientem inimicum insequitur
usque ad willam et impetu equi, non sua sponte in willa -tus
fuerit. 2 *obi. res i. q. deportare, tollere – (weg-, ent)neh-*
men, wegbringen: **a in univ.:** LEX Baiuv. 15,8 de secundis
nuptiis; . . . si ibi nec filios nec filias generaverit *mater*, post
mortem eius omnia, quae de filiis suis -lit (*tullerit var. l.*), ad
illos revertatur. DIPL. Frid. I. 774 p. 330,3 si viator equitans
necesse habuerit pascere equum suum, . . . falce . . . , quantum
expedit, de frugibus resecat . . . et inde nil de frugibus -at. 981
p. 265,24 habebunt *cives* . . . usum silvarum . . . , ut tam igni ne-

cessaria quam navibus . . . civitatis sue utilia ligna in eis succidant absque dolo, ne . . . ligna -ant aliis vendenda nationibus. **b c. colore quodam:** **a** *exportare* – *exportieren*, *ausführen*: CHART. Traiect. 309 p. 284,19 (dipl. spur. Heinr. V.; c. 1177) si all'ecia, ut -ant, emerint *mercatores*. DIPL. Constantiae 64 p. 202,21 concessimus . . . monasterio . . . extrahere . . . trecentas salmas frumenti et ducentas ordeï -endas extra regnum. **β** *derivare* – *ableiten*: CHART. Eberb. 206 p. 344,10 (a. 1241) facient inter utramque domum canales, qui aquam de tectis earundem domorum per pluviam descendentem -ant. **γ** *transponere* – *verlegen*: DIPL. Heinr. V. (ed. L. A. Muratori, Antiquitates Ital. IV. 1741. p. 25^C) palatii cum toto munimine destruendi et extra civitatem -endi . . . damus potestatem (sc. Mantuanis). **δ** *subtrahere* – *hinterziehen*: CHART. Traiect. 309 p. 284,31 (dipl. spur. Heinr. V.; c. 1177) quicumque . . . de hoc convictus fuerit, quod iustum theloneum dolose -lerit, tria talenta . . . solvat. **ε** *assumere*, *depromere* – (*her*)*nehmen* (in alleg.): RHYTHM. 42,1,4 audite . . . canticum . . . de cruce Christi . . . ; sponsa, que casta prodiit ex latere, (i. Ecclesia), dotem -lit ex aqua et sanguine.

E per confusionem c. differre: **1** *protrahere*, *tardare* – *aufschieben*, (*ver*)*zögern*: LEG. Burgund. Rom. 43 legali sanctione constat expressum neminem . . . ad -endum (-endam, ferendam *var. l.*) iusticiam potentum quorumcumque personas in lite posse praetendere. IONAS BOB. Columb. 1,15 p. 177,6 nec -rt (differt *var. l.*) *conditor* in modicis aurem pietatis accomodare. ARBEO Corb. 10 p. 198,15 ut reum sibi donare dignarentur *tribunus et centenarii* vel poenas -re (differre *m. al. corr. 2; cf. notam ed.*), usque dum *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,56 capit. p. 8 qualiter causa episcopi usque ad generale concilium -ta (-tum, dilatum, dilata *var. l.*) est. GREG. IX. registr. 477 cum ante languorem preparanda sit medicina, -enda non creditur in languore. *al.* **2** *dissipare* – *versprengen*, *zerschlagen*: GLOSS. IV 349,59 St.-S. -rt vel differre i. dissipat, zetrubit. ANNAL. Mell. Claustr. II a. 1205 (cod. B) Grecia cum sua Constantinopoli ob necem regis Alexii Porphyrogenitorum gente cesim per viros ac feminas -ta in ius exterorum devenit.

II intrans.: **A** *cedere* – *sich beugen* (*vor*): **1** *spectat ad homines* (*ad diabolum: l.53*): **a** *in univ.*: FORM. Sangall. II 3 p. 397,25 ut ipsi fratres . . . nulli hominum nisi regibus subiecti esse debent, praeter in eo solum (quod *add. B*) episcopo suo -rent, quod ad ecclesiasticam disciplinam pertinet. VITA OTTON. Bamb. III 1,5 Otto noster aliis eius (*regis*) -ens kapellanus illum et illum tali officio (sc. *sacerdotis*) magis ydoneum protestatur. CHART. Stir. II 392 p. 506,5 in capitulo . . . et aliis negociis ecclesiasticis iuniores senioribus -ant. **b c. colore quodam:** **a** *honorem, obsequium tribuere* – *Ehre, Geborsam erweisen*: LUP. FERR. epist. 1 p. 2,2 cui (*Karolo imperatori*) litterae eo usque -re debent, ut aeternam ei parent memoriam. TRANSL. Libor. I 1 qualiter vobis obtemperare, quantum -re debeamus. EKKH. IV. bened. I 1,150 -at (gloss.: cedat) obsequio vetule minor, unice virgo. FROWIN. explan. 4,3 l. 1083 succrescit . . . auctoritas magna, quae nichil -at altitudini sathanæ, eo quod bene pasti sunt *militēs Dei* carnis agni. CHART. Gosl. I 436 p. 442,38 omnibus . . . , que remanere volunt innupte, -o plane. BERNH. GEIST. palp. 2,32 omne genu tibi (sc. *potenti*) curvatur, . . . clericus et laicus -rt. *al.* **β** *indulgere, morem gerere* – *gewähren lassen, willfahren*: HONOR. III. registr. 178 p. 126, 10 cum contra nos . . . clametur, quod tibi (sc. *Friderico imperatori*) -lerimus in pluribus contra Deum. CHART. Gosl. I 451 p. 451,2 episcopo . . . in hoc duximus -endum de conscientia capituli nostri et consensu, ut *eqs.* OTTO SANBLAS. chron. 48 p. 79,23 videns *papa* . . . Philippum . . . praevaluisse ipsi -ens duos cardinales . . . ad eum direxit. *al.* **γ** *recedere* – *nachgeben*, (*zurück*)*weichen* (*vor*): RADBERT. Arsen. 2,20 p. 91,19 fecit, ut filius patri -ret et cum suo exercitu inlesus abiret. HIST. de exp. Frid. imp. p. 38,16 illi (*Graeci*) retro abierant . . . imperatorie maiestati ac tironibus Christi -entes. **2** *spectat ad res:* **a** *assentiri, consensum dare* – *stattgeben, zustimmen*: CHART. Mog. A II 688 p. 1124,8 (a. 1197/98) ille (*scholasticus*) nihilo minus adestationes abbatis accepit dicens tali *a p p e l l a t i o n i* non esse -endum, quia *eqs.* (DIAL. cler. et laic. 24.

CHART. cell. Paulin. 83 p. 95,24. *al.*). CONST. imp. II 413 in quibus (*litteris*) sic canonice libertati -imus, ut dignitatem regiam non ledamus. *al.* **b** *horreare* (*ab*) – *zurückschrecken* (*vor*): CHART. Stir. IV 606 p. 364,26 (a. 1276) intravit *exercitus* districtus Austrie non formidans prurupta cacumina moncium, non abhorrens intemperiem temporis hyemalis nec -ens altis nivibus gelide regionis. **B** *favere, suffragari, propitium esse* – *Förderung gewähren, begünstigen*: LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 184,5 non -lisse regem cultui divino. a. 1075 p. 203,25 clerici . . . dolebant, quod . . . non sine magna sui ordinis iniuria tantum episcopus -ret ordini monastico. **C** *parcere* – *Schonung gewähren*: LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 159,12 propter ius gentium, quo legatis est -endum. HEINR. TEG. Quir. I 5 p. 251,8 qui (*barbari*) . . . nec templis nec aris -entes cum preda omnium ad mare iamiam reverterant. p. 252,2 nulli -unt, nullum relinquunt. INNOC. III. registr. 1,343 p. 513,17 qui (*paganis*) nec etati nec ordini -lerunt. CONST. imp. II 196,4 nulli volentes in hoc parcere vel -re (differre *var. l.*). CHRON. rhythm. Col. 5,57 nec valuere preces empto -re cruori. *al.*

subst. 1. deferens, -entis *m.* **1 gener. i. q. delator, accusator** – (*An*-)*Kläger*: CONST. Melf. 1,52,1 si -es (di-es *var. l.*) vel accusatores defuerint. 1,53,2 p. 215,11 que . . . relatio continebit condicionem -is atque delati et nomen et famam ipsorum. 2,50,3. *ibid. al.* **2 astron. i. q. eccentricus** – *Trägerkreis, 'Deferent'*: ALBERT. M. metaph. 11,2,23 p. 513,21 videns *Calippus* . . . , quod non potuit istam retrocessionis aut retardationis astrologiam complere ex -bus, addidit soli duos revolventes. probl. det. 40 p. 63,67sq. quia -s Martis undique super -em solis et numquam sub ipso *eqs. v. et p. 180,41*.

2. delatus, -i *m.* **reus** – *Angeklagter*: ACTA imp. Winkelm. I 802 (a. 1231) satisfactionem ydoneam recipiens a -o . . . ; si -us *eqs.* CONST. Melf. 1,53,2 p. 215,1 si . . . per decem bone opinionis viros non inimicos -i probatum fuerit contra eum. p. 215,25. *ibid. al. v. et l. 23*.

deferreo (-rbeo), -ere *vel defervo*, -ere. *pendet ab: l. 49.54.57.* **1 bullire, calefieri, exardescere** – (*auf*)*kochen, warm werden, (er)glühen* (*vor*): **a** *proprie*: COMPOS. Luc. K 11 bluta . . . bulliat in caccabum nobum cum aqua, ut -beat dies II. ANTIDOT. Glasg. p. 106,44 ad ignem adponis *antidotum*, cum . . . sucos -beat, agita fortiter. EGBERT. fec. rat. 2,239 'pone super prunas vacuum' virtutibus ollam, donec in ere suo -at atque caleseat (*spectat ad Vulg. Ez. 24,11*). **b** *in imag. vel translate*: HINCM. LAUDUN. carm. 20 (MGPoet. III p. 416) sic sua (sc. *regis*) mens adeo veri -et amore. *de bello i. q. furere* – *wüten, toben*: GESTA Bereng. 3,1 tanta per Ausonios -ere praelia campos . . . fama . . . dum canit. **2 refrigerari, conticescere** – *aus-, abkühlen, erlöschen, sich legen*: **a** *proprie*: BEDA temp. rat. 29,77 scimus . . . , quod, ubi hoc aequor aestuare coepit, ipsa hora aliud incipiat ab aestu -ere. **b** *in imag. vel translate*: CONC. Karol. A 20 p. 175,12 ne . . . longe protracti f l a m m a desiderii eorum (sc. *gentis Avarorum*) -ens inaniter refrigescat (PETR. DAM. epist. 158 p. 85,22 zeli f.). IOH. METT. Ioh. 40 eo (sc. *episcopo*) a pristina sanctitatis et heremo quaesitae laudis dignitate -ente. CARM. didasc. 415 quod regis -ere feceris iram. PETR. DAM. epist. 18 p. 177,8 quid est aliud a melioribus ad bona descendere, nisi . . . ab ardore spiritus in teporem noxium -ere? ANDR. STRUM. Ariald. 21 p. 1067,1 quatinus . . . populi furor -at. TRANSL. Mod. 4 cum . . . fratres . . . angustia rerum tenuitas, tamen nullo modo -bat in eis amor religionis. *al.*

defervesco, -vui (-rbui), -ere. *script. et form.:* diff-: p. 183, 7. *plusq. indic. -veverat: p. 183,6. partic. praes. usu subst.:* l. 68. **1 bullire, calefieri, exardescere** – (*auf*)*kochen, warm werden, (er)glühen* (*vor*): **a** *proprie*: ALBERT. M. veget. 4,95 festinabit in corpore plantae maturatio illius (*humiditatis*) et ascensus, et incipit -ere in ramis et stipite plantae *calor digestivus* (ex Nicol. Damasc. 2,9). ALPHITA I p. 278,1 apozima interpretatur -ens, nos intelligimus decoctionem, ab apo, quod est de, et zeo, quod est ferveo. **b** *in imag. vel translate*: GESTA Bereng. 4,1 quarta . . . Latio vixdum -buit estas. METELL. exp. Hieros. 5,182 iudicis hec iusti -buit ultio Christi funera cultorum miserantis clara suorum. **2 refrigerescere, con-**

ticescere – aus-, abkühlen, erlöschen, sich legen, abklingen: a *proprie*: EPIST. Worm. I 21 p. 43,10 licet arderet, -vuit olla Thiestē (cf. Pers. 5,8sq.). GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 697,26 quoniam reumatice egritudines post XL dies -entes resident. b *in imag. vel translate*: TRANSL. Pus. 4 p. 543,18 -ente furore principis. GLOSS. I 493,22 St.-S. -veverat intueal (*item spectat ad Vulg. Esth. 2,1*: 495,1 differbuerat firebbita). OTTO FRISING. gest. 1,11 p. 27,23 irrationabili motu -ente. 1,23 imperatoris Heinrici odium in mentibus plurium iam -buerat. URSO gloss. 41 p. 84,26 ut iam satisfaciendo animali eius desiderium -at, dum se desideratam rem recipere credit. DAVID compos. 3,41,1 ignis impatentiae -ere consuevit perfusione prudentium consiliorum.

***defestuco**, -avi, -are. (festuca) (*per festucam*) reddere, cedere – (durch Übergabe des Halmes) zurückgeben, abtreten (*de re v. HRG I. 1971. p. 1111sq. s. v. festuca. 1911sq. s. v. 'Halm'*): CHART. Rhen. inf. II 110 p. 60,23 (a. 1223) omne ius pheodi ... vendidit omnemque possessionis habitum ... in manus nostras resignando -vit ministerialis. cf. *(ef)fescuco.

defetigatio, defetigo v. defatigatio, defatigo.

defetiscor (dif-, diff-), -fessus sum, -i vel **defetisco**, -ere. languescere, fatigari – ermatten, ermüden: RATHER. prael. 6,23 l. 840 dummodo ... in his (conatibus) ... non -aris. c *sensu deficiendi*: IOH. METT. Ioh. 64 post tantam austeritatem viribus -ens non iam vel ad standum in choro vel ad ceterum laborem sufficiebat. SUMM. Heinr. C p. 265 -o (defetisco var. l.) fatisco, deficio.

adi. defessus, -a, -um. languidus, lassus, fatigatus – matt, müde, erschöpft (*usu subst.*: l. 33): 1 *in univ.*: AETHICUS p. 234,4 diffesso (leg. -us; dif- O) la b o r e tabisco (WALAHFR. carm. 38,34). CARM. de Karolo et Leone 325 membra solo exoptant placidum -a soporem. HEIRIC. Germ. I 5,1 -o pelagi glæbae natalis in oras vix remeare datum. *al. fractus, consumptus* – gebrochen, aufgebraucht: EKKEH. IV. cas. 125 p. 242,7 Kerholdus ... longo ... senio fessus, sed non -us. 2 non-defessus i. q. indefatigabilis – unermüdet: BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,8 abbas ... mendaciorum destructor non -us. *al. 3 exhaustus* – vollendet, erledigt: CARM. Bur. 62,7, 14 soporis alimonia post veneris -a commercia captatur.

***defeudacio** v. *defeodatio. **defex(i)** v. defigo.

deff- v. def- praeter:

deffido v. diffido. **deffluo** v. diffluo.

deficiens, deficienter v. deficio.

deficientia, -ae f. 1 *imperfectio, vitium* – Unvollkommenheit, Mangel: ALBERT. M. eth. II 1,2,5 p. 24,11 privato non dicit essentiam, qua aliquid malum sit, sed ... -am ab essentialibus pericientibus ad ... bene esse. miss. 1,1,3 p. 9,20 'homo natus de muliere', et inde plenus verecundia; 'breui vivens tempore', et inde vitae -a (*spectat ad Vulg. Iob 14,1*). *iactura, dilatio* – Verlust, Aufschub: CHART. Lub. I 353 p. 330,26 (a. 1274) sine -a temporis. 2 *terminus, finis* – Ende, Endpunkt: HERIG. rat. 2,3 quousque tertiae lineae -a (differentia, desinentia var. l.) occurrat.

deficile, deficiilis v. difficilis.

deficio (dif-, diff-, deff-), -feci, -fectum, -ere et pass. **defio**, -fectus sum, -fieri. *script.*: praes. -iti(o): p. 185,52. 186,62. imperf. *coni.*: -fecerit: p. 185,58. -fierint: p. 186,50. *form. perf. partic.* -factus: p. 186,65sq. *struct. c. gen.*: p. 187,16. 17. *partic. praes. usu subst.*: p. 185,69. 187,9.

1 *intrans.*: A *de separatione, discessu*: 1 *in univ. i. q. desciscere, discedere* – abfallen, sich entfernen (cf. p. 186, 40sqq.): CONC. Karol. A 50^D,80 a qua (ecclesia) per contumaciam -erunt clerici. DIPL. Loth. I. 110 p. 259,1 ne forte effera gens laqueo erroris involuta ... a vera religione -at. VITA Liutg. I 22 ut ... Frisia ex fide -erit. HINCM. annal. a. 862 p. 93,8 qui (Hlotharius) se primum iturum promisit, post ... a promissione sua -ecit. THANGM. Bernw. 23 ut se pacifice agant nec ab imperatore -ant, componentur *urbani. saepe*. 2 c *colore quodam*: a *avertere (ab)* – sich abwenden, sich lossagen (*von*): ARBEO Emm. 29 quidnam de his dicendum est, ut non -issent, qui tam sanctum interimerunt virum (cf.

notam ed.)? GODESC. SAXO theol. 22 p. 307,1 habens homo ... sibi propositam geminam sortem vitae et mortis, ... mortis ... , si ab eo (*creatore*) -ens ... ab eius caritate torperet. LAMB. HERSF. Lull. 16 p. 329,10 postquam ... a Fuldensibus -erat, in hunc (sc. *Herveldensem*) locum omnes copias suas ... coegit. CATAL. Eptern. (MGScript. XXIII p. 34,28) cum ... pro veneficiis, quibus infectus fuerat, ... graviter infirmaretur *abbas*, Prumienses ab eo -erunt. *al.* b *se negare, abdicare* – sich versagen, entsagen: DIPL. Conr. II. 244 p. 337,5 si ... pares culpati in iudicio senioribus -erint (defuerint var. l.). MARIAN. chron. a. Chr. 145 mos erat historicorum, ut imperatori deputarent annum, in quo moriretur vel regno diff-ret. *adde*: LIGURINUS 3,181 que (*Papia*) fida tibi (sc. regi) ... extitit et nullo -ecit tempore sedes. c *ab-, desistere (ab)* – abgehen, ablassen (*von*): WIDUK. gest. 1,9 p. 14,7 ut a ceptis negotiis raro ... -rent (-ret var. l.) maiores nostri. THIETM. chron. 6,84 vidi eam (*dominam*) nimis laborantem et ob hoc a spalmis non -entem. d *evadere, fugere* – entweichen, fliehen: ANNAL. Fuld. II a. 872 p. 76,15 qui ... evadere potuerunt, in civitatibus (*civitates var. l.*) -erunt. TRANSL. Dion. Ratib. 3 p. 357^b,23 hi, quos ... sibi fidos aestimabat rex, ... castris -erant seque cum suis in munita loca receptant. *migrare* – scheiden: TRAD. Frising. 419 (a. 819) quandocumque ex hac -ret vita *Meginhardus vassus* (cf. l. 545sqq.).

B *de diminutione, consumptione*: 1 *subi. homines (animalia)*: l. 49,62; per prosop.: l. 34): a *in univ. i. q. debilitari, fatigari, tabescere* – schwach werden, ermüden, herunterkommen (*spirit.*: l. 31,35): LEX Baiuv. 2,5 si vosmet ipsos comeditis, cito -itis (-etis, -atis, faciatis var. l.; fort. *spectat ad Vulg. Gal. 5,15*). ARNO ad Cuc. (MGEpist. IV p. 110,3) ascende et noli descendere, profice et noli -ere (cf. Aug. in psalm. 38,19). HRABAN. carm. 38,16 haec (*scriptura*) facie verum monstrat et famine verum ... , illa (*pictura*) recens pascit visum ... , -et propere. RATHER. otios. serm. 1,14 conor meliorari et vincor, laboro et -o. DIPL. Conr. III. 195 p. 354,35 nos vicem populi di-entis ... dolentes ... exercitum ... reduximus. *persaepe*. b c *colore quodam*: a *potestate destitui* – an Macht verlieren: THIETM. chron. 5,38 p. 262,26 Heinrichus ... comes se iam -isse animadvertens ad urbem ... properat. CHART. march. Misn. III 75 p. 62,3 (epist. papae) cum Suevie dux ... nec possit nec debeat ad imperii monarchiam pervenire iugiterque -at in se ipso, et pars eius ... infirmetur. b *ad inopiam redigi* – verarmen: THIETM. chron. 8,13 p. 508,32 multo sacius est paulatim crescendo de die in diem ascendere quam cum dampno multorum te ad ultimum -ere. c *abire, recedere* – verschwinden, nicht mehr da sein: HELM. chron. 110 p. 218,8 ambulaverunt mulieres et parvuli per eam (*viam*), eo quod ... -erint (-erunt 2) predones in via. CASUS Petrish. 4,28 ex die ... illa ... formice ex eo loco tam pleniter -erunt, ut eqs. d *de stirpe, familia i. q. exstingui* – erlöschen, aussterben: CHART. Sangall. A 141 (a. 796) quae (*virilis procreatio*) si -erit. OTTO FRISING. chron. 6,17 p. 277,20 Merovingis -entibus ac Karolis succedentibus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 94,4 regia proles in ipso (*rege*) -erat. *al.* e *perire, mori* – endigen, verenden, (ver)sterben (cf. l. 23): PASS. Afae II 1 p. 61,15 sacrificia diis, quia expedit tibi vivere, quam in tormenta -ere. WIDUK. gest. 2,11 p. 77,16 Thiadricum et tres amitae illius filios ... lege Francorum dampnatos strangulo fecit -ere rex. 3,46 p. 127,21. WALTH. SPIR. Christoph. I 17 pro me dominum tuum implora, pro cuius amore flebili iam passione -o (sc. *Aquilina*). HIST. peregr. p. 165,24 aliqui illorum (*nostrorum*) ... incubabant cadaveribus equorum in via -encium, ut eqs. *persaepe*. f *damnationem incurrere* – der Verdammnis anheimfallen: CONST. Constant. 292 si quis ... contemptor extiterit, ... cum diabolo et omnibus -at impiis (LIBER diurn. 101 p. 135,15). 2 *subi. res*: a *in univ. i. q. evanescere, labi, extenuari* – zerrinnen, aus-, vergehen, abfallen (gegenüber), ausbleiben: HEITO Wett. 12 dixit angelus ea (*dona*) numquam -tura aut delenda, priusquam eqs. WALAHFR. carm. 88,15 omnia depereunt, turbatus -it ordo. DIPL. Arnulfi 150 p. 229,20 qualiter ... regularis ... vite ordo, nisi nostra providentia cito emendaretur, penitus -ret. PAUL. AEGIN. cur. 227 in-

mitte paulatim sucum infundens, quousque -at (vel conglutinet *add.* A; 3, 59,4 ἀναλωθῇ). DIPL. Heinr. II. 305 p. 380,12 sicut pro aedificatis locis sanctorum, ne a statu suo -ant (deff- *var. l.*), nostrum est iuvare, ita *eqs.* ALFAN. premn. phys. 2,16 p. 27 quaecumque ... eorum (*sc. fluidorum*) -erit (PG 40,541^C ἐκλείπει), finem vitae conducit. CHART. march. Misn. III 209 p. 156,13 iuris -ente vigore. 210 -ente iure. *persaepe.* *adde:* RADBERT. fid. 2,788 cum ... -erit phantasma. **b** c. colore quodam: *a* cessare, desinere - *aufhören, wegfallen:* DIPL. Otton. III. 84 p. 493,34 ut ... nostri nominis ... memoria ... nunquam -at. ALFAN. premn. phys. 1,74 p. 19 piscium natura comestibilis adinvicem existens ... -ecit (PG 40,528^B κατέλη-ξευ) in comedentibus phykia. ADAM gest. 2,46 p. 107,1 sermo est ... regionem Iudlant ... in duos episcopatus bipartitam esse tercio apud Arhusan -ente. 4,2. ALBERT. M. phys. 6,2,6 p. 476, 35 motus numquam -it. *al.* **β** laxari, intermittere - *nachlassen, aussetzen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,135 liquide -ecit machina cerae. ALFAN. premn. phys. 28,6 p. 136 dormientibus nobis ... operatur ... anima sciens, quod, si vel ad modicum -erit (PG 40,709^B ὁρῶν μῆσειε), interimitur animal. GLOSS. I 529,34 St.-S. -as giwihhes. **γ** finem habere, finire, terminari - *enden, auslaufen (in):* GERB. geom. 4,4 qui (*hebes angulus*) ... , donec in lineam -at, dilataré et expandi potest. HERIG. rat. 2,2 quousque secundis -entibus lineis secundatio illa non possit fieri. ALBERT. M. animal. 1,214 extremitas ... cerebri versus os, quod dicitur coronale ... , -it in duas papulas. *ibid.* *al.* **δ** de sidere i. q. decrescere - *abnehmen:* REGINO chron. app. 1 visum est *sidus* interdum flammantibus radiis ultra modum excrescere, interdum nimio pallore -ere. PETR. DAM. epist. 10 p. 131,13 quia ... me videas ... -ente ... luna cessare. *expressius de eclipsi i. q. tenebrari - sich verfinstern (cf. et p. 186,68):* ANNAL. regni Franc. a. 810 p. 133,6 eo anno sol et luna bis -erunt. THIETM. chron. 4,15 sol -ecit ... V. diei hora. **ε** collabi - *einstürzen:* FUND. Werd. app. p. 167,36 domus ... tamdiu stetit, quoadusque nimia vetustate -ecit.

C de insufficientia, indigentia: **1** strictius: *a* deesse, non sufficere, non suppetere - *fehlen, gebrechen (an), abgeben, nicht reichen:* *a* *subi. homines:* LIBER diurn. 9 postquam hostilis impietas ... civitatum ita ... desolavit ecclesias, ut reparandi eas spes nulla populo -ente remanserit. HINCM. divort. 1 p. 119,14 -entibus *testibus* (CHART. Aquens. 256 l. 6. *al.*). BALTH. Fridol. 1 p. 218,15 copia magistratus -ente. ACTA reg. Burgund. 142 p. 323,10 actum Vienne ... rege Burgundie -ente. *al.* **β** *subi. res (impers.: l. 46):* MAPPAE CLAVIC. 288 p. 243,4 ex figura 'a' si prius potaverint boves, sufficet et bobus et equis; si prius equi, -et et bobus et equis (*in descriptione automati, ut vid.*). MUS. ENCHIR. 18,38 canendo senties, quomodo et in levatione et positione sono *℟* deuterio responsum organale -at. THIETM. chron. 2,44 si in me facundia ... et memoria convenirent, in explicanda cesaris laude -rent. 7,23 p. 424,30 ignem ... , quia -ecit aqua, medone extinguunt *mulieres*. DIPL. Frid. I. 663 p. 171,33 pecuniariis -tientibus. ALBERT. M. animal. 3,162 in multis animalibus videmus -ere membrum in nato, quod -it in generante. ANNAL. Plac. a. 1279 p. 571,36 videntes illi de loco Vauri mercatum sibi defficare. *saepius.* *de tempore:* WILLIB. Bonif. 5 p. 20,1 ut peregre proficiscendi autumnale sibi -ret *tempus* (HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,35 -feceret). WIDUK. gest. 3,74 p. 151,9 si omnes virtutes eius velim narrare, hora -ret. **b** *carere, vacare - Mangel leiden (an), entbehren:* VITA Euch. Val. Mat. 23 cuius (*coronae*) odor numquam a suavitate -it. MANEG. c. Wolfh. 11 p. 65,16 nunquam -it *Deus* neque recipit aliquid essentialiter. *al.* ALBERT. AQUENS. hist. 9,51 p. 624^F altis vocibus attonitae ac lapsae ab aere in medium vulgus a volatu -bant *aves*. EPIST. Hildesh. 86 ad referendum paternitati vestre ... gratiarum actiones, quamquam *verbis* -am et rebus (CHART. Burgenl. I 132 p. 96,9 in v. *al.*). ALBERT. M. eth. II 8,2,1 p. 532^a,10 quae (*distantia*) est sicut egestatis ad divitem ... vel alicuius alterius ad -entem in illo. *saepe.* *gramm. de verbis defectivis:* SMAR. carm. 1,10,9sq. plurima -unt vario cum tempore verba, -unt alia plurima per genera. *v. et p. 162,50.* **2** *latius: a modo inferiorem esse - hinter dem (rechten) Maß zurückbleiben:* AL-

BERT. M. phys. 6,1,5 p. 456,53 pars ... illa, quae est B.E., aut est pars aliquota lineae A.B. ... , 'aut -it' (p. 233^b,3 ἔλλειπει) ab aliquota, ita quod 'est minor' *eqs.* 6,2,2 p. 466,34 'si' ... diceretur, quod motus totius (*sc. magnitudinis*) 'it' (p. 235^a,4 ἀπολείπει) a modo partium, ponamus *eqs.* (*sim.* 6,2,3 p. 469,9). 6,2,5 p. 474,16 'divisio' spatii signati ... nullo modo -it (p. 236^b,14 ἀπολείπειν). *ibid.* *al.* minus aequo dare - *unverhältnismäßig wenig geben:* ALBERT. M. eth. I 407 p. 345,86 'oportet in figuram proportionalitatis ducere' opera et artifices ... ; 'si' ... hoc 'non' fiet, 'alterum extremum' habebit 'utrasque superabundantias', scilicet unam, quae est in -endo, et aliam, quae est in excedendo. II 5,2,10 p. 359^a,44 coriarius accipiens opus agricolae excedit, reddens ... calceamentum -it. **b** *irritum fieri, successu carere - versagen, scheitern:* LEX Sal. Merov. 92 ut ... in trustee, qua -erit, ... causa remaneat, ita ut ... capitale ei, qui perdiderit, reformare festinet. GODESC. SAXO theol. 21 p. 284,5 Cassiodorus ... ad eius (*animae*) originem veniens ... -ecit. HROTSV. gest. 563 pergit cum sociis illam (*Adelheidam*) perquirere multas, et cum -ret *comes* nec iam dinoscere posset, quo *eqs.* WIDUK. gest. 3,74 p. 150,12 de cuius (*Mahthildis*) laude si aliquid dicere cupimus, -imus. ALBERT. M. metaph. 1,2,1 p. 18,43 dicit Philosophus, quod ... -unt linguae ab enarratione eius (*dei*). *al.* **c** (*in causa*) *cedere, inferiorem esse - (gerichtlich) unterliegen:* CONC. Karol. B I 47^C p. 470,12 sin ... in defensione -eris, sententias a maioribus institutas excipias. DIPL. Frid. I. 602 p. 87,16 quam (*querimoniam*) si non fuerit executus et -erit (*sc. homo*) secundum fideiussionem prius factam. CHART. Eichsf. 368 cum ... cives in probatione eius (*exemptionis*) -erint in ... iudicio coram nobis. CHART. Hall. 353 p. 325,40 si quis equum ... in forma iudicii impecierit et in causa -erit.

II *trans.:* **A** *act.:* **1** *relinquere, deserere - verlassen, im Stich lassen:* LUP. FERR. Wigb. prol. p. 37,25 me imparem tantae materiae tenuitas -it ingenii (*sim.* RUOTG. Brun. 43 p. 46,29). *al.* **2** *recedere (ab), sinere - ablassen (von), lassen:* WIDUK. gest. 1,15 obtinuit Karolus ... , quod multis temporibus elaborando non -ecit. **3** *non sufficere - nicht ausreichen (für):* WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 6 hunc, laeti quem -it area farris (*cf. Vulg. Luc. 12,17*).

B *pass. et medial.:* **1** *infidelem fieri, abalienari - abtrünnig, untreu werden (cf. p. 183,62sq.):* NITH. hist. 2,7 p. 21,15 timens ... populus, ... ne tantum exercitum ferre valeret, partim -ti ad Lodharium transeunt, partim *eqs.* DIPL. Loth. I. 110 p. 258,33 quae (*gens*) ... propter vicinitatem paganorum ex parte firma in vera religione constat et ex parte iam pene -ta. **2** *removeri - abgesetzt werden:* RATHER. Metr.^{tit.} relatio Retherii ... ex monacho exulis, ex exule presulis, ... infecti, re-
fecti, -ti iterum. **3** *desinere - aufhören (zu):* CHART. Rhen. med. III 1256 (a. 1254) ut, cum ... , qui loco pastorum habentur, eas (*ecclesias*) -fierint possidere, fructus earum ... vestris usibus applicentur. **4** *confici, lassari - erschöpft werden, ermatten:* COD. Karol. 81 p. 614,23 alius (*equus*) ... , qui cum ipso (*equo*) directus est, -tus in ipso itinere mortuus est. *expireare - verschneiden:* WANDALB. martyr. 388 -tus in orbe martyrio Esaias virtute ... coruscat. **5** *privari - verlustig gehen:* ACTA reg. Burgund. 78 p. 224,41 (a. 996) conferimus comitatum, quo ... apostolorum principis interventu non -amur aeternae felicitatis beatitudine coloni. EUPOLEMIUS 2, 194 state (*sc. viri*) ... et tantum ne formidetis eorum (*hostium*) -tum virtute gregem. **6** *transire, dissolvi - vorüber-, vergehen:* ARBEO Emm. 39 p. 88,26 quia temporalis voluptuosa gaudia in paucis -tur (-it, -unt, -tiunt *var. l.*) diebus. ALBERT. M. summ. theol. II 1,4,1,1,1 p. 58^a,14sq. Aristotelis ratio ... est, quod 'illud, quod est, ex quo est omne fieri ... , nec generatum nec nec corruptum, nec factum, nec -factum, sed est ante omne factum esse et post omne -factum esse'. **7** *obscurari - sich verfinstern (cf. p. 185,33):* ANNAL. regni Franc. a. 828 p. 176, 14 luna ... -ta est (-ecit *var. l.*). **8** *dilabi - verfallen:* DIPL. Otton. III. 257 p. 675,1 qui eas (*ecclesias*) ... negligentia iam -tas ... restaurare ... studuerit. **9** *abesse, desiderari - abgehen, fehlen:* VITA Landel. Laub. 65 non -fit lictor, si desit non quoque tortor. FUND. Werd. p. 166,53 (cod. B) ut consan-

guineis illius (sc. *abbatis*) . . . spiritale studium -fieret.

adi. 1. deficiens, -entis. **1 imperfectus** – *unvollkommen, mangelhaft*: ALBERT. M. sent. 1,13,1 p. 368^b,26 ille amor non procedit ex proprio Patris et ex proprio Filii, et sic -iores in amando erunt Pater et Filius, quam ego et tu. eth. II 8,2,1 p. 531^b,22 civitas . . . constituitur in civitatis dispositione, quae non continetur in propriis superabundantibus et -bus. summ. theol. II 1,4,1,1,1 p. 58^a,18sq. materia est, ex qua est omne fieri et in quam est omne corrumpi sive deficiens ab esse; ergo materia nec facta est nec corrupta nec -s. **usu subst.**: ALBERT. M. metaph. 5,4,2^{capit.} est digressio declarans modos perfectionis et plusquamperfecti . . . et -is et abundantis. **2 ex defectu proveniens** – *auf einem Mangel gründend*: ALBERT. M. sent. 2,35,3 p. 566^b,6 habet peccatum causam -em (*antea*: ex defectu boni primi). **3 indigens, carens** – *ermangelnd*: ANNAL. Laurens. a. 709 vernus durus et -s fructus. ANNAL. Sangall. IV a. 940 annus durus et -s fructus. a. 959. **4 negligens** – *nachlässig*: DIPL. Merov. 36 l. 80 (ArchDipl. 14. 1968. p. 176; spur. c. 1050-1137) -es seu delinquentes clericos ab officio suspendat prior. **5 non-deficiens i. q. indefatigabilis** – *unermüddlich*: DIPL. Merov. III A 42 p. 160,42 quod . . . episcopus . . . ut non -s divine vinee cultor . . . locum . . . a nostra liberalitate sibi concedi . . . petierit.

2. defectus, -a, -um. **1 debilis** – *schwach*: Ps. GALEN. puls. 245 ubi gravari ceperint *cardiaci*, fit pulsus densior et post -ior (deff- Vr). 264 -ior (deff- Vr) pulsus est, qui impetus cursus sui deficiente deserit. CONSTANT. AFRIC. theor. 7,4 p. 32a^r pulsus decrepiti minimus et tardissimus et -issimus; . . . hyems quia frigida et humida facit pulsum tardum, parvum et -um. **expressius fere i. q. aegrotus** – *etwa: krank*: ANTIDOT. Sangall. p. 94,18 epithima diafinicon optimum facit fastidiosus et -is *stomachis* (ANTIDOT. Augiens. p. 64,28). **2 cariosus** – *morsch, mürbe*: WETT. Gall. 29 p. 273,39 inbecillibus membris consumatis et absque cute et ossibus penitus -is. **3 imperfectus** – *unvollkommen*: CARM. de temp. rat. 791 cum coitum capit Aries, saepe contigit simul videri vas -um. MIRAC. Fridol. praef. (ed. M. Pömbacher, Vita S. Fridolini. 1997. p. 286,5) quoniam in prioribus fortassis propter -um (deff- var. l.) exemplarium nihil invenitur de sanctis, qui *eqs.* **4 parvus** – *gering*: ALBERT. M. eth. II 8,2,1 p. 532^a,48 reges . . . non se dignificant amicos vocari, qui multum . . . -iores (p. 1159^d,2 κατὰδεέστεροι) sunt regibus in omnibus bonis.

adv. deficiente. *imperfecte, vitiose* – *unvollständig, mangelhaft, unvollkommen*: ALBERT. M. cael. hier. 7,9 p. 108,22 ita non cognoscerent angeli singularia in propria natura, sed valde -r. div. nom. 7,23 p. 354,44 imprimit *idea eas (rationes rerum)* in intelligentias angelicas quantum ad cognitionem, sed -r a primo. p. 354,52. eth. I 469 p. 399,41 similiter est in potestate animae, quia secundum perfectam rationem est in superioribus potentis et -r in inferioribus.

defiscio, -ere. *destituere* – *verlassen, im Stich lassen*: RADBERT. Arsen. 1,3 p. 25,24 quis . . . plus sensu -i potest, quam qui nec se sentit vel *eqs.*?

1. defido v. 1. diffido. 2. *defido v. 2. *diffido.

defigo, -fixi, -fixum, -ere. *script.*: dif-: p. 188,59. 60. -fex-: p. 188,6. *usu medial.*: p. 188,39. *confunditur c. defingere*: p. 188,8,23.

I sensu originario: **A proprie**: **1 trans.**: **a (in)figere**, (*im*)ponere, inserere – *festmachen, anheften, -fügen, (ein-, hinein)setzen, (hinein)stoßen (interdum in imag., e. g. l. 71. p. 188, 10. 17)*: **a in univ.**: LEX Baiuv. 12,4 quos (*lapides*) propter indicium terminorum notis evidentibus sculptos vel constiterit esse -xos. WALAHFR. carm. 53,3 mox cruce -xa sanctum cecinere poema (sc. *Gallus eiusque socii*). WIDUK. gest. 3,47 vulnere sagittae adverso gutturi -xae cadit *dux*. ABBO FLOR. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899. p. 201,8) pro senario . . . solus medicus (sc. *digitus*) medio palmae -itur (infigitur *var. l.*). WALTH. SPIR. Christoph. I 10 cui innixus est, baculum -xit in terram. II 1,207 primum (*orbem*) Boree . . . -xit *Urania*. BENZO ad Heinr. IV. 16,17 imperii summa -xus in orbe columbia, cur partes Romae non curas? ALBERT. M. animal. 3,35 epar . . . hoc, quod sugit per

meseraicas -xas in sima parte sui, transmittit ad cor. *al. adde*: SMAR. carm. 1,15,17 carminis hic statuo *finem* -ere nostri (EPIST. var. II suppl. 5 p. 621,22). **β collocare** – *aufschlagen*: HIST. peregr. p. 132,9 -xis *tentoriis* . . . in campis Brundusii . . . quieti vacavit *exercitus* (p. 157,16 tentoria -xerunt. p. 165,36. RYCCARD. chron. a. 1237 p. 195,21 -fexissent; *sed cf. l. 59. 60*). **γ imprimere** – (*ein-, auf*)drücken, einprägen: ALDH. virg. II 2138 *oscula* dum supero -xit (definixit *var. l.*) *Eustochium* . . . sponso (PETR. DAM. epist. 154 p. 69,4). **10 TIT. metr. I 1,5,8** menti hoc potius altae -e fidele, quo vitae meritum et Christi miseratio fulsit. **δ deplantare** – *einpflanzen*: WALAHFR. carm. 34,3 quem (*surculum*) . . . dudum -ximus arvis. **ε detinere** – *festbannen*: FLOD. hist. 2,3 p. 139,22 equi latronum . . . subito -untur nec ullo modo promoveri possunt ad gradiendum. **ζ configere** – *durchbohren, 'fixieren'*: REIN. ALEM. phagifac. 120 non sepe conspicienda sunt fercula nec tibi continuo placeat -ere visu fercula, ne *eqs.* **η admove** – *halten (vor)*: VITA Theog. 1,18 licet . . . in eius (*fratris*) faciem lumen ardens -i praeciperet, ille . . . a sompno excuti . . . non poterat. **2 intrins. i. q. adhaerere, adhaerescere** – *anhaften, hängen bleiben*: ALCUIN. epist. 137 p. 214, 30 quam firmiter post renuntiationem sathane sacra verba datae fidei radicitus cordi -xerint (definixerint G). **B translate**: **1 intendere (ad, in) – richten (auf)**: **a in univ.**: IONAS BOB. Columb. 1,3 p. 155,17 studiis . . . dare coepit laborem, quem . . . usque ad virilem aetatem uberi intentione -xit. DESID. CAD. epist. 1,13 ad exorandam Domini clementiam -xa mente. PASS. Kil. II 21 -ens *presbyter* in phoebeos radios *obtutum* (WALTH. SPIR. Christoph. II 2,190 obtutus. VITA Otton. Bamb. III 1,10 p. 59,15). WILLIR. cant. 6,9 p. 25 haec electa . . . ad patrem mentis -it acumen. *al. β convertere, attrahere – hinwenden, hinziehen (auf)*: IONAS BOB. Columb. 1,5 p. 162,13 ut . . . omnium animos ad religionis cultum -ret. IOH. CANAP. Adalb. A 5 p. 8,17 multorum oculos in se -xit. **2 obstupefacere** – *betäuben, erstarren machen*: PAUL. BERNR. epist. 5 p. 497 (ed. Magistretti) scias nos . . . magno . . . stupore -xos scribendi ad te consuetudinem intermisisse. *medial. i. q. se collocare (in) – sich versenken (in)*: AMADEUS LAUS. hom. 4,261 mente sursum elevata altissima contemplatione -itur *Maria*. **3 circumscribere** – *bestimmen*: DIPL. Otton. I. 239 p. 333,38 concedimus . . . publicam functionem . . . infra tria miliaria, destinata . . . atque determinata per fines et terminos, sic ut sunt loca villarum et (cum DIPL. Otton. III. 54 p. 459,15) nominibus -xa castrorum: *eqs.* **4 obligare** – *verpflichten*: CHART. Ypolit. 110 p. 139,3 (a. 1279) tali nos pene -entes alterutrum, ut *eqs.* **5 pignori dare** – *versetzen, verpfänden*: GLOSS. I 530,19 St.-S. -xisti firsaztos, fursaztust, farsaztos, firstozost. II 186,13. TRAD. Weihest. 105^c Adaloz . . . agrum . . . sibi -xum fratribus sancti Stephani contradidit perpetui ab eis habendum, nisi dimidio redimeretur talento. EPIST. Praed. 69 ad que (*artificiora*) . . . Domino votive solvenda manus proprias -xistis (sc. *sorores*). *adde*: CHART. Turg. III 315 p. 48,12 (epist. papae a. 1254) apud quem (*Deum*) pro tali parrochiano egroto animam suam -xit sacerdos.

II sensu contrario i. q. detendere – *abbauen, abbrechen (cf. ital. defiggere)*: OTTO MOR. hist. p. 15,18 cum quidam ex Mediolanensibus, qui in prelio vulneratus fuerat, a sociis ipsius duci Mediolanum volebat, ipsi socii eius et tentorium eorum . . . di-xerunt et in terram proiecerunt. p. 16,4 tentorium . . . di-xisse. HIST. Frid. imp. cont. p. 200,7 qui (*rex*) cum id (sc. *imperatorem cum exercitu appropinquare*) audivit, statim castris -xis atque relictis cum suo exercitu abire cepit. p. 208,17.

adi. defixus, -a, -um. **1 immobilis** – *unbeweglich*: ALBERT. M. animal. 1,434sq. 'rigida' . . . 'et tamquam -a cervix' . . . 'significat indoctum et insolentem'; . . . si . . . vis scire, quod magis sit, adverte, an mobilis an -a rigida cervix *eqs.* (ex *Physiogn.* 54). **2 firmiter solo innitens, planus** – *fest auf dem Boden aufliegend, platt*: ALBERT. M. animal. 1,297 pes (sc. *hominis*) creatus est intus concavus et extra tenuis et -us.

adv. defixe. *firmiter* – *fest*: ALBERT. M. div. nom. 4,105 p. 204,30 ratio . . . non habet certitudinem neque stat -e in uno, sed . . . est semper contingentium.

defindo, -fissum, -ere. *findere*, (di)rumpere – spalten (partic. perf. usu adi.): COMPOS. Luc. F 33 calcetis gleba est naturalis . . . ; intus benas (i. venas) habet -sas (MAPPAE CLAVIC. 192 p. 224,36 descissas) prout alumen scissus et in modum stellarum fulgentis.

***definentia** (dif-, -cia), -ae f. 1 *definitio* – Grenzziehung: CHART. Ticin. 41 p. 127,26 (a. 1280) cum lites . . . et discordie . . . essent . . . occasione -cie et terminacionis territoriorum. 2 *terminus* – Grenze: CHART. Ticin. 134 p. 122,17 (a. 1270) controversia . . . super continentibus et di-is teretiorum.

[**defingo** v. depingo: AGOB. 11,28.]

***definibilis** (diff-), -e. t. t. *philos. i. qui definiri potest* – *umgrenzbar, definierbar*: ALBERT. M. bon. 6 p. 4,17 bonum non est diff-e. sent. 3,23,18 p. 436^a,32 nulla virtus una diff-is est per duplicem actum. phys. 2,2,2 p. 101,30 quorum (*generis et speciei*) utrumque compositum est et diff-e per aliquem modum. anal. pr. 2,4,1 p. 741^a,43 secundum seipsum in sua substantia noscibilis est *sylogismus* et diff-is. metaph. 5,1,8 p. 227,69 si aggregatum est aliquid intelligibile et diff-e. *ibid.* al. usu subst.: ALBERT. M. herm. 1,1,1 p. 373^a,22 sicut ad diffinitionem habendam necessarium fuit praemittere diff-ium et diffinitium inventionem.

***definibilitas**, -atis f. *possibilitas definiendi* – *Definierbarkeit*: ALBERT. M. summ. theol. II 3,12,1 p. 151^a,10 quoad motum ministerii et locum et -em suam exigit *angelus* . . . locum corporalem. Pömbacher

definio vel diffinio, -ivi, -itum, -ire. script.: *deffi-*: l. 55. *difi-*: l. 34. p. 190,20. al. *defen-*: p. 190,3,191,24. *definendum*: l. 35. *struct. impers.*: p. 190,7. *partic. perf. usu adi.*: l. 43,46. al.; *usu subst.*: l. 66.

I de *determinatione*: A *strictius i. q. determinare, constituere* – *festlegen, -setzen*: 1 *de terminis agrorum sim.*: TRAD. Frising. 548 (a. 827) convenientibus . . . viris . . . recte definiendum et dirimendum terminum . . . inter . . . casa Dei . . . et inter Slavaniis (*sim.* CHART. Ticin. 134 p. 123,27 ad definiendum et ad determinandum confinia). DIPL. Ludow. Germ. 100 p. 145,11 iubemus, ut, sicut praedicti termini in praedictis locis di-ti sunt, ita *eqs.* *expressius i. q. (finibus) circumscribere* – *ab-, eingrenzen*: HUGEB. Wynneb. 11 de-tam (*sic*) domui locum libaverunt (*sc. episcopus cum suis*). CHRON. Pol. praef. p. 8,4 terra Slavonica . . . a Tracia . . . per Ungariam . . . descendendo per Carinthiam in Bavariam di-itur. 2 *de tempore*: CONC. Merov. p. 169,1 conciliabulum de-tum diem vel tempore instituant *coepiscopi*, in quo . . . fraternitas . . . causas discutat. CAPIT. reg. Franc. 98 p. 205,13 ut . . . res traditas usque in tempus di-tum possedendi sit concessa facultas. PETR. DAM. epist. 120 p. 388,21 pro di-a temporum spacia. al. 3 *de mensura, numero, quantitate sim.*: FORM. Wisig. 11 de-to . . . et accepto a vobis omne praetium nihil . . . apud te remansisse polliceor. HINCM. ord. pal. 406 quia in . . . ministeriis non sic facile certus numerus aut hominum aut canum aut avium di-iri potest, ideo *eqs.* DIPL. Karoli III. 138 p. 222,18 ut nunquam ab eis (*sanctimonialibus*) amplius exigatur praeter annualem censum, quem causa subiectionis decrevimus et di-vimus (*deff-vimus var. l.*; *inde* 187 p. 314,13 [spur.]). DIPL. Otton. I. 239 p. 334,6 habeat . . . episcopus licentiam . . . distringendi et di-endi vel deliberandi omnes res et familias (*inde* DIPL. Heinr. II. 71 p. 89,32). al. *spectat ad poenam*: CONC. Merov. p. 165,11 subiacebunt (*sc. plebs*) poenis a nobis (*sc. synodo*) divinitus de-is. B *latius*: 1 *decernere, consilium capere* – *beschließen, (sich) entscheiden*: a *gener.*: CHART. Rhen. med. I 19 p. 23,39 (a. 765) pertractans casum humane fragilitatis de-vi, ut *eqs.* VITA Boniti 9 (MGMer. VI p. 124,15) apud se . . . de-vit, ut non solum sedem, sed etiam patriam . . . relinqueret. FORM. Augiens. B 1 p. 347,31 semel a Domino di-tum usque in finem nulla mutabilitate minuitur. RIMB. Anscar. 36 p. 70,15 ad omnia . . . , quae . . . de-ire debebat, spacium cogitandi habere volebat. EPIST. Hildesh. 141 si sci-rem . . . vestre (*sc. abbatibus*) religionis mansuetudinem me minime recuperare posse, maria . . . transsire nullatenus de-irem. al. *remissius i. q. arbitrari* – *meinen, der Ansicht sein*: RUOTG. Brun. 33 p. 33,24 di-ens, ut solebat loqui, ignavum pe-

cus arcendum a presepibus. b *publ., iur., canon. (de praecepto Dei: l. 22)*: a *in univ.*: DIPL. Merov. I 34 p. 32,47 quod hac causa acta vel per ordeni inquisita seo defenita fuisse denusceretur (CAPIT. Saxon. 4. *saepius. sim.* TRAD. Patav. 54 causatio). TRAD. Frising. 277 iuraverunt *episcopus et defensores Isancrimi*, ut ipsa res (*i. territorium*) magis in hereditatem . . . Isancrimi stare debuisset, . . . et de-tum est inter eos. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,47 sermociniis diversis ab utraque parte diutius consertis haec colloctionis summa postremo di-ta est: ut *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 87,7 de tribus capitulis propter . . . tumultuationem nil di-iri potuit. CHART. Babenb. 207 p. 10,19 ut de ipsius (*causis*) soli abbati . . . liceat *cognoscere* et de cognitis di-ire (CHART. Bund. 679 p. 164,8. al.). *persaepe. absol.*: CAPIT. reg. Franc. 155 volumus, ut missi nostri rei veritatem inquirant et . . . ex nostra auctoritate de-ant. LEX fam. Worm. 24 si quis debitum alicuius rei coram ministro confitetur et minister . . . locum non habeat di-ire *eqs.* al. B *statuere, edicere, praecipere* – *bestimmen, an-, verordnen, befehlen*: WETT. Gall. 15 Willimarus volens ad difinitum placitum venire, ortatus est virum Dei secum ire. STEPH. V. epist. B 1 p. 357,1 quibus diebus sit ieunandum quibusve prandendum, praeepto Domini . . . non est di-tum. CHART. Carinth. III 205 p. 87,40 di-vit *archiepiscopus*, ut, si quis . . . monasterium . . . destruere moliretur, anathema esset. 25 LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 250,19 corpus . . . suum . . . in Sigeberg transferendum censuit ibique sepeliri se . . . de-vit *archiepiscopus*. TRAD. Patav. 317 tradidit *Arnoldus* . . . preidium super altare sancti Stephani, sicut a Geroldo di-um fuerat. al. *remissius i. q. docere* – *lehren*: HRABAN. epist. 29 p. 447,29 reor hoc, quod Theodorus . . . inter Gregorium et Isidorum medium incedens in suis capitulis de-vit, magis sequendum. γ *tradere* – *zukommen lassen, überschreiben*: EPIST. pont. Rom. 163 p. 304,8 (spur. s. XI^{ex}) hęc omnia largimur ac de-imus (*deferimus var. l.*) atque transactamus vobis (*sc. imperatori et imperatrici*). δ *pacto firmare* – *vertraglich festsetzen*: CHART. march. Misn. II 351 p. 241,15 (a. 1168) quod (*concanbium*) inter . . . ecclesias . . . de-tum esse dinoscitur. *absol. i. q. pacisci* – *einen Vertrag abschließen*: LEG. Wisig. 7,5,7 ut, quicumque cum alio de negotio speciali de-ens generalem scriptis constitutionem subintroduxerit *eqs.* ε *ordinare* – *regeln*: LEG. Wisig. 4,5,6 p. 203,14 futura disponimus, nec precedentium regum, sed nostri regni tempora de-mus (*difi- var. l.*) *eqs.* 2 διορίζειν – *definieren* (t. t. *philos.*): PS. BOETH. geom. 4 quid sit mensura, di-endum (*de- var. l.*) opinor. 64 secunda (*petitio*), ut de-ta (*di- var. l.*) recta linea in continuum rectumque producatur, ammonet. ALFAN. premn. phys. 1,63 p. 16 hominem di-unt (PG 40,524^B διορίζεται) esse animal rationale. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 77,25 sic eam (*personam*) di-ens *Boethius*: '*eqs.*' ALBERT. M. metaph. 7,3,9 p. 365,19sq. animal di-iri non potest sine designatione partium materialium . . . , eo quod nulla partium sine actu di-itur (*sim.* 5,6,2 p. 282,79. *persaepe*). *persaepe. remissius i. q. dicere* – *nennen*: GESTA Trev. 1 p. 130,18 quae (*Europa*) est tertia pars orbis, licet quidam secundam di-ant. 3 *exponere, explicare, describere* – *darstellen, darlegen, beschreiben*: RUOTG. Brun. 33 p. 33,32 qualis quantusque fuerit, admirari possumus, di-ire non possumus. ADAM gest. 3,1 p. 143,22 quoniam . . . difficile est omnes viri actus aut bene aut pleniter aut in ordinem posse di-iri a me *eqs.* CHART. Aquens. 19 p. 161 l. 22 episcopo . . . debuissetis . . . periculum vestrum elucidasse, negotium di-nisse. *explanare* – *aufklären*: CONC. Saxon. I 1,31 facinus, scilicet de episcopo . . . executo, ad liquidum minime de-ire valuimus.

II de *terminatione i. q. finire* – (*be*)enden: A *trans.*: 1 *de lite sim. i. q. componere, sopire* – *beilegen, schlichten* (t. t. *iur.*): DIPL. Ludow. Germ. 149 p. 210,1 quae (*sc. querimonias*) absque gravi et iniquo dispendio di-ire nequiverint *episcopus et successores eius*. TRAD. Ratisb. 858 litem pro possessione quadam . . . inter me (*sc. abbatem*) . . . et inter Iuditam feminam . . . ita di-tam ac terminatam, ut *eqs.* CHART. Brixin. 131 p. 140,2 coram quo (*comite*) . . . lis debet di-iri. al. *absol. i. q. litem componere* – *den Streit schlichten, beilegen*: LEX

[Niederer]

Baiuv. 12,4 venditorem ostendat (*sc. emptor*) et secundum legem de-ant. CHART. Brixin. 138 p. 145,26 dominus Fridericus loco comitis . . . debet di-ire. 2 *de crimine i. q. dissolvere, diluere – widerlegen, entkräften*: ANNAL. Fuld. Altah. a. 899 p. 132,34 quod ipsum (*scelus et facinus*) . . . iuxta primorum presentium iudicium LXXII iurantibus difi-um comprobatur. B *intrans.*: DIPL. Merov. III B 4 p. 212,2 (*spur.*) terminus aquae incipiens a loco, qui dicitur Ralhies, usque de sub Moustiers, ad nemus sanctae Monegundis di-ens.

adi. definitus vel diffinitus, -a, -um. 1 *accuratus, exactus – genau, klar, exakt (definiert)*: DIPL. Otton. II. 126 p. 143,29 quas (*ecclesias*) nos domni nostri genitoris . . . di-am perficientes devotionem eidem loco (*i. monasterio*) restituimus. GERB. epist. math. I 8 p. 40,2 horologia certis depinxi mensuris de-as horas singulis mensibus attribuens. 2 *definitivus, irrevocabilis – definitiv, unwiderruflich*: a *ultimus – endgültig, abschließend*: WILLIB. Bonif. 8 p. 49,9 secundum di-tam . . . episcopi *sententiam* (WETT. Gall. 40 p. 279,26. *al. sim.* FORM. Augiens. B 40 de-to iudicio. HELM. chron. 40 p. 80,26 de-to . . . consilio. *al.*). b *ratus, firmus – gültig, rechtskräftig*: FORM. Marculfi 2,31 ut . . . quicquid . . . de ipsa causa egeris gesserisve, *ratum* et difi-um (de-um *var. l.*) apud me esse cognuscas (FORM. Bitur. 15^b p. 175,40 r., aptum adque defe-um. *al. in struct. contam.*: FORM. Turon. 20 ut, quicquid . . . egeris gesserisve, *ratam* vel di-am (difi- *var. l.*), (*ratum* vel de-um [difi-um *var. l.*] *var. l.*) me (*sc. uxorem*) . . . esse cognoscas).

subst. 1. definiens (diff-), -entis *n. qualitas (de)finiens – das Bestimmende, bestimmende Eigenschaft (t. t. philos.)*: ALBERT. M. metaph. 2,9 p. 100,75 forma . . . resolvitur in di-ia, si est forma, quae est species. p. 101,13sq. non convenit dividendo per sua (*sc. formae*) di-ia reduci ad aliam rationem, quae suorum di-ium sit diffinitio. *ibid. al. v. et l. 49 p. 189,21.*

2. *definitum vel diffinitum*, -i *n. 1 finis, determinatio – Ende, Begrenzung, Festlegung*: GLOSS. I 106,38 St.-S. de-um caantida. 2 *constitutio, iussum – Bestimmung, Verordnung*: VITA Poppon. 9 p. 299,5 ex cuius (*abbatis*) consensu et de-o vir Dei . . . Virdunum . . . ire perrexit. PAUL. BERNR. Greg. 88 p. 526,32 noluit . . . eis (*principibus*) hoc (*sc. ut dispositionem regni differrent*) ex de-o praecipere. 3 *res (de) finita – das Bestimmte (t. t. philos.)*: IDUNG. PRUF. dial. 1,327 paria sunt studere et vehementer animum applicare, sicut diffinitio et di-um. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 79,30 cum . . . ab ea (*persona*) removeatur diffinitio haec: 'persona est rationalis naturae individua substantia', quare et di-um (*sc. removeret*) iuxta logicorum regulam: 'eqs.' ALBERT. M. metaph. 5,6,2 p. 283,1 illa (*sc. quae sunt in ratione definitiva*) . . . dicuntur esse partes totius, et di-um dicitur quoddam totum. 7,3,4 p. 360,93 secundum quam (*naturam*) diffiniens prius est diffinitione et di-o. *ibid. al.*

adv. definite vel diffinite. 1 *accurate, exacte, nominatim – genau, exakt, ausdrücklich*: DIPL. Otton. III. 155 p. 567,14 quorum (*locorum*) . . . nomina . . . de-ē subitus scribere precepimus. EPIST. Hann. 64 p. 112,14 ut legatus vester, quando vobis ibi preſto affuturus sit, di-e penitus noverit. COMPUT. de Rup. (MGScript. XI p. 15^a, 46) numerum annorum a transitu . . . Roudperti . . . di-e scriptum non repperi. 2 *sine dubio, firme – eindeutig, zuverlässig, definitiv*: LEG. Wisig. 9,2,9 p. 376,22 si post aliquos dies possint (*sc. infirmati*) de-e concurrere ad bellandum. EPIST. Eichst. A (MGStud. XVIII. 1997. p. 130,11; s. XI.ⁱⁿ) nec ibi (*sc. in compositione*) de-e videatur laus nec de-e vituperatio. GERH. novit. 44,2 si de-e homo . . . supponatur (*sc. Christus*) et hic Deus esse asseratur, tam naturalis est ista connexio, ac si *eqs.* ALBERT. M. cael. 2,4,6 p. 190,26 scita propria et essentiali causa unius contrariorum scitur di-e causa alterius. *al. remissius i. q. certe – sicherlich, wohl*: ALBERT. M. animal. 14, 21 quia corpus (*sc. malakyae*) aliter in tanta longitudine di-e teneri non posset. 3 *confidenter, ex animi sententia – bestimmt, mit Überzeugung*: NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 82,18 videns . . . exercitum . . . di-e pronuntiavit princeps ad Otkerum: 'eqs.'

definitio vel diffinitio (-cio), -onis *f. script.*: deffi-

ALDH. ad Acirc. 10 p. 85,28. difi-: l. 24, 25, 28. divi-: l. 25. -fen-: l. 66. -nucio: l. 28.

1 *de determinatione*: A *strictius de terminis agrorum i. q. limitatio, circumscriptio – Begrenzung, Festlegung*: ANNAL. regni Franc. a. 826 p. 168,31 ut sine morarum interpositione terminorum de-o fieret (*inde* ANNAL. Fuld. II a. 826 ut sine mora in dispositione terminorum di-o fieret). DIPL. Frid. I. 104 hos terminos terre . . . designamus, videlicet . . . ab oriente fossa de Aymo . . . et fossa di-is Vallis Ducis usque ad medium fundum Cavagli. B *latius*: 1 *gener.*: a *consilium – Beschluß, Absicht (de voluntate Dei: l. 12)*: FORM. Augiens. B 1 p. 347,32 Moyses de hac insolubili di-e (*i. de matrimonio*) discipulis *eqs.* VITA Vulfr. praef. (MGMer. V p. 661,34) qui . . . adiens coenobium . . . militiam Christi perseveranti de-e suscepit. NORB. IBURG. Benn. 15 p. 881,2 se hic (*sc. in monte*) . . . animae suae saluti prospicere saluberrima de-e decrevit. b *assensus – Zustimmung*: DONAT. Ermenl. 2 (MGMer. V p. 689,2) nihil . . . sine tua (*sc. Ermenlandi*) de-e agere temptabo, sed omnem . . . causam tuo . . . committo iudicio. FORM. Turon. 32 quod aliqua femina . . . sine di-e parentum . . . eam volentem rapuisset *aliquis homo*. 2 *publ., iur., canon.*: a *constitutio, decretum, iussum – Bestimmung, Verordnung (de textu definitionis: l. 24)*: CONC. Merov. p. 37,38 Caesarius . . . episcopus difi-em hanc . . . relegi et suscipi. LEX Ribv. 77 si quis . . . post haec divinicionem (de-em, di-em, difi-em, divinationem, devendicionem *var. l.*) servum aliquid commendare praesumpserit. FORM. Augiens. B 5 quae (*res*) . . . post istam di-cionem (difuicionem *var. l.*) statutam . . . ad nos . . . revertantur. LIBELL. de conv. Baiuv. 5 p. 7,35 dans (*sc. episcopus*) ei (*misso suo*) licentiam clericos ordinare iuxta canonem di-em. TRAD. Patav. 483 p. 192,6 si quis episcopus . . . hanc di-em infringere . . . voluit. CHART. Babenb. 207 p. 10,42 ad . . . nostre di-is stabilitatem perpetuam paginam presentem . . . insignimus. *persaepe*. b *iudicium, sententia – gerichtliche Entscheidung, Urteil(sfindung)*: TRAD. Frising. 475 p. 407,27 (a. 822) iuxta legem et rationabili de-e convictus reddidit *Anthugi eqs.* DIPL. Karoli III. 49 p. 82,44 ut legalis di-o legalem contentioni finem imponat (*inde* 50 p. 84,25. *al.*). TRAD. Teg. 344^c ut iudiciario ordine nobis et illi (*Dietmaro*) dies di-is . . . statueretur. CHART. civ. Erf. 172 p. 101,25 commissio . . . causae facta fuit . . . in curia prepositi . . . examinatio in claustris . . . et di-o anno gratie MCCLIX. *al. c conventio, pactum – Übereinkunft, Vereinbarung*: FORM. Wisig. 12 distrahentium de-o licet fidei vinculis adligetur, tamen solidius est, ut scripturae firmitas emittatur. LEG. Wisig. 3,1,4 sin . . . in hoc federe (*sc. nuptiis*) inita pacta vel de-es . . . communis voluntas immutare decreverit. 5,7,9 si . . . ipse, qui manumisit, dicat, quod sub alio placito aut de-e eum (*manumisum*) libertaverit *eqs. saepe*. DIPL. Heinr. II. 58^a p. 72,20 habeant *abbatissa cum sororibus* . . . potestatem . . . eligendi inter se abbatissam secundum suam et Mettensis episcopi de-em. GESTA Camer. 3,37 p. 480,33 ibi (*in colloquio*) certe pacis et iusticiae summa di-o . . . facta (*sim.* CHRON. reg. a. 1170 sine di-e pacis et unitatis). *al. d negotium – Rechtsgeschäft*: CHART. Carniol. II 12 (a. 1205) testes, qui huic di-i intererant, hic annotari fecimus. e *clausula, condicio – Klausel, Bedingung*: CHART. Sangall. A 410 (a. 842/50) pari di-e (*antea*: ratione) sanxerunt *abba et Hizzi*, ut . . . sit . . . pars parti tantum culpabilis, quantum *eqs.* TRAD. Frising. 1132 p. 64,16 pari di-e sanxerunt (*sc. praesul et laicus*), ut *eqs.* f *separatio, divortium – Trennung, (Ehe-)Scheidung*: GLOSS. p. 100,21 M. de-is sceitunga. 3 *philos.*: a *t. t. i. q. ὁμός – Definition*: a *in univ.*: HRABAN. epist. 57 p. 515,9 scripsi . . . vobis (*sc. Lothario regi*) quaedam de di-e animae: *eqs.* GERB. geom. 1,2 cui (*geometriae*) . . . talem quidam terminum di-is aptavere: *eqs. Ps.* GERH. CREM. sept. 1 p. 314, 29 ad diffen-em scientie. ALBERT. M. anal. pr. 1,1,3 p. 462^b, 23 si in di-e poneretur *propositio*, diffiniretur idem per se ipsum. anal. post. 1,3,2 p. 72^b, 40 termini . . . sive di-es non sunt suppositiones. *persaepe. v. et p. 189,20. 191,44.* b *forma, species – Form, Gestalt*: ANON. geom. I 3,19 p. 330,6 cui (*ligno*) alia tria . . . tali coniunctione innectantur, ut coniuncta quadrati di-em suscipere videantur. γ *finis, propositum – Ziel, Aufga-*

[Niederer]

be: VITA Rimb. 4 primam philosophiae de-em meditationem esse mortis. **b finitio (temporis) – Abgeschlossenheit (der Zeit):** ALBERT. M. div. nom. 13,23 p. 445,84 quae (deitas) est ... ante di-em (PG 3,980^C ὅρον), idest finitatem, et infinitatem et terminum. 4 t. t. rhet. i. q. ὁρομῶς – *Begriffsbestimmung*: ERMENR. ad Grim. 11 p. 545,30 est eius (verbi) di-o secundum grammaticos talis: 'eqs.' ONULF. rhet. I 17 est ... di-o quaedam exornationis species. CONR. MUR. summ. p. 89,144 (vs.) di-o fit, dum succincta brevitate cuiusvis natura rei depingitur. 5 t. t. mus. i. q. differentia – *Psalmdifferenz, Differenzia* (t. t. mus.; de re v. M. Appel, *Terminologie in den mittelalterlichen Musiktraktaten*. 1935. p. 57): CONSUE. Trev. 13 interduo versus di-o terminatur, exeunt fratres cum presbitero. BERNO ton. prol. 12 p. 76^b ipsas ... differentias quidam di-es vocant eqs. AUREL. REOM. mus. 10,16 duas hic tonus (authentis protus) communionum amplectitur de-es. al.

II de fine i. q. conclusio, compositio – Beendigung, Beilegung: CAPIT. reg. Franc. 132 p. 262,44 exemplar (sc. constitutionis) ... in archivo palatii nostri censuimus reponendum, ut ex illius inspectione ... de-o litis fieri possit. CHART. Argent. I 192 p. 155,16 post di-em belli sive controversie castrum suum sibi (comiti) reddere tenemur.

definitiuicula (diff-), -ae f. definitio brevis – knappe Definition: SPEC. virg. 4,111 primum ... de vitiis, post de virtutibus iuxta posse nostrum di-as demus.

definitivus vel diffinitivus, -a, -um. script. difi-: l. 53. 1 definiens – bestimmend, definierend (usu subst.: l. 31): a t. t. philos.: ALBERT. M. cael. 2,1,2 p. 106,46 sermo di-us, qui principium est intellectus, accipitur per formam (animal. 11, 8. al.). metaph. 7,1,10 p. 334,3 oportet ipsum (accidens) per suum proprium subiectum diffiniri, eo quod ... idem est di-um, quod est in esse constitutum. euch. 6,2,1,9 p. 372^b,26 nomen in se continet rationem et quidditatem de-am (summ. theol. I 1,2 p. 8,8. al.). animal. quaest. 11,6 p. 220,75 triplex est ordo procedendi in scientia, scilicet divisivus, di-us et collectivus. *ibid.* al. **b t. t. gramm.: ERCHANB. gramm. p. 36,19 pronuntiatus vel di-us ab hoc nuncupatur (sc. indicativus), quod eqs. 2 finitivus, ultimus, decisionem faciens – *definitiv, endültig, entscheidend*: a in univ.: PETR. DAM. epist. 40 p. 460,10 Innocentii verba ita di-a (diffinita var. l.) sunt atque perspicua, ut omnem nostris mentibus scrupulum auferant. RHYTHMIMACH. 11,10 qui velit victoriam (victoriam di-am var. l.) acquirere, ... studeat eqs. DIPL. Frid. I. 461 p. 368,21 ut abbas ... vel aliquis monachus ... nullo modo cogatur sacramentum calumpnie seu di-um vel decreditie seu consignationis instrumentorum ... subire. al. **b locut. sententia de-a vel di-a (t. t. publ. et iur.):** REGINO chron. a. 864 hanc di-am (de-e, de-am var. l.) sententiam protulerunt (sc. qui conventui synodali intererant): 'eqs.' CONST. imp. I 275,1 ut nullus iudex ... de sententia di-a ultra XII denarios ... accipiat. SUMMA dict. Saxon. 7,7 p. 232,31 omnis sententia in causis ecclesiasticis ... aut est interlocutoria aut di-a (sim. CHART. Bund. 1281 p. 69,4 tam interlocutorias quam difi-as [sc. sententias]). CHART. Lux. IV 258 p. 355,26 milites ad restitutionem centum et viginti maldrorum ... per sententiam di-am (diffinivam ed., sed antea: di-am) condemnamus. saepe. de iudicio extremo: STATUT. ord. Teut. p. 95,17 ut secure possit magister in extremo iudicio consistere di-am pro meritis sententiam recepturus.**

adv. definitive vel diffinitive. 1 t. t. philos. i. q. definiendo, per definitionem – gemäß der Definition: ALBERT. M. anim. 1,2,5 p. 30,27 animae de-e in loco corporum existentes moventur per accidens de loco ad locum. princ. 5,2 p. 347^b,37 dicit Iohannes Damascenus quaedam esse in loco di-e: et haec quidem essentialiter non sunt in loco, sed eqs. metaph. 7,1,10 p. 334,36 illa (accidentia) possunt ostendi di-e sine subiecto, in quo sunt. summ. theol. I 18,74,2,1 p. 767^b,40 quod de-e se habet ad loca multa, ... motum habebit processivum in diversa loca. *ibid.* al. 2 t. t. publ. et iur. i. q. finitive, ultime, per decisionem – *definitiv, abschließend, durch eine endgültige Entscheidung*: CHART. Biel. 8 p. 7,28 (dipl. Heinr. VII.) quecunque coram ipsis (principibus) sollempniter fiunt et di-e pertractantur. CHART. Sangall. B 569 di-e pronunciamus

... prepositum in possessionem ... bonorum induci (CHART. episc. Halb. 1324 p. 413,5). CHART. Basil. C I 220 nos ... prepositi ... di-e sententiamus et sententiando pronuntiamus eqs. (CHART. Bund. 1237).

5 **definitor vel diffinitor, -oris m. 1 de ordinis ecclesiastici socio, qui munere in ordine administrando fungitur capitulisque interest, i. q. orator, adiutor (superioris, provincialis), procurator – Abgeordneter, Gehilfe (des Superiors, Provinzials), Geschäftsverwalter, 'Definitor' (de re v. LThK. ³III. p. 57):** EMO chron. 27 dicit domnus Praemonstratensis his, qui di-es dicuntur, ut facto prandio conveniant et super singulis ... tractent. IORDAN. SAXO epist. I 47 de-es, qui de statu domus Sanctae Agnetis parum cognoverant, quiddam ordinaverunt vobis (sc. Dianae sorori) non utile. EPIST. Praed. 4 magistro ordinis fratrum Predicatorum et di-bus generalis capituli ... salutem. CHART. Turic. 1490 p. 205,22 ut ... quilibet de societate ... solvat equalem pensionem, ... cum a di-bus societatis fuerint requisiti. CHART. Bund. 1250 p. 44,19 Curiensis electus ... priori provinciali et di-bus capituli provincialis ... paratam ad omnia caritatis obsequia voluntatem. saepius. 2 arbiter, index – (Schieds-)Richter, Schlichter: CHART. Turic. 834 p. 294,17 (a. 1252) in nos ... tamquam in arbitros seu arbitratos seu compositores vel di-es extitit compromissum arbitrium. CHART. Rhen. med. III 1440 nos ..., ordinatores seu di-es a ... archiepiscopo constituti ... diffinimus eqs. CHART. Turic. 1246 p. 326,9 ego ... ad petitionem et consensum parcium ad hoc arbitrator, ordinator, di-or assumptus ... pronuncio eqs. CONST. imp. II 445,4 si quis ... contemptis iudicibus sive di-bus ad hoc statutis pignus ullum acceperit. al. de munere civitatis: CHRON. Worm. p. 192,21 de quatuor di-bus inter civitates Moguntiam, Wormatiam et Oppenheim ... unus fuit assumptus et constitutus Iacobus miles.

definsio v. defensio. defio v. deficio.

35 **1. *defirmo (dif-), -avi, -are. definire, constituere, determinare – abgrenzen, abstecken, bestimmen:** CHRON. Andag. 50 optimam sedem molendini super Hoiolum di-vit episcopus, quam ... ecclesie ... possidendam confirmavit.

[2. defirmo v. firmo: DIPL. Heinr. II. add. 354.]

defiteor v. diffiteor.

40 **defixio, -onis f. 1 fixio, directio – das Festmachen, Hinrichten (auf):** ADALBOLD. Boeth. 380 primum optatur mentis consensio, exinde summi boni lustratio, tunc lucis repertio, ad ultimum animi visus in ipsum Deum -o. 2 adhaesus – das Festwachsen, Anwachsen: ALBERT. M. animal. 1,141 quando defixa fuit pellis super oculos (sc. talpae), ex cuius -e destructi sunt oculi eius. 3 immobilitas, rigor – die Unbeweglichkeit, Starrheit: ALBERT. M. animal. 1,144 -o ... pupillarum ingratitude hominis significat (cf. Physiogn. 22). **Niederer deflagratio** (-cio), -onis f. combustio – das Verbrennen, 50 **Niederbrennen:** CHRON. Reinh. a. 1203 p. 566,22 -ciones villarum cum violacione cimiteriorum et ecclesiarum instituit Philippus rex.

deflagro, -avi, -atum, -are. 1 trans. (medial.: l. 55) i. q. incendio vastare – niederbrennen: DIPL. Otton. I. 85 p. 167,24 scripta -to prefato monasterio ignis exeserat. LIUTPR. antap. 2,5 Bagoariorum, Suevorum, Francorum, Saxonum omnia -ando regna percurrunt Hungarii. 2 intrans.: a proprie i. q. ardere – brennen: FLOD. hist. 4,43 que (candela) ... pallio, cui superiecta iacebat, illeso -vit. b in imag. vel translate: a fervere – glühen: THANGM. Bernw. 1 p. 758,42 quamquam vivacissimo igne animi in omni liberali scientia -ret. b evanescere – verrauchen: LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 152,26 quod ad primum belli terrorem tanti motus irarum -turi essent (inde VITA Annon. I 2,21 p. 494^b,42. sim. 1074 p. 191,26. *ibid.* al.).

65 **[deflectibiliter:** ALBERT. M. sent. 2,25,3 p. 566^b,8 (ed.; sed in codd. non traditur).]

deflecto, -flexi, -flexum, -ere. usu fere trans.; intrans.: p. 195,10.35sq. partic. perf. usu act.: p. 195,3. I proprie: A curvare – biegen, beugen: WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 102 ante suam (sc. Balderici) -xo poplite sedem reddo vicem venie famuli. B vertere, flectere, dirigere – (ab-, hin-)wenden, lenken: 1 strictius: a in univ.: a trans.: WALAHFR.

Wett. 942 huc illucque viam -ere temptat (*sim.* OTTO FRISING. chron. 4,27 p. 218,27 Attila ... contra Romanos iter -it). HEIRIC. Germ. I 5,90 Latias gressum -xus in oras. WALTHARIUS 42 Attila ... celeres mox -huc -it, (illuc flectit S) h a b e n a s (WALTH. SPIR. Christoph. II 6,3). PETR. CAS. (?) chron. 3,43 p. 421,16 anus quedam ... ante ecclesiam ..., que ad radicem huius montis sita est, in oratione pernoctans, dum ad hunc montem oculos -xisset, vidit eqs. *partic. perf. usu adi. i. q. (a via) remotus* – (*vom Weg*) *abgelegten*: METELL. exp. Hieros. 5,682 ne per -xa ... diversę loca partis tardet iter se. *β intrans. i. q. decedere* – *abweichen*: WALTH. SPIR. Christoph. I 8 a latere vię -ens mulier. *b derivare* – *ableiten*: PETR. DAM. epist. 89 p. 534,24 Gothi ... Basentum amnem a suo alveo per alium tramitem captivorum labore -unt. DIPL. Loth. III. 45 cuius (*rivi*) ... decursus ut ad suos usus libere et absque contradictione -ant homines (*inde* DIPL. Frid. I. 900). *v. et p.* 199, 49. *2 latius i. q. demittere* – *senken*: BEDA hist. eccl. 3,19 p. 165,18 oculos ad inferiora -ens. VITA Magni Fauc. II 1 -xis ... optutibus. CARM. Bur. 86,1,6 cilia.

II translate: A gener.: 1 trans.: a commovere, revocare – *bewegen* (zu), *abbringen* (von): PETR. DAM. epist. 153 p. 62,25 qui (*iuvenculi monasterii*) ... nunquam eum (*Mainradum*) a sui rigore propositi in tantum potuere -ere, quin eqs. MANEG. ad Gebh. 14 p. 339,2 nec ad hunc (*verae religionis cultum*) descendum turgide mentis rigorem -ere. 49 p. 398,15 quasi per cuiuscunque hominis contubernium a pietatis sit tramite -endum. CHART. Osn. I 404 p. 323,19 Wicboldum ... nobilem ... ad hanc pietatem fideli commocione -imus, quod eqs. ALBERT. M. sent. 3,15,8 p. 281^b,31 non deducitur sapiens -xus ab aequalitate et aequitate. *al. b subigere* – *unterwerfen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,34 turrilas ... tuis (*sc. Christi*) -ere legibus urbes. OTLOH. doct. 31 p. 287^A ne cupias ... iudex his associari ... , quos tu non poteris -ere legibus aequis. *2 intrans. i. q. digredi* – *abschweifen*: RUOTG. Brun. 36 p. 37,1 ut, a quo paululum -imus, ad propositum redeamus. CONSuet. Rod. 249 si qui ... a proposito -xerint. *B gramm. i. q. ducere* – *herleiten*: METELL. peripar. 4,22 nomen cui (*sc. Wolvoldo*) bene das 'ovium plus belua mordax' sic patria lingua -xum preduce causa. *C mus. i. q. deducere* – *abwärts führen*: HUCBALD. mus. 18 est ... tonus, cum vox ab alio, seu gravi seu acuto sono, modico -itur aut erigitur intervallo. 24 in depositione ... si a summo videlicet ordiris, per tonum, tonum et semitonum septem similiter vocibus -xis ... inferiores VII consimili habitudine dispones.

subst. deflexum, -i n. declinatio – *Abweichung*: ALBERT. M. sent. 1,46,2 p. 428^a,16 peccatum duplicem habet comparationem ad liberum arbitrium, scilicet ut est liberum -um a bono incommutabili sponte propria eqs.

defleo, -evi, -etum, -ere. partic. praes. vel perf. usu subst.: l. 5,8,6.

1 intrans. i. q. flere, lacrimas effundere – *weinen, Tränen vergießen*: DIPL. Arnulfi 112 reatus sui culpam cognoscendo -ens ad nostram adiit pietatem. SALOM. III. carm. 2,79 qui revocare valet te, pro te, Lazare, -et. HROTSV. Theoph. 376 se prosternens, precibus crebro quoque -ens, ieiunando trium cursus agit ... dierum. METELL. exp. Hieros. 2,233 loca nulla patebant nostris, ni contra misere -entia castra. CARM. Bur. 193,16,5 claudus currit, cecus videt, eger surgit, -ens ridet, per me (*sc. vinum*) mutus loquitur. *al. 2 trans.: a strictius i. q. deplorare, lugere* – *beweinend, beklagen*: *a obi. homines mortui, morientes sim.*: WALAHFR. Wett. epil. 2,16 placidum -endo patronum. VITA Mathild. I 12 p. 136,5 ostium domus ... ingrediens, ubi infirma iacebat domina, lacrimisque perfusus -vit ituram Willelhelmus. EKKH. IV. carm. Gall. 16,5 kyrieleison clamant et -tum tumultant. THIETM. chron. 1,18 in Quidlingaburch ... sepultus a cunctis optimatibus merito -etur rex (*sim.* 4,17. *ibid.* *al.*). 2,10 cuius (*ducis*) c o r p u s merito -tum atque diligenter procuratum Wormatiam misit tumulandum rex (6,85). CARM. Bur. 5,17 Giraldu prefuit, mores ornavit, -endus ruit, ovile orbavit. *β obi. mors, nex sim.*: RUOTG. Brun. 12 qui (*viri*) ... post -tam destitutionem (*i. mortem Wicfridi*) ... desolationis flagitarent solatium. THIETM. chron. 4,43 cesar ...

amitae suimet necem -et. *al. c. acc. c. inf.*: WALAHFR. Wett. epil. 2,8 licet hunc caelestia non dubitemus adisse, abscessisse tamen nosmet -ere necesse est. VITA Heinr. IV. 13 p. 43,17 viduae, pupilli denique totius patriae pauperes ... -ent se orbatos patre. *γ obi. culpa, fragilitas sim.*: ARBEO Corb. 10 p. 199,2 emendationem promittere studuit reus, vitam mutare, seculum relinquere, c o m m i s s a -ere, ventura cavere (VITA Mathild. II 13 p. 171,9. *al.*). HINCM. divort. 1 p. 117,31 ad quae (*peccata*) -enda oculi nostri nequaquam sufficiunt. HROTSV. Gong. 554 spero te posse misellam, si -es c u l p a m, consequer veniam (Bas. 189. *sim.* Theoph. 441 reatum). *al. THIETM. chron. 4,71 more solito in se et aliis humanam fragilitatem -ens abbas. al. c. acc. c. inf.*: HROTSV. Abr. 3,5 -vit se vigiliarum, orationum ieiuniorum sudores evacuasse. *δ usu vario (pendet quod: l. 18)*: BONIF. carm. 2,13 ut numquam -ant supplicia casu omnes gentiles. WALAHFR. Mamm. 11,31 annos -ere tuos. HROTSV. Mar. 611 defectum dextrae subitum -vit ademtae Salome. Dion. 81 Carpus maiore furore repletus -et, quod miseri non essent praecipitati. *al. THIETM. chron. 7,64 -am quoque, quod Bolizlavi satellites inter Albim et Mildam facinus perpe-trabant. saepe. lacrimis prosequi* – *nachweinen*: ARBEO Corb. 14 coepit ... tranquillitatem carceris, quam perdidit, -ere, divitias, quasi avari amittendo, -ere. *b latius i. q. sub lacrimis promere* – *unter Tränen verkünden*: HROTSV. Theoph. 332 haec ubi continuis -vit verba querelis. PETR. CAS. chron. 4,103 p. 565,37 post ... -bant fratres periclitari suos familiares ... et quemadmodum ipsi omnia dimisissent pro Romani imperii fidelitate. LIGURINUS 3,428 ipsam -ere puta tibi talia Rhomam: 'eqs.'

**deflexibilis, -e. inclinabilis, convertibilis* – *der (Hin-)Wendung, Wandlung fähig*: RUP. TUIT. Ioh. 5,849 tu (*sc. Arius*) eundem (*filium Dei*) convertibilem ... , id est de bono ad malum aequae ut angelicam vel humanam naturam -em esse delatrasti. ALBERT. M. sent. 2,21,10 p. 369^a,2 in medio statu debuit liberum arbitrium esse -e in veniale et non in mortale. eth. I 180 p. 160,52 oportet, quod reducat ad principium, quod est -e et rectificabile, et hoc est liberum arbitrium. phys. 2,2,20 p. 128,46 fatum ... et non effluxibile est per suam essentiam et originem et tamen valde -e per esse, quod habet in rebus, quae fato disponuntur.

deflexio, -onis f. 1 proprie: a gener. i. q. inclinatio – *Neigung*: RUP. TUIT. Matth. 12,748 quam salutationem ... cum qua reverenda capitis sui -e suscepit Dominus crucifixus (*sc. in visione*), nullatenus edicere possim. *b astron. i. q. versatio* – *Kreis-, Drehbewegung*: VITA Serv. 16 p. 63,10 quibus (*mythologis*) obliqua zodiaci -o subterraneum iter solis media ex nocte spectabile prestat. *alleg.*: ARNO REICHSB. apol. p. 204,11 resurgens ... a mortuis et ascendens in caelum quasi ad aquilonem flectitur Dominus diesque nobis aetivos producores tendit sua in orbem -e. *2 translate i. q. declinatio* – *Abweichung*: ALBERT. M. veget. 2,76 -o, quae est ab ipsa (*sc. figura formantis plantae virtutis*), contingit per accidens. ALBERT. M. summ. theol. II 1,1 p. 5^b,39sq. omnium horum (*quae facta sunt*) prima ars videtur unicum principium; sed quorundam per se ... , quorundam autem per -em ab illo ... ; quae -o principium facit deficere a participatione perfecta esse, veri et boni.

deflexum v. deflecto.

deflexus, -us m. anfractus fluminis – *Flußbiegung*: PRUD. TREC. annal. a. 843 Hlotharius (*sc. sortitus est*) ... eos comitatus, qui Mose citra contigui habentur, usque ad Ararem Rhodano influentem et per -um Rhodani in mare.

defloratio (-cio), -onis f. *1 collectio (pollinis) florum* – *das Blüten(staub)sammeln, 'Blütenlese'*: *a proprie*: OTLOH. ad-mom. 3 (PL 146,251^B) ex variis rebus (*sc. cupio exempla sparsim colligere*) ... , ut apium -o in variis locis. *b meton. i. q. epitome, excerptum* – *Auszug, Florileg*: CATAL. biblioth. A IV 26,73 p. 149 (s. X.^{ex}) -o psalmorum sancti Augustini. B I 6 p. 20,33 -cio Ysydori in nominatissimis nominibus legis et evangeliorum (*sim.* A IV 41,160). *2 devirginatio* – *Entjungferung*: *a gener.*: Ps. GALEN. anat. 19 p. 196^B in prima ... -e dilatatur collum matricis et rumpuntur quedam venae subtiles

[Staub]

... et exit sanguis. **b** *publ. et iur. i. q. constupratio* – *Vergewaltigung*: GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 711,33; a. 1170/92) rustici ad abbatem recurrerant, rerum suarum direptionem, uxorum adulteria, filiarum -em ... cum querela deplorantes. CHRON. Reinh. a. 1198 p. 560,26 virginum -cio, matrimonii separacio, sanctimonialium et viduarum nefanda ab eis (*sc. militibus*) corruptio perpetrata est. **3** *exornatio* (*per verba auctoritatum*) – *Ausschmückung* (*mit Zitaten*): CAES. HEIST. Enggb. prol. p. 234,27 in textus -e magis divine scripture testimoniis quam dictis utens philosophicis.

***defloratiuncula**, -ae f. (*breve*) *excerptum* – (*kurzes*) *Exzerpt*: CONC. Karol. A 48,8 -ae ex decretis gloriosissimi caesaris in unum codicem redactae.

defloro, -ere. *script. diff.: l. 15*. **1** *florere desinere* – *verblühen*: **a** *strictius*: SALIMB. chron. p. 546,19 di-bit lilium. *in imag.*: SALUTARIS POETA 131 -et (deflorat *var. l.*) flos ecclesie, langwet caput omne, membra dolent. **b** *latius i. q. splendorem amittere* – *den Glanz verlieren*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 171,29 cavendum ... est ..., ne cum manibus sordidis tangatur falco ..., quoniam proinde penne sue sordiderentur ... et deflorarentur (-rent *BNPV*, recte ut vid.). **2** *per confusionem c. deflorare i. q. ornare* – (*aus*)*schmücken*: ANON. mus. La Fage 14,9 cum -ere finem clausulae volueris.

defloresco, -florui, -ere. **1** *proprie i. q. florere desinere* – *verblühen* (*in imag.: l. 29*): RUP. TUIT. trin. 1,46 l. 1718 sic germinavit, sic floruit et fronduit fructumque attulit, ut iam ultra -ere non possit terra paradisi. 25,5 l. 590 in qua (*resurrectione*) ... refluoruit caro eius (*sc. Christi*), quae, cum de radice Iesse floruisset, sub flagellis et opprobriis -uisse visa fuerat. **2** *translate i. q. deficere, evanescere* – *abnehmen, verschwinden*: RUP. TUIT. Ioh. 1,1455 ne ... pulchritudo oris (*sc. Iohannis Baptistae*) ... aliquomodo -ret loquendo aliquid vani aut otiosi sermonis. CARM. Bur. 63,1^a,6 -uit fama prius celebris.

defloro, -avi, -atum, -are. *script. diff.: l. 46.48. al. partic. praes. vel perf. usu subst.: l. 50. p. 198,21sq.*

1 *carpere, decerpere, colligere* – (*ab*)*pflücken*, (*ein*)*sammeln*: **a** *proprie vel in imag.*: ADAM gest. praef. p. 3,7 fateor tibi, quibus ex pratis -vi hoc sertum, ne dicar specie veri captasse mendacium. WILH. CLUS. Bened. prol. p. 197^a,15 ceu apes prudentissima ... non cessas -are melleas patrum sententias ac volumina. SPEC. virg. 9,1160 hucusque ... pratum Dominici agri -asse sufficiat. **b** *translate: a* *excerpere* – *exzerpieren*: CATAL. biblioth. Becker 37,145 (c. 840) -tae sententiae sancti Augustini. NICOL. I. epist. 35 p. 306,36 quam (*sententiam*) ... ex apostolo ... apostolatus noster diff-tam annotat: 'eqs.' ANAST. BIBL. epist. 9 p. 425,13 sume ... apologiam ex epistola Maximi monachi ... diff-tam (*sim.* 19). OTTO FRISING. chron. 5,4 p. 235,18 Arator ... actus apostolorum versibus -vit. *saepius. partic. perf. pro subst. neutr. i. q. epitome, excerptum* – *Auszug, Florileg*: CATAL. biblioth. A I 54 p. 265,12 (s. IX.²) -ta Isydori volumen I. HIST. mart. Trev. prol. 1 Prosper in suo, quod ex libris s. Augustini facit, -to testatur. **β** (*con*)*scribere*, (*breviter*) *complecti* – (*nieder*)*schreiben*, (*kurz*) *zusammenfassen*: EPIST. var. II 13 p. 318,12 in his, in quibus concordare videbantur, sensum, quem elegeram, -vi et sub brevitate dictare studui. GESTA Camer. 1,106 p. 445,34 (epist.) catalogus virtutum a beato Benedicto in abbatem -tus (*sim.* HERIG. gest. 30 p. 178,7 in episcopum -ta). TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 355^b,52 translationis seriem, quam verissime possim, intermixto laudum eius tractatu -are. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 1,20 -ando, quicquid melius noverant alii. *al. γ* *eligere* – *auswählen*: COD. Karol. 3 p. 486,30 haec ..., que superius annexa sunt, ... inter cetera capitula -antes ... de ... patrum sanctiones seu ... pontificum decreta ... ad vestri praesulatus notitiam mandavimus ministranda. VITA Libor. 5 de quibus omnibus (*litteris*) utilissimis quibusque et veracissimis narrationibus -tis hic eas ... paucis explicare conamur. HERIG. gest. 32 placuit hic inde (*sc. de vita sancti Amandi*) decerpta -are tantummodo pauca. **2** *flore privare* – *der Blüte berauben*: **a** *proprie*: CARM. Bur. 69,1,6 estas in exilium ... peregrinatur ..., pallet viror frondium, campus -atur. *medial. i.*

q. splendorem amittere – *den Glanz verlieren*: v. p. 197,21. **b** *translate: a* *devirginare, violare* – *entjungfern, schänden*: ARNO REICHERSB. apol. p. 123,17 differentiam nesciunt (*sc. qui in divinis rebus ad imaginationes deducuntur*) inter amorem Dei ... et nostrum ... animas maculantem, corpora

-antem, depascentem. CARM. Bur. 131^a,4,3 eam (*Danaen*) -at, auro dum se colorat *Iupiter*. ALBERT. M. bon. 280 p. 160,36 sub coitu includit Augustinus omne id, quod voluntaria pollutione completae delectationis -at virginitatem. sent. 4,28,3 p. 189^b,18 ipse (*qui exprimit verba consensus*) forte -vit eam (*sc. sponsam*), et tunc non adeo bene potest contrahere, sicut quando fuit virgo. *ibid. al. publ. et iur. i. q. constuprare* – *vergewaltigen* (*partic. praes. pro subst. masc.: l. 21*): HONOR. III. registr. 90 duas sorores ... moniales et plures mulieres alias coniugatas cognovit carnaliter et quandam virginem -vit *episcopus*. CONST. Melf. 3,19 si ... cum uxore sua (*sc. vasalli*) adulterium commiserit dominus vel filiam eius invitam -verit, homagium eius amittat. CONST. imp. II 201,8 -at virgines et facit a suis complicitibus -ari, matronas honorabiles dehonestat *dux Austriae*. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 55,31 qui facit incestum, -ans aut homicida ... pontificem querat. *al. β* *dehonestare, corrumpere* – *entehren, verderben*: CARM. Bur. 63 refl. 2 Amor fame meritum -at. IUSTIN. Lippifl. 969 non -ari vis (*sc. praesul*) florem sanguinis alti. 971 non sinis, antifrasis floris -et honorem. *offendere* – *beleidigen*: CONST. imp. II 215,2 (a. 1239) preter agilime fame preloquium, que frequenter in maximis virginum aurium -at auditum. **3** (*ex*)*ornare* – (*aus*)*schmücken*: GISLEM. Droct. 2 (MGMer. III p. 537,38) insuper operam dedi eius laudem quibusdam -are virtutibus. ARNULF. delic. 27 si Salomoniaci florem vis carpere libri, hoc pete pratellum ..., versibus alternis ubi -ta poesis metricanis gratum pandit lectoribus usum. THIOFR. flor. 4,7 l. 2 pro colligendis odiferis floribus, quibus sarta consererem et electorum Dei epytapha -rem. RUP. TUIT. Matth. 12,1107 vidimus ... euntes post te praecelatos ... viros, peregrinorum murium pelliculis ... coloratos sive -tos. *al.*

defluo, -fluxi, -fluxum, -ere. *script. deff.: l. 51.67. partic. perf. sensu medial.: p. 200,30.66. al. partic. fut.: p. 199,49. 200,44. al.*

1 *proprie* (*saepius in imag., e. g. p. 199,12.14*): **A** *intrans. i. q. (deorsum) fluere* – (*hinab-, herab*)*fließen*: **1** *strictius: a* *in univ.: a* *de aquis, fluviis sim. (interdum c. sensu percurrenti)*: ARBEO Corb. 28 tanta aquarum habundantia desudabat, ... ut usque ad imam montis crepidinem -ret. DIPL. Karoli III. 47 p. 78,12 per montana et planities ac colles et valles rivosque -entes. WILH. APUL. gest. 5,242 defecit aquarum copia, nec tantis iam -it alveus undis, ut *eqs.* DIPL. Conr. III. 32 p. 52,13 alterum latus in ducaria, que dicitur Cula, sicut ipsa ducaria -it versum prefatum fluvium Hauseris. CHART. Stir. I 706 p. 697,20 in proximo vertice ... r i p a -it, que vocatur Scartpach (CHART. Bern. II 410 p. 730,7 r. ... deffluente). *al. β* *de imbri*: OTFR. carm. 1,36 sub divo, ubi plurimus imber -it. RUP. TUIT. trin. 19,17 l. 337 humor in nubibus densescit et de nubibus in terram concreta pluvia -it. Ioh. 3,1047 potissimum de nubibus -xit ipsum ... diluvium. *de grandine*: AGOB. 1,7 l. 14 qui (*tempestarii*) dispersam grandinem et late per regionem decidentem faciant unum in locum ... -ere. **γ** *usu vario*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,5 l. 60 quatenus per terram, in quam -erat gutta sanguinis (*sc. Christi*), ... martyrum depromeret membra *evangelista*. THEODULF. carm. 2,48 lumine de accenso si cera aut humor olivi -it. AGIUS vita Hath. 20 sudorem -entem linteolo detergere. CHRON. Erf. mod. II a. 1248 p. 242,19 ignotum est, per quam negligenciam es in terram -xit et campana periit. TRACT. de chirurg. 668 <f>rons incisa per latitudinem eis valet, quibus per multas venas humores ad oculos -unt. CONR. MUR. nat. animal. 833 illorum (*serpentum*) virus per corpus (*sc. cervi*) deffluit (-it, diffluit *var. l.*) omne. *al. b* *c. colore quodam: a* *influere, se effundere* – *hineinfließen, einmünden*: FORM. Augiens. B 13 unum wanc, qui ab occidentali parte ipsius rivi, qui in illum lacum -et, adiacere videtur. DIPL. Otton. II. 50 p. 60,12 tendit (*sc. finis*) usque ad Haram flumen et deorsum, sicut -it in flumen Wurm. DIPL. Constanz

[Staub]

tiae 32 p. 101,31 idem fluvii in Adriaticum mare -unt. *al.* **β** *profluere* – *hervorfließen*: RUP. TUIT. trin. 2,24 l. 1058 non ... ideo de nulla petra Moyse percutiente aqua -xit, quia *eqs.* **γ** *effluere* – *auslaufen*: DECRET. Frision. A p. 53,13 pro oculo, qui totus -xit, XX geldmerka. AURELIUS 24^{capit.} de vesica si -erit (fluxerit *cod. Vindob. Lat. 68*) in acutis febribus. **δ** *fluendo dissipari, dilabi* – *wegfließen, versickern*: THEODULF. carm. 72,107 a prima in quartam modus hic -erat horam, inde suas repetit post celer unda vias. AUDRAD. carm. 3,4,394 ut sanguis sanctorum ... adhaerens membris minimum -erit arvis. BENZO ad Heinr. IV. 2,12 p. 226,5 Romana sapientia a nostro Greco fonte derivata ... instanti tempore ita -xit, ut *eqs.* (sim. 4,34 p. 400,1). CHART. Sangall. B 470 p. 344,14 hominum memoria labilis est et ad modum fluentis aque -it. **ε** *diffluere* – *auseinander-, zerfließen*: EBERH. ALEM. labor. 914 furit indignatio, vultus -it, ut cera liquitur igne nova. ALBERT. M. meteor. 4,1,3 p. 711^b,26 quando ... frigidum agit *humidum*, tunc, si non terminat coagulando vel coadunando *humidum*, tunc non constabit, et partes eius -ent. *expressius de pergamento atramentum diffundi permittente* (de re v. Wattenbach, *Schriftwesen*. p. 128sq.): NICOL. BIBER. carm. 1746 cartam presentem dixit *rasor* non esse fluentem ...; que sic -xit, quod litera testis adhuc sit. **2** *latius*: **a** *fluitare, secundo flumine fluere* – (auf dem Wasser) *treiben, flussabwärts driften*: PASS. Ursulae 12 cum integro armorum remigio alveum Rheni prono -entes amni ... denuo inviserant Coloniam. PASS. Adalb. Prag. 3 (MGScript. XV p. 707,45) septimo ... die piscino more -it ad ripam, ubi inveniebatur *corpus*. BRUNO MAGD. bell. 83 p. 79,12 leniter ... -ens episcopus (sc. *navi impositus*). RUD. TRUD. gest. 4,1 p. 251,38 per quem (*Luiponem*) ante abbatia et in abbatia navis ecclesiae nostrae onerosa peccatis nostris in gravissimas Sirtes -erat. **b** *liquecere* – *schmelzen, flüssig werden*: THEOPH. sched. 1,26 delato opere ad solem diligenter linies illud glutine vernition, et cum -ere coeperit a calore, leniter manu fricabis. AMADEUS LAUS. hom. 8,143 sicut ignis attactu cera liquescit et velut ardore solis -it glacies. HILDEG. phys. 1,176 eam (*myrrham*) primum in sole calefac aut super laterem igne calefactum, ita modice -at, id est *zufliesze*. **c** *madere, manare* – *naß sein, triefen*: FROUM. carm. 28,4 -it ... lacrimis facies. ALBERT. AQUENS. hist. 6,21 equi ... sudore inaudito -entes (diffuentes *var. l.*). MIRAC. Otton. Bamb. II 1 sudore faciem totus perfusus in tantum, ut etiam capillos -ere videres. **d** *fluxu sanguinis laborare* – *an Blutfluß leiden*: RADBERT. Matth. 5,2481 duodennis ista -xit ad mortem, dum illa coequalis resurrexit in vitam. **B** *trans. i. q. emittere* – (*heraus*)*laufen, -fließen lassen*: AUDRAD. carm. 3,3,144 qui (*Deus*) inducit caelo nubes et -it imbres. RUP. TUIT. Ioh. 4,686 vivae aquae flumen, ... quo perducturus, quo eius alveum -xurus (deflexurus *PL* 169,351^B, *fort. recte*) sit *Christus*.

II *translate*: **A** *de hominibus (de diabolo: l. 56)*: **1** *de singulis*: **a** *delabi, procumbere, cadere* – (*binab-, herab*)*stürzen, -fallen*: **a** *corpor.*: RHYTHM. 11,5,3 gravatus, per reatum saucius ..., insipienter -xi in laqueo (*cf. Vulg. psalm. 34,8*). RUP. TUIT. Ioh. 7,561 recte Dominus istum impietatis signiferum, cuius anima ... in perditionis suae lacum profundum a sublimi apostolici culminis honore -bat, diabolum appellat (*cf. Hier. nom. hebr. p. 61,9*). *descendere* – *absteigen*: CONC. Merov. p. 170,30 si ... clericus pedes graditur et seculares vehitur equo, illico ad terram -at et debitum honorem ... clerico ... exhibeat. **β** *spirit.*: RATHER. prael. 2,5 l. 100 ne per adulteria aut quoslibet illicitos quislibet -at appetitus. VITA Hildulfi 2 unde multi per abrupta vitiorum -unt ..., inde iste ... indies (*sic*) proficiebat. PETR. DAM. serm. 64,343 alii in ... gratiae dulcedine perseverant, alii in peccatorum amaritudinem -ere ... non cessant. RUP. TUIT. trin. 19,7 l. 635 antequam in hunc mundum veniret (sc. *Deus*), toties ad idololatriam -erunt (sc. *filius Iacob*). FROWIN. explan. 2,2 l. 1041 mali angeli ... a communi omnium bono beatifico ad propria -erunt. VITA Godefr. Cap. I 5 p. 520,50 qui modica spernit, paulatim -it (*Vulg. Sirach 19,1* decidet; *sim. STATUT. ord. Teut. p. 78,5*). *al.* **b** *digredi, diffundi* – *abschweifen, sich ausbreiten*: RHYTHM. 148,73,3 paternitatis tuae renuens admonita vagus perquamquam

-xi (flexi *var. l.*), cucurri per avia. PETR. DAM. serm. 32,7 quisquis ... per proprii arbitrii latitudinem -it, pedem mentis ab angustae viae semita declinavit. 46,20 nec sparsa per cogitationes -xit, sed sese intra arcana cordis ... constrinxit *Maria*. HUGO METELL. carm. 164,151 (MG Lib. Lit. III p. 719) -is in verbis, argumentis operosis, concinnas dictis per cuncta satis speciosus. **2** *de coetibus, turmis i. q. discedere, abscedere, fugere* – *auseinander-, weggehen, fliehen*: RADBERT. Matth. 3,320 quatinus ... aciem pugnandi, quae per partes -erat, strictius repararet *ecclesia*. EKKH. URAUG. chron. a. 1104 p. 184,33 cum iam securior factus ... comes suorum turmas -ere permisisset. ANNALISTA SAXO a. 1139 p. 776,37 nonnullis dedignantibus curia -xit. GESTA Ern. duc. I 2,356 sponsa cum cantibus et vario ludorum genere est introducta omnisque populus -xit. *al.* **B** *de rebus (de partibus corporis: l. 30,38)*: **1** *deminui, (in peius) mutari, evanescere* – *abnehmen, sich (zum Schlechten) wandeln, verschwinden*: **a** *in univ.*: RHYTHM. 148,14,2 adhibe ... tormentorum stimulos, quibus -ant vetera putridaque crimina. DIPL. Loth. I. 120 p. 277,11 rebus exterioribus etsi paulatim voluntate hominum -entibus minorata *ecclesia*. HERM. AUGIENS. chron. a. 1021 ex quo tempore locus ille (sc. *Bouchaugiense coenobium*) magis magisque in deterius -ere coepit. CHART. Aquens. 93 l. 4 cavendum est, ne, que cum tempore fiunt, temporales fiant et -ant *actiones* (CHART. Stir. IV 223). ALBERT. M. metaph. 1,4,12 p. 63,8 dicebant *philosophi* ... de sensibus particularibus nullam posse esse scientiam, eo quod continue ‘-ant’ (p. 98^a,33 ὁρῶντων). *al.* *tabescere* – *verwesen*: PAUL. DIAC. Lang. 6,2 certum est nobis os illud (sc. *s. Benedicti*) venerabile ... et oculos ..., cetera quoque membra, quamvis -xa, remansisse. **b** *decidere* – *ab-, ausfallen*: RADBERT. Matth. 6,1643 dicunt *miseri et vani*, quod superflue decisi capilli aut cotidie -entes reparandi promittuntur. HILDEG. epist. II 136 quia folia eiusdem floris de turbinibus ventorum saepe inclinari et -ere solebant. ALBERT. M. animal. 7,165 sqamae ... -unt ab eis (*animalibus, quae pellem abiciunt*), sicut ex pelle eius, qui patitur siccam lepram. *al.* **c** *medi-* *al. i. q. defessum esse* – *ermattet sein*: CYPR. CORD. carm. 5,3 (MGPoet. III p. 145) tempore aestivo -xa membra refobens *flabellum*. **2** *devenire, transferri* – *herabkommen, -steigen, übergehen*: **a** *gener.*: RADBERT. Matth. 10,1665 conlusionem scelerum in se contraxerant *pharisaei* et universe vitiorum sor-des ad eos -erant. CHART. episc. Wirz. II 15 p. 30,16 hec institutio iure hereditario in posteritatem eorum inrefragabiliter -xura rata in perpetuum teneatur et inconversa. *v. et p. 203,29*. **b** *natur. et philos.*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 116,3 in quo (*termino*) tota efficacie *v i r t u s* ... per medium usque in infimum -xura constabat (ALBERT. M. animal. 1,302. 13,55). ALBERT. M. caus. univ. 142 p. 44,44 quae possibilitas (sc. *ad esse*), cum impletur ab eo, quod est causa esse ipsius, continet esse -xum in ipsam. *v. et p. 202,6*. **c** *theol.*: RUP. TUIT. off. 11,9 l. 469 quod, ut Filius generaretur vel nasceretur, substantia Patris -erit et Filius localiter ab eadem Patris substantia traductus sit. *ibid.* *al.* **3** *deferri, deduci* – (*einher*)*ziehen*: HILDEG. scivias 3,2 l. 268 in homine apparet ... praeclara scientia ut candida nubes perambulans mentes populorum in celeritate, sicut et nubes -it in aere. **4** *provenire* – *herkommen*: CHART. Rhen. med. II 58 p. 99,33 (a. 1183) ut ... huius pactionis sententia ... tamquam de bonis a nostra donatione -entibus expectatur a nobis. **5** *deflecti* – *sich herunterbiegen*: PETR. DAM. serm. 46,13 nunc ... vinearum palmites proventu onusti fructuum ad ima -unt. **6** *pertingere* – (*herab*)*reichen*: LIBER de unit. eccl. 2,42 vidimus ... vestem cucullatam, parvam quidem, sed ita moderatam, ut desuper usque ad renes tantum -ret. **C** *de tempore i. q. decurrere, transire* – *ablaufen, vergehen*: VITA Meginr. 9 p. 447,14 tandem ..., quo volebant, pervenerant maxima iam parte diei -xa. DIPL. Conr. II. 281 p. 391,2 (spur.) memorie commendare et confirmare, que -entis temporis volubilitas consuevit alienare (*inde* *DIPL. Conr. III. 269 p. 466,17*). CHART. Aquens. 118 l. 3 tempus numquam est stabile, sed fluens -it. *al.* *cf. diffluo*.

defluvium, -i *n.* *decessio capillorum* – *Haarausfall*: ODO MAGD. herb. 157 -um capitis, si seminis huius (*urticae*) ungas

[Staub]

saepe caput, reprimi dicit Galienus.

defluus, -a, -um. 1 *adi.*: a *proprie*: **a** *defluens* – *herunter-, abwärtsfließend*: GUMP. Wenc. 8 p. 216,23 in tantum ... sufferens, ut scissis teneris plantis cruor -us sparsim notasset vestigia. BRUNO QUERF. fratr. 4 -o amne Ravennam venit onerata carina portans iuxta regium latus bonos et malos. **β** *secundo flumine tendens* – *stromabwärts gerichtet, strebend*: MEGINFR. Emm. 14 p. 983^C cum -um iter amne (*i. Isura*) in propria ruente sequerentur *primates loci*, per ostia ipsius ad Danubium intraverunt. LIGURINUS 1,410 mox, quantum libuit, per eundem -us amnem remige carpit iter rex. **γ** *per pravam interpr. i. q. pluviuosus* – *regnerisch*: GLOSS. I 575,16 St.-S. in mense -o inreganmanode (*spectat ad Vulg. Sirach 24,41* immensae de fluvio [*defluo var. l.*]). **b** *translate*: **a** *deciduus* – *vergänglich*: NICOL. I. epist. 63 p. 375,13 nec cito -is delectata felicitatibus perhennis beatitudinis gaudia appetere desinat *vestra sollertia*. **β** *decrescens* – *abnehmend*: YSENGRIMUS 1,1018 qualibet a summa sene grex numerante gradatim -us ad nullam paucior usque foret. 2 *subst. neutr. i. q. decursus (aquarum), rivulus* – *Wasserlauf, Bächlein*: EKKEH. IV. bened. I 14,39 in summo montis prece fecit -a (*gloss.*: *fluenta*) fontis *Benedictus*.

***defluxibilis**, -e. *mutabilis* – *wandelbar*: ALBERT. M. sent. 1,8,9 p. 233^b,10 beati, quorum licet potentia -is sit per naturam, tamen, quia constat simul, quod invariabilis est per gloriam, dicuntur aeterni.

defluxio, -onis *f.* 1 *proprie i. q. decursus, destillatio* – *das Herabfließen, -tropfen*: **a** *gener.*: PAUL. AEGIN. cur. 40 p. 18,8 a naribus sanguinis -es (*refluxiones var. l.*; 3,6,1 ἀποστάσεις) fiunt. HONOR. AUGUST. imag. 1,64 lenta ... et iugis -o pluvia, repentina et praecipens nimbus vel ymber vocatur. *meton. de guttis*: VITA Florini 10 (*Jahresber. d. Hist.-Antiqu. Gesellsch. Graubünden*. 88. 1958. p. 14; s. XI./XII.) cum ... corpus eius vino ... ablueretur, eiusdem vini -o in flascone suscipitur. **b** *medic. i. q. fluxus, rheuma* – *'Fluß'*: PAUL. AEGIN. cur. 78 p. 54,25 ventose in occipitio cum caraxatione in contrarium trahere possunt -em (3,22,5 τὴν ἐπίρροτον). **c** *natur. i. q. dissolutio, separatio* – *Auflösung, Trennung*: ALBERT. M. meteor. 4,2,6 p. 756^a,12 liquefactio coagulationi opponitur, -o autem conglutinationi. 2 *translate*: **a** *lapsus* – *Fall*: RUP. TUIT. Ioh. 7,550 'diabolus' ... interpretatur 'deorsum fluens' ... , at vero Iudas deorsum fluxit, et ipsam eius -em evangelista patenter expressit dicens: 'eqs.' (*cf. p. 199,57*). **b** *diminutio* – *Minderung*: GERH. STED. annal. p. 200,52 in hac rerum -e et negligentia ecclesia nostra miserabiliter per annos CXXVI decedit in eadem desolatione. *medic. i. q. defluviium* – (*Haar*)-*Ausfall*: PAUL. AEGIN. cur. 92 -o (3,22,16 ἀπόπτωσις) est palpebre pilorum hec passio (*sc. madarosis*). **c** *transitio, emanatio* – *Übergang, Ausfluß*: RUP. TUIT. off. 11,9 l. 476 de argumento ... -is vel diminutionis paternae substantiae, quam in generatione Filii contendit Arius. HUGO HONAUG. hom. 4,3,2 ex substantia ... subiecta, quae est ypostasis, esse aliquid multipliciter dicitur, scilicet aut per partitionem sive divisionem aut per decursionem vel -em. **d** *cursus* – (*Ver*)-*Lauf*: CHART. Rhen. med. II 215 p. 252,36 (a. 1203) longinquitate temporum et vagis dierum -bus sepe contingit, ut eqs. CHART. ord. Teut. (Hass.) 338 ne gesta hominum per -em temporis valeant infirmari, litterarum solent memoria perhennari.

defluxus, -us *m.* 1 *proprie i. q. recessus* – *das Abfließen*: GALB. Karol. 118,12 imputabant ... suffusionem molendini factam fuisse furtive ... , eo quod ita post -um aquarum castrum et suburbium ... ad ingressum pateret hostibus. 2 *meton.*: **a** *decursus (aquarum), rivulus* – *Wasserlauf, Bächlein*: CHART. Rhen. med. III 669 p. 508,15 (a. 1239) tradimus ... prata iuxta novam grangiam a lapide, quem vocant Merstein, ad -um fonticuli per vallem in Bikkenbach eqs. **b** *effusio* – *Ausströmung*: ALBERT. M. metaph. 1 p. 314,48 qui (*Democritus*) dixit lucem esse corpus subtile, quod est -us continuus luminosi corporis in perspicuum pervium et terminatum. 3 *translate*: **a** *lapsus, casus* – *Fall, Sturz*: RATHER. Metr. 10,492 pro animabus deglutientibus aqua baptismatis lotis, quarum scilicet a salute in perditionem -um insaturabiliter sitis. **b** *mutabilitas* –

Veränderlichkeit: ALBERT. M. eth. II 6,3,6 p. 453^a,30 infans ... talis (*sc. intelligens*) non est propter complexionis -um et instabilitatem. **c** *transitio, mutatio (in peius)* – *Übergang, Wandlung (zum Schlechten)*: ALBERT. M. caus. univ. 1,4,1 p. 42,54 si ... aliud transmutat materiam, in quam influit forma defluens, hoc tamen nihil est de essentia principii, a quo fit -us. summ. theol. II 15,93,4 p. 205^b,6 temporalia oportet, quod secundum rationem temporalium gubernentur et dispensentur, et talem conversionem rationis ad inferiora Augustinus (*cf. trin. 12,12,104*) vocat -um. **d** *cursus* – (*Ver*)-*Lauf*: CARM. de conv. Saxon. 26 (*NachrGött.* 1985/I. p. 63; a. 777) adsunt praesentis -u temporis anni. ADISO Frodob. 26 (*MG Mer.* V p. 81,26) interea currentium temporum labente -u. CHART. Gosl. II 274 p. 293,20 ne ea, quae sub tempore fiunt, a memoria cum -u temporis evanescent. *al.*

defodio, -fodi, -fossus, -ere. *form. inf. praes. pass.*: -eri: l.23. -iri: l.24. *partic. perf. usu adi.*: l.27,31. *al.*

1 *proprie*: **a** *fodiendo condere, abdere, obruere* – *ein-, vergraben, verscharren*: CONC. Merov. p. 129,24 cum ... habebatur de virginibus ... , quae se Vestae sacraverant, ... corrupta virginali gratia ... vivas in terra fuisse -ssas (HRABAN. epist. 8 p. 394,26. *al.*). HRABAN. martyr. Sept. I. 56 inauditu crudelitatis exemplo ... insaniens -eri ... *Marcellum* cingulo tenus iussit *praeses (sim. MARTYR. Fuld. II. non. Sept. -iri)*. 25 ANNAL. Fuld. II a. 869 p. 69,5 abscondita quaeque in silvis vel -ssa in agris reperiens cum suis diripuit *Karolus*. RUP. TUIT. Ioh. 10,2075 quid ... illa egestio -ssa (*de fossa ed.*; *cf. Vulg. deut. 23,12sq.*) mystice ... significat? (*sim. 10,2078*). *al.* **b** *fodere, fodiendo formare, excavare* – (*aus*)*graben, ausheben, -höhlen*: **a** *in univ.*: CARM. de Nyn. 349 pervenerat ... femina, quo sanctum -ssae (*de ossae cod.*) viscera petre inclausum corpus captant. 369. PETR. DAM. epist. 109 p. 222,15 fratres ... corpus eius (*Dominici*) ... in eadem, qua defunctus est, cellula -ssa humo celeriter obruerunt. LEO MARS. chron. 3,26 p. 394,19 (*rec. II*) statuit *abbas* ... , quantum spatio fundande basilice posset sufficere, locum in imo -ssum, quo fundamenta iaceret, complanare. *al. in imag. et in alleg.*: RADBERT. Matth. 9,3956sq. interior ubertas et fructus gratiae nisi haberet latius in caritate corda -ssa, non esset, quo flueret tanta vini exuberantia; ad hoc ... -ssum est torcular, ut ex pressura tribulationis ebrietas amoris et mustum aeternae dulcedinis ... fluat. PETR. DAM. epist. 153 p. 40,15 quae (*mens*) ... et a fluvidis ... voluptatibus arida et terrena concupiscentiae rudibus alte -ssa (*suffossa var. l.*). **β** *fodiendo delere* – *grabend zerstören*: ACTA civ. Wisn. B 2803 (a. 1281) Nicolao laneo textori persoluta est dimidia curia sua et quicquid sibi fuit -ssum. 2805 Nicholao Tunnen totaliter est persolutum, quod sibi fuit -ssum (*antea*: pro suo dampno). 2806. **γ** *effodere, eruere* – *herausgraben, -wühlen*: PETR. DAM. epist. 170 p. 254,16 isti (*virii inopes*) -entes benedictionem divini muneris (*i. piscem*) in sua protinus alimenta convertunt. sal defossus *i. q. sal fossilis* – *Steinsalz*: PAUL. AEGIN. cur. 110 stiptirias Egiptiacae combustae partes II, salis -ssi (3,22,29 οὐκτοῦ) partem soluta cum melle illinere. 2 *translate i. q. charaxare* – *schreiben*: PAULIN. AQUIL. carm. 1 epil. l. 7 cum ... inconsideratum colae -ssum punctum ... in his inspexeris exaratum. 3 *per confusionem i. q. confodere* – *durchbohren*: AGNELL. lib. pont. 37 p. 302,26 a vilissima muliere cultro -ssus mortuus est *Attila* (*cf. Marcell. chron. II p. 86,454,1 confoditur*).

subst. defossus, -i *n.* 1 *fovea* – *Grube*: VITA Galli I 5 p. 217,5 intraverunt (*sc. pontifex et socii eius*) in domum presbiteri ... volentes cum adduci ad -um, et imposuerunt arcem ipsius (*Galli*) in feretro. VITA Elig. 1,10 p. 676,13 fabricabat ... utensilia ... ex auro et gemmis; sedebat fabricans in -um et contra eum Thille vernaculus eius. 2 *lacuna, cavum* – *Vertiefung*: ALBERT. M. animal. 1,233 oris situs in concavo tamquam in -o est.

***defoedatio** (-fed-), -onis *f.* *script. -fēd-: p. 203,1. deformitas* – *Entstellung, häßliches Aussehen*: GLOSS. Roger. I A 2,14 p. 623,14 morphea est -edatio cutis maculosa. WILH. SALIC. chirurg. 1,3 p. 304^G tinea est -edatio cutis capitis ex crustis seu propter crustas. 1,64 p. 323^H conveniunt in hoc morphea et

[Staub]

albaras, quoniam in utraque est cutis -edatio et dedecoratio; ... albaras ... imprimitur et infigitur membro ...; in morpheis autem ... in superficie talis -edatio imprimitur.

defoedo (-fed-), -avi, -atum, -are. *script.* -faed-: l. 25. 1 *proprie i. q. foedum reddere, deformare, depravare* – *häßlich machen, verunstalten, verunzieren*: a *strictius*: LIUTPR. antap. 5,18 p. 140,26 ipse (*Amedeus*) prolixam et pulcherrimam barbam pice valde -edavit. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 36,9 quomodo orantem me honorabit terra, quae a tot ranis, a tot serpentibus et huiusmodi -edatur? WALTH. AGIL. med. 123 p. 203,43 in ycterica cutis -edatur seu maculatur et tingitur colore croceo, viridi vel nigro. b *latius*: a *contaminare, inquinare* – *beschmutzen, verunreinigen*: CAES. HEIST. Elis. I 21 p. 370,3 pannos ... ipsius pueri -edatos ipsa lavabat. GEBER. summ. 1,39 p. 357 hos (*spiritus*) proiectos super corpora sine illorum mundatione viderunt *antiqui* vel non perfectos colores dare vel ... denigrare et -edare (-edari, fedare *var. l.*). b *mutilare, (de)truncare* – *verstümmeln*: LIUTPR. antap. 3,41 p. 95,6 Gezo ... membris -to substantia illius diripitur. hist. 20 quorum alterum manu dextera, alterum lingua, duobus digitis naribusque abscisis Iohannes abdicatus -edaverat. 2 *translate*: a *turpare, polluere, corrumpere* – *schänden, besudeln, verderben*: LIUTPR. antap. 1,30 hi, qui a Iuda ... benedictionem apostolicam perceperunt, ea ... minime sunt privati, nisi quos improba forte -aedarunt flagitia. MANEG. ad Gebh. 30 p. 366,13 cum ... Heinricus vester hac immunditia ... quam plures -edaverit. DIPL. Frid. I. 284 p. 96,5 dissensiones scismate orto in capite (*sc. ecclesiae*) iam in inferiora membra defluxissent et totum aecclisae corpus -edassent, nisi *eqs.* CARM. Bur. 1,6,6 tale fedus hodie -edat et inficit nostros ablatis. CHART. Gosl. I 501 talis ... est idem Burchardus cintilla, quae mox, si non fuerit extincta, totum gregem -edabit. b *profanare* – *entweihen*: HEINR. TREV. gest. 34 p. 434,13 qui (*Wilhelmus suique complices*) ... sanctissimum locum ... -edantes penitus destruunt et adnichilant.

***defoliatio**, -onis f. *dissolutio, actio squamam remittendi* – *das (Auf-)Lösen, Abblättern, 'Exfoliation'*: THEOD. CERV. chirurg. 2,6 p. 147^B praedicta cura usque ad -em ossis vel quousque craneum fuerit optime incarnatum.

defon(c)tus v. defungor.

deforas (de foras) *adv.* (cf. de p. 43,40) *deforis, extra* – *draußen, außerhalb*: TRAD. Frising. 524 (a. 825?) actum fuit hoc ad illo loco, qui dicitur za demo minnirin Tan, de foras in campo.

deforis (de foris) *adv.* (cf. de p. 43,43) *script.* deff-: l. 65. p. 204,28. *pendet a*: l. 53. *metr.* -is: l. 52. p. 204,15. *al.*

1 *proprie*: a *foris, ad foras* – *außen, draußen, außerhalb*: 1 *local.*: a *gener.*: GLOSS. med. p. 9,21 apostoma ... , quae de foris nascitur in cutibus, facilius ... sanatur. EKKH. IV. cas. 48 praepositis religionem ... etiam -s ... artissime servantibus. RUODLIEB VIII 53 inclusam vase vultis submergere si me (*sc. ream*), -s in vase, quod feci, notificate. LAND. MEDIOL. hist. 2,22 p. 60,13 equos a me -s a castris praeparatos ... superascendite. LEO MARS. chron. 2,43 p. 249,7 textum evangelii, -s quidem ex uno latere adoptum auro purissimo ... , abintus vero *eqs.* (*sim.* 3,18 p. 384,21). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 212,7 habuit plures causas -s diverberandi se *falco. saepius. v. et vol. II. p. 362,30.* b *publ. et iur.*: CAPIT. reg. Franc. 82,9 ut, si servi invicem inter se furtum fecerint ... , domini eorum habeant licentiam faciendi iustitiam; si vero de foris accusatur (*leg. -or*) adversus eum surrexerit ... , habeant missi nostri de hoc licentiam faciendi iustitiam. DIPL. Arduini 6 p. 707,17 donamus ... Cuniberto ... omnem ... publicam redhibitionem, quam infra Desianam villam pars publica exigere aut sperare *po*-tuerat aut deff-*s* iuxta ipsam villam. CHART. Turic. 308 donavi predium meum ... cum omni familia nostra ... cum omnibus appendiciis suis ... intus ac de foris (*sim.* DIPL. Conr. II. 38 p. 42,13. *al.*). ANNAL. Magd. a. 1038 in eius (*sc. episcopi*) sedem Ambrosius ... successit, illo infra muros residente, isto -s pro posse res suas contrahente. *al.* 2 *spirit. i. q. extrinsecus* – *außerlich, nach außen hin*: a *gener.*: UFFING. Ida 1,4 quae (*operatio spiritus sancti*) illos -s connubiali iure connexos ar-

dentiori coelestium intus inflammavit amore. RUP. TUIT. off. 10,19 haec ... , quae praedicta sunt, extrinsecus visa vel audita sunt, intrinsecus autem omnis erat gloria, cuius haec de foris apparentia signa fuerunt. cant. 1,384 qualem te nunc ostendisti sequendo deos alienos, talis eras etiam, cum de foris me honorares omni adoratione (*sim.* 388). METELL. Quir. 7,31 intellectus agit per mathematicam, discernit ratio cognita -s. *al.* b *philos. (de re v. A. Schneider, Die Psychologie Alberts d. Gr. 1903/06. p. 88sq.)*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,19 p. 164,19 apprehensivarum (*sc. partium*) quaedam est a p p r e h e n s i v a -s et quaedam apprehensiva deintus; primo quarendum est *eqs.* (*sent.* 3,30,4 p. 573^b,44. anim. 3,1,1 p. 166,34. *ibid.* *al.*). B *foras, extrorsum* – *nach draußen, hinaus, heraus*: METELL. Quir. 70,46 pertranseunt (*sc. rivuli gratiae*) criptam, fluunt -s in populos. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 212,3 cum ... falco portatus fuit -s. C *aforis, forinsecus* – *von außerhalb, von draußen*: RUP. TUIT. Matth. 2,449 non de foris semen admittet, sed intus de spiritu sancto concipiet et pariet filium (*sc. Maria*). 3,698 nos phantasias intus patimur, eiusmodi autem phantasias, quae de foris veniunt vel foris fiunt *eqs.* LIBER duell. Christ. 9 (MGScript. XXXI p. 689,20) intra civitatem inter ... mortuos computati sunt plus quam octingenti; alii autem -s venientes quintam partem illorum ... occisam asseruerunt. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 212,11 reportatus ... -s intro falco. *al.*

II *translate*: A *insuper* – *außerdem*: CHART. Solod. I 256 (a. 1206) hec firmata et stabilita sunt litteris et sigillo nostro a nobis deff-*s* appenso. B *remissius vel abund.* fere i. q. *ceterum* – *etwa: im übrigen*: CHART. Bund. 462 (a. 1193) exceptato hoc de foris, quatenus ministri eius ecclesie non possint iamscriptum sedimen alienare nec vendere.

deformatio (-cio), -onis f. 1 *spectat ad formationem i. q. delineatio, descriptio* – *Skizze, Schilderung*: Ps. BOETH. geom. 792 provenient ... hae figurarum -es pari numero atque impari consignatae. 949 sed nos non alios (*characteres*), preter quos supra in -e abaci depinximus, in huiusmodi opus assumere curamus. ACTA imp. Winkelm. I 266 p. 241,13 cum ad nos civitatis Acconitane ex declinata Ianuensium accessione ... exigens -cio pervenisset. 2 *spectat ad formae corruptionem*: a *proprie i. q. depravatio* – *Verunstaltung*: CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 206,14 utinam nos solius habitus -cio accusaret. NOTULAE Wilh. Cong. 657 istud (*emplastrum*) potenter operatur ad omnem -em tollendam, quae est in cute. b *translate*: a *ignominia, turpitudine* – *Schimpf, Schande*: HUGO HON-AUG. div. 28,1 ad eorum (*oblatrantium*) retundendam malitiam et destruendam contumaciam et utinam ad eorum reformationem -em ... audite *eqs.* BERTH. RATISB. serm. 16 p. 85,6 nocumentum vitiorum secundum ista consideratur: secundum -em, quando reddunt hominem magis infamem et magis confundunt eum *eqs.* contumelia – *Schmach*: ARNO REICHERSB. apol. p. 216,29 si nunc post meritum tam asperae obedientiae, post -em tantae ignominiae ad credendum hominis (*i. Christi*) assumpti gloriam ... pigri sumus. b *afflictio, laesio* – *Beeinträchtigung, Beschädigung*: CHART. Turg. III 298 p. 24,1 (epist. papae a. 1253) idem (*episcopus*) non ad reformationem, sed ad -em potius ... intendens ... bona ipsius monasteri propriis usibus applicat.

deformis, -e. *form.*: acc. sg. -en: p. 205,2.14. acc. pl. n. -ma: p. 205,12. usu subst.: p. 205,18.20.23.24. *al.*

1 *proprie i. q. male formatus, taeter, deformatus* – *unförmig, unschön, häßlich, entstellt*: a *de hominibus eorumque partibus corporis*: PAUL. DIAC. Lang. 6,22 germana Luitprandi nomine Aurora -is effecta est (*sc. naso atque auribus abscisis*). HEITO Wett. 29 quem (*abbatem*) cum cerneret fratres nec pallore -em nec macie tabescentem. RATHER. conf. 205,19 pretiosissimum annulum -is gestat digitum sepe. THIETM. chron. 4,75 p. 218,23 videbis in me parvum homunitionem, maxilla -em leva et latere eodem. EKKH. IV. bened. I 53,25 quae pudor afflixit, folium genitalia textit; virgo sed ut genuit, -ia nobilitavit. VITA Godefr. Cap. III 8 ad quem (*imperatorem*) post conversionem ... pauper, egenus, et crine -is cum paucis venerat. *saepius. v. et p. 206,4.* b *de animalibus (de caeli sig-*

[Staub]

no:l. 3): ARBEO Corb. 22 p. 213,4 quidam ... ammissarium conspiciens ... cognovit ... in tanta maceriae -en (-em *var. l.*), ut *eqs.* RHYTHM. 117,14,1 capricornus ac -is, vultu despicabilis, alios amentes facit, alios sacrilegos. CHRIST. STAB. Matth. 66 p. 1450^C per camelum, animal tortuosum et -e, maiora mandata (*sc. intelleguntur*). ECBASIS capt. 656 simia -is reparet candelabra lichnis. *in imag.*: VOLQUIN. serm. 100sq. (Stud Mediev. III/3. 1962. p. 325; s. XII.¹) inde -ius monstrum coram Christo et ecclesia apparebis, et inde -is, quia cum Christo conformis non es. *c de rebus*: VITA Lamb. Traiect. 29 (MGMer. VI p. 363,1) cum ei vestimenta preciosa ... praeparabant, aliquotiens retruncata, -a (-ia, deformosa *var. l.*) ipsa induebat. WALAHFR. carm. 80,2,5 accipe litterulas -i scemate factas. DECRET. Frision. A p. 53,16 pro oculo, qui ... -em (-en *codd.*) colorem ostendit ... XII solidi. EPIST. Hann. 80 p. 130,10 -em ... valetudinis tuę novitate ... sic accepi, ut *eqs.* HILDEG. scivias 1,2 l. 695 spiritus per spiritum probandus est, ... bonum per malum, pulchritudo per -e. TRAD. Weiss. app. 8 p. 332,17 (dipl. Rud. Habsb.) de structuris super edificatis aquarum decursibus ... abbas ... errata ... corrigit et -ia reformabit. *al. 2 translate i. q. turpis, ignominiosus, corruptus – schimpflich, schändlich, verderben*: RADBERT. Matth. 5,333 peccati contagione male -bus prudentissime hic (*Deus*) aperuit causam originis. RUOTG. Brun. 5 p. 6,25 ubi (*sc. in palatio*), quicquid -e per totum mundum esset, in studiis liquidius appareret. CHRON. rhythm. Leod. 267 monstrat Deus ... miraculo, quam -is sit vita populo. RUP. TUIT. trin. 24,30 qui (*sc. gentiles*) ... fuerant vitiorum foeditate distorti et malorum onere curvi ac pravitate -es. ALBERT. M. sent. 4,22,1 p. 887^b,9 ex peccato in spiritum sanctum debuit redire praecedens culpa, quia -issimam habet radicem. ALBERT. STAD. quadr. 39 dum Verbi verba frequentio, nonne reformare -es inchoo mores? *al. v. et l.g. cf. difformis.*

adv. deformiter. 1 proprie i. q. taetre, horride, atrociter, foede – häßlich, gräßlich, auf entstellende, grauenhafte Weise: LEG. Wisig. 6,4,5 ad perennem infamiam -r decalventur. OTFR. ad Liutb. 76 hoc nisi legentes praevideant, rationis dicta -ius sonant. YSENGRIMUS 3,735 tam gravis est tamque inspectu -r horret, cur ... tibi larva lupina placet? MIRAC. Volqu. 15 p. 383,30 cum lignum grave super vires suas levaret, graviter ruptus factus est -r herniosus. SALIMB. chron. p. 141,14 erat *Matheus* homo gibosus et -r inclinatus. p. 558,5 cum ... liber -r esset destructus et frater eiulando ploraret dicens *eqs. al. 2 translate i. q. turpiter, ignominiose – schimpflich, schändlich*: VITA Alcuini 10 p. 190,44 omnibus ... eius (*Felicitis*) patefacta socordia atque ab universis apostolica auctoritate heresis confutata soli sibi latuit -r. TRANSL. Eug. Tolet. add. 2,22 loquebatur -r et cuncta inhonesta promebat *mulier. v. et p. 207, 20. cf. difformiter.*

deformitas, -atis f. 1 proprie i. q. corruptio speciei, depravatio, deformatio – Mißgestalt(ung), Entstellung, Verunstaltung: a gener.: a de hominibus eorumque partibus corporis: LEX Frision. add. 3^a,16 si ex percussione -s faciei illata fuerit. VITA Emm. 2 p. 28,17 procerus statura erat, ita ut nec longitudo fastidium neque -is brevitatis ridiculum quoddam elicere potuisset. FORM. Sangall. II 46 p. 429,4 quod sine -e (difformitate *var. l.*) membrorum et cum omni venustate concepti sapientes animas estis sortiti. RUP. TUIT. loh. 9,662 quoties cum ... membrorum ... aliqua diminutione sive -e natos aliquos conspiciamus. EPIST. Wibald. 85 p. 159,1 (epist. papae) vos ... abbatem eligere praesumpsistis, qui etiam pro membrorum -e ad sacerdotium non poterat promoveri (*sim. 86*). *al. v. et p. 208, 67. β de rebus*: AGNELL. lib. pont. 17 pro vestium -e, quia squalida indumenta indutus erat, abscondit se post ianuam *Severus*. OTFR. ad Liutb. 114 cavent (*sc. proprii Theotisscae linguae*) aliarum et -em non verecundant suarum (*sc. linguarum*). CONR. MUR. summ. p. 60,5 vicesimum (*sc. vitium dictaminis*) est -s, quam inducunt nimium celeres dictiones. *al. foeditas – Häßlichkeit*: ALBERT. M. veget. 1,164 harum omnium plantarum plurimae sunt diversitates ... in magnitudine et parvitate et pulchritudine et -e. *b medic. de notis morborum, vulnere*: GLOSS. Roger. I A 1,13 p. 535,35 sutura subtilissi-

ma sigillatim minorem -em reliquit quam illa, que fit continue. WILH. CONG. chirurg. 1654 ad cyragram et -em tocius manus fit ustura in brachio. ALBERT. M. veget. 6,276 primo quidem inunctum cum ea (*alterana*) corpus deforme reddit et secundo recedere incipit -s. *c philos. et theol.*: HONOR. AUGUST. cognit. add. (ed. J. A. Endres. 1906. p. 139,34) superbia ... vel cetera vitia non sunt substantie, sed sunt privatio virtutum et -s animarum. ALBERT. M. sent. 2,35,3 p. 566^b,20 peccatum magis respicit actum, malum autem -em. 2,35,6 p. 569^b,16 malitia potest ... considerari ex parte -is, quae privatio est, et sic non diminuitur, nec augetur. *al. summ. theol. I 18,71 p. 746^a,4sq.* non est concedendum simpliciter, quod sit *Deus* in eis, quae dicunt -em esse, sicut mali, daemon ...; talia enim nomina imposita sunt a -e, quae non est a Deo, quia ... -s peccati non conservat naturam, sed vitiat. *2 translate: a dignitatis privatio, inconvenientia – Entwürdigung, Unangemessenheit*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,4 l. 37 numquid ... propter inlato servilis famulus beneficio dominatui suo contulit -is iniuriam *dominus*? CHART. eccl. Halb. I 39 considerata multa -e, que in officiis divinorum ... in ecclesia s. Bonifacii ... esse consuevit. *b turpitude, ignominia – Schändlichkeit, Schmach*: HEITO Wett. 11 quomodo tantus vir ... inuri tanta -e poenae potuisset. GODESC. SAXO theol. 6 p. 158,27 propter enormitatem et -em, magnitudinem et multitudinem delictorum suorum. 25 LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 157,34 tam -e casuum suorum quam miserabilis querimoniae prosecutione omnibus ... lacrimas excussit *rex*. CONR. EBERB. exord. 6,4 l. 63 quis ambigat hoc ... quandoque concedi, ut ... perfectorum meritis imperfectorum tegi -em. *al. c corruptio – Verfall*: CHART. Hall. 353 p. 324,24 ad corrigendum ... -em nummismatis huiusmodi pervenit ad nos devocio Hallensis populi. *cf. difformitas.*

deformo, -avi, -atum, -are. partic. perf. usu adi.: l. 59. 65. al.; usu subst.: l. 52. I c. sensu formandi: A proprie i. q. efficere, figurare – (ver-, an)fertigen, gestalten: 1 in univ.: RIMB. Anscar. 12 p. 33,6 servi Dei ... cum litteris regia manu more ipsorum (*Sueonum*) -tis ad serenissimum reversi sunt augustum. HEIRIC. Germ. II 2,6 p. 403,17 tanta universis fabricae partibus habitudine convenerunt *columnae*, acsi indiscrepante ... eisdem ipsis -tae lineis proposito responderint exemplari. 40 ADREV. Bened. 26 p. 490,40 in ... basilica ... opere celatorio ex aere -tae armillae ... funibus dependebant (*inde* THEOD. AMORB. Bened. II 4 p. 262,8). *2 c. sensu male formandi (in imag.)*: GOZECH. epist. 27,624 qui adhuc udum et molle lutum in rota disciplinae ... formari deberent in vasa gloriae, abinde in externa fugitando resiliens -antur in vasa contumeliae. *B translate i. q. (numerus) explere – (eine Zahl) ergeben*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. epist. l. 97 qui (*sc. sex aetates*) sexies per decem multiplicati sexagenarii numeri summam -ant.

II c. sensu depravandi: A proprie i. q. foedere, deformem reddere – häßlich, unansehnlich machen, verunstalten: 1 gener: a spectat ad homines: WALAHFR. Gall. 2,26 capit. p. 312,9 fulmine -tus partim Romae, partim in hoc sancto loco sanatus. GERHOF. ad Innoc. p. 203,29 clericatum dedignabar tonsura et aliis religiosi indicis vestium decenter ornare, solitus me sic formare, immo -are, ut *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,623 color ... pallore -tus effeminatum ... aut imbecillum et timidum significat *hominem. al. b spectat ad res*: YSENGRIMUS 2,10 efflua nascentes ... -at spuma liquatque modos: '*eqs.*' CARM. Bur. 105,4,2 causam quero mesti vultus et sic -ti cultus. STATUT. ord. Teut. p. 72,11 ne ecclesie ... stillicidii vel pulveris congerie ... aut sedium inordinacionibus -entur. CHART. Burgenl. I 273 (dipl.) quia ... privilegium in nostro achyvo diucius detentum per minus diligentem custodiam fuit -tum. *2 philos. et theol.*: RUP. TUIT. trin. 3,36 l. 1740 nec ... hic novae naturae formantur, sed -ta natura hominis ad reformationem praeparatur. ALBERT. M. div. nom. 7,8 p. 342,30sq. in prima ostendit *Dionysius*, quomodo participatur *particularis sapientia* ab his, in quibus est natura cognoscitiva non -ta; in secunda quomodo participatur a daemonibus, in quibus est -ta per peccatum et casum. *B translate: 1 de hominibus i. q. dehonestare, turpare, polluere – entehren, schänden, besudeln*: PASS. Leod. 30 (MGMer. V p. 311,5) turpiter dinudatum

per platearum palustria iusserunt pertrahi nudum eumque ad vindictam quasi -tum tradiderunt Waningo. FORM. Senon. II add. 4,28 -as tuos parentes. LAMB. Hersf. annal. a. 1072 p. 138,6 apud se statuerat *dux* ... armata pocius manu ... salutem tueri quam probis et contumeliis -andum regiae se tradere potentiae. 2 *de rebus i. q. corrumpere, confundere, profanare* – *verderben, zuschanden machen, entweihen*: ARNO REICHERSB. apol. p. 120,34 tu, quatenus sacramentum hoc ... verbis tuis -es ac profanes, quasi ... dicis: '*eqs.*' CHART. Basil. A I 416 p. 597,10 cum ... pro -tis ecclesiis reformandis vel in melius transformandis diligenti studio invigilamus. CHART. Turg. III 298 p. 23,34 (epist. papae) quod monasterium ... propter maliciam habitantium in eodem esset in spiritualibus et temporalibus graviter -tum (*sim.* CHART. ord. Teut. [Thur.] 299 p. 245,4). CHART. Friburg. 323 simplicitas acta legitima sic geri non patitur, ut postmodum aliqua interveniente calumpnia -entur.

***defortiter** *adv.* *timide, ignave – furchtsam, feige*: ALBERT. M. eth. II 3,3,8 p. 267^a,23 ut timidi aliquando arma proiciant et alia multa -r (deformiter *var. l.*) faciant.

***defortunator**, -oris *m.* *qui bona fortunasque adimit – einer der weltliche Güter raubt*: ALBERT. MIL. temp. 135 Lodoico successit Conradus nequissimus -r (CHRON. Ven. Alt. p. 101,15 depredator), ecclesiarum devastator.

defossio, -onis *f.* 1 *actio fodiendi (in profundum) – das Graben (in die Tiefe)*: OLIV. hist. Dam. 3 p. 165,11 adivimus pedem montis ... primo aquarum inopiam, postmodum per -em copiam inveniunt. 2 *circumfossio, oblaqueatio – das Auf-, Umgraben (in imag.)*: RATHER. prael. 2,32 ad fecunditatem operis per -em confessionis et contemplationem fetidae operationis radix tui redeat cordis.

defossum *v.* defodio.

***defragrasco** (-gla-), -ere. *odorem, saporem amittere – den Geruch, das Aroma verlieren*: YSENGRIMUS 3,420 potio, quam primum fuerit confecta, bibenda est, ne -glascat (-fla-, -gles- *var. l.*) vim minuente mora.

defraudatio (-cio), -onis *f.* 1 *circumscripção, deceptio, fraus – Übervorteilung, Täuschung, Betrug*: RUP. MEDIOL. Adalb. 23 puer ... evidenter insinuans paterne -is (*i. prolatae oblationis filii*) perfidiam languoris sui fuisse causam. ACTA reg. Burgund. 142 p. 322,33 ut in perpetuum ad opus ipsius ecclesie ... sine alicuius contrarietate vel -e permaneat (*sc. donatio*). RUP. TUIT. trin. 7,19 l. 882 Isaac pro -e Esau vel submissione Iacob nullum contra Rebeccam vel contra Iacob verbum fecit. 2 *detentio, suppressio – das (Ein-)Behalten, Unterschlagung*: HUMB. Sim. 3,27 p. 233,25 quanto venialior fuerit reatus Ananiae in transitoriae suaeque pecuniae -e (*sim.* GERHON. psalm. 64 p. 472,25). FUND. Consecr. Petri p. 243,7 super -cione (*antea*: subtraccione) testamenti patris sui ... cepit diligencius inquirere veritatem rex.

defraudator, -oris *m.* *deceptor, fur – Betrüger, Dieb*: OLIV. hist. Dam. 42 p. 247,8 -es ... elemosinarum, que collate fuerunt in Terre Sancte succursum, ... puniuntur gehennaliter. ALBERT. M. animal. 1,436 qui ... habet collum breve valde, est callidus, -r et astutus et dolosus. *desertor, neglector – einer der aufgibt, vernachlässigt*: DIPL. Heinr. II. 504 si eis (*sc. a Deo acceptis rebus*) secundum suggestionem inimici ... abutimur, ex eis quasi commissi talenti -es infelicitate condempnabimur. HUMB. Sim. 2,7 p. 147,32 a quo (*regno Dei*) prioris propositi sui -r quis sponte effectus apostatat omnino.

defraudatrix, -icis *f.* *deceptrix – Betrügerin (usu attrib.)*: HERM. SANGALL. Wibor. 1,30 p. 190,16 matrona ... eius (*Burchardi*) obitu comperto calicem ... monasterio remisit, patenam vero lapidibus intextam pretiosis retinuit, o -x Saffira, aliamque multo minorem pro illo dedit.

defraudo (-rud-), -avi, -atum, -are. ?*form. coniug. III.*: p. 208,22,30. *struct.*: c. *praep.*: a. p. 208,30. de: p. 208,26. in c. *abl.*: p. 208,25. c. *acc. personae et rei*: p. 208,13. I *de hominibus eorumque coetibus*: A *strictius i. q. fraudare, privare, imminuere – bringen (um), berauben, beeinträchtigen*: 1 *gener.*: a c. *sensu auferendi*: RIMB. Anscar. 40 p. 74,34 quod quasi spe certissima sua esset culpa -tus (frau-

datus *var. l.*). MANEG. c. Wolffh. 18 p. 83,8 cum audis Dominum ad celos corporaliter ascendisse, non ideo estimes fideles suos tanto munere -ari, sed *eqs.* RUP. TUIT. off. 7,25 l. 1200 cum redivivus filius illi (*Mariae*) ... materno virginem non -ans honore victoriam suam annuntiavit. CHART. Burgenl. I 236 (dipl.) nos servicia ... Oslu comitis ... habentes pre oculis et nolentes ipsum ... suorum serviciorum -ari (defundari *ed.*, *sed. cf. Cassian. inst. 5,19,1*) meritis *eqs. al.* b c. *sensu retinendi*: VITA Rimb. 11 p. 89,27 ne suum ... conscius (*sc. Rimburtum*) hac gratia (*sc. promotionis ad pontificatum*) in fine -ret *Ansgarius*. VITA Meginr. 5 quia adhuc solatio (*sc. victus*) -or. EPIST. Hann. 65 p. 12,29 tametsi mea ingenii malignitas me uberiorem eius (*studii*) fructum (*corr. ex fructus*) -vit (-ant *cod.*). ALBOIN. incont. 4 p. 17,27 cum principem publicanorum sui faciem desiderare conspexit, nequaquam sui presentia ... -rudavit (*sc. Christus*). *al.* 2 *publ. iur.*, *canon.*: CONC. Merov. p. 171,22 si ... aliquis eorum (*clericorum*) definita contempnens illuc (*sc. ad locum examinationis*) accesserit ... , -tus onesti honoris stola ... gregibus examinatorum societur.

20 STEPH. Wilfr. 24 p. 219,2 pontifex ... interrogans, quid causae esset, ut sine aliquo delicti peccato suis substantiis a regibus pro Deo donatis praedonum more -erent (-rent *var. l.*) *rex et archiepiscopus*. CHART. Aquens. 6 conquesti sunt nobis ... cives Aquenses, quod libertatem illam ... iam amittere incipiunt et in iure suo -antur. CHART. Tirol. notar. I 42 Henricus nolens ipsam dominam Diadaxiam de dicta sua dote -are. CHART. Sangall. A 907 (epist. papae) in eadem ecclesia per idoneum vicarium serviat, ne debitis divinarum obsequiis -etur. *saepe. prohibere – fernhalten*: FORM. Dion. 3 p. 500,16 sit a participatione corporis et sanguinis Domini ... -endus (*an leg. detruendum?*) et alienus *episcopus*. B *latius i. q. dolo capere, decipere, fallere – überlisten, täuschen, betrügen*: CONC. Karol. A 21 p. 193,1 nec liceat adulterae ... alium accipere virum nec vivente nec mortuo, quem non erubuit -are, marito. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,27 l. 121 in decima omelia luculento aratri insulcatum stilo legentis oculus non -atur: '*eqs.*' ANNAL. Hild. a. 1034 p. 39,13 Hezo palatinus comes a sua concubina ... veneni poculo ... -tus, periit flebiliter mortuus. CHART. Port. 145 p. 167,37 quoniam nos ... secundum proportionem superiorum memoratas videbamur esse -ti, abbatem ... traximus in causam. *al.*

II *de rebus*: A *strictius i. q. demere, furari, auferere – wegnehmen, rauben, unterschlagen (absol.: l. 53)*: A *strictius*: DIPL. Merov. I 15 p. 17,32 ut nulli ... licentia sit, de rebus ... monasterii ... aliquid -are. CHRIST. STAB. Matth. 22 p. 133^D quantum super erogationem suam accipit, totum -at a proximo suo (*sc. negotiator*). PETR. DAM. serm. 57,10 non ... ad exemplum infelicis Achor de anathemate Hiericho aliquid -emus (-rudemus *var. l.*). GREG. Cat. chron. I p. 325,18 relatio de thesauris ... , quos ... Hildebrandus de castello Matenano ... abstulit et -vit. RUP. TUIT. trin. 28,16 l. 1003 vere gratis emptor ... diabolus totum venditionis pretium -vit. OTTO FRISING. gest. 2,35 p. 143,23 dupliciter ... peccaverant *Spole-tani*, cum DCCC librarum facti essent obnoxii, partim -ando, partim falsam monetam dando. *al.* B *latius*: 1 *detinere – vorenthalten*: RHYTHM. 148,64,3 multis non merentibus ... indulgisti veniam; mihi non -es uni, quod dedisti plurimis. AGNELL. lib. pont. 32 quod per seniores et longaevos audivi, vestris oculis non -vi. 2 *depravare – verderben*: EGBERT. fec. rat. 1,213 esuriens Clio -rudat (*corr. ex -at*; gloss.: mutilat) laudabile carmen.

defreno *v.* diffreno.

***defreto** (deffr-), -are. (de et fretum) (*circum*)*navigare, vagari – (umher)fahren, kreuzen*: ANNAL. Ianuens. II p. 152,29 cum pervenissent *Ianuenses* ad insulas Arrearum, ... galea Victimiliensium ... cepit in ipsis partibus deffretare.

defricatio (-cio), -onis *f.* *attritio – Abschürfung*: ANSELM. Bts. rhet. 3,3 p. 168,14 qui membrorum deformitate, colli rusticitate, brachiorum assidua -cione, manuum prurigne ... displicet.

defrico, -ui, -atum, -are. *script.* -ig(o)-: p. 209,12. *form. perf.* -avit: p. 209,5.

I *usu originario i. q. terere, infricare – (ab-, ein)reiben*:

[Staub]

A proprie: 1 gener: ANTIDOT. Glasg. p. 152,45 hec omnia unum corpus efficit et in balneo calido dolentem -bis. VITA Annon. I 2,2 p. 484^b,31 quidam oculorum lumine destitutus . . . sancti viri vestem manu colligens . . . oculorum loca fideliter -avit (*inde* VITA Annon. II 2,2). VITA Eberh. Salisb. I 6 p. 81,2 ut -ta in pavimento cute cum carne genua sanguine invenirent *servientes* fluentia. GLOSS. II 337,59 St.-S. -uit gireip. 2 **techn:** a *in univ:* COMPOS. Luc. D 9 mittis ex ipsa iotta per unamquamque pellem lib. dimidia<m> et -a bene. MAPPAE CLAVIC. 94 staterem diligenter tersum -a cum sale, et ubi factus erit argenteus *eqs.* b (*per*)polire, limare – polieren, schleifen, feilen: COMPOS. Luc. B 14 aspargis tabula et -gas ibi ipsum vitrum, donec coloridietur. MAPPAE CLAVIC. 146 p. 217,29 usque ad splendorem ferro valde plano et limido -atur ferrum. COMPOS. Matr. 73,8 ubi coagulata fuerint *margaritae* (*sc. arte factae*), dentes -a. al. acuerē – schärfen (*in imag.*): FOLCUIN. vita Folcuin. 8 ad ea, quae sunt artiora, studuit mentem acutius -tam ignire. B *translate i. q. acriter vituperare, irridere – scharf tadeln, verspotten:* GOZEC. epist. 15 nisi tu tam aspero Flacci tui sale -res levitatem meam (*spectat ad Hor. sat. 1,10,4*). THEOD. Trud. Bav. 31 sal terrae cum esset, infaturatorum stultitiam -are, animorum . . . putredines resecare et poenitentiali medicamento non cessabat curare.

II per confusionem: 1 *fricare, contundere – zerreiben, zerstoßen:* COMPOS. Luc. Q 9 ipsum (*lilium*) -as in mortario humiliter. R 7 post hec ungue manus tua saponem et ipsos flores iterum -as diu. R 25 post hec ex ipsa hurina turbula comiscis in ipsu mortarium et -as bene. 2 *defrutare, decoquere – eindicken, einkochen lassen:* DIAETA Theod. 275sq. -tum (*defrutum var. l.*) vinum, id est sapa, que de musto coquitur, calcacit . . . ; carenum similiter ut -tum (*defrutum assum var. l.*) calcacit. **defricum v. defrutum.**

defrigesco, -gui, -ere. *frigesce, tabescere – erkalten, schwinden:* THANGM. (?) transl. Epiph. 5 p. 249^b,25 cum postea omnis spes nostri fratris, qua in adipiscendo sanctum Epiphanium animo sudavit, pene -uisset.

defrigo, -frictum (-frixum), -ere. *frigere – braten:* GLOSS. II 732,41 St.-S. -ens uuaranta vel assit. ABSAL. serm. 18 p. 110^b panis . . . -xus in oleo dulcedinem notat divinae consolationis (*sim. p. 111A; spectat ad Vulg. lev. 2,5sq.*). v. et l.46.

defrutum (-rict-), -i n. *vinum decoctum – eingedickter Wein:* RECEPT. Lauresh. 3,40 prodest *hiera* et quiliacis et ad provocanda mulieribus viscica cum detrictum (*sic*) decocta. GLOSS. II 644,18 St.-S. -a sivid. ALPHITA I p. 282,28 -ictum (-um *var. l.*) vinum dicitur, quod ad spissitudinem est decoctum quasi defricum, ut in Palladio (11,18,1 -um). v. et l.29,31. *in imag.*: ALDH. virg. I 30 ut merulenta defecati nectaris -a apothecis caelestibus recondendo inferret *Benedictus*.

defuga, -ae m. *desertor, apostata – Flüchtling, Abtrünniger:* GLOSS. II 583,42 St.-S. -as fluchtigun endi frethivn.

defugio, -fugi, -ere. 1 *strictius i. q. (ef)fugere – (ent)fliehen, entkommen, meiden:* DIPL. Pipp. 6 p. 10,15 pro hac causa (*sc. exactione denariorum*) ipso marcado -bant *negotiatores*. CONST. imp. I 7 ne summi pastoris vel auctoritatem -isse vel detrectasse videreris imperium. METELL. peripar. 1,11 ere pius latro, fur auspice -it albo (*sc. nummo*). 2 *latius:* a *deficere – versiegen:* RECEPT. Sangall. I 70 si mulieri lac -it. b *omittere – unterlassen:* HIER. MOR. mus. 17 p. 130,14 non -endum est . . . , in quali proportionem ipsum comma contineatur, ostendere.

defugo, -atum, -are. *fugare, expellere – verjagen, vertreiben:* DIPL. Otton. I. 451 (spur. s. XI.) donavimus sex mansus . . . cum aedificiis nec non et mancipiis tam inde -tis quam ibidem inventis. METELL. peripar. 7,37 quos veniens vel iens adit *daemon*, horror -at ingens. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 146,3 si hoc fieret (*sc. laquei imponerentur falconibus*), . . . -rent ipsos extra regionem *aquilae*.

***defugus**, -a, -um. *profugus, exul – flüchtig, verbannt:* METELL. peripar. 1,4 ut sors postima tandem fini debita verset, atque cadat retro fraus turpis -a caelo.

[**defulcorum v. de p. 42,6 et fungus.**]

***defulgeo**, -fulsi, -ere. *elucere, emicare – herunterleuch-*

ten, -scheinen: VITA Rigob. 22 capit. (MGMer. VII p. 60,39; a. 888/94) quod lux caelitus tantae claritatis -erit (*refulserit var. l.*), ut solem suo splendore videretur vicisse.

***defumo**, -are. *exhalare, evaporare – verdunsten, verdampfen (usu medial.):* ANON. miseric. 386 mortuum est omne, quod non funditur nec comburitur nec -atur (*antea:* exit spiritus cum igne), sicut calx et quod ei assimilatur.

defunctio, -onis f. 1 *mors, obitus – Tod, das Hinscheiden:* DHUODA lib. man. 8,13,28 pro omnibus est orandum . . . , et si aliquid delinquerunt et ante -is tempore poenitentiam non egerunt. TRAD. Frising. 704 p. 591,40 quatinus Arperht diaconus teneat, possedeat in diem -is suae. ANNAL. Quedl. a. 997 p. 74,27 ut . . . usque ad -em suam clarus haberetur *Iohannes papa*. OTLOH. vis. 15 p. 88,17 suis eandem visionem . . . retulit et ad -is eius (*caesaris*) locum quantocius properavit *Italicus saepius*. 2 *intermissio – Unterbrechung:* AMALAR. ord. antiph. 5,16 tres psalmos, qui laude divina pleni huius exhortationis vice canuntur, canuntur sine aliqua -e (*antea:* disiunctio) apud nostram ecclesiam.

defunctorius, -a, -um. 1 *ad obitum spectans, funebris – den Tod betreffend, Toten-:* CONR. EBERB. exord. 4,14 eadem . . . hora pulsata est tabula -a, et defunctus est ibi frater quidam. 2 *transitorius – vorübergehend:* RHYTHM. 147,7 non haec -a doleas exitia carnis, sed perseverantia tartari tormenta formida.

defunctus v. defungor.

1. **defundo**, -fudi, -fusus, -ere. *depon.: l.33. I trans.: A de rebus liquidis:* 1 gener.: a *deorsum fundere – herabgießen:* SEDUL. SCOT. carm. II 44,3 Deus . . . oleum -udit ab alto, unxit eum (*Karolum*) regem . . . Deus. b *fundere, emitere – vergießen:* a *in univ:* ANTIDOT. Berolin. 3 p. 68,13 facit *antidotum* . . . ad invalidos ad venerem, et dum eregut veretrum, sic -untur sperma. *in imag:* CARM. Scot. II 3,12 tu Langiensis honor, te plangunt Liphia rura, -unt lacrimas Mastena iuga suas. b *ad fluendum provocare – zum Fluß bringen:* HILDEG. phys. 1,130 si . . . menstrua non habuerit *iuvenula*, . . . unctio (*sc. olei*) menstrua in ipsa . . . defundet et minuit. 2 **techn:** a *effundere – (her)ausgießen:* MAPPAE CLAVIC. 56 carbonem sculpis, ita mitte argentum et es et confla et, cum calefacis, admisce plumbum . . . et, cum miscueris, -e. COMPOS. Matr. 5,5 ubi solutum fuerit *argentum*, -e (MAPPAE CLAVIC. 6 diffundis) in aqua marina. 21,1 plumbum sepius liquefac et in aqua -e (MAPPAE CLAVIC. 71 diffundis. COMPOS. Luc. M 31 intinguis). 32,2 argenti et eris rubri et plumbi partes equales confla et, cum -uderis (MAPPAE CLAVIC. 56 fuderis), expecta refrigerare. b *fundendo addere – (da)zugießen:* MAPPAE CLAVIC. 31 misces omnia et teris et -is (diffundis S) gummi purum in aqua infusum. c *fundendo demere – abgießen:* MAPPAE CLAVIC. 49 adice fel taurinum, spissa diligenter . . . ; deinde, cum didiceris, quod dissolutum est, -e fel sensim. B *de rebus non liquidis i. q. diffundere – ver-, ausbreiten (medial. i. q. diffundi – sich ausbreiten: l.56):* IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 227,14 e sinu solem (*i. Columbanum*) prospicit terris lumen -ere *mater*. ALDH. ad Acirc. 2 p. 67,23 paracletus . . . apostolorum praecordia . . . -sarum septuaginta linguarum loquela ditavit. 4 p. 74,12 nutabunda verborum vimina patulis -sa ramusculis excreverunt. II *intrans.: a decidere, delabi – (herab)fallen, sich (herab)sinken:* VITA Lamb. Traiect. 29 (MGMer. VI p. 359,8) tantum iugiter nivem -ens, que desuper talus . . . pontefecis usque pervenit. b *effluere – auslaufen:* TRACT. de caus. mul. 75 si matrix tumiscit et os durum est et semen non suscepit, si foras festinant, -it, et statim dolor sequitur ventris et inguine (*cf. Hippocr. mul. 2,162*). cf. *diffundo*.

[2. **defundo v. defraudo p. 208,7.**]

***defundus**, -i m. *fundus – Grundstück:* CHART. Rhen. med. I 520 (c. 1140) octo agros cum -o uno atque cum quatuor pratis fratribus . . . contuli.

defungor, -functus sum, -i. *script.: diff-: p. 211,22. -fon(c)t(us): p. 211,48. 212,23. -nt(us): p. 211,24. 28. subst. masc.: dat. sg. -u: p. 212,20. gen. pl. -um: p. 211,71. struct.: fere absol. vel varius c. abl. c. praep.: a: p. 211,30. de: p. 211,25. partic. praes. usu subst.: p. 211,29.*

[Staub]

1 *latius i. q. (fungi) desistere, cessare, (functione) privari – (von seiner Funktion) zurücktreten, ablassen, (seiner Funktion) verlustig geben:* a *in univ.* CONC. Karol. B II 37 p. 518,35 quia mortis iudicio subscripsit *Hincmarus episcopus* ... ipse in corpore vivens -i sacerdotio debet adiudicari. LAMB. HERSE. annal. a. 1066 p. 101,13 ut ... regi ... denunciant *principes* aut regno ei cedendum esse aut familiaritate et amicitia Premensis archiepiscopi -endum. a. 1075 p. 215,25 Leodiniensis episcopus ... reginam interim servandam susceperat, et hac occasione ... milicia -batur. Lull. 25 p. 338,41 coevum sibi membris omnibus torporem exiit et dissuetum diu -ti corporis usum ... recepit *puella*. b *consummare – zu Ende bringen:* NITH. hist. 4,5 p. 48,11 vitam cum omni felicitate -tam Centulo in pace quievit *Angilbertus* (*inde* HARIULF. chron. 3,5 p. 102,15 post vitam ... -tam). c *perire – zugrunde gehen:* ALTR. Liutg. 1,27 p. 33,16 concrematae sunt ecclesiae, monasteria -ta (*ed. ex L; destructa ed. priores ex W. B.*), deserta ab habitatoribus praedia. 2 *strictius i. q. mortem obire, mori, decedere – dahinscheiden, sterben (fere de hominibus; de animalibus: l. 26; de plantis: l. 22):* a *gener.* WALAHFR. hort. 82 saeva parentem progenies florum ... perurit et facit antiquos -ier (*diff-ier var. l.; gloss. L: arescere*) invida ramos. CHART. Sangall. A 338 si uterque ex illis (*sc. nepotibus*) extra <in>fantes -nti fuerint. CAND. FULD. Eigil. I 22 memoriam omnium fratrum de hac luce -torum ... celebrare. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,64 -tis apibus matrem clamavit Aristeus. ANNAL. Laus. a. 742 (MG Script. XXIV p. 778,32) Karolus Martellus -ntus est. EKKEH. URAUG. chron. a. 1125 p. 376,9 ut ... vix ... vivi sufficerent ad curanda -entium cadavera. GALB. Karol. 120,23 tempore, quo -tus est a vita *consul Wilhelmus. persaepe*. b *theol.*: RADBERT. Matth. 5,1216 'sine mortuos sepelire mortuos suos', infideles scilicet eos, qui -ti erant carne. THIOFR. flor. 1,7 l. 63 caro in carne Christi morte destructa efficacius vivit -ta. al. *in malam partem i. q. intermori, torpescere – absterben, erstarren:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,21 expergescere ... aliquando, si funditus non es -tus, et a somno infidelitatis ... evigila.

adi. *defunctus*, -a, -um. *mortuus, exanimis – verstorben, tot:* 1 *gener.*: a *strictius (fere de hominibus; de animalibus: l. 44sq.):* LEX Alam. 54,2 si ... proximus mariti -i contradice ipsam dotem ad illam mulierem voluerit. POETA SAXO 2,406 Grimoldus in ipso dux anno factus patre pro -o Agariso. GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 100 propter tristitiam -i domini sui ... exivit Romam. EGBERT. fec. rat. 1,17 -i vituli senior bos tergora traxit. 1,533 -o canis est melior vivendo leone. LIBER tram. 126 p. 186,12 ut, sicut ... agitur festivitas omnium sanctorum ... ita ... agatur ... commemoratio *fidelium* -orum (CHART. Sangall. B 303 p. 237,28 f. -onctorum. al.). *saepius*. b *latius de corpore mortui:* FORMA mon. Sangall. p. 14^a hanc (*crucem*) circum iaceant -a *cadavera* fratrum (PETR. DAM. serm. 5,8). CAND. FULD. Eigil. II 21,5 parvam, qua *corpora* fratrum hinc -a iacent, ... condidit ecclesiam (I 17. al.). CARM. Cantabr. A 7,5^a,9 rexit (*sc. Heribertus*) templum ... in quo -am carnis sue sanctam iussit condere glebam. THANGM. Bernw. 55 cuius viventis spiritus devotio tam humile obsequium -ae quoque carni providerit. ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1054^C tuus dilectus, cuius corpusculum iam -um circumstantes funeris obsequiis procuramus. 2 *t. t. publ. et iur.* -a manus *i. q. manus mortua – die Tote Hand (de re v. LexMA. VIII. p. 894sq.):* CHART. Stab. 134 p. 273,8 (a. 1104) quantum census est, tantum per -am manum in requisitione dabunt *fratres*. 165 p. 340,18 quicumque ... ibidem (*sc. in villa Longia*) habitaverit, ... nullam pro -a manu iusticiam ... exsolvet. DIPL. Conr. III. 40 p. 66,16 nulla persona, que ibidem (*sc. in terminis Longiae*) habitet, alium quam abbatem dominum habeat nec ... pro -a manu alii nisi abbati respondeat (*inde* DIPL. Frid. I. 1 p. 3,21).

subst. 1. *defunctus*, -i m. *mortuus – Verstorbener, Toter (interdum i. q. funus, cadaver – Leiche, e. g. p. 212,3):* 1 *gener.*: DHUODA lib. man. 10,6,2 cum ... ego ipsa dies finierim meos, nomen meum cum ... nominibus iube transcribi -um. AGIUS epic. Hath. 470 nec his (*fletibus*) ... quosvis -os iam

facimus reduces. THIETM. chron. 1,11 cum ad atrium -orum veniret *presbyter*. RUP. TUIT. trin. 30,24 l. 1357 pro cibo necabantur carissimi, discutebantur -i, ne quis inter amictus eorum cibus lateret. *saepius*. 2 *eccl. et liturg.*: a *in univ.*: HRABAN. epist. 51 lectiones, quae in -orum vigiliis leguntur. AGIUS epic. Hath. 112 haec consolatio constat: nostros -os vivere nunc melius. GERH. AUGUST. Udalt. 1,6 l. 70 -orum ... corpora quanta compassione sepulchris traderentur. THIETM. chron. 4,71 divina potestate coram fratribus cunctis -o crimen remisit *abbas eqs.* 6,18 p. 296,7 missam pro -o celebret *episcopus*. WIPO gest. 40,5 (*carm.*) rex Deus, vivos tuere et -is miscrere. CHART. Solod. I 359 oratio specialis iniungatur in capitulo pro anima -i vel defuncte. ALBERT. M. sacram. 199 p. 128,75 -i per caritatem uniti sunt corpori mystico. *saep.* b *de umbra, apparitione:* THIETM. chron. 1,12 p. 18,8 iussus ab eo (*episcopo*) in ecclesia dormire ... sequenti nocte a -is eiectus est *presbyter*. al. LIBER tram. 195,8 si cui ... per sompnum ... -us apparuerit. SPEC. virg. 2,332 completo cursu annuali -us cuidam ... femine per visum apparuit. 3 *publ.*: CAPIT. reg. Franc. 9 p. 21,24 cuicumque -u ... propinqui ... in eius facultatem iuxta legem succedant. LEX Thuring. 26 hereditatem -i filius, non filia suscipiat. REGISTR. Trident. I p. 135,28 ille, qui debet succedere in bonis -onti, debet dare ... XX solidos. CHART. Aquens. 135 l. 11 ut, siquis in concanonico ... electus fuerit altero ... decedente ... fructus prebende ... quattuor annis sequentibus post annum -i ad fabricam ecclesie cedere debeant. *saepius*.

2. *defuncta*, -ae f. *mortua – Tote, Verstorbene:* CARM. didasc. 911 vos (*sc. manes*) adii vivus, -am (*i. Eurydicen*) reddite vivo. v. et l. 13.

1. *defuro*, -ere. *furere – rasen, toben:* ADREV. Bened. 38 cui (*Stephano*) -enti Raganarius infit: '*eqs.*'

2. **defuro*, -avi, -are. *furari – stehlen:* LEX Baiuv. 1,3 si ... de ministerio ecclesie aliquid furaverit (-verit *Mg. Mt.*), id est calicem aut patenam vel pallam ... triniungendo solvat.

**defusco*, -atum, -are. *fuscare, corrumpere, commaculare – schwärzen, verderben, besudeln:* 1 *proprie:* CHART. Salisb. III 11 p. 10,25 (a. 1250) ut singulis mensis ... panis triticeus integer, non diminutus in quantitate nec -tus in qualitate, ... ministraretur. 2 *in imag. vel translate:* FORM. extrav. I 13 p. 542,4 luculento habitu viduatus, in voraginem baratri omni turpitudine -tus corrui *chorus Luciferi*. RADBERT. fid. 3,1083 nec speciosa videtur anima, que suis -atur criminibus, et si multum diligit Deum. ALBERT. M. nat. bon. 40 p. 20,16 impatentia ... quod ex passione videbamus lucrari, -at et amittit.

defusio, -onis f. *effusio, diffusio – Ausgießung, Ausbreitung:* ACTA imp. Winkelm. I 488 p. 408,15 (a. 1253?) dum solem obscuraret eclipsis et terras invaderet -o tenebrarum. cf. diffusio.

**degalatrum*, -i n. (?δεκάλιτρος; cf. Battaglia, *Dizionario*. IV. 1966. p. 545 s. v. galatro) *pondus quoddam – ein Gewicht:* ACTA imp. Winkelm. I 998 p. 756,39 (s. XIII^{med.}) pro quolibet -o casei (*sc. exigantur*) gr. XVI, pro quolibet recte gr. X, pro quolibet lane grosse gr. X.

[*degallinatio* v. de et gallinaceus: GLOSS. IV 26,5 St.-S. *ibid. al.*] *degamus* v. digamus.

? **degancia*, -ae f. (*orig. inc., ni cohaeret c. decunx*) *vasculum quoddam sive mensura vini – ein Gefäß oder Maß für Wein:* MIRAC. Eparch. 11 (MG Mer. III p. 562,32; s. IX.) quidam dives ... -am (*postea:* vasculum) vini ad festa sollempnia beati presulis dirigens, ut pauperum esset refectio.

degania v. decania.

**degannio*, -ire. *gannire, (de)latrare – kläffen, bellen (partic. praes. usu subst.):* MIRAC. Bert. praef. p. 509,13 malentes potius, si qui aemuli fieri volunt, patere morsibus -entium, quam miracula ... segniter reticere.

**deganno*, -avi, -are. (*de et gannare*) *subducere – abspernstig machen:* IOH. VIII. epist. A 173 tamdiu te (*sc. Liutfridum*) tuamque coniugem ... a corpore et sanguine Domini ... separamus ... donec ... Garelindam (*sc. sanctimoniale*) loco, unde -astis, restituatis.

deganus v. decanus.

degelelo vel *disgelelo, -avi, -are. 1 *trans. i. q. regelere – auf-tauen*: IOH. CODAGN. annal. a. 1216 p. 54,1 quod panis ... et alia ... vix potuerant ... comedi, nisi primo igne calefacerentur et dis-rentur. RICHER. SENON. gest. 5,5, p. 333,45 in stupis vel in aliquibus locis calidis ipsos racemos de-bant *cultores vinearum*. 2 *intrans. i. q. liquefieri – sich verflüssigen*: Ps. HIPPOCR. sang. 15 si ... quomodo sesserit *sanguis*, emittit rotundas guttas pingues velut oleum et dis-verit invite *eqs.*

degener, -eris. *form.*: *abl. sg. -e*: l.23. *plur. decl. II.*: *nom. -i*: l.40. *dat. -is*: l.30. *abl. -is*: l.43. *struct.*: *pendet a*: l.45. *usu subst.*: l.47,54,55.

1 *strictius de statu*: *a spectat ad defectum nobilitatis i. q. minor, impar genere – von geringer Herkunft, unebenbürtig (interdum i. q. nothus – unehelich, e. g. l.21.23)*: POETA SAXO 3,132 <Pippinus ... obscuro generis> materni sanguine cretus, sed plus nequitia morum quam -r ortu. REGINO chron. a. 879 p. 114,27 filios Ludowici ... velut -es despiciens *Boso*, eo quod ... eorum genetrix ... repudiata fuerit. ALBERT. METT. div. temp. 1,2 nullam contumeliam suo generi -i conubio inferre audebat *Baldericus*. RYCCARD. chron. a. 1226 p. 142^a,13 (epist. imp.) -r ... Tancredus intrusus regni tenuit (*sc. ius electionis*). CHART. Ien. 17 (ThürGeschQuell. N. F. III/1. 1888. p. 16) cum ... Alberto filio domini Wolferami bone memorie -e. *per compar.*: REGINO harm. inst. 2,2 sunt ... quaedam antiphonae, quas nothas, id est -es et non legitimas, appellamus. *b spectat ad humilitatem i. q. ignobilis, servilis – gemein, unfrei*: LEG. Wisig. suppl. p. 476,6 habitatores ... sunt -es redditi, quia testificandi nullam habent licentiam. TRAD. Frising. 409 iustitiam ... volentibus per cuncta Baiouuaria nobilibus ac -is ... sit dilucidatum, quod *eqs.* VITA Chlodov. 6 (MGMer. II p. 354,1) melius ... videtur eos (*filios*) vitam ... finire quam incisis crinibus viventes -es et ingloriosos vivere. ARNULF. SAG. invest. 1 p. 87,19 pretereundus est ... ortus -r paternaeque domus familiaris inopia. RAPULARIUS 40 sub paupertate fatisco, que me confundit -emque facit. *al. 2 latius: a de hominibus eorumque moribus i. q. indignus, contemnendus, perditus – unwürdig, verachtenswert, verkommen*: *a in univ.*: HINCM. ord. pal. 649 procurent *filii*, ut non sint moribus ac virtute atque ... sapientia et studiis bonis -es (degenerares *B a. corr.*). CARUS Clem. 192 -i (*sc. pagani*) misere, post hostes orbis iniqui. THIETM. chron. 4,56 peperit bona mater filium longe sibi -em. EPIST. Reinh. 63 ne, qui nomen et locum ab eis (*sc. a prosapia*) ... suscepimus, -is factis inferioris gloriæ habeamur. FRID. II. IMP. epist. C 7 Friderici ... a genere prorsus generoso -is processus exponere cogimur. CARM. Bur. 7,4,2 -r est ille, quem virtus nulla beavit. CHART. Sil. D IV 44 p. 40,34 ipsos (*barones*) ... iudicamus: '-es non velle sequi nec degenerare, sed genus et generis iura favere sui.' *al. v. et l.16. de diabolo*: MANEG. c. Wolffh. 6 p. 55,8 Manicheus ... partem divinitatis -em diabolum ... affirmat. *b timidus, ignavus – furchtsam, feige*: LEG. Wisig. 9,2,8 legis ... sententia feriat, qui notabiliter superioribus culpis (*sc. militiam recusandi*) adstrictus -r atque inutilis reperitur. CHRON. rhythm. Leod. 153 ibi ... strenuos cerneret nec inerti fuga -es. HIST. peregr. p. 123,23 obliti estis virtutis assuete velut -es et ignavi. *al. b de rebus i. q. miser, rudis, infelix – elend, roh, unselig*: WALAHFR. Gall. prol. p. 281,7 vitam ... Galli ... sensu nobilem, scripto -em vultis a me lumine rectae locutionis ornari. UFFING. Ida 1,16 novam ... lucem (*sc. mulieris caecae*) -r albugo aufugit. EKKEH. IV. carm. var. II 1,23 germana ... haud poterunt fore vana, querenti verba ... superba, si teneant puram non -emque figuram. LAMB. LEOD. Matth. I 686 visus edax, gula -r, atra voluntas huius in exilium vite nos appulit.

degeneratio, -onis *f. damnum comparis nobilitatis – Einbuße der Ebenbürtigkeit*: 1 *gener.*: RUP. TUIT. trin. 7,12 l. 542 in initio narrationis filiorum -o ... Esau denotatur, qui ... declinando minori fratri locum fecit. 2 *theol.*: GERHOH. haer. 2 p. 1166^C dicitur (*sc. Filius*) ... genitus et unigenitus in divinitate, primogenitus ... in humanitate, in utraque natura manente omnimoda virtutis coaequalitate sine omni -e.

degenero, -avi, -atum, -are. 1 *c. sensu (in peius) deflectendi*: A *intrans. (medial.*: p. 214,18.20.35. *al.; refl.*: p. 214,44):

1 *de hominibus (de Christo: l.21sq.; de rebus personatis: l.8. 35.42) i. q. (a genere suo) recedere, degenerem fieri, declinare – aus der Art schlagen, entarten, abweichen*: *a spectat ad nobilitatem*: *a gener.*: WALAHFR. carm. 28,6 de pietate patris potius quam stemmate regni -are ... time (*sc. Karole*). EGBERT. fec. rat. 2,16 ubi vipereo componit credita suasu consilia *homo*, ... nobilitas ... viri temeraria -vit. ANNAL. Quedl. a. 936 bene nata raro ac difficillime -are noverat *regina*. CARM. Bur. 7,1,2 postquam nobilitas servilia cepit amare, cepit nobilitas cum servis -are. CHART. Wirt. VIII 2660 si ... fratres vel successores eorum in posterum vitam suam vel statum ... mutare vel alias notabiliter -are voluerint. *al. in imag.*: LIBER de unit. eccl. 2,41 p. 271,2 monachi ... longe -verunt ab illa, quam professi sunt, beati Benedicti paternitate. CHART. Ital. Ficker 266 ne, si -etis ex ecclesie Romane filiis in privignos, nos ... mutare patris affectum et animum compellamur. *b philos. et theol.*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,2 l. 43 ipsa veritas Iudaeos in evangelio a principali parentis -tos nobilitate diaboli eos filios ... exprobrat. AGOB. 3,67 qui ... non imitando (*sc. dilectionem Patris*) a tanta nobilitate -atur (-antur *cod.*), ... falso dicit: 'Pater noster *eqs.*' *de Christo (de natura humana: l.27)*: MANEG. c. Wolffh. 11 p. 65,15 non in aliqua parte sui aliquo modo -ans ... nunquam deficit neque recipit aliquid essentialiter. RUP. TUIT. trin. 1,38 neque genitura (*i. Christus*) eius (*Dei*) -vit, ut gigneret Deus aliud quam Deum. ALBERT. M. sent. 3,7,6^{capit.} an verum sit humanam naturam in Christo -are in accidens? *b spectat ad mores, virtutes: a strictius*: RUOTG. Brun. 28 ut sis, quod vocaris, cura (*sc. abbas Christianus*), gentilitati ne -res. NADDA Cyriac. I 5 miles non -ans paterna virtute. CARM. de Frid. I. imp. 721 a quibus (*patre avoque*) hic (*Maifredus*) heres non -vit eorum, nam melior alter non fuit in tota ... regione. DIPL. Frid. I. 990 a viis eorum (*antecessorum*) nequaquam -are debemus. *al. philos. et theol.*: RADBERT. Matth. 4,2686 quicquid ab ea (*voluntate Dei*) -atur (-at *var. l.*), vitio corrumpitur. fid. 1,1670 hi, qui ... sine caritate ... virtutes ... faciunt ... , quia necdum viscera sunt dilectionis Christi, -antur a Christo. ALFAN. premn. phys. 1,93 p. 23 ne -emus a natura (PG 40,533^D μή κατασχύνωμεν τὴν φύσιν), ut ... donis (*sc. naturae*) non appareamus indigni. RUP. TUIT. off. 5,11 l. 654 in hoc ... , ut ait ... Hieronymus (*epist. 49,19,4*), binarius numerus infamatur, quia primus ab unitate -at et divisionis initiator est. *c. dat. c. sensu alienandi*: CHRIST. STAB. Matth. 12 p. 1314^B si tamen tanto Patre non simus indigni -ando nos Filio eius unigenito. *b latius i. q. corrumpi, ad inopiam redigi – herunterkommen, verarmen*: RUODLIEB V 329 quos (*nummos*) det ... amicis ad congauendum ... hunc fore sa-lvum> exilioque gravi non illum -asse. 436 memini multos vidisse ... stultos ... vitiose -antes. 2 *de animalibus, plantis i. q. (in speciem minorem) recidere – (in eine niedere Art) zurückschlagen, 'degenerieren'*: RADBERT. Matth. 7,503 hoc ... egit inimicus *homo* ... , ut -retur triticum et fieret lolium, non natura sed per vitium depravatum. ALBERT. M. veget. 2,26 ordeum saepe -at in quandam speciem graminis, quod hirsutas ... habet aristas. *al. 3 de rebus: a strictius i. q. deteriorari, vilem fieri – schlechter, wertlos werden*: RATHER. Metr. 3,120 cum ... -ante universalitate omnia gemere possemus in preceps cottidie ruere, nisi *eqs.* PETR. DAM. epist. 18 p. 177,14 ne ... parakaraximus pro nummo moneta -ante procedat. ADAM gest. 1,1 p. 5,6 qua Thuringeam accedit *ager* ... , ibi prorsus optimus; ceterum iuxta Friesiam palustris et aridus ... -at aliquantum. DONIZO Mathild. 2,738 eius (*Heinrici*) flagitium prorsus sua caepit spernere coniunx, quod taceat metrum, nimis hinc ne -etur. *al. b latius i. q. transire, converti – übergehen, sich wandeln*: CONR. MUR. summ. p. 78,19 verbum 'dusi', si ponitur cum participio desinente in 'dus', -ante in nomen, quod descendat a verbo *eqs.* B *trans. (refl.*: p. 215,1): 1 *strictius i. q. degenerem reddere, nobilitate privare – herabsetzen, des Adels brauben*: RADBERT. Matth. 7,550 quomodo natura humana ... sic vitari potuerit et -ari, ut aliud esset ... per vitium, quam quod creata est? WIPO gest. prol. p. 430 ut ... virtus plerosque vulgares nobilitat, sic nobilitas sine virtutibus multos nobiles -at. ME-

TELL. Quir. 2^a, 3^a astus humanus facie ferina -at se. 2 *latius i. q. depravare, perdere* – *verderben, zugrunde richten, zunichte machen*: IULIAN. TOLET. Wamb. 8 diverso fraudis argumento fidem populorum -ans . . . iurat ipse Paulus eqs. RATHER. prael. 3, 6 l. 165 ne . . . velis -are virtutes preteritumque aliarum quarumlibet rerum . . . palliare. EPIST. Hann. 52 p. 98, 11 fructum, quem . . . flos promittebat, -antem filium luget . . . orbus pater ut mortuum. RUODLIEB V 470 poscat ad occandum si te concivis agellum, ut prestatur equa generandi tempore foeta, noli prestare, ni vis hanc -are; nam perdet pullum. *absol.*: IOCALIS 111 si de consilio respondes consilientis, crimen erit casus fortune -antis.

II *c. sensu male generandi*: A *deformem, corruptum edere* – *mißgestaltet, verderbt hervorbringen*: RUP. TUIT. trin. 15, 29 l. 1439 dicuntur . . . concepti foetus vitium seminis trahere ita, ut . . . foeda . . . corpora pravitate vel enormitate membrorum sanies corrupta -et. trin. 35, 6 l. 225 ille (*sc. Iob*) prava suggestione conceptus et propriae substantiae corruptione natus, id est -tus est. B *nothum procreare* – *als Bastard zeugen*: CARM. didasc. 639 quem leo de parda vel pardus matre leena -ans generat, nec leopardus abest.

**degentia*, -ae f. (*de et egentia*) *inopia, indigentia* – *Not, Mangel*: LAMB. WAT. annal. a. 1170 p. 554, 40 quidquid suprascriptum in . . . prophetia reperitur, . . . annus praesens a -a abundantiam fructuum gratanter attulit.

*degeo v. dego. *degeresco v. *digeresco.*

degermino, -are. *deteriorari germine* – *in minderer Qualität sprießen*: PETR. DAM. epist. 120 p. 391, 5 clarissima soboles paternis respondeat institutis, et ab arbore sua non -et ramus in fructu, quam per traducem virtutis et gratiae decusat ex ortu.

1. *degero v. deiero. 2. degero v. digero.*

**degesto v. *digesto.*

**deglaucio* (-luc-), -atum, -are. *glaucum reddere, glauco colore tingere* – *blau färben, blau anmalen*: GESTA Ern. duc. II p. 275, 12 civitas . . . reperiebatur muro . . . per marmor . . . artificiali colore partim viridatum, partim rubricatum, partim -tum (-lucatum *codd.*) . . . ornatisimo circumseptum.

deglubo, -ere. *script.*: -lob(o): l. 42. -lov(o): l. 47. *form.*: -ire: l. 44. -bat(us): l. 41.

1 *de anim. i. q. decoriare* – *häuten, abbalgen*: AGOB. 11, 72 ne quilibet christianus carnes a Iudeis immolatas et -atas emeret et aliis christianis venderet. GLOSS. II 2, 20 St.-S. -obere decoriare vel uillan. *in imag.*: FORM. Salisb. II 2, 61 Orosius dicit: 'boni pastoris est tondere pecus et non -ire' (-ere Oros. *hist.* 7, 4, 4 ex Suet. Tib. 32). 2 *de fructibus i. q. putamine exuere, depellare* – *schälen*: PETR. DAM. Rom. 67 p. 110, 5 ceperunt fratres pauperulas . . . castaneas -overe.

deglutino, -are. *glutine liberare, disiungere* – *von der klebrigen Substanz befreien, lösen*: ODO MAGD. herb. 746 solent . . . palpebrae glutine quodam flegmatis astringi . . . ; has mire succus herbae -at huius (*sc. acidulae*; cf. Plin. *nat.* 25, 163).

degluttio (-utio, -ucio), -ivi, -itum, -ire. *script.*: dig-: p. 216, 11. *form. perf.*: -ii: l. 66, p. 216, 13 (cf. ERMENR. ad Grim. 11 p. 546, 7 item '-o, -is' et 'futtio, futtis' . . . in preterito faciunt '-vi vel -ii' sine sibilo). *partic. perf. usu adi.*: l. 60.

glutire, devorare – (*hinunter*)*schlucken, verschlingen*: 1 *proprie*: a *gener.*: PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 100, 6 fit . . . aliquando per yperoam sanguinis evacuatio . . . propter sanguissugam -utitam (3, 31, 1 καταποθείσαν). ISO Otm. 1, 10 p. 51^a, 22 si quippiam panis etiam nescius -utivit, statim . . . evomuit *adolescens*. NOTKER. BALB. gest. 1, 15 p. 18, 31 eruginis . . . partem in os proiecit et sensim masticans in modum butyri -vit Karolus. WALTHARIUS 344 ut cupiens pastum piscis -utiat (-at V) hamum. PETR. DAM. epist. 57 p. 180, 20 viventem (*hominem*) sub momento rabida voracitate -ciit (-utit, -cit, -utivit *var. l.*) *bestia*. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 16, 17 non indigent preparatione cibi sui, ut ipsum -utiant *aquaticae aves*. *al.* b *medic.*: TRACT. de chirurg. 745 si in gula spina piscis vel os adheserit, spongiam marinam cum filo ligatam -utiat eqs. (*sim.* BRUNUS LONG. chirurg. 2, 3, 8 p. 122^c). *absol.*: PAUL. AEGIN. cur. 161 p. 89, 3 os apertum habent et -utire (3, 27, 1 καταπίνειν) non

possunt (*sc. synanchici*). GLOSS. Roger. I A 2, 3 p. 589, 11 Ypocras (*aphor.* 4, 35) . . . si a febre habito collum convertatur, ut vix -utire (καταπίνειν) possit (*sc. squinantia laborans*). *ibid.* *al.* 2 *in imag.*: a *in univ.*: OTTO FRISING. chron. 3, 9 p. 144, 38 ut . . . responderit Tiberius boni pastoris esse pecus tondere, non -utire (cf. p. 215, 44). ANNAL. Disib. a. 1117 p. 22, 40 montes scissi sunt et flumina terra -utiente exsiccata sunt. CARM. Bur. 41, 7, 4 ibi (*sc. in mari, i. Roma*) mundus -utitur, immo totus sepelitur in Franconis gutture. RICHER. SENON. gest. 5, 18 p. 344, 29 in hisdem aquis submersi sunt *rustici fugientes*, ita ut centum quadraginta Mosella diglutivit. c *sensu percipiendi*: EPIST. Hildesh. 134, 58 p. 229, 18 ne velis spueri, quod non -cieris, id est: ne coneris dicere, quod non didicisti; -uti prius et postea spue, id est: eqs. ALBERT. M. animal. 1, 449 sic dilatata vulva aperitur et -it sperma. 1, 457 est in ea (*matrice*) os intrinsecum in fine colli matricis . . . et in illud -utit sperma et evomit menstruum. b *de diabolo, morte*: LIBER diurn. 46 p. 35, 21 ne nostra forte desidia ravida . . . quemquam fauce -at antiquus inimicus et eius ad nostram . . . applicetur poenam perditio (*inde* EPIST. pont. Rom. 442). HRABAN. cruc. D 21, 15 quatenus hoc, quod per gulae noxam hostis ille -utiverat, cuspidem ligni vitalis perfossus . . . evomeret. RADBERT. Matth. 7, 3327 devoratus et -utitus a morte proiectus est Christus. 3 *translate*: a *absumere, profundere* – *verprassen, durchbringen*: CHART. march. Misn. II 83 p. 66, 19 (a. 1130) beati vos, si in recto tramite . . . ambuletis, male vobis, si eleemosinas -ciatis in concupiscentiis. b *extinguere* – *auslöschen*: CHART. Scheffl. 29 p. 31, 23 (a. 1270) ne mentis ignorantia, que memorias frequenter allidit, hominum bene gesta oblivione -ciat.

**degluttio* (-utio, -utitio), -onis f. *actio (de)gluttiendi* – *das Schlucken*: PS. GALEN. anat. 5 p. 183^A si . . . numeri inspirationum numero pulsuum . . . cogeretur adaequari, iam . . . non posset detineri inspiratio . . . in hora -utionis (-utionis V). 23 p. 203^D quando . . . cibus recipitur in gulam, illa (*sc. cannae pulmonis*) pellicula cedit ipsi . . . hora -utionis (declinationis V).

**degluvies*, -ei f. *ingluvies, aviditas* – *Gefräßigkeit, Gier*: CONST. imp. II 424, 3 (a. 1266) ecclesie Romane cupiditas . . . attendens . . . solummodo accepti nostri thesauri suam elatam -em nostre intencionis felix propositum . . . perturbare disposuit.

dego, *degi*, -ere *vel rarius degeo*, -ui, -ere. *script.*: te-: l. 58, p. 217, 16. dec(o): l. 61. dei(o): l. 46, 49. *refl.*: p. 217, 52. *depon.*: p. 217, 2. *partic. praes. usu subst.*: p. 217, 33, 41, 46.

I *intrans.*: A *strictius i. q. vivere* – *leben (subi. fere homines; animalia)*: l. 48: 1 c *sensu morandi, (co)habitandi*: EPIST. Wisig. 2 l. 19 (ed. Gil) etsi . . . in externis -eam (deiam *var. l.*) finibus. CARM. de Aquil. 142 (MGPoet. II p. 152) ibi (*sc. Aquileiae*) colubres et ranae -ent in lacunulis. CHRON. Salern. 81 p. 80, 4 alius Agareus . . . Tarentum diebato. ALFAN. premn. phys. 1, 90 p. 22 in caelis regnat . . . cum Christo -it (PG 40, 533^A Χριστῷ συνδιάγει) *homo*. IOTS. Odil. 2, 4 p. 196, 15 -bat . . . sanctus suo coenobio. PETR. DAM. epist. 128 p. 428, 22 ut extra heremum nec viventes -ere nec mortui sepulcrum velitis habere. *saepe*. *expressius i. q. (monastice) conversari* – *sein Dasein (als Mönch) führen (usu absol.)*: CHART. Sangall. A 222 (a. 817) si in . . . monasterium intrare ad -endum voluero, liberam teneam potestatem. 333 si ante in monasterium intrare decreverit ad tegendum *Immo*. 2 c *sensu consistendi, vitam (certa ratione) ducendi*: FORM. Marculfi 1, 8 ut semper . . . omnis populus . . . sub tuo regimine . . . -gant (decant *var. l.*). TRAD. Ratisb. 48 nulli . . . datur sensus . . . nisi tantum animalis ratione -enti, id est homini. CARM. *var.* III A 6, 6, 4 p. 619 quod bellans (*sc. rex; i. David*) negligit, -ens in pace (*i. Salomon*) peregit. THIETM. chron. 4, 28 bono -uit exemplo *episcopus*. CARM. Bur. 167 II, 1, 3 diligebam tenere, quam sciebam -ere sub etate tenera (*sim.* CHART. Raitenh. 242 in e. t.). *saeptius*. 3 c *sensu totum se dedendi*: DIPL. Ludow. Germ. 166 quicquid locis sanctorum . . . ibique <Deo> -encium fratrum . . . conferimus (*inde* 167. *sim.* DIPL. Karlom. [II.] 27 p. 325, 39). HARIULF. Arnulf. 2, 30 p. 895, 16 si tibi -go, pater, si me . . . diligis . . . caveas me prodere vatem. 4 c *sensu exsistendi, spirandi*: TRAD. Frising. 419 (a. 819) ad suum

haberet *Meginhardus*, quousque -ret, usum (sc. *iumenta*). 426 p. 365,29 tamdiu in hac ... vita -retur *Pernuui*. THETM. chron. 2,18 huic (*seniori*) se mortuam coniungi, quamdiu -uit, semper inploravit *Mahtilda*. al. 5 c. *sensu victum quaerendi*: AETHICUS p. 125,13 illae (*gentes*) maxime de negutiis -ent. B *latius*: 1 *vigere – sich (lebendig) regen, im Schwange sein*: CHART. Rhen. med. I 34 p. 38,29 (a. 787) ubi (sc. in monasterio) cenobialis vita monachorum -ere videtur. VITA Galli II 1599 moderatio tecum invigilet, maneat, -gat per singula facta. VITA Bav. II 2, 154 quatinus ... pareret ..., spiritui sancto quam carum pectus in illo -ret. 2 *positum, situm esse, (con-)stare – sich befinden, (be)stehen*: a *spectat ad locum*: VITA Willeh. 11 contingit ... domum, in qua ... arca -bat, ... flagrare incendio. DIPL. Otton. III. 32 ad regularem ordinem ... monasteriorum in nostro regno -entium. CARM. Bur. 132,5^a Aquilo suavi cedit Zephro sole in estifero -ente (de gente, te-
gente var. l.) domicilio. al. b *spectat ad statum*: LIBER diurn. 99 loca, quae dudum fuerant in ruinis magnaue inopia ac paupertate -entes. RIMB. Anscar. 23 p. 48,25 Colonia civitas ... eo tempore absque benedictione episcopali -bat. WIDUK. gest. 1,8 p. 8,4 Brittania ... sub clientela Romanorum multo tempore utiliter -ens. HARIULF. chron. 4,12 p. 205,23 in nostratum -uit ditione locus. al. 3 *fere vice verbi copulativi i. q. esse – sein*: AMALAR. epist. 6,2 iam in itinere -ens aporiatum sum tua (sc. *Guntradi*) dilectione. CONSUE. Marb. 46 semper simul et numquam sine custodis sui presentia -gant pueri. C *per confusionem c. egere i. q. in egestate vivere – in Armut leben*: FABULAR. MIN. 7,12 mihi dum -go (gloss.: paupere vi-
vo), retro relinquo ego (v. notam ed.).

II *trans.*: A *strictius de vita i. q. peragere, transigere – zu-, verbringen, führen*: EPIST. Bonif. 80 p. 177,25 (epist. papae) intuiti ... sumus ... volumen ... directum universis episcopis ... vel ceteris religiosam vitam -entibus. 83 p. 186,16 (epist. papae) detestabile est ... opus clericum ... cum ... venationibus -ere vitam. RADBERT. Matth. 2,2901 eo quod usque ad eos, qui terrenam vitam -unt, evangelii praedicamenta cucurrerunt. DIPL. Ludow. II. 36 p. 142,13 abba cum congregatione ... quiete vitam -ens. *saepius*. B *latius*: 1 *incolere, tenere, versari (in) – bewohnen, innehaben, sich aufhalten, leben (in)*: a *spectat ad locum*: NITH. hist. 4,2 p. 41,9 sicut universis Europam -entibus patet. ANNAL. Ved. a. 839 p. 73,19 ipse (rex) ... Aquitaniam -ens ad eos, qui sibi fideles erant in Francia, mandavit. AUREL. REOM. mus. 15,10 mos considerandus est veteranorum cantorum, praesertim Gallias -entium. b *spectat ad statum*: PETR. DAM. serm. 21,135 pauperes ..., cum ab altiora -entibus aliquid accipere gestiunt, ora ... sacculorum laxant. 2 *agere, perficere – tun, vollbringen*: CHART. Carniol. I 6 p. 6,1 (a. 933) omne malum, quod contra suos Istrienses -erunt, pro divino amore reliquit *Petrus dux*. 3 *refl. i. q. se sustentare – sich ernähren*: TRAD. Frising. 528 (a. 826) ut ... illis (*Engilperhto et matri eius*) ... daretur aliqua suffragia, ut se possint ad vita sua -ere.

adi. degens, -entis. *praesens – gegenwärtig*: CHART. civ. Spir. 74 (a. 1249) universi cives Spirenses tam -i etati quam future posteritati salutem.

subst. degens, -entis m. *habitor, incola – Ein-, Bewohner*: VITA Sigir. 6 (MGMer. IV p. 609,37) ab omnibus loci illius, (loco illo var. l.; sc. *Turonicae urbis*) -bus ... archidiaconus est electus. RUOTG. Brun. 10 in quibusdam monasteriis, in quibus -es ... ad regularem vitam constrinxit.

degor v. i. decor. degoro v. i. decoro.

degradatio (-cio), -onis f. *script.*: *decr.*: l. 70. -dit.: p. 218,13. 1 *proprie i. q. depositio, amotio – Absetzung, Amtsenthebung*: a *strictius de clericis (de monachis: p. 218,7)*: a *gener.*: SISEB. Desid. 4 cuius abiecio fuit summa felicitas, contumelia praespiciua sanctitas, -o aeterna felicitas. EPIST. Bonif. 87 p. 199,8 (epist. papae) episcopus ... condemnatus ..., qui ... res ecclesiae post -em sibi vindicare nitetur. ANNAL. Ratisb. suppl. a. 866 (MG Script. XXX p. 745,19) post -cionem (dec-cionem cod.) duorum archiepiscoporum ... rex ... iterum se Waldradae sociavit. IDUNG. PRUF. argum. 23 quod professio monastica clericalis officii sit peremptoria, quasi conversatio

monachi sit -o clerici. al. B t. t. canon. i. q. *expulsio ab ordine ecclesiastico – Verstoß aus dem geistlichen Stand, 'Degradation' (de re v. LexMA. III. p. 637sq.)*: CHART. Gosl. I 439 p. 445,2 (a. 1224) degradavimus *Heinricum* ab officio et beneficio et adhibentes selemnitate (*sic?*) -is eidem abstulimus sacerdotalia indumenta et alia, quibus ordinati ... utuntur. CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 217,20 sententia -cionis lata est in eosdem (*monachos*). ACTA imp. Winkelm. I 628 p. 504,29 cum ... clerici convincuntur, reservantur in posterum iudicandi occasione sollempnitatis, que secundum iura canonica debet in ipsorum -e servari. al. b *latius de potentibus, officialibus*: EPIST. Hann. 70 nec aliud vos meditari ... quam ... optime imperatricis indignissimam -em (-itionem cod.). CHART. Burgenl. II 161 (dipl.) nos (*Ladizlaus*) ... promittimus ... nullam occasionem ... super -cione aut privacione honorum suorum (sc. *Stephani bani*) ... querere. 2 *meton. i. q. gradus inferior – niedrigerer Rang*: CONC. Karol. B I 27 p. 275,25 qui saltu sine gradu diaconii ad sacerdotium prosilierat, in -em debitam resiliere deberet. 3 *translate i. q. deminutio – Verkleinerung*, *Abnahme*: RUP. TUIT. trin. 6,5 l. 149 quid sibi vult -o numerorum?

**degradator*, -oris m. *qui deponit, degradat – einer der absetzt*: ANNAL. Laub. a. 837 (MGScript. XIII p. 232,28; s. X.) Ebbonem, -em eius (*patris*), Remensem episcopum, custodiae mancipavit *Ludowicus* (inde ANNALISTA SAXO a. 837).

degrado, -avi, -atum, -are. *form.*: *praes. inf.* -ere: l. 36. p. 219,12. *usu refl.*: l. 35. *depon.*: l. 35. 60. *partic. perf. usu adi.*: l. 41. 71. p. 219,7; *subst.*: l. 42. 44.

I *proprie i. q. deponere, amovere – absetzen, (des Amtes) entheben (iron.: l. 67)*: A *strictius de clericis (de monachis: l. 56)*: 1 *gener.*: a *in univ.*: DIPL. Merov. I 48 quatenus, dum secundum canonis ... fuerat -tus, res suas proprias ... perdere non dibirit *episcopus*. STEPH. Wilfr. 47 p. 241,23 ut ... temet ipsum dampnando de tuo te sanctitatis honore cum subscriptione -eris. p. 242,30 debent ... scire viri ..., pro qua culpa vos me -ere cupientes. al. EPIST. Teg. 86 ut ... subveniatis lapso, ne -etur ordine sacerdotali. ANSELM. HAV. apol. p. 1125^C ubi (sc. in *exemplis sanctorum*) inveniuntur clerici criminosi et infames ... a sacris ordinibus -ti. *persaepe. v. et l. 4. partic. perf. subst. (adi. l. 41)*: CONC. Karol. A 38 app. C p. 306,12 de presbyteris -tis, qualiter vivant. RATHER. epist. 7 p. 42,15 ut -tus prius careat officio, post episcopio. ALBERT. M. sent. 4,19,3 p. 804^b,10 contingit ... salvari ordinem sacerdotalem separata clave sicut in -tis, qui retinent characterem ordinis et non clavem. al. b *non legitimum declarare – für unrechtmäßig erklären*: SCHOL. Adam gest. 9 quia papa Formosus a successore suo etiam mortuus -tus et de sepulchro eiectus est. 2 t. t. canon. i. q. *expellere ab ordine ecclesiastico – aus dem geistlichen Stand verstoßen, 'degradieren' (de re v. l. 3)*: CHART. Helv. arb. 7 p. 11,21 (a. 1188) clerici ..., si -ti essent, postea tantum in potestate comitis sunt. RYCCARD. chron. a. 1221 p. 96^a,2 (const. Frid. II.) per proprium episcopum -tum (sc. *sacerdotem*) secundum formam laycorum ... tradi faciemus in manus potestatum. CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 218,26 *Heinricus* ... et sui coniudices ... preposito ... praeceperunt, ut ... monachos ... excommunicatos et -tos nunciaret. ALBERT. M. euch. 6,4,2,8 p. 426^a,8 qui celebraret in loco communi, deponendus et -andus est. B *latius de potentibus, officialibus*: CHRON. Fred. 2,62 p. 88,18 adulescentes tui (sc. *Iustiniani*) te ab honorem imperiae -ti sunt. LEX Raet. Cur. add. 12 quod (sc. *malitias emendare*) si non fecerit (sc. *officialis*), fiat -tus de ministerio et in illius locum alterum constituitur. DIPL. Arnulfi 114 potestatem ... teneant fratres super ... res suum prepositum specialiter constituere eumque ... -are. 65 THETM. chron. 2,34 Everhardus, Francorum dux, ... -tus est. 3,26 ab eo (*duce Heinrico*) rex tenellus ad nutriendum sive ad -andum ... assumitur. CONSUE. Vird. 32 cum ... abbas aliquem (sc. *officiale*) nevo interveniente -verit. *saepius. partic. perf. usu adi. i. q. emeritus, remotus – ausgedient, ausgeschieden*: CONST. Melf. 1,95,2 volumus ..., ut ... post finitum officium iustitiarum et camerarum -ti (-ari var. l.) ... per quinquaginta dies apud substitutos continue commorentur.

[Staub]

II *translate i. q. dehonore, corrumpere, depravare – herabsetzen, verderben, verkehren*: CAPIT. Bened. add. 3,107 ut non -etur unaquaeque provincia, sed apud semetipsum habeat iudices. THIETM. chron. 6,21 p. 298,33 certe non id (*sc. quod extrinsecus defertur*) firma stabilitate exaltatur, sed lugubriter quandoque -atur. CARM. anon. 1,145 (SBMünch. 1873/III. p. 700) quantum natura, quondam sine crimine pura, nunc -ta, corrupta sit et viciata. CARM. Bur. 226,1,2 mundus est in varium sepe variatus et a status ordine sui -tus. *deminuere, deminorare – schmälern, verringern*: DIPL. Karoli M. 233 p. 321,22 (spur. s. XII.) obsecramus . . . omnes successores nostros . . . ut predictas res . . . abstrahere (-ere *codd.*) non presumant.

degrandino, -are. *decidere, dense mittere – (herunter-)schleudern, niederhageln lassen*: SOLIMARIUS 78 dira . . . fluentia tabe spicula pestifero furtim -at turba arcu.

degraphis (-fis), -idis *f. camera, tectum – Gewölbe, Decke*: GLOSS. IV 169,68 St.-S. -fidem, celaturam givvelbi.

***degrassator**, -oris *m. direptor, vexator – Ausplünderer, Peiniger*: CHART. Wirt. VII 2403 p. 287,2 (dipl. Rud. Habsb.) si . . . defensor reperitur monasterii depredator, iniuriator ac etiam -r.

degrassor, -atus sum, -ari. *script. et form.:* dig-: l. 40. *decr-:* l. 26.42. -sci(or): l. 26.

1 c. sensu degrediendi i. q. descendere, se praecipitare – herabkommen, -stoßen: FORM. Senon. II add. 4,23 non cessare, bracco, ab exaperto sacco . . . , et salte -ante (decrasciante *cod.*) non timere falco. **2 c. sensu discurrendi, vagandi: *a strictius i. q. praedatum ire, latrocinari, populare – auf Raubzug gehen, plündern*: ADAM gest. 1,21 Nortmanni piraticis excursionibus usquequaque -ti Frisones tributo subiciunt. LAUR. LEOD. gest. 35 per episcopium prope usque Virdunum praeda et flamma -ans primum et secundum excursum fecit Heinricus. **b latius i. q. scelerate agere, saevire, furere – verbrecherisch handeln, wüten, rasen:** *a in univ.:* HIST. peregr. p. 133,29 exercitu . . . predonum malicia in nostros cede, rapina, furto . . . redivivis assultibus -ante quidam ex nostris . . . intereunt. ACTA imp. Böhmer 262 ne quis . . . ipsam (*ecclesiam*) . . . gravare audeat nec in eam inique -ari. CHRON. Erf. mod. II a. 1263 p. 253,10 cum . . . tante devastacionis malum in partibus premissis di-retur. CONST. imp. III 126 qualiter . . . regem . . . contra nos et Romanum imperium . . . diucius -antem (*dec- var. l.*) . . . nostre subiugavimus potestati. *al. b scelerate intendere – verbrecherisch hinwirken (auf)*: CONST. imp. III 62 p. 53,35 (a. 1274) licet . . . rex . . . diu fuerit in exheredacionem imperii -tus.**

degravio, -atum, -are. *gravare, opprimere – schwer machen, niederdrücken*: PAUL. DIAC. Lang. 5,5 qui (*Franci*) dum diversis epulis multoque -ti vino somnoque quieviscent.

degredior *sim. v. dig-.* **deguasto** *v. devasto.*

deglutor, -oris *m. comedo, ganeo – Vielfraß*: SUMM. Heinr. A 8,341 edax, comesor, . . . -r uilifraz (*sim. B 1,427*).

degulo, -are. *medial. i. q. spiritu intercluso extinguere, suffocari – ersticken*: ALBERT. M. animal. 8,44 quando comederit leopardus herbam venenosam, quae . . . latine strangulator leopardi vocatur, et cum incipit -ari et suffocari *eqs.*

deguria *v. decuria.*

degustatio, -onis *f. gustatio, fruitio – das Kosten, Genießen*: HERM. SANGALL. Wibor. 1,23 per huius (*panis benedicti*) -em . . . fastidium cibi pepulit *serviens*. *in imag.:* EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 287,13 salve, fons signate (*i. Maria*), cuius secreta nec levi -e unquam libavit cordium violator.

***degustatrix**, -icis *f. quae gustu fruitur – eine die kostet (von), Genießerin*: EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 286,14 ave, divine dulcedinis familiarissima -x (*i. Maria*).

degusto, -avi, -atum, -are. **1 corpor.:** *a sumere, libare – zu sich nehmen, kosten*: LEG. Wisig. 12,3,15 p. 443,21 quo (*pomo*) -to . . . de paradiso est proiectus Adam. VITA Corb. 27 vinum adduci sibi iussit modicumque -vit. CONSUE. Trev. 85 qui (*frater*) . . . a fratribus singulis, antequam ipsi aliquid -ent, . . . recipiat partem panis. YSENGRIMUS 4,450 hospitium tenor expleat: 'hospes iturus -et domine pocula queque meę.' FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 113,6 non potest deglutire simul escam

suam, sed . . . paulatim morsellatim -at *avis. al. in imag.:* CARM. de conv. Saxon. 73 (NachrGött. 1985/I. p. 64; a. 777) dulcia mellifluae -et pascua vitae Karolus. PAULIN. AQUIL. carm. 4,31,2 quid dulcius Mariae, quid Marthe suavius esse potuit quam verbi -asse pabulum, quod ex eius (*Christi*) meruerunt labiis percipere. DHUODA lib. man. 10,1,14 istum (*sc. libellum*) . . . , quod collegi, . . . velut mellifluum potum favisque permixtum in cibum oris ut -es, semper adortor. AUDRAD. carm. 1,290 totus quam (*sc. mortem*) suscipit orbis, aemulus . . . tuus (*sc. Luciferi, i. Christus*) morsu -et amaro. *al. b sapere – schmecken*: PETR. DAM. epist. 104 p. 149,20 quale . . . est . . . carnum ne ipsam quidem pinguedinem aliquatino -are, contractare manibus dapes, et eas in ore non sapere? *in imag.:* WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 16,19 quis . . . -ans, quam suavis sit doctrina tua . . . , non statim super te exclamet: 'eqs.'? **2 spirit.:** *a accipere, intellegere – auffassen, verstehen*: MANEG. c. Wolff. 13 p. 73,18 prophetarum scripta, si secundum interiorum -are curaveris, experieris . . . dementie fore. *excerpere, complecti – exzerpieren, zusammenfassen*: TRANSL. Annon. prol. p. 4,4 summam . . . quandam de omnibus -are, non singula verbatim assignare ratum duximus. **b experiri, participem esse – erfahren, erleben, teilhaben (an): a gener.:** NITH. hist. 4,6 p. 48,15 quod primores populi -to semel periculo iterum praelium nolebant. WOLFARD. Waldb. 1,16 p. 174,17 dum . . . palpebris tremulosis quietis . . . gratiam -asset misera virgo. 3,1 p. 258,3 cuius (*puellae*) dum membra soporem felicissime quietis modicum -assent. PETR. DAM. epist. 50 p. 120,17 spiritalem laetitiam non -at *quisquis ad perfectionem non aspirat*. HELM. chron. 93 p. 183,31 illi (*sc. in quibus pendebant consilia*) -ta voluntate principis dederunt manus, ut *eqs.* CHART. Sil. D III 225 p. 150,33 (epist. papae) episcopum . . . abducens -turum . . . angustias carcerales *Boleslaus*. **b theol.:** RADBERT. corp. Dom. 12,11 ut caro Christi et sanguis . . . vera fide credatur et spiritali intelligentia -etur. 13,5 quod . . . colorem aut saporem carnis minime praebet, virtus tamen fidei et intelligentiae . . . totum illud spiritaliter sapit et -at. *ibid. al.*

degutto**, -are. (*gutta*) *depon.:* l. 42. **1 intrans. i. q. (de-)stillare – (herab)tropfen: CONSUE. Rod. 85,28 si quid de sacramento sanguinis . . . cecidit super corporale, reponendum est ipsum corporale . . . ; si super casulam -at, similiter fiat. ANON. secret. p. 52,33 perfusa aqua calida -bitur sal, et sulfur remanebit purum et album et solubile. **2 trans. i. q. guttatim demittere, manare – herabtropfen lassen, ausströmen: RUODLIEB XV (XIV) 7 -at nasus sordes nimium mucule<ntus>.*

dehabeo, -ui, -ere. *non habere, egere – nicht haben, entbehren*: RUP. MEDIOL. Adalb. 15 qui . . . caritatis viscera numquam -uit, . . . compassionis et misericordie reminisci non desinit. ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 473,24 istud . . . , unde nunc te affligis, si diligentius intueri vis, . . . unde iure gaudeas, non -bis. PETR. DAM. epist. 40 p. 452,8 baptismus . . . , si venaliter praebeatur . . . , nequaquam credendum est plene atque perfecte regenerationis -uisse (non habuisse, exhabuisse *var. l.*) misterium. *saepius*.

***dehaec** *adv. (per contam. ex dehinc et posthaec, ut vid.) in posterum, posthac – künftig, fürderhin*: CAPIT. reg. Franc. 9,1 ut . . . , quod per tempore ex hoc praetermissum est, vel -c perpetualiter conservetur (*ex CONC. Merov. p. 186,5 deinceps*).

***deheredito**, -avi, -are. *hereditate privare, exhereditare – um sein Erbe bringen, enterben*: ROB. TOR. chron. a. 1140 p. 494,34 ipse (*Rannulfus comes*) cum suis . . . aciem primam construxerat; secundam illi, quos Stephanus rex -verat (*postea: acies exheredatorem*); terciam *eqs.* (*ex HEINR. HUNT. hist. 10,13 [ed. D. Greenway. 1996. p. 726,1]*).

***deheres**, -edis *m. proheres, heres heredis – Nacherbe*: TRAD. Frising. 344 p. 294,17 (a. 815) si . . . ullus quislibet de heredis ac -bus meis seu ulla opposita . . . persona, qui contra hanc donationem . . . infringere conatus fuerit *eqs.* *Staub*

dehinc *adv. script.:* de hinc: p. 221,29.46. *adde* CHRON. Thietm. 6,9. *ibid. al. deinc:* p. 221,13.46.58. *adde* ERMOLD. Ludow. 4,251. *metr.:* fere pro iambo, e. g. p. 221,32.45.53.

[Antony]

pro monosyllabo longo (per synizesin): l. 14, 26. 51. 55. *saepius*. pro spondaeo: SEDUL. SCOT. carm. II 71, 5. *rhythm.*: dehinc: CARM. de evers. Glonn. 18, 1 (MGPoet. II p. 147). dehinc: l. 31. adde CARM. de Aquil. 5, 3 (MGPoet. II p. 151).

1 de loco: a proprie i. q. abhinc, inde – von hier, von da: a solum ponitur: BEDA hist. eccl. 5, 16 p. 317, 27 – c (sc. ab ecclesia Constantiniana) ab occasu Golgothana videtur ecclesia. AGNELL. lib. pont. 62 Belisarius ... ingressus est Ravennam; – c reversus ad Siciliam depopulavit eam. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278, 16 quo (gladio) Symonem ... heresiarcham de illo suo coelesti ascensu ad usque terras ... et – c ad usque inferos ... deiecerat Petrus. al. expressius i. q. pone – dahinter: ER-MOLD. Ludow. 4, 431 sequitur deince caetera pubes. abund.: CAND. FULD. Eigel. II 13, 11 pastor ovilis praevis atque ... – c post terga sequens grex. b correlative in enumeratione:

DIPL. Heinr. IV. 47 intra hos ... terminos, hoc est de Lico ad Spetinga, inde usque Lengenuelt ..., hinc Wintenesaha, – c ad Aschatala ..., posthinc ... usque Uinsterunstia ..., deinde ad Geltenaha ..., – c ad Talehouen ..., – c ad Widerostein. b translate de ordine: a deinceps – darauf: WALAHFR. exord. p. 475, 6 finiunt capitula; – c inprimis incipit prefatio; dein textus sequentis libelli. b secundo (loco) – zweitens, in zweiter Linie: EKKEH. IV. prol. Gall. p. 92, 28 primo propter auctoritatem hominis (sc. Walahfridi), – c, ne eqs. 2 de tempore: a strictius: a ab hoc tempore, posthac – von jetzt an, künftig(hin): WALTHARIUS 1425 iam – c cervos agitis, amice. TRAD. Ratisb. 542 ut ... – c ab omni servitute sit libera ancilla. CHART. Bund. 501 p. 15, 7 quod omnia scripta ... facta ... ab utrisque partibus de hinc in retro sint cassa. al. b ex illo tempore, postea – von da an, danach: PAUL. DIAC. carm. 2, 2, 1 – c (sc. inde a diluvio), usque quo fidelis Abraham exortus est eqs. POETA SAXO 4, 201 ipse – c princeps in sede manebat Aquensi nec post militiae solitos exercuit usus. GERH. AUGUST. Udalt. 1, 14 l. 33 praeparationibus exequiarum suarum perpetratis omni ebdomada – c ipsum locum ... visitare ... consuetus erat episcopus. BERTH. (?) annal. praef. p. 269, 8 – c in dies ... languore semper invalescente ... ad extrema perductus est Herimanus. al. abund.: OTTO FRISING. gest. 2, 9 p. 112, 10. ibid. al.). 2, 20 p. 122, 23 tertia – c luce rex ... tabernacula fixit. b latius i. q. deinde, exinde, tum – darauf(hin), (so)dann, hierauf: a solum ponitur: DIPL. Karoli III. 154 manu propria subter illud (praeceptum) firmavimus et – c anuli nostri impressione insigniri iussimus. POETA SAXO 2, 300 rex ... remeaverat ... conciliumque – c ... generale ... collegit. THIETM. chron. 4, 48 p. 186, 14 deince (de hinc CHRON. Thietm.) ... omnes cesar sibi familiares convenire ... rogat. 8, 21 – c (dein CHRON. Thietm.) ... obstipui. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 302, 19 rex ... in Pagoariam ... commigravit; – c ... Eggerbertum ... hostiliter inpetebat. persaepe. de responso reddito pro ad haec, econtra sim.: CARM. de Bened. 116 – c hilares cuncte (sociae) respondent dultiter (sic) alme: 'eqs.' WALTHARIUS 251 ille – c: 'eqs.' (item 702. 818). b correlative in enumeratione: CAND. FULD. Eigel. II 10, 33 interea ...; exin ...; inde ... ac ... – c. DIPL. Heinr. II. add. 305 prius regali precepto confirmavimus, – c (deinde B) ... imperiali auctoritate corroboramus (sc. possessionem monasterii). THIETM. chron. 2, 45 primum est aureum seculum, deince aereum, postque ferreum sequitur. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 307, 19 iniurias ipsi (domno apostolico) ... in primis, – c totius audientiae consensu ... conquesti sunt legati. OTTO FRISING. gest. 1, 27 post haec ...; – c (deinde A), saepius. adde: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304, 4 ob filii sui (sc. Agnetis imperatricis) puerilia, – c vero iuvenilia errata coercenda. Antony

dehincps v. deinceps. dehisco, – ere. script. dei.: p. 222, 1. 5. 15. 1 intrans.: a proprie (in imag.: p. 222, 5) i. q. dirumpi, hiare – (auseinander-, auf)klaffen, – brechen: a in univ.: VITA Leod. 2, 415 (MG Poet. III p. 35) capiat nos terra – ens. FLOD. hist. 4, 53 p. 456, 10 sessor ... eius (equi) tam gravi allisione vexatus est, ut ... caro velut ferro incisa – ret. PETR. DAM. serm. 36, 11 l. 242 ut immer-sa quaeque fluctu – ente reciperet aqua. epist. 78 p. 388, 28 vin-

culum putrescentibus membris apponitur, ut quod deiscere prorsus ac effluere coeperat, ... adstringatur. HILDEG. phys. 1, 199 qui infirmam cutem in facie habet, ita quod facile – it eqs. saepius. in imag.: CARM. Bur. 103, 3, 3, 3 lesa tempora, tusa pectora usta – unt (dei- cod.), quassa tremiscunt ... sub tua venere. b patescere, dilatari – sich öffnen: THEOD. loc. sanct. 81 vallis Iosaphat ..., que a monte Gaudii ... initium faciens ... in profundissimam – it vallem. γ os aperire, oscitare – den Mund aufsperrern, 'schnappen': ABBO SANGERM. bell. 1, 638 longa trahunt (sc. animalia) ... suspiria tumque – unt (gloss.: ora aperiunt). ALBERT. M. animal. 25, 26 qui (draco) – it ore, sed dentibus non nocet. b translate i. q. dilabi, corrumpi, confundi – zer-, verfallen, zunichte werden: AGNELL. lib. pont. 166 p. 385, 19 per malos pontifices ecclesia Ravennatis deiscens, ... thesaura ecclesiae tribuent sacerdotes elati. RUP. TUIT. trin. 8, 2 l. 78 quia ... fortassis, antequam ... extremi attingerentur, satiata crudelitas – ret. AMADEUS LAUS. hom. 8, 69 ut triumphet humilitas ... , superbia vero inanis et tenebrosa – at.

2 trans. (refl.: l. 25. 27): a strictius i. q. aperire, diducere – öffnen, aufsperrern: VITA Leod. 1, 44 (MGPoet. III p. 7) memini scriptum ... : 'ora – e libens, ego donis illa replebo' (cf. Vulg. psalm. 80, 11). CAND. FULD. Eigel. II 23, 18 sibi collectis viribus ipse corporis hospitium (i. sepulcrum) ... – ens primus ... aperit propriis manibusque reclusit. GUMP. Wenc. 23 vulnus fraterno ense factum, quod se – ens sanguine visum est manare. MART. VALER. buc. 3, 15 ultrix ipsa ... tibi (Moeri) se mox terra – at. b latius: a disicere, discutere – zertrümmern, zerschlagen (in imag.): ENGELM. carm. 3, 155 (MGPoet. III p. 66) verbere fundae semiferum facili prosternis cede Goliam hostilis pariter cunei portenta – ens (sc. Radbertus). b promere, pandere – kundtun, dartun: CARM. biblioth. 3, 6, 17 pluvie minusve vel aequa boant, sua sicque – unt (sc. evangelistae).

dehonero v. deonero.

dehonestas, – atis f. contumelia, ignominia – Schmach, Schimpf, Schande: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1, 29 l. 33 orabat Christum quasi verus homo pro hominibus, sed potestatis insigni, non necessitatis – e. HROTSV. Cal. 9, 11 quae insaniam te decepit, ut castis praesumeres fragmentis alicuius iniuriam conferre – is? Dulc. 1, 6 cultura deorum non adducit inhonestatem (– em M²), sed praecipuum honorem. EPIST. pont. Rom. 392 virg<0> ecclesia in – e sui me clamare non ce<ssat>. v. et l. 47.

dehonestatio (– cio), – onis f. script. deo.: l. 51. 1 strictius i. q. offensio, ignominia, privatio honoris – Beleidigung, Schmähung, Entehrung: a in univ.: HRABAN. epist. 15, 2 p. 406, 7 quantum ... displiceat Deo – o parentum. ADREV. Bened. 27 p. 491, 48 viciis sese ... subdidere Transrhenani ..., depradationibus scilicet pauperum, bonorum virorum – bus (dehonestatibus var. l.) eqs. CHRON. Andag. 65 in captione dehonestatus ... , tedio quoque nimio affectus – is sue filiam ... Godefrido ... uxorem dedit comes. PETR. CAS. (?) chron. 4, 82 p. 545, 20 qui (quidam ex nostris) ... de equo deiectus et deo – bus quin plurimis affectus ... rediret. ALBERT. M. pol. 7, 15¹ p. 748^b, 14 'si quis ... apparuerit aliquid ... agens vetitum, ... demersione ... in ... – bus (p. 133^{6b}, 11 ἀτιμία) ... punire' ... oportet. al. de coacto ingressu monasterii: WALAHFR. Ludow. tit. 36 quam vim Pippinus cum perfidis primoribus patri intulit, et – o Iudith ac fratrum eius. b detrectatio, contemptus – Herabsetzung, Verachtung: EPIST. Agob. (MG Epist. V p. 229, 42; epist. papae a. 833) quod ... pertineat (sc. excommunicatio faciendi) ad iniuriam ac – cionem imperialis potestatis (sim. p. 230, 1). BERNOLD. CONST. libell. II 3, 12 Romani cives sanctae Romanae ecclesiae – cione (– cioni var. l.) ... commoti ... legatos omni poena arripiunt. 2 latius i. q. deformatio, mutilatio – Entstellung, Verstümmelung: UFFING. Ida 1, 20 movet intuentes eius (sc. contracti) ... tam dira corporis ener-vati – o. WALTH. TER. Karol. 37 de filie eius (Alardi) – e condicione, quam supra diximus (sc. ut membris debilitetur), ... securitatem fecit Guillelmus.

dehonesto, – avi, – atum, – are. script.: deo.: p. 223, 35. – hun-: p. 223, 17. – ad(us): p. 223, 17. depon-: p. 223, 8. 59. usu refl.: p. 223, 12.

1 strictius i. q. offendere, ignominia afficere, honore priva-

[Staub]

re – beleidigen, schmähen, der Ehre berauben: **a** in univ.: **α** gener.: HRABAN. epist. 25 p. 434,18 quem ... Deus dono spiritus sui honorat (sc. chorepiscopum), non est rectum, ut ab hominibus –etur. ANNAL. Xant. a. 850 p. 17,12 Rorik ..., qui prius a Lothario –tus fugit, Dorestatum repetit. CAPIT. reg. Franc. 224,9 si quis ... eos (iudices) ... verbis aut factis turpiter –verit eqs. REGINO chron. a. 746 p. 42,36 vidi servum ... virum ... nobiliorem omnium ... verbis –ari (–are var. l.). ANNAL. Rod. a. 1109 p. 695,7 vellet Embrico ... ipsum (sacerdotem) in tantum –are, quod nullo dignus iudicaretur honore. saepe. v. et p. 222,48. usu refl.: PETR. DAM. epist. 105 p. 166,28 quia Deum non timuisti temetipsum deiciendo et –ando contempnere. **β** publ., iur., canon.: LEG. Burgund. const. I 44,1 illa (filia adultera) ... facinoris sui –ta (de unestada, de honestate, de honestate, de onestatem var. l.) flagitio ... sustinebit infamiam. 52,3 iubemus, ut Aunegilde divino humanoque –ta (–to, dehu–da, dehonestate, deonesta var. l.) iudicio premium ... dissolvat. PETR. DAM. epist. 31 p. 308,13 quem (sodomitam) sacra auctoritas tam ignominiosis, tam turpibus –andum contumeliis iudicat (sim. 61 p. 213,2). **γ** theol.: HRABAN. anim. 6 p. 1115^C sin ... temperantia defuerit, omnia superflua ... ipsa sua nimietate animum –bunt. RATHER. epist. 16 p. 93,19 cum animum immaniter –et quilibet, si adipiscitur in terra, quod cupit. Mar. 7,267 ipse (Deus) dedignaretur ab eo, qui eum –asset, ... laudari. otios. serm. 5,127 qui ... Deum ... non reveritus ... non timuit –are, –tus in conspectu totius pereat creaturae. **b** c. colore quodam: **α** detrectare, contemnere – herabwürdigen, geringachten: AGOB. 4,11 l. 14 quis esset bonus clericus, qui cum talibus hominibus –ari nomen et vitam suam ferret. 21,2 l. 20 cum ... viderent hii, quibus curę erat de statu et honore regni ..., –ari palacium. CONC. Karol. A 56^B,44 non minimum peccatum extat illud, quo cultus Dei contempnitur aut diminuitur vel –atur. CHART. Ital. Ficker 71 p. 98,19 ut nullus audeat eos (sc. personas) ad servitutes petere vel statu eorum deo–are vel res eorum petere. saepius. **β** constuprare – vergewaltigen: GENEAL. Flandr. VI 22 spoliatur ecclesiae, iniuriatur monachi, lacerantur clerici, –antur matrone ac puelle. v. et p. 198,19. **γ** corrumpere – verderben: CONSUET. Rod. 170,11 ut, quos toto noctis spatio sauciare non potuit, sub illius hore brevissimo spatio (sc. post matutinas) –are (dehoneste var. l.) conetur inimicus (i. diabolus). **2** latius: **a** deturpare, deformare, foedare – verunzieren, entstellen, verunstalten (saepius in imag.): CONC. Karol. A 46^B,6 (cod. V1) quorum (ministrorum) vita atque doctrina illos (clericos) potius exornet quam –et. HROTSV. gest. praef. 8 quod ... exponenda ... praesumpserim –are inculti vilitate sermonis. IOTS. Odil. 2,17 quem (monachum) ... infirmitas ... ita deturpaverat, ita –verat ..., ut eqs. FRUTOLF. ton. p. 182 melodia ... magnae depravationis vitio –atur. GERHON. aedif. 7 p. 1218^A qui (satan) episcopis adversandi potestatem iustam tandiu habet, quandiu sacerdotalis almitas veste sordida in eis –atur. **al** **b** honoribus, muneribus privare, deponere – des Amtes entheben, absetzen: LEX Baiuv. 2,9 si quis filius ducis tam superbus ... fuerit, ut patrem suum –are voluerit per consilium malignorum ... et regnum eius auferre ab eo (cf. LEX Alam. 35,1 dishonorare [dehonorare, inhonorare var. l.]). **c** medial. i. q. inhoneste agere, peccare – sich unehrenhaft betragen, fehlgehen: ALBERT. M. pol. 2,108 p. 190^B,8 ‘qualiter optimi possint vacare’ reipublicae ‘et nihil –ari’ (p. 1273^A,34 μηδὲν ὀσχημεν), propter paupertatem, ‘non solum principes’ ..., ‘sed nec singulariter’ ... ‘viventis’.

dehonestus, –a, –um. indignus, turpis – unwürdig, entehrend: ALBERT. M. cael. hier. 2,5 p. 24,7 ‘si quis’ ... ‘aestimetur deformes’ ... ‘causas’ ... ‘descriptionis imaginum’, idest, qualiter describantur angeli per imagines corporales, ‘dicens –um (cf. PG 3,140^B αἰδεῖσθαι; Ioh. Scott. versio Dion. Ar. [PL 122,1041^A] dehonestari [inhonestum var. l.]), idest inhonestum esse, hoc est indignum, ‘referri sic’ ... ‘turpes’ ... ‘formationes dispositionibus deformibus’.

dehonoratio vel raro *dishonoratio, –onis f. script. deo: p. 224,1. **1** offensio, ignominia, privatio honoris – Beleidigung, Schmähung, Entehrung: **a** in univ.: CONC. Karol. A

app. 9 p. 842,1 deo–o et despectio seniorum ... contumelia est ... iuniorum. B I 9,2 quod ... ita dampnabiliter non faciat (sc. rex) ..., ut mihi (sc. episcopo) de–o aut dampnatio veniat. CAPIT. Bened. 2,99 si quis episcopo aliquam iniuriam aut iniustam de–em fecerit (CAPIT. reg. Franc. 265. al.). ALBERT. M. bon. 299 p. 169,59 Iohannes Damascenus ... ‘Iudaeorum fronestarius, qui est vas de–is (PG 94,1032^A ἀτιμίας), qui hoc nomen in de–em ... theotocon, idest Dei genitricis, ... invenit’ (sim. sent. 3,4,5 p. 84^B,10). pol. 5,2^C p. 440^A,1 ‘de–em fugientes et damnum ... seditiones faciunt in civitatibus’. **al**. **b** c. colore quodam: **α** detrectatio, contemptus – Herabsetzung, Verachtung: CAPIT. reg. Franc. 110,1 dis–o sanctae ecclesiae. 196,43 quae consuetudo (sc. ut presbyter solus missam celebraret), quia ... tanto misterio quandam de–em irrogare videtur eqs. CONC. Karol. A 50^D,8 ne amplius ad ... de–em ecclesiasticorum graduum ... transgressio iteretur. 50^D,26^{capit}. quid de–is et detrimenti ecclesiastica iura patiuntur pro eo, quod ... concilia bis anno non celebrantur. **β** profanatio, violatio – Entheiligung, Entweihung: CONC. Karol. A 50^D,50 p. 643,28 quibus (indiciis) declaratur, quod Deus in tanti diei (sc. diei dominici) de–e offendatur. 56^A,24 qui ... donaria ad iniuriam Dei ... templorumque sanctorum suorum de–em et humiliationem ... auferre presumit eqs. UFFING. Ida 1,11 si non scelus solummodo, sed et de–em loci coelestis severitas zelaret. **al**. **2** depositio, degradatio – Absetzung, Entmachtung: EPIST. var. II 31 p. 351,26 quia ... genitorem vestrum (sc. Ludowicum Pium) dilexeritis ... eiusque de–em aegre tuleritis (sc. Pipinus). CONC. Karol. B II 24 p. 234,6 quicquid in ipsius imperatoris (sc. Ludowici Pii) de–e atque regni privatione contumeliose gestum fuerat (inde FLOD. hist. 2,20 p. 185,7).

***dehonorator**, –oris m. conviciator, maledictor – Schmähler, Beleidiger: CONC. Karol. A 56^B,1 p. 730,17 eo quod ... sanctae ... Dei ecclesiae –es atque expoliatores non continuo puniantur. B II 37 p. 539,38 ut Hincmarum ..., regię dignitatis contra regulam apostolicam –em, ... Romam venire faciamus.

dehonoratio, –avi, –atum, –are vel raro ***dishonoratio**, –are (l. 63). **1** offendere, ignominia afficere, honore privare – beleidigen, schmähen, der Ehre berauben: **a** in univ.: CAPIT. reg. Franc. 205,6 quia nullum ... contra legem ... aut damnabimus aut de–imus aut opprimemus. CONC. Karol. B I 38 p. 397,24 sacerdotes Dei ... non de–entur, non flagellantur neque de ecclesia ... deitiantur. B II 37 p. 532,34 ut ... non compellatis nos mandata et epistolas vestras inhonorandas contemnere et missos vestros (sc. papae) de–are. OTTO FRISING. chron. 2,28 anno ... ab Urbe condita CCC^CXX^{VI} ... Roma admodum est de–ta (dehonesta var. l.; cf. Oros. hist. 2,2,9). 4,21 p. 212,3 cum pagani ... dicerent ... Romam a diis in summo honore conservatam, Christianis temporibus de–tam. saepius. **b** c. colore quodam: **α** detrectare, contemnere – herabwürdigen, mißachten: CONC. Karol. A 56^B,42 quanti sit discriminis cultum divinum Deoque sacrificia debita aut neglegi aut de–ari, et quanti sit solatii ... ea rite et honeste Deo exhiberi. HINCM. divort. app. 7 p. 258,19 quantum ... sensimus, ... diximus nullius sanae praeiudicantes sententiae nec de–antes auctoritatem. **β** profanare, violare – entheiligen, entweihen: CONC. Karol. A 56^B,25 p. 737,29 cavendum illis est, qui altaria Domini obruendo de–ant et de–ando obruunt, ne eqs. 56^B,30 quod ad sanctuarium Domini potius sit pavendum quam illud de–andum et expoliandum. GERHON. epist. 25 p. 607^A apparet eos, qui ecclesiam de–verunt manus violentas immittendo in virum falsarium, pauperes fuisse. **al**. **2** deponere, degradare – absetzen, entmachten: LEX Alam. 35,1 si ... filius eius (ducis) eum vult dis–are aut per raptum regnum eius possidere, non obteneat, quod inchoavit.

dehortatio, –onis f. script. deo: l. 67. dissuasio – das Ab-raten: PETR. CAS. (?) chron. 3,67 qui (princeps) cum magno exercitu ad ... monasterium veniens partim deo–e (–e C1 p. corr.) ... electi, partim timore estatis ... reversus est. OTTO FRISING. gest. 1,39 capit. p. 7 –o Clarevallensis abbas ab (de var. l.) hac re (sc. persecutione contra Iudeos). ALBERT. M. Matth. 18,2 p. 475,71 haec doctrina (sc. Vulg. Matth. 18,35sq.) dividitur in partes duas ... : prima est exhortatio ad innocent-

am, et secunda est -o a nocentia.

dehortatorius, -a, -um. *ad dehortationem pertinens, dissuadens – abratend*: BALDW. VICT. dict. 7,8 hec (*petitio*) plures species habet, ... exhortatorium, qua hortamur, -am, qua dehortamur. *v. et l. 22*.

†***dehortatus**, -us *m.* *dissuasio – das Abraten*: ADAM gest. 3,72 p. 220,10 a ... profectioe itineris ... -u (de hortatu *ed. prior*; ex hortatu *var. l.*) prudentissimi regis Danorum commode reflexus est *Adalbertus*.

dehortor vel raro *dihortor, -atus sum, -ari. *sensu pass.: l. 25*. 1 *obi. homines i. q. dissuadere, detertere, revocare – abratens, abbringen, abhalten*: EPIST. Lang. 17 (epist. papae) exercitum, ut nullius prepediant venire, di-ti sumus (*v. notam ed.*). LUP. FERR. epist. 4 p. 11,1 in ea vos obstinatione (*sc. doloris*) animum relinquere ... de-er. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 270,1 ut ... cunctos ... ab hominum perditorum societate de-entur *principes*. RUP. TUIT. trin. 25,5 l. 776 de-atur *Christus* eos (*fideles*), ne de malorum prosperitate indignantur. HERBORD. Ott. 3,12 p. 170,16 cum de-ari eum (*Udalricum*) non auderemus, viam eius lacrimis ... prosecuti sumus. MAGNUS chron. a. 1174 p. 498,25 papa perfidos illos (*sc. primores*) et rebelles ab intentione sua de-tus (*dehortatoriis var. l.*) scriptis et preceptis apostolicis ... eos revocabat. *al. v. et l. 5*. *sensu pass.*: GREG. VII. registr. 3,4 p. 250,12 non ignoramus, quod a pluribus carnalibus et secularibus de-eris (*deterteris ci. Jaffé*), ne in vinea Domini ... fideliter opereris. 2 *obi. res i. q. prohibere – verhindern*: THANGM. (?) transl. Epiph. 3 ut nec ipse (*pater*) non audendum, quid aggrederetur, nec, quod esset agendum, sua auctoritate de-retur. *Staub*

deiaceo, -ere. *iacere – daliegen*: ARBEO Emm. 24 p. 60,10 viri ... episcopum ... ex certaminis campo, id est ex area, quae ... frumenti praetiosiore margaritis purgati tritici, id est cruore, consparsa -bat, ponentes subin plaustro *eqs.*

deiaecto v. deiecto. deiactus v. deicio.

deicida, -ae *m.* *occisor Dei – Gottesmörder*: EPIST. Meinh. 23 p. 219,13 ut summam salutis estimes hanc, ad quam pergis, vidisse Ierusalem, Herodis parricide regnum, Pilati -e provinciam, Iude proditoris patriam.

***deicidium**, -i *n.* (*deicida*) *Dei occisio – Gottesmord*: GERHOH. aedif. 35 p. 1283^A non solum homicidium (*sc. Christi*) sed, ut ita dicam, -um recte illi (*diabolo*) ex toto imputatur.

deicio, -ieci, -iectum, -ere. *script. et form.: stirp. praes.: dehi-: p. 226,33. -iic-: l. 64 p. 226,5. -iec-: p. 226,21. 40. -iti(o): p. 227,3. fut. -ent: p. 226,33. partic. perf. -iactus: p. 226,48. adde TRACT. de caus. mul. 95 p. 55,20. usu refl.: l. 57. p. 226,21. 27. 27,9.*

I proprie: **A strictius i. q. deorsum iacere – (hinunter-, herab)werfen, -schleudern**: 1 *in univ.*: WETT. Gall. 6 sublatas imagines ... in profundum -ecit maris. BERTH. (?) annal. a. 1066 p. 272,45 qui (*milites*) dum eum (*Chounradum*) ter per quoddam praecipitium -issent *eqs.* CHART. ord. Teut. (Thur.) 24 p. 27,29 (epist. papae) si quando ... parrochiani vestri in aliquem ... fratrum ... de suis equitaturis -endo (*eiciendo var. l.*) ... manus iniiciunt *eqs. al. v. et p. 228,17. refl. i. q. se praecipitare – sich herabstürzen, sich fallen lassen*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 155,15 si contingat, quod falco de manu se -at ... et non revertatur *eqs.* 6 p. 228,3. *ibid. al.* 2 *c. colore quodam: a (pro)sternere – niederwerfen, -strecken, -stoßen*: ANNAL. Fuld. II a. 857 p. 48,12 fulmen inorme ... tres homines ... uno ictu in mortem -isse. RUODLIEB V 91 luctando -unt se *ursi*. CHRON. Thietm. 5,24 Brixensem episcopum ... capillis arripiens *Hartwigus* et solotenus ... -ens *eqs.* CAES. HEIST. mirac. I 10,11 p. 225,37 ut, quos lancea -iicere vellet *miles*, -iiceret. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 67,20 si falco -erit gruem in terram *eqs.* ALBERT. M. animal. 23,56 p. 1461,15 falcones, quibus non sufficit vulnerare unam avem et -ere, sed gloriantur in hoc, quod multas -unt. *al. in imag.*: FORTOLF. rhythmicmach. 62 hic ... considerare licet numerorum ... sibi oppositorum seque invicem regulariter -entium, veluti militum in campo palantium ... spectaculum. **b subvertere – umstoßen**: VITA Corb. 21 p. 622,7 mensam -ecit, ita ut argentea vascula per pavimentum ...

spargerentur. **c demittere – fallen lassen, abwerfen**: BERTH. RATISB. serm. 2 p. 17,2 quod terra secundum superiora coelestia ... regitur, secundum ea maturat fructus, -it folia *eqs. de pilis i. q. defluentem facere – ausfallen lassen*: THEOD.

5 CERV. chirurg. 1,6 p. 137^C ulcera -icientia pilos, qui sunt in circuitu, sunt mala. **d de crure i. q. deorsum movere – herabschwingen**: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 221,32 elevando -at *falconarius* crus suum sinistram ad aliam partem equi. **B latius: 1 spectat ad destructionem, extinctionem: a de rebus i. q. evellere, destruere – niederreißen, zerstören**: POETA SAXO 1,375 Pompelonem rediens -erat *caesar* eius ad terram muros. WIPO gest. 21 imperator ... cunctos ... in deditionem recepit et munitiones eorum -ecit. GERH. STED. annal. p. 210,29 minante ruinam admodum ponderosa massa coeam ipsam -ecimus. BURCH. URSB. chron. p. 44,15 ipse (*imperator*) Brixensibus ... precepit muros et fossata -ere. *al. medial. i. q. collabi – einstürzen, verfallen*: BEDA hist. eccl. 2,16 p. 117,14 cuius (*ecclesiae*) tecto ... -to parietes hactenus stare videntur. **b de hominibus i. q. trucidare, interimere – nieder-machen, töten (refl.: l. 21)**: VITA Emm. 27 p. 66,24 qui (*tortores*) ... proprio se iaculo -iecerent (-rent *var. l.*). WALTHARIUS 785 -ta cadavera. 2 *spectat ad actionem demittendi: a submittere – senken*: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,117 puel-le -unt mestos prostrato corpore vultus. VITA Mathild. II 3 p. 151,25 abbatisa oculos -ecit. CHRON. Gozec. 2,7 vultum -ecit *Rudegerus*. **b refl. i. q. procumbere – sich niederlegen: ARBEO Corb. 4 p. 191,21 his peractis paulisper lectulo se -ecit, ut *eqs.* 3 *singularia quaedam: a depellere, propulsare – hin-abtreiben, -drängen*: THIETM. chron. 7,63 Othelricus cum suis urbem ascendere temptans nihil proficit; tunc Liutici similia aggressi -untur. **b demittere – loslassen, freigeben**: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 20,25 si non poterunt distrahere, -ent (*N, recte, ut vid.*; dehicent *P*, deiecent *ed. ex β. V*) loyrum *falcones eqs.* 4 p. 108,16 si ... volaverit *falco* velociter ad grues stantes ... -endi erunt canes. *ibid. al.* **c cernere – abscheiden (usu techn.)**: COMPOS. Luc. 8 32 mitte in calicem et depone in igne, donec de*c*-icitur argento vibum.**

II translate: A spectat ad expulsionem: 1 eicere, abigere, deponere – vertreiben, verjagen, absetzen: a in univ.: CHRON. Fred. 4,24 Desiderium ... episcopum -ieciunt. CONC. Karol. A 61 p. 797,29 sine certo crimine canonice numquam -itur episcopum. HINC. divort. app. 7 p. 251,10 publice peccans ... ab episcopis de ecclesiae societate -itur. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,9 ut papa ... sede apostolica ... -retur. *al. refutare – zurückweisen*: DIPL. Heinr. II. 369 p. 473,1 si ... contingerit, ut duo (*sc. fratres*) ibi per intentionem eligantur, ambo -antur. **b expellere – verstoßen**: FORM. Senon. II add. 5,15 per verba fallacia sic sum -actus de vestra gratia. 2 *detru-dere – (hinab)stoßen*: LIBER diurn. 84 p. 97,15 Nestorius ... multiplici anathemate in perpetuum condemnationem ... -tus est. MANEG. c. Wolffh. 12 p. 69,25 ut, qui per fidei meritum ... ad regni sublimitatem pervenerat, per libidinis culpam de sublimi -retur ad imum. CHART. Heinr. Leon. 137 (spur. s. XII.^{ex}) de summo ... honoris statu ... in paupertatem -tus sum. 3 *excludere – ausschließen*: LEX Baiuv. 2,7 si quis homo in utilitate domini sui ... mortuus fuerit, ... heredes eius numquam sint -ti de hereditate eius. DIPL. Karoli III. 133 quia ... monasterium ... ab electione penitus -tum (destitutum *var. l.*) esse didicimus. *al.* **B spectat ad subiectionem, afflictionem: 1 subicere – unterwerfen, -stellen: a in univ.**: EPIST. Wibald. 457 p. 590,6 clerici, qui principaliter debent episcopis subesse, tantum -unt dignitatem suam sub abbate, quantum inferior est abbas pontifice. **b debellare – niederringen, -kämpfen**: CARM. Teg. 38,29 tollis (*sc. Heinrichus*) pannosos -isque superciliosos. VITA Heinr. IV. 3 p. 15,30 videntes *Saxones* regem bellis tangi posse, non -i, vexari, non superari. DIPL. Loth. III. 71 sicut imperialis est auctoritatis superbos -ere *eqs.* 2 *deprimere, affligere – niederbeugen, -drücken: a in univ.*: PAUL. DIAC. carm. 20,9 visere -tam non vult elatio mentem. EPIST. Hann. 29 p. 65,12 licet adversa rerum fortuna me infra me -erit et usque ad vite tedium exosa sit *eqs.* VITA Winn. 25 (cod. 8 [MGMer. V p. 773,24; interp. s. XIII.]) erat ... semper

[Konstanciak]

hilaris animo, . . . quem non noverant prospera erigi nec adversa -i. *huc spectare vid.*: FORM. Augiens. C 1 p. 364,18 quoadusque responsione vestra recrear, vel, quod absit, -ar (-tiar cod.). **b** *abicere, detrahere* – *herabmindern, erniedrigen* (refl.: l. 9): DIPL. Heinr. II. 66 quam (*sedem Merseburgensis episcopii*) nostra tempora de tanta nominis dignitate in abbatiæ pauperis humilitatem -tam . . . invenerunt. ALBERT. M. eth. II 4,2,1 p. 296^a,47 quid . . . faceret talis (*sc. pusillanimis*) . . . ? omnino se -ret et annihilaret. *expressius i. q. polluere* – *besudeln, beschmutzen*: VITA Bonif. II 8 p. 99,13 honor sancti Petri -tus est et gloria domus eius imminuta est. **c** *conficere* – *zugrunde richten*: BRUNO QUERF. Adalb. A 12 p. 13,17 quasi qui aquam in mare fundit, episcopatum -ecit *filius Ottonis*, ut . . . archiepiscopatum ditaret. **3** *desinere, omittere* – *aufgeben, ablegen*: BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 63,25 numquam mestos animos -ecit *Adelbertus*. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 1,8 quod doceantur *falcones* -ere naturale odium. *ponere* – *sinken lassen*: BRUNO QUERF. Adalb. A 26 videns athleta Christi nullum fructum animarum sequi . . . -ecit animum. **C** *singularia quaedam*: **1** *reicere* – *abweisen, vereiteln*: HETTI epist. 2 p. 278,23 ut, cum imperiali solerciae praesentabimus (*sc. episcopi*) -ta procul molimenta aliorum . . . , ex omnibus illi (*imperator*) a nobis veritas nuntietur. **2** *subtrahere* – *entziehen*: ARBEO Corb. 41 p. 229,11 vir sanctus nostrae (*sc. episcopi sacerdotumque*) curae -tus (sublatus B). *adi. deiectus*, -a, -um. **1** *de crinibus, barba i. q. dissolutus, defluus* – (*auf*)*gelöst, herabwallend*: ANNAL. Xant. a. 869 p. 28,2 vidua . . . fuscata pelle, -is crinibus, nudis pedibus. ADEMAR. hist. 3,22 l. 41 Rotbertus . . . ipse vexillum sibi ferebat -a barba canitiæ plena extra lorica, ut cognosceretur. **2** *de umbris i. q. demissus, pendens* – (*herab*)*hängend*: VITA Theod. 8 p. 41,42 incedebat *puer* . . . humiliter inclinato in terram capite, humeris -is.

deicola, -ae m. **1** *cultor Dei, fidelis* – *Gottesanbeter, Gläubiger*: FOLCUIN. Bert. (chart.) 2,58 p. 161,12 notum esse volo sanctae ecclesiae -is praesentibus atque futuris *eqs.* MEGINH. FULD. (?) Ferr. 6 Hebraei -ae in tribulationis camino per Chaldaeos examinantur. ABBO SANGERM. serm. 14,4 animadvertite, vos -e, quam inenarrabili tormento mortis stabilivit noster Dominus ecclesiam. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 13 quatenus . . . plurima gubernationis suae adminicula quasi verus -a praeuisset *Karolus*. **2** *?deorum cultus* – *?Götterkult* (cf. *notam ed.*): AETHICUS p. 171,1 in fabulis horum (*sc. scriptorum*) gesta pro vanitate, non pro utilitate suis codicibus nectebantur de diis gentium et diis suos, de astra et -a ad suam stultitiam mundi disputare idolatriam.

***deicolus**, -a, -um. *Deum colens, orthodoxus* – *rechtgläubig*: ABBO SANGERM. serm. 14,16 Symon . . . et Iudas apostoli . . . dogmata -e religionis cordibus innumeris profanorum infuderunt.

***deictuatio**, -onis f. (ictuatus) *apoplexis* – *Schlaganfall*: RECEPT. Lauresh. 1,41 facit *potio* . . . ad paralyisin, id est -e.

***deiculus**, -i m. *in maledictione contra Deum prolata i. q. parvus deus* – ‘*Göttchen*’: VITA Norb. I 10 p. 681,7 sacerdote infra actionem levante hostiam demon exclamavit: ‘videte videte, ecce iste -um suum manibus suis tenet.’ II 47 p. 1289^C. cf. *deunculus*.

***deicus**, -a, -um. (cf. *θεϊκός*) *divinus* – *göttlich*: RATHER. (?) Donat. 1,4 ipse (*Donatianus*) arbor veluti pulcherriima . . . consistit plantata . . . , quia . . . amenus non suis, sed -is perstat virtutibus. CHRON. Thietm. 5,2 post mortem imperatoris cuidam venerando patri revelatione -a (*divina* THIEHM. chron.) sic dictum est: ‘*eqs.*’ EKKEB. SCHON. opusc. 11¹ p. 338,9 (vs.) convive celi -a pinguedine pleni *eqs. al.* *ad Deum directus* – *auf Gott gerichtet*: ARNULF. delic. 125 introrsum -us curret (*ci. Voigt*; curat *ed.*) pectuscula zelus.

*adv. *deice*. *divine* – *göttlich*: HUGO TRIMB. sols. prol. 5,12 miracula, quae gesta referuntur . . . ab anachoritis gracia multiplici -e politis.

[*deicius v. *dinus.*] **deiduco v. deduco**.

deicio, deiecta v. deicio.

deiectio (-ccio), -onis f. *script.*: *diec-*: p. 228,4. *deic-*: p.

228,39.

I *proprie*: **A** *gener.*: **1** *prostratio* – *das Niederwerfen*: **a** *de hominibus*: GERH. AUGUST. Udalr. 2,14 l. 21 ipse (*faber infirmus*) ad terram . . . deiectus est, et in -e (*diectione P*) genua eius . . . malleorum sonitum fecerunt. ARNOLD. LUB. chron. 2,22 p. 142,8 quem (*ducem*) de terra levans *imperator* osculatus est non sine lacrimis, . . . quia ipse tante sibi -is causa fuit. **b** *de rebus i. q. demolitio, destructio* – *das Umbrechen, Ein-, Abreißen*: LEX Baiuv. 10,14 si una persona haec omnia commiserit in alterius aedificio, amplius non cogatur solvere quam culminis -em. ANON. Has. 29 sub hoc episcopo . . . apud nos cepit veterum edificiorum -o et novorum edificatio. CHRON. Thietm. 7,44 in -e . . . silvarum (*sc. per tempestatem*) . . . magnum dampnum accidit. **2** *detrusio* – *das Herabwerfen*: WALAHFR. Gall. 2,35 alius quidam (*sc. frater*) . . . incaute deambulans . . . quasdam (*lucernas vitreas*) . . . veste attactas pavimento deiecit, ita ut violento eiusdem -is impulsu usque in ecclesiae cancellos ferrentur. **3** *de facie i. q. declinatio* – *das Herabsenken*: SIGEH. Maxim. 21 p. 30^C pius pater Maximinus -e vultus praefrens miserantis affectum *eqs.* **B** *medic.*: **1** *emunctio* – *das Ausschnauben, Schneuzen*: AESCULAPIUS 13 p. 17,15 neque anhelitum inde reddunt *infirmi* nisi per os tantum, et nares pracluduntur: -em frequenter conantur et nihil emungunt. **2** *purgatio* – *Entleerung*: AESCULAPIUS 31 p. 49,32 trociscum . . . per iniectionem inicito . . . ita, ut primo -es accipiant *infirmi* leves.

II *translate*: **A** *depositio, degradatio, dimissio, expulsio* – *Absetzung, (Amts-)Enthebung, Sturz, Vertreibung*: IULIAN. TOLET. iudic. 2 populos . . . sibi . . . iurare coegit *Paulus*, quo . . . necem vel -em principi exhiberent. WALAHFR. exord. 23 p. 500,1 post -em Felicis heretici. REGINO chron. a. 839 Ebbo episcopus . . . deponitur ac multi alii exilio dampnantur, qui in -e imperatoris conspiraverant. GREG. VII. registr. 1,16 p. 26,19 ut . . . archiepiscopus . . . -i subiaccere non debeat. OTTO FRISING. chron. 2,9 cuius (*Tarquini Superbi*) . . . sceleratissimum . . . opus -is eius causa fuit iustissima. HELM. chron. 32^{capit.} -o Heinrici imperatoris. CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 215,25 prepositi -ccio. **repudium** – *Verstoßung*: GESTA Trev. 26 p. 164,11 hic (*Thietgaudus*) simplex . . . consensit in -e (*deic- var. l.*) Tietbergae, uxoris . . . Lotharii (*sc. imperatoris*) falso accusatae. **B** *refutatio* – *Ablehnung, Zurückweisung*: **1** *in univ.*: DIPL. Arnulfi 111 videte, ne quisquam . . . vos . . . evincat, sed sui incepti -e sciat se . . . graviter percutiendum. **2** *despectus, contemptus, deminutio* – *Mißachtung, Zurücksetzung, Erniedrigung*: CONC. Karol. A 61 p. 813,9 nos (*sc. clerici Remenses*) semper humiliter et pacifice nostram sustinendo portavimus ignominiosam -em. EPIST. Hann. 29 p. 66,25 sicut ad communem generis sui (*sc. Beatricis filiae*) honorem honoris ipsius provectioni spectat, ita in commune dedecus ipsius -o redundat. *al. dehonestatio* – *Entehrung*: THIEHM. chron. 6,45 quod gentibus nefas videbatur, christianus ego in -e sepulcri et ossium confratris mei operabar. **C** *minutio, amissio* – *Minderung, Verlust*: RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 82,32 ne . . . fieret formarum, quas ratio memorie commendat, -o (*defectio B, deperditio V*). **detrimentum** – *Schaden*: HELM. chron. 7 p. 18,24 ad diutinam -em et gravem ecclesiae ruinam parcens (*sc. Karolus*) impiis *eqs.* **D** *perniciēs, ruina* – *Niedergang, Verfall*: DIPL. Otton. III. 304 p. 731,16 abbatissae . . . lamentis commoti dignum duximus ab imminente -e predictum monasterium eripere. OTTO FRISING. chron. 6,9 p. 270,34 ad tantam postremo -em venit rex, ut panis quoque egeret. *expressius i. q. debellatio* – *Niederwerfung*: METELL. exp. Hieros. 4,669 comperimus . . . per signa . . . , quod prope sit . . . -o vestra (*sc. barbarorum*). **E** *pusillanimitas* – *das Niedergedrücktsein*: **1** *modestia* – *Demut*: IOH. CANAP. Adalb. A 2 veniunt *parentes* ad templum cum magna humilitate ac -e cordis. **2** *contritio* – *das Sich-Härmen*: GLOSS. II 109,1 St.-S. -e haramscaro (cf. *Abd. Wb. IV. p. 722*). ALBERT. M. eth. II 4,2,6 p. 305^b,6 mala . . . revolvere in -e cordis est, quod magnanimo non competit.

III *meton. i. q. persona humilis* – *bescheidene Person*: FORM. Morb. 27 p. 336,35 age nunc, fratrum dulcissime, et . . .

[Konstanciak]

me meeque -ccioni commissos . . . fulcire non disinas.

deiecto (-iac-), -avi, -are. 1 *deicere, sternere* – *niederwerfen, -mähen*: CARM. de bello Saxon. 3,147 Poiarii, qui regis in agmine primi, . . . -ant undique leto corpora (sc. *Saxonum*), maturas ceu falx succidit aristas. 2 (*ex*)*pellere* – *vertreiben*: CHART. Sangall. A 391 (a. 844) si monachi eum (*filium donantium*) -verint, . . . cum totum (*i. omnibus donis*) exeat. *iur. de advocato errorem faciente i. q. (de causa) demovere* – (*aus dem Verfahren*) *entfernen*: LEX Raet. Cur. 2,10 de ipsa causa nec iudex nec ipse, contra quem causationem habet, -are (-iactare *Bb*) eum (*advocatum errantem*) non potest. 3 *instruct. contam. ex medial. et refl. i. q. se purgare* – *sich entleeren*: PS. ARIST. probl. 24 quare in tipicas febres deiactatur se eger?

deiector, -oris *m.* *expulsor* – *Vertreiber*: MANEG. ad Geb. 39 p. 379,35 Samuel, qui a principatu deiectus pro -bus suis pie Dominum exoravit *eqs.* *spectat ad possessionem*: CONST. Melf. 1,26 disponimus . . . destitutum . . . electionem habere, utrum ipsum destituentem . . . ad interesse convenire . . . vel detentorem, qui a -e (detentore, eiectione, egectione *var. l.*) causam habet . . . possessionem recuperare velit amissam. *ibid. iterum.*

***deiectrix**, -icis *f.* *quae deiecit, deiecat* – *eine die niederwirft, zu Fall bringt (usu attrib.)*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1047^D saecularis persona . . . assumpto schemate humilitatis confundit superbiam -em archangeli et matrem diaboli. WALTH. TER. Karol. 25 p. 549,17 frontem illam reverentissimam, superborum -em, humilium erectricem, furibundus valido ictu percussit.

deiectus *v.* deicio.

deieratio, -onis *f.* (*ad*)*iuratio* – *das Beschwören, Schwur*: EPIST. Hann. 84 p. 143,14 ruptis omnibus, quae mihi iuraverat *episcopus*, . . . in Normanniam evasit, et, qui se, dum custodia teneretur, nulla ulterius secularia experturum omni cum execratione et -e devovebat, nunc *eqs.*

deiero (-iur-), -avi, -atum, -are. *script. dege-*: L.46.64.71. p. 230,10. *usu medial.*: L.72.2.230,2; *refl.*: L.52.2.230,6.10.

1 (*sancte*) *adiurare, iurare* – (*hoch und heilig*) *schwören, einen Eid leisten*: *a strictius*: *α in univ.*: GLOSS. I 277,56 St.-S. -are suuerran, iurare. *al.* FLOD. hist. 4,49 dum falsa mente -at inproba (sc. *uxor*), repente utero disrupto eius humo labuntur interanea. SIGEH. Maxim. 18 p. 29^F (16) Adalbertus . . . -are per Maximini virtutem coepit omniaque, quae dicerent, homines illos fuisse mentitos . . . iuravit. MIRAC. Bav. 2,12 publicitus non impune defendit (sc. *Freso quidam hereditatem Bavonis usurpatam*) sacramento; sed mox, ut -vit (*deg- var. l.*), mortem obiit. *al.* CHRON. Ebersb. I p. 13,12 episcopus . . . quoniam olim -iuravit Oudalrici aeccliam a se numquam benedicendam esse, dedit ei licentiam consecrandi eam a quolibet episcopo. *refl. c. sensu iuramento se obstringendi*: FOLCUIN. Bert. 98 p. 624,32 cum . . . episcopus in sua, ut coeperat, sententia perduraret seque -ret, nullo modo consentiret, ut laicus . . . dominaretur abbatiae. *β iuramentum purgationis iurare* – *einen Reinigungseid leisten*: CHART. Gelr. 968 p. 936,2 (a. 1275) alter . . . ponens cautionem seu fideiussorem . . . poterit et valebit . . . ab arrestatione se dissolvi . . . contra . . . versutas calumnias -iurare duobus digitis tactis sacrosanctis. *β latius i. q. asserere, affirmare* – *behaupten*: GODESC. SAXO theol. 19 p. 270,22 non sunt tres ullo modo dii (sc. *trinitas*), sicut perferi -ant Arriani. 2 *iuramento firmare, sub sacramento vindicare* – *beschwören, unter Eid beanspruchen (partic. perf. usu subst.)*: MIRAC. Bav. 2,12 vindictam sui perhorrentes (sc. *Fresiones*) sancto accelerant votum restituentes iniuste -tum (*deg- var. l.*). 3 *peierare, periurio se inquinare* – *meineidig werden (fere usu medial. vel refl.)*: *a fidem frangere, sacramentum rumpere* – *seinen Schwur brechen, wortbrüchig werden*: OTTO MOR. hist. p. 38,13 Laudenses . . . deprecati eos (*Mediolanenses*) fuere, quatenus ipsos -are (-iurare *var. l.*) non cogerent. p. 39,6. DIPL. Frid. I. 933 p. 200,40 dum iuramenti sui fideique constantiam expectaremus, deg-vit *Uuillhelmus comes*. 950. *medial.*: IOH. CODAGN. trist. p. 26,29 Papienses -ti sunt recusantes attendere et adim-

plere precepta magistri Guitelmi. p. 43,13 quia . . . contra ipsum (*archiepiscopum*) sepe et sepius -ti erant *habitatores castr*. anal. a. 1198 quia homines Burgi -ti erant de sacramento, quod fecerant Placentinis. *refl.*: OTTO MOR. hist. p. 39,2 *Laudenses* dicentes . . . se omnino paratos omnibus eorum (*Mediolanensium*) preceptis stare et obedire, dum tamen se non -rent (-iurarent *var. l.*) *eqs.* *β periurium committere* – *falsch schwören, einen Meineid begehen (usu refl.)*: COD. Wang. Trident. 238 p. 447,6 si . . . aliquis fictum episcopi aufugerit . . . teneatur induplare; et qui pro illo ficto se deg-verit, verberetur per civitatem.

deifer, -a, -um. *Deum (in se) ferens* – *Gott (in sich) tragend (fere de sanctis; de deipara q. d. l. 18)*: VITA Rigob. 27 (MG Mer. VII p. 76,29; a. 888/94) quem (*surdum*) . . . divina gratia . . . ad -um (deificum *var. l.*) hunc virum accersire dignata est. HUCBALD. Rict. 13 p. 84^B usa . . . consilii sui symmis-tae, -i . . . Amandi *eqs.* FROWIN. explan. 4,4 l. 630 inopes sumus verbis . . . tuam gloriam enarrare . . . , o virgo -a. *al. subst. masc. (neutr.: l. 22)*: HARIULF. chron. 4,1 p. 179,12 natus est Angelannus -r parentibus iuxta saeculi pompam non adeo generosis. ALBERT. M. cael. hier. 7,6 p. 104,15 'et' docet (sc. *commentator*) '-um' (PG 3,205^D θεοφόρον) eorum (*thronorum*), idest dispositionem eorum, qua Deum ferunt. summ. theol. II 2,8 p. 137^B,30 in omni materialitate Deum suscipiunt *angeli* et -i sunt.

deificatio, -onis *f.* *consecratio (per unionem c. Deo effecta)*, θεϊσμός, *apotheosis* – *Heiligung (durch Vereinigung mit Gott), Vergottung, Vergöttlichung (de re cf. LThK. 2^X. p. 704sq.))*: EPIST. var. III 15 p. 162,24 divina in omnia processio ἀναλυτικῇ dicitur, hoc est resolutio, reversio vero θεϊσμός, hoc est -o. TRACT. Ebor. IV f. 145 si Greci sermonis utaris ethimologia, consecratio, id est apotheosis, sonabit tibi -o. HONOR. AUGUST. quaest. II 2 p. 118^C causa . . . Christi incarnationis fuit praedestinatio humanae -is. GERHOH. glor. 2,3 p. 1083^A -o non est aliud, quam hominis ad summa provectione. *ibid. iterum.* ALBERT. M. bon. 299 p. 169,65 'dicimus intelligi et dici theoticon . . . sanctam Mariam . . . propter -em (cf. PG 94,1032^B θε-ωσι) humanae massae'. eccl. hier. 1 p. 14,20 '-o . . . est et similitudo ad Deum et unitas, quantum possibile' est (3 p. 78,38). *ibid. al.*

deificator, -oris *m.* *consecrator* – *einer der heiligt (usu attrib.)*: ANSELM. HAV. dial. 2,13 p. 1182^B nos credimus adorandum cum Patre et Filio spiritum sanctum, unum Deum -em et vivificatorem per baptisma.

deifico, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu adi.*: p. 231,13; *subst.*: p. 231,3.

1 *strictius i. q. in deorum numero collocare, (ex homine) deum facere* – *zum Gott erheben, vergotten*: *a spectat ad deos paganorum*: ANNAL. Rup. Salisb. II a. 85 Titus decreto senatus -atur. RUP. TUIT. off. 11,2 l. 85 quorum (*deorum*) omnium alii falso dicti sunt dii, . . . alii non naturaliter dii, sed accidentali dono a vero Deo -ti *eqs.* *adde*: MANEG. c. Wolffh. 9 p. 63,1 ad adulandum . . . parati (sc. *poetae*) scleratos principes . . . -ando et inflatorum verborum tinnitu . . . turpia . . . adornarunt. *β spectat ad Christum Deum*: ALCUIN. rhythm. 1,4,4 (MG Poet. IV p. 904) <De>us pater donat nato <n>omen altum super cuncta, <non> hoc verbo per gratiam, sed corpori -to. GERHOH. glor. 2,3 p. 1082^D natura divina humanam -ante, ut Deus et homo non duo sint dii, sed unus est Deus (sc. *Christus*); in quo Deo et homine, licet natura <humana ci. Antony> -ta et divina -ans possit intelligi, tamen homo Deus . . . -tus dici non debet. ALBERT. MIL. temp. 2 p. 373,17 nota . . . apostolos . . . non ideo tantum fuisse passos, quia de Christo predicaverunt, sed quia ipsum -tum aiebant. *adde*: HERM. IUD. conv. 2 p. 75,22 quoddam ydolum video; cerno . . . eundem . . . hominem exaltatum . . . velut -tum residentem. 2 *latius: a consecrare, sacrum efficere* – *heiligen, heilig machen*: *α de hominibus*: BENZO ad Heinr. IV. 7,3 p. 606,9 virtus est . . . animi nobilitas, quae homines mirificat, insuper et -at. HONOR. AUGUST. cant. 5,2 p. 433^B ab aeterno . . . erat apud Deum praedestinatum, quod homo -retur. *al.* ARNO REICHERSB. apol. p. 169,33 caro Christi vivificationem mihi praestat meque -at. AR-

[Konstanciak]

NOLD. LUB. chron. 4,16 p. 179,12 qui (sc. sicarii) ... eo (marchione) occiso et ipsi occisi sunt, sed nescio an et -ti. ALBERT. M. epist. Dion. 2 p. 483,29 principalis deitas est, qua omnes -ti -antur. *spectat ad unionem c. Deo*: FROWIN. explan. 3 l. 499 si bono illi ... amore inhaerimus, continuo beatificabimur, -bimur, immortales erimus. DAVID compos. 3,11,1 p. 183,17 quid utilius eo, quo transformamur in Deum et -amur et beatificamur. ALBERT. M. eccl. hier. 1 p. 14,19 salus 'non potest aliter fieri, nisi salvatis (sc. essentiis) -tis', id est, in Deum reductis. div. nom. 1,33 p. 18,35sq. 'eorum, quae -antur etc.', et dicuntur aliqua -ari per maximam assimilationem ad Deum. *al. β de rebus*: EPIST. Bonif. 13 p. 21,15 ut illius amicitiae, quam olim spondidisti, in tuis -tis orationibus recorderis. CHRON. Ebersh. 10 de reliquiis sanctorum, quibus oratorium -ret, ... secum assumens ... remeavit *Deodatus*. *b divina magnificentia exornare – mit himmlischer Herrlichkeit ausstatten*: VITA Adalb. Wirz. 8 p. 34,32 procedunt ambo episcopi ... pontificalibus induti, iam quasi -ti. *c glorificare, (laudibus) efferre – verherrlichen, preisen*: HEINR. TEG. Quir. I 6 p. 252,16 clerus in ymnis et canticis divinis ... -bat proceres, quod ne unus sub manu horum ceciderit. *d refl. i. q. ad summam pertingere – sich vervollkommen*: EPIST. Teg. 5 p. 8,7 celi colę ... arident eos (*grandaevos*) volentes eo se cotidie apud superos (*i. in mundo*) -are.

adi. deificans, -antis. consecrans – heiligend: ALBERT. M. eccl. hier. 2 p. 38,5 episcopus ... 'signans virum -issimo (PG 3,396^D θεουργικωτάτω) unguento', idest confirmans eum chrismate.

deificus (-ffi-), -a, -um. 1 divinus – göttlich: a de trinitate eiusque personis: WOLFARD. Waldb. prol. p. 142,14 signa atque portenta ... prout eadem contulerit liberalis et -a *trinitas* (SIGEH. Maxim. 30 p. 32^C. *al.*) RUP. TUIT. glor. 6,10 (PL 169,128^B) quae (*divisiones*) omnes simul in istum -um hominem (*i. Christum*) ab ipso conceptionis initio diffusae sunt. EKKEB. SCHON. cath. 11,12 p. 91^B ut, qui eam (*carnem Christi*) digne manducat, vitam aeternam in ea manducet, quia sanctificatur per virtutem -i spiritus. *huc spectare vid.*: RHYTHM. 7,21,1 Xristus momordit infernum morsuque -o laureatus ... revertit ad solium (*sim. 42,4,3; cf. Vulg. Os. 13,14*). *b de relatione inter Deum et homines: a spectat ad auctoritatem Dei*: WOLFARD. Waldb. 3,6^a p. 272,19 quid in te (sc. muliercula ingrata) -a virtus sit operata. *TRAD. Salisb. I 1 p. 253,2 praesulibus cunctis -is illustratis karismatibus ex hac luce migrantibus eqs.* DIPL. Heinr. II. 144 p. 172,20 -is obtemperando ... suasionibus. WOLFHER. Godeh. I 1 p. 170,43 -a annuente potentia. *al. AMADEUS LAUS. hom. 3,324 semen -a infusione suscepisti (sc. Virgo)*. ALBERT. M. cael. hier. 15 p. 251,21 'per superadventus divinarum illuminationum -os' (PG 3,340^A κατὰ τὰς θεουργούς ... ἐπιφοιτήσεις). *al. β spectat ad Dei venerationem*: ALDH. virg. I 11 p. 239,16 celsitudo ... turgescens ... -ae contemplationis participio privabatur. UFFING. Ida 1,5 nunquam mentis propositum a -a cultura relaxans *Ida*. 1,7 positum est ... sacrosanctum corpus cum -is *la u d i b u s* in arca saxea (MIRAC. Adalh. 7 [MIOG Erg.-Bd. 20,2. 1962. p. 50]). *TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 353^a,33 templum -o cultu sublatum. TRANSL. virg. Col. 14 (MGScript. XXX p. 1381,40) appropinquante cum his -is xeniis memorato fratre eqs.* *2 Deo gratus – gottgefällig*: ARBEO Corb. 8 quibus zelis accensis in -um (-fficum *E'*) fervebatur opus. *TRAD. Frising. 65 p. 92,8 quem (filium) in -um constitui documentum. 1008 placuit ex -a ... caritate ... commutationem ... facere (1157).* *3 sanctus – heilig*: VITA Sigr. 27 (MGMer. IV p. 622,12) beatus ac -us belligator Sigirannus. VITA Menel. 1,17 (MGMer. V p. 145) quia ... statuerant *militēs* ... persequi sancti Menelei -am simplicitatem. *CHART. Basil. A I 112 p. 174,2 si quis ... bellator adversus -a castra (i. coenobium) hoc ingenuitatis privilegium infringere conatus fuerit eqs.* *spectat ad sacra paganorum*: VITA Otton. Bamb. III 2,16 inter alia sacra -am illam Iulii Cesaris ... lanceam ... in manum episcopi tradiderunt *Iulienses*.

adv. deifice. 1 secundum Dei voluntatem, consilium – nach Gottes Willen, Plan: BOVO SITH. Bert. 7 p. 530,42

(epist.) quae (*consilia*) si -e et laudabiliter disponantur, tua est utilitas simul et nostra. CHRON. Reinh. a. 1204 p. 568,15 qui (sc. *militēs sacrilegi*) rebus quibusdam de ecclesia asportatis igne invisibili celitus misso ... abintus -e et terribiliter consumpti sunt. ALBERT. M. eccl. hier. 4 p. 113,59 'e' (PG 4,485^A θεουργικῶς), id est operatione divinae naturae, 'perficere omnia'. *al. ope Dei – mit Gottes Beistand*: DIPL. Arnulfi 84 si erga loca divino cultui mancipata curam gerimus ..., non solum regnum nostrum -e protegendum ... hoc nobis prodesse non dubitamus. *2 per Dei gratiam – in göttlicher Gnade*: EPIST. Col. 5 p. 248,29 ut ... Deus ... nos vobiscum ad suam contemplandam faciei claritatem ... -e perducit. *THEOD. TREV. transl. Celsi 4 p. 403^B quod eam (Trevericam metropolim) ... trinitas ... -e visitare atque illuminare dignata est.* *3 more sanctorum – in der Art von Heiligen*: OTLOH. Wolkf. 14 p. 572^E imperator ... videns -e renuentem (sc. *Wolfgangum*), ... quamvis reluctanti ... episcopatum commendavit.

**deifluus, -a, -um. Deo superfluus, abundans – von Gott überfließend*: COD. Karol. 89 p. 626,27 de sacramentorio ... a sancto disposito predecessori nostro, -o Gregorio papa: *eqs.*

deiformis, -e. (deus et forma) Dei similis, divinus – Gott ähnlich, göttlich: 1 gener.: GODESC. AQUEUS. sequ. 11,2^a,3 vultum desiderant cuius (sc. Filii) angeli -em intueri. GERHOH. Antichr. 2,35 p. 266,24 an ... erat ... infirmior amor Dei ad uniendum Verbo ex se genito per generationem -em ex virgine virginis carnem? 2 philos. et theol.: DAVID compos. 3,63,8 p. 346,10 quamdiu illae (*potentiae*) non sunt ex toto Deo impressae, non est anima -is. ALBERT. M. resurr. 160 p. 344,30 de intelligibili accepto ex phantasmate, quale ... erit ... potius -e et divinum. summ. creat. I 4,61,3 p. 651^b,34 dicit Dionysius: '... igneum significare censeo coelestium animorum -issimum (deifortissimum *ed.*; PG 3,329^A θεοειδέστατον)'. sent. 2,9,7 p. 205^b,34 lumen -e. eccl. hier. 3 p. 76,23 quia hoc sacramentum operatur in nobis -em vitam. summ. theol. II 2,9 p. 141^b,30 'angelus est -is intellectus, homo ... intellectus rationalis et inquisitivus'. *ibid. al. subst. neutr.: ALBERT. M. cael. hier. 3 p. 48,45 similans ... 'e' (PG 3,164^D τὸ θεοειδέε), idest, deiformitatem, hoc est Deo similem faciens perficiendo ipsum. eccl. hier. 4 p. 95,15 'issimorum' idest divinarum formarum.

adv. deiformiter. similiter ac Deus, divine – auf Gott ähnliche Weise, göttlich: ALBERT. M. summ. creat. I 4,34,2 p. 525^a,23 quia ipsi (*angeli*) intelligunt -r, nos humane. sent. 2,30,3 p. 505^b,5 dicimus angelum melius intelligere quam nos, eo quod ipse intelligit -r. eccl. hier. 2 p. 43,11 'r' (cf. PG 3,400^A ἀγαθοειδέως), idest sicut decet divina. div. nom. 4,18 p. 125,69. *ibid. al.*

**deiformis, -atis f. similitas Dei, divinitas – Gott-Ähnlichkeit, Göttlichkeit*: ALBERT. M. cael. hier. 8 p. 123,47 dominationem dico ... participem constitutam 'is (PG 3,257^C θεοειδέας) dominicae semper', idest firmitatis divinae. eccl. hier. 4 p. 116,55 'integritatem -is' (PG 3,501^A τοῦ θεοειδέως), id est ex toto 'Deo similes' (sc. *divini*). *ibid. al. v. et l.38.*

[*deifortis v. *deiformis.*]

**deigenus, -a, -um. (deus et gignere) 1 adi. i. q. Deum gignens – Gott zeugend*: ALBERT. M. sent. 1,6,1 p. 197^a,7 Pater ... est fontana deitas: Filius ... et spiritus sanctus -ae deitatis, si ita oportet dicere, pullulationes divinae (cf. PG 3,641^D). div. nom. 2,14 p. 53,55sq. 'de deitate -a', idest deigenativa, quae est deitas Patris; ... quod ... dicitur 'a deitate aut filiali', non proprie dictum est, ... sed exponendum est: 'a', idest eius, qui est Deum generans, scilicet Patris. *2 subst. fem. i. q. deipara – Gottesgebäerin*: EKKEB. SCHON. opusc. 1 p. 235,40 ut sis sola inter puerperas virgo, sola inter virgines puerpera, inter puerperas et virgines sola -a.

**deigenativus, -a, -um. (deus et generativus) Deum gignens – Gott zeugend: l.58.*

**deignio, -ire. (de et ignire) restinguere – auslöschen*: BERNH. PROV. comm. 8,4 p. 309,1 si candela extingatur ita, quod licinium non -atur, et sulphur ei adhibeatur, candela iterum ignitur.

deiicio v. deicio.

**deiinspectivus, -a, -um. (deus et inspectivus) Deum*
[Konstanciak]

contemplans – Gott *schauend*: ALBERT. M. div. nom. 1,68 p. 43,24 ‘inspiciamus -a (PG 3,598^B θεωπετικῇ) deliberatione’, id est divino intuitu, non ratione humana, ‘contemplationes’.

deiloquus (-ocus), -a, -um. *de Deo loquens, docens* – von Gott *redend, lehrend*: 1 in *univ.*: EPIST. pont. Rom. sel. I 2,14 nullus est . . . , qui eius (*Sophronii*) -a dogmata . . . respue-
re auderet. 2 *pro epitheto* (‘θεόλογος’): COD. Karol. 95 p. 638,18 beatus Gregorius Nazanzenus, qui et -us, scribens . . . inquit: *eqs.* EPIST. pont. Rom. sel. I 2,11 sanctus Gregorius -cus pater (*antea*: sancti Gregorii theologi). RATHER. conf. 33,1165 dirigo te ad Gregorium -um. HUMB. Sim. 1,7 p. 111,46 iuxta -i patris eius (sc. *Salomonis*) attestationem. 3,44 p. 253,10 -us Paulus. GOZEC. Alban. 15 -us Leo. Konstanciak

deilum v. *bellium*. *deinceps* v. *deinceps*. *dein* v. *deinde*. *deinc* v. *dehinc*.

deinceps *adv.* *script.*: *de inceptis*: l. 60. *adde* ACTA civ. Wism. A 496. *dehi*:- l. 55. -*imc*:- l. 29. -*ebs*: l. 57. *adde* DHUODA lib. man. 5,2,25 (B). CHART. Traiect. 1423. 1424. *pendet ab in*: l. 62. *metr. pro spondae* (per *synizesin*): l. 31. *adde* ALDH. virg. II 79. 518. FROUM. carm. 11,40. *de accentu*: ERMENR. ad Grim. 18 p. 555,1 *désursum*, *dé-s*, . . . *dēin*, *dēinde* . . . , omnia acuuntur.

1 *praevalente respectu temporis*: a *deinde, exinde, tum – darauf(hin)*, (so) *dann, hierauf*: a *solum ponitur*: WETT. Gall. 32 a clero oratio pro eo innovabatur; sepulchrum -s . . . peractum est. GERH. AUGUST. Udalt. 1,9 l. 97 mala sua . . . Deo confiteri et -s emendare. IOH. VEN. chron. p. 117,9 eos (*Francos*) sub suo mansuros regimine adquisivit duorumque -mceps regnorum imperator effectus est *Lodovicus Longobardorum rex*. LAMB. LEOD. Matth. I 1592 tantis prostravit *pau-*
per viribus hostem, ut primo -s alium non adderet ictum. *persaepe*. *abund.*: WETT. Gall. 2 p. 258,13 regalis petitio eos (*fratres*) adiit, ut in terminis Galliae . . . locum eligerent . . . , regalem tunc clementiam . . . voluntati eorum -s obtemperaturam. ALFAN. premn. phys. 32,11 p. 114 his . . . sic determinatis -s (PG 40,725^B ἐξῆς) dicendum est, qualia sint quae per singula. β *correlative in enumeratione*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,29 multi . . . oceo tunc pristina restituti fuerant salute et -s . . . laetantes laudabant late Tonantem. HRABAN. epist. 46 si . . . hec benigne . . . primum suscepta fuerint, -s plura . . . conferre dispono. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 288,35 ad tempus . . . ; -s vero. a. 1079 p. 316,39 dehinc . . . victor regreditur *dux* quosdam alios -s subacturus. al. β *ex illo tempore, postea, extunc – von da an, danach*: WILLIB. Bonif. 8 p. 54,25 in loco, ubi sanctum deposuerunt *fratres* corpus, divina -s beneficia redundabant. CONC. Karol. A 16A,9 ut hi, qui in ecclesia libertatem conquirebant, -s (*om. G*) . . . in secura libertate permanant. AGIUS vita Hath. 3 sacro velamine consecrata et Herifordensi monasterio . . . commendata est; quem locum -s quanta caritate dilexerit *eqs. saepius*. c *ab hoc tempore, posthac, abhinc – von jetzt an, künftighin*: a *in univ.*: TRAD. Frising. 34 p. 62,21 (a. 769) ut nullus -s genitorum hominum queat . . . ullo modo inquietare locum. DIPL. Loth. I. 12 p. 77,36 possessiones . . . monasterii, quas . . . possidet vel quae -s . . . voluerit divina pietas augeri. DIPL. Otton. II. 249 p. 282,15 ut nullus . . . dehinc -s freda aut tributa donet (*ex* 244 p. 276,23 -s). DIPL. Pipp. 33 p. 47,13 (*spur.*) ecclesias . . . absque alicuius contrarietate . . . -bs perpetim teneant (*sc. fratres*) *eqs.* ACTA civ. Wism. A 502 Osbernus . . . dedit privignis suis, quicquid ad ipsos pertinebat, ita quod nichil ab eo de inceptis poterunt extorquere. *persaepe*. *adde*: CONC. Merov. p. 216,2 de subintroductis . . . mulieribus . . . quicunque ex ordine sacro . . . in -s habere praesumerit. β *in iuncturis (fere abund.)*: EIGIL Sturm. 15 p. 148,17 -s omni tempore. THEGAN. Ludow. 20 p. 208,22 amodo et -s. DIPL. Loth. I. 84 ab hodierno die et -s. 130 p. 293,7 ab hac die et -s in futuro. DIPL. Karoli III. 32 p. 55,30 abhinc et -s. DIPL. Ludow. Inf. 14 a die praesenti omni -s tempore. 17 a die praesente -s in perpetuum. CHART. episc. Wirz. I 366 p. 423,13 perpetua-liter nunc -s. *saepius*. v. et p. 234,54. 2 *praevalente respectu ordinis*: a *ordine continuo, perpetuo – nacheinander, der Reihe nach, in einem fort*: a *in univ.*: DIPL. Heinr. I. 21 ut tam ipse (*praesul*) quam sui -s successores . . . res firmiter pos-

sideant. ALFAN. premn. phys. 2,36 p. 32 si . . . acutus sonus et gravis -s (PG 40,553^A ἑπειτα) permulentur, . . . permutatio-nem suscipit harmonia. *assidue – unablässig*: GODESC. SAXO theol. 3 p. 95,15 suppliciter . . . die noctuque -s obsecremus . . . , quo *eqs.* 22 p. 320,22 ipse Dominus . . . in . . . servitium suum me -s magis ac magis excitet. β *in locut.* et -s *sim. i. q. et sic ulterius, et cetera – und so weiter*: LEX Ribv. 10,2 in reliqua compositione, unde Ribvarius XV solidos culpabilis iudicetur, regius . . . homo medietate componat vel -s, quantumque culpa ascenderit. HROTSV. Sap. 3,18 quis numerus pariter par? :: qui potest in duo aequalia dividi, eiusque pars in duo aequalia, . . . ac -s per ordinem, donec in insecabilem incurrat unitatem. HERIG. reg. 2,4 sive decenus centenum, millenum et -s dividat, sive centenus millenum, decenum millenum, centenum millenum et -s. MATHEM. var. Bubnov p. 249,14 unus, duo, tres et -s. STATUT. ord. Teut. p. 93,3 illi duo (*fratres*) petent tertium, tres quartum, sic -s, donec *eqs. saepius*. b *autem, praeterea – aber, ferner, sodann*: CAPIT. part. Saxon. 8 si quis *eqs.*; si quis *eqs.*; si quis -s . . . non baptizatus se abscondere voluerit, morte moriatur; . . . si quis vero *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 456,11 duas . . . partes vide -s ne sub uno accentu pronunties, id est ‘verum tamen’, quod nihil est aliud quam ‘sed tamen’.

deinde vel multo rarius dein *adv.* *script.* de inde: p. 235,26. *metr.*: *dēindē, dēinde*: l. 38.44.50.55. *saepē*. *dēindē, dēinde*: l. 61. p. 235,39. *adde* CARM. biblioth. 3,85. POETA SAXO 1,97. al. *dēindē*: l. 36. *dēin*: CAND. FULD. Eigil. II 10,50. *dēin*: l. 38. *adde* CARM. Sangall. I 5,17. 22. *dēin, dēin*: l. 65.67. *adde* IOSEPH. SCOT. carm. 3,24 (MGPoet. I p. 152). *rhythm.*: *dēinde*: p. 235,6.24. *adde* EINH. (?) Marc. et Petr. II 64,1. al. *dēin*: l. 59. *de accentu*: p. 233,21.

1 *praevalente respectu temporis i. q. exinde, tum, postea – darauf(hin)*, (so) *dann, hierauf, danach*: a *solum ponitur*: a *in univ.*: ARBEO Corb. 15 p. 202,17 se in Altemaniam contulit; -e Germanorum peragrans termina *eqs.* ALCUIN. carm. 1,944 flammivomo e puteo quidam -e maligni daemones ascendant. HYMN. Hraban. 10,5,3 prendunt (*sc. Christum*) . . . , tradunt pontifici -n tyranno. WALAHFR. Mamm. 21,14 tertia -e dies certo dum tempore surgit. RIMB. Anscar. 27 p. 58,8 -e cum dies placiti advenisset. RUOTG. Brun. 4 p. 5,12 -e ubi prima grammaticae artis rudimenta percepit. THANGM. Bernw. 17 p. 766,19 missam . . . peragit, -e populum alloquitur. *persaepe*. *abund.*: BONIF. epist. 63 p. 130,6 quando quis . . . presbiter . . . discedit a fide . . . , tum -e *eqs.* WALAHFR. Mamm. 1,18 -e parentum post mortem. RIMB. Anscar. 31 -e post haec. THANGM. Bernw. 38 -e rite omnibus peractis . . . illum (*Heinricum regem*) . . . unxerunt Willegisus archiepiscopus et Bernwardus praesul. al. β *posthac, porro – künftighin, weiterhin*: WALAHFR. carm. 5,46 ut, quia de Domini didicistis fidere donis, casuris haerere bonis non -e velitis. DIPL. Conr. II. 154 nos . . . mercatum . . . , sicut fuerat ante nostra tempora constitutum, in . . . episcopi eiusque successorum potestate -e esse concedimus. *abund.*: DIPL. Ludow. Germ. 165 -e nunc et deinceps omni tempore. γ *denique, tandem – schließlich, endlich*: WALAHFR. carm. 38,38 his -e peractum est consiliis, ut . . . regina . . . educta tenebris non sine honore foret. OTTO FRISING. gest. 2,18 p. 120,26 -e (*denique C*) tria . . . castra munita . . . expugnata cremantur. δ *continenter – nacheinander*: CARM. Aldh. 2,1 nuper -n labentibus binis brumae temporibus *eqs.* (*v. notam ed.*). b *correlative in enumeratione*: TIT. metr. I 1,6 primus eram cleri primo levita, -e iam . . . magno . . . ordine fungens. ARBEO Emm. 17 statim digitorum summitates commassent membratim *carnifices*; -e . . . oculos . . . eruerunt; -e abstracto nare utrosque aures. CARM. libr. I 8,1,10 incipe quam primum largas persolvere grates . . . ; -n prostratum veniam deposce precatu. ALCUIN. carm. 6,26 inde paratum . . . tu (*sc. crux*) . . . sume . . . calamum, tu lux pia sanctaque; -n *eqs.* AGIUS epic. Hath. 167 occidat ergo prius, quo -e resurgere possit *corpus*. WIPO gest. 1 p. 12,14 primum . . . ; -e . . . ; ad extremum. ADAM gest. 3,34 p. 176,11 primo . . . ; -n (-e B, C) . . . ; postremo. *persaepe*. 2 *praevalente respectu ordinis i. q. deinceps, praeterea, item – dann (auch), ferner, desgleichen*, [Antony]

darauf: **a** *solum ponitur*: LEX Baiuv. 1,3 de una saiga solus iuret; de duabus saigis vel III ... cum uno sacramentale iuret; -e usque ad IIII tremissem cum III sacramentalibus iuret. GUNDR. ad Ermenr. (MGScript. XV p. 155,33) uno ... serviamus Domino ...; -n honoremus et sanctos Dei. RHYTHM. 114,1,2 annus solis continetur quatuor temporibus ac -e adimpletur duodecim mensibus. THIETM. chron. 2,30 cum processione episcoporum ... -eque caeterorum ordine clericorum. *al.* *aliter, alioquin* - *sonst (noch)*: TRAD. Frising. 1201^a (a. 957/72) episcopus retraxit ... curtiferum I ... possidendum, vendendum, commutandum, relinquendum et -e, quicquid libuerit, faciendum. **b** *correlative in enumeratione (saepius i. q. secundo [loco] - zweitens, e. g. l.14)*: ALDH. epist. 4 p. 483,4 primitus, ut *eqs.*; -e, ut *eqs.*; postremo, ut *eqs.* LEX Baiuv. 8,20 si avorsum fecerit, inprimis XII sold. cogatur exsolvere; -e ipse et posterius sui per singulos annos ... singulum solidum solvant. EINH. Karol. 4 primo res gestas ..., -e mores ... eius, tum de regni administratione ... narrando. HRABAN. epist. 40 p. 478,28 primum ..., consequenter ...; -e ...; post haec. WIDUK. gest. 3,74 p. 150,22sq. -e infirmos ... visitavit ...; -e pauperibus manum porrexit; -e hospites ... cum omni largitate suscepit *Mahthilda*. *saep.* **3** *praevalente respectu loci i. q. inde - von da, von dort*: **a** *proprie*: **α** *in univ.*: PAULIN. AQUIL. carm. 13,7,1 -e (sc. *Aquileia*) rursus ... remeans athleta Christi (*i. Marcus*) ... portabat ... dyadema vertice ingressus urbem Romanam. CHRONOGR. Corb. p. 62,14 de inde (sc. *ab orientali fenestra*) ad australes valvas templi accedunt *praedones*. *al. correlative in enumeratione*: CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,1 (a. 720) de ipso vado indricto usque in Melina flumen, -e per Milina suso aqua usque *eqs.* DIPL. Karoli III. 32 p. 55,17 inde protendentibus (*finibus*) in montem de Calabiana ..., inde vero in montem de Perito et inde in montem de Scaluga, -e autem per montem de Possesi *eqs.* CHART. Burgenl. I 143 p. 103,43sq. (dipl.) meta incipit ab ortu solis ..., inde vadit in montem ..., -e montem ipsum ascendit ..., abhinc pergit ..., postea tendit ..., -e currit *eqs. saepius in descriptione terminorum*. **β** *pone - dahinter, hinterher (usu abund.)*: CAND. FULD. Eigil. II 17,7 praecesserat ordine claro pontificalis apex ..., -e turba sacerdotum ... post terga ... consequitur. **γ** *deintus - heraus*: PASS. Quint. 274 (MGPoet. IV p. 986) carcere quod clauso posset quis -e meare. **b** *translate i. q. ex eo - davon*: TRAD. Frising. 518 (a. 825) aliquid -e abstrahere. 540^a ut ... ipsi (sc. *traditores*) potestatem non haberent -e nihil vendere aut abstrahere. **4** *praevalente respectu causae i. q. ideo, itaque - daher, so ... denn*: TRAD. Frising. 400^a p. 341,40 (a. 818) ut ... iubeat nos numerari in consortio beatorum (sc. *Christus*), -e ordinationem atque offensionem facere visum sum. TRAD. Ratisb. 78 p. 72,9 utilis ... inoleverat consuetudo ..., commutandi videlicet quasdam res pro ambarum commoditate partium; -e complacuit fidelibus episcopi ..., ut illum instigarent, ut ... fecisset ... commutationem (*sim.* 82 -e ista commutatio ... peracta est). *compos.*: *deinceps*, **deinhinc*. ***deinfimus**, -a, -um. *infimus, imus* - (*der*) *unterste*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 54,12 aquaticae (*aves*) ... nidificant ... in cannetis paludum *-is et in* (de in *var. l.*) ceteris locis prope aquas.

***deinflō**, -are. *inflatione liberare - abschwellen lassen (medial.: l.60; partic. praes. usu subst.: l.63)*: TRACT. de aegr. cur. p. 356,32 si quis ... inflatus fuerit, partes inflatas succo coriandri fricet, et -bitur. BERNH. PROV. comm. 7,4 p. 296, 28sq. pastinaca, que spiritualia lenit et -at, ad ... testiculos multum transmittit ventositatem, unde valet ad coytum; ... omnia pectus -ancia sunt testiculos inflancia. *cf.* **disinflō*. ***deinhinc** *adv.* (*dein et hinc*) *ab hoc tempore, posthac - von jetzt an, künftig(hin)*: DIPL. Conr. II. 104 ut ... archiepiscopus suique successores liberam -c (*A*) habeant potestatem tenendi (sc. *forestum*) *eqs.* (*inde* 105 *dehinc* [item DIPL. Heinr. III. 246]).

deinotes, ***deinotita**, ***deinotitus** *v. dino*.

deintegro, -are. *deminuere, imminuere - vermindern, zerstückeln*: CHART. Rhen. med. III 412 (c. 1230) rogatus est *miles* ab heredibus bonorum ... partem tenentibus, ut bona sua

... non -ret vel ab heredibus alienaret.

***deintentio**, -onis *f.* *accusatio, criminatio - Anklage, Beschuldigung*: *v. p. 279,18*.

deinter (de inter) *praep.* (*cf. de p. 43,59*) *inter - zwischen, unter, inmitten (fere de separatione, expressius i. q. ex - aus ... [heraus], weg von [e. g. l.14,17]; de loco: l.11)*: **1 c. acc.**: LEX Sal. Merov. 2,11 si quis porcellum -r (inter, deintra, de intro *var. l.*) porcos ... *fura verit* (LEX Alam. 65 capit. p. 49 [cod. 8] de inter iumentas. LEX Sal. Pipp. 38,1 -r [inter *rec. E*] porcus). CHRON. Fred. 4,78 p. 160,6 Wascones -r moncium rupes aegressi. HIST. Lang. Goth. 1 qui (*parentes*) -r mucrones spinarum odoramenta aeclesiarum inventi sunt. RADBERT. corp. Dom. prol. ad Warinum 8 a primaevio indefessus curavi te rapere -r (inter *var. l.*) undas (*undis var. l.*). **2 c. abl.**: CHRON. Fred. 4,90 p. 167,15 Manaulfus ... *exiens* -r citiris ... adversus Bertharium priliandum. HIST. Lang. Goth. 1 asserunt antiqui parentes Langobardorum ..., -r serpentibus parentes eorum breviati exissent.

deintro *v. de p. 43,70sq.*

deintus (de intus) *adv. et praep.* (*cf. de p. 44,2*) *script. deti-: l.37. rhythm.: dé-: l.24. dein-: l.35.*

1 adv.: **a** (*ab*) *intus, ab interiore parte - von drinnen, aus dem Inneren*: **α** *proprie*: CARM. Cantabr. A 42,9,2 respondit ille (*socius*) -s: 'Iohannes factus angelus *eqs.*' HEINR. LETT. chron. 28,6 p. 205,3 quicumque ... de castro descendens de intus evadere poterant, in manus illorum, qui foris erant, incidabant. WILH. ANDR. chron. 51 ita quod aditus domus elemosinarie -s esset, qui prius deforis extiterat. ALBERT. M. sent. 3,30,4 p. 573^b,44 ex parte apprehensivae -s, non deforis. CHRON. Salern. 68 p. 66,3 -s exiit foras *Rofrit*. **β** *translate i. q. ex animo, de corde - von Herzen, aus innerer Überzeugung*: CHRON. Salern. 55 p. 56,13 hoc ... non -s, set aforis promebat *princeps*. **b** *intus, interius, intrinsecus - (dr)innen, im Inneren*: PS. HIPPOCR. sang. 16 quotiens rubor in facie apparet, totiens livor -s. RHYTHM. 3,44,3 sed -s nemo erat, qui responsum redderet. BOTAN. Sangall. 29,1 herba celedonia ... inunguis *deti-s* oculis, (*Ps. Apul. herb. 74 l. 5 -s*). RECEPT. Bamb. 5 ad caliginem oculorum de felle leporis inunguis de intus oculis. EKKEH. IV. cas. 63 ille (*Engilbertus*) ... loci sui provisor ... disciplinam -s tenuit, protervam deforis servorum naturam frangens emendavit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 80,27 pectus est membrum ... ab interiori parte ... prominens in medio sui per longum exterius, -s autem concavum. *saep.* *pendet in c. abl.*: ALEX. MIN. apoc. 10 p. 191,8 in sui cubiculo pectoris -s. **c** *intro - hinein*: BOTAN. Sangall. 18,2 de ius inunguis oculos et -s mittis. **2 praep.** **c. abl. vel acc. i. q. intra - innerhalb**: LEX Sal. Merov. 7,11 si quis pomarium ... -s curte aut delatus curte capulaverit. 41,21 si quis hominem ingenum -s casa sua occiderit. CHRON. Salern. 183 patricius ... -s palacium ... manebat.

***deinvado**, -ere. *invadere, arripere - an sich reißen*: HUGO FLAV. chron. 1 p. 307,37 Iovinus et Sebastianus pari temeritate rem publicam -entes pari sorte perierunt.

***deinvenio**, -ire. *invenire, reperire - ausfindig machen*: FORM. Arvern. 5 ubicumque -ire potueritis, ... me in vestro servitio faciatis revocare.

***deinus** *v. *dinus*. **deio** *v. dego*.

deipara, -ae *f. quae Deum partu edit - Gottesgebärerin (usu attrib.)*: DIPL. Merov. III A 60 p. 177,45 (*spur.*) a -ae matris hoc monasterio possideri praedia ea omnia volo. ANNAL. Altah. a. 1044 p. 37,19 in templo -ae virginis, ubi erat congregatio principum.

[**deirinum** *v. de et ilignus*: COMPOS. Luc. G 2.]

deisco *v. dehisco*.

deitas, -atis *f. script. diet-: p. 237,9. form. abl. sg. -i: p. 237,11.*

1 proprie i. q. divinitas, natura, essentia divina - Göttlichkeit, göttliche Natur, Wesenheit: **a** *de Deo christianorum*: **α** *spectat ad trinitatem eiusque personas*: HRABAN. carm. 39,9,5 Deum patrem ..., -is principium. ERMENR. ad Grim. 32 p. 572,38sq. una in personis par tribus est -s, una trium -s, una est essentia ab uno. STEPH. V. epist. B 1 p. 355,31 trium perso-

[Antony]

narum una est -s natura, una substantia, una divinitas, una maiestas. THIETM. chron. 7 prol. 3 Deus trinus, in -e sed unus. CARM. imag. 18,8 hac ave (*i. aquila*) Iohannes Domini signat -em. DIPL. Conr. II. 200 p. 266,31 in nomine sanctae et individuae trinitatis patris et filii et spiritus sancti unius summae et incomprehensibilis -is. *saepe*. **β** *spectat ad duas naturas Christi*: LIBER diurn. 84 p. 100,10 duas ... Christi naturas, id est -em et humanitatem (MARIAN. chron. a. Chr. 514 duas naturas, id est humanitatis et die-is. ALEX. MIN. apoc. 22 p. 504,12 ut in uno eodem Christo perfecta -s et vera credatur humanitas. *al.*) 85 p. 107,29 Iesum Christum ... -i (*V*, -e *cett.*) quidem impassibilem, passum autem carne. RANGER. carm. 53 aurum cum gemma -s cum carne videtur. ALEX. MIN. apoc. 8 p. 136,25 tamquam verbi -s (divinitas *var. l.*) ipsa se in carnem animamque verterit. ALBERT. M. sent. 3,21,1^{capit.} utrum -s separata fuit a corpore (*sc. Christi*) in triduo (*sc. mortis*). *al.* **b** *de dis paganorum*: CARM. anon. 1,67 (SBMünch. 1873/III. p. 697; s. XII.) vos (*sc. sanctimoniales*) notat ... gens sacra deorum; nos (*sc. clericos*) ratione pari divum -e notari credimus. 1,162 est, quod in illorum discas -e deorum. *adde*: HELM. chron. 6 p. 17,4 solo nomine sancti Viti gloriantur *Rani*, cui etiam templum ... amplissimo cultu dedicaverunt illi primatum -is specialiter attribuentes. **2** *meton. i. q. deus – Gott, Gottheit*: *a* *de Deo christianorum*: **α** *in univ.*: CONC. Merov. p. 166,23 legitimo obsecundationis parere ... officio -is. GODESC. SAXO theol. 9 p. 208,11 dicitur -s et divinitas pro Deo. HEIRIC. Germ. I 6,103 praesul ... membra solo sternit, -em cernuus orat. NOTKER. BALB. gest. 1,1 p. 1,8 cum ... verē est cultura teperet. METELL. exp. Hieros. 4,993 ut non ingrati victores sint -i. CARM. Bur. 170,1,4 me ... traxit cura insignite virginis, in cuius figura laboravit -s et mater natura. CHART. Babenb. 166 p. 218,17 perpetuam -is propiciationem promereri. *saepe*. **β** *spectat ad Deum trinum et unum*: CHART. Stab. 19 p. 54,4 (a. 748) in nomine -is sancte trinitatis. ERMENR. Sval. hymn. 5,1 sancta una trinitas equalisque -s, dispone famulis, tibi quod placet, tuis. GODESC. SAXO fragm. p. 22,28 agia trias ... sicut una essentialiter atque naturaliter, sic ... est personaliter trina -s. DIPL. Ludow. Inf. 68 p. 202,14 in nomine sancte et individue trinitatis uniceque -is ac immense maiestatis cooperante clemencia Ludewicus rex. CARM. Cantabr. A 8,3^b,5 una quo -s ac veneranda trinitas in corde crescat nostro. *saepe*. *adde*: ANSELM. HAV. dial. 2,9 p. 1177^D cum dicitur pater Deus, filius Deus, spiritus sanctus Deus, nemo ibi existimet esse τριθεῖον, id est tres -es vel triplicem -em. **γ** *spectat ad Christum*: LIBER diurn. 29 per sedem, quam regitis (*sc. apostolicus*) -is (*om. H*, divinitatis *G*) sorte vicarii. DONIZO Mathild. 2,114 benedixit *papa* eum (*regem*), pacem tribuit, sibi demum missam cantavit corpus dedit et -is (*cf. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 295,9* preferens ... manu corpus dominicum). **b** *de dis paganorum*: MILO carm. 1,6,4,58 idola credebant gens numen -is habere.

deiudico v. diiudico.

***deividus**, -a, -um. (*deus et videre*) *Deum videns, Dei videndi potens – Gott sehend, fähig Gott zu sehen*: **1** *adi.*: ALBOIN. incont. 2 p. 12,1 ad hoc (*sc. licitum coniugium clericorum*) ... tendit theologus Gregorius; hoc etiam probat ipse, etsi luscus, -us Pafnutius. ALBERT. M. eccl. hier. 5 p. 123,51 'primorum -um (dividuum, divinum *var. l.*)', id est -orum (dividuorum, divinorum *var. l.*), 'est', id est, ad eos pertinet, 'ostendere copiose secundis' ... Dei magnalia. *ibid. al.* **2** *subst.*: **a** *masc.*: ALBERT. M. cael. hier. 7 p. 100,16 '-um', idest limpidem videntem Deum per munus gratiae superadditum. summ. theol. II 10,39,1,1,2,2 p. 437^b,41 specialiter et proprie dicuntur Cherubin -i. **b** *neutr. (loci spectant ad PG 3,205^C τὸ ... θεοσκοπικόν)*: ALBERT. M. summ. creat. I 4,38,2 p. 552^b,24 'cognoscibile eorum (*Cherubim*) et -um et altissimae luminum dationis acceptivum' *eqs.* cael. hier. 7 p. 99,57 non dicitur a visione communi omnibus '-um', sed a cognitione in Deo pertinentium ad dispositionem hierarchicam. *ibid. al. v. et l. 58*.

***deivirilis**, -e. *divinus idemque humanus – gottmenschlich*: ALBERT. M. incarn. 36 p. 207,76 Dionysius loquitur de theandrica, idest -i (*cf. PG 3,1072^C θεανδρικὴν*), actione et di-

cit hanc esse Christi, secundum quod est una persona in duabus naturis.

deiungo, -iunxi (-ncxi), -ere. *firmiter iungere – innig verbinden*: BENED. ANDR. chron. p. 111,17 adeo ... Adefonsum Galatie atque Astrucie reges sibi societatem -cxit (devinxit EINH. Karol. 16 p. 19,4), ut *eqs.*

deiuro v. deiero.

***deiuerso** *adv.* (*cf. p. 43,25*) (*de deorsum; cf. ital. giuso*) *deorsum, infra – unten*: CHRON. Salern. 136 monasterium ... dirructum ... ceptum est rehedificari -o (*iuso* ERCEMB. CAS. hist. 61) anni DCCCLXXXVI mense Aug.

***deiuvo**, -are. (*ad*)*iuvare – unterstützen, zu Hilfe kommen*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 113,25 quando iactatur falco inter multas grues et ipse capiet aliquam, quam alie -bunt, et ledent falconem *eqs.*

***deizo**, -are. (*a* *deus per analogiam ad patrizare formatum, ut vid.*) *Deum imitari, similiter ac Deus agere – Gott nachahmen, wie Gott handeln*: RUODLIEB IV 146 nonne -are nobis merito videare indulgens sponte peccantibus absque petente.

dekanus v. decanus.

***dekora** v. *decora.

1. delabo v. delabor. **2. delabo** v. delavo.

delabor et dilabor, -lapsus sum, -i. *form.*: *act.*: l. 29,38,49. 60. *coniug. l.*: l. 38, p. 239,11,14. *partic. perf. usu adi.*: l. 49, 51,56; *usu subst.*: l. 43. *confunditur c. delatare, dilatare*: p. 239,4.

1 *deorsum labi, decidere, devenire – herabgleiten, -schweben, -fallen, -kommen*: **a** *proprie*: **α** *in univ.*: BONIF. carm. app. 8,6,1 nubibus e tetris vidi di-ere quandam (*de nive*). EINH. Karol. 32 p. 36,19 repente de-sam caelitus ... facem (*sim. POETA SAXO 5,619* cernitur a cunctis subito de-sa ruisse de celo species sideris ignivomi). HROTSV. Mar. 512 angelus astrigera di-sus ... ab aula. ALFAN. premn. phys. 41,14 p. 133 quidam ex ipsis (*angelis*), qui de-si ad inferiora, (*PG 40,777^A ὁψαντες πρὸς τὰ κάτω*) terrenorum cupiditatem habuerunt. *al.* **β** *de liquoribus i. q. defluere – herabfließen*: VITA Eucher. 13 (MGMer. VII p. 52,27) coepit ... liquor (*sc. olei e vase*) ... in pavimento rivulus di-ere (de-ere, de-are *var. l.*). *influeri – münden*: DIPL. Otton. II. 278 p. 324,4 ubi Trepus (*sc. rivus*) di-itur in albeum Aufidi. **b** *in imag. vel translate*: **a** *oriri, originem trahere – (ab)stammen*: BENZO ad Heinr. IV. 4,38 (9) p. 418,3 gentem de-sam ab aethere. **β** *deficere – (zurück)fallen*: TIT. metr. IV 15 spe trahē di-sos pungeque tardigrados (*sc. episcopus baculo*). **γ** *declinare, descendere – sinken, hinabsteigen*: HERM. IUD. conv. 10 p. 101,9 quomodo ... miser Iuda, ... tam facile a bono proposito ad tantum perditionis baratrum di-sus es? **2** (*col*)*labi, resolveri – ver-, zerfallen*: **a** *proprie*: **α** *in univ.*: BREV. NOTIT. p. A3,5 multas constructiones antiquas atque di-sas. GLOSS. I 110,19 St.-S. de-unt cascritant. VITA Rup. 6 quae (*habituacula*) tunc temporis omnia di-sa et silvis fuerant obiecta (*inde* LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 94,10). DIPL. Otton. II. 14 antiquam cappellam, quam olim ... Hludovicus imperator construxerat ... et modo di-sa est atque distructa *eqs.* CARM. Cantabr. A 25,3,2 quod fusca sum (*sc. Ecclesia*; *cf. Vulg. cant. 1,5*), non despice (*sc. archiepiscopus*), di-sa vel lateribus. *corruere – einstürzen*: EUPOLEMIUS 2,402 diuturno di-ens evo ... petit infima turris.

β *diffluere – zerrinnen, zerfließen (per compar.)*: CHART. Carinth. V 80 p. 56,40 (a. 1271) quoniam ... omnes morimur et ad instar aque di-imus. **γ** *amitti – verlorengehen*: ADAM gest. 3,42 p. 185,3 castra ducis et archiepiscopi direpta, magnus ecclesiae thesaurus ibi di-sus est. **δ** *tabescere – verwesen*: LAMB. LEOD. Matth. IV 35 quaedam anicula ... <post> unum digitum manus putrescentem ac di-sum alium recepit. **b** *translate*: **a** *deminui, pessum ire – in Verfall geraten, herunterkommen, zugrunde gehen*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 483,56 qua (*fame*) populo di-ente et in mortem ruente. DIPL. Frid. I. 57 abbatiam ... tam in temporalibus quam in spiritualibus di-sam. CHART. Heinr. Leon. 111 cenobium ... rebus et religione di-sum. **β** *tolli, irritum fieri – außer Kraft gesetzt werden, unwirksam werden*: TRAD. Teg. 318^a (a. 1163/73) ne id facile negligentia cuiuslibet dissolvi vel di-i possit. DIPL.

Frid. I. 855 p. 86,10 quoniam ... eadem collatio nostra esse impedita perpenditur et in dampnum episcopi et ecclesie di-sa. **3 elabi**, (ef)fugere – entweichen, -fliehen: **a proprie**: CHRON. Fred. 3,85 fuga delatabetur (dilatabitur, de-itur [sic Greg. Tur. Franc. 6,1] var. l.) Mummolus patricius regno Gunthramni. **b translate i. q. effluere, evanescere, absumi** – entschwinden, vergehen: VITA Bonif. III 8 hiberno iam tempore di-so. DIPL. Frid. I. 524 quoniam ea, que in hac vita geruntur, ... a mentibus hominum facillime di-untur. 755 p. 306,21 ne donaciones facte ... per longam temporis successionem ab humana memoria de-antur (de-entur D). CHART. Hall. 244 ne ea, que geruntur in tempore, simul cum tempore de-antur. *al. in formulis chartarum. in formula depravata*: CHART. Sangall. A 918 (a. 1252) de-antur a memoria, que cum tempore di-untur; gesta hominum scripture testimonio confirmantur. **4 deferri** – zu-, hingetragen werden: WANDALB. mens. 260 cervos ... spiculis configere ... cum canibus noto de-sa est aura favore. *iactari* – geschleudert werden, schlingern: CONR. BRUNW. Wolff. 30 p. 192,3 navis huc illucque di-itur undis. **5 relaxari, solvi** – sich lösen, loskommen: UFFING. Ida 2,4 impressus alieno loco, (i. ad posteriora resumpinatus) pes paulatim videbatur di-i, ossis quoque diutina ligatura laxatur.

delaboro, -atum, -are. (ex)colere – bearbeiten, bestellen: DIPL. Karoli III. 37 quasdam res <cum> massariiciis ... unum videlicet, qui regere videtur per Maurinum, et alterum per Gai-bertum ... sicuti ab ipsis detentis et -ti fuerunt. DIPL. Heinr. III. 12 p. 16,11 homines atrahere et collocare super ... ecclesie terras ad comanendum et -andum.

delacero v. dilacero. **delago** v. 1. delego.

delambo, -ere. *lambere, lambendo attingere – belecken*: 1 *proprie i. q. comedere, consumere – auffressen, verzehren*: IONAS BOB. Columb. 1,27 p. 216,5 coepit ... necessarius -ere cibos ac passim poma ore detrahare *ursus (inde VITA Magni Fauc. I 3 p. 108,12)*. 2 *in imag.: a corripere – erfassen*: RATHER. epist. 7 p. 41,33 qui (*ignis*) modicas -ens paleas ... comburit saepe civitates maximas. **b alluere** – bespülen: LIGURINUS 7,32 quam (*Cremonam*) Padus effusis -it molliter undis.

***delamino**, -avi, -are. (de et lamina) *decrustare, tegimento (pretioso) privare – des (kostbaren) Überzuges berauben*: ANNAL. August. I a. 1084 p. 131,5 Wigaldus ornamenta ecclesiastica ... comminuit, altaris sanctae Mariae tabulam -vit.

delanio v. dilanio. ***delapidatio, delapido** v. dil-

***delapsio**, -onis f. (delabi) *casus – das Herabfallen*: ANNAL. Quedl. a. 998 p. 74,52 duo lapides igniti ex tonitru ceciderunt ...; quorum inusitata -o dirum omni populo exitium minando portendit.

delargior v. dilargior.

delasso et **dilasso**, -atum, -are. *defatigare – erschöpfen, ermatten*: IOH. METT. Ioh. 46 multo opere de-tus. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,107 p. 254^r nunquam ... aliquis inde (sc. ex *phlebotomia*) ita di-atur (de- ed. Basil.), sicut in triplicato vel quadruplicato coitu.

delatabetur v. delabor. **delatatio** v. dilatio.

delaterium v. elaterium.

delatio (-cio), -onis f. *script.*: dil-: l. 66.70. p. 240,21.23.31.34. -act-: l. 66.

1 *strictius i. q. indicium – Anzeige*: **a publ., iur., canon. i. q. denuntiatio, criminatio, accusatio – Denunziation, Anklage, Beschuldigung (plerumque de calumnatione): EPIST. Mog. 23 p. 359,26 quia ... ex -e anathematizatae Imme apostolicus mihi (sc. *Ariboni archiepiscopo*) interdixit ornatus primos dignitatis meae. CONST. Melf. 1,24 quecumque (*mulier*) ... de tali (sc. *violentie passae*) fuerit falsa -e convicta. 1,52,1 nullis -um (-bus, dilact-bus var. l.) seu accusationum sollempnitatibus expectatis. CONST. imp. II 213,6 pro fide -is sue centum libras imperialium sibi (sc. *accusatori*) decrevimus tribuendas. ACTA imp. Winkelm. I 988^{II} p. 737,13 *delatore non probante -cionem*, (de livore non probantis di-em b) *eqs.* CHART. Pruss. II 65 p. 61,35 pater sancte, -ciones huiusmodi (sc. *confictas*) frivolas habeatis. *saepe. v. et p. 240,58*. **b usu communi i. q. fa-****

ma, nuntius, relatio – Nachricht, Botschaft, Bericht: LEO MARS. chron. 2,48 capit. p. 160 (rec. II, codd. D. M) relationes (-es S) de corpore Benedicti. COSMAS chron. 2,28 p. 123,18 ut cognovit (sc. *miles Gebehardi episcopi*), quod adversus presulem Gebehardum ageret legationem (sc. *missus ad apostolicum*), non tulit hanc deferri contra dominum suum -em (deliberationem var. l.). CHRON. reg. cont. I a. 1187 p. 136,19 dum ad eum (*imperatorem*) -o cucurrisset de tumultuatione ... ipsorum (*Coloniensium*). **c. sensu prodicionis**: ALBERT.

10 AQUENS. hist. 3,60 p. 380^G sceleratae conspirationis -o pervenit in castra catholicorum virorum. 2 *latius: a proprie: a advectione, apportatio – das Hinbringen, Transport, Zufuhr*: ALBERT. M. pol. 7,4^d p. 657^a,25 'ad -es (p. 1327^a,8 παραπομπής) fructuum, qui nascuntur', supple. oportet esse locatam civitatem, maxime scilicet frumenti, vini. animal. quaest. 3,4 p. 125,82 arteriae sunt propter -em vitae et calor naturalis. 3,6 p. 127,46 nervus non ponitur nisi propter -em sensus. **β portatio – das Tragen, Mitführen (sensu pass.: l. 23)**: ACTA imp. Winkelm. I 780 (a. 1231) quod (*lucrum*) proveniet de -cione armorum iuxta editum noviter statutum factum contra delatores armorum. CONST. Melf. 1,12 per solam -em (di- var. l.) eorum (*armorum*). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 221,9 falconarius volens assuefacere falconem ad -em (di- var. l.) super equum. **γ elatio, mors – Beerdigung, Tod**: DIPL. Loth. I. 23 p. 95,7 occasione accepta ex -e fratris sui (sc. *Irmingardis*) puerili elegantia delati. **δ ?defluxio – ?Durchfall**: AESCULAPIUS 34 p. 52,42 feruntur (sc. *splenetici*) ... cum -e (*Gariopont. pass. 3,2 delectatione*) ventris et nausea, inflationibus. **b translate: a mandatum – Auftrag**: DIPL. Otton. II. 15 p. 23,19 (interp. s. X.^{ex}) quantumcumque ... ibi emeliorare potuerint *monachi* iuxta quod di-cio ipsius abbatis decreverit (*inde DIPL. Heinr. II. 35 p. 40,16*). **β collatio, traditio – Übereignung, Schenkung(sakt)**: CHART. Friburg. 129 p. 109,27 (a. 1252) fratribus ... dedimus aream ... ea di-e et eo iure, quo antecessores eorum ... aream ... possiderunt.

2. **delatio** v. 1. dilatio. **delatisco** v. delitescio.

***delativus**, -a, -um. *deferens – hinleitend, -führend, transportierend*: 1 *adi.*: ALBERT. M. animal. quaest. 3,3 p. 125,49 vena est contentiva at -a sanguinis. 13,9 p. 243,13 arteriae sunt -ae spiritus et calor. 2 *subst. neutr.*: ALBERT. M. animal. quaest. 1,17 p. 92,52 tertio modo est *tactus* in aliquo tamquam in -o virtutis tactivae, et sic est in nervis. 16,7 p. 279,7 istius ... influentiae (sc. *a principalibus partibus in posteriores*) oportet esse aliquid -um.

45 **delator**, -oris m. *script.*: dil-: l. 51.59. p. 241,1. adde LEG. Wisig. 7,1,3 (var. l.). 7,1,4 (var. l.). -ad(or): l. 51.

1 *strictius i. qui indicat, denuntiat, prodit – einer der angibt, anzeigt, preisgibt*: **a criminator, accusator – Denunziant, Ankläger, Beschuldiger (plerumque de calumniatore, auctore criminis falsi)**: **a publ., iur., canon.**: LEX Sal. Merov. 30,7 si quis alterum -em (di-, -dore var. l.; LEX Sal. Karol. gloss. K 46,79: id est lidengarium) ... clamaverit et non potuerit adprobare. CAPIT. Bened. 3,177 -es dicuntur, qui aut facultates prodiderint alienas aut caput inpetunt alienum; qui si convicti fuerint, continuo strangulentur *eqs.* EPIST. Ratisb. 6 p. 288,24 nullum -em ecclesia ammittit. CONST. Melf. 1,53,2 p. 215,16sq. exprimendum est -is nomen, et omnes sollempnitates servande sunt, que ... nostris constitutionibus super delationibus et -bus (di- corr. ex dilationibus P1) editis continentur. 1,86 ad denuntiationes fidelium -um ... inquisitiones ... facere. *al. v. et p. 239,69. impugnator, improbator – Anfechter*: CONST. Melf. 3,66 testamentorum publicorum -r (deletor, relator var. l.), celator, perversor eadem pena tenetur. **β usu communi**: MIRAC. Ved. 9 (MGScript. XV p. 401,46; c. s. X.) Teutbaldus, -r frater, auctor tot querelarum. EGBERT. fec. rat. 1,544 -e Doeck fit mox homicida Saul rex (*spectat ad Vulg. I reg. 22,9sqq.*). VITA Serv. 34 p. 106,12 militem ... -bus suis ... supplicia ... minitantes. CARM. de Frid. I. imp. 2617 -es veniunt ... multa Placentine recitantes crimina gentis. ARNOLD. LUB. Greg. 3,12,2 forte -r aliquis nostre quietis invidus hec finxit mendacissimus. *al. de diabolo (cf. ThLL. V/1. p. 416,71sqq.)*: FORM. Senon. II add. 4,18 psallat de trapa ut lin-

[Antony]

guaris di-r. AMARC. serm. 3,594 superbus donec siderea [fratrum -r, (cf. *Vulg. apoc. 12,10* accusator fratrum) ab aula con-
cidit. **b** *proditor* – Verräter: EBERW. Symeon. 10 cum ... Babylonem venisset, a portariis tenetur et quasi ignotus et patriae -r ... calumniatur (VITA Otton. Bamb. III 2,5; cf. *Vulg. II Macc. 4,1*). INVENT. Matth. 3 p. 455^A qui (*Trevericae ecclesiae non satis fideles*) ... ad gratiam regis adulantes ... ecclesiae thesauri (*i. reliquiarum*) -es effecti aperiunt, quid ... cognoverint. **c** *insidiator, appetitor* – einer der nachstellt, trachtet (nach): ANNAL. Rod. a. 1109 p. 695,35 captus est Sigefridus a rege quasi -r illius vitae. **d** *revelator* – Offenbarer (per prosop.): OTLOH. quaest. 34 p. 103^C numerus ... cum maximus sit divinae scientiae -r insinuans nobis per se, quomodo Deus cuncta sub ... ordine certo habeat. **2** *latius: a proprie: a qui defert, perlator* – Überbringer: OTLOH. Bonif. 1,4 p. 120,10 quis potissimum huius legationis -r (nuntium WILLIB. Bonif. 4 p. 14,5) esse potuisset. BENZO ad Heinr. IV. 1,17 (35) imperialium legationum non improvidus -r. **β** *qui fert, portator* – einer der trägt, mitführt, Träger: TRANS. Eug. Tolet. 6 quoadusque eiusdem -r martyris (*i. Gerardus*) ad eundem remearet locum. HIST. Walc. 24 p. 516,19 dum ... a -bus deponeretur (sc. *corpus beati Eloquentii*) ... et ... iterum ... onus portitoris temptarent resumere. 60. CONST. Melf. 1,11 quam (*poenam*) contra -es a r m o r u m ... edidimus (1,12. 1,53,2 p. 214,11. v. et p. 240,20). *usu attrib.*: ALBERT. M. cael. 2,3,10 p. 165,3 sonat *navis* ... , quando velocitus incitatur remis quam -r fluvius 'portet' eam. **γ** *qui abducit, raptor* – Entführer: WOLFHER. Godeh. I 34 eas (sc. *nonnas ablatas*) cum ipsis suis -bus post ternas revocationis inducias anathematis collatione colligavit. **b** *translate i. q. traditor* – Überlieferer: EPIST. Worm. I 34 p. 64,9 quoniam iuvenis deliquit et non prudentia roboratus, et humanum erat, ut ait antiquitatis -r, talibus veniam tribui (v. *notam ed.*).

delatorius, -a, -um. *denuntians, calumniosus* – denunzierend, verleumderisch: EPIST. Ratisb. 6 p. 286,3 prurientes aures -is adulatorum verbis aperire.

***delatrix**, -icis f. 1 *quae fert, portatrix* – eine die trägt, Trägerin: WOLFHER. Waldb. 2,3 p. 210,28 sinus ... , quod acceperat, fideliter conservatum reddidisse -e teste pandebat. *usu attrib.*: ALBERT. M. cael. 2,3,10 p. 165,7 non separatur *navis* a -e aqua et ideo non sonat. **2** *quae denuntiat, delatoria est* – eine die denunziert, verleumderisch ist (*usu attrib.*): RUD. TRUD. gest. 2,5 recitantur sub omnium audientia -es litterae ... , asscribuntur illis et illis de nostris ... criminationum infamissimae notae.

delatro, -avi, -are. *script. dil-: l. 56. 58. 1 intrans. i. q. latrare, gannire* – bellen, kläffen (c. *sensu increpandi: l. 48*): BENZO ad Heinr. IV. 5,9 -ante fratre Benzzone repetunt ovile fidei *coadelpbi*. 6,2 p. 528,2 contra Deum, contra regem -ando. GESTA Rom. eccl. VIII 3 p. 411,19 doctores orthodoxi, contra quos spiritu avaritiae -ans (declarans 2), Turbane, os tuum posuisti in coelum. **al.** **2** *trans. i. q. (latrando, eiulando) edere, proferre* – (bellend, kläffend, winselnd) vorbringen, äußern: RATHER. epist. 16 p. 75,21 haec dum inconsultius, utpote inutiliter garriens -rem. IOH. CANAP. Adalb. A 19 p. 30,11 haec dum furens Slavus contra episcopum di-vit (-ret, -vit var. l.). MIRAC. Waldb. (MG Script. XV p. 764,31) si quid imperite di-vi, sub tuam (sc. *Adalboldi episcopi*) correctionem ... conferre decrevi. GERHOH. tract. p. 70,23 si, ut Bononus haereticus -vit, Christus Dei patris adoptivus et non naturalis filius existit *eqs. al.*

delatura et dilatura, -ae f. *script. dilt-: p. 242,3. abbrev.: p. 242,1sq. persaepe.*

1 *delatio, denuntiatio, crimination* – Anzeige, Anklage, Beschuldigung: GLOSS. I 561,32 St.-S. de-am meldunga (item 576,8). 585,58 de-am anapruniani. 587,30 de-a melda. PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 238,34 prodidisti aliquam rem per iniustam de-am? CHART. Sangall. A 820 qui (*extraneus homo*) occulte sibi pactum fieri peciit de precio duarum librarum pro de-a, ut hec (sc. *ad furtum pertinentia*) patefaceret. **2** *?pretium pro delatione criminis solutum* – ?Anzeigeloohn (de signif. apud viros doctos in controversia posita v. HRG I. p.

673): LEX Sal. Merov. 2,2 excepto capitale et di-a (de-, del. var. l.; 2,5 di-a [de-, dil. var. l.]. LEX Sal. Pipp. 2,2 di-a [de-, dil. var. l.]. 2,5 di-a [del., d., dl., dil., dilt<ur>a var. l.]. 7,1 di-a [dela., dil., dl. var. l.]. CAPIT. reg. Franc. 142,2 de-a. *persaepe*). 65^{fut.} de de-a. *al.* LEX Ribv. 18 si quis hominem ... incenderit, sexcentos solid. culpabilis iudicetur, et insuper damno et di-a restituat (*sim.* 19,1 capitale et di-a [di-am, de-am var. l.]. *ibid.* *saepius. cf. comm. ed. p. 140sq.*). LEX Thuring. 34 de-am solidos VII et in freda totidem (sc. *componat; sim.* 35). **3** *per pravam interpr. i. q. elatio, exsequiae* – Begräbnis(feier): GLOSS. I 562,47 St.-S. propter de-am durc huzlettida (*spectat ad Vet. Lat. Sirach 38,17*).

delatus praep. *extra* – außerhalb: LEX Sal. Merov. 7,11 si quis pomarium ... deintus curte aut -s curte, (latus curte H 10, extra clausuram LEX Sal. Karol.) capulaverit.

***delavatus**, -a, -um. *illotus* – ungewaschen: CONC. Karol. B II p. 99,23 solemus de ... itineribus reverti ... detonsi et -i.

delavo (-abo), -are. *script. -lub(o): l. 20. t. t. techn. i. q. elavare, lavando purgare* – auswaschen, durch Waschen reinigen: COMPOS. Luc. C 21 tolle ... ex eadem arenam et -labas (-lubas cod.; -a MAPPAE CLAVIC. 227) propter pulberem et dimittis decolare. R 18. T 20 tolle, -labas (et lava MAPPAE CLAVIC. 126). **β** 12 mittis (sc. *plumbum*) in gabata lignea et -labas (-as MAPPAE CLAVIC. 149). MAPPAE CLAVIC. 174 -a vermiculum ... et iterum tere coctum et -a in urina cacabi.

delebilis, -e. *corruptibilis, exstinguibilis* – zerstörbar, auslöschar: ALBERT. M. praedicam. 5,2 p. 246^b,21 de facili -e est, quod ad perfectum non est acceptum. euch. 6,1,1 p. 353^a,17 ut esset signum dilectionis nulla umquam oblivione -is.

***delebilitas**, -atis f. *corruptibilitas* – Zerstörbarkeit: ALBERT. M. probl. det. 31 quod dicit propheta (*Vulg. Jer. 17,13*), dicit propter citissimam -em, qua delebuntur, qui in terra scribuntur. *Antony*

delectabilis (dil-), -e. *abl. pl. -iis: p. 243,27. I adi.: A gaudia, delicias praebens, laetificus, incundus, delectans, commodus* – Freude bereitend, angenehm, erfreulich, gefällig: **1** *gener.: a corpor.: a in univ.: ALDH. virg. I 7 p. 234,13* ut humanis faucibus ... omne, quicquid iocundum ac -e sentitur, mellitae dulcedinis gustum ... praecellit, ita divina maiestas *eqs.* HUGEB. Willib. 4 p. 92,24 rogabat, ut ... -es atque optabiles civitatis Hierusalem moenias ... speculare ... poterit. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 189,18 cum predantur *falcones* aves magis -es sibi. ALBERT. M. animal. 5,56 cum castratus fuerit *hircus* trimus ... tunc est caro eius -is. *al.* **β** *pretiosus, carus* – wertvoll, kostbar: VITA Liutb. 25 vascula ... , quae sibi prius valde -ia videbantur. *al.* **adde:** TRANS. sang. Dom. in Aug. 9 unus de clavis, qui -es Christi articulos configebant. **γ** *decorus, venustus* – anmutig, reizend, entzückend: HUGEB. Willib. 1 p. 88,13 cum ille ... amabilis atque di-is ...

ad triennium usque pervenit. ARBEO Corb. 16 p. 205,22 is, qui missus fuerat, Iberum (sc. *equum*) quendam di-em viri Dei conspiciens *eqs.* CARM. Bur. 168,4,2 collaudate meam pudicam, -em, amabilem (sc. *puellam*). **δ** *amoenus* – schön (gelegent): ARBEO Corb. 18 p. 208,3 est ... di-is callis. 25 locum (WETT. Gall. 13. *al.*). BRUNO QUERF. frat. 7 p. 43,12 terram (OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,11). **b** *incorpor.: a in univ.: DIPL. Karolom. (I.) 51 p. 71,13* animos illorum, quos nunc in nostrum habemus dominium -em atque amabilem.

CAND. FULD. Eigil. I 20 nec erat, qui perturbaret monasterium in tam -i concordia roboratum. HRABAN. epist. 52 cupienti mihi ... aliquid scribere, quod -e foret *eqs.* GERH. AUGUST. Udalt. 1,16 l. 40 audito -i nuntio. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,31 lectio, quae fuerit ... cibus et -is animae refectio. BERTH. Ratisb. serm. 10 p. 57,7 respondeo ... primum *eqs.*; secundo ad breve tempus est tolerabile exercitium ... , quarto -e, quinto superdelectabile, sexto *eqs. al.* **2** *natur.: URSO gloss. 24 p. 51,24sq.* cum aliquae -ia sensu percipiamus ... , ad concipiendos effectus -es rei sensae ... movemur. RICHARD. ANGL. anat. I 164 in quibus (*carunculis narium*) aer fumosus receptus quendam naribus et spiritui infert passionem -em vel odorabilem. ALBERT. M. veget. 2,134 cum sit ... ad fumum redactum *humidum*, erit aromaticum -em habens odorem. ani-

mal. 1,423 humet . . . haec pellis aliquantulum, ut mollior et -ior sit sonus in ea (*canna vocis*). 3 *philos.*: ALBERT. M. eth. I 1,48 p. 49,5 et 'sic ipsae operationes' sunt 'secundum se -es (p. 1099^a, 14 ἡδεῖται). II 1,6,15 p. 102^b,11 vita felicium, in quantum felices sunt, secundum se ipsam est -is (p. 1099^a, 7 ἡδύς). metaph. 11,2,11^{capit.} quod primo motori et aliis motoribus caelorum motus sui sunt -issimi. 11,2,11 p. 497,40 quod unicuique finis connaturalis et proprius est -issimus et dulcissimus. *al.* 4 *mus.*: ANON. ton. Schneider p. 109,12 quartus (*tonus*) describitur blandus et garrulus . . . ; quintus modestus et -is, qui tristes et anxios letificat. ANON. IV mus. 6 p. 83,21 diversitas altera secundae triplicitatis est . . . , quando una pars procedit secundum modum discantus . . . et hoc per modum -em tempore debito tarde procedendo. p. 83,26 tertia diversitas <secundae> triplicitatis est, quando in principio habet punctum -em sive placentem. 5 *medic. i. q. salutaris, recreans – heilsam, erquickend*: ANTIDOT. Bamb. 15 hoc antidotum . . . ad capitis dolore patientibus convenit et maniacis . . . iubat et . . . somnum -e (*sc. inducit*). B *gaudii, deliciis fruens – sich (er-)freuend*: 1 *gener.*: GLOSS. psalt. Lunaelac. 136,2 salix lignum est infructuosum et aquis -e (*cf. notam ed.*). 2 *medic. i. q. sensibilis, excitabilis – empfindlich, leicht erregbar, reizbar (cf. p. 245,37)*: TRACT. de caus. mul. 25 capit. p. 10 si decursio aquata de loca -e est. 53 capit. p. 11 si mulier in loca di-ia aut intestinis maioris lumbrici late nascuntur, (*cf.* 51 p. 38,3 intra vulva *eqs.*). 69 p. 45,4sq. si foris ex loca -ia exeat os matricis vel pocius est de loco suo aut ex locis di-iis *eqs.* 76 capit. p. 12 si matrice dura est et omnia loca di-ia sunt. 76 si matrice dura est et alta loca di-ia sunt et cauma grandis *eqs. al.*

II *subst. neutr. i. q. iucundum, gratum, delectamentum – das Angenehme, Erfreuliche, Freude, Genuß*: A *gener.*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 69,17 auditu perpendit avis, ex sono scilicet, -e aut detestabile. B *philos. et theol.*: ALBERT. M. resurr. 163 p. 346,41 -e non appetitur propter se nec utile, sed honestum tantum. bon. 200 p. 123,55sq. quicumque brutale -e insequitur, insequitur -e gustus et tactus. sent. 2,21,10 p. 369^a,14 in veniali peccato parvum est -e, quod movet. eth. I 48 p. 49,18 in fronte idoli scriptum erat, quod . . . 'issimum' (p. 1099^a, 28 ἡδιστον) erat illud, 'quo' quilibet 'frui' desiderat. 631 p. 539,49 contrarium -i per se et per naturam est indelectabile. Iob 2,3 p. 43,1 fiunt *opera hominis* propter honestum aut propter -e . . . aut propter ludum. *ibid. persaepe*. C *medic.* -ia mulieris *i. q. vulva – Vulva*: TRACT. de caus. mul. 69 p. 44,9 si -ia mulieris cadent, tunc quasi suspensa matrix esse videtur. *cf. l. 215sq.*

adv. delectabiliter. 1 *libenter, grate, animo parato, laete – gern, mit Vergnügen, freudig, froh(gesinnt)*: A *in univ.*: GLOSS. II 269,14 St.-S. -r gerno, gerano. LUP. FERR. epist. 71 p. 74,20 ut . . . monachi . . . Deum -r exorarent (*sim.* DIPL. Loth. I. 25 p. 99,22 Domini clementiam -ius exorare. DIPL. Ludow. Germ. 126 p. 177,1. *al.*). BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 33,8 propter . . . castitatem morum, in quibus teste Deo -r ambulavit *Benedictus*. FROWIN. explan. 2,2 l. 705 quid est nam -r considerare, qualis et quantus est Deus . . . , nisi eum laudare? HERM. IUD. conv. 2 p. 74,11 episcopum . . . tanto avidius ac -ius audiebam, quanto *eqs.* ALBERT. M. eth. I 307 p. 262,52 'qui bene patitur' ab altero . . . , -r (p. 1124^b, 15 ἡδέως) audit' et in memoria retinet eos, quibus benefecit. *al.* B *de prava vel vituperanda oblectatione*: VITA Gamalb. 8 p. 399,63 consenti modo mihi, ut cupitis complexibus fruamur et -r nobis commisceamur! BRUNO QUERF. fratr. prol. p. 27,9 qui . . . in peccatorum meorum crasso luto, heu me, sordida sus -r iaceo. PETR. DAM. epist. 97 p. 70,3 avaricia . . . quasi biceps est coluber, utroque consuevit ore mordere . . . , dum aut aliena res quaeritur aut habita -r possidetur. STATUT. ord. Teut. p. 80,18 si de peccati libidine . . . -r usum habuerit *frater* loquendi. ALBERT. M. eth. I 442 p. 375,81 ut ex habitu accipiat *iniustus*, quod possit -r operari iniustum. 445 p. 378,14. 2 *incunde – auf erfreuliche Weise*: A *in univ.*: ERMENR. Sval. 10 capit. p. 156 qualiter odore suavissimo . . . domus -r repleta sit. OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 62,1 hortum . . . regalem . . . omnium . . . bestiarum genere -r refertum irrumpi iussit *imperator*. B

eleganter – geschmackvoll, elegant: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 490,13 'dicax' est non modo facundus et eloquens, ut omnia, quae intellegit, promere facile possit, sed etiam qui -r effatur, quod intellegit. C *quiete, commode – auskömmlich, bequeme, bebaglich*: ALBERT. M. eth. I 322 p. 277,19 contingit, quod, antequam vindicet, non possunt *amici* cum ipso (*sc. qui habet appetitum in vindictam*) -r vivere. veget. 7,121 quo (*caespite*) . . . homines insideant ad -r quiescendum.

**delectabilitas*, -atis f. 1 *oblectatio, delectatio, iucunditas – Freude, Vergnügen, das Erfreuen (usu philos. et theol.)*: A *in univ.*: ALBERT. M. eth. I 220 p. 196,2 quaeritur, utrum in actu fortitudinis sit delectatio; . . . dicendum, quod operatio habet -em ex perfectione finis. 323 p. 277,90 veritas est simplicior habitus, quam amicitia, quia . . . amicitia . . . addit -em. Matth. 7,17 p. 264,74 dicitur . . . 'arbor bona' delectabilis et salutaris et utilis in fructu; . . . de -e: *eqs.* B *voluptas, libido – Lust, Wollust*: ALBERT. M. sent. 4,16,23 p. 593^a,16 *coitus* comparatur . . . ad potentiam ordinabilem per rationem, et haec informatur multis speciebus diversorum subiectorum, sicut -s in fornicatrice vel in coniugata vel in masculino. 2 *dulcedo, sapor iucundus – Süße, Wohlgeschmack (alleg. de Christo: l. 23)*: CONR. SAXO spec. 14 p. 439,14 fructus . . . generositate sublimissimus, fructus -e desiderabilissimus (*de interpr. cf. p. 444,1sq.*). ALBERT. M. euch. 3,1,2,6 p. 242^a,29 -s (*sc. saporis caelestium gaudiorum*) . . . capiatur a cibi nutrimento. 3 *luxuria – Prunksucht*: RUP. MEDIOL. Adalb. 15 confessor sanctissimus . . . , ut relictis corporis artus . . . loculis honorentur nitidioribus (*sc. quam in oratoris ligneo*), adhortari videtur; num in celestis conspiciuntur posito hec inest -s, cui carnaliter versanti cuncta terre viluit speciositas?

**delectamen*, -inis n. *oblectatio – Vergnügen*: FUND. Walds. 1 (MGScript. XV p. 1089,26; s. XIII.²) qui duo, princeps . . . et nobilis prefatus, . . . exercitii occasione nec non et -e plurimas provincias . . . transvolabant.

delectamentum (dil-), -i n. *oblectamentum, delectatio, deliciae – Vergnügen, Lust, Freude, Wonne*: 1 *in univ.*: HROTSV. Theoph. 72 blanda potestatis -a. ALFAN. premn. phys. 1,83 iugalia ad agri culturam . . . facta sunt, multa vero avium et aquatilium . . . ad -um (PG 3,529^c τέλειον) modulantes . . . dulciter ad suavitatem et requiem. BURCH. WORM. ad Alpert. (MGScript. IV p. 701,40) omnes . . . di-o mundanorum illusi . . . miseris huius seculi vanitatibus inserviunt. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,36 mundum cum suis -is illecebrosis . . . relinquere. *al.* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 6,17 pro -o naturali, quod habet *falco* in capiando avem vivam, redibit libentius ad avem quam ad loyrum. *al. in imag. et per compar.*: VITA Liutb. 10 sobrietatis sarculo aculeatos spinarum frutices cum -orum radicibus extirpare satagebat. ALBERT. M. miner. 2,3,6 p. 56^b,31 dicit *Aristoteles*, quod est . . . lapis vini, qui trahit vinum, . . . et faex eius ad se trahit faecem, quasi sit -um lapidum in illis. 2 *spectat ad epulas*: WALAHFR. Gall. 2,5 ut . . . sapor procuratae caelitus escae (*i. avis; spectat ad Vulg. num. 11,31sq.*) novae dulcedinis -um haberet (di- 1c¹ a. corr.). HROTSV. Theoph. 200 cultorum -a ciborum. *de eucharistia (loci spectant ad Vulg. sap. 16,20)*: RADBERT. corp. Dom. 8,44 quibus (*patribus*) omnem saponem et omne -um praebuit *manna*, eandem de caelo escam, quam nunc percipimus, spiritalis . . . illa perceptio in ore sapuit. 8,54 esca illa . . . -um immortalitatis praebuit. *al.*

**delectanter v. delecto*.

delectatio (dil-, -cio), -onis f. *oblectatio, gaudium, voluptas – Vergnügen, Freude, Genuß*: 1 *gener.*: A *in univ. (in imag.: l. 65)*: HRABAN. hom. II 87 p. 313^c mulier sanguine fluens ecclesia est ex gentibus congregata, quae ingenito carnalium -um polluta fluxu atque a coetu iam fuerat segregata fidelium. CHART. Rhen. inf. I 65 p. 30,7 ego Folckerus . . . omnem huius vite -em . . . pro nihilo ducens *eqs.* HROTSV. Cal. 9,15 taedet me prioris vitae, taedet -is iniquae. *al.* DIPL. Heinr. IV. 265 ex usu terrenae -is et commodi pro Christo . . . largiri bonum ducimus *eqs.* CAES. HEIST. hom. exc. 107 propter litteras cuiusdam femine . . . tantus motus factus est . . . in carne eius (*adulescentis*) per libidinosas -es, ut *eqs.* CHART. cell. Paulin. 63

venationis. *al.* **b** *spectat ad auditum, gustum, visum sim.*: EPIST. var. II 35 p. 359,33 contigit ... me ... audisse divina officia inordinate et sine auditus -e celebrari. VITA Rimb. 8 p. 87,3 ad augmentum abstinence ... defecerunt et vis ... alimenti et suavitas ac -o saporis. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 165,4 alii intendunt in hoc (*sc. in venatione cum avibus*) ..., ut habeant inde -em solatiosam in videndo ... amoenos volatus avium. **c** *spectat ad refectionem*: ARBEO Emm. 44 illa (*puel-lula*) ... alimentum recipere recusabat et huius -em ... minime sentire professus est. GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 142 post completorium numquam ... aescam vel potum -i corporis sui consentiens sumpsit. *huc spectare vid.*: CONC. Karol. A 37,35 ille magis parsimoniae servire censendus est, qui sibi ... -es (delecciones *var. l.*) corporis paenitus interdicat. **d** *spectat ad delicias mentis, animi sim.*: HRABAN. epist. 20 p. 425,21 quotienscumque presentiam tuam (*sc. Otgarii archiepiscopi*) ... cogito, suavi semper -e reficior. 34 p. 468,43 -e suavissima. TRANSL. Libor. I 15 quos (*laicos*) ... miracula ad querenda sanctorum pigneribus patrocinia ingenti -e invitaverant. THIETM. chron. 6,9 p. 284, 22 haec (*mirabilia*) piis ad -cionem (delectationem *a. corr.*), reprobus autem dicuntur ad terrorem. EPIST. Hildesh. 134,54 notandum, quod in epistolis summa verborum dulcedo conspici debet ac verborum -o. *ludicrum – Unterhaltung, Kurzweil*: EPIST. Ratisb. 4 p. 281,30 hec (*scripta*) tantum causa -is inserui. **2** *medic. et natur.*: **a** *santitas – Wohlbefinden*: ANTIDOT. Glasg. p. 134,6 confectio citoniti, qui facit ad -cionem sthomaci. **b** *relaxatio, sensus iucundus – Erleichterung, Lustempfindung*: ARS med. 7 p. 426,1 priapismus est tensio veretri cum sensu doloris sine -e (di-cionem *var. l.*) spermatis. GLOSS. med. cod. Mon. p. 22,25 dolor est sensus rei nocive; -o est sensus rei iocunde. **c** *libido – Geschlechtstlust*: CONSTANT. AFRIC. coit. 11,21 cum evacuat corpus illis duobus (*sc. coeuntibus*) et institerit appetitus et -cio (deleccio *var. l.*) sola, eventatur vitalis spiritus. *al.* HILDEG. caus. 2 p. 76,9 -o ... in muliere soli comparatur, qui blande ... terram calore suo perfundit, ut fructus proferat. *al.* ALBERT. M. animal. 2,116 creatio eius (*vulvae*) est ex carne nervosa, propter quod est sensibilis -is valde. 5,8 maximam ad coitum coniunxit natura -em, ut ex rememoratione -is desideretur et fiat permixtio seminum. *al.* *fervor libidinosus – sexuelle Erregung*: ALBERT. M. animal. 5,57 signum -is eius (*porcae*) in coitu est, quando demittit auriculas. 6,101 tempore ... coitus animalium unum applicatur alteri et in descensu -is continue movent caudas. *al.* **3** *mus. (de suavitate soni)*: REGINO harm. inst. 4,8 qui (*tropi*) pulchra varietate armonicae -is ... reddunt melodiae suavitatem. ANON. IV mus. 6 p. 84,2 nota, quod puncta talia ... debent repperiri in aliqua specie -is et coloris sive pulcritudinis istius artis. **4** *philos.*: **a** *def. sim.*: ALBERT. M. bon. 10 p. 6,39 -o (*p. 247^a, 8 ἡδονὰς*) triplex est ..., scilicet in memoria praeteriti et sensu praesentis et spe futuri. cael. hier. 15,13 p. 250,63 dicendum, quod -o et gaudium sunt de eodem, sed differunt secundum modum. eth. II 3,3,2 p. 254^b,4 -es ... determinantur per divisionem primam in animales et corporales. *al.* metaph. 5,5,3 p. 278,40 est ... -o operatio proprii vel connaturalis habitus non impedita. *ibid.* *al.* **b** *exempla*: ALBERT. M. bon. 377 p. 206,64 quaeritur, quid sit diffinitione et substantia voluptas sive -o. eth. II 1,3,1 p. 30^b,17 non est homo, qui sine -e vivere possit. nat. anim. 2,16 p. 42,87 dum in corpore manemus, aliquando sentimus -es divinas. *ibid.* *persaepe*. **5** *theol.*: **a** *in univ.*: ALFAN. premn. phys. 1,57 p. 15 angelis ... liberis a corporalibus passionibus et necessitatibus ac -bus ... nulla concessa est venia. 18^{capit.} p. 97 de -bus. *al.* MANEG. c. Wolfh. 22 p. 98,13 de vicio itur in vicium, ubi eciam peccati causa fit precedens peccatum et assidua peccandi -o. CONSUE. Marb. 43,2 suggestio sola peccatum non est; cui si assit -o, peccatum est. *al.* **b** *alleg.*: ALBERT. M. nat. bon. 92 p. 38,46 aquae ... sunt humores -um, pugillus autem *eqs.* (*spectat ad Vulg. Is. 40,12*). euch. 3,3,2 p. 317^a,20 pedes ... animae sunt intellectus ... et affectus ...; quamdiu isti pedes pecuali pelle per placentiam pecorinarum -um cincti sunt *eqs.* **delectatiuncula**, -ae *f.* *parva, modica delectatio – geringe, unbedeutende Freude*: BERTH. RATISB. serm. 2 p. 19,14 sic

volens vere proficere contemnere studeat illas viles res mundanas, id est mundi -as, gloriosas substantiunculas (*sim.* 8 p. 47,16 gratia facit omnes istas viles -as contemni quasi stercora). 3 p. 23,17. *ibid.* *al.*

***delectativus**, -a, -um. *oblectatorius – erfreulich*: ALBERT. M. eth. II 7,2,5 p. 511^a,47 iuventus quiddam delectabile est sive -um incitativum ad delectionum superabundantias.

delectator, -oris *m.* *oblectator – Freudenbringer*: GODESC. SAXO theol. 1 p. 84,15 noverit lector meus ..., quod ... trinus et unus perfectus ... salvator ... et dulcis -r *eqs.*

***delectatorius**, -a, -um. *oblectatorius – erfreulich (usu subst. neutr.)*: REIN. ALEM. phagifac. 404 -a quedam, que teneros audita iuvant tacitaeque perurant auditus.

1. delectio (dil-), -onis *f.* *confunditur c. delectatio*: p. 245,14. **34. electio, optio – (Aus-)Wahl**: **1 gener.: WOLFHER. Godeh. I 13 p. 177,33 fratribus primo -em de duobus posuit, quo aut ... regulam ... imitarentur, aut, quo mallent, ... secure digrederentur. *delectus – Rekrutierung*: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 401,6 'delectus militum' id est -o, qua ... ad militiae deleguntur servitium. **2 philos.**: ALBERT. M. eth. I prol. p. 3,21 quod perfectio speculativi non cadit in consideratione huius scientiae, inquantum est speculativa, sed inquantum facit -em (dilectionem *var. l.*) ...; et sic cadit sub genere moralis, secundum quod voluntas ... recipit formam eligibilis. p. 3,29 est ... morale, quod procedit a voluntate deliberativa per -em (dilectionem, electionem *var. l.*). 8 p. 6,50.**

2. delectio v. dilectio.

delecto (dil-), -avi, -atum, -are. *script. -lic-: l. 51. depon-: l. 44. struct. notabiliores: c. dat.: saepius, e. g. l. 34.44. 53. c. acc. pro abl.: p. 247,31. c. praep.: ad: l. 51. ex: p. 247,9. partic. praes. usu subst.: p. 247,2. inf. pro subst.: p. 245,14.*

I act. i. q. laetitiam afferre, laetificare, invare, oblectare – Freude bereiten, erfreuen, ergötzen: **A person.**: **1 in univ.**: RHYTHM. 9,5,2 experto ... monacho sanctus -et habitus. DICUIL. carm. 1,1 (MGPoet. IV p. 917) nunc genitum Carolo volo di-are loquendo. HRABAN. carm. 23,18 hae te deliciae ... -ent. WETT. Gall. 2 p. 258,28 reppererunt antiquitus habitationem dirutam, aquarum calore adventantium animos -antem. WALAHFR. carm. 5,45,9 quantum -et tua me dilectio, nedum enarrare queam. FROUM. carm. 5,4 lux ... lucida vos, Liutold, -et. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,25 illi, quos rationum amplius -at subtilitatis sublimitas *eqs. al.* *depon-: DHUODA lib. man. 2,3,20 non solum longa, sed nec brevis -atur mihi (sc. Dhuodanae) oratio. 2 convenire – passen, genehm sein*: VITA Gunth. erem. 11 p. 279,31 si meae discessionis ... terminus -at, ... tertia hora, quid de meo transitu divina operatio sentiat, meae ... vitae terminus declarabit. **B impers.**: **1 invat, placet, gaudio est – es (er)freut, es gefällt, bereitet Vergnügen: CONC. Merov. p. 18,6 cum quibus (*sacerdotibus*) -et summos pontifices conferre sermonem. DIPL. Merov. I 69 p. 62,13 ad ipsa congrigacione delictit pro stabilitate rigni nostri iugiter deprecare (*sim.* FORM. Flav. 43 p. 481,24 di-et ibidem abatem vel sacerdotibus ... pro vita ipsius [*regis*] ... dominum supplicare. DIPL. Ludow. Germ. 149 p. 209,43. *saepius*). HRABAN. epist. 35 si ... sensum mysticum in eis (*libris*) dinoscere vos -et. CHART. Sangall. A 419 si ... nos -at, ut illas (*res*) redimamus, ... id agamus cum I solido. THIETM. chron. 6,50 si te, lectorem, audire -at (CHRON. Thietm. si tu, o lector, -aris audire), unde *eqs.* **2 libet – es beliebt**: TRAD. Ratisb. 72 p. 67,39 predicta vidua ... potestatem (*sc. habeat*) suprascriptas res ... tradere, cui -et (*sc. sibi*). **3 decet – es schickt sich, man sollte: VITA Liutb. 36 lassanti viatori huius legendae limitem requietionis imponere -at, ut *eqs.*****

II mediopass., intrans. vel absol. i. q. gaudere, laetari, invari, oblectari – sich freuen, Gefallen finden (an), sich ergötzen: **A intrans. vel absol.**: VITA Sulp. 7 (MG Mer. IV p. 377,17) nonnulli ... ei (*episcopo Vulfoleudo*) detrahebant, cur ... in quorundam animalium multiplicatione -ret. WILLIB. Bonif. 8 p. 50,8 nolite caducis gentiliu adolationibus -are (*-ari var. l.*). EPIST. var. II 7 p. 309,35 tulerunt *comites* ... curtes, servos et ancillas et omnia, in quibus illorum animus -bat. VITA Liutb. 18 p. 22,22 fur ... vel latro per violentiam ... ad suffici-

[Konstanciak]

entiam . . . se posse pervenire -at. 19 veluti arte piscatoria quis hamum cibo, quo delectatur piscis, inclusum insidiando -antis faucibus praetendit *eqs.* BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 102,8 si vis habere militem (sc. *Boleszlavum*), fac cum bono (i. *Christo*), ut -et. *al.* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 306,4 si . . . insigni gloriae coelestis triumpho perenniter coronari -at *fidei defensor. v et l. 33.* **B mediopass.:** 1 *in univ.:* CAND. FULD. Eigil. I 24 p. 233,15 in oratione ipsorum (*fratrum*) -batur anima eius. HROTSV. Sap. 4,4 -or ex vestra ratione magis, quam *eqs.* ALFAN. premn. phys. 18,15 p. 99 rigoris et sitis curantes afflictionem in calefaciendo et bibendo -amur (PG 40,681^B ἡδόμεθα). *al.* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 302,6 qui (*episcopus*) feminarum consortio -tus clericis suis idem concessit. *saepe. v et p. 246,59.69.* *inf. pro subst. i. q. laetitia – Freude:* CARM. Bur. 56,4,14 eius (sc. *puellae*) letum vivere est meum -ari. 2 *c. colore quodam:* a *cupiditate teneri, incundari – Lust haben, sich vergnügen:* a *gener:* HROTSV. Abr. 4,4 hoc meretricibus antiquitus fuit in more, ut alieno -rentur in amore. THIETM. chron. 6,24 ut e mari . . . aper magnus . . . exeat seque in volutabro -tum . . . multis ostendat. **β philos.:** ALBERT. M. sent. 2,24,13 p. 411^b,43 quaeritur . . . , quando sit morosa delectatio; . . . cui diu iniacet delectatio, videtur -ari morose. **c natur.:** CONSTANT. AFRIC. coit. prol. 7 eis (*membris*) . . . tam . . . amabilem delectacionem inseruit *creator*, ut nullum sit animalium, quod non pernimum -etur coitu. *ibid. iterum. expressius i. q. excitari – sich (sexuell) erregen:* ALBERT. M. animal. 9,132 mulier in coitu . . . istas habet delectaciones, scilicet prociendo spermati similem humorem et tunc -atur totiens, quotiens proicit *eqs.* **b amare – lieben:** VITA Meginr. 5 habitationem huius heremi ultra omnes divitias -or cupereque iam in ea collocare mansiunculam meam.

*adv. *delectanter. libenter – gerne:* IULIAN. TOLET. Wamb. 2 omnes . . . illum (*Wambanem*) se -r (*delectantes var. l.*) habere principem clamant. *Konstanciak delectum v. 1. delinquo.*

1. *delectus, -us m. script.:* dil-: l.42.43. -et(us): l.56. 1 *electio – (Aus-)Wahl:* a *strictius i. q. selectio – (Truppen-)Aushebung, Rekrutierung:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 401,5sq. est . . . -us' nomen quartae declinationis, ut -us militum', id est delectio. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 234,11 tantas habens *dux* copias . . . ita de tota, cui preerat regione, severissimo -u (*di- var. l.*) habito exquisitas, ut *eqs. (sim. p. 216,26 diligenti -u [di- var. l.] habito).* GESTA Ern. duc. I 280 indixit *imperator* toti regno expeditionem contra ducem et terram eius accelerare et -us militum veteranorum seu tironum et, qui bellis quoquo modo apti essent, fieri mandavit. *meton. i. q. expeditio – Feldzug:* SIGEB. GEMBL. Theod. 13 eo (*Deoderico pontifice*) . . . [italico -ui,] (cf. 16 p. 473,14 in . . . Italica expeditione) . . . individuo comitatu augustorum Ottonis eiusque . . . equivoci . . . fere per triennium militante (*sim. 14 p. 470,34*). **b latius i. q. discrimen, distinctio – Unterschied:** CHART. Port. 119 p. 143,31 (a. 1243) cum . . . fratres Portenses . . . ex constitutione ordinis sui . . . hospitalitatem sine -u personarum exhibere velint *eqs.* (CONST. imp. III 210 s. p. -u). ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 549,24 censu *m ci.* absque -u (-etu *cod.*) mixta operariorum concursio laborantium ad munimen trapezitas cogeat effundere. 2 *cura, studium – eifrige Bemühung:* EPIST. Heinr. IV. 32 nemo te (sc. *episcopum*) a -u ecclesiasticę secundum iusticiam utilitatis terrore detorqueat.

2. *delectus v. 2. deligo.* 3. *delectus v. 1. diligo.* *delefinus v. delphinus.* ***delegabilis v. *delicabilis.** ***delegaliter adv. (plane) legaliter, legitime – (völlig) gesetzmäßig, rechtmäßig:** OTTO SANBLAS. chron. 21 p. 30,17 liberos . . . suos . . . excellenciis dignitatum per sortitas provincias -r sublimavit *Fridericus imperator.*

delegatio (-lig-, -cio), -onis *f. script.:* dil-: p. 248,25. dell-: p. 248,16. *struct. c. gen. obi.:* p. 248,28.

1 *strictius:* A *commissio, (de)mandatio, iussio – Beauftragung, Betrauung:* 1 *proprie:* a *de vicariis, iudicibus papae, imperatoris sim. (de re v. HRG I. p. 674sq.):* HINCM. epist. 99 p. 46,7 quae . . . aemulorum (sc. *Augustini*) mendacia (sc.

verba) ex -e sanctae sedis Romanae per Caelestinum papam sanctus Prosper . . . falsa esse . . . ostendit (160^a,17 p. 129,6 ex -e sedis apostolicae. CHART. Aquens. 69 [dipl. Frid. II.] ex -e nostra). DIPL. Loth. II. 25 p. 426,4 quas (*ecclesias*) . . . Guntharius . . . per suae -is ordinationem et nobilium virorum assensionem corroboravit. SUMMA dict. Saxon. 7,2 p. 220,20 in spiritalibus domino pape, patriarchis . . . spiritualium causarum commissio vel -cio competit. CONR. MUR. summ. p. 143,22 delegatus pape ratione -is maior est omnibus. *al. b usu communi:* BURCH. URSB. chron. p. 22,33 regnum accepit *Fridericus*, magis ex -e patris sui quam ex electione principum. *in malam partem:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1091^A hinc -o, inde desuperatio. 2 *meton. i. q. mandatum (conscripsum), iussum – (schriftlicher) Auftrag, Befehl:* CHART. Bund. 877 p. 327,38 (a. 1251) nos . . . archipresbiter et . . . prepositus . . . auctoritate predictarum dell-um . . . cassamus . . . , quidquid *eqs.* **B collatio, concessio – Übergabe, Gewährung:** 1 *proprie de bonis, iuribus sim. i. q. traditio in manum, cessio (nis perfectio), firmatio – rechtsgültige Aushändigung, Abtretung (sakt), 'Zession' (de re v. HRG V. p. 296sq. s. v. 'Traditio'):* LEG. Burgund. Rom. 40 tributum praesenti deli-e suscipiat *emptor*. DIPL. Merov. I 15 p. 17,29 (spur.) seniore instituit *congregatio* . . . s e c u n d u m -is v o t u m vel huius seriem auctoritatis suffultum *eqs.* (FORM. Marculfi 1,2 l. 48 s. -cionis [deli-is, dili-is *var. l.*] v. *sim.* DIPL. Merov. I 97 p. 88,13 s. -bus). TRAD. Frising. 1469 p. 319,19 ipse (*Adalpertus*) . . . traditionis (sc. *praedii*) et -is vestituram eadem hora sibi (*coniugi*) dedit et presentavit. TRAD. Ratisb. 991 domni P. abbatis -em innovavit *comes Altmannus eqs. persaepe.* 2 *meton.:* a *possessio tradenda vel tradita – zu übertragender oder übertragener Besitz:* CHART. Salisb. II 161 p. 242,12 (a. 1134) familiam cum ecclesia . . . delegaverunt *Engelscalcus et Rahwinus de Otmanach* in manus cuiusdam libertini nomine Iunic eo tenore, ut ipse eandem -em traderet supradicto episcopo. **b condicio cessionis – Bedingung zur Abtretung, Auflage:** TRAD. Teg. 92 p. 72,16 (a. 1078/91) predium . . . advocatus . . . Pernhard . . . Geruigo . . . presbitero . . . ea -e per manum Wolfoldi . . . advocati tradidit, ut, si quisquam . . . litigiosum faciat dictum predium, dupliciter . . . presbitero . . . restituat . . . precium. **c tabellae, charta cessionis – Abtretungsurkunde:** FORM. Marculfi 2,7 l. 22 ut inspecta nostra deligacione (deli-e, -e *var. l.*) in omnibus conservetur (sc. *donatio*) *eqs.* **d potestas, dicio – Verfügungsgewalt:** DIPL. Merov. I 15 p. 17,27 (spur. s. IX.) quo facilius liceat monachis ipsius (*monasterii*) . . . rectam -em sub quiete per tempora possidere. DIPL. Karoli III. 89 p. 146,12 cuius (sc. *monasterioli*) . . . curam . . . diebus vite Auprandi fidelis nostri suae -i concessimus sub solutione . . . centarum librarum olei. TRAD. Salisb. I 571^b filius . . . Heinricus eandem mulierem vi subegit suę ditioni . . . , sed tandem accepto talento ab ea . . . restituit eam priori -i. CHART. Austr. sup. I 332 p. 477,35 si quis . . . quaesierit, quis delegator omnium prediorum istorum exstiterit, scire debet, quod nobiles fuerint et omnia hec suae attinebant -i. **e servitus – Botmäßigkeit:** v. p. 250,40.

II *latius:* A *perlatio – Überbringung:* FLOD. annal. a. 948 p. 113,18 litteras refutarunt *legati* astruentes, quod eas antea nunquam viderint vel audierint neque in earum -e consensum praebuerint. **B delatio, deportatio – Beförderung, Transport:** ALBERT. M. animal. quaest. 3,1 p. 123,15 ossa nutriuntur sicut et alia membra; sed in ossibus non sunt venae; ergo nec in aliis partibus oportet ponere venas propter -em *nutrimenti* (p. 123,22. 34).

***delegativus, -a, -um. ad delegationem pertinens – das Abtretungsverfahren betreffend:** CONR. MUR. summ. p. 162,25 sunt verba . . . devotiva, desponsiva, desponsativa, destitutiva, -a *eqs.*

*adv. *delegative. per delegationem – durch Abtretung:* CHART. Tirol. 221^a p. 95,13 (a. 1145/49) additę sunt eidem ecclesię -e minores decime comitis *Friderici* de Epan.

delegator, -oris m. qui per cessionem in manum tradit, donator, traditor – einer der förmlich abtritt, aushändigt, Schenker, 'Tradent': 1 *in univ.:* FORM. Sangall. II 9 p.

[Mandrin]

402,29 si ... ille (*orphanus donatoris*) ... ante obierit, fratres ipsius, scribe nomen -is, eo pacto ... possessiones redimere debeant. TRAD. Ratisb. 813 p. 388,8 testes: ... Uto, qui fuit -r *eqs.* TRAD. Michaelb. 84 p. 812,4 huius rei testes sunt: ipse -r et frater eius *eqs.* TRAD. Frising. 1573^a Walchün ... delegavit predium ... ad altare sanctae Marie; testes: ... ipse ... Walchün -r. CHART. Raitenh. 298 p. 240,2 Reinholdus ... delegavit X libras ... tali ... pactione, ut singulis annis ... LX^a denarii retineantur, quibus ut in anniversario Reinoldi de Perndorf patris -is fratres monasterii consolentur. *al.* 2 *assignator* – *Zuteiler*: FOLCUIN. Lob. 12 p. 60,34 omnem abbatiam illico paritur *Hucbertus* in re militari, delegans victui fratrum villulas, et eas parvi redditus, ut placuit -i. 3 *fiduciarius, fidecommisarius, procurator, salamannus* – *Vollstrecker, Bürge, Verwalter, 'Salmann'* (de re v. J. Merkel, ZRGerm. 2. 1863. p. 146sqq.): TRAD. Teg. 37 (a. 1042/46) cum ... memoratus -r (sc. *Woluolt*) ante ... tempus ... vitam finiret, is, qui prefatum predium accepit, legaliter transfudit ... in manus Herirandi abbat. TRAD. Patav. 862 dominus Alhkerus ... tradidit ... predium ... per manum Ulrici -is, qui vulgo dicitur salman, advocatia ... domino episcopo commendata. TRAD. Ror. 125 p. 133,46sq. Altmannus ... curiam suam ... Rorensi ecclesie vendidit ... iurans et affirmans districtius, quod -em talis curie penitus <non habe>ret, quamvis per manum -is sepedicta curia confirmationem ... deberet optinere *eqs. saepe. v. et p. 248,51. 250,52.*

delegatorius, -a, -um. *locut.* -a manu *i. q. pleno iure delegandi, potestativa manu* – *mit voller Verfügungsgewalt*: CHART. Carinth. III 1366 (a. 1190) subscripti testes sunt prediorum ... que dominus Berinhardus ... -a manu tradidit sancte Marie Oziahc pro anime sue uxorisque sue remedio (CHART. Nuremb. 364 m. -a).

***delegatrix**, -icis f. *quae per cessionem in manum tradit, donatrix* – *eine die förmlich abtritt, aushändigt, Schenkerin*: 1 *in univ.*: TRAD. Moosb. 165 (a. 1189/97) quedam domina ... Alhaidis aream suam ... delegavit ... testes: ... Albertus priuignus -is *eqs.* TRAD. Frising. 1789 mulier de Horebach delegavit ad altare sancte Marie ... mulierem nomine Adelheit cum tribus suis filiis ... censualis V denariorum; -x etiam Adelheit nuncupata. 2 *fiduciaria* – *Vollstreckerin*: CHART. Stir. II 269 p. 368,7 (a. 1230) domina Gerdrudis, uxor predicti W., ... potestativa manu in sepultura sepedicti W. delegavit curtem Paierdorf ... sancte Marie ... pro remedio anime sue; et hoc testantur ... Iohannes sacerdos capellanus domine Gerdrudis fidelis in Domino -is.

1. **delego** (dil-, -lig-, -avi, -atum, -are. *script. et form.*: *dē-*: p. 250,6. *dell-*: l. 64. *-lag-*: p. 251,20. *-lic(o)*: p. 250,6. *-lec(o)*: p. 250,22. *imperf.*: *-geba(m)*: p. 250,28. 32. *-giba(m)*: p. 250,32. *perf.*: *-abi*: p. 250,24. *-g(i)*: p. 250,26. 251,33. *pendet in c. acc.*: l. 72. *partic. perf. usu adi.*: l. 61; *usu subst.*: l. 64. 68. p. 248,8. 250,39.

1 *strictius*: A (de)mandare – (be)auftragen: 1 *mittere, legare, iubere* – (als Abgeordneten) schicken, abordnen: a *de vicariis, iudicibus papae, imperatoris sim.*: LEG. Burgund. const. I 8 p. 49,9 qui sacramentum audire iussi sunt, quos a iudicibus ternos semper ad sacramentum audiendum praecipimus -ari. CAPIT. reg. Franc. 196 p. 28,8 de omnibus, quae ... emendatione digna visa sunt, congrua capitula serenitas vestra (sc. *imperatoris*) digressit legatosque strenuos -vit. SUMMA dict. Saxon. 7,7 p. 232,38sq. iudices ... sunt alii ordinarii, alii legati, alii -ti, alii subdelegati ...; -ti vocantur hii, quibus a papa ... datur commissio, ut ... de causa aliqua ... cognoscant et ipsam terminent et decidant. CHART. Bund. 877 p. 326,16 coram ... dell-tis domini pape *eqs. saepe. v. et p. 248,8.* b *partic. perf. pro subst. i. q. delegator, salamannus* – *Vollstrecker, 'Salmann'*: CHART. Babenb. 307 p. 145,27 (a. 1232) Ortolfus servus noster ... Heinrico magistro ... vendidit silvam ... per manum -ti, qui vulgo salman dicitur. c *usu communi i. q. designare, constituere* – *ernennen, einsetzen*: ALCUIN. epist. 249 p. 401,34 vestrae (sc. *Karoli*) bonitatis misericordia ... deprecanda est pro fratribus sancti Martini, in quorum me servitium vestra bonitas quamvis minus dignum -vit. CHRON. Hild.

17 p. 853,29 defuncto eo (sc. *Azelino*) Ethylo Goslariensis praepositus nostrae aeclesiae -tur (sim. 18 p. 855,7). 2 *commendare* – *anvertrauen*: a *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 178,9 de institutione vitae canonicorum ... ut omnes idem sentiant, et huius proprio metropolitano cura -etur. LIBER de appar. Mich. 6 (MGLang. p. 543,16) *dē-to* (-icato *var. l.*) ministrorum, cantorum sacerdotumque officio. RUOTG. Brun. 31 p. 32,5 quibus (sc. *Christophoro et Pantaleoni*) se patronis specialius -vit. UFFING. Ida 2,7 p. 487,2 quod initiandum proposuerat *praesul*, intentissime summo -vit consiliario Christo. SUMMA dict. Saxon. 7,2 p. 220,17 videndum ... inprimis, quis cui quid possit committere vel secundum iuris vocabulum -are. *al.* b *locut.* sibi -are *i. q. consilium capere* – *einen Entschluß fassen*: VITA Odulfi 2 (MGScript. XV p. 357,3; s. X.¹) statim sibi -vit in animo, quod propter pia conversationis studium ad quoddam sanae religionis tendere properaret monasterium.

B *de bonis, iuribus sim. i. q. cedere, tradere (in manum) – übereignen, (förmlich) abtreten, aushändigen*: 1 *in univ.*: LEG. Burgund. const. I 54 p. 89,1 praeceptum, ut, quicumque agrum ... perceperat, nec ... duas terrarum partes ex eo loco, in quo ei hospitalitas fuerat -ta (-igata, -igatam *var. l.*), requiret. FORM. Andec. 1^c tibi (*sponsae*) per hanc cessione dileco adque transfundo (sc. *casam*) *eqs.* 41 p. 19,3 quia rem ... quod a vobis -abi, malit te quam me, te quam relicus heredibus meis (sc. *habere*). DIPL. Arnulfi 67 p. 100,15 qualiter ... Karlomanus ... cappellas ... ad ipsam ecclesiam -isset (A, -asset DIPL. Ludow. Germ. 41 p. 54,33). p. 101,7 omnia, quae ... antecessores nostri ad iam dictam -ebant (A) ecclesiam *eqs. persaepe. v. et p. 249,5. 7. 36. 42.* 2 *de certis quibusdam actibus*: a *spectat ad donationem in proprietatem*: FORM. Marculfi 1,4 l. 13 quod ad presens possedebat ecclesia vel quod a Deo timentis hominibus ibidem inantea -igabantur (diligebatur, diligebatur *var. l.*) *eqs.* DIPL. Ludow. II. 38 p. 144,27 Perto ... abba ... deprecatus est clementiam nostram ... quatenus ... proprietatem nostram iure proprietario prefato -remus monasterio. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 20 contigit, ut idem Odalricus ... eandem cruciculam ... poscentibus -asset. 35. *al. partic. perf. pro subst. i. q. servus* – *Eigenmann*: TRAD. Ratisb. 789 (a. 1129/42) hos -tos quidam Cunrat de Egewiden alienare voluit de iure proprio, sed illi reppetentes delegationem suam ius proprium obtinuerunt. b *spectat ad traditionem in ius emphiteuticum ('Erbpacht')*; de re v. LexMA. III. p. 1892sqq.): CHART. Rhen. med. I 536 p. 594,35 (a. 1145) allodium ... in feodium hereditarium legitime -vi (sc. *Giselbertus abbas*). *al.* c *spectat ad venditionem*: EPIST. Desid. Cad. 2,13 p. 63,16 dominus Dacobertus rex ipsam (*villam*) pro amplius quam quingentos solidos in luminaria ad basilicas Mettenses -igavit. TRAD. Scheftl. 114 Isinpero ... -vit vineam ... super altare sancti Dionisii pro salute anime sue et pro quatuor talentorum redemptione. 286 dominus Cönradius ... in expeditionem iturus -vit ecclesie et fratribus sancti Dyonisii martyris ... omne predium, quod ad se pertinuit ... per manum delegatoris sui Gebhardi ... pro talentis triginta quinque monete Ratisponensis. *al.* d *spectat ad commissionem*: COD. Lauresh. 198 p. 18,8 (a. 779) quod mihi soror mea ... pro anima illius ut traderem, -vit *eqs.* CHART. Tirol. 55 Ermenhilt ... vineam suam ... in manus cuiusdam nobilis viri nomine Gerhardi -vit, ut ad altare sancti Benedicti daret. TRAD. Patav. 495 Adelbertus liber homo ... -vit quendam Pabonem sibi -tum in manus Hezelini, ut ipse traderet eum sancto Stephano pro censu V denariorum. *v. et p. 248,32.* e *spectat ad assignationem*: ANNAL. Fuld. II a. 850 p. 40,5 Karlus ... terram eis (*Nordmannis*) ad inhabitandum -vit. OTTO SANBLAS. chron. 50 p. 84,1 reditionibus prediorum heredibus eorum (sc. *Otonis palatini et marchionis de Anadehse*) -tis. *v. et p. 249,12.* f *spectat ad restitutionem, satisfactionem*: TRAD. Frising. 386^a p. 328,16 (a. 817) quod ... sibi proprie alodis usurparent, hoc ipsud cum omni integritate seu stabilitate ad praefatam domum -igaverunt *Cotescalch et Deotpald* necnon perpetualiter firmaverunt. g *spectat ad confirmationem, assertionem*: DIPL. Karlom. (II.) 6 p. 293,28 de ... parte, quam in usus monachorum per hoc presens preceptum nostre renovationis et confirmationis -vimus *eqs.*

[Mandrin]

DIPL. Arnulfi 67 p. 101,1 continebatur ... in alio praecepto domini Karoli, qualiter ipsae donationes Karlomanni seu Pipini regis et aliorum ... hominum ad ipsam ecclesiam -issent (A, -assent DIPL. Ludow. Germ. 41 p. 55,24). **h** *spectat ad legatum ascribendum*: FORM. Ratisb. II 21 <quod> si hec non feceris, ip<sas res, quas tibi> -vi, ad integru<m perdas>. CHART. scrin. Col. A I p. 242,27 Irmendrudis -vit (gloss.: fermachede) domum suam, in qua moratur, filio suo Ingrammo ... , si ipsa retinere potuerit. CHART. Landeshut. 92 p. 52,10 quosdam homines iure proprietario nobis adtinentes ... cenobio sancte Marie virginis in ius proprietatis post mortem nostram -vimus et contulimus. **i** *spectat ad traditionem in censualem* (de re v. HRG V. p. 1715sqq.): TRANSL. Chrys. et Dar. 6 ignoramus ... , quid causae (sc. morbi ancillulae) fuerit; opinio vero fuit, quod servitium recusaverit sanctorum, volens eam domina sua illis -are. TRAD. Salisb. I 9 pateat cunctis ... , quod ... Penno solutus a servitio domini sui se ipsum pretio quinque denariorum singulis annis super altare sancti Petri -verit. TRAD. Frising. 1726 rogatu illorum (mancipiorum) in censualia fratrum sunt -ta. 1580^a Gisilam et posteritatem eius -agavit (-vit var. l.; sc. maritus) super altare ... ad censum V denariorum annuatim persolvendis. **saepius**. v. et p. 249,37. **k** *spectat ad oblationem puerorum ad monasterium*: THEOD. TREV. mirac. Celsi 11 p. 408^F in ... b. Eucharii coenobio quidam ... adolescens conversatus est ... , qui ab ipsis pene cunabulis Deo ... nutriendus ibidem a parentibus fuerat -tus. TRAD. Frising. 1503 qualiter ... Gotebolt ... -vit ad altare sancte Marie ... proprium filium suum Isengrimum ea conditione, ut legitimorum ecclesie servientium iure et lege vivat.

II *latius*: **A** *attribuere – zuteilen, zuordnen*: 1 in univ.: ALBERT. M. animal. 1,335 ille (musculus), qui ex eis (musculis) -tus est pollicis, oritur a principio ossis rascetae. 1,353 ex hiis (musculis) ... adhuc, qui movent, sunt super racetam, quorum unus cuilibet digito est -tus, et duo insuper, qui proprii sunt ad constringendum pollicem et minimum. **2** *destinare, dedicare – zuweisen, bestimmen, widmen*: CAPIT. reg. Franc. 212,9 ad nostram notitiam per comites nostros volumus perveniri, de quibus rebus aut facultatibus ... sumptus et apparatus legationi designatae -tus sumebatur antiquitus eqs. RUP. MEDIOL. Adalb. 19 comes genuit filium ... , quem divini timoris intuitu clericatus fecit -ari sorte. MIRAC. Bert. 4 p. 511,16 cooperunt eum (mendicum) humanius colligere et in xenodochio cotidiana receptionis pauperum -to mansionem illi designare. **B** *dirigere – richten (an), zukommen lassen*: FORM. extrav. I 7 ego iudex has admonitorias (sc. litteras) tibi -o, quatenus in iudicio praesentiam tui facias. MIRAC. Genes. Hieros. 2 p. 9,33 patriarchae (sc. Hierosolymae) munera -vit comes Italiae Gebahardus magnifica impetraturus ... corpora sanctorum. **C** *deferre, deportare – befördern, transportieren*: ALBERT. M. animal. 3,101 hic est humor, qui generatur in gilbo epatis a calore, qui a corde ad epar est -tus. animal. quae. 3,1 p. 123,10 vis naturalis operatur nutrimentum in plantis et in animalibus; sed in plantis non sunt venae propter nutrimentum -andum. **D** *relegare – entfernen, verbannen*: LEG. Wisig. 3,5,2 p. 159,14 iudex eos (sc. incestum committentes) non differat separare, ut a tam nefandam pollutionem divisi iuxta qualitatem sexus in monasteriis -entur (deli-, dili- var. l.). *Mandrin*

2. delego v. 2. deligo.
***delenificium** (-lin-, -nef-), -i n. (delenificus; per analogiam ad veneficium sim. formatum, ut vid.) gen. sg. -ci: l.66. *blandimentum – Schmeichelei*: RATHER. epist. 10 p. 52,14 minis et terroribus ... iam dictum (sc. RATHERUM? cf. notam ed.) cum -eficiis acriter impetentes (sc. avunculi Baldrici). REIN. LEOD. inept. 1 p. 593,6 scandalorum opifices, qui aut odii vel invidiae securi et malleo terrifici aut gratiae vel adulatio-

nis runcina et torno deli-ci stateras fabricant dolosas.
delenificus (-nef-), -a, -um. (per)blandus, suavis – schmeichlerisch, einnehmend, gewinnend: SEDUL. SCOT. carm. I 1,8,7 sunt nonnulli, quorum fit mellea lingua, aspidis ac subtus tetra venena latent; qui -is persuadent omnia verbis. GLOSS. med. cod. Trev. p. 150,4 -us, blandiloquus. PETR. DAM. epist. 40 p. 507,3 plausus hominum aucupari -eficae (-ae

var. l.) locutionis amena quadam venustate. 87 p. 506,6 oleo -eficae (lenificae var. l.) suavitatis. al. COD. Lauresh. 123^c l. 18 -is persuasionibus inflexo rege.

adv. *delenifice. blande – einschmeichelnd: CHRONOGR. Corb. p. 74,17 rex ... convenit eum (abbatem) e converso -entius.

delenimentum (-lin-, -iam-), -i n. 1 *levamen, placamen – Linderungs-, Besänftigungs-, Sühnemittel*: PONTIF. Rhen. sup. 118 aeternae Deus, qui post offendicula lapsus primi hominis instituisti tibi propiciatorii delinia-a libaminis. GESTA Camer. 3,3 precum deli-o iram episcopi mitigantes omnes in preces descenderant. CONSUE. Rod. 67 quamvis incautus nonnumquam adhibenda sint pietatis delinia-a (WILH. HIRS. const. 1,52 p. 983^D fomenta pietatis). **2** *blandimentum – Schmeichelei*: LUP. FERR. epist. 111 p. 95,28 ne putetis me deli-is fallacibus vobis illudere. RAHEW. gest. 4,24 nuncii ... Fridericum in partem ... sui principis inclinare multis verborum deli-is atque muneribus concertabant. *in malam partem i. q. irritamentum – Verlockung*: HINCM. Remig. 16 p. 301,5 qui (David et Salomon) mulierum deli-is periclitati sunt.

delenio (-lin-), -i(v)i, -itum, -ire. *script. et form.*: disl-: l. 62. dil-: GLOSS. II 242,5 St.-S. -nat(us): l.43.

levare, placare, mitigare – lindern, besänftigen, mildern: 1 *de hominibus eorumque animo sim. i. q. sedare, lenire, permulcere – beruhigen, beschwichtigen, milde stimmen, umschmeicheln*: **a** in univ.: AETHICUS p. 181,12 donec ab Hercule vel sodalibus suis -initae atque matrimonio districtae ... vigorem et potentiam ... amiserunt (sc. Amazonum reginae). MEGINFR. Emm. 11 toto ... spiritu illi (sc. Christo) inhaerens, cuius amor animum -iniret, dum crudelis poena corpus laniaret. BENZO ad Heinr. IV. 2,18 p. 256,10 adulationibus -initi a consuetis assaltibus quieverunt Normanni. VITA Serv. 3 p. 10,2 perterrere ... impios ac -inire (declinare var. l.) pios. al. **b** *c. colore quodam*: **a** *conciliare, allicere – gewinnen, einnehmen, ködern*: THIETM. chron. 2,6 Vigmannum blandiciis -initum celeriter corruptit Dudo. 6,11 adoptatus eiusdem (Iaremiri) adventus Boemiorum -inivit agmen. THEOD. PALID. anal. a. 1022 p. 68,6 principes arte delusi ... beneficia, quibus erant -initi, resignabant. al. *pellicere – verleiten*: UDALSC. Egin. 26 p. 443,11 pestiferae suasionis -inimur blandimento, ut videlicet patri nostro renunciantes alterum eligamus. **β** *solari, indemnem reddere – entschädigen*: ANNAL. Rod. a. 1124 p. 705,37 ipsa (comitissa) ... -inita (-inata cod.) pecuniis. a. 1153 p. 722,37 Gerardus ... iniustam emptionem ... est causatus, unde V. marcis ab abbate est -initus. **γ** *adiuvare – unterstützen*: DIPL. Otton. II. 232 p. 260,40 pauperes ... Christi ... ope consolationis debita -inire. **δ** *emollire – weich machen, aufweichen (per prosop.)*: CARM. Bur. 57,1,6 bruma ... demandat Februario, ne se a solis radio sinat -iniri. **2** *de rebus*:

a *strictius*: **a** in univ.: THIETM. chron. 5,38 p. 264,20 laborem expeditionis -inivit suavitate venationis rex. HILDEG. scivias 2,5 l. 401 Deus in nova gratia austeritatem antiquae institutionis -vit. RAHEW. gest. 3,15 fuit, quod ... ferocitatem tantarum gentium tanto consilio ac sine armis -inisset, ut eqs. al. **β** *subtiliare – verdünnen, abschwächen*: HILDEG. scivias 2,6 l. 1267 ita temperatus existit sanguis, ut sanguis aquam confortet, et ut aqua sanguinem -at. phys. 1,63 p. 1154^B (ed. princ.) calor eius (salviae) cum aqua -initus paralyisin in homine compescit. **γ** *levigare – glätten*: VITA Rimb. 16 spiritus sanctus, qui ... omnia praesentis vitae aspera -iniret et gravia relevaret. DI-AETA Theod. 284 uve passe virtus est stiptica, maxime albe comeste, aspritudines exteriores dis-it. **b** *latius*: **a** *affligere, infringere – schwächen, untergraben*: HILDEG. scivias 3,11 l. 920 fortitudo ipsius (filii Dei) -itur, cum iam vera fides in caecitate infidelitatis obnubilari videtur. **β** *convivendo tegere – verharmlosen*: HILDEG. scivias 3,5 l. 338 si ... tepide neglegeres ... , tunc tu iustus Deus -res et confoveres iniustitiam. **γ** *blande replere – schmeichelnd erfüllen*: CARM. Bur. 68,2,3 cantu nemus avium ... -initur.

***delenitio** (-lin-, -iat-), -onis f. *levatio, remissio – Linderung, Abschwächung*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 484,6 ut ad breviaretur mali tempus exaggeratione vindictae acris inun-

[Antony]

dantis an prolongaretur morositate alicuius delinia-is. THEOD. CERV. chirurg. 2,20 p. 151^A tenuis ... sit diaeta usque ad deliem doloris.

deleo, -evi, -etum, -ere. *script. et form.*: dil-: l.29. -li(o): l.29.52. *adde* CHRON. Fred. 4,41. *ibid.* al. cf. l.7.8. *praes. coni.* -laetur: l.32. *perf. ind.* -listi: l.54. *partic.*: *perf.*: -litus: CHRON. Fred. 2,37 p. 62,31. -ectus: l.40. *fut.* -liturus: IONAS BOB. Columb. 1,22 p. 202,15. *depon.*: l.32. *metr.* dē-: l.26 (*an pro spondaeo per synizesin?*).

I *extinguere*, *tollere*, *perdere*, *pessum dare* – *auslöschen*, (*ver*)*tilgen*, *zerstören*, *vernichten*, *zugrunde richten*: A *de rebus*: 1 *proprie*: a *de* (in)scriptis, insculptis, impressis *sim.* (cf. l.64sqq.): α *in univ.*: EINH. Karol. 32 p. 37,14 litteras ita esse -tas, ut penitus non apparerent. MAPPAE CLAVIC. 109 o-leo ... super picturam ... perunge, et ita constringitur, ut nunquam -eri possit. CONST. imp. II 196,29 idem (*notarius*) ... eorum (*sc. denuntiatorum*) nomina, quando a suspitione absoluntur, -bit. CHART. Tirol. notar. I 104 quod ego notarius penitus debeam -ere dictos decem solidos de imbrevisuris inde factis. ALBERT. M. veget. 6,380 'maculae' ... 'fricatae de foliis eius (*mandragorae*) -entur, et de lacte eius -entur lentigines'. ACTA civ. Wism. B 246 ubicumque invenitur in libro civitatis, hoc (*sc. debitum*) -bitur. *al. absol.*: VITA Heinr. IV. 1 p. 13,8 manus ... scribit et rennuit, notat et -et. β *in imag.*: ALCUIN. carm. 59,22 ebrius initiat vobis neu vincula Bachus mentibus inscriptas -at neu noxius artes. WALAHFR. hort. 23 ubi ... vestigia ... ver hiemis reduci rerum -ere pararet scemate. *al.* b *usu vario c. sensu evertendi, destruendi*: CHRON. Fred. 2,57 p. 79,23 regnum Aerolorum dilivit Theudericus. LEX Baiuv. 22,8 percussionebus tennis de traverse secure ... suum eiciat examen (*sc. apium possessor*); verumtamen ita, ut arborem non laedatur (-aetur L). CONC. Karol. A 44^B p. 484,17 imagines evertere ac -ere. OTTO FRISING. gest. 4 p. 15,18 Saxonum gens ... castrum quoddam ... cum aeclesia pariter ... funditus -vit. ANON. IV mus. 2 p. 42,20 iungere non possumus (*sc. ligatas*) in superiori parte nisi -endo tractum. *al. v. et l.* 56. 2 *translate i. q. irritum reddere, abolere, infringere* – *außer Kraft setzen, abschaffen, beseitigen, aufheben*: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 408,4 manus scriptum damnationis nostrae -tum (-ectum *cod.*) est filii Dei sanguine. THIETM. chron. 4,47 antiquam ... consuetudinem iam ex parte magna -tam ... renovare. ALFAN. premn. phys. 1,41 p. 12 -ta (PG 40,516^C ἀπεγ-νοσμένης) perfectione (*sc. hominis*). 13,5 p. 88 est ... rememoratio memoriae -tae (PG 40,661^B ἐξίτηλου) recuperatio. TRAD. Ror. 112 ne ... iste contractus ... ulla possit in posterum oblivione -eri (*item* 113. 115. 118). ALBERT. M. sent. 2,32,1^{capit.} utrum peccatum originale totaliter vel in parte -atur. CHART. Port. 242 ipsum theloneum (*sc. lignorum*) perpetua abolicione -vimus. *saepe. v. et. p.* 254,28. B *de hominibus*: 1 *proprie*: a *in univ.* i. q. *profligare, occidere, extirpare, auferre* – *niederwerfen, töten, aufreiben, hinwegraffen*: CHRON. Fred. 2,57 p. 79,24 ut Theudericum -iret Leo imperator. LIBELL. prec. Paris. 2,12 p. 44,20 delivium (*sic*) transmissisti (*sc. Deus*) et -listi omnem genus. ANNAL. Fuld. II a. 875 p. 84,3sq. villa quaedam ... subitanea imbrum inundatione pene -ta est, et octuaginta octo homines ... in ea -ti. DIPL. Heinr. II. 82 quotienscumque inevitabilis sors mortis abbatissam -verit. ALFAN. premn. phys. 1,54 p. 15 si ... non adfuisset nobis sensibilitas, ... -remur (PG 40,520^C διεφθάρημεν) cum ignorantia mali passionem non sentientes. ACTA civ. Wism. A 558^a p. 36,21 debent omnes civitates facere expensas ... ad -endos eos (*piratas*). *saepe. adde*: WALAHFR. Mamm. 26,46 opprobrium (*i. conviciatores*) Helisei geminis -etur ab ursis (cf. *Vulg. IV reg. 2,24*). b *de nomine c. sensu eradendi* (cf. l. 12sqq.; *loci spectant ad Vulg. psalm. 68,29*): DIPL. Heinr. IV. 307 si quis ... huius cartule testimonium irritum facere voluerit, -atur de libro viventium et cum iustis non scribatur (*sim.* CHART. Welt. 5). CHART. Basil. A I 148 p. 221,28 hunc (*sc. praesumptorem*) Deus -at de libro vitae aeternae. 2 *translate i. q. ex-, depellere, deicere* – *vertreiben, absetzen*: CAPIT. reg. Franc. 205,4 donec aut ad rationem perducatur (*sc. pacis perturbator*) aut de regno -atur (*inde* 246,8 expellatur vel -atur

[deiciatur 2]). HIST. duc. Ven. 11 (MGScript. XIV p. 83,45) papa ... intrusos eiecit et -tos restituit episcopos.

II *per confusionem i. q. diluere* – *auflösen*: COMPOS. Matr. 50 accipe naxie cutis tonsorum limatura et teris cum acacia et alumine et -e cum aqua pluviali.

deler -v. delir-. ***delesman(n)us** v. ***dienestman(n)us**. **deleterion** (dilitir-, dilitar-), *gen. pl.* -um n. (δηλητήριον) **venenum** – **Gift**: PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 100,7 de hac (*sanguisuga degluttita*) ... in peri dilitirium (dilitarium B) (3,31,1 περὶ δηλητηρίων) dicitur sermone.

deleth v. daleth.

deletio, -onis f. *script.* -ect-: l.14. *extinctio, abolitio* – *Auslöschung, Tilgung, Aufhebung*: GUNDR. ad Ermenr. (MGScript. XV p. 154,30; a. 839/42) ob -em (delect- *var. l.*) criminum ... praesens hoc tempus a Deo indultum habemus. ALFAN. premn. phys. 13,5 p. 88 -o (*sc. memoriae*) ... fit (cf. PG 40,661^B γίνεται ... ἐξίτηλος [*sc. ἀνάμνησις*]) ab oblivione. ALBERT. M. sent. 4,14,18 p. 434^a,35 gratia existente in actu ... fit -o peccati secundum quod culpa est. *superatio* – *Überwindung*: GESTA Altiss. 40 (MGScript. XIII p. 399,44; s. X.²) canonicis ... mansos contulit episcopus ... , ut eorum interven-tu fragilitatis illius fieret -o.

***deletivus**, -a, -um. *extinguens, tollens* – *auslöschend, tilgend*: ALBERT. M. sent. 4,16,1 p. 540^b,29 gratia non in genere, sed quaedam est forma illa, scilicet quae vim dat dolori, ut -us fiat peccati. 4,16,9 p. 561^b,30 contritio est -a peccati mortalis. *usu subst.*: ALBERT. M. sent. 4,14,18 p. 434^a,23 gratia contrariatur culpa; si igitur deletur culpa ab aliquo, oportet, quod -um sit gratia.

deletor, -oris m. *perditor, destructor* – *Vernichter*: v. p. 240,62.

delevo, -avi, -are. *levare, tollere* – *hoch-, aufheben*: LEX Baiuv. 8,4 si quis indumenta (*sc. mulieris*) super genucula elevaverit (-verit Ag).

delf -v. delph-.

delibatio, -onis f. *demptio, ablatio* – *Wegnahme*: 1 *de-minutio* – *Minderung*: URSO element. 2 p. 48,11 que (*sc. quattuor*) elementa integra sine ulla -e (deliberatione, debilitatione *var. l.*), idest nulla corporis vel potentie parte relicta, ad mundi continentiam sumpta sunt. 2 *libamen* – *Opfer(guß)*: GERHOH. Antichr. 1,17 p. 324,12 quae ibi (*sc. in loco sancto*) spurce -es oblate sint, parco dicere. 3 *extinctio, interfectio* – *Auslöschung, Tötung*: ODILO SUSS. Seb. 49 post sui ... -em virtutum ubertate magnificentior. 65 (37) Romae dudum post sui -em sepultus hactenus ibi iacet. 4 ?*excessus* – ?*Ent-rückung*: v. p. 63,4.

***deliberate** v. delibero.

1. **deliberatio** (-cio), -onis f. 1 *consideratio, consilium, aestimatio* – *Überlegung, Erwägung*: a *strictius*: α *in univ.* (*in imag.*: l.55): WETT. Gall. 41 -e ... acta, ut aliquid ad offerendum Deo acquireret (*sc. pauper*). IOH. CANAP. Adalb. A 13 post hanc suę mentis -em (desiderationem Os, gloss. Ls: pertractationem; *sim.* THIETM. chron. 6,93 post longam animi ... -cionem. *al.*). VITA Menel. 1,23 (MGMer. V p. 147,30) qui (*Helias*) super brachia suae -is sapienter accepit, quid eqs. CHART. ord. Teut. (Thur.) 18 p. 21,30 bona -cione habita (19. *sim.* CHART. Mulh. Thur. 124 p. 41,10 antehabita. *al.*). 157 ex matura -cione sanoque consilio bona ... vendere. *persaepe. expressius i. q. virtus deliberativa* – *Fähigkeit zur Überlegung*: ALBERT. M. animal. 1,44 habent aliquid hominis in quadam -e et loquela (*sc. pygmaei*). v. et p. 256,57. β *consultatio* – *Beratung*: CAPIT. reg. Franc. 291 p. 383,25 quae communi -e repperimus (*sc. episcopi*), celsitudini vestrae (*sc. regis*) ... aperi-mus. CHART. Hersf. 111 p. 197,29 facta ... cum amicis et familiaribus meis consulta -e nolui (*sc. abbas*) inconsulte quicquam ... agere. CONST. imp. II 206 p. 278,3 in -e curie generalis disposito statu fidelium. CHART. Aquens. 141 l. 4 mediantibus bonis viris -e quoque ac diligenti tractatu nobiscum super hoc prehabitis. *saepius. γ examinatio, investigatio, inquisitio* – *Prüfung, Untersuchung*: CAPIT. reg. Franc. 102,4 ut ... , de quacumque causa ad eos (*comites*) venerit querela, plenissima et iustissima -e diffinire decertent. CHART. Ital. Ficker 131

[Antony]

p. 173,27 habita super hiis (*chartulis*) exquisita consilii nostri -e manifeste invenimus et evidentissime cognovimus *eqs.* CHART. Babenb. 44 controversiam ... secundum providam utriusque partis -em intercidimus (*sc. dux*). *al.* **δ** *animus, studium* – *Absicht, Vorsatz (in malam partem)*: LEG. Wisig. 6,5,12 p. 276^a,15 qui ... alienum servum ... ex -e (liberatione *var. l.*) sue voluntatis occiderit. CHRON. Pol. 3,25 p. 157,2 minus est peccatum ... ex occasione data perpetrare quam illud faciendum ipsa -e perpetrare. STATUT. ord. Teut. p. 83,29 si secreta ... capituli ... cum -cione prodiderit *frater*. **ε** *contemplatio (spiritualis)* – (*geistige*) *Betrachtung*: ALBERT. M. div. nom. 3,12 p. 109,46 'magistrum', idest traditorem, '-um' (PG 3,681^B δαυνοῦν), idest contemplationum, 'perfectarum'. **β** *latius i. q. cura* – *Fürsorge*: HIST. Walc. 50 res exigebat, quo non solum procuracionis ordinatio, verum omnis domus -o ad eum (*Lambertum*) respiceret. **2 decretum, sententia, iudicium – *Beschluß, Entscheidung*: **α** *strictius*: **α** *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 9,24 quicumque ... haec -em, quem cum ... fidelibus nostris in synodale concilio instruemus, temere praesumpserit. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 321,22 se (*sc. Heinrichum*) ... apostolicae -i oboedisce. VITA Serv. 13 p. 48,5 artatus ad -em aut ritus christianos deserere aut militia excedere. COSMAS chron. 2,4 p. 87,9 ista ducis -o iusta sit anathemate firma. CHART. Heinr. Leon. 43 decernimus *eqs.*; ut ergo huius -is vel constitutionis nostre sollempnitas rata permaneat *eqs.* DIPL. Constantiae 4 p. 14,34 monasteria, que ... sub cura ... archimandrite ... provida -e (προφοία) regia fuerant constituta. *persaepe*. *expressius i. q. auctoritas sententiae ferendae* – *Entscheidungsgewalt*: CHART. cell. Paulin. 50 p. 63,5 (a. 1209) accepta ... arbitrandi -e ... tale pronunciaverunt *arbitri* arbitrium, ut *eqs.* **β** *consensus* – *Zustimmung, Einverständnis*: TRAD. Frising. 1409^b p. 266,35 (a. 1024/31) cum concordia cleri et plebis -e et voto factum est concambium. TRAD. Teg. 61 qui (*servi*) ad testimonium cum ... Wieldrudę -e accesserant. CONSUEV. Marb. 127 ut hoc (*sc. receptio novicii*) eorum (*fratrum*) consilio atque consensu (-e *E*) fiat. CHART. Stir. III 160 p. 237,7 quod nos (*sc. ducissa*) ex consulta -cione nostrorum fidelium Witigoni ... castrum ... contulimus. *al.* **γ** *constitutio ultimae voluntatis* – *letztwillige Verfügung*: TESTAM. Adalg. 6 (ed. W. Levison, Aus rhein. und fränk. Frühzeit. 1948. p. 126,1; a. 634) per huius -is seriem <testamentum meum condidi>. *expressius i. q. testamentum* – *Testament*: TESTAM. Adalg. 45 (op. cit. p. 134,25sq.) si qui liturae ... in hanc -em meam inventi fuerint, ego feci ... , dum sepeus -e mea recurro. 47 (op. cit. p. 134,9) -o mea firma stabilitate permaneat *eqs.* **β** *latius i. q. condicio* – *Bedingung, Bestimmung*: HIST. Walc. 50 supplicationem illius (*Poponis*) ea -e susceperunt (*sc. rex et episcopus*), quatinus *eqs.***

2. *deliberatio (-cio), -onis *f.* (2. deliberare, *cf. francog. vet. delivraison*) **1 liberatio** – *Befreiung, Freigabe*: **α** *in univ.*: OTTO FRISING. gest. 1,36 p. 55,20 (epist. papae) ad ipsius (*orientalis ecclesiae*) -em (liberationem *var. l.*) ... Romanae ecclesiae filios ... sollicitare (*sim.* CHART. Mekl. 44 p. 36,21 [epist. papae]). CHART. Mekl. 366 de -e corporis vestri (*sc. ducis*) a manibus inimicorum vestrorum, qui vos captos detinebant, grates referimus (*sc. Heinrichus rex Angliae*) Altissimo, quia *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 691 pro excontro et eius (*captivi*) -e (item 692). **β** *manumissio* – *Freilassung (aus der Knechtschaft)*: LEG. Wisig. 12,2,14 p. 421,22 (cod. V8; a. 1019) quatenus hanc -em vel venundationem (*sc. christiani*) iuri suo iteratim usurpet *Iudaeus*. **c liberatio debiti, solutio** – *Schuldbefreiung, (Be-)Zahlung*: CHART. Ital. Ficker 76 p. 103,15 (a. 1077) propter confirmationem huius venditionis ipse Ursus dixit se suscepisse ... statutum pretium, auri solidos tres in omni -e. **d absolutio** – (*Aus-*)*Lösung*: CHART. Ital. Ficker 283 (a. 1220) de absolute et -e fideiussorum et promissorum et pignorum. **2 traditio, (con)cessio, (con)firmatio** – *Übergabe, -eignung, Einräumung, Abtretung, Garantie*: **α** *proprie*: **α** *de donatione*: DIPL. Pipp. 9 p. 13,40 si beneficia ... benevola -e concedimus (*sim.* DIPL. Karoli M. 176 p. 237,16 quicquid ... locis sanctorum ... benivola -e cedimus vel condonamus). CHART. Rhen. med. I 110 p. 116,10 si quis rectorum ... huic

devotioni nostrae ac -i ... contrarius ... exstiterit. DIPL. Otton. III. 400 p. 833,22 quatinus ... corroboraremus atque firmaremus et ... concederemus et deliberaremus in perpetuum confirmandum ... omnes res ... , quascumque ... aecclesia ... quibuscumque cautionibus vel -bus visum est possidere (*inde* DIPL. Heinr. II. 191 p. 226,3. DIPL. Conr. II. 239 p. 327,39). *al.* **β** *de restitutione*: TRIUMPH. Remacli 1,16 p. 445,39sq. fideiussores -em (*sc. boni iniuste subtracti*) fidei manus suae fieri dant operam, sed archiepiscopus scire recusat huius -is conventionem habitam. CHART. Rhen. inf. II 710 si ... comitissa ... et heredes ipsius ... obtinuerint ... -em vel redditionem opidi nostri (*sc. oppidanorum de Duren*). **γ** *de commendatione*: DIPL. Karoli M. 173 p. 232,10 monasterium ... in manibus nostris plenissima -e visus est delegasse *abbas*. **δ** *de devotione*: HERM. MIND. epist. 1 (RömQuartSchr. 33. 1925. p. 163,5; s. XIII.²) absolvere (*sc. possunt confessores*) ... a votis extraordinariis et -cionibus ac promissis. **ε** *de licentia data*: DIPL. Heinr. IV. 234 p. 295,40 castrum ... concedimus iudicario iure et legali -e construere. **β** *meton.*: **α** *charta donationis, privilegium* – *Schenkungsurkunde, Privileg*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,25 l. 6 -em, quam ille (*sc. Adalpero*) eis (*coenobiotis*) ... conscriptam et sigillatam ab ... imperatore donari impetravit. DIPL. Conr. II. 239 p. 329,36 <omnes res>, quantascumque detinere quacumque scriptione vel -e videmini (*sc. fratres monasterii*). *al.* **β** *legatio, nuntius* – *Botschaft, Nachricht*: v. p. p. 240,6.

deliberativus, -a, -um. **1 adi.**: **α** *ad deliberationem, considerationem, consultationem pertinens* – *überlegend, erwägend, beratend*: **α** *philos. et theol.*: ALBERT. M. bon. 92 p. 59,64 cum ... voluntas pars sit liberi arbitrii, quod est *p o t e n t i a* -a, non videtur aliquid esse sine deliberatione, quod est voluntarium (summ. theol. II 5,25,1,2 p. 272^a,20 sunt in eo [*diabolo*] potentiae -ae et rationales ordinantes actus diaboli. p. 272^a,32). sent. 2,40,3 p. 630^b,28 an aliquid ... sit indifferens in operibus *v o l u n t a t i s* -ae (3,40,1 p. 748^b,10 nihil est vituperabile, nisi in quantum procedit a voluntate -a. *ibid. al.*). animal. 20,73 in quo (*homine*) efficitur virtus -a et intellectiva et voluntaria et huiusmodi. **β** *rhet. (de re v. Lausberg, Rhetorik §§ 61/2. 224)*: STEPH. LEOD. Lamb. proem. (MGMer. VI p. 386,10; s. X.^{in.}) hoc ... -i *g e n e r i s* consilium magis eligendo pertractans *eqs.* (RUP. TUIT. trin. 40,683 tria genera causarum, scilicet demonstrativum, -um, iudiciale ... oratores sive inventores nostri receperunt. *al.*) EKKEH. IV. bened. I 40,3 tres rhetorum *c a u s a s* (gloss.: iudiciale, demonstrativum, -am) fidei tenet actio clausas (CONR. MUR. summ. p. 46,10 utrum habeat [*sc. mittens litterarum*] demonstrativum vel -am vel iudiciale [*causam*]). **β** *decretorius, deliberatus* – *entscheidend, entschieden*: **α** *gener. (in titulo libri)*: RATHER. concl.^{tit.} phren. 6 undecimus (*liber*) conclusio est -a, sententia magna, sermonibus parva. **β** *iur. et canon.*: NICOL. I. epist. 79 p. 420,24 a consummanda restitutione ipsorum (*clericorum*) ... -um consensum nostrum cohercere necessarium duximus (item 80 p. 430,13). BENZO ad Heinr. IV. 2,13 p. 230,2 donec interrogetur -a regis sententia. **2 subst. fem. vel neutr. i. q. vis, facultas deliberandi** – *die Kraft, Fähigkeit der Überlegung*: ALBERT. M. anim. 2,1,9 p. 77,24 quae (*partes animae*) coniunctae sunt intellectui, sicut ratio et voluntas et -a (deliberatio, -um *var. l.*) et eligentia.

adv. ***deliberative**. *deliberatione praehabita, considerate* – *mit Überlegung, (wohl)überlegt*: CHART. Carinth. III 501 p. 199,28 (a. 1096) expedite et -e domnus Teuzo ... domne Berhte ... locum ... ad feudum et ad servicium sibi ... faciendum dedit. GERH. STED. annal. p. 209,6 donec ... -e viri thoro eam (*filiam*) collocaret *Luderus*. p. 226,48 machinis et instrumentis ad hoc -e apparatis ... appetentes ad deditionem Guncelinum ... compellunt (*sc. milites ducis*). *de consilio in actu peccandi*: ALBERT. M. sent. 2,39,2 p. 621^b,4 naturaliter velle bonum et -e velle malum. HUGO RIPELIN compend. 3,23 p. 116^a,28 est actus voluntarius -e, et sic est mortale peccatum (*sc. invidia*).

***deliberatorius**, -a, -um. **t. t. iur.** *indutiae* -ae *i. q. spatium deliberandi* – *Bedenkzeit*: CHART. Hamb. 366 p. 323,2 (epist. papae a. 1208) qui (*episcopus*), cum ... de loco, in quo mansu-

rus esset, interim -as inducias accepisset *eqs.* CONST. Melf. 2,18 p. 321,25 -is (deberatoriis O) ... indutiis (iudictiis, in iudiciis, dilationibus in iudicio *var. l.*) omnino sublatis. CHART. Frising. 183 p. 183,10 Wisinto et Ulricus ... induciis (iudiciis *ed.*, *sed cf. p. 184,1* quod induciis ... mihi competentibus renunciari) -is et aliis ipsis competentibus ad invicem renunciant. CHART. civ. Magd. 141 p. 78,13 duces inducias habebunt -as per mensem, utrum *eqs. al.*

?***deliberatus**, -us *m.* *deliberatio* – *Entschluß*: *v. p. 258,33*.

1. **delibero**, -avi, -atum, -are. 1 *considerare, cogitare* – *überlegen, erwägen, bedenken*: **a** *strictius*: **a** *in univ.*: WILLIB. Bonif. 4 p. 15,14 cum ... longo temporis intervallo secum sollertissime -ret, ut patriam ... desereret. WIPO gest. 1 p. 13,16 in rebus arduis secreto consulere, paulatim -are, velociter facere bonum exitum habebit. OTTO FRISING. gest. 2,31 quibusdam ... inquirentibus ab his, qui missi fuerant, an plura dicere vellent, paulisper -antes ... responderunt *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 351 p. 312,34 quid sibi voluerit ista legatio ... -antes nobiscum nequivimus divinare. *saepius. partic. praes. usu adi. (usu philos., cf. p. 256,35sq.)*: ALBERT. M. sent. 2,40,3 p. 632^a,23 quaecumque ... a v o l u n t a t e -ante ... procedunt (2,40,4 p. 635^b,2 opera talia, quamvis sint naturae, tamen ordinabilia sunt a v. -ante. *ibid. al.*). **β** *consultare, consiliari* – *beraten, beratschlagen*: BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 312,17 per internuntios ... inter se -are ... , quid ... agendum sibi esset. CHRON. Ebersh. 13 p. 438,6 sancta virgo Christi (*i. Odilia*), quid ... monasterio ... impenderet, cum sororibus et familia -bat. *remissius c. sensu habendi*: COD. Wang. Trident. 85 p. 197,8 (a. 1210) episcopus ... habito et -to c o n s i l i o ... canonicorum ... recepit omnes prenomatos ... ad suam gratiam (TRAD. Welt. 124 c. ... nobilium ... super eo [*sc. concambio*] -to). *expressius i. q. genere deliberativo exponere – in Form einer Beratung darlegen* (cf. p. 256,38): ANSELM. Bis. rhet. 3,6 p. 180,13 tempus est ad aliam causam accedere et, quod in iudicio intendimus, iam in concione demonstrare; sicque de tali homine (*sc. Rotilando*) post in quarto libro sit -are. **γ** *examinare, investigare, inquirere* – *prüfen, untersuchen*: LEG. Wisig. 2,1,26 p. 73,5 ut ... non amplius iudex pro ... iudicata causa hac legitime -ta quam ... vicensimum solidum presumat accipere. DIPL. Loth. I. 92 p. 227,40 causae ... per ministros ... monasterii -tae ac diffinitae fiant. DIPL. Otton. I. 239 p. 333,26 ut -andi et diiudicandi seu distringendi potestatem haberet episcopus ... supra ... cleri res et familias (*inde* DIPL. Heinr. II. 71 p. 89,17). *al.* **δ** *studere* – *trachten*: TRAD. Weiss. 37 (a. 737) ad ipsam ecclesiam ... vel ad ipsos monachos, qui ibidem regulam custodire -ant. **ε** *agere, tractare* – *verhandeln, erörtern*: LIUTPR. antap. 3,39 populus omnis ad hunc (*iudicem*) convenerat causasque omnes et controversias ante eum -bat. DIPL. Otton. I. 248 p. 356,30 ut ... in ecclesiarum rebus commanentes ... legales querimonias ... ante eundem (*episcopum*) vel suum missum -ent ac definiant. **ζ** *cunctari* – *zögern, zaudern*: CHART. Babenb. 25 p. 35,5 (a. 1156) cum ... nobiles de Swarzenburh ... de oratorii constructione diu -rent, ipse marchio ... hesitantes prevenit idemque oratorium ... fundavit. **b** *latius*: **a** *se parare, praesumere* – *sich anschicken, sich unterfangen*: NICET. ad Chlodos. p. 121,21 ibidem (*sc. ad sanctorum limina*) missas facere, si audent, -ent (*sc. fideles regis*). **β** *librare, pensare* – *abwägen, wiegen* (*spectat ad novissimum iudicium*): WALTH. SPIR. Christoph. II 3,223 sol iusticie mundum -at ipse (*sc. Deus*). 4,128 cum censura brevis facinus -at orbis. ARNULF. delic. 79 iudicis arbitrium pondus -at equum. 2 *decernere, statuere, constituere, definire* – *beschließen, (sich) entscheiden, bestimmen, verfügen*: **a** *strictius*: **a** *in univ.*: CONC. Karol. A 53 p. 688,36 ego ... abbas ... statui ac -vi una cum consilio et licentia ... imperatoris, ut *eqs.* DIPL. Otton. II. 217 p. 244,24 hoc (*monasterium*) ... ab ... imperatoribus ... sub mundiburdio ... succedentium ... imperatorum -tum esset mansurum (*inde* DIPL. Heinr. II. 97 p. 121,30). THANGM. Bernw. 23 p. 770,1 placito ... habito urbem (*sc. captam*) non destrui in commune -ant (*sc. milites imperatoris*). CHART. Scheftl. 2 p. 5,9 (epist. papae) ut eorum, qui se illic sepeliri -verint, devocioni ... nullus obsistat. OTTO SAN-

BLAS. chron. 39 p. 60,26 optimates ... dolo occidendum cesarem -verunt. *persaepe. spectat ad causas diiudicandas*: CAPIT. reg. Franc. 102,4 ut primitus ad placita eorum orfanorum et viduarum ... causas -ent *comites*. DIPL. Ludow. II. 7 si ... aliqua orta fuisset compectio, que -are ibi menime potuissent *missi*, ... hoc ante suam venire fecisset *imperator* presentia. DIPL. Karoli III. 25 p. 41,25 dum ... in iudicio resederet ... comes palatii singulorum hominum iustitiam faciendum hac -andum (cf. p. 259,39sq.). LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 250,37 ut de principibus Saxoniae ... communi consilio -retur. *al.* **β** *convenire* – *vereinbaren, übereinkommen*: CHART. Raitenh. 233 p. 191,16 (a. 1250/57) Ulricus Vitulus de Purchusen ... libero animo -vit cum ... abbat Walthero de Raitenhaslach sic, quod *eqs.* **γ** *velle* – *wollen*: CHRON. Fred. 4,25 si me expectare -as (-ans *var. l.*) ... , iungamus ad priliun. COD. Lauresh. 673 ut ... , quidquid ... exinde (*sc. de terra donata*) facere -verint (*sc. agentes ecclesiae*), liberam in omnibus habebant potestatem. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,38 qui (*pontifices*) adeo amplexati sunt veritatem, ut potius mori quam mentiri -rent. *al.* **δ** *invenire* – *ermitteln*: WOLFHARD. Waldb. 2,11 p. 238,12 cives pro modulo affectus prius -ti et consciae facultatis ... Altissimo eulogias deferentes. **b** *latius*: **a** *iudicium habere* – *Gericht halten*: CHRON. Fred. 4,58 p. 150,3 de Latona ad Cabillonno -are properabat *Dagobertus*. **β** *ordinare* – *regeln*: CONC. Karol. A 39^B,9 ut res suas, antequam monasterium ingrediantur, ita sapienter ... -ent atque disponant (*sc. sanctimoniales admittendae*), ut *eqs.* **γ** *c. acc. dupl. i. q. existimare, iudicare* – *erachten*: WALAHFR. Wett. praef. p. 302,25 ut emendare dignemini (*sc. Grimaldus*), quicquid ... censura vestra aptum correctioni ... -verit (gloss. R: invenit). *adi. deliberatus*, -a, -um. *consideratus, ratus, fixus* – *wohlüberlegt, entschieden, entschlossen*: TRAD. Weiss. 18 (a. 725/26) ego ... Heriuuinus sana mente integroque -u (*an subest subst.?*) c o n s i l i o prumptissima voluntate mea dono *eqs.* (CHART. Friburg. 76 [a. 1244] de communi et -o c.). CHART. Rhen. inf. I 6 si quis ... contra hanc traditionem venire temta-verit aut eam infringere proposuerit fixa et -a i n t e n t i o n e (19). DIPL. Arnulfi 132 prefatas res ... -o a n i m o Megengoz ... in proprietatem reddidimus (CHART. ord. Teut. [Thur.] 201 p. 154,45 ex -o a. CHART. Mulh. Thur. 232 p. 90,42 a. -o). *adv. *deliberate. deliberatione praehabita, considerate* – *wohlüberlegt, entschieden*: CONST. imp. III 67 (a. 1274) -e concepimus, ut in vobis (*sc. principibus*) nostra consilia fiducialiter requiescant. CHART. Basil. A II 239 sacerdos ... coram nobis (*sc. custode ecclesiae*) sponte et -e confitebatur se recepisse ... curiam. 2. **delibero**, -avi, -atum, -are. *metr. -lib-: p. 259,63*. 1 *liberare, liberum reddere* – *befreien, frei machen*: **a** *in univ.*: ACTA imp. Winkelm. I 351 (a. 1238) de liberatione Petri Saraceni ... , quem velut apostolicis sedis nuntium -ari petisti (*sc. papa*). *spectat ad captivitatem vitatam*: IOH. CODAGN. trist. p. 47,21 imperator ... captus ... esset ... ; sed ... Guido de Lomello ... posuit eum super alium equum ... ; et sic -tus ambo fugere ceperunt. **b** *aperire, patefacere* – *eröffnen, gangbar machen*: SYRUS Maiol. 3,9 l. 30 Omnipotens ... -vit cunctis viam Romani itineris. **c** *absolvere, redimere* – (*aus-, ab*) *lösen, los-, freikaufen*: CHART. Traiect. 924 (a. 1238) quod ... infra quinquennium ipsa decima (*sc. titulo pignoris obligata*) non possit liberari; quo expleto ... redimi poterit decima memorata; si vero ... -ta non fuerit *eqs.* CHART. Lub. I 329 p. 310,15 omnia vadia mercatorum ... eisdem mercatoribus -vi (*sc. aldermannus*). p. 310,32. *refl. in struct. contam.*: TRAD. Teg. 221 (a. 1127/47) quedam ancilla ... liberos suos ... X denarii prepositure ... exsolvendis ab omni beneficio se -vit. **d** *conservare, defendere* – *bewahren, verteidigen*: TRAD. Scheftl. 325 p. 325,35 (c. 1196) ab omni offensa predium -are et tueri. *e* *refl. i. q. se exsolvere, vendere* – *sich entledigen, losschlagen*: CHART. Hamb. 727 p. 602,3 (a. 1268) mercandias et bona, donec de eisdem se -verint, apud Hamborgh in domibus ... poterunt ... reponere mercatores *Flandrenses*. *f* *refl. i. q. expedite moveri* – *sich frei bewegen*: GUIC. (?) bers. 12 ut brachettus possit exire et -are se. 2 *tradere, (con)cedere, con-*

[Antony]

ferre, delegare, firmare – übergeben, -lassen, -eignen, einräumen, abtreten, garantieren: **a strictius:** **a** in univ.: CHART. Rhen. med. I 299 p. 348,26 (c. 1023) quantum mihi (sc. archiepiscopo) de predicta foreste –verunt principes. BOVO SITH. Bert. 1 p. 526,52 supernus arbiter exteriorem domum suam ... speluncam latronum factam ... igni ... ad devorandum –arat. LEO MARS. chron. 2,2 p. 169,22 (rec. II) eum (Ade-nulfum) princeps ... abbati –vit, ut, quicquid vellet, ... de ipso ... faceret. CHRON. Andag. 87 p. 217,8 cum exactoribus episcopi tres cruces aureas ... –ret Lambertus. CHART. Tirol. notar. I 574 p. 280,11 quod de ipsis (sc. debitis) denariis alicui non –vit (sc. venditor). CHART. Lux. II 397 castrum nostrum ... comiti –vimus (sc. domini de Arras). al. v. et l. 63. **β spectat ad donationem:** VITA Menel. 1,23 (MGMer. V p. 148,8; s. X/XI.) ‘a ... ei quasdam ... possessiones ...’; donat Barontus itaque eqs. DIPL. Conr. III. 155 p. 283,25 quos (fundos) nos a duce Chūonrado –tos ... ecclesie ... contradidimus. **γ spectat ad restitutionem:** CHART. Argent. II 12 (a. 1267) ut bona ipsa (sc. civis Leodiensis defuncti) ... –etis (sc. domini civitatis Argentinae) Theoderico eqs. CHART. Helv. arb. 131 p. 203,8 quod omnes poss<ess>iones, quas ... Iaquetus aut coadiutores sui habebant ... , reddantur eisdem et –entur. **δ spectat ad commendationem:** COSMAS chron. 1 praef. p. 2,17 quod tibi (sc. Severo) transmiserim Boemorum chronicam, quam ... tue prudentie singulari examinandam –vi. **ε spectat ad devotionem:** HEINR. TEG. Quir. II 15 quidam aliquando bovem beato Quirino –tum furto abstraxit. **ζ spectat ad confirmationem:** DIPL. Conr. II. 239 p. 329,26 confirmamus ... curtem ... ; corroboramus ... monasterium unum ... ; –amus etiam monasterium unum. v. et p. 256,3. **η spectat ad assignationem:** CHART. Lamb. Leod. 26 p. 43,1 (a. 1079) aream I mihi (sc. Ermengardi) –et episcopus in insula, ubi ad edificandum domum fuerat oportuna. CHART. Rhen. med. III 520 fratribus ... –are unam plateam, in qua poterunt edificare capellam. **θ spectat ad praestationem, solutionem:** CHART. Lux. IV 203 (a. 1270) quatenus ... conventui ... decem amas vini ... –etis et –ari faciatis (sc. praepositi) quolibet anno. CHART. Helv. arb. 131 p. 203,12 quod Iaquetus solvat et –et decimam de Tierrens et debitum de Coneston eqs. **b latius:** **α exhibere, reddere, tribuere** – erweisen, angedeihen lassen: DIPL. Heinr. II. 299 p. 369,28 dum ... in iudicio adesset ... comes ... iusticiam facienda m ac –andam (461 p. 584,10 <ad> unicuique iusticias faciendas hac –andas. DIPL. Heinr. III. 108 p. 137,22 ad f. ac –andam i; cf. p. 258,9). sibi –are i. q. sibi parare – sich verschaffen: LEG. Wisig. add. 1 p. 462,9 (s. XIII.?) ille homo, qui accepit vel recuperavit sive –vit sibi suum directum. **β mittere, dirigere – schicken, (über)senden:** EPIST. Hann. 105 p. 175,16 cupidus in hanc partem aliquando –astis (sc. scriptum meliorandum). LAMB. WAT. annal. a. 1138 p. 515,6 qui (comes) ... eis (episcopo et castellano) in auxilium ... signiferum suum ... –vit. **γ destinare, deputare – bestimmen (für):** LIBELL. de cal. Trev. p. 741,7 Heinrichus, qui tunc pontificabat, ... aliquos villanos clericos inibi (sc. in abbazia) divinis –vit serviitiis. **c sensu intituli:** DIPL. Conr. II. 206^a p. 281,19 ut ... nullus ibi comes aut iudex legem facere presumat, nisi quem per concessionem nostram ... episcopus eiusdem loci –ret (ex epist. Ioh. XVIII.). **δ collocare (in) – festlegen (auf):** WILH. HIRS. mus. 12,13 autenticus tetrardus, qui est a G in g, mediam distinctionem –at in d.

delibo, –atum, –are. **partic. perf. usu adi.:** p. 260,6. **1 strictius i. q. demere, decerpere – (hin)wegnehmen, abpflücken (in imag.):** YSENGRIMUS 7,247 mors tibi discenda est, non –bere (deliberabere var. l.) morti. **2 latius:** **a leviter attingere, perstringere – kurz behandeln, streifen:** ALFAN. premn. phys. prol. 10 p. 2 naturarum universalis ... gressus profundis detinebo limitibus. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 6,34 res gestas –are decrevimus, non formare tractatum. **b sacrificare, immolare – opfern:** BENZO ad Heinr. IV. 1,5 quia ‘ego iam –or, et tempus meae resolutionis instat’ (Vulg. II Tim. 4,6), placet ostendere cesari ... , quod etas ministrat. **c offerre, tribuere – darbringen, spenden:** HUGEB. Willib. 6 p. 106,18 cum aecclesiis atque

presbiteris sanctorumque reliquiis dignas Domino –at dona. VITA Ansb. 20 (MGMer. V p. 633,33) parroechias circumibat pontifex ... praedicationis sanctae rorem et pia conversationis dulcedinem ... eorum (sc. plebis) –ando mentibus. **3 per confusionem c. delibueri i. q. unguere – salben:** DIPL. Heinr. II. 400 p. 514,31 pro ipsius –ti abbatis suorumque omnium monachorum fratrum ineffabili caritate.

delibuo, –ui, –utum, –ere. **script.:** dil. l. 24,33. **adde AETHICUS** p. 224,4. –bitus: l. 24. **metr. –lib:** l. 20. **adde EGBERT.** fec. rat. 1,1599. **LIGURINUS** 9,539. **confunditur c. delibare:** l. 6,24.

(in)unguere, illinere, perfundere, impinguare – salben, (ein-, be)schmieren, übergießen, fett machen: **1 proprie:** **a strictius:** **a** in univ.: LIUTPR. leg. 20 haedum pinguem ... porris laute suffarcinatum, garo –tum. **TRANSL.** Dion. Ratisb. 33 p. 368^b,19 aquam mihi dari praecipito (sc. imperator), quo valeam manus abluere, quia sancto pulvere sunt –tae. **ANSELM.** GEMBL. chron. a. 1129 p. 381,35 bovem cuiusdam rustici arantem cereus sudor –uit. **LIGURINUS** 2,572 sordes ... fonti iniiciunt hostes ... et –tas immergunt sulfure tedas. al. **c sensu madefaciendi:** CARM. Bur. 72,3^a,1 –ta lacrimis oscula plus sapiunt. **β de unctione chrismatis:** CAPIT. episc. I p. 105,3 ut ... nec vestram consecrationem irritam faciatis nec manus sacro unguine –tas (di-tas, –itas, delibatas var. l.) peccando polluat (sc. episcopi). **HROTSV.** Dulc. 1,6 ego (sc. Hirena) ... caput regali unguento –tum non dehonestabo. **ANNAL.** Altah. a. 1065 p. 70,34 sancti olei –tus unctione et suscepto viatico ... obiit Guntherus. **CONST.** imp. III 14,3 fuit in sede magnifici Karoli coronatus et unctionis sacerrime oleo –tus (sc. rex electus). al. cf. l. 6. **b latius:** **a referre – vollstopfen:** WIDUK. gest. 2,20 ipse (rex) convivio claro –tos ac vino sepultos ad triginta fere principum barbarorum ... extinxit. **β ?opimare – ?fruchtbar machen:** AETHICUS p. 196,1 am<n>is di-ta (–ta var. l.) fit Histria. **2 in imag. et alleg.:** **a in univ.:** ALDH. virg. I 2 p. 230,9 ut alius ... luctamina cum aemulo ... –tus lubrici liquoris nardo ... exercere studeat, alius eqs. **LIUTPR.** leg. 11 in coena turpi ... ebriorum more oleo –ta (v. notam ed.). **BURCH.** URSB. chron. p. 80,16 exaltatum est cornu iniquitatis, de quo multi –ti sunt ... ; hoc cornu impletum est iam adulterino unguento eqs. **b spectat ad oleum spiritus sancti:** **RADB.** psalm. 3,1001 in quo (epithalamio) ... sponsus inducitur oleo –tus spiritus sancti. **ORD.** coron. imp. 3,3 ut, sicut manibus nostris (sc. pontificis) ... oleo materiali oblita pinguescis (sc. regina) exterius, ita eius (spiritus sancti) invisibili unguine –ta impinguari merearis interius (item 14,30. saepius). **PETR.** DAM. serm. 72,7 l. 152 ut eam (basilicam) sancti spiritus unguedine –tam et apostolorum doctrinis divinitus illustratam ... ostendamus. **3 translate:** **a replere – erfüllen:** **EPIST.** Bonif. 124 p. 261,10 acceptis ... litteris multa sum laetitia –tus. **UFFING.** Ida 2,4 tota ... lateralis compago (sc. adolescentuli debilis) vitali calore –ta in pristinum vigorem animatur. **b conciliare, propitiare – gewinnen, geneigt machen:** **CHRON.** Median. 3 p. 88^a,44 qui (rex Persarum) cari sibi principis (sc. Karoli) amabili suggestionem adeo –tus est, quatinus eqs. **OTTO SANBLAS.** chron. 28 p. 40,7 obsequiis eorum (Italicorum) –tus (sc. imperator). **CHRON.** Honor. Weing. (MGScript. XXI p. 480,22) cui (Philippo regi) ... Heinrichus palatinus ... tum necessitate coactus tum muneribus –tus se deditit. **c aggravare – beschweren, gewichtiger machen:** **COSMAS** chron. 2,29 p. 124,13 offerunt legati apostolico literas ducentis marcis –tas. ***delibutio** (–cio), –onis f. **metr. –lib:** p. 261,4. (in)unctio, illitus, perfusio – Salbung, das Salben, Ein-, Beschmieren, Auftragen, Übergießen: **1 proprie:** **a in univ.:** VITA Desid. Cad. 52 (MGMer. IV p. 599,21) eger ... ex oleo beati viri ... deformem ... congeriem peruncxit, et ... demum omnem putrem sanies illius –cio (–o var. l.) salubris ... abstersit. **FORM.** Sangall. II 27 dirigimus (sc. rex) vobis (sc. regi) aromata et unguenta et pigmenta medicabilia, quorum odore, –e et sapore delectati diu vivere ... debeatis. **THEOD.** loc. sanct. 1590 videntes Iudaei ex huius sancti liquoris (sc. sanguinis et aquae e latere Christi profluentis) –e attactos (sc. debiles) statim validitatem recipere eqs. **b de unctione chrismatis:** **THIETM.** chron. 5,44

[Antony]

sacri crismatis -cione tercium implevit (sc. *Tagino*) numerum (sc. *episcoporum*). PETR. DAM. epist. 55 p. 150,30 sacrati olei -e perungor, in . . . cilicii strato tamquam ilico moriturus exponor. RANGER. carm. 569 -o talis (sc. *olei sacri*) consignat latitantes . . . et calices. v. et l. 8. 2 alleg.: ALBERT. M. sacram. 201 p. 130,11 res significata in hoc sacramento (sc. *extrema unctio*) est -o gloriæ (sent. 4,23,15 p. 23^a,13 sufficit . . . huic sacramento, ut significet totam -em g. per -em in principalibus organis factam. *ibid.* al.). 3 meton. i. q. *balsamum, odorum suavisitas – Duft(stoff), Wohlgeruch*: ODILO SUESS. Seb. 74 sarcophagum multa aromatum -e refertum. 4 translate i. q. *repletio – das Erfüllen*: UFFING. Ida 1,20 p. 482,4 vitali quadam intrinsecus perfusione corpus eius (sc. *contracti*) concaluit . . . ; hac incognita . . . -e . . . cataplasmatum vires resumpsit eqs.

**delicabilis* (-lega-), -e. (cf. *delicatus*) 1 *tener, sensibilis – zart, empfindlich*: TRACT. de chirurg. 519 mamilla spongiosum membrum est ac -e, et ex levi accidenti devastatur. 2 *qui facile ad irritum cadit – heikel ‘delikat’*: ANON. tab. p. 150, 12 cum sit difficilis, -is *praeparatio tincturae*. 3 *tenuis, subtilis – dürr, mager gedrängt (de genere dicendi, cf. Lausberg, Rhetorik § 1097)*: ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,28 (a. 1243) ne prolixie historie descriptio, nisi eam perlucidam et recisa, deleg-is et succinta, (cod., recisam, deleg-em et succinctam ed.) percurrat oratio . . . fiat legentibus tediosa.

**delicatio*, -onis f. (cf. *delicatus*) 1 *affectus delicatus, pietas – Zärtlichkeit*: IORDAN. SAXO princ. 83 mutatum ab infantilibus annis ex quadam -e (devotione *var. l.*) vocabulum vero nomini (sc. *matronae*) . . . preiudicaverat vir. ALBERT. M. Is. 49,22 p. 494,33 tangit -em venientium dicens: ‘afferent . . . filios tuos . . . in unis’. miss. 1,1,15 p. 14^a,40 dicuntur ‘iuventulae’ propter aetatis teneritudinem et amoris -em (*spectat ad Vulg. psalm. 67,26*). *ibid.* al. 2 *qualitas delicata, teneritas – Zartheit*: ALBERT. M. animal. 9,51 -o complexionis humanae et teneritudo materiae.

**delicatus*, -a, -um. (*satis*) *frivolus, petulans – (recht) keck, neckisch*: METELL. Quir. 68,27 viderant diem sacram comptulæ iuventule; nempe -e sede se remiserant, iustus abba qua latet obtegente conditus.

delicatus, -a, -um. *script.*: dil-: l. 45. 58. p. 262,45. *saepius*. -iga-: l. 62. p. 262,45. *adde* GLOSS. I 202,9 St.-S. *ibid.* al. *compar. adv.* -acius: p. 262,43. 50. *metr.* -lic-: p. 262,9. *usu subst. masc.*: *saepius*, e. g. l. 45. 48. 54.

1 *proprie: a de hominibus i. q. tener, imbecillus, infirmus, debilis – zart, schwach, schwächlich*: a *gener.*: HUGEB. Willib. 1 p. 88,17 cum . . . parvus ille seu di-us fragili evo infanti sexui tenera corporis adhuc gerebat artus. WIPO gest. 37 p. 58,5 corpus reginae tenerum et -um . . . sepulchro est. VITA Theog. 1,17 p. 456,27 -i et teneri panem siccum ceu summas delicias compebant. al. β *medic.*: Ps. HIPPOCR. phleb. 66 hii, qui . . . molles habent carnes et -i sunt, cum cautela parcius auferis sanguinem. PRACT. puer. 52 si . . . puer sit nimis macilentus et -us et debilitatus, ita quod non habeat nisi pellem et ossa, fac ei tale balneum: eqs. SALERN. comp. praef. secundum diversitatem -orum et rusticorum, debiliū et fortium . . . docet subvenire hoc opus. al. v. et p. 264,49. b *de rebus i. q. subtilis, tenuis – fein, dünn*: RECEPT. Sangall. I 9 putredinem . . . adtollas lenteo -o in mel involuto eqs. ANTIDOT. Glasg. p. 137,19 facis pulvere di-issimo. RUOTG. Brun. 30 p. 31,3 molles et -as vestes . . . declinavit. al. 2 *translate: a qui facile offenditur, laeditur, fastidiosus – verletzlich, empfindlich, heikel*: PAUL. DIAC. Lang. 2,4 coeperunt nasci in inguinibus hominum vel in aliis -gatoribus (-ioribus *var. l.*) locis glandulae. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 381^C multi . . . sunt, qui in hoc electario camphoram non ponunt propter -os, praestat enim horribilem saporem. ALBERT. M. animal. 23,54 p. 1495,35 gyrofalconi, qui -a avis est, huiusmodi (sc. *saniosus*) non convenit cibus. 26,12. b *mollis, luxuriosus, deliciosus, iners – weichlich, verzärtelt, genußsüchtig, schlaff*: VITA Liutb. 14 p. 20,5 ego, quae . . . in omnibus desideris -am . . . vitam peregi. IDUNG. PRUF. dial. 2,1093 non sunt (sc. *artocreae sim.*) cibi monachorum, sed -orum. RAHEW. gest. 3,26 p. 199,8 quorum (*marchionum et comitum*) nomina si coner perstringere, -o

seu pigro lectori onerosus existam. HIST. peregr. p. 159,6 miles -us et ignavus. CAES. HEIST. hom. exc. 124 fuerat *monachus* . . . ante conversionem vir dives et -us valde. ALBERT. M. eth. I 650 p. 557,55 ille, qui ‘deficit’ in illis, ‘ad quae multi possunt’, dicitur ‘mollis’ vel ‘-us’ (p. 1150^b,2 τρυφών). al. in *imag.*: VITA Liutb. 18 p. 23,15 luxuriae castra diversis -a deliciis numerositatem populorum retentant. c *exquisitus, splendidus, magnificus – verfeinert, raffiniert, erlesen*: ANGILB. carm. 22,19 (MGPoet. I p. 420) quid -is prodest adsuescere mensis . . . tibi? Ps. ODO CLUN. mus. p. 275^a Ambrosii . . . symphonia nequaquam ab hac (sc. *Gregorii*) discordat regula, nisi in quibus eam nimium -arum vocum pervertit lascivia. BRUNO MAGD. bell. 4 p. 15,12 cum . . . in curia regis esset *praesul* et mensam regis cottidie -ioribus quam ipse rex epulis oneraret. al. v. et p. 264,66. d *praestans, nobilis – vortrefflich, edel*: HROTSV. Abr. 5,4 affer mihi sonipedem -um et militarem habitum. RUOTG. Brun. 41 p. 43,8 erat imperatori filius adhuc tenellus -issime indolis et integerrime voluptatis. CAES. HEIST. hom. exc. 296 invenies ibi (sc. in *vita Pachomii*) iuvenem -um et nobilem nudum . . . currentem ad monasterium. BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^H quanto membrum nobilius et -ius est, amplius eius partes disiunctae debent nobiliter et delicatius aggregari. *integer, sanctus – rein, unverletzlich*: ALDH. virg. I 16 p. 245,4 vera et non fribula -ae virginitatis gloria. e *venustus, formosus – schön, anziehend*: HROTSV. Pafn. 2,5 ferunt illam mulierem (sc. *Thaidem*) pulcherrimam, omnium esse -issimam. CAES. HEIST. hom. exc. 60 demon quidam virginem . . . nobilem in specie viri -i procabatur.

adv. delicate. 1 *proprie i. q. subtiliter – fein*: COMPOS. Matr. 20,1 auro mundissimo . . . limatum omnino -e. 2 *translate: a molliter, indulgenter – weich(lich), nachsichtig*: NOTKER. BALB. gest. 2,10 p. 65,20 puerum a matre -issime curatum. THANGM. Bernw. 14 p. 765,7 quae (*virgines*) -ius enutritae . . . metam prioris disciplinae ac severitatis ignorantes . . . post sua vota declinabant. al. b *luxuriose – üppig*: EPIST. Hann. 24 p. 58,3 ipse (*praepositus*) -issime se ex eorum (*fratrum*) bonis procurans. THIETM. chron. 7,69 epulantes (sc. *rustici*) . . . -e de eiusdem (sc. *Hennil dei*) se tueri custodia stulti autumabant. *remissus i. q. bene – gut*: STATUT. ord. Teut. p. 70,13 cum processerit (sc. *frater aegritudine terminata ab infirmaria*), debet cum aliis ad tabulam comedere infirmorum, nisi superior indulerit, ut ante vel post comedere debeat et -cius procurari. c *blande – zärtlich*: MIRAC. Gertr. I 11 p. 470,14 erat . . . ei (*matronae*) filius parvulus, quem multum diligate (-e *var. l.*) diligebat. d *pulchre, venuste – hübsch*: ALDH. virg. I 17 ista (*mulier*) tortis cincinnorum crinibus calamistro crispantibus -e componi . . . satagit. e *diligenter, accurate – sorgfältig, gründlich*: HROTSV. Sap. 4,3 ad hoc vos (sc. *filiis*) -e nutrivit, ut vos caelesti . . . sponso traderem. CHRON. Salern. 14 p. 20,15 cum (*presbyterum*) . . . -cius percontavit *princeps* de re, que acciderat. *ibid.* al. (*in eadem script.*) v. et l. 22.

deliciae (dil-, -iti-), -arum f. *form.*: *sing.*: l. 59. (*dub.*) p. 263,8. ?-um, -i n.: l. 59. *nom.* -as: p. 263,66.

1 *proprie: A gaudium, voluptas, delectatio, laetitia – Freude(n), Genuß, Lust(barkeit), Vergnügen*: 1 *usu communi: a in univ.*: ARBEO Emm. 39 p. 89,1 fruiere nunc artificii mei in di-is lucra. WIDUK. gest. 3,62 de infirmitate convalescit et mundo . . . ad omnem decorem et -as (-a *var. l.*) condonatur imperator. THANGM. Bernw. 5 p. 760,1 frugalitatem . . . in appetendis ciborum -is in eo laudare vix ullus sufficit. ADAM gest. 4,36 p. 272,19 fontes pro -is (sc. *habent incolae Island insulae*). al. b *commoditas, iucunditas – Annehmlichkeit, Bequemlichkeit, ‘Luxus’*: RUOTG. Brun. 30 p. 31,7 lectuli -as vehementer aspernatus est. THANGM. Bernw. 2 p. 759,23 ipse imbecillis avi infirmitatem sustentare quam episcopales -as appetere malebat. OTTO FRISING. chron. 5,6 p. 237,19 Sophiam . . . omnibus ei regni -is ablatis privatam vivere fecit *princeps*. c *copia, abundantia – Fülle, Überfluß*: ALBERT. M. animal. 5,57 porca . . . cum pervenerit ad quindecim annos, non pariet ultra, nisi fuerit valde carnosae et in -is educata. d *dilectio – Wohlgefallen, Zuneigung*: EKKH. IV. bened. I 4,21 -tias

[Antony]

Christi (gloss.: nimiam dilectionem), castissime (sc. *Iohannes*), sic meruisti. 2 de beatitudine aeterna: a in univ.: WALAHFR. Wett. 398 laetus ut aeterni ducatur regis in aulam -asque (-tiasque, dilitiasque var. l.) sacrae sanctorum sedis in aevum obtineat *abbas*. LIOS MON. 491 vox pia ... splendida caelestis referens habitacula regni dilitiasque suas eternas. al. b hortus -arum (-ae) i. q. *paradisus* – *Paradies*, 'Freudengarten' (cf. *Isid. orig.* 14, 3, 2): HROTSV. Mar. 809 ut ... -ae magno plantetur *ramus* in horto. HONOR. AUGUST. cant. 4, 13/14 p. 425^A *paradisus* ... dicitur hortus -arum. al. in *imag. et per compar.*: ANNAL. Sangall. IV a. 958 Ekkehardus eidem coenobio, orto -arum, praelatus est. OTTO FRISING. gest. 2, 13 p. 114, 19 haec (*terra*) ... ut ... -arum hortus a Tyrreno mari usque ad Adriatici equoris horam protenditur. pro titulo libri: HERRAT hort.^{tit.} c arbor -arum i. q. *Musa paradisiaca* (L.) – '*Paradiesbaum*', (Mehl-, Pferde-) *Bananenstaude*: ALBERT. M. veget. 6, 21 arbor -arum sive pulcherrima, 6, 22 poma ... arboris -arum sive paradisi. 3 de vita terrena: HUGEB. Willib. 3 p. 90, 9 cumque illum (*patrem*) ... a seculi voluptatibus, a mundi di-is ... segregare volebat. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 ut ... seculi ... -as modesta ... saturitate componeret. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303, 14 vitae mundanae voluptuosus -is pro regno Dei spretis. RUP. TUIT. vict. 7, 22 p. 234, 25 quicunque relictis Babylonie -is ascendere voluit. al. B *luxuria, mollities, libido, cupiditas* – *Ausschweifung, Genußsucht, Zügellosigkeit, Wollust*: WALAHFR. Wett. 333 magna sacerdotum numero pars ... -tiis ducti per scorta ruendo volunt. OTLOH. prov. D 56 -is et voluptatibus affluentes nequeunt pensare, quae Dei sunt. ALBERT. M. eth. I 605 p. 520, 13 'de incontinentia' ... 'et -is (p. 1145^A, 35 τρυφή)', quae sunt dispositiones ex parte exteriori, 'dicendum' est. al. v. et p. 262, 6, 265, 15. C *nugas, lusus, iocus* – *Scherz, Spiel, Kurzweil*: RUOTG. Brun. 36 p. 37, 32 se non tam fraternis -is quam mutuis cum illo (*fratre*) ... affatibus ... oblectavit *imperator*.

II meton.: A de rebus: 1 res pretiosae, thesauri, opes – *Kostbarkeiten, Schätze, Reichtum*: RADBERT. Arsen. 1, 16 p. 46, 28 secum di-as vexisse. BRUNO QUERF. Adalb. A 12 p. 13, 17 episcopatum deiecit, ut plenum -is archiepiscopatum daret (sc. *Otto II.*). WIPO gest. 22 dum magnum comitatum hominum ... multasque -as seculares ... secum educeret *episcopos*. CHART. Naumb. 216 p. 195, 26 ibi ... ubi prelati monasteriorum de communibus bonis privatas -as rapiunt. al. 2 cibi exquisiti, irritamenta, incitamenta gulae – *Köstlichkeiten, Leckerbissen, 'Delikatessen'*: a in univ.: WALAHFR. carm. 47, 11, 2 sal, panis ... adsunt: -as regum nolo videre modo. VITA Leod. 2, 309 (MGPoet. III p. 32) dilitias probere (sc. *alumni*) simul clarumque Lieum. VITA Bonif. II 12 p. 104, 6 preter lac et butyrum et caseum non multe -tie ... fuerant. al. v. et p. 261, 48. iron.: CHRON. Reinh. a. 1190 p. 544, 40 de sellis suis et clipeis famelicis instaurantes (sc. *militēs*) -as. b in *imag. et alleg.*: RADBERT. corp. Dom. 21, 152 magnum ... archanum ... mystice Christi ecclesiae praeparatur, ubi et Christus est conviva -arum et convivium. HRABAN. epist. 47 p. 502, 23 illi, qui bene fortes sunt ... sumant de amplissimis nobilium virorum -is ac sanctorum doctorum plenis mensis dapes abundantissimas eqs. in titulo libri: l. 69. remissius i. q. *alimenta, commeatus* – *Lebensmittel, Proviant*: VITA Heiner. IV. 13 p. 42, 16 qui (*Rhenus*) per naves -as, quas appeterent (sc. *obsessi*), invito obsessore subministraret. 3 splendor – *Pracht*: HROTSV. Agn. 429 lilia ceu pulchre roseo permixta rubore inter -as florum rutilat variorum. 4 blandimentum – *Kosewort*: GLOSS. II 327, 10 St.-S. -as zart uort. B de hominibus (per prosop. de urbe: p. 264, 1) i. q. amor, desiderium, decus – *Liebe, Liebling, Zier(de)*: PAUL. DIAC. carm. 22, 54 -ae populi (sc. *princeps*), summus et orbis amor (sim. 35, 28). HROTSV. Pafn. 4, 5 nostri (sc. *amatorum*) -as Thais, quae divitiis affluere semper laboravit. RUOTG. Brun. 18 p. 17, 27 cito mitescet *pater*, cum te (sc. *filium*), suas -as, receperit. ARNULF. delic. 12 cleri -e codex sic dicitur ipse, orbis -e, tu quoque, cesar, ave. al. fort. huc spectat: p. 262, 59. gloria, magnificentia – *Ruhm, Herrlichkeit* (in *imag.*): OTTO FRISING. gest. 2, 30 p. 137, 11 clarum est, ... per quot annorum

curricula ubera -tiarum tuarum (sc. *Romae*) Greculus esuriens suxerit.

1. *delicio* (-itio), -atum, -are. 1 act. i. q. *delectare, deliciis afficere* – *ergötzen, verwöhnen*: ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 33, 92 captum femine mersant mulcendo (gloss.: -tiando) Syrene. 2 medial. (intrans.: l. 10) i. q. *delectari, deliciis frui, gaudere* – *sich erfreuen, ergötzen, seine Freude haben*: a in univ.: BERNH. CONST. damn. 15 liceat me ... quaedam ... tecum agendo -ari. AMADEUS LAUS. hom. 1, 49 virgo virginum vernans in floribus et in fructuum suavitate -ans. GESTA Lob. 26 p. 332, 23 unde alii -rentur, se inde cruciari gementes *claustrales*. ALBERT. STAD. Troil. 5, 356 in cursu validi -tiantur (schol. marg.: *delectantur*) equi (sc. *Amazonides*). BERTH. RATISB. serm. 19 p. 102, 8 aliquid boni facere, ex quo Deus ... et sancti laetificentur et -entur. ALBERT. M. animal. 7, 53 hoc ... animal (sc. *porcus*) ... impingatur praecipue cum quiete: tunc enim -atur, quia eqs. al. b spectat ad epulas (fere in *imag. et alleg.*): HILDEG. scivias 3, 5 l. 238 qui nullatenus se abstrahunt a pravis actibus, quin epulentur (-entur ed. princ.) cum concupiscentiis suis. METELL. exp. Hieros. 6, 480 tu (sc. rex) dignus patria, qua -ta sophia convivis inopina iubet limphas dare vina (item de Christo: ARNO REICHERSB. apol. p. 17, 20 quod ipsa Dei sapientia, sicut -ta est, ab aeterno homo fieri dignata est). IUSTIN. Lippifl. 109 odor et sapor et color addunt *delicias* epulis ...; his tribus obiectis tres sensus -antur.

2. **delicio* v. 1. **delitio*.

deliciosus (dil-, -iti-), -a, -um. 1 de hominibus: a strictius de *delicias praebentibus vel appetentibus*: α *carus, dilectus* – *beliebt, geliebt*: LEX Baiuv. 9, 5 aut manus perdat aut oculos (sc. *servus fur*); ... quamvis -us (di-, condilitiosus var. l.) sit apud dominum suum. subst. masc. i. q. *deliciae, decus* – *Liebling, Zierde*: EPIST. Meginh. 1 p. 192, 15 generosa virtutum familia te quasi -um suum per morum specimen ... in curie suae principatum vocat. SIEGB. GEMBL. catal. 572 Alcuinus ... tanta familiaritate ei (*Karolo*) acceptus, ut appellaretur imperatoris -us. *cubicularius* – *Kammerdiener*: LEG. Lang. p. 192, 1 per di-o (di-os, dilit-us, -os, -us var. l.; gloss. cod. Epur. p. 650^b, 4 i. mali [per pravam interpr.]). β *amabilis, verecundus* – *liebenswertig, feinfühlig*: SALIMB. chron. p. 348, 43 valens homo fuit interdum *imperator Fridericus*, quando voluit ... curialitates suas ostendere, solatiosus, iocundus, -tiosus. γ *mollis, luxuriosus* – *weichlich, verwöhnt, genußsüchtig*: ASTINARIUS 248 num vestes vel equos vel cetera talia queris, que sitit et querit -us (di- var. l.) homo? usu subst. masc.: AMALAR. cod. expos. II 16, 7 iterum -is: 'eqs.' (Vulg. Matth. 6, 31). b *latus de delicatis*: α *tener, imbecillus* – *zart, schwach*: IOH. CANAP. Adalb. A 6 p. 10, 16 adolescens Adalbertus, qui his diebus -us (di- var. l.) miles (sc. *Christi*) erat. usu subst. masc.: MATTH. PLATEAR. gloss. p. 394^D -itiosis ..., delicatis et debilibus tantum colatura (sc. *substantiae*) detur. β *nobilis* – *edel*: CHRON. Pol. 3, 25 p. 157, 14 vidimus ... talem virum, tantum principem, tam -um iuvenem ... humi provolutum. *integer* – *rein*: BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 46, 12 quamquam nil virtutis in conspectu Dei plus putetur habere utpote -o adulescente uxore non fruente eqs. γ *callidus, astutus* – *listig, schlau*: HIST. Franc. Dion. 19 (MGScript. IX p. 400, 41; s. XII.¹) a ... Wascono et Albuino -o bene consulti sunt *primores regni*. 2 de rebus deliciis plenis: α *iucundus, gratus* – *angenehm, willkommen*: ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 52, 1 gloria summa rosis Domino sit -tiosis. WIPO gest. 5 p. 27, 16 satis erat laudabile inter nova gaudia, inter -a regis ministeria ... pauperum clamores audire. usu subst. neutr.: UDALSC. Conr. 23 p. 436, 32 dum ... breve omne -um et longum ducatur omne periculosum. b *exquisitus, pretiosus* – *erlesen, kostbar, köstlich*: α in univ.: ALDH. virg. I 24 gazas quaestuum di-as. RATHER. quadrag. II 10, 120 lautiores et -tiosos (deliciores m.² corr. ex delitiores B) cibos exquirere. ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 18, 66 cras erit ille cibus (sc. *agnus assus*) semper quoque -tiosus. subst. neutr. i. q. *cibus exquisitus* – *Leckerbissen*: PONTIF. Rom. Germ. 136, 15 interroga eum (sc. *confitentem*) ..., si ante horam manducat; si querit -um manducare. β *alleg. de Christo*: CONR. SAXO spec. 14 p. 444, 2sq. consideremus, quomodo

[Antony]

fructus uteri virginalis -issimus sit; -us quidem est in odore, -ior autem in decore, -issimus vero in sapore. *c pulcher, amoenus – schön, lieblich*: HROTSV. gest. 75 gentis ad Anglorum terram sat -am. BURCH. ARGENT. itin. A p. 60,31 civitatem ... in marmore excisam et decoratam et plurimum -am. *d splendus – prunkvoll*: CHART. episc. Wirz. III 1 p. 6,30 (a. 1097) super divitiis Cresi superque -am aulam Babilonici regis.

adv. deliciose. 1 *iucunde, in gaudio – angenehm, in Freuden*: CHART. Eichst. 3 p. 12,23 (a. 1060) ubi anima eius (*sc. constitutionem confirmantis*) ... cum sanctis omnibus et electis -e vivat et gaudeat (*item* 4 p. 19,13). CHRON. reg. a. 1147 p. 82,12 (rec. I) erat videre miseriam eos, qui nuper -e vivebant, pro panis inopia domos circuire. *in malam partem i. q. moliter, luxuriose – weichlich, ausschweifend*: CONC. Karol. A 37,35 multi ... in tantum deliciis suis indulgent, ut -ius his (*carnibus et vino*) interdictis aliorum ciborum vel potionum appetitu vivere cognoscantur (*inde* CAPIT. Bened. add. 3,60 -tiosius). HRABAN. hom. I 30 p. 58^C quisquis in praesenti vita -e et segniter vivit, exterminabitur de coetu sanctorum. HILDEG. epist. 167^R, 19 vide, quod in infantia tua -e vixisti. 2 *exquisite, egregie, excellenter – erlesen, ausgezeichnet, vortrefflich*: BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,7 ipse (*episcopus*) ... more suo -e procuratus dum a mensa resurgit *eqs.* CHRON. Reinh. a. 1208 p. 576,4 totum prioris regis patrimonium cum filiabus eiusdem, una quidem ipsi regi traducenda, altera vero -e alenda (*i. educanda*), offertur. CONST. imp. III 101 p. 91,17 his (*argumentis*) ... veluti multe suavitatis oblectamento -e reffecti *eqs.* 3 *delectabiliter – ergötzlich*: CARM. Teg. 31,3 (Dt-Arch. 18. 1962. p. 500; a. 1160/80) evigilet *littera nostra* mentemque meam tibi -e pandat, amabiliter canat, exprimat officiose. ANON. IV mus. 2 p. 50,17 nimis -e fecit melos canendo apparere *magister*. p. 50,32 boni cantores erant in Anglia et valde -e canebant. 4 *gaudenter, reverenter – mit Freuden, ehrerbietig*: ADALBOLD. Heinr. praef. p. 683,36 in omnibus scriptis antiquitas -tiose veneratur, novitas fastidiose repudiatur. ANNAL. Ottenb. a. 1180 (MGScript. XVII p. 316,36) perduxit *dux* nos (*sc. abbatem eiusque comites*) satis -e ad ... civitatem.

1. *delico* v. 1. delego. 2. *delico* v. deliquo.

delicto v. delecto.

delictor, -oris m. *delinquens, peccator – Verbrecher, Sünder*: GREG. IX. registr. 642 p. 535,28 cum -es (lictores R) flagitiosissimi et sceleratissimi parricide in ... nec parentis episcopi ... contra se provocaverint celum et terram.

1. *delictum* v. 1. delinquo.

[2. *delictum* v. debitum p. 62,43.]

delictus v. 1. diligo. *delicuerimus* v. 1. delinquo.

deligatio v. delegatio. *deligatus* v. delicatus.

deligencius v. 1. diligo. *deligentia* v. diligentia.

1. *deligo*, -avi, -are. 1 *refl. i. q. se obligare, vovere – sich verpflichten, geloben*: CHRON. Fred. 4,54 p. 148,9 omnes (*proceres Burgundiae*) unanimiter -antes (*denegantes var. l. [m. al. corr. ex deligantes 1]*) si nequicquam si velle maiorem domus elegere. 2 *disligare, (dis)solvere – aufbinden*: CHART. Hans. 432 p. 144,26 (a. 1252) si aliquis -verit torsellum suum, debet pro quolibet panno vendito II δ (*sc. pro teloneo*), de residuis pannis non venditis in torsello ligato *eqs.*

2. *deligo*, -legi, -lectum, -ere. *partic. perf. usu adi.*: l. 68. p. 266,28.30. *al.*; *subst.*: p. 266,21sq. (*aus-, er-, auser*) wählen, bestimmen: 1 *gener.*: a *in univ.*: ANNAL. Ved. a. 886 p. 59,6 episcopus -egit ... viros nobiles ... ad custodiam turris. DIPL. Arnulfi 150 p. 229,17 quod (*monasterium*) ... Hludouuicus rex ... pre ceteris dilexit ibidem sibi locum sepulture -ens. WALTHARIUS 368 occultum ... locum sibi -isse sopori. ALFAN. premn. phys. prol. 14 p. 3 quia ... abicienda et recipienda non sine rata ratione -entur atque improbabuntur. OTTO FRISING. gest. 2,22 -untur gnari quique ... viri ... ad predictumque castrum ... diriguntur. CONR. MUR. summ. p. 159,15 domina ... nominetur: ... decora, -ta, dilecta. *al.* c. *acc. dupl.* (*cf. p. 266,9*): ANNAL. Ved. a. 878 p. 43,14 principes ... honoraverunt ... apostolicum et socium itineris eius Bosonem -erunt. HROTSV. Agn. 47 comitis ... filius ... hanc sibi prae cunctis -egit amandam. EBERW. Magner. 11 Childebertus rex

... compatrem hunc sibi -egit. b.c. (*acc. c.*) *inf. i. q. constituere, decernere – beschließen, sich entscheiden, entschließen*: DIPL. Loth. I. 48 p. 141,27 nos ... concessionem confirmare -egimus. POETA SAXO 3,498 Saxones aliqui, qui se ... -erunt fidei committere regis. ACTA reg. Burgund. 160 ego ... presul ... deliberavi et ... -egi monasterium fieri ex sancte sedis scrinio. CHART. Rhen. inf. IV 617 ad usus fratrum ... curtim -egimus (*sc. abbas*) vertere. *al.* adde: ANNAL. Ved. a. 877 p. 41,26 Karolus imperator ... Hludouuicus filium suum -egit in regno ... relinquendum ... et iter parat. *inf. subaudito i. q. velle – wollen*: DIPL. Karoli III. 86 p. 139,36 quatinus concederemus ... massaritia nostra ... iure proprietaria habendum et faciendum, quid -erit *gastaldius*. THANGM. Bernw. 18 p. 766,45 ipsum (*Bernwardum*) non defuturum, quin ..., ubicumque -erit *archiepiscopus*, iusticiam plenissime exequatur. CHART. Heinr. Leon. 23 p. 33,2 ut, quicumque de eiusdem ecclesie familia -issent, per legitimi matrimonii copulam in nostram familiam ... transirent. 2 *canon.*: RUOTG. Brun. 11 plebs ... destituta pastore ... unicum unice optatum in domno Brunone ... sibi -egit solatium. DIPL. Frid. I. 148 abbatem, quem communis electio fratrum -erat. *partic. perf. pro subst. i. q. electus – erwählter Bischof*: CHART. Heist. 121 p. 207,20 (a. 1251) Henricus Traiectensis electus attendens provide, quod ... cogerentur (*sc. abbas et conventus*) pluries eiusdem ecclesie (*sc. de Durdrecht*) vacationis tempore personam minus ydoneam presentare ..., propter quod idem -tus ... ipsis duxit ... concedendum, ut *eqs.* p. 207,33. 3 *milit. c. sensu conscribendi*: WANDALB. mens. 127 -tum castris acieque probare tyronem. POETA SAXO 3,599 iter aggrediendum condixit populis Carolus ...; quod distulerat non tempore longo, agmine -to sed ... comitante profectus *eqs. v. et p. 246,20*. Antony

3. *deligo* v. 1. delego. 4. *deligo* v. diligo.

**delimbat*, -a, -um. *praetextus, obsutus – verbrämt, umsäumt*: CHRON. Pol. 2,23 Boleszlavus dare munera non quievit, aliis ... renones et pelles palliis coopertas et aurifrisiis -as (*delibutas var. l.*) *eqs.*

delimo, -avi, -atum, -are. 1 *proprie i. q. deradere, polire – glätten, abschleifen, feilen (in imag.: l. 40.42)*: ARBEO Corb. prol. p. 189,5 nisi per aratrum rationalis normae vestrae locationis fuerit *opus* -tum. THEOD. PADERB. comm. 4 (PL 147,336^B) quae (*sanctificatio*) tum perfecta erit, cum ... inquinamenta superbae carnis per continentiam -verimus. GLOSS. IV 139,41 St.-S. -at gehasinot. 2 *translate i. q. componere, sedare – schlichten, beilegen*: LIBER diurn. 123,13 ut, si qua inter partes disceptatio exoritur, liquida ... indagine perscrutari et equitatis moderamine queat congrue -ari.

**delimpido*, -atum, -are. 1 *trans. i. q. limpidare, purgare – klären, reinigen*: DYASC. p. 73^b donec solum (*plumbum*) in amforam veluti fex residueat, quem -to aceto levigant, in sole siccant et terunt (*ex Galen. alfab. 14*). p. 87^b non solum humor (*sc. cucumeris*), sed quod carnosum est, exprimatur adiecto semine, deinde siccatur et -atur, et, quod quasi feculentum residet, levigatur et in pastillis redigitur (*cf. Galen. alfab. 96*). 2 *intrans. i. q. lucescere – hell werden*: MARIAN. chron. a. Chr. 699 luna eclipsin pertulit, ... nocte pene tota in sanguineo vultu elaboravit, donec post galli cantum cepit paulatim -are et in suo reverti (*ex Lib. pontif. p. 201,27*).

delineo (dil-, -nio), -atum, -are. *partic. praes. -niens*: l. 64. 1 *describere – entwerfen*: MAPPAE CLAVIC. 91 quod -ias scribere, cum scripseris et siccaverit, delinimento tere (*inde* COMPOS. Matr. 46,6 priusquam delineis). 2 *creare, plasmare – (er)schaffen, formen, bilden*: RHYTHM. 148,89,2 manus tuae (*sc. Dei*) me fecerunt, formaverunt digiti, corpus in ventre materno per membra -iens (*dilaniens, dilaniens, di-as, -as var. l.*; *cf. Vulg. Ier. 1,5*). 3 *ostendere, monstrare – darstellen, sichtbar machen*: WALAHFR. exord. 1 ut, quicquid ... spiritalibus ecclesiae celebratur in studiis, totum in illis constructionum figuris pleniter et ... consignant -iatum atque constructionum videatur.

70 *delingo*, -ere. *delambere – lecken (an), ab-, belecken (in imag.: p. 267,2)*: RHYTHM. 34,5,5 canes ... muti -bant ulcera (*cf. Vulg. Luc. 16,21*). RUP. TUIT. trin. 14,21 l. 1021 tangit

[Gansweidt]

(sc. *immundum*) . . . , qui consentit et sic tangendo immunditiam hominis quasi morticinum adulatoria lingua -it (delinquit *K; spectat ad Vulg. lev. 5,25q.*).

deliniamentum v. *delenimentum*.

***deliniatio** v. **delenitio*. **delinificus** v. *delenificus*.

1. ***delinimentum**, -i n. *instrumentum ad poliendum* – *Polier-, Glättwerkzeug*: v. p.266,60.

2. **delinimentum** v. *delenimentum*. 1. **delinio** v. *delenio*.

2. **delinio** v. *delineo*. 3. ***delinio** v. *delino*.

***delinitio** v. **delenitio*.

delino, -ere vel **delinio**, -i(v)i, -itum, -ire. *fut.*: -eis: p.266, 61. -ibis: l.15. *partic. perf. usu subst.*: l.20.

1 *polire* – *polieren*, (*be*)*reiben*: MAPPAE CLAVIC. 38 cum siccaverit aurum, -is delitoria lana (*inde* COMPOS. Matr. 47,2 -ibis). 91 cum siccaverit materia, -e (*inde* COMPOS. Matr. 46,5 poli). 92 cum siccaverit inscriptio, -ies eqs. v. et p.266,61. 2 *delibuere*, *illinere*, *obducere* – *be-, aufstreichen, überziehen (mit)*: MAPPAE CLAVIC. 69 vas . . . eodem sanguine (sc. *draconis*) -i. 70 facias vas asperum et quasi limatum . . . , -e aurum . . . ; cum siccaverit, dente frica, ut -tum splendidum appareat. THEOD. loc. sanct. 1589 cum . . . debilius ex eodem cruore membra -issent inimici crucis Christi.

delinquentia, -ae f. *delictum, commissum, peccatum* – *Verfehlung, Vergehen, Sünde*: RADBERT. Arsen. 1,28 p. 58,16 in quorundam fratrum -is; ab initio enim semper peccantes eqs. MIRAC. Bert. 6 praegravantibus ac praeponderantibus multimodis non modo solius vulgaris populi, immo omnium dignitatum et ordinum -is. NOTAE Gembl. (MGScript. XIV p. 596,41) miseras suas, id est -as cogitationum, verborum et operum . . . revelare et aperire non erubuit *abbas*.

1. **delinquo**, -li(n)qui, -lictum, -ere. *script. et form.*: -lequ(i): l.47. -icu(i): l.54. *gen. pl. partic. praes.* -entum: l.52. *struct. c. gen.*: l.56. *pendet contra*: DIPL. Karoli III. 186. *al. partic. praes. pro subst.*: l.49,52. *saepe; pro adi.*: l.44. *al.*

1 *intrans.*: a *errare* – *Fehler machen, irren*: DONAT. Trud. 1 (MGMer. VI p. 275,12) respondit mihi tacitae mentis intentio melius mihi esse ceteris -nquisse (-iquisse, -ere var. l.) quam vestrae beatitudinis (sc. *archiepiscopi*) iussionem praeterire. BERNO epist. 13 p. 41,28 quantum . . . in hoc -ant, qui eqs. b (*scelus, iniuriam*) committere, commerere, peccare – (*ein Verbrechen, ein Unrecht*) begehen, sich zuschulden kommen lassen, fehlen, sündigen: a *in univ.*: LEG. Wisig. 12,3,24 ne pro -entis populi (sc. *Iudaeorum*; -entibus populis, derelinquentibus populis, delictorum populi var. l.) inpunitate teneantur obnoxii sacerdotes. LEX Alam. 40 cognoscat homo se . . . in Deum graviter -iquisse (-nquisse, -equisse var. l.). DIPL. Otton. III. 206 p. 617,34 non (sc. *sunt defendendi clerici*) ab his, qui . . . -entium fautores atque defensores videntur existere. DIPL. Heinr. IV. 394 necessarium duximus nobis Deoque gratissimum reformare, si quid -itur. METELL. exp. Hieros. 5,142 occidit praesul . . . , lex -entum, corrector desipientum. CHART. Rhen. med. III 179 p. 154,11 si tacendo vel consentiendo -cuerimus (sc. *cives*). *persaepe*. *noxium, reum fieri* – *sich schuldig machen*: ARBEO Emm. 11 p. 42,5 ut ne eorum (sc. *clericorum*) quis ignavie (ignavia var. l.) -at (deliquata, derelinquat var. l.). b *c. sensu omittendi, neglegendi*: EPIST. var. II 5,7 si quis . . . de ipsis (*fratribus ministrantibus*) aliquid . . . -iquerit vel excesserit aut sonitum aliquem fecerit (cf. *Bened. reg. 46,1*). THIETM. chron. 5 prol. 16 si quo -iquit (-nquit CHRON. Thietm.) rex modicum. GLOSS. Sangall. 105 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 48) quod -iquit amor, mgoris id excoquit ardor (*spectat ad Vulg. I. Cor. 3,15*). CONSUEC. Marb. 23 maiori vindictae subiaceat, . . . qui humilitate noluit corrigere, quod negligentia -iquit (cf. *Bened. reg. 45,2*). al. c *nocere* – *Schaden zufügen*: LEX Baiuv. 2,1 quantum lucrare quiverit, persolvat, cui -iquid, donec debitum universum restituat. 2 *trans. i. q. relinquere, desinere, remittere* – *ablassen (von), aufhören (mit)*: a *proprie*: HEINR. TEG. Quir. II 30 canes insequentes dum . . . sibi (sc. *captivo*) propiassent, repente in partem declinabant eumque -bant (*relinquebant var. l.*). b *translate*: CARM. Cantabr. A 20,13,1 -e mestas, soror, quere-

las. *deserere* – *abfallen (von)*: BERTH. RATISB. serm. exc. p. 10,33 heretici, qui -iquerunt fidem suam, antequam pro illa aliquid paterentur.

adi. **delinquens**, -entis. *malus, pravus* – *schlecht, schändlich*: ALFAN. premn. phys. 32,5 p. 116 correctia (*gesta*) laudantur et -ia (PG 40,729^A ἀμαρτανόμενα) vituperantur vel odiuntur.

subst. delictum (dil-, -lec-, -itum), -i n. *de etym.*: THEOD. AMORB. comm. p. 20,39 -um quasi derelictum dicitur (cf. *Aug. quaest. hept. 3,20*).

1 *error* – *Fehler, Versehen, Irrtum*: ALFAN. premn. phys. 7,31 p. 81 nec hoc (sc. *cum praesenti loqui amico et loqui postea discedente ipso*) est -um (PG 40,648^C διαμάσθημα) visus, sed mentis. 8,14 p. 83 alterius (*sensus*) -a alter (*sensus*) corrigit. 2 *reatus, commissum, peccatum, culpa* – *Vergehen, Verbrechen, Verfehlung, Sünde*: a *in univ.*: FORM. Marculfi 2,6 l. 6 ut v e n i a m de -ectis meis consequi merear (COD. Lauresh. 429. TRAD. Frising. 46^a di-orum. *saepe*). FORM. epist. III 4 ut vos . . . absolvere dignetur *Christus* ab omnibus vinculis -ectorum. GERH. AUGUST. Udalt. 1,9 l. 147 depositis -orum (-itorum var. l.) suorum (*poenitentium*) oneribus. EPIST. Teg. 39 ne res . . . peiorata sit . . . de suo (sc. *famuli*) aliquo dilecto. THIETM. chron. 1,25 in legitimis conjunctionibus non esse -um aliquod scriptura testatur. CONST. imp. III 205 cum . . . -um omnem emunitatem auferat. *persaepe*. *de peccato originali*: WALAHFR. exord. 27 p. 512,8 quia omnes, quos gratia non liberat, pereunt in originali -o. al. b *neglectus, omissum* – *Versäumnis, Unterlassung*: ALBERT. M. summ. theol. II 19,123,1 p. 406^a,18 quod omne peccatum sit -um sive omissum. *ibid. al.*

2. **delinquo** v. *deliquo*. **delio** v. *deleo*.

***delior** v. **delos*.

***deliquatio**, -onis f. (*deliquare*) *substantia colando liquo* *minuta* – *Filterrückstand*: COMPOS. Luc. γ 275q. tolle simila<m> infusa<m> in aqua; deliqua bene, pinguis . . . sit illa -o, et pisa in unum bene, id est ossa granci et lacca<m> et ipsa -o simile, et comisce (cf. MAPPAE CLAVIC. 223).

1. **deliquium** (dil-), -i n. 1 *proprie i. q. defectio, obscuratio* – *Verfinsterung*: a *in univ.* (*in imag.*: l.47): VITA Ludow. Pii 42 p. 450,8 hoc anno bis -um (dereliquium, reliquium, eclipsis var. l.) contigit lunę (*sim.* Ps. BEDA mund. const. 1,173). 62 p. 544,5 quo in tempore -um (di-um, deliquidum var. l.) s o l i s contigit (THIOFR. Willibr. I 12 p. 468^B. al.). THEOD. TREV. transl. Celsi 6 monasteria . . . ultra communem Deo servientium modum erant indiga atque asperissima actualium . . . confecta inopia, et ob hoc religio monastica non minimum passa est -um eqs. (*inde* CHART. Rhen. med. I 310 p. 365,7). b *extinctio* – *das Ver-, Erlöschen (in imag.*: l.51): VITA Galli II 1767 quae (*candelae*) . . . usibus indefectivis ardere videntur, -um lucis spernunt, nec cera fatiscit. THIOFR. flor. 1,6 l. 68 ubi lucis vitae huius passus -um transivit Willibrordus in coetum et claritatem coelestium luminum. 2 *translate i. q. delictum, commissum, peccatum* – *Vergehen, Verfehlung, Sünde*: LIBRI Karol. praef. p. 99,6 dum sublimare conantur sacerdotes sue laudis fastigium, magnum adcumulent suis animabus -um. al. CONC. Karol. A 19^B p. 121,2 quod mulierem in adulterio depreensam . . . liberavit Dominus et, ne -um iteraret, admonuit (cf. *Vulg. Ioh. 8,11*). METELL. buc. 10,56 correxerat *abbas* digne supplex -a lingue, munere pensavit se, fletu crimina lavit.

2. **deliquium**, -i n. *defluvium* – *das Herabfließen*: COD. Lauresh. 134^b p. 404,32 (a. 1170/75) turre . . . cum porticibus flamma victrix obtinuit, ad extremum bulliente plumbi -o, cuius materię omne tectum fuerat, subveniendi . . . abstulit facultatem.

deliquo (-inq-, -ico) vel raro ***disliquo**, -atum, -are. 1 *trans.*: a (*per*)*colare, saccare* – (*durch*)*seihen, filtern*: v. l.35. *medial. i. q. permanare* – *durchsickern*: COMPOS. Luc. P 10 aperies ipsum pertusum (sc. *vasis*) et subpone lana munda, donec de-etur ipsa aqua et remaneat hamor aque (cf. MAPPAE CLAVIC. 276). b *recoquere, liquefacere* – *einschmelzen, verflüssigen*: LAND. MEDIOL. hist. 2,31 p. 68,3 auri . . . et argenti laminas (lamas ed.) cuidam aurificae artis magistro . . . , ut

[Gansweidt]

semotim de-inquarent, ... contulerunt *sacrilegi*. BENVEN. GRAFF. ocul. B 5 p. 20,19 dicere volumus de tertia specie (sc. *cataractarum incurabiliū*), que est illa, in qua tota pupilla oculi apparet de-cata eqs. (sed cf. *versionem* A p. 23^a,4 di[ll]ata et prov. vet. alargada). 2 *intrans. i. q. resolvi, liquescere – zergehen, schmelzen*: ANTIDOT. Glasg. p. 107,2 dabis (sc. *globum*) sub lingua tenendum, usque di-at.

deliramentum (dil-, -ler-), -i n. 1 *strictius i. q. ineptiae, nugae, garritus – Unsinn, dummes Zeug, Geschwätz*: a in univ.: FORM. Marculfi praef. 22 qui (*rhetores*) ista (sc. *scripta*), si legerint, pro minima et velud dele-a (-a var. l.) ... reputabant. LIBRI Karol. 3,31 p. 484,30 quia illorum (*episcoporum*) absurditatis instantia et nugarum continuitas sive etiam dele-orum congeries nullis ... in intercapidinibus requiescunt. GLOSS. IV 300,42 St.-S. dile-um dununga. MANEG. c. Wölfh. 2 ut per quaedam quasi -a a numeris tracta consideratione ... animam ... corpus indistincte penetrare ... ostenderet Plato (*spectat ad Macr. somn. 2,2*). *saepius. b mendacium, deceptio, error – Trug(bild), Täuschung, Irrtum*: HEITO Wett. 10 -a ... somniorum non sunt attendenda. EPIST. var. II suppl. 3 quoniam, si me in aliam viam ... vertero, novi, quod anfractibus erroris repellar atque ambagibus -i (dele- var. l.) ... in baratrum dimergar. CHART. Sil. D III 11 fragilitati memorie scriptura succurrit et oblivionis -a repellit. c *ludibrium – Gespött, Spott*: ALBERT. AQUENS. hist. 4,4 in risu et -o verba et querimonias huius (*Solimanni*) rex ... accepit, leviter in aures misit. 2 *latius i. q. ludus, oblectamentum – Spiel, Kurzweil, Zeitvertreib*: LAMB. ARD. hist. 93 Arnoldus ... elegit pocius in aliis partibus tornamentorum studium et gloriam exulare, quam in patria sine bellicis -is oculis operam dare.

1. **deliratio**, -onis f. 1 *ineptia, insania – Unsinn, Irrsinn*: VITA Liutb. 12 nichil aliud ... ab inimicis nostris diceretur nisi vanarum ac superstitiosarum penitus rerum -o. 2 *imbecillitas, dementia – Schwachsinn*: ALBERT. M. metaph. 9,2,2 p. 416,22 per maximam aetatem rationem ad -em (delectationem, debilitationem var. l.) moventem.

[2. **deliratio** v. declinatio. adde ad p. 120,60sq.: SIGEB. GEMBL. apol. 2 (MG Lib. Lit. II p. 438,7) quid ... aliud ... opificum officinae ... ubique personant quam ... ecclesiastici decoris impiam -em (deliuationem codd.; delirationem ed.).]

***delirator**, -oris m. *nugator – Schwätzer, 'Spinner'*: PETR. CAS. chron. 4,129 p. 606,28 ne pro -e et mendoso haberetur, haec, quae viderat vel audierat, dicere noluit frater.

deliro (-lero, -lyro), -are. *partic. praes. usu subst.: l. 71. struct. c. acc. c. inf.: l. 52.*

1 *ineptire, nugari, garrere – Unsinn reden, schwätzen, 'falseln'*: a in univ.: LIBER diurn. 73 p. 72,15 eos ... damnamus, quicumque ... ante adunationem duas naturas et post adunationem unam -ando (deliberando var. l.) dicere ... presumpserunt. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,33 l. 35 tu anili fatuaeque consuisti obscurius fauce -erare. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 466,12 quod ... virtutem constellationis in ictu -ant *mathematici* esse pungentis (sc. *conditoris siderum*). EKKH. IV. bened. I 26,104 -ant (gloss.: insaniunt [insanunt cod.]) isti (sc. *homines*) valido ... robore musti, ebrietas variis facit hos blaterare loquelis (cf. *Vulg. act. 2,13*). IDUNG. PRUF. argum. 437 qui (sc. *adiutores infirmi*) talia (*argumenta*) magis -ando quam philosophando dixerunt. *saepius. b digredi, discedere – abschweifen*: THIETM. chron. 6,87 ego -ans, id est ab incepto paululum devians. c *eludere, decipere – täuschen, betrügen*: VITA Bonif. II 2 p. 94,3 fuit quidam pseudopropheta ... qui in semet ipso sanctitatis gratiam simulavit ... sic -ando errabundus et vagus et numquam stabilis eqs. 2 *furere, insanire – von Sinnen sein, wahnsinnig sein, sich gehen lassen*: a in univ.: AESCULAPIUS 4 p. 6,40 multum loquuntur *maniaci* extra rationem et -yrant ut frenetici. DUNGAL. (?) carm. 2,53 natus -erans patrium derisit honorem. MANEG. c. Wölfh. 16 p. 80,11 ut ... superbum hominem ebrium vanis mundi et inter corruptelas concupiscenciarum carnalium -antem ad se ipsum reduceret *Filius*. CHRON. Pol. 2,16 p. 83,10 deserere filios totque principes ... non sapientis, sed consilium -antis. CARM. anon. 1,72 (SB Münch. 1873. p. 697) nos, qui virtutis opus ...

et canonum scita sectamur celibe vita, cum -amus, ea numina (sc. *pagana*) significamus. b *brutescere – schwachsinnig werden, den Verstand verlieren*: WALAHFR. Gall. 1,4 nati eorum (sc. *paganorum*) facile pereant et, antequam senescant, prae subitaneo stupore -are (-erare var. l.) cogantur.

delirius (-lerus, -lyrus), -a, -um. *de etym.*: CONR. HIRS. dial. 164 lyricum carmen ... tractum apo to lirin, id est a varietate, inde -us, qui variatur ab eo, quod fuerat (*sim. COLLECT. Teg. 15 p. 493,13; cf. Isid. orig. 8,7,4*).

1 *desipiens, stolidus, demens – töricht, dumm, verblendet*: LIBER diurn. 84 p. 98,10 blasphemus Dioscurus ... et -yrus Euthyces anathematis ... censura ... perculsi sunt. LIBRI Karol. 1,20 p. 426,25 quam fuerit *presbyter* incautus quamque -erus. EKKH. HERSF. Heimer. 15 cepit *episcopus* ... beatum virum iniuriare eumque -um et apostatam appellare (*inde* VITA Meinw. 13 p. 21,28). UDALR. epist. 54 quod hominem -um et linguosum ad infamiam ... totius ordinis de domo vestra (sc. *abbatis*) emisistis. CONR. MUR. summ. p. 160,4 mulier deridenda ... poterit nominari: ... demens, -yra, devia. al. 2 *rabidus, vesanus – rasend, wütend, wild*: CARM. Bur. 102,21,1 flat Notus insanus ...; huc quasi -a pelagi succingitur *Aeneas* ira.

deliteo, -ere vel *rarius *delituo* (dil-), -ere. 1 *se occultare, se abdere – sich verstecken, sich (ver)bergen*: a in univ.: ALBERT. METT. episc. Mett. 3 p. 114,16 alii sub transtra -unt. CHRON. Noval. 5,9 non valentes ... pauci contra tam magnam multitudinem di-unt. CONR. MUR. nat. animal. 900 hic (*hin-nulus*) ... matris -et ad nutum, dum timor ullus adest. in *imag.*: CHART. Basil. A II 186 (dipl. Rud. Habsb.) nos sincere fidei zelum ... sub modio -tere diutius non sinentes (cf. *Vulg. Matth. 5,15*). b *secedere, se removere – sich zurückziehen*: VITA Liutb. 15 ubi tantae quietudinis reperire poterimus locum, ut sine huius mundi turbulenti strepitu ... secunda -eas (delitescas var. l.)? 2 *latere – sich versteckt halten, verborgen sein*: INNOC. III. registr. 2,91 p. 193,15 in qua (*villa*) plurimi dicebantur professores hereseos -tere. in *imag.*: PETR. DAM. serm. 51,8 quia sub aggesto illo superductae locutionis pulvere multi gravesque thesauri caelestis sapientiae -tebant.

delitesco (dil-, -lat-, -tisco), -litui, -ere. *usu refl.: l. 42, 51.*

1 *proprie vel in imag.*: a *strictius: a latescere, se occultare, se abdere – sich verstecken, sich (ver)bergen*: ALDH. epist. 4 p. 486,6 excusationis propugnaculum, sub quo se -ere confidunt (sc. *clerici*). WALAHFR. hort. 22 bruma ... terrarum pulsa sub imas -uit (di- var. l.) latebras. Gall. 2,25 confusus interdiu -uit (di-, dilatuit var. l.) frater. WALTHARIUS 902 sub tegmine flexus -uit. STEPEL. Trud. 25 nec illud silentii clausura tectum -iscere patiar, quod eqs. CARM. Teg. 31,6 (Dt.Arch. 18. 1962. p. 500) non tepuit, sed -uit amor. *saepius. fort. huc spectat*: DIPL. Loth. II. 15 p. 408,4 iussimus ... illum (*Witgarium*) ... ad hoc praesens placitum ... venire, sed ... iussis ... nostris in nullo oboediens extitit, quatenus se -i<sc>endo (*ci. Antony; an leg. delitendo?*) iustitiam ... ecclesiae ... fraudare quivissit. b *latere – sich versteckt halten, verborgen sein*: ALDH. virg. II 1377 miser (*Saturnus*) in Latio ... exul -uit nati (sc. *Iovis*) vitans discrimen acerbi. RHYTHM. 36,4,3 in lacrimarum valle -iscimus (directi sumus var. l.). ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 893 p. 122,18 frater ... cum Maravanis exul -atiscens ... interfectus est. PETR. DAM. epist. 88 p. 527,17 quia dum in imis est quispiam, eius quodammodo vicia -unt. al. b *latius i. q. decrescere, evanescere – abnehmen, nachlassen, (ver)schwinden*: VITA Liutb. 14 tumidi furoris ... struma medicinali ferro sedata -uit. CONSTANT. AFRIC. theol. 4,8 p. 16b^v calore (sc. *indignationis*) interius descendente vel -ente. MAURUS urin. II p. 47,6 apparent ... in toto corpore vescice, que subito -unt. GLOSS. Roger. I B 1,12 p. 532,31 cum cepit di-ere t u m o r (THEOD. CERV. chirurg. 3,2 p. 159^B. *sim. 3,18 p. 165^E*). al. 2 *translate: a obliterari – in Vergessenheit geraten, vergessen werden*: WALAHFR. Wett. 379 iam ... illa vetustas -uit (di- var. l.; gloss. R: in oblivione erat). b c *acc. personae i. q. ignotum esse, praeterire – (der Kenntnis) entgehen*: ALDH. virg. I 49 p. 304,2 quae (*commentariola Hieronymi*) vestrae (sc. *virginum*) sagacitatis filosofiam ... ne-

quaquam -ere reor. BERENG. TREV. serm. 4 (PL 160,1030^D) quae sententia virum istum . . . nequaquam -uit.

delitiae v. deliciae. [**delitendo** v. delitescio.]

1. ***delitio** (-cio), -onis f. (delinere) *politio* – das Polieren: MAPPAE CLAVIC. 64 cum panno alligaveris purum (aurum) circum ferrum, adibe -cionem.

2. **delitio** v. 1. delicio. **delitosus** v. deliciosus.

***delitorius**, -a, -um. (delinere) *ad poliendum aptus, utilis* – zum Polieren geeignet, Polier-: v. p. 267,14.

deliturus, delitus v. deleo. **delivium** v. diluvium.

dellegatio, dellego v. deleg-. **dellium** v. bdellium.

***delongaris**, acc. -in vel ***delongarius**, -i m. (δρουγγάριος; v. *The Oxford Dictionary of Byzantium*. I. 1991. p. 663sq.) *dux classis, praetor navalis* – Flottenkommandant, Admiral: LIUTPR. antap. 3,26 p. 85,26 Romanon . . . -árin tis ploós, δελονγαρήν της πλοῦς, hoc est navalis exercitus principem, ordinavit imperator (cf. IOH. VEN. chron. p. 134,2 qui [Romano] . . . -ii officio fungebatur). leg. 35 -is . . . , sub cuius manu navium est omnis potestas. al. ORD. elect. pap. 3,8 ante quos (archiepiscopos) duo prefecti navales (sc. *antecedunt*), qui dicuntur -ii.

***delongatus**, -a, -um. (cf. ital. dilungato; v. *Battisti-Alessio, Diz. etim. ital.* II. p. 1304) *longus* – fern: CHRON. Ven. Alt. p. 85,10 -um (longatum var. l.) est tempore, quo illi (sc. *laboratores*) omnibus reverteretur. Gansweidt

delonge (de longe) adv. *procul* – aus der, in der, in die Ferne: 1 e *longinquo, eminus* – von fern, von weit(em): TRANSL. Libor. II 26 missi . . . de longe venerunt. ALFAN. premn. phys. 1,55 p. 15 ut de propinquo et non de longe (longinquo A), (PG 40,521^A πόρρωθεν) auxiliaremur adinvicem. OTTO FRISING. gest. 2,24 quos (clericos et monachos) rex -e aspiciens eqs. METELL. exp. Hieros. 2,49 sibi de longe portant cives, quod opus sit in orbe. al. in *imag.*: HRABAN. hom. II 121 p. 377^B Iudaei, quicumque in Christo crediderunt, de prope ad illum venerunt . . . , credentes vero ex gentibus de longe utique venerunt ad Christum. 2 *remote, magno spatio interiecto* – fern(ab), in großer Entfernung: HEITO Wett. 16 angelus . . . de longe in parte stetit (sim. 17 illis . . . in parte de longe stantibus). 3 in *longinquo* (tempus), longe (in futuro) – weit (voraus, in die Zukunft): SPEC. virg. 11,295 quomodo sit longe prospiciens spiritus unicus, . . . annecte premissis: . . . ; vis attendere -e prospicientem?: etiam: intemporalis iste spiritus prospexit ab evo in evum eqs.

***delongo** (de longo) praep. c. acc. (cf. ital. lungo [v. *Bat-taglia, Dizionario*. IX. p. 301 s. v. lungo] et dilungo) *secundum, iuxta, in confinio* – entlang, neben, bei, angrenzend (an): CHART. Tirol. notar. I 60^a p. 27,21sq. (a. 1236) terciam partem . . . unius prati positi in Campo Trentino de longo Trentinum de Morro et de longo commune. 241 p. 114,25 tenuta de uno vigneale posito in Muralta, de longo viam et filium quondam Ottolini de Leo. *ibid.* al. Antony

***delos** adi. (δῆλος) *lucidus, clarus* – hell, klar: EUGEN. VULG. syll. 4,3,3 pulcior tantum tua (sc. *papae*) forma lucet, -ior quanto nitet orbe pleno Febus (cf. *Sen. Phaedr.* 744).

***delphina** (dal-, -lfi-), -ae f. (delphinus) *delphinus femineus* – weiblicher Delphin: ALBERT. M. animal. 24,16 femina supponit se mari sicut mulier viro et -fina delfino. *pro nom. propr. et inde pro titulo* ('Dauphine', de re cf. p. 272,6): CHART. Helv. arb. 116 (a. 1270) confoederatio . . . fratrum cum Beatrice, filia Petri comitis, Dal-a . . . ; promittunt fratres . . . restituere . . . Dal-ae . . . castra.

delphinus (dal-, -(e)fi-, -phyn-), -i vel **delphin**, -inis m. (δελφίς) *script. et form.*: acc. sg. -a: l. 71. plur.: nom. -foi: p. 272,13. acc. -as: l. 69. adde SYLL. Bern. 6,21.

delphus – Delphin: 1 de *pisce*: a in *univ.* (in *imag.*: p. 272, 1): COLUMB. epist. 5 p. 174,37 agitator Israel (i. *Christus*) . . . trans -finum dorsa . . . ad nos usque pervenit. VITA Find. p. 504,27 immensa . . . -um corpora. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,61 -ynas duxit Aryon. TRACT. Garsiae 323 devorare salmone . . . , traicite -es. YSENGRIMUS 1,693 pretulerim rumbo cancrum -finave ceto? ARNOLD. SAXO fin. 2,8 p. 64,39 genus -efini. Ps. AVIC. anim. 7,4 p. 419 te anulo illo tenente occides

-os. *persaepe*. b de *brachio candelabri* (de re v. RDK. III. p. 1238sq.): GREG. CAT. chron. I p. 325,25 coronam de auro unam et unam de argento cum dalfinis VIII (sc. *abstulit abbas*). c de *insigni gentis*: CONR. MUR. clip. 57^b ferre Vigenensis auri clipeo memoratur -um. d *pro nom. propr. et inde pro titulo* ('Dauphin', de re v. LexMA. III. p. 585sq.): ROB. TOR. chron. a. 1163 p. 513,8 quia Guigo Dalfinus et Foroiulenses comites . . . fraude eam (*urbem*) . . . archiepiscopo abstulerunt. CHART. Helv. arb. 106 qui (*fideiussores*) promiserunt . . . domino Dal-o . . . predicta . . . observare. SALIMB. chron. p. 379,11 domnus Dalfinus Pellavisinus. 2 de *sidere*: GERB. (?) astrolab. 17 p. 138,2 in aquario . . . est et -n. HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 6 p. 209,2 in ipso zodiaco . . . -foi locentur. HONOR. AUGUST. imag. 1,125 cui (sc. *signo*) iungitur -fin. ARNOLD. SAXO fin. 1,2,2 p. 16,38 in vicesimo secundo gradu -fini oriuntur.

1. **delta**, -ae f. (δέλτα) *quarta littera alphabeti Graeci*: 1 de *littera*: a *proprie*: RHYTHM. 122,39,1 a littera -a incipe legendo. in *abbr.*: HETTI (?) interr. p. 87,42 M<agister>. Frater, orationem dominicam didicisti . . . ? Δ<iscipulus>. Domine, didici. b *per compar.*: RADBERT. Adalh. 66 vallis figuram Δ hoc modo . . . exprimens. PETR. DAM. epist. 17 p. 158,9 psalterium . . . , vas videlicet in modum -ae factum (sim. RUP. TUIT. trin. 22,28 l. 1732. al.). v. et vol. II. p. 1899,28. in *nomine loci*: EΚΚΕΗ. IV. pict. Mog. 226 Egypti -a (gloss.: in modum -e Egyptum creatam -am vocant Egypti) fruges negat optime culta. c *alleg.*: CARM. Scot. I 14,2,6 ΔΕΛΤΑ trium personarum communicat agmen. 2 de *signo numeri*: BEDA temp. rat. 1,98 Γ III Δ IV E V. in *interpr. alleg. (loci spectant ad Aug. in evang. Ioh. 10,12)*: HRABAN. cruc. C 12 p. 104,44 habet . . . nomen (sc. *Adam*) in se mysterium incarnationis . . . ; A enim in numeris apud Graecos significat unum, Δ quattuor. RUP. TUIT. trin. 24,13 l. 643 Adam . . . quattuor litteris scribitur, quarum prima alpha, α unum, secunda -a, δ quattuor . . . significat. al. 3 de *tono*: GUIDO ARET. reg. rhythm. app. 31 quattuor in reliquis (*modis*) primatum -a tenebit.

2. ***delta** v. ***deltus**.

***deltarium**, -i n. (δελτάριον) *manuale medicum* – medizinisches Handbuch, 'Vademecum' (de re cf. LexMA. VIII. p. 1363): ARS med. 6,64 anatomicae . . . doctrinae necesse est, ut universorum fer<r>amentorum nomina describam: . . . -um.

delticus, -a, -um. (cf. δέλτος) *doctus, litteratus* – gelehrt, kenntnisreich: CARM. Cent. 81,1 florida . . . mihi depingis, -e, verba, clausa simul, iuvenis.

deltoton n. (δελτωτόν) *trigonum* – Dreieck, Triangel: HONOR. AUGUST. imag. 1,122 quibus (*signis*) admiscetur -n, quod est triangulum, videlicet forma Egypti.

***deltus**, -i m. vel ***delta** (-let-), -ae f. (δέλτος) 1 *tabella cerata* – Wachstafel: ALBERT. M. eccl. hier. 1 p. 19,42 'haec . . . dicimus sacratissima eloquia, quaecumque donata sunt nobis in -is' (deliis V), idest pugillaribus sive tabulis de cera. 2 *liber, volumen* – Buch, Schrift: ALBERT. M. eccl. hier. 3 p. 59,42 'lectio -arum (-etarum QV) professorum', in Graeco 'hagiographarum', ex libris divinis sumpta.

delubrum (dil-), -i n. *metr.*: dēl-: l. 71. -lūb-: l. 63,65,67. al.

1 *sacrarium, fanum, locus sanctus* – Heiligtum, heiliger Ort, geweihte Stätte: a in *univ.* (fere de *aedibus paganis; christianis*: l. 62,63): AETHICUS p. 163,5 di-a . . . gentium stulta et invia saltus. ERMENR. Sval. prol. p. 156,43 omnia Aegypti -a cadentibus idolis diruta sunt. DIPL. Otton. II. 283 p. 329,33 -a et venerabilia loca sanctorum. VITA Landel. Laub. 255 -a cuncta colit, templorum limina stringit. VITA Vicel. 87 ut . . . pateatur (sc. *imperator*) . . . ecclesias . . . strui, per regnum -a tolli. HEINR. LETT. chron. prol. 7 dum pia gratia vult . . . ydola perfida vanaque -a pellere terris. *persaepe*. in *imag. de Maria virgine*: ALDH. virg. II 1685 dum di-a dedit *virgo* Christo atque sacella pudoris. b *ecclesia* – Kirche: RHYTHM. 140^B,4 per te (sc. *abbatissam*) . . . Virginis nitiscit pulcrum di-um. AEDILV. carm. 20,27 plurima cum sancti sunt ornamenta -i. HERM. IUD. conv. 3 p. 79,2 grandes in -is vestris imagines . . .

[Gansweidt]

adorandas vobis proponitis (sc. Christiani). c *sepulchrum* – Grab: GLOSS. III 361,3 St.-S. -um grab (item IV 139,43). 2 *locus exsecratus* – *verwünschter, verfluchter Ort*: HERM. IUD. conv. 2 p. 75,15 quam (*basilicam*) antea velut -um quoddam exhorrueram. in *imag. de homine i. q. tectum, sedes* – Wohnstatt, Behausung (loci spectant ad Vulg. I Cor. 3,16sq.): HEITO Wett. 19 ne in scelere sodomitico Dei habitaculum vertatur in -a daemonum. WALAHFR. Wett. 646 ne ... templum Domini mutetur in horrida nigri serpentis -a.

delucesco v. dilucesco. *delucido* sim. v. dilucido sim.

delucolum, deluculum v. diluculum.

delucto, -are. *decertare* – bis zur Entscheidung kämpfen, streiten: ADEMAR. hist. 3,28 l. 8 Willelmus ... cum rege eorum (Nortmannorum) ... singulari conflictu -ans.

deludo (dil-), -lusi, -lusum, -ere. *script.* -losit: GLOSS. I 108,28 St.-S. *form. perf.* -ud(i): l.21.25. *usu medial.*: l.23. 27. *pendet contra*: l.61.

1 *obi. homines eorumque animus i. q. illudere, decipere, fallere* – zum besten halten, täuschen, hintergehen: a in *univ.*: EPIST. Wisig. 18 p. 687,3 vagos et profugos nos esse arbitraris, quos diludisti sermone. ARBEO Corb. 36 sui sermonis improvida sociam di-ere (-ere var. l.; VITA Corb. 28 -ere [illudere var. l.] vellens puella. WANDALB. mens. 103 falso -sa priorum aetas ... Maium cognomine Maia insignit. CHRON. Salern. 118 p. 132,1 hac arte eos (Agarenos) ... -derunt (-rent var. l.) Beneventani (THIETM. chron. 3,22). WALTHARIUS 1230 hostis atrox, nisu -eris (-is var. l.). BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,28 quamvis ... solitis ... fallacis et dolis -sos esse persensissent Saxones. CARM. Bur. 172,1,5 clericus amplexibus -at mulieres. persaepe. b *seducere, illicere* – *verführen, verleiten, betören*: HRABAN. epist. 6 cum quibus (*seductionibus*) antiquus hostis humanum genus -it ac decipit. WALAHFR. *imag. Tetr.* 131 dulce melos tantum vanas -ere mentes coepit, ut eqs. THIETM. chron. 7,32 quod ... callidus homini apparet inimicus hunc modis temptans -ere variis. HEINR. AUGUST. planct. 1236 accipiens vetitum (*malum*) ludit Eva -sa maritum. c *sensu stuprandi*: LIBER hist. Franc. 6 p. 247,10 Childericus ... coepit eorum (*Francorum*) filias di-ere atque distrahere. CHRON. Salern. 112 p. 125,28 puellas, quas nequiter depraedaverat, -bat tyrannus. c *deridere* – *lächerlich machen, verspotten*: WIDUK. gest. 2,23 huiuscemodi ... artibus saepius dux ab Immone -sus (-sus est var. l.). d *dissimulare, negare* – *verleugnen, verhehlen*: EUGEN. VULG. syll. 10,1 cur pullo -is corda cucullo? e *frustrare* – *enttäuschen*: THIETM. chron. 6,55 Bolizlavus ... inter spem metumque sollicitus ... -sum se graviter portat. 2 *obi. res*: a *dissolvere, cassare, irritum facere* – *vereiteln, verhindern, unwirksam machen*: a in *univ.*: WANDALB. mens. 216 ne ... -at terra laborem. HINCM. divort. 9 p. 165,17 -so fantasmate. FROUM. epist. 89 sopita atque -sa cuncta seculari tribulatione. NARR. itin. nav. p. 195,8 in diversa velificantes contrarietatem flatus arte -simus. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 548,18 per paucos fideles miraculose dissoluta est et -sa iniqua concinnatio perfidorum. b *deflectere* – *fehlgehen lassen, ablenken*: WALTHARIUS 1291 Alpharides ... sollers obliqui -sit (-it var. l.) hastam tegmine scuti. γ *subterfugere* – *sich entziehen*: CONST. Melf. 1,10 quam poenam si egentes ... -ant, publicis operibus deputentur. b *ludendo perdere* – *verspielen, im Spiel verlieren*: CAES. HEIST. mirac. I 1,11 quod -isset *canonicus* vestimenta sua. 4,44. TRAD. Ror. 117 quod (*praedium*) Fridericus ... contra quandam ... -erat. HUGO TRIMB. sols. 7 p. 35,5 dum ... totum patrimonium in crapula consumpsisset multamque pecuniam -isset filius.

delumbis, -e. *imbecillus, tenuis* – *kraftlos, schwach*: MART. VALER. buc. 2,49 enervato -em corpore formam cum totiens risere viri, quotiens eqs. acc. sg. *neutr. pro adv.*: ROD. GLAB. hist. 5,7 p. 224,20 inter oratum frequenter spueri ac -e salivam emittere (*spectat ad Pers. 1,104*).

deluo v. diluo.

delusio (dil-), -onis f. 1 *deceptio, fraus* – *Täuschung, Betrug, Blendung*: LIBRI Karol. 3,26 p. 461,10 ut aut -e nequissimi spiritus id sibi fateatur *episcopus* exhibitum aut se ... teste-

tur fuisse mentitum. RADBERT. fid. 1,189 non fides, sed error potius sicut nec spes, sed -o recte dicitur *falsa fides*. Matth. 2,2607 'facite dignos penitentiae fructus'; alioquin baptismi ablutio non abolitio peccati, sed di-o (elusio var. l.) iudicatur. al. meton. i. q. mendacium, praestigiae – *Trug(bild)*, *Blendwerk*: LIBRI Karol. 3,26 p. 459,18 ut errorem ... somniorum -bus valeret *episcopus* adstruere. 2 *ludificatio, derisio* – *Ver-spottung, Verhöhnung*: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,7 subiratus se dedignationi et -i habitum proclamavit Quintius. 10 CONST. Melf. 2,12 accusatore in accusati dispendium et in -em (-e, dee-em var. l.) curie minime comparente. CONST. imp. II 210 p. 283,18 in evidentiore -em fidei christiane.

delusor, -oris m. 1 *deceptor, fraudator* – *Hochstapler, Aufschneider*: EGBERT. fec. rat. 1,250 -r promisit apes ... albas. *simulator, homo mendax* – *Heuchler, Lügner*: RADBERT. Matth. 4,2353 sicut querentibus cum fide dilectionis non est *indulgentia* neganda, ita -bus et infidis non est continuo prestanda. 2 *cavillator, derisor* – *Spötter*: CARM. var. II 18,22 ecce persona -is praesentatur (item 18,29). 3 *increpator, homo maledicus* – *Schmäher, Lästerer*: ALCUIN. carm. 3,15,8 perit infelix -r ... , quia non timuit servo maledicere Christi.

**delusorius*, -a, -um. *usu subst.*: l.28. 1 *fallax, falsus* – *trügerisch, täuschend*: OTLOH. viis. 5 p. 62,6 evigilans ... clericus et visionem pro -is somniis reputans. SABA MALASP. chron. 4,8 eumdem (sc. *Corradinum*) incautum sub -a sponsione sereni detrahebant *stimuli* ad nubilum tenebrarum. 2 *ineptus, vanus* – *albern, töricht, nichtig*: URBAN. IV. registr. 519 p. 485,19 nulla ... per ipsos (*nuntios*) nisi -a quedam audivimus nec digna relatu. CHART. Aschaff. 101 p. 263,27 quod occasione earum (*expensarum*) nascuntur ebrietates ... , inepte iocunditates, ludorum -e suavitates.

delyr -v. delir-.

**dema*, -ae f. (*theod. vet. dehem ex decima*) *decima porcorum* – *Schweinezehnt*: CHART. Rhen. med. III 479 (a. 1233) quod ius habebunt *homines* pasendi proprios porcos ipsorum ... nullum ius pro ipsis, quod vulgariter -a dicitur, soluturi. v. et p. 285,11.

**demagogia*, -ae f. (δημαγωγία) *gubernatio, moderatio populi* – *Volksführung, -leitung*: ALBERT. M. pol. 5,4^f p. 465^b,29sq. 'est ... -a (p. 1305^b,23 δημαγωγία) dupliciter; haec quidem', id est 'una inter ipsos paucos', principes ... in oligarchia ... ; et subintellegit *Aristoteles*, quod alia -a est eorum, qui sunt in populo. 5,7^c p. 511^b,34 sunt instituti tyranni ex -a seu 'demagogis'.

**demagogizo*, -are. (δημαγωγεῖν; per analogiam ad *democratizare formatum, ut vid.) *struct. c. praep.*: ad: l.63. *contra*: l.64. *partic. praes. pro subst.*: l.50.

1 *trans. (absol.: l.50)*: a *administrare, gubernare, moderari* – *verwalten, führen, leiten*: ALBERT. M. pol. 5,4^f p. 465^b,40 'qui (*cives*) ... habuerunt triginta -antes' (p. 1305^b,26 δημαγωγοὶντες), quos vocabant procuratores negotiorum communium. p. 466^a,11 'quando' illi, qui sunt in oligarchia, per se ipsos -ant (p. 1305^b,28 δημαγωγῶσιν) turbam'. b *allicere, (demagogum) asciscere* – *beeinflussen, (als Volksführer) gewinnen*: ALBERT. M. pol. 5,8^{uu} 'multos' ... , scilicet ex communi multitudine acceptos, -are' (p. 1315^b,4 δημαγωγεῖν), id est demagogos facere. 2 *intrans.*: a *populi partibus fungi* – *die Interessen des Volkes vertreten*: ALBERT. M. pol. 5,8^{zz} p. 545^a,2 in curis publicis -bat' (p. 1315^b,18 ἐδημαγωγῶσιν) *Clis-thenes*, id est, vices populi gerens concionabatur pro populo. b *favorem, auctoritatem mereri* – *Gunst, Einfluß gewinnen, erlangen*: ALBERT. M. pol. 5,4^f p. 466^a,14 'in Larissa ... civium custodes', supple. -ant (p. 1305^b,30 ἐδημαγωγῶσιν) ad turbas. p. 466^a,37 in omnibus ... 'antes (p. 1305^b,34 δημαγωγοὶντες) principes contra iudicia' et sententias principum oligarchiarum saepe 'transmutant politiam'.

**demagogus*, -i m. (δημαγωγός) 1 *gubernator, moderator populi* – *Volksführer, -lenker*: ALBERT. M. pol. 6,4^m p. 591^a,24 duces et prolocutores diversarum congregationum populi -i dicuntur. *ibid.* saepius. v. et. l.44. 57. 2 *qui contionem convocat* – *einer der eine Volksversammlung einberuft, abhält*: ALBERT. M. pol. 4,4^g p. 345^a,15sq. 'propter -os' (p.

1292^a, 7 δημαγωγούς), id est propter conciones congregantes populorum, δῆμος ... in Graeco est populus, ἀγωγή ... conductio, unde -us idem est ac conciones et congregationes faciens in populo. *ibid.* al. 3 assentator, blanditor – Schmeichler, Blender, 'Demagoge': ALBERT. M. pol. 4,4ⁱ 'suadetur ... multitudo his', scilicet adulatoribus et -is. *ibid.* al. v. et vol. I. p. 257,57.

***demaltria** subst. (orig. arab.; cf. P. Guigues, *Les noms arabes*. 1905. nr. 149) de resina arboris cuiusdam, Dracaena (L.) q. d. (cf. Marzell, *Wb. dt. Pflanzennam.* II. p. 164) i. q. sanguis draconis – Drachenblut: ALPHITA I p. 287,8 -a, id est miltrodatum, id est sanguis draconis.

***demanda**, -ae f. (francog. vet. demande; v. Tobler-Lommatzsch, *Altfrz. Wb.* II. p. 1357) tributum exactum – Forderung, 'Bede': CHART. Hans. 40 (dipl. a. 1194) sciat nos (sc. regem Angliae) quietos clamasse ... cives de Colonia ... de omnibus aliis consuetudinibus et -is, que pertinent ad nos. CHART. Bern. II 602 p. 648,10 cum ... gravis dissensio ... extitisset super diversis consuetudinibus et -is, quas ... prior et conventus asserebant ... homines sibi debere.

***demandamen**, -inis n. (demandare) rogatio, petitio – Vorschlag, Ansinnen: RUODLIEB IV 132 si respondere bene sciremus vel honeste -bus clementibus. XVII 54 <qualiter accepta sint -a, narra.

demandatio (-cio), -onis f. 1 iussio – Auftrag, Befehl: a in univ.: LEO III. epist. 2 p. 89,33 si vestra (sc. imperatoris) -o fuit, quod eqs. intentatio, comminatio – Androhung: CHART. Hall. 142 (a. 1214) sub anathematis -e districtius inhibemus (sc. archiepiscopus), ne eqs. b rogatio, petitio – Ansinnen, Bitte, Gesuch: EPIST. pont. Rom. sel. I 4 p. 60,4 libenti secundum vestram regalem -cionem accomodavimus animo. VITA Menel. 2,10 (MGMer. V p. 154,3) quicquid ab ea (regina) quesierit ... voluntatis et -is sue vacuus non remanebit. 2 inquisitio, indagatio – Suche, Nachforschung: COD. Karol. 65 p. 593,5 -em ... de ipso faciat magister lignamen. interrogatio – Befragung, Frage: RUP. TUIT. vict. 7,19 p. 231,22 quid sibi vult ... tam vehemens -o (spectat ad Vulg. Zach. 2,2)?

demando, -avi, -atum, -are. script. dae-: l.70. struct. c. praep.: ad: p.276,17. de: p.276,6.12.16.

1 delegare, reddere, concedere – zukommen lassen, gewährleisten, zugestehen: a gener. a in univ.: EPIST. Teg. 46 ut nec per nuntios ... ullum salutaminis verbum unquam nobis (sc. abbati fratribusque) -astis. RUODLIEB IV 25 clementer nobis -vit rex sat honoris. CHRON. Erf. mod. I a. 1181 p. 190,15 huic (duci) cum imperator ... multas inducias, plures regales curias pro illatis regno ... iniuriis responsuro -asset. CHART. episc. Spir. 338 p. 304,6 Simon equivalenciam ... marcarum in bonis suis ... episcopo -bit. al. b deferre – überbringen, 'zuschieben': CHART. Laus. 187 (a. 1227) R. non venit, sed per quemdam iuvenem nobis ignotum eam (aestimationem mariagii) ea die -vit preposito. b publ. et iur.: a in proprium dare, donare – übereignen, schenken: NOTIT. Altd. 2 (MGScript. XV p. 994,26; c. s. XIII.) locum ipsum ... et alia multa ... abbatibus ... possidenda concessit et -vit comes. b legare – letztwillig verfügen: LEX Raet. Cur. 4,4,5 si aliquis mortuus fuerit et non fecerit testamentum ... nisi forsitan ad verbum -verit (preceperit var. l.) eqs. γ executioni (debitae), effectui -are i. q. exsequi, efficere – vollziehen, vollstrecken: ACTA imp. Winkelm. I 937 (c. 1248/73) ut generale mandatum nostrum ... executioni debite -etur. CHART. Stir. IV 539 que ... sententia de mandato meo ... executioni extitit -ta. CONST. imp. II 258 si ... princeps vellet premissa (sc. consilia) effectui -are. 2 mandare, iubere, imperare – auftragen, anordnen, befehlen: a in univ. (in imag.: p.276,1): BONIF. (?) serm. 3,2 (PL 89,849^A) honorem parentes nostros, sicut in lege Dominus -vit. HRABAN. inst. cler. 2,25 qui constituta atque -ta ieiunia servare neglexerit, peccat. COD. Karol. 84 p. 620,11sq. taliter vestra (sc. regis) precellentia -are atque disponere iubeat, ut exercita a vobis -ta ... preparata existant. SALOM. II. epist. 33 quodcumque pusillitati meae -are (dae- var. l.) dignamini (sc. pontifex). BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 320,19 Saxones ... praeceptis apostolicis oboedientissimi, iuxta quod

-tum est illis, peregerant. CARM. Bur. 57,1,4 -at bruma Februario, ne se a solis radio sinat deliniri. saepe. b rogare, petere, postulare – (er)bitten, wünschen, verlangen, fordern: LIBER diurn. 61 p. 56,10 ad precelsi ... domini exarchi vestigia -vimus impensius obsecrantes, ut eqs. ALCUIN. epist. 226 p. 370,15 de ordinatione et dispositione missalis libelli nescio cur -asti. SALOM. II. epist. 40 p. 422,33 quod omnes domini simul ... eum (filium regis) fraterne salutare et omnia de se pacifica -are consueverunt. VITA Menel. 2,10 (MGMer. V p. 153,32) occidere commendat regina sanctum Meneleum sine ulla ratione -ta. ACTA civ. Rost. A I 1,44 p. 42 Heinricus (sc. proscripius est) ... quia ... hoc -vit de Lawe, quod vellet civitati obesse. al. 3 referre, nuntiare – mitteilen, berichten, melden (lassen): a in univ.: EPIST. var. II 23 quod quidam vir ... per missum suum -vit seniore nostro rege dicens eqs. EPIST. Teg. 34 de inopia frumenti nuper vobis (sc. pontifici) incassum -veramus. THIETM. chron. 5,36 ad Strelam civitatem ... -at Bolizlavus, ut eqs. CHART. archiep. Magd. 336 p. 442,10 quicquid ... vobis placuerit, per litteras vestras (sc. imperatoris) regi -are curate. ARNOLD. LUB. chron. 7,1 ita ut ... regi litteras et nuncios occulte dirigeret comes hoc -ans, si eqs. saepe. b promittere, affirmare – versprechen, zusagen, versichern: EPIST. Worm. I 14 p. 31,6 earum ... rerum omnium ... a me recipiendi securitatem vobis (sc. archiepiscopo) -o (donabo V). 25 p. 47,8 domno nostro ... se huius rei immunes esse sub iuramenti obtentu ... -verunt Herbipolenses. c expedire, exponere – anführen, darlegen: VITA Corb. 18 p. 619,7 eis (sc. principi eiusque coniugi) ... Pauli testimonium -vit (ARBEO Corb. 24 exhibebat). 4 deponere – niederlegen, verzichten (auf): CHRON. Ebersh. 35 p. 449,32 sic (sc. per invectiones ministerialium) aversus licet invite negotium -at abbas.

demaneo, -ere. permanere – fortbestehen, bleiben: DIPL. Otton. I. 396 p. 539,7 ut ... sub omni integritate ... perhenniter ... in utilitate eius -at (sc. concessio) monasterii.

[**demanialis** v. *demanus.]

***demanium** (-menn-) vel ***domanium** (-nn-), -i n. (-a, -ae f.: l. 50) (francog. vet. demaine et domaine; cf. Wartburg, *Frz. etym. Wb.* III. p. 130) gen. sg. -ni: l.44.

praedium, possessio, dominium – Gut, Besitztum, Domäne: 1 de bonis saecularibus (praesertim imperii): ROM. SALERN. annal. p. 249,25 imperator ... cepit ... magnam partem Lombardie in de-o suo convertere. ACTA imp. Winkelm. I 63 p. 60,22 concedimus ... libertatem incidendi lignamina in silvis demani. CHART. Wirt. III 744 p. 231,7 (dipl. Frid. II.) ut advocatia ... in nostro et imperii de-o debeat ... remanere (CONST. imp. II 394,15 do-i i. al. sim. RYCCARD. chron. a. 1233 p. 186,17 de-i imperialis. al.) CHART. Lux. II 238 p. 254,2 comes dedit ... castellaniam cum ... demenniis (postea: domanniis). ACTA imp. Winkelm. I 924 p. 702,19sq. que (terrae) in de-a nostre curie sunt ... vos ... alienata ... feudorum de-a revocatis. persaepe. 2 de bonis ecclesiae: CHART. Teg. 6 p. 207,13 (dipl. Frid. II.) qualiter ... abbates ... bona quedam de de-o monasterii ... quibusdam in feudum concesserant. CHART. Laus. 615 alioquin feudum in suum do-um revocaret capitulum. CHART. Carinth. IV 2371 p. 358,18 que (feminae) ad de-um non pertinent ecclesie. al. cf. dominium.

***demanus**, -a, -um. (francog. vet. demaine; cf. Tobler-Lommatzsch, *Altfrz. Wb.* II. p. 1351sq.) proprius (imperii) – (kron)eigen, zugehörig (zu): INNOC. III. registr. 1,316 p. 451,9 que (ecclesia) fuerat -a et proprii iuris Panormitane ecclesie. RYCCARD. chron. a. 1226 p. 145,9 (epist. Frid. II.) per -as (cod., demaniales ed.) terras, quas ex antiquo ecclesia tenuit. ACTA imp. Winkelm. I 924 p. 701,42sq. dum sunt ... concessae terre vacue, steriles ... -e tamen feudorum, ... mandamus, ut terras -as feudorum eqs.

demano vel **dimano**, -avi, -are. 1 nasci, oriri – hervorgehen, ab-, entstammen: CHRIST. STAB. Math. 2 p. 128^B quod ... nullis aliis testimoniis clarere potuissent, qui de patriarcharum vel proselytorum veterum genere di-ret. 2 devenire, transferri – gelangen, übergehen (an): GOZECH. epist. 9,199 cunctis, quae a patribus ad nos de-arunt, et studiis et disciplinis OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,20 ad nos (sc. Fridericum)

[Gansweidt]

... omnia haec cum imperio de-arunt.

demarchus (-cus), -i *m.* (δήμαρχος) *marchio* – *Markgraf*: CHART. Lux. II 144 p. 165,38 (dipl. Karoli Simpl.) comes Reynerus et -cus et Rothbertus comes et -cus ... flagitaverunt.

demedietas *v.* dimidietas. **demedius** *v.* dimidius.

***demembratio** (-enb-, -cio), -onis *f.* 1 *proprie*: *a mutilatio, truncatio* – *Verstümmelung*: HELM. chron. 105 p. 207,17 factae sunt captiones militum et -ciones et eversiones urbium. **b separatio** – *Abtrennung, Abteilung*: CHART. Lux. IV 433 (a. 1277) donationem ... factam per ... matronam ... per decisionem seu -em a quodam allodio. 2 *translate i. q. diminutio, afflictio, laesio* – *Beeinträchtigung, Minderung, Schädigung*: CONST. imp. I 315,4 (a. 1186) videretur imperium -em et maximam sui iuris diminutionem incurrisse (*item* 316,4). CHART. Rhen. inf. II 270 p. 140,32 emendam imperatori ... faciemus (*sc. archiepiscopus*) ... absque -e ecclesie nostre. CONST. imp. III 48 privilegia, iuramenta ... necnon et alia ... que vos (*sc. papa*) ... sine -e imperii ... videritis expedire (*sim.* CHART. Turic. 1605 p. 314,23 [dipl. Rud. Habsb.] sine -nbracione et diminutione imperii).

***demembrator** (dim-), -oris *m.* *lacerator, vexator* – *Ausbeuter, Schädiger*: CAES. HEIST. mirac. I 8,69 p. 140,2 cui (*Annoni*) cum post mortem multum detraxerent dicentes eum ecclesiarum fuisse -em (*di-var. l.*).

demembro (dim-, -enb-) *vel* ***dismembro**, -avi, -atum, -are. *usu refl.*: l. 32,58.61. *partic. perf. usu subst.*: l. 63.

1 *proprie*: *a mutilare, truncare* – *verstümmeln* (*in imag.*: l. 32): CAPIT. reg. Franc. 278,12 ut ... homines ad mortem iudicentur et dis-entur et flagellentur. GESTA Camer. 1,83 alios truncatis manibus et pedibus de-arunt *armati*. GALB. Karol. 16 l. 4 foras gladiis dis-bant (*sc. homicidae castellanum*). EPIST. Adm. 29 de-astis, eviscerastis et quoddammodo excordastis vosmet ... in abbate ab ipsis precordiis paterne ... dilectionis avulso pro nobis. IOH. CODAGN. gest. 14 p. 489,9 pagani ... dis-ti in sablone iacebant. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 41,8 permisit se Ysaïas ... serrari ... et alii sancti se exorari, dis-ari. *al.* **b secare, scindere** – *zerschneiden, zerlegen*: ARNO REICHERSB. apol. p. 167,24 di-tis animalibus et partibus altrinsecus positus aves ... ferro sectionis non tetigit *Abraham*. 2 *translate*: *a dispertire, distrahere* – *verteilen, aufteilen*: HIST. Walc. 67 p. 531,40 abbatis curias omnes de-vit *abbas* ... Engelberto de unaquaque portionem tribuens. CHART. Rhen. inf. II 419 p. 227,9 bona ... nec vendemus nec ... alienabimus aut de-bimus, sed nobis ... integra servabuntur. **b de-minuere, affligere, laedere** – *beeinträchtigen, mindern, schädigen, schwächen*: GESTA Trud. cont. I 10,6 ut illa ... curia non de-etur de censu sive de annona. GERHOF. Antichr. 1,71 p. 391,7 pro quibus (*expensis*) conqurendis ecclesie Dei vexantur, aporiantur, di-antur (*sim.* SÍDO ad Gozw. p. 242,17. *al.*) 1,72 p. 391,21 iniquitas per pecuniam victrix exstitit et patriarcha di-tus ac dolens ad sua, sed iam non sua remeavit. CONST. imp. III 28 bona et iura sacri imperii iam multis dimen-ta (*di-ta var. l.*) temporibus. *al.* **c seiungere, separare** – *trennen* (*loci spectant ad Vulg. [e. g. I Cor. 6,15]*): BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 288,32 quem (*papam*) ... sub anathematis censura a corpore ecclesiae perpetuo di-rent (*sc. episcopi excommunicati*). BERNH. CONST. damn. 26 quomodo conficiat corpus Christi, qui per heresim ... se de-verant (*de-verunt var. l.*) a corpore Christi? MANEG. ad Gebh. 26 p. 358,22 ut ... comunione carerent, qui ... scismaticam conspersionem conflantes ab apostolici corporis se unitate di-assent. BERNH. CONST. can. 8 p. 580,17 sciant ... Christo ... concorporati neminem ab ecclesia ... dimen-tum posse salvari. *al.*

***dememoro**, -are. *memorare, referre* – *berichten, erzählen* (*über*): HRABAN. univ. 7,7 p. 196^B qui (*sc. portentum*) ... habet taurinum caput aut corpus, ut Erfasi (*i. Pasiphaes*) -ant genitum Minotaurum. VITA Notkeri 28 p. 585,2 psalmodum ... decantatio perpetuam Dei laudem -at. 30 p. 585,62 quales tres ... rei publicae nostrae senatores exutierint, scriptis -emus.

***demennium** *v.* ***demanium**.

demens, -entis. *script. superl.* -nsissim(us): p. 278, 12.

form. acc. sg. -tum; l. 27. sing. pro plur.: l. 5.

1 *adi.*: *a amens, insanus, vecors* – *von Sinnen, irr, verrückt, rasend*: POETA SAXO 3,135 auctorem sceleris -s se prebuit *Pippinus*. CHRON. Salern. 79 p. 77,15 illi (*carcerarii*) iam -s effecti. ADAM gest. 3,63 p. 208,24 qui (*Notebaldus suique pares*) suis maleficiis illustrem virum circumvenirent suisque -em (*clementem var. l.*) reddiderint consiliis. *saepe*. **b insipiens, stultus, (mente) caecus** – *töricht, dumm, verblendet* (*in lusu verborum: l. 15. 18*): LIBRI Karol. 2,5 247,13 audi, ... -issime vel potius insanissime error, audi, inconparabilis dementia. WALAHFR. carm. 5,5,49 qui (*homo*) ... Domini -s solatia temnit. LAND. MEDIOL. hist. 3,5 p. 77,26 -sissimas calliditates illorum (*sc. Arialdi et Landulfi*) subridens parvipendebat *archiepiscopus*. DEUSD. c. invas. 2,12 (MG Lib. Lit. II p. 330,13) Guibertus, qui multo rectius papa D-s quam papa Clemens dici debuit (*inde* PETR. CAS. [?] chron. 3,70 p. 452,31). METELL. exp. Hieros. 6,514 huic (*regi Babiloniae*) nomen Clemens luxuque per omnia -s. *saepe*. *stupidus, iners* – *ratlos, hilflos, verzagt*: VITA Agnet. 298 pontificum, -s, veritus -ia, preses. 2 *subst.*: *a masc.*: *o homo amens, insanus* – *Verrückter, Wahnsinniger*: WALAHFR. Mamm. 19,35 detege, -s, qua ratione feras, qua ... viceris ignem. **β homo desipiens, stultus** – *Tor, Narr, Tölpel*: WALAHFR. Mamm. 14,6 -s, qui ... regnare in pectore flammam sanctorum ignorans ignes adhibere ... non timuit. FROUM. carm. 19,9 huc, rogo, verte oculos, -s, nec suscipe nubes. LAND. MEDIOL. (?) hist. 3,32 p. 99,35 ipsum -um (*i. Guibertum archiepiscopum*) ... consecraverunt *primates*. *al.* **γ peccator** – *Sünder*: WARN. paracl. 801 si quis -em per mortis iter gradientem convertit. **b neutr. i. q. facinus, crudelitas** – *Untat, Grausamkeit: v. l. 20.*

adv. dementer. 1 *amenter, insane* – *toll, verrückt*: HROTSV. Dulc. 1,4 ista (*germana*) -ius bachatur. *al. vehementer* – *leidenschaftlich, heftig*: HROTSV. Bas. 36 doctor ... scelerum ... fecit fervere servum in ... -r (*clementer M*) amore puellae. 2 *insipienter, stulte, mente caeca* – *töricht, verblendet*: AGOB. 9,16 l. 17 sanctificationem ... simulacris -r concedendo. HRABAN. hom. II 68 p. 276^A multo -ius errant Arriani. NICOL. I. epist. 49 p. 333,10 cuius (*moechae*) ... desiderio ad ista (*i. foedus coniugale*) ... pervenire -r affectat rex. *al.* *temere* – *unbesonnen, sorglos*: YSENGRIMUS 4,39 Reinardus capream ... -r euntem corripuit.

demensus *v.* dimetior.

dementatio (-cio), -onis *f.* 1 *furor, rabies* – *Wut, Raserei*: CHRON. Fred. 4,68 p. 155,16 victuria ... non tantum Scavino-rum fortitudo optenuit, quantum -cio Austrasiorum. *v. et p. 279,18. afflictio mentis* – *Geisteskrankheit*: AMULO epist. 1,4 ut ... viles ... homunculi ... percussiones et conlisiones et -es ac rursum sanationes fingere ... coeperint (*sim.* 1,8). 2 *insipientia, (mentis) caecitas* – *Torheit, Verblendung*: RUP. TUIT. trin. 32,8 l. 416 pulchram ... reprobandae sapientiae huius mundi imaginem tanta tam magni ... regis -o praetulit in eo ... quod faenum ut bos comedit (*spectat ad Vulg. Dan. 4,22*). 3 *deceptio* – *Täuschung, Blendung*: MIRAC. Adalb. Wirz. 10 p. 62,37 non solum ... spiritaliter, sed et carnaliter fit ista -cio (*sc. Satanae*).

dementia (-cia), -ae *f.* 1 *amentia, insania, vesania* – *Irrsinn, Wahnsinn, Raserei*: WETT. Gall. 4 stupor ac -a eos (*gentiles*) adprehendant. WALTHARIUS 875 quis tibi (*sc. Patavrid*) ... furor est? unde haec -a venit? VITA Heinr. IV. 3 p. 17,4 quae -a vos (*sc. Saxones*) contra regem vestrum et orbis rectorem armavit? METELL. buc. 2,28 que te (*sc. Corydonem*) -cia cepit ... que te vecordia cepit? *al.* *commotio, concitatio* – *Erschütterung, Erregung*: HERM. IUD. conv. 11 p. 106,3 post hec ab hac (*sc. penitentiae*) -a ad mentem rediens. 2 *insipientia, stultitia, (mentis) caecitas* – *Torheit, Dummheit, Verblendung* (*fere de hominibus; de diabolo: l. 67*): *a in univ.*: WETT. Gall. 7 o mira -a diaboli! WALTH. SPIR. Christoph. I 21 idola ... timere non solum est stulticie, quin immo omnium extreme -e. OTLOH. prov. F 48 frustra niti nec aliud ... nisi odium quaerere, extremae -ae est. MANEG. c. Wolph. 13 p. 73,19 experiaris ... summe -e fore. HERM. IUD. conv. 3 p. 78,19 stulta ... temeritas et omnino deridenda -a (*amentia var.*)

[Gansweidt]

l.). *al. meton. de ritu pagano*: TRANS. Dion. Ratisb. epist. p. 353^b, 58 ubi (*sc. in luco*) diversorum simulacra idolorum variis illusionum ... colebantur -is. **b** *temeritas, inconsiderantia* – *Unbesonnenheit, Unüberlegtheit*: CONC. Karol. A 37,7 qui (*heredes*) -a parentum, avaritia incentorum exhereditati esse noscuntur.

***dementicius** (-itius), -a, -um. (*demens; per analogiam ad commenticius formatum, ut vid.*) *demens, insanus – unsinnig, irr*: HARIULF. chron. 4,16 p. 213,21 ut vir, qui tantae sapientiae sciebatur, quasi -tium opus faceret.

dementico, -are. *oblivisci – vergessen, vernachlässigen*: ADALBOLD. Heinr. 14 nolens novos sic frequentare fideles, ut postponendo -ret veteres.

dementicus, -a, -um. *demens – irr, wahnsinnig*: GLOSS. I 110,27 St.-S. -us insanus.

***dementio**, -onis f. *dementia, insania – Irrsinn, Wahnsinn, Raserei*: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,5 alii ... magna -is (*deintentionis, dementationis, dementie var. l.*) causa contra illum fremebando insidias ... tendebant.

***dementior**, -mentitus sum, -iri. (*cf. francog. démentir*) *decipere, (mendaciis) fallere – täuschen, belügen*: CHART. Lamb. Leod. 124 p. 187,22 (a. 1220) lex talis est, quod, si aliquis ... quemquam -tus fuerit, quinque solidos ... persolvat.

demento, -avi, -atum, -are. *usu medial.*: l. 33. *partic. praes. usu subst.*: l. 37.

1 *trans.*: **a** *mente alienare – um den Verstand bringen, wahnsinnig machen*: AMULO epist. 1,5 quibus (*signis*) nequam aegri sanarentur, sed sani percuterentur et -rentur. GESTA Camer. 2,5 p. 457,28 mox multo peius quam antea a demonio corripitur (*sc. phreneticus*) adeo ... -tus, ut *eqs.* LAND. MEDIOL. hist. 3,18 p. 86,46 omnes quasi furiosi et -ti ... quasi sues grunniebant. ALBERT. M. meteor. 3,3,19 p. 661^a,49 si quis bibat illud (*sc. vinum fulminatum*), morietur vel -bitur. **b** *decipere, fallere, (mente) caecare – täuschen, betrügen, blenden*: **a** *in univ.*: GESTA Apoll. 427 excessus quis te -at inep-tus? BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 322,46 permirari inpudentiam ... tot tantosque suis falsitatibus -antis. CONR. HIRS. dial. 1283 qui (*somnians*) rerum corporalium imaginaria ludificatione -tus. CHRON. Mont. Ser. a. 1214 p. 186,15 in tantum ... prudentes viros eadem illusio -vit (*demendavit var. l.*), ut *eqs.* BERTH. RATISB. serm. 18 p. 93,34 simonia nunc -at homines sic, quod *eqs.* **β** *infatuare – betören*: HINC. divort. 15 p. 206,18 alii potu, alii ... cibo a scoriariis -ti. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 190,18 quod homines ... magicis artibus -are infamata fuisset *mulier*. ALBERT. M. Matth. 14,10 quorum (*discumbentium*) mentes coratatrix (*i. Herodias*) per saltatricem -verat. *al.* **c** *refl. i. q. irasci, incitari – sich entrüsten, sich ereifern*: WERR. (?) Albert. 26 (MG Script. XXV p. 154,45; c. 1193) hiis ... verbis et querelis magister ... sese frequentius -bat (*devinebat var. l.*). **2** *intrans.*: **a** *dementem fieri, perturbari – wahnsinnig werden, den Verstand verlieren, außer sich geraten*: EPIST. Steph. (MG Script. XV p. 2,39; s. IX.¹) dicebant, qui ... aderant, quod -bam (*inde VITA Chrod. 25*). ALBERT. M. miner. 2,3,6 p. 55^b,41 -are dicit (*sc. Socrates*) rationales animas, ita quod cadunt in timores et desperationes. **b** *blandiri, adulari – schmeicheln, blenden*: LAMB. WAT. annal. a. 1167 p. 543,41 domno Alardo et pluribus -ans (*sc. falsus delator*). *Gansweidt*

dementum v. demens. **demenum** v. dimetior.

***demerco** (-rgo), -are. (*de et mercari*) *acquirere – erwerben*: ARBEO Corb. 6 in quibusdam angulis ut sibimet et suis ... -garet (*mercaretur, demergeret var. l.*) Petri apostolorum principis patrimoniam.

***demeracus** (-atus), -a, -um. (*de et meracus*) *merus, meracus – (ganz) rein, lauter*: CHART. Rhen. med. I 556 (c. 1150) ut ... quotannis carrata -ti vini in littore Treverensi persolveretur.

***demermo**, -atum, -are. (*de et *merdare*) *concacare – an-, vollkacken, -scheißen*: GODESC. AQUENS. opusc. 4,15 p. 150, 39 loci stercorebus -ti turpitudine. COSMAS chron. 3,32 p. 203,13 Privitan ... cuius super humeros alligato maximo cane scabioso, ... ter circa forum ductus est cane reboante et suum -ante

(immundante A3) baiulum.

demereo, -ui, -itum, -ere *vel rarius demereor*, -eri. *partic. praes. usu subst.*: l. 12.

1 *strictius*: **a** *merere, contrahere – verdienen, sich zuziehen (in malam partem)*: CHART. Bern. II 597 p. 643,25 (a. 1266) quod eos (*filios Burcardi*) ... absolvi procurabunt fratres ab excommunicatione, quam -uerant ex forefacto, quod contra ipsos fratres perpetraverant. **b** *non merere – nicht verdienen*: **a** *in univ.*: GREG. IX. registr. 763,1 p. 663,16 licet ... hec (*sc. conventio cum inimico*) sit culpa, in qua culpa est relaxare vindictam, et facilitas, que facilitatem venie -etur. INNOC. IV. registr. A 635 p. 452,33 inter promerentes et -entes nichil aut modicum interesset, si *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. II 15,94,3 p. 214^b,26 non ... sunt (*sc. beati et damnati*) in statu merendi vel -endi. *saepius*. *usu impers. i. q. immeritum esse – ungebüherend sein*: CARM. didasc. 11 tunc enarrant (*sc. fabulas*) non -uit mague credi, quam si nunc aliquem dicis habere fidem. **β** *perdere, amittere – verlieren, verwirken*: CHART. Heinr. Leon. 102 p. 153,37 qui (*sc. advocatus*) *gr a t i a m* ... domini nostri episcopi -uit (ARNOLD. LUB. chron. 3,19 p. 160,29. CHART. Nuremb. 178 p. 113,17 [dipl. Frid. II.]). CHART. Rhen. med. II 247 p. 287,17 me commissam mihi administrationem -uisse. BERTH. RATISB. serm. 14 p. 76,2 quia cum damno carentiae ... gratiae etiam -etur eam sibi reddi. *al.* *de vita*: CHART. Mulh. Thur. 104 (a. 1246) nos ... comes de Glichenstein ... ius advocacie ... fratribus domus Theutonice ... dedimus ... preter si quis vitam -uerit. CHART. Mekl. 1206 quidam erat in civitate, qui collum suum -uit. **γ** *abdicare, cedere, renuntiare – verzichten (auf), abtreten*: CHART. Traiect. 1008 p. 380,33 (a. 1243) sive decimam apud Almesvot ... me vel meos heredes contingat in posterum resignare, -eri aut eam ad prefatam ecclesiam devolvi liberam et absolutam. CHART. Westph. VII 1184 p. 537,19 si ... aliqui vassallorum nostrorum ... sua feoda nobis resignaverunt vel ea alias erga nos -uerunt, exnunc erunt ad eadem feoda restituti *eqs.* **2** *latius*: **a** *peccare, delinquere – sündigen, fehlen*: ALBERT. M. eth. I 484 p. 414,1 si vult aliquis fecisse malum, quod fecit, -etur et vituperabilis est. **b** *in odium venire – in Ungnade fallen, in der Gunst sinken*: CONST. imp. II 221 (a. 1239) abiuratis ... iuramentis ecclesie prestitis, a quibus imperiali auctoritate -entibus apud nos detentoribus vestris (*sc. civium Marchiae*) propter ingratitudinem manifestam vos duximus absolvendos.

1. **demergo** (dim-), -mersi, -mersum, -ere. *form. coniug. I.*: l. 51. 52. 69. *usu medial.*: l. 53. 65sq. p. 281,33sq.; *refl.*: l. 51. p. 281,7; *intrans.*: l. 52. 69. p. 281,40. *struct. notabiliores*: **c** *dat.*: p. 281,2. *pendet in c. abl.*: l. 55. p. 281,6. 15sq. *al. partic. perf. usu adi.*: p. 281,3.

1 *proprie i. q. mergere, demittere – ein-, untertauchen, versenken*: **a** *strictius de actione in aquam immergendi*: **a** *in univ.*: HUGEB. Willib. 4 p. 96,13 armenta tollentes se vadunt ad palude et -ant se toto corpore nisi caput solum. p. 96,22 egroti venientes et habent se de funiculo et sic -ant (*di-unt, di-untur var. l.*) in aquam. IOH. CANAP. Adalb. A p. 84,29 infidelis turba necdum humano sanguine satiata tollentes corpus eius miserrime dilaceratum in mari -erunt. ANON. coit. 1,5,15 aquam ... hieme intrent tepidam et -so capite oculis aperiant et potenter sic sub aqua teneant. **β** (*in aquas*) *praecipitare – ertränken (in imag.*: l. 62.). ANNAL. Xant. a. 864 in ... flumen fugientem (*sc. regem*) -erunt Saxones omnesque pene sequaces illius. VITA Corb. 3 p. 601,2 Moyses per orationem Pharaonem ... in mare Rubrum di-sit. CARM. Cantabr. B 4,7,3 miserere servo ferme -so pelago profundo criminis omnis. *al.* *per pravam interpr.*: ALFAN. premn. phys. 30,6 p. 111 Anaxarchus philosophus sustinuit -i (PG 40,721^A πτόσεσθαι) a Nicocreone tyranno, ne manifestaret amicos. **γ** *medial. (intrans.*: l. 69.) *i. q. submergi – (ver)sinken, ertrinken, untergehen*: BEDA hist. eccl. 1,33 p. 70,27 legatus Galliam missus -sus est in sinu maris. HUGEB. Willib. 4 p. 95,33 Petrus super undas ambulans ad eum (*Dominum*) -gatus est. RHYTHM. 12,15,3 -entem (*Petrum*) liberasti (*cf. Aug. in psalm. 39,9^{extr.} mergentem*). OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,2 videres alios natantes, ... alios in flumen inordinate ruentes ... -i. *de navibus*: GERH.

[Leithe-Jasper]

AUGUST. Udalr. 1,17 l. 35 navis in posteriori parte profunditati di-sa est. *de sideribus*: ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 7,49 ad facis huius (*stellae*) opus stupuit -sa Canopus. GERB. (?) astrolab. 1,2 quota ... pars cuiuslibet signi oriendo emergatur aut occidendo -atur. **b latius**: **a** in univ.: HEITO Wett. 6 viderat ... feminas ... in ... igne usque ad loca genitalium di-sas. HILDEG. scivias 2,1 l. 109 quae (*sc. creatura*) se -erat in tenebras. VITA Norb. II 13 p. 1265^B quem si ipse (*sc. clericus quidam*) per coenum trahi et -i a coquis coquinae suae mandasset. *spectat ad infernum*: LIBER diurn. 101 p. 135,14 si quis ... temerario ausu contra ... praeceptionis seriem ... agere tentaverit ... in chaos -sus cum impiis deficiat. WETT. Gall. 18 ubi Dominus te di-sit in abyssum. GODESC. SAXO theol. 16 p. 244,3 iure ... omnes (*sc. reprobi*) ... -entur in tartara. **saepius**. **β** in terra -ere i. q. *humi prosternere* - zu Boden werfen: ARDO Bened. 38 p. 216,35 nec pigritandum est pro certis defixisque psalmodiis aeterno Regi di-so in terra corpore supplicare. **γ infodere** - ein-, vergraben (*in imag.*: l. 20): WOLFHARD. Waldb. 1,18 p. 182,4 manus ... curvedine sese retorsit et ... ventretenus dependit, quo ... haesit et acsi impressa -sa est. CONR. MEND. Attal. p. 128,11 audiens ... diaconus ... Trutmannus coniurationem hanc perversam factam contra dominam suam (*i. corpus sanctae Athalae*) ... -endam (*sc. in profundum terrae*). **δ deicere** - hinabwerfen, -stoßen: ALFAN. premn. phys. 13,11 p. 90 a summo (*sc. fenestras*) deorsum -sit (PG 40,665^A ὠθη-σεν) *phreneticus quidam* lanarium. **ε medial**. i. q. *declinare* - absinken, -fallen (*de parte astrolabii*): GERB. (?) astrolab. 2,9 p. 121,21 est ... naturaliter dispositum (*sc. Alhancabut*), ut in septentrionali parte sublimetur, in meridiana autem ad confinia inferiorum -atur. **ζ medial**. i. q. *collabi* - ein-, in sich zusammenfallen: PETR. CAS. (?) chron. 4,62 terremotus magni ... facti sunt, ita quod muri ... civitatum ruerent, ecclesiae a fundamentis subverterentur et excelsae turres -rentur. **η medial**. i. q. *invadere* - einfallen: WIDUK. gest. 2,24 in Reni orientalem agrum depopulandum cum exercitu -untur (*sc. conspirantes*). **2 translate**: **a trans**. i. q. *corrumpere* - verderben: RHYTHM. 34,12,2 terrena lucra dampna sunt perpetua, adquirunt aurum et -unt animas. **b intrans**. i. q. *perire* - zugrunde-, untergehen: IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 190,24 regnum funditus ruiturum et cum omni propagine regia -surum.

2. *demergo v. *demerco.

***demeritorius**, -a, -um. **1 deficiens, noxius** - verdienstlos, schuldhaft, Schuld-: EMO chron. p. 521,9 iustitia assistit libero arbitrio, ex quo procedunt opera meritoria vel -a (HUGO RIPELIN compend. 5,13 p. 162^b,33 opus). ALBERT. M. sent. 1,48,2 p. 474^a,46 conformitas, secundum quid est, in volito tantum et haec sola nec -a nec meritoria est, quia consistit in sola materia voluntatis. summ. theol. I 6,26,2,3 p. 269^a,6 secundum ... comparisonem ad causam -am, causam efficientem non habet (*sc. inobedientia*), sed deficientem. **2 efficiens, provocans** - verschuldend, schuld an: ALBERT. M. sent. 2,5,6 p. 122^a,29 si habet (*sc. angelus malus*) culpam, non est -a maioris mali, nisi per accidens.

***demeritum**, -i n. **1 vitium, peccatum, delictum** - Fehler, Sünde, Vergehen: CHART. Basil. A I 167 p. 247,6 (dipl. Heinr. V.) pro deposito ... habeatur abbas, quem pater domus ... pro -is reprobaverit. ALBERT. M. nat. bon. 15 p. 8,1 'beati, qui persecutionem patiuntur ... propter iustitiam', ne pateremur ut latrones propter nostra -a. Iob 27,18 quidquid congregavit impius per sollertiam, consumpsit per avaritiae -um. CATAL. Mediol. (MGScript. VIII p. 108,50) eos (*sc. offendentes*) cum signo sancte crucis ab excommunicationis vinculo, quo propter -a astricti tenebantur, absolvit. MIRAC. Gunth. erem. 15 filiam ... -is exigentibus a natiuitate caecam. al. **2 defectus (meriti), noxia** - Mißverdienst, Schuld(haftigkeit): ALBERT. M. sent. 2,41,1^{capit} utrum sola voluntas vel intentio sufficit ad meri-tum vel -um, vel actus addit aliquid in utroque (HUGO RIPELIN compend. 5,14 p. 163^a,36). div. nom. 3,8 p. 106,26 oportet ... quod sit (*sc. oratio*) pro se, ne, si esset pro alio, ex -o illius orationi impedimentum praestaretur. p. 107,58. DAVID compos. 1,37,2 quibus (*hominibus*) ... displices, attribue tuo -o. **demersio** (dim-), -onis f. **1 immersio** - das Ein-, Untertauchen:

chen: **a proprie**: **a gener.** (*spectat ad infernum*: l. 4.): CHART. Bund. I 17 p. 22,9 (a. 765) in resurrectione humani generis septem damnationes mortis in stagno ignis super ipsum incumbant: ... tertia in inferno -o. NOTKER. BALB. martyr. XV. kal. Mart. p. 1046^A qui (*sanctus Blasius*) ... post -em in lacum, unde supernatans salvus exivit, iubente ... iudice capite ad extremum ... truncatur. ALBERT. M. sacram. 3,43 Dionysius in 'Ecclesiastica Hierarchia' in theoria baptismi ... 'sacre baptizandorum symbolica doctrina ... docet tribus in aqua -bus' (PG 3,404^B καταδύσει). **β iur.**: DECRET. Frision. A 8 p. 58, 19 pro di-e in aquam, id est wapeldepene, V marce et due uncie. **b translate** i. q. *extinctio* - Vernichtung: HRABAN. cruc. 1,25 l. 1 post interfectionem et di-em meretricis magnae (*i. Babylo-nis*). **2 submersio** - das Untergehen, (Ver-)Sinken: **a proprie**: **a in univ.**: CONST. imp. I 373 (a. 1196) ne periculum naufragii cum rerum suarum di-e perperissi mercatores aliquod in bonis suis idcirco dispendium sustineant vel iacturam (*inde* CHART. Argent. I 246 [dipl. Frid. II.]. 507 [dipl.] -e). **β mors submersione effecta** - das Ertrinken: ALBERT. AQUENS. hist. 3,54 p. 377^C alios ... sub unda caput ab ictu ferientis abscondentes saevo fine di-is suffocari cogeant *Turci milites*. al. **b translate**: **a interitus** - Untergang, Tod: RADBERT. thren. 3,2389 signanter sub hac 'littera (*sc. coph*) conclusio' nostrae di-is. SYRUS Maiol. 3,9 l. 12 quosdam ... eorum, qui -i se subtraxerunt in remotiori quodam montis latere, offendentes comprehenderunt. **β ruina** - Verfall: BOVO CORB. Boeth. 12 nisi per divinam potentiam disposita elementorum conexione teneretur, necessario ... a suo statu quadam -e laberetur terra. **demetior v. dimetior.**

demeto (dim-), -messui, -ere. *perf. indic.* -ssiv(i): l. 35.

1 strictius: **a metere** - abmähen (*in imag.*): BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,33 cuius (*agri dominici*) spinas, tribulos et zizania praedecessoribus ... facillimum ... fuerat cum falce disciplinali sensim -ere (ΕΚΚΕΗ. HERSF. Heimer. 11 p. 602,12 z. discordiae ... acuta sententia f. ... -ssivit. ERINH. Heimer. 290 f. [face ed.] ... iudiciali rex di-uit ... z. litis). **b desecare** - abbauen (*in imag.*): HONOR. AUGUST. glor. 4 praeacuta imperitiae cornua crucis cornibus retunduntur et gladio verbi Dei -untur. **2 latius** i. q. *delere* - vernichten, verwüsten: RHYTHM. 150,340,2 da (*sc. Dominus*), ut, ubicumque meum fuerit corpusculum, non grando illic ... -at agellulos.

demetria subst. *verbenaca* - Eisenkraut (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 1047): GLOSS. III 554,52 St.-S. -a bernhart, hernhart.

demico v. dimico. **demidius v. dimidius.**

demigo v. dimico.

demigratio, -onis f. *emigratio* - das Wegwandern, -ziehen, Weggang: **1 in univ.**: CAPIT. episc. I p. 216,5 ut nullus ordinatus ... migret de sua parochia ad aliam ... nec ad palatium causa interpellandi nec a communione suspensus ab alio communionem recipiendi sine permissione ... episcopi sui; quod si fecerit, nihil valet huiusmodi communio aut ordinatio aut -o (*item* DECRET. Burch. 2,80). **adde**: AMALAR. ord. antiph. 30,2 Christi generatio et suorum praedicatorum liberalitas maxima ex parte migravit de praesenti saeculo, ut regnet cum angelis coram Deo; tempus talis -is vocatur nox (*item* HONOR. AUGUST. sacram. 71 p. 783^B). **2 transfugium** - das Abwandern, Überlaufen: BERNOLD. CONST. libell. IX 6 quod his (*sc. criminibus*) maius videtur, -o a catholicis in partem scismaticorum. **3 absentia** - das Fernsein, Abwesenheit: HINCM. annal. a. 868 p. 145,7 (excomm.) Anastasius presbyter ... in ipsa -e per biennium moratus est. **4 exsilium** - Verbannung: GLOSS. II 109,26 St.-S. -e virsanti ... , firsanti ... , virsentida.

demigro (dim-), -atum, -are. *depon.*: l. 70. **1 emigrare** - abwandern, wegziehen: CONC. Karol. A 39^A,43^{capit} item in eodem consilio, quod non oporteat -ari (-are M; cf. *postea*: ut de civitate ad civitatem ... non diaconus transferatur). HINCM. annal. a. 868 p. 145,3 (excomm.) qui (*Anastasius presbyter*) secedens ab eo (*titulo beati Marcelli*) ad alienas parrochias absque ... pontificali scientia -tus est. GOZECH. epist. 14,300 quae (*ordinatae Christianae militiae phalanges*) ... excubare videntur et regularis vitae rationem seu militaris vigiliae statio-

[Leithe-Jasper]

nem -ando mutare prohibentur *eqs.* HUGO LAUB. fund. 1 (MGScript. XIV p. 544,44) Landelino, ut Crispinium di-ret, per spiritum ammonito. 2 *peregrinari – pilgern:* DIPL. Loth. II. 120 p. 202,3 sancimus . . . , ut omnis homo . . . <de>mig<ra>n<s ad> t<erram> beati Benedicti ab omni . . . inquietudine vel exactione securus et liber existat.

***demilito**, -are. (de et militare) (*Deo*) *devote militare – (Gott) ergeben dienen:* CHART. Naumb. 371 (a. 1192) quos (*sanctimoniales et canonicos*) liquet bone professioni operam dare et in debita religione -are.

demingo, -ere. *secernere – (mit dem Harn) ausscheiden:* AESCULAPIUS 41 p. 65,39 peiorante passione . . . aliquoties ista (*sc. sedimina*) -unt (*sc. tumore vesicae laborantes*), aliquoties catamodicum instillant, aliquoties et collum ipsius vesicae tumescit.

***deminorantia**, -ae f. *de-, imminutio – Verringerung, Minderung, Schmälerung:* DIPL. Ludow. II. 64 p. 193,42 nullam contra leges violentiam, -am (68 p. 200,33 deminorationem) vel subtractionem . . . inferre presumant (*sc. successores imperatoris*).

deminoratio v. diminoratio. **deminu-** v. diminu-.

demiratio, -onis f. *admiratio – Bewunderung:* HRABAN. anim. 10 p. 1119^A aggrediar . . . opus Dei mirificum in humano corpore, qua valeo -e. WOLBERO cant. 3 p. 1161^B sinistrae partis oculus est omnium rerum visibilium mirabiliter . . . dispositarum -o.

demiror, -atus sum, -ari. 1 *admirari – bewundern, bestaunen:* HRABAN. epist. 57 cum . . . sensus . . . vestri perspicaciam, quo . . . sublimitas vestra floret, -er. SIGEB. GEMBL. chron. a. 1023 imperator . . . multos . . . , qui tantum ad -andam imperatoriam maiestatem convenerant . . . , liberalitate donavit. *sae-pius.* 2 *admiratione capi, stupere – von Bewunderung ergriffen sein, staunen:* RUP. TUIT. off. 3,18 l. 1079 si . . . adeo miratus (-atus *var. l.*) est Iacob propter umbram vel figuram futurorum, quae in somnis viderat, quanto magis *eqs.* 3 *mirari – sich wundern:* LUP. FERR. epist. 75 in hoc, quem nuper habuimus, conventu . . . -or contigisse, ne nos invicem videremus. 4 *mirando cessare – sich zu wundern aufhören, ablassen:* VITA Helenae prol. p. 176,12 miror, set -ari nequeo, . . . qua presumptione . . . sanctissimi patris sui Agricii . . . vite sanctitatem . . . tam misere neglexerunt *spiritualitatis filii*, ut *eqs.*

demissio v. dimissio. **demitto** v. dimitto. *Leithe-Jasper* ***demiurgicus**, -a, -um. (δημιουργικός) *qui magistratum (demiurgorum q. d.) est, administrationi deditus – aus den Beamten (sog. Demiurgen) bestehend, mit der Verwaltung befaßt:* ALBERT. M. pol. 4,3ⁱ 'octava autem', supple, pars civitatis, est 'a' (p. 1291^A, 34 δημιουργικόν); . . . 'scilicet populi institutiva', quae . . . distribuit populum, ita quod unusquisque sit in officio sibi congruo.

1. **demo**, -psi, -ptum, -ere. *script. et form.:* dem(o): p. 284, 11. -ms(i): p. 284,8,43. -pss(i): l. 61. -mt(us): l. 60. -ps(us): p. 284,45. *usu refl.:* l. 70,71. *struct. notabiliores:* c. acc. *personae et dat. rei:* p. 285,4. c. acc. *personae et abl. rei:* p. 284,38. *metr. dē-:* l. 65.

Idem remotione: A *strictius i. q. tollere, abripere, auferre – (hin)wegnehmen, beseitigen, entfernen:* 1 *proprie:* a *de rebus:* a *decerpere, decidere – abnehmen, abschneiden:* ALDH. virg. II 1891 ut proprios -psisset femina crines. WALAHFR. hort. 81 saeva parentem progenies florum, fuerit ni -ta (*demta var. l.*), perurit. WALTHARIUS 910 illum (*Patavridum*) Alphonides . . . gladio petit . . . et mediam clipei -psit (-psserat V) vasto impete partem. TRANSL. Auct. 8 p. 50^C baptillis de . . . campanis et nolis . . . ecclesiae . . . ad cautelam -tis . . . fures . . . terga dedere. al. β *surripere, furari – entwenden, stehlen:* TIT. metr. IV 29,4 quam (*crucem*) si quis -it hinc, damnetur morte perenni. b *de hominibus:* a *abducere – wegführen (in imag.):* BENZO ad Heinr. IV. 7,3 p. 606,23 de virtutum gymnasio non -at nos occasio. β *abstrahere, salvare – in Sicherheit bringen, retten (in imag.):* l. 70: WALAHFR. Blaithm. 49 ille procellarum se vix de gurgite -psit. Wett. 759 sordibus e solitis paucae se -ere (*abstrahere var. l.*) possunt. Mamm. 22,3 ostia cuncta loci clauduntur caelitus arta obice, ne facilis mise-

ros fuga -ere posset. γ *interimere – hinwegraffen, töten:* SALOM. III. carm. 1,2,86 instant Italides spoliatae civibus urbes ac desolati -tis cultoribus agri. 2 *translate:* a *de rebus:* a *in univ.:* ALDH. virg. II 10 qui latebras mundi geminato sidere -is. 480 imperiis procerum qui (*Saulus*) Christi dogmata -psit (tempus *var. l.*). 804 hic (*Hilarion*) stricta corpus frenabat lege petulcum torrida lascivae -ens incendia carnis. 1709 crucifixus scelera piacula -psit (*sc. Christus; demsit var. l.*). HROTSV. Bas. 186 ceu tibi sit veniae penitus spes -ta petendae. CHART. archiep. Magd. 269 p. 338,34 ut omnis . . . huius controversie demeretur occasio. al. c. *sensu commutandi:* POETA SAXO 4,22 nomine -to patricii, quo dictus erat prius, inde vocari augustus meruit pius, imperii quoque princeps (*item de Karolo: ANNAL. Quedl. a. 801. ANNAL. Quedl. a. 996 p. 73,37 quem (Brunonem)* Romani -to Brunonis nomine Gregorium vocaverunt. β *sedare – stillen:* ALDH. virg. II 785 sitis ardorem -bat Paulus gurgite fontis. HROTSV. Mar. 790 comites . . . sitim limphis . . . -psere. γ *adimere – entziehen:* DIPL. Arnulfi 132 p. 198,36 omnibus, quae possidebat *neptis nostra*, legaliter ei -tis. THIETM. chron. 5,44 de Misni atque de Citici episcopatibus decrevit rex regia potestate ad integrum redire, quod antiquitas hinc -tum valuit explicare. WOLFHER. Godeh. I 26 p. 187,23 rex . . . provisorio nostro . . . pontificalem provisionem . . . , usque dum ei in generali synodo canonice -retur, percolare mandavit. (vi) *eripere – (gewaltsam) entreißen:* DIPL. Zwent. 5 p. 27,16 precipimus, ut . . . nullus . . . ipsius ecclesiae dominator existat, qui hoc (*sc. res concessas*) ab illorum fratrum potestate -ere audeat. TRAD. Ratisb. 260 si . . . hunc . . . locum . . . episcopus aut aliqua potens persona de eorum (*monachorum*) communi vita . . . -ere et sibi in servitium usurpare temptaverit. al. b *de hominibus i. q. excipere, eximere – ausnehmen:* PAX Valenc. 24 quicunque . . . statim non pervernerit, solvet V solidos . . . -tis solum illis, qui in hora illa occupati fuerint. CHART. Westph. VII 1595 p. 729,20 quos (*hominibus*) ego ante . . . venditionem -pseram a iure curtis eiusdem. B *latius i. q. exuere, denudare – entkleiden, entblößen:* IOH. METT. Ioh. 116 Wido . . . in tantae asperitatem proterviae . . . erupit . . . , ut . . . -tus cucullo monasterio pelleretur.

II *de imminutione (opp. addere):* A *strictius i. q. diminuerere, detrahere (de) – vermindern, verringern, abziehen (von):* 1 *gener.:* a *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 38,4 senectutis vereor (*sc. coticula*) discrimina numquam, Mulcifer anorum numerum ni -psere (*dems- var. l.*) igne. HUGEB. Wynneb. 12 p. 115,24sq. timens tremere cepit *ancilla*, qui modium domini sui -psum (*diminutus var. l.*) plenum non erat; et furavit de farina monachorum et replevit modium, quod prius -psit. THIETM. chron. 8,13 p. 508,33 tempora haec prioribus cunctis inferiora plus -unt quam alicui addunt. MARIAN. chron. a. Chr. 1,1 (DtArch. 17. 1961. p. 218,7) addit sol cursum dierum . . . , luna e contrario -psit cursum noctium. c. acc. c. inf. i. q. *de trimento esse – Abbruch tun, beeinträchtigen:* OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 93,14 malum Iudeorum non -it universitati passionem Christi esse bonam. b *omittere – weglassen:* HINCM. epist. I 198 p. 215,27 si aliquid ibi adderem, mutarem vel -rem, . . . scribere non auderem. CHART. Ticin. 107 p. 54,10 ego Petrus Coquus notarius hautenticum huius exempli vidi et legi, nil addito nec -to. 2 *math., geom., comput. i. q. subtrahere, deducere – subtrahieren:* RHYTHM. 113,13,2 cyclus lunae quotus extat, si scire desideras, duos annos semper -e de supremo numero. ANON. geom. I 4,4 catheti inventi dimidia multiplicata et ex ea summa uno -to invenitur basis (*sim.* GERB. geom. 6,2 p. 80,14). GERB. epist. math. I 9,1 p. 44,9 sit tibi regula universalis in omni trigono aequilatero cathetum invenienti: lateri semper septimam -e et sex reliquas partes catheto concede. al. 3 *gramm. i. q. abscondere – abtrennen:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 375,11sq. in 'ninguo nixi' non remanet 'n' in penultimo, ut videlicet 'i' -ta dicatur 'ninx', sed potius 'n' pariter -itur, et dicitur 'nix' (*sim.* ALBERT. STAD. quadr. 51). p. 386,6 si de nomine 'Benoni' propter suavam sonum cogitur de prima mediaque syllaba consonans -i sequentibusque syllabis necti. IOH. ELNON. Rict. 1,129 quae (*Vacceia*) nunc vulgari fruitur cognomine, lector: si -as mutesque apices, Was-

conia fertur. **B** *latius i. q. restringere, circumscribere (in) – einschränken, beschneiden (in)*: TRAD. Ratisb. 264 (s. XI.ⁱⁿ) ut, quamdiu ... filius ... inibi (sc. in monasterio) necessaria habuerit, locum non mutet; sin autem sustentationi -itur plenarie, predictum predium in ius hereditarium retrahatur.

2. *demo, -are. (*dema) *de porcis i. q. vectigal pasturae solvere (pro), decimare – die Waldmastabgabe bezahlen (für), 'verzehnten'*: CHART. Rhen. med. III 439 p. 347,3sq. (a. 1231) poterunt (sc. fratres) habere triginta porcos non -andos; sed si plures habuerint, de pluribus solvet (sc. monasterium) demam eadem lege, quantum ad equalem numerum porcorum et conditionem -andi vel non -andi ex parte ecclesie observanda.

democratia, -ae f. (δημοκρατία) *principatus populi – Volksherrschaft, 'Demokratie' (de re v. Hist. Wb. Philos. II. p. 505qq.)*: ALBERT. M. eth. I 393 p. 332,45 huius (timocratiae) corruptio est '-a', quando populus non vult aliquos rectores habere, sed volunt esse liberi. II 52,9 p. 356^a,7 urbanitas ... servitus non est, sed libertas et -a quaedam. pol. 2,3^l p. 127^b,36 quae (pessima urbanitas) est -a. 2,10^e p. 189^a,26 -a principatus est populi, oligarchia autem principatus paucorum. 3,5^e p. 239^a,33 -a (p. 1279^b,18 δημοκρατία) ... e contrario, scilicet oligarchiae, 'quando, qui non possident multitudinem substantiae', id est, qui non sunt divites, 'sed egeni', supple, principatur communitati. 5,6^{ll} p. 499^b,27 -a ... diffinitur ad duo, scilicet quod populus (plus ed.), id est multitudo, sit domina ... et per libertatem, scilicet quod aequaliter omnes liberi sint, qui sunt participant in democratico principatu. *ibid.* saepe. *per confusionem c.* timocratia: ALBERT. M. pol. 2,3^l p. 127^b,38 δῆμος ... divites sunt, et -a (dom- ed.) dicitur, quando multi propter solas divitias ad principatum constituuntur. 2,3^q p. 130^a,10 -a ... principatus est divitum.

***democraticus**, -a, -um. (δημοκρατικός) **1** *adi. i. q. ad democraticam pertinens, qui populi est – der Demokratie entsprechend, demokratisch*: ALBERT. M. pol. 2,3^l p. 128^a,2 iste (Phaedon Corinthius) -um induxit principatum corrumpendum in timocraticum. 2,3^o p. 129^b,25 -us ... principatus non ... simpliciter pessimus, sed minus bonus est regno et aristocratia. 2,3^q politia composita ex -a (politia) et tyrannide non sufficienter habet eqs. 3,6^a 'quod iustum est oligarchicum existens et -um (p. 1280^a,9 δημοκρατικόν)', id est, quid est iustum oligarchicum, et quid iustum -um. *ibid.* al. v. et l. 28. **2** *subst. neutr. i. q. principium democratiae – Grundzug der Demokratie*: ALBERT. M. pol. 4,7^r p. 367^a,6 '-a multa ordo', scilicet illius (sc. Lacedaemoniorum) politiae, 'habet'. *in titulo libri (ceterum ignoti)*: ALBERT. M. serm. II 1,25 p. 105 narrat Plato (cf. Tim. p. 23^C) in -is suis, quod prima inter civitates bene ordinatas fuit civitas Athenarum. mot. proc. 2,1 p. 58,2 recte dixit Plato in -is, quod eqs.

adv. *democratice, ad modum democratiae – demokratisch: ALBERT. M. pol. 2,3^k p. 127^a,3 in tertia (parte) dicit Aristoteles, quibus politiis sive urbanitatibus similes sint (sc. politia Phaedonis et politia Lacedaemoniorum), ibi: '-e ... principari' eqs. 2,3ⁿ p. 128^b,43 '-e ... principari (sc. Lacedaemoniam)', (p. 1265^b,38 δημοκρατεῖσθαι), supple, dicunt 'secundum plebeiorum principatum, propter ephoros ex populo esse', id est talem principatum (sim. p. 129^a,5). *ibid.* al.

***democratizo**, -atum, -are et ***democratizor**, -ari. (δημοκρατεῖσθαι) **1** *intrans. i. q. forma democratiae uti, democraticum existere – eine demokratische Verfassung haben, demokratisch sein*: ALBERT. M. pol. 3,8^z p. 278^b,25 'ponunt relegationem -tae civitates (civitatibus ed.)', (p. 1284^a,18 δημοκρατούμεναι πόλεις) propter talem causam, scilicet quia nolunt sustinere, quod excellentes personae sint super se. 4,4⁸ p. 345^a,22 'in quibus ...', supple, civitatibus, 'quae secundum legem -ant, non fit demagogus'. 6,4^b p. 589^a,7 'non putare hoc esse democraticum ... , quod facit civitatem quam maxime -ari ... , sed quod plurimo tempore'. *ibid.* al. *de hominibus i. q. in democratica civitate vivere – in einer Demokratie leben*: ALBERT. M. pol. 5,6^{ll} p. 500^a,33 'est ... erudiri ad politiam' ... 'non haec facere, quibus gaudent oligarchizantes et democratiam volentes, sed quibus poterunt hi quidem oligarchizare',

supple, eruditi ad hoc, 'hi autem', aliter eruditi, '-are'. *ibid.* al. **2** *trans. i. q. in populi proprietatem redigere, publicare – zum Volkseigentum machen, konfiszieren*: ALBERT. M. pol. 6,4ⁱ p. 589^a,18 ostendit, quod quidam demagogi ... quaerentes esse 'gratosi populo multa -ant (p. 1320^a,5 δημεύουσι)', id est, ad favorem populi instituunt.

1. demolio v. demolior. **2. demolio** v. demolio.

demolior, -itus sum, -iri et **demolio**, -ivi, -itum, -ire. *script. -ll-: l. 22. 26. 40. 63. usu medial.: l. 38. metr. demölvit: l. 57.*

I *trans. i. q. destruere, delere – zerstören*: **A** *proprie*: **1** *de rebus*: **a** *strictius*: **a** *diruere – zum Einsturz bringen, niederreißen*: HRABAN. univ. 21,11 p. 564^C -entur excelsa idolorum, et sanctificationes decem tribuum desolabuntur. DIPL. Karoli M. 295 p. 442,2 (spur.) que (palatia) longa vetustate deserta ac -ta, fructectis quoque ac vepribus occupata nunc renovavi. CHART. Rhen. inf. II 220 p. 114,2 ius meum, quod habeo in -endo sive frangendo ea, que colonie in domibus et edificiis sunt ante edificata. CHART. Mulh. Thur. 145 p. 52,35 quod cives ... capellam sitam in castro Mulhusin debenter penitus -iri et in recompositionem huius facti ... capellam aliam construere et dotare. *al.* *in imag.*: CARM. Bur. 57,1,3 bruma, veris emula, sua iam repagula dolet -iri (corr. ex -ll-). *v. et. p. 287,24.* **β** *vastare – verwüsten*: WILLIB. Bonif. 8 p. 43,4 ob ... seditionem, qua extraneorum alieni Franciam populorum praedones atrociter -ire (-iri var. l.) conabantur. PAULIN. AQUIL. carm. app. 8,3 captam (sc. Aquileiam) incendunt, -lliunt usque ad solum. WALAHFR. Gall. 2,1 p. 313,12 omni suppellectile sublata fructus omnes penitus -iri (-ire var. l.) fecit Otwinus. REGINO chron. a. 886 p. 131,4 totam ... pene Burgundiam rapinis, caedibus ac incendiis -untur Nortmanni. WIPO gest. 36 cives Mediolanenses, quicquid habuit idem Ambrosius in illorum territorio, -bantur. *al.* *usu bibl. (loci spectant ad Vulg. cant. 2,15)*: VITA Mahum. p. 114,49 erepsit vineam Christi -ta vulpecula. CARM. Bur. 53^a,2,1 vulpes, que -untur vineas, capitavit Alexander. *al.* **γ** *exedere, consumere – zerfressen, verzehren (in imag.: l. 40; medial. i. q. dissolvi – zerfallen: l. 38)*: CHART. Stab. 103 p. 219,18 (a. 1040) dum ... a terra ... elevamus (sc. sancti reliquias), excepto -tae carnis eius pulvere sanguinem eius ... in vitrea ampulla ... invenimus. CARM. Bur. 103,3,1^b,5 igne -or (corr. ex -ll-); mors michi melior quam vita longior. *usu bibl. (loci spectant ad Vulg. Matth. 6,20)*: RHYTHM. 105,7,1 sicut ... vestimentum tinea -itur ... , sic ... morsibus vastata tristis mens perhimitur. DIPL. Heinr. I. 28 p. 64,10 adamare substantias, quas erugo et tinea -iri nequeunt (sim. 29 p. 65,6. *al.*). CARM. Bur. 37,1,3 -itur tinea regale vestimentum. *adde*: HRABAN. univ. 8,4 p. 237^A tinea ... , quae vestes latenter corrodit, designat invidiam, quae studium bonum lacerat, et comparisonem unitatis -iri non cessat. **b** *latius i. q. (con)tundere – (zer)schlagen*: PETR. DAM. epist. 108 p. 200,5 stuppam lini suptiliter pexam ac pilis pensilibus molliter -tam. **2** *de hominibus*: **a** *torquere – mißhandeln*: CATAL. cod. Conr. Schir. p. 626^b,53 cuius (Constantii) auxilii Arriani omnes catholicos episcopos carceribus et aliis variis tormentis sunt -ti. **b** *prostrare, interficere – niederstrecken, töten*: AGNELL. lib. pont. 100 (ed. Rasponi) rex (sc. pensat), ut -atur (-antur var. l.) corpora, episcopus, ut coronetur anima. 174 p. 389,36 solus acer multa -ivit cadavera hasta Lotharius. ANNAL. Corb. a. 982 multi de populo cesi sunt, invicem se -entes, de Saxonibus. *c.* *sensu lacerandi*: ANNAL. Pegav. a. 1083 p. 240,5 visum est spectabilius, ut bestiarum -rer dentibus. **B** *translate i. q. affligere, conterere – niederdrücken, zugrunde richten, vernichten*: RHYTHM. 53,5,2 fratrum turbam Dei dono quamque novit crescere, hanc prostrare, -lliri, hanc vult interficere (sc. inimicus). HELM. chron. 8 p. 19,23 ille (Worm rex) christianitatem, quae in Dania fuit, prorsus -ire (-iri var. l.; delere ADAM gest. 1,55) molitus sacerdotes a finibus suis depulit.

II *intrans.*: **A** *moliri, machinari – intrigieren, Ränke schmieden*: CHART. Mog. A I 578 p. 495,27 (a. 1132) ne quis contra eam (paginam) venire, impetere, -iri sive in aliquo incrustare presumpserit. **B** *nocere – schaden*: DIPL. Otton. II.

[Mandrin]

266 p. 309,22 pena obligata se ipse Landolfus mille aureorum eiusdem ecclesie refutaverat publice, si in futuro aliquando aliquo conamine eidem -retur ecclesie (ex 261 p. 302,34 moliretur ecclesie subtrahere [sc. castella]).

demolitio, -onis *f.* 1 *proprie*: a destructio – Zerstörung: ACTA imp. Winkelm. I 619 p. 497,24 (a. 1230) quod, nisi dictum Umbertum per -em domus et aliorum bonorum suorum redire compulerint, tota civitas supponetur ecclesiastico interdicto. URBAN. IV. registr. 615 ut . . . dampna, que propter -em illarum (*domorum*) se incurrisse proponunt ecclesie *proditores*, restituere minime teneantur. **b** *excidium, vastatio* – *Ver-nichtung, Verwüstung*: CHART. Turg. III 419 p. 198,12 (a. 1259) non obstante frugum sterilitate vel defectu, -e grandinis, raisarum vel hostium incursu. CHART. Wirt. VII 2297 si -o grandinis, sterilitatis seu generalis terre devastationis ingruerit *eqs.* **c** *suffossio* – *das Untergraben*: ALBERT. AQUENS. hist. 11,38 Turci videntes, quoniam nichil proficiebant in -e et cavatione montium, abhinc Antiochiam profecti sunt. 2 *translate i. q. molitio, consilium dolosum* – *Intrige, tückischer Plan*: PAUL. BERNR. Greg. 48 compositis . . . huiusmodi -bus ad tempus quievit miser expectans nimirum opportunitatem, ut eum (*papam*) caperet.

demolitor, -oris *m.* *destructor, vexator* – *Zerstörer, Schädiger*: PETR. DAM. epist. 96 p. 49,8 hii (*sc. perversi*) nimirum et -es et coangustantes sunt, quia dum demoliri atque destruere fidei nostrae vel boni operis aedificium temptant, duris iniuriarum ac pressurarum nos calamitatibus coangustant. COD. Udalt. 90 p. 175,9 (epist. papae) quod contra ecclesie -es et nostros emulos iuste disputando fortiter stabas, audivimus et gavisi sumus. CHART. Neocell. Brixin. 81 p. 124,24 cum domino Willelhelmo dictum de Aychach, -em ecclesie nostre, in captivitate teneremus (*sc. episcopus ecclesie Brixinensis*) super illatis ab eodem ecclesie nostre dampnis oportunitatem satisfactionem percipere cupientes.

***demollesco**, -ere. *mollem fieri* – *weich werden*: ACTA imp. Winkelm. I 338 p. 299,14 (a. 1236) incredulitatis errore corda lapidea -ant (*cf. Vulg. Ezech. 36,26*).

demollio, -ire. *lenire* – *lindern, entschärfen*: HIST. Lang. Goth. 9 p. 10,37 sicut poterat omnia -ire, factus est Carolus rex clemens indulcor.

demollio(r) *v.* demolior.

[**demolumentum** *v.* emolumentum: GLOSS. II 607,13 St.-S.]

demon *sim.* *v.* daemon *sim.*

demonstrabilis, -e. 1 *sensu pass. i. qui demonstrari, ostendi potest* – (*auf-, vor*)*zeigbar, darstellbar*: **a** *gener.*: **a** *in univ.*: GERHON. psalm. 64 p. 468,41 Dei mirabilia, quae in . . . canticis spiritalibus enunciamus, condigno rerum effectu etiam oculis -ia fieri optamus. ALBERT. M. Iob 3,20 p. 65,42 nihil . . . -e est in talibus (*tenebris*). **b** *laudabilis* – *lobenswert*: ALBERT. M. Iob 1,3 p. 22,22 'eratque vir ille' -is *sc.* 'magnus' virtute, honestate et demonstratione. **b** *log., philos., theol. i. q.* (*per demonstrationem*) *probandus* – *beweisbar*: ALBERT. M. cael. hier. 3,1 p. 48,71 haec definitio materialis est, et hae definitiones secundum philosophum -es sunt. anal. post. 1,4,15 p. 122^b,32 si . . . tale medium non est inter extrema, subiectum scilicet et praedicatum, tunc praedicatum inest subiecto immediate, et tunc non amplius erit demonstratio, quia propositio talis est immediata et ideo <non *ci. Antony*> -is. caus. univ. 2,2,44 p. 137,34 -e non est *scitum* et causam stantem non habens. summ. theol. I 3,17^{capit.} quaeritur, si -e sit Deum esse vel sit per se notum. 3,18^{capit.} quod Deus cognoscibilis sit, nominabilis et -is. *ibid.* *al. usu subst.*: ALBERT. M. summ. theol. I 3,17 p. 85,16 quia -e exigit priorem perfectionem, quae est comprehensionis, patet, quod *eqs.* 2 *sensu act. i. q. demonstrativus, determinans* – *hinweisend, bestimmend (de pronomibus)*: ALBERT. M. phys. 1,1,6 p. 11,84 signatum . . . est, cuius natura contrahitur et particulatur certificata in supposito determinate (*determinato var. l.*) -i, ut hic homo demonstrato Socrate. praedicam. 4,8 p. 237^b,21 non dicitur ad aliquid, quia comparatio, quam dicit in nomine, non est -e accidens; et ideo non dicitur alicuius quoddam caput, sed dicitur alicuius caput sine determinatione ad hoc singulare.

***demonstrabilitas**, -atis *f.* **a** *gener. i. q. natura demonstratione digna, excellentia* – *Ansehnlichkeit, Vortrefflichkeit*: ALBERT. M. Matth. 1,20 p. 34,248sq. revelantem (*sc. angelum*) . . . describit ab evidentia -is; per adverbium (*sc. ecce*) enim notatur -is evidentia. **b** *theol. i. q. natura (per demonstrationem) probanda* – *Beweisbarkeit*: ALBERT. M. summ. theol. I 3^{capit.} de cognoscibilitate, nominabilitate et -e Dei.

***demonstramen**, -inis *n.* *indiciu, stigma* – *Zeichen, Schandmal*: HUGO TRIMB. sols. 5 p. 31,20 hoc (*sc. effossionem oculorum*) tibi sume tue malicie -n, ut nunquam de cetero lumen videas in hoc mundo pro eo, quod *eqs.*

demonstratio (-cio), -onis *f.* *metr.* -ö: l.56.

1 *proprie i. q. indicatio* – *das Hinweisen, Zeigen*: **A** *gener.*: HIST. mart. Trev. 24 p. 380^E currens . . . ad . . . fratrem, quem sibi expertus erat esse fideliorum, ad huius rei (*sc. miraculi*) enim perduxit *canonicus* -em. CHRON. Albr. a. 1212 p. 895,15 ceciderunt de illis (*Saracenis*) *C*, de christianis . . . iam plures ceciderant, sed post -em vexilli vix XXX homines ceciderunt. *al.* **B** *publ. et iur.*: 1 *de terminis inspicendis*: TRAD. Patav. 94 (a. 1013/45) episcopus . . . de terra suae ecclesie tantundem recta mensura et -cione, ubi silvarum obstaculo mensura non pertinuit, praefato Sigisberto tradidit in proprium. CHART. Burgenl. I 255 p. 183,45 cum nos per -cionem utriusque partis terram illam circuivissemus, terram illam duobus aratris sufficere cognovimus. CHART. Gelr. 968 p. 934,25 iussu . . . principis . . . eramus . . . coacti super -em . . . , quae vulgariter . . . bevysinghe (*benysinghe ed.*) dicta est. *al. v. et p.* 291,18. 2 *de arboribus succidendis*: CHART. Salem. 79 p. 113,33 (a. 1210) ut . . . fratres de Reitenhaselach secundum voluntatem et -em fratrum de Salem ligna succidant, terminum, quem eis constituerint, nulla ratione transgredientes. CHART. Brand. A XIII p. 206,20 non facimus in parte nostra aliqua ligna succidi nisi per -em dominorum, ne fiat ex succisione aliquod dampnum ipsis. CHART. Rhen. inf. IV 671 p. 807,11 ligna necessaria . . . recipient *coloni*, propter quae ligna nichil cuiquam nisi forestario solvent, unum obulum vel panem unius oboli pro lignorum -e.

2 *translate*: **A** *gener. i. q. ostensio, expositio* – *Darstellung, Darlegung*: 1 *in univ.*: RUP. TUIT. vict. 12,16 p. 389, 27 quod . . . dicit (*sc. Vulg. Is. 63,5*), non est conquestio similis, sed -o verissimae rei. *v. et p.* 289,50. 2 *c. colore quodam*: **a** *narratio* – *Erzählung*: GERHON. Antichr. 1,29 p. 339,18 quanta . . . inimicus . . . malignatus est, . . . nostra -e non indiget; nam et libri regum templi manufacti eversionem continent *eqs.* **b** *explanatio, interpretatio* – *Auslegung, Interpretation*: OTTO FRISING. chron. praef. p. 5,6 geometer . . . partem falsigraphi ad impossibile ducens fugiendam suamque -em necessariis probans rationibus eligendam ostendit. **c** *ostentatio* – *Verdeutlichung*: HINCM. coll. 1 p. 85,21 ad -em ordinationis et potestatis episcopi. **B** *spec.*: 1 *gramm. i. q. significatio, appellatio* – *Bezeichnung, Benennung*: RADBERT. corp. Dom. 4,56 unam rem sumit Paulus ad -em duarum substantiarum, quam figuram substantiae et characterem nominavit. 2 *rhet. i. q. illustratio, evidentia*, ἐνάργεια – *anschauliche Schilderung (de re v. Lausberg, Rhetorik §810)*: RUP. TUIT. vict. 11,12 p. 351,32 quam in partem sermo noster sese aptabit? in -em aut in narrationem? CONR. MUR. summ. p. 99,350 -o rem tam certa voce profatur, ut res ipsa geri iam coram te videatur. 3 *log., philos., theol. i. q. argumentatio, probatio, apodixis* – *Beweis(führung)*: ALFAN. premn. phys. 1,80 p. 20 si . . . in homine velut in imagine quadam inspexerimus, quae sunt exteriorum, per eam cognoscemus -es (-em *var. l.*; PG 40, 529^b ἀποδείξεις) facientes eorum, quae quaeruntur, essentiae. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 218,13 cuius (*sc. propositionis*) -i designabilia . . . circulum *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 19,11 pulcherrimum et fortissimum est, nullo nitens, . . . nec diffinitioni nec divisioni, multo minus -i vel resolutioni apta est (*sc. forma divina*). ALBERT. M. metaph. 2,1,13 p. 104,34 'acribologia' sive -o sive perscrutatio 'mathematica non in omnibus est appetenda'. *saepe*. 4 *geom. i. q. descriptio (geometrica)* – (*geometrische*) *Konstruktion*: PS. BOETH. geom. 593 eiusdem . . . trigoni isopleuri . . . manifestissimae -is exemplar subici-

[*Mandrin*]

emus. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 96,3 eiusdem . . . corporis partes, Lunam, Venerem et Mercurium, terra longe minores, in loco suo geometrica -o dabit. p. 136,32 quemadmodum in Almagesti geometrica -o constituit. 5 *medic. i. q. cognitio (acurata condicionis corporis humani) – (richtige) Deutung (eines Gesundheitszustandes), Diagnose*: MAURUS progn. 1 p. 22^a,40 utilitas eius (*tractationis*) est preteritarum dispositionum humani corporis rememoratio, presentium -o, futurarum precognitio. in titulo libri: ALFAN. premn. phys. 21,5 p. 105 ut Galenus in tertio -is (PG 40,689^B τῆς Ἀποδεικτικῆς) ait dicens: 'eqs.' 6 *publ. et iur.*: a *denominatio (personae) – (Personen-)Angabe*: ANSELM. HAV. dial. 2,7 p. 1173^B nusquam . . . reperitur iuxta gradum trinitatis prima patris persona, secunda filii persona, licet de persona spiritus sancti aliquando inveniatur tertia in trinitate persona; quod non secundum gradum dignitatis, sed secundum distinctam discretam ac singularis personae -em sive designationem dicitur. ALEX. IV. registr. 392 propriis nominibus designatis (*hominibus*) aut ea -e, que nominis vice fungitur. b *assertio, con-, affirmatio – Versicherung, Bestätigung*: CHART. episc. Wirz. II 36 p. 61,6 (a. 1224) ea conditione, ut eorundem fratrum proprietatis donatio et eiusdem -o ecclesie nostre . . . fideliter exhiberetur. CHART. Port. 141 p. 163,29 sub tali -e sive notificatione (*sc. mansos vendidimus*), quod quilibet mansus obtineat triginta agros mensuratos virga X ulnarum. al. *assignatio – Zuweisung*: CHART. Bund. 564 p. 64,6 (a. 1213) ego Iohannes notarius . . . interfui iamscripte -cioni et . . . scripsi. 7 *techn. i. q. confectio – Herstellung*: MAPPAE CLAVIC. 20 sunt . . . aliqui, qui non credunt, quanta sit utilitas ex humoribus, hi, qui non per se -em faciunt.

III *meton.*: A *imago – (Ab-)Bild*: DHUODA lib. man. prol. p. 11 veluti . . . inter aliquas ex parte in speculis mulierum -o apparere soleat vultu . . . ita eqs. B *excellencia, gloria – Vorzüglichkeit, Ruhm*: v. p. 287,50. C *exemplum – (vorbildhaftes) Beispiel*: ABSAL. serm. 29 p. 176^D omnes reliquae traditiones conventuales observantiae scriptae vel non scriptae non sunt vota vel praecepta vivendi, sed -es, quia demonstrant claustralibus formam honestae conversationis. D *conventus sollempnis, convivium – Festversammlung, Festmahl*: ALBERT. M. pol. 2,8^e p. 173^b,1 communes expensae, quae fiebant in festis et -bus (cf. p. 1271^a,28 σύνοδος). c. *sensu honorandi*: ALBERT. M. pol. 2,10^c p. 188^a,31 apud Carchedonios sunt convivia societatum per communem contributionem, quae fiunt in -bus honorabilium personarum et in festis. 3,8⁸ p. 273^b,6 ibi (*sc. in exercitativis agonibus*) . . . fortiores vincunt et honorantur -bus et coronis et statu.

demonstrativus, -a, -um. 1 *gener.*: a *portendens, nuntians – (im voraus) ankündigend*: HELM. chron. 60 p. 116,4 multa . . . portenta visa sunt in exercitu illis diebus, futurae claudis -a. b *definitus – ausdrücklich*: ABSAL. serm. 29 p. 171^B -a dilectione ad locum disciplinae, qui est capitulum, fit demonstratio, in quo puericia claustralis tribus modis reformatur et custoditur, videlicet confessione, correctione, vapulatione. 2 *spec.*: a *gramm. de quibusdam partibus orationis (praecipue de pronomibus) i. q. determinativus – hinweisend, hinzeigend*: AMALAR. off. 3,23,23 in hac oratione deprecatur Deus, ut dignetur vota electorum suorum suscipere, atque ideo ei praesentantur per pronomen -um dicendo: 'hanc igitur oblationem'. ord. antiph. 11,2 plurimi (*responsorii*) 'ecce', quod est adverbium -um, continent in se. CAES. HEIST. hom. exc. 82 voce -a Iohannes . . . usus est dicens: 'ecce eqs.' ALBERT. M. sent. 1,2,12 p. 67^b,14 hoc etiam quidam volunt accipere ex hoc pronomine 'ego', quod -um est determinatam personam significans. *ibid. al.* b *rhet.*: a *de oratione i. q. lucidus – anschaulich (de re v. Lausberg, Rhetorik §810)*: GERHOF. psalm. 36 p. 517,13 nempe ut sermone -o tangamus nostra tempora tempestuosa, in quibus grassante furioso regno huius mundi videmus civitates ac villas multas et ecclesias conflagratas, . . . iam credimus regnum immobile appropinquare. b *de genere dicendi vel causae i. q. epidicticus – 'epideiktisch' (de re v. Lausberg, Rhetorik §239sq.)*: ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,30 quae . . . omnia in tribus generibus (*sc. rhetoricae*) versantur: -o scilicet, deliberativo et iudiciali. RUP. TUIT. trin.

7,12 neque . . . agunt *oratores* de alicuius, immo quam plurimum certarum personarum laude vel vituperatione, quae partes -i generis sunt, verbi gratia, quando laudatur Deus vel vituperatur diabolus. ANSELM. MOG. Adalb. 734 -um (*sc. genus causae*), quod fit quandoque nocivum, hoc tum tractatur, dum demonstrando probatur, premia censentes notat aut penas statuentes. al. c *log. i. q. argumentativus, apodicticus – zur logischen Beweisführung gehörig, 'apodiktisch'*: IOH. SCOT. praedest. 1,1 p. 6,5 partes principales (*sc. philosophiae*) . . . , quas Graecis placuit nominare διαλεκτική, ὁριστική, ἀποδικτική, ἀναλυτική; easdemque latialiter possumus dicere divisoriam, diffinitivam, -am, resolutivam. ALFAN. premn. phys. prol. 12 p. 3 fuco verisimilitudinis probabilibus inficitur (*sc. sententiae*) et -is argumentis. al. HUGO HONAUG. (?) ignor. 7 scientia est -us habitus rerum semper vel frequentius similiter contingentium. ALBERT. M. animal. quaest. 11,1 p. 218,19 cum . . . omnis scientia faciat scire, . . . omnis scientia erit -a; nulla . . . erit narrativa. *ibid. saepe. v. et vol. I. p. 753,37. d medic. i. q. declarativus, indicativus – Aufschluß gebend (über), indizierend*: PAUL. AEGIN. cur. 180 p. 106,3 *pleuritici* aliquando . . . sputum reiciunt -um (3,33,1 p. 218,8 δηλωτικόν) passionem operantis humoris. MAURUS progn. 1 p. 22^b,16 cum . . . communit in hoc libro de signis tam -is quam rememorativis quam etiam pronosticis tractet Hippocrates. p. 22^b,20sq. digniora . . . sunt pronostica (*signa*) preteritis et -is, nam, ut ait Galenus, -orum quidem magna est utilitas, rememorativorum vero maior, pronosticorum vero maxima. p. 22^b,29 Galenus . . . vocat omnia signa pronostica tam -a quam rememorativa (*cf. Galen. ed. Kühn XIX. p. 396 ἐνδεικτικὸν σημεῖον*). in titulo libri i. q. ad cognitionem (*accuratam condicionis corporis humani*) pertinens - die (*richtige*) Deutung (*eines Gesundheitszustandes*), die Diagnose betreffend: ALFAN. premn. phys. 2,39 p. 33 Galenus . . . testari videtur in -is sermonibus, (PG 40,554^B ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς λόγοις).

adv. **demonstrative**. 1 *gener. i. q. per demonstrationem – hinweisend, verweisend*: RADBERT. corp. Dom. app. 32 ne putares, quia in sacramento loquebatur, quod de alio diceret, quam de proprio, in eodem mysterio -e dixit: hoc est corpus meum. 2 *log. i. q. per argumentationem – mit Hilfe der logischen Beweisführung*: ALBERT. M. cael. 2,3,4 p. 149,60 quaerendo naturam ipsius (*sc. orbis*) -e quidem possumus invenire in universali, quod est rotundus et quod motus eius est circularis. eth. II 3,1,15 p. 216^b,38 considerans . . . , quod quadratum diametri duobus quadratis aequipollet, quae fiunt ex lateribus concludentibus angulum rectum, qui opponitur diametro, -e scit, quod impossibile est diametrum costae commensurari. *ibid. al.*

demonstrator, -oris m. 1 *gener.*: a *explicator, magister – Erklärer, Lehrer*: OTLOH. Wolkf. 5 p. 568^E ex illo . . . tempore . . . de nullo carnali -e scripturarum apprehendit penetrabilia. b *qui designat – einer der bezeichnet (per prosop.)*: HRABAN. cruc. C 19,10 post . . . pascha agnique Christi immolationem Paracleti super apostolos missi -r est (*sc. numerus quinquagenarius*). 2 *log. i. q. argumentator – Beweisführer*: ALBERT. M. bon. 409 p. 220,35 par . . . peccatum videtur mathematicum probabilis dicentem placere et rhetoricum -em (*cf. p. 1094^b,27 ἀποδείξεις*) experiri. anal. pr. 1,1,3 p. 464^a,7 in hoc conveniunt (*sc. dialecticae propositiones*), quod consensus respondentis interrogant; quod non facit -r, qui propter ipsam rei necessitatem sumit et de consensu respondentis non curat. 2,2,1 p. 714^b,12sq. syllogismus circularis utilis est et -i et dialectico: -r enim ostendit per causam immediatam effectum essentialem eqs. *ibid. al.*

demonstratorius, -a, -um. *de digito i. q. index – zeigend, Zeige-*: SUMM. Heinr. A 3,195 index vel salutaris -us (*sc. digitus*), id est zeigare musvingir. B 1,88 index vel salutaris vel -us mütfinger.

demonstratrix, -icis f. *explicatrix, magistra – Erklärerin, Lehrerin*: SCHOL. Boeth. mus. 1,5,9 arithmetica (*sic*), quae per se est, et musica, quae consonantiarum -x est, ad discretam quantitatem pertinent.

demonstro, -avi, -atum, -are. *script. demos-*: p. 291,69.

[Mandrin]

depon.: l. 39. usu refl.: l. 52. 54. 55. c. praep.: in c. acc.: p. 293, 18. ad: p. 293, 3. metr.-andō: l. 9. v. et p. 290, 5.

I proprie i. q. monstrare, indicare – (auf-, vor-)zeigen: **A gener.**: ARBEO Corb. 29 mulier . . . cruentatam faciem ducisse flebile –bat voce. EIGIL Sturm. 5 p. 136, 10 (cod. W) explorantes, ubi Dominus servis suis in solitudine ad inhabitandum –ret locum. WETT. Gall. 11 ibi . . . noctis quies –atur, cum squamigeri gregis turba conspiciunt. HROTSV. Mar. 742 beluae praecedebant . . . –ando viam per deserti loca rectam. THIETM. chron. 7, 26 inperator hunc (antistitem) scripta –antem . . . non exaudivit. al. v. et p. 287, 67. in imag.: BEDA hist. eccl. 4, 25 p. 263, 14 accedens Adamnanus . . . ad sacerdotem, a quo sibi sperabat iter salutis posse –ari. DIPL. Loth. I. 32 p. 109, 2 apostolicis documentis sibi (praelatis) excellentiorem –tam viam. **B publ. et iur.**: 1 de terminis inspiciendis: COD. Laresh. 2175 (a. 787/88) dono . . . de terra, quantum misso s. N. –st<T>avi. SIGEH. Maxim. 15 p. 28^D multa de sanctorum praediis . . . falsa demonstratione in partes sui senioris transferre conatus est; . . . chirotheca . . . manu superducta, sicut voluit, –vit. TRAD. Frising. 1472 servi iuramento constricti eandem terminationem peragrantes et, ut hic scripsimus, denotantes –verunt. CHART. Burgenl. I 255 p. 183, 43sq. Buza et fratres sui . . . nobis versus terram Lapsa magnas et antiquas metas –arunt, similiter et populi de villa Curmend versus terram Buze metas –arunt, sed solas non binas. saepius. 2 de pecunia praesentanda: CHART. Aquens. 7 p. 134, 17 (a. 1241) propter hunc . . . fidelitatis affectum (sc. foedum cum imperatore) recepit Willelmus comes ab imperio ad augmentationem sui feodi quingentas m(arcas) Coloniensium d(enariorum), quas, cum requisitus fuerit, –bit. ACTA civ. Wism. B 102 Iohannes de Memela –vit Iordano Leuen et Wernerio Wulfhagen VII m(arcas) d(enariorum) et IV s(olidos) super Silium et III m(arcas) super Henricum Crullingum et super Ludekinum de Zwerin III m(arcas) d(enariorum).

II translate: A gener. i. q. ostendere, exponere, exhibere, manifestare – darstellen, darlegen, erkennbar, deutlich machen: 1 in univ.: BEDA hist. eccl. 5, 19 p. 328, 26 III diebus ac noctibus quasi mortuus iacebat Uilfridus halitu tantum pertenui, quia viveret, –ans. ARBEO Corb. 8 membra . . . nobilitatis –bantur (–bant var. l.) originem. HUGEB. Willib. praef. p. 87, 12 signa, que nobis per evangelii gratiam certa –antur. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 305, 28 quaedam . . . miracula . . . probabilibus personis . . . attestantibus e litteris ea commendata –antibus recitata sunt. STATUT. ord. Teut. p. 26, 27 regulam eorum (fratrum) . . . ad ordinem et intellectum redeimus, ut subnotata per ordinem capitula –bunt. saepius. v. et p. 289, 36. 290, 5. refl. i. q. apparere – erscheinen, sich zeigen: AMALAR. antiph. prol. 6 ubi . . . ordinem reperi deficere, addidimus illum . . . ut se –bunt feriae et ebdomadae ante nativitatem Domini et ebdomada paschalis. THEGAN. Ludow. 6 p. 184, 3 imperator praecepit (sc. filio) . . . nullum ab honore suo sine causa discretionis eiecisset (sc. Hludouicus futurus rex), et semetipsum omni tempore coram Deo et omni populo inreprehensibilem –are (–ret pars codd.). HINCM. coll. 1 p. 83, 2 non debet . . . episcopus se –are turpis lucri esse cupidum. ORD. celebr. conc. 7^B, 60 quomodo . . . seipsos imitabiles alii debeant (sc. clerici) –are. 2 c. colore quodam: a narrare – erzählen: WILLIB. Bonif. praef. p. 3, 21 beati viri vitam praecelsasque eius virtutes . . . iubetis (sc. Lullus et Meginozus) –are. EINH. Karol. 4 ad actus et mores ceterasque vitae illius partes explicandas ac –andas omnis incognitis transire disposui. WALAHFR. Wett. 698 dominus . . . docens ostendit Iesus ante patris faciem stantes (caelicolas) servare fideles, atque liber pastoris opem –at eandem. al. b explicare, docere – erklären, lehren: BEDA hist. eccl. 2, 1 p. 76, 31 primam . . . et ultimam Ezechielis prophetae partem . . . per omelias XX et duas, quantum lucis intus habeant, –vit Gregorius papa. WALAHFR. Wett. epil. 2, 30 quis mihi nunc misero verbum –at adhortans? CAND. FULD. Eigil. I 6 inspirante ac –ante spiritu sancto. GEBER. clar. 1, 5 per virtutem istius artis poterit –ostare alchimista, quomodo poteris dealbare stagnum et ramem. saepe. c nuntiare – ankündigen: HROTSV. Mar. 641 quae (stella) regem natum –ret Iudeorum. d ostentare – deutlich zeigen, offenkundig dartun: a in univ.: BEDA hist.

eccl. 1, 33 p. 70, 30 omnipotens deus, ut, qualis meriti vir fuerit, –ret, omni nocte supra sepulchrum eius lux caelestis apparuit. DIPL. Arnulfi 115 p. 170, 34 praesulis studium, quod in nostrae fidelitatis servitute efficaciter (sic) nititur –are, pensantes decrevimus eqs. ALFAN. premn. phys. 1, 7 p. 6 ab hac (anima) . . . movetur corpus ut instrumentum, quod mors –at (PG 40, 505^B δηλοῖ). saepe. β simulare – vortäuschen: THEGAN. Ludow. 56 falsam pietatem sub obtentu religionis –are. γ exsequi, praestare – ausführen, leisten: LIBER diurn. 69 talibus beneficiis existens memor tu quoque meliora valeas ac festines –are servitia. δ revelare – enthüllen: HRABAN. epist. 9 p. 395, 4 ibi (sc. in libro Exodi) per corporalem exitum filiorum Israel de Aegypto terrestri noster exitus de spiritali Aegypto –atur. 11 p. 398, 5 omnium mansionum ab Aegypto usque ad terram re-promissionis, in quibus Israelitae transeundo castrametati sunt, catalogus enumeratur, ut nobis –ret (–et, –etur var. l.), qualiter de Aegypto spiritali egressi . . . debeamus ad re-promissam in caelis patriam properare. 33 p. 466, 30 canticum Annae . . . , in quo . . . electio ecclesiae de gentibus –atur.

B spec. 1 gramm. i. q. significare – bedeuten: AMALAR. off. 2, 3, 8 sacerdos praepositos –at, quod est domus Aaron. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 374, 29 dies longi seu tempora longa declarant incertitudinem, sicut superius omnia vel aeterna saecula –ant certitudinem. 2 log., philos., theol. i. q. argumentari, comprobare – argumentieren, (zu) beweisen (suchen): ALFAN. premn. phys. 3, 35 p. 58 novimus, quod nullus eis concedet –antibus (PG 40, 605^A ἀποφαινομένοις) sensus corporeas esse virtutes. ALBERT. M. anim. 1, 1, 4 p. 8, 48 cum intellectus noster accipit intentiones essentialium principiorum huius rei –tae. ibid. al. 3 geom. i. q. facere, efficere – betragen, ergeben: GERB. geom. 3, 15 actus quadratus, qui et agrippennus . . . dicitur, per singula quatuor latera perticas XII, id est pedes CXX recipit, qui in se ducti CXLIII perticas constratas pedesque eiusmodi XIV CCCC in agrippenno –ant (–at var. l.). 6, 2. 4 medic. i. q. (conditionem corporis humani) cognoscere – (einen Gesundheitszustand) deuten, diagnostizieren: MAURUS progn. 1 p. 22^B, 39 gloriam sibi comparat medicus dum preterita rememorans (sic), presentia –ans et futura predicans. ibid. al. 5 publ. et iur.: a denotare, designare, describere – genau bezeichnen, angeben, beschreiben: DIPL. Otton. III. 233 fores-tum . . . , ut loca infrascripta –ant: a semita, que de Eberbach ducit eqs. TRAD. Brixin. 246 Lödowicus . . . praedia . . . ad mensuram ac plenitudinem XXX Sclavensium hōbarum terminatim notata et –ta . . . supra altare . . . in manus . . . pontificis . . . legavit ac tradidit. TRAD. Frising. 1729 quasdam (sc. hobas) statim nominando –vit, quasdam . . . –ando subpleri debere affirmavit. CHART. Steph. Wirz. 131 p. 138, 30 quorum (agrorum) XXX^{ta} iacent –ti iuxta vallum antiquae munitionis. CHART. Rhen. inf. II 650 que bona et pater et filius predicti infra dictum tempus –bunt. al. c. sensu enumerandi: CHART. Heintr. Leon. 92 p. 141, 33 nomina villarum . . . presens –at pagina: in terra Brizen villam Livbemari eqs. b asserere, confirmare – versichern, bestätigen, bewahrheiten: a in univ.: TRAD. Frising. 585^a (a. 829) ibi in presentia –verunt traditionis firmitatem et testes videntes adstabant. LIGURINUS 8, 579 quicumque bona . . . possederat idque probare legitimis poterat vel –are tabellis eqs. CHART. Port. 136 p. 158, 9 quod prepositus in Wechters-wikele . . . Portensibus super XXX mansos . . . –asset sive notificasset, quod XVI mansi in ipsa villa . . . essent in allodio absoluti. REGISTR. abb. Werd. app. 11 pronunciarunt . . . , quod universi litones . . . domino nostro . . . in subventionem teneantur, nisi per legitima documenta seu etiam validioribus rationibus possint . . . contrarium –are. al. β in locut. sibi –are i. q. sibi vindicare, sibi defendere – seinen Rechtsanspruch geltend machen, nachweisen (auf), für sich beanspruchen: ACTA civ. Wism. B 463 (a. 1276) Hermannus . . . habet XIX marcas . . . , quas –vit sibi in hereditate sua. ACTA civ. Kil. 539 Constantinus pistor recognoscit predium suum esse Heconis dimidium . . . excepto aliquo edificio, quod sibi –are poterit. ACTA civ. Wism. B 1185 si . . . Iohannes Persic fuerit reversus, et si hec scripta sibi placuerint, sit ita, si autem aliud sibi poterit –are, hoc erit faciendum. c assignare, concedere – zuweisen, zuteilen,

[Mandrin]

überlassen: CHRON. Ven. Alt. p. 58,1 predia, que eis (*Venetici*) pertinentia erant, omnia [ad eum (*Longinum*)] (*om. D.V*) -ta (-ti *D.V*) sunt. CHART. scrin. Col. B 561 quando comes vel sui heredes Alexandro et uxori sue . . . -bunt trium marcarum redditus. CHART. episc. Halb. II 1081 p. 281,18 si in bonis nobis examinatum marcam -et *episcopus*, sibi decem marcas examinatas dabimus, et si plus in bonis nobis -bitur *eqs*. CHART. Arnstad. 40 p. 21,6 domino Heinricho de Mila -vimus quinque marcas de moneta et theloneo nostro . . . , quousque sibi assignabimus mansos solventes quinque marcas argenti. *al.* **d** *constituere* – *vorgeben*: REGISTR. Patav. I p. 133,10 villicatio in Laidratinge solvet tantum, quantum anni fertilitas -bit (*sim.* p. 134,1 quantum -verit annus). **e** (*potestatis exsecutorem*) *instituire* – (*als Verfügungsberechtigten*) *einweisen, einsetzen*: ACTA civ. Wism. B 113 p. 37 (a. 1273) Bernardus institor tenetur Bernero XX marcas . . . in festo beati Martini solvendas, pro quibus Nicholaus de Horne promisit secum et ideo idem Bernardus -vit eum in bona sua, ubicunque habuerit. *Mandrin* **demordeo**, -morsum, -ere. **1** *proprie i. q. dentibus laniare, discerpere* – *zerbeißen, -reißen*: METELL. peripar. 6,30 fugiens fauces pro sanguine lingens e stabulis molli -so plenus ovili ore lupus rabido. **2** *translate i. q. absumere, vexare* – *aufzehren, quälen*: ALFAN. premn. phys. 21,5 p. 106 affligentibus non modicum cholerae rubeae corrui in ventrem, quod tensionem eis praestat, et non prius quiescunt afflicti et -si (*PG* 40, 689^B δακνόμενοι), quam cholera evomant. 28,23 p. 139 quanto . . . testiculorum caro mollior est cute, tanto plus ab acredine -si furiosam concupiscentiam excitant projectionis seminis.

demoror, -atus sum, -ari *vel rarius demoro*, -avi, -atum, -are. **1** *intrins.*: **a** *corpor. et local.*: **a** *morari, versari* – *sich aufhalten, verweilen*: FORM. Marculfi 1,23 iubemus, ut, dum illis partibus fuerit -tus *illustris vir*, omnis causas suas . . . in suspensio debeant resedere. CAPIT. reg. Franc. 14,6 ut . . . alibi omnino non debeat *abbatissa* nec per villas nec per alia loca -are. 273^C,2 qui pro sua causa hic -andi habet necessitatem *eqs*. EBERW. Magner. 26 ad regium sunt invitati *pontifices* epulum, ubi, cum tardiori iam hora -tum esset, a mensa surgentes ad litus . . . procedunt. HIST. peregr. p. 135,27 apud Nissam . . . sex diebus . . . ad recreationem exercitus -tus . . . comitibus valedixit *imperator*. *saepe*. *metaph.*: (*loci spectant ad Vulg. psalm. 29,6*): HRABAN. univ. 10,5 p. 290^B fletus -tus est vesper, quando Christus Dominus noster peremptus est, tunc . . . vere -tus est fletus. GOZECH. epist. 196 matutinum, in quo erat laetitia, transiit, et vesperum, in quo -bitur fletus, advenit. *al.* **β** *habitare* – *wohnen*: TRAD. Frising. 19 p. 47,30 (a. 763) cum consensu fratrum illuc in loco -antium. CHRON. Salern. 81 p. 80,5 ipse (*Apolaffar*) . . . Agarenorum, qui in Calabrie finibus -bant, <preherat>. DIPL. Heinr. V. (ed. H. Bresslau, Diplomata centum. 1872. p. 124,27) quod (*teloneum*) pater noster eis (*civibus Wormatiensibus*) remisit, nos etiam eis remittimus et Iudeis ibidem (*Wormatiae*) -antibus et stabili privilegio confirmamus. CHART. Westph. IV 1413 Gerdrudis . . . et Wendelburgis Sosati -antes. **b** *spirit.*: **a** *occupari, perseverare, se collocare* – *sich beschäftigen (mit), verharren (bei), sich vertiefen (in)*: VITA Pirmin. I 9 p. 29,10 cum . . . sancti illi simul -bantur (*var. l.*) in colloquiis divinis et orationibus sanctis. CHRIST. STAB. Matth. 16 p. 1328^A quasi servi esse dicuntur, qui diutius in servitio [idolorum] -antur. VITA Meginr. 9 p. 447,24 clausum ostium . . . capellae non aperuit, ut aliquantisper in oratione adhuc -ari potuisset. HERBORD. Ott. 2,11 episcopo . . . et duce cum interprete et Paulicio . . . in colloquio -antibus. *al.* **β** *cunctari, tardare* – *säumen, zögern, zaudern*: HINCM. vill. Novill. 53 (ZRGKan. 83. 1997. p. 105) qualiter damnant spiritus sancti iudicio eos, qui elemosinas defunctorum retinent et ecclesiis tradere -antur. WALTHARIUS 1433 quid -or? VITA Burch. Worm. 19 p. 843,43 quia . . . longius a rectitudine viae nostrae digressus -or, ad coeptum iter redire quantocius conabor. GLOSS. II 666,31 St.-S. -or peitan. SPEC. virg. 6,825 legimus . . . nonnullas (*animas*) matrimonialibus vinculis detentas tam ardentem sponsum -antem in nuptiis expectare, ut *eqs*. METELL. Quir. 37,33 non -ta seva maris lues

nomen refugit nobile martyr. **2** *trans.*: **a** *corpor. et local.*: **a** *transigere* – *verbringen*: HERM. AUGIENS. chron. a. 1051 p. 129,39 imperator . . . paschale . . . festum Coloniae -atur. **β** *incolere* – *bewohnen*: CHRON. Salern. 88 p. 89,2 donec Ragusim -arunt *Amalfitani*, a . . . illius habitatoribus terre Romani sunt vocitati. **γ** *retinere, impedire* – *auf-, zurückhalten, hindern*: IOH. METT. Ioh. 113 eos (*sc. qui convenerunt*) -tus . . . ipse intro regressus signum pulsat. METELL. Quir. 29,46 -et -antur, (ubi morantur *a*) illum (*militem captum*) ablata ligna pontis.

10 VITA Hildeg. Bing. I 1,5 capit. (CC Cont. Med. CXXXVI. 1993. p. 5,15) quod infirmitate languit, cum locum celitus sibi ostensum cum puellis suis adire -ta fuit. **b** *spirit.*: **a** *exspectare* – *erwarten*: CARM. Bur. 60^A,4³ iam odor noster torus -atur inscia. **β** *tenere, gerere* – *innehaben, verwalten*: CHRON. Noval. app. 8 -vit *Eldradus* abbatiam suam decem annos cum omni moderatione aequa paceque condigna.

***demortivus**, -a, -um. (de et [manus] mortua) *qui a 'manu mortua' possidetur, qui hereditate relinqui non potest – im Besitz einer 'manus mortua' befindlich, nicht vererbbar* (*usu subst.*: l.23; de re v. LexMA. VIII. p. 894): DIPL. Otton. III. 380 quatenus predia et terram, sive -am sive nostro pertinentem imperio, Raimbaldo . . . imperiali largiri dignaremur precepto; . . . totam terram et predia seu -a . . . ei (*Raimbaldo*) . . . imperiali concedimus pagina.

***demoticaliter** *adv.* *secundum principia democratiae – demokratisch, nach demokratischen Prinzipien*: ALBERT. M. pol. 5,6^{ll} p. 500^A,20 'si quidem', supple, sint leges 'demoticae', erudiuntur *cives* -r (*p. 1310^A,17 δημοτικῶς*), si autem 'oligarchicae' sint leges, 'oligarchialiter', supple, erudiuntur vivere.

***demoticus**, -a, -um. (*δημοτικός*) **1** *adi. i. q. leges democratiae sequens – der demokratischen Verfassung entsprechend*: ALBERT. M. pol. 2,4^d p. 137^B,36 '-am', id est popularem et utilem . . . 'politiam'. 4,14^e p. 420^B,22 'prima (*praetoria*) . . . -a' (*p. 1301^A,11 δημοτικά*), id est democratica. 5,6^f p. 489,24 'multa expediunt', quae sunt de numero '-orum', id est democraticorum, 'lege', scilicet democratica, 'statutorum'. 6,2^a p. 570^A,2 'politia iustissima secundum -um iustum'. **2** *subst. masc. i. qui populi causam agit – Demokrat, Anhänger der Demokratie*: ALBERT. M. pol. 5,2^f p. 446^B,9 'magis -i', id est democratici, sunt . . . , qui 'inhabitant suburbium'. 5,6^e p. 489,12 'quod . . . in multitudine quaerunt aequale, qui -i', id est democratici, et aequaliter sunt liberi. 6,2^b p. 570^A,9 'aiunt . . . -i', id est democratici, 'hoc iustum', supple esse, 'quodcumque videatur pluribus'.

adv. *demotice. *secundum principia democratiae – demokratisch, nach demokratischen Prinzipien*: ALBERT. M. pol. 5,6^e p. 489^B,7 'in utendo invicem -e' (*p. 1308^A,11 δημοτικῶς*), id est democratice, id est aequaliter sicut liberis et non sicut servis.

demoveo, -motum, -ere. *medial. et refl. i. q. discedere – sich wegbegeben, sich entfernen*: PETR. ROM. Mans. (MG Script. XV p. 930,8; a. 1049) huc Leucha nobis pridie -tis . . . caelorum rex . . . , quia sit iustus, monstravit. CONSUE. Rod. 16 stabit *frater* . . . ultimus omnium in loco, quem prelatus deputaverit . . . , nec inde se -bit, quousque prelatus . . . ei signum dederit. *cf.* dimoveo.

dempro *v.* damno. **dempsus** *v.* 1. demo.

demptio, -onis *f.* *ablatio, abstractio – das Wegnehmen, Wegnahme, Entziehung*: WALAHFR. carm. 76,59 corporis interitum membrorum -o gignet. DIPL. Loth. II. 17 p. 412,5 sancimus, ut famuli Dei . . . res . . . adnotatas . . . possideant . . . et . . . sine cuiuslibet potestatis contradictione vel -e fruantur arbitrio.

***demptrix**, -icis *f.* *quae auferit – eine die wegnimmt*: ERINH. Haimar. 110 certe sermonem scit dictum per Salomonem: '-x culparum curacio fit variarum' (*spectat ad Vulg. eccles. 10,4*).

demptus *v.* 1. demo.

***demulcedo**, -inis *f.* *mansuetudo, lenitas – Sanftmut, Milde*: HONOR. AUGUST. spec. p. 1089^B hinc doctrina, inde disciplina, hinc dulcedo, inde -o.

demulceo, -mulctum, -ere. *form.*: -ci(o): p. 295, 23.

[Weber]

partic. perf.: -citus: l.12. -ltus: l.25.

1 *trans. i. q. (per)mulcere* – *liebkosen, streicheln*: a *proprie*: VITA Phil. Cell. 3 quos (*lepores*) ille blande -ens redire iussit. AGIUS vita Hath. 18 matrem osculis -ens. WALTHARIUS 1127 complectitur *satrapa* illum (*Haganonem*) oscilloque virum -et. MEGINFR. Emm. 8 p. 978^B pedes osculando -entur. CASUS Petrish. 1,3 p. 42,20 quem (*leonem*) ille (*Houtzo comes*) manu -ens magistris eius imperavit, ut eum absque pavore tenerent atque recluderent. b *translate*: a *adulari, palpare* – *umschmeicheln*: WILLIB. Bonif. 3 p. 12,21 ut nec divites adolando -ret nec servos vel liberos distractione praegravaret. COD. Karol. 45 p. 560,30 si quis quibusdam suasionibus -itus victus fuerit. REGINO chron. a. 888 p. 130,13 suasionibus pollicitationibusque episcoporum et nobilium virorum mentes in sui favorem -et *Rudolfus*. HIST. peregr. p. 116,12 si minus . . . verborum scemata lectoris aures -ant. *saepe*. b *bene tractare, delectare* – *gut behandeln, ergötzen*: THIETM. chron. 4,10 -ens *Theophanu* in omnibus pios terrenisque ac superans erectos. al. CARM. Bur. 58,5,4 -et . . . omnia . . . concors consonantia. 172, 1,2 iocantes nunc audite, quos presentis gaudia -ent leta vite. γ *consolari, mitigare* – *trösten, besänftigen*: EPIST. Bonif. 112 p. 244,4 ille (*Bonifatius*) . . . nostra valde mesta maiore letitia mitigat et -it pectora. VITA Ludow. Pii 61 p. 534,5 imperator . . . filio indulcit, et eum verbis primum . . . paululum asperis increpavit, post autem lenioribus -ltum in regno reliquit. HROTSV. gest. 305 his mentem regis -endo suadelis ipsum tristitiam cogunt *victores* deponere. CHART. episc. Wirz. I 289 p. 325,19 cum . . . de successuris michi . . . heredibus pertractarem inter consanguineos et amicos, quorum ab una parte naturalis federis perurgebat affectio, et placabilis meritorum . . . copia ab altera -bat *eqs. al.* δ *allicere* – *an-, verlocken*: FROWIN. explan. 7,3 infideles sicut non movet et -et praemium, quod Deus pollicetur, ita non deterret supplicium, quod minatur. 2 *intrans. i. q. mitescere* – *sanft, milde werden*: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,17 simplicitate columbe sic fruebatur, ut ille, qui prius zelo rigoris ardebat, postea clemens laeniter laxando mitialiter -bat.

**demulgeo*, -ctum, -ere. *mulgendo exprimere* – *melkend ausdrücken, ausmelken* (*in imag.*): ALFAN. premn. phys. prol. 14 p. 3 quamvis physicae adscribendus sit *hic libellus* principalis, ab omnibus tamen philosophicis -ctus uberibus.

demum adv. 1 *pendet a vocibus antecedentibus*: a *ab adversariis temporalibus sim.* i. q. δῆ, modo, denique, tandem – *erst, endlich*: CONVERS. Afrae 8 multum populum Deo per tres annos adquisivit et ita -m ad martyrii palmam . . . adtinxit *Narcissus*. GODESC. SAXO theol. 6 p. 168,4 phitonissa . . . non eum (*Saulem*) cognoscebat, . . . tum -m *Saulem* cognovit, cum *Samuhelem* vidit. GERH. AUGUST. Udalt. 1,4 l. 157 carnes agni . . . inter missarum solemniam benedicti omnibus dispensavit et tunc -m cibum cum eis omni gaudio sumpsit. HROTSV. Abr. 3,10 tertia -m nocte. OTLOH. admon. 4 (PL 146 p. 252^C) de die in diem, de mense in mensem de anno in annum conversionis tempus differunt *plurimi homines* aut vix -m convertuntur aut *eqs.* b *a pronominiibus demonstrativis i. q. quidem* – *gewiß, jedenfalls*: RATHER. Metr. 10 l. 506 ea -m inter potentiam et omnipotentiam discretio est, quod illa quaedam, ista omnia potest. IOH. METT. Ioh. 87 ad id -m tota sibi spectabat intentio, quicquid iustitia acquireret, totum fideliter monasterio inferre. HERM. AUGIENS. mus. p. 47,12 quorum trium (*sc. cantilenae componendae, iudicandae, modulandae*) cui facultas affuerit, is -m musicus recte dicendus erit. GUNTH. PAR. orat. 1,3 p. 108^B ea -m oratio est, et ad illam pertinet, quam Graeci latriam vocant. al. 2 *solum ponitur*: a *postremo* – *schließlich, letztlich*: WILLIB. Bonif. 5 p. 18,16 cum . . . eorum (*fratrum*) . . . contubernio dies . . . plurimos iniunxisset, gravi -m mentis arreptus est merore. ERMENR. ad Grim. 2 ne me longius ab incocepta via egressum obiurges, redeo -m ad id, quo omnes virtutes spectant: *eqs.* RUODLIEB I 83 dum satis obticuit, -m sibi denuo dixit: '*eqs.*' BERTH. (?) annal. a. 1067 p. 274,2 -m vero, cum hac spe frustraretur *Petrus*, . . . ad conversionem venit et in monasterio Pomposa iam se monachum fecit. WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 23,40 illi (*sc. abbatissae mortuae*)

. . . pro reddita -m corona iustitiae gratulemur. *persaepe*. b *deinde, postea* – *dann, danach*: FORM. Augiens. C 13 sospitem nostram dinoscite vestramque nobis -m intimate. BERTH. (?) annal. praef. p. 269,5 quaecumque . . . scribenda restant in eis (*tabulis Herimanni*), inprimis tu diligenter emenda, -m scripta eis, qui ea dignentur, commenda. SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 219,38 si clerici et laici sunt ponendi, pones clericos primo loco . . . -m laicos. *saepius*. c *rursus, denuo* – *wiederum, abermals*: ERMENR. Sval. 10 p. 162,18 laudavimus . . . creatorem nostrum, qui, dum nihil eramus, plasmavit nos, et, dum . . . ad nihilum -um reverteremur, iterum . . . restauravit nos. GESTA Tull. 24 quo (*Bornone*) praesulante sedi Leuciae eadem urbs -um (*denuo var. l.*) igne conflagravit.

**demunio*, -ire. (*munimentis*) *denudare* – (*des Schutzes*) *entblößen*: CONST. imp. II 252,5 p. 345,20 (a. 1244) quod cum . . . nuncii nimis nobis periculosum asserunt, terram scilicet restituere et nos quodammodo -ire, priusquam per ecclesiam pacem haberemus. INNOC. IV. registr. B 5 p. 4,16 qui (*hostes*) Aquilegensem ecclesiam . . . guerris continuis impetunt et illam castris et aliis suis munitionibus . . . totis elaborant viribus -ire.

demurmuro, -are. *secum murmurare* – *vor sich hinmurmeln*: IOH. METT. Ioh. 82 huc illucque spalmi quid semper -ans spaciabatur.

[*demutabilis v. indemutabilis*: EPIST. Wisig. 6.]

demutatio, -onis *f.* *mutatio* – *Ver-, Abänderung*: RATHER. prael. 5,20 l. 642 quod si forsitan assumptus ex abbate aut . . . pluribus iam praefuisti monasteriis, pensa, quae causa huiusmodi fuerit -is. MEGINH. BAMB. fid. 2 p. 261,11 ne quid ulterius licitum foret aut addere aut demere aut qualibet -e variari. RUP. TUIT. Ioh. 6,1442 nonne multum est, quod apponimus vel prava -e detrahimus? GERHOF. epist. 14 p. 540^A servilis . . . formae -o ad glorificationem et exaltationem (*sc. respicit*). ALBERT. M. div. nom. 2,42 p. 71,10 si . . . primum procedit in secundum, hoc non potest fieri sine -e primi. p. 71,20 cum . . . in primum rerum principium, quod est Deus, non cadat aliqua -o, non potest primum procedere in secundum.

demuto, -avi, -atum, -are. 1 *strictius i. q. (com)mutare, convertere* – (*ver-, ab*)*ändern, um-, verwandeln* (*interdum usu medial.*): a *gener.*: α *in univ.*: PS. GALEN. puls. cod. Vr. 34 inequalis . . . est pulsus, qui saltus suos -verit in magnitudine aut vehementia. HRABAN. univ. 16,2 p. 443^B Vascones quasi Vaccones, c in s litteram -ta. EPIST. pont. Rom. sel. II 442 p. 842,18 nos (*sc. papa Iohannes*) . . . predecessorum pia facta nostrorum indignum ducentes aliquatenus -are, quin potius per omnia firmare volentes. REIN. LEOD. Regin. 16 qui (*Bartholomaeus*) filius suspendentis aquas interpretatur, scilicet illius, qui in Chana . . . suspendit aquas naturam -ando, ut fierent vinum. CHRON. Reinh. a. 1211 p. 578,5 cum innumera bellorum . . . volumina . . . calamitatibus cytharam nostram in luctum . . . assent *eqs. (spectat ad Vulg. Ioh. 30,31) saepe*. b *de integritate corporali sancti ossibus restituta*: ANSELM. LEOD. gest. 16 in qua (*ecclesia*) cum post septuaginta annos corpore iam futurae resurrectionis gloria -to inveniretur *sanctus Hupertus*, . . . in pagum Arduennam est translatus. b *natur.*: ALFAN. premn. phys. 25,2 p. 141 in his (*venis et arteriis*) . . . primo turbidus generatur humor ex -to (*mutato var. l.; PG 40,700^A μεταβληθέντος*) sanguine velut in uberibus lac. c *theol. i. q. transmutare* – *wandeln*: RADBERT. corp. Dom. 1, 132 visu corporeo et gustu propterea non -antur *Christi caro et sanguis*, quatenus fides exercentur ad iustitiam. 10,85 quod sapientia Dei patris maluit hoc mysterium in speciem panis ac vini permanere quam in colorem ac saporem carnis et sanguinis -ari. adde: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,24 l. 23 non se (*sc. virtutem Dei*) per mysterium incarnationis in duos deos vel in duos filios -asse, quemadmodum heretici insanire videntur. *ibid. al.* 2 *latius*: a *permutare* – *austauschen, wechseln*: α *gener.*: ARBEO Corb. 11 veicula (*i. eqs*) -antes *missi* per loca, ut necessitas deposcerat. PETR. DAM. epist. 136 p. 466,15 qui legem carnis lege spiritus superat, qui fortitudinem corporis animi virtute -at. GOZECH. epist. 16 plena est exemplorum vetustas . . . quanti quamque illustres viri certa ratione loca -verint. b *iur. i. q. cambiare* – *tauschen*: LIBER diurn. 33 p.

[Weber]

24,15 quoniam ill<e> fundum ill<ud> positum in loco illo ... poposcit atque desiderat commutare, ... predictum fundum ... contradat atque -et suscipiens ... ad vicem eiusdem fundi ... denominatum fundum. **b** *demovere, transferre – wegbewegen, entfernen, übertragen*: **a** gener.: GUTOLF. Delic. p. 17,9 cum suspicari non possent *monachi*, quod in tanta numerositate capitum (sc. *martyrum*), que ipsi iam pridem locis suis -verant, sors iterato super Delicianam caderet. **β** iur. c. s. *tradendi*: EPIST. Wibald. 191 tua (sc. *episcopi*) ... prudentia ... iudicet, utrum abbatiam Visbike -are et aliquibus personis ... attribuire debueris. HELM. chron. 80 p. 150,23 Aldenburgensem episcopatum in alteram personam -are. **c** *revocare – abbringen*: WOLBERO cant. 3 p. 1160^B a suae falsae scientiae pravitae -ti sunt *haeretici*. **d** *depravare – verdrehen, verzerren (usu absol.)*: GERHOF. epist. 23 p. 591^B nemo ... nisi non-catholicus, qui ignoret ut gentilis, qui neget ut Iudaeus, qui -et ut antichristus, audeat inficari.

den v. dens.

***denadena numer.** (deni) *viginti – zwanzig*: RHYTHM. 118,5,2 a Moysi donec erat prima templi structura -a (aenadena F) quinquaginta novem quater centies (i. CDLXXIX; sc. *annorum spatia sunt*). Weber

denaegatus v. denego.

***denante adv.** (de et in et ante, cf. ital. *dinanzi*) *in fronte, anterieus – vorne*: COMPOS. Luc. K 3 a terra peritus[s]o, unde mittantur ligna, et -e (a -e corr. m²; cf. COMPOS. Matr. 77,16 ante), unde mittatur aurum (de fornace conflatoria). Antony

***denarada, *denarata** v. *denariata.

***denarius** (din-), -i m. *per denarium excussum manumissus – durch Schatzwurf freigelassen (de re v. LexMA. VII. p. 1442 sq.)*: LEX Ribv. 64,3 quod si dominus eius (*servi*) eum ante regem dinariari (dinariare, dinariatum facere, dinarium facere, denarium facere, di-rarium facere, de-rarum facere *sim. var. l.*) voluerit, licentiam habeat. v. et p.298,4.6.

***denaratium**, -i n. (*mercium*) *copia pretii unius denari – (Waren-)Menge im Wert eines Denars*: CHART. Col. II 230 p. 233,16 (a. 1243) cum integro pane, -ratio et stopo vini.

denariaca v. *denariata.

***denarialis** (din-), -e. 1 *per denarium excussum manumissus – durch Schatzwurf freigelassen (de re v. l. 31)*: CAPIT. reg. Franc. 41,9 homo -is non ante hereditare in suam agnationem poterit, quam usque ad terciam generationem perveniat. LEG. Lang. p. 517,37 (a. 1019/37) homo -is (gloss.: -is, scilicet quae libertas in Francia utitur) non antea hereditare ... potuerit, quam *eqs.* **subst. masc.**: CAPIT. reg. Franc. 68,4 de -bus, ut, si quis eos occiderit, regi componantur. LEX Ribv. 65,2 (rec. B) quod si *quis* di-em eum (*servum suum*) facere voluerit. v. et p.298,4.6. 2 *ad denarium excussum pertinens – zum Schatzwurf gehörig*: FORM. Marculfi 1,22^{tit}. preceptum -e (di- *var. l.*). FORM. Senon. I 12^{tit}. carta di-e ante rege (FORM. Sal. Bign. 1^{capit}. c. -e. *ibid. al.*).

***denariata** (-ida, -aca) *vel* ***denerata**, -ae f. *script.*: -nara-: l. 60. *adde* Chart. Burgund. 37. -ad(a): l. 60. *adde* CHART. Rhen. med. I 60 p. 317,30. (denarius; cf. *francog. vet. denrée, cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 395sq.*)

(*mercium*) *copia pretii unius denarii – (Waren-)Menge im Wert eines Denars*: CHART. Epternac. 104 (a. 789/90) ut annis singulis ... -iatam *c e r e* solvere studeant *famula eiusque infantes* (CHART. Rhen. med. I 257 duas c. -aradas. *saepius*). CAPIT. reg. Franc. 273,20 p. 319,5 ne illi, qui panem ... aut carnem per -eratas ... vendunt, adulterare ... possint. MIRAC. Ursm. 1,23 p. 835,37 ab ... dampno vini unius -eratae. REGISTR. abb. Werd. 7,12 p. 224,21 dabit *Falcbertus* villico -idam panis, -idam carnium. CHART. episc. Halb. 500 l. 52 ut ... camerariis ... singulis singule -iace panis (panes *corr. ed. satis superflue*) dentur. *al.* CHART. Hans. 660 p. 227,45 mercatores ... Flandrenses apud Hamburg ... non poterunt ... bona ... vendere particulariter per numeratas -iatas, nisi *eqs. saepe. cf. denarius.*

***denarida** v. *denariata.

***denario** (din-), -atum, -are. *per denarium excussum ma-*

numittere – durch Schatzwurf freilassen (de re v. p.297,31): LEX Ribv. 60,4 si ... homo -tus (di-, di-atur *var. l.*) absque liberis discesserit *eqs.* 61,1 nullus tabularium aut servum tabularii -are (di-ari iactare, denarium iactare, denariam facere *sim. var. l.*) ante regem praesumat. 65,2 quod si *quis* -ari eum (*servum*), (denariam eum facere, denarium eum facere, dinarium eum facere *sim. var. l.*) voluerit, licentiam habeat. v. et p.297,33.

[**denarionem** v. denarius.]

10 ***denariosus**, -a, -um. *dives – reich (usu subst.)*: BERNH. GEIST. palp. 1,428 esse timorosus solet omnis -us.

denarius (din-), -a, -um. *script.*: te-: p.299,1.42. penor- l. 32. dan- p.299,36. -nur-: l.33. *form. subst. masc.*: nom. pl. -us: l.68. *adde* CHART. Sangall. A 105. *acc. pl.* -us: l.65. p.299,71. *metr.* -när-: l.71.

15 **I adi.**: A *de positione in numeratione decimali q. d. i. q. decades continens – Zehn(er)-*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. epist. 87 per quinque exteriores corporis sensus, qui in se ducti -i n u m e r i summam concludunt (AMALAR. off. 2,2,3. *saepe*). 20 ANON. minut. 3,4 de CXX medietas sumenda est, quae est VI in -o l i m i t e (HERIG. reg. 2,7. *al.*). MATHEM. var. Bubnov p. 260,14 -am unitatem quasi in alios articulos augmentatam transfer in decies millies mille millibus. p. 286,25 sciendum est ... omnes in abaco lineas decuplo aut superare aut superari totamque artis huius disciplinam -a constare subtilitate. URSO element. 5 p. 141,32 sepe numero decem elementa virtutem sue coniunctionis -e infundunt corporibus. *persaepe*. **B decimus – (der) zehnte: GESTA Vird. cont. II 12 p. 525,12 ita quod vicenariam, deinde -am partem omnium reddituum et decimarum in donativis milicie sibi dari ... compelleret *summus pontifex*. **C decennalis, decennis – zehnjährig, für zehn Jahre gültig**: CHART. Sangall. A 87 (a. 778/81) facta pregaria hanc penoria et non per quinquagines renovaciones. 91 data precaria hanc -uria et non quinquagenas renovaciones. **D monetis -is constans – aus Pfennigen bestehend (pro gen. plur. subst. masc., ut vid.)**: CHART. Bund. 201 p. 161,14 (a. 1078) quod accepimus (sc. *Ugo et Rolenda*) ... argentum -as bonos libras octo. 391 quod accepimus (sc. *Obertinus et alii*) ... argenti -as bonorum veterum libras tres.**

40 **II subst. masc.**: A *decenus, decas – (die) Zehn(zahl), Zehner*: 1 *in univ.*: DHUODA lib. man. 9,3,33 in -um, decimum (sc. *ordinem angelorum*) quod secundum dicta sanctorum patrum recuperandum esse omnes fatemur. HROTSV. Sap. 3,12 cur ... -us, qui duobus lustris perficitur, imminutus dicitur? 45 FORTOLF. rhythmimach. 1,12 pone naturalem numeri ordinem usque ad X in prima linea longitudinis et eundem in prima linea latitudinis multiplicabisque per ordinem unius versus ordinem alterius ... et habebis ... per -um in decimo decuplo. MATHEM. var. Bubnov p. 261,7 qui (*septenarius*) ... ternario iunctus consurgit in X, hunc ... -um ... per unitatem ultra transferes ad decies mille millia. *persaepe*. 2 *de numero perfecto*: AMALAR. off. 2,2,7 -us, qui pertinet ad disciplinam nostram, quater ductus XL facit, in ipso -o praesidet sancta Deus trinitas. SYLL. Bern. 5,189 pre ceteris habendus est -us perfectus. OTLOH. quaest. 41 p. 117^A tempus et ordo iam postulat, ut ex -i mysterio aliquid parvitas nostra proferat *eqs.* ALBERT. M. metaph. 5,1,10 p. 232,15 sqq. forte diceret aliquis, quod -us est summa, quae excrescit ex aggregatione septem et trium ... vel quinque et quinque; sed hoc non est diffinitio -i. *al. in titulo libri*: HELW. denar.^{tit} sequitur -us sive decacordum fratris Helwici. **B moneta vilis – kleine Münze, Pfennig, Denar (fere de moneta argentea, de moneta aurea: l.69)**: 1 *gener.*: **a proprie**: **a in univ.**: CHART. select. Jesse p. 3,39 (s. VII^{med.}) iuxta Gallos vigesima pars unciae -us est, et duodecim -i solidum reddunt. FORM. Sal. Bign. 21 di-us tantus ad luminaria ... dare. CONC. Karol. A 19,4 ut nullus homo ... carius vendat annonam ... quam modium publicum et noviter statutum, de modio de avena -o uno, modio ordii -us duo, modio sigalo -i tres *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 2,21 mater ... -orum **a u r e o r u m** bonam partem ... misit (TRAD. Frising. 1665. *al. v. et p.299,35*). METELL. exp. Hieros. 3,273 ovum -is redimebatur duodenis. TRAD. Frising. 1794^d Perhta annuatum ad

[Weber]

t-um . . . est censualis. CHART. Udalr. August. II 9 fratribus . . . de XV solidis -orum (-onem *ed.*) de prato solvendis maior mensura vini . . . administretur. *persaepe. pro nom. propr.*: CHART. Austr. sup. II 424 (a. 1272) testes . . . Heinricus -us, Iohannes sartor, Ditmarus schachener (*cf.* 595 p. 547,30 Heinrich Pfenninch). **β nummus** – *Geldstück*: ODILO CLUN. Adelh. 13 vocavit unum de fratribus, qui vice sua nummos daret pauperibus . . .; excessit numerus pauperum -orum numerum. RUODLIEB V 313 quorum vasorum rex unum -orum replet. **γ usu plur. i. q. pecunia** – *Geld*: CHART. Epternac. 83 p. 147,17 (a. 780/81) ut singulis annis . . . in vino aut in -is aut in quacunque re V solidos persolvat *Theodulfus*. NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 15,25 cui (*Petro*) etiam in -is (donariis W) et prediis plura contradidit *Karolus*. VITA Liutw. 4 sancta loca . . . amplissimis donavit -is (*ni leg. donariis*). CHART. Aschaff. 69^a curiam sitam in Hürsten, quam -is meis comparavi. CHART. Carinth. V 41 panni et -i, quos . . . decanus et capitulum . . . ecclesie faciebant dare . . . Aquilegiensis sedis electo. *saepe*. **b per compar. pro summa parva**: VISIO Baront. 13 p. 388,8 evigila, ut ad annum finitum post te -us non remaneat. ADAM gest. 3,38 p. 180,27 libram argenti pro -o computans *archiepiscopus*. CHRON. Pol. 3,15 p. 141,17 quia prius . . . magnam pecuniam requisivit, ad extrema pauca querens neque -um acquisivit *caesar*. ARCHIPOETA 1,38,1 si vendatur propter -um indumentum, quod porto, varium, grande mihi fiet obprobrium. *al.* **c in imag. et alleg. (fere de mercede; loci spectant ad Vulg. Matth. 20,15sq.)**: HRABAN. univ. 18,1 p. 481^D -us allegorice significat remunerationem futuram sanctorum. EPIST. Worm. I 27^{tit.} p. 49,32 dignissimo . . . domno suo A. episcopo G. infirmus et inutilis summi patrisfamilias vespertinum -um. CARM. Cantabr. A 7,3^a,7 mane etatis puer . . . sarculo verbi vinea Christi libens studuit sciens sibi tandem -i premia dari. HERM. IUD. conv. 21 p. 123,12 in septem gravis monete -is recte septiformis spiritus dona intelliguntur. CAES. HEIST. hom. II p. 33^b -us iste quibusdam erit aureus, quibusdam argenteus. FUND. Consecr. Petri p. 204,18 quia Deus convenit de -o (*davar. l.*) nobiscum. *saepe*. **2 publ. et iur.**: *a spectat ad munitionem (de re v. p. 297,31)*: LEX Sal. Merov. 26,1 si quis . . . alienum letum extra consilium domini sui ante regem per -um ingenuum dimiserit *eqs.* LEX Ribv. 60,1 si quis libertum suum . . . ingenuum dimiserit *et di-um (dianarium A3)*, (pertinarius A5) iactaverit, (per di-um *var. l.*) *eqs.* VITA Elig. 1,10 p. 677,23 redemptos . . . captivos . . . coram rege statuens iactatis ante eum -is cartas eis libertatis tribuebat. DIPL. Heinr. I. 10 quendam presbiterum . . . per excussionem -i a manu eius . . . iuxta legem Salicam liberum dimisimus. DIPL. coll. 201 qualiter nos (*sc. Heinricus V.*) . . . quendam hominem servilis conditionis . . . nobis oblatum -o de manu eius excusso liberum fecimus. *al.* **b spectat ad sponsonem**: CHRON. Fred. 3,18 p. 100,13 legati offerentes solido et di-o . . . eam (*Chrotechildem*) partibus Chlodovei sponsant. FORM. Sal. Bign. 6 dum et ego tibi per solido et di-o secundum legem Salicam visus fui sponsavi. **c de generibus tributorum**: CHART. civ. Spir. 4 p. 4, 10sq. (a. 946) salis . . . -um, quem vulgus vocat salzfenninc, ac picis -um, qui aliter dicitur steinfenninc, atque pro re -um, hoc est flichtfenninc *eqs.* REGISTR. Salisb. 1,11 -i, qui dicuntur rospfenninge, debentur. CHART. Rhen. inf. II 230 -i, qui dicuntur cerevisiales. REGISTR. Xant. p. 58,13 cum . . . porcis solventur -i, qui dicuntur svinschare. *persaepe. v. et vol. II. p. 1849,44.* **d de genere multae ('Blutfennig'; de re v. H. Hirsch, Die hohe Gerichtsbarkeit im dt. MA. 1922. p. 52sq.)**: ACTA imp. Stumpf 190 p. 264,7 (a. 1192) *s a n g u i n o l e n t u m* -um, scilicet feritas, plagas, vulnera, homicidia, furta quoque et omnia maleficia (CHART. Carinth. III 1445 p. 561, 11. *al. sim.* CHART. Stir. II 49 p. 82,37 -o sanguinis. *al.* III 240 p. 329,15 cruentus -us). **C pondus quoddam parvum – ein kleines Gewicht**: COD. Lauresh. 194,7 (a. 767) *a u r i* -os X, argenti pondus I (VITA Meinw. 105. *al.*). CATAL. thes. Germ. 82,37 in aureae aureae appendentes -os XIII, . . . mancosos V pensantes -os VI. BOTAN. Sangall. 41,3 herba tutemelo, pulvere eius duos -us pesantes. PONTIF. Rom.-Germ. 250,1 ex pane ordeaceo pensas XII -os, ex caseo similiter. EPIST. Teg. 112^b ad

cere unciam unam stagni unc. VII et den. XVII (*sc. respondere debeant*). THEOPH. sched. 3,37 appende . . . deauraturam in statera et divide in duo, et medietatem eius rursus in duo, donec invenias singulos -os. *saeptus. v. et vol. II. p. 532, 38.* **D decima – Zehnt**: GESTA Vird. cont. II 12 p. 525,15 cardinales . . . hinc, summus pontifex inde, tam in vicenario quam in -o, tam in pensionibus quam in procurationibus et subventionibus in mille libras <ecclesiam nostram> gravaverunt. *E homo per -um excussum manumissus – durch Schatzwurf Freigelassener: v. p. 297,33. 34. 298,6.*

III subst. fem. i. q. (mercium) copia pretii unius denarii – (Waren)Menge im Wert eines Denars: CHART. Duisb. 8 p. 32,17 (spur. s. XII.) de Hoio venientes *naves* debent dare . . . duo bacena et duas -as vini . . . de regno Baldevvini venientes *naves* debent dare . . . unum caseum et II -as vini. *ibid. saeptus.*

IV subst. neutr. i. q. decuplum – das Zehnfache: GLOSS. II 310,11 St.-S. in di-um in ze han falta.

***denarratio**, -onis *f.* *expositio, conscriptio – Bericht, Niederschrift*: CHART. Lamb. Leod. 39 p. 65,24 (a. 1140) traditio- nis -em sine aliqua exactione . . . retinens *Manasses*.

denarro, -avi, -atum, -are. **1 narrare, referre – erzählen, berichten**: MIRAC. Pirmin. 10 singula -are longum videtur. GOZECH. Alban. 17 cum tam pios se pro Christo labores pertulisse alter alteri (*sc. Ambrosius Theonesto*) -ret *eqs.* RUP. TUIT. Matth. 12,1257 bibi siceram, bibi vinum, eo modo vel ordine, quo fideliter -vi. REIN. LEOD. Wolb. 20 (MGScript. XX p. 570^a,59) quod ille (*Durandus*) cum suis non modice concussus -ret, aiebant *eqs. al.* **2 discutere, disputare – erörtern, besprechen**: CHART. Rhen. med. I 386 (a. 1092) quod totum primum cum advocato . . . et cum prudentioribus et fidelioribus eiusdem familie viris -tum, deinde in conspectu totius familie collaudatum, apud Treverim tandem . . . definitum et corroboratum est.

***denasatio**, -onis *f.* (denaso) *defectus nasi – das Fehlen der Nase*: ALBERT. M. praedicam. 7,11 p. 292^b,10 constat . . . quod -o non dicit inesse ens ut accidens . . . sed solum ex defectu habitus debiti relinquit deformitatem et turpitudinem.

denascor, -i. *nasci, gigni – entstehen (partic. praes. usu subst.)*: RADBERT. corp. Dom. 1,13 si recte quisque sapit, non naturam causam dicit esse rerum, sed omnium naturarum et ex natura sui generis -entia (-entium, nascentium, nascentia *var. l.*) voluntatem Dei esse confitetur.

denaso, -avi, -atum, -are. *naso privare – der Nase berauben (partic. perf. usu subst.: l. 50)*: CHRON. Mont. Ser. a. 1211 p. 180,6 dicentes *fratres* se nolle habere prepositum -tum. AN-NAL. Mell. Zwetl. II a. 1185 qui (*Urbanus papa*) marscalcum imperatoris Heinricum excommunicavit, quod quendam de suis -verat. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 703 Iustinianus -tus auxilio Vulgarorum rediit. ALBERT. M. sent. 4,18,8 p. 778^b,20 dicimus maculam habere -tum et monoculum. *ibid. al.*

denato, -are. **1 natando vagari – herumschwimmen**: AR-BEO Corb. 18 p. 208,9 vir Dei, qui eum (*piscem*) -antem (deno-tantem *1 a. corr.*) conspiciens, . . . humanam quasi dilectaret conversatione. **2 fluere – fließen**: ALBERT. M. meteor. 4,2, 10 solvuntur *sales* in frigidum humido: licet enim comprimit humidum in profundum, et ideo incipit -are siccum ex abundantia humidi in profundo rei compressi.

***denavigo** (din-), -avi, -are. **1 navigando dirigere – hin-steuern**: ARBEO Corb. 18 p. 209,14 puppem ad periclitantis (*Ansarici*) di-verunt (-verunt *var. l.*) *piscatores* spectaculum. (*item* VITA Corb. 13 p. 613,9). **2 per confusionem c. deviare i. q. aberrare, peccare – fehlen, sündigen**: GLOSS. II 85,1 St.-S. -verunt mis sa uorum (*i. missifaran*).

dencium *v. dens. dendex v. dentex.*

***dendrolibanum vel *dendrolibanotides subst.** (δενδρο-λίβανον) *ros marinus – Rosmarin*: CIRCA INSTANS p. 34a^v herba ipsa (*sc. ros marinus*) libanotides vel -es dicitur; . . . cum libanotides vel -es (*sc. in receptione invenitur*), folia (*sc. de-bent poni*). ALPHITA I p. 287,9 -um, libanotides vel libantus rosmarinus idem. (*sim. p. 297,31*).

dendrum (dyn-), -i *n. vel *dendra* (dyn-), -ae *f.* (δένδρον) *arbor – Baum (accedente notione implicationis; v. H. Anto-*

[Weber]

ny, *MittellatJb.* 16. 1981. p. 295): DHUODA lib. man. 3,1,28 nec tacendum est Absalonis dyndrum (din- P). *meton. i. q. insidiae, decipula – Hinterhalt, Falle*: DHUODA lib. man. 4,1, 55 non solum ab invisibilibus insidiis malignorum spirituum, verum etiam a praesentibus mundo volventibus tendentibusque dyndras (din- P) poteris evadere.

1. *deneco, -are. *occidere – töten*: CHRON. Salern. 81 p. 81,26 homines, quotquot repperiri poterant, -antes ... cum magno gaudio propria redierunt Agareni.

2. deneco v. denego.

denegatio (-cio), -onis f. 1 gener.: a *abnegatio* – (Ver-)Leugnung: GLOSS. II 103,15 St.-S. blasphemia, detractio vel -o recte fidei odo scelta. LIBELL. de cal. Trev. p. 739,24 si ... hos (Ananiam et Saphiram) pro -e suae proprietatis tam valida dampnat mortis sententia, quanto magis iudicabit reos ultio divina, qui sibi usurpasse videntur aecclesiae bona. b *recusatio* – Weigerung, Ablehnung: CHART. Epternac. 111 (a. 796/97) peticio sua (sc. Harduwini) fuit, et nostra non fuit -o, ut eqs. DHUODA lib. man. 1,1,31 in hac -e conspiciuitatis valde meus marcescit animus (cf. Vulg. exod. 33,20). PAUL. BERNR. Greg. 88 p. 527,13 cuius ... securitatis exhibitio illum (regem) in regno restitui posse praesagiret, sicut eiusdem securitatis -o hoc eum ex divino iudicio non posse denotaret. CHART. Bund. 877 p. 327,20 de petitione copie rescripti et -cione iudicis et ipsa appellacione factum erat. al. 2 iur. i. q. renuntiatio, cessio – Verzicht, Abtretung: TRAD. Brixin. 314 (a. 1075/90) Willipirch ... inquisitionem ... predii ... ad manus ... Altwini resignavit ac denegaverat, eiusdemque -is sunt asscripti testes: eqs. TRAD. Wessof. 52^a fecit dux delegacionem cum manibus sororis sue -cionem legitimam utrique facientes eiusdem predii.

denegativus, -a, -um. 1 sensu act. i. q. recusationem continens, negativus – abschlägig, verneinend: CHART. Wirt. V app. 73 (a. 1256) petitione vestra ... letitia nostra versa est in luctum eo, quod ... cogimur emittere -as (sc. litteras). 2 sensu pass. i. q. negandus – zu verneinen(d): LIBER spec. 11^{tit}. de specie toni -a; ... quia consonantiarum varietates species dictae sunt, tonus habet species? minime. *ibid.* al.

denegator, -oris m. qui negat, abnuit – Verneiner, (Ver-)Leugner: EPIST. var. I 40 p. 563,25 si adsenserit illectus auditor trinitatem trium esse substantiarum deum, trium derogetur cultor deorum, si ... abnuerit, personarum -r culpetur. CHRON. Ven. Alt. p. 101,16 -em filii et filie, alienorum et ecclesiasticorum ordinum et dona spiritus sancti venditorem.

[deneger v. degener.]

denego, -avi, -atum, -are. *script.*: te-: CHRON. Fred. 4,87 p. 165,24 (var. l.). diniare: l. 66. -nig(o): l. 62. -nic(o): GLOSS. I 2,30 St.-S. 22,24. -ec(o): l. 52. *form. coniug. III.*: l. 70. *depon.*: l. 59.

1 gener.: a *negare, abnegare – abstreiten, (ver)leugnen, verneinen*: a *in univ.*: FORM. Andec. 50^a interrogatum est ... illo (comiti), quid ... darit in responsis, sed hoc ad integra fortiter -cabat. REGINO chron. a. 809 p. 68,40 addens rex Danorum velle se -are, quod ei obieciatur. HROTSV. Abr. 2,6 memet ipsam -o (sc. Maria), quo merear ascribi gaudiis tantae felicitatis. MANEG. c. Wolffh. 6 p. 56,13 de resurrectione tractans soliditatem et veritatem resurgendorum corporum -vit Hieronymus. saepe. b *dissimulare – verhehlen*: VITA Aldeg. I 3 (MGMer. VI p. 87,10; s. IX.) meae spontaneae voluntatis ... verba non -or (-o var. l.). b *recusare, abdicare, abnuere – verwehren, verweigern, ablehnen, sich weigern*: a *in univ.*: CHRON. Fred. 4,36 p. 135,24 qui (sc. rex) ... famulis Dei aditum -iget. DIPL. Merov. I 29 p. 28,37 quam petitionem nos (sc. Childericus) ... minime -are potuimus (DIPL. Karoli M. 124. al. *sim.* DIPL. Ludow. Germ. 64 p. 88,30 petitioni. al.). DIPL. Pipp. 8 p. 12,37 summa cura ... devet esse principum, ut ... eis (sacerdotibus) beneficia non diniare. TRACT. de caus. mul. 83 si haec (sc. mulier) non est prignans, curare non -bis. TRANSL. Marci in Aug. 9 quod mei (sc. Marci evangelistae) nominis quaeris (sc. Gebhardus) notitiam, hoc tibi nullo modo indicare -am (-bo var. l.). b *eripere – entreißen*: BALDER. Alber. 15 p. 252,4 taciturnitati ... -andum videtur, quod eqs. persaepe. 2 iur. i. q. (ab)renuntiare – verzichten (auf),

entsagen: a *in univ.*: TRAD. Brixin. 169 (c. 1060/70) Aribo ... erga Altwinum ... ullam ... inquisitionem in ... predium ... unquam se habiturum palam -vit. v. et. p. 301,28. *refl. i. q. se abdicare – sich entäußern*: TRAD. Brixin. 237 (a. 1070/80) usum omnium praediorum ac mancipiorum ... ad praesens se penitus -ando ac abrenuntiando ... pontifici ... donaverat Heinricus. TRAD. Ransh. 2 quedam femina ... -vit se predii. (item 5. 42). b *cedere – abtreten*: CHART. scrin. Col. I p. 26,28 (a. 1142/56) Berteradis dimidiam partem domus ... in quo habitat, dedit Gerardo ... in proprietatem; et ipsa et filii eius hanc partem domus ... -verunt. TRAD. Scheftl. 410^a quod ... Gotschalculus -vit predium illud manu sua ... in manus ducis Ludewici. c *componere – beilegen*: TRAD. Brixin. 244 (a. 1070/80) qualiter ... Liutpoldus ... pro -ta lite ... a ... pontifice ... III Slavenses hōbas ... possidendas ... legaliter accepterat (sim. 285). 3 *medic. i. q. retinere – zurück-, verhalten*: AESCULAPIUS 41 p. 70,26 scuria ... est suffocatio vesicae, ut omnino urina -etur (item WILH. CONG. chirurg. 1431). cf. *denio.

20 *denemarcha, -ae f. (theod. vet. tenemarka) Valeriana officinalis (L.) – Baldrian: HILDEG. phys. 1,142 de -a; -a calida et humida est; et ... qui de gicht dolet, -am pulverizet. Weber deneeque v. denique. *denerata v. *denariata.

*denervatio (-cio), -onis f. anat. i. q. compages nervorum – Sehnen- und Muskelgefüge (in imag.): CONST. imp. II 424, 22 (a. 1265) cadavera tua (sc. Romae) singulis sue -cionis conglutinationibus dissoluta, iacencia prostrata, dudum desperata.

*denervatus, -a, -um. anat. i. q. nervis instructus, nervosus – mit Sehnen versehen, sehnig: WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 21,10 omnes isti (sc. mandibulae) panniculi et ... ligationes descendunt a panniculo -o (derivato, dicto var. l.) cooperiente os cranei.

*denesmannus v. *dienestman(n)us.

35 *denexus, -a, -um. (co)nexus, colligatus – verknüpft, verflochten: RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 82,22 due ... miringe (sc. cerebri) faciunt tres plicaturas inter se -as (devexas I 52 [diversas var. l.]).

*dengmannus, -i m. (theod. vet. dingman) t. t. iur. i. q. assertor, testator (in conscribendis chartis superadditus scabinis) – (bei der Ausstellung von Urkunden zusätzlich zu den Schöffen herangezogener) Gewährsmann, Zeuge, 'Denk-mann' (de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 782sq. 980sq.): CHART. Aquens. 131 l. 35 (a. 1242) ad maiorem cautelam adhibiti sunt testes, qui <di>cuntur -i. 165 acta sunt hec sub testimonio ... advocati et scabinorum ...; ad maiorem autem certitudinem adhibiti sunt -i eqs. 242 l. 32 adhibiti sunt testes, qui dicuntur -i, utrimque in testimonium postulati ... et hii scabini: eqs. sine distinctione inter -os et scabinos: CHART. Aquens. 129 (a. 1240) huius ... rei testes sunt, qui dicuntur -i, utrimque rogati, scabini scilicet: Willelmus Clusenarius, ... et cives videlicet: eqs.

deni, -ae, -a vel rarius denus, -a, -um. gen. pl. -um: p. 303, 7. adde GESTA Apoll. 326. al. pro subst. masc.: p. 303,135sq. I sensu distributivo vigente i. q. ana decem – (zu) je zehn: 55 CONSUEV. Rod. 155 in duabus aut etiam pluribus (mansionibus) ... -i aut vicini vel amplius repaudent adulescentes vel pueri sub custodia seniorum (cf. Bened. reg. 22,3). locut. -i ac vicini i. q. frequentes, catervatim – zahlreich, scharenweise: HUGO FLOR. act. 10 p. 389,9 mandavit miles Normannus hominibus suae terrae, ut ... ad eum confluerent; at illi -i ac vicini ceperunt crebro ad eum confluere.

II sensu distributivo evanido: A denarius – Zehn-: MILO carm. 3,4,1,606 armillae -o in n u m e r o praecepta decem sunt legis, quae eqs. (spectat ad Vulg. gen. 24,22; RADBERT. Matth. 1,2012. RATHER. prael. 1,41). B pro numer. cardinali vel ordinali (plerumque in numeris compositis): 1 cardinali i. q. decem – zehn (fere usu plur., sing.: p. 303,8,9): a *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 87,1 versus exameret ... -a ... continet scemata. WALAHFR. Wett. 112 post septem -osque ... annos. 70 WANDALB. mens. 170 cui (cancro) sidera fulgent quattuor et -is pariter radiantia flammis. 237 virgo ... -is simul octonisque coruscans stellis. RUODLIEB V 188 quin ... presidibus det rex

[Wellhausen]

... suis -as cunctis libras tribuendas. XVI 5 -os annos, quos tu fueras apud <Afros>, ... curis angebar (sc. mater). saepe. **b** coniungitur c. adv. numer. multiplicativis sim. (cf. l. 44): ALDH. virg. II 2479 quater annorum complevit *populus Domini* tempora -a, hoc est octeni ... volumina lustris. HRABAN. carm. 18,55 sexies en -is cecini has versibus odas. WALAHFR. Mamm. 21,9 spatium bis -um ... dierum. AUDRAD. carm. 3,1, 31 bis -us miles. IOH. CANAP. Adalb. A 27 dux ... ipsam (navem) ... ter -o milite armat. THIETM. chron. 2 prol. Maximus (i. Otto) in sceptro ter -os sedit et octo annos in regno. METELL. exp. Hieros. 1,129 ter decies -is in milibus. 3,983 baltheus ... est ... preciatu ... bisantheis numeri sena vice -is. *persaepe*. pro subst. masc.: BEDA temp. rat. 9,51 duodecies -i et quaterni CLXVIII (item RUP. TUIT. trin. 32,15 l. 862). 17,8 sume lunam ... quintam; multiplica per quattuor, fiunt viginti; partire per decem, bis -i vies (sim. 17,11. 17,18. al.). 65,4 sive ... decies novies viceni et octoni seu vices octies -i ac noveni multiplicentur, DXXXII numerum complent. SCHOL. Boeth. mus. 3,1,245^b,3 duc secundum per primum, sedecies -i septeni CCLXXII (sc. fiunt), duc ipsum secundum per se, septies decies -i septeni CCLXXXVIII. al. 2 ordinali i. q. decimus - (der) zehnte: WALAHFR. carm. 42,17 Martius Apriles ter -o sole kalendas dum visit, Werdo mortem obit. 89,1,5 noveris Octimbrem ternis -isque kalendis noctis et aurorae aequa tenere loca eqs. WANDALB. marty. 420sq. Arsenius quartam (diem) -amque heremita venustat; et ternam -am Philibertus sanctus adornat. 831 quantum (diem) cum -o ...; terno cum decimo. *persaepe*. TIT. metr. III 3,9 est -isque (demnisque cod.) Novembris aula dicata kalendis. ECBASIS capt. 570 secreti tacitus camerarius ordine -us ... sit. COLLECT. Teg. 30 -us (dies) et undenus est mortis vulnere plenus: Aprilis. al. C pro numer. multiplicativo i. q. decemplex - zehnfach: 1 gener.: EKKEH. IV. pict. Mog. 685 mundans clamoros -a sibi voce leprosos destinat Iesus ad vates (spectat ad Vulg. Luc. 17, 12sq.). METELL. exp. Hieros. 6,856 eum (gladium) miles ... emit merce bisantei -o sub limite seni. fort. huc spectat: EKKEH. IV. bened. I 55,15 pingit ... -am crux dilapidata coronam. vice adv. i. q. decies - zehnmal: CARM. var. Walther 1,65,1 cauma tuum (sc. aestatis) quis vult pati? vix -us millesimus. 2 mus. de ligatura decem neumatum (ellipt.): ANON. mus. So-wa 1,2 p. 130,40 octo tenet deturve novem, quas (figuras) -a (gloss.: denaria) sequetur. D decem annos complectens - zehn Jahre umfassend: CYPR. CORD. carm. app. 3,8,5 (MG Poet. III p. 149) mortis indicium octies -a vitae protenditur. **denico, denigo** v. denego. **denigratio**, -onis f. 1 proprie i. q. actio nigrandi, inductio nigri coloris - Schwarzfärbung (sensu medial. i. q. actio nigrescendi - das Schwarzwerden): a gener. i. q. tinctura atramento facta - das Schwarzefärben: CHART. Rhen. inf. II 16 (a. 1205) gratias egit abbas, quod defectum linteaminum ... et -is vestium, quem sorores eatenus sustinuerant, ... emendassem (sc. Herimannus olim camerarius et cellerarius). b natur., alch., medic. i. q. obscuratio - Schwärzung (fere c. notione adustionis): CIRCA INSTANS p. 38a^r contra pannum faciei et -em post partum conficiatur pulvis (sc. salis armoniaci). MAURUS progn. 7 p. 27^a,37 siccitas (sc. apostematis ex colera facti) ... ignitus agit ad -em. ALBERT. M. phys. 5,1,1 p. 403,44 sic est de ... omnibus aliis denominationibus motus specialiter denominatis sicut dealbatio et -o et calefactio et infrigidatio. 5,3,1 p. 428,27 'ut -o (p. 227^b, 8 μελανός) in alia specie' est quam 'dealbatio'. miner. 4,5 p. 90^a,11 -o argenti ostendit, quod aduritur per sulphur. THEOD. CERV. chirurg. 3,12 p. 163^F singulis diebus augmentabitur -o usque ad rupturam apostematis. al. 2 translate: a offuscatio - 'Verdunkelung', Herabsetzung: HONOR. III. registr. 178 p. 125,41 dum et privilegiis et promissionibus tuis a tergo dimissis in -em tui nominis varieares (sc. imperator). b nigrigritudo, nequitia - 'Schwärze', Verdorbenheit: HUMB. Sim. 2,10 p. 150,31 exteriorem dealbationem et interiorem -em, quia perditionem, quia damnationem, quia maledictionem ... invicem sibi dant (sc. simoniaci), accipiunt ... ac possident (cf. Vulg. Matth. 23,27). *denigrator, -oris m. 1 proprie i. q. tinctor - (Schwarz-)-

Färber: CHART. scrin. Col. B 860 (ante 1256) Hermannus -r obtinuit ... , quod nullus ... habebit ius utendi ... puteum suum, nisi eqs. (de eodem: 871). 2 translate i. q. fuscator, detrectator - Herabsetzer, Schmäher: CHART. episc. Halb. 972 l. 70 (a. 1258) omnes contradictores et infamatores sive -es tam indulgentiarum ... quam karenarum sive etiam detentores vel subtractores elemosinarum ... excommunicatos denuntietis (sim. CHART. Rhen. inf. II 541 p. 309,8).

denigresco, -ere. nigrum fieri - schwarz werden: GEBER. clar. 2,25 suspende (sc. sulphur) ... in ollam continentem lac et fac bullire tantum, quousque lac a sulphure non -at. c. sensu depravationem patiendi: ACTA imp. Winkelm. I 725 p. 570,37 (a. 1246) ex modico ... fermento totalis massa corruptitur et unius nota ... in eiusdem generis respersa quasi quedam gutta restantis, qua, quod prius erat niveum, -it.

denigro, -avi, -atum, -are. absol.: l. 35,39. partic. perf. usu adi.: l. 21.

1 proprie: a strictius i. q. (tinguendo, adurendo sim.) nigrum reddere - schwärzen, schwarzfärben (medial. i. q. nigrum fieri - schwarz werden): a gener.: ALDH. virg. I 50 p. 306,1 coepit Dulcitius quasi limphaticus ... -tos lebetes et furviores fuligine caccabos complecti. PETR. BIBL. hist. a. 718 (MGScript. I p. 416^b) illi (sc. Eucharius et alii) sepulchrum aperuerunt, ex quo exivit draco, et totum est inventum -tum (sim. AEG. AUR. [?] gest. abbr. [MGScript. XXV p. 129,50]). ANNAL. August. I a. 1086 p. 132,28 qui (corvus albus) ... se studuit ipse ad similitudinem nigri -are. HILDEG. epist. 149^R l. 14 calciamenta ipsius (sc. imaginis muliebrem formam habentis) superius -ta erant eqs. al. in imag.: CHART. Lips. II 3 (a. 1213) statuta mortalium oblivionis rubigine procul dubio -antur, nisi eqs. (sim. 8). b natur., alch., medic.: MAPPAE CLAVIC. 55 aqua melanterie (gloss.: id est aqua caligiorum, qua -antur coria; item COMPOS. Matr. 31,8). PAUL. AEGIN. cur. 5 anemonis florem terens cum oleo inunge (sc. capillis); hoc ipsum ... -at (3,1,5 μελαίνει). THEOPH. sched. 3,79 si aurum ... -tum vetustate fuerit. HILDEG. epist. 131 l. 5 stirps eius (arboris) per hiemem aliquantum -ta fuit. URSO element. 3 p. 60,5 unde (sc. ex terra) ... elementatum trahit vim ... obscurandi, ... -andi. GLOSS. Roger. I A 2,13 p. 621,5 ista (sc. cibi salis) sanguinem -ant et incendunt. ALBERT. M. veget. 3,64 idem (sc. calidum) -at aut obfuscatur corpora perspicua (ex Avic.). animal. 25,15 locus, ubi morsus (sc. serpentis) est, apostematur et -atur. *persaepe*. γ techn. i. q. nigello obducere - mit Niello überziehen, niellieren: THEOPH. sched. 3,27 sic age, ut una costa deauretur et altera -etur eqs. 3,29 locum, quem volueris -are, cum ... aqua fac humidum prius. 3,32 cum ... forcipe ... tene nigellum et frica super omnia loca, quae -are volueris. al. fort. huc spectat: MENKO chron. 27 p. 350,14 sepius ... desideravit abbas sibi complanari ac poliri operimentum sarcophagi et -ari. b latius: a obscurare, spissare - dunkel, undurchsichtig machen: RICHER. REM. hist. 1,50 cuius (oppidi) incendiis aere densato ac -to in tetra caligine nonnulli evadentes ... quandam occupant insulam. ROB. TOR. chron. a. 1179 p. 528,3 ostendit ... coniunctio (sc. planetarum) ventum validum -antem aerem et obscurum reddentem. ALBERT. M. eth. II 4,2,5 p. 303^a,38 qui (Iuppiter) habet -are nubes. in imag.: CHART. Wirt. V 1528 p. 294,19 (a. 1259) cum ... ea, que per homines ... acta fuerint, ... oblivionis nubilo -ta deperirent. CARM. Bur. 122, 1^b,8 nubes tristis -tum, suo clima desolatum sole nostrum operit. b nigrum videri facere - schwarz erscheinen lassen: VITA Eberh. Salisb. II 2 p. 99,4 quem ... vestis monastica -at, hunc ... virtutum fama dealbat. alleg.: PS. MARB. RED. lap. 33 sardonius constat tricolor; homo fertur interior, quem -at humilitas, in quo albescit castitas. REIN. LEOD. Evr. 8 (MG Script. XX p. 564^a,1) comae ... Christi nigrae quasi corvus, dum fideles -ari, hoc est nullis refugiant affici tribulationum pressuris propter Christum. γ praeferulger - überstrahlen, 'in den Schatten stellen': REIN. ALEM. phagifac. 62 sedit herus, mensaque latere nix extensa super -ans lilia iussit. δ maculare, inquinare - beflecken, beschmutzen (in imag.): CARM. de Lamb. 195 eius ut ex meritis accrescat gloria maior et nos -et diro stillamine torpor. CHART. Rhen. med. II 26 p.

[Wellhausen]

64,42 ne veritatem vestram mendacii nevus in posterum -are valeat. CONST. Melf. 3,23,2 -ta (deingrata, renigrata *var. l.*) est puritas hominum ..., et ... grex est fidelium maculatus. 2 *translate: a c. sensu depravandi: a offuscare, detrectare – 'verdunkeln', herabsetzen: EPIST. Hildesh. 129 inploro, ut ... nullis delationum iniuriis f a m a m meam et devotionis meritum -ari permittatis (HONOR. III. registr. 241 p. 170,30. al.). ACTA imp. Winkelm. I 176 p. 154,4 nuntii ... credentes serenitatis nostre titulos -ari. NICOL. BIBER. carm. 930 si noxia turba scholarum ... titulum tante probitatis sic -ret (dedignaret *var. l.*), ut eqs. β obnubilare, in peius vertere – 'verdüstern', verschlechtern: CHRON. Reinh. a. 1193 p. 551,9 -tam circa se naturam profitens suo (sc. lantgravii) presidio sibi consulendum fore ... expecit (sc. frater marchionis). a. 1195 p. 553,24 cum marchio de tam flebilibus auspiciis -tam circa se fortuna m esse sentiret, tunc eqs. (a. 1212 p. 580,43 circa eum fortuna). b c. sensu deminuendi: α debilitare, hebetare – schwächen, 'trüben': CHART. Const. 31 p. 38,11 (a. 1253) quoniam pro diverso temporis et hominum statu memorie virtus oblivionis scrupulo -atur. CHART. Pomm. 949 p. 258, 15 que (varietas temporum) memorias hominum nubilo ignorantie consuevit ... obfuscare et oblivione ... -are. β evanidum reddere – hinfällig machen, 'verblissen lassen': CHART. civ. Spir. 23 (c. 1207) ne, quod semel bene diffinitum est, obli-vio, noverca memorie, in posterum valeat -are. CHART. Basil. C I 172 quoniam ... solet insidiosa oblivio ... -are facta idonea. γ imminuere – einschränken, schmälern: ALBERT. STAD. Troil. 1,421 -at meritum dantis mora, factaque raptim ... plus laudis ... habent (item LOCALIS 432). CHART. Wirt. VII 2043 p. 6,28 quia in nostrum opprobrium deberet ... redundare facta personarum nostri monasterii, que nos precedebant, saltim in modico -are. δ contemnere – mißachten: THEOD. PALID. annal. a. 1022 p. 67,49 pacta illa fides Herbipolis in die pentecostes -ta violatur.*

*denio, -are. (francog. vet. den[o]iier a denegare; cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1396) contradicere, impedire – abweisen, (be)hindern: CHART. Zoll. II 73 p. 37, 23 (a. 1256) nos ... obligamus, quod ... omnes -remus (devia-remus 74 p. 39,27) et contra ipsos nos pro nostris viribus pone-mus, qui ... proquirent, quomodo ... comes et comitissa ... inquietari valeant. cf. denego.

denique adv. script.: din-: p. 307,53. 308,49. -neque: l. 50. p. 306,41. coniungitur c. aliis adv. (fere abund.): etiam: l. 62. iam: p. 306,27. 308,32. 36. rursum: l. 50. sic: p. 306,50. statim: p. 308,48. tum: p. 308,29. saepe collocatur in initio enunt.; in fine: p. 308,21. bis ponitur in eodem enunt.: p. 307, 53. 54.

I spectat ad conclusionem vel continuationem cogitationis: A praevalente vi activa: 1 praeterea, quoque – außerdem, ferner, (dazu) auch: VITA Arnulfi 28 aliud -eque (beneque, -e *var. l.*) rursum miraculum non sileam, quod eqs. BEDA hist. eccl. 3,2 p. 128,31 ostenditur ... usque hodie ... locus ille, ubi ... Osuald signum ... crucis erexit ...; -e fertur, quia eqs. WILLIB. Bonif. 9 p. 56,24 quod in loco, ubi ... martyris effusus esset sanguis, ... structura cuiusdam tumuli ... construere-tur; super quem -e ecclesiam ... exstruere cogitabant (sc. Fre-sones). RIMB. Anscar. 35 p. 66,31 omnium vitam sanctorum imitari studuit, specialius tamen beati Martini; cilicio namque ad carnem ... usus est; -e ... populis ... praedicando prodesse studebat. al. in ultimo commate enumerationis: RIMB. Anscar. 25 p. 55,33 maxime in verbo, quod dictum est: 'eqs.' ... et quod subiunctum est: 'eqs.' ...; -e etiam verbum, quod de pro-phetia Hieremiae in fine commutatum est, scilicet: 'eqs.' AGIUS epic. Hath. 127 hinc gemimus, hinc maeremus, hinc -e flemus. RUOTG. Brun. 20 p. 20,22 fratrem regno, liberis ipsaque dulci coniuge, vita -e ipsa privare contendunt hostes. VITA Heinr. IV. 4 p. 17,29 iste Rödolfus, dux eximius, vir magnae auctorita-tis ..., veri rectique tenax, fortis in armis, -e spectatus in omni genere virtutum, iste, inquam eqs. al. 2 ceterum – übrigens: BEDA hist. eccl. praef. p. 7,2 qui (sc. Albinus et Nothelmus) ... provinciae ... Saxonum ... nonnulla mihi ... prodiderunt; -e hortatu praecipue ipsius Albini, ut hoc opus adgredi aude-

rem, provocatus sum. RIMB. Anscar. 33 p. 64,34 quem (presbyterum) cum ad illas partes ... destinasset, benigne ibi ... sus-ceptus divina ... mysteria ... libere hactenus celebravit; -e et ipsi, sicut et ceteris, quos inter paganos ante constituerat, de-nuntiavit sacerdotibus, ut nullius aliquid concupiscerent.

B praevalente vi elativa: 1 (quin) etiam – (ja) sogar: ALDH. virg. II 1167 haec (virgo) falerata fuit facundis freta lo-quelis; -e deserti stupuerunt forte magistri virginis ingenium. BEDA hist. eccl. 3,5 p. 136,29 ad redemptionem eorum, qui inius-te fuerant venditi, dispensabat (sc. pecuniam) Aidan; -e multos ... redemptos postmodum suos discipulos fecit. POETA SAXO 5, 193 in latum duplo plus -e Francis, in longum partem paene pa-rem retinent Saxones. WALTHARIUS 1162 rerum factori ..., nil sine permissu cuius vel -e iusso constat, ago grates, quod eqs. al. 2 quasi – gleichsam, geradezu: WALTHARIUS 290 ipse Waltharius magnis instruxit sumptibus escas; Luxuria in media residebat -e mensa.

C praevalente vi affirmativa: 1 certe, profecto – wahrhaftig, in der Tat (interdum abund., e. g. l. 26): WALAHFR. carm. 7,3 si tibi frumenti superarit copia ..., extat opus, quia pascendi mihi -e quidam sunt. REGINO chron. app. 1 subito mi-rae magnitudinis ... sidus emicuit; quod -e stellae modulum su-pereminens excessit. THANGM. Bernw. 1 p. 758,26 gratanti -e af-fectu amplectebat felici furto lectionis puerum insudare. RUOD-LIEB XVIII 6 si me non occideris ..., monstro tibi censum bi-norum -e regum. MART. VALER. buc. 2,88 nulle ... valent te (sc. calorem) frangere cure, non superi, non fata simul; iam -e certum est materiem punire mali ferroque superbam Eufilem ap-petere. al. 2 plane, prorsus, penitus – gänzlich, vollends, durchaus: WILLIB. Bonif. 8 p. 49,13 versa vice pro amicis ini-mici et novi -e lictores pro noviciis fidei cultoribus advenerant. AGIUS comput. 1,23 non nimis absurde forsitan fecisse videbor, si ... quiddam ... conficiam, quod magis ignaris numeri quam -e gnaris possit ad ... studium affore proficuum. epic. Hath. 327 Mathias et Barnabas, Timotheus, Apollo ...; longum prorsus erit, si cunctos -e sanctos ... metrico exequar ... stilo. WALTHARIUS 852 desine (sc. Patavrid)! Waltharii tu -e viri-bus impar. al.

D praevalente vi consecutiva i. q. ergo, itaque – folglich, daher, deshalb: ALDH. virg. II 521 animarum crimina sontum ... discipulus Pauli ... dogmate dempsit; -e (-eque A a. corr.) post mortem ... ornat sedem augustorum. TRAD. Frising. 115 ego ... cogitante ..., ut ... apud ... Domino veniam merear accipere, -e trado propriam hereditatem meam ad sanctam Ma-riam (sim. 188). AGIUS epic. Hath. 695 meritis proxima (sc. Hathumodae) tu (sc. Gerberga) fueras; -e te nunc nos eius gaudemus honore ... condignam. RUOTG. Brun. 20 p. 21,12 cum dolore recolo eos mihi ... magis infidos fuisse, quos ... fovi, quos ... amavi, quos -e mihi coniunctissimos aestimavi. CHRON. Salern. 79 p. 77,24 recepit Sikenolfus vires; sic -e ... eum ... ad navem deducunt Salernitani. persaepe.

E praevalente vi causali i. q. nam(que), enim, quidem – denn, nämlich, ja (doch): LIUTOLF. Sever. I 4 p. 290,38 Severus ... non fuit martir, sed confessor; -e (hic nempe Boll.) ... vitam pauperem ... secundum saeculum gerebat. POETA SAXO 3,13 nec sibi cunctandum ratus est Carolus, quin redderet illis (Hunis) ... vicem; veteris hoc -e causae poscebat odii. THIETM. chron. 2 prol. non fuerat tantus Caroli de morte patronus ...; episcopatus construxit (sc. rex Otto) -e (nam CHRON. Thietm.) senos. OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 113,7 primo caeli princi-pem conciliandum decrevit Fridericus; -e miles ... nonnulla sac-ra loca violarat. ALBERT. AQUENS. hist. 2,8 flumine natatu equorum superato ... pernociavit dux; pons -e ... sibi ... ab incolis interdicatur. persaepe.

F praevalente vi explicativa: 1 scilicet – und zwar: CONC. Merov. p. 147,29 in castro Dunensi, parrocia -e Carno-tina (item p. 150,9). ALDH. virg. II 87 humani generis triplex distantia fertur, quae ... studet in terris mercari regna Tonan-tis; -e nonnullos sortitur vita iugalis eqs. POETA SAXO 5,603 multa propinquantis fuerant praesagia finis atque ... prodigia; -e defectus solis luneque frequenter ... contigit eqs. TRAD. Ra-tisb. 201 quidam vir ingenuus ... tradidit ... fratribus ... pro-

[Wellhausen]

prietatem . . . , in manum -e episcopi . . . in proprium. VITA Geb-
beh. Const. 2,9 p. 593,48 nos . . . nequaquam silebimus, quod
divina pietas nuper . . . operari dignata est; in Constantia -e ci-
vitate erat muliercula eqs. al. 2 *velut, exempli gratia* – so,
beispielsweise: BEDA hist. eccl. 2,7 p. 94,13 erat *Mellitus* carnis
origine nobilis, sed culmine mentis nobilior; -e, ut unum virtutis
eius . . . testimonium referam eqs. 3,13 p. 152,11 nec solum
inlyti fama viri Britanniae fines lustravit . . . , sed etiam . . . Hi-
bernicae partes attingit; -e . . . antistes Acca solet referre, quia eqs.
AGIUS epic. Hath. 229 tamen hos ipsos, quos plasmatos paradisi
sublimis tenuit, haec modo terra tegit; primi patris Abel
iustissima -e proles . . . fraterno occubuit gladio; Sedh eqs. WI-
DUK. gest. 3,46 p. 127,1 terrebant nos . . . portenta inusitata;
templa -e . . . concussa visentibus . . . horrorem . . . incussere
. . . , et alia multa illo tempore contigerunt. al.

G *praevalente vi comprehensiva*: 1 *igitur* – also: LIBER
diurn. 106 illud . . . recole dictum prophetae canentis: 'eqs.'; his
-e praelibatis consolare, . . . frater. WALAHFR. Mamm. 2,14 opes
sprevit . . . regumque aequabat opimas delicias in lacte gregis;
has -e solum ad montem perduxit opes. DIPL. OTTON. III. 224
p. 638,11 Berizonem archipresbyterum, Albericum archidiaconum,
Iohannem presbyterum . . . , hos -e predictos canonico<s>
. . . nostra recepitimus sub tuicione (*inde* DIPL. Heinr. II. 291
p. 356,14). BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,13 primum, quod
. . . ab eorum communione, qui . . . excommunicati sunt, absti-
nere noluit rex *Heinricus*; deinde, quod eqs.; nec non, quod
eqs.; pro his -e culpis . . . illum dominus apostolicus . . . excom-
municavit. 2 *breviter, quid multa?* – *kurz(um)*, mit einem
Wort: AGIUS vita Hath. 7 carniū esus, molliorum . . . indu-
mentorum apparatus . . . sprevit; . . . carniū abstinentia, molli-
orum . . . indumentorum contemptus . . . arripuit . . . ; -e molli-
ora indumenta ita contempsit, ut eqs. RUOTG. Brun. 48 fre-
quentant (*sc. homines*) locum sepulture eius, . . . vitam adten-
dunt, doctrinam recolunt, futurum in eo . . . magnum aliquid
pollicentur; -e omnes . . . sicut olim per vivum, ita nunc per
mortuum ad Dei laudem . . . excitantur. VITA Heinr. IV. 8 p.
28,22 qui nuper spumeo ferebatur equo, contentus esse coepit
. . . rustico iumento; qui nuper eqs.; -e quicquid vanitatis . . .
corrupti mores intulerant, totum penuria . . . resecebat. 3 *omni-
nino* – *überhaupt*: OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,20 albedo
singulare est, sed non est individuum; -e in naturis nullum
simplex individuum esse potest. 4 *ad summam* – *insgesamt*,
alles in allem: THIETM. chron. 7 prol. mendaces confuderat
hic (*Deus*) . . . testes Heinricum regem dicentes imperialem cu-
ram non suscepturum nec -e longo tempore regnandum.

H *praevalente vi continuativa i. q. autem, dē – nun*:
ALDH. ad Acirc. 125 p. 173,15 exempla pedum sequentium cur-
sim . . . propalanda censeo . . . ; -e haec sunt nomina ad proce-
leumaticum pertinentia eqs. WALAHFR. Wett. 128 nunc in-
cocepta sequar . . . ; -e post reditum luxit perfectior actus (*sc. Er-
balidi*). WIDUK. gest. 1,13 qui . . . finis reges secutus sit, . . .
prodere non negligo; missus -e Iring eqs. CHRON. Salern. 45
una di-e die eqs. (48). 81 p. 80,15sq. illo -e tempore super Aga-
renos quidam Satan preerat atque in civitate Barim -e residebat.
LAMB. LEOD. Matth. I 701 -e vir quidam terre fuit accola cin-
te. *persaepe*.

I *praevalente vi adversativa*: 1 *sed, tamen* – *aber, jedoch*:
TRANSL. Viti 6 accidit, ut quaedam mulier . . . , quae . . . caeci-
tatem gerebat . . . , obviam procederet; pre multitudine -e (au-
tem *var. l.*) populorum non valens . . . accedere eqs. RIMB.
Anscar. 3 p. 23,32 ad quam vocem omnis concentus sanctorum
. . . contuit atque . . . adoravit; -e (*deinde var. l.*) speciem, a
qua . . . vox formata esset, . . . non vidi. POETA SAXO 1,208
eandem (*urbem*) indigne destruxerunt *Saxones*; hanc -e rursus
munivit *Carolus*. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,36 hic (*Ron-
dolfus*) . . . loco suo . . . se . . . quasi fugam simulans dimovebat;
sequenti -e die, cum non . . . profecisse se persentisceret, . . .
metatum pridianum . . . occupavit. al. 2 *contra, rursus* – *in-
dessen, hingegen, wiederum*: RIMB. Anscar. 33 p. 64,8 -e, dum
haec agerentur, praedictus . . . episcopus ad gentem Sueonum
quendam misit presbiterum. WALTHARIUS 422 capit arte volu-
cres nunc fallens visco, nunc fisso -e ligno. WIDUK. gest. 2,36

p. 96,6 talium . . . mores . . . , quos summa clementia mundo ad
delicias . . . destinavit, nostrae non est . . . virtutis exponere . . . ;
ipse -e dominus rerum (*i. rex Otto*) . . . pietate erat clarus.
THANGM. Bernw. 24 urbani gratia imperatoris donantur . . . ;
5 Romani -e indigne ferentes Tyberinos cum imperatore pacatos
eqs. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 326,17 post . . . , quod cum
Heinrico gessit, . . . bellum . . . laboraverat *Rondolfus* . . . rebel-
lium . . . motibus . . . ; Heinricus -e eqs. al. 3 (*quin*) immo –
(*nein*) *vielmehr*: AGIUS epic. Hath. 59 nos hanc non ploremus
10 . . . , in qua sunt una perdita tanta bona? -e de lacrimis . . . non
umquam nobis credimus esse satis. 651 nec de corde meo sua
(*sc. Hathumodae*) . . . recedit imago, vel cum dormito vel . . .
vigilo; -e, cum vigilo, de hac . . . penso . . . ; nocte mihi . . . som-
nia dant faciem. POETA SAXO 4,64 Gallia nec tantae fuit aut
15 Germania cladis immunis; circa Rhenum loca -e . . . plurima . . .
concussa fuerunt.

II *spectat ad relationem temporis*: A *strictius i. q. postre-
mo, demum, ad ultimum* – *schließlich, zuletzt, am Ende, letz-
tendlich*: 1 *in univ.*: TRAD. Patav. 11 (a. 764/90) unus-
quisque propriam mercedem accipiet secundum (*sic*) suum labo-
rem -e. POETA SAXO 3,188 Sarraceni permaxima damna intule-
rant quedam regni confinia . . . vastantes, ducibus Francorum -e
caesis cum spoliis . . . rediere. WALTHARIUS 1244 sperabam . . .
de te (*sc. Haganone*), sed -e fallor, quod . . . ipse salutatum mi-
himet mox obvius ires. THANGM. Bernw. 41 p. 776,11 ibi (*sc. Tu-
ronis*) . . . septimanam conversatus . . . sua . . . commissa . . .
deflet; honoratus -e a rege . . . preciosisissimis . . . reliquiis . . . in-
de digressus . . . patriam repedabat. LAMB. LEOD. Matth. I 355
somnia vana putat (*sc. visionem*) *presbyter*, tum -e surgit et
30 exit, *persaepe*. 2 *tandem* – *endlich*: WETT. Gall. 30 p. 274,29
tandem eum (*pontificem*) *presbyter* ceterique circumstantes le-
vaverunt . . . ; iam -e amicalibus membris relictis praesul . . . ec-
clesiam ingressus est. TRANSL. Libor. I 11 -e vir . . . longo tem-
pore vexatus a daemonio . . . purgatus est. WALTHARIUS 251
35 piget exilii me -e nostri, . . . idcircoque fugam cupio celare.
CHRON. Salern. 79 p. 77,14 nos opprimit sopor, iam -e dormi-
amus. THANGM. Bernw. 33 Thangmarus . . . episcopos com-
monet, ut archiepiscopum a pertinaci animositate compescant;
-e . . . mitior archipraesul efficitur. BERTH. (?) annal. a. 1076 p.
40 287,15 hiemps aspera et nivosa . . . usque in idus Martii . . . per-
duravit; ipso -e die coepit nix . . . paulatim decrescere. al. B
latius: 1 *tum, deinde* – *dann, danach, darauf*: TRAD. Fris-
sing. 145 (a. 791/802) inprimis ipsi testes extiterunt, qui ante
contradixerunt . . . ; -e alii testes adducti sunt, qui eqs. WA-
LAHFR. carm. 51,11 dulcis fertur mihi norma piscis, askonis
45 calidi sequitur vas -e musti. CHRON. Salern. 81 p. 80,14 dum
. . . princeps . . . eos (*Agarenos*) cum honore recipisset, statim
per Salernitanas fines eos -e misit. 161 ab invicem pacifice sunt
sequestrati *principes* suasque repedarunt di-e fines. BERTH.
50 (?) annal. a. 1077 p. 294,3 rex -e inde (*sc. Constantia*) Turegum
perveniens illic aliquantisper morabatur. al. 2 *iam* – *nun-
mehr*: EPIST. var. II 23 -e cognoscat benivolentia vestra, quod
eqs. TRAD. Ratisb. 278 quidam e numero . . . nobilium . . . su-
um -e filium . . . ad servitium s. Emmerammi obtulit.

**denobilito*, -are. de *Christo i. q. degradare, de statu di-
vino demovere* – *herabsetzen, des göttlichen Standes berau-
ben*: GERH. tract. p. 70,5 sive . . . illi haeretici, qui Chris-
tum respectu patris, sive illi, qui eum respectu matris -are ausi
sunt, . . . heredem occiderunt; sic enim Christus . . . non potest
60 heres legitimus dici aeterni patris filius . . . tam ignobilis, tam
expers aeternitatis.

1. **denodatio*, -onis f. *separatio, seiunctio* – *Trennung, Scheidung, 'Entflechtung'*: PS. GERH. CREM. sal. II 20 solu-
tio eorum (*sc. argenti vivi et sulphuris*): . . . dissolutio, id est
65 -o, est, quod sumas eadem corpora calcinata et incerata et ponas
in vitro eqs.

2. *denodatio v. denotatio*.
**denodo*, -avi, -are. 1 *resolvere, relaxare* – *aufbinden, -
knöten, lösen*: a *proprie*: CAES. HEIST. mirac. I 7,14 non
70 mihi dicere potuit magister . . . , utrum cingulum deposuerit vel
caligas demiserit sive tunicam -verit *monachus*. in *imag.*:
MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 181,33; a. 1091/92) denuda
[Wellhausen]

(*sc. frater*), quod vidisti sompnium, per quod -bitur tuae invaliditudo (*sc. impeditae linguae*) vinculum. CARM. anon. 5 (SB Münch. 1873. p. 704) Musa, meam mentem . . . erige, . . . queat ut dissolvere nodum, quem plebs . . . serit . . . ; nam -are (denu-
dare *var. l.*) nequit illum nec reserare. **b translate i. q. abolere, cassare – auflösen, aufheben, außer Kraft setzen:** DIPL. Otton. III. 237 p. 654,46 ut omnes commutationes, precarias, libellarias, quocumque . . . ipsius abbacie dampno . . . facte sunt, . . . ei (*abbati*) liceat dissolvere, infringere penitusque ad nichilum -are. **2 absolvere, demere – losbinden, wegnehmen:** RUODLIEB X 85 'hec (*calcaria*)' ait (*sc. fur*) 'a sella -vi modo vestra'. *in imag.* ('*entbinden*'): CHART. Stir. II 244 (a. 1227) quousque nos reditus . . . pro nobis obligatos ab obligationis vinculo -emus.

denomenatus v. denomino. denomero v. dinumero.

[denominatibus v. denominatio.] denominativum v. denomino.

denominatio (-cio), -onis *f. abl. pl. -tibus*: p. 311,29. **I proprie i. q. actus nominandi, nominatio, nuncupatio – (Be-)Nennung:** A gener.: **1 nominis impositio – Namengebung:** NORB. IBURG. Benn. 1 p. 873,5 filium genuerunt *parentes*, cui ex cognationis -e Benno vocabulum esse voluerunt. **2 enumeratio – Aufzählung:** VITA Berth. Garst. I 15 p. 244,19 sic de hac vita omnes (*sc. monachi*) exierunt, sicut ab eo (*Bertholdo*) fuerant nominibus designati; primo illi quatuor, . . . deinde tres alii, uti erant in -e ordinati. **B gramm., rhet., log., philos., theol.:** **1 strictius:** ALBERT. M. praedicab. 3,3 p. 48^a, 18 quod sic se habet ad subiectum, praedicatur de illo non per -em accidentalem, sed essentiali praedicatione. metaph. 9,3,3 p. 422,31 in materiis . . . -o fit a materia, et non denominatur materia, sed in accidentibus *eqs. al.* GESTA Hort. Mar. 58 p. 601,7 finis siquidem melior est hiis, quae sunt ad finem . . . ; et a fine est omnis -cio. **2 latius:** **a designatio (exacta), determinatio, definitio – (exakte) Bezeichnung, Bestimmung, Spezifizierung:** ALBERT. M. bon. 18 p. 10,65 nihil denominat se secundum idem, sed secundum diversas rationes potest fieri -o. sent. 1,17,3 p. 470^a,10 idem non denominat seipsum: non enim aliquid est dictu: albedo est alba, vel etiam, ut -o fiat verbaliter, ut dicatur: albedo albat. metaph. 4,1,5 p. 166,82 videtur . . . , quod unum iungatur enti (*sc. in iunctura 'unum ens'*) per -em et informationem; hoc enim videtur ex hoc, quod numerum et suppositum trahit ab ente sicut denominans a denominato et adiectivum a substantivo. *ibid. al. v. et p. 303,58.* **b derivatio, deductio (a nomine facta) – Ableitung (von einem Nomen):** GERH. (?) tract. II 30 sicut ab humanus humanitas, sic ab equinus equinitas, a bovinus bovinitas; et hunc modum de omnibus rerum speciebus -o fieri potest. ALBERT. M. metaph. 5,2,5 p. 241,44 'de his' . . . substantiis 'alia' per -em dicuntur, sed ipsa substantia non dicitur de aliis, in quibus esse accipiat. **c translatio – Übertragung:** OTTO FRISING. chron. 7 prol. p. 307,19 quilibet sapiens et bonus propria benefacta diligit . . . ; quod si homo id . . . participatione sapientiae sapiens, participatione, immo -e bonitatis bonus facere novit, quanto magis Deus *eqs. gest.* 1,65 p. 91,13 nichil vere dici bonum potest illo solo excepto, qui non aliunde, sed ex se habens, quod est, . . . verissime bonus esse dicitur . . . ; caetera vero . . . non ex ipsius essentiae sectione, sed ex eiusdem bonitatis -e bona dicuntur. **d t. rhet. i. q. μετωνυμία – Umbenennung, Metonymie:** v. p. 313,40. **C publ. et iur.:** **1 commendatio, propositio – Aufstellung, 'Nominierung':** DIPL. Conr. III. 251 p. 437,34 monachi conveniant . . . ad electionem futuri pastoris . . . celebrandum, hoc videlicet discretionis tenore, ut primus assensus, prima vox, prima -o . . . constet arbitrium (*inde* DIPL. Frid. I. 9 p. 17,24. *item al.*). GESTA Trev. cont. III 6 p. 383,34 cum ad electionem convenissent (*sc. clerici*), . . . archidiaconus dixit illam eternam -em ita promulgatam fuisse, ut *eqs. GERH. STED. annal.* p. 208,6 in ipsius (*Gerhardi*) . . . persona prima ab omnibus facta est -o, et tempore condito . . . unanimis . . . subsecuta est electio. **FUND. Grat. Dei 3 p. 686,44** factis . . . partibus ex diversarum personarum -e vota eligendum in unum congregari nequiverunt. **2 destinatio, electio – Ernennung, Wahl:** WIBALD. epist. 235 eris (*sc. abbatissa*) nobis et soror et sponsa tanto familiaris, quanto per -em nostro oneri accessisti

vicinius. CHRON. Mont. Ser. a. 1192 p. 164,21 denominatus fuit Rocherus maior prepositus a nonnullis canonicis, sed Romanus quidam . . . canonicus -cioni eius . . . obstitit. **3 addictio, traditio – Zu-, Übereignung:** CAPIT. reg. Franc. 45 p. 127,8 non ut . . . sub totius regni -e (dominatione vel -e *var. l.*) . . . litis controversiam eis (*filiis*) relinquamus, sed trina portione totum regni corpus dividentes *eqs.* CHART. Turic. 941 p. 25,9 (a. 1255) de bonis seu possessionibus, quocumque proprietatis sive pheodi titulo seu quacumque -e alia censeantur. **10 CHART. Westph. III 982** huiusmodi -i et infeodationi . . . contradicimus nomine nostre ecclesie. *ibid. iterum.* **donatio – Schenkung:** FORM. Augiens. B 36^{tit.} carta -is (*postea:* donatorem) ad ecclesiam de terra aut mancipias. **4 denuntiatio, pronuntiatio – Bekanntmachung, Mitteilung:** CHRON. reg. cont. III a. 1205 p. 220,35 (rec. II) si infra mensem post -em (*sc. excommunicationis;* denuntiationem *rec. I*) sibi factam Romanam ad satisfactionem se non conferret *episcopus*, offitio . . . destitueretur.

II meton.: A gener.: **1 nomen, vocabulum – Name:** **a in univ.:** DIPL. Conr. III. 273 sunt . . . hec -es prediorum: dominicalis . . . curia Fustrize . . . , castrum Waldeke *eqs.* **b cognomen – Beiname:** ALEX. MIN. apoc. 13 p. 282,1 addiderunt *angeli:* 'quam venerabilis est iste presbyter'; unde in ecclesia hanc -em accepit: Beda venerabilis presbyter. **2 index, catalogus – Auflistung, Verzeichnis:** CHART. march. Misn. III 219 (a. 1216) nostri . . . sigilli appensionem atque ydoneorum testium -em huic rationabili facto apponimus. CHART. episc. Misn. 84 cum -e testium, quorum haec sunt nomina: *eqs.* CHART. Wirt. VIII 2882 est . . . hec -o agrorum: in Rorbach ager unus, ager in Diethenbuhel *eqs.* **B gramm., log., philos., theol.:** **1 strictius i. q. appellatio, notio – Bezeichnung, Begriff:** HRABAN. epist. 45 per illam novam -em (*sc. trinae et unius deitatis; postea:* nuncupatione). HERM. CARINTH. es-sent. 2 p. 152,12 quam -em (*sc. rerum naturalium*) si quis . . . denominandi modo a toto principali nomine informare conetur, ineptus est. EKKEB. SCHON. opusc. 7 p. 313,46 absurdum . . . est . . . , ut in eodem conveniant nomen deitatis et -o iniquitatis. CHART. Rhen. inf. II 1 p. 2,11 est . . . in hac provincia super -e modii hec significatio, ut *eqs.* ALBERT. M. incarn. 36 p. 207,85 quod -es et denominativa formaliter multiplicantur secundum proprietates, a quibus sumuntur, non materialiter. ELIAS SAL. mus. 4 p. 19^b nec intelligas, quod 'ut, re, mi, fa, sol, la' sint puncti, sed -es punctorum. **al. 2 latius i. q. praedicamentum – Kategorie:** URSO element. 4 p. 117,34 locatur qualitas in loco illocaliter, quia et in loco est et in loci dimensionibus (-cionibus *var. l.*) non mensuratur, sicut anima, quae in corpore est illocaliter locata. **C publ. et iur.:** **1 appellatio (dignitatis), titulus – (Hobeits-)Anrede, Titel:** CLEM. IV. registr. 657 p. 667,22 prohibemus . . . universis . . . , ne . . . Conradus ut regi Sicilie scribant nec ab ipso litteras velut a rege aut sub premissis intitutione, -e vel impressione recipiant. 685 p. 717,4 ut . . . episcopus se nec archiepiscopum . . . nominare presumat nec in sigillo seu alias archiepiscopalibus insigniis vel -e seu intitutione utatur. CONST. imp. III 66 licet . . . non sine causa distulerimus hactenus regiam tibi (*sc. Rudolfo*) -em ascribere (*sim.* 77 p. 65,22). **2 constitutio – Bestimmung, Festsetzung:** CHART. Lux. II 93 p. 106,12 (a. 1215) bona . . . pacifice possidebunt (*sc. heredes*) observatis omnibus et per omnia cartule precedentis conditionibus et articulis et -e monetę Cathalaunensium. **3 condicio, clausula – Bedingung, Vorbehalt (sklausel):** CHART. Lamb. Leod. 33 p. 54,6 (a. 1117) totum, quod reliquum est de . . . allodio, . . . dominis de sancto Lamberto ad altare affectavi hac -e: post decessum meum solventur XV solidi. CHART. Rhen. inf. I 328 monachis curtem . . . sub tali tradidit *Theodericus* -e, ut *eqs.* **D math.:** **1 quantitas, summa – (Zahlen-)Wert, Betrag:** HRABAN. inst. cler. 2,34 l. 10 ubi maior -o numero dierum invenitur, ut est septuagesima ac sexagesima, a toto partem intellegi debere; ubi vero minor *eqs.* (*cf. Isid. orig.* 1,37,13). ANON. geom. I 4,27 p. 351,26 ut horum (*sc. figurarum a multis angulis procedentium*) ductio octonario semper accrescat numero . . . ; inter quas -es octo semper inesse nemo dubitet differentiam. MATHEM. var. Bubnov p. 268,23sq. mi-

[Wellhausen]

nutum . . . multiplicabis . . . aut per -em unitatis, si semel reperi-
tus fuerit . . . maximus divisor in dividendis, aut per -em binarii,
si bis. ANON. algor. Salem. p. 3,12 secundum numerum punc-
torum repetatur -o millenorum, in ultimo pluraliter, in penulti-
mo singulariter, in reliquis adverbialiter . . . ; nota: . . . milies
milies mille milia. *saepius. v. et p. 312,45.* 2 pars – Teil, Ein-
heit: ANON. algor. Salem. p. 9,18 omnis . . . cubicus (*i. quadratus*) in III lateribus tot recipit ordines, quot habet radix
-es; verbi gratia novenarius III recipit ordines, quia radix ipsius
est ternarius. 3 de dividendo vel summa calculandi tempo-
raria ('Dividend', 'Zwischenquotient') in multiplicatione vel
divisione (fere per abacum facta) fere *i. q. numerus ducens –*
etwa: (Rechen-)Faktor, 'Denomination' (de re v. G. Fried-
lein, Zahlzeichen und das elementare Rechnen der Griechen
und Römer. 1869. p. 113sq. et H. Hankel, Zur Geschichte
der Mathematik im Altertum und Mittelalter. 1874. p. 319):
ANON. minut. 3,1 monstrabo, quomodo . . . divisoris differen-
tia in partium -es sint referendae. GERB. epist. math. I 1,1 p.
13,10 differentiam a singulari ad decenum per integram -em di-
videndi multiplicabis (*item p. 14,4*). p. 17,23 per totam -em di-
videndi. p. 21,13 articulos, a quibus -es fiunt multiplicationis,
secundabis ad digitos. HERIG. reg. 2,3 huius (*secundae divisi-*
onis) -es fiunt a toto (3,10. MATHEM. var. Bubnov p. 286,
34. *al.*). 2,21 p. 220,14 de -e, quae est a partibus (3,8. MA-
THEM. var. Bubnov p. 282,27. *al.*). MATHEM. var. Bubnov p.
285,12 qua virtute modicitas . . . divisoris summam dividendi in
paucitatem contrahit -is. ANON. algor. Salem. p. 9,31 omnis
numerus solidus et quadratus (*i. cubicus*) . . . tribus excrescit
-tibus. *persaepe. v. et p. 314,30.* divisor – Divisor: HROTSV.
Sap. 3,19 in illo (*numero*) . . . omnes eius partes nomine et
quantitate sunt pariter pares, in isto autem, si -o fuerit par,
quantitas impar, si quantitas par, -o impar (*ex Boeth. arithm.*
1,10). *ibid. al.*

denominativus, -a, -um. 1 adi.: a gener.: *a nominatus,*
vocatus – benannt: BENZO ad Heint. IV. 5,11 p. 488,2 sicut
prescivit *Salvator* de costa viri formam coniunctivam, ita previ-
dit domnam Adeleidam de nomine eius -am. *β nomine indi-*
catus – namentlich erwähnt: LEX Raet. Cur. 26,11,3 qui in su-
um testamentum hominem heredem scribit et ipsum hominem
rogat, ut alicum -um (nominativum *Ab a. corr.*) suum servum
ingenium faciat. *β gramm., log., philos., theol.: a designa-*
tivus, definitivus – bestimmend, spezifizierend: ALBERT. M.
bon. 101 p. 67,20 cum dicitur virtus bona, aut est praedicatio -a
aut est substantialis. *β (a nomine) derivatus, deductus –*
durch Ableitung (von einem Nomen) gewonnen, (von einem
Nomen) abgeleitet: ALBERT. M. bon. 483 p. 252,79 intelligen-
tia non accipitur hic ut nomen -um (*ed., mathematicum codd.*)
per abstractionem dictum ab intellectu, sed dicitur in compara-
tione ad memoriam et providentiam. *γ translatus – übertra-*
gen: ALBERT. M. sent. 1,17,1 p. 463^b,29 si non est aliquis habi-
tus, quo sanctus est homo et bonus, ergo Deus est -a bonitas et
sanctitas istius, quod absurdum est. 2 subst. neutr.: a gener.
i. q. nomen, vocabulum – Name: MIRAC. Donat. (MGScript.
XIV p. 177,48; a. 1091/92) hii (*sc. incolae pagi Menapia nomi-*
nati) . . . commune -um pagi proprii a principio in Caletos et
Batavos subdivisere vocabulis. ROD. CAMER. Lietb. 11 quon-
iam reverenda dies superveniebat ea, quae parasceues -um accep-
pit, suorum sententiam procerum . . . imperator consulere dis-
tulit. *β gramm. et philos.: a vox designativa, definitiva –*
bestimmendes, spezifizierendes Wort: ALBERT. M. metaph.
4,1,5 p. 166,85 omne . . . -um formam quandam aliam ponit su-
per denominatum; unum ergo dicit aliquam formam enti addi-
tam, cum dicitur 'unum ens'. *ibid. al.* *β vox (a nomine) deri-*
vata, deducta – (von einem Nomen) abgeleitetes Wort, Ab-
leitung: LIBRI Karol. 1,2 p. 116,12 secundum -orum regulam,
ut a veritate verax, a iustitia iustus, a pietate pius . . . , ita *eqs.*
GODESC. SAXO gramm. 2 p. 459,12 licet omnia -a communis
sint generis, si tertiae fuerint declinationis ut 'virilis' vel 'mulie-
bris habitus locutio', ita *eqs.* GUNTH. PAR. orat. 5,1 p. 143^C
nomen aeternus . . . et eius -um aeternitas *eqs.* ALBERT. M.
praedicam. 1,4 p. 157^b,24 -a dicuntur, quaecumque ab aliquo
principali solo casu differentia secundum nomen ad casum in-

flexum habent appellationem, ut a grammatica . . . dicitur gram-
maticus. eth. II 6,3,3 p. 450^b,13 idem est synesis et eusynesis,
quod probatur in -o; dicimus enim idem esse synetos et eusyn-
etos. *saep. v. et p. 310,40.*

5 *adv. denominative.* 1 gener. *i. q. nominativum – nament-*
lich, mit Namen: CHART. Mog. A I 524 (a. 1124) vestris . . .
ecclesiis et capellis . . . omnem . . . libertatem concedimus, sicut
-e subiecimus: ecclesiam in Cosla, suas tres capellas, scilicet
Chonchis, Glene, Pfelembach *eqs.* 2 *gramm., rhet., log.,*
10 *philos., theol.: a modo designativo, definitivo – auf bestim-*
mende, spezifizierende Weise: ALBERT. M. sent. 4,16,16 p.
578^b,15 quia accusatio non est sacramentum proprie, sed actus
eius, ideo non est qualitas essentialis sacramenti nisi informative
et -e. metaph. 5,2,7 p. 245,40 differentia sunt quasi -e et con-
cretive dicta. *ibid. al. v. et vol. II. p. 1214,2.* *β modo deri-*
15 *vativo, translato – auf abgeleitete, übertragene Weise:*
OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,22 (cod. A) simpliciter et per
se summum bonum, bonum -e nativum. ALBERT. M. sent. 3,6,
1 p. 119^a,45 homo non debet praedicari de Deo nisi -e vel per
innesse. phys. 1,2,2 p. 19,53 'omnia' -e (*p. 185^a,32 καὶ ὅτι κε-*
20 *μένου*) 'de' subiecto 'dicuntur' et in 'substantia' sunt. metaph.
9,3,3 p. 422,15 'si . . . aliquid est' materiale principium, 'quod'
per resolutionem 'non dicitur' -e ab 'alio' materiali aliquo. *ibid.*
al. per derivationem (a nomine factam) – durch Ableitung
25 *(von einem Nomen):* ANON. geom. I 3,17 est . . . aliud aesti-
mandae altitudinis orthogonium, quod ab inventore -e nuncu-
patur Pythagoricum. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 77,19 perso-
nam . . . a personalitate quasi -e sumptam voco. ALBERT. M.
praedicab. 3,1 p. 44^a,21 non praedicatur nomine et ratione prin-
cipium generationis de collectione multorum, qui descenderunt
30 de ipso, nisi -e; dicuntur enim Romani vel Romulei, non Ro-
muli. princ. 2,2 p. 321^b,29 agens ab actione -e dicitur et praedi-
catur et est praedicatio accidentis de subiecto. *ibid. al.* *c*
modo improprio – auf uneigentliche Weise: OTTO FRISING.
35 gest. 1,5 p. 19,31 cum dico artificem humanum et opus huma-
num, non aliam et aliam predico humanitatem, sed hoc, quod
de artifice substantive, de opere predico -e; velut cum dico: 'So-
crates ridet, pratum ridet' *eqs.* (*postea: inproprie vel transump-*
tive). *t. t. rhet. i. q. metonymie – metonymisch:* ALBERT.
40 M. summ. theol. I 20,80,2,3,2 p. 879^a,13 cum . . . dicitur 'ma-
lum', -e ponitur subiectum mali, quod ordinabile est in bonum;
cum autem dicitur 'malitia' *eqs.* 3 *math. i. q. quantitate –*
dem (Zahlen-)Wert nach: MATHEM. var. Bubnov p. 267,16
decenum per decenum, centenum per centenum . . . si dividas,
45 secundum denominationem eorum singulares singularibus sub-
trahes, id est, -e secundum singularitatem minores, id est divi-
sores, de maioribus, id est de dividendis, . . . auferes.

denomino (din-), -avi, -atum, -are. *script. – men(o): p. 313,3.*
pendet in c. acc.: p. 313,58. partic. usu subst.: praes.: p. 309,
50 *41. perf.: p. 309,41.311,62.313,5.2163. al.*

1 gener. *i. q. nominare, nuncupare, appellare – nennen,*
bezeichnen (als), benennen (medial. i. q. dici – heißen): a
in univ.: FORTOLF. rhythmimach. 106 'diatessaron, diapente,
diapason', quae a 'numeris' -antur, (ab antecedentis numeri no-
minibus nuncupantur *Boeth. arithm. 1,1 p. 11,13*). OTTO FRI-
55 SING. gest. 1,5 p. 19,24 a cuius (*opificis*) invariabilitate ipsi (*an-*
geli) invariabiles -antur. ALLEG. sapient. 26 p. 477^a,35 tritura
prima, -verunt *medici* eam plumbum; sed quando egreditur ni-
greto eius cum decoctione, -verunt eam argentum *eqs.* ANON.
60 IV mus. 2 p. 41,30 istae duae ligatae . . . perfectionem suam
denotant; quare debent -ari duae ligatae perfectae. 4,1 p. 63,15
proportionum principium dicitur unisonus; duodecim sequen-
tes -antur sic: tonus, semitonium *eqs. al.* *β (nomine) indicare*
– (namentlich) angeben, namhaft machen: VITA Goar. 7 p.
65 418,4 faciat nobis cognitum, qui fuit pater ipsius infanti, vel
matrem eius -et (nominet *var. l.*). p. 418,24 te, infans, . . .
coniuro, ut genitorem tuum per nomen -is (-es *var. l.*). LEX Sal.
Pipp. (rec. E) 80 -are (denomere *rec. D*) debent testes eum,
70 qui fortunam suam in lesum iavavit. AMALAR. off. 2,6,1 no-
tandum est eos ordines, qui potissimum necessarii sunt in eccle-
sia, apostolum Paulum -asse et eorum mores depinxisse. VITA
Conr. Const. 11 Oudalrici quasi divinum praesagium a cunctis
[Wellhausen]

tanta unanimitate praestolatur, ut, quem ille -ret voce, ... ab omnibus pastor eligeretur. **c** (*com*)memorare – *erwähnen, anführen*: DIPL. Merov. I 49 p. 45,18 ut de novo -enatus (*sc. Amalgarius*) ... hoc dibirit coniurare, quod *eqs.* FORM. Marculfi 1,38 ut de quinque -tus (-tis *var. l.*) idem ille ... debeat coniurare, quod *eqs.* CHART. Fuld. B 39 transscriptum ad ipsa loca sancta superius -ta (TRAD. Weiss. 246 p. 237,25. DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 98,16. *al.*). COD. Lauresh. 963 quantum in ipsis marciis di-tis visus fui habere. DIPL. Karlom. (II.) 24 p. 321,27 predicto ... episcopo ... predictam abbatiam ... et pefatam cortem ... infra -tam civitatem ... concedimus. PASS. Trudp. 5 locum iam -tum piis incipiens laboribus excolere *eqs.* ACTA reg. Burgund. 91^B ante ... principes iam di-tis. *saepe. c. sensu enumerandi*: CHART. Sangall. A 12 p. 14,38 (a. 745) hoc est in l o c a di-ta in villa, qui dicitur Illinauviae, et in alio loco ... et in tertio loco ... haec loca supernominata ... trado (FORM. Augiens. B 2. DIPL. Karoli III. 108). COD. Lauresh. 13 l. 15 cum omni supellectili, quicquid dici aut -ari potest (*item* 505 l. 21). DIPL. Ludow. Germ. 90 p. 130,5. CHART. Rhen. med. I 110 p. 115,33 mancipia ... trado ... quorum haec sunt nomina: ...; haec omnia -ta ... transfundo. DIPL. Ludow. Germ. 167 omnia superius di-ta nostris confirmamus edictis. *al. 2 gramm., rhet., log., philos., theol.*: **a** *indicare – angeben*: CONR. MUR. summ. p. 77,7 destino et mitto et omnia verba transitiva, si post se recipiunt accusativum rationalem rem -antem (*postea*: denotet), alium accusativum semper regunt cum prepositione. **b** *designare, determinare, definire – bestimmen, spezifizieren*: ALBERT. M. phys. 5,1,1 p. 403,48 id, ex quo est motus, in motu abicitur et ideo motum nec informat nec -at *eqs. ibid. al. v. et p. 303,59. 309,31. 3436. 41. 310,35. 311,62.* **c** *derivare, deducere – ab-, herleiten*: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,8 sicut ... lex a legendo, sacerdos a sacro, dux a ducatu ...; ita rex a regendo proprie dici vel -ari comprobatur. HEINR. AUGUST. planct. 1098 'is' ut ab Hebreo venit 'issa' viroque virago, Christus item sponsae nomen -at a se. ALBERT. M. veget. 6,324 constat, quod a Cipro insula -atur *cypros*. metaph. 9,3,3 p. 422,19 si 'aeris' materia sit 'ignis', dicimus -ando aerem esse 'igneum' *eqs.* **d** *absol. i. q. metonymice loqui – metonymisch sprechen*: CONR. MUR. summ. p. 95,258 denominatio (*in margine*): qui -at, annexa rem nominat a re atque rei nomen imponit finitima re. **3 publ. et iur.**: **a** *commendare, proponere – vorschlagen, aufstellen, 'nominieren'*: VITA Rimb. 10 p. 88,31 quod ipse (*Ansgarius*) talem ad successionem personam -ret, quae *eqs.* DIPL. Conr. III. 244 p. 425,31 quidam ministeriales ... ecclesie tumultu facto ... coegerunt quosdam de ... clero -are et quodammodo eligere Frithericum prepositum. CHART. Salisb. II 619 p. 115, 8sq. (epist. papae) ut episcopo ... defuncto ... archiepiscopus ... tres personas ... canonicis ... -are procuret ... et ... is ex -tis personis ... in episcopum eligatur, in quem omnes ... consensissent. *v. et p. 310,1.* **b** *designare, eligere – ernennen, (aus)wählen*: **a** *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 187 socii -andi sunt et tunc, qualis debeat esse legatio, iniungenda est. CHART. Heinr. Leon. 12 p. 21,22 testes ... sunt: ... quatuor etiam, qui -ti sunt legati esse provincie. BURCH. URSB. chron. p. 40,6 facta ... est pactio inter electores, ut neutra pars suum publice -ret aut intronizaret, donec *eqs.* p. 79,30 Bertholdus dux Zaringie tunc -tus fuit in regem. **β** *spectat ad testes*: LEX Alam. 6,1 (rec. B) tunc debet homo, qui causam requirit, tres electos -are. LEX Baiuv. 16,16 quae (*pacta vel placita*) per scripturam quacumque facta sunt vel per testes -tos (nominatos, -antur, -andos *var. l.*) tres vel amplius. CHART. Babenb. 237 p. 59,33 hicmet (*sc. incusatus*) quinta manu ex XX a iudice -tis iuramento ... interposito se expurget. p. 60,6 iudex -et sibi (*sc. incusato*) X homines sue professionis et X alios viros honestos. *al. cf. p. 314, 325sq.* **c** *constituere – bestimmen, festsetzen*: **a** *in univ.*: LIBER hist. Franc. 12 p. 256,18 ut locum ei (*Chlodoveo regi*) prepares (*sc. Gundobadus*), -ato, ubi vis, quando *eqs.* LEX Sal. Pipp. (rec. E) 85,2 de debitum talem -tum secundum legem Salicam. WALAHFR. Gall. 1,24 totius Alamanniae presbyteros ... generaliter di e -ta ... convenire praecepit dux (exord. 29 p. 513,20. BALDER. Alber. 10 p. 249,1 [epist.]). DIPL. Loth. I.

133 p. 298,6 per quod (*praeceptum*) ... portionem ... silvae per loca -ta et terminos ac fines designatos ... possideat *abbas*. p. 298,8 extra fines determinatos (-tas *var. l.*; *inde* DIPL. Loth. II. 30 p. 434,30). CHART. Rhen. inf. IV 617 hoc statuentes (*sc. abbas*) et diligentissime -antes, ut *eqs. al. indicare – ansetzen*: FLOD. annal. a. 945 p. 97,8 quatinus ... praesul -to placito ad reddendam rationem ... accedat. **β** *circumscribere, comprehendere – begrenzen, umschließen*: ACTA reg. Burgund. 32 (a. 950) abet *Arlulfus* his terminibus di-tos (*sc. curtem cum appendiciis*): de uno latus usque in loco, que *eqs.* **d** *delegare, tradere – zu-, übereignen*: CHART. Eberb. 243 (a. 1218) Rudegerus ... -vit vineam ... ecclesie Eberbacensi et resignavit eam ... in manus prioris. **4 math.**: **a** *efficere, explere – ergeben, erfüllen*: GERB. (?) astrolab. 9 quibus (*intervallis*) quinis data sena tricenarium -ant (denunciant *var. l.*) et sic per ordinem progredientia zodiaci adimplent numerum. **b** *trahere – gewinnen*: FRANCO LEOD. circ. 6,249 ordinavimus lineas naturalium tetragonorum a pari numero reiectis imparibus eo, quod medietates non habeant ex integro numero -tas. **c** *multiplicare, ducere – multiplizieren*: HERIG. reg. 2,10 ubi ... triplicatur denarius ...; dividendi -etur tertia (*pars*), ubi quadruplicatur, quarta et ulterius ad hunc modum. HERM. AUGIENS. rhythmic. 4 ut constituentur ex altera 'parte' tabulae, quae (*species*) '-antur ex p a r i', ex altera, quae 'ex impari' (27. ASILO rhythmic. 9; cf. *Boeth. arithm. 1,9sq.*). MATHEM. var. Bubnov p. 253,10 si ... multiplicare volueris quemlibet numerum singularem ... per quemvis decenum ...; primo ... decenum multiplicatorem quasi singularem -bis. p. 268,4 sicut ...; quod ab uno excrescit in divisione, per summam integram -atur, sic divisores per denominationem totius dividendi multiplicabuntur. *al.*

subst. denominatus, -i *m.* *de teste (a iudice electo) i. q. sacramentalis – Eideshelfer, 'Genannter' (de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 208sq.)*: LEX Alam. 6,1 (rec. B) ex -is (*antea*: sacramentalem) tribus licentiam habet excusator reicere duos. CHART. select. Keutgen 159,2 (a. 1207) si ... aliqua pacis forma statuta fuerit ...; reus tertia manu -orum se expurgabit. CHART. Babenb. 237 p. 58,20 ut defensio proprii corporis ... probetur ... pro vulnerato ... cum -is, id est cum XX personis honestis, quas iudex accusato denominabit. p. 60,8 si -os habere non poterit *incusatus*, expurget se cum iudicio aque. CHART. select. Keutgen 160,2 is, qui reus putatur, tertia manu se purgabit, inter quos sint duo, qui dicuntur -i. cf. p. 313,58sq.

adv. denominatim. **1 nominatim – namentlich, mit Namen**: HARIULF. chron. 4,24 p. 244,15 quarum ... ecclesiarum vel mansionum, ut cunctis manifestetur cognitio, dignum duximus in praesenti -m (-itatim *ed.*, *vix recte*) manifestare scripto; haec est: *eqs.* **2 definite – ausdrücklich**: ALBERT. M. eth. II 6,1,5 p. 401^B,31 in ratione iusti -m non determinat *mens* operabile, nisi secundum quod *eqs.*

[**denominatim v. denomino.**]

denon -v. **denun** -v. **denor** v. **tenor**.

denormo, -are. **1 proprie i. q. a norma amovere, enormem reddere – aus dem Lot bringen, von der Senkrechten abweichen lassen**: ANNALISTA SAXO a. 1044 p. 687,3 muro eius (*monasterii*) nunc alicubi cadente, nunc casum minante, nunc columpnarum aliqua orthogonalem sui erectionem -ante (*ex FUND. Hild. 5 [denominante var. l.]*). **2 translate i. q. deformare, dedecorare – verunstalten, entstellen**: AMARC. serm. 1,154 que te (*sc. pontificem*) detrusit in artum sors tam dira locum ...; roseos ubi stulti aut niveos viciant tunicis nigrantibus artus -antque caput ferro?

denosco v. **dinosco**.

denotatio, -onis *f.* *script.*: -oda-: l. 71. -cio: GLOSS. I 584,20 St.-S.

1 proprie: **A gener.**: **1 strictius**: **a reprehensio, vituperatio – Tadel, Schelte**: HERM. SANGALL. Wibor. prol. p. 110,26 numquam in animum duxi quid tale aggredi, ... ne putarer meo studio mihi ad favorem patrum negligentiam velle denotare; haec -o duobus modis evenire solet, cum *eqs.* GLOSS. I 566,47 St.-S. -datio (-o *var. l.*) scelta. **b damnatio – Verdammung**: GERHOF. tract. p. 45,23 spinas ... de maledicta terra

[Wellhausen]

pullulantes in -e fornicatorum et irregularium exstirpare conati sumus. 2 *latius i. q. descriptio, enarratio* – *Beschreibung, Darstellung*: BOVO SITH. Bert. praef. p. 525,35 quatinus, sicut tuae (sc. archiepiscopi) . . . auctoritatis praesentia eadem sacra elevatio magnifica habetur, sic eiusdem -o eodem astipulatore . . . corroboretur. p. 525,47 quo (mandato) elevationem . . . Bertini iubes pauperis stili nostri ordiri -e. HIST. Walc. 70 ne . . . criminemur, quod supervacua huius viri descriptio fiat, constat admodum fore necessarium presentis rei -o. B *publ. et iur.*: 1 *accusatio* – *Beschuldigung, Anklage*: CONC. Karol. B II 24^A p. 234,13 Ebo . . . quaedam minus caute pro sui . . . ereptione in imperatoris iustificatione et in sua -e pronuntiavit. 2 *demonstratio, exhibitio* – *das Vorzeigen, Vorweisen*: CONC. Karol. B II 29^A p. 328,27 harum . . . auctoritatum -e publica precognita serie reique veritate in . . . conventu recitata eqs. 3 *signatio* – *Zeichnung*: DIPL. Heinr. IV. 262^a p. 336,9 quod ut firmitus credatur . . . manu proprię -is roborantes sigillo nostro inferius precepimus insigniri. 4 *traditio, delegatio* – *Übergabe, -eignung*: TRAD. Ensld. 84 (c. 1150) predium . . . contulit huic ecclesie legitima -e Margart soror inclusa apud nos.

II *meton.*: A *gener.*: 1 *strictius de nota*: a *suspicio, crimen* – *Verdacht, Vorwurf*: HERM. IUD. conv. 8 p. 95,25 Iudei . . . suspicati sunt criminale me aliquod . . . admisisse flagitium simul et prefati . . . Iudei accusatione fomitem eis huiuscemodi -is ministrante. b *macula, probrum* – *Makel, Schande*: RADBERT. Matth. 6,426 Petrus . . . in exordio, Iudas vero Scariothis in fine ponitur, cui elogium -is iure semper adscribitur, ut . . . culpa pateat ex hoc. 2 *latius i. q. conscriptio, scriptum* – *Aufzeichnung, Niederschrift*: a *in univ.*: HRABAN. carm. 41^{ut}. -o dedicationis ecclesiae sancti Salvatoris constructae in monasterio Fuldae. HILDEG. Far. 103 (MGMer. V p. 195,1) hoc . . . miraculum . . . in -bus vitae beati Chilleni nostrae notitiae assumpsimus. b c *colore quodam*: a *index, catalogus* – *Auflistung, Verzeichnis*: CHART. archiep. Magd. 315^a p. 400, 11 (a. 1166) cartham hanc inde cum -e sanctorum reliquiarum conscriptam sigilli nostri impressione insigniri fecimus. TRANSL. Alex. Hall. (MGScript. XXX p. 956,14^{ut}) ex tractatu, qui intitulatur ‘-o reliquiarum, quas primus Otto imperator . . . de Italia Magdeborch transmisit’. CATAL. biblioth. A I 72 p. 395,38 -o librorum, quos frater Rodolfus . . . scripsit apud sanctum Urbanum. b *exemplar* – *Abschrift*: GREG. CAT. chron. I p. 277,16 -o cartarum autenticarum, quas in suo ordine iccirco minime posuimus, quia tunc in promptu non habebamus. B *publ. et iur. i. q. documentum, charta* – *Schriftstück, Urkunde*: CHART. episc. Halb. 357 (a. 1194) ut . . . hec -o rata et inconvulsa . . . permaneat, . . . banno nostro confirmavimus et hanc paginam testimoniale sigilli nostri inpressione signavimus.

**denotator*, -oris m. *reprehensor, vituperator* – *einer der tadelt, zurechtweist*: CONC. Karol. B II 37^G,8 p. 559,21 Dominus in evangelio (sc. decrevit) peccantem semel secreto corripere, secundo cum testibus, ut, si quando incorrectus apud ecclesiam fuerit denotandus, -r non criminator, sed correptor esse videatur.

1. *denoto* (din-), -avi, -atum, -are. *script.* -od(o): p. 316,72. *struct. c. gen. (abl.)*: p. 317,21 *criminis*: p. 317,29,31.

I *gener.*: A *strictius i. q. notare, notabilem reddere* – *kennzeichnen, kenntlich machen (accedente abl. fere i. q. afficere – etwa: behaften)*: 1 *in univ. (fere in malam partem; in neutram partem: l. 69)*: IULIAN. TOLET. Wamb. 5 Galliarum terra, altrix perfidiae, infami -atur e l o g i o (REGINO chron. a. 865 p. 83,7 stultitiae e. -andi). LEG. Wisig. 6,5,12 p. 275,11 si . . . servum suum . . . extra culpam occidere quicumque presumerit, . . . perenni infamio -tus testificari ei ultra non liceat. CAPIT. reg. Franc. 138,17 statutum est . . . de presbyteris, qui feminas secum . . . habitare permittunt et propter hoc malae opinionis suspicione -antur, ut eqs. OTTO FRISING. chron. 8, 18 p. 417,7 quidam simpliciores sepulchrum Domini . . . visitantes . . . tamquam loca sibi . . . -antes lapillos seu aliam metam collocant. obitu suo notabilem facere – *durch seinen Tod denkwürdig machen*: ANNAL. Hild. a. 1038 p. 43,13 Herimannus, Alaemannie dux, subita infirmitate preventus, bonis flebi-

lis omnibus XVI. Kal. Iulii -vit. 2 c. *colore quodam*: a *definire* – *charakterisieren*: BURCH. URSB. chron. p. 45,3 cuncta siquidem plene describere opus faceret immensum; annos igitur -emus. p. 69,26 hunc annum quidam versificator -vit tali versu: eqs. *ibid. al.* b *designare, determinare* – *bestimmen, festlegen*: LAND. MEDIOL. hist. 1,1 p. 38,6 quomodo . . . cantus, missas . . . et cetera divino cultu congrua . . . praeordinaret sive primus cantus -ret seu ante ordines . . . ad officii gradus ordinaret Ambrosius. c *iudicare* – *bewerten, beurteilen*: RUP. TUIT. inc. 11 p. 452,32 conditores civitatum terrenarum male in scripturis sanctis . . . -ari tanquam architectos sive municipes adverse civitatis. d *reprehendere, vituperare* – *tadeln, anprangern*: CONC. Karol. A 50^D,49 in quo facto et religio christiana fuscatur et sacerdotalis ordo confunditur, immo avaritia sacerdotum a subditis -atur. v. et p. 314,69. e *nominare, nuncupare* – *bezeichnen (als), (be)nennen*: DIPL. Otton. I. 170 ut . . . precepto confirmaremus quaedam loca his -ta nominibus: Uuiniheringa, Antesena eqs. Ps. ODO CLUN. dial. 17 p. 262^b cuius (septimi modi) acutissima (sc. vox) est decima quarta g., quae cum fine eodem character -atur. CHART. archiep. Magd. 262 his, qui Christi pauperes possunt -ari, paterna sollicitudine . . . debemus obviare. f *indicare, exprimere* – *angeben, ausdrücken*: EPITAPH. var. II 84,1 robora Burchardus ex nomine -at artis, et, quod nomen habet, maxima facta probant. ARIBO mus. p. 66,19 quae (neuma) longitudinem . . . cum subiecta virgula -at. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 120,13 figuris singula nature sue congruis insignivit (sc. rerum auctor) deditque nomina nunc utrumque, nunc alterutrum -antia. ANON. IV mus. 2 p. 41,30 duae ligatae (sc. notae) . . . , prout sunt ascendentes . . . , perfectionem suam -ant (sim. p. 42,4. al.). CONR. MUR. summ. p. 78,8 si . . . vis devitare prepositionem et -are personam, ponas genitivum eqs. al. *significare* – *verkörpern, symbolisieren*: HEINR. AUGUST. planct. 519 spiritus explet Adam nostrum, caro -at Evam. g *praedicare, ante oculos ponere* – *verkünden, vor Augen stellen*: VITA Emm. 28 quamvis dicentium verba sileant, praetereuntibus loca eadem -ant (praedicant ARBEO Emm.), quia . . . exprimunt suspiria viatorum, ut caveant, ne eqs. h *patefacere, manifestare* – *offenbaren, zu erkennen geben (medial. i. q. sentire – sich bemerkbar machen)*: IULIAN. TOLET. iudic. 1 perfidorum -ta transgressio ideo debetur acrius percuti, quo illicitis videtur ausibus perpetrari. CONSTANT. AFRIC. eleph. 2,6 he (sc. siccitas et asperitas et macies) maxime -antur in pectore. 2,24 si . . . colera rubea cum colera nigra commixta fuerit, asperitas hoc -at pectoris. i (unctione) *consecrare* – (durch Salbung) *weihe*: RANGER. carm. 854 caput et barbam -at David et tunicam et constare docet ritum hunc per tempora cuncta (spectat ad Vulg. psalm. 132,2; cf. ORD. Rom. 35,68). B *latius*: 1 (com)memorare – *erwähnen, anführen*: a *in univ.*: ARBEO Corb. 13 sic . . . peractum est, ut de poenis depositus -tus Adalpertus non tantum vivus, sed etiam inlesus inventus est. 15 p. 203,14 munera multa ei -tus dux largitus est. TRAD. Frising. 64 duorum minime patrimoniorum loca -vimus, quorum alter eqs. 97^b ad episcopatum s u p r a -tum (TRAD. Ratisb. 17 p. 20,15). fort. add.: TRAD. Frising. 14^b (a. 759) convenientia Cauuonis cum donato (ed., donoto A [?pro -to]) episcopo Ioseph de artifice malleatoris nostro Aleto, ut eqs. b *enumerare* – *aufzählen*: TRAD. Ratisb. 13 p. 12,14 (a. 814) cum omnibus rebus, quae in ipsa carta traditionis -tae sunt. DIPL. Heinr. II. 424 cum . . . quęsitis et inquirendis omnibusque, quę dictis -ari possunt aut scriptis. CHART. archiep. Magd. 248 p. 313,17 hanc . . . paginam conscribere et in ea mansos omnes datos seu receptos -are . . . necessarium duximus. CHART. Heinr. Leon. 98 p. 149,25 huius rei testes infra sunt -ti: eqs. 2 *conscribere* – *aufzeichnen, niederschreiben*: a *in univ.*: RUD. FULD. mirac. 12 p. 337,55 pauca miracula, quae ab his, qui . . . ea se vidisse testati sunt, ad meam notitiam litteris -ta, breviter intimare curavi. b *describere, enarrare* – *beschreiben, darlegen, ausführen*: IULIAN. TOLET. iudic. 7 ut . . . lugubrem eorum (seditiosorum) memoriam his titulis -tam (-ta, devotatam var. l.) sequutura saecula imitari refugiant. ARBEO Corb. prol. quod tanti patris exscriberem originem pariterque vitae -rem (m. al. corr. -darem [Wellhausen])

1) virtutes. HRABAN. epist. 33 p. 466,30 in quo (*cantico*) Iudaeae perfidiae expulsio -atur et electio ecclesiae de gentibus demonstratur. ANON. IV mus. 2 p. 55,17 prout in primo capitulo plenius -atur (demonstratur *var. l.*). *imagine monstrare – bildlich darstellen*: IOH. GARL. introd. mus. 184 ditonus cum dyapente est species coniuncta de VII vocibus et V tonis cum uno semitonio, sicut patet in figura, (inferius -atur *var. l.*; item 185). 3 *animadvertere, inspicere – wahrnehmen, mustern*: GESTA Ern. duc. I 4,214 cum ... -asset *imperator eum (ducem)* in facie et eum cognovisset, mox caput demisit, et demutata est facies eius.

II *publ. et iur.*: A *demonstrare – aufzeigen*: TRAD. Frising. 1472 p. 324,13 (a. 1078/80) servi iuramento constricti ... terminationem peragrantes et, ut hic scripsimus, -antes demonstraverunt. p. 324,20 ecclesie servi -antes peragrati sunt veterem terminationem silve et montium ad Sliersie ... pertinentem. B *deferre, denuntiare – anzeigen*: CAPIT. reg. Franc. 254,2 si quis quemcumque ... contra hanc pactam sinceritatem aliquid moliri manifeste cognoverit, si eum converti nequiverit, aperte prodatur atque -et. C *arguere, accusare – bezichtigen, beschuldigen, anklagen*: LEG. Wisig. 12,2,11 quod si -tum c r i m i n e reum principalis pietas reservaverit viviturum *eqs.* (9,2,9 p. 375,26 di-tus. VITA Heinr. IV. 8 p. 29,11). 2,4,7 p. 100,37 ubi (*sc. in legitimo textu*) ipse, qui defunctus est, aut reum se criminis esse agnoscens suscripsit aut iusto equitatis iudicio publice -tus apparuit. HINCM. epist. 198 p. 207,16 in his, de quibus me apud auctoritatem vestram audio -ari *eqs.* RATHER. fragm. 1 (DtArch. 46. 1990. p. 59) quamvis ... presumptionis penes vos (*sc. principem*) et temeritatis -tus sim. ANNAL. Hild. a. 1113 p. 63,1 Reynhardus episcopus ... et Wibertus infidelitatis apud imperatorem secundo -antur. *al.* D *referre, inscribere – verzeichnen, eintragen, 'notieren'*: CHART. civ. Spir. 28 p. 30,28 (a. 1212) Iohannes ... qui ... in tabula civitatis fuerat intitulatus, ... ab intitulacione eadem est depositus, et conventus ... in eodem titulo est -tus. E *firmare, testari – (schriftlich) fixieren, 'verbriefen'*: ARBEO Corb. 9 cum suo diligentissime -to Galliis privilegio reversus est. TRAD. Frising. 64 -are ego Heres episcopus decrevimus, quod Sigo presbiter patrimonium suum ... tradebat. TRAD. Teg. 347 ne quis iusticiam eorum (*denariorum*) infringere valeat, scriptis -vimus. CHART. episc. Halb. 806 l. 4 quoniam ... res ... plerumque oblivioni sompno sopiuntur ..., que nec sigillo aliquo vel scripto -ta sunt. F *signare – zeichnen*: DIPL. Heinr. II. 338 p. 721,17 hoc preceptum ... manu propria confirmantes sigillo nostre cognitionis et imperii inferius iussimus -ari. CHART. Traiect. 347 p. 318,29 hanc paginam conscribi et sigillo nostro -ari in testimonium huius rei geste precipimus. CHART. ord. Teut. 3 p. 5,3 presenti pagina subscriptis testibus sigillique mei plumbei suppressione -ta. *ibid. al.* *subscribere – unterzeichnen, -schreiben*: DIPL. Arnulfi 191 (spur. s. X.^{ex}) manu propria subtus eam (*nostrae liberalitatis auctoritatem*) -vimus et anulo nostro mandavimus sigillari. G *constituere – bestimmen, festsetzen*: LEG. Wisig. 2,5,10 ut, cum talis scriptura fuerit in ipsius (*iudicis*) iudicio prolata, non ex toto habeatur invalida, sed hoc suo iudicio -etur, (sui iudicii conscriptione notetur *var. l.*), ita ut *eqs.* *circumscribere, comprehendere – begrenzen, umschließen*: CHART. civ. Magd. 84 p. 42,17 (a. 1225) hanc ... curiam expressis hiis terminis -tam ... fratribus in proprietatem dedimus.

2. *denoto v. denato*.

? **denotus*, -a, -um. (de et notus) (*per*)notus, infamis – (*wohl*)bekannt, *berüchtigt*: PETR. CAS. chron. 4,114 p. 587,34 iure cum adolescente isto pro Casinensi ecclesia disputanti esset congregiendum, nisi de scismate et heresi ipse et Casinen-sis congregatio -a (denotata Petr. Diac. *altercatio*) fuisset (*ni spectat ad l.205qq.*).

**denoverco*, -are. *novercari, invadere – stiefmütterlich behandeln, abhold sein*: IOH. TULB. gest. 2 (MGScript. XXXI p. 678,12; s. XIII.¹) perpendens ... rex Egypti, quod fortuna -ret eis (*Saracenis*) et Deus pro nobis (*sc. christianis*) pugnaret, cogitavit *eqs.*

dens, *dentis m.* *script. et form.*: *nom. sg.*: *den*: p. 320,5.

-tes: l. 33,44. -tis: l. 33. *gen. pl.*: *dencium*: l. 49,53. *dencum*: l. 48. -tum: l. 56,57. -tuum: AETHICUS p. 204,8. *decl. II.*: l. 33,42,43,44.

ὀδόνς – Zahn: I *proprie (interdum sensu plur., praesertim in poesi, e. g. l. 8,59 p. 319,24): A de hominibus (de gigante: l. 13): I gener.: a in univ.*: RECEPT. Lauresh. 2,151 si quis ictu pugni manum laeserit humano -e. RADBERT. corp. Dom. 17,13 cogitandum est a nobis, non quantum -e praemittitur (*sc. caro Christi*), sed quantum fide ... capitur. THEGAN. Ludow. 19 p. 204,6 ille numquam nec -es candidos suos in risum ostendit. FROUM. carm. 19,36 lacteus Aethiopis nigri mihi rideat ... -s. SIGEB. GEMBL. chron. a. 413 apud African in Uticensi litore -s gygantis inventus est tam ingens, ut *eqs. persaepe. in locut.*: SUMM. Heinr. A 9,330 offa biz, bizzo proprie frustum -ium, id est stukki, stukilin. BERTH. ZWIF. chron. 22 p. 212,9 Adilbero ... sero militaturus et vix animam prae -bus habens sub alas sanctae Dei genitricis confugit. INNOC. III. registr. 1,295 p. 416,26 a sua presumptione non destitit *Thomas clericus*, immo, quod archiepiscopus mentiretur, per medios -es respondit. *in nom. propr.*: CHART. Hall. 151 (a. 1216) testes, qui omnes aderant: dominus Theodericus de Trebach, Heinrichus Dens de Vphusen. CHART. Turic. 480 Chunradus dictus Dens de Altorf ('Konrad Zant von Altorf'). CHART. Siegb. 151 p. 267,22 Theodericus dictus ad Dentem. *al.* b *spectat ad reliquias*: RUD. FULD. mirac. 3 p. 332,40 diaconus et ... laicus ... abbatii dederunt ... pedem beati Castuli ac -em sancti Sebastiani. STEPH. COL. Maurin. 10 (6) depressis ... luminibus -em (*sc. Maurini*) admovit *antistes*. GESTA Trev. 18 p. 152,18 (*chart.*) quam (*patriam*) ... cum -e sancti Petri ... ditavit *Helena*. CAES. HEIST. hom. exc. 90 Henricus de Ulme ... -em ... beati Baptiste Iohannis ibidem (*sc. in monasterio Sophiae*) reperit *eqs. al.* 2 *iur.*: LEG. Burgund. const. I 26,2 de medicis personis ingenuis ... si -s (-us, -is, -es *var. l.*) excusus fuerit, X solidis componatur. LEG. Wisig. 6,4,3 p. 265,15 pro singulis ... excussis -bus duodeni solidi componantur. LEX Alam. 57,18 si ... labium superiorem alicuius maculaverit ita, ut -es appareant. LEX Baiuv. 4,16 si quis alicui -em *m a x i l l a r e m*, quem marchzand vocant, excusserit (6,10). LEX Frislon. 22,19 si unum -em de *a n t e r i o r i b u s* excusserit (*add. 3,36*). *al.* *adde*: THIETM. chron. 8,2 quicumque post LXX. carnem manducasse invenitur, abscisis -bus graviter punitur. 3 *natur., anat., medic.*: BOTAN. Sangall. 34,3 ad -cium cavum: herba pastanaca ... -tum cavum rumpit. RECEPT. Bamb. 9 item si cabus -es fuerit: opopax -is inponis. ALFAN. premn. phys. 23,7 p. 144 os ... adaptat ventri nutrimentum in subtilia minutans illud *cum -bus*, (PG 40,693^B διὰ τῶν ὀδόντων). ARS med. 7 p. 427,5 parulis est apostima in gingivas apparens -ium (-cum *var. l.*). ROGER. SALERN. chirurg. 1,52 ad *d o l o r e m* -cium et gingivarum fiat *eqs.* (TRACT. de aegr. cur. p. 175,33 dolor -ium. *saepe*). URSO anat. 82 procreantur ... ex humore fleumatico. ALBERT. M. aet. p. 308^b,35 secunda (*aetas*) ... '-ium' vocatur 'plantativa', quae *eqs.* NOTULAE Wilh. Cong. 567 hec (*limositas*) non est passio -cium, sed stomachi. *persaepe. adde de sanatione miraculosa*: VITA Galli II 1225 noverit hoc ... lignum praestare medelam illis, qui nimia -tum vexantur ab ira. 1770 unde (*sc. a candelis*) sibi capiunt solamina grata medelae, quos dolor ophthalmion vel -tum pestis acerba inficit. *al.* B *de animalibus*: I *gener.*: a *in univ.*: ALDH. virg. II 1478 puer quidam laceratus -e molosi ... vertitur in rabiem. WALAHFR. Mamm. 22,7 -bus hos (*homines*) laniat leo, saevis secatur ungues illos. ANNAL. Fuld. II a. 873 p. 79,26 duos ... habebant *vermes quasi locustae* -es lapide duriores. WALTHARIUS 627 qui (*ursus*) ... me (*sc. Hagaronem*) petit atque oculum cum -bus eruit unum. EGBERT. fec. rat. 1,846 gratis equo oblato ne contempleris in ore, ut numeres -es, matris quibus ubera suxit. CHRON. Pol. 2,25 sicut aper molosis indagatus, scilicet undique curvo -e percuciens, alios perimit, aliis viscera fundit. *saepe. in locut.*: WOLFHARD. Waldb. 3,1 p. 258,17 binae et vicino venientes gallinae ipsas (*oblatiunculas*) voraci comedent -e. b *spectat ad pretiosa*: CATAL. thes. Germ. 84,36 cornu eburneum; pixis eburnea; alea cristallina et pars -is *p i s c i s* (EPIST. Reinh. 21). HERACLIVS

[Wellhausen]

II 12 -em ... bestiarum poteris hoc modo polire; non tantum -em, sed et aurum. *c spectat ad instrumenta, remedia sim.*: RECEPT. Lauresh. 2,113 -ium caballinorum tusorum farina aspargitur (ex Plin. med.). MAPPAE CLAVIC. 33 ut ... aurum, cum scripseris, possit lucere, coclea marina vel a p r i n o -e literas perfrica (COMPOS. Matr. 20,7). THEOPH. sched. 1,23 p. 21,2 tolle pergamenam Graecam ... et polies eam -e castoris sive ursi vel apri. ALBERT. M. animal. 22,35 -es ... canini suspensi super ictericum conferunt, et qui -es super se habet suspensos, non inlatrabitur a canibus eqs. 22,111 qui habuerit dolorem -ium et posuerit unum ex -bus leporis in parte, ubi dolor fuerit, auferet dolorem. *al.* 2 *natur. et anat.*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 90,9 non habet ... os avium uvulam neque epiglottum neque -es, sed pro -bus habent rostrum. 2 p. 142,6 quod ... cetera animalia comedentia carnes faciunt cum -bus suis, hoc eqs. ALBERT. M. animal. 1,22 in quo (*membro*) est iuvamentum animalis ... sicut sunt cornua in quibusdam et -es in aliis. 2,46 unum de superioribus, in quo magna diversitas invenitur in animalibus, est -es: eqs. animal. quaest. 2,20/26 p. 117, 748q. quaeritur ulterius de natura -ium; quare quaedam animalia habent -es serratim ordinatos ... et quaedam non ita se intersecantes. *persaepe*.

II in *imag.* (*fere de invidia*): ALDH. ad Acirc. 10 p. 90,13 cum ab aemulis -e canino carperetur Terentius. THEOD. TREV. Liutr. 140,2 quicquid de proprietatis sue cepit redditu, non suis tenaci -e usibus retinuit, sed eqs. THIETM. chron. 2,41 haec (*sc. Iuthitta vidua*) ... invidio vulgari -e admodum inculpabilis dilaniebatur. DIPL. Heinr. III. 80 p. 105,9 maxime elaborandum duximus ecclesiam ... luporum -bus eripere. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 242,24 qui ... vitam eius (*Coloniensis archiepiscopi*) sanctissimam ... livido -e carpebant. CHART. Mog. A II 640 p. 1043,8 ne ... aliquis auctor temerarius huic nostrae indulgentiae detractionis -em praesumat imprimere. *al.*

III *alleg.*: GLOSS. psalt. Lunaelac. 3,8 -es virtutes corporis significat. HRABAN. univ. 1,2 p. 22^A -es Christi apostoli sunt et praedicatores novi testamenti. 6,3 p. 179^B oculi eius (*diaboli*) vel -es haeretici sive pravi omnes doctores (*sc. sunt*). HONOR. AUGUST. cant. 4,2/3 p. 412^A -es ... Ecclesiae sunt expositores sacrae scripturae ... qui haereticos mordaces remordent. ALBERT. M. Iob 41,5 p. 493,36 -es ... dicuntur modi nocendi, quibus masticat *serpens* homines. euch. 3,1,7,3 p. 267^A, 415q. tamquam -bus ... conteratur (*sc. cibis spiritualis*), qui sunt -es rationis per cogitationem veritatis. *saepius*.

IV *meton.* (*fere de rebus in speciem -is conformatis*): A gener. i. q. *acumen* – *Spitze, Kante*: NOTKER. BALB. Gall. 1^f p. 97,14 pedibus tanto itinere lassatis et manibus ... -bus scopolorum corrosis. *adde de margarita facticia*: COMPOS. Matr. 73,8 serva (*sc. margaritas*) ... a fumo et a pulvere et, ubi coagulata fuerint, -es defrica. B *anat. de partibus corporis*: ALBERT. M. animal. 1,294 in superiori ... parte habet *coxa* nodum tornatilem, et ille divertit a recto ad domesticum, ut pidi immittatur, et hunc nodum quidam -em vocaverunt. 4,25 -es ... sunt in pede dextro in ... extremitate forficis (*sc. cancri fluvialis*) parvi, acuti, diversi inserantes se ad invicem. 4,56 in parte ... superiori sunt quinque partes ventris eius (*ericii marini*) applicatae principiis -ium, et illae sunt partes parvae valde ... et sic sunt quinque -es, a quibus pendent quinque ventres. C bot.: 1 *de alio i. q. nucleus* – ‘Zehe’: CIRCA INSTANS p. 5a^r ad provocandum menstrua depiletur -s allii et ... ponatur in officio matricis. ALBERT. M. veget. 6,284 sunt -es eius (*alii*), quasi sint duae pyramides basibus coniunctis. *al.* WILH. SALIC. chirurg. 5,2 p. 357^B accipitur unus -s allii et mundetur a corticibus superioribus. *v. et p. 327,22*. 2 *in nominibus plantarum*: a -s equi(nus): a *cyperus, galanga* – *Zypergras, (Wilden) Galgant* (*Cyperus esculentus vel longus L.*; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1300sq.); GLOSS. Salern. p. 5^b,9 ciperus, -s equi, vincus, triangularis. b *trifolium* – *Klee*: ALPHITA II p. 186,38 tertium (*sc. genus trifolii*) habet florem croceum et vocatur -s equinus et crescit in pratis. *fort. huc spectat*: ALPHITA I p. 287,10 -s equinus, sulfurica herba, muscus de campo idem (II p. 49,8). b -s caballinus i. q. *hyoscyamus* – (*Schwarzes*) *Bilsenkraut* (*Hyoscyamus niger L.*; cf.

Marzell, op. cit. II. p. 926): ALPHITA II p. 30,12 caniculata, iusquiamus, cassilago, simphonita, -s cabellinus idem (*item p. 84,22 -s caballinus*). c -s leonis i. q. ?*Taraxacum officinale* (Web.) – ?*‘Löwenzahn’* (cf. Marzell, op. cit. IV. p. 601): ALPHITA II p. 49,5 den leonis, capud monachi idem, cui folium lactessit in fractione. D *alch.* -es diaboli i. q. *sal ammoniacus* – *Salmiak*: Ps. AVIC. anim. 2,4 p. 96 debes habere de urina puerorum ... et de -bus diaboli et de stercore equino. 6,7 p. 242 sunt, qui solvunt (*sc. corpora*) cum -bus diaboli. 6,16 p. 315 -es dyaboli quid est? spersina, et illud est sal armoniacus. E *techn.*: 1 *de furca, rastro, pectine sim.* (‘Zacke’, ‘Zinke’): ALCUIN. epist. 26 p. 67,12 de munere caritatis vestrae ... gavius sum tot agens gratias, quot -es in dono (*i. pectine*) numeravi. REGISTR. abb. Werd. 8,2 p. 254,17 villicus dabit ... rastrium semel acutum vel cum uno -e. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 446,29 bedellus ... habet de cumulo feni, quantum -s furce longus est. ALBERT. M. animal. 20,12 faber lignarius ... serram ... facit de ferro et -es eius ordine congruo disponit. WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 328^E ut -es tenaculae in canna sagitte fortiter imprimantur. *al. v. et p. 326,16*. 2 *hamus, uncus* – (*Wider-*)*Haken*: WILH. HIRS. const. 2,30 p. 1085^D horum signorum, quae ad nocturnos pulsanda sunt, circulos ordinate in unum -em (*sc. quadridentis*) colligit (*sc. hebdomadarius*). SUMM. Heinr. C p. 144 uncomorsum ab unco -e (*sc. ancorae*) morsum. GLOSS. II 656,10 St.-S. -e chrafo. 3 *acus, gnomon* – *Dorn, Zeiger*: EKKEH. IV. bened. I 7,67 -s astrolapsi. F *mil.* i. q. *cuspid* – *Stachel*: ABBO SANGERM. bell. 1,361 nostri tigna parant, quorum calibis -s summa peragrat, machina quo citius Danum quisset terebrari.

V *translate i. q. vis (mordax)* – *Kraft, ‘Biß’*: ECBASIS capt. 294 sales vestri (*sc. lutri*) veterani sint sine -e. CARM. de Heinr. IV. imp. 36 (SBMünch. 1882/II. p. 258) viribus extensis late ruit ignis et ensis, quorum -s reliqui nil faciebat ibi (*sc. in regno vastato*).

densabilis, -e. *qui (con)densari, spissari potest* – *verdichtungsfähig, verdichtbar*: ALBERT. M. anal. post. 2,4,8 p. 225^A, 36 folio fluere (*sc. plantam*) per causam et subiectum est densari, hoc est -e esse. summ. theol. I 18,75,2 p. 784^b, 39 corpora ... assumpta ab angelis ... -ia et densata sunt, ut continent figuras membrorum humanorum.

*densabilitas, -atis f. *facultas se (con)densandi, qualitas densabilis* – *Verdichtungsfähigkeit, Verdichtbarkeit*: ALBERT. M. anal. post. 2,4,7 p. 223^A, 25 si ... densitas, hoc est succi -s, non est in qualibet arbore eqs.

*densativum v. denso.

densatio, -onis f. *spissatio, concretio* – *Verdichtung, Verfestigung*: ALFAN. premn. phys. 28,31 p. 140 ex fumosissimis ... vaporibus a corpore surgentibus -em (PG 40,717^A πῆξις) quandam adsummentibus consistunt pili secundum accidens. *v. et p. 323,6*.

densativus, -a, -um. (*con)densans, comprimens* – *verdichtend, komprimierend*: URSO gloss. 81 p. 116,17sq. qualitatibus alia est solutiva naturaliter, alia -a; solutiva solvendo substantiam eam commutat in subtiliorem; -a inspissando <substantiam> in grossiorem eam convertit.

densatus v. denso. dense v. densus.

denseo, -etum, -ere. (*con)densare* – *verdichten* (*usu medial.*: l. 59): MIRAC. Adalh. 1,5 (MGScript. XV p. 862,10; c. 1051) -etur cuneus accedentium; non est numerus oblationis fidelium. GLOSS. 6,85 K. -o dickon.

subst. densetum, -i n. *dumetum* – *dichter Bereich, Dikicht* (*in locut.*): HUGO TRIMB. laur. 28 ac si vellet auctor facibus solem adiuvere seu -a (densata, densum var. l.) nemorum lignis augmentare.

densesco, -ere. *densum fieri, (con)densari* – *dicht(er) werden, sich verdichten* (*in imag.*: l. 68): 1 *de materia*: a *in univ.*: VITA Gang. II prol. (MGMer. VII p. 172,14; a. 975/94) iam tenebris seculi circa finem -entibus (decedentibus var. l.) velut sidus luciferi ortus est Gengulfus. ADSo Mans. 11 (MGScript. IV p. 512^a, 23) aestuosa caeli serenitas ... in nubes mox coepit -ere. RUP. TUIT. trin. 19,7 l. 336 humor in nubibus -it, et de nubibus in terram concreta pluvia defluit. b *spissescere*, [Wellhausen]

crassescere – *dick, zäh(flüssig) werden*: THEOPH. sched. 1,45 tamdiu coque (sc. *residuam aquam suco corticis mixtam*), donec nigrescat atque incipiat -ere . . . ; cumque videris eam -ere, adde vini puri tertiam partem. 2 *de copia*: a *vi inchoativa vigente*: PETR. DAM. epist. 28 p. 274,5 fremat hostium circumfusa barbaries, . . . vibrantium gladiatorum silva -at (*in imag.*). b *vi inchoativa evanida*: a *abundare* – *üppig vorhanden sein*: ALDH. ad Acirc. 91,8 in summo capitis -it vertice (sc. *palmae*) vellus. β *abunde tegi, vestiri* – *dicht bedeckt, bewachsen sein*: VITA Chrod. 27 p. 568,44 locus . . . memoratus usque ad Pippini regis . . . aurea secula silvis antiquissimis omnino -bat. γ *copiose impleri, redundare* – *reichlich erfüllt sein, wimmeln*: ALDH. virg. II 272,5 inde (sc. a muneribus Cain) prava seges glitibus -et (-it var. l.) acerbis.

**densim* v. *densus*.

densitas, -atis f. *densitudo*, *spissitudo* – *Dichte, Dichttheit*: I *de materia*: A *proprie*: 1 *de statu*: a *in univ.*: IONAS BOB. Columb. 2,19 p. 273,11 cum . . . nec prorsus pro -e caliginis viam tenere nequiverunt *puellae*. AETHICUS p. 104,12 dum a -e caeli rogam globitatem . . . egressum fecerit sol. ARBEO Emm. 32 ut nubium -e facies caeli velaretur. MAPPAE CLAVIC. 194 quicquid in ipso opere fuerit sub aqua preter solum ponderis, ad aurum propter -em pertinet. RUD. FULD. Leob. 14 tenebrarum . . . -s. ALBERT. M. cael. 4,15 p. 255,13 'quattuor' corpora vocata 'elementa' differunt in gravitate et levitate . . . sive -e et raritate. al. v. et p. 320,43. 323,4. b c. *colore quodam*: a *turbido, obscuritas* – *Trübheit, dunkle Färbung*: AESCULAPIUS 41 p. 68,15 id (sc. *ptiriasim*) cognoscimus ex urinae -e cum pondere . . . et sedimine mucilento a corpusculis auro similibus. β *crassitudo, lentitia* – *Dicke, Zäh(flüss)igkeit*: BRUNO MAGD. bell. 40 p. 40,25 cuius (sc. *vini in sanguinem conversi*) rubore pariter et -e perterritus presbyter. ANTIDOT. Cantabr. p. 163,27 coque (sc. *acetum et alia*) simul ad -em melis. THEOPH. sched. 1,21 insimul coque (sc. *gummi cum oleo*) . . . et lini modice super lignum . . . , ut probes -em eius. γ *soliditas* – *Festigkeit, 'Kompaktheit'*: ALFAN. premn. phys. 5,29 p. 68 dicit Plato . . . alterum . . . extremum elementorum, hoc est terram, harum (sc. *ignis*) contrarias qualitates habere, hebetudinem, -em (PG 40,625^A πυκνότητος), stationem. 5,30 p. 69. 8,13 p. 83 duritia . . . inaequalitati mixta asperitatem, aequalitas vero -i (PG 40,653^A πυκνότητι) lenitatem facit. ALBERT. M. nat. anim. 2,5 p. 25,3 corpus . . . hominis -em habet multam et est terminatum. GEBER. summ. 39 p. 359 vides . . . eos (*spiritus*) . . . magis pervios et eos facilius corporum -em subintrare et penetrare. δ *moles, gravitas* – *Massigkeit, Schwere*: AGNELL. lib. pont. 167 iste (*Martinus*) longam staturam, grande caput calvusque, omnem -em corporis plenus. CYMBALA II 1 unumquodque tintinnabulum quantum superat -e alterum, excellit et sono. ε *asperitudo, arduitas* – *Schroffheit, Steilheit*: THEOD. THEOL. Conr. 4 p. 216^B,26 ad supercilium eum (*Conradum*) montis duxere (sc. *filius Theoderici*); qui tantae erat -is (et altitudinis add. 3), ut ab hoc praecipitatus ante membratim divulsus quam putaretur mortuus. ζ *exiguitas, habilitas* – *Schmalheit, Handlichkeit* (c. *notione coartationis*: l. 57): LOTH. I. ad Hraban. (MGEpist. V p. 504,29sq.) quodsi propter immanitatem expositionum duorum voluminum -s tanti operis summam continere nequiverit, vos in tribus dividite voluminibus, ut et divisio plenitudini faveat et plenitudo -i non noceat. 2 *de actione* i. q. *densatio, contractio* – *Verdichtung, Verengung*: PAUL. AEGIN. cur. 109 fthisis passio est pupille angustioris et obscurioris facte . . . ; causa autem -s (3,22,28 πυκνωσις) a siccitate facta. B *meton.*: 1 *durities, calculus* – *Verhärtung, 'Stein' (usu medic.)*: RECEPT. Lauresh. 103 feniculi radix cum testina decocta et in cibo data renum -es relaxat. 2 *acumen* – *Spitze, Zacke*: VITA Mathild. II 18 p. 182,25 qui (*panis*) volutus de loco in locum inter -es saxorum et sepium integer pervenit in cuiusdam pauperis sinum.

II *de copia*: A *proprie*: 1 *local.*: a *in univ.*: DIPL. Merov. III A 42 p. 161,2 (spur. s. IX.²) licet esset locus propter multam silve -em ad extirpandum difficilis (THANGM. Bernw. 12 p. 763,13 silvarum -e. CHRON. Pol. 2,26). GERH.

AUGUST. Udalt. 1,23 l. 25 cum . . . vix pro -e multitudinis in presentia imperatorum et episcoporum praesens stetisset *clericus*. b c. *colore quodam*: a *abundantia, prolixitas* – *Üppigkeit, Fülle*: ALBERT. M. animal. 1,133 Avicenna . . . dicit, quod multa ultra modum capillorum -s et grossicies in iuventute maniam in processu temporis futuram praelequitur. β *constipatio* – *Gedrängtheit, Gedränge*: WIDUK. gest. 1,36 p. 53,12 cum . . . nimia -e iter pertranseundi hostes non pateret, . . . quoscumque a sociis secernebant *legiones*, neci dabant. 10 HIST. peregr. p. 157,12 sic omnes alii (sc. *ex hostibus*) terga fuge dederunt, ut etiam ex -e fugiencium tota ipsorum monicum superficiei videretur nutare. p. 169,16 aliqui ex nostris . . . a nimia Turcorum obviancium -e et telorum grandine retrocedere compelluntur. γ *pressura* – *Bedrängnis*: NOTKER. 15 BALB. martyr. IV. kal. Iun. p. 1092^C plebibus . . . partim peremptis, partim obsidione consumptis, partim captivitate dispersis, sed multo plures . . . sub eorumdem periculorum -e manserunt. 2 *temp.* i. q. *frequentia* – *dichte Abfolge, Häufigkeit (usu plur.: l. 19)*: TRAD. Ratisb. 7 (a. 792) plagiarum -bus iam multiplicatione crescentibus finis mundi atque interitus adpropinquare dinoscitur. ALFAN. premn. phys. 28,2 p. 135 densum (sc. *spiramus*) . . . , ut, quod a magnitudine relictum est, -s (PG 40,709^A πυκνότης) repleat.

B *meton.*: 1 *crebritas, densetum, dumetum* – *dichter Bestand, dichter Bereich, Dickicht*: IONAS BOB. Ved. 6 quam (*ecclesiam*) cernens incultam . . . , v e p r i u m -em (-e var. l.) oppletam (ARBEO Corb. 4 p. 193,2 v. -es). THIETM. chron. 1, 16 hic (*imperator*) montem unum iuxta Albim positum et arborum -e tunc occupatum excoluit. CHRON. Pol. 2,11 puer . . . aprum immanem transeuntem ac -em silve subeuntem vidit (CHART. Pruss. II 41 p. 41^A,9). *in imag.*: CHRON. Pol. epist. p. 2,12 nec de tanta silvarum -e ignarus vie potuissem exire, ni vestre benignitati placuisset certas mihi metas interius aperire. 2 *accumulatio, coacervatio, congestio* – (*große*) *Ansammlung, Anhäufung*: IONAS BOB. Columb. 1,10 ibi (sc. *Luxovii*) imaginum lapidearum -s (-es var. l.) vicina saltus densabant. 1,20 p. 193,14 cum domorum -s in diffuso latere proclivi montis sita sit. HROTSV. gest. praef. 5 ubi (sc. *in saltu*) omnis semita nivali -e velaretur obducta. HIST. peregr. p. 136,20 ubi (sc. *in valle*) hostes inter quarundam fauces rupium . . . viam precluserant muro et -e nemorum excisorum. *adde de nivis casu*: VITA Adalb. Wirz. 7 p. 26,19 quia sepe numero arcerent eos (*clericos*) et includerent tempestates ymbrium, coruscationes fulgurum, brumali vero tempore -es nivium. 3 *caterva, turma* – (*dichte*) *Schar, Truppe*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,12 l. 51 porta . . . orientalis plage . . . sic -a -e, (ad necessitatem var. l.) Ungrorum bello occupata est, ut ipsi aestimarent se statim posse intrare. *expressius* i. q. *multitudo (populi), incolae* – *Volksmenge, Einwohnerschaft*: ALBERT. AQUENS. hist. 5,25 p. 447^F alii . . . asserebant . . . eam (*civitatem Hierusalem*) a suis viribus ac -e sic rarefcere et attenuari, ut aditum tandem christianis exhibere filiis videatur.

densitudo, -inis f. *densitas* – *Dichte*: 1 *proprie*: ANNAL. Cav. a. 1138 (MGScript. III p. 192,9; s. XII.) mons Besubius magnum eructavit incendium, quod secutus est pulvis tantae -is, ut totum aerem obtenebraret. 2 *meton.* i. q. *crebritas, densetum* – *dichter Bestand, Dickicht*: EPIST. Alcuin. app. 2^{tit}. citra Dannubii fluentia latitans, in Sclavorum montibus et abietum -e cubans . . . Noricus Italicis . . . salutem.

60 *denso*, -avi, -atum, -are. *depon.*: p. 323,38. *usu medial.*: *passim, intrans.*: p. 323,26. 27. 29. *partic. praes. usu adi.*: p. 323,5; *subst.*: p. 323,7.

I *densum reddere, (con)spissare* – *verdichten (medial. i. q. densum fieri, densescere* – *dicht[er] werden, sich verdichten; densum esse* – *dicht sein*: l. 68): A *de materia*: 1 *proprie*: a *in univ.*: a *gener.*: GLOSS. p. 55,3 M. -atur, ist cadicet. RADBERT. Matth. 12,4754 quando 'aurora' . . . incipit apparere et tamen adhuc 'tenebrarum' caligo -atur. SEDUL. SCOT. carm. II 3,7 lactea nubifero -antur vellera caelo, velatur nivea marcia terra stola. v. et p. 304,52. β *natur. et medic. i. q. comprimere, contrahere, constringere* – *komprimieren, kontrahieren, 'binden'*: TRACT. de caus. mul. 19 p. 22,10 antequam . . .

veteriscat *fluxus sanguinis*, adibenda sunt adiutoria, qua-e> habeant virtutis stipticas, ut omnia solita -ando et constringendo. ALBERT. M. phys. 4,1,13 p. 225,16 'aliae' (sc. *mundi partes*) ... 'quaecumque habent densitatem et raritatem' ex frigido -ante et calido rarefaciente, moventur 'sursum et deorsum'. 8,2, 1 p. 584,73 'sicut' esse videmus in 'densatione congelationis' vel coagulationis, in qua -antia primum disponunt, et postea velociter -atur id, quod coagulandum est. anal. post. 2,4,8 p. 225^a,39 in poro -to humido constringitur porus, et constricto poro cadit folium. *ibid.* al. v. et p. 320,38. **b impenetrabilem reddere, sarcire – undurchdringlich machen, abdichten:** IONAS BOB. Columb. 2,5 p. 237,6 septa monasterii -at, tegumenta renovat, omnia roborat. **2 translate i. q. augere, amplificare – steigern, erhöhen:** YSENGRIMUS 4,381 hospitibus mos est animoque manuque gerendus ... hospitibus adventu -atur sumptus in omnes. **B de copia:** 1 in *univ.*: VITA Leod. 1,476 (MGPoet. III p. 18) aera per tenuem ... saxa volant: subito nubes -atur acerba, saxea grando cadit. CARM. Bur. 153,1,14 iam florea, iam frondea silva comis -atur. **2 c. colore quodam:** a *constipare – dicht zusammendrängen, -stellen:* VITA Liutb. 18 hic ira facibus armata, illic invidiae odiiue venenata -antur iacula. ALBERT. AQUENS. hist. 4,48 buccinae fragore horribiliter tonantis praemoniti -antur ac cuneantur gentiles. *intrans.* i. q. *magno numero convenire – zahlreich zusammenkommen (accedente acc. interiori: l. 26):* GESTA mon. Mans. (MG Script. XV p. 934,29; c. 1126) clerus et plebs universa -antes frequentiam. METELL. peripar. 3,21 iam domibus proceres -ant, per menia miles. Quir. 48,7 ibi (sc. *ad ecclesiam*) dum populi frequentia se -ans premit. **b dense ponere, collocare – dicht (hin)setzen:** LIGURINUS 7,546 prima viris alta tentoria cingere fossa cura fuit, -are sudes et ducere vallum.

II ex-, im-, complere – (aus-, an-, er)füllen (medial. i. q. compleri – voll werden, sich füllen; depon.: l. 38): **A in univ.**: THEODULF. carm. 28,427 ianitor ... turbam conpescat hiantem, ne ... querellifero -entur tecta tumultu. ERMOLD. Ludow. 2,125 -antur ... viae, replentur claustra domorum. SYLL. Sangall. 23,42 hunc circum medium numerosis cētibus auctus -atur ... cēlicolum populus. PETR. DAM. epist. 165 p. 190,2 tantis insidiarum tendiculis hoc tempore mundus iste -tus est, ut *eqs.* METELL. peripar. 6,31 fugiens ... e stabulis molli demorso plenus ovili ore lupus rabido -vit competa vulgo, qui pavidum clamando fugarunt exagitando. v. et p. 322,36. **B c. colore quodam:** 1 *large instruere, exornare – reich ausstaten:* ANON. princ. magistr. 113 arborem Iusticia fundans radicavit ... altam, rectam, floridam frondibus -vit. **2 celebrare, frequentare – zahlreich besuchen, 'bevölkern':** METELL. Quir. 65,2 translationis annue frequentes dum plebium caterve festa -ant. **3 dense circumcludere, premere – dicht umschließen, bedrängen:** IONAS BOB. Columb. 1,10 p. 169,6 cum ... iam multorum monachorum societate -retur, coepit cogitare, ut potioris loci in eodem heremo quereretur, quo monasterium construxisset.

adi. densatus, -a, -um. densus, spissus – dicht: 1 *de materia:* ALCUIN. carm. 1,923 intrantes ... illas (tenebras) -ae noctis imago nos circa incubuit. v. et p. 320,39. **2 de copia:** **a in univ.**: MODOIN. ecl. 2,25 herba comis viridis quo (*nemore*) stat -a sub ipsis. ERMOLD. Ludow. 1,185 a g m i n e -o ... exercitus urbis moenia noster ... occupet (HIST. peregr. p. 160,23 -is agminibus. cf. Verg. Aen. 7,794). **b confertus, constipatus – dicht (zusammen)gedrängt:** ERMOLD. Ludow. 1,89 veluti autumnus -o milite turdi aut variae volucres ... per vineta volant. EKKH. IV. pict. Mog. 323 murmurium pernix sedat -a (consumpta a. corr.) coturnix (*spectat ad Vulg. exod. 16,13*).

subst. densatum, -i n. dumetum – Dickicht: v. p. 320,63. **adv. *densatim.** 1 *local. i. q. dense, confertim – dicht (gedrängt):* ERMOLD. Ludow. 3,233 millena tibi concurrent scuta virorum, cuspidate Francisco forte repletus eris, et tua -m complebunt milite rura. ROD. GLAB. hist. 2,4 p. 58,22 perlongum fodere Brittones vallum ramisque arborum -m superinsetis, imposita videlicet hostibus muscipula, recesserunt. **2 temp. i. q. crebro, assidue – in dichter Folge, 'dicht auf dicht':** ER-

MOLD. Ludow. 1,427 undique ... vides -m rumpere muros atque tuos ferro dilacerante mori.

densus, -a, -um. script.: -npsus: p. 325,22. dempsus: l. 23. *acc. sg. n. pro adv.:* p. 325,28.

- 5 **I adi. i. q. spissus – dicht:** **A de materia:** 1 *proprie:* **a in univ.**: AETHICUS p. 101,17 adserit *philosophus* ... quasi -issimam nebulam vicinam caeli ... circuire (sc. *solem*). MAPPAE CLAVIC. 194 omne aurum purum ... omni argento similiter puro eiusdem ... ponderis -ius est parte sui XXIII. RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,33 aer -issimas crevit in nubes. RIMB. Anscar. 3 p. 22,16 tenebras -issimas pressurasque inmanissimas et suffocationes visus est tolerasse. al. v. et p. 327,17. **b c. colore quodam:** **a luci impervius – undurchsichtig:** THEOPH. sched. 2,12 non est *musivum opus* perspicax, sed -um in modum marmoris. 2,17 p. 48,19 si vitrum illud -um fuerit sic, ut non possis perspicere tractus, qui sunt in tabula *eqs.* **β crassus, lentus – dick-, zähflüssig:** AURELIUS 8 p. 694,5 facile crescit, quod expuunt (sc. *phrenetici*), -um est magis quam aliorum, spumoso est. POETA SAXO 3,181 immensa palus per lubrica fluxit ac -um scrobibus caenum subdit in altis. ANTIDOT. Glasg. p. 117,37 hec omnia ... coquis in lento igni, ut -um fit nec satis tenue nec nimis spissum. CONSTANT. AFRIC. coit. 3,12 semen ... est coctum et -um (dempsum, decisum, depressum *var. l.*). al. THEOPH. sched. 2,28 -um colorem trahe circa eos (sc. *hyacinthos et smaragdus*) cum pincello, ita ut ... nihil fluat. **γ solidus – fest:** FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 93,5 stomachus in quibusdam avibus est valde carnosus, -us et durus ut in anseribus. **durus – hart:** GERH. AUGUST. Udalt. 1,14 l. 30 insuper lignum tabulatum -um longo tempore imputribile ... superponi (sc. *sepulcro*) decrevit *episcopus (sim.)*, 1,27 l. 180). **δ pinguis, opimus – fett, schwer:** ALBERT. M. veget. 7,39 non confert ad vites terra -a ...; pinguis autem et -us (sc. *ager*) frugibus magis congruit, quae solidum exigunt fundum et cibum. *ibid.* al. **validus, firmus – gehaltvoll, nahrhaft:** CONSUET.
- 35 **Vird.** 21 eidem mensae faciet marginem lactuca et potio -a. **ε parvus, compactus – klein, gedrungen:** ALDH. ad Acirc. 42,1 grandia membra mihi (sc. *struthioni*) plumescunt corpore -o. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 58,18 sit *canis* ... -us corpore. ALBERT. M. animal. 8,154 apis ... bona est parva, rotunda, in se -a, quasi sit constricta. **2 translate i. q. magnus, gravis, multus – groß, stark, 'tief':** WALTHARIUS 1136 secum ... coepit tractare satelles, utrum sub tuto per -a silentia castro sisteret an vastis heremi committeret arvis. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,12 lampadibus saturis cum -a nocte redibis. ANNAL. Elton. a. 879 eclipsis solis facta est ... tam -a, ut etiam stellae apparerent. INNOC. IV. registr. B 50 p. 37,7 disparuit iam -e mestitudinis nubilum, quod illud (*regnum*) obscurabat.

- B de copia:** 1 *local.*: **a strictius:** **a in univ.**: CARM. de Karolo et Leone 258 turba puellarum circumstrepit agmine -o. WLAHFR. Blaithm. 146 quam ... arcam ... tumulo terra posuere *socii* cavato cespite sub -o. CAND. FULD. Eigil. II 7,17 cogit (sc. *socios*) ... ferre gradum ... per montes vallesque simul, per -a ferarum lustra. WANDALB. mens. 354 amnibus ... ponere crates vimineas -osque ad litora figere fasces (sc. *vacat*). WALTHARIUS 420 saltus arbustaque -a requirens. CHART. Rhen. med. I 553 cum montem quandam ... haberent *habitatores pagi* ... incultum -isque fruticibus ... horridum. *saepe. in imag.*: ALDH. ad Acirc. 8 neque ... in tam -a totius latinitatis silva et nemorosis sillabarum saltibus ... rudibus facile negotium deprehenditur. **β amplius, latus – umfangreich, dick, breit:** THEGAN. Ludow. 19 p. 200,9 erat ... statura mediocri, ... labiis non nimis -is nec nimis tenuis. BRUNO QUERE. fratr. 25 abscondens (sc. *frater*) sub -is vestimentis tremencia membra. THEOPH. sched. 2,20 tractus (sc. *coloris*) in una parte (sc. *vitri*) sit -us, in altera levis. CATAL. biblioth. Becker 129,86 continue glose super apocalipsim in parvo volumine et -o. CHART. Turg. III 435 duos lapides molares -os pedis planta ... statuimus. **γ abundans, prolixus – reichlich, üppig:** ALDH. virg. II 266 ut ... glesceret ... rursus fecundo germine tellus pabula -a ferens vulgo vernantibus arvis. CARM. Bur. 11,29 in Nummi mensa sunt splendida fercula -a. **δ confertus, constipatus – dicht (zusammen)gedrängt:** ALDH. ad

[Wellhausen]

Acirc. 96,1 ferratas acies et -o milite turmas... cernere non pavidus didici (sc. *elephas*; virg. II 1187. 1408. *al.*). 100,42 -as quae (*silex*) fudit viscere flammis. *al.* WALTHARIUS 185 continuo... hastae volitant hinc indeque -ae. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 41 -is incurritur hastis. *in imag.*: ALDH. virg. I 12 qui (*vitiorum duces*) contra tironum Christi catervas... cum innumera stropharum falarica et -is deceptionum telis... certare non cessant. *ε continens, iunctim positus – dicht (zusammen)stehend, -liegend*: ALDH. virg. I 15 nisi panuculae... diversis colorum varietatibus fucatae inter -a filorum stamina ultro citroque decurrant. NARR. itin. nav. p. 188,32 cum ex una parte crepido montis esset..., ex alia parte domus -e artam faciebant viam. GUNTH. PAR. hist. 15,19 muri sunt alti admirande spissitudinis et turres -e. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 58,18 habeat canis -os pilos. *b latius i. q. refertus, plenus – dicht erfüllt, voll*: AETHICUS p. 102,8 lunam ait *philosophus* in ipsa -issima siderum parte sub sole in ea spissitudine posita. p. 102,13 in ipso -issimo et creberrimo itinere. p. 103,6 per -issimum situm ad altiore occasionem tendentes *stellae*. 2 *temp. i. q. creber – dicht aufeinanderfolgend, schnell*: PS. GALEN. puls. cod. Vr 232 cardiacorum pulsus est parvus et -psus;... at ubi gravari ceperit *passio*, fiet pulsus -ior et post deffector... -us pulsus est, qui parvo tempore saltus atque casus suos explicaverit (*sim. cod. S 14*). AURELIUS 16 -us pulsus venae fit, suglutiunt, ventum reddunt (sc. *ilia dolentes*). *acc. sg. n. pro adv. i. q. crebro – in kurzen Abständen, rasch*: ALFAN. premn. phys. 28,2 p. 135 dolentes... quid spirantium membrorum vel cum eis se moventium... parvum et -um (PG 40,709^A πυκνόν) spiramus. *v. et p. 322,21*.

II subst. neutr. i. q. spissum – das Dichte: A *strictius*: ALFAN. premn. phys. 8,12 p. 83 communia... sunt tactus et visus haec: acutum et hebes, asperum et lene... -um (PG 40,653^A τὸ πυκνόν) quoque et rarum. ALBERT. M. metaph. 1,3,2 p. 31, 81 rarum et -um nihil addunt super materiam nisi partium positionem propinque vel remote (*sim. 1,3,6 p. 35,75*). ALBERT. M. metaph. 1,5,1 p. 69,49 quaedam... horum (*corporeorum*)... fiunt ex ad invicem 'concretionem' sive inspissatione ut -a ex rarioribus. *ibid. al. densitas – Dichte, Dichtigkeit*: IONAS BOB. Ioh. 14 quadam... nocte inter -a tenebrarum, (-as tenebras *var. l.*) adveniens vir venerabilis Segonus ad cellula sua. *B latius*: 1 *elementum densum, grave – dichtes, schweres Element*: TURBA phil. 7 p. 114,15sq. creatura, mundus scilicet, ex duobus -is et duobus rarioribus creata est, et nihil -orum sublimi inest creaturae. 2 *densetum, dumetum – dichter Bereich, Dickicht*: IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 222,2 cum... trabes ex abietibus inter -a saltus locis inaccessibilibus cederentur. HUGB. Wynneb. 2 p. 108,4 per campestria campium incerta, per -a saltuum solitaria, per concava vallium.

*adv. dense, *densim. 1 proprie*: a *local. i. q. confertim, magno numero – dicht(gedrängt), in großer Zahl*: GONZO Geng. 14 genarum et gulae (sc. *puelli*) ita vermes vivi invaserant loca, ut scatendo -m eorum visibiliter ebullirent capita. DONIZO Mathild. 1,533 omnibus illis ingens successit formido mortis et ensis, quos cedit -e valido Bonifacius ense. 2,686 -ius hostes per Lintregnanum montem veniunt pede raro. *b temp.*: a *crebro – in dichter Folge*: CAND. FULD. Eigil. II 10,27 quatitur -issime signum, quo moniti... fratres glomerantur in unum. DONIZO Mathild. 2,331 Gregorii missi crebro petiere Mathildim; cursores currunt ad eandem crebrius huius (sc. *Urbani*); -ius haud cessat patres hos haec vice versa cartis et missis pulsare. *β saepe, frequenter – oft, häufig*: ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,14 communibus... bannite modis cum dieresi et episinaliffa non -e (gloss.: frequenter) usus extiti. 2 *translate i. q. valide – stark, laut*: DONIZO Mathild. 2,669 per campum latum -e reboare tubarum voces precepit rex.

1. *dentale v. dentalis. 2. *dentale v. *dentalus. dentalis vel *dentalis, -e. form. decl. II.*: p. 326,16,22. *I adi.*: A *strictius*: 1 *ad dentes pertinens – die Zähne betreffend, Zahn-*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,19 p. 44b^v est et alia *passio* -ilis vocata, cum in putredinem mutetur calidum apostema, unde putrefit gingiva. 2 *dentibus effectus – durch die Zähne bewirkt*: ALBERT. M. euch. 6,2,2,13 p. 391^a,10 quod

caro Christi in sacramento sumitur in spiritu vivificante et non in corporis sui corporali et -ali laceratione. *B latius i. q.*

dentatus, serratus – gezahnt, gezackt: WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 328^E recipe cannulam sagittae inter tenaculas -ales et eas bene firma. herba -alis i. q. *hyoscyamus – (Schwarzes) Bil-senkraut (Hyoscyamus niger L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 926)*: RECEPT. Laresh. 2,36 semen herbae calicularis, quam alii -alem, alii simfoniacam vocant, mittes super carbones.

10 *II subst.*: A *neutr. (masc. vel fem.: l. 21.25) sing. vel plur.*: 1 *proprie de partibus aratri (plaustris: l. 25sq.)*: a *retinaculum vomeris, ἔλκωμα – Pflugsoble, Scharbaum (interdum etiam vomer – Pflugschar; de re v. K. D. White, Agricultural Implements of the Roman World. 1967. p. 130)*: SUMM. Heinr. A 10,355 -ilia (-ile *var. l.*) riestra, riester. C p. 257 -ilia, dentes aratri, riestra vel egeda; -ile, -ilium riester. AMARC. serm. 3,856 illa, quibus constat *aratrum*, buris, -alia, themo, stiva, rote, ex eius fiunt tibi condita lignis. GLOSS. IV 53,17 St.-S. -ilia riestor. *al. fort. huc spectant*: GLOSS. II 627,30 St.-S. -ilia moltpret (*cf. Heyne, Hausalt. II. p. 37. n. 43*). III 719,56 -ale moltpret. IV 185,40 -ales moltpret. *b bura – Pflughaupt*: SUMM. Heinr. A 6,301 -ilium plugeshoeuet. GLOSS. II 687,66 St.-S. -alia pflogis houbit. *c pars temonis furcillata – gabelförmiger Teil der Deichsel, Spannagel*: GLOSS. III 371,20 St.-S. ventiles (*leg. -iles*) spannagil quasi dentes. *de plastro*: SUMM. Heinr. A 10,362 -ale spannagel quasi dens. B 6,34 -ale spannagel. 2 *meton. i. q. aratrum – Pflug*: GLOSS. 6,102 K. -ile pluog. VITA Lamb. Nov. Op. 4 (MGScript. XXX p. 950,4) instrumentum... rusticorum, quo frumentum seminatum terra obruitur, quod secundum Virgilium, ut habetur in Georgicis, -ale vocatur (*cf. Verg. georg. 1,172*). p. 950,7. *B masc. de pisce marino i. q. dentex – Zahnbrasse: v. p. 327,43*.

*adv. *dentaliter. dentibus adhibitis – unter Einsatz der Zähne*: LAND. MEDIOL. hist. 3,27 Landulfus... furialiter concursus vultu pallido ac lingua stridentem clerici cuiusdam oburgationibus commotus, cum quo tamquam canis -r rixatus fuerat, ... prosiluit. **dentalus, -i m. vel *dentale, -is n. (orig. inc.) lapis quidam crystallo similis – ein kristallähnlicher Stein*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 395^D antali et -i... lapides sunt satis conformes, nisi quod antali... non habent adeo solidam substantiam sicut -i; -i vero denti assimulantur in soliditate. THEOD. CERV. chirurg. 3,55 p. 179^D recipe... entale, -e, marmor..., pulveriza cum sepo arietino cervino tepido. *al. cf. vol. I. p. 687,8sq.*

35 *dentarius, -a, -um. herba -a i. q. pyrethron – Bertram, 'Zahnwurz' (Anacyclus Pyrethrum L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 251sq.)*: GLOSS. med. p. 58,4sq. piretrum: id est herba -a; piritrum: herba -a.

40 **dentatio, -onis f. qualitas dentata – Gezahnt-, Gezacktheit*: ALBERT. M. phys. 2,3,5 p. 142,2 si quaeratur, propter quid est 'serra huiusmodi', hoc est ex ferro, dicitur, quod serrae 'forma', quae est -o, requirit talem materiam.

45 *dentatus, -a, -um. I adi.*: A *strictius i. q. dentibus instructus – mit Zähnen ausgestattet, bezahnt (in imag.: l. 62; alleg.: l. 66)*: HRABAN. univ. 7,7 p. 196^C alia (*portenta*) secundum immaturam... creationem (sc. *exsistunt*), sicut hi, qui -i nascuntur sive barbati vel cani. HEINR. AUGUST. planct. 794 consociant carmen faux, guttur, fistula, rumen; cetera -us cavat instrumenta palatus. RUD. TRUD. gest. 7,7 p. 267,7 muscis quibusdam ante quasi -is, aliis vero... retro aculeatis equorum... carnibus gravissime concisis. YSENGRIMUS 2,491 -um est stadium (*i. lupus*), mordebit meta, cavete. ALBERT. M. sent. 4,27,13 p. 154^b,3 quidam (*pueri*) -i nascuntur et lanuginosi et pilosi in locis genitalibus. *usu subst.*: RUP. TUIT. trin. 4,41 l. 1874 quando solitam loquendi facultatem -i, id est superbi vel fortes, illi perdiderunt. YSENGRIMUS 2,362 mollibus... alimur... -os metuens grex sine dente fere. *spectat ad dentes exsertos*: EKKEH. IV. cas. 22 p. 58,5 quibus (*tabulis eburneis*) alias magnitudine equipares rarissime videre est; quasi sic -us elephans aliorum fuerit gigas. *B latius*: 1 *denticulatus, serratus – gezahnt, gezackt*: a *de avium rostris sim.*: FRID. II.

[Wellhausen]

IMP. art. ven. 1 p. 70,31 aliis (*avibus*) sunt *rostra* adunca, ... aliis -a et aliis non (ALBERT. M. animal. 5,28 rostrum -um. *al.*) p. 90,8 os quibusdam *avibus* ... est ... -um secundum palatum, quibusdam non. p. 91,11 in recto rostro est *lingua* recta, ... in -o -a iuvans per hoc ad incisionem herbarum. **b de plantae foliis:** DYNAMID. Hippocr. 2,37 calamitis genera sunt tria: unum montanum, ... ramis angulosis, foliis -is *eqs.* **c usu vario:** YSENGRIMUS 5,365 quo tipsanas -o femina ligno, in-vertit dentes dentibus ipse (*sc. lupus*) modo. ALBERT. M. veget. 6,430 commolitur rota -a super eam (*sandycem*) circunte, et tunc adhibetur ad tincturam. animal. 5,28 sicut -a est falx messorum. animal. quæst. 2,20/26 p. 118,17 serra lignum melius secat sic -a. summ. theol. II 11,50 p. 533^a,39 volens *architectonicus* ... facere serram non quaerit lanam pro materia, quia in lanam non potest induci forma instrumenti -i. *in imag.:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,8 l. 11 devius per anfracta labentium rupium offusis ... densissimis ignorantiae tenebris evagare prospicitur (*sc. Felix*) ac per hoc modo -is falsitatum inpingit in scopulis, modo *eqs.* **2 ex nucleis constans – aus 'Zehen' bestehend:** ALBERT. M. veget. 6,284 id, quod est super radicem, in quo est virtus germinis eius (*alii*), est -um multos habens dentes. 6,297 alius (*crocus*) est hortensis, qui habet radicem -am sicut lilium.

II subst. masc. de pisce marino i. q. dentex – Zahnbrasse: ALBERT. M. animal. 21,30 -us latet in insidiis, ubi polipus natat, et subito prorumpens tybiam amputat. 24,29 hunc piscem (*sc. denticem*) moderni -um vocant. 24,49 dum extra foveam extrahere (*sc. polypum*) non valet, fluctuat -us ante os antri, ac si sit mortuus *eqs. v. et l. 47.*

dentes v. dens.

***dentesco, -ere.** *dentes emittere, generare – Zähne ausbilden, 'zähnen' (in imag.):* PETR. DAM. epist. 136 p. 463,6 in campo ... Senaar habitant, qui non constituti in arce virtutum, sed potius in convalle vitiorum, et -unt, ut proximos suos de tractionibus quasi mordicus rodant.

***denteus, -a, -um.** *spinis, cuspidibus instructus – zackenbesetzt, stachelbeehrt:* ALBERT. STAD. Troil. 3,319 -a cristatum confringit clava galerum, transit per medias lancea longa gulas.

dentex (dendex, -trix, -tix), -icis *m.* **1 strictius de pisce marino i. q. Dentex vulgaris, Sparus dentex – Zahnbrasse:** IOH. DIAC. cen. 2,154 Molassadon captat salpam, Esaias -em (dentilem, dentalem *var. l.; ex Ps. Cypr. cena 133*). CARM. didasc. 685 sparum cum serra, -x, uranoscopus. ALBERT. M. animal. 24,29 -rix vel peagrus piscis est, qui ex re nomen habet; multos enim dentes habet et magnos. 24,49 cum ipso (*polypo*) ... pugnat -rix sive dentatus. **2 latius:** **a cyprinus – Karpfen:** GLOSS. III 47,6 St.-S. -dex carpho, carpe. **b ballaena – Wal:** SUMM. Heinr. C. p. 268 -tix walera. GLOSS. III 456,34 St.-S. -tix vel vibex waler. *ibid. al.*

dentico, -are. (*per dentes*) *stridere, sibilare – (durch die Zähne) pfeifen, fiepen:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,14 sturni persitant, sorices -ant, serpentes sibilant. *cf. destico.*

***denticula v. denticulus.**

denticulatus, -a, -um. *dentatus, serratus – gezahnt, gezackt:* ALBERT. M. animal. 14,66 extremitas rostri ... est -a, sicut sit secta sicut falx in denticulos parvos, sicut patet in rostro anseris.

denticulus, -i m. vel rarius *denticula, -ae f. **1 dens (parvus), spina (parva) – Zähnchen, (kleine) Zacke:** FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 71,26 etiam in lingua habent (*sc. aves aquaticae, quae vivunt herbis*) -as ad melius incidendum. ALBERT. M. animal. 14,18 duo dicti modi (*sc. animalium polyporum similia*) sex habent pedes habentes -os in anteriori. 24,51 sturio ... est rotundus in modum clavi et tres (*supplendum ordinis sim., ut vid.*) habet -orum in pelle pungentium per corporis longitudinem. *v. et l. 57.* **2 de astrolabio i. q. acus, gnomon – Dorn, Zeiger:** GERB. (?) astrolab. 2,10 in quo (*astrolabio*) ... acuti machinati sunt -i, qui certis in locis collocati stellas adnotant fixas ...; in cuius rotunditatis fronte exstans est -us super capricornum positus. ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 7,67 (gloss.) per -os astrolapsi magica ars solet exprimi. HERM. AUGIENS.

mens. astrolab. 5 in confinio ... sagittarii et capricorni quidam prominet -us almeri arabice, id est calculator, vocitatus. 6 p. 208,28 mediam eiusdem -i seu stellae lineam dirige.

dentifer, -i. *dentes exsertos ferens – stoßzahn-, hauertragend:* ERMOLD. Ludow. 4,506 inter cornigeros cecidit quoque dammula cervos, -r ipse cadit cuspe fixus aper.

dentifricium (-isf-, -iti-, -igi-), -i *n.* *pulvis dentibus purgandis vel sanandis aptus – Zahn(reinigungs-, heil)pulver:* ANTIDOT. Sangall. p. 89,19 -sfritium bonum et salubrem, qui recipit multas species: *eqs.* Ps. ODO MAGD. herb. 427 si -is mixtum sit (*sc. cornu cervi*), plus operantur. BERNH. PROV. comm. 10,1 p. 316,3 zinziber -um: combure pumicem et pulveriza ... et frica dentes. THAD. FLORENT. cons. 39,16 localia remedia sunt quatuor: scilicet colutio, masticatio, medicamen permanens et -um. GLOSS. Roger. I A 3,14 p. 678,38 quandoque dentes commoventur et denigrantur, unde fiunt -a diversa. ALBERT. M. animal. 22,45 si sumatur pulvis eius (*cornu cervi*) et fiat inde -gium, emundat dentes. *saepius.*

***dentigo, -inis f.** (*per analogiam ad lentigo formatum, ut vid.*) *compago dentium – Gebiß:* HILDEG. phys. 5,5 homo ... cui -o putrescit et cui dentes infirmantur et fragiles sunt, de ossibus piscis huius (*sc. salmonis*) in pulverem redigat.

***dentilis v. dentalis.**

1. dentio, -ire. *dentes emittere, generare – Zähne ausbilden, bekommen, 'zähnen':* RECEPT. Lauresh. 3,102 capit. p. 88 ad infantem -entem.

2. dentio vel dentitio, -onis f. *dentium generatio – das 'Zähnen':* RECEPT. Lauresh. 2,41^{capit.} dentioni: *eqs.* VITA Adalb. Prag. 1 (MGScript. XV p. 1178,22) quem cum difficillime laborantem ut in dentitione, (*identitatis cod.*) puerum attendente parentes et gemendo ... dolori non modico vix satisfacerent.

dentisfritium v. dentifricium. dentix v. dentex.

dentosus, -a, -um. *dentatus, serratus – gezahnt, gezackt:* ALBERT. M. animal. 7,153 omnibus avibus, quae animalia rostro venantur, ... aptavit (*sc. natura*) rostra -a, sicut est falx messoria. Wellhausen

dentrix v. dentex. dentum v. dens.

***denudabilis, -e.** *nudandus – freizulegen(d), entblößbar:* ALBERT. M. animal. 2,38 cum ... instrumentum coitus oporteat esse aut denudatum in praepitio aut parvae cooperturae, quod facile sit -e et sit valde sensibile.

denudatio, -onis f. *nudatio, detectio – Enthüllung, Entblößung:* **1 proprie:** **a de anim.:** RUP. TUIT. Ioh. 3,1840 illis (*hominibus*) accendit luminaria *Lux*, ubi post paternam -em nati sunt, ut nuditatem suam recognoscentes ... vestitum ... suum recuperarent. ELIS. SCHON. viar. 12 p. 97,33 non exasperaverunt mansuetudinem agni ... criminatio mendax, illusio nequam, -o et flagellum. **de transitu in aliud corpus:** ALFAN. premn. phys. 2,96 p. 46 omnes Hellines animam immortalem ostendentes in incorporationis -em, (*PG 40,582^A μετεσσωμάτων*) docent (2,100 p. 47 Cronius ... in libro de regeneratione, sic dicit -em i., ut rationales omnes (*sc. animas*) esse velit. 2,101 p. 47). **b de rebus:** **a in univ. (usu liturg.): l. 56:** LIBER ordin. Rhenaug. p. 120,2 in cena Domini; ... eius (*altaris dominici*) ... -o, usque dum sacerdos discedat, differatur. ALBERT. M. veget. 7,95 oportet circa autumnum effodere terram circa arbores usque ad -em radicem magnarum. **β defectio – Schwund:** AESCULAPIUS 10 p. 13,9 dentium vitia sunt multa; ... tineae, id est -es *g i n g i v a r u m* (TRACT. de aegr. cur. p. 180,21 ad gingivarum -em de carne). **2 translate:** **a revelatio – Aufdeckung, Offenlegung:** HRABAN. inst. cler. 2,14 cuius nominis (*sc. confessionis*) duplex significatio est: aut enim in laude intellegitur confessio ... aut in -e peccatorum.

b ignominia, illusio – Bloßstellung, Verhöhnung: AGNELL. lib. pont. 95 postquam gessit multas victorias in Italia cum -e omnium Romanorum Italiae in palatio quievit *Narsis patricius*. SCHOL. Boeth. mus. 1,1,343 in turpitudinem: in -em vel ludicra. **c vastatio, direptio – Verwüstung, Plünderung:** CHRON. Salern. 68 p. 66,23 Beneventanis agricole -e sustinentes ... consilium inierunt, quatenus eos (*Alfanum cum suis*) cum dolo videlicet superarent. CONST. imp. I 109 labores et

erumpnas et miserabilem aeclesiarum -em . . . vehementer doluimus. ANNAL. Mell. Garst. a. 937 Arnoldus dux Bawarie obiit subitanea morte percussus a Domino ob -em ecclesiarum Dei et cenobiorum.

***denudativus**, -a, -um. *nudans, separativus – bloßlegend, trennend*: ALBERT. M. intellect. 1,1,7 p. 488^b,¹³ sic est intellectus abstractivus et -us formarum sicut lux corporalis colorum.

denudo, -avi, -atum, -are. *script. et form.*: din-: l. 15. disn-: ANTIDOT. Glasg. p. 127,18. -ut(o): p. 330,10. *usu refl.*: p. 330,1.15. *partic. perf. usu subst.*: l. 34.

nudare, exuere, discooperire, aperire – entblößen, enthüllen, freilegen: 1 *proprie*: a *de anim.*: LEX Alam. 56,1 si . . . obviavit eam (*liberam feminam virginem*) aliquis, per raptum -at (di- 12) caput eius, cum sex solidis componat eqs. NOTKER. BALB. martyr. XII. kal. Febr. ad lupanar illusionis gratia perducta -ta Agnes. DECRET. Burch. 19,5 eandem (*parvulam virginem*) -ant mulieres. CONSUE. Marb. 77 ibi (*sc. in officina*) . . . brachium suum -et (*sc. qui voluerit sanguinem minuire*). HERM. ALTAH. annal. a. 1260 p. 402,17 ab umbilico sursum corpora -antes *flagellatores. persaepe*. b *de rebus* (*usu liturg.*: l. 25.29): ANNAL. regni Franc. a. 829 p. 117,4 ventus . . . tam vehemens coortus, ut basilicam . . . tegulis plumbeis tectam non modica -ret parte. HRABAN. inst. cler. 2,37 l. 45 ecclesiae al t a r i a suis indumentis spoliata -antur (CONSUE. Eins. 83. al.). IOTS. Odil. 2,20 p. 230,9 cum . . . hyemis asperitas et nivium densitas . . . montium et collium faciem evanescento -ret. LIBER ordin. Rhenaug. p. 130,10 in eodem . . . momento, quo . . . c r u x -atur eqs. (STATUT. ord. Teut. p. 124,4).

IOH. IAMAT. chirurg. 7,7 carne penitus consumpta ossa apparent -ta . . .; ossibus itaque -tis notandum est color. CARM. Bur. 157,7,2 -to gladio lupus immolatur. *saepius*. in *titulo libri alch.*: Ps. GERH. CREM. sal. I 1 dixit Geber . . . in libro -torum (de mutatorium V): 'eqs.' (item 11 p. 20,9. cf. II 1 in libro de spoliationibus. II 72 in quo [libro] tractat Geber de rebus spoliatis). 2 *translate*: a *revelare, detegere – aufdecken, entdecken*: a *in univ.*: HRABAN. cruc. 2,7 p. 272^c maxime doctorum sermo . . . dolum diaboli -at. ANNAL. Fuld. II a. 870 p. 70,30 Rastiz . . . videns -tum consilium suum. OTLOH. doct. 14 p. 279^B qui (*Deus*) . . . cuncta mei -ans intima cordis. HILDEG. div. op. 2,5,21 cum eis (*prophetis*) multa secreta tam coelestia quam terrena -vit *vox Domini*. CONR. EBERB. exord. 5,9 l. 140 quia vinum arcana -at et vinum apostatare facit sapientes. *persaepe*. β *convincere – überführen*: CONC. Saxon. I 18,2 quisquis . . . personarum huiusmodi (*i. clericorum*) in hac voluptate (*i. venandi amore*) -tus fuerit eqs. BERNH. CONST. damn. 25 hi (*sc. transgressores*) . . . etsi accusati, evidenter tamen nondum in hac transgressione -ti habent. γ *deferre – anzeigen*: CHRON. Albr. a. 1236 p. 940,9 qui (*frater Robertus*) de novo resipiscens . . . multos hereticos -vit.

b *promulgare, nuntiare – kundtun, verkünden, melden*: WILLIB. Bonif. 8 p. 47,14 eos (*pagos*) tantum de nomine -are studemus. MEGINH. FULD. Alex. 5 p. 429,14 nuntium . . . quod portaverat, de-vit. FOLCUIN. Bert. 106 p. 627,41 -vit Attala eis (*episcopis*) desiderium suum. GALB. Karol. 25,7 cetera, . . . quae pudor erat palam referre, . . . introductus in cameram -vit *internuntius* praeposito et Willelmo . . . et Borsiardo. CHART. Rhen. inf. II 268 p. 139,17 veritatem non obstantibus minis . . . vel amicitiiis . . . promulgabunt *octo homines* et -bunt cuilibet parti secundum optimam conscientiam. al. c *prodere – preisgeben, verraten*: PASS. Leod. 24 (MGMer. V p. 306,3) corpus meum decrevi potius in morte offerre, quam anima (*m. pr. C1a. 2a. animam rell.*) per infidelitatem turpiter -are.

HINCM. divort. 1 p. 119,9 nemo est, qui praelato suo peccata sua prodere non erubescat, si se -ari vel publicari putaverit. ANNAL. Pegav. a. 1081 p. 237,44 civitates et castella demoliuntur *militēs* . . . gnaris quibusque locorum mortem minitando, nisi loca divitiis referta -rent. d *exponere, illudere – bloßstellen, verspotten*: HROTSV. Dulc. 7,1 mando, ut lascivae praesententur puellae et abstractis vestibus publice -entur, quo versa vice, quid nostra possint ludibria, experiantur. *refl. i. q. turpiter se dare – sich blamieren*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,38 l. 12 cuius

te . . . vesaniae, infelix, impio stupore -as adtonitum? e *liberare – befreien*: HILDEG. scivias 3,6 l. 992 exuta est *imago* fortiter -ta diabolica magistratone. 3,10 l. 659 quoniam ab omni officio servitutis -tae sunt *virtutes*. *fort. add.*: BRUNUS

5 LONG. chirurg. 1,19,6 p. 118^A quod ille, cuius coxa aut ancha fracta fuerit, parum -atur a claudicatione (*ex Avic. can. 4,5,1,14 p. 469^b,38*). c *sensu separandi*: ALBERT. M. phys. 8,1,4 l. 79 materia prima ab omni forma -ta. *ibid. al.* f *privare, orbare – berauben*: a *de anim.*: VITA Desid. Cad. 39 ut . . . linguae usu -retur (-ta- 1) clericus *Theudolenus*. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 62,23 imperator omnes comites et abbates . . . cunctis honoribus -vit. RUP. TUIT. trin. 29,59 omnis homo in primo parente . . . gloria Dei -tus est. HILDEG. scivias 3,9 l. 540 qui legem Dei et iustitiam eius derisui habentes fide catholica in

10 vanitatibus errorum suorum se -ant eam abnegantes in operibus malignis. EPIST. Adm. 38 p. 75,23 redii (*sc. dux*) et neptim meam tanta pecunia -tam et egrotam in domo mea inveni. SALIMB. chron. p. 518,9 orphanos et pupillos et viduas -vit *episcopus. saepe*. β *de rebus*: AGIUS epic. Hath. 174 occidat . . . prius, quo deinde resurgere possit incorruptibilis . . .; sic nemo frondes, quae vere novo revirescent, -at propriis bruma prius foliis. MIRAC. Bav. 7 venerabilem locum . . . ex intimo indoluit pristini vigoris auctoritate -tum. HIST. de exp. Frid. imp. p. 108,1 Salernum, munitissimam civitatem Apulie, . . . omni . . . gloria sua privatam et incolis suis -tam cepit *imperator Heinricus*. SALIMB. chron. p. 36,31 remansit carocium -tum. al. c *sensu decruidandi*: ADAM gest. 3,46 p. 189,21 iussit *archiepiscopus* cruces, altaria, coronas et cetera ornamenta ecclesiae deponi, quibus -tis infelicem maturavit contractum perficere. g

20 *diripere, vastare – plündern, verwüsten*: CHRON. Salern. 57 eam aforis scilicet -vit. 86 cum illis, qui menia antica ecclesieque cremaverant ac -verant. CHART. Austr. sup. I 202 p. 299,25 filii eius (*comitis*) . . . locum . . . invaserunt et immemores beneficiorum parentum rebus omnibus ablatis -verunt.

25 *adi. denudatus*, -a, -um. *glaber, nudus – unbehaart, nackt*: ALBERT. M. animal. 3,93 contingit multos virorum esse multorum pilorum in barba inferius, et tamen -am habent maxillam . . .; et tympanus eorum iterum habet multos pilos.

40 **denumeratio, denumero** v. dinum-. [denummo v. dinumero: BERNH. GEIST. palp. 1,422.] **denunccio, denunctio** v. denuntio.

***denuncupo** (-non-), -atum, -are. *nuncupare, denominare – (be)nennen*: RECEPT. Sangall. I 141 potio deno-ta. CHART. Rhen. med. I 235 p. 292,6 tradidit *Berlandus* . . . proprietatis suae res hereditarias in villa Uuachenuur -ta, curtim dominicalem, ecclesiam, molendinum eqs.

denundino, -atum, -are. *promulgare – bekanntmachen*: VITA Deic. 43 vir . . . Domini . . . coepit omnia, quae habuit, pauperibus expedire volens . . . iam senex, . . . dies sibi concessos . . . Romae clausarius et privatus sacro insistere otio; quod cum -tum percubisset apud Hugonem eqs.

denuntiatio (-nci-, -cio), -onis f. *script.*: -non-: l. 57. p. 331, 40. -ncci-: p. 331,21. -actio: p. 331,65.

55 1 *gener. i. q. nuntiatio, promulgatio, declaratio – Meldung, Verkündung, Bekanntmachung*: a *strictius*: a *in univ.*: FORM. Andec. 32 p. 14,26 palam ostendere et puplica -onciacionem manifestare. AMULO epist. 1,9 quae omnia (*sc. praedicta*) ex universalis ecclesiae lege descendunt et sacerdotum praedicatione ac -e commendantur et . . . observanda sunt. PETR. DAM. epist. 115 p. 307,16 totum . . . gaudium, quod angelica fuerat -e promissum. ALFAN. premn. phys. 8,10 p. 83 non passionem, sed consensibilitatem quandam ac -em (PG 40,652^B ἀπαγγελίαν) passionis. CHART. Tirol. notar. II 582^a p. 371,22 quod hoc . . . denunciatum per litteram vel per vocem seu -ciacione preconis vel viatoris . . . fuerit. *saepe*. β c *notione monitionis*: CAPIT. reg. Franc. 210,5 laici . . . qui post hanc -em socios se huius expilationis praebuierunt eqs. CONST. Melf. 1,22,2 p. 176,7 si -e . . . minime praecedente mulierem clamantem sub se teneat (*sc. qui mulierem violare vult*) violenter eqs.

70 γ c *notione praeceptionis*: CAPIT. Bened. 3,133 si necessitas fuerit vel -o regis urgeat, vocatus venire nemo tardet. PONTIF. [Weber]

Rom.-Germ. 99,33 -o ieiuniorum primi, quarti, septimi et decimi mensis. BERNOLD. CONST. microl. 25 p. 998^D admonet *papa*, ut infra eandem hebdomadam quarta et sexta feria ieiunetur . . . , quem -is modum pene in omnibus suis sermonibus obtinuit, cum ieiunia quatuor temporum denuntiaret. 46 p. 1011^C in festivis diebus 'ite missa est' dicitur, quia tunc generalis conventus celebrari solet, qui per huiusmodi -em licentiam discedendi accipere solet. *al.* **b** *latius*: **a** *nominatio* – *Benennung*, *Bezeichnung*: MANEG. ad Gebelh. 9 p. 333,43 quin pocius . . . probabiliter colligitur . . . , qui cunctis prelatus inutilem se, indignum servum omnium Christo serviendum abiectissimam -ciatione appellat. **β** *praenuntiatio* – *Ankündigung*, *Voranzeige*: EPIST. Wibald. 329 post multas -ciationes, quibus defuturum nobis (sc. *Corbeiensibus*) panem et potum denunciavit *praepositus*. INNOC. III. registr. 2,68 p. 123,13 post -ciationem novi operis. CHART. Tirol. 914 p. 319,26 si ipse conductor suum ius vendere voluerit, prius denunciare debeat . . . domino locatori . . . , et, si emere noluerit, infra XXX dies post -ciationem factam *eqs.* CHART. Brixin. 160 p. 171,30 si . . . Ruebus vel sui heredes ius suum vendere voluerint, denuncient ospitalario . . . , si . . . infra mensem post -cciationem emere noluerit *eqs. saepius*. **γ** *praesagium* – *Prophezeiung*: HRABAN. mag. (PL 110, 1105^D) Deus . . . illos falsos deos et omnino deserendos eorumque templa et simulacra et sacra evertenda per suos vates, hoc est prophetas, aperta -e praedixit. WENR. epist. 1,2 p. 287,20 videant *prudentes et cordati* tot prophetico spiritu factas -es, qualis tandem effectus probaverit. RUP. TUIT. off. 2,23 l. 977 quamvis . . . auctor . . . promissionum sacramenta mutaverit, quia promissa perfecit et -bus . . . cessationem imposuit, quoniam denunciatus advenit. trin. 9,7 l. 260 ita vidit *Ioseph*, ut eius (sc. *fratris*) visione -is suae meminisse videretur, qua dixerat: '*eqs.*' 41,18 de persecutione eius (*Antichristi*) . . . quod . . . magna futura sit, Dominus gravissima -e asserit, cum . . . dicit: '*eqs.*' (Vulg. *Matth.* 24,19sq.). **2 iur.**: **a** *oratio*, *testimonium* – *Aussage*: CONC. Merov. p. 43,2 ut, si recte feceras (sc. *Agroetius episcopus*), absolutus . . . remearis, sin . . . transgressorem te canonum esse constaret, presenti -ciatione cognosceris. FORM. Andec. 32 p. 15,10 ipsi homo taliter prebuerunt testimonium, ut, inspecta illa epistola, quem illi presentabat, sua -onciationem veraciter concordabant. **b** *vocatio* – *Vorladung*: CONST. Melf. 1,98 si, ubi sit, qui citandus fuerit, ignoretur . . . , sufficere volumus, quod -o domi fiat, in qua uxor eius et filii vel alia specialis ipsius familia commoretur. CHART. Tirol. notar. I 166 Calvus viator dixit . . . , quod hodie . . . faceret -ciationem, ut hodie veniret *Henricus* ad observandam dictam sententiam. **c** *delatio* – *Anzeige*: ARNOLD. LUB. chron. 7,3 p. 233,8 (epist. papae) nisi forsitan infra mensem post factam -ciationem a vobis (sc. *archiepiscopo Moguntino et aliis*) ad sedem apostolicam accesserit *archiepiscopus Coloniensis* iudicandus. CONST. Melf. 1,86 qui . . . magister procurator . . . per singulas iurisdictionis sue partes ad -es fidelium delatorum . . . inquisitiones studeat facere diligentes. ALBERT. STAD. chron. a. 1240 papa archiepiscopos et episcopos ad -ciationem imperatoris sollicitavit. CHART. ord. Teut. (Thur.) 299 p. 246,11 si una eademque persona prepositus et commendator loci fuerit, -ciationi provincialis commendatoris . . . stabitur. *al. v. et p.* 333,25. **3 milit. i. q. indictio – *Erklärung, Ansage*: HIST. peregr. p. 127,3 imperator sue maiestatis prospiciens honestati duxit conveniens ad eum (*Saladinum*) premittre legationem et cum -ciatione *b e l l i* se illius hostem fateri (p. 148,23. HIST. de exp. Frid. imp. p. 58,9 cum -e b.).**

denuntiator (-nci-), -oris *m.* *delator* – *Anzeiger, Ankläger, 'Denunziant'*: CONST. imp. II 398,5 (a. 1202) exercuit *episcopus* . . . -is officium. CONST. Melf. 1,39,1 quas (*denuntiationes*) in posterum -is (denuntiationis *var. l.*) nomine non expresse recipi prohibemus. ACTA imp. Winkelm. I 802 -ciatore . . . accersito. CONST. imp. II 262,3 non per accusationis ordinem . . . nec per denunciationem legitimo -ciatore cessante. ANNAL. Erf. Praed. a. 1232 p. 83,29 cum episcopus illos (*incolas Castrenses*) denunciasset illique -ciatores de terra sua expulissent *eqs. al.*

denuntio (-ncio), -avi, -atum, -are. *script.*: -non-: p. 332,

25.70.333,18. *al.* -nci(o): p. 333,26. *al.* -ncti(o): l. 12. *coni. praes.* -ciit: l. 15. *pendet in c. acc.*: p. 333,33. *partic. usu subst.*: *praes.*: p. 333,24. *perf.*: p. 331,30.

- 1 *gener. i. q. nuntiare, promulgare, profiteri, praedicare – melden, öffentlich erklären, bekanntmachen, kundtun, verkünden*: **a** *strictius*: **a** *in univ.*: NICET. ad Chlodos. p. 120,18 quoniam duos esse (sc. *Patrem et Filium*), cum unus est *salvator*, et alius non est, -ant (sc. *Ariani*). EPIST. Desid. Cad. 5 non aliter fiat, nisi in placito, quod vobis (sc. *episcopo*) . . . pontifex -verit. TRAD. Frising. 738 quidam vir nobilis . . . venerat -ans suam filiam veneno percussam. TRAD. Ratisb. 865 ego . . . abbas . . . -ctio omnibus tam praesentibus quam futuris *eqs.* CHART. Raitenh. 337 p. 270,30 ut -etur *Otto* ubique publice excommunicatus. *persaepe. fort. add.*: RECEPT. Sangall. I 138 ad morsum serpentis; qui foras tectum mordit, -ciit et sic precantetur: '*eqs.*' **β** *c. notione monendi*: CONST. Melf. 1,22, 2 quod per mulierem aut pro parte sua per aliquos -tum (nuntiatum *var. l.*) ter fuerit *eqs.* **γ** *c. notione minandi*: ANNAL. regni Franc. a. 826 p. 169,28 quorum (*accusatorum*) utrique -tum est, quod, si medio Octobrio ad imperatoris generalem conventum venire distulisset *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,14 l. 9 cui (*hortulano*) ille respondit -ando dicens: 'si hoc facis, sensum et sospitatem membrorum tuorum te perdere dubium non est'. **δ** *c. notione iubendi, praecipendi*: FORM. Andec. 47 illi fuit -onciatum, ut . . . ipso illo in autericio presentare deberit. CAPIT. reg. Franc. 32,7 ut unusquisque iudex suum servitium pleniter perficiat, sicut ei fuerit -tum. WALAHFR. Gall. 1,24 cum . . . s y n o d u s . . . trium spatio -retur futura dierum, beatus Gallus . . . perrexit ad oppidum (CONC. Saxon. I 13^A p. 155,6. *al.*). TRANS. Libor. I 8 -to ieiunio. HUMB. Sim. 3,4 p. 202,11 quos . . . sacrilegos cavendos Pius apostolicae sedis pontifex ita -at dicens: '*eqs.*' VITA Heinr. IV. 3 p. 16,15 apostolicus . . . episcopis aliisque regni principibus, ut a communione excommunicati regis se retraherent, -ciavit. *saep.* **ε** *c. notione vetandi*: CAPIT. reg. Franc. 192,4 omnibus scabinis -etur, ne quis deinceps etiam iustum iudicium vendere praesumat. 259,12 ut missi nostri . . . -ent, ne commutationes rerum . . . quilibet praelatus . . . sine licentia . . . facere praesumat. RIMB. Anscar. 9 p. 30,39 cui . . . -tum est, ne se raderet, antequam ad praesentiam imperatoris veniret. GLOSS. I 300,55 St.-S. -vit firbôt. *al.* LIUTPR. antap. 3,47 p. 99,19 rex Hugo Lamberto comminando -at, ne se fratrem suum . . . dicere audeat. GLOSS. II p. 21,37 Th. -vit ferbôt, fersegit. **b** *latius*: **a** *iudicare, declarare – erklären (zu)*: REGINO chron. a. 872 Adalgisus certis indicii colligens . . . hostem . . . se ac tirannum esse -ciatum. ARNULF. MEDIOL. gest. 2,13 p. 157,12 videns . . . se Cuonradus delusum suum et rei publice palam Hiberbertum -at inimicum. DIPL. Conr. III. 28 si quis . . . concambium . . . cassare . . . presumpserit, maiestatis reum -ciamus. OTTO FRISING. gest. 1,26 comitem quandam nobilem Heinricum . . . hostem -cians Baioariam cum magna militum copia ingreditur *Fridericus*. 1,31 p. 49,10 rex . . . Ungarorum . . . ducem Noricum habens suspectum hostem -ciat. LIGURINUS 9,192 curia damnatos regni -ciat hostes (sc. *Ligures*). **β** *appellare, dicere – bezeichnen (als)*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,23 l. 36 dicendo 'alium' se (*Christum*) . . . et spiritum sanctum paraclytum, hoc est advocatum, -at (*spectat ad Vulg. Ioh. 14,16*). 2,16 l. 5 cum constet homo unus ex duabus diversisque naturis, propter quod Paulus interiorem et exteriorum -at hominem. 2,2 l. 31 quem . . . Paulus Deum 'super omnia benedictum' commemorat, hunc Hiezechiel propheta Deum 'sublimem' -at. CONC. Karol. A 61 p. 797,17 in quibus (sc. *omnibus scriptis meis*) numquam me iustifico, sed semper indignum episcopum subscribens ubique -o (sc. *Ebo*; item p. 804,2). **γ** *significare – bedeuten*: AMALAR. ad Hild. 65 quod . . . diversi generis lapides . . . inscripti sunt, -at figurate, quia multiplex est varietas in gratia bonorum operum. **δ** *praenuntiare – (vor)ankündigen*: AETHICUS p. 135,1 si ante -tus fuerit *conventus*. HILDEG. scivias 1,4 l. 726 aurora lucem diei -at. CHART. Tirol. 764 p. 196,25 ex quo ei (*domino Artuicho*) -ontiatum fuerit infra tres hebdomadas. 1069 p. 115,7 si . . . dominus Ernestus ius suum vendere voluerit, primo debet -ciare dominis canonicis. *al. v. et p.* 331,14. 17.20.30. **ε** *praesa-*

[Weber]

gire – vorhersagen: GODESC. SAXO theol. 6 p. 171,2 phitonissa praestabat quaeſtum dominis suis divinando, semimortuorum . . . mortes -ando et . . . infirmorum . . . vitam futuram. 7 p. 184,3 illorum, quibus 'arescentibus prae timore . . .' digna -atur desolatio. LIUTPR. antap. 3,6^{capit.} quod . . . beatus Sirus Papiam veniens prophetiae spiritu eius affluentiam et Aquilegiae casum -arit. HUGO FLAV. chron. 1 p. 329,43 qui (angelus) parentibus futuram ex misericordia unius pueri nativitatem -ret. *ζ nominare, memorare – nennen, erwähnen*: CHART. Sangall. A 11 (a. 743/47) in his locis, quorum hic nomina -antur eqs. 75 presentibus testibus, quorum hic nomina -ciantur eqs. DIPL. Otton. III. 304 p. 732,5 medietatem palatio nostro et medietatem parti -ti monasterii. DIPL. Otton. I. 461 p. 629,27 assensum prebentes hoc . . . preceptum ex -ciata capella . . . iuris nostri in eodem sancto cenobio donamus eqs. 2 iur. et canon.: a (iure iurando) affirmare – (unter Eid) beteuern, beeiden: FORM. Andec. 32 p. 15,11 si . . . pontifex et ipsi comus vel, qui cum eo aderant, -oncivaverunt ipsius illi, ut, quicquid per annorum spacia de eo tempore usque nunc recti et legaliter possederat eqs. (sim. 47). ALBERT. M. sent. 4,34,5 p. 333^b,18 illi, quorum matrimonium ab eis (testibus) -atur, primi iurant, quod numquam carnaliter convenerunt, et alii postea iurant, quod credunt eos verum iurasse. b insimulare, deferre – anzeigen: CONST. Melf. 2,50,3 ut . . . -ans vel accusans accusatione vel denuntiatione probata tantundem ab officiali recipiat. CHART. Hall. 224,13 p. 210 reus publice -ciabitur (-cc- S1). CONST. imp. II 427,13 si qua domus vel castrum -ciatum fuerit publice super aliqua rapina. CHART. Bund. 1281 p. 69,4 ordinaverunt consul et alii suos . . . missos et . . . defensores dominum Ugonem . . . et dominum Guill-iel-mum . . . , ita ut unusquisque eorum . . . in toto teneatur . . . ad -onciantum quilibet persona Disertin., quas eqs. al. c anathema agere, iniungere – den Kirchenbann verhängen: CONST. imp. II 116,14 (a. 1227) -vit papa in nos pro . . . tribus capitulis.

denuo adv. script.: din-: l. 39.48.49.65. al. dun-: l. 63. -nio: l. 48. saepe abund., e. g. l. 41.63.68. p. 334,3.5.

1 de novo, de integro – von neuem, erneut: CONC. Merov. p. 165,14 custodite diem dominicam, quae nos -o peperit. CHRON. Fred. 2,27 Romam dinuo consolis creati sunt. SERMO de Marso 5 redivivam idolorum culturam destruere et christianitatem -o reparare ceperunt praedicatores. PETR. DAM. serm. 2,2 monasterium per latomos ac caementarios -o construentes. VITA Heinr. IV. 3 p. 15,25 recenti coniuratione se invicem obligabant (sc. exules), ut parati essent ante mori quam -o deditioe subici. DIPL. Constantiae 19 p. 64,22 ne . . . fatigetur ecclesia -o persaepe. 2 iterum – abermals, zum zweiten Mal: CONC. Merov. p. 116,19sq. ipsos (sc. Medovechum et alios) -o (dinio AB) interrogantes . . . professionem nobis -o ore proprio retulerunt. LEX Ribv. 34^a dinuo (-o var. l.) placitus ei (domino servi) concedatur, ut eqs. WILLIB. Bonif. 6 p. 34,20 -o Romam nuntii eius venerunt. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 etiam auguralem Apollinis statuam collata sororis manu trahendi facultate deiciens -o exclamavit Nicaea: 'eqs.' THIETM. chron. 7,2 Arnulfum . . . , quem Ravennati antea prefecit ecclesiae, cesar -o inthronizatum ab apostolico ibidem consecrari precepit. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,8 in crastinum ipso (episcopo) -o coram summo pontifice in causa posito recitatur scriptum. persaepe. bis – zweimal: HUGEB. Wynneb. 13 p. 115,41 acquirerante dierum seu noctium mensura . . . , quod -o in anno, primum crescente die et secundo decrescente die, solet fieri. 3 rursus – wiederum, zum wiederholten Mal: ALDH. ad Acirc. 123 p. 170,19 quia in his casibus (sc. nominativo, accusativo, vocativo) -o (dunuo P1) ad amphibrachum redire noscuntur nomina neutra. FORM. Marculfi 1,4 l. 24 petiit pontifex celsitudinem nostre, ut hoc dinuo (-o var. l.) . . . nostra deberit actoritas generaliter confirmare. GODESC. SAXO theol. 19 p. 270,19 ecce, claret -o, quod pater est Deus non tamen de Deo. TRAD. Frising. 1155 quam (complacitationem) -o successor eius (Lantberti episcopi) Abraham . . . renovavit. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 318,39 domnus . . . apostolicus pro causa . . . diffinienda synodum -o in ebdomada pentecostes fieri destinavit. persaepe. 4 aũ – 'wieder': CONC. Merov. p. 102,2 si quis

clericus post acceptam benedictionem . . . ad coniugale thorum -o . . . redire praesumpserit eqs. CONSUE. Rod. 2,17 capite cooperto ingrediens et -o regrediens detecto capite. MIRAC. Otton. Bamb. I 9 p. 913^a,37 ad fratres suos reversus IX septimanas explevit Pomeraniam iens et inde -o rediens. saepe.

denurius v. denarius.

denus v. deni.

denusco v. dinosco.

*denutarius v. *tenutarius.

denuto v. denudo.

*denutrio, -itum, -ire. (e)nutrire – aufziehen: VITA Balth.

10 A 9 alios ex ipsis (sc. captivis redemptis) in monasteria intro-misit et precipue de gente sua viros et puellas quam plures -tas (postea: enutriverat) suas, (nutrire fecit A2). Weber

deo v. de p. 41,51.

*deobligatio, -onis f. liberatio, exsolutio – Befreiung, Entbindung: ALBERT. M. bon. 251 sunt . . . tria, ad quae prodest ieiunium: scilicet -o mandati, ad quod tenebatur (sc. peccator) . . . obligante confessore, qui paenitentiam iniunxit eqs. sent. 4,17,2 p. 662^b,41 diminutio poenae per vim clavium et -o a debito confessionis (miss. 1,1,9 p. 12^b,32 a d. oris nostri -em. 1,1,12 p. 13^b,7). 4,17,5 p. 664^b,31 -em . . . manendi extra castra facit Dominus per sacerdotem reconciliantem.

*deobligo vel raro *disobligo, -avi, -atum, -are. script. -oli-: l. 39. 1 obi. homines: a liberare, (ex)solvere – befreien, entbinden: ALBERT. M. bon. 244 cum praecceptum de ieiunio fiat, ut serviatur Deo, et primum ieiunium non fuerit de servitio Dei, per primum non de-amur. ALBERT. M. sent. 2,22 p.

383^a,47 si est privatio scientiae pertinentis ad officium, tunc, si dimittit (sc. ignorans) officium, de-atur, et tunc non erit in ipso ignorantia obligans. 4,17,6 p. 666^b,11 simpliciter valet confessio quoad hoc, quod praecepta ecclesiae solvit audiens et de-atur a debito confitendi. ibid. al. de divortio: ALBERT. M. sent. 4,39,9 p. 439^a,32 in baptismo peccata solvuntur, non coniugia; ergo per baptismum non de-atur viro uxor. b compensatione remunerari – entschädigen: CHART. Francof. 146 (a. 1248)

35 factus est fideiussor Wintherus miles, ita quod de-bunt fratres eum . . . de omnibus dampnis sibi forsitan occurrentibus. 2 obi. res i. q. reluere, repignerare – auslösen: CHART. Bund. 503 p. 18,40 (a. 1204) debent fratres eam (silvam) dispedire et disoligare suo pignore et di s p e n d i o (505 p. 21,25 dis-are).

40 CHART. Francof. 138 abbas et conventus . . . dederunt XL marcas . . . Ruperto . . . pro eo, quod de-ret eis decimam . . . et insuper de-ret eis bona illa omnia Wetzelonis. CHART. episc. Lub. 104 p. 98,1 si . . . villas superius memoratas de-verimus, nos . . . protestamur, quod decimas de eisdem villis . . . receptas a domino episcopo . . . numquam repetamus.

45 adi. deobligatus, -a, -um. 1 liber – frei: ALBERT. M. anim. 3,4,5 p. 234,77 ab omnibus . . . coactionibus -a est voluntas; cadente enim coactione exterius in corpus, libera manet voluntas eqs. 2 innocens, expers culpa – schuldlos, unbelastet: ALBERT. M. eth. II 7,1,4 p. 474^a,38 si concupiscentis mens -a sit et libera et serena, nunquam continget aliquid facere.

*deoccupo, -avi, -atum, -are. 1 relinquere, dimittere – räumen, freigeben: CHART. Eichsf. 398 p. 236,46 (a. 1258) si forte ille de Plesse non posset induci ad -andum castrum Rusteberg eqs. CHART. Westph. III 994 p. 515,29 piscationes et occupationes illicitas, quas super marcham communem . . . occupabimus, -bimus et deponemus domos vel structuram factas in eisdem. 2 liberare – befreien: ALBERT. M. eth. II 8,3,1 p. 539^b,6 populus aliis omnibus laboribus -tus magis ad devotionem poterat excitari. c sensu ab impetitione defendendi: CHART. Nuremb. 408 p. 250,19 (a. 1265) quod, si . . . dominas (sc. coenobii in Engelthal) . . . impetitionis impulsationem sustinere contingat in bonis prelibatis, ab illa nos . . . ipsos . . . absolvere debeamus (sc. Cunradus burgravius) sine ipsorum dispendio bona sibi . . . -ando.

60 [deocenus v. dioecesanus: CONC. Karol. A 10,6.]

deonero (deho-), -avi, -atum, -are. usu refl.: p. 335,3. exonerare – entladen, (er)leichtern: CHART. Gelfr. 968 p. 936, 155sq. (a. 1275) si . . . aliquae naves onerosae evacuarentur, -rentur, aut aliqua bona egerentur, . . . a thelonario petendum est licentia dando ei quadrantem -ando dictum eynen lichtverlinc eqs. liberare – befreien, entledigen: TRACT. de aegr. cur. p.

[Niederer]

281,10 dum tale (*frigidum et viscosum*) fleuma in predicto intestino (*sc. longanone*) superhabundat, ipsum aggravat et honorat, ipsum ab honore inutili et superfluo se deh-are laborat.

deonestatio, deonesto, deonoratio v. dehon-.

deoperio, -rtum, -ire. *detegere, aperire – aufdecken, öffnen*: PAUL. DIAC. Lang. 3,12 p. 99,8 pervenientes . . . ad cisternam -tamque (-taque, -entesque eam *var. l.*) ingrediuntur *senex et pueri* (*inde* IOH. VEN. chron. p. 68,19).

***deoperor**, -atus sum, -ari. *officere, impedimento esse – entgegenwirken, hinderlich sein*: ALBERT. M. sent. 4,12,1 p. 290^b,36 nihil ad sumptionem (*sc. corporis Christi*) operaretur vel -retur cruditas carnis.

***deopillativus**, -a, -um. *ἀναστομωτικός, purgativus – frei machend, entschlackend, reinigend*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 372^C omnia ista (*sc. antidota*) sunt -a. p. 379^H aqua -a est.

***deoppilo** (-opi-), -are. *aperire, purgare – frei machen, entschlacken, reinigen*: ALBERT. M. veget. 6,397 quae (*nepe-ta*) fortissima est in -ando et confortando. MAURUS urin. II p. 50,4 splenis est officium depurare epar a multa superfluitate, et deopilatur . . . epar.

***deordinatio**, -onis f. 1 *perturbatio ordinis, negligentia – Unordnung*: CHART. civ. Erf. 283 p. 181,16 (a. 1276) si . . . curiam . . . locare seu . . . vendere voluerit *filius*, utrumque faciet de dictorum fratrum consilio et favore, ne propter inhabitantium -em aliquantulum molestentur. 2 *depravatio – Verkehrt-heit*: ALBERT. M. bon. 553 p. 293,6 determinatur *rectum* in ordine et habitudine animae . . . ; et opponitur obliquo ab ordine illo, et haec obliquitas -o est. HUGO RIPELIN compend. 6,33 p. 230^a,21 quamdiu homo culpam habet, debitor est poenae; culpa autem consistit in -e voluntatis. 3 *malum – Übel*: SALIMB. chron. p. 476,30 sic vigiliis, ieiuniis et orationibus . . . intentus fuit *Clemens papa*, quod multas, quas ecclesia tunc sustinebat, -es Deus suis meritis creditur extraxisse (*item* ALBERT. MIL. temp. 273 p. 530,15; cf. MART. OPP. chron. p. 441,11 tribulationes . . . extinxisse).

***deordino vel raro *disordino**, -atum, -are. *pendet de: l. 59. partic. praes. usu subst.: l. 40.*

1 *de eversione ordinis i. q. perturbare, confundere, deflec-tare – stören, durcheinander bringen, umkehren*: a *in univ.*: ALBERT. M. resurr. 108 p. 309,41 duo sunt de-antia potentiam ad actum, scilicet fomes originalis et habitus ex actuali relictus. bon. 560 p. 296,79 iustitia generalis est habitudo contraria omnibus peccatis, inquantum de-ant potentias et corrumpunt ordinem rectum virium. b *mutare, tollere – verändern, aufheben*: CAPIT. reg. Franc. 281,3 regni vestri (*sc. imperatoris*) defensionem . . . per fideles vestros . . . dispositum habetis . . . ; ipsam dispositionem nos (*sc. fideles*) dis-are non possumus nec debemus. CHART. Turg. III 419 p. 198,4 (a. 1259) ad occurrendum omni . . . fraudulentie, . . . ex qua huius ordinationis salutifera padio de-ri posset *eqs.* (*sim.* app. 7 p. 974,14). 2 *de prava ordinatione (in lusu verborum)*: a *contra ordinem ordinare – wider die Ordnung ordinieren*: BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,48 illis . . . ordines et consecrationes . . . adempti sunt, qui per episcopos . . . sacerdotali dignitate . . . privatos . . . se ordinari, immo potius de-ari praesumpserunt. b *contra ordinem instituere – wider die Ordnung anordnen*: ANNAL. Mell. Vind. I a. 1267 p. 701,8 (*chart.*) pro sua voluntate de his (*sc. decimis*), que ad ipsos non pertinent, aliter ordinare, imo pocius de-are presumunt *laici quidam*. 3 *de deviatione ab ordine i. q. immoderatum, intemperatum esse – undisziplinert, maßlos sein (usu medial)*: ALBERT. M. eth. I 291 p. 251,3 esse sumptuosum in se est vitium intemperati, et ideo non convenit alicui virtuti, nec tamen magnificus de-atur ad seipsum.

adi. deordinatus, -a, -um. *inordinatus – ungeordnet*: 1 *in univ.*: DAVID compos. 2,10,3 p. 93,25sq. omnes vires animae et potentiae . . . de-ae sunt et quasi subversae, non autem subtractae, sed foedatae et perverso modo se habentes, sicut organum musicum, quod, quando . . . contractum fuerit et de-um, horrendum stridorem pro cantu emittit. 2 *incompositus – unproportioniert*: ALBERT. M. animal. quaest. 14,11 p. 258,10 omne animal habet aliquod genus armorum a natura, quoddam cornu, quoddam unguis . . . , et homo vicissim quolibet genere

armorum indiget; unde si a natura habuisset omne genus armorum, corpus eius nimis fuisset de-um. 3 *discrepans – verstimmt*: v. p. 335,68.

deortatio v. dehortatio.

5 **deorsum** (iosu(m), iusu(m), iosu, iuso, zosum, zusum, çosum) *adv. script. et form.*: dorsum: l. 18. deorse: l. 20. deorsim: p. 337,10. deorsu: ALDH. ad Acirc. 53,3 (*var. l.*). iussu: p. 337,2. iossum: p. 337,7. visum, viso: l. 62. 65. abund. coniungitur c. versus: l. 34. 67. p. 337,17. usu praep.: c. abl.: l. 65. p. 337,25. c. gen.: l. 67. 71. p. 337,8.

10 I *in locum, partem inferiorem – abwärts, hinunter, nach unten (secundo flumine – stromabwärts: l. 25sq. 63sq.)*: A *de motu*: 1 *proprie*: a *in univ.*: a *gener.*: HUGEB. Willib. 4 p. 96,8 venientes de monte -m in unum collecti faciunt *fontes* Iordanum. GERB. geom. 5,10 p. 77,15 quae (*linea*) iusum a summo directum more perpendiculi pendens . . . rectum angulum efficit, catheti . . . vocabulum suscipit *eqs.* CHART. Garz. 1 p. 82,40 do-m effundat dominus super eum (*sc. qui ausus est legem statutam infringere*) furem suum. HONOR. AUGUST. spec. p. 953^C huius (*monachi*) oratio . . . -e ad tartara extendens per terras ire prohibuit (*sc. diabolum*). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 105,12 per caude motum avis iuvatur habere quatuor motus: sursum, -m et dextrorsum et sinistrorsum. *saepius*. b *medic.*: GLOSS. med. p. 8,1 anocatum: hoc est s u s u m iosum,

25 quando et vomitus et venter simul solvitur (p. 35,12). b *spec-tat ad flumen*: ADALB. MAGD. chron. a. 965 p. 175,34 iusum per Padum navigavit *Burchardus dux*. CHART. Tirol. 687^a p. 142,32 habebamus terciam partem omnium lucrorum, quod faciebant sclave veniendo çosum per Atesim (*sim.* p. 142,39 ad portandum çosum). 850 p. 264,2 quod pis vel lignamina non ducuntur . . . zosum per flumen *Atixis. al.* 2 *in imag. vel translate*: a *gener.*: EPIST. var. I 42,2 ut annos Domini a presenti sursum versus computando usque ad primum perducerent (*sc. computistae convocati*) et ab eo -m versus usque ad passionem eius. CARM. var. III 46,34 scola virtutum . . . ima levat su-

sum deponens ardua iusum. VITA Heinr. IV. 5 p. 22,2 adversariorum . . . eius (*regis*) -m vergebant *res*, et omne eorum inceptum in turpem exitum desinebat. *al.* b *mus.*: a *in univ.*: AUREL. REOM. mus. 16,4 aequatur . . . finis versiculi fine superioris introitus iosum depressi. FRUTOLF. ton. p. 175 quaecum-

que huius (*sc. plagi tetrardi*) toni antiphonae a trite diezeugmenon inchoantes mox -m reclinantur. b *de littera significativa*: NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 36,11 i. iusum vel inferius insinuat. EKKEH. IV. cas. 47 p. 108,16 primus ille (*Romanus*) literas alphabeti significativas notulis . . . aut 'suum', aut 'iusum', aut 'ante', aut 'retro' assignari excogitavit. RITUALE Rhenaug. praef. p. 14,4 i. iusum. b *de regione, directione*: 1 *in univ.*: TRANSL. Libor. I 14 vir quidam . . . a genibus -m debilitatus, ut tibiae cum pedibus . . . omnem ambulandum usum . . .

50 denegarent *eqs.* HROTSV. Dion. 74 terras oculis rursum lustro reflexis horrendum barathrum conspexit hiare -m. GERH. AUGUST. Udalr. 1,17 l. 11 Hereuigis flumine transgresso ex cingulo -m . . . udus effectus est. FORTOLF. rhythmi-mach. 115 haec (*tabula quadrata*) in longitudine et latitudine distinctos habeat campos: in longitudine quidem -m campos se-

decim, in latitudine octo. *al.* 2 *in descriptione terminorum*: TRAD. Patav. 92 p. 80,3 (a. 985/91) sursum de Uuintestale a termino sancti Michaelis Rosseza, -m usque Chlepadorf. CHART. Wirt. II 437 p. 231,34 paludem . . . longitudine . . . sursum ad usque terminos villarum, . . . iusum autem ad nemus usque comitis pertingens. CHART. episc. Misn. 59 p. 60,30 forensibus . . . a civitate sua sursum et visum usque ad fluvium Lynaw libertatem pascuae concessimus. *al.* *spectat ad flumen*: CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,41 (a. 720) donamus ad monasterio, quid vocatur Prumia, de foreste nostra de ipso monasterio viso aqua desubtus (desuctus *ed.*) illo exarte usque in ipso vado. FORM. Sangall. I 9 p. 384,6 -m versus . . . supradictorum fluviolorum omnes . . . pagenses . . . usum habeant caedendi ligna. TRAD. Weihest. 156 p. 14,40 a loco Zuntinespruca iusum per ripam Danubii usque in locum Orta dictum. CHART. march. Misn. II 510 p. 351,41 abhinc -m rivuli usque ad villas Echardi. *saepius*.

II *subtus, infra, subter – unten, darunter, unterhalb*: A *in*

[Niederer]

univ.: COMPOS. Luc. A 32 facis petala<m> plus cros<s>a<m> queius <u>sa<n>s<u> (queiussas *cod.*, que iussu sunt *Svennung*). AGNELL. lib. pont. 131 p. 364,5 qui (*presbyter*) . . . stetit -m iuxta murum cubiculi, ubi imperator sedebat sursum. TRAD. Ratisb. 136 p. 110,3 ut . . . tres mansos . . . acciperet *Rödheri* et . . . vestimentum -m textum I. FRAGM. mul. III 42 facis cataplasma, quod mittas iossum. FOLCUIN. Lob. 39 equum . . . repperit *eques*, sed nisi -m montis ei insidere nequivit. IOH. IAMAT. chirurg. 3,13 p. 17,3 gracilia (*sc. intestina*) duo sunt ab umbilico superius, grossa vero -im. *al.* **B pendet ab:** 1 usque: CHART. Hall. 226 p. 216,33 sursum ab eiusdem fundi principio usque -m ad locum, qui divisio . . . appellatur. *cf.* L.25. 2 in: TRAD. Frising. 166^a p. 162,43 (a. 793) tendit *territorium* in iusu iuxta rivolum usque ad magnum rubum. FRAGM. mul. III 41 linis cum pinna ventrem, inponis stomacho suso, quod commovet in ioso (*sim.* TRACT. de caus. mul. 54 imuso [*leg.* in iuso]). ANTIDOT. Glasg. p. 121,39 cum ungere volueris, in iusoversus unguis, et sic postea cum linteos calidos detergis. CHART. Tirol. 480 p. 261,34 a vertice montis in zusum usque ad flumen Athesis. *al.* v. et l. 24. 3 de: BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,22 a milite quodam ad requisita naturae in secessu sedens de -m vulneratus *Gotifridus dux*. ALBERT. M. meteor. 3,1,13^{capit.} an motus venti sit de -m in sursum an de sursum in -m. v. et p. 43,255^{sq.} *cf.* L.26. **C expresse pro subst.:** TRACT. de cruc. effig. 51 de titulo pedis usque iosum cruce III pollices. ALBERT. M. summ. creat. I 3,8,3^{capit.} de sursum et -m caeli (*cf.* 3,8,2^{capit.} de ante et retro caeli). animal. 21,6 in solo homine idem est sursum, quod est sursum mundi, et idem -m, quod est -m mundi.

deos v. deus.

deosculatio, -onis *f.* osculatio – *das Küssen:* 1 *gener.*: WILH. HIRS. const. 1,17 p. 949^C pro signo panni ad offerendum aptati generali signo praemisso panni adde insuper manus -em. RUP. TUIT. cant. 7,72 quae fructus, quid emolumentum huiusce inventionis, huiusce -is (*spectat ad Vulg. cant. 8,1*)? CAES. HEIST. mirac. II 2,21 p. 102,8 cum sis (*sc. diabolus sub specie Mariae apparens*) humillima et mater humilitatis, quomodo me invitas ad -em pedis tui? 2 *liturg.*: WILH. HIRS. const. 1,86 p. 1017^B quae (*sc. patenam et calicem*) ubi . . . utraque manus -e oblata suscepit *sacerdos*, . . . priusquam calicem accipiat, linteum plicatum a converso non sine manus -e recipit. LIBER ordin. Rhenaug. p. 128,18 precedit sacerdotis et diaconi peculiaris oratio, quam sequitur altaris -o.

deosculor, -atus sum, -ari *vel rarius deosculo*, -avi, -atum, -are. *osculari* – *küssen:* 1 *praevalente affectu amoris, amicitiae sim.*: **a proprie:** RUD. FULD. Leob. 20 os, frontem, oculos (*sc. amicae reginae*) -ans et inherens amplexibus. VITA Magni Fauc. I 23 p. 170,6 ut . . . ad eum pervenit *Theodorus* salutantes se invicem et -antes oculos pariter et manus *eqs.* HAIMO (?) WILH. II 11 p. 215,15 apprehendens illam (*sc. manum debilem*) benedicit, -atur et capellam . . . ingreditur. VITA Mathild. II 22 p. 192,4 flectens genua abeuntis filii lacrimando -batur vestigia. VITA Heinr. IV. 10 p. 33,5 pater . . . irruiat super collum eius (*filii*) flens et -ans eum. CAES. HEIST. mirac. II 1,1 p. 17,8 vadens ad amasium meum -ta sum illum sperans, quod virtute sacramenti ex hoc amplius me amaret. *al.* **b in imag. et per compar.:** ABBO FLOR. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899. p. 201,17; a. 970/80) pro triginta pollex et index -antur se amplexu blando, quod pro tribus milibus fit praetaxati indicio. GERHON. psalm. 78 p. 673,13 singulos psalmos . . . succincte perstringere curamus quasi -ando capita psalmodum et summam insinuando intentiones eorum. 2 *praevalente affectu reverentiae, devotionis sim.*: **a gener.**: STEPH. Wilfr. 18 p. 213,23 genu flectans et pedes eius amplectens -vit (-batur *var. l.*) mater. RUD. FULD. mirac. 3 p. 332,43 quas (*partes reliquiarum*) cum ille (*abbas*) . . . cum honore ac reverentia -tas loculo recondideret *eqs.* WIDUK. gest. 1,33 rex . . . prosternitur reliquiis sanctis et -ans eas summa veneratione veneratus erat. FUND. Schild. 5 domina . . . novum lapidem sustulit et -tum in medio semicicli . . . deposuit. *al.* **b liturg.**: AMALAR. off. 2,14,5 crux -atur (STATUT. ord. Teut. p. 124,6). ORD. Rom. 10,30 episcopus . . . evangelio -to ad predicationem . . .

perducendus est (*sim.* 10,31 evangelium . . . ab omnibus -andum). UFFING. Ida 2,7 p. 487,16 episcopus sacras exuvias -tas cum omni honore de sarcophago sublevavit. THANGM. (?) transl. Epiph. 4 eas (*reliquias*) -ando hymnis et laudibus sustulerunt (*sc. presbyter et frater*). CONSUE. Eins. 55 abbas . . . pueris sibi deferentibus omnibus porrigat potum singulorum -ans m a n u s (CONSUE. Trev. 45 manibus -tis). *al.* **c publ. et eccl.:** VITA Magni Fauc. I 16 p. 142,4 susceperunt presbyterum, -antes eum duxerunt in ecclesiam *Magnoaldus et Theodorus*. LIUTPR. leg. 37 p. 195,13 ipsi (*sc. vestri, i. Constanti-nopolitani*) soli capite operto imperatores nostros -antur. DIPL. Loth. I. 119 p. 273,32 (*spur.*) interrogavimus, quid inde vellent, et flexis poplitibus nostra -antes vestigia unanimiter proclamaverunt *monachi eqs.* THANGM. Bernw. 19 a palatio . . . illi occurrit *imperator* benignissimeque susceptum inter amplexus familiarissime -tum ad hospitium deduxit. HIST. peregr. p. 151,2 venerunt *legati* Adrianopolim flexis genibus et manu imperatoris -ta simulant gaudium magnum.

***deotia**, -ae *f.* (διοικεῖα) *paroecia* – *Pfarre, Sprengel:* GLOSS. III 5,30 St.-S. -a phasra (*i. pharra*).

depaccio v. depactio.

depaciscor, -pactus sum, -i. *script. et form.:* -asc-: L.40. -patus: L.45.

pacisci – *sich ausbedingen, vereinbaren:* 1 *usu depon.:*

25 TRAD. Teg. 4 (a. 1103/13) de usu arborum . . . in illa parte ab-batis (*sc. in nemore*) nihil -tus est *Dietricus comes*. TRAD. Ebersb. 1,51 p. 144,43 ipsa (*mulier*) domum iuxta s. Valentini atrium cum clerico Gunduni . . . -ta est possidere. 1,60 p. 145,44 -tus est *miles* possidere usque ad obitum suum mansos quinque in villa Franchindorf. LIGURINUS 7,461 postquam cognovit *miles* ab urbe nil opis esse sibi, misere modo munera vite -tus totis patefecit menia portis. GUNT. PAR. orat. 13,3 p. 219^D illud cum lectore volumus -i, quatenus, si quid in hoc opusculo suspectum . . . occurrerit *eqs.* 2 *usu pass. (fere partic. perf.):* **a in univ.:** FLOD. annal. a. 936 p. 63,15 cui (*Ludowico*) . . . Francorum proceres obviam profecti . . . apud Bononiam sese committunt, ut erat utrinque -tum (*item hist. 4,26*). a. 939 p. 72,2 ob amicitiam, quae inter eos (*Ludowicum regem et Lot-barienses*) . . . -ta erat. a. 946 p. 101,6 pax inter Albericum patricium et Hugonem, regem Italiae, -itur (-asc- *var. l.*). **b promittere** – *zusichern, versprechen:* FLOD. hist. 4,18 fertur . . . ab . . . archiepiscopo et a consiliariis suis Heriberto comiti -tum de electione filii sui in hac (*sc. Remensi*) sede. **c desponsare** – *verloben:* FLOD. annal. a. 934 p. 59,8 Arnulfus de Flandris filiam Heriberti olim sibi iuramentis alterutro datis -tam (-patam *var. l.*) sumit uxorem.

***depactatio**, -onis *f.* (*depacto) *debitum (solutionis)* – (*Abgabe*)-*Verpflichtung:* CHART. Mehl. 1017 p. 250,20 (a. 1264) si aliqua -o seu exactio ibidem (*sc. in ecclesia parochiali*) vigeret, . . . rector quietus et solutus maneat ab his oneribus et exemptus ab omni . . . -e.

depactio (-accio), -onis *f.* *pactio, foedus* – *Vereinbarung, Vertrag:* CHART. Const. 5 p. 7,41 (a. 1176) si ipse (*Cünradus*) sive filius suus domum ipsam in aliam quamcunque personam per -em transferri postulet *eqs.* p. 8,13 quicumque ipsam domum post obitum suum (*sc. Cünradi*) et filii sui per -ccionem possideret *eqs.* CHART. Turg. I 52 p. 198,7 quicumque predia . . . in beneficio possideret et in alteram quamcumque personam per -em transferri postulet *eqs.*

***depacto**, -atum, -are. (*depaciscor*) *pactione obligare* – *vertraglich verpflichten (usu medial):* CHART. Worm. 293 p. 197,2 (a. 1260) quam cito scalaris -tus magistro fuerit, ad pretium dimidii anni obligatus erit; si vero sine pacto in scolis per octo dies steterit, idem erit.

***depalatio**, -onis *f.* (*palari*) *dilatatio, crescentia* – *Ausdehnung, Zunahme:* GERB. (?) astrolab. 8 p. 132,21 dicuntur *horae* inaequales propter mutuam alternationem correctionis et -is: quae alterna mutuatio semper infra unius signi partes, id est XXX, variatur. 10 quia harum (*horarum inaequalium*) alterna mutuatio correctionis et -is, ut dictum est, infra XXX versatur.

***depaleo** (-io), -atum, -are. (*de et palea*) *partic. perf. usu adi.:* p. 339,2.6.8. *paleis purgare, separare* – *von der Spreu*

[Niederer]

trennen, reinigen: BERNH. PROV. comm. 7,2 p. 295,21 frumentum pingue, ordeum solidum, far spelte mundum et -tum, ... hec possunt dari in omnibus causis. CHART. Basil. C II 43 p. 27,5sq. ut ... annuatim persolvat *Gerungus molendinarius* eis (*Ludewico et Iacobo*) unam vierenzellam puri tritici et unam vernzellam de comuni -ta annona, que vulgo dicitur mulikorn, et in nativitate Domini nostri duas vernzellas eiusdem annone -te eqs. *in imag.*: CONR. MUR. nat. animal. 246 verbum limetur ...; a vitiiis verba -iare stude.

depalo, -atum, -are. *patefacere, palam facere – aufdecken, öffentlich machen*: CAPIT. episc. I p. 154,10 si ... consenserit *presbiter* adulteris, sciat se, cum -tum fuerit, excommunicandum. p. 168,39 adulterium si quis *presbiter* perpetravit, si -tum est et publice cognitum, ab ordine sacerdotii cessabit.

depango, -pactum, -ere. *pangere – befestigen, einschlagen*: a *proprie*: TRANS. Mercurii II 9 (Martène-Durand, Coll. VI p. 756A; s. IX.?) horribiles perpetuens sub Decio cruciatus, ... sudibus solo -tis, cultris, equuleis ... et mille ... mortis generibus laniatus. b *translate i. q. conscribere, componere – verfassen, dichten*: CARM. libr. III A 6,1 drama tibi primae -o laudis usyae.

depanno, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu adi.*: l. 26. 1 *lacerare – in Fetzen reißen, zerreißen*: CONC. Karol. B II 10^B p. 99,24 sicut, quando solemus de ... itineribus reverti ad mansiones nostras detonsi et delavati cum drappis et calciamentis -tis et tunc nos reficimus et reparamus, ita eqs. *in imag.*: ABBO SANGER. serm. 14,50 quinquam sunt isti rapaces lupi, qui sine cessatione persequentes devorant et -ant christianitatem (cf. *Vulg. gen. 49,27*)? 2 *desquamare, denudare – schälen, bloßlegen (medial.)*: l. 33): AESCULAPIUS 10 p. 13,16 distillans humor frigidus capitis dentes vitiat, hoc est commovet, pertundit, privat, -at. 39 p. 62,25 quibus ... haec passio (sc. *elephantiasis*) inveteraverit, vulnerantur et -antur vulnera eorum (*item* RECEPT. Lauresh. 1,46 l. 44).

departio, -ire. *distribuere – verteilen*: GESTA Lob. 9 p. 313,25 (epist.) abbas ... nihil providit in posterum, nihil nobis reservans, ... fundos, ecclesias, ... decimas hospitalitatis et elemosinae -iens (dispertiens *var. l.*) ampliavit divitum abundantiam et adauxit pauperum inopiam.

1. **depasco**, -pavi, -pastum, -ere *vel depascor*, -pastus sum, -i. *partic. perf. usu adi.*: p. 340,11. 1 (*pabulo praebendo*) *alere, repascere – weiden, füttern*: a *proprie*: CHART. Wirt. IV 1025 p. 76,23 (a. 1244) ut custodes pecorum ... instituant *procuratores monasterii* et sua pecora -ant communiter vel privatim. ALBERT. M. Iob 24,2 'et paverunt alii eos (*greges*)', hoc est, -ti sunt eos. b *per compar. vel in imag. i. q. nutrire, reficere – (er)nähren, erquicken*: FORM. Marculfi 2,43 apicum veritate (gloss: aedulium inquit) -ti, recreati ... gratias agimus (cf. *notam ed.*). VITA Liutb. 35 p. 43,10 cuius (*sancti Martini*) consolatoris sermonationibus ceu mellificatis epulis -ta leviora sibi ... deputabantur (sc. *gravia*). EPIST. Ratisb. 23 p. 351,4 hęc ideo dico, quoniam tuę noticię suavitate -i vellem. c *translate i. q. fovere – schüren*: CHRON. Bened. II 24 p. 236,10 quem (*Berhticum fratrem*) ... ferro vinctum custodie tradunt penisque captivi crudelitatem torquentis -unt (sc. *ministri atroces*). CARM. Bur. 70,4³,2 ignem cecum sub pectore longo -o tempore. 2 *pascere, vesci, comedere – (ab)weiden, (ab-, auf)fressen, essen (absol.)*: l. 60): a *proprie*: ADREV. Bened. 27 p. 492,4 erat haud longe a monasterio armentorum grex non parvus -ens. EKKEH. IV. bened. I 24,39 æquora depicta, (gloss.: campos floridos ecclesię) videt (sc. *dux apium*) ut -ta (gloss.: demessos) relicta, provocat examen super astra citare levamen. ALFAN. premn. phys. 1,73 p. 19 quae (sc. *animalia*) fructus terrae sunt -entia (PG 40,528^A νέμεται). OTTO FRISING. chron. 6,4 p. 267,7 locusta innumerabilis ... Gallias operit -tisque ubique segetibus tandem in mari Britannico resedit. v. et p. 340,51. *spectat ad poenam aeternam*: RHYTHM. 18,16,2 quanta sunt ibi flagella et tormenta impia, ubi vermes -untur, qui dicunt blasphemiam. b *translate i. q. consumere – ver-, auszehren*: a *de igne*: CARM. de conv. Saxon. 31 (NachrGött. 1985/L. p. 63; a. 777) quae (*gens Saxonum*) pridem dona sacellis ponebat rapidis bustim -ta caminis. VITA Ludow.

Pii 10 quecumque extra civitatem sunt reperta, incendio -ente sunt consumpta. MIRAC. Bav. 1,4 emissa ... flamma per contiguos velorum tractus ... favilla tenus intus et extra cuncta sunt -ta. HEINR. TEG. Quir. II 39 reparatam (sc. *domum*) iterum infra annum vindex -itur ignis. *per compar.*: ADEMAR. hist. 3,35 l. 26 pestilentia ignis ... exarsit; corpora ... virorum et mulierum ... invisibili igne -bantur. β *de dolore, morbo, morte sim.*: AGIUS epic. Hath. 70 non solas ... vos tangens dolor iste (sc. *tormenti*) remordet, me quoque -it, me magis excruciat. PAUL. AEGIN. cur. 186 de comestione mamillarum: ... utere in -tis locis, (3,35,2 ἐπὶ τῶν νεομμένων) puro (sc. *unguento*). 198 p. 123,16. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 248,20 qui morbus (sc. *ulcus*) primo pedes, dein crura et femora miserabili modo -tus est. GERHOH. Antichr. 1,59 p. 375,31 ut diatim multitudines fame ac morbo simul et labore -te caderent. ROB. TOR. chron. a. 1143 p. 495,60 interfectus est *Robertus* et excommunicatus m o r t e -itur eterna (VISIO Godesc. A 12 a m. ista secunda -to). al. 3 *fructu defraudare – um den Ertrag bringen, abräumen*: a *proprie*: LIBER hist. Franc. 16 p. 265,33 depopularis agros, preda (i. *prata*) -is, vineas dissecas (sc. *imperator*). CAPIT. reg. Franc. 213,5 quod ... potentes et honorati viri ... minorem populum ... opprimant et eorum p r a t a -ant (267,3 p. defensoria. EPIST. Teg. 13 p. 14,22). ARNOLD. LUB. chron. 3,7 p. 149,23 -ti terram eorum (*Sclavorum*) famis inopuntate sine gladii occisione ad deditionem eos coegerunt *Dani*. b *translate i. q. devastare, depopulari – verwüsten, plündern*: NARR. de rel. Scafh. 1 ibi (sc. *Hierosolymae*) ... vinea Domini, eadem scilicet ecclesia, ab inimicis fidei christiane ita est -ta, ut vix in ea racemi pauci viderentur relicti. OTTO FRISING. chron. 7,28 p. 354,16 totam ferro flammæ -ens provinciam heremitas quoque ... crudelissime tractavit (sc. *imperator Constantinopolitanus*). HELM. chron. 1,14 p. 29,19 generum blandiciis mulcere cepit *pontifex*, ut a ceptis desideret neve possessiones ecclesiasticas predonibus -endas exponeret. GESTA Ern. duc. I 1,305 imperator ... preda igne ferro, queque illius (*ducis*) fuere, -tus est. v. et l. 53. 4 *per pravam interpr. i. q. pavescere – erschrecken, sich fürchten (loci spectant ad Vulg. sap. 19,9)*: GLOSS. I 554,33 St.-S. -erunt scutisoton. 555,14. 555,24. 558,52 -erunt vorahunt.

[2. **depasco** v. de et pax et retracto: EUGEN. VULG. calend. 200 (corr. Antony).]

depastio, -onis f. 1 *pastus, actio depascendi – das Abweiden, Abfressen (per compar.)*: l. 45): HRABAN. univ. 7 p. 207^B qui (*Titus*) reliquias (reliquas *ed.*) belli tanta populatione contrivit, ut gentem et civitatem quasi herbarum pabula terribili -e consumeret. CHART. select. Altmann 82,5 abbas caenobii ... iudicare debet conculationem segetum, vinearum, pratorum et -em eorundem et transgressionem eorundem. CHART. Raitenh. 62 ne ... in predicta augea ... molestiam conculationis et -is ab itinerantibus sustineant *fratres*. CAES. HEIST. mirac. I 2,7 p. 72,24 vacca ... gramina depascit; vacca ipsa sua inquietudine et -e nobiles et advocatos temporis nostri designat, qui domos et agros subditorum hospitando depascunt. 2 *ulcus consumens – fressendes, verzehrendes Geschwür*: PAUL. AEGIN. cur. 186 dispositum pharmacum valet et ad -es (3,36,2 νομός), que fiunt in mamillis, et ad aures putredinem manantes.

***depauperatio** (-cio), -onis f. *paupertas, egestas – Verarmung, Armut*: GERHOH. vigil. 14 p. 514,34 meruerunt *plurimi* *vigiles* coronari, alii per martirium, alii per exilium, alii -e ac spoliatio rerum suarum. ALBERT. M. eth. I 13 p. 11,32 legislatoris in civitate est, ut exstirpet ex ea artes, quae inducunt cives in dissolutionem sicut tabernariam, in -em et (*codd.*, *fort. pro ut*) taxillatoriam. c. *sensu privationis*: ROLAND. PATAV. chron. 9,8 iam ... secundo ... depauperata est civitas Paduana: primo namque divitiis ..., secundo personis et rebus ...; set -cionis prime nulla est comparatio ad secundam.

***depaupero**, -avi, -atum, -are. *pauperem reddere – arm machen, in Armut stürzen (mediopass. i. q. pauperem fieri – verarmen)*: 1 *in univ.*: GERHOH. novit. 40,4 nunc agitur valde inconvenienter, dum et sacerdos ultra modum pariterque sibi commissa ecclesia -atur. ANNAL. Mell. Cremif. a. 1194 regio ... uredine in agris ... rara annona consumendo -atur.

[Niederer]

CHART. Westph. IV 134 p. 90,37 si ... idem Hermannus ... -tus prefatam pensionem persolvere non potuerit. CAES. HEIST. Engelb. 1,3 p. 239,24 in quali statu ecclesiam per ... scismata laceratam et -tam martyr ... factus episcopus invenit. CHART. Hamb. 603 p. 498,34 quod omnem proventum ... dominus F., sive -ari eum contigerit vel ditari, ... possidebit. CHART. Babenb. 232 p. 46,6 (spur.) iudex nullum omnino -et pro emendis, sed a diocore plus recipiat, a paupere vero minus. *saepius*. 2 c. colore quodam: a *privare* – *berauben*: THEOD. CERV. chirurg. 1,11 p. 139^F quis ... maior error est quam -are naturam sanguine, quo oportet restaurare deperditam, replere concava, continuare soluta? v. et p. 340,64. b *devastare*, *depopulāre* – *verwüsten*, *plündern*: CHART. Pruss. I 16 p. 12,17 (a. 1217) si ... provinciam tuam (sc. *archiepiscopi*) bellatoribus -ari contigerit. CHRIST. cal. Mog. 23 (MGScript. XXV p. 247,47) Sifridus episcopus malum opus operatus est, qui per flammam ignis terram -vit et thesauros ecclesie predonibus dispersit.

depecto, -pexum, -ere. *pectere* – *kämmen*, *strählen*: GLOSS. II 624,21 St.-S. -xum gestreleden. PETR. DAM. epist. 72 p. 335,3 alas extendunt *aviculae*, plumas rostro prosequente -unt.

depeculor, -ari. *praedari*, *spoliare*, *depopulāre* – *Beute machen*, *plündern*, *verwüsten*: ABBO SANGERM. bell. 1,429 arrietes ... dimisere (sc. *Dani*) duos; ... quos nostri capiunt gaudent -antes. GLOSS. 6,84 K. -or herion. GLOSS. IV 243,15 St.-S. -or, -laris ich entsazo.

1. *depello*, -puli, -pulsum, -ere. 1 *de motu deorsum directo*: a (*deorsum*) *agere* – (*hinunter*) *treiben*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 73,9 falco -ret gruem ad terram in fruticosis et herbosis locis. 4 p. 107,15 si contingat gruem -i ad terram. 6 p. 240,24. b *demoliri*, *deicere* – *abbrechen*, *umstürzen* (pass. i. q. *corrumpere* – *zerfallen*: l. 38): WALTH. SPIR. Christoph. II 4,170 puellē idola -sis procul abieciere columnis et verē lucis se exultant pignus adeptas. CHRON. Camer. 1,11 post aliquot annos predicta lignea domo -sa turrim excelsam lapide quadrato ... aedificavit *domnus Gerardus*. FUND. Aquic. (MGScript. XIV p. 581,7) ecclesiola ... ut erat vetustissima maceriaque -sa *eqs.* 2 *de motu prorsum directo* i. q. *pellere*, *abigere* – *vertreiben*, *verjagen*: a *proprie* (in *imag.*: l. 68): a *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 133 p. 263,29 eos (sc. *minores*) ... aut penitus ab eisdem (sc. *minorum*) locis -ere aut sibi ad servitium subiicere conati sunt (sc. *maiores*). WALAHFR. Wett. 732 ianua ne caeli contra claudatur eosdem (sc. *monachos*) indeque -si pereant sub faucibus ignis (sim. Gall. 1,25 p. 303,18 pro quo [*peccato*] -sus est *Adam* [de *add.* 2d] *paradyso*). POETA SAXO 2,249 cupiens Aragis hunc (sc. *Karolum regem*) auro, quem non potuit -ere ferro. WALTHARIUS 812 viribus ... summis hostem -ere cures, dextera, ne *eqs.* THIETM. chron. 5 prol. 14 rapacibus (sc. *Sclavis*) ... prorsus -sis ac dira lege sedatis. al. b *propellere* – *hinwegtreiben*: HEINR. LETT. chron. 1,5,7 p. 97,6 equos et pecora multa -unt, bona multa diripiunt *christiani*. γ *agitare* – *jagen*: CHRON. Thietm. 2,2 p. 40,15 iuvenem ... usque in ecclesiam sancti Petri ... bello defatigatum -pultit *exercitus*. δ *detrudere*, *exigere*, *deponere* – *verdrängen*, *verstoßen*, *absetzen*: THIETM. chron. 7,39 quae (*filia Misoconis ducis*) a viro suimet diu -sa non minimam ... perpessa est controversiam. BERTH. (?) annal. a. 1074 qui (*rex Salomon*) ... a patruo suo et caeteris regni melioribus -sus est dignitate sua. a. 1076 p. 288,6 ut ilico eum (sc. *papam*) iniuriatum cathedra -rent (sc. *rex eiusque astitores*). ADAM gest. 2,61 p. 120,7 ferunt ... regem Olaph seditione principum, quorum mulieres ipse propter maleficia sustulit, a regno -sum Norvegiae. al. fort. *huc spectat*: CONC. Karol. A 16^B ab universis abbatibus facta est professio, ut minime titulis popularibus se ingerere -rentur, (*in loco corrupto*, ut *vid.*; fort. *pro se ingererent*, alioquin -entur). in *imag.*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,15 ubi nutricem cunarum -ulit annus, corde senex, aetate tener ... micuit puer (sc. *Reprobus*). ε *exilio afficere*, *expellere* – *verbanen*: ACTA civ. Wism. A 558^a p. 36,10 (ante 1270) si quis -sus fuerit ex una civitate pro aliquo delicto, in aliam civitatem non admittetur nec recipietur. ζ *uberibus auferre* – *entwöhnen*: GLOSS. II

582,18 St.-S. -sum gi spandan. 638,3 -sus inspenitas. 677,47 -sis haedis intuenet. η *detergere* – *abwischen*: HEIRIC. Germ. I 2,249 ille pedum sordes manibus -ere castis osculaque exteris instanter figere plantis. b *translate*: a *in univ.*: EINH. Karol. 30 p. 35,6 qui ... cibi sibi abstinentiam indixit arbitratu hac continentia m o r b u m posse -i vel certe mitigari (WANDALB. mens. 121. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,188. sim. WALAHFR. hort. 185 febres). WALAHFR. Wett. 717 ut algida ... frigora -at nudosque ut contegat artus (sc. *monachus*). POETA SAXO 5,386 nocte quater fertur (sc. *Hadefonsus rex*) vel sepius omni somno -so membra levasse toro. WALTHARIUS 304 postquam epulis -sa fames sublataque mensa, heros ... inquit: '*eqs.*' FROMM. carm. 21,13 numine cuncta suo -at (sc. *Deus*) tristia sancto. *saepius*. β *defendere*, *negare* – *abwehren*, *abstreiten*: CONSUEV. Marb. 60 si intendentis et intentionem -entis equanimitur audiuntur compugnantes sententiae, conventus ille sanctus ... parum a forensibus placitis videtur distare.

2. *depello* v. *debello*. 3. *depel(l)o* v. *depilo*.

**dependentia*, -ae f. 1 *proprie* i. q. *condicio pendula* – *das Herabhängen*: ALBERT. M. animal. 7,90 qui non cognoscit

hoc accidens (sc. *quod prius corium, quod est inter oculos, exspoliāt*) tiri, putat eum esse caecum propter -am corii veteris super oculos. animal. 7,95 aegritudines avium cognoscuntur ex -a alarum: infirmitas enim positionem et situm turbat alarum. 2 *translate* i. q. *subiectio*, *alligatio* – *Abhängigkeit*, *Bindung*: ALBERT. M. sent. 1,8,24 p. 254^a,23 in natura spirituali est simplicitas quaedam ... sine -ad ad corporalem materiam *eqs.* nat. anim. 2,2 p. 21,64 si ... corrumpitur *anima* corrupto corpore, tunc hoc est ideo, quod habet -am ad corpus. praedicab. 4,1 p. 54^a,14 genus habet -am ad speciem et species ad genus, eo quod correlativa sunt. metaph. 5,3,8 p. 268,25 dicuntur relativa, quorum unum secundum hoc, quod est, -am habet ad aliud. *saepius*. Ps. PLATO quart. 3 p. 132,12 inferius (i. *substantia inferior*) indiget superiori appetens commixtionem eius et -am.

35 *dependeo*, -ere. *form.*: disp.: l. 38. *perf.* *dependit*: l. 41. *partic. praes. usu subst.*: l. 48. p. 343,7.

1 *intrans.*: a *proprie*: a (*deorsum*) *pendere* – (*herab-*, *herunter*) *hängen*: VITA Arnulfi 17 rex iratus ... -entem (dis-A1) ex publice mucronem manu arripuit. WOLFARD. Waldb. 18 p. 182,4 manus ... sese retrorsit et violenta contractione urgente ventre tenus *dependit*. THEOPH. sched. 2,6 p. 41,4 cumque videris illud (sc. *vitrum calidum*) -ere (*om. H*) quasi vesicam longam, adhabe summatem eius ad flammam. 2,11. CASUS Petrish. 1,28 vepris spinosa super viam -ens caligam transeuntis episcopi apprehendit. ALBERT. M. animal. 1,442 cum concipit feminae, ... incipiunt *mamillae* lacte impleri et subigi et -ere propter pondus. *saepius*. de *homine suspenso*: ARBEO Corb. 11 deposcens, qualiscumque -enti ut fuerit corpus, sibi eum donare non deditur princeps. β *impendere*, *imminere* – *überhängen*, *hervorstehen*: OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 148,11 cernis eam, quae super arcem -et, rupem eminentia sua terribilem? γ *languere* – *schlaff sein*: NICOL. BIBER. carm. 1064 hic sedet ad cenam, vini petit ille lagenam, non -entem, sed sex urnas capientem. b *translate*: a *pendere*, *pertinere*, *subiectum esse* – *abhängen*, *abhängig sein*, *zugehörig sein*: ALBERT. M. eth. I 590 p. 507,49 ut ratio perfecta sit et in se et in aliis potentiis, quae -ent ad ipsam. anim. 3,3,13 p. 226,3 non erunt (sc. *corpus et anima*) -entia ad invicem. STATUT. ord. Teut. p. 93,23 qui vicem gerit magistri, studeat electoribus inculcare, quod omnis honor ordinis, ... norma iusticie, custodia discipline -ent a bono pastore. GESTA Ern. duc. II p. 231,3 'o patrie ... pater generalis, ... in quo post Deum tota mea spes -et *eqs.*' iur. de *possessione*, *appendiciis* sim. (de *hominibus*: l. 68): DIPL. Conr. II. 280 p. 388,17 omnia in integrum ad ipsas res pertinentia vel -entia una cum restrictionibus sive reclamationibus *eqs.* CHART. Mar. Magd. 123 p. 113,6 negotium compositionis inter ordinem nostrum et Magdeburgensem prepositum aliosque prepositos ab eadem ecclesia -entes. CHART. Rhen. inf. II 347 vineam ... , que -bat a curte mea, ... donavi ecclesie. CHART. Lux. III 118 recognosco de mea bona voluntate esse Adam et Albertum fratres ... montem, ... qui a me -bat, ... vendidisse. CHART. Sangall. A III app. 26 p. 706,18

[Niederer]

ius in sepedicta ecclesia Kilchperch cum sua -ente Scafusa acquisitum eqs. *al.* **β** *suspensum esse, in discrimine esse – in der Schwebe sein, auf dem Spiel stehen*: SALIMB. chron. p. 384,24 ibi (sc. *Parmae*) -bat totum negotium Romane ecclesie. *partic. praes. usu subst. neutr.*: PS. HERM. ALTAH. gest. (MG Script. XVII p. 379,3; s. XIII.?) querelas ab antecessore nostro inchoatas exequi, predia et census ipsorum exquirere et -entibus quibusque congruum finem dare studuimus. **γ** *se devovere – sich ergeben, unterwerfen*: FORM. Marculfi 2,44 omni cum humilitates genere clementissimae -entis sugerimus, ut eqs. **2** *trans. i. q. demittere – hängen lassen*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 27,14 quamvis ducant (sc. *falcones infirmi*) alas bene et equaliter, caudam tamen -ent et tenent apertas pennas caude.

dependo, -pendi, -pensum, -ere. *perf.* deperendit: *l.* 18. *partic. perf. usu subst.*: *l.* 25. **1** *strictius: a trans.* **α** *suspendere – auf-, anhängen*: WOLFARD. Waldb. 16 p. 176,4 quam (sc. *ossis*) ... Liubila partem assumens argento fabricare praecepit et in ... basilica deperendit. LIUTH. Iust. (MGScript. XV p. 567,27) sacrum corpus in ... arcam recondidi, tum clave munivi, quam ... ad proprium -i cingulum. MIRAC. Apollin. 3 (MGScript. XXX p. 1346,21) tintinnabulum, quod collo eius appensum fuerit, ante sepulchrum beati Apollinaris -it *Pasturellus*. **β** *detrabere – abhängen, herunterholen*: RUD. TRUD. gest. 7,8 fratres ... me circumsedebant tamquam redivivum de sepulcro aut -sum a patibulo et redditum vivum conventui suo. **γ** *pendere, metiri – wiegen, schätzen*: GLOSS. I 111,39 St.-S. -it mizit. IV 232,21 -o ih wige. **b** *intrans. i. q. dependere – herabhängen*: ARDO Bened. 17 p. 206,16 ante altare ... septem -unt lampade mirae atque pulquerrimae eqs. MIRAC. Quint. 13 (MGScript. XV p. 268,21) quae (*cambotta*) pro reliquiis ipsius viri (sc. *sancti Amandi*) religiosi in dextera parte fabricata -it. ARS med. 7 p. 429,11 (cod. G) calidon dicitur ossi tocius omnino divisio, ita ut par immutata scesmata -ant, (praemutato scemate depraecedendeat H). **2** *latius i. q.olvere, reddere – (be)zahlen, entrichten*: **a** *proprie*: NOTKER. BALB. gest. 2,19 p. 89,18 ut post mortem ... David ... finitime gentes ... eius filio ... tributa -erunt (-rent var. l.), ita eqs. WALDR. carm. 3,51 aulam Christi intrans ... -am dramata census: si non restitutum mnarum, quam debeo, summam, attamen eqs. SIGEB. GEMBL. decenn. 3,86 eram ab Augusto ipso institutum legimus, et eram dictam pro eo, quod omnes -es -rent, (cf. *Isid. orig.* 5,36,4 aes reddere) Romanis. **b** *translatē: α subire, pati – erleiden*: HEIRIC. Germ. I 1,284 si non censori (i. *Germano*), iam tum temerator honoris, supplicium toti praesul (sc. *Amator*) -ret urbi. **β** *impendere – aufwenden*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 487,15 dependere (sc. *est*) valde impendere. WIPO tetral. 108 Wipo ... sic vult -ere (defendere C) tempus, ut scribat regi. HUNALD. carm. 37 (MG Lib. Lit. III p. 721) sane non recte studium -eris uni, plurima cum pereant utiliora tibi. **γ** *concedere, implere – gewähren, erfüllen*: CYPR. CORD. carm. app. 1,14 (MGPoet. III p. 147; c. s. X.) excipe (sc. *Deus*) precem poscenti, confitenti iam reatu -e, quod supplicatur. 3,3,5 -at sanctus Iacobus mea vota cum suspiriis. **δ** *praestare, tribuere – leisten, erweisen*: EPIST. Wisig. 14 p. 682,16 beatitudinis vestre (sc. *episcopi*) humillime largifluam -entes salutem sidereum imploramus auctorem eqs. HEIRIC. Germ. I 4,220 ne ... sacerdoti praesens evectio deeset, clericus o b s e q u i u m sancto -ere suetus in peditem mutatur eques (HELM. chron. 81 p. 153,27. 84 p. 163,23 obsequia). LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 220,28 plebei ac rustici, qui castrorum usibus servilem operam -bant, ocus se ad persequendos fugientes expediunt. CHART. Xant. 44 p. 35,13 invenimus ... conventum ... pro Coloniensis archiepiscopi ... felicitate ... speciales et cottidianas orationes -ere.

dependio, -onis f. *solutio – Bezahlung, Begleichung*: CHART. Austr. sup. I 111 p. 167,5 (a. 1125) specialitatem ac iuris tramitem in culparum -bus talem hunc (*subadvocatum*) habere volumus, ut siquis hominum ... de effusione sanguinis convictus fuerit, eidem sexaginta denarios tantum solvat eqs. (item 113 p. 170,17).

***depenso**, -are. **1** *magni existimare, graviter ferre – für wichtig halten, schwer ertragen*: ARNOLD. RATISB. Emm.

1,6 p. 551^b,58 castigatae infirmitatis necessitatem vertit in animi ... virtutem nequaquam valde -ans privatum se luminis. **2** *refl. i. q. se absolvere, expiare – sich entschuldigen, Buße leisten*: HEINR. TEG. Quir. II 16 se devotis oblationibus -ans ... lingue correxerat excessum tandemque petitam a martire medelam promeruit *abbas*.

[**deperdatio** v. depraedatio p. 369,67.]

deperditio (-cio), -onis f. *amissio, perditio – Verlust, das Verlieren, Vernichtung*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 396^E ex indigestione deficit nutrimentum, unde fit *s p i r i t u u m* -o (MAURUS progn. 18 p. 35^a,1). WILH. CONG. chirurg. 1051 calx viva ... -cionem facit *s u b s t a n c i e* bone carnis (BRUNUS LONG. chirurg. 1,11 p. 110^F). THEOD. CERV. chirurg. 1,3 p. 135^H. 2,1 p. 144^E). CHART. Hall. 353 p. 324,38 servabunt ... denarii talem in argenti materia puritatem, ut, si examinaverit illos ignis, in una marca unius tantum -cio sit lotonis. ALBERT. M. animal. quaest. 3,27 p. 137,57 illa, quae non sunt bene compacta et coagulata, sunt in continua -e. GEBER. summ. 60 p. 485 flammam ... sulphuream discernere poteris, quae sulphuris non fixi est signum, et -o sue quantitatis per exalationem. *al. v. et l.* 41.

deperdo, -didi, -ditum, -ere. **1** *amittere – verlieren*: ALFAN. premn. phys. prol. 5 ut, si qua -didit (sc. *languidus*), recuperatu sciret facillima. FRUTOLF. chron. p. 82,9 ille (*Hyr-canus*) nolens tempus -ere eqs. ACTA imp. Winkelm. I 397 donec sigillum regni, quod -tum dicitur, reformetur. *al.* **2** *perdere – zugrunde richten (pass. i. q. perire – zugrunde gehen)*: THEODULF. carm. 10,23 -et opus tibi, qui, simulator inique, quiddam nisus est insinuare boni. ALFAN. premn. phys. 2,49 p. 35 frequenter evenit non unam solam, sed ... tres simul eucrasias -i (PG 40,557^C ἀπόλλυσθαι) et vivere hominem. 13,9 p. 89 et sensibilitatem et rationem et memoriam simul corrumpunt (sc. *ventres cerebri patientes*); unde et sic, cum in toto periclitatur, -itur animal. PS. ALBERT. M. alch. p. 35,19 postquam VI vel VII ignes substinuit *aurum alchimicum*, statim amplius ignitum consumitur et -itur et ad faece quasi redi-gi-tur (*ci., reditur ed.*).

subst. deperditum, -i n. **1** *detrimentum, defectus – das Verlorene, Schaden*: ACTA imp. Winkelm. II 1041 p. 724,22 (a. 1248) qui (*Deus*) restaurat -a et restaurata conservat. ALBERT. M. veget. 2,15 cum ... non sit deperditio in plantis, ex nutrimento non fit restauratio -i. 6,400 restaurat *ptisana* -a et confortat debilia in infirmo. animal. 3,100 p. 321,13 ad quantitatem corporis augendam aut -i restaurationem faciendam. *ibid. al.* **2** *damnum, iactura – (Vermögens-)Verlust*: CHART. Bern. III 76 (a. 1274) nos ... Philippum comitem ... super omni actione, querela et calumpnia, quam adversus eum et suos habebamus ... occasione dampnorum, -orum et gravaminum nobis et nostris illatorum ... absolvimus.

deperdeo, -ii, -ire. *imperf.* -rebat: *l.* 62. *perire, amitti, deficere – zugrunde gehen, verloren gehen, (ver)schwinden*: **1** *gener.*: **a** *de rebus*: **α** *incorporeis*: RIMB. Anscar. 25 p. 54,2 ne f i d e s Christi illis (sc. *Sueonum*) in partibus coepta ... aliquo modo -ret (33 p. 64,19. *sim.* DIPL. Otton. II. 192 p. 220,5 religiosa vita. *al.*). LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 160,26 reputabat rex ... quantum rationibus suis -ret, si eum (*filium fratris sui*) ... dimitteret. DIPL. Constantiae 56 p. 176,19 apud quem (sc. *Deum*) bona mortalium -ire non possunt. CHART. Dresd. 3 (Cod. dipl. Sax. II/5. 1875. p. 2,16) pensantes pauperum simul et divitum ... commodum plurimum -ire in vastatione pontis ... hortamur eqs. CHART. ord. Teut. 127 p. 119,8 caritatis ... vinculum solvebatur et non modicum -bat (-ebat var. l.) negotio terre sancte. *al.* *spectat ad oblivionem*: OTTO FRISING. gest. 2 prol. p. 102,19 melius fore iudicavi minus dicendo a materia opus superari, quam cuncta tacendo gloriosa facta silentio tecta -ire. CHART. Walkenr. 226 l. 5 ut rerum ... memoria nulla umquam oblivionis caligine involuta -eat. **β** *corporeis i. q. corrumpi, deleri – vernichtet, zerstört werden*: ALDH. virg. I 31 p. 270,15 quatenus ... ruptis sulcorum glebulis iugerum occa ... -ret. RIMB. Anscar. 12 p. 34,28 ne propter barbarorum imminem saevitiam aliquo modo -ret *dioecesis* eqs. DIPL. Karoli III. 35 p. 59,28 omnia strumenta cartarum

[Niederer]

... in eodem incendio -isse. *v. et l. 16. emori – absterben:* MARB. RED. lap. 50 p. 1766^B sic (*sc. tonitru*) intercepto conceptio (*sc. margaritarum*) -it haustu (*M et F*, hausta *ed.*; *cf. ed. Riddle*), et fit abortivum, quod coeperat ... creari. GOSW. carm. 36 irascitur Eolus, armat Euros in classem, -it aura favens. ALBERT. M. veget. 4,109 contingit ... frequentius -ire fructum quam florem. **b de hominibus (de animalibus: l. 10):** **a interire, mori – umkommen, sterben:** RIMB. Anscar. 18 p. 38,33 coepit illius (*potentis*) substantia minui et pecora quaeque ac familia -ire. EPIST. Worm. I 42 p. 78,20 scitis, quia sepe que-rebar illum (*Huinfridum*) tardiusculum esse propter morbum quendam et -ire volentem. VITA Mahum. 70 Nestorius deputatur exilio, ... quatinus ... solus ibidem -ret. CARM. Bur. 100,3,9 plangite, Sidonii, quod in ore gladii -ii (*sc. Dido*). ANNAL. Xant. a. 873 p. 32,9 ex influenza aquarum ... multitudo hominum cum aedificiis et frugibus innumerabilibus -iit. **b damnationem subire – der Verdammnis anheimfallen:** POETA SAXO 5,86 sine qua (*sc. gratia Christi*) -it omnis homo. CHART. Heinr. Leon. 41 p. 61,25 (*spur.*) anathemate feriat et cum iniquis et perditis -eat *invasor*. **γ (amore) consumi – sich (vor Liebe) verzehren:** GESTA Trev. 22 p. 158,4 qui (*Lucius*) habuit uxorem pulcherimam, in quam -iit Avitus amore turpi. 2 *publ., eccl., iur.*: **a de rebus:** **a in univ.:** FLOD. hist. 3,26 p. 332,2 ne suo (*sc. Hincmari*) silentio ... census ... -eat et ... villa in alodem vertatur. DIPL. Frid. I. 31 p. 53,4 ne ipsarum (*ecclesiarum*) possessiones aliqua distractione -eant. CHART. Port. 81 p. 107,15 ne ... aliquid ecclesie nostre -ret, in recompensationem decime ... III^{of} mansos emit *Heinricus*. CHART. Rhen. med. III 959 p. 718,26 de feodo ... nostro castrense et iure nichil nobis ullatenus -bit (-ifit *ed.*). *al. impers. i. q. de- trimentum fit – es entsteht ein Nachteil, Schaden:* CHART. Turg. II 238 (*epist. papae a. 1250*) cum ... per unionem sancti Galli et Renaugensis monasteriorum utriusque utilitatibus non -eat, sed accrescat *eqs.* CHART. civ. Erf. 263 cum ... nichil nobis utilitatis provenit aut honoris, non in aliquo emendatur exinde, et in multo -it iuri nostro (*sc. archiepiscopi*). **β surripi – gestohlen werden:** CAPIT. reg. Franc. 3 p. 5,23 in cuius (*sc. vivilis*) centena aliquid -erit, capitale, qui perdiderit, recipiat. **b de hominibus:** CONST. imp. II 30 (*a. 1209*) pueri ... esse debeant ipsius ecclesie ministeriales, cuius et pater est ministerialis; alias enim omnes ministeriales omnium ecclesiarum imperii -rent.

deperinum v. dipyrenum.

***depersono, -are.** (*de et persona*) *degradare, debonestare – (der Würde) berauben, (in der Würde) verletzen (usu mediopass.)*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 416,37 si ... istum (*virum*) ... non ea tractavero caritate et dulcedine, qua Bruno Willelmum, -er ab honore meo.

***depertineo, -ere.** *pertinere – gehören (zu)*: DIPL. Karoli M. 312 p. 471,34 (*spur. s. XII.*) omnia ipsas cortes ... cum appendiciis suis, quanto ad nostras cortes -et infra ipsius comitatus, tantis una cum selvas ad ipsas -entes.

***dephalero (defa-), -are.** *phaleris exuere, privare – des Stirn- und Brustschmucks entkleiden, berauben:* SALUTARIS POETA 120 heu, servi regnant, domini famulantur; aselli donantur faleris, def-antur equi.

depictio (-inc-), -onis f. 1 *signatio – das Zeichnen, 'Schlagen'*: GERHOH. ad Innoc. p. 225,43 ereticis ... etsi concedam sacramentum, quantum ad formas visibilium signorum, quae fiunt in -e crucis et verbis ad hoc institutis, ut *eqs.* 2 *impressio – das Aufdrücken:* TRAD. Weihest. 297 p. 241,37 (*a. 1174/80*) ne ... traditionis pactio ullatenus in futurum evacuetur, inscriptione sibi et ymaginis (*i. sigilli*) sui, quodque factum est, -e confirmari fratribus precabatur *Liutoldus*. 3 *pictura, imago – Bild, Skizze:* PS. BOETH. geom. 461 quidam ... in huius (*mensae Pythagoreae*) formae -e (-nctione, descriptione *var. l.*) litteras alfabeti sibi assumebant hoc pacto, ut *eqs.* 590 sit ... praedictorum infra facta -o (-nctio, descriptio *var. l.*).

***depictor, -oris m.** (*depingere*) *pictor – Maler (pro nom. propr.)*: CHART. Tirol. 416 (*a. 1184/88*) testes: ... Ulricus -r, Hiltbrandus Parvus. CHART. Carinth. II 558 p. 24,28 qualiter Hanricus (*sic*) -r ... et uxor eius ... possessiones contulerunt

(*cf.* 463 Hainricus pictor).

depictus v. depingo. depigis v. depugis.

***depilatio (-cio, -zio), -onis f.** *script.:* -ll-: l. 9. 1 *deflu-vium (capillorum) – Haarausfall, das Ausfallen (der Haare):* **a de hominibus:** PAUL. AEGIN. cur. 95^{capit.} ad superciliorum -es (-ziones *var. l.*; 3,22,18 μαδρωσεις). URSO anat. 92 fiunt in oculo passiones: ... inversio palpebrarum earumque -cio. IOH. IAMAT. chirurg. 8,27 p. 68,35 allopitia cognoscitur ex corporis tumore ...; pustula alba, -llatio, ventris solutio. THADD. 10 FLORENT. cons. 143,28 fit quandoque -o in superciliis et palpebris. 143,41 tumores ... apparent cum -e in superciliis. *spec-tat ad speciem leprae:* ALPHITA II p. 186,22 tyriasis, id est -cio vel decapillacio capitis et est species lepre. *v. et p.* 70, 68. **b de avibus i. q. deflu-vium plumarum, locus deplumis – das Ausfallen der Federn, federlose Stelle:** FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 246,6 in parte superiori rostri (*sc. falconis*) apparet rubedo et tumor cum -e quadam, et inferiori parte rostri videtur deplumatio utrinque circa fauces. 2 *evulsio, vellatio (capil-lorum) – das Ausrupfen, Raufen (der Haare):* **a proprie:** 20 DECRET. Frision. A p. 54,9 pro barbe inferioris ustione quin-que marce et due uncie; pro superioris -e tantundem. CHART. civ. Ratisb. 44 p. 15,14 si filium caniculę vel furem nominaverit *quispiam*, eandem sustinebit penam, quam pro -e et maxillę percussione prenotavimus. HUGO RIPELIN compend. 5,64 p. 195^b,12 hic (*sc. in quinto praecepto*) explicite prohibetur homicidium, sed implicite omnis motus irae contra proximum ... , ut percussio citra mortem vel -o. **b translate i. q. defraudatio – Übervorteilung:** VITA Adalb. Wirz. 7 p. 32,41 vereor (*sc. Altmannus episcopus*), ne, dum multorum nitimur militare compendiis, vertatur in contrarium, et hoc a communibus aliis, que ... etiam insontibus irrogare -is moliantur dispendia.

***depilatorium (-illa-), -i n.** *psilothrum, medicamentum ad depilandum aptum – Enthaarungsmittel:* TROTULA 60 p. 142,31sq. aliud -um: ... si ... -um sit nimis spissum, appone aquam recentem, ut rarefiat et attenuetur. WILH. CONG. chir-urg. 221 deponatur ... psilotrum cum aqua calida ...; post tale depill-um fiat tyneoso talis pileolus: *eqs.* ALPHITA I p. 309,43 psilotrum, id est -um.

depilo, -avi, -atum, -are. *script. depe(l)l-: l. 48.49.* 1 *stricti-us i. q. capillis, saetis privare – der Haare, Borsten berau-ben:* **a tondere, ab-, deradere – enthaaren, scheren, rasie-ren:** **a in univ.:** MAURUS anat. I 10 incidatur vena (*sc. porci*) ... , ut sanguis totus agrediatur (*sic?*) ... , postea comburatur et -etur (-etis *var. l.*). ALBERT. M. phys. 2,2,15 p. 122,35 potest aliquis sanari ex hoc, quod -atur per rasuram capitis *eqs.* SA-LIMB. chron. p. 446,28 cardinales ... miserunt nobis plures porcos mortuos et -tos. **β de opere coriari:** COMPOS. Luc. C 26 tolles pellem -elatam et labatam utiliter et tolles gallam (D 15 pellem -ellatam [-ela-, -tam *var. l.*]). **γ de poena, infamia:** 50 THIETM. chron. 8,22 homines VI flagellati ac -ti cum edificii turpiter mutilatis approbant, qualiter ... seniores ab aliis preca-veri debeant. FRUTOLF. chron. a. 1025 p. 194,40 visus est ei (*episcopo*) frater suus imperator ... faciem ... suam barba ex una parte -ta turpatam obiectare (*item* Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 2,1 p. 812^a,9). CONST. imp. I 430,4 si quis minus, quam LX denarii valent, furetur, -etur et virgis excoriatur. COSMAS chron. 2,4 p. 87,19 in medio foro ad palum suspensus et usque ad fastidium preconis cesus -etur *violator decreti*. **b velli-care, evulsione capillorum laedere – rupfen, zausen, an den Haaren reißen:** **a proprie:** CHART. Babenb. 86 p. 117,26 (*a. 1192*) quicumque ... hominem -verit vel in maxillam percusse-rit, tres solidos componat. CHART. Argent. I 617,8 p. 477,27 quicumque ... alium -verit vel pugno vel aliquo modo sine san-guinis effusione percusserit *eqs.* DECRET. Bern. 34 si duo bur-genses inter se rixati in civitate invicem -verint *eqs. saepius*. *adde:* ALBERT. M. animal. 8,25 avis ... cum vulpe pugnat et nocet vulpi ... -ando (*p. 609^b,31 τίλλει*) eum. **β translate i. q. compilare, privare – plündern, berauben: ITIN. Willib. 6 ad montem Galanorum transfretarunt; quo bellorum tempe-state ... -to sevam passi sunt inedia. CONR. HIRS. mund. cont. 202 habeo ... , quo ... adinventionibus tuis occurrat, ... ne videar inconsiderate rebus necessariis -ari. VITA Adalb.**

[Niederer]

Wirz. 6 p. 24,25 filius patrem (*i. imperatorem*) armis et universis agminibus -vit. *c defluere facere – ausfallen lassen (absolute de capillis: l. 6):* BENVEN. GRAFF. ocul. B 5 p. 21,4 convertitur (*sc. ardor oculorum*) in pruritus et palpebras taliter -at, et non remanet de eis ibi pilus. TROTULA 60 p. 130,17 ad vermes faciei delendos, qui -ant. MOSES PANORM. marisc. 16 p. 181,8 cura ... est: ponere colorem -antem pilos. *medial. i. q. defluere, amitti – ausfallen:* TRACT. de aegr. cur. p. 359,21 huius (*elephantiae*) speciei hec sunt signa: ... supercilia -ta. TRACT. de chirurg. 574 supercilia -antur et barba, et allopitia vocatur. ALBERT. M. animal. 22,19 ex eo (*sc. hepares asini*) superponatur supercilio -to, renascuntur pili. *2 latius i. q. putamine liberare – schälen, abhäuten:* CIRCA INSTANS p. 5a² ad provocandum menstrua -etur dens alii et bene mundatus ponatur in officio matricis.

adi. depilatus, -a, -um. calvus, glaber – haarlos, kahl: ALBERT. M. animal. 1,141 natura dedit ei (*talpae*) in loco oculorum pellem tenuem, planam, -am. *usu subst.:* EGBERT. fec. rat. 1,311 commendo calvum, non tota fronte glabellum (*schol.:* laudo calvum, sed non eum in toto capite -um).

depinctio v. depictio.

depingo, -pinxi, -pictum, -ere. script. et form.: dip-: l. 33. p. 348,56. -pectus: l. 46. -ncxi: p. 348,12. *praes. -gu(o):* p. 348,32. *perf. -ix(i):* l. 63. p. 348,7. *al. partic. perf. -inctus:* p. 348,56. *struct. c. acc. Graeco q. d.:* p. 348,55. *partic. perf. usu adi.:* p. 348,38. 349,1.2. *al.*

I pingere, delineare – malen, zeichnen: A *proprie:* 1 *strictius:* a *in univ.:* a *de imaginibus:* PAUL. DIAC. Lang. 4,22 palatium condidit Theudericus rex, in quo aliquit et de Langobardorum gestis -i fecit. RHYTHM. 115,2,1 quod (*sc. vagationes lunae*) -xi coloratum ... , ut, quod agis, o Selina, ... in membrana foret palam. ARIBO mus. p. 45 prius ... grossitudinis (*sc. fistulae*) di-ximus circulum. PS. BOETH. geom. 450 Pythagorici ... descriperunt sibi quandam formulam, quam ... mensam Pythagoream nominabant, quia hoc, quod -xerant, magistro praemonstrante cognoverant. *β de litteris vel notis:* TRAD. Frising. 34 p. 62,26 (a. 769) manu propria, ut potui, characteres cyrografu inchoando -xi (*sc. Tassilo dux*) coram iudicibus. ALCUIN. carm. 65,1,12 codicis ... quot sunt in corpore sancto -tae formis litterulae variis *eqs.* LUDUS de Antichr. 53 Antichristus -ens primam litteram nominis sui regi ... in fronte ... cantat *eqs.* ANON. IV mus. 2 p. 40,19 puncta materialia, prout -untur in libris et prout significant melos et tempora *eqs. saepe.* *b scribere, litteris mandare, notare – (auf-, nieder-)schreiben:* a *in univ.:* FORM. Andec. 41 p. 18,24 iuxta, ut superiores continetur -pectum, relegionis (*i. relegatione; cf. notam ed.*), quos tenet orum cartole textum ad vos volomitate mea conscriptas *eqs.* CONC. Karol. A 10,4 quod ... precessorum vestrorum (*sc. ducis Tassilonis*) -ta pactus insinuat. WALAHFR. Wett. 841 ‘vos (*sc. fratres*)’, ait, ‘... molli -ite (*scribite var. l.*) cera, ut ... manifesta pateant (*sc. in somnio visa*).’ CHART. Sangall. A 457 uti concambii ... conscriptiones pari ratione -tae perpetrarentur. COD. Lauresh. 51 ego ... Chazo, indignus subdiaconus et monachus, hanc traditionem -xi. 58 prestariam. WALDR. carm. 3,67 quod minus aut maius scriptor -xit anhelus, rado vel adiungo. *β inscribere – anschreiben:* DIPL. Frid. I. 827 p. 34,19 privilegium ... in fronte maioris templi aureis litteris sollempniter -tum ... renovamus (*inde* CHART. civ. Spir. 25 p. 28,6 [dipl. Otton. IV.]). *γ conscribere, componere – verfassen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,267 hec (*sc. carmina*) ... Waltherus ... pro vice Christophori metrica -xit amussi. *2 latius i. q. (eff)ingere, designare – abbilden, darstellen:* a *de imagine:* GESTA Neap. 4 in ... apsidam -ixit Severus episcopus ex musivo Salvatore cum XII apostolos sedentes. AGOB. 9,1 sunt, qui putant lege Dei prohibitum, ne vel hominum vel quorumlibet animalium sive rerum similitudines sculparamus aut -amus in ecclesia. AGNELL. lib. pont. 27 angelus Domini in aspectu altaris ... est -tus. 88 cur variis vestimentis et non omnes unum indumentum habuisset (*sic*) -ti sunt (*sc. martyres et virgines*)? CARM. Bur. 82,6,2 in cortinis milites -unt nostras (*sc. thymi et lapathii*) facies cum serico in pallis, colore et in clipeis. *persaepe.* *b de signo:* BEDA temp. rat.

1,93 toto alphabeti sui caractere in numerorum figuras expenso tres, qui plus sunt, numeros notis singulis -unt *Graeci*. PS. ODO CLUN. mus. p. 272^a neque eam (*vocem adiunctam*) per primam litteram designamus, sed per graecum Γ -imus. *c de signatione crucis (‘schlagen’):* ARBEO Corb. 10 p. 199,4 signum salutis capite illius (*rei*) munivit et collo ... salutiferi vixilli manu propria signum -ixit (-xit *var. l.*). VITA Amati Habend. 8 (ASBoll. Sept. IV p. 107,3) signum *c r u c i s* -ens ait: ‘*eqs.*’ (EKKEH. IV. bened. II 99). *B in imag. vel per compar.:*

10 ALDH. virg. I 60 p. 321,22 virginitatis speciem et venustum pudicitiae vultum componens diversis virtutum coloribus quasi fucorum floribus -xi (-cxi *var. l.*). RHYTHM. 146,11,6 onusta currens viam nec planta -o (*sc. navis*). CHART. episc. Halb. 56 l. 14 quidquid superna manus nostre (*sc. Hildewardi*) humilitati aut digito intus -xit, aut transitorie extrinsecus appositus *eqs.* VITA Notkeri 5 p. 577^a,61 ut, quicquid virtutis in eis (*patribus*) videret, ... hoc in abscondito mentis suae -ens imitatus recondere. CHART. Raitenh. 253 p. 206,24 ut ... reatus nostros diluat *miseriordia (i. Christus)*, qui peccatorum in nobis maculas -xerunt. *C translate:* 1 *describere, declarare, exponere – beschreiben, erklären, darlegen:* WALAHFR. Wett. 102 versibus in paucis Heitonis gesta ... -xi. ECBASIS capt. 17 sunt ... quidam, si me -ere quiddam audierint falsi, certabant *eqs.* ODO ARET. ton. B p. 90 quemadmodum in proto autentico duas discretas facies -ximus ... , sic et in plagis diversas et annumeratas distinximus partes. CONR. HIRS. dial. 60 in his inquisitionibus tuis auctoristam mihi -xisse videris, qui *eqs.* CONR. MUR. summ. p. 89,145 diffinitio fit, dum succincta brevitate cuiusvis natura rei -itur ad te. *al. 2 (animo) concipere, imaginari – sich ausmalen, vorstellen:* FROTH. epist. 22 quis ... ea (*sc. gesta et obsequia*) conspiciens non animo salubriter infigendo -guat, quorum recordatio *eqs.* ARABS 273 (Alt-Bl. 2. 1840. p. 389) ante sue mentis oculos -it *hospes homo*, ab illo (*amico*) quam tulerit quondam munera. ALBERT. M. animal. 8,231 immundus (*spiritus*) ... sordidatus ostendit, quaecumque -ta sunt in ipso. *opinari – sich einbilden:* BERTH. RATISB. serm. exc. p. 13,8 non est aliud gaudium, sed dormiens vel -tum, falsum gaudium, non verum. *3 praeformare, (figmentis) moliri – vorzeichnen, (durch falsche Vorspiegelungen) ins Werk setzen:* AGOB. 11,28 ostenderunt se *missi regis* christianis terribiles et Iudaeis mites, maxime Lugduni, ubi partem persecutionis adversus ecclesiam -xerunt (*cod., definierunt ed.*), quam multis gemitibus, suspiriis et lacrimis stimularunt. *4 reddere, refigurare – wiedergeben, widerspiegeln:* THIOFR. Willibr. II 1,76 succrevit pusio ... , pulchra qui facie -xit utrumque parentem. *5 significare, figura exprimere – symbolisieren:* RUP. TUIT. off. 1,22 l. 473 quae (*casula*) extensionem manuum crucifixi Domini apte -it.

II expingere, coloribus tingere – aus-, bemalen, färben: A *strictius:* 1 *proprie:* a *in univ.:* CAND. FULD. Eigil. II 17,136 quam (*aram*) ... egomet ... -xi ingenio tenui. SYLL. Sangall. app. 2,11 fenestrarum -xit *filia regis* plana colorum pigmentis. HERACLIUS I 3,1 e vitro si quis -ere vascula quaerit *eqs.* 19,4. EUPOLEMIUS 2,83 illi (*Sotheri*) clipeus fuit omnem virtutem Iosue -tus et horrida bella. ANNAL. Ianuens. III p. 127,14 parate fuerunt in portu ... naves IIII magne et dipincte colore albo cum crucibus vermellis per totum *eqs. saepe.* *b fucare – schminken:* GLOSS. I 458,13 St.-S. -xit (*sc. Hiezabel*) oculos suos kilihisota augun sinu. *2 in imag. vel per compar.:* ALDH. virg. I 32 p. 273,19 quorundam vultus purpureus genarum rubor velut stibio -xit. BEDA hist. eccl. 1,7 p. 20,29 qui (*mons*) ... quingentis fere passibus ab arena situs est variis herbarum floribus -tus. SIGEBOTO Paulin. 3 p. 912,40 virgo ... nobilitati suae morum respondens elegantia natis et propriis -xit coloribus. *B latius:* 1 *picturis exornare – mit Bildern versehen:* a *in univ.:* ARBEO Corb. 19 ut lammina illius (*Ansarici*) sepulchro -to (*m. al. corr. -ta 1*) declarat. CATAL. thes. Germ. 111,59 schrineum -tum. *al. b de libris (‘illustrieren’):* CATAL. biblioth. A III 90 p. 359,22sq. (a. 1112/23) medicinalis liber -tus. B I 3 p. 12,25 quaternio -tus. *c de textilibus:* CATAL. thes. Germ. 86,6 (s. XI.) quatuor pannos serico -tos. BERTH. ZWIF. chron. 9 p. 172,6 Udilhilt ... duo vela lin-

[Niederer]

tea -ta ad altare . . . suspendit. 40 p. 266,15 duae cortinae linteae -tae. 2 (ex)ornare – (aus)schmücken (interdum in imag. vel translate): WALAHFR. imag. Tetr. 146 nulla suo pro carmine dona emeruit (sc. qui quatit aera plectro), saltim ut fulvi pars extima nigros auri conlatis meritis -ret artus. ECBASIS capt. 796 qui (sc. Deus) faciem celi -it sidere pluri. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,22 interius variis eadem (aula Romana, i. grammatica) -ta figuris . . . octonas pretendit lauta coronas. MEGINFR. Emm. 12 p. 981^C cur moratur hic facundia, ubi locus est voci suspirii interclusae, non compositionis arte -tae? 3 instruere – ausstatten: FROUM. epist. 17 cuius (Boethii) libros propria manu duos conscripsi pleniterque, ut puto, glossica conscripti-one -xi.

adi. depictus, -a, -um. ornatus, varius – geschmückt, bunt: EPIST. Hildesh. 134,26 alia laus: . . . camera sapientie -issima et preciosissima.

[depitres v. de p. 40,63.]

deplaco, -avi, -are. script. -ag(o): l.23. placare, (sibi) conciliare – besänftigen, gewinnen: LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 261,29 quod idcirco deditiōem caeteris . . . suaserit Otto, ut eorum sanguine regis sibi animum -ret (placaret var. l.). GESTA Ern. duc. I 1,217 ut signaret legatus duci . . . nec aliter -are (-gare var. l.) animum augusti, nisi patria pulsus orbe Romano decedat. de Deo placando: TUTO opusc. 2,18 p. 95,9 haec (beata Felicitas) non tantum linguae officio, sed et utriusque hominis famulatu devotissimo eum, quem supernae tremunt potestates, -vit.

*deplago, -atum, -are. 1 impugnare, in controversiam vocare – anfechten, streitig machen: CHART. Pomm. 895 (a. 1269) ut . . . hec, que . . . conventui sunt indulta, ne quis . . . infringere presumat vel eiam litigando -are, presentem paginam . . . confirmamus. 2 ?plagare – ?schlagen, verwunden: LEX Baiuv. 6,3 si in eo (servo) contra legem infanc fecerit aliquis vel in capite plagam, ut testa appareat vel vena percussa vel plaga tumens, (-tum, de plagatum var. l.) fuerit, cum I solido componat.

*deplancio, -onis f. querimonia, querela – Klage, Beschwerde: RUD. TRUD. epist. p. 326,23 Otto, filius advocati nostri, . . . villam nostram Villarium invasit, absque ulla -e villi-cum meum . . . cepit, abductum ad villam suam . . . in cippo posuit, tortum graviter duabus tandem libris redimi coegit.

deplango, -planxi, -plantum, -ere. 1 aliquid vel aliquem i. q. plangere, flere, lugere – beklagen, beweinen, betrauern (absol.: l.48): GODESC. SAXO carm. 10,7,12 nostra . . . dona (sc. Deus) nobis peccata -ere. DIPL. OTTON. II. 99 p. 113,8 quod adierint nostram celsitudinem fideles nostri . . . condolendo et compatiendo -entes paupertatem . . . Tullensis ecclesiae. FROUM. carm. 36,19 nimio non vult luctu cessare -ens mater, sunt (sc. innocentes) quia, sed non est illis regressio tristis. HELM. chron. 60 p. 117,14 tanta fuit clades exercitus . . . ut eorum, qui interfuerunt, adhuc hodie lacrimis -atur. CARM. Bur. 119,24 me dulcis consortem studii -ite, qui vobis (sc. sociis) perii. al. de animalibus: ALBERT. M. animal. 23,132 quod pullos . . . interficit pellicanus et -tos . . . sanguine, quem de pectore morsu elicit, revocat ad vitam. 24,24 hominem . . . cum potest, interficit cocodrillus, sed eum postea . . . -it. 2 alicui aliquid i. q. queri, flebiliter intimari – klagen, Klage führen: GONZO Geng. 31 quae (puella) . . . ante eius altare pernoctabat, infirmitatem suam ei -bat. CHRON. Andag. 93 p. 242,26 Otbertus . . . se . . . plurimum gravari privationibus suis sepiissime -nxit. RUD. TRUD. epist. p. 329,39 malis, quae michi facit (sc. Otto), ita captivus teneor, ut exire claustrum nullo modo audeam, hoc mando vobis, hoc -o.

deplano, -are. planare, levigare – eben machen, glätten: ROD. GLAB. hist. 1,9 p. 20,20 alius . . . Sarracenorum . . . cultro -ans ligni astulam posuit . . . pedem super viri Dei codicem.

*deplantatio, -onis f. defectus plantationis, cessatio – das Fehlen einer Bepflanzung, das Brachliegen: CHART. Otterb. 99 (a. 1251) ipsi (abbas et conventus) ulterius concedent cultori eadem bona, de quibus eis census debitus et nobis . . . precaria persolvitur; si . . . propter -em eadem bona concedi non poterunt, advocatus . . . bona in suam potestatem recipiet.

depleo, -etum, -ere. 1 evacuare, purgare – entleeren, reini-gen: BOTAN. Sangall. 15,1 ad capud -tum (ex Ps. Apul. herb. 20,1 -endum): herba nasturcio teris, in naribus distillavit, capud emendat. inflatione liberare – abschwellen lassen: AMARC. serm. 2,373 sanat Christus filiolum Phenisse, ydropica membra -et et incolomem dat centurionis alunnum. 2 medial. i. q. minui – abnehmen: MEGINFR. (?) carm. p. 648^D a quinta decima (sc. nocte) . . . -bitur luna, usque quo lumen perdat.

deplico, -are. explicare – auseinanderwickeln, -falten: CHRON. Albr. a. 1212 p. 895,8 eidem (sc. Virginis) mandato fuit annexum, ne aliquis omnino vexillum illud (sc. Mariae de Rochemador) -ret usque ad diem belli.

depluis v. diplois.

deploratio, -onis f. 1 lamentatio, ploratio – das Wehklagen, Klage: SALOM. III. carm. 2,57 Hieremię sancti me -o libri corde tenus tangit. GESTA Camer. 1,76 Rotnascenses . . . Fulbertum pontificem suppliciter adierunt suaeque -is seriem inculcantes obnix implorant, ut eqs. 2 miseratio – das Beklagen: COD. Udalr. 167 p. 294,13 (a. 1114/15) ut prudentiam vestram (sc. episcopum Babenbergensem) ad defensionem vel saltem ad liberam -em . . . gravissimi sanctae ecclesiae casus excitarem (sc. archiepiscopus Coloniensis). RUP. TUIT. trin. capit. l. 2790 -o iudaicae gentis ex persona prophetae.

deploro, -avi, -atum, -are. struct.: pendet de: l.39. pendet enunt. obliquum: l.28.

1 (de)flere, lamentare, complorare – (be)weinen, (be)klagen, (be)jammern: a in univ.: a proprie: ARBEO Corb. 20 lacrimis fusus, flebili voce -ans, suum secretum . . . perdidisset, et pristinae petitioni insisteret, ut eqs. AGIUS vita Hath. 11 inter familiaria, quae cum eo (familiari) habebat, colloquia etiam monasterii sui statum tenerimur -are coepit. THANGM. Bernw. 54 p. 781,16 patriae defensorem . . . tam nobilium dignitas quam plebium humilitas concordia dolore subtractum esse -at. CHART. Aquens. 166 l. 7 (dipl. Heinr. V.) multas iniurias a subadvocatis eis (fratribus) illatas nobis -vit Teodericus praepositus. RAHEW. gest. 3,45 p. 218,17 diversus . . . erat victus, cum potentiores quidem amplius haberent, infirmiores autem penuriam -rent. al. pendet de: EPITAPH. var. II 89,1 funere de fratris -a, grex monachilis. β translate: CARM. de temp. rat. 248 annos ternos esse scito, qui tenorem argumenti aptum certe non conservant, sed uno minus esse -ant. b c colore quodam: a lamentando promere – klagend vorbringen: COD. Udalr. 219 p. 392,17 (a. 1098/1125) ponite (sc. praepositus) . . . vobis ante oculos totam ecclesiam nostram (sc. Moseburgensem) . . . tam miserabilem coram vobis -are querimoniam, et . . . ad nos dignemini venire. OTTO FRISING. chron. 7,26 profugus ad regem veniens casum suum -at. gest. 2,25 p. 127,21 nos (sc. Tardonenses) . . . ad pedes regalis excellentiae venire desiderabamus calamitates -turi, quas sustinemus eqs. β flebiliter canere, describere – klagend besingen, schildern: OTTO FRISING. chron. 6,31 p. 297,10 quidam ex nostris hunc rerum humanarum casum (sc. mortem Hermannii ducis et aliorum) -ans rithum in modum tragediae . . . composuit. 2 lacrimis exorare, implorare – unter Tränen erbitten, erleben: IONAS BOB. Columb. 2,7 p. 242,20 crucem super oculos exprimit et manu oculos palpando Domini praesidium adesse -at (implorat var. l.).

depluis v. diplois.

*deplumatio, -onis f. 1 privatio plumarum, vellicatio – das Gerupftwerden, Rupfen: ALBERT. M. animal. 8,13 vidimus . . . cornices et picas deplumantes aquilam, quae residens in arbore patienter dissimulavit -em. 2 defluvium plumarum, locus deplumis – das Ausfallen der Federn, federlose Stelle: v. p.346,18.

*deplumo, -avi, -atum, -are. (cf. ThLL. s. v. deplumatus) partic. perf. usu adi.: l.69. p.351,1. 1 plumis privare, vellicare – der Federn berauben, rupfen: a gener.: a proprie: RUODLIEB XV (XIV) 15 stat collum (sc. feminae vetulae) gracile -te quasi pice. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 62,21 mater portat ante eos (pultos) avem mortuam et docet eos eam -are et pasci ipsa -ta. al. GLOSS. Roger. I A 3,23 p. 705,39 non fiunt eis (sc. leprosis) in cutibus eminentie parve et multe, sicut acci-

dere solet in anserem -to frigidum aeri exposito. SALIMB. chron. p. 482,27 vidi, quod, si quis vellet -are decem anates, habebat medietatem (sc. IIII denariorum). al. v. et p. 350,61. remissius i. q. privare – berauben: PETR. DAM. epist. 40 p. 443,25 gallina rediit et exceptis alis et capite omnibus aliis -ta pennis nullum laesionis . . . vestigium reportavit. **β** in imag. vel per compar.: ANSELM. HAV. dial. 1,9 p. 80,2 columbam Dei simplicem in fide . . . crudeliter -verunt et laniaverunt haeretici. CONR. MUR. nat. animal. 1925 nos quasi -ant Mennonides (i. Iudaei), in viscera nostra laborant. **β** alch. i. q. plumas amittere – die Federn verlieren (usu medial.): PS. ARIST. tract. p. 790,44 revertar . . . ad verbum secundum, ubi serpens (i. lapis animalis) incipit -ri (cf. p. 790,7 videbitur in vase serpens ille plumas suas deponere). **2** partes plumae amittere – die Federäste verlieren (usu mediopass.): IOH. IAMAT. chirurg. 9,31 de pulvere albo: . . . commisce . . . auripigmentum et bullire dimitte, quoad penna immissa -etur. WILH. CONG. chirurg. 216 quod (psilothrum) fit sic: . . . apponatur calx viva . . . et paulatim bulliat, quousque inspissari incipiat; signum autem decoctionis est, ut si penna gallinae . . . inponatur et facile -etur.

adi. **deplumatus**, -a, -um. *deplumis, calvus – ungefedert, kahl*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 65,9sq. alie grues sunt maiores . . . , ruborem habentes super caput et caput -um; alie sunt minores . . . , non rubee super caput neque -e sunt.

depluo, -ui, -utum, -ere. **1** pluere – herabregnen, -fallen lassen (medial. i. q. decidere – herabfallen: l. 29): **a** proprie: AMARC. serm. 1,471 cum sulphure flammis -it a Domino Dominus Sodomam super urbem. 1,542 manna patres vestri . . . atque coturnices -tas aere denso ederunt. RUP. TUIT. trin. 12,7 l. 240 ut prius diceret propheta percussam fuisse petram, ut aquae fluenter, et deinde mandatum esse nubibus desuper et manna illis -tum esse, ut ederent (sc. Iudaei). *de ira*: RUP. TUIT. trin. 17,3 l. 118 ubi . . . clavibus praedictis, clavibus caeli, linguis suis ad iram -endam caeli portas aperuerunt (sc. Iudaei) eqs. **β** in imag. vel per compar.: AMARC. serm. 1,347 duplicis . . . in miserum iuris truculentos -it luxuries imbres. RUP. TUIT. off. 3,6 l. 384 qui (prophetae) ut nubes iustum, scilicet Christum et fidem eius, in terram cordis nostri . . . -unt. **2** ro rare, irrigare – betauen, benetzen: ALBERT. M. anal. post. 2,3,7 p. 206^b,41 quia -ta (p. 96^a,3 βεβρεγμένης) terra per calorem vaporantem humidam terram, necesse est vaporem fieri; . . . facta sic (sc. ex vapore) nube condensata, necesse est -tam terram esse. Niederer

deponens v. depono.

***deponibilis**, -e. *qui deponi, reprimi potest – ableghbar, unterdrückbar*: ALBERT. M. summ. theol. II 16,99,3,2 p. 243^a,28 est . . . conscientia munda et immunda et recta et non recta et -is, unde dicitur alicui, qui habet conscientiam immundam, quod deponat eam. p. 243^a,37 lex naturalis . . . numquam est -is.

depono, -posui, -positum, -ere. *script. et form.*: dip-: p. 354,57. -pun-: p. 354,9. *praes.*: indic. pass.: -antur: p. 368,18. -entur: p. 368,18. *coni. pass.*: -etur: p. 354,59. *partic.*: -ans: p. 356,5. *stirp. perf.*: -posui-: MARIAN. chron. a. Chr. 320 p. 523,13. al. ANNAL. Plac. a. 1270 p. 546,29. *depon.*: p. 352,16. *usu absol.*: p. 354,15; *medial.*: p. 352,1. 354,38; *refl.*: p. 352,3. 22.40. 354,69. 355,18.29; *intrans.*: p. 352,12. *struct.*: c. *praep.*: super: p. 352,58. sub: p. 356,4.21. coram: p. 356,63. 65. *pendet* quod: p. 356,66. *partic. usu subst.*: *praes.*: p. 356,69. *perf.*: p. 354,60. *confunditur* c. *disponere*: p. 355,43. 46. 356,5. 357,62sq.

I c. sensu (deorsum) ponendi: **A** proprie i. q. ponere, demittere, demere – absetzen, -legen, -stellen, setzen (auf, in), herabneigen, -senken, sinken lassen, herunternehmen, -bringen, -holen: **1** strictius: **a** de anim. (fere de hominibus eorumque corpore; de animalibus: p. 352,10.45.56): **α** in univ.: ARBEO Corb. 4 p. 192,13sq. quem (furem) vir Dei -ere (sc. de mula) ministris praecipit; -tus . . . et humo proiectus eqs. THEGAN. Ludow. p. 272,14 (rec. B2) tu (sc. episcopus) eum (regem) . . . a patrum suorum conatus es -ere solio (BRUNO QUERF. Adalb. A 12 p. 14,21 de s.). BERTH. (?) annal. praef. p. 267,11 in sella . . . gestatoria a ministro suo -tus vix curvatim

. . . sedere poterat Herimannus. GLOSS. II 267,14 St.-S. -itur inneigit. CHRON. Mont. Ser. a. 1183 ruine periculum evaserunt rex et episcopus scalisque applicatis -ti sunt. saepius. *refl.* (intrans.: l. 12) i. q. se collocare, prosternere – sich (nieder)legen, -setzen, hinstrecken: WANDALB. Goar. 2,31 ante memoriam venerandam humillime se ac devote -uit imperator. GERH. AUGUST. Udalr. 1,24 l. 10 in lectum se ad requiescendum -uit. HILDEG. epist. 17 l. 6 qui (vermes) prae gaudio estus se erigebant, sed . . . fervorem caloris nequaquam sufferentes se -endo absconderunt. CAES. HEIST. mirac. II 2,28 p. 109,25 se cubitum -uit frater. DAVID novic. p. 342,2 sedens in choro sine strepitu levat novicius et -at. p. 342,20 -at novicius se semper et surgat sine strepitu. al. **β** humi collocare – auf den Boden legen (de moribundis): ARBEO Corb. 46 quidam a daemonio ereptus adductus ad nos dum fuisset iam lectulo -tus. Emm. 24 p. 62,1 ut eum de plastro, quo iacebat, -rentur (A1; -rent rell.) viri. GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 82 antequam aurora . . . bene cognosci potuisset, asperso cinere in modum crucis . . . se -i fecit. CAES. HEIST. mirac. I 7,22 p. 30,34 febre invalescente desperatus Otto et -tus . . . omnibus . . . visus est exspirasse. *refl.*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 42 se quasi defuncturum -uit; finita . . . vespertinali laude . . . se a terra levavit. **γ** lecticae funebri imponere – aufbahren: RUOTG. Brun. 47 in ea (ecclesia) -tum pastoris sui corpus exanime sacerdotii velabant insignibus. **δ** (in sepulcro) condere, sepelire – beisetzen, bestatten: WILLIB. Bonif. 8 p. 54,24 in loco, ubi sanctum -uerunt corpus, divina deinceps beneficia redundabant (THIETM. chron. 2,40). ANNAL. Hild. a. 1106 p. 55,39 -to . . . patre. al. adde: PONTIF. Rom.-Germ. 149,64 hic -atur, (sc. corpus; tunc inponatur T) in sepulchrum, et cantent antiphonam: 'eqs.' ANNAL. Quedl. a. 1024 p. 89,51 ingenti honore . . . terrae -itur imperator. **ε** statuere – postieren: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,23 l. 73 crucifixistis . . . , custodes ad sepulcrum -uistis (cf. Aug. in psalm. 99,15,7 posuistis). **ζ** effundere – (aus dem Sattel) werfen: WALAHFR. carm. 14,6,6 ni frenis bene presseris (sc. pullum equinum), . . . te -it et avolat. **η** detrudere – herabstoßen: LEX Baiuv. 4,18 si quis aliquem de equo suo -uerit, quod marachfalli vocant. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 17 e q u o , qui (leg. cui) insidebat, -tus vasallus (DECRET. Frision. B p. 135^a,17). **θ** refl. i. q. descendere, se praecipitare – hinabsteigen, sich hinabstürzen: SYRUS Maiol. 3,8 l. 34 locum explorant barbari, quo ad ima se saltibus -ant. EBERW. Symeon. 9 de altissimis rupibus deorsum spectans . . . planitiem . . . respicit seque illuc non sine magno periculo -it. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 155,15 quod falco de manu se deiciat et -at et non revertatur per se. p. 160,16 si -it se de manu. **β** de rebus (de partibus corporis: l. 51.53.56.58): **α** in univ.: SERMO de sacril. 16 quicumque <in> defeccionem lunae . . . vasa lignea . . . battent ahh strias -tam ipsa luna revocare in caelum credent<es>. WALAHFR. Gall. 2,22 brachia, quae divina obrigerant iussione, -uit rusticus (sim. RUODLIEB IX 57 manus. ARCHIPOETA 9,23,2 dexteram). UFFING. Ida 2,4 ut illud (crus) nullatenus ad terram valuisset -ere adolescentulus. THEOPH. sched. 3,85 p. 157,3 super unum latum omnino -atur forma. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 17,5 pluvie . . . -unt semina herbarum et fructus arborum. p. 117,26 elevat anates alas -endo caput. saepius. in actu symbolico: CHRON. Ebersb. II p. 8^a,30 Adalbero caput filii sui . . . super altare s. Sebastiani -uit. v. et p. 353,69. **β** seponere – beiseite-, weglegen: ALCUIN. carm. 65,4,4 sic scriptor fessus calamus sub calce laboris -ens habeat pectora laeta satis. BALTH. Fridol. 12 -uit baculum peregrinationis accipiens . . . virgam correctionis. **γ** deportare – hinabtragen: EBERW. Symeon. 24 quasi manibus sustentaretur, fluctuando paulatim -itur lignum. **δ** deicere – niedersausen lassen: WALAHFR. Gall. 2,22 cum gladium in ictum vellet -ere rusticus. **ε** immittere – hinunterlassen: CASUS Petrish. 3,15 hydriam incaute -ens ipse . . . subsecutus in puteum cecidit Gebehardus. *insere* – einpflanzen: WANDALB. mens. 69 ignotis scrobibus -ere suetum plantas. **ζ** (expandere – hinbreiten, auslegen: GERH. AUGUST. Udalr. 1,26 l. 78 ad sanctam crucem tapetium sibi -i praecepit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 11,1 ipse (falconarius) -at in terra loyrum tam longe, quam longe sperat falco-

nem venire velle ad loyrum. **η** *deferre, permutare* – (*hinab-*
versetzen): LEO MARS. chron. 3,33 p. 407,8 (rec. II) solarium
 palatii . . . ab eminentia priori ad planitiem claustrum -uit *Deside-*
rius abbas. **θ** *exponere* – *ausstellen*: ANNAL. Elmar. a. 1030
 omnibus reliquiis sanctorum corporum Flandrie . . . adunatis
 pro pace coniuranda . . . comes Baldwinus . . . interrogatus, cu-
 ius reliquie in ordine processionis essent ceteris preferende vel
 -ende, constituit *eqs.* **ι** *collocare, erigere, instituere* – *auf-*
richten, -stellen, -schlagen, 'aufpflanzen': (WIDUK.) gest.
 1,12 capit. p. 2 Saxones capta urbe -unt aquilam. CONR. FRI-
 SING. gest. p. 321,12 quae (*tabula*) in diebus festis ante . . . al-
 tare -itur. CHRON. reg. cont. II a. 1205 p. 177,14 castra -uit
dux. WILH. RUBRUQU. itin. 32,6 p. 288 cum . . . venissemus
 ad locum -endi curiam. STATUT. ord. Teut. p. 113,2 iuxta vexil-
 lum, cum fuerit -tum, fratres loca capient. CHRON. Magni
 cont. a. 1223 crucem magnam . . . ad terram fecimus -i. **κ** *im-*
ponere, infundere, intingere – *hineinlegen, -tauchen, -gie-*
ßen: COMPOS. Luc. F 12 -is, quod vis (*sc. tingere*), donec fer-
 beat. MAPPAE CLAVIC. 9 facies de auro tubulum atque in eod-
 em -is tria medicamina. 242 cum bullierit *luzā*, -e in illam (*sc.*
quae tinguenda sunt). AMALAR. off. 1,26,1 de inmissione cerei
 in aquam: . . . *cereus benedictus* -itur in aquam (PONTIF.
 Rom.-Germ. 99,367 p. 104,5. *ibid. al.*). ANON. coit. 1,4,28 me-
 dicina de citro mundo et in aqua . . . decocto et in melle -to. *al.*
λ de velis i. q. subducere – *einziehen, streichen, reffen*:
 ALDH. virg. II 2807 attingit *nauta* . . . litus turgida ventosis -ens
 carbasia malis. ALCUIN. Willibr. 1,5 (MGMer. VII p. 120,6) do-
 nec prospero cursu ostia (ad ostia, in ostiis *var. l.*) Hreni flumi-
 nis vela -uit. WALAHFR. hort. 324 quod nisi me currens -ere
 vela Thalia cogeret. NARR. itin. nav. p. 180,23 usque ad noctem
 processimus, sed, ne . . . terram inpingere, velis -tis. SABA
 MALASP. chron. 10,24 p. 366,30sq. 'subsistite, viri, . . . -ite vela
 remosque comprimite!' omnes . . . remis compressis velisque
 -tis substituerunt. **2** *latius*: **α** *exuere, omittere* – *ablegen,*
sich entledigen, fahren lassen: **α** *in univ.*: EINH. Karol. 24
 p. 29,13 aestate post cibum meridianum . . . -tis *vestibus* et
 calciamentis . . . quiescebat (GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 131
 sacris *v. sim.* THIETM. chron. 3,22 vilia . . . vestimenta. *al.*).
 WALTHARIUS 798 audi consilium, parmam -ito pictam (*sim.*
 503 bellica . . . pondera. THIETM. chron. 3,9 -tis armis. *al.*).
saepe. in imag.: WILLIB. Bonif. 1 p. 6,22 -ta . . . pristina
 mentis pertinacia. WALAHFR. carm. 76,81 tristia -am dulcesque
 ciebo Camenas. ANNAL. Fuld. II a. 882 p. 98,31 Nordmanni
 . . . clipeum pacis -unt . . . et omnes ex nostris . . . occiderunt.
 HROTSV. asc. 29 credentes sacra purgantes ocus unda . . . , quo
 veteris -ant (*sc. apostoli*) crimina sordis. Dion. 4 sol -to radii
 splendore sereni exequias Domini celebrat. GERH. AUGUST.
 Udalr. 1,1 l. 69 spem pristinae destinationis in sua mente -uit.
 ALFAN. premn. phys. 5,15 p. 65 *ignis* extinctus . . . siccitatem-
 que -ens (PG 40,620^A ἀποβυλόν) aer fit. LIGURINUS 8,312
 annosi senium -ere fati. *saepe. v. et p. 351,49. 358,1.* -ere cor-
 pus *sim.*: WILLIB. Bonif. 5 p. 18,22 -to corporis ergastulo (8 p.
 46,14). HROTSV. Gong. 477 astabat coetus . . . angelicus voce
 ciens stabilem corpus -ere testem. ODILO CLUN. Adelh. 21
 ipsa feliciter -to carnis onere evolavit ad purum . . . etheris ful-
 gorem. ANNAL. Quedl. a. 1024 p. 89,48 quod summi Arcite-
 nentis dono acceperat, homine -to coeli intulit palatio *impera-*
tor. al. **α** *de*: TRAD. Frising. 690 (a. 847) vitam -ere. **β** *de*
renuntiatione publica sim. (cf. p. 355,29): CAPIT. episc. I p.
 158,8 homicidium si quis voluntarie . . . fecerit, . . . se poeniten-
 tiaae submittat; . . . si laicus est, -at *a r m a* et omnem saecula-
 rem militat et publice satisfaciatur (BERTH. [?] annal. a. 1077 p.
 296,43. *al. v. et p. 364,43. sim.* RAPULARIUS 104 gladium. *al.*).
 TRAD. Frising. 366 Liutto pro valida infirmitate secularem
a b i t u m in domo sanctae Mariae -uit et clericatus monachi-
 cam professus est habere vitam (WIDUK. gest. 2,37. *al. v. et*
vol. II. p. 581,10. sim. BERTH. [?] annal. a. 1062 -tis regalibus
 vestimentis. *al.*). CASUS Petrish. 4,23 accessit ad altare et vir-
 gam -uit *abbas* desuper dicens: 'ecce, quod Dei et vestri gratia
 habui, -o et omnes vos a mei obedientia absolve.' *al. v. et vol.*
II. p. 581,4. 12. 17. 901,28sq. 39. **γ** *abicere* – *abwerfen*:
 FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 47,28 quando -unt pennas et mu-

tant *aves*. p. 119,15 *aves* . . . rapaces primo anno -unt et reno-
 vant plumagium suum semel. ALBERT. M. animal. 7,166 cor-
 ruptam pellem -ere est necessarium; . . . solvitur exterior *pellis*
 et -itur, et animal renovatur. 7,167 solutio . . . incipit ibi (*sc. a*
capite), et per confricationem aut etiam artum transitum per for-
 ramen . . . totum . . . -itur corium. **b** *defluentem facere* – *aus-*
fallen lassen: CONSTANT. AFRIC. eleph. 3,7 quidam (*morbi*)
 pilos -unt . . . , quidam et ungulas -unt. **c** *purgare, solvere* –
abführen, reinigen, lösen: ANTIDOT. Lond. p. 18,10 -unit *an-*
tidotum mintrua mulieris post valneo accepto cum mel et vino.
 ANTIDOT. Glasg. p. 136,30 incipit confectio de diversis purga-
 toriis, qui omne corpus visitat et -it. NOTULAE Wilh. Cong.
 1403 hoc electuarium intercipit emorroidas et ipsas stringit et
 materiam melancolicam ad intestina -endo et per ventrem ex-
 purgando. *al. absol. i. q. alvum exonerare* – *sich erleichtern*:
 ANTIDOT. Glasg. p. 139,3 ut sine pocione -as. p. 143,35. **d**
demoliri, destruere – *zerstören, abreißen, schleifen, 'nieder-*
legen': DIPL. Otton. II. 173 p. 197,18 ut . . . habeat . . . abbas
 . . . potestatem levandi atque -endi (*sc. molendina*). GERH.
 AUGUST. Udalr. 1,13 l. 59 muros ex maxima parte ab ignibus
 -tos . . . reaedificare fecit. HELM. chron. 80 p. 151,19 capta civi-
 tate fecit *rex* -i muros eius et adequari solo (*sim.* CHART.
 Rhen. inf. II 716. *al.*). CHART. scrib. Col. B 1075 edificium . . .
 domus . . . -uit *Pilegrinus* et viridarium inde fecit. *al.* **e** *de-*
ducere – *abspulen, spinnen*: EPIST. Wisig. 16 (ed. Gil) nec in
 nobis emicuit studium vellera lane aut mollia digitis -ere fila. **f**
contrahere, coartare – *zusammenziehen, -krümmen, veren-*
gen: WALAHFR. Gall. 2,26 p. 330,7 statura flebili contractione
 -ta (*posita var. l.*) . . . est. ALFAN. premn. phys. 24,5 p. 146 le-
 vatur fortiter et -itur (PG 40,697^B συστέλλεται) arteria per
 quandam armoniam atque rationem principium motionis ha-
 bens a corde. **g** *comprimere* – *zusammendrücken*: THEOPH.
 sched. 3,84 p. 150,13 ut, cum follis flando -itur, illud cuprum se
 elevet. *cudendo deprimere* – *hämmernd vertiefen*: THE-
 OPH. sched. 3,59 p. 110,12 -e campos (*sc. ampullae*), ut cavi
 sint et opus elevetur. 3,74 p. 133,1. **h** *t. t. mus. i. q. submit-*
tere, deorsum movere – *senken, abwärts bewegen* (fere *usu*
medial.): REMIG. ALTISS. mus. 517,12 dividitur . . . numerus
 . . . in modulatione per arsin et thesin; hoc pertinet ad sonum,
 cum elevatur aut -itur vox. AUREL. REOM. mus. 16,6 secunda
divisio haec est, quae iosum extremitatem versiculi -it, ut hic:
eqs. SCHOL. enchir. 1,268 quod (tertium pentachordum) . . . a
 sono . . . trito incipiat et in ipsum -atur. GUIDO ARET. microl.
 7,4 primus modus vocum est, cum vox tono -itur. ANON. inst.
 patr. 13 quomodo . . . toni -antur in finalibus propter diversos
 accentus. ANON. mus. La Fage 14,3 quando . . . cantus elevatur,
 discantus debet -i *eqs. al. v. et p. 368,18. 21.*

B *translate*: **1** *de hominibus (de idolis: p. 355,11)*: **a** *pass.*
i. q. mori – *sterben*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,24 l. 44 multi-
 moda benivolentia ornatum virum tam cito -tum omiserunt.
 ADAM gest. 1,52 p. 52,18 Ludovicus Puer -tus est et Conradus
 . . . in regem levatus est. 1,53. LEO MARS. chron. 2,8 p. 185,6
 -tus *abbas* . . . nono kalendas Decembris sepultus est iuxta ec-
 clesiam sancti Benedicti. **b** *depellere, dimittere, exauctorare,*
degradare – *entheben, entlassen, absetzen, degradieren* (cf.
 p. 351,70): **α** *in univ.*: CONC. Merov. p. 24,9 si . . . presbiter
 crimen . . . conmiseric, ab officii honore di-tus (*positus var. l.*)
 in monasterio retrudatur. LEX Baiuv. 1,10 si talis culpa est, ut
 -atur (-etur *var. l.*), -atur (-etur *var. l.*) *episcopus*. WALAHFR.
 carm. 38,80 quid erat . . . tam desperabile regno, quam sua -tis
 iterato posse venire sceptra? ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 895 p.
 126,1 publicis honoribus -ta . . . inclusa est *regis filia*. DIPL.
 Frid. I. 306 p. 122,22 ut . . . ipse (*episcopus*) advocatum . . . po-
 nat et -at, si reprobus extiterit. CHART. Aquens. 48 l. 16 scabi-
 nos ponere et -ere poterit prepositus sine advocato. STATUT.
 ord. Teut. p. 101,4 posset idem capitulum loco -ti alium consti-
 tuere preceptorem. *persaepe. v. et p. 367,51.* **α** *de*: BERTH.
 (?) annal. a. 1075 p. 278,10 morte amarissima ab episcopatu si-
 mul et vita . . . -endus. **β** *refl. i. q. se abdicare, abire* – *ab-*
danken, sich zurückziehen (*aus*): ANSO Ermin. 5 (MGMer.
 VI p. 464,8) senescente . . . sancto Ursmaro . . . permiserunt spi-
 ritales filii sui ei licentiam -endi se de culmine regiminis. PETR.

DAM. epist. 72 p. 366,2 ut ipse me . . . sponte -rem. BERNOLD. CONST. chron. p. 399,38 quem (*Gregorium*) Benedictus se ipsum -ens pro se ordinari fecit. **γ** *humilem facere, opprimere, castigare* - *erniedrigen, demütigen*: ALCUIN. carm. 45,67 erige subiectos et iam -e superbos (*spectat ad Vulg. Luc. 1,52*). RIMB. epist. p. 93,21 intus . . . videt Deus, quod mentem elevat, et . . . foris permittit invalescere, quod -at. VITA Heinr. IV. 2 p. 14,7 quem volebant *principes*, exaltavit *rex puer*, quem volebant, -uit. CARM. Bur. 207,2,2 tessera -it hominem summe rationis. **α** *evertere* - *stürzen*: VITA Vicel. 86 ut propter summi pateretur *princeps* premia regni idola -i Christoque Deo famulari. CARM. Bur. 99,1,3 Helene species amata nimium fit casus Troie -ens Ilium. **c** *mandare* - (*an*)*befehlen, legen (in)*: TRAD. Patav. 629 (a. 1158) homines illos . . . in manu sua -tos . . . ad v denarios persolvendos . . . tradens delegavit *Megengotus*. **refl. i. q. se conferre - *sich begeben (in)*: CHART. archiep. Magd. 237 p. 296,43 (a. 1135) quidam nobilis . . . in consilium . . . archiepiscopi . . . sese . . . -uit. **d** *prodere, dedere* - *ausliefern, aussetzen*: NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 73,13 si Karolus consilium meum dignaretur, non ad tantas me -ret iniurias. HROTSV. Pel. 159 rogabo, ut regi natum me -as tibi (*sc. patri*) carum, donec *eqs.* LIGURINUS 7,96 proprio . . . fratre . . . obside -to. **e** *satisfacere* - *abfinden*: ACTA civ. Rost. C 36 p. 105 (c. 1269/72) si ipsa domina moritur, quod nullus . . . amicum dicte Eilburgis supra Thidericum aliqua bona . . . possit extorquere . . . sed cum illis L marci amici eius sunt -ti. **f** *refl. i. q. acquiescere, se obligare* - *sich bereit erklären, verpflichten*: NARR. de Gron. 38 l. 30 episcopus se . . . ad solutionem debitorum suorum disponit et -it. **2 de rebus**: **a** *renuntiare, desistere, cedere* - *verzichten (auf), aufgeben, weglassen, abtreten*: ADALD. ad Flod. (PL 135,14^B; c. 951/54) qui dudum -uisti beneficium, ut tecum mundanae gloriae contemptorem animum in . . . monasterii latebram deferres. THIETM. chron. 4,64 -to clericatu. 7,52 quia septuagesima tunc instabat, carnem -uit *imperator*. ANNAL. Rod. a. 1145 p. 717,48 quod in hoc sicco habitantes situ terrae -to . . . sagimine non haberetur, unde . . . se . . . possent recreare *monachi*. CHART. scrin. Col. A I 1 p. 75,16 Cūno et uxor eius Durechen -uerunt et effestucaverunt omnem . . . allocutionem, quam *eqs.* CHART. Lux. I 542 p. 764,25 advocatus . . . montem . . . cum terra adiacente . . . nobis resignavit et . . . ius feudale -uit. **saepe**. **amittere - *verlieren*: BRUNO MAGD. bell. 55 p. 52,3 nec illam, quam tunc habebat, gloriam umquam se -turum (dispositum A1; dispositum Fr) credidit rex. **b** *intermittere* - *ruhen lassen, unterbrechen, 'absetzen'*: ANNAL. Fuld. II a. 874 p. 82,5 diebus . . . quadragesimae cum negotiis secularium rerum -tis (dispositis *var. l.*) orationi vacaret *rex eqs.* HONOR. AUGUST. gemm. 3,31 p. 650^D ad vesperam . . . alleluia -itur (*antea*: dimittitur) . . . ; si . . . in nocturnali officio -itur, tunc *eqs.* REIN. LEOP. annal. a. 1210 p. 663,31 propter hoc (*sc. res adversas*) . . . -uit organa sua . . . Leodiensis ecclesia; initiatum est hoc silentium sabbato *eqs.* **c** *componere, sedare* - *beilegen, 'begraben'*: WILLIB. Bonif. 8 p. 49,24 -ite bellum (WIDUK. gest. 1,36 p. 53,24. *sim.* CARM. pro schola Wirz. 121 congressum belli). THANGM. Bernw. 43 p. 777,34 diuturnam . . . controversiam . . . hodie -ere et terminare debemus. CHART. archiep. Magd. 331 p. 431,35 donec . . . adolescentes *q u e r i m o n i a m* suam -entes . . . curiam super altare . . . obtulerunt (CHART. scrin. Col. A I 1 p. 110,26. *sim.* CHART. Turic. 339 litem. CHART. Brixin. 82 p. 90,33 altercationem. *al.*) CHART. Lac. 38 obligati . . . sumus monasterio . . . , quod omne impedimentum . . . penitus -emus. **d** *finire* - *beenden, aufhören (mit)*: CONC. Karol. B I 20 p. 205,21 nisi -as pervasionem alienorum, oppressiones omnium, societates perditorum et recipias ammonitionem sedis apostolice . . . , non tibi prodest fides. 47^G p. 485,30 ut ad nostram piam admonitionem -atis mortiferam societatem et peccatorum consuetudinem. BERNOLD. CONST. chron. a. 1088 p. 447,32 nec . . . imperator ipsius (*Guiberti*) vaternosam *t i r a n n i d e m* contra fideles sancti Petri -ere voluit (HELM. chron. 3 p. 10,9). **al.** **e** *tradere* - *übergeben*: **α** *in univ.*: TRAD. Ror. 9 (a. 1138) quedam de his, que Dominus mihi commiserat, per manus illorum, in quorum fidem secundum legem Bavarorum -ta (*sc. erant*), Deo . . .****

legitima tradizione redidi. **al.** **β** *subdere* - *unterstellen*: DIPL. Conr. III. 220 p. 390,1 abbaciam nostram . . . propter restaurationem . . . sub custodiam et magistratum . . . prepositi . . . -uimus. **γ** *reddere* - *zurückgeben*: ARBEO Corb. 34 eum (*calicem*) propinatori manibus -ans (disponens 2, -ens *m. al. corr.* 1.2) . . . vivendi finem fecit. **f** *asservare, reponere* - *in Verwahrung geben, hinterlegen*: **α** *in univ.*: CONC. Karol. A 56^B,66 p. 757,16 qui . . . aerarium Domini . . . pecuniis aut Deo oblati aut ab aliis -tis expoliandum inpune posse . . . arbitrantur, perpendant, quid *eqs.* CONST. imp. I 13,4 si quis . . . quicquam alicui -uerit, et depositum cupiditate victus denegaverit. CHART. Mar. Magd. 50 p. 46,39 notum sit . . . dominum W. . . quedam rerum suarum apud ecclesiam nostram -uisse et mihi . . . specialiter commendasse. CHART. Burgel. 106 p. 126,16 presentem litteram . . . sigillis . . . fecimus communiri et in utroque monasterio . . . eisdem sigillis munitam -i. **al. v. et p. 365, 30.** **per compar.**: EPIST. Hildesh. 134,7 est positio dicta quasi depositio, eo quod, quicquid colligit, quasi finitimo puncto -it. **reservare - *vorbehalten*: VITA Rimb. 17 non ignoro . . . res ecclesiastici officii . . . sub magna fore obligatione ad hoc opus -tas. **β** (*op*)*pignerare* - *verpfänden, versetzen (de re v. H. Planitz, Das deutsche Grundpfandrecht. 1936. p. 12. 33)*: CHART. scrin. Col. A I 1 p. 119,21 (a. 1172/78) Tidericus . . . -uit dimidiam domum . . . Everhardo pro IV marc. TRAD. Garz. 54 predium suum . . . congregacioni in Garz . . . pro decem talentis tradidit et pro XXX^a talentis -uit *Liutwinus* hac condicione, ut *eqs.* CHART. Traiect. 1541 Rodolfus alia bona sub nobis -et preface decime in redditibus equipollencia. CHART. Lux. VIII 132 p. 150,3 de decima et censu vivarii mei ecclesie Epternacensi satisfaciam vel ipsum vivarium -am. **al.** **γ** *de ludo i. q. in medium (con)ferre* - (*ein*)*setzen*: RUODLIEB IV 211 is (*rex*) mihi -it, sibi me -ere nil vult et dat, que posuit, pisa quod non una remansit. 220 quae -bant, mihi mox donare volebant *principes*. **g** *persolvere* - *zahlen, abführen*: CHART. Epternac. 197 p. 323,32 (a. 1095) decreverunt *servitores nostri* . . . , ut, quicquid in placitis -itur secundum posse eius, qui -it, misericorditer ab exactore . . . disponatur et due partes fisco, tertia advocato solvatur. 201 p. 331,27sq. quid fuerat vadatum et -tum, non secundum fisci dispositionem . . . et eorum, qui -uerunt, possibilitatem *eqs.* CHART. Lux. IV 238 nec debet nobis . . . pro perceptione fructuum pratorum dictorum de prefata summa denariorum aliquid -i, quia in elemosinam ipsos predictis dominabus contulimus. 240. **h** *compensare* - *erstatten: v. p. 368,9.* **i** *conservare, recondere* - *aufbewahren, lagern*: WALAHFR. hort. 346 hanc (*vettonicam*) . . . si . . . coneris . . . siccata . . . hiemi -ere. TRAD. Ratisb. 250 contradidit *praefectus* . . . in sua parte in ripa . . . fluvii ad -enda *l i g n a* . . . iu-gera II (CHART. Salem. 68 p. 100,32). **k** *dare, reddere* - *geben, leisten*: ARBEO Corb. 20 pape Gregorii stravit se vestigiis; satisfacione . . . -ta *eqs.* CONST. imp. II 338 p. 446,29 (a. 1242) Gerhardus . . . coram officiais nostris -uit rationem villicationis sue de uno anno. **l** *depromere, proferre* - *verkünden, vorbringen*: **α** *in univ.*: THEODULF. carm. 33,2,6 fertur . . . puellus illi (*matri*) tales -uisse preces: 'eqs.' REGINO chron. a. 891 p. 137,26 Arnulfus rex . . . pro amissis fidelibus nimium contristatur et querelam cum gemitu -it (depromit *var. l.*), quod *eqs.* METELL. exp. Hieros. 4,618 que domini misere sui, sic -uere (*sc. legati*): 'eqs.' HELM. chron. 14 p. 28,1 petitionem . . . parvulam apud te -ere non dubito. 40 p. 82,16 excommunicationis verbum in cesarem -bat *episcopus*. **iur. c. sensu deferendi**: DIPL. Loth. III. 34 erat, super quo gravem . . . apud nos . . . fratres *q u e r e l a m* -rent (DIPL. Conr. III. 164 p. 297,6. *sim.* CHART. Garz. 3 p. 87,1 querimonias coram nobis. **al.** DIPL. Frid. I. 569 questiones). CHART. Raitenh. 126 p. 114,12 cum . . . abbas . . . nomine ecclesie sue coram nobis querelando -ret, quod *eqs.* **β** *testificari* - *aussagen*: CHART. Bern. I 5,89 p. 485 (c. 1190) de quo (*instrumento*) supra -uit *custos ecclesiae*, sicut vidit, alia ultima, que -it, ex auditu -it. ACTA imp. Winkelm. I 997 p. 754,18 si in hoc -encium multitudi concurrat. CHART. Turic. 1759 p. 104,17 dicit *testis*, quod odio, timore, amore non -it. **al.** **γ** *inducere* - *veranschlagen*: SABA MALASP. chron. 6,7 p. 253,7 si que sint oves fete, portantes**

LXXXX saltem ex quolibet centenario fetus . . . in sui tempore ratiocinii omnino -at (*sc. vir, cui bidentes ad participium fructus dantur*). **δ** *retinere, denotare – festhalten, vermerken*: AGIUS comput. 6,5 annorum seriem -it portio laeva (*sc. paginae*), pars adversa gerit titulos.

II c. sensu amovendi: *A proprie (in imag.: l.30): 1 de hominibus: a expellere – vertreiben, ausstoßen*: CONST. imp. II 304,10 (a. 1231) cives, qui pfalburgere dicuntur, penitus -antur. 428,3,2. *spectat ad dissolutionem monasterii*: CHRON. Erf. mod. II a. 1220 in regali villa Northusen . . . monialibus -tis canonici successerunt. **b** *eximere, liberare – herausholen, befreien*: ANNAL. Benev. a. 1084 (MGScript. III p. 182^a; c. s. XII.ⁱⁿ) Robertus dux . . . -uit de arce sancti Angeli Gregorium papam et cum eo venit Beneventum. **2 de rebus (de partibus corporis: l. 27.30): a auferre, tollere, remove – wegnehmen, entfernen, beseitigen: MAPPAE CLAVIC. 285 iterum atque iterum *i g n i* appone et -e (*sc. mel*; WILH. CONG. chirurg. 648 de igne. *sim.* THEOPH. sched. 3,33 p. 85,24. *al.*) CONC. Karol. A 44^B,76 p. 527,8 quod audiret papa illum (*episcopum*) propter . . . superfluum imaginum cultum . . . omnes *i m a g i n e s*, quas in ecclesia sua reppererat, -uisse, confregisse *eqs.* (WALAHFR. exord. 8 p. 482,36. *sim.* ADAM gest. 3,46 p. 189,20 ornamenta ecclesiae). VITA Landel. Ettenh. 3,10 lumen ad honorem Domini . . . coelitus procuratum fas non esse homini -ere vel celare (*sim.* CHART. Altenberg. 282 p. 198,23 luminaria. *al.*) NOTULAE Wilh. Cong. 662 cum unguento . . . cutis -atur. *al.* **c. sensu defodiendi**: CHART. Port. 193 p. 208,19 (a. 1266) ut . . . Stusfurdenses -ant terram usque ad vicinitatem lapidis. **c. sensu retrahendi (in imag.)**: CHRON. Worm. p. 168,3 isti sunt heretici, nos -imus manus ab ipsis. **b** *excutere, pellere – abschütteln, loswerden*: MIRAC. Genes. Hieros. 16 copiosa multitudo . . . insaniam -uit sanitatemque recuperavit; . . . ambo . . . suffragio sanctorum amentia -ta incolomes ad propria . . . repedarunt. CHRON. Siegb. auct. a. 1088 (MGScript. VI p. 394,13) ad tumulum eius (*abbatis*) dormientes febrem cum somno saepius -uerunt. ALPHITA I p. 281, 28sq. calo . . . , id est -o, et inde calasticum, id est mitigatum vel -tum dolorem, quia eum -it. **B translate: 1 abolere, abrogare, reprobare – abschaffen, aufheben, für ungültig erklären**: CONST. imp. II 171,5 (a. 1232) in civitatibus nostris novis bannitum miliare -atur. CHART. Gosl. I 570 dedimus . . . civitatis . . . burgensibus, ut omne ungelt -atur. CHART. Rhen. med. III 1475 ipsum teloneum ad edificia oppidi . . . convertant *canonici, milites et burgenses*; sin autem, in potestate eorum erit . . . theloneum -endi, quam depositionem nec aliquis nomine nostro . . . contradicere poterit. CHART. Arnstad. 37 p. 17,26 omnes monetas villarum nostrarum . . . -emus ad incrementum monete in Arnstede. CARM. Bur. 39,6,8 doctores . . . iura -uerunt, canones ac decreta. *al. v. et p. 367,70*. **2 adnullare, vanum facere – tilgen, (aus)löschen**: VITA Bard. 22 p. 339,3 -e ab eo (*rustico*) sententiam (*sc. reatu homicidii suspectam*). ALBERT. STAD. quadr. 58 verbum deponens, (*i. Christus*) scelum -ere culpam venerat et penam. 65. **3 reprimere – unterdrücken, unterbinden**: LAUR. LEOD. gest. 32 p. 513,33 ut percussuram numismatis depravatam . . . post primum annum -uerit *praesul*. OTTO SANBLAS. chron. 47 p. 78,15 meretricum . . . sectam . . . omnimodis in ea regione -uit *Volco sacerdos*. **4 semovere – ausschließen**: CONC. Karol. B I 32,42 p. 333,37 tibi precipimus . . . ad concilium . . . presaeantare (*te add. R*) omni -ta occasione procures. CONST. Melf. 3,6 mora qualibet et occasione -tis (-ta *var. l.*).**

III per confusionem c. disponere i. q. constituere, designare – einrichten, festsetzen, anberaumen: FORM. Dion. 24 sicut eam (*legationem*) penes vos habetis -tam (*dispositam var. l.*). EPIST. Worm. I 5 p. 22,3 notum fieri vobis volo . . . ipsam (*dominam*) a Noviomago Saxoniam tendere -tum laudatumque habere. HEINR. LETT. chron. 27,1 p. 193,23 collectionem exercitus sui cum omni rapina sua -uerunt *Saccalanenses et Ugau-nenses*.

adi. 1. deponens, -entis. t. t. gramm. de verbis sensu pass. deposito non nisi passive coniugatis ('deponential'): ERCHANB. gramm. p. 10,8 partior -s verbum est. p. 41,13 -ia verba

inde dicuntur, quod unam significationem deponunt, id est abiciunt. ALBERT. STAD. quadr. 63 verbum -s r (*sc. in formis stirp. praes. primae personae sing.*) non deponit. *al. in alleg.: v. p. 357,52*.

2. depositus, -a, -um. 1 demissus – gesenkt: DIPL. Otton. III. 222 p. 635,31 ut . . . hoc iniuste factum et rite abolendum preceptum -a fronte verecunde taceret *civitas*. **2 ruinosus – verfallen**: GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 126 conspiciens . . . muros ecclesiae undique -os omniaque aedificia nimis dilapsa. **3 distinctus – abgesetzt**: ALBERT. M. animal. 1,223 'narium . . . pars, quae iuxta frontem est, si a fronte -a (*Physiogn. 51 disposita*) sit honeste et seiuncte' compositione bona . . . , 'virile signum est'. 224 si . . . -ior sit et profundior narium pars superior. **subst. 1. deponens, -entis n. t. t. gramm. (cf. p. 357,70sq.; 'Deponens')**: ALDH. ad Acirc. 135 p. 189,2 a passivo, communi et -i. *al.*

2. depositum, -i n. 1 commissum, commendatum – das Verwahrte, Anvertraute, Hinterlegte, 'Depositum': *a proprie: α in univ.: LEG. Burgund. Rom. 14,2 oblato debito vel -o pignus a creditore sine dilatione reddendum. CONC. Karol. B I 11,60 ut hi, qui monasteria . . . infringunt et -a . . . exinde abstrahunt . . . , velut sacrilegi eqs. CONST. imp. II 418,1 (a. 1223) ut omnia mobilia, quae habent comes et filii sui . . . tam in -o quam pignore, salva sint . . . ad opus eorum. 196,27 (a. 1235) pari pena prosequimur et fures et eos, qui per participationem -i vel empti sinum furantibus prebuerunt. saepe. v. et p. 356,11. 367,14. β pignus – Pfand: GLOSS. III 419,4 St.-S. -um pignus ad tempus commendatum quasi diu positum, daz hingelegte, daz gehaltene vel daz bevollhenne. CHART. Wirt. II 380 p. 144,16 Chonradum, eorum fidei -um, super reliquias sanctae . . . Mariae offerebant viri fidemque suam per hanc traditionem expurgaverunt. γ thesaurus – Schatz (de reliquiis sim.): UFFING. Ida 2,5 p. 48 tanto . . . -o (*i. sarcophago Idae*) idoneum terra non invenit hospitium. VITA Annon. I 3,16 p. 504^B,56 ut imbelles vos -i nostri (*i. corporis Annonis*) patiamur invasores. LAMB. LEOD. Matth. I 227 ignotum . . . rudi successit posteritati -um (*i. corpus s. Matthiae absconsum*). 2669. TRANS. Contr. Const. 6 p. 444^A,58 sacrum -um (*i. ossa s. Conradi*). **b in imag.: α in univ.: EPIST. var. 4,16 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 130) quem (sc. episcopum) tanto animarum -o indignum considerantes monendo suggerimus, ut eqs. EPIST. Meginh. 7 nolite hac velut inimica larva expavefieri, ut quisquam mortalium -um illud imperii (*i. episcopatum*) vobis . . . terroribus excutiat. β de homine vel eius anima: ANNAL. Quedl. a. 1015 p. 84,6 episcopus -um fidele reddidit coelo. FRID. II. IMP. epist. B 1 -um (*i. nepotem*) tuum et pignus fidei tue . . . fatalis necessitas . . . asportavit. γ -um fidei ('Glaubenshinterlage', de re v. LThK. ³III. p. 100sq.; aliter: l. 31 p. 359,1): RADBERT. fid. 1,675 sine -o fidei nihil recte debemus. c meton. i. q. donatio, fundatio – Stiftung: CHART. episc. Hild. I 12 p. 5,27 (spur. s. XI/XII?) hoc (*monasterium*) . . . ecclesie . . . Hildenesheimensis . . . tuitioni assignantes . . . suum -um commendaverunt (*sc. fundatores*). **d translate: α testimonium – (Zeugen-)Aussage: SUMMA dict. Saxon. 11,77 p. 328,32 ipsorum (testium) . . . -a conscribi fecimus. β mandatum, munus – Auftrag, Verpflichtung: VITA Rimb. 17 plus est apud Deum per haec (*altaris vasa*) subveniri captivis . . . , quam esse possit -um ista custodiendi. γ legatum – Vermächtnis: EPIST. Wibald. 130 -um . . . illius (*fratris*), quod ipso dictante supra pectus eius scriptum est, . . . vobis transmittimus. **2 conservatio, custodia, repositorium – Aufbewahrung (sort), Verwahrung, 'Depot'**: **a proprie**: ACTA imp. Winkelm. I 255 p. 233,5 (a. 1223) quas (*res*) vel penes se habent (*sc. comes et socii eius*) vel in -o, vel . . . que fuerunt pignori obligate. CHART. Ticin. 124 p. 99,27 quas (*libras*) . . . magister . . . domino abati dederat in -um seu gubernum. RYCCARD. chron. a. 1209 p. 28^B,12 relicta sub -o parte thesauri sui (*sc. papae*) non modica in monasterio. CONST. imp. III 251 que (*privilegia*) erant in -o apud dominum papam. **b in imag. de homine i. q. receptaculum – Behältnis, Gefäß**: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,209 aderat praesens superis de sedibus index, cu-*****

ius ... grummula ... -um fidei, (sc. *Nicaeam puellam*) nocuo subtraxerat igni. EPIST. Meginh. 14 p. 208,5 frater Basilius, dulcissimum caritatis -um, ... te salutatur. c. meton. i. q. scriptum, charta – *Niederschrift, Akt*: CHART. Naumb. I 175 p. 155,32 (a. 1145) bona ... ecclesie ... per me tradita ... partim continentur in quibusdam ... testamentis; ego ... simul ea hoc uno -o comprehendi. 216 p. 195,27 iubemus -i istius exemplar in secretario ... ecclesie ... servari.

depopulatio (-cio), -onis f. 1 *vastatio, praedatio – Verheerung, Verwüstung, Plünderung*: a *proprie*: BEDA hist. eccl. 4,15 p. 236,13 provinciam ... saeva caede ac -e attrivit *Caed-valla*. CONC. Karol. B I 38,1 consideravimus, qualiter rapine et -es (delationes var. l.), quae ... occasione superinruentium paganorum ... grassantur, ... sedari valeant. WIDUK. gest. 2,10 p. 73,11 ut ... -es ... agrorum agerentur. ANNAL. Hild. a. 986 qui (*Saxones*) ... devastaverunt totam terram illam (*i. Sclaviam*) in c e n d i i s et -bus multis (CHART. Heinr. Leon. 133 p. 190,4 [spur.]). CHART. Burgenl. II 4 p. 4,16 (dipl.) in eam (*civitatem*) -cionis sententiam tulimus eiusque omnia edificia terre fecimus adequari. *saepē in formula chartarum tempus confectionis indicante*: ACTA imp. Winkelm. I 371 p. 328,41 (a. 1243) datum in castris in -e urbis anno eqs. CHART. Westph. VI 612 in -e Westfrisie. al. b in *imag.*: CONC. Karol. B II 10^B,1 p. 99,7 ostendit *Deus* nobis in exterioribus vastationibus, quae de interioribus -bus intelligere debeamus. *vexatio – Heimsuchung*: ALBERT. M. nat. bon. 143 p. 58,68 vastat *virga* ... omnes filios Seth ..., quia filius Dei vastat omnem generationem hominum bona -e. 2 *debellatio, expugnatio – Niederschlagung, Unterwerfung*: FRID. II. IMP. epist. C 4 cum ... serenitas nostra rependerit vos ... ad -em Anconitanorum n o s t r o r u m r e b e l l i u m ... exercuisse potenter ... vires vestras (ACTA imp. Winkelm. I 842 p. 649,36 [dipl. Frid. II.] circa -ciones n. r.). 3 *publicatio – Konfiskation*: ALBERT. M. pol. 4,11^c p. 396^a,12sq. 'de' ... 'e' (p. 1298^a,6 πειρ ... δημεύσεως), et vocatur -o, quando bona alicuius publicantur et traduntur diripiendi populo.

?***depopulatum** (-cium), -i n. (a depopulari per analogiam ad solacium sim. formatum) *depopulatio – Verwüstung*: ERCHEMB. CAS. hist. 39 Gaietam et Amalfim pacem habentes cum Saracenis navalibus Romam graviter angustabant -o (*inde* CHRON. Salern. 121 gravi ... -cio. cf. LEO MARS. chron. 1,40 navalibus depredationibus).

depopulator, -oris m. 1 *vastator, praedator – Verheerer, Verwüster, Plünderer* (fere in *imag. de oppressore, vexatore sim.*): CONC. Karol. B I 45,8 p. 441,23 in Deum peccantes ... et in christianitatis -es ... debet minister Domini rex debitam vindictam ... exercere. ADALBOLD. Heinr. 15 sub eo (*rege*) prevaricatores, violatores, -es dominabantur, legum amatores ... deprimebantur. CHART. Stab. 153 quid abbas Poppo loci nostri -r dederit et vendiderit, subscribimus. ALBERT. M. Matth. 10,16 p. 330,49 non nocivi -es fuerunt isti legati (*i. apostoli*), quia ad hoc spiritum accipiunt mittentis (*i. Christi*). Iob 5,5 p. 85,22 'cuius', scilicet stulti, 'messem', hoc est, bona, quae quibuscunque lucris messuit ..., 'famelicus', praedo scilicet avarus vel -r, qui ex paupertate famelicus est, 'comedet'. al. 2 *debellator, exstinctor – Bekämpfer, Überwinder*: ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 52,4 Romanorum maxime princeps, hostium subiugator, ... iustitiae cultor, pravitatis -r.

depopulatrix, -icis f. *vastatrix – Verheererin, Verwüsterin* (*usu attrib.*): GREG. IX. registr. 826 p. 725,28 quod gens Tartarorum ad regnum Ungarie m a n u s -es e x t e n d e n s adeo in ipsum ... iniecit, ut eqs. (INNOC. IV. registr. A 105 p. 75,12. CHART. Traiect. 1622 p. 372,10 [epist. papae]).

depopulo, -avi, -atum, -are vel **depopulor**, -atus sum, -ari. 1 *obi. res (animalia: p. 360,20)*: a (*de*)*vastare, destruere, diripere – verheeren, zerstören, plündern*: a *in univ.*: WILLIB. Bonif. 8 p. 50,22 gentiliu turba ... castra ... -ans manubias ... inperivit. POETA SAXO 2,403 ut Beneventane villas regionis et urbes -rentur *Grai ferro flammaque voraci* (CHART. Alsat. B 680 f. et igne). 5,402 Centumcelle ... a Mauris -ta fuit. DIPL. Conr. 1 (MGDipl. reg. et imp. Germ. VI/2. 1959. p. 672,5) quae (*ecclesiae*) cottidie a predonibus ... iniuste -antur.

OTTO FRISING. gest. 1,17 omnia vicina -ando. HIST. peregr. p. 142,5 numerositas curruum in predam egrediens totam terram -ando spoliis et victualibus honusta redibat. *persaepe in imag. c. sensu depascendi*: ALDH. virg. I 5 quae (*apis*) florentes saltuum cespites ineffabili praeda -ans dulcia natorum pignora ... producit. b *vacuefacere, exhaurire – entleeren, entvölkern*: VITA Elig. 2,54 cum nefanda clades -ret (-retur var. l.) urbem Parisiacam. SABA MALASP. chron. 10,2 p. 345,1 terram ... -at *princeps* et mandat exhibitari et sine yncolarum habitatione dimitti. in *imag.*: THEOD. TREV. transl. Celsi 20 sacerdos ... reverenter -vit tumbam auferens ab ea ossa. γ *ve-xare – heimsuchen*: NOTKER. BALB. gest. 1,23 p. 31,7 cum ... sterilitas omnium terre proventus ... orbem universum -retur. δ *conficere – auszehren*: HEIRIC. Germ. I 6,175 tabuit *filius* infelix; furit ossibus intima pestis, quin etiam liquidas iam -ta medullas. b *rapere, furari, abalienare – rauben, stehlen, entwenden*: CONC. Karol. B I 11,61 qui (*pervasores rerum ecclesiasticarum*) easdem res vel contra auctoritatem non solum retinere, verum et crudeliter -i noscuntur. GERH. STED. annal. p. 214,37 vidimus ... equos et iumenta nostra -ari. 2 *obi. homines*: a *spoliare, depeculiari – aus-, berauben*: IULIAN. TOLET. Wamb. 6 collecta ... manu cives -ant (-antur var. l.) *tres homines*, labores exhauriunt, omnisque provincia Galliae depraedatur. CAPIT. reg. Franc. 213,5 ad nos delatum est, quod potentes ... minorem populum -entur et opprimant. al. b *abripere – dahinraffen, 'dezimieren'*: RHYTHM. de Pipp. 8,2 (MGPoet. I p. 117) adpropinquat rex Pippinus forti cum exercitu fines tuos occupare, -are populum. PAUL. ALBAR. carm. 11,22 effugans *Hieronymus* hereses, ... qui nomine pestis -ant Christi famulos.

***depopulosus**, -a, -um. *perniciabilis – verheerend*: COD. Karol. 11 p. 504,22 quia ... ab hostium -a in pugnatione sautiati ... affligebamur.

***deportabilis**, -e. *subvectionem, comneatum habens – über eine Zufuhr verfügend, versorgbar*: ALBERT. M. pol. 7,4^d p. 657^a,38 'si quam aliam operationem talem regio existat possidens', in pascuis scilicet in foeno, 'facile -em' (p. 1327^a,10 εὐπαράκομιστον), id est, quod facile deportetur ad civitatem.

deportatio (-cio), -onis f. 1 *proprie*: a *advectio, transvectio, vectura – das Herbeibringen, Transport, Zufuhr*: a *gener.*: CHRON. Mich. 20 p. 21,18 confluit eo (sc. ad reliquias *Callixti*) uterque populi sexus cum votis et oblationibus, cererum scilicet luminibus aliarumque rerum -e Dei et sanctorum eius obsequiis competente. ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1087^a cum luminis -e oppidoque necessaria ... administratione angulum ... horridum offenderet *vir*. al. b *medic.*: CONSTANT. AFRIC. theor. 4,18 p. 17a^v est ... actio quaedam composita, quae duo facit sive plura, sicut in naturali (sc. *virtute*) d e s i d e r i u m sive -o, generare et nutrire; ... -o ... ex duabus efficitur virtutibus, appetitiva ... et expulsiva (URSO gloss. 2 p. 22,13). GLOSS. med. cod. Mon. p. 24,21 suffocatio est difficilis spiritus trans gulam -cio. ALBERT. M. animal. quaest. 3,1 p. 123,30 arteria est necessaria propter ... spiritus -em ad singula membra. b *actio circumducendi, (com)portatio – das (Herum-, Mit-)Tragen* (c. sensu auferendi: l. 58.61): a *gener.*: HINCM. Remig. 28 p. 324,18 quia contempsisti (sc. *Betta*) hinc pergere, aliorum -e abscedes. WILH. HIRS. const. 1,36 p. 969^B quod si tanti (sc. *monachi*) in dormiendo fuerint deprehensi, haec -o (sc. *absconsae*) protrahitur usque ad Gloriam responsorii. RUP. TUIT. Ioh. 5,330 -e grabati. WOLBERO cant. 1 p. 1061^D gloriosa secundum mysterium fuit in illo equitatu virgae -o (*spectat ad Vulg. exod. 4,20*). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 171,31 debet *falco* ... deportari per domum huc et illuc, nam per -em huiusmodi firmius et securius sciet stare super manum. 3 p. 45,20 ex -e ... et ex replicatione ... tibiurum in saculo ... debilitabitur *grus* in tantum, quod erit apta trayne. al. b *eccl. et liturg. de pompa, processione ('Tracht')*: ANNAL. Bland. a. 1043 hoc anno ad -em sancti Gudwali visa est inclinare imago crucifixi Domini (cf. *notam ed.*). CHART. Garz. 23 p. 114,5 causa vertente ... super -e r e l i q u i a r u m et letaniis plebis in Grazav nobis ... delegata (CHART. civ. Hild. 352 in -e r. do-

mine nostre ad . . . villas circumiacentes pro reverencia domine nostre). *translatio* – *Übertragung*: RUP. MEDIOL. Adalb. 15 illuc (sc. in oratorium) sanctum deduci fecit comes thesaurum, in quo venerabili -is officio quot sanitatis impotes reformarentur, non parvo colligi potest numero. VITA Bertulfi 37 (MGScript. XV p. 640,7) innotuit . . . res populis, quae agebatur de -e sanctissimi corporis. *elatio* – *das Zu-Grabe-Tragen*: CHART. Gosl. II 26 p. 125,38 (a. 1254) -o mortuorum et preparatio sepulchrorum ad hospitalarios, qui hospitali presunt, pertinebit. 2 *translate*: a canon. i. q. *ordinatio* – *Amtsübertragung*, -*einsetzung*, *Bestallung*: INNOC. IV. registr. A 682 p. 505,25 ipsum (Nicolaum canonicum) in presulem elegerunt canonici -is sollempnitate . . . subsecuta. b iur. i. q. *relegatio*, *exsilium* – *Verbannung*, *Verschickung*, 'Deportation': ANNAL. Einh. a. 785 p. 71,24 auctoribus eius (conspirationis) privatione luminum, partim exilii -e condemnatis. CAPIT. Bened. 2,117 exilio perpetuae -is damnetur (sc. *usurpator praediorum*). RICHER. REM. hist. 1,42 de suo infortunio agitabat rex querelam . . . inquiens . . . post regni . . . privationem solummodo superesse in exilium -em. GESTA Rom. eccl. II 8 sextum Gregorium . . . cum Hildebrando discipulo eius in Teutonicas partes -cione dampnavit *imperator. al.*

deporto, -avi, -atum, -are. *depon.*: l. 53. *usu medial.*: p. 363,5; *intrans.*: p. 364,13; *absol.*: l. 38. p. 362,38. *struct.*: c. *dat.*: l. 38.46. p. 362,9. 53. *al.*; in *struct. contam.*: l. 43. *pendet coram*: p. 362,58. *partic. praes. usu subst.*: p. 363,53.

I trans.: A c. *sensu deducendi*: 1 *proprie i. q. detrahere* – *hinabziehen*, -*zerren*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 29,31 sunt quidam *falcones*, qui capiunt iactos et . . . per illos iactos se invicem distrahunt et -ant ad terram. p. 33,3. 4 p. 118,9 sacri habent eundem modum -andi grues ad terram, quemadmodum habent girofalci. 2 *translate*: a *affligere*, *deprimere* – *entmutigen*, *verzagt machen*: CARM. Bur. 179,4,2 in ea (ci. *Antony*; mea ed. ex cod., tua corr. vol. I/3. 1970. p. 212) me confortat promissio, in ea (ut supra) me -at negatio. b *obstare*, *obtrektare* – *entgegenstehen*, *Abbruch tun*: EPIST. Hildesh. 134,28 p. 215,8 de salutationibus; . . . amico suo elegantissimo pre ceteris sibi dilectissimo A., quicquid malo -at, preter ipsum, (contrarium preter malum O; v. *notam ed.*).

B c. *sensu adducendi*: 1 *obi. homines eorumve corpora, animae sim.*: a *conducere* – (ver)bringen, geleiten: a in *univ.*: ARBEO Corb. 40 qui (puer) non tantum vivus, sed etiam inlesus repertus est et ad pristinam -tus stationi. CONC. Karol. A 61,3 p. 807,22 iussit *episcopus* se -ari ad . . . fluvium. WALDR. carm. 3,15 sonipes nullus nec adest mihi vilis asellus, quis ego pontificis -er visibus almis. LEO MARS. chron. 3,9 p. 372,3 (rec. II) universi surgentes eundem Desiderium acceperunt atque cum maximis laudibus ad ecclesiam -antes in sede illum abbatis . . . locaverunt. *al. v. et vol. II. p. 112,29.* b *de cadavere (plerumque de translatione)*: IONAS BOB. Ved. 9 p. 318,2 iube . . . te -are (-ari var. l.) ad locum, quem olim tibi preparavimus. VITA Galli I 5 p. 217,16 imposuerunt arcam ipsius in feretro, ut -rentur eum in ecclesiam (AGIUS vita Hath. 25. UDALR. CELL. consuet. 3,29 p. 772^B [inde CONSUE. Marb. 312]. *al.*). EIGIL Sturm. 16 p. 150,13 ad coenobium Fuldam sanctum sacerdotis -verunt cadaver. WIPO gest. 39 p. 59,28 per cuncta coenobia . . . civitatis . . . -tum *corpus imperatoris* . . . honorifice sepultum est. HIST. de exp. Frid. imp. p. 95,31 (in margine) cuius (ducis) carnes in Monte Cassino posite, sed ossa Pragam sunt -ta. *saepe.* γ *de mortuo eiusve anima*: IONAS BOB. Columb. 2,11 p. 258,11 venerunt . . . duo iuvenes candidis circumamicti stolis animam a corpore segregantes, vacuum ferentes per aerem ac . . . ad caelos -ant (-antes var. l.). GODESC. SAXO gramm. 2 p. 447,12sq. dictus est *Lazarus* -tus in sinu (sc. *Abraham*) eqs. *inserere* – *einreihen*, *aufnehmen (in)*: OTTO FRISING. chron. 5,18 p. 248,4 integro corpore humata servatur *Theodosia* omnibusque advenientibus tanquam caelestis medica inter manus virginum -ta adhibetur. b *pass. i. q. pervenire* – *gelangen*: ACTA reg. Burgund. 78 (a. 996) Christum Iesum . . . imploramus, quo his (sc. *donatione*) peractis ad caelestis patriae valeamus -ari regnum. RUP. TUIT. Ioh. 2,1531 quo (sc. in caelum) sanctis angelis suffragantibus

. . . -emur. VITA Landel. Ettenh. 1,4 ascensa navicula Rhenum transfretavit et in aliud littus . . . -tus regionem . . . intravit. c *prodere* – *ausliefern*, *übergeben*: LEO MARS. chron. 2,74 ipse (sc. *Adenulfus comes*) . . . captus est atque Guaimario -tus. 2

obi. res i. q. *afferre*, *apportare*, *devehere* – (herbei)bringen: a *proprie*: α in *univ.*: IONAS BOB. Ved. 4 imperatum munus (i. vinum) -at minister. COLUMB. 1,16 p. 179,21 vas . . . ad cellarium -at minister. VITA Lupi Senon. 19 (MGMer. IV p. 185,1) inter reliqua sanctorum pignora palatio est -ta *gemma*. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 447,9sq. revertitur virgo Israhel in civitatibus suis, et facultates -ant manus pauperum . . . in caelestibus thesauris; . . . -atur aliquid in caelis. LIBER ordin. Rhenaug. p. 176,14 si processio est agenda, a singulis fratribus calcei sui in claustrum -antur. CHART. ord. Teut. (Thur.) 124 cum . . . privilegium ipsum de loco ad locum non valeat sine periculo -ari, hoc scriptum eqs. *al. v. et p. 368,30.* β *perferre* – *überbringen*, -*geben*: LEG. Wisig. cod. Eur. 284 p. 10,13 si . . . servus petisse dominum mentiatur et sic -anda ad dominum susceperit, sed ea, quae susceperit, everterit. LEG. Lang. p. 188,19 si quiscumque Langobardus qualemcumque hominem servum . . . suum facere voluerit et ipse ad palatio venerit . . . et iussionem regis acceptam -ei -verit, (eidem portaverit var. l.). ALCUIN. carm. 59,9 natans ad vos pelagi trans aequora magni Albini patris -at carta salutem. GREG. CAT. chron. I p. 210,21 si necesse fuerit pro utilitate huius monasterii, epistolas vel mandatum -are debeant *viri (sim. p. 211,4). al. c. sensu tradendi*: TRAD. Diess. 56 (a. 1241) laudavimus . . . , quod ymago beate . . . virginis Marie et thuribulum argenteum, que ambo idem Hermannus (sc. *conversus*) confabricavit, ad sepulturam sacerdotum . . . -entur. δ *invehere* – *einbringen*: CHART. Salem. 462 p. 50,3 (c. 1270) quod vidit et interfuit (sc. *testis*), ubi homines monasterii de Salem cum vellent -are . . . usum fructum . . . mansus, quod homines monasterii Sancti Blasii . . . venerunt et abstulerunt eis vi usum fructum cum curribus et bobus. ε *recondere* – *zurückbringen*: CHART. Argent. I 271 p. 208,38sq. (a. 1240) sacrista chori ministrabit choro et portabit libros ad chorum et -bit ad cameram; item altare preparabit ad missam et -bit ad cameram. ζ *transvehere*, *trans-*, *comportare* – *befördern*, *verfrachten*: DIPL. Ludow. II. 32 liceat ei (*Ianuarius*), quocumque perrexerit, . . . mercimonia -are et vendere. EPIST. Hildesh. 20 quod fidelem nostrum . . . , ubicumque transierit in regno Francie vel -ans merces vel sine mercibus, ab omni debito . . . pedagii quietamus. CHART. Brem. 393 p. 428,16 nisi fiat prohibitio generalis super rebus de loco ad locum -andis vel non deducendis. *al. v. et p. 360,38.* medic.: TRACT. de aegr. cur. p. 296,46 fit . . . ictericia ex repletionem porum, per quem -atur fel ad stomachum. p. 297,3. ALBERT. M. animal. 3,51 quod est principium venarum, non debet nutriri ex venis, quae sunt in ipso, sed potius sanguinem . . . venis -andum ministrare. b

translate: α *nuntiare*, *communicare* – *melden*, *mitteilen*: ANNAL. Quedl. a. 999 p. 76,7 legatos . . . haec (sc. *mortem abbatissae*) . . . ad imperatorem Romanum Ottonem . . . Romae -tuos omni sub celeritate transmittunt *sanctimoniales feminae*. β *pro-*, *deferre* – *vorbringen*: FORM. Senon. I 27 agite taliter, que nos per vos bona habemus fiducia, ut si homo noster . . . sibi cumgaudiat, quod nostra ad vos -asset suggestionem (*sim. 30*). DIPL. Frid. I. 628 utriusque partis querimonia coram maiestatis nostre audientia -ta est. C c. *sensu portandi*: 1 *proprie*: a *tenere*, *sustinere*, *ferre* – *halten*, *tragen*: α in *univ.*: ALCUIN. carm. 90,13,3 qui (*Petrus*) clavem caeli manibus -at honestis. CAPIT. reg. Franc. 146,3 si . . . servus fuerit, qui hanc nostram iussionem servare contempserit, . . . illum malumfactorem in collo suo usque ad cippum -et. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 17 qui (*Adalbertus*) ipsam cruciculam secum more solito -bat. UDALR. CELL. consuet. 2,33 servitores praeter hoc munus, quod thuribulum et candelabra -ant, diligenter observant, ut eqs. (*inde CONSUE. Marb. 176*). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 169,9 in mansuefactione . . . acquirenda . . . debet *falco* diu teneri super manum et -ari suaviter per domum obscuram. *al. v. et p. p. 360,64.* in *imag. i. q. baiulare* – *schleppen*, *schwer tragen (an)*: BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 622,8 vobis, o Gabaonite, foret mori opti-

mum, quam æternę servitutis -are cophinum (*spectat ad Vulg. Ios. 9,22sq.*). *medial. i. q. pendere – schweben, sich in der Luft halten*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 78,24 illa (*penna*), que facit portionem maioris ambitus et magis distat a corpore avis, iuvat magis sublevari avem, impelli et -ari. *β spectat ad habitum*: CARM. de anulo 1,50 (MG Lib. Lit. III p. 725) mihi dicere de diademate restat, quod -ando maiestas regis honestat. CONST. imp. II 394,24 Bandinus . . . protestatus fuit se cruce signatum esse et crucem monstravit in birreto, quod in capite -bat. *β circumferre – herumtragen (usu liturg.)*: CHART. Ger. Col. 102 p. 103,26 (a. 1265) in processionibus ibunt *sacerdotes* circa patronum, cum -atur, cum baculo pressuras prohibendo. STATUT. ord. Teut. p. 124,7 quando crux elevatur et -atur. CHART. Argent. II 43 quodcumque populus Argentiniensis eandem sanctam crucem . . . -ans cum devocione ymnis et canticis adorationibus a Deo gratiam, (*corr. Antony*; adeo gratam ed.) postularit. *2 translate i. q. tolerare, excipere – ertragen, aufnehmen*: ANNAL. Nazar. a. 786 p. 159,12 quod nequam consilium regi multa tempora latere nequaquam potuit; ille . . . eo quod erat prudens ac mitis valde, patientissime hoc -bat. p. 161,20 rex . . . moderantissime illud -vit. FUND. Werd. p. 166,26 dicentes *discipuli* se timere . . . aliquam obpositam insurgere personam et velle eos in sua vindicare plus dominia, quam eorum possit -are essentia.

D c. sensu tollendi: *1 obi. homines*: *a amandare, able-gare, in exilium mittere – verschicken, verbannen, ins Exil schicken, ‘deportieren’*: CAPIT. reg. Franc. 9,18 si in ecclesia coniugium fecerint (*sc. quidam vir et femina religiosa*) et illa raptā . . . in hoc consentire videbitur, sequestrati ab invicem in *exilio* -entur (EINH. Karol. 6 p. 9,8 exilio. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 72,24 exiliis. REGINO chron. a. 295 exilio -atur [deputatur B3]. *al.*). LAMB. HERSE. annal. a. 1075 p. 239,4 rex . . . rupto federe . . . eos (*principes Saxonie*) per Galliam, Sueviam et Baioariam . . . -ari fecit. ACTA imp. Winkelm. I 997 p. 754,8 officiales, qui inveniuntur publicam pecuniam subtraxisse, licet secundum iura decapitari vel -ari cum bonorum publicatione deberent, ad penam noni . . . dampnentur. *al.* *β ab-ripere – verschleppen*: LEG. Wisig. 10,2,7 cum quisque nobilis . . . regio iussu in custodiam vel in exilium extiterit deputatus (aut ab hostibus -tus *add. V4.8*). *2 obi. res*: *a proprie*: *α auferre – mitnehmen*: IONAS BOB. Columb. 1,27 p. 213,2 pueros . . . festinos ad navem ipse dirigit, ut omnes veniant *remigari* . . . et, quæque velint, secum -ent. BALTH. Fridol. 1 p. 220,17 unus ex his prenomina libellulis, quem in predicto loco deesse non dubitabam, mee petitioni mecum ad -andum omnino denegatus est. 22. LEO MARS. chron. 2,64 p. 294,31 (*rec. II C*) quatinus pisces, qui in ea (*sc. retia*) inventi essent, secum abstrahens -ret *Normannus*. *β amovere – wegschaffen, -bringen*: OTLOH. Dion. 10 p. 831,26sq. cum . . . iuvenes et senes nostri in destruendo et -ando opus murale, ubi . . . patrono nostro dignius receptaculum construendum foret, . . . laborassent . . . repente inter lapidum destructorum aggerem magnum, quem . . . effodere . . . ac preparare -antibus certaverunt, . . . lapidem scriptum . . . invenerunt. CHART. Laus. 161 Vuulelmus Cotez de Dunmartin -vit res suas a Dunmartin nescente preposito vel capitulo et ipse postea inde furtim recedebat. *incolumitatis causa transferre – in Sicherheit bringen*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,13 l. 68 quæ (*ornamenta ecclesie*) propter barbaros in civitatem fuerant -ta et in matrici ecclesia servata. *γ avertere – entwenden, stehlen*: FORM. Andec. 33 quod . . . casa sua (*sc. hominis*) . . . fuit efracta . . . et omne solemnitas (*sc. chartarum*), per quem . . . ris suas domnavit *homo*, per ipso furto exinde fuit -ta. 39 quasi casa sua infregisset et res suas inde -assit. LEX Sal. Pipp. 11,3 si quis servus aut ancilla ad homine ingenuo de se res domini sui aliquid -verit in taxaca. DIPL. Merov. I 43 quod . . . monasterium . . . fuisset vastatum et instrumenta cartarum . . . exinde fuissent -ta. STATUT. ord. Teut. p. 84,13 si privilegia ordinis destruxerit vel subtraxerit aut alias res -verit aut distraxerit *frater*. *subtrahere – hinterziehen (de re v. His, Strafrecht. II. p. 57sq.)*: CHART. select. Keutgen 144,49 (c. 1221) qui teloneum -verit (DECRET. Bern. 16). *δ traicere – verlegen, versetzen*: CHART. episc.

August. 121 p. 134,10 (a. 1274) quod . . . prenomina edificia (*i. molendinum*) de loco publico infra quatuordecim dies auferat penitus et -et *molendinator*. *β translate i. q. consequi, reportare – ‘davontragen’*: CARM. Cantabr. A 30^a,5^a,17 sibi penitenti ostensus est sanctus pro se decertare atque de antiquo hoste . . . victoriam -are.

E differre – auseinandertragen: GLOSS. II 357,30 St.-S. dilatis (*dilatatis ed.*) marginibus i. -tis (*departatis b*) vel divisis lateribus zitraganen (*spectat ad Oros. hist. 1,10,15; cf. Vulg. exod. 14,21*). 357,58.

II intrans. i. q. pergere – ziehen: LUP. PROT. chron. a. 1042 in mense Aprilis descendit Maniaki . . . Tarentum et in mense Iunii -vit Monopolim civitatem abiitque in civitatem Mathariam et fecit ibi grande homicidium.

deposco, -poposci, -ere. *script. desp.: p. 365,7. adde ACTA imp. Stumpf 331 p. 470,13. deposit: LEO MARS. chron. 3,4 (rec. II C a. corr.). form.: inf. praes. pass. -ier: p. 365,3. perf. ind. deposcui: l. 39. plusq. ind. deposcerat: l. 48. adde VITA Liutb. 22. depon.: l. 26,55,61, p. 365,3. struct.: c. acc. et personae et rei: l. 63, p. 365,2. c. dat.: l. 32. metr. dep.: l. 69.*

1 petere – zu erreichen suchen: *a (vehementer, impense) exposcere, exigere – (dringend, inständig) (er)bitten, erfliehen, flehen (um)*: *α in univ.: DESID. CAD. epist. 1,4 singulare postulatione crededi -endum, ut eqs. ARBEO Corb. 11 humilima prece -ens (sim. 22 p. 214,5 humili voto. LULL. epist. 140 humiliter. *al.*). 14 si eum . . . papa . . . ut prius -batur, . . . militare . . . concedisset. CARM. libr. I 8,1,10 prostratus *ve-nia m* -e precatu (WALAHFR. carm. 20,57. Wett. 275. WIDUK. gest. 2,13. *al.*). WANDALB. mens. 188 laetos anni -ere fructus. HROTSV. Theoph. 329 -entem solitam pietatem commendā me, Virgo, tuo . . . Nato. DIPL. Otton. III. 360 p. 789,13 ab ecclesia cottidie nobis -itur, ut ecclesiastice . . . pacis obtineamus tranquillitatem. ANON. Has. 38 primates Romanorum . . . papam sibi ab imperatore -unt. *persaepe*. *β optare, contendere, pacisci – wünschen, ausbedingen, verlangen*: CONC. Merov. p. 62,19 episcopus, qui defunctum advenit sepelire, praeter expensam necessariam nihil pretii pro fatigatione -at. TRAD. Frising. 14^a p. 42,14 epistula praesens . . . stabilis permaneat, quam propria sponte fieri deposcui. 65 p. 92,34 stipulatione stilo perarare -imus, ut eqs. HROTSV. prim. 123 ipsius (*papae*) auxilio -entes *Liudulfus et coniunx eius* sua vota iuxta velle Dei sese persolvere posse. WIDUK. gest. 1,36 p. 54,3 urbani . . . arma deponunt, salutem tantummodo -unt ac merentur. 2,11 p. 77,20 indutias. LIGURINUS 8,87 quibus in miseris . . . rebus plus aliquid rationis adest . . . foedera . . . pacis -ere . . . suadent. *al.* *γ subi. res i. q. postulare, requirere – erfordern, erheischen*: ALDH. ad Acirc. 117 p. 161,2 nunc pedester ordo -it, ut eqs. ARBEO Corb. 11 ut necessitas deposcerat. VITA Rup. 9 sicut canonicus -it *ordo* (DIPL. Otton. III. 158). WIDUK. gest. 1,25 quod decus regium -it. CHART. Heinr. Leon. 98 sicut humanę -it fidei ratio. *al.* *desiderare – ersehnen, vermissen*: CARM. Ratisb. 39,24 iam valeas animo, valeas quoque corpore tuto, sic ut nil in eis -at sors tua nec plus. *δ precibus redimere – losbitten*: ARBEO Corb. 11 quomodo a dolo ministris -batur (*sc. reum suspendendum*) et his negantibus sub qua merore decedisset, exponans. *β precari, rogare, implorare, supplicare – bitten, ersuchen, anflehen*: *α in univ.*: ARBEO Corb. 16 p. 206,11 virum Dei -ens (*sc. simulator*), ut eum ad regalis auribus suae negligentiae minime accusare digneretur. 21 p. 212,19 universi adstantes vituperantem -bantur (-bant *1 p. corr.*). HRABAN. carm. 4,1,13 te . . . -o, ne linquas laedere quemquam reginam fraude. VITA Liutb. 14 p. 20,8 locum alicubi manendi pietatem tuam -o. WALTHARIUS 943 magnis precibus dominum decedere pugna -unt *Franci*. CHART. Mog. A II 382 dilectionem vestram multa precum instantia -imus, ut . . . abbatem digne venerari . . . dignemini. *al. pro interi. -o i. q. quaeso – bitte*: VERS. ad Ebon. 38 (MG Poet. I p. 624) Dominum, -o, petatis, . . . ut eqs. CARM. Sangall. II 6,5,3,2 scriptori imperito veniam concede, -o. GODESC. SAXO carm. 94,2 (AbhMünch. N. F. 99. 1988. p. 316) totis caveas, -o, medullis. *al.* *β obi. Deus, sancti i. q. orare, invocare – beten (zu), anrufen (iron.: p. 365,3)*: ARBEO Corb. 41 p.*

229,19 divinam uno ore -ere clementiam. THEODULF. carm. 41,2,47 hanc, rogo, mercedem pro me -e tonantem. ECBASIS capt. 465 addidit *ciconia* hoc solum sanctum -ier Aprum. THIETM. chron. 2,45 pro anima inperatoris Deum supplici mente -at *unusquisque fidelium*, ut *eqs.* HONOR. AUGUST. spec. p. 862^B hanc (*sanctam Agatham*), karissimi, corde et ore desp-ite, ut Deus . . . dignetur *eqs.* 2 *deprecari* – durch *Bitten abzuwenden suchen*: ARBEO Corb. 20 secretum subplicans et insuper ministerii vincla praedicationis Verbi -ens. LIGURINUS 7,400 ut . . . sibi certam Ligures incumbere cladem . . . vident . . . iam spe maiores scelerum -ere penas electos de gente sua . . . miserunt in castra.

***depositaria**, -ae f. 1 *conservatrix* – *Verwahrerin*: PETR. DAM. epist. 18 p. 169,8 quid . . . mirum, si . . . , quod ex tunnīs . . . sepius effluit, hoc perexilis stemphīa quasi quaedam fidelis -a (depositoria, depositura *var. l.*) sine deminutione custodit? 153 p. 14,7. serm. 38,10 beata . . . et dives terrae vena, quae quasi superno regi facta -a illud recondit talentum. 2 *quae administrat, dispensatrix* – *Verwalterin, Wirtschaftlerin, Cellerarin* (de officio *apud moniales*): CHART. Advoc. 66 p. 32,12 (a. 1237) Mechthildis -a (*ci.*, deposita *ed.*) de Wenthusen (*inter testes*).

***depositarium**, -i n. *receptaculum* – *Aufbewahrungsort*: PETR. DAM. epist. 94 p. 37,9 marsupium . . . , ubi haec (*sc. divitiae*) tutissime reponantur, sinus est pauperum, sustentatio miserorum; hoc nimirum fidele est -um (depositorium, depositarum *var. l.*) sine ullo prorsus detrimento, quod suscepit, redditurum.

depositorius, -i m. *conservator, custos depositi* – *Verwahrer*: ACTA imp. Winkelm. I 853 (a. 1241) mercatores . . . depont pecuniam suam cum confidentia penes eos (*mercatores in cambio nostro manentes*) et alia bona sua, de quorum resignatione -i requisiti dicunt, quod non habeant, quid resignent. CHART. civ. Ratisb. 74 p. 37,26 (epist. papae) ut nullus cum eis (*civibus*) exerceat commercium . . . ac de debitis seu depositis eis . . . debeat respondere ac debitores et -os a iuramentis . . . interim absolvendo *eqs.* ALBERT. STAD. quadr. 62 ut homo Deus idem, quem gerimus vasis in fictilibus, preciosi thesauri custos et -us esset.

depositio (-cio), -onis f. *form.* -posio: p. 367,32 (*cf. ThLL* V/1. p. 591,54). *confunditur c. dispositio*: l. 59 p. 366,7.21.367,22.23. *al.*

I sensu originario: A *proprie de actu (deorsum) ponendi*: 1 *strictius*: a *positio* (*sollemnis*) – das (*feierliche*) *Niederstellen*, -setzen, -legen (*fere usu liturg.*; de Christo: l. 51.55): α *in univ.*: BERNOLD. CONST. microl. 15 panis in manus accipitur et, antequam reponatur in altare, benedicitur; item et calix elevatus ante -em benedicitur. FROWIN. explan. 4,2 l. 368 species . . . visibiles et quae celebrantur ibi visibiliter, id est fractio, -o, elevatio, sunt sacramentum et non res. *adde*: AMALAR. off. 3,26,10 Christi -em de cruce monstrat elevatio sacerdotis et diaconi (HONOR. AUGUST. sacram. 88 p. 794^B). *meton.* de altari locum depositionis Christi commemorante (*cf. THEOD. loc. sanct. 150sqq.*): IOH. WIRZ. descr. app. p. 141,9 intus (*sc. in ecclesia Sancti Sepulcri*) ad -em Domini (*sc. epigramma*): 'eqs.' β *funus, sepultura* – *Grablegung, Begräbnis, Beisetzung* (de anniversario: l. 63. saepius): VITA Anstr. 31 (MGMer. VI p. 76,24) in ipso die, quo secundum morem anniversaryum diem suae -is (dispositionis 1) summo honore venerabatur (DIPL. Heinr. IV. 471 p. 641,22sqq. in omni anniversario. CHART. Bund. 847. *al.*). VITA Remacl. 8 (MGMer. V p. 108,24) cuius corpus honorifice . . . sepulturae traditum in magno servatur honore; . . . celebratur . . . -o eius tertio Nonas Septembris. PONTIF. Rom.-Germ. 150^{tit.} missa in die -is defuncti (THIETM. chron. 2,41. CHART. archiep. Magd. 146 p. 207,7. saepe). RITUALE Rhenaug. 160 Deus, . . . da famulo tuo, cuius -i hodie officia humanitatis exhibemus, . . . beati muneris portionem. saepius. *de translatione reliquiarum* (de re v. LThK. ³III. p. 100): VITA Audoini 19 (MGMer. V p. 567,11) pauperum voces in eius beatum -is (translationis *var. l.*) diem congregati in unum laudantes erant Dominum. DIPL. Frid. I. 957 ipso die consecrationis ecclesiae et -is beati

Vdalrici (*cf. notam ed.*). *al. meton. i. q. sepulcrum, memoria* – *Grab*: VITA Magni Faur. I 21 p. 164,4 per merita beati Galli . . . et per eius gloriosam -em adiuro vos (*sc. daemones*), ut recedatis de isto loco. b *abiectio, amissio* – das *Ablegen*: α *in univ.*: HERBORD. Ott. 2,28 p. 116,18 in die -is albarum. CHART. ord. Teut. 301 (epist. papae) statutum, quod de mantellorum -e (dispositione *var. l.*) alborum . . . et deferendis palliis . . . inter vos et Templarios . . . firmatum est. CHRON. Reinh. a. 1215 p. 585,23 ut tam diros cruciatus in tanta egritudine sola tantum cathenarum -cione relaxaret Sifridus. *in imag.*: GODEFR. VINDOC. libell. VIII (MG Lib. Lit. II p. 700,3) cum professio alia in divina laude sit, alia pro peccatorum -cione. IOH. WIRZ. descr. 260 quamvis . . . carnis abscisio -em viciorum in mentibus . . . significet. β *de vita, corpore*: COD. Lauresh. 53 l. 7 post vite mee -em. GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 59 episcopus . . . aestimans . . . sibi obitum suum imminere, in quibuscumque potuit, ad -em corporis sui praeparare se studuit. DIPL. Merov. III B 68 p. 184,43 in qua (*ecclesia*) . . . nos . . . post -cionem corporis sepeliri speramus. *al. expressius i. q. mors* – *Tod*: LIBELL. de conv. Baiuv. 2 post cuius (*abbatis*) -em (dispositionem *var. l.*) praedictae sedi adhaesit Savolus abbas. ERCHEMB. CAS. hist. 40 presul percussus interit; . . . videntes . . . nepotes illius -em *eqs.* (*inde* CHRON. Salern. 124 -cionem). LEO MARS. chron. 2,21 uterque reversus, alter . . . Iohannis -em, alter . . . retulit, quae *eqs.*; obiit . . . pridie idus Martii. DIPL. Merov. III B 45 in quo (*monasterio*) . . . nos recondi tumulo cupimus termino -is. *al. γ de animalium pelibus, pennis sim.* ('*Häutung, Mauser*): ALBERT. M. animal. 7,165 quaedam . . . animalia vetustatem abiciunt et renovantur per pellis vetustae aut pennarum -em. 7,167 modus . . . -is est a capite incipiens, eo quod ad caput . . . magis de materia pumica trahitur. c *detractio* – das *Herabnehmen*: RUP. TUIT. off. 4,9 l. 461 ab hac dominica (*sc. prima quadragesimae*) vela dependent ante sancta ecclesiae altaria, ut populus sancta sanctorum non videat, donec in antepaschali hebdomada -e velorum eadem renovetur significatio, quae *eqs.* d *demissio* – das *Herablassen*: ALBERT. AQUENS. hist. 4,37 quidam principales viri de exercitu . . . magnis adeo concussi sunt terroribus, quatenus in silentio noctis . . . a moenibus . . . in funium -e laxarentur. 2 *latius*: a *demolitio, destructio* – das *Einreißen, Schleifung*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 88 exercitus Ungorum . . . ad expugnandam civitatem circumcincxit diversa ferens instrumenta ad -em murorum. CHART. Westph. III 898 in recompensationem damnorum, quae ab ipso (*episcopo*) sustinimus per -em castelli. CHART. Rhen. inf. II 716 -em . . . munitionum . . . incipiamus facere infra octavas b. Iohannis. *de sacrarum imaginum eversione* ('*Bildersturm*): EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 21,23 nunc ampliora mala inimici sanctae . . . ecclesiae malignantes . . . pro sacris imaginibus -e ad nichilum redacti sunt. 50 MARIAN. chron. a. Chr. 762 p. 546,61 quae (*persecutio*) per ipsos (*imperatores*) mota est ad -em et destructionem sacrarum imaginum Domini nostri . . . omniumque sanctorum. SIGEB. GEMBL. chron. a. 727 Constantinopolitani contra Leonem imperatorem pro -e imaginum tumultuantur. b *emporium, ius emporii* – *Depot, 'Niederlage', Niederlagsrecht, Stapel* (de re v. HRG III. p. 987sqq.; LexMA. VIII. p. 59sq.): DIPL. Heinr. IV. 469 constituimus, ut . . . nocturna seu diurna diverticula commencium negotiatorum cum -cione et impositione sarcinarum eorundem Laubiis habeatis (*inde* GESTA Lob. 13). ACTA imp. Stumpf 183 p. 249,32 exhonoriatio et -cio s a l i s ab Halla ducti, quae vulgariter gejenleide dicitur (CHART. episc. August. 108 p. 120,33). CHART. Pomm. 921 dedimus . . . civitati nostre Grifswalde -cionem, quae vocatur vulgariter nederlage, lignorum, piscis, cinerum . . . excepto frumento, cuius -em *eqs.* (*sim.* CHART. Sil. D IV 256). CHART. Lub. I 405 -o mercationum. *al. c submissio, θέσις* – *Abwärtsbewegung, Senkung* (*usu mus.*; *rhet.*: p. 356,18): MUS. ENCHIR. app. A II 28 ab quo sono incipit *organum* in levatione particulae, semper in eo subsistit in -e. Ps. ODO CLUN. dial. prol. 6 superfluas elevationes vel -es contra regulam invenimus. LIBER argum. 6 p. 19 arsis elevatio, thesis -o. Ps. GUIDO ARET. arithm. mus. p. 60^a omnis cantus, qui plene plagalem -em habuerit, . . . subiuga-

lis erit. WOLBERO cant. 3 p. 1244^C vos . . . dilectissimae sorores, quas aliquantulum morosius . . . pars Cantici huius sua modulatione tenuit, istam quasi extremam in -e vocem attendite. ANON. inst. patr. 14 omnis . . . tonorum -o in finalibus, mediis vel ultimis non est secundum accentum verbi, sed eqs. *saepius*. **d lethargia, sopor** – *Schlafsucht, Betäubung* (*usu medic.*): PAUL. AEGIN. cur. 49 et memorie et rationis lesionem feret *distemperantia humida* pigrasque et -es (3, 11, 1 καταφοράς) et somnos longos et profundos.

B translate: 1 *de actu recondendi*: **a commendatio** – *Hinterlegung*: CHART. Mar. Magd. 50 p. 47,11 (c. 1160/80) quam sanctam -cionem dum . . . acitaret *canonicus*, contigit eum usque ad mortem infirmari. CONST. Melf. 2,34 debet fieri de deposito publicum instrumentum . . . trium iudicum in -e presentium subscriptione signatum. *al.* **b professio, testimonium** – (*Zeugen*)-*Aussage* (*hic illic de scriptis, e. g. l. 25.27*): CHART. Rhen. med. I 353 (a. 1059) cum pro iure . . . venatico . . . abbas . . . et conventus . . . ab officialibus nostris . . . iniuste dampnificarentur, tandem per -em *fidelium* nostrorum eqs. (III 162). INNOC. III. registr. 1,283 p. 392,27 archipresbyter . . . , quod . . . ab ecclesia cathedrali . . . crisma receperit, . . . -bus (dispositionibus *var. l.*) **t e s t i u m** legitime comprobavit (CHART. Bern. II 175. CONST. imp. III 75 p. 62,38 -cione [disposicione *E*]. *saepe*). CHART. Merseb. 145 p. 124,19 (epist. papae) inspectis -bus iuratorum. CHART. episc. Misn. 116 (epist. papae) qui (*episcopi*) super hoc (*sc. electionem*) a singulis de ipso capitulo iuramento recepto -es ipsorum ad sedem apostolicam remiserunt. *al.* 2 *de actu amovendi*: **a deiectio, dehonoriatio** – *Absetzung, (Amts-)Enthebung, Entmachtung*: **a in univ.**: ANNAL. Fuld. I a. 774 -o Desiderii regis Langobardorum. EPIST. pont. Rom. sel. II B 11 quos (*sc. sacerdotes*) pro -sione (*cod.*, -e *ed.*) honoris proprii sedem apostolicam expetisse . . . dinoscimus. WIPO gest. 35 p. 55,34 sicut post iudiciale *s e n t e n t i a m* -is nullus honor exhibendus est, sic ante iudicium magna reverentia sacerdotibus debetur (PETR. DAM. epist. 72 p. 366,4. CHART. Bund. 466 p. 360,2. *al.*). EPIST. Heintr. IV. 10 cum maior sit sibi (*sc. Hildebrando*) post -em (dampnationem *E*) pena vita quam mors. STATUT. ord. Teut. p. 19,6 de preceptorum viciorum -cione. *persaepe*. **degradatio** – *Herabsetzung, Degradation*: HUMB. Sim. 1,19 p. 131,22 -o habiti honoris est amissio vel privatio. BERTH. (?) annal. a. 1071 ecce argumentum -is a maiori ad minus. **β ruina** – *Sturz*: DIPL. Heintr. IV. 402 p. 531,34 Ekbertus . . . marchio . . . in nostram et -em et mortem consilium et auxilium Saxonibus et aliis nos persequentibus dedit. ALEX. MIN. apoc. 22 p. 508,2 quod post quatuor annos -is eius (*Frederici tyranni*) mala in tantum excrecant, ut eqs. **γ humiliatio** – *Erniedrigung*: HRABAN. epist. 33 p. 467,5 potentium -o humiliumque exaltatio praedicatur (*spectat ad Vulg. Luc. 1,52*). **δ dimissio** – *Entlassung*: CHART. Wirt. VII 2213 (a. 1271) hec bona . . . domine . . . locabunt pariter colenda et . . . colonos pariter deponent ius locationis et -is pariter percipientes. **b renuntiatio** – *Verzicht*: **a locut.** -o carnis (carnium) *i. q. carnisprivium* – *Vorfasten-, Fastenzeit, Fastenstagsdienst* (*de die praestationis solvendae constituta*): REGISTR. Corb. II 1 p. 224,34 (c. 1107/28) ad dominicale curtim pertinent VI mansi, ex quibus persolvuntur . . . in -cione carnis II porci, V galline, XC ova. TRAD. Westph. III p. 11,17 in -e carniū ydriam lactis. DIPL. Frid. I. 147 p. 249,30 unusquisque panifex . . . prefecto dabit . . . in -e carniū gallinam. CHART. Bern. II 86. CHART. Naumb. II 55 p. 67,30 ante -em carniū. ACTA civ. Rost. C 1,942 p. 183 sabbato post -cionem carniū. **β de usu armorum**: CAPIT. reg. Franc. 192,13 postquam comes et pagenses de qualibet expeditione hostili reversi fuerint, ex eo die super quadraginta noctes sit bannus resisus, quod in lingua theodisca scafflegi, id est armorum -o, vocatur. *al.* **c abolitio, dissolutio** – *Abschaffung, Aufhebung*: HAIMO BAMB. chronogr. p. 180,33 de -e annorum ab urbe condita . . . et de assumptione indictionum. CHART. episc. Wirz. I 435 p. 511,13 constare volumus universis . . . , quod licet societates . . . , que zulte nuncupantur, deposuissimus et ipsarum consuetudinem revocassimus, tamen . . . propter grata servicia . . . huiusmodi -cionem revocamus.

CHRON. Worm. p. 189,34 episcopus cives . . . fovebat multa bona a clero promissa ad -em ungelti propter cives derelinquendo. *v. et p. 357,45*. 3 *de actu componendi*: **a diremptio** – *Beilegung*: CHART. Rhen. med. II 73 (c. 1174/85) ut eorum (*dominorum*) in hoc facto assensus calumpnieque -cio, si expediret, probaretur. **b satisfactio, emendatio** – *Entschädigung, 'Sühn-, Wergeld'*: EDICT. Roth. 45 capit. p. 4 (cod. Vat.) de plagis et -cionibus (compositiones *cod. Epor.*) earum. CHART. Eberb. 461 p. 252,24 (a. 1277) nos omne dampnum . . . deponeamus eidem (*monasterio*) et ad -em huiusmodi dampni . . . domini iudices . . . nos compellent.

II *per confusionem c. dispositio i. q. constitutio, ordinatio* – *Anordnung, Regelung*: CHART. episc. Hild. I 744 (a. 1220) ne hanc . . . rationabilem -cionem posterorum quisquam prelatorum . . . presumat irritare.

depositivus, -a, -um. *t. t. mus. i. q. descendens* – *absteigend*: GUIDO ARET. ign. cant. 350 que voces similiter elevantur vel deponantur (deponentur *var. l.*); prima . . . cum quinta omnes -as (dispositivas, conpositivas *var. l.*) neumas communiter facit. PS. GUIDO ARET. epil. 5 cum . . . D sit protus et G tetrardus, utraque tamen tono, semitono et ditono deponuntur, et ea symphonia, quae D continetur, si sit -a tantummodo, et G cani potest.

depositor, -oris *m.* 1 *strictius i. qui commendat* – *einer der in Verwahrung gibt, hinterlegt*: CHART. ord. Teut. 353 (epist. papae a. 1221) quidam . . . ab ipsis (*sc. rebellibus*) fratribus pecuniam recipiunt preter conscienciam aliorum . . . et reddere contradicunt -es ipsius in sua malicia defendentes. CAES. HEIST. mirac. I 8,53 p. 126,7 qui (*cives*) . . . reliquias tollentes et ad ecclesias deportantes -i cum lacrimis sua repetenti durius responderunt. CONST. Melf. 1,67 qualiscumque sit is, qui rem vel pecuniam mutuo acceptam . . . ultra terminum . . . detinere temptaverit, creditore vel -e (deposicione *P2*) sive commodatore illesis . . . debere multari. *al.* **qui pignori opponit** – *einer der verpfändet*: TRAD. Ransh. 67 (c. 1150) qualiter quidam ex ministerialibus Pataviensis ecclesie Siboto nomine . . . inpignorerit predium . . . fratribus . . . mercede . . . recepta; testis est ipse Sigboto . . . -r predii. 2 *latius: a qui defert* – *einer der vorbringt*: CHART. Rhen. med. III 413 (c. 1220) promiserunt filii ministerialis . . . , quod omnes querelas . . . ipsi super se accipere et earum -bus iuste . . . satisfacere debeant. **b qui deicit, degradat** – *einer der absetzt, stürzt*: NICOL. I. epist. 69 p. 385,13 cum nostris fuisset auribus ipsius Rothadi depositio intimata, . . . epistolam . . . misimus, qua iussimus . . . Rothadum . . . honori ecclesie . . . restitui . . . aut . . . tamdiu . . . -es eius a missarum sollempniis vacarent, quousque eqs. p. 387,10. BERNOLD. WAT. chron. 26 quod . . . illum (*priorem*) nutrimentum discordiae . . . atque -bus suis conspirare causabatur *episcopus*. WIBALD. epist. 136 p. 214,13 bonus vir (*sc. abbas*) . . . non amicus, set -bus suis . . . hec eadem propalaverat. *al.* **c qui aufert, amovet** – *einer der entfernt, beseitigt*: MARIAN. chron. a. Chr. 762 p. 547,2 si quis . . . fidelem usum contemnens contra easdem (*sc. sacras*) imagines -r atque destructor et profanator vel blasphemus extitit. **d afflictor, impugnator** – *Minderer, Bekämpfer*: WILH. APUL. gest. 4,63 quem regni -em noverat esse sui, papam infestare laborat *Heinricus*.

?***depositoria**, -ae *f.* *conservatrix* – *Verwahrerin*: *v. p. 365, 16*.

***depositorium**, -i *n.* *repositorium* – *Aufbewahrungsort*: *v. p. 365,26*.

depositum *v.* depono.

***depositura**, -ae *f.* *custodia, receptaculum* – *Aufbewahrung(sort), Niederlage*: *v. p. 365,16*.

***deposideo**, -ere. *firmiter possidere* – *unangefochten besitzen*: FORM. Augiens. B 44 hoc est, quod trado, in ea videlicet ratione, ut tempus vite sue (*i. meae*) illa -am et annos singulos inde censum solvam.

depost (de post) *praep. c. acc. vel abl.* 1 *de loco i. q. post, pone* – *hinter*: EKEH. IV. cas. 41 p. 92,24 aciores de post aram oculi eius (*Notkeri*) cum deducerent lacrimas eqs. LIBER ordin. Patav. 3,9 p. 977,30 de post altare. FUND. Walds. 8 (MG Script. XV p. 1092,24) fratres . . . se . . . -t arbores et suffossa

[Antony]

humo ... abscondebant. 2 *de tempore i. q. post – nach*: *a in univ.*: LEX Sal. Merov. 45,2 depostea (de postia, postea *var. l.*) adhuc –t (post *var. l.*) decem noctes iterum debet (*sc. contradicens*) ad ipsum (*sc. in villa assidentem*) venire eqs. *b secundum – unmittelbar, gleich nach*: COMPOS. Luc. E 10 alumina (*sc. pelles*) ... et post hec labas de post alumen et tolle luza. R 34 de post fornace lazurin ... comisce. *c (inde) ab – von ... an*: FORM. Sal. Bign. 8 p. 231,8 ut de post hunc die nec ipsi illi (*parentes*) nec ullus de heredes eorum ... nulla remalatione ... non habeant ad faciendum (9.12.13.18).

depostea (de postea, de postia) *adv.* *postea, deinde – hernach, darauf*: LEX Sal. Merov. 105,2 de postea ei, cuius causa est, liceat eqs. TRANSL. Eug. Tolet. 3 abbatiunculam ..., ubi agius martyr Eugenius ... fuerat sepultus et –a (*m.² postea N*) ad ... Eleutherii monasterium ... est delatus. *v. et l.2.*

depostergum *v. de et post et tergum.*

***depostetiarum** *adv.* (*a depost per analogiam ad depraesentiarum, impraesentiarum formatum, ut vid.*) *in posterum (tempus) – für später*: SALIMB. chron. p. 409,26 dixit ei (*sc. mulieri evadere volenti*) sacerdos (*sc. eam cognoscere volens*): 'domina, recordemini illius negotii, quod scitis, scilicet –m (*an leg. deposteriarum?*)' Antony

***depostio**, –are. (*francog. vet. despostüer, despostir a dis et potestas; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IX. p. 255^a; Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1712,415qq.*) *privare, deicere – außer Besitz setzen, enteignen*: CHART. Lamb. Leod. 314 p. 312,18 (a. 1237) si ... contingeret, quod dominus imperator sive dux ... militem ... de terra ... rent, ... capellani semper ad terram eandem recursum haberent. *cf. *dispostesto.*

depostulo, –are. 1 *deprecari, postulare – (er-, an)flehen, forder*: GLOSS. psalt. Lunalac. 118,43 –at, ne diucius perseveret a suo regno abiectus. DUDO hist. 4,122 p. 286,5 (ed. J. Lair) –bo multimodis precatibus vestram (*sc. Dacorum*) et illorum (*sc. Northmannorum*) pietatem pacis dari incrementa. ROB. TOR. chron. a. 1109 sacramenta –ans rex ab imperatoris ... legatis. 2 (*ab*)renuntiare, decedere (*de*) – *aufgeben, sich entäußern*: CHART. Traiect. 1304 p. 91,30 (a. 1253) ipsum ius, sive sit hereditas sive successio ... ex firma nobis proveniens, in manus ... prepositi et decani ... reportamus nos, –amus et effestucamus inter vivos et presentes.

1. ***depoto**, –are. *ebibere – austrinken*: CARM. Cent. 129,2 praebeo diversis labiis potabile mixtum; solvo sitim, totum qui me –at acute (*de poculo, ut vid.*).

2. **depoto** *v. deputo. depraecativus sim. v. deprec.*

***depraecessor** (–pre–), –oris *m.* *praecessor, decessor – Vorgänger*: BEDA hist. eccl. 5,8 p. 295,23 successit ... Theodoro in episcopatum Berctuald ... vir ipse scientia scripturarum inbutus ... tametsi praedeccessori (–i *M. H1*) suo minime comparandus. LEO MARS. chron. 1,36 p. 99,28 (rec. II) iuxta quod sui (*sc. regis Ludowici*) predecessores (depre–es C, processores S) imperatores iam fecerant. COD. Wang. Trident. 127 p. 292,11 eius (*abbatis*) depre–r Erbardus. *proavus – Vorfahr*: COD. Wang. Trident. 119 p. 273,1 (a. 1214) dixerunt *fratres*, quod ipsi sciunt per sumonumentum quondam sui patris ... et suorum depre–um, quod eqs. *cf. praedeccessor.*

depraeco(r) *v. deprecor.*

depraedatio (–pred–, –cio), –onis *f.* 1 *direptio, rapina – (Aus-)Plünderung, Raub, Beraubung*: *a strictius: a proprie*: PAUL. DIAC. Lang. 4,17 capit. p. 115 de –e (praecatione, predatione *var. l.*) facta a Langobardis in coenobio sancti Benedicti. CAPIT. reg. Franc. 104,7 de his ... personis, quae longe a palatio quasi in via remaneant expectantes seniore suum et –es fecerint. HECEL. Clem. 2,10 depre–bus pauperum et incendiis ecclesiarum grassabatur Hagano. CHART. Traiect. 1266 p. 59,25 propter bonorum ecclesie nostre violentam –em (*corr. Staub, deperditionem ed.*). ANNAL. Ianuens. I p. 47,5 consules ... iuraverunt, ... quod, si in tota terra regis in personis vel in pecunia depre–em fecerint, consules inde ei facient rationem *persaepe. v. et p. 359,42. 370,35. publ. et iur. de imminutione, oppressione sim.*: DIPL. Loth. III. 96 p. 151,19 iubemus, ut nullus episcopus ... locum ... vel fratres eius ... molestare

... audeat ... aut aliquam *minorat*ionem aut depre–em de acquisitis vel acquirendis facere temptet (DIPL. Frid. I. 427 p. 319,18). CHART. Austr. sup. I 126 p. 189,23 ut pontem ... qui ... nostris ... usibus deservierat cum magna tamen et intolerabili exactione et depre–e illorum, qui pontem servabant, absolutum ab omni teloneo liberum viantibus permetteremus. *β meton. i. q. damnum, detrimentum, defectus – Schaden, Verlust, Einbuße*: ЕККЕН. IV. bened. I 33,37 discipuli fossa tumularunt martyris (gloss.: Iohannis) ossa; spiritus ignicremis nova

10 damna (gloss.: depre–em) prophetat Avernis. EPIST. Teg. 124 p. 141,9 quatinus depre–es vini ab his (*comitibus*) iniuste ablatis nobis restituantur. *β latius: a vastatio – Verwüstung, Verheerung*: RUP. MEDIOL. Adalb. 25 oratorium ... bis incendii depre–e (predacione U) est devastatum. CHRON. Thietm. 4,29 inperator ... nostras regiones invisit et accepta Scavorum rebellionem Stoderaniam ... incendio et magna depre–e vastavit.

β abalienatio, usurpatio – angemastete, unrechtmäßige Nutzung: CHART. Friburg. 180 (a. 1260) cum inter ... conventum ... et ... cives ... pro depre–e Fimi (*'Mistbach'*) deducti in fossas indebite ... iuxta viam factas ... lis orta fuisset. 2 *per confusionem c. deprecatio i. q. vectigal, tributum – Steuer, Abgabe*: CONC. Karol. B I 11,27 ut ... immunes et liberas vestra dominatio iubeat a –um exactionibus fieri mansiones intra civitatem.

25 **depraedator** (–pre–), –oris *m.* (*ex*)spoliator, praedator – Beutemacher, (Aus-)Plünderer, Räuber: CONC. Karol. B I 9,6 ut contra –es et obpressores *ecclesiarum* nostrarum ... defensionem ... exhibeatis (HERM. AUGIENS. chron. a. 1036. CHRON. Ven. Alt. p. 101,15 depre–r. *al. sim.* CHART. Wirt. VII 2403 p. 287,2 [dipl. Rud. Habsb.] monasterii depre–r). GERH. AUGUST. Udalr. 1,11 capit. p. 76 de vindicta, quae super –es Augustae civitatis venit. CHRON. Pol. 2,33 p. 101,6 depre–es eorum (*Pomoratorum*) et cursores in ore gladii ... dissipavit Bolezlauus. CHART. Brem. 239 archiepiscopus ... et homines sui ... non sunt culpabiles de depredatione predicta nec in ipsos depre–es habent aliquam potestatem. *al. in imag. de Christo*: RUP. TUIT. vict. 12,23 p. 396,20 primum expoliium, quod iste depre–r mortis inferno abstulit, latro ille fuit, qui eqs. (*spectat ad Vulg. Luc. 23,43*). latro, insidiator – Wegelagerer, Brigant: OTTO MOR. hist. p. 127,14 captus est Bagnagatta ... qui latitabat die noctuque in nemoribus cum multis aliis sociis suis ad capiendos Teutonicos ... et qui audacissimus depre–r erat multosque ceperat.

depraedo (–pred–), –avi, –atum, –are *vel rarius depraedor* (–pred–), –atus *sum*, –ari. *script. –pret–: l.49. partic. perf. usu subst.: l.53; adi.: l.57.*

1 (*de–, ex*)spoliare, diripere – *plündern, aus–, berauben*: *a in univ.*: CHRON. Fred. 3,15 Chlodoveus ... *ecclesias* –etare permisit (CHART. Bund. 46 p. 39,14,32. BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 313,22. *al.*). FORM. Turon. 27th. confirmatio regis ... in eo, qui ab hostibus est –edatus vel ab igne concremat (*sim. RIMB. Anscar. 19 p. 42,16 locum ... funditus –ari atque incendere. al.*). LIBELL. de cal. Trev. p. 740,18 –tis ... circumquaque ... proclamantibus. GODESC. BENED. Anast. 3 valde contristati *Aquileigenses*, ... quod sanctorum martirum ... patrocinii fuerant –edati. METELL. Quir. 15^a,15 suscipiens *clerus* proceres –edatorum salvatores populorum. *persaepe. b c. colore quodam: a minuere – beeinträchtigen, schmälern*: CONC. Karol. B I 41,7 p. 414,10 res et facultates ecclesiasticas ... –ari et ab ecclesiis discindi nolite sustinere. DIPL. Ludow. II. 43 si quis ... huius nostrae confirmationis temerarius existens violator repertus fuerit aut –tis rebus quidpiam deminorati –onis ... intulerit. DIPL. Conr. II. 235 p. 320,32 ne res ecclesiarum Dei a quibuslibet –edentur (*ex dipl. Berengarii I. 12 [ed. L. Schiaparelli. 1903. p. 43,13] depraventur*) aut ab earum ditione contra legem auferantur (*inde* DIPL. Heinr. III. 132 p. 165, 37). *β possessionibus privare, deicere – enteignen*: THETM. chron. 1,7 amicos regis partibus ex his omnino –edatos expellens dux. 2,5 Beringerus, Luthuvici invasor regni, Ethelheidam eiusdem viduam ... captam ... –edavit et cum custodia ... afflixit. 2 *capere, rapere – erbeuten, rauben, wegnehmen*: *a in univ.*: LEX Baiuv. 2,5 si quis in exercitu infra provincia sine

iussione ducis sui per fortiam hostilem aliquid praedare (-are P6) voluerit aut fenum tollere ..., hoc ... testatur, ne fiat. WILLIB. Bonif. 8 p. 52,18 christiani superstitionum tam uxori-
bus quam ... filiis necnon servis et ancillis -tis ad propria re-
dierunt. CHART. Heinr. Leon. 139 quorum (*fratrum*) homines
... homines meos ceperunt et bona -edati sunt. CHART. Bund.
768 p. 226,21 quas (*bestias*) ... fratres ... -edati erant. *al. rem-*
missus i. q. consequi, lucrari – gewinnen: TIT. metr. III 7,24
orbem peccantem sumpsit *Christus* suo sanguine fuso at sibi
compunctis -edans omnia membris. *b sibi sumere, vindicare,*
exigere – sich aneignen, an sich bringen, einfordern: DIPL.
Arnulfi 147 p. 225,14 quod, si episcopus ... magis suis usibus
vel sui successores, quam hic insertum continetur, quaesierint
aut -edaverint, ... sanctimoniales feminae licentiam habeant
suas res a rebus episcopis sequestrandi. *3 ad pignora danda*
cogere, pro pignore retinere – pfänden: CHART. Bund. 838 p.
285,40 (a. 1247) quod ipse creditor possit convenire et conste-
tare et accipere ac -edari ipsos debitores et quemlibet eorum et
eorum res et bona (*sim.* 856 p. 303,39. *ibid. al.*).

[*depraecendendeat v. dependo p. 343,34.*]

depraemo v. deprimo.

**depraeputio* (-pre-, -cio), -are. (praeputium) *circumci-*
dere – beschneiden: CAES. HEIST. hom. exc. p. 18,30 en via
monstratur, vita qua concipiatur, nascatur, crescat celorum rex,
... regibus oretur, cultro deprepueretur.

depraesento, -are. *pro-, deferre – vorbringen, 'präsentie-*
ren': ARBEO Emm. 15 p. 48,9 mitte quemvis prudentem me-
cum pariter, ut -etur (depraesentur, presentetur *var. l.*) in con-
spectu tanti pontifici hac de re sententia.

depravate v. depravo.

depravatio (-cio), -onis *f.* *1 spectat ad homines: a corpor.*
i. q. laesio, debilitatio – Verletzung, Beeinträchtigung: DE-
CRET. Frision. A p. 53,7 quinque sensuum cuiuslibet -o (depriva-
tio *ed. ex cod.*) XXXVI (*sc. solidi*) et waldewaxe tantumdem.
p. 55,7 pro cuius (*nervi colli*) lesione depravantur quinque sen-
sus, et pro -e quorumlibet est emenda XXXVI solidi. p. 56,14
nervi -o IV solidi. p. 58,15. NOTULAE Wilh. Cong. 661 de
morphea nigra, ... si sit cutis -o cum quibusdam tuberositati-
bus *eqs.* *b spirit. i. q. degeneratio, defectio – Entartung,*
Verfall: HUGO FLAV. chron. 1 p. 312,29 cui (*beato Polochro-*
nio) prius ... necesse fuit ... noxia quaeque evellere ..., tum
... semen rectae fidei denuo sulcis mentium credere ...; quam
multae ... fuerant species -is, tam multas oportuit esse et resti-
tutionis. HILDEG. div. op. 3,5,7 capit. p. 40 in morum -e. AL-
BERT. M. sent. 2,40^{capit.} qualiter ex pravitatis voluntatis fiat -o
in actu exteriori. *al. 2 spectat ad res: a gener. i. q. corruptio,*
vitiatio, perversio – Verderbnis, Verfälschung, Verdrehung,
Umkehrung: a in univ.: PETR. CRASS. def. 6 p. 446,10 noveritis ...
Ildebrandum monachum huiusce novae ...
-is contra divinae disciplinae dogmata auctorem exitisse (sim.
BERNOLD. CONST. libell. XIII p. 74,23 -o ... apostolicae in-
stitutionis). al. b de adulteratione pecuniae: CHART. episc.
Hild. I 389 p. 378,36 (a. 1179) quia ex -e monetē ... fratres ...
gravia in diminutione prebendę suę sustinere poterunt detri-
menta, statuimus, ut nunquam in civitate nostra denarii vilioris
monete fiant, nisi *eqs. (inde CHRON. Hild. 23 p. 857,35).*
CHRON. Hild. 35 p. 869,42 propter -cionem monetę nostre. γ
de corruptione textus: CONC. Karol. A 39^C p. 458,36 quam
(*formulam*) ... penes palatium nostrum diligenter scribi feci-
mus, ut nichil in se scriptorum vitio -is aut detruncationis ha-
bens ad te usque incolumis perferretur. p. 458^b,33 absque ulla
-e aut detruncatione textus. *ibid. al. δ de vitio cantus*: FRU-
TOLF. ton. p. 181,25 haec ... -o (*sc. mutatio legitimi cursus*
cantus) pro quorumdam negligentia ... in tantum pro legitimo
cantu inolevit, ut *eqs. (sim. IOH. AFLIG. mus. 21,27 inter*
alias cantuum -es. 22,74). al. v. et p. 223,49. b iur. i. q. con-
tradictio – Anfechtung: TRAD. Frising. 389 (a. 817) qualiter
suam hereditatem ... rursum ... firmavit *presbyter* ad praefa-
tam domum (*i. ecclesiam*), ut nulla -o aut fraudatio exinde non
evenisset, postquam ipse et frater eius ... vitam finissent.

depravator, -oris *m.* *perditor, corruptor – Verderber, Ver-*
fälscher: 1 in univ.: MANEG. ad Gebh. 42 p. 384,15 quam

beatus Petrus ... -bus *scripturarum* dampnationem in-
tentat (BERNOLD. CONST. libell. XIII p. 74,32). BERNH.
CONST. can. 9 p. 482,1 mortiferae huic persuasioni nos in
Christo refragantes, quia vivi ad inferos descendere nolumus,
5 appellamur nostrae professionis ac personae -es. GUNTH. PAR.
orat. 13,3 p. 219^D qui ... sensu scriptoris spreto ... litteram re-
luctantem in alium captivare conatur, is ... non lector, sed po-
tius perversor ac -r rectissime dicendus est. *al. v. et p. 373,26.*
de diabolo: VITA Menel. 1,13 (MGMer. V p. 143,11; s. X./XI.)
10 cum ... multiplicatus inchoati operis fructus ... Deo placeret,
... id ipsum ille mille-artifex, callidus -r recti operis, disturbari
... voluit. *2 adulterator (nummorum) – Falschmünzer, Fäl-*
scher (de re v. His, Strafrecht. II. p. 274sq.; LexMA. IV. p.
245sq.): CHART. Carinth. 2978 p. 693,14 (a. 1268) si ... in Fri-
saco depravata fuerit *moneta* ..., iudei et cives Frisacenses in
15 centum marcis ... condempnentur nobis ... persolvendis et -es
illius vel -r penam sibi ... debitam paciatur.

**depravatrix*, -icis *f.* *perditrix – Verderberin*: LIBRI Ka-
rol. 1,13 p. 165,28 cum hunc (*indagatorem sanctae legis*) inve-
nire nequiverint, -em sive refragatricem potius quam indagatri-
cem suam intelligentiam divinarum scripturarum esse persen-
20 tiant.

depravo, -avi, -atum, -are. *usu medial.: l. 46. 57. partic.*
perf. pro subst.: l. 60. p. 373,65. confunditur c. deprivare: l. 42.

25 *I de hominibus: A corpor. i. q. vexare, foedare – mißhan-*
deln, verunstalten: THIETM. chron. 8,24 Bernwardus ... pas-
tor in tantum a Brunone exosus est comite, ut militem suum ...
videret crine et tergo -tum. *al. v. et p. p. 371,35. in imag. c.*
sensu coinquinandi: GESTA Camer. 3,23 morbo corripitur *co-*
mes et ... lingua eius divino igne succendi reperta est; ... qui,
30 quoad vixit, linguam omni malicia -vit. *B spirit.: 1 perver-*
tere, inducere – verderben, verführen: HEITO Wett. 17 si eos,
quos male docendo exemplo suae pravitatis inlexerat et a via
veritatis in viam erroris -ando eos deduxerat, correxerat ... , re-
missa sunt *peccata*. FUND. Werd. p. 167,3 usque dum Bertol-
35 dus quidam ... amicorum suorum -tus *consilio* monaste-
rio illud iniuste invaderet (THIETM. chron. 2,12. DIPL. Heinr.
IV. 408 p. 540,28. *al.*) HERBORD. Ott. 1,3 usu ... facile accipien-
endi ... ad inpudentiam petendi -antur aliqui. FROWIN. ex-
plan. 2,2 l. 445 vanitas ... voluntatem recto amore privat et
40 malo amore -at. CARM. Bur. 33,5,4 bonorum vitam fortius pravi-
vus -at (deprivat O) socius. ALBERT. M. sent. 2,39^{capit.} quare
voluntas magis -etur in suo actu quam aliqua alia potentia. *al.*
medial. i. q. degenerare – verkommen, herunterkommen:
GESTA Camer. 2,26 seculo ... in deterius viciato ipsarum ...
45 puellarum ordo viciari et -ari coeperat iamque magis ac magis
depravatus mos in degeneri posteritate usque in presens durave-
rat. *2 apostatam facere, (a fide) alienare – (vom rechten*
Glauben) abbringen: ALDH. virg. 147 p. 302,1 duabus ... fe-
minis, quae nuper a fide naufragaverant ... eandem (*Doro-*
theam) tradidit *Sapricius* -andam, sed versa vice *eqs.* RAD-
BERT. Matth. 2,71 magnum est nobis prestitum divini suffragii
50 sacramentum, per fidem ... ambulantes si ab ea peccati caligine
non -amur. *al. medial. i. q. (a fide) deficere – (vom rechten*
Glauben) abfallen: NOTKER. BALB. martyr. IV. kal. Mart.
qui (*Alexander episcopus*) ... Arium ... haeretica impietate
-tum et a divina veritate disiunctum de ecclesia eiecit. *partic.*
perf. pro subst. i. q. apostata – Abtrünniger, Apostat: RUD.
FULD. Leob. 9 ut fideles catholici assiduis exhortationibus fir-
60 marentur et -ti viam correctionis agnoscerent. *3 decipere –*
täuschen, blenden: DECRET. Burch. 10,47 p. 850^A ne ... pauci
illi, qui ... supersunt, confundant ritum culturae veri Dei et
daemoniacis illusionibus -ti divinationes falsas in populo Dei
agant.

65 *II de rebus: A corrumpere, minuere, deformare, vitiare –*
mindern, beeinträchtigen, (ver)fälschen, verdrehen, entstel-
len: 1 gener.: a in univ.: BONIF. epist. 75 p. 157,20 si ...
viderem ... ecclesiasticas regulas mala consuetudine -tas.
DIPL. Merov. II 20 ut neque vos neque iuniores ... monasterio
70 ... de re quaque, quae ... fuit tradita, inquietare et -are ...
praesumatis. LIBRI Karol. 2,18 p. 268,25 quas (*sententias sanc-*
torum patrum) in eiusdem synodi scriptura -tas ab illis (*sc.*

synodalibus) reperimus (*sim.* MANEG. ad Gebeh. 42 p. 384,14 sacram scripturam ... falsa interpretatione. *al.*). DIPL. Contr. III. 5 alterius maledicto quiddam locutus est *capellanus*, quod detractor suus delatione -vit. FROWIN. explan. 5,1 l. 630 ab ipsa (*mala voluntate*) ... incipit spirituum mutabilium malum, quo minuitur atque -atur naturae bonum. *persaepe*. **b** *spectat ad adulterationem pecuniae* (*de re v.* p. 372,13): BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 628,2 -ta est moneta meo sculta nomine. CHART. select. Jesse 128,5 archiepiscopus contra ius ... mone-tas novas cudi fecit et aliquando *denarios* -ari in valore et puritate consensit (CHART. Hall. 353 p. 324,40). *al. v. et p.* 372,15. **c** *spectat ad corruptionem textus*: CAPIT. reg. Franc. 169 p. 339^a,40 ut ... ita transscribat *formula*, ut nec -ta *vitio scriptoris* nec detruncata ab aliquo fiat (COZROH. praef. p. 2,16. HRABAN. epist. 50 p. 505,36. *al. sim.* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,2 incuria scriptorum). GODESC. SAXO theol. 7 p. 195,7 male fecit, qui hoc ... testimonium in propheta -ando corripuit, vos autem bene feceritis id corrigendo. HINCM. epist. 131^a p. 69,6 sermonem Flori de praedestinatione nuperius editum non incerto indicio credimus -tum. *al.* **d** *spectat ad vitium cantus*: Ps. ODO CLUN. dial. 17 p. 262^b si una tantum voce -ta finiatur *modus* in octava A. *eqs.* FRUTOLF. ton. p. 181,24 totus sequentis cantus processus mutatione sui legitimi cursus -atur. IOH. AFFLIG. mus. 15,2 quod per quorundam ignorantiam multoties cantus -atur, quemadmodum iam plures habemus depravatos (*depravatores var. l.*), quam enumerare possumus. GUIDO AUGENS. mus. 515 qui ... cantus viciose composuerunt vel bene compositos male notando vel cantando postmodum -arunt (*corr.*, *depravatum cod.*, *depraverunt ed.*), si has cantuum diligentius attendissent proprietates, non *eqs.* 681. *al.* **2 iur.**: **a** *alterare, infringere, transgredi, violare -ändern, beugen, übertreten, brechen*: CONC. Karol. A 36,8 ne ... per periurium aut per praemium lex iusta in aliquo -etur. DIPL. Ludow. Inf. 15 p. 119,6 ut hoc ... decretum quolibet modo infringi vel -ari sive permutari nequeat, manu propria illud firmavimus. TRAD. Welt. 12 quod si eadem pactio ... a potente aliqua persona ... iniuste fuerit ei (*nobili*) -ta atque destructa. CHART. Brixin. 44 ut, quae utiliter geruntur, ne in posterum vel insidiis malignantium -entur ... , scriptis acta mandentur fidelibus. TRAD. Frising. 1565^a gesta fidelium Christi merita litteris committuntur, ne forte ... acta cuiuslibet invida laceratione -entur. CHART. Welt. 25 p. 135,43 hoc factum nostrum ne possit in oblivionem vel per invidiam ... -i, presentem cedula ... roboravimus ad cautelam. *al.* **b** *contradicere -anfechten, umkehren*: CHART. Naumb. I 232 p. 215,17 (a. 1157) si ... quispiam hunc (*Ottonem*) iuris sui -andi gracia iniuste molestare presumpserit. **B** *turbare, obscurare, obrectare -trüben, verdunkeln, herabsetzen, Abbruch tun*: RHYTHM. 150,23,1 (s. IX.) non daemon impurus tuam (*sc. Domini*) -et *imaginationem*, non rationis capacem pellat fallax hominem (PETR. DAM. epist. 18 p. 177,12). ACTA imp. Winkelm. I 180 p. 158,29 (a. 1220) bonorum opera per suggestiones ... maliloquas -antur. **C** *destruere, conficere -zugrunde-richten, zerstören*: DIPL. Otton. I 92 p. 174,22 quod ... monasterium ... penitus -tum atque destructum ... quibusdam rebus ... donaverit *episcopus*. THEOD. PALID. annal. a. 1149 p. 84,34 via trans paludem pene -ta erat, cuius insistent meliorationi *eqs.* WOLBERO cant. 1 p. 1041^D secundum quem (*oculum intentionis*) omne opus aut erigitur aut -atur. CHRON. Hild. 22 p. 856,41 Ganderhemensem aecclesiam incendio -tam, sed studio Atheleidis abbatissae reparatam ... dedicavit *episcopus*. 29 p. 861,26. *al.* **D** *neglegere -vernachlässigen*: CAPIT. reg. Franc. 216,4 iubemus, ne quis suum (*sc. beneficium*) -et nullo modo, sed instaurat securiter, ne, qui dirigendi sunt a nobis undique, si -ta repererint, legaliter emendare compellant. *spirit. i. q. contemnere -mißachten*: GESTA Camer. 3,2 p. 466,26 ille (*tyrannus*) inoboedienter audiens monitus saluberrimos omnino -at.

adi. depravatus, -a, -um. **1** *debilis, infirmus -krank, verkrüppelt*: CHRON. Erf. mod. II a. 1209 p. 208,29 quasi aridum et -um membrum (*sc. imperatorem*) ab unitate corporis ecclesie prescidit *papa*. **2** *perversus, corruptus, malus -unrecht,*

schlecht, verkehrt: **a** *in univ.*: PETR. DAM. epist. 48 p. 57,14 in sacerdotali domo omnem -ae vitae suae debent homines corrigere falsitatem. 143 p. 522,15 -a vivendi lege. FRUTOLF. ton. p. 181,15 iuxta -um usum. CATAL. biblioth. B III app. 1 p. 105,21 XXIV. catalogus hereticorum. XXV. sententiae -e. XXVI. sententiae nigrae. *al. v. et l.* 14 p. 372,47. 373,26. *subst. neutr.*: LIUTPR. leg. 53 p. 203,26 cum -a te hortante correxerint *Franci*. HUGO FLAV. chron. 1 p. 362,8 -a corrigere, sancta ... et utilia appetere (*sim.* 2 p. 412,45). **b** *adulteratus -gefälscht* (*per enallagen*): *v.* p. 357,55.

adv. depravate (-e). *perverse, false, male -verkehrt, falsch, schlecht*: EPIST. var. III 24 p. 177,33 usus loquendi melius intellegitur de his, qui de eadem provincia sunt, quam aliquid -e (-e *var. l.*) usi, (aliquid depravatus sit usus, de aliquo depravati usus *var. l.*).

deprecabilis, -e. **1** *sensu pass. i. qui (facile) precibus flecti potest, exorabilis - (bereit)willig, gewogen*: LAMB. ARD. hist. 36 p. 580,15 comes ... admodum factus -s ... deprecantis uxoris ... condescendit postulationibus. **2** *sensu act. i. q. vehemens -inständig*: CHART. Wessof. 5 p. 379,22 (a. 1139) abbas ... sua imitabili humilitate et -i postulatione obtinuit *eqs.*

***deprecamen**, -inis *n.* *invocatio, obsecratio -Anrufung, das Anflehen*: MIRAC. Firm. 1,6 multitudo ... sacerdotis sui decreto convenire decreverat ad sancti Firmi -a.

deprecatio (-cio), -onis *f.* *script. -rae*: l. 48. 59. 60. *al.* **1** *vi praeverbii vigente*: **a** *gener. i. q. precatio prohibitoria, mali avertendi causa facta - Bitte um Ablassen, Abwendung*: AMALAR. (?) ecl. 28,2 hanc distantiam facit *Augustinus* (epist. 149,12sq.) inter precationem et -em et inprecationem, quod precatio sit, quando bona optat *episcopus* populo, -o, quando orat, ut devitet malum et desinat a peccatis *eqs.* ord. expos. I 4,2 inter -em ... et precationem hoc interest, quod precatio fit, quando optantur caelestia animarum praemia populo; -o ... est, quando pontifex orat, ut declinet in hac vita populus a malo et faciat bonum. RUP. TUIT. trin. 7,3 l. 79 ut ... praedestinatio seminis -e sterilitatis adimpleretur. ALBERT. M. Iob 5,8 -o ... est oratio pro amovendis malis, ut dicit Augustinus. **b** *rhet. i. q. excusatio, contradictio -Rechtfertigung, Widerspruch*: ANSELM. BIS. rhet. 1,8 p. 117,14 orator: 'rethorici argueris principii'; intentio: 'Tullianum principium non posuisti'; -cio (-o *var. l.*): 'posui'; questio: '*eqs.*' (*v. notam ed.*). **2** *vi prae-verbii evanida*: **a** *supplicatio, obsecratio - (inständige) Bitte, das Bitten*: HINCM. annal. a. 863 p. 103,25 Iudith, filiam suam, per -em domni apostolici ad pacem ... suscepit *Karolus*. CONC. Karol. B II 10^D p. 116,9 quod (*privilegium*) ... ob -em domni Hludovici ... factum ... aecclesiae tradidit rex. GERH. AUGUST. Udalr. 1,19 l. 34 audita eius (*sanctimonialis*) deprae-e *episcopus* de inoboedientia eam increpavit. HILDEG. scivias 2,5 l. 1415 si in hoc (*sc. oblatione pueri*) voluntatem illius ... nec -e nec exhortatione totius diligentiae ... attendunt (*sc. parentes*). *al.* (*ef*) *flagitatio - (Auf-)Forderung, Mahnung*: HARIULF. chron. 3,25 p. 159,30 (epist. papae a. 985/88) in hoc apparebit, quod sanctam Romanam ecclesiam diligitis, cum nostra -o apud vos venerit, si eam adimpleveritis. **β** *publ. et iur. i. q. petitio, rogatio, intercessio -Eingabe, Ansuchen, Intervention*: TRAD. Frising. 193^a p. 183,39 (a. 804) de utraque parte secundum eorum (*sc. iudicium*) rogatu et -e convenientiam fecerunt (DIPL. Arnulfi 44 deprae-e et rogatu. *ibid. al.*). DIPL. Karoli M. 208 quos (*Lan-gobardos*) ... ad deprae-em ... filii nostri ... ad patriam remisimus. DIPL. Loth. I. 7 p. 67,35 ipse (*sc. Karolus Magnus*) per -em Anselmi ... abbatibus omnes donationes ... per suam auctoritatem confirmas<et>. ACTA reg. Burgund. 10 p. 109,15 depracaturus est *episcopus* mercedem ... regis, ut legale iudicium concedere dignetur; quod ipse dominus rex -em illius clementer concessit. *saepe*. **γ** *ecl. i. q. oratio, preces, supplicatio - Gebet (sworte)*: AMALAR. off. 1,28,3 letaniae grece, latine -es. 3,33,1 -o est pro populo, qui sumpturus est corpus Domini.

WALAHFR. Gall. 1,22 p. 300,38 beate Stephane, ... -em meam tuis meritis Domino commendato. CONC. Karol. A 56^B,35 p. 743,1 his verbis (*sc. Vulg. num. 16,44sq.*) declaratur, quantum Dei sacerdotum -o valeat apud Altissimum. HONOR. AU-

GUST. gemm. 1,79 per canonis -em intelligimus populi orationem. *saepius*. **δ gramm.** i. q. *hortatio, sententia hortativa – Aufforderung(ssatz)*: ALBERT. M. herm. 1,2,6 p. 399^b,15 sed cum cadit *verbum* a modo (sc. *enuntiativo*), tunc non est interpretatio vel enuntiatio, sed vel -o vel optatio vel dubitatio. **b exactio – Steuer(forderung), Abgabe**: DIPL. Pipp. 6 p. 10, 55sq. dicebant (sc. *abbas vel monachi*), quod . . . ad illos necuciantes vel marcadantes per -cionem unumquemque hominem ingenuum dinarius quattuor dare fecissent . . . ; et postea . . . comis Parisii vel agentes sui ipsam -cionem . . . per consuetudinem ad ipsos homines hoc exactabant. v. et p. 370,21.

deprecativus, -a, -um. *script.* -rae-: l. 21. **1 de hominibus i. q. deprecationi incumbens – sich aufs Bitten verlegend, bittstellerisch**: ALBERT. M. eth. II 4,2,6 p. 305^b,33 in damnis . . . et passionibus proprium magnanimi, . . . quod non sit -us siue mendicativus. 6,2,1 p. 407^b,4 quamvis . . . aliae inclinationes animae sint affectuum in anima, sicut -us, imperativus, dubitativus et huiusmodi, tamen *eqs.* **2 de rebus i. q. precationem, petitionem continens, supplex – eine Bitte, ein Gesuch enthaltend, flehenlich**: a gener.: DUDO hist. 3 p. 100,37 rex . . . Otho deprae-is coactus verbis . . . in Andellae fluvioli resedit pratis. *al.* VITA Agric. 4 causa adventus tam verbis caritativis missorum quam litteris -is mittencium aperitur. **b rhet.**: CONR. MUR. summ. p. 162,23 sunt verba amabilia, . . . -a, dolorosa, dedicativa *eqs.* p. 163,28 inferioribus verba conpetunt devota, . . . supplicativa, -a, orativa, rogativa, petitiva. **c t. t. gramm.** fere i. q. *optativus – etwa: einen Wunsch ausdrückend*: GÜNT. PAR. orat. 1,1 p. 106^b qui . . . modus (sc. *imperativus*), cum ad Deum dirigitur, non tam imperativus quam -us dicendus est. WOLBERO cant. 1 p. 1047^A cuius (*Domini*) adiutorium . . . flagitans subsequitur *Ecclesia* oratione -a dicens: 'indica mihi *eqs.*' ALBERT. M. sent. 4,3,2 p. 67^b,23 quare dicatur . . . forma 'invocatio trinitatis', cum habeat fieri in modo -o? 4,23,4 p. 8^b,15 quaedam ecclesiae tenent indicativam orationem, quaedam autem -am. herm. 1,1,1, p. 375^b,37 multae . . . orationes non sunt interpretativae vel enuntiativae, ut -a, optativa, coniunctiva et infinitiva. *al.* **subst. masc. (per elipsin de modo)**: ERCHANB. gramm. p. 38,13 solemus . . . non solum imperantes, sed etiam orantes saepissime eo (*imperativo*) uti . . . ; ideo a quibusdam -us nuncupatur.

adv. ***deprecative**. *suppliciter, modo precantis – bittend, nach Art eines Bittstellers*: EKKH. IV. cas. 139 p. 270,18 quoniam ab imperio missus sum, imperiose quidem egeram neque -e quicquam.

deprecator, -oris m. *script.* -rae-: l. 56. *rogator – Bittsteller*: **1 gener.**: a *petitor – Bewerber*: VITA Burch. Worm. 4 defuncto . . . episcopo statim aderant varii -es imperatorem pro episcopatu invocantes. **b suffragator – Fürsprecher**: ALBERT. METT. div. temp. 1,3 p. 14,8 delictum Balterici -um auxilio pecunia expiatum est. **2 eccl.**: a *orans – Beter*: CHRIST. STAB. Matth. 11 p. 1314^A ad Deum scientem omnia . . . loquuntur *Christiani* . . . ; propterea non est necesse narratores nos esse, sed -es (*Hier. in Matth. 6,8 rogatores*). **b intercessor – Fürbitter**: DIPL. Otton. I. 159 quatinus coenobite . . . nostri omnisque Christiani instantes ad regem regum sint deprae-es. PAUL. BERNR. epist. p. 473,5 socius meus (*i. Gebhardus*) et assiduus -r tuus (sc. *Martini*) apostolica auctoritate presbiter est ordinatus.

deprecatorius, -a, -um. *pendet pro*: l. 68. *pendet ut*: l. 70. *adde* GREG. VII. registr. 9,35 p. 624,4.

1 adi.: a *aversionem mali rogans – Abwendung eines Übels erbittend (usu rhet.)*: BALDW. VICT. dict. 7,4 hec (*petitio*) plures species habet, precatorem, qua cum precibus aliquid fieri precamur, -am, qua non fieri. **b precationem, petitionem continens – ein Bitten, ein Gesuch enthaltend**: a *publ.*: FORM. Marculfin. 3^{capit} epistola -a (VITA Burch. Worm. 3, *al. sim.* FORM. Marculfin. 12 scedolam. FORM. Salisb. I 63 litteras. CHRON. Andag. 46 p. 115,6 -is pro Lamberto litteris. *al.*) PETR. DAM. Rom. 65 p. 106,8 imperator . . . misit beato viro -am legationem, ut ad eum venire dignaretur. **β rhet.**: RUP. TUIT. Matth. 5,758 quid fiet de orationibus psalmisticis, id est psalmis pluribus modo locutionis oratorio vel -o currentibus?

LUDOLF. summ. 2,4 p. 368,275sq. conclusionum (sc. *est*) alia -a, alia minatoria, alia consolatoria . . . ; -a est, in qua aliquid petere videmur vel petimus. **γ eccl. i. q. supplex – bittflehend**: THIETM. HELMW. ad Steph. (MGScript. XII p. 290,11; a. 1105/12) sanctitatem vestram ad congratulandum nobis invitamus cum omni caritatis devotione affectu -o verbis utentes psalmistae: '*eqs.*' ALBERT. M. miss. 2,2,6 p. 45^a,5 si referatur (sc. *vox 'amen'*) ad finem collectae, quae oratoria est vel -a, tunc sonat idem, quod 'fiat'. **c ad exactionem, tributum pertinens – die Steuer betreffend, steuerlich**: CHRON. Andag. 89 p. 226,22 ceperunt . . . advocati . . . -as violenter questiones exaggarare. **2 subst. neutr. i. q. deprecatio, supplicatio – (Für-)Bitte**: ANSELM. HAV. litan. (ZKirchGesch. 5, 1882. p. 150,44; a. 1142/52) liceat . . . propter plurimas necessitates . . . aliqua -a interdum inserere.

deprecatrix, -icis f. *quae excusat – eine die entschuldigt, rechtfertigt*: ALBERT. M. sent. 4,31,25 p. 263^b,26 quae (*litte-ra*) dicit, quod honestas nuptiarum huius actus (sc. *coitus procedentis ultra necessitatem*) est -x.

***deprecatura**, -ae f. *exactio, tributum – Steuer, Abgabe*: HARIULF. chron. 4,21 p. 231,16 (chart. a. 1052) qui (*pontifex*) . . . sub excommunicatione interdixit, ne aliquis amplius in illa villa neque per vim neque per -am neque per advocaturam aliquid ex peteret.

***deprecatus**, -us m. **1 gener. i. q. precatio, rogatio – Bitte, Verlangen**: FORM. Dion. 3 p. 498,17 subplici expetierunt *virum magnifici* -u, ut *eqs.* RUP. TUIT. dial. 2,253 factum est . . . , ut -u liberae, quia sterilis erat, ad ancillam vir liberae, vir legitimus, ingrederetur. **2 eccl. i. q. suffragium, intercessio – Fürbitte, -sprache**: PAULIN. AQUIL. orat. 7,4 (MGPoet. VI/1 p. 224) nos precibus apostolorum, -u (*precatur M. a. corr.*; -us W) adiuva (sc. *Deus*) patriarcharum, prophetarum, martyrum. HYMN. Sangall. p. 110 ut, quod illis (sc. *Gordiano et Epimacho*) offerimus honori, per illorum -us atque interventus nosmet conciliet Christo.

***deprecessor v. *depraecessor.**

deprecor, -atus sum, -ari vel *rarius depreco*, -avi, -atum, -are. *script.*: te-: p. 377,1. -rae-: l. 51. 55. 60. p. 377,12. *al. partic. fut. pro partic. perf.*: p. 374,63. *struct. notabiliores*: c. acc. personae et rei: l. 65. 67. *al.* c. dat. personae: l. 51. 57. 58. 62. *pendet de*: l. 55. *metr.*: dēp-: p. 377,2. 5. 29. -rēc-: p. 377,23. *inf. pro subst.*: p. 377,10. *partic. praes. usu adi.*: p. 374,18; *subst.*: p. 377,18.

I vi praeverbii vigente i. q. precando vitare conari – durch Bitten zu vermeiden suchen, 'fortwünschen': WALTH. SPIR. Christoph. II 5,142 nunc primum tuta navim statione locavi et cum pace bona fugientia -or arva.

II vi praeverbii evanida i. q. precari, petere, rogare, orare – (er)bitten, er-, anflehen: A *strictius*: **1 gener.**: CHRON. Fred. 4,54 Dagobertus . . . pro eius (*Godini*) vita saepius Chlothario regi -aecabat. IULIAN. TOLET. Wamb. 21 veniam -atur *antistes* . . . ; qui . . . aiebat: ' . . . parvissimi . . . evasimus gladio, sed pro parvis venia (veniam *var. l.*) -atur (-amur, postulatur *var. l.*)'. BONIF. epist. 66 p. 138,17 ut consolemur . . . orationibus vestris, -ecamur . . . ; et quia iam ante de hoc ipso -tus sum *eqs.* COD. Karol. 51 p. 572,1 peto te coram Deo . . . , sicut iam olim . . . vestro culmine -are visus sum: si quis *eqs.* EPIST. *var.* I 34 p. 551,34 -amur vobis, ut *eqs.* HRABAN. carm. 4,2,1 -or, istud, regina, accipias opus. GERH. AUGUST. Udalr. 1,19 l. 32 eius misericordiam -aecari coepit *sanctimonialis*, ut *eqs.* *al. v. et p. 374,63.* **2 publ. et iur.**: TRAD. Patav. 46 p. 40,18 (a. 799) qualiter ego . . . postulando petii et obnixa prece -tus sum Uualdrico episcopo quendam capellanum, (*pro* quendam capellam, ut *vid.*) . . . , ut nobis eam in beneficium concedere deberet. DIPL. Ludow. Germ. 98 de . . . X mansis, quos -tus est *Albericus celsitudinem nostram* et quos ei concessimus (101 tradimus . . . res, qu^as . . . episcopus -tus est c. n. DIPL. Ludow. Inf. 2 p. 97,33 quia . . . pontifices n. -ti sunt, [-tissent *ed. prior*] c., ut *eqs.*) TRAD. Frising. 417 coepit Meiol . . . rem in beneficium a Hittone . . . -are. *al.* **3 eccl.**: IONAS BOB. Columb. 1,7 p. 164,18 ut vir sanctus pro coniuge . . . Dominum -retur. *al.* ALCUIN. epist. 174 p. 288,7 Christi clementi-

am -or (t- var. l.), quatenus eqs. WETT. Gall. prol. 30 largifluis precibus Dominum mecum ut -eris, ... ut eqs. CAND. FULD. Eigil. I 6 oremus ... Dei bonitatem, ut secundum voluntatem suam audiat nos -antes. CARM. libr. II 27,2 tu sophia summa, te -amur imi, ... funde tua tuis dogmata, Christe, dulcis. DIPL. Otton. I. 242 p. 345,39 liceat ... episcopo ... pro nobis ... Dominum omnipotentem iugiter -ari (-are cod. a. corr.). al. inf. pro subst. i. q. votum – Bitte, Wunsch: FORM. Salisb. I 9 Dei ... clementia nobis largire dignetur ... prosperitatem vestram semper audire; quod nostrum est -are. B latius: 1 gener.: a intercedere, intervenire – fürsprechen, 'intervenieren': DIPL. Ludow. Germ. 38 nos -aecantibus fidelibus nostris ... presbitero ... concessimus (sc. res proprietatis nostrae). v. et p. 374,18. b contestari, evocare – an-, aufrufen: DIPL. Otton. III. 396 p. 829,27 Petrus sacrosancti palatii iudex ... dixit: 'or vos omnes, qui hoc auditis et videtis, pro futuro testimonio.' c desiderare – herbeiwünschen: HELM. chron. 43 p. 87,3 ad vocem -antis (sc. Ludolfi) uterque (sc. Rotholfus et Vigelinus) inopinatus advenit. 2 eccl. i. q. preces, vota fundere – beten: a in univ.: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 27 ut incomparabilis thesaurus ... auferri non debeat, suppliciter -antur fratres. CARM. libr. III 77,3 tibi, ... Maria, hunc Amalfredus librum sanctoque Columbae offert salvari -ans munere vestro. b precando proferre – betend sprechen: LIBRI Karol. praef. p. 98,4 verba sua auribus divinae maiestatis percipienda ... -atur ecclesia. v. et p. 389,15. subst. deprecans, -antis m. precator – Beter: OTLOH. doct. 10 p. 269^C cum ... convicti ratione oris ... nostri plus simulatores videamur quam -antes.

deprede- v. depraed-.

deprehendo (-rae-, -rendo), -hendi, -hensum, -ere. script. -hin-: l. 51. struct.: c. acc. (nom.) dupl.: l. 52 p. 379,2. c. nom. c. inf.: l. 55 p. 378,53. partic. perf. usu adi.: p. 378,72, 379,4. al.; subst.: l. 56,58 p. 378,25.

I proprie: A capere – fangen: 1 de hominibus: a strictus i. q. captare, in custodia dare, in vincula conicere – gefangennehmen, in Gewahrsam, Haft nehmen: ANNAL. Alam. a. 786 Turinci -si et detenti. CHART. Aquens. 166 l. 26 si ... aliquis pro culpa ab advocato -sus fuerit, consilio ministri-um debet eum tractare, non penitus confundere. VITA Heinr. IV. 4 p. 18,4 cuius (Rödolphi) caput, si -sus esset, vindex gladius digne rotaret. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,9 quicumque ex eis (Terdonsibus) -si fuisset, patibuli ... expectabant supplicium. p. 124,25. 2,40 p. 149,5 erant pene omnes, qui -si in vinculis tenebantur, equestris ordinis. al. retinere, detinere – zurück-, festhalten: LIGURINUS 2,636 occurrens patulae scrobis hostis hyatu -rensos tellure viros ... medio suffocat in aggre-fossae. b latius i. q. (in ipso delicto) comprehendere, coarguere – (auf frischer Tat) ertappen, ergreifen, überführen: a publ., iur., canon.: CAPIT. reg. Franc. 9,22 servus, qui cum furto non -aehinditur. CONC. Karol. A 15^A,12 quisquis ... reus -sus fuerit de ... causis, de qua supra diximus. 38,20 crimi-nosos ... nequaquam ullo examine -i posse a multis putatur. CAPIT. reg. Franc. 187 p. 8,27 si ... aliter, quam se veritas ha-beat, dixisse aliquis -sus fuerit. p. 9,13 si ... criminibus -si fue-rint culpabiles. 271 p. 302,15 ut -sum in fronte denario calefacto ... coquat missus. DIPL. Karoli III. 77 p. 127,9 ceteri in ... facinore -si centum libras auri componere cogantur. CHART. Babenb. 124 p. 161,16 (spur.) nisi ... aliquis occasione ... homi-cidii ... -sus fuerit. saepe. β eccl.: CONSUE. Trev. 22 p. 285,4 si quis in ... vicio -itur. CONSUE. Marb. 2 sin ... in ali-qua illum (venientem ad professionem) murmuratione vel qualibet inobedientia -erint fratres. 206 ut nec locus sit nec hora, in qua frater ullus securus esse possit, si ... quid commi-serit, non -i et non publicari. STATUT. ord. Teut. p. 84,6 qui-cumque fratrum in morte sua proprium habere -sus vel devictus fuerit. γ usu communi: HRABAN. epist. 11 p. 398,22 si ... alicubi me errasse in sensu -erit lector. retegere – entlarven: LIGURINUS 9,525 alter, ut explorans hostilia castra subire pos-set ... induerat monachum; sed ... hic -rensus ... mortem ... subivit. 2 de animalibus i. q. excipere – einfangen, erhas-schen: EGBERT. fec. rat. 1,1649 agnus ab amne bibebat; desuper

adveniens lupus hunc -rendit et actum, quem temere insiliens funesto dente trucidat. ALBERT. M. animal. 4,79 cadunt del-phini aliquando, sicut patiantur ... epilensiam, et tunc -untur leviter. 7,80 -untur (p. 598^b, 9 ἀλίσκεται) in mari Kauzeon (sc. delphines); ... pisces enim tarihya vocati -untur in exitu a locis suis et in introitu non ita simul videntur, quin potius raro -itur unus in civitate Borizeon. B sumere – nehmen: EGBERT. fec. rat. 1,381 qui fallit, coclear vacuo -rendit in ore. C contin-gere, percutere – treffen: GESTA Bereng. 2,177 Milo ... infelix Itala -renditur asta. LIGURINUS 7,477 hasta Ligus iuvenis vi-brata per ilia magni (sc. Ekeberti comitis) transiit et latebris animam -rendit in altis. D detegere, invenire – entdecken, (auf)finden: LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 156,17 quem (tramitem) venator quidam ... dum ... silvarum abdita rima-retur, -erat. LIGURINUS 6,372 impresso plurima signo -rensa est vacuis apud illos (latores apicum) pagina cartis susceptura novas ... figuras. 7,295 quem (equum) si fasce novo dominus -rendet onustum, non erit hoc licitum deiecto pondere raptum tollere. NARR. itin. nav. p. 189,11 quidam (sc. Saraceni) ... fo-diebant, ut sic foveam -rent. CHART. Babenb. 109 p. 144,39 si ... apud quemcumque sagittae cum ferramentis vel manibus gestare infra murum -sae fuerint. E supervenire, occupare – überraschen, überfallen: BRUNO MAGD. bell. 46 p. 44,27 quia nec consilii locus erat ineundi nec exercitus ad proelium ordi-nandi, quod ex improvise -rensi solent facere, pauci ... fortiter ibant ad pugnam, plures vero ... vertuntur in fugam (inde AN-NALISTA SAXO a. 1075 p. 703,64). F ?corripere – ?befallen: v. p. 384,54.

II translate: A (sensibus, mente) capere, apprehendere – (mit Sinnen) auffassen, begreifen: 1 gener.: a percipere, sentire, intellegere – wahrnehmen, (be)merken, verstehen: WALAHFR. Gall. 2,5 saporis dulcedinem in gustu earum (car-nium) -erunt assidentes. ERMENR. Sval. 9 p. 160,21 dum hoc secum -erat (-ret var. l.), quod in via Balaam non fuerat. AN-NAL. Fuld. II a. 849 p. 38,22 cum legatis ... quo minus ab eis debilitas eius -retur (-aeh- var. l.), ... simulata sanitate locutus est dux. ANON. mus. Bernhard II 75 in humana natura musica sic -itur, quod proprium eius est delectari dulcibus modis ani-mum. ALFAN. premn. phys. prol. 11 specialium ... agnita na-tura individuorum quoque facile a quolibet -itur. PETR. DAM. epist. 50 p. 116,9 mentem nostram ... languescere per oculi ex-terioris inditum -aehendit insidiarum. Ps. BEDA mund. const. 1,14 qui (pori) per sudoris effluxionem magis -untur (-entur var. l.). al. c. notione opinandi: HROTSV. Dulc. 1,3 quod sig-num fatuitatis nobis inesse -is? b reperire – feststellen: CONFL. ovis et lini 697 quae ratio, quis in his (verbis) -rendi-tur ordo? CHART. Rhen. med. II 114 p. 157,22 ut ... preben-dam tamdiu augere non desinant fratres, donec certa estimatio-ne reliquis adequari -atur. CHART. Babenb. 162 p. 211,27 si ap-parentia furti ... vel alicuius maleficii genus ... in homine ec-clesie notorie fuerit -sum. c. sensu noscendi: DIPL. Otton. I. 389 p. 530,33 quicquid in ea (civitate) nostrae potestatis vel re-giminis esse -itur. c. comperire, accipere – erfahren, Kennntnis erlangen (von): CAPIT. reg. Franc. 196,48 multos presbitero-rum ... deliquisse -imus. 196,49. DIPL. Conr. II. 59 omnium ... presentium atque futurorum noticia -at, quod eqs. CHART. Eichsf. 185 p. 109,20 ego ... -i cenobium quoddam nostre dio-cesis ... pre ceteris monasteriis ... maiori laborare inopia. d praenoscere, praesentire – vorausfühlen, -sehen: ALBERT. M. animal. 8,131 -unt ... formicae frigus et pluvias et ventos tem-pestatum, cuius signum est, quod ante ortum talium se ad casas recolligunt. e perspicere, aperire, patefacere – durchschauen, aufdecken, offenlegen: THEODULF. carm. 28,765 quos (sc. sermones falsos) bene -rendes iterumque iterumque requirens. WALAHFR. exord. 1 Danihelem ... sacerdotum ... strophas -isse ... cognoscimus. NOTKER. BALB. carm. p. 139 fictio tecta diu tandem -renditur astu. GESTA Bereng. 3,248 ratione sagaci -rendis, pater alme, dolos. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,41 commenta simulatoria et deceptionum plenissima ... apostolicus vigilanter -erat. al. (com)probare, ostendere – be-, nach-, erweisen: CONC. Karol. A 4,9 maritus muliere sua non debet dimittere excepto causa fornicationis -sa. CAPIT.

[Staub]

reg. Franc. 58,7 dominus, qui . . . servum quaerit, ipse, si poterit, ipsam (sc. servi) cartam falsam -aehendat. LIGURINUS 1,758 quia . . . eum (regem) -renso foedere iuncti sanguinis a prima secedere coniuge papa iusserat. 7,285 servus -rensi convictus crimine furti . . . probrosa morte peribit. 2 *geom. et astron. i. q. observare, metiri – beobachten, messen*: BEDA temp. rat. 43,124 neque . . . putandum est nos . . . acutius antiquis diversitatem lunaris discursus -ere . . . posse. Ps. BOETH. geom. 266 quae (figura) ad obtusum angulum a perpendiculari extra -itur. ARIBO mus. p. 41,2 diametri longitudinem circino -sam . . . in summitate . . . primae fistulae duabus lineis aequalibus depinge. *circumscribere – umfassen, umschreiben*: FRANCO LEOD. circ. 4,58 tales (formae diversae) . . . communem mensuram non recipiunt, nec umquam valet ipsarum quantitas arealis eodem circino -i. *B implicare, constringere – verstricken, verwickeln*: TRAD. Frising. 128 (a. 790/91) ego Karuheri fui -sus in languore. *medial. c. sensu delinquendi*: ARBEO Emm. 9 se in stupro -sos esse insinuant Ota et Sigibaldus. *C delineare – schriftlich festhalten*: TRAD. Frising. 68 (a. 775) deinceps quicquid lucrare potuisset Tarchnat, eadem fieri sententia, ut superius -imus, diffinivit.

deprehensio, -onis f. 1 *usu originario*: a *proprie i. q. prehensio, captio – Ergreifung, Gefangennahme*: FLOD. hist. 3,21 p. 514,10 de Gothescalci vita vel conversatione, predicatione, -e atque condemnatione rei veritatem exponens *epistula*. *b translate i. q. comprehensio – das Begreifen*: RUP. TUIT. Matth. 13,210 summam vanitatem . . . explorare libet, quatenus ex -e illius victae partis notior fiat haec pars victrix, scilicet veritas Dei. 2 *reprehensio – Tadel*: EPIST. Ratisb. 12 p. 331,23 nullus (sc. vir), quod in alio dignum inventu invenit, -is nota intinxit. 3 *oppressio, apprehensio – Ohnmachtsanfall, Bewußtlosigkeit*: AURELIUS 19 p. 720,2 apoplexia est -o atque lapsus atque subductio (GLOSS. med. p. 8,16 depressio; cf. Cael. Aur. auct. 3,5,48 oppressio). 4 *actio di-, omittendi – das Loslassen*: ALBERT. M. animal. 12,9 quaedam virtus manus convenit acceptioni et clausurae manus, quae est stringens, et alia virtus convenit -i (sed cf. p. 646^b, 24 πείσαι) et extensioni manus.

depremo v. deprimō.

***depremo**, -are (de et prensare) *demere, tollere – wegnehmen, entfernen*: DUDO hist. 2,4 p. 144 vs. 4 (ed. Lair) Dacia, . . . exhilara temet -ans corde dolore.

1. **depremo** v. deprehendo. 2. **depremo** v. deprimō.

***deprepuo** v. *depraeputio. **deprepe** v. deprimō.

depressio, -onis f. 1 *de actione*: A *proprie*: 1 *strictius i. q. actio deprimendi, (de)positio, demissio, descensio – das Hinunterdrücken, (Ab-)Senken, Senkung, Niedergang*: a *gener.*: DAVID compos. 239,2 ex qua (mobilitate) interior animi commotio demonstratur, ut sternutatio narium, . . . -o palpebrarum. *b medic. et anat.*: a *in univ.*: RICHARD. ANGL. anat. I 227 hoc (cor) . . . habet duos motus . . . , que dicuntur diastole et sistole apud Grecos vel arsis et thesis, id est elevatio et -o. NICOL. anat. 423 duplex est . . . causa -is (sc. cordis), efficiens et finalis. ALBERT. M. animal. 1,336 inferior duorum (sc. musculorum) constringit cum -e (Avic. 1,1,5,2,20 deprehensione) et reflexione, superior autem stringit aliquantulum elevando et ascendendo. *b actus deglutiendi – das Hinunterschlucken, 'Verdrücken'*: ALBERT. M. animal. 1,427 illi (villi) faciunt ad cibi -em. *γ apprehensio, κατάληψις – Ohnmachtsanfall, Bewußtlosigkeit*: v. l. 33. *c chirurg. de curatione cataractae ('Starstich', de re v. P. Diepgen, Gesch. d. Medizin I. 1949. p. 101)*: WILH. CONG. chirurg. 417sq. si nichil prorsus videat paciens, melius est in -e kataracte; cyurgicus semen feniculi masticare debet ad confortationem spiritus visibilis in paciente post -em. *d astron.*: EMO chron. 42 secundum opinionem philosophorum diluvium fit 'ex elevatione et -e' (ex Wilh. Conch. philos. mundi 3,23 [PL 172,84^A]) stellarum. ALBERT. M. summ. creat. I 3,13 p. 429^b,22 ipse (Averroes) negat eccentricos et epiciclos et -es. metaph. 11,2,23 p. 512,44 dicuntur auges summae elevationes et absides infimae -es uniuscuiusque planetae. caus. univ. 1,4,8 p. 57,17 alias . . . dextri et sinistri distantias habet *corpus sphaericum* per mobilis

elevationem et -em. probl. det. 8 p. 52,31 exaltationes et -es et status et directiones et retardationes . . . oriuntur ex distantia polorum . . . orbium. *ibid. al.* e *mus.*: ANON. mus. plan. Coussemaker p. 492^b differunt (sc. authentici) . . . per arsim et thesim, id est per elevationem et -em. GUIDO AUGENS. mus. 202 apud . . . anticorum plebem cantorum . . . diapason quantitas non sufficit, sed duplari elevationi emioliam vel epitritam subponebant -em. 2 *latius*: a *impressio, deformatio – das Eindrücken, Eindellung*: ROGER. SALERN. chirurg. 1,218 (cod. Fl.) de fractura cranei cum -e unius partis. *b compressio, deflexio – das Zusammendrücken, Umbiegen*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 248,18 quando relaxetur *ciliatura* propter elongationem fili aut propter -em plumarum sub eo. *B translate*: 1 *oppressio, afflictio, vexatio – Bedrückung, Peinigung, Beeinträchtigung*: a *in univ.*: THIETM. chron. 1,19 maxima perditio est alienigenos regnare; hinc -o et libertatis venit magna periclitatio. CHART. Eichst. 8 dum a quodam . . . ministeriali . . . iniusta -e diutius multarentur (sc. Perhtoldus cum fratribus). WOLBERO cant. epist. p. 1007^C pondus tribulationis et -is . . . viduarum. HILDEG. epist. 23,113 de ore ecclesie . . . per dissensiones et scandala vel iniustas -es . . . dulcedinem divine laudis . . . auferre non desistit *diabolus*. *impetus, pulsatio – Angriff, Schlag*: ACTA imp. Böhmer 350 p. 294,43 (a. 1253) dum Neapolitana civitas . . . post -es innumeras . . . voce dedicationis emissa misericordie nostre gratiam . . . implorant. *b detrectatio, humiliatio – Herabsetzung, Erniedrigung*: RUP. TUIT. trin. 37,19 l. 1046 cur . . . in -em sive minorationem sui dixit *Paulus*: 'gratia Dei sum id, quod sum?' HONOR. III. registr. 338 p. 257,10 regis -o nobis quodammodo imputatur. *c detrimenti illatio, laesio – Schädigung*: HERM. ALTAH. annal. a. 1257 p. 398,51 (epist.) ut vos . . . opponatis vos . . . ad deprimendam domini Phylippi maliciam, qui . . . ad -em ipsius (Salzpurgensis ecclesiae) et internitionem . . . insurgere nititur. CHART. Osn. II 123 p. 90,42 si mortem nostram (sc. comitis) machinatus fuerit vel in honoris nostri -em conspiraverit *ministerialis*. CONST. imp. II 107,1 quin per inhonestas et indecentes petitiones in -e (-em var. l.) honorum et iurium nostrorum nos ad inconveniens deducere moliretur (sc. *protervia Lombardorum*). CHART. Argent. I 212 (epist. papae) cum in -e ipsius (ecclesiae) deprimi honorem vestrum (sc. *Argentiniensium*) contingat. *d (im)minutio, limitatio – (Ver-)Minderung, Einschränkung*: v. p. 381,7. 2 *suppressio – Unterdrückung*: a *repressio, extinctio – Beseitigung, Ausmerzung*: RUP. TUIT. trin. 25,65 l. 1352 'Deus misereatur nostri', scilicet secundum -em motum carnalium, id est vitiatorum. SALERN. comp. 40 ad -em mali saporis (sc. *apozematis*) unciae duo zuccari propinentur. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1270 Agnes . . . , relicta Ulrici ducis Karinthie, ad generis -em (depressio -nem cod.) ab Othakaro rege . . . cuidam comiti Ulrico . . . tradita est in uxorem. *b subiectio, deletio – Nieder-, Unterwerfung, Vernichtung*: HELM. chron. 27 p. 53,24 ad -em totius Saxoniae in Hartico clivo castrum . . . collocavit rex. ARNOLD. LUB. chron. 6,20 p. 230,14 (epist. Baldewini imp.) qui cepit in nobis opus bonum, . . . inimicorum crucis -em perpetuam perficiet. CONST. imp. II 82,3 nos ad -em illorum, qui contra ecclesiam . . . superbie calcaneum erexerunt, quicquid . . . auxilii potuimus, curavimus indulgere. 206 p. 278,3 ut . . . ad supremam -em rebellium . . . procedamus (266 p. 374,8). *al.* *c depositio – Absetzung*: EPIST. Wibald. 135 p. 211,2 si quid . . . verbis in vos excesserit *exabbas* dolore -is suae. CONST. imp. II 262,11 a quibus (*principibus*) assumptio status et -o nostra (sc. *imperatoris*) dependet.

II *de statu*: A *proprie i. q. pressus, onus – Druck, Last*: HILDEG. scivias 3,3 l. 507 haec (*virtus*) . . . orta est . . . sine -e arcus (sc. *aedificii*) consistens, quoniam libera est a potestate huius saeculi. *B translate*: 1 *miseria, paupertas – Elend, Armut*: PAUL. DIAC. Lang. 4,6 episcopos, qui in -e et abiectio -ne erant, ad dignitatis solitae honorem reduxit rex. CONR. MEND. Attal. p. 127,5 qui (*episcopus*) de nimia prosperitate et honorificentia et thesauro coenobii sancti Stephani valde dolebat, de humilitate et -e et quasi abiectio -ne sui monasterii vehementer in dies maerebat. 2 *humilitas, imbecillitas – Niedrig-*

[Staub]

keit, Beschränktheit: WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 18,260 ista (Elisabeth) ... ab eo ..., quo nupte obducuntur, velamine expedita muliebrem -em altitudine multa transcendit.

***depressivus**, -a, -um. (im)minuens, limitans – (ver)min-
dernd, einschränkend: ALBERT. M. cael. hier. 8,1 p. 123,43 est
nona (sc. proprietates dominationum) per oppositum -um, (op-
positam depressionem var. l.) ex inclinatione ad materiam, qua
aliquid convertitur in id, quod est extraneum ab eo. usu
subst.: v. p. 384,57.

depressor, -oris m. script. -res-: l. 24. 1 in malam partem
i. q. oppressor, vexator, afflictor – Unterdrücker, Peiniger,
Schädiger: TRAD. Ratisb. 689 (a. 1090/95) omnes -es ... muli-
eris suorumque successorum perpetuiter excommunicavit epi-
scopus. GREG. IX. registr. 550 p. 445,1 ut ... christiani potius
promotor imperii quam -r eiusdem ... diceris. 603,1 p. 490,1
ut ... imperatoris memorati dextera ... victrici fortitudine con-
tra -es libertatis ecclesiastice roboretur. 2 in bonam partem:
a impugnator – Bekämpfer: INNOC. IV. registr. B 67 p. 54,19
quod te habeat ecclesia ... indevotorum ac rebellium magnifi-
cum -em. CHART. Westph. V 640 (epist. papae) sedis apostoli-
ce ... benignitas sicut falsariis ... penam ... rependit, sic et
eorum -bus studet ... assistere. b pacator, sedator – Besänf-
tiger, Beruhiger: COLUMB. epist. 7 p. 181,21 esto (sc. filius)
... nolos opum, animi -essor, cogitationum publicator.

depressus v. deprimō.

depretio (-cio), -are. form.: disp-: l. 53. 1 strictius i. q. ad
minus pretium redigere, vilius facere – an Wert mindern, ab-
werten: PETR. DAM. epist. 80 p. 415,19 vitrum fragilis natura
-ciatur, et soliditatis robur caetera metalla commendat. 110 p.
228,28 ne pietatis opus segnitie ignava -et. 152 p. 12,26 iste
(Benedictus) ... totum opus suum levigando et annullando
-ciatur. GERH. tract. p. 110,11 ac si velis ... plumbum auro
superferre aurumque per hoc -are. CHART. Wirt. VI 1841
(epist. papae) ut ... ob reverentiam apostolice sedis huic indul-
gentie dictos red-d-itus -ciando non deroges. 2 latius: a de-
honestare, detrectare, dedecorare – herabwürdigend, -setzen:
RATHER. prael. 1,38 l. 1318 ipsa (superbia) ... alios oppri-
munt, urunt et cruciant seque meliores -ciant divites. PETR.
DAM. epist. 90 p. 574,16 argumentis utuntur homines, ut e pro-
priis domibus hospitari volentes eiciant, ut ad ... emporia vi-
cina transmittant; siquidem locus iste -ciatur, ille praefertur.
GODESC. AQUENS. opusc. 4,10 p. 142,30 mihi videretur libentius
in craticula mori quam in cloaca; in quo dicto beati Lauren-
tii non -ciatur passio. VITA SERV. 8 p. 30,1 ne ... munus divi-
num causis mundanis -ciaretur. EBERH. ALEM. labor. 874 fac-
tis illicitis, inhonestis turpiter audent (sc. discipuli) aetatis flo-
rem -are suum. ANON. mus. Sowa prae. p. 80,27 posce refor-
mari, cur fers ita -ciari (gloss.: in tanto vituperio colloquari)? al.
v. et p. 384,18. b contemnere, despiciere – geringschätzen,
verachten: PETR. DAM. epist. 50 p. 128,5 supervacuos tintin-
nabulorum clangores ... sine dampnatione -a. SALUTARIS PO-
ETA 10 factum factori summo praeponere noli, quem si -es (-as,
despicias var. l.), -andus (dis-ciendus [a. corr.]; despiciendus
sim. var. l.; gloss.: vilipendendus, parvipendendus) eris.

depreto v. deprædo.

deprimo, -pressi, -pressum, -ere. script. et form.: -rem(o):
p. 382,21. 383,38.60.70. al. -raem(o): p. 382,68. 385,3.14. -en-
sus: p. 384,54. 386,28. -esus: p. 383,63. 385,20. 386,71. inf.
præs. -ire: p. 385,68. usu medial.: p. 382,58.65. 383,13sq.;
refl.: p. 382,62.63. 383,42.70. 384,9sq.; al.; absol.: p. 382,2.47.383,
30.384,18. al. partic. perf. usu adi.: p. 384,41. al.; subst.: p.
383,67.386,46. partic. perf. sensu præs.: p. 383,4. rhythm.
-remit: p. 383,60.

I proprie vel in imag. A strictius i. q. deorsum, humi pre-
mere, deflectere – herunter-, niederdrücken, nach unten, zu
Boden drücken: 1 gener.: a in univ.: MAPPAE CLAVIC.
101 cava ..., ne pondere nimio -atur et subsidat fabrica. MI-
RAC. Hucherti 2,6 ut quaeque sata ... ad solum usque -ret im-
brium enormitas. BRUNO MAGD. bell. 9 quod eam (sororem)
manibus suis -ssam tenuit rex, donec alius ... cum ea concu-
buit. HONOR. AUGUST. gemm. 1,117 p. 582^C animam nos-
tram corporali mole ad terram -i ingemiscimus. ALBERT. M.

animal. 12,198 caput (sc. avis) convenit ... modici ponderis
esse, ne decidat et -at. al. locut. colla -ere: HEIRIC. Germ. I
4,443 pestiferi subigens venena draconis conterit ille caput cris-
tasque et sibila colla -it. RUP. TUIT. trin. 28,2 l. 100 qui (dia-
bolus) gravissimo iugo servitutis colla omnium -bat. HILDEG.
epist. 15^R,74 potestas Dei colla vestra iniquitate erecta -et et ad
nihilum deducet. b demergere, submergere – versenken, un-
tertauchen: FLOR. LUGD. carm. 4,72 miseris cum civibus ur-
bes in cinerem solvis (sc. Deus) et gurgite -is alto. RUP. TUIT.
trin. 11,37 l. 1854 'descenderunt' principes 'in profundum quasi
lapis' propria iniquitate -ssi. 25,5 l. 1620 genus ortum ex aquis
partim in sublime volavit, partim -ssum sub fluctibus remansit.
Matth. 3,83 grande habet momentum ... abrenuntiando super-
biae diabolicae sub aqua corpus -ere. ALBERT. M. veget. 4,22
lapides ... sicut pumex ... natant propter raritatem aere plen-
am, quae est in eis maior, quam sit quantitas virtutis terres-
trium partium eas -entium. c depellere, detrudere – hinab-
stoßen, -stürzen: RADBERT. Matth. 11,1644 impii ... et pecca-
tores in inferioribus adstantes deorsum -ssi a sinistris erunt. d
decidere, humi prosternere – niederwerfen, zu Boden strek-
ken: RHYTHM. 146,41,2 -o (-emo, reprimo var. l.; sc. ventus)
... fortes, infirmos adlevo sursum (cf. Vulg. Luc. 1,52).
THIETM. chron. 4,66 Ekkihardus ..., cum in una dierum altare
magnum ..., si aliquid in eo deesset, considerare voluisset, ex
improviso ab eodem -itur. 7,4 se dimisit Alwinus a muro et a la-
pide sequenti admodum -ssus ... vix pervenit ad socios. PETR.
DAM. epist. 86 p. 496,21 quod elefas ... unius arboris ictu -ssus
(deprehensus var. l.) occumbat. GESTA Trud. cont. I 10,12 p.
295,14 qui (Herimannus) ... ultimus fuit quatuor illorum ven-
torum, quorum turbinibus ... -ssi usque ad abyssos descendi-
mus. e conculcare, conterere – zu Boden treten, nieder-,
zerreten: PETR. DAM. epist. 23 p. 225,23 ut in animo tuo et
temporalis vita et scientia saecularis tamquam mentis calce -ssa
subsidat. 108 p. 200,16 lenocinantem mundi gloriam sub iudicii
sui calcibus -at homo. HILDEG. vit. mer. 5,18 ipse (vir) ... vi-
res elementorum ... pedibus suis -bat. f demittere, planio-
rem facere – absenken, tiefer legen: RUP. TUIT. trin. 1,34 l.
1328 ut neque montes semel ascendere iussi descendant neque
campi semel -ssi consurgant. HILDEG. vit. mer. 4,381 quam
(terram) Deus circumquaque flectendo, -endo et elevando con-
glutinat. SALIMB. chron. p. 353,34 ut salam palatii ita -rent archi-
tecti, quod nullus posset advertere. p. 353,38 qui (astrolo-
gus) computata ratione sua dixit, quod aut celum erat elevatum
aut certe terra -ssa. g (altitudine) de-, imminuere – (in sei-
ner Höhe) vermindern, verkleinern: CHART. Westph. III 767
(a. 1266) ut iuxta ... lineas demonstrantes mensuram ad elevan-
dum seu -endum edificium dicte sluse ... restruatur. h sub-
mittere – senken: STEPH. COL. Maurin. 10 (6) -ssis alta rever-
entia luminibus dentem (sc. s. Maurini) admovit antistes. RUP.
TUIT. Ioh. 6,189 ut Iesus oculos in iram iuxta -ssos minime
sublevaret. CASUS Petrish. 5,19 reverenter oculis -ssis emigravit
sanctimonialis. IOH. AEGID. mus. 17,16 manu clangentis ad
os ponitur, regitur, erigitur, -itur et tenetur tuba. i apprimere
– drücken, pressen (an, auf): HONOR. AUGUST. spec. p. 915^A
unam aurem ad terram -ere (cf. Isid. orig. 12,4,12 in terram
premit ex Aug. in psalm. 57,7 allidit unam aurem terrae), cum
cauda alteram obdurare narratur aspis. medial.: RUP. TUIT.
trin. 3,20 l. 849 ille (sc. serpens) ... utpote humi -ssus et non
arduus calcaneo huius (mulieris) insidiatur. k refl. i. q. de-
cumbere, conquiniscere – sich ducken, nieder-, zusammen-
kauern: ARNOLD. LUB. Greg. 3,5,17 nam, dum intraret came-
ram, furtive me -eram in quodam domus angulo. FRID. II. IMP.
art. ven. 6 p. 217,2 -it falco se super manum. l medial. i. q.
prosterni – sich niederwerfen: RUP. TUIT. trin. 9,28 l. 1137 ut
-ssi et incurvati ... te (sc. Iudam) adorent inimici. m locut.
lectum -ere i. q. decubare, lecto teneri – (krank) darniederlie-
gen, 'das Bett hüten': CHRON. Fred. 3,7 ob infirmitatem cor-
poris lectum -aemere. 2 anat.: PS. GALEN. anat. 23 p. 204^C
quanto magis elevatur peltalis et cymbaris, tanto magis graci-
lescit vox ...; quando vero illae chartilagine -untur, vox cras-
cescit. ALBERT. M. animal. 1,263 in quas (vacuitates) apte in-
grediuntur duo additamenta, quae sunt iuxta foramen capitis,

[Staub]

ita quod elevari et -i (depri *ed.*) possunt in eis; et quando unum elevatur, alterum -itur. *partic. perf. sensu praes.*: ALBERT. M. animal. 6,37 in suis (*sc. pulli in ovo*) oculis et in suo corde propter venas pulsantes invenitur ampulla elevata et -ssa a spiritu pulsante. 3 *chirurg. de curatione cataractae (de re v. p. 379,61)*: WILH. CONG. chirurg. 415 si ... inveterata fuerit *cataracta*, in positione acus in oculum -itur, et sic multi curantur. NOTULAE Wilh. Cong. 469 non profecit *operans*, quia ... adhuc non fuerat satis coagulata cataracta, ut -i posset. 4 *astron.*: GERB. (?) astrolab. 9 p. 122,2 a libra maius hemisphaerium initium et dilatata circuitione -ssum autumnales corripendo dies ad capricorni solstitium pervenit. 5 *mus. i. q. deducere - abwärts führen (medial. i. q. descendere - absteigen)*: AUREL. REOM. mus. 10,5 ut ... ultima versiculi sillaba sursum erigatur, nonnumquam isum -atur. 16,19 quarta (*sc. varietas*) est, quae aliquoties in imis -itur. NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 69,27 D, ut -atur *cantilena*, demonstrat. IOH. AFFLIG. mus. 15,4 imperiti cantores ..., quae elevanda erant, -erunt (-ssere *var. l.*). 18,9 providendum ... est musico, ut ita cantum moderetur, ut in adversis -atur et in prosperis exaltetur. YSENGRIMUS 7,130 turba modos ... ordine Romano -it atque levat. ALBERT. M. miss. 1,1,12 p. 13^b,16 qui (*sonus*) exaltando neumata, -endo et acuendo et gravando ... quasi dat saltus vitulorum. *al. deorsum excedere - unterschreiten*: HUCBALD. mus. 29 lege scandendi omnes (*sc. soni*) se superabunt acumine aut certe -ent gravitate. B *latius*: 1 *imprimere, premendo deformare - eindrücken, nach innen drücken, eindellen*: CARM. cod. Vat. (5330) 15,8 cera liquens stultis veluti -ssa figuram exprimit (*cf. Isid. nat. 31,1 impressa*). ARS med. 7 p. 428,26 ecpiasma dicitur ossis divisio in circuitum -ens (depremons coninga G), ita ut locus concavus videatur. ROGER. SALERN. chirurg. 1,218 de craneo, quando est in altera parte -ssum. 2 *immittere, infingere - hineindrücken, -bohren*: RUP. TUIT. trin. 29,39 ut gladium suum firmiter impactum usque ad vitalia -ret *Deus*. 3 *comprimere, coartare, coercere - einengen, -zwängen, -dämmen*: ARBEO Corb. 18 est ... dilectabilis callis undarum tumultibus -ssus (VITA Corb. 13 p. 612,16 -ssus [oppressus *var. l.*]). Emm. 30 humus ... hinc indeque exaltatis -emittit (-itur *var. l.*) ripis, ut prolixius fundendi cursus spatium non sineret, sed infra [-entia] ripa, (-entem ripam, -ente ripa *sim. var. l.*) relaxato sino, ita ut lacum efficiat pulcherrimum. *refl.*: CARM. var. III B 10,5 verborum rivus ripas se -at infra, ne nimium nostros undis infundat agellos. 4 *onerare, gravare - belasten, beschweren*: EINH. (?) Marc. et Petr. II 87,3 qui (*sc. custodes*) beatos confessores catenarum pondere praegravatos ac -ssos puniendos traxerant. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 11 quamquam ... -ssa gravidine cervix succubet. FROWIN. explan. 5,1 l. 784 canis ... cum vomit, ... cibum, qui pectus -bat, proicit. VITA Hildeg. Bing. I 2,5 l. 15 (CC Cont. Med. CXXVI. 1993. p. 27) tanto ... pondero corporis -bar, quod sublevari non valens in doloribus maximis occupata iacebam. *al.* 5 *de designatione numeri in abaco i. q. ponere, praebere - setzen, anzeigen*: MATHEM. var. Bubnov p. 275,11 pone characterem octonarii supra C et infra in ipsa statione ternarium statue; in paenultimo vero loco rotulam -e, ultimo quoque binarium praebere.

II *translate*: A *premere, affligere, detrahere - niederbeugen, bedrücken, bedrängen, herabmindern*: 1 *in univ.*: RHYTHM. 11,3,2 caelum resplendet de sanctorum merita, terra -emit insita malitia. HEITO Wett. 14 innumerabiles ... se vidisse retulit ... de plebeio ... ordine ..., aliquos in gloria, quosdam eorum in poena -ssos. THIETM. chron. 6,101 Deus, qui Romam longo tempore a multis temporibus -ssam (-esam *cod.*) tali pastore consolari ... dignatus est. LAMB. TUIT. Herib. 1,7 p. 745,28 periclitabatur fame -ssa Gallia. PETR. DAM. serm. 36,9 he, sancte Rufine, aspice miserum, releva calamitate -ssum. *persaepe*. 2 *c. colore quodam: a spectat ad debonationem: a humiliare, abicere - erniedrigen, entwürdigen*: LEX Baiuv. 2,1 si ... non habet (*sc. substantiam*) Baiuuvarius, ipse se in servitio -at (-emat, -atur, premat, reprimat *sim. var. l.*). AGOB. 7,14 furore digni sunt, qui ... libertos factos ... omni ... servitute -unt. *ibid. iterum*. HRABAN. hom. II 27 p.

195^A quasi liberi bona faciunt, qui ... tametsi servitio -untur hominum, servi esse vitiorum nulla arte compelluntur. PETR. DAM. epist. 153 p. 31,12 prius servitute -itur, ut iure postmodum ad perfecte libertatis titulos provehatur *quaerens Deum*. 5 *al. eccl. i. q. submittere - demütigen (fere usu refl.)*: RADBERT. psalm. 3,238 iubet Dominus eam (*mentem*) praeparari et ad humilitatem semper -ere. THANGM. Bernw. 55 quanto vir iste ... temporali honore sublimatus semet ipsum humilitate -erit. RUP. TUIT. trin. 13,30 l. 1617 cum ... a Deo quisquam 10 procul absistit ..., quantum se -it, tantum ascendit. Matth. 2,1321 ipse (*apostolus*) ... regulam custodiebat ... humilitatis semetipsum -ens, tamquam minor esset omnibus illis. HILDEG. div. op. 2,1,34 l. 22 in humilitate se -ens, quasi spiritali gaudio indignus sit *homo*. CONR. EBERB. exord. 6,1 l. 31 in timore sanctae humilitatis utiliter se -ant (*sc. contemplativi*). *al.* B 15 *detrectare, dedecorare - herabwürdigen, -setzen*: PETR. DAM. serm. 67,112 quomodo David dicitur 'princeps inter tres' ... ? laus ... ista depretiat, non exaltat, -it, non attollit. WOLBERO cant. 3 p. 1219^A qui ... istam (*Ecclesiam*) admirativo modo extulit, eodem modo illam (*sc. Synagogam*) -it. *postponere - hintansetzen*: RUP. TUIT. trin. 15,8 l. 372 cum in comparatione melioris -itur *vinum*, ut ibi: 'quia meliora sunt ubera tua vino'. 20 *γ punire - bestrafen*: HILDEG. scivias 3,5 l. 145 cor, quod ... in sorde iniquitatis obduratum et emortuum est ..., iusto iudicio confundit et -it ultione sua zelus Domini. b 25 *spectat ad laesionem: a gener. i. q. damno afficere, expilare - schädigen, ausplündern*: MIRAC. Hucberti 2,17 p. 826,25 quia ... possessiones beati Huberti eo sibi (*comiti*) videbantur ad -endum faciliores, quanto *eqs*. CHART. Lux. I 418 p. 590,11 qualiter ... castrum de Arras ... ab ecclesia Treverensi ... fuerat alienatum ac per hoc tota pene fuerat Treverensis ecclesia -ssa et pessumdata. B *eccl. i. q. exercere, mortificare - kasteien, abtöten*: EPIST. Merov. 16 p. 463,23 ut non minus sit corpus vigiliis sanctis languidum, quam fuit in flagitiis ... ino- 35 neste -ssum et ob hoc male defessum. MILO carm. 3,4,2,391 qui cupit ... sibi servilem subdere carnem, castiget ventrem, famulatu -at artus. HUGO FLAV. chron. 1 p. 311,28 assueverat ... carnis materiam -ere, frenis artioribus sublevare *Lupus*. c 40 *spectat ad debilitationem: a imminuere, contere - schwächen, aufreiben*: THIETM. chron. 6,58 hunc (*exercitum*) si aggre- diar (*sc. dux*), sive vincam seu superabor, in posterum [-ssus sum,] (-imur CHRON. Thietm.). B *infirmare, vexare - entkräften, plagen*: ALCUIN. carm. 1,1140 uxor erat ... multis infirma diebus quadraginta iacens noctes -ssa dolore. CAND. 45 FULD. Eigil. II 11,3 corpus effaeta senectus -it. RADBERT. Matth. 11,1744 quia in lecto nimia infirmitate -ssi omnes iace- mus. 11,2246 hoc sit dormire, quod est in infirmitate -i. CHRON. Salern. 92 p. 92,28 omnes ... artus -ssit *febris*. THIETM. chron. 7,76 Ekkihardus ... in Magadaburg paralitico -ssus morbo loquelam perdidit (*inde ANNAL. Magd. a. 1021*). ANNAL. Magd. a. 1024 p. 168,50 forti egritudine -ssus ... vita- 50 lem emisit *imperator* spiritum. *al. corripere - befallen*: TRACT. de chirurg. 676 necessarium est superiorem palpebram pilorum, superfluitatem -ssam, (superfluitate -nsam I) relevare. d 55 *spectat ad minutionem: a limitare - einschränken*: ALBERT. M. eccl. hier. 1 p. 11,13 nihil habent (*sc. superiores es- sentiae*) [-ens intellectum,] (depressum intellectus *var. l.*), sic- ut in nobis -itur per continuum et tempus. B *attenuare - dämpfen*: CHRON. Andag. 88 p. 218,10 videres ... luctu ... 60 populari canentium letanias et psalmos -i. ELIAS SAL. mus. 30 p. 59^A laudem Dei ... debemus extollere et exaltare, non -ere, non suppressere nec voces debilitare. γ *de morbis sim. i. q. lenire, remediare - lindern, heilen*: HILDEG. phys. 1,54 gicht ita -it et minuit *pulvis*, quod membra tua per eam non franguntur. 1,109 -it *sucus* dolorem tumentis capitis. 1,125 eos (*tortel- los*) saepe comedat (*sc. arthriticus*), et gicht, qui eum fatigat, -itur. 1,126 p. 1181^B qui in cerebro dolet, ... circa totum caput suum ponat (*sc. puleium*) ..., et insania in eo (*cerebro*) -itur. e 70 *spectat ad aggravationem: a degravare, hebetare, obtunde- re - schwer, müde, träge machen*: RADBERT. fid. 2,738 si te, anima, ne aut ignavia -at aut bona transitoria ne oblectent. ERCEMB. CAS. hist. 63 Lando ... sompno sopitus et negle-

gencia -ssus, non intelligens *eqs.* OTLOH. doct. 39 p. 298^A non cibus aut potus me -at immoderatus. PETR. DAM. epist. 50 p. 117,9 accidia te vel somnolentia -it (-aemit *var. l.*). 153 p. 63,27 nunquam eius (*Leonis*) oculos accidie tedium -it. HUGO FLOR. hist. p. 350,6 non -et inertia acumen ingenii vestri splendidum et honestum. RUP. TUIT. trin. 1,49 l. 1848 reptilia gravior -it natura. *al. spectat ad somnum*: POETA SAXO 1,252 -ssos somno Francos instanter adorti Saxones *eqs.* MIRAC. Bav. 2,31 (ASBoll.) somno ut fit -ssa, obdormivit *caeca*. PETR. DAM. epist. 116 p. 315,2 dum meridiano sopore -rer, videbatur michi *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,22 cunctis ... sopore -ssis voto potiti fuissent *vir*i, nisi *eqs. al.* **β** contristare, frangere - *betrüben, niedergeschlagen machen*: CHRON. Fred. 2,62 p. 86,31 domeni mi, quare merore -aemeris? IONAS BOB. Columb. 1,22 p. 202,23 reperit ... suos multa tristitia -ssos. PETR. DAM. serm. 4,231 non mentem vestram paupertatis inopia -at. epist. 108 p. 199,25 Abraham ... humilitatis recordatione -itur. SPEC. virg. 9,867 anima erigenda est, non -enda. LAUR. LEOD. gest. 9 p. 496,10 episcopus ... vel amore vel timore principis nimis -ssus (-esus *var. l.*) declinavit post partes caesaris. FROWIN. explan. 5,1 l. 787 quae (*nequitia*) mentis intima -bat. VITA Hildeg. Bing. I 2,13 capit. (CC Cont. Med. CXXVI. 1993. p. 19) nec prosperis elevabatur, nec adversis -batur. *saepius*. **B** *supprimere* - *unterdrücken*: 1 *obi. res*: **a** *reprimere, superare, (de-, ex)pellere* - *beseitigen, überwinden, verdrängen, vertreiben*: **a** *in univ.*: BEDA temp. rat. 7,17 lucis exortu umbras inclinat, noctem videlicet -i pellicue signavit *Salomon*. ADALB. MAGD. chron. a. 956 Liudolfus in Italiam ad -endam Berengarii tyrannidem dirigitur. HILDEG. scivias 3,3 l. 333 ut mulier operit caput suum, ita -it misericordia mortem animarum. 3,9 l. 436 ut inundatione verae fidei effluerent *rivuli* (*i. apostoli*) in orbem terrarum -entes et contentes magnum schisma. phys. 1,20 cynamomum ... modicam humiditatem in se tenet; sed calor eius tam fortis, quod humiditatem illam -it. *persaepe*. **β** *de vitiis sim. i. q. refricare, vincere, domare* - *im Zaum halten, bezwingen, bezähmen*: ALCUIN. carm. 90,11,3 varios ... -e (*sc. Martinus*) fluctus cordis, ut aeternam valeamus carpere vitam. RHYTHM. 34,2,3 ipsa (*caritas*) est namque, quae -it (opprimit, derimit *var. l.*) vitia. HRABAN. cruc. B 28,25 passio mitiget aestum carnalem, vitia confringat, -at (-et *var. l.*) iram, refrenet linguam. disc. 3 (PL 112,1255^A) continentia ... est, per quam omnis mala cupiditas ... regitur et -itur. HINCM. carm. 7,2,74 sensus pompa fallente superbos -e sub Domini iussibus almificis. MILO carm. 3,4,1, 737 -at ... animum mens ima ferocem. PETR. DAM. serm. 4,1 l. 37 -e superbiam carnis. OTLOH. prov. L 24 labor assiduus carnales -it aestus. *al. expressius i. q. extinguere, expiare* - *auslöschen, sühnen*: RATHER. ascens. I 5,225 scalam ... de illis (*vitiis*) quodammodo nobis facimus, si emendatione illa -imus. RUP. TUIT. trin. 16,21 l. 1003 quando spiritualis ordinis viri saecularium peccata suscipiunt ... et ea coram Domino sacrificii oblationum oblati -ere ... contendunt. **b** *prohibere, ad irritum redigere* - *verhindern, vereiteln*: DIPL. Otton. III. 240 ut, si quis eam (*concessionem*) lacescere temptaverit, ... conatus eius iudiciaria potestate -atur. **c** *celare, occultare* - *zurückhalten, verheimlichen*: HILDEG. scivias protest. l. 42 quod (*mysterium visionum*) ... usque ad id temporis, cum illud Deus sua gratia manifestari voluit, sub quieto silentio -ssi (*compressi var. l.*). ANON. mus. Guenter 3 p. 34,9 quae est ista licentia, quae ... veritatem -it et perturbat iudicium? **2 obi. homines (daemones: l. 64) i. q. subicere, perdere - *nieder-, unterwerfen, vernichten*: **a** *in univ.*: RHYTHM. 42,2,4 inferni claustra penetrans intrepide portas confregit *Christus* et -ssit demones. IOH. DIAC. cen. 2,283 Chore -itur. THIETM. chron. 5 prol. 14 inflatos omnes contra se -it hostes *Heimicus*. 8,23 qui (*novus cornupeta*), caelitus ni cito -itur (-atur CHRON. Thietm.), ... solidatur. 8,30 is nil potest pugnare, quem culpa sui gravis vindicta Dei nititur -ere (-ire *cod.*; -ere CHRON. Thietm.). MANEG. ad Gebelh. praef. p. 312,23 qualiter ... ipsi (*conspiratores*) per exteras potestates sint -endi. HERM. ALTAH. annal. a. 1227 p. 388,44 (epist. Frid. II. imp.) ut rebellibus ... in maiori parte -ssis treugas concedere deberemus. *al.***

b *deponere, remove* - *absetzen, entfernen*: PETR. DAM. epist. 88 p. 524,5 quisquis ad ... sacerdotalem coronam arroganter anelat, iure -itur. LAND. MEDIOL. hist. 3,19 p. 87,42 Romam, ut apostolicum temptarent omninoque -rent, adierunt *suburbani*. SERMO de Quint. (MGScript. XV p. 272,5) Bosonem a regia dignitate -erunt *Ludovicus et Karlomannus*. EPIST. Wibald. 134 p. 210,6 frater ... Heinricus quondam loci huius abbas, modo vero iudicio Domini -ssus, ... commendari flagitat, ut *eqs.* *absol. i. q. excludere* - *ausschließen*: ALBERT. M. sent. 3,35,3 p. 647^b,45 carnalis ... voluptas ab eo (*Isaia*) videtur vocari carnalitas -ens a contuitu divinatorum. **c** *absumere, perimere* - *hin(weg)raffen*: THIETM. chron. 4,60 Conradus ... ac ... Heribertus ... morte momentanea -ssi sunt. 7,32 mulier ... subitaneae mortis nexibus -ssa obiit (CHART. ord. Teut. [Thur.] 332 p. 281,10 si ... m. n. -ssi promissum solvere non possemus). 7,35 Rotmanus ... improvisae necis inpetu nocte -itur (-ssus CHRON. Thietm.). *ibid. al.* **C** *exprimere, depromere* - *ausdrücken, verkünden*: WOLBERO cant. 4 p. 1246^A ut in auribus Domini Sabaoth dulci modulatione carnis et spiritus concordiam -at *cithara*. **D** *depingere* - *zeichnen*: TRAD. Frising. 72^a (a. 776) quicquid stilo -ssimus (*sed cf. p. 389,20 deprompsimus*), in perpetuum firmum stabilimus.

adi. depressus, -a, -um. **I** *proprie*: **A** *strictius*: 1 *gener. i. q. altus, inferus, humilis* - *tief, unten liegend, niedrig*: HRABAN. univ. 13,3 valles sunt humilia loca ... et convalles -a loca terrarum inter montes. 18,1 p. 485^B cum in loca terrae -iora decurreret *sive aes sive aurum*. GLOSS. II 673,32 St.-S. -nsas tiufun. HILDEG. scivias 3,7 l. 498 nefas tuum ... sit super animum tuum ... illud malum conculcans te in -um locum (*i. infernum*). GERHOH. psalm. 33,9 p. 272,26 si vultis venire in aulam spei celsissimam, caute intrate per timoris ianuam -issimam (-imam *cod. a. corr.*). SALIMB. chron. p. 265,23 manducabat ... iste (*Ghirardinus*) in sala palatii in mensa -a, ubi alii coram episcopo comedeabant. p. 402,19 archidiaconus ... discubuit in -a mensa seorsum. **2** *mus. i. q. gravis, submissus* - *tief, gesenkt*: AUREL. REOM. mus. 6,4 ne ... gravis (*sonus*) multum -us altitudini acuti non congruat. HUCBALD. mus. 20 quantumcumque ... sublimi vel -o promatur sono *tonus*. ANON. mus. La Fage 15,9 ut nec nimium extensum superius nec nimium -um inferius humanae vocis possibilitatem non excedat *organum*. ALBERT. M. animal. 23,137 est *sonus* plenus, gravis, acutus, creber et extensus, exaltatus, -us. *usu subst.*: ANON. mus. Sowa 1,1 p. 96,22 altum ... in una significatione idem est quod sublime vel elevatum, in alia idem est quod profundum vel -um. **B** *latius*: 1 *planus* - *platt, flach* (*gedrückt*): ROD. GLAB. hist. 5,2 erat *homunculus* ... fronte rugosa et contracta, -is naribus, os exporrectum. **2** *concavus* - *einwärts gewölbt, konkav*: LEX Frison. add. 3^a,34 si ... vulnus sanatum cicatricem -am et non reliquae carni equam duxerit, quod sipido dicunt. **3** *immissus, abditus* - *ver-, eingesenkt, verborgen*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 69,31 in quibusdam avibus caruncula est intus in naribus, in aliis prominens usque foras, ... in aliis interius -a et subiacens. **4** *deflexus, detortus* - *umgebogen, abgeknickt*: ODILO SUESS. Seb. 46 quidam debilis emaricidis poplitibus ... ante sanctum adductus tibiarum -is supersedebatur. **5** *compressus, densus* - *verdichtet, dicht*: MARB. RED. lap. 14 p. 1748^B optimus huic (*sc. veneto hyacintho*) tenor est, quem non ... densior (-ior *var. l.*) equo obscurat succus. *de mensura i. q. confertus* - *festgedrückt*: REGISTR. abb. Werd. 2,15 p. 40,3sq. (s. X.) Bernuini de pleno manso unum solidum> VIII mo<dios> bracci ordei -i ...; Redger VI den<arios> de capite suo, VI mo<dios> bracci -i (cf. 7,6 p. 205,3 bracia pressa. p. 205,8 bracia non pressa. 3,51 XVI mo<dios> impressi bracci). **6** *gravatus, onustus* - *belastet, beladen*: PETR. DAM. epist. 44 p. 24,5 a -o (*sc. ferreae vestis perdere*) homine mille metaneas in uno psalterio fieri admiratus expavi (*item* 109 p. 212,15).

II translate: 1 *modestus, mediocris* - *klein, bescheiden*: GESTA Bereng. 2,206 vicinas quibus (*Gallis*) est studium devincere terras -umque (-esumque *cod.*; gloss.: non elatum, sicut vos habetis) larem spoliis <hinc> inde coactis sustentare. **2** *moles*

tus, malus – schwer, schlimm: RUP. TUIT. trin. 29,77 esto exorabilis, altissime cognitor -ae ac paene sepultae nostrae captivitatibus.

adv. depressive. 1 *proprie i. q. demisse, humiliter – tief, niedrig:* ALBERT. M. animal. 23,112 gostrudi aves sunt turdis ... similes, gregatim volantes quasi undose nunc alte, nunc -e. 2 *translate i. q. graviter – schwer, schlimm:* HILDEG. div. op. 3,5,38 l. 18 aliquo ... tempore levius, aliquo -ius in fatigatione infirmitatis laborans homo.

***deprivatio**, -onis f. *privatio – Beraubung:* v. p. p. 371,33. **deprivo**, -atum, -are. *privare, spoliare, nudare – berauben, entledigen, bringen (um):* CHART. Sangall. A 507 (a. 865) si quis ... hanc traditionis cartulam irrumpere voluerit, conatus sui -etur effectum. MIRAC. Liutg. I 1 ut ... oculorum spe penitus -tus (privatus var. l.) ... nigrante sub velamine noctis tetrae similitudinem ... duceret (sc. aegrotus). HROTSV. gest. 213 quod ... illum (regem) mox proprio -rent male regno *Evurhardus et Gislberht*. DIPL. Otton. I. 212 p. 293,32 (interp.) ut ... ecclesiae ... iam per multos retro annos decimis ... iniuste -te ... iusticiam fieri decrevissemus. CHART. Turg. III 548 p. 374,32 si ... quis honorem ebedomodam recusaverit, pane suo illa ebedomoda -etur. Staub

***deprocul** (de procul) *adv. e longinquo, eminus – von weit her, aus der Ferne:* PASS. Thiem. II 11 p. 58,40 ligna, lapides, aquam de procul baiolare.

***depromitto**, -misi, -missum, -ere. *metr. dep̄rō-: l. 41.* 1 *promittere – versprechen, verheiß:* a in univ.: CONST. imp. II 252,3 p. 342,33 (a. 1244) magister Otto ... requirens, ut ab expugnatione ... discedere deberemus, ... multiplicem spem gratie nobis et (in add. 3) pacis negotio -ens (cf. p. 342,46 quod fidem exolverent repromissam). b *denuntiare, proponere – ankündigen, in Aussicht stellen:* FLOD. annal. a. 942 p. 83,16 si ... eum (Ludovicum) amplius hostili gladio persecuti fuerint *Franciae vel Burgundiae habitatores*, excommunicationis -ssurum (depromens, depromans var. l.) interminationem (sc. legatum papae). 2 *praemittere, enarrare – vorausschicken, erzählen:* ARBEO Emm. 47 ea, quae depromsimus (deprompsimus, -simus, promissimus var. l.; dictata habemus hucusque VITA Emm.) pro reverentia viri Dei. EUPOLEMIUS 1,414 nondum hec (sc. relationem) ex toto Moyses depromserat (-erat B) omni ascultante domo, cum eqs. 3 *promulgare – verkünden:* EPIST. var. I 41 p. 564,37 quando ... auctores grammaticae artis quasdam regulas dissonas depromsisse (-isse codd.) cernebam eqs.

deprimo, -m(p)si, -mptum, -ere. *script. et form.: dip-: l. 57. praes.: partic. -ans: l. 35, p. 389,14. inf. pass. -eri: p. 389,32. perf.: -ops(i): p. 388,34. -m(i): p. 388,14, 388,38, 389,19, 20. depon.: p. 389,45. adde PASS. Praeieci I 24. struct. notabiliores: c. praep.: ab: l. 59. in c. abl.: p. 389,26. in c. acc.: p. 388,14, 46. super c. acc.: p. 388,23. contra: p. 388,44. ad: p. 388,25. adde VITA Erasmi 74. c. inf.: p. 389,37, 45. pendet quod: p. 388,26. partic. perf. usu subst.: l. 63.*

I *proprie vel multo saepius in imag.: A promere, (pro-) afferre – hervor-, heraus-, herbeiholen, entnehmen:* 1 *strictius:* a in univ.: ALDH. virg. I 2 alius (sc. Christi athleta) ... sagittarum spicula de ... faretrae latibulis -ens. II 1075 egregios -ens (di- B a. corr.) ... scabro incipiat celebrare viros nunc pagina versu. VITA Audom. 8 (MGMer. V p. 758,25) nec hoc verbum iterum foras a b o r e -as nec eqs. (WALAHFR. Wett. 939. al.). VITA Bav. II 2,63sq. obsequitur minister laterem -ens ... grandem; ... tunc vadens tantum fertur -ere saxum, quod eqs. BERNOLD. CONST. libell. X 28 p. 124,29 multa ex apocryphis -pta sancti patres receperunt. OTLOH. curs. 5^{capit.} (PL 146,151^D) medicamenta pro diversis morbis et vitiis animi ex psalmis -enda. al. b *in lucem proferre – ans Licht bringen:* ALDH. virg. II 173 squalidus ut sablo ... flaventis -it fila metalli. c *educere – herausführen:* CARM. ad Agob. 3,1 (CC Cont. Med. LII. 1981. p. 371) acre -unt (sc. probi) examen nimis pavendum restare superbis. 2 *latius: a gignere, generare – hervorbringen:* WALAHFR. (?) carm. 54,14 APPIPIOY albescentes -it Suevia montes. VITA Leod. 2,128 (MGPoet. III p. 28) focus cum tura calent ..., -unt nitidum flagranter

odorem. CARUS Clem. 201 sexta (dies), bis binis pedibus quocumque vagantur, -it. CHRON. Reinh. a. 1197 p. 558,23 sol ... de celo ... quedam circularia signa -psit. al. b *parare, praebere – verschaffen, zur Verfügung stellen:* ALDH. virg. II 119 decies senas de cespite ruris fruges -psit caelorum gloria Christus (sc. virginibus). ad Acirc. 88,1 quis prior in mundo -psit (-msit var. l.) tegmina vestis (de ficulnea)? FLOR. LUGD. carm. 10,9 cum Deus expulsus lucem -ret umbris. sibi parare, assequi – sich verschaffen, gewinnen: EGBERT. fec. rat. 1,552 speranda est spes non habitas -ere causas. c *assumere – annehmen:* VITA Sadalb. 15 (MGMer. V p. 58,24) se in bestiarum ... deformat figuras variaeque figmenta -it (sc. diabolus). d *adducere, recondere – (ein)bringen:* TRAD. Frising. 60 (a. 773) Heres episcopus ... in erarium ... virginis Marię -imus et in posteris condendum utile decensimus eqs. B *detrahere, a superbia revocare – herunterholen, im Hochmut dämpfen:* WALTHARIUS 812 hostem depellere (-ere B) cures, dextera, ne rapiat tibi propugnacula muri!

II *translate:* A *de actione (fere ore vel litteris) edendi, proferendi, manifestandi:* 1 *pronuntiare, edicere, promulgare, indicare – verkünden, kundtun, bekanntgeben:* a in univ.: LEG. Wisig. 7,6,2 ut eius (regis) arbitrio super eum (sc. falsatorem monetarum) sententia -atur. VITA Willeh. praef. cum sanctorum laudes et actus religiosa fidelium -it affectio eqs. VITA Erasmi 433 ad populum cesar -it talia dicens: 'eqs.' CHART. Rhen. med. I 270 veraci relatu -o ac plurium suffragio testium confirmo, quod eqs. IOH. VEN. chron. p. 157,18 feriatis diebus, quibus laudis pompam in ecclesia -ere solebant episcopi. persaepe. v. et p. 387,43. remissius c. sensu faciendi: TRAD. Frising. 24^b notitiam -imus, quod eqs. (item 96). cf. p. 389,22. b *demonstrare, ostendere – aufzeigen, weisen:* VITA Boniti 7 (MGMer. VI p. 123,8sq.) 'tu (sc. Bobo) quidem', inquit, 'consilium evidenti assertionem -el' ...; vir ... sanctissimus gavisus, quod sibi congruens -psisset (-opsisset var. l.) consilium eqs. HUGEB. Willib. praef. p. 87,15 prodigiorum virtutumque vestigia, quas Dominus in ista orbe terrarum -ere (promere var. l.) diffamareque dignatus est. VITA Bertuini 8 (MGMer. VII p. 181,19) apparuit ei angelus ... et -it (promit, ostendit var. l.) ei locum, in quo ecclesiam debuerat construi. c *comprobare – beweisen:* IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 252,6 Agrestius simulatam pacem postulat, quod postea actis -msit. c *iniungere – verhängen:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1085 p. 443,24 umbratilem sententiam excommunicationis contra fideles sancti Petri -pserunt *adversarii ecclesiae*. CHART. Walkenr. 22 l. 27 (epist. papae) ut nulli omnino liceat in vos (sc. Cistercienses) ... interdicti sententiam promere, quam, si -pta fuerit, ... decernimus non tenere. remissius i. q. *proponere – in Aussicht stellen:* v. p. 387,35. d *vovere – geloben:* BOBOL. Germ. 6 (MGMer. V p. 35,25) ingressus ... homo Dei cum suo germano monasterium ... sanctae religionis vitam et obediendum ambo ... -unt. 2 *exponere, (e)docere, (e)narrare, describere – darlegen, berichten, ausführen, schildern:* a in univ.: IONAS BOB. Columb. praef. p. 145,12 quorum (magistrorum) vita ... inpostmodum -msimus. ECBASIS capt. 410 comprehendit *pardus* cursum, regis -ere iussum (sc. vulpi). PASS. Ursulae 19 p. 156,1 non absurdum est credere, si quid de talis virginis nobis -itur visione. RHYTHMIMACH. 14,23 quali numerorum positione fiant *pyramides*, oportunitatem videtur -ere. saepe. v. et p. 387,37. 40. b *canere – besingen:* TIT. metr. I 1,5,2 Barionae parvo -ere poemate facta. POETA SAXO 5,545 quae veterum -unt proelia regum, barbara mandavit *Carolus* carmina litterulis. al. c *iterare, repetere – wiederholen:* HRABAN. carm. euang. 37 Matthei ... famen ... Marci non dissonat arte, Lucas -it sancti sacramenta lohannis. 3 *referre, deferre, recitare – vorbringen, vortragen:* a in univ.: CARM. Sangall. I 2,4 lectores, rite parati, sensim passionum, decet ut, -ite textum. DIPL. Arnulfi 27 ut petitiones servorum Dei ... nobis -ptas ad effectum perducere studeamus. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 317,3 legatus ... Heinrici regis causas ipsius ... qualitercumque -bat. 70 WALTH. TER. Karol. 18 iniuria Tagmarus accepta querelam comiti ... -it. OTTO FRISING. chron. 3,12 p. 148,6 Philo Iudeus ... ad -endam (deprimendam var. l.) querimoniam ad ce-

sarem mittitur. *saepius*. **b** (ex)petere – erbitten: PASS. Prae-
iecti I 22 cui (*viro Dei*) tantam Dominus apud maiorem domus
prestitit gratiam, ut, quod verbis –msisset, summo cum honore
adeptus est. **c** citare – anstimmen: GESTA Apoll. 36 postulo
te, frater, cantum –e frequenter. **4** dicere, profiteri – sagen,
äußern: **a** in univ.: CAND. FULD. Eigil. II 23,4 consilium
subeunt quidam, dant more prioris constitui (sc. *claustrum*); ast
alii –unt . . . solis ad occasum satius (sc. *esse*). CHRON. Salern.
38 p. 40,5 putavi *eqs.*; proinde talia quippe –mi verba. MANEG.
c. Wolffh. 17 p. 81,7 Simon . . . puram de salvatore confessionem
. . . –msit: ‘*eqs.*’ (Vulg. Matth. 16,16). WILLETR. Sus. 98 –unt
(sc. *latrones eam cognoscere volentes*) . . . suum conspirantes
male votum. *saepius*. **b** offerre – darbringen: DONAT. Trud.
14 (MGMer. VI p. 286,25) his verbis laudes Domino –ens (–ans
2a [m. al. corr. ex deprecans]. 2b) ait: ‘*eqs.*’ **5** depingere,
(con)scribere – aufzeichnen, (nieder)schreiben: ARBEO Corb.
41 p. 230,11 ea (sc. *multa*) . . . , si stilum –endi non evellimus,
dies . . . prius quam sermo cessavit. TRAD. Frising. 44 p. 72,25
ut supra stilo comprehendimus vel caracteribus –imus (sim. 89
ut superius stilo –psimus [item 101 –imus]). 60 quibus pestiferis
inmissionibus . . . passa sit haec alodes, stilo difficile est –ere. 140
notitiam stilo libet –ere de traditione, quod ego tradedi *eqs.* **B**
singularia quaedam: **1** subi. homines: **a** exhibere, prae-
stare – leisten, erweisen: VITA Bertuini 1 (MGMer. VII p.
178,15) quicquid aliis praedicabat vir sanctus verbis, cotidie
–bat ipse in bonis exemplis. ARNOLD. LUB. chron. 5,24 p.
202,14 (vs.) que (*coniux*, sc. *principis*) Christo gratum pia –psit
(–msit var. l.) famulatum. **b** delegare – übereignen: VITA
Pirmin. II 11 p. 41^b,1 inter plurima . . . , quae liberali animo
–psertat Werinherus, obtulit quoque maximos limites in saltu,
qui Vosegus dicitur. **c** transformare – umsetzen: HUGEB.
Willib. 2 p. 89,30 qualiter ista cogitatio –eri (depromereri 3)
proferrique poterit in effectum, (promereri potuisset effectum
4. 4a.b), ut cadaqua cuncta cosmi istius derelinquere quearet. **d**
–mandatum habere, obligatum esse – ?beauftragt, verpflichtet
sein: ARBEO Emm. 11 docentium reprehensionem radicatus
extirpare –imus (debemus var. l.). **2** subi. res: **a** designare –
bezeichnen: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,5 l. 61 de corpore . . .
nostri consolatoris gutta sanguinis . . . ab evangelista refertur in
terram usque distillasse, quatenus per terram, in quam defluxe-
rat, terrena beatorum martyrum –ret membra *eqs.* CARM. de
temp. rat. 838 octonae kalendae –assi –ant, (assim –unt
RHYTHM. 108,2). **b** commendare, suadere – empfehlen, na-
helegen: PASS. Praeieci I 17 neque vitam pandere tantum, sed
passionem texere rerum exitus –itur (–it, –ere conar, deposcit
var. l.).

deprope (de prope) adv. et praep. **1** adv.: **a** de loco: **a**
prope, in propinquo – nahe, in der Nähe: FRID. II. IMP. art.
ven. 5 p. 174,28 airo non poterit tantum de prope insequi eos,
quin remaneat sub . . . falconibus. 6 p. 231,25 si viderit falco
aquilam . . . transeuntem de prope. CHART. Wirt. VIII 2721
duas medias partes molendinorum . . . et allodium agrorum –e
sitorum. *proxime* – am nächsten: ALBERT. STAD. Troil.
4,468 –e stans ambas abscondat ense pedes (sc. *Achilli*). **β** *e pro-*
pinquo, *comminus* – von nahe, aus der Nähe: LAMB. TUIT.
Herib. 1,6 p. 744,27 ut de longe et de prope moestorum et
egentium consolandae institerit penuriae. SIGEB. GEMBL. Theod.
17 p. 478 vs. 52 nec Martini custodia defuit urbi longius
astantis, sed de prope cuncta tuentis. FRID. II. IMP. art. ven. 6
p. 249,25 si . . . falco . . . per vociferationem de prope non redie-
rit, sed elongabitur. in imag.: v. p. 271,34. **b** de tempore i.
q. mox, statim, ilico – alsbald, sogleich, auf der Stelle: DONI-
ZO Mathild. 1,284 nocte foris missum pepulit Atto mandans
breve scriptum Ottoni regi, rogans, ut non pedetentim, de
prope fidenter sibi sed succurrere temptet. 2,513 hoc si fecisses
(sc. *Mantua*), . . . rex discessisset procul a te –e. 2,653 victoria
. . . –e de caelo veniet. 2,727 contio Mathildis –e plana petivit.
2 praep. c. acc. i. q. *prope*, *iuxta* – nahe, dicht (an): FRID. II.
IMP. art. ven. 6 p. 229,20 sive alte volent *vultures* sive ime de
prope falconem. FUND. Walds. 3 (MGScript. XV p. 1090,7) de
prope matris pedes . . . residebat *Gerwicus*.

depropero, –avi, –are. *properare*, *festinare* – eilen, sich be-

eilen: **1** de motu locali c. sensu advolandi: FLOD. annal. a.
940 p. 77,15 Hugo et Heribertus . . . ad munitionem Petraepon-
tem –ant (corr. ex properant C). hist. 1,6 p. 420,8 comperto ur-
bis incendio cum divinitatis invocatione –ans *beatus Remigius*
eqs. CHRON. Reinh. a. 1190 p. 545,4 christiani . . . ad Yconium
capiendam unanimiter –verunt. **2** c. inf. c. sensu celeriter ex-
sequendi: VITA Ger. Bron. 13 p. 663,38 binas . . . candelas
componere et . . . beato martiri Eugenio –a pervehere. ANON.
princ. magistr. 32 me natura provocat et invitat clare, novas que
–at rebus formas dare.

depropitius, –a, –um. *inclemens, inimicus* – ungnädig, ab-
geneigt: LIBER diurn. 83 p. 93,1 si preter haec (*divina manda-*
ta) aliquod agere presumpsero . . . , eris (sc. *Petrus*) mihi in . . .
die divini iudicii –us (propitius var. l.). Antony

deptonomium v. deuteronomium.

depubis, –is m. *porcus lactens* – Spanferkel: GLOSS. IV
114,27 St.-S. –em spönnearh.

***depuplicatio** (–upl-), –onis f. *patefactio, denudatio* – Ent-
hüllung, Bloßstellung: VITA Goar. 7 p. 419,5 quare per me mi-
sero depuplicatus devenisti? melius fuisset antea absconsa con-
fessio quam ista principalis depup-o.

***depulico**, –avi, –atum, –are. *script.* –upl-: l. 20. **1** prae-
sentare, exhibere – (vor)zeigen, –legen: SIMON SITH. gest.
2,126 munimenta libertatis Sithiensis ecclesiae curiae –vit ab-
bas. **2** detegere – entdecken: LEX Frision. add. 7 si servus . . .
fugiens dominum suum ab alio fuerit receptum et quaerenti do-
mino negatum et iterum –tum, reddat . . . ipsum. **3** denudare,
denotare – bloßstellen, anprangern: EKKEH. URAUG. chron.
a. 1106 p. 233,41 –atur et ventilatur, diiudicatur et convincitur
. . . heresis Wigbertina. v. et l. 20.

depudet, –uit, –ere. *pudere desinit, non pudet* – es macht
nicht (mehr) beschämt: EMBR. Mahum. 314 (Coll. Latomus
52. 1962. p. 61; c. 1100) nempe maritali theda rituque iugali huic
(*Mammutio*) se subposuit *uxor consulis*, heu, quia –uit (non
pudit var. l.). YSENGRIMUS 3,1026 degrassetur . . . cum tanta
iniuria regem, vos aliud miror –uisse queri.

***depuero**, –are. (cf. devirginare) *puritate puerilis animi*
privare – der kindlichen Unschuld berauben: EBERH. ALEM.
labor. 881 –ant *pueri* pueros alios, vitiis quia pueros inficiunt.

depugis (–pig-), –e. *carens natibus, posteriore gracilis* – der
Hinterbacken entbehrend, 'dürrarschig': CONR. MUR.
summ. p. 99,332 est iste (sc. *vilis*) ruber, –igis (depingis var. l.),
corpore nanus. p. 160,4 mulier deridenda . . . poterit nominari:
corrupta, deformis, decepatrix, –igis, demens.

depugnatio, –onis f. *oppugnatio* – Bekämpfung: WOLBE-
ro cant. 1 p. 1045^B ad . . . virtutum custodiam illorum (sc. *vi-*
rorum apostolicorum) –e profecerunt custodes (i. *peccatores*).

depugno, –atum, –are. *struct. c. praep.*: ab: l. 65. ad: l. 66.
de: l. 66. **1** intrans.: **a** corpor. i. q. *pugnare, proeliari* –
kämpfen: WALAHFR. carm. 21,11,3 praecipe, caesar, expeditos
pro tutamine publicisque rebus –are viros. HIST. Mosom. 2,2 p.
160,32 tanta gentium . . . irruentium et adversum se (sc. *loca*
sanctorum) –antium . . . exundans extitit . . . saevitia. **b** spirit.
i. q. *obluctari, repugnare* – ankämpfen, sich widersetzen:
RUP. TUIT. Ioh. 1,1782 auditor . . . , quantis potest, argumentis
–ando contradicit. 4,236 contra quem (*Christum*) vestris quae-
stionibus –atis. trin. 40,19 l. 1322 ut contra omnes haereses tota
vita sua –ans voce et litteris tanta scriberet *vir* (i. *Augustinus*).
2 trans.: **a** strictius i. q. *oppugnare, debellare* – bekämpfen,
niederwerfen: WOLBERO cant. praef. p. 1011^D ut hanc (sc.
promissionis) terram spiritualiter inhabitare possimus, –andi
sunt hostes animae. **b** latius i. q. (vi) (de)pellere – (mit Ge-
walt) (ab)bringen: WOLBERO cant. 1 p. 1044^D tales . . . filii (i.
apostolici viri) contra ecclesias pugnant, quando eam ab er-
rore suo –are intendebant, sicut et adhuc omnem fidelem ani-
mam de vitiis ad virtutem verbis et exemplis quotidie –ant.

***depulsatio**, –onis f. *repugnatio, contradictio* – Anfech-
tung, Widerspruch: LEG. Lang. p. 209,43 (post 774) ut, quic-
quid . . . possessor optinuerit, absque molestationem et –em
(antea: pulsationem) . . . possideant.

depulsio, –onis f. **1** de rebus i. q. *repulsio, aversio* – Ab-
wehr, Abwendung: **a** gener.: VITA Pus. 5 p. 218,4 sit vela-

[Staub]

men contra iaculationes antiqui hostis tutela perennis et insidiarum -o. PAUL. BERNR. Greg. 96 p. 531,8 quidam sapientum ... interpretati sunt Deum ... suam adstipulationem mundo denotasse per insoliti frigoris -em. v. et l. 29. **b t. t. rhet. i. q. reiectio, defensio** – *Gegenrede, Widerlegung, Verteidigung*: EPIST. Worm. I 34 p. 61,9 dum ... -o sive argumentum repugnans ... supervacanea cavillatione compillatum vincatur. IOH. SCOT. praedest. 4,3 l. 63 quod ... haeresis, de qua nunc agitur, sit -o ipsarum duarum (sc. *Pelagianorum et eorum contrariorum*) refutatio. VITA Gamalb. 2 cuiuscumque criminis obtenderit *adversarius* intentionem, satis congruam in praescriptis invenire valebit -em. HONOR. AUGUST. glor. 4 capit. p. 63 calumpnia invidiorum; -o (repulsio *var. l.*) scriptoris. **2 de anim. i. q. eieccio, expulsio** – *Ver-, Austreibung, Verbannung*: **a de hominibus**: MIRAC. Pirmin. 8 filii iniquitatis ... irae -is suae pudorem magni ducentes ... ad ulciscendam iniuriam ... se invicem sunt hortati. GOZECH. Alban. 16 qualiter ... sacerdotibus -es et exilia intentaverit *Iustina*. ADAM gest. 2,39 Suein ab exilio regressus optinuit regnum ... anno -is suae vel peregrinationis XIII. GESTA Trev. cont. I 13 p. 186,11 in quibus (*litteris*) ... meminit *Theodericus* -is ab episcopatu Herimanni ... Mettensis. CHRON. Cosmae cont. I a. 1142 p. 147,19 de Wladizlai -e et Conradi electione armati consulit (sc. *partes*). **al. repudium** – *Verstoßung*: RADBERT. Matth. 3,3262 quicumque foedus nuptiarum ... spreverit ..., is cogit infirmior se (*i. uxorem*) cum alio fornicari et causa reatus eius ipse efficitur, qui eam sua -e facit mechari. **b de diabolo, daemone**: BERNOLD. CONST. libell. X 17 sive ... manus impositio pro reconciliatione penitentium sive pro -e infirmitatis vel diaboli ... inpendatur. VITA Wirnt. 10 p. 1133,50 cur illi (*Andreeae*) grates pro -e fraterculi mei (sc. *daemonis*) non accumulatis?

depulsor, -oris m. *qui defendit, amovit, repulsor* – *einer der fernhält, entfernt, Abwehrrer*: MIRAC. Trud. 18 vel quis (sc. *in omnino viso*) ab introitu templi eum depulerit, vel quem ipse in -e ... contempserit, exitii morte expertus ... patronorum reverentiam ... esse conservandam ... perdocuit *dux*.

depulsus v. 1. depello.

***depunctura**, -ae f. *punctio* – *das Stechen*: RAHEW. flosc. 4,288 quod baculus sursum trahit expungitque deorsum, denotat esse bonos nunc ad meliora trahendos, nunc oblatrantes -a ferientes.

depono v. depono. **depupl-** v. depubl-.

***depuratio** (-cio), -onis f. (*depurare) **I apozema, sedimentum** – *Absud, (Boden-)Satz*: MAPPAE CLAVIC. 280 refrigerare permitte, quicquid ... lexivae ... remansit; que -o secunda lexiva saponarii dicitur. **II purgatio** – *Reinigung*: **A de actione**: **1 proprie**: **a strictius**: **a techn. et alch.**: OLIV. hist. Dam. 60 p. 263,16 de integra substantia (sc. *liquoris*) post -em modicum remanet de balsamo non mixto. ALBERT. M. veget. 6,239 quae (*terrestreitas uvae*) convertitur in faecem post vini -em. anal. post. 1,1,2 p. 4^b,44 adeo fit hoc (sc. *aes*) simile auro, quod per -em aeris etiam possit fallere peritum. caus. univ. 2,3,7 p. 145,84 gladiaria ... et ferrum et ferri -em et ferri cum chalybe commixtionem ... considerat. **actio, ratio purgandi** – *Reinigungsvorgang, -verfahren*: PS. ARIST. pract. p. 660^a,43 -o separationis ... naturas lapidis est in quatuor elementa dividere et ea singulariter per distillationem mundare. **β natur., medic., anat.**: URSO element. 3 p. 72,17 que (*virtus expulsiva*) ... illud, quod feculentum est et inimicum membris, ad -em (deturpationem *var. l.*) subiecti foras expellit. p. 72,27. 4 p. 95,18 specialis est illa (sc. *virtus quantitativa*), que ... et similia ... coniungit ad reparationem et dissimilia ad -em disiungit. RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 86,12 ex ... actione febris (*sic*) melius -fit> digestio et -cio. ALBERT. M. animal. quaest. 1,16 p. 92,20 qui (*sanguis menstruus*) non indiget -e (depurari per stomachum *var. l.*) ... et ad cuius sanguinis menstrui -em sufficit digestio secunda et tertia. euch. 3,1,7,7 p. 270^a,8 quae (*colatoria panniculorum*) ultima -e foetulentum quasi colando a cibo separent, ut ultime depuratum esset. v. et p. 392,40. **γ philos. et theol.**: ALBERT. M. Iob 28,27 'et praeparavit' locum eius (sc. *sapientiae*) per intellectus -em *Deus*. adde: ALBERT.

M. eccl. hier. 4 p. 109,49 dicit Damascenus, quod habitus est ipsa essentia animae deputata (depurata *var. l.*), quae potest in aliquid, in quod primo non poterat; et hoc potest esse verum, si intelligatur -o (deputatio *var. l.*) reductio de potentia in actum. **b latius i. q. amotio, adeptio** – *Entfernung, Hinwegnahme*: **a corpor.**: GEBER. summ. 1,42 p. 385,8 est intentio sublimationis ... completa summa illius (*argenti vivi*) -o terreitatis et remotio aqueitatis illius. **β spirit.**: ALBERT. M. sent. 3,34,9 p. 641^b,13 ipse (*timor initialis*) efficitur castus per -em poenaltatis illius. **2 translate**: **a discretio, distinctio** – (*Unter-)* *Scheidung*: ALBERT. M. sent. 4,16,29 p. 608^a,26 intenditur id, quod intenditur, ... per -em (cf. 3,29,11 p. 562^a,32 separationem) a contrario sibi permixto. p. 608^a,35. **b abstractio, ἀφαίρεσις** – *Abtrennung, Abstraktion*: ALBERT. M. metaph. 1,1,10 p. 15,10 principium artis et scientiae, ... prout est ad rationem simplicem et causam deductum per -em. **B de statu i. q. puritas** – *Reinheit*: **1 proprie**: ALBERT. M. miner. 4,1,3 p. 86^b,31 facit acetum ipsum (*argentum vivum*) elevari super superficiem laminae (sc. *plumbi*) sicut grana milii, et tunc albescent propter maiorem -em ipsorum. **2 translate i. q. vacuitas** – *das Freisein*: ALBERT. M. sent. 3,29,11 p. 564^a,40 si non potest esse esse similis per -em a contrario, ... erit similis per effectum bonitatis additum.

***depurativus**, -a, -um. *purgativus* – *reinigend*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 372^C baccae lauri subtilis est substantiae -ae. ALBERT. M. mot. proc. 2,13 p. 74,34 a virtutibus elementorum virtutes habet anima -as nutrimentorum. euch. 6,3,1,2 p. 413^b,24 per omnem qualitatem digestivam et subtilitativam et -am nutrimentum disponitur, ut facilius corpori naturali incorporaretur. PS. CALID. lap. p. 401 oleum est ... coniunctivum, permansivum, -um.

***depurator**, -oris m. *qui purgat, purgator* – *Reiniger*: ALBERT. M. miner. 3,2,6 p. 82^a,2 didici, quod ... vena ... in quadam parte fuit aurum ... et in alia parte argentum ... et dixerunt mihi fossores et -es metallorum, quod hoc frequentissime contingit.

***depuratorius**, -a, -um. **1 adi. i. q. purgativus** – *reinigend*: URSO gloss. 55 p. 91,22 humiditas depurat, dum fomentum praebet caliditati utpote -ae qualitati, per quam incitatum subiecti fit depuratio. **2 subst. neutr. i. q. organum purgatorium, emissarium** – *Reinigungsorgan, Abfluß(kanal)*: NICOL. anat. 509 est *uvula* ... cerebri -um unicum habens foramen, per quod deservit membris animalibus et spiritualibus.

depurgatio, -onis f. *purgatio* – *Reinigung, Läuterung*: ALBERT. M. eth. II 1,1,2 p. 3^b,38 principia virtutis sunt hominis ad animum conversio, animi -o et virtutis a diis donatio.

depurgo vel *dispurgo, -atum, -are. **1 corpor. (usu medic.)**: **a purgare, mundare** – *reinigen*: NOTULAE Wilh. Cong. 1426 sanguinem naturalem de-at *venarum incisio*. **b purgando deducere, remove** – *reinigend abführen, entfernen*: NOTULAE Wilh. Cong. 1305 qui (*sal*) ponitur cum aliis ad dissolvendam et dis-andam materiam tumoris. **2 spirit. i. q. purificare, expiare** – *durch Sühne reinigen, (ent)sühnen*: IULIAN. TOLET. Wamb. 28 per quos (*rectores*) ... constuprata ... sordibus terra novo iudiciorum baptismo de-ta (repurgata *var. l.*) remitteretur ad veniam. THEODULF. carm. 27,81 ni ... Helias de-et crimina corvi. **partic. perf. usu subst.**: EINH. (?) Marc. et Petr. II 15,2 meum, credo, quod nolit *Christus* impedire bravium, quin peccatis de-tum pervenire faciat ... ad perennem gloriam.

***depuro**, -avi, -atum, -are. (purus, cf. *ThLL* s. v. depuratus) **partic. perf. usu adi.**: p. 393,1.3.4. **al. subst.**: p. 393,8.

I intrans. i. q. deliquari, subsidere – *sich klären, setzen*: MAPPAE CLAVIC. 280 quam (*primam lixivam saponarii*), cum bene -verit, mitte coquere. **II trans. (refl.)**: p. 393,22.23; **absol. l.38**: **A proprie**: **1 purgare, (e)mundare** – *reinigen, säubern, läutern*: **a corpor.**: **a techn. et alch.**: ALBERT. M. veget. 6,350 iste (sc. *panis cum furfure*) facilius descendit a stomacho, licet non sit adeo nutrens ... sicut ille, qui a furfure est -tus. animal. 1,108 aurifices extenuantes aurum et argentum in peltas membranales primo -ant decoquendo cum sale. Iob 28,2 p. 308,25 a quibus (*argento vivo et sulfure*), si scabrositas tol-

latur et faeculentia . . . , valde -tum efficitur argentum. WILH. SALIC. chirurg. 1,14 p. 307^H recipit olei chamomillę, anethi, succi appii decocti et optime a faece -ti *eqs.* CONR. MUR. summ. p. 172,14 sigillum sit . . . de cera cum pice bene -ta seu defecata. *al.* **β** *natur. et medic.*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 370^E membra cum dulcedine mellis amaritudinem attrahunt, unde -antur et confortantur. ALBERT. M. veget. 1,132 os trahit indigestum et impurum, radix autem digestum et -tum. TRACT. de aegr. cur. p. 304,10 splenis officium est -are epar a superfluitate melancolie. MAURUS progn. 26 p. 40^a,15 inbecillitatem significat *urina foetens* caloris naturalis non valentis -are subiectum a superfluis. URSO element. 6 p. 186,20 corporis superficiem -at *res pure amara* a scabie. *al. v. et p.* 392,38. **b** *spirit.*: SUMMA dict. Saxon. 11,1 p. 266,24 (epist. papae) per quos (*gradus*) . . . ad veri Salomonis thronum eburneum candore vere innocencie -tum ascenditur. ALBERT. M. nat. bon. 261 p. 98,65 quae (*vena*) . . . murmurat in laudem . . . per lapillos puros . . . , humiles . . . et a peccato -tos. eccl. hier. 6 p. 137,53 iam -tus . . . participat *medius ordo* sacramenta. euch. 3,1,7,4 p. 268^a,16 qui (*calor digestivus*) pura separat ab impuris, non quidem in corpore Domini, in quo nihil est impurum, . . . sed potius in nobis, qui nos -are debemus ad ipsum percipiendum. 3,1,7,5 p. 268^b,16 postquam homo se emendavit et -vit, tunc statim dulcedinem . . . sugit. *v. et p.* 392,2. **2** *purgando deducere, remove – reinigend abführen, entfernen*: GLOSS. Roger. I A 1,16 p. 547,6 vulnus . . . ideo inter costas fit, ut sanies alterius vulneris per illud evacuetur et -etur. **B** *translate i. q. abstrahere, ἀφαιρῆν – absondern, abstrahieren*: ALBERT. M. sent. 2,3,16 p. 95^a,35 habet *species* (*sc. in intellectu*) simplicitatem non -tam a particulantibus, sed quae est per imitationem ideae primae. 2,8,10 p. 184^b,23 est . . . quaedam (*sc. vis*) accipiens *species* -tas ab omni materia et materiae appendiciis.

adi. 1. **depurans**, -antis. *purgatorius – reinigend*: URSO gloss. 55 p. 91,25 sui multitudo calorem -em opprimit *humiditas*. ALBERT. M. veget. 2,40 oportet habere (*sc. calamum*) organa -ia completa puritate.

2. depuratus, -a, -um. 1 *proprie i. q. mundus, purus – sauber, rein*: **a** *corpor.*: **α** *techn. et alch.*: ALBERT. M. animal. 23,81 limatura ferri et maxime calibis -i super carnem porcinam spargatur. *limpidus, merus – klar, unverfälscht*: CHART. episc. Wirz. I 201 p. 209,23 (a. 1221) III^{or} mihi carrate vini -i . . . persolvantur. **β** *medic. et anat.*: ALBERT. M. animal. 3,15 fons nutrimentalis humidi -i non est venter, sed cor. 12,101 sanguis est ultimum sive -um et digestum nutrimentum. **b** *spirit.*: ALBERT. M. euch. 3,1,7,4 p. 268^b,7 in sacramento est dulcedinis -ae suctio. **2** *translate: a liber – frei*: ALBERT. M. eth. I 465 p. 396,20 perfectus . . . bonum est magis -um a contrario boni. **b** *separatus, abstractus – abstrahiert, abstrakt*: ALBERT. M. animal. 21,15 oportet . . . ex collatis memoria retentis experta sumere et ex illis universale -um accipere.

***depurpuratus**, -a, -um. 1 *purpuratus, purpureus – in Purpur gefärbt, purpurfarbig*: STEPH. Wilfr. 17 p. 212,10 quatuor euangelia de auro purissimo in membranis -is, coloratis, pro animae suae remedio scribere iussit. **2** *purpurea veste (i. regalibus) spoliatus – des Purpurgewandes (d. h. der Regalien) beraubt*: GERHOF. novit. 34,8 personis quibusdam ante iudicium spiritale -is contigit ecclesiastica bona vastari.

deputatio, -onis *f.* 1 *reputatio, aestimatio – Beurteilung, Bewertung*: DIPL. Conr. II. 97 p. 139,1 ne in -e eorum, quibus regiminis cura committitur, aliquo modo culpabiles ascribamur (*ex* DIPL. Heinr. II. 469 p. 598,12 ne de inprovidentia eorum *eqs.*). *existimatio – (Hoch-)Achtung*: FROWIN. explan. 3,92 vestra securitas furatur a vestra memoria aliquando disciplinam, id est -em Domini et timorem. **2** *assignatio, constitutio – Zu-, Anweisung*: **a** *in univ.*: CHART. Worm. 195 (a. 1238) ordinationem de ecclesia parrochiali sancti Magni . . . et -em per . . . Gerardum prepositum . . . factam . . . ratam habemus. **b** *de poena i. q. iniunctio, irrogatio – Auferlegung, Verhängung*: DECRET. Burch. 20,37 sicut causa peccati concupiscentia est . . . , ita pene -o (-is *Ratramn. pred.* 2 [PL 121,55^C]) causa est peccati perpetratio. **3** *deductio, (de)mutatio – ?Ableitung, (Ab-, Ver-)Änderung*: *v. p.* 392,4.

deputo (-pot-), -avi, -atum, -are. *usu medial.*: p. 395,35; *refl.*: p. 395,37. 396,59; *?intrans.*: p. 395,46. *partic. perf. usu adi.*: p. 395,2.60. *al.*; *subst.*: p. 395,17.43.396,35.

1 *putare, existimare, censere, ducere – glauben, meinen, balten (für)*: **a** *strictius*: **α** *in univ.*: VITA Eucher. 6 (MG Mer. VII p. 49,13) suscepta . . . sarcina onere (*m. al. corr.* onus 1) sibi -vit, non honorem. DONAT. Ermenl. 12 (MGMer. V p. 698,14) quatenus . . . hoc . . . sibi -ret *inimicus (i. diabolus)* lucrum, si *eqs.* HRABAN. epist. 28 p. 444,28 pro nihilo aliorum opiniones falsas -o. VITA Mahum. 57 melius -o eam (*haeresis sententiam*) te . . . ignorare, quam inde . . . disputare. *saepius*. *adde*: IONAS BOB. Columb. praef. p. 147,12 inseruimus . . . illa, quae . . . praetermittere negligentiae, (praetermitti negliger non *var. l.*) -vimus. VITA Anstr. 6 (MGMer. VI p. 69,8) credulitas . . . cordis iusticiae -atur et salus oris confessio. **β** *pass. i. q. constare, esse – feststehen, gelten*: ANON. minut. 1,5 p. 234,22 pro VIII unciis, id est pro bisse, -bitur *octonarius*. DIPL. Conr. II. 171 si ulli . . . aliquid ex hiis, quae nostri iuris -antur, . . . inpendimus. **b** *latius*: **α** *denotare, inculpare – brandmarken, beschuldigen*: BONIF. epist. 73 p. 152,9 qui Christi pecunias . . . rapiet, homicida ante conspectum iusti iudicis esse -bitur. CAPIT. reg. Franc. 252,22 si quis fidelis . . . aliquo crimine aut infamia -atur. DIPL. Otton. I. 179 destructorem regni nostri . . . -antes, quicumque . . . debilitare (*sc. praeeptum*) voluerit. THIETM. chron. 6,98 ut . . . , qui in . . . facto culpabiles esse -rentur, . . . sacramento . . . amicorum expurgarent. EPIST. Worm. I 37 p. 69,16 sepe is, qui non erat in causa, -atur in culpa. *al.* **β** *aestimare, taxare – schätzen, taxieren*: DIPL. Heinr. IV. 400 nos . . . predium -tum ad centum quinquaginta et octo mansus . . . ad ecclesiam . . . tradimus. **γ** *assumere, accipere – annehmen, ansetzen*: AMALAR. off. 2,13,1 presbyteri -antur in loco filiorum Aaron. 3,36,7 a tempore sacrificii Isidorus officium missae -at. 4,12,2 Iudaei conversi, qui -antur in primitiva ecclesia. 4,30,1 eo tempore scripsit illum (*librum*) Moyses totum, in quo -atur legislatio. *ibid. al.* **2** *assignare (at)tribuere, ascribere – zuweisen, zuteilen, zuschreiben*: **a** *strictius*: **α** *in univ.*: LEG. Wisig. 2,1,6 p. 52,7 in -to sibi loco redactus a . . . palatii maneat societate seclusus (*sc. transgressor*). WILLIB. Bonif. 8 p. 44,16 aecclesias in confinibus . . . suo (*sc. Burchardi*) officio -vit. CAPIT. reg. Franc. 93,3 ut aecclesiae . . . restaurantur et singulis . . . restaurandi mensura -etur. HRABAN. epist. 2^a p. 383,6 si quid . . . minus recte . . . invenerit *lector* prolutum, magis meae inperitiae quam malitiae -et (*depatet var. l.*). *saepius*. GERB. geom. 3,3 posteriores unum . . . digitum et tertium digiti partem unciae -vere. VITA Mathild. II 13 cuius (*reginae*) meritis -bimus regnum, quod possidemus. *saepe*. **c** *sensu vertendi*: ANON. minut. 1,6 -ant (-anti, imputant *var. l.*) illi (*Porphyrion*) in vitium ad generis diffinitionem speciem ignotiorem adhibuisse. *pass. i. q. pertinere (ad) – gehören (zu)*: DIPL. Heinr. II. 8 p. 10,34 forestum . . . cum . . . omni . . . venatione, quę sub banno usuali more ad forestum -atur, . . . donavimus. **β** (*ad*) *numerare, computare (inter) – rechnen, zählen (zu)*: BEDA temp. rat. 62,38 primo mensi -ant lunam, quae . . . triduo fere ante aequinoctium plena existere monstratur. WALAHFR. Gall. prol. p. 281,17 quod est ad septentrionalem plagam Histri, Germaniae -atur. RIMB. Anscar. 5 quia . . . puer . . . pro percussore suo nimium benigne intercessit, . . . inter martyrum choros -tus sit. 42 p. 78,24 si sola vita per passionem terminata martyrio -retur *eqs.* MUS. ENCHIR. app. A II 79 dum . . . moduli superiori organo -entur, medio . . . uti non licet. ANON. geom. I 439 IV *pedes* ad pervium -antur. *al.* *spectat ad iudicium*: TRAD. Scheffl. 10 p. 15,25 (c. 782) iram Dei incurrat (*sc. transgressor*) et cum athleta Christi mereat rationem habere et inter hedis -tus. CHART. Rhen. med. I 95 p. 100,5 inter dampnatos anathema -etur (*sc. transgressor*). ACTA civ. Wism. A 775 Iohannes . . . -tus est cum furibus. 779. *ibid. al.* **γ** *tradere, conferre, concedere – übereignen, übertragen, überlassen*: CONC. Merov. p. 25,4 non ante propriae ordinentur (*sc. clerici*), quam eis compitens victus et vestitus substantia -otetur. FORM. Marculfi 2,17 l. 64 omnem facultatem meam, quod . . . possedere tibi concessimus vel quod a die presentae -otavimus (-vimus *var. l.*). ARBEO

Corb. 33 quem (sc. *corpuseulum*) ... beato Valentino -vit vivus. TRAD. Ratisb. 212^a accepit Adalhart de -ta prebenda ... monachorum locum unum. CHART. Hohenloh. 39 p. 23,1 Fridericus ... fratribus ... homines proprios ... quodam modo, qui vulgo dinge dicitur, -vit. CHART. Bund. 1207 p. 7,5 nichil ... nisi census antiquos solummodo eis (*praepositis vel ministris*) ... -tos. *al.* *δ* *impendere, insumere – auf-, verwenden (auf):* CONC. Merov. p. 74,22 quid ad reparationem basilicae ... -otetur (-antur *var. l.*). CONSUE. Marb. 292 ubi (*sc. in receptaculo*) pauperes colligantur; et de rebus ecclesie tantum ibidem -etur ..., unde sumptus necessarios habere valeant. *al.* *ε* *legare – vermachen:* FORM. Flav. 8 p. 477,8 ut facta mea ... studeant *heredes* conservare ...; quod si hoc facere neglexerit, quicquid eis -vimus, perdant. p. 477,13 hoc, quod tibi -vi, mallo ... habere ... te magis quam ceteris heredibus ... meis. CAPIT. reg. Franc. 221,14 erogariis ... liberum sit ... iuste rationabiliterque -ta successoris (*sc. praesulis defuncti*) ... reservare. TRAD. Frising. 1469 p. 319,26 Perhta ... mancipia ... exceptis mancipiis XX ...; quocumque ad libitum suum exciperet et -ret, ... filiis ... delegavit. CHART. Raitenh. 233 p. 191,20 quod, si absque testamento decesserit, ... claustrum predium ... -vit *Vlricus. al.* *ζ* (*persolvere – abführen, zahlen:* CHART. Raitenh. 77 p. 81,2 (dipl. Frid. II.) centum libris auri mulcabitur (*sic; sc. transgressor*), medietas dampna passis, medietas vero fisco nostre camere -anda. *b* *latius: a* *dedere, commendare, committere – hingeben, anvertrauen, überantworten:* LEX Saxon. 44 tutela ... earum (*sc. filiarum defuncti*) ... proximo paterni generis -etur. CONC. Karol. A 39^A,135 ut probatissimo seniori pueri ad custodiendum ... -entur. 48,14 quomodo disciplina ... reformetur, nonnulli ... probarunt, qui scolam doctoribus -arunt. HILDEGAR. Far. 74 (MGMer. V p. 192,1) missi ... Saxonum custodiæ militum -antur. LIBER ordin. Rhenaug. p. 119,21 pauperes ... fratribus -ti claustrum ... introducuntur. DIPL. Conr. III. 75 p. 133,17 cum ... ecclesiam ... nostre protectioni ... -verit antiquitas. *al.* *medial. (refl.: l. 37; ?intrans.: l. 46) i. q. se dare, se dedicare – sich hingeben, sich weihen:* WILLIB. Bonif. 7 p. 37,22 alii ... presbiteratus se officio -bant. 8 p. 48,4 quorum (*sc. sociorum*) haec sunt nomina: Hamund, Scirbald et Bosa levitarum obsequio -tis (VITA Bonif. I 11 levitici ordinis offitio -ti [denotati, devotati, dedicati *var. l.*]). DIPL. Heinr. II. 263 p. 311,18 qui (*confratres*) ibidem (*sc. in ecclesia Hildesheimensi*) divinis obsequiis sub canonica regula sunt -ti. EPIST. Hildesh. 2 -tos Dei servicio libertatem Deus habere voluit. *indulgere – fröhen:* VITA Norb. II 12 iuniores ... ad alterutrum murmurantes et seorsum subsannantes pristinae levitati (*om. se?*) -bant. *β* *addicere, condemnare, prodere – verurteilen (zu), anheim-, preisgeben:* CHRON. Fred. 4,87 p. 164,29 omnem populum ... captivitate -otant (*sc. exercitus*). IULIAN. TOLET. insult. 8 p. 529,10 Spanos, quos despectui -bas, ... miseratores tui experta es (*sc. Gallia*). LEX Baiuv. 8,18 careat libertate servitio -anda *mulier*. THEGAN. Ludow. 22 qui (*dux*) eodem supplicio ipse -tus est, sicut filiae suae filius sustinuit. DIPL. Otton. I. 144 Safirre particeps existens incendio -etur (*sc. transgressor*). OTTO FRISING. chron. 8,20 p. 423,9 mundus ... tormentis -tus in ignem eternum ... mittetur. *al.* *3* *destinare, determinare – bestimmen, festsetzen:* *a* *strictius: a* *in univ.: ORD. Rom. 19,2 que (sc. orationes) ad ... cybum sunt -otatas. EINH. Karol. 33 p. 40,20 ut una (mensa) ... inter cetera donaria, quae ad hoc -ta sunt, Romam ... deferatur. AMALAR. ord. antiph. 45,3 quia ... feriae -tos responsores habuerunt. CONSUE. Eins. 72 ad radendum duodecim dies -entur. CONSUE. Rod. 16 quem (*locum*) prelatu -verit pro correctione ... negligentiarum. CHART. archiep. Magd. 333^b que (*pinus*) in signum -te sunt terminorum. CHART. Raitenh. 197 ut ... censum predictum et -tum ecclesia ... recipiat. CHART. Weihest. 36 quatenus in termino partibus -to presideatis vice nostri cognoscentes. *al.* *pass. i. q. deservire – dienen:* ALBERT. M. animal. 3,152 quod (*sperma*) -atur generationi, eo quod ex illo totum corpus formari poterit. *β* *designare, denominare, eligere – einsetzen, ernennen, erwählen:* IONAS BOB. Columb. 2,25 p. 293,10 cum ad vineae custodiam ... -otatus fuisset *monachus*. RIMB. Anscar. 42 p. 77,16 vas*

electionis ad portandum Christi nomen ... cum beato ... Paulo -tus. BERNOLD. CONST. chron. a. 1073 quod (*facinus*) in beatum Chuonradum Trevirensibus praesulem -tum commisit *Theodericus*. CHART. Wetzlar. I 41 hec acta sunt ... hiis presentibus et in testimonium -tis (CHART. ord. Teut. [Hass.] 129 in ... facti t.). CHART. Neocell. Frising. 47 in ... capella ipsos redditus volumus per -tas personas vel personam ad hoc in integrum conservari. CHART. Brixin. 138 p. 145,15 comes ... super predictos sex (*sc. arbitros*) est -tus, quod ... discordie ... deciduntur. *saepius. γ* *associare, lateri adiungere – beigesellen, zur Seite stellen:* RIMB. Anscar. 7 p. 28,37 abbas se ... respondit nullum ... eis (*Anscario et Autherto*) ... comitem ad obsequium servitii -turum. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,18 rex ... Spirae cum tutoribus et actoribus, qui a primatibus regni ipsi -ti sunt, ... stetit. *b* *latius i. q. parare, inferre – bereiten, zufügen:* CONC. Karol. B II 21^B parcat Dominus ... illis, qui tam gravem ... invectionem mihi -verunt. CHRON. reg. a. 1141 insidiis -tis ... in eos (*comites*) insiliit *Ethelmarus. 4* *mittere, (de)legare – (ent)senden, schicken, abordnen: a* *strictius: a* *in univ.: ARBEO Corb. 20 ut ... eum ... quaedam cellulae -asset papa (VITA Corb. 14 p. 614,18 in quandam eum cellulam -asset [-ret *var. l.*]). 41 corpus Valentini, qui ... a ... Tassiloni ... fuerat deportatus et ad meliorem -tus insolam. HRABAN. epist. 57 statui pro ingenioli mei parvitate quoddam de manu -are, quod ... facile memoriae mandari possit. HELM. chron. 100 p. 196,1 qui (*nobiles*) secum (*sc. cum comite*) -ti fuerant iuxta imperium ducis. CONST. Melf. 1,10 publicis operibus -entur *egentes* ad tempus. *saepius. de exilio sim. c. sensu deportandi:* LEG. Burgund. Rom. 9,2 compositores ... criminis in exilio -entur (LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,2. VITA Desid. Vienn. 3 exilio. *al.*). CONC. Merov. p. 107,11 ut, qui pro quibuscumque culpis in carceribus -antur, ab arcidiacono ... requirantur. LEG. Wisig. 10,2,7 cum quisque nobilis ... regio iussu in custodiam vel in exilium exiterit -tus (CONST. imp. I 204 p. 281,38 -tis i. e. patriam concessimus). MARTYR. Fuld. XV kal. Febr. cum essent ad metalla -ti *Moseus et Ammonius. al. v. et p. 363,32. β* *collocare – einquartieren, ansiedeln:* CONC. Karol. A 46^B,9 sacerdotibus ... constitui non oportet, nisi in ecclesiis aut speciali monasterio -entur, ne necessitas in saecularibus domibus illis habitandi occurrat (*ex Conc. II 2,2 p. 35. 55. 88. 107 fuerit declaratus [declinatus *var. l.*] sim.*). RICHER. REM. hist. 3,11 pervaso ... oppido regii milites ... pelluntur; -antur vero ibi milites tyranni. DIPL. Constantiae 22 p. 72,36 ecclesiam nostram ... ecclesie Sancte Marie ... ad eorum substationem, qui pro Dei servicio ibi sunt -ti, ... concedimus. *b* *latius: a* *constituere, praesentare, dare – stellen, geben:* LEG. Wisig. 2,1,12 p. 60,2 ut ... nullus ad causam dicendam venire cogatur vel sub executione aliqua -etur. IULIAN. TOLET. Wamb. 25 ite et stote sub custodiis -ti. VITA Austrig. 1 (MGMer. IV p. 191, 30) in obsequio ... regis ... -atur a patre. *deponere – hinterlegen:* THEOD. AMORB. Bened. I 5 in monasterio sancti Aniani ... dignissima veneratione thesaurum Domini sub custodum frequentia -ant, donec furor divinus pertranseat. *β* *transferre – versetzen, verlegen:* MATHEM. var. Bubnov p. 259,32 senarius loco digitorum assumptus ... mox in millies mille millibus -etur. *refl. i. q. se convertere – sich wenden, sich verwandeln:* EPITAPH. var. II 20,8 nunc cinis et pulvis (*sc. est dux*), quo se caro -at omnis. *5* *singularia quaedam: a* *despicere, contemnere – geringschätzen, verachten:* CHRON. Font. a. 852 (MGScript. II p. 304,6; s. IX.^{ex}) Nortmanni aque freti -tam sibi hiemem exegerunt in loco, qui vocatur Ghivoldi fossa. EGBERT. fec. rat. 2,77 hunc (*aemulum*) tolerat *virtus patientia* patiens et -at equum. *deridere – verhöhnen:* EGBERT. fec. rat. 1,432 -at in stultis derisor dogmata sannis. *b* *detrahare, demere – abrechnen, abziehen:* MARIAN. chron. a. Chr. 145 mos erat historicorum, ut imperatori -rent annum, in quo moriretur vel regno difficeret. *subst. deputatus, -i m. (lateri) adiunctus, custos specialis – einer der zur Seite gestellt ist, Sonderbewacher:* VITA Ludow. Pii 48 p. 478,19 Hlotharius patre assumpto et seorsum cum -is equitante ... Merlegium villam devenit.*

deque v. de p. 38,33.

dequeror et (*per analogiam ad* disquirere, *ut vid.*) ***disque-**
ror, -questus sum, -i. *deplorare, (con)queri* – (*be-, an*)*klagen*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1050^B diabolus ... gentem Christianam clypeo divinae munitionis dis-itur protectam. GESTA Camer. 3,2 p. 467,7 comites ... Walterum conveniunt ac ... plurimum de-ti sunt eum videlicet non solum promissam emendationem irritam fecisse, sed *eqs.* GOZEC. epist. 6,115 piscatorum furta, quae illis impune cessisse sepe de-ta est, ... punit *Mosa*. 34,773 ut ... cuncta, quae superius obiectis tuis respondendo de-tus sum, compendioso recolligam epilogo. LIGURINUS 1,639 multa ... flebiliter crudelia facta tyranni de-ti ... querelas addiderunt *proceres*. Staub

dequoquo v. 1. decoquo. **dequor** -v. decor-.

derado, -rasi, -rasum, -ere. *script. et form.*: dir-: l. 30. perf. -radi: l.24.

1 *proprie i. q. radere, scabere* – (*ab*)*schaben, (ab)kratzen*: a *in univ.*: COMPOS. Luc. 7 4 tolles lamnas eramenti et -e bene et suspende super acetum; et collectionem, quam facit, rades et collige. REGISTR. Geisensf. 44 ignifactori pistrini dantur ... VII panes et, quidquid de capisterio -erit (gloss.: *schirrt*), sibi etiam cedet. b *rasitare* – *scheren, rasieren*: NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 29,16 turpissimum collum (*sc. leprosi*) cepit antistes radere; cumque ab una aure usque ad medias -isset (-disset, *rasisset var. l.*) arterias *eqs.* 2 *translate*: a *perstringere* – *entlangstreifen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,2 dum nota per oppida lintrem flectere litoreasque iuvat -ere cautes *eqs.* b *demere, eradere* – *auslöschen, tilgen*: WOLFHER. Godeh. II prol. p. 197,28 ut certe per te (*sc. magistrum*) errata corrigantur, hiantia suppleantur, superflua di-antur.

adi. derasus, -a, -um. *rasus, tonsus* – *kahl(geschoren)*: NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 72,19 quidam coctio -us, insulsus et insaniens, linea tantum ... indutus.

deraelinquo v. derelinquo.

***deratiocinor**, -ari. (*de* et *rationari*) *perperam ratiocinari* – *falsch schließen*: ALBERT. M. phys. 6,3,1 p. 486,10 'paralogizat' ... ipse (*Zenon*) se ipsum et alios 'et -atur (-otianatur, -ocianatur, dum rationatur, ratiocinatur *var. l.*)' secundum aequivocationis sophisma occultum et secundum hoc, quod falsum supponit.

***derationo** et ***dirationo** (*disr-*), -are. (*de* et **rationare*; cf. *francog. vet. deraisner*; v. *Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1434*) *script. -cin-: l.51*. 1 *vindicare, (legaliter) obtinere* – (*gerichtlich*) *einfordern, erstreiten*: HARIULF. chron. 4,7 p. 191,26 tamdiu ... contra Hucbertum instituit *abbas*, usquequo procerum iudicio in regis praesentia eam ... villam (*sc. Noguerras*) de-ret. 2 (*rationibus*) *comprobare, confirmare* – (*mit Argumenten*) *verfechten, erhärten, beweisen*: CHART. Stab. 120 (c. 1088) Henrico et Franco ... clementiam nostram imploraverunt, ne vellem eos infringere, sed ... paterer eos recititudinem curtis diracinare. CHRON. Andag. 64 p. 146,17 *abbas* ad concilium venit deducens secum Godefridum, filium predicti Rogeri, paratum sibi *disr-are* legaliter elemosinam patris sui.

derbita (-ida) *vel saepius* ***dert(r)a**, -ae f. *script. et form.*: -ria: l.61. *gen. sg. dertis*: l.66.

impetigo, herpes – *Flechte, Hautausschlag, Herpes*: RECEPT. Sangall. II 118 capit. p. 39 ad -das. ODO MAGD. herb. 299 unguen ad depellendum sacrum, quem dicimus, ignem et scabiem derte, quae dicitur herpeta graece. TRACT. de aegr. cur. p. 385,21 ad deriam: accipe *eqs.* ALPHITA I p. 322, 25 zerna, derta (*dertra var. l.*), serpigo, impetigo idem. II p. 49,19 derta idest serpigo, respice in zerna. WILH. CONG. chirurg. 616 de impetigine et serpigine cum dertis. 643 omnia ista tempera cum aceto ... et immitte pannum ... et postea frica locum morphee, impentiginis vel dertis (*dentis var. l.*).

derectus v. dirigo. [**derelatorstius** v. de p. 38,1.]

derelictio, -onis f. *relictio* – *das Verlassen(werden, -sein)*: 1 *spectat ad ablatam gratiam, caritatem*: GERHOH. psalm. 36,25 p. 538,9 'non vidi iustum derelictum' a Deo nociva -e. p. 539,1 quod, cum ita sit, non ego de omni -e, sed de noxia intelligi volo, quod ego, Ecclesia, dico: '*eqs.*' DAVID compos. 3,69,6

contra alteram (*sc. temptationem*) ... valent diligens cognitio propriae indignitatis ... et pavidam suspicatio subtrahendae gratiae et -is a Deo propter vitia. ALBERT. M. bon. 394 quasi diceret *psalmista*: -o a Deo est propter verba delictorum meorum (*cf. Vulg. psalm. 21,2*). summ. theol. I 20,80,2,3,2 p. 878^b,24 sordescere ... ex malo oritur: oritur enim ex pondere praeteritarum sordium ... et non ex -e Dei nisi per accidens. *al. expressius i. q. reiectio* – *Zurückweisung, Ablehnung*: ALBERT. M. Matth. 13,1 p. 394,29 in prima harum (*partium capituli*) dicuntur quinque (*sc. parabola*), scilicet eorum, qui indigni sunt, exclusio et -o. 2 *spectat ad ablatum praesidium*: CHART. Basil. A II 243 (a. 1279) nolentes dilectum gregem nostrum Lucellensem incaute in periculo subiacere. 3 *spectat ad ablatam fortunam*: ALBERT. M. sent. 4,50,7 p. 694^a,26 ea, quae hic (*sc. in mundo*) sunt, sunt prospera vel adversa; si prospera, magis puniuntur *mali* ex -e eorum.

derelinquo, -liqui, -lictum, -ere. *script. et form.*: -rael-: l. 46. -ril-: l.50.p.399,5. *praes. inf. -ire*: l.44. *perf. -stirp. -linqu-: l.28.47. p.399,17. indic. -id*: l.27.49. p.399,23. 34. *mediopass. -l.42. partic. perf. usu subst. -l.52.*

1 (*re*)*linquere* – (*da-, hinter-, zurück*)*lassen*: a *obi. homines*: a *in univ.*: PAUL. DIAC. Lang. 2,2 quem (*ducem*) ... rex ... ad subiciendam Italiam -erat. NADDA Cyriac. I 3,9 cui (*senatui*) ad augenda exercitus insignia ... istum ... -o filium. b *spectat ad superstites*: LEX Ribv. 70 si filios aut filias non -erit. EPIST. Reinh. 40 dominus H. ... vitalem flatum reddidit meque orbatum divine pietati -iquit (-iquid *cod.*). LEX Alam. 45 si autem heredem non reliquit (-nquid 1). b *obi. res*: a *in univ.*: LEG. Wisig. cod. Eur. 320 p. 21,22 post obitum suum terras suis heredibus -at *sanctimonialis. al. ALDH. ad Acirc.*

142 p. 203,25 promulgabat *Theodosius* sententiam posteris ... *exemplum* industriae -ens (GLOSS. psalt. Lunalac. 15,7). RADBOD. Bonif. 2 ierunt ... per hanc (*semitam*) confessores plena virtutibus vestigia sequentibus se -entes. GERH. AUGUST. Udalr. 1 interpr. p. 84 Theutica ... lingua hereditas a proavis -ta alt uodal dicitur, rihc divitias sonat. ALBERT. M. veget. 4,46 elevatae (*sc. partes aquae*) non sunt salsae, sed humidae tantum, et recedunt a partibus salsis in imo -tis. *al. mediopass. i. q. restare* – *übrigbleiben, verbleiben*: LEG. Wisig. cod. Eur. 321 p. 22,3 cum ... filia maritum acceperit, statim a patre de rebus maternis suam recipiat portionem, ita ut usufructuaria patri tertia -atur. b *hereditarie tradere, (testamento) legare* – *vererben, (testamentarisch) vermachen*: DIPL. Merov. I 35 p. 33,28 ubicumque ... eorum facultatem ... -ire vel libant. FORM. Marcullfi 1,31 l. 26 hoc valeat *vir illustris* ... suis posteris ... derae-ere. FORM. Senon. I 45 p. 205,26 quantumcumque de meum proprium moriens -nquero (-ere *cod.*). CHART. Fuld. B 267 p. 384,6 quam (*partem ecclesiae*) pater noster ... nobis in hereditatem -iquit. TRAD. Weiss. 198 p. 407,73 ita, ut ... rectores ... successoribus ... deri-ant (-ant *var. l.*). TRAD. Ratisb. 196 p. 147,21 heres meus sicut reliqua sibi -ta hereditario iure et hanc curtem possideat. ORD. coron. imp. 2,4 accipe coronam ...; habeas, ... possideas et filii tuis post te ... -as. *persaepe. adde*: TRAD. Lunalac. 10 (a. 793/94) quicquid ... transitus meus ibidem -erit. TRAD. Frising. 264^a totum ita augmentatum atque emelioratum, sicut obitus meus -at. 2 *committere* – *überlassen, anvertrauen*: a *obi. homines*: HUGEB. Willib. 3 p. 90,15 illos (*liberos*) orbare et alienis -ere inhonestum et crudele esse. CHART. Rhen. med. I 452 p. 511,40 (dipl. Heinr. V.) episcopis ... raptos eorum (*bonorum*) spiritali gladio feriendos -imus. b *obi. res*: EIGIL Sturm. 1 en habes ... pittacium ... tibi ... tuendum -tum. 16 p. 151,2 quanta ... miracula ibi ... cotidie fiunt, aliis ... ad scribendum relinquo (-o *EP*). HRABAN. epist. 14 p. 403,10 quod scriptum repperi, eius probationem lectoris iudicio -o (RIMB. Anscar. 1 p. 19,33). *al.* 3 *destituere, dimittere* – *verlassen, aufgeben, verloren geben*: a *in univ.*: BEDA hist. eccl. 3,30 p. 199,19 rex et plurimi de plebe ... coeperunt fana, quae -ta erant, restaurare. EIGIL Sturm. 23 p. 159,8 (cod. W) ut idola et simulacra -rent *homines*. CONC. Karol. A 50^D,53 p. 645,37 ut ... multi ... hac oppressione compulsi propriis -tis alienas incolatus gratia terras expetant. NADDA Cyriac. I 3,7

corpus meum . . . fatetur se viribus destitutum et -tum. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,32 o me . . . , quem . . . prudentia -iquit omnimodo. THIETM. chron. 4,38 portam hostibus patentem -ens domum mestus revisit comes. MARIAN. chron. a. Chr. 263 p. 517,63 ut deri-tis demonis . . . agnoscant Iesum filium Dei . . . esse. *al. adde:* ANTIDOT. Cantabr. p. 167,39 stercus caprinum . . . super aquam distemperatur et -ta a medicis vulnera san<antur>. *emittere – loslassen, fahren lassen:* GERH. AUGUST. Udalr. 2,11 Razo digitum . . . adprehensum simul et cultrum festine -iquit. **b c. sensu deserendi (de divortio: l. 12):** LEX Alam. 93 tit. p. 61 qui in pugna parem suum -it et au-fugit. CAPIT. reg. Franc. 193,3 quicumque propria uxore -ta vel sine culpa interfecta aliam duxerit uxorem. THEGAN. Ludow. 42 p. 228,17 consiliati sunt nonnulli, ut imperatorem -rent et ad filios eius pervenirent. THIETM. chron. 3,19 -ti sunt, qui prius Deum spernere presumpserunt. GESTA Frid. I. imp. A p. 34,14 -nquerunt Martenses et Seprienses Mediolanenses, quibus iu-raverant et quibus . . . coniuncti sunt. *adde:* LEG. Wisig. 5,7,13 p. 240,19 ut nullus libertus sive liberta . . . manumissores suos, dum advixerint, -ant. **c. sensu decedendi (ex), renun-tiandi:** **a** spectat ad vitam monachicam (ad peregrinationem: l. 23): VITA Galli I 5 p. 218,4 in cuius (Christi) amore et honore iste vir Dei -iquit provinciam suam. BEDA hist. eccl. 4,3 p. 207,31 erat . . . Ovini monachus magni meriti et pura inten-tione supernae retributionis mundum -ens eqs. HUGEB. Willib. 2 p. 89,31 ut caduca cosmi istius contemnere sive -ere quearet . . . et patriam . . . deserere. WETT. Gall. 2 p. 258,14 omnia, quaecumque habui, propter nomen Domini -iqui. BERTH. (?) annal. a. 1060 p. 271,16 cum sub specie religionis quasi seculum -ens in monasterium Epftirnacha se contulisset comes. NOTAE Salv. Scaflhus. (MGScript. XIII p. 722,27sq.) -tis omnibus seculi pompis se ipsum etiam -iquit Eberhardus comes et monachus in isto loco factus eqs. **ß** spectat ad mortem: WILLIB. Bonif. 8 p. 41,3 quali hunc mundum fine -iquid. GERH. AUGUST. Udalr. 1,26 l. 37 eo tempore, quando anima mea -tura est hoc corpus eqs. THIETM. chron. 6,72 cum incenso sibi (archiprae-suli) adhibito . . . transiit anima eius ad creatorem suum, unde erat, -ens, quod non erat. *al. γ* usu vario: ANNAL. Sangall. IV a. 942 Thioto abbatiam suam -iquit et . . . frater eius uterinus ei successit. CHART. Turic. 200 conplacuit sibi (Ruboni) . . . , ut . . . acquisitionem -isset et pacationem nobiscum fecisset. THIETM. chron. 3,15 ve mihi . . . misero et peccatori, quod umquam monasterium . . . -iqui. 7,52 p. 464,10 id, quod resi-duum fuit, . . . nullo modo -iqui. **4** omittere, praeterire – un-beachtet, beiseite lassen, übergehen: **a** in univ.: WETT. Gall. 29 p. 273,15 ille (Willimarus) iterum obnixis precibus supplica-bat autumando se a paternali eius providentia tunc esse -tum, si eqs. TRANSL. Marci in Aug. 8 multa . . . propter incuriam sunt a nobis -ta, quia ignotum erat, sub cuius nomine fuissent perac-ta. ALFAN. premn. phys. 1,94 p. 23 de anima incipiamus -entes (PG 40,536^A παραλπόντες) ea, quae valde sunt subtilia et dif-ficilia. 18,16 p. 100 non . . . omnes comprehendit definitio de-lectiones, sed -it eam, quae est ex contemplatione. **b** neg-legere – ver(ab)säumen: THIETM. chron. 7,33 p. 438,32 'qua-re,' dixit Richarius (sc. infirmus) 'non visitastis me et psalteri-um non cantastis . . . ; male haec -iquistis'. *subst. derelicta, -ae f. quae (post mariti mortem) superstes est, vidua – Hinterbliebene, Witwe:* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 274,22 filius Adelae, -ae Dedi marchionis. a. 1077 p. 287,34 Mathilda, -a ducis Lutheringorum Gozelonis. CHART. Babenb. 443 p. 311,11 Gerlocus miles de Steine, ministerialis preclare domine Agnetis, -e ducis Austrie. CHART. Luneb. VII 98 quod . . . abbas . . . dimisit domine Christine, -e domini Ior-dani . . . , dimidietatem ville. *Konstanciak* **derepente** (de repente) *adv. repente, subito, ex improvise – plötzlich, unvermutet, mit einem Male:* 1 in univ.: PAU-LIN. AQUIL. c. Fel. 1,3 l. 17 ne . . . hostium cunei -e praecipites ecclesiae valvas inopinato infringant incurso. GESTA Camer. 2, 5 p. 457,14 -e insiliens homines incautos . . . mordebat (sc. phreneticus). BERTH. (?) annal. a. 1074 collecto undique . . . auxilio . . . Saxones adiit de repente Heinrichus rex. a. 1080 p. 326,5 quibusdam firmissimis castellis . . . -e occupatis. OTTO

SANBLAS. chron. 18 p. 21,17 prima noctis vigilia de repente facto incurso Welfonem . . . fugavit dux Fridericus. *al. ellipt. pro adi.:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,49 Saxones . . . viso de repente (sc. facto) hostium incurso bellacium eqs. 2 ilico, extemplo – auf der Stelle, augenblicklich: VITA Desid. Vienn. 8 ut haec (sc. principi data) suasio . . . Iezabel est . . . per-lata, tunc de repente (repetenti codd., fort. recte) . . . vernacu-lum Christi conatur occidere. VITA Greg. Porc. I 7 quia presumptionem spiritus non habuit, idcirco . . . -e (repente var. l.) . . . a Domino impetranda rogare pertimuit. BERNOLD. CONST. chron. a. 1077 p. 434,15 ex improvise emulus eius (Roudolfi) Heinrichus cum . . . multitudine Boemiorum et Baio-riorum advenit, quos cum rebus aeclesiarum -e sibi comparare potuit.

derepit v. diripio.

***deresurgo, -ere.** *rursus (re)surgere – zu wiederholten Malen auferstehen: v. p. 485,61.*

***deretorqueo, -torsi, -ere.** *retorquere, reflectere – um-wenden:* PETR. CRASS. def. praef. p. 433,35 (vs.) Romana . . . prudentia . . . iam equos -erat, in fuga multos verterat.

deretro (de retro) *adv. et praep. 1 adv. i. q. retro – (nach) hinten (zu):* PS. GALEN. puls. (cod. Mo) 4,12 cautes accipiat (sc. patiens) ex utraque parte capitis, quae -o sunt, idest octipicio. CHART. Ticin. 126 p. 105,17 (a. 1236) in muris . . . factis circa pomarium de retro post trevunam . . . ecclesie. 2 *praep. c. acc. vel abl. i. q. post – hinter:* CHART. Tirol. notar. I 201 p. 98,16 (a. 1236) in campagna de retro castro Tridenti. ANNAL. Plac. a. 1269 p. 529,38 illi de civitate possuerunt homines de retro ipsos (sc. petram custodientes). *Antony*

[deria v. derbita.] derictura v. directura.

derideo, -risi, -risum, -ere. *coniug. III.: l. 35,36,37,51. adde RHYTHM. 88,10,3 -unt. ?inf. praes. act. pro subst. l. 47.*

irridere, sugillare, illudere – verlachen, verhöhnen, ver-spotten: 1 in univ.: PAUL. DIAC. carm. 13,3,3 totum hoc in meum caput dictum per hyroniam; heu, laudibus -dor. 13,11,3 clerici . . . mutis similati -entur statuis. 22,22 brutum pecus esse putabor -etque meum stulta caterva caput. HINCM. divort. 14 p. 204,19 ad nos saepe femine veniunt reclamantes, quod iuven-culi eis suam fidem promiserint easque -sas reliquerint. PON-TIF. Rom.-Germ. 136,15 tunc interroga eum (poenitentem) de minoribus (sc. peccatis): . . . si maledixerit pauperem; si -sit al-terum. HROTSV. asc. 50 me (Christum) male Iudei -bant scele-rosi. ADAM gest. 2,68 p. 128,7 cum exercitu veniens episcopa-tum quasi non suum despoliavit Hermannus episcopus abiens-que velut terram salsuginis -sit (dereliquit C). 3,43 p. 186,10 pontifex . . . querelam . . . ad curiam deferens nil aliud meruit quam -eri (-ere A1). *al. v. et p. 401,71. 2 c. sensu increpandi:* CONR. MUR. summ. p. 159,27 mulier -enda ascriptis vitiis . . . sic poterit nominari: acidiosa, adultera, amens eqs. 3 *c. sensu subridendi, despiciendi:* HONOR. AUGUST. phys. 65,19 si . . . affirmavero Deum hunc mundum fecisse, ratio me -et.

deridiculum, -i n. *sugillatio, ludibrium – Beschimpfung, Verspottung:* LUP. FERR. epist. add. 7 p. 117,22 dum pater-nitatis vestrae iussionibus libens pareo, multorum -is (ridiculis var. l.) me lacerandum expono. 8 p. 119,21 opus omnium sputis obnoxium, cunctorum -is, (multorum ridiculis G) dignum.

derigesco vel multo saepius dirigesco, -rigui, -ere. *inf. perf. -gisse: p. 401,11. confunditur -uisse c. diripuisse: l. 64.*

1 intrans. i. q. rigescere, rigidum fieri – erstarren, starr werden: **a** *proprie:* **a** in univ.: METELL. Quir. 62,163 hic rupes stat equina petrinusve caballus . . . , quem . . . virtute su-perna fertur di-uisse. HEINR. WIRZ. cur. 904 non ibi (sc. ad portam curiae Romanae) percussus vidi sua vulnera flentem, non male distractas di-uisse (de-, diripuisse var. l.) comas. **ß** *spectat ad mortem:* VITA Aldeg. II 21 (ASBoll.³ Ian. II p. 654; c. s. X.) quam (sc. sororem) timebant feminae membratim re-solutam ac violentia flammae di-uisse, . . . incolumem repere-runt. CARM. de bello Saxon. 2,157 corpora multa gelu noctur-no di-uere in silvis, hinc igne, sed hinc corrupta pruinis. MI-RAC. Annon. 1,92 p. 80,13 invento et extracto corpusculo (sc. puellae) de lacu instar lapidis di-uisse repertum est. *al. γ* *spectat ad spasmum:* RUD. FULD. mirac. 2 p. 331,24 subita

[Konstanciak]

nervorum duritia ita di-uit (de- C), ut de loco . . . se . . . movere non posset *nauta*. HEINR. TEG. Quir. II 24 dum manum ad altare porrexisset *femina*, repente tota sibi palma di-uit nec eam ad se retrahere potuit. PS. ADALB. BAMB. Heinr. 2,3 p. 812^{b,7} mulier quasi in extasi facta est, ac deinde sensim nervi, qui di-uerant, dissolvi . . . ceperunt. *al.* **b** *translate c. sensu stupescendi, horrescendi sim.*: HEIRIC. Germ. I 1,407 di-uit novitate rei multumque retractans . . . dixit '*eqs.*' GESTA Trev. cont. I 5 p. 180,3 cum . . . totum . . . vidisset *episcopus* sinum albae repletum sanguine, di-uit primum. BURCH. Iud. 220 talibus auditis Iudas uxoris ab ore prostratus terre di-uisse (*derigisse corr. ex diripuisse D*) datur. GUTOLF. Agn. 349 quod horrendo prorsusque dolore pavendo di-uit *praefectus*, natum cum teneret exanimatum. *al.* **2** *trans. i. q. rigidum facere – erstarren lassen, starr machen (in imag.)*: PASS. Leod. 37 (MGMer. V p. 319,8) cum mens tyranni . . . nullatenus ad . . . emendationem sui converteret, etiam ultra solito in fasto superbiae cervice eius contra omnes diabolus di-uisset (*riguisset, eriguisset, erexisset var. l.*), tunc *eqs.*

[**derignonis** v. *chironius*.]

1. *derigo, -are. (de et rigare) *conspargere, balneo recreare – benetzen, durch ein Bad erquickern (usu medial.)*: THEOD. AMORB. Mart. 13 quoniam . . . ibi (*sc. in insula Naxia*) annum integrum fecit, meruit lavari tribus balneis . . . ; postea vero non meruit calida nec frigida aqua -ari (*cf.* ANAST. BIBL. coll. [PL 129,590^c] non merui . . . rigare me).

2. derigo v. *dirigo*. **derilinquo** v. *derelinquo*.
derimo v. *dirimo*.

? **1. *deripatus**, -a, -um. (*ital. diripato; cf. Battaglia, Dizionario IV. p. 540*) *deruptus, declivis – abschüssig, abfallend*: CHART. Ticin. 37 p. 83,7 (a. 1270) post domus bruga una deripta (*sic, an leg. derupta?*) cum duobus arboribus.

[**2. deripatus** v. **derupo*.] **deripio** v. *diripio*.

derisibilis, -e. *deridendus, ridiculus – verlachenswert, lächerlich*: ALBERT. M. eth. I 300 p. 258,9sq. quicumque 'non bonus existit' secundum quamcumque 'virtutem', si 'singulae' considerentur, '-is' (p. 1123^{b,33} γελοῖος) est . . . ; sed 'magnanimus' non est -is. spirit. 1,1,2 p. 217^{a,11} quaedam . . . alia a Pythagorici accepta fabulis omnino -ia sunt. animal. 20,36 quod . . . hii (*sc. secta*) dicunt de pyramida exitura a corde spiritus, est -e. eth. II 1,8,2, p. 136^{b,27} hac . . . laude laudati dii -es videntur. *ibid.* *al.*

***derisiculum**, -i n. *ludibrium, derisus – Spott, Verhöhnung*: EDICT. Roth. 41 si quis homine libero insidiatus fuerit . . . et . . . eum . . . battuerit . . . , medietatem pretii ipsius . . . ei componat, eo quod in turpe et in -um (-seculo, -colum, derisionem, diriculo, derisum, ridiculum *var. l.*) ipsius eum male tractavit. 191 spunso . . . , in cuius turpe aut -um (dir-um, deruculo, -seculo, deridiculum, rediculum, ridiculum, riticulum *var. l.*) egit (*sc. raptor sponsae*), componat *eqs.*

derisio, -onis f. **1** *ludibrium, derisus, convicium – Spott, Verhöhnung, Schmähwort*: LIBRI Karol. 3,30 p. 479,9 de eo, quod apochrifas et -e dignas nenias suis loquutionibus interposuerunt (*sc. adversarii*). REGINO chron. a. 864 p. 82,15 neptis . . . cum cacinno et omnium -e . . . remittitur. ADAM gest. 3,43 p. 186,11 rex puer a nostris comitibus primo . . . -i (derisui C) habitus est. CHART. episc. Hild. I 570 cum . . . in vituperium et -em sedis apostolice . . . rapina equorum . . . fuerit perpetrata *eqs.* ALBERT. M. sent. 4,11,3 p. 275^{a,31} dicendum, quod absque dubio subita est *transsubstantiatio*, quia multae -es sequerentur, si successiva esse poneretur. eth. I 83 p. 73,19 quod uni est laus, alteri est -o. *al. v. et l. 69.* **2** *ludus, iocus – Scherz*: CHART. Ital. Ficker 165 p. 207,24 (a. 1186) *Andreas* dicebat ei (*comiti Uberto*) in -e: '*eqs.*'

[**derisipila** v. *erysipelas*: GLOSS. III 487,28 St.-S.]

***derisivus**, -a, -um. *de avium vocibus i. q. irrisivus, illusorius – verlachend, (ver)spottend*: ALBERT. M. animal. 8,14 *Avicenna* dicit se cognovisse, quod pica est avis -a et quod aliquando aves gratia derisionis accedunt et deplumant aves inimicas sibi (23,135 p. 1508,19). 23,26 *achantis* hinnitum equorum imitans deridet: est . . . avis cum ira quadam -a. 23,114 haec avis (*sc. grus*) lusiva est et -a.

*adv. *derisive. iocose, illusorie – scherzhaft, spöttisch*: SALIMB. chron. p. 258,27 respondebat portarius trufatorie et -e dicendo: '*eqs.*' p. 467,24 isti (*sc. antea nominati*) a rusticis trufatorio et -e appellantur Gaudentes.

5 derisor, -oris m. *irrisor, delusor, deceptor – Spötter, Betrüger*: **1** *de hominibus*: CHRON. Ven. Alt. p. 149,23 Valerissi de Vares venerunt; anteriores fuerunt nimium -es et faciles sensu, sed vanissimi de actis suis. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 20,25 dicere volo, qui sunt mores eorum (*haereticorum*) . . . , quam stulta credunt: decepti, -es, hypocrite. ALBERT. M. eth. I 350 p. 297,68 qui ludunt per convicia, sunt -es. *ibid.* *al.* **2** *de diabolo (accedente sensu fraudatoris)*: RUP. TUIT. trin. 3,7 l. 246 iam -r est (*sc. serpens*) et dubia respondet . . . , nihilominus tamen ipse veracem se esse cum hostili cacinno confirmet. **15** CONR. EBERB. exord. 5,2,51sq. verbis . . . semirutis ac dimidiatis balbutiundo, quomodo poterat (*sc. frater*), innuebat, ut -em pessimum amoverent (*sc. fratres*); . . . 'ne mihi . . . impius iste -r insultet'.

derisorius, -a, -um. **1** *ridiculus – lächerlich*: ALFAN. premn. phys. 2,113 p. 50 l. o per animam animali -am, (PG 40, 589^A γελοῖον . . . γελοῖον) oportuit dari corporis compositionem (*de simia*). CONST. Melf. 1,25 -um (-siorium *var. l.*) . . . credimus sex solidorum aliquem tantum pena damnari. ALBERT. M. sent. 2,3,1 p. 61^{a,43} concedo, quod prima duo argumenta -a sunt in hac materia. eth. I 159 p. 143,13 dicta 'Euripidis' . . . 'videntur -a cogentia Alcmaeona matrem occidere'. summ. theol. I 6,27,3 p. 277^{b,30} si forte quis dicat, quod malum non est in toto corruptum bonum, sed in parte, videtur, quod hoc sit -um. *al.* **2** *illusorius, blasphemus – spottend, gotteslästerlich*: THEOD. PALID. annal. a. 1129 cum duo ad exercendum novale exissent . . . et celo tonante unus eorum cum verbis -is moveret cacinnum *eqs.* **3** *ineptus – unangemessen, geschmacklos*: THEOD. PALID. annal. a. 1148 p. 84, 4 de quo presule . . . timendum, quamquam -um quibusdam videatur proverbium, implese . . . eum moriendo domni pape preceptum.

adv. derisorie. 1 *irrisorie – spöttisch, ironisch*: EPIST. Ratisb. 6 p. 292,16 huic incisioni (*i. epigrammati*) satis -e Aristotilis obviavit, cum hoc non regis, sed bovis sepulchro incidentum esse dixit. OTTO MOR. hist. a. 1159 p. 73,6 erat . . . magna societas solummodo pauperum . . . congregata, qui -e filii Arnaldi appellabantur. CHART. Friburg. 44 (epist. papae) quae (*ecclesia*) cum . . . a quibusdam malignis hominibus . . . sinagoga iudaica -e appelletur. ALBERT. M. Iob 39,14 'tu forsitan' -e et ironice legendum est. **2** *iocose – im Scherz*: EKKEH. IV. cas. 58 p. 126,28 sanctulum illum (*Uodalricum*) -e iam abinde coeperunt vocitare. EPIST. Ratisb. 1 p. 274,20 ut -e dicam: '*eqs.*' CHRON. Reinh. a. 1025 dum interrogaretur *dux Cuno*, quis aptior esset ad regnum, respondit quasi -e: 'nepos meus *eqs.*' *al.* **3** *fraudulenter – in betrügerischer Weise*: LEO MARS. chron. 3,11 illi (*Frattenses*) de leonibus, qui secus portas sancti Gregorii positi sunt, . . . illud (*sc. 'inter duos leones'*) dici -e, immo pertinaciter affirmabant.

? ***derispania**. (*orig. et signif. inc.*) TRACT. de aegr. cur. p. 122,22 *infirmus* habeat nucem muscatam in ore sub lingua, et, si inspiciant in speculo -a, confert, quia videbit se os habere distortum . . . et reducet ad propriam partem, quod tamen nugatorium videtur.

derisus, -us m. *derisio – das Ver-, Auslachen*: VITA Adalb. Prag. 10 (MGScript. XV p. 1181,11; c. s. XII.) indigene . . . loci illius . . . nec a risu nec a -u se continent, praesertim, cum . . . sibi incognita monastica eum veste indutum pro monstro spectarent. DAVID compos. 2,21 p. 107,8 perversus est *affectus* . . . in vanitatem, ut homo gaudeat . . . in risu et -u et fabulis et turpibus ludis. -ui habere *sim. i. q. irridere – zum Gespött machen*: SYLL. Sangall. app. 3,9 id . . . ipsum (*Notkerum Balbulum*) illi (*fratres Augienses*) quasi falsum locutum ilico pari voce dicentes -ui habebant. HROTSV. Dulc. 7 (ed. Berschin) non es (*sc. Dulcitius*) sanę mentis; factus es in -um (*delusum C*) chisticolis. ALBERT. METT. div. temp. 1,18 p. 38,21 hic est, quem aliquando habui in -u et in similitudine improprietatis (*cf. Vet. Lat. sap. 5,3*). HERM. IUD. conv. 19 p. 119, 21 diabolica . . . fraude circumventus suspicatus sum haberi me

[Konstanciak]

ab eis (sc. clericis) -ui. *al. v. et p. 401,56.*

***derivialis** (di-), -e. (*a derivare per analogiam ad principalis formatum*) *derivatione effectus – abgeleitet*: SCHOL. enchir. 3,230 sive sint principales (sc. numeri) . . . sive sint maiores ab hac (*unitate*) complicatione derivati; principales sunt I II III IIII . . .; di-es (-es *var. l.*) sunt VI XII XVIII XXIII et deinceps.

***derivamen**, -inis *n.* *reditus, fructus – Einkünfte*: CHART. episc. Hild. III 85 (a. 1265) nos . . . omne -n de tribus mansis iam dictis duobus recepimus annis.

***derivativum** *v. derivo.*

derivatio (dir-, -cio), -onis *f.* 1 *proprie i. q. deductio, defluxio – das Ableiten, Abfließen (usu natur. et medic)*: THADD. FLORENT. cons. 62,265sq. obviatio . . . evacuationi . . . debet esse per tria genera medicaminum, scilicet per -em ad alium locum . . .; -o debet esse primo per flebotomiam. 127,82 visio de evacuatione videamus de -e ad nares et alias partes corporis. ALBERT. M. animal. 9,31 quia impraegnatae (sc. feminae) non emittunt sanguinem menstruum . . .; et hoc contingit propter matricis clausuram et -em menstrui ad alia loca. animal. quae. 15,13 p. 267,6 quaeritur, utrum sperma exeat . . . per modum dissolutionis aut per modum -is, et hoc est quaerere, utrum sperma sit de natura partium aut de aliqua superfluitate. 2 *translate*: a *origo, descensio – Herleitung, Herkommen, Abkunft*: WIBALD. epist. 167 p. 286,23 non est . . . genesis meae et parentum meorum -is, qualiter vivam, set divinae gratiae. ANNAL. Magd. a. 938 p. 143,13 Cēsar . . . ille quondam potentissimus, ab Yulo Aeneae filio stirpis di-e cognominatus Iulius. ALBERT. M. sent. 1,9,23 p. 306^a,9sq. videtur, quod deriventur in Filium, quae sunt in Patre: quia generatio quaedam -o est; solutio: dicendum, quod non est -o in generatione (sc. Filii) *proprie*, nisi *eqs.* 1,18,9^{capit.} an isti sunt tres modi generationis tantum per defectionem, processionem et -em. CHART. Sil. D IV 15 p. 19,17 (epist. papae) sancta Adwigs, cuius per sanguinis -em natalium claritas sic refulsit, quod *eqs.* adde: GERHOH. (?) tract. II 16 si . . . in longissimo -is sue procursu nichil omnium, que attingit, expers sui relinquit (sc. amor divinus), quin *eqs.* b *interpretatio – Auslegung, Deutung*: BERENG. TREV. myst. (PL 160,994^A) haec est illa lux, quae in manibus Iacob mysterium crucis praefigurare volebat . . . mystice nos instruens, ut in hac -e manuum nihil aliud sinistra intelligatur aut dextra, nisi quod *eqs.* (spectat ad Vulg. gen. 48, 14). c *originatio, deductio etymologica – (Wort-)Ableitung, etymologische Herleitung*: a *in univ.*: HINCM. divort. 12 p. 188,6 a cuius (sc. Christi) nominis di-e Christi domini appellantur reges. NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 15,12 ut . . . secundum Grecam -em (di-cionem *var. l.*) . . . mettisca nominetur cantilena. b *t. t. gramm.*: GODESC. SAXO gramm. 1,56 quae (*nomina*) sunt a Graecis nominibus derivata, corripuntur in penultima . . . cum producuntur e contrario di-is eiusdem . . . possessiva, ut 'cedrinus', 'cypressinus'. ERCHANB. gramm. p. 30,3 de possessivis (sc. *pronomini*) et eius (*sic*) di-bus. ALBERT. M. praedicam. 1,4 p. 158^a,34 sive fiat *inflexio nominis* per -em, sive fiat per declinationem, ut a iustitia derivatur iustus. 3 *meton.*: a *gener.*: a *profluvium – Ausfluß (in imag.)*: WIPO gest. 2 p. 18,2 sicut . . . in regum parentes . . . honoris quaedam -o transfunditur, sic *eqs.* b (*aquae ductus, canalis – (Wasser-)Leitung, Rinne*: HUGEB. Willib. 4 p. 96,19 ubi nunc baptizant, ibi stat crux lignea in medio et parva di-o (-o *var. l.*) aque stat illic. b *medic. i. q. fluxus, congestio – Fluß, Stau(ung)*: GLOSS. med. p. 53,16 non est ex causa paralis (sc. *signum aegritudinis*), sed est cuiuscumque humoris di-o, qui partem corporis teneat. c *iur.*: a *ius deducendi – Recht auf (Hin-)Leitung*: CHART. archiep. Magd. 335 p. 439, 29 (a. 1171) a Gerbrando . . . -cio aque per agros eius tribus marcis empta est. b *reditus – Einkünfte*: CHART. Mehl. 1178 p. 371,39 (a. 1270) quod . . . quatuor mansos . . . et bannum . . . habeat decanus ecclesie; volumus eciam, quod canonici . . . -ciones stacionum et ecclesie parochialis Butzowensis et banno eiusdem civitatis gaudeant pensione. c *causa, titulus – Rechtsgrund, -titel*: CHART. Wirt. IV 1146 p. 211,3 (a. 1250) de possessionibus in Knuthelingen, que . . . ad fratres de Mulin-

brunne per concambii -em descenderant *eqs.* d *gramm. usu plur. i. q. tractatus de vocibus derivandis – Derivationstraktat*: CATAL. biblioth. A I 5 p. 20,5 -es; Donatus. 10 p. 33,9 sophismata dialecticae; -es (*corr. ed. SBMünch. 1965/IV. p. 7*). III 90 p. 358,15 -ciones cum differentiis quarundam dictionum in uno volumine. IV 1,39,88 -ciones. CHRON. Lippold. p. 557,33 -es et interpretationes verborum.

derivativus (dir-), -a, -um. 1 *proprie i. q. delapsus efficiens – Abfluß bewirkend*: THADD. FLORENT. cons. 129,94 fiat . . . duplex cauterium, unum -um et aliud desiccativum loci infirmi; -um . . . fiat per sectionem *eqs.* (cf. l. 44). 2 *translate i. q. per originationem effectus, deductus, per etymologiam coniunctus – durch Ableitung gewonnen, hergeleitet, etymologisch verwandt*: a *gener.*: DEFENS. med. I p. 50,5 medicina est scientia curationum . . . quae et divinis non est incognita libris, ita, ut di-a ab ea nomina inveniantur. ARIBO mus. p. 6,9 de primitivo monochordo -am aliter quam monochordum velit caprea componere figuram. EPIST. Hildesh. 134,21 circumscribitur imperator sic: excellentissimus, clementissimus . . .; a quorum . . . nominibus -a nomina . . . aliquando . . . possessivis nominibus hec eadem nomina iunguntur: excellentia, clementia *eqs.* ALBERT. M. praedicab. 4,1 p. 54^b,14 non curamus primitiva specie vel -a, quae apud grammaticos considerantur. HUGO TRIMB. sols. epil. 180 ut viciorum species iam -a peior sit, quam fuerit eius primitiva. *al. v. et p. 405,37.* b *t. t. gramm. (fere ellipt. vel usu subst. neutr.)*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 95,5 mys Latine mus . . . interpretatur, et ex eadem prima positione -um (di- *var. l.*) dicitur miurus vel murinus. 128 p. 177,9 vulturinus, anserinus et cetera di-a, quae superius de primitivis con-gessimus. AL. EPIST. var. I 36 p. 555,11 extra enim, unde exterius di-um (derivatum *P*) est, locum significat. ERMENR. ad Grim. 16 p. 553,34 futurum eius (sc. *verbi 'arguo'*) 'arguturus' pro 'arguturus' invenitur in usu, et di-um (-um *Prisc. gramm. II 505,4*) eius 'argutor'.

adv. **derivative**. *derivationis modo – auf derivatorische Weise, durch Ableitung*: ANSO Ermin. 2 (MGMer. VI p. 462, 14) Ursmarus . . . abbas de monasterio, quod di-e (-e *var. l.*) ex nomine fluvii . . . vocatur Laubacis. VITA Euch. Val. Mat. 14 creditur, ut . . . ipse rivulus ob infusionem sacri olei (sc. *baptismatis*) -e Olevia nuncupetur. ALBERT. M. bon. 543 p. 285,19 lex -e a ligando . . . dicitur.

derivatorius, -a, -um. *delapsus efficiens – Abfluß bewirkend*: THADD. FLORENT. cons. 21,39 fiat . . . duplex cauterium; unum -um et aliud desiccativum loci infirmi; -um . . . fiat per adstrictionem *eqs.* (cf. l. 10).

derivo (dir-), -avi, -atum, -are. *script. et form.*: *disr.*: p. 405,48. *partic. praes.* -v(i)ens: p. 406,66.67. *metr.* -riv-: l. 53. p. 405,46.

act. et pass.: A *strictius i. q. (ab-, de)ducere, dirigere – (ab-, weg-, hin)leiten, -führen*: 1 *proprie*: a *gener.*: REGINO chron. a. 873 p. 106,31 Brittones . . . conati sunt fluvium a suo alveo di-are (-are *A3*). c *sensu dividendi*: THEODULF. carm. 28,91 in rivos dum quis spatiosum di-et amnem, pars minor in ravis . . . fluet *eqs.* OTTO FRISING. chron. 2,11 p. 80,2 rex . . . in CCCCLX^{tas} venas -tum (sc. *amnem*; di-vit et *B1*) vularum etiam pedibus transmeabilem fecit. *in imag. et per compar.*: EPIST. Aldh. 9 p. 499,2 de cuius (*Aldhelmi*) fonte purissimo dulces di-ti rivi multorum possint reficere mentes (*sim.* WIPO gest. 3 p. 21,4). ALTFR. Liutg. 1,22 p. 26,4 curavit . . . doctrinae -are flumina. SALOM. III. carm. 1,2,316 quanto plus dederis, tanto plus danda mereris; . . . qui sua -at soli sibi, flumina servat. b *publ. et iur.*: CHART. Worm. 44 (interp. a. 1016?) ne quis . . . vel alveum artare vel de ipsa aqua aliquid presumat -are. DIPL. Heinr. IV. 438 p. 587,26 confirmamus . . . eius (*ecclesiae*) civibus universos bonos usus . . .; addimus . . . attrahere, -ae tam de Sicla . . . quam de reliquis fluminibus sive fontibus aquam. DIPL. Conr. III. 109 p. 196,25 (*spur.*) con ventionibus, piscationibus et aquis ducendis et -andis et pascuis. CHART. Friburg. 180 ut idem rivus extra proprium alveum in fossas a nullo . . . di-etur. 253 p. 226,14 -andi sive educendi medietatem . . . fluvii . . . habeant abbas et conventus facultatem. c *natur. et medic.*: ALBERT. M. animal. 1,397 huius (sc. *ve-*

[Konstanciak]

nae) utilitas est ab epate nutrimentum ad membra -are. 1,440 quod (*subtile nutrimenti*) ad mamillas ... -ari deberet, ad os matricis ... -atur. veget. 1,115 in quibus (*vacuitatibus plantae*) attractum nutrimentum decoquitur, ut post per totam plantam di-etur. THEOD. CERV. chirurg. 1,13 p. 140^A sanguinem ad vicina loca ... -amus. WILH. SALIC. chirurg. 2,9 p. 333^C si possis -are et impellere materiam apostematis et saniem ad os vulneris eqs. 2 translate: a gener.: a *producere* - *bringen* (zu): EPIST. Aldh. 7 p. 497,9 quatenus ... ad aequitatis normulam -ta omnibus deinceps lectorum numerositatibus acceptabilis extet *litterarum editiuncula*. NOTKER. BALB. notat. p. 66,15 ut eam (*expositionem*) ad intellectum modernae lectionis possis -are. *trahere* - *ziehen*: CHART. Turic. 430 (a. 1225) ne caligine oblivionis semel bene diffinita tractu temporis contingat in dubium -ari eqs. b *tradere* - *weiterleiten*, -*geben*: CHART. episc. Halb. 221 (a. 1148) presenti scripto ad memoriam posterorum -amus (*sc. hoc decretum*), ne quis ... id mutare presumat. CHART. Helv. arb. 8 p. 13,26 quiddam memoria dignum per presentem cartam ad ... posterorum ... noticiam -amus. al. *expressius i. q. protendere* - *ausdehnen*: CHART. civ. Hild. 366 (a. 1278) eam (*ordinationem*) ad omnes posteros nostros sine interruptione ... observandam -amus. b t. t. gramm. i. q. *deducere per originationem, formare* - *herleiten, bilden (nach)*, '*derivieren*': a in univ.: CARM. var. I 21,2,6 (auctore Dicuil) si scire velint *pueri* ..., qualem retinet sensum quaecumque loquela et quae prima manent, quae di-ta secuntur eqs. WALAHFR. Gall. prol. p. 282,6 ab incolis nomen patriae di-emus (-emus *var. l.*) et Alamanniam ... nominemus. CONSUET. Trev. 14 p. 276,14 capitulum ideo vocatur, quia sancte conversationis est caput, a quo -atur. VITA Cunib. B 2 in sacratissima Agrippinensi civitate, quae -to vocabulo Colonia dicitur. THIETM. chron. prol. 3 haec provincia ... in Caminzi fluvium porrecta vocabulum ab eo trahit di-tum. b *spectat ad derivationem q. d.*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 95,6 spix dicitur Graece crabro, unde -atur (*di-codd.*, diriguatur N) spicoides. 137 p. 191,14 futuri temporis participia a forma perfecta primae coniugationis di-ta (*derivativa var. l.*) eqs. al. ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,39 nomina, quae habent primitiva Greca, a quibus di-antur eqs. LIBER argum. 4 p. 19 musica unde -atur? a moys, id est aqua. ALBERT. M. metaph. 7,1,4 p. 320,27 erit essentia ab esse -ta dicta. 7,1,9 p. 330,58 nisi ens ab esse sit -tum. al. B *latius*: 1 (*aqua*) *nutrire* - (*mit Wasser*) *speisen*: DIPL. Otton. I. 164 p. 246,11 et stagna et lacus, quae ex eodem flumine Feht -antur (*inde* DIPL. Otton. II. 106). CARM. imag. 23^d,1,3 quatuor ut lato sparguntur flumina mundo, quae fons irriguus paradisi di-at unus. 2 *profundere* - *vergiesen*: VITA Menel. 13 (MGMer. V p. 155,28; s. X./XI.) beatus Savinianus ... lacrimas dis-at. 3 *irrigare, imbuere* - *bewässern, tränken* (*in imag.*): FORM. Salisb. II 3,5 ut ... rivuli vestris sanctis precibus me undique di-ent, quatenus, de ergastulo educta ... cum fuero corporis eqs.

II *medial. et intrans.*: A (*ab-*, *de*)*duci*, *emanare*, *proficisci*, *nasci* - *sich herleiten*, *hervorgehen* (*aus*), *herrühren* (*von*), *entstehen*: 1 gener.: a in univ.: ALDH. ad Acirc. 115 p. 158,19 a ... monosyllabis ... cum in dativo singulari ... declinantur, iambicos pedes -ari (*diziv- var. l.*) ... metrorum ratio declarat. b *oriri* - *entspringen*: FROWIN. explan. 4,3 l. 1292 mundus iste, qui ... initium sui accepit mense novorum, quia ab illo magno mense novorum ... di-vit (*gloss. in marg.*: ortus sit) potius quam statum accepit eqs. 2 *natur. et medic.*: MAURUS progn. 42 p. 51^a,1 apostema aliud est primum et aliud -tum, quod ex alio apostemate -atur, ut apostema sub aure, quod fit ex peripleumonia. ALBERT. M. animal. 1,397 dicamus ... anathomiam venarum non pulsantium, secundum quod ab epate -antur (*ex Avic.*). 3 *publ. et iur.*: a c. *sensu dependendi*: CHART. ord. Teut. 149 p. 146,7 (*dipl. Frid. II.*) eandem sacram domum et ab ipsa quaslibet -tas ... sub speciali protectione ... recipimus. CHART. Raitenh. 96 p. 93,39 que (*monasteria*) de ordine Cisterciensi -antur. CHART. Hagenow. 499 p. 363,13 feoda ... de sepe dicto castro -ancia. b c. *sensu redeundi*: CHART. Rhen. med. III 596 (a. 1237) ne tres domus sepe dicte ecclesie ... vendantur, nisi de pecunia inde -ante alia

bona contrahantur. CHART. Heist. 84 ut redditus annuatim deinde (*sc. vinea*) -antes predictae ecclesie plebano cedant *Conradus eiusque uxor*. CHART. Pomm. 698 p. 78,40 quod (*offertorium*) de ... parrochia et capellis duabus poterit di-ri. 5 CHART. Gosl. II 170 residuum quoque, quod de predictis mansis -ari poterit, assignavit *Rodolfus* ecclesie sancte Marie. al. B *transire, continuari, de-, pervenire* - *übergeben, sich fortsetzen*, (*hin-, zu*)*kommen*: 1 gener.: a in univ.: CONSUET. Eins. 21 p. 203,6 responsoria a iunioribus -entur ad priores. TRAD. Frising. 1726 ad quem (*filium*), ut mos est, -ta est delegatio ad aram. CHART. archiep. Magd. 291 perspicuum est ... , ut, si forte ... unus (*sc. episcopus*) opprimatur, ad plures tam episcopos quam archiepiscopos tantum inconveniens -etur. CHART. Bern. II 11 p. 18,22 nos (*sc. episcopus*) ... timentes, ne ... exemplum perpetrare ... malicie imposterum di-etur. v. et p. 403,29. al. *de transitu imperiorum*: EPIST. var. II 13 p. 317,29 per reges Assyriorum, Medorum atque Persarum ... , ad quas gentes (*gens ed.*) Assyriorum di-ando (-ando C) regnum per succedentia pervenit tempora eqs. OTTO FRISING. chron. 6,22 capit. p. 29 ubi Otto ... augusti nomen sortitur sicque imperium Romanum ad Teutonicos ... -atur. gest. 2,15 p. 118,1 imperium Romanum ad Francos -tum est. b *diffundi* - *sich verbreiten, gelangen*: CHART. Const. 11 p. 16,34 (a. 1227) quia ... more fluentis aque ... gesta modernorum plerumque impediuntur -ari usque ad posteros. CHRON. Mont. Ser. a. 1144 p. 146,3 Reidenbuch ... , unde et ordo canonicorum regularium per Saxoniam -tus est. ALBERT. M. animal. 23,63 -ta sunt haec genera (*sc. falconum*) in Germaniam. *ibid. iterum*. Iob prol. Hier. p. 6,8 'quasi non et apud Graecos', ex quibus scilicet fides et cognitio veritatis ad nos -ta est. 2 *natur. i. q. divertere* - *abzweigen, sich verzweigen*: ALBERT. M. animal. 1,449 in mulieribus ... canales illi ... -antur ad duo emulgitoria. 2,113 illis ... viis sic -tis in testiculos. 3 *publ. et iur. i. q. deferri, contingere, obvenire* - *zufallen, fallen (an)*: a in univ.: CHART. Port. 184 p. 198,21 (a. 1265) de frumento autem prefato -bitur cuilibet infirmario ... unum maldrum. b *spectat ad hereditatem sim.*: NICOL. I. epist. 34 p. 305,7 regna sibi (*imperator*) per hereditarium ius di-ta. ANNALISTA SAXO a. 907 p. 592,13 tota hereditas in ipsum iam ducem -atur. 40 CHART. Mog. A II 375 p. 621,8 que (*curia*) ... ad ipsum (*Heroldum*) titulo hereditatis ... -verat. CHART. Port. 188 dictum molendinum ad quoscumque nostros heredes ... nullatenus poterit -are, sed eqs. CHART. Carinth. V 231 p. 155,11 quod ... memorata bona ... ad heredes prelibatos quolibet iure hereditario ... debeant -ari. ACTA civ. Wism. A 1131^b p. 88,3 super omnibus bonis, quae -ari poterunt uxori mee et pueris meis eqs. al. c *spectat ad redditus, vectigalia sim.*: ACTA civ. Rost. C 439 p. 141 Henricus de Kersebome resignavit Henrico Militi ... , quicquid sibi -ari potest de area Alberti de Sywan. 50 REGISTR. Wirz. p. 32,12 dividerunt eque inter se (*sc. fratres*), quicquid eis -batur de eisdem bonis. C *deviare, digredi* - *abweichen, abschweifen*: WILLIB. Bonif. 3 p. 11,18 ad ... continentiam sermo a nobis directus aliquantisper di-atur (-atur *var. l.*), ut eqs. DHUODA lib. man. 8,13,9 pro omnibus est dandum ... , nisi pro eis forte ... , qui fide sanctae -ant trinitatis. HINC. divort. praef. p. 112,27 si ad talia, quae ad hanc rationem fortassis non pertinent, eorum (*legentium*) tracti questionibus di-amus eqs. D *porrigi, currere* - *sich erstrecken, verlaufen*: 1 gener.: RICHER. SENON. gest. 1,2 p. 258,32 pretenduntur ... dicti montes in longum per quatuor dietarum spacium, in latitudine vero vix sex miliaribus vel septem di-antur. 2 *publ. et iur. in finium descriptione*: TRAD. Ratisb. 4 (a. 776) haec sunt confinia donationis huius: ... inde ... di-atur (*sc. terminus*) usque ad Cnagapah. DIPL. Otton. III. 400 p. 833,35 tertio lateri limes, qui dicitur Arzer, ... et rivus, qui vocatur de Fabrica, definiens et -iens usque in mare (*inde* DIPL. Heinr. II. 191 p. 226,15 -ens). E *minui* - *sich vermindern*: 1 *corpor.*: ARNOLD. LUB. chron. 1,3 p. 118,2 Danubius subterraneo meatu absorptus in amnem parvissimum -atur. 2 *spirit. i. q. obsolescere, reduci* - *ver-, herunterkommen, sich verringern*: GESTA Camer. 2,4 p. 456,49 olim frequentior numerus fratrum nunc ad quinquagenos prae inopia -atur. 2,10

fuit *monasterium* ... olim religione florens et opibus, nunc autem ... ad paucos canonicos -atur. 2,21 postquam ... incolatus huius castelli coeperat, illic (*sc. apud villam*) navigii usus -atur.

adi. derivatus, -a, -um. *secundo loco positus, secundarius – sekundär*: 1 *medic.*: v. p. 405,62. 2 *iur.* feodum -um i. q. *subfeodum* – *Afterleben*: CHART. Turic. 1150 p. 247,5 (a. 1260/61) cum esset in plena notitia hominum ... advocatiam ... in Cūnradum militem ... -o feodo descendisse *eqs.*

adv. *derivatim. *per derivationem – hergeleitet (in imag.)*: PURCH. Witig. praef. l. 4 cum totius fons sapientiae videatur -m e vestri cordium fluentis emanare *eqs.* *Konstanciak*

derma, *nom. pl. -ata n.* (δέρμα) *pellis, cutis – Haut*: GLOSS. med. cod. Petropol. p. 272,5 omnia dic, quaesco>, verbi, quae sillaba signet ... , quid trix, -a (gloss.: pellis aut cutis) *eqs.* *corium – Leder*: DYASC. p. 84^b -ta, id est soleae, quae remanserint de calciamentis veteribus ruptis, usta viridia ulcera post inflammationes transactam mirabiliter sanant.

[**dermanon** v. dynamis: ALPHITA I p. 307,6.]

***derobero**, -avi, -are. (*cf. *derobare*) *spoliare – be-, ausrauben*: ANNAL. Plac. a. 1270 p. 543,1 malefactores ... -verunt ipsos (*Gallos*) auferentes eis omnia bona. a. 1276 p. 563,1 Ianonus de Beccaria et milites Marchabeti de Papia ... episcopum et Zazos expulerunt de Papia et -verunt episcopum et alios plures.

***derobo**, -avi, -atum, -are. (*ital. derobare; v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1258^a*) *spoliare, diripere – be-, ausrauben, plündern*: ANNAL. Ianuens. IV p. 105,15 quidam milites Theotonici ... aliquos ex militibus domini regis -arunt. ANNAL. Plac. a. 1251 p. 504,34 spoliatos et -tos ipsos (*pedites*) venire permiserunt *rustici et comites*. a. 1257 p. 508,41 ipsum (*marcionem*) de civitate Placentiae expulerunt *proditores* -antes ipsum et Veroneses de equis et aliis rebus eorum. a. 1266 p. 518,4 Balbi adscenderunt in Petram Dueriam rebellantes civitati predando et -ando homines et vilas illarum contractarum. a. 1270 p. 542,15 -verunt *Papienses milites* plures ex parte adversa. ALBERT. MIL. temp. 291 p. 550,21 invenit *domnus Casxonus*, quod domus sua et aliorum de domo sua -bantur. *al.*

***deroc(c)o** (-cho), -avi, -atum, -are. (*cf. ital. diroccare; v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1320^b*) *diruere, destruere – einreißen, zerstören*: IOH. CODAGN. annal. a. 1216 p. 55,35 turrem et caminatas ipsius castri (*sc. Nigrini*), murum radicitus destruxerunt et -ocaverunt *milites et pedites*. ALBERT. MIL. temp. 278 fuit destructa et -chata dicta Rocheta. ANNAL. Plac. a. 1255 (in marg.) castri de Placentia fuerunt -chatae.

1. derodo, -rosi, -ere. (*ar*)*rodere, mordere – an-, ab-, zernagen*: 1 *proprie*: a *in univ.*: EUGEN. VULG. syll. 11,1 cat-tus dum ructus refluat de sorice grandi, reliquias mensę musca -erat audax. RUP. MEDIOL. Adalb. 11 ut ... ipse puniret in se, quod commiserat sane mentis, impios pro furtivo pabulo digito-manuum suarum -bat (*sc. fur casei*). BERNOLD. WAT. chron. 18 p. 171,4 ut, preter quod solito casu naturae mandi poterat, lectorum sternia, vestes ... immisericorditer -rent *sorices* et vix ... ab humanis carnibus temperarent. **b** *laniare – zerreißen (alleg.)*: ALCUIN. epist. 19 p. 54,34 ne vinea Domini vulpinis detur dentibus ad -endum. *carm.* 1,672 ne lupus insidi-ans Christi -ret agnos. DECRET. Burch. 1,130 si ... discordes fueritis (*sc. episcopi*) et canino dente vos -ere coeperitis *eqs.* 2 *translate i. q. vexare – quälen*: RADBERT. ARSEN. 1,26 p. 56, 27 quantis ... militem tuum (*sc. Dei*) iniqui lacerabant infamiis, quantisque -bant calumniis.

[2. **derodo** v. *derogo* p. 409,2.]

derogatio (-cio), -onis f. 1 *strictius i. q. imminutio, damnum, detrimentum – Schmälerung, Beeinträchtigung, Schaden, Nachteil*: BERNOLD. CONST. libell. I 3 p. 16,2 admoneo te (*sc. Alboinum*), ne unquam in tuae religionis et eruditionis -em alicui tam maledicam ... transmittas epistolam, ne *eqs.* CONST. imp. I 69 super regni perturbatione regiaequae potestatis -e ... dolens. RUP. TUIT. trin. 5,9 l. 329 divitiarum -o est, quia propter divitias non quibant *Abraham et Loth* habitare communiter (*spectat ad Vulg. gen. 13,6*). ABSAL. serm. 45 p. 256^C -o potius quam cumulus laudis. ACTA imp. Winkelm. I

155 p. 131,12 cognovimus (*sc. imperator*), quod vos (*sc. cives Yporienses*) quandam salariam in -em ... ecclesie ... constitutis. CHART. civ. Spir. 133 in -cionem ecclesiastice libertatis. *al.* 2 *latius*: a *calumnia, criminatio – (falsche) Beschuldigung, Verleumdung*: HINCM. divort. 7 p. 162,30 haec ...

5 breviter diximus, non ut credere vel credi ab aliquo huiusmodi -i de quocumque sacerdote velimus, sed *eqs.* ALBERT. METT. episc. Mett. 4 p. 116,15 factum est, ut ... multorum ad sui -em ora aperuit *Heinricus*. PETR. DAM. epist. 165 p. 196,13 cum ... nitor indumenti ad intuendum se oculos provocat, linguas ... ad carpendum hunc, qui induitur, -um s p i c u l i s armat (HELM. chron. 44 p. 88,13). CHART. Stir. III 218 p. 305,26 libellum ... non veritatis, sed mendacii, non eruditionis, sed -is. *saepe. v. et l. 55.* **b** *detrectatio – Herabsetzung*: EPIST. var. II 20,15 in caelis talium (*mentium amentium*) nec laude crescit nec -e decrescit, qui ... concivis angelorum effectus *eqs.* PETR. DAM. epist. 34 p. 335,4 quod aecclesiam ... consecrari passus sum ... , non causa vestrae (*sc. episcopi*) -is feci, sed *eqs.* VITA Annon. I 1,4 p. 468^b,32 quasi in ipsius (*Brunonis*) laudem, re ... vera in -em Annonis. ALBERT. M. Iob prol. Hier. p. 14^b,9 'studiosum me (*sc. Hieronymum*) magis' ... 'quam malivo-lum', qui hoc (*i. translationem*) faciam in -em aliorum. summ. theol. I 19,78,3 p. 836^a,46 -o divinae veritatis et divinae ordina-tionis. *contemptio – Mißachtung*: RUP. TUIT. trin. 22,20 l.

25 1402 in -em supernae severitatis ausus est *Saul* parcere Agag et optimis gregibus ovium et armentorum. **c** *reprobatio – Ab-lehnung, Protest*: LEG. Wisig. 2,47 p. 100,19 que (*persona*) se in -e (de inrogatio, inde rogatione *var. l. [ed. Lopez p. 458]*) prolati testis nescire dixit, quid obicere possit *eqs.* (*sim.* 2,48 p. 101,11). AGOB. 7,29 l. 24 omnes, qui morum illius (*perversi pastoris*) feditatem cognoscunt, ad murmurationem -emque contra eiusmodi rectorem excitantur. **d** *contumelia, derisio – Schmähung, Verspottung*: ALBERT. METT. episc. Mett. 2 p. 110,16 cum summo probro ad -em imperatoris intorquere, qui tanta ... virtute laudatus a suis tam facile sit superatus. VITA Agric. 18 ne quis ... per ... miraculi stuporem clavo dominico aliquam ... paret -em. THEOD. THEOL. Conr. 4 p. 217^a,32 -e sancto viro insultantes. CHART. Gosl. I 633 quidquid ... in -em ipsius (*abbatis*) indulgentie factum est. CONST. imp. II

40 397,11 in contemptum et -em ecclesie. *al.* **derogator**, -oris m. 1 *strictius i. qui imminuit, aufert, demit – einer der schmälert, wegnimmt*: ANAST. BIBL. epist. 5 p. 404,23 quod patriarcha Ignatius -r esset ... sanctae memo-riae Methodii. CHART. Rhen. med. I 387 p. 435,26 ut omnis suae devotionis violator et ... ecclesiastice largitionis -r ... ana-thematizatus ... habeatur. 2 *latius*: a *vituperator – Tadler, Kritiker*: HINCM. epist. 184^b,1 p. 177,30 quia ... nec cum eo-dem Ebone in vita sua extiti altercator nec post mortem eius il-lius sum -r. TRANSL. Tib. 9 (MGScript. XV p. 395,17) ut, quos (*sc. legatos papae*) prius quaerulos habuere *nostrae* -es, post-modum per omnem viam fidissimos reperirent suffragatores. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,21 clericorum ac episcoporum -r, monachorum persecutor, laicis tantum adulans *Arnaldus*. **b** *calumniator – Verleumder*: CAPIT. Bened. 2,381 p. 94,5 multum derogatio praevallet, quando -r creditur fide dignus. RUP. TUIT. off. 11,9 l. 446 contra huiusmodi -es (*sc. Arium et Sabellium*) queritur ipse (*Deus*) in propheta dicens: '*eqs.*'

***derogatrix**, -icis f. *quae imminuit, aufert – eine die schmälert, wegnimmt (usu attrib.)*: CHART. Osn. III 569 p. 394,22 (a. 1276) vetustatis prolixitas humane semper memorie -x.

derogo, -avi, -atum, -are. 1 *vi praep. vigente*: a *strictius*: a *nocere, detrectare, obtrectare, imminuere – schaden, Ab-bruch tun, beeinträchtigen, schmälern*: DIPL. Heintr. II. 34 p. 37,33 non -atur aequitati, si quid superaddatur liberalitati. FOR-TOLF. rhythmicmach. 17 dicant ... , qui eiusmodi scientiam vanitati deputant et irreligiositate, quidnam vanitatis habeat, vel quid religioni -et ea investigare, quae ratio natura duce propa-lavit. CHART. Mar. Magd. 123 p. 113,45 salva ... antiqua com-positione et in nullo quantum ad alios articulos penitus -ta. CHART. Salem. 293 ne ullus iuri dicti cenobii -are possit. *sae-pius. iniuriam inferre – Unrecht tun*: DIPL. Constantiae 3

p. 10,34 in quo (sc. *electione abbatis*) quantum fuerit nostro culmini -tum, vestra (sc. *papae*) potest beatitudo metiri, cum eqs. **β** *demere, auferre – wegnehmen, entziehen, absprechen*: CAPIT. reg. Franc. 8,2 in parentum ... subcessionibus, quicquid legebis discernentur, observentur omnibus contra inpetrandi alequid licentia -ta. THEODULF. carm. 41,1,185 haec (*bibliotheca*) etiam assiduo fastidia -at usu, quoque magis capitur, quaeritur inde magis. TRANSL. Libor. I 7 cum verbis doctorum de divina virtute non credentes, tamen his, quae oculis viderent, ... fidem -are non possent. UFFING. Ida 2,1 p. 482,26 omni pene honestatis cultu (sc. *reliquis Idae*) -to. EPIST. Ratisb. app. 1 p. 371,15 una vobiscum (sc. *cum consacerdotibus*) excellentiam veneramur (sc. *sacerdos*) episcopalem, nec tamen ideo inferioribus membris -amus, quod sunt. *al.* **β** *latius: a* *criminari, insimulare, calumniari – falsch beschuldigen, verleumdend*: VITA Arnulfi 13 homo scelestus ... cum complicitibus suis virum sanctum -are ausus est non esse ... cultorem Dei, sed potius hominem voluptati deditum. HINCM. divort. capit. 12 p. 102 ne iuste iudicare volentes suspicio quaecumque remordeat vel -antes dicant, quia eqs. BERTHA Adelh. 9 cuius eventum rei (sc. *sanitatis*) cum haec (*mulier sanata*) ... propalasset in laudem Dei, altera quaedam -vit illi quasi mentienti. CASUS Petrish. praef. 1 a quibusdam ... ignoratur, unde hec sacrosancta religio (*i. monasterialis institutio*) exordium ... acceperit, et ideo a multis ei -atur (*cod.*, derodatur *ed.*), quasi ab imperitis sit adinventum. *al.* **β** *contemnere, neglegere – mißachten*: TRAD. Ratisb. 8 (a. 792) quod si hoc quisquam -verit, a ... defensoribus vincatur. **γ** *reprobare – ablehnen*: LEG. Wisig. 2,4,8 p. 101,5 de -andis (rogandis, e[r]rogandis *var. l.* [ed. Lopez p. 457]) testibus, quod per triginta annorum spatium protelentur ad obiectum illis infamiam comprobandum. **δ** *maledicere, vituperare, contemnere – tadeln, schmähen*: LIUTG. Greg. 12 p. 77,10 qualiter fecit ... de omnibus obtractatoribus suis, qui ei aliquando -bant propriis viciis instigati. HRABAN. epist. 25 p. 434,7 blasphemare et -are spiritus sancti potentiae. HROTSV. lib. 1 praef. 1 hunc libellum ... omnium sapientium benignitati offero expurgandum ..., qui erranti non delectantur -are, sed magis errata corrigere. LAMB. TUIT. Herib. 2 prol. p. 1246,2 commodius velim, ut mea -etur opera. METELL. Quir. 12,19 sciscitans docebar ... patrum beata gesta non tacenda; nemo -verit. HUGO TRIMB. registr. 757 lector ... sciolus nolit -are dictatori nec eum verbis lacerare. *saepe*. **ε** *denegare – verweigern*: TRANSL. Adelp. 12 (MG Script. XV p. 296,3; s. IX^{med.}) quidam nauta ..., dum eos (*quosdam*) navigio transmittere -ret, vindictam propter hoc expertus divinum ... gratiam Dei ... se humiliando recuperabat. **2 vi praep. evanida i. q. exigere – einfordern, erheben**: CHART. Bund. 937 p. 373,31 (a. 1259) curiam in Plewrs et curiam in Palaus ... dimittimus ... nullum volentes ab eis theolonium -are.

***derosulo**, -atum, -are. (*rosula*) *exfoliare, foliis denu-dare – entblättern (in imag.)*: ALBERT. STAD. Troil. 4,224 cum rosa sis (sc. *Achilles*) patriae, non debet spinea rosam hoc vitio macula -are rosam. 5,260 o rosa militiae (sc. *pater Pyrrhi*), probitatis tincta colore et nunquam spina -ta fugae. *de monasterio, quod dicitur 'Rosenfeldt'*: ALBERT. STAD. quadr. 14 (HistVjSchr. 26. 1931. p. 541) non aestas, non audet hyems, non Aeolus istam -are rosam.

***derta, *dertis v. derbita.** [*dertermino v. determino.*]

***derudo**, -atum, -are. (*rudera; v. Diefenbach, Gloss. p. 209 s. v. erudare; cf. erudare*) *purgare – reinigen*: LAND. MEDIOL. hist. cont. 22 p. 30,11 mane facto -tas quasdam suas vestes induit (sc. *patronus aegrotus*) et cibum sumpsit et quasi sanus factus super mullam sedit.

derumpo v. dirumpo. deruo v. diruo.

***derupo vel *dirupo**, -avi, -atum, -are. (*ital. dirupare; v. Battaglia, Dizionario IV. p. 558*) **1** (*de rupe*) *praecipitare – (vom Felsen) hinunterstürzen*: ANNAL. Ianuens. I p. 84,12 illo die de Saracenis viginti milia interfecti fuerunt, et ab una parte, civitas (*i. civitatis*) scilicet, di-ta (*dirupta cod.*, deripata *ed.*) X milia fuerunt. **2 destruere, demoliri – zerstören**: OTTO MOR. hist. p. 45,11 in ipsa nocte et in subsequentibus duobus

diebus tota (sc. *suburbia*) exarserunt Mediolanenses posteaque ipsas domos di-verunt. MEMOR. Mediol. a. 1236 (MGScript. XVIII p. 402,12) Papienses venerunt ad pontem Tecini volentes de-are eum. SALIMB. chron. p. 483,16 fuerunt de-te fortilitie et castra et domus. ALBERT. MIL. temp. 281 p. 539,3 castrum destruxerunt et di-verunt Cremonenses. p. 539,26 destruendo et de-ando ... castrum et terram. *al.*

***dervum**, -i n. (*francog. vet. dervée; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 50^a*) *silva quercina – Eichenwald*: M1-RAC. Remacli 1,6 non arbitror reticendum, quid actum sit in loco, qui ab incolis commanentium -um nominatur.

desaevio (-sev-), -ii, -ire. *rhythm. dé-: l.27. 1 intrans. i. q. furere, saevire – wüten, toben, sein Unwesen treiben*: **a** *in univ.*: **a** *de anim. (de diabolo: l.18)*: LEG. Wisig. 12,3,17 si quis ... Iudeorum ... in eum (*christianum*) -sevire (*deservire var. l.*) presumpserit eqs. AUDRAD. carm. suppl. 3,30 splendendus angelico dudum qui fulsit honore, callidus in hominem tota -iit arte. WIDUK. gest. 2,3 p. 68,1 barbari ad novas res molien-das -unt. GESTA Camer. 1,104 p. 444,15 Saracenos per terras Apuliae -sevire. SALIMB. chron. p. 371,11 multum -ierunt *Bar-barasi*, dum imperatorem in Lombardiam ... introduxerunt. *persaepe. de ira Dei*: REGINO chron. a. 882 p. 119,32 indignatione caelesti super populum christianum religionem profanantem -seviente. HUGO FLAV. chron. p. 316,32 in nece populi peccantis ira -seviebat Altissimi. *al.* **β** *de rebus*: RHYTHM. 79, 22,2 (s. V./VI.) unum repelle vitium, ... cupiditatem scilicet, quae in alumnos -it. PETR. DAM. epist. 120 p. 392,9 in cervicis meae iugulum securis vibrata -seviat. HUGO FLAV. chron. p. 468,16 non potuit hoc diutius pati abbatis Rodulfi simplicitas, maxime cum in eum praecipue -seviunt omnia. *saepius. γ* *de viribus naturae*: HEITO Wett. 25 capit. p. 268 cur pesti-lentia -seviret (ANNAL. Quedl. a. 1011. *sim.* RAHEW. gest. app. p. 350,5 pestis ... -sevit. *al.*) ANNAL. Hild. a. 1117 maxime ... in Italia minax hoc periculum (*i. terrae motus*) per multos dies continue -sevit. *al.* **δ** *crudeliter consulere (in) – grausam verfahren (gegen)*: FRUTOLF. chron. p. 123,54 qui (*Huni*) etiam in filios suos primo die natos -seviunt; nam ferro secant genas eorum, mox ut nati sunt, ut, antequam lactis nutri-menta percipiant, vulneris cogantur subire tolerantiam (*inde* SIGEB. GEMBL. chron. p. 302,2). **2 trans. i. q. vituperare – 'begeifern'**: VITA Liutb. 13 p. 18,11 noli, ... domine ..., ne-quissimorum hominum garrulitatem attendere, qui ... rabisdis quoque benefacta faucibus -unt.

desamino v. dissemino. desapio v. desipio.

***desarmo v. dearmo. *desbrigo v. *disbrigo.**

***descargo v. *discargo.**

descendo (dis-), -scendi, -scensum, -ere. *script.*: disse-: ANTIDOT. Glasg. p. 151,46. 158,14. dese-: p. 413, 21. 36. desse-: p. 411,35. dessi-: p. 411,64. -cin-: l. 57. p. 411,39. *form. part. praes. abl. pl. -is*: p. 413,3. *fere usu intrans.*, *trans.*: l.60.p.412,53.414,3.31. *struct.*: c. inf.: p.411,8.32. c. supino: p.411,19.

1 proprie: **A** *strictius i. q. devenire, deorsum cedere, se deorsum movere – herab-, hinabsteigen, -kommen, -gehen, sich nach unten bewegen*: **1 subi. anim.**: **a** *in univ. (trans.: l.60)*: ANTIDOT. Lond. p. 20,16 ut in solio vel in tina discindat *aegrotus*. AETHICUS p. 130,1 aiunt ... Alexandrum ... in profundum maris di-isse (-isse *var. l.*). WALTHARIUS 217 donec vir sella -ret ... alta. PASS. Quir. Teg. 12,9 collibus ascensis ... di-sisque (-isque *var. l.*) vallibus imis. CONSUEt. Marb. 121 si quis tardius quam ceteri in dormitorium ascenderit vel pre aliis -ere debuerit, tam lente pedem ponat, ut eius incessus ... minime ... audiri possit ab ullo (*ex UDALR. CELL. consuet. 2,24*). 242 -ens de equo. CASUS Petrish. 2,20 cum ... ab altari per gradus -ret *Gebino*, per quos tunc ab altari in chorum -batur, cecidit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 18,26 ut veniat *falco* contra ventum ad -endum super loyrum. *persaepe. in imag.*: WALAHFR. carm. 32,12 volucris qui pendet in orbe, nunc scandit, nunc -it, rota sic trahit orbis. **δ** *deorsum vehi – herab-, hinabfahren*: **a** *de descensione Domini (fere de incarnatione; de iudicio extremo: p.411,6; ad inferos: p.411,2) vel spiritus sancti*: PASS. Afrae II 1 p. 62,2 Christus dixit se

pro peccatoribus di-isce (-isce *var. l.*) de caelo. LIBELL. prec. Paris. 2,12 p. 45,20sq. domine Iesu, adoro te di-entem ad inferos . . . scio, quia ultra non hic -eris. WALAHFR. carm. 20, 27 spiritus ad terras Domini -it in igne (HONOR. AUGUST. spec. p. 847^B. *al.*). CARM. cod. Paris. 2,4,1 (MGPoet. VI p. 228) -at Dominus de celis, iudi<ci>um iudicaturus venit. BRUNO QUERF. fratr. 24 qui (*Deus*) cum de celo ad terram humanum genus salvare -ret. *al.* **β** de descensione hominum ad inferos (cf. l.2.): NICET. ad Iust. p. 119,20 si te . . . ultimus dies invenerit, qualis . . . hodie appares, di-eris in inferiora terrae et ad partes vulpium eris. WALTHARIUS 871 vili pro laude cupit nepos -ere ad umbras. BERTH. (?) annal. a. 1066 ad claustra inferni -erunt duo milites. OTTO FRISING. chron. 5,3 p. 232,20 dicitur Theodoricus vivus equo sedens ad inferos -isse. *al.* **c** de equitibus ellipt. i. q. ex equo desilire - absitzen: ARBEO Corb. 4 p. 192,12 ut quasi catenatus existeret fur et nequaquam, si velleret, -ere quivisset. WANDALB. Goar. 2,10 abbatissa . . . cum . . . illuc (*sc. ad capellam s. Goaris*) devenisset nec oratum, ut omnes consueverant, -isset, paulo post de equo cecidit. ORD. coron. imp. 17,2 ubi (*sc. in platea*) eo (*rege*) -ente tradendus est equus, cui rex insederat, illis (*senatoribus*). WILH. RUBRUQU. itin. 29,8 oportet, quod homo valde caute teneat equum suum, quando -it pro necessitate. *al.* **d** de partu i. q. provenire - hervorkommen: ALBERT. M. animal. 10,72 aliquando . . . est difficultas propter secundinam, quae forte est nimis dura et fortis . . . aut forte nimis debilis et tunc citius, quam debet, rumpitur, et egreditur humor totus, antequam puer -at . . . aliquando est difficultas propter horam, in qua -it . . . ex tempore etiam est difficultas, quia, si in frigidissimo tempore -at, est vehemens constrictio corporis matris. **2 subi. res corporeae: a gener.: α in univ.: RHYTHM.** 41,11,1 (s. VII.ⁱⁿ) lavacri gurgites di-erunt baptizare Dominum. WALAHFR. Otm. 8 ut ne una quidem pluviae gutta . . . in illam (*navem*) -ret. ANTIDOT. Glasg. p. 130,37 ad fleuma, que de capite dess-it. ALFAN. premn. phys. 25,4 p. 141 elevatur (*sc. sanguis*) . . . primo . . . ad caput et iterum a (*de var. l.*) capite -it (PG 40,700^B καταφύεται) per duas venas et duas arterias. REIN. LEOD. annal. a. 1215 p. 673,11 tempestas maxima cum imbribus et tonitruis -indens. CHART. Const. 66 canalem . . . per quem immundicie domus sue (*sc. militis*) . . . super fundum ad locum fratrum pertinentem -unt. *saepe. in imag.: EPIST.* Hildesh. 134,6 p. 198,14 quē (*epistola*) a maiore ad minorem mittitur, duas . . . ob causas sublimis dicitur, vel quia -it vel *eqs.* p. 199,4 quē . . . pari a pari mittitur epistola, idcirco mediocris dicitur, quia inter sublimem et exilem media nec ascendit ad superiorem nec -it ad inferiorem. **β de lumine: BERTH. (?)** annal. a. 1072/73 p. 275,52 nocte coelesti lumine ad se -ente saepius exhilarantur *duces*. CAES. HEIST. comm. 60 luna . . . a sole accenditur, . . . stellarum claritatem minuit, plus omnibus sideribus ad terram -it. **γ de capillis: HROTSV. Agn.** 218 crevere capilli, qui ductu longo lapsi de vertice summo -endo pedum plantas tetigere tenellas. **β natur. et medic.: α effluere, eici - herausfließen, 'abgeben':** TRACT. de caus. mul. 36 si . . . menstrua spersa sunt et non di-ent *eqs.* 79 contingit hoc (*sc. decursio sanguinis*), quando menstrua excludent et subito di-ent. CONSTANT. AFRIC. coit. 11,26 non possunt *eunuchi* coire, quia nervus, qui erigitur, eis abscinditur, et non -it (descenditur *var. l.*) semen. ALBERT. M. animal. 5,45 generaliter . . . in omnibus maribus est verum, quod sperma tunc -ere et destillare ad exitum incipit, quando vox est in mutatione. *v. et p. 418, 5. 6.* **β submitti - sich (ab)senken, nach unten rutschen:** ARS med. 7 p. 427,12 interocella dicitur intestini lapsum ab iugine usque ad testem -ens, (inguinibus qui ad teste dessindens G). TROTULA 5 p. 64,22 si contingat post partum matricem nimis de loco suo -ere inferius. TRACT. de chirurg. 1201 si . . . intestina inferius -erint. IOH. IAMAT. chirurg. 8,12 solet plurimum . . . rupto syphac intestinorum copia per nervi mediocritatem labentium in osceum -ere. ALBERT. M. animal. 10,73 intestina -unt. **c astron. de motu siderum: α in univ.: GUNZO** epist. 15 p. 49,21 quomodo a capricorno in cancrum ascendendo pauciores dies explicet sol quam a cancro in capricornum -endo (-o *var. l.*). OTTO FRISING. gest. 1,20 p.

33,23 sole ad inferius hemisperium -ente. **β occidere - untergehen:** HROTSV. Mar. 364 non Phoebus -it in hora. PETR. DAM. serm. 20,2 l. 32 -erat . . . sol. **3 subi. res incorporeae: a gener.: EIGIL** Sturm. 4 vir sanctus a Deo . . . inspirationem -isse intellexit. POETA SAXO 5,143 progenies, in quam -it sancti *benedictio* Iacob (CONST. imp. I 420,5. *al.*). CARM. *var.* II 6,2,1 en, tibi (*sc. Aelfredi*) di-ant e celo gratiae totae. EKEH. IV. bened. II 167 crux Domini pisas -at in . . . numerosas. ALBERT. M. incarn. 24 p. 195,86 cum duplex sit bonitas nobis -ens a Patre, scilicet reconciliatio et gratia, debuit una -ere per Filium, altera per spiritum sanctum. *al.* **β mus. de processu ad sonum graviorem:** ODO inton. p. 117^b nota, quod punctum flexus in primo tono, quarto, sexto et septimo -it una[m] voce[m]. GUIDO AUGENS. mus. 185 cantus . . . qui sub finali -unt tribus vocibus. ANON. IV mus. 2 p. 47,10 omnis ligatura dicitur ascendendo vel -endo, sed quae sunt in eodem sono, non sunt ascendendo vel -endo. ANON. mus. Sowa 1 p. 170,38 tres semibreves divisive -endo sociae sunt repertae. *adde:* GUIDO ARET. microl. 18,24 subsecutor . . . numquam debet -ere (discedere *var. l.*), nisi illo inferiores voces cantor admiserit. **β latius: 1 subi. anim.: a intrans.: α secundo flumine vehi - stromabwärts fahren:** WANDALB. Goar. 2,27 abba a provincia Vangionum ex vindemiis cum onusta vino navi . . . -bat. WIPO gest. 21 imperator . . . -ens per Rhenum in Franciam venit. HIST. peregr. p. 130,11 imperator . . . a Ratispona -erat navigio ad partes Austrie. WILH. RUBRUQU. itin. 19,3 -imus . . . in navi ab . . . casali usque ad curiam. *al. v. et vol. I. p. 1016,49. adde:* CHRON. reg. cont. a. 1187 p. 136,27 Renum claudi iussit *imperator* Coloniensibus, ne frumenta vel vina solito ad eos -rent. **β proficisci, pergere - marschieren, ziehen:** LUP. PROT. chron. a. 1028 Orestes . . . -it in Constantinopolim. HONOR. AUGUST. spec. p. 854^C olim . . . Hebraeus populus -it in Aegyptum, dum eum fames afflixit. OTTO FRISING. gest. p. 4,30 (epist. Frid. I. imp.) placuit magis principibus redire quam in Apuliam -ere. 1,12 p. 28,6 semper secundum alveum Rheni -ens *dux*, nunc castrum edificans, . . . nunc . . . procedens *eqs. al. peragere, pertransire - durchziehen:* WIPO gest. 38 imperator per Basileam -ens Franciam orientalem . . . atque Fresiam . . . revisit. **γ abire, decedere - weggehen, fort-, abziehen:** WIDUK. gest. 3,75 p. 152,11 manens . . . ibi (*sc. in Quidilingaburg*) decem et septem . . . diebus -it *imperator* inde ascensionem Domini apud Mesburg celebraturus. EPIST. Meginh. 27 p. 224,15 tum . . . ubi in Carinthiam -sum esset *eqs.* ALBERT. AQUENS. hist. 3,14 requirebant . . . qui advecti fuerant, qua de causa et ipsi (*sc. viri Baldewini*) a Romanis et Theutonicis partibus -issent et in longinquum exilium . . . advenissent. CHART. Mog. A II 304 p. 522,21 eum (*Guilelmum Parisiensem*) nunc temporis in terram regis Anglie -isse. STATUT. ord. Teut. p. 29,23 Ihesus -ens ab Ierusalem. *al. recedere - sich zurückziehen:* SALIMB. chron. p. 32,23 crediderunt *socii*, quod -ret papa ad requisita nature. **β trans. i. q. demittere, deponere - herab-, hinunterlassen:** LEX Sal. Merov. tit. 95 p. 16 (cod. A1) si quis hominem de furcas -erit extra consilium iudicis. **2 subi. res: a (deorsum) diffundi - sich (nach unten) aus-, verbreiten:** WALTH. SPIR. Christoph. II 4,234 ramum, per quem mortiferae -ent pignora vitae. 6,15 ab uno (*agno*) protensa in totum scabies -et ovile. TRACT. de chirurg. 402 (cod. I in marg.) si in brachio fuerit *erysipelas*, et inde usque ad humeros . . . pustule -rent, mortale. **β (deorsum) dirigi, converti - (nach unten) verlaufen:** **α de arteriis sim.: CONSTANT. AFRIC. coit.** 2,17 per venas, que post aures -unt (sunt -entes *var. l.*). ALBERT. M. animal. 1,189 os genae dextrae . . . est -ens usque ad divisionem, quae transit per medium palatum. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 35,23 venae ramificae (*sc. veniunt*) ex vena maiori -ente per duos ramos ad renes. *al. β de terminis, viis sim.: DIPL. Ludow. Germ.* 90 p. 129,32 sicut legitima via -it de Slate in Heselbrunnon. DIPL. Otton. II. 254^b p. 291,37 quomodo -it *finis* in Quirquitulu. CHART. Lux. I 484 p. 665,29 terminus vadit . . . in directum -endo per Durrenbach usque iuxta locum, qui Dumpele appellatur *eqs.* NARR. itin. nav. p. 184,15 civitas in monte . . . habens . . . munitionem proclivem in Rovalle -entem ad conductus aquarum.

CHART. civ. Halb. 25^a p. 587,2 amne ad molendinum -ente. *al. decurrere* – *wegführen*: CHART. Sangall. A I 12 p. 15,9 (a. 743/47) cum domibus, aedificiis . . . viis di-entis adque regredientis. *γ de lineis*: ANON. circ. p. 537,17 obliqua (*sc. linea est*) . . . quae a dextera in sinistram, sic /, vel a sinistra in dexteram ascendit vel -it, sic \. *v. et vol. I. p. 1017,14. c planescere* – *eben werden*: THEOPH. sched. 3,74 p. 132,22 convertens tabulam in recta parte fricabis circa caput cum ferro aequali et polito, ita ut campus -at et caput elevatur. *d transgredi* – *übergehen*: BRUNO MAGD. bell. 124 p. 117,34 quamvis . . . grave vulnus haberet venter (*sc. regis*), ubi -it ad ilia, tamen *eqs.*

II translate: A subi. anim.: 1 devertere – *einkehren*, *'absteigen' (bei)*: CHART. archiep. Magd. 289 (a. 1157) eodem (*episcopo*) . . . itinere ad nos in civitatem nostram (*sc. episcopi Hildenesheimensis*) -ente. CHART. Laus. 472 p. 408,33 medietas earum (*familiarum*) debet -ere in domo sacerdotis et medietas in domo villici. CAES. HEIST. hom. exc. 202 p. 146,12 testatus est . . . Theobaldus in via -endo ad nos . . . se quinque milia hominum signasse. CHART. ord. Teut. (Thur.) 319 p. 268,18 monachi hoc intellecto, quod iterato vellemus (*sc. episcopus*) -ere (*dese- var. l.*) ad inquirendum *eqs. al. v. et p. 420,9. considerare, tentorium collocare* – *sich niederlassen, sein Zelt aufschlagen*: WILH. RUBRUQU. itin. 19,4 a dextris et a sinistris extendunt *Sarraceni* se, quantum volunt, . . . dummodo recte ante curiam vel ex opposito curie non -ant (-unt *var. l.*). 32,11 preceptum est nobis, quod -remus cum aliis nunciis, et non ante curiam, ubi consuebamus. *2 originem ducere* – *abstammen (von)*: CONC. Merov. p. 94,14 de genere servili decrevimus observandum, ut di-ens . . . posteritas . . . in ea, quae constituta est, . . . condicione permaneat. AGIUS vita Hath. 2 mater ex nobilissima aequae Francorum prosapia -ens. DIPL. Heinr. II. 399 p. 513,37 ut . . . sive de paterna seu de materna generatione -erint *servi vel ancillae*, nullatenus a famulatu discedant. OTTO FRISING. gest. 2,31 Octavianum cardinalem presbiterum, qui de nobilissimo Romanorum -it sanguine. CHART. Tirol. 946 cum omnibus suis liberis desendentibus. CHART. Bund. 1210 heredibus ab eo (*Hainrico*) per directam lineam -entibus. *saepius. 3 dependere* – *abhängen*: CHART. Mar. Magd. 102 p. 95,12 (a. 1224) cum causa verteretur inter abbatem et ordinem Premonstratensem ex una parte et prepositum sancte Marie Magdeburgensis, de Gratia Dei . . . de Gramzow, de Themnitz prepositos ab ecclesia sancte Marie Magdeburgensis -entes ex parte altera. *4 se demittere* – *sich herablassen*: *a in univ.*: CHART. Mog. A I 451 p. 358,12 (dipl. Heinr. V.) quoniam in aliquas -ere querelas imperialis nostra non sinit dignitas. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,3 tam arrogans usque tantum ingenio confidens, ut vix ad audiendos magistros ab altitudine mentis suae humiliatus -ret *Petrus*. *b aggre-di (ad)* – *sich einlassen (auf)*: LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,3 non de precium redemptionis se redimat ut componat (*sc. homicida*); forsitan convenit, ut ad solucione quisque di-at (di-it, -at *var. l.*), nullus de parentibus aut amicis ei quicquam adiuvet. *c se humiliare* – *sich erniedrigen*: CONSUET. Marb. 2 propriis exuatur *frater* vestimentis et monasterii induatur, ut . . . ad Christi paupertatem et inopiam se -isse cognoscat. HILDEG. div. op. 1,4,98 l. 216 homo . . . in penitentia . . . cum humilitate se pro luto computando -it, ita ut vix salvationem animę suę speret. *ibid. al. d desistere* – *Abstand nehmen*: HROTSV. Abr. 3,18 nec in discretissimo eius (*sc. Dei*) examine reus praevaricationis habetur, qui a strictioris rigore conversationis ad tempus -endo imbecillioribus assimilari non respuit. *5 per ordinem gerere, procedere* – *der Reihe nach vorgehen*: *a in univ.*: THEOPH. sched. 3,86 p. 158,15 quicumque vult facere cymbala . . . ad unumquodque debet ceram dividere cum pondere, et a superioribus incipiat, ut -endo possit pervenire ad graviora. EPIST. Hildesh. 134,56 preponendum est . . . negotium, quod maximum est et quod magis desideratur, et sic -endo usque ad ultimum. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,7 antequam tuorum (*sc. Friderici*) gestorum seriem attingam, de avo, patre patruoque tuo quedam summatim prelibare cogitavi, ut sic, quasi quodam filo narrationis -ens *eqs.* *b percurrere* – *durchlaufen*: Ps. ODO CLUN. abac. p. 301^b ut recolligendo

omnes characteres in assim redigas, per continuos arcus gradatim -as. ANNAL. Quedl. a. 999 p. 75,6 Mechtild . . . quae . . . rudimenta infantiae . . . honesta decenter nutricum sub cura -it. LIBER ordin. Sedun. A 849 in isto festo (*sc. omnium sanctorum*) dicunt maiores Domini primas lectiones et primos versus, et sic fit tabula -endo. *c (describendo) progredi* – (*in der Darstellung*) *fortschreiten*: OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 91, 27 cum . . . ad eius (*lapidis*) proximam speciem -imus *eqs.* *6 succedere* – *nachfolgen*: ACTA imp. Winkelm. I 135 p. 114,40 (a. 1216) ut nullus -encium vasallorum possit . . . monasterium impedire vel inquietare. *7 declinare, transfugere* – *abfallen, sich abwenden, überlaufen*: CONC. Merov. p. 89,5 de his, qui post baptismi sacramentum ad heresis lapsum carne suadente di-unt. *8 (officium) deponere, se remove* – *sein Amt niederlegen, abdanken*: EPIST. Heinr. IV. 12 p. 17,13 ego . . . rex cum omnibus episcopis nostris tibi (*sc. Hildebrando*) dicimus: '-e, -e'. BRUNO MAGD. bell. 95 p. 88,26 cum . . . rex . . . se, ut pax . . . fieret, libenter a regno -surum promississet *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 282,37 ut cathedra -ret *papa*, cui indignus praesideret, ex parte regis . . . imperabatur. CHART. Mog. A I 405 p. 311,17sq. si pater concordat, . . . ut -am (*sc. abbatissa*), laudo absque omni contradictione -ere et alii sorori locum dare. *9 mori* – *sterben*: PASS. Petri et Pauli 179 decedit in terram temerator culminis alti . . . nec tamen ille cita di-at morte malignus, sed doleat cernens crescere regna tua (*sc. Dei*). ANNAL. Aquens. a. 42 (MGScript. XXIV p. 34,26) -ente Gaio regnavit Claudius. a. 255 (p. 34,51) -ente Decio imperavit Valerianus. a. 278 (p. 34,54) -ente Aurelio succedit Probus. *10 concedere, committere* – *überlassen, weitergeben*: CHART. Traiect. 1359 p. 136,39 (a. 1255) sic de herede in heredem . . . dictam decimam transferendo et -endo, et quod ipsa decima apud unam personam . . . permanebit integra et indivisa (*item* 1348 p. 127, 40). *B subi. res: 1 delabi, concidere* – *absinken, verfallen, verkommen*: EPIST. Hildesh. 138 lapsum Gallie nobis (*sc. archiepiscopo*) commisse, quę in quantum profundum malorum -it, sollicitudini vestrę (*sc. papae*) tacere non valemus. *2 (ex)oriri* – *seinen Ursprung haben (bei), herrühren (von)*: *A gener.*: RADBERT. carm. ad Karol. 12 (CC Cont. Med. XVI. 1969. p. 2) Karole, cui nomen serie -it avita. BRUNO QUERF. 40 fratr. 2 p. 31,12 vitę consilia et celestia verba . . . de discretione et perfectione magistri Romaldi -ere fatebatur *Iohannes*. OTTO FRISING. chron. 7,24 p. 348,11 varietas humanarum rerum ex ubertate gratiae Dei -ens ad vitandam superbiam . . . nos incitare debet. gest. 1,5 p. 16,19 videamus, quid genuinum, quid nativum appelletur . . . genuinum dicitur tamquam generans et non genitum . . . nativum velut natum aut genitum, -ens a genuino. *b iur. i. q. (beneficio) concedi, committi, transire, exire* – (*als Leben*) *überlassen werden, abgetreten werden, übergehen, sich herleiten (von)*: DIPL. Heinr. IV. 302 p. 397,12 ea . . . libertate a rege ad regem -it *ecclesia* et usque ad nos eandem libertatem firmiter habuit et pertulit. TRAD. Ror. 35 Diemarum . . . tradizione de patre suo ad ipsum -ente tradidit Rorensi ecclesie . . . domum lapideam. CHART. Lux. II 333 iuspatronatus (*sic*) ecclesie de Betkyrche, quod Theodoricus et Albertus . . . sanctimonialibus . . . contulerunt, eisdem sanctimonialibus, quia a me feodaliter -it, presentium tenore confirmo. CHART. Xant. 201 bona, . . . sive a nobis -ant in feodum sive non *eqs.* CHART. Mar. Magd. 135 p. 122,41 quemadmodum eadem decima de manu in manum -erat in pheodata, ita gradatim ascendendo extitit libere resignata. *al. v. et vol. I. p. 1018,21. 3 se dividere* – *sich aufteilen*: GUIDO AUGENS. mus. 86 alie (*con-iunctiones*) . . . in multiplicitem specierum -unt, semiditonus enim duas habet species. *4 (im)minui, decrescere* – *sich vermindern, verringern, abnehmen*: *a in univ.*: REGISTR. Prum. 41 p. 197,18 quando vel quantum burdura (*i. onus*) ascenderit vel -erit, quę aliquando duobus constat denariis . . . aliquando usque ad unciam pervenit. ANON. minut. 1,2 sex . . . in senarium in XXXVI consurgit, semis vero in semissem in quadrantem -it. 1,3 p. 232,6 idem mihi erit, si vel directum triens in semissem vel conversim, semis in trientem dicam, utrumque enim ad sextantem -it. HERIG. reg. 2,6 tantum . . . est vicissitudo, ut, quot lineis divisor a maioribus numeris progrediens su-

peraverit dividendos, quibus secundabuntur denominationes, tot infra -ant denominationes, ut *eqs.* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 220,11 neutrum (*spatium*) usque ad parvitatem duodecime partis -ere possibile est. **b** *subtrahi – abgezogen werden*: CHART. scrin. Col. A I 5 p. 90,14 (a. 1167/72) ut singulis annis IX solidos . . . pro censu inde (*sc. de domo*) recipiant, et si super novem solidos inde quolibet anno receperint, tantum de capitali -at. **c** *deflagrare – niederbrennen*: THEOPH. sched. 3,61 p. 118,7 cum in tantum -erint *carbones*, ut formas videre possis, iterum imple frigidis carbonibus. 3,34 quotiens -erint (defecerint *H*) *carbones*, superpone frigidus.

adi. descendens, -entis. *deorsum currens – absteigend*: 1 *mus.*: TABULA neum. (VeröffMusHistKommBADW. XIII. 1997. p. 54) nomina neumarum cognosces hic variarum: . . . -s, punctus, gradiens, acclinis, oriscus. FRANCO COL. cant. mens. 6,7 plicarum alia ascendens, alia -s. *ibid. al.* 2 *iur.*: CHART. Const. 28 p. 35,42 (a. 1252) aream et domum . . . Ulrico . . . filio suo et . . . filie sue eorumque iustis heredibus in linea -i . . . concessimus.

subst. descendens, -entis *m.* *consanguineus minor natu in stemmate – Nachfahre, Verwandter in geradlinig absteigender Linie*: CHART. Sangall. A IV app. 9 p. 957,40 (a. 1141) facimus . . . donationem . . . tibi Widoni . . . et filiis et -bus tuis masculis et foeminis. CONST. Melf. 1,61,1 nec filium nec filiam legitimum aut aliquem ascendentium vel -ium aut ex latere venientium. *al. v. et vol. I. p. 1018,44.*

descensio (dis-), -onis *f.* *script.*: -essio: l. 66. -ncio: l. 38. -nssio: p. 416,40.

I *proprie*: **A** *strictius i. q. actio descendendi, descensus – das Herunter-, Hinab-, Absteigen*: 1 *de anim.*: **a** *in univ.*: ORD. Rom. 5,33 subdiaconi . . . in ambonem ex una parte ascendentes et ex altera parte statim descendentes redeunt stare ante gradum -is (di- *var. l.*) ambonis. BERENG. TREV. myst. (PL 160,990C) dum in scala ecclesiae angelos ascendentes et descendentes et visione monstravit *Lux* per -em . . . nobis innuens, ut diligatur proximus, per ascensionem, ut diligatur Deus. HEINR. LETT. chron. 15,3 p. 276,35 plures ex eis (*paganis*) in montis -e (-cione *Z*) a militibus persequentibus occiduntur. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 239,21 si . . . falco in -e sua non caperet eam (*anserem*) *eqs.* *in imag.*: RADBERT. Matth. 4,1419 si a summis (*sc. incipimus in ordine precum*) . . . fit rursus identidem ordo -is. HRABAN. univ. 22,17 p. 470^D in hyacintho doctorum coelestis ad alta sublevari, et propter infirmos humilis ad humana -o (*sim.* GERH. AUGUST. Udalt. 1,9 l. 192). HERBORD. Ott. 2,35 p. 128,23 sicut . . . salvandi his ascensionis ad vitam nituntur gradibus, fide . . . spe et caritate, . . . ita e diverso hi, qui pereunt, per oppositum iter -is tendere videntur ad interitum. **b** *de regeneratione animarum*: ALFAN. premn. phys. 3,39 p. 58 gradus . . . animarum et ascensiones et -es (PG 40,608^A καταβάσεις), quas Origenes inducit, nihil obadiantes divinis scripturis neque accedentes christianorum doctrinis praetereundum est. **c** *de Deo vel spiritu sancto*: RADBERT. Matth. 2,2888 carnis nativitate, apparitione ostensionis suae (*sc. Christi*) ad plebem, passione et -e ad inferos. PETR. DAM. serm. 20,3 l. 43 Christo primus ad nos -is gradus fuit de Deo in angelum, . . . secundus -is gradus fuit in patriarchis. HONOR. AUGUST. sacram. 67 p. 780^D sicut in nativitate per novem lectiones gratias agimus de Dei -e usque ad nostram humiliationem, ita *eqs.* Ps. ALPHONS. clav. 3 p. 786,19 quod -o Spiritus est duplex *eqs. al.* *spectat ad immersionem*: HRABAN. univ. 22,10 p. 321^B Iordanis aquas sanctificans per -em *salvator*. RADBERT. Matth. 6,87sq. veniendum est ad descensum Iordanis; si . . . -o Iordanis interpretatur, per quam . . . -em significatur humilitas. **2 de rebus corporeis**: **a** *gener.*: ALFAN. premn. phys. 5,11 p. 64 ut non solum habeant elementa coexistentiam ad superius et inferius per -em (-essionem *var. l.*; cf. PG 40,617^A τὴν πρὸς . . . τὸ κάτω καθόδόν) et ascensionem, sed per circulum *eqs.* HILDEG. phys. 8,17 cum ad -em pluviae ulwurm procedunt. **b** *natur. et medic. i. q. egestio, exitus – Ausscheidung, Abgang*: THADD. FLORENT. cons. 163,60 utatur *infirmus* . . . cibo nutrimenti laudabilis, facilis digestionis et velocis -is. ALBERT. M. veget. 6,313 nutrimentum eius (*sc. va-*

sis cucurbitae) non est malum, et velocis -is a stomacho, nisi in stomacho corrumpatur. 6,340 quamvis sint *fabae* tardae digestionis, sunt tamen velocis -is e stomacho. 6,440 facit (*sc. sesamum*) sitim et velociter descendit, quando est cum cortice, et cum excorticatur, tardatur eius -o. *meton. i. q. effluviium, secretio – Ausfluß, Sekret*: BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 111^G significatio, quod ulcus conglutinetur conglutinatione bona, est paucitas -is (defensionis *ed.*, *vix recte*) eius et paucitas saniei cum bonitate ipsius. THEOD. CERV. chirurg. 2, 21 p. 152^D quando vulnus ligatur secundum quod convenit, . . . ligamentum expellit -em et fluxum humoris ad locum. **c** *alch. de ratione quadam destillandi* (*Deszenzung*): TRACT. Micrer. p. 97,18sq. iam narraui tibi radicem huius rei (*i. alchimiae*) et fundamentum et regimen, mortificationem, -em, ascensionem, coadunationem et sequestrationem, nec a tibi proficiendo sum remotus, nec dimisi ullum ruborem vel albedinem vel ascensionem vel -em. Ps. AVIC. tinct. 6 p. 632^A,6 facta est sublimatio, solutio, distillatio, -o, putrefactio, ablutio, ceratio, coagulatio vel fixio. **3 de rebus incorporeis**: **a** *gener.*: THEOD. TRUD. Bav. 37 cum . . . gloria Domini de loco sancto suo super iusti sui caput descendit et in figura vivificae crucis militem suum illustravit . . . iure . . . in crucis desuper -e est mirabiliter glorificatus, qui crucifixi filii Dei militiam professus *eqs.* **b** *mus.*: REMIG. ALTISS. mus. 496,14 gravitas dicitur, quae modi, id est soni, quadam emissionem, id est -e, remissione vel productione mollescit, dulcescit, remittitur. IOH. AFFLIG. mus. 12,5 ascensionem tonorum et -em vocamus certam ipsorum ascendendi et descendendi legem, id est quantum a finalibus suis ascendant sive descendant. ANON. mus. plan. Coussemaker p. 486^b cuius (*unisoni*) species sunt sex, . . . ut ut, re re, mi mi . . . ; similiter in retrograda -e la la, sol sol etc. *saepe*. **B** *latius*: **1 de hominibus i. q. secundo flumine navigatio – Flußabwärtsfahrt (zu Schiff)**: ARBEO Emm. 32 fluminis (*sc. Isurae*) fluentia di-e (-e *var. l.*) secuti sunt *cohors* et *princeps* et *sacerdotes* usque ad Danubium amnem. **2 de Christo i. q. depositio – das Herunternehmen, (Kreuzes-)Abnahme**: THEOD. loc. sanct. 428 -o Domini nostri Iesu Christi de cruce. **3 de rebus i. q. decursus – Verlauf (nach unten)**: ALBERT. M. animal. 1,430 descensus . . . nervorum . . . cum eo (*sc. mery*) est ideo, ut per omnes gradus -ssionis suae securetur a nocumento, quod *eqs.*

II *translate*: **A** *de hominibus*: **1** *propagatio, successio – Fortpflanzung des Geschlechts, Abfolge*: PETR. DAM. serm. 46,11 l. 291 in generatione . . . Christi . . . illae ordinari personae merito debuerunt, per quas ad Ioseph -o fieret, non ad Mariam. **2** *curatio – Besorgung, Rücksichtnahme*: BEDA hist. eccl. 2,1 p. 74,22 cum . . . se pro condensatione (-e *var. l.*) multorum ad exteriora sparserit *animus papae Gregorii*, etiam cum interiora appetit, ad haec procul dubio minor redit. **3** *sui ipsius humiliatio – Selbsterniedrigung*: HILDEG. div. op. 1, 4,98 l. 251 ipsa (*anima*) . . . fortissimam loriam . . . , scilicet patientiam, induit . . . , et in ascensione bonorum operum hominem provehit, ut in -e verae humilitatis, quidquid boni fecerit, illi, qui summum bonum est, . . . attribuat. **4** *defectus, debilitatio – das Nachlassen, Schwäche*: PETR. DAM. serm. 5,6 quod aliis sepe -is est causa, hoc (*sc. cura regiminis*) illi (*beato Severo*) provectionis probatur extitisse materia. **5** *obitus, mors – das Sterben, Tod*: GLOSS. II 275,37 St.-S. -is dero hinarvati. **B** *de rebus*: **1** *gener. i. q. decrementum, defectio – das Absinken, Abnahme*: HILDEG. div. op. 1,471 l. 19 sicut stomachus, qui cibum recipit et emittit, cum visceribus ligatur, sic ipsa (*anima*) cum omnibus creaturis vel in ascensione boni vel in -e mali in homine operatur. **2** *spec.*: **a** *iur. i. q. possessio, quae (per successiones) hereditate relinqui potest – (über die Generationen hinweg) vererbbarer Besitz*: CHART. Burgenl. I 127 p. 91,31sq. (dipl. a. 1223) qui (*Symon comes*) postulavit a nobis, ut locum -is in regno nostro sibi et cognatis suis . . . iure hereditario possidendum conferemus . . . ; nos . . . conulimus quandam terram . . . cum omnibus pertinenciis suis in locum -is sibi et cognatis suis et per eos heredibus eorum et heredum successoribus perpetuo possidendam. **b** *medic. i. q. remissio – das Abklingen*: AURELIUS 14 p. 715,31 ascensiones et -es eius passionis (*sc. cholerae*) intellegimus. **c** *math. i. q.*

deminutio – Verminderung, Reduktion: HIER. MOR. MUS. 16 p. 78,31 erit -o usque ad primum numerum incompositum, qui omnino insecabilis est.

***descensivus** (-nssi-), -a, -um. *declivis, descendens* – (*ab-fallend, absteigend*): GISLEB. ELNON. inc. 2,256 -um ... dant iuga vitea clivum. *mus.*: IOH. GARL. introd. mus. 198 in cantu -o (-ssivo W) ad ultimam descendentem debemus facere pausam.

descensor, -oris *m.* *qui descendit – einer der hinuntersteigt*: MIRAC. Pirmin. 3 -r nondum medium fontem (*i. puteum*) intravit, cum sibi senex (*sc. delapsus*) superatis periculis obviavit.

descensorius, -a, -um. 1 *adi.*: *i. q. ad destillationis (sc. per descensum faciendae) rationem pertinens – Deszensions-*: GEBER. forn. 5 p. 742 furnus ... -us fit in hunc modum: *eqs. 2 subst. neutr. i. q. furnus ad destillationem per descensum faciendam aptus – Deszensionssofen*: PS. ARIST. magist. p. 647^b,69 pastam ... pone in -o. ANON. secret. p. 78,5 fortiores et acutiores sunt capillorum aquae vel olea distillata per distillationem inversam, id est per -um. p. 83 fig. 40 -um. fig. 41 -um perforatum. GEBER. summ. 45 p. 403 fuit ... causa inventionis (*sc. descensionis*) triplex, una, ... ut, cum medicina aliqua est conclusa in illius vase, quod vocatur -um vel chimina *eqs. 46 p. 416* dispositio ... eius (*sc. destillationis*), que per descensum fit, est, ut fiat -um vitreum cum coopertorio eius. *al. v. et p. 418,20*.

descensio *v.* descensio.

***descensualis**, -e. (descensus) *qui (per successiones) hereditate in possessionem relinqui potest – (über die Generationen hinweg) als Besitz vererbbar*: CHART. Burgenl. I 405 p. 275,6 (dipl. a. 1262) cum possessio ... , quam ... comiti Simoni ... pro loco -i contulerimus, ipso sine liberorum solatio decedente ad manus regias merito fuisset devoluta.

descensus (di-), -us *m. script.*: dissc-: l. 56. dese-: p. 419, 61. dec-: p. 418,45. 64.419,45.

I proprie: **A actio descendendi, descensio – das (Hin-)Absteigen, der Abstieg**: 1 *de anim.*: **a** in univ. (alleg.: l. 38): HRABAN. univ. 6,2 p. 179^A -us, defectus a Deo; in evangelio: 'homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho'. HIST. peregr. p. 158,15sq. adhuc ... laboriosi -us pericula ignorantes ... in -u moncium nimis difficili ... nonnullos equos et plurima iumenta ... lapsa in precipitium amiserunt *nostri*. CHART. Brem. 150 p. 172,5 terminos ipsius (*parrochia*) sic distinximus: incipientes a porta ... descendimus ... facientes -um per vicum ... ; sic -us facientes domos super Wiseram constitutas ... transeunt *eqs. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 103,16* si expansis pennis ... descenderet *avis*, ventus et aer ... prohiberent eius -um. 3 p. 22,24 cum non fuerit assuetus *falco* neque de equo neque de -u suo (*sc. falconarii*) de equo *eqs. immersio – das Eintauchen*: HONOR. AUGUST. gemm. 3,112 septem gradus sunt in baptismo, tres in -u ob tres renuntiationes, tres in ascensu. **b de actione deorsum vehendi**: **a de Deo vel spiritu sancto**: SYLL. Sangall. 12^{tit.} ad -um fontis (*i. spiritus sancti*). CARUS Clem. 543 David ... cantica psalmodum divino fame dixit, quis Domini adventus, natalis, passio morsque signantur, ... ad tenebras hinc diss-us, resurrectio, palma. ÅBSAL. serm. 4 p. 32^B quatuor -us Dei ad hominem principales sacrae scripturae testimonio astruere possumus. ALBERT. M. incarn. 59 p. 234,51sq. quaeritur de -u ad inferos; ... utrum -us fuerit localis motus an non; ... utrum -us fuerit naturalis praesentiae vel potestatis tantum. *al. de immersione: v. p. 415,62*. **β de animabus**: BOVO CORB. Boeth. 22 l. 410 de quarum (*animarum*) -u ad terras inanissimas texunt (*sc. homines*) fabulas. l. 428 quis hoc eum (*sc. Boethium*) de -u animarum in corpora dicere intellexeret, nisi hanc philosophorum sectam prius compertam haberet? **c de partu i. q. proventus – das Hervorkommen**: ALBERT. M. animal. 9,37 in -u suo (*sc. feti*) exprimuntur labia vulvae. 10,72 egreditur humor totus, antequam puer descendat, et tunc puer impeditur siccitate sequenti in -u. **2 de rebus corporeis**: **a gener.**: AESCULAPIUS 23 p. 38,2 si vulnus in ventre natum fuerit, morsus fit circa -um potus et cibi. HILDEG. phys. 8,17 ad ... medicinas multo utiliores sunt

(*sc. ulwurm*), cum -u pluviae per se procedunt. **b natur. et medic.**: **a exitus – das Abgehen**: ALBERT. M. animal. 5,45 in homine ... exitus et -us spermatis post completionem duorum septenniorum. 6,10 in -u ovum, quando exit a gallina, induratur

5 quasi per congelationem. 6,107 si ... porcae non descendat semen in delectatione, quando descendit masculo, motu corporis impedit *porca* -um spermatis masculi et retardat concubitum. *ibid. al.* **β inclinatio deorsum, actio delabendi – das Hinabsinken, Senkung**: TROTULA 5 p. 64,21 de -u matricis.

10 THADD. FLORENT. cons. 163^{capit.} de ruptura sifac cum intestinorum -u ad bursam testiculorum. ALBERT. M. animal. 10,34 quod mola non inducit dolorem, quem ex pondere et -u inducit partus. **c astron. de motu siderum**: GERB. (?) astrolab. 2,4 p. 119,27 gradus ascensus et -us solis diurni et menstrui geminato

15 in utrisque partibus XC inscripti permetiuntur. 7 sicut sexta (*hora*) propter summum solis ascensum, ita et duodecima propter infimum -um nequeunt ceteris numero vel mensura coequari.

d alch. de ratione quadam destillationis ('Deszension'): GEBER. summ. 46 p. 408sq. quaedam (*sc. destillatio*) est per elevationem in alembic, quaedam ... per -um (descensorium sive -um

20 *var. l.*) chimine, et causa ... inventionis eius, quae per -um fit, fuit olei puri in natura sua extractio. *v. et p. 417,24*. **3 de rebus incorporeis**: **a gener.**: ALBERT. M. incarn. 24 p. 195,90 ad hunc -um (*sc. gratiae*) non debuit spiritus sanctus incarnari, quia gratia non est ab aliqua creatura; sed a Deo tantum. 38 p. 209,38 naturaliter est -us a superioribus ad inferiora. **b mus.**

de processu ad sonum graviorem: MUS. ENCHIR. app. A I 151 p. 192 data descriptione de uno quolibet ex III^{or} sonis ... , ubi

pareat, quomodo et in ascensu et -u ad quintum usque sonum pertingere possit. ARIBO mus. p. 10,14sq. omnibus ... descendentibus (*sc. tetrachordis*) ... eadem est intensio, eadem quoque remissio, quamvis ascensus sit dissimilis et -us, quia ascensus est semitonio, ditono, -us ditono, semitonio. RUD. TRUD. (?) mus. 1,19 p. 42,7 perfecti (*moduli*) ... sunt, qui et perfecte

35 ascensum et -um sibi regulariter concessum expediunt. *al.*

B latius: 1 *de anim.*: **a cursus secundo flumine – das Schwimmen mit dem Strom**: **a in univ.**: CHART. Livon. A I 78 p. 91,17 (a. 1226) nec faciant ibi capturam in ascensu piscium, sed tantummodo in -u (*item B 7 p. 7,28*). CHART. Bern. II

40 572 p. 617,24 in aqua ... Urtina ... a neutra parte aliqua debet fieri piscina vel aliquod poni impedimentum, per quod ascensus seu -us piscium valeant impediri. **β navigatio secundo flumine – Fahrt flussabwärts**: DIPL. Karolom. (I.) 46 p. 66,15 per universa flumina ad surrectum seu ad di-um. REGINO chron. a.

45 889 p. 133,30 cum illis (*Nortmannis*) -us (dec-us *corr. m.* *al.*) decursus B2) fluminis a civibus ... inhiheret, rursus castra ponunt. CHART. Rhen. med. I 343 p. 399,28 tradidit ... imperator ... fratribus ... per alveum Rheni et Moselle ... liberum ascensum et -um. *al. adde*: DIPL. Conr. III. 93 p. 166,25 ut

50 naves ... monasterio (*sc. Sprekysbach*) pertinentes et res fratrium vel victualia vehentes nullum in -u vel ascensu fluminis ... theoloneum ... persolvant. **b profectio, iter ad mare faciendum – Aufbruch, Fahrt landauswärts**: CHART. Raitenh.

124 p. 112,21 (a. 1240) ut fratres ... ecclesie in ascensu et -u victualia sua et alia sibi pertinentia in tanta per terras et aquas deferant libertate, quod *eqs. (item 165. ibid. al.)*. **2 de rebus**

55 *i. q. decursus – (Ver-)Lauf (nach unten)*: **a de fluminibus**: COD. Lauresh. 21 l. 17 (c. 820) de quercu in fluvium Bramaha, per huius -um in Willinebach, ... in ripam Enterun, per huius -um ad Langenvirst *eqs. ANNALISTA SAXO a. 1002 p. 648,16*

60 post plures annos inde (*sc. ab urbe Gene*) translatus est (*sc. corpus Heinrici*) ... in civitatem Nuenburh, non procul a priori loco in -u fluminis Sale. DIPL. Karoli M. 240^a p. 337,33 (spur.) ipsum rivum in dec-u in Ursenam et in ascensu Ursene

65 in Wizenam. CHART. Livon. A I 265 p. 347,30 tertia pars est a silva ... per -um Semegallera usque ad finem longae insulae. *al.* **b de partibus corporis**: ALBERT. M. animal. 4,22 istud (*genus cancri, sc. gibbosum*) habet quatuordecim pedes, quorum primi iuxta caput quatuor hinc et quatuor inde sunt lati, et qui

70 sequuntur per -um ventris, sunt tres hinc et tres inde. *v. et p. 416,39*. **c de terminis, viis sim.** (in) -u *i. q. deorsum – abwärts*: DIPL. Loth. I. 24 p. 97,25sq. revertente (*sc. termino*)

per viam supra sanctum Zenonem in -u . . . , et inde (sc. de monumento de Cervario) revertente ad stafulo in -u usque ad terram Aliperti eqs. CONST. imp. I 277,18 hinc (a terra Meinevelt) usque ad Saram fluvium . . . et -u (cf. notam ed.) per montanam stratam, que Bercstrate nominatur. CHART. Alsat. B 462 p. 291,4 (dipl. spur. Ludow. Pii s. XII.) totus . . . bannus generalis a iugo montis . . . et a fonte, qui Breitenbrunno vocatur, in -u usque ad saltum. locut. per -um et ascensum i. q. plane, prorsus – völlig, ganz und gar: CHART. Traiect. 1549 p. 345,20 quod dilecti in Christo viri religiosi . . . bona . . . ad iura terre Zallandae pertinencia per -um et assensum (sic) . . . in perpetuum optineant et possideant. d de tempore: ALBERT. M. animal. 6,101 tempore . . . coitus animalium unum applicatur alteri et in -u delectationis continue movent caudas.

II translate: A de anim.: 1 gener.: a origo – Herkunft, Abstammung: ALBERT. M. incarn. 49 p. 224,56 non oportet, quod culpa sit in eodem, in quo est poena, sed sufficit, quod habeat relationem secundum -um naturae ad peccantem; et sic poena fuit in Christo, qui secundum corpulentam substantiam descendit ab Adam. b conversio – Hin-, Zuwendung: BRUNUS LONG. chirurg. praef. p. 105a^C antequam ad tractatum proprium fiat -us, ut eius accessus facilius habeatur, quaedam sunt praenotanda, scilicet, quid sit chirurgia. accessus – Annäherung: ACCESS. ad auct. p. 53,15 -us ad litteram talis est eqs. (cf. p. 20,28 accessus). 2 iur. i. q. mansio, statio – Herberge, Einquartierung, Aufenthalt: CHART. Burgenl. I 133 p. 97,10 (dipl. spur. c. 1230) Nicholao comiti commisimus (sc. rex) defendendam (sc. ecclesiam), ita ut, quicumque . . . super populos ecclesie violenter -um facere voluerit, ipse . . . prohibeat. II 18 p. 14,32 cum in villa Gyorow . . . contenciose -um habuissemus. 146 p. 100,24 cum . . . in villa Kedhel -um cum exercitu nostro fecissemus. 149 p. 104,1 dampna . . . civium, que per nostrum -um sunt perpersi. cf. p. 420,45qq. B de rebus: 1 gener. i. q. imminutio – Verminderung, Abnahme: CHART. Ital. Ficker 244 p. 291,43 (a. 1210) quicumque dedit III solidos pro dativa, observetur modus sibi unius dicti amiseris in augmento et -u. v. et vol. I. p. 1021,48. 2 iur. i. q. successio – (Nach-)Folge, Übergang: CHART. Argent. I 477 p. 361,25 (a. 1261) ipsis (sc. liberis Cünradi et Hiltegundis) . . . viam universe carnis ingressis nullo hereditatis ad pueros . . . facto -u sive devolutione . . . bona ad opus fabricae nostre . . . revertentur.

III meton.: A gener.: 1 corpor. de locis: a via descendendi, locus descensionis, egressus – Abgang, Ausgang, (Abfahrts-)Rampe: EBO BAMB. Ott. 3,10 cum simulacra mire magnitudinis . . . per -um (dec- var. l.) cuiusdam pontis igni cremanda trahebantur. ACTA imp. Stumpf 205 p. 286,34 ut in domo . . . construant Bonacursus eiusque fratres . . . introitum, exitum et sedilia foris, scalas, ascensum et -um, balatoria, grundas. COD. Wang. Trident. 118 p. 271,10 extra . . . ecclesiam in -u castri. CHART. Worm. 381 quod stegam . . . non debent abbas et conventus ecclesiae Schonaugensis ullis edificiis neque ascensum neque -um aliquamiter occupare, sed via civitati ad illam patebit. v. et vol. I. p. 1021,22. b declivum – Abhang: DIPL. Otton. III. 358 p. 787,37 terminus vadit super Echinenberg, inde per quandam -um in rivum Vracha. TRAD. Welt. 100 tradidit Adalbertus . . . duo mancipia . . . cum quibusdam agris in -u montis (CHART. Austr. sup. I 123 p. 185,18 omnes -us montium sive decursus fluviorum. al.). TRAD. Wessof. 68 p. 109,2 quitquid . . . Henricus in -u regalis saltus . . . potestative possidet. DIPL. Karoli M. 225 p. 303,24 (spur.) cum omni districto a desensu collis . . . usque ad planiciem montis Cinisii. al. c alveus – (Bach-)Bett: CHART. Sangall. A III app. 7 (a. 853/4) destinaverunt . . . marcham sancto Gallo in clivum domus Liubmanni . . . et inde (sc. a quercu magna) ad -um gurgitis Rubri fluminis et eius decursum in Sitteruna. d ostium, influvium – Mündung: DIPL. Ludow. II. 31 p. 131,7 per rivum Modicum usque ad -um fluminis Cenę. CHART. Naumb. 124 p. 108,44 in Birbimbach -umque eius in Mildam. ibid. al. v. et vol. II. p. 264,18. 2 spirit.: a causa – Grund, Ursache: TRACT. de chirurg. 1077 unum . . . habent umor, qui a capite in aures descendit, et scrofulae -um et unum medicamen. b ordo graduum, hierarchia descendens – absteigende Rang-

ordnung, Hierarchie: GERHOF. psalm. 33,2 p. 210,26 cum . . . sint in ecclesia tres ordines in ascensu vel -u differentes, videlicet rectorum, continentium et coniugatorum eqs. B iur.: 1 ius hospitii, vectigal pro hospitio exactum – Herbergsrecht, Herbergssteuer: CHART. Burgenl. I 576,1 (dipl. a. 1270) ulterius . . . maiori speculatorum ratione debiti seu -us nihil solvere tenentur speculatores. 576,2 p. 380,32 ut soluto debito . . . annotato maior speculatorum non possit super eos (speculatores) descendere nec possit nomine -us aliquid ab eis exigere. cf. p. 419,255qq. 2 teloneum ex navigationibus secundo flumine exactum – Maut(einnahme) aus dem Schiffsverkehr flußabwärts: DIPL. Frid. I. 195 p. 327,9 concessimus . . . episcopo Gaufrido . . . villam, . . . quę episcopalis vocatur, . . . et medietatem de -u Rodani et terciam partem portus . . . civitatis. REGISTR. Patav. I p. 397,4 summa receptorum in Eno in -u anno Domini MCCLV . . . talis est eqs.

desceptatio v. disceptatio. descerpo v. discerpo.

descensus v. discessus. descidero v. desidero.

descidium v. discidium. descigno v. designo.

1. descindo (deci-), -scis(s)um, -ere. script.: -cen-: p. 411, 58. -cid-: l. 36,44. partic. perf. decisis: l. 42. al.

1 proprie: a gener.: a (dif)findere – (zer-, auf-)spalten: MAPPAE CLAVIC. 192 p. 224,36 gleba est naturalis, quae in Cipro insula invenitur in metallicis, colore sub auroso, intus habet venas -ssas (defissas COMPOS. Luc. F 33), ut alumen scissum. dividere, dispertire – aufteilen, einteilen: ANON. mus. Sowa 1,1 p. 94,29 maior (semibrevis) . . . per divisionem soni potest artificialiter diminui et dec-i, quare similiter et pliacari. 2 p. 184,28 eo, quod omnia cantuum genera moderando dividat modus et dec-at vel componat. ibid. al. b demere, subtrahere – wegnehmen, abziehen: GERHOF. Antichr. 1,64 p. 379,18 si inter duos episcopos mediante pecunia convenerit, ut quatuor aut V seu plures aut pauciores plebes ab unius parochia -ise alterius parochie ascribantur. γ desecare – abschneiden: EKKEH. IV. pict. Mog. 438 Saul David insequitur sepiissime nec reperitur, ora tamen clamidis -iditur arte latentis (spectat ad Vulg. I reg. 24,55q.). v. et p. 421,26. b natur. et medic. usu pass. de semine i. q. produci, descendere – sich bilden, abgesondert werden: ALBERT. M. sent. 2,8,5 p. 174^b, 12 quaeritur, unde veniat semen; aut enim -itur ab eodem corpore aut apportatur alienum. animal. 1,61 femina . . . non eicit, sed inmittit decisum a se semen in suam matricem. 15,66 sunt . . . aliae duae opinionones confitentes sperma a corpore generantium dec-i. 15,118 ita se habent ad invicem sperma, quod deciditur a mare et humor, qui effluit in matricem ex femina. ibid. al. v. et p. 324,23. 411,58. adde: ALBERT. M. animal. 7,157 quod superimpletio ebetat calorem, quod per digestionem non separat purius, quod dec-itur in semen. 2 translate i. q. decidere, discernere – entscheiden, schlichten: CHART. Worm. 522 p. 170,5 (a. 1254) si per ius aut amicabilem viam has causas -ere nequiverint duodecim viri eqs.

2. descindo v. descendo. descinteria v. dysenteria.

*descio, -ivi, -ire. 1 desciscere – abfallen, sich lossagen (von): SIGEB. GEMBL. chron. a. 729 Gregorius papa, quia Leonem imperatorem incorrigibilem vidit, Romam et Italiam et Hesperiam totam ab eius iure -ire facit. VITA Meing. 8 p. 559, 22 Albricus nepotem suum Liethardum donis et promissis a Meingoldo -ire fecit. 2 nescire – nicht wissen: ACTA imp. Winkelm. I 368 (a. 1239/43) scivimus . . . nec unquam -vimus (sc. Fridericus II.), quanta in te (sc. Pelavicino) strennuitas vigeat, quanta prudencia virtus eniteat in fideli.

descisco (dis-), -ivi, -ere. script.: dec-: GLOSS. IV 52,15 St.-S. 139,17. desic-: GLOSS. II 143,11 St.-S. dissc-: l. 70. desi-: l. 72. plusq. -berat: l. 67.

1 deficere, deserere – abfallen (von), abtrünnig werden, im Stich lassen: PAUL. DIAC. Lang. 3,26 qui (Iohannes episcopus Ravennas) . . . a Romanae ecclesiae -verat (-berat, describerat, descriperat sim. var. l.; inde IOH. VEN. chron. p. 74,14 describerat) societate. ANNAL. Ved. a. 880 p. 46,19 re-gratiatis his, qui a se (sc. regibus) di-verant (ex diss- corr. A1). FLOD. hist. 4,15 pene cuncti Francorum optimates apud urbem Suessonicam a rege suo Karolo -entes (desi- V). ADEMAR. hist.

3,18 l. 21 Iosfredus ... monasterium sancti Iuniani et ecclesiam Cairoensem ... -ere fecit. RAHEW. gest. 3,2 aperte se ab imperio -visse et non clanculam, sed evidentem se rebellionem moliri protestabantur *Bolizlaus et Gazimerus. saepe*. 2 *desistere, recedere* – *abweichen, ablassen (von)*: a *proprie*: IONAS BOB. Columb. 1,16 p. 179,20 ceterae (gentes) ... ab eorum (sc. gentium, quae Oceanum incolunt) moribus non di-unt. AETHICUS p. 143,3 solomodo in hoc volumine priorum decessorum sofisma secutus similia parum di-vit philosophus. GESTA Camer. 1,116 p. 452,27 ille (*Fulradus abbas*) ... sacros monitus episcopi parvipendens ... ab inceptis pravitatibus minime -bat. SIGEB. GEMBL. decenn. 3,65 hoc, quod est veri simile, quamvis interdum a vero -at, tamen eqs. RUP. TUIT. trin. 9,41 l. 1704 ab illa superstitione (sc. *tricenis diebus flere*) -vit *Aegyptus. al.* b *translate*: a *evanescere, decrescere* – (ver-) *schwinden, nachlassen*: AETHICUS p. 198,7 resuppinata di-vit tenuis anhelitus anima, dapsile convivium cruentum amisit spiritum. METELL. exp. Hieros. 4,878 pugna forti magis accrescit furor hosti, cui si -at virtus, sibi copia prestat, ut ... nusquam minui videatur. β *potestatem perdere* – *an Macht verlieren*: RADBERT. Matth. 12,4856 si corripitur tartarus, di-unt inferna, cum ad ea Christus usque excurrit.

**descissio* (decisio), -onis f. (descindere) 1 gener.: a *deseccio, separatio* – *das Abschneiden, Abtrennung*: ALBERT. M. animal. quaest. 14,6 p. 254,8 quia partes habent principium radicale vitae, licent sint descissae, post -em vivunt. *ibid. al.* b *per confusionem i. q. discissio* – *Spaltung*: STEPH. V. epist. A 118 ne -o ecclesiae fiat et oves Christi proprium non habentes pastorem incessanter diripiantur. 2 *natur. de semine i. q. productio, descensus* – *Bildung, Absonderung*: ALBERT. M. animal. 5,28 humidum, a quo seminis potest esse decisio. 15,59 multi ... opinati sunt, quod sua (sc. *spermatis*) decisio sit a toto corpore. *ibid. al.*

[*descon* v. de et sanctus: ANTIDOT. Sangall. p. 84,34.]

**desconfitus* v. *disconficio. *descordia* v. discordia.

describo (dis-), -scripsi, -scriptum, -ere. *script.*: diss.: l. 52. decr.: GERB. geom. 2,8. -ibus: p. 424,70. *praes. ind.* -etur: p. 422,31. *depon.*: l. 50. *struct.*: c. acc. (nom.) *dupl.*: p. 423, 8.14.17.20.42. c. nom. c. inf.: p. 423,4. *adde* FROWIN. explan. 6,1 l. 484. *partic. perf. usu subst.*: p. 423,24.424,70.

I *proprie*: A *trans.*, *exscribere* – *abschreiben*: CONC. Karol. A 44^D p. 533,11 ut ... ea, quae melius et aptius praesentis negotio convenire inveneritis (sc. *episcopi*), excerpte atque -ere ... studeatis. FLOD. hist. 3,5 p. 198,20 evangelium aureis argenteisque -i fecit *Hincmarus* litteris. EPIST. Reinh. 3 ut ... codex prememoratus nobis ad -endum concedatur. B *conscribere, depingere, litteris mandare* – *auf-, niederschreiben, aufzeichnen, schriftlich festhalten*: 1 *strictius*: a *in univ.*: ARBEO Emm. 36 p. 83,25 ut sacer in sua vaticinatione electorum mentibus di-itur (-it *var. l.*) 'eqs.' (*Vulg. Is. 55,6*). HRABAN. epist. 2^a p. 383,23 cum uniuscuiusque pagine versus eiusdem numeri di-ere (diss- *var. l.*) decreverim eqs. EINH. Karol. 29 p. 33,11 iura, quae scripta non erant, -ere ac litteris mandare fecit. HROTSV. Dion. 12 ubi non solitas sensit magus esse tenebras, -psisse diem dignum ducebat et annum. CHART. Hersf. 115 p. 204,29 ego Albewinus ... his interfui et, sicut vidi et audivi, hec vere -psi. DIPL. Heinr. II. 531 p. 688,5 abbas ... eligatur ... moxque nobis ... -ta electio per nuncios innotescat. CASUS Petrish. 2,24 super muliebrem ... imaginem -ti sunt hi versus: 'eqs.' *saepe*. b *componere, scribere* – *verfassen, schreiben*: POETA SAXO 5,437 quorum (*operum Karoli*) multiplicem si quis -ere laudem curabit, longum texit opus nimium. RUOTG. Brun. prol. p. 1,10 ut vitam mirabilis et magnifici archiepiscopi Brunonis ... -rem. BERTH. (?) annal. praef. p. 268,12 gesta ... Chuonradi et Heinrichi imperatorum pulcherrime -psit *Hermannus Contractus*. OTTO FRISING. chron. 1, 3 p. 40,6 Ieronymus Egyptius, qui antiquitatem Phenicae noscitur -psisse (scripsisse *var. l.*). CHART. ord. Teut. (Hass.) 57 p. 57,6 in huius rei (sc. *venditionis bonorum*) testimonium presens pagina -ta est et sigillis ... communita. *al.* c *delineare* – (in einer Zeichnung, schematisch) darstellen: a *gener.*: MUS. ENCHIR. 8,9 cordis a parte in partem ductis quaterna in-

ter cordas series continuatim -atur, ita ut unaquaeque series suo proprio sit insignita colore. SCHOL. enchir. 1,128 patet prorsus et -endo oculis et sonando auribus. HERM. AUGIENS. util. astrolab. 1 p. 406^B quot gradus in fine cuiuslibet horae in climate nostro sol in uniuscuiusque signi vel mensis initio ascendat, ... in formula subiecta -am. CASUS Petrish. 3,18 p. 140,17 Bernhardus -psit formam palatii, quod ostensum fuerat hoc modo eqs. *al.* β *geom. i. q. circumscribere* – 'beschreiben', *umreißen* (*expressius i. q. dimetare* – *abstecken*: l. 18): CHART. Fuld. B 83 (a. 877) -tus est atque consignatus ... locus undique his terminis eqs. RAGIMB. epist. 2 p. 519,11 quadratum equilateralum ... et ad longitudinem eius diagonalis lineae -to quadrato alio paribus lateribus habebis quadratum in mensuris duplum iam propositi quadrati. HERM. AUGIENS. util. astrolab. 1 p. 405^C in plana tabula quartam partem circuli diligenter fixo centro A integerrime -o. PS. BOETH. geom. 227 quadratum, quod a latere rectum angulum subtendente -itur. FUND. Schild. 5 -pserant *artifices operis caementarii* quoque porticus et officinas conventui necessarias. *al. v. et p. 424,26.* (circum) *ducere* – *herumführen, ziehen*: GERB. geom. 2,8 hic ... linearis pes, si latitudine eiusdem quantitatis addita in quadrum aequaliter -atur, constratus huiusmodi formatur. d *neumis notare* – *durch Neumen darstellen, 'notieren'*: GUIDO ARET. ign. cant. 138 si ... -tam aliquam symphoniam incognitam cantare ceperis, multum cavendum est, ut eqs. 143 ut inauditos cantus, mox ut -tos (-tus *var. l.*) videris, competenter enunties aut indescriptos audiens cito -endos (scribendos, -tos *var. l.*) bene possis discernere. 2 *latius i. q. (e)numerare, in tabulas referre, imbreviare* – (auf)zählen, auflisten, verzeichnen, inventarisieren: a *in univ.*: CHRON. Fred. 4,85 Sigyberto praesentatur *thesaurus* et di-etur (di-ere *var. l.*). ANNAL. Alam. a. 751 res ecclesiarum di-tas atque divisas. CAPIT. reg. Franc. 45 p. 127,10 quam quisque illorum (sc. *heredum regni*) tueri vel regere debeat porcionem, -ere et designare fecimus (sc. *Karolus*). 80,7 ut ... etiam nostri (sc. *Karoli*) fisci -antur, ut eqs. ARS med. 5 p. 424,5 necesse est, ut universorum feramentorum nomina -am: eqs. CHRON. Marian. cont. II a. Chr. 1108 (MGScript. V p. 564,6) rex Anglorum fecit -i omnes totius Angliae possessiones in agris, in hominibus, in animalibus omnibus, in omnibus mansionibus ... et in omni censu. *saepe. v. et vol. I. p. 248,43.* b (nominatim) *afferre, denominare, commemorare* – (namentlich) *anführen, erwähnen*: LEG. Wisig. 12,2,13 p. 420,3 -ti sicut ceteri eorum (*dominorum*) libertati (*i. liberti*) census ... pro peculio illis inponatur. AMALAR. ad Hild. 9 quod sine ratione aliqua praefixi essent -ti dies, qui vulgo vocantur apud nos quattuor temporum. DIPL. Loth. I. 63 p. 173,19 quicquid in -tis locis ... Victor ... ordine beneficiario habuisse dinoscitur. CHART. Sangall. A 472 p. 88,21 in manus nostras, qui hic -ti sumus, id est Muningi et Hungozi. DIPL. Karoli III. 32 p. 55, 30 in supra dictis finibus et -tis terminationibus. CHART. Hersf. 115 p. 204,11 Meginfrit comes, qui in superiori ... actione -tus est. TRAD. Teg. 280^a quo (*Gebolfo*) tradente testes accesserunt infra -ti. *al.* c (re)censere, in censum referre – 'schätzen', in die Zensusliste eintragen (loci spectant ad *Vulg. Luc. 2,1*): HROTSV. Mar. 544 cum stabilem volitans urgueret in orbem undique subiectos -i iussio lectos Caesaris Augusti. OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 132,26 unito ad Romanorum imperium mundo universoque sub Augusto Cesare -to Christus nasci voluit. 3,6 p. 141,19 pace ... reddita totoque mundo ad Romanorum censum -to. ARCHIPOETA 9,30,1 iterum -itur orbis ab Augusto. d *de conscriptione militum i. q. deligere* – *ausbeben, 'einschreiben'*: v. p. 426,25. c *delere* – *ausscheiden, tilgen*: CHART. Ital. Ficker 472,14 (a. 1216/76) si aliquis forbanitus iniuste et malo modo et per fraudem de libro forbanitonus -tus vel cancellatus fuerit, ipsum in libro poni et scribi faciat potestas, et illi, qui ... -pserit vel cancellaverit, centum libras adimat potestas; ... illi, qui ... fecerit aliquem -i vel cancellari, centum libras auferat potestas.

II *translate*: A *c. sensu verbis complectendi i. q. exponere, narrare* – *schildern, beschreiben, erzählen, darlegen*: HRABAN. epist. 9 p. 395,22 Iohannes ... cum in evangelio suo dominicam passionem -ret (di- *var. l.*) eqs. GERH. AUGUST.

Udalr. prol. l. 14 ut -to eius ortu vitam subsequentem et obitum ... in commune notum facere potuissem. NORB. IBURG. Benn. 13 p. 879,21 eo ... tempore, quo Carolus ... imperator ... magnis bellorum apparationibus laborasse -itur. CONST. imp. II 235^a p. 323,19 infestam ... nobis et infaustam omnibus famam de Tartarica tempestate ... vobis -imus. *saepe*. **B c. sensu designandi:** 1 *appellare, dicere* – *nennen, bezeichnen*: ALFAN. premn. phys. 39,15 p. 127 plurimae gentium deos -unt (PG 40,765^B ἐπιγράφεται) legislatores. CONSUE. Marb. 219 quantitatem panis et mensuram potus idcirco propriis nominibus -ere non possumus, quia non uniformiter ubique nominantur. BURCH. URSB. chron. p. 91,16 Philippum nolunt Romani ... scribere in katalogo imperatorum, sed ducem Suevie eum -unt (scribunt P). 2 *declarare* – *erklären, bestimmen (als)*: CONC. Karol. A 50^D,77 p. 674,22 quia veritas sepe odium generat et sermo Dei adversarius a Domino nostris carnalibus voluptatibus -itur, tamen *eqs.* GERB. epist. math. I 8 p. 39,22 non secundum eorum opinionem ..., qui aequales fieri (*sc. accessus et recessus solis*) putant singulis mensibus, sed eorum rationem persequens, qui -unt ... inaequales. 3 *destinare – bestimmen (zu, für), festlegen*: **a in univ.:** DUDO hist. 2,3 p. 142,27 convocata copiosa manu congruentique pubertate florentium congregataque multitudine mediae aetatis senum atque ad exterminandum -torum. **b pro poena defigere, obligare – strafweise verpflichten**: THEOD. PALID. annal. a. 952 Longobardi ... ad ducentas libras auri purissimi -ti sunt. **c determinare, definire – ab-, begrenzen**: **a publ. et iur.:** DIPL. Constantiae 32 p. 101,27 destinavi (*sc. Rogerius Sicilie comes*) et -psi suam (*sc. Iohannis de Nichiforo*) parrochiam. **β philos.:** ALFAN. premn. phys. 2,73 p. 41 anima per se mobilis est, numerus vero -tus est (PG 40,569^B ὡρίσμενος) immobilis. OTTO FRISING. chron. 8,23 p. 427,22 notandum est diversis modis accipi penitentiam; accipitur interdum eo modo, quo et -itur (diffinitur C): '*eqs.*' 4 *praescribere – vorschreiben*: LEG. Wisig. 9,29 p. 377,20 quidquid minus fuerit inventum de hac instituta adque di-ta (-ta *var. l.*) decima parte servorum in bellicam unumquemque secum expeditionem duxisse *eqs.* HINCM. divort. 12 p. 193,15 ordinem ... constituendi iudicium ... Gregorius in comonitorio ad Iohannem ... -psit dicens: '*eqs.*' DIPL. Otton. III. 79^a p. 486,38 quatenus ... liceret ... monachos ... de suorum collegio talem pastorem sibi praeficere, qualem in sua regula idem pater Benedictus -it eligendum. **C c. sensu assignandi:** 1 *adnumerare – rechnen, zählen (zu)*: WALAHFR. Wett. 725 sub specie pietatis culpa subintrans assidue crescens proprio retinetur in usu, iam velut ex lege ad iustos -itur actus. 2 *ascribere, imputare – zuschreiben, anrechnen*: EKKH. IV. bened. I 2,5 tibi pax vane -itur, Octaviane. FUND. Heinrichow. 1 p. 7,14 si in isto loco Heinrichow claustrum constructum fuerit, eiusdem claustrum foundationis auctoritas non Nycolao, sed mihi (*sc. duci Heinricho*) meisque posteris -atur. *ibid. al.* 3 *tradere, delegare – übertragen, -eignen*: LEG. Wisig. 8,14 id ipsut (*sc. poenam*) etiam patiantur, qui domum alienam sua autoritate sine regis vel iudicis iussione adprehendere, di-ere (-ere *var. l.*) aut obsignare presumerint. CHART. Worm. 43 p. 34,19 (a. 1016) emunitati et mansioni canonicorum -psimus terciam partem, quē *eqs.* **D c. sensu dividendi:** 1 *disponere, dispertire – einteilen, ordnen*: HRABAN. inst. cler. 2,20 l. 15 quia mundus quattuor ventis -itur et a quattuor elementis erigitur *eqs.* ARS med. 5 p. 421,18 ex consensu ... omnes -pserunt medicinam in elementis IIII: ... chirurgicum, ... pharmaceuticum, ... diateticum, ... prognosticum. 2 *discernere, seungere – trennen*: EPIST. Wisig. 14 p. 682,9 si tanta me (*sc. comitem*) itineris a vestram (*sc. episcopi*) sanctitatem non di-psisset longinquitas.

descriptio (dis-, -cio), -onis f. *script.:* -rep-: p. 424,9. -ibt-: p. 424,68,425,36.

I proprie: **A transcriptio, apographon – Abschrift:** CAPIT. reg. Franc. 132,7 constitutionis in unaquaque civitate, ubi ... Hispani habitare noscuntur, tres -es esse volumus ...; exemplar ... earum in archivo palatii nostri censuimus reponendum. **B conscriptio, confectio – Niederschrift, Aufzeichnung, (schriftliche) Ausfertigung:** 1 *strictius:* DONAT. Trud. 10 (MGMer.

VI p. 283,26) confirmavit ... vir Dei cunctam hereditatem suam in possessionem sancto Stephano ... perpetua traditione sub cartarum -e (*m. al. corr. ex di-1*) subnixa. ANNAL. regni Franc. a. 841 p. 140,22 Leo imperator ... -em et confirmationem pacti ac foederis misit. FLOD. hist. 2,7 p. 150,22 prout in -e ipsius privilegii continetur. TRAD. Weihenst. 279 in confirmatione ... huius -is (-e *cod.*) testes facti sunt omnes familiares. ACTA imp. Winkelm. I 54 ego Ribaldus Rubeus notarius sacri palatii ... hanc discre-em feci. *saepeius. de neumis:* Ps. ODO CLUN. dial. prol. 3 quosdam ... pueros ... docui, <ut> ... antiphonas non audientes ab aliquo, sed regulari tantummodo -e contenti per se discerent. GUIDO ARET. ign. cant. 134 audiens ... alienam neumam sine -e (di-, discretionem, descetione *var. l.*) perpende *eqs.* 2 *latius:* **a inscriptio – Inschrift, Auf-schrift:** ELIS. SCHON. vis. 3,1 p. 56,17 videbam quasdam litterarum -es in superliminaribus portarum. CHART. Rhen. inf. II 380 p. 203,30 ordinamus ..., ut ad unicum -em et ymaginem revertatur *numisma*, et forma illius adeo fiat evidens et aperta, quod iuxta ipsam de facili dinosci possit a quolibet omnis falsitas aliena. **b figura, pictura – Zeichnung, (Schau-)Bild:** EINH. Karol. 33 p. 40,18 quae (*mensa*) forma quadrangula -em urbis Constantinopolitanae continet. Ps. BOETH. geom. 562 ut lineae infra depictae -o notat. ALFAN. premn. phys. 4,17 p. 61 velut -es (PG 40,612^C ὑπογραφαί) quasdam et figuras apponere. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 136,7 quod ut -e eam habitudinem figurante manifestum fiat, describimus circulum solis circa centrum B *eqs.* GEBER. summ. 45 p. 407 nunc ... descensorii -em ponamus. *saepe.* **c notione exempli:** MUS. ENCHIR. 1,59 quorum (*tetrachordorum*) -o en ita est: *eqs. ibid. al.* **c subscriptio – Unterschrift:** DIPL. Karoli III. app. 2 ut hoc verius credatur et diligentius ab omnibus observetur, proprię manus nostre -e subter illud confirmavimus et anulo nostro iussimus sigillari. DIPL. Otton. I. 167 manus nostrae -e subter eam (*praeceptionem*) signavimus. **d enumeratio, index – Aufstellung, -listung, Verzeichnis, Liste:** **a in univ.:** EPIST. Desid. Cad. 2,7 servellos ..., quos ad urbem ... et ad hospicium ... -em mancipiorum inquirenda direximus (*sc. episcopus*). DIPL. Loth. II. 15 p. 407,32 studuit *missus noster* remeare deferens hanc optutibus nostris rerum -em: *eqs.* CHART. Turic. 212 p. 102,24 hanc -em nominum iussit ipse comes scribi. CATAL. thes. Germ. 11,2 sub archiepiscopo Hartwigo facta est -o thesauri huius monasterii. CHART. Naumb. I 216 p. 195, 42 subdita est sigilli nostri (*sc. episcopi*) impressio et testium per nomina -o. CHART. Anhalt. II 7 cum eandem decimam in -cione bonorum meorum minime repperirem (*sc. comes*) *eqs. al. expressius i. q. summa (conscripita) – Gesamtheit:* PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 31,31 -e (di-, discretionem *var. l.*) regni sui aequalibus pene partibus discreta optionem illi (*Lothario*), quam earum mallet, offerre non dedignatus est *imperator*. **β tabula debitorum – Schuldnerliste:** CHRON. Fred. 2,37 p. 63, 4 -es iniquas incendi in foro iubet *Antunius. v. et p. 425,20.* **γ conspectus exemplaris – exemplarische Übersicht:** ALBERT. M. eth. I 143 p. 126,66 concludit *Aristoteles* 'hoc' esse 'sumendum ex -e' (p. 1107^a, 33 ἐκ τῆς διαγραφῆς), id est exemplificatione, in particularibus. **e scriptum – Schriftstück, Schriftwerk:** **a in univ.:** PASS. Praeieci II 22 cum ... verba compleret *Venerianus*, ipse abba Godo affuit, -em aspexit, de revelatione cognovit. NADDA Cyriac. I prol. 10,49 sanctus ... Marcellus ... precepit, ut ... Iohannis -o in locello sancti Cyriaci diligenter conderetur. 12,53 inveniebatur ... Iohannis -o in sancti Cyriaci locello ita servata et erugine incorrupta, quasi eodem die ... esset formata. **β charta – Urkunde:** CHART. Rhen. med. I 379 (a. 1084) ut, si qua persona meos successores inquietare ... voluerit, per hanc -em convincatur. CHART. Hersf. 115 p. 203,38 facta traditione prędii ..., sicut invenitur in -bus Hartwigi abbatis, contigit *eqs.* **γ confessio, symbolum – Glaubensbekenntnis:** RATHER. epist. 26 p. 146,1 ut ... pollicerentur *clerici* se deinceps -btionem (-em *var. l.*) beati Athanasii cantaturos et reliqua inibi (*sc. in synodica*) descripta (*descripta var. l.*) iuxta possibilitatem suam facturos.

II translate: **A gener.:** 1 *expositio, narratio, ἐκφρασις – Beschreibung, Erzählung, Schilderung:* ANNAL. regni Franc.

a. 825 p. 168,22 coepit *puella quaedam* . . . ieiunare anno incarnationis Dominicae DCCCXXIII, sicut in ipsius anni -e . . . adnotatum est. WANDALB. creat. mund. 1 incipit de creatione mundi . . . -o brevis. GESTA Rom. eccl. I 3 in -e eiusdem excommunicationis (sc. *imperatoris*) ea interseruit *Hildebrandus*, in quibus manifeste a fide catholica erravit *imperator*. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 214,8 per arcum yris, que secundum Ipparci -em ab ipsis nubibus usque in superficiem terre perveniat. THEGAN. Ludow. 19 (rec. B2) p. 265,18 -o stature et compositionis membrorum et habitus domini Ludouici imperatoris. 2 *praescriptio*, *iussum* – *Anordnung*, *Vorschrift*: FORM. Sal. Merk. app. 2 ego . . . episcopus huius -is noticiam . . . omnibus . . . fidelibus enucleare decrevi. CHART. Hamb. 48 p. 54,31 ut ista ordinatio et -o firmior maneat *eqs.* DIPL. Conr. II. 66 p. 83,6 per presentem . . . nostre potencie -cionem firmiter iubemus, ut *eqs.* DIPL. Merov. I 41 p. 39,29 (spur.) iubemus . . . postposita et calcata ipsa confirmatione vel reliquis a successoribus principibus factas -es, ne *eqs.* *constitutio* – *Reglement* (*de redditum registro q. d.*): CATAL. Eptern. (MGScript. XIII p. 740,12; s. XII^m) abbas Reginbertus . . . abbatiam sub -e posuit, ex quibus locis et quibus temporibus quisque fiscus fratribus constitutam preberet annonam, ac diurnaliter servitia instituit. *al.* 3 *partitio* – (*Auf*-) *Teilung*: OTTO FRISING. chron. 3,6 p. 143,1 de pace . . . et -e orbis rationem me in prologo reddidisse reco. B *publ. et iur.*: 1 *census*, *aestimatio* – *Schätzung*, *Zählung*: RHYTHM. 151,1,3 (s. VIII/IX.) quando Christus noster natus est ex virgine, edictum imperiale per mundum insonuit, quatinus totius orbis fieret -o. EKKEH. IV. bened. I 2,3 exeat edictum Christo tot secula relictum, perpetis Augusti fuit hęc -o Christi. VITA Norb. II 51 p. 129²C in die natalis Domini, quae instabat, ad instar Dominicae -is sub eadem (sc. *apostolica vita*) et stabilitatis in loco et professionis gratia ad illam beatae perennitatis civitatem singuli seipsos conscripserunt. 2 *decimatio* – *Taxierung*, *Zinsfestlegung*: VITA Sulp. 6 (MGMer. IV p. 376,23) rex . . . praecepit populo de . . . census relevari et di-btio (di-e ipsa *rec. B*), quae facta fuerat, de presenti reddere praecepit. CHRON. Fred. 3,80 Chilpericus di-ciones gravissimas in omni populo regni sui fieri iussit . . . ; Marcus referendarius, qui hanc di-em faciebat, . . . interfectus est. LIBER hist. Franc. 34 p. 299,14 Chilpericus . . . rex di-es (criminationes *var. l.*) novas et graves per consilium Fredegundis in cuncto regno suo fieri iussit. MIRAC. Austrig. 2 (MGMer. IV p. 201,10) resistet Dominus iniquam tuam (sc. *Warnarii*) voluntatem nec intra muros civitatis te intrare permittet nec -em facere. HRABAN. hom. I 70 p. 133^C -es . . . regni Persarum sub eius (*regis occisi*) nomine fecit (sc. *Gracchus victor*). C *philos. et mus.*: 1 *definitio* – *Definition*: ALFAN. premn. phys. 4,13 p. 60 -o (PG 40,612^A ὁρος) . . . eorum (*membro-rum*), quae sunt homioimera, haec est: *eqs.* 6,9 p. 74 vocatur . . . sensibilis sensus; sed sensibilis est receptio sensibilium; sed videtur haec -o non esse ipsius sensibilitatis, sed operationum eius. 2 *denotatio*, *characterismus* – *Charakterisierung*: EPIST. Ratisb. 12 p. 331,15 inter diffinitionem et -em litem dirimere. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 108,33 quid . . . sit Socrates, idem assignabis quod Plato; quod vero non eundem, . . . persone quidem diverse, substantie vero non diverse, sed plures; unde nec diffinitio quidem infra speciem, -o vero per singula individua. ALBERT. M. metaph. 5,1,11 p. 233,55 ens diffinitionem vel -em vel interpretationem seu quamcumque assignationem habere non potest, quia *eqs.* ANON. IV mus. 4,2 p. 64,3 -es (di- *var. l.*) et diffinitiones harum proportionum sic possunt intelligi: *eqs. ibid. al.*

descriptiuncula, -ae f. 1 (*brevis*) *narratio*, *descriptio* – (*kurze*) *Erzählung*, *Beschreibung*: PETR. DAM. Rom. prol. p. 10,22 non multa per eum facta miracula in hac ego -a colligam, sed *eqs.* 2 *figura*, *pictura* – *Zeichnung*, *Schaubild*: MUS. ENCHIR. 1,25 ut . . . haec -a ostendit. SCHOL. enchir. 1,222 quinas . . . -as linealiter disponamus. GERB. epist. math. I 9,3 p. 45,15 in hac -a XXVIII pedes, quamvis non integri, habentur *eqs.* FRUTOLF. brev. 4 p. 40,8 ut, . . . quae diximus, non ratione modo clareant, sed visui quoque perspicua pateant, -am apposimus. *al.*

descriptivus, -a, -um. 1 *sensu act. i. q. narrativus, explicans* – *beschreibend, darlegend* (*usu rhet.*): FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 2,24 modus agendi est prosaicus, proemialis et executivus, executivus vero multiplex, partim namque divisivus, partim -us, partim *eqs.* 2 *sensu pass. i. q. terminabilis, mensurabilis* – *begrenzbear, abmeßbar*: ALBERT. M. euch. 3,3,14 p. 316^a,4 cum loco . . . -o corporali habet (sc. *Christus convenientiam*), quia est capacitatis quantitativae.

adv. *descriptive. modo *terminabili, mensurabiliter* – *auf abmeßbare Weise*: ALBERT. M. euch. 3,3,1,10 p. 314^b,2 differt *Christus* a loco corporeae figurae in hoc, quod -e non est in loco sacramentali.

descriptor (diss-), -oris m. 1 *gener.*: a *scriptor, narrator* – *Darsteller, Erzähler, Chronist*: ANSELM. GEMBL. chron. a. 1112 Sigebertus, . . . -r precedentium in hoc libro temporum, . . . obiit. GODESC. GEMBL. gest. 64 Domnus Sygebertus, -r vitae domni abbatis Olberti. HELM. chron. 96 p. 188,14 inter -es hystoriarum rari inveniuntur, qui rebus gestis descriptionis fidem integram solvant. b *qui indicem bonorum conscribit* – *einer der ein Güterverzeichnis erstellt*, *Registrar*: GESTA Trud. cont. I 13,3 valde mirati sumus, cur -es abbatiae ista (sc. *quae debeant habere coenobia*) reticuerint. 2 *milit. i. qui conscribit* – *einer der aushebt* (*usu metaph.*): RADBERT. corp. Dom. 8,224 neque fit error iudicii, ubi iudex est et diss-r (-r, descriptorum *var. l.*) suorum militum Verbum Dei Patris Christus Iesus.

desculpo, -psi, -ere. *incidere* – *einmeißeln* (*lassen*): PETR. CAS. (?) chron. 3,34 p. 410,8 ante . . . beati Martini altarium tabulam argenteam ac deauratam . . . Desiderius patrari mandavit, in qua omnes fere beati evangeliste Mathei et sancti confessoris Christi Martini de-psit historias.

***desebrigo** v. *disbrigo.

deseco, -ui *vel* -avi, -ctum, -are. *script.*: diss-: l.48. -sico: l.71. *partic. perf.* -atus: l.61. *confunditur* c. desiccare: l.53. 35 71,72.

1 *proprie*: a (*re*)*secare, abscidere* – *abschneiden, abhauen*: a *in unio.*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,7 trisulcibus ferro -tis capitibus. WANDALB. mens. 161 postquam -to viduantur prata virore. METELL. Quir. 34^{tit.} de furibus marsupia -antibus. 40 HELM. chron. 35 p. 70,12 caput . . . eius (*comitis*) non repperunt *provinciales*, eo quod -tum Slavi illud secum duxissent. CHART. Austr. sup. I 262 p. 383,6 ligna quibuslibet usibus necessaria . . . -andi et auferendi pro suis . . . utilitatibus liberam habeant potestatem. ANNAL. Rod. a. 1111 p. 696,27 coepit *Ailbertus* arbores -are, terram excolere. *saepius. in imag.*: IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 221,3 dum ille poenes Mediolanum urbem moraretur et hereseorum fraudes . . . scripturarum cauterio discerpi ac -ari (-are, di-are, dissecari, dissecare *var. l.*) vellet *eqs.* PETR. DAM. epist. 54 p. 143,22 praebuisti (sc. *Aripriandus frater*) te nobis agrum non lignonibus sariendum, sed plenis iam falcibus -andum. *al.* b *scindere* – *spalten*: GISLEB. MONT. chron. 127 tempestas quedam magna . . . segetes . . . totas contrivit, arbores desiccavit. γ *secernere* – *abtrennen*: HUGO HONAUG. hom. 2,55,1 quia Pater partem de sua substantia -asset, quae -ta sibi esset Filius (*sim.* 4,14,1).

b *per-*, *dis-*, *insecare, dividere* – *durch-*, *auseinander-*, *zer-*, *aufschneiden*: a *strictius*: HRABAN. univ. 8,5 p. 238^B hunc (*crocodilum*) quidam pisces serratam habentes cristam tenera ventrum -antes interimunt. WOLFARD. Waldb. 1,16 p. 174,22 'vade', inquit *Walpurgis*, 'muliercula, . . . et arciatrem tuae stude perquirere sectionis, et . . . -ata tibia intus abstractis ossiculis salutis . . . gratiam impetrabis'. PETR. DAM. epist. 119 p. 374, 14 quod . . . pulmentum unus illorum (*duorum virorum*) arrepto cultello . . . in frusta -uit. 123 p. 407,23 carnifices . . . earum (*meretricum*) guttur gladio -ant (*defecant var. l.*). CHART. Rhen. med. II app. 43 p. 29,14 cartas idcirco -ari utile visum est, ut *eqs. al.* in *imag.*: SISEB. Desid. 13 -to aere crepitantibus plumis rapidoque volatu aquila . . . apparuit. RHYTHM. 146,24, 4 vestibus exuta . . . gladio sic mihi (sc. *membranae*) -ta viscera pendunt. DUDO hist. 3 p. 104,40 cum . . . aurora tenebrosae noctis caliginem puniceo amictu emicans -icaret (*cod.*, *desiccaret ed.*, *dessiccaret ed. Lair p. 260,31*). β *latius i. q. laniare*, [Weber]

lacerare – zerfleischen, in Stücke reißen: PETR. DAM. epist. 158 p. 86,8 in alium . . . puerum repentinus insiluit *lupus* eumque subito -ans truncum cadaveris spreuit (*item* PETR. CAS. [?] chron. 3,38 p. 415,30). AEG. AUR. gest. 2,48 p. 56,26 flagellatus . . . sacerdos et corpus plagis -tum proponit. **2 translate:** *a cohibere, coercere – in Schranken halten, unterbinden:* CHRON. Bened. II 23 p. 235,17 dissolutionem, quam antecessor nolens nutrierat, ita -uit *abbas*, ut in tanto cetu non remaneret, qui dissolutionis malum vel posteris nuntiaret. **b componere – beilegen, schlichten:** CHART. Salem. 550 p. 154,11 (a. 1276) ut iidem abbas et conventus ad premissa (*sc. actiones querimoniarum*) . . . inter me . . . et inter . . . abbatem et conventum exorta . . . ad plenum -anda et sopienda in viginti una libra denariorum . . . me redderent absolutum. *cf. dissecio.*

desectio, -onis *f.* **1 resectio, amputatio – das Abschneiden:** PASS. Leod. 30 (MGMer. V p. 312,5) .quia -o, (qui desedio, quia defectio *var. L*) labiorum ordinis nudaverat dentium, tamen ab intro afflato tacte sonitus reddiderunt verborum. REGINO syn. caus. app. 2,12 p. 430,7 ne perturbatio . . . oriretur, . . . deinceps, qui non promoveantur ad sacerdotium ex regulis canonum, necessario credimus inserendum, id est . . . , qui . . . aut naturaliter membrorum defectu vel -e (de sectione *ed.*) aliquid minus habere noscuntur. **2 incisio, sectio – das Durchschneiden:** TRANSL. Mercurii II 9 (Martène-Durand, Coll. VI p. 756^A; s. IX.?) Caesaream Cappadociae, ubi vitam, immo potius mortem, iuguli -e finivit. *cf. dissectio.*

desederabiliter v. desiderabilis. desemino v. dissemino. desenesco (-sinis-, -nse-), -ere. *iuvenerescere, iuniorem fieri – sich verjüngen, jung werden:* PS. HIPPOCR. sang. 7 scire certissime oportet, ut geraticum purgatorium adhibendum sit illi (*aegro*), ut de toto corpore -at (-nse- A, -ini-B). CARM. Bur. 104,1,2,2 nuper senex iuvenesco, -o nec compesco motus animi.

[**deseni v. de p. 35,48.] desensio v. dissensio. desensator**, -oris *m.* (*cf. ThLL. s. v. dissensator*) *qui dissentit – einer der Widerspruch leistet:* PROV. Graec. A 74 (ed. S. Hellmann, Sedulius Scottus. 1906. p. 129; s. VII./VIII.?) apud paucissimos pax construitur, apud -es regnat dissensio. *cf. *dissentator.*

desensus v. descensus. desenteria v. dysenteria. *desentia, -ae *f.* *absentia – Abwesenheit:* WOLFHER. God. I praef. p. 168,47 pugnant . . . tria cum uno, cum iniuncta oboedientia vestrae (*sc. praeceptoris*) probitatis -a, ignorantiae conscientia, aetatis adolescentia. 5 p. 172,1 parentes eius . . . -am . . . eius, quem unice dilexerunt, ferre non poterant. 35 p. 193,37 quia sibi suisque complicibus . . . ceterorum displicere querebatur -am, sinodum suspendi rogavit usque in illorum praesentiam.

***desentio**, -sensi, -ire. (*francog. vet. desentir; v. Tobler-Lommatzsch, Altfz. Wb. II. p. 1564*) **1 agnoscere – wahrnehmen, erkennen:** VITA Deic. 13 (36) p. 678,52 (ed. Waitz) venerabilis . . . regina, postquam divortium sensit scortumque regis -sit (deprehendit vel agnovit *superscr. 1*), noluit eum propalam traducere, sed salubri correctione corrigere. **2 sapere – Geschmack haben, verstehen:** HERIG. gest. 30 p. 178,10 ab activa multum me -ire fateor (*sc. Agnus*) vita, contemplativae vero numquam saltem delibasse principia.

***desepelio**, -ivi, -ire. (*de sepulchro*) *effodere – (aus dem Grab) ausgraben, exhumieren:* ANSELM. BIS. rhet. 2,3 p. 145,14 sepultum -vit *maleficus*, mortuum diabolica arte suscitavit, mortuum hominem quasi hominem reddidit.

***deserentia**, -ae *f.* (*deserere*) *desertio – das Verlassen:* ALEX. MIN. apoc. 10 p. 169,18 nubem interpretati sumus mundi -am, irin continentiam, solem obedientiam. p. 172,2 nubes species est lucida, iris lucidior, solis lucidissima, ita omnipotenti Deo grata est rerum -a, gravior continentia, gratissima obedientia.

1. desero (-rr-), -are. *resero – entriegeln, aufschließen:* PS. METHOD. revel. 198 cum fuerit . . . pax, tunc -rrabuntur porte Caspie in lateribus aquilonis.

2. desero, -serui, -sertum, -ere. *script.:* *dis-*: p. 429,23. *dess-*: MARIAN. chron. a. Chr. 267. *usu absol.:* p. 428,9.

1 strictius i. q. relinquere, destituere – ver-, zurücklassen, im Stich lassen: **a proprie:** **α in univ.:** ARBEO Corb. 14 cautellam clericorum, quam monendo -ere non potuit. WILLIB. Bonif. 4 p. 15,15 cum . . . secum sollertissime deliberaret, ut *patriam* parentesque -ret, tandem *eqs.* (HUGEB. Willib. 2 p. 89,32. *al.*) FORM. Senon. II add. 4,12 a Deo dispectus et -tus. BERTH. (?) annal. a. 1069 huius mundi umbraticas -ens vanitates ultimum diem . . . feliciter clauserat *episcopus*. VITA Heinr. IV. 8 p. 30,21 abstractis ab eo (*patre*) multis -uit *filius*, . . . -endus ab his, qui sibi, ut desertor fieret, persuaserunt. *persaepe. de rebus c. sensu deficiendi:* CONST. Constant. 102 tibi (*sc. Constantino*) piscinam pietatis ostendit *Silvester papa*, in qua dum te tertio mererit, omnis te validum ista -et leprae. WIPO gest. 6 p. 28,2 si . . . omnia observare vellem, ante me -rent vires quam materies. EBERH. BAMB. epist. 9 p. 520^A si . . . amplius vellemus insistere, dies prius nos quam copia rationum et auctoritatum -ret. RAHEW. flos. 4,197 si loquar . . . de diva prole tonantis, -et os hora, non rerum copia, fantis. **β des-** *desistere – abtrünnig werden, abfallen, sich abwenden (von):* LEG. Wisig. cod. Eur. 310 p. 18 reddat *buccellario (i. cliens)* omnia patrono, quem -uit. CONC. Karol. A 61,3 p. 807,9 -ente omni populo Ludovicum imperatorem et transeunte ad filium eius Lotharium. WIDUK. gest. 2,28 p. 90,12 nostrum communem dominum -ui (*sc. Immo*) et Saxoni me periculo capitis mei sociavi. WIPO gest. 2 p. 17,26 si invicem discordamus (*sc. duo Chuoones*), certum est, quod populus tunc velit nos -ere ac tertium quemlibet sibi quaerere. CARM. de Frid. I. imp. 3315 hanc (*quadrigam*) quasi castellum vallabat lecta iuventus et robur populi iurando iure ligatum, ne fugeret neu -ret radiantia signa. *al. γ fugere – fliehen, ausreißen:* LEX Sal. Merov. 90,2 quod si cuiuslibet servus -ens domino suo ad ecclesiam confugerit *eqs.* (*cf. CAPIT. reg. Franc. 3,15*). **δ repudiare, abdicare – verstoßen, sitzen lassen:** TRAD. Teg. 118 (a. 1098) filiam, cum qua servorum sancti Quirini quidam . . . habuerat rem, ne ipsam -ere posset, sociam fecit *Ruthardus* eo tenore, ut *eqs.* **b translate:** **α permittere – über-, hinterlassen:** HRABAN. carm. 20,14 nec mihi ceu propria petulans haec vindico scripta, -o sed vestro (*sc. Ratgerii*) omnia iudicio. ECBASIS capt. 1062 quē mihi (*sc. leoni*) sunt regno, vadens hinc -o pardo. **β de-** *ponere, dimittere, desistere (ab) – sein lassen, ablassen (von), aufgeben:* LEG. Wisig. 12,1,1 si in totum iudicii proprietates addenditur, misericordie . . . mansuetudo -itur. CONC. Karol. A 36 p. 272,9 ut canticum luxuriosum circa ecclesias -atur. RIMB. Anscar. 34 p. 65,18 ut coepta non -ret, . . . commonebat *Ebo*. HROTSV. Sap. 1,5 haec . . . femina . . . hortatur nostrates avitos ritus -ere et christianae religioni se dedere. GERH. AUGUST. Udalr. 1,10 l. 63 ut . . . castellum cum suis componere -uisset *Liutolfus*. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 199,18 malle se (*sc. totam factionem clericorum*) sacerdotium quam coniugium -ere. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 75,2 anseres aut alie aves, pro quibus avibus falco -ret gruem. *saepe. expressius i. q. rumpere – brechen:* SISEB. Desid. 15 cum . . . labem periurii reserati et foedera sacramenti -ti mente sacrilega perfidi ad non esse pertenderent *Theudericus et Brunigildis eqs.* **γ omittre, praetermittere – weglassen, übergehen:** LAMB. TUIT. Herib. 2 prol. deliberavi . . . virtutes sancti . . . intactas a me -i, timens in eis importunitate inculca nonnullis scandalum fieri. **2 latius i. q. vastare, desolare, desertare – verwüsten, zerstören:** DIPL. Ludow. Inf. 36 p. 152,20 quandam cellam Vetus monasterium nuncupatam, olim succensam et penitus -tam . . . restauravit *monachus Umcrimmus*. DIPL. Otton. I. 396 p. 538, 32 monasterium . . . , quod olim edificatum fuit . . . et modo -tum est usque ad solum. **3 per confusionem:** **a c. disserere i. q. (per)tractare – erörtern, darlegen:** PS. VEN. FORT. Remig. 9 longum est . . . verbis exeri . . . , quantum *eqs.*; . . . studiamus ergo pauca -ere, plurima praeterire. CARM. libr. II A 14,4 explicat *Augustinus* ampla suo stringens dialectica pugno, -it et cuncta sub brevitate docet. *solvere – lösen:* AETHICUS p. 112,4 non valuerunt *Aurilius philosophus et Arbocrates* aliqua enigmata ipsius (*Aethici*) -ere (*disserere var. l.*) *ibid. al.* **b ? c. deservire i. q. studere, curare – bemüht sein, Sorge tragen: GLOSS. psalt. Lunaelac. 58,3 quae ad cruentationem peccati semper**

-itur (cf. *notam ed.*) liberari homo. cf. dissero.

adi. desertus, -a, -um. *incultus, solus, vastus* – öde, verlassen, unbebaut, einsam: STEPH. Wilfr. 63 ad -a loca revertere et contemplativam vitam exercere (EINH. Karol. 13 p. 16,5 locus . . . ita -us, ut ne vestigium quidem in eo humanae habitationis appareat. *al.*). COD. Odalb. 10 hobam unam -am. CHART. Carniol. I 74 p. 85,26 ad -as alpes. HIST. de exp. Frid. imp. p. 68,39 ne in -a Romanie asperitate hiemis incidentes tum intemperie aeris tum penuria victualium homines et iumenta defecissent. *in nomine loci*: ANNAL. Altah. a. 1065 p. 70,30 pervenit Guntherus ad urbem, quae D-a civitas ('Oedenburg') nuncupatur. FUND. Consecr. Petri p. 168,5 qui locus usque in hodiernum diem dicitur Odinge ('Ötting') in barbarica lingua, qui in Latina sonat locus -us.

subst. desertum, -i n. *vastitas, solitudo, terra inculta* – Wüste, Einöde, unbebautes, verlassenes Land: LEG. Burgund. const. I 72 si quis pedicam feris fecerit extra culturas et in -o posuerit *eqs.* ARBEO Corb. 8 p. 196,16 sicut manna Ebreorum populo per -um gradienti . . . diversis faucibus diversum reddebat saporem, ita *eqs.* ABBO SANGER. serm. 2^a,15 beatus Iohannes in -o, hoc est in silva, habitabat, heremita erat. MARIAN. chron. a. Chr. 31 p. 501,22 factum est verbum Domini super Iohannem . . . in di-o. CHART. Lamb. Leod. 195 p. 258,9 si ducuntur apes ad -um extra parrochiam *eqs.* CHRON. Saxon. (MGScript. XXX p. 33,19) Berlyn . . . et alia loca plurima extruxerunt Iohannes et Otto et sic -a ad agros reducentes bonis omnibus habundaverunt. *persaepe. alleg.*: HRABAN. univ. 13,10 p. 371^B ponitur -um aliquando pro paradiso, quem homo . . . deseruit, . . . aliquando . . . -um significat indigentiam praesentis vitae. *ibid. al.*

deserro v. 1. desero.

desertio, -onis f. 1 *sensu act.*: a *relictio, destitutio* – das Verlassen. *a in univ.*: VITA Theod. 30 p. 55,39 cum optabile . . . illi esset resolvi et cum Christo esse, sed pro filiorum, quos per evangelium Christo genuerat, -e lectulo se erigi iussit. RUP. TUIT. omnip. 25 (PL 170,475^B) malum fieri noluit *paterfamilias*, malum -is, ut alienaretur cor filii a pia subiectione patris. *ibid. al.* *β proditio* – das Abfallen, Verrat: IOH. CANAP. Adalb. B 26 p. 64,14 tibi (sc. Christo) sacrificabo hostiam laudis, quia a periculo -is filiorum os ipsorum gloriosius me liberauit hodie. *γ deiectio* – das Absetzen: FLOD. hist. 4,6 p. 394, 23 praevalece cernebatur animositas, cuius rei erat initium -o regis Odonis et institutio Caroli. *b actus desistendi (ab), depositio* – das Aufgeben, Ablassen: HONOR. AUGUST. gemm. 2,58 per 'Deus, in nomine tuo' erroris -em, per 'confitemini' laudis confessionem . . . exprimimus. 2 *sensu pass. i. q. existentia destituta, solitudo* – Verlassenheit, das Verlassensein: RUP. TUIT. off. 5,5 l. 254 lectio de Iona, qui . . . fugit in Tharsos et fluctibus maris se tradidit, -em . . . gentis suae veritus futuram. trin. 29,88 l. 2741 metaphoricis per montes superbiem peccantium, per desertum -em a Deo significat *psalmista (spectat ad Vulg. psalm. 74,7)*. Ioh. 10,1357 abeundo . . . in regionem iuxta desertum et ibi (sc. in civitate Ephrem) morando cum discipulis suis, per desertum innuit Christus -em Iudaeorum, per ipsam regionem, quae est iuxta desertum, electam habitationem gentium.

desertitudo, -inis f. *existentia destituta, solitudo* – Verlassenheit, Einsamkeit: RATHER. conf. 34,1220 cognatorum nobilis, . . . flens quoque et eiulans . . . relinqui se quod videbat, caterva (sc. irrui), -is illorum praeiudicia (sc. irruerunt), labores innumerabiles atque periculosi itinerum. RUP. TUIT. trin. 21,28 l. 1638 petram deserti Ruth Moabitidem dicit, petram . . . propter propriam fidem, petram . . . deserti propter -em Moabiticae gentis, quae vere idcirco desertum erat, quia Dominum inhabitatorem non habebat.

deserto, -avi, -atum, -are. 1 *vastare, desolare, depopulari* – verwüsten, veröden, entvölkern: LEX Baiuv. 10,3 de minoribus aedificiis: si quis -verit (desersa -var. l.) aut culmen eiecerit *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 43,11 p. 122,21 (codd. 14,15) de propriis servis et ancillis, ut non supra modum mittantur in monasteria, ne -entur villae. ANNAL. Fuld. Altah. a. 899 p. 132,28 Bauuarianorum principes cum suis fines Marahabitarum . . . invase-

runt et manu valida loca illorum -antes predamque colligentes domumque revertentes. ADEMAR. hist. 3,20 l. 28 (cod. 2) oras maritimas -antes . . . prostrati sunt Nortmannorum cohortes a vicinis ducibus Francie. *al.* 2 *relinquere, deserere* – verlasen, im Stich lassen: ANNAL. Fuld. Altah. a. 900 p. 134,8 Zuentiboldus . . . a suis tam episcopis quam comitibus . . . -tus est.

adi. desertatus, -a, -um. *incultus, vastus* – unbebaut, öde: TRAD. Frising. 1045 p. 788,38 (a. 908) beneficiolum unum pene -um.

desertor, -oris m. *script. et form.*: dis-: l.18.42.48. *gen. sg. -es*: l.18. *acc. sg. -onem*: l.48. *nom. pl. -is*: l.15.

1 *proprie i. qui relinquit, deserit, prodit* – einer der verläßt, im Stich läßt, ausreißt, Verräter, Abtrünniger (usu attrib.): l.21.27.28). *a in univ.*: EPIST. Merov. 3 p. 438,10 si hoc (sc. alterum episcopum sibi fieri) petunt (sc. plebs), . . . -is potius iudicandi sunt quam fedelis. FORM. Flav. add. 5 p. 491, 30 ut, si quis in monasterio nutritus . . . fuerit et . . . discesserit, . . . di-es crimen damnetur. RATHER. prael. 2,6 l. 216 quare adulterator aut penitus -r illius (coniugii) crimen incurrat. LUTPR. leg. 36 faciam (sc. Nicephorus), ut aliud dominus tuus quam -es servos defendere cogitet. LAMB. HERSF. annal. a. 1057 p. 72,24 sanctae conversationis habitum . . . abiecit uxoremque suam et possessiones -r Dei et transfuga recepit palatinus comes Luthariorum. saepe. v. et l.40. *de diabolo, angelis lapsis*: AMALAR. bapt. 29 exsufflatur . . . quia tali dignus est ignominia -r antiquus. RUP. TUIT. trin. 17,13 l. 624 contra -is diaboli mendacium. HILDEG. div. op. 1,1,8 capit. p. 2 diabolus et angeli -es iusticie. *al.* *b qui desciscit* – 'Deserteur': LEG. Wisig. 9,2,9 p. 374,7 si amatores patrie hii . . . adproban- tur, qui se periculis . . . pro eius liberatione obiciunt, cur -es potius non dicantur, qui vindicatores eius esse desistunt? ANNAL. Fuld. II a. 882 p. 99,6 quem (Gotafridum) maximum inimicum et -em regni sui habuerat *imperator eqs.* (RAHEW. gest. 4,28). RUOTG. Brun. 20 p. 20,18 regni vastatores, milicie -es (PETR. DAM. epist. 112 p. 277,11. *al.*). SUMM. Heinr. A 8,187 -es herifluhtige, qui desertis militaribus officiis evagabantur. *al.* 2 *translate i. qui desinit, desistit* – einer der Abstand nimmt (von): *a in univ.*: CONC. Karol. A 50^D,336 multi ecclesiasticae regulae subiecti *propositi* et loci sui -es effecti (52 p. 685,5). CHRON. Andag. 89 p. 221,20 si consecratus ab Otherto Romane sententiae probaretur *Wiredu* -r (di- cod. a. corr.), cuius antea fuerat acerrimus assertor. HILDEG. scivias 3,9 l. 679 accensus in spiritu sancto -r erroris relinquensque omnia filius columbae Petrus. CAES. HEIST. mirac. I 12,13 p. 325,31 erat . . . dux tyrannus immanis . . . et fidei catholicae -r. *al.* *b qui negligit* – einer der vernachlässigt: CHART. Bund. 357 p. 268,1 (a. 1164) quia cognovit *episcopus* . . . abbatem huius litis disertorem (di-em var. l.) et tamquam per contumaciam absentem fuisse. *c qui rumpit* – einer der bricht: HILDEG. scivias 3,9 l. 703 -es . . . divini pacti . . . per me vanis simulacris comparantur. cf. dissertor.

desertrix, -icis f. *quae deserit* – eine die verläßt, Verräterin (usu attrib.): REGINO syn. caus. app. 1,52 p. 415 (ex conc. a. 441) viduitatis servandae professionem . . . minime esse violandam, eius (sc. viduae) vero raptorem vel ipsam talis professionis -em merito esse damnandam (item app. 2,16 p. 433). 2,18 p. 434 (ex conc.) viduas . . . statuit synodus professionum vel habitus sui -es, ut . . . condemnentur (item DECRET. Burch. 8,14). HERIG. Ursm. 1,6 -em (sc. angelicam choream) cladem captare minacem vincula iudicii pandent servata futuri.

1. *desertus* v. 2. desero. 2. *desertus* v. 1. disertus.

deservio, -i(v)i, -itum, -ire. *script. et form.*: dis-: p.432,20. *praes.*: indic. -vivunt: p.431,66. *partic. nom. pl. n. -entiae*: p.432,31. *depon.*: p.429,1 (dub.). p.432,54. *gerundi(v)um pro partic. fut.*: p.432,50. adde CHART. Grimm. 6. *usu absol.*: p.431,52. *al.* *pendet inf.*: p.429,1.

I usu originario i. q. servire, famulari, servum, ministrum esse – dienen, zu Diensten sein, zur Verfügung stehen: *A subi. homines* (per prosop.: p.431,31). 1 *gener.*: a *strictius*: EPIST. var. II 5 praef. p. 305 quia . . . vestrae (sc. abbatis) auctoritatis voluntas extitit, ut huic sanissimae legationi nostra parvas -ret *eqs.* CONST. Constant. 52 ut . . . creaturae et non

creatori -ire suadeat *antiquus serpens* (cf. *Vulg. Rom. 1,25*). REGINO chron. a. 746 p. 42,16 ita te (sc. *Carlomannum*) fratribus -ire oportet? EPIST. Worm. I 12 p. 29,2 scire . . . id vos (sc. *episcopum Wormatiensem*) . . . volo neminem esse . . . meo . . . excepto domino (sc. *episcopo Wirziburgensi*), cui promptiori -rem animo. DIPL. Constantiae 66 p. 207,21 omnes . . . intueri, quos sincera fides et specialis devotio . . . nostre maiestati monstrat omnimode -ire. *saepius. de idolatria*: ARBEO Emm. 3 pervenit ad eum fama, quod in quibusdam Europae partibus Pannoniensis plebs . . . maxime ydolis -ret. **b latius:** **a consulere, se dedere, operam dare** – *sich kümmern (um), sorgen (für), sich widmen*: CONC. Karol. B I 13 p. 146,39 quatinus eodem affectu religioni suae continuam devotionem adhibeant *membra aeterni regis*, quo nos (sc. *episcopi*) eorum . . . tranquillitati . . . -imus. ANNAL. Fuld. II a. 842 p. 33,21 foedus inire maluerunt *fratres* quam *contentionibus* diutius -ire (GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 80. al.). UFFING. Ida 2,2 p. 483, 29 bene . . . te (sc. *Bilonem*) hac in re egisse approbo, qua ecclesiasticis cultibus componendis magopere -is. ANON. coit. 1,4,4 si . . . abstinere se non potuerint *senes et macilenti*, . . . subordinandis curis -ant et dietis ac medicinis languenti nature subveniant. *al. v. et p. 429,1.* **β obsequi, oboedire** – *folgen, gehorchen*: LEX Baiuv. 7,5 liberi, qui iustis legibus -unt, sine impedimento hereditates suas possideant. RUOTG. Brun. 36 p. 37,9 arbitratus sic se regno consulere votisque imperatoris sic amplius -ire, Liudolfum, . . . nepotem suum, convenit. DIPL. Otton. II. 206 p. 234,40 ut . . . urbis . . . habitatores nullius marchionis aut comitis -ant placitis. UDALR. epist. 52 abbatisa . . . , que semper magis suis voluptatibus quam monasticis ritibus -ire consuevit *eqs.* CARM. Bur. 57,3,8 Hymeneus obicit eius (*aquilonis*) se turbini, in hoc enim numini -unt *elementa* Dione. **2 eccl. de cultu, servitio Dei:** **a in univ.:** CAPIT. reg. Franc. 2 si populus christianus . . . Deo, cui integram promissimus fidem, . . . purae -ire debeamus. RIMB. Anscar. 19 p. 42, 39 si . . . vota spondere vultis (sc. *incolae vici Bircae*), vovete et reddite Domino Deo omnipotenti . . . , cui ego (sc. *Herigarius praefectus*) in conscientia pura et fide recta -o. HROTSV. prim. 102 communi similis conamine voti -ire Deo coeperunt *Liudulfus* et *Oda* protinus ambo. ANNAL. Quedl. a. 1023 p. 88,47 proceres beato protomartyri Stephano habitu militari -entes . . . haereditates proprias potestati regiae subdere non differunt. *al. dat. subaudito*: PASS. Sigism. 4 (MGMer. II p. 335,3) filiis suis christianae religionis cultum (*cultui var. l.*) -ire visus est *Gundobadus* tradidisse. **b de conversatione monastica:** **a in univ.:** DIPL. Merov. I 57 p. 52,1 ut et nobis ad mercedem pertinet *villa* et ipsis servis Dei, qui ibidem (sc. *in monasterio s. Dionysii*) -ire vidintur. LEX Baiuv. 1,8 de monachis; . . . ut reverentia sit Dei et pax eis, qui illi -unt. TRAD. Frising. 676 canonici, qui . . . in domo sanctae Mariae -ant. DIPL. Otton. I. 319 p. 434,21 monachis Deo . . . sub regula sancti Benedicti -entibus. EPIST. Teg. 105 p. 108,1 fratres in cenobio sancti Quirini -entes. CHART. Bund. 1204 p. 3,31 ut nullus ecclesie canonicus . . . aliquid de proventibus . . . sive cotidianis distributionibus percipiat . . . , nisi personaliter resideat et -at in eadem (*ecclesia*). *persaepe.* **β officio sim. i. q. satisfacere** – *nachkommen*: DIPL. Heinr. IV. 178 est quoddam monasterium infra muros civitatis Cameracae civitatis . . . , ubi retro -batur officio canonicorum. CHRON. Andag. 67 sepultus est *Boso* in ecclesia honorifice . . . -ente *e x e q u i i s* . . . pontifice Leodiensi (CHRON. Erf. mod. I a. 1105 p. 159,18. CHRON. Albr. a. 400 p. 688,20). EPIST. Adm. 25 p. 61,26 (epist. papae) quoniam non convenit religiosos viros . . . tumultibus implicare, qui iugiter debent divinis obsequiis -ire *eqs. al.* **c de munere, administratione:** LEX Alam. 1,1 (codd. 1.2) p. 64,20 quorum sacerdote, qui ad . . . ecclesiam -it. FORM. Sal. Bign. 18 p. 235,6 custodes, qui ad . . . sancto loco -vivunt. CAPIT. reg. Franc. 252,4^a si . . . mortuus fuerit *presbyter*, compositio in tres dividatur portiones, id est altari, cui *presbyter* -bat, pars una, altera *eqs.* HELM. chron. 109 p. 216,10 ecclesia, cui -bat Bruno sacerdos, non luserunt *Dani*. DIPL. Constantiae 32 p. 102,25 capellanus, qui castelli ecclesie -turus erit. *saepe. dat. subaudito*: CHART. Sangall. A 903 (a. 1248) quod eam (*ecclesiam*) faciatis per vicarium idone-

um perpetuum -iri. CHART. Mulh. Thur. 121 ius patronatus ecclesie . . . conferimus . . . possidendum, ita . . . quod in . . . parochiali ecclesia per sacerdotem confratrem eorum faciant -iri. **3 iur. i. q. servitium exhibere, ad servitium obligatum esse** – (*Fron-*)*Dienst leisten, zum Dienst verpflichtet sein*: FORM. Marculfi 2,33 te ab homni vinculo servitutis absolvo, ea . . . condicione, ut, dum advixerō, mihi -es. CAPIT. reg. Franc. 32,62 de liberis hominibus et centenis, qui partibus fisci nostri -unt. FORM. Augiens. B 42 ut vernaculum . . . ingenuum relaxare debueram . . . pro eo, quod semper circa me fideliter in omnibus -ret. DIPL. Otton. I. 287 qui (*servi vel fiscales vel censuales*) in proprietate beati Petri . . . habitant, seu ad opus monachorum -ant (-unt *var. l.*) seu . . . beneficiales existant. ACTA civ. Wism. B 845 si in hereditate Reyneco defectum haberet, Stocvisch promisit sibi supplementum, eciam si deberet -ire. *persaepe. v. et l. 50. vol. II. p. 722,1. fort. huc spectat*: CHART. Carinth. V 454 (a. 1280) dominus Artuicus . . . dicit . . . , quod (quid *ed.*), si . . . dominus abbas vel sui successores vel sui nuncii poterint ingerere seu invenire homines, quos pro veritate di-ire seu (*fort. delendum*) invenire poterint in suo districtu de terris sancti Egidii, quos . . . ei (*abbati*) dimittere faciet. **B subi. res i. q. pertinere, spectare, referri (ad)** – *an-, zugehören, gehören (zu)*: **1 subiectum esse** – *untergeordnet sein*: AESCULAPIUS 5 p. 8,30 sanguinem nigrum, qui dicitur melancholia, spleni -ire. ALFAN. premn. phys. 16,6 p. 94 vocantur . . . haec (*desiderabile et irascibile*) oboedientia rationi, quia nata sunt oboedire rationi et -ire (PG 40,672^B ὑποθάσσεσθαι) et moveri, ut ratio praeceperit. GUNTH. PAR. orat. 8,2 p. 164^B ab autumnali usque ad vernale (*aequinocetium*) plures (sc. *horae*) nocti -unt. NICOL. anat. 537 quia epar habet membra sibi -entiae *eqs.* ALBERT. M. veget. 2,35 radices sunt sicut membra officialia ad nutrimenti officium -entia. animal. 1,75 alia . . . sunt membra istis (*membris principalibus*) -entia. *al. dat. subaudito*: MAURUS (?) anat. II p. 10,20 unum *membrum* est principale, et ipsum quaedam sunt defidentia . . . , quaedam adiuvantia sive -entia. **2 usui esse, prodesse** – *dieneu zu, nützen, zugute, zustatten kommen*: **a gener.:** HRABAN. epist. 41 p. 480,28 de vitulis . . . , qui a vaccis . . . pollutis nati sunt, nescio, quid obsit, ne eorum usus hominibus -at. WIDUK. gest. 1,39 p. 58,2 tributum . . . , quod hostibus dare consuevit, divino cultui mancavit et largitionibus pauperum -ire constituit *rex*. CHRON. Camer. 3,39 p. 550,8 cui (*Gerardo*) . . . , ventus vehemens ab austri partibus repente in adventu eius exurgens famulando, ut ita dicam, voluntati eius adeo videbatur -ire, ut *eqs.* ALBERT. M. animal. 4,64 extremi (*pedes polyipi*) -unt ad usum coitus. *al.* **b iur. de usufructu**: LEG. Wisig. 12,2,17 p. 426,9 qui ex nobis (sc. *Iudaeis*) . . . transgressor inventus fuerit, aut a nobis . . . perimatur, aut . . . amissa libertate tam eum quam omnem rei ipsius facultatem, qui elegerit (*sc. rex*), perenniter -enda (-endum, serviendum, possidendum *var. l.*) donetis. COD. Hartw. 14 p. 197,19 ut utriusque loci possessio in . . . canonicorum vestituram rediret et eorum annonarie utilitati -ret. TRAD. Biburg. 44 ut census . . . curiae duabus sororibus . . . , quoad viverent, -ret (-retur *A*). CHART. Port. 177 p. 193,4 cum . . . omnibus, que communibus rusticorum utilitatibus de consuetudine et de iure -ire . . . dinoscuntur. *persaepe.* **3 convenire** – *entsprechen*: EPIST. Worm. I 20 p. 37,15 non erit . . . succensendum puerili scientie puerile -ire colloquium. BERNOLD. CONST. microl. 48 p. 1012^D duae subsequentes septimanae propriis officiis in tantum sunt occupatae, ut tantae solemnitati (*sc. annuntiationi*) digne nequeant -ire.

II usu secundario: **A trans.:** **1 merere** – *verdienen*: GLOSS. II 333,22 St.-S. -rent . . . kauunnin. EGBERT. fec. rat. 1,120 (schol.) qui (*Magfridus*) beneficia sua suaviter vivendo -vit. RUODLIEB I 5 honorum nil -rvisse potuit *prosapia vir progenitus generosa*, putat ut meruisse. XIII 44 hos (sc. *panes*) -vi. *al. TRAD. Weihest. 317 monachus . . . ex pecunia, quam . . . conquisierat atque -ierat, emit a nobis predium. STATUT. Alth. (MGScript. XVII p. 357^a,53) postquam . . . puer tam magnus factus fuerit, ut possit in anno triginta denarios -ire, tunc ille chuntmeister debet ei indicare, ut se redimat. **2 pass. i. q. praestandum esse, deberi** – *zu entrichten(d) sein*, [Weber]*

schuldet, fällig sein: GESTA Dagob. 33 areas ... et portam ... cum omnibus teloneis, quemadmodum ad suam cameram -iri (iusserat ^{1b}) videbatur, ad eorum (*martyrum*) basilicam tradidit. CHART. Francof. 368 (a. 1276) presencias dabunt *Iohannes et Petrus* nobis ipso die, quo fuerint -te. 3 (*servitio*) *colere* – (*als Lehen*) *bewirtschaften*: TRAD. Frising. 320 p. 274,27 (a. 814) Rihperht presbiter seu frater meus Antonio cum suo servitio condigno hoc (*beneficium*) -ire volunt erga domum sanctae Mariae. CHART. Rhen. med. I 186 p. 248,30 si superstes fuerit eius (*Arnulfi*) uxor, copuletur homini s. Salvatoris ... teneantque precariam ..., sed -at eam maritus debito servitio. TRAD. Scheftl. 298 p. 299,42 ut unam (*sc. curiam*) ... absque servitio possideant, alteram vero villici iure -ant *ministeriales*. CHART. Stir. IV 380 ut post evolutionem predictorum (*sc. quattuor*) annorum ... Chunradus vel sua uxor vel pueri predicta predia -ant sicut alii coloni. *al.* 4 *instruere* – *versorgen*, '*bedienen*': REGISTR. Wirz. p. 21,38 quod de eodem officio (*in Souwensheim*) dantur viginti talenta denariorum ..., de quibus -itur officium in Westheim. B *intrans. i. q. servitium renuntiare* – *den Dienst aufkündigen* (*de signif. cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XI. p. 541^{asq.}*): DUDO hist. 3,40 p. 184,19 quid facimus contra -entes (*desevientes Du*) rebellesque Britannos?

adi. deservitus, -a, -um. non-deservitus *i. q. immeritus* – *unverdient*: VITA Menel. 2,5 (MGMer. V p. 151,19) non-deservite visitationis nuncium audiens opus commendatum inchoo facere gaudens. 2,10 (p. 153,33) adiudicatus morti non-deservite sanctus Meneleus propheticè interminationis non reticet asperos maledictus.

subst. deserviens, -entis *m.* *colonus* – *Leibeigener, Unfreier*: TRAD. Frising. 427 p. 366,18 (a. 819) pateat omnibus in Baiouuaria manentibus tam ingenuis quam et -bus *eqs.* CHART. Rhen. med. I 95 p. 99,33 homines ... tam liberi quam ecclesiastici vel -es, qui infra agros ... monasterii commanent, quieti resideant. 105 p. 110,11 curtem ... cum terris ... et mansis cum -bus supra commanentibus. DIPL. Otton. I. 288 p. 403,25 unam vineam cum -bus utriusque sexus.

deservitio, -onis *f.* *servitium* – *Dienst*: EPIST. var. II 20,2 p. 329,8 nostrae -is obsequium ac commendationis vestrae (*sc. Ludowici Pii*) officium accelerandum suscepimus (*sc. Hildwinus abbas*). REGINO syn. caus. 1,94 quibus (*sacerdotibus Mosaeae legis*) expleto -is suae tempore uxoris usus solius successionis causa fuerat relaxatus.

**deservitium*, -i *n.* *servitium* – (*Fron-*)*Dienst*: FORM. Ratisb. 1,27 (DtArch. 13. 1957. p. 526,34; a. 817/40) nec nullum agere, nec litimonium, nec libertatico ..., nec repetitiones nec agere, nec generare, nec repetere non debeamus.

**deservitor* (-ss-), -oris *m.* *servus* – *Diener* (*de servis Dei*): ANSELM. LEOD. gest. 67 p. 230,19 vidimus XXV prebendas (*sc. oves dominicas*) ab eo (*pastore bono*) in uno die datas, quarum XV -es canonicos in ecclesia victoriosissimae crucis, X in Bartholomei apostoli aeclesia ... constituit. DIPL. Conr. III. 148 p. 271,21 visum est nobis necessarium et ... ecclesie Crispiniensis -bus utile *eqs.* CHART. Basil. A I 322 eas (*ecclesias*) censemus (*sc. Gerardus archiepiscopus*) amplioribus muneribus honorandas, quas novimus tam dignitate praecellere quam multiplicandis dess-bus indigere.

deservitus v. deservio. [*deservivunt v. deservio*.]
deses, -idis. *script.*: the-: l.64. the-: HUGEB. Willib. 5 p. 104,25. diss-: l.71.

segnis, piger, iners – *faul, träge, untätig* (*interdum usu subst.*, e. g. l.67.69): 1 *in univ.*: EPIST. Merov. 3 p. 438,2 ut diocisim nostram ... tamquam negligentes ac -es ad alterius permittamus (*sc. episcopus*) potestatem transire. HUGEB. Willib. praef. p. 87,37 non the (-e *var. l.*) tepiter titubante mente, sed felice temeritatis audacia ... roboratus *Wynnebaldus*. GUMP. Wenc. 7 p. 216,4 quosdam ... corde duriores sensuque vera intellegendi -iores ... cathezizans. PETR. DAM. epist. 119 p. 358,9 ut, quod loquimur, non modo vivax ingenium capiat, sed et -s (*de se var. l.*) quilibet facile comprehendat. ALBERT. M. serm. II 1,155 quantumcumque murus fortis est, si cives sunt dissides et pigri, non valet, sed ab hostibus capiuntur. *persaepe*. 2 *tardus, lentus* – *säumig, unwillig*: CHART.

Rhen. med. I 456 p. 514,8 (a. 1127) si ... heres aut -s in persolvendo (*sc. tributa*) extiterit vel fraude subtraxerit *eqs.*

**desessio*, -onis *f.* *assellatio* – *Stuhlgang*: PS. GALEN. anat. 14 p. 190^D duplex ... incommodum, resumptio continua ciborum et continua -o (*asellatio V*).

desevio v. desaevio. **desfactus v. *diffacio*.

**deshabergatus v. *disalbergo*.

**desiccabilis*, -e. *exsiccabilis, exsiccandus* – *austrockenbar*: ALBERT. M. nat. bon. 242 habet *oliva* humorem non de facili -em a frigore. animal. 19,27 humore subcutaneo aquoso existente et facile exsiccabili pili nec magni erunt neque longi; grosso autem et pingui existente humore ... pili contrariam habebunt dispositionem; pingue enim non cito est -e.

desiccatio (-cio), -onis *f.* 1 *proprie*: a *exsiccatio* – *das (Aus-)Trocknen*: COMPOS. Luc. U 14 post -em (*sc. coloris*) desuper lineleon perungue. GERHOH. novit. 21,19 splendor solus inter hec tria (*sc. radium, splendorem, calorem*) suscipit illuminationem, sicut calor solus -em. MAURUS urin. I p. 27,16 diabetes ... fit ex multa calefactione et -e renum. GISLEB.

20 MONT. chron. 143 p. 220,17 deficiente ... aqua ex -e putei. BENVEN. GRAFF. ocul. B 24 p. 42,21 sanguis melancolicus ... facit desiccare ipsas palpebras; et illa -cio vertitur postea in ardorem et pruritum. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 131,11 vere ... redeunt *airones* de calidioribus locis ad minus calida et ad frigidas regiones, ut fugiant calorem et -em aquarum. *al.* b

exhalatio – *das Verdampfen, das Verdunsten*: COMPOS. Luc. 8 23 cum -e argenti vibi. ALBERT. M. sent. 4,11,3 p. 272^a,25 quia, cum ex aere fit ignis, -o aeris est cum motu. 2 *meton. i. q. virtus aquae detrahendae* – *wasserentziehende Eigenschaft*: ALBERT. M. animal. 6,86 experti in mari dicunt hoc animal (*sc. piscem quandam*) diu durare, si saliat, ... si ita est, tunc fit hoc ex salis -e. *medic. i. q. virtus diuretica* – *harnntreibende Eigenschaft*: ALBERT. M. veget. 6,305 cinis ... stipitum eius (*caulis*) est fortis -is et sedat dolores.

35 *desiccativus* (dissi-), -a, -um. 1 *natur. et medic. i. q. exsicicans, siccativus* – *austrocknend*: a *in univ.*: TRACT. de aegr. cur. p. 372,33 vulnera ... cava tantum et non siringiosa, que humida sunt et sordida, -is (*sc. medicaminibus*) egent (*sim. p. 372,43*). ALFRED. ANGL. miner. p. 46,14 fiunt ... lapides ex luto unctuosos per calorem solis vel ex aqua coagulata virtute terrea ex causa calida -a. WILH. CONG. chirurg. 234 si capud non est nimis depuratum, ... apponatur stercus columbinum cum sale et modico aceto malaxatum, istud valde -um est. 919 post apponatur pulvis -us. b *diureticus* – *harnntreibend*: AESCULAPIUS 21 p. 29,41 cibum accipiant (*sc. qui ex anatrophia stomachi laborant*) -um. ODO MAGD. herb. 1714 -ae virtutis dicitur *herba centaurea* esse. DIAETA Theod. 163 bulbus ... inflacionem facit et ventrem citat et diss-us est, (-i sunt *var. l.*). ALBERT. M. animal. 22,97 caro ... eius (*ericii*) dicitur esse -a et dissolutiva et confortans stomachum, et ventrem solvit et urinam provocat. *al.* 2 *astron. i. q. siccitatem afferens* – *Trockenheit bringend*: VITA Salomae 184 quedam eorum (*sc. astrorum*) sunt flammigera, quedam frigida, quedam -a, quedam modo pluvialia.

55 *desiccatorius* (disseca-), -a, -um. 1 *adi. i. q. exsicicans* – *austrocknend*: DYASC. p. 35^a vires habet arsenicum, ut ignis, calefactorias et -as. MAURUS progn. 33 p. 46^a,5 materia calida et sicca virtutem habet disseca-am et dissolutoriam. 2 *subst. neutr. i. q. emplastrum exsicicans* – *Trocknenpflaster*: PAUL. AEGIN. cur. 22 balneato impone largiter -um (3,3,7 τὸ ξηρόν).

60 1. *desicco vel rarius *dissicco*, -avi, -atum, -are. (*cf. gall. dessécher, ital. disseccare*) *script.*: se-: p.435,12. dics-: p. 435,19. disci-: p.435,28. disi-: ANTIDOT. Augiens. p. 56,5. *ibid. al.* -sec(c)o: p.435,15. adde IORDAN. RUFF. equ. p. 27, 2 disseccari. -ic(o): p.435,11.41. *form. perf.* -sicuti: p.435,41. (*ex*)siccare – (*aus-, ein*)trocknen (*in imag.*: p.435,2.5.): 1 *trans.*: a *act. et pass. (absol.*: p.435,15.17.): a *gener.*: COMPOS. Luc. C 29 mittis per unamquamque pellem ... aquam ... et exagita una die et post hec labas bene et de-as. MAPPAE CLAVIC. 108 post coctionem ... comixtio terenda est et movenda et in umbra de-anda in ipso cacabo. TROTULA 4 p. 8,7 Iustianus medicus contra hunc morbum (*sc. suffocationem*)

matricis) precipit ciminum de-ari et in potu dari. GERHOH. psalm. 33,2 p. 224,12 oremus voluntatem carnis ... de-ari et unam simplicem voluntatem spiritus ... in nobis confirmari. BERTH. RATISB. serm. 17 p. 89,30sq. si sanguis a carne eliquatus fuerit sive de-tus ...; de-tus, hoc est, si sanguis, qui peccatum signat *eqs. al. torrefacere – dörren*: CHART. Salem. 364 p. 403,5 (a. 1269/74) duo milia piscium euncium de-torum, qui dicuntur vulgariter raibeling (item 452 p. 35,9). **β natur. et medic.**: AESCULAPIUS 17 uvam de-ent *phthisici* ex anthera et succum ptisanee accipiant. ANTIDOT. Sangall. p. 88,23 tumidus vel aqua plenus dissicat *emplastrum*, curat et sanat. ANTIDOT. Bamb. app. p. 38,22 sapone ... ad se-andas reuma. CONSTANT. AFRIC. coit. 13,3 scire, que sint nutrimenta, ... que de-ant et diminuunt semen. MAURUS progn. 33 p. 46^a,20 propter oppilationem, que habet virtutem dissecandi. ALBERT. M. animal. 3,89 vidi unum virum, cui omnes a toto capite fluxerant capilli; sed accidit ex febre de-ante. *persaepe*. **β medial.**: **α in univ.**: COMPOS. Luc. O 24 mitte (*sc. commixtum*) in vaso vitreo et reponis ad solem, donec dics-etur. ODO MAGD. herb. 1696 hanc (*chelidonium*) nasci dicit avibus venientibus illis (*hirundinibus*) et de-ari, solito dum more recedunt. TRACT. de chirurg. 512 omnia in furno vel ad solem de-ari facias. ALBERT. M. meteor. 2,2,15^{capit.} quare terrae quaedam submerguntur et quaedam de-antur. CHART. Livon. A add. 439^b p. 71,24 ad flumen Sawoia, quod quandoque solet de-ari. **β exhalare, evaporare – verdunsten**: COMPOS. Luc. α 14 mittis (*sc. argentum vivum cum auro commixtum*) in caliclo et pones in prunis, donec diss-etur (disci- *var. l.*) ipsum argentum et remaneat aurum invalidum (*sim. U 35*). ALFAN. premn. phys. 5,15 p. 65 aer ... collectus et condensatus fit aqua, de-tus (PG 40, 617^b ξηρανθεῖς) autem in ignem transit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 2,14 alii (*sc. falconarii*) sunt, qui ... tamdiu suspendunt alas ad fumum, donec umorositatis illarum carniū de-etur. ALBERT. M. animal. 5,51 in statu virium et substantiae durant porci usque ad tres annos, et in hoc tempore de-to superfluo humore sunt filii meliores. **c refl.**: COMPOS. Luc. L 10 si aliquid vitium ... habuerit *pisa*, ut se de-are non poteat, iunge masticem. **2 intrans.**: **a strictius**: COMPOS. Luc. D 18 demitte (*sc. pelles*). ALBERT. M. animal. 22,61 quod corium super medium turtae incidatur et postea cum (*leg. tum ?*) subtus ubi inflatio desicuit (destituit, delituit *var. l.*) et humor, qui intus est, commoveatur. *v. et p. 434,22. vol. II. p. 399,65*. **b latius i. q. marcescere – abmagern**: FRAGM. med. falc. 19 ad falcones, qui de-ant. Weber

2. desicco v. deseco. desicisco v. descisco.

desidea v. desidia.

desideo, -sedi, -ere. **1 proprie i. q. sedere – sitzen**: METELL. Quir. 62,43 pressus mole caballus (*sc. saxens*) fixis cruribus alte vasto –et alvo nitens semper in ima. *residere – wohnen, leben (auf)*: DIPL. Otton. I. 239 (NArch. 23. 1898. p. 132, 11) res ... omnium hominum habitantium infra praedictam civitatem nec non et omnium –entium (*inde* DIPL. Heinr. II. 71 p. 89,34 –cium. DIPL. Otton. III. 54 p. 459,41 [interp.] residentium) supra praefatae ecclesiae terram. **2 translate**: **a desidem esse, cessare – untätig sein, müßig herumsitzen**: LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 228,26 irascebantur principes plebi, quod ... plebs intra castra inerti ocio –isset. **b locut.** ad aures –ere *i. q. aures obsidere, obtundere – in den Ohren liegen, (dauernd) bestürmen*: ODO MAGDEB. Ern. 3,162 ad cameram, qua consilii Henricus iniquis intentus stolidas regis –edit ad aures.

desiderabilis, -e. script. desed-: p. 437,5. 1 adi. **a sensu pass. i. q. optabilis, dignus qui diligatur, appetatur, desideratus – wünschens-, liebens-, erstrebenswert, ersehnt**: **α in univ.**: LIBER diurn. 85 p. 109,24 ut in die adventus Domini ... nostri Iesu Christi ... illam –em de evangelio mereamur vocem audire dicentem: 'venite, benedicti patris mei, percipite regnum *eqs.*' THIETM. chron. 4,55 omnimodis placare contendit *Dobrawa* (*sc. coniugem suam*) ... propter futurae mercedis laudabilem ac universis fidelibus nimis –em fructum. DIPL. Loth. III. 28 te ... rogamus, ut ... ad conventum ... coepiscoporum tuorum ... adventum tuum –em prestolancium venire properes.

ALBERT. M. Iob 3,19 ideo mors –is est, quia a tantis malis (*sc. servitudine*) liberat. **al. β optatus, gratus – erwünscht, genehm, gefällig**: CONC. Merov. p. 57,6 in omnibus missis ... semper 'sanctus, sanctus, sanctus' ... dici debeat, quia tam sancta, tam dulces et –is vox ... fastidium non poterit generare. **5 FORM.** Marculfi 2,2 ut inter iustorum consorcio –e valeat (*sc. homo*) adipisci locum et retributorem sibi preparat Dominum. WETT. Gall. 13 viderunt *Gallus et Hiltiboldus* inter duos rivus silvam planiciemque –em ac locum ad cellam aedificandam delectabilem. WIPO gest. 3 p. 20,31 rex pervenit Moguntiam; ibi ... consecrationem suam omnibus –em devotus praestolabatur. **10 γ dilectus, carus – geliebt, lieb, teuer**: EPIST. var. I 5^{tit.} domino insigni et –i in Christo patri N. ... benivulus alumnus *eqs.* DIPL. Ludow. II. 51 p. 166,18 (*spur.*) Angilbergae serenissimae augustae et imperatrici atque –issimae coniugi nostrae ... praeceptum confirmamus. VITA Mathild. II 16 p. 176,1 ut ... timemus, tuam (*sc. Heinrichi*) –em faciem ultra non videbimus. BRUNO QUERF. Adalb. A 32 p. 38,9 in eius honore septem lanceis confossos amplectere –em Christum. CONR. MUR. summ. p. 156,7 imperator seu rex appelletur: ... cosmonarcha, –issimus, desiderantissimus *eqs. al. v. et p. 437,10. 11. usu subst. neutr. de rebus pretiosis*: CHRON. Reinh. a. 1190 p. 547,38 hii (*sc. cruce signati*) ... in sua conversi viscera flebilibus auspiciis ad –iora (*cf. Vulg. thren. 1,10 -a*) Dei manus cruentas violenter iniecerant. **25 b sensu act.**: **α optans, cupidus – wünschend, begierig**: EPIST. var. II 3 p. 302,17 eligite vobis, quod –i placuerit animo. –em esse *i. q. desiderare, optare – wünschen, begehren*: COD. Karol. 52 p. 574,12 quod nimis –es sumus prominentissimum vestrum conspiciere vultum. 56 p. 580,31 quoniam –is sum adsidue missos excellentiae vestrae ... suscipere. **β vehemens, ardens – heftig, innig**: VITA Willib. p. 16,37 parentes –is voti non immemores sui ad sacrae coenobialis vitae rudimenta eum parare festinant. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,17 ipsi (*sc. Agneti*) ... cum –i cordis compunctione lacrimae sibi divinitus datae panes fuerunt sine intermissione. **2 subst. neutr. (usu philos. et natur.)**: **a sensu pass. i. q. obiectum desiderii – Objekt, Gegenstand des Verlangens**: ALBERT. M. phys. 4,3,4 p. 266,59 constat ... anima eorum (*sc. qui sunt in vehementi delectatione contemplationis*) in uno –i, et ideo non percipit motus, qui in se fiunt. veget. 1,14 aliquod principium animae ex his (*sc. quod planta esuriens tristatur*) syllogizari plantis inesse non potest, etiamsi desiderium esset animae cognoscentis –e et non naturae solius. 1,16 'desiderium' ... , quod nunquam fit in desiderante, nisi prius apprehenso –i, **45 'non potest fieri nisi per sensum', per quem primum deprehenditur –e. caus. univ. 1,4,7 p. 53,58 sequetur, quod illud, quod movetur, perceptivum est formae –is.** **b sensu act. i. q. desiderium naturale, cupiditas – natürliches Verlangen, Begehren**: ALFAN. premn. phys. 16,4sq. p. 93 oboediens rationi dividitur in duo, in –e (PG 40,672^b τὸ ἐπιθυμητικόν) et irascibile; sunt autem instrumenta –is quidem, quod fit per sensibilitatem, hepar, irascibilis autem cor. **al. ALBERT. M. animal. 13,57 p. 918,6 dixit Plato concupiscitivam sive desiderativam (sc. partem irrationalis animae) esse in epate, ... quia primus tractus concupiscibilis et –is ... est in epate. ibid. al.** **adv. desiderabiliter.** **1 sensu pass. i. q. optabiliter – in wünschenswerter Weise, erwünscht**: **a iucunde, dulce – angenehm, süß**: ALBERT. M. nat. bon. 132 p. 53,13 dignum ... est, ut Christus ... in flore virginitatis natus ... floribus respersum habeat lectulum, ut fructu honoris et honestatis delectatus –r requiescat. 196 p. 79,94 beata virgo ut lectulus mollis cubantem regem beatitudinis numquam duritia suscitans et inquietans in consortem regni caelestis ab ipso advocata est ...; et propter molliem huius lectuli sciens dilectum –r in ipsa quiescere dicit Canticum: '*eqs.*' (*Vulg. cant. 2,7. 3,5*). **b gratanter – mit Freuden, freudig**: RADBERT. corp. Dom. 17,24 ut ... avidius quaeratur *Christi divinitas*, quaesita verius inveniat, inventa vero carius habeatur et habita –ius fruatur. **2 sensu act. i. q. desideranter, vehementer, ardentem – sehnlich, heftig, innig**: **a in univ.**: PETR. DAM. epist. 137 p. 467,20 pensualium conductores aedium vel procuratores agrorum, dum dominis suis placere –r ambiunt, exactionum canones mi-

[Mandrin]

nui villicatus sui tempore non permittunt. *Epist.* Wibald. 53 in magna angustia ... post discessum vestrum positi -r vestrum (*sc. Wibaldi*) expectamus adventum. *Chart.* Traiect. 445 p. 398,11 ego ... episcopus utilitati ecclesiarum nobis commissarum ... inserviens augmentum possessionis ipsarum dese-r optavi. *Chart.* Austr. sup. I 259 p. 378,4 ob amorem ... gloriosissimi sepulchri Domini nostri Iesu Christi, ad quod invisendum -r propere *eqs. al.* **b** cum dilectione, amanter - in *Liebe* (*in formula salutationis*): *Alcuin.* *epist.* 136^{tit.} d o m i n o -r venerabili et venerabiliter desiderabili (*sim.* 265^{tit.} d. -r honorabili et honorabiliter desiderabili). *Form.* *Sal. Merk.* 52 v e n e r a b i l i t e r v e n e r a n d o et -r d e s i d e r a n d o domno ... archiepiscopo (56 v. v. et -r d. episcopo. *sim.* *Form.* *Bitur.* app. 3 v. desiderando et -r venerando illo pape). **c** *studiose, diligenter - beflissen, gewissenhaft*: *Chart.* *Carinth.* 205 p. 87,9 (a. 1002/18) -r ... statuit *Uuichpurch*, quatenus praedictę sanctimoniales femine habeant potestatem sibi abbatissam ... licenter eligere. *Chart.* *Sigeb.* 15 p. 33,25 fit ... beatorum duplex meritum, cum et piorum vota efficaciter promoveant et sua -r complent. *Chart.* *Turic.* 456 (*epist. papae*) cum ... ad dedicandam ecclesiam vestram vos -r preparetis.

***desiderabilitas**, -atis *f.* *facultas desiderium movendi, qualitas optabilis - Fähigkeit Verlangen zu erwecken, das Begehrenswertsein*: *Albert.* *M.* *eth.* II 10,1,2 p. 603^b,18 omnia ... appetentia et appetibilia ad unum idem ferri per desiderium et -em nuntiat illud optimum esse, ad quod omnia sic referuntur.

desiderans, desideranter *v.* desidero.

***desiderantia**, -ae *f.* *desiderium, appetitio - Wunsch, Streben*: *Albert.* *M.* *div. nom.* 4,60 p. 168,8 'concupiscentia', idest -a.

desiderat(a) *v.* desidero.

desiderativus, -a, -um. *usu subst.: l.36. optans, desiderans - wünschend, begehrend: 1 philos. et natur. i. q. concupiscitivus, appetitivus - natürlicherweise erstrebend, ver-langend*: *Alfan.* *premn. phys.* 17^{tit.} p. 95 de -o₁ (PG 40,676^B περὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ): dividitur ... irrationale animae, quod oboediens est rationi, in duo *eqs.* *Maurus* *progn.* 30 p. 44^a,51 'fasti<dium> pa<tiuntur> (*sc. aegroti*)' vel propter defectum spirituum non excitantium virtutem -am stomachi vel *eqs.* *Albert.* *M.* *bon.* 3 p. 2,49 cuius non est vis optativa vel -a, illud nihil exoptat vel desiderat. *anim.* 1,2,7 intellectualis anima 'non est ut anima sensibilis' vel '-a', quia sensibilis anima est virtus in corpore et similiter -a. *v. et p.* 436,53. **2 gramm. i. q. optativus - Optativ-**: *Wolbero* *cant.* 3 p. 1241^C dicat ... antiquus ille sanctorum populus -o locutionis modo: 'quis mihi det *eqs.*' **3 rhet. i. q. desiderium exprimens - einen Wunsch ausdrückend**: *Conr. Mur.* *summ.* p. 141,7 nomen ... recipientis (*sc. epistulam*) interdum ponitur in accusativo, et tunc salutationem finit modus infinitivus, et hic subauditur aliquod verbum -um, optativum: cupit, desiderat, optat.

desiderator, -oris *m.* **1 consecrator, appetitor, amator - einer der nacheifert, erstrebt, liebt**: *Rup. Tuit.* *vict.* 4,17 p. 138,22 exaudiri dignus fuit *David* tamquam unus de optimis adiutoribus Dei querentibus gloriam Dei, amatoribus iustitię Dei, -bus boni propositi Dei. *Ekkeb. Schön.* *opusc.* 1 p. 245,20 ceteros suos -es ad mensuram implet (*sc. Deus*), te (*sc. Mariam*) vero supra hominis mensuram implevit. *Iordan.* *Saxo* *epist.* II p. 183,5 fuerunt *antecessores nostri* emulatores spirituum, despectores sui, contemptores mundi, -es regni. **2 candidatus - Bewerber, Kandidat**: *Liber* *diurn.* 79 electio, in qua nemo dissentit, -em pergraturatur affectu.

desideratus *v.* desidero.

desiderium, -i *n.* *script. dis-: l.69. form. abl. pl. -ibus: p. 438,14. struct. c. praep.:* ad p.438,20,70,71. de: p.438,16.

I proprie i. q. cupiditas, voluntas, optatio - Wunsch, Wille, Begehren: *A gener.:* **1 strictius:** a in *univ.:* *Conc. Merov.* p. 27,11 ut cives ... episcopos ... accipiendae benedictionis di-o noverint expetendos *eqs.* *Dipl.* *Loth.* I. 120 p. 277,29 nec detrimentum ex subditiōne ... tali ... lugeant *habitatores monasterii*, sed ad -um nostrum ... gratiam vitae melioris inde sibi accrevisse perpetuo laentur. *Ruotg. Brun.* 46 quorum

(*monachorum*) certe omnium voluntate atque -o iam electus, licet nondum designatus, fuerat *Folcmarus* praesul. *Gerh. August.* *Udalr.* 1,12 l. 130 in quibuscumque eius (*sc. episcopi*) -um cognovit, dignam mercedem restituit *rex*. *Chart.* *Aquens.* 69 -i nostri specialis est ecclesiam Aquensem ... sublimare. *saepe. locut. bibl.* -o desiderare (*Vulg. Luc. 22,15*) i. q. *ardenter optare - sehnlich wünschen*: *Chart.* *Rhen. med.* I 8 p. 10,35 (a. 720) -o desideramus circa fluvio Prumia monasterio edificare. *Wett.* *Gall.* 10 -o desideravit anima mea permanere diebus meis in solitudine. *al.* **b ardor, studium - Eifer, Bemühung, Bestrebung**: *Desid.* *Cad.* *epist.* 1,2 iste (*Lupus*) ad vos rediivo -o perget (*cf. notam ed.*). *Beda* *hist. eccl.* 5,19 p. 322,32 monasticam saeculari vitam praetulit *Uilfrid*; quod ubi patri suo narravit, ... libenter eius votis ac -is (-bus *M*) caelestibus adnuit. *Form.* *Senon.* I 41 p. 203,25 admonit mihi amor Domini ... et -um de illo paradyso, ubi iusti habitant *eqs.* *Wett.* *Gall.* 12 p. 264,4 diaconus, cum laborasset -o capiendorum accipitrum *eqs.* *Gerh. August.* *Udalr.* 1,9 l. 83 Christo ... semper ... multiplices laudes et gratias totis -is et omnibus viribus referre. *Albert.* *M.* *miss.* 3,19^{capit.} de excitatione -i ad petendum panem coelestem. *al.* **de oratione assidua**: *Dipl.* *Loth.* I. 123 p. 283,4 ut sancta studia (-a *D3*) in ea (*ecclesia Lugdunensi*) amplius valerent ad imperium nostrum ... visum est dignationi nostre dono ... rerum ... eam ... promovere. **c concupiscentia - Begierde, Lüsternheit**: *Willib. Bonif.* 2 p. 8,19 eum cottidiana ... studia ... protexere, ita ut ... carnalium -orum impetus ... maxima ex parte sedavere. *Gloss.* *psalt.* *Lunaelac.* 136,7 filii Esau cognomento Edom, qui -o lentis sua vendidit primitiva *eqs.* *Ruotg. Brun.* 44 p. 47,15 necesse est, ut mens ... sopitis terrenis -is spe ad superna flagret. **d concupiscentia - Begierde, Lüsternheit**: *Willib. Bonif.* 2 p. 8,19 eum cottidiana ... studia ... protexere, ita ut ... carnalium -orum impetus ... maxima ex parte sedavere. *Gloss.* *psalt.* *Lunaelac.* 136,7 filii Esau cognomento Edom, qui -o lentis sua vendidit primitiva *eqs.* *Ruotg. Brun.* 44 p. 47,15 necesse est, ut mens ... sopitis terrenis -is spe ad superna flagret. **Thietm. chron.** 2,23 p. 66,12 qui (*archiepiscopus*) cum in sancto die sollempnis paschae paratis omnibus instrumentis regalibus generum promissa femineo expetentem -o coronare voluisset, ... puduit incepti et penituit. *al.* **d πόθος, dilectio, expectatio - Sehnsucht, (sehnsüchtige) Liebe, Erwartung (spectat ad absentem)**: *Jonas Bob.* *Columb.* 2,10 p. 257,5 animam caelo reddidit *Eustasius*, solum -um superis, (*om. Ate*) et paternum regimen viventibus religionisque exemplum dimisit (*inde* *Alcuin.* *Ved.* 9 [MGMer. III p. 411,21] solum -um viventibus reliquit). *Wett.* *Gall.* 30 p. 274,20 pontifex se prae dolore ac dilectione non continuit in navi, sed -o magistri misit se in aquam. *Agius epic.* *Hath.* 125 quia carnali iam hac non utitur usu ... ipsius immani -o retinemur. *Maneg.* *C. Wolff.* 15 p. 77,10 sicut patres sancti prioris populi sub -o primi adventus (*sc. Christi*) anhelaverunt. *al.* -o esse i. q. *desiderari - ersehnt werden*: *Form.* *Senon.* II add. 3,3 illum (*sc. diabolum*) tibi (*sc. Frodeberto*) necesse (*sc. est esse*) -o (*desidero cod.*), quare non amas Deo nec credis Dei filio. **2 latius i. q. rogatio, petitio - Bitte, Forderung**: *Liber* *diurn.* 86 p. 112,1 quia postulasti a nobis, quatenus monasterium ... privilegis sedis apostolicę infulis decoretur, ut ... nullius alterius ecclesiae iurisdictionibus submittatur, pro qua re piis -is faventes ... id, quod exposcitur, effectui mancipamus. *Pass.* *Quir. Teg.* 7 ego (*sc. papa*) -is vestris satisfacio devotus. *Dipl.* *Otton.* III. 26 nos petitionem ... Methildis ... abbatisse sequentes nec non et -um ... Wale comitis adimplentes ... dedimus ... villam *eqs.* *Thietm. chron.* 6,44 hic (*patruus*) ... mea (*sc. bona*) poposcit; et quia in fratribus meis nullo fruebar amminiculo, -o eiusdem ... consensi. *al.*

B philos. et natur. i. q. appetitus, impetus naturalis, necessitas - natürliches Verlangen, Streben, Bedürfnis (nach): 1 in univ.: *Alfan.* *premn. phys.* 1,6 p. 6 ut ... non corporis -a (PG 40,505^B ἐπιθυμία) amemus. *Constant.* *Afric.* *theor.* 4,18 p. 17a^v -um ... ex duabus virtutibus, scilicet appetitiva et sensitiva, generatur. *Albert.* *M.* *bon.* 3,1,3 p. 127,40 nimis appetere non est secundum commune -um. *Frid.* II. *Imp.* *art.* *ven.* 1 p. 90,32sq. aves ... habent ad minus tres modos vocum, aliam enim vocem habent ad -um acquirendi escam sibi, aliam ad -um coeundi *eqs.* *Albert.* *M.* *animal.* 3,154 si verum esset, quod dicunt *Platonici*, non esset similitudo -i feminae ad masculum -o materiae ad formam et -o turpis ad bonum. *saepe. v. et p.* 436,42. 43. 437,25. 440,52. 55. **2 ὄρεξις, fames - Appetit,**

[Mandrin]

Hunger: Ps. HIPPOCR. progn. A 6 in febre acuta si ... nulum -um habuerit (habentem ciborum G. I), in XXII die morietur *aegrotus*. WALTH. AGIL. med. 55 p. 163,26 cuius (*excessus melancholiae naturalis*) significationes sunt hec: ... -um mendosum, id est appetitus erroneus *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,440 est *sesamum* ... malum stomacho faciens nauseam et prosternit -um, eo quod satiat velociter. v. et p.440,58. 3 *libido* – *sexuelles Begehren, Geilheit*: ALBERT. M. animal. 1,464 sanguis subtilis et -um sive libido et concupiscentia non advenit ei (*virgae*), ... nisi ex epate.

II *meton.*: A *desideratum, optatum* – *das Ersehnte, Erwünschte*: VITA Liutb. 22 Liutbirg -i sui voti compos effecta *eqs.* LIUTPR. antap. 1,32 p. 24,23 rex Arnulfus -i sui compos effectus persequi Widonem non desiit. GERH. AUGUST. Udalr. 1,15 l. 22 qui (*fratres*) ... ne delectabili -o (*desidero M3*) privatus abiret, ... plurima parte sanctorum reliquiarum donatum laetificaverunt. CHART. archiep. Magd. 312 p. 396,20 cum ... Conradus ... domum illam sibi videret ... oportunitatem, pro ea obtinenda instanter agere cepit; post multam ... moram ... in hac re (*sc. in domo obtinenda*) -o suo potius est. *de homine fere i. q. obiectum desiderii, expectationis* – *etwa: Objekt, Gegenstand der Sehnsucht, (sehnsüchtigen) Liebe*: AGIUS epic. Hath. 505 cara soror, -um lumenque tuorum. BRUNO QUERF. fratr. 11 p. 56,6 ut nec diu expectatum -um (*i. Bruno*) domum veniret nec hoc ipsi (*Benedicto*) foras querere liceret. B *gaudium* – *Freude*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 80 octo ... notissimas beatitudines ... cogitationibus firmiter inserere, ut ... unusquisque ad spem caelestium -orum earum consolationibus sublevetur. C *consilium, propositum* – *Vorhaben, Plan*: WILLIB. Bonif. 5 p. 21,14 papam ... Gregorium ... afatus est ... et, quali anxius -o diutius desudasset, aperuit. THIETM. chron. 6,31 episcopatum in Bavanbergae cum licencia antistitis mei facere hactenus concupivi et hodie iustum hoc perficere volo -um.

desidero, -avi, -atum, -are. *script.*: dis-: l.43. -sci-: l.50. 51. *praes.*: con-: l.63. *partic. superl.* -antessim(us): p. 441,3. *pendet ad*: l.56. *metr.*: desid-: l.65,70,71. -ō: l.44. *partic. usu subst.*: *praes.*: l.56, p.436,44,440,50. *perf.*: l.46, p. 440,50,51,55.

cupere, velle, optare – *wünschen, wollen, begehren*: 1 *gener.*: a *strictius*: a *in univ.*: EPIST. Bonif. 55 libenter ... vestrae salutationis munuscula suscepimus Deoque adiuvante isdem digna recompensare di-amus. WALAHFR. carm. 39,22 non isthaec (*sc. verba*) adulantis ore promo, nec -o complacere falsis. THIETM. chron. 6,66 Redingus ad regem veniens legationem suam suppliciter profert et, quamvis ardue, tamen -ta impetrans *eqs.* WIPO gest. 2 p. 18,20 si animum populi cognovero te (*sc. Chuononem iuniorem*) velle, te -are in dominum et regem, nullo pravo ingenio hanc benevolentiam a te revocabo. LAND. MEDIOL. hist. cont. 37 valde multum descivi et descio, ut *eqs. persaepe*. *locut. bibl.* *desiderio* -are i. q. *ardenter optare* – *sehnlich wünschen*: v. p.438,8,9 (*sim.* EPIST. Worm. I 4 de reversione ... imperatoris, quam -ando -amus). B (*zelo*) *affectare, captare, consecrari* – *eifern, trachten (nach), sich bemühen (um), bedacht sein (auf)*: LIBER diurn. 58 p. 48,8 ut ... verbis suis -antis (-es *var. l.*) ad superna gaudia eius (*Christi*) animos semper accenderit *episcopus*. HRABAN. epist. 9 p. 395,9 ibi (*sc. in libro Exodi*) manna de caelis et potus de petra egenti populo dantur, ut doceat nos caelestem panem et potum vitae -are. WETT. Gall. 2 p. 258,17 convenit nobis ... toto mentis affectu Christi praeceptum -are. TRAD. Frising. 519 p. 443,1 convenit omnibus christianis, ut despiciant terrena et ... -ant caelestia. ECBASIS capt. 865 istius exilii fleres si forte tenebras, ... in quo pro primi lacrimando crimine plasti degeamus ... mundum expleri cuperes eternaue -res. A. γ ποθεῖν, *diligere, expectare* – *sich sehnen (nach), ersehnen, (sehnsüchtig) lieben, erwarten (de absentibus)*: WILLIB. Bonif. 4 p. 15,13 coeperat ... peregrina magis quam paterna hereditatis terrarum loca -are. WALAHFR. carm. 5,58,2 ut gaudere solet fessus iam nauta labore -ta diu litora nota videns. CARM. cod. Paris. 1,48 illa dies, dudum quam visere vates -verunt, norit quē pellere morbos. THIETM. chron. 4,27 rex ... ad Italiam

diu -tus perrexit. MANEG. c. Wolfh. 20 p. 87,11 priores patres ... , qui adventum primum (*sc. Christi*) -verant. CHRON. Thietm. 8,32 p. 531,12 a rege suo fuga lapso relicta *Kitawa urbs* ... Bolizlaum et seniore suum Zuentupulcum, quem diu -verat (*amiserat THIETM. chron.*) ... , suscepit. *al. in formula salutationis*: p.437,12,14. δ *quaerere* – *suchen*: EIGIL Sturm. 5 p. 136,28 (*cod. W*) Christum ... deprecantes (*sc. Sturmi et socii eius*), ut eis -tam ostenderet eremi habitationem *eqs.* HRABAN. epist. 5 p. 390,13 querat *lector* ... ipsum capitulum, quod ante in evangelio annotavit, et sic sine ulla mora inveniet, quod -vit. b *latius*: a *rogare, poscere, postulare* – (*er*) *biten, fordern, verlangen*: RUD. FULD. mirac. 12 p. 337,54 -ta fideliter orantibus vota praestantur. DIPL. Otton. II. 2 p. 11,31 episcopus ... monasterium sanctimonialium construi ac suam neptem ... ibidem abbatissam ordinari ... -vit. GERH. AUGUST. Udalr. 1,22 Adalpero congregatis militibus episcopi -vit, ut ei sacramenta fidelitatis iurarent. CHART. Heinr. Leon. 125 p. 181,28 cum omnibus ad nos confugientibus pie -tum conferre debeamus consilium et auxilium *eqs.* *expetere, deligere* – *freien (um), auserwählen*: THIETM. chron. 2,15 p. 56,14 qui (*sc. Constantinopolis imperator*) ... non virginem -tam, sed neptem suam Theophanu vocatam imperatori nostro trans mare mittens ... amicitiam ... promeruit. 8,1 Oda Ekkihardi marchionis filia a Bolizlavo diu iam -ta et per filium suimet Ottonem tunc vocata Cziczani venit. β *accire, invitare* – *herbeibere, einladen*: THIETM. chron. 6,94 a tercio -atur *Brun Ottone* et succipitur, quem non longe post deserens solitariam quesivit vitam et de opere suo vixit. γ *egere, indigere, necesse habere* – *nötig haben, benötigen, brauchen, bedürfen*: THEGAN. Ludow. 9 eos (*legatos*) ... dimisit ire ad propria et ante eos misit missos suos praeparare eis, quicquid -bant ad opus eorum. HROTSV. Pafn. 3,3 secretum nostrae confabulationis -at solitudinem loci secretioris. CHRON. Noval. 3,13 si quis ... episcopum vel abbatem suo loco -asset, de monachis ipsius loci (*sc. Novaliciensis coenobii*) et de discipulis beati Frodoini et de eius doctrina viri requirebantur. ALBERT. M. veget. 6,156 -at *oliva* ... terram pinguem et planam. *remissus i. q. debere* – *sollen*: BERTH. (?) annal. a. 1076 nemo primam sedem iudicabit, quia omnes sedes a primae sedis iustitia -ant temperari, neque ab omni clero nec ab omni populo iudex iudicabitur. DIPL. Frid. I. 75 quoniam tante rei firmitas imperiali auctoritate inniti -at, sancimus *eqs.* ALBERT. STAD. quadr. 28 legibus astringi totus -at orbis. *expressus i. q. carere, requirere* – *entbehren, vermissen*: THIETM. chron. 6,1 perrexit *Heinricus rex* ad domum suam ... , ut ibi -to diu alimento paupulum recrearetur in mente. 2 *philos. et natur. i. q. (naturaliter) appetere, concupiscere* – (*natürlicherweise*) *verlangen, erstreben*: ALBERT. M. sent. 2,2,1 p. 45^b,9 Aristoteles ... et omnes naturales philosophi dicunt ipsum (*caelum*) moveri ab intelligentia, sicut -ans movetur a -to. metaph. 2,2,6^{capit.} qualiter primus motor immobilis movet sicut -tum et amatum. 11,3, 5 p. 539,71 desiderium ... , quo movetur caelum, fluit ab intelligentia in ipsum; et illud est, quo corpus -at esse per intelligentiam, et ideo movetur per motum accipiendo ipsius intelligentiae actum. caus. univ. 1,4,7 p. 53,50 sicut -tum influit desiderio. *ibid. al. v. et p.436,44,437,42. de appetitu ciborum*: ALBERT. M. animal. 9,42 impraegnatae ... post retentionem menstruum semper -ant res diversas, quod desiderium quidam antiquorum Graecorum chyrikeon appellaverunt.

adi. 1. *desiderans*, -antis. 1 *sensu act. i. q. cupidus, promptus* – *begierig, bereitwillig*: WIDUK. gest. 2,25 summus pontifex missus ad Evurhardum pro concordia et pace, cum esset earum rerum -issimus (*desideratissimus var. l.*), pacto mutuo suum interposuit iuramentum. THIETM. chron. 3,24 omnes nostri principes ... convenerunt ... et, ut eum (*imperatorem*) sibi liceret videre ... , poscebant; quorum legationem cesar ut audivit, -i animo consensit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 288,46 ipse (*papa*) ... ad locum et tempus, quae condixerant ad invicem, properanter pervenit et illic, iuxta quod disposuerant, itineris sui ductores -issimus expectavit. 2 *superl. sensu pass. i. q. (ardenter, vehementer) exoptatus, desideratus, carissimus* – (*sehnlich*) *erwünscht, (heiß) ersehnt, (überaus) teuer* [Mandrin]

(cf. Stotz, *Handb.* 4, IX § 52): *a in univ.*: COD. Karol. 52 p. 574,3 detulerunt *Possessor* et *Rabigaudus* nobis -issimas (-essimas V) vestre sublimitatis syllabas. AMALAR. off. add. p. 558 illam -issimam visionem, in qua videbimus eum (sc. *Dominum*). WOLFARD. Waldb. 1,7 p. 162,26 sublata . . . pro qualitate incomparabilis thesauri (sc. *reliquiae Walpurgae*) -issima portione reliquum loco restituerunt suo. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 16 ille (*Hunfridus*) . . . voti sui (sc. *cruciculae accipienda*) . . . compos effectus et -issima tanti thesauri acquisitione praeditus eqs. GERH. AUGUST. Udalt. 1,4 l. 135 -issimo atque sanctissimo paschali die adveniente. *in formula salutationis, allocutionis*: LULL. epist. 103 p. 225,20 domino meo -issimo . . . Bonifatio (sim. ALCUIN. epist. 263^{tit}. AMALAR. ad Petr. tit. VITA Desid. Cad. 10^{tit}. dulcissimo et -issimo [desideratissimo var. l.]). GODESC. SAXO gramm. 1 p. 373,3 Christus . . . ipse 'rex meus et Deus meus', qui mandat salutes Iacob, carissimo et -issimo, immo utinam gratis reverendo patri magno illo dignetur esse sitque, precor, sempiternam in salutem. EPIST. divort. Loth. 3 p. 213,18 disposeremus sanctorum apostolorum limina vestramque -issimam ac sanctissimam paternitatem humiliter et reverenter visitare. *al. v. et l. 28,29 p. 436,21. b suavis, delectabilis – angenehm, erquicklich*: AMALAR. off. 1,33,5 tempus . . . Adae, qui fuit deditus -issimo operi in paradiso. TRAD. Brixin. 71 p. 29,13 ut pro eius (*Hartwici*) -issima requie missa communiter decantetur.

2. *desideratus*, -a, -um. 1 *exoptatus, carus – ersehnt, teuer* (*in formula salutationis*): ANSCAR. mirac. Willeh. 2 (3) mea domina -issima (desiderantissima 3), gratias . . . refero eqs. HRABAN. epist. 44^{tit}. reverentissimo et -issimo (desiderantissimo var. l.) fratri . . . Hincmaro. v. et l. 14. 2 *desiderabilis, appetibilis – erstrebenswert*: ALBERT. M. eth. I 48 p. 49,17 in fronte idoli (sc. *templi in Delo*) scriptum erat, quod 'optimum' erat 'iustissimum' et 'sanum esse' erat '-issimum'. metaph. 1, 2,4^{capit}. qualiter prima philosophia est maxime doctrinalis et maxime -a.

adv. 1. desideranter. 1 sensu act.: *a ex corde, ardentem, cupide – von Herzen, glühend, (be)gierig*: VITA Gamalb. 16 ad illum . . . migravit, quem omni vitae suae tempore -r amavit. COD. Thietm. 1 p. 212,3 habuere . . . canonici fratres . . . predium . . . , quod comes Sizo -issime sibi in commutationem dari petebat. VISIO Godesc. A 49,1 audivit . . . multitudinem totam chori tripudiantis . . . -issime, ut adveniret dies iudicii, exoptantem. CHART. Mar. Magd. 106 p. 99,22 huius sponsae (sc. *Mariae*) ministri . . . imitari debent innocentiam . . . et . . . desiderando et -r sperando appetere tronum. CHART. Rhen. med. III 700 ad notitiam omnium presens scriptum conspiciunt -r cupimus pervenire. *al. prompte, libenter – bereitwillig, gerne*: CHART. Merseb. 159^a p. 946 (post 1212) capitulum nostrum nonnullis ecclesiis a prima institutione unitum esse gaudemus et, ut idem nostris temporibus contingat, operam -r inpendimus. *b vehementer, graviter – stark, heftig*: PAUL. FULD. Erh. prol. p. 8,29 ut de beati Herhardi . . . eximiis virtutibus quasi aliquod poculum propinem -r sitientibus. 2 *sensu pass. i. q. ex optato – nach Wunsch*: BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,9 ipse (*Roudolfus rex*) febribus . . . arreptus plus quam duos menses in tantum . . . contabuit, ut a plerisque . . . de vita et salute numquam recuperanda omnino desperatus fuerit; demum namque . . . Deo ipsum medicante satis -r reconvalescens eqs.

2. *desiderate. secundum desiderium, ex optato – wunschgemäß, nach Wunsch*: VITA Liutb. 16 temporis opportunitatem . . . Liutbirg sibi vidit adesse -e (desideratae ed., *vix recte*) mentis tanto consultori (sc. *Theotgrimo*) secreta detegere.

desidia, -ae f. et **desidium*, -i n. (p. 442,13) *script.*: diss.: p. 442,8. diss.: l. 71. adde GLOSS. I 100,7 St.-S. -deam: GLOSS. II 49,10 St.-S.

1 *ignavia, pigritia, segnitia – Untätigkeit, Trägheit, das Zaudern*: ALDH. ad Acirc. 142 p. 203,21 Theodosius . . . antiquarii scriptoris mercimonia ineptus est malens . . . carnalis vitae nutrimenta per laboris exercitium adipisci quam inertis -ae (diss- var. l.) torpore tabescens gratuitis epularum diliciis saginari. TRAD. Frising. 101 quod de . . . nostra ecclesia iniuste

abstractum est propter -am et fragilitatem nostram. ANNAL. Xant. a. 845 p. 14,13 propter -am Karoli dedit (sc. *populus*) eis (sc. *invasoribus*) multa milia ponderum auri . . . , ut irent extra Galliam. ALBERT. M. summ. theol. II 19,124 p. 410^a,23 -a . . . a desinendo dicta, quando aliquis desinit a continuatione boni operis. *saepius. 2 socordia, neglegentia – Gedankenlosigkeit, Nachlässigkeit*: PAULIN. AQUIL. carm. I epil. 6 p. 95 cum . . . indiscretas membrorum cesuras incauta di-ae manu resectas aut inconsideratum colae defossum punctum . . . in his (sc. *versiculis*) inspexeris exaratum eqs. RUOTG. Brun. 4 p. 6,3 sicut fervorem animi sui non passus est aliorum -a et levitate extingui . . . , ita eqs. GERH. AUGUST. Udalt. epil. l. 29 cur non expergescimur et tedium nostri -ii (desiderii var. l.) non deponimus? TRAD. Salisb. I 13 si uno anno . . . censum nequeant persolvere *censuales*, sequenti in duplum restituant; at si contingat eosdem in hac -a vel obstinatione usque post tertium annum reperiri eqs. (sim. 18 -a vel pertinatione. 22^a). *al.*

**desidiositas*, -atis f. *desidia, ignavia – Untätigkeit, Trägheit*: EPIST. Ratib. 8 p. 308,21 si non -s aut negligentia aut inscientia obrepat.

desidiosus, -a, -um. *script. diss.: l. 61. usu subst. masc.: l. 26,33,38,43.*

1 *de hominibus: a ignavus, piger – faul, träge*: THEODULF. carm. 1,23 cum desiderio est mens aut percussa timore, carpitur aut caeco -a rogo (cf. Verg. Aen. 4,2). 1,96 haec (sc. *vitia*) fugat iratus, -us alit. VITA Euch. Val. Mat. 17 ut, dum iudex rationem ponere cum servis suis venerit, non ut servus nequam et -us pro infossis talentis puniatis, sed eqs. (*spectat ad Vulg. Luc. 19,11sq.*). ARS med. 3 p. 420,8 qualem oporteat esse discipulum medicinae: . . . mundum . . . et memoriosum et non -um. CONSUE. Marb. 30 si quis . . . lassitudine seu infirmitate in hac standi serie vacillaverit, sedeat in loco talibus, non -is, constituto. *al. b socors, neglegens – gleichgültig, nachlässig*: CAPIT. reg. Franc. 38,1 qui (sc. *ecclesiasticus*) . . . ne g l e g e n s aut -us . . . fit, condigna satisfactione usque ad emendationem congruam constringatur (112,5 p. 227,20 n. et -us). BEDA hist. eccl. 5,12 p. 309,17 haec et alia, quae viderat, . . . vir Domini non omnibus passim -is ac vitae suae incuriosis referre volebat, sed illis solummodo, qui . . . profectum pietatis ex eius verbis haurire volebant. NOTULAE Wilh. Cong. 1311 sunt (sc. *pulvis*; est var. l.) optima medicina eis, qui nec possunt nec volunt facere expensas in preciosis electuariis, . . . et etiam negligentibus et -is, qui nescirent nec intendere vellent rebus aliquam difficultatem habentibus. *al. 2 de otio i. q. tranquillius, mollis – geruhsam, behaglich*: FUND. Brunw. 1 p. 125,22 venatu . . . -a proterens ocia valitudine armorum delectabatur Ezo comes palatinus.

adv. desidiose. 1 otiose, ignave – müßig, träge: CHRON. Pol. 1,15 satius et honestius est hic michi (sc. *Bolezlavo*) galline pullum ab inimicis conservare, quam in illis vel illis civitatibus -e convivanti insultantibus michi meis hostibus locum dare. 2 *neglegenter, per neglegentiam – nachlässig, gleichgültig, aus Fahrlässigkeit*: LIBRI Karol. 3,6 p. 365,9 qui (*Basilius*) . . . ea, quae inter prima christianae religionis charismata enumeranda sunt, . . . -e (corr. ex -ae V) praetermisit. CONC. Karol. A 37, 31 dictum . . . nobis est quasdam feminas -e, quasdam vero fraudulentem, ut a viris suis separarentur, proprios filios coram episcopis ad confirmandum tenuisse. EPIST. var. II 35 p. 360,11 isti (sc. *monachi*) . . . nocturnas vigilias -e persolventes stratu mox decubant. RADBERT. Matth. 8,1263 nemo evangelium seu scripturas divinas diss-e legat, nemo altiora philosophorum iudicet eloquia. *al.*

1. **desidium v. desidia. 2. desidium v. dissidium.*

desidiu v. *desiduus*.

65 *desido*, -sedi, -ere. *script. de-: p. 443,4. 1 proprie: a considerare – sich niederlassen, sich setzen*: VISIO Godesc. A 36,3 decorem basilice et mansionum . . . pro voto contemplaturus -edit. *b (de sella) descendere – (aus dem Sattel) heruntersteigen, 'absitzen'*: HELM. chron. 81 p. 152,21 -enti (sc. *papae*) de equo tenuit rex strepam. *c separari, decidere – sich absetzen, abfallen*: GLOSS. Roger. I A 2,18 p. 641,11 iste pulvis mortificat cancrum, quo mortificato mala caro -it a bona.

[Mandrin]

2 *translate i. q. deficere, evanescere – abnehmen, schwächer werden, (ver)schwinden*: Ps. GALEN. puls. 57 si ... ex iracundia nata fuerit egritudo, febris fit magnitudo et inmanitas; pulsus fit non minuens atque -ens (de-, desinens, residens, deficiens *var. l.*) (cf. Galen. ed. Kühn XI p. 12 καθαιρέται) sicut in hiis, qui ex tristitiis ... laborant. EKKH. URAUG. Hieros. 14,5 ubi per novem menses eos (*milites Dei*) detentos in obsidione eiusdem (*Antiochiae*) ita humiliavit *Deus*, ut omnis superbiae illorum tumor -ret (*item chron. p. 150,11* [ed. Schmale]).

desiduus, -a, -um. *script. -dius: l. 20. assiduus, pertinax – ausdauernd, beharrlich, hartnäckig*: HERIG. Ursm. 1,509 cuius (*gregis*) in excubias pernox et pervigil omni tempore -us contenderet invigilare *eqs.* gest. 23 p. 174,13 in hac -us persistens oratione macerabat se *Servatius episcopus* multa afflictione. 35 p. 179,49 quociens iniuriatus ... ad ultimum fugatis caeteris sodalibus ipse remansit *Amandus* praedicationi -us. 42 p. 181,48 ut supplementum (*sc. divinae illuminationis*) fieret -is in fide, proposito lichnus superponitur candelabro. 45 p. 184,2 in hoc -ius opere maiore coepit animi intentione flagrare *Remaclus*, quo liberius vacare et, quam suavis est Dominus, possit videre.

adv. desiduo. *assidue, studiose – ausdauernd, eifrig*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1053^B consilium do, ut unusquisque vestrum festinet huc reverti in professionis locum, ubi -o audiat vel exerceat harmoniam spiritualium vocum.

desigillo v. dissigillo.

***designabilis**, -e. *qui definiri potest – begrifflich faßbar, definierbar*: ALBERT. M. cael. hier. 14 p. 216,4 essentia ... illa communis omnibus (*sc. divinis intellectibus*) -is est aliquo modo, sed non ut principium ut ens, quia non communicatur per prius et posterius. gener. 1,1,24 p. 131,34 cum logicus non loquatur de re, nisi secundum quod est -is per ea, quae sunt in ipsa praedicatione substantiali vel accidentali. metaph. 5,2,3 p. 239,2 si separatur *materia prima* a forma corporis, aut est -is in loco aut non. caus. univ. 1,1,10 p. 21,47 primum non est -e per aliud diversum a se. summ. theol. II 1,3,2 p. 19^B,36sq. quae conspiciuntur intellecta, -a sunt; ergo primum principium -e est. *ibid.* al.

designatio (-cio), -onis *f.* 1 *indicatio, notatio, determinatio – Angabe, (genaue) Be-, Kennzeichnung, Bestimmung*: a in *univ.*: AGNELL. lib. pont. 41 p. 306,2 cucurrit *Singledia* ... ad locum, ubi -o illi ostensa fuerat. HINCM. epist. 99 p. 45,6 in quibus (*capitulis*) nos, licet nomina nostra sint tacita, -e tamen effectus velut non catholicos reprehensos ... reperimus. RUP. TUIT. trin. 3,17 l. 735 non imprecantis animo dixit *Deus*: 'maledictus sis', sed enuntiativa -e 'maledictus es' inquit. HAIMO BAMB. chronogr. p. 188,3 in superioribus ... -bus annorum pontificum si forte deprehendar ... rerum eventum non semper tenuisse *eqs.* ANON. algor. Hann. p. 28,26 Arabes ... novem invenerunt figuras, quarum quamlibet in unius digiti -cione ponebant. al. b c. *colore quodam*: a *circumscriptio, demonstratio – Ab-, Eingrenzung*: TRAD. Gottwic. 87 (a. 1096/1108) tradidit *Waldo* silvam quandam ..., sicut fratres nostri cum legatis eius certis terminis designavere ...; huius -is et celebrate tradicionis per aurem sunt adtracti testes idonei: *eqs.* DIPL. Conr. III. 192 p. 351,2 comparate possessionis universi usus ... secundum factam -em usque ad Danubium terminos denotavit (*sc. fundator praepositurae*). CHART. Aquens. 204 p. 473,12 quia ... habundans cautela non nocet, -em bonorum meorum in presentia clericorum et laicorum ... fieri decrevi et consumavi. β *descriptio, illustratio – (bildliche) Darstellung, Veranschaulichung*: ANON. ad Ragimb. p. 535, 24 huius ... -em formulae paululum libet intueri omnesque partes eius sub numeri quantitate in unum colligere. γ *conscrip-tio – Aufzeichnung, Niederschrift*: TRACT. de Lamb. I praef. (MGScript. XV p. 947,14; a. 1116/19) universis sanctae matris aeclesiae filiis longe lateque per orbem constitutis sermone et litterarum -e significandum est, quae ... *Deus* ... aeclesiae ... prestare dignatus est. δ *appellatio, nomen – Benennung, Name*: TRAD. Ratib. 346 (c. 1020/28) senex quidam ... tradidit sex iugera in prato sito in loco, quem Ricpreth -e

(*deest verbum nominandi*). CHRONOGR. Corb. p. 60 (gloss. in marg.) Arispolis nomen habuit *Eresburg* ab eo, qui Aris Greca -e ac Mars ipse dictus est Latino fame. ε *significatio – Bedeutung*: CAPIT. Bened. add. III 120 p. 145 inter laetianias ... et exhomologesin hoc differt, quod exhomologesis pro sola peccatorum confessione aguntur; ... sed nunc iam utrumque vocabulum sub una -e habetur. ζ *definitio – (Begriffs-) Bestimmung, Definition*: ALBERT. M. herm. 1,2,1 p. 381^B,25 in voce significante mentis conceptum, quae est passio facta in anima a rebus extra; et ideo est vox articulata significativa ad rei -em relata. metaph. 7,3,2 p. 357,35sq. -o ... materiae intellectualis ... est per formam generis; ... quia secundum ea, quae hic dicta sunt, -o intellectualis materiae aliquando est -o materiae sensibilis, sicut animal designat intellectualem materiam

eqs. unit. intellect. 7 p. 28,63sq. sicut genus est -o materiae cum potentia ad esse, ita possibilis intellectus est -o talis substantiae in anima ..., et intellectus agens -o est illius naturae sive substantiae. *ibid.* al. η *repraesentatio (typica) – Andeutung, (sinbildliche) Darstellung*: RADBERT. corp. Dom. 5,21 quod tunc adumbrabatur in -e futurorum, imago veritatis et umbra corporis atque exemplaria erant, nunc autem mysterium impletae veritatis. THIOFR. flor. 4,7 l. 7 Orpheya Euridice, physica ratio et -o musicę. HILDEG. scivias 3,10 l. 910 opus suum ... cum praedictis in mystica -e turribus et virtutibus confirmatum ... reducit *Deus* ad semetipsum. IOH. WIRZ. descr. 977 sanguis eius (*Christi*) fluxit ad inferiora, in quibus dicitur ... Adam fuisse sepultus et sic in sanguine Christi baptizatus; ad cuius rei -em dicunt quasi caput mortui ubique depingi ad pedes crucifixi. 2 *electio, denominatio – Wahl, Ernennung, 'Designation'*: GUNDECH. lib. pont. p. 245,98sq. in -e ... episcopi Gundekari aderant IV episcopi ...; in XIII. kal. Sept. erat -o, III. non. Oct. virgae pastoralis susceptio *eqs.* BENZO ad Heinr. IV. 2,18 p. 260,24 cathedra praeparatur aeclesie pre foribus, et sedit dominus Kadalus, Dei -e apostolicus. VITA

Ottom. Bamb. III 1,5 factum est, ut duo episcopatus ... refutata ab eo -cione aliis locarentur. GERLAC. annal. a. 1182 p. 691,46 quo in loco solent assumi omnes ... episcopi non quidem electione cleri, sed -e principis. al. 3 *assignatio, traditio – Anweisung, Übereignung, Abtretung*: BERNOLD. CONST. libell. VIII p. 107,32 nec plenaria deputabatur ordinatio, quam non preceperat certa loci -o. CHART. Turic. 1050 p. 134,20 ego ... omnia bona mea ..., videlicet curtem meam ..., et speciali -e forestam ... conventui sanctimonialium de Paradiso ... tradidi. CHART. Worm. 356 si ... David miles vel sui heredes infra tres annos ... venerint designando et comparando ... emptoribus duas libras ... in recompensam priorum, ... dicta curia ... remanet absoluta; post terminum elapsam ad huiusmodi -cionem nullatenus admittentur. al. 4 *dispositio – Einteilung*: ANON. mus. Bernhard I^{ut}. -o monochordi.

designativus, -a, -um. *indicativus, significativus – anzeigend, bezeichnend, ausdrückend (usu subst.: l. 53)*: BERNH. CONST. damn. 10 hic ... 'semper' non adiectum, nec aliud universitatis -um. HUGO HONAUG. hom. 3,21,2 inde vero, quod indifferentiae naturalis et identitatis sunt -a nomina, non recipiunt substantialem dissimilitudinem in rebus, quarum sunt (*sc. nomina similitudinis sive unitatis*). ALBERT. M. div. 2,1 p. 23,7 materialis forma est *anima* materiae et partis ad formam totius, quae totius esse est -a. summ. theol. I 6,25,1 p. 150,34 tunc vera vox est, quando passionis, quae est in anima, vere est -a. ANON. algor. Hann. p. 32,33 singulas figuras ipsius numeri -as tamquam primo loco positas accipe. al.

designator, -oris *m.* 1 *qui fines demonstrat – Grenzgutachter, 'Feldgeschworener'*: REGISTR. Trident. IV p. 271,25 ibi (*sc. in actione*) ... Dodus, Pinus ..., iuratores et -g<n>-atores; in principio designaverunt cantonem filiarum Ollorite. p. 272,15 a cōco (*i. termino, ut vid., cf. notam ed.*) Navedee ... usque in com. et terram, quam laborat Bocamancina ..., ab eo termino in cō., quod -es posuerunt *eqs.* *ibid.* al. 2 *qui delineat, architectus – einer der entwirft, Architekt*: RELAT. Mutin. 2 (MGScript. XXX p. 1311,11; a. 1106/15) quaesitum est, ubi tanti operis -r, ubi talis structure edificator inveniri possit.

***designis**, -e. *insignis, nobilis – vornehm, edel*: BERNH. GEIST. palp. 1,142 si . . . libet tibi scire, quis fit adulandi modus et mentes laqueandi, auribus intende praeceptaque nostra prae-hende: eligito stultum -i plasmate sculptum.

designo, -avi, -atum, -are. *script.*: dis-: l. 41. p. 447,10. 52. desc-: p. 448,2. dessi-: l. 33. -ing-: l. 30. *usu refl.*: l. 25; *intrans.*: l. 22. *depon.*: p. 446,39.64. *struct. c. praep.*: ad: p. 447,30.33. *in c. acc.*: p. 447,11.32. *partic. perf. usu adi.*: l. 12. 33. p. 446,4.447,7; *subst.*: p. 446,46.51.447,14.18.20.22.448,8.

I *indicare, notare, determinare – angeben, (genau) be-, kennzeichnen, bestimmen*: A *in univ.*: LEX Ribv. 79 capit. p. 69 (codd. A 6.7) de eo, qui . . . -tas res abstraxerit. AESCU-LAPIUS 29 p. 44,23 quomodo cernimus lethargos? -at febris acuta eqs. HROTSV. Mar. 434 sortem pontifices miserunt . . . inter . . . tribus Israhelis duodenas; quae mox egregiam Iudae signat fore dignam; quae -ta prae cunctis scilicet una eqs. GERB. geom. 5,1 si . . . ipsius trianguli . . . superficiem, id est aream mediam, puncto -veris (signaveris *var. l.*) et ab eodem puncto ad singulos angulos rectas lineas deduxeris eqs. *saepe. intrans. i. q. intendere – (hin)weisen*: THIETM. chron. 6,84 p. 376,1 illa (Ludgerd): 'video', infit, 'iuvenem formosum ad dexteram', oculis -ans in eam, (oculis eo conversis CHRON. Thietm.). *refl. i. q. sibi proponere – den Plan fassen, sich entschließen (zu)*: CASUS Petrish. 5,32 Conradus dux de Zaringin -vit se cum aliis innumeris . . . , ut et ipsi per Saxoniam pergerent contra illos paganos, qui trans flumen Alba dictum consistunt.

B *c. colore quodam: 1 circumscribere, demonstrare – ab-, eingrenzen, abstecken*: LEX Baiuv. 14,17 aliqui de vicinis . . . videat hoc (sc. *damnum*) et -ent (-ngnet L) locum, qui lesus est. *TRAD.* Weiss. 108 pro (i. per) petras uatrouuatus est *campus* et -tus ad integrum. *DIPL.* Karoli III. 183 p. 307,1 (spur.) ex omnibus, quae ad predicta loca . . . pertinent cum dess-tis atque descriptis lateribus. *CHART.* Tirol. notar. I 111 quod . . . debeat *Matheus notarius* -are Villano ferrario vineale, quod ei petit. *saepe. v. et p. 443,55.444,65. 2 describere, delineare – (vor-)zeichnen*: *EPIST.* pont. Rom. sel. I 2 p. 33,12 quemadmodum imaginem quis -ta iucunda respexit, mirabitur quidem regis figura, et quae illo apparet (*ex conc.*). *THEOPH.* sched. 1,3 confice posch (i. *colorem*), ex quo -bis (signabis R) supercilia et oculos, nares et os. 3,73 p. 287,16 cum pertractorio ferro -a (di-V) . . . corpora imaginum, et ita deducendo et interdum percutiendo elevabis ea. *al. DIPL.* Constantiae 19 p. 64,33sq. (spur.) venit . . . ad quandam crucem . . . in lapide -tam, et sic recte per cristam et de cruce in crucem, que similiter <sunt lapi>dibus -te. *de figura geometrica*: ANON. geom. 4,55 si volueris intra quadratum aequilaterum octogonum -are, diagoni medium sumas. *Ps. BOETH.* geom. 66 tertia (sc. *petitio*) omni centro et omni spatio circum -are praecipit. 190 per datum punctum datae rectae lineae alteram rectam lineam -are necesse est. 313 intra propositum quadratum circum -are et intra circum per rectas lineas triangulos fieri aliquando praecipendum est. *ibid. al. 3 circumsignare – umreißen (de fossa, qua circumferentia futuri aedificii indicatur)*: CAND. FULD. Eigil. I 24 p. 233, 9 accepto sarculo -vit locum sepulchri ipsius in orientali parte cimiterii et . . . ipse primus terram percutiens fodit. *AGNELL.* lib. pont. 41 p. 305,25 in illo et illo loco . . . construe (sc. *Singledia*) mihi (sc. *Deo*) monasterium, sicut -tum inveneris. p. 306,5 statim coepit *Singledia* haedificare, ut -tum invenit. *translate i. q. condere – gründen*: ARDO Bened. 35 p. 215,6 in Alsath-Maurum monasterium -vit *Benedictus*, ubi plures suae vitae sequaces ex Aniano monasterio collocavit. *4 con-scribere – aufzeichnen, niederschreiben*: COD. Lauresh. 1 p. 268,3 (a. 764) ego . . . notarius . . . cartam hanc scripsi diemque et tempus . . . -vi (*item* 59). *MUS. ENCHIR.* 12,22 idem melos, quod nunc in diapente symphonia -tum est, quaternis vel quinis colorum descriptionibus exprimitur. *COD. Thietm. praef.* calumnig ne detur alicui occasio, quia sola litterarum annoticio potest prohibere, haud alienum esse ab re duximus, quæcumque concambia . . . sint acta, litteris -are. *meton. de melodiae ductu*: FRUTOLF. ton. p. 121 prior (sc. *differentia*) 'saeculo-rum amen' per virgulam puram, ista per gutturalem -at. *5 no-*

minare, dicere – (be)nennen, namentlich erwähnen: *CAPIT.* reg. Franc. 204^{II},1 sciatis, quia fratres nostri et nos (sc. *Hludo-wicus*) nostros missos ad communem nepotem nostrum (sc. *Pippinum*) . . . mittimus et ei tales comitatus -tos mandamus, in quibus ipse cum suis interim sufficienter esse possit. *WIDUK.* gest. 3,12 nati sunt . . . regi filii ex serenissima regina primoge-nitus Henricus, secundus Brun, tertius paterni nominis maies-tate -tus. *DIPL.* Otton. II. 50 p. 60,14 donec ad Wisheim ite-rum viam usque -tam perveniat (sc. *terminus*). *CHART.* episc. Halb. 229 l. 27 et hii -ti testes: . . . Erpo decanus eqs. *insigni-re – besonders hervorheben, auszeichnen*: *WANDALB.* mar-tyr. 444 Abdon et Sennen -at tertia (sc. *dies Iulii mensis*) sanc-tos. *POETA SAXO* 5,315 transgredimur moetas (sc. *huius nar-rationis*), dum -amus amicos; monstrandus magis est ipse stilo Carolus. *denotare – erklären (zu), brandmarken (als)*: *CHRON.* reg. a. 1162 p. 113,31 (rec. II) imperator et rex Dano-rum cum tota illa frequentia pontificum et principum . . . Victo-rem universalem papam nominaverunt et Alexandrum cum suis sequacibus scismaticos -verunt (iudicaverunt *rec. I*). *6 expo-nere, notificare – darlegen, ausführen, kundtun*: *ANNAL.* Fuld. II a. 872 p. 75,29 rex . . . , quam quisque (*filius*) partem (sc. *regni*) post obitum suum tueri deberet, liquido -vit. *Ps. BOETH.* geom. 552 quamvis . . . , quid sit mensura, generaliter -verimus (p1, -remus *cett.*), libet tamen . . . secundum Iulium Frontinum . . . definire. *ALFAN.* premn. phys. 2,101 p. 47 scrip-tus est ab eo (*Iamblichus*) unus liber, in quo -at, (*cf. PG* 40, 384^A μονόβιβλον ἐπιγραφον; *per pravam interpr.*), quia eqs. *HELM.* chron. 80 p. 151,8 abiit *electus archiepiscopus* in Suevi-am -turus duci per nuntium suum de statu suo. *al. 7 ostenta-re, manifestare – anschaulich darstellen, deutlich machen*: *VITA Liutg.* I 3 iam tunc se post Deum ire in verbis et moribus -bat. *HROTSV.* Mar. 58 hoc . . . continuo fuerat sua (sc. *Ioachim*) maxima cura, ut gregis ipse sui bene pasceret agmina magni -ans veri sese pastoris haberi dignum . . . parentem, qui portare suos humeris non distulit agnos. *MEGINFR.* Emm. 10 p. 979^D iuvenis . . . superveniens praecipitum cordis vesano tu-multu -vit. *8 significare – (dem Wortsinn nach) bezeichnen, bedeuten*: *ALDH.* ad Acirc. 113 p. 153,13 plaga: si climata cardinalia -at (-atur P1), pirrichius est . . . ; sin vero plaga ultrix vindicta fuerit, ad trochaicam regulam redigitur. 134 p. 187,21 nitentia . . . , quae nitorem, non nism -ant. *WANDALB.* mens. 329 mensem, . . . nomine qui numerum et nimbos -at eodem, . . . December. *GERB.* geom. 3,13 clima, eodem modo quantita-tem agri -ans, habet in longo et in lato pedes XL. 3,18. *ALFAN.* premn. phys. 16,15 p. 95 et motus et rationalis (irrationalis *ci. Holzinger*) partis passio est, secundum utraque -ta, (*PG* 40, 676^A κατ' ἄμφω τὰ σημαίνόμενα). *9 definire – (begrifflich) bestimmen, definieren*: *ALBERT.* M. metaph. 7,1,2 p. 318,17 substantia prima, quae est individuum compositum -tum in ge-nere substantiae. p. 318,25 oportet . . . , quod hoc . . . universale sive secundum sit posterius primo singulari -to. p. 318,42 per 'quid est' de natura quaerimus et non de individuo -to (*item* 7, 3,4 p. 359,33). *caus. univ.* 1,1,10 p. 21,44 'mutatio . . . secundum formam non est, nisi forma post formam', et per illam formam potest -ari et significari hoc, quod mutatum est, cum sit a se diversa. *ibid. al. v. et p. 444,14. 10 figurare, repraesentare – symbolisch darstellen, versinnbildlichen*: *ALDH.* carm. eccl. 4,10,7 fontis -at salvator iure figuram, de quo quadrifluis de-currunt flumina rivis. *virg.* I 24 Lucas praesago vituli simulacro ab Ezechiele -tus, (simulacro signatus AG, ab Ezechiele -tus *cett.*) eqs. 55 p. 314,6 per allegoriam . . . oppidum Hiericho cum septiformi murorum obstaculo tipum mundi cum septenis saeculorum milibus -asse priscorum patrum decreta sanxerunt. *RHYTHM.* 81,40,4 Libani candor -atur baptismum. *WALAHRF.* (?) carm. 50,2,19 eptas . . . totidem -at dona superna. *GERH.* AUGUST. Udalt. 1,9 l. 177sq. iaspidem . . . , in quo fidei viridi-tas -atur; saphirum . . . , qui spem caelestis altitudinis -at. *al.*

II *denominare – mit einem (Amts-)Titel versehen (de futu-ro imperatore, episcopo sim.)*: A *strictius: 1 proponere, commendare – vorschlagen, empfehlen*: *OTTO FRISING.* chron. 7,17 p. 333,13 III^{OT} regni optimates . . . ad regnum -an-tur. *ARNOLD.* LUB. chron. 2,18 p. 138,12 cum de electione re-

[Mandrin]

gis scisma esset inter eos et quivis pro libitu suo illam vel illam personam -ret. **2 eligere – nominieren, wählen:** *a in univ.:* WALAHFR. Ludow. tit. 21 Lotharium pater imperatorem -vit (denominavit THEGAN. Ludow. 21; *item de futuro imperatore a patre praestituto:* ANNAL. Fuld. II a. 840 p. 31,17. WIDUK. gest. 2,1 p. 63,10. p. 65,8. DIPL. Conr. III. 229 p. 406,31. *al.*). PONTIF. Rom.-Germ. 72,6 ante chorum -tus princeps pallium et arma deponat atque ... usque ad altaris gradus incedat. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 85,18 ut successorem suum ex nomine -are (di- *H*) deberet *episcopus*. NORB. IBURG. Benn. 11 p. 878,21 a regia maiestate -tus in praesulem ... maxima ... cleri et populi est ... alacritate susceptus. *saep.* **b partic. perf. pro subst. i. q. episcopus suffectus – nachgewählter Bischof:** ANNAL. Corb. a. 1112 Adelbertus, -tus Moguntiensis, capitur a rege ... convictus conspirasse contra eum. *nom. propr.:* HERIG. gest. 27 eo ... tempore undecimus praesedit ecclesiae Tungrensi Agriculus, et deinceps XII. Ursicinus, XIII. D-tus, XIV. Resignatus (*sim.* AEG. AUR. gest. 1,31 loco tertio decimo a Materno beato Traiectensium episcopo successit beatus D-tus. IOCUND. Serv. app. [MGScript. XII p. 125,48] pontifices almi moderantes iura Traiecti: Servatius primus fuit Agriculusque secundus, tercius Ursicinus, D-tus quoque quartus hincque Resignatus de claro stemate quintus). **3 constituere – einsetzen (als):** WIDUK. gest. 1,9 p. 11,1 populus ... filium, quem ... genuit Huga nomine Thiadricum, ungunt sibi in regem; Thiadricus autem -tus rex *eqs.* 3,73 populus ... Constantinopolitanus ... consurrexerunt adversus imperatorem suum et ... occiderunt locoque domini militem imperio -antes (*sim.* THIETM. chron. 2,15 per quendam militem perimerunt eundem [dominum] loco eius hunc -antes ad imperii tocius provisorem). 3,76 licet iam olim unctus esset *filius* in regem et a beato apostolico -tus in imperatorem. DIPL. Conr. II. 64 p. 78,17 Chönradius ... rex Francorum ... et ad imperium -tus Romanorum *eqs. al.* (*con*)salutare – (*feierlich*) *ausrufen* (*zu*): WIDUK. gest. 1,26 -vit Eberhard eum (*Heinricum*) regem coram omni populo Francorum atque Saxonum. **B latius i. q. (de)legare – abordnen, beauftragen:** CAPIT. reg. Franc. 212,9 p. 85,28 ad nostram notitiam per comites nostros volumus perveniri, de quibus rebus ... sumptus ... legationi -tae delegatus sumebatur. HIST. de exp. Frid. imp. p. 24,26 dominus imperator ... legibus exercitum informavit et sacramento ad has observandas astrinxit per singulorum contubernia iudicibus -tis (*corr. ex -vitis cod.*), qui transgressores ... punirent.

III assignare, tradere, cedere – zuteilen, anweisen, abtreten, übereignen: *A in univ.:* AGOB. 16,4 l. 21 ceteris filiis vestris -astis partes regni vestri. CHART. episc. Hild. I 62 p. 57,3 fundato ... novello opere et -tis eo locy locorum qualitatibus *eqs.* ADAM gest. 2,26 p. 85,3 in rudi christianitate nulli episcoporum adhuc certa sedes -ta est. CHART. civ. Spir. 536 p. 471,16 de prato suo, quod refectorium animalium dicitur, X virorum messem, VII quoque iugera agri ... michi ... habenda di-vit Goteschalchus. *saepius.* *praebere – verleihen:* WILH. HIRS. const. 2,22 p. 1071^D interim, dum coronae novitiis in choro -antur, ab hebdomadario iuvene antiph. 'Tu es Deus, qui etc.' imponitur et litania ante missam ab ipso praecinitur. sibi -are i. q. sibi vindicare, usurpare – für sich beanspruchen, sich aneignen: THIETM. chron. 3,8 qui (*Lutharius*) in Aquisgrani palacium et sedem regiam ... valido exercitu presumpsit invadere sibi quoque verso aquila -are. **B attribuere, mandare – zuweisen, auftragen:** VITA Rimb. 24 p. 99,37 per anulum ... fides significatur ...; et quia ipso manus ornari solent, quibus operatio -atur, recte per hoc ostenditur ornamento fidei bonum opus semper inesse debere. CONSUE. Marb. 64 quisquis ... -tum sibi cantandi vel legendi officium non accuratissime compleverit ... publice in capitulo corripatur. **C imputare – zuschreiben:** HROTSV. lib. 1 praef. 9 lector, ... egent paginae ... opem tuae rectitudinis ne pigriteris adhibere, Deo videlicet, si quid probetur recte compositum, meaeque negligentiae -ando universale vitiorem. **D de pueris monasterio tradendis i. q. offerre – darbringen:** ALTFR. Liutg. 2,12 parentes ... promissa complentes ad ... ecclesiam perduxerunt eum (*puerum*) et cum voto gratulationis -verunt eum. **E (ex)solvere – (aus)-**

zahlen: CONST. imp. I 310 (a. 1186) dominus Leonardus ... dedit et desc-vit Gaiferio Ysembardo ... mille quinquecentum libras denariorum. CHART. Tirol. notar. I 703^b p. 351,38 si dictus d. Egeno comes et d. Willialmus ... in solidum ita non ei (*Peralio*) dederint nec -verit dictas XV marcas argenti *eqs. v. et p.444,45.* **F pignori dare – verpfänden:** CHART. Tirol. notar. I 540^a (a. 1236) respondet d. Rodulfus, quod bene habet pratum illud pro -to et quod dictas LII libras ei (*petitori*) non vult dare, quia illas non habuit. 780 Ellisa ... iure pignoris pro XXV marcas argenti investivit Hainricum ... pro sua dote unum mansum ...; et ita -vit sibi (*Hainrico*) et dedit Symonem in tenutam. 923 Hainricus ... et d. Willialmus ... -verunt et pignoraverunt domino Liebarde ... de una sua decima *eqs.* **G in tuto collocare – sicherstellen, garantieren:** CHART. Tirol. notar. I 917 (a. 1237) Gertruda ... dixit, quod ipsa et condam vir eius Bertoldus debebant dicto Leutoldo ... C libras den. Ver. ... et quando Bertoldus ... obiit, quod ipsa tunc idem Leutoldo dictas C libras den. Ver. -vit supra domum suam ... ita quod idem creditor se teneret pro illis C libris supra domum ad pignus.

IV disponere, ordinare – anordnen, einrichten, regeln: *A in univ.:* TRANS. Libor. I 2 p. 150,6 parrochias diligenti ratione suis quasque terminis servandas -ans Karolus imperator *eqs.* RAHEW. gest. 4,1 quorum (*tabernaculorum*) ... dispositionem quia non casus, sed ordo rationis et ratio ordinis omni licet tempore -are consueverit, ... hoc ... loco ... transeundam non putavimus. **B (prae)destinare – (im voraus) bestimmen, ausersehen (zu):** DECRET. Burch. 19,5 p. 971^B ut ... valeant *Parcae* illum (*hominem*) -are ad hoc, quod velint. **C distinguere – unterscheiden:** EPIST. Hildesh. 134,6 p. 197, 19 salutationes ... diversę secundum qualitatem persone et ordinem -antur: aliter enim inferiorem, aliter superiorem, aliter equalem salutamus.

V imperare, praecipere – gebieten, vorschreiben: *A in univ.:* LIBER diurn. 84 p. 95,9 quod et fidelium de nobis (*sc. episcopis*) expectat optatus et audire -at intuitus *eqs.* DIPL. Otton. I. 340 p. 465,3 dum resideret in iudicio ... dominus Iohannes ... universalis papae ... una cum domno Otone ... imperatore ... singulorum hominum iustitiam faciendas ac delibendas, sicut longa consuetudo -at *eqs.* DIPL. Constantiae 30 p. 95,14 tenimentum ... tibi et tuo monasterio confirmamus, sicut -tum est per arbitrium ... archiepiscopi (*inde* 43 p. 136,8). *al.* **B de tempore, loco, censu sim. i. q. indicare – festsetzen:** LEG. Burgund. const. I 8,1 si ingenuus per suspicionem vocatur in culpa ... cum uxore et filiis et propinquis sibi duodecim iuret; si ... uxorem et filios non habuerit et patrem aut matrem habuerit, cum patre et matre numerum impleat -tum (*om. B*). WIDUK. gest. 3,10 rex (*sc. Bernharius*) ... in gratiam ... regis (*sc. Oddonis*) ac reginae susceptus deditionis sponsonem dat foederisque spontanei diem locumque apud urbem Augustanam -ans. TRAD. Frising. 1315⁹ ad altare supra memoratum -tum persolvant *censuales* censum. *al.*

VI signare, corroborare – besiegeln, beglaubigen: DIPL. Heinr. II. 98 ut hoc ... preceptum ... obtineat firmitatem ... et manu propria subter firmavimus et sigilli nostri impressione -ari iussimus.

VII confunditur c. dissignare: *A rescindere, corrumpere – auflösen, vernichten:* LEG. Wisig. 7,5,2 p. 304,1 si quis ... scripturam ... subtraxerit, diruperit vel -verit. **B dissigillare, patefacere – entsiegeln, entschlüsseln:** SMAR. carm. 1,10,20 eclipsin 'novi', 'memini' patiuntur et 'odi', perdit tempus 'ave', tempore 'salve' caret; haec (*sc. verba*) signata nimis tyronum corda retundunt, -ta tamen dulciter ista placent. *cf.* dissigno.

***desileo, -ui, -ere. tacere, conticescere – schweigen, verstummen:** GLOSS. I 115,16 St.-S. -uit kasuigata.

desilio, -ui vel -i(v)i, -ire. 1 intrans. i. q. descendere, deorsum ferri – (her)absteigen, herabspringen, -stürzen: IULIAN. TOLET. Wamb. 21 p. 519,2 occursurus eidem principi de equo -vit Argebadus episcopus, humo, (humo -uit, prosilivit *var. l.*) prosternitur, veniam deprecatur. ERMENR. Sval. 9 p. 160,19 assessor suus (*sc. asini*) ... tremebundus uti senex ... -iit (*dis-siliit 2^a*). AGIUS epic. Hath. 577 vidit (*sc. pater Hathumo-*

[Mandrin]

dae). . . nisu, quo praevaluit, se -iisse et recto utroque rite stetit pede. CARM. potat. 7,5,2 se panem vivum prebuit *Christus*; ob hoc celo -uit. LEO MARS. chron. 2,77 p. 322,1 concilio habito et synodicis canonicisque sententiis convictus Gregorius symoniacus sponte sua sede -ens pontificalibus se infulis exiit. *al.* 2 *trans. i. q. saliendo relinquere, egredi – mit einem Sprung verlassen, herauspringen*: HEIRIC. Germ. I 4 praef. 44 fidens numine Petrus puppim -it ocus (*spectat ad Vulg. Matth. 14,29*). *cf.* dissilio.

**desimulo* v. dissimulo. **desinflo(r)* v. **disinflo(r)*.

**desinhonorantia* v. **disinhonorantia*.

?**desinitio*, -onis f. (desinere) *finis – das Aufhören, Ende*: v. p. 453,42.

desino, -si(v)i, -situm, -ere. *script. et form.*: dis-: p. 450,4. diss-: p. 451,9. *praes. inf.* -ire: p. 450,39. *imperf. coni.* -iret: p. 451,11. *perf.*: inf. desisse: p. 450,9. *indic.*: -nivit: p. 450,57. -nuit: GLOSS. I 92,24 St.-S. *plusq.* -nera(m): l. 60. p. 450,7. *struct. notabiliores*: pendet per: l. 27. *c. abl. separativo*: p. 450,28,33.

1 *finiri, terminari, exire, finem habere – enden, endigen, ausgehen, zu Ende gehen*: a *strictius*: a *gener.*: HRABAN. epist. 5 p. 389,34 commodum duxi . . . , ubi sermo, quem transuli, -at, intimare, sollicitus per omnia, ne maiorum dicta furari . . . dicar. BERNØ modul. psalm. 12 p. 109^b,30 ad vesperam incipit (*sc. sollemnitas septuagesimae*) et contra morem ecclesiasticum ad matutinas -it. IOH. GARL. mus. mens. 1,32 ita . . . , quod aliquis modus -it per talem quantitatem . . . sicut per illam, qua incipit. β *publ. de terminatione agrorum*: ACTA reg. Burgund. 36 (a. 961) quod (*sc. campus*) -it ex una parte monte Crappo, de alia parte monte Iudaico. DIPL. Heinr. IV. 244 p. 310,15 (spur.) de Bozenlohe per finem Verlohe versus Sigam, donec Ottenforst -at. CHART. archiep. Magd. 338 p. 444, 37 possessio claustrum a septentrionali latere villae . . . incipit et . . . versus meridiem infra limites sibi designatas reflexa usque ad villam Iericho, a qua ceperat, redit et -it. γ *gramm. de terminatione verborum*: ALDH. ad Acirc. 126 sunt . . . nomina verbalia in 'trix' -entia feminina, sicut masculina in 'tor' terminantur. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 415,5 nullum nomen in 'a' -ens est tertiae declinationis, nisi Graeca neutri generis: dogma dogmatis *eqs.* CONR. MUR. summ. p. 78,18 hoc verbum 'duxi' si ponitur cum participio -ente in 'dus' degenerante in nomen, quod descendat a verbo habente constructionem cum accusativo *eqs. al.* δ *mus. de terminatione melodiae*: MUS. ENCHIR. 9,48 principales (*sc. modi*) quique a suis sonis superioribus ordientes -unt in finales. ALIA MUSICA 25 p. 115 triplis hypodorii a quaternario incipit et in duodenarium -it. 87 p. 149 melodia . . . ab hypate meson . . . incipit et in eandem finalem transcurso diapente -it. HUCBALD. mus. 50 ut pleraque . . . quasi regulariter mela inveniantur -ere. PS. HUCBALD. ton. 282 sunt *antiphonae* . . . , ad quas canendi sunt psalmi iuxta principalis melodiam, cum . . . iuxta subiugalem modulentur et in principalem -ent. COMM. microl. 73 p. 170 in quas (*voces*) cadant et -ant *partes cantus*, ut musa cadit et -it in A. *al.*

b *latius*: α *deficere, minui – verschwinden, abnehmen*: PS. GALEN. puls. 57 si . . . ex iracundia nata fuerit egritudo, febris fit magnitudo et inmanitas; pulsus fit non minuens atque desidens (-ens, residens, deficiens *var. l.*) (cf. Galen. ed. Kühn XII. p. 6 καθαιγεῖται) sicut in hiis, qui ex tristitia . . . laborant. *exarescere – versiegen*: HROTSV. Gong. 178 frustra prospexit emissarius ocellis, fons quia -nerat prorsus et hinc aberat. β *cadere, vergere, delabi – sich (hin)neigen, übergehen, (in, zu), verfallen (in)*: BRUNO QUERF. Adalb. A 10 p. 9,8 dum vino ventrique collum flectunt, regnante Ottonis infortunio victores in turpem fugam -unt. MUS. ENCHIR. 1,5 sicut vocis articulatae . . . partes sunt litterae . . . , sic canorae vocis ptongi, qui latine dicuntur soni, origines sunt, et totius musicae contentia in eorum ultimam resolutionem -it. VITA Heinr. IV. 5 p. 22,3 res regis in altiore et feliciorem statum se cotidie promovebant, adversariorum autem eius deorsum vergebant, et omne eorum inceptum in turpem exitum -bat. 2 *finire, de-, abssistere (ab), finem imponere – beenden, aufhören (mit), ablassen (von), ein Ende bereiten* (*saepius in figura litotes q.*

d. c. sensu perseverandi, e. g. l. 4.): a *strictius*: a *gener.*: FORM. Morb. 27 age nunc, fratre dulcissime, et . . . me . . . sanctissimae instantissimaeque intercessionis ope fulcire non di-as. SALOM. III. carm. 1,2,164 cum non habeant *populi*, qui 'fac' vel '-e' dicat. WIPO gest. 20 p. 40,28 ut . . . castigatus a rebellione ulterius -ret *dux*. ANSELM. BIS. rhet. 2,4 p. 146,14 vix osculari -neram (*sc. parentes*) *eqs.* FRUTOLF. chron. p. 78,65 dixit *Atilius Regulus* . . . se ex illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse -sisse. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 255,2 per tiratorium . . . -it falco odium, quod naturaliter habebat cum homine. *saepe. ellipt.*: CAND. FULD. Eigel. II 11,9 senior sic ore repugnans dixerat . . . ; '-e plura, pater,' inquit *Aeigil*. β *mus. et rhet. i. q. concludere – ab-, beschließen*: MUS. ENCHIR. app. A I p. 203,421 cum tertia mutatione per bisdiapason vocem erigis, ita 'Te Deum' nichilominus a sono inchoas, in / -is. CONR. MUR. summ. p. 87,98 -is (-it *var. l.*) in simile, (similiter -ens *add. in marg.*; ex *Rhet. Her. 4,20*), si fini casus abesse clausurarumque tamen similis solet exitus esse. *de terminatione responsorii* (*de re v. J. Perry, Aureliani Reomensis musica disciplina*. 1961. p. 172 c. nota 41 p. 208sq.): AUREL. REOM. mus. 19,56 id . . . oramus cantorem, ut omnium versuum fines in nocturnalibus responsoriis a quinta incipiat -ere syllaba ante finem ultime. b *latius*: α *abolere – abschaffen*: ACCESS. ad auct. p. 42 omnibus sic prosperatis deposita (-ta B) tyrannide Romam rediit *Octavianus*. β *conticescere, silere – verstummen, schweigen*: GLOSS. II 732,24 St.-S. -e, tace, odoselplaz. γ *convalescere – sich erholen*: EKKH. IV. pict. Sangall. 45 ut febre -vit (gloss.: convuluit) *Gallus*, heremi secreta cupivit, Hiltibalt aptata cui silve spondet opaca. δ *de vita decedere, mori – aus dem Leben scheiden, sterben* (*per ellipsin, ut vid.*): ANNAL. Augiens. a. 864 Waldheri abbas -iit; Hecco successit. *adde*: GUNTH. PAR. hist. 5 vs. 8 cum iam -ierit *Martinus* corpore. 3 *sinere – lassen*: a *dimittere – loslassen*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 33,2sq. quando in volando simul unus (*sc. falco*) capit allium per iactos et statim sese -unt . . . ; quando . . . captum deportat usque in terram, et tunc ipsum -it. 5 p. 146,19 si . . . canis -ret aironem *eqs.* b *relinquere – verlassen*: GLOSS. I 110,23 St.-S. -ere (-ire *var. l.*) zalazzan. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 31,7 nisi per aliquam causam cogantur *aves rapaces* -ere . . . regionem et locum suum. c *admittere – zulassen*: GODESC. SAXO carm. 9,54,2 fili Dei, Christe, vivi, iube tui Lazari pedes, manus, ora solvi et abire -i. RUOTG. Brun. 2 p. 4,12 tranquillitatis . . . tempore nutriri debent et solidari virtutes, ut perturbatione qualibet ingruente a status sui vigore hominem emolliri non -ant (*G. sinant cett.*). VITA Bav. II 1,328 haud sine vindicta fore -is (*sc. Christus*) impia verba. CARM. Bur. 77,20,3 Christe, non me -as (*B, destines ci. Sn*) taliter perire, sed dignare misero digne subvenire. d *praetermittere – auslassen, übergehen*: DIPL. Otton. I. 173 noverint fideles nostri . . . , (-e *add. m. al.*; cf. *Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 292 notam 3*) quod nos clerico cuidam Thietpreht vocato hobas II proprietatis nostrae . . . in proprium damus. LIUTPR. antap. 3,45 p. 97,9 in ingressu Romanae urbis quaedam est . . . munitio . . . ; munitio . . . ipsa, ut cetera -am, tantae altitudinis est, ut *eqs.* e *omittere, negligere – unterlassen, versäumen*: CHART. Sangall. I 194 (a. 807) census solvat *heres* . . . ; si autem -nivit aut contradixerit *eqs.* TRAD. Ratisb. 414 si episcopus . . . id (*sc. proprietatem*) a servitio fratrum avertere temptaverit, proximus heres predictae matrone accipiat atque usibus fratrum restituere non -at. CHART. Rhen. med. I 596 p. 653,6 (epist. papae) quicquid . . . veritatis inveneris . . . , nobis non -as nuntiare. CHART. Worm. 146 p. 107,37 (epist. papae) ne . . . saltem amodo inexcusabilis habearis, si tales (*sc. religiosorum virorum detrectatores*) -ieris castigare *eqs.* f *spernere – verschmähen*: VITA Erasmi 16 sit quamvis dictum exiguum, non despice, nostrum, mente sed huc versa -e magnifica. 66 rennuit ille . . . terris conquirere gazas; . . . nam fuscata sinit, de luce repleta reppendit; -it imma pius nobiliora petens. 131 o iuvenis pulcher, vitam non perde venustam; consentire meis propere ne -e iussis. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 210,1 si aviditas (*sc. falconis*) tanta erit, quod superet agrestitatem, quod cognoscetur in eo, quod pro agrestitate sua, si aliqua cau-

[Mandrin]

sa, unde timere debeat, affuerit, non -et tiratorium, tanta erit aviditas sua, poterimus minus eum dstringere. **g remittere, (se) abstinere (ab) – verzichten (auf):** ALTFR. Liutg. 1,30 cucullam eo, quod promissionem observationis monachorum non fecerat, portare -vit. TRAD. Ratisb. 67 Sicca et . . . Richo -ierunt partem unius ecclesie rurisque ad illam pendentis inquirere ad Erininga. MARIAN. chron. a. Chr. praef. (DtArch. 117. 1961. p. 209,9) ut, si placeat (sc. *opusculum*), Deo gratias referat lector; sin autem, me dente canino rodere -at (diss- V). VITA Bonif. II 2 p. 94,22 suadebant illum sui clerici . . . , uti cum tali gypsa disceptare -ret (-iret 1).

desint- v. dysent-

desipientia (-cia), -ae f. 1 gener. i. q. *imbecillitas, stultitia* – (geistige) Beschränktheit, Untauglichkeit, Dummheit: **a** proprie: GESTA Godefr. Trev. 2 p. 201,4 erat . . . senilis -ae, plenus furore iracundiae, discretionis permodicae, qui nec domui suae bene noverat praesesse. CONR. MEND. Attal. p. 147, 13 aliae (*ancillae Christi*) alias pro -a temerarii incepti vicissim . . . carpebant. **b meton. i. q. propositum ineptum – unsinniger, unpassender Vorschlag:** COD. Karol. 45 p. 561,11 quae est . . . , magni reges, talis -a . . . , quod vestra praeclara Francorum gens . . . et tam . . . nobilissima regalis vestrae potentiae proles perfidae . . . ac foetentissimae Langobardorum genti poluatur? **2 medic. i. q. insania, dementia, mentis alienatio – Verrücktheit, Wahnsinn, geistige Störung:** PAUL. AEGIN. cur. 40 p. 17,27 quae (sc. *aegritudo*) . . . secundum acumina ardentium febrium et quae secundum compassionem stomachi consistit, paracopi, non frenesis est, sed hoc quidem solum -a (3,6,1 παραφροσύνη). GLOSS. Salern. p. 15,16 -a est mentis alienatio, quae fit ex mala dispositione cerebri vel ex aliqua fumositatem ab inferioribus ad caput ascendente et ipsum inficiente (item GLOSS. med. cod. Mon. p. 22,25). GLOSS. Roger. II 196 quod in vulnere capitis profundo . . . , et si aliqua miringarum (i. *meningarum*) lesa sit vel etiam ipsa substantia cerebri, propter eius debilitatem timetur de -cia.

1. desipio vel raro *dissipio, -ui, -ere. script. et form.: -sap-: l. 42. con. praes. -pat: l. 45. struct. c. praep.: in c. acc.: l. 59. ab: p. 452,21. confunditur c. decipere: l. 50. 65. p. 452,37.

1 intrans.: **a** rationis expertem esse, ineptire, delirare, insanire – unvernünftig, albern, verrückt, wahnsinnig, von Sinnen sein: **a** in univ.: GLOSS. I 103,6 St.-S. de-apit missa-ueiz. WALAHFR. Wett. 599 patet, alterius quantum, qui poluit actus, de-at (gloss. R: ursinne) vel in exemplo seu dogmate pravo. PETR. DAM. epist. 1 p. 79,14 quis . . . ita de-at (dissipat G1), quis ita insanit, ut haec omnia credat in Salomone fuisse completa? RANGER. Anselm. 5416 quod (sc. *praecepta regis respicere*) qui non faciunt, pessime de-unt. 6040 veniat *Heinricus rex*, ne quis videat faciatque ruborem, ut, quicumque favent, dissipuisse putent. YSENGRIMUS 3,1104 de-it (decipit E), indocilem qui sapere alta docet. **al. medic. i. q. dementem esse – geistesgestört sein:** CONSTANT. AFRIC. theor. 6,11 p. 27b^r si media pars cerebri patitur, aut tota ratio aufertur . . . aut minuitur, et mala ratio gignitur, quod de-ere vocatur. **β furere, saevire – rasen, wüten:** BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 282,23 rex . . . non solum non resipuit, quin potius . . . contra fas temerarius . . . de-uit. VITA Notkeri 32 p. 586^B vide, . . . bone vir, ne in tales viros iniurias tuas tam patienter ferentes nimium tandem de-as. **γ falli, errare – sich täuschen, irren:** TRIUMPH. Remacli 1,19 papa . . . miratus tam sapientis viri (sc. *archipraesulis*) deceptam prudentiam tam inconsulte potuisse de-ere in his (sc. *decretis*). RANGER. Anselm. 5446sq. Bardus: . . . haec (sc. *dicta probata*) quicumque negat, legis cadit a ratione, et convincit eum leccio de-ere; Petrus: . . . sic nos de-mus (decipimus cod.), quoniam bona constabilius, vos autem sapitis, qui foveam facitis. HUGO HONAU. hom. 4,22 Hylarius . . . probat Arrianos de-uisse in eo, quod eqs. **al. δ nugari, ludere – tändeln, Kurzweil treiben:** VITA Bard. 1 p. 323,35 illa . . . vetula in infatulo suum solata senium, quicquid novit, docuit eum in gremio suo positum; et inter pie de-endi susurum brevi totum illum edocuit psalterium. EPIST. Ratisb. 4 p. 281,30 haec (*dicta*) . . . causa delectationis inserui, quoniam se-

cundum Oratium 'dulce est de-ere in loco' (sim. CARM. Bur. 75,1,2 omittamus studia, dulce est de-ere). **b saporem, saporis dulcedinem amittere – den angenehmen Geschmack verlieren, geschmacklos, fade werden:** HEINR. WIRZ. cur. 640 si . . . interdum digitos carnalibus escis et placeat tiraidas apposuisse manus, protinus absistunt *cardinales*, et primo gustus in ore de-it, et carni displicit ipsa caro. SALIMB. chron. p. 41,20 cognovi, quod vera est scriptura, quae dicit, quod gustato spiritu de-it omnis caro (cf. Bernh. Claraevall. epist. 111 [PL 182, 255^B]). **c deficere, desinere, labare – nachlassen, ablassen, ins Wanken geraten:** **a** in univ.: ANNAL. Xant. a. 868 p. 25, 27 circuli duo magni apparuerunt in caelo similes aspectui iris, quorum maior ab aquilone primum formosior, sed postea, plenitudinem suam australi quasi tribueret, de-uit. ALBERT. STAD. Troil. 3,526 descendit clypeus, lentescunt brachia, mucro de-it, et virtus spe titubante fugit. **β decedere, deviare (ab) – abgehen, abweichen (von):** WIDUK. gest. 2,25 summus pontifex missus ad Evurhardum pro concordia et pace, cum esset earum rerum desiderantissimus, pacto mutuo suum interposuit iuramentum et ideo ab eo (*pacto*) non posse de-ere fertur narrasse. PASS. Ursulae 14 ne, quaeso, mi dilecta, tantum de-as a sanae mentis liquore, quo meo in hoc refrageris voto, ut cupito tui non potiar amplexu. **2 trans. i. q. inepte asserere, defendere – unsinnigerweise behaupten, daherfalseln:** PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,15 l. 9 si non infra virginea viscera, ut iste dissipit hereticus, unigenitus Dei filius . . . edificavit sibi domum. GODESC. SAXO theol. 14 p. 240,6 superest . . . , ut aut convicti resipiscant, qui talia sapiunt, immo de-unt, aut relinquuntur perdit, qui sic latrantes insaniunt.

adi. desipiens, -entis. stultus, demens – dumm, verrückt: WALTHARIUS 1100 quis tam de-s quandoque fuisse probatur, qui saltu baratrum sponte attemptarit apertum? **usu subst.:** HUMB. Sim. 2,25 p. 170,19 quos (sc. *populum*) quotienscumque iudex ut puta de-es resipiscere et ab errore corrigere curavit, nihil profecit. ADAM gest. 3,62 p. 207,22 quae per eum (*Adalbertum archiepiscopum*) deinde gerebantur, aliqua errantis vel de-is (decipientis ed. Velleus) poterant videri.

2. desipio v. 1. decipio.

desipisco, -ere. perf. -sipu(i) v. sub 1. desipio. saporem amittere, desipientem fieri, laba(sce)re – geschmacklos, unverständlich werden, ins Wanken geraten: GLOSS. II 229,27 St.-S. -unt ungasmahuuesant (item spectat ad Greg. M. past. 3,22 p. 89^D: 241,56 -o intuizo). 373,25. titubo, -o vel suino.

desisco v. descisco.

***desistentia** (-cia), -ae f. 1 gener. i. q. *mora, cunctatio – Verzug, das Zögern:* CHART. Pruss. II 104 p. 90,25 (a. 1260) obligamus (sc. *Semovitus dux*) nos . . . contra huiusmodi invasores . . . iuxta posse nostrum absque qualibet -cia insudare. **2 iur. i. q. dilatio, productio – das Verzögern, Verschleppung:** CONST. Melf. 2,10^a p. 311,22 accusatorem instanter accusationem prosequi volumus institutam; a qua si forte in odium incarcerationati destiterit, ut supplicio carceris affligatur, -e (desistentibus, desistentes var. l.) penam nostris constitutionibus stabilitam ipsum (ipsos var. l.) decernimus sustinere. 1,53,4 ut -e (decidentie, desistente var. l.) penam atque calumpnie in calumpniantes et desistentes (decistentes var. l.) constanter observent iustitiam.

1. desisto, -stiti, -ere. script. et form.: dis-: l. 59. deci-: l. 56. perf. -steti: GLOSS. psalt. Lunaelac. 74,5. distituerunt: GLOSS. I 112,24 St.-S. struct. notabiliores: c. acc.: l. 66,70. p. 453,26. **al. pendet in c. abl.:** p. 453,1. partic. praes. usu subst.: l. 52,53,56.

1 strictius: **a finire, finem imponere, desinere, cessare, absistere (ab) – ein Ende setzen, beenden, aufhören (mit), ablassen, Abstand nehmen (von):** **a** in univ.: HEIRIC. Germ. I 5,355 nec potis est itiner quoquam -ere coeptum. WALTHARIUS 850 quoniam ruis? aspice mortem, qualiter arri-det; -e! GERH. AUGUST. Udalar. 1,25 l. 45 -ite adhuc nuntium mittere. THANGM. Bernw. 23 p. 769,37 aegre admodum ferre se (sc. *imperatorem*) cum iniuria coepta (i. *obsidionem*) -ere. CARM. pro schola Wirz. 272 perdere compellis nos te pugnando rebellis; ex hoc -as, ulla ratione resistas. TRANSL. Dion.

[Mandrin]

Ratisb. 10 p. 360^{b,7} in coepto non -stitit *imperator*, sed *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,29 quibusdam ... suffocatis caeteri a coepto -unt. *saepius*. in *figura litotes q. d. c. sensu pergendi, perseverandi*: LEX Baiuv. 9,8 si quis a fure nesciens comparavit ..., furem quaerere non -at (desinat, distillat *var. l.*). THIETM. chron. 4,58 immensa elemosinarum largitate et abstinentia utriusque (*i. mariti propriasque*) maculas ablueri non -it *Emmildis*. THEOD. TRUD. Bav. 25 ille ... non -ere, quin mira eloquentia expugnaret nolentis animum. *saepe*. **β** *cedere* – *nachgeben*: DIPL. Heinr. IV. 394 p. 521,29 cum post primum iudicium ... comes Gerardus nollet -ere, secundo ... de eadem re iudicium habuimus. **γ** *recedere* (*ab*) – *zurück-treten* (*von*), *sich zurückziehen*: ANNAL. Hild. a. 1039 p. 43, 30 quam (*abbatissam*) idem episcopus (*sc. Bruno*) ... vel spontaneam vel invitam ab eadem dignitate sub abrenuntiatione publica -ere fecit. CHART. Oelsn. 10 p. 24 Zdeband mellifex quamdiu mellificium ibi ordinat, urnam mellis sancti Adalberti solvet, sed cum -erit vel pueri eius, solvet, quod quilibet hospes. **b** *deficere, tolli* – *verschwinden, zunichte werden*: RADBERT. corp. Dom. 18,6 numquam ... umbra potest -ere nisi radiante luce. **2** *latius*: **a** *gener.*: **α** *relinquere, deserere* – *zurück-, verlassen*: HROTSV. Bas. 86 mox ut vestrum complevi (*sc. satanas*) velle iocundum, protinus ad vestrum fugistis denique Christum me -endo penitus post munera tanta. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,2 postquam infantia prima papillas -stitit *eqs.* 6,69 te ... nondum veteris deterrima radix -stitit hereseos? **β** *amittere, perdere* – *verlieren*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,185 lutulenta suum non -stitit orca sonorem; raucet enim fluvio non cocta fidelia limo (*cf. Pers. 3, 215q.*). **γ** *remanere, restare* – *übrig, erhalten bleiben*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 111,33 Werinhario ... dexteram manum cum lingua et ... verenda vel genitalia ut nec signaculo -ente abscederunt *Zwen-tibaldus et Arbo*. **δ** *residere, commorari* – *sich aufhalten, weilen* (*accidente notione serviendi*): TRAD. Weiss. 100 (a. 788) ut ... ipsi ibidem Deo -entes monachi firmam ac liberam habeant potestatem *eqs.* (*cf. praef. ed. p. 95, 195sq.*). **b** *iur. i. q. causam differre, producere* – *den Prozeß verzögern, verschleppen*: v. p. 452,52,56.

[2. **desisto** v. drensito: ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,2.] **desitio**, -onis f. **1** *finis* – *das Aufhören, Ende*: ALBERT. M. eth. I 492 p. 422,39 quia ratio humana non attingit ad incepti-nem et -em (*desinitio V*) nisi per motum. phys. 4,3,1 p. 261, 265sq. nihil ... corrumpi nunc est nisi desinere esse, et talis -o bene est in indivisibili, sicut motus desinit in indivisibili hoc modo -is, quia nihil invenitur de ipso ultra ipsum. 5,3,3 p. 432, 29 'currens ... aliquis' potest 'febricitasse statim' cum cursu vel immediate post cursum, ita quod ultimum instans -is cursus sit primum instans febricitationis, ita quod nullum intercidat tempus. **2** *decursum* – *das Vergehen*: CHART. Wirt. II 526 p. 350, 4 (a. 1205; spur.) utile decreverunt *primores viri* res dignas memoria, ut expertes -is et interitus temporum serē posteritatis noticiam introirent, litterarum inditiis alligatas eternare.

desligo v. disligo. **desma**, -atis n. (δέσμα) *vinculum* – *Fessel*: CARM. var. III A 7,60 p. 627 extinctum Phlegetonta stupet *Erebi princeps* ΦΛΟΓΑΣque Cociti ΨΗΧΑΡΥΜque procul -ta fracta simul.

***desnodatura**, -ae f. (*francog. vet. desnoueüre; cf. F. Godefroy, Lexique de l'ancien français. 1928. p. 136^b*) *luxatio* – *Ausrenkung, Verstauchung*: MOSES PANORM. infirm. 27^{capit.} capitulum curandi gallas et -as iuncturarum pedum equorum. *Mandrin*

desolatio (-cio), -onis f. dess-: p. 454,19. diss-: p. 454,7. **1** *solitudo, orbitas* – *Verlassenheit, das Verwaistsein*: **a** in *univ.*: WETT. Gall. 30 p. 274,18 cuius (*praesulis*) cor ex timore -is magistri iam perculsum est. RIMB. Anscar. 1 p. 18,30 pro nostra ... -e necessario supplicandum, ut ... caelitus divino muniri mereamur auxilio. CHART. cell. Paulin. 20 p. 26,31 abbatiē tam diutinam -em dolentes abbates ... convocavimus (*sc. episcopus*). CHART. episc. Hild. I 322 p. 307,25 cives ... tum labore itineris, tum negligenti et tam diutina sua suorumque -e ... inducti ecclesiam ... exstruere ... assensum ...

acceperunt. **b** *destitutio, desertio* – *das Verlustiggehen*: ANSELM. BIS. rhet. 3,4 est tibi (*sc. Rotilando*) ... desperatio, omnibus Christianis abrenunciatio, future forsā veniae -cio. **2** *vastatio, destructio, dissipatio* – *Verwüstung, Vernichtung, Zerstörung, Zersplitterung*: **a** *gener.*: **α** in *univ.*: COD. Karol. 2 p. 478,24 ut ... Dei ecclesie humiliationem et eius rerum diss-em ... conspiciatur *missus*. ANNAL. Xant. a. 862 -o paganorum per regna nostra. REGINO chron. a. 888 p. 129,31 ut iuxta dominicam vocem regnum in se ipsum divisum -is miseriam pene incurrerit (*spectat ad Vulg. Matth. 12,25*). BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,16 qui (*legati*) ... aecclesiarum -es et tot facinorum immanitates simulatorie conquerentes. HELM. chron. 14 p. 30,2 possessiones ... -cio in brevi consecuta est. *saepe*. *meton. i. q. desertum* – *Wüste*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,13 l. 26 loca ignibus exusta et consumptis frugibus in -em redacta. DIPL. Frid. I. 351 p. 192,9 civitatem in ruinam et -em ponimus. **β** *miseria, calamitas* – *Not, Elend, Unglück*: COD. Karol. 1 ecclesia ... denudata est et in nimiam dess-cionem redacta. CHART. Sangall. B 525 (epist. papae a. 1265) monasterium ... ad tantam -em devenit, quod *eqs. ibid. al.* **b** *publ. et iur. de poena i. q. vastitas* – *'Wüstung' (de re v. HRG V. p. 1586sq.)*: CONST. Melf. 1,50 -em (*desoluccio-nem var. l.*) perpetuam patietur *civitas*. **3** *oppressio, afflictio* – *Bedrückung, Bedrängnis*: **a** in *univ.*: CHART. Tirol. 1005 (epist. papae a. 1234) cum ... episcopus ... mercimonia ... contrahi non permittat in ... -em pauperum et miserabilium personarum. **b** *tristitia, maeror, dolor* – *Tröstlosigkeit, Trübsal, Leid*: GODESC. SAXO theol. 7 p. 184,3 quibus 'arescentibus' ... digna denuntiatur -o, grandis inrogatur tribulatio (*spectat ad Vulg. Luc. 21,26*). THIETM. chron. 7,69 ubi -cio tunc est aut facinus subsecuturum est vel *eqs.* UDALR. epist. 18 vidit *frater* ... propinquos suos in tanta -e, ut *eqs.* IORDAN. SAXO epist. I 2 p. 5,18 nihil -is absque utilitate piis mentibus in hac vita credimus pervenire. *al. de hieme*: CARM. Bur. 61,15,1 terminum vidit brume -o.

desolator, -oris m. **1** *vastator, destructor* – *Verwüster, Zerstörer*: EKKEH. I (?) Wibor. 25 ille (*Gallus*) 'tyrannus', ait, 'Burchardus, non dux, sed praedator et -r istius provincie'. **2** *oppressor* – *Bedränger*: LUSTIN. Lippil. 724 humiles ne despice, tutor, non -r pauperis esse velis.

desolatorius, -a, -um. *vastationem inferens, damnosus* – *verheerend, vernichtend, zerstörerisch*: **1** in *univ.*: HILDEGAR. Far. 128 (MGMer. V p. 202,1; a. 869) eam (*urbem*) occupant *Normanni* et sorte igni -o accendere destinant. GLOSS. I 522,51 St.-S. -is zistorlihhen. *ad destructionem, demolitio-nem aptus* – *zum Ein-, Niederreißen bestimmt*: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,16 relicta urbis obsidione et machinis ... -is. **2** *torridus* – (*ver*)*sengend*: CHART. Wirt. III app. 26 p. 486,32 (c. 1217) quod, si quis presumperit ... munus immaculatę genitricis detrahare ... temptaverit, carbonēs -i cadant super eum (*spectat ad Vulg. psalm. 119,4*). *al.*

***desolatrix**, -icis f. **1** *quae destituit, deserit* – *eine die verläßt, im Stich läßt*: HUGO TRIMB. sols. 14 p. 46,31 domina mea Maria, quondam dolencium consolatrix, nunc autem pure diligencium -x. **2** *vastatrix, depopulatrix* – *Verwüsterin, Zerstörerin* (*usu praed. pro adv.*): GREG. IX. registr. 826 p. 725,28 gens Tartarorum ad regnum Ungarie manus depopulatrices extendens adeo in ipsum -x iniecit, ut *eqs.*

***desolido**, -are. *confirmare* – *bestätigen, beglaubigen*: DIPL. Heinr. III. 80 p. 105,23 quo vel burgus ... ipse sibi (*sc. monasterio*) redderetur vel potius, dum sit suus, -retur.

desolo, -avi, -atum, -are vel (*per analogiam* ad consolari) ***desolor**, -ari (*p. 455,22,32*). diss-: l. 71. p. 455,12. 14. 15. 17. *usu refl.*: p. 455,29; *intrans.*: p. 455,35. *pendet de*: l. 69. *partic. perf. usu adi.*: *passim*, e. g. p. 455,9; *subst.*: p. 455,1. 30. 32.

1 *trans.*: **a** *deserere, destituere, orbare* – *verlassen, im Stich lassen, verwaist machen*: **α** *de hominibus*: VITA Galli I 4 pater, <u>-r me (*sc. presbyterum*) dereliquisti -tum de doctrina tua? 5 p. 217,8 dereliquisti me (*sc. pontificem*) orfanum diss-tum. RIMB. Anscar. 1 p. 18,22 diu per Domini gratiam pastoris boni munere delectati ..., nunc tandem eius praesentia

-ti. RUOTG. Brun. 46 in quo (*diacono*) solo ... omnium -torum (-tarum *var. l.*) ora, oculi et animi versabantur. THIETM. chron. 2,33 nemo in Deum confidens -atur. *saepe. v. et l. 17.* **β** *de locis, sedibus sim.*: BREV. NOTIT. p. A 8,13 propter ... paganos ... cella multis erat temporibus -ta. RIMB. Anscar. 22 p. 48,3 quae (*dioecesis*) ... tunc pastoris erat praesentia -ta. EPIST. Worm. I 48 p. 86,12 ut ... eam (*sororem*) -tē sedi preponere non abnuatis (*sc. praesul*). CHART. episc. Hild. I 196 p. 179,21 in loco villē -te. CHART. Wirt. VII 2147 cum ex casu -ta fuisset curia et deserta. *saepe.* **b** *vastare, destruere, depopulari – verwüsten, zerstören, verheeren.* **a** *in univ.*: CHRON. Fred. 2,56 p. 77,14 regio diss-atur (-atur *var. l.*) et civetas (*sim.* THIETM. chron. 4,62. *al.*). Ps. METHOD. revel. A 6,5 cum ... Seneribech ... dissolasset (ἐρημωσε; -asset *var. l.*) quamplurimas regiones. 13,5 super terra, quae diss-ta (ἐρημωσε) fuerat. B 156 sunt filii Ismahel ab omnibus odibiles, diss-buntur urbes, et -ti erunt. WIDUK. gest. 3,32 p. 119,3 regnum meum (*sc. Heinrici I.*) habent Avari -tum. WIPPO gest. 19 p. 39,8 dux ... provinciam vastavit et castella ... -vit. *saepe.* **β** *pesum dare, perimere – vereiteln, zunichte machen*: DIPL. Heinr. II. 34 p. 38,18 nostri videbatur collegium provectus -ari primitias. **c** *opprimere, affligere – bedrücken, bedrängen.* **a** *in univ.*: ANNAL. regni Franc. a. 824 p. 166,29 omnes, qui rerum suarum direptione graviter fuerant -ti, de receptione bonorum suorum ... magnifice sunt consolati. **β** *tristem reddere, dolore afficere – traurig machen, betrüben* (refl. *i. q. maerere – sich grämen*: l. 29): BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,11 caeteris ... mendaciis mirabilibus non parum nutantibus ac sese -antibus. IORDAN. SAXO epist. I 45 magnum pietatis officium est -tis praebere spirituale solatium. 52 p. 63,17 hoc me plus consolatur, quam ipsius (*filii*) me absentia -atur. STATUT. ord. Teut. p. 54,18 ne desperacio -tos absorbeat. **2** *intrans. i. q. digredi – weggehen (von), ausscheiden (aus)*: GERH. STED. annal. p. 207,4 praepositus in locum suum (*sc. episcopi Hildesheimensis*) intravit ..., -tus itaque ecclesia nostra in Stedeburch.

desolvo v. dissolvo. **desonus** v. dissonus.

despar- v. desper-.

***despasmō**, -are. (*de et *spasmare*) *spasmi levare, laxare – krampflosend wirken (auf), entkrampfen*: THEOD. CERV. chirurg. 1,24 p. 144^A lilia -ant pueros, anisum, crocus et mel.

***despatori** (-acior), -ari. *vagari, (de)vehi – (dahin)ziehen, sich (fort)bewegen*: VISIO Godesc. A 56,1 avis penna facili in sublimē levata per aera libero volatu -cians pedica illaqueata.

despectabilis, -e. *contemptibilis – verachtenswert*: ALBERT. M. eth. I 341 p. 290,22 ille, qui fingit de se parva, habet ... actum eironis, sed intentionem iactoris ... , unde est compositus ex duobus vitiis et ideo -ior (*p. 1127^b, 27 ἐνκαταφρόνητοι*). cf. *despectibilis.

despectator, -oris m. *despector, contemptor – Verächter*: ALBERT. M. eth. II 4,24 p. 301^a,5 cui ... honor parvum est et non condignum sicut magnanimo, huic multo magis et alia parvissima reputantur ... ; propter quod magnanimi in talibus -es (*p. 1124^a, 20 ὑπερόπται*) esse videntur.

***despecte** v. despicio.

***despectibilis** (dis-), -e. (*despicere*) *contemptibilis, mediocris, vilis – verachtenswert, unbedeutend, gering*: **1** *de hominibus*: RUP. MEDIOL. Adalb. 28 a quam -bus personis. EKKEH. IV. cas. 130 neque ... ille (*Notkerus*) ... est aspectabilis neque ... -is. AMARC. serm. 3,745 ut -is mundo videatur monachus inopsque. *al.* **2** *de rebus*: ALCUIN. Willibr. 1,32 (MGMer. VII p. 139,16) quid te, Toronica, loquor, civitas, muris quidem parvula et di-is (*-is var. l.*), sed sancti Martini patrocinii magna et laudabilis. *neglegendus, levis – zu vernachlässigen(d), unerheblich*: CONR. MEND. Attal. p. 117,9 vulneris ... laesio, quia modica fuit, primo -is exstitit. cf. despectabilis.

despectio (dis-, -ccio), -onis f. **1** *sensu act. i. q. despectus, contemptio – Verachtung, Geringschätzung*: **a** *in univ.*: BEDA temp. rat. 9,13 malens Daniel utique suas margaritas a filiis clausas fructuoso sudore vestigari quam profusas a porcis

fastidiosa -e (*di- var. l.*) calcari. FORM. Sangall. II 47 p. 429,25 non sine dolore, non di-is (*di-ccionis var. l.*) nostrae, sed defectionis vestrae, vobis (*sc. iuvenibus*) intimare praesumo, quia *eqs.* HROTSV. Abr. 1,4 -o temporalium concedet animum caelo intentum. ARNO REICHERSB. scut. p. 1524^B non minoris celsitudinis est in clericis ... -o tormentorum et mortium quam *eqs. saepius.* **b** *neglectio, contumacia – Versäumnis, Widersetzlichkeit*: LEX Sal. Merov. 56^{capit.} (rec. C) de di-bus (*cf. LEX Sal. Karol. 59^{capit.} de eo, qui ad mallum venire contempserit*). **c** *offensio, contumelia – Beleidigung, Erniedrigung*: EPIST. Wisig. 13 p. 681,1 post inlatam eorum (*legatorum*) di-em iter praeeptione clausistis (*sc. episcoporum*). **2** *sensu pass. i. q. calamitas, pressura – Bedrängnis, Drangsal, Bedrückung*: OTLOH. curs. 7 (PL 146,159^B) haec ... omnia -is verba (*sc. psalmi*) sub persona Christi dicta.

***despectivus**, -a, -um. **1** *sensu act. i. q. irreverens, neglegens – respektlos*: HERBORD. Ott. 2,14 p. 85,16 ut non illum (*antistitem*) -a dilatione contristetis. **2** *sensu pass. i. q. contemptibilis, vilis – verachtenswert, gewöhnlich*: THEOD. PALID. annal. a. 1119 hunc (*archiepiscopum*) ... nudum imposuerunt Romani ex adverso super camelum, quod animal est -um.

*adv. *despective. contemptim, aspernanter, irreverenter – verächtlich, abschätzig, respektlos*: EKKEH. IV. cas. 38 p. 86,32 quod cum ille (*abbas*) -e de Notkero audiens ... assere-ret *eqs.* MIRAC. Bert. cont. II 46 p. 519,58 monachus pie ducentas missas, alter (*sc. tyrannus*) prave -eque protulit ducentas fissas. RAHEW. gest. 4,22 p. 263,24 (*epist.*) quas (*litteras*) quidam pannosus ... domno imperatori -e quodammodo obtulit. ALBERT. M. Iob 30,1 p. 340,37 'ponere cum canibus gregis mei', -e legendum est. *al.*

despecto, -are. (*desuper*) *intueri, observare – (von oben her) betrachten, beobachten, (nieder)blicken (auf)*: ERMOLD. Ludow. 3,187 missum torvum -at mulier eundem sublime aspi-ciens. FLOR. LUGD. carm. 4,143 quam (*terram*) pater ipse pio -at lumine semper. CARM. de bello Saxon. 2,96 illic (*sc. in castellum monti supraedificatum*) imponunt Saxones armatos ... , qui -rent, hostes quodcumque pararent. AMARC. serm. 3,671 cetera cum prono terrena animalia collo -ent.

despector, -oris m. *despectator, contemptor – Verächter*: ALTFR. Liutg. 1,30 erat ... pater egenorum et -r sui (*sim.* IORDAN. SAXO epist. II p. 183,4). CARM. var. II 14,32 arte carens nuper stultorum garrula proles librorum -r eram, ceu Tullius essem. DIPL. Heinr. V. (Mon. Boica X p. 445,19) ut illum Dei et sanctorum eius -em ... tradat papa satane. ALBERT. M. eth. II 4,24 p. 301^a,44 talia ... exteriora habentes sine virtute mali ... efficiuntur et aliorum -es (*cf. p. 1124^b, 1 καταφρονοῦσιν*) et iniuriatores.

***despectuosus**, -a, -um. *irreverens, probrosus – respektlos, beleidigend*: STEPH. LEOD. Lamb. praef. (MGMer. VI p. 385,12; s. X.ⁱⁿ) non minimum sumus -is risuum iniuriis lacesiti.

1. despectus (dis-), -us m. *abl. sg. -o: l. 60. despectio, contemptus – Verachtung, Geringschätzung*: **1** *gener.*: **a** *in univ.*: ARBEO Corb. 26 aiebat mulier hoc ob principis di-um aegisse episcopum. HRABAN. epist. 23 p. 429,23 ut sine ... di-u operis absque rancore ... legat (*sc. lector*) ea. LDUNG. PRUF. argum. 171 hii tales (*sc. corporis servi*) in quanto -u ... habiti sint, testatur Boetius. *al.* **b** *neglectus, contumacia – Versäumnis, Mißachtung, Widersetzlichkeit*: LEX Sal. Merov. 56 capit. p. 13 (rec. C) de di-o (*di-u C6a*). CAPIT. part. Saxon. 4 si quis sanctum quadragesimale ieiunium pro -u (*di- V a. corr.*) christianitatis contempserit. **c** *offensio, contumelia – Beleidigung, Erniedrigung*: HROTSV. Theoph. 73 adducens hostis eius fragili ... menti ... -us ... gravem facti nuperrime sortem. BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 618,2 hominem de luto finxit Deus ad -um illius (*sc. diaboli*), qui querebat principari in suis similibus. **2** *iur. i. q. depulsio – Verstoßung, Vertreibung*: LEG. Wisig. 3,6,2 p. 168,15 si -um (*di- var. l.*) propinque (*mulieris*) vindicaturi spernentis viri presumptionem ... condemnendam institerint propinqui.

2. despectus v. despicio. **despens-** v. dispens-.

desperabilis, -e. **1** *desperatus, expses, perditus – verzwei-*

[Gansweidt]

felt, hoffnungslos, verloren: RATHER. conf. 15,349 timore -i dimisso. 38,1475 quam -is sis atque dolendus, consideres quae-
so sollicitus. VITA Fel. Trev. p. 74 uxoris iam praemortuae -em
vitam pio patri exponens *vir* (ex *Beda Cuthb.* 4,3). *subst.*
masc.: RATHER. fragm. B l. 10 (CC Cont. Med. XLVIA. 1984.
p. 289) cum . . . lapis ille pessime consuetudinis me -em . . . non
desinat premere. 2 *damnosus, periculosus, perniciosus – ver-*
derblich, (lebens)gefährlich: WALAHFR. carm. 38,79 quid erat
maesto tam -e regno quam *eqs.* ODO GLANN. Maur. 11 (1)
post . . . eiusdem scelerati viri -em percussione. WIDR. (?)
Gerh. I 18 temptatus est . . . -i corporis egritudine (*sim.*
CHRON. Hugon. Weing. [MGScript. XXI p. 478,46]). GREG.
IX. registr. 371 p. 288,29 ne plaga eius (*imperatoris*) fieret peni-
tus -is . . . , malagma studuimus apponere sanativum (*spectat ad*
Vulg. Ier. 15,18).

adv. desperabiliter. 1 *desperate – verzweifelt*: MIRAC.
Bert. 7 p. 512,39 -r ruperunt *hostes* ad orientalem plagam per
sinistrum cornu vallantium. RATHER. c. Bucc. (QuellForschlt-
Arch. 29. 1938/39. p. 18,23) captus <tr>ivit (*sc. Rotherius*) -r
. . . perpetim . . . se ad ruina sui, non ad resurrectionem redi-
ssse. VISIO Godesc. A 48,2 quod verbum (*sc. angeli*) nimis
illo expavescente . . . et animum -r deiciente. 2 *damnose, pe-*
riculose, perniciose – auf verhängnisvolle, bedrohliche, un-
heilvolle Weise: ODO GLANN. Maur. 10 iactantiae -r barathro
demersus (*sc. homo nefandissimus*). 30 qui (*nauclerus*) . . . ma-
lo, quem inhaerendo circumdaverat, amisso -r (*desperaliter ed.*)
pendere coepit. HEINR. AUGUST. planct. 1356 cur, homo, non
cernis tua crimina . . . , -r tecum facis et pereunter? ALBERT.
M. sent. 4,18,18 p. 795^b,19 quia ipse (*excommunicandus*) se
fructu spiritualium -r privavit.

desperanter, desperate v. despero.

desperatio (dis-, -cio), -onis *f.* *script.* -par-: l. 52. 1 *proprie*
i. q. defectus spei, diffidentia – Verzweiflung, Hoffnungs-
Aussichtslosigkeit (remissius i. q. dubitatio – Zweifel, Unge-
wißheit: l. 41): a in univ.: LEX Baiuv. 10,4 quod illos (*libe-*
ros) in unwan, quod dicunt, in di-em (*dispertione, -e, -em var.*
l.) vite fecerit (*sim.* ANNAL. Xant. a. 868 p. 26,9. *al.*). MIRAC.
Genes. Hieros. 4 ut di-cio salutis ipsius (*viri*) cunctis cernenti-
bus existeret. ANSELM. Bis. rhet. praef. p. 104,19 cum precep-
torum consonantiam cognoverint (*sc. homines invidi*) et exem-
plorum, -cione (-em C) existiment supersedendum. EPIST.
Hildesh. 126 super auxilii vestri (*sc. comitis*) . . . fiducia vel . . .
-e nos (*sc. archiepiscopum*) certificare dignemini. ALBERT. M.
summ. theol. II 18,122,2 p. 402^a,25 ultima filia (*sc. luxuriae*) est
-o futuri (*cf. Greg. M. moral.* 31,88). *persaepe*. b c. *colore*
quodam: a corruptio, depravatio – Verderbtheit, Verderb-
nis, Verkommenheit: MANEG. c. Wolfh. 23 p. 105,1 quando
rerum -e compulsis nullus vobis miserie exitus occurrebat preter
absolutionem ipsius (*papae*). HERM. IUD. conv. 10 p. 102,16
mentem meam . . . copulate mihi coniugis excecavit affectus,
quod extreme -is solet esse indicium. *de morbo, dolore*: AN-
TIDOT. Cantabr. p. 164,8 quod (*antidotum*) est . . . ad -arationem
stomachi. b (*mortis*) *discrimen, tribulatio – (Todes-)Gefahr, Not*:
TRAD. Frising. 430 (a. 819) petitione infirmi fra-
tris . . . , eo quod in di-e vita illius tunc tempore erat. ANTI-
DOT. Bamb. 19 qui (*sc. antidotum*) facit ad omnes di-es mortis.
2 *meton. i. q. conamen desperatum, ausus – Verzweiflungs-*
tat, Wagnis: VITA Ludow. Pii 13 p. 318,1 habitatores ab spe
deciderunt et ad -em ultimam versi suum principem tradide-
runt. 45 p. 462,8.

**desperativus, -a, -um.* *desperationem inducens – in*
Verzweiflung stürzend: ALBERT. M. summ. theol. I 20,79^a p.
851^a,32 hanc (*voluntatem*) subdividit *Damascenus* in dispen-
sativam sive eruditivam ad salutem, qua . . . vult *Deus* bonos
puniri, . . . et -am, qua . . . vult damnandos puniri ad finalem
perditionem.

*adv. *desperative.* *desperate – auf verzweifelte, hoff-*
nungslose Weise: RATHER. prael. 5,27 l. 880 amplius (*sc. ha-*
bes) quod defleas, sed tamen non -e, quia divitias bonitatis Dei
nullus valet pensare.

**desperatorius, -a, -um.* *damnosus, perniciosus – schäd-*
lich, verderblich: PETR. DAM. epist. 40 p. 481,8 quibus (*ho-*

minibus) . . . iuxta -e (*dispensatorie var. l.*) assertionis ineptiam
nec indigene (*sc. sacerdotes*) possunt misteria sacra contradere
nec *eqs.*

despercio v. dispertio.

5 *desperno* (dis-), -spretum, -ere. *aspernari, despiciere – ver-*
schmähen, verachten: ALCUIN. epist. 51 p. 95,6 contritum cor
et humiliatum Deus non spernit (*di-it K2; spectat ad Vulg.*
psalm. 50,19). ODO MAGDEB. Ern. 2,47 -tam patiere (*sc. cae-*
sar) togam, regnique coronam auferet (*cf. Lucan.* 1,365).

10 *despero vel rarius *dispero* (diss-), -avi, -atum, -are.
script.: -paer(o): GLOSS. I 223,23 St.-S. -par(o): l. 62.
coni. praes. -it: l. 34. *usu refl.*: l. 49,53. *partic. perf. sensu*
act.: l. 20,25,37. *al. partic. praes. usu subst.*: l. 27. *perf. usu*
subst.: l. 19,20. *al.; usu adi.*: l. 50,64,68. *al. locut. adv.* ex -to:
15 p. 459,25.

1 *spem deponere (de), diffidere – verzweifeln (an), ohne*
Hoffnung sein (remissius i. q. ambigere, dubitare – zweifeln
[an]: l. 24,40. p. 459,7,10,16): a intrans.: a *absol.*: LIBER
diurn. 59 ut ipse (*Christus*) dignetur subvenire de-tis. CAPIT.
20 reg. Franc. 252,12 p. 220,21 si . . . infirmitate occupati et de-ti
ad ecclesiam provehi non possint. WALTHARIUS 1056 conviciis
. . . sui victorem incendit *Trogus* amaris, seu virtute animi, seu
de-verat (*despiraverat var. l.*). AMARC. serm. 2,598 qui (*Iu-*
daei) spem de-ando supernam despiciunt. OTTO FRISING. gest.

25 1,47 p. 67,17 alii . . . contra impetum aquae quasi de-ti repagu-
lum ponebant. CONR. MUR. summ. p. 125,3 consolatio circa
de-antes . . . inspicere debet. *al. addito abl. causae*: METELL.
exp. Hieros. 4,557 mens de-ta malis mortique parata. b c.
dat.: TRAD. Frising. 11 p. 38,13 (a. 758) vulnere inflictus vite-
que di-tus iacebam. 42. CHRON. Andag. 23 p. 58,2 cum iam
de-ret *dux* vite sue. *v. et l. 32.* γ c. *abl.*: ANDR. STRUM.

30 Ariald. 2 homicida . . . de-tus vita (*vita var. l.*). δ c. *praep.*:
de: PIRMIN. (?) scar. 26 p. 59,27 ut . . . de Dei misericordia
numquam di-it (*de-it, di-et var. l.; sim.* VITA Goar. 8). HRA-
BAN. epist. 42 p. 481,38 iam de-antes de semetipsis eos (*homi-*
nes) reddidit *traditio*. CHRON. Thietm. 4,35 comes non de ter-
reni operis casu de-tus. MARIAN. chron. a. Chr. 73 ne tam cito
de eventu belli di-aset (*sic?*) *Otho*. *al.* ab: WIBALD. epist. 334
p. 464,33 qui iam fere a bonis de-vimus. ARNOLD. LUB. chron.

40 4,8 p. 171,3 ab itineris propositi protectione de-are cepit *impe-*
rator. ex: ABBO SANGERM. serm. 16,58 vocatur Petrus ex
nomine, ne de-ret ex negatione. in c. *abl.*: DHUODA lib. man.
8,13,13 non est nobis in ullo di-andum (*de- var. l.*). b *trans. i.*
q. desperabilem, perditum putare, dimittere, relinquere –
für hoffnungslos halten, verloren geben, aufgeben (impers.
p. 459,6): a obi. homines eorumque animus: ARBEO Corb.

45 21 p. 211,21 ipse (*vir*) di-tus a m e d i c i s facinus non abscon-
dit (21 p. 212,7. *al.*). ANTIDOT. Sangall. p. 79,26 ad muliebres
partes, que . . . imbecillitatem patiuntur, ita ut se di-et *mulier*.
50 p. 88,22 facit *emplastrum* . . . ad idropicus di-tus et tumidus vel
aqua plenus. WETT. Gall. 15 filia eius (*ducis*) unica . . . di-ba-
tur. CHRON. Salern. 158 p. 164,13 patres nostri . . . non in
multitudine fleti fuerunt nec in paucis se de-arunt. ALBERT.

55 METT. div. temp. 1,11 p. 24,27 principem (*sc. praedonum*) . . .
de-tum hominem, . . . vehementer premebat *comes*. *al. addita*
relatione causali: WALAHFR. Otm. capit. 12 p. 41 quidam . . .
casu de-tus quam facile convaluerit. BERTH. (?) annal. a. 1079
p. 316,8 ut a plerisque nimirum de vita et salute numquam recu-
peranda omnino de-tus fuerit *rex*. b *obi. res*: ANNAL. Einh. a.

60 774 Adalgis . . . de-tis (*diss- var. l.*) patriae rebus relicta Italia in
Greciam . . . se contulit. ALTFR. Liutg. 2,3 uxor . . . pene cor-
poralem de-arata salutem. CONSUET. Trev. 9 si de-atur (*di-*
var. l.) eius (*fratris infirmi*) vita. INNOC. III. registr. 1,8 p. 15,
18 quod circa quasi de-tam curationem . . . monasterii . . . statu-
tum esse dinoscitur. CHART. episc. Hild. I 576 propter infe-
cunditatem loci coloni iusto proventu de-to . . . culture operam
non dederunt. ALBERT. M. veget. 7,45 terra, quae iam longa
siccitate destituta et combusta est, de-ta est sicut animalis cor-
pus mortuum. *al. addita relatione causali*: ALTFR. Liutg. 2,

70 20 p. 51,14 cum . . . in ipsa aegritudine vita eius (*iuvēnis*) de-ta
fuisset. CARM. Bur. 49,3,4 dies vestra (*sc. senum*) . . . ad um-
bram vergitur fine de-ta. *addita relatione finali*: ALFAN.

premn. phys. 21,2 p. 105 turpitudine ... est timor in malo facto neque tamen de-to ad salvationem (PG 40,689^A ἀνέλπιστον). *γ c. (acc. c.) inf.: LIBELL. prec. Paris. 2,2 quas (sedes lucidas) per tua (sc. Christi) misericordia adepti non di-o (de- var. l.).* HROTSV. Abr. 9,6 in illa (Maria) tanto iustius laudatur *conversio*, quanto ultra resipisci posse de-batur. ANSELM. BIS. rhet. praef. p. 104,3 sunt ..., quibus est de-are ingenium meum promissum opus ullatenus adaequare. CHART. Rhen. med. I 450 p. 509,30 (dipl. Heinr. V.) maiora de nobis se percepturos esse non de-ant *Anselmus et Heinrichus*. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 241,9 ne falco ... ex tedio frequenter descendendi de-et posse capere (sc. anates). *al. δ c. enunt.: ne: ALBERT. METT. div. temp. 2,2 p. 46,3 illi (oppidani) ... de-antes, ne obsessione a suo domino liberarentur. quin (addita relatione causali): HERM. CARINTH. essent. 1 p. 88,18 nec de eis, que restant, de-o, quin eqs. 2 spe deicere, frustrare – verzweifeln lassen, (in der Hoffnung) enttäuschen, entmutigen: HERIG. Ursm. 1,409 poterat quos (Zachariam et Elisabetham) ... veterina longo tracta situ iam de-asse senecta. ARNOLD. LUB. chron. 5,23 p. 200,31 protelabatur translatio (sc. Bernwardi), et populus, qui de longe venerat, gravabatur tedio, ita ut quidam de-ti discederent. 3 non sperare, non expectare – nicht erwarten (locut. ex -to i. q. ex insperato – unerwartet): HRABAN. hom. II 49 p. 238^B solent ... levius ferri adversa, quae praesciuntur quam quae subito ex de-to superveniunt. 4 desperate irrumpere – verzweifelt, tollkühn losstürmen: IULIAN. TOLET. Wamb. 12 p. 512,23 ubi a nostris de-tum est, non solum in muro pugnantes seditiosos sagittis configunt, sed eqs. adv. 1. desperanter. cum desperatione – voll Verzweiflung: RATHER. prael. 5,25 l. 800 ne aliorum mores intuens te aut arroganter erigas aut de-r humilias.*

2. desperate vel *disperate. magna cum desperatione – verzweifelt: 1 strictius: GESTA Frid. I. imp. A p. 22,24 que (portae) paulo ante castellum ... et turres violententer et quasi de-e (di- A) ceperant. 2 latius i. q. vehementer – gewaltig: EPIST. Hann. 65 p. 113,3 quamobrem non fallit me, quam de-e mea periclitetur existimatio. CHRON. Reinh. a. 1199 p. 563,8 omnibus rebus de-issime periclitatis.

despicabilis (dis-), -e. script. -cia-: l. 65. contemptibilis, mediocris, vilis – verachtenswert, unbedeutend, gering, wertlos: 1 de hominibus eorumque vita: a in univ.: LIBRI Karol. 3,15 p. 399,15 quisquis ... videt in propria arte minus doctos et di-es (-es V a. corr.) esse (sc. artifices). PAUL. DIAC. Lang. 6,22 quia -em personam et adhuc adulescentulum esse perspexit, ... abire permisit (sc. rex filium minorem; sim. BERTHA Adelh. 2 p. 756,32). PETR. DAM. serm. 17,3 l. 71 vir sanctus, cum non pulsatur, -is (despicabilis ed.) ac lenis aspicitur eqs. ELIS. SCHON. viar. 12 p. 98,24 non sit preciosa in oculis tuis vita tua, sed vilem atque -em semper arbitrare. al. de morte c. sensu non timendi: DION. Ratisb. 23 p. 364^B,52 est mors corporis -ior, si prius egomet sponte mundo moriar. b taeter, turpis, deformis – häßlich, unansehnlich, entstellt: WALAHFR. Karol. prol.^{med.} statura -is videbatur Einhardus. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 256,9 licet staturae pusillitate atque gibbo -is videretur dux. HIST. Hirs. 11 erat abbas ... gestu et habitu corporis -is eqs. al. 2 de rebus: a in univ.: WIDR. (?) Gerh. I 7 p. 496,33 a quo (praesule) ... laus humana ut stercus -e reputabatur. PETR. DAM. epist. 12 p. 141,12 -ia tibi (sc. episcopo) opusculorum meorum dona transmittito. al. b neglectus, depravatus – vernachlässigt, verwahrlost, verkommen: LIBRI Karol. 4,3 p. 494,35 ita loca divini cultui mancipata di-ia sunt, ut ... plerique basilice ... carent tegminibus. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 278,5 quod ... regnum, quod ... florentissimum accepit rex, quam fedum, quam -e (-iabile var. l.) ... reddidisset.

adv. despicabiliter. contemptim, aspernanter – verächtlich, geringschätzig: PETR. DAM. epist. 40 p. 454,22 cum eadem (sc. baptismatis) aqua post expletum opus in cloacam -r (despectabiliter var. l.) effundatur. 165 p. 198,26 omnibus (sc. deliciis) spretis -rque contemptis. acriter – scharf, stark: PETR. DAM. epist. 24 p. 230,18 tanto ... -ius Deo superbiam reprobande contemptitur monachus, quanto eqs.

*despicate adv. (despicari) miserabiliter – erbärmlich, jämmerlich: VITA Alcuini 10 p. 191,6 calamum labris quassatum ... ad finem eius, -e crepitando licet, pertrahere conabor.

despicio vel rarius dispicio (diss-), -spexi, -spectrum, -ere. script. et form.: praes.: dipec-: GLOSS. I 112,13 St.-S. -ti(o): l. 51. -ce(o): l. 38. 39. perf.: -ecx(i): l. 28. adde ALDH. virg. II 348 (var. l.). -spicierunt: l. 26. -spicerit: l. 33. struct. c. dat.: l. 52. partic. praes. usu subst.: l. 25. de forma praeverbii: ALCUIN. epist. 162 p. 261,28sq. secunda ... interrogatio fuit inter de, dis: an debuisset esse 'di-eris' sive 'de-eris' (spectat ad Vulg. psalm. 54,2).

I vigente vi praeverbii de- (v. et p. 461,3. 13): A proprie i. q. desuper spectare, tueri – von oben herabblicken, niederschauen (auf): 1 de hominibus (de Phoebo: l. 17): VITA Pus. 7 postquam montium culmina transcendis et ... ommissa retro de-eris. GESTA Bereng. 1,36 occiduas cernit quos mersus in undas Phoebus, uterque ... mundi quos de-it (gloss.: deorsum aspicit) axis. 2 de rebus: VITA Heinr. IV. 7 p. 25,10 sublata ... de laqueari tabula, quae caput imperatoris recte de-bat. 20 METELL. exp. Hieros. 3,991 mons ... sic de-it undique turrim, ut eqs. LIGURINUS 2,515 quaeque superveniens hostiles machina turres de-at. B translate i. q. despectare, contemnere – verachten, geringschätzen: 1 gener.: a in univ.: EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 40,31 quanto plura exempla hereticorum et imagines spernentium vel diss-entium trahunt (sc. Graeci), tanto eqs. p. 40,34 parentes eorum dispicerunt atque iniurias inhonoraverunt (sc. Graeci). AMALAR. cod. expos. II 11,7 qualis fuit Antonius, qui ... omnia temporalia di-cxit. ALFAN. premn. phys. 1,91 p. 22 feras et cete de-it homo (PG 40,533^A καταφρονεῖ). saepe. b c. colore quodam: a negligere, non curare – versäumen, mißachten, sich nicht kümmern (um): LEX Alam. 23^{tit.} (rec. B) de servis ecclesiasticis, si ad episcopum ... venire di-erint (dispicerit var. l.). WALAHFR. Wett. 406 episcopum ... di-to (de-, despectio var. l.) fratris amore mente piger nec corde sagax. FROUM. carm. 17,11 potius precor, ut pergas (sc. dux generosus), iam de-e curas. al. β offendere, affligere – beleidigen, schmähen: CHRON. Fred. 4,31 fortissime ab eodem (Theoderico) di-etur legatus. RHYTHM. 38,6,2 qui esputa linientes vultum Christi di-ent. HRABAN. epist. 15,2^{tit.} de his, qui parentes suos vel minores contempnendo di-unt. THIETM. chron. 2,39 quamvis sepe de-retur uxor et laboribus crebris fatigaretur. γ recusare, spernere – ablehnen, ab-, zurückweisen: ARBEO Emm. 16 contumax ... tyrannus veritatis verbis colla subponere di-xit (de- var. l.). HRABAN. epist. 39 p. 477,10 si totum (opus) legere de-erit lector. DIPL. Otton. II. 172 ut ... omnium contradictione de-ta potestatem ... obtineat abbatissa agendi. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300, 52 quatinus maiores totius regni omnes ... alterutri regum ... de-to communi voto contrairent. al. δ renuntiare, relinquere – entsagen, aufgeben, unterlassen: PIRMIN. (?) scar. 12 p. 43, 11 'abrenuntio', hoc est di-tio et derelinquo omnia opera mala. FORM. Sal. Merk. 46 p. 258,23 abbatissa, quae mundo di-xit et religionem sanctam dilexit. GERH. AUGUST. Udalt. 1,19 l. 9 mulier cum consensu conubia mariti de-ens ... congregationi ... se admiscuit. ε defendere, sustinere – widerstehen, standhalten: MEGINFR. Emm. 14 p. 983^C candelae iuxta sacrum ... corpus accensae tempestatum flamina atque imbrum flumina ... de-erant. 2 iur. i. q. expellere, abigere – verstoßen: ARBEO Emm. 36 quam (coniugem) vir suus ob cecitate di-xit (de- A3a) ... et alia sibi in matrimonio sotiavit.

II vigente vi praeverbii dis- (v. et p. 461,10): A proprie i. q. inspicere – ins Auge fassen, anvisieren: ANON. geom. I 3,5 p. 321,3 mensor ... de-at per mediclinium astrolabii lateris oppositi terminum. B translate: 1 perspicere, cognoscere, percipere – erfassen, erkennen, zur Kenntnis nehmen: ALDH. virg. I 35 p. 277,7 cuncta Stoicorum argumenta ... dicto citius de-xit (di- var. l.) Chrysanthus. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 457,1 qui ... in nomine Bonifacii necdum id (sc. vitium alternitatis) di-xisti. EPITAPH. var. II 94,2 quo titulus radiat, de-e, quid lateat. 2 respicere, attendere – achtgeben (auf), beachten: CAPIT. reg. Franc. 71,9 quod nobis de-endum est, utrum eqs. EGBERT. fec. rat. 1,743 di-e, rex portat gladium, sed non

sine causa (*spectat ad Vulg. Rom. 13,4*). ECBASIS capt. 271 ne per frusta secetur caro, di-e.

adi. despectus, -a, -um. 1 *despicibilis* – *verächtlich, verachtenswert*: IDUNG. PRUF. dial. 1,263 vestri (sc. *Cluniacenses*) nostros (sc. *Cistercienses*) ... oderant ... estimantes se viliores et de-iores haberi. 2 *proscriptus, infamis* – *geächtet, ebrlos*: CHART. civ. August. 15 p. 16,9 (a. 1257) tamquam fractor voti ad omnes actus legitimos inabilis et de-us, quod vulgariter subintelligendum est elose unde rehtlose.

subst. despiciens vel dispiciens, -entis m. *investigator* – *Erforscher*: Ps. BOETH. geom. 426 nosse ... huius artis di-em (de-*var. l.*), quid sint digiti, ... oportet.

adv. *despecte. *fastidiose, aegre* – *widerwillig, unwillig*: VITA Udalt. Cell. II 67 nec dulcia avidius nec minus sapida gustans de-ius.

despico, -are. *dilaniare, divellere* – *zer-, auseinanderreißen, zerfetzen*: GLOSS. II 605,32 St.-S. -tis zisleizten.

[*despicibilis v. despicibilis*.]

despoliatio (dis-, -cio), -onis f. *exspoliatio, depraeditio, expoliatio* – *Plünderung, Beraubung*: VITA Mathild. II 26 p. 200,15 quicumque ... possessionem ecclesiasticam ... iniusta -e scindit vel comminuit. MARIAN. chron. a. Chr. 461 nec ab ecclesiarum di-e abstinent *Geisericus*. HIST. de exp. Frid. imp. p. 48,34 recitabant ... nuntii miserabilem tragediam sup ignominiose captivitatis, -is (despolationis *ed.*), famis *eqs.* CHART. Burgenl. II 91 quod ... filii Sauli ... tempore -cionis possessionum suarum (sc. *magistri*) ... comiti ... subvenissent *eqs. al.*

despolio vel dispolio, -avi, -atum, -are. *pendet de: l. 49. 50. 53. partic. perf. usu subst.: l. 37. adde METELL. peripar. 6,42. expoliare, (de)praedari, expilare, privare* – *plündern, be-, ausrauben, enteignen*: 1 *gener.*: a *in univ.*: LEX Baiuv. 4, 31 ut peregrinum nocere voluerit et fecerit aut di-verit (de-, expoliaverit, spoliaverit *var. l.*). NICOL. I. epist. 98 p. 562,4 propriam ecclesiam di-ans *Rhoadualdus*. GERH. AUGUST. Udalt. 1,10 l. 35 Arnolfus ... Augustam adiit et de-vit omnibus rebus, quas secum abducere potuit. HELM. chron. 73 p. 140,25 captivis ... et de-tis tanta pietate concurrebat *Thetmarus*, ut *eqs. al.* de triumpho Christi: WALAHFR. carm. 20,21 tartara de-ans *Christus*, devicta morte resurgens (cf. *Vulg. Luc. 11, 22*). b c. *colore quodam*: a *demoliri, destruere* – *ein-, niederreißen*: CARM. de bello Saxon. 3,9 moenia de-ant (sc. *Saxones*), aeraria regia frangunt. b *desolare, devastare* – *verheeren, verwüsten*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 124,1 exercitus urbem invadendo ut turbo di-at. γ *affligere, perdere* – *zugrunde richten, ruinieren*: CARM. pro schola Wirz. 124 ut videas bellum te (sc. *satoreum irarum*) de-are misellum, in morem vermis pedibus sterneris inermis. 2 *publ., iur., canon.*: a *de bonis, iuribus sim.*: CAPIT. reg. Franc. 44,19 ut ... uxores vel infantes non fiant di-ti pro hac re (sc. *heribanno*) de eorum vestimentis. TRAD. Lunaclac. 102 usque hodie di-ti fuerant *monachi* de ipsa silva. DIPL. Loth. I. 51 p. 152,24 ut nullus eos (*monachos*) de quibuscumque rebus sine publici malli compellatione de-are ... presumat (*inde* DIPL. Ludow. II. 27 p. 120, 34. DIPL. Otton. I. 337 p. 459,32 di-are). DIPL. Contr. II. 205 p. 278,30 ut nullus dux ... ecclesiam de hac traditione audeat inquietare, de-are vel disvestire (*sim.* DIPL. Heinr. III. 93). *al.* b *de muneribus i. q. deponere, demovere* – *entheben, entlassen (aus)*: NICOL. I. epist. 94 p. 545,31 eos (*sacerdotes*) ... omni clericatus officio di-vimus. BERTH. ZWIF. chron. 31 confirmavit *advocatus* se ... praelatum (*militem*) ... tyrannidem exercentem ... degradare talique praefectura de-are. *adde*: CONC. Karol. B II 15,4 p. 144,28 qui (*coepiscopus*) ... contra nostram (sc. *papae*) preceptionem ... infulus est sacerdotalibus de-tus (di-*var. l.*).

despondeo (dis-, -spondi, -sponsum, -ere. *inf. prae. pass.* -di: p. 462,1,463,60. *usu refl.*: l. 70. *partic. perf. pro subst.*: p. 462,7. *adde* BRUNO MAGD. bell. 14 p. 21,22.

1 *strictius*: a (*sibi*) *desponsare* – (*sich*) *verloben*: a *gener.*: LEG. Wisig. 3,4,2 si ... puella ... fortasse alteri viro se di-isse vel in coniugio sociasse probatur. VITA Ansb. 2 (MG Mer. V p. 620,18) constituta die a casto iuvene casta -etur et puella. RATHER. nupt. 1 l. 8 Iohannem nostrae ecclesiae doleo

filium quandam ... in quadagesima suo -i fecisse filio puellam. DIPL. Otton. II. 21 p. 29,31 ego Otto ... Theophanu ... in copulam legitimi matrimonii ... -ere ac ... coniugem decrevi assumere. *in imag. c. sensu obligandi*: CHART. Xant. 5 (a. 893/99) quasi pro disponione, ut di-rem verba ipsius (*imperatoris*) mihi satis placabilia satisque votiva, ... dedi baucos optimos II *eqs.* b *eccl.*: VITA Agnet. 254 dicta refert agno -sa salutis (cf. *Vulg. apoc. 21,9*). b *matrimonio (sibi) coniungere* – (*sich*) *vermählen*: a *gener.*: CAPIT. reg. Franc. 296 p. 426,9 -o (sc. *episcopus*) te (sc. *Iuditham*) uni viro virginem castam (*spectat ad Vulg. II Cor. 11,2*). b *eccl. (in imag.)*: EPIST. Meginh. 1 p. 194,3 sic te age, ut qui hoc convictu Coloniam Christo mediante tibi -as (cf. *notam ed.*). 2 *latius*: a *promittere, polliceri* – *zusagen, versprechen*: VITA Pirmin. II 13 p. 43^E quod (*tintinnabulum*) habebat -sum *ancilla Dei* (cf. I 9 p. 30,4 quod ... ei promisit femina). GUTOLF. Agn. 32 virgineis floris votum sponsi potioris cum -issem meritis flectique nequissim. b *addicere* – *zusprechen, zuerkennen*: HILDEG. vit. mer. 1,954 infidelitatis imaginibus infideles vitam -ent, quam eis Deus non dedit. c (*usui*) *dare* – *leihen*: ABSAL. serm. 2 p. 23^D quis ... mercenarius bovem vel asinum patrifamilias -at *eqs.*

***despone**. (*sensu et orig. inc.*) *vox in formula incantationis usurpata*: ANTIDOT. Bamb. 34 dicens hec: '... isfinias nereta -e permofinet ment *eqs.*'

despono v. dispono.

desponsalia, -ium n. 1 *desponsatio, sponsalia* – *Verlobung, Eheversprechen*: HINCM. epist. 136 p. 89,25 ex utraque parte constrictus nec frangere -a (*sponsalia var. l.*) potui (sc. *comes*) nec eandem sponsam meam in coniugem ducere ausus fui. 136 p. 98,115qq. 2 *pactum nuptiale* – *Heirats-, Ehevertrag*: VITA Vincent. 10 (MGMer. V p. 119,19; c. s. IX.) Barontus obtulit ei (*Meneleo*) munera ... et equos, villas, quas ad nupcias filie sue secum contulerat, que in -bus (*desponsalicihus cod. a. corr.*) iam conscribere iusserat.

?**desponsalicia**, -orum n. (cf. *sponsalicius et desponsalitiun [ThLL. VI/1. p. 750,84]*) *abl.* -bus. *pactum nuptiale* – *Heiratsvertrag*: v. l. 34.

desponsatio (dis-, -cio), -onis f. 1 *proprie vel in imag.*: a (*de*)*sponsio* – *Verlobung, (Ehe-)Versprechen*: a *gener.*: HINCM. divort. 15 p. 205,33 qui (*iuvēnis*) post -em ... ac nuptiarum celebritatem puellam secreta cubiculi introducens. EPIST. Hann. 47 p. 92,11 Eggehardus ... consanguineam mihi (sc. *episcopo*) legitima -e et nuptiis sibi in coniugium copulavit. CHART. Wetzlar. I 241 ut ... -ciones puerorum ... facere valeatur (sc. *cives*), ita tamen, quod matrimonialiter non coniunguntur, nisi *eqs. al.* b *eccl.*: CAES. HEIST. hom. exc. 231 p. 158, 13 est cappa vestis -cionis sicut cuculla traductionis *eqs.* b *matrimonium, nuptiae* – *Ehe(schließung), Heirat, Vermählung*: a *gener.*: LEG. Wisig. 3,1,4 dum infantibus adulescentulas di-is (dispensationis *var. l.*) copula iungunt *quidam*. HINCM. divort. 12 p. 183,7 ante -em ... indecens quid tale admisit *Theutberga* et, postquam viro iuncta est, illi se soli servavit. GREG. VII. registr. 2,10 p. 141,2 quam ... rumor esset sacramento et -e laicorum more sibi copulasse (sc. *episcopum mulierem*). CHART. Turic. app. 386^a p. 40,30 nec ab ipso (*sponso*) nec ab alio ante -em cognoscetur *filia comitis. al.* b *alch. de commixtione*: Ps. AVIC. anim. 9,2 p. 462 dicimus, quod vir ex una parte et uxor ex alia praeparentur; et dicemus obscure et 'non desponsare' et 'desponsare'; nunc dicendum est, quomodo -o debet praeparari. ARTEPH. secret. p. 38 quosque vera separat<i>o sit facta, quod vocatur ab invidis ... ligatio, -o. ANON. tab. p. 169,4 cum nec mors aut vita in ipsis (*lapidibus*) sit nec -o nec conceptio. *al. v. et vol. II. p. 1155, 55. densatio, spissatio* – *Verdichtung, Verfestigung*: Ps. ARIST. pract. p. 659^b,515qq. lapidis -o in calcem corporalem; ... sit ... lapidis ... -o per fixationem. p. 661,37. γ *eccl.*: LIBER de unit. eccl. 2,30 p. 256,26 ut memor ... sit *episcopus* semper sponionis et -is ecclesiasticae et dilectionis Dei. HILDEG. epist. 8,2 que (*civitas ornata*) constituta est in -e Christi (cf. *Vulg. apoc. 21,2*). EPIST. Adm. 35 p. 72,12 universe sancte congregationi Ademuntensis cenobii nove -is (sc. *abbatis et*

[*Gansweidt*]

monasterii) filioli licet indigni fratres Chremesmunsteriensis. CHART. Friburg. 159 p. 131,14 (epist. papae) cum Heilwigis ... anulo sue -is reverenter exhibito se ... in observantiam perpetue continentie duxisset Domino desponsandam. *al. suscepio in paroeciam – 'Einpfarung'*: CHART. Laus. 915 p. 756,9 (a. 1242) discordia orta fuit inter ... capellanum sancte Crucis ... et capellanum sancti Pauli super -e Vullelmi. *δ theol. i. q. unio, unio – Vereinigung*: ALBERT. M. sent. 4, 26,5 p. 103^b,24 cum matrimonium sit ... in remedium concupiscentiae et hoc dupliciter, ... ex actu ipso ordinato per fidem thori et ... ex gratia, quae est ex -e humanae naturae cum divina in persona Christi. *2 meton. i. q. praedium, donum nuptiale – Heiratsgut, Morgengabe*: CHART. scrib. Col. A II 1 p. 88,17 (c. 1163/72) Gerardus ... contradidit uxori sue ... domum ... in -cionem et in dotem (*sim. p. 109,29. ibid. al.*).

**desponsativus*, -a, -um. (*de)vovens – gelobend*: v. l.43. *desponsator* (dis-), -oris m. *1 conciliator (nuptiarum) – (Ehe-)Stifter*: HRABAN. cruc. D 3,38 tu, Gabriel, archangelus Altissimi et -r (di-, dispensator *var. l.*) coelestium nuptiarum (*spectat ad Vulg. myth. p. 170*). *2 sponsus – Verlobter, Bräutigam*: VITA Menel. 1,13 (MGMer. V p. 143,15; s. X./XI.) -r filiae tuae (*sc. Baronti*) ... aufugit cum filia tua. *3 maritus – Gatte, Gemahl (in imag.)*: HILDEG. scivias 2,6 l. 2028 -es (*i. diaconi*) cum hac uxore iustitiae tam fideliter conversentur, ut *eqs. (spectat ad Vulg. I Tim. 3,12)*.

desponsio (dis-), -onis f. *1 proprie vel in imag.: a desponsatio – Verlobung, (Ehe-)Versprechen: a gener.: CONC. Karol. B I 11,65 qui necdum eas (virgines), quas rapuerant, ... sub ... -is (di-, dispositionis var. l.) vel dotalicii nomine in coniugium sumptas habent. β eccl.: HERBORD. Ott. 2,8 p. 92, 8 ego per eius (Christi) gratiam huius vestre (sc. Pomeranorum) -is (desponsationis var. l.) auctor esse videor (spectat ad Vulg. II Cor. 11,2). b matrimonium, nuptiae – Ehe(schließung), Heirat, Vermählung: a gener.: RUP. TUIT. trin. 18, 1114 sanctio coniugii non tam in ... commixtione carnis quam in sacramento -is est. ibid. al. β eccl.: RUP. TUIT. vict. 12,20 p. 394,25sq. scitote illum fuisse diem -is illius (Salomonis) ...; -is ... , qua sibi ecclesiam per suum sanguinem desponsavit (spectat ad Vulg. cant. 3,11). 2 meton. i. q. donum sponsalium – Verlobungsgeschenk, 'Wittum': v. p.462,5.*

**desponsivus*, -a, -um. (*de)vovens, promissivus – gelobend, versprechend*: CONR. MUR. summ. p. 162,24 sunt verba ... devotiva, -a, desponsativa (*ci. ed., -a cod.*).

desponso (dis-), -avi, -atum, -are. *script.: -pun-: l. 49. adde LEX Sal. Pipp. 14,9. -pos(o): l. 52. p. 464,35. usu medial.: p.464,16. pendet ad: p.464,12.23. partic. perf. usu subst.: l.54.57. saepius.*

1 proprie vel in imag.: a (sibi) despondere – (sich) verloben: LEX Ribv. 41,1 si quis mulierem di-verit (-verit, dispuvar. l.). LEX Saxon. 49 qui feminam ab alio di-tam (-tam var. l.) rapuerit. DIPL. Heinr. III. 294 ut, quicumque ... uxorem duxerit vel -verit (disposaverit, sponsaverit var. l.), si morte praeventus fuerit, nulli propinquorum ... liceat viduum vel -tam (di- var. l.) illius uxorem ducere. CHART. Eichsf. 91 p. 55,3 virgo ... adolescenti ... -ta ... hunc respuens. ALBERT. M. sent. 4,39,8 p. 436^b,28 illa (*sponsalia*) scindi possunt propter mortale peccatum in altero -torum existente. *persaepe. b (matrimonio sibi) coniungere – (sich) vermählen, (ehelich) verbinden: a gener.: LEX Alam. 52 si quis filiam alienam di-tam (-tam rec. B) dimiserit eqs. BONIF. epist. 99 di-are (dispon-di, disponendi var. l.) sibi disponit servus coniugem. CHART. Rhen. med. I 186 si ... mater ... seu ipsi infantes voluntarie sive inviti extraneis fuerint -tę viris, noverint se nec precariam nec alodum habituras. THIETM. chron. 4,39 Liutharius ... matronam ... sibi in coniugem -vit et acquisivit. CHART. Tirol. notar. I 47 eam (Christinam) annullo -vit (sc. sellarius) et eam maritali affectu fuit obsculatus (item 60^a, ibid. al. sim. CHART. Ital. Ficker 458 p. 466,18). SALIMB. chron. p. 565,33 dux ... cum Venetis suis cum anulo aureo in die ascensionis Domini mare -at eqs. al. de sacrilegio: COD. Udalr. 168 p. 298,16 manum ... imaginis manu contingens sub tipo illius sanctam Mariam sibi -vit (sc. haereticus). β alch. de*

commixtione: ANON. tab. p. 151,33sq. -vi duo luminaria in actu ...; haec est soror et hic est frater eius, per quem induraverunt et -verunt subtilitate praeparationis figentes eos. ROSIN. interpr. 1 p. 292,4 figere est -are, solve et re<coa>gulare. Ps. 5 AVIC. anim. 1,5 p. 62 faciat calcem ... et inceret et induret et fermentet et -et. v. et p.462,60. γ *publ. de patriciatu Heinrich III.*: BENZO ad Heinr. IV. 7,2 p. 588,23 indutus ... rex viridissima clamide -atur patriciali anulo, coronatur eiusdem prelatore aureo circulo (*cf. notam ed.*). *δ eccl.*: HROTSV. Abr. 1,5 exaestuo ... illam (*Mariam*) Christo di-are (-are, -ari, dispensari var. l.; *sim.* WIPO gest. 37 p. 57,30. al.). COSMAS chron. 2,49 p. 156,27 statim -at caesar eos (*episcopos*) anulis ad singulas ecclesias dans eis pastorales virgas. v. et p. 463,4. *commendare, committere – anvertrauen, anbefehlen*:

15 PURCH. Witig. 115 te (*sc. Augiam*) magis obtamus ... huic (*abbati*) -ari, cuius dicione tueri possis. EPIST. Meginh. 10 p. 204,12 quatinus vestra (*sc. episcopi*) consecratione eius (*Dei*) -etur capella patrocini. CHART. Naumb. 183 quam (*ecclesiam*) mihi (*sc. episcopo*) -tam in defensionem et tutelam meam ... suscepi. *2 translate: a gener. i. q. destinare, eligere – bestimmen, erwählen*: ALBERT. M. nat. bon. 116 quae (*Maria*) ... patriarcham imitata 'contra spem in spem credidit', contra spem naturae, qua virgo -atur ad partum, in spem gratiae. 117 omnia pericula sua et pueri necessitates permittens se -ari providentia removet Maria futurorum. *b publ. et iur. i. q. dotare, instruere – ausstatten, versehen (mit)*: CHART. Brand. A XIV 17 p. 12,21 (a. 1273) si pater et mater ... puerum in sede matrimoniali legitime locaverint, ... puer contentus esse debet in rebus, quibus -atur. *c eccl. i. q. sacrare – weihen, heiligen*: DIPL. Heinr. III. 80 p. 105,9 elaborandum duximus ecclesiam sanguine suo (*sc. Domini*) -tam luporum dentibus eripere.

adi. desponsandus, -a, -um. *ad sponsalia pertinens, sponsalis – die Verlobung betreffend, Verlobungs-*: FORM. Marculfi 2,15 de di-is (disposandis var. l.) maritandisque ordinibus ... causae, qui fiunt, necesse est, ut *eqs.*

desposco v. deposco.

**despotalis*, -e. (*principalis, erilis – herrscherlich*: VITA Sym. Ach. 2 (Die Abtei Reichenau. 1974. p. 119; s. X.^{med.}) ille -i parendo sciscitationi omnem prosperitatem pugnae ... propalavit.

**despotes*, -is m. (δεσπότης) *form.: sing.: acc. -on: l. 46. abl. -i: l.48. decl. II.: l.53.*

princeps, dominus (servorum) – Gebieter, Herr, Herrscher (über Sklaven): ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1046^C accessit ad eum -on quidam symmysta eius (*abbatis*). ANNAL. Ianuens. III p. 57,16 destinati fuerunt legati ... causa ... firmandi pacem ... cum Michaele -i Commiano. ALBERT. M. pol. 1,5^d -es (p. 125^b,31 δεσπότης) ... non in possidendo servos', supple: dicitur, 'sed in utendo servis'. 3,28 p. 221^b,4 subdit rationem ... 'non enim adhuc accidit fieri ... hunc quidem -em', id est dominativum, 'hunc autem', id est alium, 'servum'. 4,9^h 'fit igitur', supple: si ex talibus sit civitas, 'servorum et -orum civitas'. *ibid. al.*

**despotia*, -ae f. (δεσποτεία) *dominatus, dominatio (servorum) – das Gebieten, Herrschaft (über Sklaven)*: ALBERT. M. pol. 3,4^e p. 232^a,28 '-a' (p. 1278^b,32 δεσποτεία) ... , id est scientia dominativa et utendi servis. p. 232^a,43 'non ... contingit corrupto servo servari -am', id est principatum dominativum.

**despoticus*, -a, -um. (δεσποτικός) *1 adi. i. q. imperiosus (servorum), principalis – (über Sklaven) gebietend, herrschend, herrscherlich*: ALBERT. M. pol. 3,28 p. 220,39 'est ... principatus', supple: quidem '-us' (p. 1277^a,33 δεσποτική), id est dominalis. 3,48 '-ae' ... , id est dominativae et oppressivae sunt *politiae*. Iob 1,3 p. 22,4 est notandum, quod cum quatuor virtutibus domus regatur ...; -a sive scientia utendi servis et ancillis (item 1,5,28 p. 200,11. *sim.* summ. theol. I 17,67,1 p. 676^a,42). summ. theol. II 13,80,3 p. 119^a,25sq. -a (*sc. combinatio*) ... sive dominalis ... , -a enim domini et servi est. *ibid. al. 2 subst. fem. et neutr. i. q. dominatus, dominatio (servorum) – das Gebieten, Herrschaft (über Sklaven)*: ALBERT. M. pol.

1,1^d 'quicumque . . . existimant politicum et regale et oeconomikum et -um idem, non bene dicunt'. 1,5^a -a (p. 1255^b, 16 δεσποτεία) et politica neque omnes principatus ad invicem sunt idem. *ibid.* al.

adv. *despotice. more domini (servorum), imperiose – wie ein Gebieter (über Sklaven), herrisch: ALBERT. M. pol. 3,5^e p. 239^a, 24 'tyrannis' . . . est, quando unus -e, id est dominaliter, regit communitatem sibi subiectam. 7,13^k 'quem (principatum) oportet videri honorantes legislatorem, eo quod est -e' (p. 1333^b, 27 δεσποτικῶς), id est serviliter, 'principari'.

*despotizatio, -onis f. dominatus, dominatio (servorum) – das Gebieten, Herrschaft (über Sklaven): ALBERT. M. pol. 1,4ⁱ p. 35^b, 5 oportet hoc idem, id est unum ex natura 'despotizare', quia -o quidam principatus est.

*despotizo, -are. (cf. δεσπάζειν, δεσποτεῖν) imperare – gebieten, herrschen (über): ALBERT. M. pol. 1,2^c quod 'are' (p. 1253^b, 21 τὸ δεσπάζειν) sit 'praeter naturam'. 7,21^p p. 635^a, 31 'quatenus -ent vicinis', id est subiciant serviliter vicinos. *ibid.* al. v. l. 13.

despumatio vel dispumatio, -onis f. 1 actio despumandi, demptio spumae – das Abschäumen: MAPPAE CLAVIC. 287 post di-em et colaturam zucharae. 2 materia corrosionem efficiens – zersetzende Substanz: HILDEG. phys. 9,3 crudum est plumbum et quasi de-o et purgamentum aliorum aera-mentorium.

despumo vel saepius dispumo, -atum, -are. script. -pom(o): l. 34. adde BOTAN. Sangall. 29,2. al. usu refl.: l. 41. partic. perf. usu adi.: l. 31, 32.

1 trans.: a proprie: α spuma purgare – abschäumen: COMPOS. Luc. E 11 pisa (sc. luzam) et decoques bene cum hurina di-ta (sim. D 28. *ibid.* al.). ANTIDOT. Lond. p. 17,21 ad tusse qui patiuntur (sc. dabis) cum m e l attico di-to (p. 17,29. saepe. sim. PRAECEPT. diaet. III 11 mellis optimi di-ti [de-, dispomatum, di-tum, de-to var. l.] fialas III). HERACLII II 29 illud (oleum) de-ando coque. OLIV. hist. Dam. 60 p. 263,14 ad ignem de-atur liquor balsami. β spumeum reddere – zu Schaum, schaumig schlagen: TRACT. de chirurg. 517 absinthium cum albumine ovi de-to vel distemperato comiscemus. refl. i. q. tumefieri – gischten, sprühen (in imag.): RADBERT. Matth. 7,1143 inter 'huius (saeculi) mare' fluctus, quo 'tumens pompa' se multis di-at allisionibus (cf. Petr. Chrys. serm. 47,3). γ salivare – geifernd von sich geben, hervor-schäumen: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,15,24 ut insani capitis vir iste de-at falsissima. RUP. TUIT. Ioh. 5,2111 antequam . . . os vestrum maledictionem et amaritudinem de-et, quae sunt in corde vestro. b translate: α explore, sedare – befriedigen, stillen: ADO VIENN. Desid. (PL 123,438^B; a. 870) utrum melius esset uni viro mulierem coniungi quam per diversorum iuvenum appetitus libidines suas di-are. β incitare – anstacheln: MEGINFR. Emm. 11 p. 980^B ille (iuvenis) . . . ira contumaciam di-ante et ignita iaculatur opprobria. 2 intrans. i. q. (ex)spumare – (auf)schäumen (fere in imag.): CONC. KAROL. A 21 p. 185,18 isti (haeretici) vehementi fluxu perverse doctrinae immoderatus de-antes. ORD. celebr. conc. 7^B, 9 l. 129 venter . . . mero aestuans cito de-at (di-var. l.) in libidinem. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,42 oriuntur . . . malae cogitationes, quae igne iracundiae bullientes quasi aquae erumpunt foras et di-ant in corporis voluptatibus. RAHEW. flosc. 4,115 fructus desecti ventris (sc. Saturni) pelagoque recepti cum de-bunt cocti, Venerem generabunt.

despuo, -ere. 1 expuere – ausspeien, ausspucken (in imag.): RUP. TUIT. off. prol. 58 illud a bonis omnibus huiusce studii . . . dignitas impetrare debet, ut, quamvis vetus cum suavitate vinum bibere assueti sint, nostra tamen musta -enda non iudicent. 2 contemnere, respuere – verachten, mißbilligen, von sich weisen: HERM. AUGIENS. vit. 464 me (sc. Musam), si inlepidio ore canam . . . , non mox despicias (sc. contio sororum) . . . me neque -as.

desquamo, -atum, -are. depilare – enthaaren: COMPOS. Luc. K 12 tollet pellem -tu<m> . . . cum ipsum gipsum et post illum siccum rade cum cultellum acutum.

dessendo v. descendo. dessentericus v. dysentericus.

dessero v. 2. desero. dessicco v. deseco.

dessigno v. designo.

*dessitlus, -i m. (cf. polon. dziesięć) decimanus – Zehntpflichtiger, Zehntbauer: CHART. Pomm. 282 (a. 1232) homines . . . , qui -i nominantur, liberi contulimus, ut eidem claustrum deserviant.

dessolacio v. desolatio.

*dessolatio v. 1. dissolatio.

destancia v. distantia.

*destauro, -atum, -are. (cf. instaurare, restaurare) deformare – entstellen, verunstalten: ALBERT. MIL. temp. 3 p. 375,17 restaurata est facies eius, que -ta fuerat ab eo (cancro), et factus est Titus sanus.

destempero v. distempero.

destendo v. distendo.

dester v. dexter. destermio v. distermio.

15 desterno (dis-), -stravi, -stratum, -ere. 1 strato levare – ab-satteln: GLOSS. 6,87 K. -tus antsadulot. I 314,3 St.-S. di-vit insadlada. al. ARNOLD. LUB. chron. 2,18 p. 138,20 cum . . . illi (principes) -rent (destituerent var. l.) equos. 2 medial. i. q. se demittere, descendere – absitzen: HARIULF. Arnulf. 2,27 p. 892,46 venit Atrebas, quo patuli campi spatia virgulta ferentis obdormire volens -itur ille iumento. 3 detrectare, contemne-re – verschmähen, verachten (?per confusionem c. desperne-re): LAND. MEDIOL. hist. 2,12 p. 49,45 doctor egregius omnium artium peritia imbutus di-itur (an subest discerpitur?).

25 desterto, -ere. ?stertendo urgere, occupare – ?schnarchend bedrängen, belagern: LAMB. LEOD. Matth. I 1006 tempora deducit Titan itinereque reciprocatur altum curvaque retrogradi -it (an corrupt?) brachia cancri.

destico, -are. mintrire – pfeifen, fiepen: CARM. Bur. 132, 3^b, 10 sorex -at, mus et minnit.

30 destillatio vel saepius distillatio (-cio), -onis f. 1 proprie i. q. stillatio, defluxio, effusio – das (Herab-, Ab-)Tropfen, (Nieder-)Rinnen, Strömen, Triefen, (Aus-)Fluß: a gener.: ANNAL. Hild. a. 1122 inundatio ex ymbrium di-e . . . evenit. de igne: FOLCUIN. Lob. 41 hanc . . . ternam igneamque di-em trinitas sancta . . . egit. b natur. et medic.: α in univ.: AESCULAPIUS 13 p. 17,8 di-em . . . per nares facit catarrhus et pulmonem. RECEPT. Bamb. 8^{capit.} ad ube di-e. ODO MAGD. herb. 1510 in pectus capitis si de-o (di-var. l.) fiat. THADD. FLORENT. cons. 83^{capit.} contra di-em urinae (sim. ALBERT. M. animal. 1,465). ALBERT. M. animal. 15,106 quod . . . di-o sanguinis menstrui fiat a muliere sicut spermatis a viro. al. β catarrhus, epiphora – Katarrh, Schnupfen: RECEPT. Bamb. 8 porri capita . . . dati di-es, tossem . . . emendat. γ ictus, pulsus – Schlag, Puls: Ps. HIPPOCR. sang. 12 si . . . cordis di-o inculata est. c alch. et pharm. ('Destillation'): ANTIDOT. Glasg. p. 139,30 omnia . . . coquat, quod usque ad II veniat et, cum refrigeraverit, et ad di-cionem. TRACT. de caus. mul. 1 postea mittis di-o omnia in sacco, facis di-o (distillare var. l.). TROTULA 62^b di-o prima attrahit virtutes omnium spirituum. GEBER. summ. 50 p. 413 super . . . cineres ponatur vas di-is. saepius. 2 meton.: a gener. i. q. stillicidium, colliciae – Traufe, Dachrinne: CHART. scrin. Col. A I p. 248,13 (c. 1170/82) domum . . . acquisiverunt Wichman et uxor, quousque de-o tecti pertingit. c alch. et pharm. i. q. substantia destillata – Destillat: MAPPAE CLAVIC. 35 distillas de-e croci et omnia simul teris. ANTIDOT. Cantabr. p. 165,52 omnia tona et cribrata cum melle di-e hoc colligis (sim. TRACT. de aegr. cur. p. 158,14). GEBER. summ. 50 p. 416 fiat super caput illius (descensorii) ignis, descendet enim di-o eius (sc. rei destillandae).

60 *destillatorius vel saepius *distillatorius (-ila-), -a, -um. 1 adi. i. q. ad destillationem aptus – zur Destillation dienend, Destillier-: ALPHITA I p. 273,41 alembicum, id est vas di-um. II p. 6,26. GEBER. forn. 4 p. 741 modum . . . sufficienter descriptus di-um tam mineralium quam vegetabilium. 2 subst. neutr.: a vas ad destillationem aptum – Destilliergefäß: Ps. ARIST. magist. p. 654^a, 1 tegulas bene tere et pone in de-o fortissimo vitreo. THADD. FLORENT. cons. 180,16 habebis . . . medietatem eius (vini) . . . , quod in di-o posuisti. *ibid.* al. b medicamentum (auribus) instillandum – (Ohren-)Tropfen: THADD. FLORENT. cons. 159,18 fiat tale distila-um in aurem. 159,23 fiat distila-<i>-um tale, ubi est ventus, scilicet in

[Gansweidt]

aure.

destillesco (distillisco), -ere. *arescere, (ex)tabescere* – *verschmachten, dahinschwinden*: GLOSS. I 487,13 St.-S. di-iscent zartriuant.

destillo vel saepius distillo, -avi, -atum, -are. *script.* -il(o): l. 61.

I intrans.: **A strictius**: 1 (*deorsum*) *stillare, (de)fluere* – (*herab-, ab*)*tropfen, (hinab, nieder)rinnen, strömen, fließen*: **a gener.**: RUD. FULD. mirac. 9 tantus humor sanguinei coloris de loculo ... di-vit, ut *eqs.* DIPL. Karoli III. 47 p. 78,27 per ... rivos ... de-antes et decurrentes. MIRAC. Annon. 1,66 p. 58,5 cepit sudoris immensitas per omne corpus iacentis di-are. *in imag.*: PETR. DAM. epist. 117 p. 327,3 ut ... in alios di-ancia fontis irrigui fluenta transfundas. ARNOLD. LUB. chron. prol. p. 115,15 nos ... de pingui Minerva di-antes vel impeditoris lingue – *flüssig(er) werden*: TRACT. de caus. mul. 89 malacticum ad matricem ... conficis ad igne calefacto, quod di-at (di-et *var. l.*), in lana coligis et subpones. MARC. GRAEC. ign. 4 in caldario pone, ut lento igne supposito di-are incipiat *oleum*. 2 *madere* – *triefen (von)*: **a gener.**: EINH. Marc. et Petr. I 1,10 animadvertit *aedituus* loculum ... umore sanguineo undique di-antem. GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 593,40 vir desideriorum iam dudum totus per di-antes sinus poterat effluxisse. CASUS Petrish. 3,15 cum ... chorum sic di-ans intraret *Gebehardus*. **b medic.**: AESCULAPIUS 14 p. 18,22 si frequenter de-verint *foramina uvae*. **B latius i. q.** *effluere, recedere* – *schwinden, wegschwimmen*: ALBERT. M. veget. 7,42 terra ... ferax ita diu efficitur, quamdiu per illuviones imbrum non di-vit ab ea argilla.

II trans.: **A instillare, rorare, infundere** – (*herab-, auf-, ein*)*träufeln, einflößen*: **a gener.**: **a in univ.**: BOTAN. Sangall. 15,1 herba nasturcio teris, in naris di-vit (*ex Ps. Apul. herb. 20* naribus inicis). RIMB. Anscar. 20 p. 44,36 ut ... de ipso vino ei (*matronae*) in os di-ret *filia*. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 377,17 succus eius (*calamenthi*) auribus di-tus vermes occidit. ALBERT. M. veget. 4,59 nivis respersa caliditas ad terram ... spirans ... di-at et nutrit multum humidum, quod paulatim ... di-ans superioribus partibus terrae vigorem ... infundit. *v. et p.* 466,56. *in imag. (loci spectant ad Vulg. psalm. 67,9)*: STEPH. COL. Maurin. 9 p. 278^C cum locus ... tum proxima quaeque tantae suavitatis completa sunt fragrantia, ut evidens esset coelos eam di-asse gloriam. SIGEB. GEMBL. gest. 26 misericordiam coeli di-verunt (*sim.* TRANSL. Annon. 9 p. 517^b, 51). **β effundere, profundere** – (*ver*)*strömen, hervorquellen, -fließen lassen (expressus i. q. excernere – ausscheiden, absondern: l. 51)*: PAUL. AEGIN. cur. 203 p. 136,9 putredinem post urinam de-ant (3,45,5 ὑπὸ τῆς οὐρῆς). VITA Verenae I 13 (AS Boll. Sept. I p. 167^b) lacrymas oculis di-ans dixit: '*eqs.*' CHRON. Reinh. a. 1226 p. 603,28 Elizabeth vidit Christum crucifixum per manus sacerdotis guttas sanguinis di-antem. ALBERT. M. nat. bon. 327 p. 116,81 contingit di-are semen et perfectam coitus delectationem experiri. *in imag.*: PETR. DAM. epist. 160 p. 130,13 primo di-ant *haeretici* ore dulcedinem, sed *eqs.* **b alch. et pharm.** ('*destillieren*'): ANTIDOT. Cantabr. p. 163,49 apii semen teris diligenter cum mele di-to. TROTULA 62^a recipe aquae vitae de vino meliore di-tae lib. III. THADD. FLORENT. cons. 159,22 distiletur (*sc. destillatorium*) cum laneo et sit tepidum. *saepius*. **B conspergere, tingere – benetzen, befeuchten**: THEOD. THEOL. Conr. 5 p. 217^b,52 cum ... subucula puncti sacerdotis loco pectorali non parvis maderet di-ta guttis. CHART. Salem. 269 p. 302,16 silvam ... et extra silvam, videlicet secundum quod extremarum arborum extremitates ramorum poterunt di-are, ... monasterio ... vendidi.

destina, -ae f. 1 *fulcrum, pila* – *Stütze, Pfeiler (in imag.: p. 468,1)*: BEDA hist. eccl. 3,17 p. 160,6 ut adclinis -ae, quae extrinsecus ecclesiae pro munimine erat adposita, spiritum vitae exhalaret (*sc. Aidan*) ultimum. *al.* RATHER. prael. 5,7 l. 261

omnes ad quoscumque -am alicuius suffragii pro necessitate singulorum ... dampnationem fraudulentis dispensatoris videbitur incurrere. 2 *aedicula, domuncula* – *kleines Haus, Zelle*: GESTA Font. p. 11,1 monstrantur usque hodie lecta eorundem Christi militum ... in -a quadam iuxta basilicam.

destinatio (dis-), -onis f. *constitutio, dispositio, praeceptio* – *Bestimmung, Festsetzung, (An-)Weisung, (Ver-)Fügung*: 1 *in univ.*: **a gener.**: WOLFARD. Waldb. 3,19 p. 284,26 me ... testem adhibeo nullius alterius nisi divini muneris -e collatum (*sc. piscem*). GERH. AUGUST. Udalr. 1,23 l. 60 secundum ... -em (destintionem *var. l.*) episcoporum sacramentum perficit *Adalbero*. ANNAL. Quedl. a. 1023 p. 89,18 inito -is decreto. CHART. archiep. Magd. 294 p. 366,23 Wigmannus Dei -e ... Magdeburgensis ecclesiae archiepiscopus. *al.* **b publ. et iur.**: TRAD. Michaelb. 22 (c. 1100/22) Ozi tradidit ancillam suam ...; huius -is testes sunt *eqs.* 2 *c. colore quodam*: **a condicio, sors** – *Geschick, Schicksal*: RADBERT. Matth. 8,3732 etiamsi 'transeat (*sc. homo fictus*) ad' -is (dissensionis *var. l.*) 'suae tenebras continuo peccatis redeuntibus' (*cf. Aug. bapt. 1,12,19*). **b finis, voluntas, intentio** – *Ziel, Zweck, Absicht*: DHUODA lib. man. 3,11,38 scopon ... graecum est, latine intuitio vel -o dicitur (*cf. Aug. civ. 19,19 p. 686,27*). BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 312,12 bellum cotidie sperantes et occasiones suae -is percipientissime fieri molientes (*sc. rex uterque*). 25 GERH. psalm. 31,8 p. 83,10 ecce in ... textu psalmi ... audire potuisti meam confessionem, immo solam confessionis -em. *al.* *de itinere*: ARBEQ Emm. 42 supernus opifex ... itineris di-e (-e *var. l.*) perduxit (*sc. senem venerandum*).

destinguo v. distinguo.

destino (dis-), -avi, -atum, -are. *script. te-: p. 469,44. form. inf. praes. -ere: p. 469,39. depon-: p. 469,48. usu refl-: p. 469,34; absol-: l. 41. al. pendet apud: p. 469,49. partic. usu subst-: praes-: p. 469,40. perf-: p. 469,13.*

I trans.: **A constituere, statuere, decernere, praecipere – bestimmen, fest-, einsetzen, beschließen, anordnen**: 1 *obi. res (spiritus sanctus: l. 59)*: **a gener.**: **a in univ.**: WILLIB. Bonif. 5 p. 20,9 virum ... ad loca ... di-ta (-ta *var. l.*) direxit *antistes (sim. HUGEB. Willib. 3 p. 91,4. saepius)*. DIPL. Arnulfi 12 quae (*proprietates*) ... aliquando ad inclusionem ferarum -ta fuerat. DIPL. Otton. III. 318 p. 745,12 precipientes ... ac -antes firmiter decernimus, ut *eqs.* WOLFHER. Godeh. I 24 p. 185,30 quae (*dedicatio ecclesiae*) ... prima ... feria -atur. WIPO gest. 10 iter ... in Italiam cum copiis -vit. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 319,15 synodum ... in tyrannidem regis compescendam ... ferme -tam. *al. v. et p. 469,13. seq. (acc. c.) inf-: COD. Karol. 27 -antes ... nos esse certiores vestra scire iubeat ... excellentiam, quid eqs.* TRAD. Frising. 1116 presul et ... clericus ... commutationem facere inter se fieri -verunt. *saepe*. **β (sibi) proponere, in animo habere – streben (nach), beabsichtigen, vorhaben**: ANNAL. Quedl. a. 1002 p. 78,1 ultionum crimine -tarum ... exemptus in gremio Abrahae ... collocatur *imperator*. *seq. inf-: DIPL. Conr. I 5 p. 6,19 quicquid ... episcopus ... ad ... monasterium ... contradidit et adhuc contradere -at.* DIPL. Heinr. III. 360 p. 490,21 quē iure fori obtinemus, hec iure celi ultro reddere -amus. CHART. Naumb. 169 cellam ... propius, quam deceat, abbatie ... machinari -at *monachus*. **γ praebere, impertire, concedere – gewähren, zukommen lassen**: GODESC. SAXO theol. 6 p. 140, 9 quotiens vellet *Filius* spiritum sanctum -are atque donare fidelibus. VITA Otton. Bamb. I 2 usum crucis et pallii tam ipsi quam ... succedentibus perpetualiter -vit (*sc. papa*). **δ attribuire, deputare – zuordnen, zuweisen**: ALFAN. premn. phys. 8,5 p. 82 unum membrum ... creator non -vit (PG 40,649^B ἀπεκλήρωσε) tactui, sed potius totum animalis corpus. **ε aptare, accommodare – anpassen (an), abstimmen (auf)**: DHUODA lib. man. 6,1,7 octo beatitudines ... a me tibi conscriptas ita dirimere ... volui, ut ... ad te, puerum, pueriliter malui -are (di- B). **b publ. et iur.**: **a tradere, donare – übertragen, übereignen, schenken**: CHART. Sangall. A 697 p. 298,36 (a. 895) ut ... ex possessis eterna lucrari desiderant *nonnulli* sanctorum locis ... sua fideliter -ando. VITA Hildulfi 12 vir ... aliquid usibus fratrum ... delegare statuit atque ... par-

tem Vosagi ... -vit. TRAD. Ratisb. 261 quē (*mancipia*) isto cēnobio -verat *Lieoparto* servituros. CHART. Brixin. 81 p. 89,12 prepositus ... curtem ... canonicis ... -vit. **β** *adiungere, adicere – hinzufügen (zu), vereinnahmen (für)*: DIPL. Otton. III. 339 p. 767,32 cēperunt abbates ... a iure et proprietate monasterii sanctē Marię suptrahere et ad illorum monasterium -are (*sc. cellam*). **2 obi. homines (Deus: l.18): a in univ.:** RIMB. Anscar. 36 p. 70,27 ut ipse, beatus ... Petrus, eis (*hominibus*) doctorem et pastorem -are deberet. DIPL. Otton. III. 21 p. 420, 19 ut liberi ... , qui -antur coloni ... , a nostrorum ministerialium ... sint districtione absoluti. VITA Mahum. 297 novi ... te mihi celitus -tam uxorem, sed, nisi spe prolis promissę, vellem, si fas esset, -tis reluctari. CHART. Ital. Ficker 398 p. 412,12sq. quando iniungitur eis (*civibus*) ... milites ad imperialem exercitum -are, ipsi eligent ... milites in imperialibus serviciis -andos. **saepe.** **β** *praedicere, praenuntiare – verheißten, ankündigen*: PONTIF. Ratisb. 302 (Spicil. Friburg. VIII. 1962; a. 833/48) Deus, qui in lege di-tus erat, nos ubique conservet. **c nominare, eligere, designare – berufen, erwählen, ausersehen (zu): ANNAL. Fuld. Altah. a. 899 p. 133,29 Wihingus ... prius Marahavensis ab apostolico -tus episcopus. DIPL. Heinr. III. 354 qui ad loca sacra -ti divinis officiis inserviunt (*item 355*). OTTO FRISING. chron. 6,33 p. 300,26 episcopus ... auctoritate regalis excellentiae ad sedem beati Petri -tus fuerat. HELM. chron. 40 p. 81,29 cecidit in ... bello Hogerus ... -tus ad ducatum Saxoniae, si res prospere cessissent. **d vocare – herbestellen, -befehlen: CONST. imp. II 204 p. 275,23 (a. 1236) per quos (*legatos*) ... peritos in lege Iudaica neophitos quamplures ad nostram presenciam -tos habuimus (*sc. Fridericus II.*). **e impellere, inducere – veranlassen, verleiten: BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,29 se ipsum -tum et maximis praemiis coactum esse in id ... facinus ... protestatus est *consiliarius*. **f dedere, dare – preisgeben, ausliefern: VITA Liutb. 12 cur ... temetipsam inmaturo ... morti -are contendis? WIDUK. gest. 2,28 p. 91,4 dolo ambos (*sc. Ansfridum et Arnoldum*) cepit et sub custodia regi -vit Immo. **B mittere, dirigere, delegare – schicken, (ab-, ent)senden, abordnen: **1 obi. res:** **a in univ.:** FORM. Marculfin. 16 p. 120,21 epistola ... ad alium regem -enda. LULL. epist. 98 p. 220,14 scio nullam dirae fraudis suspicione mentem di-antis (*sc. versiculos*) mordere. HERM. IUD. conv. 5 p. 83,18 huic (*provisori*) ... episcopus ... assam ... esocis portionem ... -vit. CHART. Turic. 1121 p. 218,18 pecuniam ... per nostros nuntios ... debebimus (*sc. moniales*) t-are. **saepe.** **β** *deferre – anzeigen, melden*: EGBERT. fec. rat. 1,25 (schol.) quicquid a servis delinquitur, ad correctorem familie -atur. **2 obi. homines:** **a in univ.:** IULIAN. TOLET. Wamb. 7 ad extinguendum seditiosorum nomen exercitum ... in Gallias -atur (-at, -vit *var. l.*). LIBER diurn. 49 apud ... regem notarium ... nostrae ecclesiae -vimus. THEGAN. Ludow. 45 alios (*legatos*) -vit (*direxit var. l.*) ad patrem. REGINO chron. a. 894 p. 142,30 Hildegardis ... privata in exilium -atur in monasterio puellarum (*sim. WIDUK. gest. 2,25. al.*). EKKEH. IV. pict. Mog. 686 mundans clamosos dena sibi voce leprosos -at (gloss.: ire monet) *Iesus* ad vates. **persaepe. v. et l.15.** **β** *abducere, deportare – (weg)bringen, fortschaffen*: CHRON. Fred. 4,38 p. 139,32 Theudebertus vinctus Cabyllonno di-atur. ARBEO Emm. 24 Haimrammum ... ponentes subin plaustro ... , di-antes (-antes *var. l.*) *viri* ... ad villam ... Aschaim. THANGM. (?) transl. Epiph. 1 capto ... Beringario atque in Bavariam cum uxore custodiae -to.**********

II intrans. (medial.: l.72) i. q. proficisci, pro-, accedere – aufbrechen, vorrücken, sich begeben (nach): CHRON. Fred. cont. 13 ad domum beatissimi Martini evertendam -ant (*di-var. l.*) *Saraceni*. COD. Karol. 51 p. 573,2 qui (*missus*) ab amatorem tuum, beatum Petrum, ad vos (*sc. regem*) -vit. CHRON. Font. a. 849 (MGScript. II p. 302,36) qui (*Carolus*) ad auxilium fratri ferendum Aquitaniam -bat. ANNAL. Ianuens. II p. 8,16 dum cum quadam galea ... ad guardiam provinciae -ret Ugo. *in imag.* DHUODA lib. man. 3,11,36 admonentes *episcopo* nos sursum semper intendere et -are. *seq. inf. finalis*: VITA Elig. 2,15 (MGMer. IV p. 702,27) directis in viam ... comitibus ... ipse cum paucis -tus erat ad memoriam Sulpicii confessoris ad-

orare. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,47 cum tam proximi convenissent *militēs*, ut non plus quam duo miliaria a se (*sc. Heinrico*) distarent et omnes in id ipsum armati cum rege auderent -rent conserere.

Gansweidt

5 *destipo, -atum, -are. (*cf. constipare*) *purgare – entleeren, 'purgieren' (usu medial.)*: IORDAN. RUFF. equ. p. 48,10 quum videbis equum ... bis vel ter stercus longius emittentem, ... libere dimittatur abire pascendo nec eundem invitum ... removendo, donec decenter fuerit -tus.

10 destituo (dis-), -ui, -utum, -ere. *script. -tut-: l.40. usu medial.: l.61. refl.: p.471,34. pendet de: p.471,19. partic. usu subst.: praes.: p.471,22. perf.: l.22.24.53. p.471,22.*

I deserere, relinquere, sinere – verlassen, (zurück)lassen, im Stich lassen: **A gener.:** **1 in univ.:** **a de personis:** DESID. CAD. epist. 1,15 p. 37,31 quantum sentis (*sc. abbatisa*) te hominum di-tam *praesidio*, tantum *eqs.* (FORM. Marculfi 1,5 l. 6 di-ta. *al. sim.* WIDUK. gest. 1,8 p. 8,5 auxilio. *al.*). BEDA hist. eccl. 4,9 p. 222,33 corporis ... officio (5, 2 p. 284,21. ALTFR. Liutg. 2,8. *al.*). HINCM. ord. pal. 428 locus talis occurrebat, ubi ex praedictis indigentibus nemo sine mensura -retur (destrueretur *B.*). VITA Willib. p. 19,35 subveni precibus -tis et lapsis. THANGM. Bernw. 13 p. 764,18 -tus ... archiepiscopus multitudinis favore. ANTIDOT. Cantabr. p. 166, 40 subito -tus eloquio bibat savinam. OTTO FRISING. gest. 1,1 p. 13,5 imperatorem ... a suis -tum (1,33 p. 52,36. chron. 4,19 p. 208,35). **saepe.** **β** *de locis, praediis*: DIPL. Karoli III. 88 p. 142,28 quod monasterium ... propter oppressiones malorum hominum adeo esset annullatum et a prio (*sic*) ordine -tum ... , ut *eqs.* CHART. Sangall. A 637 si ... legitimis heredibus -te fuerint ipse res, tunc similiter in ius monasterii cedant. CHART. Welt. 2 p. 102,39 locum vulgo Weltenburg appellatum ... humanis amminiculis miserabiliter -tum. DIPL. Constantiae 22 p. 72,27 ecclesiam nostram ... ab abbate et monachis penitus -tam. CHART. Burgenl. II 79 p. 57,37 (dipl.) terram ... vacuum et habitatoribus -tam (*item 84 p. 62,18 [dipl.] ibid. al.*).

2 orbare – (der Eltern) berauben, verwaisten machen: **a strictius:** WIDUK. gest. 3,50 monitus Wichmannus ab imperatore, quia -tus (*sic*) a patre et matre loco filiorum eum assumpserit. **β** *latius de adiutore spirituali*: FORM. Marculfi 1,7 nec di-te (distutatae, di-ti *var. l.*) sint ... oves decedentae pastore. AGIUS vita Hath. 26 sanctam congregationem tali matre -tam. DIPL. Heinr. III. 131 p. 164,3 domnum Iohannem patrono (*i. archiepiscopo*) noviter migrante -tum. CHART. cell. Paulin. 20 p. 26,27 cum ... spiritali patre adhuc vivente, episcopo Ottonem, -ta esset (*sc. abbatia*). **saepe.** **3 desistere – ablassen (von), aufhören (mit): EGBERT. fec. rat. 1,1597 continuas non -ere *ranae* querelas, ut redeat *Iuppiter*. **4 omittere, neglegere – unterlassen, ver(ab)säumen: FORM. Marculfi 2,45 l. 3 non di-emus (di-imus *var. l.*) epistolis preferendam vestram prevenire clementiam. **5 pass. i. q. liberum esse – enthoben, frei sein (von): DIPL. Otton. I. 159 quatinus coenobitę ... omni curarum molestia -ti Deo placiti existant famulatores. ANON. coit. 1,6,10 famelici sive saturi seu ira modo -ti vel angustia paulo ante constricti ... labores veneris abhominini. **B iur. i. q. (ex matrimonio) expellere – verstossen: ANNALISTA SAXO a. 1126 p. 765,10 Walo ... cum uxorem suam Gislam ... -ere et Agnetem, sororem Heinrici ducis de Lintburth, superducere vellet.********

II deminuere – schwächen, mindern: **A gener.:** GLOSS. II 164,72 St.-S. -itur ginidirituurdit. **B natur. i. q. deficere, tabescere – verkümmern, absterben, eingehen (usu medial.): 1 in univ.:** ALBERT. M. veget. 5,33 in quarto ... modo unitio-nis (*sc. plantarum*) magna est ambiguitas ... , quia in illo neutra plantarum -itur, sed utraque convalescit. 5,40 quaecunque partes illis (*animalibus*) -untur, convalescere non possunt. animal. 5,48 amplius ... equi peryodos vitae est viginti anni et post hoc incipiunt -i et debilitari. *ibid. al.* **2 putrescere – verfaulen, vermodern: ALBERT. M. veget. 5,61 quod ... in tota arbore paulatim putrescit et -itur humor. animal. 2,66 in morte deturpatur (*sc. chamaeleon*) et inficitur colore paleae -tae et putrescentis. **C medic. i. q. debilem facere – verkrüppeln**: ALTFR. Liutg. 2,4 Berehtricus ... filiam habuit adolescentulam**

[Leithe-Jasper]

paralisi doloribusque -tam. TRANSL. Marci in Aug. 17 cui (sc. puero) erat lingua ligata omniaque membra penitus -ta. HILDEG. phys. 3,4 gicht in eo (sc. aegrotato) ita compescit (sc. cydonium), quod nec sensus illius obtundit nec membra eius frangit nec -it.

III *privare, abolere, abrogare, demere* – (be)rauben, aufheben, wegnehmen: A gener.: 1 in univ.: RADBERT. fid. 1,145 nec debet aliquis placitum federis -ere, cuius se pignus conspiciat retinere. ALBERT. M. veget. 2,48 -itur lignum nutrimento, antequam ex se formare possit radicem. 2 *perdere, extinguere* – vernichten, auslöschen, zerstören: WETT. Gall. 3 quatenus spes regni incautela eius (Theoderichi regis) non di-retur. EKKEH. URAUG. chron. a. 57 p. 101,8 plurimam senatorum partem interfecit Nero, equestrem ordinem pene -uit, bonis omnibus hostis fuit. B publ., eccl., iur., canon.: 1 in univ.: DIPL. Otton. II. 262 p. 303,37 monasterium ... destructum a nefanda gente Agarenorum pene omnibus -tum rebus. DIPL. Constantiae 1 ecclesia Montisregalis ... a quibusdam hominibus ... de possessionibus ... est per violentiam -ta. CONST. imp. II 85,1 iniquis quorundam statutis penitus -tis. CONST. Melf. 1,26 iuris rigorem circa destitutiones violentas inductum, quod -to contra -entem (destuentem, destitutem var. l.) ... restituende possessionis beneficio succurrebat eqs. CHART. Burgul. I 320 p. 223,8 monachos ... tamquam veros possessores ... fuisse longo tempore -tos. saepe. 2 *de iure instituendi* ('abstiften'; de re v. Ph. Dollinger, Bayer. Bauernstand. 1992. p. 366sq.): CHART. Aquens. 177 l. 17 (a. 1217) omnia bona instituere debet praepositus et -ere. CHART. Babenb. 212 p. 16,17 excepto iure instituendi et -endi colonos. REGISTR. Baiuv. A p. 188,6 pro iure advocali de una habita et dimidia ius, quod iudex tenetur instituere et -ere. saepius. 3 *refl. i. q. abrenuntiare* – verzichten (auf), zurücktreten (von): CHART. ord. Teut. 85 (a. 1239) Sitalmelech ... et filii eius ... -uerunt se de quarta parte predicti casalis et dederunt sasinam ipsius quarte partis fratri. 4 *deponere, remove* – absetzen, (des Amtes) entheben: STEPH. Wilfr. 32 p. 227,6 ut, siquidem episcopus est, qui hanc piam dispositionem temerare temptaverat, sit ab episcopale ordine -tus. RUOTG. Brun. 38 p. 41,16 ut Rathero episcopo bis iam -to antiqua sedes Veronensis ecclesie redderetur. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,6 absque spe recuperationis honore regni debere -i. VITA Heinr. IV. 13 p. 40,24 regem, quem constituitis (sc. proceres), -ere parant praesumptores. al. 5 *auferr* – entziehen: THEOD. PALID. annal. a. 1177 habito ... concilio universalis ecclesie consilio papatus Calixto -itur, Alexandro confirmatur.

IV ?*constituere, statuere* – ?festsetzen, bestimmen: GLOSS. II 185,15 St.-S. -ti pimeinte (spectat ad Greg. M. past. 2,10). CHART. eccl. Erf. III add. 1 p. 409,38 (epist. papae) in districto examine di-te subiaceat ultioni (sed cf. Greg. M. epist. 8).

destituti (dis-, -cio), -onis f. script.: destucionem: l. 62. destitione: p. 472,21.

1 *desertio, neglectio, desolatio* – das Im-Stich-Lassen, Verlassen, Vernachlässigung, Verlassenheit: A gener.: CONC. Karol. A 50^D,21 de qua re (i. demigratione presbiterum) et di-o divini cultus (sc. evenit) et praedicatio in plebibus ... postponitur. DIPL. Conr. III. 282 p. 488,2 (spur. s. XII.med.) quia ... huius (sc. ecclesiae Fuldensis) -is et indigentia causa maxime prelatorum ignorantia et neglegentia extitit. CHART. Mog. A II 324 p. 552,31 penuriam Hasungiensis monasterii -emque fratrum ... sublevare cupientes (sc. archiepiscopus). ANNAL. Plac. a. 1253 p. 506,47 Gilbertus ... cognoscens -em (destucionem var. l.) illius civitatis (i. Parmae). B iur. i. q. *expulsio* (ex matrimonio) – Verstoßung: MAGING. epist. 2 p. 273,11 quod statim -o coniugis nubendi licentiam tribuit. 2 *deminutio, defectio, tabes* – das Schwächer-, Geringerwerden, (Dahin-)Schwinden, Schwächung, Verfall (fere usu natur. vel medic.): A in univ.: CHART. Mog. A II 240 p. 436,29 (a. 1158) in ultimo senio ... et animalis vigoris -e. ALBERT. M. veget. 1,35 dormitio ... est debilitas quaedam et sensuum -o. 5,22 magis ... est capillaritas in arboribus antiquis propter -em caloris. animal. 15,96 si ... sperma ultra, quam oportet, exit a corpore, multam inducit corporis -em et dissolutionem et debi-

litem manifestam. B situs – das Vermodern: ALBERT. M. veget. 5,32 innata (planta) convalescit ad -em et putrefactionem eius (plantae), cui innascitur. C *debilitas* – Verkrüppelung, Lähmung: UFFING. Ida 1,14 p. 478,19 haec (sc. sanctimoni-
5 alis) articularium compaginum -e paralisi per quinquennium anxie torquebatur. HILDEG. scivias 2,6 l. 2190 quamvis ipsi in corporibus suis debiles sint, tamen pro hac -e membrorum suorum a regno caelorum non separabuntur. D *mors* – Tod: VITA Liutg. II 1,44 quantus plactus erat audita sui -e, audita
10 tanti patris dissolutione. RATHER. prael. 5,28 -em ... tuorum cum magnopere debeas plangere, non tamen inconsolabiliter te id convenit agere. RUOTG. Brun. 12 post defletam -em (sc. Wicfridi pastoris). E *occasus* – Untergang: CHRON. reg. cont. I a. 1190 p. 150,38 videns ... soltanus interitum et -cionem suorum necnon et civitatem captam. 3 *privatio, abolitio, abrogatio, depositio* – 'Entsetzung', Wegnahme, das 'Abstiften', Absetzen, (Amts-)Enthebung (usu publ., eccl., iur., canon.): A spectat ad possessiones sim.: CHART. Stir. IV 192 p. 119,32 (a. 1265) ecclesie institutio et -o debet ad eundem
20 plebanum et successores suos de iure ... pertinere (CHART. Ror. 54 p. 212,29 -e [destitione var. l.]). CHART. Welt. 27 quod ... manu teneret libere institutionem et -cionem eiusdem hube hereditario iure. al. B spectat ad possessorem sim.: CHART. Basil. A I 167 p. 247,3 (dipl. Heinr. V.) ne quisquam se in abbatis institutione vel -e ullatenus intromittat. INNOC. III. registr. 1,283 p. 390,13 in institutione, -e vel investitura archipresbyteri. CONST. Melf. 1,16 p. 166,13 ne vel res mobiles per vim auferantur vel in aliis -is (distinctionis, discucionis, distinctionis var. l.) iniuriam patiat (sc. qui defensam imponit). CHART. Tirol. 1151 p. 192,42 officialium collacionibus, institutionibus et
30 -cionibus. saepe. v. et l. 53. 4 *amissio* – Verlust: A in univ.: FORM. Turon. add. 7 p. 162,2 quociens ... causa ministrantes naufragium evenit -cio cartarum. ANNAL. Sangall. IV a. 1022 pestilentia exercitum ... affecit et ex maxima parte absumpsit, ut Romani imperii corpus tot membrorum suorum -em sine
35 miseria et dolore memorare non possit. B *damnum* – Schaden, Einbuße: DIPL. Arnulfi 62 p. 92,13 (interp. s. XI.) ad nostrae celsitudinis auctoritatem ... praefatus episcopus se reclamavit magnam sibi -em habere de decimis.

40 **destitutivus* (dis-), -a, -um. *abrogans, deponens* – außer Kraft setzend, absetzend: GREG. IX. registr. 507 p. 406,11 quidam ... statuarii et comune Terdonense enervare libertatem ecclesiasticam satagentes statuta quaedam, immo verius -a salutis, ... temeritate propria ediderunt. CONR. MUR. summ. p. 162,25 sunt verba ... devotiva, desponsiva, desponsativa, di-a (cod.; -a ed.), delegativa eqs.

destitutor, -oris m. 1 *defector, desertor* – Abtrünniger, 'Deserteur': COLUMB. epist. 4 p. 169,32 non sitis occasione hac (i. discessu Columbani) -es (destitutores ed. Walker, vix recte) neque hac separatione libertatem quaeratis, quae vos in servitutem vitiorum redigat. 2 *qui institutiones abolet* – ei-
50 ner der entsetzt, 'abstiftet': CONST. Melf. 1,26 quendam ... iuris rigorem circa 'destitutiones violentas' (-es violentos var. l.) inductum.

55 *desto*, -are. *desistere, cedere* – Abstand nehmen, abstehe (von): ACTA imp. Winkelm. I 480 (a. 1242) rogantes (sc. Conradus), quatenus -es a nostrorum fidelium lesione et iniurias eis iam illatas corrigas et retractes.

**destrarius, destrarius* v. *dextrarius.

60 *destri* -v. distri-. *destrucio* v. destructio.

**destructibilis*, -e. 1 gener. i. q. *corruptibilis, caducus* – zerstörbar, vergänglich: ALBERT. M. summ. creat. II 1,61,2 p. 528^a,27 'omnis s u b s t a n t i a -is non sempiterna est composita aut est delata super rem aliam' (caus. univ. 2,5,8 passim). sent. 1,8,13 p. 240^a,30. eth. II 6,2,14 p. 425^b,22 accidentalia
65 omnia ... esse et -ia cum materia. ibid. al. 2 *log. i. q. refutabilis* – widerlegbar: GERHOF. aedif. 15 p. 145,30 accepto a pontificibus precio tale mendacium confinxerunt (sc. quidam Iudaeorum), quod per hoc solubile ac -e fecerunt, quoniam se dormientibus Christum furto ablatum dixerunt. subst. neutr.: ALBERT. M. top. 7,2,3 p. 488^a,10 ex multis ... -e facilius est destruere.

1. **destructio** (dis-, -ccio), -onis f. *script.*: dext.: l. 72. diss.: l. 12. -ucio: ANNAL. Plac. a. 1264 p. 514,25.

I proprie: **A strictius i. q. demolitio, dirutio** – Zerstörung, das Nieder-, Abreißen: 1 gener.: **a in univ.**: CONC. Karol. A 44^B p. 531,31 inclitus cultus in hominibus vel ab hominibus conpescendus erat non in imaginum -e. *meton. i. q. vitium – schadhafter Zustand*: CHART. Worm. 371 p. 238,10 (a. 1275) duo magistri civium vel alter eorum -em viarum ... reparabit. CHART. Advoc. 177 p. 90,22 quem (*lacum*) ... magister ordinis ... suis laboribus et expensis fecit e -e pristina funditus reformare. **b de aedificiis, urbibus sim.**: CHART. Bund. 49 p. 42,12 (a. 824/27) pro diss-e (di-e *var. l.*) ecclesiae. DIPL. Otton. II. 167^B p. 189,39 nos barroechiae ... in -e urbis ... gravem intulimus iacturam (MANEG. c. Wolfh. 13 p. 72,8. NARR. itin. nav. p. 194,29). THIETM. chron. 8,5 aecclesiae ... incendiis et -ccionibus aliis cecidere. DIPL. Conr. III. 214 p. 385,5 devastationem vestram et huius castri -em honori nostro contrariam esse non ambigimus (CHART. Carniol. II 377 p. 291,6. CHART. Salem. 447). CHART. Gosl. II 186 si quod ipsi ecclesie pro incendium, hostium invasionem seu grandinum -em ... acciderit. *persaepe*. 2 spec.: **a natur. et alch. fere i. q. resolutio** – *etwa: das Auseinandernehmen, Zerlegen, Abbau*: CONSTANT. AFRIC. theor. 4,1 p. 154^r motus convertibilis duo sunt modi: vel ... essentialiter mutatur, qui motus constructio vel -o vocatur. *al.* URSO qual. 345 corrupti generantur humores, a quibus corporis sequitur -o (*item* 350). ARTEPH. secret. p. 48 nempe eum ex cursu naturae ignorare necessario constructionem metallorum, qui ignorat -em. ALBERT. M. veget. 5,82 secundum quod agit ad permanentiam substantiae aut substantiae -em. **b publ. i. q. exstirpatio, vastitas** – das Roden, Abholzen, 'Wüstung': DECRET. Bern. 6 damus vobis communitatem et usufructum ... in foresto pro omni necessitate vestra, indempne tamen et sine -e. **B latius i. q. vastatio** – *Verwüstung*: TRANSL. Mod. 30 p. 303,26 quam subita totius patriae desolatio, quam gravis loci huius -o et ... in profundum terrae submersio. CONST. imp. II 116,3 patuit invasionibus et -bus (destructoribus, detractoribus *var. l.*) regnum nostrum. CHART. Beron. 40 p. 113,12 ut ... de spicario canonicorum ... duo maltera spelte ... percipiam, seu terra sit in -e, seu in tranquillitate. CHART. Port. 209 p. 220,11 collectis utrimque exercitibus, per quos toti terre videbatur -ccio imminere *eqs.*

II translate de corruptione, pernicie: **A de rebus**: 1 **abolitio, deletio** – das Zunichtemachen, (Aus-)Tilgung, Aufhebung: **a gener.**: LIUTG. Greg. 12 p. 76,38 de viciorum omnium -e virtutumque aedificatione ... proferre solebat: 'eqs.' OTLOH. Bonif. 1,39 quanta ... fuerit -o religionis ... sub modernis. VITA Heinr. IV. 11 p. 36,32sq. non aliter pervenire potuerunt (*sc. malum suggerentes*) ad -em honoris tui nisi per -em nostri. ALBERT. M. sacram. 13 p. 9,71 paenitentia, quae significat perfectam personalis peccati -em. **b log. i. q. refutatio** – *Widerlegung*: ALBERT. M. phys. 1,2,7^{capit.} de -e sive improbatione Parmenidis (1,2,8^{capit.}). **c publ. et iur.**: **a de institutionibus**: GERH. AUGUST. Udalt. 1,3 l. 15 Arnolfum ... de -e multorum monasteriorum, quae in beneficia laicorum divisit, ... accusatum. THIETM. chron. 4,10 Merseburgensis -ccionem aecclesiae deflens *imperator. al.* WOLFHER. Godeh. II 5 p. 199,33 post inconsideratam Mersiburgensis episcopatus -em. *al.* **β de traditionibus**: CHART. march. Misn. III 429 p. 301,4 (a. 1230) ne in preiudicium aut -em huius nostre donationis aliqua ... contrarietas valeat oboriri. 2 **debilitatio, defectio** – *Schwächung, Beeinträchtigung*: ALBERT. M. animal. 18,39 causa ... debilitationis et -is motuum harum virtutum, quae in spermate operantur, est, quia *eqs.* CHART. Babenb. 232,23 pro amputatione membri vel -ccione ipsius accionis, id est lem, si est visibilis, teneatur offensore iudici v talenta. 3 **detrimentum, noxa** – *Schaden, Schädigung*: ADALB. MAGD. chron. a. 952 p. 165,29 quod convivium iam multis suspitiosum coepit haberi et plus ibi -is quam utilitatis ferebatur tractari. HONOR. III. registr. 241 p. 170,27 quod tu (*sc. potestas Mediolanensis*) ... eos (*sc. capitulum Mediolanense*) ... de tua quasi loco banni fiducia eiecisti eisdem rerum suarum dex-em

et etiam mortem personarum temere cominando. CONST. imp. II 196,15 sacramenta ... prestans (*sc. filius*) in paterni honoris vel bonorum ipsius grave detrimentum vel -em (destitutionem 2), quod vulgo verderpnusse vocatur. **B de hominibus i. q. extinctio, subversio** – das Vernichten, Zugrunderichten (*de morte: l. 20*): 1 gener.: **a in univ.**: WANDALB. Goar. 1 p. 12,9 coeperunt (*sc. malivoli*) ... mentientes dicere vidisse se in illo, quae ad reprehensionem et -em aliorum valeret plurimum *eqs.* VITA Norb. II 75 propter multorum ... principum nobilium ... -em. CONST. imp. II 336 quod ad honorem et gloriam redemptionis nostri crucis faciat ubique gloriam predicari ad -em gentis dicte (*sc. Tartarorum*). ALEX. IV. registr. 482 p. 446,28 alter alterius -em in personis desideravit hactenus et in rebus (*de Ianuensibus et Pisanis*). *saepe. de damnatione aeterna*: FROWIN. explan. 7,3 l. 846 etiamsi amplius non peccassent (*sc. peccatores*) in eum (*Christum*), digni essent aeterna -e. **b superatio, devictio** – *Überwindung, Besiegung*: DIPL. Otton. III. 283 p. 708,6 post Saracenorum -em (*inde* DIPL. Conr. II. 60 p. 72,4). *meton. i. q. superior* – *Überwinder*: IOH. WIRZ. descr. 983 'o mors, ero mors tua', id est -o tua. 2 **canon. i. q. depositio** – *Absetzung*: GESTA Camer. cont. II A 286,4 abierunt clerici Remorum archipresuli nuntiantes, quod Galcheri -o episcopi in promptum est.

2. destructio v. districtio.

destructivus, -a, -um. 1 **adi.**: **a sensu act. i. q. destructionem, deletionem, noxam, abolitionem inducens** – zerstörend, vernichtend, (aus)tilgend, (be)schädigend, beseitigend: **a gener.**: CAES. HEIST. mirac. I 10,69 miraculis, quae sunt -a erroris atque vitiorum. ALBERT. M. sent. 4,16,7 p. 553^a,42 dolor, qui est generaliter -us peccati, est de omni peccato. pol. 8,4^r p. 787^b,20 quod si iuvenes non plantantur talibus disciplinis, efficiuntur -i domus per insolentias. CHART. Salisb. III 102 flammam nostri nominis -am. *saepius. β natur.*: URSO gloss. 15 p. 39,33 frigida licet ... magis essent salutis -a quam eiusdem conservativa. ALBERT. M. miss. 3,6,2 p. 97^b,20 calor cordis non esset vivificus, sed potius ustivus et substantiae -us, nisi *eqs.* **γ medic.**: THEOD. CERV. chirurg. 1,4 p. 136^F cataplasma ... hordei in apostemate calido medicina mitigativa est, non aegritudinis -a. **δ log. i. q. refutans** – *widerlegend, entkräftend*: ALBERT. M. top. 2,2,6 p. 325^a,33 hic est tertius (*sc. locus*) et constructivus et -us. p. 326^a,32 hae ... omnes considerationes constructivae sunt et -ae. **ε publ. i. q. damnosus, vastationem inducens** – *verderblich, 'wüstend'*: CHART. Bern. II 563 (a. 1264) quod super terra usufructus eorum (*fratrum*) et mea homines nostri ... habere debent legitimam, modo tamen, ut concedet, non -o. **b sensu pass. i. q. refutabilis** – *widerlegbar (usu log.)*: ALBERT. M. sens. 1,6 p. 11^b,10 necesse est ... ut fiat (*sc. visus*) aut intus suscipiendo aut extra mittendo, et cum hoc -um (*ni subest destructum*) est, quod non fiat intus suscipiendo, relinquitur extra mittendo. 2 **subst. neutr. i. quod delet** – das Zerstörende, Vernichtende: ALBERT. M. summ. creat. I 4,37,2 p. 547^a,31 secundum comparisonem ad proprietatem (*sc. Seraphim*), quae est ignire, accipitur duobus modis, scilicet prout est -um contrarii in subiecto *eqs.* eth. II 1,7,9 p. 119^b,22 dicere ... quod -um operationis vitae sit vel felicitas vel pars felicitatis ... penitus irrationabile est.

adv. destructive. 1 **log. i. q. modo refutationis** – *auf widerlegende, entkräftende Weise*: ALBERT. M. phys. 2,3,6 p. 143,38 si ... id, quod est ante finem, non sit sic ... tunc non est finis, sicut in disciplinis sequitur bene -e *eqs.* top. 1,2,8 p. 259^b,37. elench. 1,5,6 p. 636^b,6 et constructive et -e quaerit (*sc. dialectica scientia*), quid insit et quid non insit. 2 **publ. i. q. damnose, modo damnationis** – *auf verderbliche, verwüstende Weise*: CHART. Bern. II 728 (a. 1271) fratres dederunt legitimam bonis dicti militis, que nunc habet in dicta villa ... tamen non -e et sine dolo.

destructor (dis-), -oris m. *qui destruit, irritum facit, demolitor, vexator, qui nocet* – *einer der zerstört, zunichtemacht, aufhebt, auflöst, Vernichtet, Schädiger*: 1 gener.:

70 WILLIB. Bonif. 7 p. 37,19 -es ecclesiarum populiue perversores abigebat. CONC. Karol. A 44^B p. 506,44 imaginum ... si quis es intemperans di-r. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,8

[Leithe-Jasper]

mendaciorum -r. MANEG. c. Wolffh. 16 p. 78,22 ut precedentis testamenti probaretur *Christus* non -r, sed *eqs.* CHART. episc. Hild. I 283 p. 270,1 omnibus invasoribus, persecutoribus, -bus. CHART. Basil. C I 53 p. 38,6 iusticie -es. ALBERT. M. sent. 4, 11,8 p. 286^b,29 quia Deus conservator rerum est et non -r. *persaepe. usu attrib. de diabolo*: ALBERT. M. summ. theol. II 9,34,2 p. 371^b,45 cum Deus non possit intendere hoc (*sc. rerum destructionem*), videtur, quod nullo modo mittat angelum -em. *ibid. al. 2 publ., eccl., iur.: a spectat ad institutiones sim.*: DIPL. Heinr. II. 65 predictae (*i. Merseburgensis*) -r ecclesie Gisilherus. CHRON. Bened. I 17 p. 221,29^b Nickerus episcopus, ... -r libertatis coenobii sancti Benedicti. CHRON. Suev. a. 1006 (MGScript. XIII p. 69,40) pro quo (*abbate*) Ymmo, monasterii -r et fratrum expulsor, constituitur. *al. b spec-tat ad traditiones sim.*: DIPL. Arnulfi 31 p. 47,2 si quis ... huius ordinationis nostrae ... -r et violator esse presumpserit. DIPL. Heinr. IV. 280 p. 361,27 ut illum ... *testamentarię ... conscriptionis* -em ... tradat (*sc. papa*) omnino satanę et anathemathizet eum (CHART. Turic. 263 p. 147, 29. DIPL. Frid. I. 334 p. 165,13. *al.*). DIPL. Constantiae 32 p. 102,34 quisquis ... istius doni -r extiterit, anathema subincur-rat. *al. c exstirpator, vastator – einer der rodet, 'Wüster'*: FUND. Heinrichow. p. 58,9 cum ... agriculatores et -es silvarum multiplicarentur, Iohannes villicus iussit eosdem rusticos ... silvas delere.

***destructorius**, -a, -um. *destructivus – zerstörerisch*: URSO element. 4 p. 86,4 quanto ... tardius operatur calor accidentalis -am dissolutionem, tanto *eqs. ibid. al.*

destructrix, -icis f. *quae destruit – Zerstörerin, Vernichterin (usu attrib.)*: CARM. de gener. Christi 1196 nempe genus regis -x (gloss.: id est Othalia, quę voluit destruere regale genus de tribu Iuda) femina legis perdere cum vellet.

destructura, -ae f. *destructio, afflictio – Zerstörung, Beschädigung*: CHART. Sil. D III 290 (a. 1259) si ... gravis -a ip-sis molendinis acciderit, ita quod clausura aque rumpatur *eqs.*

destruo (dis-), -struxi, -structum, -ere. *script.*: dext.: p. 476,15. dext.: l. 55. -uh(o): p. 476,54. -uttus: l. 52. *usu medial.*: l. 59. p. 477,18. *refl.*: p. 477,15. *pendet in c. acc.*: l. 58.

I proprie i. q. demoliri, diruere, rescindere – zerstören, nieder-, ein-, ab-, zerreißen, zerbrechen: A gener.: 1 in univ.: CONC. Karol. A 19^G,43 de arboribus et lucis (*i. fanis gentilibus*) -endis canonica observetur auctoritas. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 302,24 bellicis instrumentis captis et -tis. CHART. Tirol. notar. I 954 quod ei (*sc. debitori*) reddat (*sc. creditor*) cartam debiti, ut -atur prout casso et vano et nullius momenti. ALBERT. M. animal. 5,27 dicunt ... tonitruum -ere ova. *al. in imag.*: LIBER diurn. 84 p. 95,2 confidimus cuncta inimicorum fidei tela -ere. 2 de aedificiis, urbibus *sim. (c. sensu transformandi*: l. 58): ANNAL. Iuv. I a. 725 Sarraceni Augustidunum civitatis di-erunt (OTTO FRISING. gest. p. 4,22 [epist. Frid. I. imp.]. ANNAL. Rom. p. 480,18 c. -tta. *al. sim.* POETA SAXO 1,208 urbem. *al.*) ARBEO Emm. 29 t e m -p l u m ictibus di-unt *iusti* (EIGIL Sturm. 23. REGINO chron. a. 74). CHRON. Ved. p. 703,12 dex-it *Pippinus* firmitates. DIPL. Loth. I. 22 p. 93,1 quando p o n s -itur (DIPL. Otton. II. 112). CHART. Rhen. inf. II 462 concedimus ... fratribus plenariam potestatem ... mansiones ... in agros -endi. *persaepe. medial. i. q. (in se) ruere, collabi – einstürzen, (in sich) zusammenfallen*: DIPL. Otton. II. 14 antiquam cappellam, quam olim ... Hludovicus imperator construxerat ... et modo dilapsa est atque di-ta. FROUM. epist. 55 ecclesia ... undique furcis fulcita, muris -ta, cui nisi citius subvenitur, penitus cadet. B spec.: 1 natur.: URSO qual. 334 conservat ... frigiditas naturaliter et accidentaliter -it (*sim.* 342). ALBERT. M. veget. 6,427 stringit (*sc. rizum*) ... maxime, quando frigitur in suo cortice, -ta aquositate sua *eqs.* animal. 1,483 malus stomachus -it cerebrum. *ibid. al. 2 alch. fere i. q.olvere – etwa: zerlegen, auseinandernehmen*: GEBER. invent. 13 p. 724 calcinare, fundere, -ere, construere, corpora emundare, cum his clavibus aperies occultas seraturas arcani nostri. 3 publ. i. q. exstirpare, vastare – roden, 'wüsten': FROTH. epist. 20 Iosep

... desertam fecit (*villam*) et ad nihilum deduxit et ... -xit. FUND. Sangeorg. 13 advenerunt ... fratres missi a domino ab-bate, qui omnes -erunt et dissipaverunt et plantaverunt. CHART. Ital. Ficker 273 p. 313,37 ut ipse (*dominus Poncius Amatus*) -ret et -i facere deberet bona domini Grosii.

II *translate*: A de rebus i. q. irritum facere, abolere, dissolvere – *zunichte, ungültig machen, aufheben, unterbin-den*: 1 gener.: a in univ.: FORM. Flav. 44 p. 482,1 relegi-onis norma di-ta. GLOSS. psalt. Lunaclac. 49,17 agendo di-as, quae honoras praedicando. CHART. Turic. 197 p. 88,21 ad -endam ipsam contentionem, ut *eqs.* DIPL. Otton. III. 303 p. 729,37 ut ea, quae male his temporibus acta sunt ..., nemo retineat ..., sed propria nostra auctoritate frustrentur et omnia -antur, nisi ... melius ordinentur. BENZO ad Heinr. IV. 3,19 p. 320,18 ad dext-endam heresim Arrii et Manichei. ANON. mus. La Fage p. 358 ne, cum discantum facere putaveris, organum aedifices et discantum (*discantis ed. Seay*) -as. *saepe. b de institutionibus*: TRAD. Welt. 7^a (s. X.^{ex}) si ... vita monachica in loco supradicto -ta fuerit. BRUNO QUERF. Adalb. A 12 p. 13,16 e p i s c o p a t u m, quem pater ... erexit ..., filius -xit (THIETM. chron. 5,39. LAMB. HERSE. annal. a. 982 p. 44,26). DIPL. Heinr. IV. 70 ut nullus in predictis locis aut mercatum -ere aut theloneum impedire ... presumat. ANNAL. Scheftl. II a. 1259 a ... papa Alexandro generale studium Bononie -tum est. *saeptius. c de controversia sim. i. q. componere, sedare – beilegen, schlichten*: LEG. Wisig. 9,2,8 p. 373,5 ad -endum exortum scandalum. TRAD. Frising. 704 p. 591,30 se velle -ere talem disceptionem, qualem inter his esse cognoscebat. BEN-zo ad Heinr. IV. 4,13 p. 436,1 dividias. DIPL. Loth. III. 41 p. 67,47 iusticiam ... confirmavimus ad -endam controversiam. d de coniuratione i. q. disicere – *zerschlagen, vereiteln*: CONC. Karol. A 19^G,31 de coniurationibus et conspirationibus: ne fiant, et ubi sunt inventae, -antur. e de matrimonio i. q. dissolvere – *aufösen*: ALTER. Liutg. 1,28 non cessavit ... miles Christi, quominus ... illicitum -ret coniugium. f de damno sim. i. q. emendare – *wiedergutmachen*: THEGAN. Ludow. 13 hec omnia ... princeps -ere (-i var. l.) iussit acta, quę impie in diebus patris sui per iniquorum ministrorum manus facta fuerant. 2 spec.: a log. i. q. refutare, redarguere – *widerlegen, entkräften*: HINCME. divort. 12 p. 179,13 eorum assertio nefandissima -atur, qui asstruunt non esse scelus sodomitanum. EPIST. Hildesh. 134,51 p. 224,9 utilitas prima -itur et tandem honestas *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,5 iuxta logicorum ... regulam methodus a genere ad -endum, a specie valet ad astruendum. HUGO HONAU. hom. 4,8^{capit.} p. 273,2 quod ad -endum inaequalis substantiae errorem nomen consub-stantialis sit transumptum *eqs.* ALBERT. M. metaph. 11,1,8 p. 469,73 hoc (*sc. conclusio*) -it totam philosophiam, quae est de potentia et actu. *persaepe. v. et p. 472,72. b publ. et iur.: a in univ.*: FORM. Augiens. A 15 quod si ... qualiscumque per-sona istam t r a d i t i o n e m presumptiose infringere volu-erit aut di-ere temptaverit (CHART. Sangall. A 199 p. 189,36. CHART. Lux. I 265). B 7 nec quilibet ... haec statuta valeat au-su temerario inordinanter -ere (-here var. l.). COD. Laresh. 68 quoniam ipsius concambii sanctionem quidam -ere conati sunt. CHART. Heinr. Leon. 2 p. 3,17 constitutionem. *saepe. b praecavere, declinare – verhüten, abwenden*: CHART. San-gall. A 610 (a. 878/79) quod ego Ruodpoto ... ad -endam deinceps omnem mallationem ipsius hereditatis partem ... de praedicta hereditate ... trado. *γ reprobare, minuere – ent-werten, mindern*: CONST. imp. II 73 p. 89,11 (a. 1220) quia ... abusiones ... inoleverant in novis theloneis et monetis, quae se invicem ex similitudinibus ymaginum -ere consueverant. B de hominibus eorumque coetibus *sim. (de animalibus*: p. 477,16): 1 gener. i. q. perdere, extinguere, subvertere – *vernichten, zugrunde richten*: a in univ.: CHRON. Fred. 2,33 p. 55,24 regnum Iudaeorum tunc fuit di-tum. WIDUK. gest. 1,9 p. 16,5 eos (*Saxones*) procul dubio esse, qui Francorum imperium quandoque -rent. THIETM. chron. 8,3 -at illos (*supplantatores*) adiutor noster Christus. REGISTR. Eberb. app. 39 p. 473,2 unde vestra-m discretionem latere nolumus, quod, si orationes persolvamus publice ..., funditus -emur. *saeptius. b superare*, [Leithe-Jasper]

devincere – (*vernichtend*) *schlagen, besiegen*: THIETM. chron. 5,34 –ta penitus ... divisaque inter suos Poleniorum multitudo rex ... proficiscitur. HELM. chron. 106 p. 208,21 admovit (*sc. caesar*) ... manum Lateranensibus, ut –ret eos. HIST. de exp. Frid. imp. p. 77,34 clausura ... , ubi imperator Gregorum Emanuel cum maximo exercitu –tus fuit. *al.* *c* *damno afficere, nocere* – (*be*)*schädigen, Schaden zufügen*: WALTHARIUS 373 o vinum, quod Pannonias –erat omnes! ALFAN. premn. phys. 1,84 p. 21 si ... quaedam (*sc. animalia*) ... hominem –ant (*PG* 40,529 $\lambda\upsilon\mu\alpha\acute{\iota}\nu\epsilon\tau\alpha\iota$). *d* *corrumpere* – *verderben*: HINCM. coll. 2 p. 104,18 quatenus presbiteros exemplo et verbo suo non –ant *archidiaconi*. divort. praef. p. 111,25 alios, qui introire poterant, licet verbo admonuissetis, opere –istis. *ibid.* *al.* *e* *refl. i. q. se dimittere* – *sich klein machen*: BRUNO QUERF. fratr. 32 p. 83,9 –e te totum et sede quasi pullus contentus ad gratiam Dei. *2 spec.*: *a* *natur. i. q. deficere, mori* – *schwach werden, eingehen, sterben (usu medial)*: ARNOLD. LUB. chron. 1,3 p. 118,5 multum laboraverunt (*sc. Saxones*) ... in profunditate palustri et –ti sunt equi eorum plurimum trahentes in plaustris ... copiam victualium. ALBERT. M. animal. 1,36 hoc ... genus hyrundinis in eodem mense apparet et –itur. 1,65 quando exsiccari incipit, –itur animal et senescit tendens ad corruptionem. *b* *publ. et iur. i. q. deprimere* – ‘*ruinieren*’: CAPIT. reg. Franc. 4,8 p. 9,27 si dixerit ille, cui res tolluntur, quod male eum –at et contra legem et iustitia, tunc muniat graphio eum *eqs.* (*cf. LEX Ribv. 36,4 c. comm. ed. p. 147*). DIPL. Karoli III. 133 ut –ta quaeque monasteria et a propriis incuria devitata ... reformentur. DIPL. Arnulfi 50 p. 72,22 (*spur. s. XIIⁱⁿ*) ut nec praesens episcopus neque aliquis successorum suorum praedictam cellam audeat <–ere vel in aliquo> imminuere. CHART. Turic. 1440 p. 146,36 per quorum (*sc. marcarum*) expensas ... penitus essem –tus et rebus meis exhaustus. CHART. Carinth. V 392 p. 247,10 Michaheli civi et pluribus (*sc. debita solvantur*), qui per nos omnino sunt –ti. *al.* *Leithe-Jasper*

destruttus *v. destruo.* *desturbo* *v. disturbo.*

desuadeo *v. dissuadeo.*

desub (*de sub*) *praep. c. abl. vel raro c. acc.* (*cf. de p. 44,14*) *script. de su: l.52.* *1 strictius i. q. sub, subter, infra – unter: a de positione: a* *proprie de loco*: HERBORD. Ott. 1,32 fetor inhumati corporis non procul a via –b urticis. ARNOLD. SAXO fin. 1,4,8 p. 36,25 quando quis aspiciat ad nubem –b sole, videt eam albam. ALBERT. M. veget. 4,126 ‘prima ... digestio est’, quae fit ‘–b planta’ in radice plantae. Iob 38,32 sole occidente emergunt *Mercurius vel Venus* –b radiis, (*de subradiis ed.*) solis. *β in imag. vel translate*: LEG. Lang. p. 119,1 (*a. 713/35*) si ambo causatores de sub (*om. 9*) ipso (*ipsu*) sculdahis sunt (*sim. p. 119,16sq.* si homenis de sub uno iudice, de duobus tamen sculdahis, causam habuerint, ille, qui pulsatus, vadit cum ... epistola de suo sculdahis ad illum alium, de [*om. 6*] sub [*super 11*] quem [*quo var. l.*] ipse est, cum quo causa habit. p. 120,4. p. 197,23). DIPL. Conr. II. 258 p. 357,2 ecclesia ... est de su regimine et potestatem supra scripti piscopatu meo sancti Martini. GUIDO AUGENS. mus. add. p. 191^b descenderit *organum* octo voces et erit in quarta –b cantu. *ibid. al. v. et p. 484,56.57. locut. adv.* –b manu(m) *i. q. ilico, continuo – auf der Stelle, gleich darauf* (*cf. ὑπὸ χεῖρα*): COMPOS. Luc. C 20 incendis cum carbonibus et decurret de sub manum vitrium, sed inutilis. COMPOS. Matr. 2,2 leviter coquis (*sc. mixturam*) super prunas et aspargens –b manu crocum aceto infusum *eqs.* *b* *de separatione* (*‘unter [...] hervor, heraus, weg’*): BENZO ad Heinr. IV. 6 praef. p. 514,6 rex ... adgreditur clivum, de sub cuius pede evomit Stix lacum. PASS. Thiem. II 11 p. 58,18 quo (*anno*) sancta civitas Hierusalem –b iugo gentium cervicem erexerat. ANNAL. Magd. a. 982 p. 156,37 Laurentius ... de sub pedibus imperatoris scabellum tulit. *al.* *2 latius i. q. ex, de – aus, von: a* *proprie de loco*: ANDR. STRUM. Aiald. 22 p. 1069,25 –b gutture linguam extrahunt (*de eodem*: LAND. MEDIOL. hist. 3,30 p. 95,46 vernulae Olivae ... linguam eius –b mentonem trahentes). HERBORD. Ott. 2,28 p. 115,17 episcopus ... –b tecto exiens. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 17,12 aves, que vivunt de vermibus, quos cavant de ‘sub terra’ (*subterra ed.*) et quos

inveniunt super terram (*sim. p. 21,16*). ALBERT. M. animal. 8,106 rapit *alietus* mergos et anates, quando ascendunt –b aqua. 23,122 sanguis eius (*hirundinis*) –b dextra ala medetur oculis. *al.* *b* *in imag. vel translate*: DIPL. Karoli III. 81 p. 132,41 si quis ... de sub potestate ipsius ecclesiae aliquid ... auferre temptaverit. 177 p. 292,1 (*spur.*) non habeant (*sc. monachi*) licentiam ullo tempore excutiendi se de sub (*om. B*) potestate <et regi>mine abbatis sancti Ambrosii. GERHON. Antichr. 1,72 p. 391,19 ut eadem domus (*sc. hospitale*) de sub obedientia patriarche tolleretur (*sim. vigil. 11 p. 510,29* cum fratres Hospitalenses laborassent emancipari de ‘sub obedientia’ [*subobedientia ed.*] Ierosolimitani patriarchae). *al.*

1. desubito (*de subito*) *adv. subito, derepente – plötzlich*: ANTIDOT. Glasg. p. 114,26 facit (*sc. antidotum*) ... ad caducus, de subito qui spumas iectant per orem.

2. desubito, –atum, –are. *exterrere, ex improviso opprimere – aufschrecken, überraschen*: PETR. DAM. epist. 86 p. 472,14 in os corcodrilli dormientis perniter insilit *hydrus*, quem ille –tus repente deglutit (*ex Physiol. rec. B 19,5*).

desubter (–upt–) *adv. et praep. (cf. de p. 44,23)* *1 adv. i. q. subter, infra – darunter*: CHRON. Fred. 3,79 –pter (*sc. sub lapide*; *desuper var. l.*) in alio lapide duo crucis reperti sunt. VITA Serv. 54 p. 127,8 hii, qui onus quadrangulum humeris sustulerant, ... ut moveri supra verticem cadaver mortuum cernebant, capti pavore ... –pter dissiluisse. ARNOLD. LUB. chron. 4,8 p. 171,22 regina ... dedit domno imperatori tentorium optimum et domum –pter (–r, *desuper var. l.*) de scarlatto. *2 praep. c. abl. i. q. sub – unter(halb)*: DIPL. Otton. I. 412 p. 562,16 monasterium ... cum confinibus suis descendentem in petra Groam per viam publicam –r petra Pedara. *cf. p. 485, 15sq.*

desubtus (*de subtus, –upt–*) *adv. et praep. (cf. de p. 44,25)* *script.*: –uct–: CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,41. –bst–: *l.46. –to: l.61.*

1 adv.: *a* *subtus, subter, infra – darunter, unterhalb, unten*: COMPOS. Luc. I 24 aliud eramen pone ad battere, una petia *desuper* et una –s. COD. Laresh. 348 *que (vinea)* subiungitur –s usque ad rivulum, *desuper* attingit ad ecclesiam in Lobedenburg. CARM. var. III B 15,5 –ptus gressum qui (*vultus*) regit ipsum. FUND. Grat. Dei 5 ut ... nigras cappas et superpellicia –s portarent (*sc. fratres*). IOH. CODAGN. annal. a. 1214 p. 46,9 –ptus a ponte Arde usque ad fontem de Gallo (*sim. a. 1216 p. 57,34 –ptus a Castro-novo. ibid. al.*). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 79,28 ossa lata, concava –s, que dicuntur ossa anchorum. ANNAL. Plac. a. 1267 p. 522,47 facto ponte navium de substus supra Ogium. *al. usu subst.: v. l.67.* *b* *ab inferiore parte, ab imo – von unten (her)*: HEINR. LETT. chron. 23,8 p. 162,35 alii edificant ericios, de subtus fodere vallum incipiunt. 30,4 p. 219,3 ne lanceis hostium lederetur –s, clypeum locavit *Theutonius* sub pedibus. ALBERT. M. animal. 1,475 quae (*superfluitas*) reflectitur –s ascendendo ex pectine. *al.* *2 praep. c. acc. vel rarius c. abl. (c. gen.: l.55)*: *a* *sub, infra – unter(halb)*: *a* *in univ.*: GALB. Karol. 82 pedes militis copulari rex iusserat de subtus ventrem equi, in quo ascenderat captivus. CHART. Mog. A II 719⁸ dimidium cellarium –ptus domus, que fuit Erenuerdi. CHART. Laus. 692¹ quicquid vini habemus –s strata inter Vuarcheriam et lo rual de Palaieres. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 125,30 accipiat columbus per caput et pedes –s alis *eqs.* ANNAL. Plac. a. 1269 p. 538,2 que (*turicia*) erant de subtus rocham. *al. spectat ad distantiam*: ALBERT. MIL. temp. 158 p. 433,10 in predicto episcopatu (*sc. Regino*) –o civitatem per miliare et plus. *β ellipt.*: IOH. CODAGN. annal. a. 1232 p. 112,9 *desuper* stratam et –s. CHART. Lux. II 348 p. 376,7 duas ... balisterias aque, unam *desuper* pontem, aliam –s. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 105,5 super ... pennas caude *eqs.*; –s vero *eqs.* *γ usu subst.*: OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 147,1 oportebat per –s illud (*sc. saxum; om. pars codd.*) exercitum transire. *b* *ex, desub – aus* (... *heraus, hervor*): ADEMAR. hist. 3,66 l. 41 quasdam ... fantasticas ex limo imagines –s terra ... mulieres extraxerunt. CHRON. Mart. Opp. cont. IV (MG Script. XXX p. 711,10) camera, in qua ... sedebat *papa*, fonditus corrui ... , et vix extractus fuit vivus –s tantam ruinam.

***desuccessor**, -oris *m.* *praedecessor* – (*Amts*-)*Vorgänger* (*usu attrib.*: *l. 5*): FORM. Marculfi 1,35 l. 39 de ... omnia, quod per institutione pontificum ... ipse monasterius habuit concessum ... vel per decessorum, (praedecessorum *A1*, per discessorum *A2*, per -um *A3*) regum circa se firmatum. FORM. Dion. 3 p. 503,3 inspecta ... privilegia tam decessoris (-is *cod.*) nostri illi quam Adeodate papae.

***desudamentum**, -i *n.* *adnisus, contentio* – *Anstrengung, Bemühung*: FOLCUIN. Bert. praef. p. 608,6 nos ... ad multiplicitas eius -a, quae pro loci sui erectione laboratione sudavit assidua, optamus dicta reflectere (*sim.* 17).

desudatio (-cio), -onis *f.* 1 *proprie i. q. sudatio multa, exsudatio* – *das starke Schwitzen, Ausschwitzten*: CIRCA INSTANS p. 5b^r patiens in aqua ... sedeat, ut sudet, quoniam talis -o optime purgat cholerae rubeam. 2 *meton.*: a *halitus, umor exsudatus* – *Ausdünstung, ausgeschwitzte Feuchtigkeit*: ALFAN. premn. phys. 25,8 p. 142 quod procedit a mulieribus, magis -em (*PG 40,701B ἰδρωτά*) membri quam semen esse volunt Aristoteles et Democritus. b *exanthema (sudamina vel miliaria q. d.)* – (*Friesel*-)*Ausschlag* (*sog. Schweißdrüsenfriesel*): CONSTANT. AFRIC. theor. 5,4 p. 19a^r si ad exteriora depellatur cholera, fient putredines et -es. 8,21 p. 39b^r de -e; -o est pustula parva sicut milium, que in exteriori cute excoriatur ... maximeque in estate nascitur. BERNH. PROV. comm. 9,4 p. 315,20 quedam ... granula sunt, que nascuntur in corpore, dicuntur etiam -cio. 3 *translate i. q. adnisus, contentio, labor* – *Anstrengung, Bemühung, Mühsal*: a *in univ.*: FOLCUIN. Bert. 11 haec ... monasterio suo adauxit cum ingenti -e. VITA Pirmin. II 16 p. 45^B huiusmodi intentioni (*i. orationi*) deserviens agone infatigabili perpendit iam tempus imminere, quo immarcescibile -is suae praemium recipere deberet. DIPL. Heinr. III. 14 regalis culmen honoris ... operam suae -is iustitiae impendere debet. CHART. Sangall. B 143 p. 141,17 per active vite -em. b *functio laboriosa* – *anstrengende Verrichtung*: CHART. Mog. B 104 p. 107,27 (a. 1187) quidam ... homo ... artis fabricie frequenti incudis malleatione ac piorum laborum -e summam quandam super se contraxerat pecunie.

desudo, -avi, -atum, -are. *depon.*: *l. 70 p. 480,1*. 1 *intrans.*: a *de hominibus* (*de rebus personatis*: *l. 46*; *de animalibus*: *l. 55*) *i. q. laborare, insudare, se fatigare* – *sich (ab)mühen, abplagen, abquälen*: a *in univ.*: ARBEO Corb. 7 ut sub manuum suarum -ret labore. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,6 cumque illi ... contra immensas Alpium ardua ... -antes scandere conabant. VITA Pus. 3 manus ... illorum (*sc. Sigmarie eiusque coniugis*) in largiendo elemosinam -bant. VITA Paulin. Trev. 2 fidelibus infidelitate Arriani dogmatis -antibus. OTTO FRISING. chron. 6,34 p. 303,27 pro symonia extirpanda ... plurimum -bat Gregorius VII. HIST. peregr. p. 163,4 nos (*sc. cruce signati*) ... cotidie pro Christo in agone mortis ... -amus. *saepe remissius i. q. operam dare, studere* – *sich bemühen, trachten*: DIPL. Ludow. II. 88 p. 240,35 vota sua Deo ... persolvere -ent (*sc. monachi*). PURCH. Witig. 193 -at ... aecclesias ... ornari. al. b *deservire* – *dienen*: WOLFHARD. Waldb. 3,1 p. 258,18 altaris excubiis -bunt gallinae. EPITAPH. var. II 22,3 prompti servitio -ant fratres archiministro (*sc. Michaeli*). LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 141,6 ut ... ad ipsa castella munienda circumquaque manentes cogerent (*sc. castellani*) et impensas ... convectare et per se ipsos servili manu -are (*desiderare var. l.*). CHART. Scaffus. 67 p. 112,17 quatinus sibi (*sc. puellae*) liceret seculo renuntiare et in conventu religiosarum feminarum in reliquum -are. CHART. Wernig. 10 p. 8,9 tres sacerdotes ... sibi ... assumet decanus, qui secum in cura et in populo regendo pre aliis specialiter -bunt tenendo septimanas suas. al. *demereri* – *sich verdient machen*: FORM. Marculfi 2,11 pro bonitate et respectu servicii tui, qua circa me -as. DIPL. Loth. II. 11 dignum est, ut celsitudo regalis procerum petitionibus eo libentius faveat, quo ... devotius in suo eos -are perspicit famulatu. DIPL. Heinr. III. 341 p. 467,14 in nostra fidelitate -tum (*sc. episcopum*) considerantes eqs. al. γ *se dedicare, devovere* – *sich hingeben, widmen*: IONAS BOB. Columb. 2,5 p. 237,12 ita ut numquam intentius antea in oratione

visus fuisset -ari (*m. 1 A1*, -are *cett.*). EINH. Karol. prol. p. 2,12 cui (*vitae*) scribendae ... Tullianam par erat -are facundiam. PASS. Ursulae prol. p. 144,16 Deo devotae et in sancta meditatione ferventissimo -antes studio puellae. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,31 quamvis a prima adolescentia bellicis -asse (*sudasse var. l.*) cognoscaris (*sc. Fridericus*) officiis. al. δ *effervescere, incallescere* – *entbrennen, sich erhitzen* (*für*): WILLIB. Bonif. 5 p. 21,14 quali anxius desiderio diutius -asset, aperuit (*sc. papae*). MEGINH. FULD. Alex. 4 p. 427,26 in hoc ... desiderio cum diutius -asset. THANGM. Bernw. 51 p. 780,5 (*chart.*) animus ... magis ac magis ardore sancti propositi -bat. b *de rebus liquidis i. q. emanare, effluere* – *hervorströmen, herausfließen*: ARBEO Corb. 28 dum paulisper perfodiret (*sc. humum baculo*), tanta aquarum habundantia -bat, ut eqs. in imag.: GESTA Halb. p. 112,11 monasterium sancti Nicolai, in quo et de membris ipsius oleum salutare -at (*de sanationibus miraculose effectis*). 2 *trans.*: a *de hominibus*: α *conficere, perpetrare* – *schaffen, vollenden, zustande bringen*: VITA Emm. 47 ea, quae dictata habemus hucusque ob reverentiam ... Hemmerammi, proprio labore -vimus. FROWIN. explan. epil. 66 hoc opusculum tibi potissimum -vi, ... Bertholde. *elaborare, expolire* – *ausarbeiten, auffeilen*: ALDH. virg. I 49 p. 303,16 commentariola ... , quae praefatus divinae legis interpres (*i. Hieronymus*) ... -a<vi>t (-ans, -at *codd.*). 25 THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 24,27 doctissimorum viro- rum opuscula stilo ... insugillabili et ad unguem usque -ta. β *impetrare, adipisci* – *erwirken, erreichen, erringen*: CHART. episc. Hild. I 60 p. 53,15 (post 1013) quod (*praeceptum*) ... episcopus ... de abbatiis, que tunc pertinebant ad manus eius, ... ab ... Arnulfo -vit (*antea*: elaboravit). FUND. Hild. 1 p. 941,21 Karolus ... eandem ecclesiam quasi ... -ti Christo triumphi titulum ... celi clavigero dedicavit. γ *gerere, subire* – *bestehen, auf sich nehmen*: LAMB. HERSF. annal. a. 1064 pro qua (*villa*) recipienda diuturnum agonem -vimus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 5,21 diuturni labores, quos in recuperando Romani imperii statu contra rebelles ... -verat. δ *praestare, explere* – *leisten, erfüllen*: EPIST. Hann. 13 p. 31,31 -ta non solum verbis, sed rerum et ipsius vite usu mea fidelis servitus. b *de rebus*: α *exsudare, emittere* – *ausschwitzten, absondern, hervorfließen lassen*: GLOSS. II 558,45 St. -S. -ta uz-flozzenta. β *tinguere, irrorare* – (*be*)*netzen, befeuchten*: SEDUL. SCOT. carm. II 26,5 quot paradisiacae -ant gramina guttae eqs.

adi. **desudans**, -antis. *studiosus, intentus* – *bemüht, eifrig*: NOTKER. BALB. notat. 28 licet in omnes prophetas laborantisim-
simus et -issimus studioso lectori sufficiat Hieronimus.

desuefio (diss-, -swe-), -fieri. *obsolescere, labi* – *in Verfall geraten, verkommen*: CHART. Port. 101 (a. 1230) contingere solet ... , ut decor ecclesiasticus alicubi adeo diss-at (disswe-
D), quod absque graviore ... dispendio relevari nequeat.

desuesco vel **dissuesco** (disu-), -evi, -etum, -ere. *partic. perf. usu adi.*: *passim*. 1 *de hominibus i. q. insolitum fieri, consuetudinis expertem fieri, (iam) non consuevisse* – *entwöhnt werden, sich abgewöhnen, nicht (mehr) gewöhnt sein*: WALAHFR. Blaithm. 150 aciem pugnamque lacessere doc-
tus, cedere di-tus. EKKEH. IV. cas. 49 p. 110,8 maiores ... talium (*sc. laborum*) de-ti. CARM. de bello Saxon. 1,83 ecclesiae, viduae, pupillus et advena quisque nuper de-ti vim sunt iam denuo passi. EKKEB. HERSF. Heimer. 3 ut hominibus diu talium virorum de-tis inculcetur, cuius sanctitatis fuerit (*sim.* ERINH. Heimer. 44 disuetis). CHRON. Pol. 1,25 ex eo tempore loricis Polonia di-vit (disu- *var. l.*). OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 143,4 urgebatur ... miles tanta de-tus (disu- *var. l.*) aeris intemperie. c. *acc. vel inf. i. q. omittere, dediscere, oblivisci* – *aufgeben, verlernen, vergessen*: FROUM. carm. 28, 5 resides animi de-unt digna labori. CONR. HIRS. mund. cont. 844 cui (*philosophiae*) si te permiseris, verbis pugnare disu-is. DAVID compos. 3,25 dissolutio est devotioni sicut aqua igni, et, qui ducit in consuetudinem, vix di-et, maxime ioculari. NARR. de Gron. 25 l. 34 milites, qui iam arma di-verant. 2 *de rebus i. q. inusitatum fieri, obsolescere, obliterari* – *ungewohnt werden, zum Erliegen kommen, in Vergessenheit geraten*:
[Antony]

LUP. FERR. Wigh. 23 manci . . . manuum nacti sunt usum, paralitici membrorum regimen di-tum. MILO carm. 3,42,963 me de-tis repetentem carmina rithmis Musa . . . ammonuit eqs. EPIST. Meginh. 37 p. 235,27 eam . . . tempestatem (sc. *persecutionis et invidiae*) iam tandem aliquando sedatam cessasse, compositam de-visse speravimus. WIPO gest. 38 p. 58,19 diu de-tam atque pene deletam legem. OTTO SANBLAS. chron. 14 p. 15,29 iura disueta in consuetudinem reduxit *imperator*.

desvestio v. *disvestio*.

desuetudo vel dissuetudo (disu-, dis(s)we-, -sit-), -inis f. 1 *de hominibus*: a strictius i. q. *insolentia*, effectus *desuescendi*, *consuetudo amissa* – *Entwöhnung, das Aufgeben der Gewohnheit*: PETR. DAM. epist. 18 p. 173,6 propter de-em (di-, de consuetudinem var. l.) grave est totius ebdomadae binam continuare refectionem (item 50 p. 92,14 de-em [di-, disu- var. l.]). RAHEW. gest. 3,12 p. 179,32 ex appetitu libertatis iam dudum insolentiam et de-em induerat *Burgundia* obsequendi. CHART. Salisb. I 456 p. 618,12 portionem decimationum eiusdem ecclesie per di-em ex maxima parte populus retinuit. IN-NO. III. registr. 1,69 p. 102,29 quos (*clericos*) et officium et di-o reddit imbelles. CAES. HEIST. mirac. I 6,4 p. 345,7 quod ex di-e scientia discernendi inter cibos gustui minuatur. *expressus i. q. indigentia* – *das Nichthaben, Entbehren*: GESTA Camer. 1,107 p. 446,49 post dissi-em . . . longissimi temporis, terris quidem Danorum abscessu quietis, cum . . . monachi sanctum corpus (sc. *Vedasti*) ad pristinam sedem referre disponerent eqs. b *latius i. q. consuetudo depravata, mos pravus* – *schlechte Gewohnheit, Unsitte*: CONST. imp. II 156 p. 193,7 (a. 1231/32) huiusmodi consuetudines, quas censemus potius corruptelas, (quas de-es censemus potius 8). 2 *de rebus*: a *usus inusitatus, novitas* – *Ungewohntheit*: IOH. PLAN. hist. 9,30 tantum compellebant *Tartari* nos ad bibendum, quod sustinere propter di-em nullo modo poteramus. CHRON. Albr. a. 1100 p. 814,4 fertur *Godefridus dux* otii de-e (de consuetudine 1) antiquam febrem quartanam revocasse (ex *Helin.*). b *status obsoletus, oblitio* – *Verfall, Niedergang, Vergessenheit*: FROTH. epist. 17 p. 288,18 de quibus (*ecclesiis*) dissi-e prisce constitutionis inolescente nec census solvitur ullus. CHART. episc. Wirz. II 11 p. 21,3 si . . . illa, que negligentie iactura corripit vel de-o in u m b r a v i t . . . , corrigimus (LIGURINUS 8,568 regni de iure vetusto quaestio mota fuit, quod de-e longa priscus inumbrabat neglectu temporis error; cf. *Inst. Inst. de inst. promulg.* 5). *locut.* in de-em abire *sim.*: HIST. Lang. (MGLang. p. 598,27; s. XII.¹) quae (*leges*) iam in de-e a longo tempore a b i e r e (CHART. Mog. A II 673 ne . . . nostra ordinatio . . . in de-em abeat. CHRON. Reinh. a. 1208 p. 576,14 omnia ea, que . . . in disse-em abierant). CHRON. Reinh. a. 1209 p. 576,27 in regno, quod a longo iam tempore in di-em (disse- 1) venerat. GESTA Trev. cont. IV 3 p. 399,17 quod (sc. *statutum*) aliquot annis servatum postmodum ivit in di-em.

desuffoco, -are. *extinguere* – *ersticken*: MAURUS progn. 40 p. 50^a,12 quia calor -atur, videtur febris lentescere.

desugo, -ere. *imbibere, exsugere* – *ein-, aussaugen*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,42 p. 50b^v masculus sentit, dum coniunguntur (sc. *ipse et mulier*), matricem virgam suam -entem sicut sanguisuga, dum sugit sanguinem.

desvestitus v. *disvestio*.

desum, -fui, -futurum, -esse. *form.*: *partic. praes.* -essens: l. 68. *gerundium* -essendi: p. 482,26. *adde* ARNO REICHERSB. apol. p. 165,6. ?*usu trans.*: p. 482,72. *metr.*: dēē (per *synizesin*): p. 482,5.21.46.47. al. dēēst: l. 71. *saepe in figura litotes q. d.*, e. g. p. 482,54.62.65sq. *negat. abund. per emphasim addita*: p. 482,5.

In sensu originario i. q. deficere, abesse, desiderari, non adesse – *fehlen, abgehen, mangeln, vermisst werden, nicht da sein*: A *spectat ad indigentiam, desiderium, defectum*: 1 *de rebus*: AGIUS vita Hath. 9 ne hospitibus potus -esset. TRAD. Ratisb. 108 hobas IIII -essentibus duobus tantum iugeribus (*sim.* TRAD. Frising. 1149 -fuerunt his *[tribus hobis]* iugera VI). WALTHARIUS 114 custos thesauris provida . . . efficitur *virgo captiva* modicumque -est, quin regnet et ipsa. HROTSV. Pafn. 10,4 ubi adest vera dilectio, non -est pia com-

passio. WIDUK. gest. 1,9 p. 14,19 non -sunt ei (*duci*) pecuniae . . . , non -est militum manus. THIETM. chron. 4,75 p. 218,35 verum est hominibus de perfectione iusta nimis -esse. LAMB. LEOD. Matth. I 460 victus ei (sc. *paralytico*) vel cetera com-
5 moda -erant. *persaepe. negat. abund. addita*: DIPL. Ludow. Germ. 166 p. 232,2 fratres . . . nostram adeuntes clemenciam reclamando, quod substantia et victus illorum minus (*an subest nimis?*) -erant necessaria, innotuerunt (item 167 p. 233,29). ALFAN. premn. phys. 1,84 p. 21 ut omnia convenientia sint
10 creata nihilque -sit (PG 40,532^A ἔλλειπν) in creatura, quod non sit conveniens. 2 *de hominibus*: WALAHFR. Wett. 816 -fuerat soboles pariterque et -fuit heres (sc. *Geroldo*). WANDALB. creat. mund. 171 distinguens moderator post formam facit, ut vir sit nec femina -sit. POETA SAXO 5,377 caenanti (sc. *Karolo*)
15 lector recitans non -fuit umquam. al. v. et l. 2. *adde*: RIMB. Anscar. 18 p. 39,12 sacerdotis tunc ibi -erat praesentia (*sim.* 19 p. 40,8). B *spectat ad absentiam*: 1 *de hominibus*: a *in univ.*: DIPL. Loth. I. 11 p. 76,2 quia regie potestatis missus inter has -fuerat commutationes eqs. CHRIST. STAB. Matth. 56
20 iste sexus (sc. *femina*) non -fuit a persecutione Domini. EGBERT. fec. rat. 1,35 dum -erit cattus, discurrens conspicitur mus. DIPL. Conr. 2 (MGDipl. reg. et imp. Germ. VI/2. 1959. p. 673,10) ibi interfuit . . . Ugo . . . nec -fuit Odo. OTTO FRISING. gest. 2,12 quicumque nocturnis vigiliis -fuisse deprehensus fuerit. CHART. Westph. III 305,7 semel in hebdomada
25 -essendi licentiam decana dare potest. STATUT. ord. Teut. p. 107,3 si magister diu -futurus recederet. *saepe*. b *non existisse* – *nicht vorhanden sein*: LEX Baiuv. 4,32 si . . . eum (*pergrinum*) occiderit, C sold. . . cogatur exsolvere; si parentes -sunt, fiscus accipiat. LEX Saxon. 42 qui mortuus viduum reliquerit, tutelam eius filius, quem ex alia uxore habuit, accipiat; si
30 is forte -fuerit, frater illius defuncti; si frater non fuerit eqs. 47 dos ad dantem vel, si -est, ad proximos heredes eius revertatur. c *evolare, effugere* – *ver-, entschwinden, entkommen*: LEX Sal. Merov. 88 si servus (sc. *accusatus*) ante admonitum domini -fuerit. LEX Frision. 2,5 si de lito idem scelus (sc. *instigatio ad occidendum*) ei (*nobili*) imputetur et homicida
35 -fuerit. BERNO epist. 1 p. 17,15 ridiculo me non -futurum apud posteros credidi, si eqs. 2 *de rebus*: WALAHFR. carm. 20,53 mundi si incursio -sit, saltem cum vitiis mens pia bella gerat. THIETM. chron. 2,40 ignorans *dux Hinricus*, quam parva res
40 est, in qua flagitium -est. al. C *spectat ad desidiam, destitutionem, desertionem i. q. cessare, auxilium negare, se subtrahere* – *es an sich fehlen lassen, seinen Beistand versagen, sich verweigern*: 1 *de hominibus*: AGIUS epic. Hath. 433sq. nec
45 -erit regina soror vobis, ubicumque forsan regali est opus auxilio; non -erunt fratres eqs. DIPL. Arnulfi 21 qui (*sacerdotes*) nunquam nostro -fuere obsequio. PONTIF. Rom.-Germ. 99,406 a ministerio pontificis non poterit (sc. *acolutus*) . . .
50 -esse (*sim.* CONSUE. Marb. 176 ut numquam -sint *servitores* ad obsequium sacerdotis). THANGM. Bernw. 18 p. 766,44 ipsum non -futurum, quin . . . iusticiam . . . exequatur (*sim.* p. 767,15). VITA Heinr. IV. 13 p. 41,12 se (sc. *ducem cum suis*) sibi (sc. *imperator*) nec armis -fore nec animis. EPIST. Wibald. 44 (epist. papae) eorum (*monachorum*) iusticiae -esse nec volumus
55 nec debemus. *saepe. locut.* sibi -esse c. *sensu (aliquid) omittendi, neglegendi sim.*: RUOTG. Brun. 20 p. 20,30 ne nobis nos -simus, hoc . . . summopere curandum est. EUPOLEMIUS 2,137 ni fractis mihi -sim viribus, . . . moriendo sequeris ad Orcum premissum socium. CHART. Mog. A II 397 lator . . . presentium . . . productis testibus ad probandum, quod causa
60 . . . debitum finem sortita sit, nichil sibi -fuit. 2 *de rebus incorporeis meton. pro persona positus*: RIMB. Anscar. 1 p. 19,24 ad divinum . . . nobis subsidium recurrendum scimus, cuius misericordiam nobis . . . non -futuram credimus. WIPO gest. 2 p. 19,20 credo . . . huic electioni (sc. *regis*) caelestium virtutum favorem non -esse. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,27 in hoc (sc. *correctione*) suam (sc. *regis Heinrici*) oboedientiam, consilium et adiutorium sibi non -futura efficaciter experiretur (sc. *apostolicus*). al. v. et p. 483,2. ?*trans.*: VITA Hucberti prol. (MGMer. VI p. 482,28) tanto quaeque de eo vera proferre potero, quanto me contigit familiarius eius praesentiam non -esse.

[Antony]

II sensu contrario i. q. expertem esse, carere – ledig sein, entbehren: ARBEO Corb. 24 p. 216,13 divino non -esse (sc. *Corbinianum*) credimus solatio (m. al. corr. divina . . . solatia [sc. *Corbiniano*] 1). Emm. 19 p. 54,4 evacuatus truncusque cum tot ornamentis membrorum -esse dinosceris.

desumo, -ere. demere, restituere – abnehmen, ersetzen: AEDILV. carm. 15,22 pecus omnigenum pastoris munere demptum innumero (in numero *ed.*) dampnum gregibus -ere nescit.

desuper (de super) *adv. et praep.* (cf. de p. 44,32) **I adv.:** A de loco: 1 e superiore loco, ex alto, superne, deorsum – von oben, herab: a in univ.: PAUL. DIAC. Lang. 5,2 p. 144,6 multas . . . ei (Perclarit) iniurias faciens fuste eum insuper (om. C. D) percutere -r (erasum G2, om. G5c) et urgere non cessabat *Unulfus*. AGNELL. lib. pont. 131 p. 364,42 exclamavit *abbas* voce magna ad suos, ut eum -r de tecto (sc. *monasterii*) deponerent. VITA Heinr. IV. 7 p. 25,13 minister doli sursum . . . scandens -r observabat. METELL. exp. Hieros. 2,243 cum -r obtenebrantur *catholici* nube sagittarum. HEINR. LETT. chron. 28,6 p. 204,26 elevabat . . . unusquisque (sc. *oppugnationum*) consocium suum -r (sc. de turri) in castrum. *saepius. v. et p. 484,62. 485,18. in imag. de arrogantia:* GUNZO epist. 9 p. 37,18 -r immissi impetus gravitate sollicitabar. **b caelitus – vom Himmel (herab):** WILLIB. Bonif. 6 p. 31,19 immensa roboris moles divino -r flatu exagitata . . . corrui. CAND. FULD. Eigil. II 17,77 -r adveniens . . . arbiter orbis (sc. *Christus*). VITA Pirmin. I 1 Deo -r cuncta illius opera dispensante. CARM. Cent. 67,5 <de>super, oro, tua (sc. *Dei*) defendat dextra iacentes (sc. in lecto). THIETM. chron. 6,11 Deus pater ingenuus, speculator -r. *saepie. expressius i. q. divinitus – von Gott, durch göttliche Fügung:* VITA Desid. Vienn. 14 tantam bonam (*animam*) in unum hominem -r fuisse fundatam. HUMB. Sim. 3,5 p. 204,17 principes ecclesiis Dei tutores . . . assignati relicto officio -r sibi commissio *eqs. al.* 2 (in)super, supra, in superiore parte, in summo – darüber, darauf, oberhalb, oben: a in univ.: LEX Baiuv. 4,19 si quis alicui scalam . . . eiecerit . . . et ille -r fuerit relictus. AGNELL. lib. pont. 64 p. 323,11sq. deferantur quatuor pedes, et ponite mensam -r; quatuor . . . pedes quatuor evangelistae sunt . . . mensa vero -r est sancta ara *eqs.* VITA Emm. 35 cumque . . . a sepulchro humum removissent, erat inmensus lapis -r (asuper *var. l.*) constitutus. WIDUK. gest. 2,11 p. 77,2 Thancmarus . . . stabat iuxta altare depositis -r armis. GERH. AUGUST. Udalr. 1,14 l. 28 episcopus . . . sepulchrum sibi fodere . . . et . . . arcum muratum -r curvare praecepit. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 189,29 falconum . . . modus est volare alte et stare -r in directo falconarii. *saepie. v. et p. 478,37. 38. in imag. de regimine:* TRAD. Lunaelac. 115 (a. 805) Kamalo monachus -r (sc. *super Maninseo*) constitutus prepositus. 75 honorando . . . Lantperhto abbati de monasterio Maninseo -r regere videtur. *longius – weiter weg:* ALBERT. M. metaph. 1,5,4 p. 74,67 'parum . . . -r (p. 990^a, 23 ἄνωθεν) aut subitus (sc. de centro universi)' est 'iniustitia'. **b in scripto:** TRAD. Frising. 29 p. 57,26 (a. 769) pars ipsius (ecclesiae) . . . -r scripta. **c in formulis chartarum de collocatione in fundis fere i. q. ibidem, inibi – etwa: daselbst, darauf:** a de aedificiis: COD. Lauresh. 858 (a. 766/67) mansum I cum casa et scura -r (sc. *confirmamus*). CHART. Sangall. A 257 p. 245,11 dono . . . in eadem marcha tam terris, domibus -r p o s i t i s, campis . . . hobas vestitas cum mancipiis (DIPL. Ludow. Germ. 12 hobas duas cum casis -r p. TRAD. Ratisb. 28 p. 35,12 mansos tres . . . cum . . . edificiiis -r p. al.). CHART. Laus. 341 p. 305,9 trado ad ipsam casam Dei casale cum casa desuperstante (sic). DIPL. Otton. I. 145 p. 226,10 ubi (sc. in area) stationes -r extant, quas tenere videtur Iohannes. *al.* **β de hominibus:** TRAD. Frising. 229 (a. 806) non in aliud ei (*diacono*) commendavimus (sc. *episcopus*) ecclesias . . . nisi ut minister noster -r fuisset et servitium . . . fecisset. TRAD. Corb. 27 tradidit Haddo in Stalo duas partes de manso et hominem nomine Wunred -r m a n e n t e m (DIPL. Ludow. Germ. 154 [interp.] unum mansum . . . cum hominibus -r manentibus. *sim.* CHART. Lux. I 76 p. 66,30 [dipl. Ludow. Pii] villam cum . . . mancipiis -r comanentibus. CHART. Rhen. med. I 105 p. 109,28). *spectat ad actionem vindictarum servandarum*

causa obsedendi: TRAD. Lunaelac. 120 (a. 821) cogitabo . . . vobis (sc. *abbati*) vestire, quod ego habeo ad Mulipah, sicut . . . missi vestri -r sedere fecerunt duos vices et nunc ego in tercio vice vobis vestitum abeo. 3 sursum – nach oben, hinauf:

5 AGNELL. lib. pont. 122 p. 359,26 patricius faleras equum superimponi iussit, ascendit -r. VITA Lamb. Nov. Op. 9 (MGScript. XXX p. 952,6) aperto sanctuario felicem animam -r ad coelum duxerunt (sc. *angeli*). *foras – heraus:* INVENT. Memmii 1 (MGMer. V p. 366,8) Deus . . . eam (*aquam*) . . . -r fontem (om. 2) manare fecit. **B de additione i. q. insuper, praeterea – obendrein, überdies, außerdem:** TRAD. Lunaelac. 57 (a. 824) dono virgas v *eqs.*; . . . trado -r de ipsa terra virga I et fustum unum pro remedium animae meae. CONSUEV. Trev. 56 trium sustentatione pulmentorum . . . sint fratres reficiendi abbat -r, quibus voluerit, caritatem faciente. *ibid. iterum.* 15 CONST. imp. II 80/81 p. 102,13 milites et habitatores ipsius castris Gonzage -r ponimus (sc. *Fridericus rex*) in perpetuo banno nostro; preterea *eqs.* **C de relatione i. q. de hac re, super hoc – diesbezüglich, darüber:** DIPL. Heinr. II. 509 p. 652,20 comitatum . . . in potestate predicti abbatibus . . . donavimus, . . . ut ipse suique successores . . . dehinc liberum habeant arbitrium quoquo modo -r precipiendi (*inde* DIPL. Conr. II. 23). ANNAL. Worm. a. 1226 p. 146,11 obtinuit *episcopus* . . . domum . . . suam esse debere; acceptis itaque privilegiis imperialibus -r coram principibus *eqs.* CHART. Friburg. 192 p. 164,2 in huius rei evidentiam presentem -r conscribi fecimus paginam. *saepius. D de tempore i. q. deinde, deinceps – darauf, sodann:* ANTIDOT. Glasg. p. 112,40 que (sc. *impensa*) siccas, tundis et cribellas . . . et -r paulatim iungis. p. 125,16 postea colligis ipsum unctum, -r aceto inunguis corpus, qui patitur.

II praep. c. acc. vel rarius c. abl. (c. gen.: l. 44): A de loco: 1 de, a(b) – von (. . . herab, weg): LEX Sal. Merov. 61,1 si quis alteri, de manu sua -r (super *var. l.*) illum aliquid inripuit, rem in caput reddat, (de manu per virtutem aliquid tulerit, -r illam rem in caput reddat A4 [sim. A3]). PASS. Thiern. II 13 p. 60,10 talis . . . naturae est *unguentum*, ut oblitam cutem -r ossibus et carne statim avellat. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 157,18 falco . . . tollendus erit -r aironem cum tiratorio. ALBERT. M. animal. 1,244 cimbalaris (sc. *cartilago epiglossidis*) aliquando . . . cooperit peltalem et ipsam tunc comitatur, et aliquando recedit -r ipsam. *al.* 2 super, supra – über, oberhalb: a de positione: LEX Sal. Merov. 55,6 si quis basilicam expoliaverit -r (super *var. l.*) hominem mortuum. AGNELL. lib. pont. 27 literae . . . -r capitis illius (*effigiei*) scripta sunt: '*eqs.*' CARM. Cent. 55^{tit.} -r mensa. 76^{tit.} -r cylipsidra. INVENT. Matth. 4(2) apostoli ossa . . . non . . . sunt terrae infossa, sed -r terram . . . in parietibus vel in altariis sunt recondita. CHART. Port. 206 p. 217,4 hereditatem agri siti in pago Thesnitzensi -r vineam, que Berchte vulgariter appellatur. *al. v. et p. 478,63. 64. in imag. vel translate:* LIBER hist. Franc. 7 p. 249,22 Egidium Romanum principem -r se, (positum super se Franci *var. l.*) expulerunt a regno. DIPL. Heinr. II. 300 p. 373,16 omnes decimas -r totam abbatiam (sc. *largimur*) in usum pauperum et hospitum (ex DIPL. Otton. I. 240 p. 336,7). GUIDO AUGENS. mus. add. p. 192^b si . . . organum incipit cum cantu . . . vel in quarta -r duplici vel in quinta -r duplici vel in quarta de sub cantu *eqs. ibid.*: si organum incipit in quarta de super duplici de sub cantu *eqs. ibid. al.* **b de directione, motu ('über' . . . hin!):** VITA Alcuini 22 p. 195,19 surgens . . . e lectulo tulit cappam -r se. AGNELL. lib. pont. 141 electi (sc. *interfectores*) sibi (*Iohannico*) septam cervicem . . . levaverunt . . . -r lapidem . . .; et extensum -r lapidem unum, et aliam plathomam -r viventi in colla emissa fregit corpus eius. ANNAL. Erf. Loth. a. 1136 visum est -r civitatem in aere quoddam in modum scaelae transvolare. METELL. exp. Hieros. 2,61 machina . . . tela repellens -r . . . hostis. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 170,5 airo . . . aut volabit veniendo ad faciem falconarii et procedendo -r caput ad posterius hominis aut econtrario. *al. v. et p. 485,56. expressius i. q. in – auf:* TRAD. Frising. 343 (a. 815) Mezzi . . . seu . . . Helmberti . . . coram testibus -r altare sanctae Mariae posuerunt (sc. *unam coloniam, i. chartulam traditionis eius*). VITA Heinr. IV. 7 p. 25,8 grande saxum super trabem ad ferien-

dum -r caput imperatoris posuit (sc. *minister doli*). 3 *per confusionem* c. desubter (cf. p. 478, 22. 27) i. q. *sub – unter*: RHYTHM. 149,98 induebat *Eligius* cilicium ad carnem utique asperissimum -r veste optima. **B de relatione** i. q. *de, super – hinsichtlich, betreffend*: 1 *in univ.*: CHART. Bund. 271 (epist. papae a. 1121) petitioni tue, quam -r episcopalis oneris allevatione facere voluisti, nullum ... prebere possumus ... assensum. CHART. episc. Halb. 920 l. 36 ne quis contra eam (*paginam*) venire presumat vel ipsum monasterium -r eadem decima in aliquo molestare. 2 *in – an*: CHART. episc. Hild. II 1152 (a. 1260) cum ... abbatissa et conventus monasterii ... a nonnullis ... graves -r possessionibus et aliis bonis suis ... patiantur molestias et iacturas. 3 *pro – für*: v. p. 484, 34. **C de tempore** i. q. *post – nach*: ANTIDOT. Glasg. p. 125, 17 involutum (sc. *corpus*) -r unccionem de lentio subtilissimum.

desuperius adv. (cf. de p. 44, 34) *desuper – von oben*: 1 *in univ.*: CHRON. Pol. 3,8 p. 136, 20 Theutonici arietes ferreos turribus subducebant, Poloni vero rotas calibe stellatas desuper (-s var. l.) evolvebant. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 148, 25 ad loyrum ponantur carnes ... occulte sub alis loyri, et extrahantur -s, ut falco videns eas eqs. 2 *caelitus, divinitus – vom Himmel, von Gott*: VITA Liutg. III 1,373 auctus in melius semper -s ad Omnipotentem vertit totam mentem. CHRON. Reinh. a. 1190 p. 547, 31 erectis ... diversorum murorum tormentis contra civitatem, adnisi (sed ausu cod., recte ut vid.) -s exhibitio, viriliter ... institerunt (sc. *christiani*).

***desupero**, -are. refl. i. q. *se supra vires extendere – sich überanstrengen*: FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 136, 22 si iactur ad airones in talibus (sc. *non convenientibus*) locis, ... iam falco defatigabit se et -at.

desuperstans v. *desuper* p. 483, 61.

desupra (de supra) adv. et praep. (cf. de p. 44, 34) 1 adv.: a *supra – oben*: AGNELL. lib. pont. 143 p. 372, 7 aquimanile -a ex argento investito. *in scripto*: DIPL. Merov. 36 l. 109 (ArchDipl. 14. 1968. p. 176; spur. c. 1050/1137) dictis ... possessionibus, terris et dominiis -a declaratis ... gaudeant ... prior et clerici. **b insuper – obendrein, überdies**: CHART. Westph. IV 1032 p. 519, 44 (a. 1265) ducibus Alberto et Iohanni ... advocatiam Huxariensis civitatis ... porreximus ...; insuper eqs.; preter ista eqs.; ceterum eqs.; -a abundante autem gratia adicimus: si eqs. 2 *praep. c. acc. vel abl.*: a *de(super), a(b) – von (... herab, weg, her)*: VITA Balth. A 8 p. 492, 7 sum ipsum regale ... cingulum -a (supra A2, a rec. B) sacros lumbos suos, (sacris lumbis suis A3a. rec. B) devote abstulit et fratribus in elemosinam ipsum direxit *domnus Laigobertus*. CHART. Ticin. 102 (a. 1210) si ipse dominus abbas vult eis (sc. *hominibus de Breno*) facere bonam securitatem tollendum dominum Ottonem imperatorem (i. *fodrum imperatori debitum*) de supra eos et ipsum comune. *ibid.* iterum. CHART. Bund. 558 p. 59, 16 de supra quam (*silvam*) est starius I castane-arum. **b (de)super – über (... hin)**: LEX Sal. Merov. 77, 1 si quis super ingenuum, dum in domo sua resedit, ... de supra tecto, (super tectum B10) ... lapidem miserit. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 219, 12 modi ... recessus falconis -a falconarium duo sunt. p. 221, 27 quando recedit falco -a falconarium (cf. p. 219, 21 *desuper*). *ibid.* al.

desupter v. *desubter*. **desuptus** v. *desubtus*.

desurgo, -ere. (ex)surgere – *aufstehen, sich erheben*: EINH. Karol. 24 p. 29, 17 noctibus sic dormiebat, ut somnum quater aut quinque non solum expergescendo, sed etiam -endo (deresurgendo A1) interrumperet.

desursum (de sursum) adv. (cf. de p. 44, 42) *de accentu*: p. 233, 21. 1 *desuper – von oben*: a *in univ.*: HRABAN. inst. cler. 1,20 habet ... purpureos tramites ipsa tunica (sc. *dalmatica*) a summo usque ad ima, (de sursum var. l.) ante ac retro descendentes. CARM. Cantabr. A 23, 4, 3 -m vergit *alauda* ..., dum terram tangit. **b caelitus, divinitus – vom Himmel, von Gott**: RHYTHM. 149, 38 praesagium mater sensit -m. EXPOS. miss. 4 ammonet sacerdos populum, ut sursum, id est supra semet ipsum, ad Dominum omnipotentem corda levant et fideliter orent, quod -m eis veniat auxilium a Deo caelesti. EPIST. ad Hildeg. 50, 6 nullus hominum valet ... ad supernam patriam

... anhelare, nisi ei -m datum fuerit Christi iuvamine. al. 2 *supra, sursum – oben, droben*: a *in univ.*: INVENT. Memmii 2 (MGMer. V p. 366, 14) ubi fons manaverat -m, in profundum ibidem consimili virtute inventus. p. 366, 21 quantum -m, tantum deorsum terra praeminebat. CHART. Sangall. B 24 p. 28, 13 illa edificia -m coniungunt. CONSTANT. AFRIC. theor. 10, 11 p. 56a^r qualicumque morbo in initio cholera nigra -m aut deorsum exeat, mortem significat. **b in caelo – im Himmel**: HEINR. AUGUST. planct. 2258 hac insurrexit temptator in hunc (*lesum*), ubi dixit: 'si tibi -m pater est, te mitte deorsum' (cf. Vulg. Matth. 4, 6).

detardo, -avi, -are. *tardare, differre – (hinaus)zögern, aufschieben*: TRAD. Frising. 324 (a. 814) ipsi (*proximi*) ... aliquantum tempus -verunt hoc agere, quod Freidoni presbitero promiserunt.

1. **detectio**, -onis f. *confunditur* c. *deiectio*: l. 23. *patefactio, revelatio, denudatio – Entdeckung, Enthüllung, Offenbarung, Entlarvung*: HERIG. gest. 3 post ... -em et deiectionem magi (i. *Simonis*; cf. Pass. Petr. Paul. long. 52. 56). HUMB. Sim. 3, 33 p. 240, 46 quorum (*Simonianorum*) depositio non est habitus honoris privatio, sed simulatae vel aestimatae promotionis -o vel confutatio. HILDEG. scivias 2, 6 l. 2360 vulnera cordis sui humillima -e (deiectione H) mihi (sc. *Deo*) demonstret (sc. *peccator*). 3, 9 l. 926 quam (*admonitionem*) verus Dei filius in mystica significatione denudavit, cum interiore dulcedinem nuclei in -e legis ostendit. vit. mer. 6, 817 nec ipse (*mansiones*) nec illa, que in ipsis sunt, ulla secreta -e tibi vel ad modicum aperiuntur.

[2. **detectio** v. *detentio*.]

detector, -oris m. *index, delator – Entdecker, Angeber*: LEG. Wisig. 3, 5, 4 p. 163, 13 tunc a reatu poterit immunis haberi (sc. *qui nefas invitatus commisit*), si nefandi huius sceleris ipse -r extiterit. 12, 2, 14 p. 421, 17 servus ... huius calliditatis -r liberum se gaudeat profuturum.

1. **detego**, -texi, -tectum, -ere. *script. et form.*: dist.: GLOSS. II 735, 41 St.-S. imperf. *coni.* -rit: l. 46. perf. *indic.* -esit: CHRON. Noval. app. 10. *usu mediopass.*: p. 487, 39; refl.: p. 487, 32. *struct. c. abl. pro gen. respectus*: p. 487, 7. 19. *partic. perf. usu adi.*: LEG. Wisig. 3, 4, 6; subst.: p. 487, 3. al. *confunditur* c.: *deicere*: p. 487, 5. 35. al. *detergere*: p. 487, 26. 47. 49. adde GLOSS. II 238, 10 St.-S. *detinere*: p. 487, 17. tangere: l. 46.

1. *retegere, aperire, patefacere, (de)nudare – ab-, auf-, entdecken, öffnen, freilegen, enthüllen, sichtbar machen, entlarven*: A *proprie*: 1 *in univ.*: a *strictius c. sensu tecto privandi*: LEX Baiuv. 10, 2 de mita ..., si illam -rit (tetigerit, -erit var. l.) aliquis vel incenderit, cum III sold. conponat. AGIUS vita Hath. 12 dicebat ... se quasi in aere raptam et omnia monasterii aedificia -ta vidisse. EBERW. Magner. 57 ecclesia ... -ta atque deserta bestiis nonnumquam erat pervia. al. **b latius**: STEPH. Wilfr. 13 p. 207, 16 mare ... terras fugiens, litora -ens in abyssi matricem recessit. HROTSV. Cal. 9, 13 qui (*iwovenis*) -tum corpus honorifice texit. Sap. 7, 1 -e duram, Karitas, cervicem et sustine percussoris ensem. CHRON. Clus. 7 (MGScript. XXX p. 962, 29) nox astra -erat. STATUT. ord. Teut. p. 124, 3 in bona sexta feria ... quando crux -itur vel denudatur, venia (sc. *fit*). *saepius. medic.*: BRUNUS LONG. chirurg. 1, 15 p. 113^E si fistula iam fecit impressionem in osse, tunc, si non est -tum, necesse est, ut -atur cum instrumentis convenientibus ...; quod si non sanatur, ... tunc ... iterum -atur et abradatur. 1, 19, 3 p. 117^D est necesse, ut seces super locum (sc. *fracturae*), ut -as costam fractam. 2 *re-, effodere – ausgraben, exhumeren, 'erheben'*: NOTKER. BALB. martyr. VIII. id. Iul. p. 1117^A ad augmentum ... sanctitatis martyrum declarandum, cum post annos plurimos transferendi gratia -rentur eqs. TRANSL. Bav. 1 (MGScript. XV p. 597, 23) ob quamdam infamiam eliminandam visum est eidem patri pios sancti Bavonis -ere cineres. al. 3 *illuminare – erleuchten*: WALAHFR. Gall. 1, 11 p. 292, 18 cum ... lucifer suo processu noctis latibula -isset. adde: CARM. Paul. Diac. app. II 49, 2 Christe, ... noctis tu tenebras inlustrans -is atras. **B translate (interdum c. sensu deprehendendi, e. g. p. 487, 7. 19)**: 1 *spectat ad homines*: a *in univ.*:

[Pömbacher]

CONC. Merov. p. 76,8 si quis clericus in causis ... praeberit iuramenta et post rebus evidentibus -itur perierasse *eqs.* LEG. Wisig. 12,2,6 -tus damnationis date ultionibus puniatur. LEX Baiuv. 9,8 quod si furem celare voluerit periurans, et postea -tus (deiectus, intectus, intecto *var. l.*) inventus fuerit, tamquam ille fur ita in crimine damnetur. LEG. Lang. p. 209,25 si stupri crimine -tae fuerint *mulierculae*. BERNH. CONST. can. 15 p. 489,4 qui (*sc. haeretici*) ... -ti sunt falsantes sanctam scripturam. STATUT. ord. Teut. p. 82,13 si detractor in criminalibus ... inter fratres -tus fuerit. *saepius*. **b** *praedicare, laudare* – (*ver*)*künden*: VITA Dagob. prol. p. 512,22 studebo ... eum -ere dictis, qui gloriatur in caelis. **2** *spectat ad res*: **a** *in univ.*: LEG. Wisig. 2,1,6 p. 50,6 per quam (*condicionem*) ... **f r a u s** evidentissime -atur (VITA Heinr. IV. 10 p. 34,4. *saepius. sim.* DIPL. Zwent. 20 p. 55,19 fallentium ... calliditatibus -tis. *al.*) 6,1,2 p. 248^a,15 cum ... per accusatoris iudicium -tum, (iudicium detentum R2) constet ac publicatum esse negotium. RADBERT. fid. 1,586 illa ... , que necdum ... luce veritatis comprehenduntur nec falsitatis mendacio -untur, ... fide ferenda sunt. WALAHFR. Mamm. 19,35 iam -e, demens, qua ratione feras ... viceris. CHART. Fridesl. 56 quod si nobis ignorantibus aliquem eorum (*malefactorum*) ... oppidum intrare contigerit, statim hoc -to ... compellemus exire. *persaepe*. **b** *ostendere* – *offenbaren, zeigen*: HUCBALD. Leb. 17 p. 892^D visum ... ei (*Ludgero*) est in somnis sanctissimum Christi sacerdotem Lebwinum secum loqui et sui -ere (*detergere ed.*) locum sepulcri. HROTSV. Pel. 376 quo ... patenter -ret (*sc. Deus*) dubio causae secreta remoto. THEOD. TREV. transl. Celsi p. 402^F qua occasione ... beata eius lipsana mortalibus sint tandem -ta. VITA Heinr. IV. 1 p. 13,12 ut haec scripta nulli -as. *al. refl.*: HROTSV. Agn. 400 quanto se virtus Christi plus -it orbi. **c** *confirmare, testari* – *bekunden, bezeugen*: EPIST. var. II 2 p. 301,32 qui (*testes*) hanc rem bene sciunt et eam -ere ... valebunt. **d** (*re*)*solvere* – *erklären, lösen*: RADBERT. corp. Dom. 5,46 his (*aenigmatibus*) -tis (*deiectis Tg.*) **e** *mediopass. i. q. intellegi, manifestari* – *erhellten*: GODESC. SAXO theol. 19 p. 260,5 ut nihil ambiguitatis cuilibet vel nimis tardo vel contentioso relinquatur, aliis idipsum (*sc. mysterium trinitatis*) testimoniis evidentissime -atur.

II *tegere* – (*be*)*decken*: STEPH. Wilfr. 16 culmina corrupta tecti (*sc. ecclesiae*) renovans, artificiose plumbo puro -ens *eqs. distinguere* – *besetzen*: IOH. SCOT. carm. 4,10 actibus eximii confluent pepla mariti, gemmarum serie -it (*cod.*; series contegit *edd.*) *Irmintrud* indusias.

III *demere, tollere* – *wegnehmen, aufheben*: PASS. Praeciecti I prol. p. 226,7 orandus est ... Deus pater, ut densissimi pectoris obtusique sensus nubila -at (*detergat var. l.*; *inde* VITA Sadalb. prol. [MGMer. V p. 50,14]. *sim.* IORDAN. SAXO princ. 126 segnitiei nebulas -ere [*detergere Tg.*]). HERRAND. ad Walram. (MG Lib. Lit. II p. 288,46) natura secretum amavit, sed ... rex vester naturae involucri -xit, qui omnem pudorem ponit in propatulo.

adi. detectus, -a, -um. *apertus, manifestus* – *offen(kundig)*: MIRAC. Richar. 2,1 (MGScript. XV p. 918,3; s. IX.) ea ... tempestate alumpnos proprios (*i. Danos*), quos sui tabo nutrierat fellis, velut parturiendo evomit mare; heu! quam saeva illius gemina parturitio, id est significativa et -a.

2. detego *v. i. detergo*.

[*detellinas v. de et *tilinus*: RECEPT. Sangall. II 17.]

detempero *v. distempero*. *detemptator* *v. detentator*.

detemptor *v. detentor*. *detemptus* *v. detineo*.

detendo, -tensum, -ere. **1** *c. sensu solvendi*: **a** *de tentoriis i. q. retendere* – *abspannen, abbrechen*: HIST. peregr. p. 156, 10 quibus (*Turcis*) imperator parans insidias iam collectis omnibus aliorum tentoriis in suo nondum -so milites armatos abscondit. **b** *medial. i. q. languescere* – *erschlaffen*: URSO gloss. 24 p. 51,9 animales ... intentione circa horribilium excogitationem spiritus ad interiora trahuntur, ... unde spiritu ab extremis sublato virga -itur et laxatur. **2** *c. sensu tendendi i. q. con-, intendere* – (*aus*)*spannen*: CHRON. Pol. 1,24 nec fuga nec insidiis, sed virtute poteritis extensa (*ed. ex H, -sa ZS et pars edd.*) retiacula devitare.

deteneo *v. detineo*.

detentatio, -onis *f. script. -tempt-: l. 49. detentio* – *das Fest-, Zurück-, Einbehalten*: **1** *custodia* – *Haft*: *v. l. 49. 2 impeditio* – (*Be-*)*Hinderung*: DIPL. Heinr. III. 317 p. 434,53 ut ... naves ... per lacum Duanasum ... absque ulla inquietudine vel -e vel ulla exactione publica discurrere ... liceat (*inde* DIPL. Frid. I. 324 p. 150,8). **3** *fraudatio* – *Vorenthaltung*: CHART. Babenb. 228 p. 31,34 (a. 1220) nolumus eas (*decimas*) contra conscientiam ulterius detinere neque nostris heredibus ... volumus ex ipsarum iniusta -e prebere viam ... delinquendi. **4** *possessio, dicio* – *Besitz, Verfügungsgewalt*: CHART. Trudp. 42 (ZGeschOberrrh. 30. 1878. p. 115,15; a. 1269) credens ipsas possessiones ... monasterio ... pertinere -i rerum earundem, immo iuri, si quid habeo vel habui, ... ad manus ... abbas ... renuncio et dono. CHART. Friburg. 297 p. 266,13 concessionem ob hoc ... fecimus ... , ut possessio seu -o decimarum a manibus et possessione laicorum ... eximatur.

detentator, -oris *m. script. -tempt-: l. 22. 1 detentor, possessor (illegitimus)* – (*unrechtmäßiger*) *Besitzer, Inhaber*: LIBER diurn. 74 p. 75,20 ecclesiastica ... negotia, quae proponenda ... fuerint, me sine respectu gratiae ... , agendi contra -mptatores (-es *var. l.*), excipiendi contra pulsantes, ... peragenda confirmo (*sc. episcopus*). CONST. imp. I 57 seniori danda licentia tam ab ipsis (*consortibus*) eorumque posteris quam ceteris -bus ... beneficium vendicandi. DIPL. Frid. I. 658 p. 165,1 salvo omni iure Romane ecclesie adversus -es rerum beati Petri (*inde* 687 p. 205,13 [*depredatores var. l.*]). ACTA imp. Winkelm. I 633 p. 511,16 quod Masilienses ... vel quilibet alii extranei -es redant et restituant omnes suas possessiones. **2 occupator – *Besatzer*: HONOR. III. registr. 77 p. 55,28 quatinus ... terrenum Christi sanctuarium possit ab infidelibus -bus liberari.**

***detente** *v. detineo*.

detentio (-cio), -onis *f. script. te-: l. 59. confunditur c. detectio: l. 38*.

I *proprie*: **A** *actio retinendi, retentio* – *das (Fest-, Zurück-)Halten*: **1 strictius**: **a** *in univ.*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 191,18 cum ... per -em (BNV recte, ut *vid.*); detectionem *ed. ex P, ubi corr. ex* detectionem) et per deciliationem conturbatus fuerit *falco*. 3 p. 15,20 fileria posset impediri et detineri per herbas in aliqua parte sui, per quam -em filerie falco cogeretur cadere intus herbas. p. 24,1 in -e longe in aliquo loco. ALBERT. M. veget. 6,266 calor non staret adhaerens in floribus, nisi teneretur humido a sicco aliquantum passo; nec siccum penetraret, nisi subtilitatem acciperet ab humido ... et retinentiam a frigido et -em. **b** *comprehensio, captivitas, custodia* – *Gefangensetzung, Haft*: CONST. Melf. 3,78 repudium in accusatione semper est permittendum neque violentia seu -o (*detemptatio R, detentatio V1*) adhibenda. CHART. Babenb. 343 p. 186,22 si iudex ... abbatissae ... hominem detinuerit pro dampno terre generali, idem iudex ipsam -cionem iudici provinciali significare tenebitur. CHART. Tirol. 1290 p. 328, 30 causa ... captivitatibus et -cionis comitis Tirolensis. CHART. Rhen. inf. II 601 p. 352,6 propter -em sacrilegam (*sc. archiepiscopi*). HEINR. TREV. gest. 51 p. 444,31 quod magis de ipsius (*abbatis*) -cione quam liberatione gauderet *electus. saepius. 2 latius*: **a** *impeditio, retardatio* – *Hinderung, Verzögerung*: FORM. Sal. Lind. 17 sine -e liceat ei (*peregrino*) ad loca sanctorum festinare (*item* FORM. Senon. I 11 [*t-e cod. a. corr.*]). DIPL. Karoli M. 201 p. 270,35 nisi liceat eis suprascriptis navibus quatuor ubicumque in regno ... nostro negociando pro utilitate sancte sue (*sc. patriarchae*) ecclesie absque ullius -e vel contradictione, ubicumque voluerit, pergere (*sim.* CHART. Stab. 26 p. 69,18 [*dipl. Ludow. Pii*] absque alicuius illicita contrarietate vel -e [*inde* DIPL. Loth. I. 1 p. 52,8]. *al.*) CHART. Babenb. 55 universitati vestre mandamus, ut absque -cione et absque ulla exactione presentium latores monachos ... transire ... permittatis. *al.* **b** *occupatio* – *Besetzung*: INNOC. III. registr. 1,343 p. 513,16 exilium tuum (*sc. episcopi*) terre sancte -em et paganorum barbariem ... mentibus omnium representando impressius sigillabit. RYCCARD. chron. a. 1214 p. 55^a, 375sq. (epist. papae) magnitudinem tuam (*i. soldanum*) ... ob-

secramus, ne propter violentam -em prephate terre (*i. finium Ierusalem*) plus adhuc effundatur humani sanguinis, quam hactenus est effusus; ... restituas eam nobis, de cuius -e *eqs.* **c** abstractio, fraudatio, adeptio, abalienatio – Zurück-, Einbehaltung, Vorenthaltung, (ungerechte) Wegnahme: PETR. CAS. chron. 4,129 p. 606,17 ob ... turbulorum -e (-em *C1 p. corr.*) se cruciari respondit comes. REGISTR. Eberb. 3,2 p. 35, 24 huiusmodi ... negligentia vel *censu* -o in dampnum ... fratrum ... nullatenus redundabit (CHART. Turic. 606 super -cione *c. sim.* CHART. Babenb. 300 p. 138,5 decimarum. *al.*). CHART. Laus. 361 propter -cionem terre factam a militibus. CHART. Rhen. inf. II 410 p. 222,19 adiudicamus ... comiti ... -em pignoris in bonis predictis. CHART. Bund. 1229 p. 28,18 pro -e iniuste possessionis. **d** non-remissio – das Nicht-Vergeben: HRABAN. hom. II 18 p. 178^A postquam dixit: 'accipite spiritum sanctum', hoc (*sc. Vulg. Ioh. 20,23*) continuo de peccatorum remissione ac -e subiecit Christus. **B** possessio, dominium, proprietas – Besitz(recht), (Eigentums-)Anspruch: PETR. CAS. (?) chron. 4,69 asserens abbas se de praenominatis rebus ... multiplici ratione munitum, tam instrumentorum quam legitima et inconcussa temporis -e. TRAD. Biburg. 22 p. 425,20 filio suo ... beneficiale reliquit *Heinricus iuris* -em (p. 426,31 pro ... i. iniusta -e. CONST. imp. II 183 iurium. *sim.* CHART. episc. Halb. 565 l. 7 pro iniusta -e advocatie quinque mansorum). CHART. Traiect. 1220 (epist. papae) quod ... quedam (*moniales*) ... pro -e proprii ... in excommunicationis laqueum inciderunt (*item* CHART. Raitenh. 270 p. 216, 13 [epist. papae]). CHART. Lux. IV 554 p. 652,33 cum homines ... tenentes bona ... iamdudum fuerunt ... ratione dicte -cionis excitati ad instanciam ... abbatis. *al.*

II meton.: **A** commoratio, habitatio – Aufenthalt(sort), Wohnung: LIOS MON. 505 rus ... perenne decens preclara luce coruscat, quo -o iustorum requiesque piorum. VITA Rimb. 24 p. 99,24 sic ... completa est visio ... de sua et domni Ansgarii in una ecclesia -e. GLOSS. I 561,30 St.-S. -o bihabantissida (*spectat ad Vet. Lat. Sirach 24,16*). *ibid.* *al. v. et l. 53.* **B** vinculum – Fessel (*in imag.*): TRANSL. Liv. 5 (MGScript. XV p. 614,17; c. 1100) alius (*sc. successor abbatis*) longa sui lectuli -e detinebatur usque ad terminum vite. STEPEL. Trud. 2,2 (AS Ben. saec. VI./2. 21740. p. 91,26) homo quidam ... diutini languoris -e se gravante ... ad tantam sui corporis devenerat defectionem, ut *eqs.* **C** residuum, sedimentum – Niederschlag, (Boden-)Satz: TRACT. de aegr. cur. p. 216,32 urina (*sc. peripneumonici*) tenuis et alba sine aliqua cretica -e raptum materiei significat et mortem. **D** de agris, fundis *i. q. possessum* – Eigentum, Besitzung: DIPL. Constantiae 59 p. 187,6 pater noster ... confirmavit omnia, que dicta ecclesia (*sc. Rossanensis*) iuste possidet ... per oblationes regum ... et privatarum personarum, ... vasallos ... possessiones et -es diocesanorum, monasteriorum et forensium ecclesiarum.

III translate i. q. intentio, observatio – Aufmerksamkeit: SUMM. Heintr. C p. 267 -o andacht, hunsabida (*leg. hunsalida*). GLOSS. I 574,62 St.-S. -o pihebida vel anadaht (*spectat ad Vet. Lat. Sirach 24,16*). *al.*

detento, -are. *re-*, *detinere* – zurück-, fest-, behalten: AMARC. serm. 1,60 felix, quem tristem manes Acheronta colentes non -bunt nec lurco vorabit Avernus.

detentor, -oris *m. script.*: dece-: p.490,9. -tempt-: l.63. 65.p.490,41. *al. usu attrib.*: p.490,7.

1 qui *re-*, *detinet* – einer der fest-, zurück-, einbehält: **a** *spectat ad homines*: **a** *c. sensu captivandi*: RYCCARD. chron. a. 1220 p. 90^a,38 (statut. imp.) quicumque baronem vel baroniam detinet, eam nobis resignet, alioquin -mptor detemptus erit in mercede curie (*sim.* CONST. Melf. 3,6 baronum ... -es [-mptores *var. l.*] *ibid.* *al.*). CONST. imp. II 246,9 fidelibus suis (*sc. imperatoris*), qui capti sunt ubique, per -es invicem liberatis. 252 p. 344,27. HEINR. TREV. gest. 56 p. 449,32 quod -es sui (*sc. abbatis*) ipsum sub certis condicionibus dimississent. ANNAL. Prag. III a. 1256 p. 176,17 cum exstinctione candelarum super omnes -es et spoliatores clericorum. *al.* **β** *c. sensu occultandi*: CONST. imp. II 284,15 (a. 1224) si quis ... talium (*praedonum*) quemquam a iudice postulatum contra ius manu-

tenere ... presumpserit, tam ipse -r quam locus ... proscribatur; quod si -r post proscriptionem suam *eqs.* **b** *spectat ad res*: **a** *c. sensu abstrahendi, fraudandi, alienandi*: CHART.

Carniol. I 146 p. 130,28 (a. 1184) succisores vinearum ... , incendiarios homines et violatores ecclesiarum ... , -es bonorum ecclesiarum accensis candelis anathematis vinculo ligari mandavimus. CHART. Wirt. II 465 (epist. papae) quatinus ... -em presbyterum *decimas* monachis ... restituere ... compellas (*sc. episcopus*; CHART. Turic. 1043 -r [decentor *ed. posterior* in CHART. Turg. III 397 p. 158,23] ... decime. CHART. eccl. Halb. II 47 p. 328,25. *al. sim.* CHART. eccl. Erf. 234 pensionis. CHART. Bund. 939 censuum. *al.*). CHART. Helv. arb. 93 p. 150,22 contradictores et -es. *al. v. et p.* 229,20. 489,63. **β** *c. sensu obtinendi i. q. occupator, pervasor* – Besetzer, Besatzer: ARNOLD. LUB. chron. 6,19 p. 225,42 (epist.) soldano ... , terre sancte impio -i. MENKO chron. 53 p. 430,25 cum nonnisi contra -es terre sancte et civitatis Iherusalem ac sepulchri Domini crucem accepisset rex Franciae. **γ** *c. sensu tenendi i. q. defensor* – Verteidiger: CHART. Burgenl. II 81 p. 60,6 (a. 1274) laudabiliter dimicarunt *magister et frater eius* multos ex -bus ... castri occidendo. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1256 p. 793,48 -es municionum. *ibid.* *al.* **2** *qui habet, possessor* – Inhaber, Besitzer: **a** *in univ.*: TRAD. Biburg. 22 p. 426,25 (c. 1174) qui (*Eberhardus Chlafschinchen*) ... Eberhardum de Abensberch suum *iuris* -em assignat (DIPL. Constantiae 3 p. 11,13). METELL. buc. 4,9 mira sui (*sc. s. Quirini*) referetis (*sc. Musae*), quae fert iumentis in ius per vota receptis -r fortis. CHART. Salisb. II 682 (epist. papae) amoto ab ea (*ecclesia*) quolibet *illicito* -e (CHART. Stir. IV 136 [epist. papae]. *al. sim.* CHART. episc. Halb. 932 l. 14 -es iniustos). CONST. imp. II 80/81 p. 102,26 -es comitatus. CHART. episc. Spir. 325 p. 292,47 ut huius prebende per eum (*magistrum*) institutē -r choro deserviat. *saepe. v. et p.* 280,41. **b** *conservator* – (Be-)Wahrer, Hüter: CHART. Rhen. inf. II 601 p. 353,23 (a. 1270) cum ... archiepiscopus detineat captivus, ... mandamus, ne, qui sigillum suum detinent, eo ... sigillent aliquid, ... etiam si ... archiepiscopus hoc ... precipiat ... eisdem sigilli -bus. **c** *dominator, dominus, princeps* – Machthaber, Gebieter, Herrscher: RYCCARD. chron. a. 1214 p. 56^a, 215sq. papa ... mandavit per licteras suas magistris Hospitalis et Templi, ut ... tam -mptores nominare quam terras et mores eorum ... exponere ... procurarent; qui -es, mores et terras eorum ... exposuerunt.

detentorius, -a, -um. *re-*, *detinens* – zurück-, behaltend: EMO chron. 91 secunda (*sc. naturalis virtus animae*) -a, donec decoctum procuratur (*cf. Cassiod. anim. 8,27*).

***detentrix**, -icis *f.* *quae detinet, possestrix* – Besitzerin, Inhaberin: INNOC. IV. registr. B 252 quatinus ... amota ab ipso monasterio qualibet illicita -e inducas eam (*abbatissam*) ... in possessionem eiusdem abbacie et defensas inductam.

1. detentus, -us *m.* **1** *vinculum, impedimentum* – Fessel, Hemmnis: VITA Fidoli 7 (MGMer. III p. 430,1) quidam puerulus ... ab origine debilitatis -u ita contractus ... extiterat, ut *eqs.* **2** *instantia, perseverantia* – Eindringlichkeit, Beharrlichkeit: CHART. civ. Erf. 208 (a. 1266) cum ... decessor noster -u precum ... notarii sui ... donaverit vobis ... curiam.

2. detentus *v. detineo*.

***detepeo**, -ere. *tepere* – lau, fad, ohne Feuer sein (*in imag. de sermone*): VERS. cod. Brux. II 972 f. 12^v (s. XI/XII.) non sic flammivomus -et Aurelius. *Pörelbacher*

deteresco, -ere. *deteriorari, deminui* – eine Verschlechterung, einen Schaden erleiden: SYRUS Maiol. 2,2 l. 59 (chart.) Maiolum reeligimus et abbatem esse decernimus, ne insolentia nostre (*sc. Heimardi abbatis*) infirmitatis ordo -at et repulsam in aliquo patiatur.

1. detergo, -tersi, -tersum, -ere. *partic. perf. usu subst.*: p. 491,45. *confunditur* *c. detergo*: p.487,47,49.

1 *abstergere, tergendō auferre, deluere* – weg-, abwischen, abwaschen (*absol.*: p. 491,33): **a** *proprie*: **a** *in univ.*: AMALAR. off. 3,19,31 si per incuriam sacerdotis ante oram sacrificii aliquae maculae inhaeserunt (*sc. calici*) ... , has suo sudario -at *diaconus* ora sacrificii. WALAHFR. Mamm. 20,19

[Niederer]

sudorem . . . sacri -it *ursa* corporis. AGIUS vita Hath. 20 sudorem defluentem linteolo -ere. FROUM. carm. 19,13 si capud inclinas, vetulo de flegmate guttas, quod tibi pigredo -sit pectore duro. VITA Burch. Worm. 14 omni spurcitia foris proiecta omnique fuligine -sa (detrusa *var. l.*) . . . Deo dicata est . . . domus. **β** *de lepra, scabie*: HERM. IUD. conv. 19 p. 120,8 Namam Iordanicis . . . lotus fluentis a lepra carnis visibiliter est curatus . . . ; illius caro -sis elefantie sordibus infantis recepit munditiam. **β** *in imag.*: WOLFHARD. Waldb. 3,6^a p. 272,20 quid in te deifica virtus sit operata, nubilo cordis -so recogita (*sim.* EPIST. Teg. 101 meroris nebula -sa. *v. et p.* 487,47.49). SALOM. III. carm. 2,31 amplius ipse . . . defunctum lugeo fratrem; . . . Seth vobis (*sc. Adae et Evae*) veniens fletus -erat omnes. THIETM. chron. 4,56 in sacro baptismo nevam originalem -sit *Miseco dux*. 7,74 peccati maculam peracti . . . elemosinarum largitate -sit rex. OTTO FRISING. chron. 8,9 p. 404,5 erit 'caelum novum et terra nova' . . . omni . . . inequalitate ac squalore -so ad instar paradisi Dei purificata (CHART. Mar. Magd. 64 [epist. papae] squalorem -atis). **c** *translate*: **α** *demere, tollere, abolere* - *beseitigen, aufheben, tilgen*: EPIST. Teg. 51 omni suspicione -sa scitote, quod *eqs.* ALBERT. AQUENS. hist. 9,19 hiemis gravi frigore -so (VITA Norb. II 40 p. 1284^B. *sim.* OTTO FRISING. gest. 1,46 p. 64,5 hyemalis algoris austeritate -sa). CARM. Bur. 40,2,2 agricolis . . . cum venerit ultima messis, semina dant fructum, -unt gaudia luctum. *al. de culpa, peccato sim.*: EPIST. Wisig. 1,2 (ed. J. Gil) obtabam . . . immensa peccamina nostra, que nostris non -<g>untur (deteguntur *ed. Gundlach*) ex meritis, tuis (*sc. episcopi*) saltem orationibus ablui. LIGURINUS 123 est . . . ratio, que . . . ausa tueri nostra queat veniamque dare et -ere culpam. **β** *? absol. i. q. (terrenis) abrenuntiare* - (*den irdischen Gütern*) *entsagen*: FROUM. epist. 3 p. 5,18 quod (*pecus*), postquam monomachie studio -eram, nullo modo possederam (*an intrans. c. sensu se emendandi?*). **2** *abluere, tergendum purgare, tergendum siccare* - (*rein*) *waschen, reinigen, abtrocknen*: **a** *proprie*: VITA Arnulfi 21 calciamenta a pedibus (*sc. leprosum*) detraens adque -ens. HROTSV. Pel. 220 iussit rex omne . . . <cum> lavacro corpus (*sc. Pelagii*) -ere puro. FROUM. carm. 16,4 palpando plagas -sit vulnera (*sc. Christi*) Thomas. CONSTANT. METT. Adalb. 14 p. 663,6 propriis manibus aut lavabam aut -bam (*sc. vulnera virorum*). CONSUE. Marb. 256 cum pedes omnium (*fratrum*) loti fuerint et -si (*item* 276 [cod. L]). CHART. Aquens. 124 l. 25 de lintheo Domini, quo -sit pedes discipulorum. **β** *in imag.*: EPIST. Wisig. 8,138 (ed. J. Gil) fidei catholice puritas, quousque -sos (detorsor *ed. Gundlach*) erroribus ceperit, tanta frugum nobilitate multiplicat tantaque celsitudine suffragando<s> sublimat, ut usque ad celum perveniant. HIST. peregr. p. 169,3 post tam pluviose . . . noctis intemperiem celo nubibus -so *eqs.*

2. detergo v. detego.

deterior, -ius *adi. compar., superl. deterrimus*, -a, -um. *script.*: dede-: l.63. -remus: GLOSS. I 100,23 St.-S.

1 *adi. i. q. peior, inferior* - *schlechter, schlimmer, geringer*: **a** *spectat ad fortunam, gradum, valetudinem sim.*: HROTSV. Sap. 1,4 nihil gravius, nihil -ius. DIPL. Otton. II. 268 p. 312,13 terram . . . sive in beneficio distribuendo, seu, quod -ius est, meretricibus dando *eqs.* (281 p. 328,33. ALFAN. premn. phys. 2,79 p. 42 [PG 40,573^A τὸ χαλεπώτατον]. *al.*). THIETM. chron. 7,64 inexcuperabilis Boemiae regionis introitus, sed multo -ior eiusdem fuit exitus; facta est haec expeditio *eqs.* 8,24. LAMB. TUIT. Herib. 2,19 p. 242,2 invalescente molestia sensim fiebat -ior *adolescens*. DIPL. Otton. III. 437 p. 874,3 (spur.) de meliore statu ad dederiorem (A) labantes (*sc. coenobitae*). *saepius*. **β** *spectat ad virtutem, mores sim.*: RADBERT. corp. Dom. 12,46 quae si quis non credit, impio -ior est. 14,170. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,68 cinice suboles foedis-sima gentis, te . . . nondum veteris -ima radix destitit hereseos? HERM. AUGIENS. chron. a. 1053 p. 132,36 regni tam primores quam inferiores . . . multum . . . se ipso -iorem fore (*sc. imperatorem*) causabuntur (LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 279,17. *al.*). LAMB. LEOD. Matth. I 2517 ad cuius (*Mathiae*) nomen -imus hostis destitit (*cf. notam ed.*). CARM. Bur. 141,

1^c,4 virgo tu pulcherrima, . . . verba das asperrima, sicut sis -ima. *saepius*. **c** *spectat ad qualitatem sim.*: LEX Baiuv. 14, 12/13 de mediocribus: . . . si -ior fuerit *equus*, quod angargnago dicimus, qui in hoste utilis non est, cum tremisse conponat. **5** WOLFHARD. Waldb. 4,12 p. 334,17 ex -iori . . . sicera, -ior enim est, quia posterior, poculum ab ea (*famula Dei*) sibi petiit *ancilla* propinari. MANEG. c. Wolfh. 1 p. 45,11 quē (*anima*) . . . , si in primo corpore male viveret, in presenti seculo . . . corpus -ius sortiretur. STATUT. ord. Teut. p. 39,22 si . . . aliquis . . . , ut ei pulchriora vel meliora tribuantur (*sc. arma*), institerit, eo ipso merebitur accipere -iora. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 182,24 multi de layneris post mutam efficiuntur -iores. *saepius*. *in locut. de manu laeva*: CAES. HEIST. Engellb. 2,1 p. 250,10 non potest esse sine periculo . . . , quando clerici . . . ordine mutato militie se manciant seculari; tales . . . , cum ad manum, ut dici solet, -iorem tendunt, etiam malis peiores . . . fiunt. **d** *spectat ad ordinem*: LEG. Burgund. Rom. 37,5 qui ex his (*sc. contuberniis servi et ingenuae*) nati fuerint, -iorem lineam secuti dominis acquiruntur. GLOSS. IV 313,68 St.-S. (magister) persona -ior, vilior, hinterora. **2** *subst.*: **a** *mas.*: **α** *homo peior* - *der Schlechtere*: THIETM. chron. 7,46 non fuit in terra hac tunc -ior illo (*sc. Lanberto*), qui *eqs.* **β** *homo inferior* - *der Geringere, Rangniedrigere*: LEG. Wisig. 10,1,3 quod a multis vel melioribus iuste constitutum est, a paucis vel -ioribus non convenit aliquatenus inmutari. **β** *neutr. i. q. res peior* - *das Schlechtere, Schlimmere*: **α** *in univ.*: LIUTG. Greg. 9 ne -ius vobis aliquid contingat. DIPL. Ludow. Germ. 47 p. 64,2 ne peius aut -ius vel minus in ullo isto negotio parti . . . monasterii ex illa communicatione proveniat (*item* 59 p. 81,18. *al.*). *spec-tat ad virtutem sim.*: THIETM. chron. 4,73 p. 216,25 non est hoc (*sc. defensio episcopi recte impugnati*) excusacio, set ad multum -iora quaedam iniusta . . . confortatio. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,9 filio suo (*sc. Agnetis imperatricis*) eiusque a secretis (assecretis *var. l.*) tantotiens communis, . . . et nec minimum quid propterea correctis, immo potius -iora molientibus *eqs. saepius*. **β** *locut. adv.* in (ad) -ius (-iora): POETA SAXO 4,358 graves sapientum pectora curae mordebant in -ius iamiamque timentum lapsuras res Francorum. WIPO gest. 2 p. 16,24 sicut in adversis damnosa pusillanimitas ad -iora trahit, sic *eqs.* OTLOH. prov. L 18 lingua si non restringitur, nequaquam, ubi cecidit, iacet, sed semper ad -iora labitur. *al.* **adv. deterius, superl. deterime. peius** - *schlechter, auf schlimmere Weise*: **1** *spectat ad fortunam, gradum sim.*: VITA Barb. 6 p. 559,32 perpende, ne tu (*sc. Romualt*) et universi . . . pactum promissionis irritum faciat et -ius (deteritus, deteriora post haec *var. l.*) peiora vobis contingant. EGBERT. fec. rat. 1,113 (schol.) stercora, quo plus moventur, tanto -ius fetent. ADALBOLD. Heinr. praef. p. 44,28 pro qua (*levi culpa*) leviter castigantur, ne in futuro -ius crucientur *boni. saepius*. **2** *spectat ad virtutem sim.*: PETR. DAM. serm. 73,70 -ius peccat plerumque lingua quam vita. BERTH. (?) annal. a. 1070 p. 274,46 nec mora, mox, ad quod venit, opus . . . administravit, scilicet ut -ius venderet, quod male comparavit (*sc. episcopalis cathedrae invasor*). PETR. CRASS. def. 7 p. 449,26 ad ecclesiasticae pecuniae furtum . . . prorupit, nec minus quam, quod male acquisivit, -ius expendit *Ildebrandus monachus*. RUP. TUIT. trin. 24,32 l. 1708 certissimum . . . manet sapientibus exemplum, ut numquam . . . de statu suo praesumant, cum tam -ime ceciderit hic (*sc. Salomon*), quo uel ante uel post nemo sapientior fuit. *al.* **deterioratio**, -onis *f. effectus deteriorandi, deterescendi, condicio deterior* - *Verschlechterung*: **1** *de fortuna, valetudine, qualitate sim.*: DECRET. Burch. 3,58 p. 685^C absque ulla dubitatione scitote eas (*ecclesias*) esse sacrandas, ne talis trepidatio faciat -em, quoniam *eqs.* ADAM gest. 3,63 p. 208,17 prenitiosam . . . viri (*sc. archiepiscopi*) conmutacionem sive digressionem et apertius -em dum . . . fama . . . dispergeret *eqs.* HUGO FLAV. chron. p. 489,41 ut . . . non solum nulla investiturae *melioratio*, verum omnis erga me omnium rerum procederet -o (*sim.* GREG. CAT. chron. I p. 235,10). ALBERT. M. sent. 4,29,2 p. 203^b,45 sicut minatur metus mortem, vel quod detur pecunia, danda est pecunia . . . ; eodem modo, si minetur

stuprum vel conditionis -em. *ibid. al. deminoratio, deminutio pretii* – *Beeinträchtigung, Wertminderung*: CHART. scrin. Col. B 946 (post 1250) si eidem Waldevero placuerit in eadem domo vel area aliquod edificare, hoc faciet sine -e domus et suis expensis. 2 *de virtute sim.*: RATHER. ascens. II 5 l. 139 non oculos . . . conversionis lacrimis imbuo, sed guttur mentis mortiferae dilationis pessimaeque . . . -is crinibus stringo.

deterioro, -avi, -atum, -are. *om. de-*: l. 23. *partic. perf. usu adi.*: l. 23.47.

1 *deteriorem facere, in deterius mutare, damno afficere, deminuere* – *verschlechtern, zum Schlechten verändern, (be)schädigen, im Wert vermindern*: a *in univ.* (*fere usu publ. et iur.*): CONC. Merov. p. 119,12 ut clericis non liceat facultates, quas ab episcopo in uso acceperunt, -are. *TRAD. Patav.* 55^a ut . . . rem -ta non fiat, sed . . . emeliorata faciam illam. *COD. Lauresh.* 35 l. 10 ut . . . nichil . . . minuere aut -are, sed potius augmentare . . . studeatis (*sim. CHART. Epternac.* 213 p. 358,13 -ta sive minorata). *ANNAL. Hild. a.* 1034 p. 38,33 monasterium . . . fulmine combustum et miserabiliter est -tum. *CONST. imp.* II 171,17 nullam monetam in terra alicuius principis cudi faciemus, per quam moneta eiusdem principis -etur (*item* 304,17). *CHART. Bund.* 1202 p. 2,19 quod ipsi equi . . . valerent, si viverent non-teriorati, libras XVI. *saepius. de ordine: FORM. Wisig.* 32 nullus pro sua voluntate suum statum -at; sed *eqs. CAPIT. Bened.* 3,335 liberi homines statum suum et -are et inmeliorare possunt. b *corrumpere* – *verderben*: *AGOB.* 4,15 l. 9 sacramenta . . . divina . . . tam magna et sancta sunt, ut nec bonorum meritis meliorari nec malorum perversitate possint -ari. *RATHER. conf.* 10 quare autem nulli confiteri, non uniformis fuerat causa: una, ne mei exemplo alii -rentur, altera, ne *eqs. ADALBOLD. Heinr. praef.* p. 44,22 ut, si per tentationes pulsarentur, fortassis pro modulo simplicitatis suae -rentur *boni. BERTH. RATISB. serm.* 14 p. 74,38 etiam per malum ministrum . . . -ari non valent sacramenta. c *detrectare* – *herabwürdigend*: *GONZO Geng.* 33 p. 795,18 ingenii mei paupertate vel rusticitate tam nobilia et urbana (*sc. miracula*) timebam -are. 2 *deteriorem, peiorem fieri, damnum pati* – *sich verschlechtern, schlimmer werden, Schaden erleiden* (*fere usu medial; intrans.*: l. 41.46.53.57): a *in univ.*: *EPIST. Col.* 5 p. 247,25 ne computrescant et -entur cicatrices nostrae a facie insipientiae nostrae. *FUND. Werd.* p. 166,8 in -ando cottidie istud presens seculum senescit. *SYRUS Maiol.* 3,15 l. 7 officium (*sc. monetarium*) . . . plus suis sodalibus, ne -etur, custodiebat. *BENVEN. GRAFF. ocul.* B 2 p. 10,5 postquam veniunt (*sc. qui habent humorem in profunditate oculi*) in spacio et etate annorum XXX, -antur (*ant var. l.*) oculi. 34 p. 53,33. *PS. ARIST. lap.* I p. 185,31 natura (*sc. lapidis*) corrupta sive -ta vincit bonam naturam et deturpat eam. b *de virtute, moribus sim.*: *CAPIT. Bened.* 3,194 de presbiteris gradum amittentibus, qui adeo -ari solent, ut filii Belial efficiantur, quid agendum sit. *CHRIST. STAB. Matth.* 47 p. 1428^B fecit *Christus* quaedam miracula ad excitanda corda electorum et reproborum, et unde boni profecerunt, mali -verunt, quousque *eqs. HUGO FLAV. chron.* p. 397,9 nec novitate miraculi terrebantur *gentiles*, cuius admiratione -bantur, quoniam *eqs. RUD. TRUD. gest.* 4,9 p. 249,27 de vita sua, de religione magis, ut ita dicam, cotidie -antes quam emendantes *fratres*.

determinabilis, -e. *usu subst.*: p. 494,6. 1 *terminabilis, finitus* – *begrenzbar, endlich*: *HERM. CARINTH. essent.* 2 p. 158,12 circumscriptibilem . . . substantiam dicimus omne corpus aut rem infra -e spatium contentam; -es quoque omnes mundi partes quocumque spatio aut numero. p. 158,26 omne, quod factum est, infra -es fines contineri necesse est. 2 *comprehensibilis, intelligibilis* – *begreiflich, verständlich*: *WOLBERO cant.* 1 p. 1018^C locutio illa, qua loquebatur (*sc. Verbum Dei*) per legem et prophetas, . . . obscura et indeterminabilis fuit, sed ipso veniente et per se loquente -is et plana est effecta. *ALBERT. M. nat. anim.* 1,1 p. 1,37 propter quid quaedam (*animalia*) generent ex commixtione maris et feminae et quaedam non, non certe -e est ex dictis. 3 *sensibilis, manifestus* – *spürbar, erkennbar*: *GLOSS. Salern.* p. 16,12 gradus est excessus qualitatis vel qualitatum ab optima compositione sensu (sensum

ed.) -is (*cf. p. 51,38 gradus est discessus ab equali complexione manifeste terminabilis [terminabis ed.]*).

4 *qui definiri, distingui potest, definitus* – *bestimmbar, unterscheidbar, definiert*: *ALBERT. M. phys.* 3,2,17 p. 197,50 multae figurae naturales, et praecipue animalium et plantarum, non sunt -es arte geometriae. *gener.* 1,6,10 p. 415^a,19 bene -ia facilius dividuntur ab invicem. *meteor.* 4,1,1 p. 707^b,47 siccum . . . bene terminabile proprio, male alieno (*sc. termino*); bene autem -e esse vel non esse -e dicuntur (*sc. siccum et humidum*) in eo, quod res patitur aliquid ab actione calidi vel frigidi. *animal.* 18,91 quia materia generatorum et corruptorum non est -is (*cf. p. 778^a,6 ἀνορίσται*) omnino ad unum, ideo non permittit confusio materiae, quod *eqs. ibid. al.*

***determinabilitas**, -atis *f. possibilitas definitionis, aptationis suscipiendae* – *Bestimmbarkeit, potentielle Anpassung, 'Zuschnitt'*: *ALBERT. M. sent.* 1,2,13 p. 69^a,12 in ente creato sumitur . . . componibilitas cum alio et -s per formas et differentias . . . partium entis. *eth.* II 2,1,5 p. 157^b,29 -s . . . sermonis ad rectam rationem singulorum qualitas secunda est considerata in operationibus generantibus virtutem.

***determinalis**, -e. (*de et terminalis*) locus -is *i. q. districtus monasterii proximus et proprius* – *eigentlicher Klosterbezirk*: *DIPL. Heinr. III.* 362^b p. 494,35 (*spur. s. XIIⁱⁿ*) monasterium . . . quasi despoliatum remansit eo, quod ad regnum omnia primae foundationis predia preter ipsum -em locum translata sint. *DIPL. Loth. III.* 77 p. 120,1 noscitur . . . regnum omnia preter ipsum -em locum sibi usurpasse.

determinate *v. determino*.

determinatio (-cio), -onis *f. script. -ne*: l. 34. 1 *strictius: a terminus* – *Grenze*: a *de loco i. q. circumscriptio* – *Begrenzung*: *DIPL. Otton. III.* 186 Misnensi episcopatu terminum posuimus nominando fines et -es, locorum sicut infra tenetur: *eqs. (inde DIPL. Otton. I.* 449 [*spur.*]). *DIPL. Conr. III.* 45 p. 76,23 ea, que sita sunt in Karinthia sub certa -e denominata: *eqs. remissius i. q. decursus* – *Verlauf*: *DIPL. Karoli M.* 177 p. 239,6 (*interp. post 994*) quae (*sc. plebes, parrochiae sim.*) in istis comprehenduntur finibus: in -e (-em B, determinantia D) fluvii Limanae, sicut Limana currit in Plavem *eqs. de tempore i. q. finis* – *Ende*: *FROWIN. explan.* 7,3 l. 35 ut nemo . . . sibi parcat, . . . sed sine requie absque ulla -e saltem in mente penitentiam gerat, donec *eqs. b territorium, terra* – (*umschriebenes*) Gebiet, Land(stück): a *in univ.*: *HIST. Torn.* 7,1 tertius (*sc. civium ditiorum*) circa naulum ad forum civitatis -em suam possedit. *CHART. Hall.* 226 p. 216,46 nobiles . . . molendinum cum curia, pomerium et salictum etiam cum -cione predicta . . . in nostris (*sc. archiepiscopi*) manibus resignarunt. b *districtus (decimanus), parrochia* – (*Zehnt*)-*District, Sprengel*: *CONC. Karol. A* 58 p. 783,24 ut, si ipsi parrochiani . . . aliquid . . . extra suburbium (*sc. excolerent*) . . . , quia legitimae -es definiri non poterant, ubicumque sua proveniret pars, sine controversia acciperet *ecclesia sancti Maximini*. *DIPL. Otton. III.* 74 villa Nerichovva cum suis -bus sub iure comitis . . . permaneat. *CHART. Mog. A* I 284 p. 179,24 hic est terminus -is ecclesie, quam Willigisus . . . fecit consecrari: *eqs. VITA Liutg. III* 1,1207 construxit ecclesias . . . , donec hec natio, quam -cio sua continebat, tota iam credebatur. *GESTA Halb.* p. 96,2 comiciam . . . in pago Derlingen cum omni -e sua et cum omni iure et utilitate. *al. 2 latius: a gener. i. q. occasio* – *Umstand, Gelegenheit*: *CONSUET. Marb.* 243 'benedicite', quod valde est in usu dici in omnibus regularibus monasteriis, sub hac -e dicitur in plerisque locis: *eqs. b iur.*: a *constitutio, institutum* – *Festsetzung, Bestimmung, Verfügung*: *CHART. episc. Halb.* 71 (a. 1031) templum dedicavit *episcopus*, quod harum villarum, scilicet Brunesswiik, Everikesbutle . . . speciali -e assignavit (465 villas . . . predictae ecclesie s. -e specialiter a.). *TRAD. Formb.* 58 p. 644,2 si quis deinceps hanc -em invadere vel infringere presumpserit *eqs. CHART. archiep. Magd.* 331 p. 432,5 quatenus huius beneficii -em aliter, quam supra scriptum est, . . . nullus immutare . . . presumat. *al. de chartis ipsis*: *HERM. TORN. rest.* 44 p. 294,42 priscis temporibus evenire potuit, ut aliquae -es finium nostrorum cum scriptis suorum (*sc. canonicorum*) intermicerentur. *TRAD. Scheftl.*

[Niederer]

255 hec autem -o iam tertia vice facta est, ut traditio predii ... stabilis ... maneat. **β** *condicio, clausula – Bedingung, Klausel*: DIPL. Loth. III. 56 p. 89,5 ut defensionem ... comiti Ottoni ... committeremus ea ... -e, ut in ecclesie bonis nullum post se vicem suam exequentem constitueret (*sc. advocatus*) advocatum vel exactorem. *TRAD.* Patav. 483 p. 192,8 ut ... prenomina bona sub eadem -e in possessione et proprietate ecclesie ... transeant. *CHART.* Merseb. 110 factum est (*sc. resignatio beneficiorum*) ... tali -cione, ut magister Wippertus ... ea (*beneficia*) haberet. 121 p. 102 arbustam ... sub hac -cione suscepit *Sifridus*, ut *eqs.* *CHRON.* Hild. 23 p. 857,22 mansos ... ad usum fratrum sub ea -e deputavit *episcopus*, ut *eqs.* *v.* p. 499,18. **γ** *assignatio (ad districtum decimanum), traditio – Zuweisung (zu einem Zehntgebiet), Übereignung*: *COD.* Laresh. 6a^b l. 56 (c. 800) huic -i hii testes interfuerunt: *eqs.* *CHART.* Rhen. med. I 51 p. 57,26 (*dipl.* Ludow. Pii) iussimus hanc auctoritatem nostram fieri et primum -em memorati vvaldi et, sicut a misso nostro designatum est, inseri. *CHART.* Osn. I 276 p. 223,17 eos ... liberos, qui predictum civitatis terminum inhabitant, universaliter sine -is signo etiam minori ecclesie cum suis ministerialibus permisimus. **δ** *finitio, compositio – Beendigung, Beilegung*: *EPIST.* Hann. 47 p. 92,7 pollicens, quia, si cause huius (*sc. controversiae*) -o tue (*sc. episcopi*) discussioni fuerit commissa, me cuncta ... facturum. *OTTO FRISING.* gest. 1,68 Conradus rex tam de subrogatione Coloniensis quam super -e illius controversiae, quae in Traiectensi agitabatur ecclesia, examen laturus inferiores Rheni partes adiit. **ε** *confirmatio – Bekräftigung*: *CHART.* *episc.* Hild. I 311 p. 295,14 (a. 1158) -o ... et securitas emptionis hec sunt: predictus venditor promissione manus et lingue ... se astrinxit *eqs.* **ζ** *consensus, collaudatio – Zustimmung*: *VITA* Meing. 7 imperator ... fidelibus suis ... gratias reddit et cum eorum -e nepoti suo Meingoldo multa legitime superaddit. **η** *log., philos., theol.*: **α** *definitio, descriptio – Definition, Beschreibung*: *ALIA MUSICA* 12 p. 104 illa est ... vere harmonica medietas, quae cybi -e colligitur; omnis enim cybus habet latera XII, angulos VIII, superficies VI, qui disponantur ita: VI, VIII, XII. *ANON.* mus. Guenter 3^b p. 28 quod ... nullam lineam nullumve spatium per -em alicuius litterae in libris obtinet (*sc. B rotundum*), nisi ipsum apponatur. *ALBERT.* M. veget. 1,4 eadem est -o animae quam figurae ...; ita per omnem modum est -o de corporibus. *animal.* 1,547 de divisione ... pectoris per longitudinem iam ante determinatum est; similiter ... et -o eius super dyfracma. *top.* 2,2^{capit.} de -e problematis de inesse per rei extrinseca. *ibid.* *al.* **β** *solutio – Lösung*: *OTTO FRISING.* *chron.* 8,23 p. 428,32 si quis hoc quasi parabolicum (*sc. Vulg. Luc. 16,27*) ... ad litteram dicat non esse intellegendum, non est in -e eius valde desudandum. *ALBERT.* M. veget. 1,93 est ... -o huius questionis secundum prudentiam peripateticorum haec: quod sexus nullo modo convenit plantis. **γ** *restrictio (specialis) – Einschränkung, Spezifizierung*: *ARNO REICHERSB.* *apol.* p. 166,36 non semper admittit relatio -em, ut, ... si dicas: 'Christus est filius Dei', addi non oportet 'secundum divinitatem', ne a filiatione Dei videaris hominem exclusisse. *OTTO FRISING.* gest. 1,58 p. 83,23 ne, ... si indeterminate profiteretur *episcopus* divinitatem esse Deum, ... cogeretur sine -e concedere quidquid de qualibet personarum. *HUGO HONAUG.* *hom.* 4, 27^{capit.} declarat *Hilarius* ... in similitudinis sive homoeysyso vocabulo incautos posse decipi, et ideo non esse recipienda ab *Arrianis* prolata nisi cum -e. **δ** *transformatio conveniens – angemessene Umformung*: *ALBERT.* M. *animal.* 3,59 nichil requiritur, nisi, ut assimiletur *cibus* membris: et haec assimilatio est -o ex universali forma cibi ad appropriatum huic membro et illi. **ε** *conjectura, opinio – Hypothese, Meinung*: *ALBERT.* M. *animal.* 3,43 est digressio declarans -em et contradictionem *Avenroy*s de omnibus praeductis; hanc autem -em *Avenroy*s nequaquam in toto approbat in quodam libro suo. **ζ** *com-, approbatio – Bestätigung*: *ALBERT.* M. *miss.* 3,4,1 p. 84,37 in primo horum (*sc. quae in praefatione continentur*) quatuor continentur, scilicet responsionis approbatio, approbatae responsionis -o *eqs.* **η** *gramm.*: **α** *adverbium – Adverb, ad-*

verbielle Bestimmung: *CONR.* *MUR.* *summ.* p. 67,8 naturalis hic est ordo, quando nominativus precedit et verbum cum suis -bus et attinentibus subsequitur. p. 161,26 singulis adiectivis substantiva et verba et adverbium seu -es debent ... respondere. 5 p. 162,6 si quis diceret: 'districte supplico et humiliter precipio', -es non bene assignaret, nam proprie debet dici: 'precipio districte, supplico humiliter et devote'. **β** *appositio (determinans) – (bestimmender) Zusatz*: *CONR.* *MUR.* *summ.* p. 78, 4sq. si proprium nomen non sequatur aliqua vulgaris -o, quae sensum habeat articuli genitivi, -o debet sequi prepositionem; exemplum: 'Martinus de Bononia, Petrus de Constantia'. **γ** *medic. i. q. crisis, discrimen, eventus – Krisis, Entscheidung, Ausgang*: *GLOSS.* *med.* p. 91,10 xrisin, id est aliquam -em egritudinis. *CONSTANT.* *AFRIC.* *theor.* 5,4 p. 18b^v si tempora (*sc. anni*) temporaliter se reddiderint, boni status et maxime bone -is fiunt egritudines; in immoderatis maxime immoderate et difficiles sunt -es. *MAURUS* *progn.* 11 p. 29b⁵² inter ceteras -es nulla melior ista (*sc. fluxu sanguinis e naribus*). 12 p. 30^a, 48 omne apostema ... ad hunc modum diiudicabitur, id est, aut fiet -o ipsius per sanem aut per fluxum sanguinis *eqs.* *ibid.* *al.* ***determinatiuncula, -ae f.** *definitio, assertio sophistica – spitzfindige Bestimmung, Behauptung*: *GERHOH.* *Antichr.* 2,37 p. 271,27 quis catholice sapiens aequanimiter feret ... carnem Verbi ... -is eiusmodi vanae philosophiae spoliari? **determinativus, -a, -um.** *struct. c. gen.: l. 30.38.42. usu subst.: l. 49.* **determinans – bestimmend:** 1 *publ. i. q. constituens, designans – festsetzend, bezeichnend*: *ALBERT.* M. *eth.* II 6, 2,24 p. 441^b,24 iudicativam (*sc. partem politicae*) ... dicimus -am poenarum et praemiorum ad opera et merita civium. 2 *philos. i. q. definiens, ordinans – 'determinativ', definierend, ordnend*: *ALFAN.* *premn. phys.* 2,10 p. 25 robustus motus circa corpora esse, introrsus et extrorsus movens et, qui movet extrorsus, qualitatibus et quantitatibus sit -us (*PG 40,540^a ἀπο-τελεστικῆς*), qui vero introrsus, unione et essentia. *ALBERT.* M. *praedicab.* 4,6 p. 73^b,11 id ... , quod singulare est et determinatum secundum esse et subiectum, semper est divisivum communis sui proximi et -um. *eth.* II 1,5,4 p. 62^a,29 implexionem causarum ex prima causa usque ad ultimum effectum per omnia media articulata et -a antiqui fatum vocaverunt. *caus. univ.* 2,2,17 p. 110,9 virtus ... intelligentiae ... non est creativa, sed potius creati formativa et -a. 3 *medic. i. q. criticus, diiudicans – kritisch, entscheidend*: *GLOSS.* *med.* p. 22,11 creticis diebus, id est iudicialibus vel -is. p. 91,12 xrisin: iudicium graece, unde et graece dies dicuntur iudiciales vel -i. 4 *gramm. i. q. appositio (determinans) – (bestimmender) Zusatz (usu subst.)*: *ALPHITA* I p. 291,27 nomen ... viscaginis pro quodlibet visco quandoque accipitur, sed non adiecto nomine arboris vel alio -o. 50 **determinator, -oris m.** 1 *constitutor, conditor – Begründer*: *IDUNG.* *PRUF.* *dial.* 3,452 idipsum affirmat *Gratianus*, -r canonum, dicens: '*eqs.*' 2 *arbiter, iudex – (Schieds-)Richter*: *VITA* *Mariae* *rhythm.* 3437 fuisse vellem arbiter atque mediator ipsorum (*sc. Iesu et Iohannis*) collationis et -r. *ALBERT.* M. *summ.* *theol.* I 1,5 p. 21,38 quatuor amici *Iob* et *Iob* ipse de providentia disputant: cuius disputationis *Deus* inducitur -r. 3 *definitor, sophistes – 'Definierer', spitzfindiger Argumentierer*: *GERHOH.* *ad Innoc.* p. 227,12 vade tu (*sc. saecularis*) nunc ad illos tuos -es non aecclesiastice, sed scolastice scripturam *Dei* legentes: roga tibi sic determinari omnia supradicta, ut *eqs.* **determino, -avi, -atum, -are.** *usu absol.: p. 497,64.71.498,1.8.10.43; refl.: p. 497,26. struct. c. praep.: de: p. 498,37.38.39. ad: p. 498,48.51.499,1. al. partic. usu adi.: praes.: p. 497,34. perf.: l. 67.p.497,5.498,34.51. al.* 65 **I proprie:** **A strictius:** 1 *constituere – festlegen:* **a in univ.:** **α** *spectat ad terminos*: *DIPL.* *Loth.* I. 133 p. 298,8 extra fines -tos (denominatas *var. l.*). *TRAD.* *Brixin.* 57 contentio per iussum *Heinrici* regis finita finibusque -tis sacramento scabinorum ... distincta. **β** *spectat ad locum, tempus, numerum sim.*: *RHYTHM.* 115,18,3 hoc notandum ... hanc (*sc. septimam vicesimam*) non esse lunam *Mai* nec esse tricesimam, quamvis sit -ta die *Mai* tertia. *ANON.* *minut.* 2,4 in prima ...

paginula -tum est, quot scripulorum quaelibet sit vel minutia vel uncia. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 318,44 ut certum tempus et locum colloqui . . . -ret rex. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 22, 1 hore . . . , quibus exeunt aves . . . , quibusdam terrestribus sunt -te et quibusdam non. p. 119,2 cum . . . -tam habeant *aves* quantitatem (sc. *plumarum*), si corrodantur, non restauratur eis, quod deperditur. *al.* **b** *resecare* - *beschränken*: CHART. Aquens. 192 (a. 1232) ut in ecclesiis -tus sit numerus personarum, ne provisione careat superflua multitudo. **c** *instituere, ordinare* - *anlegen, planen*: ANNAL. Rod. a. 1106 p. 694,5 ignotum eis (*sacerdoti et fratri*) fuisse constat locum ordinare et -are monasterium cohabitandae multitudini in unum, unde adhuc incommodum est inhabitantibus. **2** (*terminis*) *circumscribere* - *um-, ab-, begrenzen* (*expressius i. q. dimetiri* - *vermessen*: l.18): **a** *publ. et iur.*: COD. Lauresh. 33 l. 14 (a. 866) silvam -at ab oriente fluvius Lusgochesbach usque in Nerschinam. DIPL. Otton. II. 174 XXX regales mansos . . . donamus . . . in pago Grimmeslevo . . . legaliter -andos, ita ut, si quid in his locis summe . . . defuerit, contiguis . . . suppleatur. *TRAD.* Brixin. 28 uno monte, qui dicitur Totinperch, excepto his terminis, quibus . . . fuerat -tus. ANNAL. Rod. a. 1106 p. 693,10 comes . . . tradidit ei (sc. *sacerdoti*) . . . duos mansos utroque -to sexaginta diurnalibus. *al. v. et p. 81,9sq. refl. i. q. desinere* - *enden*: CHART. Austr. sup. I 82 p. 119,3 (a. 1088) cum illis (*terminis parrochiae*) vicissim e regione decurrunt et in fluvium Anesum se -ant *termini capellae*. **b** *geom.*: GERB. geom. 2,2 lineae . . . principium et extremitatem punctum -at. 4,3 planae figurae, quas rectis lineis -ari angulatasque esse diximus, trinis necessario planorum angulorum formantur speciebus. 5,2 oxygenium . . . est triangulum omnibus acutis angulis -tus. *ibid. al.* **c** *astron.* circulus -ans *i. q. circulus terminalis, horizon* - *Grenzkreis, Horizont*: RICHER. REM. hist. 3,50 cuius (*sphaerae mundi*) positionem eo circulo rexit (sc. *Gerbertus*), qui a Graecis orizon, a Latinis limitans sive -s appellatur (*cf. notam ed.*). **B** *latius i. q. consummare, perficere* - *beenden, vollenden*: WANDALB. marty. 58 Saturnine, tuum egregium Thyrsique tropheum victorisque simul Iani -at orbem. 177 Martis volvens -at orbita mensem. 374. CARM. Scot. II 1 sol. 2,9 orbem tunc furvus demum -at unus (sc. *lapillus*; *cf. sol. 5,14 terminet*). HIER. MOR. mus. 24 p. 177,13 si in principio sui cantus mediocriter ascendit et descendit *gradus*, reliquum vero totum clamose -et. *de precibus i. q. explere* - *erfüllen*: DIPL. Arnulfi 187 (spur. s. XII.) si iustas servorum Dei preces benigne suscipimus et devote -amus.

II *translate*: **A** *decernere, statuere, praescribere* - *beschließen, festsetzen, vorschreiben* (*usu publ., iur., canon.*): CONC. Karol. A 14 p. 83,16 quatenus . . . valeamus ea, quae fas exigit, decernere et secundum sanctorum patrum et canonum instituta -are. DIPL. Karolm. (II.) 9 preceptum . . . conscribere iussimus, per quod omnino -antes *i u b e m u s*, ut *eqs.* (*inde* DIPL. Karoli III. 44. 45. DIPL. Arnulfi 139 p. 210,24). ANNAL. Hild. a. 1015 p. 31,29 duces . . . ad se venturos -vit (sc. *imperator*). CHART. Aquens. 19 l. 83 quorum (*praelatorum et subditorum*) accusatio et machinatio sapienter et caute ecclesiasticis iudicibus providendae sunt et non recipiendae, prout canones -ant. *al.* *pacto firmare* - *urkundlich festlegen*: CHART. Carniol. II 4 (a. 1202) hec omnia -ta sunt coram Ulrico duce. **B** *diiudicare* - *entscheiden*: **1** *gener.*: ANNAL. Ved. a. 894 p. 75,4 quem (*Karolum*) insecutus (sc. *est*) Odo rex volens -are bello finem discordiae. **2** *publ., iur., canon.*: **a** *in univ.*: LEG. Wisig. 2,1,14 p. 61,9 quicumque causarum *n e g o t i a* incoata sunt, nondum vero finita, secundum has leges -are (-ari R2) sancimus (DIPL. Ludow. Germ. 170 p. 239,26 *negocium. al.*). 2,1,15 p. 62,18 -andi . . . vigorem. LEX Baiuv. 12,9 testes iurant testimonium praefarent, et cum campionibus -etur sententia. WALAHFR. exord. 32 p. 515,33 sicut comites quidam missos suos praeposunt popularibus, qui minores *c a u s a s* -ent, ipsi maiora reservent, ita *eqs.* (CHART. Rhen. med. III 187. CHART. Sangall. B 625 p. 435,15 *cause* . . . -te [*itate ed.*]). *al.* DIPL. Heinr. II. 139 coram archiepiscopo . . . incipiatur et -ando progrediendo ad finem usque peroretur (sc. *res*). DIPL. Loth. III. 16 p. 20,18 qualiter proclamationem Gerhardi abbatis

. . . audierimus et qualiter . . . -verimus. *saepius*. **b** *componere, sopire* - *schlichten, beilegen*: LEX Baiuv. 12,10 non ponat (sc. *qui defendere voluerit*) sepem, nisi -ta fuerit contentio. HINCM. ord. pal. 348 ut omnes contentiones legales . . . iuste ac rationabiliter -ret *comes palatii*. EPIST. Hann. 23 p. 55,26 *controversiam* hanc a nobis . . . -ari posse desperes (TRAD. Welt. 121). CHART. Brixin. 104 p. 110,41 ipsi (*iudices*) . . . secundum ius vel per amicabilem compositionem -are tenentur. **3** *log. et philos. i. q. solvere* - *lösen*: ADALBOLD. sphaer. 1 p. 303,13 ad -andum diligentiam vestram (sc. *Silvestri papae*) exspecto, ut tanti viri auctoritas praeceptionis meae fiat aut correctio aut integritas. ALBERT. M. herm. 1,5,3 p. 416^b,22 -are relinquitur, utrum altera contradictoriarum (sc. *enuntiationum*) sit semper determinate vera, alia falsa. **4** *medic. usu pass. i. q. verti* - *sich wenden*: MAURUS progn. 25 p. 39^a,12 quia sanguis est humor digestibilis et amicus humane nature, significatur, ad bonum egritudo -etur. **C** *definire* - *bestimmen*: **1** *gener.*: **a** *exponere, explicare* - *darlegen, erläutern*: RUD. FULD. mirac. 15 p. 340,48 in epistolas . . . Pauli . . . collectarium fecit . . . et . . . in XXX libris illum -vit (sc. *abbas*). OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 84,25 quam (sc. *concilii Toletani*) auctoritatem cum -are vellet, Clarevallensis abbas aliqua verba . . . protulit *eqs. v. et p. 496,60*. **b** *aperte, vera appellatione nominare* - *deutlich, unverschleiert benennen*: GERHOF. ad Innoc. p. 204,35 postquam vitam clericalem regularem atque spiritualem -are coepi sequestrata ab illius vitae puritate terrenorum congerie, . . . iurgati sunt contra me pastores *eqs.* **2** *log. et philos. i. q. διακρίνειν, distinguere* - *definieren, unterscheiden, spezifizieren*: ALFAN. premn. phys. 1,31 p. 11 quae ad virtutes quaeve ad beatitudinem pertineant, in sequentibus -bitur (PG 40,513^B διακριθήσεται). 29,6 p. 110 his . . . sic -tis (PG 40,720^A διορθέντων) dicamus *eqs.* ALBERT. M. eth. I 39 p. 38,24 felicitas non est operatio . . . accidentalitatis (sc. *animae*), sicut id, quod est a causa non-determinata, sed *eqs. animal.* 3,63 aliud est principium sensus et aliud sensus virtutem -ans et distinguens et approprians. metaph. 1,3,10^{capit.} de Anaxagorae . . . opinione . . . -ante de principio efficiente. HIER. MOR. mus. 7 p. 26,18 postquam -vit *philosophus* de motu stellarum, consequenter -at de sono earum. *persaepe*. **3** *geom.*: Ps. BOETH. geom. 607 isosceles . . . , qui ab Euclide . . . duo tantum latera habens aequalia est -tus, secundus in ordine trigonorum constituitur. 806 Euclides . . . nec angulos aequos nec latera aequa habentem rombon -ando proposuit. *ibid. al.* **D** *assignare, destinare* - *zuweisen, bestimmen* (*für, zu*): **1** *gener.*: TRANSL. Mod. 29 quam (*crucem argenteam et deauratam*) . . . secum detulerat et ipsa hora nomini sancti Modoaldi -verat *abbas*. **2** *log. et philos.*: ALBERT. M. bon. 498 p. 260, 29 potentiae animae non sunt magis -tae ad hoc quam ad illud, quia nec ad bonum determinate nec ad malum se habent. div. nom. 4,215 p. 292,11 malum dicitur sine causa, . . . et propter hoc sequitur, quod sit indiffinitum, quasi non-determinatum ad aliquam causam. 8,4 p. 366,63 multotiens . . . tradita est *theologia* -ans, id est singulariter adscribens, ipsi Deo dominationem super ipsas caelestes virtutes. veget. 1,30 planta non habet membra -ta ad aliquem actum. 1,134 quae (*partes*) non sunt officio alicui secundum opera plantae -tae. **3** *publ., iur., canon.*: **a** *de rebus*: **a** *in univ.*: DIPL. Karoli III. 172 quam (*partem silvae*) . . . piscatoribus nostris . . . ad eorum usum incidendam -vimus. DIPL. Conr. II. 229 regales mansos . . . cum silvis ad singulos mansos -tis. DIPL. Loth. III. 79 p. 123,27 ne pars violentior in res partis infirmioris transsilat, sed una queque pars ius sibi -tum inrefragabiliter obtineat. **β** *spectat ad districtum decimanum*: CHART. Lux. I 129 p. 140,21 (a. 896) ut ad eandem (sc. *novam*) capellam appendices fierent (sc. *decimationes*), . . . impetravi; sed et decimas . . . in Rugilande . . . illuc nichilominus -vi. DIPL. Otton. I. 76 p. 156,27 -vimus . . . parrochiae decimas istarum provinciarum . . . : Zemzizi *eqs.* CHART. Mog. A I 260 p. 164,21 marcam nulli adhuc ecclesiae ascriptam . . . ascribo atque -o ad ecclesiam sancti Dodardi. *TRAD.* Patav. 562 Oudalricum parrochianum . . . predium, quod habebant *fratres* Kirichstat et quale sibi -tum est, ab eis accepisse. CHART. Heist. 127 bona . . . libera sunt ab omni iure tali et

solutione, nec ego unquam ea -vi, nec ante me . . . erant -ta ad aliquod ius. *al.* **b de hominibus:** DIPL. Conr. III. 140 p. 253, 16 quod singula ecclesie sancti Remigii privilegia . . . nullum specialiter advocatum -ant nisi regem Romanorum.

adv. determinate. 1 *exacte, definitive, speciatim – genau, auf bestimmte, spezielle Weise:* ARNO REICHERSB. apol. p. 66,37 non generaliter de omni potestate divina hoc dictum, sed -e de illa solum, quae homini conferri poterat. p. 169,27 si -e dicas: 'Humanitas Christi divinitas non est' *eqs.* p. 175,19. ALBERT. M. bon. 111 p. 73,74 sicut . . . forma movet in natura certe et -e, sic virtus movet ad medium -e et certe. animal. 18,94 communis (*sc. assimilatio*) est, quae est ad gentem climatis . . . ; propria autem, quae est -e ad unam personam sui generis *eqs.* eth. II 9,3,4 p. 592^b,6 quaeritur, . . . utrum plures et ad quem numerum -e faciendum esse est amicos. *ibid.* *al.* 2 *condicionaliter – bedingt, unter einer Bedingung:* GERHOF. Antichr. 1,48 p. 355,32 dum potestatem . . . non absolute vel ut libet, sed -e tradit, sub eadem determinatione se accepisse patenter innuit *papa*. CHART. archiep. Magd. 399 p. 525,41 pensionem . . . se extendere promisit et id in manum nostram (*sc. archiepiscopi*) stabili et attenta pollicitatione formavit *advocatus* ita -e, quod *eqs.* (*sim.* 412). 3 *manifeste, sine dubio – klar, eindeutig, deziert:* WOLBERO cant. 3 p. 1136^B talis (*sc. sancti*) mens lectulus -e dicitur salvatoris. GERHOF. Antichr. 74 p. 395,35 nichil horum contradicente seu -e asserente scriptura. HUGO HONAU. div. 18,13 homo . . . et deus significant aliquid non -e ut hoc vel discrete hoc ut tale quale aliud, id est ut simile et conforme. ALBERT. M. gener. 2,1,3 p. 418^b,32 nihil dixit manifeste et -e Plato de principio materiali universorum. *v. et p. 498,14.49.* 4 *explicite, nominatim – explizit, namentlich:* TRAD. Frising. 1480 (a. 1091/98) tradidit *Perhta*, quantum de predio eius in vico Diubesdorf demonstratum est, -e servientibus ecclesie pro duobus mansis. CHART. Scaffhus. 35 tradimus ad monasterium . . . duos mansos, -e unum, qui erat cuiusdam Truthmanni beneficium, et alterum *eqs.* DIPL. Heintr. II. 515 (spur.) hoc . . . -e exclusimus, ut, si quis beneficiarius in villis fieret, . . . nullo modo se de pascuis predictarum piscacionum intrmittere presumeret. *al.* *cf. determino.*

[*determinatus v. determino p. 497,69.*]

detero, -trivi, -tritum, -ere. *metr. dē: p. 500,10. usu refl.: p. 500,39.*

I usu originario: A *proprie:* 1 *strictius:* **a** in *univ. i. q. (con)terere, abradere – ab-, verreiben, abschürfen:* COMPOS. Luc. Q 26 ista (*sc. violae*) magmata fient ambas in lignum -tum (*pro -ta*) hutiliter. PETR. DAM. epist. 48 p. 57,15 si ipsius monetae obliterata vel -ta sit regula, postquam metallis imprimitur, non nummus, sed paracaraximus invenitur. 109 p. 217,12 exesis ieiunio membris et hamatae loricae mole -tis. ANON. coit. 2,5,51 gallos teneros . . . et cicer bene -tum simul coques. *al.* in *mag:* CARM. var. II 3,3,4,3 quo (*numero*) tanquam speculo fruens hanc resculpit (*sc. quisquis numerum probat*) imaginem, quam, per plurima -ens dum linquit medium, vaga sparsim perdiderat fuga. ALFAN. premn. phys. prol. p. 2,6 quia ab originis primordio corporea mole maiori ex parte -itur *ratio*, disciplinis et virtutibus . . . elimetur. LAMB. HERSF. Lull. 27 me (*sc. Lampertum*) non rudem cudere materiam, sed in qua et alii scriptores iam ingenia sua -verint. **b** *battere, verberare – verprügeln, verdreschen:* EPIST. Teg. 15 nostrorum vicinorum servuli congregati quendam clericum nostrum membratim -verunt. **c** *delere – zerstören:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 112,17 dux . . . invadit Pannoniam, . . . igne et ferro maximam partem devastat, -it et consumit. GESTA Trud. cont. I 10,14 fossatum oppidi -tum et dirutum et plus quam centum locis pervium. **d** *pedibus calcare – hineintreten, -trampeln (in):* METELL. Quir. 70,47 fluunt *rivuli translucidi* deforis in populos, quos bruta plebs cum -it vianum iumenta seu trahens eos stercorat irreverens *eqs.* 2 *latius i. q. atterere, (terendo) abuti – abnutzen, verschleifen:* IOH. DIAC. cen. 3,1,3 -tis ludibundus scribebat *papa Tascius* in tabulis. EPIST. Teg. 52 huiusmodi prohibitionem oboeditionis in regulari conscriptam vite Benedictine non inveni, quamvis . . . hinc inde -ta sit pre manibus nostris. HERBORD. Ott. 1,34 p. 36,18 promittit *dux*

Poloniae hoc (*tegimento*) -to vel parumper absumpto aliud se transmissurum. VITA Godefr. Cap. III 12 ut, quemadmodum scopa longo usu -ta novissime flammis iniicitur, sic corpus meum Christi exhaustum servitio tribulationis demum igne consummetur. **B** *translate:* 1 *defatigare, consumere, opprimere, affligere – erschöpfen, aufreiben, niederdrücken, bedrängen:* IULIAN. TOLET. insult. 7 Spanorum exercitus cum ordinato principe suo te (*sc. Galliam*) valenter edomuit, spoliis -vit, servituti addixit. FROUM. carm. 21,17 te, veneranda

manus senioque -ta senectus, . . . saluto. RUP. TUIT. trin. 6,959 regnum temporale Iudaeorum sub iugo gentium paene continuo -tum est. Matth. 9,846 o vos, inquam, defessi ac -ti iugo dominorum huiusmodi: 'venite', ait, 'ad me, et ego reficiam vos'. THEOD. PALID. annal. a. 1147 p. 82,35 uti Sclavorum . . . nefarios ausus inhiherent *principes*, quibus Danorum gentem infinita strage -verant. CONR. EBERB. exord. 2,20 l. 14 frater quidam diuturno et gravi morbo epilepsiae -tus. *al. medial. i. q. mortem subire – in den Tod gehen:* LAMB. TUIT. Herib. 1,11 p. 191,8 poterat longa series intexi sanctitatis tue . . . in comparatione beatorum . . . in mandatis Domini -torum, nisi *eqs.* 2 *deminuere, detrectare – schmälern, herabsetzen:* HEIRIC. Germ. I 3 praef. 4 nulli -it (*gloss.: de<tr>ait*) haec (*ratio*) officii magnificentiam. CARM. Cantabr. B 11,7,6 finem . . . demus, ne forte notemur ingenii culpa tantorum virtutes ultra quicquam -ere. ANSELM. LEOD. gest. 1 p. 192,13 si in aliquo tanti viri laudes exilis ingenii seu tenuis stili vitio -vi. EPIST. Hann. 68 imperatrix austeram se mihi . . . prestat meamque opinionem . . . apud regni primates -ere et depravare nititur. 3 *corrumpere – verderben:* PETR. DAM. serm. 48,290 quid vas novum, nisi corpus Dominicum, nulla scilicet praevaricationis antiquae labe nigratum, nulla veteris hominis abusione -tum?

4 *desuescere, evacuare – entwöhnen, entleeren:* IOH. METT. Ioh. 41 quam (*ecclesiam*) superiorum temporum perturbatione ab omni paene studiorum bonorum fervore tam in divinis quam et humanis -tam susceperat. 5 *expolire, perficere – (zurecht)schleifen, vervollkommen:* CONSTANT. METT. Adalb. 2 scolaribus disciplinis apud Gurgitenses castissime -tus et institutus. 11 multimodo . . . sanctorum exercitiorum genere sese -ere cupiens Romanum iter aggreditur.

II *per confusionem i. q. deterescere, malum esse – schlecht werden, schlecht sein:* YSENGRIMUS 1,56 sis (*sc. Reinardus*) collega licet pravus michi (*sc. Ysengrimo*), nolo tibi esse; -is (*gloss.: malus es*), ut debes; -e (*gloss.: esto malus*), nolo sequi. 6,460 consulturus eat (*sc. asellus*) meque (*sc. vulpe*) oratore loquatur: -it hic nullo forma colore prior.

deterreo, -ui, -itum, -ere. *usu refl.: l. 58.* 1 *absterrere, prohibere, retinere – abschrecken, abhalten:* AGOB. 1,16 neque tortura neque ipsa mors -bat illos (*sc. inimicos comprehensos*), ut *eqs.* PS. BOETH. geom. 325 ut animus lectoris non obscuritate -atur. LIUTPR. antap. 1,1 p. 4,4 hae . . . res animum, ne id (*sc. facta imperatorum ponere*) inciperem, -uere meum: copia, cuius sum poenitus expers, dicendi *eqs.* THIETM. chron. 5,12 si vere felix fuisset *turba*, primi ingressus acerbitate -ta numquam maiora aggredi presumeret. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1112 ut tam presentes quam futuros a simili scelere (*sc. seditione*) -ere possit exemplum. *saepe. refl. i. q. desperare – verzagen:* RADBERT. psalm. 1,574 nemo se -at, cum audit hos (*flores*) tam praecipuos in agro Domini florere. 2 *abigere, depellere – verscheuchen, verjagen:* VITA Landel. Ettenh. 1,11 p. 103,24 satellites regis dixit ad eum: ' . . . Cur huc venisti? . . . Nunquid, ut abhorreret et -res animalia domini mei, hanc vastitatem adisti?' 3 (*per*)*terrere – erschrecken:* VITA Emm. 24 ut in egressione animae splendor ingens praesentium faciem fulminando -ret. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 547,12 cardinalis invasit cum paucis imperterritis civitatem, statimque -ente celi domina inimicos tantus invasit timor tyrampni procures, . . . quod *eqs.*

deterime, deterrimus v. deterior.

detersio (dist-), -onis f. 1 *gener. i. q. tersus, actus detergendi – das Abwischen:* CONSUE. Rod. 116 l. 63 linteola . . . plura ad sacrorum vasorum involutionem, -em et librorum de-

[*Niederer*]

portationem. *in imag.*: CHART. Basil. A I 148 p. 220,16 (a. 1105) pro salute animae meae atque -e delictorum iuventutis meae et ablutione ignorantiarum mearum. HILDEG. scivias 2,6 l. 1745 cum sine -e et sine lavatione paenitentiae crimina sua celans sacramentum hoc (*sc. eucharistiam*) temere tractat (*sc. qui comederit panem vitae*). 2 *medic. i. q. exulceratio* – *das Wundscheuern, Schwären*: AESCULAPIUS 31 p. 47,8 dysenteria item ex stomacho et ventris egestionem, per intestinorum dis-em sanguinatur sine ullo vulnere, quae sordido liquore impedimento egestionis ventris fit (*cf. TRACT. de aegr. cur. p. 268,37sq. discinteria est fluxus ventris cum excoriatione intestinorum vel cum sanguinea ventris egestionem*).

[*detersor v. 1. detergo p. 491,45.*] *detesit v. 1. detego.*

**detesserator*, -oris m. (de et tessera) *qui alea ludens perdit, consumit* – *einer der verspielt, durchbringt*: CHART. Mekl. 1437 p. 567,20 (a. 1277) si contra ipsorum (*sc. personarum ecclesiasticarum*) aliquem legitime probatum fuerit, quod -r ecclesiasticorum bonorum vel publicus potator exstiterit . . . , a predicta reddatur gratia alienus.

detestabilis, -e. *script. dede-*: GLOSS. I 108,13 St.-S. *metr. -tāb-*: l.25.

1 *detestandus, abominabilis, despicibilis, turpis* – *verabscheuens-, verachtenswert, abscheulich, schändlich*: HRABAN. epist. 41 p. 480,8 eo . . . -ius est illud factum (*sc. fornicatio cum animalibus*), quo *eqs.* HROTSV. Agn. 259 -em laetus tendebat *natus praefecti* in aedem (*i. lupanar*). DIPL. Conr. II. 130 quia . . . ecclesie mancipia . . . venundata fuisse audivimus, non solum illam nefariam consuetudinem admiramur, verum etiam ut rem Deo hominibusque -em execramur. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,32 -is sanctae ecclesiae conculcatio et desolatio. CONR. MUR. summ. p. 160,5 de adiectivis contra seum femineum inactivis: . . . duricors, -is, dissipatrix. *persaepe v. et l. 68. foedus* – *häßlich, scheußlich*: ANNAL. Xant. a. 857 plaga magna vesicularum turgentium grassatur in populo et -i eos putredine consumpsit. UNIBOS 89,4 si nos divina gratia honoraret hac bucina, occideremus coniuges pro rugis -es. 2 *miserabilis, tristis* – *beklagenswert, traurig*: IOH. CANAP. Adalb. A 6 p. 9,14 -i (-e, -is *var. l.*) fine clausura vitam venit ei ultima dies. DIPL. Heinr. IV. 421 p. 563,27 status . . . rei publicae miseram ac -em his maxime periculosis temporibus ruinam pateretur, nisi *eqs.* 3 *terribilis, malus* – *schrecklich, schlimm*: WIPO gest. 2 p. 17,29 non tantum summo honore privabimur, sed, quod omnibus bonis morte -ius est, in famam ignaviae et invidiae incidemus. *usu subst.*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 69,17 iuvant . . . aures in eo, quod per eas auditur, et auditu perpendit avis, ex sono scilicet, delectabile aut -e.

adv. detestabiliter. 1 *more detestando, turpiter* – *auf verabscheuenswerte Weise, schändlicherweise*: GODESC. SAXO conf. p. 77,18 exitiosissimum genus mendacii, quod -r committitur. EPIST. Hann. 24 p. 58,32 dextram scandalizantem, utpote omnino, quid . . . in bene promerentem -r fieri possit, presentem . . . nimis sero abscondi. BERNOLD. CONST. libell. V 1 p. 95,10 nos nequaquam hoc quasi errorem corrigere presumimus, quod ex evangelicis . . . sanctionibus observandum didicimus; non enim hoc esset errorem corrigere, sed multo periculosius et -ius errare. 2 *cum damnatione, vituperatione* – *in verdammender, mißbilligender Weise*: AGOB. 12,23 l. 18 si is, qui non amat Dei filium, anathema est, ergo, qui odit, qui persequitur, qui blasphematur, multo adhuc -ius anathematizandus est. EPIST. pont. Rom. 116 p. 204,13 (*spur. a. 971/91*) quod (*sc. iurgia et disceptationes*) et ipsi . . . nimio cordis merore dolemus -rque profanamus (*sc. Agapitus*). RUP. TUIT. trin. 36,23 -r indignus iudicatur, quisquis vel in aliquo scelere notus aliquantis testibus . . . causam dedit, ut indignus existimetur.

detestabilitas, -atis f. *turpitudine* – *Abscheulichkeit*: ALBERT. M. sent. 4,38,8 p. 407³,31sq. quod -s peccati ex duobus attenditur: scilicet ex vinculo obligante ad aliquid faciendum vel ex statu obligati; et si primo modo attenditur -s peccati, detestabilis est transgredi commune quam singulare.

detestatio (-cio), -onis f. *script. -tone*: l.72. 1 *abominatio, despectio* – *Abscheu, Verachtung*: CONC. Merov. p. 52,20 cum omni -e (-tone, -em *var. l.*) illis (*sc. credentibus aliquos*

ad malum destinatos esse) anathimam dicimus (*sc. episcopi*). CONC. Karol. A 50^D,31 p. 633,7 nonnullos coepiscoporum . . . consacerdotibus . . . honeri existere et ob hanc causam multos in sui detractationem -emque pertrahere. MANEG. c. Wolffh. 23 p. 101,19 sufficere poterant . . . religiosi scisma vestrum libera -e impugnantes. ABSAL. serm. 5 p. 42^C maledicendum sceptris per -em pravae operationis (*spectat ad Vulg. Hab. 3,14*). CONST. imp. II 196,21 in odium et -cionem criminis . . . admisi. *saepius*. 2 *testificatio, testimonium* – *Bezeugung, Zeugnis*: ANNAL. Rom. p. 469,21sq. sicut sanctus Adrianus papa et alii pontifices confirmaverunt per privilegii -em, sic per privilegii -em in potestate regis Heinrichi . . . patriciatum sancivit, confirmavit et posuit (*sc. papa*).

**detestativus*, -a, -um. *detestans, paenitens* – *verabscheuend, bereuend*: ALBERT. M. Matth. 4,18 p. 96,28 consistit *paenitentia* in tribus: compunctione, confessione, satisfactione, quae sunt partes eius potestativae; et unit istas partes dolor peccati -us.

detestor, -atus sum, -ari *vel rarius detesto*, -avi, -atum, -are. *script. -tes-*: l.51. *partic. praes. usu subst.*: l.48.

1 *execrari* – *verfluchen, verwünschen*: HROTSV. Theoph. 67 cuius . . . mentem -atur *hostis* patientem. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,7 ipsum (*Roudolfum*) damnando, anathematizando et modis omnibus -ando omnifariam ei adversari et calumniari non cessabant (*sc. clerici incontinentes et Simoniaci*). a. 1079 p. 321,8 omnes (*primates*) pertinacem regis Heinrichi vecordiam commirantes et contumacem inoboedientiam -antes *eqs.* 2 *abominari, despicere, contemnere* – *verabscheuen, verachten*: a *in univ.*: HRABAN. epist. 15 prol. 8 (vs.) mentem humilem acceptant *dogmata legis divinae* -anturque superbam. RIMB. Anscar. 2 p. 21,7 valde . . . nos (*sc. Maria*) -amur omnia, quae vana et ociosa sunt. EPIST. Mog. 18 p. 348,7 omnis ordo omnisque cognatio -atur; non est regi locus regendi; episcopis suum subtrahitur privilegium. MANEG. c. Wolffh. 7 p. 58,14 scissuras et scandala -atur (*ans var. l.*) *spiritus*. HERM. IUD. conv. 6 p. 90,6 hos . . . per varia laborum exercitia . . . currentes miserabiliores omnibus hominibus miserando potius quam -ando censebam. *saepius. horrere* – *zurückschrecken (vor)*: ARBEO Corb. 4 p. 192,19 dixit *fur* se amplius peccare -ans. VITA Heinr. IV. 13 p. 42,10 imperator tam cruentum nefas -tus pugnam obnixè dissuadebat. b *condemnare, reprobare* – *mißbilligen, tadeln, verurteilen*: WIPO gest. 35 p. 55,31 referebant nobis quidam Heinrichum regem . . . clam -ari praesumptionem caesaris in archiepiscopum Mediolanensem. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,17 qui (*legati*) bella et seditiones . . . simulatorie conquerentes -rentur. IDUNG. PRUF. dial. 1,256 tunc . . . advocatus accusati in principio orationis (*sc. insinuationis q. d.*) cum -antibus -atur, cum accusantibus accusat eum ipsum, quem excusare intendit. CHRON. reg. a. 1161 p. 106,40 (*rec. II*) quod eius (*Rülandi*) responsum a sanioribus valde -estatum est eo, quod iudicium aecclesie refugeret. c *insultare, irridere* – *beschimpfen, verspotten*: IULIAN. TOLET. Wamb. 12 p. 512,19 obseratis . . . civitatis ipsius (*sc. Narbonae*) portis e muro exercitum religiosi principis -atur *dux Wittmarus*. RIMB. Anscar. 7 p. 27,31 multi . . . eum super hoc (*sc. propositum suum*) -ari et impropriis lacessere . . . conabantur. d *neglegere* – *vernachlässigen*: EPIST. var. I 33,3 ut sanctorum honor et festivitas non -etur, sed in vigiliis et missis eorum digna commemoratio fiat. 3 *deplorare* – *beklagen*: MIRAC. Pirmin. 3 plebis conventio . . . advenit luctuosa . . . et -ta huius conditione sortis parabat funebria mortis. 4 *testari, affirmare* – *bezeugen, versichern*: a *in univ.*: IONAS BOB. Columb. 2,7 p. 242,9 puella -atur (attestatur, testatur *var. l.*) se talibus votis numquam paruisse. HUGO TRIMB. registr. 727 est . . . miraculum tale scitu dignum, in quo legens aliquis plus edificatur, quam in hiis, quae veritas mera -atur (testatur *var. l.*). *fort. et huc spectat*: l.71. b *protestari* – *verkünden*: DIPL. Karolom. (II.) 27 per virtutem sancti spiritus atque tremendum iudicii diem -amur et inhibemus, ut nemo umquam *eqs.* 5 *infitiari, denegare* – *bestreiten, leugnen*: TRAD. Frising. 703^a p. 589,15 (a. 849) infrangere conatus est et -are coepit *Erchanfrid* atque negare hanc (*sc. proprietatis suae*) traditionem se num-

[Niederer]

quam peregrisse.

adi. detestandus, -a, -um. *detestabilis, despicibilis* – *verabscheuenswert, abscheulich, verachtenswert*: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,29 nos unum virtute Deum ... credimus ... et -as horremus demonis aras. WALTHARIUS 372 o -as, quas heri sumpsimus, escas! o vinum, quod Pannonias destruxerit omnes. METELL. exp. Hieros. 1,270 -us dux ... Rainaldus, dedecus gternum casusque gravis sociorum. *al.*

detexo, -ere. *texere* – *flechten*: GLOSS. II 677,44 St.-S. -ere flechten.

***dethronizo**, -atum, -are. (cf. *intronizare*) (*de solio, officio*) *depellere* – *entthronen, verstoßen*: PETR. DAM. epist. 96 p. 47,26 qui episcopatum fugio, episcopum non evado et sub sacerdotali fatigor onere, qui sacerdotalis solii -tus sum dignitate. 106 p. 183,22 perfunctus ... tam longi tribunatus officio, praesto -tus, assistit *Marcuardus*, Maiolo, ut ad suam sedem redeat, praecipit. *Niederer*

deti v. do. [*detictio* v. *districtio*.] **deties** v. decies.

detineo (-ten-), -ui, -tentum, -ere. *script. et form.*: di-: l. 71. *indic. praes.* -is: p. 504,2. *partic. perf.* -temptus: l. 44 p. 505,7.20. *al. adv. compar.* -cius: p. 506,9. *depon.*: p. 504,58. *usu medial.*: p. 504,10.33. 505,61; *mediopass.*: l. 62; *refl.*: l. 41; *intrans.*: p. 504,36.505,64.69. *struct. notabiliores*: c. dat.: p. 504,61.505,69. c. *praep.*: a(b): p. 505,1. ad: l. 72. p. 506,1.4. *al. ex*: p. 505,29. *sub*: l. 57. *pendet ne*: p. 504,13. *partic. praes. usu subst.*: l. 34. p. 504,50. *partic. perf. usu adi.*: p. 504,42.505,3; *subst.*: CONST. Melf. 3,4,1 p. 368,2. 3,4,2.

I strictius: A re-, *attinere, remorari* – (*fest-, auf-, zurück[be]-, [ein]be*)halten: 1 de anim. (*per prosop.*: l. 69): a *proprie*: a in univ.: CAPIT. reg. Franc. 13,4 ut ipsos (*peregrinos*) per nullam occasionem ad pontes ... non -eneatis. THIETM. chron. 3,22 mare velociter insiluit *imperator*; quem cum quidam ex circumstantibus Grecis apprehensa veste -ere presumeret *eqs.* CONST. Melf. 3,53^{capit.} de -entibus (*detinibus*, *tinentibus var. l.*) animalia aliena. 3,54. *al. FRID. II. IMP. art. ven.* 2 p. 159,13 nec diu debet -eri *falco* in malleolo, nam si diu -retur (-etur *R*) *eqs.* 4 p. 89,21sq. si alie grues perveniunt ad adiuvandam hanc, que -etur a falcone et ab uno cane, poterit contingere, quod alius canis capiet unam de illis gruibus, que veniunt ad adiuvandam -tam. *al. refl.*: HEINR. LETT. chron. 30,4 p. 219,21 quidam per scalam, quidam per funem se -entes ... sursum perveniunt. β *spectat ad captivitatem, custodiam sim.*: ANNAL. Alam. a. 786 Turinci deprehensi et -ti (*sim.* ANNAL. Plac. a. 1268 p. 528,53 regem ... captum et -mptum). CAPIT. reg. Franc. 233,18 ut ... legatarii inter partes non -antur, sed securi ad propria redeant; ... epistolarii, si -ti fuerint, relaxentur. POETA SAXO 2,268 minor (*filius*) est -tus, ut obses esset apud regem. THIETM. chron. 7,20 qui (*abbas*) ... ab eo (*caesare*) explorator esse cognoscitur et ibidem ... -etur. CHART. select. Keutgen 147,16 si proscripius esset *homo*, debet mediante iudicio -eri. 162,18 a iudice. CHART. Hall. 353 p. 326,1 bodellis ..., qui querelantes adiuverint ad -endum suos adversarios, quos convenire proponunt ..., duo debentur denarii. *saepius. v. et vol. I. p. 1406,33. accedente abl. subst. vel iunctura praepositionali*: THIETM. chron. 4,25 Sigifridus de pervigili hostium custodia, qua multum vulneratus -batur, ... evasit (4,50. *al. HIST. de exp. Frid. imp. p. 110,16 sub arta c. sim. BERTH. [?] annal. a. 1079 p. 319,20 in ... captione. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 139,12 in captivitate. al.*). ANNAL. Plac. a. 1269 p. 539,11 paucis evasis, qui in carceribus dicti comitis -mpti sunt. *al. γ spectat ad collocationem, immobilitatem i. q. iacere* – *liegen (usu mediopass.)*: DIPL. Loth. I. 46 p. 138,17 constat illum (*genitorem nostrum*) in monasterio sancti Arnulfi ... humatum -eri. WOLFHER. Godeh. II 35 p. 217,14 ipse (*Liudegerus*) iuxta sepulchrum pontificale proster-nitur et ibi diutius aut somno aut extasi quasi immobilis -etur. b in *imag.*: PAUL. DIAC. carm. 13,9,1 anchora me sola vestri hic amoris -et. RHYTHM. 146,25,5 numquam sine nostra nos (*sc. litteras*) domo (*i. charta*) -enet ullus. c *translate*: a in univ.: CONC. Merov. p. 78,1 de mancipiis christianis, quae in Iudaeorum servitio ditenentur (*sim.* DIPL. Karoli III. 25 p. 41,36 contra lege ... ad servitium. *al.*). IONAS BOB. Columb.

1,17 p. 184,17 quur me (*sc. fratrem*) ... tuis orationibus in hac ... vita -enis (-es *var. l.*)? RADBERT. corp. Dom. 11,112 quia Christo concorporata per lavacrum ... semina vitae numquam post finem saeculi in mortem -eri (-ere *var. l.*) poterint. HIST. de exp. Frid. imp. p. 113,5 domnus imperator ... quibusdam intervenientibus ... causis de parte Saxonie -tus fuit. STATUT. ord. Teut. p. 38,11 elemosina ... non sinit animas in gracia decedentes in penis diucius -eri. *al. medial. i. q. haerere (in), morari* – *sich aufhalten (mit)*: OTTO FRISING. gest. 1,3 ne multis -ar. β *impedire, prohibere* – (*be*)hindern, abhalten: LEX Ribv. 36,1 si quis legibus ad mallum manitus fuerit et non venerit, si eum sunnis non -enuerit *eqs.* HROTSV. Gall. I 7,2 assunt Iohannes et Paulus, quorum -bar absentia, ne pergerem. ALFAN. premn. phys. prol. 10 p. 2 a minutae ventilationis particularium infinitorumque ramusculorum gressus profundis -bo limitibus. 13,13 p. 90 in illo ... opere -etur (PG 40,665^B κατα-βλάπτεται) animal, quod patiens membrum operari natum est, ut pede patiente ad ambulandum impedimur. EUPOLEMIUS 2,118 hi (*Iebusaei*) nos ... nullo -ti vulnere calcant sub pedibus. *al. γ (hospitio) ex-, recipere* – *aufnehmen, beherbergen, zu Gast haben*: CAPIT. reg. Franc. 64,9 de fugitivis, qui per diversas provincias -ti et occultati contra praeceptum domni imperatoris sunt, ut, qui eos ... suscepit aut retinet *eqs.* 94,2 de illos monachos, qui ... eorum monasteria dimiserunt, ut ... nemo ex vobis -eneat ipsos. secum -ere: CAPIT. part. Saxon. 24 de latronibus et malefactoribus ...; si quis eos receperit in suam potestate et septem noctibus secum -enuerit nisi ad presentendum *eqs.* ANNAL. regni Franc. a. 800 p. 112,18 quos (*sc. clericos*) rex benigne suscipiens aliquot dies secum -enuit (-uit *var. l.*). ADALB. MAGD. chron. a. 952 p. 165,28 omnes ..., qui in promptu erant, regni maiores secum -uit *Liudolfus dux*. THIETM. chron. 3,3 quam (*abbatissam*) ... secum ... sepe -uit *Gero. al. δ medial. (intrans. l. 36) i. q. versari, commanere* – *sich aufhalten*: DROGO Winn. 22 (MGScript. XV p. 781,21; c. 1070) accidit, ut quidam episcopus ... a Saxonia Bergas veniret ibique multis diebus -endo morabatur. BENZO ad Heinr. IV. 3,19 dum -or in curia secundum statuta precepti dominici. HELM. chron. 19 p. 41,9 cum quibus (*latronibus*) magis necessitate quam voluntate -or. *al. 2 de rebus (de servis: p. 505,1): a proprie*: a in univ.: HRABAN. epist. 8 p. 394,26 quatinus magis pro expenso talento lucri mercedem accipiamus quam ex -to atque in terram defosso damnum ... sentiamus (*spectat ad Vulg. Matth. 25,25*). ANON. coit. 2,1,8,16 vidimus et nos aliquot, qui ... nature noluerunt obsequi et copiam -uere (*dete-G*) seminis *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 159,14 egestio -ta. 3 p. 14,26 in terra arata potest accidere impedimentum de credentia (*i. funiculo*), quia poterit -eri (*ex contineri corr. P*) a glebis in suo discessu et impediri. in nomine piscis (*'Schiffhalter'*): ALBERT. M. animal. 2,83 est parvus piscis, qui vocatur [-ens navim] (*p. 505^b, 19 ἐχένηϊδα*), eo quod virtute suae speciei habet tenere naves et impedire transeuntes. β *reponere, asservare* – *aufbewahren, hinterlegen*: CONC. Karol. A 39^C p. 459^a,28 ideo illius (*formulae*) exemplum apud armarium palatii nostri -tum est, ut *eqs.* ACTA civ. Wism. B 264 (a. 1274) que (*bona*) fuerunt in Lubeke -ta ex parte illorum, qui occisi fuerunt. b *translate de bonis, praediis sim.*: a in univ.: TRAD. Frising. 289^c (a. 809) tertiam partem reddiderunt ad supradictum altarem et aliud -ti sunt filii *Erchanpaldi* apud illos. GERH. AUGUST. Udalr. 1,5 l. 11 ad suam potestatem optima quaeque -uit. THIETM. chron. 4,7 si regem ... reddere nilque de rebus suis preter Merseburg ... sibi -ere voluisset *dux*. β *defendere* – *bewahren, erhalten*: THIETM. chron. 3,20 cesar Romanum sic regebat imperium, ut, quod patrem suum prius respiciebat, omne -ret et Saracenis sua inipugnantibus ... resisteret. CHART. Aquens. 166 l. 3 (dipl. Heinr. V. spur.) loca ecclesiarum -enda censemus et promovenda. γ *abstrahere, avertere, alienare* – *entziehen, wegnehmen, vorenthalten*: DIPL. Ludow. II. 57 p. 179,24 maximam ... ex ipsis rebus partem plerique homines sub quadam -bant occasione, e quibus nullum in illis sanctis locis (*sc. monasteriis*) fiebat obsequium. DIPL. Otton. II. 239 p. 269,12 possessiones aut terras ... contra divina iudicia ... -ere. TRAD. Ratisb. 873 Wirat et eius so-

boles a Pabone ... ab episcopo ... -ti accepto precio ... episcopo retraditi sunt (*sim. TRAD. Teg. 343*). CHART. Aquens. 37 l. 19 rerum -tarum restitutio. CHART. Raitenh. 69 p. 68,5sq. (epist. papae) qui ... ea iniuste -uerint, que ... fratribus ex testamento decedentium relinquuntur *eqs.* CONST. Melf. 3,4,1 ut nos ... eas (*rationes*) ab aliis temeritate quadam ... -tas (decentas, -mptas, -tos *var. l.*) ... revocemus. CHART. Eichsf. 381 si idem census temerarie -tus fuerit. *saepius. fort. huc spectat*: LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,1 preter id, quod regna hunc usque -enuit (-uit *var. l.*).

B tenere, habere, obtinere – halten, (inne)haben, einnehmen: 1 de hominibus (de falcone: l. 34): **a** in univ.: CHART. Stir. IV 136 (epist. papae a. 1264) quamquam -atur ecclesia de facto per alium occupata. CHART. Rhen. inf. II 601 p. 353,20 cum ... archiepiscopus -atur captivus. CHART. Mulh. Thur. 207 Iohannes ... adhuc puer -tus intra brachia Dithmari militis. **b occupare, distringere – in Beschlag nehmen, beschäftigen:** VITA Meginr. 4 aliquantum temporis fluxerat eo in his (*sc. negotiis*) -to. HRABAN. epist. 8 p. 394,11 in variis o c c u p a t i o n i b u s -tus (-mptus *var. l.*; RUOTG. Brun. 23 occupatione. *sim. THANGM. Bernw. 18 p. 766,40 obsequio. al.*) *imbuere – erfüllen:* VITA Pirmin. I 9 p. 30,1 catholicis viris in timore Dei -tis. GERH. AUGUST. Udalt. 1,12 l. 15 nulla ambiguitatis spe -ti. **c rapere, delectare – fesseln, ergötzen:** LIGURINUS 1,154 ut, quem forte parum male cultus sermo movebit, hunc saltem structura pedum versusque canori -ant. **d afficere, opprimere, affligere – bedrängen, bedrücken, heimsuchen:** WETT. Gall. 33 ad sepulchrum eius quicumque ... ex quacumque valitudine -tus veniebat. MEGINH. FULD. Alex. 10 adfuit ... quidam magno dolore in brachio -tus sinistro. RIMB. Anscar. 24 p. 53,18 infirmitatibus (GERH. AUGUST. Udalt. 1,16 l. 13 infirmitate. *saepius*). RUOTG. Brun. 43 p. 45,25 gravi corporis molestia. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 191,20 si ... aliqua egritudine -atur falco. **2 de rebus (de servis: l. 50): a** in univ.: ALCUIN. carm. 69,112 post quem (*Saul*) -enuit regna beata David. POETA SAXO 2,220 maxima pars quorum (*colorum*) fugiens mare transit atque, Gallia qua fines habet extremos, ubi ... arva -uit. CHART. Sangall. A 808 hoc pacto, ut ipse (*Manegolt*), quamdiu vivat, utriusque hobae usuram -at. CHART. Carniol. II 4 p. 3,18 ut ... castrum in sua custodia -ret archiepiscopus, donec *eqs.* HONOR. III. registr. 165 p. 116,1 quia nobiles viri ... castrum Gonzage cum pertinentiis suis -bant invasum, ... cancellarius eis ... iniunxit, ut castrum ... resignarent. *al.* **b de bonis, praediis *sim. i. q. possidere – besitzen:*** LIBER diurn. 93 quae omnia ... poposcitis confirmari -enda. DIPL. Karoli III. 15 p. 23,34 liceat eidem Uuihbodi ... res ... h a b e r e et -ere absque ullius contradictione (31 p. 52,26. DIPL. Conr. II. 270 p. 373,31. *al.*). DIPL. Otton. I. 136 quam (*cortem*) ... Eistulfo contulimus cum omnibus aliis rebus et familiis, quas ille -ere videtur. *al.* **c de tempore *i. q. ex plere – ausfüllen:*** OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 82,25 cum ... huiusmodi sermone seu legendi prolixitate dies -retur (*cf. Ov. met. 1,683*).

II latius: **A continere, complecti – enthalten, beinhalten, umfassen:** DIPL. Arnulfi 72 p. 108,18 dedimus ... praefatum locum ..., sicut subnotatis terminorum limitibus -etur (*sim. DIPL. Conr. II. 254 p. 351,33 sicut -ent montes, qui vocati sunt eqs.*). THIETM. chron. 3,16 p. 118,2 precepta, quae munera regalia seu imperialia -bant. **B con-, assequi – erlangen:** WIL-LIB. Bonif. 8 p. 55,4 insanientes animi ... -enent (1; -ent *rell.*) integritatem. **C medial. vel intrans. *i. q. cohaerere – zusammenhängen, aneinanderhaften:*** ARS med. 7 p. 429,15 (cod. G) rafana ... dicitur ossis divisio in aliqua partem ..., ita ut pars mutata separatur in alico -tum, ut ad invicem -eneri (-ere *H*) videantur in raffani contrati similitudinem. **D intrans. *i. q. adiacere, contiguum esse – angrenzen, benachbart sein:*** CHART. Tirol. notar. I 691 (a. 1237) Wernhardus ... investivit ... Conradum ... de predicta pecia terre cum vineis, quod est una arula, que iacet in Schibidat, cui -et ei ab uno latere *eqs.* (*item 705. 726*).

adi. 1. detinendus, -a, -um. pertinens (ad) – zugehörig (zu): TRAD. Frising. 795 (c. 857/64) dedit ... Altman ... man-

cipia II eidem episcopo ... ad suam ecclesiam -a.

2. detentus, -a, -um. pertinens (ad) – zugehörig (zu): TRAD. Lunaclac. 13 (a. 771) servos vel ancillas seu liberos ad ipsum locum -os, terra, pratas ... confirmo ad monasterium (*item 87*).

adv. *detente. tenaciter – hartnäckig: TRACT. pro conub. (MG Lib. Lit. III p. 591,30) ne forte temptationis morbus ad peccatum eum (*sc. qui aestum luxuriae devitare cupit*) mortale -cius trahat.

***detingo, -ere. tangere – berühren:** PS. BEDA mund. const. 1,418 si proximo loco post eum (*Martem*) Mercurius cum plena luna idem tetigerit (-it *V*) centrum.

***detitulo, -are. (de et titolare) dignitate privare, deformare – herabwürdigen, in den Schmutz ziehen:** CARM. Bur. 4,3,3 que (*hypocrisis*) titulum -at vere simplicitatis. RYCCARD. chron. a. 1221 p. 99^a,37 Hysmaelite te (*sc. Romam*) -ant, aras evertunt, templa violant. SALUTARIS POETA 224 sit procul invidiae rabies et livor eorum, qui titulum libri -are student.

detitus v. 1. dedo.

detondeo, -tonsum, -ere. script. -tun-: l. 30. 58. form. coniug. III: l. 25. 27. 30. al. struct. c. abl. respectus: l. 48. pen-det in c. acc.: l. 47. partic. perf. usu adi.: l. 42.

1 recidere, abraderere – schneiden, stutzen, abscheren, -rasieren: **a gener.:** ARBEO Corb. 34 veniente iam exitus suae die balneum praeparare iussit ..., capillos totondi (2, -i 1; tondere VITA Corb.) curavit. **b canon.:** ADEMAR. hist. 3,57 l. 19 barbam electo (*sc. episcopo*) benedici iubet dux et -i (-si *var. l.*). **c publ. et iur. de poena (de re v. His, Strafrecht. I. p. 529sq. Dt. Rechtswb. IV. p. 1355sq.):** CAPIT. reg. Franc. 44,10 capillos sibi vicissim -undant (*sc. conspiratores*). ANNAL. Her. a. 788 (MGScript. III p. 139,53) rex ... -sa ei (*Tassiloni*) c o m a in monasterium ire permisit (LIGURINUS 7,257). VITA Bav. II 1,360 turpiter ... meos, rogito, -e (*sc. servus*) capillos (*cf. l. 58; sim. 1,375 comam capitis*). **2 tondere, deradere, depilare – scheren, rasieren, der Haare berauben:** **a gener.:** WOLFFHER. Godeh. II 35 p. 217,4 pontifice ex hac luce sublato ipse (*Liudegerus*) -sus et laneis indutus ... ad sepulchrum eius se contulit. **obi. animalia:** LIGURINUS 7,291 si continget equum cuiquam reperire vacantem, nec dominum norit, non

-bit, ut illum ignotum faciat. FUND. Consecr. Petri p. 132,12 ut simus candidi et adnumeremur eis gregibus, que de lavacro ascenderunt, ovium -sarum (*spectat ad Vulg. cant. 4,2*). **b**

eccl. et canon. de tonsura clericali: CAPIT. reg. Franc. 139,21 de pueris invitis parentibus -sis aut puellis velatis. EPIST. var. II 16 quod hunc clericum ... in nostra parrochia doctum ac -sum

... permisimus ... vestrum expetere adiutorium. SALOM. II. epist. 24 p. 410,16 -sus in clericum puer. PS. VEN. FORT. Leob. 6 in quodam monasterio pie susceptus coma capitis -sus efficitur monachus. *al.* **c publ. et iur. de tonsura poenali (de re v. l. 28):** EINH. Karol. I p. 3,1 usque in Hildricum regem, qui iussu Stephani Romani pontificis depositus ac -sus atque in monasterium trusus est. 20 quem (*filium Pippinum*) post ... damnationem coniuratorum -sum in coenobio Prumia religio-

sae vitae ... vacare permisit. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 72,26 cesus et -sus (LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 192,39 virgis cesi ac -si. *sim. DIPL. Loth. III. 74 p. 115,28 -sus et virgis verberatus*). THEOD. TRUD. Bav. 26 in morem latronum totum caput -undetur (*cf. l. 33*). LIGURINUS 7,274 maxilla servus adusta vertice -so supponet terga flagellis. *al.* **3 demetere – mä-**

ben: CHART. Worm. add. 128^a p. 722 (a. 1223) hiiis (*bonis*) pratum est annexum sufficiens ad -endum novem viris per diem.

detono, -ui, -are. form. perf. -av(i): p. 507. 2. 1 vehementer tonare – losdonnern: **a intrans. *i. q. furere, (de)saevire – losbrechen, toben, wüten (fere in imag.; proprie: p. 507. 2):*** HIST. Franc. Senon. (MGScript. IX p. 364,31; s. XI.¹) ea tempestate gravissime per totam Galliam -bat *impia gens Wandalorum*. HUGO FLAV. chron. 1 p. 291,24 Sanctinus et Antoninus ..., cum persecutionis procella -ante, (*cf. Hier. vita Pauli 4*) predicando de loco ad locum cogerentur secedere, venerunt *eqs.* RUP. TUIT. Eliph. (PL 170,429^c) tempestas exorta ... in Galliis contra Christianos -bat. CHRON. Sigeob. cont. a.

1148 (MGScript. VI p. 390,29) mense Iulio in diversis locis magna tonitruorum et fulgurantium tempestatum -vit procella. **b trans. i. q. intonare, tonanter edere** – (*dröhnend*) *verkünden, erschallen lassen*: AEDILV. carm. 22,56 *haec ubi -uit*, (tonuit, detinuit *var. l.*; cf. *Sil.* 17,201) *senior venerandus* (*i. Deus*), conversus ... faciem ... notam noscere promerui. **2 deferrescere, exsaevire** – *abflauen, sich austoben*: CHRON. Albr. a. 896 necdum ex toto -uerat bellorum fragor in Francia, cum Normanni furoris in eam violentus turbo invehitur.

adi. detonans, -antis. *feruens, furens* – *begeistert (für)*: AETHICUS p. 193,15 Archadia ... populo gnaro et ad proeliandum ultra omnes gentes illas -ior in tantum, ut in eius nomine omnis Graecia conspiraret.

***detonsor**, -oris *m.* *depraedator* – *Ausbeuter*: METELL. peripar. 4,6 tu nimium misere -r, Siboto, terre, pastor ovilia cogis, te, lue, sanguine prodis.

***detonsus**, -a, -um. *intonsus* – *ungeschoren, unrasiert*: *v. p.* 242,17.

***deterpeo**, -ere. *torpescere* – *abstumpfen*: WOLBERO cant. 3 p. 1211^C sibi subiectos ... reddunt doctores fecundos ita instruendo, ut nullus inter eos, hoc est praepositos vel subiectos, virtutum sterilitate -at.

detorqueo, -torsi, -tortum, -ere. *partic. perf. -rsus*: *l.* 46. **1 vertere, deducere, declinare, (de)flectere** – (*um-, hin-, hinweg-, ab*) *drehen, -wenden*: **a proprie vel in imag.**: DIPL. Heinr. IV. 335 p. 439,38 ea, quae a iustitiae tramite sunt -ta. BENZO ad Heinr. IV. prol. p. 86,9 Scipio ... versus Cartaginem -sit navigium. 2,17 p. 252,3 novi ... homines; in quam partem ... voluero, possum -ere singulos singulari hobolo. IOH. AFFLIG. mus. 15,25 ipsi (*sc. indocti cantores*) ultro pravis vocibus suis quosdam a suo cursu -ent cantus. LIGURINUS 6,308 ne ... ad dextram sit copia sive sinistram -ere gradum. **al. b translate**: **a dimovere** – *abbringen (von)*: GODESC. SAXO conf. p. 68,24 ut ... neque hominibus placendi studio neque respectu devitandorum quorumlibet incommodorum -ar ... a vero (*cf. Aug. doct. christ.* 2,7,11). **β convertere, dirigere** – *schieben (auf), richten (gegen)*: ADALB. MAGD. chron. a. 964 p. 175,9 totum in Waldonem episcopum -sit et inimiciis in eum ... ulcisci disposuit *comes*. CHRON. Mont. Ser. a. 1210 p. 177,50 quedam (*accusationes*) ... satis erant graves, sed ad prepositum non pertinentes, licet ad eum violenter -rentur (*ci. H. Leithe-Jasper; decoquerentur ed.*, retorquerentur 3). **γ traducere** – *über-, zuführen*: VITA Otton. Bamb. III 2,12 dum diabolicis mancipata serviis ad usus hominum -ret. **δ derivare** – *ableiten (usu gramm.)*: HUCBALD. carm. 3,3 de diebus aegyptiacis; ... a Februo mensis -rso nomine quartam ac finis ternam dat. RUP. TUIT. trin. 1,21 l. 828 nomen -parce -tum, (*cf. Hor. ars* 53). COLLECT. Teg. 15 est et satyricum, ... -tum a satyris ridentibus, quia hoc carmine deteguntur vicia. **al. 2 con-, distorquere, depravare** – *verdrehen, verkehren, entstellen*: **a corpor.**: ISO Otm. 1,11 p. 51^b,3 qui (*pauperculus*) sinistram genu cum pede flaccido et in sinistram partem -to contractum ... deportabat. **b incorpor.**: GEBEH. SALISB. ad Herm. 22 ea ... inter nos et eos, qui a nobis diversa sentiunt, vicissitudine servata, ut non per ambages vel extrinsecus -tas verisimilitudines res agatur. HELM. chron. 107 p. 210,27 hic (*Wedekindus*) ... semper militiae usum in rapinas -erat. **3 nere, torquere** – *spinnen*: STEPH. COL. Maurin. 6 velent ... regum cadavera byssus ... aut purpura ... aut -ti (*decora var. l.*) pondera auri (*cf. notam ed.*).

***detoxitus**, -a, -um. (*τοξευτός*; *cf. H. Geffcken, Lex Sallustiana* 1898. p. 248sq.; *aliter interpr. ThLL.* V/1. p. 820,69) *feritus, occisus* – *erschossen, erlegt*: LEX Sal. Merov. 119,3 si quis pedicam cum feramen aut sagittatum -um invenerit ... atque ... involaverit ... MCC denarios ... culpabilis iudicetur.

***detractabilis**, -e. *turpis, inhonestus* – *schändlich, verwerflich*: ALBERT. M. summ. theol. II 17,108,3 p. 307^a,48 dicit Damascenus passionem -em sive vituperabilem, quam Deus nec in natura plantavit nec cum natura suscepit.

detractatio (-cio) *vel detractatio*, -onis *f.* **1 demptio, minutio** – (*Ver-*) *Minderung, Abzug*: *v. p.* 508,35. **exceptio** – *Einschränkung*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 500,26 hic (*abbas*)

... absque -ectatione pater civitatis et patriae ... pronunciabatur. **2 obtrectatio, insultatio, maledictio** – *Schmähung, Herabsetzung, üble Nachrede*: ARBEO Emm. 29 ubi manus nocendi non inmittunt, -actationis (*corr. ex -actationes A3a, detractationis rell.*) veneficia secreto seminare non metuunt (*sc. destructores templi Dei*). DONAT. Trud. 1 (MGMer. VI p. 275,10) ne -actationibus (*detractationibus ed. ex 2.3, sed cf. add. p. 638*) ullius subiacuissem. CHART. ord. Teut. (Thur.) 135 ne ... emulorum -actacione super hoc facto calumnia valeat exoriri. *al. v. et l.* 49,55. **meton. i. q. ignominia** – *Schande*: *v. l.* 59.

detractor vel detractator, -oris *m.* *obtrectator, insultator, homo maledicus* – *Ehrabschneider, Verleumder, Lästerr*: AETHICUS p. 151,3 contra hereticorum -actatoribus (*detractoribus var. l.*) male latrantibus. CARM. didasc. 861 affluit et ganeo, cum nebulone latro, hic (*sc. ad litus Stygis*) -actatores, hic nigro felle dicaces. VITA Notkeri 32 p. 586^C an nescis, quia susurrone et -ectatores ... Deo sunt odibiles (*spectat ad Vulg. Rom. 1,30*)? *v. et p.* 509,71.

detractio (-ccio), -onis *f.* *script. -acio*: *l.* 59. **1 ablatio, demptio** – *Wegnahme, Entzug, das Fortnehmen*: **a proprie**: **α gener.**: CHART. episc. August. 65 (a. 1239) quicquid -bus fluvii et incendii molendinum traxerit, non in dampno ecclesie ablata restituantur. **β medic. i. q. extractio, minutio** – *Abnahme, Verringerung* (*expressius i. q. sanguinis missio, phlebotomia* – *Aderlaß, e. g. l.* 30,34): AESCULAPIUS 19 p. 24,12 cura eorum (*emphyorum*); -e sanguinis utendum ex cubito contrarie partis dolentis lateris (NOTULAE Wilh. Cong. 1440. *al.*). MAURUS phleb. p. 6^a idem est metacentesis, quod *linearis* -o (GLOSS. Roger. I A 1,18 p. 550,21); ... dicitur antispasis quasi *contraria* -o (*ci. D. Vitali, decontractio ed.*; TRACT. de aegr. cur. p. 373,38). TRACT. de chirurg. 1223 eam (*ventosam*) ... diximus esse utilem ad motionem de loco ad locum ... vel ad -em. *al. γ astron.*: ALCUIN. epist. 170 p. 280,3 ut ... insolita quaedam ... lucis ... -o (*detractio L*) faceret (*sc. varietatem lunae*). **b meton. i. q. damnum, detrimentum** – *Schaden, Nachteil*: ACTA imp. Winkelm. I 828 p. 640,32 (a. 1238) de copia inquisitionis facienda ... super Philippo de Citro et aliis pres-identibus operi rocche Iannule ... quos in -em operis antedicti multa in utilitates proprias invenis convertisse. **c translate i. q. recusatio** – *das Vorenthalten, Verweigern*: EPIST. Hildesh. 55 ut communis iniurie dissimulatio ... infamiam nobis (*sc. imperatori*) quasi iusti iudicii -e ... pararet. **2 obtrectatio, insultatio, maledictio** – *Schmähung, Herabsetzung, üble Nachrede*: **a proprie**: IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 251,25 cuius (*sc. Dei*) famulum tuis -bus maculare procuras (*sc. Agrestius monachus*). LEG. Wisig. 2,1,9 quicumque in principem ... maledictum intulerit, ita ut ... in -is (-bus, detractationis *var. l.*) eius ignominia turpia et iniuriis praesumat *eqs.* PIRMIN. (?) scar. 18 p. 52,10 -o (-ccio A) ... grave peccatum est. CONC. Karol. A 56^A,47 didicimus ... nonnullos episcoporum a quibusdam personis clam temeraria -e accusatos atque detractos. THIETM. chron. 2,41 cum -ccione iniusta. ADAM gest. 3,1 p. 142,24 ita plena sunt omnia ... -um (*detractationum var. l.*) ... asperitatibus, ut *eqs. persaepe. v. et l.* 4,7. p. 509,55. **b meton. i. q. ignominia, contumelia** – *Schande, Schmach*: LEG. Lang. p. 123,14 (s. VIII./IX.) reliquos ... trecentos (*sc. solidos*) habeat ipsa femina, cui tales iniuria aut -o (-acio, detractatio *var. l.*) facta est. PAUL. BERNR. Greg. 52 vir ... ille nimio taedio -is et algore hibernalis noctis afflictum allatis calefecit pellibus. **3 impugnatio, contradictio** – *Anfechtung (usu publ.)*: DIPL. Loth. II. 28 haec omnia ... absque ullius -e seu inquietudine omni tempore perseverent. **4 ?contractio** – *?Zusammenziehung, Krampf, Lähmung (usu medic.)*: RECEPT. Laresh. 2,147 p. 188 ad paralyticos et ad omnem nervorum causam sive -em sive stuporem et ad dolorem.

detracto vel detrecto, -avi, -atum, -are. *script. -attando*: *p.* 509,8. *distinguitur signif. -actandi et -ectandi*: FLOD. hist. 3,22 p. 296,26sq. (epist. ad Hincm.) quod ad eandem sedem venire totidem vocatus -ectem, me (*sc. Hincmarum episcopum Laudunensem*) reprehendistis, si vitio scriptoris pro 'ectem',

[Pömbacher]

quod est ‘dissimulem’ vel ‘differam’, ‘-actem’, quod ‘valde trac-tem’, non ab re accipi potest, intercaraxatum non fuit. p. 299,26.

1 **strictius:** a *detrahere* – *herunter-, abziehen*: RECEPT. Sangall. II 30 membrana ovium -acta et exinde unguis fissuras labiorum. b *abstrahere, demere* – *ab-, wegnehmen*: a *subtilius reddere* – *dünnner machen*: CYMBALA III 8 si ad minus recte ... cimbala sonuerint, hoc emendatur procura cum cote vel lima attenuando minus alta et -attando minus ima (cf. *notam ed. p. 20*). β *detinere, fraudare* – *vorenthalten, entziehen*: CHART. Heinr. Leon. 4 p. 7,6 (a. 1143) ut, quicumque vel minimum quid ex eis (sc. *bonis*) temerarie dilapidare, -ectare vel ... usurpare voluerit, divina feriatulur ulcione. CHART. Bern. I 5,131 p. 522,36 si quis custodibus nemorum vel segetum in dampnum deprehensus pignus resistendo -actaverit. 2 **latius:** a *obtrectare, insultare, maledicere* – *schmähen, herabsetzen, übel nachreden*: IULIAN. TOLET. insult. 1 ubi elatae voces, quibus Spanorum vires molliores esse tuis feminis -actabas (-ectabas *var. l.*; sc. *Gallia*)? LAND. MEDIOL. hist. 3,19^{tit.} (cod. A) diffamatus ac criminose -actatus sua in sede permansit *Alexander papa*. ARCHIPOETA 9,32,1 iam tiranno Siculo Siculi -ectant. *al.* b *impugnare, contradicere* – *anfechten (usu publ.)*: DIPL. Constantiae 49 p. 158,40 (spur.) ut nulla persona ... hanc ... paginam audeat infringere vel -actare aut ... contraire. CHART. Babenb. 155 p. 201,1 nichil horum, que pater meus ... et ... frater meus ... statuerunt, ... annullare vel -actare nec volumus nec possumus. c *recusare, (de)negare, nolle* – *verweigern, ablehnen*: CONC. Merov. p. 62,8 ut nullus episcoporum ... ad concilium ... venire ... -actet. WALAHFR. hort. 13 si ... non ... callosas ... aere duro -ectat (non refugit *L*) *tua cura* fuscare manus. EINH. Karol. 8 p. 11,24 nihil in his, quae ... suscipienda erant ... propter laborem -actavit. WALAHFR. Gall. 1,9 ille (*Columbanus*) ... existimans eum ... viae longioris -ectare (-actare *var. l.*) laborem dixit ei: *eqs.* (inde OTLOH. Magn. 7,5 -ectare [-actare *S a. corr.*; gloss.: id est recusare]). HROTSV. lib. 1 praef. 4 pessumdare (sc. *quaedam huius operis*) -ectavi. EPIST. Hann. 77 nihil ... scribere ipsa ratio transmissi -actare visa est. CARM. Bur. 22⁵,3^b,3 tantum diis ne -ectes (-actes *B*; sc. *Katharina*) dare sacrificia. *persaepe. v. et p. 508,71.* adde: ALBERT. STAD. chron. a. 1112 p. 320,37 Fridericus ... nunquam iugum sue conditionis (*i. servitutis*) -ectavit, unde ad amministrationem comitatus Stadensis vocatus est. d *morari, retinere* – *verzögern, hintertreiben*: BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,15 maiores et minores, qui ... colloquium ... ne fieret, qualitercumque ... -ectarent et inpedirent. e *inducere* – *bringen (zu)*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 37,27 hoc (sc. *recuperatio potentiae*) est, ut -actantur girofalci quiescere taliter, quod illi, qui venerunt in autumpno ... , quiescant per totam hiemem.

detractor, -oris m. 1 *qui detrahit, detentor* – *einer der zurückhält, Hinterzieher*: CHART. Wirt. VIII 2761 (a. 1278) ut omnes et singulos -es et detentores rerum ... monasterio pertinentium ad restitutionem ... compellere debeamus. 2 *obtrectator, insultator, homo maledicus* – *Ehrabschneider, Verleumder*: a *in univ.*: LEG. Wisig. 2,1,9 quia pro certo illius insania innotescit, qui frustra in non sentientem -is (detractionis *V*) verba transmittit, ideo *eqs.* ERCHANB. gramm. p. 113,3 ‘iambus’ -r vel detrahens; ‘iambozin’ Grece detrahare dicitur; per hoc genus metri pravae inventiones vel detractiones vel convicia maxime caneantur. RHYTHM. 34,6,3 -r ... invidus (CHRON. Pol. prol. p. 3,2 invidiosi -es). CONST. imp. I 407 nec -bus acquiescat *imperator*. CONR. MUR. summ. p. 37,25 ad curias principum conflunt ... traditores, -es, susurrones. *persaepe. v. et p. 373,4. p. 508,14.* depravator – *Verdreher, Verfälscher*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 112,40 atendant, iudicent atque contentand -es veri. b *vituperator, criticus* – *Tadler, Kritiker*: THIETM. chron. 8,12 p. 506,35 sis inter -es meos ac laudatores varios medius. ALBERT. M. Iob prol. Hier. p. 11,8sq. ex his, quae dicta sunt, reprimat -es; ... canis dicitur -r, quia sicut canis *eqs.* c *blasphemus* – *Lästere*: GESTA Trev. 17 p. 150,16 utrum et ipsi (*christiani legionis Thebaeae*) Romanorum deos adorare eorumque -es (detractatores, detrectatores *var. l.*) armis vellent subiugare. METELL.

buc. 1^{tit.} allegorice ... Melibeus quidam olim -r beati Quirini, qui ... paralyti percussus et curatus inducitur. CONST. imp. II 158,8 contra divini blasphematores nominis et catholice -es fidei.

3 *qui iniuste in dubitationem vocat, impugnator, contradictor* – *einer der zu Unrecht anzweifelt, Anfechter (usu publ.)*: CHART. cell. Paulin. 40 p. 54,28 (a. 1195) ne ... presens privilegium sine nostra conscientia fuisse conscriptum temerarius quis -r calumpniatur, sigilli nostri appositione ipsum insignivimus. CHART. Wirt. II 515 p. 335,27 cuiuspiam pravi -is obiectus. CHART. Port. 119 p. 143,36 ut premissa omnia contra -um calumniam ... et oblivionis incommodum sint secura.

***detractorius**, -a, -um. *calumniosus, maledicus* – *schmäbend, verleumderisch*: RUP. TUIT. Herib. 26,1 suspicionem ... invidi ... augere laborabant -is susurrantibus. ABSAL. serm. 11 p. 72^A *sermo pravus* aut est -us in proximorum corrosione, aut est adulatorius in falsi illius olei effusione, de quo *eqs.* CAES. HEIST. hom. I p. 87^a (dupl.) sic ... oculi circumcidi sunt in religioso, ... ut non multum circumspectat, aures, ut verba saecularia et -a invitatus audiat. CHART. Turic. 1327 p. 40,3 verbis -is ... exclusis, que scandalum generant ac bonum conscientie perturbant.

adv. ***detractorie**. *calumniose, maledice* – *auf schmäbende, verleumderische Weise*: PETR. DAM. serm. 73,5 l. 126 non lingua nostra fratris infirmi vitam -e mordeat. LAMB. ARD. hist. 82 licet nomine diminutivo (sc. ‘*homiculo*’) usus sit *Reinaldus* -e, non obticuit in eo (*comite*) probitatem magnificentie.

***detratrix**, -icis f. *calumniatrix* – *Verleumderin (usu attrib.)*: INNOC. III. registr. 1,171 p. 245,4 ut nos et Romanam ecclesiam a labiis iniquis et l i n g u a liberes (sc. *rex*) -e (1,348 p. 519,37; cf. *Vulg. psalm. 119,2*).

detractus, -us m. *tractus, decursus* – (*Ver-*)*Lauf*: RAHEW. (?) dial. p. 539,26 quē ab initio inutilis fuit institutio, temporis -u (ex dig. 50,17,210 ex postfacto [temporis tractu *var. l. in ed. Kriegerl*]) convalescere non potest.

detragamathon v. tetragrammaton.

detraho, -traxi, -tractum, -ere. *script. et form.*: dethr.: LIBER hist. Franc. 32 p. 294,24 (*var. l.*). GLOSS. II 550,30 St.-S. -a(o): p. 511,65. 512,32. *al. con.*: praes. -aem: LIBELL. prec. Paris. 2,3. ?*plusq.* -xerent: VITA Arnulfi 13 (*var. l.*). *usu absol.*: p. 511,3; *refl.*: p. 511,24. *struct. notabiles*: c. *praep.*: erga: p. 512,43. sub: FROWIN. explan. 7,3 l. 908. *partic. perf. c. gen.*: p. 512,57. *partic. usu subst.*: praes.: p. 512,23. *perf.*: p. 512,57. *metr. dē-*: p. 511,38. 512,36. *confunditur c. distrahere*: p. 512,58.

Isu originario: A *strictius*: 1 *deorsum trahere, deripere* – *herab-, herunter-, hinabziehen, -reißen, -zerren*: a *proprie*: a *in univ.*: HRABAN. carm. 39,34 grassatis ... duobus protoplastis parentibus post tota ruit propago, absque adminiculo auctor peccatum auxerat, ad inferna -erat. CARM. var. II 27,1,18 unde (sc. *ex paradiso*) draco saevus -xit lividus ... tartaream in sedem (sc. *hominem*). ЕККЕН. IV. bened. I 15,50 fastu pollentes -xit sede potentes (*spectat ad Vulg. Luc. 1,52*). GALB. Karol. 16,3 occiderunt ... castellanum ... , postea per pedes a solario ... viliter -tum ... gladiis dismembrabant *trahitores*. IOH. PLAN. hist. 8,7 qui (*gladii*) valent ad -endum eos (*Tartaros*) de sella. *al.* adde: LEX Baiuv. 8,5 si quis ... discriminalia eiecerit de capite ... vel virgini libidinosae crines de capite extraxerit (-erit, retraxerit, traxerit *var. l.*) *eqs.* (‘*Haarziehen*’; de re v. Dt. *Rechtswb.* IV. p. 1361). β (*trahendo, velando*) *levigare* – *zurechtzupfen, glattziehen*: UDALR. CELL. consuet. 2,17 stamineum suum undique -it frater et honeste componit (*item* WILH. HIRS. const. 1,48). γ *destruere, demoliri* – *niederreißen*: ANNAL. Xant. a. 846 altare sancti Petri cum aliis multis -erunt *Mauri*. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,25 ut proiecti *uncini*, quavis parte sepe -endam contingerent, innecterentur firmiter prosternenda. *locut.* in terra(m) -ere i. q. solo *aequare* – *dem Erdboden gleichmachen (in imag.: l. 71)*: EPIST. Hann. 91 p. 158,6 quanta erat ecclesia *Turonensis*, in terram -ere non veritus fuerat *comes*. RUP. TUIT. trin. 28,29 l. 2333 ut ... civitas eorum (*Iudaeorum*) pariterque

[Pömbacher]

templum -retur in terra (terram *var. l.*). **b translate i. q. deicere, humiliare – erniedrigen, demütigen:** ALCUIN. *carm.* 42,20 ne laus, quam querunt, -at ipsa magis. **2 abstrahere, demere, decerpere, adimere – ab-, weg-, entziehen, wegnehmen:** **a proprie:** **a in univ.:** PAUL. DIAC. *carm.* app. I 6,1,60 a sociis propriis -itur ... *c u t i s* (*sc. ursi*; ANNAL. Fuld. II a. 879 p. 94,2 capillis et cute -ta. *sim.* CARM. Teg. 24,4 [DtArch. 18. 1962. p. 496] -ta pelle. LIGURINUS 10,414 -ta est capitis membrana). VITA Magni Fauc. I 3 p. 108,13 ursus cepit ... delambere cibos ac passim poma ore -ere. WALTHARIUS 1194 loricas ... cum galeis -erat ollis (*caesis*). HROTSV. Abr. 7,1 sede, ut tibi -am calciamenta. LIGURINUS 9,393 arboreos -to cortice truncos excoriat *caesar. saepius*. **β iron. i. q. abducere, reportare – fortschleppen, 'sich holen':** CARM. Salisb. I 6,5 te (*sc. Liuphrammo*) pastore lupus vacuum -erat alvum (*sc. pro ovibus; spectat ad Vulg. Ioh. 10,12*). **b translate:** **a gener.:** VITA Bib. 2 (MGMer. III p. 95,21) ut per apostolicae constitutionis ascensum nihil -retur ordine (*ordini var. l.*), quod non deerat sanctitate (*sanctitati var. l.*). ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 895 p. 126,30 duces Boemanorum, quos Zwentibaldus dux a consortio et potestate Baioaricae gentis per vim dudum divellendo -erat. LIGURINUS 5,275 donec suprema voluntas regis Rudolphi regnis accedere nostris iussit (*sc. te, Provinciam*) et antiqui -xit nomen honoris. *al. refl. i. q. se remove, recedere (ab) – sich entziehen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 889 p. 118,12 ne se -rent *primores* a principatu vel dominatu filiorum eius (*regis*). VITA Willib. p. 18,60 non quod tanti viri (*i. papae*) ad sacra seipsum -ere vellet praesentia. **β publ., iur., canon.:** CHART. Sangall. A 680 p. 282,10 (a. 890) comes ... nostris familiis in eodem pago positos solitos usus ... -xit. DECRET. Burch. 19,5 p. 970^A -isti vel retinuisti aliquid de oblationibus, quae Deo oblatae sunt (*sim.* TRAD. Frising. 1671 ab oblatione fratrum)? ADEMAR. hist. 1,31 l. 15 ecclesias multas incendit, ministeria -xit (*ex LIBER hist. Franc. 32 p. 294,24 distrahit*), clericos interfecit *Theudebertus (sim.* LAMB. HERSF. annal. a. 1066 p. 100,29 consueta regi servicia). OTLOH. doct. 31 p. 286^D mundo deserviat omne, quod vel subiectis seu pauperibus -atur. MANEG. ad Gebeh. 2 p. 315,16 -ta, que acquiri poterant, beneficia ... perpeccum protestaris. *al. γ math., mus., rhet.:* ERMENR. ad Grim. 12 ita, ut ornatus ... in quibusdam adicimus, in quibusdam ... -imus. MUS. ENCHIR. app. E III 3 tota regula in VIII dividitur, et illa parte nona -ta ibidem ponatur deuterus gravis. RHYTHM. 113,63,3 alio in signo quot partes habuerit *computatio*, tot sequentibus adice vel -e (*retrahe var. l.*) pariter. HERIG. reg. 2,19 id ... est exercitium (*sc. numerosum*), ut ... singulares singularibus memoriter sciant -ere (*sc. studiosi*). CHART. eccl. Halb. II 47 p. 328,4 iuxta numerum ... agrorum incultorum de dictis malderis debita portio -etur. *al. praetermittere – beiseitlassen, absehen (von):* FROWIN. explan. 4,5 l. 244 -to ... corpore ... si sola anima cogitatur. **δ gramm. i. q. omittere – auslassen:** RUP. TUIT. trin. 21,5 l. 181 in plerisque codicibus -ta dictiuncula 'si'. **3 (ex)trahere, educere, evellere – (heraus-, ent)ziehen, (her)aus-, entreißen:** **a gener.:** TIT. metr. I 8,3 morte sua Dominus -xit fauce draconis praedam, quam *eqs.* VITA Fidoli 10 (MGMer. III p. 430,35) -to manu ligni stipitem (*sc. lagoenae*). SERMO de transl. Eug. Tolet. 65 (RevBén. 74. 1964. p. 100) ministri domini -entes eum de lacu ... deposuerunt eum in sarcophago novo. SIGEH. Maxim. 16 p. 29^B qua (*ave*) mortua plumas ei -xit *rusticus*. ALBERT. STAD. chron. a. 1021 brachium eius (*sc. puellae*) -xit *frater matris* a corpore. **b medic.:** AESCULAPIUS 4 p. 7,4 frequenter hoc (*sc. maniam*) patiuntur, qui sanguinem de capite multum -unt. ANTIDOT. Sangall. p. 84,14 hoc emplastrum facit ... ad ossum -endum. ANTIDOT. Glasg. p. 115,24 antidotum ... , cuius adfectus -ait humores. SALERN. comp. 15 flebotomia sanguinem -imus cum aliis humoribus, ustione ... humores -imus, ut, cum in oculis continetur materia, ut ... materiam ad aures -amus, ... per menstrua nocivum sanguinem a matrice -endo corpus omnino sinceramus. 65 aegritudines. *al. exscrare, extussire – auswerfen, heraushusten:* LUP. FERR. epist. 126 tus-sim incurri ... ; hinc factum est, ut multum sanguinis -rem. **4 (per)trahere – (hin)bringen, -zerren:** **a proprie:** VITA Fidoli

6 (MGMer. III p. 429,32) duo caeci ... cum ad sanctum abbatem aliena manu -ti potius quam privato pede perducti fuissent. **b translate:** BEDA temp. rat. 24,5 -itur *luna* ... dehinc (*sc. a plenilunio*) paribus spatiis in deminutionem. THIETM. chron. 5,7 haec omnia ad tam miserabilem hunc (*comitem*) -xere finem. 5,10 ut ... sibi prepositos auderet *Bolizlavus* in subiectionem paulatim -ere. CHRON. reg. a. 1162 p. 111,39 tota civitas ... in ruinam et desolationem -ta est. **5 protrahere et retrahere – verschieben, zurechtrücken:** ANON. geom. I 4,48 (interp.) huc illucque tandiu -as (*sc. orthogonium*) ... , donec tibi summum catheti illius rei, cuius altitudinem quaeris, summitati adaequari videatur; ... haec altitudinem videndi certissima ratio est, si tamen area, per quam cathetus erectus -itur, ... plana fuerit (*inde HERM. AUGIENS. util. astrolab. 7*).

B latius: **1 (de-, im)minuere, deterere, nocere – schmälern, (ver)mindern, Abbruch tun, schaden:** BEDA temp. rat. 29,41 aestus oceani nunc vespertinus post dies XV fit matutinus at contra matutinus quotidiano -tus impedimento (*gloss.:* *sc. IIII^{or} punctorum*) vespertinus adsurgit. EPIST. var. I 33 quod ipse abbas corrigatur, ne institutis sancti Bonifacii -at dicens, quod *eqs.* ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 477,8 temporale luctum, ... in quo famae tuae -i formidas, non imminuetur tibi. DIPL. Conr. II. 205 p. 277,38 si ecclesie Dei per alicius -entis imminutionem destructe per imperii nostri auctoritatem fuerint reparate. BERNH. CONST. can. 41 capit. p. 476 peccata sacerdotis reprobi ... nihil -ere (-arere 1) celebratis ab eo sacramentis. **2 obtrectare, insultare, maledicere – schmähen, herabsetzen, übel nachreden (c. sensu blasphemandi Deum: l. 35. 36. *al.:*) IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 253,13 eos (*eis var. l.*) tu (*sc. Agrestius monachus*) -is, quorum ego (*sc. Burgundofara*) virtutes expers agnovi. FORM. Marculfi 1,2 l. 25 nec nobis aliquis -endo (-aendi *B1*) estimet in id nova decernere carmina, dum *eqs.* CONC. Karol. A 50^D,77 p. 674,5 in nos. HRABAN. epist. 16 p. 417,46 ne ... in hoc fidei ... possit -i, quod *eqs.* ANNAL. Fuld. II a. 887 p. 106,10 redemptori nostro -ere laborabat *Liutward* dicens *eqs.* OTLOH. doct. 6 p. 267^D ne -as illi, ... qui de nihilo totum plasmavit. YSENGRIMUS 5,946 sibi plaudit et in me -it exemplo perfida turba suo. FROWIN. explan. 6,1 l. 650 de aliis. *persaepe. criminari, incusare – anschwärzen:* PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 238,14 -isti ullum hominem ad seniore vel parentes propter invidiam? EPIST. ad Wrat. 8 qui (*recitatores*) sedulo meam vobis subiciendo pueritiam contendunt mihi -ere erga vestri misericordiam. *v. et p. 508,53.* **3 privare, (de)nudare – berauben, entblößen:** **a spectat ad vestimenta i. q. exuere – ausziehen, der Kleider berauben:** LEG. Burgund. Rom. 33,1 si qua mulier ingenua in domo sua a quocumque ingenuo aut in via innocens discapillata fuerit aut -ta. LEX Alam. 56 capit. p. 46 (codd. 6. 7) de puellis et mulieribus in itinere -tis (*cf. codd. 4. 11* de eo, qui mulierem in itinere vadentem denudaverit). **b spectat ad officium, honorem i. q. destituere, deponere – entheben, absetzen:** DECRET. Burch. 2,170 clerici inter epulas cantantes ab officio -endi sunt (*sim.* 172). MANEG. ad Gebeh. 29 p. 364,32 filium ... captum regno -tum ... in carcerem retrusit rex. **c spectat ad sanguinem i. q. vacuefacere – leer machen, entleeren:** PS. GALEN. puls. (cod. Vr) 347 urina in febribus ... spumosa satis sanguinis -tos, mortem significat.**

II per confusionem c. distrahere: **A vendere – verkaufen:** DIPL. Merov. II 10 p. 98,28 una cum omni integritate, quicquid ipse Rotgisus ad ipsas villas -xit vel comparavit. CHART. Fuld. B 29 ut nec -endi (*cf. FORM. Senon. I 2 distrahendi*) nec repetitio comparandi alicui esse videatur formido. 40. 41. DIPL. Otton. I. 241^a p. 340,21 ut nullus ... eiusdem monasterii liberos aut servos deinceps inquietare ... aut aliquem pignorare vel -ere (*ex dipl. Hug. 20 fed. L. Schiapparelli. 1924. p. 59^a,2*) distrahere) presumat (*inde 241^b. DIPL. Otton. II. 173 p. 197,28. al.*). **B rapere, abducere – verschleppen, entführen:** CAPIT. reg. Franc. 9,18 si quicumque ... ipsas (*puellas et viduas religiosas*) -ere aut sibi in coniugium praesumpserit sociare, capitale sententia feriat. **C rixari, colluctari – sich balgen, herumzerren, raufen:** CHRON. Fred. 3,12 p. 97,17 vidit *Childericus rex* bisteas minores similitudinem canis et minoribus bestiis

ab invicem -entes et volutantes (*sim.* p. 97,25). **D avertere** – *ablenken*: CARM. Winr. 408 ad ludum quos (*pueros*) de studiis lascivia mentis -it. **E differre** – *verzögern, aufschieben*: FORM. imp. 43 si iustitiam facere -erint *magistri forestariorum*, hoc ad nostram noticiam deducatur.

adi. 1. detrahens, -entis. *calumniosus, maledicus* – *verleumderisch, Lächer-*: VITA Arnulfi 13 homo scelestus ... virum sanctum derogare ausus est ...; cumque ... stratum una cum -e socio petisset *eqs.* HRABAN. hom. I 4 p. 15^C si quis *lingua* m -em vel maledicentem habuit, faciat eam magis orare (CAES. HEIST. hom. exc. 110 p. 109,9). *al.*

2. detractus, -a, -um. *succinctus* – *kurz, knapp*: ALBERT. M. div. 1,1 p. 15,27 brevitatis decisa sive nimis -ae orationis.

subst. detrahens, -entis *m.* *detractor, obrectator* – *Verleumder*: ARBEO Emm. 11 quamvis crimine innoxius absistat, tamen exemplis sectantium atque -ium in peccato animas fovet. HRABAN. epist. 5 p. 389,14 -ium atque insultantium non curans vaniloquium. REGINO chron. a. 576 p. 30,9 adulatorum et -ium linguis stimulis dolo occidere (*sc. Bertarium*) meditatur rex. OTLOH. prov. C 39 crimen aequale committunt et is, qui alicui detrahit, et qui -em libenter audit. CARM. Bur. 12,1,2 procurans odium effectu proprio vix -ium gaudet intento. *saep.* *v.* et p. 509,57.

detrans *praep.* *c. acc.* (cf. de p. 44,43) *trans, ultra* – *über* ... *hinweg, hinaus*: Ps. METHOD. revel. B 203 gentes illas (*sc. Arabum*) ... exient -s ubera, (*antea*: trans opera) aquilonis.

***detransfero**, -ferre. *transferre, loco suo (retro) movere* – *versetzen, (nach hinten) verschieben*: ANON. algor. Salem. p. 7,3 -as dividentes figuras *eqs.*

detraho *v.* detraho. **detratto** *v.* detracto.

detract- *v.* detract-. **detractum** *v.* detractum.

detricto (-igo), -avi, -atum, -are. *detinere, prohibere* – *zurück-, abhalten*: LEX Sal. Merov. 47,2 si quis commonitus fuerit et eum sunnis non detenuerit (-verit C5). 49,2. 76 si ... in dominica ambascia fuerit -tus, per ista sunnis se homo ... potuit excusare. 82,1. 113 p. 263,7 si VII (*sc. rachimburgii*) venire non potuerint et eos certa sunnia -gaverit.

[detrictum *v.* defrutum.]

detrimento, -are. *detrimento afficere, deteriorare* – (*be-*) *schädigen, herabwirtschaften*: CONST. imp. I 34 p. 74,1 (a. 1022) fundos -ari eorumque functiones minorari.

detrimentum, -i *n.* *script.* -rem-: p. 514,1. *struct.*: *c. gen.*: *obi. passim. subi.*: p. 514,60sq. *explicativo*: p. 514, 29sq. *inhaerentiae*: l. 65. 67. p. 514,28. *pendet in c. abl.*: p. 514,12.14. *metr. detri-*: l. 69. p. 514,20. *al.*

I strictius *i. q. detritus, attritio* – *Abrieb*: MAPPAE CLAVIC. 191 cum cupero filo sine -o colorabis (*sc. lapidem*).

II latius: **A** *deminutio, decrementum, defectio* – *Vermin- derung, Verringerung, Abnahme, Schwund*: **1** *in univ.*: **a** *absol. vel c. gen. obi.*: GLOSS. p. 79,2 M. -a dera uuanunga. CAPIT. reg. Franc. 169^a p. 342,32 ne quid incrementi aut -i a quoquam patiantur (*sc. pondus et mensura panis et potus clericis tribuendi*), ... inhibemus (*item* 169^b). GERB. (?) astrolab. 13,1 -a et augmenta dierum ac noctium. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 178,27 Ethnee caveae ... flammam a primevo tempore sine materie -o eructantes. HILDEG. fragm. 72 cum luna in -o est. *saepius*. *expressius de ipsa quantitate perdita*: CHART. Turic. 513 (a. 1238) est ... denariorum proba hec, quod quingenti octuaginta octo illorum marcam librae Thuriensis ponderent nec in igne explorati plus quam solidi pretium -i sumant. REGISTR. Xant. p. 107,45 summa omnium ... CXVII libre et ferto (*sc. cerae*); reliqua (*sc. de CXX libris*) cedunt in -um, quod fit in parando candelas. **b c. gen. inhaerentiae**: WILLIB. Bonif. 8 p. 43,8 mundus cottidie in se naturaliter sui -um diminutionis ... patitur. VITA P. 12 farus ... qui ante sepulchrum eius plenus oleo fuerat positus, ... nullum ... imminutionis sensit -um. **2 amissio, iactura, ademptio** – *Verlust, Einbuße, Entzug*: HROTSV. Agn. 105 nulla puellaris patior -a pudoris. DIPL. OTTON. III. 82 regiae gratiae -o ... percuti. DIPL. Heinr. II. 88 ut ... coenobio restituatur in decuplum eiusdem (*sc. mellis*) decimationis -um. CONSUE. Trev. 32 vini experiuntur (*sc. fratres suam culpam emendare negle-*

gentes) ... -ementum. EPIST. Hildesh. 44 si ... inperatori molesti extiterimus (*sc. archiepiscopus*), perpetuum incurremus omnis honoris nostri -um. *saep.* **3 quod deest, defectus** – *das Fehlende, Defizit, Manko*: ALCUIN. epist. 126 p. 186,12 uti -um communium annorum embolismis suppleatur. WA-

LAHFR. Gall. 1,22 p. 300,27 ut ... virium -a recuperem. CHART. Heinr. Leon. 106 p. 163,3 ille (*Heinricus*) ... affirmabat propter -um concambii fratres duos mansos in Püch sibi ... obtulisse. **4 penuria, inopia** – *Mangel*: ANON. coit. 2,2,6 quidam existimant seminis habundanciam vel -um animali operatione fieri. CHART. Raitenh. 140 invenimus ipsum (*monasterium*) in luminaribus subiacere non modico -o. CHART. Hall. 292 p. 273,40 quod molendinum in Glouch ... in aqua nullum habeat -um. **B laesio, afflictio, damnum, incommodum** – *Beschädigung, Beeinträchtigung, Schaden, Nachteil*: **1** *in univ.*: **a absol. vel c. gen. obi.** (*pron. poss.*: l. 19): CAPIT. reg. Franc. 187 p. 8,24 talem causam ... quae ad populi dampnum et -um pertinet. THIETM. chron. 2,32 p. 80,2 nullus umquam de meo gaudere presumeret -o. OTLOH. doctr. 32 p. 288^A si vis levis esse superbo, ecclesiae magnum conferre studes -um. WI-

PO gest. 37 p. 58,3 non sine magno -o imperii. DIPL. Heinr. IV. 117 hanc traditionem ... nostro regio honori et commodo -um fore. DIPL. Constantiae 30 p. 95,10 aliquid in -um animalium monasterii ... operari. *persaepe*. *expressius i. quod nocet, nocumentum* – *das Schädliche*: ALDH. virg. I 13 p. 243,10 si ... antidota, quae letiferum virus auferre solent, immutatis ordinibus -a salutis existant. **b c. gen. inhaerentiae**: CAPIT. reg. Franc. 221,10 cum damni -o. *adde*: CONC. Karol. A 50^D,88 religio christiana ... -i sui iacturam patietur. **c c. gen. explicativo**: MEGINH. FULD. Alex. 6 p. 431,22 ob -um ... infirmitatis. GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 43 ne aliqua pars ovium sibi commissarum -o privationis caelestis doni (*i. sacrae unctionis confirmationis*) gravaretur. CHART. Babenb. 355 laudabile est scripture testimonium, quia oblivionis redimit -um. CHART. Brixin. 222 p. 212,18 ut ea, que geruntur in tempore, transcurso temporis calumpnie efugiant -um. *al.* **2 mutilatio, debilitatio** – *Verstümmelung, Entstellung, Schwächung*: **a iur.**: LEG. Wisig. 6,1,6 ut iacturam capitis aut -um corporis vel rerum damna pateretur, quem accusare conatus est (*sc. calumniator*). CHART. Babenb. 86,3 (a. 1192) si aliquis ... vulneraverit hominem ita, ut exinde -um *m e m b r o r u m* incurrat, quod vulgari leme dicitur *eqs.* (237 -um m., quod dicitur lideschaert [*i. glidschrot*]. *ibid.* *al.*). **b gramm.**: ALDH. ad Acirc. 140 p. 197,21 're' praepositio ... subnexas orationum partes corrumpit et ipsa -um non patitur, ut 'salio', 'resilio'. **3 perditio, interitus, ruina** – *Verderben, Untergang, Ruin*: DIPL. Ludow. II. 5 p. 76,2 nunc -um et desolatio devenire poterit rerum eiusdem loci (*i. ecclesiae*). HROTSV. Theoph. 126 totum se perditioni sponte dedit proprii cartam (*i. pactum cum diabolo*) scribens -i. LAMB. TUIT. Herib. 2,19 p. 243,2 diffidebat homo pauper valetudine et peculio inire iter ... ne, si sumptus in via deficeret, dum pro salute laborat, sui -um incurreret. *al.* **4 clades, calamitas, strages** – *Niederlage, Unglück, Blutzoll*: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,16 non sine maximo suorum -o patriam illam (*sc. Alemanniam*) pervaserat rex *Heinricus*. OTTO FRISING. gest. 2,53 Grecorum principes ... contra Ungaros copias mittens magnum sui -um accepit exercitus. HIST. peregr. p. 122,21 Romanus pontifex ... tanto christianitatis concipiens -o (*i. exterminio Hierosolymitani regni*) vehementer indoluit. *al.* **C c. gen. subi. fere i. q. vis noxia, furor (devastandi), malignitas** – *etwa: schädliches Wirken, (Zerstörungs-)Wut, Bösartigkeit*: ALDH. virg. I 23 p. 255,7 nec venenata draconum -a ... extimuit *Iohannes* nec *eqs.* ad Acirc. 26,2 ignibus in mediis vivens non sentio flammam, sed -a rogi penitus ludibria faxo (*sc. salamandra*). DIPL. OTTON. II. 182 ut hoc concanbium malorum in processu temporum nesciat -um (*inde* DIPL. OTTON. III. 187). **D exercitatio solita, cultus (consuetus)** – (*Aus-*) *Übung, (gewöhnliche) Pflege*: GLOSS. p. 77,29 M. -a uopunga.

***detrimonia**, -ae *f.* (cf. alimonia/alimentum) *detrimentum, laesio* – *Schaden, Verletzung*: DIPL. Arnulfi 188 p. 291,44 (*spur. s. X.ⁱⁿ*) huius precepti auctoritas nullam paciatur

-am et firma stabilisque perseveret illesa.

detronco v. detrunco.

detrudo, -trusi, -trusum, -ere. *script. et form.*: *praes. coni.* -eat: l. 33. *perf. indic.* -uxit: l. 37. *partic. perf. usu subst.*: l. 30.

1 *proprie vel in imag. i. q. depellere, deicere, conicere, mittere* – (*hinab-*, *fort*)*stoßen*, (*nieder*)*werfen*, (*fort*)*schicken*, (*weg-*, *ver*)*treiben*, -*jagen*: **a** *obi. homines*: **a** *in univ.*: ALDH. *virg.* I 43 p. 295,5 quam (*Iustinam*) neque procius ab integritatis arce -ere nec ... necromantia ... vincere valuerunt (*sim.* 52 p. 308,11). AEDILV. *carm.* 11,12 apparuere viri, tenero quos corpore natos iam morbus quondam vitae -sit ab oris. **c.** *sensu prosterendi*: WALTHARIUS 1004 si non quirent (*sc. hostes*) ipsum (*heroem*) -ere ad arvum. **β** *spectat ad poenam, castigationem*: CHART. *Turic.* 80 p. 29,14 (a. 858) si quis ... hanc traditionem ... mutare voluerit, ... Domini sententia compulsus -atur perpetuum (*sic*) incendium. VITA Bonif. II 2 p. 94,27 carceris obscuritate -sus (destructus 2) *Adelbertus haereticus*. CHRON. *Pol.* 3,25 p. 156,2 homo ... tam longo exilio -sus (*antea*: castigatus). HIST. *peregr.* p. 130,4 nuncii capti ... in locum penarum et carceris -untur. CHRON. *Erf.* mod. I a. 1112 sub potestate regis Heinrici in vincula -untur (*sc. captivi*). CHART. *Argent.* I 346,26 idem (*sc. clericus interfector*) ... in arto monasterio ad agendam perpetuam penitentiam -atur. *saepe*. **γ** *spectat ad depositionem, amotionem*: VITA Leod. 1,366 Ebroinus ... sedibus ... propriis tractat -ere vatem. THANGM. *Bernw.* 17 p. 766,9 plebs ... convenit ... aegre ferens episcopum ... loco -i. CONST. *imp.* I 57 si contigerit feudum incuria aut fidelis neglectu consortibus applicari, nulum ex eo levamen -sus excipiat. **b** *obi. aves (in venatione) i. q. deprimere* – *hinabdrücken*: FRID. II. *IMP.* art. ven. 6 p. 236,21 que (*anates*) ... non possunt facile evadere, quin falco capiat aliquam de eis vel feriat vel -at (-eat *var. l.*) p. 243,24 anates, quas -sit <et> depellit falco longe a falconario. *ibid.* *al. c* *obi. res i. q. defendere, arcere* – *abwehren*, *fernhalten*: ALDH. *virg.* II 2701 tiro infracta tectus testudine Christi horrida vulnifici -it (-xit *var. l.*) spicula ferri. 2865 quem (*octonum peccati calculum*) Deus a nostri -at pectoris antro. 2 *translate*: **a** *humiliare* – *erniedrigen*: DUDO *hist.* 3 p. 98,11 quos sublimare praeoptaveris (*sc. rex*), extollam, quos -ere, terratenus proteram (*sc. dux*). **b** *spe deicere* – *hoffnungslos machen*: CARM. *Bur.* 179,5,2 in ea (*ci.*, *cf. p. 361,33sqq.*) mecum ludit virginitas, in ea (*ut supra*) me -it simplicitas.

detruncatio, -onis *f.* *script.* -cc-: l. 55. 1 *proprie*: **a** *abscisio, desectio, amputatio* – *das Abhauen, Abschneiden*: CONC. *Karol.* A 44^B p. 532,19 ut ... *m e m b r o r u m* -es, ipsa etiam homicidia ... perpetrata sint (CHART. *archiep.* Magd. 404 p. 532,41 in his, qui capitalem sententiam aut m. -em merentur. *al.*). CHRON. *Andag.* 24 p. 66,8 Gerbodo ... manus, quibus dominum suum interfecerat, domno pape ... detruncandas optulit; Gregorius executionem huius -is magistro coquorum suorum ... commisit. CHART. *Babenb.* 430,11 per -em (truncationem B) manus satisfaciatur (*sc. percussor*) pro commissio. **b** *mutilatio, debilitatio* – *Verstümmelung*: LEG. *Wisig.* 3,4,13 p. 154^B,9 que in -e (-ccatione, damnatione *var. l.*) vel flagello corporis in eis (*adulteris*) inperire voluerint (*sc. propinqui accusatores*). VITA *Annon.* I 1,32 p. 479^B,39 post interfectiones et -es plurimorum. 2 *translate*: **a** *decurtatio, omissio* – *Verkürzung, Auslassung*: CAPIT. *reg. Franc.* 169^A p. 339,17 quam (*formulam*) ... diligenter scribi facimus, ut nihil in se scriptorum vitio depravationis aut -is habens ad te usque incolomis perferretur (*sim.* 169^B p. 339,14). p. 339,43 absque aliqua depravatione vel -e (*sim.* 169^B p. 339,38). **b** *deminutio, deterioratio* – *Minderung, Beeinträchtigung*: TRAD. *Frising.* 377 (a. 817) ut, quicquid exinde (*sc. cum alode tradita*) agere voluissent, potestatem in omnibus ... funditus praeter aliqua pravaione vel -e ... exercerent (*sc. monachi*).

***detruncator**, -oris *m.* *carnifex, decollator* – *Scharfrichter, Henker*: GLOSS. III 382,5 St.-S. -r strunzere.

detrunco, -avi, -atum, -are. *script.* -ron-: p. 516,7. *depon.*: p. 516,14. *partic. perf. usu subst.*: p. 516,26; *pro adi.*: p. 516,50.

1 *proprie*: **a** *strictius*: **a** *abscidere, desecare, amputare* –

abhauen, abschneiden: PAUL. *DIAC.* *Lang.* 5,41 caput ... Alahis -tum cruraque eius succisa sunt. PAUL. *BERNR.* *Greg.* 98 p. 532,35 quidam puer ... cuidam militi ... partem pretiosae vestis furtive voluit -are. CARM. *Bur.* 117,1,3 lingua procax, venenosa, lingua digna -ari. CHART. *Gelr.* 968 p. 937,6 si ... supra litus ... lignorum aliquae accrescentiae creverint ... , has hi (*piscatores*) abiicere poterunt, evellere et -oncicare. *al.* *in imag.*: VITA *Heinr.* IV. 7 p. 28,1 hostes imperatoris -to totiens capite non habentes, cui adhererent *eqs.* **β** *mutilare, debilitare* – *verstümmeln* (*expressius i. q. trucidare* – *niedermetzeln*: l. 17): EPIST. *Alcuin.* 3,19 p. 27,7 (*synod.*) equos ... vestros turpi consuetudine -atis, nares finditis, aures copulatis.

LEX *Sal. Karol.* 43,9 si quis hominem invenerit in quadrubio sine manibus et sine pedibus, quem inimici sui -tum (-antur et 17) dimiserint. ANNAL. *Xant.* a. 834 direxerunt (*sc. Ludewici*) ... aciem contra ... principes Lotharii consules, ut eos vinctos ad se adducerent aut etiam gladio -rent. BERTH. (?) *annal.* a. 1078 p. 313,30 ligneam Christi crucifixi imaginem ... capite, manibus et pedibus -verant *praedones* abscisis. HIST. *peregr.* p. 137,10 nostri ... varia strage hostes afficiunt, hos membratim -ant, illos *eqs.* *al.* *c* *abl. fere c. sensu privandi*: LEG. *Wisig.* 6,5,13 quicumque dominus ... servo suo ... manum ... vel pedem demiserit ... seu quacumque parte corporis -verit aut -ari ... preceperit *eqs.* PAUL. *DIAC.* *Lang.* 6,32 naribus. ANNAL.

FULD. *Ratisb.* a. 893 p. 122,17 capite. LAMB. *Tuit.* *Herib.* 2,14 p. 234,9 menbris -ti parentibus suis sunt rubori et tedio. **γ** *praecidere, infringere* – (*zurecht*)*stutzen*, *abbrechen*: HUCBALD. *Leb.* 13 p. 363,20 ex proximis sepibus palos rapiunt, -ant et exacuunt (*sc. pagani*), ut ... eum illis sudibus perimerent. ODBERT. *Frid.* 21 p. 354,47 qui (*vir profanus*) candelas ... in ... monasterio positas -vit libidinosaeque consumpsit. **b** *latius*: **a** *arbores caedendo devastare* – *durch Holzschlag plündern*: RUD. *TRUD.* (?) *gest.* 9,20 dum cotidie -retur *silva* a circumnarentibus. **β** *destruere, subruere, disicere* – *zerstören, einreißen, zum Einsturz bringen*: GALB. *Karol.* 9,8 claustra portarum confringens -vit *praepositus* pomeria et sepes inimicorum suorum. 9,17 quibus (*securibus*) -rent (*sc. milites*) turrem et pomeria et domos inimicorum suorum. COD. *Wang.* *Trident.* 239 p. 448,24 quod si ... appareret eorum (*xencatorum*) xafetum fore -tum *eqs.* 2 *translate*: **a** (*mutilando*) *decurtare, corrumpere, depravare* – (*verstümmeln*) *verkürzen, sinnwidrig entstellen, verhunzen*: CAPIT. *reg. Franc.* 169^A p. 339,40 ut nec depravata vitio scriptoris nec -ta ab aliquo fiat *formula*. p. 340,1. p. 340,6 quidam magna ex parte illam -antes *eqs.* (*sim.* 169^B p. 340,3). GODESC. *SAXO gramm.* 2 p. 440,1 non debemus interpolare, corrumpere, violare, -are sive mutilare sensus integritatem. HINCM. *epist.* 141 p. 108,23 dicta.

VITA *Mariae rhythm.* 2503 verba. *partic. perf. pro adi. i. q. mancus* – *unvollständig*: PETR. *CAS.* (?) *chron.* 4 *praef.* p. 459,21 ne ex maxima parte tertius liber -tuo videretur. **b** *tolle, amovere* – *aufheben, entfernen*: CONC. *Karol.* A 58 p. 783,13 parrochiam ecclesiae sancti Maximini ... a terminis antiquitus constitutis -are. **c** *deducere, subtrahere* – *abziehen*: CHART. *Basil.* C II 4 p. 4,20 (a. 1268) si ... contigerit ... , quod ... in summa IX librarum aliquid defuerit ... , tantum nobis de ipsa (*sc. VI librarum*) pensione -bitur ex conducto.

detrusio, -onis *f.* *de genere supplicii i. q. delectio, praecipitatio* – *das Hinabstürzen*: LEG. *Wisig.* 3,5,4 ardue mancipentur -i (*detonsi var. l.*) *masculorum concubitores*. 60 ***detrusor**, -oris *m.* *de instrumento ad trudendum apto i. q. δρωστήρ* – (*Heraus-*)*Treiber*: CHIRURG. *Sudhoff* II p. 62,20 -r surdus. p. 62,22 -r concavus.

detueor, -eri. *despicere, intueri* – *herabblicken (auf)*, (*mitan*)*sehen*: VITA *Serv.* 21 p. 84,12 cives ... angelici desuper ... hec (*sc. pugnam*) -entes ab arce celi *eqs.*

detulebat, detullebant, detultus v. defero.

detumescio, -tumui, -ere. 1 *tumescere desinere, ab inflati-one recedere* – *abschwellen*: **a** *proprie*: **a** *de corpore eiusque partibus*: WALAHFR. *Gall.* 2,36 sacro perunctus liquore toto corpore -uit (*detimuit 4; sc. frater tumore distentus*). VITA *Annon.* I 1,14 p. 473^B,21 uterus illius (*sc. sanctimonialis praegnantis*) -uit, male conceptus foetus evanuit. WILH.

CONG. chirurg. 1700 donec ... sanies extrahatur et crus -at. THEOD. CERV. chirurg. 2,18 p. 150^A dispergit (sc. *fomentum*) inflationem ipsorum (*intestinorum*) et -ere ea facit eqs. al. **β** de vento vel aqua c. sensu residendi: HELM. chron. 110 p. 218,4 cessavit maris vexatio, et -uerunt procellae tempestatum. LIGURINUS 2,428 ubi -uit fluuius positoque furore caepit habere vadum. **β** in imag. vel translate de superbia, potestate sim.: EPIST. Meginh. 6 p. 199,1 animi ... effreni paulum resedere, cervix ... contumax, fastus intolerabilis non nichil -uere (-mere cod.). WALTH. TER. Karol. 6 totum illud tante potestatis, quod quasi in montem magnum tam cito excreverat, culmen citius -uit. al. **2** flaccescere, viescere, corrugari – erschlaffen, verschrumpeln, faltig werden: IOH. S. PAUL. diaet. 376 (cod. B in marg.) donec cortex (sc. *wvae*) -at (sim. ALBERT. M. veget. 6,251). CARM. Bur. 41,23,4 si Bursa (i. *marsupium*) -it eqs. ALBERT. M. animal. 10,55 cum ... post soliditatem sanam mamillae ipsa mamilla incipit -ere. *ibid.* iterum.

***detumulo**, -are. *effodere, e tumulo remove* – *ausgraben, aus dem Grab entfernen*: GESTA Camer. 3,22 p. 472,51 cum ... blasphemii tumulationem in atrio (i. *coemeterio*) accepisset episcopus, ... statim -ari praecepit.

detundeo v. *detondeo*.

***detunico**, -are. *1 tunica, veste exuere* – *ausziehen, entkleiden*: YSENGRIMUS 3,976 quam sit Bruno diu phanaticus aut ubi, miror, scit iuvenem papam -are probe. BERNH. GEIST. palp. 2,327 commodius te -at manus una clientis quam populi manus ex omni te parte prementis. **2** putamine privare – *schälen*: BERNH. PROV. comm. 1,3 p. 274, 37 -a eos (sc. *myrobalanicos citrinos*) et tunicam tere.

deturbo, -avi, -atum, -are. **1** *proprie*: **a** ex-, *depellere, abigere* – (*ver*)*treiben*, (*ver*)*jagen*, (*ver*)*scheuchen*: HRABAN. carm. 40,8,2 trux -at oves, caede cruentat (sc. *abbas*). ARDO Bened. 40 p. 218,10 equos ... quibus ipse veendus erat, per vasta silvarum -ans (sc. *diabolus*). MIRAC. Hucberti 2,15 aper ... grege canum -to elapsus evasit. HELM. chron. 56 p. 110,17 postquam ... Heinricus ... Adelbertum Saxonia -vit. al. *spectat ad depositionem*: FLOD. annal. a. 922 p. 7,11 Berengario ... regno ab optimatibus suis ... -to. LAMB. HERSF. Lull. 5 p. 312,26 Hildericus ... regni solio -tus atque in monasterium retrusus est. annal. a. 1074 p. 200,16 ut ... episcopum, priusquam execrabilem adversum eos sententiam promulgaret, cathedra episcopali -rent *presbyteri uxores habentes*. **b** *turbare, inficere* – *trüben, verseuchen*: v. p. 518,28. **2** *translate*: **a** *privare* – *berauben*: ANNAL. Wirz. a. 1155 p. 8,44 imperator ... fraudis auctores vita et rebus -vit. **b** *perturbare, infringere* – *stören, erschüttern*: CHART. Raitenh. 280 (a. 1258/66) ne ... cuiuspiam malignitas hanc presumat compositionem aliquantulum -are. v. et p. 518,18.

***deturgeo**, -ere. **1** *detumescere* – *abschwellen*: ALBERT. M. animal. 6,30 oculi ... sunt valde magni turgentis ante caput pulli, et postea ... resident aliquantulum et -ent diminuti. **2** *flaccescere* – *erschlaffen* (in imag.): LOCALIS 898 turget vesica, fastu mens turget iniqua, -et, puncta sit mortis acumine, cuncta.

***deturpabilis**, -e. *qui deturpari, turpem fieri potest* – *einer der häßlich, unansehnlich (gemacht) werden kann*: ALBERT. M. veget. 6,9 imagines in eo (sc. *ligno abietis*) factae et grossae essent et rudes et cito -es.

***deturpatio**, -onis f. **1** *corpor.*: **a** *deformatio* – *Entstellung, Verunstaltung*: LEG. Wisig. 6,4,3 p. 265,9 si ... nasus ita concisus est, ut pars turpata narium pateat, iuxta quod -em iudex inspexerit, damnare non morabitur percussorem. GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 698,17 fit cauterium ... propter faciei -em. in imag.: ALBERT. M. miss. 3,22,2 p. 161^b,37 macula ... -o imaginis animae ... sicut dicimus maculosum esse denasatum vel monoculum. **b** *contaminatio, coinquinatio* – *Verunreinigung, Beschmutzung*: Ps. AVIC. anim. 6,15 p. 302 sublimatio est -o, et solutio est mundatio; -o est, quia corpus cum spiritu se deturpat eqs. **2** *spirit.*: **a** *depravatio, corruptio* – *Verhinderung, Verderbnis*: ELIAS SAL. mus. 28 p. 55^a c e d e r e t a d c o n f u s i o n e m et -em libri (30 p. 58^b totius cantus. sim. 30 p. 59^a in -em cantus). **b** *dehonestatio, dedecoratio* – *Entehrung, Herabwürdigung*: ALBERT. M. eth. I 380 p.

322,62 communitatis bonum non potest homo negligere sine -e et inhonestatione sui boni. II 3,2,2 p. 238^a,25 timens -em (p. 1115^a,22 ὕβρις) uxoris et puerorum ex verecundia timet.

deturpo, -avi, -atum, -are. *usu medial.*: l. 10.16. al.; refl.: l. 50, p. 517,68. *confunditur* c. *deturbare*: l. 18,28.

1 *corpor.*: **a** *turpem reddere, deformare, foedare* – *häßlich machen, entstellen, verunstalten* (medial. i. q. *turpem, deformem fieri, esse* – *häßlich, unansehnlich werden, sein*): **a** in univ.: ALFAN. premn. phys. 2,49 p. 35 necesse esset hominem viventem nec infirmari nec debilitari nec -ari (PG 40,557^B ὁμορφον εἶναι). ELIS. SCHON. viar. 13 p. 102,46 formam viri (sc. *capillatura muliebri*). ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 546,42 quorundam ... facies candentes ferri stimatum laceratione -ans tyrannus (i. *imperator*). BERTH. RATISB. serm. exc. p. 54,16 si pictor fedus pingit statuum pulcherrimam, nec turpitudine pictoris statuam -at. ALBERT. M. animal. 2,66 in morte -atur *chamaeleon*. al. in imag.: ALDH. virg. II 2469 virginitas ... quam non -at (deturbat V p. corr.) peccati scaeva cicatrix. **β** *detruncare* – *verstümmeln*: PAUL. DIAC. Lang. 6,22 capit. p. 162 quomodo Aripert Ansprandi uxorem filiumque eius et filiam diversis modis -vit. **c** *abl. fere c. sensu privandi*: PAUL. DIAC. Lang. 6,22 quae (*uxor Ansprandi*) ... naso atque auribus abscis decore suae faciei -ta est. IOH. VEN. chron. p. 155,1 capitis -tus decoritate Romam in quodam monasterio delatus est *Iohannes Grecus*. **b** *contaminare, coinquinare, inficere* – *verunreinigen, verschmutzen, verseuchen*: NOTKER. BALB. gest. 2,16 p. 80,18 ut cunctos ... fontes tabo et cruore ... -ret (deturbaret var. l.; sc. *umbra diaboli*). CHART. Westph. III 751 p. 388,30 Robertus Leo posuerat latrinam ad murum urbis, et ex eo -tum fuit cellarium et cibaria intus servata. al. v. et p. 517,68. in imag.: VITA Gang. I 1 (MGMer. VII p. 157,17; s. IX^{ex}/Xⁱⁿ) quae (*obscenae confabulationes*) animi puritatem solent ... -are (proturbare, turbare var. l.). **c** *devastare, perdere* – *verwüsten, vernichten*: GESTA Camer. cont. I C 4 p. 501,12 quamvis crebris incendiis -ta sit *civitas*. ANNAL. Basil. a. 1274 p. 196,31 cecidit pruina magna et multos botros -vit. **2** *spirit.*: **a** *depravare, corrumpere, deteriorare* – *verhunzen, verderben, beeinträchtigen*: HRABAN. anim. 6 si prudentia hominum desit, hebetudine animi continuo -atur *virtus*. ALBERT. M. bon. 522 p. 273,38 nisi vilior condicio -ret quodammodo naturam dignitatis humanae eqs. ELIAS SAL. mus. 14 p. 33^b qui pausam fecerat, contra naturam cantus peccat et cantum -at eqs. **b** *dehonestare, dedecorare* – *entehren, herabwürdigen, mit Schande bedecken*: GESTA Dagob. 6 barbae racione, ea enim tum praecipua erat iniuria, -at (sc. *Dagobertus ducem*). EPIST. Hann. 17 p. 40,36 qui (*clericus*) eius (*episcopi*) opinionem contra ius et fas ... -verat. CHRON. Thietm. 4,39 valde mali mores -ant nobiliores. CHART. Mog. A II 237 p. 429,20 etsi non est -andus *pater*, numquit, si se ipsum -at, a bono filio non est arguendus? al.

adi. deturpatus, -a, -um. *deformis, turpis* – *entstellt, häßlich*: LAMB. TUIT. Herib. 2,14 p. 234,7 parentibus -a facie lugubris puer (sc. *caecus*). Ps. ODO MAGD. herb. 332 -is valet hoc (*fel*) succurrere strumis. BENVEN. GRAFF. ocul. B 27 p. 47, 38 destruit oculos (sc. *emplastrum medicorum stolidorum*) tali modo, quod oculus postea remanet -us. al. cf. **disturpatus*.

devagor, -atus sum, -ari. **1** *deflectere, declinare* – *abweichen, verrutschen*: WILH. CONG. chirurg. 1013 ne os (sc. *iugulum fractum*) ad aliquam partem -ari possit. **2** *egredi, evagari* – *übersteigen, treten (über)*: PASS. Colom. 7 Danubius effreni licentia littorum curva itinera -tus, (curvitates evagatus 2) pleraque edificia ... ingurgitavit.

***devaletus**, -i m. (de et francog. vet. va(s)let ex *vassellitus; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIV. p. 198^a) *pullus (masculus), pullities* – (*das männliche*) *Junge, Brut*: IOH. AEGID. mus. 1,31 siquidem ex solo instinctu naturae novit ipsa (*philomela*) punctum tractum, ... acutum et obtusum, planum et ligatum, et -um et alias aviculas audientes instruit in sua peritia et informat (*aliter interpungit et interpr. ed.*).

1. *devallo, -are. (*circum*)*vallare* – *verschanzen, umschließen*: GLOSS. I 101,18 St.-S. -bant sluzun.

2. devallo v. debello.

devastatio (-cio), -onis f. *fere c. gen. obi. vel absol.; c. gen. subi.: l. 7.24.* 1 *strictius i. q. depopulatio, depraeditio, direptio* – *Verwüstung, Verheerung, Plünderung*: **a in univ.:** CAPIT. reg. Franc. 274,13 si infideles nostri se adunaverint ad -em regni nostri. DIPL. Otton. III. 402 p. 836,2 post Ungarorum nefandam -cionem. WIPO gest. 31 in praediis ... Uodonis tantas -es et incendia fecit imperator, ut eqs. OLIV. hist. Hieros. 106 p. 69,24 egressus est Antiochus ... ad -em terre sanctificate et destructionem Iherusalem. *saepe. de statu:* CHART. Brem. 246 p. 285,2 (a. 1250) si inundantia aquarum ... insulam adeo devastaret, ut molendinarii ... suis viribus ... -em illius nullatenus reparare valerent. **b spectat ad rei pro tempore concessae usum fructum damnosum:** CHART. Turg. III 418 p. 193,31 (a. 1178) ipse (civis) ... de predictis rebus ... sine -cione necessaria habeat competenter. CHART. Rhen. inf. II 198 sine -cione, que vulgo wüstunge dicitur, conservabimus (sc. areas). CHART. Wirt. V 1574 p. 332,5 quod ... piscari liceat ... absque talibus tamen eiusdem piscine -bus, que eqs. 2 *latius i. q. vexatio, calamitas* – *Heimsuchung, Unheil:* CHART. Lux. III 453 (a. 1264) si ... grando, tempestas, ignis, guerra sive aliqua -o dictam decimam leserint. -o exercitus ('Heernot', de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 526): CHART. Gosl. II 118 p. 182,10 (a. 1266) si ... sterilitas terre vel tempestas vel -o exercitus evenierit, vivet (sc. debitor pensionis) in gratia nostra, si illa poterit demonstrare (sim. 119 p. 183,15).

devastator, -oris m. *form. div-: l. 31.* 1 *strictius i. q. depopulator, depraeditor, direptor* – *Verwüster, Verheerer, Plünderer:* CAPIT. reg. Franc. 266,7 ecclesiae inimicus et regni -r. GERB. epist. 27 ne Otto, qui debet esse tutor, sit -r (sc. rerum s. Remigii). HUGO FARF. opusc. hist. p. 63,34 di-es ecclesiarum et persecutores pauperum. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 319,21 sancti Galli cellae ... invasorem et -em. **al.** 2 *latius: a vexator, afflictor, oppressor* – *einer der heimsucht, plagt, bedrückt:* OTLOH. admon. 1 (PL 146,247^B) ubi sunt ... pastores et defensores ecclesiarum, qui resistent -bus pauperum et viduarum? BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 451,5 Mantuani ... obsidione a Heinricho rege ... constricti ... se et civitatem suam suo -i tradiderunt. CHRON. Albr. a. 1221 p. 911,39 catholicorum -r Vastachius. **al.** **b superator, debellator** – *Überwinder, Besieger:* VITA Mariae rhythm. 3881 Iesu Christe, ... seculi creator, ... inferni -r.

***devastitas**, -atis f. *vexatio, calamitas* – *Heimsuchung, Verderben:* TRANSL. Marci in Aug. 12 deploro ... populi -em, quia intra paucos dies et plurima loca incenduntur et ecclesiae destruuntur maxime pars populi cadet in ore gladii.

devasto, -avi, -atum, -are. *script. degua-: l. 57.58.65. adde OTTO MOR. hist. p. 33,13. struct. c. abl.: l. 63.p.520,35.*

1 *strictius de regionibus, locis cultis, aedificiis sim. i. q. depopulari, depraeditari, diripere* – *verwüsten, verheeren, plündern:* **a in univ.:** **a c. obi.:** CONC. Karol. A 12 p. 66,20 qui (Longobardi) ... effodientes martyrum sepulchra et impie -antes eqs. POETA SAXO 3,426 has (insulas) ... Mauri -vere pyrate. THIETM. chron. 6,28 Arnaburch prius -tam ... renovavit rex. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,13 rex ... Heinrichus ... Alemanniam praedis et incendiis ... -bat. CHART. Ital. Ficker 401 p. 414,48 se cavere ... de degu-ando bona alicuius persone. p. 415,26 si aliquis inciderit alienas vineas ... vel degu-verit alienas blavas vel legumina. *persaepe. expressius c. sensu ad -andum serviendi:* ANNAL. Laub. a. 1102 (MGScript. IV p. 21,40) Heinrichus imperator ... castra Cameracum -antia diruit. **c. abl. c. sensu denudandi: ANNAL. Fuld. II a. 872 p. 76,31 grando plurima loca frugibus -vit. **β absol.:** IOH. CODAGN. annal. a. 1230 p. 101,30 tentoria ... posuerunt Placentini degu-antes et igne cremantes fere per XII miliaria circa civitatem (sc. Astensium). CHART. Ital. Ficker 401 p. 415,45 si aliquis inventus fuerit -ando vel incidendo in alienis sexagis. ANNAL. Plac. a. 1256 p. 507,38 Ezolinus ... et ... Ubertus ... -verunt per episcopatum Mantue. **al.** **b spectat ad poenam (cf. p. 520,29; de re v. HRG V. p. 1586sqq.):** CHART. Ital. Ficker 244 p. 292,24 (a. 1210) quicumque offenderit aliquem ... -etur domus eius ... et alia bona eius publicentur. 2 *latius:***

a fere de rebus: **a destruere, delere, corrumpere, laedere** – *zerstören, verderben, beschädigen, verletzen:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 27 p. 48,2 donec oculum -ant humor et dolor cum tota sua substantia. ACTA imp. Winkelm. I 64 p. 62,2 nulla persona ... eorum (civium Firmanae civitatis) denarios perturbare vel tondere sive -are audeat (sim. 65). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 164,3 per quam (ebrietatem) avem suam facillime -bit falconarius. p. 164,10 ex ... malo illato avi per iram avis ipsa, cum sit debilis res, citissime -atur. *v. et p. 261,17. medial. i. q. dilabi, resolvi* – *zerfallen, sich auflösen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 118,19 incipunt pennae -ari. **β absumere, auferre** – (hin)wegnehmen, rauben: DIPL. Merov. I 149 p. 375,28 eo quod agentis ... Drogone ... curte ... de potestate ... monastirie ... tullissent vel abstraxissent seo et mancipia, pecunia vel reliquis ris quampluribus exinde naufragiassent vel -assent. ALCUIN. carm. 62,147 omnia finis edax -at gaudia mundi. WETT. Gall. 35 p. 276,25 pecora. **b fere de hominibus i. q. vexare, affligere, opprimere, perdere** – *heimsuchen, plagen, bedrücken, vernichten:* **a in univ.:** PAUL. DIAC. Lang. 5,31 gravis pestilentia ... Romanum populum -vit. WALAHER. imag. Tetr. 66 quantum luxuries quosdam ... distendit ... , tantum pauperes alios -at adurens. CONC. Karol. B I 11,61 quidam (pervasores rerum ecclesiasticarum) ... circummanentes inmisericorditer expoliant, -ant et opprimunt. BERTH. (?) annal. a. 1069 p. 274,12 Heinrichus rex gentem Leuticorum -at. CONST. imp. I 68,3 homines, qui hoc (sc. pacis) iuramentum facere noluerint, ... adiuvabo -are. **al.** *spectat ad poenam (cf. p. 519,72):* CHART. Lub. I 345 p. 322,11 (a. 1274) si ... quosquam ipsi consules habere voluerint incendio -tos. **β detruncare** – *verstümmeln:* ANNAL. Plac. a. 1161 p. 461,11 de captivis Mediolanensibus ... sex illorum unicuique oculum erueri precepit imperator; et aliis sex nares ... incidere ... iussit; et sic -tis omnes ad civitatem Mediolani direxit. **c. abl. c. sensu privandi: ANNAL. Plac. a. 1245 p. 492,41 imperator ... iussit ... ballisterios Ianue captos dextro oculo et manu dextra -ari. a. 1246 p. 493,31 oculis.**

adi. devastatus, -a -um. 1 *vastus, incultus* – *wüst, öd, unbewirtschaftet:* COD. Odalb. 9 locum Rihkozesriut, quem per XV annos -um ipse Reginolt propriis rebus excolere cepit. 10 hobam unam desertam, ... hobam unam -am. CHART. march. Misn. II 216 p. 148,27 VII mansi collocati -us (sic ?). CHART. Tirol. notar. I 853 domus -a est et (sc. devastata) erat ... a Friderico de Reischov. 2 *destructus, ruinosus* – *zerstört, baufällig:* DIPL. Constantiae 52 p. 167,1 rehedificare -a tegmina ecclesiarum. 3 *vitiatus, inhabilis* – *verdorben, unbrauchbar:* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 6,11 falcones ... ab indocto redderentur inepti aut forsitan -i.

subst. devastans, -antis m. *devastator, depopulator* – *Verwüster, Plünderer:* DIPL. Otton. II. 231 p. 259,12 Regiensis ecclesie ... iam dudum ab oppressoribus et -bus conculcate ... angustis subvenientes omnes cortes ... confirmamus.

[**deudecessor** v. decessor.]
***devectio**, -onis f. *devectio, comportatio* – *das Ausfahren, Transport:* CHART. Mehl. 252 (a. 1219) ut ... homines ... ecclesie possint deservire, videlicet in -e victualium, quocunque ecclesia voluerit vel ad quemcunque indigerit.

devectio, -onis f. 1 *proprie: a gener. i. q. advectio, comportatio* – *das Herbeischaffen, Hinbringen:* CHRON. Mich. 5 p. 8,20 propter aquae ... ac ceterarum rerum necessariorum laboriosam ad ardua (sc. montis) -em. CHART. Mog. A I 599 p. 517,2 in -e et revectione frumenti sive farine in alienis ... molendinis. **b eccl. i. q. translatio** – *Überführung, Übertragung:* DONAT. Ermenl. 18 (MGMer. V p. 704,6) pro labore suae -is (defectionis 3b, deutionis m.¹ 3c). EINH. Marc. et Petr. I 1,12 omnibus, quae ad hanc -em (antea: translationem) necessaria videbantur, raptim ... praeparatis. ADREV. Bened. 16 ipse visione sacra suos ob sui -em invitavit servulos. **al.** 2 *meton. i. q. vehes, vectura* – *Fuhre, Fuder:* TRAD. Udalt. August. 239 p. 197,3 (a. 1233) debitum esse pontis ... quinquaginta duas -es aridi ligni.

devecto, -avi, -are. *devehere, deportare* – (hin-, weg)bringen, (mit)föhren: MIRAC. Berthae 4 (MGScript. XV p. 565,31;

[Antony]

s. X./XI.) cum . . . illae (sc. *Nortmannos fugientes*) sanctimoniales . . . sanctorum -assent corpora. 5 p. 565,40 quasdam sanctimoniales . . . ad Maguntiam devenire . . . ac secum sanctam Bertam . . . -are. PETR. DAM. epist. 70 p. 316,20 sibi (sc. *episcopio*) suisque mandatum dedi, ut, si languor aliquatenus ingravasset, . . . illum ad monasterium . . . -rent (deferrent *var. l.*). 72 p. 357,9 iumentorum pabula.

***devector**, -oris *m.* *perlator* – *Überbringer*: CHART. Lub. I 27 p. 32,26 (a. 1224) si sepedicti burgenses (sc. *Lubicenses*) . . . hominibus nostris (sc. *Ruianis*) suas facultates ad suam civitatem devehendas commiserint, -es pro eo, quod burgensibus representaverint, precium percipiant.

***devectorix**, -icis *f.* *perlatricis* – *Überbringerin*: WOLFHARD. Waldb. 3,2 p. 262,8 panis . . . ablatus est (sc. *de libra*) et in sinu camerario -is statim repositus.

1. **devector** *v.* *deveho*. 2. **devector** *v.* *devinco*.

deveho, -vexi, -vectum, -ere. *script. et form.*: *div.*: l. 25,42. -vexus: l. 36. *usu absol.*: l. 39.

(*ad*)*vehere*, (*de*-, *ap*)*portare*, (*de*-, *af*)*ferre* – *herbei*-, *fortschaffen*, (*hin*-, *herbei*-, *weg*)*bringen*, -*tragen*: 1 *proprie*: a *gener.*: *a in univ.*: EINH. Karol. 26 cum . . . marmora aliunde habere non posset, . . . Ravenna -enda curavit. WOLFHARD. Waldb. 4,10 cum agmine clericorum et pauperum commixto flamina -entium. HROTSV. Mar. 803 dilapsus sidere venit angelus et tollens ramum (sc. *palmae*) divexit in altum. FROUM. carm. 16,2 Paulus ad ignotas -xit semina (sc. *ecclesiae*) terras. HERM. AUGIENS. chron. a. 1051 p. 130,12 -to e navibus, quantum in equis poterat, sumptu. CHART. cell. Paulin. 55 p. 67,13 Cunradus . . . decimationem -xit in curru dominis. *saepius. v. et l. 11.* *β* (*de*)*ducere* – *fabren lassen*, *führen*: CHART. Raitenh. 111 (a. 1222/32) indulsimus iamdictae ecclesiae, ut . . . navem unam salis Patavia . . . libere -at et deducat. *γ pass. i. q.* (*ad*)*equitare*, (*an*)*navigare* – (*heran*)*reiten*, -*segeln*: WALTHARIUS 711 effreni . . . in equo propius -tus *Scaramundus* ad illum. RICHER. REM. hist. 2,2 p. 126,30 naves ingressi *legati* . . . raptim ad terram -xi sunt, (*corr. ex* *devenere* *cod.*). *b eccl. de translatione corporum sanctorum, reliquiarum*: NOTKER. BALB. carm. p. 149 messe de quorum (sc. *osium s. Stephani*) medicina dulcis -enti pontifici fideli venit (*cf. Aug. civ. 22,8,272sqq.*). OTLOH. Wolkf. 39 capit. p. 567 qualiter post sancti viri obitum mox praesul Hartwicus . . . una cum reliqua plebe corpus eius ad Ratisponam urbem di-erint (*-erint var. l.*). *al.* 2 *translate i. q. elevare*, *tollere* – *er*-, *emporheben*: WALAHFR. Wett. 437 quod paucis visum percurrimus odis, ante nec audivit, qui nunc renovata revexit et velut ad superos imo -xit abyssu. CARM. var. III 79,2 ad ethereum -xi lumina sidus.

devello *v.* *divello*.

devenio, -veni, -ventum, -ire. *script.* -vin-: l. 62. *depon.*: l. 63. p. 522,16,25. *adde* AGNELL. lib. pont. 30 p. 294,20. 174 p. 389,34. *struct. notabiliores*: c. *acc.*: l. 65,68. *adde* VITA Me-ginr. 4. DIPL. Ludow. Inf. 68 p. 202,29. *al.* c. *dat.*: p. 522,30. 37,46. *adde* CHART. Brixin. 57. *al.* c. *gen.*: p. 522,55. *?c. abl.*: l. 65. *adde* VITA Emm. 1,38 his locis. c. *praep.*: in c. *abl.*: l. 63. p. 522,15,20,33. *al.* apud: l. 62. iuxta: l. 64. per: p. 522,36. sub c. *abl.*: p. 522,34. *partic. perf. usu adi.*: p. 522,25.

I (*ad*-, *per*)*venire*, *pertingere* – (*herab*-, *heran*-, *an*-, *hin*)-*kommen*, *gelangen*: A *proprie*: 1 *de hominibus*: ARBEO Corb. 37 ad castrum. CHART. Worm. 17 p. 10,1 (dipl. Ludow. Pii et Loth. I.) quanticumque negotiatores . . . apud Uuanguionem civitatem -issent (*devi*- C). AGNELL. lib. pont. 95 in Pan-*nonia* -ti sunt (sc. *Avari*). SALOM. II. epist. 33 si quando iuxta nos alicubi -eritis. WALTHARIUS 33 legati . . . -unt pacemque rogant. WIDUK. gest. 3,75 p. 152,18 locum (*loco B2*). GERH. AUGUST. Udadr. 1,12 l. 13 cum . . . filius . . . obvius ad pugnan-dum contra eum (*regem*) -ret. BERTH. (?) annal. a. 1074 Ar-gentinam . . . civitatem. *persaepe*. 2 *de rebus*: TRANSL. Marci in Aug. 2 qualiter . . . corpus illustre ad nos usque -erit. ALBERT. M. animal. 3,20 vena . . . , priusquam ad pulmonem -at, dividi-tur in duo. *de tempore*: HROTSV. Mar. 361 tertia iam . . . -erat hora diei. B *translate*: 1 *gener.*: a *in univ.*: DIPL.

Ludow. Inf. 8 p. 106,30 ad notitiam nostram -it, qualiter *eqs.* GERH. AUGUST. Udadr. 1,3 l. 49 cumque ille (*Adalbero*) . . . in virile robur -isset. ALFAN. premn. phys. 1,21 p. 9 modulantium avium voces (sc. *invenies*), donec ad articulatam (sc. *vocem*) . . . hominis -as (-es *var. l.*; PG 40,512^A κατέληξε). GLOSS. Roger. I B 3,20 p. 691,41 caprificus est ficcus, qui . . . nunquam -it ad maturitatem. ALBERT. M. metaph. 1,24 p. 21,62 -ire in primam causam contingit dupliciter *eqs. saepius. (pretio) ex-crescere* – (*im Preis*) *steigen*: ANNAL. Pruf. a. 1271 (MGScript. XVII p. 608,4) ut scapha siliginis ad summam V librarum . . . -ret. *b redigi, converti* – *übergehen, sich verwandeln, wer-den* (*zu*): CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,29 (a. 720) si ei (sc. *tes-tamenti impugnatori*) rami evenerint, ad nihilum -ant (DIPL. Constantiae 22 p. 72,28). COMPOS. Matr. 1,4 donec . . . aurum in citrino colore -at. CHART. Mehl. 278 p. 261,3 si silve . . . precis arboribus . . . ad agriculturam -te fuerint. c *inci-dere, incurrere* (*in*) – *verfallen* (*in*): DIPL. Loth. I. 76 prius-quam in nostram -ret comes offensionem. REGINO chron. a. 776 p. 51,11 pagani . . . in «tanta amentia» (tantam amentiam A2.3) -erunt, ut *eqs. ALFAN. premn. phys. 1,52 p. 14* si . . . in-frigidetur *corpus calefactum* simpliciter, in contrarium morbum -et (PG 40,520^B περὶσταται) dispositio. LAMB. HERSE. an-nal. a. 1077 p. 286,18 in excommunicationem. *al.* d *deminui, affligi, delabi* – *herunterkommen, herabsinken*: CARM. var. III 80,4 per bis sena fuit *aula* . . . lustra . . . vasta -ta ruina. CHART. Eichsf. 182 p. 106,2 ad tantam -i rerum perditionem, quod *eqs. 2 publ., eccl., iur.*: a *deferri* – *vorgebracht, vorgelegt werden*: GERH. AUGUST. Udadr. 1,5 l. 23 si ei aliquod negotium de ecclesiasticis rebus vel de saecularibus ad tractan-dum -ret. *b obvenire, redire, cedere* – *zu*-, *anheimfallen, fallen* (*an*): LIUTG. Greg. 12 p. 76,19 quotienscumque auri vel argenti in potestatem eius aliquid -erat. TRAD. Frising. 400^a p. 342,27 omnia in integro -at . . . in domo . . . sanctae Mariae. DIPL. Karoli III. 88 p. 142,37 ut sub defensione et regimine -at *monasteriolum* aeclesiae Pergomensis. HROTSV. gest. 486 quod (*regnum*) . . . olim per manus regis -it Hugonis. LEX fam. Worm. 1 si quid hereditatis ex matre filiis -erat. CHART. Heinr. Leon. 102 p. 154,9 heredes nostri, ad quos advocatia . . . iure -ire debet. *saepe. c impendi, deservire* – *aufgewendet wer-den* (*für*), *dienen* (*zu*): DIPL. Loth. I. 27 p. 102,28 ut . . . om-nis redibitio eorundem (*sic*) rerum in ornamento luminarium ibidem (sc. *in basilica*) -at. 116 p. 268,6 ut . . . totum (sc. *reditus*) in luminariis . . . ecclesie -ret.

II *evenire, fieri, accidere, contingere* – *geschehen, gemacht werden, sich ereignen*: A *in univ.*: EPIST. Bonif. 132 ut hic pro tempore -ire iubeatis. CHART. Sangall. A 447 -it mihi, ut . . . quandam feminam mihi usurpasset. ROD. GLAB. hist. 1,1 p. 2,16 in orbe Romano . . . perplura -isse, quae . . . proficua ni-mium hominibus forent. *al. v. et p. 514,47.* B c. *determinati-one praedicativa i. q. effici* – *werden*: ROM. SALERN. annal. p. 186,3 Robbertus dux ad Alexandrum papam proficiscens liggius eius homo -it (CHART. Laus. 457). ANNAL. Ia-nuens. III p. 177,4 -it celum . . . rubeum. c. *gen. pretii*: RA-THER. prael. 6,2 l. 49 timendum, ne . . . subiacens . . . defectus -as nihili. *remissius pro esse*: VITA Goar. 7 p. 419,5 quare per me misero depuplicatus -isti (es A3)? DIPL. Karoli M. 100 eo quod instrumenta chartarum . . . perdita -issent. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 114,15 -et *falco* sic repulsatus, quod nollet libenter gruem.

III *convenire* – *übereinkommen*: CHART. episc. Hild. I 734 p. 691,14 (c. 1217) inter ecclesias Sancte Crucis . . . et fratres de Holle . . . -tum est tali quidem forma: *eqs.*

deveo *v.* *debeo*. **deverbero** *v.* *diverbero*.

devergo, -ere. *declinare, delabi, devenire* – *sich herabnei-gen, herabsinken, herunterkommen*: DIPL. Otton. III. 237 p. 654,7 sin . . . ad peius ipsas (*ecclesias*) -ere neglegimus. MA-NEG. c. Wolkf. 5 p. 53,5 nisi sobrietate quadam intelligentia re-frenetur, . . . nimis ad ima -ens in tenebras fatuitatis submerge-tur. ACTA civ. Wism. A 734 ad debilitatem et paupertatem.

?***devermatus**, -a, -um. (*vermis*) *vermibus plenus, ver-minosus* – *wurmig, 'verwurt' (in imag.)*: ANNAL. Hamb. a. 543 ostendebat (sc. *canis caecus iussus*) . . . fornicarios adulte-

[Antony]

ros, avaros -os (*an leg. deverminatos?*).

deversor, deversorium *v. divers-*.

1. ***deversus** (de versus) *praep. c. acc.* (cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 9247) 1 *versus* – nach, gegen ... hin, zu: CHART. Ital. Ficker 192,2 p. 235,23 (a. 1196) quae (*ripa*) est –s Casale. ANNAL. Ianuens. II p. 94,21 pro rationibus hominum IV compagnarum de versus civitatem, (*postea*: versus burgum) cognoscendis. HONOR. III. registr. 21 ex hac parte Mose –s Flandriam. ANNAL. Ianuens. III p. 99,21 tota ... Riperia de versus ponentem. ANNAL. Plac. a. 1248 p. 496,29 dum imperator ... –s fluvium Tarii ... equitasset. *al. in hac regione.* per –s (*ellipt. vel abund.*; cf. *francog. vet.* par devers): GISLEB. MONT. chron. app. p. 336,16 Harduinus ... dapifer est dominationis Montensis per –s Montes usque ad aquam de Morcincpont. p. 340,21. CHART. Lux. III 342 p. 372,28sq. quod parrochia Viennensis citra predictam ripam (*sc. Viennae*) per –s, (*antea*: versus) Rode nullatenus extendi ... poterit nec parrochia de Rode ultra eandem ripariam per –s Viennam extendi ... poterit. 2 *adversus, contra* – gegen: ANNAL. Plac. a. 1246 p. 493,15 quod (*castrum*) Mediolanenses tenebant de versus eos (*Papienses*). a. 1269 p. 533,5 faciendo guerram ... de versus partes illas. Antony

2. **deversus** *v. divertio.* **deverto** *v. divertio.*

devestio *v. disvestio.*

deveto, -are. 1 *denegare, interdicere* – *verweigern, untersagen*: DONIZO Mathild. 1,1343 papa ... vinculis anathematis illico strinxit regem ..., cui regnum -at ipsum. 2 *prohibere, impedire* – *abhalten, hindern*: COD. Karol. 67 p. 596,13 quia custodes habui (*sc. abbas*) in ponte, non eos (*monachos*), qui apud regem irent, -are, sed eos, qui suam regulam relinquunt ..., eos comprehendere iussi. 3 *c. inf. i. q. recusare* – *sich weigern*: DONIZO Mathild. 2,1265 Marchia ... sibi (*sc. Mathildi*) paruit ... Mantua crudelis sibi -at esse fidelis.

***devetum**, -i *n.* (*prov. vet. devet, cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIV. p. 358a*) *vetitum, interdictum* – *Verbot, hindernde Vorschrift*: ACTA imp. Winkelm. I 217 p. 199,15 (a. 1221) non obstante ... -o vel contradicione alicuius ducis *eqs.* p. 200,26 nec ... ecclesie ... vim aut iniuriam, -um vel assaltum ... facere (*sc. praesumat dux*). *de prohibendo mercium commeatu*: ANNAL. Ianuens. II p. 10,7 consules ... galeas armatas in custodia Provincie tenuerunt ad capiendos cursales et rebelles et illos, qui contra -um eorum ibant. p. 61,22 dum navis quedam contra -um et prohibitionem communis Ianue venisset in Ianua. cf. **divietum*.

***devevatio**, -onis *f.* (*devevus*) *motus deorsum directus, decursio* – *Abwärtsbewegung, das Herabfließen*: ALBERT. M. meteor. 2,2,6 p. 550^b,10 aqua necessariae -is (*an subest devevationis?*), cum mota fuerit vel ceciderit super altitudinem devevatis, declinabit ad concavum terrae.

devevitas (*div-*), -atis *f.* 1 *proprie i. q. declivitas* – *Ab-schüssigkeit*: ALBERT. M. veget. 4,62 humidum ... attractum ad montis superficiem ex figura -is continue defluit. 6,156 locus non est praeceps, sed latae -is. 2 *meton. i. q. locus declivis, deiectus* – *abschüssige Stelle, (Ab-)Hang*: DIPL. Karoli M. 153 p. 208,6 (spur. s. IX.^{ex}) per -em memoris ... usque trans fluvium Feldaha. 237 (spur.) per di-em montis usque Hunengesrot. ALBERT. M. veget. 6,156 cuius (*terrae*) colles et montes habent -es latas valde, non praecipites, sed paulatim declinantes. *v. et l.49.*

1. **devevus** (*div-*), -a, -um. 1 *adi.*: A *deorsum directus* – *abwärts gerichtet*: 1 *de motu eiusve effectus*: a *strictus*: a *detrabens, deprimens* – *herabziehend, -drückend*: WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 15 donec, si vadit (*sc. homo nimio onere depressus*) ab alto, currat praecipitem -o pondere callem (*cf. Verg. Georg. 3,524*). b *deiectus* – *gesenkt*: EPITAPH. var. II 111,23 quisquis ad hunc tumulum -a lumina vertis. γ *de-missus, humilis* – *tiefstehend*: BEDA temp. rat. 17,30 cum sole -o in brumalem (*sc. circulum*) plena est luna *eqs.* WANDALB. mens. 202 -um (*devevum var. l.*) ... tibi moderans, autumne, remittit (*sc. mensis sextus*) ... solem. b *latius i. q. advectus, advolutus* – *herbeigeführt, heranrollend*: ROD. GLAB. hist. 2,13 quoniam illuc (*sc. in Africanam regionem*) incombis -um

ab oriente Oceanum mare. 2 *de situ i. q. declivis, proclivis, praeruptus* – *geneigt, abschüssig, steil (abfallend)*: PAUL. DIAC. Lang. 6,24 p. 173,19 per -a loca. VULF. Marc. II 179 vertice -o, quo mons super aethera tendit. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 886 p. 115,3 per -a montis latera (*sim.* GESTA Trev. 3 p. 132,25. CHART. Sigeb. 53 p. 121,25. *al.*). LIGURINUS 7,444 stabat in ... -o margine ripe ... castrum. ALBERT. M. veget. 7,169 olivae ... quaerunt loca montium non multum -a et pingua. *al. in imag.*: PETR. DAM. serm. 6,6 eadem fidei puritas, quae ex ipso summo ... fonte processerat, per -am alvei seriem decurrebat. B *convexus* – *gewölbt, gekrümmt*: ALDH. virg. II 743 aurea -i (*di-var. l.*) dum format aeternus rector sidera caeli. VITA Serv. 16 p. 62,17 ferunt ... in ultimo clivo positos -i mundi populos quindecim ... noctes brumali solstitio continuas ... sine diebus peragere.

II *subst. neutr.*: A *declive* – *das Geneigte, Abschüssige*: 1 *proprie*: a *in univ.*: a *c. gen. inverso*: RHYTHM. 39,29,2 Wascones incolent terram per di-a vallium. EPIST. Alcuin. app. 2 p. 486,9 errantes per di-a m o n t i s camporumque huc illuc rivuli (DIPL. Frid. I. 1009 p. 304,8. *al. v. et p. 528,65*). DIPL. Loth. I. 41 p. 129,1 cum ... erectis montium, -is collium, imis vallium. β *in -um fere i. q. deorsum* – *etwa: abwärts*: GESTA Ern. duc. I 2,165 duo dolia erant in locis balnearibus ..., in que ... aqua in -um currebat per duas fistulas. ALBERT. M. phys. 5,3,4 p. 434,36 eiusdem mobilis motus ascensionis in convexum non est aequalis motui descensionis in -um idem. b *declivitas* – *Ab-schüssigkeit, Neigung*: ALBERT. M. veget. 6,156 in his (*devevitatibus*) ... continue propter -um stillat ad eam (*plantam*) humor. c *deiectus* – (*Ab-*)*Hang*: HEIRIC. Germ. I 5,226 -a per ardua torrens inmanem rabiem violento vertice torquens. CONSTANT. METT. Adalb. 14 p. 662,33 qui (*sc. locus inter Mosellam et montem situs*) in di-o sui castrum habens ... Spinal vocatur. CHRON. reg. cont. I a. 1190 p. 149,23 quos (*currus plenos lapidibus*) a -o transeuntibus desuper inmitterent Turci. d *cursus descendens, decursus* – *absteigende Bahn, Lauf*: a *de fluminibus*: VITA Bilhild. (Script. Wirc. I p. 790^b,7; c. 1060/62) per Moguntis fluvii di-a navigans ... Moguntiam adibat. ARNOLD. LUB. chron. 1,2 p. 117,3 dux cum suis navale iter per di-a Danubii arripuit. 7,18 p. 248,33 tenuit rex Brixiam, ubi Athasis fluvius occurrit, per cuius di-um descendens venit Tarentum. *ibid.* *al.* β *de sole*: GESTA Ern. duc. I 2,225 sol in -o iam est. 2 *translate usu plur. i. q. caduca, lubrica, lapsus* – *hin-fällige, bedenckliche, verwerfliche Dinge, Taten, 'schiefe Bahn'*: ALDH. virg. II 762 hic (*Antonius*) ... monuit caelorum regna merentes spernere dilicias et mundi linquere gazas, ardua sectari necnon -a (*di-var. l.*) caveri. COD. Udalr. 283,2 mundum pensa, qua lance secundum illibres menti; mox ne -a petenti syngrapha sit nutans. B *convexum, curvatura, superficies convexa* – *das Gewölbte, Krümmung, gewölbte Oberfläche*: HONOR. AUGUST. imag. 2,13 cum aequilonalem partem celi circuit (*sc. sol*), nobis in di-o (*convexo var. l.*) terrę positus citius surgit et tardius occidit et ideo longiores dies facit.

2. ***devevus**, -us *m.* *defectus* – *Niedergang, Verfall*: VITA Ludow. Pii 20 p. 342,18 imperator Karolus considerans suum in senectute adclinem -um.

3. **devevus** *v. deveho.* [4. **devevus** *v. *denexus.*]

deviatio, -onis *f.* *declinatio, aberratio* – *Abweichung, Abir-rung*: 1 *in univ.*: ANON. geom. I 5^a p. 365,16 postea ... aequaliter stet ipse quadratus (*i. cubicus ligneus*) in terra sine aliqua -e (*elevatione, deviatione var. l.*). GERB. (?) astrolab. 2,2 quorum (*circulorum*) unus aequinoctiali ratione medio collocatus cursus arietis et librae sine -e notat. ALBERT. M. sent. 2,35,7 p. 573^b,49 -o ... a recto (*sc. in claudicatione*) causatur a tibiae curvitate. div. 3,4 p. 51,1 quod (*incertum*) est infinitis modis per -em a veritate. animal. 17,59 dissimilitudo non habet terminum, et -o a termino naturali est modis infinitis. 2 *error, delictum, peccatum* – *Irrweg, Vergehen, Sünde*: GERHOF. aedif. 42 p. 1299^b cave -es eorum, qui vel curiose vel otiose vivendo neutrum sequuntur istorum apostolorum (*sc. Petri et Pauli*). ACTA imp. Winkelm. I 390 comune Viterbii ... promptum se exhibuit circa servitia nostra et augmentum imperii, quod in lance considerationum nostrarum -i predictae prepon-

[Wellhausen]

derat. 425 quod, quamvis cives Auximi . . . a fide nostri culminis deviarunt, quia ducti spiritu consilii sanioris ab illo -is ipsius dispendio ad fidem nuper . . . se salubriter adhibito festinare eqs. remissius i. q. erratum, lapsus – Irrtum, Versehen: WOLFHER. Godeh. I praef. p. 170,3 dominationem vestram . . . depraeor, ut . . . mihi pro multimoda -e impunitatem, quam non mereor, condonare . . . dignemini.

[devicius v. dediticus.]

devictio, -onis f. debellatio, profligatio – (vollständige) Besiegung, Niederschlagung: ADEMAR. hist. 2,5 capit. p. 74 de rebellionem Saxonum et -e eorumdem. THIOFR. flor. 4,2 l. 231 dominici . . . trophei (i. crucis) figuram inimica phalanx (sc. spirituum seductorum) respiciens suę memor -is ut fumus evanuit (cf. Cassiod. hist. 6,1,17). ALBERT. M. miss. 2,1,4 p. 39^b,37 in hostium -e.

devictor, -oris m. victor, superator – (Be-)Sieger, Überwinder: RATHER. Metr. 10,432 asserto illius quondam nobilissimi -is in sterquilinio tui (sc. diaboli; spectat ad Vulg. Tob 40,10sq.). METELL. exp. Hieros. 3,219 -r pernicię (sc. Christus).

1. devictus v. devinco. 2. devictus v. devincio.

devido v. divido.

*deviduo, -are. viduare, privare – berauben: CHRON. Noval. app. 5 cum Henricus moritur caesar et alter oritur, tunc Bremetenses domino -antur proprio.

devil- v. debil-.

[devinalis v. denarius et vinalis: CHART. episc. Hild. III 484 p. 235,30. p. 236,10.]

devincio, -nxi, -nctum, -ire. script. et form.: div-: p. 526, 28. perf. indic.: -ncx(i): p. 526,2. -ix(i): l. 61. confunditur c. devincere: l. 42,46. p. 526,24. adde GLOSS. I 96,39 St.-S.

I vincire, ligare – binden, fesseln: A proprie: 1 in univ.: PETR. CAS. (?) chron. 4,58 p. 521,29 quidam miles . . . in quodam conflictu a quodam iniquissimo captus atque boia catenisque -tus in foveam demersus est. in imag.: LIBER diurn. 84 p. 101,7 novum Simonem cum omnibus hereticis scriptis atque sequacibus nexu perpetuo anathematis -erunt praesules. ENGELM. carm. 3,168 (MGPoet. III p. 66) me . . . pondere peccandi -tum colla catenis . . . damnabit nimium crudelis vindicis ira. 2 colligare, conectere – zusammenbinden, -flechten: WALAHFR. hort. 193 quo (sc. absinthii) postquam ablueris graciles humore capillos, -tas (ictas var. l.) frondes super imposuisse memento. B translate: 1 obligare – verpflichten: a in bonam vel neutram partem: a in univ.: VITA Ludow. Pii 36 p. 414,1 ambos (fratres) . . . imperator . . . sacramentis -tos (ictos var. l.) et inter se et sibi dimisit amicos. HINCM. epist. 169 p. 148,33 ad cuius (Rothadi) petitionem . . . iudicio me -xi. RUOTG. Brun. 15 regni Lotharici populum aut pacis sibi fēdere -iri aut crebro belli impetu . . . terri posse arbitrabantur cives seditiosi. WIDR. (?) Gerh. I 2 p. 492,53 ibidem (sc. in coenobio) laborioso cellarii -itur ministerio. B consociare, conciliare, propitium reddere – (innig) verbunden, gezogen, geneigt machen: EINH. Karol. prol. p. 2,3 qua (amicitia) me ita sibi -xit debitoremque . . . constituit, ut eqs. RICHER. REM. hist. 3,83 si alteri alter subtrahi nequit, saltem in amicitia nobis eorum alterum -amus. THANGM. Bernw. 18 p. 766,51 affectuosissimo . . . obsequio -xit sibi imperatorem. LEO MARS. chron. 3,9 p. 370,13 (rec. II) Petrus abbas . . . multa se illi (Desiderio) familiaritate -erat. al. γ refl. i. q. se dedere, devovere – sich ergeben, sich weihen: CONC. Karol. A 39^B,8 postquam se D o m i n o in hac militia -erint (-ixerint var. l.) sanctimonialis, nequaquam sibi licitum erit propriis uti consiliis (39^B,10). b in malam partem: a obstringere, irretire – verwickeln, verstricken: HUMB. Sim. 2,2 p. 141,23 demum pertinacia eundem (Cain) sibi inextricabiliter -xit, ubi eqs. 2,19 p. 161,24 necesse est, ut, quos eadem intentio impio . . . Iudae coaequat, eadem culpa -at parque damnatio involvat. B occupare, involvere – in Beschlag nehmen, vereinnahmen: RADBERT. Matth. 2,373 ut eos, qui locales et temporales erant, ad invisibilia protraheret Deus credenda, et illa postponerent, quibus tenebantur -ti. 2 re-, detinere – zurück-, festhalten: a in univ.: PETR. DAM. serm. 17,1,4 l. 95 non eam (sc. uxorem Vitalis mortui)

propinquorum sive concivium amor in Mediolanensi urbe -xit (-exit var. l.). b constringere, coercere – im Zaum halten: CARM. ad Agob. 7,4 (CC Cont. Med. LII. 1981. p. 372) vaxa exactor pro foribus pulsant, bassam proritat, inlecebrat mentem malae -tam. RADBERT. Matth. 6,1610 sic omnia formavit Deus . . . , ut essent singula in sua conditione prescripta ac disposita legibusque naturarum -ta. c refl. i. q. se continere, perseverare – sich beschränken, sich bescheiden, ausharren: EPIST. pont. Rom. sel. II B 22 intra claustra monasterii inter alias Christi famulas cum magna se aviditate -xit (sc. concubina dimissa). iron.: WENR. epist. 2 p. 286,19 suo . . . arbitrio monasterium egressus tanta se stabilitate . . . professionis suae -xit Hilthebrandus, ut paucae sint . . . urbes, quas non . . . percurrerit. 3 coniungere – verbinden, vereinen: CARM. var. I 16,9,7 quos (sc. principem et papam) veneranda fides nimio -xit amore. PETR. DAM. serm. 17,1,4 l. 108 ut . . . , quos inmaculatus hic mutuae caritatis -erat thalamus, non dispar in supernae beatitudinis gloria iungeret et triumphus. 4 circumdare, -cludere – umgeben, umschließen: WOLFHER. Godeh. I 12 omnia muris firmis et excelsis -xit et undique extra muros vineis . . . circumcinxit abbas.

II per confusionem i. q. devincere – besiegen, schlagen: ALBERT. MIL. temp. 293 imperator Romanus Rodulfus nomine -xit regem Boemie, et mortuus fuit in exercitu predicti imperatoris.

adi. devinctus, -a, -um. coniunctus, obligatus, devotus – verbunden, verpflichtet, ergeben: CONC. Merov. p. 137,12 si qui ex vobis (sc. plebe) sunt in sponsali pactione di-i (-i var. l.). COLUMB. epist. 5 p. 174,25 nos . . . -i sumus cathedrae sancti Petri. RADBERT. Matth. 5,1425 ut ei (salvatori) caritatis affectu -i fideles ac devoti famulemur. GOZECH. epist. 21 alii eorum (theologorum) . . . artis militiae stipendiis -i . . . celebre nomen sibi perpetuo . . . propagarunt. VITA Heinr. IV. 7 p. 25,23 tum . . . cuncti . . . fide et animis imperatori -iores facti sunt. SIGEB. GEMBL. chron. a. 970 episcopus imperatori sanguine, dilectione ac familiaritate caeteris -ior. al. in malam partem i. q. obstrictus, irretitus – verwickelt, verstrickt: RADBERT. Matth. 3,3761 'sicut' sunt 'luxuriosi filii' vel proximi nostri aliis quibuslibet vitiis -i. 7,1442 Iohannes . . . non timebat Herodem, qui tantis erat -us malis neque moliebatur beneficiis eius.

adv. *devincte. devote – hingebungsvoll, anhänglich: EGBERT. fec. rat. 1,659 zelotipam curruca suam -ius ardet, suspectam excusat.

devinco, -vici, -victum, -ere. script. et form.: div-: p. 527, 1. perf. partic.: -vectus: l. 53. -vitus: l. 61. usu absol.: l. 64. struct.: ?c. dat.: p. 527,61. c. abl. vel gen. criminis: p. 527,45. c. acc. c. inf.: p. 527,30.52. partic. perf. usu adi.: l. 57; subst.: l. 55.

I (per)vincere, superare – (völlig) besiegen, überwinden: A strictius de bello, pugna, certamine i. q. debellare, profligare, subigere – niederkämpfen, schlagen, unterwerfen: 1 corpor. a de anim.: a de hominibus: CHRON. Fred. 4,64 Cosdroes imperatur cum Persis -ectus (-tus 1 p. corr.) et confusus . . . interfecetur. WALTHARIUS 643 congregare et bello -tum mox spoliato. THIETM. chron. 5,35 -tos raro aut numquam promereri veniam. CHRON. Thietm. 5,19 fit magnus conflictus congregiencium, -tumque agmen Bawariorum in regalem curtem fugit. CONST. Melf. 2,37 nullus campio, qui semel in campo -tus fuerit, ad faciendum duellum denuo . . . admittatur. ANNAL. Div. a. 1240 (MGScript. V p. 49,27) hoc anno fuerunt barones Francie -iti. persaepe. absol. i. q. victoriam reportare – den Sieg davontragen: ALFAN. premn. phys. 33,9 p. 119 consiliatur . . . de his etiam, quae per nos non novimus fieri, ut -ere (PG 40,733^A νικῆσαι) alique[m] militem. B de ave: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 106,20 falconum . . . quidam -unt gruem tali modo, quod, postquam suis ictibus deiecerint eam in terram eqs. b de locis i. q. expugnare – erobern: THIETM. chron. 3,20 ipse (caesar) . . . ad urbem Tarentum . . . festinavit eamque . . . in parvo tempore obpugnatam -icit. 6,6 Pergamam ab Arnulfo imperatore olim -tam itinere attingens rex. 6,15 belli asperitate iam pene -ta . . . regiae potestati urbs salvis defensoribus traditur. 2 spirit.: VITA Burch. Wirz. 7

nec calliditate antiqui serpentis poterat -i (di- var. l.) nec senectutis gravitate tardari. GODESC. SAXO theol. 22 p. 297,18 omnes . . . perversos haereticos et fictos catholicos triumphavit, -icit atque debellavit *Sapientia* (spectat ad Vet. Lat. *Sirach* 24,11). AGIUS epic. Hath. 485 tu iam cum Domino -to hoste triumphas. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 2 p. 153,13 tu (sc. mors) victrix quondam per lignum per lignum quoque -ta es (item de morte: HROTSV. asc. 145 qui (*Christus*) regnaturus in aevum mortem -icit moriens mundumque redemit. al.). al.

B latius: 1 gener.: a opprimere, domare, conficere, defatigare – überwältigen, bezwingen, aufreiben, zermürben (in imag.: l. 12): WALAHFR. hort. 336 passio . . . celeri cedet -ta medellae. 343 mole operis -ta *Musa* sui. ALFAN. premn. phys. 30,12 p. 112 a passionibus . . . -ti (PG 40,724^A αἰχμαλωτισόμενοι) sunt (sc. meretrix eiusque inspector). 40,14 p. 130 quando . . . anima temperantia corporis -ta (PG 40,772^A ἐνδοῦσα) desiderii vel furoribus se subdiderit eqs. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 161,11 si contigerit, quod aliquis falco . . . fuerit . . . male tractatus in tantum, quod inquietationibus suis debilitatus fuerit et -tus. al. c. sensu stupefaciendi: HROTSV. Mar. 350 ipsius (*Mariae*) faciem niveo candore nitentem tradunt ardentis radios praecellere solis necnon humanum penitus -ere visum. b flectere, cogere, inducere – umstimmen, bewegen, veranlassen: HROTSV. Agn. 151 virgo Christi nec supplicii superari nec blandimentis potuit -ier ullis, quin eqs. THIETM. chron. 1,5 illa (sc. *Hatheburch vidua velata*) multorum precibus et consilio -ta comitatur (2,8, 2,21). 7,49 cuius (*archiepiscopi*) assidua petitione imperator -tus consensit (DIPL. Heinr. III. 241). al. c persuadere – überzeugen: CARM. pro schola Wirz. 136 omnes -is tibi conspectum fore lincis. d corrumpere – verführen: ARBEO Emm. 9 que (*filia*) suo libidine atque suadente diabolo a cuiusdam iudicis filio . . . fuisset -ta, ita ut in utero conciperet. e exsuperare, obscurare – übertreffen, in den Schatten stellen: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,236 curramus sacrē . . . ad fercula mensae, quē superant omnem -to melle saporem. DIPL. Heinr. II. 210 p. 247,15 archiepiscopatum, quem Taginoni archiepiscopo servitii nostri devotio^{ne} numquam -to gubernandum commisimus, . . . roborare . . . studemus. excedere, supergredi – überschreiten, herausragen über: ADALBOLD. sphaer. 6 facile est videre, cum quadratus nec tertia (sc. parte) sui circulum -at, quare cubus fere sui medietate globositatem supervadat. 2 iur. (interdum et priv.): a convincere, (noxium) probare – überführen, (als schuldig) erweisen: LEX Baiuv. 8,2 si ille servus . . . interfectus non fuerit, sed tamen crimine (crimini var. l.) -tus eqs. ANNAL. Lauresh. a. 786 quod hii, qui . . . in hac coniuratione -ti sunt, honore . . . privarentur. DIPL. Ludow. II. 63 p. 191,8 Gundi post velamine religionis in adulterio copulata . . . ante iudices sacri palatii nostri legaliter -ta est. DIPL. Otton. III. 339 p. 67,21 quicquid imperiali decreto . . . corroboratum est, quicumque destruere nititur, reus maiestatis esse -itur. HERM. SANGALL. Wibor. 1,24 beata virgo . . . -icit eam (*ancillam*) a veritatis regula deviasse. al. b redarguere, confutare – widerlegen: TRAD. Ratisb. 768 (c. 1120/26) quorum (*impiorum*) . . . detractionem . . . probatis . . . testibus productis . . . manifeste -icimus. ACTA civ. Wism. B 2769 Nicolaus carnifex iuravit pro causa sua . . . coram iudicio et in continenti -tus fuit per testes de eodem iuramento. ?c. dat.: DIPL. Loth. I. 135 p. 303,30 presul . . . nobis . . . indicavit . . . antiquorum actoritatibus vel etiam traditionibus religiosorum virorum exempla, cum quibus palam omnibus -icit (*an absol.*?). 3 ?per errorem pro deicere i. q. demoliri – zerstören: ANSELM. GEMBL. chron. a. 1117 p. 376,37 nubes ex abrupto scissa ita omne tectum maioris ecclesiae -icit, ut . . . imbris pateret.

II evincere, (litigando) obtinere – erstreiten, zugesprochen bekommen: DIPL. Heinr. II. 302 p. 376,23 omnia invaserunt Berengarius et Hugo comes, quē . . . ante nostri presentiam per pugnam -icit . . . prefatum monasterium. CHART. Traiect. 1654 ut ipsos (*fratres*) in . . . ecclesie possessione conservare curaremus, donec eadem ab ipsis legitime ordine iudiciario sit -ta.

devinctio, -onis f. obligatio, devotio – Bindung, Hingabe: RADBERT. Arsen. 1,3 p. 25,3 alias . . . fides non est fides, quia

non est ex dilectione Dei et proximi, sed terrena obiuratio animalis et diabolica -o.

***devindemio**, -are. (ultimo) iudicare, punire, (prorsus) perdere – (endgültig) richten, bestrafen, (vollends) vernichten (loci spectant ad Vulg. thren. 1,22): RUP. TUIT. trin. 29,34 l. 1327 nec . . . mirentur *diabolus et angeli eius* solummodo vindemiari, quod iam factum est eis, quando de caelo proiecti sunt, sed et -ari (vindemiari var. l.) digni sunt, ut tollantur in ignem aeternum. l. 1344 futurum esse iudicium, quo diabolus et angeli eius et cum illis omnes impii -andi sunt et mittendi in ignem aeternum.

devinitas v. divinitas. **devinus** v. divinus.

1. **devio**, -avi, -atum, -are. script.: div-: l. 24. -iendo: l. 20. usu refl.: p. 529,2. struct.: impers.: p. 529,15. c. dat. pro acc.: p. 529,5. partic. praes. usu subst.: l. 41,62. in tmesi: l. 23. confunditur c. devitare: p. 529,22, 530,15.

I intrans.: A decedere, aberrare, declinare, deflectere – abgehen, abirren, abweichen, abschwanken, abschweifen: 1 proprie et in imag.: a strictius: ARBEO Corb. 12 qui se a divino tramite -endo (m. al. corr. -ando 1) numquam abstrahabat (CAPIT. reg. Franc. 185 p. 6,12. DIPL. Conr. III. 96. al.). WALAHFR. Wett. 47 cuius (*ovilis*) pars magna . . . Christi de calle viavit. THIETM. chron. 2,45 ab recta antiquae veritatis et iusticiae semita . . . non -bant (di-bant CHRON. Thietm.) optimates. VITA Heinr. IV. 5 p. 20,28 quem (*marchionem*) -antem a publica via . . . latens semita per quoddam arbutum duxit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 39,25 una (sc. avis) . . . prece-dit semper, . . . ut provideat nocumenta et alias reddat vociferando aut -ando cautiore. saepe. b latius i. q. (in-, pro)curvari – sich (weg-, vor)krümmen: RAGIMB. epist. 6 p. 530,12 est . . . ideo longus et rectus pes appellatus, quod tantum recte protendat in longum nec a sua recta longitudine -et vel in obliquum. ALBERT. M. animal. 1,283 iuxta nodum (sc. *adiutorii*) est aliquid curvatus, quasi -et ad unam partem aliquantum, et in parte, a qua -at, est additamentum aliquod. 2 translate: a de digressionem tractatus: THIETM. chron. 3,24 paululum mihi nunc -anti mens est incepta perficere. 4,53 equidem ab incepto multum -ans tandem revertar. 6,87. b de defectione, desertione, depravatione sim.: a in univ.: CONC. Merov. p. 166,22 cognovimus quosdam christianos . . . a mandato Dei . . . -asse. HRABAN. epist. 40 p. 478,18 qualiter . . . -antes . . . disciplina evangelica coerces (sc. *sacerdos*). DIPL. Otton. II. 199 ne . . . a proposito rerum inopia -ent *Deo militantes*. IDUNG. PRUF. argum. 15 sprete vulgari opinione, quae solet a ratione et auctoritate -are. ALBERT. M. metaph. 1,5,15 p. 89,53 non multum -vit intellectus a vero. persaepe. v. et p. 525,2, 527,53. b desistere – ablassen: WIGAND. Waldg. 36 p. 86,21 si tibi (sc. *lectori*) displicet vilitas mee persone, ne vel -es consulto a viri beati dilectione pro mee laudis assumptione. γ delinquere, peccare – sich vergehen, (sich) versündigen: CONC. Merov. p. 113,19 si se per dignam multi temporis paenitentiam . . . sequestrati -asse cognoverint (sc. *illicite coniuncti*). COD. Karol. 3 p. 485,1 vicesimum capitulum de virginibus vaelatis, si -verint, quid de illis agendum sit. p. 485,10. DIPL. Arnulfi 142 homines . . . , qui ad . . . mercatum occurrerint, si in aliquo -verint (-arint var. l.), . . . de transgressione iusticiam perficiant. al. δ in peius vertere, degenerare – sich zum Schlechten wenden, entarten: WOLFHER. Godeh. II 19 p. 206,45 in quo (*concilio*) episcoporum consilio plura, quae -verant, correxit Aribio archiepiscopus. B (circum)errare, -vagari – umherirren, -schweifen: WETT. Gall. 26 extra regulae tramitem -are. CARM. de Herm. 5,2 (MGPoet. II p. 136; s. IX.) caeca (sc. *nutrix*) monstrat -anti lumen vitae perpetis atque pandit ignoranti callem rectitudinis. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 124,29 rex . . . per praerupta saxi -ans. THEOD. THEOL. Conr. 4 p. 216^b,53 per devexa scabrosi montis . . . -are (derivare var. l.). al.

II trans.: A ab-, deducere – wegführen: 1 in univ.: MIRAC. Hucberti 1,8 p. 822^B de hac commixti, qua molestor (sc. *mulier caeca*), vulgi multitudo citatim me -ate. HIST. peregr. p. 165,21 Turcus, qui erat ductor exercitus . . . , ut mala mortis . . . super nostros induceret, ad loca inaquosa et deserta ex industria -vit. 2 avertere, demovere – abbringen, entfernen:

[Wellhausen]

IONAS BOB. Columb. 2,18 p. 271,4 ut se (*om. pars codd.*) a supradictae matris monita nullatenus -ret *virgo*. VISIO Baront. 16 numquam te (*sc. fratrem*) possunt *daemones* ... de tuo tramite -are. *c. dat. pro acc.*: IONAS BOB. Ved. 7 p. 314,15 nec valebat Francorum viris a profanis erroribus ex integro -are, sed paulatim ... ecclesiae recipiebantur sinu. **3** *derivare* – *ab-, umleiten*: SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 479 vs. 90 -at hic (*ru-ricola*) rivos, hic datat semine campos. **B** *destituere, decipere, fallere* – *täuschen, (be)trügen, irreführen*: **1** *in univ.*: ALFAN. premn. phys. 7,25 p. 80 sculpturae ... opus -are (PG 40,64^{8B} ἀπατήσαι) visum ... habet naturam. LAND. MEDIOI. hist. 3,17 p. 85,14 decet nos omnium fidelium animas, quibuscumque scismatum causis -tae sint, ... ad ... ecclesiae revocare gremium. *impers.*: ALFAN. premn. phys. 7,22 p. 79 ne -et ... aliquos, ut calor suscepio ad visum pertineat. **2** *defraudare* – *prellen, bringen (um)*: DIPL. Karoli III. 133 ut destructa quaeque monasteria et a propriis incuria -ta privilegiis ... ad pristinum statum refoventur. **C** *per confusionem c. devitare*: **1** *defugere* – ‘aus dem Weg gehen’, *ausweichen* (*vor*): IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 181,25 conspiciunt fratres ad odorem cadaveris adventare (*sc. feras*) et procul adstantes, acsi mortiferum aliquid ac loetale -are (*devitare, vitare var. l.*) et celeri fuga omittit. **2** *evadere* – *entgehen*: *v. p. 530,15*.

[**2. devio v. *denio.**]

***deviolo**, -avi, -are. *violare, (vi) constuprare* – *schänden, vergewaltigen*: PACTUS Alam. 32,3 si quis alterius puellam de genicio -verit, solvat sol. VI.

devirginatio, -onis *f.* *defloratio, maculatio* – *Entjungferung, Befleckung*: RUP. TUIT. virg. 9 (PL 170,554^A) scripsit ille (*Salomon*) excellenter multa et magna sacramenta Domini verbi, sed incertum est, utrum ante an post ... -em animae suae scripserit.

devirgino, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu adi.*: l. 36. *virginitate privare, deflorare* – *der Jungfräulichkeit berauben, entjungfern*: **1** *proprie*: **a** *in univ.*: TRACT. de aegr. cur. p. 345,40 ut puellam -tam tanquam virginem reddas: *eqs.* ANNAL. Schir. a. 1196 quam (*puellam*) vi -are conabatur *dux Suevorum*. CARM. Bur. 84,4,12 ut virginem -em, me toti totum inero. ALBERT. M. miss. 2,10,3 p. 69^B,20 quia homo purus de utero virginali non exit nisi apertis claustris pudoris, ideo dixerunt (*sc. haeretici*) Mariam in partu Christi esse -tam. **al.** **b** *c. sensu constuprandi*: GLOSS. I 572,62 St.-S. -vit ginotzogota. **2** *in imag. vel translate i. q. commaculare, polluere* – *beflecken, entweihen*: GODESC. AQUENS. sequ. 1,14³,3 qui ... quos -vit Satan, nos tuos revirgines, virginis fili ... ut simus revirginati. RUP. TUIT. virg. 9 (PL 170,554^A) cuius (*Salomonis*) anima per mulieres -ta est, ita ut a ... Deo fornicaretur et idolis serviret. ALBERT. M. nat. bon. 321 p. 114,90 confusio lasciviae semper hanc (*sc. Babylonis*) virginem inhabitat, quae virginitatem corporis gestu et opere et desiderio -at. **al.**

devisio v. divisio. devitae v. debeo.

devitatio (-cio), -onis *f.* **1** *evitatio, declinatio* – *Vermeidung, Abwendung*: WOLFHER. Godeh. I 37 p. 194,24 fastidii -cione. BERNOLD. CONST. chron. a. 1094 p. 458,18 magnam ... difficultatem ... aeclesia in -e excommunicatorum perpessa est. ALBERT. M. miss. 3,9,2 p. 116^B,9 secundum mali aeterni -em et secundum aeterni boni adaptionem. **al.** **2** *per confusionem c. deviatio i. q. aberratio* – *Abweichung*: *v. p. 524,60*.

***devitio**, -are. (*de et vitare*) *redimere, compensare* – *wiedergutmachen, ausgleichen*: EPIST. Frid. II imp. 6 (Dt Arch. 45. 1989. p. 106,23) donec priscam patris incuriam cura subsequens abluat et vitium tardati responsi -ans ... more reconciliantis expurget.

devito, -avi, -atum, -are. *script. et form.*: *div-*: p. 530,2.10. *divitio*: GLOSS. I 106,7 St.-S. *usu absol.*: p. 530,31. *struct.*: *c. inf. (supplendo: p. 530,32)*: p. 530,29.35.41. *pendet a*: p. 530,47.

1 (*e*) *vitare, fugere, declinare, cavere* – (*ver*) *meiden, umgehen, aus dem Weg gehen, ausweichen, sich hüten* (*vor*): **a** *in univ.*: WILLIB. Bonif. 4 p. 15,11 coeperat ... parentum adfiniumque suorum consortia -are. TRAD. Frising. 106 p. 122,31 -are metum gehenni ignis. WALTHARIUS 670 iuvenis -at cau-

tior ictum. HROTSV. lib. 2 praef. 1,9 perniciosas gentilium delicias abstinendo di-o. GERH. AUGUST. Udalr. 1,17 l. 6 cum ... ipse (*fluvijs*) ab illuvie elevatus fuisset et comites ... vadum rectitudinis -rent. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,1 quos (*sc. consiliarios anathematizatos*) ... rex indignatus minime -vit. MANEG. c. Wolfh. 21 p. 92,4 quatinus ... subrepentes hereses -rent *patres*. CONR. MUR. summ. p. 78,8 si ... vis -are prepositionem ... ponas genitivum. *saepe*. **b** *c. colore quodam*: **a** *subterfugere, evadere* – *sich entziehen, entgehen*: CARM. Aldh. 1,152 quidam discrimen ... -antes (*di- var. l.*) cum saltibus per ... clivosi ruris latera metuebant ... casam contritam crepre. HRABAN. epist. 5 p. 389,18 quorum (*detrahentium atque insultantium*) quia nemo potest calumniam et invidios morsus -are, nisi *eqs.* HROTSV. gest. praef. 8 vereor me ... tendiculas ... multorum non -are (*deviare var. l.*) convicii. 10. WIDUK. gest. 2,3 p. 69,14 Thuringi, ut hostes inprovisi sibi occurrere viderunt, fuga periculum -verunt. 2,37 factum est, ut plures propriae infirmitatis conscii ... grave onus sacerdotum -rent. **β** *se abstinere* (*ab*), *renuntiare* – *sich enthalten, verzichten* (*auf*): BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 302,3 apud papam ... accusatus ipsam (*concubinam*) abiuratam non -verat *episcopus*. p. 303,36 balnearum fomenta et plumarum molliem omnino -bat *Agnis imperatrix*. HILDEG. phys. 1,13 p. 1134^B qui ... in pulmone dolet, pingues carnes -et *eqs.* epist. 249 bonum ... est, ut crapula cipi et potus in superfluitate -etur. ANON. coit. 1,4,2 senes et macilenti ... multa cautela venerem -ent. **al.** **γ** *omittere* – *unterlassen*: CONC. Karol. A 36,12 monachi ... alias querelas omnino -ent. GERH. AUGUST. Udalr. 1,23 l. 14 synodale colloquium intrare -vit *Adalpero*. THIETM. chron. 1,24 p. 30,16 quam miserabiliter iste (*rex*) ... deliquerit, ... ad -andum piis non taceam. COMM. microl. 60 p. 121 in faciendis ita -a, in factis autem cantibus ... assume *eqs.* CONSUE. Marb. 105 ea signa, quae cum manu fiunt, -ent (*sc. fratres*). CHART. Ioh. Halb. 6 p. 8,40 quos (*alios multos*) singillatim adnotare brevitas gratia -vimus. CHART. Eichsf. 184 p. 108,8 quatenus in grangis eorum (*fratrum*) omnis exactio -etur (-ent *var. l.*). **al.** **δ** *abnuere, recusare* – *ablehnen, sich weigern*: VITA Arbog. 5 (RömQuartSchr. 12. 1898. p. 304; c. s. X.) quæcumque concupiscibilia ... inveniri poterant, ... precepti *rex* offerri ... deprecans, ut accipere dignaretur; quæ sanctus vir accipere -ans ait: ‘*eqs.*’ **ε** *se continere* (*infra*) – *bleiben* (*unter*), *unterschreiten*: HRABAN. epist. 4 evenit, dum brevitati studerem ... quod unius libri quantitatem -are non possem. **2** *avocare, prohibere* – *abhalten, hindern*: EPIST. Bonif. 44 p. 71,10 ut populum vobis a Deo commissum piis ammonitionibus edoceatis (*sc. episcopi*) et a sacrificiis mortuorum omnino -etis (*abstineatis var. l.*).

devitor v. debitor. devitum v. debitum.

devitus v. devinco.

devius, -a, -um. *pendet a*: l. 64, p. 531,2. **I** *adi.*: **A** *a via* (*recta*) *amotus* – *vom* (*rechten*) *Weg entfernt*: **1** *proprie vel in imag.*: **a** (*ab*) *errans, declinans* – (*ab*) *irrend, abweichend* (*usu subst.*: l. 57): **a** *in univ.*: RADBERT. Matth. 3,823 quae (*humana mortalitas*) ... a tam equissima pie religionis regula -o gradiens itinere hinc inde peccatis intercipitur. ANNAL. Quedl. a. 1015 p. 83,21 ignotum ... illis (*Corbeiensibus*) adduxit *imperator*, qui ... -os sanctae regulæ tramitem cautius incedere doceret. PETR. DAM. epist. 59 p. 200,28 ut exorbitantibus a via vestigijs anfractus sinistrae (*sc. conversationis*) -us non incurrat *sacerdos*. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 234,12 quod ultra ipsum (*naturae orbem*) est, ... tamquam -um et aberrans usque in posterum nichil descendere ... necesse est. **al.** **β** *de via i. q. deducens* – *wegführend*: HRABAN. univ. 14,32 p. 412^D prava (*sc. via*) ... a Dei praeceptis -a, ut in ... propheta (*i. Esaia*): ‘*eqs.*’ *expressius i. q. transversum deducens* – *in die Irre führend*: RADBERT. Matth. 4,13 ne forte ad -os calles et aspera loca ... incautus ruat (*sc. doctor a spiritu sancto destitutus*). **b** *vagus* – *umherstreifend*: CAND. FULD. Eigil. II 7,18 per ... ferarum lustra, lupus ... ubi -us ore sanguineo saepe insidias sub corde volutat. **2** *translate*: **a** *discrepans* (*a*) – *im Widerspruch stehend* (*zu*): HERM. CARINTH. essent. 1 p. 112,2 secunda ... ad horum (*primorum*) ... similitudinem

[Wellhausen]

et auctoritatem exprimi voluit (*sc. creator*), ne quid a boni ratione -um fieret. **b** *perversus, vitiosus – verkehrt, ungehörig*: BOTAN. Sangall. 16,1 ad ea, qui in hore -a, (vitia, quae in ore *Ps. Apul. herb. 29,1^{capit.}*) nascuntur: herba bretonica sumpta *eqs.* RATHER. prael. 6,2 l. 57 ut ad istum te . . . teneas medium (*sc. locum*), postulo, ne quando . . . ruas ad illum infimum ordine -o. CARM. Bur. 3,4,8 omnes iura ledunt et ad mala -a licite recedunt. **c** *in errorem inductus, transversus actus – irre-, fehlgeleitet*: PETR. DAM. epist. 98 p. 91,8 in plerisque sententiis -us corrigendus est intellectus. MANEG. c. Wolffh. 3 quorum (*sc. philosophorum Graecorum*) plures diversis 'errorum spiritibus' -i . . . contra se dissonas . . . sententias . . . ediderunt. RANGER. carm. prol. 14 quisquis eum (*Urbanum*) non ante Deum vel sero fatetur, reprobus est et -us est poenamque meretur. *seducibilis – verführbar*: RUD. TRUD. gest. 3,3 homines nostros ad . . . seditiones facillimos et modo hac, modo illac levissime -os usque ad nostra . . . tempora invenimus. **d** *improbus, mendax – unaufrechtig, lügnerisch*: CARM. Bur. 227,197 ego vos (*sc. Iudaeos*) precipiam exponi supplicio, si vos esse -os comprobabit ratio. **e** *absurdus, foedus – abgeschmackt, scheußlich*: PAUL. ALBAR. carm. 4,23 que (*monstra*) . . . sic rancide sannas -o mugitu pangit, ut cantica turpet ecclesie plevi. CONR. MUR. summ. p. 160,4 mulier deridenda . . . poterit nominari: . . . demens, delyra, -a. **B** *via carens, invius – weglass, unwegsam*: CARM. Aldh. 2,61 neque beluae . . . oberrantes per -a dumosi ruris limina . . . Christi militum refrenarunt propositum. TRANSL. Eug. Tolet. 34,12 iter -um nimisque arduum arripuit quidam clericus.

II subst. neutr. (plerumque usu plur.): **A** *spectat ad id, quod a via (recta) amotum est: 1 proprie vel in imag.: a locus aditu carens, avius – unzugänglicher, abgelegener Ort*: HRABAN. univ. 13,11 p. 371^C -a sunt loca secreta et abdita, quasi extra viam; ipsa sunt et invia. **b** *deverticulum – Neben-, Schleichweg*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 139 nulla eis (*Ungri*) via et nullum -um ab eis inveniri potuit, ni in omni loco vindicta Domini super eos . . . maneret. HILDEG. scivias 2,6 l. 1821 qui ad sacramenta . . . accedunt, non per -a, sed per rectam viam (*i. per consecrationem*) veniant. *al. remissus i. q. via – Weg, Straße*: NADDA Cyriac. I 9,6 debes (*sc. Sextus Sestius*) per Romanę huius urbis -a (*postea*: plateas) tamdiu vagando deambulare, donec intellegas *eqs.* **c** *ambages – Umweg*: CHRONOGR. Corb. p. 76,21 hinc (*sc. a Frankenevurde*) domnus abbas ad nos absque -o reversus . . . Kimenaden perrexit. CARM. Bur. 15*,93 hec est vera semita, que recte, non per -a, vos ducet ad hortum. **d** *via erraticia – Ab-, Irrweg*: WILLIB. Bonif. 6 p. 29,4 populi per -a prius facinorum oberrantes. HRABAN. epist. 3 p. 386,27 sine ullo -o erroris. univ. 13,11 p. 371^D -a . . . errores haereticorum mystice significant. GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 90 erroneos . . . et per -a incedentes fratres dignis territ corruptionibus. Ps. BOETH. geom. 694 quatenus haec (*sc. trigoni laterum mensuram*) . . . indagantes . . . veritatis linea absque -o perducatur. IDUNG. PRUF. dial. 3,429 per -a consuetudinis incedere. *saepius*. **2** *translate i. q. error, falsum – Irrtum, das Falsche*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 230,26 ut, si rectum quidem eligat (*sc. homo*), sese conservet, sin -um, <pereat>. **B** *spectat ad id, quod via caret, i. q. regio invia – unwegsames Gebiet, Gelände (de Tartaro: l. 59): 1 proprie vel in imag.: BONIF. carm. 1,87 poenas Herebi lustrent mortales per -a Ditis, . . . si eqs.* POETA SAXO 1,393 hostes vasti per -a saltus fugerunt. CHRON. Pol. 3,23 p. 151,2 unusquisque sibi viam per -a faciebat. OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 130,12 ut homines per invia ac -a more pecudum oberrantes ad viam reduceret (*sc. filius Dei*). HIST. peregr. p. 165,4 per abrupta et -a . . . moncium. CHART. Carniol. II 286 fratribus . . . bona nostra . . . cum . . . pertinentiis, . . . viis, -is . . . donavimus . . . possidenda (CHART. episc. Hild. III 39 p. 17,11. CHART. Carniol. II 344). *saepe*. **2** *translate i. q. vastitas – Leere, Öde*: CHART. Diess. 33 (a. 1256) ut . . . pia mortaliū facta contra oblivionis -um firma . . . perseverant (CHART. civ. August. 26. *al.*).

Wellhausen
deultra (de ultra) *praep. c. acc. (cf. de p. 44,50) ultra – über (. . . hinüber, hinaus): 1 de loco*: IOH. CODAGN. annal.

a. 1147 Conradus rex Romanorum et Lodoysius rex Francie venerunt de ultra mare mense Iulii (*v. notam ed.*). **2** *de modo*: REGINO chron. a. 874 p. 108,19 Vurfandus se (de *add. A1*) ultra vires presumens arroganter iactavit, si rex cum exercitu recederet, se audere tantummodo cum suis in eodem loco remanere.

Antony

[**deum** v. bever. *adde ad vol. I. p. 1459,535sq.*: CIRCA INSTANS p. 12a^v quod (*animal*) castor appellatur vel -r (*deum ed.*).]

Gansweidt

***deumbratus**, -a, -um. *offuscatus, occaecatus – verbundet*: EPIST. Meginh. 32 p. 231,11 que me . . . ludit insania, qui tam verbosis ineptiis seria vestra (*sc. archiepiscopi*) interpellare audeam; ego . . . non iam -us, sed verus rusticus evasi, dum *eqs.* 41 p. 243,8 cum . . . episcopi . . . gradus . . . ecclesiasticos . . . detestabili illusionem -os assererent.

[**deuncto** v. de p. 34,66.]

deunculus, -i m. **1** *deus parvus, obscurus – kleiner, undeutender Gott*: ALCUIN. epist. 166 p. 273,17 magnum . . . Deum eum (*sc. Deum christianorum*) nominavit apostolus . . . , non -um quendam, qualem, (de vinculo quoddam quale *Pa*) nova quorundam fingit praesumptio. **2** *deus falsus, idolum – falscher Gott, Götze*: LAMB. LEOD. Matth. IV 1 p. 231^a,54 novum . . . quodammodo de Mathia -um (vinculum *ed. Pez*) faciunt clerici, ut patrium fundum penitus emungant. *cf.*

***deiculus**.

[**deundecessor** v. decessor.]

***deunguo**, -ere. *inungere – einölen, -reiben*: ANTIDOT. Glasg. p. 141,28 caput si dolore cepit: . . . hedera contunde et contusa in oleo infunde, . . . -is frontem et aortas templas.

deunx, -ncis m. *vel raro* ***deuncia**, -ae f. (l. 41) *script. et form.* -ncx: l. 35. *acc. sg. -en: l. 39.*

de unitate duodecim partes continente (praesertim de asse)
i. q. undecim duodecimae, unciae – elf Zwölftel, elf Unzen: **1** *spectat ad numerum, pondus, mensuram*: BEDA temp. rat. 4,8 -e (-cx var. l.) sive iabus XI unciae. 4,37 seu . . . aliquod . . . temporis spatium in duodecim parti vis, ipsa duodecima pars uncia est; reliquas undecim -em appellant. MAPPAE CLAVIC. 288 p. 242,2. CARM. de temp. rat. 50 undenas reliquas (*sc. partes*) -em (-en var. l.) appella. ANON. minut. 1,1 unum . . . , sive pes sive libra (*sc. sit*), si per XII divido, . . . undecim (*sc. duodecimas*) -em, duodecim assem nomino. 3,2 semuncia -iam et semunciam (*sc. requirit*). *saepe*. **2** *spectat ad nummum*: AMARC. serm. 3,825 non sit presbyter linguosus nec scurre more iocetur nec male ditiescat sextante lucrando -em.

devocatio v. devotatio. **devociosus** v. devotiosus.

devoco, -avi, -atum, -are. **1** *vocando deorsum accire – durch Rufen herabholen, 'herabrufen'*: HERM. AUGIENS. hymn. 3,5^a,9 agnum regnantem caelo aeternaliter -amus ad aram mactandum mysterialiter. VITA Serv. 53 p. 126,7 stupente . . . Flandro . . . , quod tam cito fere Servatium in articulo periculi precibus celo -asset, quam si *eqs.* **2** *avocare – ab-, weg-rufen: a de hominibus i. q. avertere, abstrahere, prohibere – abbringen, abziehen, abhalten*: EPIST. Hann. 5 p. 22,28 neque ulla . . . ab hoc negotio me -bit occasio. EPIST. Camer. (MG Lib. Lit. III p. 576,6) nobis . . . , ne id ageret, . . . orantibus . . . ab intentione tamen sua neutiquam -ari potuit episcopus. CHART. Mog. A II 251 p. 454,30 nec erat necessitas extrinseca, quae eos (*patres nostros*) a divini officii conservatione et contemplatione -ret. *al. c. sensu interpellandi, molestandi*: THIOFR. flor. 3,1 l. 158 in eterne quietis suę sinu quasi inquietantur et -antur sanctorum animę per invocata . . . nomina. **b** *de rebus i. q. de-, subducere – abführen, 'abzweigen'*: EPIST. Hann. 84 p. 143,31 potueram . . . rerum omnium, quę ad ecclesiam pertinent, redditus in usus proprios -are, nisi mallem ea . . . integro iure consistere. **3** *vi praeverbii evanida i. q. (ad-, e)vocare – (herbei-, auf)rufen: a de hominibus: a citare – vorladen*: CAPIT. Bened. 3,314 nullus episcopus extra suam provinciam ad iudicium -etur. **β** (*in testimonium*) *adhibere – (zum Zeugnis) heranziehen*: PETR. DAM. epist. 40 p. 472,9 qui Gregorium ad sue probationis indicium -ant (evocat, evocant, devotant *var. l.*), Gregorianum quoque testimonium admittere reciproca vicissitudine non contemnunt. **γ** *compellere*

[Wellhausen]

– *drängen*: BERNH. CONST. can. 43 –antibus (sc. inimicis ecclesiae) nos ad exorbitandum veritatem decrevimus resistere usque ad sanguinem. **δ cogere, obligare** – *zwingen, verpflichten*: REGISTR. Pant. Col. 12 p. 96,11 (a. 1181) ne ... aliquis de familia eiusdem curtis posthac eam (*Luchardam*) publica accusatione ad iniustam exactionem –et, ... interdiximus. **b de rebus i. q. conferre, revocare, trahere** – *überführen, bringen, 'ziehen'*: LEG. Wisig. 2,5,18 ut ... quidquid per ... legitimam scripturarum seriem definitur, nulla ... machinatione –etur (revocetur *var. l.*) in irritum (DIPL. Conr. III. 19. DIPL. Frid. I. 893. *ibid. al.*). HINCM. divort. 5 p. 142,8 hanc causam ... in medium iudicii sui –ent laici (CONC. Karol. B II 37^B, 24 p. 460,22. *sim.* HINCM. epist. 169 p. 156,19. *ibid. al.*). DECRET. Burch. 1,69 ne in dubium ... inter eos (*episcopos*) nostra –retur sententia (CHART. Altenberg. 100 p. 83,35). ARNULF. SAG. invect. praef. p. 86,7 si quid ... in iudicium libeat –are, ... de opificis cognoscatis affectu. *al.*

devolgo v. divulgo.

***devolito**, –are. *avolare, aufugere* – *davonfliegen, entfleuchen*: ALBERT. STAD. Troil. 6,474 qui (*Priamus*) mediis postquam videt in penetralibus hostem, remigio credit –are pedum; alas perdiderat pennas furante senecta.

1. devolo, –avi, –are. **1 deorsum volare** – *herabfliegen*: FLOR. LUGD. carm. 2,71 panduntur caeli, mox spiritus ore columbae –at et ... requiescit Iesu. **2 avolare** – *davon-, wegfliegen*: VITA Gunth. erem. 5 avis assata mensaeque superposita reddita vitae pristinae –bat. *translate i. q. absilire, diffugere* – *wegspringen, –stieben*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 28,28 quando venatur *avis rapax* vel quando asportat predam vel quando deplumatur et plume –ant. CARM. Bur. 1,56,5,2 arduis scintilla –ans ab illa, quam pre totis amo notis, cor meum ignivit. **3 (ad)volare** – (*hin*)*fliegen*: BENZO ad Heinr. IV. 6,6 p. 564,14 pulsatus de cavernis ob ruine cumulum –vit draco moriturus ad Crescentis iugulum. *prorumpere, irruere* – *sich (hinein)stürzen*: SPEC. virg. 7,515 Hastrubalis uxor ... cum se cerneret a hostibus esse capiendam, ... in subiectum domus sue –vit (volavit, devolvat *var. l.*) incendium.

2. devolo v. devolve p. 534,42.

devolve, –volvi, –volutum, –ere. *struct. notabiliores*: c. dat.: p. 534,10.36. *pendet in c. abl.*: p. 534,14. *metr. dev.*: l. 53.

I proprie i. q. (deorsum) volvere – (*herab-, nieder*)*wälzen*: A act. et pass.: **1 demoliri, diruere** – *abtragen, niederreißen*: GERH. STED. annal. p. 206,50 hic (*prior*) ... monasterium ... ad terram usque –ens novi monasterii fundamenta ordinavit. **2 versare** – *oftmals umwenden*: CONC. Karol. A 16^B evolutis (–tis *var. l.*) ... paginis ... nullis comprobare quiverant *proceres* testimoniis, ut *eqs.* **B medial. (refl.: l. 55)**: **1 decidere** – *hinabstürzen*: ARBEQ. Corb. 40 dum puer parvulus ... secus muris ecclesiae incaute decurreret, pede lapsus in praecipitium –batur (decadebat VITA Corb.) castri. **2 occidere** – *untergehen, sinken (de sole)*: VULF. Marc. II 185 ignis (*i. sol*) bis seno –tus in ordine caelo. **3 verti** – *sich (herum)drehen*: PETR. DAM. epist. 108 p. 196,18 quod ... caelestis sperae machina sic se in semetipsam semper et non in exteriora –it (–at *var. l.*), ut in unius emisperii sui revolutione diem, in revolutione vero alterius expleat noctem.

II translate: A *de hominibus*: **1 act.**: **a gener. i. q. adducere, advehere** – *hin-, herañführen*: VITA Willib. p. 16,36 cum eum ad quinquennii metam temporis rota –ret. **b iur. i. q. instituere** – *einsetzen*: CHART. scrib. Col. B 689 (a. 1245) Godefridus per sententiam scabinorum in sepe dictam hereditatem –tus est, quousque *eqs.* **2 medial. i. q. ad-, per-, devenire** – (*hin*)*kommen, gelangen, geraten*: a *de loco (in imag.: l. 66)*: ERMENR. ad Grim. 19 p. 556,44 via coepta relicta in alias partes ... –or. ADAM gest. 1,39 cum ... barbarorum irruptio in ... regno Francorum ... debacharetur, contigit etiam eos ... ad quandam Frisiae pagum –i (*ex Bovone Corb.*). PETR. CAS. (?) chron. 3,71 Africanam –ti dum essent (*sc. christianorum exercitus*) ad urbem, ... illam expugnantes ... ceperunt. *adde*: ERMENR. ad Grim. 29 p. 567,22 me ... ita precipitem scio, ut, si bacillum tuum non intermiseris, ad capillos usque –emur. **b**

de statu i. q. delabi, revolvī, incidere, descendere – *ver-, anheimfallen, herabsinken, sich versteigen (zu)*: CONC. Merov. p. 63,18 foeminae ... si ad coniugium probantur iterum –tae, a communione pellantur. HRABAN. epist. 30,5 nisi forte aliquo crimine maiore implicetur *servus* aut in perfidiam –atur. VITA Liutg. II 2,26 postquam ad improbiores prepositos –ti ipsi in nostrae professionis titulo negligentiores ... esse coepimus. ANNAL. Fuld. II a. 887 p. 105,30 qui (*Liutwart*) ... ad tantam –tus est stultitiam, immo vesaniam, ut *eqs.* CHRON. Camer. 3,6 postea ... ecclesia haec –ta est paupertati. OTTO FRISING. chron. 4,10 p. 197,8 non ad penitentiam motus, sed ad obstinationem –tus *Julianus*. *implicari, irretiri* – *sich verwickeln, verstricken*: LIBELL. prec. Trec. 1,17,5 heu mihi infelicem, in tantis peccatis, ... in tam multis iniquitatibus –tus. **B de rebus**: **1 act.**: **a gener.**: **α (ordine) complere, decantare** – *vollführen, absingen*: ARBEQ. Corb. 43 quidam ... oratorio permanserunt psalmodiam –entes (desolventes *ed. Brunhölzl*) et tanti viri corpus custodientes. **β imputare, ingerere** – *schieben (auf), vorwerfen*: PETR. DAM. epist. 85 p. 457,33 cum ... huius rei (*sc. defectus pigmenti in convivio nuptiali*) calumpniam sponsus in matrem non sine quodam iurgii tumore –ret. **b iur.**: **α assignare, tradere, (hereditate) relinquere** – *übertragen, übereignen, vererben*: HIST. princ. Thur. 4 (MG Script. XXIV p. 820,32) que (*Caecilia coniunx*) ad eum (*Ludewicum*) VII mansorum ... ex hereditaria successione –vit (CHART. Babenb. 450). CHART. Sangall. B 575 cupiens *Adilheidis* domum suam ... ad sorores conventus ... –ere. **β irrogare** – *verhängen*: CHART. Turg. II 34 p. 118,3 (a. 1152) advocato ... Cönrado pro banno regio sexaginta solidos componat (*sc. persona petitionem infringens*), quem iuxta tenorem nostrae sententiae in ipsum –erat. **2 medial.**: **a gener. i. q. elabi** – *entgleiten*: CHART. Neocell. Brixin. 112 (a. 1277) ne gesta hominum a memoria –antur, expedit ea scripturis ... roborari. **b iur. i. q. transire, cadere (ad)** – *übergehen, fallen (an)*: DIPL. Karoli III. 78 undecumque ... sancto loco ... iuste et legaliter –ta sunt (*sc. res*). MIRAC. Liutg. II 1 p. 238,4 ad quandam civem ... hereditario iure fuit –ta *area* (BURCH. URSB. chron. p. 71,27. *al.*). CHART. Babenb. 201 *area* ... ad ecclesiam libere et absolute –etur (CHART. Brixin. 115). CHART. Sangall. B 337 p. 260,10 bona iure feudali ad ipsos (*liberos*) ... –entur. *TRAD. Patav. 1017* quod ius hereditarium ... predii ad me ... –atur (*cod.*, devolatur *ed.*). CHART. Lux. III 466 p. 509,32 debent castrum et villa ... redire seu –i et pertinere ad illos (*sc. coniuges*). *persaepe. v. et l. 55.67. cf. devolve.*

adi. devolutus, –a, –um. *prope collocatus, antepositus* – *vorgelagert*: AETHICUS p. 214,1 tam eas (*insulas*), quae Africae finis tangunt, quam et illas, quae ad Europam, Greciam ... et Hispaniam –ae atque finitimae sunt, philosophus propalavit.

devolutio (–cio), –onis f. **1 progressus, cursus** – *Fortgang, (Ab-)Lauf*: CHART. Lac. 15 (a. 1222) ne ex longueva temporum –cione ... in oblivionem ... transeant *facta*. **2 assignatio (hereditaria), traditio, cessio** – *Übertragung, –eignung, Vererbung, Abtretung*: **a proprie**: CHART. Tirol. 1191 (a. 1245) decima ad nos ... libere et absolute devolvatur non asserendo se ... Hartmannus post –em ipsius decime ad nos quicquam iuris habere. CHART. Turic. 1028 p. 113,18 eorumdem ... bonorum traditionem, quam ante hanc –em ego et ... filius fratris mei ... feceramus, ... renovando. CHART. Argent. I 477 p. 361,25 nullo hereditatis ad pueros ... facto descensu sive –e. 607 nulla ... fit –o ... bonorum mobilium ad heredes et proximos defuncti. CHART. scrib. Col. B 1040 quam (*propriatatem*) ... liberi Iohannis ... habuerunt ex –e patris eorum. *al.* **b meton. i. q. possessio translata, tradita, hereditas** – *übertragen, übereigneter Besitz, Erbschaft*: ACTA imp. Winkelm. II 1061 p. 741,35 (a. 1280) donamus ... tibi Oberto ... tuisque heredibus ... omnem –em imperiali aule devolutam. p. 742,10 cum ... venditionibus, excleytis et –bus, ... franchisiis, libertatibus, immunitatibus.

devolutus v. devolve.

***devorago**, –inis f. *vorago, gurges* – *Schlund, Abgrund*: ORD. iud. Dei B XVIII 4^c quaesumus te (*sc. Deum*) orantes, ut

[Wellhausen]

... nos a peccatorum nexibus absolutos a -e ignis eripias.

devoratio, -onis *f.* 1 *proprie i. q. actus devorandi, deglut-
tiendi, comestio, absumptio* – *das Verschlingen, Verschluk-
ken, (Auf-)Fressen* (fere c. gen. obi., c. gen. subi.: l.8; nude: l.
17): LIBER hist. Franc. 16 capit. p. 239 de h o m i n u m -e a
bestiis dicitur (ALEX. MIN. apoc. 17 p. 374,15). VITA Magni
Fauc. I 18 p. 146,22 qui (sc. Deus) nos liberare dignatus es a
tanto periculo et a tali -e vermium (item OTLOH. Magn.
16,44). NOTKER. BALB. martyr. VII kal. Febr. Germanicus ...
ad bestias damnatus et ultro ad -em sui provocans. XVII kal.
Aug. p. 1121^B praeses ... leonem crudelissimum ad -em eius
(Mammetis) inquiri praecepit. SIGEB. GEMBL. Theod. 5 p.
466,37 Hunis laxatis velut rabidis canibus ad -em ferarum et
bestiarum agri instigatis (cf. Vulg. Ezech. 34,5.8). *in imag.*:
PETR. DAM. epist. 88 p. 528,16 'congregamini, omnes bestiae
terrae, properate ad devorandum'; quibus autem huius animad-
versio -is immineat eqs. 2 *meton. i. q. gula, avaritia* – *Völle-
rei, Gier*: HONOR. AUGUST. spec. p. 1091^A hinc discordia,
inde duricia; hinc detractio, inde -o. GERHOH. vigil. 12 p.
513,8 non sic ... Bernhardus cardinalis notatus est vel nimiae
-is vel turpis exactionis vel extollentiae intolerabilis. 3 *trans-
late i. q. peremptio, pernicies* – *Vernichtung, das Verderben*:
ERCHEMB. CAS. hist. 81 Deus tradidit illos (Achivos) in op-
probrium et in -em, ut pereant et recogitent. BERENG. TREV.
serm. 1 (PL 160,1013^C) scientes (sc. sanctissimi viri) ... , quia
... est -o pessima super bilinguem.

***devorativus**, -a, -um. *edax* – *verzehrend (in imag.)*: AL-
BERT. M. miner. 2,2,17 p. 44^B,37 sarcophagus lapis est -us ca-
daverum mortuorum; graece enim σαρκός sonat carnem, φαγῶ
autem comedere.

devorator, -oris *m.* *qui deglutit, vorator, comesor* – *Ver-
schlinger, Verschlucker, Fresser (usu attrib.: l.35.44)*: 1 *proprie*:
a *in univ.*: GERHOH. Antichr. 2,32 p. 258,18 si homo a
pisce vel lupo devoratus in eius corpus transeat, non tamen
homo piscis vel lupi -is aut eius patris filius dicendus erit. b
glutto, belluo – *Schlemmer, Prasser*: GLOSS. I 231,5 St.-S.
prodicus eversos -r unsparahenti. II 53,24 edax; -r fraz. *pro
nom. propr.*: TRAD. Poll. 60 (QuellErörtBayerGesch. N. F.
XLI. 1993; s. XIII.¹) prenotatio agrorum, quos dominus Perh-
doldus D-r ('Berthold Fraß') specificavit ecclesie Polling<e>n-
<si>. CHART. Brixin. 167 p. 179,20 testes sunt ... Heinricus
D-r et ceteri quam plures. 2 *in imag. et alleg.*: RATHER.
epist. 24 p. 121,19 cum etiam hedi tam sint graviter ... d<cam>p-
nandi, -es lupi agnorum, quid sint, cogita ... , passuri. THEOD.
AMORB. Mart. 24 ne fame fidei attenuata ... antiqui -is, (i.
diaboli) fauces intrarent animalia Domini. HUMB. Sim. 2,26
p. 172,10 de huiusmodi -bus (i. haereticis) subditur: 'eqs.'
(Vulg. psalm. 13,4). al. *potator* – *Säufer*: COD. Karol. 11 p.
505,42 Haistulfus, -r sanguinum christianorum, ecclesiarum
Dei destructor. 3 *translate i. q. raptor, praedator* – *Raffer,
Plünderer*: ABBO SANGERM. bell. 1,472 ecclesiam ... pene-
trans lacerare fenestras ictibus arboreis unus vitreas lanionum
(gloss.: i. e. ex -bus) continuo amenti rabie confunditur atrox.

devoratrix, -icis *f.* *quae devorat, deglutit, comedit* – *Ver-
schlingerin, Fresserin (in imag.: l.57)*: 1 *in univ. (usu at-
trib.)*: ALDH. virg. I 10 crudelissimam superbiae balenam, cete-
rarum virtutum -em. *spectat ad potestatem*: RUP. TUIT.
trin. 10,30 l. 1552 devorari ... et non devorare potuerunt (sc.
virgae magorum speciem draconum habentes), quae -es esse
videbantur et non erant (spectat ad Vulg. exod. 7,12). 2 *quae
belluatur, luxuriat* – *Schwelgerin, Prasserin* (c. notione forni-
cationis): GLOSS. II 499,9 St.-S. ganearum; -um hazisson.

devoro, -avi, -atum, -are. 1 *proprie i. q. vorare* – *verschlin-
gen*: A *comedere* – (auf)fressen, verzehren: 1 *in univ.*: a
subi. anim. (daemones: l.68.70.71): IONAS BOB. Columb. 1,17
p. 181,11 vir Dei ... repperit ... cadaver cervi ... ursum -are
velle. CONC. Karol. A 19^G,25 didicimus ... ebullire vacuas
anonas a daemonibus -tas. VITA Magni Fauc. I 17 p. 144,12
magnum impetum facient vermes super nos ad -andum. ABBO
SANGERM. serm. 14,31 animas eorum (sc. praedonum) ... -ant
demonas et -bunt in eternum. RAHEW. gest. 3,1 p. 167,23 aiunt
... tales esse provinciarum habitatores, qui famis tempore se-

met -ent. saepe. v. et p. 535,34.58. *in imag. et alleg.*: AGOB.
9,30 hanc (viam regiam) tenuerunt arietes gregis Dei; ovis
enim relinquens pastorem ... -atur a lupis. ABBO SANGERM.
serm. 14,49 quinam sunt isti rapaces lupi, qui sine cessatione
persequentes -ant et depannant christianitatem? WIPO gest. 18
nonne est hic (tyrannus) ille leo, qui -vit bestias Italiae? HO-
NOR. AUGUST. apost. 11 (MG Lib. Lit. III p. 59,38) pro sum-
mis ... epulis ducit diabolus, si quem huius (sc. apostatarum)
ordinis -are poterit. saepe. b *subi. res personatae*: COD. Lau-
resh. 1 p. 267,10 (a. 764) ut non inveniatur in nobis ultrix flamma,
quod -et. WETT. Gall. 39 in qua (domo) omnia ... ignis -vit.
al. 2 *corrodere* – *zernagen*: FRAGM. med. falc. 16 ad falco-
nem, cui tintiolae -ant pennas. CHRON. Erf. min. p. 617,15 Ar-
nolfus imperator -tus est a pediculis. B *deglutire* – (ver-
hinunter)schlucken: 1 *in univ.*: a *subi. anim.*: VITA Ma-
thild. I 10 quedam cervula domestica ... occulte ampullam ...
subripiendo -vit. II 19. al. BENZO ad Heinr. IV. 2,14 p. 234,7
etiam si in mare cum Iona ad -andum me iaciat Deus (cf. Vulg.
Ion. 2,1). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 171,13 si ... carnes non
tenerentur firmiter, falco nimis avidus ... posset carnes come-
dere et -are. *in imag.*: NOTKER. BALB. gest. 1,4 p. 5,19 ille
(puer) ... hec pendencia verba quasi praematuras uvas in os hi-
antis decedentes -ans. b *subi. res personatae*: ALCUIN. carm.
1,1382 suffert ista (unda) humiles, dum -at illa (terra) super-
bos. RADBERT. Matth. 7,3327 -tus et deglutitus a morte proiec-
tus est Christus ita, ut usque ad inferna quasi in profundum
abyssi descenderet. RANGER. carm. 1030 vivos baratri -at (sc.
adversarios fidei) alta palus. al. 2 (e)bibere, exhaurire –
(aus-, leer)saufen, -trinken: TRACT. Garsiae 57 cum ... sextar-
ium totum pro salute mundi ... omnino -asset Romanus pon-
tifex. 393 -vit eum (calicem) usque ad faecem Toletanus. 409
eia, frater, pota, incorpora, ... -a, absorbe.

II *translate*: A *arripere, rapere* – *an sich rafften, rauben*:
RADBERT. Matth. 3,3689sq. insinuat Paulus pertinere ... -are
... et accipere ad eorum rapinam, qui diripiunt, quae nostra
sunt, violenter et -ant (spectat ad Vulg. II Cor. 11,20). ABBO
SANGERM. serm. 14,31 comedunt ... diaboli in inferno ... ani-
mas eorum, qui res ecclesiarum Dei -ant depopulantes vel in-
iuste possidentes. B *spoliare, expilare* – *ausrauben, (aus)-
plündern*: REGINO chron. a. 892 p. 138,15 Nortmanni ...
cuncta -antes pervenerunt usque Bunnam. BERTH. (?) annal. a.
1077 p. 297,18 si ... populum supprimant reges et miserrime
suppressum -ent et ad interneciem usque consumant. HONOR.
AUGUST. offend. 17 solummodo ... rebus subditorum inhiant
episcopi ... et, ut vulgo dicitur, vivos et mortuos -ant. GERH.
STED. annal. p. 214,34 regionem ... nostram coram nobis alieni-
bant ... ; vidimus enim optima quaeque diripi, ... rapinis nos
exponi eqs. C *perdere, perimere, delere* – *zugrunde richten,
vernichten, zerstören*: PS. METHOD. revel. B 129 Gallia, Ier-
mania, Aquitania variis praeliis -ti. HELM. chron. 76 conque-
runtur hii, qui sunt Luneburg, quod sulcia nostra -ta sit propter
sulciam, quam cepistis habere Thodeslo. ANNAL. Basil. a. 1272
suburbium Basiliense ... comes Ruodolfus ... per flammam
-vit. al. D *detractare, offuscare* – *herabsetzen, -würdigen*:
GLOSS. psalt. Linaelac. 5,11 cor dolosi non solum presentes
-at, sed etiam conloquio fallaciae suae absentes maculare festi-
nant. E *absumere* – *aufbrauchen*: EPIST. Hildesh. 26 pilas
multas iam posuit (sc. episcopus) in torrente de suo proprio, sed
non habet pecuniam, unde involvat ... , quia pontis eam sump-
tus -vit. Wellhausen

***devotaneus**, -a, -um. *devotus, supplex* – *ergeben, demü-
tig*: DIPL. Zwent. 12 quicquid Deo dicatis locis -i conferimus,
a totius mundi dominatore ... nos confidimus recipere.

devotatio (-oca-, -cio), -onis *f.* 1 *spectat ad maledictionem
i. q. execratio, detestatio, imprecatio* – *Verwünschung, Ver-
fluchung, Fluch*: AGOB. 15,1 l. 34 si dixerimus leones, crabro-
nes ... , auruginem, -em (devorationem var. l.), id est maledic-
tionem, ... eadem (sancta scriptura) auctore erit (spectat ad
Vulg. III reg. 8,38). FLOD. hist. 4,48 p. 450,12 -um (-cionem
var. l.) clamores lugubri mente in eum (famulum episcopi) in-
gessit piscator. SUMM. Heinr. C p. 267 -catio sceltunga. *ibid.*
al. 2 *spectat ad deditionem*: a *devotio, obtemperatio, pie-*

tas – *Ergebenheit, Gehorsam, Demut*: WOLBERO cant. 1 p. 1070^C castitas ... vidualis (sc. est) animi -o continentiae decore laudabilis. **b** *benignitas, benevolentia* – *Güte, Wohlwollen*: v. l. 72. **3** *spectat ad professionem*: **a** *promissio, sponsio* – *Versprechen, Gelübde*: PETR. DAM. epist. 66 p. 259,23 si redivivum paenitentiae tempus mereri potuisset *anima peccatrix* ... quantis se -um (devotionum var. l.) vinculis innodaret. **b** *affirmatio, asseveratio* – *Beteuerung, Bekräftigung*: HINCM. divort. 6 p. 156,4 qui examinandus in aquam dimittitur, invocationem invocantium sua responsione et -e confirmat.

devotio (-cio), -onis f. (?m.: l. 21) script.: *dev-*: p. 538,2. divut.: l. 17. debo-: l. 19.

I *spectat ad deditioem*: **A** *devotatio, obtemperatio, pietas* – *Ergebenheit, Gehorsam, Demut*: **1** gener. (in *malam partem*: l. 23): **a** in univ. (in *imag.*: l. 26): CAPIT. reg. Franc. 8,1 quibus (*populis subiectis*) quantum plus fuerit iustitiae adque integritatis inpensum, tantum pronius amor divu-is incumbit (*spectat ad Novell. Iustin. 27 praef.*). FORM. Wisig. 46 nostris ex deb-bus totisque affectibus in illis nos obsecramus locis adherere. VITA Gertr. A 2 p. 456,8 quantum (quantum var. l.) -em et qualem desiderium habebant *famula Christi filiaeque eius* in se divinum. ANSELM. BIS. rhet. 3,5 p. 173,6 a quo (*diabolo*) acceperas (sc. *Rotilandus*), quē tua -cio (-o C) iam diu cēperat. ALBERT. M. nat. bon. 130 p. 51,71 in beata Virgine calor Spiritus sancti ... in concavo cordis vaporem eliciens -is (*spectat ad Vet. Lat. Sirach 43,4*). persaepe. v. et p. 538,4. meton. de persona vel personarum universitate: LIBER diurn. 85 p. 103,15 quatenus tam alacer vestre (sc. *christianorum*) -is concursus ... proficiat. DIPL. Ludow. II. 17 p. 98,28 omnium fidelium sancte Dei ecclesie et nostrorum ... cognoscat -o, quia eqs. (sim. DIPL. Conr. I. 7. al.). TRAD. Frising. 1368 sciat -o omnium chisticolarum, quod eqs. CHART. Naumb. I 133 ut hec nostre (sc. *episcopi*) -cionis oblatio firma in perpetuum ... permaneat. CHART. Tirol. 1021 (dipl. Frid. II.) -i vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus eqs. saepius. **b** *studium, industria* – *Interesse, Eifer*: ALCUIN. epist. 254 p. 412,5 ne pereat pueris nostris laboris nostri -o. HELM. chron. prol. p. 1,13 hortatur me ad id studium scriptorum, qui ante nos sunt, imitabilis -o. **c** *munus, officium* – *Aufgabe, Pflicht* (in *imag.*: l. 41): BEDA hist. eccl. 1,7 p. 21,8 qui ... fluvius ministerio persoluto, -e completa officii ... reversus est ad naturam. RUP. MEDIOL. Adalb. 19 ad missarum solemniam ministerii sui obsecutus est *Egbertus* -em. **2** eccl.: **a** (*adoratio* – *Gebet, Anbetung*: WALAHFR. Wett. 308 talis ... ad Dominum utiliter -o (oratio, votio var. l.) fumat. METELL. Quir. 35,19 ut ... nullam de lectulo Quirini persentire medelam -e matris commendata valeret (sc. *matrona daemone correpta*). 42,35. **b** *cultus, exercitatio sacra, officium, missa* – *Verehrung, Andacht(sübung), Gottesdienst, Messe*: LIBER diurn. 13 martyris ... sanctuaria dilectio tua sub congrua -e constituat. WALAHFR. Gall. 1,26 p. 304,19 finito sacrae -is officio. Ps. VEN. FORT. Leob. 88 ob venerandam annua -e memoriam ... recolendam. IORDAN. SAXO epist. II p. 184,15 auditores tam incuratos se prebent ad studia ..., aliquanti propter suas indiscretas -es liberius exercendas. **c** *sensu adhibitionis*: HEINR. MOESK. fund. (MGScript. XVII p. 301,23; c. 1263) anniversaria ... cum -e thuris, crucis et candelarum ... statuimus ... celebrari. **c** *fides, religio* – *Glaube, Religion*: HINCM. annal. a. 866 p. 133,15 qui (*homines*) erga christianam -em ferventes sibi (sc. *regi*) remanserant. **3** publ. et iur.: **a** *donatio, traditio* – *Schenkung, Vergabung*: COD. Lauresh. 488 (a. 769) suam numquam mereatur adimplere voluntatem, qui meam ... voluerit frangere -em. CHART. Fuld. B 56 p. 93,22 epistola donationis et -is meae firma et inviolata permaneat. CHART. Traiect. 495 ut ... nemo attemptet elemosine ... et -is mee (sc. *episcopi*) stabilitatem perturbare. CHART. Babenb. 374 ut ... nostre -cionis confirmatio simul et iuris concessio ... obtineant firmitatem. al. **b** *concessio* – *Bewilligung, Gewährung*: DIPL. Ludow. Iun. 23 ut haec nostra -o firmior habeatur. **B** *benignitas, benevolentia, gratia* – *Güte, Wohlwollen, Gnade, Gunsterweis* (fere de hominibus; de Deo: p. 538,2): FORM. Marculfi 1,10 ipsos (*illustres viros*) -cione (-e, devocati-

one var. l.) benignissima suscepimus. EPIST. pont. Rom. 115 p. 202,8 ut de-i conditoris pie conservationis auctoritas in privilegiis prestandis minime denegetur. DIPL. Heintr. II. 210 p. 247,16 quem (*archiepiscopatum*) Taginoni ... servitii nostri -e numquam devicto ... commisimus ..., iterum eum roborare omni -e studemus. saepe. **C** *laus, laudatio* – *Lob(preis)*: LIUTG. Greg. 13 p. 78,7 in psalmo sanctus propheta pro beatitudinis testimonio huius operibus -em posuit dicens: 'eqs.' (*spectat ad Vulg. psalm. 40,2*).

II *spectat ad professionem i. q. promissio, sponsio* – *Versprechen, Gelübde*: LIBER diurn. 11 ille ... suggessit ... oratorium se pro sua -e fundasse. PETR. DAM. epist. 70 p. 312,11 vir ... certa mihi -e sponderat, quod eqs. METELL. Quir. 37,4 querebat urbem glorificam crucis preclara gentis copia ... -e longius exulans. v. et p. 537,7.

III *spectat ad intentionem i. q. propositum, voluntas* – *Absicht, Vorsatz, Wille*: VITA Galli I 9 perrexerunt (sc. *vir eiusque uxor*) ... ad locum praedestinatum, ubi prius -em habuerunt venire. CHART. Rhen. med. I 110 p. 116,9 si quis ... huic -i nostre ac deliberationi ... contrarius ... exstiterit. TRAD. Scheftl. 504 fundata est ... capella ab Ottone ... ea ... -cione, ut eqs. saepe. v. et p. 191,13.

devotiosus (-oci-), -a, -um. *devotus, supplex* – *ergeben, demütig*: LEG. Wisig. 12,2,18 p. 426,23 -ciose mentis decreto censemus, ut eqs.

?***devotium**, -i n. *oblatio* – *Opfergabe*: CHART. Turic. 1560 (a. 1274) ut vota fidelium in melius excitentur et ut etiam devotis sua debeant -a (*an perperam pro devota?*) respondere.

***devotivus**, -a, -um. *promissivus, (de)vovens* – *versprechend, gelobend*: CONR. MUR. summ. p. 162,24 sunt verba ... -a, desponsiva.

devoto, -avi, -atum, -are. script. defo-: l. 45. depon.: p. 539, 7. intrans.: l. 53.

1 *spectat ad maledictionem*: **a** *exsecrari, detestari* – *verwünschen, (ver)fluchen*: ALDH. virg. II 58 -turus populum cum pergere vatis (sc. *Balaam*) vellet. WILLIB. Bonif. 6 p. 31,17 qui (*pagani*) ... inimicum deorum suorum intra se diligentissime -bant. p. 31,24 prius -antes pagani ... benedictionem Domino pristina abiecta maledictione credentes reddiderunt. **40** DYNAMID. Hippocr. 1,55 siquis malivolis -verit hominem eqs. OTLOH. Wolfk. 33 velut ex conspersione paululum irascens -ando ... suis (sc. *clerici*) maledictum oculis ingressit. **b** *calumniari* – *verleumden*: ALDH. virg. I 32 p. 272,4 pellaces testium personas ... ultrix divini potentatus censura eisdem claudibus, quibus periurantes -bant (def- var. l.; gloss.: maledicebant), crudeliter percussit. **2** *spectat ad deditioem*: **a** *offerre* – *darbringen, 'weißen'* (usu eccl.): METELL. buc. 8,25 cultor -are bovem decreverat arae martyris in laudem. GERLAC. annal. a. 1184 p. 695,11 despectus mundani studiis -vit *Godsalvus* se ad portum monasterii. intrans. **c** *sensu conversandi*: CHART. Babenb. 453 (a. 1251) eorum inopiam relevamus (sc. *ducissa*), qui ... in ... Dei serviciis legitime militant et -ant (inde 455).

b *obstringere, obligare* – *verpflichten, binden*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 378,17 cum de perpetrando scelere se mutuo -antes contestarentur (sc. *duo impii*). HELM. chron. 62 p. 118,8 tercius signatorum exercitus -verunt se ad gentem Slavorum ... ulturi ... exterminia, quae intulerunt chisticolis. ALBERT. M. miss. 3,7,5 p. 110^a,25 vota ..., quibus se -verunt (sc. *homines*), ad sanctum reddunt altare. **c** *subdere* – *unterwerfen, preisgeben*: PETR. DAM. epist. 29 p. 282,1 frater ... sub excommunicationis se -vit (devovit var. l.) elogium, si nostri prioratus oboeidientiam ... ulterius violaret. 70 p. 312,7 tu (sc. *Landulfus*) te divinae sententiae -asti (denotasti var. l.), si datae sponsionis ... mysterium violares. **d** *celebrare, colere* – *feiern, feierlich begehen*: ALBERT. M. euch. 2,2,4,1 p. 223^b,35 -amus ad aram hoc sacrificium ... corporis et ... sanguinis Domini nostri. **3** *spectat ad professionem*: **a** *promittere, spondere* – *versprechen, geloben*: VITA Galli I 10 qui (*equus*) prius -tus fuerat ad ipsam ecclesiam (sim. WETT. Gall. 40 Willimar eidem -to [equo] insidens). CHART. Sangall. A 673 optimates ... apprehensis spatiis suis -verunt se hec ... affirmaturos esse coram regibus. VITA Anselmi Luc. 55 inter-

pellans *vir nobilis* sanctum pontificem atque ad ipsius corpus se venturum -ans ... mortis evasit periculum. MIRAC. Otton. Bamb. II 3 quem (*puerum*) pater ... et mater ... beato Ottoni ... offerendum ... -verunt. *al.* **b** *affirmare, asseverare – be-teuern, versichern*: HERIG. gest. 51 p. 186,32 non esse vos (*sc. fratres*) -o (*sc. Remaclus*) fornicarios. **c** *confiteri – beken-nen, gestehen, beichten*: PETR. DAM. epist. 117 p. 328,8 -atur ille (*Hieronymus*) ... se ... ulcione plectendum, si saeculares libros ulterius legeret. VITA Berth. Garst. I 34 vir ille (*sc. mul-tas concubinas habens*), licet eandem intemperantiam erga bea-tum virum -asset, tamen ipsa nocte unam illarum (*dominarum*) sibi adesse precepit.

devoveo, -vovi, -votum, -ere. *script. diviti*: p. 540,39. *in-trans.*: p. 540,2y. *partic. perf. c. gen.*: p. 540,28.30.31.32.

I spectat ad maledictionem: **A** *exsecrari, detestari – ver-wünschen, verfluchen*: 1 *gener.*: VITA Heinr. IV. 11 p. 37,5 barbara regna tam inhumanum facinus damnant et -ent. GE-NEAL. Flandr. V 11 mulieres et ... omne genus infirmioris na-ture -ent eos (*sc. qui marchionem interfecerunt*) maledicunt-que sorti eorum. 2 *iur. et canon. i. q. anathematizare – ban-nen, exkommunizieren*: ANNAL. Altah. a. 1064 p. 65,35 cum ... eius (*episcopi*) crimina nemo esset, qui refelleret, synodali iudicio rursus eum -bat *papa*. HIST. Lunacl. 148 regis ad edictum -it curia victum (*sc. Tassilonem*). **B** *spernere, reicere – verschmähen, von sich weisen*: ARNULF. SAG. invest. 5 p. 101,28 qui (*legatus*) eidem, quem iam -eras, Petro favorem tuum (*sc. Girardi episcopi*) venalem ... offerret. GUIDO AU-GENS. mus. 588 perfectum cantum utpote, qui omne abdicat et -et viciū, facere studeas. CHART. Turg. III 419 p. 198,26 eas (*sc. occasiones elemosynae deminuendae*) ... -entes et abdicantes ... nobis (*sc. abbati*) ... decernimus ... interemptas.

II spectat ad deditionem: **A** *dare, dedicare – widmen, hingeben*: 1 *gener.* (*in malam partem*: l. 37): ALCUIN. carm. 31,1 haec tibi, Macari, -i munera. WIPO gest. epist. p. 4,7 tibi, summe imperator, hoc opus -o. BERNH. CONST. can. 38 p. 507,39 si quis postposito baptismi sacramento illecebris mundi se -at. RUD. TRUD. gest. 6,18 cum obstestatione et horribili quadam anathematizatione se (*sc. abbatem*) suaeque omnia di-rae morti exterminioque crudeli -it *dux*. ARNOLD. LUB. chron. 6,20 p. 229,33 (*epist.*) cum ad confusionem perpetuam inimicorum crucis ... sese regia civitas -ret. 2 *eccl.*: **a** *of-ferre – darbringen, 'weihen'*: MEGINH. FULD. (?) Ferr. 12 vir ... beatus ... cognoscitur ... cingulum militare solvisse altari-busque sacris Christo deinceps victurus arma -isse. HROTSV. Agn. 35 se totam Christo -it (*sim. Cal. 2,4. saepius*). HELM. chron. 58 nobilissimus vir ... relicta prebenda ... -it se Falde-rensii collegio. CHART. Raitenh. 73 p. 71,40 qui (*ecclesiae filii*) spiritali milicie totaliter sese -erunt. CHART. Salem. 588 p. 206,23 cum ... Berta ... liberos suos ... ad serviendum sub regulari habitu Domino -isset. *al.* **b** *consecrare – weihen, kon-sekrieren*: TIT. metr. IV 12,2 claviger alme poli, ... hanc tibi praeclaram praesul -erat aram. *de sacris paganis*: WALAHFR. exord. 9 p. 484,35 si ... pagani templa ... daemoniis ... per quaedam potius execramenta quam sacramenta -ere et dedicare noscuntur. 3 *publ. et iur. i. q. donare, tradere – schenken, übereignen*: DIPL. Karoli III. 184 p. 308,27 (*spur.*) supra dictas villas ... -isset Nyrtardus Deo per iaculum, cespitem et cedu-lam. DIPL. Heinr. III. 134 p. 169,46 que (*bona*) ... surgende (*ecclesiae*) -it *archiepiscopus eqs.* PLAC. hon. eccl. 56 (MG Lib. Lit. II p. 591,10) possessiones ... hominum, postquam semel eas Deo -erint (*overint var. l.*), nulli ... imperatori ... pertinere. **B** *destinare – bestimmen (zu)*: IOH. VEN. chron. p. 138,11 filium ... clericum -ens Gradensem patriarcham post-modum fieri promovit *dux*. *remissius c. sensu petendi*: EK-KEH. IV. pict. Sangall. 91 -it populum, sanxit quam maxime cle-rus Gallum pastorem nec eo ... potioem. **C** *obstringere, ob-ligare – verpflichten (zu)*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1096 p. 464,17 omnes ... , qui ad hoc iter se -erunt. UDALR. CELL. consuet. 2 praef. p. 699^A qui extra claustrum positi ex liberis et ingenuis ultro se -erunt, ut essent servi servorum Dei. HELM. chron. 46 p. 91,15 qui (*presbyteri*) se -erant in opus ministerii huius. *al.* *intrans. c. dat. i. q. se obligare (ad) – sich ver-*

pflichten (zu): IOH. METT. Ioh. 129 ille (*Recemundus*), si sibi, quae postulet, dentur, itineri -et. **D** *subdere – unterwerfen, preisgeben*: v. p. 538,61. **E** *committre, commendare – an-vertrauen, anbefehlen*: THANGM. Bernw. 17 p. 766,4 iam ...

5 tota mente ad archiepiscopum confugerant, se ... eius tuitioni -erant (*sc. sorores*). ALBERT. METT. div. temp. 2,11 qui (*Ge-vehardus*), cum eius (*sc. Baldrici*) potentie resistere non posset, Wicmanno se -it eiusque imperiis se subdidit. ACTA imp. Win-kelm. I 693 p. 547,8 -ente ... cardinali ... regine celi cum lacri-mis causam sponse filii summi Dei.

10 **III spectat ad professionem i. q. promittere, spondere – ver-sprechen, geloben**: EPIST. Worm. I 44 p. 81,15 -o illi (*epi-scopo*) libram dimidiam auri. METELL. Quir. 39,13 huic (*Qui-rino*) -it *miles* equum ... , si se liberet inde. CHART. eccl. Erf. 297 p. 176,6 quam summam argenti ... Heinrico ... me reddi-turum ... -i. *saepe*.

adi. devotus, -a, -um. 1 *exsecrabilis, nefandus – verflucht*: AMARC. serm. orat. 8 Stacius evolvens -a ... prelia Dirces. GUNTH. PAR. hist. 10 vs. 4 que scribimus ... de re -a, procul a pietate remota. 2 *consecratus, sacer – geweiht, heilig*: WA-LAHFR. Mamm. 23,5 libamina divis aut -a dabis, poena aut mo-riore cruenta. EPIST. Meginh. 10 p. 204,11 capella ... beato Paulo -a. 3 *deditus, dedicatus – ergeben*: a *c. dat.* (*gen.*: l. 28.30.31.32): ARBEO Corb. 16 p. 205,12 vir Dei ... a precellen-tissimo Langobardorum rege et Deo -o ... receptus est (41 p. 229,1. *saepe. sim.* Emm. 14 D. -issimi [-i VITA Emm.] *epi-scopi*). CONC. Karol. A 56^A praef. p. 705,15 ammonente seren-issimo atque totius religionis -issimo ... imperatore. EPIST. Teg. 47^{tit.} Gozpertus abbas ... vestri (*sc. antistitis*) servitii tam -us ut merito famulus. FROUM. epist. 74^{tit.} Froumundus ... tota ... mente vestri (*sc. abbatis*) -us. EPIST. Teg. 99 nullos vestre (*sc. imperatricis*) ditionis viros voluntatisque -os ... per-mittit Hugo ... inlesos discedere. *usu subst.*: HRABAN. carm. 39,1,5 Deus ... , corde ... tibi -um festina in auxilium. **b** *absol.*: **a** *oboediens, supplex, fidelis, pius – gehorsam, de-mütig, getreu, fromm*: FORM. Marculfi 1,2 l. 11 quod ... a domesticis fidei -a mente inpenditur (WALAHFR. Wett. 730. *saepe. sim.* TRAD. Corb. 163 m. -issima [item 169]). ORD. Rom. 17,99 ingrediuntur ... omnes -i (*diviti M a. corr.*) mona-chi. ARNOLD. LUB. chron. 1,1 p. 116,17 erat *ducissa* ... missa-rum ... -issima frequentatrix. *persaepe. strenuus, propensus, promptus – eifrig, bereit(willig)*: EINH. Karol. 27 circa paupe-res sustentandos et gratuitam liberalitatem ... -issimus. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,18 primus in hac sede tenuis conviva recumbe, hic ut, -um cum te conspexerit hospes, dicat: 'eqs.' (*spectat ad Vulg. Matth. 25,1sqq.*). HELM. chron. 66 p. 123,22 in redimendis ... captivis -us extitit comes. *studiosus, doctus – gelehrt, gebildet (usu subst.)*: ARS med. 1 p. 418,11 in <simulacris> ... barbarum eum (*sc. Asclepium*) fecerunt ut praestantem, ut artificiose -um. **b** *benignus, benevolens – gü-tig, wohlwollend*: ALDH. virg. II 2828 mihi dignetur sancto-rum summa potestas praesidium misero -um (-o, devote *var. l.*) ferre. EIGIL Sturm. 4 tali studio -issimus fautor gratanter existi-t *archiepiscopus*. RIMB. Anscar. 1 p. 19,25 vestram (*sc. fra-trum Corbeiensium*) -issimam sanctitatem supplici corde roga-mus. *al.*

subst. 1. devotus, -i m. *famulus, servus, minister – Diener, Untergebener, Untertan*: CARM. libr. II 13,2 <si> scribam queris, qui me (*sc. versum*) penna coloraret; Ruathelmus, -us Otgarii, fieri iussit. CHART. Eichsf. 275 p. 159,36 recepit ... nos (*sc. ducem*) archiepiscopus in -um suum et filium adopti-vum. CHART. Wirt. VII 2141 vir Conradus ... fidelis et -us ducatus Suevie. *al. v. et l. 52.*

2. *devotum*, -i n. *salus, votum – Gruß, (Segens-)Wunsch*: WOLFHER. Godeh. I praef. p. 167,43 domno suo ac praecep-tori ... Wolfherius, humilis levita, utriusque devotionis in re-rum principe -a.

adv. devote (-ae). 1 *oboedienter, suppliciter, pie – gehor-sam, demütig, andächtig*: a *in univ.*: HUGEB. Willib. 5 p. 104,25 -e sine theside differentia secundum suae (*sc. pontificis*) voluntatis arbitrio se pergere spondebat. DIPL. Karoli III. 48 p. 81,4 ut ... missam pro nostra salute -issime celebrent *fratres*

[Gansweidt]

(*sim.* 129 p. 207,29. *al.*). HROTSV. Agn. 378 tibi (*sc. Deo*) -e (-e *M*) grates persolvo. GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 70 ut ... pars earum (*mulierum*) cum crucibus ad Dominum -e (*devota mente var. l.*) clamando ... circumiret. THIETM. chron. 2,25 talibus preceptis -ae (-e CHRON. Thietm.) obtemperantes famule. AMARC. serm. 3,397 quo sic -cius eius (*Macharii*) exemplo fierent obnoxia pectora fratrum. *persaepe*. **b** *prompte, libenter – bereit(willig)*, *gern*: CHRON. Fred. 2,62 p. 87,7 quod (*sc. christianum se fieri*) Bellesarius -issime impleturum promittens. **2** *benigne, benevolenter – gütig, wohlwollend*: DIPL. Arnulfi 187 (*spur.*) si iustas servorum Dei preces benigne suscipimus et -e determinamus. *v. et p. 540,52*.

***deuparius**, -i *m.* (*germ. *deupa-; cf. theod. Teufe [W. Pfeifer, Etym. Wb. des Deutschen. 21993. s. v.] qui fossam facit, fossor – einer der einen Graben aushebt, Minierer*: LAMB. ARD. hist. 152 p. 640,43 wallatores et -i et hiatores cum convenientibus et necessariis armamentis et instrumentis ... operantur.

deuriticus *v.* diureticus.

[**deurus** *v.* tubercus: GLOSS. III 11,6 St.-S.]

deus, -i *m.* *script. et form. notabiliores: nom. sg. deos: l. 31. nom. pl. dii pro di: FROUM. carm. 2,9. dat. pl. dies: p. 542,6. metr.: deos: p. 542,7. dēi: MILO carm. 3,4,2,259. de etymologia: EXPOS. miss. 10 -us a diligendo dicitur, quia omnia diligit et gubernat, quae creavit eqs. ALBERT. M. miss. 1,3,12 p. 29^a,8 -us ... est nomen gubernationis ... , quod nomen, si derivatur a verbo Graeco θεωρέω, ... idem est, quod cuncta videns oculo providentiae. *al.**

divus, *numen*, θεός – Gott(heit): **1** *de Deo christiano: a usu communi: α in univ.: FORM. Andec. 22 quem (sc. blada) ... -os dedit. LEX Alam. 41,1 credat iudex se apud -um (altissimum iudicem var. l.) mercedem recipere (cf. Vulg. Matth. 6,2). LEX Baiuv. 1,8 illi, qui sunt ministri altaris -i (Domini var. l.), duplicem compositionem accipiant. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,143 in commune -um summi veneremur Olympi. URSO anat. 7 invocans -um (decum *ed.*) ... membrorum in humano corpore positionem ... exprimam. *persaepe. v. et p. 542, 19. 29. in formulis chartarum: CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,26 (a. 720) si quis ... contra hunc testamentum ... venire temptaverit ... , inprimitus iram -i omnipotentis incurrat (sim. TRAD. Frising. 1 p. 27,28. saepe). CHART. Argent. I 545 sic adiuvet me -us et omnes sancti (sim. CHART. episc. Hild. III 74).**

β de Patre: LIUTG. Greg. 14 secundum scripturae testamentum flagellavit -us filium suum in hac peregrinatione (spectat ad Vulg. Hebr. 12,6; sim. THIETM. chron. 4,72. *al.*) WALAHFR. Mamm. 19,38 non magicas didici vel profero fraudes, sed natum coluisse -i. *carm. (?) 83,12,2 vos (sc. martyres) crucis Christi socios rogate, qui -i patris comitantur agnum (sim. THIETM. chron. 1,17. saepe). al. γ de Christo (in indicatione anni: l. 52): TRAD. Frising. 3 (a. 748/50) ad ecclesiam beatę -i genetricis Marię (sim. 5 p. 31,5. *persaepe*). 481 actum est hoc ... in III. id. dec. ... anni -i DCCCXXIII. POETA SAXO 3,10 postquam -us est homo natus. FROUM. carm. 15,7 quia natus adest -us. CHART. scrib. Col. A II 1 p. 107,24 Henricus panifex -i, (*i. hostiarum pistor, ut vid.*) et uxor sua ... emerunt domum. *persaepe. in locut. -us homo: ALCUIN. rhythm. 1^{tit}. (MG)Poet. IV p. 904) de trinitate et de Christo -o homine. POPPO TREV. ad Bened. (MG)Script. VIII p. 177,42) cum ... amore visionis sepulchri -i hominis Ihesu Christi Ierusalem ... profectus fuisset. ALBERT. M. sacram. 223 p. 146,34 fluit virtus ab eo, qui est verus -us homo passus. saepe. δ de Spiritu sancto: RUP. TUIT. trin. 34,3 l. 75 Spiritum sanctum credimus et confitemur verum esse -um ac Dominum, patri et filio consubstantialem. ε de trinitate: RHYTHM. 8,1,2 alta prolis sanctissime -um promissa nobilis. LIUTPR. serm. 117 (CC Cont. Med. CLVI. 1998. p. 156) sint tres dii, ut tu, christiane, fateris. RAHEW. flosc. 1,18,4 in -orum numero numquam aberratis. *al. b in nominibus eorumque interpr.: α hominum: VITA Theod. 4 p. 39,5 mater eum ... Theodericum in baptismo fecit nominari, quod potest interpretari -i contemplator. SCHOL. Adam gest. 25 -o (Domino var. l.) carus nomen sortiri meruit Odinkar. β plantae: GLOSS. Roger. I B 1,10 p. 529,39 recipe***

... trescolanam ... , id est herbam -o gratias. γ *medicaminis: THEOD. CERV. chirurg. 3,44 p. 172^g alios (lapides) generari non permittit potatio ulterius, unde et -i manus vocatur. 2 de deis paganis et falsis (in nomine plantae: l. 9): a in univ.: PASS. Fel. et Reg. 3 (ZSchweizKirchGesch. 65. 1971. p. 136; s. VIII.²) Decius dixit: 'sacrificate dies' (diis var. l.) eqs. VITA Erasmi 438 hic (*sc. filius Dei*) superat -os magna virtute malignos. ALBERT. M. veget. 6,450 silvestris ... salvia alio nomine dicitur ambrosia -orum, eo quod ... dii facti sunt immortales ex eius comestione. *persaepe. meton. de simulacro: WETT. Gall. 7 -os conterebant peregrini. THIETM. chron. 6,22 Liuzici nostris ... sotiantur, -os suimet precedentes subsequuti. b de hominibus: HELM. chron. 6 p. 16,25 sanctum Vitum ... pro -o venerantur Rani, creaturam antepONENTES creatori. CHRON. reg. cont. III a. 1210 p. 230,43 qui (Remundus) erat ... princeps tocius perversitatis (sc. haereseos) et ab eis (Begginis) quasi -us colebatur. ALBERT. STAD. chron. a. 1186 sepultus est Machometh, -us gentiliū. c de diabolo: RUP. TUIT. vict. 1,8 p. 15,26sq. negavit Satanas ... -um esse creatorem suum, dixit et se esse -um. d de animalis: ANNAL. August. I a. 1068 avecto ... equo, quem pro -o ... colebant Liutici. e de rebus: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 170,17 qui (Chaldaei) beneficium ignis male compensantes, ignem sibi -um altissimum statuerunt. ALBERT. M. summ. creat. II 1,59,1 p. 512^b,30 appellat Homerus -os planetas. *al. 3 per compar.: a de hominibus: α spectat ad magnificentiam, beatitudinem: CARM. var. III A 7,40 p. 627 alter (i. Christus) per meritum paradysi sede locavit fonte sacro genitos, fecit et esse -os eqs. (cf. Vulg. Rom. 5,12sq.). RUP. TUIT. vict. 2,6 p. 53,10 -i ... hec erat pia intentio ... , ut homo ... ipse, quod natura non erat, gratia -us (-i var. l.) fieret. *al. de sanctis: CONST. Constant. 111sq. percunctati ... eum (papam) sumus, qui isti dii (duo var. l.) essent Petrus et Paulus eqs. β spectat ad potestatem, dominium: EUGEN. VULG. syll. 6,9 <cum> te (sc. papam) dominum, immo -um, meque pulicem considerassem. de imperatore Romano antiquo: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,27 ut vocaretur Octavianus -us et dominus. b de ventre (loci spectant ad Vulg. Rom. 16,18): IOH. CANAP. Adalb. A 27 quorum (Pruzzorum) -us venter est. CARM. Bur. 211,1,3 venter -us meus erit.****

deuter *v.* deuterus.

deuterogamia, -ae *f.* (δευτερογαμία) *matrimonium secundum, digamia – Zweitehe: ORD. Rom. 35,40 pontifex precipit sacellario ... , ut eum (sc. virum ordinandum) ad archidiaconum dirigat ad inquirendum ... , si coniugem habuit ex alio viro, quod a Graecis -a dicitur.*

***deuterologium**, -i *n.* (*cf. δευτερολογία*) *repetitio, recapitulatio – Wiederholung: AUREL. REOM. mus. 18^{capit.} -um tonorum (cf. 18,4 quorum [flosculorum, i. tonorum] ... non incongruum videtur iterare numerum).*

deuteronomium (*depr-*, -tr-, -rnum-, -inum), -i *n.* (-a, -ae *f.*: l. 59) (δευτερονόμιον) *lex secunda – zweites Gesetz: 1 de libro quinto Mosis: FIRMIN. (?) scar. 17 p. 50,7 in -o (-rnumium var. l.) Dominus ait: 'eqs.' (Vulg. deut. 24,17). THEGAN. Ludow. 53 in libro -o (deutr-, deutr-i, -i var. l.). GLOSS. I 102,36 St.-S. -um (-inum var. l.), iteratio doctrine, id est secunda lex. PETR. CAS. (?) chron. 4,31 p. 498,18 super depr-um. *persaepe. 2 de novo testamento, libris evangelicis: EKKHE. IV. bened. I 19,65 nomia prima abiit, ubi -a (gloss.: secunda lex, id est evangelium) venit.**

deuterosis *f.* (δευτέρωσις) *acc. pl. -es: l. 67. 1 locus secundus – zweiter Platz, Rang: AUREL. REOM. mus. 8,13 -s ... Greca lingua secundatio sive recapitulatio vocatur. 2 lex secunda – zweites Gesetz: RADBERT. Matth. 7,3378 ut ... estimaretur 'superstitio Iudeorum' seu -s verum quippiam promittere. 10,754 'Pharisei traditiones et observationes' habebant, 'quas illi' grece -es vocant (spectat ad Hier. in Matth. 22,23 l. 1801).*

deuterus (-trus, -ros), -a, -um. (δεύτερος) *nom. sg. masc. deuter: p. 543,3. secundus – (der) zweite: 1 gener.: HEINR. AUGUST. planct. 90 est ... dies -trus sub vespere manequ fac-tus (spectat ad Vulg. gen. 1,8). BENZO ad Heinr. IV. 5,1 p.*

[Gansweidt]

442,8 qui (*senes*) sub cesare sedebant in loco -o. *usu subst.*: CARM. var. III A 7,35 p. 627 -os oxati gustans fera migmata fellis. 2 *mus.*: CARM. de mus. 298 sexto ... loco tenet -r (*tonus*) differentias. Ps. GUIDO ARET. arithm. mus. p. 60,17 vult ... -trus (*authenticus*) constare secunda (*specie*). *persaepe*. 3 *theol.*: CARM. invect. (NArch. 13. 1888. p. 572,6; s. XI.²) -tra lavacri lex, hec est dilectio duplex. 4 *gramm.*: CARM. var. III 16,22 -os inflexus, (gloss.: id est in secunda declinatio) rectum breviat.

**deutonizo* v. **teutonizo*. *devulgo* v. *divulgo*.

**dewarantizatio* (-ren-), -onis f. (de et **warantizatio*) *depositio* – *Absetzung*, (*Amts*-)*Enthebung*: CHART. Osn. III 222 (a. 1259) Hugonem ... militem predictarum domorum advocatia ... dewarentizamus (sc. *Hermannus*); in cuius deware-is fidem ... scriptum sigilli ... munimine duximus roborandum.

**dewarantizo* (-ren-), -are. (de et **warantizare*) *depone-re*, *demovere* – *absetzen*, *entheben*: v. l. 14.

**dexius* (*dixios*), -a, -um. (δεξιός) 1 *iustus* – *rechtmäßig*: FROM. carm. 5,27 Xristus rex esto, tu lux quoque -a victrix. 2 *idoneus*, *habilis* – *geeignet*, *fähig*, *tauglich*: ALBERT. M. eth. I 347 p. 294,88 'dixios', quod est aptus, quasi optime aptus ad convivendum aliis.

**dextrarius* v. **dextrarius*.

dextans, -antis m. *decem unciae* – (*Maß oder Gewicht von*) *zehn Unzen*, *zehn Zwölftel* (de re v. J. TROPFKE, *Gesch. der Elementar-Mathematik*. I. 1930. p. 157): DICUIL epist. cens. 36 (cod. Paris. N. A. 1645 f. 8v) libra, deunx, -s, dodrans, bissis cumulantur. GERB. geom. 6,2 p. 81,13 dimidia ... ter ducta VII -em et semuncem numerum facit *eqs*. FRANCO LEOD. circ. 1,197 quibus (*minutiis*) ... desunt ad perfectionem CLIII assis, -s et II duellae. al. v. et p. 128,395qq. cf. **distas*.

dexter, -(e)ra, -(e)rum. script. dest-: p. 544, 54, 55. adde GLOSS. I 112,6 St.-S. compar.: l. 42. p. 544,1. adde HRABAN. cruc. C 4,78. *superl.* -timus: l. 47. c. dat.: p. 544,5-7.

I adi. (*saepeius usu subst.*, e. g. l. 47,64 p. 544,1.5): A *proprie* i. q. δεξιός – *recht*(s)eitig, *rechts befindlich* (in imag.: l. 51): 1 *de rebus vel partibus corporis*: LEX Baiuv. 2,11 si servus (sc. est), manum suam ... -tram (-eram var. l.) perdat (7,4. *saepe*). WALAHFR. imag. Tetr. 52 cur -tra de parte nolam gestare videtur *Tetricus*? (Wett. 357. *saepe*). EINH. Marc. et Petr. I 1,9 per -erione arbsidae fenestram. THIETM. chron. 4,10 Christi adleta Laurencius -ero (-tro CHRON. Thietm.) mutilatus brachio. HELM. chron. 81 p. 153,22 cum -eram deberet rex tenere strepam. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 13,21 hoc (sc. *fides vera*) est quasi oculus -r. *persaepe*. 2 *de hominibus*: CARM. var. II 9,6,6 ut ... extremo merear (sc. *presbyter*) -timus esse loco (*spectat ad Vulg. Matth. 25,33*). RICHER. REM. hist. 4,45 ut in prandio ... -r Arnulfus, Ad-albero? reginae levis resideret. CHRON. Merseb. 4 p. 173,8 laevi rami devitans declivia -r (-tri var. l.) contendit *Diithmarus* ardua (*spectat ad Isid. orig. 1,3,7*). 3 *de animalibus*: LEX Baiuv. 7,4 si quis die dominico operam servilem fecerit liber homo ... -trum bovem, (-tro bove, -tram var. l.) perdat. alleg.: POETA SAXO 5,692 si, Christe, velis hēdum transferre sinistrum, me pius ut -tris consocias ovibus (*spectat ad Vulg. Matth. 25,33*). B

translate: 1 *clemens*, *propitius*, *benignus* – *gütig*, *gnädig*, *gewogen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,131 ut proprios (sc. *Christophori*) -tro confirmet *Christus* numine visus. WIPO tetr. 43 rex bone, Silvester tibi sit per saecula -r. COD. Udalt. 33 p. 63,10 rationibus nostris (sc. *archiepiscopi*) ... semper -r testistis (sc. *archidiaconus*). 2 *prosper*, *faustus*, *secundus* – *erfreulich*, *glückbringend*, *günstig*: WALAHFR. carm. 31,5 quicquid habes -trum, gaudens volo. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,162 quid senio -r afferat. v. et p. 545,18. 3 *iustus*, *rectus*, *bonus* – (ge)recht, richtig, gut: AMALAR. cod. exos. II 10,1 Christus regnum praedicabat, in quo totum -trum est et nihil sinistrum habetur. off. 3,13 in quo (sc. *alleluia*) non oportet aliquid sinistrum sonare, sed totum -trum. PURCH. Witig. 141 eius (*Witigowonis*) quin totum sub -tro iure sinistrum deficiens in me (sc. *Augiam*) nullam vim posset habere. WOLFHER. God. deh. I 13 p. 177,25 quatenus monachos ... non regulariter ...

sed pompatice enervateque viventes ad -eriora reduceret. TRAD. Ensd. 175 predium ... Ditraco ... iure proprietali et -tro venditionis ordine ... tradidimus (sc. *abbas*). 4 *promptus*, *sollers* – *bereit*(willig), *anstellig* (zu): ABBO SANGERM. bell. 2,257 defecere fatigati bello quoque -tri. EKKEH. IV. bened. I 8,26 mater ait -tris (gloss.: astantibus) ... ministris: 'eqs.' 16,22 servitio (gloss.: Christi) -tri (gloss.: parati) mora nulla steteret ministri. *prudens*, *sagax* – *klug*, *gescheit*: CARM. cod. Vindob. (806) 69,1 proponenda, sacer, qui vis problemata, -r.

10 II *subst.*: A *fem.*: 1 *proprie* (ellipt.) i. q. manus, pars -a – *die rechte Hand*, *Seite*, *die Rechte* (in imag.: l. 19. 20): LEX Ribv. 37,1 ambo coniurare debent cum -eras armatas, (-tris armatis, -era armata, -tras var. l.). EINH. Karol. 32 p. 36,20 vident ... faciem a -tra in sinistram ... transcurrere. WIDUK. gest. 1,9 p. 15,10 -tris datis et acceptis copiam viris fandi concessit *Thiadricus* (sim. THIETM. chron. 6,25. al.). THIETM. chron. 6,84 video (sc. *domina*) ... iuvenem formosum ad -eram. DIPL. Heintr. IV. 423 p. 568,29 monasterium ... ita sub tutelam nostrę imperialis -trę suscepimus, ut *eqs*. CARM. Bur. 143,2,10 qui nec vivit nec lascivit sub estatis -era. *persaepe*. v. et p. 545,69.546,9. acc., abl. sg. pro adv.: WALAHFR. hort. 118 fulturam -tra levaqueprehendunt *retinacula* (sim. AGIUS comput. 5,4. al.). WALTHARIUS 200 quemcumque locum, seu -tram sive sinistram, (-tra sive sinistra var. l.), Waltharius peteret. 2 *meton.*: a *agmen*, *copiae* – *Heersch*, *Streitmacht*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,104 qualis expectet adoria Christi asseculas et quanta suis stet laurea -tris. b (*pacis*) *pactum*, *foedus*, *indutiae* – (*Friedens*-)*Vertrag*, *Abkommen*, *Waffenstillstand*: RIMB. Anscar. 19 p. 42,9 miserunt *Sueones* ad eos (*Danos*) legatos -tram (-eram var. l.) et foedus postulantes. 30 p. 62,20 rex ... et principes saniori consilio -tras ab eis (*Curonibus*) accipientes (sim. ANNAL. Fuld. II a. 869 p. 70,6. *saepe*). HUGO FLOR. act. 10 p. 388,1 quod (sc. *Heinricum Puteolum cepisse*) cernens Constantia, ab eo -tram expecit. c *sponsio*, *promissio* – *Versprechen*: THIETM. chron. 6,86 -eras (-tras CHRON. Thietm.) episcoporum sibi hoc (sc. *consanguineo nubere*) ... interdiciendum fefellit *vidua*. B *neutr.* (et sg. et pl.) i. q. pars -a – *die rechte Seite*: ARBEO Emm. 35 p. 79,1 eo (*lapide*) ... remotu -ex -tro in levoque, (a parte -tra [-era var. l.]) in levam 40 VITA Emm.). p. 79,10 qui (sc. *sacerdotes*) erant ad (a VITA Emm.) -tris. ALFAN. premn. phys. 7,3 p. 75 mittere ... radios -trum ... oculum ad sinistra, sinistrum vero ad -tra (sc. *geometria describunt*; PG 40,640^A τὰ δεξιὰ). ALBERT. M. summ. creat. I 3,8,1^{capit.} de -tro et sinistro caeli. *saepe*. C *mascul.*: 1 *mensura quaedam longitudinis* – *ein Längenmaß* (de re v. M. Hélin, ALMA 28. 1958. p. 1615qq.). DIPL. Merov. I 81 ut girum girando in utrorumque partibus monasteriorum mensurentur plus numeris milibus -trorum saltibus duodecim (sim. 108 p. 279,95qq.). FORM. Senon. I 5 habet terra in longo -tros tantos et in latu -tros tantos. PASS. Fel. et Reg. 9 (ZSchweiz KirchGesch. 65. 1977. p. 143) acciperunt ... corpora eorum sua capita ... portantes ea contra montem ... -tros (-tras B a. corr.) XL. DIPL. Otton. I. 459 p. 624,298q. (spur.) infra aquam ... mille millia destri et per longitudinem ... sunt decem millia destri. 2 *familiaris*, *amicus* – *Vertrauter*, *Freund*: CHRON. Ebersh. 34 quia suus (sc. *abbatis*) erat *abbas* comprovincialis et -r specialis.

adv. 1. *dextere* (-tre). *clementer*, *benigne* – *gütig*, *gnädig*: GODESC. AQUENS. opusc. 2,3 p. 94,3 ut eam (*meam dextram*) percussor meus non sinistre, sed -tre suscipere dignetur.

2. **dextrim*. ad *dextram*, *dextra manu* – *rechts*, in der rechten Hand: RUODLIEB I 21 balenam -m, parmam vehit *scutifer* atque sinistri-m>.

dexterale v. *dextralis*. **dexterarius* v. **dextrarius*.

[*dexterantus* v. **dextrarius*.] **dextero* v. **dextro*.

dextimus v. *dexter*.

dextraliolum (-ari-, -triolum), -i n. *dextrale*, *dextroche-rium parvum* – *kleiner Armring*, *-reif(en)*: GLOSS. I 483,59 St.-S. -a (-ariola var. l.) meniha. 487,24 St.-S. -triola armiboug. al. AGIUS vita Hath. 2 monilia, armillas, -a ... suscipere recusavit. PETR. DAM. epist. 165 p. 201,23 assumpsit *Iudith* ... -ariola (-a var. l.; *spectat ad Vulg. Iudith* 10,3).

dextralis, -e. *script.* -ter-: l. 21. 1 *adi.*: a *dexter* – *recht*(sseitig), *rechts* *befindlich* (in *imag.*: l. 5): SEDUL. SCOT. *carm.* II 15,8 *p a r t e* ... -i clara tropaea refert *dextera Christi* (HILDEG. *div. op.* 1,2,1 l. 51. *al.*). ARNO REICHERSB. *apol.* p. 114,30 ad nostrum sinistrum totam -is et paternae substantiae virtutem perduxit (sc. *Filius Dei*). THEOD. *loc. sanct.* 1132 in fine ... -is absidis iuxta chorum. CHART. *episc.* Wirz. II 36 p. 61,13 fratres ... proprietates ... adhibita -i commixtione uxorum suarum (i. *[manuum] -ium commixtione*) ecclesie ... contulerunt. *usu subst.* (c. *gen. inverso*: l. 11.14): WALTH. SPIR. Christoph. II 1,154 habeto mecum tecum -ia palmae, (i. -em *palmam*; v. P. Vossen, *Der Libellus Scolasticus des Walther von Speyer*. 1962. p. 127). 4,232 origo insinuans nobis arti -ia callis, (i. *artum -em callem*; *spectat ad Isid. orig.* 1,3,7). MIRAC. Hucherti 1,9 ut ... benedicta nos caelibes -esque voce prompti mereamus adisci (*spectat ad Vulg. Matth.* 25,33). **australis** – *südlich*: SEDUL. SCOT. *carm.* II 33,9 tu (sc. *Franco*), dextrum sidus -i climate fulgens. 2 *subst. neutr.*: **a dextrocherium**, *brachiale* – *Armring*, -reif(en): ALDH. *virg.* I 17 ista (*mulier*) ... lacertos -bus ornari ... concupiscit. GLOSS. I 325,32 St.-S. -eralia armbo. CHRON. Noval. 3,22 quod Karolus ei (*militi*) -ia aurea munere transmisisset. *al. in alleg. (loci spectant ad Vulg. exod.* 35,22): HRABAN. *univ.* 21,24 p. 584^A -ia, (sc. *id est*) recta operatio. PETR. DAM. *epist.* 165 p. 183,26 in illo (*thesauro*) habebis ... -ia ... speculativae contemplationis. **b velum**, *pallium in latere altaris suspensum* – *seitlicher Altarbehang*: CATAL. *thes. Germ.* 58,17sq. (a. 1218) ornamentum altaris ... , coopertorium scilicet et duo -ia.

***dextrarius**, -a, -um. (*dextrarius) *equo militari, dextrario instructus, ornatus – mit einem Streitroß versehen, ausgestattet (usu subst.)*: ALBERT. M. *princ.* 7,2 p. 361^A,1 armatum (sc. *esse*) genus est ad loricatum vel gladiatum ... , vel in equestri bello esse, ut ita dicam, -um (*dextratum ed.*) vel equitatum.

dextrariolum v. dextraliolum.

***dextrarius** (dext-, dest-, -ter-, -rer-), -a, -um. (*dextra*; v. A.-M. Bantier, *BullPhilHist. Année* 1976. p. 224sq.) 1 *adi.* i. q. *militaris, bellicus – Schlacht-, Kriegs-*: CHART. *Rhen. med.* III 364 (a. 1229) quas (*marcas*) Henrico ... pro equo -o dedimus (sc. *episcopos*). CHART. *Tirol. notar.* I 711 Hainricus ... promisit ... solvere Wernhardo ... CC libras denariorum ... pro uno equo -erio. 2 *subst. masc. i. q. equus militaris – Schlacht-, Streitroß*: CHRON. *Pol.* 3,23 p. 151,22 statim venabulo primum in acie de -o supinavit *belliger*. OTTO MOR. *hist.* p. 88,13 imperator ... bonum ... dextrerium ... ipsi (*magistro*) donavit. CHART. *Tirol. notar.* II 185 Nycolaus ... promisit ... solvere Ottoni ... C libras denariorum ... pro uno -erio. ACTA imp. Winkelm. I 702 p. 558,10 invenerunt *berroerii* ... des-os. 715 quem (*Hilduinum*) ad ... regem (*Conradum*) ... cum duobus dext-is ... destinamus (sc. *rex Heinricus*). CHART. *Carinth.* V 87 -erarium meum cum armis omnibus ... ecclesie duxi (sc. *Otto*) ... delegandum. *persaepe*.

***dextrim** v. dexter. **dextrinum** v. textrinus.

dextriolum v. dextraliolum.

***dextro** (destro, -tero), -avi, -atum, -are. *depon.*: l. 71. p. 546. 4. 1 *proprie* (in *imag.*: l. 68): **a dextra** *incedendo comitari, prosequi – rechts, zur Rechten gehend geleiten, begleiten*: CHART. *march. Misn.* II 415 p. 288,22sq. (*epist. papae* a. 1177) nos devote -vit *imperator* et ... usque ad altare in ecclesiam introduxit (*sim.* CONST. imp. I 406 p. 583,1). ORD. *coron. imp.* 17,2 cum ... pervenerit *rex* ante basilicam ... , -andus est a senatoribus usque ad gradus (*item* 21,2 *destrandus*. 23,2 -erandus). SABA MALASP. *chron.* 4,14 p. 198,25 quilibet ... Corradinum e vestigio pedes (*an leg. pedis* ?) -are fatiscitur. **b ad dextram discedere, declinare – nach rechts (ab)gehen, abweichen**: ACTA imp. Böhmer 293 p. 259,1 (a. 1227) ut *tramites* observando legitimos ... et ad sinistram obliquando non -erat (sc. *imperialis excellentia*) et ad dexteram non sinistrat (*item* ACTA imp. Winkelm. I 313 p. 280,34). ALBERT. M. *animal.* 1,394 una pars illarum (sc. *arteriae et venae*) -atur et altera sinistratur. 2 *translate*: **a** (*dextra*) *iurare – (mit der Rechten)*

schwören: CAPIT. *reg. Franc.* 91,8 si credentes homines fuerint, in manus comiti sui -ent (*detestent var. l.*). FORM. *Turon.* 30 p. 153,11 ille ... apud homines XII manu sua tertia decima -tus vel coniuratus, (-eratur vel coniuratur *var. l.*) dixit, quod *eqs.* **b de alea i. q. dextere iacere, mittere – glücklich, gut werfen**: EKKEH. IV. *carm. var.* II 5,29 hos thalos juvenis -et.

dextrocherium (dest-, -oxe-, -chir-), -i n. *dextrale, brachiale – Armring, -reif(en)*: GLOSS. 6,90 K. -xerium furiristi. SPEC. *virg.* add. 44^A,2 cingunt ... dextram -iria. SABA MALASP. *chron.* 4,13 suspensis ad cordas stropheis, flectis, des-is.

dextrorsum (dist-, -osum) *adv.* 1 *proprie* (in *imag.*: l. 16.23. 24): **a ad dextram – nach rechts**: HRABAN. *cruc.* C 19,98 media littera ... communis est utrique tramiti, et ei, qui -m, et ei, qui sinistrorsum vadit. OTLOH. *Wolffk.* 17 p. 574^C si sibi (sc. *Deo*) placeret, ... , *monastica vita*, (*monasticam vitam var. l.*), quae -m currit, institui *eqs.* ASILO *rhythmimach.* 27 trahuntur omnes species multiplicis in ante, retro, -m (-osum *M a. corr.*; *inde* ODO CAMER. [?] *rhythmimach.* 27 [-osum, *disvar. l.*]). GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 698,26 aliud (*cauterium*) ab illo (*cornu capitis*) equaliter distans -m et sinistrorsum. *al. ? abund.* ad -m: VITA Deic. 6 ut, qui ... ad obpandendum gazophylacium Domini quorsum similavimus ... , lineatim ... a -m perveniamus horsum. **b** (*a dextra – (von) rechts, rechter Hand*: ARNOLD. RATISB. *Emm.* 2 p. 1073^A -m quaedam cogitatio leniter inrepens et quasi ex parte Christi adveniens. ADAM *gest.* 2,52 mare ... a laeva Orcadas habet, -m (*a dextra var. l.*) attingit Frisiam. CHART. *Wirt.* II 330 p. 49,30 contulimus (sc. *Bertholdus bona*) claustrum circa ipsum monasterium -m ... sita. ALBERT. M. *sent.* 2,364 p. 588^A,19 qui impugnatur a multis ante et retro, -m et sinistrorsum. *al. c directe – gerade, in gerader Richtung*: IOH. IAMAT. *chirurg.* 2,2 machinandum est, quo ad contrariam (quoad contrariam *ed.*) -osum exeat *telum* ... cum ligno. 2 *translate i. q. bene, recte – richtig, recht*: WALTHARIUS 241 -m porrigere sensum. *Gansweidt*

dextrocherium v. dextrocherium. **dextru-** v. destru-.

deyaconus v. diaconus. **di** v. de.

1. dia (dya) *praep. graec. c. gen.* (διά) *script.* *dea vel confunditur c. de* (cf. p. 39,58sq.). l. 67. p. 548,1.27.549,40.61.62.550,15.26.61.551,52.

I pro abl. instrumenti i. q. cum – mit: PAUL. AEGIN. *cur.* 227 inice (sc. *cerotum in anum*) ... dia piulcu.

II pro gen.: **A materiae i. q. ex, de – aus**: 1 *gener.*: COMM. *microl.* 54 p. 112 dia ... graece de, pason id est omnibus, id est quasi dicat (sc. *diapason*) constans de omnibus vocibus, quia omnes voces VII discriminum continet. IOH. GARLAND. *introd. mus.* 137 dyatesseron ... dicitur a dya, quod est de, et tetras, quod est quatuor, quasi de quatuor vocibus consonantia. *al. v. et p.* 31,54. 2 *pharm. et medic. in nominibus antidotorum (primo c. gen. Graeco, deinde liberius usurpatur necnon interdum c. vocabulis non-Graecis coniungitur* [e. g. p. 549,17.18.19.66]; *persaepe ellipt. pro subst., saepius etiam pro subst. declinato* [e. g. l. 72. p. 547,24.25.26.27.28]) i. q. (*confectus*) *ex, de – (hergestellt, zubereitet) aus, mit* (*de re v. Lex MA. III. p. 968; cf. p. 552,17sq.*): **a antidota certa (ordine alphabetico)**: **a** *subst. simplex in schedulis nostris invenitur, de signif. compositi v. s. v.*: absinthium: TRACT. de *chirurg.* 997 emplastrum diasintium (*diasincii var. l.*). acanthus: AESCULAPIUS 23 p. 39,10 ex antidoto ... dianactis aegiptiacae. PAUL. AEGIN. *cur.* 176 p. 101,24 conposita ... dia corallii et dia egyptias acanthis (*achantis B*). acorus: THADD. FLORENT. *cons.* 2,42 assumende ... sunt: dyacori *eqs.* adarce: AESCULAPIUS 46 p. 76,29 malagma dialoen aut diarcina (*cf. Cael. Aur. chron.* 5,2,40). aegiros: PAUL. AEGIN. *cur.* 218 facit ... et die-um. 255 p. 206,17 nisi aliquo malaciorum utantur velut ... diae-u. aloae: AESCULAPIUS 5 p. 10,1 de antidoto ... iera dialoe. RECEPT. *Lauresh.* 1,9 epitima dialloe *al. v. et l.* 62. p. 550,66. althaea: ANTIDOT. *Glasg.* p. 124,6 dealtea calasticum. PAUL. AEGIN. *cur.* 254 p. 202,27 utendum aut dialteas aut aliquo aliorum medicaminum. TROTULA 18 p. 90,10 cum dial-a ita composita, ut sint duae partes dial-ae et tertia de oleo laurino. GLOSS. Roger. III 570 aliud (sc. *antidotum*) ex dyaltea. *saepius*. *ambra: TRACT. de *aegr. cur.* p. 348,12 da diambram.

amygdala: ANTIDOT. Glasg. p. 105,1 antidotum . . . diamindolacio. *adde*: ANTIDOT. Bamb. app. p. 38,4 diacton pigron amigdalon, qui facis epaticis. ANTIDOT. Augiens. p. 56,23 trociscos diapigron epaticis. *anacardium: ANTIDOT. Sangall. p. 79,19 antidotum dian-don. ANTIDOT. Augiens. p. 45,33 antidotum theodoricum dianacha-um. p. 64,1 unguentum dianacha-on. *v. et p. 550,19*. anemone: PAUL. AEGIN. cur. 257 p. 209,11 antidoti . . . dia anemonis partes II. anisum: ANTIDOT. Glasg. p. 104,13 antidotum dianexo. TRACT. de aegr. cur. p. 245,5 dabis . . . dianison. *anthos: CIRCA INSTANS p. 33b^r,29 zucarum rosatum et dianthos commisceantur. THADD. FLORENT. cons. 38,119 cum dyanthos et pipereon. 166,12 cum . . . dianos. *al.* arceuthis: RECEPT. Lauresh. 2,221 capit. p. 85 antidotum diarcitidos. 2,221^{capit.} antidotum diaarcitidos. ANTIDOT. Bamb. 33 capit. p. 22 antidotu diarcitoidas. 33^{capit.} antidotum diarcitoidos. *aregon: TRACT. de aegr. cur. p. 89,38 unge diarrogon. p. 225,45 diarogon. arsenicum: ANTIDOT. Augiens. p. 61,3 implastrum diarsinico, quod latine aurum pigmentum vocant. batus: GLOSS. Salern. p. 12^a,15 dianatus de rubo. GLOSS. IV 362,15 St.-S. diavatus rubus serpens secus terram i. brambere. *bessasa: RECEPT. Lauresh. 4,59 to diatubisasa galieni. PAUL. AEGIN. cur. 161 p. 89,25 dia visasa utendum unctione. *boraginatum: THADD. FLORENT. cons. 37,62 pulverizentur omnia et misceantur cum diaborig-o. WALTH. AGIL. med. 50 p. 159,45 utatur . . . diaborr-o mixto cum zucara violarum. 97 p. 193,11 recipe dyaborr-i libr. I. *al.* *borago: WALTH. AGIL. med. 7 p. 103,8 recipe . . . albuminis, diaborr-is. 20 p. 121,46 de electuario diasenne mixto cum diaborr-e. botanicum: ANTIDOT. Glasg. p. 155,15 antidotum dia-o. *adde*: ANTIDOT. Sangall. p. 84,26sq. emplastrum diavotanus utilis; diavotanos recipit haec: *egs.* bulbus: ANTIDOT. Bamb. 22 capit. p. 21 antidotu diabolbon. 22^{capit.} antidotum dia-on. butyrum: CHIRURG. Sudhoff I p. 101,39 da . . . diabuturum. TRACT. de aegr. cur. p. 209,5 dabis dia-um. cadmia: PAUL. AEGIN. cur. 250 p. 192,22 amplificatis . . . ulceribus conveniet diacatmias (et -thmia B). calamitis *vel* calamentum: AESCULAPIUS 47 p. 78,18 malva agrestis cum . . . dia-nti. DYNAMID. Hippocr. 2,38 antidotum, quod dia-mtis dicitur. ANTIDOT. Augiens. p. 43,17 antidotum dia-ntis. ANTIDOT. Glasg. p. 133,24 oxiporium dia-itis. PAUL. AEGIN. cur. 189 p. 113,8 dia-nthis. Ps. OTHO med. 287^a dia-mintum. *al. v. et p. 549,23*. calx: CHIRURG. Sudhoff I p. 101,47 pro voce dia-ci. cantharis: ANTIDOT. Sangall. p. 84,4 emplastrum diasc-taredis. p. 84,9 emplastrum dia-taredas. ANTIDOT. Berolin. capit. p. 66^a,53 confectio inplastri dia-taridas. ANTIDOT. Glasg. p. 154,29 enplautrum dia-taridon. PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 206,14 dia-taridos farmaco. *al.* capparitis: CIRCA INSTANS p. 11a^a,24 electuarium . . . , quod dicitur dia-is. caryon: AESCULAPIUS 9 p. 12,34 aut diamoron vel diacareon . . . confectiones. PAUL. AEGIN. cur. 161 p. 89,20 diacaron utantur. caryophyllum: PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 149,26 ex dia cariofilii antidotos aquam educit. *casmia: AESCULAPIUS 41 p. 67,39 dia-as cum rosaceo solum. castoreus: TRACT. de aegr. cur. p. 115,12 blancham vel dia-os (*sc. dabis analeptis*). p. 116,16 accipiant *cataleptici* . . . opiatas, ut est . . . dia-rion. *cf. p. 551,61*. centaurea: ANTIDOT. Berolin. 26 p. 72,29 antidotum dia-ria. ceras: PAUL. AEGIN. cur. 100 apocrusticis et stringentibus illud utendum virtutibus, chio et feo . . . et dia-atos. cerasum: RECEPT. Lauresh. 4,62 cadartico dia-sion. DYASC. p. 80^a dya-seon. TRACT. de aegr. cur. p. 261,38 hec emplastra . . . sunt adhibenda: ceroniam, dia-seos. *al.* *cerotarum: AURELIUS 11 p. 706,16 utantur *peripleumonici* epitimo dia-o (dia-a *cod. Vindob. Lat. 68*, ciriacerotaria *cod. Augiens. CXX*). chalcitis: ANTIDOT. Glasg. p. 128,12 medicamen malaimatum diaca-teos. chalcus: THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p. 163^A emplastrum . . . dia-uce. chamaedrys: TRACT. de aegr. cur. p. 328,1 de electuariis detur . . . diacamedreos. chamaemelon: PAUL. AEGIN. cur. 222 p. 163,11 dia camemilon (camamilon B). charta: AESCULAPIUS 31 p. 49,29 trociscos dia-ton. PAUL. AEGIN. cur. 203 p. 137,15 inmittendum dia cartu trociscum. 224 utendum et . . . dia chartu. *al.* chylus: AESCULAPIUS 33 p. 51,42 accipiant antidoton diaquilon. Ps. HIPPOCR. phleb.

p. 72^b,2 emplastrum deaquilon. ANTIDOT. Glasg. p. 142,16 quod (*emplastrum*) greci diatilon dicunt. PAUL. AEGIN. cur. 202 dia chilon (cilon A) . . . utendum. 228 diacilon (diacidon B) lib. I . . . , deinde adponitur diacylon (dyacilon A). RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 89,13 kylos succus latine, inde . . . diakilon, id est emplastrum de succis herbarum. THADD. FLORENT. cons. 19,191 dyacquilon. *al. v. et p. 552,21*. cinnabaris: PAUL. AEGIN. cur. 257 p. 209,7 dia cignaguari. cinnamomum: WILH. SALIC. chirurg. 3,21 p. 349^A cum amygdalato . . . dia-o et croco modico. cissus: ANTIDOT. Sangall. p. 87,1 unguentum dia-um. ANTIDOT. Augiens. p. 63,28 confectio unguenti dia-u. citrium: RECEPT. Lauresh. 4,95 p. 319 to diacytrion. PAUL. AEGIN. cur. 191 p. 116,7 quod (*miloplacontium*) de suco malorum . . . et dia citriu confectum. codia: AESCULAPIUS 9 p. 12,34 aut diamoron . . . aut diacadiion confectiones. ANTIDOT. Glasg. p. 116,21 antidotum diahcadiion. CHIRURG. Sudhoff I p. 101,37 dia-ion cum siruppo mirtino. *al. v. et p. 550,37*. colocynthis: AESCULAPIUS 7 p. 11,37 ex iera dia-oquintidos. PAUL. AEGIN. cur. 210 dia coloquintidos (colloquintidos B) iera. *al.* corallium: AESCULAPIUS 16 p. 22,18 ex trociscis dia-li aut dialectri confectis. 40 p. 65,17 dia-ion. ANTIDOT. Augiens. p. 55,14 trociscos dia-iu. ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,1 trocisci diacorilli. *al. v. et l. 26. p. 546,59*. coronopodium: PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 204,20 id, quod dia-iu, melius. costum: CIRCA INSTANS p. 15a^a,20 electuarium, quod dia-um dicitur. *al.* crocodes: AESCULAPIUS 31 p. 48,40 dia-es aut diacorallium. crocus: ANTIDOT. Glasg. p. 157,11 dea-um. PAUL. AEGIN. cur. 76 p. 53,11 dia-a. p. 53,15 humida colliria appellata dia-u (-on B). *al.* cuminum: AESCULAPIUS 21 p. 32,11 oxyporium accipiant, diacitonitem aut diaciminum. RECEPT. Lauresh. 2,74 oxiporium diaciminos. *al. v. et l. 60*. *curcuma: MAURUS urin. II p. 50,16 utatur diacastoreo, dialacca, dia-a. THADD. FLORENT. cons. 4,87 recipe . . . rosate novelle, dya-e. TRACT. de aegr. cur. p. 291,8 da . . . diacuc-a. *al.* cydonius: AESCULAPIUS 22 p. 35,2 partes . . . diacoinio . . . obruantur. 23 p. 39,9 ex antidoto diacitonion. *v. et p. 551,63.sqq.* cydonitum: AESCULAPIUS 15 p. 19,11 diacitoniten. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 379^B diacitoniten. THADD. FLORENT. cons. 20,52 utatur dyacitoniten. *al. v. et l. 30*. daphnis: AESCULAPIUS 21 p. 33,35 cataplasma . . . diadabnion. 22 p. 36,31 malagmate utantur (*sc. paralytici*) . . . diaphnidion (24 p. 41,14 dia-idon). PAUL. AEGIN. cur. 243 malagmata . . . poliarcion . . . diadafnidum. *al.* echidna: AESCULAPIUS 5 p. 9,43 de antidoto tyriacae, diech-es, hoc est, quae conficitur ex viperarum carnibus. GLOSS. med. p. 86,13 tyriaca, quam dicimus dyacignes. RECEPT. Lauresh. 4,72 tyriaca diatinon vel diagnoses appellata. PAUL. AEGIN. cur. 179 p. 105,19 conveniet . . . eis (*sc. aegrotis*) . . . dia echidnon, (diach-on B). GLOSS. Salern. p. 12^a,33 dracignes, id est de carnibus tyrorum. *al.* elate: PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 206,17 nisi aliquo malacticorum utantur, velut . . . diaelatis. TRACT. de aegr. cur. p. 328,1 de electuariis detur . . . dialati. electrum: PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 101,23 dia electru (eleatrum B) trociscus. *v. et l. 21. p. 551,46*. elleborus: AESCULAPIUS 2 p. 4,3 diac-on. PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 206,21 dia duo elleborum trociscus. erica: PAUL. AEGIN. cur. 213 die-cis trociscus. euphorbium: PAUL. AEGIN. cur. 252 p. 197,23 utantur . . . dia euforbiu. *galanga: TRACT. de aegr. cur. p. 245,28 utantur . . . dia-um. p. 245,33 utendum est electuariis calidis, ut est . . . dia-em. THADD. FLORENT. cons. 166,12 cum electuario, puta cum diacimino vel dia-a. WALTH. AGIL. med. 9 p. 106,32 recipe dya-e. *al.* galbanum: ANTIDOT. Augiens. p. 59,1 dia-es epithima. gigartum: PAUL. AEGIN. cur. 196 p. 120,17 dia gigartion. gyris: PAUL. AEGIN. cur. 131 p. 77,5 utendum medicamentis, velut est . . . diagireos. halicacaba: PAUL. AEGIN. cur. 231 diaton lotarion et dialicacavi et diarodos trociscos. halosanthus: PAUL. AEGIN. cur. 257 p. 209,21 dialalos anthus . . . inpositum. helenium: ANTIDOT. Cantabr. p. 162,26 antidotum dieleneum. hermodactylus: ANTIDOT. Augiens. p. 50,1 katapotias die-tilo. hiera: PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 203,20 diaiera utamur purgatione. hirundo: CHIRURG. Sudhoff I p. 101,41 diayr-inis vel diamoron vel diarodon. hydra: PAUL. AEGIN. cur. 99 p. 62,1 dydras

hyssopum: CIRCA INSTANS p. 22a^f, 21 electuarium, ... quod dicitur diaysopum. THADD. FLORENT. cons. 10,163 recipe dyaysopi. iris: FRAGM. mul. III 33 inplastrum diayron. ANTIDOT. Augiens. p. 60,3 epithima diayreos. TRACT. de aegr. cur. p. 115,33 valentius est ... diairis. p. 208,6 accipiat ... patiens ... diairim. *al.* itea: ALPHITA I p. 312,7 salix, ychea idem, arbor est, unde dicitur dyaiceos emplastrum. PAUL. AEGIN. cur. 179 dia iteon (diattheon *B*) superponendum. *ibid.* *al.* lacca: TRACT. de aegr. cur. p. 291,8 da dia-a. MAURUS urin. II p. 50, 43 utatur *spleneticus* dyalacon. THADD. FLORENT. cons. 15,55 mixtura de dyalacha. *al.* v. et p. 548,32. 550,38. leptocaryon: PAUL. AEGIN. cur. 257 p. 209,8 dia leptocaron. (o)libanum: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 377^D diao-um medicina est opiata dicta ab olibano. PAUL. AEGIN. cur. 101 dial-o. *al.* lithargyrum: PAUL. AEGIN. cur. 250 p. 192,23 ulceribus conveniet ... aliquid edricorum ut dia-giru (-irui, -targirum *var. l.*). macir: ANTIDOT. Lond. p. 20,6 antidotum dia-ir. ANTIDOT. Sangall. p. 81,28 antidotum diamachir. *al.* malva: TRACT. de aegr. cur. p. 343,29 dia-e. manna: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 379^G electuarium dia-a. TRACT. de aegr. cur. p. 348,24 diahermis dabis vel dia-is. p. 353,29 diamagnis. marathrum: ANTIDOT. Sangall. p. 89,39 catarticum dia-trum. margarita: WIBALD. epist. 62 diacalamentis, quod licet exiguo prostet pretio, eque tamen potens est ... sicut dia-on. THADD. FLORENT. cons. 12,169 recipe ... dy-ton. *al.* mastiche: TRACT. de aegr. cur. p. 245,5 dabis ... dia-cum. mecon: TRACT. de aegr. cur. p. 208,17 dabis oleum ... diamiconis. ALPHITA I p. 287,39 dyamiconium, id est alecma de micone, id est papavere, et opomiconium, id est succus miconis. mel: PAUL. AEGIN. cur. 185 p. 110,17 dia-itos. 257 p. 209,10 si assumat antidoti dia melitos ... partes II. melicratum: PAUL. AEGIN. cur. 251 p. 194,20 ex linospermu aut dia-o. melilotum: RECEPT. Dilling. (Sudhoffs Arch. 40. 1956. p. 167,1; s. VIII.) uteris epytima dia-u. ANTIDOT. Augiens. p. 62,14 epithima diamell-u. ANTIDOT. Bamb. 4^{capit.} epitema dia-llon. ANTIDOT. Berolin. 30 p. 73,23 antidotum deamalo. morum: AURELIUS 25 p. 729,17 diame-ron (-on *cod.* Augiens. CXX) medicamine linguam tingito. ABBO SANGER. bell. 3,49 pota dia-on (gloss.: moratum). PAUL. AEGIN. cur. 161 p. 89,18 simplici dia-o. GLOSS. Roger. III 565 gargarismus de dya-on. *saepius. v. et p. 547,49. 548,71.* muscus: THADD. FLORENT. cons. 2,43 dy-us. ALBERT. M. veget. 6,391 dia-us. myrrha: ANTIDOT. Augiens. p. 55,9 trociscos ... diamusreos. *myrtillus: SALERN. comp. 106 diamir-um. myrtinus: TRACT. de aegr. cur. p. 275,26 trociscus ... de balastia vel diamir-um. oenanthe: AESCULAPIUS 42 p. 71,26 epithymum diaurantes. ANTIDOT. Sangall. p. 94,13 epithima dian-ti. p. 94,21 epithima dian-tes. PAUL. AEGIN. cur. 196 p. 120,17 magis stiptica ... dia in-is (inantis *B*). oene-laeum: PAUL. AEGIN. cur. 225 diineleu. *omilysis: PAUL. AEGIN. cur. 161 p. 89,16 collum ... diomilisis (-ifios *B*) cataplasmandum. 255 p. 205,8 dia omiliseos cathaplasma. omphacium: PAUL. AEGIN. cur. 191 p. 116,1 dia umfacum. p. 116,8 dia umfacos suco. opopanax: AESCULAPIUS 47 p. 78,23 ceroto utantur (*sc. podagrivi*) ... aut diao-ce aut diaspermato. orobus: AESCULAPIUS 19 p. 25,29 desiccet reuma et diao-um. RECEPT. Lauresh. 3,46 capit. p. 87 antidotum dio-o. 4,64 epitima diaurubo. 4,65 antidotus deaurubo. ANTIDOT. Glasg. p. 118,20 electuarium deaurobon (*sed cf. notam ed.*). ANTIDOT. Bamb. 21^{capit.} antidotum diarubon. PAUL. AEGIN. cur. 179 p. 105,4 dio-on. *al.* oxycratum: PAUL. AEGIN. cur. 204 p. 138,5 cataplasmare omilisi dia oxicratu. paeonia: ANTIDOT. Augiens. p. 429 antidotum diape-a. papaver: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 378^E dia-r ... dicitur a papavere albo, quod recipit. URSO med. 392 dya-r vel dyadragagantum. *al.* peganon: ANTIDOT. Augiens. p. 57,6 trociscos diapiganus. ODO MAGD. herb. 320 medici dicunt diapiganon illud (*antidotum*). *penidium: BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p. 107^E detur sicut dia-on diadraganthum. CIRCA INSTANS p. 39b^f, 47 cum dia-is. *al.*

perna: PAUL. AEGIN. cur. 257 p. 209,2 dia-is. phoenix: AESCULAPIUS 21 p. 33,27 antidotum diafinicon. 46 p. 76,18 utendum diafricon emplastro. PAUL. AEGIN. cur. 191 p. 116,14 epithima ... dia fenicum, (diaffenicum *B*). 237 p. 174,13 dia finicum (sinicum *B*). GLOSS. Salern. p. 12^a, 16 diafinicon de dactilis. *al.* physalis: ANTIDOT. Augiens. p. 57,15 trociscos diafisallida. PAUL. AEGIN. cur. 203 p. 137,8 dia fisallidum farmaca. piper: ANTIDOT. Augiens. p. 42,17 antidotum dia-reos. PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 144,4 potandum ... dia-reon (-reum *A*). adde: AURELIUS 8 p. 696,28 quod (*antidotum*) dicimus diatriton piperon. PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 101,2 dia dio piperon. 252 p. 196,25 diadiop-reon. ANTIDOT. Sangall. p. 79,47 antidotum diatritonp-ron. ANTIDOT. Augiens. p. 43,8 antidotum diatritonp-reon. ANTIDOT. Berolin. capit. p. 65^b, 43 antidotum diatritonp-ron. p. 68,40 antidotum deatritonp-ron. ANTIDOT. Glasg. p. 102,8 antidotum diatritonp-ron. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 379^E diatritonp-ron dicitur a tribus generibus piperum. TRACT. de aegr. cur. p. 205,32 prodest ... diatriton et dianacardum et pipereon. GLOSS. IV 368,15 St.-S. dia trion piperon pheferwrz. pituida: PAUL. AEGIN. cur. 181 p. 107,17 electuarium dia-on. pompholyx: THEOD. CERV. chirurg. 3,6 p. 160^B unguentum dia-ligos. prasion: AESCULAPIUS 15 p. 19, 33 electuarium dia-ssion. ANTIDOT. Augiens. p. 48,40 electuarium dia-ssium. ANTIDOT. Bamb. 47^{capit.} antidotum dia-ssiu. ANTIDOT. Glasg. p. 111,14 antidotum dia-u. p. 117,27 electuarium dea-um. *al.* prunum: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 376^C dia-is dicitur a prunis. Ps. OTHO med. 256 dia-is. psimythium: AESCULAPIUS 43 p. 73,21 emplastrum diabsimitium. RECEPT. Lauresh. 3,183 capit. p. 90 unguentum diapsimidio. ANTIDOT. Sangall. p. 85,12 emplastrum diapsimitium. ANTIDOT. Glasg. p. 119,36 confectio diaximicio. p. 126,21 medicamen diaximitierin. PAUL. AEGIN. cur. 257 p. 209,12 dia psimitiu (psimitui *B*). *sim. al.* psyllion: TRACT. de aegr. cur. p. 208,41 dabis electuarium diapsillium. resina: PAUL. AEGIN. cur. 275 paululum habens dia sis ritinis farmacu. TRACT. de aegr. cur. p. 291,8 diareti. reum barbarum: TRACT. de aegr. cur. p. 301,24 diacodion et diareub-um rosatum. CHIRURG. Sudhoff I p. 101,34 dialacca vel diareubar. rhodomel: PAUL. AEGIN. cur. 191 p. 115,17 dia rodometitos (romelitos *A*). *rhodostoma: TRACT. de aegr. cur. p. 242,23 cum diaro-mia. sampsuchum: AESCULAPIUS 4 p. 8,9 diasamsuco ... capit ... perungant. ANTIDOT. Augiens. p. 62,3 epithima diasamsucu. PAUL. AEGIN. cur. 181 p. 107,14 epitimatibus ... dysodi et dia samsucii (samficum *B*) ... utimur. *al.* sandix: PAUL. AEGIN. cur. 143 dia-cos utere combusto. satyrion: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 375^G dia-on dicitur a satyris. THADD. FLORENT. cons. 168,71 recipe diasatirion. Ps. OTHO med. 193 reptilium pellit virus dia-ii usus. *al.* scilla: AESCULAPIUS 15 p. 19,34 electuarium ... diascyllis. ANTIDOT. Augiens. p. 53,23 electuarium dia-is. GLOSS. Salern. p. 12^a, 13 dia-es de squilla. scordon: PAUL. AEGIN. cur. 131 p. 77,8 quod (*medicamen*) dicitur smilion aut dia-on. *sena: TRACT. de aegr. cur. p. 113,26 detur dia-e semen ex aromaticis speciebus. WALTH. AGIL. med. 3 p. 90,25 recipe ... diasenne ana drachm. I. 55 p. 163,42 recipe dyasenne ... ana drachm. II. PETR. HISP. chirurg. 127 cum ... diaseno. *al.* v. et p. 547,28. 551,69. sinapi: AESCULAPIUS 22 p. 36,31 diaspermato aut dia-i. smyrna: PAUL. AEGIN. cur. 99 p. 62,7 diasmirnis (-iis *B*) et nardinis (*sc. utamur*). 119 diasmirna. 143 diasmirnon. sperma: AESCULAPIUS 22 p. 36,21 malagmate dia-aton. ANTIDOT. Berolin. 12 capit. p. 66^b, 50 epitima deaspermato. ANTIDOT. Glasg. p. 128,45 epitima diaspermato. RECEPT. Bamb. 23 epithima dia-adon. 25 epitima diaspermato. PAUL. AEGIN. cur. 181 p. 107,7 dia-mo cataplasmandum. *saepius. v. et l. 57. p. 549, 58.* splenium: PAUL. AEGIN. cur. 269 utere dia-u (-spelmui *B*). stacta: AESCULAPIUS 47 p. 76,29 malagma dialoen ... aut dia-e. PAUL. AEGIN. cur. 257 p. 209,4 que (*sc. pharmacon*) dia-is (-accis *B*) dicta. *strobilion: ALPHITA I p. 316,26 strobiliae, id est pineae, inde dia-on, quod fit de nucelis penarum. struthion: PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 206,16 nisi aliquo malac-ticorum utantur velut dia-tiu (da-*B*). strychnum: ANTIDOT. Sangall. p. 84,1 emplastrum diastricnu. p. 85,9 emplastrum dia-

strignos. styrax (sed cf. ALMA 5. 1929/30. p. 124): AESCULAPIUS 21 p. 28,26 epithimio utantur (sc. aegroti) diastoracis. ANTIDOT. Lond. p. 19,31 confectio medicaminis diastiriacon. ANTIDOT. Sangall. p. 84,21 emplastrum diasteriacus. p. 94,29 epithima diastiricos. GLOSS. Salern. p. 12^a,18 diastiraco de storace. cf. p. 552,8. fort. add. (sed cf. ALMA 24. 1954. p. 219): ANTIDOT. Glasg. p. 147,22 diastiracon. sulphur: TRACT. de aegr. cur. p. 213,36 cum dia-e. CHIRURG. Sudhoff I p. 101,41 diasulfur. susinus: ANTIDOT. Augiens. p. 57,28 trociscos . . . dia-i. taenia: RECEPT. Laresh. 4,72 tyriaca diatinon vel diagnoses appellata. terebinthinus: PAUL. AEGIN. cur. 243 ex dia-bentina (-rbentina B). thallia: PAUL. AEGIN. cur. 100 dia-as (-ta-B). thallus: ALPHITA I p. 317,7 talon interpretatur ramos, inde dyatalon, de ramis. thapsia: PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 100,22 cerotum inponendum diata-as (diata-a B). tragacanthum: CIRCA INSTANS p. 29a^r,41 in diadragaganto. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 378^C dia-um dicitur a tragacantho. MAURUS urin. II p. 36,27 exhibeatur diadragon. *sim. al. v. et p. 549,68,72.* violatum: ANTIDOT. Glasg. p. 105,32 antidotum diapolites: dianus, ruta, ciminum. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 375^D trochiscus diani (fort. leg. diavi[olati], *ni subest* ἰόν), id est de succo violarum (*sim. p. 375^C*). *xylocaracta (i. xylocaratum): TRACT. de aegr. cur. p. 288,34 utatur egrotans . . . diaxil-a. zingiber: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 377^B dia-reos idem est, quod zingiber conditum. *zuccarum: TRACT. de aegr. cur. p. 208,42 dabis electuarium . . . dia-ram. **β subst. simplex in schedulis nostris non invenitur, occurrit tantum in composito:** *diascalaboton (δι' ἄσκαλαβώτης – *aus Eidechse*): PAUL. AEGIN. cur. 223 dia ascalavoton farma-cum. *diabacanu (διὰ βακάνου – *aus Kohl*): PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 144,14 cum vino et -u. *diacameron (διὰ καμμά-ρον – *aus Eisenhut*): MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 375^D -reon, id est reducens hominem de morte ad vitam. TRACT. de aegr. cur. p. 233,19 cum pigra et theodoricon et -on. THADD. FLORENT. cons. 12,169 recipe . . . dy-on. *al.* *dialalon (δι' ἄ-λός – *aus Salz*): RECEPT. Laresh. 3,78 emplastrum dialon. *dialimmaton (διὰ λειμμάτων – *aus Resten*): PAUL. AEGIN. cur. 179 p. 105,18 ex -imaton antidotum. *dialotarion (διὰ λω-ταρίου, διὰ τῶν λωταρίων – *aus Lotosklee*): PAUL. AEGIN. cur. 225 aut album trociscum aut -um. 231 diaton lotarion et dialiacavi et diarodos. *diaphoenicines (διὰ φοινικίνης – *aus Datteln*): ANTIDOT. Sangall. p. 94,4 epithima diafinidican. RECEPT. Bamb. 67 diafinicin medicamen uteris. PAUL. AEGIN. cur. 254 p. 202,28 confortemus partem diaffin-o resolutio oxirodino aut inorodino. diarthodon (διὰ ῥόδων – *aus Rosen*): AESCULAPIUS 40 p. 65,18 aut dialectrum aut diachordon. Ps. GALEN. puls. (cod. Mo) 7,22 -rodum. PAUL. AEGIN. cur. 79 curare . . . eam (*chemosim*) . . . dia rodu (rodii B) collirio albo. 119 -roda. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 377^D -rrhodon tres sunt maneries: *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 113,40 utantur . . . diacrodon. *sim. al. v. et l. 41. p. 548,66,72.* adde: ANTIDOT. Glasg. p. 157,8 dearononiten epitima. *diascybelitu (διὰ σκυ-βελίτου – *aus skybellitischem Wein*): PAUL. AEGIN. cur. 158 p. 87,8 ex gliciricia aut diacive-u et crocu et chias et myrra. *diaturpenes (διὰ τουρπένης – *aus Turpena[-fisch]*): PAUL. AEGIN. cur. 254 p. 202,17 -is cerotum. *diazematon (διὰ ζε-μάτων – *aus Gekochtem*): PAUL. AEGIN. cur. 99 p. 61,27 -on (-zim-B) non habens aliquid narcoticum. **β antidota incerta vel dubia (ordine alphabetico):** *diacalonitidos (ἐπὶ χελονίτιδος – *aus Donnerstein*): THADD. FLORENT. cons. 49,251 ad pillulas -os. *diachassarion (fort. *subest* castoreus): TRACT. de aegr. cur. p. 115,35 da tyriacum vel -on. *diacidnon (fort. *subest* cydonius vel κίδωναι): AESCULAPIUS 20 p. 27,26 -on antidotum. ANTIDOT. Augiens. p. 54,11 melior est antidotum thiaccum climacion quam -itnon. *diacosion (orig. *inc.*): TRACT. de aegr. cur. p. 288,33 utatur egrotans -on. p. 338,4 utantur etiam electuario -i. CHIRURG. Sudhoff I p. 101,46 -chosi. *diacusmon (orig. *inc.*): MAURUS urin. II p. 50,43 utatur spleneticus . . . dy-on, diasene. *dialapideon (orig. *inc.*, *ni cohaeret c. lapis*): THADD. FLORENT. cons. 38,121 confortetur cor cum dy-on . . . pretioso. *diame-rozi (orig. *inc.*): GLOSS. Salern. p. 6^a,32 -i combustum, bleta.

*diapareos (ἐπὶ ἄπαρίνης – *aus Klebkraut*): GLOSS. Roger. III 135 (adn.) electuarium . . . dy-os. *diaremias (fort. *subest* aroma): CHIRURG. Sudhoff I p. 101,30 da blanca et dia-is. *diasabato (orig. *inc.*): AESCULAPIUS 19 p. 24,25 malagmate dia-o. ?*diascalon (ἐπὶ ἄσκαλωνίου – *aus Schalotte*): TRACT. de aegr. cur. p. 354,40 emplastrum . . . diatreaseos et dida-on. p. 374,13 confert vel dida-on vel apostolicon. p. 380,17 apostolicon et dida-lion. *diaterascos (fort. *subest* styrax): CIRCA INSTANS p. 2a^v,32 -os. ROGER. SALERN. chirurg. 3,441 apostolicon (gloss. M: vel diacarastios) vel aliud . . . em-plastrum. GLOSS. Roger. III 177 apostolicon sive -taraseos. TRACT. de aegr. cur. p. 323,8 pone supra renes -ruscos et ceron-ium. p. 354,25 superpone diatreascos. *al. v. et l. 6.* *diau-reon (fort. *subest* iris): TRACT. de aegr. cur. p. 209,5 dabis . . . dia-on. *diazimis (ἐπὶ ἄζύμου – *aus ungesäuertem Brot*): THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p. 163^A emplastrum -is. **B nom. propr. in determinatione antidoti (cf. p. 546,48sq.):** *diamnaseum (antidotum Mnaseae – *Mittel des Mnaseas*): AESCULAPIUS 19 p. 24,24 emplastro malactico Serap. et -sse (cf. *Cael. Aur. chron.* 5,10,117 Mnaseu[m], *ibid. al.*). AURELIUS 26 p. 730,31 inponendum erit malagma diaquilon vel -scum. *diahermis (antidotum Hermae – *Mittel des Hermes*): TRACT. de aegr. cur. p. 205,31 prodest -is. *ibid. al. v. et p. 549,21.* diospoliten (antidotum Diospolitani – *Mittel des Diopolitaners*, cf. *ThLL. Onomasticon III. p. 185 s. v. Diospolites*): RECEPT. Laresh. 2,222 capit. p. 85 oxiporium dias-in. 3,137 capit. p. 89 confectio diopo-es. ANTIDOT. Glasg. p. 103,1 antidotum diapolliten. p. 111,11 antidotum exipurium diaspuliten. p. 133,34 oxiporium diaspolititis. PAUL. AEGIN. cur. 46 p. 23,4 dare . . . bibere de aliquo oxiporo et maxime dias-u coclearium I. *sim. al. v. et p. 551,20.* **2. *dia v. *dyo. 3. dia v. divus.** **dialoe v. 1. dia p. 546,65.** **dialalosanthus v. 1. dia p. 548,66.** **diaanemonis v. 1. dia p. 547,7.** **diarciotidos v. 1. dia p. 547,13.** ***diascalavoton v. 1. dia p. 551,28.** ***diabacanu v. 1. dia p. 551,30. diabalus v. diabolus.** **diabetes (dya-, -avit-, -bit-, -tis) m. form.: nom.: -a: l. 45. -e: l. 49. abl.: -e: l. 50. -i: l. 42. -o: l. 44.** **profluvium urinae, διαβήτης – Harnruhr, 'Diabetes':** AESCULAPIUS 38 p. 60,35sq. de -iti; sequitur -ites, sitis multa. GLOSS. med. p. 22,20 -es similis passio est, que et ydrops. PAUL. AEGIN. cur. 206 de -vito; -vitis citus eorum, que bibuntur, est exitus. CONSTANT. AFRIC. theor. 9,37 p. 49b^r,58 dy-a est propter fortitudinem expulsive virtutis, cum qua trahitur colamentum sanguinis, id est urina. GLOSS. med. cod. Mon. p. 22,21 -is est immoderatus fluxus urine. TRACT. de aegr. cur. p. 310,22 -e est immoderata attractio urine ab epate ad renes. MAURUS urin. I p. 27,11 de -e rubrica. ***diabeticus (dya-), -a, -um. 1 adi. i. q. ad profluvium urinae pertinens – den Diabetes betreffend:** WALTH. AGIL. med. 8^{capit.} de -a passione. 8 p. 104,47 urina alba in colore . . . dy-am passionem significat. THEOD. CERV. chirurg. 4,1 p. 180^C idem dico de -a passione. **2 subst.: a masc. i. qui profluvio urinae laborat – Diabetiker:** TRACT. de aegr. cur. p. 310,29 signa in -is hec sunt: *eqs.* p. 310,37 -is cito subveniendum, ne transeat diabetes in ydrosin. WALTH. AGIL. med. 8 p. 105,30 item utatur -us cibus valde grossis et vitet subtiles. **b fem. i. q. diabetes – Diabetes:** WALTH. AGIL. med. 8 p. 105,37 hec de cura -e sufficient. **Weber** **diablus v. diabolus.** ***diabne (-afne, -a(m)pne) subst. (ἐπὶ διαβήτης) urinae flur, incontinentia – Harnruhr, Inkontinenz:** AESCULAPIUS 41 p. 70,35 -e est vesice et urinarum frequens dimissio, ut, quantum acciperint (sc. infirmi), facile per urinam labatur (*Gariopont. pass.* 3,66 diapne). GLOSS. med. p. 23,9 diafne est vesicae passio ex urinarum frequenti dimissione. GLOSS. Salern. p. 15,25 diampne est involuntaria urine emissio (*item* TRACT. de aegr. cur. p. 325,26. URSO anat. 299). cf. diabetes. **Konstanciak** **diabolbon v. 1. dia p. 547,31.** **diabolicus (za-, dya-), -a, -um. (διαβολικός) metr. [Weber]**

diā-: l. 10. al. zābō-: l. 7. usu subst.: l. 30, 39. al.

1 *ad diabolium pertinens, daemonicus – teuflisch, Teufels-: a in univ.*: PASS. Leod. 19 (MGMer. V p. 300,6) quia a -is viris invidis armabatur consilium. VITA Audom. prol. (MGMer. V p. 753,9) omne humanum genus a primo homine -a (*corr. ex diabolica* 2) persuasione seducto venditum. CAND. FULD. Eigel. II 14,55 iudicium et si non za-a fallit gannatura, tamen eqs. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,6 litteras . . . non ut apostolicas, set quasi -as . . . profanabant *quidam*. AMARC. serm. 3,235 ergo -is nolite locum dare factis (*cf. Vulg. Eph. 4,27*). CAES. HEIST. hom. exc. 209 p. 149,23 ceperunt *homines* . . . inauditas hereses predicare easque signis dy-is confirmare. *persaepe. proverb.* (*cf. Aug. serm. 164,10,14*): CAPIT. reg. Franc. 121 p. 239,37 humanum est peccare, angelicum est emendare, -um est perseverare in peccato. al. *b spectat ad paganismum (ad haeresim: l. 20.)*: LEG. Wisig. suppl. p. 482,30 ubicumque idolatriam vel diversos -ae superstitionis errores repperitis (*sc. patres*). RIMB. Anscar. 13 p. 35,19 quos (*Danos*) . . . -o deceptos errore dolebat (*sim. 34 p. 66,8*). IOH. SCOT. carm. 1,3 caesare sub Karolo . . . secta -i damnatur dogmatis atque pastorum cura splendet amoena fides. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,35 ante -o quam ferret *casta puellaris animi concordia* tuscule templo eqs. (*sim. 5,229*). v. et vol. II. p. 10,49. in *imag.*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,189 dextera Christi, omnia depulsis quae previdet ulcera morbis quaeque -as pellit de corde sagittas eqs. *c spectat ad artem magicam*: VITA Pirmin. I 5 p. 25,7 primis magistris dedit Deus potestatem calcandi scorpiones et cuncta venenata dy-a arte (ANSELM. BIS. rhet. 2,3 p. 145,14. al. v. et l. 55). ANSELM. BIS. rhet. 2,3 p. 143,12 hec dicebat *maleficus* Hebraica vel potius -a: 'eqs.' VITA Menel. 2,10 (MGMer. V p. 153,28) nec tantum bonum potuisse facere affirmat *soror reginae* beatum per aliquod -e incantationis derisum. *d spectat ad iniuriam, iniquitatem*: CONC. Karol. A 16,16 si quis iudicum furem in bina vel terna reprehensione non damnaverit et eum -o (dy- var. l.) lucro dimiserit eqs. DIPL. Otton. III. 383 p. 812,7 Cabaliacam per cambium -um ei (*sc. ecclesiae*) abstulit *episcopus*. 2 *a diabolo correptus – vom Teufel heimgesucht, besessen (usu subst.)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,231 ut . . . qui . . . -us morbove gravidine pressus id loca votivas intret referendo querelas eqs. (*cf. I 27 p. 78,4 si quis . . . a diabolo vexatus eqs.*).

*adv. *diabolice. more diaboli, modo daemonico – nach Art des Teufels, auf teuflische Weise, wie der Teufel*: 1 *in univ.*: GREG. VII. registr. 9,35 p. 623,30 crucem . . . et imaginem Salvatoris . . . ita -e a portis abstraxit *comes*, ut eqs. VITA Mahum. 109 alteri uterque existerat mirabilis . . . ille (*Nestorius*), quod in ecclesia pridem sophistice contendebat, iste (*porcarius*), quod noviter -e inveniebat. HUGO TRIMB. sols. 34 p. 65,16 manus eius (*sancti viri*), qua illam (*puellam*) percusserrat, adeo dy-e fetuit per duos annos, ut hanc eciam ori suo porrigere non auderet. *per diabolum – durch den Teufel*: HUMB. Sim. 3,23 p. 228,30 quae sanctificatio virginis terrae filio divinitus collata et -e adempta redditur virginis Mariae filio. 2 *spectat ad artem magicam*: HILDEG. phys. 8,6 si quis irritare vult, ne diabolicae artes per eum (*sc. ranam*) fiant, ipsum in unum queckbronem proiciat, ut madidus fiat, deinceps nullus cum eo quidquam -e perficere poterit. 3 *spectat ad iniuriam, iniquitatem*: ERCEMB. CAS. hist. 74 revertentes (*sc. exsulati*) nihilominus ad solum, de quo . . . -e abscisi sunt.

**diabolizo*, -are. *furere – rasen, wahnsinnig sein*: HERM. SANGALL. Wibor. 1,12 p. 144,14 non post multum temporis coepit infititrix -are.

diabolus (za-, dya-, -bul-), -i m. (διάβολος) script.: zeb-: GLOSS. IV 218,46 St.-S. -bal-: RADBERT. corp. Dom. 8,242. form.: -blus: p. 554,3. al. acc. sg. -on: p. 554,12. al. *de etymologia*: RUP. TUIT. vict. 1,26 p. 39,14 -us . . . hebraice 'deorsum fluens' sive 'clausus ergastulo' interpretatur (*cf. Hier. nom. hebr. p. 73,17*). p. 40,2 grece quoque -us idem sonat, quod latine criminatior sive accusator (*cf. Hier. nom. hebr. p. 61,9*). v. et p. 554,19. metr. diā-: p. 554,5.

daemon, spiritus malignus, immundus – Teufel, böser, unreiner Geist: 1 *proprie*: FORM. Marculfi 2,1 l. 111 tunc venia

consequatur, quando consecuturus est -ulus. RHYTHM. 89,23,1 zabulo immittente Eva peccavit serpente. MILO carm. 3,4,1,410 invidia occumbit, genetrix quae facta -bli est. ABBO SANGERM. serm. 14,31 nullum alium comedunt cibum -i in inferno, nisi eqs. EGBERT. fec. rat. 1,615 non mirum, si forte -us est ocreatus, qui fama vulgi solus dominatur in hedis. BENZO ad Heinr. IV. 4,41 p. 430,24 ad Flegetonta nullus descenderit, ni qui -us devenerit. HILDEG. phys. 6,33 circa hominem velut dyabulus versari solet *pica*. CAES. HEIST. mirac. II 2,25 p. 107,4 dy-us te (*sc. infantem*) habeat. *persaepe. in formula incantationis*: ANTIDOT. Glasg. p. 150,2 herba bulbonica fodis eam in circuitum et dicis: 'zabulon'. 2 *per compar. et alleg.*: a *de hominibus*: BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 101,21 quomodo conveniunt Zuarasiz -us, (Zuarasi vel -us var. l.) et dux sanctorum . . . Mauritius? BENZO ad Heinr. IV. 7,2 p. 586,12 Heinricus . . . audivit tres -os usurpasse cathedram apostolicę sessionis. EPIST. Ratisb. 20 p. 343,15 habe (*sc. filia Hierusalem*) consilium Helisei contra regem Syrię, id est -um. ALEX. MIN. apoc. 12,9 p. 266,23sq. -us interpretatur deorsum fluens, per quem ipse Cosdras designatur, qui deorsum fluxerat ab ecclesia. al. b *de morte*: HRABAN. univ. 20,35 p. 553^B -us . . . et ministri eius metonymicos mors et infernus dicti sunt. ALEX. MIN. apoc. 1,18 -us est mors, quia causa est mortis. 20,14 hic per mortem accipitur -us, cuius invidia mors intravit in orbem terrarum; recte . . . per infernum omnes reprobi figurantur, qui . . . 'foedus' iniquum 'percutiunt cum morte', id est cum -o. 3 *in nominibus*: a *hominum*: TRAD. Scheftl. 295^b (a. 1190/92) testes sunt: . . . Cönradius -us de Rute. REGISTR. Mog. p. 31,12 Henricus filius -i. al. b *botan.* morsus -i i. q. *Scabiosa succisa* (L.) – *Teufelsabbiss*: ALPHITA II p. 120,39 morsus -i (dy- var. l.) principalem habet radicem incisam et similis est denti leonis. c *alch.* dentes -i i. q. *sal ammoniacus – Salmiak*: PS. AVIC. anim. 2,4 p. 96 debes habere de urina puerorum . . . et de dentibus -i et de stercore equino. 6,7 p. 242 sunt, qui solvunt cum dentibus -i, sed non habemus necesse. 6,16 p. 315 dentes dy-i quid est? spersina, et illud est salarmoniacus. 4 *meton. i. q. calamitas, perniciēs – Unheil, Übel, Verderben* (*cf. Vet. Lat. I Macc. 1,37sq. [rec. V]*): CHRON. Andag. 45 p. 113,5 suborta est maxima seditio adversus episcopum tocius congregationis, quod ecclesie hactenus liberrime obfirmasset intolerabile iugum huius obsidionis tamque magnum -um (*i. castrum*) ad insidias sanctificationis. HELM. chron. 1,55 p. 109,7 occiso Herico perturbacio gravis erupit adeo, ut oculis probari potuerit magnum eo dy-um adventasse in afflictionem gentis illius. HEINR. LETT. chron. 13,4 p. 70,1 cum esset Gercike semper in laqueum et quasi in dy-um magnum omnibus in ipsa parte Dune habitantibus eqs. 28,2 impediēbat eos (*Ugaunenses*) rex Viesceka cum Tarbatensibus suis, qui erat in laqueum et in -um magnum Saccalanensibus et aliis Estonibus adiacentibus.

**diabor(r)iginatum sim. v. 1. dia p. 547,23.*

**diaborrago v. 1. dia p. 547,26.*

diabotanico v. 1. dia p. 547,29.

**diabrosis* (dya-), -is f. (διάβρωσις) acc. -in: l. 57. *erosio, exustio – Zerfressung, 'Brand'*: PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 99,3 neque in flegmonibus neque in febribus neque in doloribus fiet (*sc. reiectio sanguinis*), quemadmodum in his, que secundum -in (dy-im B; 3,31,1 διάβρωσιν). MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 366^H sanguineo vomitui per anabrosim (anagra. ed.) vel -im, id est per resudationem sanguinis, reiectio fit V de causis eqs. p. 391^F haemoptoicis, si fiat ex acuitate sanguinis vel -i, non valet (*sc. theriaca*). TRACT. de aegr. cur. p. 228,36 apertio- nem pororum per -im. al. v. et vol. I. p. 604,13.

diabsimitium v. 1. dia p. 550,27.

diabulbon v. 1. dia p. 547,31. diabolus v. diabolus.

diabuturum sim. v. 1. dia p. 547,33.

diacadion v. 1. dia p. 548,14.

diacalament(h)i(s) sim. v. 1. dia p. 547,36.

diacalci v. 1. dia p. 547,42.

diacalciteos v. 1. dia p. 547,63.

**diacalonitidos v. 1. dia p. 551,59.*

diacamedreos v. 1. dia p. 547,66.

diacamemilon v. 1. dia p. 547,67.

***diacamer(e)on** v. 1. dia p. 551,31.
diacantaredas sim. v. 1. dia p. 547,42.
diacapparis v. 1. dia p. 547,47.
 ***diacarastios** v. 1. dia p. 552,8.
diacareon sim. v. 1. dia p. 547,48.
diacariofili v. 1. dia p. 547,50.
diacartu v. 1. dia p. 547,69.
 ***diacasmias** v. 1. dia p. 547,52.
diacastoreos sim. v. 1. dia p. 547,53.
 ***diacastoreus**, -a, -um. (dia et castoreus) 1 adi. i. q. (praecipue) ex castoreo confectus – (vorwiegend) aus Bibergeil hergestellt: AESCULAPIUS 24 p. 40,37 colicus cum sit, troscum –um ad mansionem potato. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 389^D pilulae -ae (Ps. OTHO med. 226^a). 2 subst. neutr. i. q. antidotum (praecipue) ex castoreo confectum – (vorwiegend) aus Bibergeil hergestelltes Mittel: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 378^A -um dictum est a castoreo, valet cephalalgicis. p. 378^D simplicia componentia -um sunt plura, inter quae aliqua sunt obscura eqs. SALERN. comp. 119 vitreum flegma ... purgetur cum calidissimis, ut blanca, -o eqs. Ps. OTHO med. 254 nervi defectus, cephalaea nocens, ... haec sunt, quae -um depellens liberat aegrum. al. v. et p. 548,32.
 ***diacastoricum**, -i n. antidotum (praecipue) ex castoreo confectum – (vorwiegend) aus Bibergeil hergestelltes Mittel: TRACT. de aegr. cur. p. 133,31 facta purgatione ... dabis opopirum, ... -um aut sancti Pauli potionem.
diacatmias v. 1. dia p. 547,34.
 ***diacausis** f. (διάκουσις) certa quaedam ratio ustionis – eine bestimmte Brennmethode: Ps. HELIOD. chirurg. 7 circa adustiones III (sc. genera sunt chirurgiae operationum): -is, epicausis, epifileus et his similia. 31 -is est, quae in corporibus austio scarum facit.
 ***diacedrinus** v. *diacitrinus.
 ***diacentesis** f. (διακέντησις) certa quaedam ratio sarturae – eine bestimmte Methode des (Ver-)Nähens: Ps. HELIOD. chirurg. 4 circa sarcituras genera octo (sc. sunt chirurgiae operationum): -is, paracentesis eqs. 15 -is est angosta punctio, quod de acu vel acia vel lino transit per multas vices in diversas partes corporis vel fibras sarcire.
diacentauria v. 1. dia p. 547,55.
diaceraseos sim. v. 1. dia p. 547,58.
diaceratos v. 1. dia p. 547,56.
 ***diacerotario** v. 1. dia p. 547,61.
diacesanus v. dioecesanus. ***diacetrinus** v. *diacitrinus.
diachalcon v. dichalcon. **diachalcuce** v. 1. dia p. 547,65.
diacharton sim. v. 1. dia p. 547,69.
 ***diachassaron** v. 1. dia p. 551,61.
diachilon v. 1. dia p. 547,71. **diachon** v. diaconus.
diachordon v. 1. dia p. 551,45.
 ***diachosi** v. 1. dia p. 551,66.
diachrisma (-cr-) n. (διάχρισμα) unguentum – Salbe: GLOSS. Salern. p. 123,7 diadisma, constrictivum vel diacrisma.
 ***diacidnon** v. 1. dia p. 551,63.
diacidoniten v. 1. dia p. 548,37.
diacignaguari v. 1. dia p. 548,7.
diacilon v. 1. dia p. 547,71.
diaciminos sim. v. 1. dia p. 548,29.
diacinnamomum v. 1. dia p. 548,8.
diacisma v. diaschisma. **diacissu(m)** v. 1. dia p. 548,10.
 ***diacitnon** v. 1. dia p. 551,63.
diacitonion v. 1. dia p. 548,34.
diacitonitem sim. v. 1. dia p. 548,37.
 ***diacitrinus** (dioc-, -cedr-, -cet-), -a, -um. (διακίτρινος) script. dium caedrinum: l. 65. colore citri tinctus – (zitronengelb): FORM. Sangall. II 39 p. 421,15 palliolum dium caedrinum et aliud coccineum, tertium saphirini coloris (v. notam ed.). NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 86,20 ceteri ... phenicum pellibus avium serico circumdatis ... Tyria purpura vel -edrina littea decoratis ... circumamicti procedebant. LEO MARS. chron. 2,59 p. 281,28 (rec. II) abstulit Basilius ... planetam diocet-am (cetrinam C) optimam et tres pannos de altari. 3,18 p. 384,9 (rec. II) „planeta -etrina, (planetam -am magnam C)

aureis listis undique decenter ornata.

diacitriu v. 1. dia p. 548,12.

***diacivelitu** v. 1. dia p. 551,52.

diacodion v. 1. dia p. 548,14. [diacodos v. diadochos.]

5 **diacoitnio** v. 1. dia p. 548,34.

diacoloquintidos v. 1. dia p. 548,18. **diacon** v. diaconus.

1. **diacona**, -ae f. ministra ecclesiae, diaconissa – Kirchendienerin, Diakonisse (de re v. A. Kalsbach. Die altkirchliche Einrichtung der Diakonissen [Röm. Quartalschr. f. chrstl. Altertumsk. u. Kirchengesch. 22. Suppl. 1926]): CONC. Karol. A 3^B,5 ut presbyteram, -am, nonnam aut monacham vel etiam spiritalem matrem nullus praesumat nefario coniugio copulari. al. FLOD. hist. 1,23 p. 121,10 aderat Hilaria -a, quam benedicens idem pater sanctissimus (Remigius) filiam vocat. 15 PONTIF. Rom.-Germ. 24^{tit}. ad -am (diaconissam B) faciendam. 24,1 episcopus cum -am benedicit, orarium in collo eius ponit. 24,2 missa ad -am consecrandam. 24,24 -a ... inter misteria sacra communicet eqs. MARIAN. chron. a. Chr. 547 acephalorum heresis abdicatur, dicentes Paulum apostolum ... precepisse feminas debere fieri -as, quia eas commemorat post diaconos (spectat ad Vulg. I Tim. 3,11).

2. **diacona** v. diaconus.

diaconalis vel ***diaconilis**, -e. 1 adi. i. q. ad diaconum pertinens – zum Diakon gehörig, Diakons-: CAPIT. Bened. 3,296 vagus atque instabilis clerus, sive etiam in -ali ministerio vel presbyterali officio constitutus eqs. ORD. Rom. 36,20 pontifex induit eos (sc. qui in diaconi officium ordinantur) planetis et stant induti -ilia (-alia var. l.) indumenta. CHART. Aschaff. 8 p. 38,28 in sacerdotali, -ali (dyaconi C), subdiaconali officio dydascalus, si vult, tantum in summis festis in ecclesia serviat. 30 CHART. Rhen. med. I app. 3 p. 719,21 dalmaticae -ales XXVIII. CATAL. thes. Germ. 43,23 dalmatica una episcopalis et septem -ales. 2 subst. neutr. i. q. vestimentum liturgicum diaconi – Gewand eines Diakons: SIEGB. GEMBL. gest. 41 fecit abbas ... casulas duodecim, -alia duo. CATAL. thes. Germ. 17,13 archiepiscopus ... donavit ... ecclesie casulam, -ile et subdiaconile unius coloris.

diaconatus, -us m. gen.: -i: l. 40. al. -u: l. 40. munus diaconi, diaconium – Amt eines Diakons, Diakonat: VITA 40 Gaug. 4 (MGMer. III p. 653,15) ut ... ei officium -i (-u var. l.) ... tradere destinaret pontifex (VITA Germ. 3 [MG Mer. VII p. 420,15] -us offitium. saepius). LIUTPR. hist. 22 p. 175,14 -us eum (sc. Benedictum) ordinem habere permittimus (sc. papa). GREG. VII. registr. 2,51 p. 192,31 cum adhuc in ordine -us eramus, sepe dilectionis tuae (sc. regis Danorum) litteras et legatos accepimus. ALBERT. M. summ. theol. II 10,39,3,2 p. 481^a,23 tres sunt ordines sacri: -us, presbyteratus et episcopalis. saepe.

diaconia, -ae f. (διακονία) gen. sg. -as: l. 55. 1 servitium – Dienst: GLOSS. I p. 213,23 Th. -a ministerium i. diaconentum t. 2 domus pauperum, domus beneficiaria – Wohltätigkeitsanstalt, Armenhaus, 'Diakonie' (de re v. Feine, Rechtsgesch. p. 278 adn. 5): LIBER diurn. 71 p. 68,9 iure perpetuo loco venerabilis monasterii -a (vel -ae, vel -a var. l.) servile<sub>subiaceant servi. 95^{capit}. privilegium [de -is, (-as var. l.)]. HINCM. Remig. app. p. 343,37 -ae infra urbem, quae dicitur Ad-apostolos, solidos II (sc. dari iubeo). PETR. CAS. (?) chron. 3,66 p. 448,31 congregati sunt ... omnes ... episcopi et cardinales ... in -am sanctae Luciae, quae est iusta Septesolis. ALBERT. MIL. temp. 117 p. 414,29 plura contulit papa dona, que et sociavit venerabilibus -is foris existentibus perhempniter permanere eqs. al.

***diaconilis** v. diaconalis.

diaconissa, -ae f. (διακόνισσα) 1 uxor diaconi – Gattin eines Diakons: CONC. Merov. p. 128,4 si inventus fuerit presbyter cum sua presbitera aut diaconus cum sua -a aut eqs. 2 ministra ecclesiae – Kirchendienerin, Diakonisse (de re v. l. 8.): AGNELL. lib. pont. 154 Eufimiam sponsam suam -am cunsecravat Sergius. CAPIT. Bened. 1,385 de -a vel Deo devota. add. 3,78 de -a; si -a nupserit, gladio ultoris sternatur. ORD. Rom. 36,27 similiter etiam [feminae -is et presbiterissis, (-ae et presbiterissae var. l.)], quae eodem die benedicuntur (v. comm.

[Weber]

ed. p. 140sq.). BERNOLD. CONST. libell. X 43 quod -ae manus impositionem habere negantur, non nisi de Paulianistarum -is intellegere ex diversis translationibus edocemur; nam -ae catholicorum manus impositionem habent. v. et p. 556,15.

***diaconita**, -ae m. (διακονητής) form. nom. pl. -es: l. 7. *minister diaconiae* – *Mitarbeiter eines Armenhauses*, 'Armenhausbruder': LIBER diurn. 95 p. 124,17 omnes -e (-es GB) et pauperes Christi, qui ibidem (sc. in *diaconia*) conveniunt, exclamare studeant.

diaconium, -i n. *munus diaconi, diaconatus* – *Amt eines Diakons*: EPIST. Bonif. 39 p. 64,10 quamvis posterius ... eis venisset *Meruualh*, qui presbiterii et -i (diaconi 3) ordinem fuerant adepti eqs. COD. Karol. 84 p. 620,6 emisit nobis (sc. *papae*) ... Neapolitanus episcopus. ... -a iuris sanctae nostrae ecclesiae sibi concedi. ADO VIENN. Theud. 5 (MGMer. III p. 527,22) Caesarius ... -i (diaconi var. l.) officium ei imposuit. MANEG. ad Gebeh. 14 p. 336,28 is ... eligitur, ... qui in -o bene ministrans ... multam fiduciam ... acquisierat. VITA Theog. 1,10 p. 451,47 tum primo in cella beati Gregorii papae adhuc in -o suo prioratum administrare praecepit. al.

diaconus, -i vel **diacon**, -onis m. (διάκονος, διάκων) script. et form.: iac-: INNOC. III. registr. 1,96. ca-: l. 32. deya-: l. 42. dya-: l. 43. al. tha-: l. 39. -ago-: CHART. Sangall. A 6. -cho-: l. 34. adde LEG. Wisig. 2,1,19 (var. l.). 3,4,18 (var. l.). nom. sg. -os: CHART. Argent. I 4. LEX Raet. Cur. 18,11 p. 402,15 (A1). acc. sg.: deagrum (cf. *francog. diacone?*): LEX Alam. 13 capit. p. 38 (cod. 1). -a: YSENGRIMUS 3,985. acc. pl. -is: PIRMIN. (?) scar. 11. metr. -ōnus: HRABAN. carm. 73,1,4.

1 *famulus, minister* – *Diener (expressius de martyre)*: TIT. Rom. 2,6 hic veneranda Dei consistunt membra piorum et clausa recubant operosa sub antra ça-um (inscr. ca-). 2 *minister ecclesiae* – *Kirchendiener, Diakon*: LEX Alam. 13 capit. p. 39 (cod. 9) de -chonibus. LEX Raet. Cur. 18,11 p. 402,11 -us (corr. ex diadicianus A11) ... qui ex curiales parentes natus est eqs. CHART. Bund. 27 p. 30,12 ego Orsacius ... vice Augustani -is scripsi et suscripsi. ANNAL. Augiens. a. 838 (MGScript. I p. 68,2) Puato -us palatii lapsus est in iudaismo. ADAM gest. 1,34 Rimburtus -us (tha- var. l.) eius (*Ansgarii*) a clero simul et populo electus est. LIUTPR. hist. 9 p. 166,4 Bonofilius -us cardinalis (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 291,37. *persaepe*). CHART. Georg. Col. 12 sub testimonio ... Rogeri dey-i, Bertolfi custodis, Bertolfi dy-i. *persaepe*. per compar. de Christo: LIBER ordin. Patav. 2,12 p. 966,4 -us (sc. fuit *Christus*), quando post caenam proprio ore et propriis manibus sacramenta confecta dispensavit ...; sacerdos, quando eqs.

diacoposis, acc. -in. (διακόποισις, cf. DuC. III. p. 97) *molestia, angustia* – *Not, Bedrängnis*: PETR. DAM. epist. 120 p. 391,12 qui peculatus crimen incurrit, in -in cogitur infarcire, quod tulit.

diacoralli(on) sim. v. 1. dia p. 548,20.

diacoronopodiu v. 1. dia p. 548,23.

***diacosi(on)** v. 1. dia p. 551,66.

diacostum v. 1. dia p. 548,24.

diacridia, diacridium v. dacyridium.

diacrisma v. diachrisma.

diacroca sim. v. 1. dia p. 548,27.

diacrocodes v. 1. dia p. 548,26.

diacrodon v. 1. dia p. 551,45.

diactonpigranamigdalon v. 1. dia p. 547,1.

***diacu(r)cuma** v. 1. dia p. 548,31.

diacylon v. 1. dia p. 547,1. **diacytrion** v. 1. dia p. 548,12.

diadabnion, diadafnidum v. 1. dia p. 548,39.

***diadamas** (diia-) subst. *adamas* – *Diamant*: ALPHITA I p. 299,10 *adamas* est lapis, qui et dii-s sonat. cf. **diamas*.

diadaphnidon v. 1. dia p. 548,39.

diadema (dya-), -atis n. vel *rarius diadema*, -ae f. (διάδημα) script. dea-: p. 558,29,58. script. et form.: nom. sg. -em (per elisionem): p. 559,25. abl. sg. -ta: p. 558,23. de etymologia: GODEFR. VIT. panth. 26,6 quid significat -a imperiale? hoc -a sonat duplam conferre coronam, quod veterem Romam mundanaque climata donat.

I *sertum* – *Kranz*: ERMENR. ad Grim. 28 p. 566,22 liceat amoris causa virtutum eius (*sancti Galli*) quosdam floscellos decerpere et metricis melodiis ceu florem -a capiti tuo componere. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,29 quod si haec forte tuam (sc. *poetae*) cingent -ta glabram eqs. LAMB. TUIT. Herib. 1,3 p. 144,14 mox in suo habitu eorum (*coenobitarum*) admittitur collegio componendus ab eis, ut -a floribus, exemplo et imitando proposito. HONOR. AUGUST. spec. p. 955^C ipse (*victor*) purpura induitur, dy-a cum lauro auroque contextum ei imponitur.

II *capitis insigne, corona* – *Diadem, Krone*: A *proprie*: 1 in univ.: VITA Vulfr. 10 (MGMer. V p. 669,6) diabolus ... ei (*duci*) apparuit -te aureo cum fulgentibus gemmis capite operatus. EKKEH. IV. bened. I 31,59 armilla, clavata, periscelide, -a (gloss.: circulus capitis). LIGURINUS 1,555 precessit ... sacram brevius dy-a coronam. CONR. MUR. clip. 16b dux Brabante, tuus clipeus rubet, hunc ita pingam, album quod caput (sc. *leonis*) hic auri -te cingam. SABA MALASP. chron. 4,13 p. 198,11 diversorum ac preciosorum anulorum appensione, dy-tum eciam et fibularum seu monilium. al. 2 *de -te regali, imperiali*: PAUL. DIAC. carm. 27,3 huic (*Adelheidi*) sator est Karolus, gemino -te pollens. AGNELL. lib. pont. 40 p. 304,23 ad ... pontificem properavit *Valentinianus* ... et excussa -ta, (excussio -te 2) capitis ... salutavit. CONST. Constant. 220 contradimus palatium ... , deinde -am, videlicet coronam capitis nostri. DIPL. Otton. III. 90 p. 500,36 usque dum avus noster Otto imperiali meruit insigniri -te. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 284,21 regiam dignitatem regiumque nomen sibi usurpavit, -a (de- var. l.) imposuit rex *Polonorum*. SALIMB. chron. p. 16,23 quod neuter (sc. nec *marchio nec Guido*) in vita alterius dy-te uteretur. *persaepe*. 3 *de -te papali vel episcopali (de re v. B. Sirch, Der Ursprung der bischöflichen Mitra u. päpstlichen Tiara. 1975. p. 135sq.)*: COD. Udalr. 32 p. 61,3 quia corona regni et -a Romani imperii in manu vestra (sc. *papae*) est per manum Petri (*spectat ad Vulg. Is. 62,2sq.; sim. BENZO ad Heinr. IV. 7,2 p. 596,10*). RANGER. Anselm. 164 Silvestro ... decus et -a dedit *Constantinus*. 5272 Hildebrandus, homo fallax et seditiosus, Romam turbavit et -a tulit. al. ELIS. SCHON. vis. 1,40 p. 21,9 habebat *doctor* ... in capite ... -a quoddam venerabile, qualia a pontificibus gestari dicuntur. 4 *de -te Christi*: HROTSV. Mar. 279 est *Maria* ... praeclarum sidus, quod fulget in aevum regis aeterni claro -te Christi. *de nimbo*: TRACT. de cruc. effig. 7 crux in -a est lata duas partes pollicis tertia remanente. 36 crux super filum -ae duos pollices et aliquid plus. *ibid. al.* B *in imag., per compar., alleg.*: 1 *eccl.*: a c. *sensu mercedis*: VITA Eucher. 10 (MGMer. VII p. 51,12) ibi (sc. in caelo) ... a Christo Domino pro laboribus vel bonis operibus -a accepit *victor* gemmis fulgentibus variatam. EPIST. divort. Loth. 3 p. 212,24 vestri (sc. *papae*) apostolatus apicem ... almipluo virtutum -te decoravit *Christus*, cui generalem sui gregis commisit solitudinem. DIPL. Heinr. II. 103 p. 128,20 quatinus ... aeternaliter celestis bravii -te coronetur *regalis maiestas*. CONST. Melf. prooem. p. 146,5 honoris et glorie -te (dyd- var. l.) coronato (sc. *homini*) uxorem et sociam partem sui corporis aggregavit *Deus*. b *spectat ad baptismum*: ALCUIN. epist. 134 p. 203,1 sacro chrismate caput (sc. *pagani catechumeni*) perungitur ... , ut intellegat se -a (-ta, de-te, de- var. l.) regni et sacerdotii dignitatem portare (*sim. PONTIF. Rom.-Germ. 111,19; cf. Vulg. I Petr. 2,9*). 2 *alch.*: ARTEPH. secret. p. 58 in eo (*cinere*) est -a regis et argentum vivum nigrum immundum, a quo nigredinis debet fieri purgatio. Ps. ARIST. pract. p. 661^b,14 cinerem ne vilipendas, quoniam ipse est -a cordis tui et permanentium cinis, corona victoriae et coagulum lactis. C *meton.*: 1 *regnum, dignitas* – *Herrschaft, Regierung*: AGNELL. lib. pont. 98 p. 342,26 qui (*Ioannes*) bis septeno sacri -tis anno, tractatu vigili quo regit ecclesiam, hanc ... arcem iunxit. DIPL. Otton. III. 330 p. 758,23 ea, quae in nostri -tis temporibus vel antea a ... papa ad ... ecclesiam sunt oblata. HELM. chron. 32 p. 59,24 ut ... principes Heinrico dy-a tollendum et ad filium eius ... transferendum decernerent. CONST. imp. II 261 p. 359,26 ut ... nichil honori et iuri nostri -tis aut imperii subtrahatur. CARM. Bur. 10,37 illi

[Weber]

donat *Simon* -a, qui nunc erat anathema. *al.* 2 *de ipsa persona regis, imperatoris* ('Krone'): OTTO FRISING. chron. 6,34 p. 303,5 cum . . . -a regni a sacerdotali gladio feriendum foret, in se ipsum dividitur. CHRON. reg. a. 1172 p. 122,23 (epist. Pisan.) quia in fide et dilectione circa imperiale -a perseveravimus eqs. *D translate i. q. decus – Prunkstück, Zierde:* 1 *de rebus*: ALCUIN. epist. 225 p. 368,27sq. palleum sacerdotale -a est; sicut regium -a fulgor gemmarum ornat, ita fiducia praedicationis pallei ornare debet honorem. SEDUL. SCOT. carm. II 63,14 aurea sideream transcurrit luna per aetram gestans sceptrigerum nunc -a novum. CARM. Cantabr. A 44,3 hec est clara dies (*sc. resurrectionis*) . . . nobile nobilium rutilans -a dierum. ABSAL. serm. 21 p. 124^B Sapientia . . . quae in arcano divinitatis ab aeterno luserat coram Patre, -a carnis assumendo mundo etiam spectaculum facere voluit. *in titulo libri*: CHRON. Mich. p. 8,9 liber ille, quem -a monachorum intulavit *Smaragdus* (ANON. Mell. 50. *al.*). 2 *de hominibus*: ALCUIN. Richar. praef. (MGMer. IV p. 389,33) ad ornandum -a christianae philosophiae (*i. Richarium*). SERMO de Const. 2,2 (MGScript. XXX p. 1019,35) exercuit *Deus*, ut Caprea insula . . . hoc -a (*i. Constantium*) suo vertici stringeret totum. BERNO epist. 2 p. 19,24 tu (*sc. Odilo*), qui es dulce decus nostrum omniumque -a monachorum. RUP. TUIT. vict. 9,13 p. 290,18 Macedonum -a magnus Alexander. *al. de Christo*: EUGEN. VULG. syll. 37,2,4 tu . . . -m eluces mundo lampas fulgore nitente.

2. **diadema* v. **diadesma*.

diademalis, -e. *qui diadematis est – der Krone eigen, zugehörig*: THEODULF. carm. 25,15 felix, qui potis est semper adesse tibi (*sc. faciei imperatoris*) et -i sat dignam pondere frontem cernere.

diadematus (dya-), -a, -um. *diademate ornatus – mit einem Diadem geschmückt*: ANNAL. Ianuens. IV p. 176,26 clericus Bernardus . . . dy-o capite et paramentis circumdatus equitans civitatem intravit. Weber

**diademetrum*, -i n. (*per contam. ex diameter et dime-trum*) *diameter – Durchmesser*: EUGEN. VULG. syll. 24,19 quem sensum habeat talis oratio (*sc. 'annus tuus ex diametro sumptus est'*), non ex diametro, sed ex -o (*ci., diametro ed.*) rectius profertur: -um enim est medietas sperge, linea videlicet illa, que speram secant per medium eqs.

**diademo*, -atum, -are. (*diadema*) *coronare, regem nominare – krönen, zum König machen*: ANNALISTA SAXO a. 1100 p. 733,54 rex licet electus, rex noluit intitulari nec -ari, sed sub Christo famulari. ROB. TOR. chron. a. 1121 ad pentecosten fuit -tus rex Anglorum. ANNAL. Zwif. II a. 1194 Henricum . . . regem . . . hic censu ditat Grecus, hic Apulus -at. *translate i. q. ditare, magnificare – reich machen, verherrlichen*: REIN. LEOD. Laur. epil. 7 astes supplicibus, . . . salvifices meritis, quos pigneribus -as.

**diadesma* (-disma, -ema) *subst.* (διάδεσμα a διαδέν) 1 *malva – Malve, Roßpappel* (cf. Diosc. 2,118 p. 191,12): GLOSS. III 55,1 St.-S. -ema papele, papel. 2 *per pravam interpr. i. q. medicamentum astringens – zusammenziehendes Mittel*: GLOSS. Salern. p. 123,7 -isma, constrictivum vel diacrisma.

diadiopipereon v. 1. dia p. 550,8.

diadoc(h)os vel diacodos, -i m. (διάδοχος) *script. et form.:* dya-: l.62. -es: l.60,62. metr. dia-: l.60.

de lapide pretioso beryllo simili: MARB. RED. lap. 57 p. 1763^C de -do (-co, -ches var. l.): -chos per aquam responsa petentibus aptus daemone effigies varias ostendere fertur. ARNOLD. SAXO fin. 3 p. 71,29 dy-des lapis est pallidus; similis est birillo; maxime excitat demones et fantasmata. ALBERT. M. miner. 2,2,4 p. 34^B,28 -dos . . . lapis pallidus dicitur esse aliquantulum beryllo similis.

diadraga(ga)nt(h)um v. 1. dia p. 551,16.

diadragon v. 1. dia p. 551,16.

diadriopiperion v. 1. dia p. 550,8.

diaduolleborum v. 1. dia p. 548,53.

diaechidnes sim. v. 1. dia p. 548,43.

diaegiptiasacanthis v. 1. dia p. 546,57.

diaegiru v. 1. dia p. 546,63. *diaelatis* v. 1. dia p. 548,49.

diaelectru v. 1. dia p. 548,52.

diaelleboron v. 1. dia p. 548,53.

diaeresis (die-), -is f. (διαίρεσις) *script. dir-: l. 12. ?form. nom. pl. -e: l.9.*

5 *sectio, incisio, divisio – (Ein-)Schnitt, Trennung:* 1 metr.: ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,14 communibus . . . bannite (gloss.: sillabe) modis cum die-i (gloss.: dississione) et episinaliffa non dense usus extiti. 2 *chirurg.:* a *in univ.:* GLOSS. med. p. 24,1 -e, id est sectiones. ALPHITA I p. 287,43 die-is, id est divisio. b *de genere incisionis speciali*: PS. HELIOD. chirurg. 2 chirurgie operationem immittit cum incisionibus sic genera septem: dir-is, perieresis, catascasmos eqs. 8 die-is est recta incisio in corpore.

diaes v. dies.

15 *diaeta* (dieta), -ae f. (δίαιτα, sed notiones in exemplis sub III allatis a dies originem trahere videntur) *script.:* ceta: p. 561,9. zeta: l. 56. p. 561,6.12.16. degeta: l. 46. dietata: p. 561,37. *form. acc. pl. -es*: CHRONOGR. Corb. p. 72,11 (*cod.*).

I spectat ad regulam, ordinationem: A *de cibis sumendis, recte vivendo:* 1 *proprie i. q. δίαιτα, diaetetica, regula ciborum, ratio vivendi – Diät(etik), geregelte Lebensweise, Lebensart* (fere usu medic.): a *strictius de praecepto medicinali:* a *in univ.:* RATHER. cena Dom. 7,282 est . . . dieta capiendorum vel respuendorum custodia vel cautela. ALFAN.

25 premn. phys. 17,10 p. 97 permutantes eam (*malam habitudinem*) . . . ad mediam temperiem congrua -a (PG 40,677^A διαίτη) et exercitiis et pharmacis. LAND. MEDIOL. hist. 2,19 p. 54,22 -a . . . ordinata, qua rex aleretur. BRUNUS LONG. chirurg. praef. p. 105^C instrumenta . . . medicinae sunt tria: . . . illa sunt sicut -a, potio et chirurgia. THEOD. CERV. chirurg. 1,25 p. 144^C caveat . . . vulneratus, quod cuncta, quae circa dietam dicta sunt, diligenter observet. *persaepe. per compar.:* CAES. HEIST. mirac. II 1,23 p. 47,10sq. quando medicus infirmo dare vult fortem medicinam . . . prius ei ordinat dietam . . . ; dieta . . . sunt orationes, ieiunia, elemosine eqs. β *in titulo libri:* PRAECEPT. diaet. I^{tit} incipit -a Ypocratis, quam observare debet homo. CATAL. biblioth. A I 49 p. 248,12 confectionum, malagmatum, antidotum et emplastrorum et dieta medicinae in codice I. DIAETA Theod. 1 Theodori dieta incipit. PETR. CAS.

40 (?) chron. 3,35 p. 412,14 dietam ciborum. CATAL. biblioth. Beinw. (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p. 160,12) diete universales et particulares; item diete particulares. *al.* b *latius in locut. -am actitare i. q. vesci – sich ernähren:* VITA Serv. 8 p. 30,4 qui (*Iohannes Baptista*) vino et sicera omnique immundo abstinens locustis et melle in deserto dietam (degetam, vitam var. l.) actitabat. 2 *meton.:* a *victus, cibus, alimenta – Kost, Speise(n), Nahrung* (alleg.: l. 58): a *strictius de praecepto medicinali:* RECEPT. Bamb. 22 ut attendas ad dietas omnium, maxime horum (*nephriticorum*) sciens omnia dulcia, omnia frigida his esse contraria, et conveniret subtilis et gestibilis dieta. TRACT. de aegr. cur. p. 86,28 dieta eorum (*in stomacho corruptorum*) erit panis, pulli galline, perdices eqs. p. 148,21 dietetur *patiens* liquida et sorbili dieta. MENKO chron. 1 p. 286,24 secundum phisicos . . . malus odor plus nocet

55 quam mala dieta. p. 286,26 propter diete frigiditatem. *persaepe. β latius:* GESTA Ern. duc. I 2,90 erat . . . videre zetarum et apparatusum regalium stupenda spectacula. METELL. Quir. 10,12 conviva Iesu proximus tu perpetua frueris dieta. CHART. Eberb. 269 p. 24,18 quibus (*marcis*) . . . conventui, cuius dieta . . . fuerat hactenus nimis tenuis, in victualibus possit cellerarius . . . honestius ad cenam et commodius providere. IOCALIS 409 quamvis in tenui mensa tenuique dieta, mens hominis solet esse magis proprio lare leta. b *cena, refectio – Mahl(zeit):* CAES. HEIST. Elis. I 7 p. 356,22 evenit, ut maritum sequens ad magnam dietam non inveniret cibos, quibus sana conscientia uti auderet. B *de vita monastica i. q. regula, liturgia (cottidiana) – (Tages-)Ordnung, (Tages-)Liturgie:* CONSUE. Rod. 107 opus Dei intente et devote peragant, de quo mox finita tota operandi dieta copiosius erit loquendum. 161 perscripta . . . fortis agoniste dieta nunc, quid per diversa anni tempora . . . agi oporteat . . . , explicandum est. 171 complebitur dieta modo, quo prelibatum est. ARNO REICHERSB. scut. p. 1508^C ut . . .

cursus quotidianae nostrae dietae honeste et secundum ordinem fiat *eqs.* p. 1509^A ne . . . ea (*lectione*) praetermissa diurni cursus dieta velut ceca sit. *ibid.* al.

II *spectat ad habitationem i. q. camera, cubiculum* – *Zimmer, Kammer* (*in imag.*: l. 14): WOLFHARD. Waldb. 1,17 illa (*Geila*) . . . zetas hie males et operosas ingrediens curceboldum . . . texere coepit (GLOSS. med. cod. Trev. p. 165,21. VITA Brun. Querf. 2 [MGScript. XXX p. 1361,1]). CHRON. Ebersb. I p. 14,2 accidit eam (*Rihcart*) solam sedere in ceta (id est in secretario aestivali palatii *add.* CHRON. Ebersb. II p. 9^A,59), qua pedissaeque solitae fuerant operari. SUMM. Heinr. B. 5,122 zeta grece, camera, kamera latine. METELL. exp. Hieros. 4,406 que (*cuncta*) . . . credunt astrologi . . . in planetis tonitrusve notata (*sc. esse*) dietis. al. *?de habitatione in hortis constructa*: AETHICUS p. 199,15 gradum quingentorum ascensus diversas zetas instauratas, ubi modo nullus accessus hominum esse suspicatur (*cf. Plin. epist.* 2,17,115sq.).

III *spectat ad unius diei spatium*: A *iter, equitatio unius diei* – *Tagesmarsch, -ritt, -reise*: 1 *praevalente notione motus*: HIST. peregr. app. p. 174,11 propter dietam plus solito longiorem inestimabile dampnum in equis passi sumus. ACTA imp. Winkelm. I 340 p. 301,26 continuatis dietis Latii terminos revisuri (*sc. imperator*; 667. *sim.* ANNAL. Plac. a. 1237 p. 475,27 dietis maximis). *persaepe. in imag. de cursu vitae*: METELL. exp. Hieros. 3,814 cur exemptum terris celoque receptum conquerat athletam stadii brevisse dietam? 2 *praevalente notione mensurae* (*def.*: ANNAL. Basil. a. 1271 triginta astronomica, decem communia, sex Alsatica miliaria faciunt dietam. a. 1276 p. 200,37 L miliaria faciunt dietam; VII miliaria Theutonica faciunt dietam. *ibid.* al.): CHRON. Gozec. 1,23 planities spatiosissima per III fere dietas extenditur. OTTO FRISING. chron. 7,3 p. 313,8 super Nilum circiter VI dietas ab Alexandria posita est *Babylonia*. HEINR. LETT. chron. 29,2 ut ramos suos ad decem dietas usque in Revelis extenderet *vinea Dei eqs.* CONST. Melf. 1,93,2 si locatum animal per manifestam ductoris negligentiam vel, quod ipsum ultra statutam -am (dietatam *var. l.*) per malitiam duxerit, mori contigerit *eqs. persaepe. per compar.*: CAES. HEIST. hom. exc. 65 ut a contemplatione quis rediens et ab oracionis loco quasi per unam dietam descendens . . . meminit, quid habuerit. B *opus unius diei, pensum* – *Tagewerk, tägliche Arbeitsleistung*: 1 *proprie*: CHART. Rhen. med. I 411 p. 471,27sq. (a. 1103/24) ante beciam iuxta stationem veteris molendini terram ad plenam dietam arabilem et . . . iuxta viam publicam de novem diurnalibus tres ad tres dietas pleniter arabiles. CHART. Helv. arb. 135 p. 212,42 quod fenatores vel sectatores non possunt compelli redimere -am suam extra castellaniam Sarratae. CHART. Wirt. VIII 2884 quoddam pratum . . . , quod est ad opus viri unius dietae, videlicet aines mannes mat. *remissius i. q. labor* – *Arbeit(saufwand)*: EBERH. ALEM. labor. 993 sarcina doctoris qualis sit, qualis habena, percurri calamo fragili; calamus subit ecce alter, cuius erit non magna -a docenti. 2 *meton. de mensura agri*: CHART. Stir. II 150 p. 223,19 (epist. papae a. 1217) ei (*sedi episcopali*) unam dietam et dimidiam . . . et trecentas marchas . . . assignare (*sim.* 154 p. 227,9 unam dietam vel dimidiam. 227 p. 318,35). C *de caelo, astris i. q. cursus cottidianus* – *Tageslauf, tägliche Bahn* (*per compar.*: l. 60): BERTH. RATISB. serm. 2 p. 18,45 volens . . . proficere debet esse coelestis, id est quasi coelum, . . . hoc est semper debet proficere et perfectam dietam suam perficere. p. 19,3 coelum quotidie dietam suam perficit. D *dies* – *Tag*: 1 *in univ.*: CHART. Beron. 49 (a. 1242) prepositus et capitulum apud dominum imperatorem seu regem usque ad duas dietas laborantes precabunt *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 214,2 iuvamentum . . . est, quod falco refrigeratur per irrationem; unde in estate et quando calefit, quaque dieta sepius potest fieri hec irratio. URBAN. IV. registr. 539,10 p. 512,42 per tres menses integros . . . in servitio . . . moraturos (*militēs*), mensibus ipsis a die, quo iidem milites terram sui domini . . . egressi fuerint, per vulgares dietas et solitas computandis (*item* CLEM. IV. registr. 646,12). al. 2 *conventus* – *Versammlung, Tagung* (*de re v. Dt. Rechtsv.* II. p. 794sq.): CHART. Traiect. 1460 p. 223,12 (a. 1258) renuncia-

mus omni auxilio iuris canonici et civilis, exceptioni fori, doli mali, constitutionis de duabus dietis (CHART. Carniol. II 251 p. 199,29. CHART. episc. Halb. 953 l. 62 [epist. papae]).

5 **diatarium, -i n.* opus unius diei, pensum – *Tagewerk, tägliche Arbeitsleistung*: ODILO SUESS. Seb. 54 p. 651^A,36 iste (*colonus*) solus solita cupiens explere exercitia iunctis bobus properat ad agrum exequi cupiens -um.

10 *diatarius* (die-, ce-, ze-), -i m. *script.*: zeth-: l. 19. ?*hettrarius*: l. 20.

1 *camerarius, cubicularius* – *Kammerdiener, Kammerherr*: HRABAN. marty. Aug. l. 89 Torquatus egit, ut Castulus, ze-us (ce- C) palatii, . . . fuisset artatus (*cf. Ps. Ambr. act. Seb.* 14,69,83). CHRON. Cas. 5 p. 471,26 Radelchis, ze-us palatii, ei (*Sichardo principi*) successit in principatum. RATHER. prael. 1,23 l. 744 ponamus . . . ante oculos quemlibet perfecti filium, cuius . . . atavus cognoscatur miles fuisse: quis novit illius militis pater ariolator an pictor, aliptes an auceps, ce-us an figulus . . . fuerit. SUMM. Heinr. A 8,240 ze-us (zeth- E) grece, latine camerarius, kamerari. B 1,356 ze-us (hetra- D) grece, kamerarius, kamerere latine. 2 *medicus dieteticus* – *Diätetiker, Diätarzt*: IOH. S. PAUL. diet. 458 quod animalium natura humanae naturae imitatrix est et in calore, frigiditate et in siccitate et in humiditate; et sic die-i provideant. 3 *servus cottidianus* – *Tagwerker* (*de re v. Ph. Dollinger, Der bayer. Bauernstand.* 1982. p. 245sq.): TRAD. Weihenst. 303 (a. 1174/82) mulier quaedam Willibirch libere conditionis die-um sancti Stephani accepit sibi Adilhardum. 4 *alimenta cottidie gratis accipiens* – *täglicher freier Kostgänger*: ODILO SUESS. Seb. 59 (32) erat . . . ei (*comiti Suessorum*) inter prandendum familiare inopum debiliusque, quos mensae suae die-os delegerat, curam agere eosque ex his, quae sibi . . . subtrahebat, pie refovere.

diateticus vel diaeticus (dee-, die-, diedi-, -tei-, -a, -um. (δαιτητικός) *qui ad regulam ciborum, rationem vivendi spectat* – *diätetisch, Diät-, die geregelte Lebensweise betrefend*: GLOSS. med. p. 24,2 dieticos, id est regulares. ARS med. 5 p. 421,19 quorum (*sc. elementorum medicinae*) primum est chirurgicum, secundum pharmaceuticum, tertium -teticum, (tercius diedicus G), quartum prognosticum. *subst. fem. i. q. diaeta, regula ciborum* – *Diät(etik), geregelte Lebensweise*: ARS med. 1 p. 418,12sq. cuius (*sc. medicinae*) prima pars est chirurgica, alia quidem diaetica (dietica G), tertia vero pharmaceutica; chirurgiae vero imposuerunt anulum ferreum, -teticiae (dietice H, deetica G) quoque baculum, propter quod et philosophum ostendit.

45 **diaeto* (die-), -avi, -atum, -are. (δαιτώ) 1 *trans. (absol.)*: l. 59: a *in univ.* i. q. *diaeta curare, tractare, alere, diaetam componere (alicui)* – *durch eine Diät behandeln, ernähren, eine Diät zusammenstellen (für)*: ALFAN. premn. phys. 40,12 p. 130 matre non bene -ta (dictata, dieta *var. l.*; PG 40,772^A δεδαιτημένης) et nutrita consequenter, quae generat, corporibus distemperata . . . nascuntur. TRACT. de aegr. cur. p. 84,23 pueri (*sc. febricitantes*) . . . eadem, que (*sic?*) et senes, sunt dietandi dieta. p. 311,4 artificiosus est diabeticos dietare. 55 al. CAES. HEIST. Elis. I 28 p. 375,42 ut medicum quereretur, qui ipsam -ret, ne . . . nimia sibi de victu subtrahendo nimiam corporis debilitatem incurreret (*sim.* II 2 p. 382,35). *alleg. (usu absol.)*: GUNTH. PAR. orat. 9,12 p. 186^D primus panis digerit et -etat, secundus reficit et vegetat, tertius custodit et firmat. 60 *medial. i. q. (diatetice) ali* – *sich (diätetisch) ernähren, Diät halten*: CONSTANT. AFRIC. theor. 5,4 p. 18b^v si . . . -etantur homines secundum quod opus, morbos . . . necesse est esse salubres. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 381^F -etur patiens duobus . . . diebus ante (*sc. purgationem*) liquidis et sorbilibus cibis. TRACT. de aegr. cur. p. 135,8 -etentur (*sc. qui capitis dolore laborant*) sic: pulli, fāsiani, perdices *eqs.* WILH. CONG. chirurg. 799 apostemata talia (*sc. venenosa*) habentes debent -etari subtili dieta. 2 *intrans. i. q. considerare, morari, deverti* – *sich niederlassen, rasten, Quartier nehmen*: VITA Richardi 19 p. 289,33 in qua civitate (*sc. Antiochia*) . . . dum aliquantisper -are placuisset *eqs.* HEINR. TEG. Quir. I 8 erat vicinus locus, ubi nocte precedenti -antes baioli sarcofagum in terram de-

[Niederer]

ponunt. HIST. de exp. Frid. imp. p. 72,28 ad castellum quoddam devenimus, ubi etiam -vimus. p. 73,8 venimus ad Ayos civitatem . . . , ubi -vimus. GERLAC. annal. a. 1179 p. 690,27 sexta feria -are volentes ecce nuntius . . . narrat eis (*Friderico et Cunrado cum copiis*), quod eqs.

***diaetula** (zet-), -ae f. *domicilium, diaeta – Unterkunft, Wohnstätte* (de specu. l. 9): BERTH. carm. 1,156 (MGPoet. III p. 397) perdita mente manens mulier per devia scandens, quam bene salvavit ze-a sancta patris (sc. *Benedicti*; cf. *Greg. M. dial.* 3,38,1). ERCEMB. CAS. hist. 46 Landulfum electum . . . a claustro episcopii expellens et humili loco, in cellula scilicet ministeriorum, degere constituit et sibi in ze-a episcopali mansionem exhiberi iussit *Pandonulfus*.

diaeuforbiu v. 1. dia p. 548,56.

***diafanitas** v. *diaphaneitas.

dia(f)enicum v. 1. dia p. 550,1.

diaferesis v. diaphoresis.

diaffinicium, diafinicin sim. v. 1. dia p. 550,1.

***diafinidican** v. 1. dia p. 551,41.

diafisallida sim. v. 1. dia p. 550,6.

***diaffonitas** v. *diaphaneitas. ***diaffonus** v. diaphanus.

***diafne** v. *diabne. **diafonia** v. diaphonia.

diaforesis v. diaphoresis.

diaforeticus, diaforiticus v. diaphoreticus.

diaforinus v. diaphorinus.

diafracma, diafragma v. diaphragma.

diafricon v. 1. dia p. 550,1.

***diagalanga** sim. v. 1. dia p. 548,57.

diagalbanes v. 1. dia p. 548,61.

diagigarton v. 1. dia p. 548,62.

diagireos v. 1. dia p. 548,63.

***diaglitis** (dya-) subst. (cf. *ThLL*. III. s. v. glis) *lappa – Klette*: ALPHITA I p. 295,13 *ilana* (*ilancia* var. l.), id est lapa maior, lapa inversa, lapago, bardana, -s idem. II p. 84,11 *iancia* . . . , bardana, -is (dya- var. l.) idem, gallice gletonere, anglice clote.

diagnes v. 1. dia p. 548,43.

***diagnosis** (-scis), acc. -in f. (*διάγνωσις*) *cognitio morbi – Diagnose*: PS. GALEN. urin. p. 7,5 non solum in re, verum etiam ante rem, quod Greci *prognoscin* et -scin, (pronosim et dianus p. 6,6) dixerunt, id est intellectum ante se.

diagonalis, -e. linea -is i. q. *diagonios, diagonus – Diagonale*: RAGIMB. epist. 2 p. 519,10 ad longitudinem eius (*quadrati*) -is linee descripto quadrato alio paribus lateribus, habebis quadratum in mensuris duplum iam propositi quadrati. ALBERT. M. anim. 2,1,11 p. 81,67 si dividatur *tetragonum* lineis -bus duabus, faciet quattuor triangulos. anal. post. 1,2,2 p. 23^b,41 *diametros* sive linea -is in quadrato sit simetros. metaph. 10,1,1 p. 553^b,11 *dimensuratio*, quae est *diameter* sive linea -is in quadrato. *spectat ad lineam astrolabii meridiem indicantem*: GERB. (?) *astrolab*, 2,3 quorum (sc. *linearum horarum*) media est linea -is meridiei, cuius ex utrisque partibus simul cum ipsa . . . duodecim horarum meta constituitur.

adv. ***diagonaliter**. modo *diagonalis – diagonal, als Diagonale*: ALBERT. M. metaph. 5,1,7 p. 226,10 si dividatur tetragonum lineis ductis -r de angulo uno in sibi oppositum angulum quadrati per continuum, fiet in actu trigonum.

diagonium, -i n. (*διγώνιον*) *linea diagonalis, diagonios – Diagonale*: RAGIMB. epist. 2 p. 519,5 omne -um (diagonum var. l.) equilateri quadrati habet ipsum latum in se et quincuncem. p. 519,6 si vis propositi quadrati duplum habere, accipe -um minoris quadrati eqs. *saepius*. RADOLF. epist. 3 p. 520,17 hunc (*quadratum*) si per -um . . . secare volueris eqs. FRANCO LEOD. circ. 3,152 sumatur exempli gratia XXV quadratus; is retinet latum V, de quo perficiamus -um eiusdem lateris quincuncem sibi met adiecto. *ibid.* *saepius*. v. et l. 68.

1. **diagonus**, -i m. vel ***diagonum**, -i n. *linea diagonalis, diagonios – Diagonale*: PS. BOETH. geom. 798 -i (diagonii var. l.) . . . , id est angularis lineae, directio bisseña numeretur quantitate. 801 -us . . . per cathetum ductus embadalus summae spatium ostendit. ANON. geom. I 4,14 in quadrato -um invenire si vis eqs. 4,16 rhumbi . . . , cuius sint singula latera pedum

X et -um XII, cathetum sic quaeras: eqs. HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 9 p. 212,3 habes quadratum orthogonum aequilaterum, cuius unus angulus A, alter oppositus per -um in centro. *saepius*. v. et p. 563,59.

5 2. **diagonus** v. diaconus. ***diagrafum** v. *diagraphum.

diagramma, -atis n. (*διάγραμμα*) 1 *figura (geometrica), descriptio – (geometrische) Figur, Darstellung, Skizze*: ALBERT. M. metaph. 9,4,5 p. 428,1 per ea, quae sunt in -bus sive descriptionibus figurarum, actus elicitur de potentia. p. 428,7 quando bene describuntur actu lineae et anguli, sciuntur theorematum secundum actum; si autem per imaginationem non exprimentur, non sciuntur nisi potentia; et hoc probatur per hoc, quod -ta inveniuntur per intellectum actu scita. v. et l. 28. 2 *propositio, notio abstracta – Vorstellung, abstrakter Begriff*: ALBERT. M. metaph. 3,2,4 p. 119,17 -um, hoc est propositio-num, 'ea dicimus' esse 'elementa, quorum' sicut materialium vel essentialium 'demonstrationes insunt in aliorum demonstrationibus', et ex quibus . . . componuntur aut propositio communis et genus eqs.

20 ***diagrammaticus**, -a, -um. (*diagramma*) *qui ad figuram (geometricam), descriptionem pertinet – zur (geometrischen) Figur, Darstellung gehörig (usu subst.)*: ALBERT. M. eth. II 3,1,18 p. 224^a,8 quemadmodum resolvuntur -a, hoc est descriptiones geometricales: eqs.

25 [**diagrammatom** v. *diagrammaton.]

***diagrammatus**, -a, -um. (*diagramma*) *descriptus, depictus – skizziert, dargestellt*: ALBERT. M. pol. 5,9^a p. 550^a,27 'quando numerus' -us, id est descriptus, fuerit, vel . . . 'diagrammatus' (p. 1316^a,7 τοῦ διαγράμματος), id est descriptionis, . . . 'huius solidus fuerit', id est non ductibilis nisi in seipsum eqs.

***diagraphum** (-afum), -i n. (*διαγραφή*) *descriptio, census, tributum – Besteuerung, Steuer, Festsetzung*: CHRON. Moiss. (MGScript. I p. 287,39; s. IX.ⁱⁿ) tales . . . afflictiones populo posuit *Constantinus princeps* ut possessoribus provinciarum Calabriae, Siciliae, . . . per -fa seu capita atque nauticationes (ex *Lib. pontif.* p. 188,4).

diagredio, diagridion, diagridium v. dacrydium.

diahcadion v. 1. dia p. 548,14.

40 ***diahermis** v. 1. dia p. 552,22. **diaiera** v. 1. dia p. 548,69.

diainant(his) v. 1. dia p. 549,49.

diairis v. 1. dia p. 549,3. **diaiteon** v. 1. dia p. 549,6.

diakilon v. 1. dia p. 547,71. **dialacca** v. 1. dia p. 549,8.

dialati v. 1. dia p. 548,49.

45 **dialectica, dialectice** v. dialecticus.

***dialectico**, -are. (*dialectica*) *dialectice, sophistice disputare – dialektisch disputieren, spitzfindig argumentieren*: TRAD. Frising. 670 (a. 845) Cundpatoni respondente -are non posse neque nolle. *dialecticis argumentis asserere, postulare – durch dialektische Argumentation behaupten, fordern*: LAUR. LEOD. gest. 18 p. 502,20 quid referam quosdam comites . . . eius (regis) iuris esse, ut praesules faciat vel deponat, -asse?

dialecticus, -a, -um. (*διαλεκτικός*) *script.*: dea-: l. 59. dya-: l. 60. p. 565,2,33. -et-: l. 60. 63,71. p. 565,2,17.

55 1 *adi. i. q. disputatorius, in arte disputatoria usitatus, logicus – dialektisch, zur Disputierkunst gehörend, in der Disputierkunst üblich, logisch* (de re v. *LexMA* III. p. 944sqq., V. p. 2071sqq.): CHRON. Fred. 3 praef. p. 89,2 nec repperire possit quisquam peritus de-a in a r t e gramaticos, qui eqs. (COSMAS chron. 3,59 p. 237,19 -e [dyaletice, -ae var. l.] artis. al.). ALCUIN. epist. 204 p. 338,32 placuit paucas interrogationes -ae disciplinae . . . cartulae iniungere (CONR. HIRS. dial. 1767. al.). HEINR. TEG. Quir. I 4 ducem rex -o (-etico var. l.) hamo adgreditur, ubi, antecedens dum facile conceditur, consequens velut occulto hamo pectus transfigat. ALBERT. M. elench. 1,1,14 p. 531^b,39 -ae . . . disputationes sunt, quae sunt ex probabilibus collectivae contradictionum. *saepe*. 2 *subst.*: a *masc. i. qui arte disputatoria peritus est – Dialektiker* (*saepe in malam partem, e. g. l. 71*): OTLOH. prov. A 29 eadem (*arrogantia*) divites in verbis, id est -os prudentiaeque saecularis gnaros, saepissime subvertit. GERHON. novit. 4,30 -etici vel potius heretici vident eam (sc. *humanam naturam Christi*) vix

[Niederer]

ad angelorum dignitatem provectam. OTTO SANBLAS. chron. 47 p. 79,3 dyaleticos (-os var. l.) . . . inutilia abicere utiliaque in hac arte monuit sacerdos reserare. ALBERT. M. sent. 2,21,1 p. 354^a,37 tentator (i. diabolus) imitatur -um, qui procedit ex communibus, quae inveniuntur in singulis eqs. saepe. *expressus i. q. philosophus, qui sapientia mundi peritus est – Philosoph, der Weltweise*: GODESC. AQUENS. opusc. 1,12 p. 74,27 unum elige tibi: . . . aut cum -o argumentum rerum apparentium, quod rationis est, aut cum catholico argumentum rerum non apparentium, quod fidei est. **b fem. i. q. ars disputatoria, logica – Dialektik, Disputierkunst, Logik**: **a in univ. (per prosop. l. 15; interdum in malam partem, e. g. l. 17)**: EINH. Karol. 25 apud quem (Alcuinum) et rhetoricae et -ae . . . ediscendae plurimum et temporis et laboris impertivit. FROUM. (?) carm. p. XII,39 lepidulis verbis dominam -a fatur. AMARC. serm. 1,197 quid . . . aut probata refellens contortis arguta modis -etica possit, cum eqs. ALBERT. M. metaph. 3,3,6 p. 145,40 -a et prima philosophia saepe sunt circa eadem et de eisdem tractantes. PS. AVIC. anim. 6,16 p. 304 bonum est apud nos, si dicamus -am aut philosophiam aut sapientiam, quia hoc non dicimus, nisi ut intelligamus rationes. saepe. *in titulo libri*: CATAL. biblioth. A I 20 p. 89,10 (a. 841/72) Albinus -am et rhetoricam in volumine I. CARM. libr. II 16,2,1 explicit ampla sua stringens -a pugno. CATAL. biblioth. A I 10 p. 32,4 introductiones -e. al. *meton. de libro ipso*: EPIST. Hann. 79 p. 129,7 -am nostram, cum me nimis efflagitationibus convicisset, invasit frater. **β adaequatur rhetoricae**: POETA SAXO 5,235 artis rhetorice seu, cui -a nomen, sumpsit Karolus ab Alcuini dogmate noticiam. **γ adaequatur parti logicae**: ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,8 propalavi, qualiter logyca, summa pars sophiae, divisa sit in -am et rhetoricam. TRACT. de divis. phil. p. 37,7 eloquentia ipsa eadem est, que dicitur loyca; hec dividitur in dy-am, rhetoricam, grammaticam. **c neutr. plur. i. q. ars disputatoria, logica – Dialektik, Disputierkunst, Logik (in malam partem l. 36)**: AETHICUS p. 188,5 ut plagis vel ulceribus vino et oleo a -is (delictis var. l.) vel maledictis stultissimum et insipientium hominum curaretur sapiens. THEOD. AMORB. Mart. 2 cum . . . literarum subtilitates . . . penetraret et -orum strophas enodare . . . addiceret. EPIST. Mog. 22 p. 358,7 grammaticorum nos utcumque vel principia libasse non negamus, rhetoricorum vero, -orum vel maiorum quorumlibet nec didasculos nos nec scolasticos profitemur. HUGO HONAUG. div. 1,7 qui (Hugo Aetherianus) cum . . . Alberici cuiusdam in -is fuisset auditor in Francia eqs.

adv. dialectice (-ae). *1 more disputatorio, arte disputatoria, eloquenter – nach Art, mit Hilfe der Dialektik, in rede-gewandter Weise*: HINCM. epist. 37^a p. 16,10 si beatus Augustinus et ceteri doctores contra hereticos pugnant -e sunt locuti eqs. ERMENR. ad Grim. 31 p. 571,26 -ae distinguendum, quod bonum eius (Dei) per se simplum bonum est. HERM. TORN. rest. 2 non dialecticos huiusmodi clericos, sed -e appellat Anselmus archiepiscopus hereticos . . . dicens eos de sapientium numero merito esse exsufflandos. ALBERT. M. mem. 2,3 p. 110^b,23 si . . . est ordo (sc. reminiscentiae) probabilitatis, tunc aut erit in pluribus quidem -e aut rhetorice eqs. al.

dialectrum v. 1. dia p. 548,52.

dialeptocarion v. 1. dia p. 549,11.

dialecticus v. dialecticus. **dialibanum** v. 1. dia p. 549,12.

dialicacavi v. 1. dia p. 548,64.

***dialimaton** v. 1. dia p. 551,37.

dialipon (dya-) n. (διαλείπων) script. dil.: l. 65. form.: nom. sg.: -pes: l. 69. -pides: l. 69. nom. pl. -onta: l. 65.

1 febris intermittens, typica – Wechselfieber: GLOSS. med. cod. Petropol. p. 272,6 omnia dic, quae<o>, verbi quae syllaba signet: . . . quid trix, derma, . . . diliponta gloss.: cotidiana, ter-ciana, quartana). *2 intermissio, defectio – Ausfall, Schwäche(zustand)*: ALPHITA I p. 298,8sq. lipothimia, malfactio, syncopis . . . idem quod spasmatio, id est defectus motus cordis; inde dy-ides sive -es (-on var. l.) idem est quod defectio (sim. II p. 100,6).

dialiquos v. dialogus. **dialis** v. dealis.

dialit(h)argiru(m) sim. v. 1. dia p. 549,14.

dialocus v. dialogus. **dialoe(n)** v. 1. dia p. 546,65.

dialogicus, -a, -um. (διαλογικός) genere dialogi scriptus, qui ad dialogum pertinet – in Dialogform geschrieben, dialogisch: ΕΚΚΕΗ. IV. prol. Gall. p. 91,39sq. huius (sc. Notkeri) operis priorem cum ipso (Hartmanno) alternaverat Notkerus Balbulus partem; quod cum -a lege fecissent, uterque, quae sibi libuit, -o quidem iure operi inseruit. ARNULF. delic. 696a^{tit}. -a poete tetrastica. CATAL. biblioth. Becker 128,74 altercatio -a Attici . . . et Critoboli.

adv. dialogice (-ae). *ratione dialogi – in Dialogform*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,24 l. 54 in quo (libello) alternatis vocibus quasi -ae contra hereticos disputans . . . ita subinfert (sc. Athanasius antistes): 'eqs.'

dialogismus, -i m. (διαλογισμός) dialogus – Dialog, (Zwie-)Gespräch (in titulo libri): BERNH. GEIST. dial. p. 15,15 -i veritatis, adulatoris, iusticiae; primo alloquitur veritas iusticiam eqs.

dialogus, -i m. (διάλογος) script.: dea-: l. 25. dya-: l. 31,34. -liques: l. 25. -ocus: l. 27. form.: gen. pl. -on: l. 33; -um: l. 27. abl. pl. -iis: l. 28. metr. dia-: WALAHFR. Wett. 285.

sermo, genus dialogicum, disputatio, certamen – Dialog, Dialogform, (Streit-)Gespräch, Streitgedicht: 1 de textu (saepe in titulo libri): a proprie: CHRON. Fred. 2,59 fertur in -liques (m. 1; in dialogo libro, inde alicis sim. var. l.) sancti Gregorii. PAUL. DIAC. Lang. 4,5 capit. p. 114 codicem -cum (-orum, -um var. l.) beatus Gregorius . . . reginae direxit. ALCUIN. epist. 279 p. 436,16 in -is (-iis H) beati Gregorii. HRABAN. epist. 4 composui . . . quendam -um et nomini tuo ipsum dedicavi. CARM. var. Walther 16^{tit}. -us Iudei cum Christiano quodam ceco. GUTOLF. Agn. tit. p. 82 incipit dy-us Agnetis . . . cum quodam monacho. PS. PLATO quart. 4 p. 156,9 in libro suo (sc. philosophi), qui dicitur -on. saepe. **b meton. a de libro ipso**: VITA Mathild. II 16 p. 176,15 cum dy-um acciperet in manum et studiose intendisset legendum eqs. **β prisco cognomento de Gregorio Magno (cf. Lampe, A Patristic Greek Lexicon. 1961. p. 356^a)**: LIUTPR. leg. 22 Romanus enim clericus, postmodum universalis papa Gregorius, qui a vobis (sc. Graecis) appellatus est 'D-us'. 2 de colloquio: AGOB. 2,13 l. 7 qui (Avitus episcopus) cum . . . Gundobado frequenter de fide altercans et -os im praesenti conficiens et epistolis absenti respondens.

***dialotarium** v. 1. dia p. 551,38.

***dialon** v. 1. dia p. 551,35.

dialt(ha)ea(s) v. 1. dia p. 546,67.

diamac(h)ir v. 1. dia p. 549,17.

diamagnis v. 1. dia p. 549,19. **diamalva** v. 1. dia p. 549,18.

diamanna sim. v. 1. dia p. 549,19.

diamaratrum v. 1. dia p. 549,21.

diamargariton v. 1. dia p. 549,22.

***diamas** (dya-), -antis m. (adamas, per contam. c. διαφα-νής sim.; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XXIV. p. 132sq.) (lapis) adamas – Diamant: DEDIC. Erf. (MGScript. XXX p. 487,31; s. XII./XIII.) dedit dominus Wernherus . . . abbati anulum de auro puro continentem in se lapidem preciosissimum cum dy-e. PS. ARIST. lap. I p. 186,4 sicut lapis dy-s (gloss.: vel adamas), quando sentitur ab aliis lapidibus terreis, moventur omnes et franguntur. p. 194,14 lapis dy-s, qui vocatur elmos, nature est frigide et sicce in quarto gradu. p. 194,20 est unus lapis, . . . qui confundit dy-em sibi coniunctum. *ibid. al. cf. *diadamas.*

diamasticum v. 1. dia p. 549,25.

***diambra** v. 1. dia p. 546,72.

diamelicratum v. 1. dia p. 549,31.

diamel(l)ilotu(m) sim. v. 1. dia p. 549,32.

diamelitos v. 1. dia p. 549,29.

diamel(l)on v. 1. dia p. 549,37.

diamemilotum v. 1. dia p. 549,32.

diameron v. 1. dia p. 549,40.

***diamerozi** v. 1. dia p. 551,71.

diameter, -tri m. vel **diametrum**, -i n. vel **diametrus**, -i m. vel f. (διάμετρος) script.: dya-: p. 567,34. dim-: p. 567,17.

[Niederer]

form.: nom. sg. -os: l. 32. adde: Ps. BOETH. geom. 35 (var. l.). acc. sg. -on: l. 21. 22. 23. 33.

1 *strictius*: a *dimetiens*, *diagonus*, *linea media* – *Durchmesser*, *Diagonale*, *Mitte*(llinie): a *de figuris geometricis*: Ps. BOETH. geom. 31 -us ... circuli est quaedam recta linea per centrum ducta eqs. ANON. ad Ragimb. p. 534,17 circulum mihi statuo, cuius -um VII sit pedum, circuitus vero XXII eqs. Ps. BEDA mund. const. 1,172 -r (-um var. l.) est linea, quae aliquid partitur in duas medietates. ALBERT. M. metaph. 10 p. 27,19 quare -r quadrati non commensuratur. cael. 1,1,10 p. 30^b,31 si inter duo puncta data describitur semicirculus CD et protrahatur -r CD eqs. saepe. locut. secundum diametrum i. q. *decussatim* – *kreuzweise*: ALBERT. M. eth. II 5,2,9 p. 356^a, 38sq. facit retributionem ... coniugatio gratiae secundum -um; secundum enim -um gratia unius transit in alium, et gratia alterius retransit in istum. β *de caelo siderum*: BEDA temp. rat. 17,22 quare ad -um (dim- var. l.; gloss.: scilicet ad medietatem caeli, id est ad VI signa) caeli, quod quintam decimam lunam tenere nemo qui dubitet. 18,43 proba ad -um (gloss.: id est ad VI signa) anni eqs. CARM. de temp. rat. 332 multivagos ... motus solet ... per zodiacum luna salvare lumine pleno, cum -on ducit Foebum. 395 horae duodenae -on ducunt caeli. 433 quod (sc. medium caeli) -on dicunt senes. remissius i. q. *pars* – *Seite*: ALBERT. M. fat. 4 p. 73,34 luminaria sunt in capite Gorgonis et respicit ea inimica radiatio Martis a quadrato vel ab opposita -o. γ *usu vario*: MAPPAE CLAVIC. 288 p. 243,11 quatuor circulis (i. *vasibus*) imis inter alios exposita -orum formatione volventibus ... nil effundetur. EBERH. FRISING. (?) fist. p. 279^b qui ... circulus non secundum ambitum suum, sed per medium sui a labro in labrum indirectum metitus, -um dicitur. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 144,17 tota (luna) obumbratur cum tanto quidem statu, quanto hinc inde superat -os umbre (sc. terrae) -on lune. ARNOLD. SAXO fin. 4,9 p. 87,39 si extra dy-um (sc. speculi concavi) ponantur oculi, dextra apparent dextra et sinistra sinistra. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 215,13 habeatur tina ... cuius -um sit adminus duorum pedum secundum longitudinem. saepe. de umbra horologii fere i. q. *horologium*, *hora* – *etwa: Uhr, Stunde*: ABBO SANGERM. bell. 3,41 -a (gloss.: medietatem sperę, horologium) scias. per *pravam* interpr. (spectat ad Mart. Cap. nupt. 9,952): REMIG. ALTISS. mus. 508,11 est (sc. consonantia ex diapason et diatessarum consistens) in dyplasi et -i binarii regula, ut sunt VIII ad tres. b *radius* – *Radius*, *Halbmesser*: ANON. geom. I 4,19 in hemicyclo, cuius basis sit pedum XXVIII, -um XIV, aream sic quaeras: eqs. c *extensio*, *dimensio* – *Ausdehnung*, *Dimension*, *Richtung*: ALBERT. M. veget. 2,16 stat augmentum (sc. plantae) in longum et ... stabit etiam ad alias duas -os, quae sunt in latum et in profundum. mot. proc. 2,6 p. 66,37 existens (sc. anima) intrinsecus in medio trium -orum, longitudinis videlicet et latitudinis et profunditatis, quae sunt -i corporis. metaph. 1,3,15 p. 46,63 corpus ... physicum est aptum natum mensurari tribus -is ad rectos angulos undique se secantibus. euch. 1,2,8 p. 201^a,7 tribus -is sive dimensionibus. *ibid.* saepius. 2 *latius* i. q. *linea*, *cursus*, *via* – *Linie*, *Weg*: ACTA imp. Winkelm. I 856 p. 657,21 (a. 1241) versus Ytaliā ... recto -o direximus gressus nostros.

diametralis, -e. *script.* dya-: p. 568,3. 18. 1 *diagonalis* – *diagonal*: ALBERT. M. div. 3,8 p. 64,19 ductis per angulos tragoni lineis -bus. 2 *ex adverso positus*, *contrarius* – *direkt entgegengesetzt*, *gegensätzlich*, '*diametral*': ALBERT. M. summ. theol. II 11,51,1 p. 538^b,40 quod (corpus illuminans) cum transit de loco ad locum, necesse est illuminationem fieri in diversis locis, quia tunc -is oppositio necesse est, quod sit ad loca diversa. *de caelo*: ALBERT. M. cael. 2,3,3 p. 147,11 ibi (in ultimis gradibus sagittarii) concurrunt tres causae caloris, hoc est diametri brevitates et -is altitudo solis super zenith et arcitudo signorum.

adv. diametraliter. 1 *diagonaliter*, *per centrum* – *als Durchmesser*, *diagonal*, *durch das Zentrum*: ALBERT. M. meteor. 3,4,3 p. 668^b,29 qui (vapor humidus) dissipatus reflectitur ad extremum recedens a radio, qui -r percussit centrum vaporis. anal. pr. 1,5,3 p. 615^a,7 sit ... circulus ABCD et du-

cantur lineae -r per centrum circuli AC et BD. 2 *ex adverso*, *e contrario*, *directe* – *in direkter Gegenüberstellung*, *in gerader Linie*: ALBERT. M. animal. 23,48 ferit falco non dy-r sive perpendiculariter descendens, sed ex obliquo. metaph. 1,3,6 p. 47^a,25 sicut patet in speculis et aliis solidis et politis soli -r oppositis. CHART. Mekl. 1190 de monte nudo usque ad rubetum fagi directe sive -r procedendo ..., item de ... angulo de Wardu usque in locum, quem Henricus advocatus de Gustrow cum suis sociis -r constituit et signavit. *de caelo*: ALBERT. M. cael. 2,3,3 p. 146,76 oppositio ... luminaris ad zenith capitum ad diametrum est, quando sol -r superponitur capitibus aliorum et tunc reflectitur radius in seipsum, eo quod eqs. summ. theol. 8,31,2,1 p. 340^a,15sq. quotienscumque ... luna supponitur soli corporaliter et -r, semper et ubique est eclipsis in omnibus locis, ad quae -r extenditur oppositio secundum latitudinem. 3 *per unam dimensionem* – *in einer Dimension*, *Richtung*: ALBERT. M. animal. 20,24 terra ... non nisi descendit dy-r, ignis autem continue ascendit, ... et aqua in uno ascendit et descendit in duobus per rectas dyametros.

20 **diametricus*, -a, -um. (διαμετρικός) 1 *adi.* i. q. *rectus* – *gerade*: VITA Karoli M. 3,12 p. 82,7 facta calculatione luminibus prefatis (i. sole et luna) in cauda et capite ecliptici draconis -a dimensione non inventis aliquid grande futurum sensit minitari. 2 *subst. masc. i. q. diameter* – *Durchmesser*: HERM. AUGIENS. util. astrolab. 3 his (numeris praefatis) iuxta regulam circuli et -i crassitudinem seu diametrum terrae sic comprehendere poteris: eqs.

diametron, *diametros*, *diametrum*, *diameter* v. *diameter*.

diamiconis v. 1. dia p. 549,26.

diamilon v. 1. dia p. 549,37.

diamindolacio v. 1. dia p. 547,1.

**diamirtillum* v. 1. dia p. 549,47.

diamirtinum v. 1. dia p. 549,48.

**diamnascum* sim. v. 1. dia p. 552,18.

35 *diamo* v. deamo. *diamon* v. daemon p. 4,70.

diamoro(n) v. 1. dia p. 549,40. **dianpne* v. **diabne*.

diam(p)nis v. daphnis. *diamuscus* v. 1. dia p. 549,45.

diamusreos v. 1. dia p. 549,46.

diana, -ae f. 1 *luna* – *Mond*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,219 quę (pecuaria) pascit sterilis cum sole -a. GLOSS. III 606,29 St.-S. -a vel luna, mano. ALBERT. M. veget. 1,45 poetae dicunt taurum coelestem ... annum aperire et terram evocare in productionem et -am, quam aerem intelligunt esse elementum, obstetricare terrae ad partus emissionem. *ibid.* al. 2 *maga*, *daemon* – *Zauberin*, *Hexe*, *Dämon* (cf. ThLL. Onomasticon. III/1. p. 130,52; M. Bambeck, Latein-roman. Wortstudien. 1959. p. 17): PETR. DAM. epist. 112 p. 278,7 audite me, scorta, prostibula, ... nimphae, sirenae, lamiae, dianae (inde MANEG. ad Gebel. 23 p. 353,40). 3 *concubina*, *scortum* – *Konkubine*, *Dirne*: GLOSS. II 677,46 St.-S. Delia, -a vel chebis. 4 *per confusionem* i. q. *cantus* – *Lied*, *Gesang*: GLOSS. II 469,67 St.-S. Musa, -a, daz sanhc (spectat ad Prud. c. Symm. 2,54).

**dianacardon* sim. v. 1. dia p. 547,4.

55 *dianactis* v. 1. dia p. 546,57.

dianantes sim. v. 1. dia p. 549,49.

dianatus v. 1. dia p. 547,19.

**dianestaman(n)us* v. **dienestman(n)us*.

dianexo v. 1. dia p. 547,8. *diani* v. 1. dia p. 551,19.

60 *dianison* v. 1. dia p. 547,8. *diannis* v. daphnis.

dianoëa, -as f. (διάνοια) gen. sg. -os: l. 71. metr. diā-nōē-: l. 71.

1 *gener.* i. q. *cogitatio* – *das Denken*: HEIRIC. Germ. I 6 praef. 65 est ... trinitas animae contermina nostrae, qua fit imago Dei: NOYΣ haec atque ΛΟΓΟΣ, etiam ΔΙΑΝΟΙΑ vocatur. 2 t. t. rhet. i. q. *sententia* – *Gedanke* (de re v. Lausberg, Rhetorik § 602): GODESC. SAXO gramm. 1 p. 413,18 'misit Moysen servum suum, Aaron quem elegit ipsum' scemata -as est pro eo, quod eqs. CARM. var. III C 4,23 quę ... hauserunt Tullius et Donatus fontibus imis ... perspicui Greci ... hec ... lexeos vocitant et -os.

**diant(h)os* v. 1. dia p. 547,10.

1. **dianus** v. 1. dia p. 551,19. [2. **dianus** v. diagnosis.]
diaolibanum v. 1. dia p. 549,12.
 ***diaomiliseos** sim. v. 1. dia p. 549,53.
diaopopanax v. 1. dia p. 549,57.
diaorobum v. 1. dia p. 549,59.
diaoxicratu v. 1. dia p. 549,64.
diapapaver v. 1. dia p. 549,66.
diapason subst. indecl. (διὰ πασσών) script.: dya-: l. 21.
 30.35. ?-pos-: l. 37. form.: nom. sg. -sa: l. 19. abl. pl. -sis: l. 35.

diecto, **octava** – Oktave (de re v. Handwörterbuch der musikal. Terminologie. s. v. diapason): 1 spectat ad duarum vocum consonantiam: AUREL. REOM. mus. 6,9 vocatur ... diatessaron prima (sc. symphonia), diapente secunda, tertia -n. HROTSV. Pafn. 1,14 tertia (symphonia) -n: haec fit in duplo perficiturque sonitibus octo. TRACT. de fist. org. p. 14 octava (fistula) ... sit dupla prime et inter eas symphonia -n. RUD. TRUD. (?) mus. 2,24 p. 90,32 ter tonus it ternis et bis diatessera binis, it diapente tripes et -sa bipes. CAES. HEIST. mirac. II 11,2 p. 269,2 gravibus succinentibus puellares voces ascende-bant facientes dy-n. persaepe. de speciebus octavae: HIER. MOR. mus. 14 p. 61,16 aut faciendo -n constans ex diatesseron et ex diapente maiori, qui est modus nonus, aut quod dicitur minus -n, eo quod maioris etymologia sibi competat constans ex diatesseron minore et ex diapente minore similiter. p. 61,22 quatuor sunt ... irregulares saltus infra -n, videlicet de octava in octavam cum minus -n, de septima in septimam eqs. 2 spectat ad octo vocum seriem, spatium: RADBOD. carm. 4,62 usque adeo crescens (sc. musica caelestis), ut ... ter ... sive quater bis dy-n (gloss.: bis -n fit ex quadruplo, ultra quem sonum vox humana non ascendit) agat. HERM. AUGIENS. mus. p. 18,30 -n superius, quia gravibus modulatur vocibus, apte literis insignitur maioribus. ANON. mus. plan. Coussemaker p. 487^b huius (consonantiae ex semitonio et diapente constantis) species sunt quatuor ... in disparibus proprietatibus vel dy-sis. FROWIN. explan. 4,3 l. 83⁸ acutior sonus laudis sanctae trinitatis multotiens -oson (sic?) superans discernitur. saepius.

***diapason(t)icus**, -a, -um. qui octavae est – Oktav-: HIER. MOR. mus. 21 p. 159,11 cum ... secundum Boetium species -nicae tonos constituent, tot toni fieri possunt, quot diapason inveniuntur in manu. ?una octava transpositus – ?um eine Oktave versetzt: THEOD. TREV. transl. Celsi 20 illum hymnum ... cuius initium est 'Te Deum laudamus', ipse (archipraesul) primus -tica voce inchoavit et tanti collegii sonoritate honeste finivit, ... quatenus eqs.

***diapenidion** sim. v. 1. dia p. 549,70.

***diapaeonia** v. 1. dia p. 549,65. ***diapernis** v. 1. dia p. 550,1.
diapente subst. indecl. (διὰ πέντε) script.: dya-: l. 60.
 dia pente: l. 69.

1 mus. i. q. quinta – Quinte: WALAHFR. (?) carm. 50,1,10 nunc tibi (Patri) dyplasion, nunc -e sonet. PS. ODO CLUN. mus. p. 269^b -e ... dicitur symphonia, id est de quinque, eo quod quinque habeat voces. ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 26,70 symphonet Sion intende diatessera ke -e, (gloss.: et de quinque). HEINR. AUGUST. planct. 790 musica ceu carnem iuvet ut concordia mentem: fert -e manus, digitus diatesseron imus eqs. ALBERT. STAD. Troil. 5,131 illa (capra) canit altum -e caprizans. ALBERT. M. animal. 20,56 videbat Empedocles ex proportionem diversa cordarum vel cimbalarum sonare dyapason et dy-e et dyathesseron eqs. persaepe. de speciebus quintae: HIER. MOR. mus. 14 p. 61,5 faciendo ... aliud (sc. diapente), quod minus -e dicitur, eo quod maioris etymologia sibi competat ex duobus tonis necnon ex duobus semitonis constans. 24 p. 179,12 qui (gradus) praedictorum graduum defectibus omnibus innititur constans ... ex minore -e, semitonio cum -e, tono cum -e eqs. ibid. al. v. et l. 23,25. 2 pharm. i. q. medicamentum ex quinque immixtis compositum – aus fünf Bestandteilen zusammengesetztes Medikament: PAUL. AEGIN. cur. 198 p. 124,9 qui (trochiscus) de cervino cornu et qui [dia pente] (sed cf. 3,42,3 διὰ σπερμάτων) et trigonos (sc. est).

***diapenticus**, -a, -um. 1 qui quintae, quintarum est – Quinten-: MUS. ENCHIR. prol. 3 cum fit quater ... -us ordo,

qui quadriformis habet quintis regionibus aequum eqs. HERM. AUGIENS. mus. p. 52,14 ut ... in -ae dispositionis iure duae voces inveniuntur, id est F. h., quae eqs. RUD. TRUD. (?) mus. 2,25 p. 92,17 ut ... omnes -as species ex una parte, omnes diatessaronicas ordinet Guido ex altera tam in descensione quam in ascensione (sim. p. 92,31). 2 proportionem sesquialteram exhibens, proportionem sesquialtera determinatus – im Quint-verhältnis stehend, durch das Verhältnis drei zu zwei bestimmt: ALIA MUSICA 185 p. 92 totus iste (sc. quintus) tonus semper -us per denarium efficitur, quia ter VIII ad ter XII et quater VI ad quater IX, id est per sesquialteram proportionem, in diapente cadunt. 47 p. 127 antiphona -a. HERM. AUGIENS. mus. p. 28,26 si eas (species, sc. diatessaron) in sequens quadrochordum, quod tercius et ideo -us quadrupli passus invenit, transponamus. ARIBO mus. p. 52,20 -us appositus (i. motus) tantum per finem fini praecedentis respondet per diapente. al.

***diapentinus**, -a, -um. qui quintae est – Quinten-: FRUTOLF. brev. 10 p. 66 mox -am sonat emmela septima (sc. vox) formam. Niederer

20 ***diaphaneitas** (dya-, -afa-, -phon-, -affon-, -nitas), -atis f. (cf. διαφάνεια) perspicuitas, perluciditas, claritas – Durchsichtigkeit, Transparenz, Klarheit: WALTH. AGIL. med. 17 p. 114,37 urina alba in colore, tenuis in substantia cum quadam dyafani-e apparens eqs. HUGO RIPELIN compend. 2,4 p. 42^b, 35 coelum est corpus purum ... qualitate lucidum, -e perspicuum. ALBERT. M. sent. 1,17,3 p. 470^b,20 quia humor crystallinus (sc. oculi) ex sua -e receptivus est coloris eqs. div. nom. 13,15 p. 440,45 hanc (quantitatem continuam diffusam a caelo) dicunt naturam -is (dy-nitatis, -fanitatis, dyapho-is var. l.) vel lucis. cael. 2,1,2 p. 107,10 in caelo ... -nitas et non-diaphanitas non causatur ex aliquo dissolvente partes. ibid. al. v. et: l. 50. in imag.: l. 46.

***diaphanus** (ia-, dya-, da-, -afa-, -af(f)on-), -a, -um. (διαφανής) 1 adi.: a perspicuus, translucidus – durchsichtig, transparent: ANON. tab. p. 196,23 caelum est -um. PS. GALLEN. anat. 6 p. 184^A iste ... humor (sc. grando glacialis oculi) -us et translucens est. BERTH. RATISB. serm. 2 p. 19,41 firmitas in alia ... sui parte non est lucidum forte, sed tantummodo -um. HUGO RIPELIN compend. 2,2 p. 41^a,27 corporalis ... natura distinguitur in corpora lucida, ut sidera, et opaca, ut terra ... atque perspicua sive -a, ut aer et aqua. ALBERT. M. cael. 2,1,2 p. 107,25 nisi essent non-diaphanae stellae, non eclipsaret una aliam. anim. 2,3,8 p. 110,28sq. corpus transparentis sive pervium, quod Graeci -um vocant; et hoc -um (p. 418^b,4 διαφανές) est visibile'. in imag.: FUND. Consecr. Petri p. 117,1 humane sapientie -ffona claritas et clara diaffonitas ... perit. b clarus – klar: FUND. Consecr. Petri p. 119,17 cum ... amissam primitive puritatis margaritam dyaffonam cuncti debeamus requirere, ... properandum est nobis ad illam supernam Ierusalem, ubi omnes erimus ... dyaffonitate perlucidi similes vitro mundo. 2 subst.: a neutr. i. quod perspicuum, translucidum est – das Durchsichtige, Transparente: ALBERT. M. cael. hier. 13 p. 194,69 Avicenna loquitur de spisso -o, propter cuius inspissationem fit aliquid lucidum, ut patet in crystallo. anim. 2,3,8^{capit} de natura -i. 2,3,11. veget. 4,119 subtile ... terrestre permixtum humido ... efficitur album propter multam compositionem -i (dyafoni, dyaphoni var. l.) cum substantia ipsius. animal. 1,546 ex multitudine dyafani. ibid. al. v. et l. 44. b masc. i. q. nitrum – Spat, Marienglas (de re v. H. Lüschen, Die Namen der Steine. 1968. p. 283sq.; cf. DuC. s. v. specular) COMPOS. Voss. I 7 ad vitrum faciendum, ut non frangatur; ... accipies ... dafanus, idest peccaris, semuntia I (sim. COMPOS. Matr. 64,4 iafanus, idest spiclar). 50

***diaphnidion** v. 1. dia p. 548,39.

65 ***diaphonia** (dya-, -afo-, -phan-, -nya), -ae f. (διαφωνία) 1 dissonantia – Disharmonie, Dissonanz: a strictius: GUNZO epist. 15 p. 51,5 -am passa est celestis illa armonie suavis. AUREL. REOM. mus. 14,5 non euphonia, sed -am reddit anti-phonia. 16,25 nona (sc. varietas) haec est, quando finis versiculi cum initio antiphone propriam iungit modulationem, ita, ut non facile absque -a (diaphonici var. l.) valeat disiungi. VITA Notkeri 12 p. 579^C bibuli gutturus barbara grossitas, dum infle-

[Konstanciak]

xionibus et percussionibus et -arum diphtongis mitem nititur edere cantilenam *eqs. al.* **b** *latius i. q. discrepantia, dissensio – Unstimmigkeit*: ALDH. ad Acirc. 135 p. 189,14 unde . . . ista diversitas et veluti inconueniens -fonia (-ania *var. l.*) nascatur *eqs.* NOTKER. BALB. notat. 209 ordinatione Dei . . . factum est, quod libros sancti Augustini de CYMΦΩNIA, ut ipse nomen illis imposuit, vel -fonia evangelistarum, ut adversarii garriunt, incommemoratos reliqui. **2** *organum, concordia diversarum vocum – Mehrstimmigkeit, Zweitstimme* (de re v. H. Riemann, *Musiklexikon, Sachteil*. 121967. p. 223): MUS. ENCHIR. 13,7sq. qualiter eadem voces sese in unum canendo habeant . . . ; haec . . . est, quam -am (dio- *var. l.*), cantilenam vel assuete organum nuncupamus; dicta . . . -a, quod non uniformi canore constet, sed concentu concorditer dissono. *al.* GUIDO ARET. microl. 18^{capit.} de -a, id est organi praecepto. IOH. AFFLIG. mus. 23,4 interpretatur . . . -a dualis vox sive dissonantia. ANON. ton. Schneider p. 116,24 dyatesseron, dyapente, dyapason, que constituunt dy-yam. *al.* **3** *divisio – ?Unterteilung*: GLOSS. II 328,9 St.-S. -fonias, untarteilida.

***diaphonicus** (dya-) -a, -um. (cf. διαφωνία) *compluribus vocibus consonans – mehrstimmig*: CARM. lyr. (ZMusWiss. 12. 1929. p. 68; s. XII.) choro chorus accinat dy-o modo et organico. *cf. p. 570,71.*

diaphoresis (-afo-) -is. f. (διαφώρησις) *script. et form.*: -afforex(is): l. 33. -afer-: l. 38. *acc.*: sg. -in: l. 31. *pl.* -ias: l. 41.

1 t. t. medic. i. q. discussio, resolutio, eductio – Ver-, Zerteilung, Auflösung, das Heraustreiben, Ableiten: PAUL. AEGIN. cur. 41 p. 20,9 addere . . . embrocis capiti diaf-im (3,26,2 p. 146,5 διαφωρεῖν) facientia. 101 intentio . . . est curationis, aut diaf-in facere saniei per ea, que moderate hoc faciunt *eqs.* 255 p. 204,31 ad consolandum . . . recentem esse oportet axungiam, ad -fforexin . . . faciendam veterem sallitam. *de exsudatione*: TRACT. de aegr. cur. p. 236,11 cardiaca passio est, que totum corpus resolvit in sudorem continuum; dicitur . . . hec passio diaforetica . . . , quia ipsam -is, id est p o r o r u m a p e r t i o , comitatur (ALPHITA I p. 287,36). NOTULAE Wilh. Cong. 295 'pullus scissus', hoc faciunt (sc. medici) -feresim, et ad hoc fumus . . . exspiret. *al.* **2 infirmatio – Entkräftung**: ALFAN. premn. phys. 1,53 p. 14 necessitas . . . fuit homini cibi et potus propter evacuationes et -ias (PG 40,520^b διαφωρησεις). DIAETA Theod. 394 apostemata adducit et maturescit *aqua maritima*, durities spargit, omnis -is (diaforesior *var. l.*) nervorum causas (cod. Harl. recte, ut vid.; causat ed. ex V) componit.

diaphoreticus (dya-, -af(f)o-, -rit-), -a, -um. (διαφωρητικός) *script.* deafrot-: p. 572,4. *gen. pl.* -um: l. 51. *metr.* -ōre-: l. 55.

1 adi.: **a** *discutiens, dissipans, educens – ver-, zerteilend, herausziehend*: PAUL. AEGIN. cur. 65 p. 41,11 super partes . . . superponere diafor-um (dyaff- B; 3,18,3 p. 163,5 διαφωρητικὸν φαρμακὸν) medicaminum aliquid. ANTIDOT. Sangall. p. 98,17 oleo camimelo: . . . est . . . virtutis umectativam et -foriticam et mitticativam. PS. ODO MAGD. herb. 35 sunt (sc. genera sambuci) -ae . . . virtutis. DIAETA Theod. 108 aloe calidum est et diaf-um, intus catarticum. THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p. 162^H tentandum est, si medicaminibus -is . . . dispergi et sicari possunt *apostemata seu collectiones. al.* **b** *sudorem provocans – schweißstreibend*: v. l. 36.61. *medicamine sudorem provocante effectus – durch ein schweißstreibendes Mittel verursacht*: ALPHITA I p. 287,36sq. dyaf-us, id est pororum aperitivus, et sudor dyaf-us, qui fit de pororum apertione nimia. **c infirmitate, febris laborans – an Schwäche, Fieber leidend: GLOSS. med. p. 23,15 diaf-um, id est cardiacum. **2 subst.**: **a masc. i. qui diaphoresin, infirmationem patitur – einer der an (Herz-)Schwäche, Auszehrung leidet: ANTIDOT. Bamb. 23^{capit.} antidotum faciens ad -foriticos. ANTIDOT. Augiens. p. 44,14 antidotum gera . . . fortissima, que facit . . . hydropticis, pleureticis, diaf-is. p. 50,15 pulvis ad . . . diaf-os seu cardiacos. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 377^E cardiacis detur *antidotum* mane . . . ; -is in meridie . . . contra debilitatem. **b neutr. i. quod discutit, medicamentum educens – etwas Ver-,******

Zerteilendes, herausziehendes Medikament: PAUL. AEGIN. cur. 189 p. 112,19 farmaca . . . habentia aromatum aliquid et . . . diaf-orum (-ff- B; 3,37,1 p. 223,23 τὸν διαφωρητικὸν). TRACT. de caus. mul. 16 p. 20,17 deafro-a ad tumorem et dolorem mamillarum. TRACT. de aegr. cur. p. 254,30 quod contra ventrem diaf-a magis et extenuantia ventositatem sunt adhibenda.

***diaphorinus** (-afo-), -a, -um. (*orig. inc., ni cohaeret c. διάφορος*) *?magni momenti, optimus – ?bedeutend, hervorragend* (cf. B. Castelli, *Lexicon medicum Graeco-Latinum*. 1713. p. 257): ANTIDOT. Glasg. p. 129,3 medicamen accopu diaf-um; . . . facit . . . ad nixiaticos et paraliticos et ad infriictionem sthomaci *eqs.*

diaphragma (defr-, dya-, -afr-, -acma, -am(m)a), -atis n. (διάφραγμα) *script. et form.*: -amina: l. 21. -gina: l. 29. *gen.* -ate: l. 25. *abl.* -ante: l. 27,28.

1 saeptum transversum – Zwerchfell: **a in univ.**: YSENGRIMUS 7,427 avellit diaf-a simul cum corde Sonoche. **b apud medicos**: AESCULAPIUS 15 p. 18,40 sicca . . . tussis fit . . . ex diaf-e vel epatis tensura. ARS med. 5 p. 423,9 haec omnia (sc. cor, stomachum) diaf-a (-framina, deframma *var. l.*) concludit, deinde venter. ALFAN. premn. phys. 21,6 p. 106 venter inferior est -e (PG 40,689^B διαφράγματος). GLOSS. Salern. p. 12^b,2 f r e n e s dicuntur diaf-a (ALPHITA I p. 292,17). ARNOLD. SAXO fin. 2,2 p. 52,21 ulcus pulmonis et -fracmate. ALBERT. M. animal. 1,248 velamen . . . , quod vocatur dyafracma. WILH. SALIC. chirurg. 2,2 p. 327^A in omni vulnere a -ante superius . . . et etiam a -ante inferius *eqs. saepius. adde*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 92,16sq. de -e (dyaf-ina *var. l.*); -a (-fragina *var. l.*) non videtur evidenter in avibus, sed *eqs.* **2 saeptum (nasi) – (Nasen-)Scheidewand**: PAUL. AEGIN. cur. 135 ad narium fetorem: myrre . . . , melle cocto solvens precipe illinere summmitati narium diaf-is (3,24,3 διαφράγματος). **3 capsula cordis, 'pericardium' – Herzbeutel**: MAURUS (?) anat. II p. 12,2 diaf-a panniculus, qui undique circumdat cor, et casula cordis dicitur.

diapiganon sim. v. 1. dia p. 549,68.

diapigron v. 1. dia p. 547,1.

diapipereon sim. v. 1. dia p. 550,8.

diapituidon v. 1. dia p. 550,20. ***diapistis v. *diasprus.**

***diapne v. *diabne. diapolites sim.** v. 1. dia p. 552,24.

diapompholigos v. 1. dia p. 550,21.

***diaporicum, -i n.** (*orig. inc., ni subest diaphoreticum*) *medicamentum digestionem confortans – ein die Verdauung förderndes Mittel*: TRACT. de aegr. cur. p. 242, 21sq. si digestio sit debilis causa caloris . . . , da sibi -a, frigidum cum diarrodon mixtum; . . . si autem sit propter fleuma, da ei -a, calidum cum diacitonite.

***diaporon subst.** (*orig. inc.*) *medicamentum purificationum – Abführmittel*: RECEPT. Lauresh. 5,17 capit. p. 94 -n arguris (5,17^{capit.} -n argyris). 4,95 p. 319,4 -a stomachica.

***diaprasinus, -a, -um.** (prasinus) *prasinus, viridis – lauchgrün, grün(lich)*: FLOD. hist. 3,21 p. 271,9 mittens (sc. Hincmarus) ei (Amalrico) quedam ornamenta pretiosa, casualam scilicet -am, quam habebat unicam.

diaprasion sim. v. 1. dia p. 550,22.

diaprunis v. 1. dia p. 550,26.

diapsalma (dya-), -atis n. (διάψαλμα) *pausatio, pars intermedia – Pause, Zwischenstück*: EPIST. var. II 26 p. 342,38 -ta, ubicumque a nobis (sc. Floro) sunt relicta aut addita, inseratis; ubi rasimus, relinquatis (sc. Hyldradus abbas). CATAL. biblioth. Becker 37,220 ad Marcellam de -a. HONOR. AUGUST. gemm. 2,68 p. 642^C qui (Hebraei) quibusdam psalmis -a interponunt. UDALSC. carm. p. 113,8 iungat sinpsalma vox, sed dirimat dy-a. persaepe.

diapsillium v. 1. dia p. 550,33.

diapsimidio sim. 1. dia p. 550,27.

diaptissaron v. diatessaron. **diaquilon v.** 1. dia p. 547,71.

diara v. thiara. **diarafe v.** *diarrhaphe.

***diarcha v. *dyarchus. *diarchon v. *dyarchon.**

***diarchus v. *dyarchus. diarcina v.** 1. dia p. 546,61.

diarciotodos sim. v. 1. dia p. 547,13.

*diaremis v. 1. dia p. 552,2. diareti v. 1. dia p. 550,34.

diareubar(barum) v. 1. dia p. 550,36.

diarium, -i n. 1 strictius: a de cibo i. q. pensatio diurna – das für einen Tag Zugemessene, Tagesbedarf, -ration: a in univ.: FORM. Laudun. 7 rogamus . . . eidem . . . cursori, ut alacrius iter carpat, -um largire. EGBERT. fec. rat. 1,860 huc omnes veniunt vacuis ad festa sacellis, qui nostris inhiant, cum nemo -a portet. 1,982 ne nimis esurias, hodierna diaria queras. DUDO hist. 58 p. 202,5 (ed. Lair) -a vitae corporalis, scilicet cibaria. VITA Ger. Bron. 22 p. 672,56 vos . . . filii, cum Dei benedictione -um nunc nunc percipite. al. de cibo spiritali: HEIRIC. Germ. I 1,430 dignum post me signate (sc. fratres) magistrum, . . . fruge salutiferi certo qui tempore verbi sufficiat vestris propensa -a (gloss.: -um est certa diurni victus [virtus ed.] largitio) mensis! THIOFR. Willibr. I 12 p. 467^D dum . . . diatim Christi . . . dapsilis economus . . . sumministraret evangelici tritici -a (sim. II 1,175). al. β caritas, pitantia – Pitanz (de re v. Dt. Rechtswb. X. p. 1071): CHART. Mog. A II 601 p. 990,10 (a. 1181/94) prediolum . . . post mortem earum (sororum) annuali -o die mortis . . . pro memoria . . . confratribus nostris (sc. abbatis) famulaturum. b oblatio diatim largita – tägliche (Meß-)Einkunft: CHART. Sigeb. 52 p. 114,31 (a. 1144) -a presbiteri, qui rectorus est parrochiam, a rebus monachorum secernere . . . volumus. c de agro colendo i. q. unius diei pensum – 'Tagwerk': SUMM. Heinr. C p. 266 -um tagewerc. ibid. al. meton. de ipsa terra: ERCHENB. CAS. hist. 2 Neapolitibus . . . pacem cessit Arichis eisque -a in Liguria . . . distribuit. d tabulae scabinorum – Schöffenbuch, 'Journal': CHART. civ. Erf. 176 (a. 1261) nos (scabini) . . . discussio negotio, -o et testamento inspectis, quod si res est ita, sicut superius continetur, dicimus: eqs. 2 latius: a victus – Unterhalt: IOH. METT. Ioh. 86 ut, quociens cum eis (fratribus) comedi, non fere tanta expenderem, quanta fratribus -o consueto sufficerent. MIRAC. Adalb. Wirz. 14 p. 72,3 vidua . . . habuit filiam, cum qua -a, sine quibus vita ista nequaquam geri potest, labore manuum . . . quesivit. b dies – Tag: METELL. Quir. 44,27 si vivere debeo (sc. infirmus) corpore semi, nolo -a vivere septem.

1. *diarius, -i m. (dies) mercennarius, operarius – Tagelöhner, Arbeiter: THEOD. AMORB. Firman. epil. p. 27,33 non subito . . . sanitatem nactus sum, sed . . . pedetentim crescente -i opere crevit et sanitas divina ope (in imag. de operario in vinea Domini). CHART. Wirt. I 8 p. 9,1 (spur.) constitui . . . quosdam clientum, quosdam mansionariorum, quosdam tributiorum, quosdam -orum iure Fuldensium . . . abbatiarum habere consortium.

2. *diarius, -a, -um. (dies) diurnus – Tages-: PETR. DAM. epist. 109 p. 209,11 Anso sibi (Iohanni) aliquando conquestus est, quod novem -as panis pensas in ventre simul haberet.

*diarobum v. *diarubon. *diarodinus v. *diarrhodinus.

diarodomelitos v. 1. dia p. 550,38.

diarodon sim. v. 1. dia p. 551,45.

*diarodostomia v. 1. dia p. 550,40.

*diarogon v. 1. dia p. 547,16.

*diarrhaphe (-arafe) subst. (διαρραφή) sutura – das Zusammennähen, Naht: PS. HELIOD. chirurg. 4 circa sarcituras genera octo: . . . diarafe, anarafe eqs. (cf. notam ed. p. 6).

*diarrhodinus (diro-, -aro-, -oti-, -otan-, -odan-, -imus), -a, -um. (διὰ et ῥόδιος; cf. it. diarrodone) 1 adi. i. q. rosacei coloris – rosa(farben): a de vestimentis liturg.: LEO MARS. chron. 1,55 in quibus (captivis) recolligendis multa expendimus, quorum hæc summa est: coronam de argento . . . planetam diaro-am . . . pannum altaris diaro-um eqs. 2,43 p. 251,14 planetam optimam diaro-am. 3,18 p. 384,8 (rec. II) pluviale diaro-um. al. v. et p. 575,14. 18. b alleg. de vestitu animae: PETR. DAM. epist. 24 p. 229,1 anima . . . spiritali bisso sive colobio videtur induta; hæc . . . dum flamma fervidae karitatis igitur, dirotini (dirotina, dirotima var. l.) sive bis tincti cocci rubore perfunditur. 2 subst. neutr. i. q. rosacei coloris vestimentum, textile pretii – rosa Gewand, Stoff (von hohem Wert): CONC. Karol. A 44^A p. 480,7 misimus per . . . missos nostros prasinovultum unum . . . diro-a II. GESTA Font. 13,3 p. 100,10 de vestimentis (sc. obtulit imperator) . . .

diro-um (rochinum, rodinum var. l.) optimum unum, planetas casulas quinque eqs. CHRIST. STAB. Matth. 13 p. 1318^B nulum linteum comparari potest candori (candore ed.) lili, neque ullum diro-um roseo colori. DADO hist. (MGScript. IV p. 37,41) dedit Hatto . . . ad ipsum altare unum sacerdotale vestimentum auro ornatum, platenam (i. planetam) scilicet, id est ex dirotano cum guttis.

diarrhodon v. 1. dia p. 551,45.

diarrhoea vel saepius diarria (dya-), -ae f. (διάρροια) solutio ventris, fluxus – Durchfall, Fluß: 1 in univ.: RICHER. REM. hist. 3,96 conturbatis . . . visceribus -ia iugis prosecuta est, cuius continuus fluxus eqs. ANNAL. Marb. a. 1197 p. 70,11 iussit (imperator) se usque Messinam civitatem . . . deferri, ubi dy-ia infirmitate laborans eqs. 2 apud medicos: a def.: AESCULAPIUS 21 p. 29,43 quid est -ia? solutio ventris. ARS med. 7 p. 425,3 -ia passio est circa collum (i. colon) . . . perturbans egestionem. TRACT. de aegr. cur. p. 272,5 -ia est simplex fluxus ventris cum operati cibi emissionem. b exempla: PAUL. AEGIN. cur. 195^{capit.} de cholera et -ia (3,39 p. 228,17 διάρροια). AURELIUS 15^{capit.} de -ia. ALBERT. M. animal. quaest. 7,33/39 p. 187,19 triplex est fluxus: unus provenit ex humiditatibus et talis dicitur -oea. al. de purgatione: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,27 p. 47a^r -ia est purgatio humorum diversorum et subtilium. spectat ad fluorem urinae ('Harnruhr'): TRACT. de aegr. cur. p. 311,25 diabetes est immoderatus fluxus urinae, unde a quibusdam -ia urine appellatur.

diarrhoicus (-oei-) et diarricus, -i m. (διαρροϊκός) qui diarrhoea laborat – einer der Durchfall hat: CONSTANT. AFRIC. theor. 10,11 p. 57a^r si sub hypochondria -ricis (-oeicis ed. Basil. p. 341) macies et subtilitas fuerit, malum est.

*diarrogon v. 1. dia p. 547,16.

diarsinico v. 1. dia p. 547,17.

diarubon v. 1. dia p. 549,59. dias v. dyas.

*diasabato v. 1. dia p. 552,4.

55 diasamsucii sim. v. 1. dia p. 550,41.

diasandicos v. 1. dia p. 550,44.

*diasaroticus (-sr-), -a, -um. (διά et σαρόω) purgatorius, clarificus – reinigend, klärend: ANTIDOT. Sangall. p. 95,19 oleum vetus calidissimum est vel diasr-um ad caliginem vel acumen oculorum.

40 diasatirion sim. v. 1. dia p. 550,45.

diascantaredis v. 1. dia p. 547,42.

diaschisma (dya-, -ach-, -aci-, -sci-), -atis n. (διάσχισμα) t. t. mus. de intervallo parvo i. q. media pars dieleos – halbe Diesis: FRUTOLF. brev. 4 p. 44,33 dimidium commatis cisma, dimidium dieleos, id est semitonii minoris, -cisma (-chisma var. l.) vocatur (ex Boeth. mus. 3,8). SCHOL. Boeth. mus. 3,8,13 -scisma, dyascisma, -a, i. dimidium diesis. CONR. HIRS. dial. 1697 scismatum et -scismatum natura et constitutio. IOH. AEGID. mus. 11,9 toni, semitoni, dya-ta, schismata, commata, dieses.

diascilles sim. v. 1. dia p. 550,48.

diascordon v. 1. dia p. 550,51.

*diasen(n)um v. 1. dia p. 550,52.

55 diasinapi v. 1. dia p. 550,56.

diasintium v. 1. dia p. 546,56.

diasmirnon sim. v. 1. dia p. 550,57.

60 diasostes, -is m. (διασωστής) itineris magister – Reise-führer: LIUTPR. leg. 57 διασωστή, id est ductori, meo quin-quaginta aureorum res pretio dedi. 58 ex illa . . . civitate cum -e meo lintre egressus . . . Naupactum veni, quae est Nicopoleos civitas; in qua -es meus me deserens eqs.

diaspermaton sim. v. 1. dia p. 550,59.

diaspreniu v. 1. dia p. 550,65.

65 diaspolitu sim. v. 1. dia p. 552,24.

*diasprus, -a, -um vel *diaspis, -idis vel *diapistis (dya-), acc. -in (-im), abl. -i. (ἰασπς et ἰασπρος; cf. Battisti-Alesio, Diz. etim. ital. II. p. 1283 s. v. diaspide et diaspro²; Wartburg, Frz. etym. Wb. V. p. 32 s. v. jaspis) script. et form.: diopastis, diopistis: p. 575,6. ?nom. pl. f. -ti: p. 575,18.

1 de vestimentis (liturg.) i. q. bombycinus (?iaspidis coloris), sericarius – aus (?iaspisfarbenem) Seidenstoff, Seiden-

[Konstanciak]

(cf. Sella, Gloss. Lat. Ital. p. 208; de re cf. Reallexikon d. Byzantinistik. A I. p. 386): ANAST. BIBL. syn. (PL 129,192^D) transmisimus ... sanctitati vestrae ... vestimenta -ra tria. EPIST. pont. Rom. 535 p. 1019,17 imperator ... obtulit ... aliqua munera, id est: ... calicem ... et patenam ... cum mappula ... oloserica auro intexta et planetam de pallio dio-tin (diopastim var. l.). LEO MARS. chron. 2,43 p. 249,10sq. mappulam -tin auro intextam ...; planetam -tin listis aureis ... adornatam; ... pluvialem etiam -rum cum listis auro textis. 2,74 p. 317,4 pluviale -rum. 3,18 p. 384,12 (rec. II) tunica -tin cum urna amplissima a pedibus ... aurea. 3,31 p. 403,7 (rec. II) obtulit *papa* ... planetam -ram (-peram C), totam undique auro contextam. GREG. CAT. chron. app. I p. 309,23sq. qui (*Guido*) ornamenta ecclesie ... cepit dispergere ... idest ... planetam diarodinam et aliam albam, ... pluviales II, album -dem et aliud nigre purpure ...; planetam -dis albi et tunicam de xamitu albo. PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 456,19sq. planete -re deaurate quinque ...; diarodane tres deaurate; -ti due et alia cetrina. 2

de unguento i. q. ex iaspide confectus – ?*Jaspis*–: IOH. IAMAT. chirurg. 8,26 p. 68,1 cum agrippa unguento aureo vel cum dy-ti et superinducta stupa ... ligetur. 9,19 capit. p. 91 de unguento dy-ti. *usu subst.*: IOH. IAMAT. chirurg. 9,19 unguentum dy-tis, quod facit ad spasmus de repletionem.

diastactis sim. v. 1. dia p. 550,66.

diastema (dya-), -atis n. (διάστημα) t. t. mus. i. q. *spatium, intervallum, distantia* – *Zwischenraum, Intervall, Abstand*: 1 def.: MUS. ENCHIR. 9,27 discrimen ... inter summam et infimam vocem commatis appellatur -a. AUREL. REOM. mus. 5,7 -a est vocis spatium ex duobus vel pluribus sonis aptatum (*sim. SCHOL. enchir. 1,373. al.*). *al. v. et l. 47. 52.* 2 *exempla*: MUS. ENCHIR. 9 capit. p. 1 quid sit inter ptongos et sonos ...; quid -a et sistema. *al. IOH. AFFLIG. mus. 10,28sq. quod ... in prosa grammatici colon, comma, periodum vocant, hoc in cantu quidam musici -a, systema, teleusim nominant; significat ... -a distinctum ornatum. al. in poesi: RADBOD. carm. 4,63 (in alleg.) qui sonus humanos longo dya-e (gloss.: intervallo) sensus preterit, at superis nobile chroma canit. CARM. imag. 21,9B,4 rudis ... populus, cum se subegit ducibus, dum affectat Mosaica ceu psallit -ta. RUODLIEB XI (IX) 48 quem (*rhythmum*) per sistema vel -a dando responsa dum mirabiliter operaretur miles eqs.*

diastematicus (dya-), -a, -um. (διαστηματικός) *script. et form.*: ?-serti(cus): l. 57,58. *nom. sg. f.*: -che: l. 53. -ke: l. 49,53. -ce: l. 49,51,53. 1 *mus. i. q. ad intervallum, spatium pertinens, spatiosus* – *das Intervall, den Abstand betreffend, 'intervallisch'* (? *usu subst.*: l. 47): REMIG. ALTISS. mus. 500, 13 -a spatiosa dicuntur, quae certis spatiis dividuntur; diastema ... spatium vel intervallum dicitur. REGINO harm. inst. 7,4 omnis ... vox sineches est ... aut -ke (-ce var. l.), id est cum intervallum suspensa (*ex Boeth. mus. 1,12*). SCHOL. Boeth. mus. 1,12,9 ΔΙΑΣΤΕΜΑΤΙΚΗ -ce, cum intervallum suspensa, spaciosa. 1,12,14 ΔΙΑΣΤΕΜΑ <dicatur> intervallum vel spatium, inde ΔΙΑΣΤΕΜΑΤΙΚΗ (-ce -ike, -iche var. l.) spatiosa vel intervallosa. 1,13,30 dya-e (*sc. voci*) suspensae. 2 ? *gramm. de positione syntactica* ἀπὸ κοινοῦ, ut vid., i. q. *interpositus* – *dazwischengestellt, in Zwischenstellung*: ALBERT. M. Is. 28,21 p. 316,11 hoc, quod praemisum est 'irascetur', -um (*ed.*); dyaserticum L, dyaserti tamen B, biceps *suprascr. L1* est, hoc est ad praecedens et ad sequens referendum (*cf. ALBERT. M. Matth. 24,4 p. 562,15 in medio duarum partium positum dyaserticum est, hoc est ad praecedens et ad sequens referendum [v. notam ed.]*).

diastiriacon sim. v. 1. dia p. 551,1.
diastole (dya-), -es f. (διαστολή) ? *nom. pl.* -es: p. 576,9. *acc. sg.* -en: p. 576,7.

1 t. t. *gramm. i. q. distinctio, disiunctio* – *Scheidung, Trennung*: EPIST. var. III 33 p. 204,13 de notis: ... ∩ -e. p. 205,5 de nota ∩ -e ...; qua ... nota utuntur grammatici in locis ad discernenda verba, quae male sibi cohaerentia esse videntur (*cf. BEDA orthogr. [PL 90,132B] -e graece, latine interdictum; est ... nota ad pedem litterae posita, quae male coniuncta separet*). 2 t. t. *medic. i. q. dilatatio (vasorum, cordis sim.)* – *Ausdehnung* (der Gefäße, des Herzens), 'Diastole': a def.: RICHARD. ANGL. anat. I 226 cor habet duos motus contrarios, scilicet dilatationis et constrictionis, que dicuntur -e et sistole apud Grecos vel arsis et thesis, id est elevacio et depressio. b

exempla: GLOSS. Salern. p. 18,14 pulsus est motio cordis et arteriarum, que secundum -em et sistolem fit. URSO gloss. 10 p. 34,15 ut cordis sistoles -en sequantur. ALBERT. M. phys. 8,3,3 p. 627,19 medicorum peritissimi iudicant per tactum de quiete pulsus inter duo motus eius reflexivos, qui sunt -es (dy-es A) et systoles. animal. 1,381 quod pulsatur in eis (*arteriis*) spiritus aereus per cordis dy-em et sistolem percussus. 1,545 inter sistolem pulmonis et -em necesse est interciedere duas quietes. *al.*

diastoracis, diastracon v. 1. dia p. 551,1.

**diastreascos v. 1. dia p. 552,8.*

diatricnu sim. v. 1. dia p. 550,71.

**diastrobilion v. 1. dia p. 550,68.*

diastrutiu v. 1. dia p. 550,70.

diasulphur sim. v. 1. dia p. 551,7.

diasurini v. 1. dia p. 551,9.

diasyrticus, -a, -um. (διασυρτικός) *irrisorius* – *spöttisch, ironisch (usu subst.)*: CARM. didasc. 1151 in dicto si quis -us id studet artis, pectoris ut vulpem vellere celet ovis eqs.

diatapsias v. 1. dia p. 551,14.

**diataraseos v. 1. dia p. 552,8.*

diatensaron v. diatessaron.

**diaterascos v. 1. dia p. 552,8.*

diaterabentina v. 1. dia p. 551,11.

**diaternius subst. (orig. et signif. inc.) neuma quaedam* – *eine Neume*: TABULA neum. (VeröffMusHistKommBAW. XIII. 1997. p. 52; s. XII.) tragicon -us, exon (*cf. comm. ed.*).

**diateruscos v. 1. dia p. 552,8.* *diatesis v. diathesis.*

diatessaron (dya-, -the-, -(s)eron, -ra, -rim *sim.*) *subst. indecl. (f.: l. 43) script. dia tessaron: l. 50. de antisaron: l. 60.*

1 t. t. *mus. de intervallo duorum tonorum et semitonii i. q. quarta* – *Quarte*: a def.: EPIST. var. III p. 198,15 ter ... unus tres efficit; quae collatio sesquiertia symphonia dicitur -on (-rim G; *sim. ANON. IV mus. p. 66,12 iterato sexquialtera proportio dicitur diapente ...; sexquiertia -eron, sexquioctava tonus*). AUREL. REOM. mus. 6,9 symphoniam ... dicimus temperamentum sonorum ...; vocatur ... -on prima, diapente secunda, tertia diapason. SYLL. Bern. 5,120 sex ad novem vocatur at sesquialtera, <a>c sex ad octo dicta diathe-on. Ps. ODO CLUN. mus. p. 269^a a prima (A) in quartam (D) una -n est; a quarta (D) in septimam (G) altera. ARIBO mus. p. 25,18 -eron constat ... ex ... tono, semitono, tono. *saepius*. b *exempla*: HROTSV. Pafn. 1,14 (ed. Berschin) -eron (-eseron C), quasi ex quatuor. EKKH. IV. bened. I 26,70 quisquis ita credit, vitam sine fine tenebit; ... symphonet intente -era (gloss.: de quatuor) ke diapente. CARM. de mus. 133 hec (*diapason et diapente*) et dia / tessaron vocabula / captant nomen dum a vocum / sibi fixarum numero. THEOPH. sched. 3,86 p. 159,8. RUD. TRUD. (?) mus. 2,24 p. 90,31 (vs.) ter tonus it ternis et bis -era binis. ALBERT. M. animal. 20,56 videbat Empedocles ex proportionem diversa cordarum ... sonare dyapason et dyapente et dyath-eron. *persaepe*. 2 t. t. *pharm. i. q. medicamentum ex quatuor immixtis compositum* – 'Diatessaron': a *in univ.*: PAUL. AEGIN. cur. 252 p. 198,23 his, que per annum bibuntur, potionibus quidam usi sunt, ex quibus est -on (3,77,5 διὰ τέσσερον). TRACT. de caus. mul. 17 pisarium simplicem, quod Greci de antisaron dicunt. ANTIDOT. Berol. 25 p. 72,19 antidotum tiriaca, qui dicitur -tiseron. ANTIDOT. Glasg. 6^{capit.} antidotum -o. p. 115,13 -ensaron. p. 136,37 diapti-on. CHIRURG. Sudhoff. I p. 101,32 pro stomacho da ... triferam nostram vel magnam [am]diatessaron. p. 101,34 -eron Constantini. *al.*

**diatessaron(t)icus* (-ser-), -a, -um. *qui quartae est* – *Quarten-*: RUD. TRUD. (?) mus. 1,21 p. 57,3 compone ... quatuor cordas et producis per quatuor modos quatuor s p e c i e s -nicas (2,25 p. 92,18sq. q.).

*adv. *diatessaron(t)ice. per diatessaron* – *mit einer Quarte, durch eine Quarte*: ARIBO mus. p. 52,17 -erontice (-nice var. l.) melius ascendit appositus (*i. motus; inde COMM. microl. 47 p. 168,6*).

diathallias v. 1. dia p. 551,12.
diathesis (-tes-), -is f. (διάθεσις) *de morbo vel dispositione morbosa i. q. constitutio – (Krankheits-)Zustand, körperliche Verfassung (de re cf. B. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum. 1713. p. 261):* AURELIUS praef. p. 480, 1 passiones, quae in cronā veniunt, ... ut ... paralysis, stomatici -tesis, colici et epatici.

***diathige**, acc. -in, abl. -i f. (διαθιγή) τάξις, – *Anordnung*: ALBERT. M. metaph. 1,3,15 p. 46,15 quod 'differentia' rerum sit aut 'rhysmo' aut '-i (p. 98^{5b}, 15 διαθιγή) aut tropi solum', ita, quod non est alia causa differentiae rerum; 'horum ... rhysmos figura est, -e' vero 'ordo, tropus' autem 'positio' (sim. 8,1,4 p. 392,57sq.). 5,1,4 p. 216,74 ponebant *philosophi* non nisi ordine et figura et conversione situs compositiones, quae (sic) vocabant rhysmon et -in et tropin.

diatilon v. 1. dia p. 547,71.

diatim (die-) adv. 1 *cottidie – tagtäglich*: VITA Deic. 32 (12) cum ... sacer locus -m saecularibus esset occupatus sordibus eqs. HARTW. Emm. 56 peccatrix massa corporis est, eheu, valde fragilis et per plura facinora labat -m misera. GESTA Tull. 29 p. 638,33 quam (*villam*) ad mensam canonicorum tradidit *episcopus* eo tenore, ut -m missa ... ad eius memoriam celebraretur. *saepius. omnibus diebus, quolibet die – an jedem beliebigen Tag*: ARNULF. delic. 256 vive memor mortis iuvenem senemque metentis: ecce velim nolim superis excedo -m. 2 *de die in diem (gradatim) – von Tag zu Tag (allmählich)*: THEOD. PALID. annal. a. 1182 p. 86,25 cum decumbenti (sc. regi) languor -m accresceret, ... placida morte requievit. CHRON. Mont. Ser. a. 1211 p. 179,25 cum ... dietim (-m 2) ... morbus augeretur eqs. a. 1223 p. 208,3 rebus ... dietim (-m 2) in peius vergentibus. WILH. SALIC. chirurg. 1,45 p. 317^H dietim stringatur fortius, donec pes corrodatur et cadat ficus. al.

diatinon v. 1. dia p. 551,10. **diatiseron** v. diatessaron.

diatisritinis v. 1. dia p. 550,34.

***diatomos** adi. fem. (διάτομος) *divisus, separatus – geteilt, getrennt*: v. p. 579,58.

diatonicus, -a, -um. (διατονικός) t. t. mus. i. q. διατονικός – *diatonisch (de re v. H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil. 121967. p. 224):* REMIG. ALTISS. mus. 512,3 hemitonium, a quo incipit -um genus; et hemiolion dicitur -um genus, quia eqs. CARM. Cantabr. 10,9,2 tuam (sc. *aviculae*) decet symphoniam monocordi musica, que tuas laudes frequentat voce -a. COMM. microl. 64 p. 137 Guido monochordum suum fecit -um, quia maxime duos tantum tonos continuaret. LIBER argum. 20 monochordorum genera quot sunt? tria; chromaticum ..., enharmonicum et -um. ANON. IV mus. 7 p. 86,7 sunt numero decem et novem cordarum in distantia -i generis et in numero concordantiarum quindecim. al.

***diatonlotarion** v. 1. dia p. 551,38.

diatonus, -a, -um. (διάτονος) metr. diā-: l. 52. *diatoniscus – diatonisch*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,185 edidit ... graves durasque -a (*mater*) voces; quae sequitur, suavem generavit enarmia cantum. ANON. mus. Bernhard I 1,17 lycanos ypaton, quae dicitur -a, id est extenta, idest acute sonans.

diatragacanthum v. 1. dia p. 551,16.

diatresaron v. diatessaron. ***diatreaseos** v. 1. dia p. 552,8.

diatrionpipereon sim. v. 1. dia p. 550,8.

***diatriton** subst. (cf. diatessaron, diapente) mus. de intervallo i. q. *tertia – Terz*: GUIDO ARET. reg. rhythm. 322 (ed. D. Pesce. 1999) adde (sc. *ad unisonum*) duplos sonos, videas motus -on (cf. *notam ed.*).

diatritus, -i f. (?m.: l. 64) (διάτριτος [sc. ἡμέρα]) *triduum – Zeitraum von drei Tagen*: AURELIUS 8 p. 696,7 mulsam accipiant, quae purget (purgent *cod.*) usque in duo -os. PAUL. AEGIN. cur. 239 p. 177,21 in curatione ... embroca ... utendum ... et abstinencia usque ad -um, (3,64, 2 μέχρι διατρίτου). RICHER. REM. hist. 4,94 post -um patientem perimit *superfluitas humorum*. al.

***diatubisasa** v. 1. dia p. 547,21.

***diaturpenis** v. 1. dia p. 551,55.

***diaureon** v. 1. dia p. 552,13.

***diaviasasa** v. 1. dia p. 547,21.

diavatus v. 1. dia p. 547,19.

diavitis v. diabetes.

diaumfacos sim. v. 1. dia p. 549,55.

diauridium v. dacrydium.

diavotanos sim. v. 1. dia p. 547,29.

diaurantes v. 1. dia p. 549,49.

diaurubo v. 1. dia p. 549,59.

***diaxilocaracta** v. 1. dia p. 551,22.

diaximicio sim. v. 1. dia p. 550,27.

diayreos sim. v. 1. dia p. 549,3.

diayrundo v. 1. dia p. 548,70.

diaysopum v. 1. dia p. 549,1.

***diazematon** v. 1. dia p. 551,56.

diazeuxis (diez-, -euis) subst. (διάζευξις) *divisio, diarexis – (Ab-)Trennung (de re v. H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil. 121967. p. 929):* REGINO harm. inst. 14,24 die-is appellatur, quae disiunctio dici potest, quotiens duo tetracorda separantur (cf. *Boeth. mus. 1,25; inde ANON. mus. Bernhard 2,32 die-sis*). PS. GUIDO ARET. arithm. mus. p. 57^a disiunctos ... tonos (sc. *tetrachorda habent*), quod graece dicitur die-sis, inter A et B.

***diazimis** v. 1. dia p. 552,15.

diazingibereos v. 1. dia p. 551,24.

***diazuccara** v. 1. dia p. 551,25.

dibacchor sim. v. debacchor. **dibeo** v. debeo.

dibersus v. diverto. **dibil-** v. debil-.

dibio v. debeo. **dibitum** v. debitum.

***diboscatus** v. *disbosco.

1. **dica** (dika), -ae f. (δίκη) 1 *ius, iustitia, regula – Recht, Gerechtigkeit, Richtmaß*: ALBERT. M. eth. I 432 p. 367,18 'dika' quod est iustitia. eth. II 5,2,7 p. 351^b,38 cum totum, quod est actionis et passionis, dividatur et ad aequalitatem -ae reducatur. pol. 1,1^v p. 15^b,33 δίκαιοι ... vocantur, quia per iustitiam communicant, et δίκη civilis communicationis ordo est. *ibid. al. v. et p. 579,5*. 2 *amussis – Richtscheit*: ALBERT. M. eth. I 401 p. 340,49 -a dicitur lignum, in quo est mensura aliorum, quasi regula, ad quam diriguntur. p. 340,55sq. v. et p. 579,6.

2. ***dica**, -ae f. (?δίχα; cf. *DuC. s. v.*) *charta, epistola – Schriftstück, Brief*: RUODLIEB V 228 tibi (sc. *Ruodlieb*) misit *mater* istas litterulas ...; susceptaque -e sciolum facit hanc recitare (cf. *Gloss. IV 247,26 St.-S.* -a, -e brief vel sage, geriune; *saepius in glossariis medi aevi*).

dicacitas, -atis f. *cavillatio, sugillatio, sal – Witz, Spott, Stichelei*: PETR. DAM. epist. 48 p. 60,7 puerilis ludus abscedat, mordax eloquentia, urbana -s evanescat. 57 p. 186,17 ecce sales, ecce faciecia, lepores, urbanitates, -es ... omnesque verborum inanum pestes insolenter erumpunt. CHRON. Andag. 62 p. 143,18 universi oculos ... ad solum cesarem convertunt notantes impotentiam eius hac -e lapidatam. BERTH. ENGELB. asser. 25 (Angelomontana. 1914. p. 164) non deerit ... virtus divina obstruens os procacis contra se -tis. al. *de excitatione ad pugnam i. q. concitatio – das Aufstacheln*: BENZO ad Heinr. IV. 17 p. 252,8 hiis furiis verbose -is inflammata phalanx Normannorum exacuit adversus Parmensium catervas omnia genera telorum.

dicaculus, -a, -um. *facetis, dicax, lepidus – geistreich, amüsam*: EINH. Karol. 25 adeo ... facundus erat, ut etiam -us (didasculus, didascalus, dialecticus, ducalus *var. l.*) appareret. GODESC. SAXO gramm. 1,52 dicax sive -us est, qui cuncta, quae scit, non modo facunde vel eloquenter, sed etiam ad audientium iocunde dicere delectationem potest. 2,111 et Einhardus in vita Karoli ... eundem Karolum dixit fuisse -um.

***dicaeum** (-kai-, -cai-, -on, -os) subst. (δίκαεος) gen. -onis: l. 71. 72. p. 579,11. *res iusta, iustum, iustitia, dica – gerechte Sache, das Gerechte, Gerechtigkeit, Richtmaß*: ALBERT. M. eth. I 401 p. 340,59 congrue iustitia 'dicitur dikaion', quasi 'dica' quaedam (cf. p. 113²⁴, 31 δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν, ὥστερ ἂν εἴ τις εἴποι δίκαιον). 446 p. 379,11 epieikia dicitur ab epi, quod est supra, et -aion, quod est iustitia. 449 p. 383,55 dikaos, quod est iustum. eth. II 5,2,7 p. 351^b,47sq. ratio medii, qua mensurat *dicastes*, dicitur -on; -on ... duplex est, scilicet mensurans et mensuratum; ... unde -on est -on sive -onis: quia hoc, quod est in anima iudicis, -on est, -onis, quod est in

quantitate emendae. v. et l. 7.10.11.

***dicastes**, -is m. (δικαστής) *iudex, iuratus – Richter, Geschworener* (usu attrib.: l. 9): ALBERT. M. eth. I 401 p. 340,60 iustus dicitur ‘-s’ (p. 1132^a, 21 δικαστής), inquantum est directivus ad dicam. II 5,2,7 p. 351^b, 46sq. communiter iudex, qui quasi dica iniuriam mensurat . . . -s vocatur; . . . -s duplex est: unus . . . dicaeam (an leg. dicaeum?) determinans ut iudex, alter . . . ut lex, quae iudicem informat ad dicare determinandum et determinationem; et sic -s lex erit -is iudicis; propter hoc . . . medium nominatur dicaeon, quemadmodum si quis dicat dicaeon esse dicaeonis, mensurans scilicet mensurati, et -em esse -is, legem scilicet iudicis. *ibid. al.* Konstanciae

dicatio, -onis f. consecratio – *Weihe, Einweihung*: STEPH. Wilfr. 17 p. 211,22 perfecta domu ad diem -is eius . . . totiusque dignitatis personae simul in unum convenerunt.

dicax, -acis. 1 *facetus, salsus – witzig, geistreich*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 490,12 ‘-x’ est non modo facundus et eloquens . . . , sed etiam, qui delectabiliter effatur, quod intelligit. v. et p. 578,58. 2 *copiosus – beredt, wortreich*: CARM. libr. III 40,52 non Maro cum lepidus nec -x posset Homerus texere multiplices laudabilis urbis (sc. *Pabunpergensis*) honores. in *imag.*: SEDUL. SCOT. carm. II 58,35 imbres seris (sc. *Robertus*) -es ex flumine Iordanis. 3 *loquax, garrulus – geschwätzig*: AMARC. serm. 4,241 sperne balatronum laudes scurrasque -es abice.

1. **diccio** v. 1. dictio. 2. **diccio** v. dicio. ***diccus** v. *dicus. ***dice** v. 2. *dica. [**dicedere** v. 2. dico p. 587,11.] **dicedo** v. discedo. **Dicember** v. December.

dicens, **dicenter** v. deceo. ***dicenteton** (-titon, -ticon) n. (δικέντητον) *collyrium quoddam – eine Augensalbe*: PAUL. AEGIN. cur. 82 p. 56,26 talis (sc. *medicamen lacrimas provocans*) . . . est . . . , quod dicitur -iton (-icon A; 3,22,9 δικέντητον).

dicerno v. decerno. **diceo** v. 2. dico. **diceptatio** v. disceptatio. ***dicere** v. *digeo. **dicessus** v. discessus.

dichalcon (diach-, diaca-) n. (δίχαλκον) *pondus duorum chalcorum, dimidium oboli – Gewichtseinheit von zwei Chalkoi, ein halber Obolos*: PAUL. AEGIN. cur. 173 nitri afri triobolon, elacterii dia-on (diaca- B; 3,29,2 δίχαλκον), quod est hemiobolon.

***dichomenos** (dicominos), -on. (διχόμενος) *de plenilunio i. q. mensem dimidians – den Monat halbierend*: ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 699^a, 24 ad positionem lunae in angulis sui circuli differentis . . . ; quod Graeci vocant (sc. *luna*) dicominos et dicotomos secunda; vel secundum quod est plena vel iuxta plenitudinem.

***dichordum**, -i n. (δίχορδον) *schema duorum tonorum – Zweitongruppe, ‘Dichord’*: ARIBO mus. p. 8,3sq. divisum est monochordum in tetrachorda potius quam aut in -a vel trichorda . . . ; si . . . in -a facta fuisset divisio *eqs.*

dichoreus, -i m. (διχορείος) *t. t. metr. i. q. ditrochaeus – Doppeltrochäus*: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 385,10 ‘feceritis’ esse -um. p. 403,5 -um . . . , id est ditrocheum.

dichotomos (dyco-, dico-, -tho-, -is, -us *sim.*). (διχότομος) *metr. di-: l. 66. dimidiatus – halbiert, Halb-: 1 adi. fem. (t. t. astron. de statu lunae):* PS. BEDA mund. const. 1,167 -os vel diatomos (sc. *dicitur luna*), cum media est; dias enim duo dicitur, tomos sectio. ALBERT. M. nat. bon. 125 p. 49,83 ita quod, quando media est *luna*, dicatur ab antiquis -us (dicetonus, dito-is *var. l.*). summ. creat. I 3,7,2 p. 399^b, 34 quandoque . . . est *luna* monoidos, quandoque dico-os, quandoque amphitricos et quandoque plena. animal. 18,90 quando est *luna* dycothomis sive dimidia. v. et l. 46. 2 *subst. masc. i. q. hemitonium, limma – Halbton*: FRUTOLF. brev. p. 66 (vs.) diapentiam sonat emmele septima formam; iuncto -o sonat hinc vox ogdoia formam.

***dichronium** (dicrho-), -i n. (cf. δίχρονος) *spatium duorum temporum – Spanne von zwei Zeiteinheiten (de bienio)*: EPIST. Worm. I 25 p. 47,4 litis odium, quod ab Erbipolensibus iam per annorum dicrh-um perpassi sumus.

dichronus (dicorn-, dicr-, dicho-), -a, -um. (δίχρονος) *t.*

t. metr. i. q. anceps (quoad quantitatem), bitemporis – (in der Quantität) schwebend, (wahlweise) kurz oder lang (gemessen): ALDH. ad Acirc. 8 p. 78,9 longae et breves sillabae vel etiam communes utrobi competentes, quas Graeci -as (dicr-*var. l.*) dicunt. 122 p. 169,9 nisi forte finalis sillaba . . . secundum rationem -arum (dicorn-, dicho- *var. l.*) producatur.

dicibilis, -e. 1 *qui dici potest, praedicabilis – (aus)sagbar*: ALBERT. M. sent. 1,1,14 p. 33^b, 13 -ia sunt *ens et res* in divinis de absolutis et relatis. *subst. neutr. fere i. quod dici potest, dictum animo prius conceptum – etwa: mögliche, im Geiste vorgefaßte Aussage*: RATHER. prael. 3,31 l. 1059 Filium (sc. *credo*) . . . a Patre solo genitum, non factum esse, uti lumen de lumine, verbum in corde vel, ut expressius loquar, aliquid -e. ALBERT. M. praedicab. 9,3 p. 148^b, 19 cum . . . primus actus rationis sit ordinare -ia *eqs.* elench. 1,2,3 p. 543^a, 11 hoc, quod est tacentem dicere, dicitur ut quoddam de numero -ium. summ. theol. I 4,19,2 p. 94,27 dixit . . . (sc. *insipiens Deum non esse*) non intelligendo -e, sed convertendo se ad cor proprium. 2 *effabilis, qui nominari potest – aussprechbar, nennbar*: ALBERT. M. epist. Dion. 3 p. 487,21 Christus fuit unius rationis in humanitate cum aliis hominibus, qui sunt -es et cognoscibiles; sed quod est unius rationis cum -i, est etiam -e; ergo Christi incarnatio non est ineffabilis. *subst. neutr.: v. l. 22.*

dicimatio v. decimatio. **dicio** (ditio, dicio, dictio), -onis f. *script. et form.: dat. sg. -e: l. 49. 69. p. 581,38. abl. sg. -i: TRAD. Frising. 24^a p. 53,18. ARBEO Corb. 7. al. dat. et abl. pl. -nebus: p. 581,36. 40. adde CHRON. Fred. 4,80. usu plur.: passim.*

*potestas, imperium, dominium, dominatio – (Verfügungs-, Befehls-)Gewalt, Herrschaft, Macht(vollkommenheit), Botmäßigkeit: 1 proprie: a strictius: a spectat ad populos, terras: CHRON. Fred. cont. 37 p. 184,22 Aistulfus . . . dict-es . . . rege Pippino faciens (sim. 48 plurimi [Wascones] . . . dict-is sue [sc. Pippini] [-is sue, dit-is sue *var. l.*] faciunt). PASS. Sigism. 1 (MGMer. II p. 333,11) terras vel populos imperialibus -bus subiugatas. TRAD. Frising. 377 sub dit-e Hludouuuici imperatoris (sim. 394 sub dict-e). POETA SAXO 2,463 Caroli sese tradens (sc. rex Dragawiti) -i. OTTO FRISING. gest. 2,49 p. 157,5 Greci . . . totam provinciam ad suam dit-em inclinant.*

40 *CHART. Burgenl. II 137 (dipl. Rud. Habsb.) mandamus . . . omnibus ad nostre -is dominium pertinentibus . . . , ne eqs. persaepe. v. et p. 147,60. β spectat ad bona, possessiones, res vel personas commissas c. sensu administrationis, regiminis, custodiae sim.: FORM. Marculfi 1,32 l. 18 res sub fisco nostro positas . . . et nostris dicci-bus (-bus, dict-bus *var. l.*). VITA Eucher. 9 (MGMer. VII p. 50,13) Vernum . . . fiscum publicae dict-is . . . convolvavit. CONST. Constant. 267 omnes Italiae . . . loca . . . pontifici . . . contradentes atque relinquentes eius . . . potestati et dit-i (dit-e, -e, dict-i *var. l.*). FORM. extrav. II 5 aliqua pleps vestrae (sc. *praesulis*) dict-i subdita. DIPL. Heinr. II. 424 abbatiam . . . de nostro iure ac dominio in eius (praesulis) dit-em . . . concedimus. CHRON. Gozec. 1,4 quatenus hic locus . . . Bremensis ecclesiae subiaceret dit-bus. persaepe. expres-*

*sius i. q. possessio – Besitz: TRAD. Frising. 5 p. 31,21 (a. 750) ut ipsaque huius loci . . . fines . . . dit-bus . . . Dei genetricis Mariae consistere . . . firma permaneat. GESTA Font. p. 80, 12 plurimae res ecclesiae perierunt . . . , quae usque hodie de eiusdem coenobii dit-bus permanent ablatae eqs. saepius. γ spectat ad praerogativam, auctoritatem i. q. ius – Befugnis, (Vor-)Recht: HROTSV. Dion. 128 potestatem dit-is eandem, quam Christum Petro scimus credidisse . . . , conversos pie solvendi sotesque ligandi. PURCH. Witig. 50 decet, ut propriis -bus ipsa fruatur atque regenda regas tu (sc. *Augia*), non aliena potestas :: non aliena mihi possunt haec iura videri. WALTH. CAST. carm. 2,7,4 (MG Lib. Lit. III p. 559) si cesar haberet vim in electione Romani pontificis, . . . privarentur clerici sua -e. al. b latius: α in univ.: ALDH. ad Acirc. 15,3 quis nesciat -e (dit-*var. l.*) mea (sc. *naturae*) convexa rotari alta poli. ARBEO Emm. 25 ut . . . elimentorum -e (A1, dit-i *cett.*) subicere non debuisse locus. EINH. (?) Marc. et Petr. II 92,1 in nostra -e fuerat, ut vos (sc. *populum perfidorum*) . . . valeremus laedere. al. β de Deo: RIMB. Anscar. 19 p. 42,41 ipse (Deus) omnium*

50 *ut ipsaque huius loci . . . fines . . . dit-bus . . . Dei genetricis Mariae consistere . . . firma permaneat. GESTA Font. p. 80, 12 plurimae res ecclesiae perierunt . . . , quae usque hodie de eiusdem coenobii dit-bus permanent ablatae eqs. saepius. γ spectat ad praerogativam, auctoritatem i. q. ius – Befugnis, (Vor-)Recht: HROTSV. Dion. 128 potestatem dit-is eandem, quam Christum Petro scimus credidisse . . . , conversos pie solvendi sotesque ligandi. PURCH. Witig. 50 decet, ut propriis -bus ipsa fruatur atque regenda regas tu (sc. *Augia*), non aliena potestas :: non aliena mihi possunt haec iura videri. WALTH. CAST. carm. 2,7,4 (MG Lib. Lit. III p. 559) si cesar haberet vim in electione Romani pontificis, . . . privarentur clerici sua -e. al. b latius: α in univ.: ALDH. ad Acirc. 15,3 quis nesciat -e (dit-*var. l.*) mea (sc. *naturae*) convexa rotari alta poli. ARBEO Emm. 25 ut . . . elimentorum -e (A1, dit-i *cett.*) subicere non debuisse locus. EINH. (?) Marc. et Petr. II 92,1 in nostra -e fuerat, ut vos (sc. *populum perfidorum*) . . . valeremus laedere. al. β de Deo: RIMB. Anscar. 19 p. 42,41 ipse (Deus) omnium*

55 *ut ipsaque huius loci . . . fines . . . dit-bus . . . Dei genetricis Mariae consistere . . . firma permaneat. GESTA Font. p. 80, 12 plurimae res ecclesiae perierunt . . . , quae usque hodie de eiusdem coenobii dit-bus permanent ablatae eqs. saepius. γ spectat ad praerogativam, auctoritatem i. q. ius – Befugnis, (Vor-)Recht: HROTSV. Dion. 128 potestatem dit-is eandem, quam Christum Petro scimus credidisse . . . , conversos pie solvendi sotesque ligandi. PURCH. Witig. 50 decet, ut propriis -bus ipsa fruatur atque regenda regas tu (sc. *Augia*), non aliena potestas :: non aliena mihi possunt haec iura videri. WALTH. CAST. carm. 2,7,4 (MG Lib. Lit. III p. 559) si cesar haberet vim in electione Romani pontificis, . . . privarentur clerici sua -e. al. b latius: α in univ.: ALDH. ad Acirc. 15,3 quis nesciat -e (dit-*var. l.*) mea (sc. *naturae*) convexa rotari alta poli. ARBEO Emm. 25 ut . . . elimentorum -e (A1, dit-i *cett.*) subicere non debuisse locus. EINH. (?) Marc. et Petr. II 92,1 in nostra -e fuerat, ut vos (sc. *populum perfidorum*) . . . valeremus laedere. al. β de Deo: RIMB. Anscar. 19 p. 42,41 ipse (Deus) omnium*

60 *ut ipsaque huius loci . . . fines . . . dit-bus . . . Dei genetricis Mariae consistere . . . firma permaneat. GESTA Font. p. 80, 12 plurimae res ecclesiae perierunt . . . , quae usque hodie de eiusdem coenobii dit-bus permanent ablatae eqs. saepius. γ spectat ad praerogativam, auctoritatem i. q. ius – Befugnis, (Vor-)Recht: HROTSV. Dion. 128 potestatem dit-is eandem, quam Christum Petro scimus credidisse . . . , conversos pie solvendi sotesque ligandi. PURCH. Witig. 50 decet, ut propriis -bus ipsa fruatur atque regenda regas tu (sc. *Augia*), non aliena potestas :: non aliena mihi possunt haec iura videri. WALTH. CAST. carm. 2,7,4 (MG Lib. Lit. III p. 559) si cesar haberet vim in electione Romani pontificis, . . . privarentur clerici sua -e. al. b latius: α in univ.: ALDH. ad Acirc. 15,3 quis nesciat -e (dit-*var. l.*) mea (sc. *naturae*) convexa rotari alta poli. ARBEO Emm. 25 ut . . . elimentorum -e (A1, dit-i *cett.*) subicere non debuisse locus. EINH. (?) Marc. et Petr. II 92,1 in nostra -e fuerat, ut vos (sc. *populum perfidorum*) . . . valeremus laedere. al. β de Deo: RIMB. Anscar. 19 p. 42,41 ipse (Deus) omnium*

65 *ut ipsaque huius loci . . . fines . . . dit-bus . . . Dei genetricis Mariae consistere . . . firma permaneat. GESTA Font. p. 80, 12 plurimae res ecclesiae perierunt . . . , quae usque hodie de eiusdem coenobii dit-bus permanent ablatae eqs. saepius. γ spectat ad praerogativam, auctoritatem i. q. ius – Befugnis, (Vor-)Recht: HROTSV. Dion. 128 potestatem dit-is eandem, quam Christum Petro scimus credidisse . . . , conversos pie solvendi sotesque ligandi. PURCH. Witig. 50 decet, ut propriis -bus ipsa fruatur atque regenda regas tu (sc. *Augia*), non aliena potestas :: non aliena mihi possunt haec iura videri. WALTH. CAST. carm. 2,7,4 (MG Lib. Lit. III p. 559) si cesar haberet vim in electione Romani pontificis, . . . privarentur clerici sua -e. al. b latius: α in univ.: ALDH. ad Acirc. 15,3 quis nesciat -e (dit-*var. l.*) mea (sc. *naturae*) convexa rotari alta poli. ARBEO Emm. 25 ut . . . elimentorum -e (A1, dit-i *cett.*) subicere non debuisse locus. EINH. (?) Marc. et Petr. II 92,1 in nostra -e fuerat, ut vos (sc. *populum perfidorum*) . . . valeremus laedere. al. β de Deo: RIMB. Anscar. 19 p. 42,41 ipse (Deus) omnium*

70 *ut ipsaque huius loci . . . fines . . . dit-bus . . . Dei genetricis Mariae consistere . . . firma permaneat. GESTA Font. p. 80, 12 plurimae res ecclesiae perierunt . . . , quae usque hodie de eiusdem coenobii dit-bus permanent ablatae eqs. saepius. γ spectat ad praerogativam, auctoritatem i. q. ius – Befugnis, (Vor-)Recht: HROTSV. Dion. 128 potestatem dit-is eandem, quam Christum Petro scimus credidisse . . . , conversos pie solvendi sotesque ligandi. PURCH. Witig. 50 decet, ut propriis -bus ipsa fruatur atque regenda regas tu (sc. *Augia*), non aliena potestas :: non aliena mihi possunt haec iura videri. WALTH. CAST. carm. 2,7,4 (MG Lib. Lit. III p. 559) si cesar haberet vim in electione Romani pontificis, . . . privarentur clerici sua -e. al. b latius: α in univ.: ALDH. ad Acirc. 15,3 quis nesciat -e (dit-*var. l.*) mea (sc. *naturae*) convexa rotari alta poli. ARBEO Emm. 25 ut . . . elimentorum -e (A1, dit-i *cett.*) subicere non debuisse locus. EINH. (?) Marc. et Petr. II 92,1 in nostra -e fuerat, ut vos (sc. *populum perfidorum*) . . . valeremus laedere. al. β de Deo: RIMB. Anscar. 19 p. 42,41 ipse (Deus) omnium*

[Antony]

dominus est . . . , nec est, qui eius -i possit resistere. ALBERT. STAD. quadr. 27 rex regum, cuius dicc-e teneri . . . totus desiderat orbis. *al. expressius c. sensu dispensationis*: FORMOS. epist. 3 (MGEpist. VII p. 369,27) divina . . . dit-e suffragante cum Hamburgensis ecclesia augmentata . . . fuerit *eqs.* *γ de diabolo*: GODESC. SAXO fragm. p. 43,6 quicumque fuimus . . . baptizati, tunc . . . extitimus redempti, id est de dominio daemonicae dit-is eruti. HROTSV. Theoph. 169 miser elegi subdi Satanae dit-i. *ibid. al. 2 meton.*: *a de regione, districtu dominationis*: *α de imperio, regno*: FORM. imp. 11^b infra dit-em (dict-em *cod.*) imperii nostri (CAPIT. reg. Franc. 237 p. 142,8 i. [intra *var. l.*] dit-em [ex 234 dict-em]). DIPL. Ludow. II. 14 p. 92,25 dit-em. 16 p. 96,25 -em. 36 p. 141,40 dict-em *persaepe*). WETT. Gall. 2 p. 258,23 ne nostra (sc. regis) -e relicta ad alias gentes pertranseas. PRUD. TREC. annal. a. 856 p. 73,12 Britanniam, regni sui -em, navigio repetit *Edilwulf rex*. CHART. Heinr. Leon. 48 p. 69,12 per universe potestatis nostre dit-em Gutenses pacem firmam habeant. *al. β de comitatu*: ORTL. chron. 1,2 p. 14,13 perquiritur in omni -e sua (sc. *comitum Counonis ac Liutoldi*) locus spiritalibus disciplinis aptus. *γ de episcopatu, dioecesi*: DIPL. Constantiae 32 p. 104, 31 si aliquis clericus totius parochie et dit-is . . . Squillacensis ecclesie de aliquo forisfacto . . . appellatus fuerit (cf. 40 p. 126,32 totius parrocchie vel diocesis Pennensis episcopatus). CHART. Bund. 912 in -e Tridentina, Brixiniensi, Curiensi, nec non in regno Alamanie. *b de persona ipsa*: TRAD. Frising. 19 p. 47, 28 (a. 763) ut -o episcopalis non deesset ad ordinandum abbatem. CAPIT. reg. Franc. 272 p. 310,16 omnes in cunctis ordinibus a regia dit-e sibi expetunt competentia legis iura servari. THIETM. chron. 6,98 ut . . . CCCorum pondera talentorum episcopali solverent *internuntii* -i. *al. in allocutione*: CHRON. Salern. 11 p. 16,13 domne imperator . . . , quod diximus dudum vestre -i, adimplemus. 39 mi princeps . . . , si vestre dicc-i comparet *eqs.* *c in locut.* fisci -es (-o: l. 37,38) *ferre i. q. corpus -erwa: Körperschaft*: CHRON. Fred. 4,74 tributa, quas fisci -ebus dissolvebant *Saxones*. FORM. Marculfi 1,8 quicquid de ipsa accione in fisci -bus (dit-, dicc-, dicationibus, dict-e *var. l.*) speratur. 1,14 l. 23 qualibet genus ominum -e (dit-i, dict-i *var. l.*) fisci nostri subdetur. DIPL. Merov. I 168 p. 418,7 in fisce dicc-ebus. CHART. Fuld. B 63 p. 111,14 inferat (sc. *qui contra hanc donationem venire temptaverit*) fisci -bus auri uncias duas. *saepius usque ad s. VIII^{ex}.*

dicior v. dives. **dicites** v. 2. dico.

***dicitor**, -oris m. (*ital.* dicitore) *orator, dictor - Redner, Sprecher*: CHART. Ital. Ficker 414 p. 426,38 (a. 1249) Bernardinus Albus consuluit dicens (sc. *in consilio*), quod *eqs.*; de iudice (sc. *eligendo*) concordat se cum aliis -bus. *Antony*

1. dico, -avi, -atum, -are. *script.* dec(o): l. 53,54,57,72. *usu refl.*: l. 715sq. *metr.* di-: l. 58,59. *partic. usu subst.*: *praes.*: p. 58,23,6,42. *perf.*: l. 54. *saepius*.

1 strictius i. q. sacrare, consecrare - weihen: *a in re sacra*: *α in univ.*: CONC. Merov. p. 156,16 Iudaei non . . . puellis . . . Deo decatis aliquid . . . conloqui . . . praesumant (FORM. Marculfi 2,49 omnibus . . . patribus seu abbatibus vel D. decatas caenubiis degentibus . . . salutem. EPIST. Bonif. 133 p. 271,25 per omnes amicos vestros . . . , monachis seu abbatissis vel D. decatas. *saepius. v. et p. 536,62*). CARM. de Nyn. 91 quam (*aedem*) pater . . . sanctificans Domino Martini nomine -at (ditat *cod.*). TIT. metr. III 5,3 quod (*templum*) -vit *Avitus*. TRAD. Ratisb. 93 ad altare Dei, quod constat -tum in honore sancti . . . Emmerammi, tradidi (DIPL. Karoli III. 64. *al.*). POETA SAXO 5,463 perplurima templa -anda. *saepe. β benedicere - segnen*: YSENGRIMUS 1,1033 numquam benediceret alter, ni prius oblatas cerneret esse dapes; ergo -ant alii presentes, iste futuras . . . epulas. *γ sanctificare - heiligen*: RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,31 praeeceptum est omnibus . . . , ut eo die a rurali ac servili opere vacarent diemque festum -rent. *b usu communis*: *α in univ.*: TRANSL. Viti 3 p. 34,34 ut gentem Saxoniam . . . Christi nomini -are meruisset *Karolus*. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,27 illi (*Deo*) mentes et vota -amus. *refl.*: CONC. Merov. p. 160,4 quae (*puellae*) se divinis cultibus . . . decaverint. CONC. Karol. A 39^B,9 providendum est his,

quae . . . castimoniae se -verint. SIGEBOTO Paulin. 24 se suaque omnia . . . Deo leta mente -vit. *β insignire - auszeichnen*: HRABAN. carm. 49,1,4 hanc aulam (*i. ecclesiam*) . . . ipsa (*Maria*) -at meritis. WALAHFR. carm. 75,9,1 sancta sis semper nimiumque cara mater (*i. Angia*), ex sanctis cuneis -ta laude, profectu. *γ dedicare - widmen, zueignen*: EPIST. Aldh. 2 p. 497,2 tertium (sc. *carmen*) . . . una eademque littera . . . tibi . . . transmittens -vi. EIGIL Sturm. 1 en habes (sc. *Angildruth*), quod poscebas, pittacium . . . nomini tuo -tum. HRABAN. epist. 4 p. 387,26 conposui . . . quendam dialogum et nomini tuo ipsum -vi. *al. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,247 nos . . . meritas tibi, Christe, -bimus odas. ascribere - zuweisen*: BEDA temp. rat. 8,34 gentiles . . . primam . . . diem soli, secundam lunae, tertiam Marti . . . -antes (gloss.: id est consecrantes) *eqs.* *δ initiare - einführen*: RHYTHM. 36,8,3 Ionas -vit triduanum temporis Ninivitarum celebre ieiunium. *ε (renuntiando) devovere - (durch Verzicht) zum Opfer bringen*: WANDALB. marty. alloc. 40 natos quae (sc. *virgines*) . . . Deo sponte -arunt (68). *2 latius: a promittere, despondere - verheissen*: *α c. sensu praedicendi*: EKKEH. IV. bened. I 7,16 dic, ubi sit natus patrum puer ore -tus (gloss.: *praedictus*), quem Balaham dixit *eqs.* *β c. sensu offerendi*: LIGURINUS 7,66o Statius, infausti sibi quem preponere regem optabant Ligures et sceptrum -are parabant. *expressius i. q. polliceri - versprechen, zusichern*: TRAD. Frising. 1441¹ (a. 1024/ 39) si . . . census ab aliquo illorum (*ad altare datorum*) . . . per tres . . . annos remaneret, hunc idem Vverinheri censum . . . recompendere -vit. CONST. imp. I 442 tibi -amus, rex Heinricus, quod nos . . . faciemus te coronare papam Gregorium. *b destinare - bestimmen*: PASS. Ursulae 2 virilis indolis prolem, licet femineo sexu -tam concessit *Dominus*. CHRON. Reinh. a. 1184 p. 541,43 a quibus (*principibus*) . . . alter (sc. *filiorum imperatoris*) . . . milicie tyrocinio -tus mox . . . ducatu Swevie sublimatur. *c sensu praedestinati*: EKKEH. IV. bened. I 59,54sq. quod mutavit *Deus*, hoc ante sciendo -vit (gloss.: *praedestinavit*), nil tamen arbitriis vis officit ante -antis (gloss.: *in praedestinatione*). *c parare - bereitstellen*: HRABAN. epist. 21 p. 427,14 ut . . . domum sapientiae . . . amplificare; nec aliud instrumentum ad hoc aptius esse putavi quam, quod ipsa Sapientia suo nomine et arte -vit. *d tradere, dedere, condonare - übertragen, -eignen, stiften*: CONC. Karol. A 62 ut salva maneret intentio res suas Deo -antium . . . , firmare . . . hoc nostrae auctoritatis precepto curavimus. TRANSL. Viti 2 p. 34,6 cogitare cepit, qualiter haereditatem suam Domino -ret. DIPL. Ludow. Germ. 167 p. 233,32 ut . . . ex rebus eiusdem ecclesie . . . ab antecessoribus nostris ibidem -tis restitueremus *eqs.* DIPL. Heinr. III. 230 ad altare sancte Marie . . . predium . . . nostre potestati -tum tradidimus. DIPL. Heinr. IV. 238 predium in nostram accepimus potestatem et quasi proprium . . . ad . . . monasterium perenniter -vimus. 295. *i. q. remissus i. q. commendare - anvertrauen*: CHART. Lux. I 480 p. 660,9 (a. 1166) ut autem hec . . . inconculsa . . . permaneant, scripto memoriter -vi et . . . imagine nostri sigilli confirmavi.

adi. dicatus, -a, -um. *deditus, addictus - ergeben*: WANDALB. marty. 76o Pontiane, tibi duodenam (*diem*) Roma -o obsequio sacrat.

2. dico, dixi, dictum, -ere. *script. et form.*: ti-: p. 589,3. *praes.*: dig(o): p. 586,43. *inf.*: act. -ire: p. 585,62. *pass.*: dice: p. 587,67. -cier: p. 587,13. *imper.* dice: p. 584,50. *perf.*: act.: dis(i): p. 586,6,7,8. diss(i): p. 583,10. disc(i): p. 586,11. -xti: p. 584,65. -xet, -xemus: p. 583,32,70. -xirunt: FORM. Bitur. 6 p. 171,8. *partic.*: ditus: p. 588,11,12. dittus: p. 588,43. -cthus: p. 588,15,16,22. *imperf.*: ind. -cibatur: p. 583,23. *coni.*: -ciremus: p. 588,54. -cirir: p. 585,34. *coniug. II.*: p. 584,35,585,35,585,20. *adde* CHRON. Fred. 3,71. *?coniug. IV.*: p. 585,34,62,588,54. *depon.*: p. 585,19,20,586,43,589,9. *intrans.*: p. 588,54,589,3. *pendet a*: p. 587,61. *inf. praes. pro subst.*: p. 583,4,587,2. *metr.*: dic-: p. 586,35. *partic. usu subst.*: *praes.*: p. 584,12,15,585,4. *al. perf.*: p. 588,44sq. *al. gerundivum usu subst.*: p. 584,16. *confunditur c.*: docere: p. 586,52. ducere: p. 587,20.

I verba facere, fari, loqui - sagen, sprechen, reden: **A**

[Konstanciak]

notabiliora quaedam: 1 syntactica: a absol.: GERH. AUGUST. Udalt. 1,16 l. 7 haec ... nemini -ente comperiebam. ANSELM. BIS. rhet. 2,12 p. 161,12 tali ... viro nichil scirem committere, quem nec iusiurandum salvat a -ere. al. b pendet (antecedit: l.8) oratio recta q. d.: TRAD. Frising. 1 p. 27,11 (a. 744) clara voce intonat *Christus* -ens: 'eqs.' HUGEB. Willib. 4 p. 100,25 Ethiops -xit ad illos (fratres): 'nolite timere vos eqs.' WALTHARIUS 888 'est modo pugnandum ...'; -xit et in verbo nodosam destinat hastam ... heros. CHRON. Salern. 158 p. 164,8 Guaimarius taliter ... fertur dississet responsum: 'eqs.' persaepe. abund.: RIMB. Anscar. 4 vir (sc. *Christus*) ipsum allocutus est -ens: 'dic', ait, 'eqs.' SALOM. III. carm. 2,83 *Messias* hęc inquit -ens: 'eqs.' persaepe. ponitur vice inquit: EIGIL Sturm. 19 rex ... Sturmen intuitus: 'dominus', -xit, 'congregavit nos eqs.' WALTHARIUS 646 ibat ... metropolitanus ... et procul acclamans 'heus! audi', -xit, 'amice eqs.' al. c pendet oratio obliqua q. d.: a per acc. c. inf.: EIGIL Sturm. 16 p. 149,20 qui (nuntius) -it regem imperasse, ut eqs. WETT. Gall. 14 venit nuntius ... -ens migrasse Gaudentium. RIMB. Anscar. 7 p. 27,7 qui (abbas) ... imperatori -xit unum se scire monachum ... , qui ... multa pati desideraret. persaepe. pass. (c. nom. c. inf.) i. q. fer(un)tur - soll(en): CHRON. Fred. 4,87 p. 165,18 Fredulfus ... , qui amicus Radulfo fuisse -ibat. HRABAN. epist. 42 p. 481,38 -itur ... ipse doctor vester multa testimonia excerptisse de opusculis ... Augustini. ADAM gest. 2,13 antecessores sui (archiepiscopi) ... quinque cenobia fundasse -ti sunt. saepius. b per enunt.: VITA Gertr. A 1 p. 454,34 -xit, nec illum (sc. *puerum auro fabricatum*) nec alium terrenum nisi Christum ... volebat habere sponsum. CONVERS. A frae 6 p. 59,24 dic mihi ante Deum, q u i a das mihi animam eqs. (LIUTG. Greg. 12 p. 77,33. al.). DIPL. Karoli M. 102 p. 146,33 quod -xet abbas, q u o d eqs. (HUGEB. Willib. 4 p. 94,22. al.). FORM. Morb. 25 p. 336,2 -tum est mihi, u t tu voluntatem habes iterum recipi eum in pace (HUGEB. Willib. 4 p. 100,28. al.). WIPO gest. 31 p. 50,16 imperator ... venit -ens, si Uodo ... res alienas iniuste quaereret, de suo proprio ... aliquid perdere deberet. persaepe. adde: ANNAL. regni Franc. a. 788 p. 80,16 *Tassilo* confessus est se -isse, etiamsi decem filios haberet, omnes voluisset perdere, antequam eqs. (cf. REGINO chron. a. 788 omnes mallet amittere quam eqs.). y per struct. contam.: ARBEO Emm. 19 numquid ... mentis tuae ad memoriam redit, sepe me -isse, ut quispiam ad mortem festinare minime debere? d supinum pendet ab adi.: WALAHFR. Mamm. 18,15 m i r a b i l e -tu (WALTH. SPIR. Christoph. II 5,176 [cf. notam ed.]. al.). CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,48 quod eo ... tempore -tu et visu m i s e r a b i l e fuit (WIDUK. gest. 3,18 -tu (-to C1) miserabilis. al.). RUOTG. Brun. 21 p. 22,13 quid ... fecerit ... , actu est mirabile, -tu difficile est. 2 idiomatica et locutiones selectae: a -o (-imus) i. q. id est, scilicet - und zwar, das heißt, nämlich: PASS. Ursulae 16 cui (sponso Christo) se devoverant virgines, et cui agonizabant -imus (ditionis var. l.), et pro cuius amore serio se triumphabant mori. TRAD. Frising. 1404 ut clerus ... in proprium haberet ... , ut eo die erat possessum, -o mancipiis, pratis, lignorumque incisionibus eqs. 1613 p. 457,28 duas hobas cum omnibus utensilibus ad eundem locum pertinentibus, curtiferis -o, edificiis, pascuis, exitibus et redditibus eqs. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 130,9 'sensi rem meam', inquit Terdona, 'agi, dum paries proximus - Limellum -o - arderet'. al. b ne -am sim. ('geschweige denn'): TRANSL. Fel. et Agap. fragm. (NArch. 13. 1888. p. 235; c. s. IX.) pronuncians (sc. *papa*) nemini unquam ex eis (sanctis) non -as membra, sed nec reliquias saltem dedisse. GODESC. SAXO theol. 3 p. 98,27 quam (sc. *trinitatem*) quisquis scienter negat, non est dignus, ut sit unquam rectus, ne -o perfectus, homo (theol. 1 p. 86,22 ne -am perfectus). fragm. p. 40,19 peccatores, pro quibus ... filius Dei nec corpus assumpsit nec orationem, ne -o sanguinem, fudit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,12 quod nemo, ne -am eques, pedes saltem illic ascensum ... invenire potuisset. c in parenthesi trita: a ut -imus sim.: DIPL. Merov. I 85 p. 218,27 ut -xemus. ARBEO Emm. 31 dum, ut -imus, ... sancti viri anima ... penetraret caelum eqs. RUOTG. Brun. 22 suscepit, ut iam -tum est, tracta-

re negotia regni. saepe. adde: CHART. Mog. A II 531^a p. 877,44 (a. 1189/90) eam (ecclesiam) tam destructam, oppressam ... invenimus ... ; destructam -imus eqs. b ut ita -am sim.: HUGEB. Willib. praef. p. 87,17 nunc certe, ut i t a -am, mihi videtur eqs. (OTTO FRISING. gest. 1,66 simplicitas vel potius, ut i. -erim, stulticitas. al.). OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,27 immo, ut verius -am eqs. y si -ere licet sim.: WALAHFR. Mamm. 4,15 si -ere dignum est. POETA SAXO 5,681 l i c e a t si -ere (THIETM. chron. 8,3 p. 494,33. al.). RIMB. Anscar. 3 p. 22,25 per maiorem, si -i possit, claritatem.

B exempla: 1 gener.: a proprie: a in univ.: WALAHFR. Wett. 249 talia -enti (i. *angelo*) recubans sermone Latino subdidit: 'eqs.' VITA Erasmi 315 cesar ait: 'tu de causis nil -eris istis?' OTLOH. prov. P 57 plus sunt laudandi bene facientes quam bene -entes. WILH. HIRS. const. 1,86 p. 1016^C osculato altare -enda requirit in missali sacerdos. persaepe. de prolatione inarticulata: FROUM. carm. 27,5 in vocem rumpe! si non poteris, rogo, muge, aut aliquid, volumus, -as. alleg.: HRABAN. carm. 39,6,3 altus prosator ... , qui es, eris in saecula ... , cui est unigenitus Christus proles carissimus, -entis de corde verbum.

b accedente notione concordandi, acclamandi: LIUTG. Greg. 4 p. 71,9 ut omnes (Franci) una voce -rent et concordarent ... Bonifatium dignissimum esse. EIGIL Sturm. 16 p. 149,22 Sturmi ... et qui cum eo ... convenerunt, constanter -erunt, quod eqs. RUOTG. Brun. 41 p. 43,18 exultavit maxima gratulatione populus -ens: 'vivat rex in aeternum!' al. y accedente notione praedicendi, annuntiandi, relevandi (expressus i. q. vaticinari - weisagen: l.29): WALAHFR. imag. Tetr. 94 aurea, quae prisci -erunt saecula vates, tempore, magne, tuo, caesar, venisse videmus. WALTHARIUS 374 quod domino regi iam dudum praescia -xi (sc. *Ospirin*), approbat iste dies. THIETM. chron. 6,76 Waltero in somnis prius -tum est, quod archiepiscopatum ... possidere deberet. al. impers. i. q. nuntiare - verkünden: HROTSV. Mar. 461 cui (praesuli) ... cęlesti -etur voce precanti: 'eqs.' d accedente notione explicandi: BEDA hist. eccl. 3,35 p. 183,33 iussit rex primo -ere episcopum ... , qui esset ritus eqs. e accedente notione (diem) statuendi i. q. designare - festsetzen: THIETM. chron. 4,38 custodivit ... quamvis sic lugubriter mutilatus urbem ad -tum diem Gisilerus. LAMB. HERSF. annal. a. 1069 p. 109,8 imminente iam die, qui scindendo regis coniugio -tus fuerat, rex Mongontiam ... properabat. z accedente notione rationem reddendi: CAPIT. reg. Franc. 32,31 ut hoc, quod ad providendarios ... dare debent iudices, ... pleniter donent et nobis -ere sciant, qualiter inde faciunt, vel unde exit. HROTSV. Theoph. 172 quid -turus ero nimium peccator in illo tempore iudicii. al. n accedente notione inquirendi (c. acc.): VITA Hucberti 11 (MG Mer. VI p. 489,25) iudex meus in proximo est, qui me -turus est: 'ubi sunt eqs.' d accedente notione re-, deferendi, (de)nuntiandi: LIBER hist. Franc. 26 p. 284,18 vade, dice (et dic var. l.) episcopo civitatis, ut cum fiducia veniat ad nos. LEX Baiuv. 2,5 si talis homo potens hoc fecerit, quem ille comis destringere non potest, tunc -at duci suo et dux illum distringat.

ERGIL Sturm. 6 p. 137,15 ei (Bonifatio) ... -ito (sc. *nuntius*), quod eqs. EINH. Karol. 24 p. 29,20 si comes palatii litem aliquam esse -ret eqs. THIETM. chron. 4,12 p. 146,9 nuntius mittitur, qui -ret eqs. c. dat. i. q. loqui (ad) - sprechen (zu): ARBEO Emm. 11 adtende, dilectissime mi frater, ut ne cui me vivente -eris (innotueris var. l.). CONC. Karol. B II 1^A,3 tunc ... rex lugubri voce ... coepit nobis -ere de sua uxore. al. in malam partem i. q. diffamare - gerüchteweise verbreiten: FROUM. epist. 92 tristis sum nimis de furto libri vestri supra me -ti (sic pro -to, ut vid.); sed expurgare me cupio. b translate: a de prolatis per scripta: LIUTPR. antap. 1,12 l. 405 hanc ... rem nunc ita aperte -xti (-isti H, -xit b), ut nihil circuitionis usus esses. THANGM. Bernw. 14 p. 764,43 scribentibus gravis culpa est vel falsa -ere aut vera intermittere. VITA Heinr. IV. 1 p. 11,20 de ... virtutibus, quibus claruit, aliqua -amus, nam omnia -ere non sufficimus. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,6 quod Arnaldus ... , de quo supra -tum est, ... seduxit multitudinem. CHART. Ital. Ficker 444 Bernardinus interloquendo sedens in scriptis -xit, pronuntiavit et sententiavit

eqs. persaepe. poetice fari – dichten: WALAHFR. (?) *carm.* 56,1 *asmata digna viro sunt nunc – enda sereno.* FROUM. *carm.* 21,1 *nobile gauderem, si scirem – ere carmen.* **β** *de sermone tacito:* EIGIL Sturm. 5 p. 135,33 (cod. W) –entes in corde suo: ‘eqs.’ **γ** *de indicatione per actum, vultum sim.:* BRUNO QUERF. Adalb. A 21 p. 27,17 *hostes ex improviso veniunt, armatus exercitus, aperte bellum –unt, (apertum bellum indicit S).* CARM. Bur. 172,3,1 –at ‘ita!’ facie, nil denegat rogata (*sc. puella*). **δ** *de rebus (personatis) loquentibus, sacris scripturis sim.:* ARBEO Emm. 29 *per semet ipsam v e r i t a s –it:* ‘qui vos odit, me odit’ et reliqua (TRAD. Scheftl. 9. *al.*). DHUODA lib. man. 2,2,11 *discente (sic?) apostolo: ‘eqs.’* GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 107 *recordans praecepti Domini –entis: ‘eqs.’* 1,9 l. 107 –ente psalmista: ‘eqs.’ THIETM. chron. 6,21 p. 298,22 –it ... scriptura. *al. impers.:* CAND. FULD. Eigil. I 1,5 p. 224,44 *ut vulgo –itur: ‘homo ustulatus ignem timet’.* RUOTG. Brun. 35 p. 36,2 *ut veracissime –tum est: ‘ante ruinam exaltatur cor’.* *depon.:* CHRON. Fred. 4,38 p. 139,14 *rustica fabula –etur, lopus ascendisset in montem eqs.* RUOTG. Brun. 32 *impletum est ... evangelicum illud elogium, quod –itur: ‘eqs.’* **ε** *de lege:* TRAD. Frising. 809 (a. 858) *adattendatur ... legem –entem, quali modo homo habeat, tali se precio redimat.* ACTA imp. Winkelm. I 534 p. 435,20 *lege vel iure –ente.* **ζ** *describere – beschreiben, schildern:* POETA SAXO 5,570 *cur ... differs ... finire laborem, dum Caroli trepidas –ere, mens, obitum?* **η** *explanare – erklären:* HRABAN. epist. 39 p. 476,30 *quicquid ibi inveneritis ... si obscurius –tum sit, planius –am.* GODESC. SAXO theol. 4 p. 100,13 *sic est ... Deus noster ingenita deitas sua; –o quare: quia eqs. al. 2 publ. et iur.:* **α** (*apud iudices, scribam publicum sim.*) *profiteri, declarare, testari – (vor Gericht, dem Notar) bekunden, vorbringen, erklären, aussagen, bezeugen:* **α** *in univ.:* FORM. Andec. 1^c se ... aliquid abis ex hac causa aut agere debias, –itu in presente. DIPL. Merov. I 136 p. 345,27 *Chaino abba ... suggeribat dum –irit, eo quod eqs.* LEG. Wisig. 2,4,1 *fures ... et qui ... falsum testimonium –erint eqs.* (PIRMIN. [?] scar. 28^b p. 66,18 *furtum non facites ... f. t. non –ites [–ite AC]).* CHART. Bund. 469 p. 363,17 *quibus (testibus) nulla fides data fuit, quia maledixerunt, qui interrogabantur, –ite veritatem, et ipsi respondebant: non –o plus (cf. 439 p. 338,9 quia multis rationibus non bene –erant testes).* *al. β c. sensu contradicendi:* LEX Raet. Cur. 2,20 *qui (filii) contra hoc –ere aliquid voluerint eqs.* CHART. Sangall. A 132 *ut nec ego, nec nullus de generatione mea, nec ulla opposita persona de ipsa tradizione nihil –ere nec repetire non debeamus. al. c. sensu refutandi:* TRAD. Frising. 738 (a. 853) *vir nobilis ... venerat denuntians suam filiam veneno percussam per ... machinationes malivole ancille ... quod negari vel econtra –i non potuit.* **γ** *c. sensu accusandi:* LEX Raet. Cur. 9,1,3 *si ille in ipsa causa perduraverit, ut –at ‘ego, qui –xi, hoc probare possum eqs.’; si ... ipsum crimen ... probare non poterit, reus ... talem penam habeat, quales ille debuerat, super quem ipsum crimen –xit.* CAPIT. reg. Franc. 32,57 *si aliquis ex servis nostris super magistrum suum nobis de causa nostra aliquid vellet –ere, vias ei ad nos veniendi non contradicat iudex.* DIPL. Frid. I. 602 p. 87,23 *nemo mercatorem de Flandria duello provocabit, sed, si quid in eum habet –ere, iuramentum illius ... recipiat. al. adde:* HROTSV. Mar. 664 *reus maiestatis –etur herilis.* **δ** *locut. causam –ere i. q. causam agere – einen Prozeß führen:* LEG. Wisig. 2,1,12 *in quo (die dominico) nullus ad causam –endam, nec propter aliquod debitum ... solvendum quemquam inquietare presumat.* PIRMIN. (?) scar. 23 p. 57,4 *nec causas, nec calumnias inter vos nolite –ire (–ere AC) die dominico.* **b** *sancire, constituere, indicare – bestimmen, anordnen, verfügen, entscheiden:* **α** *in univ.:* LEX Alam. 56,2 *si ... muliere haec (sc. denudatio vel fornicatio) contigerit, omnia dupliciter componat, sicut antea –ximus de virgine.* CHART. Tirol. notar. I 437 *Adelpretus et ... Ixuardus ... promiserunt ... observare omne preceptum ... quod ... dominus Iacobus de Lyçanna et dominus Iacobus de Mitifoco eis –ent. al. pass. impers.:* CAPIT. reg. Franc. 192,14 *populo ... –atur, ut caveat de aliis causis se ad nos reclamare, nisi eqs.* **β** *c. sensu diiudicandi (usu absol. i. q. indicare – urtei-*

len, ein Urteil fällen: l. 3,6,7,8,11): LEX Ribv. 56 *si quis causam suam prosequitur et rachinburgii inter eos secundum legem ... –ere noluerint, tunc eqs.* EINH. Karol. 24 p. 29,22 *lite cognita sententiam –xit* (INNOC. III. registr. 1, 14 p. 24,24. CHART. Ital. Ficker 234 p. 284,2 s. *revoco et nullam –o*). DIPL. Heinr. II. 299 p. 370,22 *Lanfrancus iudex ... disit et professus est: ‘eqs.’* p. 370,35 *sed, ut disi, ... monasterio pertinent res.* p. 371,14 *ut disimus.* ALBERT. METT. div. temp. 2,7 p. 52,29 *postestate episcopi ... ius –ere prohibitus est Baldericus* (RUODLIEB V 239). *adde:* DIPL. Conr. (BullIstStorItal. 89. 1980/81. p. 441) *qui (iudices) respondententes discerunt ecclesiam investiri debere. al. γ c. sensu possessiones confirmandi i. q. adiudicare – zusprechen:* CONST. imp. II 68 (a. 1219) *nullus ... officialium aliquid sibi –ere potest iuris in rebus episcoporum morientium. huc spectare potest:* DIPL. Otton. I. 54 *quicquid ... hereditario iure nobis in proprietatem –tum est. c pacisci, complacitare – vereinbaren, übereinkommen:* TRAD. Frising. 184^b p. 176^b,22 (a. 802) *missi ... una cum ipsis placitantibus –erunt inter se, ut licuisset eqs.* CHART. Hall. 248 p. 238,15 (a. 1247) *–tum est et consensum a partibus, quod eqs. de pace pangenda:* ANNAL. Altah. a. 1065 p. 69,10 *in ipsa dominica ... pascae ... –ta inter eos (hostes nostrosque) pace octo principes paganorum permissi ascendunt in turrin.* **3** *eccl. et liturg.:* **α** *de orationibus recitandis (saepe c. sensu Deum laudandi; interdum subest notio cantandi [‘lobsingen’], e. g. l. 31):* **α** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 4,24 p. 262,7 *hora, qua fratres ad –endas Domino laudes nocturnas excitari deberent eqs.* CARM. Aldh. 1,195 *Christo in commune ... grates –amus dulciter.* LULL. epist. 140 vs. 5 *sic Dominum semper laudant sine fine dicantes (–entes 3).* WALAHFR. *carm.* 25^a,2 *laus in excelsis, pia pax in arvis –itur.* 64,7. EPITAPH. var. II 123,3 *orans (sc. viator) ‘eius’ (sc. mortui) dic, dic ‘Deus esto misertus’.* THIETM. chron. 3,11 p. 110,9 *completis ... omnibus, quae a clericis –enda erant, fideliter migravit ad Christum antistes.* BEBO ad Heinr. II. 1 p. 495,21 (vs.) *lector –at amen. al. β c. dat. i. q. orare pro – beten für:* CARM. Cantabr. A 17,8,1sq. *–amus Heinrico ... ut quiescat ... semper in evum; –at omnis clerus anime illius: ‘eqs.’* **γ** *de symbolo i. q. confiteri – bekennen:* BEDA hist. eccl. 5,19 p. 326,28 *papa ... vocari iussit et Uilfridum atque inter episcopos considentem –ere fidem suam. b de ritibus celebrandis:* **α** *in univ.:* ORD. Rom. 15,151 *usque dum sacerdos signum crucis fecerit in fronte suo cum digito suo, ut digantur clerici ‘Gloria patri’.* ORD. iud. Dei A 14 p. 617,35 *per ... illum pabismum, que sacerdos super te generavit, et in hoc tibi supra –o ... quod eqs. (15).* **β** *de missa sim.:* RECEPT. Sangall. I 86 *herba ... sit in altario, ubi ipsa die missa –itur.* LIBER ordin. Patav. 1,24 p. 949,27 *hac die in mane missa populo –itur. adde:* CATAL. Mind. (MG Script. XIII p. 289,22; c. 1270) *Milo episcopus; ... vigilie magne –entur. ibid. al. γ de ritibus superstitionis:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,38 *alii aruspicia observantes, alii divinationes demonium –entes (docentes var. l.), alii incantationum fribola facientes. 4 gramm. et mus. de ipsa pronuntiatione, prosodia sim. i. q. sonare, canere – (er)tönen, erschallen (lassen):* AUREL. REOM. mus. 19,81 *ut ‘ilicem’ correpte –amus.* NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 35 c. (*sc. abbreviatura*), *ut cito vel celeriter –atur cantilena, certificat.* ANON. IV mus. 1,1 p. 23,4 *in partibus Angliae et alibi, cum –unt longa longa brevis, longa longa brevis. 2 p. 54,10 ut canunt Anglici, –unt de isto modo eqs. ibid. al. 5 rhet. (cf. Lausberg, Rhetorik § 255):* WALAHFR. *carm.* 10,2 *pars est rhetoricae sollers inventio prima; –endi constat bene conditus ordo secunda.* RUOTG. Brun. 19 p. 17,31 *domnus Bruno, vir bonus, –endi peritus.* **6 philos. et theol.:** **α** *comprehendere – verstehen, begreifen:* HRABAN. epist. 45 *nec tres essentias in Deo –ere fas est; cum ... alius sit pater, alius filius, alius spiritus sanctus, his tamen unum est naturę nomen, quod –itur Deus. b (verbis) exprimere – (sprachlich) ausdrücken:* OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 87,22 *ne ratio ... discernat in intelligendo, sed in –endo.* ALBERT. M. anal. post. 1,2,8^{capit.} *de modis –endi per se, qui sunt quatuor. c indicare, significare – aussagen (über):* ALBERT. M. metaph. 7,1,8 p. 329,53 *omne accidens –it quid et significat*

quantum vel quale vel aliquid huiusmodi. *huc spectare vid.*: ALBERT. M. anal. pr. 1,4,2^{capit.} de -i de omni et -i de nullo in propositionibus . . . et de universalibus syllogismis *eqs.*

II appellare, nominare, nuncupare – nennen, bezeichnen (*pass. [intrans.: p. 588, 54, 589, 3] non raro i. q. vocari, cluere – heißen*): **A gener.:** **1 de appellatione:** **a per singulas vices, occasiones:** **a in univ.:** CAPIT. reg. Franc. 82,2 si quislibet per aliquam iram aliquem -erit latronem. WALAHFR. Mamm. 26,36 stulta magum sententia -xit (*sc. Mammem*). WIDO FERR. schism. 1,15 p. 546,29 desinant *instructi viri* -ere (*dicedere ed.*) homicidam, qui non homicidium fecerit. AMARC. serm. 3,131 stirpe non nimia . . . fultus absistat nebulo vel avarus -ier. VITA Heinr. IV. 13 p. 42,5 magis . . . -erim obsessores ab obsessis obsessos. *saepe. refl.:* EPIST. Wisig. 10 p. 676,14 si vita mortem devitat, morte gerus miser quidem me -am. *de trahendi causa ponitur:* EPIST. Hann. 35 præter Heinrichum regem -tum et Ravennatem archiepiscopum . . . omnes absolvo (*sc. Gregorius VII.*). **β de appellatione honorifica:** IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 224,10 (vs.) monachorum cohortes te clarum -ent (*ducunt var. l.*) patrem. WIDUK. gest. 1,1 qui (*milites veteranus*) merito bonarum virtutum pater patrum -batur. ANNAL. Quedl. a. 984 p. 66,8 in id elationis usque prorupit *Heinricus dux*, ut et rex -i et in regem benedicti appeteret. *al. adde:* WALAHFR. carm. 5,54 qui verba Dei . . . haurit, . . . hunc aeterna viro similem sapientia -it, qui *eqs.* **γ de iteratione laudandi causa:** COD. Lauresh. 328 (a. 778) ut traderem eam (*vineam*) . . . iam -to et semper -endo . . . beato Nazario (*sim. RUOTG. Brun. 38 p. 40,20 sepe -tus sepeque -endus domnus Bruno. ANNAL. Altah. a. 1069 p. 76,19 saepe -tus et -endus dux Otto. al.*). **δ de indicatione officii, muneris, honoris sim.:** COD. Lauresh. 56,2 (a. 902) ego . . . indignus presul et Laureshamensis monasterii -tus abbas, notum facio *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1067 p. 273,41 Petrus . . . , qui Florentinus episcopus -tus sit *eqs.* a. 1075 p. 279,41 Herimannus Babinbergensis -tus episcopus. *TRAD. Patav. 797 qui (Conradus) -batur medicus equorum. CHART. Turic. 1246 p. 326,8 ego magister Chūno, -tus officialis Constanziensis eqs. (cf. notam ed.).* **b per linguae normam:** **a in univ.:** LEX Baiuv. 2,3 si quis seditionem excitaverit contra ducem suum, quod Baiuvarii carmulum -unt. 14,11 si equus est, quod marach -imus. *persaepe. in versione linguarum:* LEX Alam. B 6,2 saiga . . . est denarius unus; duo saigi duo denarii -untur. WALAHFR. Wett. 111 -itur Erbalvus verso sermone vir audax. CAND. FULD. Eigil. I 17 quam (*ecclesiam parvam*) cimiterium vocant, quod graece -itur κοιμητηριον, latine . . . dormitorium interpretatur. RIMB. Anscar. 42 p. 78,36 martyr fuit, quia, dum martyr testis -atur *eqs.* WIDUK. gest. 1,7 cultelli . . . nostra lingua sahs -untur. CHART. Basil. A I 211 p. 325,7 signa, que vulgo decuntur syleya. *in originatione:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,5 rex a regendo proprie -i vel denominari comprobatur (*cf. Isid. orig. 9,3,1. al.*). **β ellipt. -unt (sc. homines; pro subi. impers.) i. q. λέγουσιν – man nennt:** LEX Baiuv. 4,3 si in eum (*liberum*) . . . manus iniecerit, quod infanc -unt, III solidos donet. LEX Thuring. 34 qui scrofas VI cum verre, quod -unt sonest, furatus est, in triplum componat. *saepe. GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 39 quem (diem) -unt pascha palmarum. 1,20 in paschali ebdomada, quam -unt infra albas. WIPO gest. 1 p. 11,2 Iuvavensem ecclesiam, quam vulgari sermone Salzburc -unt eqs. persaepe.* **γ denominare (a) – benennen, bezeichnen (nach):** WANDALB. mens. 168 medium nunc obtinet annum Iulius, a magno . . . excellet Caesare -tus. POETA SAXO 5,559 illi (*Franci*) . . . prius menses -xere Latinis . . . nominibus. **δ locut. suum -ere i. q. proprium habere – sein Eigen nennen:** CONSUET. Rod. 236 l. 22 unde nihil suum -ant aut habeant *monachi*, nisi culpas et patrem et matrem (*cf. UDALR. CELL. consuet. 2,20 nihil appellat singulariter suum, sed ad omnia -it nostrum*). **2 de enumeratione:** **a in univ.:** DIPL. Merov. I 142 p. 359,20 quicquid dice aut nomena potest (*sim. 141 p. 357,9 -i. CHART. Fuld. B 51 p. 86,15 -i aut nominari. saepius. adde:* *TRAD. Teg. 1^a (a. 1003/11) cum omnibus utilitatibus ad eundem locum pertinentibus, quæ scribi vel -i queunt. ibid. al.* **b expressius i. q. enumerare – aufzählen:** HRABAN. epist. 3 p. 386,18 Cyprianum

-o atque Hilarium, Ambrosium, Hieronimum *eqs.* 5 p. 389,24. POETA SAXO 5,188 Italicas . . . regiones subdidit omnes, -ere quas certo quis valeat numero? DIPL. Heinr. III. 129 p. 161,15 monasterium . . . cum aeclesiis, areis, villis, mancipiis; -imus aeclesias: *eqs. al.* **3 de memoratone, mentione (alio loco scripti facta; interdum partic. perf. vergit ad adi. [besagter]):** **a in univ.:** LIBER diurn. 101 p. 134,24 ut nullo modo cuiquam . . . virorum . . . liceat habere ditionem in -to monasterio. BERNOLD. CONST. chron. a. 1077 p. 433,25 Heinrichus, rex -tus (*sc. supra*), . . . furtive Italiam . . . intravit. ANNAL. Plac. a. 1254 p. 507,18 ditus Manfredus habitis CC militibus a dito Frederico *eqs. al.* **b in iuncturis c. adv. tam divisim quam coniunctim scriptis:** **a ante:** WALAHFR. Wett. 415 quem (*locum*) -imus ante. *v. et l. 17. vol. I. p. 693,295qq.* **β iam:** DIPL. Merov. I 155 p. 387,23 in iamdichtho pago Tellao. p. 387,26 in iamdicha loca . . . in iamdichtho pago. *TRAD. Frising. 228 praefatam ecclesiam in antedicto loco cum rebus ipsis iam -tis praedicti traditores confirmaverunt. saepe. v. et p. 587,27. γ infra:* ACTA imp. Stumpf 408 p. 573,20 (a. 1192) in presencia infradictorum hominum. CONST. imp. II 153,6 de testimonio interpretum infradictorum. *al.* **δ saepe:** DIPL. Merov. I 155 p. 387,34 in sepedichtho pago Tellao. THANGM. Bernw. 36 p. 775,1 imperator dimisit legatum . . . Bernwardi episcopi, saepe -tum presbiterum, largissime remuneratum. GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 12 saepedictus filius eius (*imperatoris*). *al.* **ε satis:** CHART. Lamb. Leod. 99 p. 156,9 (a. 1209) dedimus satisdicto comiti Namucensi quinquaginta marchas. 100 p. 157, 26. 101 p. 159,19 (*antea:* satismemoratum). **ζ super:** CONC. Karol. A 25 p. 221,7 Felix . . . seu . . . clericis in parrochia Orgelletane ecclesiae degentibus, seu ceteris fidelibus ecclesiae in superdicto commisso commorantibus . . . salutem (*cf. EPIST. Alcuin. 199^{tit.}*). CHART. Sangall. A 201 p. 191,25 ut ipsi monachi et rectores eorum ipsam rem hic superdictam habeant, teneant adque possideant. ACTA imp. Winkelm. I 633 p. 510,44 (a. 1233) precipimus superdictis procuratoribus . . . , ut *eqs.* **η supra:** LEX Ribv. 21 capit. p. 55 (codd. A 6. 7) qui (*servus*) supradictis personis sanguinem excusserit. LEX Alam. B 5,3 si c u t supra -tum est (Ps. BEDA arithm. 3 l. 105 s. supradictum [superius -tum, praedictum *var. l.*] est). *TRAD. Frising. 12 p. 39,42 duas, ut supradiximus, partes . . . trado (sim. DIPL. Pipp. 34 p. 49,9 [spur. s. XII.]). EIGIL Sturm. 6 p. 137,20 in loco . . . superius -to. FORM. Sangall. B 9 p. 403,2 cum supradicta (supra dicta *cod.*) pecunia. persaepe. partic. perf. usu subst.:* LIBER diurn. 13 supradicti (*i. donatoris*) religiosa petitio. **DIPL. Otton. III. 25 decrevimus . . . , ut . . . comiti supra -a (supradicta ed.) nostrae auctoritatis conscriberentur.** Ps. BOETH. geom. 327 sunt . . . quaedam huic operi inserenda, huic arti valde necessaria et supra -is respondentia. STATUT. ord. Teut. p. 49,31 permittitur supradictis, ut *eqs.* p. 76,6 omnia supradicta consistunt in discrecione magistri. **B spec. de nominibus propriis:** **1 hominum:** **a de prae-, cognomine sim.:** PASS. Afrae I 2 iudex . . . ad eam: 'quae (quis a) -eris?' respondit: 'Afra'. PIRMIN. (?) scar. 12 p. 43,6 cum (*sc. in baptisate*) interrogati . . . fuimus, quomodo -iremus (-remus AC) *eqs.* HRABAN. carm. 5,12 Maurus -or ego. POETA SAXO 1,165 filius illius (*Desiderii*) cognomine -tus Adalgis. THIETM. chron. 1,23 fuit . . . quidam rex, ab incolis Karl Sot, id est stolidus, ironice -tus. ANNAL. August. I a. 1050 imperatori filius Heinrichus postea -tus nascitur, prius Kounradus nominatus. OTTO FRISING. gest. 1,35 p. 54,16 erat . . . cenobii Clarevallensis abbas quidam Bernhardus -tus. *saepe. adde:* OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 155,23 Gwillhelmus, qui -batur Puer. *refl.:* WALAHFR. imag. Tetr. epil. 4 Strabonem quamquam -endum regula clamet, Strabum me ipse volo -ere. **b de nominibus additamentis (fere originem designantibus) auctis:** *TRAD. Frising. 1775^b (c. 1174/80) Mathildis, -ta de Walde. CHART. Bund. 503 p. 19,5 ego Insulanus notarius, qui -or de Pino, interfui. CHART. Turic. 364 t e s t e s : Marcwardus de Slatti, Albertus, -tus Winzurn, . . . Heinrichus, -tus Hon (CHART. Raitenh. 199). *TRAD. Patav. 945 quod ego Chunigundis, -ta de Inting, . . . predium redemi a Chunrado, -to Scheuz, et . . . ab uxore sua Gerdrude, -ta Sueva. persaepe.* **2 rerum,***

locorum sim.: a in univ.: TRAD. Frising. 19 p. 47,11 (a. 763) omnem terminum nostrum ... adduxi in villa Pasingas et Grefolvinga -ente. CHART. Sangall. A 138 in loco, qui ticitur Tercersca. TRAD. Frising. 232^a in loco nuncupante, qui -itur Frisinga. CHART. Port. 182 p. 196,21 salictum situm sub monte Sybotonis sic -to ... vendidi. CHART. Friburg. 272 area una, que -itur hofstat -ta des Uriburgers. *persaepe*. *impers*. (cf. p. 587,51sqq.): TRAD. Frising. 24^a p. 53,10 (a. 767) in locis nuncupantibus Suuindaha et alium, quem Pohlloh -untur. POETA SAXO 1,225 quem (*pagum*) -unt nomine Bukki. b in versione *linguarum*: WIDUK. gest. 1,12 quia Hirmin ... graece Mars -itur. cf. benedico, maledico, valedico.

adi. **dicendus**, -a, -um. c. *negat. i. q. nefandus* – *ruchlos, gottlos*: LEG. Lang. p. 143,3 ut qui (*sc. arioli*) usque modo ipsa nec -a (ne dicendi, negligentia *var. l.*) opera egerunt ..., ut amodo non fiat *eqs.*

subst. **dictum**, -i n. vel raro **dicta**, -ae f. (l. 20,55.66) quod verbis prolatum est, verbum, sententia – das Gesprochene, Gesagte, Wort, (Aus-)Spruch: 1 strictius: a gener.: a in univ.: COD. Karol. 51 p. 572,2 si quis de nobis nequissimas -as vestris auribus proferre maluerint *eqs.* WALTHARIUS 92 -um compleverat actis. WIPO gest. 2 p. 20,10 vir ... verax in -is, strenuus in factis. CARM. de Frid. I. imp. 304 omnes assensu proceres firmant regalia -a. CHART. Babenb. 68 p. 93,33 quoniam statuta, facta et -a principum facile a memoria delentur humana *eqs.* (sim. CHART. eccl. Erf. 202 p. 106,23. *al.*) *saepe*. de -i prolatione: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,30 hec c i t i u s -o parat omnia regius ordo (LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 220,30. VITA Heinr. IV. 6 p. 24,5. *al.*) β de proverbio, sententia: METELL. exp. Hieros. 3,183 vulgo tritum poteras dinoscere -um: si sit, qui fugiat, qui consetetur, abundat. 3,524. HIST. peregr. p. 130,8 illud ... gentilis (*i. Ovidii*) -um, quia 'turpius eicitur, quam non admittitur hospes'. *al.* b *publ. et iur.*: a in univ.: CAPIT. reg. Franc. 293,62 iuxta legale et antiquum -um (edictum *var. l.*) 'qui negligit censum perdat agrum'. β de testimonio: TRAD. Frising. 721^a p. 601,14 (a. 850) eo ... modo firmavit veradica sua -a quasi coram obtutu Dei deserta proceribus, ut *eqs.* CHART. Bund. 390 p. 290,6 partim ex -is prefatorum testium, partim ex confessione ipsius Laurentii *eqs.* *al.* CHART. Tirol. 587 p. 65,9 totum ei (*episcopo*) refficare promisit Petarinus in eius -o sine sacramento. *al.* meton. de charta testimonium continente: CHART. Berg. Magd. 77 (a. 1225) ad nos (*sc. episcopum*) ipsi iudices simulque -a testium sigillis suis inclusa de consensu partium transmiserunt ...; et -a testium ... sigillo nostro clausa diligenter fecimus ... reservari. *ibid.* iterum. γ de iudicio, arbitrio: DIPL. Ludow. II. 80 p. 225,17 si quis ... monasterio vim fecerit, et -um, (*ni subest* edictum) facimus, qualiter puniendus erit: *eqs.* CHART. Babenb. 283 p. 119,1 qui (*duo arbitri papae et duo imperatoris*) si concordare non poterunt, quantum eligent et -o maioris partis stabitur. CHART. Tirol. 1033 p. 79,6 mansus, quem ... Arnoldus ... habet medium, illi domino Macelino dare debet in -o duorum eorum amicorum. CHART. Helv. arb. 142 p. 222,36 hanc ... ordinationem seu amicabilem compositionem sive -am dicte partes presentes pro se suisque heredibus ... approbaverunt. *al.* c *philos. et theol.*: a in univ.: GODESC. SAXO theol. 18 p. 253,27 'salva animam tuam' et cetera istius modi, quae ... pro libero arbitrio -is in suis ponunt Pelagiani. *al.* β de peccato: ALBERT. M. eth. I 192 p. 172,12 Praepositus exponit: -um vel non-dictum, factum vel non-factum (*sc. est peccatum*). d *gramm.*: OTFR. ad Liutb. 86 et hoc (*sc. synaloepha*) nisi fiat, extensio sepius literarum inepte sonat -a verborum. 2 *latius*: a de verbis sanctorum patrum, scripturae: HRABAN. epist. 3 p. 386,20 quorum (*sc. sanctorum patrum*) -a alicubi in ipso opere, ita ut ab eis scripta sunt, ... posui. *saepe*. DHUODA lib. man. 3,4,41 lege -as vel vitas sanctorum ... patrum (*cf. notam ed.*). b de poesi (*usu plur.*): WALAHFR. carm. 88,9 rex, nunc mea -a libenter accipe corde pio. *saeptus*. FROUM. carm. 27,1 si mihi versiculos faceres ..., aspicerem gratumque foret tua cernere -a. c in titulo libri: PIRMIN. (?) scar.^{tit.} (cod. E) incipit -a abbates Priminii de singulis libris canonicis scarapsus. d de mandato, praecepto:

a in univ.: EIGIL Sturm. 3 coepit mystica -a Christi ... populis ... praedicare. CAPIT. reg. Franc. 196,6 p. 31,7 atrocius ... hae pestiferae lues in illis (*sacerdotibus*) dampnantur quam in his, qui eorum -is et exemplis ab his coherceri debuerunt. 5 DIPL. Otton. I. 399 p. 544,7 ego ... notarius ibi fui et ex -o domni imperatoris ... et ex -o de suprascriptis episcopis ... scripsi hanc notitiam. *al.* β de imperio, dicione: EINH. Karol. 10 domuit et Brittones, qui ... -o audientes non erant. γ *institutio, voluntas* – *Verfügung*: TRAD. Frising. 44 p. 72,24 (a. 772) a pristinis observetur -is, ut supra ... comprehendimus *eqs.* e *dictio, stilus* – *sprachlicher Ausdruck, Stil*: GUNZO epist. 5 p. 28,7sq. Servius 'maiores nostros vitia' dicit 'non in -o (*dictu var. l.*) esse voluisse, sed in significatione' ...; ergo sensui et significationi hec ... sententia convenit, et non -o. p. 30,2 si in -o tantum et non in significatione oratio constat *eqs.*

3. *dico, -are. (*dica, cf. δικάζειν*) *iudicare* – (*be*)urteilen: v. p. 579,8.

[4. dico v. deficio. adde ad p. 183,61sq.]: PASS. Ger. Col. 3 (prol.) p. 761^A quatenus ... plus appetant (*sc. auditores huius sermonis*) ... ad martyrum societatem proficere, quam per scientiam infantem ab aeterni gaudii delectatione -ere (*dicere ed.*).]

Konstanciae **dicolos** (dyc-), -on. (δίκωλος) 1 *adi. i. q. ex duobus metri generibus compositus* – *aus zwei Versmaßen aufgebaut*: 25 METELL. Quir. 2^{tit.} o d e -os tetrastrophos (3^{tit.} o. -os distrophos. *ibid.* *saepe*). 2 *subst. masc.*: a *schema in duobus metri generibus consistens* – *aus zwei Versmaßen bestehendes Schema*: HEIRIC. Germ. I alloc.^{tit.} allocutio ad librum ΔΥΚΟΛΩ ΔΙΣΤΡΟΦΩ (schol.: id est bimembri carmine: di duo, colon membrum) decursa. 5 praef.^{tit.} praefatio libri quinti ΔΙΚΟΛΩ ΔΙΣΤΡΟΦΩ (schol.: duplici genere metri a secundo facta replicatione: habet enim priorem versum Eolicum, secundum Ferecratium) peracta. b *versus ex duobus pedibus, metris consistens* – *zweifüßiger Vers, Dimeter*: HRABAN. cruc. C 9,75 post tres ... versus additur -os dactylicus, hoc est dactylus et spondeus.

*dicominos v. *dichomenos. **dicotomos** v. dichotomos.

dicretum v. decerno. ***dicrhoneum** v. *dichroneum.

dicta v. 2. dico. **dictaciuncula** v. dictatiuncula.

***dictalis**, -e. *dictationibus exarandis destinatus* – für Schreibübungen bestimmt, Übungs-: OTLOH. Wolkf. 18 ut ... adulescentes in capiendis scientiae liberalis noticiis forent agiliores, frequenter voluit tabulas eorum cernere -es.

dictamen, -inis n. *script. dit-*: p. 591,54. *Irhet.*: A de actione dictandi i. q. compositio, conscriptio – Abfassung, Niederschrift: OTLOH. tempt. p. 318,16 incipit (*sc. clericus, i. Otloh*) scribere de librorum -e. p. 322,4 ut in -e me occuparem aliquo. ALBERT. M. phys. 4,3,4 p. 266,1 qui (*poetae*) 'fabulose dixerunt' per -n versuum ..., quod *eqs.* B de modo (*apte*) dictandi i. q. elocutio, sermo, stilus – Stil(art), Ausdrucksweise, Schreibart: 1 in univ.: THIETM. (?) chron. prol. 5 hec (*scripta*) non ornatu splendent -is ullo. BERTHA Adelh. 2 p. 756,31 opus nullo -is fulcitum lepore. VITA Berth. Garst. I prol. p. 226,12 fortasse simplicitas -is humilibus ... iocundior erit, quam si esset profunda ponderosi velaminis obscuritate superbum. CONR. MUR. summ. p. 28,17 omnis -is seu locutionis apud nos tria sunt genera: prosaicum, rithmicum, metricum. p. 30,10 -n est ad unam quamque rem ... competens et decora locutio ... et dicitur a verbo frequentativo 'dicto, dictas', quia dictator corde et ore dicenda volvit et revolvit. *saeptus*. 2 *spectat ad poesin*: DONIZO Mathild. 2,1394 diximus inprimis nos de -e libri. ALBERT. M. phys. 4,3,4 p. 266,2 -e 'heroico'. pol. 8,4^m 'hi ...', supple, rhythmici, 'habent morem stabiliorum', ex ipso scilicet -e. 3 *spectat ad prosam epistularum et chartarum*: EPIST. Reinh. 97 duos libellos de preceptis -is ... transmittit. CATAL. biblioth. A III 23 p. 76,29 liber de prosaico -e. CHART. Brixin. 132 ut sit *scholasticus* ... litteratus in prosaico -e. CONR. MUR. summ. p. 61,21 -n congruum et perfectum tria requirit, scilicet bonum sensum locutionis, perfectam grammaticam et verborum ornatum. SALIMB. chron. p. 55, 6 qui (*Gerardus de Cassio*) fecit librum de -e; fuit enim magnus dictator nobilioris stili. *saeptus*. C de effectu dictandi: 1 in univ.: a opus (conscriptum), scriptura, textus – Werk,

[Antony]

Schrift, Text: BURCH. WORM. ad Alpert. (MGScript. IV p. 701,44) in -is tui filo haud segniter tornato magnas ... causas ... conservasti. GERHON. aedif. prol. p. 138,27 -i nostro inserite sanctorum auctoritates. ARNOLD. LUB. chron. 7,20 p. 249, 40 volens continuare hoc -n operi Helmoldi. *al.* **b** *periodos, dictio, sententia – Periode, (Muster-, Kern-)Satz, Spruch*: LUDOLF. summ. 1 p. 359,8sq. -n est literalis edicio egregiis sententiarum coloribus adornata; et -n dicitur eo, quod dictatum in mente intellectum exprimat in voce. HUGO TRIMB. sols. 14 p. 45,33 laudem matris Domini nostri cottidianis -bus exaltabat *Iohannes Damascenus*. **2** *spectat ad poesin*: **a** *carmen, versus – Gedicht, Verse*: EKKEH. IV. carm. var. II 1^{tit.} de lege -n orandi. 1,1 -n verbis assuesce polire superbis. GESTA Camer. cont. II E 109,1 sicut dixi in primo -e. *de versibus exercitationis gratia in schola componendis*: EKKEH. IV. bened. prol. 2,80 exámetros plures, (gloss.: plures versus, sed et -a magistro olim data), quam precipiendo rogares, ... dare. I 1,162 (tit.) -n diei magistro (*sim.* 59,49 [tit.] -n debitum magistro. *ibid.* *persaepe*). VITA Meinw. 160 p. 84,14 insudare versus et -bus iocundisque cantibus. GERHON. Antichr. 1,68 p. 387,23 cuidam ... puero super -e suo sollicito ipse (*diabolus*) in specie viri apparens hec verba scribenda et in scolis magistro suo reddenda commisit: *eqs.* **b** *rhythmus – Rhythmus (opp.: metrum)*: GESTA Trud. cont. I 8,4 p. 273,30 pueros vix 'musam' declinare sciolos non tam -n, quam metrum quoque componere docuit *Rudolfus*. 13,10 p. 332,45 iste abbas fuit vir magnae litteraturae ... prout eius epistolae diversae, -a, prosae et metra apud nos conscripta testantur. **3** *spectat ad prosam epistularum et chartarum*: **a** *epistula – Brief, Urkunde*: ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 32,5 sunt nonnulli adeo facilia habentes ingenia, ut ignoratis harum artium preceptis perpulchra componant -a. EPIST. Hildeg. 134,4 magnifici viri ... logica precepta in suis -bus reliquerunt. LUDOLF. summ. 1 p. 359,13sq. -n, epistola, karta, literae, quantum ad presens opus, synonyma sunt ...; sunt autem V partes -is: salutatio, benivolentiae captatio, narratio, petitio, conclusio. *al.* **b** *formula, flosculus – Formel, 'Floskel'*: ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 29,4 flagitatis, ut -um precepta tradam et introductionis imitans modum modos epistularum ostendam. PETR. CAS. (?) chron. 3,35 p. 410,32 hic (*Albericus diaconus*) ... composuit ... librum -um et salutationum. EPIST. Hildesh. 134,17 multimodas -um positiones huic opusculo nostro inserere curavimus, ut eligat quisque, quid placeat. CONR. MUR. summ. p. 80,7 -n, quod sequitur salutationem, potest incipi a quolibet casu nominis *eqs. al.* liber -um i. q. *formularium, enchiridion artis dictandi – Formelbuch, Briefsteller (de re v. LexMA. I. p. 1034sq. s. v. ars -is)*: CATAL. biblioth. B III p. 97,44 (s. XII.) sermonarius et libri -um. cf. 1,38,41 p. 590,64,66,70.

II iur. i. q. iudicium, arbitrium, decisio – (Urteile-)Spruch, Entscheide, Urteil: CHART. Babenb. 343 p. 186,25 (a. 1239) causa ... -e iusticie terminetur. CHART. Lub. I 180 p. 167,8 secundum iudicium et -n scabinorum Flandrie, coram quibus dictum debitum recognitum fuerat vel contractum. CHART. Bund. 1221 p. 20,1 meliorando omni tempore in laude et dit-e sapientis viri (cf. 607 p. 104,35 in arbitrio et laude).

III usu communi i. q. loquela, colloquium – Rede, Gespräch: VITA Salomae 111 inter consuetas muliebrum -um confabulationes.

dictamnus (dy(p)t-, dipt-, ditt-, -an(n)us, -a(m)pnus, -amus *sim.*), -i f. (*m.*: l. 72. [dub.]. p. 592, 2. 11; -um, -i n.: *passim*) (δῖκταμνος) *script. et form.*: *nom.*: dictamons: l. 70. dictaminum: p. 592,13. dictamma: GLOSS. III 402,47 St.-S. ?*gen.* diptamu: p. 592,8. ?*acc.*: didano: p. 592,9. diptimo: TRACT. de caus. mul. 1. ?*adi.*: p. 592,9.

1 strictius: a *Origanum dictamnus* (L.), *Amaracus dictamnus* (L.) – *Diptamodosten, kretischer Diptam, wilder Majoran* (*de re v. Hegi, Flora V/4. p. 2333; cf. Fischer-Benzon, Gartenflora p. 67sq. et André, Lex. bot. p. 118*): GLOSS. med. p. 23,16 -us, quam quidam poleium agreste vocant, nascitur in Creta in monte Yda. RECEPT. Lauresh. 4,75 p. 302 -ons, ipsa est -um, Latini poleium Martis vocant. WOLBERO cant. 2 p. 1105^D cum vulnerata fuerit *caprea*, gustato -o sanatur (*sim.*

HONOR. AUGUST. cant. 2,4/7 p. 388A). ALBERT. M. animal. 22,43 bestiae dyt-o ... spinas membris infixas eiciunt, quando edunt eum. *al.* **b** *Dictamnus alba* (L.), *Fraxinella dictamnus* (Moench) – (*gemeiner*) *Diptam, Esch(en)-, Weiß-, Gichtwurz* (*de re v. Hegi, Flora V/1. p. 74sq.;* cf. p. 591,67sq.). **a** *in univ.*: PULVIS contra febr. p. 23,11 ex radicibus dip-i (gloss.: uiz uurz) partes duas. ANTIDOT. Augiens. p. 54,19 recipit: ... vacas lauri, diptamu, prassiu. ANTIDOT. Glasg. p. 119,3 adipos ansarinum lib. I ... , oleo didano – VI, oleo cibrino – VI. HILDEG. phys. 1,115 de -o; -mpnus calida et sicca est. *ibid.*: -mpnus virtuosus est contra infirmitates *eqs.* GLOSS. III 49,48 St.-S. diptannum wissewra (*sim.* 272,30 -annum wizwurz. IV 357,29 -minum wizwurz. V 43,10 diptampnum uizwurz. *ibid.* *saepe*). 540,40 diptamus diptam. 554,45 -annum githwurz. *saepe*. **β c. specierum distinctione**: SUMM. Heinr. A 4,248 -um album wizwurz; -um nigrum githwurz (*item* B 2,306). **2 latius vel per confusionem**: **a** ?*apium, selinon – ?Eppich, Sellerie* (cf. *Abd. GLWB. p. 128a*): GLOSS. III 498,6 St.-S. dip-um ... ephiwurz vel poleium Martis. **b** ?*brassica, ?satureia – ?Wirsing, ?Pfefferkraut* (cf. *Abd. GLWB. p. 491a; Fischer-Benzon, Gartenflora p. 69*): GLOSS. III 528,24 St.-S. diptannus romeskel, pevse.

dictatio (-cio), -onis f. *script. dit-: l. 25. usu plur.: l. 57. 1 proprie: a gener.*: **a** *loquela, sermo – Rede*: LIBELL. prec. Paris. 2,4 p. 39,22 tu (*sc. Deus*) ditacionem meam tibi placitam fac. **β relatio, narratio – Bericht, Erzählung**: HUGEB. Willib. praef. p. 87,22 ista ... sicut illo (*Willibaldo*) ipso ... nobis referente de ori sui -e audire ... destinavimus. **γ praeceptum, iussio, instinctus – Anweisung, Geheiß, Eingebung**: Ps. UDALR. epist. (MG Lib. Lit. I p. 255,32) cum contra evangelicam institutionem ac sancti spiritus -em ad privata aliquis decreta cogitur exequenda. CONR. MEND. Attal. p. 156,24 de infinitis ... ab ea (*Attala*) -e spiritus sancti prolatis quaedam eminentiora ... proferam. **b rhet. i. q. conscriptio, compositio – Abfassung, Niederschrift**: FOLCUIN. Bert. 26 ut testatur illius traditionis karta, quam hic ... describimus sub tenore antiquae illius -is. PETR. DAM. epist. 116 p. 316,11 cetera quoque n o s t r a e -cionis opuscula sollicitae perlegentes (*sc. abbates*; 153 p. 63,9). *actus dictandi, (con)scribendi, componendi – das Schreiben, Verfassen, Dichten*: WALAHFR. carm. 55,1,1 moerentem renuit -o mentem. ANAST. BIBL. epist. 9 p. 425,4 interpretandi propositum ad -is ... vertemus eloquium. SABA MALASP. chron. 1 prol. p. 89,11 volui ... pigritantem ... sensum ... -is eloquio experiri. **c iur. i. q. pronuntiatio – Verkündung, Spruch**: ALBERT. M. pol. 6,6ⁿ p. 610^b,24 pro -e sententiae et pro executione. **2 meton. (usu rhet.)**: **a de modo dictandi i. q. elocutio, stilus – Schreib-, Ausdrucksweise, Stil: EPIST. var. II 20,2 p. 329,3 ne ... verborum pompositatem aut -is leporem, sed purissimae veritatis ... querere studentis (*sc. imperator*) sinceritatem (*sim.* TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 355^b,4). FROMM. epist. 3 p. 5,6 quē (*epistula*) ... finxerat se, quasi facecitae vestrae (*sc. Ruotkeri*) -is esset composita. p. 6,3 ut ... locutio -ove vestra eclipsin pateretur. EKKEH. prol. Gall. p. 92,34 quam (*sc. vitam s. Galli*) ... propter reverentiam tam arduae -is laudatam. **b de effectu dictandi**: **a pars (textus) – (Text-)Abschnitt, Teil**: EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,21 vicissim conglutinat sententiis -es (dictiones *var. l.*) enchiridionis explorare ausi erimus (*sc. Angelomus monachus*). **β poema, carmen – Gedicht**: FROMM. carm. 26 longior ut fiat, precor, hęc -o, frater; ... ut melius dictes, rogo te. **γ poesis – Dichtung**: HROTSV. lib. 2 praef. 1,3 eodem -is genere, quo turpia lascivarum incesta feminarum recitabantur, 1,4 huiusmodi specie -is cogente. 1,6.**

dictatiuncula (-aci-), -ae f. *dictatio parva, opusculum – kleine, unbedeutende Schrift, Werkchen*: HROTSV. lib. 2 praef. 2,4 rusticitatem meae -ae hactenus vix audebam paucis ... ostendere. BERNO epist. 29 p. 65,17 vos (*sc. imperatorem*) nostris -ciunculis rogo, ut *eqs.* PETR. DAM. epist. 62 p. 220,10 quid ... mirum, si ego imperitus ... homo -is meis sanctos viros adhibeam iudices, quandoquidem *eqs.* REIN. LEOD. triumph. prol. p. 583,24 huius preconialis -ae velut hostiam ... presentaverim ... tanto sacerdoti.

dictator, -oris *m.* *script.* dit-: l.16. 1 *gener. i. q. imperator, princeps, dominus* – Oberbefehlshaber, (Allein-)Herrscher, Diktator, Gebieter: *a strictius in re publica Romana*: HEIRIC. Germ. I 1,118 arbitrio ... constabant cuncta senatus: ... quaestor, -r iuridicusque. RATHER. prael. 1,22 l. 682 maiores eos, qui ceteris principabantur, ... -es et consules quam reges appellare maluerunt. BERNOLD. CONST. chron. p. 401, 52sq. tribuni plebis ac -es ... rem publicam obtinuerunt usque ad Iulii Caesaris -is monarchiam. HONOR. AUGUST. imag. 3,26 p. 142,25 Pompeius -r et consul (p. 142,26sq. saepe). AN-NAL. Magd. a. 938 p. 143,13 Cesar ... -is ordine cum Crasso et Pompeio sublimatus Romae. *persaepe*. adde: LIGURINUS 3,439 redeant gemini cum -e tribuni. *pro appellativo*: EKEH. IV. bened. I 36,29 o -em (*i. Mauritium*) super omnes horridiorem, quos angustatus populus creat. *b latius*: *a in univ. (de Deo: l.16)*: THEODULF. carm. 23,6 gelidi dit-r abyssi (*sc. Deus*). ANAST. BIBL. epist. 13 p. 431,2 -r inclite (*sc. Karolus Calvus; de eodem*: 14 p. 434,15). *in imag.*: REIN. ALEM. phagifac. 372 cuius (*sapientiae*) -r lascivus amor. *β praepositus, dux* – Vorsteher, (An-)Führer: YSENGRIMUS 3,622 poscimus, ut tamquam gravis ēvo et prēditus astu -r nostro (*sc. peregrinorum*) prēficere (*sc. patruus*) choro. 4,878 crediderat repetito federe lusus -r socios velle manere suos. *ibid.* al. *γ procer, patricius* – Vornehmer, Würdenträger: PETR. CAS. (?) chron. 4,87 consules, prefecti, -es, duces et principes in unum convenientes de imperatoris electione tractare coeperunt. *de comite (cf. E. Mayer, Ital. Verfassungsgeschichte. II. 1909. p. 44 adn. 106)*: PETR. CAS. chron. 4,125 p. 600,41 accepto ... a Tolomeo duce et consule Romano et -e Tusculanensium fidelitatis sacramento ... confirmavit imperator ei ... terram. 2 *rhet.*: *a spectat ad ore prolata*: *α qui dictat* – Diktierender: NICOL. I. epist. 90 p. 507,28 quae (*epistula*) tantis erat verbis contumeliosis ... respersa, ut ... -is labia pro dictionibus venena fudisse videatur (*item* 91 p. 529,7). CAES. HEIST. mirac. II 2,22 p. 103,5 a quo (*diabolo*) ... versus dictatos in tabulis excipiens -em amplius non vidit (*sc. puer scholaris*). *β praeceptor, magister* – Unterweisender, Lehrer: STATUT. Murb. p. 441,20 ut, cum ex corde recitanda discitur *regula*, a -bus ordinatis discitentibus interpretetur. *b spectat ad scripta*: *α (con)scriptor, compositor, auctor* – Schriftsteller, Verfasser, Autor: NOTKER. BALB. gest. 1,4 p. 5,4 quendam optimum -em et scriptorem in cappellam suam assumpsit (*sc. Karolus*). CHART. Mathild. 57 p. 180,28 ego ... huius ... institutionis -r et scriptor humillimus. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 31,11 -em oportet cognoscere grammaticam, rhetoricam, dialecticam. CAES. HEIST. hom. exc. p. 24,31 ad materiam difficilem disertum atque litteratum -em quesisse debueratis (*sc. fratres*). SALIMB. chron. p. 29,16 quarum (*falsitatum*) alique a scriptoribus sunt introducte ..., alique vero a primis -bus fuerunt posite. *persaepe. v. et p. 590,59.71. poeta* – Dichter: FROM. carm. 2,27 talis -r nigro carbone notetur. DONIZO Mathild. 2,904 -r quidam de quo (*Guiberto*) metra protulit ista: 'eqs.' *β scriba, notarius* – Schreiber, Notar: CHART. Ital. Ficker 427 p. 437,8 (a. 1257) secundum quod continetur in quodam publico instrumento sindicatus scripto per Richebonum ..., -em communis Mantue. SALIMB. chron. p. 184,4 Thomas de Capua, qui erat Romane curie cardinalis et melior -r de curia (p. 383,26). p. 200,4 qui (*Petrus de Vineia*) in curia imperatoris maximus et consiliarius et -r fuit. *al.* 3 *iur. i. q. aestimator, arbiter* – Schätzer, Schiedsmann: ALBERT. M. eth. II 5,2,6 p. 349^b,8 surgunt contentiones, et ad iudicem sicut ad medii et iusti -em recurritur. 4 *eccl. i. q. ordinator, institutor* – einer der regelt, Einrichter: AMALAR. off. 1 praef. 4 ut sciam, ... quid in corde esset primorum -um officii nostri. 1,1,6 fors -r septuagesimae novit per Christi gratiam nobis peccata dimissa.

dictatura, -ae *f.* 1 *gener. i. q. summa potestas, imperium, principatus* – höchste Gewalt, (Allein-)Herrschaft, Diktatur: *a strictius in re publica Romana*: PAUL. DIAC. Rom. 1,12 nova Romae dignitas est creata, quae -a appellatur, maior quam consulatus. *ibid.* sub -ae nomine atque honore. ACCESS. ad auct. p. 39,4 expulsi regibus ... novas sibi dignitates creabant

(*sc. Romani*), -am scilicet. *al.* *b latius*: PETR. DAM. epist. 69 p. 299,8 ad solius anhelant *moderni episcopi* -ae vel imperii principatum. 2 *rhet.*: *a proprie i. q. dictatio, ars dictandi* – schriftliche Abfassung, Schreibkunst: GESTA Hort. Mar. 17 p. 583,34 in -a, versificatura, in declinationibus ... sollerter eodem (*scholares*) insistere curabat *Frethericus magister*. *b meton. i. q. opus (conscriptum), scriptura* – (geschriebenes) Werk, Schrift: CHRON. Hild. 37 p. 871,50 multas orationes et -as tam prosaycas quam metricas per se ipsum edidit et dictavit (*sc. Gherardus episcopus*).

dictatus, -us *m.* *form. sing.*: *dat.* -u: l.46. *abl.* -o: l.16. 1 *gener.*: *a relatio, narratio* – Bericht, Erzählung: THEOD. TREV. mirac. Celsi 15 hactenus ... audita tantum qualicumque -u notavi. *b praeceptum, iussio* – Anweisung, Geheiß: CHART. Ital. Ficker 4 p. 6,26 (a. 800) ego ... Giso notarius ex ipsorum (*comitum*) -o scripsi. 8 p. 12,11 ex ipsius Ursiniani ... -u. *al.* ODILO SUSS. Seb. 25 qua (*patria*) ... suo -u dormitionis locum habere delegit. DIPL. Otton. II. 232 p. 260,37 nostri ... est officii aeclesias ..., quibus divinae providentiae -u praesidemus, ... sublevare. *instinctus* – Eingebung: IOH. CANAP. Adalb. B 6 p. 54,8 qui (*sc. plebs*) ... nichil ... faciunt, extra quod -us (*digitus var. l.*) sathane in eorum cordibus scripsit. 2 *rhet.*: *a dictatio* – Diktat: ALCUIN. Richar. praef. (MGMer. IV p. 389,31) ea, quae referre videbatur *nuntius* ... de moribus ... eius (*Richarii*) ..., -u admodum compendioso titulo vitae ... Richarii aptavimus. *b conscriptio, compositio* – Abfassung, Niederschrift: RUOTG. Brun. 8 lucubrationibus intentissimus inveniendis, in -u quicumque sunt honestissima, acutissimus fuit. EPIST. Worm. I 36 p. 68,18 in nullo -us mei alio (*sc. didascalico documento*) minus quam in hoc addendo vel mutando exarasse ... confirmo (*sc. discipulus*). PETR. DAM. epist. 109 p. 210,1 nonnulla huius sancti viri dicta vel facta per diversa -us nostri ... opuscula sparsimus. *c elocutio, stilus* – Schreibweise, Stil: DONAT. Ermenl. prol. (MGMer. V p. 683,4) ne -u incompoto fortia ... patris facta minus laudibus summis arbitrentur (*sc. legentes*) digna. THIETM. (?) chron. prol. 34 vincit mortales florens -us ... omnes. ARNULF. delic. argum. 1,12 est (*sc. libellus*) ... sensu perutilis -uque delectabilis. *d opus (conscriptum), scriptura, tractatus* – (geschriebenes) Werk, Schrift, Abhandlung: LUP. FERR. epist. 1 p. 8,5 cum ... -us nostra aetate confecti displicerent. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 431,4 in multorum patrum -u reperitur *eqs.* VITA Mathild. II praef. p. 146,6 ut, qui huius -us est preceptor, sit etiam emendator et defensor. THIETM. chron. 1,24 ut in sequenti -u apparet. *al.* *poema, carmen* – Gedicht: FROM. carm. 5,34 fecimus istic tali -u finem. CARM. pro schola Wirz. 166 quod non audes, -u volvere gaudes (*sc. compositor metri*). 3 *publ.*: *a imperium, gubernatio* – Führung, Leitung: YSENGRIMUS 4,11 -um (ducatum *var. l.*) Reinardus agens prohibetque iubetque. *b securus* -us *i. q. edictum pacis* – Friedensgebot (*de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 1258*): ACTA imp. Böhmer 382 (a. 1258) quomodo predicta die sub nostro (*sc. Ricardi regis*) securo -u cum ... mercimoniis ... ad forum ... convenient (*sc. vicini et remoti*).

dictus *v. 2. dico*.

***dicticium** (-tium), -i *n.* 1 *elogium, epitaphium* – Spruch, Grabschrift: HARIULF. chron. 4,12 p. 206,19 qui (*Guido abbas*) ... dormitionem accepit et ... humatus est talique -tio praenotatus: 'Mausoleum ... patrem ... Guidonem sculptus litterulis monstrat habere lapis.' 2 *usu plur. i. q. litterae* – Schreiben: *a epistula* – Brief: HARIULF. chron. 3,30 p. 171,31 Ingelardus abbas ... direxit -tia ... episcopo postulans, ut ... conventio iterum firmaretur. *b statutum* – Verfügung: HARIULF. chron. 4,22 p. 238,25 ne posteritas succedentium abbatum ... perderet altaria, ... Gervinus ab episcopo obtinuit ... fieri testamentoria -tia.

dicticon *adi.* (δεικτικός) *demonstrativus* – zeigend, hinweisend: COLLECT. Teg. 15 p. 494,30sq. utrum sit (*sc. opus*) eroticum ... aut -on aut mysticon ... aut didascalicum; est autem -on carmen, ubi simul persone cum auctore introducuntur.

1. **dictio**, -onis *f.* *script.*: *diccio*: p. 596,4. *ditio*: p. 596,2.

[Wellhausen]

form. abl. sg. -i: p. 596,2. confunditur c.: dicio: l. 53. indictio: p. 596,10. datio: p. 596,12.

I proprie: A gener. i. q. actus fandi, loquendi – das Sprechen, Reden: ALFAN. premn. phys. 14,4 p. 91 nervi et lingua ..., haec membra expirationis sunt instrumenta, -is (PG 40,668^B τῆς ... διαλέκτου) autem os; in hoc enim plasmatur et figuratur ... -o. B rhet. i. q. tractatio, dissertio – Ausführung, Erörterung: EPIST. Col. 6 ut momenti locutio longae -is non capiat excessum. C iur. i. q. indicium – Aussage, Anzeige: LEG. Wisig. 6,1,2 p. 248^A, si alius -o accusatoris habuerit, alius eius confessio, qui subditur questionibus eqs. remissus: IOH. CANAP. Adalb. B 23 p. 63,11 servituti auctor diu latuit incognitus, donec cuiusdam Uolfarii ... -o nobilem prodidit furem (sc. calceamenta purgandi causa furatum).

II meton.: A gener. i. dictum, sermo, verbum – Anspruch, Äußerung, Rede, Wort: CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,47 nonnulli ... ex nostris ... propter quandam parvisimam responsionem necessariae -is in exilium transmissi. RAPTERT. pass. 33 p. 62,8 princeps nullius praeteritae immemor vel -is vel promissionis ... illorum (monachorum) concessit arbitrio, ut eqs. PURCH. Witig. 82 pateat tibi (sc. poetae), quod mea (sc. Angiae) -o firmat, quod me coniugis ... cernis innexam. CONR. EBERB. exord. 3,18 l. 144 quousque in responso ... -es istae: 'eqs.' ... perdicentur. al. 2 lingua – Sprache: NICOL. I. epist. 88 p. 459,23 a translatoribus in Graecam -em mutata (sc. lingua Latina) barbarismos generat. p. 487,22 quisquis ... ex ea (epistula) quicquam mutaverit ... praeter illud, quod idioma Graeca -is exigit ..., anathema sit. ibid. al. B rhet., gramm., philos.: 1 de modo dicendi i. q. elocutio, stilus – Schreibweise, Stil: VITAE abb. Acaun. praef. (MGMer. VII p. 330,7) quicquid de eorum (abbatum) laudibus -o obscurum celaverit, id fulgentibus actuum meritis relatio inlustrata clarificat. HRABAN. epist. 20 p. 426,3 cuius ... libri -o est suavissima. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,14 si a plana hystoria -e ... ad altiora velut philosophica acumina attollatur oratio. 2 de effectu dicendi: a vox, vocabulum – Wort(gebilde): a in univ.: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 475,14 in una -e nullatenus acutus et circumflexus possunt umquam simul poni. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 31,15 grammatica ... docet ... -es congrua ratione disponere. HERM. IUD. conv. 2 p. 76,13 cepi ... litteras syllabis et syllabas -bus ... copulare. SUMM. dict. Saxon. 5 p. 213,30 ut in ... orationis fine ... trissyllaba -o tetrasyllaba antecedit. CONR. MUR. summ. p. 62,18 una -o numquam ita disiungatur in syllabis, ut due -es reputentur eqs. persaepe. b denominatio, notio – Bezeichnung, Begriff: RICHER. REM. hist. 3,63 non omnia causarum nomina una -e proferri posse. CONR. HIRS. dial. 1788 'dialecticam' primi philosophi in suis -bus habuerunt. ALBERT. M. elench. 1,3,1 p. 557^A,175sq. hoc, quod est causa apparentiae in fallaciis in -e, non potest esse causa apparentiae in fallaciis extra -em. ibid. saepius. v. et p. 596,19. b expressio, locutio, sententia – Ausdruck, Formulierung, Wendung: NICOL. I. epist. 90 p. 495, 31 haec nos ... de falsatis ... epistolae nostrae -bus (dicionibus var. l.) summam tetigisse sufficiat. HROTSV. lib. I praef. 2 fateor ... me ... errasse ... in -bus componendis. HUMB. Sim. 2,15 p. 156,37 quod (vitium) graece acyrologia, latine vero impropria dictio dicitur. RAHEW. gest. 4,21 p. 260,32 iubet princeps notario, ut in scribendis cartis ... -bus singularis numeri ipsum (Romanum episcopum) alloquatur. al. c oratio, declamatio – (Volks-)Rede, Vortrag: IOH. CODAGN. annal. a. 1226 p. 75,23 magnam tulit imperator -em propter persuasionem Cremonensium fatuum. WALAHR. exord. 10 publici declamatores ac sapientes -um compositores oratores vocantur. d opus (conscriptum) – (geschriebenes) Werk: WIPO gest. prol. p. 7,20 illa ... est causa scribendi, quod ... bene -o conducit posteritati. charta – Urkunde: CHART. Westph. III 972 (a. 1275) superscriptum (sc. quod antea in contextu per errorem omissum erat) huius -is 'resignaverunt' approbamus. C publ.: 1 praeceptum, edictum – Anordnung, Verfügung: TRAD. Ratisb. 78 p. 72,25 (c. 875/82) dixit rex eo modo fieri ... , ut commutatio esset usque ad quinque hobas; haec -o a rege dicta est in idibus Iunii. 2 condicio, clausula – Bedin-

gung, Klausel: TRAD. Frising. 102^A (a. 780) universa utensilia tradedi ... ea dit-i, ut supra comprehensum esse dinoscitur. CHART. Sangall. A 193 trado aliquid de rebus meis ... ad monasterium ... Gallonis ... ; in eam vero dicc-em et rationem, ut eqs. 194 in ea videlicet -e, ut eqs.

III per confusionem: A de positione in spatio quindecim annorum i. q. indictio – Indiktion (de re v. LexMA. V. p. 405sq.): CHART. Brixin. 66 p. 73,15 (a. 1221) actum ... anno dominice incarnationis millesimo ducentesimo vicesimo primo, quinto non. Mart., -e nona. B vectigal, tributum – Abgabe, Steuer: DIPL. Otton. I. 274 p. 390,17 aliquanta monasteria a publica potestate propter navigium -e ad imperialem utilitatem inquietantur (ex DIPL. Hug. et Loth. 30 [ed. L. Schiaparelli. 1924. p. 92,33] datione).

15 2. dictio v. dicio.

*dictionaliter adv. (dictio) modo notionis singularis – nach Art eines Einzelbegriffs: ALBERT. M. summ. theol. I 13,51 p. 529^B,15 quod si ... 'qui est Deus pater' ... sit quasi circumlocutio unius termini et vice unius dictionis, ita quod quasi -r stet ... pro Patre.

dictito, -avi, -atum, -are. 1 gener.: a c. sensu frequenter vel intente dicendi: a contendere, affirmare – behaupten, versichern: LUP. FERR. Maxim. 9 (MGMer. III p. 78,27) Trevis abitu maturantibus Aquitani ... eos metu discessisse -ant. TRAD. Weiss. app. I 311 p. 305,19 Otto ... propter virium inopotentiam a multis ... a regno privari -batur. LAMB. HERSF. Lull. 14 p. 324,25 -ans congregatio eum (episcopum) malorum ... incontentem fuisse. RUP. TUIT. ad Cun. (PL 169, 203^A) tabernacula mea sicut Cedar nigra esse -ent scholastici ecclesiasticae scientiae (spectat ad Vulg. cant. 1,4). b edere, depromere – von sich geben, äußern: LAMB. HERSF. Lull. 22 p. 337,4 ego ... existimo eos non sobrie ... sapere, qui de rebus ... adeo ... ab humana scientia remotis temere sententiam -verint (dictaverint var. l.). FUND. Brunw. 11 p. 132,15 in ipsum (Ezemon) ... aspera -ant (sc. primi regni). GEBEH. SALISB. ad Herm. 23 si ... iurgia et vituperationes ... in domnum apostolicum -ant (sc. adversarii). in ore habere – im Munde führen: EKKEH. IV. cas. 45 cum gloriam talem de se plures audiret Tuotilo -are, subtrahens se cessit de medio. b c. sensu praedicendi: a (voce) praeire – vorsagen, -sprechen: AETHICUS p. 205,5 prosarcha Sibilla inquit -ante atque futura noscente de ortu ... Alexandri. insusurrare – einflüstern: MANEG. ad Gebel. 14 p. 337,40 Petrus diaconus, qui spiritum sanctum decernenda quaeque in auriculam eius (Gregorii) in specie columbe -are conspexerat. b praecipere, postulare – vorschreiben, verlangen: DIPL. Heinr. IV. 271 ut ... Ernest ... , quicquid utilitas eius -verit, inde (sc. de praedio) facere liberam potestatem habeat. 2 rhet.: a dictare – diktieren: CARM. imag. 30,1,2 Gregorius doctor ... scriptori Petro -at ... suo. b scribere, componere – schreiben, verfassen, aufsetzen: RATHER. epist. 30 p. 170,21 a vobis (sc. clerico) compulsum ... quantulumcunque apologeticum -are (sc. debeo). ARNOLD. Ratisb. Emm. 2 p. 1029^A quod dixisti (sc. Ammonicus) me quasi dormitando -are. CASUS Petrish. 2,7 ita non sunt -ta privilegia, ut ea hic inserere velimus. versus facere – dichten: HUGO TRIMB. registr. 817 numquam ambulavi -ans in magnis nec in mirabilibus super me. 3 publ.: a edicere – erlassen: RUP. TUIT. glor. 8,7 (PL 169,167^C) ante quod (caput idololatriae) nullus regum aut principum leges mortis legitur -asse pro zelo idoli sui. b perpetrare – durchsetzen: WILH. MALM. reg. (MGScript. X p. 476,6; c. 1120) Urbano a cardinalibus electo imperator haesit in proposito, ut Wibertum praeficeret et papam -ret.

dictiuncula, -ae f. 1 verbum (parvum), vocula – (kleines) Wort, Wörtchen: WILH. HIRS. const. 1,86 p. 1018^D tres cruces tanta fecit (sc. sacerdos) festinantia, ut ipsas inter has quinque -as perficiat. RUP. TUIT. trin. 21,5 l. 181 in plerisque codicibus detracta -a 'si'. al. GERHOF. Antichr. 2,31 p. 256,3 aliquid eiusmodi -a relativa 'ei' non patitur nisi ad aliud relativum construi (spectat ad Vulg. Rom. 1,3). 2 dictum (parvum), locutio (brevis), sententiola – (kleiner) Ausspruch, (kurze) Formulierung, Satzchen: RUP. TUIT. off. 9,7 l. 868 in ea ...

[Wellhausen]

-a, qua verbo (*i. Christo*) apposita est *sententia* (sc. *Vulg. act. 1,11*): 'Sic veniet.' RUDIG. epist. (Scholastik 14. 1939. p. 44,38) superest adhuc una parvula predicationis vestre -a . . . , qua dicitis hominem in Filio assumptum et non in Filium. *al.*

1. *dicto*, -avi, -atum, -are. *script.*: *tic*-. p. 598,6. *ditt(o)*: l. 61. *dit(o)*: l. 61. *usu absol.*: *passim*, e. g. l. 35. p. 598,8. 22. 30. *partic. usu subst.*: *praes.*: p. 598,21.25; *perf.*: l. 18.

I gener.: A c. *sensu frequenter vel intende dicendi*: 1 *dictitare* – *immer wieder sagen*: v. p. 590,58. 2 *promere* – *vorbringen*: OTTO FRISING. *chron.* 6,34 p. 303,8 Saxonibus . . . rebellionem machinantibus conspirationes fiunt, detractio- nes in principem -antur. *dicere, loqui* – *sagen, sprechen*: HROTSV. *Gong.* 390 quam (*coniugem*) . . . pacificis affatur . . . verbis talia -ando ore satis gravior: 'eqs.' 3 *contendere* – *be- haupten*: YSENGRIMUS 3,700 iunior est *canis*, -o, prebeat ergo cutem. 4 *referre, narrare* – *berichten, erzählen, mitteilen*: HUGEB. *Willib.* 6 p. 105,15 ab ipso (*Willibaldo*) audita et ex il- lius ore -ta perscripsimus. RIMB. *Anscar.* 3 p. 24,8 quam (*visi- onem*), sicut ipse -verat, verbis illius enarravimus. PASS. *Quir.* Teg. 17 haec . . . pauca . . . , quae -ta (*dicta var. l.*) habemus, . . . sicut a maioribus accepimus, scribimus. CHRON. *Thietm.* 5,31 hec omnia rex -ante fama comperiens. *al.* B c. *sensu praedi- cendi*: 1 *suggestere, inspirare* – *vor-, eingeben*: BRUNO MAGD. *bell.* 103 p. 92,21 quibus verbis, sicut ipse callidus (*sc. Heinricus rex*) -verat, peroratis. *de spiritu sancto*: CONC. Merov. p. 165,2 ut ea, quae spiritu sancto -ante . . . terminata fuerint, per omnes ecclesias innotescant. GODESC. SAXO *gramm.* 1 p. 380,1 spiritus sanctus illud ita -vit Romano ponti- fici scribendum . . . : 'eqs.' p. 381,12 quicquid ab spiritu sancto cognoscitur esse -tum simul ac dictum. *al.* 2 *praecipere, iu- bere, praescribere, statuere, edicere* – *anordnen, befehlen, vorschreiben, bestimmen, verfügen*: a *subi. homines (Deus: l. 35)*: a *in univ.*: PASS. *Afrae II* 2 iudex nequissimus -vit *sententia* m (CHART. *Mog. A II* 642. *VITA Adalb.* *Wirz.* 6. *al.*). *VITA Emm.* 1 ut iudice superno -ante . . . ad summum pontificatus honorem conscendere mereretur. RICHER. *REM.* *hist.* 3,106 -bant (*sc. Galli*) . . . quatuor stipites . . . terre solide mandandos. CHRON. *Ebersb.* I p. 14,26 Sigipertus et Theoderi- cus . . . iura -bant (*LUDUS de Antichr.* 186. *al.*). CONST. *imp.* I 215,7 secundum quod curia eius (*imperatoris*) -verit. ALBERT. *STAD.* *chron.* a. 1105 p. 317,48 pro expurgacione -to duello. *persaepe*. β *imponere* – *aufferlegen*: CARM. *de bello Saxon.* 3,118 phalanges indocili turbae -ant discrimina pugnae irritantque rudes . . . ad praelia mentes. γ *indere* – *verleihen*: HROTSV. *gest.* 473 cui (*sc. reginae Aethelheithae*) nomen clar- um -vit . . . parentum nobilitas. δ *invenire, machinari* – *er- finden, ersinnen*: HROTSV. *gest.* 480 si gens . . . dolum . . . non -ret amarum. HILDEG. *phys.* 7 praef. volatilia . . . designant virtutem hanc, quam homo cogitando -at eqs. HERM. *IUD.* *conv.* 2 p. 75,24 quae (*simulacra*) . . . delusa errore gentilitas sibi -are consueverat. BERNH. *GEIST.* *palp.* 1,330 tu (*sc. aulicus adulatorius*) . . . -bis somnos et ei (*domino*) recitabis. b *subi. res incorporeae*: a *in univ.*: WALAHFR. *imag.* *Tetr.* 41 quod saepe superbia -at. DIPL. *Otton.* I. 136 ut eius (*archipresby- teri*) voluntas -verit. DIPL. *Otton.* II. 232 p. 260,30 Otto divina -ante clementia imperator augustus. WALTH. *SPIR.* *Christoph.* II 5,58 ille (*rex*) . . . iura -ante profatur: 'eqs.' (THIETM. *chron.* 2,6. *al.*). DIPL. *Conr.* III. 147 p. 269,12 sicut *sententia* principum -verat (CHART. *episc. Misn.* 61. *al.*). *saepius*. β *postulare, exigere* – *verlangen, erfordern*: DIPL. *Loth.* I. 63 p. 173,29 prout utilitas ditaverit (-verit *var. l.*; 112 ditaverit [-verit *var. l.*]). DIPL. *Ludow.* II. 43. *al.*). HRABAN. *epist.* 37 p. 473,2 ratio (CHART. *Aquens.* 4 p. 128,2. *al.*). ERMENR. *ad Grim.* 27 p. 565,15 res (RIMB. *Anscar.* 41 p. 75,31). DIPL. *Ludow.* II. 33 iustitia . . . -ante (ANNAL. *Ianuens.* I p. 188,1. *ALEX. MIN.* *apoc.* 11 p. 252,26. *saepius*). POETA SAXO 1,258 quod (*pactum*) . . . angustia talis -bat. *al.* γ *permittere, con- cedere* – *gestatten, zulassen*: HRABAN. *epist.* 6 haec (*sc. ser- mones*) . . . diversis temporibus, prout oportunitas -verat, sepa- ratim scripta in scedulis tibi (*sc. Haistulfo archiepiscopo*) transmisseram. C c. *sensu dominandi i. q. domare, frenare* – *bezwingen, zügeln*: BRUNO QUERF. *Adalb.* A 25 p. 32,13

manus . . . non iniunt (*sc. pagani*), sed furorem -ant et verba districtę severitatis ad aures hospitem mittunt.

II *rhet.*: A *praedicere (scribendum)* – *diktieren*: FORM. Wisig. 22 testamentum meum condidi, scribendum -vi. LEX Baiuv. *prol.* p. 201,6 ipso (*Theudericho rege*) . . . -ante (-antes, *ti- var. l.*) iussit conscribere legem Francorum. ALCUIN. *epist.* 191 cur non movebis (*sc. Ricbodus archiepiscopus*) linguam ad -andum, manum ad scribendum? WALAHFR. *Wett.* 915 me vo- citare iubet . . . atque breves bis quinas -at. *al. v. et l. 59*. c. *notione docendi*: ALCUIN. *epist.* 172 p. 285,23 vestra (*sc. Ca- roli regis*) . . . auctoritas palatinos erudiat pueros, ut eligantis- sime proferant, quicquid vestri sensus . . . -verit eloquentia. B (*con*)scribere, componere, concipere – *schreiben, verfassen, aufsetzen*: 1 *in univ.*: FORM. *Marculfi praef.* l. 21 scio . . . multos fore . . . viros . . . eloquentissimos . . . et ad -andum per- itos, qui eqs. ALCUIN. *Willibr.* *praef.* (MGMer. VII p. 114,1) uterque (*libellus*) . . . furtivis nocturnis lucubratiunculis -tus est. LEO III. *epist.* 2 p. 90,24 nos . . . statim ipsam epistolam -vi- mus et vobis (*sc. Karolo*) emisimus. HRABAN. *epist.* 29 p. 445, 21 haec commemorans, quae legisse me recordatus sum vel quae subito -anti (-anda *H*) in mentem venerant. SUMMA *dict.* *Saxon.* 1 p. 209,27 id modicum, quod de -andi sciencia usu vel arte didici. CONR. *MUR.* *summ.* p. 26,17 tria sunt necessaria ad capiendum artem -andi. *persaepe*. 2 *condere, poetari* – *dich- ten*: ALDH. *ad Acirc.* 11,6 limpida -anti metrorum carmina, praesul, munera nunc largire. ALCUIN. *epist.* 296 p. 454,35 ver- sus per singulos titulos aeccliesiarum . . . -vimus. CARM. *var.* I 22,30 vates . . . metrica . . . docta -vit carmina lingua. HROTSV. *lib.* 2 *praef.* 1,3 ego . . . non recusavi illum (*Terentium*) imitari -ando. PETR. *CAS.* (?) *chron.* 4,66 p. 531,9 ymnos duos in lau- dem sancte Iuste virginis . . . -vit (*sc. Petrus diaconus*). *saepius*. 3 *perscribere, litteris mandare* – *niederschreiben, aufzeich- nen*: LEX *Alam.* *tit.* p. 62 (cod. 5) incipit lex Alamannorum, qui temporibus Flotarii rege scripta vel -ta fuit. LEX *Sal.* *Pipp.* *prol.* 2 -verunt (*sc. Franci*) *Salicam* legem per proceris postius gentes. 4 *disserere, explanare, exponere* – *darlegen, erläutern, aus- führen*: HRABAN. *epist.* 3 p. 386,11 ut . . . , quę . . . rationabili- ter inveneris (*sc. Haistulfus archiepiscopus*) -ta, ei hoc tribuas, a quo est omnis ratio creata. NICOL. I. *epist.* 51 p. 337,36 quod . . . ordine, quem supra -vimus, episcopi sint . . . ordinati. *Epist.* *Hildesh.* 134,5 quia -turi (*dicturi var. l.*) sumus, quid dicare sit, dicamus: 'eqs.' ANON. *IV mus.* 1 p. 40,14 si quid fuerit minus plene dictum . . . , in . . . capitulis postpositis . . . sufficienter . . . -bitur. *al.* C *versibus persequi, canere* – *be- dichten, besingen*: HROTSV. *gest.* 245 nec hoc fragilis fas esse reor mulieris . . . , ut bellum -et, quod nec cognoscere debet.

subst. 1. *dictans*, -antis *m.* 1 *qui dictat* – *Diktierender*: PAUL. *FULD.* *Erh.* 1,1 intererat legentibus, -bus, scribentibus . . . puerulus. 2 (*con*)scriptor, compositor, auctor – *Schrift- steller, Verfasser, Autor*: ALCUIN. *epist.* 34 p. 75,26 ex quo (*litteralis exercitii studio*) -is eloquentia claruit. *Epist.* *var.* III 28^B ut plerumque -is ascribatur vitio, quod mendaci solet ad- mitti calamo. RATHER. *epist.* 11 p. 55,2 scripturae . . . hoc ma- xime impedit indagatores, . . . si ignorent . . . intentionem -is. BALDW. *VICT.* *dict.* 10,21 cetera (*sc. partes epistulae*) ad libi- tum -is mutari possunt. *al.* *poeta* – *Dichter*: HRABAN. *carm.* 23,3 quae (*carmina*) rapuit calamus . . . -is ab ore.

2. *dictatum*, -i *n.* 1 *textus dictatus, dictatus* – *diktierter Text, Diktat*: WIPO *tetral.* 10 vos (*sc. Pierides*) dictate mihi, -um scripsero vestri. 2 *opus conscriptum, scriptura* – *ge- schriebenes Werk, Schrift*: VITA *Burch.* *Worm.* *prol.* p. 831,5 iam dudum . . . animi propositi aliqua vel -is vel prodicione ser- monis tibi (*sc. praesuli*) aperire cogitabam.

2. *dicto* v. 1. *dito*.

3. *dictongus* v. *diphthongus*. *dictonus* v. *ditonus*.

dictor, -oris *m.* *confunditur* c. *doctor*: p. 599,3. 1 *qui di- cit, pronuntiat* – *einer der sagt, ausspricht* (c. *gen. obi.*): LEG. Wisig. *add.* 2^A,2 -r criminis (*i. maledicti*) extensus ante iudi- cem CL flagella suscipiat. *ibid.* *al.* 2 *compositor, poeta* – *Ver- fasser, Dichter*: VITA *Gall.* II 1239 pater, salve . . . pro -e pios effundens . . . precatus. 1421 dee . . . , -i veniam meritis concede . . . Galli. 3 *arbitrator, disceptator* – *Schiedsrichter, Obmann*:

[Wellhausen]

CHART. Lux. II 238 p. 254,13 (a. 1231) hec debent discerni per duos -es supradictos per assensum meum (*sim.* p. 255,5. 239 p. 257,14). CHART. Helv. arb. 99 p. 158,10 qui doctores . . . debent cognoscere ius utriusque partis et facere teneri . . . illud, quod dixerint (*cf.* p. 158,22 Aymo promisit reddere . . . viginti libras illi parti, cui predicti -es vel eorum superiores eas adiudicabant; *v. notam ed.*).

dictrix, -icis *f.* *oratrix (eloquens, litterata) – (beredte, gebildete) Rednerin (usu attrib.):* EPIST. Aldh. 3 p. 498,10 propter alburnum -is Romaniae decorem.

dictum *v.* 2. dico.

dicturio, -ire. *missitare, murmurare – leise sprechen, murmeln:* GLOSS. II 677,63 St.-S. -o chutylon.

1. dictus, -us *m.* **1 dictio**, *verbum, verba – Rede, Wort, Worte:* **a proprie:** **α in univ.:** DIPL. Otton. II. 71 p. 87,34 ipsi (*episcopi*) in omni -u et actu cum omni suo familiarium iure exstricto dominantur. CARM. de Lamb. 3,45 non capitur sensu nec quitur prendere -u, quantus tunc fuerat. GERB. (?) astrolab. 2,11 quae omnia visu potius quam -u deprehendi possunt. OTLOH. curs. 11 (PL 146,177^D) quae (*verba*) peritissimi quique possunt plus mirari quam -u imitari. GESTA Trev. cont. V 4 p. 412,8 -u citius. **β dictum – Ausspruch, Äußerung:** IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 224,15 (vs.) in evum comptus habere sacro pandens praecepta -u (*dicta, dictum, dictis var. l.*). HROTSV. Pafn. 1,1 quae haec iniuria? . . . terruisti nos (*sc. discipulos*) -u. **γ locutio, sententia – Formulierung, Wendung:** RADBERT. corp. Dom. app. l. 58 *quo . . . -u* (*quo . . . dicto, quod . . . dictum var. l.*) horrorem percipientibus nimium videtur (*sc. Augustinus*) incutere. **δ oratio – (Volks-)Rede:** BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,29 appellationem domini ut homo declinavit *Octavianus* ac die sequenti omnem populum -u gravissimo corripuit. **b meton.:** **α lingua, dialectos – Sprache, Mundart:** CHART. Fuld. B 219 (c. 789/94) qui (*locus*) illorum civium vel totius vulgarici sermonis -u nuncupatur ad hrachatom. **β dicio – Befehlsgewalt, Macht:** ANGLIB. carm. 1,28 (MGPoet. IV p. 916) qui (*Hlodoicus rex*) . . . Domini . . . praeclarus amator ingenti -u permanet ore pio. **2 arbitrium, iudicium, laus – Gutdünken, (Schieds-)Spruch, Urteil, Billigung** (*cf.* p. 589,46. 591,49): COD. Wang. Trident. 138^b p. 315,10 (a. 1217) promisit . . . Zuco, quod faciet suam uxorem hoc laudare et confirmare in -u sapientis hominis. CHART. Tirol. 828 secundum quod . . . meliorata fuerit *terra* tempore evictionis vel in -u bonorum virorum. 850^a p. 263,1 episcopus . . . promixit . . . estimacionem omnium predictorum in -u duorum communium amicorum. **3 lex, regula, norma – Gesetzmäßigkeit, Regel:** GUMP. Wenc. prol. p. 213,15 quidam . . . , quo . . . -u (*dicto var. l.*) tota per numerum decurrat summa quantitatis soliditatisque, . . . investigare desudant.

2. dictus *v.* 2. dico.

***dictyoides** (-to-) *adi.* (δικτυοειδής) *anat. i. q. reti similis, reticulatus – netzartig, -förmig:* ARS med. 5 p. 422,25 quorum (*oculorum*) prima tunica ceratoides dicitur, secunda vero arachnoides, tertia autem -toides. Wellhausen

***dicus** (dykus, dikus, diccus), -i *m.* *agger – Erdwall, 'Deich' (in nomine loci: l. 60):* CHART. Traiect. 693 (a. 1221) sicut ubique inter -um de Hossenesse et Huntensesse extenditur *terra*. 695. 783 p. 215,26 quicquid tenebat *Johannes* in feodum . . . infra diccum apud Marxem. 1275 p. 67,34 super proprietate . . . decimarum in villis Halten, Lürich . . . et ultra Novum Dykum et in quadam insula, quae *eqs.* 1617 decimas . . . totius terre . . . tam culte quam colende, tam intra -um quam extra -um *eqs.* 1885 ad faciendos dikos sive aggeres.

dida, -ae *f.* *pectus – Brust:* MAPPAE CLAVIC. 101 si . . . III, usque *ad didam*, (*addida ed. ex cod.*), si duorum, usque ad furcam (*in loco corrupto*).

didalus *v.* daedalus. **didano** *v.* dictamnus.

didascalicus (dyd-), -a, -um. (διδασκαλικός) *subst. neut. -on:* p. 600,8.10.

ad magistrum, eruditionem pertinens, docens, explanatorius – zum Lehrer gehörig, belehrend, Lehr-, didaktisch: **1 strictius:** **a in univ.:** GLOSS. II 124,39 St.-S. -um, i. magisterialem. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,174 vix . . . -ae complen-

tes murmura linguae nectebant *sorores* sacras per noctis tempora causas. EPIST. Worm. I 36 p. 67,1 -is . . . documentis . . . tetigit hic lirę sonus abdita meę mentis id solum . . . decere . . . divinis semper Christi precepta sequendo parere. COLLECT. Teg. 15 p. 494,31 explanatio, quomodo legendum vel intelligendum sit *opus*, aperitur, utrum sit euroticum, id est amatorium, . . . aut tragicum, id est enarrativum, aut -um. *usu subst. in titulo operis:* CATAL. biblioth. A I 41,225 (a. 1165) Dy-on Hugonis (*item* CHRON. Albr. a. 1130 p. 828,52). CHRON. Lippold. p. 557,8 (*catal. libr.*) Hugo de institutione novitiorum, de D-on et de operibus sex dierum. **b de magistro i. q. gravis, fide dignus – überzeugend, glaubwürdig:** URSIO Marc. 2,9 o -um doctorem ita figulinam (*i. puellam surdam et mutam*) ad gloriam sui imperfectam reformantem, ut . . . utriusque officii (*sc. vocis et auditus*) momentaliter reciperet plenitudinem. **2 latinus i. q. logicus, rationalis – logisch:** GESTA Apoll. 419 arte -a necnon luctante sophia quaerere concepit (*sc. solutionem aenigmati*).

***didascal(i)on** *v.* 1. dia p. 552,7sq.

didascalus (dyd-, ded-, -dis-, -c(u)l-, -col- *sim.*), -i *m.* (διδάσκαλος) *metr. did-: l. 25. al. magister, doctor – Lehrer, Erzieher:* **1 strictius:** **a in univ.:** HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,27 ita . . . alios monendo proficiebat, ut magis iam de-ulus quam discipulus esse poterat. ERMOLD. Ludow. 4,683 tempore . . . alio crevit -us idem (*sc. Theutrammus*). ERMENR. Sval. p. 155,38 omni in arte celeberrimo domno Ruadolfo, meo -ulo (-olo *var. l.*). ABBO SANGERM. bell. 3,29 acrizimum celebres, oroscopus esque -clus (*gloss.: magister*). CHRON. Mart. Opp. cont. IV p. 681,31 sic est Heinrich dy-us ac pedagogus ipsius pueri, cuius pater ipse Gerhardus. *saepius. v. et p. 607,1.* **b scholasticus, magister scholarum q. d. – Leiter einer (Kloster-, Dom-)Schule, sog. Scholarch: CHART. Aschaff. 8 p. 36,47sq. (a. 976) postquam Herwardus, . . . Ottonis . . . imperatoris notarius et ecclesie, quae est in Asafaburg, dy-us, . . . ius scholares canonicos apud se in domo retinendi . . . optinuit, Alemarus, dicti dy-i secundarius, . . . quendam scolarem . . . in domum suam vocavit. HERM. AUGIENS. epist. comput. 44 (Dt-Arch. 40. 1984. p. 475) compotus Nothgeri novelli de caenobio sancti Galli -i. **2 latinus i. q. homo doctus, auctor – Gelehrter, 'Autorität':** TRANSL. Eug. Tolet. prol. cum plures vestra habeat paternitas (*i. Gerardus*) dedi-os (*B, -os N*). PASS. Desid. Alseg. 1 (MGMer. VI p. 55,32) quidquid . . . legebat, satagebat in opera converti, unde et famosissimus -us (-olus *var. l.*) nominatus est. GODESC. SAXO theol. 6 p. 132,18 quaestiones tuas . . . pristinis a viris atque -is . . . constat expositas. ANSELM. HAV. dial. 2 prol. p. 1162^D cum ipse (*Nechites*) inter duodecim electos -os, quae studiis Graecorum ex more solent praeesse, tunc temporis fuerit praecipuus. *v. et p. 578,57.* **3 per confusionem i. q. discipulus – Schüler: GLOSS. II 124,40 St.-S. mattedes meister, -us iungaro.****

didicicius *v.* dediticius. **didimum**, -us *v.* didymus.

dido (dedo), -ere. *diffundere, divulgare – verbreiten, verkünden:* GLOSS. II 710,51 St.-S. de-tur gemarit.

didolus *v.* daedalus.

didragma (-achma), -atis *n. vel rarius didragma*, -ae *f. vel didragmum*, -i *n.* (δίδραγμα) *metr. did-: l. 61.*

pondus quartam partem unciae sive duas drachmas continens – Gewicht von zwei Drachmen bzw. einer Viertelunze: **1 in univ.:** DICUIL. epist. cens. 24 (cod. Paris. N. A. 1645 f. 8^r; c. 818) ut *sex cum x*, (*sexcunx corr. Antony, cf. 101. 207*) seno aequatur -atis auro. **2 drachma duplex, nummus duarum drachmarum – Doppeldrachme, Zweidrachmenstück (loci spectant ad Vulg. Matth. 17,23sq.):** RADBERT. Matth. 8,2019 hi, qui exigebant -a *eqs.* 8,2081 alii semuntiam eum (*staterem*) esse dicunt, quem nos duplicem -am esse interpretamur, ut pro duobus sufficere posset. ΕΚΚΕΗ. IV. pict. Mog. 710 piscis ab ore Petrus staterem rapit, hunc ita iussus pro Domino pensum solvit (*gloss.: stater duas -as habet*), pro se quoque censum. PETR. DAM. epist. 98 p. 94,1 ut Christus animae tuae suum characterem inprimat, vile -a cesaris imaginem praeferens evanescat. GERHON. aedif. 6 p. 1216^A nonne et ipse iustus iudex . . . -chma persolvit? *al. alleg.:* RADBERT. Matth. 8,2134sq. de-

[Mandrin]

bent *fili regni caelestis* . . . Deo reddere -um sanctum . . . , ut ex ipso -o lex compleatur.

***didragmo**, -avi, -are. (didragma) *largiri* – (reichlich) *zuwenden*: GESTA Camer. 3,38 domno Gerardo episcopo com-
meatum, ut ad sua reverteretur, accommodans aurum pluri-
mum -vit (sc. *imperator*).

diduco, ***diducte** v. deduco. **diductio** v. deductio.

1. **diductus** v. deduco. 2. **diductus** v. deductus.

didus v. digitus.

***didymalis** (dindim-), -e. *geminus* – *paarig*, *paarweise angeordnet* (? *de ovariis*): ALBERT. M. animal. 15,52 sicut mares habent vasa spermatis inter locum exitus urinae in radice virgae, ita mulieres habent inter testiculos et orificium matricis quaedam vasa dindi-a.

didymus (dyd-, dind-, -dim-), -i m. (δίδυμος) *usu attrib. vel adi.*: l.49.52. *geminus*, *gemellus* – *Zwilling*: 1 gener.: *a in univ.*: GLOSS. III 271,53 St.-S. -imus, *geminus* *zvinilinc*. 315,69 -imus, *geminus* *gezvvinele*. *b nom. propr.*: *a de montibus in insula quadam* (cf. RE V. p. 442): HUGEB. Willib. 4 p. 102,10 venerunt Willibaldus et socii eius ad illis montibus, que sunt nominati Didimi. *b de Thoma apostolo (loci spectant ad Vulg. Ioh. 11,16)*: RHYTHM. 32,18,1 quando gessit Christus ista (sc. *missionem apostolorum*), non erat hic Didimus, cui ceteri dixerunt se vidisse Dominum. 32,22,1 mitte manum, tange latus, sis fidelis, D-e. *translate (accedente notione ambigui, ut vid.) i. q. dubius, dubitator* – *einer der unsicher ist, Zweifler*: BENZO ad Heinr. IV. 6 praef. p. 502,7 nemo nostrum fuit D-us, sed unanimiter, quae dicebantur, credidimus. HUGO TRIMB. laur. 387 Thoma, diu mussans, D-us qui iure vocaris. cf. l.49 (sensu pass.). 2 spec.: *a bot. i. q. Originum dictamnus* (L.) – *Diptamodosten*, 'Hasenohr': FRAGM. mul. II 42 ad menstrua deducenda: erba milmoriba, hoc est -imus, radix eqs. BOTAN. Sangall. 45,1 herba -imum collegis manipulos III, bullis in trea sestaria de vino. Ps. HIPPOCR. phleb. 188 debet *aegrotus* se abstinere a vino, nisi tantum potionem cum -imo debet usitare usque ad dies XI. GLOSS. med. cod. Trev. p. 173,5 nomina olerum: . . . -imo, auricula leporis. SUMM. Heinr. A 4,291 -imo vel auricula leporis, hasinora. *b anat.*: *a testiculus* – *Hoden*: CONSTANT. AFRIC. coit. 2,18 a renibus ad -imos (dind- var. l.) et a -imis (dind- var. l.) per virgam emittitur semen. ALBERT. M. animal. 15,51 taurus . . . ementulatus statim post coivit et generavit, eo quod materia ante descenderat ad -imos, sicut superius diximus. *b de hernia fere i. q. cavum scroti, scrotum* – *Hodensack* (gewebe), *etwa*: 'Bruchsack': ROGER. SALERN. chirurg. 3,579 si . . . magna sit crepatura, descendunt intestina per dindimum. 3,600. RICHARD. ANGL. anat. I 528 est . . . quidam nervus bifurcatus utrique testiculo colligatus, superius . . . collimitatur cum . . . intestinis et vocatur -imus, id est dubius, an magis ab intestinis aut magis a testiculis originem trahat (*item* II p. 90,29. NICOL. anat. 86. 816). GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 701,9 inscise cutem usque ad nervum dydimum. WILH. SALIC. chirurg. 1,44 p. 317^A accipias . . . viam, per quam descendebant intestina ad locum testiculi, quae via dicitur dy-us seu oscheum. *al.*

diecula, -ae f. 1 *dies (brevis)* – (*kurzer*) *Tag*: ALDH. ad Acirc. 134 nomina ad peonem secundum pertinentia: . . . sororcula, -a, domuncula. PAUL. DIAC. carm. 14,59 iam fluebat decima de mense -a Iani. ARNOLD. RATISB. Emm. 2,79 p. 574 sol cum fine brevis -ae iam petit occasum. ALBERT. M. summ. theol. II 9,36,4 p. 396^b,13 medicus . . . sapiens numquam derelinquit aegrotum quantumcumque infirmum, quin faciat circa ipsum quicquid potest, etiam, sicut dicit Hippocrates, in unius -ae adiectione. *al. tempus* – *Zeit*: CHART. episc. Hild. I 424 p. 413,19 (a. 1183) ut partem beneficii . . . omni vitae suae sine molestia . . . feodaliter teneat Alexander. 2 *procrastinatio, mora* – *Aufschub, Frist*: GLOSS. II 420,46 St.-S. -a tagadinc.

***diegrium** v. 1. dia p. 546,63.

***dieleneum** v. 1. dia p. 548,67.

***dienestman(nus)** (delesm-, denesm-, dian-, -nism-, -nstm-), -i m. (*theod. vet. dionostman*) *cliens, vasallus, ministerialis* – *Dienst-, Lehnsman, Ministeriale*: CHART. Stir. I 180 p. 188,28 (a. 1140) ministeriales utriusque sexus prope centum,

qui legem et ius Aquilegiensium dienstmannorum . . . debent habere eqs. DIPL. Conr. III. 68 p. 121,2 nobiles et dienismanni (dianesianii var. l.). CHART. Tirol. 946 p. 6,21 alios . . . nominavit *venditor* . . . , qui sunt alterius condicionis macinate quam dia-nni. CHART. Tirol. notar. I 777 p. 397,24 Fridericus -nnus . . . et Engelmarius mesenarius . . . dixerunt per iuramentum . . . , quod eqs. CHART. Carinth. IV 2761 p. 572,35 iuramentum faciet fieri *dux* per omnes delesmanos pertinentes ad Leybicum. 2762^a p. 575,44 domini Fridericus . . . et Gerloch . . . iuraverunt . . . fidelitatem pro denesmannis, et sicut denesmanni seu ministeriales ecclesie Aquilegensis dictis dominis eqs.

dieresis v. diaeresis. ***diericis** v. 1. dia p. 548,55.

dieris v. trieris. ***diermodactilo** v. 1. dia p. 548,68.

1. **dies**, -ei m. et f. *form.*: ties: p.603,47. dees: p.603,11.

diaes: p.603,46.604,5. *metr. et rhyth.*: diēi: l.25. *al. dierum*, *diebus*: p.603,14.15. *de etym.*: CAES. HEIST. hom. I p. 86^b -es dicitur a dyan, quod est claritas (*fort. spectat ad Paul. Fest. p. 74*).

ἡμέρα – *Tag*: I *de temporis spatio, quo sol splendet*: A *proprie*: BEDA temp. rat. 5,87 -em . . . vulgarem Dominus sententia . . . definivit dicens: 'nonne duodecim horae sunt -ei?'

HUGEB. Wynneb. 13 p. 115,41 aequisperante -erum seu noctium mensura, quod equinoctium vocatur eqs. WALAHFR. carm. 89,1,2 bisseis, Aprilis, habes vernale Kalendis par spatium noctis et pariter -ei. AMALAR. ord. antiph. 6,1 proprie vulgus omnem -em solis praesentiam supra terras appellat. ANTIDOT. Glasg. p. 105,6 egro dabis (sc. *antidotum*) mane coeliario II, ad -e coeliario I. ALBERT. M. incarn. 59 p. 234,44 quod . . . uno -e artificiali . . . integro et duabus noctibus fuit Christus in sepulchro. *al. v. et p.603,37.604,67. B alleg.*: HRABAN. univ. 10,4 p. 287^D -es . . . iuxta allegoriam plures significationes habet: al-

quando significat . . . -em iudicii, aliquando eqs. p. 288^A -em scientiam sanctorum scripturarum in hoc intelligi possumus, quia eqs.; . . . -es Evangelium demonstrat. p. 288^B -es vita praesens; . . . -es et nox prosperitas est ad adversitas. 10,6 p. 291^C sicut . . . -es lucem fidei et iustitiae . . . mystice significat, ita et nox iniustitiam et infidelitatem . . . designat. MEGNFR. Emm. 4 p. 975^B perlatum est ad eum Avares . . . idololatriae squalere veterino et in luce multarum idolorum gentium hanc solam veritatis -em non habere. *al. de Deo, Christo*: CARUS Clem. 623 ecce -es Christus, benedictus patre -es, lux descendit de celo, lumen de lumine vero. THIETM. chron. 6 prol. 6 Christe . . . , vera -es (qui sol es verus CHRON. Thietm.), lucem tu nunc benedicito talem. HONOR. AUGUST. hex. 4 quod non primus -es, sed unus dicatur, quia angelica natura, quae -es vocatur, sic ab aeterna -e, Deo, inchoatur. *al. C meton.*: 1 gener.: *a lux (diurna)* – (*Tages*)-*Licht*: ARBEO Corb. 39 re-

perpe sunt cereae ardentes, qui -ei vincerent vulgorem et candoris superaret (*sic*) nivem. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,188 iam . . . vaporiferę pulsabant aethera flammę involvitque -em picea caligine fumus. THIETM. chron. 19 in galli cantu primo lux ut -es ex aquilone effulsit et unam sic manens horam undique celo interim rubente evanuit. BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 275,50 subita tempestate circumventi statimque obtenebrata -e, quo irent, incerti . . . nocte coelesti lumine ad se descendente . . . exhilarantur Theodericus et socii eius. *al. in imag. de illuminatione*: WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 66,7 erratis pennam invertas (sc. *Baldericus*), commodè dictis . . . surrideas atque . . . quorumvis nodorum perplexionibus explanationis tuę pollicem -emque non subtraas (*sim.* II epist. ad coll. -em et digitum).

b tempestas, caelum – *Wetter, Witterung*: ARBEO Corb. 43 tanta . . . -ei fuerat serenitas, ut nubs minime apparere videbatur. WALAHFR. hort. 26 purior aura -em cum iam reserare serenum inciperet eqs. carm. 5,38 qui (*Deus*) nebulas pluviumque -em (*sic?*) redeunte sereno purificat. c medius -es i. q. *pars meridiana, australis* – *Süden, südliche Himmelsrichtung*: DIPL. Karom. 23 p. 319 casale . . . cum omnibus adiacenciis . . . , sicut finis de medio -e et terra de uestola eqs. 2 *publ. et iur.*: *a de agri mensura i. q. diaeta, iugerum* – 'Tagwerk', 'Morgen' (*Landes*): CHART. Rhen. med. I 653 p. 709,41 (a. 1168) sunt . . . he possessiones ad ecclesias pertinentes: . . . in Wiltingen unus mansus . . . et decem -es arabiles in

Isenach. II app. 10 p. 348,12 Folmarus et Herfo . . . contradiderunt . . . VIII iugera (*suprascr.* vel -es) allodii *eqs.* p. 348,42 Reginaldus . . . tradidit . . . duo iugera (*suprascr.* duos -es). **labor hominibus bannariis exsolvendus – Fronarbeit:** *TRAD.* Weiss. app. I 7 (s. IX.) in hieme bis XIII -es facere debent, postea in vineis ceterisque necessariis insistere. *al. THEOD. TUIT. registr.* I p. 271,6 si quis hoc tempore statuto non fecerit, V solidos persolvat et -em *restituere* (p. 271,12).

II de unitate temporis, quae viginti quattuor horis mensuratur: **A strictius:** 1 *proprie:* **a gener.:** *PIRMIN.* (?) *scar.* 9 p. 40,16 per quadraginta dees (-bus, -es *var. l.*) usque ad ascensionem ad caelos cum apostolis inter homines in isto mundo ambulavit *Christus*. *RHYTHM.* 36,7,25sq. Moyses . . . quadraginta -erum ieiuniorum consecravit ferias . . . ; Helias abstinuit continuatis totidem -bus (*de schemate rhythmico v. notam ed. p. 539*). *GERB.* (?) *astrolab.* 8,3 totidem horae reperiantur per CCCLX partes, quot horae sunt in -e *naturali* (*DECRET.* *Frison.* B p. 285^a,17. *CHART.* *Hamb.* 774 p. 636,16. *v. et l. 39*). **ALBOIN.** *incont.* 4 p. 17,23 ad ego, si non omnem -em, sed -em inter -em sapio, anathemati subiacere debeo. *al. v. et l. 43.69.* **publ., eccl., iur.:** **a** -es privatus *i. q. feria – Wochen-, Werktag:* *CONSUE.* *Eins.* 8 hoc (*sc. quod diurnis horis duo signa feriantur*) fiat tempore aestatis privatis -bus ad tertiam et sextam (*sc. horam*). **VITA Eberh.** *Commed.* 5 suscipiebat . . . privatis -bus septem pauperes, festivis duodecim. *CONST. imp.* II 427,71 rustici . . . privatis -bus non aliud quam stimulum vel reutil deferant. *al.* **annus et -es i. q. annus completus – ein volles Jahr (de re v. HRG II. p. 288sqq.):** *CAPIT. reg. Franc.* 134,5 cuiuscumque hominis proprietates . . . commissum in bannum fuerit missa, et ille . . . annumque ac -em in eo banno esse permiserit, ulterius eam non adquirit. *BONIZO ad amic.* 8 p. 609,23 si quis ante annum et -em ab excommunicatione non fuerit solutus. *DECRET.* *Bern.* 22 que (*sc. bona*) burgensis -em et annum in quieta habuerit possessione. *al. v. et vol. I. p. 681,36sq.* 2 *meton. de animalibus unum -em viventibus:* *ALBERT.* *M. gener.* 2,3,5 p. 206,13 quaedam perficiuntur in esse in -e, et corruptio eorum completur in nocte, sicut patet in pisce, qui dicitur -es vel effimera, quia eodem -e naturali moritur et oritur (*item de pisce:* *animal.* 24,29). *animal.* 1,98 animalia . . . non habentia sanguinem . . . multis moventur pedibus, sicut animal -es (*cf. p. 490^a,35 ἐφ' ἡμέραν*) vocatum latine, graece autem gyrgyz; . . . -es autem vocatur eo, quod eodem -e moritur, quo nascitur.

B latius: 1 *certum temporis momentum, terminus – Zeitpunkt, Termin:* **a gener.:** **a** *in univ.:* *FORM.* *Andec.* 20^{tit.} ingenuitas a -ae presente (20 a -aei p. *CHART.* *Sangall.* A 138 a tie p.). *LEX Raet. Cur.* 9,28 qui minore crimina fuerint detenti, venerabiles -es Pascae in omnibus absolvantur. *VITA Desid.* *Cad.* 40 -em . . . annualem deposicionis eius adventantur parentes contractae foeminae *eqs.* *CARM.* de temp. rat. 781 decimum et quartam -em servate lunae paschalis. *ANTIDOT.* *Berolin.* 25 accipit *mulier* ipsis pilolas sub -e menstruae suae ante biduo aut triduo (*sim.* *ANTIDOT.* *Glasg.* p. 115,20). *WIDUK.* *gest.* 3,10 sponsonem dat rex foederis . . . spontanei -em locumque apud urbem Augustanam designans. *saepius.* **de -e mortis:** *TRAD.* *Frising.* 419 (a. 819) si in ipso comitatu . . . -es suus eum (*Meginhardum*) prosequeretur. *locut.* -em obire *i. q. mori – sterben:* *EINH.* *Karol.* 3 p. 5,20 Pippinus . . . morbo aquae intercutis -em *obiit* (*WIDUK.* *gest.* 1,22 p. 34,20 [rec. A] -em extremum. *OTTO FRISING.* *gest.* 1,10 p. 26,18. *al.*) **de -e iudicii novissimi:** *WALAHFR.* *Wett.* 789 haec (*sc. pestis*) . . . significat . . . -em mundo properare futurum, terminus ut tandem ponatur in ordine saeculi. 791 ecce, -es veniet, nostrum sit quisque paratus. *cf. et p. 602,32.* **c publ. et iur.:** **a** *de -e causae agenda (Stichtag):* *CHRON.* *reg. cont. I.* a. 1188 p. 138,38 ubi archiepiscopo . . . post plurimos -es ex sententia prefixos, quos ille supersedit, tandem peremptorium -em sententialiter posuerat *imperator*. *CHART.* *Pomm.* 628 p. 36,4 nos . . . -em ipsis continuavimus usque ad horam -ei tercium subsequentis. *locut.* -es legitimus (-es et *lex:* *p. 604,3*); *FORM.* *Wisig.* 21 ut post transitum meum -e *legitimo* hanc voluntatis epistolam apud curiae ordinem gestis publicis facias (*sc.*

filius) adcorporare (*FORM.* *Marculfi* 2,17 l. 8. *CHART.* *Garz.* 1 p. 81,32). *DIPL.* *Loth.* III. 35 p. 59,27 eis (*villicis et iudicibus*) iure et lege ministeriorum . . . -em et legem abbates constituent. **in -e epistulae ascribenda:** *DIPL.* *Merov.* I 71 p. 63,50 data, quod ficit minsis Abrilis -aes tres (*sim.* *CHART.* *Rhen. med.* I 8 p. 11,39 facta cartula . . . sub -e, quod *eqs.* *CHART.* *Fuld.* B 18. *TRAD.* *Frising.* 353. *al.*). *TRAD.* *Frising.* 13^a actum . . . sub -e *conuile*, quod fecit pridie kal. iun. regnante . . . duci Tassiloni anno XII (*CONC.* *Karol.* A 16^B. *TRAD.* *Frising.* 23 p. 52,29 -e *c. ibid.* *saepie* [*de formula v. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 406 adn. 4*]). **d medic. de tempore menstrualis fluxus sanguinis:** *BOTAN.* *Sangall.* 40,3 cum . . . femina in suos -es fuerit *eqs.* 2 *tempus – Zeit (saepie usu plur.):* **a** *in univ.:* *TRAD.* *Frising.* 183 p. 174,28 (a. 802) habeat ipsas res ipse episcopus ad suam ecclesiam omnibus -bus evindicatas *eqs.* *GESTA Neap.* 35 p. 421,7 horum -erum Gisulfus dux gentis Langobardorum Benebenti Campaniam . . . vastavit. *WIDUK.* *gest.* 1,4 stetit . . . illud foedus inviolabiliter multis -bus. 1,41 erant . . . -es, quibus regnavit *Heinricus*, XVI anni (*cf. Vulg. III reg. 2,11*). *BERTH.* (?) *annal.* a. 1072 p. 275,41 his . . . -bus Mediolanensis aeclesia episcopo decedente aliquamdiu vacat. *CHART.* *Bern.* I 4,152 p. 366,34 quum longus -es rei geste memoriam auferre solet *eqs.* *spectat ad hilaritatem, securitatem:* *BONIF.* *epist.* 91 p. 208,27 duas vini cupellas . . . transmissimus penitentes, ut . . . inde *letum* -em cum fratribus vestris faciatis (*FORM.* *Sal. Bign.* 16 p. 234,23. *sim.* *ADAM gest.* 3,5 p. 147,11 bonum -em). **b de tempore vitae (de regnandi tempore: *l. 35):*** **a** *proprie:* *CONC.* *Karol.* A 15^A,5 legem, quam habuerunt in -bus patris sui (*i. Tassilonis*) nobiles et liberi et servi eius *eqs.* *LIUTG.* *Greg.* 7 p. 73,2 ut bono fine . . . terminare mereretur *Bonifatius* . . . -es suos. *TRAD.* *Frising.* 124 p. 135,24 trado (*sc. Folrat*) . . . istam traditionem in beneficio . . . nepus meus . . . , ut a -bus suis concessum habeat. *LEX Saxon.* 47 ad -es suos dotem possideat *mulier*. *EINH.* *Karol.* 17 p. 21,15 per hoc nullo gravi damno . . . Germania a Nordmannis -bus suis adfecta est. *THEGAN.* *Ludow.* 7 in senectute bona *plenius* -erum perrexit *Karolus* in pace (*THIETM.* *chron.* 2,18. *al.; cf. Vulg. gen.* 25,8). *al.* **b meton. de mundo, saeculo:** *IOH. METT.* *Ioh.* 93 p. 363,48 quamdiu foris erat, humani -ei latrocinia sollerter attendens secreti sui . . . seculares arbitros esse cavebat (*spectat ad Vulg. I Cor.* 4,3). *CHART.* *Eichsf.* 232 p. 137,1 pro redimenda -ei malitia, qui maxime subiacent, qui se ipsos tueri non prevalent *eqs.* **c de aetate:** **a** *spectat ad aetatem puberem, maturitatem:* *LEX fam.* *Worm.* 2 quousque haeres . . . ad suos -es pervenerit (*CHART.* *scrin.* *Col.* B 816). *CHART.* *scrin.* *Col.* A II 1 p. 140,28 ille (*heres*) fuit infra -es suos et exfestucare non potuit, donec veniret ad -es discretionis suae. **b spectat ad senectutem:** *WALTH.* *SPR.* *Christoph.* II 4,217 implevit . . . sterilem Sara fertilis alvum festinans partum, quamquam sit fessa -erum.

[2. dies v. deus p. 542,6.]

diesco, -ere. 1 *proprie i. q. illucescere, clarescere – tagen, hell werden (fere usu impers.; person.: l. 58.62. al.):* *CONSUE.* *Trev.* 4 horoscopo . . . si -at, providente omni cautela dato signo fratres aderunt. *VITA Burch.* *Worm.* 23 nocte quadam, antequam -ret (*descederet var. l.*), Dei servus de lecto se erexit. *ANSELM.* *Bis. rhet.* 3,1 p. 164,16 camus oportet, -it. *PETR.* *DAM.* *epist.* 70 p. 317,7 diluculo necdum plenius -ente (*discente var. l.*). *RUODLIEB V* 574 cum . . . -bat, ambo simul evigilabant *amici*, surgunt *eqs.* *YSENGRIMUS* 6,110 cerne, -it enim. *al.* *in imag.:* *BEBO* ad *Heinr.* II. 1 p. 484,26 omnis hoc credit, cuius mens lucifero sapientiae sereno -it, qui serenissima luce virtutum facere nescit occasum. *RUP.* *TUIT.* *off.* 6,24 sabbato post profundam tristitiae noctem -it nobis post meridiem in summam laetitiae claritatem (*sim.* *Ioh.* 14,482). *CONR.* *EBERB.* *exord.* 3,3 l. 46 iam . . . huic beato viro nocte adhuc media -bat et ultima nox ipsius sicut dies illuminabatur. 2 *translate i. q. (re)splendere, nitescere – (er)strahlen, glänzen, prangen:* *LIBELL.* *de Willig.* 1 p. 744,2 illum . . . facient nova semper memoriae luce -ere, quicunque illum temporaliter degentem videndo meruerunt agnoscere. *VITA Ludow.* *Arnst.* 4 quae (*sc. uxor comitis*) non solum tanti viri non degeneraret amplexus,

[Mandrin]

sed et in futurae sobolis -ret claritate, quicquid morum, quicquid gratiae in progenitoribus innatae probitatis cereus promississet. ALBERT. STAD. Troil. 5,9 floribus et ramis vestita platea -it.

diesis, acc. -in (-im), abl. -i f. (δῆσις) script. -ess-: l. 30. form. plur.: gen. -eon, -ium: l. 21. 25. acc. -es: l. 20. 24. 32. abl. -is, -bus: l. 12. 23.

1 intervallum (minimum) – (kleinstes) Intervall (t. t. mus.): **a in univ.**: REMIG. ALTISS. mus. 494,13 -is divisio toni, quae fit in duas aut in III aut in IIII partes. RICHER. REM. hist. 3,49 consonantias sive symphonias in tonis ac semitoniiis, ditionis quoque ac -bus distinguens . . . in plenissimam notitiam redegit Gerbertus. ALBERT. M. sens. 3,1 p. 78^a,19 in auditu sonus, qui est minima pars . . . soni, qui dicitur -is graece, fallit auditum. **b quarta pars toni – Vierteltonschritt**: ALIA MUSICA 79 XXIV (sc. mensuras) pro tono posuit Aristoxenus, XII pro semitonio, VIII pro tertia parte toni, VI pro quarta, quod est -is. ANON. mus. Bernhard I 4 fit . . . symphonia, quae vocatur diatesseron, habens duos tonos et semitonium, quod partitur duas -es (-im var. l.) in enarmonio. 40 prima (sc. symphonia) . . . est emitoniorum V . . . et est -eon X. SCHOL. Boeth. mus. 1,21,61 constat . . . enarmonium genus ex duobus tonis et semitonio; quod semitonium conficitur ex duabus -is. ALBERT. M. metaph. 10,1,7 p. 440,41 semitonium . . . duas habet -es sive unum discrimen -ium. **al. c semitonium minus – kleinerer Halbtonschritt**: ANON. mus. Bernhard I 37 -is . . . est sonus semitonio minor, quae limma vocatur. REGINO harm. inst. 9,21 hoc semitonium Phitagorici quidam veteres -in nominabant, sed sequens usus sonum se (semitonio Macr. somn. 2,1,23) minorem -ssin constituit nominandum (inde RHYTHMIMACH. 15^a,8 -im). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,189 ut cum lymmatibus -es produxit epogdous (sim. ARNULF. delic. 357 cum -i et limmate). LAMB. mus. quadr. p. 258^a,4 minorem (sc. partem toni) appellavit Boethius -im, id est minus semitonium. ALBERT. M. metaph. 10,1,4 p. 436,8sq. est 'discrimen' sive differentia, quae vocatur -is, qua vincit tonus semitonium; et ideo -is est iteratum primum in musicis. **al. 2 per errorem i. q. positio (vocis), thesis q. d. – Senkung (der Stimme), sog. Thesis**: AUREL. REOM. mus. 19,68 in versibus introituum prima syllaba, id est 'glo', arsin pacietur, exin secunda, hoc est 'ri', -in.

dieta v. daeta. ***diatarium** v. *diatarium.
dictarius v. diaetarius. **dietas** v. deitas.
dieticus v. diaeticus. **dietim** v. diatim.
dieuriticus v. diureticus. **diezeusis** v. diazeuxis.

diffamo v. diffamo. **difero** v. differo.
***diffacio** (desf-, disf-), -feci, -factum, -ere. (cf. francog. vet. desfaire) form. defa-: l. 57. 58. **1 proprie i. q. tollere, destruere – beseitigen, verschwinden lassen, zerstören**: **a in univ.**: CAPIT. reg. Franc. 39,7 si . . . carta (sc. libertatis) non paruerit, sed iam ab illo (sc. adversario) . . . dis-ta est (inde LEG. Lang. p. 507^b,34 -ta). BOTAN. Sangall. 30,6 herba sinicion . . . omnes panuculas . . . dis-it. BENEDICTIO ocul. (NArch. 13. 1888. p. 667,14) si alba est macula oculi, des-ta est; si rubigo est, Deus omnipotens destruet illum. ALBERT. M. summ. theol. II 1,4,1, 1,1 p. 58^a,14sq. Aristotelis ratio . . . est, quod 'illud, quod est, ex quo est omne fieri . . . , nec generatum est nec corruptum, nec factum, nec de-tum, sed est ante omne factum esse et post omne de-tum esse' (hic locus supra p. 186,65 delendus est). **al. b interficere (vel mutilare) – umbringen (oder verstümmeln)**: CAPIT. reg. Franc. 20,11 si per odium aut malo ingenio, nisi per iustitiam faciendam, hominem -erit (sc. comes) eqs. (inde LEG. Lang. p. 586^a,12). **2 translate i. q. vanum facere, perimere – vereiteln, zunichte machen**: CAPIT. reg. Franc. 39,2 iuret, qui locum episcopi vel abbatis tenuerit, (add. pars codd.), quod ipse eum (reum) ad iusticiam cuiuslibet dis-endam fugire non fecisset (inde LEG. Lang. p. 506^a,13 -endam). DIPL. Otton. I. 400 p. 545,16 si ullus de heredibus meis contra hunc meum iudicatum . . . ire, inrumpere aut dis-ere (sc. praesumpserit).

***diffactio** (-ccio), -onis f. **abolitio – Aufhebung**: RATHER. conl. 16,632 cumque comprehensio mei . . . , eleemosynae imperatoris deletio, facti illius -o (-ccio cod.) adhuc essent . . . in

causa.

diffamatio, -onis f. metr. -ō: l. 3. **1 divulgatio, diffusio – Verbreitung**: WILLIR. cant. 123,5 p. 30 odoriferi bona -o verbi allicit absentes gratanti aspergine mentes. HILDEG. scivias 1,3 l. 184 ab omnipotente Deo . . . vera -o cum iustis sermonibus processit, ubi eqs. **2 maledictio – üble Nachrede**: AESCULAPIUS 43 p. 73,38 quod (sc. sordes inspicere) si negligentes aut turpia supradicta contemnamus vel diligentiam non adhibeamus, -is locum incurrimus, ut laesus infirmus et vulneratus per-eat. EPIST. divort. Loth. 17 p. 237,12 multo magis cupientes (sc. Lotharius) vestro (sc. Nicolai papae) documento instrui et ad meliora provehi quam iuxta aemulorum -em in pravitate delectari. LAND. MEDIOL. hist. 3,9 p. 80,5 nunquam iustum inveni, qui per periculosa sacramenta ac pessimam -em malos ad Deum invitos converteret.

***diffamator**, -oris m. **qui maledicit, calumniator – einer der schmäh, Verleumder**: DEUSD. c. invas. (MG Lib. Lit. II p. 346,18) de -bus sive detractoribus ministrorum Dei (item p. 347,27).

***diffamatorius**, -a, -um. **maledicus, calumniosus – schmähend, verleumderisch**: CHART. Lub. IV 5 p. 8,13 (a. 1278) predicti episcopus, prepositus, decanus . . . contra sepredictos priorem, guardianum, fratres et cives libellos -os . . . conscribentes eqs.

diffamo (disf-, difa-), -avi, -atum, -are. form. defa-: l. 32. 68. struct. notabiliores: c. gen. criminis: l. 62. pendet ut: l. 56. usu medial: l. 39; impers.: l. 33. al. partic. perf. usu subst.: l. 60. al.

1 in bonam vel neutram partem i. q. (di)vulgare, diffundere, notificare – verbreiten, öffentlich bekannt machen, verkünden: **a in univ.**: RHYTHM. 87,10,4 mortem eius (Ioseph) per tunicam delicta (sic?) de-verunt fratres. VITA Meginr. 12 ilico . . . -atur de morte eius. WALTH. SPIR. Christoph. I 17 unus exivit, qui rem gestam apud regem -ret (-arat M). HELM. chron. 72 p. 138,8 fecit dux . . . verbum hoc -ari et personari in auribus vulgi. WILLETR. Sus. 144 transvolat fama ac statim dif-famat rem triviatim. saepius. medial. i. q. notum fieri – bekannt werden: RHYTHM. 4,2,4 Heber . . . , a quo coepit Hebreorum -ari populus. pandere – eröffnen: ALBERT. STAD. Troil. 6,241 regi Polydamas signum -at, ut illi (duces) norint, quo veniant tempore. **b gloria afficere, illustrare, praedicare – rühmen, preisen**: COD. Karol. 68 p. 598,15 victorias vobis a Deo concessas praedicantes ac dis-antes. VITA Liutb. 6 in tantum . . . capax ingenii fuerat, ut . . . veluti daedala -batur. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 3 universum per orbem celeberrimus -aris (sc. Karolus). EPIST. Teg. I 24^{ut}. comiti A. gloria multimodorum virtutum ubique -to (sim. 31^{ut}. al.). DIPL. Heinr. IV. 222 si . . . fidelium . . . nostrorum petitionibus clementer annuere condescendimus, honorem nostrum seculare -ari Deique clementiam nullo modo dubitamus nobis placari. **al. c. nom. c. inf.**: VITA Chrod. 1 p. 553,11 Mettis . . . veteres structores nomen rei satis congruens indidisse -antur. **2 in malam partem**: **a de hominibus i. q. maledicere, accusare – in Verruf bringen, beschuldigen**: CAPIT. reg. Franc. 100,1 quae (mulier) in opinione adulterii manet aut -atur. THIETM. chron. 6,90 ut regiae potestati resisterent, -antur Wirinharius et Bolizlavus. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,31 si aliquis . . . regem . . . offenderit vel etiam de hoc . . . non iuste infamatus (-tus A) fuerit eqs. CHART. Fris. or. 30 p. 25,34 si . . . aliquem accusaverint advocati de infamia . . . , indicetur -to purgatio septima manu fide dignorum facienda. saepius. convincere – überführen: ANNAL. Altah. a. 1037 p. 21,2 malitiae suae -tus a pessimo incepto . . . est frustratus archiepiscopus. **b de consilio i. q. patefacere – entdecken**: ANNAL. Altah. a. 1037 p. 21,7 hoc . . . consilio (sc. regem interficiendi) -to eqs.

adi. diffamatus, -a, -um. **1 infamis, ignominiosus – ehrlos, verrucht**: FORM. Senon. II add. 4,14 falsator est ille factus, excogitator est de-us. **2 (prae)clarus, celebrer – (hoch)angesehen, berühmt**: WILLIB. Bonif. 4 p. 15,4 nomen eius -um est et celebre apud omnes. IOH. NEAP. Ian. 32 p. 881^E deductum est sanctissimum corpus . . . in monasterium -i abbatis. HUGO TRIMB. registr. 199 clarus gramaticus fuit hic Donatus Ieroni-

[Mandrin]

mi didascolus Rome -us. 3 *expertus*, (*com*)*probatus* – *erprobt*, *bewährt*: GLOSS. Salern. p. 12^a, 17 difa-i, comprobati.

diffendo v. defendo. **diffenitio** v. definitio.

differeus, **diffenter** v. differo.

differentia (-cia), -ae f. *script.*: defe-: l. 39. dif(f)ir-: l. 10.

I *diversitas*, *discrimen*, *varietas* – *Verschiedenheit*, *Unterschied*: A *strictius*: 1 *gener.*: LIBER diurn. 84 p. 96, 12 unum Deum propter unitatem essentiae fatemur et trinitatem inseparabilem propter subsistentiarum atque personarum -am doceamus. COMPOS. Luc. T 33 de difi-a exaurationis; diffi-a exaurationis *eqs.* HRABAN. inst. cler. 3, 1 l. 12 -am medicaminum contra varietatem aegritudinum. PS. BEDA mund. const. 1, 3 dico . . . mundum ex eis (*sc. quattuor elementis*) totis constare ad -am humanorum seu aliorum corporum. ALBERT. M. animal. 18, 12 quidam dixerunt, quod causa -ae in sexu est exitus spermatis a testiculo dextro vel sinistro. ANON. IV mus. p. 47, 23 nota, quod -a est in modo sonandi *eqs. saepe. v. et p. 610, 49. de modo convenienti*: HILDEG. caus. 2 p. 117, 3 de ciborum -a in hieme. 2 *t. t. mus. i. q. diffinitio* – *melodische Schlußformel*, *Psalmendifferenz*: AUREL. REOM. mus. 8, 39 ad discernendas cantilenarum . . . -as. BERNO ton. prol. 10, 7 diffinitionem nihil aliud quam -am intellegat (*sc. lector*), qua initia cantus . . . a sono principalis toni . . . suavi . . . quadam differunt diversitate. GUIDO ARET. microl. 8, 27sq. distinctiones . . . dico eas, quae a plerisque -ae (gloss. MC: id est discernentiae) vocantur; -a . . . idcirco dicitur, eoquod discernat seu separet plagas ab autentis, caeterum abusive dicitur (*inde* COMM. microl. 31 p. 127). *saepe. v. et p. 193, 14. 3 math. de -a duorum numerorum in detractio* (*'Differenz'*): GERB. epist. math. I 1, 1 p. 13, 8sq. si volueris per singularem numerum dividere decemum . . . -am (gloss.: divisoris, divisionis) a singulari ad decemum per integram denominationem dividendi multiplicabis et articulos quidem propria denominatione et posita -a diminues. PS. BOETH. geom. 504 sumpta -a eos (*sc. numeros*) dividere oportet. 509. ANON. algor. Salem. p. 5, 18 -am dicimus, quidquid est inter digitum et X. *saepius*.

B *latius*: 1 *distinctio*, *segregatio* – *Unterscheidung*, *Trennung*, *Sonderung*: a *gener.*: a *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 9 p. 80, 10 metaplasmos . . . quos talis discretionis -a (*defecodd.*) dirimit. CONC. Karol. A 36, 28 presbyteri . . . utantur orariis propter -am sacerdotii dignitatis. HRABAN. epist. fragm. p. 520, 15 -a non debet esse in diversitate nationum, quia una est ecclesia catholica per totum orbem diffusa. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295, 11 nulla . . . inter sanctum et profanum -a erat (*item* a. 1078 p. 313, 20). HERM. CARINTH. essent. p. 78, 27 causa gignens et efficiens primo loco bimembri -a dividitur. IDUNG. PRUF. argum. dial. 2 l. 1033 abbates, qui . . . omnes fere monachos suos sine -a et sine electione faciunt ordinari presbiteros. *al. per prosop. de virtute discretionis*: HILDEG. epist. 57 p. 136, 6 D-a respondit: '*eqs.*' B *pars*, *capitulum* – *Abteilung*, *Abschnitt*, *Kapitel*: BURCH. URSB. chron. p. 77, 21 distinguens Petrus Beneventanus eas (*sc. epistulas*) sub certis titulis et librorum -is secundum convenientes sententias. G *summa* – (*Teil*-) *Betrag*, *Posten*: CHART. Naumb. 391 p. 350, 3 (a. 1196) certa -a reddituum suorum (*sc. ecclesiae*) tam ad prepositum ipsum quam ad usum fratrum pertinentium est diffinita. p. 350, 10 qui de redditibus et eorum -is consequenter annotatis ecclesie Cizensi attinentibus aliquid imminuere et subtrahere modo aliquo attemptaverit. b *gramm. de diversis significationibus*: CATAL. biblioth. Becker 37, 397 liber -arum Ciceronis. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 386, 16 iuxta -am Servii nullo modo 'liberetur a noxa', sed 'a noxia liberetur' . . . debet . . . dici. 2 p. 493, 7 Agroecius . . . dicit . . . 'afficimur honore et adficimur iniuria', sed . . . velut superflua videtur haec -a. ALFAN. premn. phys. 6, 3 p. 73 -a (PG 40, 634^B διαφορά) in his (*sc. phantasia*, *phantaston*, *phantasticon*, *phantasma*) circa solam diversitatem nominum facta est. RUP. TUIT. trin. 40, 11 l. 442 'divisiones' . . . 'grammaticae artis' . . . id est partes orationis octo, vocem articulata, . . . etymologiam, glossam, -am, barbarismum *eqs. al. c rhet. de modo argumentandi*: CONR. HIRS. dial. 188 fiunt (*sc. argumenta*) a genere, a specie, a simili, a -a, a contrariis *eqs. (cf. Cic. top. 3, 11)*. d *philos. de diversis spe-*

ciebus, formis generis: GUNZO epist. 11 p. 40, 19 quid de -a dicendum est, quae neque substantia neque accidens dici potest? ANSELM. BIS. rhet. 1, 17 p. 134, 11 cum . . . omnes species conjunctione duarum aut plurium videantur fieri specierum, sicut homo ex rationabili et mortali; quae quamvis dicantur -cie (-e C), vera tamen ratione . . . sunt speties in suo genere. RUP. TUIT. trin. 40, 13 l. 861 cum dicit *sancta scriptura* 'pomiferum' sive 'faciens fructum', -am ponit, quae addita generi, scilicet ligno, speciem ligni, id est arborem, constituit. ALBERT. M. metaph. 7, 4, 1 p. 368, 30 si . . . daretur, quod 'genus participaret -is (p. 1037^B, 19 τὸν διαφορῶν)' *eqs. saepe. e iur. de seiunctione bonorum in matrimonio* (*'Gütertrennung'*): CHART. Biel. 4, 9 (ante 1214) in sede nuptiarum dant sponsus et sponsa mutuo res suas, nisi velint interponere -am. 2 *ordo*, *positio* – (*Rang*-) *Ordnung*, *Bestimmung*: a *gener. i. q. status*, *condicio* – *Stand*, *Schicht*: RUD. FULD. Alex. 1 p. 424, 23 quattuor . . . -is gens illa consistit, nobilem scilicet et liberorum, libertorum atque servorum. OTLOH. Dion. 13 p. 834, 6 quamvis . . . abbas Hildwinus epistolam copiosam de huius sancti viri qualitate et -a scripserit. CHART. episc. Halb. 206 l. 49 testis sit sancta ecclesia, testis sit principum curia et testis sit omnium condicionum -a, testis sit . . . provincia. *adde*: ALBERT. STAD. chron. a. 1224 p. 358, 34 episcopus, qui hominis scivit -am, videlicet utrum comes (*sc. Baldeuinus*) esset nec ne. b *math. de ordine articularum in abaco* (*'Ziffernstelle'*): ANON. algor. Salem. p. 2, 21sq. compositus (*sc. numerus*) est ex digito et articulo; igitur sicut numerus infinitus, sic -ae infinitae; est itaque -a unitatum ab uno usque ad IX, -a decenorum a decem usque ad XC *eqs.* 3 *distantia* (*tonorum*), *interval-lum* – (*Ton*-) *Abstand*, *Intervall* (*usu mus.*): REMIG. ALTISS. mus. 494, 18 'distantiae', id est -ae *eqs.* REGINO harm. inst. 4, 15 hanc -am appellant musici intervallum toni, arithmetici vero sesquioctavam proportionem. HERM. AUGIENS. mus. p. 20, 4 cum . . . diapente ac diatesseron -a sit tonus *eqs.* ANON. IV mus. 4, 1 p. 67, 8sq. -a inter diapason et diapente, quae dicitur intervallum, est diatesseron *eqs. al. de consonantia, harmonia*: CARM. Bur. 92, 61, 3 vocum -e sunt illic (*sc. in nemore Cupidinis*) invente: sonat diatessaron, sonat diapente.

II *dissensio*, *controversia*, *lis* – *Mißhelligkeit*, *Zwist*, (*Rechts*-) *Streit*: ACTA imp. Winkelm. I 404 p. 351, 11 (a. 1248) concedentes (*sc. Fridericus imperator*) ipsis comitibus . . . potestatem . . . elligendi . . . iudicem et rectorem . . . , qui -is et causis vertentibus . . . in dicto comitatu, tam principalibus quam appellationibus, cognoscat, terminet et deffiniat.

III *dilatatio*, *mora* – *Verzögerung*, *Aufschub*: HUGEB. Willib. 5 p. 104, 25 devote sine thesede -a . . . se pergere spondebat. CAPIT. reg. Franc. 273, 29 quicquid eis (*colonis*) caricare praecipitur de opera carroperae, quando illam facere debent, sine ulla -a caricant. MANEG. c. Wolff. p. 98, 11 sine -cia . . . de vicio itur in vicium, ubi etiam peccati causa fit precedens peccatum. BERTH. RATISB. serm. 10 p. 55, 34 ille (*sc. diabolus*) . . . recessum eorum (*sc. religiosorum*) impedire conatur dicens: bene in saeculo salvaberis, non omnes ibi damnantur, adhuc -a, utilis eris *eqs.* *intermissio* – *Unterbrechung*: BURCH. ARGENT. itin. A p. 59, 20 procedens (*Burchardus*) navigando sine -a XL et VII diebus *eqs.*

***differentialis** (-nci-), -e. *diversitate quadam differens*, *discretivus* – *einen Unterschied enthaltend*, *unterschiedlich*, *unterscheidend*: 1 *adi.*: a *gener.*: GUNTH. PAR. orat. 1, 3 p. 113^C huius -is amphilogiae (*i. 'pro salute animae vel his, quae ad illam prodesse possint'*) sensum curemus inspicere. FUND. Walds. 2 (MGScript. XV p. 1089, 35) non . . . novit miles principem, quia princeps insignia -cialia deposuerat. b *spec.*: a *log. de diversis formis generis*: OTTO FRISING. gest. 1, 5 p. 17, 36 formas, quae ad componendam speciem aut in capite ponuntur, ut generales, aut aggregantur, ut -es, aut eas comitantur, ut accidentales. ALBERT. M. metaph. 3, 2, 6 p. 121, 43 infinitae formae -es. B *mus. tonus* -is *i. q. differentia*, *diffinitio* – *melodische Schlußformel*, *Psalmendifferenz*: HIER. MOR. mus. 20 p. 154, 15sq. sciendum, quod triplex est tonus, scilicet tonus artificialis, . . . tonus vulgaris et tonus -is . . . ; tonus . . . -is est in fine 'Gloria Patri' finalis inflexio vocis, secundum

[Mandrin]

quam psalmodi antiphonae decenter coniungitur. 22 p. 160,27 de intonationibus . . . versuum introituum sive de tono -i, quod idem est. 2 *subst. neutr. i. q. character, insigne* – (*Unterscheidungs-*)*Merkmal*: GERHÖH. (?) tract. II 18 quia -bus propriis ab invicem distincte sunt *personae sanctae trinitatis*.

différo, distuli, dilatatum, differre. *script.*: *prae.*: defe-: l. 18.25.26.52. *al.* deff-: l. 26. *al.* dife-: l. 46. p. 610,64. dif(f)ir-: l. 18. *perf.*: dest-: LEG. Burgund. const. I 81,2. dit-: EPIST. Reinh. 94 (cod.). -tull(i): l. 40. p. 610,30. *al.* -act(us): l. 26. *form.*: *indic. imperf.* -eraba(m): l. 46. *perf.*: *indic. differu(i)*: COD. Karol. 58 p. 583,27. *partic.* -fert(us): p. 610,65. *depon.*: l. 46. *usu absol.*: l. 18.19.21.23; *medial.*: p. 610,39.43; *refl.*: p. 610,26.29.30. *struct. notabiliores*: *seq. imper.*: l. 47. *pendet in c. gerundio*: l. 63.

I sensu originario: **A trans.**: 1 *absol. i. q. haesitare, expectare, moram facere* – *zögern, abwarten, sich Zeit lassen*: PIRMIN. (?) scar. 26 p. 60,18 nolite tardare converti ad Dominum et ne diffiratis (deferatis A, difiratis C) de die in diem. RADBERT. corp. Dom. 14,41 Basilius . . . sanctus non -ens . . . 'baptizavit eum (Hebraeum) eqs.' VITA Mathild. II 12 regina . . . nec diutius -lit, sed iter accelerans in Gruona venit. CHART. archiep. Magd. 237 p. 297,15 de reliqua parte bonorum suorum . . . -lit Otto, donec videret, si eqs. 2 *de rebus*: **a strictius i. q. prolatore, producere, reicere** – *auf-, verschieben*: **a in univ.**: LEG. Burgund. const. I 81,1 ut . . . causam . . . -re (deferri, deferre, deferre *var. l.*) non liceat. FORM. Bitur. 16 -cta est . . . res, quae a me petebatur, usque ad adventum presulis. RUP. MEDIOI. Adalb. 10 p. 52,20 qui (*artifices structurae*) . . . consequentiam tractatus (*sc. operis*) -lerunt diei sequenti. THIETM. chron. 7,50 p. 460,25 iter imperatoris . . . ob viae asperitatem -tum est. *persaepe. v. et p. 610,33*. **β negligere** – *verabsäumen, unterlassen (fere c. inf.)*: LEX Ribv. 36,2 sin . . . manitus fuerit ad secundo mallo aut ad tertio seu ad quarto . . . usque ad sexto venire -lerit. TRAD. Frising. 1317 si . . . et in quinto (*sc. anno*) dare (*sc. tributum*) -lerit ancilla. DIPL. Constantiae 31 mandatum nostrum . . . -lit *archiepiscopus* adimplere. CHART. Tirol. notar. I 427 p. 201,29 si infra octo dies emere -lerit *episcopus. al.* *pendet ut*: LEX Sal. Pipp. 86,4 si grafio invitatus fuerit et ibidem non venerit, si eum sunnis non detenuerit aut certa ratio dominica, et se (si *pars codd. rec. E*) -lletit (-lerit *var. l.*), ut ibidem non ambulet. **γ renuere, recusare** – *ablehnen, sich weigern (fere c. inf.)*: CHRON. Fred. 4,25 Bertoaldus . . . 'nos duo singulare certamen . . . iungamus ad primum; . . .'; sed haec Landericus facere -lit. DIPL. Arnulfi 95 illos, qui . . . se illius non -unt adhibere servitio. IOH. VEN. chron. p. 151,16 dux . . . pacem . . . facere diferabatur. **c. imper.**: FORM. Augiens. C 19 precamur, ut fratrem ill. mox . . . admittite ne -atis. **δ denegare** – *verweigern, vorenthalten*: EPIST. *var.* II 20,2 p. 328,42 incongruum ducimus auctoritatis vestrae pio desiderio -ri, quod . . . constat debere largiri. HRABAN. epist. 29 p. 446,30 pontificum scripta continent usque ad sextam vel septimam generationem coniugii usum esse -endum (deferendum M). **β latius**: **a impedire** – *verhindern*: ANNAL. Quedl. a. 1013 p. 81,47 quod (*sc. quod rex pascham Aquisgranis ageret*) ne fieret, repentina et gravis infirmitas -lit. **β (e)vitare, declinare** – *vermeiden*: GESTA Bereng. 2,49 siti perit alter in arvis, Ungrorum (gloss.: *sc. dum*) cupit infausta -re (gloss.: *vitare*) sagittas. WIDUK. gest. 2,10 rex . . . arma -lit, veniae locum dedit. **γ remittere** – *erlassen, ersparen*: CARM. Teg. 39,38 tempora longa tuo det Christi dextera regno, -at et voto tempora longa tuo (*i. tua vota sine mora adimpleat*). **δ praetermittere** – *übergehen*: AETHICUS p. 88,4 tam difficilia . . . , quaeque et Moyses et vetus historia in enarrando -lit et hic secerpens protulit. **c spectat ad notionem verbi intrans. sensu causativo i. q. mutare, differentem facere** – *abändern, unterschiedlich gestalten (cf. ThLL. V/1. p. 1078,55sq.)*: *v.* p. 610,58. 3 *de hominibus*: **a strictius i. q. remorari, detinere** – *hinhalten, verträsten*: **a in univ.**: LIUTG. Greg. 3 p. 70 qui (*Bonifatius*) cum venisset, non statim . . . honore sibi condigno receptus est a rege, sed . . . -tus. LAMB. TUIT. Herib. 2,3 p. 209,11 non -lit ulterius amantem (*sc. Eilwardum*) proficiens se in supernis perpetuo commorantem. AMADEUS LAUS. hom.

7,162sq. ut, quo fructu genitrix Regis nostri -ta sit, monstrareremus; . . . -rtur mater Domini eqs. TRANSL. Conr. Const. 4 pius . . . medicus eam (*mulierem*) diutius non -lit, sed utroque incommodo (*sc. paralysi et caecitate*) . . . liberam tradidit. *al.* 5 **β (parcendo) reservare** – *aufsparen, (vorläufig) schonen*: RHYTHM. 150,206,3 exaudi (*sc. Christus*) me (*sc. Nicaeam*) pro salute meae orantem animae, exaudi nec patiari me -ri (-re *var. l.*) a iudice. WIDUK. gest. 2,31 p. 93,6 caeteri . . . insidiarum conscii in alteram ebdomadā -untur. MEGINH. FULD. (?) Ferr. 14 p. 542^C iudex maluit hunc in poenis -ri sperans eius vel fame constantiam flecti, qui eqs. EPIST. Mog. 43 p. 389,14 sciatis (*sc. Augustenses*) . . . vos . . . adhuc nostra (*sc. archiepiscopi*) intercessionē -tos. **γ inhibere** – *aufhalten*: LIUTG. Greg. 2 p. 68,10 coepit Gregorius puer iterum legere velle sicut prius; egregius ergo praeceptor paululum eum -lit et dixit: 'non ita, fili eqs.' **β latius**: **a prohibere, arcere, repellere** – *fern-, abhalten, zurückstoßen, -weisen*: AGIUS epic. Hath. 480 nos flemus, quae in hac convalle sumus lacrimarum tamque diu a nostra -imur patria. EKKEH. IV. carm. Gall. 7,5 retentant Gallum vepres, diaconus accurrit, lapsans illum -lit. THIETM. chron. 4,52 hic (*sc. Ekkihardus*) se paululum a regni fastigio -tum graviter ferens eqs. VISIO Godesc. B 25,1 purgatorium vidit homo ignem . . . et requiem sanctorum animarum, que ob sui imperfectionem a celesti regno -untur. *refl. i. q. se subtrahere, se absentare* – *sich entziehen, fernbleiben*: LEG. Wisig. 9,29 p. 374,10 dum aut de bellica protectione se -unt desertores patriae aut eqs. 12,3,21 p. 450,17 quemadmodum viri earum (*sc. mulierum Iudaeorum*) de presentia se sacerdotali non -unt (*sc. diebus sabbatorum*), ita et ipse eqs. FORM. Marculfi 1,32 l. 11 si se non -llisset (-lisset *var. l.*) proditor. **β profligare, conficere** – *zugrunde richten*: EPIST. Meginh. 28 p. 225,22 satius sibi visum fuisse causam, in qua aut nichil aut non ita multum vestro iuri decederet, paululum quid -re, quam vos -ri et disperire. **B intrans. (medial.: l. 39.43)**: 1 *divergere, diversum esse* – *unterschiedlich sein, sich unterscheiden*: AMALAR. ad Hild. 31 duo -unt inter primam feriam et quartam feriam; distat enim resurrectio nostra a resurrectione Domini. off. 1,38,11 quod . . . distat inter Adam et Abraham, hoc oportet -ri (-re D) inter doctrinam magistrorum ad catecuminos, qui baptizantur in pascha Domini et in pentecoste. HRABAN. epist. 28 p. 444,21 quoniam . . . diverse sunt voluntates et -unt ingenia. DHUODA lib. man. 4,8,67 inter divites divitum et pauperes pauperum multae -untur sententiae inaequalitatum. ALFAN. premn. phys. 1,14 p. 8 -rt (*PG 40,508^C διαλλάττει*) . . . lapis etiam a lapide virtute qualibet. METELL. exp. Hieros. 6,53 nil . . . Salem -re Salimve probi docuere. *saepius. v. et p. 607,23. impers. i. q. interest* – *es macht einen Unterschied, es ist von Bedeutung*: PETR. DAM. serm. 50,3 quia non est divinae virtuti differentia sive in multis sive in paucis vincere, ita etiam divinae pietati nil -rt sive minimis quibusque peccatis sive gravibus indulgere. RUP. TUIT. trin. 5,13 l. 577 nec -rt, utrum Salem an Salim nominetur. 15,20 l. 949 parum . . . -rt in crimine decipere et decipi posse. HEINR. TEG. Quir. II 13 quid -rt vovisse Quirino, reddere Georgio? *saepius*. 2 *variare, alternare* – *variieren, (ab)wechseln*: ANON. IV mus. 4 p. 73,10 sint CCC cantus vel tenor, incipiendo supra per diapason primis duobus punctis remanentibus, sed non -entibus, et tertius post cum eisdem, sicut ccc acutis, et tunc -endo ultimum sonum per diapente. *ibid. al.* 3 *distare* – *entfernt sein*: PS. ODO CLUN. mus. p. 280^b prima figura, quae voces a se tono et semitonio -ant, edocebit.

II per confusionem c. deferre: **A devehere, secum ferre** – *mitführen*: AETHICUS p. 141,19 flumina inrigua arenaque in alequibus locis aurum -rt (*difert var. l.*). p. 106,9 a gignaris nauticis oblati (*ablatis var. l.*) vel -fertis in nonnullis regionibus (*sc. crystallis; v. notam ed.*). **B dirigere, dimittere, deducere** – *hinschicken, zuführen*: THIETM. chron. 1,6 Heinricus . . . legato ad antistitem concite directo, ut vinctos solveret et ad suimet presentiam -re voluisset, postulavit. ANNAL. Hild. a. 1103 p. 51,14 nisi mira Dei clementia eum (*sc. imperatorem facinorosum*) sufferret et ad poenitentiam -lisset, terra eum vivum . . . obsorbuisset. **C accusare** – *anklagen*: FORM. Senon.

[Mandrin]

II add. 5,10 sicut -tus in falsatura falsator vadit. **D tradere** – *überliefern*: AETHICUS p. 87,3 incipit liber Ethico translato philosophico edito oraculo Hieronimo presbytero -tum ex chosmografia, id est mundi scriptura.

adi. differens, -entis. *diversus, alius* – *unterschiedlich, anders*: OTTO FRISING. chron. 8,31 p. 447,9 quod, sicut in presenti . . . proportionaliter, hoc est -i et ordinata participatione, disponimur, sic *eqs.* ALBERT. M. metaph. 10,2,3 p. 444,26sq. alia . . . et diversa sunt et largo modo -ia (p. 1054^b, 31 τὰ διὰ-φορα), 'quaecumque' secundum 'figuram categoriae' sunt 'alia' et alia, 'specie vero' sunt -ia, 'quorum idem est genus' proximum. CARM. Bur. 56,4,2 -em (sc. mulierem) omnibus amo differenter.

subst. neutr. differens, -entis. *t. t. log. i. q. diversum, aliud* – *das Unterschiedliche, Andere*: ALBERT. M. metaph. 5,2,7^{capit.} de modis diversi et -is. 10,2,3 p. 444,56 contrarietas est duorum sub uno genere -ium maxima distantia. *ibid. saepius*.

adv. differenter. 1 *diverse, aliter* – *auf unterschiedliche Weise, anders*: ARNO REICHERSB. apol. p. 115,23 inde benedictiones, inde sancti spiritus in nos emissiones ac divisiones gratiarum extiterunt, -r quidem in nos, gentes, atque populum Iudaeorum. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 175,10 doceri poterunt omnes alii modi falconum ad airones, -r tamen. ALBERT. M. sent. 4,19,14^{capit.} an Moyses et Aaron fuerunt sacerdotes, et quam -r. veget. 4,134 casus . . . foliorum . . . -r invenitur in herbis et arboribus sicut et fructificatione. metaph. 7,3,10^{capit.} qualiter -r mathematica et physica concepta sunt cum materia. 11,1,3^{capit.} quam -r utuntur causis physicus et primus philosophus. *ibid. al. v. et l. 13*. 2 *distincte* – *mit strenger Unterscheidung*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,7 l. 26 -ius (sc. *quam per 'Pater noster'*) . . . solum illum (sc. *Christum*) decet aeterni patris nomen singulariter invocare. 3 *definite, separatim* – *speziell, unterschieden, gesondert*: EPIST. var. II 19 p. 327,20 -r ac cum integritate sui, quaeque ex eo (sc. *ex revelatione Stephani papae*) reperta sunt, in altero volumine colligas (sc. *Hilduinus*). DIPL. Heir. II. 116 nos . . . predium . . . Radesponsensi sanctae Mariae monasterio, quod -r inferius dicitur . . . in proprium donavimus.

differtus v. differo. **differvesco** v. defervesco.

differvi v. differo.

***diffessio**, -onis f. (diffiteri, cf. confessio) *infinitio, negatio* – *das Leugnen, Abstreiten*: SUMMA dict. Saxon. 10 p. 265,8 quod . . . error non facit hereticum, sed erroris -o.

defessus v. defetiscor.

diffibulo, -avi, -atum, -are. (re)solvere – (auf)lösen: 1 *proprie de pallio fibula constricto*: RUP. TUIT. Matth. 12,1165 ipse (*Christus*) . . . -to ac deposito, quod super tunicam amictus erat, pallio . . . ministrabat. 2 *translate: a perturbare, confundere* – *stören, verwirren, zunichte machen*: VITA Ludow. Arnst. 16 (ASBoll. Oct. XI p. 759^B; 1198/1233) ne materiam nostram varius sermo -et. FRID. II. IMP. epist. C p. 107,20 qui (sc. *nepos meus*) nonnumquam cuiuslibet vota -at (dissibulat var. l.). *repellere* – *abwehren*: ALBERT. STAD. Troil. 5,563 illa (*Penthesilea*) perita satis clypeo -at ictum et circumducto sauciat ense virum. **b** *decidere, ad finem perducere* – *entscheiden, zu Ende bringen*: HEINR. WIRZ. cur. 731 non longe suspendit *papa* opus; . . . 'sic sit', ait, vel: 'non'; sic, (*pars codd.*; sic . . . sit ed.) res -at (gloss.: i. diffinit) omnes, sic *eqs.*

difficilis, -e. *script.*: defi-: FRAGM. mul. II 14. TRACT. de caus. mul. 4. difi-: l. 67,71. p. 612,58. al. -iti-: l. 72. -cel-: l. 69. *compar.* -ll-: l. 71. *usu subst. passim*, e. g. p. 612,2.

1 *de rebus: a difficultatis plenus, operosus, molestus, arduus* – *schwierig, mühsam, beschwerlich: a in univ.*: BONIF. epist. 10 p. 11,16 audivit *redivivus* horrendum et tremendum et dictu -em gemitum. PASS. Kil. I 8 graviora et -iora (difi-var. l.) . . . suades . . . quam ante. WIDUK. gest. 3,24 quanta sapientia . . . vigilaverit dux, -e (-ele var. l.) est omnimodis edicere. 3,53 fluvium ad transmeandum paludibus -illimum. GERH. AUGUST. Udalt. 1,21 l. 5 cum . . . ad -lliores (difficil(l)-, difitili- var. l.) vias perveniret. LIBELL. de reb. Trev. I p. 99,15

a Plectrude Karolus est captus et longa -ique custodia est detentus. ALBERT. M. cael. 2,2,4 p. 134,2 sicut . . . inquisitio -ium est aliquando vituperabilis, ita aliquando est laudabilis. *persaepe locut. adv.* de -i: CHRON. rhythm. Col. 5,71 si sic unicus horum (sc. *scabinorum*) tam de -i per nos (sc. *plebem*) modo mortificatur *eqs.* *diligens* – *genau, streng*: CHRON. Mich. praef. p. 1,16 noverit *quisque* -illima observatione quaeque Mosaicae legis amaricata gratia evangelii indulcata, nec crediderit non posse placari Deum, nisi *eqs.* **β** *de oratione sim. i. q.*

10 *obscurus* – *schwer verständlich, unklar*: HRABAN. epist. 8 p. 393,28 cum in -illimo loco conversans . . . tantum occupatus sim, ut *eqs.* (21 p. 428,3). GODESC. SAXO gramm. 2 p. 469,8 interdum ab auctoribus -ior glosa ponitur quam sit ipsum, quod exponitur. EKKEH. IV. bened. I 13,78 pandi -em (gloss.: nimis obscurum) patefecerat Gregorius Ezechielem. CONR. MUR. summ. 6,6^a p. 435,1 notetur, si scribatur stilo -i et obscuro vel stilo facili, lucido et plano ad intelligendum. **γ** *de pulsu fort. i. q. demissus* – *viell.: gedämpft, schwach*: PS. GALEN. puls. cod. Vr 33 effimerarum febrium pulsus est simplex et non

20 valde inequalis aut sordidus aut -is. **b** *gravis, magnus* – *schwer(wiegend), schlimm*: DIPL. Frid. I. 554 quam (*largitionem*) quicumque ausu temerario infringere presumpserit, . . . -em imperatorie maiestatis incurrit offensam. CHART. episc. Lub. 260 p. 252,10 pensantes subditorum nostrorum . . . excessus -es et enormes, qui . . . rapinam sacrilegam . . . irreverenter commiserunt. *medic.*: THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p. 163^A scio me (sc. *Galienum*) fistulas -es et profundas sordibus plenas aliquoties curasse. 2 *de hominibus: a tardus, cunctans, deses* – *schwerfällig, bedächtig, zögerlich*: AGIUS vita Hath. 8 in amicitia non aliis quam iustis concedendis cauta admodum et -ior videbatur. OTTO FRISING. gest. 1,52 ut tam gestu quam

30 voce pondus servans, sicut in factis gravem, sic in dictis se ostenderet Gilbertus -em. *in imag.*: HEIRIC. Germ. I 6,151 huc pede -i quanquam decurrimus usque, at nunc ulterius temptans intendere gressum materiae novitate premor. **b** *moserosus, asper* – *launisch, mürrisch*: HRABAN. epist. 16 p. 418,10 si indisciplinatis et -illis rerum dominis propter Dei amorem . . . oportet Dei famulos subiectos esse, quanto magis *eqs.* hom. II 27 p. 195^D alia editio (sc. *epistolae Petri*) pro 'dyscolis' (sc. *dominis*) '-es' habet. ALBERT. M. eth. II 4,2,10 p. 313^a,23 quidam . . . excellentium -es vocantur, irascentes in quibus non oportet et magis quam oportet et pluri tempore quam oportet.

40 *al.* **c** *obstinatus, contumax* – *widersetzlich, unbotmäßig*: INNOC. III. registr. 2,186 p. 353,13 in exequendis illis, que vobis iniungit Romana ecclesia, nequaquam vos exhiberetis (sc. *capitulum*) -es vel rebelles. CHART. civ. Erf. 99 in cuius (*annui debiti*) solutione, dum nobis singulis annis pretextu paupertatis fuissent (sc. *conventus Scotorum*) -es et molesti, nos . . . unum mansum . . . recepimus.

50 **adv. difficulter vel difficile vel raro difficiliter**. 1 *aegre, operose, vix* – *schwer(lich), mit Mühe, kaum*: COLUMB. epist. 2,8 p. 20,14 complere haec omnia . . . circa mundi facultates saepius rixantes et irascentes -illime possunt. VITA Desid. Cad. 24 p. 581,7 infra urbem nullus fere egens erat, nullus, quod cupierat, -lter inveniebat. RATHER. prael. 1,31 l. 1047sq. sunt, qui -lter . . . capientes capta fortiter retinent; . . . sunt, qui facillime capiunt, -illime amittunt. ANTIDOT. Glasg. p. 113,21 qui hura difi-e faciunt. OTLOH. quaest. 50 p. 134^A tepide viventes Christiani -ius corriguntur quam pagani. HILDEG. phys. 1,85 qui pinguedine et de multis cibis et potibus dumphet, ille tantum anhelum -iter trahit. *persaepe*. 2 *vehementer* – *heftig*: PAUL. AEGIN. cur. 179 p. 105,16 tusse . . . -lter (3,32,2 χαλεπώς) dominante.

difficio v. deficio.

65 **difficultas vel raro difficil(l)itas**, -atis f. *script.*: defi-: ALDH. ad Acirc. 10 p. 96,18 (var. l.) difi-: p. 613, 2. al. -filcu-: p. 613,12,30.

70 1 *gener.*: **a** *in univ. i. q. negotium, impedimentum, labor* – *Schwierigkeit, Umstand, Beschwerlichkeit, Mühsal*: AETHICUS p. 152,9 ut veritatem ob nimiam -ilitatem (-ltatem V) paucis favorum criptolis prodere valerem. CAPIT. reg. Franc. 150,4 ubicumque per negligentiam abbatis . . . aliquod vobis -ltatis in

hoc apparuerit obstaculum *eqs.* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 893 p. 122,22 magna cum difficu-e itineris . . . reversus est rex. SIGEH. Maxim. praef. p. 230,25 tanta rerum -ltate (-il(li)- var. l.), qua nusquam illaesius evadere valeam. STATUT. ord. Teut. p. 39,10 quod singuli (*fratres*) sua (*sc. indumenta et calciamenta*) soli sine -ltate exuere possint et induere. ALBERT. M. bon. 109 p. 72,84 quod -ltas excludit delectabile in sensu, sed non delectabile in ratione. *persaepe. meton. i. q. obstaculum – Hindernis*: THIETM. chron. 7,2 p. 400,9 hic (*imperator*) cum maxima prosperitate et gloria Alpinas superat -ltates. **b** *obscuritas – Unklarheit*: HRABAN. epist. 4 p. 387,30 scias (*sc. frater*) me non -ltati (-ilc- G) verborum aut obscuritati sententiarum studuisse. 10 p. 397,6 te (*sc. Frechulfum*) . . . -ltas ulla lectionis non deterreat, sed *eqs. ibid. al. c* *dubitatio, cunctatio, mora – Zaudern, Zögern, Verzögerung*: LIBER diurn. 15 religiosus desideris sine -ltate praestari decet effectum. FORM. Augiens. C 14 quas (*preces*) pro vobis . . . ad mundi Regnatorem me fundere absque -ltate scitote. DECRET. Burch. 3,143 qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiis aut cum -ltate reddunt. CHART. ord. Teut. (Thur.) 50 illorum (*fratrum*) nobis iterata conquestio patefecit -ltatem in iusticia exhibendo, qui promptus e[st] pronus ad gratiam sperabar. CHART. Friburg. 106 quod annis singulis . . . nobis . . . viginti modii siliginis . . . sine -ltate census solutione et nomine representabuntur. *al. d* *calumnia – Schikane*: DIPL. Heinr. I. 12 p. 49,20 ut . . . coenobium . . . nullius superioris aut inferioris personae -ltate turbetur. **2** *medic. i. q. molestia – Beschwerden*: PS. HIPPOCR. progn. A 18 u r i n e -ltas (RECEPT. Lauresh. 3,7. *al.*). RECEPT. Lauresh. 2,104 contra omnes visicae -ltates. BOTAN. Sangall. 3,11 ad stomacho -lcutatem (*sic*). WILH. CONG. chirurg. 897 inspirandi et expirandi -ltas. *al.*

difficulus v. *difficilis*.

***diffidatio** (-cio), -onis f. (*diffidare) *renuntiatio fidei – Treuaufründigung, 'Widersagung', 'Widerbot' (de re v. HRG V. p. 1349sqq.)*: CONST. imp. II 427,88 (a. 1244) si quis spoliaverit aliquem sine -e, quod dicitur widersagen *eqs.* ACTA imp. Böhmer 978 p. 683,2 cuius (*eventus*) . . . tibi (*sc. archiepiscopo*) coniecturam nulla contra te civium . . . aperta turbacio seu quavis -cio vel tua erga ipsos demerita indicabant. ANNAL. Ianuens. IV p. 148,32 nulla -e (difficatione N) premissa . . . Ianuenses omnes . . . in personis et rebus capti sunt. *al.*

***diffide** adv. (cf. bifidus, diffindere) *in duas partes – auseinander, entzwei*: EKKH. IV. bened. I 14,4 frusta capisterii reiunxit *Benedictus* -e fracti; alveoli frusta prece nectit dissociata (*sed cf. Greg. M. dial. 2,1 p. 73,8 cumque ad locum venissent, qui Effide dicitur*).

diffidens, diffidenter v. 1. *diffido*.

diffidentia (-cia), -ae f. c. gen. obi.: l. 51. 57. *al.*

1 gener. i. q. mala confidentia, suspicio, dubium – Mißtrauen, Zweifel: a in univ.: BONIF. epist. 91 p. 208,15 detestatio erit maxima sacerdotum et -a ministrorum ecclesiae. RADBERT. fid. 1,1347 de promissis . . . Dei nihil hesitantes -a, sed confortati fide in omnibus constanter Deo gloriam demus. VITA Poppon. 28 p. 312,53 totius -ae caligine exclusa. EPIST. Mog. 31 p. 375,27 si meretrices et publicani nos in regnum Dei precesserunt, que iam -a nobis erit de salute? EPIST. Hildesh. 71 nullius . . . contumacie instinctu aut iuris -cia vocationis vestre (*sc. imperatoris*) terminum . . . neglexi (*sc. episcopus*). *persaepe. incertitudo – Unsicherheit*: EGBERT. fec. rat. 1,178 (schol.) colonus aliquis sub malo patrono -am habitandi habens casam, que bene stabat, precipitat et ad dominos mitiores asportat. **b** *trepidatio, cunctatio – Verzagtheit, Angstlichkeit, das Zaudern*: ARBEO Corb. 18 p. 208,17 cui (*Ansario*) . . . nihil -ae animi inherere praecipiens, pugionem in manu sumere indigans. VITA Boniti 24 (MGMer. VI p. 132,2) videns vir Dei suorum -am fratrum, blande eos consolari cepit. PETR. DAM. serm. 51,1 evangelica lectio . . . tabescentes animos erigit, pusillanimitatis et -ae frigus excludit. OTLOH. curs. 20 (PL 146, 213^B) saepe contingit, ut inter multos peritos aliquis sit tardioris ingenii, quod . . . Dominus non tantum propter eius imperitiam vel -am fieri permittit, sed etiam *eqs. al. expressius i. q. desperatio – Verzweiflung*: ANNAL. Cas. a. 1191 (codd. 4.5

[MGScript. XIX p. 314,48; s. XI./XII.ⁱⁿ]) quod factum (*sc. quod imperator roccum Arcis violento insultu cepit*) suos in audaciam et nostros inducit in -am. SPEC. virg. 4,574 -a quadam quasi rebus desperatis simulata. **2** *publ. et iur. i. q. renuntiatio fidei – Treuaufründigung, 'Widersagung', 'Widerbot' (de re v. p. 613,35)*: GESTA Camer. cont. I A 21 in ipso absolutionis die, qui est ante parasceven, -am domino suo mandavit *Hugo*. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1278 p. 709,30 rex Boemie . . . manu valida Austriam ingreditur . . . quamvis . . . nunquam litteras -cie regi Romanorum premisset. **3** *theol. i. q. infidelitas, incredulitas – Unglauben*: GODESC. SAXO theol. 12 p. 226,20 pereunt omnes . . . filii gehennae, filii -ae, falsi fratres (RUP. TUIT. Matth. 7,135. *al.*; spectat ad Vulg. Eph. 2,2. 5,6). ODO GLANN. Maur. 39 ut ostenderet Dominus, quantum fides proficiat et -a officiat, *eqs. meton. de diabolo*: RATHER. conf. 198 venit ira Dei in filios -ae, id est diaboli, qui ideo vocatur -a, quia *eqs.*

diffideor v. *diffiteor*.

1. diffido vel raro defido, -fisis sum, -ere. *script.*: *deffi-*: HONOR. III. registr. 267 p. 192,37. *disfi-*: DIPL. Heinr. II. 86. *difi-*: l. 34. p. 615,14. *al. partic. perf. usu pass.*: p. 615,12. *partic. praes. interdum usu subst.*, e. g. l. 29. ?*confunditur diffisus c. diffusus*: l. 53.

1 male confidere, dubitare (de), suspicere – mißtrauen, zweifeln (an) (saepius i. q. desperare – verzweifeln [an], e. g. l. 27): a in univ.: **a** *absol.*: HROTSV. Cal. 2,3 cur di-tis (*sc. amici*)? :: quia rem difficilem petis. Abr. 7,9 noli di-ere, filia, noli desperare. BOVO SITH. Bert. 9 p. 532,48 hac . . . spe consolamur, quod . . . omnibus a cordibus di-entium dubitatio pelleretur. METELL. exp. Hieros. 3,852 ne di-as (*sc. Boimundus*) vel dicta minus michi (*sc. Pirro*) credas. ALBERT. STAD. Troil. 5,910 nec mens di-ens (*corr. Sedgwick [ALMA 6. 1931. p. 177]*; diffidens *ed.*) nec manus instat eis (*Graecis*). **β c. dat.**: ANNAL. Fuld. II a. 817 rebus propriis di-ens (*difi- var. l.*) . . . imperatori se tradidit rex Langobardorum. RUOTG. Brun. 44 p. 47,17 ut mens . . . minime desperet, sibi de-at (*di- var. l.*), in Domino confidat. THIETM. chron. 3,22 hii (*Graeci*) . . . promissionibus . . . di-entes abierunt. LAUR. LEOD. gest. 1 succiso . . . calcaneo graviter vulneratus, dum v i t a e di-ret (METELL. exp. Hieros. 3,249). **γ c. abl.**: THIETM. chron. 7,29 parva multitudine di-sus amicam manum undiquesecus colligit *caesar*. WILH. APUL. gest. 3,283 longo certamine vidit *Robertus* di-sos equites. METELL. exp. Hieros. 3,346 pugna di-si sunt *nostri* per campestria fusi. GESTA Camer. cont. II A 323,3 te (*sc. Galchero*) . . . di-imus (*sc. clerus et plebs*). **δ c. praep.**: HUGEB. Willib. praef. p. 87,25 quod de vestrae sagacitatis industria me aliquid de-ere (*difi- var. l.*) aestimatis. HEITO Wett. 1 ad spem praesentis vitae refectio . . . in nullo iam di-entem animaverat. GODESC. SAXO epist. p. 51,6 non . . . de illius gratia di-o, in quo . . . semper confisus sum et confido. THIETM. chron. 1,11 ut nullus Christi fidelium de futura mortuorum resurrectione di-at. CHART. Bund. 466 p. 360,4 ipsum de iustitia esse diffusum (*sic? [ind. ed. p. 467 vix recte]*), qui iudicium refugerat. ALBERT. STAD. chron. a. 917 p. 311,38 Thuringi . . . a viribus di-entes, Saxones ad colloquium invitant. *al. ε c. (acc. c.) inf.*: ARBEO Emm. 5 quia humana fragilitas huc illuc transire di-bat. DIPL. Loth. I. 9 p. 71,31 praemium nobis apud Dominum . . . rependi non di-mus (*sim. 50 p. 145,3. persaepe in arengis chartarum*). THIETM. chron. 2,12 quos (*Slavos*) Herimannus dux superare di-ens regis petit auxilium. BERENG. TREV. laud. 3,7 p. 974^C quis . . . di-at hunc virum (*sc. papam*) . . . frondibus bonorum operum in sylvam semper excrevisse virtutum? *persaepe. ζ c. enunt.*: VITA Rimb. 5 non est di-endum, quod vir Dei . . . puerum cum tanta paternitatis affectu divinis asciverit ministeriis. HROTSV. Abr. 1,6 non di-o, quin, si nostris suaviter hortamentis provocetur, ad cedendum facilis experiatur. **b cunctari – zögern, zaudern**: PAUL. DIAC. Lang. 6,14 sinodus Aquileiae facta ob imperitiam fidei quintum universale concilium suscipere di-it (*difi- var. l.*), donec *eqs.*

70 VITA Gamalb. 18 eruperat tanta vis ventorum et pluviarum, ut di-rent eum sepelire plerique, qui aderant iure exequiarum. WILH. HIRS. const. 2,15 p. 1056^A amplius ad monasterium

[Weber]

suum redire di-it *electus abbas*, pristino suo ordine contentus erit. TRAD. Teg. 125 omnis ordo baptizatorum ... intimare posteris non di-at, quod quedam nobilis femina ... sese delegavit in manum Pernhardi advocati. ALBERT. AQUENS. hist. 7,24 p. 523^A Christiani ... milites pro Christo mori non di-entes imperterriti stabant. 2 *confunditur* c. *diffidare: a *extra fidem ponere, fidem renuntiare* – mit *Fehde überziehen, die Treue aufkündigen, die Fehde ansagen* (cf. l. 19sq.): ACTA imp. Winkelm. I 688 p. 543,29 (a. 1243) noveritis (sc. *sedis apostolicae legatus*) ... fratrem G. Lupum ... de quo confidimus (sc. *marchio Montisferati*), ab ipsis (rege et marchione *Lancea*) fore di-sum. b *desperatione afficere* – *enttäuschen*: ANSELM. BIS. rhet. 6 p. 176,15 cuius (sc. *hominis*) voluntas creatorem difidit (de- C) suum.

adv. *diffidenter*. *suspiciose, incredule* – *mißtrauisch, ungläubig*: EKKEB. SCHON. opusc. 8 p. 318,15 scio plerosque hec grater audire ... que dicuntur de illa (*Elizabeth*), multos quoque eadem -r audire et spernere quasi figmenta mulierum.

2. *diffido vel *defido, -avi, -atum, -are. (cf. *francog. vet. desfier, ital. diffidare, disfidare; v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1587sq. et Battaglia, Dizionario IV. p. 394. 670sq.*) pendet cum c. abl.: l. 34. *partic. usu subst.: l. 32.*

extra fidem ponere, fidem renuntiare – mit *Fehde überziehen, die Treue aufkündigen, die Fehde ansagen* (de re v. p. 613,35): ACTA imp. Winkelm. I 592 (a. 1217) quod habent (sc. *Cremonenses*) eos (sc. *Mediolanenses et Placentinos*) di-are in suis terris et in suis aquis. CONST. imp. II 284,10 quicunque alterius inimicus extiterit et ipsum de-are voluerit eqs. 196,6 si ... oportet eum (sc. *qui ius non fuerit consecutus*) di-are inimicum suum, quod vulgo dicitur widersage, hoc diurno tempore faciat, et ex tunc usque in quartum diem ... di-ans et di-tus integram pacem servabunt sibi in personis et rebus. ANNAL. Worm. a. 1270 qui (*canonici maioris ecclesiae*) di-verunt cum amicis Wormatiensium. CHART. Bern. II 717 p. 776,1 postquam ... monita fieret *civitas* et de-ta ... abinde eqs. saepe.

*diffiducio (disf-), -avi, -atum, -are. *extra fidem ponere, fidem renuntiare* – mit *Fehde überziehen, die Treue aufkündigen, die Fehde ansagen* (de re v. p. 613,35): WALTH. TER. Karol. 37 p. 554,17 domnus Guillelmus hominum Alardi guerpivit et eo -to totum feodum eius saisivit. CONST. imp. I 172,2 Placentini -bunt Mediolanenses, ne de cetero intrent terram suam. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 20,31 ut vel christianorum universitati, quam lesit, satisfaciatur *Saladinus* in plenum vel disf-tus se preparat ad congressum. GISLEB. MONT. chron. 178 p. 264,20 exacerbat (sc. *comes*) in ducem Lovaniensem, qui eum exheredare laborabat et presumptuose -verat. EPIST. Worm. II 44 archiepiscopus Maguntinus ... nos (sc. *cives Wormatienses*) incautos nec ... -tos sine causa persequitur ac molestat. al.

[diffigium v. diffugium.]

*diffiguratio, -onis f. *deformatio, pravatio* – *Mißbildung, Entstellung*: CONSTANT. AFRIC. theor. 6,7 p. 26b^v cause officialium morborum sunt quattuor: in forma membrorum, in quantitate eqs.; in forma quinque modi sunt: vel ex -e membri, vel in concavitate eqs.; in -e: vel in vulva vel in nativitate tempore ... adveniente. *ibid.*: he sunt cause morborum ex -bus membrorum.

*diffiguro (disfi-), -avi, -atum, -are. *mutilare, (de)truncare* – *verstümmeln*: EDICT. Roth. 341 de dis-to (disficu- var. l.) cavallo; si quis cavallum alienum preserit ipsumque dis-verit (disficu-, disfigor-, -verit, diffugaverit var. l.) aut circinaverit, furti poena sit culpabilis (*inde* LEG. Lang. p. 379,51 -verit).

[diffilcutas v. difficultas.]

1. diffidino, -fidi, -fissum, -ere. *partic. perf. (per confusio-nem) -isus*: GLOSS. I 108,4 St.-S.

scindere, findere – *spalten, gewaltsam zertrennen*: IOH. DIAC. cen. 2,83 hec (*ligna*) Ioseph -it (effundit var. l.) cautus. WALTHARIUS 777 lancea ... lignum -idit (dividit var. l.). ADALB. MAGD. chron. a. 922 Karolus ... ori sacrilego Ruodberti ita lancea infixit, ut -ssa (diffusa var. l.) lingua cervicis posteriora penetraret. GLOSS. II 715,5 St.-S. -idit spielt. AN-

SELM. GEMBL. chron. a. 1117 p. 376,29 fulmen ... turrim ingrediens multas trabium partes -idit. ALBERT. STAD. Troil. 4,492 manus arripit ensem, -idit (dissidit var. l.) oppositos. *de diruptione*: IOH. DIAC. cen. 2,313 Iudas intima -ens (diffundens var. l.) in ficus supposuit (*spectat ad Vulg. act. 1,18*).

[2. diffindo v. 1. diffido p. 614,33.]

diffingo, -ere. (*im*)mutare – *ab-, verändern*: GUMP. Wenc. prol. p. 213,5 quibus (*mortalibus*) ... res quoquo modo sensibus subiectas intellectu discernere et ad vota humana in usus iocundos gaudet -ere. GOZECH. epist. 19 l. 438 quod ... noster ait theologus semper christiano esse pugnandum, nichil unde vel ausim vel queam -ere, sed eqs. SIGEB. GEMBL. decenn. 1,95 verum et iustum hoc esse fateor (sc. *discipulus*), sed prius, si quid hinc -ere velis (sc. *magister*), operior.

*diffinibilis v. *definibilis.

1. *diffinio, -onis f. *designatio, definitio* – *Bezeichnung, Benennung, Bestimmung*: EKKEB. IV. bened. I 40,11 que scripsit pretor, transscribit crimina censor aut genus aut finem renotans (gloss.: *qualitatem et -em criminis*), nomen quoque mutans.

2. diffinio v. definio.

*diffinitas, -atis f. *diudicatio, iudicium* – *Entscheidung, Urteil*: CHART. civ. Spir. 68 (a. 1244) prefatos ... officiales ab impetitione dictorum civium prescripta per -is sententiam absolvimus (sc. *prepositus*) perpetuum silentium actoribus imponentes.

diffinitive v. definio. diffinitio sim. v. defi-

*diffinitorius, -a, -um. *iudiciarius, indicatorius, arbitralis* – *Urteils-, Schieds-*: CHART. Turic. 368 (a. 1210) iudices, quos ... cause et ... utriusque partis allegacionum auditores et attestationum receptores, -a (sc. *sententia*) nobis reservanda, constituiimus *iudices Moguntinae sedis* (sim. 369 p. 249,5). 369 p. 249,22 -am dantes sententiam ipsum ius ei (*abbatissae*) adiudicavimus (sc. *iudices*). CHART. Turg. III 644 p. 519,15 cum in causa ... iam pridem sententiam tulerimus (sc. *iudices*) -am.

diffinitum, diffinitus v. definio. diffir- v. differ-

1. diffusus v. 1. diffido. 2. diffusus v. 1. diffindo.

diffiteor, -eri. *script.*: defi-: AETHICUS p. 143,8. -ide-: l. 43,48. *usu absol.*: l. 46. al. *pass.*: l. 47. pendet quin: l. 49.

(de)negare – *leugnen, in Abrede stellen*: RATHER. epist. 13 p. 69,10 mutata in specie hominis creatione limi tamen substantiam manere non -eris (sc. *Patricus*). PETR. DAM. epist. 69 p. 301,11 nequaquam ... -antur (-deantur var. l.) se dedisse pecuniam, qui praelationis ambitione principibus exhibent clientelam. RUP. TUIT. Ioh. 7,462 confessionem necessariam opportuno alii -entibus exigit *Christus* ab eis, qui credentes erant. trin. 28,6 l. 331 circumcisio non -etur. IOH. CAPUENS. epist. (Dt-Arch. 18. 1962. p. 207,3) fatentur parvuli nec -duntur excelsi. ... quod eqs. CHART. Sangall. A 958 nec -emur (sc. *abbas*), quin predium nobis ... traditum ... existat. *persaepe*. Weber

difflo, -are. 1 *evacuare, ad detumescendum inducere* – *entleeren, zum Abschwellen bringen*: MEGINH. BAMB. fid. p. 255,21 paucissimis verbis omnis ... inflatio humanae sapientiae velut acu puncta -atur et exploditur. EPIST. Ratisb. 6 p. 287,12 si ... buccas vesicarum modo per tumentia verba inflatas unius inflictu puncti -rent (sc. *qui, quid ipsi sunt, ignorant*). 2 *inflare* – *aufblasen*: EKKEB. IV. bened. I 42,67 talia dum discunt (gloss.: *virique fideles et heretici*) et acumina dupla renoscut, hos amor edificat, hos ampla scientia -at (gloss.: *elevat; cf. Vulg. I Cor. 8,1*). cf. *deinfllo, *disinfllo.

diffloro v. defloro.

*diffllue adv. (difflluus) *sparsim, effuse* – *ausgebreitet, unordentlich*: WILH. HIRS. const. 2,18 p. 1061^D ut vestimenta ... a tergo non -e ... , sed composite infra sellam iaceant.

*difflluito, -are. *fluitando abripi* – *davon-, forttreiben*: RUODLIEB V 607 <Rufus ait>: 'sub aqua quid nescio -bat.'

diffluo, -ere. *script. difl-: p. 617,12. 62. partic. praes. usu subst.: p. 617,53.*

1 *intrans.*: a *proprie vel in imag.*: a *in diversas partes fluere, (fluendo) diffundi, effundi* – *auseinanderfließen, sich fließend ausbreiten, sich ergießen*: HRABAN. cruc. C 15,73 ab uno vero fonte ... quattuor evangelia emanantia et per praedi-

[Staub]

catorum ora -entia totum mundum . . . irrigant. ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1045^A ut sanguinis effusio -ret in pavimento. HILDEG. div. op. 1,4,5 l. 8 aque . . . aliquando per ignem comprimuntur, ne incongrua effusione -ant. URSO gloss. 60 p. 103, 40 contingit . . . aliquando humorem per frigiditatem constrictum per membrum -ere. ABSAL. serm. 23 p. 141^C sanguis illius (Christi) super te quoque -et, si per charitatem membris illius unitus fueris. *al.* **β** profluere – hervorfließen: PETR. DAM. epist. 114 p. 298,4 tanquam ex quodam mellis favo visa est michi . . . stilla -ere. **γ** affluere, exuberare – überfließen: CARM. Cantabr. A 40,1,2 levis exsurgit zephyrus et sol procedit tepidus; iam terra sinus aperit, dulcore suo -it (diff- cod.). **δ** exsiccare, deficere – versiegen, versickern: REGINO chron. a. 880 p. 117,1 gloria, quae supra vota fluxerat, . . . cepit paulatim -ere. **ε** liquescere, fundi – flüssig werden, schmelzen: THEOPH. sched. 3,74 p. 134,1 admotis carbonibus leniter flabis, donec videas solidaturam defluere (-ere var. l.). *solvi, dilui – sich (auf)lösen:* HILDEG. scivias 3,12 l. 130 sal -it, cum in aquam mittitur. **b** translate: **α** dispergi, dilatari – sich ausbreiten, -dehnen: HILDEG. scivias 3,8 l. 219 splendor . . . erat . . . hac et illac se diffundens, ut nubes -ere solet (*sim.* div. op. 1,2,41 l. 27). 1,4,104 l. 6 anima in totum corpus cogitando, loquendo et suspirando -it quemadmodum ventus. **β** se spargere, digredi – sich verbreiten, verlieren, abschweifen: CONR. HIRS. dial. 762 ne, si omnia calamo metrico comprehenderet Arator, videretur -ere. SPEC. virg. 7,317 quid in multa de his disserendo -imus (defluimus var. l.)? TRIUMPH. Remaculi 2,15 quid amplius opus est nos utrobique verbis -ere? *al.* **γ** (nimis laxa) defluere, delabi – (zu locker) herabwallen, herabgleiten: HEIRIC. Germ. I 6,646 da (sc. Deus) meminisse tui . . . vitta prius rupto quam -at (gloss.: decidat; Vulg. eccles. 12,6 recurrat) aurea ductu. HILDEG. scivias 2,5 l. 119 quae (tunica) circa pedes . . . -bat. in reg. Bened. (PL 197,1058^D) ‘cincti cingulis aut funibus’ (sc. dormiant monachi), ne vestis . . . ab eis -at (1062^D). HONOR. AUGUST. gemm. 1,203 p. 605^C quod (cingulum) circa lumbos praecingitur et, alba ne -at et gressum impediatur, astringitur. **δ** dis-, resolvi, dilabi – sich auflösen, zer-, auseinander, verfallen: WALAHFR. hort. 47 lignis, ne -at (gloss. L: ni cervfore), obsita quadris altius . . . levatur areola. REGINO chron. a. 871 p. 103,29 exercitus . . . fatigatus genitale solum cepit suspirare . . . et hac ex causa paulatim cotidie -ere. WALTH. SPIR. Christoph. I 17 iussit rex . . . Aquilinam . . . suspendi, atque, ut membrorum tota compago -ret, . . . pondus calcibus eius annectitur. HILDEG. phys. 8,17 p. 1344^D per quam (humiditatem) velut per venas continetur terra, ne -at. scivias 3,11 l. 385 volumina, quae . . . doctores multo studio enucleaverant, in turpi taedio -unt. *al.* **absolvi – sich ablösen: PETR. DAM. epist. 102 p. 129,2 tantus eam (manum) ardor absorbit, ut undique carnes . . . resolutae -rent. **ε** desciscere – abfallen: PETR. CAS. chron. 4,94 p. 556,2 ille (nepos Nicolai) . . . perspicuus oppidanus -ere a se. **ζ** se effundere, luxuriari, indulgere – ausschweifen, sich hingeben, frönen: VITA Liutb. 13 p. 19,5 ubi regifico luxu -entes? RATHER. prael. 2,8 l. 308 quod illae (bestiae) . . . in promiscuos -rent concubitus. PETR. DAM. epist. 39 p. 378,8 quos . . . iuxta propriae voluntatis arbitrium -ere cernimus, non monachorum . . . dignos vocabulo iudicamus. HONOR. AUGUST. spec. p. 1072^D lata . . . et spaciata via est ludere, edere . . . deliciis carnis -ere. HILDEG. scivias 1,4 l. 901 homo voluptati carnis suae . . . resistat, ne in delicias huius mundi -at. div. op. 1,4,41 l. 6 ne per malas cogitationes nimis -at mens. CARM. Bur. 63 refl. 6 amans . . . temere -ere (diff-, defluere var. l.) sub Venere laborat. saepius. **2** trans. i. q. dif-, effundere – ver-, ausströmen (lassen): PETR. DAM. serm. 18,6 l. 189 ecclesia per duorum testamentorum ubera spiritalis coepit laetitiae vina -ere (diffundere edd. priores). *cf.* defluo.**

adi. **diffluens**, -entis. *cursilis, fluidus – (dünn)flüssig:* HILDEG. phys. 3,11 (ed. princ.) qui (masculus) -em naturam seminis sui habet, ita quod ad prolem non germinat.

adv. ***difffluxim.** fluxu copioso – in reichem Fluß: GONZO Geng. 33 p. 651^E coepit . . . potio igneum in me furorem (sc. febris) debellando colores eius refrigerare et per sudorem extra

medullas et ossa -m propellere.

***diffluxio**, -onis *f.* dissolutio, separatio – Auflösung, das Auseinanderlösen: ALBERT. M. meteor. 4,2,7 p. 756^b,30 utrum aqua aliquid conglutinet, cum ipsa potius -is partium sit causa.

5 ***difformido**, -are. *reformidare, abhorre – zurückscheuen, -schrecken:* TIDER. Pyram. 269 (ed. P. Lehmann, Pseudoant. Lit. 1927. p. 44; s. XII./XIII.) nec -at (-et, eo formidat var. l.) Tisbe inire mortis discrimen, mortis acerba pati.

***difformis**, -e. **1** *multiformis, varius, diversus – vielfältig, unterschiedlich, verschieden(artig):* ALBERT. M. animal. 12,8 -es et diversae sunt operationes membrorum. *cuiuscumque generis existens, quilibet – wie immer geartet, ‘x-beliebig’:* CHART. Worm. 293 p. 197,11 (a. 1260) si . . . modum correctionis excesserit magister per lesiones -es, quales sunt vulnera vel ossium confractura. **2** *depravatus, taeter – entstellt, häßlich: a proprie:* ALBERT. M. animal. 9,2 efficitur . . . vox inaequalis asperitatis -is, ita quod neque acuta est sicut vox pueri, neque gravis est sicut vox virilis. **b** *translate i. q. turpis, ignominiosus – schimpflich, schändlich:* HONOR. AUGUST. cant. praef. p. 352^D peccatis distorti erant *philosophi* et -es. ALBERT. M. probl. 5 p. 38,6 si . . . inspiciatur, quae causa sit . . . -is desiderii. *cf.* deformis.

adv. ***difformiter.** *multiformiter, varie, diverse – vielfältig, unterschiedlich, verschieden(artig):* ALBERT. M. bon. 235 videtur, quod -r s e h a b e a t ecclesia ad institutum Dei (sent. 2,24,14 p. 413^a,13sq.). caus. univ. 2,3,15 p. 152,60 -r . . . participare distare est a forma divina. euch. 6,2,2,19 p. 393^b,32 dicimus -r fieri generationem et corruptionem. summ. theol. I 17,68,4 p. 710^b,35 fortuna . . . est . . . potentia . . . -r movens secundum difformitatem circuli ordinis causarum vel stellarum. *al.*

***difformitas**, -atis *f.* *pendet ad: l.45. 1 multiformitas, varietas, diversitas – Vielfalt, Verschiedenartigkeit:* ALBERT. M. sent. 3,17,1 p. 299^b,29 haec (sc. conformitas in fine volendi) . . . est laudabilis et facit ad meritum, etiamsi sit -s in materia voliti. 4,4,1 p. 80^b,37sq. differens usus est non ex -e habitus, sed potius ex -e liberi arbitrii. veget. 1,106 -s et multiplicitas non accidit nisi ex materiae similitudine. metaph. 11,2,26 p. 516,29 compositio, quae tantum est ex principiis substantiae, non habet -em. animal. quaest. 9,19/23 p. 211,46 quanto aliquid est propinquius materiae, tanto plus habet de uniformitate, et tanto remotius, tanto plus de -e (diversitate var. l.). *v. et l.30. dissensus, contrarietas – Unvereinbarkeit, Gegensätzlichkeit:* WILH. SALIC. chirurg. 2,8 p. 332^A inducit materia rigorem sua inconvenientia et -e ad ipsos (sc. nervos) et ad caliditatem ipsorum naturalem et innatam. **2** *deformitas, depravatio – Mißgestaltung, Entstellung: a proprie:* TRANSL. Chrys. et Dar. 20 (17) quatinus . . . omnipotentis miseratio subveniret eius (Giminildis) -i (deformitatis var. l.). **b** *translate i. q. turpitudine, pravitas – Schimpflichkeit, Verderbtheit:* ALBERT. M. sent. 2,35,3 p. 564^b,17sq. prima (sc. definitio peccati) sumitur penes substantiam peccati per comparisonem ad -em, quae, inquam, substantia subiicitur -i: illa enim est ‘dictum vel factum etc.’; et -s importatur per hoc, quod dicitur contra legem Dei; secunda autem sumitur per causam efficientem peccati per comparisonem ad rationem -is. eth. II 4,1,1 p. 273^b, 37sq. quando unus et idem actus, qui est cum -e principalis vitii, alterius vitii habet -em sibi coniunctam et subservientem. *cf.* deformitas.

60 ***diffortunium**, -i *n.* fortuna sinistra, casus adversus – Mißgeschick, Unglück: ALBERT. M. phys. 2,2,16 p. 123,7 cum . . . magnum malum evenit, tunc infortunium vocatur, quod quidam ‘-um’ (p. 197^a,27 δυστυχία) vocant.

diffreno et **defreno**, -atum, -are. *medial. i. q. immoderate loqui, dilatari – ungezügelt reden, sich verbreiten:* PETR. DAM. epist. 165 p. 188,6 frequenter emergentibus causis invitus etiam per multiloquia -atur monachus in itinere positus.

adi. **diffrenatus**, -a, -um. *effrenus, intemperans, indomitus – ungezügelt, unbändig, ungezähmt:* RHYTHM. 42,22,5 flammis exurit def-a lingua (spectat ad Vulg. Iac. 3,5sq.). PETR. DAM. epist. 40 p. 446,15 quis Heli . . . nesciat . . . pro liberorum -a licentia . . . condemnatum? 50 p. 123,16 inconstantiae suae

-a libertas in hiantis eum (*Icarum*) pelagi profunda praecipitat. 78 p. 393,28 ut ... nequaquam in extraneae carnis amplexus in-temperantia -ae libidinis extendatur. 138 p. 474,19 ad inutilia proferenda -am linguam indiscrete resolvo. 143 p. 525,11 ministeria -a sub disciplina compesce (*sc. comitissa*).

diffringo (disf-), -fractum, -ere. 1 *dirumpere, dilacerare* – *zerstückeln, zerfleischen*: AUDRAD. *carm.* 3,3,202 ut ... ursa ... dentibus ... laceris -ret ossa. BENED. ANDR. *chron.* p. 60, 12 corpus ... Bartholomei ab Agarenis dis-tus. 2 *diruere, perfringere* – *niederreißen, durchbrechen*: NARR. *itin. nav.* p. 187,30 murus -tus est in duobus locis.

diffugio, -fugi, -ere. *script. et form.*: disf-: l.33. difu-: l.54.62. perf. -i(i): l.27.38. *struct. c. inf.*: p.620,4.5.7.

I intrans.: A *proprie i. q. (in diversas partes) fugere, auf-gerere, (fugiendo) se spargere, dispalari* – (*in verschiedene Richtungen*) *fliehen, davonlaufen, sich (fliehend) zerstreuen, auseinanderstieben*: 1 *strictius*: a *de hominibus (de diabolo: l.21. al.)*: a *gener.*: ODO GLANN. Maur. 8 qui (*monachi*) ... ferre non valentes oppressionem, circumquaque -entes dispersi sunt. PETR. DAM. *epist.* 123 p. 402,18 in tenebrarum suarum latibula pavescendo -at *occultus hostis*. LAMB. HERSF. *annal.* a. 1071 p. 129,3 ad cuius (*Ekeberti*) ingressum ... fratres ... tamquam folia, quae vento raptantur, -erunt (*fugerunt var. l.*). COSMAS *chron.* 1,13 p. 30,10 -unt omnes a tali spectaculo. VITA Hildeg. Schon. 13 (ASBoll.³ Apr. II p. 782^b) reus ... -ens se occultabat. *saep.* β *milit.*: PAUL. DIAC. Rom. 6,17 ex quibus (*Helvetiis*) XLVII milia perempta sunt, cetera -erunt (-ie-runt *var. l.*). REGINO *chron.* a. 879 p. 115,35 Nortmanni cada-vera suorum ... exurentes noctu -unt (*fugiant, defugiant var. l.*). BERNOLD. CONST. *chron.* a. 1084 p. 441,24 ut ... ab ob-sidione passim -rent *obsessores*. OTTO FRISING. *chron.* 4,28 p. 220,6 ipsi (*Romani*) ... virtutis immemores ubique -unt (*dis-unt var. l.*). HEINR. TEG. Quir. I 5 p. 251,31 diffusi hostes -unt ad naves. *saepius*. *deficere, desciscere* – *abfallen, ab-trünnig werden*: REGINO *chron.* a. 874 p. 107,22 Vurfandi sa-tellites ... ceperunt ab eo -ere, ut vix mille cum eo in acie rema-nerent. β *de animalibus*: ANDR. STRUM. Ioh. 89 mulus pres-byteri repente -iit. RUODLIEB II 11 quasi ludendo saltus altos faciendo undique -unt *pisces*. IORDAN. SAXO *princ.* 46 precipi-tata est arbor, et requiescentes in ea volucres -erunt. *al.* 2 *lati-us*: a *procul manere, abesse (a)* – *sich fernhalten, fernblei-ben*: WALTHARIUS 355 vicis -unt (*defugiant, effugiant var. l.*) *Waltharius et mulier*, speciosa novalia linquunt. β *se recipere* – *sich zurückziehen*: MARB. RED. *lap.* 50 p. 1766^B quod si celsa miscent tonitru convexa corusco, conchae -unt subita for-midine clausae (*cf. Sol.* 53,25. *Amm.* 23,6,86). β *translate*: 1 *abire, abscedere, evanescere* – (*ent*)*schwinden, sich verzie-ben, verflüchtigen*: BEDA *hist. eccl.* 4,20 p. 248,24 ydros ... ater abit sacrae pro vestis honore, m o r b i -unt (CARM. de Nyn. 457. *al.*). MILO *carm.* 1,6,4,228 lucida -unt oculis, nox in-gruit ampla. REGINO *chron.* a. 887 p. 127,33 cernentes optima-tes regni non modo vires corporis, verum etiam animi sensus ab eo (*imperatore*) -ere ... filium ... in regnum adtrahunt. CARM. Bur. 68,4,8 glaciales spiritus -unt (*difu- cod.*) repente. EBERH. HEIST. Betel 354 ut tumor elate mentis ... a te longe -at. *al.* 2 *re-, concedere* – *ablassen, nachgeben*: IOH. METT. Ioh. 102 Iohannes: 'Et nos', inquit, 'non -imus; forsitan res eius non damnis augebitur.' 123 nec ipsius amore vitae ab attestati-one veritatis -am.

II trans.: A *effugere, evadere* – *entgehen, nicht ausgesetzt sein*: WALAHFR. *hort.* 66 pars (*sc. areolae*) ... perennibus um-bris -at (*difu- var. l.*) solem. CARM. Cent. 78,2 hic (*in domo pomorum*) ... mala ... rigida -unt hiemis. β (*de-, e*)*vitare, reformidare* – (*ver*)*meiden, scheuen*: MILO *carm.* 1,6,4,409 pudor est ... beatum ..., qualiter ad vitam per mortis limen eundo transierit ..., -ere et finem lacrimoso pangere cantu. RATHER. *epist.* 6 p. 33,9 diffusioem ... sum ... amplexus ser-monem obscuritatis odio -ens contractiorem. VITA Bav. II 1, 386 vini luxuriam penitus -erat omnem. ARNULF. *delic.* 389 ceu colubri faciem delicti -e pestem. C *neglegere, spernere* – *verschmähen, mißachten*: NOTKER. LEOD. *Remacl.* (MG Mer. V p. 110,4) ne auctoritatem -ere viderer, ei muneri liben-

tius adqueivi. HERIG. Land. II praef. (MGScript. XV p. 601,33) adorsi sumus, ne vestram auctoritatem -ere videremur. c. *inf.* c. *sensu recusandi*: CONFL. ovis et lini 547 nec nos (*sc. oves*) -imus hac (*sc. ecclesia*) uti iudice, cuius est agnus sponsus. 5 RUP. TUIT. Ioh. 7,1759 Deo subesse -it Adam et affectat simi-litudinem Dei. EPIST. Hildeg. 187 nos omnes ... liberare a du-bietatis errore debita precatrix non -as.

***diffugito**, -are. *fugientem divagari* – *fliehend umherir-ren, -schweifen*: VITAE *patr.* Iur. 105 de custodia elapsus huc illucque crebro -ans nihil omnino postulaverat *Lupicinus* ali-menti.

diffugium, -i n. *script. difu-: l.17. 1 proprie*: a *fuga* – *Flucht*: ELIS. SCHON. *virg.* Col. 22 p. 136,40 alii, qui ... ade-rant, per -um se a martirio subtraxerunt. GESTA Ern. *duc.* I 1,153 qui (*hostes*) experrecti -um petunt. 3,280 hostibus ... ad terram desertam et inviam -um petentibus rex locum certaminis vitor possedit. *al.* CARM. Bur. 99,2,1 Eneas querit -um (*difu-cod.*). β *expulsio* – *Vertreibung*: PAUL. BERNR. Greg. 54 in-iunge poenam, pone poenitentiam carceris, exilium, patriae -um. 2 *meton.*: a *exitus, effugium* – *Ausweg, Fluchtweg, -möglichkeit*: CHRON. *reg. cont.* I a. 1190 p. 149,40 quid ... aggredi possent *nostri*, eo quod nullum -um pateret (II a. 1203 p. 173,4 dum ... n. hac vel illac divertendi p. -um). c. *sensu remedii*: CONR. MEND. Attal. p. 153,28 cum ... morbi ... ingravescentis ubique discurrendo quaereret *femina* -um. β *confugium* – *Zuflucht*: CHART. Babenb. 107 (a. 1198/99) ut, siquis ... vos in aliquo perturbaverit ..., nullum ... ad nos ... possit habere -um. 3 *translate*: a *gener. i. q. tergi-versatio, praetextus, dilatio* – *Ausflucht, Vorwand, Auf-schub*: EPIST. Wibald. 301 p. 429,25 nos de responso ... pre-muniti -is eius (*episcopi*) sic obviavimus: 'eqs.' INNOC. III. reg-istr. 1,127 p. 192,15 causa -i ad ... decanum appellastis. CHART. Helv. arb. 58 p. 94,12 quod ... Petrus mandatum suum ... restituat et reddat sine ... more -o (*diffusio ed.*) co-miti. CHART. Zoll. II 64 p. 29,22 partem ... nobilium inveni-mus -a querentem et nolentem ... nostris ordinationibus subia-cere. CONST. *imp.* III 115,4 civitates, quas habuimus, fecimus absque tarditatis -o, (*i. sine mora*) assignari. *al.* β *iur. i. q. recursus* – *Einspruch(smöglichkeit)*: CHART. Bund. 466 p. 358,34 (*epist. papae* a. 1194) quod (*mandatum*) ei (*episcopo*) a p p e l l a t i o n i s -um denegabat (CHART. *eccl.* Erf. 136 p. 73,9 [*epist. papae*] a. -um [*diffugium ed.*] *al.*).

***diffulvus**, -a, -um. *fulvus* – *dunkel-, rotgelb (schim-mernd)*: SMAR. *carm.* add. 3 auro -o nitidum circumdat ebur-num (*sc. libellum*).

diffumigo, -are. *fuligine liberare, polire* – *vom Ruß be-freien, polieren*: AUDRAD. *carm.* 1,76 vacuet *iuvenis* formam cera repleatque metallo; post aliquod spatium vas testis exuat assis effigiemque novam ferro -et unct.

diffundo, -fudi, -fusum, -ere. *script.*: deff-: l.65. disf-: MIRAC. Martial. 2,6 (MGScript. XV p. 282,17). difu-: l.67. p. 621,15. *al. form.*: -nderat: p.621,45. *depon.*: p.621,54. *usu refl.*: l.69. p.621,44.49. *al.*; *intrans.*: p.621,9. *struct. c. acc. Graeco q. d.*: p.621,23. *partic. perf. usu subst.*: p.621,23.

I proprie vel in imag.: A (*fundendo*) *spargere, dispergere, digerere* – (*gießend*) *verbreiten, aus-, vergießen, ver-, zer-streuen, verteilen* (*medial. i. q. dif-, effluere, [e]manare* – *aus(einander)strömen, sich ergießen, verbreiten*): 1 *gener.*: a *strictius*: a *de rebus liquidis*: WALAHFR. Wett. 23 Rhenus ab Ausoniis quo ducitur Alpibus, aequor miscet in occiduis -sus (*gloss. R: dilatatus*) partibus ingens. POETA SAXO 3,338 -so miscent se gurgite salsis fluctibus oceani Wisure ... fluenta. PETR. DAM. *epist.* 1 p. 70,21 terra fundata est et caelum ... so-lidatum et mare in sinu suo -sum. β *usu vario*: EPIST. Desid. Cad. 2,18 pro ... unitate ... ecclesiarum ubique -sam (*deff-cod. p. corr.*; *deffusarum ed. Arndt*). CONST. Constant. 25 mi-sericordiam Dei super nos -sam (*difusam var. l.*). RADBERT. corp. Dom. 10,147 illi ebrii erant ..., super quos se ... Spiritus plenius -erat. WIDUK. *gest.* 2,14 Ungarii ... in omnem regio-nem -untur. ALFAN. *premn. phys.* 2,12 p. 26 anima ... per to-tum corpus -sa (PG 40,540^B διήκουσα). 3,17 p. 55 unitur aeri lux inconfuse ei -sa (PG 40,597^B κεχυμένος). 7,9 p. 76 splen-

dorem lucis . . . ab oculis -sae (PG 40,640^B ἀπορορέοντος). 7,9 p. 76 splendor . . . solis . . . -it (PG 40,641^A διαδίδωσιν) per totum virtutem. ALBERT. M. animal. 1,174 nervus pervenit ad aurem . . . et -itur in ea. saepe. c. sensu divulgandi: EIGIL Sturm. 14 p. 147,9 fama illius bona in universas provincias -itur (profunditur var. l.). WALTH. SPIR. Christoph. I 29 inaudita quantitas signorum . . . -itur toto orbe terrarum. EPIST. Teg. 10 nomen vestrum, quod . . . amorifero corde hinc inde sermocinando volutans ubique summo rumore -it. al. b latius: a profundere – verspritzen: WALTHARIUS 1018 huic (Eleuthri) galeam findens cerebrum -udit Alpharides. CONSTANT. AFRIC. coit. prol. 13 ne ex aliqua parte possit semen -i (effundi, dissolvi var. l.) et dispergi. b ministrare – ausschenken: VITA Fidoli 10 (MGMer. III p. 431,5) singulis larga pocione (sc. musti) vicinalibus difusa . . . crescebat . . . infinita largitas. γ laxare, undantem facere – lösen, wallen lassen: VITA Ludow. Pii 4 p. 296,2 habitu Uuasconum . . . indutus, . . . scilicet . . . manicis camise -sis, cruralibus distentis. RICHER. REM. hist. 3,37 quas (tunicas) . . . ab utroque latere stringunt manicisque et giris diffluentibus -unt (sc. monachi). d profundere, tegere – überströmen, bedecken: WIDUK. gest. 1,9 p. 15,21 mirati sunt Franci prestantes . . . viros (sc. Saxones), mirati sunt . . . -sos (-sas var. l.) scapulas caesarie. e communicare, tradere – mitteilen, weitergeben: ALBERT. M. animal. 1,124 nervus . . . est, per quem -itur et exercetur sensus et motus. 2 techn.: a in univ.: THEOPH. sched. 3,36 p. 88,4 cum . . . sabulum coeperit ebullire et per lapidem -i. b (in-, effundere – (hinein-, heraus)gießen: MAPPAE CLAVIC. 35 auripigmenti coloris aurei partem II, elidrii partem I, spume argenti . . . partem I; hec, cum triveris, -e in vase (vas S). 286 ad spissitudinem ducta zuccara in . . . marmore expanse -es. v. et p. 210,42. 43. 47. c fundendo addere, superfundere – (da)zugießen, darübergießen: MAPPAE CLAVIC. 82 argentum vivum et tornaturam de stanno tere; -es acetum liquidum et . . . fac pinguedinem (COMPOS. Matr. 45 defundis). B (dif)findere, dividere – durchpflügen, (zer)teilen: WANDALB. mens. 56 navibus . . . pelagi -ier aequora . . . cernimus.

II translate: A propagare, dilatare, augere – ausweiten, -dehnen, vermehren: DIPL. Zwent. 14 Domini claementiam regnum nobis . . . commissum latius -ere . . . confidimus. WILH. HIRS. mus. 10,1 tropica dispositio sive in octo -atur, sive in quatuor coerceatur. 16,8 omnes tropi supra et infra naturales . . . terminos aliquando in sonum vicinum, aliquando in tertium licenter se -unt. B expandere, distendere – ausbreiten, aufspannen: HERIG. Ursin. 1,227 nigras . . . sopor -nderat (-erat var. l.; ex Claud. 5,325 -erat) alas. EUPOLEMIUS 2,184 illi (sc. monstra) tota mole graves cooperti corporis aures -unt (cf. Isid. orig. 11,3,19). refl. i. q. pertingere – sich erstrecken: CARM. de Tim. 7 Timo . . . Noricus in regnum qua se -it (cod., -udit ed.) agellus, neglectum legis restituebat opus. C extendere, vertere – schweifen lassen, wenden: DIPL. Heinr. II. 474 pensatione . . . circumquaque -sa . . . castellum concessimus (inde 508). D largiri, mittere – spenden, schicken: RHYTHM. 39,33,2 marmorem mirum -it (-itur, defundit var. l.) Africa. VITA Magni Fauc. I 3 p. 110,11 Magnoaldus . . . intellexit . . . a Deo has dapes (i. alites) terrae -i. cf. circumdiffundo, defundo.

adi. diffusus, -a, -um. 1 proprie: a currens, fluidus – fließend, (dünn)flüssig: COMPOS. Luc. N 8 si . . . vis, ut -um sit aurum, et abundantius vis scribere (sim. MAPPAE CLAVIC. 38). HILDEG. phys. 1,15 p. 1135^D ingeber valde calidum est et -um, id est zuflosslich. b sparsus, rarus – zerstreut: PETR. DAM. epist. 119 p. 357,1 totus ubique est Deus nec per ampliora loca -ior (distractor var. l.) nec per angustiora contractior. c (di)vulgatus, creber – verbreitet, häufig: CARM. Bur. 178, 2,6 displicet hic usus in miseris -us. 2 translate i. q. amplius, spatiosus, grandis – ausgedehnt, umfanglich, groß(flächig, -räumig): a in univ.: IONAS BOB. Columb. 1,20 p. 193,14 cum domorum densitas in -so latere proclivi montis sita sit. BRUNO QUERF. Adalb. A 1 pater . . . erat vir magnus . . . , substantia eius integra, possessio -a. ADAM gest. 4,1 p. 227,11 latitudo Iudland secus Egdoram -ior est. al. adde: WALAHFR.

hort. 230 memorare lybistica . . . suadet amor parvi -ior (gloss. L: magnus) horti. SIGEB. GEMBL. Theodard. 2 p. 26,1 cuius (Gertrudis) nominis gloria est -ior quam tota Gallia. b enormis, immanis – gewaltig, riesig: CONR. MUR. nat. animal. 5 967 corpore -us validusque camelus . . . ferre pondera magna solet. CONST. imp. II 122,3 p. 165,3 (a. 1229) soldanus . . . et soldanus etiam frater eius . . . apud civitatem Gazaram -sum habentes exercitum. c patens – weit gesteckt: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,226 quem (natum) . . . cecinit psalmodia . . . dignum de cardine solis usque sub extremum -so limite mundum. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 2,1 quod . . . multi multos libros scripserunt et nonnisi quedam de arte, signum est artem ipsam plurimum esse difficilem et adhuc -am. d longus – lang: WALAHFR. carm. 89,3,5 sumit . . . augmentum -sis tertius (annus) horis. e copiosus, fusus – ausführlich, wortreich: RATHER. epist. 6 p. 33,9 -iorem . . . sum semper amplexus sermonem obscuritatis odio diffugiens contractiorem. ACTA imp. Winkelm. I 286 licet -ior eorum (apicum) series apertis thesauris vestris vetera produxisset et nova. f largus, magnanimus – freigebig, großmütig: RUD. FULD. Leob. 11 p. 126,19 erat . . . karitate -a. PASS. Trudp. 4 vir ut erat caritate -us. CAES. HEIST. mirac. I 1,16 p. 22,24 monachus . . . defunctus est, vir grandaevis . . . corpore quidem contractus . . . , sed corde multum -us (distentus, distensus var. l.) ac dilatatus.

adv. 1. diffuse. 1 proprie: a fluxu copioso – in reichem Fluß, über und über: VITA Aniani 7 (MGMer. III p. 113,14) lacrimis subito obortis -e vultum umectabat. b sparsim, late – ver-, zerstreut, verbreitet: CARM. biblioth. 6,2,24 emicat . . . iubar in toto -ius orbe. ROD. GLAB. hist. 1,5 p. 44,13 accepto -ius per universum orbem terrae incremento . . . genus humanum . . . fuisse dimersum. PETR. DAM. epist. 165 p. 192,9 se -ius cotidie pullulando dilatant mala. 179 p. 290,18 steriles (sc. arbores) . . . ramis evagantibus quo liberius, eo -ius patent. SIGEB. GEMBL. Theodard. 11 p. 37,2 ut . . . -ius nomen et meritum martyris innotescat. ACTA imp. Winkelm. I 743 p. 588,12 vox leticie . . . per orbem diffusa -ius . . . per vicos exiit. solute, inordinate – in losem Verband, lässig: HIST. Welf. 28 dum in reversione militem nimis -e et incaute duceret Guelfo. NARR. de Gron. 40,59 alii . . . -e et minus ordinate insequuntur. 2 translate: a copiose, fuse – ausführlich, wortreich: ANON. geom. I 3,18 p. 329,26 ut brevius, quod superius -e dictum est, comprehendatur. IOTS. Odil. 2,24 p. 234,18 manifestus et -ius volumus describere, quid . . . sustinuerit. URSTIO Marc. 2,10 (4) repetita oratione episcopus rem gestam . . . magnificat -ius. FROWIN. explan. 8 propter intellectum latius et -ius de dominica oratione disserimus. CARM. Bur. 70,3,2 nil . . . restat satius, quam cecam mentis flammam denudare -ius. ACTA imp. Böhmer 1089 p. 785,39 in . . . privilegio . . . Henrici patris nostri plenius et -ius omnia continentur. saepius. b large, liberaliter – reichlich, freigebig: ACTA imp. Winkelm. I 360 (a. 1240) inter cesaree laudis titulos . . . numeratur specialiter munifica liberalitas extensa -ius in subiectos.

2. *diffusim. abundanter, affluenter – (reichlich) strömen: EUGEN. VULG. syll. 35 metaphoricē 'torrens torrentior torrentissimus' dicitur orator, qui . . . facultatem fandi prestantissimam superque effluentem -m habet.

*diffusibilis, -e. diffusilis, penetra(bi)lis – sich (leicht) verbreitend, durchdringend: ALBERT. M. euch. 1,2,2 p. 195^b,14 inter liquores commixtos nihil est adeo -e sicut oleum.

diffusio, -onis f. script. difu-: l.67. 1 proprie vel in imag. i. q. effusio, sparsio, dispersio – Ausgießung, -schüttung, Ver-, Ausbreitung, Verteilung: a de rebus liquidis: IONAS BOB. Columb. 1,13 venerunt omnes falceque inter -em (-e var. l.) imbrum secant segetem. BEDA temp. rat. 5,57 si . . . intelligatur . . . abyssi vocabulo infinita aquarum -o (defusio var. l.) omnem alluentium terram. ARS med. 7 p. 425,7 icterus est . . . -o (diffusio G [add. p. 152]) fellis per omne corpus ex tumore epatis. URSO gloss. 89 humiditas decurrens per membra ipsa sui -e humectat. ?c. notione facultatis (se) ef-, diffunderendi: COMPOS. Voss. I 7 accipies . . . cerussę inutilis, quę non habet -em (item COMPOS. Matr. 64,3). b usu vario: RADBERT. Matth. 4,1042 licet -o caritatis . . . ad Spiritus Sancti gratiam referatur.

[Staub]

GUMP. Wenc. 1 splendor dogmatis irradianti -e orbem . . . errorum caligine obfuscatur divinitus serenavit. PETR. DAM. epist. 124 p. 409,3 Spiritus apostolicis illabi pectoribus plena -e non poterat. HILDEG. scivias 2,5 l. 860 ecclesiasticae institutiones . . . ecclesiam in dilatatione erumpentium germinum et in -e beatarum viriditatum . . . consolidant. URSO gloss. 39 p. 72,32 cuius (aeris) -e per membra virtus regitiva . . . assurgit. ALBERT. M. veget. 2,67 superius . . . dilatatur *planta* propter ramorum -em. *al.* c. *sensu divulgationis*: WIBERT. GEMBL. Hildeg. 254 dux tanti femina facti late resplenduit, -oque suavitatis unguenti vel nominis eius ad dilectionem Dei . . . adollescuntulas multas . . . inflammavit. 2 *meton. i. q. effluxio, halitus* – *Ausfluß, Ausdünstung*: ODILO SUESS. Seb. 28 approbamus . . . eum fuisse . . . caelestis gratiae . . . gratissimam -em. VITA Steph. reg. II 8 (MGScript. XI p. 229,35) odoris -o ascendit. 3 *translate: a propagatio, dilatatio* – *Ausweitung, -dehnung*: WILH. HIRS. mus. 5,12 ut audias de . . . eiusdem (*principalis tetrachordi*) . . . in caetera tetrachorda -e. 13,9 singulos figurae nostrae trames . . . in regularis licentiae -em (-e *var. l.*) relaxemus hoc modo. 16,7 ne solum de naturali dispositione, sed et de regulari -e licentiaque troporum . . . quid desit. MAURUS progn. 13 p. 31^a,4 habendo . . . motum de centro incipit *apostema* a -e latitudinis et protendit in acutum. b *ambitus, amplitudo* – *Größe, Ausmaß*: VITA Liutg. II 2,27 globus (*sc. igneus*) . . . sua -e paulatim minui coepit, donec . . . totus deficere videretur. HILDEG. vit. mer. 1,774 longitudo ac latitudo . . . nubes velut platea est . . . quoniam extensio et -o bonorum operum . . . tanta est, quod propagatio eorum cor humanum excedit. CHART. Lux. III 303 p. 329,1 attendentes . . . nec ipsorum (*vicarium*) . . . ecclesie propter ipsius -em sine coadiutore sacerdote . . . posse preesse. c *hilaritas, serenitas* – *Heiterkeit, Gelassenheit*: HILDEG. scivias 2,6 l. 333 per -em cordis sui non abiit *beatus vir* vacillantis itinera malignorum spirituum. ALBERT. M. nat. anim. 2,16 p. 43,4 redundat anima in delectatione et -e. d *relaxatio, remissio* – *Erleichterung, das Nachlassen*: AURELIUS 3 p. 495,17 <si> status erit totius passionis aut temporalis accessionis <vel> limpida -e (*Cael. Aur. acut.* 2,36,189 dimissione, *Gariopont. pass.* 8,11 amissionem), creticus magis sudor ostenditur. cf. defusio.

[*diffusium v. diffugium p. 620,34.*]

**diffusivus*, -a, -um. 1 *liquefaciens, (dis)solvens* – *verflüssigend, (auf)lösend*: ANON. secret. p. 76 quando tingitur *sal ammoniacus*, fixatur et ingreditur et est -ae tincturae atque perspicuae. 2 *dif-, effundens, dispergens* – *ver-, ausströmend, ausbreitend*: ALBERT. M. bon. 21 p. 12,31 bonum in causa prima est -um et communicativum esse sicut sol luminis. sent. 1,36,1 p. 206^a,28 ut dicit Dionysius . . . , 'bonum est -um sui et esse' (cf. PG 3,693^B διατείνει τὴν ἀγαθότητα). eccl. hier. 4 p. 104,11 non videtur, quod competat sibi (*sc. corpori Christi*) esse fontem -um odoris. *ibid. al.*

*adv. *diffusive.* 1 *vage, late* – (*umher*)*schweifend, weitläufig*: ALBERT. M. sent. 1,35,1 p. 177^a,30 de hominis . . . scientia dicit Dionysius . . . : 'animae rationale habent -e (PG 3,868^B διεξοδικῶς) quidem et circulo circa existentium veritatem circumeuntes' (*sim. div. nom.* 7,12 p. 346,13). 2 *fuse, copiose* – *ausführlich, detailliert*: ALBERT. M. div. nom. 2,15 p. 54,48sq. 'dicunt' *sacrae scripturae* de Deo 'comprehensive', aliquando 'e (PG 3,637^B διεξοδικῶς); . . . dicunt . . . -e . . . , quando hoc, quod commune est tribus, distribuitur singulis personis vel uni tantum ratione appropriati; et de hoc exemplificat (*sc. Dionysius*) dicens: 'comprehensive quidem' reducant . . . , 'sicut quando dicunt: omnia' sunt 'ex Deo' . . . , 'e autem', idest divisim de personis, 'sicut quando dicunt: omnia per ipsum et in ipso facta sunt.'

1. *diffusus v. diffundo.* 2. *diffusus v. 1. diffido.*

difi- v. *diffi-* *praeter *difirmo v. 1.*defirmo.*

diffu- v. *diffu-*.

digamia, -ae f. *script. et form.:* dyg-: p. 624,9. -ma: p. 624,4.

1 *secundum matrimonium* – *Zweitehe*: HINCM. divort. 2 p. 127,19 nec digamus . . . ecclesiastici gradus munere potest perfrui sacra auctoritate docente, cum eadem auctoritas . . . nuptias

-ae in laicali ordine non refutet. BERNOLD. CONST. libell. III 13 p. 74,5 quibus (*sacerdotibus*) . . . -am (*bigamiam var. l.*) . . . prohibuit *apostolus*. MANEG. ad Gebh. 22 p. 350,2 licet apostolus -am (-mam *var. l.*) fidelibus . . . concederet. HEINR. 5 AUGUST. planct. 1101sq. erit ex venia, non precepto -a; ad clerum digamus non provenit, inde videmus, quod non legalis -a, sed est venialis. *al.* 2 *duplex matrimonium* – *Doppelehe* (*per compar. de abbate duorum monasteriorum*): EPIST. Teg. 51 abbat Gotahardo castę dy-ę laudabili castimonia copulato paupercula vestre filiationis caterva . . . debita famulamina. cf. bigamia.

digamma, -atos n. *vel digamma*, -ae f. *vel digammon n. script.* -a(a)ma, -amon: l. 20,23,26. *olim sexta littera alphabeti Graeci*: 1 *strictius: a gener.*: SCHOL. Boeth. mus. 4,3,58 -on gama super gama. b *mus. ad sonum significandum in ratione Graeca*: HUCBALD. mus. 47 lychanos ypaton (*sc. habet*) -a simplex. 2 *latius: a de littera f*: GUNZO epist. 10 p. 39,9 cur -a post Latinas acceptum litteras non post v veluti x, sed post e collocetur. CONSUE. Trev. 32 reddunt egredientes vasa per -a (-aama *var. l.*), id est f, signata ferro candente. CHRON. reg. a. 1162 p. 109,39 circulus annorum post sexaginta duorum mille cum centum fit M (*i. Mediolanum*) -ate (*i. Friderico*) victum (IOH. CODAGN. annal. a. 1162 -amate). b *de littera vel sono u (v) consonantis*: ALDH. ad Acirc. 133 p. 185,7 berna, unde bernaculus, quod melius per b quam per -on (-amon, digrammon *var. l.*) scribi veterum auctoritas orthographum testatur, quia ver, unde vernum derivativum ducitur, per v constat. 140 p. 198,1 si . . . a -a verba incipiant, id est u loco consonantis posita. LIUTPR. antap. 6,5 p. 154,7 est Constantinopolim domus . . . , quae a Grecis per v loco -ae positam Magnaura quasi 'magna aura' dicitur.

digamus, -i m. *script.:* deg-: l. 34. dyg-: l. 34. 1 *qui post mortem uxoris alteram duxit* – *Wiederverheirateter*: CONC. Merov. p. 37,4 nullus paenitentem, nullus de-um (dy-um, -um *var. l.*) vel internuptarum maritus in praedictis honoribus audeat ordinare. PETR. DAM. epist. 28 p. 264,4 quis . . . non miretur canonicis promulgatum esse sententiis -um (*bigamum var. l.*) quempiam nullatenus posse ad sacerdotium promoveri? 28 p. 264,12 -i (*bigami var. l.*) divinae legis regulam non offendunt. *al. v. et l. 6. p. 623,71.* 2 *qui duas uxores simul habet* – *einer der mit zwei Frauen verheiratet ist, 'Bigamist'* (*per compar. de abbate duorum monasteriorum*): VITA Bard. 9 p. 326,37 acsi monogamus paupertate premeretur, -us subito factus est, tradita ei a rege Herfeldia pastoris sui morte viduata. cf. bigamus.

[*digentius v. 1. diligo*: DIPL. Arnulfi 10 p. 19,11.]

**digenus*, -a, -um. (*cf. multigenus*) *qui duorum generum est* – *von zweierlei Arten*: RUODLIEB X (XIII) 43 sunt expositi pisces, quotquot fuerant . . . capti: . . . rubeta fundicola, truta -a, rufa vel alba.

(**digeo*), -ere. (*indigere; cf. F. Brender, Die rückläufige Ableitung im Lateinischen. 1920. p. 70*) *script. et form.:* dicere: l. 63. diger: l. 56,67.

inf. pro subst. i. q. indigentia, defectus, detrimentum – *Mangel, Ermangelung, Einbuße, Defizit*: LEX Sal. Merov. 58, 4 ut pro medietate, quantum de compositione -er est, (id est, hoc est *sim. var. l.*; LEX Sal. Karol. -er est [deger est, detter est, digerit, digerere, debet digerere *var. l.*]) aut quantum lex addicat, et illi tres solvant (*sed cf. ThLL. V/1. p. 1115,83*). FORM. Andec. 11^b me illi repotabat, quasi iumento suo ad furtis conditionis post me habuisset et per meum ingenium ipso iumento -ere abuisset. 24 illi . . . ante illo preposito . . . interpellabat aliquo homine . . . , quasi animalia per sua menata heos dicere habuisset . . . ; et ipsi illi taliter locutus fuit, quod . . . nec per sua menata ipsa animalia -ere numquam habuisset. DIPL. Merov. I 126 quod . . . terra . . . inter ipso Amalgario vel genotere suo . . . semper tenuissint . . . nec eis -er numquam fuisset.

**digeresco* (de-), -ere. *purgare, digerere* – *reinigen, entschleimen*: BOTAN. Sangall. 57 capite purgat, oculos turbulentos sanat, pulmonia de-it *herba vulgago* (*i. asarum*).

**digeribilis*, -e. *digestibilis* – *verarbeitbar, verdaulich*: PAUL. AEGIN. cur. 258 iam . . . consistentem podagrum . . .

[Staub]

difficillimum est emendare . . . , nondum vero natam providere facile . . . escis bene -bus, (3,78,26 εὐδικοίτοις) et non superfluis . . . utentem.

digeries, -ei f. *egestio, diarrhoea – Stuhlgang, Durchfall*: WALDO Anscar. 101,6 vitalia torsit iugi -e bis bino passio (i. *dysenteria*) mense.digeries.

digero, -gessi, -gestum, -ere. *script.*: deg-: l. 37,65. p. 626, 25. *al.* deie-: l. 65. diie-: l. 39. adde ANTIDOT. Glasg. p. 111,27. *ibid.* *al.* -gir-: l. 25. *form.*: praes.: inf. -ire: l. 46. *indic.*: -et: l. 25. -int: l. 38. *perf.* -es(i): p. 626,29. *partic. praes. vel perf. usu subst.*: l. 37,44. p. 626,4. 5.

I strictius. **A praevalente notione separandi, dissolvendi, in partes diducendi**: 1 *proprie*: **a gener.**: **a** *proscindere, eruere – aufreißen, aufwühlen*: YSENGRIMUS 4,806 Turgius et Sualmo tandem consurgere, nisi vix sua -to membra tulere solo. **β promere, detrahere – abzapfen, abziehen: TRANS. Chrys. et Dar. 31 (28) cuculo . . . facto nec parva quidem ex eo (sc. vase) -i potuit gutta. **b natur. et medic.**: **a** *deducere, egerere – (reinigend) abführen, ausscheiden*: AESCULAPIUS 13 p. 17,17 aliquoties aquam per nares -unt (sc. *catarrhosi*). RECEPT. Lauresh. 1,2 p. 108 -it *antidotum* flegmam frigidam, quae de cerebro descendit in stomachum. 1,29 p. 114 donec venenum -at (sc. *patiens*) per ventrem aut per urinam. ANTIDOT. Bamb. 52 *citonatum*, qui . . . catarrum calefaciendum -it et tracea stomachi purgat (ANTIDOT. Glasg. p. 149,13 -giret). VITA Eberh. Salisb. II 9 p. 102^b,30 miles quidam calculosus . . . sic calculum -it, quod nullam molestiam sensit. TRACT. de chirurg. 405 cum . . . hoc factum fuerit, quod materia sit -ta, linguam bovis imponimus (sc. *apostemati*). *al.* *exhalare, discutere – ausdünsten, abbauen*: LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 189,9 hi, qui intus erant, videntes . . . nec ebrietate sola, quae tempore -i solet, sed . . . odiis et . . . furore homines agitari. VITA Theog. 2,16 p. 474,44 priusquam vinum -ret *miser*, amarum mortis poculum epotavit. **β conficere, decoquere, purgare – zersetzen, verarbeiten, verdauen, reinigen**: CONVERS. Afrae 6 p. 59,26 animam intra corpus inclusam manducantis et bibentis (bibentes et de-entes A1a). ANTIDOT. Bamb. 36 hii . . . , qui . . . cibum bene non -int (ANTIDOT. Berolin. 39 -unt. ANTIDOT. Glasg. p. 155,42 diierunt). ALFAN. premn. phys. 11,3 p. 87 fit . . . bonus odor ex humoribus in corporibus optime -tis (PG 40,660^A πεφθόντων). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 139,4 carnes . . . inceptas -i dat *mater* pullis suis. ALBERT. M. animal. 1,543 numquam aliquid congrue . . . -itur, nisi quod distributum est in partes -entis. 1,608 trahit *splen* turbiditatem sanguinis et -it eam. THADD. FLORENT. cons. 28,13 si . . . non possit (sc. *patiens*) -ire . . . carnes. *saepe*. **γ spectat ad plantas**: ALBERT. M. veget. 1,83 superabundantiam humoris evocando calor solis terminat et -it et convertit in nutrimentum. 2,90 folii . . . materia est humor aquosus non bene -tus. *saepius*. **γ temperare – (zu)bereiten**: EKKH. IV. bened. II 248 sucum pomorum, siceram, fac, Christe (gloss.: sicera est . . . sucus . . . , qui melle -tus ut vinum inebriat). **c techn. i. q. discernere, (e)mundare – (ab)scheiden, läutern**: ALBERT. M. animal. 20,18 quando aurum -itur et decoquitur, ea, quae non sunt de natura auri sicut lapides . . . , separantur ab auro. **2 translate i. q. dissipare, compescere – zerstreuen, zurückdrängen**: ALFAN. premn. phys. 1,86 p. 21 data sunt homini . . . decem milia virtutum . . . annullare atque -ere (indigare *a. corr.* A, dirigere *P. B*; PG 40,532^A διορθοῦσθαι [διωθεῖσθαι F]) subdolas eorum (*animalium*) potestates. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 187,8 cum iram paululum -isset (sc. Anno). **B praevalente notione ordinandi**: 1 *proprie i. q. disponere, distribuere, in ordinem redigere – (an)ordnen, einteilen, gliedern*: **a gener.**: ALDH. ad Acirc. 6 enigmatum capitula primitus quaternis versiculorum lineis de-ta (-ta, deiesta *var. l.*) . . . carminantur. LAMB. LEOD. Math. I praef. p. 74,16 quod . . . conscripseram per cedulas dispersum, in libello per capitula -ssi. ALBERT. M. sent. 2,12,1^{capit.} utrum omnia simul facta sint . . . , aut per senarium dierum numerum -ta. HUGO TRIMB. registr. 301 Gualtherus metrificans Alexandri gesta quedam intermiscuit scripta per -ta. *al.* **b milit. i. q. instruere – aufstellen**: WANDALB. martyr. concl. 2,1 his (*carminibus*) -ta micant simul caelestis**

patriae et militiae agmina (*in imag.*). WALTHARIUS 181 numeratam per latos aciem campos -ssit. *partic. perf. usu subst.*: FUND. Walds. 2 (MGScript. XV p. 1089,32sq.; s. XIII.²/XIV.¹) marchio . . . -torum miliciam viriliter provocabat; sed ex adversa acie Gerwicus . . . eciam -torum gloriam affectans precipitavit se viriliter in occursum. **2 translate**: **a perscribere, (in tabulam) congerere, litteris mandare – zusammenstellen, verzeichnen, (schriftlich) niederlegen**: WILLIB. Bonif. 6 p. 30, 2 in quo (*libello*) . . . ecclesiasticae constitutionis iura pontificalibus sunt -ta conventibus. CAPIT. reg. Franc. 185 p. 6,16 qui (*notarius*), quod ipsi (*episcopi*) invenerint, describat et ipse . . . ea, quae inventa et -ta fuerint, . . . conservet. CHART. Naumb. I 175 p. 155,25 bona, quae hic -ta sunt, . . . rata fecit ecclesie Buzaugensi in plenam . . . possessionem. *al.* *depingere, delineare – zeichnen, skizzieren*: PS. BOETH. geom. 455 superius . . . -tae descriptionis formula hoc modo utebantur *Pythagorici*. 947 superius . . . -tae formulae in descriptione diverse formati multifariisque utebantur *Pythagorici* caracteribus. **b componere, conscribere – ab-, verfassen**: FLOD. hist. 2,10 p. 155,6 conventiale . . . scriptum -tum . . . reservatur utriusque partis assignatione roboratum. OTTO FRISING. gest. p. 1,7 (epist. Frid. I. imp.) cronica, quae tua sapientia -ssit . . . , suscepimus. *al.* **c referre, (e)narrare – berichten, schildern**: IONAS BOB. Columb. 2,23 p. 282,25 cum . . . cuncta . . . in aures praesulis de-isset, placuit beato Honorio regularis series. MANEG. c. Wolfh. 23 p. 105,6 cum in . . . viri hystoria de . . . omnibus plenae lucideque -tum sit. *saepius*. *v. et* p. 628,67. **d exponere, tractare – darlegen, behandeln**: ALDH. ad Acirc. 10 p. 96,19 ancipitem metricae artis scrupulum luce clarius de-isti (degesisti *var. l.*). BEDA temp. rat. praef. 4 dicebant *fratres* eos (*libellos*) brevius multo -tos (gloss.: expositos et ordinatos; -o id est expono vel extramitto) esse, quam vellent. WANDALB. martyr. comm. 6 hoc . . . gratificum libro videbis -tum breviter tibi sciendi . . . questum. GERB. (?) astrolab. 8,1 hactenus artificialibus horis -tis de aequinoctialibus et inaequalibus deinceps dicam. *al.* **e commemorare – erwähnen**: TRAD. Ratisb. 810 p. 385, 35 (a. 1143/48) altario patroni -torum decem denariorum sint obligati (*sc. mulier cum sua parentela*).

II latius: **A facere, per-, efficere – ins Werk setzen, bewerkstelligen, aus-, durchführen**: GESTA Neap. 16 fecit *episcopos* . . . basilicam beati Laurenti . . . mirificis constructionibus -tam. VISIO Karoli M. p. 293,22 scripturam in eo (*gladio*) -tam lege. HROTSV. Pel. 61 h i s i t a -tis simulata pace quievit . . . urbs (Gong. 419. *al.* TRAD. Petr. [FreibDiöArch. 15. 1882. p. 140,28]). DIPL. Heinr. III. 134 p. 170,2 ecclesiam . . . restauravit *archiepiscopus* . . . ; cuius rei ex amussim -ta serie dignum duxit . . . petere, quatinus *eqs.* *al.* **B concipere, discernere – planen, beschließen**: LEG. Wisig. 12,1,3 p. 408,13 ea, quae illorum (*episcoporum*) ore nostreque glorie hortatu -ta sunt, in notitiam deducimus singulorum. DHUODA lib. man. 4,55 tumorem elationis in mansuetudinis pensum vertendo magnam -ssimam ordinem. HELM. chron. 5 p. 14,6 ad effectum perducta sunt omnia, quae fuerant animo pii principis -ta. **C peragere, transigere – verbringen**: AGNELL. lib. pont. 150 p. 375,14 moribus praecipuus vitam -ssit *Felix* honestam. *medial. i. q. transire, effluere – verstreichen, vergehen*: HROTSV. Mar. 85 tandem, -tis bis denis scilicet annis, contigit *eqs.*

adi. digestus, -a, -um. **1 mundus, purus – sauber, rein, gereinigt**: ALBERT. M. animal. quaest. 17,8 p. 292,64 albumen non se habet ad citrinum sicut sperma ad menstruum, sed magis sicut -ior pars menstrui ad minus -am. **2 conveniens, iustus – angemessen, gehörig**: HROTSV. Mar. 446 cui (*Ioseph*) . . . iudiciis divinis ista iubentur, tempore -o sibi quae fuerant facienda. 630 o r d i n e -o postquam fuit . . . repleta visio pastorum (gest. prol. 1,33).

subst. digesta, -orum vel **digestum**, -i n. (-a, -ae f.: p. 627,2) *de codice iuris iussu Iustiniani collecti i. q. pandectae – ‘Pandekten’, ‘Digesten’*: PAUL. DIAC. Lang. 1,25 p. 63,7 leges . . . intra quinquaginta librorum numerum redegit *Iustinianus* eumque codicem -orum sive pandectarum vocabulo nuncupavit (*inde* SIGEB. GEMBL. catal. 358. ALBERT. MIL. temp. 42 p. 400,28 -um). PETR. CRASS. def. 7 p. 447,18 legislator in libro

-orum ita: 'eqs.' ROB. TOR. chron. a. 1149 p. 498,40 de codice et -a excerptos novem libros composuit *magister Vacarius*. CHART. episc. Spir. 371 p. 337,30 do ... ecclesie tres libros meos, -um vetus, codicem et decretales. NICOL. BIBER. carm. 164 inter collegas ... codex, -um magnum faciunt tibi festum et decretales.

adv. digestim. *ordinate, per ordinem, deinceps* – (*wobl*)-geordnet, in gehöriger Ordnung, der Reihe nach: HROTSV. Mar. 673 quater denis ... peractis ... -m rite diebus ... factor ... caelorum ... sistitur in ... templo. 651 intrant reges ... pueri regalia tecta tenelli haut vario -m picta colore. Gall. I 12,1 dicam -m. Sap. 3,20 quando ... numeri -m disponuntur, primus minor terminus et postremus maior dicitur. gest. praef. 4 quia haec eadem nec prius scripta repperi nec ab aliquo -m (digestum M) sufficienterque dicta elicere quivi. TRIUMPH. Remacli 2,19 nostros -m referendo casus tristes sua quodammodo solabatur *cantator* cantilena.

digestio v. digestio.

digestibilis, -e. *script.*: diestivi: l.30. -e: l.25.

1 sensu act. i. q. digestionem adiuvans – *die Verdauung fördernd*: ODO MAGD. herb. 898 -bus semen bene iungitur eius (*ligustici*) omnibus antidotis, quod inest sibi peptica virtus. DIAETA Theod. 43 lupini calefaciunt et nutriunt et sunt -es et ventrem deducunt. 303 austerum (*sc. vinum*) ... -e est citius escas coquendo. 331 vinum nitalum ... maxime ventri -e est. *ibid.* al. **2 sensu pass.**: **a qui (facile) digeri potest** – (*leicht*) *verdaulich*: **a proprie**: AESCULAPIUS 5 p. 9,18 cibum accipiant *melancholici* levem, sorbilem et -em. RECEPT. Lauresh. 5,133 p. 344 iucundissimum cybum exhibebit *antidotum* et -em (ANTIDOT. Glasg. p. 102,14 dii-vilem). PAUL. AEGIN. cur. 65 p. 41,15 cibi triticee sorbitiones aut bene -es, (3,18,3 εὔπεπτοι) et non superflui. 163 cibis calidioribus et -bus (3,28,2 συμπεπτικαῖς συμπεπτικαῖς var. l.) utendum. IOH. S. PAUL. diaet. 531 lac camelinum ... est minus nutritibile et cito -e (digeritur var. l.). ALBERT. M. animal. 22,140 est hoc animal (*sc. taurus*) carnis siccae et melancolicae difficulter -is. 23,4 caro avis levior et -ior est carnibus aliorum animalium. *saepius*. *de plantis*: ALBERT. M. veget. 2,95 aqueus vapor minus -is et minus subtilis ... expellitur. **β in imag.**: ARNULF. MEDIOI. gest. prol. p. 109,7 que (*gesta*) qui scire desiderat, legat ...; procul dubio inveniet, unde pascat animum, non cibis lautioribus et copiosis, set sanis ac -bus. **b ad digestionem aptus** – *zur Verdauung geeignet*: ALBERT. M. meteor. 4,1,18 p. 733^a,1 cum ... dicitur aqua elixabilis, non tamen conceditur esse -is per elixationem. *cf.* *digeribilis.

digestim v. digero.

digestio, -onis f. *script.*: de: l.57.60. diie: l.58.62. al. -ssi: l.58.59.62.p.628,11. al.

I de separatione: **A proprie**: **1 natur. et medic.**: **a detractio**, *egestio* – *das Abführen, Ausscheiden*: AESCULAPIUS 41 p. 70,19 disuria vesicae est tarda urinarum -o. THADD. FLORENT. cons. 2,4 evacuatio ... humorum fit precedente -e materie cum ... scirupo. 8,9 premittatur materie -o cum oximelle composito et melle rosato. **b purgatio, concoctio** – *Reinigung, (gute) Verdauung, Stoffwechsel*: **a spectat ad anim.**: RECEPT. Lauresh. 2,244 p. 234 electuarium ... Damiani ad -em (de- cod.) et dolorem stomachi. 5,13 p. 360 confectio salis ad -em (*sim*). ANTIDOT. Glasg. p. 130,25 sales ad <d>iess-es. p. 130,36 salis confectio, qui a plures dolores prodest, ad -ssiones). 5,3 p. 354 dabit (*sc. medicus antidotum*) ... ad de-em etiam sanis. p. 101,7 antidotum diatessaro facies ... ad ... esthomaci inflaciones et diess-es. ALFAN. premn. phys. 32,3 p. 116 si, quae a natura fiunt, voluntaria sint, ut -o (PG 40,728^C πέψις) et augmentum. MAURUS phleb. p. 24^a liquor ... ille (*i. sanguis*) est terciae -is superfluitas. *persaepe*. **c. notione molliendi, maturandi**: PAUL. AEGIN. cur. 178 oportet ... -i (3,32,2 p. 217,4 πέψις) empiimatos cooperari cum spongiis calefacientes. **β spectat ad plantas**: ALBERT. M. veget. 1,12 quod somno reficiantur *plantae* post cibum calore circa locum -is aggregato. 2,95 expanditur *folium* ad oppositum situm, ne -em, quae fit per solem, impediatur. *saepius*. Iob 29,23 qui (*imber*) ... in fructibus debitam complet -em, ne ... amari fiant. **2 techn. i. q.**

(*e*)mundatio – *Läuterung*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 144,29 qui (*sc. lapides in fornace calcinaria*) in primis denigrantur, sed, postquam pervenerint ad perfectionem -is, (-em perfectam var. l.), nigrum minoratur. **B meton.**: **1 excrementum, ster-cus** – *Ausscheidung, Kot*: HILDEG. caus. 2 p. 135,5 si -em vel si urinam in se contineret homo, ne tempore suo procederent. CHART. Rhen. med. III 1377 p. 993,10 nullus audeat in hospitali circa altare ... -em et urinam portare aut turpem sonum cum ventre facere. **2 sedimentum** – (*Boden*)-*Satz*: PS. GALEN. puls. 285 urina tenuis habens velut limum lividam -em (-ssionem, indigestionem var. l.) mortem adesse dicit.

II de ordine: **A dispositio, divisio** – *Anlage, Gliederung, Einteilung*: HRABAN. epist. 10 p. 396,32 ex confuso sententiarum ordine quendam ordinem -is ... doctorum sententias ... commiscendo composui. FLOD. hist. 3,18 p. 253,13 scripsit ... Hincmarus ... libellum ex sacris scripturis ... collectum ac trimformi -e (HINCM. reg. min. praef. [PL 125,833C] collectione) distinctum. FRUTOLF. chron. p. 34,15 omnes hystoriarum scriptores a Nino ... temporum incipiunt -es. **B relatio, expositio, narratio** – *Ausführung, Darstellung, Schilderung*: EPIST. pont. Rom. sel. II A 1 p. 583,27 ecclesiasticorum gestorum ... rationabili -e prolata si episcoporum ... sententia discordaverit. GERH. STED. annal. p. 199,40 sicut verorum cronicorum testatur -o. FRUTOLF. chron. a. 564 p. 150,31 ad ceptae seriei -em, unde ... digressi sumus, descriptio redeat. **C compositio, stilus** – *Gestaltung, Stil*: IOH. NEAP. Ian. 2 est ... scriptura lepida ... -e contexta. HILLIN. Foill. prol. (MG Script. XV p. 925,12) iam passione beati ... Foillani metrica -e parata ... decrevimus etiam ipsius aliqua reserare miracula.

digestivus v. digestorius.

***digestivus**, -a, -um. **1 adi.**: **a act. i. q. digerens, purgativus** – *verdauend, reinigend*: ODO MAGD. herb. 888 tali (*sc. ligustici*) potu vis -a iuvatur (1570. al. IOH. S. PAUL. diaet. 412). 2115 -um stomachi iecorisque calore m excitat *cuminum* (ALBERT. M. fat. 2 p. 70,54. veget. 3,37. animal. 1,551. *ibid.* al.). RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 87,35 cibi ... in stomacho per virtutem -am ... digeruntur (GLOSS. med. cod. Mon. p. 22,22. *saepe*). ALBERT. M. animal. 1,603 kylus ... convertitur in meseraicis aliqua conversione alterationis -ae. euch. 6,3,12 p. 413^b,23 per ... qualitatem -am et subtilitativam et purgativam nutrimentum disponitur. *alch.*: PS. ARIST. interpr. p. 383 maior mundus creatus est ex quatuor virtutibus naturalibus diversis et compositis, quarum prima est appetitiva, secunda -a eqs. p. 384 virtus -a seu alterativa est masculina calida et humida et est aer. *ibid.* al. **b pass. i. qui (facile) digeri potest** – (*leicht*) *verdaulich*: PS. ODO MAGD. herb. 149 prandia sumpta fabae non -a probantur, inflat enim. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,15 p. 21b^v azimus panis sive crudus grossitudinis est nutritivus et duriter -us. **2 subst.**: **a fem. (ellipt.) i. q. virtus decoquens** – *Verdauung(skräft)*: REGIMEN san. Salern. 228 phlegmata purgabit -amque iuvabit *piper*. **b neutr. i. q. digestorium** – *Verdauungsmittel, -hilfe*: SALERN. comp. 12 nocivae materiei remotionem digestio praecedere debet cum -is (digestis ed.) et divisivis ...; utendum est -is, ... divisivis, ... expulsivis. 13 de -is: -a sunt alternantia malam qualitatem nocivae materiei; nam -a sunt, quae recte obviant proprietati materiei, unde nocumentum accidit. THADD. FLORENT. cons. 8, 13sq. quod si -um in substantia syrupata aborreat (*sc. patiens*), assumat ipsum in substantia trageata ...; hoc autem -o sumpto per X dies purgetur cum pillulis.

***digesto** (deg-, deie-), -are. (digerere) ?*macerare, emollire* – ?*ein-, aufweichen*: CHRON. Ven. Alt. p. 171,10 Cogodones Caprenses manducatores erant similes porcis, de-bant (de-ant, dei-bant var. l.) quod enim manducabant.

digestor, -oris m. *ordinator, dispositor* – *Ordner, einer der geordnet darlegt*: HERM. TORN. rest. 50 -r temporum preclaro stilo digeri bella ac prelia, que Normanni ... habuerunt.

digestorius, -a, -um. *script.*: diie: p.629,6. -tir-: p.629,5. -tur-: p.629,4. **1 ad egestionem pertinens** – *die Ausscheidung betreffend*: VITA Dalm. 6 (MGMer. III p. 547,7) cum iam nullum ad egrediendum aditum in superna corporis parte

[Staub]

poterat reperire, ad -um locum digno sibi adito crudelis inimicus (*i. diabolus*) effertur indeque egressus est. 2 *digestionem adiuvans* – die Verdauung fördernd: RECEPT. Lauresh. 5,13 capit. p. 94,34 confectio salis -i (p. 319 -urii). ANTIDOT. Bamb. 29^{capit.} antidotum -iria. ANTIDOT. Glasg. p. 106,1 antidotum dii-um adest opticus. *subst. neutr.*: RECEPT. Lauresh. 1,2 p. 108 totius commoditatis -um mirificum est antidotum (*item* 1,31 p. 118). 3 *qui facile digeri potest* – leicht verdaulich: GLOSS. med. p. 19,6 cibos leves, id est -os.

digestum v. digero. ***diggravius** v. *dincgravius.

digidus v. digitus. **digiro** v. digero. **digita** v. digitus.

digitalis, -e. *form. dit-*: l. 33. 1 *adi.*: a ad *digitum* (-os) *pertinens* – zum Finger gehörig, die Finger betreffend: **a gener.**: BALTH. Fridol. 30 manuum -is connexio ... corpori debitum non prebebat. HEINR. AUGUST. planct. 263 ex humeris pes per membra petens -es dic finem dextrae fini nichil esse sinistrae. 813 caput, colla, pectus venterque, pudenda, ex humeris totidem sunt partes ad finem -em. WIGAND. Waldg. 38 p. 90,13 pustula cepit prodire et ad instar -is articuli surgere. **β mus.**: REMIG. ALTISS. mus. 505,13 'horum', scilicet vagorum sonorum, ... 'alii ΑΥΧΑΝΟΕΙΔΕΙΣ', id est -es, a digito, qui eos pulsant sonos. FRUTOLF. brev. 13 p. 97sq. quarta (*sc. chorda*) lychnos hypaton, id est index vel -is principalium, appellatur ...; septima lychnos meson, id est index vel -is mediarum, appellatur. IOH. AFFLIG. mus. 13,20 D ... dicitur lychnos hypaton, id est -is principalium; et dicitur -is quasi discretiva, quia discernit ... principales a mediis. IOH. AEGID. mus. 6,7 quaedam (*sc. voces*) vocantur principales ..., quaedam iuxta principales, quaedam -es, quasi segregantes has ab aliis. **b spatium digiti habens** – finger groß, -dick, -lang: **a gener.**: LIUTPR. leg. 3 p. 177,12 ante Nicephorum sum deductus, hominem satis monstruosum ..., cervice -i turpatum. SPEC. virg. 5,721 animal hoc (*sc. locusta*) -e (*ditale a. corr. T¹. T²*) est. ALBERT. M. animal. 18,97 quantitas conceptorum non sufficit ad vitam et concipiuntur -es partus. **β geom.**: PS. BOETH. geom. 542 de unciali ... et -i mensura melius ... dicemus. 924. 2 *subst.*: **a masc. vel fem. plur. i. q. digitale, digitabulum** – (Finger-) Handschuh: GLOSS. med. cod. Trev. p. 147,1 chiroteca, id est -es. **b masc. i. q. anulus** – (Finger-) Ring: RUODLIEB V 128 quas (*gemmas*) decet inponi reginarum -i. X (XIII) 127 -em ad minimum digitum bene vix ... convenientem. XIV (XV) 96 sibi (*sponsae*) tres dat gemmatos -es. *ibid. al.*

digitulus, -i m. (-a, -ae f.: l. 53) **digitus** (*parvus*) – Finger(*chen*), (*kleine*) Zehe: 1 *proprie*: **a de -is manuum**: RHYTHM. 149,23 temptabo ... stupidis tangere corda -is. WOLFHARD. Waldb. 1,17^a illa (*mulier*) ... curceboldum ... flexis -is texere coepit. VITA Annon. I 2,1 p. 484^a,60 pontifex ... dum ... duobus -is seram leviter concussisset. RUP. TUIT. Matth. 12,352 spiritus ... mali ... latera mea fodere cooperunt -is importunus. CAES. HEIST. hom. I p. 72^a quibus duobus -is oculos compresserunt pueri (*i. daemones*), dormitabant. *al.* **b de -is pedum**: THEOD. PALID. annal. a. 983 crucis ... effigies in pede sinistro -am casu amisit. 2 *in imag.*: ALCUIN. epist. 10 p. 36,4 ut ... eveniat mihi tempus ..., quo collum caritatis vestrae desideriorum meorum -is amplectar. RUP. TUIT. trin. 9,3 l. 104 reducto in se -o sine mendacio dicere potuit Ioseph: 'eqs.' *adde*: EPIST. Hann. 37 p. 80,28 numquid ... fuit assentaneus ille meus -us, videlicet signum tui mihi ... propositus (*cf. notam ed.*)? 3 *meton. de mensura*: RUP. TUIT. trin. 3,20 l. 856 excisum caput (*sc. serpentis*) cum tribus aut duobus -is vivere et abire perhibetur (*ex Isid. orig. 12,4,43 digitis*).

digitus, -i m. (-a, -ae f.: l. 69 p. 630,32, 39; *sensu colectivo* -a n.: l. 71 p. 630,1, 2, 4, 5. *al.*) *script. et form.*: ti-: ALCUIN. epist. 49 p. 93,12 (*var. l.*). deg-: p. 630,6. did(us): p. 630,25. *adde* LEX Sal. Merov. caus. 2,3. dido. *ibid. al.* -idus: FORM. Senon. II add. 3,9. *nom. sg.* -os: p. 630,26. *acc. sg.* -u: p. 630,28. -o: l. 65 p. 630,25.

δάκτυλος – Finger, Zehe: 1 *proprie*: **A de hominibus**: 1 *de -is manuum*: **a gener.**: VITA Arnulfi 28 -e (*i. var. l.*) ... pristinam receperunt medelam. VISIO Baront. 15 splendor coepit per eius brachia et -a (*-os var. l.*) radiare. VITA Lamb. Traiect. 4 (MGMer. VI p. 357,10) erat ... Landibertus ... sta-

tura procerus, faciem degorata ..., -a longa, (-is longis, -o longo *var. l.*). VITA Eparch. 15 (MGMer. III p. 557,22) -a sua (dignita sua, -is suis, -i sui *var. l.*) palmis ... fuerunt affixa. RECEPT. Sangall. I 82 estagno rade et ipsa rasura cum tria -a colligis. 142 torques radices ... cum -a de pelle. CARM. Scot. I 1,3 Dubthach ... versus transcripsit ... tribus de-is. *persaepe. in cognomine*: DIPL. Otton. III. 389 p. 820,14 Iohannes diaconus cognomento 'orum mutilus'.

b math. in calculo -orum: BEDA temp. rat. 20,25 qua sit luna aetate, cantato ... mense et concurrentibus -is apparebit. *al.* SYLL. Sangall. app. 5,68 que (*mathesis*) numerum in -os transtulit ... suos. ABBO FLOR. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899. p. 200,31) singulares reflexis sinistrae manus -is, deceni attribuntur ipsius articulis. *c publ. et iur.*: **a in ritibus** (*cf. Dt. Rechtswb. III. p. 545*): THIETM. chron. 6,76 cui (*Waltero*) ... omnia profitenti et -o ... confirmanti ... respondit soror: 'eqs.' DIPL. Conr. II. 111 fecit abnegationem comes ... praedii ... incurvatis -is secundum morem Saxonicum. CHART. Osn. I 138 p. 119,11 investituram -o suo promisit miles. CHART. episc. Halb. 138 l. 35 Fredericus ... venit ... tradens ... predia ... cum elevatione -i. CHART. episc. Hild. I 664 p. 634,38 silvam ... dimiserunt fratres ... omni iuri ... lingua et -o ... renuntiantes (CHART. episc. Halb. 513 l. 14. *al.*) *saepius. v. et p. 2093,19*. **β de laesione**: LEX Sal. Merov. caus. 1,6 si quis mediano dido excusserit. LEX Alam. 57,46 si longissimus -us (*-os var. l.*) in primo nodo abscisus fuerit. LEX Baiuv. 5,7 proximum a pollice et minimum -um cum tribus sold. conponat. LEX Sal. Pipp. 26,1 si quis homo ... ad femina ... -u (*-um var. l.*) aut manu extrinxerit. LEX Saxon. 13 tres articuli medii medietate compositionis medici et medii -orum componantur. *saepius. v. et l. 39*. **γ de poena**: CHART. Landeshut. 65 (a. 1256) transgressoribus -e amputentur. **d medic. et anat.**: RECEPT. Sangall. II 135 capit. p. 40,15 ad contusione -orum et ungularum. TRACT. de chirurg. 1019 splenetica vena inciditur contra minorem -um de leva manu. BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,6 p. 118^H quando aliquis -orum manus dislocatur. WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 27,21 in unoquoque -orum manus sunt tria ossa. *saepius*. 2 *de -is pedum*: LEX Alam. 57 capit. p. 47 (cod. 8) de mano et -a abscisa ...; de pede et -a pedis abscisa. AESCULAPIUS 47 p. 76,39 podagricos appraehendimus ex ... dolore pedum inchoante a maiore -o. THIETM. chron. 1,25 cum ... pareret coniuix infantem in pedibus -os habentem retortos. LAMB. LEOD. Matth. IV 3 reserata divinitus compede sensim in -os levatus ille (*rusticus*) subtrahitur. *saepius*. **B de animalibus**: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 8,21 hii (*pelicani*) habent -os pedum coriales. ALBERT. M. animal. 2,25 quaedam animalia ... habent fissuram pectinis manuum et pedum in multos -os. 14,75 in quolibet pede avium ... sunt quatuor -i. *al.*

II in imag., per compar., alleg.: **A in univ.**: ALCUIN. carm. 50,21 exosis ... tuae -is ferit mors ostia vitae. WALAHER. carm. 74,6 tribus ... fulta membris -isque (*i. litteris, ut vid.*) firma septem ... adivit ... domum syllaba. WALTH. SPIR. Christoph. I epist. ad Haz. p. 64,3 qualiter ego ... sub patrum ... -o ad tue vocationis manum ... cucurrerim. IOH. CANAP. Adalb. A 6 p. 10,10 qui (*sc. populus*) ... nil ... faciunt, extra quod -us satane in eorum cordibus scripsit (*cf. p. 594,22*). ALBERT. M. nat. bon. 92 p. 38,61 haec (*pericula*) ... sublevantur tribus quasi -is fortitudinis, qui sunt viriliter aggredi, fortiter sustinere eqs. *al.* **B de Deo, Spiritu sancto**: HRABAN. univ. 6,1 p. 160^A -i ... pro distributione donorum Spiritus sancti in scripturis allegorice accipiuntur. HYMN. Hraban. 13,3,2 dextrae Dei tu (*sc. Spiritus*) -us. HINCM. divort. 12 p. 188,27 quam (*legem*) -o, id est spiritu suo, scripsit Deus. BRUNO QUERF. fratr. prol. p. 28,3 nunc opus est -o Dei. ad Heinr. II. p. 100,8 in -o Dei fecimus pacem. DIPL. Conr. III. 184 mox ut cor nostrum mirabili -o tetigit Spiritus. *al.* **C locut. adv.** (quasi) -o *i. q. aperte, perspicue* – deutlich, anschaulich, 'fingerdeutlich': BEDA ad Plegu. 3 suadebam ... -o ostendens, quia Eusebius ... neque hebraicam veritatem neque LXX translatorum ... sit editionem secutus. EPIST. Worm. I 57 p. 97,25 si meum non renuitis consiliolum, quasi -o pecuniam monstravero preter vestrum dampnum. HONOR. AUGUST. spec. p. 919^C omnia olim figu-

raliter praecesserunt et nostra tempora quasi -o demonstraverunt. RUP. TUIT. Ioh. 11,2311 quasi -o ... suam ostendens *Christus dilectionem. al.*

III meton.: 1 *de artificio, opere manuum:* IOH. SCOT. carm. 2,4,12 Palladios aequiperat -os *Yrminrudis*. EKKEH. IV. cas. 22 p. 58,15 cum omnis orbis cisalpinus Sintrammi -os miretur. 112 prę omnibus ... scriptorum -i efferuntur. *al.* 2 *de mensura:* a *spectat ad longitudinem i. q. crassitudo -i* – *Fingerbreite*, ZOLL: GERB. geom. 3,23 p. 63,15 pes habet lineares -os XVI, constratos CXLIV, solidos IV XCVI. EPIST. Worm. I 30 p. 56,22 qualiscumque spissitudinis orbis sit, eam et insuper duos -os ea pars batelli habeat, quę excellit orbem. REGISTR. abb. Werd. 7,6 p. 205,7 ut in lardo III -os habeant porci. ALBERT. M. metaph. 10,1,3 p. 435,66 in humidis minimum ponunt *homines* cadum ... et in dimensionibus continuis -um. *al.* b *spectat ad capacitatem:* COD. Lauresh. 3661 (c. 800) situlam de melle, quę situla habet IIII munde, -os II. COSMAS chron. 1,40 p. 75,29 ut ... unusquisque ... duos modios quinque palmarum et duorum -orum ... episcopo solveret. HEINR. LETT. chron. 15,5 ille (*episcopus*) ... pro decima mensuram quandam modii, qui esset decem et octo -orum, ... instituit.

IV translate (usu math.) i. q. numerus singularis – *Einer*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,172 corpus numerorum in -os ... disperserat *Geometrica* articulosque. PS. ODO CLUN. abac. p. 297^a quidquid infra X est, -us vocatur. PS. BOETH. geom. 426 nosse ... artis dispicientem, quid sint -i, quid articuli, ... oportet. ANON. algor. Salem. p. 2,19 -i dicuntur I, II, III, IIII, V, VI, VII, VIII, IX; decem, C, M articuli sunt. ALBERT. M. Matth. arg. p. 5,34 ex quatuor -o et decem articulo primo componitur *tesseredecades. al. compos. *quinquedigitus.*

digladiabilis, -e. *cruentus, perniciosus, inimicus – mörderisch, verderblich, feindselig:* GLOSS. II 415,45 St.-S. -e disidium freisilih nit. *fiantscapt*. HUGO FLAV. chron. 1 p. 336,51 tactus ... -i sorte naturae et sciens sibi disidium corporis et animae supervenire ... convocari iussit *Agericus* ... ecclesiae suae filios. p. 348,26. LAUR. LEOD. gest. 9 p. 495,40 inter regnum et sacerdotium ... -is seditio ... surrexerat.

digladiator, -ari vel **digladio**, -atum, -are. *partic. perf. -itus: l. 47. 1 intrans.:* a *proprie i. q. pugnare, furere – kämpfen, wüten:* LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 284,27 dum intestinis in se atque in sua viscera odiis saevirent et -rentur *principes*. b *translate i. q. contendere, oblectari – ankämpfen, (wider-)streiten:* WALRAM. ad Ludow. (MG Lib. Lit. II p. 287,4; a. 1094/95) qui ex adverso sunt, suis adversum nos eminus -antur ratiocinationibus. 2 *trans.:* a *proprie:* a *trucidare – hin-, niedermetzen:* DUDO hist. 4 p. 287,34 (ed. Lair) Hispani rusticani gentibus -tis (-ti, -itis *var. l.*) conglobato exercitu congregiuntur Northmannis. b *transfodere, concidere – durchbohren, zerstückeln:* EKKEH. IV. bened. I 5,44sq. lactes sorberi poterant *pusioli*, non -ari; latior est gladium quam pusio -andus. CHRON. rhythm. Col. 3,69 <...>atur gladio, male -atur. b *in imag. i. q. pungere – stechen, verletzen:* EKKEH. IV. bened. I 5,21 in nece parvorum benedicere, parve, tuorum; pignera mactantur, nece matres -antur (gloss.: *dissecantur cordibus*). Staub

diglutio v. 1. degluttio.

diglabilis, -e. *clemens, benignus – wohlwollend, gnädig:* FORM. Marculfi 2,42 quesomus, ut nostram extremitatem affatu -i iubeatis ... informare. 2,44 -i ... rescriptu.

adv. dignabiliter. 1 *clementer, benigne – wohlwollend, gnädig:* DHUODA lib. man. 4,3,11 Lucifer magno a magno creatore -r creato. 2 *convenienter – auf geziemende Weise:* FORM. Salisb. II 4,10 ut, quidquid ore suggesserit (*sc. servus vester*) -r, et adiutorio ei ... obaudire non renuat.

***dignamen**, -inis n. *clementia, benignitas, gratia – Gunst, Gnade:* HEIRIC. Germ. I 3,142 erectum (*sc. Mamertinum sacerdotem*) praesul miro -e mulcens. 5,111 comminus admotam (*sc. puellam*) miro -e praesul suscipit.

dignanter v. digno.

dignatio (-cio), -onis f. 1 *clementia, benignitas, gratia – Gunst, Gnade, Güte, Milde (saepē de gratia divina, e. g. p. 593,72.633,5):* a *in univ.:* a *proprie:* RADBERT. corp. Dom.

1,160 qui (*Christus*) nihil aliud factus est quam Deus caro -e sua, ut habitaret in nobis. DIPL. Karoli III. 61 ut -e nostra ... rem ... roboraremus. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,165 Christe pater, cuius primum -o finxit terrigenam hac triplicis animę ratione politum. CONST. imp. I 65 Henricus ... rex archiepiscopis, ... comitibus et cuiuscunque dignitatis ordini bonae suae voluntatis gloriosam -em. CHART. Basil. A II 204 ob specialem -cionem et dilectionem, quam ad ... episcopum ... habere intendimus (*sc. Rudolfus rex*). *saepius.* b *meton. de persona ipsa:* DESID. CAD. epist. 1,11 invito apostolicam -em vestram, ut *eqs.* MAGING. epist. 1 p. 268,7 notum ... fieri venerandę caritatis vestrae -i desideramus, quia *eqs.* DIPL. Loth. I. 120 p. 277,14 visum est -i nostrae dono ... rerum nostrarum eam (*ecclesiam*) ... promovere. SIGEH. Maxim. prol. 3 exorata ... -e divina (*sim.* DIPL. Heinr. II. 172 Henricus divinae -is providentia rex. *al.*). WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 66,4 tu ... omnis experientię presul, extremo operi tuę -is manum conferens superflua reseces. *persaepe.* b *observantia, honor – Wertschätzung, Ehrenbezeugung:* THANGM. Bernw. 52 haec ... dicta consideranti ... patebit, ... quanta superni respectus -o eum assumpserit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,42 cum maxima acceptus -e civium Romanorum (*sc. papa*). p. 298,25 omni subiectionis et reverentiae -e et conamine acceptissimum eum (*regem*) ... magnificabant *primates Saxonum.* c *beneficium – Gnadeneweis:* CHART. Babenb. 65 p. 88,15 (a. 1186) Deus sola -e suę misericordię ... nobis magnam contulit ... gloriam. 2 *dignitas, munus, officium – Würde, Amt:* LEG. Wisig. 6,1,6 in ... preceptis ... eorum, qui iudiciaria ordinatione (-e R2) funguntur.

30 ***dignativus**, -a, -um. *dignationis, gratiae causa factus, graciosus – aus Gnade gewährt, gnadenhalber erfolgt:* ALBERT. M. div. nom. 13,17 p. 442,30 ex hac ... littera (*sc. epistula prima ad Corinthios*) colligitur triplex unitas in Deo, scilicet unitas essentiae ... et unitas personae ... et unitas, quam Bernardus vocat -am, secundum quam Christus dicitur unus in duabus naturis (*v. notam ed.; cf. summ. theol. I 6,24,1 p. 144, 51*). euch. 6,2,1,9 p. 372^b,30 assumptio non est naturalis, sed gratiae, quae vocatur assumptio -a, quia filius Dei dignatus est assumere humanam naturam. summ. theol. I 6,24,1 p. 145,34 dicitur unitas -a, in qua persona aeterna univit sibi hominem.

digne v. dignus. **dignetas** v. dignitas.

***dignificatio**, -onis f. 1 *actus dignificandi, insigniendi, amplificatio – Würdigung, Auszeichnung:* ALBERT. M. eth. I 283 p. 244,53 homo habet magnam indigentiam ex parte corporis et maximae dignitatis est ex parte animae, et ideo circa magnitudinem in -e honorum et emissionem eorum, quibus indigentia sustentatur, est specialis difficultatis ratio. 302 p. 259,16 non semper requirit *magnanimus* in supposito aliquam causam -is. 2 *aestimatio – Bewertung, Einschätzung:* ALBERT. M. eth. II 4,2,1 p. 295^a,32 in aliis ... modestia sive temperantia secundum -em suiipsius potius est dispositio virtutis quam virtus.

dignifico, -avi, -atum, -are. *usu refl.:* l. 61.68. *al. dignare, dignum habere, ducere – würdigen, für wert, würdig halten:* 1 *de hominibus (de sancti operibus: l. 63):* a *in univ.:* EPI-TAPH. var. II 67,3 quem (*Willerum*) bonus a puero nutritiv episcopus Ogo et successorem sibi -vit herilem. ANNAL. Altah. a. 972 apostolica benedictione fiebat -ta *filia imperatoris Graeciae*. ALBERT. M. eth. I 730 p. 623,36 'si multa fiat distantia' ... 'non' remanet *amicitia*, 'nec' unus -at' (*cf. p. 1158^b,35 ἀξιοῦσιν*) alium *amicitia* sua. Iob 40,5 p. 474,17 'et esto gloriosus,' hoc est, -a te gloriosis ac magnis. *ibid. al. c. sensu praedicandi:* REIN. LEOD. Laur. prol. 64 te ... scriptis quinam queat equipare, laudibus, ut par est, magnalia -are? b (*magni*) *aestimare, honorare – achten, schätzen, ehren:* 65 BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,23 omnibus, qui in regno essent, (*sc. praecepit papa*), ipsi ... regi oboedirent ... et ... eum ... -rent. ALBERT. M. eth. I 294 p. 253,37 in magnanimitate oportet esse aliquid, quod inclinat ad -andum se. c *dignitate afficere, sublimare, insignire – mit Würden versehen, erheben, auszeichnen:* CAPIT. reg. Franc. 298^a,8 p. 443,34 quemcumque illorum (*sc. regum*) recta ratio -verit (significaverit 4), digno honore suo fruatur. VITA Bern. Parm. II 7 (MG

Script. XXX p. 1325,34) ipsum in cardinalem episcopum ... consecravit *papa*; ipse ... sic -tus *eqs.* ALBERT. M. pol. 2,1^k p. 94^b,21 iustum ... civile est, quod aequaliter digni aequaliter -entur. 7,15ⁱ 'liberum ... nondum ... -tum,' id est, quia adhuc nullam dignitatem adeptus est in civitate. *v. et p. 635,65.* 2 *de rebus i. q. iustum, convenientem, debitum putare, expectare – für recht, gebührend, pflichtschuldig halten, erwarten:* ALBERT. M. eth. I 765 p. 674,56 si 'non potest' reddere, tunc ille, qui 'dedit, non -at', quod accipiat ab eo, 'vel non' -vit 'a principio' sibi dare. 838 p. 705,63 dicit, quod debet *amicus* 'ire ... ad infortunatos', ut eis 'beneficiat' ... , 'et maxime' ad illos, 'qui' sunt 'in necessitate, et non -antibus (*p. 1171^b,22 ἀλώσαντες*)', idest qui hoc non exigunt (*sim.* II 9,3,5 p. 597^a,7). II 8,3,8 p. 554^a,43 -ant *quidam amici* in retribuendo conferri sibi aequale vel plus. *ibid. al.*

***digniloquium**, -i n. (*per analogiam ad brevilocus sim. formatum*) dictio digna – *angemessene Ausdrucksweise, Darstellung:* RATHER. epist. 2 quod nequivi -o suggerere, sat-agam parviloquio.

***digniosus**, -a, -um. *dignus, reverendus – (hoch)würdig:* CONR. MUR. summ. p. 155,9 de adiectivis ad papam: ... dignissimus, -issimus, dignitissimus. p. 156,8 imperator seu rex appelletur: ... dignissimus, -us, dignitosus.

dignitas, -atis f. *script.* -net-: CONC. Merov. p. 158,1,9. CHRON. Fred. 4,71. 89. *abl. sg. -i:* FORM. Salisb. I 62 p. 453,34.

I *de statu per se digno:* A *spectat ad homines:* 1 *proprie i. q. excellentia, nobilitas, decus, splendor – Würdigkeit, Vortrefflichkeit, Ansehnlichkeit, Zierde, Glanz:* a *in univ.:* OTFR. ad Liutb. 112 qui (*sc. theotisce loquentes*) nec historias suorum antecessorum ... commendant memoriae nec eorum gesta vel vitam ornant -is amore. WALTH. SPIR. Christoph. I 11 cum ... tanti viri memorabilis -s per urbem iam divulgata transcurreret. THIETM. chron. 1,10 cum et in filio appareat, quanta eius (*Ottonis*) sit -s. ALBERT. M. incarn. 9 p. 180,35 alia ... nomina sunt -is ipsius (*sc. Christi*), quae multa sunt, secundum quod multae sunt -es eius, scilicet quod vocatur 'altissimi filius' *eqs.* 32 p. 202,76 persona ... est suppositus rationalis naturae distinctum proprietate pertinente ad -em vel naturalem vel moralem. *saepe. v. et p. 632,45.* b *de hominum congregationibus, institutionibus:* BREV. NOTIT. p. A 3,7 cepit *episcopus* ... ecclesiam construere aliaque edificia erigere ad episcopii -em pertinentia. ADALB. MAGD. chron. a. 957 rex ... abbatiam ... electionis et privilegii dono privatam ... -i pristinae restituit. OTTO FRISING. chron. 7,27 p. 353,6 antiquam Urbis -em renovare cupientes *Romani* ordinem senatorum ... constituunt. *al.* c *de corpore:* EINH. Karol. 22 p. 26,25 corpore fuit amplo atque robusto, ... facie laeta et hilari, unde formae auctoritas ac -s tam stanti quam sedenti plurima acquirebatur (*cf. Suet. Claud. 30*). LAMB. HERSF. Lull. 22 p. 336,28 corpus tanti temporis processu terra obrutum nullam senserat corruptionis iniuriam; ... eam membrorum omnium -em ... preferbat, ... ut ipsa eum die exspirasse ... crederes. ALBERT. M. summ. theol. II 13,82,2^{capit.} utrum corpus mulieris eiusdem vel aequalis fuerit -is cum corpore viri. *al.* d *de oratione, stilo:* ONULF. rhet. I praef. quod -s oratoria per duas species, verborum videlicet exornationem et sententiarum, distribuit. 2 *meton. i. q. vis, virtus – Fähigkeit, Vermögen:* EPIST. Alcuin. app. 2 p. 489,10 anima intellectus, anima voluntas, anima memoria, non tamen tres animae in uno corpore, sed una anima tres habens -es. WOLFARD. Waldb. 4,8 p. 320,20 visus subito privata est *filia* -e (*sim.* VITA Willib. p. 18,12 luminis). B *spectat ad res:* 1 *proprie de his, quae decent, conveniunt, debentur:* a *copiam, ubertatem – Fülle:* HUGEB. Wynneb. 5 magnis ... ab illo (*duce*) ditatus erat donorum -e in regione, in possessionibus atque in aliis pecuniarum opulentia. 6 numquam de bonorum -e elatus. WALTH. SPIR. Christoph. I 5 ad hanc ... lacrimarum -em angelorum unus assistens ... inquit: 'eqs.' b *proprietas, natura, habitus – (Eigen-)Art, Wesen, Zustand:* ODO ARET. ton. B p. 120,8 per deuterum ... -es vel qualitates animi indicare possumus. ANON. mus. Wolf p. 204 in melodiis aliae cursim, aliae morose ... , aliae mansuete

..., prout se habet cantilenae -s, promendae sunt. *al.* c *iustum et debitum, modus – Angemessenheit, (gebührendes) Maß:* ANTIDOT. Berolin. 45 si non acceperis mercedes, non des istum antidotum; iste, crede, virtutem, qui multos statim curasset, et ingrati fuerint, non adversus -em gratiae retribuerint, propterea acaristum dicitur, id est sine gratia. RUOTG. Brun. prol. p. 2,16 precepti ... vestri -em ... venerari. WALTH. SPIR. Christoph. II epist. ad coll. qui (*Baldericus praesul*) ... , quod ammonuit, ultra -em sua examinatione probavit. d *ratio iusta, honestas – Rechtmäßigkeit, Ehrenhaftigkeit:* BERNH. CONST. damn. 11 Constantia episcopum Carlomannum, qui eam ex inobediencia accusavit, perorata inobediencia -e quasi infernalem furiam exsufflavit. 2 *meton.:* a *bellaria, cuppediae – (feine) Süßspeise, Naschwerk, Leckerei (cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. s. v. deintie):* CHART. Argent. add. 26 p. 21,26 (a. 1224/28) dividat *minister* inter fratres ... placentam et -em. p. 22,13 in festivitate sancti Iacobi apostoli similiter excepta placenta et -e. 228 p. 140,18 in die pentecostes plenum servitium cum carnibus ovinis et porcinis, -e, denariis pullorum et integris placentibus. b *t. t. log. i. q. ἀξίωμα, propositio – Axiom, Grundsatz, Prinzip:* SCHOL. Boeth. mus. 2,5,35 axiomata dicuntur -es. ALBERT. M. anal. post. 1,3,2 p. 71^b,18 -s est, ut dicit Boetius, propositio, quam propter sui evidentiam quisque probat auditam. metaph. 4,2,1 p. 218^a,11sq. de his -bus, quae in omnibus mathematicis -es vocantur. unit. intellect. 5 p. 452^b,28 tertia ratio est ex conceptionibus communibus, quae -es vocantur. *ibid. al.*

II *de -e collata, concessa, habita i. q. honor – Würde, Ehre:* A *proprie:* 1 *in univ. de amplitudine, auctoritate, estimatione sim.:* LEX Baiuv. 2,8^a (pars codd.) qui (*dux*) decretum regis contempserit, donatum -is ipsius ducati careat. VITA Rup. 4 sanctum virum ... cum omni honore et -e ... suscepit *dux*. LIUTG. Greg. 9 p. 74,10 fuerunt ... de matre eius nati alii filii ... secundum s e c u l i -em minores (TRAD. Ratisb. 667. 848. *sim.* 604 mundi). ALCUIN. epist. 204 p. 338,40 an maior -s sit proprii filii vel adoptivi. THIETM. chron. 6,40 p. 324,6 quod (*sc. sonus campanarum*) etsi casu et non iussu alicuius seu -e mea evenisset. OTTO FRISING. chron. 4 prol. p. 182,3 quod mundiali -e, quae regalia dicuntur, Dominus ecclesiam suam honorare voluit. *persaepe.* 2 *ordo, gradus – Rang, Stand, (Ehren-)Stellung:* FORM. Augiens. A 23 pro salute ... vestra ... , quantum parvitas nostrae -s sinit, Domini inprecamur. GLOSS. psalt. Lunaclac. 96,8 qui (*angeli diaboli*) de -e angelica ceciderunt. WALAHFR. Gall. 1,25 p. 303,2 mediocri n a t a l i u m -e sum procreatus (AGIUS vita Hath. 2). TRAD. Salisb. I 32 dux ... tradidit unam hobam ... fratribus monasticis -is ... possidendam. CHART. Argent. I 122 p. 101,27 Humbertus natione Longobardus, professione medicus, -e civis Argentiniensis. *persaepe. v. et p. 632,6.* remissius i. q. *locus – Stelle, Platz:* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 86,21 creationi ... idem extitit artifex et instrumentum; in generatione ... , quoniam secunde -is est, aliud sibi adaptavit opifex instrumentum. *al.* 3 *munus, officium, fastigium – (Ehren-)Amt, 'Dignität':* WIL-LIB. Bonif. 5 p. 24,22 ne sibi tantae -is (*i. episcopatus*) fastigium ... inponeret *pontifex*. HRABAN. epist. 3 p. 386,14 -em ecclesiasticam. ANNAL. Xant. a. 865 non recordantes *episcopi* se ab eo (*papa*) p a l l i u m -is accepisse (GESTA Trev. cont. I 27). CHART. Brixin. 48 (epist. papae) ne, -es ecclesie vestre cum vacaverint, aliquibus nisi ecclesie vestre canonicis ... conferantur. HONOR. III. registr. 261 p. 187,31 quin ... facient *index vel iudicissa* omnes liberos terre ... habentes feudum ab eis in principio sue -is iurare fidelitatem ecclesie. *persaepe. v. et p. 593,72. 633,5.* expressius de ordinatione: HONOR. III. registr. 261 p. 188,3 infra spatium duorum mensium a die sue (*iudicis*) -is incipientium. CHART. episc. Halb. 657 l. 3 cum ... ante electionis nostre (*sc. episcopi*) -em ... controversia vertetur. 4 *potestas – (Amts-)Gewalt, Befugnis:* DIPL. Karoli III. 34 p. 57,34 non solum imperialem in hoc exercemus -em, verum etiam ad aeternam remunerationem proficuum nobis esse confidimus. DIPL. Otton. II. 42 p. 52,19 nulla cuiuslibet i u d i t a r i a e -is (*ex* DIPL. Otton. I. 391 p. 533,19 potestatis) persona (*inde* DIPL. Otton. III. 62 p. 469,12. DIPL. Heintr.

II. 94 p. 119,6. *sim.* DIPL. Heinr. V. [ed. H. Bresslau, *Diplomata centum.* 1872. p. 102,31]). BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,46 per episcopos officio et sacerdotali -e apostolica sanctione privatos. *al.* *dicio* – *Verfügungsgewalt, Oberhoheit*: RIMB. Anscar. 22 p. 48,13 dicentes *episcopi* ... locum ... ad archiepiscopalem -em auctoritate apostolica firmatum nullatenus immutandum. DIPL. Loth. III. 121^b cum ... ex privilegio antiquae religionis suae ecclesiae vestra (*sc. Casinensis*) ... ad Romanam -em respicere debeat. **B meton.:** 1 *de hominibus:* **a** *de persona ipsa:* WETT. Gall. 16 advenientibus pontificibus a regia -e directis (DIPL. Ludow. Germ. 12. *sim.* WIDUK. gest. 1,9 p. 11,10 regalem. *al.*). DIPL. Otton. II. 164 quicquid predii nostra imperialis -s iuris tenere videtur. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,10 in Dei et apostolicae -is contemptum. *saepe.* in allocutione: LULL. epist. 103 p. 227,8 divinitas excellentiae vestrae -em (*sc. Bonifatium*) ... custodiat. HRABAN. epist. 46 vestrae (*sc. imperatricis*) -i expositionem libri Hester reginae transmissi. EPIST. Teg. 81 quod -i vestrae (*sc. episcopo*) non possumus dignum servitium praebere. *saepe.* **b** *homo dignus, -e praeditus* – *Würdenträger*: WIL-LIB. Bonif. 4 p. 15,5 nomen eius ... celebre apud omnes tam seculares -es quam ... ecclesiastici officii ordines habebatur. COD. Lauresh. 3006 p. 254 si quis ... contra hanc donationem ... venire temptaverit, eidem ecclesiae persolvere cogatur legem ecclesiasticae -is triplicatam. LAMB. HERSF. annal. a. 1056 p. 69,20 tam laici quam ecclesiastici ordinis -es. *saepe.* *sensu colectivo i. q. collegium, coetus (dignus)* – *Gremium, erlauchte Schar*: RIMB. Anscar. 12 p. 34,19 per manus Drogonis Mettensis praesulis et summae sanctaeque palatinae -is tunc archicappellani. THANGM. Bernw. 54 hinc pauperum ... turba ... patrem se amisisse proclamant, hinc patriae defensorem ... tam nobilium -s quam plebium humilitas ... subtractum esse deplorat. VITA Liutw. 11 ut ... populi cum procerum -e ... Lutwinum sibi pontificem eligere viderentur. CHRON. reg. a. 1143 (rec. I) rex pentecosten ... celebrat coadunata principum tam Baioariae quam Saxoniae -e. CONR. EBERB. exord. 1,32 l. 144 huic (*abbati*) ... decedenti tota Romanae curiae -s astitit, ita ut ipse ... dominus papa *eqs. al.* **2 de rebus:** **a** *praebenda, precaria, feudum* – *Pfründe, Leben:* **a** *de beneficio ecclesiastico:* CHART. episc. Misn. 122 p. 112,32 (a. 1241) cum ... ex adunatione ... plebanatum unius praepositurae -s resultasset *eqs.* CHART. Lux. VIII 110 p. 122,23 secundum mandatum ... de aliqua -e, personatu seu officio in ecclesia Treverensi conferenda. CHART. Traiect. 1865 ecclesiasticae persone ... in -bus seu personatibus constituit. CHART. Aschaff. 99 p. 260,22sq. nos ... tenuitatem proventuum -um vestrarum ... intuentes et ... pensantes, ut ipse -es vestre ... cum vacarent *eqs. al.* **b** *de feodo regali* (*Regallehen*; *de re v. J. Fried, DtArch.* 29. 1973. p. 481): BURCH. URSB. chron. p. 49,11 milites ... Teutonicos in -bus Italiae constituit *imperator*, nam ... Bideluphum ducem Spoleti effecit *eqs. cf. p. 634,39.* **b** *possessio* – *Besitz(ung)*: DIPL. Heinr. II. 483 cum omnibus ad eum (*principatum*) iuste pertinentibus comitatibus ... ceterisque ... -bus. CHART. Altenburg. 45 p. 35,12 Fridericus burgavius ... predium evicit et ad -em feudi sui ... pertinere debere conprobavit. CHRON. Erf. mod. II a. 1276 p. 276,23 papa excommunicavit ... omnes presumptuose possidentes redditus et possessiones imperii Romani ..., sicut Odoacker ... et Karolus ... iniuste munitiones et -es ac terras imperii multas tenent. *al.* *c* *ius, praerogativa, libertas* – *Vorrecht, 'Freiheit', Privileg*: DIPL. Otton. I. 302 ut hoc firmum ... per omnes nostri nominis et ordinis -es permaneat. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,41 quos (*Longobardos*) ipse (*rex*) ex quibusdam pauperibus in tam magnos dominos sublimatos extulerat, -bus et beneficiis ipsorum eos a se gratanter et munerandos, dignificandos, ut fidelissimis suis promiserat. p. 295,25. DIPL. Heinr. IV. 234 p. 295,35 eandem (*sc. ab antecessoribus concessam*) ... sanctae ecclesiae -em conservantes *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 223 p. 206,41 concedimus ... Iohanni comiti ... omnia privilegia, -es, libertates et bonos usus habita ab antecessoribus suis. *al.*

***digniter** v. dignus.

dignitor, -ari. *dignari* – *würdigen*: THIETM. chron. 6,46 p. 330,37 Deus omnipotens humanam fragilitatem sepe -atur (1, dignatur *ed. ex 2*; cf. N. Fickermann, *JbGeschMitteld.* 6. 1957. p. 71) visitare.

5 **dignitosus**, -a, -um. *amplus, spectabilis, dignus* – *ansehnlich, würdevoll, würdig*: ALDH. virg. I 54 p. 312,15 quorum (*sc. duorum*) prior (*i. Abel*) ... propter -am innocentiae palmam ... divinis conspectibus holocaustomata ... offerre promeruit. *de usu in allocutione: v. p. 633,22sq.*

10 **digno**, -avi, -atum, -are *vel dignor*, -atus sum, -ari. *script.:* dingn(or): ACTA imp. Winkelm. II 67 p. 65,20. din(or): LEX Baiuv. 13,2 (*var. l.*). *form.:* *praes.:* *inf. pass. -rier*: HROTSV. Mar. 524. *coni. vel imper. -imini*: CHART. Rhen. med. I 42 p. 49,4. FORM. Sangall. I 1. *coni. imperf. -neretur*: 15 *l. 44. adde ARBEQ Corb. 21 p. 212,12. Emm. 40. cf. FORM. Sal. Lind. 3 -eritis (-ret var. l.).*

1 *dignum habere, dignum ducere* – *für würdig halten:* **a** *honorare, (magni) aestimare, insignire* – *würdigen, (hoch)schätzen, auszeichnen (fere c. acc.)*: **a** *in univ.:*

20 AGIUS epic. Hath. 79 qualiter alloquio fuerit -ta (*sc. me*) supremo assidue nomen ingeminando meum. SERMO nat. virg. 10 p. 123,9 Marcellinus ... pontifex ... fortiter confligendo corona martyrii -batur (*designabatur M.*). WALTH. SPIR. Christoph. II 2,133 Christoforus Christum ... in vota vocavit, ut ... se ... clientelae talis -etur honore. PAUL. FULD. Erh. prol. p. 9,26 tantus a Deo -tus tuae maternitatis (*sc. abbatisae*) fructus.

MART. VALER. buc. 2,29 audio, vaniloqui -aris (*sc. Euphili*) verba Nicotis. CARM. Bur. 116,2,2 felicitate Iovem supero, si me -etur, quam desidero. *saepe. partic. perf. pass. usu subst.:* 30 WANDALB. martyr. 537 colloquio visuque Dei -te frequenti, ... Moyses. **b** *accedente dat. i. q. dare, tribuere* – *verleihen, gewähren*: CHART. ord. Teut. (Thur.) 147 p. 110,34 (a. 1259) inter alia beneficia, que die sue (*sc. Friderici II.*) ... coronacionis fratribus ... -antur, contulit *eqs.*

35 **γ** *absol. i. q. propitium esse, misereri* – *gnädig sein, sich erbarmen*: HROTSV. Theoph. 233 qui (*sc. Christus*) ex me (*sc. s. Maria*) -tus sumpsit sub tempore corpus. 313 sepulchralem -ans suscepit *Christus* honorem. TRANSL. Dion. Ratisb. 31 p. 368^a,7sq. ibi (*sc. ante tumbam s. Dionysii*) ter terrae prosternitur *Gisilbertus* tantummodo dicens: '-are, martyr, -are.'

40 **b** *velle, cupere, cogitare* – *wollen, belieben, geruhen (fere c. inf.)*: **a** *in univ.:* FORM. Wisig. 36 terras ... iure praecario dare -vit *dominatio vestra*. ARBEQ Corb. 16 p. 206,12 virum Dei deposcens *raptor*, ut eum ... minime accusare -eretur. EPIST. Bitur. 2 p. 168,11 -a (*sc. dominus*) hoc legere. TRAD. Patav. 84 tradidi haereditatem meam ... ad sanctum Stephanum, ubi ... episcopus ... -retur ... accepi. WIDUK. gest. 2,36 p. 96,19 rarum est, quo earum (*linguarum Romanae et Slavonicae*) uti -etur rex.

ALFAN. premn. phys. prol. 17 precor, -are, si qua deerint, clementia supples. CHART. Basil. A I 151 Dei clementia ... -ante ... remissionem concedere peccatorum. *persaepe. v. et l. 3. impers.:* PILGR. ad Bened. p. 43,24 notum fieri -etur vobis ... quod ... delectarer ... apostolorum visitare limina. *accedente dat. abund.:* EIGIL Sturm. 15 p. 149,1 ut sanctus martyr apud eos (*sc. cives*) sibi manere -retur.

55 **b** *probare, pati* – *gutheißen, dulden*: POETA SAXO 2,384 qui (*Constantinus*) ... oraverat ... ut se generum -antis habere susciperet natam Caroli sibi consociandam foedere coniugii. 2,488 rex nec spatium torpere per otia parvum -tus. **γ** *contentum esse* – *sich begnügen*: HROTSV. Pafn. 1,24 non -atur *Thais* cum paucis ad interitum tendere, sed prompta est omnes ... secum ... ad interitum trahere.

60 **δ** *pass. i. q. mereri* – *verdienen*: STEPH. COL. Maurin. 1 (prol.) habet Colonia ... , secunda si -atur dici Roma, suos Gregorios. **2** *putare, opinari* – *glauben, meinen (c. acc. c. inf.)*: **a** *gener.:* TRAD. Patav. 2 (a. 739) Fochraat dedit pro anima sua, quod propitiare -etur pro delictis suis, servum et ancillam. **b** *t. t. philos.:* ALBERT. M. metaph. 1,4,6 p. 54,66 Parmenides 'nihil -atur (*p. 986^b,29 ἀξιώω*) esse praeter ens'. 1,5,1 p. 70,11 'nullus ... posteriorum' philosophorum 'unum'

70 solum corpus materiam omnium esse 'dicentium -tus est terram esse elementum'. **adi. dignatus**, -a, -um. *congruus, commodus* – *angemes-*

sen, recht und billig: LIBER diurn. 70 quia . . . sumus satisfacti de conversationis tuae modestia . . . -um censuimus inter clemum huius . . . ecclesiae te connumerari.

adv. dignanter. 1 *clementer, benigne, liberaliter* – *gnädig, huldvoll, milde*: FORM. Marculli 1,7 principalitates vestre circumspecta clementia novit iuxta petentibus -r annuere. LIBER diurn. 55 petimus, ut ei (sc. *latori praesentium*) auxilii vestri fautor -r adsistat (sim. 58 p. 48,12 exaudiat). EPIST. var. III 4 p. 136,11 quod si dignitas vestra ea, quae devotus offero, -r acceperit (sim. CHART. march. Misn. II 154 p. 110,35 suscipiat). FROWIN. explan. 6,1 l. 829 rogitemus patrem nostrum caelestem, ut -r propellat, quales eqs. *saepius. per gratiam – auf dem Weg der Gnade*: HRABAN. hom. II 44 p. 227^A ad quam (*formam servi*) non localiter, sed -r descendit Christus. 2 *digne – auf würdige, geziemende Weise*: CAND. FULD. Eigil. II 14,15 in . . . oscula pacis iens pronus -r adorat. DIPL. Arnulfi 10 si erga casas Dei -r divinis cultibus coruscantes . . . curam gerere . . . studuerimus. VITA Corb. 39 cum omni ecclesiastico -r obsequio . . . est honorifice exaltatus. DIPL. Otton. I. 218 quem (*locum*) . . . venerabilis abba Dietlandus -r (ex 94 nobiliter) regit. EPIST. Ratisb. 8 p. 300,35 literis tuę dignitatis, prout decet, -r receptis. *saepe*.

digno- v. dino-.

dignus, -a, -um. *script. dingn-*: p.638,56. *dignumduximus*: p.638,60. *contrahitur digna c. atque*: HRABAN. carm. 4,1,17. *pendet apud*: l. 55. *usu subst.*: *mas.*: l.36,42 p.638,5.11. *al. neut.*: p.638,38sq. *al.*

1 *merens, habilis, aptus – wert, würdig, verdienend, fähig, befugt, geeignet*: A in univ.: 1 *usu communi*: BOBOL. Germ. 6 (MGMer. V p. 35,28) dicentes Germanum -um esse presbyterum (1 [presbyterium ci. ed.], presbyterio *rell.*; *sim.* PASS. Praeieci I 14 Preiectum -um fore sacerdotium [A1, sacerdotio, sacerdocio *rell.*]. EKKEH. URAUG. Burch. 3,3 p. 47,13 ad . . . infulam . . . -issimus. *al.*) HRABAN. epist. 19 reverentissimo et omni honore -issimo . . . archidiacono. carm. 4,1,5 tuae deitatis iura revelas -is. WALTH. SPIR. Christoph. I 14 -e cruciatibus culpe. THANGM. Bernw. 56 pius pater Deo . . . et aecclesiae -issimus. ALFAN. premn. phys. 16,9 p. 94 -um . . . ratione (PG 40,673^A ὀξύλογον). CARM. de Frid. I. imp. 1337 censetur -a ruina Brixia, ni eqs. *persaepe*. non-dignus i. q. *indignus – unwürdig*: CARM. Teg. 27,40 (DtArch. 18. 1962. p. 499; a. 1160/80) sic tu non-dignis mala spondes, gaudia -is. 2 *in nom. propr.*: a *personae*: TRAD. Frising. 459 (a. 822) Undeo, Sigihart, D-us diaconi. TRAD. Ratisb. 19 p. 24,28 ego D-us nomine scripsi hanc cartam. b *loci*: DIPL. Conr. II. 248 p. 342,4 quo . . . concederemus . . . Brixensium ecclesie . . . Montem de Castenedulo cum silva . . . et Montem D-um ('Monte Degno') cum suo circuitu. 3 *locut.*: a -um esse: a *dignari, velle – geruhen, wollen*: FORM. Flav. 42 p. 479,21 ut nos in ordine congregationis vestrae -i sitis recipere, ut ibidem . . . sub regula beati Benedicti vivere . . . deberemus. CARUS Clem. 675 forte fide Iesus sociusque en credere discunt, quod Deus egregia -us rex reddere dona (*spectat ad Vulg. num. 14,6; v. notam ed.*). b *mereri – verdienen*: ARBE0 Emm. 24 ut -us erat (WIDUK. gest. 1,38 p. 56,17). RIMB. Anscar. 39 si -us essem apud Dominum meum. VITA Corb. 21 nihil aliud -um episcopum esse nisi mortis reum. *al.* b -um efficere i. q. *dignare – würdigen*: CONST. Constant. 214 qui (*Deus*) nos . . . baptismatis sacramentum percipere et corporis sanitatem -os effecit. B c. *colore quodam*: 1 *gener.*: a *amplus, insignis, nobilis – bedeutend, vorzüglich, edel, vornehm*: LIUTG. Greg. 9 p. 74,6 -um et memorabile opus ab eo evangelice peractum intimandum existimavi. THANGM. Bernw. 6 quicquid -ius in ulla arte occurbat. LEX fam. Worm. 19 si . . . tam -a persona est (sc. *creditor*), qui pugnare cum eo (sc. *debitore*) . . . dedignetur eqs. ALFAN. premn. phys. 1,7 p. 6 -iore (PG 40,503^B κωτερόν) corpore animam esse . . . manifestum est. CHART. Babenb. I 176 p. 236,14 qui (*testes*) inter ceteros -iores fuerunt: capellani ducis . . . ministeriales. ANON. IV mus. 7 p. 85,19 est septimus modus nobilissimus et -issimus. IOH. AEGID. mus. 12,22 horum (*tonorum*) quattuor impares authentici dicuntur, quia -iores. *al.* in allocutione vel vice epitheti honorifici i.

q. *reverendus, venerabilis – ehr-, hochwürdig* (cf. p.637,35; *de reliquiis*: l. 7; *usu subst. de tribus magis*: l. 5): CAND. FULD. Eigil. II 19,14 aliud (sc. *altar*), qua Styrmii corpore quiescit ac -a Liobgyd . . . iacet. WALAHFR. carm. 20,7 in epyphania; munera suscipiens -is apparuit ipse (*Deus*). AGIUS epic. Hath. 3 inter me s a n c t a s que eius -asque sorores sermo . . . fuerat habitus (707). 551 hinc (sc. *Roma*) -os cineres sanctorum . . . revectans pater. DIPL. Ludow. Inf. 82 p. 225,2 (spur.) ad sanctum Bonifacium -issimum Christi martirem. FROWIN. carm. 32,4 salve, -e parens. HEINR. TEG. Quir. I 8 proceres sanctum . . . in quadam interim condunt ecclesia, donec -o -ior dignissime aula fabricaretur. CHART. Brixin. 96 cum -issimo Egnone Brixinensis ecclesie electo. *al. v. et p.633,21.* b *egens – bedürftig*: HRABAN. epist. 37 p. 473,1 si aliquid in eo (*opere*) -um e m e n d a t i o n e repertum fuerit (ANNAL. regni Franc. a. 809 p. 128,22 [inde REGINO chron. a. 809 p. 68,43 emendationis]. CONSUEV. Trev. 19 emendationi). STATUT. ord. Teut. p. 97,28 si quando pecunia -a maiori custodia fuerit in thesauro. 2 *publ. et iur.*: a *fide -us, fidus – glaubwürdig*: FORM. Wisig. 20 p. 585,7 testes speravi alios subscribere -os. LEG. Wisig. 2,1,25 si duo testes non remanserint, qui -i in eodem testimonio maneant. b *puniendus, noxius – strafwürdig, schuldig*: THANGM. Bernw. 23 quos (sc. *cives*) -os iudicaverit, ense feriat imperator.

II *meritus, decens, conveniens, debitus, rectus, iustus – verdient, angemessen, geziemend, gebührend, zukommend, (ge)recht*: A in univ.: 1 *usu communi*: LEX Baiuv. 19,2 funus (i. *cadaver*) ad -as obsequias (exsequias *var. l.*) reddere. WILLIB. Bonif. 6 p. 33,11 -am reconpensationis sortiti sunt falsi fratres sententiam. WALAHFR. Wett. 621 -um . . . exemplum. carm. 87,7 hinc -a potentia crevit. HROTSV. Aeg. 7,5 quare eventum tuae perditionis mihi non indicasti, quo ego . . . -am pro te poenitentiam agerem? THIETM. chron. 2,38 -a morte poenas persolverunt *interemptores*. DIPL. Conr. II. 189 p. 252,24 -a census ac servitii solutione. DIPL. Conr. III. 242 contumeliam -a animadversione . . . vindicabimus. CHART. Rhen. inf. I 295 (dipl. spur. Heinr. V.) ut hec nostre restitutionis -a confirmatio nullo . . . cassari possit ingenio. *persaepe*. 2 *usu subst. neut. plur. de poena et praemio*: WALAHFR. Wett. 557 sanctorum . . . consortia surgunt aggressique thronum Christum petiere iacentes, ut potius laxare velit quam -a referre. HRABAN. carm. 39,59,6 venit . . . salutiferae tempus mortis dominicae, Summus quo secum decrevit, ut . . . redderet saevo merita et poenarum -issima. CAND. FULD. Eigil. II 14,41 -a . . . revelat Deus. SYLL. Sangall. 20,7,3 ut . . . -a captemus perennia. 3 *locut. impers.*: a -um est i. q. *congruum, commodum est – es ist angebracht, zweckmäßig*: WALAHFR. Mamm. 4,15 si dicere -um est. imag. Tetr. 89 -um est . . . laudum persolvere vota. DHUODA lib. man. 3,8,37 est . . . -um ita agere tibi. DIPL. Otton. I. 76 p. 156,8 quoniam cultui Christiano amplificandae fidei -um est ut adhibeamus operam eqs. VITA Mathild. II praef. p. 146,5 -um est . . . , ut eqs. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 307,29 quia iustum et -um sibi (sc. *regi*) visum sit . . . diffinitio-nem . . . interpellare. VITA Heinr. IV. 11 p. 37,23 dicis -um et conveniens esse, ut eqs. ACTA imp. Winkelm. II 1040 p. 723,7 (epist. papae) dingnum vobis tenore presentium intimamus, quod eqs. *al.* b -um ducere *sim. i. q. congruum, commodum putare – für angebracht, zweckmäßig halten*: HRABAN. epist. 46 si -um d u c i t i s (EPIST. Col. 6 p. 249,12. WIDUK. gest. 3,15. CHART. episc. Halb. 911 l. 5 -umduximus. *al.*). RUOTG. Brun. 49 p. 52,2 (testam.) que in animum induxi de rebus . . . dispensandis, vestro roborari iudicio . . . -issimum statui scripto ad vos perlato. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,28 -issimum putavi priorum virtutibus tuas sicut auro gemmam superponere. CHART. episc. Halb. 974 l. 5 -um . . . arbitramur ea facta, quae per nos . . . rationabiliter ordinantur, . . . vivaci littera perhennare. *al. v. et p.642,62.* B c. *colore quodam*: 1 *pious, beatus – pflichtschuldig, selig*: DIPL. Karoli III. 21 p. 37,21 -ae recordationis Hludovici . . . imperatoris consobrini nostri. 2 *par, aequus – gleich*: CONST. imp. II 309 (a. 1231) ut, si qua ecclesiarum proprium hominem

habuerit, qui ad civitatem aliquam se transtulerit et sine herede decesserit -o suo iure eidem ecclesie non obligato, omnes proprietates ipsius ipsa ecclesia . . . hereditet pleno iure. *compos. *fidedignus.*

adv. digne (-ae) *vel rarius *digniter.* 1 *ut dignum est, ut decet, convenienter* – *wie es recht ist, auf geziemende, angemessene, würdige Weise, gebührend:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 7,5,2 p. 305,19 (codd. V4.8) *ceteri indices falsitatis . . . -r se esse munerandos gaudeant.* RIMB. Anscar. 16 p. 37,6 cum haec . . . laudabiliter et Deo -e agerentur (THANGM. Bernw. 53). POETA SAXO 3,518 *reducendum -ae primoribus illum (pam) Francorum commendavit rex.* HROTSV. Mar. 27 -e pro meritis quam (Mariam) totus non canit orbis. RUOTG. Brun. 43 p. 46,6 *episcopus . . . -issime eum recepit* (DONIZO Mathild. 2,74 -r). FROUM. carm. 21,9 *frater Froumundus quamvis non -e vocatus.* ALFAN. premn. phys. 1,90 p. 22 quis . . . -e (PG 40,532^C ὁξίως) *miretur nobilitatem eqs. ? persaepe.* v. et p. 638,12. **b** *delicate – üppig:* CAND. FULD. Eigil. I 12 *praecepit ministris, ut refectionem -ius propter hospites more solito praepararent.* **c** *certe – glaubwürdig:* ARNOLD. LUB. chron. 2,19 *cumque ad obiecta nichil -e pretenderet comes, captivavit eum dux.* **d** *efficaciter – nachhaltig, wirksam:* PONTIF. Rom.-Germ. 143,1 *ut . . . -ius proficiat ei (infirmo) unctio spiritalis.* 2 *iure, iuste, merito – zu Recht, verdientermaßen:* **a** *gener.:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,17 l. 13 *uni Deo hominique -ius adscribi (sc. nomen adoptionis) posse ratio non permittit . . . fidei.* WETT. Gall. 27 *nec -e tacendum reor, quid eqs.* HROTSV. Pafn. 1,21 *in cuius laudem -ius iustusque scientia artium retorquetur, quam in eius, qui eqs. ? VITA* Heinr. IV. 4 p. 18,5 *cuius (Rödolphi) caput, si deprehensus esset, vindex gladius -e rotaret. saepius.* **b** *publ. et iur. i. q. secundum legem – nach dem Gesetz:* CHART. Carinth. IV 2885 (a. 1265) *fuit ipsa questio (sc. utrum patrem vel matrem sequi debeat proles) sic discussa, quod partus ventrem debeat -e sequi.* Pörnhaber

dignusco v. *dinosco.* **digo** v. 2. *dico.*

***digrammaton** (diag-om) *n.* (cf. *Isid. orig.* 19,21,7 *nomen Dei tetragrammaton*) *vox duarum litterarum – zweibuchstabiges Wort:* GUNT. PAR. orat. 9,9 p. 179^A *illud monosyllabum sive dia-om (sic?) 'hel' (cf. antea: nomen Dei, quod in illa [Hebraica] lingua vix trium litterarum vel potius duarum est, id est hel).*

digredior *vel rarius degredior*, -gressus sum, -i. *script. et form.:* *disg-:* p. 640,11. *-rad-:* p. 640,20. *-esus:* p. 640,30.31. *adde* REGISTR. Trident. IV p. 277,7. p. 281,21. *partic. perf. sensu pass.:* p. 640,16.23. *struct. notabiliores c. praep.:* *de:* l. 59. *extra:* l. 57.

I intrans. i. q. discedere, abire – fort-, weg-, abgehen, abziehen, sich entfernen: **A** *proprie:* 1 *de hominibus (de angelo l. 52): a in univ.:* VITA Gertr. A 7 p. 464,13 *nos inde (sc. de sepulchro) de-ssi (di-ssi rec. B).* AEDILV. carm. 22,37 *repente meus ductor (i. angelus) me linquerat atque de-ens templo vacuis se condidit auris (in visione).* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 290,16 *rex . . . incommunicatus di-itur.* METELL. exp. Hieros. 5,193 *turbę cum di-rentur ab urbe.* OTTO FRISING. gest. 1,68 p. 96,23 *inde (sc. Bobardia) extra viam paulisper di-ens rex. persaepe.* *pendet inf. finalis:* ABBO SANGER. bell. 2,56 *di-ssi . . . foras nostri circumdare turres.* **b** *proficisci – aufbrechen:* CAND. FULD. Eigil. II 16,7 *di-itur propria de sede sacerdos . . . metropolitanus.* BERNOLD. CONST. chron. a. 1081 p. 437,15 *rex . . . ad subiugandum sibi regnum di-ssus est.* **c** *progredi – vorrücken:* ANNAL. Petr. Erf. III a. 1178 p. 62,12 *antistes . . . oppida quamplurima . . . destruendo terre . . . coequavit; sed tandem . . . ultra di-i desistens dexteras dedit et accepit.* 2 *de luna:* BEDA temp. rat. 17,21 *septem . . . signis et hora una . . . nona decima (luna) . . . a sole di-ssa est.* 3 *de umbra i. q. dilatari, distendi – sich ausbreiten, reichen:* DIPL. Conr. III. 284 p. 491,18 (spur. s. XIII.ⁱⁿ) *ne aliquis . . . hostem suum infra septa cenobii aut extra, quanto umbra ipsius di-itur (de-itur var. l.) spatio, captivare audeat.* **B** *translate:* 1 *gener.:* **a** (memoria) *elabi – (aus dem Gedächtnis) entschwinden:* HARTW. Steph. 1 (ScriptRerHung. II p. 401; a.

1112/16) Priscianus, auctor artis grammaticae, medullitus mihi notus olim, longe di-ssus eqs. **b** (vita) *decedere, migrare – (aus dem Leben) dahinscheiden:* AEDILV. carm. 11,4 *de-ens (egrediens var. l.) mundo (sc. frater languore vexatus).* 2 *rhet. i. q. declinare, excurrere – abschweifen, abkommen:* VITA Gertr. A 7 p. 461,14 *unde de-ssi (ingressi var. l., di-ssi rec. B) sumus, ad id revertamur.* IDUNG. PRUF. dial. 2,644sq. *iterum fecisti di-i me ab actione causae meae :: non sunt inutiles tales digressiones.* OTTO FRISING. gest. 1,52 p. 74,18 *ut ad id, a quo di-ssa fuit, redeat oratio.* EBERH. ALEM. labor. 328 *Herculeis digitis Anteus in aere pressus languet Lucani dis-ente stylo.* CONR. MUR. summ. p. 101,6 *secundum (vitium) est incongrua materie digressio, que fit, quando aliquis dimissa materia ad ea, que ad rem non pertinent, di-itur. saepe.*

II trans.: **A** *ingredi, inire – einschlagen, beschreiten:* COLUMB. epist. 4 p. 168,39 *angusta . . . porta est et paucis de-ssa perfectionis via.* *decurrere – verlaufen (auf), 'nehmen':* WALAHFR. carm. 30,18 *disce gradus stabilire tuos, ne pendula rursus semita saxosum (in add. ed. [ci. Ebert], temere ut vid.) di-atur (-adiatur cod. a. corr.) iter (cf. notam ed.).* **B** *declinando deserere – abschweifend verlassen (partic. perf. usu subst. neutr.):* OTTO SANBLAS. chron. 42 p. 68,11 *ut ad di-ssa redeamus eqs.* **C** *aggredi – in Angriff nehmen:* AETHICUS p. 88,10 *ubi chosmografiam di-ssus est . . . texere.* 25 *subst. degressum, -i n. de bonis ab almeinda q. d. in privatum abstractis vel concessis i. q. possessio privata, propria – Privatgut, -eigentum, -besitz (opp. commune):* REGISTR. Trident. IV p. 270,9 (a. 1244/47) *ad dimittendum com. et degress. dictarum comunitatum eqs. p. 271,16 designare com. et degresa Flavei . . . tam in villis quam extra villis. p. 281,21 in degreso et in com. ibid. saepe (fere in abbrev. degress.; de re v. comm. ed. p. 262sq.).*

digressio *vel raro degressio*, -onis *f. script. -esio:* l. 57. 1 *proprie i. q. discessio, abitio – das Fortgehen, Weggang, Entfernung:* **a** *de hominibus:* EPIST. Worm. I 52 p. 93,2 *ante di-em tuam.* CARM. Winr. 130 *a discipulis di-o longa magistri utilis est nulli.* CAES. HEIST. mirac. II 1,28 p. 52,25 *conversus recitavit per ordinem causam di-is (digestionis var. l.) sue (sc. de monasterio et congregatione).* **b** *de sole i. q. (dis)cursum, progressio – Umlauf, das Fortschreiten:* BEDA temp. rat. 11, 62 *solaris mensis di-o sit solis per duodecimam partem zodiaci.* 2 *translate:* **a** *gener.:* **a** *erroris incursio, depravatio – Verirrung, Entartung:* ADAM gest. 3,63 p. 208,17 *pernitiosam clarissimi viri commutationem sive di-em et apertius deteriorationem dum . . . fama . . . dispergeret.* VOLQUIN. serm. 111 (StudMediev. III/3. 1962. p. 326; c. s. XII.^{med.}) *extra hunc montem (i. Christum) praecipitum est, di-o est; in di-e autem distortio. alienatio, perturbatio – Verwirrung:* GLOSS. med. p. 52,10 *paracopen Greci dicunt hebetationem mentis adque de-em.* **b** *propagatio, diffusio – weitere Verbreitung:* CONST. imp. II 428^l,1 (a. 1254) *modum rimari oportuit . . . per quem nostri saltim termini et districtus omnia equitatis di-e possint ad pacis orbitam revocari.* **b** *rhet. et philos. i. q. declinatio, excursus – Abschweifung, Exkurs:* RADBERT. Matth. 7,2192 *ne prolixa videatur alicui de-o (di-o edd. vett.) et regressio de tam eximiis rebus, in quibus eqs.* EPIST. Ratisb. 23 p. 351,22 *totum, quod dixi, di-o (-esio cod.) extra negotium est.* HERM. IUD. conv. 5 p. 87,24 *his, per di-em, (pro di-e var. l.) . . . dictis eqs.* HIST. de exp. Frid. imp. p. 110,4 *fecimus di-em a proposito.* ALBERT. M. phys. 1,1,1^{capit.} *et est di-o declarans, quae sit intentio in hoc opere. saepe.* CONR. MUR. summ. p. 111,11 *sextus modus (sc. prolongandi) fit per di-em, que fit dupliciter: eqs. al. v. et l. 9,13.*

***digressoria**, -ae *f. digressio, excursus – Abschweifung, Exkurs:* VITA Ludow. Arnst. 10 (ASBoll. Oct. XI p. 756^B; a. 1198/1233) *-am facientes praesenti opusculo, quod necessarium viderimus, inseremus.*

digressus, -us *m. c. gen. obi.:* p. 641,2. 1 *proprie i. q. discessus, abitio – das Fortgehen, Weggang, Trennung:* **a** *de hominibus:* VITA Liutb. 35 p. 43,15 *laetos semper utrumque (sc. colloquendum) -us effecerat.* CHRON. Andag. 34 *cum episcopi in suo -u valedicerent fratribus. reditus – Rückkehr:*

[Antony]

HELM. chron. 72 p. 138,4 intelligens . . . dux . . . intercisum sibi -um Sueviae. **b** *de sole i. q. (dis)cursus, progressio – Umlauf, das Fortschreiten*: BEDA temp. rat. 34,24 tam brevem sub aquilonia terrae loca noctu facit sol -um, quam eqs. **2** *translate: a gener. i. q. decessus, de vita migratio – Hingang, das Dahinscheiden*: CHART. Rhen. med. II 254 p. 294,6 (c. 1185) quod in -u domini Livezeizi . . . de rebus suis (sc. ipse) sic ordinavit: eqs. **b** *rhet. i. q. declinatio, excursus – Abschweifung, Exkurs*: IUSTIN. Lippifl. 457 nunc a materiae -u coepta resumam. **3** *meton. i. q. egressus, decursus – Ausgang, Verlauf*: TRAD. Frising. 120 (a. 788) aquis aquarumque decursibus, pascu-uis et -bus viarum (in formula pertinentiae q. d.). **Antony digridium v. dacyridium. dihortor v. dehortor.**

***diadamas v. diadamas.**

diambus (dia-, dyi-), -i m. (διᾶμβος) *script. -md(o): l.17. iambus duplex – Doppelambus*: ALDH. ad Acirc. 127^{capit.} de -o (diamdo *var. l.*). BONIF. (?) metr. 22 partimur . . . in aequo hos (pedes): . . . -um u – | u –, ditrocheum – u | – u. ANON. mus. plan. Coussemaker p. 491^b dy-us dicitur quasi duo iambi. METELL. Quir. 12^{tit.} secundus (versus), trimeter iambicus claudus, constat -is (dia- *var. l.*) tribus una minor sil- laba. *al.*

dihero v. digero. diistorius v. digestorius.

diestivilis v. digestibilis. diessio v. digestio.

***diineleu v. 1. dia p. 549,52.**

diudicatio, -onis f. **1** *iudicium, disceptatio, decretum – Urteil, Entscheidung, Beschluß*: **a** *publ., iur., canon. (spec- tat ad iudicium ultimum: l. 32)*: CAPIT. reg. Franc. 255 p. 258,3 synodali -e et nostra regia auctoritate. HINCM. epist. 37^b p. 21,24 quem possedit angelus exactor (i. diabolus) per infide- litatem . . . in isto saeculo, sotiabit sibi in futura perditione ius- titiae -e. DIPL. Arnulfi 111 ne quisquam . . . vestrae (sc. *prima- tum*) sententiae -em ausus infringere voluntatis suae effectum perficiat. FLOD. hist. 2,17 p. 169,18 (epist. papae) in ordinatio- nibus ac -bus Remensis ecclesia . . . talem habeat auctoritatem, sicut eqs. *al.* **b** *usu communi*: RUP. TUIT. Ioh. 5,927 num . . . derogatur Patri tamquam Filii -em in operibus suis exspectanti? Matth. 9,157 quorum (hominum) -o tam est iniqua, ut eqs. **2** *distinctio, cognitio – Unterscheidung, Erkenntnis*: EPIST. Ratisb. 8 p. 311,18 nulla abhorret iusticia, quin in divinis . . . dis- trictior -o . . . omnimodis perpendatur. FROWIN. explan. 6,1 l. 249 donum Dei, quod est -o (cf. *Vulg. I. Cor. 12,10* discretio) spirituum. ALBERT. M. cael. hier. 15,9 p. 243,12 'ut demons- tratum' est . . . 'per tetrasticam', id est quadripartitam, -em', id est determinationem eqs. 15,10 p. 244,66 'invenies anagogicam' . . . -em', id est expositionem 'imaginum typicarum'. **3** *condem- natio – Verurteilung*: BERTH. RATISB. serm. 16 p. 85,15 nocumentum vitiorum attenditur: nocet proximo per scanda- lum imitationis, conturbationis, confusionis, -is.

***diudicativus**, -a, -um. *diudicans, distinguens – beurtei- lend, unterscheidend*: ALBERT. M. eth. II 6,3,3 p. 450^b,40 synesis . . . est post praeceptum (sc. *ex prudentia determina- tum*), eo quod ipsa praecepti illius -a est. summ. theol. I 6,26,1,2,4 p. 180,49 est ignorantia secundum sensum cognitio- nis, qui est -us sensibilem et scibilem. *per pravam interpr. i. qui decertationis est – entscheidend*: ALBERT. M. pol. 6,6 p. 615^a,13 'cura', supple: adhibenda est, 'circa agones gymnasticos . . . et dionysiales' (p. 1323^a,2 Διονυσιακούς), id est -os; διονύ- σιος enim in Graeco interpretatur 'diudicans'.

diudico, -avi, -atum, -are. *script.*: deiu-: p. 642,19. 33. 35. diu-: p. 642,41. diiui-: p. 642,47. *partic. perf. usu adi.*: p. 642, 39.

1 *publ., iur., canon.*: **a** *de rebus, causis sim.*: **a** *iudicare, disceptare, agere, definire – (be)urteilen, verhandeln, ent- scheiden (absol.: l. 67)*: FORM. Augiens. B 40 causa, que ante nos fuit -ta. DIPL. Otton. I. 120 omnibus regni nostri principi- bus . . . -antibus atque nostrae fidelitati consiliantibus abbatem virum venerabilem . . . constituimus. WIPO gest. 33 p. 52,18 rem duello -ari . . . permisit imperator. CHART. civ. Halb. 4 p. 4,4 hoc (sc. *quaestionem*) secundum iusticiam exigendo -ent et corrigent cives. NICOL. anat. 235 apud antiquos . . . tres man- siones distinguebantur in templo; . . . in primo (i. vestibulo) fi-

ebant allegationes causarum, in secundo (i. *consistorio*) allegata -antur (dividicabantur *ed.*) eqs. *saepe*. **c** *sensu iudicando re- spiciendi*: CHART. Brixin. 138 p. 145,14 (a. 1258) sub sacra- mento firmato iusticiam puram -are. **β** *iudicandum deferre,*

5 *curare – entscheiden lassen*: TRAD. Frising. 144 p. 150,8 (a. 791) subiectus et oboediens sit (sc. *sacerdos ecclesiae traditae*) in omnibus ecclesiae sanctae Mariae . . . et caput et causas ex- inde -at. **γ** *confirmare, comprobare – bestätigen, bekräfti- gen*: TRAD. Frising. 227 p. 211,8 (a. 806) nomina testium, qui

10 . . . hanc causam audientes -verunt: eqs. 251^a testes, qui prae- sentes fuerunt et hanc causam -verunt. **δ** *statuere, constituere – festsetzen, festlegen*: CAPIT. reg. Franc. 61,2 de praeteritis maneat, sicut supra -tum fuit. TRAD. Frising. 514 p. 438,20 post sacramento iuramenti -verunt populi et scabini constituti, ut

15 eqs. DIPL. Otton. I. 171 antequam, nostre ut subiaceret *prae- dium* potestati pro commissu regali, iuxta legem -tum fuisset. FORM. Sal. Merk. 52 ut vos (sc. *archiepiscopus*) nos (sc. *epi- scopo*) tale consilium donetis aut in vestra epistola ipsum iudi- cium mittere . . . iubeatis, quod ei (sacerdoti) de-are debeatis.

20 *al.* **ε** *adiudicare, attribuere – (gerichtlich) zuweisen, zu- sprechen*: DIPL. Arnulfi 184 p. 285,6 (spur. s. X^{med.}) que (*pars civitatis*) proprietates Carantani fuit illique -tum (*sic*) est (*inde* DIPL. Otton. II. 165. 275 -ta. DIPL. Heinr. III. 260 p. 346,29). LEX fam. Worm. 26 ut, si quis in civitate haereditalem aream

25 habuerit, ad manus episcopi -ari non poterit, nisi eqs. *v. et l. 29.* **ζ** *abiudicare – (gerichtlich) absprechen*: DIPL. Otton. I. 189 qualiter nos . . . talem proprietatem, qualem Gundranmus com- mes . . . obtinuit sibi que ob perfidiam sui reatus iusto iudicio publice in ius regum et (*A pro* est) -ta, ad monasterium . . .

30 condonamus. **b** *de hominibus i. q. iudicium facere (de), in ius vocare, condemnare – den Prozeß machen, belangen, ver- urteilen*: **a** *in univ.*: ARBEO Emm. 15 ut depraesentetur . . . sententia et ibi (*Romae*) -normaliter -er, (*mortaliter de- A1*). ANNAL. regni Franc. a. 788 p. 82,4 filius eius (*Tassilonis*) The- odo de -tus (*-tus var. l.*) est . . . et in monasterio missus. AN-

35 NAL. Bert. a. 832 p. 7,2 cui (*Mathfrido*) . . . cum ad mortem -tus fuerat, vitam . . . habere concessit imperator. WIPO gest. 25 hostis publicus imperatoris -tus est *dux*. DIPL. Heinr. III. 332 quoddam predium . . . et quicquid Botonis -ti atque pro- scripti erat . . . tradidimus eqs. 372^B p. 512,10 si quis propter

40 furtum . . . iusto iudicio diu-tus vel dampnatus fuerit. CARM. Bur. 1,3,5 pauperem -at veniens pecunia; sic -atur, a quo nichil datur. **β** *punire – bestrafen*: CAPIT. reg. Franc. 141,20 ut vi- carii . . . qui fures . . . vel celaverint vel defenderint, secundum

45 sibi (*furi*) datam sententiam -entur. **2** *usu communi*: **a** *dis- tinguere, cognoscere – unterscheiden, erkennen*: LEG. Wisig. 12,2,8 ne quis . . . mundas ab immundis -et (diii-ent, -ent *var. l.*) escis. PIRMIN. (?) scar. 25 qui . . . manducat et bibit indigne, iu- dicio sibi manducat et bibit non -ans (de- *var. l.*) corpus (sc.

50 *Christi*). ALFAN. premn. phys. 1,9 p. 7 coniungitur (sc. *homo*) . . . intellectualibus naturis ratiocinans et dinoscens ac -ans (PG 40,508^A κρίνων) singula. VITA Mariae rhythm. 3328 in victu Iesu tenuit magnam paritatem, . . . nec -bat (dividicabat *ed.*) inter cibos. *al.* **b** *considerare, perpendere – erwägen, abwä- gen*: HRABAN. epist. 2^a p. 383,3 oculo . . . fidei intuendo (sc. *li- brum*) atque per auctoritatem divinarum scripturarum -ando,

55 quod eqs. ALBERT. M. bon. 447 p. 235,53 videtur prudentia ha- bere medium; est enim unus actuum suorum -are vel iudicare. **c** *existimare – halten für, ansehen als*: **a** *in univ.*: RIMB. Anscar. 24 p. 53,14 hoc sibi bonum -antes, ut in fine vitae suae baptizarentur *catechumeni*. DIPL. Arnulfi 141 p. 214,36 si ius- tis . . . petitionibus aures serenitatis nostrae dignum -amus pre- bere. Ps. BOETH. geom. 548 constratus . . . pes (i. *mensura*)

60 ille -atur, in quo longitudo latitudoque consideratur. DIPL. Ot- ton. III. 383 p. 812,12 omnia . . . Vercellensis ecclesia habeat, te- neat et imperpetuum proprietatem -et. *al.* **β** *bonum ducere, favere – für gut halten, befürworten*: VITA Mathild. II 9 p. 161,9 perplures -bant Heinricum regno potiri . . . alii vero de- siderabant Ottonem possidere principatus honorem. **γ** *ma- lum ducere – für schlecht halten*: ALFAN. premn. phys. 3,33 p.

70 57 hic ut adversarius obturat *Porphyrius* ora praesumentium -are (PG 40,604^B κατηγορεῖν) Dei unionem ad hominem. **d**

consilium capere, decernere – beschließen: EPIST. Bonif. 131 p. 269,27 si rector rerum omnium istius vitae in itinere me longius super te sudare de-at. WALAHFR. Gall. 2,21 ut -tum fuerat, ... peregit *Frumoldus*. FROWIN. explan. 5,1 l. 1620 prius -vi, quid esset agendum vel non. TRAD. Teg. 328 qualiter Odalricus ... predium ... in manum avunculi sui ... delegavit tradendum, quo consanguinei sui unanimi consilio -assent. *e determinare, moderare – bestimmen, kontrollieren*: MIRAC. Gertr. II 4 p. 473,16 a primevo aetatis suae gressum non -bat (dicabat, iudicabat *var. l.*) nec medellam sanitatis recipere potuit *puella*. WILH. HIRS. mus. 5,6 sicut ab ipso (*Deo*) cuncta oriuntur, sic a finali reguntur omnia, disponuntur et -antur. 8,3 a finali ... moderetur, regatur iam et -etur *melodia*.

diuigium, -i n. *seiuinctio, separatio – Trennung*: THIOFR. Willibr. I 24 capit. p. 461^B de ... naturali -o corporis et anime. 25 p. 475^E miraculorum splendore choruscabat *lampas* post anime -um. flor. 3,6 l. 10 contra condicionis humane naturam in -o psyches et somatis honorari meruit *Iohannes apostolus*. *ibid. al.*

diuigo (dis-), -are. *ab-, disiungere – ausspannen, abschirren*: CHART. Rhen. med. III 354 p. 285,24 (a. 1228) nec boves suos alibi dis-bunt *rustici*, nisi ubi ligna inciderint.

*dika v. 1. dica. *dikus v. *dicus.*

dilabo(r) v. delabo(r).

dilaceratio, -onis f. *script. del-: AGOB. 8 l. 487 p. 442. laceratio, cruciatus – Zerfleischung, Folter: 1 proprie: ALDH. virg. I 41 p. 293,4 membrorum crudelis -o. NOTKER. BALB. martyr. Non. April. p. 1062^A cum pro nimia corporis -e non possent sancti ambulare. HUMB. Sim. 2,47 p. 195,26 cuius (*Iesu*) non santiantur *Simoniani* corporis vexatione et -e, cuius pascuntur nece. 2 translate: a *calumnia, obrectatio – Kritelei, Anfeindung*: CAPIT. episc. I p. 234,11 quatenus ... quae in his membranis conspicuo ... minus apta perspexerint *legentes* oculo, absque -is obstaculo ... emendare ... student. CONC. Rem. 28 (MGScript. III p. 674,41; a. 991) ut ... fratris nostri innocentia diu sub nefandae opinionis -e non iaceat. b *scissio – Spaltung*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 492,1 quae (*ecclesia*) foeda -e sed necessaria scindebatur.*

dilacero, -avi, -atum, -are. *script. del-: l. 61. 65. p. 644,10. dill-: l. 70. partic. perf. usu adi.: p. 644,6.*

1 *proprie: a strictius i. q. dilaniare, discerpere – zerreißen, -fleischen, -fetzen (absol.: l. 44): a in univ.: HRABAN. carm. 11,32 cautus attendis ovilia circum, ne lupus irrumpat, ne leo -et. REGINO syn. caus. 2,5,46 interrogandum, si aliquis sanguinem, morticinum aut -tum a bestiis comedat. HONOR. AUGUST. spec. p. 951^A quarum (*bestiarum*) multitudo passim civitates ... ingrediens parvulos ... -vit. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 144,23 si falco inceperit ... rumpere corium pectoris (*sc. aironis*), ipsum corium per hominem -etur amplius. al. in imag.: CAND. FULD. Eigil. II prol. 1,9 ut tenuem farris acervum ... non ... dente peroso multum -ent *formicae* (*i. legentes*). ADEMAR. hist. 2,8 l. 23 dicebant *Romani* ... Gallos corrupte cantare et cantilenam sanam destruendo -are. HEINR. WIRZ. cur. 1004 dentibus horrendis -atur opus. b *trucidare, caedere – morden, abschlachten*: ERMOLD. Ludow. 1,246 crudelis (*sc. princeps Maurorum*) matrem (*sc. Dati*) consistit in arce et nato coram -vit eam. CARM. de bello Saxon. 3,28 pupillis, viduis violenter -tis. b *latius: a depopulari, devastare – plündern, verwüsten*: BEDA hist. eccl. 3,1 p. 128,7 cum ... provincias ... disperderet ac tragica caede -ret *rex Bretonum*. EPIST. Lang. 13 p. 703,17 ut ... ecclesie de-entur atque ... habitationes ... efficiantur armentorum. b (*e*)vellere – raufen, ausreißen: METELL. Quir. 35,8 crines -bat *matrona amens*. 2 translate: a *dissipare, discere – auf-, zersplittern*: TRAD. Frising. 60 (a. 773) ne ... a quibusdam de-ta foret patrimonium. RAHEW. gest. 3,13 p. 182,31 antequam facinoribus suis (*sc. fratris regis*) ... monarchiam scindi ac -ari contigisset. CHART. episc. Hild. III 81 p. 38,37 quia ... sint aliqui, qui ... bona habita ac diu possessa -ent ac dissipant. ANNAL. Plac. a. 1271 p. 551,7 ut ... dill-tum reformetur imperium. al. b *vexare – quälen*: EPIST. Hildesh. 137 duplex dolor et gemitus mentem nostram (*sc. papae*) afficiendo -bit. c *rodere, incusare – be-**

kritteln, schmähen, angreifen: VITA Liutb. 28 p. 32,19 versutus eam hostis accederat, ... nunc exprobrando, nunc convitiis -ando (*lacerando var. l.*). FROUM. epist. 3 p. 5,10 infremuit ... indecens scriptura in talia convitia, ut nec me solum -are (-cere *cod.*) sufficeret, verum *eqs. DECRET. Burch. 1,140^{tit} de infamatis et -tis episcopis. al. d calumniari, accusare – schikanieren, anklagen*: DIPL. Conr. II. 236 p. 323,45 ut nullus dux, marchio ... audeat supra scriptum locum vel abbatem ... de predictis rebus molestare vel inquietare vel de-are (*sim. 270 p. 375,30 -are [inde DIPL. Heinr. III. 184 p. 230,4]*).

dilacio v. 1. dilatio. dilactus v. 1. diligo.

**dilama subst. (ex lama et dilemma formatum, ut. vid.) in lusu verborum fere i. q. decipula duplex – etwa: Doppelfalle, 'Zwickmühle'*: HUGO TRIMB. laur. 380 Barbara, virgo Dei, nobis ferat arma trophei, ne mundi lama (*gloss.: lutum, gloss. add. p. 309 vorago*) nos fallat sive -a (*gloss.: fallacia*).

dilamino, -avi, -are. *decrustare, lamina (pretiosa) privare – des (kostbaren) Beschlags berauben*: BERTH. (?) annal. a. 1070 p. 274,48 tabulas altaris argento coopertas furtive -vit (*sc. Karlomannus episcopus*). cf. *delamino.

**dilaniator*, -oris m. *qui dilacerat, devorat – einer der zerreißt, verschlingt*: METELL. Quir. 74,8 pastor ovilia cogis, te, lupo, sanguine prodis, falso nomine tutor, factis -r.

dilanio, -avi, -atum, -are. *script. del-: l. 30. 33. form. coniug. IV.: l. 35.*

1 *proprie i. q. dilacerare, discerpere – zerreißen, -fleischen, -fetzen (absol.: l. 45): a in univ.: a gener.: BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,25 carnibus praedae in frusta -tis. MARIAN. chron. a. Chr. 477 de-tus est *Maximus* et membratim in Tiberim proiectus. ALBERT. STAD. chron. a. 1186 quem (*Machometh*) porci -verunt. CHART. Ypolit. 41 p. 66,23 privilegia ... membratim de-vit *Huno* bullas papales per medium scindendo. in imag. vel per compar.: THIETM. chron. 2,41 invidio vulgari dente admodum inculpabilis -iebatur *Iuthitta*. ANNAL. Altah. a. 1065 p. 68,21 qui (*Arabitae*) mox ut lupi esurientes diu desideratam praedam super eos (*christianos*) insiliebant et primos quoque -antes ... trucidabant. al. accedente notione *tondendi, quasi a lana ductum sit* (cf. *Paul. Fest. p. 73*): CHRON. Erf. mod. I a. 1162 p. 182,8 Friderici regis manu ... accsi lanigerum pecus -atur *Mediolanum*. b *publ. in actu symbolico*: TRAD. Michaelb. 81 (a. 1161) ad confirmandum huius rei scientiam Walchunus ... et Magense ... conluctantes duas casimias -bant. b *rostrum caedere – hacken*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 115,11 defendunt (*sc. aves*) se percutiendo, -ando. c *unguis lacere – zerkratzen*: PURCH. Witig. 4 quid divellere crines tu conare genas aut -are tenellas? d *mulcare – übel zurechten*: CHART. Ital. Ficker 91 p. 136,3 (a. 1098) dum se invicem manibus arriperent et -rent *campiones eqs. METELL. exp. Hieros. 3,520 ossa vel artus dum crepitarent, Francorum gladii varie quos -rent. 2 translate: a concutere, convellere – erschüttern, untergraben*: DIPL. Otton. I. 367 p. 504,5 si sancta ... loca superstitionibus pravorum hominum -ta restauramus *eqs. DIPL. Frid. I. 285 p. 97,32 quoniam unitas ipsius (ecclesiae) scissura domestica interius -atur. b rodere, incusare – schmähen, angreifen*: CONSUE. Marb. 60 ubi (*sc. in forensibus placitis*) terreni pro terrenis mordacissimis dictis se invicem solent -are. c *calumniari, accusare – schikanieren, anklagen*: DIPL. Otton. I. 374 p. 514,32 ut omnis incola ... prenominate sedis a nullo homine per placitum aut per legem distringatur, -etur, nisi *eqs. CHART. Bund. 179 ut nullus archiepiscopus ... audeat ... canonicos de predictis rebus molestare, inquietare vel dilaniare*, sed *eqs. cf. l. 10. d privare – berauben*: DIPL. Heinr. II. 292 p. 358,28 ut nemo eos (*canonicos*) -are vel dives-tire presumat de proprietatibus aut servis.*

Niederer dilapidatio (-cio), -onis f. *script. del-: l. 69. 1 strictius: a dissipatio, effusio – Verschwendung, Vergeudung, das Verschleudern*: LAUR. LEOD. gest. 26 p. 506,17 de -e rerum ecclesiae. ANON. alior. Salem. p. 7,23 mercatores ... sunt, de-em substantiae pati nesciunt. CHRON. Ottenb. p. 617,6 multa damna in -cione intulit *abbas* monasterio. CHART. Eichsf. 401 p. 239,9 ut abbates ... -es caveant. *saepe. expilatio, exspolia-*

tio – *Ausbeutung, Ausplünderung*: DIPL. Otton. III. 383 p. 811,23 audita -e sancti Eusebii ab uxoris antecessoribus (sc. *episcopi*) facta. HUGO FLAV. chron. 2 p. 492,7 ad audientiam metropolitani . . . de communitatis -e unde agebatur, vocatus est (sc. *pseudoepiscopus*). **b destructio, demolitio** – *Verwüstung, Zerstörung, Abriß*: CONR. EBERB. exord. 5,12 l. 192 rapinis, incendiis, direptionibus, -busque patebunt omnia mea. ALBERT. M. bon. 116 p. 76,32 dicitur apyrochalia (i. ἀπειροκαλία) ab 'a', quod est sine, et 'pyr' ignis, et 'chalo' bonum, quasi 'sine igne bonum', cum dilapidet omnia, unde Latine -o dicitur. CHART. Turic. 723 p. 202,26 absque . . . edificiorum -e. CHART. Carinth. V 143 p. 96,29 que (*gravamina*) . . . inportuna -e grandinis . . . sustinuit *eclesia*. **al.** 2 *latius i. q. deductio* – *Abzug*: CHART. Basil. A II 206 (a. 1275) census meum a . . . religiosis omni anno sine -e vel diminutione recepi (sc. *miles*).

dilapidator, -oris m. *dissipator, qui effundit* – *Verschwender, Verschleuderer (usu attrib.: l. 22.)*: RATHER. con. 5,164 ex liberalissimo . . . et, ut veracius dicamus, -e pro prodigio (*prodigio ed.*) quondam tam est tenax nuper effectus (sc. *Ratherius*), quasi in alium sit virum mutatus. GERHON. psalm. 133 p. 499,33 episcopus -r dimissus est cum honore. CHART. episc. Halb. 134 l. 41 electus (*abbas*) . . . si fuerit evorsor monasterii et -r prediorum aliarumque rerum ecclesie, . . . per advocatum a fratribus accitum ammonetur. CHART. Carinth. V 362 viros inutiles et -es substance sui monasterii ab officiis ipsis curavit *abbas* viriliter amovere. *al.*

***dilapidatrix**, -icis f. 1 *dissipatrix, quae effundit* – *Verschwenderin*: HONOR. III. registr. 297 p. 223,15 quoniam non videretur a -e abbatis distare, si dilapidationem bonorum sui monasterii sustineret. 2 *destructrix, perditrix* – *Verderberin, Vernichterin*: SYRUS Maiol. 3,11 l. 4 in eam (*matrem*) tunc quasi reipublice -em et sui ab ea expulsatricem per falsos delatores tali stimulabatur iurgio, ut eam versa vice propellere minaretur *imperator* regno.

dilapido, -avi, -atum, -are. *script. del.: l. 42. depon.: l. 51. usu absol.: l. 59.*

1 *strictius: a proprie: a lapidibus formare, conficere* – *aus Steinen formen, bilden*: EKKEH. IV. bened. I 55,15 pingit in his (gloss.: quinque . . . locatis petris) denam crux -ta (gloss.: undique collata) coronam. *lapidibus munire* – *pflastern*: VITA Ansb. 34 (MGMer. V p. 639,27) in via publica ac de-ta, quae . . . Rotomagensis ducit ad urbem. **β lapidibus privare** – *der (Edel-)Steine berauben*: FOLCUIN. Lob. 21 corona . . . regalis aurea . . . confracta pro libitu et -ta, gemmae eius . . . ab oculis subductae sunt. **b translate: a dissipare, effundere** – *verschwendern, vergeuden, verschleudern*: RATHER. phren. 19,587 desine nummulos -are. EPIST. Hann. 61 p. 108,27 thesaurum . . . ecclesie . . . sic in sacrilegos usus -vit *abbatissa*, ut *eqs.* HUGO FLAV. chron. 1 p. 342,23 tanta . . . profusione thesaurum totius erarii publici -tus est *Karolus Tudites*, ut non ei suffecerit thesaurus regni. OTTO SANBLAS. chron. 42 p. 68,5 rebus . . . ecclesie multifarie -tis. *persaepe. expilare, perdere* – *ausbeuten, zugrunde richten*: DIPL. Otton. III. 389 p. 820,11 quidam pontificum . . . sua propria utpote ab illis ipsis -ta dimittentes . . . ad aliena . . . migraverunt. CHART. march. Misn. III 99 p. 81,25 ministerialis noster (sc. *marchionis*) . . . advocatus erit in . . . xenodochio ad protegendum . . . nec non ad -andum. URBAN. IV. registr. 574 p. 564,32 bona . . . -ans (sc. *episcopus*) enormiter et consumens vitam ducis nimium dissolutam. **β destruere, delere, demoliri** – *zerstören, verwüsten, abreißen*: GEBEH. AUGUST. Udalt. p. 592,38 muros . . . ecclesiae dirutos, -ta moenia civitatis . . . ingemuit. BERNOLD. CONST. chron. a. 1076 p. 432,2 quae (*turris*) . . . a Romanis penitus -atur. CONR. EBERB. exord. 3,25 l. 79 ut . . . basilica vetus ac ruinosa -retur et in meliorem statum repararetur. WIGAND. Waldg. 2 fana . . . -ari, ecclesie fabricari. CHART. Ital. Ficker 426 p. 435,31 homines . . . venerunt ad Laderchium . . . destruendo, -ando et comburendo palatium et turrin et molendina. *al. v. et l. 10.* **γ large donare** – *freigebig verteilen*: PETR. DAM. epist. 104 p. 149,3 cuncta proicis (sc. *imperatrix*), cuncta -as, ud ad sponsi caelestis amplexus exonerata prorsus,

imo nuda pervenias. 2 *latius: a dispergere* – *ver-, austreuen*: RUODLIEB II 7 inter tres digitos pilulas tornando rotundas -at *incola* stagno, quo pisces agmine magno conveniunt avide capiendi pilam sibi quisque. **b auferre** – *wegnehmen*: CHART. Heinr. Leon. 4 p. 7,5 (a. 1143) ut, quicumque vel minimum quid ex eis (*rebus congestis*) temerarie -are, detrectare vel quolibet modo violenter usurpare voluerit *eqs.*

dilapsio, -onis f. 1 *ruina* – *Zerfall, Einsturz*: GERH. STED. annal. p. 205,43 locum ipsum (sc. *ecclesiam*) ex -e horridum invenit et homines incultos ac fere nullius religionis adspexit *Gerhardus*. p. 208,27 inquietudini dominarum, quam ex -e aedificiorum patiebantur, ipse (*Hermannus*) compassus est. 2 *defectio* – *Abfall*: EPIST. Teg. II 144 quippe quos (sc. *conventum*) tua (sc. *fratris*) a nobis (sc. *conventu*) -o utcunque perturbavit.

1. ***dilapsus**, -us m. 1 *descensus* – *das Niedergehen*: MARC. GRAEC. ign. 9 primo . . . autumnalis pluviae -u succendetur terra et indigenas comburet igne. 2 *deminutio* – *Schwund*: CHART. eccl. Halb. I 11 p. 10,11 (a. 1193/1201) propter rerum ecclesie nostre -um nostram a posteris nostris culpam timentes negligentiam cellerariam nostram . . . in officium annuale commutavimus.

2. **dilapsus v. delabor.**

dilargior (de-), -itus sum, -iri. *praes. -gor: l. 32. 33. partic. perf. sensu pass.: l. 28.* 1 *tribuere* – *zuteilen*: GESTA Altiss. 32 (MGScript. XIII p. 395,22; s. IX.²/X.²) quicquid villarum superfuit, in sex principes Baioarios distributum est, abbatie vero singulis abbatibus -te. 2 *large donare* – *freigebig aus-, verteilen*: LIGURINUS 6,473 turbas . . . egenti -itur imperator opes. GUNTH. PAR. orat. 13,3 p. 216^B bene sibi mens conscia sua pro Christo libenter -itur, nulla rerum temporalium metu it detrimenta. GLOSS. IV 53,5 St.-S. de-or (delangior, de-gor *var. l.*) ich spento. 139,35 de-gor (de-or *var. l.*) spenton.

1. ***dilargor**, -ari. (*ital. dilargare; v. Battaglia, Dizionario. IV. p. 426.*) *largiorem fieri* – *sich verbreitern, breiter werden*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 102,14 quanto plus elongatur penna maior a saxello, tanto -atur et debilitatur plus.

2. **dilargor v. dilargior.**

***dilatabilis**, -e. *qui distendi potest* – *dehnbar*: PS. GALEN. anat. 32 p. 211^D nervus est membrum mediocre in duritia, -e et extensibile. ALBERT. M. bon. 230 p. 139,52 vehiculum (sc. *nutrimenti*) . . . est humidum, -e et fluxibile. summ. theol. II 11,60 p. 591^{A,2} humidum aliquando est valde -e et formabile in diversas species et figuras. *ibid. al.*

***dilatatis**, -e. *distendens* – *auseinanderziehend, dehnend*: PS. GALEN. incis. app. 4 nervus -is.

dilatatio (-cio), -onis f. *script. del.: p. 647,18. confunditur c. delectatio: p. 647,19. 20.*

1 *distentio, amplificatio* – *Erweiterung, Ausdehnung, Vergrößerung*: **A proprie et in imag.**: 1 *in univ.*: **a gener.**: CONST. imp. I 100 p. 150,17 (a. 1111) cepit *Paschalis* -em et exaltationem regni super omnes antecessores meos (sc. *Henrici*) promittere. PAUL. BERNR. epist. p. 499,3 antequam Moguntina -o terminos eius (*ecclesiae Mediolanensis*) instrinxerit. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 93,17 pro -e terminorum. CHART. episc. Halb. 269 l. 10 ne de cetero alicuius aree -e paschuarum terminus imminuatur. WILH. SALIC. chirurg. 2,16 p. 337^A in -e vulneris. *al. v. et p. 648,26. auctus* – *Mehrung*: DIPL. Heinr. IV. 283 p. 367,8 in cuius (*religionis*) -e (*ed. recentior* in CHART. Rhen. 42 p. 60,38 dilatione) quantum honoris et commodi sibi et regno contulerit *Karolus eqs.* CHART. Mulh. Thur. 236 (dipl. Rud. Habsb.) -cionem honoris regii et dignitates imperii promovemus (sc. *rex*). **b natur. et medic. (opp. constrictio sim.)**: CONSTANT. AFRIC. theor. 4,5 p. 166^r -o est motus localis a medio in omnes extremitates. MAURUS progn. 9 p. 28^{A,1} multus aer non potest attrahi, nisi multum dilatetur cor et multa -o multam facit inspirationem *eqs.* ALBERT. M. veget. 2,104 ab humido . . . aqueo facilius habet *planta* -em (dilationem *L*) et a defectu materiae in superioribus habet constrictionem. *saepe v. et p. 648,29.* 2 *extensio, latitudo, magnitudo* – *Erstreckung, Weite, Größe*: HILDEG. epist. 45^R homo . . . edificium Dei est, in quo ipse mansionem

habet, quoniam igneam animam in illum misit, quae cum rationalitate in -e volat, quemadmodum murus latitudinem domus comprehendit. 223^R l. 121 filia Sion, corona de capite tuo inclinabitur et pallium -is (-o var. l.) divitiarum tuarum tibi immineatur. GERHOF. epist. 23 p. 594^C ut eius (*Christi*) magnitudo sit immensa, quae non molis -e, sed virtutis immensitate pensanda est. in signif. nominis: BERENG. TREV. myst. (PL 160,999^A) per quam (*lucem*) in Nephtholim, qui interpretatur -o, in latitudine mundi apostolica coepit dilatari praedicatio (cf. Hier. nom. hebr. p. 14,10 et al.). v. et p. 648,33. **B translate:** 1 *propagatio* – *Ausbreitung*, *Vermehrung*: ALBERT. M. veget. 6,459 'est testiculus canis' ... 'prohibitivus -is (dilationes cod.) fornicarum'. v. et p. 623,5. 2 *disseminatio*, *divulgatio* – *Verbreitung*: AMALAR. off. 4,14,2 dilatatum est os ecclesiae super inimicos suos, scilicet paganos et perfidos Iudaeos; ista -o (dilatio var. l.) hodierna die permanet.

II dilatio – *Aufschub*, *Verzögerung*: DIPL. Merov. I 170 absque ulla mora vel de-cione. FORM. Senon. I 27 ut ... homo ... sine ulla -e (delectione cod., v. et notam ed.) ad suum ... debeat pervenire iustitiam (sim. 30 -e [delectione corr. in delectione cod.]). DIPL. Loth. I. 152 absque -e. CHART. Salem. 606 omni -e postposita. saepius. v. et l. 47.

***dilatativus**, -a, -um. *extendens, amplificans* – *ausdehnend, erweiternd*: ALBERT. M. euch. 6,2,4,4 p. 408^b,40 quia per incorporationem membrorum gloriae divinae est -um, quod hic oratur. v. et vol. II. p. 1635,37. ?*sensu refl.*: PS. GALEN. anat. 42 p. 215^B motus ... cordis -i (ni leg. dilatationis, cf. postea: constrictionis causa) causa est attractio nutrimenti cibalis.

dilatator, -oris m. 1 *qui differt, retardat* – *einer der aufschiebt, verzögert, verschleppt*: a gener.: AGNELL. lib. pont. 45 p. 309,31 non me iudicate ut inscius, nisi -r (-em var. l.). b iur. i. *qui se absentat (iudicio)* – *einer der sich (dem Gerichts-termin, -urteil) entzieht, fernbleibt*: LEG. Wisig. 2,1,19 p. 66,2 quinquaginta flagella contemtor ... vel -r (dilator var. l.) coram iudice verberetur. p. 67,9 iudex ea, quae pars petit querelantis, reservato negotio -is (dilatoris var. l.) tradere non differat petitori, ita ut eqs. 2 *auctor, promotor* – *Mehrer, Förderer*: DIPL. Otton. III. 388 p. 818,10 Otto ... Romanorum imperator augustus sanctarumque ecclesiarum devotissimus et fidelissimus -r.

1. **dilatio** (-cio), -onis f. script.: del-: l. 49. p. 648,12. adde DIPL. Merov. I 156 p. 390,33. -act-: p. 648,12.

1 *prolatio, productio, procrastinatio* – *Aufschub, Verzögerung, Verschleppung, Vertagung* (saepius usu iur., e. g. l. 47. 51. 67. p. 648,2): a proprie: a in univ.: LEG. Wisig. 2,1,20 si fraudem aut -em (dilatationem var. l.) iudicis non potuerit petitor adprobare. DIPL. Merov. I 138 soledus cento ... absque ulla mora vel de-cione ... dare. ANNAL. Fuld. II a. 852 p. 42,24 ob eorum ... causas iudicandas, qui a pravis ... iudicibus neglecti et multimodis ... legis suae -bus decepti graves ... patiebantur iniurias. WIDUK. gest. 2,10 haec -o ad maiorem perniciem multos protraxit. THANGM. Bernw. 51 p. 780,15 ne occasio terrena vagationis esset -o incepti operis. HERBORD. Ott. 2,14 p. 85,16 ut non illum (*antistitem*) despectiva -cione tristitietis (sc. Paulicius et legati). persaepe. proverb.: THIETM. chron. 4,52 fit vera antiquorum relatio, quod unius noctis intermissio fiat unius anni -cio. EGBERT. fec. rat. 1,70 pluris ... constat -o nocte sub una. 1,103 qui pendet, nimium -o longa videtur. b *interruptio* – *Unterbrechung*: TRAD. Salisb. I 1 p. 253,1 (a. 987) religiositas monachice augmentationis ... multis annorum curculis sine -e ... floruit. CONC. Rem. 30 (MGScript. III p. 677,24) quod concilium longis -bus defatigaverint *defensores*. DIPL. Otton. III. 202 p. 612,6 ut ... sancta congregatio ... absque ulla -e ... divinis die noctuque persistant obsequiis. CHRON. Reinh. a. 1197 p. 556,14 hii, qui aderant, ... interlocutoriam quesivere -cionem. CHART. cell. Paulin. 72 quos (*mansos*) ... comparavimus (sc. conventus) perpetuo sine omni -e et impedimento possidendos. γ *prorogatio* – *Verlängerung*: HELM. chron. 39 p. 80,1 illi (*captivi*) unanimiter provoluti pedibus eius (*regis*) orabant -cionem vitae. b *meton.*: a *dies* – (*vertagter*) *Termin*: CHART. San-

gall. B 198 p. 182,34 (a. 1185) altera ... pars tanquam iusticiae suae diffidens ad -em appellationis venire proposuit. CHART. Beron. 59 nec citatus ad dictas -es venire curavit (sc. *advocatus testes*). β *spatium* – *Zeitraum, -dauer* (plur. sensu sing.: l. 12. 14): CAPIT. reg. Franc. 279^F a ... Kalendis quatuor mensium -o ad famam suam (sc. *Adelgaudi*) purgandam. WOLFHARD. Waldb. 3,5 horae diei protensa est -o. HIST. de exp. Frid. imp. p. 106,19 facta fuit ... a proximo pascha ad trium -em annorum pacis et stabilis treuge confirmatio. CONST. Melf. 1,96 tanti temporis -o concedatur, quod ... dietis competentibus numeratis pro qualitate itineris ... ad curiam revertatur; ... in quibus -bus (de-bus, dillectionibus, dilact-bus var. l.) si venire contempserit impetitus eqs. CONST. imp. II 397,46 predicta omnia poterunt probari ... infra -es magnitudini, gravitati, qualitati et quantitati tanti et talis negotii congruentes. γ *indutiae* – *Waffenstillstand*: FLOD. annal. a. 938 p. 71,2 Arnulfus comes et Heribertus inter regem Ludovicum et Hugonem -em (-cionem var. l.) accipiunt pacem sacramento paciscentes usque ad finem Ianuarii mensis. CHRON. Reinh. a. 1189 p. 543,25 emenso ... propositae -cionis termino collectis cesar exercitus sui plurimis ... copiis Ratisponam ... attigit. δ *otium, tranquillitas* – *Ruhe*: BERTH. ENGELB. assert. 22 (Angelomontana. 1914. p. 163; a. 1180/96) in quibus (*mansionibus*) Christi adventum omnes iusti lucida expectabant et quieta -e. 2 *dilatatio, dis-tentio* – *Ausdehnung, Erweiterung*: a proprie: a gener.: CONC. Karol. A 12 p. 67,8 pro -e (dilatatione, dilectione var. l.) et stabilitate rei publicae. auctus – *Mehrung*: v. p. 646,60. β *natur.*: ALBERT. M. animal. 1,32 per contractionem et -em (dila-ctationem ed.), qui motus omnis est animalis, conatur *concha* redire ad lapidem. v. et p. 646,69. vol. II. p. 1634,22. γ *extensio, latitudo, magnitudo* – *Erstreckung, Weite, Größe* (in signif. nominis): HIST. mart. Trev. prol. 2 quorum (sc. *humiliter venerantium*) ... futurae per Deum ... -is (cod., dilatationis ci. ed.) status in eorumdem filiorum Noe nominibus (i. Sem et Iapheth; cf. Hier. nom. hebr. p. 7,11) est praesignatus. b *translate*: a *propagatio* – *Ausbreitung, Vermehrung*: v. p. 647,12. β *disseminatio, divulgatio* – *Verbreitung*: CHART. episc. Halb. 1175 l. 17 (a. 1267) cultum Dei et eius -em sincero amplectentes (sc. *episcopus*) affectu. v. et p. 647,16.

2. **dilatio** v. delatio.

***dilatativus**, -a, -um. *tardans, differens* – *verzögernd, verschleppend*: HUGO RIPELIN compend. 5,41 p. 186^b,35 qui (*perfectus*) ... timet poenam purgatorii, in quantum est -a gloriae, sive separativa ad tempus.

dilato, -avi, -atum, -are. script. et form.: del-: l. 62. p. 649,56. -ll-: p. 269,4. praes. pass. dilatur: p. 649,45. 650,12. partic. perf.: dilatus: p. 649,34. 650,37. 39. adde GLOSS. II 357,58 St.-S. delatus: l. 62. p. 649,44. medial. et refl.: passim; intrans.: p. 649,61. 650,24. 27.

1 *latiorem reddere, distendere, amplificare* – *verbreitern, erweitem, ausdehnen, vergrößern*: A proprie et in imag.: 1 *de rebus*: a in univ.: a gener.: AETHICUS p. 190,15 ab Alexandro ... Magno -ta est omnis Graecia. WIDUK. gest. 1,34 p. 48,9 res Francorum coeperunt minui, Saxonum vero crescere, donec -tae ipsa sua iam magnitudine laborant. DIPL. Loth. III. 36 ad terminandam et -andam marcam seu navalem viam. OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 135,29 non solum ad terminos orbis imperium -vit *urbs Roma*, quin etiam eqs. EBERH. BAMB. epist. 16 p. 555^A de *dulia* et *latria* satis -atis (sc. *Gerhohus*) phylacteria et magnificatis fimbriis (*spectat ad Vulg. Matth. 23,5*). saepe. v. et p. 649,56. β *natur., techn., geom.*: COMPOS. Luc. F 27 plumbum de-tum (delatum var. l.) et extenuatum super acetum suspenditur. GERB. geom. 2,2 ut ... tantum longitudine latitudineque contenta se -et (-at var. l.) *superficies*. RADOLF. epist. 1 p. 517,11 quantum ... unus (sc. *angulus trianguli*) ultra rectum -atur, tantum duo reliqui infra medium angustiantur. ALFAN. premn. phys. 9,2 p. 85 nervi -ti (PG 40,656^B πεπλατυσμένα). CONSTANT. AFRIC. theor. 4,5 p. 16b^r arterie -antur et constringuntur. ALBERT. M. veget. 1,9 delectionem inesse (sc. in plantis) probant per hoc, quod ad convenientia -ari inveniuntur. saepe. γ *rhet.*: EBERW. Symeon. 1 tui (sc. *episcopi*) ... examinis est iudicare, si istud tan-

tillum opus iubeas in publicum venire; sive tuis scholasticis ad corrigendum, exornandum -andumve tribuere. DONIZO Mathild. 2,2 materiam parvam facit esse comarcus ut altam, -are quidem sua verba scit ipse perire. **b** *augere, multiplicare* – (ver)mehren, steigern: ARBEO Corb. 6 pertimescens ... divitias ... in augmentum sibi amplius suisque -are. WILLIB. Bonif. 2 p. 8,24 quam (doctrinam) ... inchoavit, -vit ac perfecit. EPIST. Teg. I 10 si debita copia vivaria lata et sepius merito a Deo -anda scaturiant habundanti eqs. THIETM. chron. 1,26 impia ... potestas ... -ta crudelitate mox furit. EGBERT. fec. rat. 1,306 pauperiem -at inops, cum vina frequentat. HILDEG. vit. mer. 5,35 honorem meum sic -o (sc. iuvenis), ut omnes in verbis meis erubescant. **c** *extendere* – ausbreiten: HILDEG. vit. mer. 3,57 pallium meum super colles et regiones -o (sc. superbia; item 3,121). **medial. i. q. pertinere, excurrere – sich erstrecken: AETHICUS p. 174,13 mare Caspium, ... a parte aquilonis magnum ... in gyrum -tum quasi stadiis centum a radicibus montibus Humerosi. METELL. exp. Hieros. 4,385 ad solis portum quia -entur et ortum ipsius (Israelis) fines. **d** *aperire* – öffnen, weiten: RADBERT. corp. Dom. 17,35 fili, ... -a sinum mentis tuae; emunda conscientiam et percipe. VITA Liutb. 18 nulli alii, nisi qui viam mandatorum Domini -to gradiuntur c o r d e (EPIST. Mog. 26 p. 364,5. al.). **2 de hominibus medial. i. q. incrassari, pinguescere – dick werden, verfetten (loci spectant ad Vulg. deut. 32,15): WIBALD. epist. 332 p. 463,31 cum de rebus ecclesiae alantur ministeriales, impinguati, incrassati, -ti recalcitrant. HELM. chron. 109 p. 215,13 saturati sunt Slavi ... diviciis Danorum, ... impinguati sunt, -ti sunt. al. **B translate: 1 in univ.: a fere de hominibus i. q. fovere, adiuvare, promovere, extollere – begünstigen, unterstützen, (be)fördern, erheben: AETHICUS p. 200,15 opificis praecipua suos -at Piaeria. DHUODA lib. man. 3,5,81 seipsos liberantes meruerunt (sc. consilarii) esse salvi in mente et ab illis (senioribus) dilati. DIPL. Otton. I. 374^a cum Rome sinodus ageretur, et ... ab episcopis ... Beneventani episcopi, quod in archiepiscopatus honorem -arunt, causa ageretur. VITA Gebh. Const. 1,17 p. 588,6 quem (episcopum) mox se invocantem Christus in tribulatione -vit (cf. Vulg. psalm. 4,2). EPIST. Wibald. 318 p. 448,20 quae (ecclesia) vos ab adolescentia educavit, assumpsit et -vit. al. *accedente (in c.) abl. i. q. donare, dare, exornare* – beschenken, versehen, ausstatten (mit): IONAS BOB. Columb. 1,29 p. 220,9 tertium trium, (i. Chlotharium) regnorum possessione ac dominatione -tum (-to var. l.; delatum B1^a [corr. ex deletum]. B2). AETHICUS p. 118,7 in insolis et tenturiis tribus Iafeth -atur (dilatur var. l.; cf. Vulg. gen. 9,27). ORD. coron. imp. 2,8^c sicut Isaac in fruge, Iacob -tus est in grege. CONSUE. Marb. 143 Deus ..., -a huius congregationis temporale habitaculum celestibus bonis. EMECHO Ekkeb. (NArch. 11. 1886. p. 450,5) vidit Elisabeth arborem pulcherrimam ... diversis floribus ornatam et copiosis fructibus -tam. WALTH. MARCHT. hist. 31 ex quibus (praediis) ... ditati et -ti sumus agris, pratis, silvis et rebus aliis. al. **b fere de rebus: a diffundere, disseminare – verbreiten (intrans. sensu refl.: l. 61): IONAS BOB. Ioh. 17 quod (sc. pestis) ... per Galliae finibus -tum loca plurima pollulabat. EPIST. Bonif. 52 p. 93,3 (epist. papae) ad de-andam (-andum, -andam var. l.) christianitatis legem et orthodoxe fidei tramitem. AETHICUS p. 89,4 eas (creaturas), quas ex nihilo fecit, multipliciter prolatas -vit Deus (sed cf. notam ed.). ARBEO Corb. 9 coepit ... doctrina illius per universam Galliam ... tam ... virginum ... quam ... sacerdotum -are (-ari VITA Corb.) pectoribus. HUGEB. Willib. 4 p. 93,9 ut ... ignis -are se voluerit super regionem. THANGM. Bernw. 25 ut nomen vestrum (sc. Romanorum) et gloriam ad fines usque -rem (sc. imperatoris). CARM. Bur. add. 21,1,3 cuius (virginis) virtus -atur in ore laudantium. saepius. *promulgare* – bekanntmachen: ARNULF. MEDIOL. gest. 1,9 per universum regnum -at Otto militandi praeceptum. **γ committere – übertragen: FORM. Augiens. B 43 cui (regi) Dominus curam regiminis -vit. **2 medial. et refl.: a eminare, excellere – sich hervortun: GERH. STED. annal. p. 221,51 non mandatis karitatis, sed minis dirae hostilitatis -batur episcopus. **b elongare, se abstrahere – sich entfernen, ent-**************

ziehen: LEG. Wisig. 2,1,19 p. 66,28 qui ad inplendam commotionem iudicis contemtor extiterit seque ita -verit, ut eum iudex tam facile reperire non possit. 9,2,9 p. 378,9 si quisque exercitulum ... per patrocina diversorum se -verit eqs. ibid. al. **c se convertere, se conferre – sich wenden (an, zu): LIBER diurn. 61 p. 57,7 ut optate ordinationis ... adceleretur negotium ... , caritas ... domini nostri ... erga vestram presularem sanctitatem -etur. PETR. DAM. epist. 50 p. 97,9 expleto, quod coeperant fratres, ad alia mox se frivola et otiosa data semel procaci linguae libertate -ant.**

II c. sensu prolatandi in tempore: A differre, retardare – aufschieben, verzögern: CHRON. Fred. 2,62 p. 86,7 -atur (dilatur, -etur var. l.) haec causa (LEX Raet. Cur. 2,1,5 p. 47,11. al.). IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 189,20 comminatur ... excommunicationem, si emendare -ando (differendo var. l.) non velit rex. DIPL. Otton. III. 339 p. 768,13 imperator promissit se iterum ... legem facturum, sed casu accidente -tum est. WIPO gest. 5 p. 27,19 renuit rex iustitiam -are. al. *pendet quin post negat*: ANON. IV mus. 7 p. 88,27 sunt ..., qui ponunt ante ... paenultimam unam (sc. neumam), duas, vel tres vel plures ..., dum tamen non nimis -et, quin proveniat ad finem. **B intrans. i. q. permanere** – Bestand haben, fortbestehen: LIBELL. de cal. Trev. p. 740,37 quod (sc. praestatio mansorum iniusta) ... in praesens -ando non sine querimonia remansit. IOH. WIRZ. descr. 523 ylex ... extunc (sc. ex tempore Abrahae) usque ad tempus Theodosii ... -vit (inde OLIV. descr. p. 4,12 -arat).

III per confusionem: A pro deliquare: v. p. 269,4. B pro dictare: DIPL. Heinr. II. 277 hanc precepti nostri paginam regio more -vimus et post conscriptam manu propria roborantes sigilli nostri impressione insigniri iussimus.

adi. dilatatus, -a, -um. *latus, longus* – weit, breit, ausgedehnt: AETHICUS p. 166,7 habet ... Albania sub tributum duas insolas in mare septentrionalem, Ocream et Samnitem, in longitudine -as, in latitudine coartatas. GLOSS. I 372,19 St.-S. -us pristent, pristenter, prestinter (sim. 373,23). GERB. (?) astrolab. 2,2 in extremis tabulae oris dilatori circulatione circulus capricorni ... inscribitur. ALBERT. M. metaph. 5,3,2 p. 259,45 in ... nube constricta et -a (dilata var. l.). *translate i. q. magnanimus, nobilis* – großmütig, edel: v. p. 622,24.

1. dilator, -oris m. *qui differt, retardat* – einer der aufschiebt, verzögert: GLOSS. IV 236,43 St.-S. -r fristare, qui differt ad proferendum. CARM. de Iuda 3,110 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p. 282) -r prede nostre (sc. daemoniorum), Brandane, recede, ut contingamus socium, quem semper amamus. v. et p. 647,35.37.

2. dilator v. delator. dilatorius, -a, -um. **1 adi. i. q. differens, retardans** – aufschiebend, verzögernd (fere usu iur.): HONOR. III. registr. 51 p. 39,10 propositis ... omnibus exceptionibus -is super premissis (CHART. Worm. 153^b p. 114,28. al.). ALBERT. M. cael. hier. 4 p. 61,43 si dicatur ad primum, quod Deus agit per voluntatem, quae est causa -a, contra: nullus sapiens differt facere, quod vult, sine causa. ibid. al. **2 subst. fem. i. q. exceptio dilatationem efficiens** – aufschiebende Einwendung (usu iur.): CHART. Gottwic. 108 (a. 1233) ut ... super -is, que frequentius labores multiplicat et expensas, iudiciaria provideatur auctoritate. CHART. Traiect. 854 p. 272,15 cessante appellacione et omni fori -a.

dilatatio v. delatio. dilatura v. delatura. 1. dilatus v. differo. 2. dilatus v. dilato. *dilearchon v. *telearchos. 1. dileccio v. dilectio. 2. dileccio v. deletio. adde: excidium – Vernichtung, Untergang: ANNAL. Mell. Claust. VI a. 1271 p. 743,52 rex ... Ungarie ... perdicionem terre et dileccionem sue gentis timens. **dileco v. 1. delego. dilectabilis v. delectabilis. dilectamentum v. delectamentum. *dilectanter v. delecto. adde ad p. 247,32: PASS. Afrae I 3 magis sacrificia, ut diligaris ab omnibus amatoribus tuis, ut, sicut nunc usque dilecta es, ameris** (di-r et amplius diligaris a) et multa tibi conferentur pecunia. **1. dilectatio v. delectatio.**

2. ***dilectatio**, -onis f. (per contam. ex dilectio et delectatio) *dilectio, amor* – *Liebe*: WILLIB. Bonif. 1 p. 4,28 magna nimirum -e (1 a. corr., delectatione cett.) ... adfectatus est a patre. ARBEO Corb. 24 p. 215,15 habebat ... Grimoaldus ... uxorem fratris sui Theodoalti post obitum, quam sibi adulterina -e sumpsit in matrimonium. *meton. de persona*: FORM. Salisb. II 3,9,4 credo et firmiter sperare volo, quod in pectore tuae -is sententia sancti Augustini veraciter manere debeat, qua dicit: 'eqs.' (cf. 3,17,14 dilectionis). *Weber*

dilectio (-ccio), -onis f. (?m.: p. 694,71) *script. et form.*: del.: l. 16,54. *adde* GLOSS. II 283,39 St.-S. CHART. Turic. 800. abl. -i: l. 17. *usu plur.*: p. 652,40.

amor, familiaritas, devotio – *Liebe, Zuneigung, Zuwendung*: I de caritate, caritatis affectu, amore Dei vel proximi: A proprie: 1 gener.: CHRON. Fred. 2,58 p. 83,5 cum integra de-e et amore praefuso. FORM. Salisb. I 35 p. 447,39 cuius (Dei) -i pectus tuum impleatur. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,24 vacat ... -o Dei, nisi subiungatur et proximi. THANGM. Bernw. 1 p. 758,49 propinquorum ... -i probatissimum habebatur. THIETM. chron. 4,57 cum in ea (Oda) tantae pietatis -ccio cognoscitur. EPIST. Worm. I 11^{tit.} amico ... integritatem inperese -is et fidei. TRAD. Ratisb. 510 pro fraterna -e. STATUT. ord. Teut. p. 75,23 -ccio religionis est fundamentum. *persaepe*. 2 theol. et philos.: RADBERT. fid. 3,1203 -i Dei sola -o nostra vicem rependit eqs. HONOR. AUGUST. cant. 8,7 p. 482^D -o ... est magna appetitio alicuius rei perfruendae eqs. ALBERT. M. resurr. 140 p. 331,64 quaeritur de secunda dote, quae est -o eqs. eth. II 8,1,1 p. 515^b, 25 quaedam (amatio) ... cum discretionem amati est ..., et hoc proprie vocatur -o. summ. theol. I 16,64^{capit.} utrum -o, qua Deus diligit creaturam, sit eadem cum -e, qua Pater diligit Filium. *persaepe*. 3 publ.: a de gratia, bona voluntate, favore: TRAD. Patav. 46 (a. 799) ipse (episcopus) propter amorem et magna -e nostra (sc. comitis) taliter visus est celsitudinem nostram honorare. CHART. Aquens. 70 (dipl. Frid. II.) cum nos ecclesias Aquensem ... speciali et prerogativa quadam -e diligamus, hanc gratiam ipsis conferimus, ut eqs. CHART. Raitenh. 315 p. 253,30 propter -ccionem et amorem, quem ad eundem habemus locum. CHART. ord. Teut. (Thur.) 330 ob -em sinceram et reverentiam, quam ... ad ipsum ordinem habemus (sc. lantgravius). *saepe*. *adde*: LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 130,18 cumque eum (gladium) dux Otto filio Dedi marchionis ... in argumentum pignusque individuae -is ad tempus prestisset. b de amicitia inter papam et principem foedere firmata (de re v. A. M. Drabek, Die Verträge der fränkischen und deutschen Herrscher mit dem Papsttum von 754 bis 1020. 1976. p. 17,56): COD. Karol. 12 firmi et robusti ... in ea fide et -e et caritatis concordia atque pacis foedera, quae ... germanus meus (sc. Stephanus papa) ... vobiscum (sc. cum Pippino rege) confirmavit, permanentes (sc. electis sedis apostolicae) eqs. (sim. 21 p. 523,7. 44 p. 559,40). IOH. VIII. epist. A 221 mutue -is federe confisi. *ibid.* al. B *meton.*: 1 de Deo: RADBERT. fid. 3,97 spiritus sanctus, qui est -o, Deus est. LIBELL. prec. Turon. 7,14 summa origo rerum et perfectissima pulchritudo ac beatissima de-o Deus. ALBERT. M. sent. 1,10,1^{capit.} quomodo differant nomina, quae attribuuntur spiritui sancto, amor, -o, charitas. al. 2 de hominibus: a in univ.: DIPL. Conr. III. 69 p. 123,24 te (sc. imperatorem Constantinopolitanum) rogamus, ut hominibus imperii nostri ... locum, in quem ... ecclesiam edificent, concedas, tum respectu divinae remunerationis, tum etiam interventu ac petitione nostrae -is. 213 pro nostre -is intuitu. 225 p. 398,38 pro nostre -is et intercessionis respectu. *ibid.* al. *spectat ad universitatem*: CHART. archiep. Magd. 279 (a. 1154; spur.) non ... ambigit tam presentium quam futurorum -o eqs. CHART. Burgel. 60 p. 77,4 notum ... esse volumus tam praesentium -i quam futurorum posteritati, quod eqs. b in allocutione (cf. 'Euer Liebden'): CAPIT. reg. Franc. 124 p. 245,4 notum sit -i vestrae (sc. episcopi), quia eqs. HRABAN. epist. 4 -em tuam maiestas Christi ... conservare dignetur, sancte frater. CONC. Karol. A 44^D p. 478,36 vestrae (sc. imperatoris) Christo amabili -i manifestamus, quia eqs. DIPL. Otton. I. 434 Brunonem episcopum vestre (sc. Biligrimi episcopi) mittimus et committimus -i.

FROWIN. explan. prol. 9 memini tuam dulcissimam -em, o venerabilis presbiter Berhtolde, a mea parvitate exegisse, quatinus eqs. *persaepe*. 3 de rebus i. q. opus, servitium caritatis, favor (praestitus) – *Liebeserweis, -dienst, (erwiesene) Aufmerksamkeit*: a gener.: WALAHFR. carm. 31,3 Liutgero Strabus paucula verba dedit; parva licet fuerit nostrae -o partis, credo tamen eqs. b eccl.: a de officio pro defuncto: CONSUET. Vird. 8 p. 388,7 psalterium ..., quod ... pro eiusdem loci abbate ex integro cantabitur et sine dispensatione huius -is et missae propriae, quae ... pro ipso celebrabitur. b de elemosyna: GLOSS. IV 30,32 St.-S. agape, -o vel caritas spentae. c publ. i. q. alimentum – *Verpflegung*: FORM. Pith. A p. 598,27 ut ... ipsi presbyteri, qui ipsa ecclesia custodire videntur, annis singulis ad missa sancti, quae est in mense illo, -e nobis et pasto soniare debeat (sic).

II de amore coniugali: FORM. Marculfi 2,7 l. 4 quicquid ... inter coniugatos de propria facultate ... pro amorem -ccionis (-is var. l.) invicem condonare placuerit. GUNT. COL. diab. cap. A 7 quia suo viro ... fide, affectu ac -e coniugali sociata est puella eqs. RATHER. epist. 1 p. 15,19 quam ... insolubilis, tam compassibilis est -o maritalis. al.

III de amore rerum diversarum (et corporearum et incorporearum): A proprie i. q. (amor et) studium, desiderium, zelus, cura – (Vor-)Liebe, Bestreben, Verlangen, Eifer, Sorge: 1 in univ.: GODESC. SAXO theol. 15 p. 241,6 disputat Augustinus ... de -e et delectatione iustitiae. CONC. Karol. B I 47^G p. 485,23 ne peccemus in superflua -e temporalium. ANNAL. Alth. a. 1073 p. 85,8 captus ... locorum -e in silva, quae Harz dicitur, urbes multas ... ceperat rex edificare. ALBERT. M. animal. 6,26 pugnant ... pava et pavo pro incubatione ovorum ex nimia ovorum -e. CHART. Hans. 745 p. 259,36 nos (sc. comes) ob firmacionis et munitionis -em liberi oppidi nostri Harlem incolarum ibidem petitionibus iustis condescendentes (sic?) eqs. al. 2 obsequium – *Befolgung*: VITA Godefr. Cap. II 27 praecepti finis -o de peregrinis sanctum commovit, nam domus his patuit. 3 assuetudo – *Gewöhnung, Vertrautheit*: FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 190,11 facile obliviscerentur falcones -is, quam habuerant in loyrum. B *meton.* i. q. votum, voluntas – *Wunsch, Willensäußerung*: GESTA Camer. cont. II A 175,3 comes ... adquevit ... horum (apostolici et episcopi) -bus et preceptis et precibus.

1. **dilecto**, -are. *diligere, fovere* – *lieben, hegen*: LIOS MON. 390 qui (pravi) normam veri spernentes ... loetia -ant pecamina fraudis inique.

2. **dilecto** v. delecto.

dilector, -oris m. *qui diligit, amator* – *einer der liebt* (usu attrib.: l. 59): 1 de caritate christiana: CARM. Paul. Diac. app. I 5,28 Adelphus decimus (praesul) fratrum -r opimus. MEGINH. FULD. (?) Ferr. 16 quae (gaudia) Deus ante tempora secularia suis praeparavit -bus. TRAD. Teg. 319 clareat universis Christi -bus, quomodo eqs. ALBERT. M. nat. bon. 80 p. 33,38 ut ... simus ... -es proximorum ut Esther. al. 2 usu communi: a spectat ad res i. q. cultor, fautor, observator – *einer der pflegt, sich angelegen sein lässt, beobachtet, (Be-) Wahrer*: WALAHFR. Gall. 1,13 fideles ... heremi -es. CHART. Mog. A I 319 notum esse volumus cunctis fidelibus catholice fidei -bus, quod eqs. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,48 vir Dei ... castitatis et continentiae -r. GERHOF. psalm. 37,11 p. 640,10 homines tenebrarum -es obstinati. CHART. Austr. sup. I 238 p. 347,10 anathematis vinculo omnes ... contemptores huius traditionis ... innodamus (sc. episcopus), -es vero et conservatores huius actionis ... divinae protectioni committimus. CHART. civ. Spir. 109 que (concordia) ... suis -bus pacem, commodum et honorem generat. *saepe*. b spectat ad homines i. q. familiaris, amicus – *Vertrauter, Freund*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2,31 p. 566^a,54 imperator ... secum assumptis -bus paucis intravit claustrum. CHART. archiep. Magd. 315^a p. 400,7 quatinus ... congregatio ... obitus nostri diem et ... -is nostri decani Sifridi memorie commendat. ARABS 226 (Mittellalt.) 33/2. 1998. p. 80) -r ... iste. 276 (p. 82) vel digna rependere factis vel -i non tenuisse fidem.

dilectrix, -icis f. *de caritate christiana i. quae diligit, ama-*

[Antony]

trix, cultrix – eine die liebt, Freundin, Verehrerin (*usu attrib.*: l. 5.6): HUCBALD. Rictr. 13 Dei -x et a Deo dilecta Rictrudis. CHART. Naumb. I 168 p. 147,31 capellam supra memorate -is Dei (*sc. b. Mariae Magdaleneae*). ARNO REICHERSB. scut. p. 1501^C persona ... Christi et ipsius (*sacerdotis*) in Christo -x. ROB. TOR. chron. a. 1127 mulierem ... -em ecclesie. CAES. HEIST. mirac. I 8,50 p. 122,11 qui (*sanctus Iohannes*) animam suae -is (*sc. sanctimonialis*) choris sociaret angelicis. *al.*

dilectum v. 1. delinquo. 1. *dilectus* v. 1. diligo.

2. *dilectus, dilegatus* v. delicatus. *adde ad* p. 261,56: TRACT. de caus. mul. 95 p. 53,32 pini corticem tundis et pulverem dilegatissimam redagis. ANTIDOT. Glasg. p. 138,4 facis pulvere dilectissima.

dilegenter v. 1. diligo. 1. *dilego* v. 1. delego.

2. *dilego* v. 1. diligo. *diletus* v. 1. diligo. *dilia* v. tilia.

dilibuo v. delibuo. *dilicatus, diliciae* v. delic-.

dilictum v. 1. delinquo.

dilido, -lisum (-lysum), -ere. *elidere, discutere* – zerschlagen: LIOS MON. 164 quiddam dispectum ... tonantem maius apud Dominum ... claret, proicitur quamvis -ysum (*corr. ex -sum cod.*) spernitur atque. *Antony*

diliencia v. diligentia. *dilienter* v. 1. diligo.

diligacio v. delegatio. *diligatus* v. delicatus.

diligentia (-cia), -ae f. *script.*: del-: l. 30. -ll-: l. 43. -ie-: l. 42. *usu plur.*: p. 654,13.

1 *cura, sollertia, accuratio, studium* – Sorgfalt, Umsicht, Aufmerksamkeit, Gründlichkeit, Genauigkeit, Eifer (*in malam partem*: l. 47): *A proprie*: 1 *strictius*: *a in univ.*: GLOSS. med. p. 31,4 potest *hepar* qualitercumque sanari et non sine ingenti curationis congrue de-a. WILLIB. Bonif. 2 p. 9,9 Wynberchtes abbatis ... spiritali litterarum -a provocatus elegit magisterium. GEBEH. AUGST. Udalt. p. 595,32 -a ... humilitatis exterritus aiebat hoc operis apostolicae ... dignitati, non suae congruere parvitati. ALBERT. M. div. nom. 3,15 p. 111,29 ‘-a’ (PG 3,684^B ἀκρίβεια), idest efficacia, ‘demonstrationum’, idest manifestationum. *persaepe*. v. et p. 656,6. *per prosop.*: ALLEG. cam. 29 sexta (*cameraria Christi*) est sancta -a mentis, illa ornat camaram. *b locut. adv.*: ANTIDOT. Lond. p. 21,17 colas (*sc. confectionem*) cum summa -a (DIPL. Karoli III. 80 p. 131,22. *saepe*). ARBEO Corb. 16 p. 205,18 qui (*praepositus*) virum Dei cum universo comitatu cum omni -a transponeretur (*sim.* CHART. ord. Teut. [Hass.] 346 o. -iencia. *saepe*). DIPL. Loth. I. 119 p. 273,30 qui (*missi*) fideliter magnaue -a (dill-cia *var. l.*) ea (*sc. res*) investigarent. *saepe*. cf. l. 58. 2 *latius*: *a gener.*: *a industria, sedulitas, opera* – Fleiß, Rührigkeit, Mühe(waltung): WETT. Gall. 35 p. 277,1 quae (*sc. Arbonenses thesauros suos in cellam viri Dei condidisse*) per -am Erchanoldi ... tribuni sunt prodita *eqs.* LAND. MEDIOL. (?) hist. 3,31 p. 98,19 illecebrarum facit ac -a Matildis ... coronam ... duci Redulfo ... misit (*sc. Gregorius*). ADAM gest. praef. p. 2,2 fortasse dixerit aliquis aut nihil eos (*pontifices*) dignum memoria fecisse ... aut, si fecerant quippiam, scriptorum, qui hoc posteris traderent, -a caruisse. *β instantia, obsecratio* – (inständiges) Bitten, Nachdruck: CHART. Lub. II 10 p. 7,9 (a. 1229) ad instantiam et -am ... abbatis ... tres villas ... eisdem fratribus vendidimus (*sc. comes*). CHART. Port. 177 p. 193,9 mansos in manus eiusdem nobilis M. ... resignavit miles cum -a postulando, ut *eqs.* (*sim.* 253 p. 257,11 cum -cia). *γ appetentia, concupiscentia* – das Trachten, Verlangen: CHART. Argent. I 74 p. 59,16 (dipl. Heinr. V.) quod (*ius*) tot annis odiosa questus -cia Argentinensibus subtractum esse conspeximus. *δ adimpletio congrua, convenientia* – getreue Erfüllung, genaue Übereinstimmung: EPIST. Ratisb. 10 p. 324,5 quanta prefiguratio in veteri, quanta -a in novo testamento, quanta reverentia in evangelio ... fuit. *b publ., iur., canon.*: *a auctoritas, arbitrium* – Autorität, Schiedsspruch: DIPL. Heinr. IV. 59 sicut pater noster sua -a ... litem determinaverit, ita *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 307,51 quae ecclesiae utilitati ... proficua fuerant, canonica -a ... diffinita sunt. *al.* *β providentia, adiuventum* – Förderung, Unterstützung: DIPL. Heinr. II. 369 p. 472,16 imperialis nos contemplatio commonet illa ... disponere, que ad augmentum, -am et restorationem

venerabilium pertinet locorum (*inde* 469 p. 598,12). *γ investigatio, quaestio* – Untersuchung, (Gerichts-)Verfahren: DICTA de disc. (MG Lib. Lit. I p. 459^b,42) cum ... aecclesie audientiam et synodalem subterfugeret Hildebrandus -am. *c*

5 *medic. i. q. curatio* – Behandlung: AESCULAPIUS 22 p. 36,18 si crura ... vel manus paralysin passae fuerint, primum capitis erit -a, ut ungatur et fricetur (*cf. Gariopont. pass. 5,26*). *d rhet. i. q. brevisitas* – Kürze, Prägnanz: ANSELM. BIS. rhet. praef. p. 100,13 cuius (*facultatis*) longum et nimis diffusum laborem ad sat parvam -am perstrinximus (*sim.* 3,6 p. 177,13 parva quadam -cia [-a *var. l.*]). *B meton.*: 1 *caerimonia, sollempnitas* – Zeremonie, Feierlichkeit: HRABAN. hom. I 68 p. 129^A pompa funeris, agmina exsequiarum sumptuosa, -ae sepulturae, monumentorum opulenta constructio vivorum sunt ... solatia. 2 *intentio, consilium* – Vorhaben, Plan: TRANSL. Tib. 2 (MGScript. XV p. 393,38; s. XIⁱⁿ) multa donaria recepit *diaconus* in sua et maxime mulorum prestantiam ad perficiendam suae reversionis -am (-a *var. l.*).

II *dilectio, amor* – Wertschätzung, Liebe: LAND. MEDIOL. hist. praef. p. 36,22 ductus patriae atque civitatis meae amore nec non et cleri eiusdem -am (*sic cod.*) ... gesta archiepiscoporum ... perscribere deliberavi.

**diligitor*, -atus sum, -ari. (*diligens*) *diligenter inquirere, considerare* – sorgfältig untersuchen, prüfen, erwägen: 25 CHART. Rhen. med. III 1119 p. 828,12 (a. 1251) questiones, que nondum diffinite erant, secundum ius et equitatem vel alias per gratiam tolerabilem -ti ... pronunciamus (*sc. viri a capitulo electi*), quod *eqs.*

diligibilis, -e. 1 *adi.*: *a gener.*: *a diligendus, amabilis, dilectus, carus* – achtbar, liebens-, schätzenswert, geliebt, lieb (*de Deo*: l. 36): FORM. Salisb. I 37 p. 448,10 glorioso ac per omnia -i inclito viro (*sim.* FLOD. hist. praef. p. 57,1). SYRUS Maiol. 2,6 l. 3 virtute et sapientia compositus ... ita se coaptabat singulis, ut omnibus esset -is (*diligendus var. l.*). 2,20 l. 23. 35 ALBERT. M. epist. Dion. 10 p. 548,35 Iohannes, ‘vere dilecte’ ... a Christo ‘vere amabili et desiderabili et -i’. animal. 20,61 occidunt seipsos homines et sunt nec diligentes nec -es. *al.* *β laudabilis, laudandus* – lobenswert, löblich: GESTA Camer. 1,89 p. 437,20 numerorum utilis coaptatio virtutumque -is inquisitio nec otiosa exercitatio mentem ad eum (*ludum*) convertant (*de re v. A. Borst, Das mittelalterl. Zahlenkampfspiel. 1986. p. 48*). *b philos. i. qui diligi potest* – fähig geliebt zu werden: ALBERT. M. summ. theol. I 16,64 p. 655^b,11 cum dicitur: ‘Deus ab aeterno dilexit creaturam’, aut dilexit creaturam, quae fuit, aut quae non fuit; non, quae non fuit, quia illa non est -is. *usu subst.*: l. 60. 2 *subst. neutr. i. q. obiectum dilectionis* – Gegenstand, Objekt der Liebe: ALBERT. M. bon. 43 p. 24,77 haec (*sc. modus amoris*) est commensuratio ad -e; sed quando -e elevatum est ultra totum nostrum posse, tunc dicitur amor non habere modum (*sim.* sent. 1,35,15 p. 108^b,7). sent. 3,27,4 p. 523^a,3 puritas attribuitur cordi, quia intellectus per discretionem, quam ponit circa -e (*dirigibile ed.*), primo separat ab impure dilectis. *ibid. al.*

adv. **diligibiliter*. *amanter, cum caritate* – liebevoll: 55 AGIUS vita Hath. 1 honorabiliter diligendis et -r honorandis sanctissimis in Christo ... sororibus.

**diligibilitas*, -atis f. *facultas dilectionis attrahendae* – Fähigkeit Gegenstand der Liebe zu sein, geliebt zu werden: ALBERT. M. sent. 3,28,1 p. 535^b,15 in quibuscumque non est una ratio boni moventis charitatem, in illis non est una ratio diligibilis; sed in corpore et anima non est una ratio boni, ergo non est ibi una ratio -is. *ibid. al.*

1. *diligo*, -lexi, -lectum, -ere. *script. et form.*: del-: p. 655, 16.656,28.30.34.657,4. *al.* -ll-: p. 655,12. -leg-: p. 655,4.16.35. 657,2. *al.* -i(e)-: p. 655,9.656,70.72. *al.* -lictus: p. 656,30.34. *al.* -letus: p. 656,33. -ire: p. 655,35. *usu absol.*: p. 655,3.10. 27. *adde* GLOSS. psalt. Lunalac. 111,1. *saepius. struct.*: *c.* (*acc. c.*) *inf.*: p. 655,51.54.58. *pendet ad c. gerundio*: p. 655,48. *gerundivum pro subst.*: p. 655,43. *al. partic. praes. usu subst.*: p. 655,8. *confunditur c. dirigere*: p. 655,3.6.7.18.65.

1 *amare, colere, venerari* – lieben, achten, (ver)ehren (*subi. animalia*: p. 655,31.41.48.61.62; *planta*: p. 655,36; *res*: p. 655,57):

[Gansweidt]

A strictius: 1 *in univ.* (*fere de caritate christiana*): **a** gener.: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,20 per blandam suae pietatis affectum docibiles ad recta veritatis via dirigendo ducebat, quia scriptum est: 'non diligenter auditur, qui non dilegitur' (cf. Greg. *M. past.* 2,8 p. 43^C libenter). THEGAN. Ludow. 5 Karolus ... -bat (dirigebat *K*) regnum suum. DHUODA lib. man. 10,2,26 -e (dirige *var. l.*) obtimates magnos. FORM. Augiens. C 17 vale in Domino, dulcissime frater ... , et -entem te -e (-ere *cod.*). ANDR. BERG. hist. 16 dilectione caritatis inter se -iebant *Adelchis et imperator*. FROUM. carm. 32,60 -it haud omnis, lepidi qui loquitur. ANNAL. Plac. a. 1270 p. 543,18 quem (*regem*) Papienses super omnia dill-bant. *persaepe. v. et p. 654,55. fovere – fördern, begünstigen*: BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 43,9 cum sola Roma ei (*imperator*) placeret et ante omnes Romanum populum pecunia et honore -xisset. **b** *theol. et philos.*: PIRMIN. (?) scar. 28^b p. 66,12sq. -ite (delegite *A*) eum (*Deum*) ex toto corde (*sim.* DHUODA lib. man. 10,2,20 Deum ex toto corde ... time et dirige). RADBERT. corp. Dom. 9,142 mors est Christi pro saeculi vita posteris nuntianda, ut discant, qua caritate suos -xit. ALBERT. M. sent. 3,30,1 p. 568^a,25 constat ... , quod ad mirabilia non tenemur, ergo non tenemur -ere inimicos. *persaepe. v. et p. 654,44.* 2 *de amore coniugali, carnali*: HROTSV. Gall. I 12,10 ut tuae (*sc. Constantini*), quam prae omnibus -xi, abrenuntiarem filiae. THIETM. chron. 2,18 sepulta ... est *Mathildis* ... iuxta seniore suum, quia, quem viventem -xerat, huic se mortuam coniungi ... inploravit. CARM. Bur. 167^{II},1,2 -bam tenere, quam sciebam degere sub etate tenera. 178,1,2 volo virum vivere viriliter; -am, si -ar equaliter. *al.* 3 *de amicitia naturali refl. i. q. convenientem esse, amicari – sich vertragen*: ALBERT. M. animal. 8,32 quidam pisces -unt se ad invicem et quidam non se -unt. 4 *de amore rerum et corporearum et incorporarum i. q. gratum habere, magni aestimare – Freude, Gefallen haben (an), schätzen: a in univ.*: PIRMIN. (?) scar. 28^b p. 67,10 risu multum nolite (*sc. fratres*) -ire (-egere *A*). WALAHFR. hort. 113 sic de fragili stirpe cucurbita surgens -it appositas ... furcas. BRUNO QUERF. Adalb. A 11 p. 11,6sq. -e denarium, sed parce -e formam (cf. *H. Walther, Proverbia nr. 5735*). ALFAN. premn. phys. 1,6 p. 6 ut animae bona sola -amus (*PG 40,505^B ἀγαπήσωμεν*). HILDEG. phys. 5 praef. p. 126^{5C} quidam ex istis (*pisces*) diem ... plus -unt quam noctem. ALBERT. M. sent. 3,28 p. 534^b,31 in quarum (*distinctionum*) prima agit *magister* de numero -endorum. *persaepe. v. et p. 656,17.* **b** *comprobare, laudare – billigen, gutheißen, anerkennen*: CHART. episc. Hild. III 184 (c. 1267) concambium tale, sicut Ernestus ... vobiscum (*sc. cum capitulo*) fecit, -o et affecto (*sc. Iohannes miles*). **c** *velle, optare, cupere – wollen, wünschen, verlangen*: CHRON. Fred. 2,57 p. 81,25 leo cum -rit cor cervi ad manducandum. CHART. Argent. I 274 (a. 1241) quamvis in nobis religionem necessariam non habeamus, in aliis tamen eam esse -imus. plus, magis -ere *i. q. malle, praefere – lieber wollen, vorziehen, bevorzugen*: BEDA hist. eccl. 4,26 p. 273,9 ipse (*Cudbert*) plus Lindisfarnensi ecclesiae ... -xit praefici. FORM. imp. 39 p. 317,7 pater magis -ens quiete Domino servire quam tumultuosa saeculi fluctuatione perpeti. Ps. ODO CLUN. dial. 14 p. 261^a si ... in decima c. incipiat *antiphona* ... vel secundam nonam *q.* ... amplius -at, tertii modi erit. CHART. Ulm. 56 si ... aliquis heredum ... plus -ret rehabere vel possidere predia. **d** *non abhorre, pati – sich gewöhnen (an), hinnehmen*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 231,10 assuefiet *falco* ad -endum (-endam *var. l.*) faciem (*sc. falconarii*), de qua timere solebat. 3 p. 9,10 ut -at *falco* et recognoscat *loyrum*. 6 p. 189,21. **B** *latius*: 1 *curare, custodire – pflegen, hüten*: VITA Eparch. 17 (MGMer. III p. 558,4; s. IX.ⁱⁿ) Salamon ... caballum ipsius tempore hiemali -endum (dirigendum, hyemandum *var. l.*) acceperat. 2 (*sibi*) defendere, *frui – (für sich) behaupten, Nutzen ziehen (aus)*: TRAD. Wessof. 7 (a. 1129/30) que iniusticia ... nullo modo finire potuit ... Conrado usque ad obitum incaute -ente, quod ab iniquis inique possederat.

II de-, eligere – (aus)wählen, bestimmen: CHART. Brunsv. II 156 (a. 1254) si ... ipsum de hiis mansis non potero (*sc. Bernhardus*) expedire ... warandare, alios duos mansos tanti

valoris vel melioris, quos claustrum tantum -at, ipsi debeo restaurare. cf. 2. deligo.

adi. 1. diligens, -entis. *sollers, intentus, accuratus, studiosus – sorgfältig, aufmerksam, gründlich, genau, eifrig* (*in malam partem: l. 11*): 1 *in univ.*: ARBEO Emm. 8 p. 39,2 ubi communis non sufficeret *cura* inlata, -issima (*diligentia, diligentissime var. l.*) inpertiebatur secreta. LIUTG. Greg. 6 lector intelligens et -s (*sim.* HRABAN. epist. 5 p. 390,16. *al.*). THANGM. Bernw. 1 p. 758,22 quos (*coevos*) -iores in sancto meditamine cernebat. ROD. GLAB. hist. 1,19 cepit *Astingus* pessimis commilitonibus tanto existere -ior quanto efficiebatur flagitiosior. DIPL. Heinr. III. 354 omnium ... fidelium ... -s industria noverit, qualiter *eqs. saepe. iustus – gerecht*: DIPL. Otton. I. 378 si quid contentionis inter illos (*sc. homines*) ... inventum fuerit, ante episcopum ... -i iudicio definatur. 2 *reverens, observans – ehrerbietig, achtungsvoll*: ALCUIN. epist. 229 p. 373,15 -s diligebam in sacratissimo pectore vestro (*sc. Karoli*), quod in me vos velle invenire intellegebam. 3 *com- lib. clemens, benignus – freundlich, liebevoll, gütig*: WIL- LIB. Bonif. 5 p. 25,4 pontifex placidis illum verbis increpavit et -i eum cura ... instigavit. THIETM. chron. 6,3 reginae -i salutatione licentiam dedit rex ad Saxoniam abeundi. DIPL. Heinr. III. 326 ob fidele servitium -emque admonitionem ... episcopi. *v. et p. 654,37.*

2. dilectus, -a, -um. 1 *amatus, carus, gratus – ge-, beliebt, geschätzt, lieb, (an)genehm, willkommen*: **a** *de hominibus (de cane: l. 31)*: **a** *in univ.*: FORM. Andec. 20 p. 11,7 in Dei nomen illo de-issimo nostro illo (*sim.* ARBEO Emm. 11 -issime mi frater. *saepe in allocutione*). SYLL. Elnon. 2,2 condetur hoc tumulto ... Hermeno ... nimium delictus (-is *cod.*) amicis. ARBEO Corb. 26 princeps ex mensa -i (*m. al. corr. -o 1*) sibi proiciens panem cani. DIPL. Karoli III. 21 p. 35,14 -us consiliarius ... noster (*inde 23 -etus*). EUPOLEMIUS 1,93 Agatus unum -um (*delictum B*) ... sibi nutritiv alumnus. *persaepe.* **β** *de coniugibus, amantibus*: DIPL. Loth. I. 23 p. 95,5 dum -a coniux nostra ... nostram ... monere procuraret clementiam (27 p. 102,5. *saepe*). WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 27 cum ... miseras -o coniuge nuptas orbaret *Regulus*. **b** *de rebus et corporeis et incorporeis*: ARBEO Emm. 12 ad locum -um cum pervenerat (*sim.* EIGIL Sturm. 10. *al.*). WALAHFR. Wett. 86 dolor -us erat, carissima febris. RATHER. ascens. I 1 l. 38 si ... a crapula et ebrietate cessamus, si a coitu etiam licito consensu parili hoc triduo -o abstinemus divino. DIPL. Otton. II. 117 per eius (*sc. nepotis nostri*) probatissimam ac -issimam petitionem (*inde 215*). THIETM. chron. 6,53 quod (*castellum*) Guncelinus unice sibi -um muris ... firmavit. *al. usu subst.*: THIETM. chron. 1,24 p. 30,28 ut ... sacri baptismatis unda ablueret, quicquid in eo (*puero*) sibi -um accidisse demon infastus iactaret. 2 *electus, egregius – (aus)erlesen, vortrefflich, vorzüglich*: ARBEO Corb. 22 p. 213,14 quomodo formis nobilitati Iberi concupiverat *tribunus*, ut suis -um iumentis inmitteret ammisarium.

subst. 1. dilectus, -i m. *amicus, familiaris – Freund, Vertrauter*: ANNAL. Ved. a. 894 p. 75,8 episcopus excecatus est a Manasse, Richardi -o (cf. a. 899 p. 82,12 Manasses, quidam ex fidelibus Richardi). CHART. Mekl. 1180 propter dilectionem ... , quam nobis (*sc. Pribezlao domino*) et nostris pueris -i et speciales nostri ... exhibuerunt.

2. dilecta, -ae f. *amata, cara, amica – Geliebte, Freundin* (*in nomine loci: l. 64*): FORM. Senon. I 37 -a Dei, sponsa Christi. CONSTANT. AFRIC. coit. 16,16 contemplacio vultus -e (-i *var. l.*). CHRON. Austr. (MGScript. XXIV p. 70,38) qui (*mons*) modo corrupto nomine dicitur Medilich, ... propter oportunitatem situs ... antiquitus Mea D-a vocabatur. *v. et p. 657,22.*

adv. 1. diligenter. 1 *cum cura, sollerter, intente, accurate – sorgfältig, aufmerksam, umsichtig, gründlich, genau, eifrig*: **a** *in univ.*: DIPL. Merov. I 157 p. 392,32 ut eam (*causam*) de-cius inq<ui>rerit *maior domus*. TRACT. de caus. mul. 37 p. 31,23 utilissimum est, ... -ienter (-r *var. l.*) matricem ad locum revocare. ANTIDOT. Glasg. p. 100,26sq. hec omnia tonsa -iienter crebra (*creta ed.*) p. 109,3 dabis (*sc. antidotum*)

epaticis -cius (diligencibus *ed.*). DIPL. Otton. III. 218 p. 630,28 quod ut ... ab omnibus hominibus firmitus -egentiusque in posterum observetur. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 296,15 iudicium ... papae dux ... fecit de-r intimari. *persaepe*. **b** *decen-ter, digne – angemessen, gebührend, würdig*: HROTSV. Cal. 5,3 accedamus exequiasque -r celebremus. VITA Mathild. I 1 p. 112,11 suae mansuetudinis humilitatisque provocante gratia -ius honorabatur *Heinricus*. **c** *comiter, clementer, benigne – freundlich, liebevoll, gütig*: ARBEO Corb. 9 cum suo (*sc. papae*) -issime denotato Galliis privilegio reversus est. HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,13 illi (*sc. abbas et congregatio*) statim ... illum accipere et secum habere promittebant et nihilominus -r rogabant, ut veniret. THIETM. chron. 4,8 rex a suimet matre aviaque -r susceptus. 5,5. **d** *constanter, perseveranter – be-ständig, beharrlich*: BONIF. epist. 30 de caritate tua (*sc. abba-tissae*) -r confidens obscuro, ut *eqs.* **2** *libenter, animo prompto – gern, (bereit)willig*: EPIST. Bonif. 143 nihil potui, secundum quod mens mea -r voluisset, aliquid beneficii inpen-dere. TRAD. Frising. 352 p. 301,27 Cotesdiu devote ac -r extim-plo adfuit. GLOSS. p. 147,8 M. -r gerno. *v. et p. 655,4.*

2. *dilecte. *reverenter, cum veneratione – ehrerbietig, mit Verehrung*: RUD. FULD. Leob. 14 o -e (*dilecta var. l.*) dilecta, in te opes populi ... in te votorum summa consistit.

2. diligo v. 1. delego.

[*diliguas* v. de et lingua: DIPL. Merov. I 126.]

diliuenter v. 1. diligo. *dilinio* v. delenio.

dilio v. deleo. *dilitesco* v. delitesco.

dilitiae v. deliciae. *dilitirium* v. deleterion.

dilituit v. delitesco. ***dilituo** v. deliteo.

***dilla**, -ae f. (*theod. vet. dille*) **1** *axis, trabs – Brett, Bohle, Balken*: CHART. Tirol. notar. II 398^a p. 259,7 (a. 1242) ut imponantur ligna pontis et -e et alia, que necessaria essent pontis. **2** *tabulatum – Bretterwerk, Oberbau (de re v. Heyne, Hausalt. I. p. 79. 168sq.)*: PS. HERM. ALTAH. gest. (MGScript. XVII p. 379,16; s. XIII?) superdixi cellarium claustrum novis trabibus et -a et astrico.

dillacero v. dilacero. *dilligo* v. 1. diligo.

dilucido v. dilucido. *dilubium* v. diluvium.

dilubrum v. delubrum.

diluceo, -ere. *splendere, lucere – strahlen, leuchten*: THEOD. TREV. mirac. Celsi 12 p. 409^B clarissima virtutum lu-cerna noluit sub ... modio ... occultari, sed potius, ut omnibus ... praedux luminis existeret, longe lateque innotesci voluit -ere (*ci. Antony; -eri, diludebre codd.; dilucebre ci. ed.*).

dilucesco (del-, -luxi, -ere). **1** *oriri, apparere – aufgehen, (herauf)kommen (in imag.: l. 50)*: NITH. hist. 2,6 p. 20,19 per totam noctem iter faciens aurora de-ente ... Warinum ... rece-pit *Karolus* (2,9 p. 24,10. *ibid. al.*). PETR. DAM. epist. 17 p. 158,1 sub exterioris lucis specie solem iustitiae Christum nostris -entem cordibus expectamus (*spectat ad Vulg. Mal. 4,2*). CHART. Sangall. B 337 p. 260,6 si ipsa (*sc. coniuge*) superstitie dies meus extremus michi prius -erit. *impers. i. q. (il)luc-scere – hell werden, tagen*: RHYTHM. 150,137,1 nocte tran-seunte coepit -ere. PETR. DAM. epist. 109 p. 206,3 usque dum -ret. **2** *splendescere, enitescere – aufleuchten, erstrahlen*: RUP. TUIT. off. 5,11 l. 672 cum ... clarificationem suam saluti gentium -ere postulasset *Christus*.

dilucidatio, -onis f. **1** *proprie vel in imag. i. q. illustratio, illuminatio – Erhellung, Erleuchtung*: HUCBALD. Cass. 9,4 latius exposui (*sc. sententiam*) perpendens nebulositatem eius -e explanationis indigere. RUP. TUIT. trin. 6,43 l. 1807 qui ... intelligentes ex ornatu, id est -e scripturarum, completam esse veritatem Dei ... baptizari ... properaverunt (*spectat ad Vulg. gen. 24,47*). ALBERT. M. cael. hier. 13,4 p. 197,2 'super-naturalis ... ordinatio ... manifestat claritatem congruae -is (PG 3,301^C φωτοδοσία)', idest, qua proportionaliter una-quaue (res) illuminatur. **2** *translate i. q. explanatio, expo-sitio – Erläuterung, Erklärung, Deutung*: BEDA temp. rat. 65,27 quatenus legentes ... ad -em (illocidationem *var. l.*) pris-cae lectionis annos omnes ... evidentius agnoscant. NOTKER. BALB. notat. 109 in VII epistolas ... interpretationem Bedae ... require et eiusdem -em (-e *var. l.*) obscurissimae visionis ...

beati Iohannis.

dilucido (del-, -ll-, -ced-), -avi, -atum, -are. *absol.: l. 29. 1* *proprie vel in imag.: a illustrare, illuminare, clarum red-dere – erleuchten, erhellen, hell machen*: EPIST. Wisig. 9 p. 674,27 *quē (testimonia divinae legis)* sicut claves vel luminaria obscura -ant et patefacient obserata. ERMOLD. Pipp. 1,29 Phoebus radiis totum -at orbem. RICHER. REM. hist. 3,23 quam (*ecclesiam*) fenestris ... -tam campanis ... acsi tonantem dedit (*sc. Adalbero*). URSO anat. 6 utilitati [ad] introducendorum ad theoricam consulens has tenebras de-are intendo *eqs.* CHART. Worm. 268 p. 180,11 (epist. papae) statim nova ... turbulenta ingruunt apostolico -anda oraculo et ... incertis mentibus clare dissertationis lumine serenanda. *al. b accendere – anzünden*: ERMENR. Har. 219 surge cito et -o (-a *var. l., recte, ut vid.*) eam (*lucernam*). **2** *translate: a explanare, exponere – er-läutern, erklären, darlegen*: WALAHFR. exord. 32 p. 516,28 fateor ... me nec repperisse cuncta, quae -are (*lucidare var. l.*) cupii, nec cuncta posuisse, quae repperi. VITA Emm. 11 p. 42,25 presbyter ... cunctis ... -are (*de- var. l.*) temptavit et, quia ... Hemmerammus ab huiusmodi (*sc. stupri*) esset opere alienus, cunctis ... proferebat. GERB. geom. 6,6 quae (*regulae*) ... exemplis -tae sunt. EKKEH. IV. cas. 47 p. 108,18 quas (*litteras*) ... cuidam amice quērenti Notker Balbulus -vit. ALBERT. M. epist. Dion. 11 p. 552,20 '-vi tibi' Deum 'fecisse multa magnalia in Aegypto'. *saepe. b notificare, promulgare – bekanntgeben, mitteilen, anzeigen*: TRAD. Frising. 382 (a. 817) sit ... omnibus in diocese beate Mariae manentibus satis -tum, qualiter *eqs.* 409. CHART. Carniol. II 161 p. 124,14sq. quod ... arbitri ... possint ... interpretari, declarare, dill-are.

adi. dilucidatus, -a, -um. *perspicuus, distinctus – klar, übersichtlich*: CHRON. Fred. 4,84 quo ordine eiusdem (*sc. regis Dagoberti*) tinsauri ... devisi fuerant, ... de-edato ordine uius volumine inseri procurabo.

dilucidus, -a, -um. **1** *praeclarus, splendidus – herrlich, glanzvoll*: HRABAN. cruc. B 22,27 quae (*cantica*) cantare solet sors alma, ut scripta serena apocalypsis habent, -a ... agmina ferre. **2** *clarus, perspicuus – klar, deutlich, verständlich*: RUP. TUIT. trin. 40,12 l. 566 narratio omnis in sancta scriptura, quam est brevis et quam -a. ACTA imp. Winkelm. II 25 p. 23,41 quamdiu -a probatione contrarii veritas clareat (*sim. ACTA imp. Böhmer 984 p. 687,43*). EPIST. Praed. 85 frater ... caret -a ratione.

adv. dilucide. **1** *gener. i. q. clare, perspicue – klar, deut-lich, verständlich*: HETTI (?) interr. p. 88,35 legi (*sc. collatio-nem symboli*) ... quamquam sub brevitate, tamen -e. HERM. AUGIENS. util. astrolab. 1 p. 405^A cuius (*instrumenti*) mensu-ram ... -e ... tentabo describere. ACTA imp. Winkelm. I 374 quam nitenter laboraverit nostra serenitas, opera nostra -e de-monstrarunt. *saepius. 2 publ. i. q. aperte, publice – öffent-lich*: CHART. Livon. A 427 (dipl. a. 1271) tenore praesentium -e protestamur (*sc. rex; sim. CHART. Traiect. 1854. ibid. al. [cf. 1820 protestamur publice]*).

***dilucubro**, -are. **1** *illustrare, celebrare – verherrlichen, auszeichnen*: THEOD. TREV. mirac. Celsi 8 quod ... Christus ad elucubrandam (-anda *var. l.*) famuli sui dilecti Celsi merita gloriosa exercere dignatus est. **2** *emendare, corrigere – be-richtigen, verbessern*: EPIST. Hann. 105 p. 174,24 vitam (*sc. s. Annonis*) ... vobis (*sc. Meinhardo*) -andam (-cru- *cod.*) et ex-quisitiore sapientie artificio expoliendam transmisimus (*sc. Re-ginhardus*).

diluculum (del-, -lic-, -col-), -i n. **1** *proprie i. q. (prima) lux, crepusculum solis – Morgendämmerung, Tagesanbruch (remissius i. q. matutinum – Morgen: l. 67,70)*: BONIF. epist. 10 p. 15,9 primo -o (ERMENR. Sval. 10 p. 161,14 -o [-iculo *var. l.*] *al.*). ANNAL. Xant. a. 859 terrae motus factus est ... trede-cies ante -um. THANGM. Bernw. 29 ad synodum in ... aeccle-siam sequenti -o invitat (*sc. vicarius archiepiscopus*). WOLF-HER. Godeh. II 29 p. 214,16 summo -o (ANSELM. GEMBL. chron. a. 1117 p. 376,48. *al.*). UNIBOS 113,3 mortuē (*coniuges*) presentantur ecclesie orto tristi -o. ALBERT. M. Iob 41,9 in -o ... immixtum tenebris micat lumen. *al. abl. sg. pro adv. i. q. mane – (früh)morgens*: IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 189,12

[Gansweidt]

de-olo ad virum Dei properant (sc. *Theudericus et Brunichildis*). GLOSS. I 106,9 St.-S. de-olo (de-o, -o var. l.) fro. HYMN. Hraban. 10,8,1 surgit -o a sopore mortis salvator. EKKEH. IV. bened. I 26,121 nemo solet fari tam mane (gloss.: -o) aliquem debriari. *saepe*. 2 meton. i. q. *dies* – Tag: CARM. de conc. mens. 1,3 Ianuarius, December et Augustus pariter ... ter ... deno terminantur ac uno -o.

***diludio**, -atum, -are. *differre* – *aufschieben*, *vertagen*: TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 354^a,46 ut ..., donec paululum ira conquiesceret, causa -retur. prol. p. 355^a,58 diu opus ... -tum iam tandem tempus monet incipiendum.

diludium, -i n. (*in schedulis nostris tantum usu plur.*) 1 *mora* – *Rast*, *Pause*: TOMELL. hist. 13 (MGScript. XIV p. 155,42; c. 1070/84) eo res processit, ut duellum ab eo (*milite*) ante -a sine dilatione posceret *Winthericus*. METELL. exp. Hieros. 2,429 quibus (*Francis*) ... locus ... habitacula prebet per bis binarum -a leta dierum. *dilatatio*, *prolatio* – *Aufschub*: TRANSL. Dion. Ratisb. 13 p. 361^a,59 Dagobertum poenis extorem usque in diem iudicii per -a ... martyri tradidit (sc. *Deus*) reservandum. 2 *ludicrum*, *delectamentum* – *Kurzweil*, *Vergnügen*: ANSELM. LEOD. gest. 60 ille (*Wazo episcopus*) ... iocunda nonnumquam seriis rebus solebat laxare -a. CARM. Bur. 60,5^b,4 modo -a quesivique gratiam. 3 *illusio*, *ambages* – *Täuschung*(*manöver*), *Ausflüchte*: YSENGRIMUS 1,283 ignorante viro, per tot -a (*dilucida B*) cursus tricantem (sc. *Reinardum*) dubios certius unde petat. 4 *ludus*, *exercitium* – *Wettkampf*, *Übung*: SIGEB. GEMBL. Theod. 2 in sanctae Coloniensis ecclesiae gymnasio per diutina -a liberali tyrocinio est exercitatus *eqs.*

diludo v. deludo.

diluo *vel rarius deluo*, -lui, -lutum, -ere. 1 *proprie vel in imag.*: a *abluer*, *lavare*, *purgare* – (*ab*)*waschen*, *reinigen*: a gener.: CONVERS. Afrae 1 illius (*Salvatoris*) ... sanctitas omnes sordes eius (*turpissimi tactus*) diluit adque mundavit. BEDA hist. eccl. 4,17 p. 245,27 cum ... abbatisa intus cum paucis ossa elatura et diluturā intrasset. MAPPAE CLAVIC. 33 diluis (sc. *aurum*), quamdiu nigrum fuerit, et fundis *eqs.* VITA Cunib. B 1 duro subiugatur servitio, ... ut calceamenta abstraheret ac di-ret. CARM. imag. 22^b,57^v,1 hos (*pedes*) lavat *Christus* exterius, qui pectora deluit intus. METELL. Quir. 1,39 lectum (*aurum*) diluitur de patriis aquis (cf. *Prud. perist.* 2,189sq.). *saepe*. de baptismo: ALDH. virg. II 1136 flagitium sceleris baptismi diluit (de- var. l.) unda. HINCM. divort. 6 p. 157,33 hoc est diluvium, quod et baptisma, quo peccata omnia diluuntur (*sim.* GODESC. SAXO theol. 11 p. 222,7. *saeptius*). β eccl. i. q. baptizare – taufen: VITA Amand. 17 (MG Mer. V p. 441,18) ut filium ipsius (*regis*) sacro dignaretur dilui (-ere, deluere var. l.) fonte. MILO carm. 1,6,1,64 Matheus Aethiopus ... ut Geon eximius sacro deluit (di- var. l.) amne *eqs.* 1,6,2,304. al. b (*dis*)*solvere*, *resolvere* – (*auf*)*lösen*, *verwischen*: WALAHFR. hort. 225 radicis ramenta tuae (sc. *gladiolae*) siccata fluenti diluimus (commiscemus L) contusa mero. DHUODA lib. man. 10,6,26 agios magne, eius (sc. *Dhuodae*) dilue vincla. VITA Heinr. IV. 1 p. 9,11 madent fletu litterae et, quod notat manus, diluit oculus. al. c *delere* – *vernichten*, *zerstören*: LEG. Wisig. 7,5,2 si quis ... veram (*scripturam*) ... disruperit vel designaverit aut (deleverit vel add. V2) diluerit. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,172 diluet hęc (*simulacra*) hominum inventis inimica vetustas. ACTA imp. Winkelm. I 127 p. 107,18 eis (*locis venerabilibus*) munimenta, que vetustas non diluit, ... indulgent (sc. *homines*; item 226). 2 *translate* i. q. *tollere*, *extinguere* – *aufheben*, *zunichte machen*, *tilgen*: a in univ.: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,61 thoracem galeamque ... portende (sc. *Pater*) ... faucibus invidiae, pactum que diluit omne. DIPL. Loth. III. 37 ne ... successus temporis iusticiam hanc coram nobis iuste diffinitam diluat. CHART. Basil. C I 329 p. 240,13 ne ... contractus ... oblivionis umbraculo in posterum diluatur. de peccatis: CARM. var. III 77,4 hunc ego, RATHERIUS, pro te quia ferre laborem suscepi, proba delue, Christe, mea. METELL. Quir. 1,61 indulge precibus, crimina dilue. *saeptius*. b *luere*, *expiare* – *büßen*, *sühnen*: WALTHARIUS 1078 quam (*culpam*) ... impensis tibi (sc. *Haganoni*) ...

benefactis diluo (sc. *Guntharius*; de- var. l.). RATHER. conf. 39,1554 magis ... orationi et fletibus ob talia, quae scriptitas, deluenda fuerat instandum quam *eqs.* LAMB. LEOD. Matth. I 1001 est ... decens, ut, qui fuerit vicii ... suasor, diluat et vicium. al. c *ulcisci*, *vindicare* – *rächen*, *abnden*, (*be*)*strafen*: WIDUK. gest. 3,72 ad ... dedecus diluendum ... viros ... mittit *imperator* in Calabriam. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,154 hoc capitale scelus hęc crastina diluet hora. al. d *refellere*, *redarguere* – *widerlegen*, *entkräften*: CHRON. Mont. Ser. a. 1225 p. 224,39 ea, que de novo adiecta fuerant, facile diluit *praepositus*.

adi. **dilutus**, -a, -um. *integer*, *purus* – *lauter*, *rein*: HERM. AUGIENS. vit. 165 satagetis (sc. *sorores*) ex hinc -am ducere vitam pure, fructifice praenitideque.

dilusio v. delusio.

diluvialis, -e. *ad diluvium pertinens* – *zur Sintflut gehörig*: GERHOF. aedif. 1 p. 1196^C malorum numerus velut aquae -es super terram crescunt et multiplicantur. *diluvio effectus* – *durch die Sintflut verursacht*: PETR. DAM. epist. 153 p. 65,21 quorum ... a -i naufragio neuter (sc. *qui a fratribus discordat et qui veritatem amicitiae non conservat*) eripitur, quia duplici caritatis bitumine ... non munitur *eqs.*

adv. ***diluvialiter**. *modo diluvii – sintflutartig*: BENZO ad Heinr. IV. 2,1 p. 192,4 denegata est eundi facultas pluviis -r irruentibus.

diluvies, -ei f. *diluvium*, *inundatio* – *Flut*, *Überschwemmung*, *Hochwasser*: SIGEB. GEMBL. chron. a. 1086 in Italia tanta -es fuit, ut rupes liquore aquarum dissolutae plures villas ruina sua exterminarent.

diluvium (del-, -liv-, -ubi-), -i n. 1 *diluvies*, *inundatio* – *Flut*, *Überschwemmung*, *Hochwasser*: a in univ. (*de fletu*: l. 36): ANNAL. Xant. a. 873 p. 32,6 hiemis tempore insperatum -um nive madens repente inolevit. EMO chron. 42 secundum opinionem philosophorum -um fit ex elevatione et depressione stellarum. ANNAL. Plac. a. 1241 p. 485,40 (epist.) lacrimarum ab intimis educante natura -um (-iv- var. l.; *sim.* CHART. Turic. 1578). ALBERT. M. meteor. 3,2,17^{capit.} de -is aquarum et ignium, quae aliquando faciunt venti. *saepe*. in imag.: GLOSS. psalt. Lunaelac. 31,6 non timens (sc. *omnis sanctus*) -um suggestionum diabuli. CHART. Rotil. 27 ea, que processu temporis oblivionis delentur -o. CARM. Bur. 124,2,2 dulcis mos obtegitur a doli -o. *saepe*. b *de cataclysmo sub Noe facto*: FORM. Wisig. 20 p. 583,15 -bio, labaret *Deus* quo cunctum crimina mundum. LIBELL. prec. Paris. 2,12 p. 44,19 Domine Iesu, adoro te, quando delivium (*m. al. corr. delu-*) transmisisti. *saepe*. 2 *ablutio* – *Waschung*: EKKEH. IV. bened. I 23,14 hęc (gloss.: archa, id est ecclesia) utero fovit, cataclysmus (gloss.: -um baptismi) quos generavit. v. et p. 659,44.

dilysus v. dilido.

dimadesco, -madui, -ere. *liquescere*, *dissolvi* – *schmelzen*, *zergehen*: CARM. didasc. 818 saxa fluunt lacrimis, lacrimas pluit humidus aer, nix, que non Phebo, -uit lacrimis (cf. *Lucan.* 6,478sq.). *Gansweidt*

dimed- v. dimid-.

dimembro, **dimembro** v. demembro.

***dimensibilis**, -e. *extensus* – *ausgedehnt*, 'dimensional' (*subst. neutr.*: l. 60): ALFAN. premn. phys. 2,12 p. 26 quod si dicatur, quod corpora tripliciter -ia (PG 40,540^B διαστατά) sint, anima vero per totum corpus diffusa tripliciter -is sit ..., respondebimus, quod omne corpus sit tripliciter -e, sed non omne tripliciter -e corpus *eqs.*

***dimensibilitas**, -atis f. *qualitas mensurabilis* – *Messbarkeit*: ALBERT. M. metaph. 3,3,11 p. 150,79 omnes formas substantiae ... in imaginativis ... virtutibus -em et figurabilitatem accipere et in materia qualitativis sensibilibus affici (*antea*: mensurabilitatem).

dimensio, -onis f. *script.*: dimm-: p. 661,26. -ssi(o): p. 661,36. -nti(o): CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 30b^v. -nci(o): p. 661,32.

I actio dimetiendi – *das* (Ab-, Aus-, Ver-)Messen, *Messung*: A gener.: 1 in univ.: EPIST. pont. Rom. 539 (a. 1022) ut nullus terminos parroeciae ... ab antiqua -e per Astfalos disternatos irritare presumat. de mensura temporum: BEDA temp.

[Leithe-Jasper]

rat. 6,14 praecedens triduum ... absque ullis horarum -bus, utpote necdum factis sideribus, aequali lance lumen tenebrasque pendebat (WANDALB. ad Otric. p. 569,31 adieci ... h. diurnarum vulgarem in nostris regionibus -em. p. 571,21). 2 *divisio* – *Unterteilung*: VITA Athan. Neap. 1 p. 439,38 Italiam partem esse Europae ... ditissimam iuxta trifariam orbis terrarum -em nemo ... ignorat. B mus. et geom.: FRUTOLF. brev. 11,3 quodsi tria monochordorum genera mensurare disposueris, superficiem a magda usque ad magdam lineis protensis in tria dividas ..., sed priusquam eorum -em incipiamus, rationes vocabulorum paucis absolvamus. (?) brev. 15 p. 105,24 secundae fistulae summitas duas octavas partes diametri praeoccupet, et inde usque ad plectrum in novem partes -o fiat. *ibid.* al. C metr.: BERNO ton. prol. 11,9 in metro certa pedum -e contextitur versus.

II *mensura* – *Abmessung*: A *spectat ad directionem i. q. extensio* – *Ausdehnung*, (räumliche) *Erstreckung*, ‘*Dimension*’: 1 *in univ. (in imag.: l. 24. 25.)*: GERB. geom. 2,2 solidum corpus est, quidquid tribus intervallis seu -bus porrigitur, id est, quidquid longitudine, latitudine altitudineque distenditur (*sim.* HONOR. AUGUST. cant. 5,17 p. 445^C. ALBERT. M. metaph. 1,4,1 p. 47,59. cf. *Macr. somn.* 1,5,9). GERHOF. Antichr. 1,7 Christus ... ecclesiam sanctam ex vivis lapidibus construxit, cuius ... -es ad instar illius templi manufacti ... procuravit (*sim.* 1,8 p. 317,30 spirituales -es). ANON. algor. Salem. p. 8,40 superficialis (*numerus*) duas habet dimm-es *eqs.* ALBERT. M. veget. 5,47 animalia ... augentur et deminuuntur secundum duos diametros suarum -um, hoc est secundum latitudinem et profunditatem. *persaepe*. *spectat ad terminos*: FORM. imp. 26 ut ... terram secundum -em et conlationem superius nominatam ... archiepiscopus eiusque successores ... habeant. 34 secundum -ciones et conventiones. CHART. Austr. sup. I 82 p. 118,29 nomina ... terminorum ... capelle, exordia et fines, -es atque emensiones ... confirmamus. al. 2 *cursor* – *Verlauf*: ALBERT. M. animal. 1,294 locus, a quo divertit *nodus tornatilis* a -ssione ossis, est paratus ad ligamenta fortia suscipienda. 3 *regio (caeli)* – (*Himmels*)-*Richtung*: CHART. Wirt. I 78 p. 87,27 (dipl. Ludow. Pii) ipsi (*fratribus*) ... ab eodem loco per quatuor -es in qualibet -e unum miliarium eiusdem memoris ... constituentes. B *spectat ad quantitatem*: 1 *intervallum, spatium* – *Intervall, Abstand*: a *gener.*: LIBRI Karol. 2,30 p. 313,20 non illic (*sc. in divinis scripturis*) metrorum scansiones et temporum certas -es invenio (*postea*: temporum intervalla). HROTSV. Pafn. 1,12 quid sunt spatia? :: -es, quae numerantur inter planetas sive inter cordas. RICHER. REM. hist. 3,51 reliquum ... spatium (*sc. circuli*) usque ad notium polum eisdem -bus distinxit Gerbertus. b *mus. (spectat ad vocum consonantiam)*: REGINO harm. inst. 4,12 ut omnes integri atque perfecti toni inter se differant aequis -bus, id est octava sui parte. al. BERNO ton. prol. 9,2 si rata tonorum semitoniorumque -e consonantiae bene conveniant, ne extra metam inferius aut superius canendi exordium sumat cantor. 2 *magnitudo* – *Ausmaß, Größe*: a *gener.*: Ps. GALEN. puls. 28 (cod. Vr) non nullarum febrium -es vel dimissiones, (dimissiones, dimersionis, demisionis, dimisionis, -es *var. l.*) vel imminentis spiritus impetus ... conscripsi. GODESC. AQUENS. sequ. 14,8^b,10 ut in augmento caritatis, fidei, spei stayros sacrosanctae valeamus ... -es comprehendere. ALBERT. M. animal. 1,264 quod spondilis prima maioris sit -is ab ante ad posterius. metaph. 11,1,12 p. 477,62 oportet, quod haec (*sc. prima*) materia accipiat quantitatem; sed haec est quantitas non determinatae -is *eqs. saepius. modus* – *Maß*: CHART. Brand. A VI 1 p. 10,5 (a. 1160) obtuli ... sex mansos Hollandensis -is. b *math., geom., mus.*: TRAD. Frising. 1186 (a. 957/72) tradidit ... Isangrim ... curtifera III per -em iugerum hobas III et iugera XI, pratorum iugera XXX *eqs.* ADALBOLD. sphaer. 5 hic (*quadratus*) ... in quadratura, dum unumquodque latus VII sit pedum, secundum laterum -em (divisionem *var. l.*) aream XLVIII habebit. BERNO ton. prol. 11,6 ad quam (*musicae rationem*) ipsa rationabilis vocum -o et numerositas pertinet. TRAD. Salisb. I 295 p. 413,8 quarum (*vinearum*) una integre est -is, altera dimidiē. MATHEM. var. Bubnov p. 250,4sq. XXVII incisionibus aequali

laterum -e ex ternis tertio naturalis producitur cubus; in his itaque -bus describuntur ... numerorum termini *eqs. saepe*.

**dimensionalis*, -e. 1 *ad dimensionem pertinens, in dimensione consistens* – *die Ausdehnung betreffend, räumlich, sich erstreckend*: AENIGM. super turb. 7 albo ... effuso, alchymico phoebo collocetur maturose hyle, ut nobile vitalitate destitatur, infima -is existentia eliciatur. ALBERT. M. sent. 1,36,8 p. 219^a,43 accipiat ... infinitum in quantitate virtuali sive potentiali et in quantitate -i, quae est continua, et in quantitate discreta, quae est numerus (*sim.* summ. theol. I 5,23,2,2,2 p. 134,62). 4,13,4 p. 338^b,27 in sacramento sunt tria corpora, scilicet corpus panis et corpus -e et corpus Christi. 2 *mensurabilis* – *meßbar*: ALBERT. M. cael. 2,4,10 p. 197,65 ‘non erit medium terrae et medium’ mundi unum et ‘idem’ neque ‘-e,’ (sed cf. p. 297^a,33 τὸ αὐτό) eisdem lineis protractis a centro ad convexum terrae.

adv. **dimensionaliter*. *dimensione* – *der Größe nach, in Bezug auf die Größe*: ALBERT. M. elench. 1,3,11 p. 577^b,43 in triangulo rectangulo latus oppositum recto angulo -r non est aequale duobus lateribus aliis. *ibid.* al.

**dimensivus*, -a, -um. *ad dimensionem pertinens, in dimensione consistens* – *die Ausdehnung betreffend, räumlich*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,74 p. 620^a,33 duplex est quantitas, virtualis et -a; -am quantitatem non habet anima, sed virtualem (sent. 1,9,3 p. 275^b,13. phys. 4,4,1 p. 346^a,4. al. HUGO RIPELIN compend. 1,15 p. 17^b,20). caus. univ. 2,2,38 p. 131,63 expansio animae secundum potestates prima et proxima causa est expansionis -ae. CHART. Salem. 620 p. 240,38 qui ... quicquam iuris ... contra dictam stratam et suam latitudinem, longitudinem et -am extensionem habuerint.

adv. **dimensive*. *dimensione* – *der Größe nach, in Bezug auf die Größe*: ALBERT. M. sent. 1,8,8 p. 229^b,41 mensuratum ... primum quantum est vel -e vel potentialiter vel virtualiter. 1,39,4 p. 296^b,31 ipse (*sc. Deus*) est maius aliquid quam cogitare possumus, quod non intelligitur -e (*an leg. dimensione?*) vel multitudine.

dimensuratio, -onis *f.* *dimensio, spatium* – *Abmessung, Strecke*: ALBERT. M. metaph. 10,1,4 p. 436,37sq. si est tempus longum, mensuramus illud duobus brevibus secundum prolationem ...; unde ‘-o’ (p. 1053^a,17 ἡ διάμετρος) in musicis et vocibus litteratis ‘mensuratur duobus’, sicut dictum est; similiter ... est in geometricis, quia in illis -o, quae est diameter sive linea diagonalis in quadrato ...; mensuratur duobus lateribus trianguli.

**dimensuro*, -are. 1 *spectat ad actionem i. q. metiri* – *mesen*: HONOR. AUGUST. spec. p. 1078^D humana ... vita nocti comparatur ...; haec XII horis -atur, quia praesens vita XII mensibus circumrotatur. 2 *spectat ad statum i. q. facere* – *ausmachen, ergeben*: ALBERT. M. metaph. 5,6,2 p. 282,53 dicuntur pars ea, quae sua tota aliquoties sumpta -ant (p. 1023^b,15 καταμετρούντα) solum.

dimensus v. dimetior. dimentio v. dimensio.

dimergo v. demergo. dimersio v. demersio.

dimeter, -tri *m. vel raro dimetrum* (dy-), -i *n. versus ex duobus aequalibus pedibus consistens* – *aus zwei gleichen Versfüßen bestehender Vers*, ‘*Dimeter*’: WANDALB. ad Otric. p. 570,36 posterior pars commendationis ad Caesarem edita metro constat dactilico, -o acatalectico. CARM. de Germ. 2,49,2 (MGPOet. IV p. 132) pedibus hoc carmen constat quattuor dissyllabis; dy-um acatalectum necnon catalecticum. METELL. Quir. 19^{tit} prior versus heroicus, alter iambicus -r. *saepe. usu attrib. i. q. ad dimetrum pertinens* – *dimetrisch*: BONIF. (?) metr. 122 monometrum, -um vel trimetrum versum in iambicis, trochaicis, anapaesticis metris per pedes duplices computari *eqs.*

dimetior (-eci-), -mensum sum, -iri. *script.*: de-: p. 663,5.14. 20. -mic-, -mit-: GLOSS. I 104,29 St.-S. *partic. perf.*: -metitus: p. 663,3. ?demen(um): p. 663,27. *sensu pass.: passim.*

1 *proprie i. q. metiri* – (*ab-, aus-, bemessen (in imag.: p. 663,5)*): CHART. Sangall. A 643 p. 249,1 (a. 885) trado ... tres hobas legitime -sas (p. 249,17 una hoba pleniter -sa). MANEG. c. Wolfh. 20 p. 89,3 non ... creator temporis ad -ciendas plagas

[Leithe-Jasper]

celi ... amatores perhennis vitę vocabat, sed *eqs.* CHART. Pomm. 1110 quod ipsi coloni metas ... funiculo distributionis -titas ... non transgredientur. *saepe*. *c. sensu metiendo efficiendi, formandi*: WALAHFR. Gall. prol. p. 281,5 veritatis ... tenendae lineam novis ... cogor passibus -iri (de-, detineri *var. l.*). CARM. ad Agob. 1,2 (CC Cont. Med. LII. 1981. p. 371) arve polique creator immense, qui tuum glovum -sus es palmo (cf. *Vulg. Is. 40,12*). GERB. geom. 5,9 tres aequales longitudinis mensuras ... -ens ... lineam rectam deducito. GUIDO ARET. microl. 10,5 dissonantia ... subrepat, cum ... de bene -sis (gloss. F¹: mensuratis) vocibus parum quid demunt gravantes. 2 *translate*: a *limitare, circumscribere* – *begrenzen, beschränken*: HRABAN. hom. II 78 p. 299^A cum praesenti vita totam spem vestram de-bamini nihil amplius exspectantes (ex *Theod. Mops. in Col. 3,7* de-batis). b *emetiri* – *durchmessen, zurücklegen*: HROTSV. Gong. 166 cursum quidam remebat tantae -so adque viae spatio ... praedictum ... pervenit ad arvum.

adi. **dimensus**, -a, -um. *detruncatus, mutilatus* – *verstümmelt*: EGBERT. fec. rat. 1,1392 dicunt de-i corporis ursum (sc. *qui aures et caudam perdidit; per pravam interpr., cf. Sedul. carm. pasch. 3,183* invalidum -so [i. *dimidio*] corpore mancum, an subest demessus a demetere?).

subst. **dimensum**, -i n. *portio, pars (attributa)* – *das Zuge-messene, Anteil, Ration*: FOLCUIN. vita Folcuin. 5 p. 428,26 de pauperibus ... Christi nonnihil sollicitus erat; nam quod de demeno suo, (de mensa sua 2) defraudans comparsit, id illis adcrevit (sim. GOZECH. epist. 822 ut, qui non potest solvere de immenso suo, solvat, quod comparsit de -o suo. cf. *Ter. Phorm. 439q.*)

dimeto v. demeto. **dimetrum** v. dimeter.

***dimia** subst. (dimidius; cf. *francog. demi; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 80^b*) *poculum* – *Becher, Pokal*: AGNELL. lib. pont. 163 p. 383,20 pincerna accipiens ex ialico -a impleta mero porrexit pontifici.

dimicatio, -onis f. *pugna, certamen* – *Kampf, (Wett-)Streit*: PAUL. DIAC. Rom. 6,23 p. 56,33 post multas -es victor fuit Caesar. HRABAN. univ. 3,1 p. 55^B cum vigor illi (*Adonibezec*) nocendi spiritali -e aufertur. BRUNO MAGD. bell. 108 p. 99,4 (epist.) in -e duorum regum, quorum uterque ad obtentum regni spem a vobis (sc. *papa*) accipit, tanta profligatio regalium, ut *eqs.* (sim. ANNALISTA SAXO a. 1077 p. 132,6). LIBER de unit. eccl. 2,28 p. 251,8 non magis cum hostibus quam cum prodicione ac perfidia sociorum dimicatum est, quae -o maior atque periculosior est. THIOFR. Willibr. I 31 p. 478^C gentium singularis -o. al.

dimicator, -oris m. *certator* – *Kämpfer, Streiter*: FORM. Bitur. 17 p. 177,23 dirigo ... vobis clypeum ... ita paratum vili metallo, sicut -es optimi, de quibus vos unum esse dubium non est, haberae procurant.

dimicior v. dimetior.

dimico (dem-), -avi, -atum, -are. *script.* -mig(o): l. 56. 65. *depon.*: l. 66,71. *trans.*: p. 664,8.

1 *proprie et in imag. i. q. pugnare, certare* – *kämpfen, streiten*: a *strictius*: a *in univ.*: CHRON. Fred. 3,3 cum eos (sc. *Francis*) demigans victus effugit *Arbogastis*. GLOSS. psalt. Lu-naelac. 65,18 qui (*Machabei*) usque ad mortem de-antes vindicaverunt legem Dei. WIDUK. gest. 1,25 rex ... profectus in Baioariam -vit cum Arnulfo. DIPL. Conr. III. 229 p. 406,14 Welpho ... acie conserta -vit. *persaepe*. b *de pugna i. q. saevire – toben, wüten*: ANNAL. Mett. a. 717 p. 24,28 commissa est ... crudelissima pugna, quae diu sub incerta sorte victoriae utraque ex parte -vit. b *latius*: a *de certamine fidei*: VITA Arnulfi 16 dum in his (*precibus*) athleta Christi contra diabolum sanctissime et fortiter demigaret (RUOTG. Brun. 33 p. 34,9 -turi). PASS. Praeieci I 9 qualiter -ti contra idolorum cultura fuissent *Cassius, Victorius et Antulianus*. CHART. archiep. Magd. 240 p. 301,41 (a. 1136) quatenus ... forcius resistere valeant *fratres* adversario suo cum eis intrinsecus -anti. SALIMB. chron. p. 270,35 quis ... pugnam a diabolo excitatam vincere prevalet, nisi tua (sc. *Domini*) pro eo fuerit dextera -ta (ex *Pass. Chrys. et Dar. 6* [ASBoll. Oct. XI. p. 472,27]). al.

usu vario: ANON. princ. magistr. 50 cum ... elenchorum pugiles sollerter armasset et verborum foliis metque -assem. SALIMB. chron. p. 23,16 stellarum visa est ... maxima -antium pugna, quarum septentrionales de orientalibus victoriam detinebant. 2 *translate i. q. impugnare, contradicere* – *anfechten, bestreiten (usu trans.)*: CHART. Stir. IV 24 p. 16,40 (a. 1261) ne ... occursibus convencio sane discussa aliquorum valeat -ari.

***dimidialis**, -e. *porcus -is i. q. porcus iuvenis (sc. qui census ex dimidia parte explet)* – *‘Halbschwein’, Jungschwein (de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 1463; cf. Registr. Baiuv. inf. [Mon. Boica XXXVI/1. p. 518,2] halbgueltiges swein)*: REGISTR. Frising. 8 p. 17,23 (a. 1160) de minori curte ... II porcos saginatos, II porcos -es, II porcos victimales, I porcellum. p. 17,27 unum molendinum, I porcum -em, IIII minores aliquantulum. *ibid. al.*

dimidiatio, -onis f. *redactio in dimidium* – *Halbierung*: SIGEB. GEMBL. gest. 20 ut inter aecclesiam et invasores aecclesiae ... statum reformaret *dux* aecclesiae facta inter eos aequaliter rerum -e *eqs.* ANON. algor. Salem. p. 3,3 huius (*algorismi*) disciplinae non plures quam VII habentur species: additio, subtractio, duplatio, -o *eqs.* de statu: ALBERT. M. veget. 7,71 a prima ascensione usque ad -em luminis eius (sc. *lunae*) est calida et humida sicut ver et a -e luminis eius usque ad plenitudinem est calida et sicca sicut aestas *eqs.*

dimidietas, -atis f. *script.*: dem-: l. 37. -med-: l. 37. *adde* DIPL. Heinr. III. 136. -miet-: l. 31.

dimidium – *Hälfte*: 1 *gener.*: DIPL. Otton. III. 404 quod si quis violaverit, sciat se in banno nostro compositurum centum libras auri recocti, -em camerae nostrae et -em ... monasterio (*inde* DIPL. Frid. I. 176 p. 298,33 dimietatem). LIBER tram. 94 in caelebratione sancti Germani ... decoretur -s aecclesiae ad honorem festivitatis sequentis diei (cf. 22,1 dimidia ecclesia ... , videlicet presbiterium et chorus). ALBERT. M. metaph. 5,2,11 p. 249,21 prior est -s toto. *saepius*. 2 *publ. et iur.*: a *spectat ad traditionem, collationem, legationem sim.*: CHART. Rhen. inf. I 2 (a. 793) deme-em ei (*Liudgero presbitero*) tradidi hereditatis mee. CHART. scriin. Col. A I p. 184,14 ipsa (*uxor*) habebit victualia sua in -e tocius hereditatem, et reliqua -s erit libere liberorum suorum. *persaepe*. CHART. Bund. 1210 feodum sive usufructum alpium ... pro -e Hainr. de Paistens et eius heredibus ... contulimus. al. b *spectat ad ius -is q. d. (‘Halbbau, -pacht’; de re v. Ph. Dollinger, Der bayer. Bauernstand. 1982. p. 131sq.)*: CHART. Rhen. med. I 645 p. 703,6 (c. 1165) hec (*praedia*) ab antecessore nostro ... colonus iure -is exco[n]denda suscepit (p. 703,22). ACTA civ. Wism. B 1469 Gerewinus ... dimisit Iohanni ... ortum ... pro -e fructuum ... , ita quod ipse Iohannes faciet omnes labores et expensas. *ibid. al.*

dimidio, -avi, -atum, -are. *refl.*: l. 71. *bipertire, partire, in (duas) partes dividere* – *halbieren, teilen*: 1 *gener.*: a *proprie*: a *in univ.*: ANON. geom. I 42 p. 357,3 quod (sc. *calculatio embadi*) verum est in omni integre -ta sphaera (*de hemicyclo*). METELL. exp. Hieros. 3,499 currunt spectatum cives, ubi -tum suscipiunt equitem. EBERH. ALEM. labor. 861 hic pretium tibi -at, totum negat alter. *saepe*. *adde*: IUSTIN. Lip-pifl. 647 corpore disiungi, non corpore -ari possumus (sc. *maritus dilectaque coniunx; spectare vid. ad Vulg. gen. 2,24*), ac paritas integra mentis erit. b *ex dimidia parte degere* – *zur Hälfte verbringen*: DHUODA lib. man. 3,11,157 -ando tuos per poenitentiam dies dignus effici merearis ... promissionibus accipere sanctis. PETR. DAM. epist. 105 p. 160,12 qui (*abbas*) diem ... diversa tractando continuat, noctem consiliando -at. BERNOLD. CONST. chron. a. 1077 p. 434,10 abbas Bernardus ... annum pene -vit in captivitate. RAHEW. flosc. 4,132 nubit ei (*Plutoni*) ... Proserpina grata pacta dies anni cum sponso -are. ROB. TOR. chron. a. 1182 p. 531,34 Arnulfus ... renunciavit episcopatu ... suos dies -turus apud Sanctum Victorem. al. 7 *refl. i. q. semiperfectum existere* – *halbvollendet sein*: TRANSL. Mod. 2 p. 291,9 fabrica (sc. *coenobii*) se nondum -ante uterque constructor immatura praeventus est morte. d *ex dimidia parte componere, proponere* – *zur Hälfte vorstellen*

[Leithe-Jasper]

len, vorführen, vor Augen führen: CARM. de Cunone 134 ac-
 tenus in mundo rumor tuus . . . , eundo quidquid clamavit, vix
 te mihi -vit; fama minor vero de tali personat hero (*spectat ad*
Vulg. III reg. 10,7). ε (*im-, de*)minuere – verkürzen, ver-
 ringern, vermindern: YSENGRIMUS 3,918 servitium -are cave!
 ABSAL. serm. 29 p. 171^C integre (sc. *claustralis peccata sua*
confitetur), id est sine truncatione veritatis, ne sit -ta c o n -
 f e s s i o (HUGO RIPELIN compend. 6,25 p. 225^{a,9}). LAMB.
 ARD. hist. 23 qui (*Eustachius*) quoniam vir sanguinum nullate-
 nus erat aut dolosus, non -vit Deus dies eius et . . . matura
 morte vitam finivit (*spectat ad Vulg. psalm. 54,24, sed sensu*
contrario). al. b *translate i. q. detrimento afficere, corrumpere*,
irritum facere – beschädigen, verderben, zunichte ma-
chen: HERM. SANGALL. Wibor. 2,1 p. 212,16 edituus eam (*lu-*
cernam) exstinguens altera die ingressus reperit eam ardentem
 . . . , sed minime exstinxit cupiens prius indagare, quis ei offic-
 cium suum ita -ret. VOLQUIN. serm. 547 (StudMediev. III/3,
 1962. p. 338) si forte aliquem fratrum graviore peccato praeco-
 cupari contigerit . . . , impudentius accusant minus discreti me-
 dicinam Samaritani -antes, qui simul infundit vinum et oleum.
 2 *publ.*: a *in univ.*: CHART. Rhen. med. II 15 p. 53,15 (a.
 1172) ei (*Lifmudi*) dimidiam partem stipendii ex integro per
 omnia dari faciunt et hoc idem de -anda utilitate . . . vinee et
 molendini ei facere bona fide tenebimur. CHART. Hagenow.
 139 p. 110,2 II iugera agrorum, unum continuatum, alterum de
 duabus partibus -tum. CHART. Wirt. V 1596 p. 357,8 quartum
 anni usufructum (sc. *villae*) debemus ambo -ando partire.
 CHART. Pommerell. 273 pena, que vocatur triista, et sex marce
 ad fratres . . . pertinebunt, homicidia autem . . . nobiscum
 -bunt. al. b *ex dimidia parte tradere – zur Hälfte verleihen*:
 CHART. Lamb. Leod. 26 p. 42,26 (a. 1079) Godefridus clericus
 . . . habeat preposituram et ecclesiam de Bride . . . teneat, et
 post eum, cui -ta est, ipse Godefridus habeat integram. COD.
 Lauresh. 3825 in Gernesheim omnes hube sunt -te, quarum
 queque solvit V malter. c *ex dimidia parte retinere – zur*
Hälfte behalten: ANNAL. Rod. a. 1136 p. 712,8 libera est vinea
 . . . ecclesiae, nisi quod cultores solent sibi vinum -are.
 adi. 1. *dimidians*, -antis. locut. -e mense i. q. medio mense
 – zur Mitte des Monats (cf. l. 67): FORM. imp. 37 -e mense
 Maio.

2. *dimidiatus*, -a, -um. *dimidius, imperfectus – halb, un-*
vollständig: RUP. TUIT. off. 9,7 l. 858 duplici territus interro-
 gationum exercitu necesse est suis diffidat *servus bonus* simpli-
 cibus ac -is responsionibus. GESTA Halb. p. 94,50 quod (sc. *no-*
men civitatis Halberstat) vulgo civitas -a sonare videtur.
 CONR. EBERB. exord. 5,2 l. 50 verbis . . . semirutis ac -is bal-
 butiundo.

dimidius (-med-), -a, -um. *script. et form.*: dem-: l. 52. 57.
 p. 666,26. *gen. sg. m.* -di: l. 57. *abl. sg. -e*: p. 666,9.

I adi. i. q. ἡμιούς, semis – halb (*usu praed. i. q. ex dimidia*
parte – zur Hälfte): A *gener.*: 1 *in univ.*: CHART. Rhen.
 inf. I 21 (a. 801) sub usu fructifero, id est demedio solido per
 singulos annos. LEX SAXON. 13 pollex totus absconditus CCCLX so-
 lidis componatur; si -us, CLXXX solidis componatur. THIETM.
 chron. 4,26 natus est infans, -us homo, posterioribus auge simi-
 lis. 8,7 sol . . . -us . . . apparuit. MARIAN. chron. a. Chr. 2,7 cap-
 it. p. 496 quomodo triginta duorum annorum ac demedi anni
 . . . Dominus passus sit eqs. 1101 -edio miliario a Mogontina.
persaepe. in cognomine: TRAD. Salisb. I 243 p. 380,6 (a.
 1125/47) filia . . . Enzimanni Hallensis, qui quondam D-us pan-
 nis, (*Halberlaib*) agnominabatur. 2 *locut.*: a secundus (al-
 ter), tertius etc. -us i. q. unus, duo etc. et *dimidius – ein-,*
zwei- etc. – einhalb: LEX Ribv. 21,1 quinto -o (dimedio rec. B)
 solido culpabilis. RIMB. Anscar. 12 p. 33,4 peracto . . . altero -o
 anno. CHART. Eichsf. 469 quartum -um loth redditum. 470
 septimum -um loth. al. adde: HUGEB. Willib. 5 p. 105,3 VIII
 annorum spatio et nono -o. b -us Ianuarius etc. i. q. *medius*
Ianuarius etc. – Mitte Januar etc.: REGISTR. Prum. 116 debet
 unusquisque duos porcos senioris sui nutrire a missa s. Martini
 usque ad -um Marcium. 3 *semiplenus – halbvoll, halbge-*
füllt: COMPOS. Luc. F 27 tolle acetum acerrimum, funde in
 anfum, ut facias quasi -um. THEOPH. sched. 3,49 effluentibus

. . . arenis remanet aurum subtilissimum, quod singulariter in
 vasculo reponitur, cumque vas -um fuerit, imponitur vivum ar-
 gentum eqs. 4 *de missali i. q. abbreviatus, 'parvus' – kurz*
zusammengefaßt, 'klein' (opp. plenus, plenarius): CATAL. bi-
 blioth. A I 72 p. 395,41 (s. XIII.²) novam expositionem super
 ecclesiasten II; -um missale III. p. 396,6 duo libri missales inte-
 gri et duo -i. B *publ. et iur.*: 1 *spectat ad censum, traditio-*
nem, venditionem sim.: TRAD. Frising. 220 (a. 805/08) quic-
 quid ibidem (sc. *in vico Mochinga*) habui, de -e parte tradidi.
 10 775 dedit Alpolt . . . fabrum I -um nomine Fridolf. DIPL. Ot-
 ton. I. 290 p. 407,15 Mannonis curtem cum ecclesia ex integro,
 similiter Stadonis et Blandenocum cum -a ecclesia. REGISTR.
 abb. Werd. 7,14 p. 230,5 dabit . . . -um verrem . . . , -um piscem
 capitalem . . . , -um regale servitium . . . , -um lectisternium, -um
 pulvinar. CHART. Rhen. inf. II 121 notum sit Gerardum . . .
 15 XV porcos et -um (sc. *porcum*; cf. p. 664,95qq.) pascendos . . .
 domine Richmudi . . . vendidisse. CHART. Carinth. IV 2371 p.
 358,34 si . . . extraneam duxero in uxorem, liberos -os ecclesie
 dari procurabo. *persaepe*. 2 *spectat ad ius dimidietatis q. d.*
 20 (cf. p. 664,42): REGISTR. Frising. 8 p. 15,26 (c. 1160) villici -um
 frumentum cum subsequente servitio. REGISTR. Austr. II 14 p.
 30,4 in Hove de I villicatione IIII porci et -a cultura. I A 238 in
 Ernsbach curia villicalis et fructus, et illam colit villicus pro -is
 fructibus, et -i pertinent ad nos. *saepe in registris*.

II *subst.*: A *fem. i. q. dimidietas, -a pars – Hälfte*: BO-
 TAN. Sangall. 25,1 herba malva salvatica . . . decocta ad demed-
 dias per triduum sicente dabis ei bibere. ANON. geom. I 4,8
 huius (sc. LX) sumpta -a, id est XXX, erit embadum. GERB.
 geom. 6,2 p. 81,9 ut in eo (sc. *triangulo orthogonio*), qui habet
 30 senarium in catheto, -a eius, id est III, in se ter ducta VIII
 creat. *saepius*. CHART. Basil. C II 12 p. 9,11 renunciantes (sc.
venditores) . . . beneficio restitutionis in integrum, rei minus -a
 iusti pretii vendite. *saepius*. B *neutr.*: 1 *dimidietas, -a pars*
 – *Hälfte*: a *in univ.*: a *gener.*: CARM. de temp. rat. 617 alia
 35 tempora aequae demonstrant noctis et diei . . . -edium. GERB.
 geom. 6,2 p. 81,6 catheti -o triplicato nonaque parte inde ablata
 basim habeto. ANNAL. Nazar. a. 939 (MGScript. XVII p.
 33,11) signum in sole in similitudinem -um (sic?) lune. *saepe*.
 40 *usu attrib.*: FROUM. epist. 45^{tit}. R. -o vitæ meæ solatio (*spectat*
ad Hor. carm. 1,3,8). B *publ. de censu*: TRAD. Salisb. I 267^b
 (a. 1125/47) comes . . . delegavit . . . -um octave partis in salina-
 rio fonte Halle. CHART. Tirol. 995 -um redituum . . . novalis
 ecclesie nostre pro censu . . . persolvat (sc. *heres*). b *usu adv.*:
 45 a -um i. q. ex -a parte – *zur Hälfte*: TRAD. Patav. 29 (a. 789)
 trado . . . omnia, que illo loco -um habui. B (in) -o i. q. ex -a
 parte – *um die Hälfte, halb*: ACTA civ. Kil. 5 (a. 1264) dominus
 Albertus pellifex divisit cum pueris suis bona sua, -o bona as-
 signavit pueris suis, de sua -a parte assignavit generi suo Willi-
 kino VII marcas. ACTA civ. Wism. B 821 omnia bona . . . perti-
 nent in -o Hermannio et in -o Greden. γ -o c. compar. i. q. -a
 parte – *um die Hälfte*: LEX Frision. add. 3,72 haec omnes
 compositiones liberi hominis sunt, in nobili homine -o maiores,
 in lito medietate minores. 2 *medium – Mitte*: VITA Mariani
 26 abbate . . . Christiano in Hibernia in -o dierum suorum mo-
 riente (*spectat ad Vulg. Ier. 17,11*).

dimietas v. dimidietas. dimifragia v. drimyphagia.

dimigro v. demigro.

[*diministro v. cor et ministro*: TRACT. de aegr. cur. p. 224,1.]

diminitio v. diminutio.

60 *diminoratio* (-cio), -onis f. *script.*: dem-: l. 64. p. 667,2.
 dimm-: l. 71. -nur-: l. 66,72.

1 *de-, imminutio – Verringerung, Minderung, Schmäle-*
rung: CHART. Sangall. A 333 (a. 830) sub omni integritate
 a b s q u e (atque ed.) de-e revocatur (sc. *loca*) perpetim pos-
 65 seditio (DIPL. Merov. I 102 [spur.] a. ulla contradictione vel
 -e. DIPL. Otton. III. 176 a. -uratione. *saepe*). EPIST. Agob.
 (MGEpist. V p. 229,43) eo quod . . . pertineat . . . ad -cionem et
 reprehensionem nostrae auctoritatis. DIPL. Karolom. (II.) 10 tra-
 didimus . . . ecclesias . . . , quatinus . . . si n e ulla contradic-
 70 tione seu -e sub regimine ac potestate episcoporum . . . permane-
 ant (DIPL. Ludow. Iun. 23 s. dimm-e. al.). DIPL. Karoli III. 29
 si quis . . . preceptum violare presumpsit vel aliqua -uratione

facere tentaverit. 2 *damnum* – *Schädigung, Schaden*: COD. Karol. 48 p. 567,25 quod in ... de-em atque devastationem sanctam Dei ecclesiam ... Dodo ... cupiebat deducere. DIPL. Loth. II. 9 p. 397,4 nobis ... in regno succedentibus non minima, sed maior accidisse cernitur regni -o.

diminoro, -are. 1 *de-, imminuere* – *verringern, mindern*: VITA Menel. 1,18 (MGMer. V p. 146,7; s. X./XI.) ut -entur ... Baronti criminum pestes. 1,24 p. 148,27 vir Domini, qui in adversitate mundani dampni non -bat intentionem caelestis desiderii. 2 *damno afficere* – *schädigen*: DIPL. Ludow. II. 71 p. 207,41 (spur. s. X.th) si quis ... contra hoc ... praeceptum ... evacuare vel -are ... cellulas et curtes pręsumperit.

diminutio v. diminutio.

***diminuibilis**, -e. *qui deminui potest* – *verringern, verkleinern*: ALBERT. M. sent. 4,46,1 p. 630^a,4 ecclesia nulli suffragatur, nisi cuius solubilis et -is est poena *eqs.* cael. 1,1,8 p. 19,53 oportet nos investigare, utrum ... caelum ... sit generatum vel corruptum vel augmentabile vel -e. p. 19,62. summ. theol. I 6,25,4,4 p. 168,21 quod ... habitus summae veritatis habitus esset -is et etiam privabilis per summe falsum. *ibid.* al. *subst. neutr.*: ALBERT. M. bon. 41 p. 23,27 nihil ... -e per peccatum est in omnibus (*sim.* sent. 1,3,15 p. 106^b,48). 142 p. 93,54 omne -e ab aliquo in toto potest tolli. sent. 1,3,15 p. 107^a,3 modus, species et ordo ... -ia sunt per peccatum.

***diminutio** (-cio), -onis f. *minutio* – *Verringerung*: CHART. eccl. Erf. 232 (a. 1233) propter elemosinarum -cionem, quibus ... ruine officinarum ... hactenus restaurari consueverant, statuimus (*sc. archiepiscopus*), ut *eqs.*

diminuo, -ui, -utum, -ere. *script.*: dem-: p. 668,30.38.40. *dism-*: l. 40. -men-: p. 668,38. *form. coniug. l.*: p. 668,26. *usu absol.*: l. 47; *refl.*: p. 668,18; *medial.*: p. 668,35sqq.; *intrans.*: p. 668,42. *struct. c. praep.*: ab: p. 668,15. de: p. 668,24. *partic. perf. usu adi.*: l. 40.65. al.; *subst.*: l. 53.

I (*im*)minuere, deminorare, debilitare, curtare – *verringern, (ver)mindern, schwächen, (ver)kürzen, ver-, zerkleinern*: A gener.: 1 in univ.: RADBERT. corp. Dom. 1,23 quicquid eam (*naturam*) ... Dei virtus esse decreverit, iure aut crescendo augeatur aut nascendo, licet pro nostris offensis -atur ..., rectissime confitemur. ANTIDOT. Sangall. p. 79,35 corticem diminutam infundis in aceto. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,20 viribus corporis -tis. CONSTANT. AFRIC. coit. 5,7 calor ... augeat appetitum ..., frigiditas autem -it appetitum. FUND. Consecr. Petri p. 223,17 limina (*i. ecclesiam*) divinitus consecrata, augencia merita, -encia peccata. al. 2 *auferre* – *wegnehmen (usu absol.)*: CONST. imp. I 238,6 (a. 1173) si in praedictis pactis et conventionibus et iuramentis placuerit addere vel -ere archiepiscopo. 3 *amputare, mutilare* – *verstümmeln*: ALBERT. M. veget. 1,134 calvus ex capillorum amissione in fronte non est colobon, hoc est -tus membro. animal. 8,79 cuius (*Aristotelis*) liber apud nos in multis est -tus. *per compar.*: DIPL. Karoli M. 311 p. 469,10 (spur. s. XI.) si quis ... abbas incaute ..., quod sanximus, perfrerit, quod iniuste tribuit, iuste auferat et membrum fractum -to (*B, recte, ut vid.*; *diminute ed.*) consolidet. 4 *depravare* – *entstellen*: CHART. Bern. I 5,112 p. 499,35 (a. 1208) quoniam -te sunt veritates a filiis hominum, necesse est, ut, que a fidelibus iuste et rationabiliter facta sunt, scripto conserventur. 5 *detrahere* – *erniedrigen, abwerten*: CONC. Karol. A 56^B,44 non minimum peccatum extat illud, quo cultus Dei contempnitur aut -itur vel dehonestatur. B *spec.*: 1 *philos. et theol.*: ALFAN. premn. phys. 3,28 p. 57 manet (*sc. Christus*) omnino incommixtus ... adaugens illa (*sc. corpus et animam*), ipse autem non -tus (*PG 40,601^B μειούμενος*) ab ipsis. ALBERT. M. metaph. 6,2,1 p. 306,43 dicitur ... ens 'secundum accidens' et ens per se, et secundum accedens quidem dicitur ens -tum *eqs.* 2 *gramm.*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 385,15 nomen 'adoliscens', unde dirivatur 'adoliscencia', -itur 'adolescensculus', propagatur 'adoliscencia'. 3 *rhet.* ('*herunterspielen*'): CONR. MUR. summ. p. 96,288 -it, qui, ne iactans dici videtur, stringit et attenuat meritum, quod habere probatur (in marg.: *diminutio*). 4 *anat.*: ARS med. 5 p. 424,3 scemate est ... matrix sicuti cucurbita medicinalis, habet virgas nervorum -tas (de mininga G), propter quod compatitur

matrix mensura posita. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 83,31 quod ... recuperant partes membrorum inferiorum, -tum est eis (*sc. avibus*) ex parte alarum. ALBERT. M. animal. 1,487 quando naturaliter adiutorium brachii -itur, ... in eadem parte -itur etiam coxa *eqs.*

5 *math. i. q. deducere* – *abziehen*: GERB. epist. math. I 1 p. 13,13 articulos ... propria denominatione et posita differentia -es. al. HERIG. reg. 2,5 si qui minores ... maioribus ad dividendum sint additi ..., eadem regula -entur. 2,12. ANON. algor. Hann. p. 30,1 -ere numerum est minorem a maiore auferre et eo per artem ablato, quid supersit, considerare. al. 6 *alch. i. q. corrumpere, deteriorare* – *unedel machen, verschlechtern*: PS. AVIC. lap. p. 635^a,23 elixir perfecte completum sive sapientum tinctura respectu metallorum operatione -torum habet se per modum formae et agentis potissimi.

15 *adde*: GEBER. summ. 33 p. 344 est ... Iupiter inter -ta a perfectione corpora magis perfectioni radice sue nature affinis, Soli videlicet et Lune. 7 *mus. usu refl. i. q. se disiungere* – *sich teilen*: LAMB. mus. quadr. p. 272^b seipsam ... in duas -it (*sc. recta brevis*) partes non equales vel in tres tantummodo equales et indivisibiles. 8 *publ. et iur. i. q. (alienatione) fraudare, circumscribere* – (*durch Veräußerung*) *schmätern, schädigen, einschränken*: a in univ.: LIBER diurn. 83 p. 92,13 profiteor ... nihil de traditione, quae a ... predecessoris meis servatum repperi, -ere vel mutare. DIPL. Karoli III. 117 ne ... alicuius praesumptione seu temeritate queant -i vel auferri (*sc. res*).

20 DIPL. Heinr. II. 466 tollere aut -are. CHART. Sangall. B 425 (epist. papae) quod (*monasterium*) ... est per fautores FridERICI quondam imperatoris -tum in temporalibus. al. *recidere, collucare* – *im Bestand verringern, (aus)lichten*: LEX Baiuv. 22,6 capit. p. 259,11 (cod. Ad) de -tis silvis. p. 259,13 (codd. Mg. Mt) de -tis silvis, si aliquis capellaverit. b de *iuribus*: DIPL. Heinr. II. 85 quod ... abbatia ... a quodam abbate ... -retur in beneficium dando. DIPL. Constantiae 40 p. 126,20 quod ecclesia sua (*episcopi Pennensis*) privatur et -itur a vobis de iure suo.

35 II *medial. (intrans.: l. 42) i. q. minui, decrescere, deficere, extenuari* – *weniger werden, sich vermindern, abnehmen, schwinden, an Substanz verlieren*: A gener.: COMPUT. cod. Bern. 3 quod ... in VIII kl. ipsius (*sc. Ianuarii*) demenuit tenebre et augitur lux. WANDALB. horol. 39 crescere mensem de -ive umbras ... docemur. *intrans.*: ACTA imp. Winkelm. I 1003 p. 766,3 (a. 1278) quodlibet centenarium eris novi dati ad fundendum in fusura debet -ere rotulum unum (*cf. 1004 p. 767,16 quelibet gaczia ... minuitur ... in uncis II*). B *natur.*: CONSTANT. AFRIC. coit. 3,10 postquam semen proicitur, copiosum apparet et post modicum nimis -itur (*dividitur, minuitur var. l.*) et non remanet integrum. 3,15 si ... ceciderit semen in locum non proprium, spiritus ab eo evanescit, et liquor -itur et dispergitur. ALBERT. M. animal. 16,124 'pili -untur' (*p. 745^a,15 ὑπολείπονται*) humore cibi destituti; 'eadem etiam de causa -untur cornua *eqs.*' al. c. *sensu macescendi*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 173,21 carnes, que sunt per longum pectoris, -entur. 3 p. 7,8 -tus est (*sc. nidasius*) carnibus suis et extenuatus.

40 *adi. diminutus*, -a, um. 1 gener. i. q. minor – (*zu*) *wenig, (zu) gering*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 142,25 quantitas ... cibi neque sit superflua neque -a. 2 *rhet. i. q. brevior* – (*zu*) *knapp*: ALBERT. M. eth. I 21 p. 18,62 cum supra sufficienter determinavit (*sc. Aristoteles*) modum scientiae ..., videtur, quod hic inutiliter iterum determinet, vel supra -us fuerit. 3 *medic. i. q. tardus* – *beschränkt*: CONSTANT. AFRIC. coit. 8,31 si quis cibo repletus ... coierit ..., si ex tali coitu fetus omnibus membris completus fuerit, ... mente -us erit. 4 *mus. et math. i. q. imperfectus, limitatus* – *unvollständig, eingeschränkt, vermindert*: GUIDO AUGENS. mus. 289 erit (*sc. dispositio*) ... aliqua de istis (*dispositionibus tonorum*), sed vel superhabundans vel -a *eqs.* 545 -i sunt *cantus*, qui ad iudicandum, cuius forme sint, testimonio carent progressionis vel compositionis. ANON. IV mus. 4,1 p. 64,8 numerorum (*sc. proportionum describentium*) alius perfectus, alius -us, alius superfluous.

45 *adv. diminute*. 1 minus, brevius – *zu wenig, zu kurz, zu knapp*: ALBERT. M. sent. 3,24,10 p. 469^a,8 hic ... videtur ma-

gister -e introducere credibilia. cael. 2,1,5 p. 115,59 quod ... reprehensibilis esset Pythagoras in hoc, quod -e de ... differentiis loquebatur. metaph. 1,5,1 p. 69,13 -e ... loquuntur *Epicurei* de principiis *eqs.* 2 *disiecte, minutatim – aufgeteilt, aufgesplittet*: CHART. episc. Wirz. I 354 p. 405,13 (a. 1262) ipsis (*officialibus*) laboriose et nobis minus fructuose iacebant *agri* divisim et -e in locis diversis (*postea*: divisim et disperse).

**diminutatum adv. minutatim – zerkleinert*: ANTIDOT. Sangall. p. 79,32 corticem -m infundis in aceto per dies VII (cf. RECEPT. Lauresh. 5,1,27 p. 340 cortices concides minuatum). cf. *diminuo* p. 667,40.

diminutio (-cio), -onis *f. script. et form.*: dem-: l. 29. p. 670,22.24. -nit-: TRAD. Weiss. 269. -nuat-: l. 24. p. 670,24. adde FORM. Flav. add. 3 p. 490,27 -uacione.

I *actus diminuendi, minoratio, minutio – Verringerung, (Ver-)Kürzung, Verkleinerung, Minderung*: A gener.: 1 *in univ.*: VITA Desid. Vienn. 16 absque ullius capitis -e capilli. FORM. Augiens. A 10 ad -em peccatorum meorum ... superius nominatas res dono. BALTH. Fridol. 9 p. 232,32 partiunculam (*sc. reliquiarum*) dico non meritorum -e. DIPL. Conr. III. 90 p. 161,9 sine ulla ponderis et puritatis (*sc. monetarum*) -e. HELM. chron. 76 p. 145,5 quod civitas ... magnam -cionem civium patitur propter Lubicense forum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 131,6 ut extrema foliorum in arboribus pallescent ex -uatione caloris. ALBERT. M. veget. 1,134 sine augmento et -e partium essentialium animalis vel plantae. *saepe*. 2 *de luna i. q. decrementum – Abnahme*: BEDA temp. rat. 24,6 adicitur ... numerus a secunda luna quotidie usque ad plenilunium detrahiturque dehinc paribus spatiis in de-em. ALCUIN. epist. 170 p. 280,4 nos ... -em lunaris formulae ... intuentes *eqs.* ALBERT. M. animal. 18,27 menstruum in corporibus mulierum magis fluit in lunae -e. *al.* 3 *de membris i. q. mutilatio – Verstümmelung*: CONST. imp. I 176,4 (a. 1158) homicidium et membrorum -o ... legaliter vindicetur. DAVID (?) inquis. 37 potest ... compelli (*sc. haereticus*) ... tormentis citra membrorum -cionem et mortis periculum accusare aliquos. capitis -o *i. q. decollatio – Enthauptung*: CHART. Burgenl. I 100 p. 68,17 (dipl. spur. post 1214) quisquis ... temerator extiterit, regiam indignationem ... se noverit incurrisse ... et capitis suis (*sic?*) -cione plectendum. 4 *de regno sim. i. q. detrimentum – Schädigung, Schwächung*: LEG. Wisig. 2,1,8 p. 54,4 quantis ... Gotorum patria concussa sit cladiibus, ... ex eo pene cunctis est cognitum, quod ... patrie -em (-e *R¹*) agnoscunt. HELM. chron. 5 p. 13,15 qua (*tempestate*) germana discordia maximos bellorum motus et -cionem scisso imperio parit. B spec.: 1 *philos. et theol.*: RADBERT. Rufin. et Valer. (PL 120,1498C) quoniam ante tempora semper existit *divina substantia* nec -em recepit. OTLOH. quaest. 34 p. 104^A Filius ... Deus de Patre sine passione vel -e genitus. RUP. Tuit. off. 11,9 l. 476 de argumento ... defluxionis vel -is paternae substantiae, quam in generatione Filii contendit ... intelligi oportere *eqs. al.* 2 *gramm.*: WOLBERO cant. 1 p. 1028^B non adolescens, sed per -em adolescentula dicitur. ALBERT. M. serm. I 4 p. 49,28 haec est confessio reguli, et per istam -em iure factus est rex, quia 'Deo servire regnare est'. 3 *rhet. i. q. brevitatis (nimia) – (übertriebene) Knappheit*: SIGEW. Mein. 3 si quid precessoris mei sermo vel -e languit vel excessit incremento. *v. et* p. 667,70. 4 *anat. et medic.*: a *in univ.*: IOH. IAMAT. chirurg. 6,11 cruris adest impedimentum et longitudinis ipsius manifesta -o. *deterioratio, defectio – Verschlechterung, Einschränkung*: HILDEG. caus. 3 p. 173,6 de auditus -e. TRACT. de aegr. cur. p. 116,34 si ... ex parte fit -o sensus et motus (*sc. paralyticorum*). b *tabes – Schwund*: PS. GALEN. puls. 387 (cod. Vr) intellige effusionem ventris nimie esse futuram et -em carniem aut saniem in renibus esse (*sim. urin.* p. 9,2). BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 281,29 quam (*passionem*) Greci atrofiam ... dicunt, quae ... a -e et tenuitate carnis ... accidit. ANON. coit. 1,1,6 lumborum fit -cio. c sanguinis -o *i. q. phlebotomia – Aderlaß*: PONTIF. Rom.-Germ. 236 ut per ... -em sanguinis proveniat mihi salus corporis (*sim. RITUALE Flor.* p. 106,29). CONSUE. Marb. 77 brachium suum denudet *frater* et ... calefaciat ... -o sanguinis inchoatur. *al.* 5 *math.*: a *substractio – das Abziehen,*

'*Subtraktion*': HERIG. reg. 2,15 quotiens primus divisor per differentiam suam vel per -em maiorum per minores secundum rationem singularium ... denominaverit. ANON. algor. Hann. p. 30,2 in arte -is hoc negocianti observandum, maiorem numerum superscribat et ei ab eo auferendum supponat. b *divisio – Teilung, 'Division'*: ALCUIN. epist. 133 p. 200,22 perfectus numerus est, qui partibus suis impletur nec -e frangitur nec multiplicatione partium superabundat. p. 201,17 poteris ... iuxta eandem regulam octogenarii explorare -em, nam octogenarii quadragenarius medietas *eqs.* ANON. minut. 1,1 unum ... sive pes sive libra, si per XII divido, duodecimam unam unciam, duas sextantem ... nomino ... in his ... unciiis, si multiplicationem quaesieris, -em potius quam multiplicationem tibi venire videbis. 1,2. 6 *mus.*: ANON. IV mus. 3 p. 61,15 nullum ... tempus habet *suspirium* de se, sed capit suum tempus ex -e alicuius soni ante immediate. 7 *publ. et iur.*: a *in univ.*: DIPL. Constantiae 31 p. 97,8 ut debite ... decime integre et sine -e solvantur. CHART. Turic. 581 quod ... deberent *priorissa et conventus* ... ecclesie sine omni -e decimas persolvere. *al.* b *imminutio, detractio, alienatio – Schmälerung, Beeinträchtigung, Veräußerung*: CONC. Merov. p. 105,11 qualiter ... stabilitas (*sc. xenodochii*) in nullam partem ... de-em aliquam patiatur. FORM. Marculfi 1,13 l. 24 absque aliqua de-cione (de-uatione, -e *var. l.*; CHART. Fuld. B 56. *al.*) CHART. Rhen. med. I 23 sine ulla -e (FORM. Augiens. B 2. *saeptus*). DIPL. Otton. II. 166 p. 188,29 ut nullus iudex publicus ... -em facere ... *presumat* (DIPL. Arduini 2. CHART. Heinr. Leon. 64 p. 96,5). CHART. Raitenh. 66 p. 64,8 sine -e iuris fratrum (*inde* 118 p. 107,18). CONST. Melf. 3,5,1 constitutionem ... super prohibita -e feudorum. *saepe*. c *de moneta i. q. debilitatio – Wertminderung*: CHART. Helv. arb. 10 p. 20,19 (a. 1198) cum ... canonici super monetarum -e et exactione novi pedagii ... episcopum convenirent et peterent *eqs.*

II *defectus, inopia – das Fehlen, Mangel*: EPIST. Hildesh. 86 p. 141,9 in eo etatis statu, in ea rerum -e estis constitutus, ut *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,580 ut meseraicae ulterius ministrarent cordi, ut non gravetur ex nimietate (*sc. sanguinis et spiritus*) auri etiam deficiat ex -e. eth. II 5,2,4 p. 343^b,18 in qualicumque ... operatione plus et minus est, in illa est et aequale, ad quod plus et minus secundum excessum et -em determinetur.

**diminutivo*, -atum, -are. *per diminutivum deducere – verkleinern, als Verkleinerungsform ableiten*: RUD. TRUD. gest. 1,10 p. 233,38 huic (*Guntrammo*) successit Adelardus ... ortus ... de vico, qui dicitur Lovinium, iuxta Lovanium atque inde -to (cf. l. 49).

diminutivus, -a, -um. *pendet gen.*: l. 53. 1 *adi. i. q. deminuens, diminutionem efficiens – verringern, verkleinern*: ANSELM. LEOD. gest. 10 possessiuncula ... est huius ecclesiae nimis contigua oppido, quod Lovanium nomine -um ex suo nomine eidem villulae indicit vocabulum: cognominatur enim Loviniol. ALBERT. M. anim. 2,2,1 p. 84,27 virtus deducens ... ad perfectum est augmentativa, cui contraria est -a, quae surgit ab imperfectione. aet. 1,5^{capit.} quae (*aetas*) dicitur -a virtutis et non substantiae. mort. 2,12 p. 371^b,4 in quantum ... est calor *physicus* calor elementi, est ... augmentativus et -us. 2 *subst. neutr. i. q. ὑποκοριστικόν – Verkleinerungsform, 'Deminutiv'* (t. t. gramm.; cf. l. 49): ALDH. ad Acirc. 132 p. 181,20 rumusculus, quod est rumoris -um. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 490,5 ut puto -um a nepote 'nepotio'. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,34 Romaniola, quod -um a Roma tractum noscitur. *al. in imag.*: ACTA imp. Winkelm. I 741 p. 585,45 (a. 1257) cum illa (*affectio*) in -o (diminutio a) dilectionis scintillula fuerit, hec quidem in superlativo tamquam de fonte profluens karitatis ... flamma ... sit estuans.

adv. diminutive. modo deminutionis, ὑποκοριστικῶς – verkleinern (t. t. gramm.): ALDH. ad Acirc. 116 p. 159,12 scalprum, a quo -e scalpellum. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 490,10 upochoristicos -e, ut 'praedonulus' a praedone. GERB. geom. 3,7 dictus ... laterculus -e a laterale.

**diminutor*, -oris *m. qui deminuit, detractor – einer der verringert*: PAUL. BERNR. Greg. 67 p. 511,25 vocans rex cum ... invasorem et regiae dignitatis -em.

dimissio vel raro demissio, -onis *f.* *script.*: *dim-*: *l. 55. -ssci(o): l. 35.*

1 *actio deorsum mittendi, depositio, submissio* – *das Hinunterlassen, Senken*: EKKH. IV. bened. I 28,12 sporte per murum laxat de-o Paulum. GERHOH. Antichr. 1,59 p. 375,10 di-e aquarum ... fluvius granditer intumuit. ALBERT. M. animal. 1,624 si maior rubedo est in fronte cum oculorum de-e, significabit verecundiam (*cf. Physiogn. 79*). VITA Herm. Ios. 36 quoties corpus dominicum ... levavit et posuit, brachiorum elevatione et de-e et totius corporis gestus maxima reverentia temperavit. *al.* *immissio* – *das Einführen*: WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 328^G fit ... sutura (*sc. vulneris*) cum di-e acuum in loco. 2 *actio dimittendi, ablegatio* – *das Entlassen, Wegschicken, Verabschiedung*: *a gener.*: GERH. AUGUST. Udahr. 1,15 l. 26 cum ... amantissima di-e populi ... rediret. *b publ. et iur. i. q. repudiatio* – *Verstoßung*: CONC. Karol. A 16^a,17 propter eandem di-em (*sc. adulterinae coniugis*). *c medic. i. q. emissio, secretio* – *das Ausscheiden, (Harn-)Lassen*: AESCULAPIUS 41 p. 70,35 diabne est vesicę et urinarum frequens di-o. 3 *liberatio, solutio* – *Freilassung, Befreiung (von), das Erlassen*: LEX Ribv. 61,7 quod si auctor di-is eum (*sc. servum*) ingenuum fecerit. DIPL. Heinr. IV. 205 cum di-e ... operis, quod ... cives ad urbem debent. CHART. Rhen. inf. II 344 nos ... di-em (*sc. telonei*) et donationem ratam habentes ... confirmamus. *de peccatis i. q. remissio* – *Vergebung*: RUP. TUIT. dial. 3,283 meliorem constat esse di-em illam, qua dictum est: 'rogabitque pro eo sacerdos, et dimittetur ei.' 4 *relictio, renuntiatio* – *das Zurücklassen, Aufgabe*: *a gener.*: WALAHFR. Gall. 1,28 p. 306,3 ut ... parentum et praediorum di-em praeteream, episcopatus honorem ... suscipere non consensi. *b publ., iur., eccl.*: *a abdicatio, resignatio* – *Rücktritt, Abschied*: VITA Albarti 5 (MGMer. VI p. 22,32; s. XII^{med.}) accepta a subditis di-e reliquerunt *episcopi* ... sedes proprias. *fort. add.*: ANNAL. Plac. a. 1250 p. 502,5 dixit *Nata* omnibus astantibus 'de-cio mihi venit' et contra voluntatem populi ivit ad standum in domo Guillelmi clerici. *β legatum* – *Legat, Hinterlassenschaft*: AGNELL. lib. pont. 104 p. 346,11 ex di-e hominum mortuorum ecclesiae ditatae sunt. 110 ubi (*sc. in monasterio*) nunc ... ego sum ... ex di-e Sergii diaconi, patruelis mei. *γ cessio* – *Überlassung, Verzicht*: GESTA Camer. cont. I A 20 nisi prius di-em manu propria, quod et vulgo werpire dicitur, faceret ex omni beneficio. CHART. Basil. C I 362 p. 270,22 quia ... sacerdotes ex di-e ... parrochie, quam dicebantur possidere, videbantur incurrere gravia dampna. CHART. Brixin. 151 p. 164,11 bonorum. CONST. imp. III 49,6 ratificationem, confirmationem ... omnium renuntiationum, di-um, promissionum ..., quas ... imperatores ... summis pontificibus ... prestitisse noscuntur. *c mus. i. q. omissio* – *Unterlassung*: IOH. GARL. mus. mens. 8,2 figura pausationis est signum vel tractus significans de-em soni factam in debita quantitate (*sim.* ANON. IV mus. 3 p. 57,9 pausatio est quies vel di-o soni). 5 *deminutio, relaxatio* – *das Nachlassen, Verringerung, Lockerung*: AESCULAPIUS 18 p. 23,2 ut ante accessiorem febrim cibentur aut post di-em (Ps. GALEN. puls. [cod. Vr.] 28 *dim-*es. *al.*). 20 p. 27,32 in di-is (*sc. anhelitus*) tempore flebotoment (*sc. laborantes*). ALBERT. M. eccl. hier. 7 p. 153,31 'per extremam', idest inferiorem, 'formae', idest vivendi, 'de-em' (*cf. PG 3,557^A ὑπερμείνην*), eo quod remissius vivunt. *al.*

***dimissivus**, -a, -um. *appellatorius* – *Berufungs-*: CONR. MUR. summ. p. 162,24 sunt verba ... -a, dispensativa, disciplinaria.

dimissor, -oris *m.* 1 *qui dimittit* – *einer der vergibt, erläßt*: TUTO opusc. 1,13 p. 37,10 non ... ut peccatores et paenitentes a peccato immunem et peccatorum omnium suscipiebant (*sc. Pharisaei*) -em (*i. Iesum*), sed eqs. 2 *qui cedit, legat* – *einer der überläßt, vermacht*: AGNELL. lib. pont. 82 tales ex ... opibus (*sc. ecclesiae*) nutriti fiunt, qui ... neque pro -is animam preces Deo ei fundunt.

dimissorius, -a, -um. 1 *adi.*: *a iur. et canon.* litterae -ae *sim.*: *a epistula dimissionis, commendaticiae* – 'Dimissorien', *Entlassungsschreiben, Sendschrift* (*de re v. Hinschius,*

Kirchenrecht. I. p. 935sqq.): EPIST. var. II 16 clericum ... in nostra parrochia doctum ... per hanc -am epistolam permisi-mus (*sc. episcopus Constantiensis*) licenter vestrum (*sc. episcopi Brixien-sis*) expetere adiutorium. HINCM. epist. 197^a ut nemo episcoporum alterius ecclesiae ordinatum sine consensu vel litteris -is illius episcopi, cuius ordinatus fuerat, ... ordinare praesumat. FLOD. hist. 3,23 p. 312,7 quod sine consilio coepiscoporum litteras ... -as ... dare nequiret *Hincmarus*. WILH. ANDR. chron. 109 litteras -as et emancipatorias. *saepius*. *β apostoli, libelli appellatorii, litterae remissoriae* – 'Apostel', *Bescheinigung über die Einlegung und Zulassung der Appel-lation* (*de re v. Plöchl, Kirchenrecht. II. p. 358*): CHART. Ital. Ficker 209 (a. 1203) ad ipsum imperatorem Rome ... ap-pello in scriptis et apostolos seu litteras -as instanter peto. 15 CONR. MUR. summ. p. 136,22 in litteris -is, quae sunt quasi tes-timoniales super statu vite et conditione illius, pro qua scribi-tur, ... quedam grece littere scribebantur. p. 137,8 -e ... littere dicuntur apostoli, quos appellant iudex dat, a quo appellatur. *al.* *b milit. i. q. ad missionem pertinens* – *die Beurteilung, den Abschied betreffend*: CONST. imp. III 115,1 (a. 1276) cum et vos (*sc. Rudolfus*) vestrum exercitum et nos (*sc. rex Boe-miae*) nostrum -a vellemus liberare licencia. 2 *subst. fem. (el-ipt.; neutr.: l. 27) i. q. epistula dimissionis, commendaticiae* – 'Dimissorien', *Entlassungsschreiben, Sendschrift*: CONC. Karol. A 3^B p. 17,10 ut nullus episcoporum audeat ... alterius civ-ilitatis clericum sine -a sui episcopi suscipere (CAP-rit. reg. Franc. 94,3 et inde LEG. Lang. p. 518^a,19 -o [-a var. l.]). ORD. Rom. 35,46 dicit domnus pontifex: 'am habet ab episcopo suo? GESTA Hort. Mar. 30 quia propter temporis bre-vitatem sui episcopi ... -as habere non poterat *abbas*. *al.*

dimittor *v.* *dimetior*.

dimitto vel rarius demitto, -misi, -misum, -ere. *script. et form.*: *timitdo*: p. 675,69. *dism-*: p. 673,52. -it(o): p. 674,11. 29,57. *perf.*: -iss(i): p. 675,19.677,7. *adde* FORM. Senon. I 42 p. 204,8. *al.* -et: p. 674,48.675,40. -errunt: p. 674,38. *partic. perf.*: -is(us): p. 673,52.676,12. *acc. sg. m.* -em: p. 674,27. *usu refl.*: l. 52,70. p. 674,20. *al.*; *medial.*: l. 72. p. 673,12.13. *al.*; *absol.*: p. 674,56.676,6; *intrans.*: p. 676,20. *impers.*: p. 676,67. *partic. praes. usu subst.*: p. 674,57. *partic. perf. usu adi.*: *pas-sim*.

1 *deorsum mittere, deicere* – *hinabschicken, -lassen, -bewe-gen, -fallen lassen*: *A de motu*: 1 *proprie*: *a in univ.*: LEX Sal. Merov. 96 si quis hominem ... de furca ... de-ere prae-sumpserit. WALAHFR. Mamm. 18,8 dimissa columba ... de caelo venit. RUD. FULD. Leob. 14 fulmina crebro dimissa (*de-var. l.*). MUS. ENCHIR. app. A II 117 non amplius infra termi-nalem sonum organum descendere et, ne inferius di-atur, sig-num istud l obstat. WALTHARIUS 922 vir celer ... sangui-neum ... ulva viridi di-erat ensem. VITA Heinr. IV. 4 p. 20,11 femina ... molarem in caput regis dimisit. 7 p. 25,11 dimisso fune. WIGAND. Waldg. 13 divina voce ad eum demissa. *saepe*. *b refl. i. q. delabi, descendere, desilire* – *sich hinab-, hinun-terlassen, -gleiten, hinabsteigen*: AGIUS epic. Hath. 575 pede delapso se demissum pedetemptim, donec ... terrae proximus ipse foret. WOLFHARD. Waldb. 2,5 p. 220,25 stauulus ... dis-plicante se, in quo pendeat funiculo, iterum se dimisit inferius. WALTHARIUS 994 quod genus aspidis (*i. iaculus*) ex alta sese arbore ... de-it. THIETM. chron. 7,4 se dimisit *Wirinbarius* a muro. *al.* *adde*: CAES. HEIST. hom. exc. 3 'di-e (*sc. sancti-monialis*) te super genua tua!' *c (im)mergere* – *eintauchen*: HINCM. divort. 6 p. 155,10 conligatur ... fune, qui examinan-dus in aquam di-itur (*item* p. 155,16,31. *al.*). *d deorsum po-nere* – *ab-, niederstellen*: AMALAR. ord. expos. I 2,1 de acoli-torum manibus candelae di-untur (*cf. cod. expos. II 11,3 po-nuntur*). *e de aqua, pluvia sim. i. q. pluere, destillare* – (*hin-ab*)strömen, fließen, tropfen lassen: BEDA hist. eccl. 3,9 p. 145,32 equus ... spumas ex ore de-ere ... coepit. WANDALB. mens. 31 quam (*undam*) ... de-ere nimbis cernitur *Aquarius*. *refl. i. q. effundi* – *sich ergießen*: DIPL. Arnulfi 184 p. 284,5 (*spur. s. X.2*) ubi Vrala se di-it in prefatam amnem (*i. Ipsam*). *medial. i. q. defluere* – *hinab-, abwärts fließen*: WANDALB. mens. 355 vada demisso tranquillat flumine cursum. *f laxare*

[Leithe-Jasper]

– *locker lassen*: ALDH. virg. I 25 p. 259,11 de-e (di- var. l.) frenum equi. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 77,16 si di-antur habene. **g** *infigere, defigere* – *einrammen, -schlagen*: CHART. Rhen. med. II app. 13 p. 363,33 (s. XII^{med.}) si ... piscatorem paratum ad vennam non invenerit, palos ... in ripa di-et. **2** *translate i. q. insculpere, includere* – (tief) *einprägen, verschließen*: RUOTG. Brun. 18 p. 16,31 si ammonitionis meę verba in pectoris tui secreta de-eris. **B** *de directione i. q. dependere* – (hinab)hängen lassen (medial. i. q. *dependere* – *hinab-, herunterhängen*): **1** *in univ.*: WALAHFR. hort. 162 videas ... satis esse ... aliis (sc. *peponibus*) oblongo scemate ventrem demissum. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 59,16 parcentes ratorio dimissę barbe misericordiam nobis fecimus. ALBERT. M. animal. 5,57 signum delectationis eius (sc. *porci agrestis*) in coitu est, quando de-it auriculas. **al.** **2** *submittere* – *beugen, senken*: VITA Liutb. 37 capite in terram dimisso (de- var. l.). CARM. var. II 13,28 dimisso (de- var. l.) vertice. EUPOLEMIUS 1,648 Iudas dimissus vultum. *saepius*. *de armis*: HIST. peregr. p. 120,1 acies ... demissis hastis ... Turcorum cuneos audacter irrumpit.

II *mittere, immittere* – (aus)schicken, (ent)senden, hin(ein)schicken, -lassen: **A** *in univ.*: **1** *de anim.*: WALAHFR. Mamm. 20,7 adducunt Mammam, di-itur ursa ... saevitiae mentita minas. 21,15. RHYTHM. 61,40,2 Adrianus ... precepit leonem magnum eis (sc. *martyribus*) di-ere. BRUNO QUERF. fratr. 23 qui (*presbyter*) ... dimissus est hora operis Dei missas facere. **al.** **2** *de rebus vel partibus corporis*: LIBER diurn. 7 archidiaconus ... subscripsi et dimisi (sc. *formatam*). HROTSV. asc. 112 vobis ipsam pacem di-o (sc. *Christus*) perennem. ALFAN. premn. phys. 25,5 p. 141 quod ... arteria sit, quae di-it (sc. *semen*; PG 40,701^A παραπέμπουσα). 27,9 p. 108. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 148,3 magnam partem fili a parte intrinseca palpebre immittat (di-at var. l.) *falconarius*. ALBERT. M. animal. 1,402 penetrat (sc. *pars venae*) dyafracma et duas in dyafracmate di-it venas, quae in ipso sparguntur. **B** *medial. i. q. penetrare, immergi* – *eindringen, hineingelangen*: ALFAN. premn. phys. 7,8 p. 76 in oculum di-itur (PG 40,640^C ἀφικνοῖτο) pars quaedam ... non cognoscimus magnitudinem rei. **C** *transmittere* – (hin)durchlassen: RECEPT. Sangall. II 10 semen lactuce in lentiolo ligas et in calida aqua di-is, donec per linteam virtutem suam di-at. **D** *edere* – (ver)sprühen: COMPOS. Luc. B 27 metallus ardens sintillas di-it.

III *a se mittere, ponere* – *weg-, fortsenden, -schicken, entlassen, weglegen*: **A** *strictius*: **1** *gener.*: **a** *in univ.*: **a** *de contione, multitudo* *sim.*: WIDUK. gest. 3,16 soluta contione, multitudo dimissa (THIETM. chron. 4,51. BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 298,18. *al.*). EPIST. Teg. I 84 ut concilium ... in triduum differatis et di-atis (sc. *comes*), usque dum nos (sc. *Peringerus*) vobiscum loquamur. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,5 conventus ... di-itur. **β** *usu vario*: BEDA hist. eccl. 3,19 p. 168,10 dimissis (dimissis var. l.) ordinate omnibus (sc. *fratribus*) navigavit *Furseus* Galliam. ANNAL. Xant. a. 812 legati imperatoris ... dimissi sunt cum p a c e (WIDUK. gest. 3,11 cum gratia et p. MEGINH. FULD. Alex. 5 in p. *saepius*). POETA SAXO 3,359 in regnum proprium dimissus uterque regalis natus. WIDUK. gest. 2,16 pontificem Bernhardum ... responsi incertum a se di-it *Isilberhtus*. OTTO FRISING. gest. 1,69 nuncios ... iam diu secum moratos dimisit rex. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 49,4 veniente tempore pullificationis ... pulli ... di-untur a parentibus. *saepius*. **b** *deponere* – *ablegen*: ERMENR. ad Grim. 18 p. 555,12 dimisso appellativo semper adheret pronomen proprio. CONST. imp. I 401,10 qui ... cruces sibi in vestibus posuisse noscuntur et eas postea dimississe. ORD. coron. imp. 14,25 solo pluviali dimisso. **al.** **2** *milit. i. q. missum facere, eximere* – *beurlauben, freistellen, verabschieden*: LEG. Wisig. 9,2,9 p. 378,17 nullus dux ... quemquam ex suis subditis de bellica professione di-at. CAPIT. reg. Franc. 141,27 ut ... heribannum rewadient exceptis his, qui propter necessarias causas ... d o m i dimissi fuerunt (224,4. EPIST. Bamb. 1 p. 472,1. *al.*). THIETM. chron. 5,38 exercitu ... bona cum pace dimisso. OTTO FRISING. gest. 1,13 p.

29,9 ducem exercitum di-ere ... persuadet (sc. *episcopus*). *al.* **3** *publ., iur., canon.*: **a** *removere* – *absetzen, (des Amtes) entheben*: TRAD. Frising. 193^a (a. 804) utrum Liutfridum abbatem di-ere voluisset *episcopus* annon. DIPL. Ludow. Inf. 70 p. 206,27 postquam a regni gubernatione proceres regni Lothariensis de-erint (sc. *Zventipulchum*). WIDUK. gest. 2,38 pontifex ... dimissus dum ultionem quaerit. *al.* **b** *repudiare* – *verstoßen*: **a** *in univ.*: LEG. Burgund. Rom. 21,3 quod si unum ex his (sc. *culpīs*) probaverit mulier et maritum de-at (de-it, di-it, di-et var. l.). LEX Raet. Cur. 3,16 si mulier maritum suum dimitere (di-ere var. l.) voluerit. ALBERT. M. sent. 4,27,9^{capit.} an vir potest uxorem suam di-ere. ACTA civ. Wism. A 558^a p. 36,14 si aliquis habuerit legitimam mulierem et illa dimissa ducit aliam. *persaepe*. **β** *locut. in via* – *ere fere i. q. aspernari* – *etwa: verschmähen, 'sitzenlassen'*: LEX Baiuv. 8,17 si quis liberam feminam suaserit quasi ad coniugem et in via eam dimiserit, quod Baiuuarii uuanclugi vocant. **γ** *refl. i. q. seiungi* – *sich trennen, scheiden*: LEX Raet. Cur. 24,18,2 si aliquis de illos (sc. *maritis*) mentem suam perdiderit ... per hoc se di-ere non possunt; nisi tantum per illas causas se di-ere possunt, quod *eqs.* **4** *medic. i. q. secernere* – *ausscheiden*: ANTIDOT. Glasg. p. 109,3 dabis (sc. *medicinam*) cum aqua cocta ... donec unde lapidem di-at *cauculosus*. **B** *latius*: **1** *solvere, liberare* – (frei)lassen, befreien: **a** *gener.*: **a** *de hominibus*: LEG. Burgund. const. I 6,3 iuret *custos* nec suo ... concludio aut conscientia fuisse dimissum (sc. *fugitivum*; dimissus, demissus, demissem, divissum, demisso var. l.). CARM. de Ludow. imp. 1,2,3 (MGPoet. III p. 404) si nos (sc. *Beneventani*) eum vivum dimitemus, certe nos peribimus. WALTH. SPIR. Christoph. I 25 Dagnus rex beatum Christoforum ... in custodia ligatum dimisit. BERTH. (?) annal. a. 1055 imperator Adalbertum capitali sententiae adiudicatum per interventum episcoporum dimisit. ACTA civ. Wism. A 797^b nulla querimonia venit post eos (*fures*), tunc dimiserunt *consules* eos. *saepe*. *adde*: STEPH. Wilfr. 39 p. 232,15 si nolueris (sc. *filii regis*) ... illum in episcopatu habere, di-ere (di-e var. l.) eum liberum. **β** *de equis*: CHART. Bund. 1202 p. 2,12 (a. 1273) ipsi fratres ... di-erunt ipsos equos desolutos. *ibid. iterum*. **b** *publ. et iur.*: **a** *de debitoribus*: CHART. civ. Hild. 209,48 (c. 1249) hoc (*pignus*) potest ipse (sc. *creditor*) sine advocato accipere et debitorem di-ere *eqs.* ACTA civ. Wism. A 373 Gherardus ... pro equo, quem a cons. extorquebat, ipsos *consules* ... ab ipso equo dimisit perpetualiter absolutos. B 790 Petrus filius Erponis dimisit patrem suum ... de omni hereditate sua, quam de ipso iure hereditario posset habere, liberum et solutum. *al.* **β** *de manumissione servorum*: LEX Ribv. 60,2 quod eum (*liberum*) quis illicito ordine i n g e n u m dimisisset (de-, dimisit, dimisset var. l.; LEX Franc. Cham. 11. *al.*). LEX Alam. 16 qui in ecclesia demissi (di-, dimisse var. l.) sunt l i b e r i (LEX Baiuv. 5^{capit.} TRAD. Frising. 1087. *persaepe*). LEX Raet. Cur. 18,6 liberti, qui cives Romani dimissi sunt. TRAD. Frising. 1226^a ut omnes ... mulieres perpetualiter absque omni servili conditione di-rentur. **al.** **2** *remittere, condonare* – *erlassen, nachlassen, vergeben*: **a** *eccl. et theol. de peccatis, poena* *sim.* (*absol.*: l. 56): VITA Goar. 7 p. 419,17 mitis est Dominus ad de-endum (*ed.*, di-, te mittendum *codd.*). FORM. Arvern. 4 ut dimittentibus debita dimittantur peccata. POETA SAXO 1,346 cuncta scelerum dimissa mole. ALBERT. M. sent. 4,18,10 p. 781^b,12 exercet ... sacerdos suam potestatem partem poenae di-endo. *persaepe*. **b** *publ. et iur. de debitis vel censu* *sim.*: CHART. Sangall. A 109 (s. VIII.^{ex.}) si in uno anno aut in secundo hoc (sc. *censum*) dimissum fuerit. LEX Frision. add. 3,68 tres partes de ipsa multa componantur, quarta portione dimissa. CHART. Naumb. I 161 p. 142,40 frumentum, quod marchio postulavit, hoc omnino dimisit. *saepe*.

IV *relinquere, deserere, amittere* – *zurücklassen, verlassen, verlieren*: **A** *strictius*: **1** *gener.*: **a** *in univ.*: **a** *de febre* *sim. liberatis*: AESCULAPIUS 1 p. 1,29 quando ... febris eos (sc. *infirmos*) di-erit, citius ad sanitatem veniunt. THEOD. TREV. mirac. Celsi 14 Sancti Celsi opitulantiis patrociniis dimissa sum (sc. *paralytica*) ab infirmitatibus meis. *al.* **β** *de partibus corporis* *sim.*: LEX Frision. add. 3,43 qui alium fuste

percusserit . . . ; si tantum sanguinem di-erit, ter solidum componat. WETT. Gall. 35 p. 277,26 cum capillos et cutem ungulasque di-ret *Erchanoldus eqs.* THEGAN. Ludow. 42 nolo, ut ullus propter me *v i t a m* aut membra di-at (ANNAL. Altah. a. 1042 p. 30,39). *γ usu vario*: LEX Raet. Cur. 12,1,2 curialem hominem non licet suam civitatem di-ere. WETT. Gall. 3 p. 259,21 aestimatum iter nulla ratione . . . di-ere. RUD. FULD. mirac. 3 p. 332,6 convenerat ad locum, ubi reliquias dimisit. NOTKER. BALB. gest. 2,1 p. 51,3 orbem occiduum pene vacuum di-erunt *Huni*. GERH. AUGUST. Udalr. 1,8 cautum mihi viae ductorem di-endo antecedit (sc. *cives Albegovve*). DIPL. Loth. III. 107 quam (sc. *uxorem*) . . . in Regia civitate dimisimus. ACTA imp. Winkelm. I 617 p. 496,35 ultimi campum dimisimus (sc. *cives Bononiae*). *saepe*. de morte: ANNAL. Hild. a. 964 Berengarius . . . novissimum diem praesentis vitae dimisit. *b destituere – im Stich lassen, sich selbst überlassen*: LEX Sal. Merov. 41,11 si quis . . . hominem . . . invenerit . . . sine manibus et sine pedibus, quem inimici sui . . . de-erunt (di-, demisserunt, de-unt *var. l.*). CAPIT. reg. Franc. 74,5 quicumque . . . parem suum contra hostes communes in exercitu pergentem di-erit. WIDUK. gest. 3,2 (rec. C) Huga timore perterritus dimisit Luthovicum. WIPO gest. 20 p. 40,25 dux cum se intellexisset a suis di-i. *saepe*. *c emittere – loslassen, freigeben*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 9,19 quod avem aliquam videret *girofalculus*, quam delectaret capere, di-ret loyrum propter avem. p. 29,27 postquam acceperit iactus unus alterius, di-unt *falcones* se statim. *ibid. al.* *d refl. et medial. fere i. q. solvi – etwa: sich auflösen (in confectione antidoti)*: COMPOS. Matr. 5,2 tam diu tere, donec se crocum di-at (di-ate *a. corr.*) et consumatur. TRACT. de chirurg. 442 addas vinum et tamdiu di-as, donec herbe di-antur, deinde cola. *2 publ. et iur.*: *a (post mortem) relinquere, legare, (legatum) ascribere – (nach dem Tod) hinterlassen, vermachen, vererben*: LEG. Burgund. Rom. 45,5 testamenta . . . , quibus filiis aut nepotibus Falcidia non de-itur (di- *var. l.*). CHART. Sangall. A 22 quod pater . . . mihi demisit (TRAD. Linaelac. 3. *saepe. sim.* CHART. Rhen. inf. I 33 in hereditatem). ANNAL. Fuld. II a. 853 Hadawart . . . episcopus diem clausit ultimum cathedramque suam Theotrico dimisit. FORM. Sal. Merk. 30 quod . . . genitor . . . servum eum di-isset (dimisset *cod.*). DIPL. Heinr. III. 10 ut . . . Diemar . . . potestatem habeat . . . predium tenere, tradere . . . posterisque suis di-ere. *saepe*. *adde*: BREV. NOTIT. p. A9 Virgilius episcopus . . . posteris . . . ad memoriam scripta dimisit. *b (superstitem) relinquere – (als Hinterbliebenen) hinterlassen, zurücklassen*: LEX Raet. Cur. 3,17,2 si quicumque omo mortuus fuerit, si filius infra annis di-erit. 5,1,4 si filios aut filias super se di-erint. *ibid. persaepe*. LEX Thuring. 27 quod si nec filium nec filiam . . . dimisit superstitis. TRAD. Wessof. 26^a si . . . heredem post se non di-ret. *al.* *c locut.* heredem di-ere *aliquem i. q. heredem instituere – als Erben einsetzen*: LEX Raet. Cur. 18,3 si maritus uxorem suam per cartam voluerit heredem di-ere. 26,4,1 si filium . . . in ipso testamento heredem di-ere voluerit. DIPL. Karoli M. 148 p. 201,25 quia genitor eorum Lantbertus in legitima alode eos vestitos di-isset. *d demandare, committere – übergeben, überantworten*: LEX Raet. Cur. 9,10 si adulescentes infantes aliquid minutas culpas fecerint, di-ant (sc. *propinqui*) eos in potestatem dominorum suorum. TRAD. Frising. 277 Atto episcopus et defensores illius di-erunt ipsam contentionem inter manus . . . Isancrimi. *B latius i. q. omittere, abicere, concedere – bleiben lassen, fahren lassen, aufgeben, überlassen*: *1 gener.*: *a in univ.*: GLOSS. psalt. Linaelac. 13,6 opera mortifera de-entes et bonum facientes. RIMB. Anscar. 2 p. 21,6 iocos pueriles di-ere. WIPO gest. 29 p. 47,12 nec se regem ausus est facere nec tamen regnum voluit di-ere *comes*. CHART. Sangall. B 252 p. 208,35 mortuo . . . domino Heinricho memoria (*sic*), que agebatur in anniversario patris sui, di-atur et . . . in suo agatur. *saepe. v. et p.* 640,13. *b renuntiare – entsagen*: CHART. Sangall. A 22 si ego Rihcero secularia timido. CAPIT. reg. Franc. 72,5 si ille seculum dimissum habeat, qui cotidie possessiones suas augere . . . non cessat. EINH. Karol. 7 p. 10,6 ut . . . cultum daemonum di-ere . . . promitterent. CHART. Turic. 796 (a. 1250) cum . . . dimisso relligi-

onis habitu libere ad seculum rediissem. *al.* *c desistere (a), desinere – ablassen (von), aufhören (mit)*: AGIUS epic. Hath. 398 monebo, ut di-atis has nimias lacrimas. CONSUE. Eins. 4 quando ad opus Dei intonanda *signa* fueri<n>t, a minore incipiat usque ad maius per ordinem . . . , eodemque di-antur (*postea*: relinquentur) ordine (*sim.* CONSUE. Trev. 69). *absol.*: ARBEO Emm. 45 dum haec (sc. *remedium*) se minimo proficere parentes eius (*puellae*) cernerent, di-erunt. CARM. var. III 37,2 ‘cur me torquetis morsu lacerante penali? si non di-eritis, adest mors vestra parata!’ *d finire – beenden*: CONSUE. Marb. 319 dimissa psalmodia omnibus inclinatis prior dicat ‘pater noster’. ANNAL. Plac. a. 1237 p. 478,31 dimiso prandio. *de obsidione i. q. dirimere – aufheben*: PAUL. DIAC. Lang. 5,9 dimissa Beneventi obsidione. RUOTG. Brun. 20 p. 19,10 imperator . . . obsidionem Magontië . . . dimisit. *e deminuere – verringern*: WETT. Gall. 33 qui (sc. *candelae*) per totum exsequium viri Dei lumen suum non di-bant. *intrans. i. q. deminui – nachlassen, weniger werden*: BRUNO QUERE. fratr. 13 p. 67,7 Benedictus, cuius cum Deo luctans fervor numquam dimisit. *f negligere, oblivisci – vernachlässigen, vergessen*: CAPIT. part. Saxon. 29 nostrum solatium vel profectum . . . non de-ant *comites*. CAPIT. reg. Franc. 49,1 ut comites nostri propter venationem et alia ioca placita sua non di-ant. CONC. Karol. A 38,23 ne . . . dimisso ecclesiastico officio incipiant *canonici* indisciplinate vivere. WALAHFR. Wett. 847 si forte tacens di-ero quicquam. *saepeius*. *g praetermittere, non facere – weglassen, verabsäumen, nicht machen*: CAPIT. reg. Franc. 85 p. 184,7 quid . . . factum sit vel quid dimissum sit. AMALAR. ord. antiph. 32,6 duabus ex causis peccamus: aut quando di-imus, quod facere debuimus *eqs.* CONSUE. Bamb. p. 299,2 matutine . . . beatę Marię in ipsis sollempnitatibus . . . di-untur. *2 publ. et iur.*: *a tradere, delegare, cedere – aushändigen, übereignen, -tragen, abtreten, verzichten (auf)*: *a de possessionibus*: FORM. Andec. 22 in pignore tibi conditionis de-o tibi pro ipso beneficium . . . vinia. TRAD. Frising. 356 mancipias *extra* di-i (376. TRAD. Linaelac. 6. *saepe*). 497 Marina dimisit II mancipias . . . in manus . . . episcopi (*sim.* TRAD. Ratisb. 215). CONST. imp. I 152 pape civitatem dimisimus Tyburtinam. CHART. Heinr. Leon. 65 p. 97,6 predium . . . in proprium . . . di-erunt. TRAD. Scheftl. 224 dimisit et abdicavit. CHART. Eichsf. 370 officium vicedominatus . . . ei (*Heidenrico*) de-emus. CHART. Brixin. 123 Berhtoldus . . . curiam . . . dimisit absolutam. *persaepe*. *remissus i. q. effingere, peragere – durchführen, vollziehen*: TRAD. Frising. 378 (a. 817) traditionem . . . nepoti suo commendavit, quatenus . . . vestituram di-ret et firmiter confirmaret. 519 p. 443,14 di-erunt alter alterius *traditionem* tres vices (697^a p. 583,16. CHART. Sangall. A 406. *al.*). *β de vindiciis*: CHART. Heinr. Leon. 72 p. 106,6 Berhtoldus . . . omnem additionem, quam super allodium . . . habere videbatur . . . , deposuit et dimisit. *b de officiis i. q. recedere (a), se abdicare – sich zurückziehen, sich lossagen (von)*: REGINO chron. a. 860 p. 78,8 Egil a b b a t i a m Prumiensem sua sponte dimisit (BERTH. [?] annal. a. 1070). WIPERT. Brun. (MGScript. IV p. 579,26) Brunus dimisso *episcopatu* . . . ambulavit Prusciam (ANNAL. Altah. a. 1071 p. 82,4. *al.*). *c de controversiis i. q. sedare, componere – beilegen, fallen lassen*: TRAD. Welt. 104 (post 1133/35) omnem interdictionem dimisit *Wernerus* et libere beato Georio reliquit (sc. *praedium*). CHART. Heinr. Leon. 28 p. 40,8 accepta . . . marca argenti querimoniam dimisit *ministerialis*. TRAD. Scheftl. 267 omnem dimisit litem (287. CHART. Bund. 925 p. 360,33). *d refl. de compositione controversiae per arbitros i. q. confidere, compromittere – sich verlassen, sich einigen (auf)*: CHART. Tirol. notar. I 795 (a. 1237) Hainricus et Cuncius . . . ex una parte di-erunt se in dominum Vtonem *eqs.* *impers.*: CHRON. Worm. p. 171,29 post multos tractatus dimissum est ex utraque parte in arbitros viros discretos *eqs.*

V permittere, sinere, pati – (zu)lassen, gestatten, erlauben, dulden (fere c. inf.): *A strictius*: VITA Goar. 9 de-e (di- *var. l.*) mihi (me *var. l.*) ad cellulam meam pergere. LIUTG. Greg. 2 p. 68,33 Addula . . . dimisit eum *i r e* (THEGAN. Ludow. 6 p.

184,14. *saepius*). WALAHFR. Wett. 878 sodales servitii gaudere suos dimisit. ANTIDOT. Glasg. p. 125,15 di-e infrigidare. BRUNO QUERF. fratr. 1 quamvis indomitus fervor . . . tepidam conversationem pati non di-ret. DIPL. Heinr. III. 55 p. 72,22 <lament>ationes in<au>d<it>as . . . non di-imus. CONO LAUS. notae p. 787,34 dimisit se cadere in terram. ANNAL. Plac. a. 1239 p. 480,41 dimissit *imperator* recedere multos carceratos Brixianenses. CHART. Mekl. 1135 quam (*viam*) dimisit *Henricus* iacere . . . infra suam hereditatem. *saepe*. **B latius:** 1 non *movere, sistere* – *stehen, liegen, ruhen lassen, in Ruhe lassen*: MAPPAE CLAVIC. 2 siccas et macerabis (*sc. mixturam*) aceto et di-es modicum, donec combibat et siccetur. 49 di-e triduo. GEBER. clar. 2,52 – e ipsum (*cannulum*) a mane usque ad tertiam. WILH. CONG. chirurg. 1746 pone (*sc. medicamen*) ad ignem in olla rudi et di-e, quousque conburatur. *al. v. et p. 673, 41.675,30.* 2 *intermittere* – (*verstreichen*) *lassen*: CONSUET. Trev. 38 in<ter> primam . . . <campanam> et alteram spatium di-itur, quo publice misse ministri parentur.

adi. dimissus vel demissus, -a, -um. 1 *humilis, modestus* – *bescheiden, demütig*: CARM. imag. 2,3,4 adsum, Perminius, di-o pectore pronus . . . tibi commendans *eqs.* CARM. Cantabr. A 9,3,2 iuvit domnum summa, iuvit et de-a regni potentia. *miser, turpis* – *jämmerlich, entstellt*: AGNELL. lib. pont. 137 p. 367,4 de praestantissimo (*sc. Constantino*) di-um reddiderunt *milit*es corpus. 2 *de-, suppressus, submissus* – *schwach, gedrückt, gedämpft*: IOH. METT. Ioh. 94 nec . . . esurie de-ior, nec refectione umquam apparuit elatior. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,132 di-a voce. *Leithe-Jasper*

dimensio v. *dimensio*. **dimmi-** v. *dimi-*.

***dimotio**, -onis f. *excitatio* – *das Schüren*: UDALR. CELL. consuet. 2,36 p. 729^D unus contus ad supportationem caldariarum, alter ad ignis –em (*sc. numquam debent in coquina deesse*; inde WILH. HIRS. const. 1,98 p. 1033^A).

dimoveo, -movi, -motum, -ere. *usu refl.*: l. 39. p. 678,9; *intrans.*: p. 678,15.

I trans.: **A** a-, se-, *removere* – *wegbewegen, entfernen*: 1 *de hominibus*: **a strictius**: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,36 hic (*Ruodolfus rex*) . . . loco suo et castris se cum suis ad duo miliaria quasi fugam simulans –bat. **b latius**: **a** *dimittere, depellere* – *entlassen, entheben*: BERNOLD. CONST. libell. III 15 p. 76,11 merito quilibet eorum (*presbyterorum cum episcopis et diaconibus*) a sacris officiis –entur (–etur *var. l.*; *sim. p. 77,27*). **β** *ei-cere, expellere* – *verbannen*: ANNAL. Hild. a. 1036 p. 40,18 Adaelberonem maiestatis reum priori anno –it *imperator*. **γ** *prohibere, repellere* – *fernhalten, abwehren*: CARM. potat. 78 (MGPoet. IV p. 353) ipse (*Syreneus*) suis precibus . . . corporis et mentis saevos –at hostes. HERBORD. Ott. 3,13 p. 172,9 ut clausis undique ostiis a se omnes –at *puer*. **c** *translate i. q. avertere, abalienare* – *abbringen, abtrünnig machen*: EPIST. Adm. 53 p. 105,31 ne blandicie cuiuslibet aut terrores ab universitate ecclesie animos vestros (*sc. archiepiscopi eiusque suffraganeorum*) . . . debeant aliquatenus –ere. 65 p. 119,25 ut a fidelitate Romane ecclesie ac nostra posses (*sc. archiepiscopus*) aliquatenus –eri. MANEG. c. Wolffh. 1 p. 45,8 quo a simplicitate sui –ta voluntate incorporandi ad . . . infima laberetur *humana anima*. 2 *de rebus*: **a strictius**: HEINR. WIRZ. cur. 401 caute rediit (*sc. ille simplex*) lectoris ad edem imposuitque viri quinque talenta thoro; ere dato tacite gressum –it (gloss. W: i. recessit; demovit, –erat *var. l.*). **b latius i. q. demere, tollere – *wegnehmen, beseitigen* (*in imag.*: l. 64. 68): DIPL. Otton. III. 241 ut omni ambae –ta ad vos (*sc. Gerbertum*) nude veritatis fruamur loquela. PETR. DAM. epist. 31 p. 329,28 quatinus ambiguitatis nostrae caliginem auctoritatis vestre (*sc. papae*) lucerna –at. *al.* ARIBO mus. p. 39,5 quam (*reponderationem ceræ*) dividens in quatuor –as quartam (*partem*) de tribus partibus secundum cymbalum compositurus (*sim. CYMBALA XVIII 2*). FRID. II. IMP. epist. B 4 (DtArch. 19. 1963. p. 422,7) –ta rubigine pravitatis . . . regni nostri Siculi <tributio> sedata est. *al. vi auferre, rapere* – *gewaltsam entwenden, rauben*: METELL. Quir. 18^a,7 huius ab hoc (*sc. Arnaldo duce*) –ta loci possessio tota ditat per omne Noricum progeniem procerum. **c** *translate i. q. amoliri* – *abwälzen*:**

HONOR. AUGUST. spec. p. 830^D Pilatus obiectum crimen a se –ens Iudaeos culpa involvit. **B** *movere* – *bewegen, in Bewegung setzen*: 1 *transferre, promovere* – *verlegen, ausrücken lassen* (*usu milit.*): CHRON. Mich. 30 cesar consilio lateri suo assidentium castra –it (–et *var. l.*). BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 321,42 rex . . . exercitum . . . in Saxones hostiliter devastandos temerarie multum abhinc –erat. 2 *huc illuc movere, agitare* – *hin und her bewegen, regen*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 195,4 naturam habet *falco* –endi se in die et quiescendi in nocte. 10 3 p. 17,9 –at (*sc. qui non tenet falconem*) loyrum prope terram, ut falco possit videre loyrum. 6 p. 223,5 –et *falco* caudam, excutit se, conatur fugere.

II intrans. i. q. discedere, proficisci – *sich entfernen, aufbrechen*: HERIG. gest. 6 p. 168,8 quadragesimo, postquam inde (*sc. Roma*) –erant, die . . . regressi sunt (*sc. Eucharius et Valerius*). *cf. demoveo*.

dinamidia v. *dynamidia*. **dinar-** v. *denar-*.

dinastia v. *dynastia*. ***dinavigo** v. **denavigo*.

***dingcravius** (thi-, digg-, -ng-, -chg-), -i m. (*theod. inf. vet. dinggreve, -grave*) *comes, qui iudicio praesidet* – *dem Gericht vorsitzender Graf, 'Dinggraf'* (*de re v. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 245qq.*): CHART. Westph. II 249 p. 38,27 (a. 1144) *Heinricus* . . . novem mansus . . . per manus th-i Ottoni redonavit. CHART. episc. Hild. I 607 p. 581,39 ministeriales sancti Mauricii Amilius, Lenfridus, Conradus dinch-us de Wilepa. CHART. Walkenr. 123 filii domini Hermanni digg-i. CHART. Rhen. inf. II 553 coram thing-o domino Menzone. *al.*

[dincolonus v. *dyspnoicus*: ANTIDOT. Berolin. 13 p. 70,12.]

***dindimalis, dindimus** v. *didym-*. **dindro** v. *drindro*.

dindyma (dyn-, -dima, -dina), -orum n. (-ae, -arum f.: l. 39) (*Δίνδυμα*) *sing.: l. 50. 1 strictius: a altitudo, excelsitas* – *Höhe*: CARM. cod. Paris. 7680 f. 44^v filius althithroni det vobis –ima celi. f. 60^v. BALTH. hist. Fridol. (ed. M. Pörnbacher, Vita S. Fridolini. 1997. p. 267,36) per sacra sanctorum merita capiamus celorum –ima. CARM. var. III A 2,2,10 p. 598 –a perpetui appetis (*sc. Scholastica*) alta poli. *meton. in allocutione, intitutione i. q. apex* – *Exzellenz*: PASS. Leod. praef. (MGMer. V p. 283,11) ut non sufficiens sim . . . de tam almifico martyre . . . texere oraculum, nisi –imarum (utillarum, intimarum *var. l.*) vestrarum (*i. episcopi*) precibus fultus fuero. **b fornix, tholus** – *Gewölbe, Kuppel*: CARM. var. I 16,4,5 condidit . . . praesul . . . hanc aulam Domini formans fundamine claro; aurea gemmatis resonant haec –ima templi. 2 *latius: a mysterium, arcanum* – *Geheimnis*: VITA Galli II 209 o levita . . . propter amicitiam mentis tibi –ima (gloss.: heimliche fuersatz) pando. 45 SMAR. carm. 3,19 qui (*liber*) mihi perspicue difflorens –ima legis . . . monstret *eqs.* (*inde* CARM. var. I 27,1,32 dyndima). CARM. Cenom. 5,46 dogmatis ambrosii –ima quaeque manas (*sc. praesul*). ODBERT. Frid. 5 erat . . . iuxta praeceptum apostolicum . . . habens fidei –imum in conscientia bona (*cf. Vulg. I Tim. 3,9 mysterium*). CARM. pro schola Wirz. 14 summis archivis epulas acquirere si vis necnon perfecte scrutari –ina secte, Wangia. **b nitor, splendor** – *Pracht, Glanz, Herrlichkeit*: VITA Bav. II 1,395 damnare suos tractabat corporis artus, deliciosarum quem dudum –ima rerum vestibant.

dingnor v. *dignor*. **dingnus** v. *dignus*.

dinichoccium v. *daphnococcum*. **dinio** v. *denego*.

dinique v. *denique*. **dinominatus** v. *denomino*.

dinoscentia (dign-, disn-, -oc-, -cia), -ae f. 1 *cognoscentia, cognitio, perceptio* – *das Erkennen, (Er-)Kenntnis, Wahrnehmung*: **a proprie**: ALFAN. premn. phys. 7,25 p. 80 sculpturae . . . opus deviare visum prominentiis non existentibus et concavationibus in re habet naturam, ubi opus est ad –am (PG 40,648^B διάγνωσιν) tactu. 13,3 p. 88 cognitionem in his (*sensibilibus*) non intellectum dicit Plato, sed –am (PG 40,661^A διά νόησιν). CONR. HIRS. dial. 1594 utquid . . . proponis nobis studium philosophiae, si alio modo possumus excitari ad –am vel certe cultum mortis et vitae? SPEC. virg. 4,491 verum licet superius luculenta de superbo et humili –a (*dis- var. l.*) sit posita (*sim.* CONR. HIRS. mund. cont. 660). *saepius. discrimen, differentia* – *Unterschied*: VITA Serv. 13 p. 50,8 uti plenius boni malique –am sciret (*spectat ad Vulg. gen. 3,5*). **b**

[Gansweidt]

meton. de persona: CONC. Karol. A 39^C p. 462,36 ut ... cuncta ... per ipsum tuumque (*sc. archiepiscopi*) missum nostrae -ae (-ocencie *var. l.*) intimentur. EPIST. divort. Loth. 2 p. 211,34 inimici ... legatos ad vestram (*sc. papae*) sanctam -am mittere non verentur. EPIST. anon. 11 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 137) quot ... in contrariam partem deficiant, prout -am nostram dignam censetis, certam reddere non dedignemini. CHART. Hamb. 162 p. 152,1 notum sit omnium vestrum -e, qualiter *eqs.* 2 *indagatio, examinatio* – *Untersuchung, Prüfung*: DIPL. Otton. II. 120 p. 135,26 si ... aliqua gravis contentio ... orta fuerit, imperiali censem reservandum -e (*ed. vetustior in ACTA imp. Böhmer 14 p. 11,39 dig-ae*), id est ad palatium. 3 *arbitrium, diiudicatio* – *Urteil, (Be-)Wertung*: MANEG. ad Gebeh. 12 p. 334,19 qui aliene cogitationis ... iudicium atque -am, quod soli Deo competit, in-pudenti fronte vobis arrogatis.

**dinoscibilis* (dign-), -e. 1 *adi.*: a *sensu pass.*: α *cognoscibilis* – *erkennbar*: SCHOL. enchir. 1,311 singuli (*soni*) ... suae proprietatis qualitate sunt -es. ALFAN. premn. phys. 9,6 p. 85 in quibus (*qualitatibus*) superabundaverit unaqualibet simplicium qualitatum, in his etiam -is (*PG 40,657^A γνώριμος*) erit differentia gustabilium secundum speciem. β *qui discerni potest* – *unterscheidbar*: ALBERT. M. sent. 4,1,18 p. 34^a,21 aliquis circumciscus dig-is est a non circumciso ...; et hoc non potest esse, nisi signum ... sit in anima, sicut etiam per characterem dignoscitur anima baptizati ab anima non baptizati. b *sensu act. i. q. ad cognitionem, cognoscentiam pertinens* – *das Erkennen betreffend, Erkenntnis-, Wahrnehmungs-*: ALFAN. premn. phys. 6,13 p. 75 principantia (*sc. animae*) ... sunt -is (*PG 40,637^A διανοητικός*) v i r t u s et disciplinabilis (7,23 p. 80 v. -is, [*PG 40,648^C νοῦ*]). *ibid. al.* 2 *subst. neutr. i. q. cognitio, vis cognoscendi* – *Denk-, Erkenntnisvermögen*: ALFAN. premn. phys. 13,6 p. 89 phantasticum ... tradit -i (*PG 40,664^A διανοητικῶ*) apparentia; -e vero vel rationale accipiens et diiudicans transmittit illud memoriali. 18,27 p. 102 -ium ... species duae sunt, haec enim est practica, haec vero theoretica. *ibid. al.*

dinosco (di(s)gn-), -ere. *script.*: ten-: l. 58. den-: l. 57. dingn-: ALDH. virg. I 11 p. 239,9 (*var. l.*). disn-: l. 65. -nus-: l. 57. *refl.*: l. 46.

1 *strictius*: a *cognoscere, percipere, intellegere* – *kennenlernen, erkennen, feststellen*: α *in univ.*: BEDA temp. rat. 22,4 est ... argumentum non modo de kalendarum, verum de quorumlibet inter kalendas dierum luna ... dig-enda repertum. RATHER. fragm. 1 (DtArch. 46. 1990. p. 59) horum (*sc. detractorum*) quispiam si sese -ere nosset, ori manum imprimeret (*spectat ad Vulg. prov. 30,32*). HROTSV. lib. 1 praef. 2 fateor ... me haut mediocriter erravisse non solum in -endis syllabarum naturis, verum *eqs.* COMM. microl. 71 p. 105 si quis ... maius intervallum phthongorum in tono quam in semitono caute vult perpendere, ex hoc facile dig-itur, quia *eqs.* MAURUS progn. 2 p. 23^a,42 debet ... medicus in disg-endis signis semper laborare. 42 p. 51^b,25. *persaepe*. β *pass. c. nom. (acc.: l. 59) c. inf. i. q. nosci, conspici, ostendi* – *bekannt, erwiesen, offensichtlich sein*: RHYTHM. 146,1,1 ego (*sc. olla*) nata duos patres habere -or. CHRON. Fred. 4,45 p. 143,24 similiter implisse (*sc. tributa reddere*) denuscetur *filius regis*. LEX Baiuv. 4,22 in quo (*sc. potionem*) mortiferum esse -itur (dig-, te- *var. l.*). TRAD. Frising. 423 quas (*res*) ... traditas esse -untur. WALAHFR. Wett. 232 vallus in angorem positus -itur (gloss. R: significat) esse. WIDUK. gest. 2 praef. p. 61,10 quae (*filia imperatoris*) domina esse -eris (-etur *var. l.*). DIPL. Otton. II. 54 in villa ... aliquid nostri iuris -bamur habere. CHART. Xant. 185 p. 125,31 cum ... ex eo ... dispendia et pericula animarum ... dis-antur provenire. *persaepe*. *fort. add.*: TRAD. Frising. 85 (a. 777) ita, ut stilo, quam prehendi, perarare -imus (*sic pro -imur*). b *discernere, distinguere* – *unterscheiden*: v. l. 26. 2 *latius i. q. arbitrari, putare* – *glauben, meinen*: ALFAN. premn. phys. 2,15 p. 27 quidam -entes, (*PG 40,541^B τινὲς τῶν οἰομένων*) esse, quod scripserunt, dicunt: '*eqs.*' 31,9 p. 114 non ignorans contingentia neque -ens (*PG 40,725^B νομίζων*) inutilia esse utilia passionem involuntariam sustinet.

dinotatus v. 1. denoto.

**dinotescio* (dign-), -ere. (*cf. innotescere*) *cognoscere, discernere* – *erkennen, unterscheiden*: GERHON. glor. praef. 3 p. 1077^A illic (*sc. in pugna contra hostes Christi*) ... quasi in plano campo hostem dig-ere valet simplicitas ... rusticorum fidelium.

**dinotitus* (dei-, -icus), -a, -um. (δαινότης) 1 *adi. i. q. idoneus, aptus* – *fähig, tauglich, geschickt*: ALBERT. M. eth. I 588 p. 506,51 ut possit, scilicet dei-us vel habilis ad iustitiam, iuste operari. 2 *subst. fem. i. q. facultas, habilitas* – *Fähigkeit, Tauglichkeit, Geschicklichkeit*: ALBERT. M. eth. I 584 p. 504,6 inducit (*sc. philosophus*) 'quamdam potentiam', quae dirigit in his, quae sunt ad finem propositum, quae potest esse sine virtute morali, quam dicit 'dei-am' (*p. 1144^a,23 δαινότητα*). II 6,4,2 p. 457^b,31 dicimus ... , quod quaedam potentia animae est, quam -cam philosophi vocant *eqs. ibid. al.*

dinumerabilis, -e. *numerabilis, computabilis* – *zählbar, be-, errechenbar*: ALBERT. M. Iob 39,2 'dinumerasti' ... , hoc est, -esne fecisti 'menses conceptus', hoc est impraegnationis 'earum', *sc. cervarum*?

dinumeratio (den-), -onis f. 1 *proprie i. q. enumeratio, supputatio, computatio* – (*Auf-*)*Zählung, Berechnung*: CHRON. Fred. 1 praef. p. 19,6 de-o temporum et annorum. COD. Lauresh. 3674 hec est summa et -o rerum pertinentium ad villas dominicas. RUP. TUIT. trin. 16,1 l. 24 quid ... amarius, quam quod in hoc libro numerati prosternuntur et -o deinceps iteratur (*spectat ad Vulg. num. 14,29sq.*). CONST. Melf. 1,96 -e (de-, -es *var. l.*) dierum et dietarum habita diligenti tantum temporis impetret (*sc. qui se debet curiae praesentare*) ad regressum, quod *eqs. al.* 2 *meton. i. q. numerus* – (*An-*)*Zahl*: PETR. DAM. epist. 127 p. 426,13 cum ... minores erant menses quantitate, plures dicebantur in -e. SABA MALASP. chron. 1,1 p. 91,10 qui vidit colluctationes ... , impulsus et repulsus alternos pari potuit -e metiri.

dinúmero (den-), -avi, -atum, -are. *script.*: -nom-: l. 46. -miro: l. 38. *inf. praes. pass.* -are: l. 40.

1 *enumerare* – (*ab-, auf-*)*zählen*: PIRMIN. (?) scar. 4 que (*opera*) -irare (de-are *var. l.*) longum est (*sim. [in eadem scriptura]* 13. 27 p. 64,14). CHART. Sangall. A 115 quicquid dici aut de-are potest, totum ... trado. WALAHFR. exord. 26 p. 504,36 certis vicibus et -tis per diem vel noctem genu flectentes *Scotti*. GODESC. GEMBL. gest. 64 hic (*Sigebertus*) ... caetera descripsit et -vit ea, quae ille (*Olbertus*) ... ecclesiae Dei contulit. BERNH. GEIST. palp. 1,422 alter in usura ... vivit et argento, quem de-are (*cod.*; denummare *ed.*) memento. *persaepe*. 2 *nominare* – (*be-*)*nennen*: LEX Sal. Pipp. 81,2 denominare (-are, denominare *var. l.*) debent testes, qui furtunam suam in lesum iactavit.

dinuo v. denuo.

**dinus* (dei-), -a, -um. (δαινός) *nom. pl. -oi: l. 52. solers, habilis* – *gescheit, gewandt, geschickt* (*de etymologia*: CHRIST. STAB. Matth. 26 p. 1436^D daemones dicti graece dei-noi, id est periti ac rerum scii; *cf. Isid. orig. 8,11,15*): ALBERT. M. eth. I 587 p. 505,35 'prudentes aimus deinos', industrios. 665 p. 568,88. II 8,1,6 p. 528^b,21 utilitatem ... appetentes ad hoc quaerunt deinos (*deicios ed.*; p. 1158^a,32 δεινούς) et astutos, qui secundum praecepta ... undecumque utilitatem procurant et operentur.

dinusco v. dinosco. 1. **dio* v. **dyo*. 2. *dio* v. diu.

**diobolium*, -i n. (διωβελία, διωβολόν) *acc. sg. -lon: l. 62. oboli duo, obolus duplex* – *zwei Obolen, Doppelobolus*: PAUL. AEGIN. cur. 212 p. 153,10 -lon (3,49,3 διωβολόν) suci da bibere. ALBERT. M. pol. 2,4ⁱ p. 140^b,34 'primum ... sufficiens -a' (*p. 1267^b,2 διωβολία*) habere 'solum', et dicitur a δῖς, quod est duo, et ὀβολός, quod est oboli vel pauca.

diocaesis *sim. v. dioecesis*. *diocenus* v. dioecesanus.

**diocesa* *sim. v. dioecesis*. **diocetrinus* v. **diacitrinus*.

diocetes v. dioecetes. *diocur* v. iecur.

**diodus* *subst. f.* (διόδος) *transitus, lingua* – *Passage, Durchlaß, (Land-)Zunge*: WILH. APUL. gest. 2,521 ut ... Normannis aditus pateat, quem clausa negabat undique septa mari, quod non est insula *urbs Barensis*, terrae exiguae -us (*ed.*,

diebus *cod.*).

diocesanus (dyoc-, dioc-, -sia-) *vel rarius* ***diocesaneus** (dyo-), -a-, -um. *script.*: deo-: l.25. diac-: l.10. die-: l.48. -che-: l.49. -cis-: l.111. -sea-: l.23. -cenus: l.7.25.27.29.

I adi. i. q. ad dioecesim pertinens, episcopalis – zur Diözese gehörig, Diözesan-, bischöflich: CONC. Karol. A 10,14 de missis vestris (sc. ducis Tassilonis) per circuitu diocenum, ut eqs. B I 11,32 ut principes . . . a metropolitanis et -eis episcopis sinodice conveniri concedant (*sim.* CHART. Brixin. 43 p. 52,3 dia-ni episcopi. CHART. Trudp. 9 p. 93,31 [ZGeschOberrh. 30. 1878; epist. papae] a diocisiano episcopo. *persaepe*). CHART. Babenb. 180 p. 244³,33 salvo iure dioc-iano (dioc-no C; CHART. Gosl. I 451 p. 451,1. *al. sim.* VITA Adalb. Wirz. 7 p. 34,6 legem . . . dy-ianam). VITA Odil. 11 (MGScript. XXV p. 183,11) respicientes barbari dioc-num populum super se velle irrure. *al. spectat ad certam dioecesim*: RICHER. REM. hist. 3,30 ad montem sanctae Mariae, qui locus est Remorum -eus. CHART. Austr. sup. I 158 p. 238,12 quia locus . . . saluosus et incultus nullis dioc-ianis terminis inclusus fuit.

II subst. A masc. 1 gener. i. q. habitator, civis – Bewohner, Bürger: OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,17 ut . . . singulae (*civitates*) ad commanendum secum dioc-nos (dioc-eanos B1) compulerint. **2 eccl.**: **a incola dioeceseos – Bistumsangehöriger, Diözesan (sensu colectivo de dioecesi ipsa: l.35)**: CONC. Karol. A 10,6 de deocenis: ut presbyteri sibi minime iniungere debeant, nisi eqs. ARBEO Emm. 36 p. 81,3 quia sub pastoralis curae in nostris diocenis (nostra dioecesi, Ratisponensi dioecesi *var. l.*) utrequ (*sc. rusticus eiusque coniunx*) fuissent. 44 puellula in nostris . . . subiacentibus diocenis (dio[e]cesibus *var. l.*) (nostra dioecese [dioecesi *var. l.*] VITA Emm.) . . . progressa ad congregationem cure pastoris. EPIST. Col. 5 p. 247,6 a comprovincialibus et -eis . . . canonicè extat antistes electus et ordinatus. **TRAD. Patav. 93** orientales dioc-nos (dy-eos C) suos percontans *episcopos*. RAHEW. gest. 4,6 singulis dioc-nis singulos iudices preposuit *imperator*. GUNT. PAR. orat. 8,9 p. 170^B ascripta est *ecclesia pontificalis* . . . generaliter omnibus -nis suis. *paroecianus – Pfarremitglied*: CHART. ord. Teut. (Thur.) 147 p. 110,30 (a. 1259) quod fratres clericos sui ordinis ad ecclesias . . . possint dioc-nis presentare eis de spiritualibus et fratribus de temporalibus responsuros. **b episcopus (dioecesi praepositus), ordinarius – (Diözesan-)Bischof**: HINCM. epist. 198 p. 204,27 convenerant . . . metropolitanus cum -eis suis. CONC. Rem. 1 (MGScript. III p. 659,46) collecti sunt in basilica . . . -ei eqs. CHART. Tirol. 783 (epist. papae) loci dioc-nus (*sim.* CHART. Hall. 189 p. 178,11. *saepe*). CHART. Carniol. II 238 (epist. papae) cum exhibeatis vos (*sc. fratres ordinis Cartusiensis*) in hospitalitate omnibus liberales die-nis vestris et aliis ecclesiarum prelatis . . . necessaria ministrantes. CHART. Himmelpfort. 10 dummodo dyochesiani affuerit licentia et consensus. *saepe. v. et p. 682,22*. **B neutr. i. q. consilium capituli cathedralis – Beratung, Sitzung des Domkapitels**: CHART. Xant. 92 (a. 1226) sicut . . . in instrumentis dioc-ianorum novissime super hiis (*sc. depraedationibus advocatorum*) habitorum continetur.

***diocesialis** (dyoc-, -sa-) *vel* ***diocesionalis** (dyoc-), -e. *ad dioecesim pertinens – die Diözese betreffend, Diözesan-*: CHART. Salisb. II 777 p. 304,28 (a. 1222) ut ius salvum nobis (*sc. archiepiscopo*) remaneat in singulis dy-iale (*sim.* CHART. Rhen. inf. IV 662 salvo iure . . . dy-onali. CHART. Lux. IV 264 p. 365,6 dy-sali . . . iure salvo).

dioecesis (dyoc-, dioc-), -eos f. (*n.*: p. 682,15) *vel rarius* ***dioces(i)a** (-sea), -ae f. (*p. 682,13. 14. 16. 19. 22*) (διοίκησις) *script. et form.*: de(i)oc-: p. 682,30. *adde* CONC. Merov. p. 80,2. diuc-: p. 682,28. *dioc-*: DIPL. Constantiae 32 p. 104,31 (*var. l.*). -che-: p. 682,25. *diac-*: CHART. Traiect. 1391. -cis-: l.63. p. 682,19.28.30.43. -coes-: VITA Pirmin. I 3. -ces-: l.28. *al.* -cens-: p. 682,28.42. -ss-: p. 682,15.42. *al.* -sy(s): CHART. Mog. A I 527 p. 435,33. CHART. Osn. II 354 p. 275,12. *sing.*: *nom.*: dioces: GLOSS. II 50,57 St.-S. -es: p. 682,15. *adde* **TRAD. Frising. 88. gen.**: -ios: DIPL. Karoli III. 125 p. 201,31. -ius: CHART. Salisb. II 584. -eo: DIPL. Loth. I. 120 p. 277,27 (*inde* 123 p. 283,16). -is: p. 682,38. *al.*

-es: **TRAD. Frising. 353 p. 302,33. acc.** -im, -em *passim*; -en: l.20. *abl.* -i, -e *passim*; -e: ARBEO Corb. 41 p. 229,15. *plur.*: *gen.* -eon, -ium *passim*; -sum: l.34. *al. acc.* -is: l.30. *plur. sensu sing.*: p. 681,30. *adde* WILLIB. Bonif. 6 p. 36,5. *metr.* dioc-: METELL. peripar. 10,31.

1 proprie: a gener. i. q. territorium, regio, provincia – Gebiet, (Verwaltungs-)Bezirk: OTTO FRISING. gest. 2,18 p. 120,33 comitem habens *Novaria civitas* in sua dioc-i Gwidonem. INNOC. III. registr. 1,24 p. 37,2 totam terram eius (*sc. viri nobilis*), immo totam dioc-im . . . supponatis (*sc. episcopi*) sententiae interdicti. **b eccl.**: **a provincia (archi)episcopo subiecta – (Erz-)Diözese, (Erz-)Bistum**: HUGEB. Willib. praef. p. 86,26 per -sam (dioc-im *var. l.*). CONC. Karol. A 19^G,27 de cuius (*episcopi*) -ia. **TRAD. Patav. 50** quibuscunque (*episcopis*) beneficiatum fuerit hoc dioecesses. EPIST. Alcuin. app. 4 p. 492,16 Thelesperus . . . constituit suis -iis eqs. CONC. Karol. A 39^C p. 458^b,37 ut . . . suffraganeos tuae (*sc. archiepiscopi Magni*) dioc-eos . . . ad te convocare studeas. CAPIT. Bened. 3,153 apud primates -earum. **FORM. Senon. II 15** in nostra dioecise. VITA Corb. 33 per totam -en (-em, dioc-em, dioc-im, dy-im *var. l.*). **CONSTANT. METT. Adalb. 15** in suis (*sc. regis Heinrichi*) -is et diocesianis. INNOC. III. registr. 1,94 p. 138,17 scriptum <est> super hoc . . . universis populis in ipsorum (*sc. episcoporum*) dioc-ium provinciis constitutis. CHART. Traiect. 788 presbiteris in Traiectensi diochesi constitutis. *persaepe*. **β paroecia – (Land-)Pfarrei, Pfarrbezirk (de re v. Hinschius, Kirchenrecht. II. 1878. p. 262sq.)**: CONC. Merov. p. 21,3 presbyter dum dioc-im (diucensem, dy-im, diocisem *sim. var. l.*) tenet. p. 79,22 de his . . . clericorum personis, que de civitatins ecclesiae officio monasteria, deio-is (deiocisis, dioc-es, deocisis *sim. var. l.*) vel basilicas . . . suscipiunt ordenandas. **LAMB. LEOD. Matth. IV 2 p. 7^B** ut in unum -i qualibet coadunata cum reliquiis . . . ad urbem Trevericam properent *Galli*. CHART. Traiect. 396 p. 359,41 salva . . . dy-sum episcopi canonica iusticia. CHART. scriin. Col. A II 1 p. 238,22 hereditatem, quam habet in ista -i. *al.* **γ conventus – Konvent, Klostergemeinschaft**: **TRAD. Ratisb. 355 (a. 1028) abbatē Rihcholfo**, advocato eiusdem dioc-is Timone. WOLFHER. Godeh. I 25 p. 186,26 ne se in Gandeshemensem dioc-im . . . pontificali provisione intromitteret. 26 p. 187,21. **2 meton.**: **a oratorium, ecclesia – Gotteshaus, Kirche**: CONC. Merov. p. 94,19 si quis in agro suo aut habit aut postolat habere dioecissim (diocensem, diocisem, dioc-im *sim. var. l.*), primum . . . terras ei deputet sufficienter et clericos. VITA Elig. 2,20 p. 711,2 cum dies natalicius . . . Petri apostoli in dioc-im quandam (dioc-i quadam *var. l.*) haud procul a Noviomense oppido celebraretur. **b ius dioecesanum – Diözesanrecht, Diözesangerichtsbarkeit**: **CHRON. Hild. 14** dioc-im et potestatem super Gandeshemense territorium . . . retinuit *Godehardus*.

50 dioecetes (diocit-, diucit-), acc. -en (-in) m. (διοικητής) **1 gener. i. q. procurator, praefectus – Verwalter, Statthalter**: **COD. Karol. 82 p. 616,12** missi Gregorum duo spatarii imperatoris cum diucitin, quod latine dispositor Siciliae dicitur, in Lucaniae Acropoli descendentes. 83 p. 617,32. **2 eccl. i. q. praepositus – Propst**: **ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 990^A** si quis per nomen me queritat, ergo dioclen Arnoldum norit (*cf. p. 991^A Arnoldus* . . . rebus monasterii prepositus).

***diogda subst.** (διά et ὀδοός; *cf. δι' ὀκτώ*) *diecto, octava – Oktave*: **HEINR. AUGUST. mus. 76** secundus modus (*sc. proportionalium vocabulorum*) est, cum ex numero vocom . . . nuncupantur, ut diapason, quod dicitur de omnibus, vel -a, quod in eius spatio semper sunt VIII⁹ voces.

***diognus v. *diosmus.**

****dioliteri subst.** (*fort. corrupt. ex δροοπερις*) *trichomanes – Brauner Milzfarn (Asplenium trichomanes L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 490sq.)*: **GLOSS. III 540,49 St.-S.** -i i. polipodium steinvar.

***diomilisios v. 1. dia p. 549,54. diön v. divus.**

65 dioncosis (dyo-, diosc-), acc. -in f. (διόγκωσις) *tumor, turgor – Schwellung, Verdickung*: **AURELIUS 12 p. 706,30** ostendendum est duo genera esse sinancis, unum cum extumentia, aliud sine tumentia, neque enim aliter -in (dy- *cod. Vindob.*

Lat. 68) possumus dicere. p. 707,1 [cum -in,] (codd. Augiens. CXX, Vindob. Lat. 68, codicoconton ed. ex cod. Bruxell.) tonsillarum. p. 708,5 nulla est tumentia, quam Graeci dicunt -scosin (-in codd. Augiens. CXX, Vindob. Lat. 68). GLOSS. Salern. p. 12^a,8 -is (dioniosis ed., vix recte; cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 320) constrictio.

dionymus, -a, -um. (διώνυμος) 1 adi. i. q. duobus nominibus appellatus, dictus – mit zwei Namen benannt: HRABAN. univ. 3,1 p. 62^A Ozias ... -us erat, quia, qui in paralipomenon Ozias, idem in libro regum Azarias nominatur. 2 subst. neutr. i. q. nomen duas res varias significans – zwei verschiedene Dinge bezeichnendes Wort: DICUIL epist. cens. 213^a (cod. Paris. N. A. 1645 f. 12^c; c. 818) omonyma ... ac synonyma ponderum et mensurarum, hoc est vel -a sive trionyma ... initiatur.

dionysia (dyo-, -nis-), -ae f. (Διονυσία) 1 species quaedam gemmae – eine Edelsteinart: MARB. RED. lap. 58,1 nigra micat rubeis -a consita guttis (inde ARNOLD. SAXO fin. 3,28; spectat ad Plin. nat. 35,157). 2 intibus agrestis – Wegwarte, 'Zichorie' (Cichorium intybus L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 990sq.): CIRCA INSTANS p. 37a^f sponsa solis, eliotropia, intiba, cicorea, solsequium, -a idem est. ALBERT. M. veget. 6,321 florem habens cicorea azurinum ... , qui -isia (-a var. l.) vocatur. ALPHITA I p. 295,25 elyotropia, cuius flos est dy-a (sim. II p. 53,13 -isia).

?***diopicoma** subst. (orig. inc., ni subest dia et epithema) ?fomentum, cataplasma (calefaciens) – ?(wärmender) Umschlag, Packung: ANTIDOT. Glasg. p. 151,29 superfundit (sc. testas ignitas) pice liquida et redeat, qui patitur (sy. dysenteriam), qui -a siccet.

***diopistis** v. *diasprus. **diopolites** v. 1. dia p. 552,27. **diorecticus** v. diureticus. **diorobo(n)** v. 1. dia p. 549,60.64.

***dios** (deos, dyos) subst. (Δίος) nomen mensis Macedonicum, November – ein mazedonischer Monatsname, November: BEDA temp. rat. 14,20 vocatur ... apud eos (Graecos) ... November -os. CALEND. Karol. A p. 1451,8 duodecim Graecorum mensis -os (de-, dy- var. l.) ibid. al.

dioscosis v. dioncosis.

***diosmus** (-ogm-), -i m. (διωσμός) actio eiciendi, trudendi – das Heraustreiben: PS. HELIOD. chirurg. 6 circa plagatus genera III (sc. sunt chirurgiae operationum): -gmus, efelcismus et prismos, cataferismus et similia. 27 -gmus est, qui ex sagitta vulneratur et ibi remanet, ut in foris a[d] te <ad> illam partem eiciatur.

***dioster** subst. (διωστήρ) instrumentum ad eiciendum, trudendum aptum – 'Stößer', '(Heraus-)Treiber' (de re v. K. Sudhoff, Beitr. z. Gesch. der Chirurgie im Mittelalter. II. 1913. p. 615q.): ARS med. 6 p. 31,43 necesse est universorum ferramentorum nomina dicere ita: ... -r.

diota, -ae f. (cf. διώτος) amphora, cadus – Krug, Gefäß: GUMP. Wenc. 8 p. 216,41 -ae ... infusum (sc. mustum) ... inter clericos ... distribuit. GLOSS. II 338,19 St.-S. -a, vinarium vasculum, chuofa sive chruoc.

diotissim v. diu. **diotornus** v. diuturnus.

dipacio v. despicio. **dipersus** v. diversus.

diphryges (dysr-), abl. -i n. (διφρυγές) substantia aërosa duplici uestione confecta – durch zweifache Erhitzung gewonnene kupferhaltige Substanz (cf. Plin. nat. 34,135; de re v. D. Goltz, Studien zur Gesch. d. Mineralnam. 1972. p. 157sq.): PAUL. AEGIN. cur. 133 dysrygi (3,24,3 διφρυγεί) soluto illine ... nares.

diphthongus v. diphthongus.

dipinctus, dipingo v. depingo.

diplasius (dyp-, -ari-), -a, -um (-on). (διπλάσιος) 1 adi. i. q. dupliciter textus – doppelt gewebt: EPIST. Wibald. 325 missum est tibi examitum megalogramon -rion album. 2

subst. neutr. (t. t. mus.): a proportio, ratio dupla – Verhältnis von eins zu zwei (de re v. Die Musik in Gesch. u. Gegenwart VI. 1957. p. 1336sq.): MUS. ENCHIR. 14,3 si ambas (voces) per -on duplicaveris. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,193 dy-i octonas erexerat archia chordas. HEINR. AUGUST. mus. 76 prior modus (sc. vocabulorum consonantiarum) est

proportionalium vocabulorum, ut est duplum vel -um. MENS. MONOCH. 26 (VeröffMusHistKommBAdW. VII. 1989. p. 197) quicumque soni diapason symphonia consonant, ... distant -o, id est duplo constant. saepius. b secunda – Sekund: WA-

LAHFR. (?) carm. 50,1,10 nunc tibi (sc. patri) dy-um, nunc diapente sonet.

dipliceo v. displiceo.

diplois (dep-, dyp-, dysp-, -luis, -oys), -idis vel **diploida** (-oyda), -ae f. (διπλοῖς) amictus, amiculum, vestimentum (duplex) – (Doppel-)Umhang, Überwurf, Gewand (usu attrib.: l.13): 1 gener.: GLOSS. I 106,25 St.-S. depluidis (de-is c) caspan. TESTAM. Eberh. p. 94^a,33 Adalardus volumus, ut habeat ... de paramento capelle nostre ... planetam -oydam I de

cendalo. RADBOD. Mart. 2 non quaeritur a vobis ... -es (dys-es, lapides var. l.) sanguineo coco rubricatae, sed castitas cum humilitate. PETR. DAM. epist. 14 p. 147,8 -is, quam suscaepisti de helemosina comitis. THIOFR. Willibr. I 36 p. 482^C confusione sua sicut dy-e indutus occursum ... hominum verebatur (sc. caecus; sim. GREG. IX. registr. 384 p. 304,1 -e.

CHRON. Albr. a. 1229 p. 925,35 dy-yde [loci spectant ad Vulg. psalm. 108,29; v. et l.22]. saepius. v. et vol. I. p. 58,12. in imag.: RATHER. epist. 28 p. 159,1 pepercit animus -e vos (sc. clericos rebelles) confusionis induere. EKKH. IV. bened. I 51,25 spes est ossa viri sine fine decore potiri, Spiritui iungi

(gloss.: in die iudicii), nivea -e (gloss.: dupla veste) fungi (gloss.: carnis et anime gloria). CHRON. Lippold. 3 p. 547,48 abbas ... dy-e religionis amictus. 2 liturg. i. q. casula, planeta – Kasel: AGNELL. lib. pont. 40 pallio ex candida lana accepit pontifex, ut mos est Romanorum pontifici super -em (duplo idem var. l.)

indueret. **diploima** (dup-, dyp-, -pro-, -lam-), -atis n. (δίπλωμα) 1 de rebus (litteris) nuntiatis, notificatis: a proprie: a litterae (commendaticiae), epistula – (Empfehlungs-)Schreiben, Brief: ODILO SUESS. Seb. 14 (6) -ta ... demutari in expeditio-nem inclyti martyris Sebastiani obnixi deposcut (sc. Rodoinus comitesque). EINH. Marc. et Petr. I 1,15 non solum nostra sponte, sed etiam regali -e ... evocati ... sumus ... regressi. HINCM. annal. a. 878 p. 224,6 episcopi ... dy-a (-a P) papae in synodo porrexerunt. p. 227,4. RAIN. GAND. Gisl. 2 (MG

Script. XV p. 581,25) offerens legatus ... -a cum edictis imperialibus. saepe. β pactum, foedus – Vertrag, Vereinbarung: CONST. imp. II 153,1 (a. 1231) hoc est -a pacis benedite. ibid. al. γ instrumentum, charta – Urkunde: TRAD. Scheffl. 21^b p. 31,23 (post 806) extat ... vetus -a, eius tenor talis: 'eqs.'

b translate: α suasio, consilium – Empfehlung, Rat: GESTA Frid. I. imp. A p. 18,25 timuerunt milites de fratribus suis et du-e (duplamante var. l.) usi venerunt Terdonam eqs. β omen – Vorzeichen: ANNAL. Ianuens. III p. 43,1 que (naves) ad partes destinatas felici dipr-e navigaverunt. γ privilegium – Vor-

recht, Vergünstigung: VITA Richard 9 p. 285,22 iustus iste, quacumque ibat, semper ecclesiae suae -ta conquirebat. 2 de olla quadam ad balneum adhibita i. q. diplangium, vas duplex – Doppelgefäß: PAUL. AEGIN. cur. 260 in cavernam eius (radicis) mitte cere 3 II, olei squinini et coquens in -e (3,79,2 δι-

πλώματι) in mari. **diplosus** v. displodo. **diployda, diploys** v. diplois. **dipnoicus** v. dyspnoicus. **dipond(i)us** v. dupondius. **dipositus** v. depono. **diproma** v. diploma.

dipsacos (-on) subst. (διψακός) 1 dictamnus – Diptam (cf. André, Plantes. p. 90): GLOSS. III 487,36 St.-S. -os wizu-urz. 2 morbus, quo sitis vehemens exoritur – 'Durstkrankheit': PAUL. AEGIN. cur. 206 sitiunt immoderate, unde et -os (3,45,10 διψακός) appellata est passio. 3 dipsas – 'Durstschlange' (de re cf. l.70): GLOSS. Salern. p. 12^a,5 -on: genus serpentis (cf. notam ed. p. 49).

dipsane v. ptisana. **dipsas** (gi-, dyp-, dispas, disperas), -adis vel **dipsa** (gi-, gyp-, dyp-), -ae f. nom. sg. -sitis: p.685,21. (διψάς) 1 strictius i. q. serpens, cuius veneno sitis vehemens exoritur – 'Durstschlange', viell.: Avicennaviper (de re v. RE II A 1 p. 530sq.): MILO carm. 3,4,1,836 haec (sc. proles avaritiae) iecur ut vultur ... conrodit ... , ut dypsa mordente sitis haec ...

crescit. ALBERT. M. animal. 7,133 quidam (*serpens*) vocatur dyspas . . . , cuius venenum statim exsiccat humorem, qui est in corpore animalis, quod mordet, et sitiendo et bibendo moritur. 25,26. ALPHITA I p. 287,19 -s serpens est, cuius morsus facit homines . . . sitire, et inde dicitur a quibusdam . . . dyabetes . . . dipsatio, eo quod in tali passione homines multum sitiunt (*sim.* ALPHITA II p. 51,8 desperas). *in imag.*: CARM. didasc. 83 quos morsu ledit, sic torrida -s (*i. avaritia*) adurit tanta siccato afficiendo siti *eqs.* (*spectat ad Lucan.* 9,718). 2 *latius i. q. serpens (venenatus), vipera* – (*Gift*)-Schlange, Viper (*de basilisco quodam*: l. 11): ALDH. virg. II 808 gypsam (*gi- var. l.*), miseros quae . . . faucibus atris sorbuit indigenas, flammis combussit *Hilarion.* al. PAUL. ALBAR. carm. 6,6 instar . . . gipse conplectens *unio* colla puellae. CARM. var. III C 11,1,3 aspice, quod grunnit, loquitur, quod sibilat . . . , sus, homo, -s. *in imag. et per compar.* (*de diabolo*: l. 18,21): BONIF. carm. 1,304 heu miseri, talem . . . spernite gypsam (*i. luxuriam*). ALDH. virg. II 1431 iterum gypsa (*gi-*, *gipsas var. l.*) spiris sinuata malignis caerulea pestiferis extollit colla venenis. HRABAN. carm. 39,50,5 suasit hunc (*Iesum*) de lapide . . . sibi panem condere -itis. PETR. DAM. epist. 112 p. 280,4 vos (*sc. clericos*) non immerito fatear -es (*dispa- var. l.*) vel cerastes. VITA Bonif. II 2 p. 94,21 suadebant illum (*Bonifatium*) sui clerici . . . , uti cum tali gypsa (*i. Adelberto pseudopropheta*) disceptare desineret.

***dipsatio**, -onis f. (*cf. διψάς*) *morbus, quo sitis vehemens exoritur* – ‘Durstkrankheit’: v. l. 6.

dipsitis v. dipsas. [**dipsius** v. de et ipse.]

dipsnoecen v. dyspnoea. **dipsnoicus** v. dyspnoicus.

diptam(n)us, diptampnus, diptan(n)us *sim. v. dictamnus.*

diptica, dipticum v. diptychum. **diptimo** v. dictamnus.

diphthongus (*dyp-*, *dict-*, -*pht-*, -*to-*, -*gos*), -i f. (-on n.: l. 36) (*διφθόγγος*) *adi. in iunctura -a syllaba*: l. 44.

1 *vocales duae syllabam formantes* – Doppel-, Zwiellaut: TRACT. Micon. prol. 5 (MGPoet. IV p. 932) labor est illis (*invenibus*) in metris querere cuncta, quae nec habent positum aut dyptongon non retinebunt. CARM. Cent. 3,9 illud ‘au’ dyptongon convertitur in ‘o’ longum. REMIG. ALTISS. mus. 501,3 dyptongus dicitur dualis sonus. CHRON. Salern. 149 p. 157,5 heros . . . aliquando dominus, aliquando sacerdos, aliquando vir fortis . . . vel sapiens . . . ; cum dictongos . . . virum fortem et sapientem dicimus (*cf. Isid. orig. 10,2 aeros: vir fortis et sapiens*). GLOSS. IV 55,25 St.-S. dyptongus (-tongus c) zwiluter. *ibid. al. 2 per errorem i. q. φωνήεν, vocalis* – Selbstlaut, Vokal: ERCHANB. gramm. p. 111,7sq. -tongae syllabae Greco nomine dictae sunt, quod in eis duae -tongi (*sic pro ptongi, ut vid.*), id est duae vocales, iunguntur (*cf. Isid. orig. 1,16,2 binae vocales*). 3 ?*concentus, consonantia* – ?*Zusammenklang*: VITA Notkeri 12 p. 579^C bibuli gutturis barbara grossitas dum inflexionibus et repercussionibus et diaphoniarum diph-is mitem nititur edere cantilenam.

***diptio** (*dyp-*), -ivi, -ire. (*cf. diptychum*) *circumcludere, amplecti* – (*ein*)fassen: ΕΚΚΕΗ. IV. cas. 22 p. 58,2 analogium evangelicum . . . Hattonis sui de scriniis vestivit argento et dy-vit Salomo . . . ex auro electo.

diptoton n. (*δίπτωτον*) *nomen duplices formas casuales habens* – *Nomen mit doppelten Kasusformen*: SMAR. carm. 1,7,11 multa nomina monoptoton, -on plurima cedunt (*cf. Isid. orig. 1,7,33*).

diptych(i)um (*dyp-*, *dep-*, *dict-*, -*tic(i)um*, -*titium*), -i n. (-us, -i m.: l. 70; -a, -ae f.: l. 64) (*δίπτυχον*) *ferre plur.; sing.: l. 66. tabellae, pugillares duplices* – Doppeltafel, Diptychon: 1 *gener.*: PS. HIPPOCR. progn. A praef. p. 86 Democritus morem exposuit in cubiculum -itia eburnea conligata abentia *eqs.* ABBO SANGERM. bell. 3,1 clerice, -icas (gloss.: tabellas) lateri ne dempseris umquam. RATHER. Metr. 10 p. 25,534 in tuae perditionis . . . numquam inveniuntur, lemur nigerrime, dyp-tico . . . per foramen maxillae nimirum eieci (*fort. opp. ad Vulg. apoc. 3,5. 20,15 sim.*). 2 *eccl. et liturg. de libris memorialibus*: ORD. Rom. 7,16 orationes duae dicuntur, una super dypticos (depticios, -icios, -icos, dypticos *sim. var. l.*), altera post lectionem nominum. HADR. II. epist. 3 p. 700,2 vos (*sc. episcopi*) . . . procurantes . . . papam Nicolaum in codicibus

vel -icis (dypticis, dicticis *var. l.*) ecclesiarum vestrarum scribi. ΕΚΚΕΗ. IV. cas. 51 p. 114,27 in quod (*oratorium*) invehuntur cruces et cum -itiis capse. BERNOLD. CONST. libell. III 2 p. 61,32 antequam nomen eius (*sc. patriarchae noviter ordinati*) apud reliquas sedes in dypticis (*ex -icis corr. 3*) describi meretur. al. *meton. i. q. commemoratio mortuorum* – Totengedenken: LOH. NEAP. gest. 63 p. 434,26 ut in ecclesia Salvatoris omni die missa publica cum -icis celebretur.

dipundius v. dupondius.

10 **dipyrenum**, -i n. (*διπύρηνον*) *specillum biceps* – Knopfsonde: ARS med. 6 p. 31 necesse est universorum ferramentorum nomina dicere ita: . . . diripinum (bipernum K, deperinum G; *v. notam ed. p. 34*).

***diracino** v. *derationo.

15 ***diradico** (-aico), -are. (*ital. diradicare; v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 2577*) *eradicare, radicitus evellere* – *gänzlich vernichten, zerstören*: ANNAL. Ianuens. III p. 23,10 dominus Laçarius fecit . . . arbores et vineas Saonensium devastari et eos . . . usque in civitatis muralia -aicari.

20 **dirado** v. derado.

***diramio**, -atum, -are. (*ramus, cf. francog. vet. de(s)ramer; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. X. p. 47*) *decurrere, defluere* – *abgehen, herabfließen (usu medial.)*: TRACT. de aegr. cur. p. 229,37 quum emittitur sanguis a pulmone et ex pulmone habet originem et non a cerebro -tus, emittitur cum tussi . . . ; quum autem emittitur a pulmone in ipsum a cerebro -tus, in sola emissionem est tussis.

30 **diracae** (-cea), -ae f. (*Διρακαῖα*) ?*Vincetoxicum hirundinaria Medicus* – ?*Schwalbenwurz* (*cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 1152*): ALPHITA II p. 41,7 circa sive -ea similis est paritarie (*cf. Diosc. lat. 3,129; Plin. 27,60*).

dire v. dirus. **directa** v. dirigo.

directaneus, -a, -um. *rectus* – *gerade*: EPIST. Teg. I 4 qui (*Deus*) -o gressu vialique ductamine . . . dirigit secum . . . versantes.

directe, directim, directo v. dirigo.

directio, -onis f. 1 *de statu*: a *proprie (in imag.: l. 40)*: a *rectitudo* – *Geradheit (expressius i. q. proceritas* – *gerader Wuchs*: l. 42): CONST. imp. II 238 p. 327,28 (a. 1242) quales semitas ostenditis (*sc. cardinales*) errantibus, qui a -is gressibus deviat? ALBERT. M. veget. 6,109 fiunt ex ipso ligno (*sc. fraxini*) hastae lancearum propter fortitudinem et duritiam et -em ipsius. metaph. 11,2,23 p. 513,52 alias . . . tres (*sc. sphaeras*) dedit Calippus propter tria, quae apparent in eis, quorum unum est retrogradatio, secundum statio et tertium cursus -o. *ordo rectus, progrediens* – *fortschreitende, aufsteigende Reihenfolge*: ANON. minut. 1,3 p. 232,2 in omni multiplicatione tantumdem valet conversio quantum -o; sicut . . . idem mihi est, si dicam vel directim ‘ter quatuor’ vel conversim ‘quater tres’ . . . , sic *eqs.* β *cursus, regio* – *Verlauf, Route, Richtung*: METTELL. exp. Hieros. 5 capit. p. 115 -o itineris usque ad Ierusalem. MAPPA Ebstorf. p. 8^b que (*mappa*) . . . non parvam prestat legentibus utilitatem, vianibus -em. b *meton. i. q. linea recta* – *gerade Linie, Gerade*: PS. BOETH. geom. 798 diagoni . . . -o bissen numeretur quantitate. 2 *de actione*: a *proprie*: a *missio* – (*Ent*)-*Sendung, Übermittlung*: DONAT. Ermenl. 5 (MGMer. V p. 694,10) fratres . . . de . . . monasterio sancti Florentii praeveniendi eorum (*fratrum Antrensium*) -is (-em *var. l.*; *sc. perscrutatoris*) abstulerunt laborem. ABBO SANGERM. bell. praef. p. 77,13 huius eliminata -is (*sc. opusculi*) causa. EPIST. pont. Rom. 235 p. 469,30 in . . . Petri . . . apostoli ordinatione, benedictione, -e gentibus ad predicandum Christi evangelium. ACTA imp. Winkelm. I 919 p. 693,21 quantumcumque . . . dominantes exornet mandatorum modesta -o. β *reparatio, refectio* – *Ausbesserung, Instandsetzung*: ALBERT. M. pol. 6,6^c ‘qualiter bonus ornatus sit’, in civitate scilicet, ‘et’, supple: qualiter sit, ‘cadentium aedificiorum et viarum salvatio et -o’ (p. 1321^b, 21 διόρθωσις). b *translate*: a *regimen, moderatio, gubernatio* – *Leitung, Lenkung, Führung*: VITA Willeh. 5 p. 844^B cum deficientibus . . . viris regalis prosapiae feminea . . . ditione (-e *var. l.*) res administraretur publica. GUNDECH. lib. pont. p. 245,25 quinque episcopi omni illorum

-is numero ... in unum collecto centum annos compleverunt. ALBERT. M. animal. 1,58 habent (sc. grues) in volatu ducem, propter cuius -em ordine literato volare dicuntur. pol. 2,8^c p. 172^b,43 dicimus, quod non oportet eodem modo dari '-es' (p. 1271^a,8 εὐθύνας), id est, principatus alios dirigentes. *saepius*. v. et p. 689,60. *auctoritas, potestas – Befugnis, Berechtigung*: CHART. Gelr. 968 p. 935,2 (a. 1275) quam limitem ... dominus Rutgerus ... a nobili viro ... tenet in feodo cum ... antiqua consuetudine ac -e, palatione et distinctione praedictae limitis seu feodi. *β diligentia, accuratio – Sorgfalt, Gründlichkeit*: CONST. imp. III 66 (a. 1274) solent ardua ... perpensis digesta consiliis sentire potius celeritatis ex -e compendium quam pati dispendium tarditatis. *γ ?comprobatio – ?Be-, Nachweis*: TRAD. Frising. 1437 (c. 1031/39) tradidit ... Wolfolt ... predium ... cum omni usucapione, sicuti ipse in proprietatem possedit, excepta -e ipsius nobilitatis, si necesse sit, in manum ... advocati ... ecclesie. *c meton. i. q. res bene gestae, proventus – Ruhmestat, Erfolg*: EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 14,32 pro specie et pro multitudine et potentia et de -bus in preliis (cf. Chrysost. *serm. in epist. ad Rom.* 32,2 κατορθώματα).

***directivus**, -a, -um. 1 *sensu act. i. q. dirigens, gubernans, moderans, ordinans – lenkend, leitend, ordnend, regulierend*: *a gener.*: HUGO RIPELIN compend. 2,5 p. 43^b,39 stellae supremae ... materia sunt purissima ..., tempestatis et serenitatis concitativae, viarum navigantium -ae. *b philos.*: ALBERT. M. sent. 4,14,6 p. 417^a,37sq. distinguit ... Aristoteles in V Ethicorum duas species iustitiae, quarum unam vocat 'distributivam', alteram vero '-am' (p. 1131^b,25 διορθωτικόν); sed -a est illa, quae tantum satisfacit laeso, quantum excessit laedendo vel iniuriam inferendo (*sim.* eth. I 392 p. 331,15. *ibid.* al.). eth. I 96 p. 87,47 suasio ... 'est quaedam doctrinalis admonitio passibilitatis animarum -a'. *subst. neutr.*: ALBERT. M. eth. II 1,5,1 p. 57^b,6 ars et doctrina non sunt -a omnium, sed doctorum et artificum. *expressius i. q. praeceptum, mandatum – Befehl, Auftrag*: ALBERT. M. summ. creat. I 4,61,7 p. 661^a,17 per imperium opus (sc. angelorum) exit a Deo, et -um secundum formam utilis et honesti iterum redit in laudem ... imperantis. 2 *sensu pass. i. q. dirigi potest – einer der sich strecken, geraderichten lässt*: ALBERT. M. meteor. 4,3,5 p. 778^a,40 sunt ... homiomerorum mixtorum quaedam lenta et -a (p. 385^b,27 εὐθύνα), ut calamus et vimen. *subst. neutr.*: v. vol. II. p. 2159,68.

director, -oris m. 1 *rector, moderator, gubernator – Leiter, Lenker, Führer*: FORM. Flav. 44 p. 482,3 Christo propitio -e dirigentes communi voluntate ... consensimus (sc. *episcopus cum ceteris*), ut *eqs.* WOLFARD. Waldb. 3 praef. p. 254,19 ipsum (sc. *Deum*) utinam habere merear ducem cordisque exigui benignissimum -em, qui *eqs.* CONST. imp. III 77 p. 64,45 imperium ... in apostolice sedis vacatione sue destituitur -e salutis (*item* 78 p. 66,19). HIER. MOR. mus. 25 p. 188,6 ut ... unum ... praecentorem et -em sui constituent *cantores*. al. *magister, praepositus – (Lehr-)Meister*: HRABAN. epist. 1 p. 382,7 tu (sc. *Hatto monachus*) ... illum (sc. *qui librum rescribit*) ammonendo eius es -r. 2 *qui mittit, offert – einer der entsendet, darbringt*: GODESC. AQUENS. sequ. 17,3^b,2 tu ... es, Michael, iuxta aram templi -r incensi (*spectat ad Vulg. apoc. 8,3*). 3 *legatus, nuntius – Gesandter, Bote*: ARBEQ Corb. 11 missis utriusque -bus, videlicet ... Pippini et ... Corbiniani episcopi.

directum v. dirigo.

directura (der-, dric-, -ric-, dreit-, drit(t)-), -ae f. 1 *tributum, teloneum – Abgabe, Zoll*: DIPL. Frid. I. 356 p. 200,7 negociatores ... vadant per terram et aquam absque omni pedagio et drittura (*inde* CONST. imp. I 333 p. 474,22 drittura; *sim.* II 37,10 dritic-a. al.). ACTA imp. Böhmer 897 sine exactione ... et dritic-a. CHART. ord. Teut. 51 ut ... libere transire possint *fratres* ... nullam ... drituram ... exsolventes. CHART. Pruss. I 56 p. 42,30 (dipl. Frid. II.) liceat ... eis (sc. *fratribus*) ... -as (-am *var. l.*) per terram, in fluminibus et in mari, sicut utile viderint, stabilire. al. 2 *ius tributa exigendi – Recht auf Erhebung von Abgaben, Gerechtsame*: CHART. ord. Teut. 71

(a. 1229) in omnibus dri-is eidem casali pertinenciis (*sic*). 84 casale ... cum ... omnibus ... suis iuribus et deri-is.

1. ***directus** (-ric-), -us m. 1 *directio, regimen – Leitung, Führung*: CHRON. Austr. (MGScript. XXIV p. 70,40; a. 1177/94) quo usque -u Dei advenit ... Cholomannus. 2 *tributum, teloneum – Abgabe, Zoll*: ACTA imp. Winkelm. I 224 p. 207,43 (dipl. spur. Frid. II.) quod ... ei (*nobili*) ... de iuribus, -ictibus, lucris, emolumentis, honoribus ... infallibiliter respondeant. GREG. IX. registr. 394 p. 312,21 immunitatem ... a prestatione ... dationis, que -us vulgariter dicitur, ... vobis (sc. *civibus Gaetanis*) concedimus. ACTA imp. Winkelm. I 914 p. 687,29 ut ... nuncio ... aliorum victualium quantitas libere et absque -ictu curie preberetur. CONST. imp. II 394,4 rex Pisanos tractabit ... libere in personis et mercibus sine aliquo -ictu.

2. **directus** v. dirigo. **dirego** v. dirigo.

diremo v. dirimo.

direptio (-mtio), -onis f. *c. gen. obi.*: l.48. al.; *subi.*: l.24; *et subi. et obi.*: l.39.

1 *proprie: a gener.*: *a divisio, seiunctio, separatio – (Ein-)Teilung, Scheidung, Trennung*: BEDA ad Wicth. 6 cum hanc acquissimam anni inter aequinoctiorum -em ... Aristoboli verbis astruat (sc. *Anatolius*). SIGEB. GEMBL. chron. a. 453 p. 309,50 pugnatum est usque ad -em noctis. CHRON. Camer. 3,34 p. 547,22 Burchardus apud papam super -e Atrebatensis ecclesiae a Cameracensi gravem querimoniam intulit. TRAD. Garst. 192 (UB d. Landes ob d. Enns. I. 1852 p. 180,15) qui (sc. *vir discreti*) ... terminos silve demonstrantes ... se creverunt utrique loco partem suam; huius -is testes: *eqs.* *β discretio, differentia – Unterscheidung, Unterschied*: LIBRI Karol. 4,21 p. 540,35 nullo ... pacto in adorando utriusque imaginis, virginis ... sive animantis (sc. *aselli*), quaedam potest fieri -o. 4,23 p. 544,25 necessario magnam habent (sc. *nomina 'osculum' et 'adoratio'*) ab alterutro discretionem, cum et ipse res plerumque magnam inter se habeant -em. *γ direptio, praedatio, rapina – Plünderung, Räuberei*: ROD. GLAB. hist. 2,15 p. 78,24 vallaverat ... illud (*castrum beati Germani*) ... comitis exercitus necnon eiusdem loci familiares viri hostium ... metuentes sacri gregis -mtionem. 3,38 p. 160,21. GREG. CAT. chron. I p. 113,16 refert liber ... iniustas invasiones et impias -es. *b iur. i. q. disceptatio, compositio – Schlichtung, Beilegung*: DIPL. Conr. III. 57 p. 99^a,23 huic ... litis ac discordiarum felici -i ... hii ... testes interfuerunt: *eqs.* (*sim.* CHART. Eichsf. 269). CHART. Austr. sup. I 200 p. 297,1 -em controversiae ... proponimus (sc. *episcopus*). 2 *meton.*: *a caesura – Einschnitt*: HUCBALD. mus. 18 cum vox ab alio ... sono modico deflectitur aut erigitur intervallo veluti unius puncti -e (direptione *var. l.*). *b pars – Teil*: CHART. Babenb. 594 (c. 1096/1108) cuius (sc. *silvae*) -is ab ipso (*marchione*) ... super altare sancte Marię celebrata est traditio. cf. *dirimatio.

direptor, -oris m. *praedator, raptor – Plünderer, Räuber*: ROD. GLAB. hist. 5,8 p. 226,1 si qui ... de primatibus patrię huius loci rerum invasores seu -es increverunt. v. et p. 689,7. ***direptorius**, -a, -um. 1 *gener. i. q. dividens – teilend, trennend, Trenn-*: RHYTHMIMACH. 3,5 ultra lineam, quae vocatur -a. 10,2 ut ... mediestine linea interseratur, quae -a (direptoria *cod.*) vel divisoria appellatur. FORTOLF. rhythmic. 1,6 paginulam -am [directoriam Z] vocitare placuit. 2 *iur. i. q. dirimens, disceptans – schlichtend*: CHART. Wirt. III app. 11 (c. 1150) literas utrorumque (*abbatum*) testificatrices omnisque controversię -as interposui (sc. *abbas*).

1. **direptus**, -us m. *direptio, separatio – Trennung*: GESTA Camer. 1,51 (vs.) facto carnisque animaeque -u.

2. **direptus** v. dirimo. **diremtio** v. direptio.

direptio (-cio), -onis f. 1 *praedatio, rapina – (Aus-)Plünderung, Räuberei*: DIPL. Otton. II. 206 p. 234,20 ecclesiam rabida malorum -e atrociter ... audivimus laceratam. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 298,51 comites ... incendiis et totis rapinarum et pervasionum -bus in dominum suum ... grassati sunt. CASSUS Gall. cont. 26 aliis in -em et captivitatem abductis. *saepe*. 2 *iniusta ademptio, ablatio – unrechtmäßiger Entzug, Wegnahme*: TRAD. Ratisb. 291 (c. 1010/20) siquis ... traditionem

[Gansweidt]

infringere seu aliqua -cione velit violare. DIPL. Arnulfi 137 p. 207,24 (spur.) de iniusticia in decimarum -e . . . illata. CHART. Welt. 3 p. 104,36 quicumque ad illorum (*bonorum*) -cionem manum extendere presumpserit. *al.*

direptor, -oris *m.* 1 *praedator, raptor, fur – Plünderer, Räuber, Dieb*: LEX Baiuv. 15,3 si de commendatis rebus apud -em (direptorem, rectorem, ereptorem *var. l.*) aliquid . . . reperierit *dominus*. RATHER. c. Bucc. (QuellForschItArch. 29. 1938/39. p. 19,11) ex advocato omnium bonorum -em, ex tutore adversarium . . . sensit (*sc. Ratherius Bucconem*) . . . debachantem. ANTON. consecr. (MGScript. XV p. 984,1) anathematis vinculo praesul obligavit sacratī monasterii violatores et eius rerum . . . praesumptores et -es. CONST. imp. II 405,16 lacere partes imperii occupatricibus exposite manibus -um (directorum *var. l.*). *al.* 2 *qui iniuste aufert, ablator – einer der unrechtmäßig entzieht, wegnimmt*: CHART. Sil. D I 49 p. 30,32 (a. 1177) ut restituantur pristinis possessoribus, quicumque pervasa fuerint a -bus *eqs.*

1. **direptus** *v. diripio*. 2. **direptus** *v. dirimo*.

diresis *v. diaeresis*. **dirgo** *v. dirigo*.

dirictura *v. directura*. 1. **dirictus** *v. dirigo*.

2. ***dirictus** *v. 1. *directus*. **dirigesco** *v. derigesco*.

[**dirigibilis** *v. diligibilis*.]

dirigo, -rexi, -rectum, -ere. *script. et form.:* der-: p. 691, 24.39.693,2.12.24. *praes.:* dirigit: l. 56. -reg(o): l. 47.63.64. p. 690,21.691,27. *al. partic. -iens:* l. 61. *inf. -ire:* l. 64. *adde FORM. Bitur. 12. perf.:* -eg(i): l. 65. -es(i): p. 690,19.23. -ecx(i): p. 690,24. -exs(i): p. 691,39. -ecisti: EPIST. Teg. I 4 (a. corr.). -exti: VITA Leod. 1,691 (MGPoet. III p. 24; ex Verg. Aen. 6,57). *partic.:* trict(us): p. 693,5.24. drit(us): passim, e. g. p. 691,55.692,26.71.693,6. drit(us): p. 693,6. drit(us): p. 692,54. dirict(us): p. 691,48.693,12.21.24. *depon.:* l. 68. *adde DHUODA lib. man. 1,1,14. usu medial.:* p. 690,41.42.45.691,23.31; *refl.:* p. 691,30; *absol.:* l. 60.71. p. 687,46. 690,64.691,30. *al. c. praep.:* ab: p. 690,52. in c. acc.: l. 47. 50. *post.:* l. 67. *pendet enunt. vel acc. c. inf.:* p. 690,28. *partic. praes. usu subst.:* l. 60. *confunditur c. diligere:* l. 68. p. 690,9.

I trans.: A *de actione ad rectum revocandi:* 1 *proprie et in imag. i. q. rectum reddere – gerade machen, begradigen*: THIETM. chron. 6,47 plumbum, quo murus mensuratus -itur. UDALSC. Adalb. p. 8,30 crura curva ac pene arida -untur. MIRAC. Annon. 1,24 digiti in palmam retorti tactu sacri brachii -i sunt. CHART. Eberb. 129 (epist. papae) recta regimus et -imus indirecta (*item* CHART. Heist. 50). *expressius i. q. redigere – machen (zu):* HUGEB. Willib. praef. p. 87,35 alter (*sc. Wynne-baldus*) recte soliditatis iter arripiens, prava -egens (*-ens var. l.*) in directa (indirecta *ed.*) asperaque ferocia politer planitans (*spectat ad Vulg. Luc. 3,5*). ERMENR. Sval. 4 vox in deserto clamantis -xit viam asperiorum in planiorem (*spectat ad Vulg. Is. 40,3sq.*). 2 *translate:* a *corrigere, emendare – berichtigen*: HROTSV. Mar. 5 incultos dignanter -e (*sc. Gerbirg*) stichos. b *sanare, iuvare – heilen, helfen*: VITA Elig. 1,27 capit. p. 666 ubi Gamappio vico claudum -xit (*erexit var. l.*). BOTAN. Sangall. 2,6 herba maurella dragma I cum vino dabis ei (*sc. turbato de via*) bibere, mire dirgit. *al.* B *de directione locali:* 1 *obi. homines:* a *ducere – führen*: ANNAL. Xant. a. 816 imperator -xit suum exercitum contra Sclavos (THEGAN. Ludow. 15. *al.*). ALBERT. M. div. nom. 1,33 p. 18,24 'manuductio', idest directio sive -ens. b *delegare, destinare – abordnen, entsenden*: CHRON. Fred. 4,51 Chlotharius legatus -iens ad Charoaldum (*sim. RHYTHM. 145,13,2 utroque parti rex . . . iubet legatos -egere. persaepe*). FORM. Marculfi 1,27 ipso . . . ad nostram -egire (*-ere var. l.*) studiatis presenciam. EPIST. Alcuin. 100 p. 145,31 eum (*presbyterum*) . . . Romam -egimus (*sc. Karolus; -ximus corr. m. al.*). VITA Bav. II 2,251 illum (*presbyterum*) post proprium -xit Bavo ministrum (*v. notam ed.*). CHRON. Noval. 2,11 p. 93,27 ut diligeretur illic . . . pater sapientes fratres. *persaepe. v. et p. 690,34. dimittere – entlassen, gehen lassen*: WILLIB. Bonif. 4 p. 14,15 cui (*viro sancto*) et nuntium rex et legationis notitiam inposuit et . . . -xit cum pace. c *instruere, parare – auf-, bereitstellen, rüsten*: WIDUK. gest.

3,44 p. 124,16 secundam tertiamque legionem -erunt Boioarii, quibus prefuerunt prefecti ducis. 2 *obi. res:* a *erigere – auf-richten*: MAPPAE CLAVIC. 213 illam (*virgulam*) . . . in altum -as . . .; virgula . . . -ta vocatur cathetus, collocata basis. b *regere, intendere – (bin)richten, -lenken*: HUGEB. Willib. 3 p. 91,24 gressum -bant germani in altum (*sim. WETT. Gall. 26. al.*). RADBERT. corp. Dom. 22,142 necesse est ab omnibus peccati operibus vacare purificationemque mentis ad Deum -ere (*diligere P*). ANON. geom. I 3,4 -e intuitum per utrumque foramen mediclinii. WIPO gest. 1 p. 9,27 ad restaurationem imperii aciem ingenii . . . -xit imperatrix. ALFAN. premn. phys. 23,13 p. 145 ut . . . sanguis . . . in nutrimentum -atur (*PG 40,696B διανέμεσθαι*) reliquis membris. ALBERT. M. animal. 1,543 secunda *substantia pulmonis* . . . est arteria venata, quae in ipsum a corde -itur. *saepe. opponere – entgegenhalten*: WALTHARIUS 974 -to obstamine scuti impegit Francus calibem. c *mittere, deferre – schicken, übersenden, erteilen*: FORM. Marculfi 1,40 quas (*sc. pignora*) illuc per eodem (*sc. missum*) -simus (*-ximus var. l.*). EPIST. Alcuin. 100 p. 145,36 quas (*pe-tras*) vestra (*sc. regis Merciorum*) flagitabat reverentia vobis -egi. HRABAN. epist. 27 p. 441,16 quas (*litteras*) ad parvitatem meam -ere voluisti (*sc. episcopus; sim. DIPL. Conr. II. 259 p. 358,23 epistola . . . -s<i>st<e>*). EPIST. Teg. II 151 literas . . . -cxī. *saepe*). THANGM. Bernw. 5 infirmis . . . fratribus . . . benedictionem de manu sua -bat hilariter. EPIST. Hann. 17 p. 39,31 ne . . . tam insolita et dura mandata . . . amodo assuesceretis (*sc. Gregorius papa*) -ere. *persaepe. v. et l. 57. p. 692,17. pendente enunt. vel acc. c. inf. i. q. nuntiare – melden, mit-teilen (lassen)*: COD. Karol. 11 p. 506,26 ut nimis velociter . . . Desiderio regi obtestando . . . -ere iubeas (*sc. Pippinus rex*), ut *eqs.* 14 p. 512,6 -xit . . . nobis (*sc. papae*) . . . bonitas vestra (*sc. Pippini regis*) per suos affatos sibi innotesci adversantium causarum eventus. TRAD. Ratisb. 20 p. 26,30 advenit . . . liber homo . . . ab . . . Ternodo -tus ad . . . episcopum . . . et . . . retulit ea, quae sibi fuerant imperata, eo quod -erit Ternodus, quomodo *eqs.* d *conicere – werfen, schleudern, schießen*: WALTHARIUS 1288 primus maligeram . . . hastam -xit Hagano. WALTH. SPIR. Christoph. I 25 cum . . . illi (*sagittarii*) crebrius sagittas in sancti viri terga -rent. e *medial. i. q. porrigi, protendi – sich erstrecken, hinziehen*: DIPL. Otton. III. 336 fundum . . . cum . . . affinis . . . -itur in Fertonium. DIPL. Heinr. II. 418 quae (*forestis*) . . . inde sursum -ta quamdam villam . . . attingit. ACTA civ. Kil. 415 resignavimus (*sc. Iohannes cum filio*) filio meo . . . domum proximam . . . advocatisse, sicut area directa -itur. C *de directione in aliquem statum, ad aliquem finem:* 1 *obi. homines:* a *designare, eligere – bestimmen, (er)wählen, ernennen (zu)*: ANNAL. Xant. a. 868 p. 25,16 veteranus piscator sagena predicationis Europico ponto -tus. DIPL. Otton. I. 55 Hadamaro abbati ab apostolica sede -to. ANNAL. Laub. a. 1063 (MGScript. IV p. 20,31) Romae -ti sunt papae duo, Parmensis episcopus et Lucensis. b *munire – schützen, wappnen*: EPIST. pont. Rom. sel. I 5 p. 61,4 ut . . . -ti a diabolicis telis . . . pertingatis (*sc. clerus et plebs*) ad palmam. 2 *obi. res (mancipium: l. 69):* a *disponere, ordinare – einteilen, regeln, ordnen*: WILH. HIRS. const. 2,34 p. 1089^A primo horologium -it et ordinat apocrisarius. NOTAE Corb. (Bibl. rer. Germ. I p. 72,19) cuique obeunti tres solidos -ent *fideles*, quos custos ibi obitum -ens recipiet et pro anima fratris . . . in luminariis . . . expendet. CONST. imp. III 211,2 quatinus . . . taliter vestra negotia -atis (*sc. civitas*), ut *eqs.* b *promovere – fördern*: DIPL. Conr. II. 291 p. 412,32 (spur. s. XI.²) regni statum mei augmentare ac -ere veraciter existimamus. CHART. Mog. A II 225 p. 408,14 eorum (*coepiscoporum*) . . . facta, quanto magis onestate sunt insignita, tanto magis -ere et -endo . . . confirmare. c *dare, tradere, attribuire – übertragen, zuweisen, zuteilen*: DIPL. Otton. II. 211 ad abbatiam . . . quendam nostrae proprietatis locum . . . -endum concessimus. TRAD. Brixin. 571 quod nec ipse episcopus vel aliquis hominum . . . Albertum deinceps alicui posset -ere. CHART. Raitenh. 254 liberalitatis actio, que sua beneficia sic ordinate -it, ut *eqs.* d *commendare, committere – anvertrauen*: HERM. AUGIENS. gloss. Rom. 1,13 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p.

38) vetitus est (sc. Paulus) a spiritu Iesu loqui verbum Dei in Asia, cui tamen postea -batur predicatio. e *monstrare* – *weisen, zeigen*: HROTSV. Abr. 2,3 numquam occidit stella, sed navigantibus recti semitam itineris -it. D de *directione spirituali, regimine*: 1 obi. *homines i. q. gubernare, moderari, procurare* – *leiten, regieren, Sorge tragen (für)*: DIPL. Ludow. Germ. 49 rex cappellam . . . diacono commendavit -ere et revestire sanctum Stephanum et . . . episcopum. GERH. AUGUST. Udalr. prol. l. 22 ut . . . sensum meum -ere dignetur Deus. CONST. imp. III 100 p. 90,21 utiliter regio regitur, dum directi rectoris ducatu -itur (-untur var. l.). al. v. et p. 686,34. 687,5.46. 2 obi. *res i. q. bene gerere, recte tractare* – *erfolgreich betreiben, beherrschen*: ALFAN. premn. phys. 1,91 p. 22 omnem disciplinam et artem et regulam -it (sc. homo; PG 40,533^A κατορθοῖ).

II *intrans. (medial.: l. 23,31; refl.: l. 30)*: A *gener.*: 1 *proprie*: a *proficisci, ire, se conferre* – *ziehen, reisen, sich begehen (nach)*: CHRON. Fred. 3,6 Constantinus fugam vertens Aetialium -it. cont. 25 Lucca castrum -unt (diruunt var. l.) atque funditus subvertunt *principes*. ADAM gest. 4,35 p. 271,2 sive in Angliam -as (dirimas var. l.), sive in Scotiam flectere velis. ANNAL. Hild. a. 1104 p. 51,29 cum . . . simul in via essent -ti (sc. comes et praepositus). al. b *ordine consistere* – *Aufstellung nehmen*: HIST. Daret. p. 197,2 de-erunt acie et pugnaverunt Graeci cum Troianis a mane usque solis occasum. 2 *translate*: a *se con-, advertere* – *sich wenden (an)*: FORM. Morb. 13 nos pro grande fiducia ad vestros -egimus, deprecamur vobis publiciter, ut eqs. b *se accomodare (ad), sequi* – *sich richten (nach)*: LIBER diurn. 45 p. 33,16 in ipsa (sc. vita episcopi) . . . -ant (se erigant, se -ant var. l.) filii. SPEC. virg. 3,9 ut sic -aris ad precepta, quo pervenias ad promissa. B iur. i. q. *secundum sacramenti formulam iurare* – *nach der Eidesformel schwören*: LEX Ribv. 69,1 quod si verbis non -erit (dixerit A 12 a. corr., dixerit var. l.), omne repetitione cum legis beneficium studeat reformare. 71,3 si non -erit (-xit, dixerit, -erit verbum, dixerit verbum var. l.), tam ipse quam iuratores sui . . . cum XV solidos restituant. DIPL. Merov. I 126 ligibus visus fuit adimplissit et tam ipse (Amalgarius) quam et hamediae suae diliguas (i. de linguas) eorum derexsissint (sim. FORM. Senon. I 17. 22).

adi. *directus*, -a, -um. I *proprie*: A *rectus, ὀρθός* – *gerade, direkt, unmittelbar*: 1 *in univ.*: a *gener.*: AETHICUS p. 195,6 ille (Aethicus) reprehendit ignorantes, nisi tantomodo in fisica -a discernentes. RIMB. Anscar. 19 p. 43,22 ad urbem . . . -o itinere properarunt Dani (sim. THIETM. chron. 3,3. al.). GERB. geom. 4,4 usque in lineam -am, (lineae defectum var. l.) coarctari valet *acutus angulus*. ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 774,41 debet Landus reficere murum -ictum. ALBERT. M. veget. 4,75 ad -um solis respectum versus orientem. metaph. 2,5 p. 95,51 sive secundum ('-am theoriam', (p. 994^a, 2 εὐθυωρίαν) unam . . . eiusdem modi causam accipiamus sive eqs. saepe. v. et p. 690,45. 692,43. in *imag.*: IOTS. Odil. prol. p. 141,10 regula ecclesiastica, tanto dicendorum materia sublimior, quanto spei certioris -ior, sanctorum . . . describit opera. b *publ. et iur.*: ANNAL. Ianuens. II p. 134,12. per drictum f e u d u m . . . eum (marchionem) investierunt consules (TRAD. Ratisb. 1057 p. 539,27 -o feodo. al.). CHART. Sev. Col. 16 p. 30,6 refuto (sc. civis Romanus) tibi (sc. canonico) . . . omne ius et omnem actionem utilem et -am (sim. CONST. imp. II 424,19. al. v. et vol. I. p. 132,26). CHART. Friburg. 185 p. 157,3 quorum (bonorum) possessionem aut proprietatem, item utile dominium habeo (sc. vidua) vel -um. al. 2 acc. sg. *pro adv.*: DIPL. Loth. I. 140 p. 314,16 (spur.) quomodo . . . vadit (sc. finis) -um in ipsu fossatu iusta ecclesiam. v. et p. 693,63. B *situs, positus* – *gelegen*: CHART. scrib. Col. B 419 (c. 1240) aream, que -a est versus plateam Gallicorum. C *aequus* – *gleichmäßig, ausgewogen*: CARM. de mus. 241 nec sat dura neque mollis debet esse vocula, sed -a, que equari possit cum terminibus.

II *translate*: A *gener.*: 1 *sanus, bene dispositus* – *vernünftig, richtig, ordentlich*: IONAS BOB. Columb. 2,19 p. 273,20 respondent puellae se telis fore stimulas diaboli et mentes nequaquam habere posse -tas. WOLFHARD. Waldb. 4,6

p. 316,3 si . . . gratissimum -i . . . faminis donum percipere mereretur *mutus*. 2 *diligens, prudens* – *sorgfältig, genau, umsichtig*: EKKHE. IV. cas. 127 p. 246,4 scriptor -issimus, doctor summe planus, pictor ita decorus, ut eqs. v. et p. 691,11) 3 *exactus, definitus* – *genau bemessen, festgelegt*: ANON. pos. disc. p. 190,32 omnes . . . notae discantus sunt mensurabiles per -tam brevem et -tam longam. B iur. i. q. *legitimus* – *rechtmäßig*: TRAD. Frising. 88 (a. 778) per manum . . . heredis -i Liutfridi presbiteri.

10 *subst. 1. directus*, -i m. *nuntius, legatus* – *Bote, (Ab-)Gesandter*: ARBEO Corb. 5 alii pro semet ipsis multa detulerunt, alii per -os exenia transmittabantur. al. TRAD. Ratisb. 203 vestituram . . . Palduuinus monachus -us accepit.

15 2. *directa*, -ae f. 1 *epistula, litterae (salutatoriae)* – *Brief, (Glückwunschk-)Schreiben*: FORM. Marculfi 2,44^{tit}. quomodo ad regi, regina vel ad episcopo pos nativitate Domini visitacionis -as scribatur, (visitatio dirigitur var. l.). CATAL. biblioth. A III 86 p. 343,37 Ysidori -a ad Braulionem episcopum. 2 *ordo* – *Stand*: CHRON. Ebersh. 3 p. 433,36 his . . . curtibz subiecta familia trifarie secernitur: prima ministerialis, que etiam militaris -a (recta var. l.) dicitur, adeo nobilis et bellicosa, ut eqs.

25 3. *directum*, -i n. I *gener.*: A *in locut. adv.*: 1 *in -um, ex -o sim.*: a *recta via, recte* – *gerade(aus)*: DIPL. Merov. I 80 de . . . ripa fluminis in -um leuvas tres de silva nostra . . . concedimus (sc. rex) ad possidendum. CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,42 de ipso vado in dricto usque in . . . flumen. TRAD. Weihenst. 15^b p. 14,42 a . . . ponte per -um usque in . . . silvam. CHART. archiep. Magd. 362 nos (sc. archiepiscopus) civibus . . . decem loca tentoriorum ex -o iuxta sepem . . . donavimus. 30 al. de *ductu vocis*: AUREL. REOM. mus. 16,34 antiphona . . . non elevabitur in medio versus psalmi, sed in -um canetur (cf. 16,22 recto canitur tramite). b *e regione* – *gerade gegenüber*: REINHER. PADERB. comput. 1,19 Mars ex -o Iovis visus est, ita ut non duae, sed una stella esse viderentur. BURCH. URSB. chron. p. 113,19 stella . . . aliquantulum declinans in occidentem in -o sideris illius, quod vocant astrologi coronam Ariadne. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 69,19 nares sunt duo foramina in superiori parte rostri, unum in -o alterius. al. c *secundum ordinem, ordinatim* – *der Reihenfolge entsprechend, der Reihe*

40 *nach, hintereinander*: VITA Liutg. III 1,676 Liudgerus igitur suam (sc. episcopi), sicut dicitur, vicem . . . egit in -o. VISIO Godesc. B 22,1 domus . . . sic ordinate erant, ut in -um, non in transversum posite . . . per directam lineam in infinitum tenderent. d *statim, confestim* – *sofort, sogleich, unverzüglich*: 45 CONSUE. Vird. 15 statim . . . dabuntur . . . signa ad vespas, quae . . . in -um canentur. 16 nutu in -um arripit *diaconus* legere. *continue, sine intermissione* – *ohne Unterbrechung*: CONSUE. Trev. 48 fratres tantum tres lectiones cum totidem antiphonis et psalmis in -um psallant. 2 ad -um: a *prorsum* – *vorwärts*: HRABAN. cruc. C 26,159 qui (versus) ad -um hexameter est et reciprocus . . . fit idem pentameter. b *legitime, iuste* – *rechtmäßig, mit vollem Recht*: CHART. Tirol. 398 p. 200,30 (a. 1181) episcopus . . . investivit domnum . . . de toto hoc, quod habent . . . per feudum . . . ad totum et dritum, ita ut eqs. B *singularia quaedam*: 1 *rectum* – *das Gerade*: VITA Pirmin. II 6 venienti viam paravit Domino, prava mutans in -um et aspera in vias planas. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 298,31 iste (rex) iuste iudicans, cum rigore iustitiae prava quaeque in -a reformans. v. et p. 689,48. 2 *longitudo* – *Länge*: AETHICUS p. 146,15 lamia naves prolixa in -um in ipsum mare birremicum. 3 *planities, loca plana* – *Ebene, ebenes Gelände*: AETHICUS p. 242,12 flatum ventorum se vidisse . . . inquisiens . . . et a facie ventorum in -um venas dare et aquas discurrere. p. 243,9 illam aquam subterraneam in -um (-u var. l.) per terram levantam. 4 *decursus, alveus* – *(Fluß-)Lauf, Bett*: DIPL. Constantiae 43 p. 136,14 vadit *via publica* recte usque ad nemus et <v>adit iuxta nemus usque ad -um Rivi Validi.

II *publ. et iur.*: A *ius, lex* – *Recht, Gesetz*: 1 *in univ.*: BONIF. (?) paen. p. 430,20 si ipse aliquid de malo ingenio habet aut de furtu aut de aliqua causa contra -um (sim. FORM. Bitur. 14 in contra drictum. al.). COD. Laresh. 228 si per drictum deberet adtingere ad villam . . . marcam. al. de *iure adhibito*:

FORM. Marculfi 1,21 ut . . . vir ille . . . unicuique pro ipsum . . . de-um faciat (cf. 1,23 iusticiam reddat). FORM. Senon. I 17 sic mihi Deus -um dedit, ego ipso de arma mea percussi eqs. FORM. Morb. 17 ut tu stare facias aput nostro fasallo . . . de illa causa . . . , qualiter vel nos nostro tricto recipiamus. FORM. Sal. Merk. 51 ut iustitias vel drictum (dristum *cod.*) in nostro ministerio facere debeamus. al. 2 *auctoritas, potestas* – *Berechtigung, Befugnis*: DIPL. Karoli M. 102 p. 147,8 nec ipse (*episcopus*) nec pars ecclesie . . . sancti Marie . . . nullum drictum habebant, per quid ipso . . . monasthyrio habere potuissent. GREG. CAT. chron. II p. 212,25sq. ut perdamus (*sc. conventus Farsensis*) nostrum drictum de Catino seu Luco et eorum pertinentiis. DIPL. Frid. I. 904 p. 164,15 imperator . . . investivit dominum . . . de . . . omnibus -is et iuribus. al. B *tributum, teloneum* – *Abgabe, Zoll*: CONST. imp. I 211,7 ut . . . nullum drictum, nullum pedaticum . . . dent homines (*inde* 337,7). ANNAL. Ianuens. II p. 100,17 Ianuensibus dactam vel drictum . . . remisit comes. ANNAL. Ianuens. III p. 56,5 quod ab hominibus Ianue et de districtu drictum cathene acciperet *imperator*. ALEX. IV. registr. 414 p. 373,1 quod ad alicuius portuatici vel plateatici . . . sive cuiuslibet alterius iuris seu -icti . . . <solutionem> nullatenus teneantur *cives*. al. C *vadimonium* – *Bürgschaft*: PACTUS Alam. 21,5 nisi humicida suus ei in curte . . . fuerit et pro ipso nullus offerit drictum (-um, trictum, dericto *var. l.*; iustitiam *rec. B.*), si sequenter ipsum currit, hoc non est requirendum.

adv. 1. *directe*. *recta via, recte, immediate* – *gerade(aus), -wegs*, *direkt, unmittelbar*: 1 *de loco*: DIPL. Otton. II. 288^a p. 338,3 quomodo -e pergit (*sc. terra*) per . . . montem. TRANSL. Eug. Tolet. add. 3,5 cervula . . . per mediam . . . villulam -e cucurrit. CHART. Eberb. 100 p. 192,13 ad lapides finales -e in medio positos. CHART. Mehl. 312 p. 300,17 terminus erit fagus . . . et sic -e, quod vulgo dicitur rarecth, ad stagnum. ALBERT. M. veget. 4,75 citius . . . crescit *planta*, eo quod calor solis -ius et diutius manens super eam . . . movet humidum. *saepe*. *in imag.*: CAES. HEIST. hom. I p. 139^a,42 quodquod . . . boni, quantum ad apparentiam, in mortali existentes faciant, per hoc non -e, sed oblique in semitis Dei ambulant. 2 *de ratione, modo*: a *in univ.*: CONST. imp. II 200,3 (a. 1236) super hoc (*sc. ut Italiae medium ad obsequium imperatoris redeat*) crucis negotium -issime procuratur. ALBERT. M. bon. 489 p. 255,54 hoc (*sc. per fluctuosum vitae pelagus transitus*) . . . videtur -issime fieri per prudentiam agendorum. summ. theol. I 20,80,2,1 p. 861^b,43 ergo videtur, quod -e praecepit *Deus* eum (*sc. filium Abrahae*) occidi. al. b *per se, ex propria persona* – *selbst, in eigener Person*: CHART. Lux. III 316 p. 343,31 (a. 1260) furnum bannalem . . . contulit (*sc. avunculus*) . . . cenobio, a quo nec -e nec indirecte arcebitur homines nostros. CHART. episc. Hild. III 174 ita quod nec ipsi . . . nec aliquis alius ex parte eorum (*fratrum*) -e vel indirecte debet . . . bona inpetere. EPIST. Praed. 62 quicumque frater -e vel indirecte . . . se mitti procuraverit. DAVID expos. reg. 5,94 mutuum . . . non possunt fratres -e contrahere. c *paene, omnino* – *ganz und gar, geradezu*: ALBERT. M. veget. 1,161 unius (*arboris*) . . . folia sunt -e sicut trifolium . . . , altera autem habet -e folia malvae parvae. 3 *de statu i. q. convenienter, iuste* – *ordnungsge-mäß, ordentlich*: CHART. Brand. A XIV 18 p. 15,11 (a. 1278) donec edificia . . . -e posita a consulibus dinoscantur. 4 *de tempore i. q. statim, confestim* – *sofort, unverzüglich*: TRAD. Patav. 1036 (a. 1240/45) post mortem eius (*mulieris*) ad ecclesiam nostram -e rediret *praedium*.

2. *directim*. *recte* – *gerade*: 1 *de loco*: ANON. geom. I 3,6 solis . . . radio per utraque foramina halhidadae -m (*directum var. l.*) inmisso. GERB. geom. 5,10 linea, quae in una parte figuratur -m et non oblique iacet. CHART. Austr. sup. I 82 p. 119,1 a quibus et in quibus (*terminis ecclesiae s. Floriani*) ad terminos Lauriacensis parrochie -m permaneant *termini capellae*. al. 2 *de ordine, serie i. q. ex ordine, ordinatim* – *der Reihe nach, nacheinander*: EKKEH. IV. cas. 146 fratribus hinc inde . . . in lateribus ecclesie -m statutis. HAIMO BAMB. chronogr. p. 192,23 videsne . . . , quam plane ac -m . . . occurrant XI epacte. v. et p. 686,49. 3 *de tempore i. q. mox, statim* – *alsbald, so-*

gleich: MIRAC. Bert. 4 sine divertendi ad propria desiderio -m locum sanationis suae revisit (*sc. surdus et mutus sanatus*).

3. *directo*. *recta via, recte* – *gerade(aus)*: ANON. geom. I 4,48 sic -o illuc, ubi basis et hypotenusa iunguntur, oculum apponas.

**dirimatio* et **dirimitio* (-cio), -onis f. (*dirimere, dirimare*) *decretio, determinatio, definitio* – *Entscheidung (über), Festlegung*: EPIST. var. I 15 p. 517,26 disputationis exhibitio nodosa licium adligatione contorta sacerdotali . . . desiderabat enodatim -atione resolvi. CHART. Diess. 32 (c. 1170/1250) ut memorie posteritatis . . . finium -icio strictiori distributionis funiculo facta . . . expresse commendaretur. cf. *diremptio*.

**dirimatum*, -i n. (*francog. vet. rimer; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 717^bsq. et DuC. s. v. dirimare*) *poesis (romanice composita) in versuum clausulis inter se consonantibus consistens* – (*auf Romanisch verfaßte*) *Reimdichtung*: ROLAND. PATAV. chron. prol. p. 8,9 forte non erit . . . delectabile minus aliquibus . . . id, quod de modernorum . . . laboribus scriptum per Latinum invenient, quam quod de gestis nobilium antiquorum audiunt per vulgare, quod -um vulgo dicimus et Romanum.

dirimo (der-), -emi, -emptum, -ere *vel rarius (per confusione m c. rimare, ut vid.) dirimo* (der-), -atum, -are. *script. et form.*: *praes.* -rem(o): p. 695,19. *perf.*: -rim(i): l. 39. p. 695, 46. -mps(i): l. 43,52. *partic.* -mtus: p. 695,41. *depon.*: l. 64, 72. *usu absol.*: l. 64. p. 695,35; *intrans.*: l. 68. *pendet inter*: l. 35,64. *confunditur* -tus c. *direptus*: p. 695,21,41. *adde* ALDH. virg. I 4 p. 232,25 (*var. l.*). al.

I *proprie*: A *strictius*: 1 *separare, dividere, sequestrare, se-, disiungere* – *trennen, auseinanderbringen, -nehmen*: a *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 135 p. 189,11 peon tertius qua discretionem sequestratur?: sescupla divisione -itur. EPIST. Bonif. 64 p. 136,21 licet terrarum spatioso sequestremur intervallo ac maris immensitate . . . -emur (-amur *var. l.*). AGIUS epic. Hath. 503 inter se -i minime . . . convenit . . . uno patre satos. WIPO gest. 2 p. 14,6 qui (*Rhenus*) dum Galliam a Germania -at (*sim. ADAM gest. 1,2 Sclavos -it Albis fluvius a Saxonibus. saepius*). BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,18 donec nox adveniens . . . belligerantes -isset (-imisset *var. l.*). GUTOLF. Delic. p. 14,4 domus . . . domui nostre ita contigua, ut uno tantum -erentur pariete. *saepe*. b *discordes reddere, ab invicem dissociare* – *entzweien*: RADBERT. Arsen. 2,7 p. 67,20 o dies illa, quae . . . germanitates violavit, consanguineos -psit. c *frangere* – *zerbrechen*: PAUL. DIAC. carm. 6,11 vas pedagoga tulit -ptum (*gloss.*: scissum) pectore tristi (*cf. Greg. M. dial. 1,2*). 2 *demerere, auferre, abstrahere, abripere* – *wegnehmen, entziehen, entreißen*: a *in univ.*: MIRAC. Genes. Hieros. 17 omnis ab eo (*sc. servo infirmitate fatigato*) . . . validudo -pta est. 19 salus pridem condonata subito -pta est (*sc. feminae curatae*). WALAHFR. carm. 76,56 desero terras hostibus obsessas, video quas fraude -ptas partibus imperii. CARM. Cent. 109,15 aspexit faciem . . . lupus . . . meam; idcirco sensum subitoque -psit et ipsum una cum voce (*refertur ad proverbium, de quo v. ThLL. VII/2. p. 1854,54sqq.*). v. et p. 695,49. b *deducere* – *abziehen*: MEGINFR. (?) carm. p. 652^A quod superest illis (*epactis*) sub eodem fine -ptis eqs. c *divellere, abscindere* – *wegreißen, abspalten*: WALTHARIUS 1357 qui (*contus*) pergens . . . -it . . . aliquantum loricae (*sc. Haganonis*). d *vi abducere* – *fortschleppen*: VITA Barb. 5 cumque . . . capiendos se fore universi predonibusque -endos (*diri merendos* 1) valido eiulatu fle-
rent. B *latius*: 1 *absol. i. q. discordiam serere* – *Zwietracht säen*: COD. Karol. 75 p. 606,8 ullo (*i. nullo*) modo credimus quamlibet . . . persona inter apostolicam sedem et vestrae excellentiae -ari. 2 *intrans. i. q. discedere, digredi* – *weggehen, sich trennen*: BRUNO QUERF. Adalb. A 17 p. 22,12 Aschericus . . . contra sanctum virum arguendo . . . ultra limitem rationis proterva contentione progressus, quasi quem amplius videre nollet, magna amaritudine -it. v. et p. 691,21.

II *translate*: A *tollere, dissolvere, finire, sistere* – *aufheben, beseitigen, auflösen, beenden*: 1 *gener.*: a *in univ.*: COD. Karol. 94 p. 633,9 amat anima amante se et dilectio compagatus nec -ari umquam quisspam valebit. WALTHARIUS

1396 tali negotio -untur pro elia facto (WIDUK. gest. 3,35 noctis tenebrae prelium -ere [-emere var. l.]. *ibid.* al.). RUOTG. Brun. 42 hanc ... cesaris ... et ... Brunonis ... conjunctionem, hanc conspirationem ..., hanc iucundissimam vite ... societatem mors seva ... -emit eqs. EKKEH. IV. cas. 140 abbas conventu -pto surgens. **b** impedire, differre – verbindern, aufschieben: WOLFHER. Godeh. I 8 p. 174,12 quod (sc. substitutio in dignitatem abbatis iniuste deieci) ne fieret, ipse quidem mirabili dilatione ... per biennium ... -emit. ADAM gest. 2,74 rex Anglorum morte preventus bellum -emit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,48 bello imminenti ... -pto et consopito. **2** publ., iur., canon.: **a** in univ.: CONC. Karol. A 37,30 quod quidam legitima servorum matrimonia potestativa quadam praesumptione -ant. ALBERT. M. sent. 4,27,16^{capit.} quibus modis sponsalia -antur. 4,34,2 p. 328^a,1 impedimenta, quae impediunt contrahendum (sc. matrimonium), sed non -unt contractum. CHART. Const. 43 renuntiantes (sc. episcopus) ... occasione cuicumque, per quam prefatus contractus ... posset ... impeti, -emi vel divelli. **b** componere, sedare – beilegen, schlichten: DIPL. Heintr. I 8 ad -endam litem et contentionem (TRAD. Asp. 80 lis illa ita direpta est, ut eqs. al.). WIPO gest. 33 p. 52,8 conflictum. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 310,45 controversiam. CHRON. reg. cont. III a. 1202 p. 200,23 (rec. I) de-pta est dissensio. **c** decernere, terminare, diiudicare – ein Urteil fällen (über), entscheiden (absol.: l. 35): LEG. Wisig. 2,1,15^{tit.} quod nulli liceat -ere c a u s a s, nisi eqs. (TRAD. Frising. 193^b p. 183,15 ad ... c. cum iusticia de-endas. 626^a p. 533,34 conveniunt ... nobiles viri ... diversas c. -andas et finiendas. 697^a p. 848,10 pro quam plurimis causis de-endis. STATUT. ord. Teut. p. 104,3 qui [magister] causam ... examinabit et -et. al.). VITA Amand. 14 (MGMer. V p. 438,7) ad -endas (de-, di-andas, de-andas var. l.) ... actiones. ORD. iud. Dei B XV 10 p. 679,15 quatinus ... illud examen fiat de-atum. GUNTH. COL. diab. cap. A 3 nulla ... disputationis discretionem -ente ... dampnare nosmet voluisti (sc. apostolicus; item B 3). al. de iudicio c. sensu faciendi: TRAD. Frising. 507 (a. 824) convenientibus venerabilibus viris ... iudicia recta -enda (514 -anda. FORM. Ratisb. I 3). **B** discernere, distinguere – (unter)scheiden, unter-, einteilen: ALDH. virg. I 12 terram ... repromissionis ... XII tribubus sorte territorii -ptam (-mtam, direptam var. l.). ad Acirc. 10 p. 82,3 quae (metrorum genera) centenis varietatum speciebus -untur (de- var. l.). ALCUIN. carm. 49,6 quippe sub obscuro -at qui (gallus) tempora peplo. FORM. Sangall. II 10 hi sunt ... divisores, qui supradicta loca (sc. possessiones regales vel populares) -erunt (-imerunt B). FORTOLF. rhythimimach. 1,6 hanc ... paginulam direptoriam vocitare placuit, vel quod campos ita -at, ut utriusque parti aequale spacium attribuat, vel quod circa eam numerus numerum oppositus oppositum capiendi -at. al. *distincte exponere* – gesondert darlegen: DHUODA lib. man. 6,1,5 octo beatitudines ... ita -ere atque elucidare volui, ut eqs.

diripinum v. dipyrenum.

diripio, -ripui, -reptum, -ere. *script. et form.*: der-: p. 696, 19.41.50. adde GLOSS. I 109,8 St.-S. dir-: p. 696,29.46.72. -rrup-: p. 696,69. -rep-: p. 696,19. perf.: ind. -pierunt: p. 696,23. partic. diraptus: p. 696,72. pendet dat. vice acc.: p. 696,29. partic. usu subst.: praes.: p. 696,15. perf.: p. 696,55.56.

1 in diversas partes rapere, distrahere, discernere – auseinander-, zerreißen, in Stücke reißen: **a** proprie: **a** c. sensu dilaniandi, dilacerandi: AGIUS epic. Hath. 384 pastore perempto passim dispersae -untur (sc. a lupo) oves (cf. Vulg. Matth. 26,31). **β** c. sensu comminuendi, destruendi: COZRON. praef. p. 1,27 scriptura testimoniorum et confirmationum ... alia oblivioni tradita, alia invidiorum insidiis -ta. RIMB. Anscar. 30 p. 60,27 medietate populi Danorum caede prostrata medias quoque naves eorum -uerunt Cori. **γ** c. sensu raptim dividendi, certatim sibi expetendi: WILLIB. Bonif. 8 p. 50,22 gentilium turba ... castra ... depopulans manubias -endo in-pertivit. CONC. Karol. A 39^A,88 quod non liceat clericis post mortem sui episcopi res ad eum pertinentes -ere. WETT. Gall. 8 ab eis (latronibus) famuli Christi occiduntur praedaeque eorum

-itur. TRANSL. Conr. Const. 6 p. 444^{*},10 ligna loculi putredine iam labefacta -untur, seque felicem deputabat, si quis particulam saltem parvissimam ex illo sibimet rapere poterat. ALBERT. M. Iob 24,2 'uerunt greges' ...; -ere autem dicit, quia quilibet pro voluntate partem rapuit. *saepius*. **b** translate i. q. vexare – hin und her reißen, auf die Folter spannen: HERM. CARINTH. essent. praef. p. 72,23 miseros auditorum animos. **2** expilare, despoliare, devastare – (aus)plündern, verwüsten: CAPIT. reg. Franc. 213,1 quod eos, qui Romam ... pergunt ... , collecti latrones -ant. RIMB. Anscar. 19 p. 42,19 cum ... ad -endam urbem ... se praepararent Dani. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 320,26 qui (cunei copiarum) terminos illorum (Saxonum) irrumpentes ac devastantes, manu praedatoria -entes eosque ... molestarent. DIPL. Loth. III. 12 qualiter ecclesiam Etha ... transtulerimus de manu -entium et contulerimus fratribus ecclesie beati Servatii. *saepe*. **3** ab-, eripere, rapere, auferre, abstrahere – (ent)reißen, fortraffen, wegnehmen, rauben, entziehen: **a** gener.: **a** in univ.: CHRON. Fred. 2,50 p. 71,6 opes condeta in urbis substantiam tirranecus exactor derepit (ex Hyd. chron. II p. 17,48 -it). CAND. FULD. Eigil. II 5,11 grex ... spem sibi -tam ... recepit. WALTHARIUS 749 accurrit iuvenis et ei (Werinbardo) vi -it ensem. CHRON. Salern. 180 p. 181,25 omnem ... eius (regis) thesaurum -ierunt (sc. Landulfii filii). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,35 cum nonnullis suorum subitanea itidem morte -torum ad sedem suam tumulandus reportatus est patriarcha. HILDEG. scivias 3,8 l. 139 quas (bonas artes) ipsis (fidelibus) ... libentissime -uisses (sc. Lucifer). *persaepe*. pendet dat. vice acc.: RHYTHM. 40,18,3 rex Caldeorum -it (dis- var. l.) thesauribus de domo Dei et regis palacio. **β** di-, avellere – weg-, losreißen: GODESC. SAXO theol. 22 p. 311,12 exterior homo Pauli Romae quiescit ... et interior ... triumphat in caelo; ergo cum sic ab invicem -tus nunc interim uterque homo ... unus procul dubio sit homo eqs. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 315,32 turbo tempestatis partem ... de episcopalis aeclesiae tectura -tam proiecit in terram. EUPOLEMIUS 2,270 extincto ... corpore (sc. Critonis) parmam -it Amartigenes. **γ** raptim educere – herausreißen: WALTHARIUS 821 vagina -it ensem Hadawart. **δ** servare, liberare – erretten: HEIRIC. Germ. I 4 praef. 60 corpore mersus iamque Petrus medio 'Iesu, nunc, bone', clamat, 'his me de-e fluctibus'. VITA Erasmi 212 -e, sancte (sc. Deus), tuum diro hoc de pondere (sc. ferri) servum. 369 precare Deum, modo ne moriamur -at nos hocque dracone. **b** publ. et iur.: **a** in univ.: FORM. Turon. 30 p. 153,14 quod ... iam dictus ille ... evaginato gladio super eum (sc. defensorem) venit ... et res suas illas ei -ere (dis-, dissipare var. l.) voluit. CAPIT. reg. Franc. 297,12 p. 436,33 qui (comites) illorum (pagensium) pecora vel, quaeque illorum sunt, non praedentur neque -ant. DIPL. Karoli III. 84 p. 136,27 (interp.) cum sacrilegis, qui sacras de-unt res. DIPL. Heintr. III. 198^b p. 254,15 si quis ... ex his, quae prescripta sunt, quippiam -ere (violare 198^a) temptaverit. DIPL. Frid. I. 88 p. 146,31 ut ... ecclesiarum bona nulla laicalis persona -ere et violenter auferre audeat. *persaepe*. **β** furari, surripere – stehlen, entwenden: ALDH. virg. I 37 p. 286,2 ut pauperulae -ta et depeculata mulierulae redderentur (sim. II 1492 scaevs reddunt -ta rapinis). FROWIN. explan. 5,1 l. 1761 ponamus ... ante oculos quempiam rem proximi concupisse, quam, quia aperte non valuit, furto -uit, sed in furti accusatione positus se hanc -uisse iureiurando denegavit. al. **γ** abalienare – (zweck)entfremden: TRAD. Ratisb. 474 (c. 1043/44) si ... episcopi seu abbatis potestas a supradictis (sc. monachorum) usibus -at (sc. praedium). **δ** confiscare – einziehen, konfiszieren: DIPL. Otton. I. 115 praedium, quod Hatto Aladramque fratres ... habuerunt ..., illisque fratribus ob infidelitatem eorum -tum nostraeque regiae potestati redactum. ACTA imp. Winkelm. I 125 p. 105,45 (spur.?) ut, si quis ... contra mandatum nostrum venire praesumpserit, tamquam lese maiestatis criminosis ab omnibus evitetur et omnia bona ipsius propria dirrumpantur. **ε** revocare, semovere – abziehen, entfernen: DIPL. Otton. I. 402 ut, in quocumque loco illi (sc. famuli monasterii servitium debitum devitantes) iudicatus inventi fuerint, ... statim sint dirapti.

diriv- v. deriv-. ***dirodinum** sim. v. *diarrhodus.
[dirosis v. *sclerosis: MAURUS urin. II p. 50,2.]
***dirotanum** sim. v. *diarrhodus.
***dirps** subst. (*depravatum ex arab. dul(e)b* [ed. Tobler p. 211] *vel potius e drys [δρῦς], ut vid.; cf. et ThLL. VII/1. p. 328,25sq.*) *ilex, quercus* – (Stein-)Eiche: IOH. WIRZ. descr. 516 iuxta Hebron mons Mambre, ad radicem cuius therebintus illa, quae -s vocatur, id est ylex aut quercus; secus quam ... mansit Abraham eqs. (*inde OLIV. descr. p. 4,7 dieps. sim. THEOD. loc. sanct. 1176 que [quercus] -s a modernis vocatur, sub qua Abraham tres angelos vidit; cf. Vulg. gen. 18,15qq.*).
dirrua v. dirumpo. **dirumpo** v. dirumpo.
dirruo v. diruo. **dirrupio** v. dirupio.
diructus v. dirumpo.
***dirutio**, -onis f. *demolitio, destructio* – das Ab-, Niederreißen: CHART. Worm. 156 (dipl. Frid. II.) ad -em ... domus. cf. dirutio.
dirum v. dirus.
dirumpo (disr-), -rupi, -ruptum, -ere. *script. et form.: der-: l.28,43,68. p.698,6. al. dirr-: l.32,68. p.698,10.34.40.61. al. praes.: ?-upit: p.698,1. -etur: p.698,7. perf. partic.: disrptus: p.698,18. disrumpus: p.698,12. dir(r)uctus: l.45sq. l.49,58. depon.: p.698,9. refl.: l.70.*
I *rumpere, scindere, discerpere, confringere, laedere* – zer-, auseinanderreißen, (zer)sprengen, zerschmettern, ab-, auf-, zerbrechen, beschädigen: **A** *proprie: 1 act. et pass.: a de rebus: α in univ.: LEX Sal. Merov. 27,8 si quis inpotus de pomario ... de-erit. WALAHFR. Gall. 1,28 p. 306,25 ut id (rete) sua pluralitate ... dis-rent pisces. DIPL. Arnulfi 124 p. 183,33 preceptum ... violatum esse sigillumque -tum (distructum var. l.). ERCEMB. CAS. hist. 35 tempestas, quae cunctas liburnas frustatum dirrupit. FROUM. epist. 45 librum nostrum ... parte ... dis-tum recepi. BERNOLD. CONST. chron. a. 1098 p. 466,6 crucibus et reliquiis particulatim dis-tis et ... dissipatis. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 159,20 ex quo conamine (*sc. ad evadendum*) ... dis-ret falco pennas suas et sua membra. persaepe. v. et p.700,6. in imag.: HYMN. Hraban. 14,10,1 claustra ferrea dirupit (*sc. Christus*) et concussit Tartara. HRABAN. epist. fragm. p. 527,29 ut ... per passionem ... nostrae mortis vincula dis-ret (*sc. Christus*). LIUTOLF. Sever. I 1 ut ... funes peccatorum meorum ... dis-ere procurarem. al. β *de aedificis sim. i. q. destruere, diruere, evertere* – zerstören, niederreißen: LIBER hist. Franc. 8 (rec. B) a Chunis fuerat de-ta (-ta, deruta, diruta var. l.) urbs. ERCEMB. CAS. hist. 58 Guido ... super Saracenos ... irruens castra eorum dirructa depredavit (*inde CHRON. Salern. 135 [cf. comm. ed. p. 226]. 61 monasterium ... a Saracenis prius dirructum (inde CHRON. Salern. 136). OTTO FRISING. gest. 239 p. 146,24 ponte ... -to (cf. p.699,11). RYCCARD. chron. a. 1221 p. 94³,18 rocca Iani ... -cta est et eversa. al. γ *de regione i. q. (de)vastare – verheeren, verwüsten*: CHRON. Salern. 27 locum ... dirupit rex, ut civitas omnimodis diruta esse videretur. δ *de bonis, substantia i. q. diripere, distrahere* – (aus)plündern: DIPL. Ludow. II. 12 quod cella ... multimodis invasa, destructa, -ta et dissipata sit a quibuscumque circa consistentibus. DIPL. Otton. II. 231 p. 259,10 res ecclesiarum, quas per totam Italiam violentorum quorundam manus -erant. ε *de acie i. q. disicere, dissipare* – auseinanderreiben, zerstreuen: ERCEMB. CAS. hist. 29 dirructis cuneis. RICHER. REM. hist. 2,35 p. 124,5 regressi (*sc. equites*) penetrant ac dis-unt (*sc. acies piratarum*). HIST. peregr. p. 165,1 agmina. ζ *de apostemate i. q. aperire* – (er-)öffnen: PAUL. AEGIN. cur. 131 p. 77,8 mutato ... apostemate aut per incisionem eiciamus saniem aut acri medicamine dis-amus (3,23,13 συρροῦμεν). v. et p.700,7. η *de crinibus i. q. (e)vellere* – (aus)raufen: ERMOLD. Ludow. 1,434 ille (Zado) ... frendens vestem conscindit et atros dis-it crines. b *de anim.: α in univ.*: CHRON. Fred. 3,89 Gundaldus ... de cacumine rupis inpingetur ibique de-tus (dis-tus, dirruptus var. l.) moritur. CONC. Karol. B I 3,6 quod (*caritatis vinculum*) qui temptaverit corrumpere, facilius poterit se ipsum dis-ere, quam illud possit inrumpere. VITA Corb. 32 inter saxorum scopula ingentia dis-tum (*sc. esse puerum*). COLLECT. Teg. 30**

primus (*dies Martii*) mandentem -upit (*an leg. -it?*), quarta bidentem. in imag.: FROUM. carm. 23,2 distendor nimium, dis-unt garrula verba. β *dilaniare, dilacerare* – zerfleischen, zerfetzen: CHRON. Fred. 2,57 p. 81,24sq. ad ipso leone capitur cervus et membratem dis-itur ...; vulpes ... proximior cunctis fuit, quando de-tus (dis-tus var. l.) est. 3,59 haec (*Brunehildis*) ... aequitum calcibus dis-etur (*sim. 4,42 p. 142,5*). PASS. Praeieci I 3 latratum ... erga puerum perstreptunt canes eum dis-i cupientes. CARM. var. II 10^{II},15 cumque tuum fuerit ... cadaber dirruptum volucresque tuo de sanguine pastae. γ *conculcare, conterere* – zertreten, zermalmen: HROTSV. Abr. 3,10 draconem meis vestigiis dis-tum (disrumpum M) volutasse. δ *mutilare, detruncare* – verstümmeln: RUP. TUIT. Pant. 15 (AnalBoll. 55. 1937. p. 267,10) venas lacertorum (*sc. feminae*) conscidit, nervos dissolvit ac dissecuit (*sc. maritus*); ita barbarice femina -ta eqs. ε *vellicare, mulcare* – rupfen, übel zurichten: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 114,2 lederetur falco a grue et defatigatus et dis-tus (disrptus var. l.) dimitteret eam abire. 2 *medial. i. q. rumpi, frangi, dissilire* – auf-, zerspringen, bersten, (auseinander)brechen: a *de rebus: α in univ.*: WILLIB. Bonif. 6 p. 31,21 roboris moles ... in quatuor ... partes dis-ta est. RUP. MEDIOI. (?) Adalb. 26/27 p. 21,17 subito ... ferrea ... dis-itur armilla. ΕΚΚΗ. IV. cas. 42 p. 96,14 tabulam laquearii dis-ti super eum (*Notkerum*) deiecerat (*sc. diabolus*). ANNAL. Magd. a. 1146 terra in ipso loco ... dis-ta ... patefecit abyssum. al. β *resolvi* – sich auflösen, zerfallen: HINCM. divort. 12 p. 190,25 ut ... dis-ta carta putresceret. b *de homine (in imag.)*: HROTSV. Sap. 5,18 dis-or prae furore. B *translate de rebus incorporeis i. q. dirimere, dissolvere, violare, infringere, cassare, irritum facere* – aufheben, auflösen, verletzen, brechen, außer Kraft setzen: 1 *in univ.*: LEG. Wisig. 2,4,11 ut talia (*sc. illicita*) commenta ... inquirant iudices et inventa dis-ant. ERCEMB. CAS. hist. 27 Sergius magister militum dirrupit iuramentum. WALTHARIUS 1288 primus ... hastam direxit Hagano dis-ta (*di-ta var. l.*) pace. DIPL. Otton. III. 201 p. 610,20 chartulas a summi pontificis auctoritate damnatas atque dis-tas. THIETM. chron. 8,23 novus cornupeta antiquam legem bonamque consuetudinem hactenus florentem ... dis-it. DIPL. Ludow. II. 76 p. 218,35 (spur.) qui fortasse violare (*sc. supra memorata*) aut dirr-ere temptaverit. persaepe. v. et p.699,72. 2 *diluere, redarguere* – entkräften, widerlegen: TRAD. Frising. 703^a p. 589,20 (a. 849) viri nobiles insimul convenerunt hanc negationis (*sc. de traditione facta*) falsitatem dis-ere et superare.
II *medial. i. q. erumpi, perrumpere* – aus-, durchbrechen: ANNAL. Ianuens. I p. 84,12 civitas tota capta est usque ad subdam; et illo die de Sarracenis viginti milia interfecti fuerunt, et ab una parte, civitas (*i. civitatis*) scilicet, -ta (*E, recte, ut vid.; deripata ed. ex N*) X milia fuerunt, et in sudam XX milia eqs. (*hic locus iam supra [p. 409,70] perperam s. v. *derupo allatus ibidem delendus est*).
adi. **diruptus**, -a, -um. 1 *abruptus, praeceps* – zerklüftet, jäh abfallend: v. l.61. 2 *dilapsus, desertus* – verfallen, verödet (*in nomine loci*): DIPL. Heinr. III. 357 p. 485,41 Piscaria, quae vocatur -a. 3 *turbidus, tumultuosus* – stürmisch, unruhig: DIPL. Loth. I. 120 p. 277,24 quam donationem ... ecclesiae Lugdunensi in dis-o tempore ad solatium ... manere volumus (*inde 121. 123 p. 283,14*).
subst. 1. **dirupta**, -ae f. *loca abrupta, praecipitium* – zerklüftetes Gelände, jäher Absturz: ARBEO Emm. 21 per [dis-am petrarum] (A1, dirupta [dirrupta A2a] petrarum [terrarum A2a] loca cet.; abrupta loca petrarum VITA Emm.).
2. **diruptum**, -i n. 1 *vitium* – Schaden, schadhafte Stelle: METELL. Quir. 33,1 rusticus -a sepis consarciens eqs. 2 *calamitas, damnum* – Unheil, Verlust: IULIAN. TOLET. Wamb. 28 dis-a quaeque Narbonensis provinciae ... quae eidem terrae ... depraedatione nostrorum ... appulsa sunt, ... dispositione reformat, consiliis instruit princeps.
diruo, -ui, -utum, -ere. *script. et form.: der-: p.699,8.32. adde ALDH. virg. I 26. BONIF. epist. 109 p. 235,23. dirr-: p.699,12.27.29. partic. perf.: diritus: CARM. de Frid. I. imp. 2708 (cod.). dir(r)uctus, quod potius s. v. dirumpo afferen-*
[Antony]

dum esse censui, et huc spectare potest. metr. -ūtus: l. 33. rhythm. dirūtus: l. 39.

1 *trans. i. q. dirumpere – aus(einander)reißen: a proprie: a destruere, demoliri, evertere, confringere – zerstören, ein-, niederreißen, zerschmettern (fere de aedificiis sim.):* ALDH. virg. II 315 daemonis ut regnum necnon et sceptrum tyranni -at (sc. Christus) in mundo. BEDA hist. eccl. 1,24 exterminia civitatum ab hoste derutarum. RUOTG. Brun. 33 p. 33,12 monasteria et cetera edificia . . . olim -ta reparavit. THIETM. chron. 5,35 civitas radicatus -i a rege iubetur. OTTO FRISING. gest. 2,39 p. 146,29 ponte -to (cf. p. 697,48). CHART. Bern. II 486 p. 508,11 petimus dirui turrem de Monte-hordeo eqs. ANNAL. Plac. a. 1267 p. 522,30 diruunt Placentini turres in Cremona, destrunt domos. persaepe. v. et l. 66. p. 697,43. 52. *β caedere, deicere, exstirpare – fällen, entwurzeln, ausroden:* EIGIL Sturm. 13 p. 144,21 -tis innumeris silvis et arboribus. VITA Liutg. I 29 p. 75,6 arbores -ere et locum ponendis edificiis expurgare. adde: ALDH. virg. II 697 famosam (sc. cultu pagano) . . . pinum . . . -it Martinus. CARM. anon. 2,54 (SBMünch. 1873. p. 703) ardet de nubibus illex -ta, confracta, celesti lumine (i. fulgure) tacta. *γ arbores exstirpando purgare – roden, urbar machen:* DIPL. Otton. III. 128 dedimus tres mansos regales in loco, ubi Gluzo Sclavus habitare et -ere cepit. v. et l. 36. *b translate i. q. dirimere, tollere – aufheben, beseitigen, ausmerzen:* CARM. imag. 10,1,15 errores. THIETM. chron. 6,41 p. 324,34 prius culta -ens novis insudat (sc. praesul Gebhardus). 2 *intrans. i. q. (cor)ruere, dilabi – einstürzen:* ANNAL. Plac. a. 1269 p. 536,16 terre motus ortus est . . . ita quod turres et muri et domus . . . cadunt et diruunt.

adi. dirutus, -a, -um. 1 destructus, dilapsus – zerstört, eingestürzt, verfallen: BONIF. epist. 109 p. 236,14 destructę eccliesię fundamenta de-a (-a m. al. corr. 2). ALCUIN. carm. 66,2,2 domus . . . Dei . . . tempore praelongo viluit -a ruinis. WETT. Gall. 5 civitatem quandam . . . -am . . . Pergentiam. al. 2 arbores exstirpando purgatus – gerodet: DIPL. Otton. III. 91 in locis -is aut deinceps diruendis.

subst. 1. diruta, -orum n. quod destructum est, ruinae, reliquiae ruinosae – das Zerstörte, Ruinen, Trümmer: RHYTHM. 147,68 quasi quis instructa destruat, -a reformet. RUP. MEDIOL. Adalb. 10 p. 52,12 in resarciendis -is ecclesie. GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 135 -a restaurare. CHART. Scheftl. 1 p. 2,9 episcopatus nostri -a instaurare. al.

2. *dirutum, -i n. terra arbores exstirpando purgata, novale – Rodung, Neubruch:* CAPIT. reg. Franc. 252,14 p. 221,13 si quis . . . in qualibet silva vel deserto loco . . . aliquod -um (novale 252,14^a) conlaboraverit.

*dirupo v. *derupo. dirupta v. dirumpo.

diruptio (disr-), -onis f. script. dirr-: l. 70. struct. c. gen. subi.: p. 700,2.

*ruptio, ruptura, scissio, fractio – das Zerreißen, Zerspringen, Bersten, Brechen, Bruch: 1 proprie: a in univ.: SIGEW. Mein. 34 cuius (sc. lapidis sepulchro superpositi) dum potestatis non erat laudare (sc. beatum virum) per sermonem, laudabat . . . per dis-is vocem. GERH. Antichr. 1,59 p. 375,10 -e nubium desuper . . . fluvius granditer intumuit (HILDEG. div. op. 1,2,23 l. 9 collisionem et -em n. ac pericula in repentina emissionem imbrium parat ventus auster). de herinia: PETR. CAS. (?) chron. 3,43 frater quidam ramis incommodum ita patiens, ut membrano intercutaneo passo -em viscera inter carnem laberentur et corium. BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p. 107^E modus, cum quo est possibilis restauratio dis-is intestinorum, . . . est, ut . . . diligenter suatur. *b aestus maxime tumens – Springflut:* EMO chron. 57 facta est horrenda maris -o. *c dirutio, demolitio – das Niederreißen:* ROB. TOR. chron. a. 1182 p. 532,7 hic (episcopus) . . . caput ecclesie Redonensis solo diruit et in ea -e multas pecunias invenit. 2 *translate i. q. dissolutio, violatio – Aufhebung, Verletzung:* LEG. Lang. p. 224,38 (a. 851) haec omnia . . . observare . . . absque omni fraude . . . vel quocumque argumento occasionis sui dirr-is. DIPL. Karoli M. 259 p. 375,15 (spur.) ne ulla . . . illius (sc. concessionis) umquam dis-o fieri potuisset a quoquam. CONST. imp. I 250,7 si dirumpatur pax, . . . iuramus, quod*

post dis-em eqs. DIPL. Karoli M. 306 p. 462,36 (spur.) ut . . . maneat stabile et firmum absque dis-e omnium hominum, quod . . . possiderint . . . dicti monachi.

*diruptivus, -a, -um. diruptionem efficiens – sprengend, 5 (auf-, zer)brechend: ALBERT. M. veget. 5,115 sunt . . . in plantis etiam quaedam -ae, sicut saxifraga dirumpit lapidem et radix lilii dirumpit superficiem apostematum.

diruptor (disr-), -oris m. 1 qui (di)rumpit, scindit – einer der sprengt, zerreißt (in imag.): NOTKER. BALB. hymn. p. 46 pastor noster (sc. Deus), dis-r laquei. 2 diremptor, violator – einer der aufhebt, verletzt: CONC. Karol. B II 22 p. 200,17 quisquis ecclesiasticae concordiae -r fuerit.

diruptionem, diruptionem v. dirumpo
dirus, -a, -um. script. dyr-: l. 23. confunditur c. durus: l. 15 18,21,30. al.

atrox, terribilis, immanis, crudelis, saevus, acerbus – grausig, schrecklich, furchtbar, grausam, grimmig, bitter: 1 in univ.: a de rebus: ALDH. ad Acirc. 111,32 -ior (durior var. l.) . . . quam . . . absinthia (de natura). LULL. epist. 98 p. 221,10 -a seges invidiae. PAUL. DIAC. carm. 6,46 -a . . . alimenta (de pane venenato). WALAHFR. Wett. 95 -issima (durissima var. l.) poena. WANDALB. mens. 28 sacra. VITA Galli II 463 e vinclis -is (dy- var. l.). THIETM. chron. 7,42 egestas. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,19 Baioarii et Franci . . . se a tam strage -issima . . . praecipiebant. CONST. imp. II 427,45 vassallus . . . -is castigetur verberibus. persaepe. *b de anim.: HRABAN. carm. 39,42,3 -i draconis (i. diaboli) spicula. WALTHARIUS 1342 belvae. IOH. CANAP. Adalb. A 27 adversus -am barbariem . . . gladium predicationis acuens (inde C 27 -os barbaros). 30 p. 47,1 accurrunt undique . . . -a (dire, dura var. l.) barbaries. saepius. 2 acc. neutr. sing. -um pro adv. (cf. ThLL. V/1. p. 1274,235qq.): VITA Galli II 467 -um frendens male pestifer anguis (item de diabolo: HERM. AUGIENS. vit. 844 -um fremit).*

35 *subst. dirae, -arum f. ultrices, monstra immania furentia – Furien, Unholdinnen:* GLOSS. II 671,35 St.-S. Dirę hazusi. meton. i. q. poena, vindicta – Strafe, Rache: CARM. Ratisb. 39,9 Treicius vates et Marsia, quod vehementes extiterant animo, -as meruere profecto.

40 *adv. dire. atrociter, modo terribili – grausam, auf schreckliche Weise:* AGIUS epic. Hath. 230 Abel . . . -e fraterno occubuit gladio. GUTOLF. Agn. 391 qui (Aspasius) . . . -e me censuit igne perire. al. v. et l. 30.

diruta v. diruo.
45 *dirutio, -onis f. demolitio, destructio – das Niederreißen, Zerstörung:* LIBRI Karol. 2,2 p. 241,2 templi. ACTA imp. Winkelm. I 493 (a. 1256) castri. CHART. Bern. II 486 p. 510,11 quam (petitionem) facimus de -e de Monte-hordeo. cf. *dirutio.

50 *dirutus v. diruo. 1. dis- (di-, dif-, dir-) praeverbium. in compos. ad separationem, divisionem, diffusionem vel contrarium simplicis significandum fere i. q. in diversas partes – etwa: auseinander:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 198,18 'dis' praepositio interdum 's' litteram in compositione perdit, ut 'diluto', 'dilutus' eqs. ALCUIN. epist. 162 p. 261,28 interrogatio fuit inter 'de', 'dis' (add. et 'des' T): an debuisset esse 'dispexeris' sive 'despexeris'. 2. dis, ditis m. diabolus, daemon – Teufel, böser Geist: GLOSS. II 645,28 St.-S. Ditis dūrisēs. 677,62.

60 3. dis v. dives.
[disalbergo v. *disherbergatus.]
*disalpego, -avi, -are. (*alpegere, cf. Lessico etimologico italiano II. 1987. p. 219) (alpes) relinquere – (die Almen) verlassen: CHART. Bund. 925 p. 362,8 (a. 1258) si . . . bestie descenderint seu -verint ipsas alpes de Emede.

65 *disarmo v. dearmo.
*disbannio, -ivi, -ire. (*bannire) banno, anathemate constringere, excommunicare – mit dem Kirchenbann belegen, exkommunizieren: BERNH. MAR. annal. a. 1172 p. 262,48 Cristianus (sc. archiepiscopus Moguntinus) in generali curia Pisanos -vit et diffidavit.

*disbergo v. *disbrigo.

***disbogatūra**, -ae f. (ital. vet. *disbogare*, v. Battisti-Alessio, *Diz. etim. ital.* II. p. 1326) *actio catena solvendi, solutio vinculorum* – das Losketten, das Lösen der Fesseln: CHART. Ital. Ficker 472,22 (a. 1276) pro introitu et exitu denariorum duodecim et pro imbogatura et -a solidos tres, pro luminaria denarios duodecim (sc. e carcere dimissus solvat).

***di(s)bosco** (-bus-), -avi, -atum, -are. (ital. *diboscare*) *silva nudare, arbores et virgulta exstirpando purgare* – entwaldden, roden, urbar machen (partic. perf. usu adi.: l. 15): CHART. Tirol. 826 p. 244,36 (a. 1224/34) qui (Nicolaus et Enricus de Egna) nostram comunem precubant . . . in loco, ubi dicitur Rasilanum, et illud comunem dis-are faciunt. 894 p. 304,20 unum gerutum . . ., sicuti . . . Sibantus visus fuerat habere et tenere et prout ibi roncaverat et disbu-verat. 1072 terram aratorium roncata, dib-tam et inplantatam . . . per fictum perpetuale . . . detinere.

***disbrigo**, -avi, -atum, -are. (*briga) *script.*: des(e)b-: l. 53. 55. 56. 57. -spr-: l. 38. -sperg(o): l. 40. -speri(o): l. 38. -berg(o): l. 40.

1 *strictius i. q. contentione, contradictione liberare, ab impugnatione tutum praestare* – von Anfechtung, Besitzansprüchen befreien, unangefochten gewährleisten, garantieren: a in univ.: DIPL. Frid. I. 356 p. 201,34 ipse (imperator) dabit Pisanis illud castrum (sc. *Portus Veneris*) -tum cum suo iure et pertinentia in feodum (p. 201,44. inde CONST. imp. I. 333,8). 653 p. 158,27 si aliqua persona . . . predictas usantias et consuetudines vetare voluerit vel impedire, nos bona fide vetabimus et -bimus (inde ACTA imp. Böhmer 1089 p. 784,33). 735 p. 280,16 promisit . . . <episcopus> . . . imperatori et filio suo . . ., quod si briga vel contentio eis . . . apparuerit de predictis portibus et cum ratione non -verit, quod dabit eis predictam penam. b c. a(b) i. q. defendere, tueri, conservare – verteidigen, in Schutz nehmen, bewahren: CHART. Tirol. 778 p. 212,9 (a. 1220) episcopus . . . promisit . . . et omnia bona . . . episcopatus pignori obligavit . . . de -are (dedisbrigare ed., sed cf. p. 37,8sq.), defendere et guarentare totum illud universaliter feudum ab omni homine contradicente (CHART. Turic. 1502 -periare. CHART. Basil. C II 312 p. 176,26 -prigare. al.). CHART. Aschaff. 95 quod nos bona vendita per nos capitulo . . . auctorizabimus et -bergabimus (-pergabimus var. l.) ab omni persona eqs. CHART. episc. Spir. 400 p. 364,42 donacionem . . . ratam et firmam habere, warandizare et -are a quolibet impetente. al. adde: CHART. Mar. Magd. 146 p. 132,19 ipsam (ecclesiam) -bunt, defendent et suo periculo et expensis contra omnem hominem tuebuntur (sc. *praedictae personae*). 2 *latius*: a *expedire* – (ungehindert) zugänglich machen, räumen, zur freien Verfügung stellen: DIPL. Frid. I. 653 p. 158,15 aquam Padi et stratas omnes supradicte civitati . . ., quotienscumque impedite fuerint, -bimus; quodsi aliqua persona . . . de -anda strata vel aqua mandatis nostris obtemperare noluerit eqs. (inde ACTA imp. Böhmer 1089 p. 784,21sq.). REGISTR. Trident. IV p. 278,22sq. precepit ipse syndicus Calayo, quod . . . debeat des-are (sc. *viam*) usque ad eum terminum . . .; item precepit omnibus hominibus de Cugreio, quod debeat dese-are via a terminis positus ad domum Galçosii (sim. p. 279,18 abere viam des-tam. p. 280,11 ut . . ., si quis habet cesam supra (sc. *viam*), debeat des-are ad X dies. v. *notam ed.* p. 264). b *decidere* – entscheiden: DIPL. Frid. I. 868 p. 107,2 quicquid discutiendum et agitandum legalibus institutis . . . contingerit, liceat . . . episcopo . . . discernere et iudicare et omnino -are. c ?*suae iurisdictioni subicere, iudicare* – ?*seiner Gerichtsbarkeit unterstellen, richten*: CHART. Rhen. med. III 1495 p. 1080,1 (a. 1259) quod burgensis ipsius nobilis (sc. *domini Al. de Helbis*) neuter contradictione aliqua poterit eos (dictos homines) -andos suos admittere.

***disbusco** v. *disbosco.

***discagētia**, -ae f. (ital. vet. *discadere*, v. Battisti-Alessio, *Diz. etim. ital.* II. p. 1326) *bonum, quod in possessionem cessit, rediit* – anheimgefallenes Gut: INNOC. IV. registr. A 419 mandamus, quatinus sibi (sc. *laico*) . . . de -is curie de duobus feudis militaribus . . . providere procures (sc. *abbas*).

discalceo (-ltio, -cio), -avi, -atum, -are. *script. et form.*:

des-: l. 21. -cul-: l. 21. 35. 40. adde FORM. Sangall. II 31 p. 416,26. GLOSS. II 329,7 St.-S. CONSUE. Eins. 62. -ciendo: l. 10. refl.: l. 11. adde CONSUE. Eins. 62. THEOD. loc. sanct. 41. al.

5 1 *proprie i. q. calceos (sibi) detrahare, calceis (se) exuere* – (sich) die Schuhe ausziehen, der Schuhe entledigen (adi. -tus i. q. *calceamentis carens, [pedibus] nudus* – unbeschuh, barfuß, bloß [usu subst.: l. 26]): a in univ.: HROTSV. Abr. 7,1 (ed. Berschin) sede, ut tibi detraham calciamenta, ne tu ipse fatigeris -iando (C, -iendo M). WILH. HIRS. const. 1,70 p. 999^A manus ad latera, non versus pedes extrahens se -iat frater. CONSUE. Marb. 119 caveat frater, ne inter -iandum pedes nudi appareant. URSO qual. 378 ut est videri in pueris per aquam frigidam transeuntibus pedibus -iatis eqs. al. remissius c. *sensu exuendi (in actu symbolico)*: ORD. coron. imp. 14,49 finita . . . missa accedat ad imperatorem comes palatii et -iet eum sandalis et caligis et calciet eum ocreas imperiales et calcaria sancti Mauricii. b *spectat ad sui ipsius castigationem, paenitentiam*: LEX Sal. Merov. 58,4 in camisa discinctus (sc. occisor) et -iatus (discalcus var. l.; LEX Sal. Karol. -iatus/corr. ex disculciatus K18, -ulciatus K33. 56. 71; cf. l. 40). HRABAN. hom. I 70 p. 134^A imperator . . . depositis . . . imperii insignibus -tus protinus lintea tantum zona praecinctus eqs. IOH. METT. Ioh. 99 equo deiectus ac -tatus, sic usque ad monasterium pedes incedit episcopus. LAMB. TUIT. Herib. 2,18 conseritur processio . . .; -tatis abicitur cultus omnis vestium. VITA Meinw. 187 p. 108,14 -iatus et cilicio indutus adventum episcopi . . . publice penitens expectavit imperator. HELM. chron. 82 p. 156,7 cesar . . . -iatus pedes eqs. saepe. c *spectat ad sui ipsius humiliationem, condescensionem* (cf. Vulg. Marc. 1,7): CHART. march. Misn. III 476 p. 332,21 (a. 1232) non solum ad cibandum (sc. *virginem leprosam*) . . ., sed etiam ad -iandam se humiliavit (sc. *Elisabeth lantgravia Thuringiae*). 2 *translate i. q. liberare* – befreien: HERM. SANGALL. Wibor. 1,11 p. 142,19 in ea innocentiam conservavit et eandem diffamata infamia -ulciavit (-tiavit C) episcopus (cf. W. Berschin-G. Becht, ALMA 43. 1984. p. 24).

discalceus (-cul-, -ltius, -cius), -a, -um. *excalceus, discalceatus* – unbeschuh, barfuß: LEX Sal. Pipp. 100,3 in camisa discinctus (sc. occisor), -ulcius (disculciatus var. l.; cf. l. 20). RECEPT. Sangall. II 46 ita ut -tius bibat (sc. *patiens potionem*) et recumbat in lecto. v. et l. 20.

1. ?***discalcio**, -onis f. *calceorum detractio, actus discalceandi* – das Schuheausziehen: CONSUE. Mell. 21 si . . . abbas edicto -is (an subest discalcacionis?) fit remissio.

2. **discalcio** v. discalceo.

***discaligo**, -are. refl. i. q. *caligas sibi detrahare* – sich die Stiefel ausziehen: RUODLIEB X 113 <vadu>nt se -andum.

discaltio v. discalceo.

50 ***discambio**, -are. *concambiare, commutare* – (aus)tauschen: LEO MARS. chron. 1,35 p. 95,14 placuit utriusque monasterii patribus . . ., ut nequaquam -rentur (sc. *servi*).

***discantator**, -oris m. *qui discantus componit* – Verfasser von Diskantsätzen: ANON. IV mus. 4,3 p. 75,10 notandum, quod triplices sunt -es (discantores var. l.) eqs. p. 75,18 triplex est modus faciendi discantum secundum veros -es (discantores var. l.). *ibid.* al.

[discantium v. *discantus.]

***discanto**, -are. 1 *discantu cantare* – im Diskant singen: ANON. pos. disc. p. 192,26 totam -andi artem habere poterit (sc. *cantator*) arte usui applicata. p. 192,35 discantus ipse est idem in prosis, sed diversus in notis consonus cantus, sicut cum aliquis cantus ecclesiasticus in quinta, octava et duodecima -atur. ANON. ton. Schneider p. 116,21 priusquam ad -andi formam progrediamur eqs. *partic. praes. usu subst. de cantore vel cantu*: ANON. ton. Schneider p. 116,29 ut -anti sepius in cursu . . . quarta vel quinta vel octava corda succedat. 2 (*alternatim*) *cantare* – (im Wechsel) singen: WILBR. peregr. 1,22,20 processionibus . . . in unum convenientibus hinc inde -ari et longas eorum barbas . . . multo hiatu vidimus laborare.

***discantor**, -oris m. 1 *discantus cantor* – Diskantsänger: ANON. mus. La Fage 14,4 quisquis . . . -r bene et naturaliter

[Antony]

cupis componere eqs. ANON. ton. Schneider p. 116,11 dyaphonia est congrua vocum dissonantia; hanc ergo dissonantiam discantum sive organum appellamus; agitur . . . ad minus inter duos, scil. -em et succentorem, quorum voces . . . concorditer dissonent. WOLFGER. itin. comput. 4,48 cuidam vetulo -i et filiis eius tal. 4,59 in dominica Cantate -bus domini pape tal. 2 qui discantus componit – Verfasser von Diskantsätzen: ANON. IV mus. 2 p. 46,10 fecit Perotinus Magnus clausulas sive puncta plurima meliora, quoniam optimus -r erat. v. et p. 702,55,56.

*discantus, -us m. (cantus) t. t. mus. (de re v. Handwb. d. musikal. Terminologie II. 26. Auslieferung. 1997/98): 1 diaphonia, organum – Mehrstimmigkeit, mehrstimmiger Satz: ANON. mus. La Fage 14,8 aliud . . . esse -us, aliud organum esse cognoscitur. IOH. GARL. mus. mens. 1,3sq. ipsius organi . . . tres sunt species, scilicet -us, copula et organum; -us est aliquorum diversorum cantuum consonantia secundum modum (sim. LAMB. mus. quadr. p. 269^a. ANON. mus. Sowa prol. p. 70,25). ANON. mus. Sowa 5,1 p. 272,29 unit (id est, aequat) -us (id est, organum generale) varios per schemata (id est, concordantias) cantus (id est, modulos). saepe. v. et l. 2. p. 702,56. 2 cantus contrarius, supremus – Gegenstimme, Oberstimme, Sopran (opp. cantus firmus): ANON. mus. La Fage 4,2sq. -us cantui debet esse contrarius . . . ; quando . . . cantus elevatur, -us debet deponi. ANON. pos. disc. p. 189,25sq. viso igitur, quid sit -us, quaedam praecognitiones sunt videndae; est autem -us diversus consonus cantus. ANON. ton. Schneider p. 116,39 de omnibus principiis -uum (cod., -ium ed.). ANON. IV mus. 4,3 p. 74,7 cantus vel tenor est primus cantus primo procreatus vel factus; -us est secundo procreatus vel factus supra tenorem concordatus. persaepe. v. et p. 702,61.

discapillo (-pp-, -ilo), -avi, -atum, -are. capillos distrahere, conscindere – das Haar lösen, zerrauen: LEG. Burgund. const. I 33,1 si qua mulier ingenua . . . innocens -ta (-ilata var. l.) fuerit. PACTUS Alam. 18,7 qui eas (sc. mulieres) -ppilaverit. cf. *decapillo.

*discarco, *discargo v. discarrico.

*discarmino, -are. de lana i. q. purgando discernere, pectinare – krepeln, kämmen: CAES. HEIST. Elis. I 23 p. 371,4 lanam ad futuros labores preparabat -ando.

*discarno, -are. (francog. vet. descharner; cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1497) resolvere, subsecare – ablösen: THEOD. CERV. chirurg. 2,6 p. 146^C cutis . . . in modum (medium ed., vix recte) crucis findatur, et quatuor anguli cutis optime a craneo cum novacula -entur.

discarrico (-arego, -areco, -arico) vel saepius *discargo (dec-, des-, -rco), -avi, -atum, -are. (cf. francog. vet. deschargier; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 421sqq.) absol.: l. 58. partic. praes. usu subst.: l. 58. partic. perf. usu adi.: l. 63.

1 proprie: a de vectura i. q. exponere, deicere – aus-, abladen: LEX Sal. Merov. 27,17 si quis fenum exinde (sc. de prato alieno) ad domum suam in carro adduxerit et -rgaverit (-areg-, -arc- var. l.; LEX Sal. Karol. -arcaverit [-rricaverit K 19]). 27,20 si quis . . . vinum . . . -rgaverit (-arec-, -aric-, discarraverit var. l.; LEX Sal. Karol. discarraverit [-arcaverit var. l.]). b de vehiculo i. q. exonerare – entladen: DIPL. Frid. I. 437 p. 334,9 ut omnes ibidem (sc. in portu) cargantes vel descargantes sint securi omni tempore (inde INNOC. IV. registr. A 236 p. 176,16 descargantes [decargantes var. l.]). CHART. Ticin. 194 p. 23,8 per quascentumque terras . . . homines de Quinto . . . debent ire et reddere cum pedibus et bubus et plastro et scolga, et incargatis et -rgatis. 2 ?translate i. q. (propter vilitatem) a teloneo eximere, minore vectigali taxare – ?(wegen Minderwertigkeit) geringer besteuern, vom Zoll ausnehmen: CHART. Hans. add. III 599 p. 381,3 (s. XI. post 1066) preter -rcatam lanam, (cf. 602 p. 391,25 layne defaite) et dissutum unctum et tres porcos vivos licebat eis (sc. mercatoribus) emere in naves suas (locus corruptus, ut vid.).

discedo, -cessi, -cessum, -ere. script.: ?dic- (ni pro decedere): p. 705,15,57. disse-: p. 704,28,51. dissc-: p. 705,7. -cid-: p. 704,10,24,705,25,42. adde CONC. Merov. p. 8,8.

106,21. -caed-: l. 11. perf.: -es(i): p. 705,4. -esc(i): l. 14, p. 705,2,53. adde THIETM. chron. 4,13, 4,62, 5,12. WOLFGER. Godeh. I 30 p. 189,51. coni. imperf. -rint: l. 24. form. partic. praes. abl. sg. -enti: p. 705,13. struct. c. dat.: p. 705,8. partic. praes. usu subst.: l. 61. confunditur c. descendere: l. 26,45, p. 705,27,55. al.

I in diversas partes abire, (ab invicem) digredi – auseinandergehen, sich (voneinander) trennen: A absol.: CONC. Merov. p. 56,6 ne congregatio sancta sine aliqua definitione -ret (-ideret K). CONC. Karol. B I 33 p. 352,4 ne fratrum conventus absque aedificatione -ret (-aederet var. l.). THIETM. chron. 4,8 convenientibus . . . his (sc. rege et duce) . . . in malo -erunt. 7,41 nec hiis (sc. Anglis) neque aliis (sc. piratis) ulla spes . . . venit victoriae, sed vulnerati sponte -scurunt. al. impers.: 15 THANGM. Bernw. 13 p. 764,32 omnibus . . . rite peractis . . . -ssum est. ibid. al. B c. additamento: a se: ANNAL. Xant. a. 842 tripartito regno . . . -erunt a se, Lotharius ad Aquis, Karolus in Galliam, Ludewicus in Saxoniam. ibid. al. ab invicem: BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,1 ante quam ab invicem -rent primates regni, coniurabant, ut eqs. ibid. al.

II abire, (de-, se-, ex-, abs)cedere, digredi – weg-, fortgehen, sich entfernen, scheiden: A proprie: 1 strictius: a de hominibus: a in univ.: PIRMIN. (?) scar. 9 p. 40,22 precipit Iesus eis (apostolis), ab Ierusalimis ne -rint (-ciderint, -rent var. l.). HUGEB. Willib. 4 p. 98,8 inde (sc. de loco Sancta Sion nominato) discendens eqs. FORM. Augiens. B 42 vias discendendi partibus quaslibet pergas (sc. ingenuitate donatus). HROTSV. Theoph. 344 his dictis subito -ssit (disse- M a. corr.) virgo sacrata. EPIST. Hildesh. 56 -endi . . . facultate concessa. 30 persaepe. de rebus personatis: WALAHFR. Wett. 902 vitae compendia spondent (sc. confratres) praesentis mortemque procul -ere (discere R) dicunt. HROTSV. Gong. 225 postquam nox scissis -ssit victa tenebris. WALTH. SPIR. Christoph. I 27 incendia et fames nociva te (sc. Domino) iubente -at. B proficisci, recedere – abziehen: WIDUK. gest. 2,22 Heinrich . . . -ens a Saxonia Lotharios . . . adiit. THIETM. chron. 6,89 rex de Alstidi -ens eqs. THEOD. PALID. annal. a. 1179 p. 95,43 obsidione soluta inacte -unt (sc. obsidentes). NARR. itin. nav. p. 191,20 regem inducebant Portugaleses, ut -ret (sc. a civitate

obsessa) et nobis discessum persuaderet. saepe. b de animalibus: FROUM. carm. 11,41 -at procul omne genus pecus atque lupinum. c. sensu avolandi: OTLOH. Magn. 4,28 illis (avibus) -entibus eqs. c de aere inclusio i. q. diffugere, diffundi – entweichen, verströmen: ALDH. ad Acirc. 73,5 ni . . . rumpan- 45 tur viscera tactu et fragilis tenues flatus -at (descendat, descendat var. l.) in auras (de famfaluca). 2 latius de desertione, effugio sim.: a se absentare, evadere, effugere – sich davon- 50 machen, entkommen, entfliehen: CONC. Karol. B II 37^B,20 p. 446,28 postquam Karolomannus . . . a Karolo . . . inconvenienter ac perniciose -ssit. WALTHARIUS 378 Lotharius lux Pannoniae -erat (disse- P a. corr.) inde. HROTSV. Mar. 743 belvae praecedebant . . . demonstrando viam . . . rectam; sed nec noc- 55 turnis -erat ulla sub horis. WIDUK. gest. 3,46 p. 128,10 multitudo in tantum consumpta est, ut nullus aut rarus evaderet (-ret A). al. spectat ad monasterium, ecclesiam: CAPIT. reg. Franc. 299,7 quod . . . contra regulas ecclesiasticas inde (sc. e monasterio) -ens . . . ad ordinem episcopalem pervenerit Atto. 303,1 p. 459,4 qui (sc. Tyrus presbyter) irregulariter a sua civi- 60 tate -ssit. DIPL. Heinr. IV. 358 p. 476,44 nullus ausus sit recipere sub sua . . . tuitione eiusdem (sc. Farfensis) monasterii fugitivos vel malo animo -entes. CHART. Stir. I 216 p. 226,13 (epist. papae) ut nulli fratrum post factam professionem . . . liceat ex eodem claustrum -ere eqs. (sim. CHART. Raitenh. 27 p. 29,19 [epist. papae]. saepius). b spectat ad matrimonium i. q. 65 diverti – sich abwenden, sich scheiden: LEG. Wisig. 3,4,13 p. 152^a,24 ut nec . . . uxoris adulterium accusare . . . valeant viri nec ab eiusdem adultere coniugis consortio . . . -ant. HRABAN. epist. 29 p. 447,9sq. apostolus . . . in epistola sua (Vulg. I Cor. 7,10sq.) iussit mulierem a viro non -ere, quod si -ret eqs. 70 CONC. Karol. B II 1^B,4 deprecata est Tetberga licentiam sibi dari mutandi saecularem habitum et a virili commixtione -endi. B translate: 1 de hominibus: a mori, obire – sterben: a

absol.: LEX Ribv. 61,4 tabularius . . . , qui absque liberis -erit (corr. ex -scerit A4). LEG. Wisig. 4,2,18 p. 186^b,16 si intestati -erint (decesserint var. l.) *parentes eqs.* THIETM. chron. 2 prol. 18 tunc . . . -eserat (-erat CHRON. Thietm.) Otto. ADAM gest. 3,34 p. 176,2 papa Leo migravit, eodemque anno . . . imperator Henricus -ssit (decessit var. l.). CHART. ord. Teut. (Hass.) 345 quodsi de predictis sponsoribus hunus disscedit. *saepe*. **β** *in locut. fere c. sensu migrandi*: ANNAL. Mett. a. 714 vitae (VITA Emm. 26 vita. THIETM. chron. 4,15 ab hac vita. *al. sim.* ANNAL. Mich. Bamb. a. 1071 [MGScript. V p. 9,37] Ruodpertus vivus -ssit *eqs.*). DIPL. Arnulfi 140 p. 213,26 de hac luce. HROTSV. prim. 472 e mundo. THIETM. chron. 2,24 quo (*Wolmero episcopo*) . . . de medio . . . -enti (-ente CHRON. Thietm.) Gero . . . electus est. ANNAL. Plac. a. 1272 p. 556,14 rex . . . ab hac luce dicessit. *saepe*. **b** *desciscere, (deserendo) deficere – abfallen*: LIBER diurn. 73 p. 72,7 in eadem carne, unde numquam divinitate -ssit *Christus*. DIPL. Loth. I. 66 p. 178,25 ut nusquam a nostra -at (sc. *fidelis noster*) fidelitate. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 82,1 ne unquam a regno Francorum -rent (discernerent, desciscerent var. l.) *Longobardi*. HROTSV. Mar. 561 qui (*populus Iudaeorum*) mox a Domino -et. BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 275,47 Roudolfus dux Alemanniae . . . et Welf dux Baioariae a rege -erunt. *saepius*. **c** *se abstrahere, se emancipare – sich entziehen*: FORM. Andec. 23 ut . . . de meum non -idas servitium (*sim.* FORM. Marculfi 2,28 ita ut . . . de vestro servitio . . . non -am). FORM. Turon. 23 mihi placuit, ut ille . . . de potestate patris naturali -ente (descendente var. l.) et in mea potestate veniente in loco filiorum adoptassem. CONC. Karol. B II 12 vidua . . . , si professa est in eodem (sc. *monachali*) habitu permanere . . . , a religionis observantia -ere non praesumat. *dimitti – entlassen werden*: FORM. Sal. Merk. 61 ex qua die . . . nos de vestro (sc. *regis*) mundeburdo -ssimus. **d** (*re*)cedere, se remove – zurücktreten, sich zurückziehen: ALDH. virg. I 38 p. 286,18 ab ecclesiastico clericalus gradu. BEDA hist. eccl. 4,2 p. 205,26 ab officio (sc. *episcopatus*). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 302,11 Paulus hereticus . . . cum damnatus ab ecclesia nollet -ere *eqs.* BERNOLD. CONST. chron. a. 1044 p. 425,43 ipse (*Benedictus*) . . . sponte a papatu -ssit. VITA Heinr. IV. 10 p. 35,13 abrenuntiata imperiali dignitate privatus -ssit. **e** *deviare, declinare – abgehen, abweichen*: CONC. Merov. p. 101,8 quam (*sectam*) auctor . . . a vivo sanctae fidei catholicae fonte -ens (-idens K) sacrilegos quondam condidit Euthicis. HRABAN. epist. 54 in Deum . . . peccare, id est ab eius cultu -ere. CONC. Karol. B II 37^F,34 p. 52,10 si quis . . . ab eis (*statutis*) pertinaciter . . . -erit. EPIST. Hann. 16 p. 35,28 a consuetudinibus. IDUNG. PRUF. dial. 2,493 a regula. DIPL. Constantiae 11 p. 40,33 a iusticie tramite. **f** *ab-, desistere – Abstand nehmen, ablassen*: WALTHARIUS 895 vir fortis Francum -ere (decedere var. l.) bello iussit. HROTSV. Gall. I 9,2 ab armis (BRUNO MAGD. bell. 27 p. 31,11). **2 de rebus**: **a** *deficere, evanescere – ent-, verschwinden, vergehen*: WALAHFR. Wett. 195 multus . . . parum -erat (-scerat var. l.) angor. FROUM. carm. 11,21 ignavus cum pastoris -erit ausus. THADD. FLORENT. cons. 46,47 ipsa (*fe-bri*) descendente utatur (sc. *patiens*) exercitio temperato. ALBERT. M. veget. 4,77 'si autem' haec (sc. *quattuor ad cremen-tum necessaria*) aut horum 'aliquid -erit (dic-, decesserit var. l.)' ab ea, 'debilitatur' generatio et incrementum plantae 'proportionaliter discessioni' illorum. **b** *negari, non contingere – entgehen, versagt bleiben*: FORM. Sal. Merk. 62 p. 262,23 ut mercedes domno illo non -ssi(-sset ci.), sed multiplicet (cf. *notam ed.*).

1. *discendo* v. *descendo*. 2. *discendo* v. *discedo*.

1. *discensio* v. *descensio*. 2. *discensio* v. *dissensio*.

discensio v. *dissensio*. *dissensus* v. *descensus*.

discentia, -ae. f. μᾶθησις, *scientia – das Lernen, Kenntnis, Wissen*: RATHER. epist. 17 o quanta nobis occulit non -a (*vel potius non-discentia?*) . . . litterarum! (*propter lacunam sensus parum claret*).

**disceptamen*, -inis n. (*disceptare*) *contentio, discordia – Streit, Zwietracht*: CARM. de Tim. 69 -n erat varium certante tumultu, alter habet male, quod vindicat alter idem.

disceptatio (-cio), -onis f. *script.*: des-: l.64. disc-: l.50. disse-: l.50. discept-: l.35. *form.* dec-: l.9.10.12.

1 *litigatio, altercatio, controversia, conflictus – Streit, Auseinandersetzung, Meinungsverschiedenheit, Unstimmigkeit* (*plerumque de lite, certamine iuris*): **a** *in univ.*: WILLIB.

5 Bonif. 8 p. 51,4 iurgiorum -o exorta est. HRABAN. epist. 39 p. 477,17 qui (*Hieronymus*) de interpretum (sc. *bibliorum sacrorum*) -e . . . ita dicit: '*eqs.*' NICOL. I. epist. 79 p. 418,33 non aliqua emergente -e (de- var. l.). p. 419,4 nulla . . . -o (de- var. l.) provenit. HELM. chron. 43 p. 87,18 orta est -cio (de-cio var. l.) de sepultura eius (*presbyteri*). CHART. Pommerell. 65 p. 55,20 si inter ipsos (*fratres*) et nos (sc. *ducem*) de-o fuerit super metis terrarum. ALBERT. M. sent. 2,14,6 p. 266^b,17 de modo . . . motus, quo moventur *caeli*, -o est apud sapientes. CHART.

10 Brixin. 213 p. 203,36 sopita est abolita omnis -cionis altercatio. *persaepe*. v. et p. 707,18. *meton.* i. q. *quaestio, causa – Streitfrage, Streitpunkt*: ERMENR. ad Grim. 17 p. 554,14 hanc . . . -em tuo iudicio relinquo, utrum huic (*Lucretio*) solo credere debeamus . . . vel multorum auctoritati . . . assentire.

20 ANAST. BIBL. epist. 5 p. 413,6 quod de patria illa (sc. *Vulgorum*) vel utrum Romano an Constantinopolitano pontifici subdi debeat, . . . -o fuisset canonicè ventilata *eqs.* **b** *contentio, contradictio – Anfechtung, Widerspruch*: FORM. Marculfi 2,17 l. 83 ut haec pagina . . . in -cione (-em, disceptione var. l.) venire non possit. DIPL. Loth. I. 42 ne propter aliquam occasionem seu -cionem iudicii ab eadem ecclesia iniuste aliquid auferatur. CHART. Babenb. 89 abbas . . . et universitas fratrum . . . timentes, quod . . . ipsos aliquis pro supradictis allodiorum redditibus impeteret et -em . . . et rixas contra eosdem moveret. *al.*

25 *argutiae, error – Spitzfindigkeiten, Irrlehre*: RUP. TUIT. off. 12,5 quia . . . non solum ebriosorum raptorumque subintroentium malis moribus ecclesiae navicula premeretur, sed haereticorum quoque -bus rete fidei disrumperetur. **c** *iurgium, rixa – Zänkeret, Streiterei, Schlägerei*: CHART. Stab. 138 p. 281,25 si aliqua inter eos (*servos*) evenierit discep-o seu sanguinis effusio. HIST. de exp. Frid. imp. p. 46,6 ut . . . milites . . . singulis regerentur magistris sive in bellicis negotiis sive in -um controversiis. DECRET. Bern. 5 si aliqua -o tempore fori inter burgen-ses et mercatores orta fuerit. *dagon, certamen – Wettkampf, Kampfspiel*: GESTA Camer. 1,89 p. 437,2 tali . . . -e vicisim alternando gyramdoque iocantes *eqs.* (*de ludo aleario*). **2** *disputatio, colloquium, dialogus, tractatio, actio – Diskussion, (Streit-, Zwie-)Gespräch, Untersuchung, Be-, Verhandlung*: CONC. Karol. A 34,16 ne in dominicis diebus publica mercata neque causationes -esque exerceantur. LIUTPR. leg. 15 sederunt cum eo (*Nicephoro*) ad -em vestram (*i. causae vestrae, sc. imperatorum Ottonum*) . . . sapientissimi viri. FRIDR. Frising. 1422 p. 279,10 lis et -o legitima causae ipsius tamdiu ventilata est, donec *eqs.* ANSELM. BIS. rhet. app. p. 182,5 hac puerili, non tamen inutili disse-e (disse-e C) convenimus: *eqs.* CONSUET. Marb. 62 in unum convenire necesse est . . . in capitulo, ut de incidentibus causis -o (discussio var. l.) fiat. *al.* *metaph.*

30 *de pugna*: BRUNO MAGD. bell. 46 p. 44,23 qui (*nuntius*) regem cum Saxonibus non verbis, sed ferro disputare velle dicebat et huic -i diem crastinum determinabat. *meton.* *de libello*: NICOL. I. epist. 88 p. 486,26 quid . . . Maximus . . . in -e sua (*i. in opusculo 'Disputatio cum Pyrrho' inscripto*) perhibeat. **3** *decisio, sententia, arbitrium – Entscheidung, Urteils-, Schiedsspruch*: CHRON. Fred. 4,53 elictis . . . duodices Francis, ut eorum -e . . . finirit intentio *eqs.* VITA Bonif. II 1 p. 92,21 sine sinodali -e sedem . . . redonavit *Gewelib episcopus*. ALBERT. M. sent. 4,43,16 p. 525^a,32 -o iudicii non erit in momento. **4** *per confusionem i. q. deceptio, fraudatio – Betrug, Täuschung*: GLOSS. I 18,25 St.-S. des-o (-cio b, -o c) piseuuih.

35 **disceptativus*, -a, -um. *iudiciarius, ad iudicis sententiam pertinens – richterlich, die richterliche Entscheidung betreffend*: ALBERT. M. pol. 4,3^h p. 337^b,19 'quod participat iustitia -a (p. 1291^a,27 δικαστικῆς)', quod scilicet sicut virtus regitiva reddit unicuique, quod suum est.

40 *disceptator*, -oris m. *script.* -tur: p.707,11. **1** (*rerum peritus*) *disputator, dissertator, inquisitor – (sachverständiger) Disputierer, Erörterer, Untersucher*: STEPH. V. epist. B 2 p.

359,6 ut . . . iusto examine rectitudo libretur, utrarumque partium (sc. *Coloniensis et Bremensis ecclesiae*) -es in nostram praesentiam venire commonemus. PETR. CAS. chron. 4,108 p. 572,33 uti apostolicus (sic pro apostolicis?) directis -bus ante imperatoriam maiestatem, utrum excommunicati essent, quos receperat, nec ne, diffiniretur. p. 573,23 Petrum Casinensem . . . -em defensoremque sue partis eligunt *fratres*. *spectat ad argutias*: ALDH. epist. 4 p. 485,21 fortasse quilibet strophos librorum lector ac sagax scripturarum -r . . . tali se apologiae parma protegat *eqs.* 2 *per confusionem i. q. deceptor, fraudator – Betrüger*: GLOSS. I 112,37 St.-S. -r (-ur b) pisuihari.

***disceptatus**, -us m. *rixa, controversia – Streit, Meinungsverschiedenheit*: CARM. var. Walther 1,87,3 tractant (sc. *cultor Thetidis et cultor Vulcani*) cum -u, quis quem posset vincere.

?***disceptio**, -onis f. (?per analogiam ad deceptio formatum) *rixa, controversia – Streit, Meinungsverschiedenheit*: HRABAN. inst. cler. 2,28 p. 372,30 cum . . . ab ira et -e (disceptatione var. l.) ad mansuetudinem et patientiam (sc. *nos convertimus*). v. et p. 706,24.

discepto, -avi, -atum, -are. *form. dec-: l.35. depon-: l.29. 30.31 (dub.). adde GLOSS. I 506,9 St.-S. partic. praes. usu adi-: l.35; subst.: l.43.*

1 *litigare, certare, litem habere – streiten, einen (Rechts-) Streit führen*: a *strictius*: LIBER hist. Franc. 53 p. 327,15 cum Plectrude matrona -vit et thesauros patris sui . . . recepit *Carlus*. DIPL. Loth. I. 2 p. 54,13 quod si forte super eisdem rebus questio orta fuerit, ut pro eis legaliter in foro -are necesse sit (*sim. FORM. imp. 17 p. 298,41 -ari. DIPL. Ludow. Germ. 55 p. 76,18 -ari. DIPL. Karoli III. 40 ubicumque . . . de ipsis rebus aliquid -ari necesse fuerit*). CHART. archiep. Magd. 264 p. 333,21 ut nullam posteris nostris -andi occasionem relinquamus, . . . adquesita sive adquerenda, (ad quesita sive ad querenda ed.) ecclesiarum bona . . . confirmare festinamus. CHART. Ioh. Halb. 38 p. 42,36 partes de-antes . . . arbitros prodixerunt. al. b *latius i. q. pugnare, dimicare – kämpfen*: RUODLIEB IV 95 tacuit rex, donec rem pleniter audit, quantum nostrates -bantque suates. 2 *disputare, colloqui, tractare – diskutieren, sich unterreden, erörtern*: LIUTG. Greg. 2 p. 68,30 altercando de ignoto itinere pueri diutius -bant ad invicem (sc. *ipse eiusque avia*). PETR. CAS. chron. 4,108 p. 573,28 iubet imperator nomina . . . eorum, qui -turi erant, requiri. METELL. exp. Hieros. 3,878 -antes residebant hec memorantes: '*eqs.*' al. *argute argumentari – spitzfindig disputieren*: OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,32 nulla sibi (*Sabelliano haeretico*) respondendi facultate, eo quod -andi in eo pericia ab omnibus suspecta haberetur, concessa. 3 *decidere, iudicare, definire – entscheiden, urteilen, bestimmen*: EPIST. Hann. 66 p. 114,21 tametsi causa mea, si quidem equo iure -andum sit, per se sibi confidat *eqs.* CHART. Sangall. B 376 p. 283,17 quod, quidquid nos quatuor (sc. *arbitri*) super articulis, de quibus contentio vertebatur, -remus, ipsi (sc. *partes*) . . . ratum haberent.

discernibilis, -e. *qui discerni, distinguere potest – unterscheidbar, (als verschieden) erkennbar*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 77,6 per quos (sc. *varios*) colores panni (sc. *vestium*) essent melius -es. ALBERT. M. sent. 4,12,7 p. 303^a,18 grana speltae vix -ia sunt a granis frumenti. sens. 2,7 p. 59^b,20 -ia sunt *sensibilia* per sensum. *specialis – besonders, speziell*: BERNOTON. prol. 12,3 tritus ac deuterus -i inter se, hoc est semitonii dirimuntur intervallo. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 50,10 voces habent *aves* proprie -es ad coitum.

discerniculum et ***decerniculum**, -i n. 1 *discriminale, redimiculum – Haarband*: AETHICUS p. 198,9 amicae dis-a diripere. SUMM. Heinr. A 9,220 de-um harsnür (*item B 2,103*). C p. 261 de-um, decerviculum ornamentum vaginalis capitis ex auro, id est underbant. 2 *discrimen – Abstand, Intervall*: ALDH. ad Acirc. 130 p. 178,28 hunc pedem (sc. *choriambum*) quibus divisionum speciebus partimur? :: aequis temporum dis-is ut antepastum.

discerno, -crevi, -cretum, -ere. *script. et form. -rere*: p. 709,7. -andum: LEX Sal. Karol. 44,5 (*var. l.*). *partic. perf. -certus*: CHART. Livon. A 249 p. 328^b,25. *refl. -p. 708,54.*

struct. -c. dat. -l. 70. p. 709,19. 23. 25. pendet ad: p. 709,23. confunditur -tus c. disertus: p. 710,6.

1 *dividere, separare, secernere, disiungere – scheiden, (ein-, ab)teilen, (ab)trennen*: a *strictius*: a *in univ.*: AGIUS comput. 1,10 numero rerum . . . primordia facta et -ta suis tempora sunt spaciis. DIPL. Arnulfi 184 p. 284,23 (spur.) ad illam marcham, que inter Treisimam et Holunpurch utrasque res -endo dividit (*inde* DIPL. Otton. II. 165 dividendo -it). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,130 *tercia (famula)* -vit, quicquid primoeva cogit. CHART. scrib. Col. A I p. 187,17 adquisierunt . . . domum illam . . . sicut limen -it versus forum *eqs.* CAES. HEIST. mirac. II 2,33 p. 116,25 in psalterio alterius puellae zonas pulcras, quibus folia -antur, videns . . . latenter illas tulit *puella parvula. persaepe. v. et p. 710,37.* b *cribrare – sieben*: LEO MARS. chron. 2,30 p. 223,20 (rec. II) tam humili se officio mancipaverat *Liutius*, ut farinam in pistrino ad panem faciendum famulorum more -ret (discuteret var. l.). g *pass. i. q. confinem esse, terminari – begrenzt sein, an(einander-)grenzen*: DIPL. Otton. II. 241 p. 271,32 sex (sc. *casalia*), que <iacent> atque -untur infra decursum aque, que vocatur Zelina, et rivi, qui vocatur <Co>rtus. d *pass. i. q. trahi, decurrere – sich hinziehen, verlaufen*: DEDIC. Habac. (MGScript. XV p. 1027,2; s. XI^{ex}) usque Wilwech, ubi -itur *terminatio* inter Hegibach et Slehdorf. b *latius: a ordinare, explicare – ordnen, entwirren*: WALAHFR. Wett. 768 confusum natura modum -ere poscit. b *discrete adhibere, anteferre – besonders heranziehen, bevorzugen*: THANGM. Bernw. 1 p. 758,32 ut illius ingenium, quod in multitudine epheborum -ere . . . non potui, illis remotis singulari studio . . . eventilarem. FUND. Heinrichow. p. 2,18 Laurentius . . . in negotiis ducis ipsum (*Nicolaum*) paulatim crebrius -ens. g *discrete exhibere, specialiter offerre – gesondert (her)ausstellen, besonders anbieten*: UNIBOS 59,1 hac hasta -o meum trium librorum corium. 2 *distinguere, dinoscere – unterscheiden, auseinanderhalten, erkennen*: a *strictius*: a *gener.*: HRABAN. epist. 50 p. 505,32 quid utile et quid superfluum sit in presenti opusculo, -ere. AGIUS vita Hath. 25 confusa erant omnia nec voces cantantium et lugentium -i quibant. COMM. microl. 82 p. 123 aliquis ' . . . clare -ens', id est separatim intelligens, 'elevationes et depositiones'. CHART. Hall. 158 ut . . . in scriptis autenticis rerum gestarum series et veritas -atur. ALBERT. M. animal. 22,30 ad latrones investigandos non omnis utilis est canis, sed attendendum ad canem ferocem, qui indignetur -ere inter homines. *persaepe.* b *philos.*: ALFAN. premn. phys. 2,67 p. 40 -ere (PG 40,568^A κοι-veiv) opera levitatis et gravitatis. 9,6 p. 86 gustus -it (PG 40,657^A διακρίνει) specierum differentias. 10,1 p. 86 -it (PG 40,657^A διακρίνωσκελ) *auditus eorum (sonorum)* acumen et gravedinem. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,1 auctor theologica a naturalibus predicamenta -ens *eqs.* ALBERT. M. bon. 439 p. 232,72 nomen prudentiae nominat actum -endi inter bonum et malum. *saepe. refl. i. q. distinguere, (manifeste) differri – sich (deutlich) unterscheiden*: ALBERT. M. sent. 1,13,27^{capit.} quomodo differant haec quinque per ordinem, nosse se, intelligere se, velle se, -ere se et cogitare se. b *latius: a cernere, videre – sehen*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 58,22 si esset *canis* parvus, non posset -ere per herbosa loca aut fruticosa. b *scire – wissen*: TRAD. Teg. 291 (a. 1157) omnis sexus et etas . . . aure cordis percipiat et in futurum -at, qualiter *eqs.* 3 *decernere, decidere, (di)iudicare – entscheiden, befinden, (be)urteilen, ein Urteil ergeben lassen*: a *strictius*: a *gener.*: GLOSS. psalt. Linaelac. 102,1 humana anima in corde habet cogitare et in capite -ere et sapere. CAND. FULD. Eigil. II 3,11 magna ingenii quaeque -erat arte. HINCM. epist. 186 p. 190,26 de quibus (*scriptis*) mandastis (sc. *archiepis*), ut -rem, si vobis ad portandum (sc. *Romam*) necessaria forent. THIETM. chron. 6,43 ut textum huius narrationis inspicias et pro qualitate meriti -as (sc. *lector*). al. b *iur.*: TRAD. Linaelac. 102 (a. 823) ut -rent (sc. *comes et abbas*), quid ad illum locum pertineret. DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 92,11 ne in postmodum potuerint (sc. *populus*) dicere, quod sibi iniuste -retur eorum (*testium*) sententia. DIPL. Conr. III. 68 p. 120,24 quidquid discutiendum . . . contingerit, liceat . . . episcopo -ere, iudicare et omnino difi-

[Antony]

nire. CARM. de Frid. I. imp. 830 causam. *persaepe. spectat ad certamen (singulare)*: THIETM. chron. 7,62 illi (sc. *dux et comes*) ... diu invicem discordes certum condixere diem, qua cum suis fautoribus haec certo duelli iudicio -rent. LEG. Lang. p. 524,27 ut illi duo (sc. *e duobus partibus electi*) -ant (discerent *var. l.*) cum scutis et fustibus. *al. de Deo iudice*: HROTSV. Pel. 390 rex pie ... omnia iudicio qui scis -ere (-rere *M*) iusto. *al. b latius: a constituere, destinare, definire - festsetzen, bestimmen, verfügen*: TRAD. Frising. 400^a p. 342,7 (ex Italia; a. 818) primis omnium volo atque -o, ut *eqs.* WALAHFR. Wett. 109 iudicio ... bonas iusto -ere leges. DIPL. Arnulfi 3 p. 7,8 decernimus (-imus *C*) atque iubemus ... ut *eqs.* CHART. Stir. IV 222 p. 140,5 ad locum ... qui Cella dicitur et metis, quas -turi fueramus, includitur. *al. finire - beenden*: DIPL. Otton. I. 31 p. 117,33 qui (*abbas*) a reliqua promoveatur eiusdem coenobii congregatione ... quando Dominus, ut voluerit, predecessorum -verit tempora. *β tradere, de-, assignare - übergeben, zuteilen, zuweisen*: WIPO tetral. 59 Thebanos ... iuvenes -ere flammis. CHART. Sangall. A III app. 13 p. 693,22 omnem decimam usque ad pedem montis ... ad aecclesiam Zartun ... destinavi (sc. *episcopus*); ... omnia loca dehinc sursum ... ad monasterium sanctae Mariae secundum debitum decimationis ... -vi. ANNAL. Rod. a. 1140 p. 714,13 -vit eis (*sororibus*) Iohannes agros et vineta. *γ mandare - auftragen*: HEINR. TEG. Quir. I 6 p. 252,11 -verat ... exeuntibus pontifex, ut victores albis cum vexillis redeant, victi ... cum rubeis. *δ depromere, praedicare - verkünden, kundtun*: PAULIN. AQUIL. carm. 1,35 hunc (sc. *Christum*) pater omnipotens tinctum Iordanis in unda ... dilectum propriumque ... esse suum genitum sancto -vit ab ore (cf. *Vulg. Luc. 3,22*). *4 ? in discrimen adducere - ? in Gefahr bringen*: WIDR. (?) Gerh. I 3 p. 493,23 non mortiferis animum murmurationibus -bat nec venenosis detractationum aculeis linguam sibi acuebat.

adi. discretus, -a, -um. *1 divisis, separatus, disiunctus - geschieden, gesondert, (ein-, ab)geteilt, getrennt: a gener.*: WANDALB. martyr. compr. 5 natura ... distinxit ... bisseis ... -um mensibus annum. PASS. Ursulae 19 p. 157,1 'Cordula' ... -is scriptum erat sillabis. ALBERT. M. animal. 1,503 qui ... -os habent articulos et nodos, ad stultitiam referuntur. *al. b philos., natur., mus. de non immediate coniunctis (opp. continuus)*: URSO element. 5 p. 154,29 -a vel confusa dicitur commixtio secundum quorundam commixtorum -am vel confusam coniunctionem. ALBERT. M. animal. 1,17 secundum quod a n t i t a t e m ... -am, quae est numerus membrorum *eqs.* (metaph. 3,2,11 p. 132,41 'quod' ... 'fiat' qu. in genere tam -a quam continua ex duobus *eqs. ibid. al.*) metaph. 13,2,3^{capit.} quod ea, quae sunt ex elementis prima, sunt numeri -i. ANON. IV mus. 3 p. 57,26 per continuationem -orum (*punctorum*). *al. usu subst. neutr.*: ALBERT. M. phys. 3,2,11^{capit.} secundum quem modum infinitum est in continuo et -o. metaph. 1,2,3 p. 21,7 continuum ex additione se habet ad -um. metaph. 13,1,1 p. 581,10 magnum ... et parvum esse in continuis tantum et multum et paucum in -is tantum. *ibid. al. 2 distinctus, diversus - unterschieden, unterschiedlich, verschieden*: WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 4 cum diversas -o tempore formas ... naturę summa potestas ... proferat. COMM. microl. 3 p. 99 septem discrimina vocum, id est septem -ae voces. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,22 tres personas (sc. *trinitatis*), quas sancta aecclesia ... res distinctas suisque proprietatibus -as (-is *var. l.*) ... docuit. *al. ornatus - geschmückt*: HEITO Wett. 15 duxit angelus eum ad loca pulcherrima ... cum arcubus quasi aureis et argenteis opere anaglypho -a. *3 constitutus, destinatus, definitus - festgesetzt, bestimmt*: DIPL. Arnulfi 125 p. 185,44 casale ... cum omnibus pertinentibus suis seu et -os fines (sc. *concedimus*). GERB. geom. 4,3 qui (*angulus*) ... trimodis speciebus -us est: aut rectus est aut hebes aut acutus. DIAETA Theod. 424 calida aqua virtutem habet -am cognoscendam, quia alię sunt nitide ..., alię sunt salse *eqs. usu subst. neutr.*: ALBERT. M. div. nom. 3,14 p. 110,29 non 'apposuit (sc. *Dionysius*) manum' ... -is (PG 3,681^C τοῖς ... διηκουνημέ-vois), idest determinatis (sc. *ab Hierotheo*). *4 sapiens, prudens, sensatus, providus, probus - verständig, klug, ein-, um-*

sichtig, rechtschaffen: a de hominibus (usu subst. masc.: l. 9. 10.13): VITA Sev. Col. 10 p. 59^B -issimus sanctae ecclesiae provisor. EPIST. Hann. app. 32 p. 258,11 -us antistes -os ordinet sacerdotes, ut discrete plebem suam unusquisque queat instruere. RAHEW. gest. 4,6 p. 239,20 quatuor iudices ..., *v i r o s* disertos (-os *var. l.*) ... et in lege doctissimos (CHART. Heinr. Leon. 108 vir ... conversatione -us. *saepe*). ANON. ton. Schneider p. 109 octavus (sc. *tonus dicitur*) suavis et -us, et est modus -orum. STATUT. ord. Teut. p. 49,27 consilia minora cum -cioribus ... pertractent (sc. *magister ordinis vel vices eius gerentes*). ANON. mus. Sowa 1,2 p. 138,37 apud omnes musicos providos et -os. *persaepe. modestus - bescheiden*: AMARC. serm. 1,42 non nisi -is committere pontificatus. 4,236 nec nimium serves -us nec nimium des. *b de rebus incorporeis i. q. rationi conveniens, consideratus, deliberatus - vernunftgemäß, wohlüberlegt, -bedacht*: CAPIT. reg. Franc. 197 p. 52,8 ut erga errata delinquentium moderationem -issimam teneant pastores. CHART. Aquens. 24 l. 6 sub quadam -a pactione. DIPL. Conr. III. 230 ut ... -issimi consilii vestri (sc. *papae*) sententiam ... acciperemus. CHART. Hall. 138 p. 134,28 si quid illi (*arbitri*) ... consilio -iori decernerent. CONST. Melf. 1,60,1 p. 223^a,19 predecessorum nostrorum -a provisio. ALBERT. M. bon. 435 p. 231,26 ratio dirigit, ut actio -a sit. *saepe. v. et l. 8. modicus - angemessen, zumutbar*: LEG. Wisig. 6,5,8 quemcumque discipulum ... a magistro ... competenti et -a (*antea*: cauta) disciplina percussus fortasse mori de flagello contingat. DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,5 cum -o numero hominum, ne ... monasterium gravetur, oneste veniat *episcopus*. *5 venerabilis, honorabilis, magnificus - ehr-, hochwürdig, erlaucht*: SALOM. III. carm. 1,2 -e antistes, presul venerande. DIPL. Otton. III. 227 p. 642,24 dominus imperator magnificus et -us. ARCHIPOETA 10,6,1 presul -issime, veniam te precor. *al. 6 secernendi vim habens, discretivus - schneidend, trennend (usu subst. neutr.: l. 35)*: ALBERT. M. cael. hier. 1,5,3 p. 226,58sq. -um et communicativum sunt opposita; ... non ergo ignis -us' (PG 3,329^B διακριτικόν). p. 228,7 dicitur ignis -us' quasi discretivus; discernit enim materias.

subst. discretus, -i vel rarius discretior, -oris m. de officialibus, certis dignitatibus fere i. q. consiliarius, consiliator, qui discernit - etwa: Ratgeber, Ratsmitglied, -herr, 'Entscheidungs-träger': CHART. Aquens. 80 (a. 1223) nos (sc. *praepositus*) ... adhibito -orum consilio *eqs. (sim. HEINR. LETT. chron. 13,4 p. 69,3 episcopus ... habito consilio cum -ioribus suis. al.)*. CONST. imp. II 427,95 in qualibet comitia, ubi defectus fuerit liberorum, qui dicuntur schepfen, eligantur quatuor meliores et -iores a iudice. CHART. select. Keutgen 148,10 si quis ... ordinationem vel factum consulum et -orum civitatis ... presumpserit reclamare. CHART. Traiect. 1782 taliter per consules Stadenses et seniores et -iores civitatis sumus ... edocti, quod *eqs. al. spectat ad capitulum ordinis fratrum minorum fere i. q. delegatus, deputatus - etwa: Delegierter, Deputierter (cf. ital. discreto)*: SALIMB. chron. p. 102,29 layci ... mittebantur ad capitulum pro -is. p. 224,7 provincialis minister Francie et custodes et diffinitores et -i et quotquot de corpore capituli erant. p. 593,33 congregati fratres in conventu Bononiensi, guardani scilicet, custodes et lectores et alii -i *eqs. ibid. al.*

adv. 1. discrete. 1 distincte - unterschieden: a definite - bestimmt: ALBERT. M. mem. 1,1 p. 98^b,45 distincte et -e revertitur *virtus memorativa* ad res. summ. theol. I 13,51 p. 530^a,41 homo ... supponit et indefinite et particulariter et -e per adiunctum pronomen. *b clare, dilucide - deutlich*: LIUTG. Greg. 2 p. 68,15 repete ... ab exordio lectionem tuam et -e lege. WALAHFR. exord. 20 p. 493,21 quod ... neque ante neque post communicationem in ecclesiis sit convivandum, ... canones -e et manifeste loquuntur. HERM. IUD. conv. 19 p. 119,9 -e eorum (*clericorum*) voces audire ... non poteram. CHART. Traiect. 1153 p. 489,41 nos vidisse privilegium -e scriptum in hec verba: *eqs. c speciatim, peculiariter - insbesondere, vorzüglich*: ALBERT. M. eccl. hier. 5 p. 124,19 '-e' (PG 3,505^B ἐκκοίτως), idest singulariter, 'diviniores' ... 'sacrificaciones' (sc. *divina lex distribuit ordini pontificali*). p.

133,53 ‘-e’, idest singulariter prae aliis. **d ad tempus, occasione data** – *zeitweise, gelegentlich*: HRABAN. hom. I 64 p. 123^A plerumque ... virtus, cum indiscrete tenetur, amittitur; cum -e intermittitur, plus tenetur. **2 prudenter, provide, diligenter, convenienter** – *in verständiger, angemessener Weise, ein-, umsichtig, gehörig*: CAPIT. reg. Franc. 275,10 sicut in ... sacris regulis -issime et misericorditer continetur. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,27 quorum (*magistrorum*) ... disciplina ... -issime se undique praemuniri cupiebat (*sc. Agnes imperatrix*). CHART. Heinr. Leon. 16 Dominus et vera loquendi audatiam eademque -e proferendi vobis ... contulit scientiam. DIPL. Constantiae 4 p. 14,40 curam ... monasteriorum ... Ylarius ... provide, sancte ac -e (εὐδαικρίτως) gerens. *saepius*. v. et p. 710,4.

2. discretim. *separatim, divisim* – *abgeteilt, getrennt*: RUODLIEB XV (XIV) 19 prius usque nates <qui> crines ... pendent -m dorsum velando pil<atim> eqs.

discerpo, -psi, -ptum, -ere. *script.*: des-: l. 64. dic-: l. 47. dise-: l. 32. -epam: l. 24. *usu refl.*: l. 27. 47. 48. 50. 52; *intrans.*: l. 46. 47. 48. *partic. perf. usu subst.*: l. 59.

1 discindere, distrahere, divellere, dilacerare – *auseinander-, zerreißen, zerstückeln, zerfetzen*: **a proprie**: **a de anim.** eorumque corporibus, membris: ALDH. ad Acirc. 92,4 quamvis squamigeros -am (-epam, discrepam *var. l.*) colobros (*de ciconia*). VITA Liutg. I 25 -ta ... membra. ISO Otm. 1,13 p. 52^b, 25 se ... ipsum propriis unguibus cogente molestia lacerare et quasi -ere perspicunt (*sc. puerum contractum*). REGINO chron. a. 538 p. 28,2 equorum indomitum caudis religata -itur Brunichildis. METELL. exp. Hieros. 4,55 manus ... inimica ... lapsus (*sc. Rogerium*) membratim -erat. REIN. LEOD. annal. a. 1213 p. 669,7 sicut solent lupi rapaces gregem ovium disperere. *saepe*. *in imag.*: WIDO FERR. schism. 1,1 summo desiderio violenter attractus et in mille partes -tus a clero eligitur, a populo expetitur (*sc. Ildebrandus papa*; *de eodem*: 2 p. 553,23). **β de rebus**: ANNAL. Erf. Praed. a. 1234 p. 86,7 papa nimis conturbatus litteras ... nuper scriptas -ens eqs. v. et p. 724,52. **b translate**: **a excruciare, distorquere** – *peinigen, quälen (subi. fere daemon vel homines ab eo correpti, cf. Vulg. Marc. 9,25)*: WETT. Gall. 18 spiritus ... nequam -psit eam (*puellam*). TRANSL. Phil. Cell. 2 qui (*spiritus immundus*) elidens eam (*mulierem*) in terram multum -psit. MIRAC. Annon. 2,27 furere et fremdere cepit (*sc. diabolus*) et hominem -ere. *refl. et intrans. i. q. furere, exagitari, dirumpi* – *rasen, außer sich geraten, (zer)bersten*: IONAS BOB. Columb. 1,21 p. 198,13 quousque saucius homo demonis arte veniret veniensque ante virum Dei ruit -ens. 1,25 homo ... habens spiritum inmundum debaccans ac -ens (dic-, discernens *var. l.*; *se add. pars codd.*). *ibid.*: horrida (*sc. diaboli*) vis (*se add. pars codd.*) -ens, ut vix nexibus teneretur. WALAHFR. Gall. 2,23 puella quaedam ... hostis antiqui vexatione detenta ... miserabiliter se -ens ... spurcissima verba coepit effundere. HILDEG. scivias 2,6 l. 1716 se dilaniare (-ere *ed. princ.*) ira, odio et invidia cum ceteris hominibus. **β vastare, diripere, affligere** – *plündern, verwüsten, heimsuchen*: VISIO Karoli M. p. 294,40 sancta Romana ecclesia suusque patronus et populus generaliter sauciat, diripitur, -itur, humiliatur, adnichilatur. ADAM gest. 3,1 p. 143,26 parrochia ... altera vastata est a paganis, altera -ta (*directa var. l.*) est a pseudochristianis. *al.* **γ dissipare** – *ver-, zerstreuen*: PASS. Trudp. 10 destructa restaurare atque in diversa -ta coadunare. **δ dirimere, rumpere** – *aufheben, brechen*: CARM. Bur. 60,14^b, 1 cum federa -is eqs. **ε detrectare, destringere** – *heruntermachen, durchbecheln*: CYPR. CORD. carm. app. 2,4 (MGPoet. III p. 148) o vos amici ... zelo cecati, ... studentes vabra adversus sodalium mores, soliti clanculo des-ere. **2 decerpere, demere** – *ab-, wegnehmen, abpflücken*: SMAR. carm. add. 11 unde (*sc. ex psalterio*) ... volui -ere gemmas, istius unde libri pagina clara foret. VISIO Godesc. A 26,4 autumpnali ... tempore, quo avellane de corilis -i solent.

discerptio, -onis f. **1 dilaceratio, diruptio** – *Zerreißung*: BEDA hist. eccl. 5,10 p. 300,19 Nigellum ... horrenda membrorum omnium -e (*sc. interemerunt barbari*). ALBERT. AQUENS. hist. 3,18 qui (*Pantracius*) ... atrocem membrorum

et nervorum -em metuens eqs. **2 divisio, scissio** – *Teilung, Spaltung*: CHRON. Cosmae cont. I a. 1140 p. 146,42 flumen ... -em (*disruptionem var. l.*) passum est ...; molendinum tunc stetit in sicco.

***discerptor**, -oris m. *de diabolo i. q. scissor, discidii auctor* – *Spalter, Unfriedenstagter*: HEINR. TREV. gest. 1 p. 414,25 -e inter eos (*electores*) seminante zizaniam.

[*discertivus v. discretivus*]. **discerunt** v. 2. dico p. 586,11. **discescerunt, discescit** v. discedo. **discesco** v. descisco.

discessio, -onis f. *script.* ?dic- (*ni pro decessio*): l. 25. c. gen. obi.: l. 25. 39. *confunditur c.*: descensio: l. 50. *dissensio*: l. 21. 37. 40. 50.

1 digressio (ab invicem) facta – *das Auseinandergehen*: **a proprie i. q. divortium** – (*Ehe*)-*Scheidung*: ANNALISTA SAXO a. 1094 p. 728,12 -o facta est inter imperatorem Heinricum et uxorem eius Adhelheidam. **b translate i. q. discidium, discordia** – *Spaltung, Zwietracht*: RAHEW. gest. 4,81 p. 336,27 (*epist.*) perpetuam ... *discordiam* inter regnum et sacerdotium et -em ab invicem (HILDEG. in symb. Athan. [PL 197,1067^A] d. et -em huius [*sc. sanctimonialium*] habitationis et spiritalis disciplinae. CONST. imp. II 252,15 -em [*dissensionem var. l.*] et d. inter nos et ecclesiam). **2 abitus, decessio, digressio** – *das Ab-, Fortgehen, Weggang*: **a proprie**: **a in univ.**: EPIST. Meginh. 21 p. 215,33 quo (*fato*) ego P. apud

Ense in dic-e vestri acceptus sum. EPIST. Hann. 81 quantum tumultum apud nos sinistra illa domni nostri -o commoverit eqs. **β profectio, recessus** – *Ab-, Rückzug*: WIDUK. gest. 1,9 p. 14,10 terra in nostra est potestate, et -e nostra victis occasionem vincendi prestabimus? **b translate**: **a mors, obitus** – *Tod, das Dahinscheiden*: TRAD. Weiss. 45 (a. 719) post -em meam. GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 113 eius (*regis*) ... sublimitati nota facta est -o (*decessio var. l.*) episcopi. CHART. Steph. Wirz. 22 ego Iuditha rogatu mariti mei Ebonis in lecto -is decumbentis eqs. *al.* *in locut. c. sensu migrationis*: TRAD.

Frising. 93 (a. 778/83) post die -is me<e> ab ac luce. **β defectio** – *Abfall*: WALAHFR. carm. 24,29 geminae -o fraudis. CHRON. Reinh. a. 1211 p. 579,25 *maligine -is*, (*mali et dissensionis 1*) a principe Fridericus comes ... incensor dicebatur. *al.* *spectat ad Vulg. II Thess. 2,3*: CHRON. Thietm. 8,6 p. 501,5 ante -em

(*dissensionem THETM. chron.*) Romani imperii et Antichristi ... adventum. WIBALD. epist. 108 p. 184,26 usque ad nostra infelicia tempora, in quibus iam venit -o, ut reveleetur ille filius perditionis (*i. Antichristus*). *al.* **γ absolutio** – *Trennung, Loslösung*: CHART. Mog. A II 164 p. 304,34 (a. 1151) pro restauratione ipsorum (*civium*) -is (*sc. ab ecclesia paroeciana*).

δ distantia, dissimilitudo – *Entfernung, Unähnlichkeit*: ALBERT. M. eth. I 64 p. 61,52 ‘contingit’ sic filios se ‘habere ad patres’ in ‘-bus (p. 1100^a, 26 ἀποστήμασι)’, idest diversitate. **ε excursus** – *Abschweifung, Exkurs*: AURELIUS 13 p. 712,9 apte ... fuisse -em (*dissentionem cod. Augiens. CXX*, *dissentionem cod. Vindob. a. corr.*), quae pars maxime in eis (*cardiacis*) laboret. **ξ de rebus i. q. defectus, absentia** – *Schwund, Mangel*: v. p. 705,59.

discessus, -us m. *script.*: des-: p. 713,3. *adde* DIPL. Karoli III. 86 p. 140,3. HROTSV. prim. 469 (*var. l.*). ?dic- (*ni pro decessus*): l. 69. p. 713,6. *dissc-*: p. 713,9. 16. *dise-*: p. 713,5. -esus: p. 713,1. *acc. sg. -u*: p. 713,5. *struct. c. gen. obi.*: p. 713,14. 15. *usu plur.*: l. 62. 65. *confunditur c.* descensus: p. 713,13.

abitus, decessus, digressus – *das Ab-, Fortgehen, Weggang*: **1 proprie**: **a in univ.**: WALAHFR. Wett. 244 fertur ab aspectu subitis -bus agmen. THETM. chron. 6,9 populum de subito eius conquerentem -u promissa celeri suimet reversione ... placavit rex. *al.* **avolutio, ascensus** – *das Wegfliegen, Aufstieg*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 9,24 ne ... in primis -bus a manu fugiat falco. p. 14,26 poterit *credentia* detineri a glebis in suo (*sc. falconis*) -u. **b profectio, recessus** – *Ab-, Rückzug*: NARR. itin. nav. p. 192,3 cum assidue sollicitarent nos <de> -u (*dic- cod.*) Portugalenses. v. et p. 704,40. *c desertio (monasterii)* – (*Kloster*)-*Austritt*: YSENGRIMUS 1,858 -us ... tui vult sacerdos abolere nefas. **2 translate**: **a mors, obitus** – *Tod, das Dahinscheiden*: CHRON. Fred. 4,45 p. 143,24 p o s t eius

(regis) -um (FORM. Marculfi 2,7 l. 40 pus meum -esum [-um var. l.]. LEX Alam. 2,1 p. eius -um [decessum var. l.]. FORM. Flav. 8 p. 476,24 p. eorum des-um. LEX Saxon. 47 p. decessum [-um var. l.] eius. TRAD. Patav. 66 p. obitum meum quoque -um. CHART. Sangall. A 384 p. eius disessu. IOH. VEN. chron. p. 143,7 p. cuius [ducis] dic-um [-um var. l.]. persaepe). THIETM. chron. 4,54 Longabardi ... audito imperatoris -u (obitu CHRON. Thietm.) eqs. EPIST. Teg. I 127 caritati ... vestre intimamus cari fratris nostri N. presbiteri diss-um. *al. in locut. c. sensu migrationis*: COD. Lauresh. 12 l. 29 (a. 786) quando ... meus advenit -us de hoc seculo. CHART. Rhen. inf. I 14 p. o s t nostrum ... -um de hac vita (TRAD. Linaelac. 80^{II} p. meum de hac luce -um [discensum cod.]. ERMENR. Sval. prol. p. 157,1 p. huius vitae -um. DIPL. Conr. I. 8 p. vitae suae -um. DIPL. Ludow. II. 64 p. 193,35 [interp.] p. nostrum ex hac luce vita diss-um. *saepius*). THANGM. Bernw. 54 p. 781,7 cuius -us ad Deum fecit nos pupillos absque patre. *b defectio, destitutio – Abfall, Verrat*: CONST. imp. II 251 (a. 1244) pro inopinato, quin potius pro inopinabili pape -u, qui ad rebelles imperii se de novo dicitur transtulisse.

Antony discibilis, -e. *qui disci potest – (er)lernbar (usu subst.: l. 26)*: ALBERT. M. eth. I 498 p. 428,30 'omnis scientia est docibilis', quantum ad docentem, et omne 'scibile' est '-e' (p. 1139^b, 25 μαθητόν) ex parte discipuli. II 1,1,2 p. 3^a,4 probat Plato, quod virtus nec -is nec assuescibilis est. 1,7,3 p. 108,4 utrum -e quid sit felicitas vel virtus vel sit assuescibile. *ibid. al.*

discideo v. dissideo.
discidium vel (incurrente et vi verbi dissidere, ut vid.) dissidium, -i n. et raro **discidia vel *dissidia*, -ae f. (l. 54 p. 714,9) *script. et form.*: desi-um: l. 63. 67. p. 714,14. *al. adde* LAND. MEDIOL. hist. 3,3 p. 75,17. 3,16 p. 84,32. desc-um: l. 63. *adde* ALCUIN. epist. 156 p. 253,22. desc-um: ARNULF. MEDIOL. gest. capit. 1,10. disi-um: l. 62. *adde* LAND. MEDIOL. hist. 3,16 p. 29,26 ed. Cutolo (*var. l.*). dixi-um: l. 70. *gen. sg. -cidi*: p. 714,17.

I c. sensu scissionis i. q. diruptio (hymenis) – Zerreißung (des Hymen): AMADEUS LAUS. hom. 4,30 quem (*Iesum*) in delictis non concepit *virgo beata*, absque dolore peperit nullum habens in conceptione contagium, nullum passa in partu disc-um.

*II c. sensu disunctionis: A proprie: 1 divisio, separatio – Trennung, (Ab-)Spaltung, Teilung: a gener.: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,12 l. 12 licet profiteatur haereticus ... quasi per disc-um Christum ex parte verum Deum verumque Dei filium et ex parte adoptivum filium et nuncupativum Deum. WOLFARD. Waldb. 3,6 p. 278,12 pendula ... fusi materies elapsa a dextera disc-um mirabile fecit. ADALB. MAGD. chron. a. 919 ne in eligendo post se (sc. *Cuonrado*) rege disc-um regni fieret. HUGO FLAV. chron. 1 p. 336,51 sciens *Fortunatus* sibi disc-um corporis et animae supervenire. WIGAND. Waldb. 5 non eum divitiae ducere poterant ad interitum, cum quibus ei semper in voluntate erat disc-um. *saep.* *b iur. et canon. de divortio*: LEG. Wisig. 3,6,3 ne inter sponsos disc-um fiat. HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,4 disc-am et dissensionem inter illis faciebat, qui iniuste sociebantur. CAPIT. reg. Franc. 252,23^a ut post disc-um iuramento constringantur sub uno tecto non cohabitare. DECRET. Burch. 17,24 ut disc-um coniugii fieret. COSMAS chron. 2,4 p. 86,14 si ... rixa inter eos (sc. *coniugem et virum*) usque ad disc-um efferverit. BURCH. URSB. chron. p. 46,12 eodem anno ... factum est diss-um (disc- ANNAL. Weing. a. 1162 [MGScript. XVII p. 309,27]). *saepius. c eccl. de schismate*: ARNULF. MEDIOL. gest. 3,1 Mediolanense disc-um (disi-, desi- var. l.). 3,19 p. 196,5 Mediolanense disc-um (de- var. l.). BERNOLD. CONST. chron. a. 1083 p. 439,9 iam septennio Romanum imperium civili bello, immo scismatis disc-o laboravit. SIGEB. GEMBL. chron. a. 493 grave disc-um aeclesiae. LAND. MEDIOL. hist. 3,12 p. 94,26 (ed. Cutolo) cuius (*ecclesiae*) desid-ium (dissi-, disc- var. l.) crudeliter disseminatum et ante noviter natum. 3,30 p. 123,26 (ed. Cutolo) qui (*sacerdos*) dissidi (dixi- var. l.) totius fomentum fuerat, Leoprandus. ANNAL. Elmar. a. 1130 disc-um sedis Romane inter Innocentium et Anacletum. *al. 2 dissessio – das Fort-, Weggehen, Verschwin-**

den: COSMAS chron. 3,24 delituerunt *superstitibus* fuga, alii in Poloniam, alii fugientes in Pannoniam, de quorum excidio simul et disc-o (dissi- var. l.) licet amplam habeamus ad scribendum materiam eqs. YSENGRIMUS 4,399 disc-o pensat *abbas* cęnam gratesque meretur. ASINARIUS 238 disc-i (dissi-, di[s]cessus var. l.) ... datur copia nulla tibi (sc. *filio*). *al. B translate: 1 rixa, dissensio – Streit, Zerwürfnis*: HRABAN. carm. 24,8 pacem animus nulla trepidus formidine servet, nec timeat pravæ crimina dissidia. DIPL. Loth. I. 124 p. 285,5 dissidia, quæ inter nos et antistitem ... orta esse quosdam non latet. ADEMAR. hist. 3,62 l. 38 civili disc-o. VITA Heinr. IV. 9 p. 31,30 cum ... potentiores utriusque partis (sc. *filii et patris*) tamquam tanti disc-i mediatores convenirent. ACTA imp. Winkelm. II 1025 dum urbem seditionibus concitant *appositores*, disc-is (desi- var. l.) lacerant et interdum ... sub concordie figmento corumpunt. CHART. Port. 173 p. 189,32 ne abolite questiones aliquo successu temporis paciantur discordie, discidi vel etiam calumnie recidivum. *persaepe. 2 defectio – Abfall*: RATHER. epist. 10 p. 52,13 aggrediuntur *Rodulfus, Reginarius et Baldericus* diluculo cum paucis ... disc-i occasione indicibiliter animati (*v. notam ed.*).

1. discido, -ere. *metr. -cid-: l. 26. dissecare, scindere – zer-, durchschneiden, spalten*: GLOSS. I 668,33 St.-S. -antur zisnitanvuerdant. ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1025^B seditio-
ne facta multorum gladiis -untur iugula. CARM. de bello Saxon. 3,5 fana profana simul miscet *gens*, fas -it omne.

2. discido v. discedo.

discifer, -i m. *discophorus, dapifer – Tischdiener, Schüssel-, Speisenträger (loci spectant ad Vulg. Dan. 14,32sq.)*: ALDH. virg. I 37 p. 286,12 qualiter Ambacuc -r messorum ferula de Iudea ad Chaldeos angelico fretus officio ... detulerit. II 1475 -r ut dudum ... vates angelico raptu lustrabat Chaldea regna.

**discinctio*, -onis f. (discingo) *diinductio, decisio – Beilegung, Entscheidung*: CHART. Rotil. 14 (JbWestdtLandesgesch. 10. 1984. p. 14,10; a. 1185) quoniam omnis controversie strepitus et questionis difficultas canonicarum scripturarum auctoritate assumpta et legitimorum testium inductione adhibita facilem sortitur -em.

discinctus v. discingo.

1. discindo, -scidi, -scissum, -ere. *script.*: diss-: p. 715,7. 41,52.62. dissi-: p. 616,3. -nt(o): l. 54. *perf. -sced(i)*: p. 715,33. *partic. perf. -issus*: l. 69. p. 715,6. *form. perf. -is(i)*: l. 53. *usu medial.*: p. 715,47; *refl.*: p. 715,21.45; *intrans.*: p. 715,45. *partic. perf. usu subst.*: p. 715,41; *adi.*: p. 715,34.

I proprie et in imag.: *A diffindere, scindere, discernere – zerreißen, spalten, gewaltsam zertrennen: 1 in univ.: a gener.*: ADO VIENN. Desid. (PL 123,439^C; a. 870) indomitae equis religata brachiis et cruribus divaricatis membratim -itur *Brunhildis regina*. WALTHARIUS 382 ex humeris trabeam -it *princeps* ad infima totam. CARM. libr. II A 1,14 tenebras. FLOD. hist. 4,50 virtus antistitis (*Martini*) ... lapides pulpitaque -sit (cf. *Greg. Tur. Mart. 4,26* discit), catenas confregit. TRACT. de aegr. cur. p. 268,39 dicitur discintheria a -tendo, quia in ea scinduntur intestina, quasi discintheria. URSO gloss. 60 p. 98,33 terrae humiditate (*sic?*) coniungendo partesque immoderate constringendo in variis regionibus terras separando -it *siccitas. saepe. v. et p. 616,13. b iur. et canon. de divortio*: CAPIT. reg. Franc. 252,23^a illicitum concubitus Deo consecratarum -i lex canonica sancit. 252,23^b quorum illicita coniugia -enda sunt, volumus, ut eqs. *c eccl. de schismate*: LIBRI Karol. praef. p. 99,7 ut ... -ant (sc. *quidam reges et sacerdotes orientales*) vinculum ecclesiasticae unitatis. HUMB. Sim. 2,33 p. 182,19 quod de divinitate sentiendo prava ecclesiam eius (*Christi*) sua insolentia -unt (sc. *haeretici*). SIGEB. GEMBL. adv. Pasch. 1 (MG Lib. Lit. II p. 451,32) previdit *Petrus* confusionem dissensionis, qua hodie -itur (scinditur var. l.) aeclesia. chron. a. 1074 tam grave oritur scandalum, ut nullius heresis tempore sancta aeclesia graviore scismate -isa sit. *2 laniare – zerfleischen (c. sensu torquendi: l. 71)*: WALAHFR. Wett. 524 hos (sc. *homines*) paradysus habet, -it (cruciat var. l.) tartarus illos. Mamm. 23,16 noris ... nostro (sc. *praesidis*) retineri iure

leonem, saevior ille tuas -et ... carnes. RUP. TUIT. Pant. 14 (AnalBoll. 55. 1937. p. 265,23) bestiali ferocitate praeventus atque -ssus est. HILDEG. phys. 7,17 p. 1325^C in aviditate sua lupinos mores habet *porcus*, quoniam caetera animalia -it. *al.* 3 *diruere, destruere* – *zerstören, zugrunde richten*: BEDA hist. eccl. 3,16 p. 159,3 -ssis (-isis *var. l.*) ... viculis. ABBO SANGERM. bell. 1,135 ima ... ardent eius (*sc. turris*) dissc-ere fusc. FLOD. hist. 3,20 p. 264,7 ut eam (*ecclesiam Treverensem*) invadi, -i ac depopulari a pervasore permetteret *archiepiscopus*. SIGEB. GEMBL. chron. a. 687 externi reges regnum Angliae disperdunt et -unt annis IV. RUP. TUIT. glor. 8,16 (PL 169,177^B) tres video viros obtinentes miseram Ierusalem -entes eam et excruciantes. HILDEG. div. op. 1,3,18 l. 37 scientiam ... ipsius (*hominis*), ut in pravis actibus sordescat, -unt *cogitationes. al.* **B** *avellere, separare* – *losreißen, trennen*: 1 *in univ.*: WOLFHARD. Waldb. 3,6 p. 278,5 productilis manui dexterarum ita unitus est fusus, ut nullo pacto ab ea -i (*scindi var. l.*) potuisset. HILDEG. scivias 2,5 l. 823 qui in carnali copula legali iure sibi coniuncti sunt, unanimiter simul vivant, nec alterum ab altero sine consensu alterius nec sine dispositione ... ecclesiastici vigoris insipienter se -at. CONR. MUR. summ. p. 102,3 mediocris stilus habet vitium fluitans et dissolutum, per quod sententiae dissolute remanent et -sse. 2 *demere, auferre* – *wegnehmen*: CAPIT. reg. Franc. 297,7 p. 432,22 res et facultates ecclesiasticas ... depredari et ab ecclesiis -i nolite (*sc. rex*) sustinere. DIPL. Heinr. V. (ed. A. Calmet, Hist. eccl. et civ. de Lorraine. I. 1728. Preuves p. 535,28) dux ... mille quingentos et quindecim mansos ab ... monasterio quondam non sine peccato -ssos ex nostra manu teneat.

I *translate*: **A** *de hominibus eorumque animis*: 1 *discordem reddere, dissociare* – *entzweien, uneinig machen*: VULF. Marc. I 3,3 ut miraculo coniungeret discordantes, quos praeceps cursus per impatientiam animorum -erat (-idere, -ederat *var. l.*). RICHER. REM. hist. 4,102 p. 303,2 ut ... curam -ssi et dilaniati suscipere (*sc. Gerbertus*) populi. RUP. TUIT. Matth. 13,94 quod velum templi scissum est, nobis ... revelatio caelestium mysteriorum, sed illis (*praesidibus templi*) scissura veli ... praesagium fuit impacabilium seditionum, quibus extunc inter se -ssi sunt *Iudaei*. SPEC. virg. 4,353 discordia mentes unitas -it et separat. INNOC. III. registr. 2,201 p. 393,11 operatio contrarii spiritus patenter et inconiungibile -ssis (*disse. a. corr.*) et inmixtibile divisus sequetur. *al.* 2 *medial., refl., intrans. i. q. desciscere, deficere* – *abfallen, abtrünnig werden, sich spalten (von)*: CAPIT. reg. Franc. 299,8 qui (*episcopi*) se (*om. 3*) contra auctoritatem a metropoli sua moliantur -ere. DECRET. Burch. 197 p. 658^D (*conc.*) qui ... ab ecclesiastica societate quolibet excessu -itur, ... aut recipitur aut deiicitur. **B** *de rebus incorporeis*: 1 *tollere, irritum facere* – *aufheben, für ungültig erklären*: IULIAN. TOLET. iudic. 1 p. 530,13 novum ... sponsionis iusiurandum constituit (*sc. perfidia*), quo voluntaria fidei promissione -ssa electum a Deo regem nostrum abiceret. VITA Galli II 1024 consilium Domini nullus dissc-ere quibit. FLOR. LUGD. carm. 27,15 -is *l e g e s*, canonum sacra iura revellis (EGBERT. fec. rat. 1,243). CARM. de bello Saxon. 1,55 non vestras (*sc. Meginfredi*) leges, non ius -ere quaerens. MANEG. ad Gebh. 48 p. 392,31 ea (*sacramenta*), que intus soluta cognovit *Romana synodus*, foris -ere (*scindere a. corr.*) non distulit. TRAD. Frising. 1481 ne idem (*sc. concambium*) ab aliquibus minus Deum diligentibus -i valeat in posterum. 2 *decidere, dirimere* – *entscheiden, beilegen*: DIPL. Conr. III. 65 p. 114,35 placuit ... mutue altercationis controversiam hac ratione dissc-ere, ut *eqs.* (*sim.* VITA Theog. 1,31 p. 464,10 -ere).

2. *discindo v. 1. descendo.*

discingo, -cixi, -cinctum, -ere. *usu medial.*: p. 716,25. 27; *refl.*: l. 71, p. 716,3,4; *absol.*: l. 72. *confunditur c. distinguere*: l. 72, p. 716,7,49. *al.*

1 *proprie*: **a** *de hominibus (de civitatibus)*: p. 716,9; *de amne*: p. 716,7): **a** *cingulo denudare* – *entgürten, des (Waffen-)Gürtels entledigen*: WILH. HIRS. const. 2,18 p. 1061^C super equum ascensurus prius cappam induit *decanus*, quam se cingat, nec eam abstrahit, nisi prius se -at. WILH. RUBRUQU. itin. 28,13 interpretem fecerunt -tinguere et relinquere corri-

giam cum cutello extra sub custodia unius hostiarii. **β** *nudare, exuere, privare* – *entblößen, entledigen, berauben*: BEDA hist. eccl. 3,14 p. 156,29 -xit *rex* se gladio suo. HINCM. annal. a. 873 p. 122,41 cum se vellet *Karolus* balteo -ere et vestimento exuere *eqs.* COSMAS chron. 2,22 p. 114,1 -unt *Conradus et Otto* eum (*Iaromirum*) zona militari. LIGURINUS 2,326 turres concremat *rex* et ruptis -tinguit pontibus amnem. INNOC. III. registr. 1,557 p. 812,22 ad memoriam revocare ... , qualiter civitates sint muris -te. IUSTIN. Lippifl. 91 corpora -unt *equites* armis. *al.* *expressius i. q. vestimentis privare* – *der Kleider berauben*: RUP. TUIT. trin. 27,27 l. 1294 quando -tus in cruce pendit *Christus*. **b** *de rebus*: **a** *de veste i. q. solvere* – *lösen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,48 -ta veste. **β** *de armis i. q. demere* – *abnehmen*: EGILM. epist. p. 360,22 ut mucronem ab eo (*imperatore captivo*) violenter ipse -ret *episcopus*. *deponere* – *niederlegen*: BENZO ad Heinr. IV. 1,19 -tis armis furoris bellici tria monet frater Benzo, ne *eqs.* **γ** *de chartis i. q. ligamento resolvere, evolvere* – *aufschüren, entrollen*: ALCUIN. carm. 29,2,1 nulla manus cartam -at, ni tua, praesul. *al.* EPIST. var. I 39 p. 561,18 dic (*sc. charta*): 'tua me, queso, -e dextera' illi. 2 *translate*: **a** *de hominibus usu medial.*: **a** *animo deficere* – *den Mut verlieren*: VITA Steph. reg. II 5 (MGScript. XI p. 228,21; s. XI.^{ex.}) tunc utrinque decertatum est; isti (*sc. milites regis*) protectione Dei roborati accinguntur, illi (*Bisenni*) amentia sua obligati -untur. **β** *remorari* – *sich aufhalten, verweilen*: VITA Bav. III 45 non reor ingratum cuiquam vel inane putandum, si ... plus aliquid coepto -imur in referendo, hic quam magnorum de sanguine duxerit ortum. **b** *de rebus i. q. exponere* – *darstellen, ausführen*: MIRAC. Wigb. 19 (MGScript. IV p. 228^a,6; c. 940) haec de opulentissima materia meritorum beati Wigberhti carptim cursimque inexplorato stilo -ere studui.

adi. discinctus, -a, -um. 1 *proprie*: **a** *cingulo carens, qui sine cingulo est* – *des Gürtels ledig, ungegürtet*: RUODLIEB XV 24 et que (*femina*) -a consueverat ire iuve-nta>, alte succingit tunicam. WILH. HIRS. const. 2,18 p. 1061^C quantumvis ... lutoso sit via, si cappa non est indutus in frocco, equitat *monachus* -us. *spectat ad paenitentiam, sui ipsius humiliationem*: RATHER. conf. 6,91 percepi indigne ... -us, sine calciamentis et baculo ... paschalem agnum Dei (*cf. Vulg. exod. 2,11*). CONFL. ovis et lini 457 nec -us eris, mea cum sacramenta vorabis, nec pede nudato nec nisi cum baculo. *v. et p. 702,19*. **b** *balteo, armis carens, dearmatus* – *des Waffengürtels, der Waffen ledig, unbewaffnet, wehrlos (in imag.: l. 49. al.)*: WOLFHARD. Waldb. 4 p. 218,9 cum ... omni ... domo eversa nil (*sc. spathae*) omnimodis invenisset, -um secum puerulum tulit *femina*. PETR. DAM. serm. 74,4 l. 105 si ... inter armatos non verentur inermes incedere, inter loricatas bellatorum acies non erubescunt -i (*distincti var. l.*) segniter ambulare. EUPOLEMIUS 2,451 nondum -i (*distincti var. l.*) calor ossa reliquerat hostis. HERBORD. Ott. 3,2 p. 152,10 licet succinctus mallem (*sc. Sefridus*), ad imperium vestrum (*sc. Tiemonis*) -us incedam. *al.* 2 *translate*: **a** *segnis, iners* – *nachlässig, träge*: CARM. didasc. 851 heu miseri, quos -os (*distinctos, districtos, distentos var. l.*) sibi nata voluptas mulcens sireni desidia subicit. HELM. chron. 109 p. 216,2 reges ... Danorum segnes et -i et inter continuas epulas semper poti vix ... sentiunt percussuras plagarum. ARNOLD. LÜB. chron. 3,1 p. 143,2 Bernardus dux ... quasi pacificum se exhibens in omnibus tardus et -us (*distinctus var. l.*) erat. *al.* **b** *effrenatus* – *ungezügelt*: MILO carm. 3,4,2,152 luxuria enervat -os fetida lumbos.

discint(h)eria *sim. v. dysent.*

disciplina, -ae *f. script. et form.*: *disi-*: ANSELM. BIS. rhet. app. p. 181,9. p. 181,17. *dissi-*: p. 718,9. *displina*: CAPIT. reg. Franc. 38,11. -pul-: p. 717,48. *adde* EKKH. IV. bened. I 44,37 (*cf. Stotz, Handb. vol. III, 7 § 82*). *abl. sg. -o*: HUGEB. Willib. 1 p. 88,39 (*var. l.*). *plur. sensu sing.*: p. 717,6. *al.* *de duobus -ae generibus*: ALBERT. M. anal. pr. 1,7,7 p. 665^a,26sq. disciplinatum non denominatur a -a, quae est disciplinalis scientia, sed a -a, quae est moris ordinatio et compositio ... ; disciplinalis scientia dicitur graece ἐπιστήμη, -a ... moris graece dicitur φειδώ. *de variis signif. v. W. Dürig, Disci-*

plina. *Sacris erudiri* 4. 1952. p. 245–279.

I institutio, instructio, educatio – Ausbildung, Unterweisung, Unterricht, Erziehung: **A proprie:** HRABAN. epist. 57 annexi quaedam capitula de -a Romanae militiae, qualiter antiqui tyrones institui solebant. RIMB. Anscar. capit. 2 p. 13,6 in scolariis -is ... positus (*sim.* CONSUE. Trev. 22 p. 285,5 post versum pueri ad -am redeunt scolarem). EPIST. Hildesh. 83 ad Parisensem -am eliminande ruditatis causa me impulit. ALBERT. M. animal. 21,30 videmus etiam pisces domesticari ita, quod ad sonum campanae conveniunt et annonam accipiunt, quod sine -a videtur non posse fieri. **saepius.** **B meton.:** 1 *scientia, ars – Wissenschaft, Kunst(fertigkeit), (Unter-)richts-)Fach:* BEDA temp. rat. 51 l. 78 nos aegyptiam calculandi -am (-a *var. l.*) ... omnibus sequendam novimus. LIBRI Karol. 45 p. 499,7 a liberalium -arum subtilissimo magisterio (HEITO Wett. praef. p. 267,8. *saepius*). SCHOL. enchir. 1 p. 61,14 -a canendi. HROTSV. Pafn. 1,7 quid est musica?: -a una de philosophiae quadruvio. ARS med. 1 p. 418,5 Asclepius ... medicinae -am invenit. *persaepe.* p. 744,26. 2 *doctrina – Lehre:* STEPH. Wilfr. 7 p. 201,2 sancti Petri apostoli ecclesiae -am (-em 2^a a. *corr.*) multiplicem didicisse. ALCUIN. epist. 170 p. 279,24 illa (*sc. urbs Athenae*) ... Platonicis erudita -is septenis informata claruit artibus. VITA Bav. I 4 quae (*verba*) sanctus Amandus ei secundum evangelicam nuntiaverat -am. ANSELMO. BIS. rhet. 1,17 p. 134,1 Aristotelica didicimus -a duarum specierum commitione terciam gigni minime. EPIST. Ratib. 6 p. 285,15 imitans ... Protheum Socratis explodit (*sc. homo, qui interiore evadens hominem larvam induit falsarii*) -am. HEINR. LETT. chron. 18,3 p. 116,14 qui (*sacerdos*) eis (*filiis Thalibaldi*) fidei sacramenta ministrando -e christiane daret incia. **al.** 3 *eruditio, prudentia – Bildung, Gelehrsamkeit:* EPIST. Ratib. 4 p. 279,23 licet in illis (*sc. luminibus, qui tempore Socratis fuerunt*) secularis floreret -a, in his (*sc. luminibus nostri temporis*) tamen fides christiana preponderat. GREG. VII. registr. 9,2 p. 571,8 licet satis prudens et liberalis videatur *persona*, tamen ... -e fundamento, videlicet litteralis scientiae peritia, indiget. EPIST. Hann. 36 p. 78,9 non ... maius vitium est nihil vel parum scire quam stultorum, quae nulla est, acquiescere -e. EPIST. Meginh. 24 p. 221,27 non adeo fortassis domestica litterarum inopia merces peregrinas persequimur, sed -e desiderium id nos sollicitat.

II severitas, ordo – Zucht, Strenge, Ordnung, 'Disziplin': **A proprie:** 1 *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 5 p. 12,8 pro -ae tenore servando. ALLEG. cam. 34 illa (*poenitentia*) facit -am (-a *var. l.*) in camara. HROTSV. Pafn. 7,10 debet *mens assueta lasciviae* habenis -ae stringi. EKKEH. IV. pict. Mog. 418 de cathedra prolapsus Heli gravitate senili solvit, patrinam quia sprexit -ulinam (*spectat ad Vulg. I reg. 2,29. 3,13*). RAHEW. gest. 3,29 p. 203,12 ut malorum audacia coerceat et boni -ae suae debitu fructum inveniant. *persaepe.* 2 *eccl.:* WILLIB. Bonif. 2 p. 9,9 qui (*abbas*) venerabiliter ... sub regulari -a regebat monasterium (ORD. Cas. I 8. *persaepe*). HRABAN. epist. 40 p. 478,32 christianos catholico dogmate erudire atque ecclesiastica -a corrigere (GREG. VII. registr. 3,10 p. 266,6. *persaepe*). THANGM. Bernw. 28 p. 771,42 canonica -a annullatur. CHART. Stir. II 392 p. 505,31 si quis -am capitularem voce clamosa turbaverit. *persaepe.* **B meton.:** 1 *praeceptum, institutum, regula, ratio – Vorschrift, Weisung, Regel, Grundsätze:* a *gener.:* LULL. epist. 128 p. 265,21 quae (*abbatissa*) a sanctissimo viro Bonifatio ... regularis vitae -am suscepisti. EPIST. Hann. 82 p. 132,20 de exercenda ... iustitie -a, ad personam regis proprie ... pertinet. ELIS. SCHON. viar. 13 p. 100,5 postulavi ab eo (*Domino*) -am vie illius, quae ad ordinem coniugatorum pertinere dicta est. CHART. Babenb. 65 p. 88,11 divinis et humanis legibus docemur ac proprie nature -a commonem nostrorum salutem consulere. TRACT. de chirurg. p. 145,19 (cod. II) si ... intestina descendant usque ad testiculos ... , intestina a testiculo separata secundum superiorem -am intrmittantur. *al.* *lex – Gesetz:* CONST. imp. I 137 p. 191,13 patrem patriae decet veneranda praeceptorum instituta regum vigilanter observare et sacris eorum -is tenaci studio inherere. **b eccl. de conversatione monastica:** EIGIL Sturm. 1 sub ipsius

coenobii -a ab infantia ... nutritus et eruditus sum. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 128,36 abbatiam ... suscepit Ekebertus Gorziensis -ae monachus. EPIST. Hildesh. 102 quidam ... H. nomine ab annis pueritiae sub -a claustris nostri constitutus. CHART. Stir. I 175 p. 176,20 ad stipendium fratrum sub -e Eboracensis religionis ... Christo militantium. TRAD. Neocell. Frising. 6 filium ... regula beati Augustini iuxta -am Praemonstratensium ... instituendum. CHART. Argent. III 78 p. 27,20 volentes *sorores* ... ad dissi-am commendabilem coherceri. 2 *custodia, observatio – Aufsicht, Beaufsichtigung, Überwachung:* CAPIT. reg. Franc. 33,3 imperator non omnibus singulariter necessariam potest exhibere curam et -am. LAMB. TUIT. Herib. 1,8 p. 170,12 peritiores architectos ab externis finibus exquirens *sacerdos* et eis -am (-a *var. l.*) totius structurae committens. WIBALD. epist. 119 tibi (*sc. aurifici*) prolixius scribere intendimus ... de observatione et -a uxoris tuae. 3 *castigatio – (körperliche) Zuchtigung:* CHRON. Fred. 3,58 non posso (*sc. Chrodinus*) ex eis (*primatis Austri*) facere -am nec quemquam interfecere. FORM. Marculfi 2,27 licentiam habeatis ... -a (-am *var. l.*) corporalem imponere (FORM. Sal. Bign. 23. *al.*). CONVERS. Otgar. II 3 (MG Mer. V p. 205,28) quem (*puerum*) ... unus de custodibus virga -ae percussit. VITA Reginw. 17 tanta illum (*episcopum*) -a stigmatizavit *caeli cursor*, ut ... lividae cutis apta vestigia divinae visionis cunctabilia omnia facerent credibilia. ALBERT. M. sacram. 172 p. 112,22 cum multae sint afflictiones corporales, scilicet peregrinatio, vigiliae, -ae et huiusmodi. *persaepe.* 4 *poena – Strafe, Buße:* CAPIT. reg. Franc. 23,22 ut illae -ae, quae propter legem conservandam sunt constitutae, propter praemium non dimittantur. DIPL. Otton. I. 300 nullus ... aliquam in prescriptis (*negotioribus*) legem aut -am exercendi potestatem habeat, nisi *eqs.* LEO MARS. chron. 3,20 p. 386,29 (rec. II) ut ... singulas singuli -as data confessione reciperent *monachi*. CHART. Friberg. 605 p. 398,38 (epist. papae) clamata (*soror*) in capitulo pro aliqua principis culparum petat veniam et unam recipiat -am modestam. STATUT. Altah. (MG Script. XVII p. 357^b,51) -a ducalis, id est pena, quae solvitur duci, sunt XL solidi. *al.* 5 *potestas puniendi – (Machtvollkommenheit zur) Strafverfolgung:* CAPIT. reg. Franc. 154,11 (conc.) quos (*incestuosos, parricidas, homicidas*) oportet per saecularis potentiae -am a tam prava consuetudine *coherere* (210,4 regia sunt -a coercendi). 196,54 p. 45,6 qui (*sc. monachi*) in tantum -a et vigore principis acius corrigendi sunt, in quantum *eqs.* 6 *servitium – Dienst(leistung):* ACTA reg. Burgund. 40 p. 158,5 (a. 966) ut nulli ... aliquam -am sive servitium per vim faciant *monachi*.

disciplinabilis, -e. 1 *adi.:* a *qui discere, doceri potest, docibilis, docilis – lernfähig, belehrbar, gelehrt, dressierbar:* EPIST. var. III 26,2 p. 183,45 non ... corde credimus artes, sed -i mente discimus illas. ALBERT. M. anim. 2,45 p. 154,54 quare homines visum et auditum habentes optime -es sunt, etsi careant odoratu. *saepius.* animal. 22,30 est ... canis universaliter animal multum -e. EPIST. Praed. 80 p. 103,21 multi ... reges ... voluerunt videre, quae videtis ... , tamquam in auctorem fidei et consummatorem Ihesum totos sese -es spiritualiter convertentes. *v. et p. 720,23.* **b docens, ad institutionem pertinens, aptus – unterrichtend, zum Lernen gehörig, der Unterweisung dienend, Lern-:** ALFAN. premn. phys. 6,13 p. 75 principantia ... sunt dinoscibilis virtus et -is (PG 40,637^A *ἐπιστημονικόν*), deservientia vero sensus et motus ad placitum virtusque vocalis. ALBERT. M. sent. 2,8,9 p. 184^a,23 isti (*visus et auditus*) sunt tantum -es. 3,37,3 p. 687^a,23 auditus *sensus* -is est (anim. 2,45 p. 154,57. *ibid. al.*). **c ad disciplinam morum pertinens – der sittlichen Zucht dienend:** URSO gloss. 40 p. 74,15 videmus ... , quod aliquis, licet de natura debeat esse iracundus, cum sit colericus, -bus tamen studiis eruditus ... potius pati docetur quam irasci. 2 *subst.:* a *fem. (per ellipsin) i. q. scientia exacta – exakte Wissenschaft:* ALBERT. M. praedicab. 1,2 p. 3^a,4 tres esse partes philosophiae, scilicet physicam, mathematicam sive -em et metaphysicam sive divinam. **b neutr. plur. i. quae ad scientiam exactam pertinent – das Gebiet der exakten Wissenschaften:** ALBERT. M. praedicab. 5,2

[Weber]

p. 247^b,10 in -bus qui disciplinas etiam non multum sunt retinentes, sed adhuc ab eis facile mobiles sunt per oblivionem, dicuntur habitum scientiae disciplinalis non habere, quamvis ad disciplinam sint . . . dispositi et affecti.

adv. disciplinabiliter. 1 *ad instructionem, pro informatione – zur Belehrung, als Information:* CAND. FULD. Eigel. I 16 cuius (*sc. cryptarum*) . . . dedicationis diem . . . -r litteris inserendo Hrabanus magister memoriae commendavit. ALBERT. M. animal. 21,4 p. 1323,21 largior est visus -r differentias rei visae nuntians quam ille, qui sensibilibus tantum nuntiat easdem. 21,10 p. 1327,24 apes et alia minuta animalia sonos et voces nequaquam -r percipiunt, licet magna vigeant memoria. 2 *per instructionem, in instructione – durch Belehrung, Ausbildung, in Belehrung, Ausbildung:* RUOTG. Brun. 4 p. 5,4 cum ipse -r . . . ingenio sagaci proficeret *eqs.* (*inde* FOLCUIN. vita Folcuin. 4). ALBERT. M. princ. 8,4 p. 371^a,43 discens musicam vel aliam scientiam non dicitur generari simpliciter, sed secundum quid generari dicitur: -r enim generatur et non simpliciter. CONR. MUR. summ. p. 26,22 quia plures ingenii adeo duri, hebetis et obtusi, quod nullis magistris, . . . exercitiis duritia cordis eorum ad aliquas artes liberales seu mechanicas poterit -r emoliri; et isti possunt asini ad liram appellari. 3 *severe, diligenter, iuxta disciplinam – streng, genau, sorgfältig, vorschriftsmäßig:* DIPL. Ludow. II. 125 quod semper in . . . coenobio regularis institutio -r observaretur. VITA Deic. 26 p. 569,51 qui (*successores*) . . . -r gubernantur sunt locum. PETR. DAM. serm. 28,2 si -r (*disciplinaliter var. l.*) conversantes Dei mandata servatis et filiis vestris praestatis et vobis. SIMON SITH. gest. 3,3 curtes desolatas restaurat *Leonius* . . . , incompressa -r componit et ornat. 4 *iuxta scientiam exactam – nach den Regeln der exakten Wissenschaften:* ALBERT. M. metaph. 6,3,1 p. 313^b,64 par peccatum est in geometricis probabiliter et ex connecturis et in rhetoricis -r persuadere.

***disciplinabilitas**, -atis *f.* *facultas discendi, docilitas – Lernfähigkeit, Dressierbarkeit:* ALBERT. M. animal. 21,10 p. 1327,25sq. haec (*memoria*) . . . in quibusdam animalibus est causa -is; privatio . . . huiusmodi -is est maxime in minutis valde animalibus. 21,26 amplius magnae aves minus garrulitatis et minus -is habent quam parvae. *ibid.* al. v. et p. 720,43.

disciplinalis, -e. 1 *adi.*: A *de instructione i. q. docens, ad institutionem pertinens, aptus – unterrichtend, zum Lernen gehörig, der Unterweisung dienend:* ALBERT. M. resurr. 4,2,4,1 p. 343,18 quod visus et auditus sunt *s e n s u s* -es (*sent.* 3,13,4 p. 240^b,42. *ibid.* al.). summ. theol. II 14,89,1 p. 164^a,4 alia (*sc. operatio sive cultura*) -is est et liberalis, per quam . . . per fructum opere discitur, quid virtutis sit in radice (*spectat ad Vulg. gen. 2,15; cf. Aug. gen. ad litt. 8,9*). B *de ordine:* 1 *strictius:* a *ad severitatem, ordinem pertinens – zur Strenge, Zucht, Ordnung gehörig:* ABSAL. serm. 46 p. 264^A quadripartita . . . scripturarum serie tantum quatuor paradisi fluminibus faciem terrae irrigavit *Augustinus*, . . . alia naturalis, alia iuridicalis, alia speculativa, alia -is potest appellari . . . ; -is est, per quam claustrales docuit religionis virtutem. *severus – streng:* HINCM. divort. 2 p. 129,9 cautissime ac prudentissime auctoritatis ecclesiasticae -is providit discretio, ut *eqs.* b *castigans, puniens – züchtigend, strafend:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,33 spinas, tribulos et zizania . . . cum falce -i sensim demerere. HADR. II. epist. 35 p. 741,25 nec propter amorem carnis -i parcendum esse virgae a sapiente monemur. HILDEG. epist. 57 l. 30 oculos intentionis eorum (*filiorum*) cum sole iustitie obscura (*sc. abbas*) et cum nube -is correptionis. CHART. Lux. III 290 p. 315,19 (epist. papae) sacrilegi exactores, a quibus . . . ob . . . carnes putridas, quas -is mucro non resecat, . . . catholice matris corpus in ostentum ducitur et contemptum. *poenalis – Straf:* ARNO REICHERSB. apol. p. 247,8 aliorum conciliorum nonnullae -es constitutiones dispensationem mihi videntur admittere. 2 *latius:* a *decens, conveniens – vorschriftsmäßig, schicklich:* WILLIB. Bonif. 2 p. 10,10 ut labore manuum cottidiano et -i officiorum administratione incessanter secundum . . . Benedicti . . . constitutionis formam insisteret. ORD. Rom. 6,14 ponit *subdiaconus* mappulam in sinistro brachio pontificis super planetam cum -i ad genua eius inclinatione. b *accuratus,*

exactus, mathematicus – genau, exakt, mathematisch: ALBERT. M. metaph. 1,1,1 p. 1,47 tales habitus per speculativum intellectum adepti scientiae verae nomen acceperunt et doctrinales et -es vocantur ideo, quia ex principiis non mutantibus . . . docentur. 5,2,2 p. 238,12 quia talia accidunt ex numero dimensionum -ium, quae secundum actum accipiuntur in corporis actuali quantitate. p. 238,18 corpus . . . -e est quantitas actualium dimensionum superficie vel superficiebus terminatum non secundum esse, sed secundum rationem mensurae quantitatis acceptum. *ibid.* al. v. et p. 716,69.71.719,3.

II *subst. neutr. plur. i. quae ad scientiam exactam pertinent – das Gebiet der exakten Wissenschaften:* ALBERT. M. elench. 1,5,6 p. 630^b,41 oportet docentem in -bus non disputare vel interrogare. animal. 16,139 in gyometricis . . . et in omnibus aliis -bus est sermo falsus vocatus, qui dicitur esse alio modo quam sit in re. *ibid.* al.

adv. disciplinaliter. 1 *per intellectum – verstandesmäßig:* ALBERT. M. metaph. 1,5,14 p. 87,79 'cum . . . omnis' -r cognoscens, non 'disciplinatus' <sit> nisi 'per cognita' *eqs.* 2 *ad instructionem – zur Belehrung:* ALBERT. M. animal. 21,23 quodcumque animalium memoria secundum omnia haec (*sc. quatuor virtutes memoriae*) bene participat, si cum hoc participat -r auditum et est bonae aestimationis, illud bene est disciplinabile. 3 *discendi causa – zu Lernzwecken:* ALBERT. M. top. 8,1,6 p. 504^b,16 discenti . . . , hoc est -r disputanti, non est ponendum *axioma*, . . . sed dialectico exercenti, hoc est exercitative disputanti, ponendum. p. 504^b,24 quod non aequaliter et discenti sive -r disputanti dignum est huiusmodi propositiones ponere. 4 *convenienter, iuxta disciplinam – in gehöriger Weise, vorschriftsmäßig:* HRABAN. disc. 3 (PL 112,1231^A) doctor gentium -r voluit auditores suos vivere et . . . spem vitae aeternae habere. VITA Serv. 12 p. 42,21 ille tanti pavens honoris appetens . . . conscientie simplicis -r omnibus satis retulit gratias ac sibi private habitationis delegit casulam. v. et p. 719,27. 5 *cum castigatione – mit körperlicher Züchtigung:* ANNAL. Erf. Praed. a. 1238 p. 95,11 tres viri nobiles nudi in processione incedentes tribus sacerdotibus cum scopis ipsos sequentibus et -r corrigentibus monasterium usque pervenerunt.

***disciplinalitas**, -atis *f.* *facultas discendi, docilitas – Lernfähigkeit:* ALBERT. M. animal. 21,25 maior et minor et mediocri animalium attenditur -s. 21,26 in . . . vociferatione et garrulitate et -e minus videntur habere aquaticae aves quam aliae, et minus disciplinabilitatis invenitur in ipsis.

***disciplinanter** v. disciplino.

***disciplinaris**, -e. *severus, castigans – streng, züchtigend:* EPIST. Teg. I 107 ne tam prolixo temporis spatia inutiliter . . . transigam, sed -i studio diligenter . . . propriae . . . utilitati prospiciam. WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 18 l. 152 hec . . . beata (*Hildegardis*) -i assidue . . . infirmitatis verbere purgata. CONR. MUR. summ. p. 162,24 sunt verba . . . dimissiva, dispensativa, -ia.

adv. *disciplinariter. *severe – streng:* HILDEG. epist. 13,1 p. 369,24 (ed. Pitra) exteriorem hominem suum -r in cunctis regens (*sc. sanctus Martinus*).

disciplinate v. disciplino.

***disciplinatio**, -onis *f.* *ordo, disciplina – Zucht, Ordnung, Disziplin:* EPIST. Hann. 36 p. 77,13 nec aliud reor, quod sit nostrae divulsionis separatio, quam conservandae olim conservantiae *dis-ciplinatio*. GESTA Trud. cont. I 8,11 p. 277,15 quam nichil ordinis et -is, quin potius quantum dissolutionis et periculi animarum diebus illis apud nos haberetur, honestius existimo hic reticere quam loqui.

1. ***disciplinatus**, -us *m.* 1 *educatio, eruditio, schola – Unterrichts, Unterweisung, Schule:* VITA Richardi 9 p. 285,3 coeperunt ad eum undequaque multi confluere studentes eius -ui inhaerere. HELM. chron. 44 p. 88,22 fuit eo tempore in -u (*discipulatu var. l.*) eius (*Vicelini*) iuvenis optima indolis Thetmarus. NOTIT. de Radberto (MGScript. XV p. 453,33) nonnulli voluerunt eum (*Radbertum*) . . . cum eo (*Adalardo*) transisse ad has partes (*sc. Romae*) et deinceps -ui eius adhesisse. al. v. et p. 723,16.20.21. 2 *militia, servitium – (Kriegs-)Dienst, Gefolgschaft:* HRABAN. disc. 3 (PL 112,1239^A) per quam

[Weber]

(continentiam) Christi -ui condigni ad regnum possimus cum eo venire perpetuum. TRANSL. Mercurii II 9 (Martène-Durand, Coll. VI p. 756^A) Romam, ubi -um exhibuit Domino crucifixo, ... Mercurii sancti dignatio tibi postposuit, Benevente.

2. disciplinatus v. disciplino.

3. disciplinatus v. discipulatus.

disciplino, -avi, -atum, -are. *script. diss.:* l.68. *struct. c. praep.:* ad: l.18. circa: l.14.

1 docere, instruere – (aus)bilden, belehren: THEOD. TREV. transl. Celsi 8 monasterio dignum delegit Egbertus dispensatorem, abbatem ... Gotherium, unice apud Gandense coenobium -tum. ALBERT. M. anim. 2,45 p. 154,56 si careant homines visu et auditu, numquam -antur perfecte. NOTULAE Wilh. Cong. 1028 intentio magistri in capitulo est, -are nos circa fracturam ossis brachii. v. et p.720,19. *obi. animalia*: ALBERT. M. animal. 21,10 p. 1326,41 quae (apes) prudentiam habent magnam in rebus conferentibus et tamen non -antur. 21,16 nulum ... animalium -atur ad aliquod istorum trium (sc. scientiarum contemplativarum, artium mechanicarum et virtutum moralium). *ibid.* al. **2 castigare, (verberibus) punire** – (körperlich) züchtigen, bestrafen: ANNAL. Mett. a. 746 p. 37,14 ipsos (principes) ... comprehendit Carlomannus et misericorditer secundum singulorum merita -vit (correxit B1). LIBER tram. 154 p. 227,4 non -bit magister pueros in choro, si dominus abbas affuerit aut prior. GERHOF. novit. prol. 5 que statuerant Innocentius et Eugenius papae ... de incendiariis puniendis, de clericis -andis, de sanctimonialibus claustrali custodia mancipandis. CHART. Wirt. VIII 2784 ut ... conventus ... eosdem (homines censuales) ... habeant ad -andum et quicquid placuerit faciendum. al.

adi. 1. disciplinans, -antis. *disciplinam, continentiam promovens* – die Zucht, (Selbst-)Disziplin fördernd: MIRAC. Ursm. praef. p. 832,11 manu subducta ferulae tramitem illico ... liquimus -is scientiae.

2. disciplinatus, -a, -um. **1 doctus, eruditus** – gebildet, gelehrt: LIUTG. Greg. 11 p. 76,6 plurimi ... eorum (sc. discipulorum Gregorii) aequaliter educati et -i ... meritis et scientia non exiguu ... habebantur. DIPL. Otton. III. 241 vestrae (sc. Gerberti) doctrinae -a proceritas nostrae simplicitati semper fuit ... auctoritas. EKKEH. IV. cas. 28 erat Salomo ... homo ... doctus et -issimus; scribendi lingua manueque artifex. ANNAL. Mell. Claustr. IV a. 1278 Otachorus rex Boemie sapiens et -us et honestissimis moribus ornatus. al. **2 ordinatus, conveniens, decens, bene moratus** – geordnet, gehörig, schicklich, angemessen, gesittet (usu subst. v. p.716,69): WILLIB. Bonif. 6 p. 30,4 ut ... inconvulsa apud se pontificalis ... -ae institutionis ordo permaneret. GESTA Camer. 1,116 p. 452,47 qui (abbas) in tantum fratres norma -ae religionis extruxerit ... , ut eqs. PETR. DAM. serm. 38,4 -is moribus (GESTA Trud. cont. I 11,16. al.). SPEC. virg. 5,565 donum ... illi ascribe (sc. virgo), qui dedit, ut quadrigam ... gressibus -is (indisciplinatus var. l.) imiteris. HILDEG. vit. mer. 5,42 l. 939 qui Deum puro corde et -o animo diligere voluerit. TRANSL. Auct. 5 ab ea (sc. marchionissa) -a inclinatione et allocutione resalutatus. saepe.

*adv. 1. *disciplinanter*. *convenienter, decenter* – gehörig, schicklich: EKKEH. IV. cas. 135 p. 262,17 milites ... mensē suę propositores et pincernas ebdomadarios habere solebat Notkerus, -rque sibi ab eis ministrari volebat.

2. disciplinate. **1 ordinate, convenienter, decenter** – geordnet, gehörig, schicklich, angemessen: VITA Antonini Surr. 13 disce (sc. dux) Christo satisfaciendo ... -e agere. GESTA Camer. 3,2 p. 466,34 etsi honorabilius et -ius coram regia pompa ... sciret episcopus se ordinandum, tamen eqs. RUODLIEB VII 81 -e stans mulier hoc audivit ... interius gaudens. GESTA Trud. cont. I 11,15 ut eos (fratres Sancti Pantaleoni) uniret abbas aut saltem -e loqui coram ... conventu faceret. CHART. Basil. C I 254 p. 186,16 que (dua turibula) duo scolares ... reverenter et dissimulassent. DAVID novic. p. 342,12 -e comedat novicius et non cum gulosis. saepe. **2 reverenter** – respektvoll, ehrerbietig: EPIST. Wibald. 120 monita tua (sc. Wibaldi) ... tum iocunde tum -e suscepi.

discipo v. dissipo.

discipula, -ae f. *abl. pl.* -abus: l.31.34. al. *quae discit, quae disciplina instruitur* – Schülerin: **1 in univ.:** a gener. a proprie: LULL. epist. 98 p. 220,28 quia -a magistram sicut ancilla dominam suam sequi debeat. EKKEH. IV. cas. 93 p. 192,9

5 fortunatę (sc. Ekkehardus) ... , qui tam pulchram -am docere habes grammaticam! PETR. DAM. epist. 86 p. 501,23 venator de suo ... latibulo prosilit -amque suam (sc. simiam) propriis irretitam vinculis capit. CARM. Bur. 84,2,15 tremula virguncula ... ut primula -a nondum subducta ferule tremit ad blanditias.

10 IOH. AEGID. mus. 2,30 audit magna -a intentione. saepius. **β in imag.:** LIBRI Karol. 3,12 p. 381,24 -a superbiae, oris ... incontinentia, viguit. THEOD. THEOL. Conr. 2 p. 215^A,35 licet, quae (Roma) fuerat magistra erroris, iam sit -a veritatis, tamen eqs. (cf. Leo M. serm. 82,1). INNOC. III. registr. 1,386 p.

15 583,28 ut, que (Casinensis ecclesia) mater religionis extiterat et magistra, vix filia sive -a iam meruerit appellari. **b eccl. de noviciis vel sanctimonialibus:** VITA Sadalb. 20 (MGMer. V p. 61,21) dum matris fides armatur, obedientiae vigor in -a roboratur. CONC. Karol. A 50^D,39 matres spiritalis, quas nunquam contigit eiusdem propositi -as exitis. HILDEG. epist. 174^R,22 ne propter nebulam vicissitudinis [-arum tuarum], (discipulorum tuorum var. l.) nec etiam propter tedium laboris tui fugias (sc. abbatisa). CONR. MEND. Attal. p. 114,27 ut sancta -a sanctor fieret magistra. al. **2 sodalis** – Anbängerin, Jüngerin:

25 a gener.: MARIAN. chron. a. Chr. 407 Burdigalem quaedam Priscilliani -a, nomine Urbita, ob impietatis pertinaciam per seditionem vulgi lapidibus extincta est. RUP. TUIT. trin. 23,12 l. 712 -a (disciplina var. l.) ... erat Abigail philosophorum insipientium. **b eccl. de sodalibus Christi et apostolorum:** LIBELL. prec. Trec. 13 sanctissimi apostoli Domini ... Christi ... cum omnibus discipulis -busque Domini. HRABAN.

martyr. Febr. l. 156 natale Teclae virginis, -ae sancti Pauli apostoli. MIRAC. Adelh. 2 (MIOGerg.-Bd. 20,2. 1962. p. 47,19) cum apostolicis -bus, dico viduis a Petro et Paulo electis. GERHOF. aedif. 32 p. 1277^D qualiter ei (viduae) sectanda sit perfectio apostolica cum Tabitha Petri -a. GUTOLF. sermo de Schol. p. 94,8 Christi ... -a Scholastica. al. *in imag.:* CONC. Karol. A 47 p. 585,24 ipsam (Aquileiensem ecclesiam) semper eius (Christi) fuisse -am et peculiarem ac vicariam in omnibus.

40 ***discipularis**, -e. **1 qui discipulorum est** – Schüler-: HUGEB. Willib. praef. p. 86,24 sub -e (-i var. l.) habitu sollertis litterarum studiis inherendo. EBERH. ALEM. labor. 68 primi versiculi ... cernit mater magistri grammata, primam quae sibi turba viam -is habet. **2 qui in discipulatu versatur** – im Schülerstand befindlich: CONR. MUR. summ. p. 158,27 quilibet parens et magister, quilibet filius et discipulus seu subiectus, prout res exigit, appelletur: ... -is, disciplinatus, disciplinabilis.

discipulatus, -us m. *confunditur c. disciplinatus:* p.723,13. 20,48. al.

50 **1 condicio discipuli** – Schülerstand, Schülerdasein: a gener.: BONIF. epist. 108 ut ... in -u pietatis vestrae (sc. papae) ... servus vester ... permanere possim. VITA Liutg. I 5 Liutgerus ... eidem postmodum patri (sc. magistro Gregorio) utili-ori -u adhesit. VITA Magni Fauc. I 22 p. 164,21 quosdam religiosos clericos in -us eius memoriam commendavit episcopus. IDUNG. PRUF. dial. 2,328 quod libentius meo -u caruisset abbas, quam quod me (sc. Cisterciensem) secundum regulam suscepisset. GERHOF. Antichr. 1,63 magistratus et -us ecclesiae spiritualia dona non esse. al. **b eccl. de -u apostolorum et secutorum Christi:** ALCUIN. epist. 113 p. 165,29 aliter ... sanctus Petrus ... pro fide christiana Neroni respondit, et aliter in domo Caiphae pro confessione -us Christi ancillae respondit. RADBERT. Matth. 8,2354 multi convertuntur ... et suscipiunt habitum -us Christi. RUP. TUIT. Ioh. 13 l. 1657 nec erat suspitioni locus de eius (Iohannis) -u. al. *expressus de initio -us:* METELL. exp. Hieros. 1,74 vetat auctor amore teneri carorum sanctum Iesu post -um. *meton. de persona ipsa:* ALDH. epist. 3 p. 479,20 tuum (sc. Withfridi) -um ... posco, ut eqs. *ibid.* al. **c mus. de statu toni collateralis (in imag.):** BERNO epist. 1 p. 18,29 hi inferiores (toni) ... a superiores (sic?) velut discipuli a magistris ex toto non recedunt, sed quodam vicino sonorum tenore adiuncti quandam sui -us formam ad superio-

res pretendunt. **2 coetus discipulorum, discipuli** – *Schüler(schar)*: **a gener.**: EIGIL Sturm. 1 ego Eigil in -u illius plus quam XX annos conversatus eram. ERMENR. Sval. praef. 1 p. 154,16 solus ... ex -u sancti Bonifacii monachus factus. FLOD. hist. 3,21 p. 270,16 asserit *Hincmarus* hunc beatum Hrabanum solum tunc temporis de -u beati Alcuini relictum. EBERW. Magner. 1 inter multos, quos suo -ui aggregaverat *episcopus*. **b eccl. de apostolis et sectatoribus Christi**: HRABAN. hom. II 28 p. 196^A ad illos ... haec (sc. Vulg. Ioh. 16,16) ... pertinent, qui eius -ui praedicantis in carne adhaerere. EKKEH. IV. bened. I 19,4 Christe, cibans gratum potans quoque -um. ARNOLD. LUB. chron. 5,29 p. 209,39 qui ... plus se hostibus Christi quam suo -ui (disciplinatu *pars codd.*) conformarent. **3 educatio, eruditio** – *Unterricht, Unterweisung*: **a gener.**: HUGEB. Wynneb. 10 p. 114,23 presertim ... ab eis, qui illo in -u (disciplinatu *var. l.*) et ministerio subditi fuerant, relatione dediceram. DONAT. Ermenl. 1 (MGMer. V p. 686,24) quem erudiendum -us susceperat *Lanbertus* gratia. RUP. MEDIOL. Adalb. 1 ad eum tam Anglorum quam Scotorum convolvabant examina eius se -ui (disciplinatu *var. l.*) gestientes, (eius sub disciplinatu gestientium *H*) unire deliberatione voluntaria. HUGO FLAV. chron. 2 p. 372,51 pontifices, duces et comites, qui ex monasterio et -u eius (*Richardi*) monasteriis, quos habebant, aut patres praeficiebant ... aut *eqs. saepe. v. et vol. I. p. 1199,9. doctrina* – *Lehre*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 423,15 cum ... omnes fere sua quererent, non quae Iesu Christi, et adherere mallent -ui Symonis quam pauperiem Christi servare in unitate fidei. **b eccl. de -u Christi et apostolorum**: BEDA hist. eccl. 5,21 p. 346,11 quasi novo se -ui beatissimi apostolorum principis Petri subditam ... gens correcta gaudebat. RUP. TUIT. trin. 28,7 l. 439 unus ... magister noster ipse est et -ui eius subiectos sermone suo percutit. GERHOH. psalm. 35,9 p. 457,20 nobis ... -um ipsius (*Christi*) venerantibus ac, prout ipse donat, sectantibus. *saepius. praeceptum* – *Gebot*: CONC. Karol. A 50^D,31 quisquis ... sui questus, non Dei causa evangelicam predicationem implet, longe se a -u Christi seiungit. EPIST. Meginh. 42 p. 247,12 ostendite in vobis ... illum Dominici -us characterem, quo ipse precepit, ut dilectionem habeatis ad invicem. **4 officium – Amt**: **a in univ.**: CHRON. Mich. 11 p. 14,9 adolescentulus ab abbate suo in -u capellani constitutus *Nanterus*. *potestas, auctoritas* – (*Amts*)-*Befugnis*: HINCM. epist. 160^b,6 haec sententia ... non -um consulendi vel convocandi in provinciam suam alium primate a quocumque provinciae primate ostendit. **b custodis ecclesiae officium** – *Küsteramt*: CHART. Traiect. 716 p. 162,2 (a. 1224) prepositus ... stipendiis ad -um pertinentibus contentus existat. 1163 p. 496,36 omne ius patronatus, quod habebam ... in ecclesia ... et quidquid ad personatus et ad -us (*ed. disciplinatus*) eiusdem pertinere dinoscitur. 1233 quod Walterus presbyter ... iure et possessione -us sui, quem obtinet, ... libere perfruatur ... isto decedente ... ordinatio -us ad ... abbatissam et sanctionales libere revertatur.

disciplina v. disciplina.

discipulus, -i m. *script.*: dissc-: p. 724,32. *adde* CHART. Sangall. B 513 p. 371,21. *al.* dissi-: l. 64. -cep-: p. 724,11. -pol-: p. 724,10.11. *form.*: gen. pl. -um: p. 724,29. *al.* acc. pl. -us: p. 724,10.11.28. *adi. superl.* l. 64.

1 qui discit, qui disciplina instruitur – *Schüler, Student*: **a gener.**: HRABAN. epist. 4 p. 387,27 in quo (*dialogo*) quæ necessaria mihi videbantur interrogandi, -i nomine, et quæ respondendi, magistri vocabulo prenotavi. CAND. FULD. Eigil. I 23 p. 232,46 qui (*Paulus*) quondam fuerat magister erroris, ... factus est -us veritatis (*cf. p. 722,13*). ANSELM. BIS. rhet. app. p. 181,4 Droconi magistrissimo et eius dissipulissimis (-issimis C) Ansalmus gratia Dei et vestra imperatorius capellanus. ARS med. 3 p. 420,2 designandum, qualem oporteat esse -um medicinae. CHART. Babenb. 232,28 si magister -um, dominus servum ... cum manu percuterit. *persaepe*. **b eccl. de noviciis vel monachis**: WILLIB. Bonif. 5 p. 24,14 suggerente -orum coetu. ARDO Bened. 24 p. 209,44 accepit *Leidradus* ... electos ferme a grege XX -os. IOH. CANAP. Adalb. A 15 p. 22,7 sub quo ... duce ac divine artis magistro -orum plurima manus Deo milita-

runt. *persaepe. de diacono*: VITA Sev. Col. 8 episcopus et diaconus, ut harmonia, quam magister intentus audierat, etiam -um non lateret, orabant. **c mus. de tono collateralis (in imag.)**: AUREL. REOM. mus. 2,17 sunt IIII toni ... , qui geminati ex se octo reddere videntur: quos quidam latus, quidam autem -os nuncupant *eqs.* Ps. BERNO mens. monoch. 8,10 latinis utamur nominibus et excelsiores (*tonos*) magistros, inferiores ... -os appellamus. *al. v. et p. 722,71*. **2 adiutor, tiro** – *Gehilfe, Lehrling, Geselle*: LEG. Lang. p. 31,6 si quis porcarium alienum occiderit, magistrum ... , qui sub se -us (-polus, -um, -os *var. l.*) habet duo *eqs.* p. 31,10 pro -epulos (-polus, -us, -o, -is *var. l.*). THIETM. chron. 1,4 magister coquorum ... suos sic hortatur -os: '*eqs.*' CHART. Osn. I 230 p. 196,8 testes ... Heico villicus de Osnabr. cum suo -o Wernhardo, ... Ecelin et suus -us Liuzo, ... Rothart, eius -us Theimar. CHART. select. Keutgen 256 p. 353,24 -us, qui vulgariter dicitur leirkint. TRAD. Ratisb. 1041 huius rei testes sunt ... Chunr. et Albertus -i fabri. *saepius*. **3 sodalis, sectator** – *Anhänger, Jünger*: **a gener.**: LIBER diurn. 84 p. 99,4 omnes execrande divisionis -i, qui et Seminestoriani vocati sunt. HROTSV. Bas. 61 ipsum (*ser-vum Proterii*) -um facias (sc. *diabolus*) tibi ... futurum. THIETM. chron. 4,14 ne quis me Crispini -um lippi esse arbitretur (*cf. Hor. sat. 1,1,120*). BERNOLD. CONST. chron. a. 1088 p. 447,43 quidam Guiberti heresiarchae -us ... Wormatiensis pseudoepiscopus. RUP. TUIT. vict. 13,7 p. 411,29 per -os vel complices Arrii. *al.* **b eccl. de sodalibus Christi et apostolorum**: FIRMIN. (?) scar. 7 p. 37,24 elegit *Filius Dei* duodecim -os (-us A) suos. HRABAN. epist. 55 apostolus scribens ad -um suum in epistola sua. EKKEH. IV. pict. Mog. 839 -um (gloss.: -orum) montem grex scandit ad omnipotentem. MARIAN. chron. a. Chr. 2,30 capit. p. 496 de ... vocatione Domini matrisque eius cum dissc-is suis ad nuptias. ALBERT. M. nat. bon. 280 p. 103,62 Iesus -o virgini matrem virginem commendavit (*cf. Paul. Nol. epist. 50,17*). *persaepe*. **4 vicarius, capellanus** – *Vikar, Kaplan*: CHART. Traiect. 716 p. 161,45sq. (a. 1224) omnes redditus decimarum in IIII ecclesiis ... ad amministrationem prepositure ... applicabuntur, salva ... canonica legitimi -i investitura; ... ubi ... redditus -i non sunt determinati, prepositus et capitulum ordinabunt, quod vicarii competentem habeant portionem. 1254 decima ... pertinet ad prebendam -i seu vicarii legitimi in ecclesia de Berlichem deservientis.

discisco v. discisco.

discissio, -onis f. *script.*: dissi-: v. p. 560,7. -isio: IOH. SCOT. praedest. 10,3 l. 83 (*var. l.*). **diruptio, scissio** – *das Zerreißen, Zerreißung, (Zer-)Spaltung*: **1 proprie**: **a gener.**: WOLFHARD. Waldb. 2,3 p. 212,5 ne corruptae vestis improvisa -o damnum ... facere potuisset. THEOD. AMORB. Mart. 25 postquam ... vir Deo charus ... expertus est ... -em sacerdotalis infulationis *eqs.* *de planctu fere i. q. actus sui ipsius discerpationis – etwa: Akt der Selbstzerfleischung*: ALBERT. AQUENS. hist. 4,3 barbas unguibus saevissime discerpunt *Turci*, crines digitis distrahunt et evellunt et in magnis lamentationibus suspiria trahunt; rex Corruzan his Turcorum -bus visis *eqs.* **b metr.**: v. p. 560,7. **2 translate**: MAGING. epist. 1 p. 268,13 familiae ... -em vel ... animarum interitum pertimescentes. FLOD. hist. 3,26 p. 334,19 de ... -e ... regni. EPIST. Worm. I 11 si cuiuscumque rei inter amicos timida erit peticio, raro deest suspitio, et est quodammodo quasi futura mutui amoris -o (discissio *cod. a. corr.*). MANEG. c. Wolff. 9 p. 62,15 sicut est *diabolus* -is actor, animaleminem in varia dogmata et contrarias sectas partitus est. *al.* *de schismate*: NICOL. I. epist. 85 p. 445,33 unde haec -o in orientalibus vestris ecclesiis heu plurimum agitur.

***disclausus**, -a, -um. (dis et clausus) *immunitus* – *unbefestigt*: ANNAL. Ianuens. III p. 112,25 milites ... et pedites CC et balistarii multi fuerunt intus burgum Vultabii destinati, qui locum illum, cum -us esset, spaldis et belfredis aliisque clausuris potentissime ornaverunt.

discludo, -clusi, -clusum, -ere. **1 proprie**: **a dividere** – *trennen*: ALDH. virg. II 2270 nullus valuit sanctas terrore minarum ... a Christi cultu mentes -ere fixas. **b aperire** – *öffnen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,43 -sis patuerunt limina

[Weber]

valvis. *al.* GERHOH. Antichr. 1,53 p. 361,6 fores basilice -se sunt et introgressi cives Romani ... electioni acclamare ceperunt. *in imag.*: HEIRIC. Germ. I 1,379 ut ... vigil nitido rutilans -sit ab ortu purpureas aurora fores stellisque fugatis lucifer exactae fecit discrimina noctis. ARNO REICHERSB. apol. p. 8,10 oris pessulo -so. EPIST. Adm. 34 p. 71,27 ad irrigandam ... congregationis nostrae ariditatem hortum conclusum, fontem signatum in karitate dignemini -ere. **2 translate:** *a pri-vare – berauben*: ARBEO Corb. 19 beati principis apostolorum Petri peregrinos ad superne dispensationis annone -ere audentur (*sc. qui alienam cenam rapere non verebantur*). **b excludere – ausschließen**: GLOSS. II 677,51 St.-S. -ere kiuzzon.

1. disco, didici, -ere. *script. et form.:* *praes.:* dedico(o): *l.* 40. *adde* VITA Lamb. Traiect. 8 (MGMer. VI p. 362,15). *didic(o): l.* 44. *al. (cf. Stotz, Handb. vol. IV, 8 § 115,5).* *des-:* IONAS BOB. Ved. 7. *perf.:* decisset: *l.* 36. *dicierint:* RHYTHM. 99,4. *dedic(i): l.* 21,36 p. 723,17. *al. didisc(i): l.* 29,46. *al. (cf. Stotz, Handb. vol. IV, 8 § 115,2).*

1 percipere, comprehendere – lernen: CONC. Merov. p. 127,13 ut ad sexta sex psalmi dicantur cum alleluis ... quod etiam angelo ostendente de-erunt *patres*. CAPIT. reg. Franc. 29 p. 79,11 ut episcopia et monasteria ... eis, qui donante Domino -ere possunt, ... docendi studium debeant impendere. SALOM. III. carm. 1,2,283 tecum -e habites. EPIST. Meginh. 12 Socratem et Catonem, ambo iam senes, illum fidibus, istum Grece -isse. WIBALD. epist. 226 p. 345,29 que pueri didicimus, iam senes experimur. ANON. mus. La Fage 15,19 fortius instruunt exempla quam verba, per te tandem melius convaleas, quod solo auditu didiceras. *persaepe. memoriae mandare – auswendig lernen:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,2 psalterium ... -bat. CAPIT. reg. Franc. 60,2 ut laici symbolum et orationem dominicam pleniter -ant. THIETM. chron. 6,25 fidem, quam Athanasius profitebatur episcopus, -ens memoriterque retinens. *al.* **2 cognoscere, agnoscere – in Erfahrung bringen, erfahren, kennenlernen, erkennen:** *a obi. res:* LIBER hist. Franc. 36 p. 305,2 cum de-isset (decisset, decernit *var. l.*) *Fredegundis*, quod nimis esset exercitus Austrasiorum. BONIF. epist. 63 p. 131,14 caligantibus oculis minutas litteras ac connexas -ere (discernere *var. l.*) non possum. ARBEO Corb. 38 ut experimento dedicerent (didicerent *1 p. corr.*) *ministri* veritatis probamentum. CONVERS. Afrae 5 quae (*sc. Hilaria*), antequam -ris (-res *var. l.*) verbum veritatis, ipsam veritatem ... in tua mente fundasti. WETT. Gall. 34 ex veridicis testibus gesta sancti didicebant *Meginaldus et Theodorus*. OTLOH. curs. 24 (PL 146,227^C) ut ... eo fortius postmodum starent *angeli* ... , quo maiori experimento per semet nil posse didicissent. *persaepe. b obi. anim.:* HRABAN. carm. 12,11 fac me, summe pius, te -ere dogmate recto, quaerere te manibus, pura te et mente precari. ECBASIS capt. 1170 in te (*sc. praedatore mortuo*) se -at, qui iuste vivere tardat.

[2. **disco** v. 2. dico. *adde ad p.* 585,12: FORM. Augiens. B 40 ad discendum iudicium.]

discoctus v. decoquo.

discoferus, discoforus v. discophorus.

***discognosco** v. *decognosco.

***discohaerentia** (-her-, -cia), -ae f. **1 qualitas cohaerentia, conexu carens – Zusammenhangslosigkeit, Nichtverknüpfung:** ALBERT. M. sent. 4,8,6 p. 185^b,3 causa ... falsitatis est -a praedicati cum subiecto. anal. pr. 1,4,15 p. 569^b,41 quod termini propositionum ad invicem habeant cohaerentiam causalem vel -am. **2 dispersio – Verstreutheit:** CHRON. Mont. Ser. a. 1128 p. 142,12 cum in numerositate sui et -herencia locorum, in quibus exhibentur, noticiam effugiant (*sc. omnia beneficia Petri*).

***discohaereo** (-her-), -ere. **1 conexum non esse – nicht zusammenhängen:** CHRON. Reinh. a. 1197 p. 558,3 -herente totius operis compage casura nutabit. ALBERT. M. anal. pr. 1,4,15 p. 569^b,37 nisi quod rationes terminorum quocumque modo cohaereant ... vel ... -ant in propositione negativa. **2 aberrare, discedere – abweichen, sich entfernen:** CONST. imp. II 344 p. 451,29 (a. 1254?) homo, quem rationis participem providentia divina creavit, a sue definitionis ordine quodammodo -herens tante cupiditatis errore seducitur, ut *eqs.*

[***discoloratorius** v. *discoloratorius.]

discoleratus v. 1. decoloro.

discolia v. dyscolia. ***discolo** v. 1. decolo.

discolor, -oris. **1 versicolor – bunt(scheckig), mehrfarbig, schillernd:** *a proprie (usu subst.: l. 12):* CARM. Paul. Diac. app. I 6,1,9 -r pardus. CARM. cod. Vat. (5330) 15,16 -r effulgens a sole in nubibus arcus. EPIST. Teg. I 24 sol ... infulsit basilicę nostrę per pavimenta -ia picturarum vitra. HONOR. AUGUST. spec. p. 1011^B huius civitatis (*sc. caelestis Hierusalem*) -es gemmae translucidae sunt. ABSAL. serm. 17 p. 107^D quis ... audiens Filium Dei indutum cilicio non metuat molli habitu et -bus (*sc. vestibus*) indui (*spectat ad Vulg. Ezech. 16,10sq.*)? ALBERT. M. animal. 19,39 quaedam (*animalia*) ... -ia, sicut in vaccis et canibus et columbis. *saepe. alleg.:* HONOR. AUGUST. spec. p. 887^A per hanc bestiam (*sc. pantheram*) significantur sacerdotes multis virtutibus -es, quos convenit silvam scripturae ingredi. **b translate i. q. multiplex, varius – vielfältig, verschiedenartig:** THANGM. Bernw. 51 p. 779,29 (*chart.*) habitudinis status dum fit rerum -r usus, animum tamen rationis compotem semper reflectit ad suae conditionis tramitem. **2 qui alii coloris est, diversicolor – anders-, verschiedenfarbig:** PETR. DAM. Rom. 20 p. 46,3 caro eius (*virii inclusi*) tota eatenus erat viridis, ut vix stellioni -r appareret. CONFL. ovis et lini 184 mille gerit *Gallia* varias hic in uno tegmine virgas, -r a virga virga sit ut reliqua. 188 hic sua per geminas dum findit pallia caudas, rusticus est, nisi sit -r haec alii. CARM. var. 82,20 (ed. H. Hagen, Carmina inedita. 1877. p. 140) dum primam sedem quisquis contemnit eorum (*sc. equitum in ludo scaccorum*), -r a prima tertia cepit eum. **3 colore carens, pallidus, albus – farblos, blaß, weiß:** CARM. de Germ. 1,14,1 (MG Poet. IV p. 125) qui si vitam non amisit (*Stratidius, sc. qui virus potavit*), mansit tamen -r, ut virtutis esset signum. URSO qual. 235 remanent aquosa et terrestria ... , a quibus color -r nascitur in subiecto, ut videtur in rosa rubra, quae fumo sulphuris superposita albescit. *cf. decolor.*

*adv. *discoloriter. dilute, colore diffuso – verwaschen:* CONR. MUR. summ. p. 62,11 scriptura littere ... una manu et eadem sine omni vicio rasure in loco suspecto, incausto non -r nigro, aliis coloribus exclusis, a primo usque ad ultimum equali forma, ductu scribatur lineali.

***discolorantia** (-cia), -ae f. **caerentia coloris – Farblosigkeit:** BENVEN. GRAFF. ocul. B 2 p. 9,20 sunt ... due tunice oculorum; ... primam vocamus salvatricem ... ; et II^{am} vocamus -ciam; ideo, quia non est color in ea.

***discoloratio** v. decoloratio.

***discoloratorius** (-cola-), -a, -um. **colore carens – farblos:** BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 16^b,6 sunt ... due tunice ... et voco primam salvatricem ... ; II^{am} voco -latorium (*discoloratam var. l.*); ideo, quia color non est in ea.

***discoloritas**, -atis f. **qualitas versicolor – Mehrfarbigkeit:** ALBERT. M. animal. 19,34 causa ... unicoloritatis et -is in aliis ab homine animalibus est propter naturam cutis.

decoloro v. 1. decoloro. **discolus** v. dyscolus.

***discompositus**, -a, -um. **incultus, vastus – unbestellt, öde:** COD. Laresh. 776 (a. 771) de terra araturia iurnales XX et de -a terra iurnales XX cum silvis ... trado.

***disconcatenatio**, -onis f. **dissolutio, luxatio – Loslösung, Verrenkung:** CONSTANT. AFRIC. theor. 9,29 p. 47b^v vidisse ... memini quendam, qui dicebat -em in spatulis fieri propter colicam.

***disconcateno**, -are. **dissolvere, luxare – loslösen, ausrenken:** CONSTANT. AFRIC. theor. 9,43 p. 51b^f in coxis si dolor se prolongaverit et coxa -etur, necesse pes contrahatur et fiat homo claudus.

***disconficio** (des-), -feci (-fixi), -fi(c)tum, -ere. (*cf. francog. vet. desconfire [Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1517sq.] et ital. disconfiggere, sconfiggere [Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1331. V. p. 3412]*) *script. -cumf-:* p. 727,4.

vincere – besiegen: ANNAL. Crem. a. 1216 (MGScript. XXXI p. 13,27; s. XII./XIII.) miliciam Placencie iusta Montile ... -ecit *Henricus*. IOH. CODAGN. trist. p. 45,22 nonne video

[Weber]

ego (sc. *imperator*) milites Mediolani -ctos, mortuos et vulneratos? annal. a. 1191 Cremonenses -iti fuerunt a Brixiensibus. ANNAL. Ianuens. III p. 64,2 mariscalus imperatoris et milites sui fuerunt -umfiti in campo. ALBERT. MIL. temp. 274 p. 531,17 -xit *Karolus* ... Manfredotum ... apud Beneventum. ANNAL. Mant. a. 1199 (MGScript. XIX p. 20,13) des-iti fuerunt Mantuani a Veronensibus. *saepius*.

***disconficta** (des-, -sc-, -ita), -ae f. (cf. *francog. vet.* desconfite [Tobler-Lommatzsch, *Altfrz. Wb. II. p. 1520j*) *clades* – *Niederlage*: IOH. CODAGN. annal. a. 1111 fuit -ita de Brexanore. ALBERT. MIL. temp. 277 p. 534,31 in -a captus fuit Coradus Antiochie (*inde* SALIMB. chron. p. 476,20 s-a). ANNAL. Mant. a. 1191 (MGScript. XIX p. 19,38) fuit ... des-ita Cremonensium a Brixiensibus in flumine Lolii. *al.*

***disconfictio**, -onis f. *clades* – *Niederlage*: ALBERT. MIL. temp. 286 capit. p. 369,1 de -e Bononiensium.

***disconsecro** v. ***deconsecro**.

***disconsulo**, -ere. *dissuadere* – *abratzen, ausreden*: GREG. IX. registr. 384 p. 301,29 nobiles responderunt, quod, ex quo ita pauper erat *imperator*, quod ulterius remanere non posset, ei factum illud -ere non audebant. p. 302,1 si omnes alii id -rent, consilio eorum (*Theutonicorum*) se reputabat *imperator* contentum.

***disconsutus** (-cu(s)su-), -a, -um. (cf. *francog. découstu*) *non consutus, apertus* – *nicht zusammengeñäht, offen*: CAPIT. Bened. add. I 61 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 552,4) ut monachi cappas -ussutas (-usutas, -as, dissutas [*sic in* CAPIT. reg. Franc. 170,61] *var. l.*) praeter villosas non habeant.

***discontinuatio**, -onis f. 1 *interruptio* – *Unterbrechung*: ALBERT. M. eth. I 822 p. 691,75 ubi est ... ratio -is in opere, illud non potest esse continuans operationem alterius. phys. 3,1,4 p. 158,22 licet ... in motu alterationis et augmenti et diminutionis contraria sint quodammodo et illa videantur se expellere mutuo et ita facere -em. animal. 1,451 canalis, qui oritur ex teste viri, non est unus et continuus cum eo, per quem exit (sc. *sperma*) per virgam; -o ... ista facta est, quia *eqs.* *vicissitudo* – *Abwechslung*: PS. ARIST. tract. p. 795,24 error primus est in -e et adversitate ignium in eodem opere. 2 *divisio* – *Trennung, Zerlegung*: ALBERT. M. metaph. 5,2,2 p. 238,30 idem (*corpus*) est susceptibile continuationis et -is sive incontinuitatis. 3 *dissolutio* – *Auflösung, Zerfall*: GEBER. summ. 47 p. 428 derelinquitur et partes (sc. *Veneris et Martis*) rariores fieri et in cinerem per -em raritatis converti. ALBERT. M. meteor. 4,3,19 p. 790^b,37 sumpto ustibili pro eo, quod tentum est igne ad sui terrestres -em. 4 *raritas* – *Porosität*: ALBERT. M. sens. 2,2 p. 43^a,48 comminuta imitantur aerem, propter quem magis albescent; haec ... comminuta, cum continuantur et componunt corpus aliquod, adhuc retinent -em.

***discontinuativus**, -a, -um. *dissolvens* – *aufösend*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,21,3,2 p. 194^a,30 est ... calidum extractivum humidi continuantis et per consequens -um substantiae et rarefactivum.

***discontinuitas**, -atis f. *conexio, continuitas laxata, interrupta* – *loser, unterbrochener Zusammenhang*: ARTEPH. secret. p. 58 in tali ... resolutione corporis tria signa apparent, scilicet color niger, -s partium et odor faetidus, qui assimilatur odori sepulcrorum. ALBERT. M. Iob prol. Hier. p. 8,14 versibus 'decurtatus' (sc. *liber*) ab integritate materiae 'et laceratus', quantum ad -em sententiae.

***discontinuo**, -atum, -are. 1 *interrumpere* – *unterbrechen*: ALBERT. M. cael. 1,3,10 p. 77,42 'motus' ... 'eius' (sc. *rei primae*) secundum naturam 'est sempiternus', quia nunquam -atur vel abscinditur. phys. 3,1,4 p. 158,6 motum ... -ari est idem quod interrumpi. animal. 1,165 haec (sc. *ventositas et calor*) ... faciunt deficere spiritum animale ex siccitate et -ant eum exsufflatione ventositatis. 2 *dividere, secernere, separare* – (*zer*)*trennen, scheiden*: ALBERT. M. div. nom. 4,172 p. 257,28 -atur et diminuitur ... ordo per culpam, quae separat perfectibile a sua perfectione. *ibid. al.* *suo loco movere* – *verschieben*: ALBERT. M. animal. 10,43 impedit *matrix* ... aliquando conceptum ex hoc, quod per partus -ta non iterum est bene re-adunata, et ideo non retinet *sperma* iniectum. 3 *resolvere* –

aufösen: ALBERT. M. caus. element. 1,1,2 p. 53,50 educit *ignis* cito inhaerens umidum, propter quod -atur terrestris pars compositi, et corrumpitur id, quod ex elementis erat compositum. ARTEPH. secret. p. 57 qui (*pulvis*) dicitur cinis niger, et haec corruptio corporis, quod vocatur a sapientibus Saturnus, es, plumbum philosophorum et pulvis -tus. *fort. huc spectat*: ALFRED. ANGL. miner. p. 46,17 quedam vegetabilia et quedam animalia vertuntur in lapides virtute quadam minerali lapidificativa et fit in loco lapidoso vel -antur subito virtute quadam, (disconvenientia subita quadam virtute *ed. Manget p. 636^b,43*), que exit a terra in hora terre motus, que convertit lapides (*inde* ARNOLD. SAXO fin. 1,5,2 p. 41,25).

***discontinuus**, -a, -um. *conexione continua carens* – *nicht unmittelbar verbunden*: ALBERT. M. gener. 1,5,15 p. 165,68 cum ... naturae faciant atomos diversos et -os, ipsae sunt ante ea (*atoma*) secundum naturam. meteor. 4,2,2 p. 749^b,10 omne corpus mixtum et determinatum, cuius partes constant nec defluentes nec -ae, fit ex ambobus eis (sc. *humido et sicco*). animal. quaest. 12,4 p. 227,29 continuatae ... sunt *partes* in situ et quantitate, -ae vel contiguae sunt respiciendo naturas proprias.

disconvenientia, -ae f. *dissimilitudo* – *Verschiedenheit, Unvereinbarkeit*: HUGO HONAU. div. 32,1 ut quaecumque rerum secundum quaecumque proprietatem convenientiam vel -am appellent *loquentes* similitudinem vel dissimilitudinem. ALBERT. M. sent. 4,9,7 p. 224^a,35 maior est -a Christi ad peccatum quam ad corpus. animal. quaest. 16,20 p. 289,20 propter seminum -am inter asinum et equam. *ibid. al.* *mus. i. q. dissonantia* – *Disharmonie*: IOH. AFFLIG. mus. 23,21 quodsi cantum protin in cursu deuteri simili vocum dispositione cantaveris, perparvam videbis -am.

disconvenio, -veni, -ventum, -ire. 1 *subi. res i. q. non convenire, aptum non esse* – *nicht, schlecht passen (zu), nicht, schlecht zusammenpassen, nicht zutreffen* (impers. i. q. *incongruum est* – *es ist unangemessen, unangebracht*): a *in univ.*: HROTSV. Cal. 5,2 multum -it, ut pro his fundantur lacrimae, quorum animas credimus laetari in requie. PS. BOETH. geom. 139 datae rectae lineae ab eo, quod in ea est, puncto rectam lineam secundum rectos angulos elevare non -it. RUP. TUIT. glor. 13 (PL 169,155^p) quia nihil huic (*Mariae*) -it omnium eorum, quaecumque dici vel cantari possunt de magno et sancto amore dilectae et diligentis Christum ecclesiae. ANSELM. MOG. Adalb. 69 psalmodia -it atque sophia. ARNO REICHERSB. apol. p. 85,8 adoro carnem Christi, non quia caro, sed quia caro Christi est, sicut de Spiritu Sancto non -it: *eqs. al.* *incommodum esse* – *ungünstig sein*: FRID. II. IMP. art. ven. 2,80 p. 250,9 de qualitatibus ... aeris ... qualiter conveniat aut -at falconi (*sim. p. 250,17sq.*). b *discrepare, differre* – *abweichen (von), sich unterscheiden*: IOH. AFFLIG. mus. 5,14 notandum ... de .b. molli et de .b. quadrato, quod et in figura et in syllabis suprascriptis -unt (-ant *var. l.*). 21,9 ubi tu semiditonum ... sonas, alius ibidem ditonum ... faciat, et si adhuc tertius adsit, ab utrisque -at. ANON. mus. Guenter 58 licet ... in vitiis omnia fere conveniant, in quibus tamen rationabiliter convenire possent, adeo -unt, ut idem antiphonarium nec duae canant provinciae. c *causam controversiae existere, displicere* – *Anlaß zum Streit geben, mißfallen*: IOH. METT. Ioh. 91 cum inter ipsos (sc. *Einoldum et Iohannem*) neuter, neutri quid aliquando -ret, invenerit. CHART. Traiect. 280 p. 257,45 quicquid nobis (sc. *episcopo*) cum eis (*Arnoldo et Alvarado*) ipsisque nobiscum -erat, invicem exfestuavimus. 2 *subi. homines i. q. dissidere, discordare* – *uneins sein, nicht übereinstimmen*: CHRON. Ven. Alt. p. 151,14 Salernitani de Salerno venerunt, ... anteriores fuerunt, nimium -entes ab omnibus et discordantes omnia et rixosi valde. CARM. de cal. Erf. 41 *conveniunt primates*, -unt, (inveniunt dum conveniunt 2) pro tempore, pro re; quod reprobat illi, suscipiunt alii. CARM. Adm. (MGScript. XI p. 50,39) corda -unt, proscribuntur iura.

adi. disconveniens, -entis. 1 *inconveniens, indignus* – *unpassend, unangemessen* (*usu subst.*: p. 729,3): RATHER. epist. 28 p. 157,7 nocturnali dum intenderem lectioni, huiusmodi nobis non -ia et utinam venialiter contigit audivisse: '*eqs.*' CONR. MUR. summ. p. 161,27 -s ... esset, nisi fieret yronice, si mona-

chus ... appellaretur magnanimosus et bellicosus. SALIMB. chron. p. 112,25 abbates cum secularibus carnes manducant ...; et alia multa incomoda et -ia faciunt erga subditos suos. p. 283,44 rex Alexander dixit cuidam, qui munus suum recusabat, eo quod humili sue fortune -s erat: 'eqs.' al. 2 inutilis – un-
zutraglich: ALBERT. M. anim. 1,2,15 p. 57,7 in anima videntur antiqui esse concupiscere per sensum rei convenientis et -is. 3 vitiosus – mangelhaft, unzulänglich: FRID. II. IMP. art. ven. 2,26 p. 132,11 de -i plumagio et -i proportionem membrorum in peregrinis (sc. falconibus).

adv. *disconvenienter. inconvenienter – ungeziemend, unpassend: SALIMB. chron. p. 226,13 de provincia Provincie fuit oriundus Hugo de Bariola, mediocris stature et niger non -r. p. 527,23 causa divisionis istius (sc. civitatis) quedam homicidia extiterunt, que malitiose et turpiter et -r facta sunt. Weber
discooperio, -rui, -rtum, -ire. script. et form.: -cop-: l.33. 34.42. al. -cup-: PIRMIN. (?) scar. 16 p. 48,1. indic. praes. -coperes: PIRMIN. (?) scar. 16 p. 48,1 (var. l.). perf. -ierunt: l. 42.43. partic. perf. usu adi.: l.33.36.45.47.

1 detegere, revelare, denudare – aufdecken, enthüllen, entblößen, freilegen: a proprie: CONSTANT. AFRIC. theor. 7,2 p. 30b^v quod medicum verenda praesertim membra feminea -ire turpe est. TRANSL. Dion. Ratisb. 31 p. 368^a,23 membra (sc. martyris) linteaminibus -untur. CONSUE. Mell. 28 p. 404,7 diaconi -ant altare. BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111^B si ... sagitta ossi adhaeserit ... , oportet, ut -atur os et fiat perforatio. LIBER ordin. Sedun. A 338 -it sacerdos crucem persaepe. b translate: RAHEW. gest. 4,23 p. 267,5 defectionis iteratae venenum, quod corde conceperant ... , -ire non verentur Mediolanenses. prodere, tradere – verraten: CAPIT. reg. Franc. 274,1 ut nullus de his, quae consideraverint contrarii nostri, suum parem -at vel prodatur. 2 aperire – öffnen: COMPOS. Luc. R 11 aperies (sc. vasum); ... post hec dimittis eum -coperum. GESTA Dagob. 52 -coperiri (-iri var. l.) sepulchrum iussit Ludovicus. CIRCA INSTANS p. 6b^v calefacias ... lapides et pone in vino ore vasis remanente -to. TRACT. de aegr. cur. p. 148,6 -atur olla et patiens ... fumum recipiat. al. v. et l. 70. effodio – aufgraben: COMPOS. Luc. X 32 cabas humidum locum usque ad geniculum et -coperies (ci. Svennung, dissaparies cod.) terram (MAPPAE CLAVIC. 215 -es terram). 3 tegulis, tectura privare – abdecken: PAUL. DIAC. Lang. 3,2 duo ex eis (Langobardis) ascendentes tectum -coperierunt (-coperuerunt, -ierunt, -uerunt sim. var. l.) illud. 5,11 ut ... basilicam ... -coperiret (-at var. l.) tegulasque ... auferret Augustus. RUD. TRUD. (?) gest. 9,27 heres totam paene -tam, putridam ... vastatamque domum michi reliquit. 9,33 istae (cochleae, sc. turrium) ... longo tempore -tae prope erant putridaeque tecturae. 4 remove – entfernen: BEDA hist. eccl. 4,19 p. 245,32 -coperio vultus indumento.

adi. discoopertus, -a, -um. 1 intectus, apertus – unbedeckt, offen: HIST. Frid. imp. cont. p. 190,21 cum navibus coopertis et -is ... venerunt Mediolanenses. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 246,22 faciat falconarius ipsum (falconem) volare ad anates, que levantur sibi de aqua, que aqua debet esse -a, ut falco videat eas. ALBERT. M. meteor. 2,3,2 p. 565^a,17 quantum de terra -um sit ab aquis. animal. 1,79 quaedam ... marinorum habent figuras aurium, et sunt -ae (p. 489^b, 5 ἀκάλυπτα) extra in capitibus suis. 4,69 quaedam (sc. anulosorum volantium) habent alas suas coopertas membrana ...; sed hoc, quod nos vespam ... vocamus, habet alas -as. al. 2 aridus – trocken: ALBERT. M. veget. 2,103 omnis terra -a. 3 incultus – brachliegend: CHART. Bund. 297 p. 219,7 (a. 1137/39) cum solis coopertis et -is, campis et pratis eqs. (item 298). 4 nudus – nackt: CHART. Salisb. II 863 p. 407,8 (a. 1231) pallii laicalibus ... , hoc est, ut dextrum brachium -um relinquunt ... , nequaquam utantur canonici. 5 calvus – unbehaart: ALBERT. M. animal. 2,20 omnia quadrupedia ... sunt pilosa in toto corpore, nec aliquod eorum est -um in toto corpore et nudum sicut homo.

*discooperio, -onis f. apertio – das Aufmachen: PS. AVIC. anim. 1,9 p. 80 reversus (sc. filius) postea, ut discooperiret aludel et videret, si erat mercurius sublimatus, in -e ascendit mercurius in faciem et combussit eum.

discopel(l)a, -ae f. (orig. inc., ni subest discus; cf. theod. Scheibwurz, v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 692) bryonia, vitis alba – Zaunrübe (cf. Ps. Apul. herb. 67 l. 8 a Graecis dicitur brionie ... , alii -ela): GLOSS. III 555,3 St.-S. -lla, sciltwurz, schutwurz.

discophorus, -i m. (δισκοφόρος) script.: -ofo-: l.21.23. 25. -ofer(us): l.11.

1 strictius i. q. dapifer, minister mensarum – Aufwärter, Speisenträger: a proprie: PASS. Praeieci I 7 interrogat ministrum, si de piscium dapes aliquantulum haberet; ad haec fatetur -ferus eqs. EKKEH. IV. bened. I 33,27 corde feris vescam -us intulit escam (i. caput Iohannis). b in imag.: VITA Deic. 4 (prol.) taceo, ... quia -um Domini Sebastianum ... habere potuit Suessio urbs. EKKEH. IV. bened. I 4,3 fercla (gloss.: doctrinas) tuis, Christe, nova dat -us (gloss.: propositior, truhtsazzo) iste (sc. Iohannes evangelista). HEINR. AUGUST. planct. 1914 prandia fert Abacuc messorum dapsilis illuc (sc. in lacum); talem -um vir habet desideriorum (i. Daniel). 2 latius de magistratu aulae i. q. propositus mensae, senescalcus – Truchsess, Seneschall (de re v. HRG V. p. 374sqq.): DIPL. Otton. III. 393 dilecto nostro Dammoni, -foro atque comiti, quoddam ... praedium in proprium tradidimus. SUMM. Heinr. A 8,237 -forus vel dapifer, truhtsazzo. CHART. episc. Wirz. I 98 p. 71,23 sunt testes ... ministeriales: Billung vicedominus et alter Billung -forus. TRAD. Altaerip. 67 Petrus -us de Stavaiei dedit domui Alteripe, quicquid habebat. al. cf. discifer.

discoquo v. 1. decoquo.

*discordantia, -ae f. 1 t. t. mus. i. q. dissonantia, interval- lum non concordans – Dissonanz, dissonantes Intervall (de re v. H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil. 121967. p. 232^a): IOH. GARL. mus. mens. 9,25sq. -a dicitur esse, quando duae voces iunguntur in eodem tempore, ita quod secundum auditum una vox non potest compati cum alia; -arum quaedam dicuntur perfectae, quaedam imperfectae. LAMB. mus. quadr. p. 260^a -a est duorum sonorum sibiim permixtorum dura collisio. ANON. IV mus. 7 p. 86,24 primus (punctus), si fuerit in concordantia, longus, si fuerit in -a, brevis (sc. est). FRANCO COL. cant. mens. 11,20 omnis imperfecta -a immediate ante concordantiam bene concordat. saepius. 2 contrarietas, repugnantia – Gegensatzlichkeit, Unvereinbarkeit: HERACLIUS II 57 de coloribus sibi contrariis: ... auripigmentum non concordat cum folio, nec cum viride nec cum minio; quae -ae non sunt in qualitatibus colorum, ... sed dictae -ae intelliguntur et sunt, quantum ad ceteras naturales conditiones ... taliter contrarias, quod eqs.

*discordatio, -onis f. controversia, dissensio – Uneinigkeit, Meinungsverschiedenheit: LEX Baiuv. 17,5 capit. p. 252,3 (codd. Mg. Mt) de -e iudicium (cf. p. 252,1 [codd. Ad. Alt. al.] ubi discordant iudices). EPIST. var. III 33 p. 202,8 unum ... -is testimonium subnectere non abnuo, ut ... in psalmi septuagesimi tertii loco, ubi legitur: 'eqs.'

discordia, -ae f. (-um, -i n.: p.731,22.23. al.) script.: dees-: p.731,16. des-: p.731,17. dissc-: p.731,22. al.

1 spectat ad disceptationem, litigationem, litem: a gener.: a in univ. i. q. rixa, altercatio, dissensio – Streit, Zwietracht, Uneinigkeit: WILLIB. Bonif. 8 p. 51,5 iurgiorum disceptatio exorta est, et tanta -ae demum inimicitia inchoata, ut eqs. URSIN. Leod. (MGMer. V p. 328,10) coepit adversarius ... inter ipsum (pontificem) et regem z i z a n i a m -ae (-am var. l.) seminare (CAPIT. reg. Franc. 254. al.; cf. Vulg. Matth. 13,25. prov. 6,19). ANNAL. Xant. a. 866 p. 24,14 mediante inter illos spiritu -ae separati sunt duo presbyteri. CONSUE. Marb. 62 ne qua inter prelatos et subditos maneant fomenta -e. saepe. per prosop. (de dea pagana: l.65; alleg. de synagoga: l.70): ERMENR. ad Grim. 24 p. 562,28 aureo malo a D-a coram exposito Veneris formam iudicavit Paris Iunoni pulchriorem. THIETM. chron. 1,24 p. 31,3 ex omnibus de lumbis eiusdem (sc. filii reginae) umquam progredientibus numquam deerit mea (sc. daemones, i. diaboli) comes D-a. EKKEH. IV. bened. I 17,63 ut cadat, en, magno D-a (gloss.: synagoga), cenat in agno. saepius v. et p. 782,9. β proelium, motus, perturbatio, seditio – kriegerische Auseinandersetzung, Unruhen, Aufruhr, [Niederer]

Aufstand: ARBEO Emm. 5 inter Hunorum et gentem Baiuvariorum orta est -a. RUD. FULD. Alex. 3 p. 425,32 cum finitimis suis . . . lites atque -as habebant *Germani*. WIDUK. gest. 1,38 p. 55,6 qui (*sc. populus*) *civilibus* -is (-a *var. l.*) et externis bellis totiens attriti laborabatis (BERTH. [?] annal. a. 1067 p. 273,16. *al.*). THANGM. Bernw. 24 totius -ae rebellione sopita hostes pacem exposcunt. WIPO gest. 1 p. 9,18 -a pene totum regnum invasit, adeo, ut . . . caedes, incendia, rapinae fierent, si non *eqs.* DIPL. Conr. III. 8 -a, quae nuper in Svevia suborta est. *saepe*. γ *discissio, schisma* – *Zerrissenheit, Spaltung*: OTTO FRISING. chron. 7,18 p. 335,8 exercitum . . . , sed propter -am regni parvum . . . , in Italiam duxit (*sc. Lotharius imperator*). CARM. de Frid. I. imp. 170 menti regali gravis est -a regni. b *publ., iur., canon. i. q. lis, actio, controversia* – *Rechtsstreit, Rechtsfall*: DIPL. Karoli M. 89 p. 129,32 si in ipso monasterio aliqua dees-a evenierit, tunc *eqs.* FORM. extrav. I 8 p. 537,36 des-a inter illi et illi. WIDUK. gest. 1,22 p. 31,20 (rec. B) summus . . . pontifex mittitur ad *sedandam* tam ingentem -am (BERTH. [?] annal. a. 1079 p. 318,13. DIPL. Loth. III. 8 -a est sedanda. *al. sim.* BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 303,2 -as . . . componendas. *al.*). CHART. Bund. 434 p. 317,42 diss-a. CHART. Tirol. notar. I 768^a si aliquod -ium inter eos (*sc. partes*) fuisset, 768^c de aliquo -io, quod *eqs. saepe*. 2 *spectat ad discrepantiam, diversitatem*: a *gener.*: α *contrarietas, repugnantia, diversitas* – *Gegensätzlichkeit, Unvereinbarkeit, Verschiedenheit*: LEG. Wisig. 3,1,4 p. 125,3 nec . . . poterit in pacis concordia nasci, quod per -am originis noscitur seminari. WIDUK. gest. 3 praef. p. 100,14 hominum voces, vultus ac mores mille modis *concordia* -a variantur (MANEG. c. Wolfh. 8 p. 59,4. URSO element. 3 p. 58,3). ARNULF. SAG. in vect. 7 p. 104,27 oculos tuos . . . distorsit enormitas, ut ad idem contuendum mirabili nequeant -a convenire. *al. v. et p. 733,18. β dyscrasia, intemperies* – *schlechte Mischung, Unausgewogenheit* (*spectat ad humores corporis*): ECBASIS capt. 145 in gravitate cibi crescit -a morbi. b *mus. i. q. dissonantia* – *Dissonanz*: ANON. IV mus. 5 p. 81,28 hoc est valde mirabile, quomodo talia (*sc. voces discordantes*) possunt ad invicem compati sine -a.

discordiosus, -a, -um. 1 *rixosus, litigiosus* – *zänkisch, streitsüchtig*: TRAD. Patav. 633 p. 234,24 (a. 1160/63) ut contra oblivionem et -am hominum contentionem presentis pagine notitia scriberetur. CONR. summ. p. 160,5 mulier deridenda . . . poterit nominari: . . . discors, -a *eqs.* 2 *repugnans, contrarius* – *widerstrebend, gegensätzlich*: RUP. TUIT. Ioh. 7,436 quod tales (*sc. pisces, i. homines*) admisissent (*sc. mittentes retia*), quorum -is tumultibus retia rumperentur aliis seditones facientibus, aliis ebrietates, fornicationes et his similia secantibus, aliis *eqs.*

discorditer v. discors. **discordium** v. discordia. **discordo**, -avi, -atum, -are. *script.*: -rt(o): p. 732,24. *coni. praes.* -ditis: p. 732,38. *form.* -diantes: l. 63. *usu medial*: l. 61. 69,70. p. 732,17; *trans.*: p. 732,11.12.14. *partic. praes. usu adi.*: p. 732,19.35.42; *subst.*: l. 56.63.

1 *spectat ad rixam, litem*: a *gener.*: α *in univ. i. q. rixari, altercari, dissidere* – *streiten, Streit haben, uneins sein*: HINCM. coll. 2 p. 107,10 ne in suis parrochiis diu -antes sint, . . . provideant (*sc. presbyteri*). SALOM. III. carm. 1,117 rari sint (*sic*) nostrum, quorum mens tendat in unum: -ant omnes. EUPOLEMIUS 1,237 -atis (*sc. Iudas et Ethnis*), ut olim . . . Ade geniti de semine fratres. ANNALISTA SAXO a. 1135 p. 769,23 inperator et Coloniensis archiepiscopus ab invicem -ti discedunt. GESTA Halb. p. 111,24 non quievit (*sc. episcopus*), donec ad bonum pacis et concordie -diantes penitus reformavit. CHART. Stir. II 379 p. 491,18 cum . . . sit . . . omnis etas ab adulescentia prior ad -andum *eqs. al.* β *dissentire, discedere* – *unterschiedlicher Meinung sein, (sich) widersprechen, sich widersetzen, abweichen*: LEX Baiuv. 17,5 hic -ant nostri iudices de pacto, quod *eqs.* HINCM. epist. 200 p. 224,1 ut autumo, non -ari intellectu invenientur (*sc. episcopi*). CONSTANT. AFRIC. theor. 4,20 p. 17b^v de diffinitione infirmitatis -ti sunt medici. OTTO FRISING. gest. 1,52 p. 74,30 a scientia haut censura morum vitaeque gravitate -ante . . . seriis rebus mentem

applicarat *episcopus Gilebertus*. CHART. Osterholt. 6 (ed. H.-H. Jarck, UB Osterholz. 1982; epist. papae) vota, quae a rationis tramite non -ant. *saepius*. γ *inimicum esse, inimicari* – *verfeindet sein*: ARBEO Emm. 5 p. 34,4 Baiuvariorum gentis dux se -are cum Avaros praenuntians *eqs.* δ *desciscere* – *abfallen*: WIDUK. gest. 1,9 p. 11,12 legato respondit *Irminfridus* placita sibi placere populi Francorum, ab eorum concordia non -are, pace omnimodis indigere. ε *dissociare, discordiam seminare* – *entzweien, Unfrieden stiften*: EPIST. Bonif. 57 p. 104,23 ut eum (*populum*) ab ecclesia Dei subtraheret et a christiana lege -ret *pseudopropheta*. RHYTHM. 60,3,2 invidus ille temptator . . . semper cupit -are concordantibus fratribus. ALCUIN. epist. 194 p. 322,14 tuum (*sc. archiepiscopi*) est praedicare, non pugnare; pacificare, non -are. b *publ., iur., canon. i. q. litigare, controversiam habere* – *einen Rechtsstreit führen*: TRAD. Frising. 275 (a. 808) Kyppo dolose delevit . . . cambium, propterea -antur *Kyppo et Atto*. CHART. Traiect. 1393 p. 163,15 (a. 1257) per decanum canonicorum litigantium vel -ancium amicaliter . . . sopiatur (*sc. rancor*). ACTA civ. Wism. 20 A 359 filii Conradi de Boude composuerunt cum sororio suo pro tali hereditate, super quam -bant. 366 domina Greta . . . emit hereditatem contra prewinos suos, pro qua -bant. CHART. civ. August. 50 (dipl. Rud. Habsb.) ipsa discordia sive -rtandi materia coram nobis taliter est decisa: *eqs. saepius*. 2 *spectat ad discrepantiam, diversitatem*: a *gener.*: α *adversari, repugnare* – *im Widerspruch stehen, zuwider laufen*: DIPL. Otton. III. 260 si rerum eventus vestro voto secundat, . . . ; si autem . . . vestris bonis meritis -at, simili vobis tristitia affectamur. COD. Udalr. 233 p. 411,7 cum assensus cleri et populi huic studio (*sc. regis et episcopi*) -verit *eqs.* β *differre* – *sich abheben, unterscheiden*: ALDH. ad Acirc. 112 p. 151,13 quos (*pedes*) nunc arsis, nunc thesis -ante temporum trutina vergunt et inclinant. EPIST. Worm. I 15 p. 32,1 parum amicus ab officio -at medici: sicut enim iste corporis sanat cicatrices, ita *eqs.* Ps. ARIST. lap. I p. 191,4 est quidam lapis -ans, scilicet elzebez, et est ex manerie salis. *al.* γ *cavere, non sinere* – *sich dagegen verwahren, nicht zulassen*: FORM. Senon. I 32 p. 199,32 ut . . . vos (*i. vestra, sc. abbatissae*) reverentia -itis, ut debeam *eqs.* b *mus. i. q. dissonare* – *dissonant klingen, nicht harmonieren*: REMIG. ALTISS. mus. 505,18 'congruunt', conveniunt, concordant; 'discrepant', -ant (*sc. soni*). ANON. IV mus. 5 p. 81,26 de necessitate erit una sexta -ans, si ditonus vel semiditonus fuerit a tenore tertia supra. ANON. mus. Sowa 4 p. 260,19 qui (gloss.: illi cantores) si -ent, tunc voces scismata (gloss.: discordantias) mordent. FRANCO COL. cant. mens. 11,34 si -at *triplum* cum tenore, non -et cum discantu, vel e converso. *al.*

discoriatio, -onis f. *abrasio, irritatio* – *Abschürfung, Reizung*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 374,14 succus eius (*sc. virgae pastoris*) . . . vulnerata intestina curat et omnem -em de acumine medicinae factam sanat. p. 381,30 angustiam, tum siccitatem et -em generat *euphorbium*. p. 384,17 -em intestinorum de frigiditate factam sanat *nasturcium*.

discorio, -are vel **discorior**, -ari. *abradere, irritare* – *auf-, abschürfen, reizen*: MAURUS progn. 30 p. 45³,8 collectio (*sc. materiei furiosae*) operatur, quod est eius, quia -at (*sc. tracheam*; cf. *antea*: eam excoriando). IORDAN. RUFF. equ. p. 70,15 ne cocturas -ari valeat violenter, eo quod propter prurium assiduum cocturarum equus avidus fricaret locum decoctum.

discorro v. discurro. **discors**, -rdis. *script.* -rx: l. 68. 1 *spectat ad rixam*: a *dis-sociatus, dissidens, non concors, inimicus* – *zerstritten, entzweit, uneinig, verfeindet*: DHUODA lib. man. epigr. 70 licet sit -s regnum et patria, tu (*sc. Deus*) tamen manes . . . immutabilis. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 289,4 Theutonum gentes omnino inter se scismate non modico -es. RYCCARD. chron. a. 1202 p. 23,25 -rx a comite Gualterio recessit *Dyopuldus*. ANNAL. Plac. a. 1254 p. 507,21 cognito a Saracenis, quod ipse (*Manfredus*) erat -s a domno papa, receperunt ipsum. *al. v. et p. 709,3. 731,43. usu subst.*: HINCM. divort. 11 p. 175,16 quomodo indulgentiam accipere poterit -s, antequam caritatis glu-

tino uniatur? OTLOH. prov. D 71 -es revoca, fautor merentibus insta. CHART. Tirol. 1019 (epist. papae) nisi prius -es in pacis federa reformentur. *al.* **b** *discordiosus, rixosus – streitsüchtig, Zwietracht säend*: MILO carm. 3,4,1,825 proles avaritia haec multa ex genetrice creatur: . . . , commenta, dolus, fallacia -s. WILLETR. Sus. 342 ne male seduci valeant aut denique vinci demone -i, quis continentia cordi. *al.* **c** *pugnax – unnachgiebig, hartnäckig*: COLUMB. epist. 7 p. 181,10 -s in necessariis, aequalis in veris, severus in suavis, dulcis in amaritudinibus (sc. esto). **2** *spectat ad discrepantiam i. q. contrarius, incongruens, oppositus – (sich) widersprechend, widersprüchlich, gegensätzlich*: FLOR. LUGD. carm. 9,12 te (sc. Deum) . . . -es . . . aurae concordi voce resultent. DIPL. Otton. III. 278 p. 702,44 interrogaverunt iudices eos (testes) singillatim et inventi sunt -es. RAHEW. floscl. 4,21 querunt philosophi . . . , quo constet -s orbis compago rotundi. URSO element. 3 p. 57,22sq. unde (sc. ex lucta elementorum) nascitur ipsorum concors concordia, -s discordia, concors discordia et -s concordia. *ibid.* *al.*

adv. discorditer. **1** *cum controversiis, per discordiam – unter Streitigkeiten, in Uneinigkeit*: CHART. archiep. Magd. 179 (a. 1101/05) electioni -r facte non duximus aliquatenus consentire. ANNAL. August. II a. 1169 Arnoldus, Maguntinus archiepiscopus, . . . occidit; Rudolphus et Cristanus -r eliguntur. SABA MALASP. chron. 10,29 p. 372,22 cum tumultu concilio -r dissoluto dicti exules . . . ad palatium regale Messanense . . . incedunt. **2** *modo contrario, insociabili – gegensätzlich, unvereinbar*: SABA MALASP. chron. 10,23 p. 365,28 quas (gentes) non minus -r seiungit animus et voluntas, quam pluralis differentia nationis. **3** *modo discrepanti – auf unpassende Weise*: ANON. inst. patr. 11 nullus ante alios aut post incipere in versu vel cantu, verba cantata reiterare vel nimis -r festinare . . . pre-sumat.

discorto v. discordo. **discrasia** v. dyscrasia.

***discrasio** v. *dyscrasio. **discrecio** v. discretio.

***discredentia**, -ae f. *diffidentia, suspicio – Mißtrauen, Argwohn*: ALBERT. M. pol. 4,10^d p. 387^b,6 'in parte . . . principari', . . . 'non utique sustinebunt divites et pauperes propter -am (p. 129^a,4 ἀπιστίαν) ad invicem', id est, quia dives non credit pauperi, nec pauper diviti. 5,4^l p. 467^b,35sq. oligarchiae transmutantur in bello propter -am, quia unus non credit alteri, et propter eandem -am dissolvuntur in pace, quia eqs. *ibid.* *al.*

discredo, -didi, -ere vel rarius ***decredo**, -ere. **1** *non credere, dubitare – nicht glauben, (be)zweifeln, in Frage stellen (in figura litotes q. d.: l. 45,48)*: **a** *in univ.*: COD. Karol. 8 p. 497,37 ut nequaquam amplius dis-as nostras afflictiones. RATHER. testam. (QuellForschItArch. 29. 1938/39. p. 39,6) quidquid supererit, sive sit multum, quod non credo, sive sit parum . . . , quod non dis-o, habeat Martinus. WOLFHER. Godeh. I praef. p. 169,44 me . . . in initio ad istud opus . . . satis idoneum dis-didi, quod eqs. SIGEB. GEMBL. decenn. 2,16 quamvis ab incepto dis-endo me dehorteris eqs. METELL. exp. Hieros. 4,487 addidit presbyter, ut, visis si quis de-ret istis eqs. CONST. imp. II 235 p. 323,21 quamquam audita de-ere vereremur nec credere delectaret. saepius. **b** *desperare – den Glauben, die Hoffnung verlieren*: FUND. Grat. Dei 7 p. 689,2 cum . . . dolor vehementius increaseret, et iam redituram salutem de-ret (sc. archiepiscopus). **2** *diffidere, non audere – Bedenken haben, sich nicht getrauen*: CHRON. Andag. 70 p. 164,16 dis-bat se illi (abbati) Berengerus credere, quem credebatur excommunicatis communicasse.

***discredulitas**, -atis f. (discredo et credulitas) *actio non credendi, reiectio – das Nichtglauben, Ablehnung*: ALBERT. M. sent. 4,4,2 p. 83^b,14 dicendum, quod -s omnium articulo-rum impedit rem sacramenti (i. baptismatis).

***discrementum**, -i n. (discredo) *detrimentum, damnum – Nachteil, Schaden*: ARNOLD. O. P. epist. de correct. eccl. (ed. E. Winkelmann. 1865. p. 18,19; a. 1248) ex quo . . . loqui cepit Moyses et Aaron ad Pharaonem, affligitur populus Dei, et ubi sermo Dei facere cepit cuiusque -um, turbatio magna surgit. cf. decrementum.

discrepantia (-cia), -ae f. **1** *gener.*: **a** *differentia, varietas – Unterschied, Abweichung, unterschiedliche Art*: MANEG.

c. WOLFH. 1 p. 44,11 quin . . . quarundam rerum communitates et -as . . . distinguerent philosophi. VITA Serv. 20 p. 81,2 exaudiri ceperunt fremitus equorum, rugitus leonum, . . . , vocum quoque variarum . . . animantium -e. OTTO FRISING. chron. 7,32 p. 361,9 inter ipsos (Armenios) et Grecos quaedam de ritu sacrificii habitudo est in quibusdam, in aliis vero -a. ALBERT. M. animal. 1,16 participando . . . aliquando communicant quaedam in membro simili et aliquando communicant in membro dissimili; et similiter est de -a participationis membrorum similium et dissimilium eqs. saepius. **b** *discordia, dissensio – Mißhelligkeit, Uneinigkeit*: OTTO FRISING. chron. 8,27 p. 438,15 nulla . . . poterit esse -a, quos divinus spiritus . . . perfecta connectit concordia. **c** *inconcinnitas – Unstimmigkeit*: HUGO TRIMB. registr. 552 si pro concinnancia rithmica cesura fit cum -cia, careat censura. **2** *mus.*: **a** *dissonantia, discordantia – Dissonanz, Disharmonie*: MUS. ENCHIR. 19,16 possumus . . . consonantiae atque -ae quasdam rationes reddere. SCHOL. enchir. 1,381 hactenus de -arum generibus devitandis superius dicta terminata sint. ANON. mus. Sowa 1^b p. 148,14 saepius inter cantores varios maxima vocatione -a posset super hoc (sc. inaequalitatem temporis et mensurae) generari eqs. *al.* **b** -ae vocatione i. q. *discrimina vocationis, intervalla – (Ton-)Stufen, Intervalle*: HUCBALD. mus. 12 non . . . putandum est has (sc. omnes) vocationes -as reputari inter consonantias. CARM. Cantabr. A 6,1^a,4 ut sunt -e vocationis variis chordarum generibus. IOH. AFFLIG. mus. 9,9 quod ab una voce inchoans ad octavum saltum facit diapason sicque omnes vocationes -as, quae sunt septem, in se continet. *al.* **adde**: IOH. AEGID. mus. 1,4 septem vocationes -as et consonantias indagavit Pythagoras.

discrepatio, -onis f. **1** *differentia – Abweichung*: PETR. DAM. epist. 81 p. 425,19 Nestorius episcopus et Eutiches archimandrita cum Dioscoro hac invicem inter se -e (disceptatione var. l.) compugnant, ut eqs. **2** *dissensio – Uneinigkeit*: CHART. Turic. 1407 (a. 1269) expedit ad -is materiam in posterum evellendam, ut ea, quae dicta vel acta sunt, scripturarum munimine tenaci memorie commendentur.

discrepo, -avi, -atum, -are. *perf.* -ui: l. 42. *usu refl.*: l. 60; *medial.*: l. 65. *partic. praes. usu adi.*: l. 47, 50; *subst.*: l. 54. *partic. perf. usu adi.*: p. 73, 56.

1 *intrans. (medial.: l. 65)*: **a** *strictius*: **a** *dissilire, frangi – zerspringen, -brechen*: GLOSS. I 114,16 St.-S. -vit (discerpavit b), zaprihit. 115,16 -uit, zaprast. IV 244,11 -uit, zeprast. **β** *dissone clamare – mißtönend schreiben*: ANNAL. Xant. a. 873 ut malignus spiritus . . . Karolum invasit eumque horribiliter -antibus vocibus agitavit. **γ** *dissonare – dissonant klingen, nicht harmonieren (t. t. mus.)*: SCHOL. enchir. 2,142 quare per alias regiones voces ita consonae, per alias vero vel -antes sint vel non adeo consentientes. ANON. mus. Sowa 4 p. 260,27 alias (sc. consonantias) appellamus discordantias, eo quod sonos faciant ab invicem discordantes seu etiam -antes. *al.* **β** *latius*: **a** *differe, discedere, adversari – sich unterscheiden, abweichen, im Widerspruch stehen*: TRAD. Patav. 33^a p. 30,11 (a. 789/91) si . . . a rectitudine norme -are vellet Sapientia (i. filia sororis). EINH. Karol. 29 p. 33,6 -antia unire. RUOTG. Brun. 20 p. 19,16 unum nos (sc. imperatorem et Brunonem) semper idemque sensisse nec umquam vota nostra . . . -asse. DIPL. Heinr. III. 368 p. 501,4 ut pondere et puritate argenti a Metensi non -et moneta. HILDEG. epist. 52^R l. 45 quis homo congregat omnem gregem suum in unum stabulum, scilicet boves, asinos, oves, hedos, ita quod non -ant (dissipant var. l.) se? CONR. MUR. summ. p. 145,25 exordium . . . in finali syllaba convenire debet et penultima -are; exemplum: 'eqs. saepe. excellere – sich auszeichnen, hervorstecken': VITA Sollemn. 1 (MGMer. VII p. 312,2) cum . . . in extrema aetate mundi . . . ita sanctorum vitae -antur (-ant, -ent var. l.) exordia, ut eqs. **β** *(sibi invicem) repugnare, contrariari – (einander) zuwiderlaufen, hinderlich sein*: MAURUS progn. 30 p. 43^b,9 licet habeat apostema phlegmaticum frigiditatem -antem corruptioni, habet humiditatem, quae potissima est, et concordantem corruptioni. v. et p. 73,6. **γ** *discordare, dissentire – streiten, uneins sein*: OTTO FRISING. chron. 6,18 p. 278,28 dum . . . Henricus cis Rhenum regnaret et de Belgica cum Karolo -ret. **2** *trans.*: **a** *separare –*

[Niederer]

trennen: EPIST. Desid. Cad. 2,1 dum regionum longinquitas nos (*ed.*, non *cod.*) -at, aspectum nisi tantummodo fraudat terrarum interiectionis spacium (*cf. notam ed. et p. 423,62 s. v. describo*). **b discernere** – (*unter*)*scheiden*: FOLCUIN. Lob. prol. p. 55,1 elementa sibi invicem contraria in unius corporis habitudinem ita grata parilitate conveniunt, ut -ta non -ent. **c debilitare, frangere** – *schwächen, brechen*: CARM. Bur. 43,8,3 ordo principatus <vi ci. Antony> mentis -ta volvitur in serie mundo non piata (*in loco corrupto, cf. comm.*).

discreptio v. descriptio.

***discrepus**, -a, -um. (*discrepare*) *discrepans, adversus* – (*voneinander*) *abweichend, im Widerspruch stehend*: GESTA Magd. 23 p. 407,34 ut inter catholicos, hereticos et scismaticos vix esset . . . bonis discretio et sine duobus aut tribus episcopis, immo -is, pene nulla vacaret cathedra aut electio. LAMB. LEOD. Matth. I 137 vita . . . resonabat idem, quod sermo doctis, os operi cordique manus non -a.

discreso (-ris-, -rixi), -crevi, -ere. 1 *excrecere, oriri* – *erwachsen, entstehen*: BALDER. Alber. 3 tanta ex hac re -vit discretia, quod . . . inter regis exercitum et Romanos acriter . . . pugnatum est. 2 *decrecere* – *abnehmen*: BOTAN. Sangall. 10,1 herba butracion l u n a -ixente . . . si quis secum portaverit *eqs.* (13,6 l. -iscente. 21,1 l. crisciente et -iscente. 27,3). *cf. decreso*.

***discretalis**, -e. *discretus, diversus* – *grundsätzlich verschieden, unterschiedlich*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,10 nimirum infamarum unionem individuae personae et dualitatem -ium naturarum per quattuor rescere distinctiones.

***discretat** v. *dyscrio*. **discrete, discretim** v. *discerno*.

discretio (-cio), -onis f. *script.*: -rit-: l. 41. *adde* CAPIT. reg. Franc. 82,1. -ept-: p. 736,32.

I *de separatione* i. q. *divisio, scissio* – *Trennung, Aufspaltung*: GERHOF. epist. 7 p. 499^B non . . . locali -e seu corporalis molis distensione seipsum Christus corporaliter in tam diversis locis uno eodemque momento praesentat. *meton. i. q. limes* – *Trennlinie*: DIPL. Arnulfi 75 p. 113,4 iussimus eandem marcham ad . . . cenobium pertinentem fideles nostros circumducere aeque -e sequestrare.

II *de distinctione*: A *sensu act.*: 1 *distinctio* – *Unterscheidung*: AETHICUS p. 90,1 mundus . . . in massa informe fuit constitutus sine vocabulo -ac -e, (ad -itionem L). BRUNO MAGD. bell. 46 p. 45,7 tanta fuit pulveris facta commotio, ut cuiquam vix inter civem et hostem posset esse -o. HERM. IUD. conv. 2 p. 74,5 tali in hac -e (dissertatione, dissertatione *var. l.*) utens (*sc. scriba doctus*) exemplo, ut scilicet Iudeis . . . littera velut palea contentis christianis . . . spirituali intelligentia velut dulcissima paleae medulla referentur. SIMON sacram. p. 6,8 qui (*sc. character, i. signum crucis*) . . . in se ostendat et divine unitatem substantie et trinam -em personarum. *al. v. et l. 14*. 2 *de facultate discernendi, distinguendi*: a *donum distinctionis, circumspectio, moderatio, continentia* – *Gabe der Unterscheidung, Umsicht, Mäßigung, Zurückhaltung* (*cf. Bened. reg. 64,18sq.*): WILLIB. Bonif. 3 p. 12,15 cui tale -is temperamentum inerat, ut . . . mansuetudo et vigor . . . non deerat, sed *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,42 haec (*regula*) . . . in tantum -em, mensuram et caritatem te (*sc. patrem*) docet habere. BRUNO QUERF. frat. 13 p. 58,16 quam (*beatitudinem*) gignit dux itineris ad celum, aurea -o. EKKEH. IV. bened. I 16,44 terga tene dantes, male (gloss.: sine -e: ne quid nimis) corripit belligerantes. CONST. imp. I 429,12 ne quid . . . temere agatur et sine -e. CHART. Port. 220 p. 229,23 ut . . . ordinatio, sicut auctricem habuit pietatem seu -em, sic *eqs. persaepe. per prosop.*: HILDEG. epist. 57,1 Sapientia et D-o ad invicem dixerunt: *eqs.* **b prudentia, ratio, intellectus** – *Weisheit, Vernunft, Verstand*: a *gener.*: GLOSS. psalt. Lunaclac. 7,11 quomodo in corde cogitationes et in capite -o, sic et in renibus conscientiam esse significat *scriptura*. DHUODA lib. man. 3,10,87 est in illis (*cervis*) talis intellectus et talis aequa -o, ut *eqs. LIBELL. de Willig. 1 p. 744,8 tam . . . oculosae -is fuerat, ut nec falleret nec falli posset. DIPL. Loth. III. 121^e fratres tui (sc. abbatibus) sicut sapientes iuri (sic) cum magna -e nobis locuti sunt. ELIAS SAL. mus. 28 p. 55^b hoc (sc. notatio) non procedit*

de necessitate, sed . . . secundum -em notatoris, qui debet praevidere *eqs.* CARM. Bur. 128,2,5 iuvenum -o signat ei (*sc. naufrago*) portum. *al. v. et p. 737,23. meton. de persona ipsa*: LULL. epist. 103 p. 226,18 sin . . . aliud -i vestrae (*sc. Bonifatii*) placuerit *eqs.* DIPL. Heinr. II. 372 p. 477,3 quia predictum concambium ratum . . . esse . . . nostre -i apparet. TURBA phil. 22 p. 132,1 exponat igitur nobis (*sc. turbae*) vestra (*sc. Theophili*) -o, quod Noficus posuit. DIPL. Loth. III. 62 noverit . . . tam presentium quam futurorum provida -o, quod *eqs.* TRAD.

10 Patav. 1403 sciat vestra -cio, quod *eqs. saepius*. **β t. t. iur.** anni -is (dies -is: l. 15) i. q. *plena pubertas, aetas matura* – *Volljährigkeit, Mündigkeit*: CHART. archiep. Magd. 280 p. 349,33 (a. 1155) quia tempore huius donationis infra annos -is fui. CHART. scrin. Col. A II 10,1,15 exstucare non potuit Herimannus, donec veniret ad dies -is sue. CHART. Salem. 203 ad annos -is plene. CHART. Lub. I 165 p. 152,6 cum pervenit puer ad annos -is, cum dicitur vulgariter selbmündinch. *saepius*. **γ alch.** lutum -is (*Kunstlehm*): PS. GERH. CREM. sal. I 25 ut accipias cammitum de canna grossa et luto ipsum luto -is, (*postea*: luto sapientiae). IOH. sacerdot. 85 luto -is delinies . . . super prunas locabis (*sc. mixturam*). **c cognitio** – (*Er-*)*Kenntnis*: BEBO ad Heinr. II. 1 p. 488,5 cave . . . sapienter in posterum, quia nocet semper incautum et ammonet ipsa -o temporis *eqs.* INNOC. III. registr. 1,171 p. 244,22 ad -em veritatis non debet vincere sensualitas rationem. CHART. Eichsf. 228 quoniam . . . vergit *memoria hominum* in oblivionem frequentius progressu temporis obscurata -e. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 186,28 ea, que audiebat, non dabant sibi tantam -em rerum nocivarum, quantum dabant ea, que videbat *falco*. **B sensu pass. i. q. discrimen, differentia, diversitas** – *Unterschied, Verschiedenheit*: 1 *in univ.*: THEGAN. Ludow. 44 p. 236,22 magna -o (-ptio *var. l.*) erat inter persecutoribus utriusque (*Ludowici et Iob*). ANNAL. Fuld. II a. 849 p. 38,18 cum . . . ex utraque parte multi sine -e sauciarentur. GERB. (?) astrolab. 18,1 sunt . . . secundum . . . -es climatum mutanda horologia. ALBERT. M. sent. 2,3,5^{capit.} an angelis conveniat personalis -o, ita quod quilibet sit persona. veget. 1,25 haec (*res, i. sensus*) . . . -em . . . facit inter vitam et mortem. *al.* 2 *species diversa* – *andere Art*: EPIST. var. II 5,7 quibus (*pueris*) non eadem quantitas, sed nulla -o ciborum servatur.

III *de determinatione*: A *proprie*: 1 *publ., iur., canon.*: a *constitutio, descriptio* – *Festlegung, -setzung*: DIPL. Conr. II. 218 totum . . . per suos certos fines et antiquae -is limites . . . confirmamus. 226 -is (descriptionis *var. l.*) terminos (*inde* DIPL. Heinr. III. 197). CHART. Wirt. III 642 p. 117,28 ad firmam . . . pacem . . . facta est -o terminorum, que vulgo dicitur lantschede. CHART. civ. Spir. 36 p. 35,24 hec . . . solvendi passagii erat -o: unaquaeque magna navis . . . solveret VI denarios et obulum *eqs.* **b confirmatio litteris facta** – *schriftliche Bekräftigung*: CHART. Stab. 125 p. 256,1 (c. 1089) non concambii de Aselbrunna et Coruorono et Wendenges: *eqs.* **c iudicium, sententia, arbitrium** – *Entscheidung (sgewalt), Urteil (sfindung), Gutdünken*: TRAD. Frising. 475 p. 407,24 (a. 822) sonabant *cuncti* . . . episcopum . . . vestituram recipere debere; post hanc -em *eqs.* DIPL. Karoli III. 138 p. 222,7 qualem habeat *congregatio* numerum ibi deservientium iudicio et -e . . . episcopi concedimus ordinandum. DIPL. Heinr. IV. 104 ut . . . archiepiscopus suique successores de prefata pecunia eam . . . habeant -em, ut *eqs. al. v. et p. 695,35*. 2 *philos. i. q. definitio* – (*Begriffs-*)*Bestimmung, Definition*: SMAR. carm. 1,2,11 omnibus aptatas tribuit -o formas, ut teneant cuncta nomina iura sua. 3 *medic. i. q. discrimen (morbi)* – *Krisis*: GLOSS. med. p. 91,9 xrisin: -em. **B meton. i. q. significatio** – *Bedeutung, Sinn*: RUD. FULD. Leob. 8 p. 125,17 coepit . . . cogitare cupiens somni cognoscere -em. GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 36 qui (*sc. clericus*) istius rei (*sc. infirmitatis filii*) -em cognoscebat et illis (*parentibus*) innotescebat.

discretivus, -a, -um. 1 *separativus* – *scheidend, trennend*: URSO element. 3 p. 72,11 virtus digestiva, cum sit sensualis et -a . . . , discernit et separat, quod in cibo impurum est. *v. et p. 710,37*. 2 *distinguens, distinctivus* – *unterscheidend*: a *in univ.*: ALBERT. M. veget. 1,11 membra -a sexus extrinsecus

non protendunt *plantae*. animal. 1,235 erit lingua -a omnium eorum, quae substantialiter nutriunt corpus. metaph. 10,2,8 p. 453,92 albedo ... 'est color -us' (p. 1057^b, 8 διακριτικόν), nigredo autem est 'color concretivus'. **b** *indicativus, demonstrativus* – *anzeigend, Markierungs-*: CHART. Lub. I 23 (post 1221) indulgemus (sc. rex Danorum) in Falsterbothe fieri signum aliquod -um pro vitando periculo navigantium. **c** *circumspectus, moderatus* – *umsichtig, maßhaltend*: WIDR. (?) Gerh. I 1,4 p. 494,4 mensae ... sumptus ita -a ordinabat dispositione, ut ... continentiam satageret reservare. SIGEBOTO Paulin. 7 p. 914,19 disciplinis moralibus virtutum actus -a diligentia sic moderans (sc. matrona), ut eqs. **d** *cognoscens, cognitivus* – *erkennend*: MIRAC. Apri 9 (MGScript. IV p. 515^b, 33; c. s. X.^{ex}) quia caruit oculo -ae prudentiae, ... grave audit perpeus est *clericus*. GLOSS. med. cod. Mon. p. 21,34 quidvis est sensus sonorum -u. ALBERT. M. cael. 1,1,2 p. 5,16 ratio thuris est distributio suavisimae cognitionis divinae in virtutibus -is (HUGO RIPELIN compend. 5,17 p. 166^b, 12. al.). animal. 1,51 inter omnia ... animalia -um (cf. p. 488^b, 24 βουλευτικόν) intellectum habet solus homo. **al.** *intelligens, rationalis* – *intelligent, mit Vernunft begabt*: ALBERT. M. animal. quaest. 2,28 p. 119,63 animalia magis -a magis debent participare principium discretionis. **e** *proprium, differentiam indicans* – *individualisierend, differenzierend*: ALBERT. M. eth. II 10,1,1 p. 601^b, 35 tale (sc. per se) ... bonum Graeci pronomine -o significabant άυτό, quod latine sonat 'ipsum'. summ. theol. I 9,40,2,2 p. 313,86 in divinis ... improprie ponuntur nomina partitiva ... et improprie ponuntur -a. **3** *distinctus, multiplex* – *unterschiedlich, vielfältig*: HILDEG. div. op. 1,2,3 mundo elementis distincto -a forma ovi ... aliquantum assimilatur. **4** *determinativus, ordinans* – *bestimmend, lenkend*: ANON. anat. 19 sinciput est sensuum -um, occiput vero determinatum (ni leg. determinativum) motus voluntariae mobilis.

adv. discretive. **1** *distincte, singillatim* – *mit einer Unterscheidung, im einzelnen, besonderen, speziellen*: ARIBO mus. p. 15,11 principalitas chordarum accipi -e debet: non ubivis illa principalitas, sed in sua specie consideretur. ALBERT. M. sent. 4,13,35 p. 395^a, 24 hoc ... , quod dicitur 'vestris' -e sumitur, et nulla est tunc obiectio, quia eqs. (spectat ad Vulg. Mal. 2,2). pol. 2,1^m p. 95^b, 28 cum ... dicitur 'hoc meum', potest intelligi collective vel -e sive singillatim. *ibid.* **al.** *cum respectu personae* – *unter Ansehen der Person*: ALBERT. M. Iob 9,16 'cum invocantem me exaudierit', ... 'non credo, quod exaudierit vocem meam' -e, sed supple potius benignitate et misericordia. **2** *per cognitionem, intelligentiam* – *mit Hilfe der Erkenntnis*: ALBERT. M. sent. 3,23,15 p. 433^a, 29 si debeat intellectus rem discernere et -e scire, oportet, quod eqs.

discretor, -oris m. **1** *qui separat* – *einer der trennt*: AUREL. REOM. mus. 12,18 est ... autentus deuterus -r eorum (modorum) inter altitudinem vocis et gravitatem. **2** *qui discernit, cognovit* – *einer der unterscheidet, (er)kennt*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,22 intellexit vir iste (i. Hieronymus), famosae subtilitatis -r, ... 'igneum quid ... radiasse eqs.' DONIZO Mathild. 1,21 alter habet linguas plures, alterque sophiam, curat et hic fessum, -r (sc. spirituum) et alter habetur (spectat ad Vulg. I Cor. 12,10). **3** *arbitrator, iudex* – *Beurteiler, Richter* (fere de Deo; de homine: l.60): VITA Alcuini 23 p. 196,2 erat pauperum pater, ... , divitum ad pietatem invitator, ... -r quoque omnium. ORD. iud. Dei B XI 1^h p. 667,26 Deus, misericordiae dator et iudiciorum omnium -r. BERTH. (?) anal. a. 1067 p. 273,30 unus quidam de monachis sese idem iudicium Deo teste et -e suae iustitiae subiturum professus est. OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 134,28 Dominus, utpote iudex -rque rerum. VITA Hartm. (ed. A. Sparber, Schlernschriften XLVI. 1940. p. 57,27) solus ... retributor premiorum, -r et cognitor est meritorum Deus. **al.** **4** *diindicator, rector* – *einer der entscheidet, lenkt*: PASS. Kil. II 5 in ordinandis ecclesiasticis rebus -r ideoneus (sc. pontifex; sim. CATAL. Lamb. 17 [MG Script. XII p. 138,32]).

***discretrix**, -icis f. *quae discernit, cognovit* – *eine die unterscheidet, (er)kennt*: WILLIR. cant. 7,4 p. 29 spirituum sagax

-x (sc. Sulamitis), provida, verax, quae eqs. (spectat ad Vulg. I Cor. 12,10). Niederer

discretus v. discerno. **discribo** v. describo.

discribto v. descriptio. [discriptum v. dstringo.]

discrimen, -inis n. *abl. plur. -is*: p. 739,21.

I *proprie*: **A** *cardo, medium* – *Scheide(linie, -punkt), Mitte*: **1** *in univ.*: PAUL. DIAC. Lang. 4,22 quos (capillos) in utramque partem in frontis -e dividebant Langobardi. CARM. Winr. 126 non linea punctis in discernendis faciat -a verbis.

10 ANON. astrolab. p. 371,32 horoscopus ... inter summos arcuorum ambitus globosam radiali -e procenset sphaeram. HEINR. AUGUST. planct. 414 caelum -n habetur aquarum et super astra sitas secat a terrestribus undas. DIPL. Conr. III. 153 nos ... possessionem ... sitam inter flumina ... et ... usque ad discrimen Alpium de super adiacentium ... deliberavimus (inde CHART. Babenb. 437 ad -n. CHART. Stir. IV 13 p. 10,11 ad -n). **2** *partitio, solum interpositum* – *Abteilung, Zwischenboden*: ARNULF. SAG. invect. 3 p. 94,25 quibus (amphoris) ad similitudinem solii per transversum medium -n inesset. **3** *divisio*

crinium – *Scheitel(ung)*: GUTOLF. Agn. 42 gracili -e crinis pulcher oberrabat humeris. v. et p. 740,64. *plur. i. q. divisiones crinium singulariter factae* – *jeweils gezogene Scheitel* (cf. p. 739,70. 740,50): ROGER. SALERN. chirurg. 1,471sq. per -a ... mane et sero diligenter inungas et post unctionem per -a pulverem ... pone. **B** *distantia, dimensio* – *Abstand, Abmessung*: **1** *gener.*: **a** *in univ.*: CARM. var. III C 8,15 cerne res tabulas aequi -is octo, octies ut repleas aequoris omne solum (de abaco). **b** *intervallum* – *Zwischenraum*: EBERH. HEIST. Betel 12 distant montes iniecto vallis -e recto. **c** *de tempore i. q. spatium* – *Länge, Ausdehnung*: ALDH. ad Acirc. 126 arsis et thesis aequali temporum -e dirimuntur. 139 arsis et thesis quibus -bus alternatim temporum particulas sequestrant? *spatium temporis* – *Zeitraum*: LAMB. TUIT. Herib. 1,3 p. 145,7 brevi -e a servis Dei non amplius ... reverteretur, nisi eqs. **2**

mus. i. q. diastema, (vocis) differentia, altitudo – *Intervall, (Ton-)Verhältnis, Höhe*: MUS. ENCHIR. 9,26 -n ... inter summam et infimam vocem commatis appellatur diastema. app. A I 25. D 79 antequam ... in tantum redigeretur cithara ad purum, ut septem forent -a v o c u m (WALTH. SPIR. Christoph. II 1,190 filiole ... pulsant -a v o c u m. EKKEH. IV. pict. Mog. 368 septem ... celos -a [gloss.: v o c u m] tanguit [sim. bened. I 19,106]. *al. cf. Verg. Aen. 6,646*). HUCBALD. mus. 7 ut vix -n inter eas (voces) sentiatur. *al. v. et l. 53. toni pars quarta* – *Viertelton*: ALBERT. M. metaph. 5,1,9 p. 229,45 in musicis 'est' unum mensura omnium -n' (discrete, discretive, -n hoc est nota discrete *sim. var. l.*; p. 1016^b, 21 δίσκος) sive tonus, quod ... mensurat novem notas. 10,1,4 p. 436,8 'in musica' primum, quo neumata mensurantur, est -n' sive differentia, quae vocatur diesis. p. 436,24 quod (semitonium) habet 'duo -a', quae sunt duae dieses. 10,1,7 p. 440,41 'si' omnia entia 'essent melodicae', tunc ... numerus entium esset -n' (discretum *var. l.*) primum, quod est diesis; semitonium enim duas habet dieses sive unum -n (discretum *var. l.*) diesium. **C *separatio, divisio, disiunctio* – *(Zer-)Teilung, Trennung*: LEO MARS. chron. 1,29 imperator ... provinciam inter Radelchis ac Siconolfum equo -e est partitus. GUTOLF. hist. p. 654,4 Otacharus ... per viscerum et membrorum -n (-e *cod.*) crudeliter ... permultatur.**

II *translate*: **A** *discretio, differentia* – *Unterscheidung, Unterschied*: WALAHFR. carm. 18,34 Deus sine dat cunctis -e lucem et pluvias. POETA SAXO 1,415 non aliquid sexus, aetatis, condicionis ullius furor immitis -n agebat. WIDUK. gest. 1,5 nullum ... michi est ... -n in pretio: quicquid dabis, gratum teneo. CARM. var. III 46,46 qua vice causarum, -e quo meritum iam ferat ... suam statio prior ... repulsam. LUDUS de Antichr. 296 diis -a reddimus deitatis. **al.** **B** *diindictio, iudicium* – *Entscheidung, Urteil*: **1** *in univ.*: HINCM. divort. praef. p. 108,22 ex sacerdotalis ... consensus atque -is parte Domino dicator: 'eqs.' HROTSV. gest. prol. 2,29 nec conflictum fastidit Salomon rite duarum (mulierum) solvere iudicii celeri -e recti. METELL. exp. Hieros. 4,630 fiat ... condigna rei -e (-ae A) pugna. **2** *iussum* – *Befehl, Geheiß*: HEINR. AUGUST. planct. 8 quando, quod, ut voluit (sc. Deus), digiti -e fecit (cf.

Vulg. psalm. 8,4). 3 *cognitio* – *Feststellung*: WILLETR. Sus. 250 Israel o geniti, datur hic ut cernere stulti iudicio pravi, nullo -e veri (cf. *Vulg. Dan. 13,48*). 4 *eventus* – *Ausgang*: HROTSV. gest. 292 dum pugnae sensit -a tantae. C *certamen*, (de)pugna(tio) – (Entscheidungs-)Kampf: 1 in univ.: BEDA hist. eccl. 3,24 p. 178,11 sese pugnae subtraxerat eventumque -is tuto in loco expectabat Oidiluald. CHART. Carniol. II 290 p. 224,13 (a. 1261) <inter> . . . <Aqui>legensis sedis patriarcham et dominum Vrlicum . . . diu vixit guerre -n. CHART. Burgenl. I 405 p. 275,21 (dipl.) idem (magister) . . . castrum per omnia . . . tempora -is et guerre viriliter conservavit. 2 *modus pugnandi* – *Kampfweise*: REGINO chron. a. 860 p. 79,10 Franci, qui . . . strictis gladiis pugnare conserverant, attoniti stabant novitate ante inexperti -is percussu. 3 *ultimum* -n, -n mortis i. q. *agonia* – *Todeskampf*: CONC. Merov. p. 28,2 si cui . . . -n (de crimine, crimen var. l.) mortis imminet. OTTO FRISING. gest. 1,70 p. 98,15 fortitudinis in ultimo -e retinens animum . . . vitam finivit rex. D *periculum*, *casus*, *calamitas* – *Gefahr*, *Wechselfälle*: 1 in univ.: WILLIB. Bonif. 8 p. 47,8 cum . . . ingentium aquarum evassit -n (-a var. l.; sim. HUGEB. Willib. 3 p. 91,29 magnis transmeatis mari -is. al.). ISO Otm. 1,11 p. 51^b,15 per . . . viarum -a . . . incedere (CHART. Burgenl. I 298 p. 211,33 [dipl.] al.). HROTSV. gest. 265 miratur . . . se iam superare . . . tantas absque suae fraudes -e vitae (DIPL. Heinr. IV. 351 p. 464,6. CONST. Melf. 1,14). WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 55 reliquis . . . vindicta superstes protrahat ingratam vario -e vitam. CONSUEV. Vird. 3 p. 384,12 sumet (sc. qui sanguinem demperit) . . . puram limpham et sic evadet omne -n. saepe. meton. de vitalibus: YSENGRIMUS 2,557 fratres . . . preter -a cordis obvia per vacuum cornua pectus agunt. 2 *damnum* – *Nachteil*, *Schaden*: CAND. FULD. Eigil. II 7,28 virum ostentat fama absque -e sospem confectum. DIPL. Loth. II. 16 locus propter mercati et monete longinquitatem non modicum patitur -n. CHART. Brixin. 150 p. 162,33 quod nec . . . domini . . . aliquid construant . . . preter voluntatem et consensum episcopi Brixinensis, quod in preiudicium et -n civitatis et ecclesie possit evenire. al. 3 *supplicium* – *Strafe*: WALAHFR. Wett. 369 speciale tenet -n . . . frater, in inlicitum cecidit qui crimen habendi. CONC. Karol. A 56^B,24 qui . . . donaria . . . auferre presumit, cuius sit -is et dampnationis, ut perpendat, salubriter ammonemus. al. 4 *usu plur. i. q. mors* – *Tod*: METELL. exp. Hieros. 3,1037 fortis socii flebant -a Franci. E *crimen*, *peccatum* – *Schuld*, *Vergehen*: ODILO CLUN. Adelh. 14 ita deplorabat aliorum peccata, qualiter non possunt multi propria deplorare -a (crimina var. l.).

discriminalis, -e. *script. et form.*: dec-: l. 55. -ma-: l. 55. -nia-: l. 55. -e: l. 58.

1 *adi. i. q. disponens, ad dispositionem pertinens* – *untergliedernd, die Untergliederung betreffend*: EUGEN. VULG. syll. 2 prol. 2 videtur corporis huius scematis (i. carminis) dispositio sacratione numeri ita distributa, ut et apostolice fidei norma et proportio -is non sit neglecta. 2 *subst. neutr.*: a *discerniculum*, *pecten* – *Haarnadel*, -band, *Kamm*: LEX Baiuv. 8,5 capit. p. 224 de -bus (-ia T1 a. corr., discriminibus VI) reiectis. 8,5 si . . . -ia (-ialia, -malia, dec-, crinalia var. l.) eiecerit de capite, quod uualcuurf dicunt. AGIUS vita Hath. 2 vestes auro paratas, mitras, vittas, -ia, in aures . . . suscipere recusavit (cf. *Vulg. Is. 3,18sqq.*). SUMM. Heinr. A 9,223 -e (-e var. l.) vnderbant. C p. 258 -ia . . . ornamenta, quae crines discernunt, id est vahswinta, harscaida. SPEC. virg. 3,503 vitta crines constringit, -e discernit. add. 45^a,1 istam (virginem) -ia comunt. RICHER. SENON. gest. 4,39 p. 325,20 vittas et -ia et linteola et cetera, quibus mulieres capita sua adornare solent, lavaverat ancilla. al. b *discrimen*, *cardo*, *medium* – *Scheitel(punkt)*, *Mitte* (usu anat.): URSO anat. 382 super frontis -e sibi occurrunt venae temporum et invicem choarent. IOH. IAMAT. chirurg. 8,7 per frontis planitiem et capitis -e. plur. i. q. *divisiones crinium singulariter factae* – *jeweils gezogene Scheitel* (cf. p. 738,24. 740,50): CIRCA INSTANS p. 2a^r ungatur caput per -ia. p. 2b^v caput patientis ex abundantia pediculorum inungatur per -ia.

discriminatum v. *discrimino*.

discriminatio, -onis f. 1 *divisio* – *Ein-, Unterteilung*: ANON. astrolab. p. 373,13 quarum (horarum) certa -o non ispericis, (nonnisi sphaericis ci. ed.) colligitur rationibus. 2 *diremptio*, *separatio* – *Trennung*, *Scheidung*: EKKEB. SCHON. cath. 9,12 p. 61^A significat nomen iudicii ultimam -em bonorum et malorum, quae fit in novissimo die. p. 61^B.

discrimino, -avi, -atum, -are. *script. -m(o): l. 39*. 1 *proprie i. q. dividere* – *unterteilen*, *trennen*: a *gener.*: a in univ.: RICHER. REM. hist. 1,1 Africam . . . et Europam . . . Mediteraneus interiectus -at. WILLIR. cant. 18,6 p. 4 ut nitor argenti radios -et auri. VISIO Godesc. B 22,2 domus . . . in medio . . . parietem domum in duas partes -antem habebant. RICHARD. ANGL. anat. I 53 quibus (plicaturis) adinvicem tres mira nature arte -antur (discernantur var. l.) cellule (sc. cerebri) anterior, posterior et media. b *distinguere* – *ab-, hervorheben*: HONOR. AUGUST. in ev. A (SBWien 150/III. 1905. p. 28,8) sicut pictor, cum singulos colores proposuerit . . . ad ultimum nigro colore cuncta -at. CARM. Bur. 67,3^b,7 arcus supercilia -ant gemelli. v. et p. 745,48. b *publ. et iur. i. q. definire* – *ab-, begrenzen*: CHART. Lub. IV 1 p. 4,5 (a. 1243) terminos . . . ville . . . presenti pagina placuit inscribi, prout Reinardus advocatus . . . quondam dimensus est ac -vit et certis limitibus circumscriptis. TRAD. Werd. 153 quem (montem) -at et distingit ex uno latere silvula . . . et ex altero latere rivulus. 2 *translate*: a *discernere* – *unterscheiden*: AURELIUS 2 p. 493,14 nunc . . . et specialiter addistinguere et -are consilium est. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,28 l. 4 si subtili discretionem cauta manu fidei -are, quid loqueris religiosius, didicisses. 2,1 l. 5 quatenus verborum stamina disputationis radio . . . edoctus magisterii ful-tusque valeam -are praesidiis. LUDUS de Antichr. 30 decernimus (sc. gentiles) deos -are, officia quorum cernimus ab invicem distare. b *variare*, *mutare* – *ändern*, *wandeln*: YSENGRIMUS 1,279 ancipites tricas tenui -at Reinardus hora. EPIST. Ratisb. 30 p. 362,17 humanae res vicissitudinem patiuntur . . . modo hac modo illa -antur immutatione. c (di)iudicare, *cen-sere* – *entscheiden*, *beschließen*: EPIST. pont. Rom. sel. II B 16,7 quibus (sortibus) vos cuncta in vestris -atis iudiciis. FUND. Brunw. 11 p. 132,14 qui (primores) . . . in regem lenia -ant (-mant var. l.). d *comere*, *ornare* – *kämmen*, *schmücken*: 40 METELL. exp. Hieros. 6,842 miles . . . coniubilando locum ferit omnem fulmine vovum, pectine musarum -at artificarum. cf. *decrimino*.

adi. discriminatus, -a, -um ?in (summo) *discrimine* positus, *periclitans* – ?in (höchster) *Gefahr* befindlich, *gefährdet*: CHRON. Salern. 158 p. 166,12 stratego . . . crine solutus necnon -tus ante Longobardorum acies . . . fugiebat.

adv. discriminatim. per *divisiones crinium singulariter factas* – *an jeweils gezogenen Scheiteln* (cf. p. 738,24. 739,70): BERNH. PROV. comm. 1,2 p. 272,39 hec (sc. grana staphisagriae) mixta cum oleo . . . et -m inuncta capiti pernecant pediculos.

discriminosus, -a, -um. *periculosus*, *perniciosus* – *gefährlich*, *verderblich*: CHRON. Reinh. a. 1215 p. 586,44 qui (mali spiritus, i. reptilia) per innumeras . . . temptationum procellas repunt . . . querentes, quem devorent in hoc furenti et -o mari. INNOC. IV. registr. B 273 p. 238,17 -i dissidii continuo telam texens inter . . . reges . . . discordiam seminavit diabolus. FUND. Consecr. Petri p. 251,18 cum pace usque ad Trient per -a loca deducemini. SABA MALASP. chron. 6,10 p. 259,26 que (hastiludia) plerumque -a sunt et letifera. *ibid.* al.

**discrinatio*, -onis f. (dis et crinis) *crinis divisio* – *Scheitelung*: ALBERT. M. animal. 8,206 pili (sc. bonasi) . . . descendunt usque ad medium frontis, ubi fit in centro quodam -o (Avic. Lat. *discrimen*), sicut fit in vertice hominis.

**discrio* v. **dyscrio*. *discriptio*, *discriptus* v. des-. *discrisco*, *discrixo* v. *discreasco*. *discriptio* v. *discretio*. *discrucio*, -avi, -atum, -are. *script. -uti-: l. 70*. *partic. perf. usu subst. l. 71*.

(ex)cruciare, *vexare*, *torquere* – *quälen*, *plagen*, *martern*: 1 in univ.: AGOB. 7,30 l. 16 cum pauperes . . . fame -tiati inter-eant. GOZECH. epist. 6,122 larem familiarem -tis extrudit Mosa. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,36 amentiae . . . passi-

one . . . daemoniace satis -tus . . . expiravit *patriarcha*. DIPL. Heinr. IV. 280 p. 361,31 ut Herodis, Pilati et Iude socius factus in æternum -etur *contemptor*. HONOR. AUGUST. spec. p. 1017^D simili exitu aliae innumerae (sc. *virgines*) -tae Christum . . . adierunt. PASS. Thiem. I 282 pena subest maior, quia restat portio maior corporis; hanc alia -bo via. *saepius*. 2 *depri-mere, sollicitare* – *bedrücken, bekümmern*: EPIST. Bonif. 111 p. 239,32 maesticiae amaritudo nostra -at valide precordia. RADBERT. Matth. 2,1486 -ant infelicem animam pondera peccatorum. PETR. DAM. epist. 110 p. 232,14 licet eos (sc. *inopes*) domestice paupertatis sollicitudo -et (discutiet *var. l.*). 179 p. 289,19 non languor quemlibet aggravat . . . , non amissarum rerum dampna -ant (discuciat *var. l.*).

discubitus, -us m. *abl. sg. -o: l. 21*. 1 *cubile, lectus* – *Lager, Bett*: a *strictius*: VITA Elig. 2,29 paulolum in -u requiescens coepit subito in somnis . . . satagere. 2,69 anus . . . decisiones . . . ex capillis eius . . . supra suum -um . . . collocaverat. 2,76 p. 737,33 hospes . . . destruxit per incuriam lectulum parvi pendens tanti viri -um. *ibid. al.* b *latius*: a *sedes, sella* – *Sitz, Stuhl*: CAPIT. reg. Franc. 170,41 (cod. 5) si quis neglegenter sonitum fecerit . . . in refectorio, ibi in -o sedens. b *locus discumbendi* – *Lagerstätte*: HRABAN. hom. II 85 p. 311^D diversi convivantium -us diversos per orbem conventus ecclesiarum . . . designant. 2 *cubatio, status recubandi* – *das (zurückgelehnte) Sitzen, Liegen*: RADBERT. Matth. 10,1480 ordines servare suos in -u . . . officiosissimum est. ALBERT. M. Matth. 9,10 p. 305,78 -us est positio corporis composita ex sedere et iacere propter stramentorum ordinationem ad dorsi inclinationem.

discutio v. 1. *discutio*. **disculc** v. *discalc*.

discultio v. *discalceo*. **disculus** v. *dyscolus*.

discumbo, -cubui, -cubitum, -ere. *script. et form.:* -stu-: l. 56. *partic. fut.* -but-: l. 47. *pendet a:* l. 57. *partic. praes. usu subst.:* l. 53. *struct. c. inf. finali:* l. 43.

1 *strictius i. q. (sparsim, quisque suo loco) accumbere, con-, subsidere* – *sich (verteilt, jeder an seinem Platz) niederlegen, -setzen, -lassen*: a *in univ.:* SIGEH. Maxim. 7 monachus in pavimento -ens caput dementis in sinu suo collocavit. 10 cum . . . laeti thoro pariter -uissent *dux et coniux*. *in imag. de ludo lapillorum*: CARM. Scot. II 1 probl. 1,11 ordine disponam socios -ere conctos. b *recumbere* – *sich (zu Tische) legen, setzen*: VITA Hugberti 12 (MGMer. VI p. 490,7) prandere ad mensam -ens. WALAHFR. Gall. 1,17 p. 297,19 -uerunt . . . tres convivae fidissimi. FROUM. carm. 30,2 cum Phariseorum dominum cum principe Christum agnovit Pharisea manus -ere caena. LAMB. TUIT. Herib. 1,8 p. 746,11 cum domesticis ad mensam -it. ASINARIUS 170 confluit in castra -tura (-utura, discubitiva, discubare *var. l.*) cohors; rex et regina regali sede locantur; -it (et sedit, et sedet *var. l.*) matris filia pene latus. CHART. Brixin. 152 p. 165,35 cum canonici ad refectorium -ent. *saepius*. *partic. praes. usu subst. i. q. conviva, hospes* – *Tischgenosse, Gast*: CHART. episc. Halb. 458 p. 409,15 (epist. papae) copia piscium . . . insufficiens -entibus habebatur. c *decumbere, aegrotare* – *sich krank zu Bett legen, erkranken*: RECEPT. Lauresh. 4,67 p. 296 quae (sc. *mulieres*) post adversum attenuate fuerint, id est -tubuerint. *in imag. c. sensu deficiendi*: GESTA Mett. 50 ex quo (sc. *schismate*) -uit disciplina a sua vivacitate. 2 *latius i. q. corrumpere, collabi* – (*in sich*) *zusammenfallen*: ANNAL. Ianuens. II p. 182,19 turris . . . -uit in ruinam.

***discumficio** *sim. v.* **disconficio*.

discuperio v. *discooperio*.

discupio, -ere. 1 *cupere, desiderare* – *begierig sein, verlangen*: EGBERT. fec. rat. 1,1083 non re salvanda, sed -is (discutis *cod.*; sc. *qui aliena secreta quaeris*) inde timeri. 2 *invadere* – *mißgönnen, neiden*: CAPIT. reg. Franc. 205,2 ut nemo suo pari suum regnum aut suos fideles . . . -at aut forsconsiliet (*inde* 242 p. 155,16. 246,1).

discuria v. *dysuria*.

discurro, -curri, -cursum, -ere. *script.:* -cor-: p. 742,45. *adde FORM. Senon. I 28. -ur(o): p. 742,11. 37. form. perf.:* -cucurr(i): p. 742,7.13. -rs(i): p. 744,12. *struct.:* c. *acc. (fere*

interiori): l. 25. p. 743,37. 744,95qq. c. enunt.: p. 744,14. *gerundivum pro partic. praes.:* p. 743,29.

I *proprie (in imag.:* l. 10.25): A *strictius i. q. (in diversas partes) currere, curs(it)are* – (*auseinander-, umher*)*rennen, -laufen*: 1 *in univ.:* ARBEO Corb. 16 p. 206,8 his, qui missus fuerat, h u c i l l u c -ere . . . se similans (MIRAC. Annon. 1,55 quomodo h. et i. -cucurrerit [sc. *sanatus*]. *sim. al.*). AGIUS vita Hath. 10 quanta sollicitudine inter singularum (sc. *sorum*) lectos -erit. HRABAN. epist. 34 p. 468,13 illi . . . , qui . . . otium habent legendi . . . , per campos scripturae -ant flores specierum legendo. WALTHARIUS 397 surgens -it (-urit, decurrit *var. l.*) rex in urbe. GESTA Tull. 32 p. 639,39 qui (*aper*) diu per quaeque avia -cucurrit (-it *var. l.*). *al.* 2 c. *colore quodam: a sine obi.:* a *morari* – *sich aufhalten, weilen*: ALCUIN. epist. 186 p. 312,37 ego . . . circa limina beati Martini . . . -ens. CAPIT. reg. Franc. 79,4 ut feminae per domos clericorum minime -ant. b *de impetu hostili i. q. (de)grassari* – *umhertoben, -schwärmen, auf Raubzug gehen*: VITA Find. p. 504,16 hinc eum pontus urgebat, illinc hostium timor circa eum -entium . . . angeb. OTTO FRISING. gest. 2,46 p. 154,23 quod princeps circumquaque non inpigre -ens nonnullorum raptorum castra . . . diruit. SALIMB. chron. p. 527,29 -bant illi *de Saxolo* per episcopatum Mutinensem destruendo, comburendo et depredando. b c. *acc. i. q. peragere* – *durchlaufen, -streifen*: LIBELL. prec. Turon. 19,5 prae fulgidorum virorum . . . -ens virenta prata . . . hanc . . . intexui coronam vernantem. B *latius: 1 de hominibus:* a *confugere* – *Zuflucht nehmen*: CHRON. Fred. 3,1 p. 92,28 orationem uxoris suae ad limina . . . apostolorum . . . ieiuniis et vigiliis -entem . . . Aiecius a periculis liberatur. b *iter facere, migrare, vagari, peregrinari* – (*umher*)*reisen, -ziehen, pilgern*: a *usu communi*: LEX Baiuv. 4,31 qui (*peregrini*) alii propter Deum, alii propter necessitatem -unt (transcurreunt *var. l.*). CAPIT. reg. Franc. 46,9 de mendicis, qui per patrias -unt, volumus *eqs.* 213,1 quod eos, qui Romam orationis causa pergunt vel qui negotiandi gratia per regnum nostrum -unt, . . . latrones diripiant. DIPL. Otton. III. 100 p. 512,11 per que (*loca*) soliti sunt -ere (-urere *cod.*) Venetici. *al. c. notione se diffundendi*: HRABAN. carm. 39,67,1 iubens eis (sc. *discipulis*) -ere per mundi plagas dogmate: 'ite', ait *Christus*, 'per populos et ferte fructus plurimos.' b *de legatis, officialibus sim.:* CHRON. Fred. 3,24 quod (sc. *fraudentiam*) Clodoveus -ente . . . legato suo cernens. CONC. Merov. p. 210,17 quod iudicis . . . per . . . parrochias . . . ipsi . . . videantur -ere (-e *var. l.*). DIPL. Merov. II 19 omnibus m i s s i s meis -entibus . . . Pippinus (20. FORM. Senon. I 19 p. 193,12 -orren-tis [-entes *cod. p. corr.*]). DIPL. Pipp. 6 p. 9,23 missus . . . de palacio ubique -entes. FORM. Patav. 3 m. dominicis per tempora -entibus. *saepi; de re v. p. 131,54*). ALCUIN. epist. 186 p. 312,27 qui (*missi*) -ere iubentur iustitias faciendas. CAPIT. reg. Franc. 103 p. 211,36 quod . . . ministeriales . . . et caeteri per singula territoria . . . -entes mansionaticos . . . accipiant. *saepius*. g *de monachis, clericis c. notione discedendi*: CONC. Merov. p. 218,10 ut . . . nec monachi . . . per patrias vacare aut -ere praesumant. LIBER diurn. 74 p. 76,17 promitto (sc. *episcopus*) me . . . nec per diversas provincias aut civitates -ere. CAPIT. reg. Franc. 196,13 qui (*presbyteri*) . . . per diversos marcatu-s indiscrete -unt. CONC. Karol. A 56A,26 monachos . . . per secularia negotia minime oportet -ere. DECRET. Burch. 2,80^{tit}. ut nullus ordinatus per sancta -at ecclesiae suae cura derelicta. CHART. Sil. D II 34 p. 22,20 quod iudicia secularia . . . non pertractent religiosi -entes de claustris suis. *al.* c *vehi* – *fah-ren, (einher)reiten*: WALAHFR. imag. Tetr. 129 nitens fulgore corusco auratus -it eques. DIPL. Loth. I. 111 p. 260,23 liceat illis (*monachis*) sine . . . exactione gratia negotiandi tam per ter-ram quam etiam navibus huc illucque -ere. WILBR. peregr. 1,31,3 in eis (*asinis*) sicut in equis fortibus -ere putabamus. *de impetu hostili i. q. latrocinari* – *auf Beutefahrt gehen*: SALIMB. chron. p. 533,20sq. -erunt (sc. *Pisani navibus*) per totam marinam Ianuensem destruendo et comburendo . . . ; et -erunt per totam contratam . . . transeundo omnes maritimas civitates. d *vol(it)are* – (*umher*)*fliegen*: AETHICUS p. 210,7 iungere (sc. *Alexander*) pinnigeris aequis, curribus pirriis, ascende ab

[Staub]

Olimpo, aere -e. **e** *recurrere, redire* – *zurückkehren*: ALFAN. premn. phys. 2,90 p. 45 dicentes *Manichaei* ... -ere (PG 40,577^B ἀνατρέχειν) graves animas ad elementa ipsisque commiseri. **2** *de rebus (saepius personatis) i. q. (rapide) moveri, (de)ferri* – *sich (schnell umher)bewegen, (umher)jagen, in Bewegung, im Umlauf sein*: **a** *corporeis*: **a** *varia*: EPIST. Col. 11 sublimitati vestrae scriptis -entibus praedicator occurro. GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 62 iaculis et lapidibus undique circa eum -entibus ... inlaesus subsistebat. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 150,19 nodus fiat tam prope annulum, quod annulus non possit -ere huc et illuc. **β** *de sideribus i. q. cursum agere* – *seine Bahn ziehen*: BEDA temp. rat. 8,45 Mercurius perpetuo circa solem -endo quasi inexhausta sapientiae luce radiari putabatur. **γ** *de rebus fere liquidis i. q. (dif)fluere* – *(auseinander-, zer-, umher)fließen, -strömen*: DIPL. Ludow. II. 80 p. 224,35 (spur. c. s. XI.) sicut Padus et Adua ab inc -unt, quousque simul conveniunt, ita ... donamus *eqs. (item)* DIPL. Heinr. IV. 76 p. 98,38). HERM. CARINTH. essent. 1 p. 90,14 que (*semina*) ubi tamquam metalla diversa confusa simul ex una fornace in diversas fistulas -entia examinasset *Deus*. ALBERT. M. animal. 1,520 spiritus -ere in ipso (*cerebro*) debuit. 6,101 quidam (*sc. mares*) habent humorem -entem. **c** *notione liquescendi*: THEOPH. sched. 3,52 p. 101,19 sufflabis ..., donec videas ... solidaturam ... circumquaque -ere. **δ** *de navibus, vehiculis sim. i. q. ire* – *fahren*: DIPL. Merov. I 84 p. 215,26 ut navigia ... ad portus ... -ere debeant. 123 p. 314,8 ubi ... ambolare aut -ere videntur (*sc. carra*). DIPL. Loth. I. 1 p. 51,31 que (*i. quam, sc. navem*) per maritima seu per reliqua flumina ... causa mercimonii -endam esse necessariam duxit *abbas*. p. 52,1 que (*navis*) ob utilitatem ... monasterii ... -ere debet. 47 p. 140,6 ut ... duae naves, quae per Rhodanum ... -unt, seu carra et sagmaria ... secure -ant. DIPL. Ludow. Germ. 89 p. 128,5 ut ... navem per Renum fluvium ... ad Wormatiam civitatem ... -ere licuisset. DIPL. Ludow. II. 53 p. 171,5 navem ... per Ticinensem portum -ere liceat. **c** *acc. i. q. navigare, percurrere* – *befahren*: DIPL. Otton. I. 460 p. 627,25 (spur. s. XII./XIII.) portum ... in Olonna fluvio concedimus -ere (*item* DIPL. Heinr. II. 251 p. 289,34 [interp.] *al.*). **b** *incorporeis: a varia*: ARBO Emm. 32 pluvia inundabat super terram cum -entia fulgura. HRABAN. carm. 39,76,3 -unt coruscantia fulgura et tonitrua. **β** *de versibus, tonis sim. i. q. gradi, ingredi* – *(einher)schreiten, verlaufen*: MODORUM ORDO (VeröffMus HistKommBAdW. III. 1981. p. 183) tenor spiritus humani per cola et commata -endo requiescit. AUREL. REOM. mus. 4,9 cantilene vox, si recto canitur tramite, per ordinem -it pedum. PS. ODO CLUN. dial. 10 p. 259^a octo sunt modi, per quos omnis cantilena -ens octo dissimilibus qualitatibus variatur (*item* GUIDO ARET. microl. 13,3 -ens [percurrrens *var. l.*]). LIBER spec. 22). ANON. ton. Schneider p. 112 qualiter octo toni ob totidem dyapason -ant. HER. MOR. mus. 28 p. 290,18 qui (*cantus*) frequenter per totam manum -ere volunt. **γ** *de fama sim. i. q. (circum)ire, divulgari* – *(um)gehen, sich ausbreiten*: LIBER diurn. 85 p. 110,18 de eorum (*exercituum*) felicitate ... adversantium opinionum laudabiles -ant (*decurrant var. l.*) triumphi. VITA Elig. prae. p. 663,35 cum ... vana tantum -at (-unt *var. l.*) gloria. EPIST. Hildesh. 134,53 vestre maiestatis fama ... late -ens aures vestras vehementer concussit.

II translate: A sine obi.: **1 gener.**: **a** *de tempore, spatio sim. i. q. transire, effluere* – *dahin-, vergehen, verstreichen*: SALOM. III. carm. 1,2,142 ut ... tam multę ... gentes lustrorum multis tot -entibus annis ... habuissent tempora pacis. CHART. Basil. B 105 ne memorie rei geste -ente curriculo temporis oblivio novercetur. **b** *de termino i. q. trahi, se extendere* – *sich hinziehen*: DIPL. Heinr. IV. 175 limite -ente per villas ... usque in ... fluvium. **c** *de moneta i. q. versari, validum esse* – *im Umlauf, gültig sein*: CAPIT. reg. Franc. 52,7 ut ... denarii palatini mercantur et per omnia -ant. CONC. Karol. A 35,41 ne solidi ... per quadragenos denarios -ant. **2 philos. i. q. progredi, concludere, deducere – *fortschreiten, schlußfolgern, ableiten*: ALBERT. M. cael. hier. 1 p. 14,41 dicuntur ... disciplinae decursae (*discurse var. l.*) generaliter propter decursum (*discursum var. l.*) principiorum in conclusi-**

ones, specialiter autem theologia, quia decurrit per multa exempla imperfecte divina repraesentantia et quia -it ab exterioribus dispositionibus comparando eas interioribus. eth. II 6,1,3 p. 398^b,38sq. si ... per stans accipiuntur (*sc. quae accipiuntur*), tunc -ere non est necesse ...; si vero medium non stat, tunc ... necesse est -ere ab uno in alterum ... , et hoc vocat Dionysius 'discursas scientias'. metaph. 1,2,8 p. 25,19 instrumenta sciendi habet *natura humana* -entia (*decurentia var. l.*). **v. et l. 35 p. 745,28**. **B c. acc. (c. enunt.: l. 14) i. q. perlustrare, disserere, tractare – *durchgehen, erörtern, behandeln*: **1 in univ.**: LAMB. WAT. annal. a. 1168 p. 549,42 ut ... legentibus nequaquam displiceat, quod brevi elogio -simus. **c. enunt.**: ERMENR. ad Grim. 27 p. 565,16 si per singulos nominatum velim -ere, quantos qualesque Dei famulos in omni arte ... redimitos ... viderim. **2 enumerare – *aufzählen*: DIPL. Conr. II. 112 p. 157,20 (spur. s. XI^{med.}) aeclesie ... ius ... confirmamus de ... rebus ... , videlicet libris ... , vestimentis et ceterorum similibus, que modo non possumus per singula -ere. **cf. decurro. adi. 1. discurrens, -entis. fluxus, caducus – *vergänglich*: THEGAN. Ludow. 58 quem ... post haec -ia (*decursa var. l.*) tempora perducere concedat ad societatem ... sanctorum ... ille (*sc. Deus*).******

2. discursus, -a, -um. progrediens, concludens, deducens – *fortschreitend, schlußfolgernd, ableitend*: ALBERT. M. sent. 1,35,2 p. 181^b,33 excogitare ... causat scientiam collativam, quam Dionysius vocat -am (PG 3,121^D διεξοδικός) disciplinam (*cf. p. 745,26*). summ. theol. I 4,5,1 p. 17,31sq. Dionysius ... : 'neque est possibile nostro animo ad non-materialem ... ascendere caelestium hierarchiarum ... contemplationem, nisi ... materiali manuactione utatur ... arbitrans ... secundum intellectum contemplativae pulchritudinis -as disciplinas'; ubi dicit scolium ... : '-ae disciplinae' sunt probationes eorum, quae spiritualia sunt, per visibilia. II 2,15,93,2 p. 202^a,37 secundum Dionysium ratio habet -am scientiam, quae colligitur ratiocinando et discurrendo ab uno in aliud. *ibid. al. v. et l. 7 p. 743,71. 72.*

discursio, -onis f. script.: -crus-: l. 44,46. -rci(o): l. 46. **1 proprie**: **a** *de hominibus i. q. (con)cursatio, peragratio* – *das (geschäftige) Herumlaufen, -reisen*: **a** *in univ.*: PETR. DAM. epist. 61 p. 208,10 testimonio sunt -o nuntiorum, effusio munerum. NECROL. Carnot. (MGScript. VI p. 462^b,44) pravas servientium -es fieri per preposituras ... prohibuit *Ivo*. CONST. Melf. 1,52,1 loca iurisdictionum suarum continua -e (-rusione, discussione, -e discurrant sive *var. l.*) perquirant *insitiarii*. 1,62,2 p. 230,3 baiulorum processus per singulas civitates ... frequenti -e (-rusione, -cione *var. l.*) perlustrant *magistri camerarii*. **β** *de peregrinatione in terram sanctam*: EKKH. URAUG. Hieros. 34,3 p. 328,25 (ed. Schmale) presagia ... periculum se tradere ... hystorialiter tracta -e cohortantur. **γ** *de impetu hostili*: BENZO ad Heinr. IV. 7,2 p. 584,16 qui (*Pelagius*) suam non ausus est ad cesarem dirigere legationem propter Longobardorum circa Romam frequentissimam -em. ALBERT. AQUENS. hist. 11,41 christiani cum Turcis minime stabili bello committere poterant propter illorum miram hac et illac per agros -em et circumvallationem. **meton. i. q. excursio, expeditio, latrocinium – *Streif-, Beutezug*: LEO MARS. chron. 1,28 capit. p. 14 de -e ac vastatione Saracenorum. OTTO FRISING. chron. 6,14 capit. p. 28 de ... -e Ungarorum. ARNOLD. LUB. chron. 2,14 p. 135,11 facta ... -e civibus captivatis spolia multa acceperunt *turbae*. **b** *de rebus liquidis i. q. (ef)fluxio, fluxus* – *das (Hervor-)Fließen, Fluß*: AETHICUS p. 94,1 caelum dicit ... fieri ... cum sole et luna, astris et sideribus ac stellis; -es, suffusiones. TRACT. de caus. mul. 48 si ... multitudine descendit (*sc. sanguis*) sicut in alteras -is (*decursiones var. l.*) ex matrice infirmis. ALBERT. M. animal. 22,72 in ... morbo maxima -o humorum renes equi mordicat. **meton. i. q. qualitas liquidi, liquiditas – *das Flüssigsein, Fließfähigkeit*: PS. GERH. CREM. sal. II 9 p. 59,24 ei (*vivo argento*) auferetur eius nigredo et lutulentia et etiam -o (I 19 p. 24,3 splendor). **2 translate**: **a** *occupatio, sedulitas* – *Beschäftigung, Geschäftigkeit, Umtriebigkeit*: GODESC. SAXO theol. 6 p. 177,22 nequaquam ... ullum ... daemonum propter occisi-****

mas eorum -es et . . . nuntiationes praescium quiddam fidelium procul cordibus Deus auferat aestimare. PETR. DAM. epist. 165 p. 194,18 quae (*causa*) monachum a saeculi -bus retrahat. *al.* ELIS. SCHON. vis. 3,2 p. 58,32 qui (*spiritus*) . . . sedula -e sategabant, ut perficeretur opus redemptionis humanae. GERHOF. psalm. 31 p. 73,29 tempus orationi constitutum sibi vindicat non saecularis -o in venatione commodi alicuius temporalis, sed occupat ecclesiastica. *b* fragilitas, ruina – *Vergänglichkeit*, *Verfall*: p. 747,18.

***discursito**, -avi, -are. 1 *proprie i. q. (dis)currere, curs(it)are* – (*umher*)rennen, -laufen: WOLFHER. Godeh. II prol. p. 197,16 quod . . . inter Herveldense et Althahense coenobium quasi Orosii more -verim. GALB. Karol. 42,26 deorsum in pavimentum templi et in choro et in sanctuario interiore -antes (discurrentes *var. l.*) armati . . . sollicitabantur obsessi, ne *eqs.* WIBALD. epist. 126 p. 204,1 cum . . . huc illucque vagabundi -rent fratres. 2 *translate i. q. progredi, concludere, deducere* – *fortschreiten, schlußfolgern, ableiten*: ALBERT. M. sent. 1,25,1 p. 626^b,13 ratio . . . inquirens et studens et -ans, ut dicit Dionysius (*cf. p. 744,26*), habet acceptiones propter maiorem sui obtenebrationem.

discursivus, -a, -um. *progrediens, concludens, deducens* – *fortschreitend, schlußfolgernd, ableitend*: ALBERT. M. sent. 4,14,32 p. 462^b,44 habet *homo* non scientiam intuitivam de creatore, sed potius -am, ut dicit Dionysius (*cf. p. 744,26*). praedicab. 1,7 p. 15^b,19 tales scientiae a Dionysio vocantur -ae *disciplinae* (Is. 6,2 p. 90,52 nos . . . non habemus nisi -as disciplinas, quas colligere oportet discurrendo ex uno in alterum. anal. post. 1,1,3 p. 8^a,14 quae [*demonstratio*] . . . -a disciplina vocatur, eo quod est per discursum intellectus ab uno in aliud. *ibid. al.*)

adv. ***discursive**. *modo deductionis* – *in ableitender Weise*: ALBERT. M. metaph. 1,2,9 p. 26,34 si dicatur homo habere eam (*sapientiam*), habet eam non simpliciter, sed inquisitive et -e.

discurso, -are. *pendet in c. acc.: l. 43*. 1 *de anim. i. q. (dis)currere, curs(it)are, migrare* – (*umher*)laufen, -ziehen, -reisen: MILO carm. 1,6,3,248 -are iubet rex celeres per regna ministros. ADALB. MAGD. chron. a. 963 p. 172,23 Adalbertus huc illucque -ans, quoscumque poterat, sibi undique adtraxit. HUGO FLAV. chron. 1 p. 314,12 se tutari posse credebant *Gallianarum urbium populi* adversus tremenda -antium hostium molimina. YSENGRIMUS 4,120 in . . . repostos -at *asinus* discos sparsaque frusta rapit. 2 *de rebus*: a *sine obi. i. q. (de)ferri* – (*umher*)jagen: PAUL. DIAC. carm. 19,10 miseros -at grandio per agros. *b* *c. acc. i. q. pervadere, pertexere, percurrere* – *durchdringen, -wirken*: IOH. SCOT. carm. 10 app. 2 ornat <acus mi-ro sabanum molimine fulta ac tenues telas -ans (discriminans *cod.*) fulmine pulcro.

***discursor**, -oris *m.* *usu attrib.: l. 60*. 1 *cursor* – (*Schnell*-)Läufer: p. 746,3. *per compar. de scriptore*: EGBERT. fec. rat. 2,223 inter scriptores citus Augustinus habetur; ut pedites prevertit equo quis miles equestris, nemo pedem minus offendit -r in orbe. 2 (*de*)*legatus, nuntius* – *Beauftragter, Bote*: DIPL. Merov. I 96 talem actoribus seu -bus monasterii . . . <visu fuimus> prestitisse beneficium, ut, quocienscumque monachi, missi vel -es ipsius monasterii . . . ad cappas comparandas . . . fuerint egressi *eqs. ibid. al.* *usu attrib.*: CAPIT. reg. Franc. 9,19 potentes, qui in alias possedent regionis, iudicis vel missus -is de alias provincias non instituant. 3 *qui vagatur* – *Vagabund, 'Herumtreiber'*: WOLFHER. Godeh. II 20 p. 207,54 (cod. 9) in quo loco (*sc. xenodochio*) cunctis quaerentibus prodesse voluit, maxime tamen his, quos non -es et illusores cognovit. 4 *qui versatur, (com)moratur* – *einer der sich aufhält, befindet*: NOTKER. BALB. carm. p. 139 atria caelorum lutulenta muto platea ararum speciem fugiens -r hararum. 5 *per errorem i. q. discussor* – *Untersucher*: GLOSS. II 31,63 St.-S. -r suochenere (*spectat ad Arator act. 2,841*).

1. **discursus**, -us *m.* *script. -cor:* p. 747,7. *form. decl. II:* *abl. pl. -is*: p. 746,24. *acc. pl. -os*: p. 747,37.

I *proprie vel in imag.*: A *de anim. i. q. (con)cursatio, peragratio* – *das (geschäftige) Herumlaufen, -reisen*: 1 *in univ.*:

a *usu communi*: REGINO syn. caus. 1,134 quod . . . inter canum -us et scortorum greges sanctitatis mysteria polluantur. EGBERT. fec. rat. 1,466 in multis asinis nullus -sus (discussor *var. l.*) equinus. DIPL. Conr. III. 152 ut pecoribus . . . per totam silvam . . . pastus et -us permittatur. ALBERT. M. animal. 6,110 quoniam sunt *caprae* naturaliter velocis et levis -us et non sequuntur unum. *al.* *de impetu hostili*: NARR. itin. nav. p. 193,10 tuta non fuit habitatio nec Christianis nec Sarracenis pro utriusque gentis -u. *b* *de legatis*: ANNAL. Fuld. II a. 859 p. 53,8 cum frequentibus legatorum suorum -bus fratris ac nepotis sui sibi animos reconciliare studeret rex. SUMMA dict. Saxon. 11,62 p. 312,6 nuncii principales ad singulas barrochias non discurrent, eo quod -us huius modi minus eis decens . . . videatur. *c* *de monachis, clericis c. notione discedendi*: CHRON. Bened. II 26 docuit Waltherus eos (*fratres*) ordinem servare, -um vitare, chorum frequentare. VITA Notkeri 9 p. 578^a,29 praelationem nunquam concupivit dicens praelationem saepius superbiam, iactantiam, arrogantiam, -us et multiloquia comitari. CHART. ord. Teut. 532 (epist. papae) quia . . . -us posset in grave dispendium ordinis . . . redundare. 578 (epist. papae) quod . . . fratres . . . sine ipsorum -u seu vagacione . . . procurerent, ut *eqs.* DAVID expos. reg. 9,16 cum . . . privilegium datum sit pro vitando -u. 2 *cursatio* – *das Herumtollen*: RIMB. Anscar. 2 p. 20,29 coepit . . . cum coaevis suis . . . -is (-bus *var. l.*) inanibus atque iocis . . . operam dare. VITA Rimb. 3 aspexit quosdam pueros ad ecclesiam cum ioco et inanibus festinare -bus. ARNOLD. LUB. chron. 3,5 p. 147,42 non ludis aut spectaculis se ingerebat, non -bus aut vagationibus studebat rex *iuvenis*. 3 *ingressus, incessus* – *das Einerschreiten, Auftreten*: REIN. LEOD. grat. (MGScript. XX p. 616,30) Rodulfus . . . executus est sacrationis ministeria . . . pio -u, . . . spectabili cursu. 4 *volitatio (per gyrum)* – *das (Umher)Fliegen, Kreisen*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 17,33 quod credentia distraheretur per terram et distracta reciperet impedimentum in suo (*sc. falconis*) -u (*cf. p. 712,67*). *B* *de rebus i. q. motus, decursus, meatus* – *Bewegung, (Um-)Lauf, Gang, Fluß*: 1 *varia*: ALBERT. M. div. nom. 1,21 p. 11,4 videtur . . . res per lineam dividendem triangulum, et ideo non videtur tota simul, sed sub -u de uno in aliud. CHART. Wirt. VII 2558 p. 416,31 (epist. papae) quam (*electionem*) magis per electos arbitros quam per -um scrutinii . . . fieri suademus. *iactus* – *das Zucken*: ANNAL. regni Franc. a. 827 p. 173,14 cladis praesagita credita sunt visae multoties in caelo acies et ille terribilis nocturnae coruscationis in aere -us. 2 *de cursu siderum*: BEDA temp. rat. 11,15 qui (*primus mensis novorum*) propter multivagum lunae -um nunc in Martium mensem, nunc incidit in Aprilem. 41,32 ne tota -us lunaris mensura ad purum dignosci queat. RHYTHM. 114,3,2 ambitum zodiaci sol lustrat -bus. GUNZO epist. 15 p. 50,26 planetarum absidas, positionem, -us per zodiacum, circulum inter sese replicationes inquisitionem ire nihil pendit *monachus*. FROWIN. explan. 1,2 l. 1124 facit *Deus* varios -us earum (*stellarum*). *al.* *in imag.*: MEGINFR. Emm. 3 ut per . . . domos fidelium coelestis -us sideris (*i. Emmerammi*) tenebras reverberaret . . . erroris. 3 *de cursu aquarum*: CHART. Carinth. V 348 p. 220,15 (a. 1278) monasterium . . . per -um fluminis . . . in suis prediis frequentius perturbatur. 4 *de cursu humorum sim. in corpore*: ROGER. SALERN. chirurg. 1,932 dolor in auricula . . . consurgit ex -u (*decursu var. l.*) humorum. MAURUS progn. 7 p. 27^a,46 si apparuerit . . . color factus ex -u humoris, bonum est. 10 p. 29^a,52 ubi non est dolor, non est -us humorum, quia, sicut ex -u humorum fit apostema, sic *eqs. al.* ALBERT. M. animal. 1,519 qui (*spiritus lucidi*) . . . -u et lumine suo in cellas animalium virtutum excitarent inflammationem . . . nisi esset frigiditas cerebri temperans. NICOL. anat. 210 ne impediatur -us spirituum ad formas rerum attrahendas. 5 *de cursu tonorum, melodiae*: ARIBO mus. p. 29,8 cum . . . cantus . . . vagari per XI chordas potuisset, qui -us cuilibet autento cum suo plaga composito deputatur, evenit saepe *eqs.* p. 29,14.

II *translate*: A *spectat ad homines*: 1 *occupatio, sedulitas* – *Beschäftigung, Geschäftigkeit*: TRANSL. Heliani (Memistor Benev. I. 1763. p. 205,34; s. VIII./IX.) mulierculis . . . inter se alternantibus -u. ARNO REICHERSB. scut. p. 1526^C dum . . .

nos (*sc. canonicos*) propter piscationis laborem et ecclesiastici ministerii -um non despiciant (*sc. monachi*). TUTO opusc. 1,16 p. 45,11 Martha de laborioso -u et studioso ministerii apparatu placere festinabat. **2 vita – Leben:** DIPL. Zwent. 4 p. 24,29 (*spur. s. X.^{ex}*) si ... locis Dei cultui preparatis ... emulumentum conferimus ..., id nobis ad praesentis aevi temporalem -um (-orsum *F2*) ... credimus profuturum (*ex* CHART. Rhen. med. I 50 p. 55,38 [dipl. Ludow. Pii] ad mortalem vitam temporaliter transigendam). **B spectat ad res i. q. processus, progressio – (Ver-, Ab-)Lauf, (Fort-)Gang:** **1 gener. de tempore:** WALAHFR. Wett. 185 postquam dominus descendit ... carnis in hospitium sexto quater atque peracto octingentesimo rapidis -bus anno. CARM. de Cass. 507 verterat ... solitis -bus annus mensibus explicitis sua per vestigia volvens (*ex* Cypr. Gall. num. 1 recursibus). **fragilitas, ruina – Vergänglich-keit, Verfall:** ALFAN. premn. phys. 1,42 p. 13 necesse est eisdem subiaccere eum (*hominem*) passionibus, quibus et elementa, excisioni, permutationi et -ui (discursioni *var. l.*; PG 40,516^C ὁ ἐὺσσεῖ) ...; permutationi quidem secundum qualitatem, -ui autem secundum inanitionem. **2 philos.: a in univ.:** ALBERT. M. praedicab. 1,7 p. 15^b,17 actus est -us rationis ex uno ad aliud. *v. et p. 745,30.* **b conclusio, deductio – Schlußfolgerung, Herleitung:** ALBERT. M. cael. hier. 8 p. 133,58 ubi est -us intelligibilium acceptorum sub diversis rationibus ad conclusionem unam, oportet esse cognitionem per medium. eth. II 1,1,2 p. 3^a,42 cum omnis -us syllogisticus perfectus sit ab universali. summ. creat. II 1,40,1 p. 345^b,15. **c meditatio, commentatio – das Nachdenken, Reflexion:** ALBERT. M. bon. 471 p. 246,63 est *cogitatio* -us rationis supra memorabilia, et ad -um rationis operatur bene calidum et molle.

III meton.: **A agmen (venatorum) – (Jagd-)Zug:** VITA Arbog. 2 (RömQuartSchr. 12. 1898. p. 302; c. s. X.) cum ... venatores ... aprum insequerentur ..., regis etiam filius ... pariter cum eis in eodem -u festinavit. **B ex-, incursus, expeditio – Ausfall, Angriff, Streifzug:** CARM. de bello Saxon. 2,172 exultant equites ... suis flectentes colla caballis, alternos ineunt -us (-os *var. l.*) atque recursus. WIDO FERR. schism. 1,2 p. 534,29 cotidianis ... laboribus, bellis, -bus ... averterunt milites hostes. METELL. exp. Hieros. 3,309 cetus ... nec habebat equos belli -bus aptos. **C fluentum (aquarum), rivus, alveus – (Wasser-)Lauf, (Bach-, Fluß-)Bett:** CHART. Argent. II 47 p. 31,32 (dipl. Rud. Habsb.) mercatores ... per aquarum -us cum mercimoniis suis euntes. DIPL. Karoli III. 137 omnes ... res, mansa videlicet ... cum ... aquis a q u a r u m v e -bus ..., concedimus (DIPL. Zwent. 23. saepius in formula pertinentiae q. d.). **D tenor, disputatio – Wortlaut, Diskurs:** LIBRI Karol. praef. p. 102,22 quoniam ... et patrum anathematizantium filios et filiorum anathematizantium patres mixtim in praefata synodo habitudinis continetur -us. cf. decursus.

2. discursus v. discurro.

discus, -i m. (δίσκος) *script. dus-: p. 748,28.* **1 strictius i. q. δίσκος, orbis – (Wurf-)Scheibe:** WALAHFR. hort. 222 (gloss. L) qui (*Hyacinthus*) ab irato Borea in ... -o est interemptus. RATHER. prael. 5,197 qui (*sc. episcopi*) tabula quam scriptura, -o exercentur quam libro. IUSTIN. Lippifl. 133 hic forti gyro proiectat in aera -um, quem lapsum recipit huncque remittit item. **2 latius: a catinus, catillus, scutella – Schale, Teller, Tablett:** **a proprie:** PASS. Leod. 21 (MGMer. V p. 303,4) iussit ... -os argenteos cum reliqua vasa ... foras eiecere. ALCUIN. carm. 1,297 argenti ... pensantem plurima -um pondera cum dapibus ... direxit rex egenis. NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 54,7 allatus est ... piscis fluvialis et pigmentis infusus in -o positus. RUODLIEB XIII (XI) 16 transmisit mater cuius -um specialibus escis. COSMAS chron. 1,13 p. 31,8 protulit *Durinch* caput in -o tenellum. ALBERT. M. animal. 22,71 hoc totum (*sc. antidotum*) colatum bene et depuratum in -o vel alio vase ponatur. **saepius. de patina:** UDALSC. Conr. 10 calix ex more -o operitur. **β meton. i. q. cibus, epulae – Speise:** YSENGRIMUS 1,1043 celebres -i in claustris ... aut bonus abbas visitat ora calix. 4,661 annuimus gratis -os paterasque dedisse. BERNH. GEIST. palp. 2,261 est inopum, non heroum -is inihiare. **b tabula, abacus, assis – Platte, Brett:** MIRAC. Mart.

Vert. 3 (MGMer. III p. 569,36; s. X.) viderat ... Martinus ... -um marmoreum mirae magnitudinis ...; quem, ut consecraret Christo aram, a principe postulavit. *al. THEOPH. sched. 3,2 super quae (ligna) iungatur -us unus, qui cooperiat genua sedentium in fossa, latitudine duorum pedum, longitudine trium in transverso super fossam.* **c mensa – Tisch: α mensa escaria – Eßtisch, Tafel:** CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut unaquaeque villa intra cameram lectaria ...; batlinias, drappos ad -um, bancales ... habeant. ERMOLD. Ludow. 4,462sq. marmoreo -o disposuere Petrus et Gunzo dapes ...; aurea per -um vasa sedere vides. ECBASIS capt. 601 non decet egrotum ... se sociare thoro nec iungere -o. 1031 sublato -o surgens fera sistitur anthro. CONSUET. Vird. 17 -us ... pretiosus gausape erit adopertus ...; diaconus prope eum (*abbatem*) coenabit et servitores stando eius -o adhaerentes. *al. publ. de servitio (regis):* CAPIT. reg. Franc. 32,24 quicquid ad -um nostrum dare debet, unusquisque iudex in sua habeat plebio. **β mensa scriptoria, pluteus, pulpitum – Schreibtisch, Pult:** ANNAL. Ianuens. IV p. 85,5 scribe ... potestatis ad -um suum fuerunt magister Albertus de Casali, Ianuinus Osbergerius ...; et ad -um maleficiorum Guillermus Vegius, Manuel de Albara. SALIMB. chron. p. 310,1 que (*aves*) sub -o fratris Iohannis apud Grecum nidificaverunt. p. 310,15 sub -o suo, ubi studebat Iohannes continue, fecerunt *aves* nidum. **γ mensa chirurgorum – Operationstisch:** ROGER. SALERN. chirurg. 3,416 patiens se super -um flectat et modo hac modo illac se vergendo saniem vel sanguinem e foras emitat per vulneris meatum. GLOSS. Roger. I A 1,25 p. 564,25 patiens extendatur supra -um (*du- cod.*) pronus et corpus eius vibretur. BRUNUS LONG. chirurg. 2,10 p. 127^A corpus totum ligetur cum -o vel tabula, ne ipse (*sc. infirmus*) moveatur apud operationem tuam. **δ ara – Altar:** CARM. de Nyn. 13 praef. p. 957,10 quomodo ... presbyterus ... missam celebrans ... Christum ... in -o sedisse in forma pulcherrimi infantis conspiceret. 428 conspicit *presbyter* in -o puerum sedisse beatum. **ε in nomine loci:** ANNAL. Ianuens. I p. 175,20 consul ... fugavit galeam illam usque -um (*v. notam ed.*) p. 177,8 venite ad insulam vel ad -um sicut amici, et emat *galea vestra* hic tamquam *galea nostra*.

discusse v. 1. discutio.

discussio, -onis. f. script.: -usio: p. 749,33.35. -utio: p. 749,20.30. *al.*

I proprie: **A gener. i. q. diremptio, separatio – Trennung, Scheidung:** AGIUS vita Hath. 22 de bonorum et malorum in die iudicii vel divisione vel -e, ovium scilicet a dextris et hoedorum a sinistris, mentionem faciens interrogabat *eqs.* **B medic. i. q. deductio, secretio – Abführung, Ausscheidung:** AESCULAPIUS 11 p. 14,18 aurium vitia sunt multa: ... vulnerationes, percussiones, humoris -es (*Gariopont. pass. 1,16* discursiones), sanguinis eruptiones. 23 p. 37,42 cum praecordiorum incisione recta addimus pro -e sanierum. 35 p. 54,21 contingit ... passio ... ex -e sanguinis cum felle.

II translate: **A erogatio, quaestus – (Steuer-)Forderung, Erhebung:** CHART. Rhen. med. I 162 p. 226,11 (dipl. Karoli Simpl.) ut ... possessiones ... ab omni exactione ac -e cuiuspiam immunes ... consistent. **B examinatio, dissertio, interrogatio – Untersuchung, Prüfung, Erörterung, Befragung:** **1 gener.:** IONAS BOB. Columb. 2,11 p. 258,10 venerunt ... duo iuvenes ... animam a corpore segregantes ... ac multis -bus (discissionibus *var. l.*) inquisitam ad caelos deportant. CARM. Cantabr. A 30^a,2^b fit -o de fidei Christi ac baptismi re-pudii. STATUT. ord. Teut. p. 94,20 consedentes ... prefati tredecim ad eligibilium -em personarum ... possunt unus vel plures dicere preceptori *eqs.* CHART. ord. Teut. (Thur.) 296ⁱ p. 239,27 post multas -es cum ... episcopo et aliis litteratis et religiosius habitas de reformatione ... loci ... consensimus ..., ut *eqs. (sim. 319 p. 268,28).* **2 publ., iur., canon. (de extremo iudicio: p. 749,18sq):** **a in univ.:** LEG. Wisig. 6,5,12 p. 277^a,31 si ... per arduum apud iudicem publicamque tormentorum -em talia ... fuerint *servi* manifeste confessi. LEX Baiuv. 9,18 in his ... causis sacramenta prestantur, in quibus nullam probationem -o iudicantis invenerit. FORM. Dion. 2 p. 497,23 ut ... nullas gravidines a quolibet episcoporum sub pretextu -is

[Staub]

... monachi ... sustineant. 9 p. 502,19. CAPIT. reg. Franc. 228,21 ut ... ad metropolitanum deducti -e aeclesiastica examinentur (sc. clerici). *saepius. de iudicio Dei*: ORD. iud. Dei B III 2P p. 645,28 ego pro illa -e et securitate, quam hodie ad calidum ferrum ... facere debeo, ... credo in Deum. V 4^h p. 652,45. IX 1^{tit} p. 661,16 quando aliqua -o per ferrum calidum est facienda. VITA Udalt. Cell. II 13 (6) cuius (feminae) -i cum noster Udalricus interesset. *al. b actio, (di)iudicatio, definitio* - (Gerichts-)Verhandlung, Verurteilung, Entscheidung: CONC. Merov. p. 77,22 quousque ... ad -e (-em var. l.) veniat (sc. reus) ... , communione privetur. FORM. Wisig. 35 quam (rem) ille ... extra -em iudicantis violentius ... abstulit. LEG. Wisig. 2,1,10 aliene gentis legibus ... inbui ... ad negotiorum ... -em ... proibemus. LAMB. HERSE. annal. a. 1072 p. 137,30 exemplo ... quorundam, quos rex precipitata sententia absque -e legitima damnauerat. CHART. march. Misn. III 393 controversie -em doctorum clericorum ... examini commisimus. *persaepe. de extremo iudicio*: VISIO Baront. 4 donec ad -em veniat anima. VITA Desid. Cad. 6 p. 567,1 ipse ... futura Dei iudicia et districtam eius -em (-tionem var. l.) formidabat. CHART. Sangall. A 219 p. 209,5 ego Werinpertus cogitans ultimam -em reproborum (BENZO ad Heinr. IV. 1,26. OTTO FRISING. chron. 8,15 p. 412,21. DIPL. Otton. II. 95 ultimi examinis -e). *al. c sententia, arbitrium* - Urteils-, Schiedsspruch CHART. Burgenl. I 132 p. 96,27 ut ... cause -o legitima ... nullis valeat temporibus revocari. *Ct. t. medic. i. q. crisis, discrimen (morbi) - Wendepunkt (einer Krankheit)*: GLOSS. med. p. 79,20 sinocus ... febris est, que nascitur a plurima colera et acerrima et -es habet in exiguo tempore (AURELIUS 1 p. 488,14 -tiones [-es cod. Augiens. CXX]; Gariopont. pass. 6,7 p. 124^r [ed. Basil. 1531] dimissionem). p. 91,8 xrisin: -em. Ps. GALEN. puls. 103 si in bono colore in die cretico fuerit urina versa, certum -is (-usionis, -es, discursiois, discursiois -em var. l.) nuntiat tempus. urin. p. 15,14 repperis mala vel bona futurae -usionis signa, id est vitae et mortis.

discussor, -oris m. usu attrib.: l. 53. 1 perscrutator, peruestigator - einer der durchsucht: NOTKER. BALB. marty. XVII. kal. Sept. p. 1142^C revolutio eius (Tharsicii) corpore sacilegi -es nihil potuerunt in eius manibus ... invenire sacramentorum Christi. 2 *examinator, investigator, expositor* - Untersucher, Erforscher, Ausleger: a gener.: PETR. DAM. epist. 119 p. 354,22 de ... questione veteres liberalium artium -es ... prolixius tractaverunt. THIOFR. Liutw. 23 p. 45,18 quae ... lingua, quis prudens eloquii mystici -r digne explicet eqs.? EXCERPT. Widon. (MG Lib. Lit. I p. 462,8) cum ibi plerumque magis confusionis inualescat error, ubi rei perplexae minus prudens sit -r. RUP. TUIT. Ioh. 10,2447 praesumptuosis -bus iudiciorum Dei et viarum eius nihil aliud respondere dignum arbitratur Paulus ... , quam hoc: 'eqs.' *b publ., iur., canon.: a (inquisitor) index - (Untersuchungs-)Richter*: DECRET. Burch. 2,149 si quis ... sacerdotum contra ... commune consultum -r in alienis periculis exstiterit (ex Conc. Tolet. IV. 31 [PL 84,375^C]). WILLETR. Sus. 156 convenit populus -r criminis. ALBERT. M. pol. 2,6^c p. 152^a,35 'lex ... significans ... fieri iudicem', praetorem scilicet, 'disquisitorem', hoc est -em, scilicet, ut discutiat scripta. *β qui sacramentum excipit - der den Eid entgegennimmt*: LEG. Wisig. 2,1,7 si quis ... , dum -r iuramenti in territorio ... accesserit, ... se fraudulenter distulerit.

*discussutus v. *disconsutus.

*discutibilis, -e. ?distinguens, decidens - ?unter-, entscheidend: AURELIUS 3 p. 494,8 quomodo <dis>cernis creticum sudantem, hoc est -is (distinctibilis cod. Augiens. CXX) sudor, qui est necessarius, ab eo, qui est diaforisis? cf. indiscussibilis.

1. *discutio* (-cio), -cussi, -cussum, -ere. *script. et form.:* dic-: p. 750,52. diss-: DIPL. Otton. II. 283 p. 330,12. ?fut. -tent: p. 750,64. *partic. perf.* -usus: p. 751,35. *usu refl.:* p. 750,6,47; *absol.:* p. 750,33,751,19. *partic. praes. sensu pass.* (cf. D. Norberg, Syntaktische Forschungen. 1943. p. 188): p. 750,27. *gerundivum usu subst.:* p. 751,18.

Iproprie vel in imag.: A strictius: 1 *excute, divellere* - herausschlagen, entreißen: LEX Alam. 78,5 qui (canis) lupum

mordit et pecus ex ore eius -it (excuit, exducit, extollit, tollit, tulit var. l.). WALTHARIUS 1395 olli (Haganoni) bis ternos -ssit *belliger* ab ore molares. 2 (per)cutere, excutiendo purgare - (durch-, aus)klopfen: POETA SAXO 4,56 quae tenui squalebant pulvere, vela exagitant famuli certatim -entes. EPIST. Mog. 23 p. 359,16 -amus nos e pulvere pigritiae nostrae, surgamus ocyus somno negligentiae. 3 *avellere* - herunterreißen, -schlagen: WALTHARIUS 750 casside (sc. Werinhardi) -ssa crines complectitur. 4 *deflectere, defendere* - ablenken, -wehren: WALTHARIUS 736 parmam ... vergit in austrum telaque -ssit. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,82 flagrantem fervida pinum -it *Pudicitia* opposito clipei septemplis orbe. 5 *decutere* - abschütteln: LEX Sal. Pipp. prol. 3 (rec. E) quae (gens) Romanorum iugum durissimum de suis cervicibus -ssit (excuserunt rec. D) pugnando. CARM. Salisb. I 6,10 castigat soboles, recipit quam rector in aulam, pulveris ut maculas -at pedibus. 6 *proicere* - wegwerfen: MODOIN. ecl. 2,95 civibus una manet cunctis concordia pacis, foedera -sso (discurso var. l.) servant molimine ferro (cf. Lucan. 1,117). *B latius:* 1 *ex-, depellere* - aus-, vertreiben: a gener.: ALCUIN. carm. 98,3,1 -e torpentes, frater, tibi pollice somnos (WALTH. SPIR. Christoph. II 1,202 gravidum ... somnum. *sim.* POETA SAXO 1,254 -sso ... torpore soporis.). WALAHFR. Blaithm. 132 aurea -ens tenebras Aurora madentes claruit (VITA Willib. p. 18,19. WALTHARIUS 436). WALTH. SPIR. Christoph. II 4,178 -ssa fugerunt sidera nocte. *b medic.:* AESCULAPIUS 19 p. 23,39 fiunt ... empyici ... ex aegritudine acuta non bene -ente (Gariopont. pass. 2,8 -ssa). BEDA hist. eccl. 5,5 p. 288,25 verno infirmitatis -sso induit se ipse (puer) vestimentis suis. 30 BOTAN. Sangall. 15,2 herba nasturcio ... statim -it dolore. ANTIDOT. Augiens. p. 51,23 omnes tardas passiones -it *antidotum*. FRAGM. med. falc. 149 ad podagra falconis; tolle stipteria ... et fac emplastra et pone super; statim -it. YSENGRIMUS 3,111 -ere edidici morbos. *al. 2 concutere, quassare* - schütteln: HROTSV. Abr. 3,13 viscera -bantur timore. GESTA Rom. eccl. II 6 qui (Hildebrandus) cum vellet, manicas suas -bat, et in modum scintillarum ignis dissiliebat. WALTHARIUS 460 dum cervicem sonipes -erit (-erat var. l.) altam. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 245,19 quandoque caudam suam -it falco. 3 *perquirere* - durchsuchen: HIST. mart. Trev. 16 p. 377^E eam (sororem) ad armarium cumulum -ssura secularum perduxit *Frideburga*. VITA Theog. 2,22 p. 476,12 cum ... importune pecuniam -ssis etiam comitibus quaeritarent milites. p. 476,16 -ssus ... et vacuus inventus, iussus ... ascendere equum ascendit. 4 *discerpere, dilaniare* - zerreißen, zerfleischen: HROTSV. Pafn. 3,9 in secretum locum secedendum (sc. tibi erit), in quo te ipsam -endo possis (sc. Thais) lamentari enormitatem tui delicti. MIRAC. Pirmin. 7 viros de familia Dei confessoris despoliatos presumunt (sc. adversarii) foris trahere, ut eos aut per tormenta -rent aut gladiis necarent. 5 (dis-, re)solvere - (auf)lösen: PAUL. DIAC. carm. 20,2 nervosis religata problema vinculis -ssi (dic- var. l.) digiti suspicione mei.

II *translate:* A *exquirere, exposcere, exigere* - erbitten, (ein)fordern: LIBER diurn. 78^{tit}. decretale, quem legit diaconus, quando episcopus -itur. FORM. Sal. Bign. 2 qui contra hanc ingenuitate ista venire ... temptaverit, f i s c o -ente solidos xxx multa componat (3. 8). *exprimere, extorquere* - heraus-, abpressen: ALBERT. AQUENS. hist. 7,56 sacerdos ... in nervo religatus est ... ad -endum talentum innumerabilis argenti, quod idem sacerdos ... subtraherat. B *examinare, disserere, pervestigare, percurrere* - untersuchen, erörtern, ergründen, durchgehen: 1 gener.: CAPIT. reg. Franc. 170,1 ut abbates ... regulam per singula verba -entes ... legant. RHYTHM. 5^A,11,1 undecim sunt lunationes -tent (-tens ci. Vollmer, -e Dümmler) latercula, ut pascha inveniat. THIETM. chron. 1,10 non autumo opus esse omnia patris ... gesta singulatim -ere. 6,84 cum Slavis ... plurima -ciens pace ... firmata rediit rex. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,20 de suae rei publicae statu pertractare et -ere non negligit Ungari. 70 NARR. itin. nav. p. 183,24 cum ... -retur, quid agendum esset. *saepe. exponere* - interpretieren, auslegen: HEINR. AUGUST. planct. 1804 arca Noe ... respicit ecclesiam -ssa per al-

legoriam. BERENG. TREV. laud. 3,10 p. 978^A quoniam . . . comparatio Naaman et Constantini a nobis est -ssa moraliter, restat, ut nomen Naaman seorsum -atur aequaliter (*item* myst. [PL 160,1005^D] -atur [dissentiatu ed.]). 2 publ., iur., canon. (*de extremo iudicio*: l. 36,57): a in univ.: CONC. Merov. p. 60,15 cum . . . propter requirenda et -enda ea, quae de . . . episcopo fuerant divulgata, sacerdotes . . . convenissent. CHART. Sangall. B 30 p. 34,32 (dipl. spur. Ludow. Pii) ut subtili examine . . . querele veritatem inter populos -rent *fideles*. CONC. Karol. A 57^B p. 770,4 si libri . . . in bono concilio fuerint -ssi et diiudicati. VITA Pirmin. II 4 p. 37^C quod non esset licitum aliorum praesulum parochias -ere sive corrigere. CHART. Basil. C I 302 p. 217,25 per eorum (*pistorum*) -at magister iuramentum, si *eqs. saepius. de iudicio Dei i. q. probare – auf die Probe stellen*: ORD. iud. Dei A 10^e p. 616,14 illi, qui -endi sunt, catezicentur his verbis: '*eqs.*' B V p. 650,16 cum aliquis infamatus fuerit . . . et ipse interrogatus negaverit, sic -endus erit. 1^c p. 650,25. 1° p. 651,16 inmittat manus -endus, et statim sigilletur. CAPIT. reg. Franc. 252,22 episcopo vel suo misso -ente per ignem candenti ferro caute examinetur (*sc. qui crimine infamatur*). al. b *inspicere, considerare – überprüfen*: FORM. Wisig. 40 p. 593,25 dum testimonium liquide -ere conaremur, invenimus *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 995 p. 749,75sq. officium magistrorum rationalium est . . . videre et -ere rationes omnium officialium. *de munere discussorum, peraequatorum*: LIBER diurn. 52 in ordinando sive -endo patrimonio . . . ecclesiae . . . iubemus te rectorem accedere (*cf. 51 perequandum sive ordinandum*). c *tractare, (di)iudicare, decernere –verhandeln, richten, entscheiden*: CONC. Merov. p. 169,2 collecta fraternitas . . . c a u s a s -at et pro merito aut iustificat aut culpet (LEX Sal. Merov. 57,1 causam inter duos. WIDUK. gest. 3,16 conventus . . . super . . . causis -endum [-endis var. l.]. *sim. saepius*). LEG. Wisig. 2,1,18 p. 65,4 quod si cumque iudex servum . . . ad -enda n e g o t i a helegerit deputandum (2,1,24 negotium. al.). 2,1,25 iudex . . . duo iudicia de re -ssa (-usa var. l.) conscribat. HRABAN. carm. 13,48 acta . . . cum verbis -et *Domini* hominum. CAPIT. reg. Franc. 221,6 ut liceat . . . scelera . . . inquirere, -ere et diiudicare. VITA Mathild. II 5 p. 154,29 arbitris reliquit rex -enda, queque fuerant legaliter puniendi. *saepius. d (re)cognoscere, definire –feststellen, -legen*: CONC. Karol. A app. 6 p. 829,34 ut, sicut coram nobis -ssum et comprobatum est, ita incon vulsum . . . in perpetuum permaneat. C *quaerere, rogare, sciscitari – (be-, aus)fragen*: 1 gener.: DECRET. Burch. 1,85^{tit.} ut episcopi presbyteros suos de ministeriis illorum diligenter -ant. PETR. DAM. epist. 92 p. 14,23 me . . . , quid ante mundi creationem fuerit . . . , -is (-i, diffendi, dicens var. l.), de . . . iudicio . . . inquiris. al. 2 publ., iur., canon. i. q. *audire, interrogare, in crimen vocare, accusare –vernehmen, verhören, (gerichtlich) belangen, anklagen*: a in univ.: LEX Raet. Cur. 9,30,1 cum iudex . . . hominem de . . . crimine -ere voluerit. HROTSV. Dulc. 1,4 nostris conspectibus . . . subtrahatur *Chionia*, et tertia (*i. Hirena*) -atur. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 222,27 principes . . . nec canonice ad sinodum evocatos nec sinodali audientia secundum ecclesiasticas leges -ssos precipiti sententia excommunicavit *archiepiscopus*. AMARC. serm. orat. 24 ante tribunal Christi stabo meis de factis -endus. UDALSC. Egin. 22 p. 441,21 querimoniae seriem et praeceptum -endi illum (*episcopum*) accepimus. al. b *de interrogatione testium sim.*: CAPIT. reg. Franc. 44,11 ut . . . non admittantur testes ad iuramentum, antequam -antur; et si aliter -i non possint, . . . singulariter inquirantur. 61,6 ut testes, priusquam iurent, separatim -antur, quid dicere velint. 62,16 (cod. 4) ut, priusquam iurent, separatim -antur *testes*. D *admonere, hortari –ermahnen, auffordern*: LEX Raet. Cur. 9,4,3 debet iudex cotidiana familia . . . districtus -ere, ut, quod quod exinde sciunt, verum dicere debeant. 9,10 ut ipse (*domini vel pater*) eos (*adulescentes*) in private per verbum -ant (-ant var. l.), ut *eqs.* cf. decutio.

adv. *discusse. considerare, diligenter, accurate –überlegt, sorgfältig, genau*: AGIUS vita Hath. 9 si qua . . . interrogare debebat, tam plane et -e cuncta attingebat, ut . . . docere potius quam interrogare videretur. RATHER. prael. 4,20 l. 718 ut per

totum ita se rem non habere, ut dicis, inveniamus, si ventilemus -ius.

2. *discutio v. discussio.* [3. *discutio v. dissentio.*]

disdiapason subst. indecl. (δῖς διὰ πασσών) *script.*: dys-: l. 7. ded-: l. 12. disdis-: l. 7. 14.

diapason duplex, bisdiapason –Doppeloktave, Quindezime: MUS. ENCHIR. 17,1 de diapason vel -n (dy-, disdis-, bisdiapason var. l.) non est opus amplius descriptione. AUREL. REOM. mus. 8,32 quae (*symphonia*) . . . -n (*diapason var. l.*), id est dupla diapason, appellatur, quoties sonus sonum . . . quadruplo superat. SCHOL. enchir. 2,205 in quindecimis locis aequisonantia est, quod -n (de-, bisdiapason, diapason *sim. var. l.*) dicitur, quia in quadrupla constant proportionem. 3,317 si quater habuerit (*sc. maior fistula minorem*), -n (disdis-, bisdiapason, diapason var. l.) concordiam facient. Ps. BERNO mens. monoch. 6,2 prima (*sc. consonantia*) . . . diatessaron dicitur . . . , quinta bisdiapason vel -n. *saep. v. et l. 21.* cf. bisdiapason.

**disdiplasion subst. n.* (δῖς διπλάσιον) *tetraplasium, quadruplum –das Vierfache*: MUS. ENCHIR. 11,25sq. ex . . . simplicibus (*sc. symphoniis*) aliae simphoniae componuntur, ut . . . disdiapason, quae et -n (dysdyplasion, didisplasion, bisdiplasion, diplasion, disdiapason *sim. var. l.*; cf. Mart. Cap. 9,953).

**disdubio, -avi, -are.* (dis et dubius) *script.* udi-: l. 29. *incolumitate donare, (alicui) pacem spondere –(jemandem) Sicherheit gewähren, Frieden geloben*: CHART. Tirol. notar. I 463 (a. 1236) Federicus de Lyuo -vit . . . Nouiliam et Pretum, et . . . Nouilia similiter ipsum -vit. 520 Gulielmus et Oluradinus fratres de Teluo -diaverunt Arpolinum de Correo in avere et persona pro se et suis, quos mittere et trahere possunt.

diseco v. 1. dissecō. disensio v. dissensio.

disenteria, disentericus v. dys-. *dissentio v. dissentio.*

disero v. dissero. diserpo v. discerpo.

*diserte v. 1. disertus. *disertibilis v. *dissertibilis.*

disertitudo (diss-), -inis f. *prudencia, eruditio, facundia, facultas –Klugheit, Gelehrtheit, Beredsamkeit, Gewandtheit*: ALDH. virg. I 27 p. 263,16 Basilus . . . exaemeron . . . m i r a e l o q u e n t i a e -e (diss- var. l.) fretus edidit (WIL-LIB. Bonif. praef. p. 3,10 m. eloqui diss-e [-e var. l.]. 3 p. 12,13. v. et l. 58). VITA Libor. 8 cui ad docendum subpeteret linguae -o. RATHER. con. 4 eius est . . . miranda loquacitas, cum -is nulla ei suffragetur facultas. MIRAC. Annon. 2,48 p. 118,20 nos nec -e nec facundia predicti sumus. ALBERT. M. nat. bon. 172 p. 71,77 quae (*sc. verba Mariae*) omnia -em sapientiae et spiritus ostendunt. al. *meton. de persona*: GODESC. SAXO theol. 24,1 p. 340,25 haec si, velut -i tuae conducit, animositatem postposita consideres. WIBALD. epist. 374 p. 502,5 nostra . . . verborum liniamenta, quae -is vestrae picturae substravimus, nullo erunt facundiae ornamento penitus obliteranda.

disertio v. dissertio. disertonem, disertor v. desertor.

disertum v. 2. desero.

1. *disertus* (diss-), -a, -um. *script.* de-: GLOSS. II 766,2 St.-S. *metr. di-*: ALDH. virg. II 1167. *ibid. al.*

prudens, eruditus, facundus –klug, gelehrt, beredt: EINH. Karol. prol. p. 1,8 ut . . . non offendantur, qui . . . a viris doctissimis atque -issimis (diss- var. l.) confecta monumenta fastidiunt. EPIST. var. II suppl. 7 p. 629,21 si . . . Theodosius . . . Prisciani . . . librum dissertitudine mira diss-issimum . . . describere curaret. DIPL. Otton. I. 405 p. 552,11 imperator diss-issimus et sanctissimus. ANNALISTA SAXO a. 1125 p. 762,59 adnitentibus episcopis . . . , viris in ecclesiasticis negotiis -issimis, rex effectus est *Lotharius*. LAMB. LEOD. Matth. I 154 linguas omnes dedit *Spiritus* omnibus esse -os. al. *usu subst.*: HROTSV. gest. praef. 7 si . . . facundissimis -ssimorum (diss- M) sententiis . . . fuerim animata. CARM. pro schola Wirz. 139 id retinens certum cunctos superare -um. EKKEH. IV. prol. Gall. p. 92,39 videsne . . . -issimum illum (*Walahfridum*) passim barbarico modo et more Latina dixisse. EUPOLEMIUS 2,596 sententia dia-i (*i. Eleimonos*) principibus placuit. al.

adv. *diserte. prudenter, erudite, facunde, plane –klug, gelehrt, beredt, mit klaren Worten*: RATHER. prael. 1,39 l. 1372 contradicit ratio iam ab alio edita -issime. 1,42 l. 1437 hoc

[Staub]

... succincte atque -issime monstrato audiat ... et mediocris eqs. 6,26 l. 996 si pauca congeri, pauca etiam valuerint recordari, recordata etiam non adeo diss-e satis decusatumque proferri. PETR. DAM. epist. 38 p. 349,15 ille (*episcopus*) ... obiecti ... criminis culpam negando, detestando, Dei testimonium implorando -issime propulsavit. CHRON. reg. a. 1245 p. 287,19 cum ... ad hanc (*querimoniam*) Thadeus ... -issime responderet. *in malam partem i. q. (nimis) artificiose, elaborate* – (*allzu*) *geziert, gekünstelt*: HRABAN. epist. 35 p. 470,7 non dico valde diss-e (-e var. l.) et oratione rethorica, sed lucido sermone et catholica fide.

2. disertus v. dissero. **diservio** v. deservio.

***diservo** v. *disservo.

***disessio** v. *dissessio.

disessus v. discessus.

disf- v. diff-.

***disgelo** v. degelo.

digestio v. digestio. *adde ad p. 627,49sqq.*: URSO med. 269 tempora dis-is sunt attendenda.

disgnosco v. dinosco.

***disgombero**, -are. (*cf. ital. disgombe[r]are, sgombrare; v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1338. V. p. 3483*) *vacuefacere, (e)vacuare – entleeren, ausräumen*: ALBERT. MIL. temp. 303 p. 562,26 qui (*homo*) in ... puteo intraverat ad -andum et remundandum, et cecidit puteus super eum.

disgredior v. digredior. ***disgregatim** v. disgrego.

disgregatio, -onis f. (*dis*)*solutio, separatio – Auflösung, Trennung*: 1 *gener.*: VITA Macar. 39 (MGScript. XV p. 618,27; a. 1014) cum maxima pietate ... societatis facta est -o. 2 *natur. et philos.*: a *in univ.*: URSO qual. 458 non fit partium cohaerencia, sed -o per subtiliora. v. et l. 60. b *dispersio, dissipatio – (Zer-)Streuung*: URSO gloss. 38 p. 68,21 in die ... cooperante oculorum albedine ad -em visibilis spiritus ... facile disgregatus deperditur. p. 69,7 sine perditione visus pro spirituum nimia -e solem diu cernere non valemus. p. 69,26. ALBERT. M. sens. 1,7 p. 15^a,5 si ... visus est per contactum radii cum tota magnitudine visi, ... posset ... esse, quod -o et divaricatio radii confusum faceret visum. eth. II 1,2,2, p. 19^a,18 est videre in -e visus, quod albus habet per accidens. *ibid. al.*

disgregativus, -a, -um. (*dis*)*solvens, separans – auflösend, trennend*: 1 *in univ.*: ALBERT. M. fat. 2 p. 69,64 calidum ... est congregativum homogeneorum et -um heterogeneorum (*cf. eth. II 1,6,12 p. 98^b,32 separativum*). meteor. 1,1,9 p. 487^a,17 cum ... calidum sit -um nubium. 2 *dispersens, dissipans – (zer)streuend (usu subst.: l. 45.47)*: MAURUS progn. 3 p. 25^a,6 obscuritas est visus congregativus et claritas visus -a. 19 p. 35^a,52sq. ALBERT. M. top. 3,3,1 p. 351^a,17sq. album est -um visus' (p. 119^a,30 διακριτικόν), ergo albedo est visus -um. 7,2,1 p. 484^b,11sq. quorum (*albi et nigri*) differentiae sunt congregativum et -um visus, esse album enim -um visus est, nigrum autem congregativum. metaph. 7,1,8 p. 328,22 cum ... diffiniens, 'quid est albedo', dico, quod est 'color -us visus'. animal. quaest. 4 app. 14 colorum alii sunt -i spiritus visibilis, ut albedo et rubedo, alii congregativi, ut nigredo. *ibid. al.*

disgrego, -atum, -are. *partic. perf. usu subst.: p. 754,13.14.17.18*. 1 *proprie i. q. (dis)solvere, separare, dividere – auflösen, trennen, (zer)teilen (absol.: l. 57)*: a *gener.*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 65,14 habent grues plumas ante pectus -tas ad modum pilorum. b *natur. et philos.*: a *in univ.*: ALBERT. M. gener. 2,1,6 p. 181,44 siccum -at. anim. 2,3,10 p. 113,73 dicunt (*sc. qui dicunt lumen esse corpus indivisibile*) lucem multiplicatam divaricare et -are aerem et calefacere et ignire. p. 114,86 quod dicunt de divaricatione sive disgregatione, ridiculosum est, quia etiam color divaricat et -at. β *seiuungere – absetzen, -sondern (usu medial.)*: ALBERT. M. nat. loc. 1,4 p. 6,48 si ... sit distantia prima ..., -bitur materia elementaliter contra statum formae ignis. meteor. 4,1,1 p. 707^b,19 non evaporabunt ex ipsis (*grossis*) subtilia, nisi -entur grossae partes eorum. γ *disperdere, dissipare – (zer)streuung*: MAURUS progn. 3 p. 25^a,3 ex claritate extrinseca aeris propter acuitatem et debilitatem -atur *spiritus visibilis*. p. 25^a,13 spiritus visibilis est et paucus, unde cito -atur. p. 25^a,44. URSO element. 3 p. 114,11 irradiati aeris multa claritas spiritum visibilem valde -ando perturbat. 6 p. 183,6. ALBERT. M. sent. 1,40,16 p. 328^b,2 omne album necessario -at visum; equus est albus, non sequitur 'ergo

necessario -at visum', nisi in quantum albus reduplicatur. v. et p. 753,31. δ *diffundere – verteilen, ausbreiten (usu medial.)*: URSO qual. 477 siccitas ... humiditatem, quam in superficie invenit, consumit et, quod consumere non potest, indurat, et ita in superficie quaedam inducitur inequalitas et ex quadam superficie -ta vacuitate et duritie elevata. ALBERT. M. sens. 1,7 p. 14^b,46 dicens *Plato* parvum radium emitti ab oculo, qui post miscetur lumini exteriori et -atur et, cum -atur, extenditur a vidente ad rem visam. p. 15^a,28 quale est dicere radium emissum ex oculo -ari. 2 *translate*: a *dissociare, discordem facere – entzweien, auseinanderbringen*: HARIULF. chron. 4,34 p. 268,10 ut monasterio ... talis daretur pastor et custos, qui congregata non -are, sed -ta nosset unire. CHART. episc. Wirz. II 15 p. 30,5 si ad congregandum -ta cuiusque ... dignitatis provisoribus opera insumatur. LIBELL. dict. et privil. 1,96 (WissZ UnivHalle. 13. 1964. p. 545) sicut discordie et superbie vicio congregata -antur et -ta destruuntur, ita siquidem concordie vel humilitatis virtute -ta congregantur et congregata honestissime constituuntur. b *medial. i. q. desciscere, discedere, aberrare – abfallen, sich entfernen, abkommen*: LIBRI Karol. 4,11 p. 514,4 quae (*scripturae vel opera*) a pondere sanctuarii, id est ab antiquorum patrum norma, nequaquam sunt sensibus vel operibus -ta. Ps. GUIDO ARET. epil. praef. 1 vocum modus ... -tus a vero et recto cantionis genere ... nunc ad priorem statum ... reductus est. c *excipere, eximere – ausnehmen, herausheben*: ALBERT. M. div. nom. 2,86 p. 99,47 'est' unum '-tum' (PG 3,649^B ἐξήρημένον; *sc. ab omnibus existentibus*) etc., eo quod 'effusio' donorum ipsius 'non-minorabilium non minoratur'. d *confundere, irritare – verwirren, irritieren*: WILBR. peregr. 1,5,14 marmor ... innumerabiles florum ostentat varietates, quas cum oculi videntium distinguere laborant, -antur et illuduntur.

adi. **disgregatus**, -a, -um. 1 *dissolutus, defluus – gelöst, wallend*: CARM. Bur. 146,2,1 coma -a fronte cedit parum inclinata. ANNAL. Mell. Vind. II a. 1274 quod sacerdotes uxori utantur et -is comis, barbis prolixis. 2 *disiunctus, interruptus – unverbunden, unterbrochen*: GUNZO epist. 16 p. 53,7 utrum ... continue aut -e voces armonie melius conveniant.

adv. ***disgregatim**. 1 *separatim – getrennt*: ALBERT. M. div. 5,5 p. 90,9 nobis peroptima utilitas visa est ... divisiones propriis differentiis ... -m et discrete determinare. 2 *disiunctim, interrupte – unverbunden, unterbrochen*: MODORUM ORDO (VeröffMusHistKommBAW. III. 1981. p. 183; c. 900) omnes species diapente vel diatesseron continue vel -m intensae vel remissae modulantur.

***disguarnio** (sg-), -itum, -ire. (*cf. ital. disguernito, sguarnire; v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1339. V. p. 3486*) (*praesidiis*) *nudare – räumen*: ANNAL. Ianuens. II p. 195,18 promittentes (*sc. Balduinus cum filiis*) castrum de Vesigne reddere comuni Ianue *guarnitum* et -tum, quotiens a comuni Ianue fuerit requisitum (CHART. Ital. Ficker 417 p. 429,38 concedere ... terram Grosseti cumuni Senensi *guarnitam* et s-tam ad voluntatem ... comunis Senensis). p. 201,4 relicto castrum -to quidam ... ex improviso ... transierunt ad castrum et ipsum ingredientibus ... ceperunt. ANNAL. Plac. a. 1252 p. 505,46 invento -to ... castro ... preliaverunt (*sc. potestas cum militibus*) dictum castrum.

***disherbergatus** (deshab-), -a, -um. (*dis et *herbergare; cf. francog. vet. deshebergier [v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XV. p. 160^a]*) *vastus, aedificii carens – unbebaut, nicht mit Gebäuden besetzt*: CHART. Laus. 153 p. 163,33 (a. 1224) Vuulelmus ... tenebat de ... hereditate XLII posas terre ... preter terras capituli desha-as.

***dishonor** (diso-), -oris m. (*dis et honor*) *ignominia, dedecus – Schimpf, Unehre*: CHART. Carniol. I 7 p. 9,13 (a. 960) nostri homines accipiebant epistolas ... de aliis partibus et eas ad Constantinopolim ad imperatorem deferebant; unde magna vituperatio erat in nobis et in nostra patria et diso-em (*ed. in CONC. Saxon. 21,1 p. 211,9 -em*) in nostras cartulas, quas ad imperatorem ... consueveramus transmittere. Staub

***dishonoratio** v. dehonoratio. ***dishonoro** v. dehonoro. **disi** v. 2. dico. **disicco** v. 1. desicco.

disicio (diss-), -ieci, -iectum, -ere. *script. dii-: l. 36. usu medial-: l. 25. 27. 42. partic. perf. usu adi-: l. 5. 25.*

1 *proprie vel in imag-: a destruere, diruere – zerstören, vernichten, niederreißen: α in univ-: CARM. Walahfr. app. 5,1,11 quae (sc. moenia) -ta solo rursus fundavit ab imo Haito. ANNAL. Hild. a. 995 rex Abodritos vastavit, urbes et oppida -ecit. ARNULF. delic. 248 praecaveat colubram, qui sepe dissicit actam. DONIZO Mathild. 2,1277 dissice, Christe, vias tales (sc. impietatis), abrade ruinas. al. β per pravam interpr. i. q. trucidare – niederstechen, niedermachen: GLOSS. II 611,41 St.-S. -erat nidirstach (spectat ad Sall. Catil. 61,3). b divellere, dirumpere, dissolvere – zer-, auseinanderreißen, -treiben, auflösen: α in univ-: THIOFR. flor. 3,4 l. 34 sanctissimam vestem ... dissuit et dissicit inmanitas ... scismatis. ANNAL. Marb. a. 964 p. 24,26 a ministris ... membratim -tus in Tyberim precipitatus est Maximus. β dispergere, dissipare – zerstreuen, versprengen: BRUNO MAGD. bell. 42 p. 42,11 (epist.) de sepulcris ... violatis et ossibus ... -tis cum ... audieritis. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1117 p. 376,28 fulmen ... non modicas crustas de muro hac illac -ecit. HELM. chron. 34 p. 68,14 -ti ... per fugas occisi sunt Polabi. 100 p. 197,21 omnibus ... sociis aut interfectis aut fuga -tis. al. γ medial. i. q. dilabi – sich zerlegen, auseinander-, zerfallen: CATAL. biblioth. A I 16 p. 75,31 (s. IX.) sententiarum libri III in volumine I et alter defectus et -tus (add. m. al.). δ medial. i. q. digredi – sich trennen, auseinandergehen: WALTHARIUS 1445 -ti redierunt Franci Wormatiam patriamque Aquitanus adivit. c abicere, amovere – weg-, zur Seite werfen, (von seinem Platz) entfernen: α gener.: MILO carm. 1,6,4,446 corpus tumuli -ta mole levatum incolme inventum est. GALB. Karol. 114,52 universi ... in diversa armis -tis undique prorsus fugerunt. v. et l. 56. β medic. i. q. torquere, dislocare, luxare – verrenken, ausrenken: WALAHFR. Gall. 1,18 membra ... ita erant -ta, ut quasi mortua videretur arrepticia. ANTIDOT. Glasg. p. 128,10 facit (sc. medicamen) ... a percussus et conlisura et ad ea, qui de locum diiecta sunt. d deicere – (hin)abwerfen, niederwerfen: EGBERT. fec. rat. 1,1729 omnes -tos ab equis sine sanguine stravit Walterus. e iactare – umher-, hin und her werfen: RUP. TUIT. trin. 4,1190 arca requievit ... diutinis -ta procellis. 2 translate: a depellere, discutere – vertreiben, verschleichen, beseitigen: CAND. FULD. Eigil. II 15,16 tempestate ... -ta. EKKEH. IV. bened. I 55,25 dissice terrores, crux, noctis et incubitores. WIPO gest. 33 p. 53,34 imperator, quicquid obstaculi in regno invenit, imperiose -ecit. VITA Poppon. 11 p. 300,22 quem (maerorem) prudenti ... consilio a se mox -ecit (discessit var. l.). al. b tollere, abolere, turbare – abschaffen, aufheben, stören: VITA Rimb. 14 quicquid ... decessor suus institutum habebat, in nullo hoc ipse -ecit (deiecit 1 p. corr.). HERM. AUGIENS. mus. p. 56,28 -to troporum ordine. WILH. HIRS. mus. 17,11 naturalem coadunationem coniunctionemque primae ac quartae (sc. chordae) ... interpositione toni -ecit Otto in enchiriade sua. cf. deicio.*

disiderium, disidero, disidia v. des-.

disiectio, -onis f. 1 *proprie: a amotio – das Weg-, Beiseiteräumen: HERM. SANGALL. Wibor. 1,34 p. 200,14 -e tegularum, (cf. EKKEH. I. [?]) Wibor. 33 disiectis tegulis sibi aditum parabant Ungri. b dislocatio – Verrenkung: VITA Herm. Ios. 2 nulla illi ... inordinata omnium membrorum -o (sc. fuit). 2 translate i. q. discordia – Zwietracht: SALOM. III. carm. 1,2,129 unius populi cum sit -o talis, num sic divisum credis consistere regnum? cf. deieccio.*

disiecto, -are. iactare – (hin und her) werfen, bewegen: VITA Ger. Bron. 13 p. 663,25 quasi menceps dentibus stridere, manus contorquere, crura brachiaque huc illuc -are (disectare var. l.). PAUL. BERNR. Herl. 20 dum ... repertos in foco titiones huc et illuc velut irata -ret.

disigno v. designo.

[disillaba v. dives et syllaba: ALCUIN. carm. 118,10.]

disillabus v. dissyllabus. **disimilis** v. dissimilis.

***disinflatio** (-cio), -onis f. *deminutio tumoris – das Abschwellen: BOTAN. Sangall. 20,3 ad -cionem corporis vel membrorum.*

***disinfflo** (des-), -avi, -are. (dis et inflare) *detumescere – abschwellen (medial. i. q. deminui – sich verringern, zurückgehen: l. 6): FRAGM. med. falc. 132 in secunda die unge illum (pedem) ...; hoc illi fac, usque dum de-verit. MOSES PANORM. marisc. 13 p. 178,6 unge circa plagam cum butiro, dum de-bitur inflatio. cf. *deinfllo.*

***disinhonorantia** (des-), -ae f. (cf. *dishonorare et inhonorare) *dehonestatio, ignominia – mangelnde Ehrerbietung, Respektlosigkeit: CAPIT. reg. Franc. 262,7 si aliquis de vobis dixerit, quod hoc, quod fecit, non pro sua infidelitate neque pro sua des-a (deshonorantia var. l.) fecit. ibid. iterum.*

disino v. desino. **disinteria, disintericus** v. dys-.

***disinvestio**, -ire. (dis et investire) *disvestire, privare – des Besitzes entkleiden, berauben: DIPL. Otton. II. 268 p. 312,31 ut nullus episcopus ... canonicos de predictis rebus -ire, inquietare vel molestare presummat (inde DIPL. Conr. II. 291 p. 413,29. 292 p. 415,24).*

disiria v. dysuria. ***disis** v. *dysis.

***disiugatio**, -onis f. (per analogiam ad coniugatio formatum) *separatio – Trennung: ALBERT. M. pol. 2,9^c p. 182^a,8 'ad -em (disiugationem ed.; p. 1272^a,23 διάζευξιν) mulierum', scilicet quod viri non coniungantur mulieribus, multa philosophatus est (sc. Aristoteles) eqs.*

disiugo v. diiugo.

disiuncta, disiuncte, disiunctim v. disiugo.

disiunctio, -onis f. *separatio, divisio, distinctio – Trennung, Aufteilung, -spaltung, (Unter-)Scheidung: 1 gener.: VITA Liutb. 18 ad illud, quod adventat venire, -e semitarum ab omnibus minime pervenitur (spectat ad Boeth. cons. 3,2,2). FROUM. epist. 6 recessiois meę de monasterio ... et repentine -is a vestra fraternitate meę prescientie non esse ... testificor. ALFAN. premn. phys. 2,30 p. 31 verum est mortem -em (PG 40,549^B χωρισμόν) esse animae a corpore. al. meton. i. q. intermissio – Unterbrechung, Pause: AMALAR. ord. antiph. 5,10 ista duo praecepta (sc. dilectionis Dei et proximi) nulla interpositione disiunguntur; qua propter non invenitur ulla -o inter praesentes duos psalmos. 2 log.: HUGO HONAUG. hom. 2,43,10 est ... separatio in plura dissimilia per se existentia divisio et -o. ALBERT. M. pol. 1,12ⁱ p. 408^b,21 'puta unum boni ornatus' ... esse principem 'vel puerorum', id est saltem puerorum, ita quod 'vel' non notet -em, sed diminutionem. al. optio – Alternative: CHART. Lub. I 188 p. 174,24 (a. 1252) in autentico ... s u b -e mandatur, ut debeamus vel domino regi vel marchionibus obedire (ALBERT. M. anal. pr. 1,9,2 p. 684^b, 32). 3 rhet. de colis asyndetis: ALBERT. M. elench. 1,2,8 p. 548^a,36 -o ... in prolotione facit divisionem, sicut et continua prolatio facit compositionem. v. et p. 759,8. 4 mus.: HUCBALD. mus. 23 tono dividas (sc. tonum) a sequenti ...; -e iterum toni admissa superiores septem voces eodem modo ... decurres. de diaphonia: GUIDO ARET. microl. 18,2 diaphonia vocum -o sonat, quam nos organum vocamus. FRUTOLF. brev. 1 p. 29 -o, quae vocatur diezeuxis. al. 5 math. de partibus summae fere i. q. summa particularis – etwa: Teilbetrag (usu meton.): ANON. geom. I 4,4 si datum fuerit trigonum, cuius cathetus et basis simul iuncti sint pedum XXIII ... basis et catheti ... quaeratur -o. 6 iur. de divortio: HINCML. divort. 4 p. 132,30 si post -em utrum vir aut femina ad aliam debeat copulam adspirare (sim. 5 p. 135,11). EKKEH. IV. cas. 124 ut ... sinodica queque preter -es coniugum pro episcopo faceret Keraldus. 7 canon. de exemptione (de re v. Plöchl, Kirchenrecht. p. 234): DIPL. Karoli M. 231 p. 317,18 (spur. a. 1142/66) ut haec -o et separatio, quam inter coenobium Augiense et episcopium Constantiense fecimus, stabilis permaneat. 8 medic. i. q. luxatio, dislocatio – Ver-, Ausrenkung, 'Luxation': HILDEG. phys. 6,37 (cod. G) contra membrorum -em vel fracturam; quod si ... homini ... os frangitur aut aliquod membrum eius de loco suo exilit.*

disiunctivus, -a, -um. 1 *adi-: a separans, dividens, distinguens – trennend, absondernd, aufspaltend: α log.: URSO element. 4 p. 98,16 vis alterativa proprie et principaliter virtus qualitatum coniunctiva vel -a nuncupatur. v. et p. 758,14. β gramm.: ALDH. ad Acirc. 133 p. 184,21 've' coniunc-*

[Leithe-Jasper]

tio est -a (NICOL. I. epist. 88 p. 471,9. *al.*). ALBERT. M. herm. 1,4,2 p. 408^b,14 in -a (*sc. enuntiatione*) ... ex oppositione non manet pluralitas, sed altero destructo infertur reliquum et manet unum. p. 410^b,15. *differens, conspicuum reddens – differenzierend, markierend, verdeutlichend*: CONR. MUR. summ. p. 109,4 virgula est signum distinctivum, ... curva et iacens continuat bene disiuncta male ...; alie virgule sunt dictio-
num vel clausularum vel accentuum -e. *γ rhet. (spectat ad contentionem forensem; de re v. HRG I. p. 233sq. s. v. 'Artikelprozess')*: CHART. Westph. IV 1333 (a. 1273) si ipsi cives responderint ad aliquam positionem ... Ottonis camerarii Paderbornensis, quae fuerit impertinens, copulativa, -a, multiplex, dependens seu superflua. *β discedens, fragilis – auseinandergehend, brüchig*: LAMB. LEOD. Matth. I 2310 persone ... requiri debet consensus, amor atque fides utriusque, ne -a conubia sint. *2 subst.: a fem. i. q. disiunctio (excludens) – (ausschließende) Trennung, Trennwort*: CAES. HEIST. hom. II p. 56^b notate -am: interpretatur Chananaea enim zelus eorum (*daemonum*) vel gratiae. ALBERT. M. top. 6,3,2 p. 459^b, 36 si ... diffinitio fiat per disiunctum, ita quod ambae partes -ae simul referantur ad diffinitum, non potest dari diffinitio per -am. *β neutr. i. q. signum discretivum – Unterscheidungsmerkmal*: ALBERT. M. cael. hier. 13,1 p. 185,70 quod ... est distinctivum et -um alcius naturae, non convenit omnibus, quae sunt in natura illa.

adv. disiunctive. modo exclusionis – ausschließend, auf ausschließende Art: ALBERT. M. elench. 2,3,6 p. 699^a,20 aut ... est consequentia, ut id, quod est particulare, sequitur affirmative universale ...; aut -e cum alia consequentia e contrario, quae est inter opposita.

**disiunctura, -ae f. luxatio, dislocatio – Ver-, Ausrenkung, 'Luxation'*: ROGER. SALERN. chirurg. 4,98 si crus (*sic*) a coxa sit -a, eadem sit cura, quam in -a brachii et cubiti diximus. 4,114 pes a medico trahatur fortiter et pro varietate -e nodus ad proprium locum reducatur (*inde GLOSS. Roger. I B 4,16 p. 723,3*). *ibid. al.*

[*disiungatio v. disiugatio.*]

disiungo, -iunxi, -iunctum, -ere. usu refl.: l. 71. p. 758,6; medial.: l. 45. 64. 65. 69. p. 758,1. al.; intrans.: l. 69. 71. pendet ex: l. 48. partic. perf. usu adi.: l. 65.

*1 strictius i. q. separare, discernere, dividere, distinguere – trennen, absondern, (auf)teilen, unterscheiden: a gener.: α in univ.: WALAHFR. hort. 199 licet acris ora mordeat marubium et longe gustum -at odore. EPITAPH. var. I 22,1 ossibus et nervis iam sum -tus in antro. ORDO Mind. p. 1329^C quibus (*peccatis*) ... a tua (*sc. Dei*) -or voluntate. SALOM. III. carm. 2,76 discipuli Paulum narrantur plangere vivum, ex his -tus cum petiti pelagus eqs. ANNAL. Alam. a. 899 (rec. B) sub quo (*Hludouico*) omnia bona pace -ta sunt. EPOLEMIUS 2,541 -tos orbe Brittanis. ALBERT. M. animal. 2,36 natura auxit ubera et lac in ipsis (*mulieribus*) et -xit ea, ut amplius caperent. CONR. MUR. summ. p. 62,18 una dictio numquam ita -atur in sillabis, ut due dictiones reputentur. saepe. *β (iugo) absolvere – (aus dem Joch) ausspannen*: SALIMB. chron. p. 560,24 bubulcus boves -xit ab aratro. *γ (dis)solvere – (auf-, los)lösen*: LIBER diurn. 84 p. 97,11 adorande incarnationis archanum Deum ab homine separando -erat Nestorius. TRANSL. Athan. Neap. 5 ut fabrica locelli, quae fuerat nimis consolidata, vi corporis sui -retur. 22 ut tenerrima ... membra illius (*sc. pueri*) omnia -rentur. EPOLEMIUS 2,175 sternunt (*sc. Babylonia pubes*) Iudaicas funesta cede phalanges -untque globos legionum. HILDEG. phys. 6,50 staram ... mortuum super illud tene, quod venenum esse suspicaris, et si venenum est, pennae illius -untur et ab inbicum entwichent se. DAVID compos. 1,8,1 iacere distentis vel -tis membris in composio. *δ refl., medial., intrans. i. q. secedere, absistere (ab) – sich trennen (von), aufhören (mit), Abstand nehmen (von)*: WALAHFR. Gall. 1,27 Gallus ... iussit eos (*artifices*) a b o p e -e -ere (*i var. l.*) et domum ... intrare (WOLFARD. Waldb. 3,6 p. 278,23. CONSUE. Eins. 79. *sim.* CONSUE. Trev. 55 -ant se). 2,30 operarios a diurno agricolandi labore -entes. ADALB. MAGD. chron. a. 963 p. 173,14 Iohannes ... sera*

poenitentia ductus ab Adalberto -itur. *al. ε abducere – entfernen, abziehen*: FUND. Mur. 11 p. 34,22 fratres ... -erunt et separaverunt rusticos et ministros comitis Wernheri a cella ipsa. *refl. i. q. diverti – sich entfernen*: DIPL. Arnulfi 184 p. 283, 23 (*spur. s. X. med.*) in illo loco, ubi terminus forestis Ratpotoni comitis se de isto (*sc. rivulo*) -it. *ζ medial. i. q. distingui – sich unterscheiden*: HUGEB. Wynneb. 5 omnes homines natura equales genuit, sed varietate meritorum -bantur. AMALAR. off. 4,21,3 institutor officii confirmari nos voluit ... Christi passioni et causis apostolorum ... nec non et -i moribus persecutorum. *η dissociare – entzweien, auseinanderbringen*: THIETM. chron. 4,3 misit dux episcopum, ut adversantes sibi -ere vel reconciliari temptaret. *β philos.: URSO element. 4 p. 92,27 virtus quantitativa ... disiunctiva nominatur, cum ... -endo substantiam a substantia subiectum diminuat. p. 98,17 vis alterativa ... qualitates a subiecto -it. ibid. al. c gramm.: BERTH. RATISB. serm. exc. p. 44,22 est 'apud' ... una illarum (*sc. dictionum*), que dictiones coniungunt vel -unt? d mus.: AUREL. REOM. mus. 16,25 quando finis versiculi cum initio antiphone propriam iungit modulationem, ita ut non facile absque diaphonia valeat -i. e iur. et canon. de matrimonio *sim.*: α in univ.: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,2 alios ... clericorum concubinas iniuste copulationis societate contaminatos (*sc. invenit*); ... eosque increpando -bat. CONC. Karol. A 36,56 si quis viduam uxorem duxerit et postea cum filiastra sua fornicatus fuerit seu duabus sororibus nupserit ... tales copulationes anathematizari et -i praecipimus. SUMMA dict. Saxon. 11,28 p. 288,19 predictos F et L ... ab invicem sententiando -imus et divorcii sententiam proferimus inter eos. saepius. *β medial. i. q. se exsolvere, decedere – sich lossagen (von)*: BERTHA Adelh. 3 p. 758,9 ambo (*sc. coniuges*) ... sani decreverunt propter Christum -i a lege coniugali, quibus ... erat cor unum et anima una. f publ. et eccl. de possessionibus *sim.*: CHART. Stab. 139 p. 283,18 (*dipl. Heinr. V.*) impe-
travit archiepiscopus, ut Stabulensem et Malmundariensem ecclesiam, que ... sub unius abbatis regimine fuerunt, -ret imperator parvulus. REGISTR. Ransh. (Österr. Urbare III/2,1. 1912. p. 295,6) deberet solvere XXXX (*sc. denarios*), si pratum haberet, quod -tum est a Dietrecherio. g alch.: TURBA phil. 58 p. 161,3 decoctione et liquefactione cambar <non> -itur. h medic. i. q. dislocare – ausrenken: GLOSS. Roger. III 836 pes aliquando a suo loco -itur. 837 cum ex casu torquetur pes vel -atur, sequitur dolor et tumor. TRACT. de chirurg. 897 si pedis nodus -itur ... a crure. IORDAN. RUFF. equ. p. 84,10 os -tum aliquid ab aliquo remoto instanter in suo loco dirigitur, prout decet. 2 latius i. q. interrumpere, turbare – unterbrechen, stören: ALCUIN. carm. 58,20 non veniat cuculus, generat quia ... labores ... requiem -it (*disrumpit var. l.*) amatam. adi. *disiunctus, -a, -um. 1 gener. i. q. diversus, dispar – disjunct, verschieden*: CAPIT. reg. Franc. 252,39 legem ... habent (*sc. maritus uxorque eius*) diversam et, quantum ad saeculum, interdum longe -am. 2 eccl. i. qui sui iuris est – unabhängig, selbständig: CHART. Stir. IV 299 p. 178,33 (a. 1268) dicimus (*sc. Gotschalcus abbas*) ecclesiam sancti Margarethae ... esse parochialem seu baptismalem per se libram et -am. 2 mus. i. q. non-coniunctus – unverbunden: HUCBALD. mus. 6 inaequalium ... sonorum, qui -i dicuntur, diversae species offeruntur. 35 diezeugmenon, id est -um, vocatur illud tetrachordum, quod in superioribus dispositionibus tertium ponitur (Ps. BERNO mens. monoch. 5,8). COMM. microl. 46 p. 160 prior ... arsis -a dicitur, quia medicarum non nisi unam tangit eqs. ANON. inst. patr. 20 caveamus ... ne neumas coniunctas nimia morositate scindamus vel -as inepta velocitate coniungamus. saepius.*

subst. disiuncta, -ae f. vel disjunctum, -i n. 1 log. i. q. propositio disiunctiva – disjunktive Vorgabe, Alternative, Entscheidungsmöglichkeit: EPIST. Salisb. 3 p. 155,4 dominus imperator suam artam et periculosam -am nobis proposuit, ut eligeremus episcopum aut ab eo designatum reciperemus. 11 p. 166,21. CHART. Lub. I 188 p. 174,26 in executorum littera altera pars -e, non facta domini regis mentione, precise nobis precipitur, ut debeamus marchionibus oboedire. ALBERT. M.

[Leithe-Jasper]

herm. 1,5,6 p. 422^a,5 cum dicitur, quod necesse est esse alterum (sc. *duorum*) contradictoriorum, si necessitas referatur ad disiunctionem indeterminate, verum est, quod dicitur; si autem referatur ad -a determinate, tunc est falsum, quod dicitur *eqs.* metaph. 4,3,7 p. 196,78 oportet . . . aliam partem -ae esse veram. *ibid.* al. 2 *rhet. i. q. ἀσύνδετον, disiunctio – Asyndeton, konjunktionslose Verknüpfung*: CONR. MUR. summ. p. 91, 172sq. -um vel disiunctio: uni persone si plurima clausula de- tur quelibet et clausa speciali voce ligetur, hoc a rethoricis fore -um perhibetur.

adv. disiuncte, disiunctim. *separatim, divisim* – (ab)ge- sondert, getrennt: 1 *gener.*: GERHON. psalm. 34 p. 338,1 in cura pro mortuis agenda spiritus et animas fidelium defunctorum Deo in quibusdam orationibus -m commendamus. 2 *log.*: RUP. TUIT. Ioh. 10,2244 notandum, quippe quia duo distincte atque -e dixit *Iesus*: 'iudicium mundi' et 'eiectionem principis huius mundi'. ALBERT. M. summ. theol. I 15,61,4 p. 625^a, 16sq. ad omnia . . . sophismata respondet magister in sententiis dicens, quod possunt haec coniunctim intelligi, vel -m; . . . si . . . -m sive divisim intelligas propositionem, ut dicas hoc aliter evenire non posse, quam evenit, . . . falsum est. 3 *mus. i. q. non-coniunctim* – *unverbunden*: ANON. IV mus. 1 p. 34,29 tertius ordo quinti imperfecti procedit per duo . . . semper -m cum una longa pausatione sequenti. 5 p. 80,2 exemplum . . . patet de concordantia toni . . . in organo puro: . . . b d b d coniunctim, b c a a tangendo -m sine florificatione. *ibid.* al.

***dislenio** v. delenio.

***disligatio**, -onis f. t. t. alch. i. q. (dis)solutio, disiunctio – (Auf-)Lösung (meton. de substantia: l. 31): GEBER. clar. 1, 32^{capit.} -o confectionis. 1,33 -o mediante humiditate. 1,78 de ista (sc. *corporis albi*) -e poteris imbibere arsenicum album sublimatum.

disligo, -avi, -atum, -are. *script. des-*: l. 50. *partic. perf. usu adi.*: l. 47,49. al.

1 *gener. i. q. (a ligaminibus) liberare, solvere* – (von Binden) freimachen, befreien, auf-, losbinden: HINCM. divort. 6 p. 155,16 Lazarus . . . conligatus institis a sepulchro . . . legitur egressus et . . . a discipulis -tus. VITA Menel. 2,8 (MGMer. V p. 153,5) divino nutu ceperunt manus sancti viri Menelei -ari. UNIBOS 21,1 saccum -at. TRACT. de aegr. cur. p. 128,42 super capillos folia nucis pone et de super copulam et per III dies non -atur (sc. *caput*). ANNAL. Ianuens. III p. 54,10 venerunt medici de Mediolano et, cum nondum crus solidatum esset, eum -arunt, quod multum fuit . . . domino Spino nocivum. in *imag.*: ALBERT. M. eth. II 1,5,3 p. 60^b,8 perfecta (*natura*) . . . et remoto habitu -atur et dilatatur et distenditur. 2 *alch. i. q. dissolvere* – (auf)lösen: GEBER. clar. 1,80 aqua salis alkaly . . . -ta solvet omnia corpora vel -at, ut recte dicatur, et omnes lapides; . . . scias, quod aqua dura nichil aliud est, quam corpus -tum. 2,44 p. 202,38 si tu des-veris corpus et dabis ad potandum spiritibus sublimatis, erit firmum ad ignem. *ibid.* *saepe*.

***disliquo** v. deliquo.

***dislocatio** (-cio), -onis f. 1 *medic. i. q. disiunctio, luxatio* – *Luxation, Ver-, Ausrenkung*: IOH. IAMAT. chirurg. 6,2 extenuatio passio est ex -e spondilis craneo alligati proveniens. al. GLOSS. Roger. I A 4,9 p. 715,8 de -e mandibule et eius fractura. BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,1 p. 118^D -o est separatio vel egressio iuncturarum a loco suo. WILH. SALIC. chirurg. 3,17 p. 347^D -o . . . est exitus membri a loco, in quo naturaliter movetur. al. 2 *publ. i. q. dissolutio locationis* – *Abstiftung des Pächters, Pachtentsetzung, -entzug* (de re v. Dt. Rechts-wb. I. p. 295): CHART. Tirol. 868 p. 285,17 (a. 1226) quod predicti domini . . . habeant et teneant dictos tres mansos . . . cum loca cione et -cione (CHART. Tirol. notar. I 601. *persaepe*).

***disloco**, -avi, -atum, -are. *usu absol.*: p. 760,13. 15. (a loco suo) amovere – (von seinem Platz) wegbewegen, entfernen, verschieben: 1 *gener.*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 233, 13 pennas collocat falco, que fuerant -te (dissiccate var. l.) ex malo portitore. ALBERT. M. animal. 1,537 'tela' . . . , 'quae sequitur' involvens 'ipsum (cerebrum)', participat venas' et continet eas, ne -entur. 8,77 per manus ligna (sc. *nidi*) . . . -antur et

'separatur nidus, sicut fit in pomo pineae', quod ex lignis sibi valde consertis componitur, quae facilius manu -antur, quam ferro cindantur (*sic?*). 2 *medic. i. q. disiungere* – *ausrenken, 'luxieren'*: BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,3 p. 118^D humerus -atur secundum tres modos. ALBERT. M. animal. 1,296 an<te> genu . . . est os rotundum . . . et est ad hoc, ut firmet inflexionem poplitis . . . , ne cruris locatio -etur. THEOD. CERV. chirurg. 2,45 p. 155^F spondylia dorsi, quando -antur dislocatione completa, interficiunt (sc. *infirmos*) sine dubio. al. 3 *publ. i. q. locationem dissolvere, renuntiare* – *abstiften, die Pacht aufkündigen*: INNOC. III. registr. 1,283 p. 392,24 archipresbyter libertatem ecclesie volens ostendere, quod ipse . . . sine abbatis licentia locaverit et -verit, . . . comprobavit. CHART. Tirol. notar. II 502 quod . . . fratres . . . tenere debeant ad rectum feudum . . . cum iure locandi et -andi.

***disloquo**, -i. *delirare* – *irre reden*: EKKEH. IV. cas. 125 p. 244,2 dormiens subito 'mi Domine, bene venias!' ait *Kerholdus*; at illi (*fratres*) -i eum, ut egroti solent, putantes.

[**disma** v. dyspnoea.]

20 ***disman(u)o**, -atum, -are. (manus; cf. *francog. vet. desmaner et desmanever* [Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1643sq.]. cf. et J. Viellhard, *Le latin des diplômes royaux*. 1927. p. 66) 1 *auferre, eripere* – *entreißen, wegnehmen*: DIPL. Merov. II 23 p. 115,32 quod rebus . . . sancti Dionisii . . . a pravis seu malis hominibus per iniqua cupiditate . . . de ipsa sancta casa abstractas vel -natas fuerunt. 2 *privare* – *berauben*: FORM. Senon. I 19 ut de omnis hostis vel omnibus bannis . . . sit conservatus (sc. *senex*), ut . . . vos . . . ipso pro hoc inquietare nec -uare non presumatis (v. *notam ed.*; *sim.* 28 ut . . . vos . . . ipso . . . inquietare nec condemnare nec de rebus suis in nullo abstrahere nec -uare non presumatis).

dismembro *sim.* v. demembro.

***dismemoriosus**, -a, -um. (memoria; cf. *ital. dismemorato* [Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1342]) *obliviosus* – *vergeßlich, gedächtnisschwach*: ANTIDOT. Glasg. p. 148,23 bibendum (sc. *antidotum*) sthomaticis et -us purgando per hurina.

***dismentio** (-cio), -ivi, -ire. (cf. *ital. dimentire et smentire*) 1 *redarguere* – *widerlegen, 'dementieren'*: LEX Raet. Cur. 1,11 p. 41,14 ut, si quicumque homo ante illum alium iudicem de sua causa mendacium reclamaverit, ille cancellarius hoc -ire (memorari var. l.) debet. 2 *refl. i. q. se mendacio irretire* – *sich in Lügen verstricken*: CHART. Ital. Ficker 401 p. 415,9 (a. 1246) si aliquis fecerit se dedecus vel -cierit se vel imbragaverit se coram vicecomite, emendet XL soldos den. Ver. cf. ***dementior**.

***disminutus** v. diminuo. **disnia** v. dyspnoea.

***disno**, -avi, -are. (*francog. vet. disner ex* *disieiunare; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 94^bsq.) *refl. i. q. edere, prandere* – *essen, frühstücken*: GLOSS. V 517,26 St.-S. enbez mer dar i. -vi me ibi. 520,16 adst cher heuto i. -asti te hodie.

disnoa v. dyspnoea. **disnosco** v. dinosco.

disnudo v. denudo. ***disob(l)igo** v. *deobligo.

disolvo *sim.* v. dissol-. **disonantia** v. dissonantia.

***disonor** v. *dishonor. ***disordino** v. *deordino.

***dispactus**, -a, -um. (*pro opp. ad compactus formatum*) *dilapsus, dissolutus, putrefactus* – *zerfallen, morsch*: CHART. Ger. Col. 73 p. 68,15 (a. 1219) cum edificia nostre ecclesie ex longa vetustate -a iam ruinam minarentur. CHRON. Reinh. a. 1228 p. 613,5 commota sunt viscera, contremuerunt ossa, cum dilecti quondam corporis compages dissolutas ossaque dissipata cerneret *vidua* et -a.

dispar, -paris. *nom. sg.* -pars: p. 761,15. *dissimilis, diversus* – *ungleich, unähnlich, verschieden, unterschiedlich*: 1 *in univ.*: CHRON. Thietm. 5,23 amite . . . filium in sceleribus comparem, licet facultatibus -em. EKKEH. IV. pict. Mog. 14 surgunt . . . piscibus . . . pares, sed -e sorte volucres. WILH. HIRS. const. 2,17 p. 1059^D cum . . . per omnia inibi (sc. *in domo infirmorum*) manens infirmo alii se -em non faciat *prior*. ALBERT. M. sent. 4,39,1^{capit.} an -r cultus faciat personam illegitimam (sc. *in matrimonio contrahendo*). p. 427,33. *persaepe*. *spectat ad ordinem* (*usu subst.*: p. 761,1.4): CHART. Rhen. 9

(a. 1086) cum pari suo absque licentia, cum -i per licentiam matrimonium ineat *censualis*. CHART. civ. Erf. 240 quia ad extraneos et sui generis -es . . . fratres proprietatem suam vendere non valerent. CHART. Turic. 1732 statu conditionis -is non obstante. 2 *ratione differens* – *unterschiedlich lang*: BEDA temp. rat. 45,38 Romani, qui -es habent menses, non unoquoque in loco embolismos computando interponere voluerunt. 3 *controversus, discrepans* – *widersprüchlich, nicht übereinstimmend*: AGIUS epic. Hath. 596 haec (sc. somnia), quid portendant, bene vos advertere quitis et haec inter se non fore -ia. 4 *impar* – *ungerade*: THIOFR. Willibr. II 2,748 anno . . . septingentesimo trigeno -e nono (cf. 1,489 par sexcentus; v. *notam ed.*). 5 *iniquus, inconstans* – *nicht mit Gleichmut, unsicher*: DHUODA lib. man. 4,2,6 ut ne in prosperis et exemplis pravorum mens elevet tua, ne in adversis -rs oberres vel deiciaris unquam.

adv. dispariter. 1 *dispari modo, aliter* – *auf unterschiedliche Art und Weise, verschiedenartig, anders*: AUREL. REOM. mus. app. 12,16 tertia est varietas, que -r intronititur quam superior. YSENGRIMUS 3,1032 -r funem dives inopsque trahunt. 4,26 aditura *caprea* . . . sancti Gereonis in eade columpnam -r stantem sinitibus atque piis (v. *notam ed.*). VISIO Godesc. A 20,5 qui . . . omnes graviter, sed -r cruciabantur. *al.* 2 *discrepanti modo* – *widersprüchlich, nicht übereinstimmend*: RUP. TUIT. trin. 28,1079 certi testes erunt *speculatores* et idcirco non -r, sed simul laudabunt, non dissona, sed consona praedicabunt. 3 *non apte* – *unpassend*: ALBERT. M. somn. 3,2,4 p. 201^a,40 qui multa et multoties iacit iacula, quandoque iacit -r signo, quandoque compariter.

disparitatem v. *disparo*.

1. *disparatio*, -onis f. 1 *separatio* – *Trennung*: VITA Antonini Surr. 5 nec socii unanimis -em diutius ferens Antoninus . . . ad eum properavit. 2 *differentia* – *Unterschied, Unterscheidung*: RUP. TUIT. Ioh. 8,876 Iohannes baptista, cum Christus esse putaretur, in comparatione vel potius -e (desperatione *var. l.*) suimet, qui vere erat vel est Christus, 'qui eqs.' (Vulg. Ioh. 3,31) inquit. ALBERT. M. myst. theol. 2,2 p. 467,71 omnis negationis causa est aliqua *oppositio* vel -o (metaph. 4,2, 5 p. 181,59).

2. *disparatio* v. *desperatio*. *adde ad p. 457,35sq.*: PETR. DAM. epist. 179 p. 289,25 non mentem disparatio (-o *var. l.*) deprimat . . . , non tristitiae moeror absorbeat.

disparatus v. *disparo*.

**disparentia*, -ae f. *actus disparendi, cessio* – *das Verschwinden*: ALBERT. M. meteor. 3,4,18 p. 687^b,38 si non esset materia (sc. *arcus caelestis*) instabilis, tunc colores iridis permanerent diu . . . ; sed accidit iridi subita -a.

dispareo, -ui, -iturum, -ere. *script. diss.: l.56. evanescere, cedere, abire* – (*ver-*, *ent*)*schwinden, sich verziehen, weggehen*: PAUL. DIAC. Lang. 5,31 stella cometis apparuit . . . , quae post semet ipsam reversa -uit (disparuit *var. l.*). GEBEH. AUGUST. Udalt. p. 594,27 cum primo lippientibus, dehinc caecutientibus oculis iam sibi (*presbytero*) penitus -uit visus. ANNAL. Scheftl. I a. 1147 pseudopropheta apparuit . . . , qui fantastica ludificatione multos sui spectaculo attraxit, qua tandem cassata diss-uit. CARM. de Iuda 1,31 tristitie moles parienda mihi (sc. *Cyboreae*) mala proles editur in sompnis, qua -tura sit omnis vis nostre gentis. *saepius*.

dispargo v. *dispergo*.

disparilis, -e. *dispar* – *ungleich, verschieden*: AETHICUS p. 89,8 gramina -ia. CARM. Cent. 82,8 adgresso sexu -i populo. HELM. chron. 96 p. 188,16 sane -ia (disparia *var. l.*) hominum studia . . . in ipsa narrationis superficie statim dinosci possunt. RAHEW. Theoph. 188 rarus adunat amor, ubi disparitas studiorum -es esse probat affectus animorum. *al.*

adv. dispariliter. *dispari modo* – *auf unterschiedliche Art und Weise, verschiedenartig*: AUREL. REOM. mus. 19,31 'me' . . . et 'a' (sc. *syllabae*) circumflexe volventur, quamquam -r. CARM. Cantabr. A 35,12,1 hinc stat lupus, hinc presbiter, timent, sed -r (dispariter *var. l.*), nam . . . lupus stabat securior. CHRON. Pol. 1,26 felicitatem infortunio -r (disparaliter *var. l.*) comparando pre doloris magnitudine suspiravi (sc. *pauper*). *al.*

disparilitas, -atis f. *inaequalitas, dissimilitudo, diversitas, differentia* – *Ungleichheit, Verschiedenartigkeit, Unterschied(lichkeit)*: AGOB. 17,18 sicut 'in domo Patris mansiones multae sunt' pro diversitate virtutis, sic damnatos diverso supplicio gehennae ignibus subicit -s criminis. RATHER. epist. 16 p. 87,18 pares . . . animos -s non dividit voluntatum (cf. 29 p. 160, 14 dissimiles voluntates). CONST. imp. I 437 p. 636,4 quatinus . . . -s . . . singularium consuetudinum honesta consensione redigeretur in unum (inde VITA Meinw. 178 p. 98,13). BERTH. ENGELB. assert. 10 (Angelomontana. 1914. p. 159) -s inter Augustinum et Hieronymum in eo, quod eqs. *al. v. et l.* 29,31.

**dispario*, -atum, -are. (*dis* et *pariare*) 1 *disparem facere* – *ungleich, unähnlich machen*: a *refl. i. q. praecellere* – *glänzen, sich hervortun (vor)*: EBERH. ALEM. labor. 908 hi (sc. *superbia elati*) spernunt humiles nullosque pares patiuntur, cunctis se paribus -are student. b *postponere* – *hintansetzen*: CHART. Basil. A I 32 p. 62,15 (c. 708) quod . . . aliquo similium contingente pars altera deprimi, pars altera posset extolli, sicque alteram ecclesiam alteri -tam posse inhonestari. c *dispariter praeparare* – *unterschiedlich herrichten*: IUSTIN. Lippifl. 104 turba ministra dapes urbano more ministrat: fercula mille modis -ta placent. 2 *commutare* – (*ab*)*ändern*: CONR. MUR. summ. p. 92,199 conmutatio fit, dum clausula -atur unaque de reliqua quasi traiecit generatur.

25 *disparitas*, -atis f. *script. -per-: l.37. pendet ad: l.34. inaequalitas, dissimilitudo, diversitas, differentia* – *Ungleichheit, Verschiedenartigkeit, Unterschied(lichkeit)*: 1 *in univ.*: EINH. Marc. et Petr. I 4,16 p. 263,34 quae diversitas voluntatum ex -e (disparilitate *var. l.*) vocum ac dissimilitudine verborum . . . satis clare . . . poterat intellegi. WILH. HIRS. mus. 20,2 tanta neumarum -e (disparilitate *var. l.*) ab invicem diversae (sc. *species cantilenae*), ut eqs. ALBERT. M. sacram. 257 p. 168,8 quaeritur de -e *cultus* (p. 168,11. 259 p. 169, 46). sent. 1,8,33 p. 268^b,24 propter -em grossi et terreni corporis ad spirituales naturam animae. *saep. v. et l.* 761,64. *spectat ad ordinem*: CHART. Turg. III 501 (a. 1266) cum propter -eritatem condicionum hominum utriusque sexus ecclesie nostre (sc. *Constantiensis*) et monasterii Vallis Sancte Katherine . . . iidem homines inter se matrimonialiter contrahere hactenus prohiberentur. CHART. Sangall. A IV app. 117 quod -s conditionis inter supradictum militem et se ipsum (sc. *seniorem Harrer*) aliquas exceptiones contra ius possidendi generaret. *al.* 2 *anomalia* – *Ungleichförmigkeit*: ALBERT. M. animal. 1,149 sinister oculus si fuerit rubeus et humidus, cui nulla alia -s interveniat, hominem declarat esse iustum (cf. *Physiogn.* 28). 3 *discrepantia* – *Widersprüchlichkeit, Gegensätzlichkeit*: CHART. Rhen. med. III 498 (a. 1235) quod ex -e votorum et electionum pericula . . . possent ecclesie irrecuperabilia imminere. CHART. Salisb. II 926 p. 475,30 ne pretextu presentacionis diverse inter . . . creatos canonicos generetur -s discipline. URBAN. IV. epist. (DtArch. 18 p. 208,10) absit . . . , quod inter illos (sc. *patrem et filium*) habeatur animorum -s, quos fecit pares eiusdem prosapia generis.

**disparitio*, -onis f. (*disparere*) *actus disparendi, cessio* – *das Verschwinden*: ARBEO Emm. 23 qui (*habitatores loci*) amminatione percussi de . . . incognitis viris et de -e (desperatione *var. l.*; VITA Emm. 23 -e [*dispartione, disparatione var. l.*]) eorum eqs.

1. *disparo*, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu subst.:* p.763,2. 1 *trans. i. q. separare, dividere, remove* – *trennen, entfernen*: a *in univ.*: WANDALB. creat. mund. 30 discernit . . . utramque (sc. *lucem et tenebras*) regnator Deus inque dignos -at ortus. ABBO SANGERM. bell. 3,56 -et (gloss.: *disiungat*) ac validos intercapedo citatim, si qua virago tuum penetret, remiscere, doma. CHRON. Andag. 83 p. 207,4 tabulam altaris auro tectam -vit Oibertus. *al.* b *distinguere* – *unterscheiden*: FORM. Sangall. II 28 quid esset, quod nos (sc. *fratres*) a laicis -aret (dispararet *var. l.*). c *dispartire* – *ein-, unterteilen*: HONOR. AUGUST. scal. I praef. (PL 172,1229^D) scalam congruis gradibus ordinabiliter -tam de coeno ad coelum erexi. 2 *intrans. et medial. i. q. distare, discrepare* – *entfernt sein, abweichen, verschieden sein*: WANDALB. Goar. 2,11 p. 57,14

[Leithe-Jasper]

quod a commoditate itineris et apparatu regiae mansionis sit longissime -tus imperator. RHYTHM. 150,351,1 procul -ti longiusque positi . . . suae saluti haud adversa obtinebunt omnia. HUCBALD. mus. 50 quae (sc. *notae*) quinto . . . loco singulae a se -antur. EPIST. Worm. I 21 p. 42,24 is numerus (sc. VIII) pariter par a priorum perfectione nullatenus -at. ADAM gest. 1,23 locus in episcopatu Ferdensi positus ab Hammaburg -atur tribus rastis.

adi. disparatus, -a, -um. *diversus, dispar – verschieden, ungleich, abweichend*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 192,23 terne sunt materie et forme ab invicem -e proprietates, materie contrarietas, resolutio, alteratio. ALBERT. M. praedicam. 7,13 p. 297^b,1 dicamus . . . , quod simul esse non est oppositum ad prius, sed -um est ad ipsum. *usu subst.*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 80,7 conatur (sc. *primam causam invenire*) . . . ratione suffultus intellectus . . . tamquam a -is . . . remotione . . . sensibilibus. ALBERT. M. bon. 159 p. 102,28 diffiniri . . . -um per -um est impossibile.

adv. *disparatim. *disiunctim, separatim – getrennt, separat*: ORDO de Ysaac (ed. K. Young, Drama II. 1933. p. 259; s. XII^{ex}) tria tabernacula -m disponenda sunt cum lectis et aliis ornatibus . . . , unum Ysaac, secundum Iacob et Rebecce, tertium Esau. *Leithe-Jasper*

2. disparo v. dissipio. **dispars v. dispar.**

dispartio v. dissipatio. [**dispectatio v. disceptatio.**]

***dispectibilis v. *despectibilis.** **dispectio v. despectio.**

***dispectionosus** (-cci-), -a, -um. (despectio) *qui ius hereditarium despiciit, inofficiosus – das Erbrecht mißachtend, pflichtwidrig, nicht pflichtgemäß*: LEX RAET. Cur. 2,18 de inofficiosi donationibus: . . . si aliquid exinde agere voluerit, ut cconoso (-o Ac, suspicioso Bb) testamentum set, qui quarta porcionem dimittatur eqs.

dispectus v. 1. despectus.

***dispedio**, -ire. (cf. ital. despedido [v. Battaglia, Dizionario. IV. p. 257]) *reluere, repignerare – auslösen*: CHART. Bund. 503 p. 18,40 (a. 1204) debent fratres eam (silvam) -ire et disoligare suo pignore et dispendio.

dispello, -puli, -pulum, -ere. *1 proprie et in imag.: a discere, discutere, (ex)pellere – (auseinander-, ver-, aus)treiben, versprengen, (ver)jagen*: **a** obi. homines (diabolus: l. 42): VITA Dalm. 7 (MGMer. III p. 547,25) frustra blaterantem demonem ab (apud 1) hominibus archana -it. ALCUIN. carm. 1,543 mox timor impactas populorum -pultit alas. ABBO SANGERM. bell. 2,483 -erat galeas terror propriumque sub urbem lunatas stadiis libitum peltas trecentis. *repudiare – verstoßen*: NOTKER. BALB. serm. 3 p. 102,15 indefessa pietas . . . Deitatis creaturam . . . non . . . sua miseratione privatam -it, sed eqs. **β** obi. res i. q. *dirimere, dissipare – zerstreuen, zerteilen, verschleichen*: SEDUL. SCOT. carm. II 57,15 quomodo noctigenas -it Lucifer umbras, lampade iustitiae scis renitescere tuis. 63,11 tenebras. PETR. DAM. serm. 16,4 quis . . . levavit angustias tenebrarum, nisi sol ille iustitiae, Redemptor noster, qui -pultit caliginem peccatorum? RUP. TUIT. Ioh. praef. 18 hoc evangelium scripsit, quo omnes haereticorum tenebras patefactae subito veritatis luce -pultit. trin. 1,34 l. 1330 cum . . . terrae fundator abyssum, quae 'sicut vestimentum amictus eius' erat, -pultit (displicuit E). *al.* **b** (huc illuc) *agitare, deflectere – herumtreiben, verschlagen*: PASS. Ursulae 9 quia pennata ventorum rapiditas earum (virginum) scaphas saepius ad remotas ignotarum partium -erat (depulerat var. l.) oras. RUP. TUIT. Matth. 8,850 cum flagellarentur, occiderentur . . . et de civitate in civitatem -rentur apostoli eqs. carm. 2,10 (MG Lib. Lit. III p. 625) naviculam per mare turbidum venti -erant. ODO MAGDEB. Ern. 6,90 per . . . vagas -sus (edd. priores; dis pulsus ed., vix recte) aquas dux ibat. **2 translate i. q. perturbare – irre machen: MILO carm. 1,6,4,210 nec invictos animos (sc. Amandi) formido pererrans -pultit aut stabilem liquit constantia mentem, martyrii iugiter quoniam fervebat amore.**

dispendiosus, -a, -um. *1 sumptuosus, prodigus – aufwendig, kostspielig*: **a** in univ.: HONOR. III. registr. 80 p. 59,14 -issimus labor, qui pro terre sancte recuperatione assumptus totum orbem christianum concussit. CHART. eccl. Halb. I 30 p.

28,29 nos . . . considerantes nimis nobis -um, <si> omnium arearum predictarum restaurum a nostris tolleretur prebendis eqs. **b liberalis, largus – freigebig, großzügig**: INNOC. IV. registr. B 138 p. 119,15 quod ad illos (sc. *proditores*) de misericordia nostrorum viscerum lenitate aliqua -e dispensationis gratia non procedat, que posteris in similibus impunitatis fiduciam prebeat. *immodicus – maßlos*: DIPL. Frid. I. 858 p. 92,37 ne . . . -a temporis consumptio iudicem cogat properatam ferre sententiam. **c longus, copiosus – lang(wierig), weitschweifig**: **a** in univ.: ANON. mus. Sowa prol. p. 64,7 ipsas (figuras) . . . , quas perfectas dicimus, -is rationibus asserunt *quidam* imperfectas. HUGO TRIMB. sols. epil. 25 -a miracula compendio feci preciosa. **β de tempore**: ALBERT. M. sent. 4,12,14 p. 321^b,14 opiniones omnium prosequi esset -um. veget. 1,204 'huiusmodi' coniecturas oportet 'etiam' facere 'in herbis minutis', . . . licet sit valde difficile et -um. animal. 8,224 de . . . propriis accidentibus animalium nimis longum et -um esset enarrare. **γ de loco**: DAVID compos. 2,5,2 p. 86 stultus est, qui, cum habeat viam compendiosam . . . , dimissa ea quaerit viam -am et difficiliorum et periculosiorum. **2 damnosus, detrimens – nachteilig, beeinträchtigend, schädlich**: **a** in univ.: EPIST. var. I 15 p. 517,23 de rerum quarumcumque -a iactura. OLIV. hist. Dam. 74 p. 271,10 eadem nocte camelos . . . onera portantes, vasa videlicet argentea . . . et, quod -ius erat, sagittas defensionis amisimus. CHART. Wirt. VIII 2989 p. 237,30 (dipl. Rud. Habsb.) ne gestarum rerum veritas per -e (dispendionem B) oblivionis caliginem a futurorum notitia subducatur. **b molestus – lästig, leidig**: CHART. episc. Halb. 953 l. 51 (epist. papae a. 1258) laborem, per quem . . . ipsis nobilibus -e sollicitudinis possit occasio generari. CHART. Stir. IV 336 p. 199,7 cum inter nos . . . diu esset -a questio agitata, que sine multis nostris . . . laboribus et expensis non potuit hactenus expediri. CONST. imp. III 20 qualiter . . . oppressorum hactenus . . . -is (dissipationis E) periculis caucius caveamus (sim. CHART. episc. Hild. III 516 [dipl. Rud. Habsb.] periculis . . . dispendiis et -is periculis). *al.*

adv. *dispendiose. *1 magno pretio – teuer, für viel Geld*: CHART. Westph. II 592 (a. 1200) ecclesia . . . -e quidem nec tamen infructuose ius beneficii . . . domus . . . redemit. **2 cum (suo) incommodo, damno – zum (eigenen) Nachteil, Schaden, Verlust: SABA MALASP. chron. 2,2 p. 125,6 qui (nobilis) a popularibus civitatis eiusdem -e aliquando fuerat provocatus. 5,2 cruciatorum exercitus -e dissolvitur. 10,21 p. 364,29 rex . . . tot sumptibus -e consumptis passagio supersedere providit.**

dispendium, -i n. *script.*: *dissip.*: ACTA reg. Burgund. 120 p. 291,30. *dixp.*, *dixsp.*: CHART. Bund. 528.

1 sumptus, expensa – Aufwand, Ausgaben, Kosten: **A strictius de pecunia**: **1 in univ.**: LEX Sal. Merov. 92 qui persequi latronem coeperit, integrum sibi compositionem simul et solutionem vel, quicquid -i fuerit, revocabit. LEG. Wisig. 5,4,22 ut . . . improbitas distrahentis et -um temperari possit emitoris eqs. ANNAL. Ianuens. I p. 50,19 quod (sc. *piratarum expulsio-nem*) annuali -o decem milia marcharum argenti imperium fecisse non poterat. *al. v. et p. 763,37*. **2 solutio, pensio (multae) – Zahlung, Leistung (einer Buße)**: LEG. Wisig. 2,1,11 iudex . . . si vetitum librum . . . disrumpere . . . distulerit, predicate damnationis -o subiacebit. LEG. Burgund. const. I 47,1 quia sceleratorum atrocitas nec suppliciis hactenus neque -is ad integrum potuit submoveri. HINCM. divort. 12 p. 192,2 constitutio ponitur, quo -o, qui eandem cartam infringere temptaverit, fisco multetur. **B latius**: **1 in univ.**: NARR. itin. nav. p. 188,2 plures illorum (sc. *adversariorum*) . . . letalia exceperunt vulnera, ita ut nostri laboris -um . . . optime compensaretur. ALBERT. M. miner. 3,3,2 p. 50^b,20 ad tales . . . exarationes (sc. *gemmarum*) oportet habere instrumenta decenter aptata, quod non potest esse in partibus adamantis, nisi mollirentur sanguine hircino, et tunc esset -um et nimis sumptuosum. **2 de tempore i. q. dilatio, mora, retardatio – Verzögerung, Aufschub, Umstand**: ARNULF. SAG. invect. 4 p. 98,8 excusationum -a periculum imminens . . . excludit. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 65,16 permeata magno labore viarumque difficultatis -o . . . Bulgaria eqs. CHART. Carinth. V 120 hoc (sc. *castrum mihi*)

[Mandrin]

commissum reddere) sine more -o paratus sum effectui mancipare. *c. sensu taedii*: CHART. Turic. 941 p. 26,2 (a. 1255) testes ... sunt hii ... et alii quamplures, quorum ad presens non scribuntur nomina, ne videatur -um generari. 1505 presentibus hiis: Vol. de sancto monte ... et multis aliis, quorum nomina causa -i reticentur. *de incremento bisexti*: BEDA temp. 13,10 concurrentes septimanae dies, quae ... propter -um (gloss.: id est dispositionem *eqs.*) bisexti necessario XXVIII annis implentur. *3 de loco*: *a proprie i. q. circuitus, ambages* – *Umweg, Abschweifung*: LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 232,14 iter unius diei ... longos anfractus et longa viarum -a legendo vix triduo conficit *Boto comes*, ut ... rex ... evadere potuisset. *in imag.*: COSMAS chron. 2,26 p. 120,6 dum nostra tractamus stipendia, longe digressi sumus ab incepto opere viarum per -a. HUGO TRIMB. sols. epil. 270 ne per -a plectar ire multa ... placet, ut non omnia reserem occulta. *b translate*: *a declinatio, error* – *Abweichung, Irrweg, Irrtum*: ACTA imp. Winkel. I 425 (a. 1250?) ab illo deviationis ipsius (sc. *Petri cardinalis*) -o ad fidem ... et beneplacita nostra (sc. *Friderici imperatoris*) ... festinare (sc. *cives Auximi*). ANNAL. Otak. a. 1271 p. 187,33 per quam mutationem (sc. *librorum diversorum per annum ecclesiasticum ad matutinas exhibitorum*) -um et error circa minus officiatos generabatur. *β doli adhibitio, fraus* – *Anwendung einer List, Täuschungsmanöver*: THEOD. PALID. annal. a. 1022 p. 67,38 Wernerus ... presulem convenit mentitus ei principes omnes ... in Cononem consensisse ...; -o simili mentes singulorum principum corrumpit.

II damnum, detrimentum, iactura – *Schaden, Nachteil, Einbuße, Verlust*: *A in univ.*: LIBER diurn. 66 ut ... nullis ecclesiastica utilitas valeat summitti -is. ANNAL. Sangall. Bal. a. 778 hoc anno dominus rex Karlus perrexit in Spania et ibi -um habuit grande. CHART. Tirol. 583 p. 61,35 (a. 1208) promissurunt ... dominus decanus et dominus Conradus ... hanc locacionem ... ab omni homine impediende warentare et defendere in pena dupli dampni et -i (778 p. 212,8 sub p. ... d. ... damni, -i et interesse). CARM. Bur. 23,2,4 vide ..., ne abutaris studio suspirans ad -um lucri (i. *lucrum damnosum*). *persaepe. v. et p. 346,31*. *B defectus, vitium* – *Mangel, Fehler*: BEDA temp. rat. 38,35 magnum sibi ... inveniet calculator annui circuitus occurrisset -um (dispendium *F*; gloss.: *damnum*). 61,80 ne ... non solum inevitabile nostrae calculationis -um, sed et gravissimum catholicae fidei incurramus periculum. NOTKER. BALB. gest. 1,33 p. 45,17 cum ... ipse legislator (gloss.: id est Moyses) ex instructione divina sapientissimus de gracilitate vocis vel -o lingue tardioris causetur (cf. *Vulg. exod. 4,10*). *C periculum* – *Gefahr*: WILLIB. Bonif. 5 p. 18,14 cum ... ingens peregrinationis exegisset discrimen gurgitumque maris evasisset -um. VITA Udalr. Cell. II 47 (24) quia caecitas noctis tenebro-sae viaeque -um reversionem eius (*sacerdotis*) impediunt *eqs.* (THIETM. peregr. 8,72). *v. et p. 764,35*.

dispendo, -pendi, -pensum, -ere. *script. et form.*: -danda: p. 766,2. -dire: l. 68. -diderant: p. 766,5.

1 proprie i. q. perpendere – (*genau ab*)wiegen: MAPPAE CLAVIC. 22 mitte fistulam (sc. *auri*) in conflatorium et ita con-flas, et -ens invenies duplum (*S*; plumbum *ed.*) effectum. *2 translate*: *a distribuere, praeberere, largiri* – *ver-, aus-, zu-teilen, spenden*: TRAD. Linaelac. 120 (a. 821) commendo om-nem substantiam meam in manus Lanthperhti abbatis, ut post obitum meum illi habeat et dividat atque -at inter monasterios. CARM. var. III A 5,57 bona, quae didicit *ecclesia* per eundem (*Christum*) ... haec etiam reliquis satagit -ere gratis. 6,6,123 possit ut incensus flammis -ere lichnus. METELL. exp. Hieros. 3,1049 omnia tollebant (sc. *christiani cadaveribus*), que vivis proficiebant, ac -bant ea, quis opus esse videbant. *v. et p. 771, 25*. *b impendere, uti* – *aufwenden, verwenden (auf), ver-brauchen, ausgeben*: DIPL. Merov. I 142 p. 359,28 ut ... pars fisci nostri ipsius solidus trecentis in sacello nostro ... debiant recipere et, ubi fuerit iussum, debiant -ire. CAPIT. reg. Franc. 262,6 si aliquis ... dicat, quia ... multos dies in illius (sc. *senioris*) servitio misit et omnia, quae habuit, -it. DIPL. Conr. III. 282 p. 488,20 (spur.) liceat ... abbati ... decimas apostolica sibi auctoritate traditas in usus suarum prepositurarum -ere.

CHART. Epternac. 214 p. 360,3 hec omnia (sc. *reditus*) fideliter colligenda et sagaciter ad idem opus -anda tradidimus (sc. *ab-bas*) in manus probabilium virorum. ANNAL. Ianuens. I p. 73, 12 quibus (sc. *novis consulibus*) peccuniam rei publice ... sicuti recolligerant et -diderant, in scripto per ordinem dimi-serunt *consules*. *c alienare* – *veräußern*: CAPIT. reg. Franc. 273,34 p. 327,8 ut, qui tales homines liberos necessitate ... co-gente in servos suscipiunt, in alteras partes illos -ant et vendant. *subst. dispensa*, -ae f. *1 proprie i. q. alimentum, victus* – *Nahrung, Lebensunterhalt*: CAPIT. reg. Franc. 32,24 unus-quisque (*iudex*) II habeat de annona pastos per singulos dies ad suum servitium ...; et reliqua -a similiter in omnibus bona sit. 143,2 de -a fidelium nostrorum: *eqs.* EINH. epist. 8 de -a, quam in Aquis accepistis, nullam volo aliam retributionem nisi ami-ciciam tuam. HINCM. coll. 3 p. 117,13 talia ... requirimus, quo-rum mentionem ministeriales nostri in recipienda -a a iudicibus nostris non faciunt. p. 118,10 in exigenda -a. DIPL. Heinr. I. 56 p. 67,39 in usus et -as fratrum ... redeant *villae. al.* *2 meton. i. q. promptuarium* – *Vorrats-, Speisekammer*: ADALH. brev. Corb. 3 ad cellarium et -am portarii duo, ad domum infirmo-rum unus (sc. *esse debeant*).

**dispensabilis*, -e. *form. -alis*: l. 24. *1 usitatus, vulgaris* – *gewöhnlich, üblich*: CHART. Frising. 84 p. 86,26 (a. 1070) modius I simile et I polente, II modii -alis panis, II porcine victi-males. *2 liberalis, benignus* – *großzügig, gütig*: WOLF-HARD. Waldb. 3,3 p. 266,1 ipsa (sc. *ligatura*) ... -i Omnipot-entis augmento paullatim incipiens cumulari. *3 dispensatio-nem, iuris relaxationem patiens* – *einen Dispens, eine Er-leichterung des Gesetzes zulassend*: SUMMA dict. Saxon. 7,12 p. 242,14 Romanus pontifex ... potest in omni casu -i dispen-sare. ALBERT. M. eth. I 424 p. 360,16 quaeritur, utrum ius na-turale sit -e. *ibid. al.*

**dispensarius* (des-), -i m. *dispensator, administrator* – (*Finanz*)-*Verwalter, Vorsteher*: CHART. Bund. 710 (a. 1233) quos (*solidos imperiales*) ipse dominus Armannus debebat dare et superscriptis Landolfino et Homodeo de-o.

dispensatio (-cio), -onis f. *script.*: des-: p. 767,5. *adde* CHRON. Fred. 1 praef. p. 19,25. -nssa-: p. 767,19. -actio: CONST. Melf. 1,86 p. 260,12 (*var. l.*).

1 distributio, effusio, largitio – *das Aus-, Verteilen, Spen-de*: *a gener.*: ARBEO Corb. 6 p. 194,19 pertimescens ... ora-tionis studium ... amittere ... in responsis venientium et ac-ceptione dantium et in -e indigentium. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 309,13 ad praebendas cottidianas et omnimodas victua-lium et sumptuum necessariorum -es canonicorum, clericorum, presbiterorum. TRAD. Ratisb. 576 eo ... tenore, quo annuatim anniversaria eiusdem die recordatio eius (*fratris*) fiat elemosi-narum -e. ANNAL. Rod. a. 1126 p. 706,32 transtulit *abbas* eas (*sorores*) illuc (sc. *in novum claustrum*) sequestratas rerum et victualitatis -e. *b theol. i. q. divulgatio, praedicatio* – *Ver-breitung, Verkündigung*: BONIF. epist. 78 p. 166,12 cui -o *v e r b i* commissa est, ... cum omnibus, qui eo tacente perierint, perit (RUP. TUIT. Ioh. 6,370). *c publ., iur., canon. i. q. traditio* – *Übereignung*: DIPL. Ludow. Germ. 171 ea, quae illi (*Engilpurgae*) nepos noster amantissimus ad usufruendum ... per largitionis suae -em ... condonavit. EPIST. Teg. I 12 fruc-tuosus -bus multorum fidelium possessiones ad sancta loca tra-ditas omnium bonorum gaudet conscientia. CHART. Heinr. Leon. 59 p. 87,18 donationem promulgavit *episcopus* et omnes hanc suam ... -em subvertentes ... a fidelium communione se-gregavit. CHART. march. Misn. II 461 p. 320,24 si quae ... hanc nostre -cionis seriem in irritum revocare presumpserit *eqs.* *2 institutio, ordinatio, dispositio* – *Einrichtung, Ordnung, 'Ökonomie'*: *a gubernatio, administratio, dicio* – *Leitung, Regierung, Verwaltung, Verfügungsgewalt*: *a proprie*: STEPH. Wilfr. 30 p. 225,19 quod ... de -e, (-i *var. l.*) ecclesiae, cui ... praeeram, ... propulsus sum. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,28 non sunt tua, quae possides; -o tibi *c r e d i t a* est (REGINO chron. 868 p. 94,12. *al.*). ALFAN. premn. phys. 6,15 p. 75 naturalium (sc. *virtutum*) ... quaedam sunt sub -e (PG 40,637^B ἡγεμονίαν) virtutis dinoscibilis, ut ... passiones. CHART. Gosl. I 247 quicquid ad ius nostre -is pertinebat. AR-

[Mandrin]

NOLD. LUB. chron. 3,6 p. 148,14 quem (*imperatorem*) adierunt canonici Lubicensis submittentes se -i ipsius, rogantes, ut *eqs. saepius. providentia – Vorsehung*: HUGEB. Willib. 2 p. 89,23 cum ... in eo ... mentis ... sagacitas divinae -is moderamine pululare ceperat (EPIST. Froth. 27 de-o divina. TRAD. Frising. 547^a). *saepius. v. et p. 769,70. β meton. in allocutione vel titulo honorifico*: EPIST. Hildesh. 134,20 que ... ad eandem personam (sc. *papam*) convenient qualitativa nomina, hec sunt: sanctitas, ... christianitas, sapiencia, -o, recitudo. *b iussio, praeceptum, decretum – Anordnung, Bestimmung, Verfügung*: *α in univ.*: IULIAN. TOLET. Wamb. 30 nec ... sine -e iusti iudicii Dei eisdem (*seditionis*) accessisse (sc. *captationem*) credendum est. DIPL. Loth. I. 35 p. 114,30 ut nostris *providis* -bus participes divine retributionis mereantur *successores nostri* fieri coheredes (GERH. AUGUST. Udahr. 1,26 l. 113. *al.*). HRABAN. epist. 25 p. 435,42 omnis ordo aecclesiasticus in singulis locis iuxta eorum (*apostolorum*) -em (dispositionem V) distributus hactenus in aecclesia catholica servatur. CONST. imp. II 215,19 quasdam -ssationes insignes preterire silentio non valemus. *al. β de incarnatione Christi*: BEDA temp. rat. 8,87 Iesum ... impleta -e (gloss.: quasi fructibus) *carnis* per proprium sanguinem caelestis regni ianuas ingressurum (WALAHFR. exord. 16. *al.*). AMALAR. cod. expos. II 16,7 in quo (*libro*) refertur -o incarnationis Christi (off. 4,2,22). off. proem. 9 susceptam -em exercuit *Christus. al. c praeparatio – Vorbereitung*: RADBERT. corp. Dom. 11, 25 ob -em (dispositionem O) salutis nostrae divina sapientia ... produxit, ut *eqs. 3 (rigoris) iuris relaxatio, exceptio – (ausnahmsweise) Erleichterung des Gesetzes, Ausnahme, Dispens*: *a proprie*: *α in univ.*: IOH. VIII. epist. A 38 quod (*statutum*) necessitate barbarica et -e cogente loci et temporis, exemplo etiam maiorum protulimus. DIPL. Conr. III. 225 p. 399,10 quod firmari non debet, tolerari potest, ut de -is temperamento fructus multiplicetur in recompensationis incremento. CHRON. Reinh. a. 1226 p. 602,40 Ludewicus ... misit nuncios ad curiam Romanam pro -cione consanguinitatis inter ipsum et ducem Austrie. ALBERT. M. bon. 532 p. 278,16 -o est relaxatio iuris in opere aliqua de causa utilitatis vel necessitatis. ALBERT. STAD. chron. a. 1212 cui (*episcopo*) Otto ... subrogatur adolescens XVIII annorum diuque est pro -e circa ipsum in curia laboratum. *saepius. v. et p. 768,57. 769,36. 770,52. 771,64. β venia, remissio poenae – Begnadigung, Strafbefreiung*: RADBERT. corp. Dom. 3,25 fit ... et Christi nativitas atque omnis illa humanitatis -o magnum quoddam sacramentum. UDALSC. Egin. 2 p. 433,28 illa generali absolutionis -e per apostolicae sedis legatos ... diffusa ... etiam Augustensis episcopus a misericordia non excludatur. CHART. Zoll. II 73 p. 37,29 promittimus nos ... super dicto iuramento -em nullatenus impetrare. CHART. Raitenh. 270 p. 216,33 si ... fuerint *monachi excommunicati* bone conversationis et vite, ad gratiam -is admittas. *v. et p. 764,5. b meton. i. q. epistula dispensatoria – Dispensbrief*: SUMMA dict. Saxon. 6 p. 214,12sq. de ordine et genere litterarum: a sede apostolica dantur privilegia, ... -ciones, indulgentie ...; harum litterarum quedam sunt ... de gracia; de gracia sicut privilegia, indulgentie, -ciones et hiis similia. 7,12 p. 244,29sq. in -cionibus irregularitatum loco captionis benivolentiae poni debet aliquid de compassione et misericordia sedis apostolice, deinde narrari factum et causa sicque -cio concludi, (dispensando concludit *cod.*) *ibid. al.*

dispensativus, -a, -um. 1 *adi.*: *a largus, liberalis – großzügig, freigebig*: UFFING. Ida 1,5 quicquid ... de redivitis in matrimonio eius (*sc. mariti defuncti*) annuatim potuit adunari, per -am pauperum ministrationem in caelestes apothecas transtulit. CHART. Osn. I 404 p. 323,15 ex officio pastoralis cure ... incumbit ... providencia ... satagere ... de domus ecclesiastice -a decoracione. *copiosus, varius – reichlich, mannigfaltig*: GERH. (?) tract. II 41 flumina -e derivationis rerum cunctarum in matricem ... recurrunt. *b ad dispositionem, gubernationem, administrationem pertinens – die Einrichtung, Leitung, Verwaltung betreffend*: *α in univ.*: CHART. Rhen. inf. I 352 p. 241,13 (a. 1144) quatenus suis quibusque in causis terminandis talem plerumque -am suscipiant *ecclesiae nobis*

commissae sententiam, quae *eqs.* CHART. Mog. A II 627 p. 1025,23 ne ... quispiam temerarius attemptator huic ordinati-
oni -a aliqua presumptione violationem conetur irrogare *eqs.*
ALBERT. M. pol. 1,2^b p. 19^a,39 sic etiam faciendum est in
5 *oeconomia*, quae est scientia -a domus. *β ordinans, perspicax – ordnend, einsichtsvoll*: PETR. DAM. epist. 91 p. 12,3 cum dicit *Christus*: 'mea doctrina non est mea', non parvam mentibus caliginem generat, nisi carnem a spiritu -ae rationis ordo discernat. ALBERT. M. summ. theol. I 20,79 p. 851^a,30 hanc
10 (sc. *consequentem voluntatem*) subdividit *Iohannes Damascenus* in -am (PG 44,969^A οἰκονομική) sive eruditivam ad salutem ... et desperativam. *disponens, administrans – einrichtend, verwaltend (usu subst.: l. 17)*: ALBERT. M. eth. I 515 p. 440,8 videtur, quod prudentes non sint -i et politici. 518 p. 443,43. eth. II 6,2,10 p. 418^b,32sq. existimantur *Pericles et alii prudentes* esse bene -i, (p. 1140^b,10 οἰκονομικούς) et bene politici ...; bonum ... personale ad oeconomicum sive -um refertur *eqs. ibid. al. γ a Deo dispositus, praedestinatus – vorausbestimmt, dem göttlichen Heilsplan entsprechend*:
20 HERIG. Urm. 2,57 -am Christi cognoscere mortem Petrus promeruit. ALBERT. M. Matth. 2,13 p. 57,65 -a est ista fuga (sc. in Aegyptum), ne divinitatem ante tempus ostenderet *Dominus. c dispensabilis, iuris relaxationem patiens – einen Dispens, eine Erleichterung des Gesetzes zulassend*: ALBERT. M. sent. 4,33,27 p. 322^b,9 secundum hoc (*tempus*) erat *lex matrimonialis* -a et indultiva. 2 *subst. fem. i. q. administratio – Verwaltung*: TRACT. de divis. phil. p. 43,31 practica ... in tres subdividitur: in ethicam ...; in yconomicam, i. -am, et politicam. ALBERT. M. eth. II 1,3,1 p. 31^b,4 -a (i. *quarta virtus oeconomicae*) ...; quae haec omnia (sc. *bona*) dispensat ad nutum patrisfamilias secundum uniuscuiusque, qui de familia est, dignitatem. pol. 1,2^b p. 19^b,25 partes oeconomiae sive -ae domus.

adv. dispensative. 1 benigne, liberaliter – in gütiger, großzügiger Weise: *a gener.*: CHRON. Ottenb. p. 625,48 quatenus ... ipsis (*fratribus*) -e et liberaliter ... ecclesiam, in qua ipsi ius habent patronatus, tenendam <concederemus> (sc. *episcopos*). CHART. Osn. III 571 p. 396,35 idem ius patronatus ex gratia -e dedimus sive reddidimus abbatissae et conventui memoratis. *b theol.*: *α per distributionem, largitionem – durch Weitergabe, Spendung*: ALBERT. M. Matth. 14,19 p. 431,5 ministrorum manibus commendavit *Christus* (sc. *panem*) volens eos mereri obsequio et diligenter et statuere ecclesiam in ordinibus graduum suorum, quo unus gratiam Dei -e accipiat ab altero. *β clementer – gnädig*: RADBERT. corp. Dom. 20,57 -e satis provisum est, ut ex illo (*Christo*) interdum pascamur, quatinus per hoc cum illo ... unum corpus inveniamur. 2 *administrandi causa, ad administrandum – zur Verwaltung*: INNOC. IV. registr. B 48 ut talentum scientie tibi a Domino -e concessum in eius exercitatus obsequiis multiplicatum sibi restituas (sc. *capellanus; spectat ad Vulg. Matth. 25,15*). 3 *convenienter, apte – in zweckmäßiger, passender Weise*: FORMOS. epist. 2 (MGEpist. VII p. 368,18) ne ... ecclesia iustitiam perderet ...; -e censuimus, quatinus *eqs. (sim. GREG. IX. registr. 554 concedimus). 4 per iuris relaxationem, exceptionem – durch Dispens, ausnahmsweise*: AMALAR. off. 4,7,5 quamvis non timeret *Christus* infirmitate, sed -e (dispensatione p. *corr. A*). PETR. DAM. epist. 89 p. 553,23 quod Petrus egit compassione misericordiae, hoc Paulus arguit pro magisterio disciplinae; ille quod fecit -e ...; hoc *eqs.* ABSAL. serm. 29 p. 176^C nisi quantum in voto ultimo, quod est communis vitae, pro necessitate emergente -e toleratur. CHART. Worm. 150 p. 110,17 (epist. papae) recipiantur *moniales simoniace* in eisdem monasteriis ... -e de novo. ALBERT. M. summ. theol. II 11,65 p. 616^a,32 *Christus* ... post resurrectionem manducavit ...; tales ... comestiones -e factae sunt. *al. v. et p. 770,48. improprie – uneigentlich*: RADBERT. corp. Dom. 22,110 sicut nec hedus dicitur (sc. *peccator*) nisi -e ob mysticam significationem, ita *eqs.*
70 *dispensator*, -oris m. *script.*: diss-: EPIST. Teg. II 56. CHART. Brixin. 166 p. 177,5. -pes-: GLOSS. II 51,52 St.-S. -nssa-: p. 769,31.

1 *distributor, largitor* – *Aus-, Verteiler, Spender*: RIMB. Anscar. 35 p. 69,19 habebat . . . semper . . . sacellum cum nummis, ut, si quando egens veniret et -r elemosinae suae deesset, ipse sine mora, quid daret, haberet (*item* VITA Rimb. 14). BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,46 liberalis rerum sibi commissarum in pauperes Christi -r (*sc. Anno*). a. 1077 p. 304,48 iudex iustus, elemosinarum -r largus (*sc. Romanae urbis praefectus*). in *imag. de sacerdotibus*: ERMENR. Sval. 2 illi (*discipuli sancti Bonifatii*) in saeculo tritici Domini -es constituti semina ubique centiflua mittentes *eqs.* 2 *administrator, provisor* – *Verwalter, Versorger*: a in *univ.*: PASS. Praeieci I 4 ad sui auriculam habuit (*sc. Genesius Praeiectionum*) consiliatorem seu et pecuniam commissam pauperum efficit -em. HINCM. ord. pal. 280 alii ministeriales . . . ut ostiarius, sacellarius, -r, scapoardus. CHART. eccl. Halb. II 6 p. 299,29 si contentiones inter homines ecclesie motas -r componere non valeat, preposito terminandas ipse presentet. HIST. de exp. Frid. imp. p. 58,25 nonnunquam . . . ioco economus seu -r exercitus nuncupabatur *dux Alamanniae. persaepe. pro cognomento*: CHART. Argent. I 139 p. 115,6 (a. 1201) testes: . . . Burchardus iuvenis, Fridericus D-r. CHART. Turg. III 286 testes: . . . Ulricus dictus D-r (*item* CHART. Turic. 824 in manus D-is Ulrici). CHART. Turic. 973 p. 58,22 obsidum . . . nomina: C. dictus Clotarius . . . R. dictus D-r, cives in Diessenhoven. 1092 testes . . . H. D-r et C. senior dictus Clotar. b *rector, magister, gubernator* – *Vorsteher, Leiter, Anführer* (*de Deo*: l. 30. 33): HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,35 eum . . . quem . . . habuistis doctorem atque -em. CAPIT. reg. Franc. 227,4 p. 114,9 qui -es et pastores ecclesiarum esse debuimus. METELL. exp. Hieros. 3,669 o -r rerum, Deus omnireator. CONST. imp. II 215,19 illum (*sc. Gregorium*) habere . . . successorem Petri ac -ssatorem animarum fidelium indigne fatemur. ALBERT. M. summ. theol. I 16,63,31 p. 649^b,19 non esset bonus -r (*sc. Deus*), si *eqs.* 3 *qui exceptionem praebet, a iure dispensat* – *einer der eine Ausnahme genehmigt, vom Gesetz dispensiert*: IDUNG. PRUF. dial. 1,353 dispensatio . . . nec debet nec potest fieri nisi aut propter magnam necessitatem . . . aut propter . . . recompensationem, nec -r esse potest, qui illi precepto, quod dispensandum est, subditus est. ALBERT. M. sacram. 260 p. 170,54 materia . . . potest considerari in proportionem ad causas matrimonii vel in comparatione ad -em matrimonii. 4 *investigator* – *Erforscher*: CARM. de Cunone 36 post hec sidereus -r Phtholomeus supra walzagarum vestigandam dedit horam. **dispensatorius**, -a, -um. *script.* -ari(us): p. 770,50. 1 *adi.*: a *ad distributionem pertinens* – *zur Verteilung gehörig*: a *gener. i. q. usitatus, vulgaris* – *gewöhnlich, üblich*: DIPL. Conr. II. 106 addidit Gebhardus . . . huiusmodi ministerium illi (*Hartwico*) . . . impendere: I modium simile, alterum . . . modium polente, IIII modios -i panis. b *theol. i. q. gratificans* – *gnadenbringend, spendend*: THIOFR. flor. 3,4 l. 45 sicut de incorruptibili carne dominica in . . . sanctorum carnem incorruptionis . . . transfusa est gratia, sic de vestitura eius (*sc. Domini*) -a et mystica in omnia . . . tegmina . . . translata est virtutum affluentia. b *ad (idoneam) dispositionem, administrationem pertinens* – *die (zweckmäßige) Einrichtung, Verwaltung betreffend*: CHART. Argent. I 13 p. 9,5 (epist. papae spur. c. 1123) hanc . . . tam regis quam fratris ac coepiscopi nostri -am constitutionem . . . ratam esse confirmamus. 110 p. 91,5 ut . . . huius -e venditionis et per me (*sc. episcopum*) et praefatum advocatum facte traditionis inviolabiliter perpetuo duret auctoritas. CHART. Mog. A II 403 p. 657,22 ad . . . corroborandam hanc . . . -am per C annos locationem hanc cartam subscribi . . . precepimus (*sc. abbatissa*). officina -a, camera -a i. q. *promptuarium* – *Vorratskammer*: CHRON. Merseb. praef. p. 166,12 ubi nunc fratrum officina -a frequentatur. GESTA Trud. cont. I 10,13 p. 295,27 domus infirmorum habens fumariam . . . cameram -am, cameram privatam. c *a Deo dispositus, praedestinatus* – *vorausbestimmt, dem göttlichen Heilsplan entsprechend*: ALBERT. M. resurr. 74 p. 282,63 -us fuit labor noctis, idest per dispensationem Domini inutiliter tota nocte laboraverunt (*sc. discipuli Iesu*). d *ad iuris relaxationem pertinens* – *eine Erleichterung des Gesetzes betreffend*: a

exceptionem praebens – *einen Dispens gewährend*: PETR. DAM. epist. 40 p. 509,4 ut . . . nec pro remissione clementiae symoniaca pestis in conferendis honorum gradibus vim roboris optineret -o (-ae *var. l.*) quodam iure. BERNOLD. CONST. libell. I 5 p. 21,15 non hanc temporalem et -am sancti Gregorii tolerationem, sed generalia . . . decreta . . . iubemus observare. MANEG. ad Gebeh. 65 p. 390,20 si Gregorius aliqua temporis vel causarum -a ratione funestam legem ad omnium noticiam non distulit insinuare. IDUNG. PRUF. dial. 1,415 quod regula eius (*Benedicti*) sit -a aliarum monasticarum regularum. *al. litterae* -ae i. q. *litterae exceptionem, liberationem legis notantes* – *Dispensbrief*: FUND. Consecr. Petri p. 290,21 precipiens rex, ut littere domini pape -e super causa ducis . . . legerentur. b *extra ordinem existens* – *außerordentlich*: ARNO REICHERSB. apol. p. 67,33 minorationis (*sc. Christi*) -ae circa dicta teneamus. GERHOH. epist. 15 p. 544^A dicitis . . . Deum patrem hominis assumpti Deum et Dominum existere, et non id . . . solum de tempore -ae humilitatis, sed *eqs.* e *fictus, simulatus* – *vorgetäuscht, vorgegeben*: BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,40 illi (*sc. adversarii*) . . . fugam Saxonum veram et non -am arbitantes *eqs.* 2 *subst. masc. i. q. dispensator, administrator* – *Verwalter*: BARDO serm. p. 330,30 cuius eiusdem virginis (*i. ecclesiae*) idem ipse (*Iohannes evangelista*) -us *eqs.* **adv. dispensatorie** (-ae l. 4). 1 *lucrose, proficue* – *gewinnbringend, vorteilhaft*: RADBERT. Matth. 11,2674 talento rationis non -e usus est *homo*, ut sciret, quod ad Dei creatus esset imaginem. PETR. DAM. epist. 165 p. 213,1 ut, dum lucrum maius attenditur, bonum, quod in praesenti est, ad tempus quasi -e postponatur. ALBERT. M. summ. theol. II 8,32,1,3 p. 356^a,34 invocatio (*sc. nominis Christi*) ibi pro illo tempore in primitiva ecclesia -e fiebat, ut . . . sub invocatione nominis innotesceret Christus esse omnipotens Deus. 2 *more oeconomi* – *berechnend, auf eigenen Vorteil bedacht* (*in malam partem*): RATHER. prael. 6,2 l. 51 sunt . . . quidam, . . . qui, ut fruuntur seculo, -e serviunt Deo (*cf. Greg. M. moral. 2,9,15*). 3 *secundum Dei providentiam* – *nach dem göttlichen Heilsplan*: NOTKER. BALB. serm. 24 quosdam probandos -e reliquit *Deus* in mundo ad tempus, quosdam vero his iuste condemnatos obliviscitur in perpetuum. ALBERT. M. eccl. hier. 4 p. 113,20 'replet *Christus* nos omni sanctificatione perfectionum in se . . . -e' (PG 3,485^A οἰκονομικῶς), idest divina dispositione. 4 *per iuris relaxationem, exceptionem* – *durch Dispens, ausnahmsweise*: REGINO syn. caus. app. 2,2 p. 423,14 Gregorius papa . . . requisitus . . . ad quotam usque generationem fideles debent copulari, -e sic rescripsit: *eqs.* PETR. DAM. epist. 61 p. 208,3 consuetudo . . . ut . . . de clericorum . . . libidine propter insultationem saecularium -e (*dispensative var. l.*) conticescat ecclesia. BRUNO SIGN. Sim. 13 (MG Lib. Lit. II p. 559,31) multa . . . -e (-arie *var. l.*) in aeclesia fiunt pro temporis necessitate. ARNOLD. LUB. chron. 5,25 p. 203,4 qui (*marchio*) . . . peregrinationem non peregit, sed per domnum papam -e (*dispensatione var. l.*) eam dimisit. *saepe. v. et l. 4.* **dispensatrix**, -icis f. des-: ALDH. ad Acirc. 126 (*var. l.*). *usu attrib.*: l. 57. 59. 1 *donatrix* – *Schenkerin, Spenderin*: WOLFHARD. Waldb. 3,5 p. 268,23 sciebat . . . propinatrix nec quodam casuali more fore dilapsum *vas* nec a manu -i esse direptum. GALB. Karol. 57,43 quantam . . . reverentiam Deus ultro contulisset, cuius -is Dei gratiae, dum eam . . . possideret, penitus non est recordatus *praepositus*. 2 *quae administrat, gubernatrix* – *Verwalterin, Vorsteherin, Leiterin*: a *proprie*: ALCUIN. epist. 101 p. 148,19 saluta . . . dominam et -em domus regiae. VITA Liutb. 10 quia ut rerum suarum (*sc. domini*) fuerat custos atque fidelis -x. GUNZO epist. 13 p. 46,22 ruris magistratam, moderatricem siderum atque -em sonorum suo putat *arithmetica* magisterio parere. BERTHA Adelh. 3 p. 758,26 prudens -x constituta in magni patrisfamilias domo cepit augeri omni studio et opere bono. EPIST. Hildeg. 185 humilis -x ministrantium sancte Marie inferioris monasterii Ratisbone . . . Hildegardi. 207,3 Richardus . . . Hildegardi congregationis sancti Ruperti . . . -i . . . superne civitatis recipere consortium. b *translate i. q. instigatrix* – *Veranlasserin*: WOLFHARD. Waldb.

2,3 p. 212,3 curiositas, quae tunc eiusdem negotii (*i. inquisitionis*) -x ocluta forte exstiterat. 3 *quae iuris relaxationem, exceptionem praebet* – eine die eine Erleichterung des Gesetzes, einen Dispens gewährt: IDUNG. PRUF. dial. 1,420 quae sunt illae regulae tam austeras . . . , ut nostra regula sit illarum -x?

dispenso, -avi, -atum, -are. *script. des.:* l.15. *usu absol.:* l. 47.50.58. *adde* CHART. Heinr. Leon. 38^a p. 54,23. *struct. c. praep.:* cum: l.63.66. p.772,2.4. *al. de:* l.15. *adde* CHART. march. Misn. III 220. in *c. abl.:* LIBER diurn. 51. *super:* l. 63.66. *partic. praes. usu adi.:* l. 47. *confunditur c.:* dissipare: l.23. *dispendere:* l.25.

1 *distribuere, assignare, largiri* – aus-, ver-, zuteilen, spenden, schenken: **a** in *univ.:* **a** gener.: FORM. Senon. I 50 rogo . . . , ut . . . de res meas . . . aelemosina facere vel de-are debeas. *TRAD.* Ratisb. 7 p. 6,11 cogitavi aliquid pro remedio anime meae . . . -are ad ecclesias sanctorum (*sim.* 20 p. 25,28 ut . . . omnia -rem per loca sancta). CHART. Alsat. B 656,18 unde lanam et linum . . . foeminis operantibus -andum ad vestiendas ipsas sanctimoniales. *THIETM.* chron. 6 prol. 4 pro variis -ans (-as *cod.*, *CHRON.* Thietm.; *sc. Christus*) premia factis. *CONST.* imp. I 140,2 si . . . violator pacis a facie iudicis fugerit, res eius mobiles a iudice in populum publicentur et -entur (dissipentur *var. l.*). *saepius.* **β** *theol. de sacramentis:* WALAHFR. exord. 23 p. 502,21 ut, dum praeparatur ad -andum (dispendendum *var. l.*) corpus dominicum, rogent accepturi, quatenus *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 90 ad sacrarium venit chrisma et oleum clericis -andum; his -atis *eqs.* l. 130 corpore . . . Christi -to. *THANGM.* Bernw. 43 p. 777,32 in ecclesia . . . ipse, cuius parochia erat, misteria consecrationis fratribus -bat. *ALBERT.* M. sacram. 8,2 p. 136,82 potestas -andi sacramenta, quae committitur sacerdotibus. **b** *ex-, impendere* – aufwenden, verbrauchen, ausgeben: *CAPIT.* reg. Franc. 32,55 volumus, ut, quicquid ad nostrum opus iudices dederint . . . , in uno breve conscribi faciant, et quicquid -verint, in alio. in *imag.:* PEREGRINUS 7 viscera -at et textit aranea telas, ut sit pro precio musca laboris ei. 2 *administrare, disponere, gubernare, regere* – verwalten, ordnen, lenken, herrschen (über): **a** in *univ.:* HUGEB. Willib. 2 p. 89,8 omnia . . . prudenter de sua (*Willibaldi*) causa -are disponereque rogabant (*sc. parentes Theodredum*). CHART. Sangall. A 672 ubi (*sc. in monasterio*) . . . Bernhardus abbas iura -at. *ALFAN.* premn. phys. 2,95 p. 46 quibus (*legibus*) oporteat [hoc totum] (*i. mundum*) eam (*animam*) -are (*PG* 40,581^A διεξάγειν) . . . , dantis (*sc. creatoris*) virtutem sufficientem -are (*PG* 40,581^A διέπειν) nos. 6,13 p. 74 haec (*sc. partes animae*) . . . sunt deservientia . . . , haec vero principantia ac -antia (*PG* 40,637^A ἡγεμονικά). *HIST.* de exp. Frid. imp. p. 64,24 ut . . . -et *imperator* cum eis (*galeis*) custodiendo exercitus sui. *persaepe. v. et* p.768,30. *locut.* Deo, Domino -ante *sim.:* *WILLIB.* Bonif. 5 p. 23,27 cum . . . doctrinae lux *D o m i n o D e o* -ante claresceret (*HUGEB.* Wynneb. 11). 8 p. 45,19 Domino -ante (*HUGEB.* Wynneb. 2 p. 107, 20). *DIPL.* Ludow. Germ. 15 p. 18,26 constat nos divina -ante gratia ceteris mortalibus supereminere (*sim.* *DIPL.* Otton. I. 228 clementia). *al.* **b** *re-, conservare* – aufbewahren, lagern: *CAPIT.* reg. Franc. 128,25 p. 254,9 invenimus . . . curtem tunimo strenue munitam cum porta lapidea, et desuper solarium ad -andum. 3 *rigorem iuris relaxare, exceptionem praebere* – eine Erleichterung des Gesetzes, Dispens gewähren: **a** in *univ.:* *WIBALD.* epist. 238 p. 358,7 licet decreta sua pro temporum varietate, pro . . . rerum et personarum qualitate -are ac moderari . . . consueverit *ecclesia*. *SUMMA* dict. Saxon. 7,12 p. 242,16 cum aliquo . . . -atur super obtinendis pluribus beneficiis . . . , que dispensacio competit soli pape. CHART. Brem. 323, 14 omnis, qui . . . beneficiorum cum cura pluralitatem retinent, nisi super hoc secum -tum fuisse coram nobis . . . doceant manifeste, aut si cum eis non fuerit -tum, eligant sibi unum de . . . beneficiis retinendum et alia . . . resignent. *al. v. et* p.766,30. 767,59.769,38. **b** *indulgere, veniam dare* – begnadigen, Gnade walten lassen: CHART. Raitenh. 270 p. 216,29 (epist. papae a. 1264) cum illis (*fratribus*) . . . , qui . . . iuris ignari absolutionis beneficio non obtento receperunt ordines . . . , liceat

tibi (*sc. abbati*) de misericordia . . . , prout eorum saluti expedire videris, -are. CHART. Stir. IV 223 ut respiciens ab alto (*sc. Deus*) in die examinationis omnis carnis misericorditer mecum dignetur -are. *Mandrin*

5 **dispensatio, dispensator** *v.* dispensa-.
[dispera *v.* distempero.] [disperantia *v.* distemperantia.]
disperatio *v.* desperatio.

disperditio, -onis *f.* 1 *dissipatio* – Zerstreuung, Vertreibung: *GERHOH.* novit. 31,6 divisio et dispersio sive -o hec levitarum perversorum . . . per pontifices Romanos tandem consumetur (*spectat ad Vulg. gen. 49,7*). 2 *amissio, perditio* – Verlust, *Beraubung:* *GALB.* Karol. 77 captus est Benkin coterellus et in rota malo superinfixa ligatus; -em vitae perperussu omnium spectaculum fuit.

15 **disperdo**, -didi, -ditum, -ere. *absol.:* l.27.29. *confunditur c.:* dispendere: l.38.

1 (*funditus*) *perdere, corrumpere, disicere* – (gänzlich) zugrunde richten, zunichtemachen, vernichten (*pass. i. q. pervire, interire* – unter-, verloren-, zugrundegehen): **a** *obi. res* (*fere corporeae, incorporeae:* l. 24.31): **a** in *univ.:* *DIPL.* Karoli III. 26 firmitates de illa emptione -tae sunt (*sim.* *DIPL.* Arnulfi 131 p. 196,9 precepta . . . -ta esse noscuntur. *al.*). *HROTSV.* gest. 230 qui (*Deus*) . . . vana . . . mortalisi potis est -ere cordis. *EPIST.* Mog. 15 p. 343,23 terrenum imperium citius quia -endum (*cod.;* *dispertiendum ed.*). *CARM.* imag. 10,1,20 quisquis in hoc (*sc. vita coenobiali*) faveat, communia premia sumat, si quis -at, Maria vindice solvat. *al. v. et p.* p.794,10. *c. sensu vituperandi:* *GESTA* Camer. 1,89 p. 437,18 si laudare (*sc. ludum*) nolueris, ne -as. **β** *amittere* – verlieren: *ALFAN.* premn. phys. 2,106 p. 48 quia excisis solis digitis manuum plurimas artes -ant (*cf. PG* 40,585^A παραδόλλυσθαι) *homines*. **b** *obi. homines:* *CAPIT.* reg. Franc. 278,7 si iam inde (*sc. artis magicae*) comprobati masculi vel comprobatae feminae sunt, . . . -antur; . . . et . . . complices illorum . . . -antur. *THIETM.* chron. 8,12 ut non -atur clerus. *al.* 2 *per confusionem c.:* dispergere: **a** *obi. res i. q. dilapidare* – verschleudern: *LEG.* Lang. p. 156,1 ut ipsi (*infantes*) res suas non debeant naufragare aut -ere (*dispendere, dispergere var. l.*). *HROTSV.* gest. 186 gazas -ens *praeses* innumeros. *DIPL.* Otton. II. 24 p. 34,24 res . . . vi rapere, inaniter -ere. *DIPL.* Conr. III. 233 bona . . . -ere et dissipare. *al.* **b** *obi. homines i. q. dissipare, expellere, fugare* – zerstreuen, vertreiben: *ARBEQ* Emm. 28 de qua (*sc. violatorum templi*) dispersione comprobatur de eorum (*extorquentium*) temporali domno Lantpertho, ut nihilominus -retur (*spectat ad Vulg. I Cor. 3,17*); quam ut suae damnationis in exilio vitam finiret *eqs.* CHART. Sangall. A 619 si quis hanc cartam irritam facere voluerit, -at illum Deus de coetu sanctorum. *FLOD.* annal. a. 942 p. 84,14 rex Hugo Sarracenos de Fraxinido eorum munitione -ere conabatur. *RUP.* TUIT. Ioh. 3,379 quo (*signo*) illis (*quaerentibus*) exhibito cunctos eos de domo Patris et regno eius expelleret simulque captivos in omnes gentes -ret *Christus. al.*

disperdeo, -ii, -ire. *form.:* *fut. -iet:* l.64. *al. inf. perf. -risse:* l.59. *struct. c. praep.:* *ab:* l.59. p.773,3.6. in *c. acc.:* p.773,9sq.

1 (*funditus*) *perire, interire, evanescere* – (gänzlich) zugrunde gehen, vergehen, verlorengehen, verschwinden: **a** *subi. res:* *RADB.* Matth. 5,396 puto . . . ut tenebras a facie lucis, ita lepram a facie manus -risse. *RIMB.* Anscar. capit. 16 p. 15 quomodo . . . populis fuga dispersis omnia . . . igne -ierit. *RIMB.* Anscar. 16 p. 37,29 biblioteca . . . optime conscripta una cum pluribus aliis libris igni -iit (*sim.* *ADAM* gest. 1,21 aut praeda aut incendio). *CARM.* de mus. 34 p. 110^b si sustollitur septima vox, . . . origo . . . nominis diapason -iet. CHART. Col. I 70 p. 546,9 licet paulo post inter cetera edificia -ierit hospitale tempore, quo . . . hec civitas gravissimo incendio conflagrata non ignoratur. *saep.* **b** *subi. homines:* **a** in *univ.:* *EPIST.* var. I 33,12 ut aedificia immensa . . . omittantur, quibus fratres ultra modum fatigantur et familiae foris -eunt. *PETR.* DAM. epist. 92 p. 19,2 ut et tyrannus omnino -eat (*pereat var. l.*) et vero regi creatura se universa subternat. *EPIST.* Meginh. 28 p. 225,22 satis sibi (*sc. episcopo Bremensi*) visum fuisse causam

... differre quam vos (sc. *episcopum Babenbergensem*) differri et -ire. HONOR. AUGUST. spec. p. 922^B qui post accepta divina sacramenta perverse vivunt, a daemonibus -bunt. *saepe*. **β** *extingui* – *ausgelöscht werden*: HERIG. gest. 26 ubi (sc. in *Pannonia*) ... a Karolo magno imperatore ... penitus etiam nomine -iere *Hunni* (inde AEG. AUR. gest. 1,29 p. 25,9. *sim.* SIGEB. GEMBL. chron. a. 461 p. 310,64). **2** *dispergi, dissipari* – *ausgestreut, zerstreut werden*: RADBERT. Matth. 4,90 sine fructu ... pauca, quae gerimus, in ventum -eunt. 9,76 ne in vacuum -eat census laboris (*sim.* RUP. TUIT. trin. 18,17 l. 864 in vanum. 22,13 l. 1027 in favillis). RUP. TUIT. trin. 42,9 l. 357 nonne, quaquaversum mortuorum cineres -ierunt, omnis caro in terram, de qua sumpta est, redit?

dispergo (-par-), -rsi-, -rsum-, -ere. *script.*: -ri(o): l. 44. -rx(i): p. 774,6. adde CHRON. Ven. Alt. p. 54,23. -ssisse: l. 58. *depon.*: l. 54. *usu medial.*: l. 67,68. p. 774,15. 22,23; *refl.*: l. 71. p. 774,28; *intrans.*: p. 774,40. *partic. perf. usu adi.*: p. 774,24. 27. 47. *al.*; *subst.*: l. 23. 25. 29. 30. p. 774,30. *saepe*. *confunditur c.*: *dispartire*: l. 45. p. 774,12. *disperdere*: l. 46.

dissipare, diffundere – *verteilen, zerstreuen*: **I** *obi. res*: *A proprie vel in imag.*: **1** *strictius*: *a in univ.*: WILLIB. Bonif. 8 p. 51,18 codices ... per campi planitiem -arserunt (-erunt *var. l.*; *sc. gentiles*). DIPL. Loth. II. 9 p. 396,31 -sa colligere (COD. Lauresh. 133 [dipl. Heinr. V.]. *sim.* DIPL. Arnulfi 50 p. 72,23 [spur.] -sa recolligenda. *al.*). PS. BOETH. geom. 465 apices ita varie ceu pulverem -ere in multiplicando ... consuerunt *Pythagorici*. CHART. Turg. II 51 p. 194,18 prepositus ... cartam ipsam scissam ... -sit. ALBERT. M. div. nom. 4,55 p. 162,64 dicit ... de 'bonitate divina' ..., quod '-sa congregat'. 4,56 p. 163,45 'congregatrix -sorum' (PG 3,700^A τῶν ἐσχεδασμένων). *saepe*. **b** (*profundere, spargere* – *verströmen, verspritzen, vergießen*: WALAHFR. hort. 87 attacku ... graves leni -it *ruta* odores. RUOTG. Brun. 24 antiqua pestis non cessavit invidie suę virus per opera pii doctoris ... -ere. RUODLIEB V 117 quam (*urinam*) dum non poterit -ere *lynx*, vivere claudit. **2** *latius*: *a divulgare, dilatare* – *ver-, ausbreiten*: EINH. Karol. 19 p. 25,11 acsi ... nulla ... f a m a -sa fuisset (THIETM. chron. 1,9. THANGM. Bernw. 17 p. 766,2). HRABAN. epist. 14 p. 402,25 sanctorum patrum dicta, quae ... in pluribus exemplaribus -sa (*corr. ex -se A*) sunt. RUOTG. Brun. 46 cum ... exequie Coloniam adventarent et hoc per omnem regni ... populū fama nimis odiosa -ret. *al.* **b** *largiri, distribuere* – (*großzügig, reichlich*) *geben, austeilen*: IOH. CANAP. Adalb. A 6 p. 11,3 pauperibus ..., que habuit, large -ens (-iens, distribuens, *dispart[c]iens var. l.*) se ... Domino commendavit (B 6 -ens [*dispertens var. l.*]). cf. C 6 p. 74,4 dispensans; *spectat ad Vulg. psalm. 111,9*). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,36 quicquid ... de suis habere poterat *imperatrix* patrimoniis ..., cottidie ... studiose -erat. OTTO FRISING. gest. 1,62 p. 89,24 multa large -sa pecunia militem, quem ... poterat, collegit *rex*. ACTA civ. Kil. 165 nullus sine licentia hereditatem potest -ere suam hereditatem, cui vult. *al.* **c** *dilapidare* – *verschleudern, verschwenden*: CONC. Karol. A 56^A,48 res ecclesie ... nulli contra fas ... licet -i. BERTH. (?) annal. a. 1070 omnem aeclesiasticum thesaurum in suos ... usus ... praesumptuose -erat *electus simoniacus*. DIPL. Heinr. IV. 282 (spur.) pervenit ... ad nos quosdam patrum ... monasterii ... hereditatem ... in beneficiorum iura -ssisse. **B** *translate*: **1** *dissolvere* – *auf-lösen, zerteilen*: GLOSS. med. p. 69,15 humectat *raphanos* et -argit flegmam austeritate sua (DYNAMID. Hippocr. 2,4 phlegma). ANTIDOT. Augiens. p. 61,55q. implastrum diarsinico ... ad omnem apostomam superpositum -arget, ... carbunculos malos -argit. ALBERT. M. meteor. 1,2,6 p. 497^B,41 si ... luce-ret *ignis in sua sphaera*, tunc -argeret umbram terrae et impedi-ret, quod non veniret ad orbem lunae. *medial.*: CON-STANT. AFRIC. coit. prol. 13 ne ex aliqua parte possit *semen* diffundi et -i. 3,15 si ... ceciderit *semen* in locum non proprium, spiritus ab eo evanescit et liquor diminuitur et -itur. **2** *dividere, separare* – (*zer*)*trennen, (auf)teilen*: **a** *in univ.*: EPIST. Worm. I 52 p. 92,14 cum virtus satis magna se huc et il-luc in corpore -erit, quasi nulla sit, apparebit. ALFAN. premn. phys. 2,88 p. 44 fatentur *Manichaei* ... eam (*animam*) immor-

talem et incorpoream atque unam solam esse omnium animam, -sam (PG 40,577^A κατακεραυτωμένην) ac divisam per sin-gula corpora. 2,89 p. 45 ut aqua -sa, (PG 40,577^B ὕδωρ μεριζόμενον) iterumque collecta. *math.*: PS. BOETH. geom. 764 quod (sc. LXX) per basim -sum quinquies ipsam in se retinet. 905 summam si in XXVIII^{CCCC} -eris (-rxeris *var. l.*). **b** *sub-dividere, disponere* – *ein-, unterteilen*: WALTH. SPIR. Chris-toph. I epist. ad Haz. in sex ... libellos -sum (sc. *opus*) ... in theca reposui. II 1,172 oppositum redigens corpus numerorum in digitos ... -erat *Geometrica* articulosque. PS. BOETH. ge-om. 932 cum ... agros per actus ..., per semipedes et per pal-mos -issent (*dispartissent var. l.*) *Pythagorici*. **c** *medial. i. q. findi, (ramorum more) dividi* – *sich verzweigen*: ALBERT. M. animal. 1,410 a panniculo subtili ad cerebrum descendit *ve-na* et in ipso -itur, sicut arteriae -untur (*ex Avic.*). **3** *derivare, deducere* – *ab-, umleiten*: OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,33 tuum (sc. *Ludovici regis*) ... L vertetur in C (*i. Cyrum*), qui -sit aquas fluminis, donec pertransiret illud, qui *eqs.*

II *obi. anim.*: **A** *proprie*: **1** *in univ.*: LEX Baiuv. 4,26 de porcis -sis; si quis liberi porcos ... sonu ... -erit (-sis, *disper-erit var. l.*). EINH. Karol. 9 p. 12,18 noctis beneficio ... pro-recti ... in diversa -untur *Wascones*. WALTHARIUS 51 ad prae-dandum cuneus -itur omnis. THIETM. chron. 4,50 quoad exerci-tus undique tum -sus per internuntios colligeretur. WIPO gest. 36 imperator -so exercitu per regiones ipse ... secessit propter refrigerium. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 149,27 qui per decliva montium -si iacebant, ut ... transeuntibus temerita-tis suae preberent documenta. 2,41 multis se ad propria -entibus domicilia. VITA Meinw. 6 p. 9,9 intendens commisso gregi in collectione -sorum. *saepe*. v. et p. 772,60. 775,39. 66. **2** *de-, dispellere* – *vertreiben*: CHART. Sangall. A 727 p. 330,23 (a. 908) si e venerit, ut ... nostra congregatio ... ab eodem loco -sa fuerit et ad alium locum subtracta erit. ANNAL. Frising. a. 1098 Meginwardus episcopus obiit in IV. kal. Mai, in qua ... die prius nos (sc. *abbatem*) -sit. ANNAL. Ven. (MGScript. XIV p. 70,2) Dominicus Silvius dux ducavit annos XII et fecit bellum cum Roberto Viscardo, unde fuit -sus Petrus Ursulus. **B** *translate*: **1** *intrans. i. q. conversari* – *leben, 'wandeln'*: ANSCAR. pigm. pag. 39 Deus, concede nobis te diligere ... et sic -ere in hoc seculo, (cf. ALCUIN. officia per ferias [PL 101,514^D] despiciere hoc saeculum), ut ab auditu malo non ti-meamus in futuro. **2** *perdere, confundere* – *verderben, zunichte machen*: THIETM. chron. 8,3 destruat illos (*supplan-tatores*) adiutor noster Christus ..., nisi respiscant, et -et magna illustratione secundi adventus sui. **3** *segregare* – *spal-ten, trennen*: DIPL. Heinr. IV. 402 p. 532,19 ut ... per eum (*marchionem*) regni principes -sos in unitatem cogeremus.

adv. disperse, dispersim. **1** *sparsim, diffuse* – *ver-, zer-streut, vereinzelt*: HRABAN. cruc. D 25,17 disposui eadem (sc. *ex caelestibus odis*) verba in pagina versuum non continuatim, sed -e, et inserui angelicos cantus. AMALAR. ord. antiph. 77,1 inveni quosdam responsorios -e positos per diversa officia noc-turnalia, qui non conveniebant cum ceteris. ONULF. rhet. I 4 quae (*traductio*), cum idem verbum saepius in eadem significa-tione seu in diversis -m ponitur, orationem multo concinnio-rem reddere videtur. CHART. episc. Wirz. I 354 p. 405,21 pro quibusdam sexaginta agris divisim et -e iacentibus. *al.* *longe lateque* – *weit und breit*: CHART. Rhen. med. III 230 p. 191,5 (dipl. Heinr. VII.) ut decime, que cum hactenus -m per vineas ... dari consuevissent, nunc in exitibus vinearum ... necesse habeant *parrochiani* deportare. **2** *sine discrimine* – *aus-nahmslos*: IOH. SCOT. carm. 2,3,44 obruitur pelagi cumulis Pharaonicus hostis; armata -m Tethidis ima tegunt.

[*disperies v. *distemperies.*] ***disperio v. *disbrigo.**

disperitas v. disparitas. **1. *disperio v. despero.**

2. dispero v. disparo.

dispersio, -onis *f.* *script.* -sicio: l. 70. *dissipatio, diffusio* – *Zerstreuung*: **I** *spectat ad res*: **A** *proprie*: **1** *strictius*: THEOD. TRUD. Bav. p. 546,18 (ed. Krusch) lapidum sanctuarii in capite omnium platearum -es (*dispersiones 1; spectat ad Vulg. thren. 4,1*). BRUNUS LONG. chirurg. 1,10 p. 109^D inten-tio eius (sc. *medicaminis incarnativi*) est facere illud, quod

[Pömbacher]

colligitur de sanguine nutrimentum . . . , sed abstersio abstergit illum sanguinem, quare fit eius -o. **2** *latius*: **a divulgatio** – *Verbreitung*: VITA Maxim. Trev. II 73 undique diffuse vocat hac -o fame cives Trevericos pastoris morte remissos. **b largitio, distributio** – *Schenkung, Zuteilung*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 368,46 Constantii . . . recolenda in pauperes . . . totius patrimonii -o. SABA MALASP. chron. 1,8 p. 114,8 advocavit *Manfredus* . . . largifice -is in sortem quosdam de Sicilia. **c dilapidatio, effusio** – *Zersplitterung, Verschleuderung, Vergewundung*: CONC. Karol. A 47 p. 585,17 patriarcha precum libellos pro -e suae Aquileiensis ecclesiae obtulit, ut suae provinciae aecclias, quas barbarorum incursum a sua matrice segregaverat, . . . pacis tempore percipere mereretur ad propria. CHRON. Andag. 19 p. 52,6 de librorum -e vel distractione. GREG. CAT. chron. I p. 113,15 refert *liber* . . . veraci . . . stilo cuiuscumque abbas singulas acquisitiones, iniquas largitiones, detestabiles -es. CHART. Rhen. med. III 53 p. 55,34 cum domus hospitalis in Confluentia in iacturam et -em rerum (verum *ed.*) ire perperderemus. **al.** **B translate**: **1 excidium** – *Zerstörung*: CHRON. Ven. Alt. p. 82,3 qui (*Constantinus*) cum audivit et inquisivit -es civitatum, quas seivissima gens paganorum destruxerat. CHART. Livon. A III 399^b p. 64,2 querimonia . . . conventus super confractione aggeris novi molendini et -e piscinae eiusdem aggeris et diminutione proventus molendini. **al.** **2 frustratio** – *Vereitelung*: CHRONOGR. Corb. p. 86,10 conatus adversariorum cum congregatione sua -i patuit. **3 confusio** – *Verwirrung*: LAND. MEDIOL. hist. 1,2 p. 39,19 quot fuerant varietates gentium per -em linguarum. **4 vacillatio, inconstantia** – *Flackern, Unstetigkeit*: HILDEG. epist. 77^R, 220 inter vos (*sc. fratres*) . . . aliquid lumen lucidum et igneum, sed cum quadam vicissitudine adhuc est, lucidum . . . in bona voluntate, igneum . . . in timore Domini cum aliqua stulta . . . -e. **C meton. i. q. copia passim dispersa** – *weithin verstreute Menge*: ALBERT. AQUENS. hist. 8,21 montana . . . Bisantiis, incomputabili auro, argento inestimabili, denariorum -e . . . operta erant in . . . fuga . . . magni exercitus.

II spectat ad homines: **A proprie**: **1 in univ.**: HRABAN. disc. 2 (PL 112,1210^B) ipsi (*sc. Iudaei conversi*) a Iudaeis carnalibus civibus carnis suae persecutionem passi atque dispersi sunt, ut latius Christus per eorum -em praedicaretur. ACTA imp. Winkelm. II 1041 p. 724,12 qui (*monachi nigri*) . . . in se divisi discordiis -is proprie, desolacionis ecclesie . . . preludia prelibarant. CHART. Brand. A XX 17 p. 188,14 -i Lubucensis ecclesie canonicorum ac fluitioni sedis eiusdem consulere cupientes (*sc. episcopus*). *saepe. v. et p. 772,9.43.* **2 expressus de missione apostolorum**: EKEKH. URAUG. chron. a. 1099 p. 152,24 (epist.) cum festum de -e apostolorum a multis fidelibus celebratur (*inde ANNAL. Disib. a. 1100 p. 18,10. al.*). LAMB. LEOD. Matth. I 165 o siquis mihi forte statum . . . temporis illius referat . . . , cum fuit illa patrum -o. **3 διασπορά, status dispersionis, exsilium** – *Zustand der Zerstreuung, Verban-nung, 'Diaspora'*: UDALSC. Egin. praef. pro Christo positus in -e sancti Uodalrici . . . coenobitis. ALBERT. AQUENS. hist. 1, 12 p. 281^F adunati et a -e reversi viam iterato insistent *peregrini. al.* **B translate**: **1 afflictio** – *Heimsuchung*: RADBERT. Matth. 12,1089 ut consolarentur *discipuli* . . . post fugam et scandalum tanti pavoris et -em nimie trepidationis. HILDEG. scivias 2,5 l. 175 saepe deficiunt (*sc. homines*) in diversitate morum atque in -e adversitatum. 3,1 l. 282 cum ipsi superni angeli inviolabiles sint ulla -e iniustitiae. div. op. 1,4,88 l. 63 ne in -em desperationis decadat *homo*. **2 condemnatio** – *Verdammnis*: VITA Hildeg. Bing. I 2,5 l. 42 (CC Cont. Med. CXXVI. 1993, p. 28; c. 1182/87) quid est hoc, quod huic . . . indocte femine tot mysteria revelantur . . . ? in -em . . . vertetur. **C meton.**: **1 dispersi** – *die Versprengten*: SERMO de Const. 2,9 (MGScript. XXX p. 1021,26; a. 991) navalis exercitus . . . dispersus est undique; . . . pars quaedam -is a Lucaniae finibus rediens *eqs.* **2 segregatio, segregatio, secta** – *Sekte* (cf. Aug. *serm.* 71,37 p. 466^A): SALIMB. chron. p. 255,1 de congregatione seu potius -e illorum ribaldorum, qui se dicunt apostolos esse et non sunt (*item p. 265,37. ibid. al.*).

***dispersor, -oris m. usu attrib.**: p. 776,6.9. **1 qui dispersit**

– *einer der zerstreut*: AGOB. 3,374 qui conflictibus . . . merita hominum se putant posse invenire, habeant brachium sicut Deus, . . . et tunc poterunt . . . esse . . . superborum -es. HIST. Aret. 2 (MGScript. XXX p. 1473,5) ne episcopi antecessores . . . viderentur esse gregum suorum -es. RUP. TUIT. Ioh. 9,1919 mercenarius, qui . . . fuga sua lupo perditori, raptori et -i . . . locum facit. **2 qui nocet, perditor, eversor** – *Schädiger, Verderber, Verschwender*: DIPL. Otton. III. 340 p. 770,6 quidam abbas preluit -or monasterii, qui *eqs.* HUGO FARF. opusc. hist. 10 p. 42,12 en habes simul tres non dicam abbates, sed -es. DIPL. Heinr. III. 393 p. 546,13 (spur.) si . . . aecclia a malis christianis devastetur, solliciti esse debemus eam eripere a -bus atque ab inreligiosis . . . hominibus. CHRON. Noval. 5,21 qui (*mar-chio*) . . . coequari lupis potest violenter auferens aliena et -or alienarum opum. RUP. TUIT. Ioh. 13,1161 isti pontifices plane -es vel corruptores illi sunt, contra quos *eqs. al.*

***dispertibiliter. separabiliter, divisim** – *auf geteilte Weise, verteilt*: ARNO REICHERSB. apol. p. 165,13 quod increata et creatrix sapientia ubique sit non corporalium spatiorum distentione locis -r diffusa, sed ubique praesentiae suae veritate et virtute essentialiter ipsa tota subsistens.

dispertio (-par-, -cio), -i(v)i, -itum, -ire *vel rarius dispertior*, -itus sum, -iri. *script. des*: l. 53. *pendet per*: l. 28.31.35.61.66. *al. usu medial.*: l. 35. *adde* ALBERT. M. veget. 6,82. *al.*

1 obi. res: **a dividere, dispensare** – *auf-, aus-, zuteilen*: WILLIB. Bonif. 8 p. 51,2 qualiter . . . argentum inter se (*sc. carnifices*) invicem -artiretur (-retur *var. l.*). HINCM. annal. a. 878 p. 229,24 -tus est rex honores . . . markionis per . . . camerarium et . . . comitem. ANNAL. Ved. a. 886 p. 62,23 terram inter Francos -iit *imperator*. CONSUE. Trev. 71 per singulas commemorationes adusque anniversarium salterio per fratres -to. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,22 regiis insignibus depositis et in pauperes Christi . . . -tis vilibus usa est *imperatrix* vestimentis. ALBERT. M. animal. 15,138 cibus talis animalis (*sc. magni corporis*) depuratus a superfluitate . . . digestionis . . . -artitur per totum suum corpus. *saepe.* **b subdividere, disponere** – *ein-, unterteilen*: BEDA temp. rat. 15,25 annum totum in duo tempora, hiemis . . . et aestatis, -bant *Angli*. HRABAN. epist. 28 p. 443,23 quod (*opusculum*) . . . in viginti libros -ire decrevi. Ps. ODO CLUN. mus. p. 277^b qualiter . . . motus -antur in syllabas, cantorum iudicio et usui praetermitto. FRUTOLF. brev. 6 p. 47 quae (*tetrachorda*) ita in . . . monochordi generibus . . . distributa sunt . . . , ut non amplius quam diatessaron complexantur consonantiam . . . pro generum qualitate -tam. COMM. microl. 92 p. 139 'distributis', id est -artitis, 'regulis' secundum diversos . . . modos. *al.* **c partiri, separare** – *teilen, trennen*: ALFAN. premn. phys. 2,89 p. 45 volunt *Manichaei* . . . -iri (PG 40,577^B συμμερίζεσθαι) *animam* cum ipsis (*elementis*) in ortu corporum. FROWIN. explan. 5,1 l. 698 divisas . . . ex oculis aquas deducimus, quando peccatis singulis -tas lacrimas damus. CHART. Bund. 680 p. 165,11 medietatem tam suam quam . . . sancti Lucii eiusdem (*sc. communiter possesi*) collis in quatuor partes hinc inde de-ciens *nobilis* per transversum. *al.* *math.*: SCHOL. Boeth. mus. 3,1,221,2 si vis sextas decimas habere XVII, ita facies: -ire sedecim unitates, quae sunt in XVII, et remanet unitas. *ibid. al.* **d resolvere** – *aufheben*: GESTA Trev. 24 p. 161,22 cuius (*episcopi*) infelici tempore de his ecclesiis multa sunt ablata et res ab episcopis divisae, . . . ecclesiastica disciplina -ta (disperdita, deperdita, dispersa *var. l.*). *v. et p. 772,25.* **2 obi. homines**: **a distribuere** – *verteilen (auf)*: CASUS Petrish. 3,32 monachos suos . . . -vit *abbas* . . . per monasteria. **b dispergere, sequestrare** – *zerstreuen, entfernen*: ROD. GLAB. hist. 1,4 p. 10,7 illorum (*caesarum*) stirps . . . a . . . imperio -ta atque evacuata. MANEG. c. Wölfh. 3 p. 49,8 quorum (*philosophorum*) plures diversis errorum spiritibus devii . . . tanquam per quendam abrupta -ti contra se . . . controversas sententias . . . ediderunt.

adi. dispertitus, -a, -um. (*in partes*) *divisus, separatus* – (*in Stücke*) *geteilt, abgetrennt*: RADBERT. corp. Dom. app. 333 ne partes facere voluerim et eius (*Christi*) per singulos membra dividere concisa vel -a. Ps. GALEN. anat. 14 p. 191^D facilius est expulsio faecis in summa quam illius -artitae. RI-

CHARD. ANGL. anat. I 162 nervus odorabilis, qui -artitus tendit ad carunculas narium. ALBERT. M. animal. 1,597 quae (venae) sunt principia earum, quae ramificantur ex ipso (epate) -artitae subtus (ex Avic.). al.

adv. *dispertite. *divise, discriminatim – getrennt, geschieden*: HINCM. epist. 37^b p. 17,10 catholicus sensus non debet, quae -e dicta sunt, in sua confusione confundere.

dispertitio, -onis f. *divisio – Teilung*: RUP. TUIT. trin. 37,6 l. 264 ignis prodigium fuit, -o linguarum prodigium fuit, imo linguarum universitas in ore apostolorum (spectat ad Vulg. act. 2,3).

dispertitivus, -rtivus), -a, -um. *distributivus – einteilend, distributiv*: GLOSS. med. cod. Trev. p. 146,21 cardinales numeri I, II, III . . . ; ordinales ut primus, . . . ; -rtivi ut singuli, bini, trini (cf. Prisc. gramm. III 413,24 -a).

*dispertitorius, -a, -um. *distributivus, ad distributionem pertinens – für die Verteilung bestimmt*: VITA Desid. Cad. 16 p. 575,13 multa (sc. aedificia) . . . tam in participibus quam -is (ci. Antony; disportorii ed., disportoris 2, disportoriis 3) praesulibus (i. praesulis) thesauribus . . . praeparare studuit.

disperxi v. dispergo. dispesator v. dispensator. dispesco, -ere. *script. -pec(o): l.30. intrans.: l.39.*

1 *dividere, separare – teilen, trennen*: SISEB. carm. 23 quippe per aethram, qua citimus limes -it turbida puris, inviolata meat luna. HEIRIC. Germ. I 1,56 melius duo (sc. scire et posse) iuncta feruntur, quae si -as (gloss.: dividas), perit alterum. 5,183 innocuos si quid -it (gloss.: segregat) amicos. 6,8. ARNULF. delic. 74 alterutrum fratres urbs ut munita iuvantes (cf. Vulg. prov. 18,19); discors concordis -ere (ci. E. Voigt, dispicere ed. ex V, dispicere H) mallet amantes. 2 *dimovere – hin- und herreißen, auseinanderziehen*: VITA Gang. I 11 (MGMer. VII p. 165,4; s. IX.^{ex}/X.ⁱⁿ.) quas (amitas) gemina in diversum -bat (disposcebat [corr. ex dispiscebat], deposcebat, dispert[c]iebat, dispiciebat, respiciebat, distabat, variaverat var. l.) affectio.

adi. dispescens, -entis. *deficiens, brevior – mangelhaft, zu kurz*: VITA Galli II 1194 accidit . . . tabulae quod quatuor . . . palmorum brevior cuiusdam meta pateret, quam reliquae eqs.; machina -ens (ex -ensens corr. cod.) dum spernitur ac reprobat a cunctis operis factoribus eqs. (cf. Vulg. Matth. 21, 42). Pörnbacher

[dispeticio v. dispositio.] dispicabilis v. despicabilis.

dispiceo, dispicio v. despicio.

*dispignero (-noro), -avi, -are. dep-: l.48. 1 *de pecudibus propter damnum alicui illatum ab eo retentis i. q. pignore dato liberare – gegen ein Pfand auslösen*: EDICT. Roth. 346 si ex . . . peculio aliquid mortuum fuerit, negligentiae suae repotit, qui -are (-orare, de-are var. l.) neglexit. 2 *de pignore i. q. debito soluto recipere, reluere – nach Begleichung der Schuld zurücknehmen, auslösen*: LEX Raet. Cur. 24,4 si quicumque homo . . . in die placito . . . pignus suum non -oraverit eqs. ibid. iterum. 24,5 ille, qui . . . pignus recepit, illum caput habeat . . . , si ipse debitor suum pignus non -oraverit. 3 *de personis i. q. pignus dare recusando contemnere – durch Verweigerung einer Pfandleistung mißachten*: CHART. Ital. Ficker 401 p. 416,22 (a. 1246) si quis -oraverit vicecomitem vel suum nuncium, emendet X solidos den. Ver.

dispitio v. despicio. displaceo v. displiceo.

displacencia (-cia), -ae f. 1 *invidia, adversitas, offensio – das Mißfallen, Anstoß*: a in univ.: HUGO HONAU. (?) ignor. 36 involuntarium (sc. apparet esse) . . . , quod agitur cum afflictione et est in -a et penitudine. HELW. denar. p. 95,34 per culpam displiceo vel de -a hesito ut reus. CHART. Gosl. II 206 p. 245,1 (dipl. Rud. Habsb.) si . . . concessio aliquibus . . . displiceat, . . . in presentia nostra compareant causam huiusmodi -e precensuri. BURCH. SION. descr. 4,4 terra illa terra Kabul est appellata, quod -ciam sonat (spectat ad Vulg. III reg. 9,12sq.). b c. gen.: ALBERT. M. sacram. 53 p. 38,60 paenitentia illa non est, quae consistit in confessione, contritione . . . , sed tantum -a mal i (Iob 27,1). HUGO RIPELIN compend. 6,24 p. 223³,6 unus (dolor) est voluntatis, qui non est aliud quam peccati -a. c habere -am i. q. offendere – Anstoß erregen: ALBERT. M.

pol. 7,14 p. 733^b,35 verecundia in foeminis multam habebit -am viri. 7,14⁸ 'multam . . . habet -am (p. 133⁵,2 δυσχέρεια)', quando . . . minor masculus antiquiori nubet foeminae. 2 *improbatio, molestia – Mißbilligung, Unzufriedenheit, Verdruß*: ACTA pacis Sangerm. 1,4 producto ad imperatoris noticiam et ducis, quod fecerat <Bertholdus> . . . , in utroque -cie signa sunt visa. CONST. imp. III 93 nullo in vestris (sc. sanctissimi patris) piis precordiis -cie spiritu excitato.

displiceo, -ui, -itum, -ere. *script. et form.: dip-: l.35. -lac-: l.18.31. al. -io, -it: l.18.29.43.46. depon.: l.37. refl.: l.46sq. struct.: impers.: l.28sq. pendet de: l.34.35. partic. praes. usu adi.: l.25; subst.: l.20. adde ARBEO Corb. 20. partic. fut. usu subst.: l.26. gerundivum pro partic. praes.: l.27.33. rhythm. -licet: l.31. confunditur c. displicare: l.23.*

1 *non placere, non beneplacitum esse – mißfallen, nicht wohlgefällig sein*: a in univ.: CONC. Merov. p. 51,6 quando id agunt homines, quod Deo -acit (-it, -et var. l.; THIETM. chron. 3,6. ADAM gest. 2,68 p. 129,11. al.). ANNAL. Einh. a. 793 p. 95,1 duo valde -entia . . . adlata sunt (sc. regi). WALAHFR. carm. 26,8 inter spem dubito atque metum, -am an placeam. GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 144 criptae . . . vilitatem sibi nimis -ere (displicare M3 a. corr.) conquestus. ALFAN. premn. phys. 29,3 p. 110 hae (operationes) quidem sunt placentes operanti, hae vero -entes (PG 40,720^A φευκταί). RAHEW. flosc. 4,186 -tura placent. ACTA imp. Winkelm. II 18 intolleranda et -enda est . . . Deo et hominibus presumptio talis. persaepe. v. et l.62. impers.: FORM. Marculfi praef. l. 26 cui libet . . . aliqua exemplando, faciat . . . ; si vero -it (-et var. l.), nemo cogit invitum. RHYTHM. 147,42 si ruisse nequiter vivendo -et (-acet, dispudet var. l.), surge (sc. anima) decenter.

DIPL. Heinr. II. 321 p. 403,9 si . . . destructis ecclesiis subvenitur . . . , nulli bonorum -endum erit. THIETM. chron. 5,5 multum -ere antistiti de incepto eius (marchionis) inconvenienti. ANNAL. Plac. a. 1266 p. 517,4 de quo facto multum dip-uit domno Bosio. a. 1269 p. 535,25 taliter ordinantes Laudenses, licet -etur militibus Papie (sim. p. 537,37). al. v. et l.63. b c. *notione offensionis*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 425,21 versus ille propter violationem veritatis totus -et. 447,21 -et . . . iure vocum novitas, ubi regulariter stat antiquitatis veritas. p. 453,12 'ut' . . . -et; coniunctivus enim pendet. c c. *notione molestiae*: ELIG. praed. 1 (MGMer. IV p. 751,8) si cui forte -io, quod tam frequenter vobis predicare contendo, rogo eqs. d c. *notione paenitentiae*: HROTSV. Cal. 9,16 -et omne, quod feci, in tantum, ut . . . nulla voluptas est vivendi. e c. *notione despectus (usu refl.)*: PIRMIN. (?) scar. 27 p. 63,17 qui sibi -it (dispicit var. l.), Deo placet. GODESC. SAXO theol. 22 p. 318, 20 Domine . . . , fac nos ab hodierna die salubriter nobismetipsis -ere et tibi . . . magis ac magis proficenter . . . placere. adde: RADBERT. corp. Dom. 12,61 quatinus et nos per hoc, quia in nobis -uimus, acceptabiles in eius (Dei) unico filio simus. 2 *person. c. inf. i. q. abnuere, aspernari – ablehnen, verschmähen*: CONR. epitaph. (MGScript. XI p. 51,42; s. XIII.med.) Kartago gaudere deo (i. de eo) duce -uisti (sc. Fortuna).

subst. displicitum, -i n. *declinatio – Abneigung*: ALFAN. premn. phys. 12,2 p. 87 cuius (virtutis dinoscibilis) sunt species generaliter discretio et dispositio, placitum et -um (PG 40,660^B ἀποφυγῆ).

1. *displicina, -ae f. (disciplina et displicere) fere i. q. disciplina displicens – etwa: ungeliebter Unterricht (in lusu verborum): HUGO TRIMB. registr. 666 amodo non dicitur a 'disco' disciplina, sed plus a 'displiceo' quasi -a (disciplina var. l.), quippe cum displiceat, ut discantur mores.

2. *displicina v. disciplina.*

displico, -ui, -atum, -are. *explicare – entfalten, -rollen*: 1 *proprie*: a in univ.: AGNELL. lib. pont. 120 p. 356,40 ille (scriba) . . . surrexit -uitque (sc. epistulam) et ait: 'eqs.' b *pandere, extendere – ausbreiten, -spannen*: VITA Norb. II add. 1,5 sericum . . . basilicam . . . circumvolans tandem se ad summa templi prope laquearia -tum continuit. in imag.: HRABAN. univ. 22,9,3 p. 264^C ante oculos nostros per verba doctorum exponendo -atur caelum. c *retorquere, laxare –*

aufdrehen, dehnen: WOLFARD. Waldb. 2,5 stauulus ... ante se, in quo pendeat, funiculo ... se dimisit inferius. **d** *dissipare* – *zerteilen, verschleichen*: v. p.763,57. **2** *translate*: **a** *expedire* – *frei machen*: LAMB. LEOD. Matth. I 281 ocia ... sui semper pietas fugit, et quem -uit pietas, vacat officio pietatis. **b** *perlegere* – *durchlesen*: EPIST. Ratisb. 10 p. 324,21 si ... aliquam Dei mentionem haberent *laici*, -rent canones, decreta pontificum inspicerent. cf. *deplico*.

displodo, -plosi, -plosum, -ere. *script.* dip-: l. 15.33. **1** *proprie*: **a** *pandere, porrigere* – *ausbreiten, ausstrecken*: WILH. CLUS. Bened. 17 p. 206^a,15 doloris anxietate turbatus hos ad celum -sis manibus ferebat *pater* eiulatus: 'eqs.' **b** *frangere, discutere* – *zerschlagen, zerschmettern*: EGBERT. fec. rat. 1,1286 deicit *Deus* fulmine monstrum (sc. *avem glut-tonem*): gutture -so (disploso *cod.*) vacuē patuere lacune. **2** *translate*: **a** *detegere, patefacere* – *enthüllen, aufdecken*: MEGINFR. Emm. 8 p. 978^A invida pars ... tale pugnandi genus invenit, ubi ... infamia sacri ordinis in ecclesiae scandalum foret -enda. **b** *repellere, opprimere* – *zurück-, niederschlagen*: GOZEC. epist. 8 ut ... cavillantium invectione -sa dissolutum sit, quicquid ... in me arcus livoris ... iaculatus est. **c** *metr. i. q. elidere* – *ausstoßen, elidieren*: ALDH. ad Acirc. 9 p. 80,20 Arator subdiaconus primo versu terminalem genetivi sillabam -it (-sit *var. l.*).

adi. displosus, -a, -um. **1** *auctus, inflatus* – *erweitert, aufgebläht*: HUGO TRIMB. sols. epil. 28 que (*miracula*) ... fuerant verbosa multisque superfluis ambagibus -a. **2** *effrenatus* – *entfesselt*: FROUM. carm. 19,39 -o sonitu volucrum te (sc. *nepotem*) ligula garrat. **3** *dissolutus, debilis* – *entkräftet, geschwächt*: TRANSL. Germ. 18 (MGScript. XV p. 9,30; s. IX.) Manualdus ita totus paralyti -us efficitur, quatinus illi sermo atque pedum ... negaretur incessus. *claudus* – *lahm*: LOCALIS 341 sunt absurda tria: dip-a (-a *var. l.*) pedissequa, princeps histrio vel scurra, sic religio simulata.

***displodio**, -onis *f. solutio* – (*Auf-*)*Lösung*: AUDRAD. carm. 1,340 nunc audi, frater, quae sit -o nodi.

dispnia v. dyspnoea. **dispnioicus** *sim. v. dyspnoicus*.

despoliatio v. despoliatio. **despolio** v. despolio.

disponatus v. despumo. **dispondeo** v. despondeo.

dispondeus, -i *m. script.*: dip-: l.46. -dius: l.43. *t. t. metr. i. q. spondeus duplex* – *Doppelspondeus*: BONIF. (?) metr. 21 partimur ... in aequo hos: spondeum -l -, ... -um (-ium *var. l.*) – -l – -. WALAHFR. (?) metr. f. 169^f -us: 'nos maiestas inretitos erumnosis'. REMIG. ALTISS. mus. 522,18 'in dissimiles', id est valde similes, ut -i (spondei *var. l.*). 525,7 'maior' spondeus, id est -us (dip- *var. l.*). ANON. mus. plan. Coussemaker p. 491^b -us quasi duo spondei. *al.*

disponicus v. dyspnoicus.

dispono, -posui, -positum, -ere. *script. et form.*: des-: CHART. Ticin. 196 p. 34,2. dip-: p.784,24. diss-: p.783,64. *adde* COD. Karol. 10 p. 503,39. *indic.*: *praes.* -ent: p.782,52. *imperf.* -ibat: DIPL. Merov. I 136 p. 346,2. *perf.* -ssui: EPIST. Teg. II 256. *usu absol.*: p.780,60.781,33.43.44.70.784,48. *al.*; *medial.*: p.780,6.8.12.13.45.782,40; *refl.*: p.780,66.782,27.784,34.35; *intrans.*: p.781,57.782,8.10.13.783,125sq.784,22. *al. struct. notabiliores*: c. gen. gerundii: p.782,53. *c. dat.*: p.780,50.781,31.40.57. saepius. *c. abl.*: p.780,6. *c. praep.*: ex: p.782,64. cum: p.783,19. inter: p.780,18.783,11.784,15.42. in c. abl. (pro de): p.782,18. *partic. praes. usu adi.*: p.781,62.64. *al. partic. perf. usu adi.*: p.782,30.783,59.784,54.64sq. *al.*; *subst.*: p.780,8.785,11.16. *al. gerundivum usu subst.*: p.780,57. *confunditur* c. deponere: p.782,31.784,63.

I *proprie*: **A** (*huc illuc*) *dissipare, dispergere* – (*hier und da*) *austeilen, aus-, verstreuen*: WALAHFR. hort. 14 stercora plenis ... in arenti -ere pulvere qualis. GLOSS. IV 337,63 St.-S. -it vuiriphit. II 694,76 -unt ceruurfur. **B** (*ordinate*) *ponere, collocare* – *anordnen, (geordnet) auf-, hinstellen, (hin-, aus)legen*: **1** *de hominibus*: **a** *milit.*: IULIAN. TOLET. Wamb. 16 p. 515,15 qui (*princeps tyrannidis*) ... nostrorum acies -tas vidit. EINH. Karol. 9 -tis per ... confinium loca praesidiis. POETA SAXO 2,307 populos ... produxit rex ad ... castra ... ternis in partibus omnes -ens. THIETM. chron. 2,9

rex ... collegit ... octo ... legiones, quas adversum hostes -tas consolatur. *al.* *adde*: WALTH. SPIR. Christoph. I 25 -tis ... tribus in ordinem sagittariis, qui in eum (*Christophorum*) iacula mitterent. **b** *usu communi*: **a** -tus *i. q. positus, stans* – *befindlich, stehend (in imag.)*: WALTH. SPIR. Christoph. II

prae. 84 qui (*patronus*) me -to florenti rure scholarum ... dociles instruxerat annos. ALFAN. premn. phys. 18,8 p. 98 in secundo ordine virtutum -to (sc. *homini*; PG 40,680^B τεταγμένω) per ... naturales, sed non necessarias (sc. *delectationes*) incedendum. **β** *medial. i. q. considerare, recumbere* – *sich (hin-)setzen, -legen*: SIGEW. Mein. 23 cum ad ignem expedito animo -ta fuisset *ancilla Dei*. ALBERT. M. animal. 10,45 quando ... in latere -itur *mulier*, vix contingit, quin in latius gutturis semen proiciatur. **γ** *transponere, mittere* – *versetzen, schicken*: HEINR. TEG. Quir. I 5 p. 252,4 sevit Mars, rubet Thetis, turbatur Neptunus, in Tartara Pluto animas barbarorum -it. **c.** *notione transformationis*: GERB. epist. math. I 8 p. 39,15 patre meo ... inter intelligibilia -to, (*i. mortuo*) tanto curarum pondere affectus sum, ut eqs. **2** *de rebus*: **a** *corporeis*: **a** *in univ.*: GERB. geom. 3,2 digitus est ... mensura continens quatuor hordei grana, in longitudinem scilicet continuatum -ta. THANGM. Bernw. 8 -tis per gyrum turribus. THEOPH. sched. 2,17 p. 48,7 -ens varietates vestimentorum nota uniuscuiusque colorem in suo loco. ALBERT. M. div. nom. 4,59 p. 167,23sq. corpora caelestia non -untur per calidum ... -untur autem per lumen. *de insidiis sim.*: HRABAN. hom. I 11 p. 24^D an putatis illum ieiunare, fratres, qui primo diluculo ... surgens ... -it retia, canes producit silvasque perlustrat? WIPO gest. 37 p. 57,21 ibi (sc. *Ravennae*) -tis obsidionibus et insidiis adversus Mediolanenses eqs. EPIST. Hildesh. 114 ex insidiis ubique per curias nostras -tis. *al.* **β** *compingere* – *zusammensetzen*: THEOPH. sched. 1,28 p. 26,16 his (sc. *partibus molendini*) ita -tis (compositis V) mittatur aurum ... in molendinum. **b** *incorporeis*: **a** *in univ.*: HRABAN. epist. 18 p. 423,26 ea, quae explanata ab eis (*patribus*) inveni ... in ordinem -ui. SCHOL. enchir. 1,222 quinas ... descriptiunculas linealiter -amus. HROTSV. Sap. 3,20 quando quantilibet numeri digestim -untur eqs. GUIDO ARET. prol. antiph. 43 cum quanto studio neumae -antur (-entur, -untur, ponantur *var. l.*) eqs. RUD. TRUD. (?) mus. 2,26 p. 97 ordine -tis subpingo castra figuris. EPIST. Hildesh. 134,3 'grammatica' ... docet ... certas dictiones certa propositionis lege -ere. *al.* **β** *dirigere, definire* – *ausrichten, festlegen*: RUD. TRUD. (?) mus. 2,26 p. 96 autentus primus intra D d spatiaur, ... F f autenti -it itinera triti. **γ** *medial. i. q. tendi* – *sich erstrecken*: HERM. AUGIENS. mus. p. 36,38 Ypodorius -itur ab A in a, mediatu et finitur D. *ibid. al.*

II *translate*: **A** *ordinare, instituire, gerere, peragere* – *ordnen, regeln, einrichten, fügen, durchführen*: **1** *in univ.*: **a** *subi. homines*: COD. Karol. 58 p. 584,17 causis ... ecclesiae -ere. ANNAL. regni Franc. a. 780 ad -endam Saxoniā. CAPIT. reg. Franc. 248 p. 174,14 his ... -tis atque peractis (HROTSV. gest. 202. *al.*). POETA SAXO 3,539 rebus ... cunctis -tis (WIDUK. gest. 3,75 p. 152,1. *al.*). DIPL. Heinr. I. 20 p. 56,11 domum ... ordinaliter -ere (BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 313,45. *al.*). DIPL. Otton. I. 322 pro -endis regni negotiis (OTTO FRISING. gest. 2,10. *al.*). BRUNO MAGD. bell. 31 p. 34,14 cuncta -enda. *persaepe*. **b** *subi. Deus, Christus sim.*: RADBERT. corp. Dom. 3,62 ne, quod -uit *Deus*, immutetur. GODESC. SAXO theol. 23 p. 329,14 satis congruenter divinitus -tum ... est, quod eqs. RIMB. Anscar. 5 Deo -ente (DIPL. Otton. III. 146. *al.*). LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 94,12 divina -ente gratia. DIPL. Arnulfi 58^A p. 84^a,36 -ente Christo. DIPL. Heinr. I. 32 Henricus divina -ente clementia rex. *saepe. v. et* p.785,15. **c** *subi. res incorporeae (usu refl.)*: HEINR. OSTH. inst. (Quell. WestfGesch. I. 1857. p. 5,19; s. XIII^{med.}) cum ... ista, que iam incepta erant, ... competenter et prospere ... se -rent eqs. **2** *c. colore quodam*: **a** *componere, digerere* – *anlegen, aufbauen, aufsetzen*: MAPPAE CLAVIC. 101 quibus mensuris oporteat edificia -ere. THEOPH. sched. 3,73 ita -itur opus, ut campi parvuli sint. 3,81 p. 144,22 secundum quod auditu discernit (sc. *constructor organi*), -at vocem. MIRAC. Adalb. Wirz. 13 p. 145^a,16 secus hanc (*ecclesiam*) ... viculus non grandis

[Wellhausen]

-itur. STATUT. ord. Teut. p. 113,6 fratres ... semper -ant hospicia sic, ut ipsi exterius iacentes intra se positos equos ... valeant custodire. *al. de libris, scriptis sim.*: HRABAN. epist. 5 p. 390,5 -ui ... per ipsos libros duos ordines capitulorum. CAPIT. reg. Franc. 282 p. 361,43 de ... causis ... capitula habebat *imperator* -ta. HROTSV. lib. 2 praef. 2,11 quem (*libellum*) tali intentione -ui. ANSELM. BIS. rhet. 6 p. 178,3 quam (*orationem*) -endo ita ... verisimiliter excogitavimus, ut *eqs.* EPIST. Hildesh. 8 testamentum suum non recte -it, qui ... non facit Christum suę substantię coheredem (*item* CHART. Bund. 672. CHART. Raitenh. 367 p. 294,20). *al. b conficere - zubereiten, herstellen*: COMPOS. Luc. 8 25 compositionem dau fira, (*leg. δ'αὐ φῶρα*) et -e exinde, quod voluer<is>. *c regere, moderari, gubernare - lenken, leiten, führen*: RIMB. Anscar. 42 p. 77,22 commissorum sibi actus et vitam -bat. ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 49,17 ut ... facilius ... regni gubernacula -ret rex. ALFAN. premn. phys. 25,13 p. 143 irrationabilia animalium non a se ipsis, sed a naturae regula -untur (*PG 40,704^A κανονί-ζεται*). 28,20 p. 138 omnia ... instrumenta trium principum -entium (*PG 40,713^B τῶν διοικουσῶν*) animal propter se ipsa facta sunt. BRUNO MAGD. bell. 56 ille (*Othelricus*) ... regis ... mentem pro suo velle -bat. *al. d regnare, imperare, dominari - regieren, beherrschen, herrschen (über)*: CONC. Karol. A 50^D,59 cuicumque ... committitur *regnum*, ita illud ... -ere et gubernare procuret, quatenus *eqs.* ANNAL. Fuld. II a. 869 p. 69,26 Karolus ... regnum Hlotharii invasit et secundum libitum suum -uit. POETA SAXO 5,650 unus ... omnem (*sc. Italiam*) subiecit victor, -uit dominus. OTTO SANBLAS. chron. 23 p. 33,12 quomodo civitates, quas in gratiam receperat, -ret *imperator*. CONST. Melf. 1,86 quibus (*sollicitudinibus*) ordinata dispositione -ere regno nostro satagimus. *al. absol.*: CHART. Turic. 887 p. 347,31 (*a. 1254*) acta sunt hec Embriaci ... Heinrico ... rege in Alemannia -ente. *e administrare - verwalten*: CAPIT. reg. Franc. 92,2 monasteria ... volumus, ut secundum regulam -antur et vivant. HINCM. ord. pal. 276 post eos (*sc. notarios et scribas*) ... palatium per hos ministros -batur: *eqs.* DIPL. Karoli III. 72 ut ... rectores ... cappellam secundum ... utilitatem ... ecclesiae regant et -ent. DIPL. Zwent. 18 ut cuncta monasteria ... pontifici ... liceat ... tranquilla gubernatione -ere. CARM. Bur. 33,6,1 caute -e (*sc. sacerdos*) domui. *saepe. absol.*: DIPL. Karoli III. 186 p. 312,26 (*spur.*) abbatiam ... presidibus ... ecclesiae ad possidendum et -endum et dominandum subiugamus. DIPL. Otton. I. 245^b p. 353,3 ut abbates ... ad communem utilitatem fratrum sua -ant providentia absque alicuius contradictione. *al. f sedare, dirimere - beilegen, schlichten*: HRABAN. epist. 36 p. 471,41 melius est laborare episcopum in doctrina verbi Dei ... quam in -endis et definiendis civilibus questionibus ... vacare. DIPL. Arnulfi 62 p. 92,11 liceat ... episcopo ... suas ... ecclesias iuste corrigere et eorum causas ... ordinare atque -ere. *compensare - ausgleichen, aufwiegen*: TRAD. Frising. 738 (*a. 853*) episcopus hoc ... iniustum factum misericorditer -ens prestitit ... Engilberto unam colonicam. *g curare, providere - versorgen, sorgen (für)*: ALTFR. Liutg. 1,21 Liudgerus ... -ta turba discipulorum duos ex eis secum assumens ... perrexit Romam. HROTSV. gest. 26 quibus (*sc. Henrico et Mathildae*) deitas dederat tres ... natos iam tunc felici -endo pie genti. *h ornare - herrichten, ausstatten (mit)*: CHART. Argent. add. 26 p. 22,33 (*a. 1224/28*) minister ... mensam -at panibus, caseis et ovis. *i afficere, praeparare, aptum reddere - einwirken (auf), beeinflussen, bereiten, geeignet machen*: ALBERT. M. sacram. 1 p. 1,39sq. dispositio -ens est in subiecto, quod -it *eqs.* 2 p. 2,37 sacramentum non tollit peccatum, sed -it ad abolitionem eius *eqs.* 3 p. 3,23 si ... dicitur *c a u s a* -ens, aut est dispositio ut necessitas aut *eqs.* (*5 p. 4,38. al.*) praedicam. 5,2 p. 247^a,12sq. affectiones ... dicuntur sive dispositiones, quando subiectum ... est affectum vel -tum ... et potentia ... continue -itur ad aliud. p. 247^b,41 habitum habentes -ti sunt peius vel melius ad ea, quae habent habitum. 5,3 p. 248^b,36 quod operationes, quae -unt, non sint continuae. *saepe. v. et p. p. 789,39. 43. k apparare - planen, vorbereiten*: THANGM. Bernw. 16 archiepiscopus accersitur, quo ordinante cuncta ad dedicatio-

nem pertinentia -untur. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 311,33 qui (*legatus apostolicus*) ad regem Heinricum ... pro ... -endo colloquio ... advenerat. p. 312,8 rex uterque expeditionem in alterutrum non minimo studio et apparatu -bant. ANNAL. Altah. a. 1044 p. 35,5 caesar ... iter suum ad illa loca -uit, quam occultissime potuit. *al. intrans. i. q. consulere - Maßnahmen, Vorbereitungen treffen*: OTTO FRISING. chron. 7,20 p. 339,1 princeps victor de reditu -it. CARM. Bur. 61,13,2 si <in> (*ci. Antony; cf. notam ed.*) nos (*sc. amantes*), Discordia, tuo more -is, mutabo ... primordia mee professionis. *l consultare, consilium habere - beraten, verhandeln*: CONC. Karol. B I 31,2 p. 306,9 cum inter cetera ecclesiastica negotia de ... dispositione monasterii ... -remus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 292,46 perplura ... tractare et -ere cum principibus suis proposuerat rex. ANNAL. Altah. a. 1045 p. 39,8 Langobardorum conventum habuit rex et cum eis de ... regni ordinatione -uit. DIPL. Conr. III. 184 p. 333,21 ut ... in rebus ... regni cum eis (*legatis*) familiariter tractare ac -ere non abnuatis (*sc. papa*). YSENGRIMUS 2,464 -tum nobis hoc super ire iube. *al. m de liberare, considerare - überlegen, erwägen*: CAPIT. reg. Franc. 91,10 postea habemus -ere cum Dei adiutorio, qualiter melius previderimus. THIETM. chron. 8,14 -uit *imperator Heinricus* in alta mente sua, qualiter *eqs. refl. i. q. denuo se consulere, rationem mutare - sich neu beraten, es sich anders überlegen*: ACTA civ. Wism. A 734 (*c. 1260/70*) si ... devergo ad debilitatem et paupertatem, super ipsam hereditatem me -am.

B in animo habere, intendere, velle, cogitare - beabsichtigen, vorhaben, wollen, gedenken: 1 *in univ.*: BEDA hist. eccl. 5,9 p. 298,4 ipse (*Ecgerctus*) ... temptavit *i* ter -tum (*depositum var. l.*) cum fratribus ... incipere (*THANGM. Bernw. 41 p. 776,6. al.*). LEX Sal. Pipp. 16,4 qui (*homo*) aliubi migrare -it. CAND. FULD. Eigil. II 14,103 illum ... diem pater ... in omni laetitia ... -it habendum. RIMB. Anscar. 7 p. 28,14 utrum ille in proposita voluntate -ret perseverare. POETA SAXO 5,614 ipse (*Carolus*) ... Danorum contra regem ... ultima -ens bella ... agere *eqs.* RAGIMB. epist. 6 p. 529,24 quamvis ego -am citius ab officio scholarum cessare. *persaepe. medial. i. q. converti - sich hinwenden (zu), einstellen (auf)*: CONST. imp. II 228 (*a. 1240*) -untur in dissensiones et discidia nationes. 2 *c. colore quodam*: *a studere, augere, promovere - betreiben, fördern, voranbringen*: RIMB. Anscar. 34 p. 66,11 ut ... suae legationis causam numquam antea tractare et -ere omiserit, quousque ... exalavit spiritum vitae. BRUNO MAGD. bell. 18 p. 24,29 rex universale damnum -bat et ad hoc quaelibet impedimenta repellebat. OTTO FRISING. chron. 7,15 p. 329,23 non solum occulta consilia, sed et publica contra eum (*imperatorum*) machinamenta -untur. EPIST. Hildesh. 108 sacerdotes tenentur ... ecclesiarum suarum commoda -ere et promovere. 50 *b discernere, consilium capere - beschließen*: CHRON. Fred. 4,89 Erchynoldus et Flaochadus ... hunc gradus honorem ... -ent habere feliciter. ANNAL. regni Franc. a. 791 p. 88,2 consilio peracto Francorum, Saxonum, Frisonum ... -uerunt ... iter peragendi. WALAHFR. Wett. 12 componere carmen -ui (*decrevi R*). FORM. Salisb. I 60 p. 453,3 nos ... habemus -tum orationis causa ... Romam pergere. WIDUK. gest. 2,3 p. 69,12 Bolizlav ... utroque exercitui occurrere -uit. CHRON. Thietm. 4,35 comes ... mente -uit, ut monasterialem vitam subiret. *persaepe.*

C statuere, constituere, edicere, praecipere, iubere - festsetzen, bestimmen, verfügen, vorschreiben, befehlen: 1 *de rebus*: *a in univ.*: *a subi. homines (Deus: l. 66.70)*: AU-RELIIUS 22 p. 726,13 quos (*leves cibos*) dandos ... -imus. CAND. FULD. Eigil. II 16,12 sub tempore -to (22,4). DIPL. Loth. I. 68 p. 182,30 quicquid ex eisdem rebus ... -ere ... voluerint *ministri*. RIMB. Anscar. 26 p. 57,2 si Dominus meus ita -uerit *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 281,7 ad -tum locum (*THANGM. Bernw. 22 p. 769,24*). DIPL. Arnulfi 143 p. 219,14 sicut ipse (*Karolus*) in suo privilegio antiquitus -uit. EPIST. Hildesh. 137 (*epist. papae*) ecclesie ... Deus te (*sc. archiepiscopum*) preesse nobis -uit. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 443,3 pro censu -to. *persaepe. β subi. res incorporeae*: TRAD. Frising. 1411^a p. 269,3 (*a. 1024/31*) -ente episcopi Egilberti condicione abbas

monasterii . . . predium tradidit. ALFAN. premn. phys. 1,82 p. 20 a natura est -tum (PG 40,529^B τέτακται) irrationale servire rationali. 39,15 p. 127 ut potestatem habeat *gens* agere, quae lex -it (PG 40,765^B νομοθετεῖ). DIPL. Heinr. IV. 156 nobis causa nostri regni <-ente ad> urbem Leuchorum advenientibus. **b c** colore quodam: **a** pacisci, condicere - vereinbaren, verabreden: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 288,45 ipse (papa) . . . ad locum et tempus, quae condixerant (sc. papa et principes) ad invicem, . . . pervenit et illic, iuxta quod -uerant, itineris sui ductores . . . expectavit. CHART. cell. Paulin. 29 p. 38,22 quatinus quoddam concambium inter se (sc. nobiles viros) -tum . . . confirmare vellemus (sc. archiepiscopus). **β** intrins. i. q. uti, fructum capere (ex) - verfügen (über), Nutzen ziehen (aus): DIPL. Conr. III. 76 p. 136,2 de suo tercio, quod . . . sibi provenierit, . . . qualiter voluerit, ad advocatus. CHART. Heinr. Leon. 112 p. 169,31 ut . . . bona . . . monasterium . . . possideat tamquam sua cum omni iure . . . -ens et ordinans de ipsis. CHART. Brixin. 144 p. 152,25 quod dominus Willelmus et sua uxor habeant potestatem -endi cum illis C marci. CHART. Bund. 1028 quod solus . . . ecclesie prepositus . . . de bonis . . . communibus . . . pro sui -uerit arbitrii libertate. **al** **γ** impingere - auferlegen, verhängen: CAPIT. reg. Franc. 33,32 ut, quis . . . propinquum suum occiderit, statim se ad penitentia sibi compositam sumit et ita, ut episcopus eius sibi -at. 33,33. GODESC. SAXO conf. p. 72,13 morientur (sc. homines reprobi) in tormenta sibi debita meritoque . . . -ta. CONC. Karol. B II 31^A,9 p. 357,24 ne . . . nostram offensam incurrant presbyteri ac . . . dignam harmiscaram a nobis -tam sustineant. **δ** introducere - einführen: DIPL. Ludow. Germ. 56 habeant (sc. episcopus eiusque successores) . . . plenam . . . potestatem . . . super decimas secundum canonicam iussionem -endas. HINCM. coll. 3 p. 120,10 -tae sunt a provinciarum . . . rectoribus . . . convenientes consuetudines. RIMB. Anscar. 21 ipse (Karolus) eam (cellam) a servitio, quod pater suus -uerat, amovit. **al** **ε** perpetrare, ratum facere - durchsetzen, verbindlich machen: CONC. Karol. B I 11,54 ut titulos cardinales in urbibus constitutos episcopi . . . sine retractatione ordinent et -ant (-ent var. l.). CAPIT. reg. Franc. 270^E,7 donec plenitudinem capitulorum . . . observandam . . . per regnum nostrum . . . -amus. **2 de hominibus**: **a** designare, denominare - einsetzen, ernennen: WALAHFR. Wett. 61 discipulus dudum -itur (gloss.: i. e. ordinatur) ipse magister. CONC. Karol. B I 6,5 per loca . . . monastica eiusdem ordinis provisos necesse erit -ere. DIPL. Otton. III. 237 p. 655,13 abbatie advocatibus concedimus, ut sub se quosdam -ere liceat, qui eqs. ADEMAR. hist. 3,56 l. 71 Odilo abbatem Rainaldum -uit defuncto . . . Alduino abbate. **b** arcessere, venire iubere - bestellen, kommen lassen: HINCM. ord. pal. 402 quando toti et quando nulli . . . tempore congruo per denominata loca venandi causa . . . -rentur. **c** instruere - anweisen, beauftragen: CARM. de Lamb. 1,162 te, pater, audi vi nocte hac -ere quandam, ut crucis ad stabulum pergat dimittere culpam. 1,170 pater . . . coepit . . . quosdam -ere fratres, ut . . . ipsum (Landbertum) rogent ad ovile reverti. **responso afficere** - bescheiden: ANNAL. Bert. a. 831 p. 4,21 multae . . . legationes Sclavorum ad eum (imperatorem) venientes audita, -tae et absolutae sunt.

D assignare, attribuere, in usum dare - zuweisen, zuteilen, zur Verfügung stellen: **1 in univ.**: WETT. Gall. 38 quos (fratres) . . . praepeti gressu ad -ta lecta remisit timor. RIMB. Anscar. 35 p. 69,3 ad quem (hospitalem pauperum) decimas de nonnullis villis -uit. THIETM. chron. 2,22 -ta singulis quibusque (sc. confratribus) parrochia speciali. VITA Heinr. IV. 1 p. 10,31 per curtes suas usquequaque stipendia pauperibus -uerat. CHART. Brixin. 166 p. 177,35 diss-uit . . . Marquardus duas libras veronen. de quadam curia . . . in usus fratrum. **al** **c** notatione condendi: TRANSL. Mod. 1 factum est, ut . . . in oppido . . . coenobium ordini monachico . . . -rent (sc. comes eiusque coniux). **2 c** colore quodam: **a** transferre, tradere, legare, (hereditate) relinquere - übertragen, übereignen, vermachen, vererben: TRAD. Frising. 320 p. 274,12 (a. 814) aliquid ad sancta Dei loca -ere procuravi. TRAD. Lunaclac. 56 quicquid in . . . locis nostris fuit possessio . . . , de nostro iure in vestram

(sc. abbatis) dominationem -uimus (sim. 76. 89). DIPL. Heinr. II. 3 ut . . . abbatia -atur et deferatur ad usum canonicorum. CHART. Lux. II 35 p. 47,1 feodum . . . filio meo Henrico habere -ui. CHART. Col. II 148 p. 151,4 Godescalcus de omnibus, que pater . . . et mater eius . . . possident, exceptis quinque marci sibi supradispositis (sic) . . . effestucavit. saepe. **b** distribuere, largiri - verteilen, verschenken: CONC. Karol. A 39^B,9 providendum est his, quae . . . castimoniae se dicaverint . . . , ut res suas . . . ita sapienter . . . deliberent atque -ant (-ent var. l.), ut eqs. HROTSV. Gall. I 6 prudenter possessa -is (sc. Gallicanus) nec expers fies aeternae retributionis. Pafn. 5,1 res familiares iuxta velle meum -ui (sc. Thais). **c** dividere - aufteilen: CONC. Karol. B I 41,15 p. 427,1 Deus . . . suum regnum . . . inter pontificalem auctoritatem et regiam potestatem gubernandum -uit. **d** suppeditare, subministrare, comparare - bereitstellen, besorgen, beschaffen: CONC. Karol. B I 47,9 subsidia . . . illorum (monachorum) . . . dominorum providentia exquirantur et -antur. GERH. AUGUST. Udalr. 1,5 l. 39 quorum (pauperum) . . . mansiunculas et totas procuraciones ipse . . . cottidie caute -uit (1,21 l. 44). OTTO FRISING. gest. 2,16 princeps . . . consules tamquam viae duces futuros et de ydoneis tabernaculorum locis -tuos secum retinuit. **parare** - bereiten: ALDH. ad Acirc. 76,5 furibus invisit, vastant qui farris acervos, insidiis . . . -o (dip- var. l.; sc. muriceps) scandala mortis. **e** praeberere, praestare, impertire - bieten, gewähren, widmen: TRAD. Frising. 435^A (a. 820) aliquam clementiam seu iuvamen . . . -ere. WALAHFR. carm. 6,37 o proreta, pio studium -e labori. 71,11 non vos (sc. rex) ex vobis -ere tanta potestis, sed . . . est . . . Dei mirabile donum. CONC. Karol. B II 12 p. 130,3 novit (sc. sacra sedes) . . . instituta dilectionis -ere ac demonstrare. CHART. Advoc. 105 p. 53,41 ipsi (marchioni) amicitiam vel iustitiam -emus. **refl. i. q.** se dicare - sich hingeben, widmen: LIBER diurn. 46 p. 35,15 ut aliorum in se sollicitudinem . . . suscipiat et in eorum sese custodia vigilanter -at sacerdos. **CONST.** imp. III 76 p. 64,5 (a. 1274) me totaliter -ui et . . . paratus semper inveniri cupio, ut illa (sc. ecclesiae beneplacita) efficacius valeam promovere. **f** destinare - vorsehen: DIPL. Karoli III. 118 p. 188,3 quemadmodum ordinate et ad quod -te sunt praenominatae res, ita futuris temporibus inconulse . . . permaneat. **g** annumerare, inserere - hinzuzählen, einordnen: LIUTG. Greg. 13 p. 77,36 inter virtutes maximas opus elemosinarum ab ipso Domino . . . ordinatum est ac -tum.

E explicare, explanare - darlegen, ausbreiten: **1 describere, disserere** - darstellen, ausführen: ARBEO Corb. 30 qui (Ermbertus) . . . cuncta viri Dei dicta -ens eqs. (v. notam ed.). Emm. 31 si de his locis et eorum miraculis ordinaliter -ere debemus. HUGEB. Willib. praef. p. 87,28 quod bene non verim ego multos vestrorum multo melius . . . -ere edissereque posse. WALAHFR. Wett. 539 decus excellens veris -ere verbis. ALFAN. premn. phys. 14,2 p. 91 multoties . . . tacentes rationem totam -imus (PG 40,668^A διεξερχόμεθα) eamque postea in somnis dicimus. -tus i. q. praedictus, memoratus - (vorher) genannt, erwähnt: DIPL. Otton. I. 31 res quoque prediorum loci -ti . . . simili potiantur libertatis potestate. **2 patefacere, investigare, cognoscere** - aufdecken, erforschen, erkennen: ALFAN. premn. phys. 1,91 p. 23 creaturae iubet homo, daemonibus imperat, existentium naturam -it (PG 40,533^B ἐρευνᾷ). 3,15 p. 54 in somnis operatur anima -ens (PG 40,597^A θεοπίζουσιν) futurum et intelligibilibus appropinquans.

F per confusionem c. deponere i. q. degradare - entheben, absetzen: CONC. Karol. A 14 p. 86,11 cum . . . in vestrae (sc. papae) . . . almitatis potestate sit sive eos (presbyteros vel diaconos) ordinandi sive, ut vobis placuerit, -endi.

adi. dispositus, -a, -um. **1 ordinatus**, (ordinate) institutus - geordnet, (auf geordnete Weise) eingerichtet: **a in univ.**: GLOSS. IV 317,14 St.-S. -issima d<omo>, ordinatissima kere-thenotostemo. **al** CHART. Welt. 25 p. 135,29 assignabunt (sc. Chunradus et Fridericus) nobis curiam cum molendino, ambo bene -a in edificis competentibus. **usu subst.**: p. 785,16. **b constans** - gleich-, regelmäßig: HROTSV. prim. 221 undique . . . per gyrum . . . ordine -o cernuntur lumina plura. **c constitutus** - beschaffen: ALFAN. premn. phys. 18,28 p. 103

qui (*iudex*) sapiens est et secundum naturam -us (PG 40,685^C διακείμενος). BURCH. STON. descr. 12,2 canne mellis ... sunt ... plene quadam porosa substantia, que est -a sicut illud, quod ... invenitur in virgis sambuce. **d determinatus, destinatus** (*ad*) – *festgelegt, ausgerichtet (auf)*: ALBERT. M. sent. 2,19,3 p. 332^A,47sq. in primo statu liberum arbitrium non erat -um ad peccatum, sed erat -um ... ad non peccandum. cael. 1,4,6 p. 90, 18 quae (*potentia*) ... aliquo modo est -a ..., illa non potest esse una duorum oppositorum. *tendens, vergens (ad)* – *ver-anlagt, neigend (zu)*: MAURUS phleb. p. 24^A talis (*sc. sanguis unctuosus*) solet apparere in leprosis et ad lepram -is. **e consultus, (bene) consideratus** – *planvoll, wohlüberlegt*: HERIG. gest. 2 p. 166,20 -issima dispensatione ... praesignans *Deus*, quod hominem ... quadrifaria esset soliditate perfecturus. LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p. 246,10 disponuntur haec -issima dispositione dispositoris -orum. THIOFR. Liutw. 6 p. 20,23 -issima provisione provisio omnibus. **2 promptus, paratus** – *entschlossen, bereit*: EUPOLEMIUS 1,637 nunc ... adducam committere plurima ... prelia -um (*sc. Nomum*). **3 statutus, ratus** – *verfügt, verbrieft*: DIPL. Heinr. I. 42 p. 76,31 ut, si -a iura villarum per aliquem sint usurpata, digne correctionis culpam ab illo exigit *abbas*. **4 conveniens, congruens** – *zukommend, angemessen*: ALFAN. premn. phys. 1,27 p. 10 ad divinam et Deo dilectam vitam pervenit *homo* hominique principaliter -am.

subst. dispositum, -i n. **1 consilium, propositum, decretum** – *Absicht, Plan, Vorhaben, Beschluß*: **a in univ.**: **a gener.**: IULIAN. TOLET. Wamb. 10 p. 510,18 prosperari sibi videbat *princeps* per incrementa dierum et -um belli et victoriam proeliandi. 16 p. 515,16 recognosco ... omne hoc -um pugnae ab aemulo meo procedere. CHART. Eberb. 54 (a. 1206) eo tempore, quo iter devotionis ad sanctum Iacobum peragere in -o habui. **β iur. i. q. inductio animi** – *Vorsatz*: LEG. Wisig. 6,43 p. 265,4 si non ex priori -o, sed subito exorta lite ... aliquo casu id (*sc. laesionem hominis*) convicerit se nolente perpetratum fuisse. 6,5,7 cum ... convictum fuerit, quia id (*sc. percussio hominis*) -um (-o *var. l.*) malitiae aut nocendi voluntate commissum non fuit (6,5,12 p. 276^A,5). 6,5,16 qui ex suo -o vel male voluntatis adsensum tale nefas (*i. homicidium*) committit. **b providentia** – *Vorsehung*: RATHER. prael. 5,28 Dei te totum subdens voluntati et -o vitam ipsam dare ... paratus ... illius dicentis utere voce: '*eqs.*' **c (prae)cautio** – *Vorsicht, Vorkehrung*: EPIST. Hann. 32 mementote (*sc. rex*) ..., ne ... regale privilegium ... infringatur; quod certe exemplo gravissimum erit, nisi ex -o provideatur. **2 edictum, praeceptum, iussum** – *Anordnung, Befehl, Geheiß*: CONC. Merov. p. 170,19 illi ..., qui contra -um ... antiquorum patrum et regum venire temptaverint, ... anathematis ultione plectantur. LIBER diurn. 103 cuius (*patrimonii*) exactionem per nostrum -um fecisse dinosceris. LEO III. epist. 9 p. 101,31 quas (*mansas*) per vestrum (*sc. Karoli*) -um Herminis fidelis vester nobis reconsignavit. DIPL. Otton. I. 400 p. 545,16 in contra ... meum iudicatum vel -i (*v. notam ed.*).

adv. disposite (-e: l. 66). *ordinate, secundum ordinem* – *auf geordnete Weise, nach der Ordnung*: **1 in univ.**: VITA Ansb. 16 (MGMer. V p. 630,12) ubi (*sc. in conviviiis*) cum ordinate et -e omnes (*sc. cives*) fecisset discumbere. **2 constanter** – *gleich-, regelmäßig*: HRABAN. cruc. 1,8 p. 181^A quibus (*signis zodiaci*) septem planetae circulos suos ordinate et -e pergunt. **3 consulte, (bene) considerate** – *planvoll, wohlüberlegt*: WALAHFR. Gall. 2,10 p. 319,19 habitacula monachorum usibus congrua -e construens ... sancti statum loci utilitatis diversis aptavit. ANNAL. Quedl. a. 999 p. 75,33 his ... ibi (*sc. in conventu episcoporum*) -issime ordinatis oviculas ... revisit *Mechtild*. **via et ratione** – *methodisch*: ROD. GLAB. hist. 3,29 p. 144,25 homini -e ostendunt *litterae divinae*, super que sit constitutus aut sub quibus positus. **4 probe, decenter** – *ordentlich, anständig*: HILDEG. scivias 3,4 l. 237 ipsi (*sc. patriarchae et prophetae*) in diebus suis -e et ordinate in ostensa sibi iustitia quiescebant.

disponoicus v. dysponoicus. **disponsio** *sim. v. desp.*

***disporistos** v. dysporistos.

disporto, -are. *auferre* – (*ver*)*bringen, verschleppen*: BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,35 qui (*rex*) ... in diversa praesidia et in custodiaria illos (*sc. Saxones*) -ari eosque pariter captivari ... praeceperat. cf. *deporto*.

[disportorius v. *dispertorius.]

dispositio (-cio), -onis *f. script.*: -oitio: p. 787,20. -ortio: Ps. ALBERT. M. alch. p. 38,11. -otio: p. 788,5. *adde* HINCM. coll. 2 p. 105,15 (*var. l.*). -osio: p. 787,31. 50. 789,16. dispeticio: p. 788,37. confunditur c. depositio: l. 40.46. p. 788,8. 789,71.

I proprie i. q. (ordinata) positio, collocatio, series – *Anordnung, Aufstellung, Reihen-, Rangfolge*: **A in univ.**: HRABAN. epist. 1 ille ... facile rectitudinem in eo (*opere*) servare poterit, qui ... litterarum -em in eis (*lineis*) diligentius custodit. AMALAR. off. 3,7,4 potest ... simpliciter intellegi -o cereorum. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 180,7 compositio esset causarum constituentium commixtio, -o commixtorum ordinata habitudo. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,15 vis (*sc. legatus Romanus*) cognoscere ... tabernaculorum -em? ALBERT. M. sacram. 216 p. 141,25 quae (*dona*) recipiunt angeli in -e hierarchica. summ. theol. I 15,62 p. 635^A,26 -o duorum positio est vel diversorum ordo. *saepe*. *adde*: GEBER. summ. 46 p. 416 -o ... eius (*destillationis*), que per filtrum fit, est, ut ponatur distillandus in concam lapideam liquor. **B c. colore quodam**: **1 gener. i. q. positura, situs** – *Stellung, Lage, Haltung*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 184,11 quod ... falco inveniatur stans super manum ea -e, qua convenit. p. 200,29. GLOSS. Roger. I A 4,9 p. 715,13 patiens ... mandibulam ... agit huc et illuc, donec dentes inferiores superioribus adequantur et mole habeant suam propriam -em. ALBERT. M. animal. 7,95 infirmitas (*sc. avium*) ... situm turbat alarum neque diu permittit alas in una remanere -e. *al.* **2 mus.**: **a ambitus (tonorum)** – (*Ton*-)Umfang, 'Ambitus' (*de re v. H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil*. 121967. p. 34): MUS. ENCHIR. 8,9 primam -em (positionem *var. l.*) cum cecineris, poteris dinoscere *eqs.* HUCBALD. mus. 13 priusquam sonorum -o ex ordine demonstretur. HERM. AUGIENS. mus. p. 52,15 ut ... in diapenticae -is iure duae voces inveniuntur ..., quae *eqs.* GUIDO AUGENS. mus. 363 de cantu ... primum attendere debes, cuius nature in -e (depositione *P a. corr.*) sua sit ..., et sic cognita -e non te latebit, cuius sit manerie cantus. 427 numerum et quantitatem -um, per quas omnis cantus habet discurrere, ... investigavimus. *persaepe*. **b distantia (determinata), intervallum** – (*vorgegebener*) Abstand, Intervall: GUIDO AUGENS. mus. 594 quicunque modus sub initiali sui 'seculorum' habet semitonium, semiditoni, qui vero tonum, toni -e (depositione *ed. Coussemaker II p. 179^b*) punctatur.

II meton.: **A ordo, gradus, classis** – *Stand, Rang, Klasse*: CAPIT. reg. Franc. 179,4 de -e et officio presbyterorum, qualis esse ... debeat vita praesulis *eqs.* EPIST. Mog. 15 p. 341,30 nunc sacerdotum sancta -o ... ultimo abiectissime ponitur loco. ALBERT. M. cael. hier. 1 p. 14,23 sacramenta ... repraesentant ... -em participantium, et sic est ordo. 8 p. 131,21 'per primam -em (PG 3,240^B διακοσμήσεως) hierarchicam', idest per angelos primae hierarchiae. eccl. hier. 3 p. 59,39 cum -e ecclesiastica', idest toto clero. 5 p. 124,49 'symbola', quantum ad telas, -es', idest ordines, quantum ad mystas. *al.* **B copia (disposita), chorus** – (*geordnete*) Menge, Schar: LAMB. TUIT. Herib. 2,5 p. 216,15 aspectu tuo super stellarum -em praesentaris (*sc. Hieronymus*) mihi (*sc. fratri*) honorabilis. ΕΚΚΕΗ. URAUG. Hieros. 13,1 vidimus ... duces cum suis ... super omnem stellarum -em speciosius castris ab universis ... principibus pacem ... consequentes. VITA Salomae 9 videtis (*sc. sorores*) ... lunarem ... globum, astrorum choros et -e fulgentium in perpetuas eternitates. **C fabrica, structura** – *Bau(werk), Konstruktion*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 102,5 illud ..., quod fundamenti vice subiacet in omni -e, ... est necessarium, ut sine eius prescriptione nichil sequentis fabrice constare possit. **D pars, regio** – *Teil, Bereich*: MAPPAE CLAVIC. 11 assabis in *superiore* -e fornacis ..., quarta autem die transfer ampullam in inferiorem -em fornacis (COMPOS. Matr. 7,4). HINCM. ord. pal. 228 in prima ... -e regis palatium ... ita or-

[Wellhausen]

dinatum erat: *eqs.* NARR. itin. nav. p. 184,27 ubicumque ... tales -es sunt civitatis in terra illa ... talia habent nomina. E *apparatus, ornatus* – *Ausrüstung, Ausstattung*: ALBERT. M. eccl. hier. 3 p. 60,31 'alii ...', scilicet diaconi, 'discreti ... ministratoria -e (PG 3,425^C διακομήσεως)', idest ad ministrandum vel divisi vestibibus sacris ab aliis, ... 'proponunt sacrum panem'.

III *translate*: A *ordinatio, institutio* – *Ordnung, Einrichtung*: 1 *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 166,3 in his (*xenodochiis*) ... quae ... iustae rationis -e caruerunt, volumus, ut *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 12 lectio ... legebatur ad mensam secundum -em sacerdotis. GODESC. SAXO theol. 6 p. 179,26 quod ab ipso facta sit totius boni -o, qui creavit cuncta de nihilo. HERIG. gest. 2 p. 166,19 mundum praediffinita -e quadripartitis elementis constantem quatuor quoque plagarum quadravit *Deus*. ALBERT. M. summ. theol. I 15,62 p. 636^A,24 -o in ordine creationis mundi est post creationem in opere distinctionis et ornatus. *persaepe. v. et p. 781,31. 782,12. 785,16. inductio* – *Herbeiführung*: CONST. Melf. E 2 p. 458,17 ad -em (-otionem, dispensationem *var. l.*) ... tranquilli status hereditarii regni nostri. 2 *c. colore quodam*: a *compositio, digestio* – *Aufbau, Gliederung*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 110,9 intrinseca quidem habitu in commixtionis proportionem, extrinseca vero absolutio in figure -e. 2 p. 150,21 quam instituti partem -is ratio deinceps investigandum prebet. METELL. exp. Hieros. 3^{tit} p. 36 -o urbis Antiochenae et pugna contra paganos. *al. v. et p. 739,50. b descriptio* – *Plan(ung), Entwurf*: MAPPAE CLAVIC. 101^{capit} de -e fabrice. NOTKER. BALB. gest. 1, 28 basilicam ... fabricare propria -e molitus *Karolus*. 1,30 p. 41,14 quae (*mansiones*) ita circa palatium peritissimi Karoli eius -e (-sione, -em *var. l.*) constructae sunt, ut *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 213,8 sepe ... monuimus, ut Tycinensis pons secundum antiquam -em restauraretur. CONR. MUR. summ. p. 26,8 prudens ... architectus non procedit inconsulte ad actum operandi nisi prehabita -e archetipa et mentali. *al. c peractio* – *Durchführung*: LAMB. HERSF. annal. a. 1054 p. 66,12 ad quem (*archiepiscopum*) propter primatum Mogontinae sedis consecratio regis et caetera negotiorum regni -o potissimum pertinebat. d *moderatio, gubernatio* – *Führung, Leitung*: CONC. KAROL. B I 11,59 cuius (*episcopi*) -e et auctoritate de cetero vita et conversatio eieci (*sc. monachi*) ... ordinari debet atque decerni. 48 p. 493,27 ut ... Badilonis tempore sub eius -e atque potestate ... Domino famulantes consistent. II 3^A,5 quatinus ad ... -em ... abbatum suorum revertantur *lascivi clerici* et sub disciplina eorum maneant. HINCM. ord. pal. 271 apocrisiarius ... omnem clerum palatii sub cura et -e sua regebat. *e administratio, regimen, imperium* – *Verwaltung, Regierung, Herrschaft*: HINCM. ord. pal. 18 ut ... -em domus regiae in sacro palatio ... demonstrum. GERH. AUGUST. Udalt. 1,23 episcopus cautam -em (-sionem *var. l.*) ... adimplere. DIPL. HEINR. II. 235 quod ad ius -is nostrae pertinere videbatur. WIPO gest. 4 p. 24,13 in -e curiali ... quos ... officarios ordinaret *rex eqs.* DIPL. Loth. III. 70 qui (*Galterus*) domus suae (*episcopi*) regimen et -em ... violenter sibi usurpavit. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,7 in civitatum ... -e ... antiquorum ... Romanorum imitantur *Longobardi* sollertiam. CHART. BABENB. 124 p. 160,32 (spur.) ex quo principatus ... nobis (*sc. duci*) -cio cessisset. *saepe. v. et p. 790,49. f de Deo i. q. praedestinatio, providentia* – *Fügung, Vorsehung*: WETT. Gall. 29 p. 273,33 quod haud secus credo *divina* -e actum, nisi ut *eqs.* (VITA Liutb. 34. *saepius*). HRABAN. epist. 25 p. 435,40 spiritus sancti -e agente. CAND. FULD. Eigil. I 4 ut hoc negotium ... Dei -i commendare starent (*sc. congregatio*). DIPL. ARNULFI 103 p. 150^A,37 cum -e *super na* in regnum patrum nostrorum ... sublimati fuisset (*CHART. BABENB. 28 p. 41,12. 51 p. 67,21*). ANSELM. BIS. rhet. 2,8 p. 155,18 eternam -em diabolica arte remitti quandoque ... damnamus. DIPL. CONR. III. 36 p. 59,13 ad honorem conditoris nostri, cuius -cione ... gubernamur. *saepe. g dicio, dominum, potestas, arbitrium* – *Macht, Verfügung(srecht), Entscheidung(sbefugnis), Ermessen*: DIPL. KAROLI M. 263 p. 383,17 (spur. c. 835/40) semper in illius (*ecclesiae*) ... *potestate* et -e ac voluntate ... consistat

monasteriolum (DIPL. OTTON. I. 338 p. 461,33. *al.*). CONC. KAROL. B I 13 p. 145,9 religiosi viri ... litteras expetierunt ... rerum suarum *liberam* -em ... confirmantes (DIPL. LUDOW. II. 66. *al.*). HINCM. coll. 1 p. 78,13 cum consilio et -e (-otione *L. a. corr.*) ... episcopi. CHART. BUND. 357 p. 267,28 episcopum ... commississe eam (*ecclesiam*) in -em (devotionem *var. l.*) et obedientiam ... abatis. CONST. Melf. 3,26 consanguinei ... ipsas (*puellas*) pro ipsorum -e (depositione *var. l.*) maritantes. *persaepe. deliberatio, ratio* – *Überlegung, Vernunft*: LEG. Wisig. 2,1,4 per quem (*intellegendi vigorem*) ... subdita membra vel -o regeret vel providentia ordinaret. CHART. SIL. D II 28 (a. 1233) quia ... queque rationali sensu carentia scientiam ... non habeant ... humane -is arbitria subeundi. h *?consultatio, examinatio* – *?Beratung, Untersuchung*: THEOD. AMORB. Mart. 18 iusserunt *excubitores* inferi eum (*Martinum*) in solarium -is (ex ANAST. BIBL. coll. [PL 129,595^A] expositionis), ut esset ibi, quatenus prospiceret imperator per cancellos reclini sui ea, quae futura erant fieri. 19 statuerunt *excubitores* ... virum in medio solarii -is in praesentia totius senatus.

B *intentio, inceptum* – *Absicht, Vorhaben*: IULIAN. TOLET. Wamb. 16 p. 515,17 in suis ... eum (*aemulum*) -bus recognosco. GERB. epist. 58 qui actus vel -o regia in praesenti sit dubitatio, legati Henrici ... patefecerunt. ALFAN. premn. phys. 1, 79 p. 20 non recipienda -e (PG 40,529^A ὑποθέσεως) proposita pro verborum prolixitate ad breviam ... perveniendum. STATUT. ord. Teut. p. 98,9 si quandoque de aliqua -cione utili nota fuerit questio. CHART. Hamb. 535 si qui intra spacium ... edificaverint, iura ... obtineant civitatis ... ne ipsorum -o vel edificatio impedimentum faciat veteri molendino. *al.*

C *statutum, decretum, praeceptum, iussum* – *Verfügung, Bestimmung, Vorschrift, Befehl*: 1 *in univ.* (de ipsa charta: l.33): LIBER diurn. 65 in qua preceptionis nostrae ... -e subteripsimus. CONC. KAROL. B II 22 p. 200,30 cur ... hominum audacia ... semet contra omnipotentis -es et ordinationes extollit? CHART. archiep. Magd. 450 cum honor et utilitas in -e (dispeccatione *cod., ed.*) nostra accurreret. CHART. TIROL. notar. I 887 Levcarda ... rerum suarum ... talem fecit -cionem sic dicens: *eqs.* CHART. Mulh. Thur. 99 p. 30,23 ut ... apud posteros huius facti -cio rata permaneat et illesa. CHART. civ. Hild. 324 testamenta seu -es ultime voluntatis. *persaepe. ius* – *Satzung, Regelung*: CHART. Rhen. med. II 138 p. 181,4 (a. 1194) per quas (*vias*) ex antiquo ... viarum -e in curribus et equis minare poterant *rustici*. 2 *c. colore quodam*: a *condicio, clausula* – *Bedingung, Klausel*: TRAD. CORB. 234 (a. 826/876) tradidit Bunico in Ungrotum, quidquid ... habuit, hac -e, ut, si quid postea acquirere posset, simul in hac traditione esset. CHART. Ioh. Halb. 3 p. 3,35 ego Gerburga ... abbatissa ... ecclesiae sancti Iohannis donavi IIII mansos ..., tali videlicet -e, ut *eqs.* b *assignatio* – *Zuweisung, Übereignung*: DIPL. LUDOW. Inf. 53 p. 179,22 ut ... res, sicuti ... per nostram traditionem et -em ipsis monasteriis collatae sunt, ad ipsa aeternaliter possidendae pertineant.

D *qualitas, natura* – *Beschaffenheit, (natürliche) Gegebenheit*: 1 *in univ.*: a *gener.*: RADBERT. corp. Dom. 3,30 mysterium Grecum est, eo quod secretam et reconditam in se habeat -em (dispensationem, expositionem *var. l.*). HIST. de exp. Frid. imp. p. 115,15 quod (*castellum*) ... firmissimum et naturaliter -e munitissimum fuit. BURCH. URSB. chron. p. 64,25 de -e ... terre sancte et situ civitatis Iherosolimitane omittimus interponere. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 87,30 in aliis ... -bus loci ... semper impedimentum dimittitur a tergo iactantis. BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^C quae (*vulnera*) aeris iam -o mutaverit. *facultas, ingenium* – *Fähigkeit, Begabung*: HELM. chron. prol. p. 1,21 alii (*sc. scriptores*) ... consistentes in suae -is meta auxerunt et ipsi de simplicitate sua arcana scripturarum. b *natur., philos., theol. i. q. destinatio, indoles, proprietates* – *Veranlagung, Anlage, Eigenschaft*: ALFAN. premn. phys. 2,23 p. 29 similes efficimur parentibus ... passionibus, moribus ac -bus (PG 40,545^A διαθέσεις). CIRCA INSTANS p. 1a^r compositionis medicinarum ... causa extitit ... membrorum contraria -o. ALBERT. M. incarn. 47 p. 222,50 passibilitas

[Wellhausen]

... in Adam ... -em habuit ad nullo modo tristandum *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 106,19 que (*aves*) si habuerint simul cum predictis -bus pennas ... strictas *eqs.* ALBERT. M. sent. 2,19,3 p. 332^b,3 in primo statu non erat -o potentiae moriendi. veget. 1,130 'nisi ...' corrumpatur pars et 'amittat' n a t u r a l e s '-es' (animal. quaest. 9,18 p. 210,77. *al.*). *persaepe*. 2 c. colore quodam: a status, constitutio – Zustand, Verfassung: a gener.: CONC. Karol. A 19^G,12 ut reclusi non fiant, nisi quos ante episcopus ... atque abbas comprobaverint, et secundum eorum -em in reclusionis loco ingrediantur. DIPL. Karoli III. 138 p. 222,28 omnia ... sub immunitate ..., sicut in praeceptis praedecessorum nostrorum ... continetur, tali -e permaneant. TRANS. Godeh. 1 p. 643,4 aperto sarcophago ... quam spiritalem -em corporis ipsius (*Godehardi*) prospiceret *eqs.* CONST. Melf. 3,48 ut nulli ... liceat in aquis ... linum ... ponere, ne ex eo ... aeris -o (-sio *var. l.*) corrumpatur. *aspectus* – das Aussehen: WILBR. peregr. 1,27,12 qui (*Franci*) omni sua -e informes et paupere habitu incedentes plurimum luxurie deserviunt. *β natur., medic., philos., theol.*: AESCULAPIUS 23 p. 38,16 coeliacorum -i ventris solutio fit ... per corruptelam ciborum. ALBERT. M. incarn. 14 p. 184,67 expediens gratia usum virtutis per remotionem -is contrariae in organis motivis (57 p. 233,38sq. *al.*). BRUNUS LONG. chirurg. 1, 18 p. 116^G oportet, ut scias -em pori, qui restauravit os. ALBERT. M. animal. 13,86 in medio (*sc. ventre*) mutatur *cibus* ex una -e ad aliam. metaph. 5,2,4 p. 240,87 motus caeli ... in diversas -es agens materiam. GEBER. summ. 14 p. 302 evanuit (*sc. arsenicum*) relicto corpore in priori sua -e. *al.* *β modus, species* – Form, Art: ALBERT. M. veget. 1,49 'quare plantae sunt in -e una' sexus et non animalia. eth. II 2,2,8 p. 188^a,31 tribus ... -bus existentibus in qualibet malitia et passione *eqs.* metaph. 9,3,2^{capit.} de modis et -bus, quae conveniunt actui. *c animi motus, affectus* – Gemütsbewegung, Affekt: ALBERT. M. veget. 1,14 in virtute '... -es' delectationis et tristitiae 'non accidunt nisi cum sensu'. *d affectio, praeparatio, aptitudo* – Einwirkung, Beeinflussung, Vorbereitung, Eignung: ALBERT. M. incarn. 16 p. 186,45 gratia sanctificationis non est -o ad quemcumque actum prophetiae. sacram. 1 p. 1,24 omnis -o non disponit nisi materiam ad suscipiendam formam. 203 p. 132,45 unctio ... inducit -em in anima, quae est causa gratiae. myst. theol. 3 p. 469,12 voluntas (*sc. Dei*) determinatur cum bonitate, quae est -o eius. praedicam. 5,2 p. 247^b,28 -o ... est id, quod disponit ad aliquod agendum. p. 247^b,33sq. habitus est -o perfecti ad optimum; ... habitus est -o ad felicitatem. p. 247^b,39 -o dicit ordinationem potentiae ad actum. *ibid.* *saepe*. v. et p. 781,62.65.66. *expressus de gradu qualitatis infra habitum posito* (*de re v. L. Schütz, Thomas-Lexikon*. 1895. p. 241sq. *al.*): ALBERT. M. bon. 113 p. 74,64sq. si ... quaeritur, cum -o et habitus sint diversae species qualitatis ..., quomodo -o possit mutari in habitum, dicendum, quod *eqs.* anim. 2,3,2 p. 99,18sq. oportet ... multotiens discentem mutari modo ex ignorantia in -em et modo ex -e in -em, antequam sit in habitu completo. praedicam. 5,2 p. 246^a,23 habitus ... est nomen perfecti in hac specie, -o autem est nomen imperfecti. p. 246^a,38 habitus differt a -e, eo quod habitus diuturnior est et permanentior in subiecto. *ibid.* *persaepe*. adde: ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 51,1 horum (*sc. auctorum antiquorum*) ... lectionum cupidus dictator assistat, pernocians insudet, imitans existat ..., donec habitum ex -e, (ex habitu -em R, ex -e consuetudinem Wo) faciat.

E explanatio, illustratio, conspectus – Darstellung, Veranschaulichung, Übersicht: WANDALB. ad Otric. p. 569,31 cui ... operi distinctione mensium singulorum adieci apertam brevemque secundum usum Gallicos -em et horarum diurnarum vulgarem ... dimensionem. ABBO FLOR. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899. p. 201,23) ut ... ait Victorius, incipit suae -is calculus a mille et usque ad quinquaginta milia progreditur. v. et p. 790,4.

F per confusionem c. depositio i. q. degradatio – Absetzung: STEPH. V. epist. A 31 ne peccatum nobis ex eius (*episcopi*) -e (*cod.*, depositione *ed.*) proveniat.

**dispositiuncula*, -ae f. (*parva*) dispositio, illustratio, (*par-*

vus) conspectus – (*kleine*) Anordnung, Darstellung, (*kleines*) Schaubild: MUS. ENCHIR. app. A II 36 ut, quemadmodum conlatis ad invicem sonis diversis diaphonia resonat, sic in hac -a (dispositione *D a. corr.*) puncti punctis respondeant. 104 ut evidentiarius clareant, per tonos IIII^{or} annotentur terna organi loca IIII^{or} sonorum -is.

**dispositivus*, -a, -um. *ad administrationem pertinens, dispensativus* – die Verwaltung betreffend, verwaltend: ALBERT. M. eth. II 1,3,1 p. 31^a,13 quarum (*sc. virtutum oeconomicae*) prima est instrumentorum -a, secunda possessiva. p. 31^a,22 scientia ... utendi ... ministris ad aedificationem domus -a vocatur. animal. quaest. 1,8 p. 85,56 cum ... intendit *homo* politicae, quae est regitiva civitatum, vel oeconomicae, quae est -a domus, vivit cum aliis.

adv. **dispositive*. 1 *modo affectionis, praeparationis, aptum reddendo* – (*auf*) einwirkende, vorbereitend(e) Weise, geeignet machend: ALBERT. M. div. nom. 4,26 p. 133,31 sensus nihil influit in animam rationalem, sed tantum se habet ad ipsam materialiter et -e. eth. I 859 p. 721,52 transponi ... in delectationem dicit (*sc. Aristoteles*) ipsum motum, per quem -e inducitur delectatio. phys. 1,3,15 p. 69,29 aliquid ... in materia cooperatur, licet non formaliter, sed -e alterando per actum primarum qualitatum. summ. theol. I 2,9 p. 31,75 beatitudo ... creata beatos nos non facit nisi formaliter et -e, sicut etiam actu beatitudinis ... instrumentaliter frui dicimur. 2 *secundum dispositionem, possibilitatem* – der Anlage, Möglichkeit nach: ALBERT. M. summ. theol. II 17,107,4,3,1 p. 299^a,12 nec vitium nec virtus formaliter sunt in carne, sed causaliter et -e.

dispositor, -oris m. 1 *ordinator, institutor, rector, gubernator, administrator* – Ordner, Einrichter, Leiter, Herrscher, Verwalter: a *de Deo*: CONC. Karol. A 44^a p. 476,2 -r omnium bonarum *r e r u m* (NOTKER. BALB. gest. 1,1 p. 1,2. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 304 p. 461,14 conditor et -r angelorum et hominum. IOH. METT. Ioh. praef. p. 337,37 summus ... opifex, cunctorum -r et ordinatissimus moderator. PETR. DAM. epist. 104 p. 152,32 ut internus ille -r ad hanc te (*sc. imperatricem*) dulcedinem trahat. BENZO ad Heinr. IV. 6 praef. p. 520,13 secundum voluntatem omnium seculorum -is. RUP. TUIT. Ioh. 4,688 ductore et viarum eius (*Iesu*) -e digito Dei. OLIV. descr. p. 3,15 in quo (*agro*) summus -r (*dispensator var. l.*) patrem nostrum Adam plasmavit. *saepe*. v. et p. 785,16. *b de hominibus*: a *in univ.*: COD. Karol. 82 p. 616,12 missi Grechorum ... cum diucit, quod latine -r Siciliae dicitur, ... pervenerunt. NORB. IBURG. Benn. 6 ut ... totius ... episcopus curam administrare cogeretur et esse -r. WILH. APUL. gest. 1,89 quisquis ... vice fungitur huius (*sc. catapani*) honoris, -r populi ... omne ministrat. THIOFR. flor. 4,2 l. 241 moderatissimus monachice conversationis -r Benedictus. CHRONOGR. Corb. p. 72,28 antistitici locus ... -e (*corr.* ex dispositione *cod.*) vacabat. ACTA civ. Wism. A 441 illi, qui sunt -es ... pecuni^e, consulibus prestiterunt ... VII marcas den. *al.* *β apparator* – Planer, Organisator: NORB. IBURG. Benn. 9 architectus praecipuus, cementarii operis solertissimus erat -r. VITA Annon. I 3,12 p. 502^b,34 aderant ... primi ex clero, equiarum eius (*Annonis*) ... -es. *γ consiliator, patronus* – Ratgeber, Schirmherr: DIPL. Heinr. IV. 470^b p. 637,19 me super hac re consuluit comes et omnino sui propositi -em constituit. 2 *attributor, dator* – Zuteiler, Geber: a *de Deo*: a *in univ.*: CARM. Hraban. app. 16,17,1 rex aeternus, rector regum legumque -r ... reddit cunctis aequum pro factis et meritis. *β praestator, inspirator* – Verleiher, Eingebor: CONST. imp. III 148 (a. 1277) ordinator boni consilii et rectorum -r voluntatum nos (*sc. regem Rudolfum*) cum ... principe ... L. sic uniformiter concordavit, quod *eqs.* *b de hominibus i. q. largitor* – Spender: EPITAPH. var. II 8,10 lumen erat (*sc. pontifex*) ceco, ... spes peregrino dapsilis atque gregi -r Domini.

**dispositorius*, -a, -um. *qui augmentat, promovet* – mehrend, fördernd: WOLBERO cant. 1 p. 1057^A est ... cognitio sui quasi quoddam iustitiae bonum -um sicut et ignorantia sui quoddam ipsius iustitiae malum privatorium.

dispositrix, -icis f. *quae instituit, ordinatrix* – eine die einrichtet, Ordnerin (*usu attrib.*): VITA Deic. 11 p. 566^b,37 [Wellhausen]

rerum -x divinitas ex occasione infirmitatis retinuit eum (*discipulum*) ob medendis multorum aegritudinibus. WOLBERO cant. 1 p. 1084^D placuit ... conveniens et decens ordo ... iste (*sc. quattuor praedicamentorum*) -i gratiae.

dispositum, dispositus v. dispono. **dispo** v. despono. ***dispotesto** (diss-), -are. (*ital.* spodestare a dis et potestas; cf. Battaglia, *Dizionario XIX*. p. 975) *privare, (de)fraudare – außer Besitz setzen, berauben, bringen (um)*: CHART. Ticin. 111 p. 66,4 (a. 1222) ut ... nullus homo ... habeat virtutem auferendi nec diss-andi ... monachum ... de predictis duabus stariis blave et duobus congiis vini. cf. *depostio. Wellhausen **dispo** v. dispo. ***disprigo** v. *disbrigo.

disproficio, -ere. *nocumento, impedimento esse – hinderlich, nachteilig sein (in figura litotes q. d. de lucro ingenti)*: ARNO REICHERSB. apol. p. 48,1 animali nostrae naturae consortium (*sc. divinae naturae*) non -it, quin in gloria Dei patris eadem natura nostra assumpta una cum Verbo assumente sit.

***disproprior**, -atus sum, -ari. (*dis et proprius*) *distributionem proprietatis pacisci – die Teilung des Besitzes vereinbaren*: CHART. Bern. II 698 p. 753,13 (a. 1270) nos ... quondam filii domini Othonis ... super ... bonis ... nobis relictis sumus fraterne ... divisi ab invicem ac -ti ad nostrum arbitrium et voluntatem.

***dipsane** v. *dipsane. **dispumo** *sim. v. des-*. **dispunctor**, -oris m. *usu attrib. l. 31. remunerator – Vergeter (de Deo)*: RATHER. prael. 1,6 l. 137 me (*sc. Deum*) munus largitorem, me operum intellegens -em ita hanc ... exsequere (*sc. medicus*) artem (*sc. medicinam*), ut *eqs.* 1,16 considera (*sc. iudex*), quem et tu habiturus sis -em vel iudicem. Metr. 14 inveniamus ... te ... exortorem ... apud Dominum ... -em ... non solum actuum, sed et intentionum nostrarum. GESTA Camer. 2,4 p. 456,20 cum ... cunctipotens rex, sed et -r largissimus suum militem (*sc. s. Gaugericum*) ... sudoribus suis responsurus ad remunerationem vocasset.

dispungo, -ere. 1 *repensare, exhibere – (als Gegenleistung) geben*: VITA Galli II 800 o martyr ... Dei (*sc. s. Stephanus*), ... proprio qui sanguine Christo testamen verax -is. 2 *consummare, complere – vollenden, voll machen*: THIOFR. Willibr. II 1,132 cumque duas decadas eius -ret etas.

dispunso v. despono. **dispurgo** v. depurgo. **disputabilis**, -e. *quod (arte dialectica) disputari potest – erörterbar (nach den Regeln der Dialektik), zur Debatte stehend, 'problematisch'*: GUNTH. PAR. orat. 2,1 p. 119^C hoc (*sc. quaestiones circa conversionem Cornelii*) quia -e satis est, his, qui rem certius discutere valeant, relinquamus. CAES. HEIST. mirac. I 6,5 p. 351,32 fecit decanus et aliud quiddam, quod magis hoc -e fuit. SUMMA dict. Saxon. 2 p. 211,17 si quid magistris -e visum fuerit in hac summa. ALBERT. M. elench. 1,5,5 p. 626^a,47 quae (*orationes multiplices*) ... sunt ad nomen et ad intellectum -es. metaph. 3,1,1 p. 106,29 haec ... quae aliter et aliter dicto modo suscepta sunt, -ia sunt in utramque partem.

disputatio (-cio), -onis f. 1 *strictius i. q. calculus – Rechnung, Rechenaufgabe*: HROTSV. Sap. 3,8 Adrianus: quot annos aetatis volverunt filiae? :: Sapientia: placetne vobis, o filiae, ut hunc stultum arithmetica fatigem -e? 2 *latius: a deliberatio, cogitatio – das Abwägen, Überlegung, Unterscheidung: a proprie*: AMALAR. off. 2,22,2 ut per duas virtutes, id est obediētiā Domini et naturalem -em, constringatur omnis voluptas. **β meton. i. q. cogitatio dolosa, coniuratio – hinterhältige Absicht, Verschwörung: UDALSC. Egin. 26 obvium habet abbas nuncium litteras ... ferentem, quae intra et extra urbem insidias ei indicant paratas; abbas convertitur, a cruenta tortorum -e eruitur. **β consultatio, collocutio – Beratung, Besprechung: STEPH. Wilfr. 46 postquam ... in locum, ubi synodalis -o debuerat esse, conveniret. ANNAL. Fuld. II a. 859 p. 53,17 cum diu varia et anceps actarum simul et agendarum rerum agitata esset -o. **c dubitatio, impugnatio – Bedenken, Anfechtung: DIPL. OTTON. III. 42 p. 442,33 si quis ... hec nostra decreta subdolis machinationibus falsisve -bus ... irritaverit. **d expositio, tractatio, explanatio – Erörterung, Abhandlung, Erklärung: a gener. BEDA temp. rat. 12,2 ut in********

-e (*sc. de mensibus*) Chori et Praetextati legimus. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,13 a priscis doctoribus ... Helario ... et ... Ambrosio ... latissimae -cionis insulcata verborum serie. NOTKER. BALB. notat. 12 si -em (*sc. sacrarum scripturarum requiris*). 116. HROTSV. Pafn. 1,8 coepae scrupulum -is capidine mentis vix penetrare quimus (*sc. discipuli*). NADDA Cyriac. I prol. 7,29 Mezenzius ... -is suę exordium per sanctorum testimonia ... confirmat. OTLOH. Magn. prol. I. 12 aggressus sum confuse -is pelagus. CONR. HIRS. dial. 1424 taceo de acerrima -e Augustini contra gentilium supersticionum errorem. *persaepe. meton. i. q. opus, liber – Werk, Buch*: PETR. CAS. (?) chron. 3,35 p. 412,20 transtulit Constantinus Africanus de diversarum gentium linguis libros quamplurimos, in quibus sunt hi precipui: Pantegnum, ... D-em Platonis et Ypocratis in sententiis (*i. Galen. περὶ τῶν Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος δογματικῶν βιβλία θ'* [ed. Kühn V p. 181]). IDUNG. PRUF. dial. 2,455 in ipsa media -e, (*antea: in illo scripto*) dicens abbas Clarevallensis: '*eqs.*' (*v. notam ed.*). **β publ. i. q. declaratio – Stellungnahme**: CHART. Tirol. 928 (a. 1230) auditis allegationibus, atestacionibus, -cionibus, sepe lectis confessionibus hinc inde factis ... tallem in scriptis profferimus sententiam ... quod *eqs.* **e quaestio – Frage(stellung), Problem**: MANEG. c. Wolfh. 22 p. 94,2 cum ad corporum nostrorum -em ventum est. HUGO HONAU. hom. 4,28,1 totam ... de homoysyo et omeysio -em volens concludere orat Hilarius, ut *eqs.* ALBERT. M. Iob 3,1 p. 53,31 dividitur ... pars ista in partes duas, in quarum prima ponitur -o, in secunda determinatio. **f colloquium (spirituale, magistrale), dialogus – Unterredung, (geistliches, Lehr-)Gespräch, Unterhaltung: a gener. WILLIB. Bonif. 5 p. 21,23 cum eo habebat papa cottidianae -is colloquium. HUGEB. Willib. 5 p. 102,2 fratrum contuberniam sedulis -um admonitiis ... docebat. CAND. FULD. Eigel. I 20 -em ... saepius cum Hrabano magistro, qui ei erat speciali familiaritate connexus, exceptit. RUOTG. Brun. 37 p. 39, 8 hos (*episcopos*) cum ipso simul non solum in lectione, consilio et -e, sed etiam in acie vidimus. *al. β philos. i. q. expositio dialectica arte prolata – dialektische Belehrung, Unterweisung, 'Disputation'* (cf. O. Weijers, *Terminologie des universités au XIIIe siècle*. 1987. p. 336sq., spec. 346): RUOTG. Brun. 33 p. 33,31 in predicatione verbi Dei et in subtilitate -um de sinceritate scripturarum qualis quantusque fuerit (*inde* VITA Mathild. II 9 p. 162,16). GERB. epist. 34 p. 62,13 dum Socrate -es ipsius (*Ottonis*) frequenter occurrunt. WIPO gest. prol. p. 5,22 apertis -bus rationis fidem faciebant *veteres philosophi* rei publicae rectoribus animos humanos aeternos esse. ALBERT. M. elench. 1,1,4^{capit.} de generibus -um. p. 531^b,1 -um (p. 165^a, 38 ἐν τῷ διαλέγεσθαι) sunt quatuor genera, scilicet *eqs. saepe. g contentio, disceptatio, controversia – Auseinandersetzung, (Streit-)Gespräch, Kontroverse, 'Disput'*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,5 l. 18 in hoc ... gymnasiae -is c o n f l i c t u contigit ... nostra parvitas ... praesentiam adfuisse (HERM. IUD. conv. 3 p. 76,22. 11 p. 104,7). CONC. Karol. A 33^B suppl. II p. 288,2 ut iam magis ... -o quam ... collocutio habenda esset. HERM. IUD. conv. 3^{capit.} de habita cum Roberto abbate Tuitiensi -e. CHART. cell. Paulin. 44 qui (*iudices*) post longam alterutro -em ... discordiam inter nos ... conplanabant. ALBERT. M. Iob 11,3 p. 155,27 -es ... rhetoricae cum irrisione fiunt adversarii (24,25 p. 288,23. *ibid. al.*) *saepe.***

disputatiuncula, -ae f. *disputatio brevis – kurze Abhandlung, Erörterung*: GODESC. SAXO theol. 23 p. 333,22 ut ... hanc adversus inimicum veritatis -am ... concludam.

disputativus, -a, -um. *ad disputationem, dialogum pertinens, dialecticus – erörternd, dialogisch, dialektisch*: ERCHANB. gramm. p. 6,14 sunt ... orationis genera quinque: copulata et ligata in metris, ... -a in dialogis. PETR. DAM. epist. 44 p. 31,21 in -ae (disputatione *var. l.*) narrationis ordine. ALBERT. M. phys. 1,2,1 p. 16,1 *ratio* -a geometrae non est amplius contra destruētem et 'negantem principia' sua (eth. II 6,4,5 p. 461^b,14. *al.*) cael. 1,3,7 p. 69,57 *investigatio* -n e m' -am ... facere (metaph. 3,1,1 p. 106,55). elench. 2,5,3 p. 712^b,11 alii ... docebant dicere ... orationes -as, (p. 183^b,38 λόγους ... ὀητορικούς) sive interrogativas et syllogisticas.

ibid. al.

adv. disputative. modo disputationis – in Form einer Erörterung, Disputation: ALBERT. M. top. 2,1,1 p. 294³,1 hoc peccatum (sc. mentiendi) remediabile est, quia corrigi potest – e ducendo ad inconveniens respondentem mentientem. eth. II 6, 4,1 p. 455^b,18 ‘quia quod dictum est nunc’ –e, ‘de ipsis dubitatum est solum.’

disputator, –oris m. 1 strictius i. q. calculator – Rechenmeister: PS. BOETH. geom. 726 ut –r in geometrica, circulus si huic orthogonio inscribatur, quot pedes diametrus colligat, requirat. 2 latius i. qui disputat, investigator, commentator – einer der erörtert, Erforscher, Erklärer: a in univ.: RADBERT. Matth. 1 prol. 119 sanctus Hilarius, precipuus fidei –r, et beatus Hieronimus, divinae legis interpres. corp. Dom. app. l. 147 subtilissimus –r ... pater Agustinus. GODESC. SAXO theol. 6 p. 144,18 doctor sagacissimus ac –r cautissimus (item de beato Augustino p. 167,11 disputans ut cautissimus –r. 9 p. 204,5 –r egregius). RATHER. prael. 2,30 l. 925 non ... hic aliquid violenter ex me proferre aut fingere volo, ne non certus –r, sed ineptus a te iudicari fabulator. al. in malam partem de sophista, dubitatore sim.: HINCM. Remig. 21 p. 313,25 cui synodo Arrianus quidam hereticus, acerrimus –r (cf. Paul. Med. vita Ambr. 17) et dialecticus ... conclusionibus confisus ..., intererat. PETR. DAM. epist. 40 p. 475,28 ad huiusmodi –um perniciose commenta (sc. circa baptismum). GERHOF. epist. 20 p. 574^C duobus –bus mea scripta lacerantibus ab hoc maxime, quod eqs. 21 p. 584^B –es importuni. glor. 18,7 p. 1142^A haec novi –es minime attendentes ita Deum praedicant in hominis habitu inventum, quasi eqs. b expressius i. q. disputandi peritus, dialecticus – Disputierer, Dialektiker, Denker (de re v. O. Weijers, Terminologie des universités au XIIIe siècle. 1987. p. 344. 347): GUNTH. PAR. orat. 1,1 p. 104^D dialectica oratio est enuntiatio sive propositio, qua utitur –r ad syllogizandum. SALIMB. chron. p. 226,6 hic (frater Hugo) erat unus de maioribus clericis de mundo et sollempnis predicator ... et maximus –r. p. 236,20 frater ... Rodulfus de Saxonia, ... magnus logicus et magnus theologus et magnus –r. al. CARM. Bur. 193,29,1 ego Petrus –r, huius cause terminator (per compar. de poeta). c doctor, auctoritas – Gelehrter, Fachmann: AETHICUS p. 173, 6 inter omnes philosophos vel –es pedagogus noster (sc. Donatus) neofitus non in merito fidei, sed in norma litterarum clauit. PETR. DAM. epist. 19 p. 196,12 –es illi (sc. doctores iuris canonici), quos supra notavimus. d defensor, fautor – Verteidiger, Verteidiger, Befürworter: RADBERT. Adalh. 61 p. 1539^C prudentiae ... mille oculis adinspector, virtutum ... disertissimus –r, liberalium artium ... sanctissimus institutor. PETR. DAM. epist. 50 p. 125,20 qui crebra vagatione raptatur, de remorandi censura frivolus –r habetur. 118 p. 333,12 hic ... stomachabitur vitae mollioris assertor, hic rugas contrahet fumantis edulii –r clamitans me peregrina ieiunia noviter introducere.

disputatorius, –a, –um. 1 ad disputationem pertinens, dialecticus – erörternd, dialektisch: CONC. Karol. A 44^D p. 534,26 in rationibus –is ... exercitati episcopi. IOH. SCOT. praedest. 1,46 ne ... defensores veritatis inermes cum assertoribus falsitatis configere videamur, ... regulis –ae artis utemur. subst. fem. i. q. ars disputandi, dialectica – Disputierkunst, Dialektik (t. t. log.): TRACT. de divis. phil. p. 43,40 logica rationalis trifario modo subdividitur in tres, in dyalecticam, que est –a, in apodicticam, i. demonstrativam, in sophisticam, i. fraudulentam et fictam. 2 disputatione consistens, verbis gestus – mit Worten ausgetragen: ALBERT. M. cael. hier. 9,1 p. 139,87 erat contradictio et pugna –a inter eos (principes).

disputo, –avi, –atum, –are. script. –pot.: VITA Desid. Cad. 21. GLOSS. I 98,33 St.-S. 102,15. struct. c. praep.: apud: p. 794,1. propter: p. 794,47. depon.: p. 794,5. partic. praes. usu subst.: p. 794,31.42.

1 deliberare, considerare, perpendere – überlegen, beratschlagen, bereden, diskutieren: a in univ.: WILLIB. Bonif. 9 p. 57,8 quid incolae ... loci ... de insulae penuria limphae ... inter se invicem –arunt. HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,16 inter se –antes ... consiliabant, qualiter eqs. CAND. FULD. Eigil. I 12

utilitas ecclesiarum Dei ... –batur apud eos (sc. archiepiscopum et abbatem). THIETM. chron. 7,54 principes nostri edictu cesaris ad Gosleri conveniunt, ibique ... necessaria –antur. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 187,21 post venditas merces inter vina et epulas de re militari –ari soliti homines inter urbanas delicias educati. saepe. meditari – nachsinnen (über): IONAS BOB. Columb. 1,8 p. 166,15 ut ... de scripturis sacris secum –ret. b excogitare, machinari – planen, aushecken: ANNAL. Altah. a. 974 p. 12,7 dux ... et ... episcopus inierunt consilium ..., quomodo imperatori suum regnum disperderent, et hoc ... tam infaelicitur fuit –tum, ut, si divina miseratio non provideret ..., pene tota Europa destituta ... esset. 2 exponere, referre, agere, tractare – erörtern, darlegen, abhandeln, handeln (von): a in univ.: HUGEB. Willib. praef. p. 86,32 pauca ... de primordiale vitae ... Willibaldi prochemio –are decreveram. HRABAN. epist. 2^a p. 383,4 quod in eo (opere) catholice et recte repperierit (sc. lector) –tum. 39 p. 477,31 qui (Dominus) in evangelio c o n t r a Iudaeos incredulos et vituperatores suos –ans ait: ‘eqs.’ (IDUNG. PRUF. dial. 1,634. 2,59. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 77,22. al.). HROTSV. Pafn. 1,9 quid agit? :: musica? :: ipsa. :: –at de sonis. OTTO FRISING. chron. 8,31 p. 446,32 quia de ... ierarchiis ... –vimus, superest, ut eqs. persaepe. elaborare – ausarbeiten: NOTKER. BALB. notat. 21 in exodum et leviticum omelias Origenis mire –tas ediscere labora. b (dialectica arte) disserere, sermonem habere – im (dialektischen) Gespräch erörtern, ‘disputieren’: CAND. FULD. Eigil. I praef. quia non haberem quemquam ..., cum quo in divina lectione –ando et legendo proficere potuissem. RUOTG. Brun. 6 inter Grecorum et Latinorum doctissimos de philosophye sublimitate ... –antes doctus interpres medius ipse consedit et –antibus ad plausum omnium ... satisfecit. BERTH. (?) annal. praef. p. 267,14 in –ando promptissimus Herimannus. ANSELM. MOG. Adalb. 714 –at, opponit, probat et contraria ponit. ALBERT. M. metaph. 4,1,7 p. 170,45 ‘dialectica –at (cf. p. 1004^b,20 διαλέγεται) de omnibus’ sicut et philosophus. saepe. 3 (con)certare, altercari – streiten, einen Disput führen: a gener.: CONC. Karol. A suppl. II p. 287,13 nonnulla colloquendo potius quam –ando praecesserunt papa et missi imperatoris. OTTO FRISING. chron. 2 prol. p. 68,27 hystoriam ..., in qua civium Babyloniae vicissitudines ... civiumque Christi inter eos progressus ... texantur, non –antis more, sed disserentis ordine prosequi intendimus. b publ. i. q. disceptare – über eine Streitsache verhandeln, debattieren, plädieren: CONC. Karol. A 36,14 in placitis saecularibus –are (disceptare var. l.). CAPIT. reg. Franc. 144,4 si homini cuilibet ... alius fuerit impedimento et causam eius iniuste –ando inpedierit. CHART. Fuld. B 228 p. 329,8 (spur.) –verunt episcopi propter decimas. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 321,16 ad libitum suum synodo hac simulatoria ... per suos (regis) synodicos et cauidicos secundum cor suum –tuos disposita. CHART. Walkenr. 160 l. 31 dies Egidii partibus praefixus ad –andum super attestationibus omnibus ... et diffinitivam sententiam recipiendam (item l. 36. 72). CHART. Tirol. notar. I 416 iudex ... statuit terminum ad reprobandum et –andum. 4 per confusionem i. q. (de)putare – ansehen (als): HRABAN. hom. II 131 p. 396^D villici ... vocabulo dicimus eos, qui pecunias habent, non iam dominos suae, sed alienae potius rei dispensatores esse –andos.

*disqueror v. dequeror.

disquiro, –quisivi, –quisitum, –ere. script.: –quaer-: p. 795, 28. –quer-: l. 69. struct.: c. praep.: ab: p. 795,5.6.8. cum: p. 795,2. de: p. 795,9. pendet ne: p. 795,25.

1 investigare, ex-, inquirere, examinare – erkunden, erschellen, unter-, durchsuchen, prüfen: a in univ.: VITA Galli II 1148 accelerat alumnus –ere calle citato ... , utrum vera foret ... visio patris. EPIST. Mog. 22 p. 357,26 in quolibet scripto vita ac scientia –itur auctoris. EPIST. Worm. I 12 id (sc. quaestionem decimationis) ... inter vos –ite iusti iudicii examine. ANSELM. LEOD. gest. 14 p. 197,27 ad –erenda cotidiana. ELIS. SCHON. vis. 3,31 p. 86,17 prophetica ... doctrina ... si diligenti studio –atur, doctrine Christi ... simillima invenitur. CHART. Hamb. 260 p. 234,20 ut ante venditionem ... termini

[Pömbacher]

cuique villę –antur. *saepe*. **b** *meditari* – *überlegen*: AEG. AUR. gest. 2,68 p. 67,6 cepit *episcopus* secum –ere, . . . cur non potius rex celestis elemosinis esset acquirendus. **c** (*inter*)*rogare*, *sciscitari* – (*be*)*fragen*: RATHER. Metr. 13,659 interiorē adire moneo consiliarium et diligenter ab eo –ere *eqs.* oot. pasch. 5,167 ut –at unusquisque nostrum a seipso, qualiter *eqs.* IOH. METT. Ioh. 119 cum . . . , cur . . . tamdiu retinerentur, ab his, qui se procurabant, –rent (*sc. legati*). LAMB. TUIT. Herib. 1,9 p. 748,32 adducitur *clericus latro*, sistitur, de arte –itur, –tus scriptorem se fatetur. *al.* **d** *iudicare* – *richten*, *urteilen* (*über*): MILO carm. 1,6,1,244 vos (*apostolos*) bisseis residere in sedibus atque iudicio faciet *Deus* recto –ere mundum. **2** *quaerere* – *suchen*, *aufspüren*: **a** *in univ.*: VITA Burch. Wirz. 4 a Romano pontifice . . . persona –itur, quae huic officio (*sc. episcopatu*) idonea destinatur. HEITC. Germ. I alloc. 45 verrucas (gloss.: vitia carminis) alius scaturientes . . . –et digito (*inde* DUDO hist. alloc. 23). SIGEH. Maxim. 17 (15) cumque agricolae quaquaversum dispersi boves suos . . . –sissent. LEO MARS. chron. 3,21 p. 388,3 nostros . . . per diversa . . . loca dispersos fratres nostri de monasterio Lucensi . . . –entes reperiunt. *al.* **b** *eligere* – *auswählen*: IOH. METT. Ioh. 116 abbatem . . . advocat *episcopus*, regia mandata insinuat: suorum duos –at, qui imperata perficiant; lecti . . . duo Angilramnus et Wido *eqs.* **c** *prospicere* – *sorgen*: HERIG. Urm. 2,166 sensit adesce diem sese ad meliora vocantem; qua propter magna voluit –ere cura, ne sibi commissus remaneret grex viduatus. **d** *petere*, *machinari* – *trachten* (*nach*), *sinnen* (*auf*): CARM. de Lamb. 4,338 qui (*Dodo pravus*) . . . praesulis exitium coepit –aerere sacri.

adv. ***disquisite**. *accurate*, *diligenter*, *exquisite* – *ausführlich*, *gewissenhaft*, *gründlich*: CHART. Bund. 642 (a. 1225) litteratos viros iurisque peritos diu super hoc articulo –issime consuluerunt (*sc. conventus de Salem*). ALBERT. M. sent. 4,33,5 p. 301^a,5 de hoc (*sc. continentia*) quaere in tractatu de virtutibus . . . , ubi plurima dixi et –e. eth. I 482 p. 412,62 ipsius (*metaphysici*) est ponere omnes differentias ipsorum (*sc. scientiarum*) –e. 636 p. 543,39 quod eas (*causas*) –e determinaret *ethicus*. animal. 1,52 narrabimus –e et singillatim omnes mores omnium animalium.

disquisitio, –onis *f.* *investigatio*, *inquisitio* – *das Erforschen*, *Nachforschung*, *Untersuchung*: ABSAL. serm. 46 p. 263^D haec . . . multiplex ruminatio multa et subtilis est scripturarum –o. CHART. Biel. 7 p. 6,31 comites ipsi sine omni –e et impedimento theloni facient pertransire per Bylevelde omnia bona, que ad . . . conventum pertinent. INNOC. IV. registr. B 56 p. 43,20 ad . . . –is examen . . . tempus, causam, personam et locum . . . oportet in disceptationem prudentis considerationis adduci. CHART. Wirt. V 1531 p. 297,24 sicut . . . posse fieri coram . . . iudice . . . , cum sederet pro tribunali, fuerat per diligentem –em sententialiter definitum.

***disquisitor**, –oris *m.* *arbitrator*, *quaesitor* – *Schiedsrichter*: ALBERT. M. pol. 2,6^e p. 152^a,35 dicit . . . ‘et fieri iudicem’, praetorem scilicet, ‘–em’ (p. 1268^b, 6 διατητήν), hoc est discussoem, scilicet, ut discutiatur scripta.

disquoquo *v.* discoquo. **disrapio** *v.* diripio.

***disratiō** *v.* *deratiō. **disrivo** *v.* derivo.

***disrobatio** (–cio), –onis *f.* (*cf.* *derobare) *spoliatio* – *Beräubung*: ACTA imp. Winkelm. I 846 (a. 1240/41) cum dudum accusatus de –cione illata iudici . . . assentaverit *fidelis noster* se de regno.

disrumpo *v.* dirumpo.

***disruncatus**, –a, –um. (*dis et runcatus*) *extirpando non purgatus*, *incultus* – *ungerodet*, *unkultiviert*: CHART. Tirol. 498 (a. 1196) quod illud, quod remanet –um, non debeat (*sc. qui costam montis in feudum recepit*) contradicere pasculum communi Prexani.

***disrunco** (–ron), –are. (*dis et runcare*) *extirpando purgare* – *völlig roden*: COD. Wang. Trident. 202 p. 401,14 (a. 1271) Tristraminus et sui heredes . . . comune ipsius busci . . . teneant ad roncandum et –oncandum (*an subest disboscandum?*) ibidem ad rectum feudum.

disruptio *sim. v.* dir–.

dissaeptio (–sep), –saeptum, –ire. *separare* – *trennen*:

GLOSS. II 80,57 St.-S. –eptum giskeidan.

subst. **dissaeptum**, –i *n.* *paries*, *murus* – (*Trenn*–) *Wand*, *Mauer*: EPITAPH. var. II 121,15 tigna novans tegulasque locans –epta resarsit *abbas* picturamque rudem fecit habere domum.

[dissaperio *v.* discooperio.]

***dissasina**, –ae *f.* (*francog. vet.* dessaisine; *v.* Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1740) *detractio bonorum*, *privatio* – *Enteignung*, *Besitzentziehung*, ‘*Entwerung*’: CONST. Melf. 3,37 sancimus . . . prescriptionem anni, mensis, diei et hore, per quam aliquis de dominio sue rei cadebat et Francus de –a (*dis[s]as[s]ia*, *disaysana*, *dissagina*, *dissinia* var. *l.*) queri non poterat, penitus amoveri.

***dissasio** (–ascio, –assio, –a(r)gio, –ario) *vel raro* ***dissaisio**, –itum, –ire. (*francog. vet.* dessaisir; *v.* Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 20 et Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1740) *inf. praes.*: *act.* –iere: *l.29. pass.* dissari: *l.28.*

1 de rebus i. q. detrahere, *invadere* – *wegnehmen*, *an sich reißen*: DIPL. Constantiae 19 p. 65,24 (*spur.*) mandamus, ut nullo unquam tempore . . . ab aliquo comite sive barone . . . ecclesia molestetur <vel aliquis eorum predicta divisas dissipare> vel –ascire presumat. ACTA imp. Winkelm. I 63 p. 60,40 nullus . . . domos ipsas de tenimentis et possessionibus eorum (*sc. ordinis*) sine iudicio –argire presumat (*item* 218 p. 202,3 –asire. 219 p. 203,21 –asire [–aisire var. *l.*]). **2 de hominibus i. q. privare** – *enteignen*, *entsetzen*: CONST. Melf. 3,16 quod (*servitium*) si non prestiterit *domina*, . . . per dominum poterit –asiri (–asire, –assiri, –agiri, –ariri, dissari var. *l.*). 3,19 dominus potest de eo, quod tenet ab eo, . . . eum (*vassallum*) –asire (–asire, –asire, –agire var. *l.*). CHART. Traiect. 1413 p. 183,5 utrum dictus Philippus –aisitus fuerit de feodo suo *eqs. al.*

disse *v.* disc–. ***dissecatorius** *v.* *desecatorius.

disseco (–sic), –secui, –sectum, –are. *script.*: disc–: *l.69. dise*–: *l.69. p.797,6. –seg(o)*: *p.797,29. –sig(o)*: *p.797,29. form. partic. perf.* –atus: *l.44. usu medial.*: *p.797,18.20.22; refl.*: *p.797,15. struct. c. praep.*: *in c. acc.*: *l.43sq.52. inter: l.66. confunditur c. desecare: l.63.*

1 proprie (*in imag.*: *l.49.52.54.58*): **a strictius i. q. con**–, *incidere*, (*di*)*scindere*, *divellere*, *dilacerare* – (*zer*–, *auf*)*schneiden*, –*reißen*, –*teilen*: **a** *obi. anim. eorumve partes corporis*: ALCUIN. carm. 57,20 nec corvus cuculum –et (–icet *S*, –at *G*) *un g u e* fero (DONIZO Mathild. 1,265 –icat). MILO carm. 3,4 capit. 12 p. 614 Samuhel gastrimargum Agag *in frusta* –uit (HUGO. FLOR. act. 11 p. 390,17 –atus. *sim.* NOTKER. BALB. martyr. VII. id. Ian. in quatuor partes). ADEMAR. hist. 3,47 *l.52 v e n t r o* –to (*secto* var. *l.*) visceribusque extractis (VISIO Godesc. A 23,3 ventrem . . . per medium –uerunt). HILDEG. scivias 2,4 *l.131* rapacissimi lupi eos (*apostolos*) diversis calamitatibus –bant, (gloss.: pressuris oppresserunt). MIRAC. Annon. 1,45 iuncturam ossium, qua collum humero connectitur, penitus –uit *moles lapidea*. *in imag. c. sensu distrahendi*: YSENGRIMUS 7,497 –or (*sc. Salaura*) in bivium. **β** *obi. res*: TRANSL. Corn. 1,19,2 (MG Poet. IV p. 238) verba mutis atque cecis porriguntur lumina, aurium pedumque tarda –antur vincula. RUODLIEB XIII 49 quo (*cultro*) panem –c<et> (–at *pars edd.*) unum. CHART. Carinth. 512 p. 396,40 –bat *servus* vestes propriis dentibus suis. *in imag. c. sensu perarandi*: IOH. SCOT. carm. 2,3,37 dux intrepidus Neptunia –icat arva. **b**

latius: **a refringere** – *er*–, *aufbrechen*: ODO GLANN. Maur. 24 (4) auferre omnia –tis foribus conabantur (*sc. homines Haimerici et Gerardi*). **β detrunicare** – *abbauen*: LIBER hist. Franc. 16 p. 265,33 depopularis agros, preda (prata ADEMAR.) depascis, vineas –as (*desecas* var. *l.*; *sc. rex Clodoveus* [*inde* ADEMAR. hist. 1,15 *l.34*]). **2 translate**: **a dividere** – *teilen*: **a** *in univ.*: VITA Ludow. Pii 42 p. 444,7 pulsus est ducatu *Baldricus dux* et inter quatuor comites eiusdem est potestas –ta (*divisa* var. *l.*). *de natura Christi*: RADBERT. Matth. 6,2603 nemo recte dividit naturam Patris a Filio, nemo catholice ‘–at’ (*dise*– *corr. ex disse*– *P*; –a *Hil. trin.* 8,20,33) hanc ‘unitatem’. EBERH. BAMB. epist. 14 p. 536^A quod nos Christum non –amus. *al. cf. p.797,29.31. β distinguere* – *ein*–, *unterteilen*: SYLL. Bern. 5,151 hominis . . . septem frusta corpus –ant: pec-

[Pömbacher]

tus, caput, venter *eqs.* **b** *dirimere, tollere – zunichte machen, aufheben:* HRABAN. univ. 12,4 p. 344^B Pergamus interpretatur 'dividens cornua eorum', id est ecclesia haereticorum timores vel aeriarum potestatum tentamenta -ans. DIPL. Otton. II. 71 p. 86,21 qui (*papa*) lites sanctorum amborum patriarcharum disecans patriarchales concesserat infulas utrisque. **c** *vexare, torquere, affligere – quälen, peinigen, heimsuchen:* MANEG. c. Wolff. 7 capit. p. 42 de sancto spiritu . . . , quod superbos deserat et immundo spiritui -andos permittat. RUP. TUIT. trin. 21,15 l. 1103 intrinsecus bello -bantur *Iudaei*. ACTA imp. Winkelm. II 1037¹ p. 709,23 ut . . . vindicta proportionata sceleribus conciliet pectora infirmorum, que -uerat diutius . . . peccandi protervitas (*sc. imperatoris*). *al. medial. et refl. i. q. rumpi – zerspringen, bersten:* RUP. TUIT. trin. 20,15 l. 687 semetipsos . . . impatientia -antes *Iudaei* (*sim.* Ioh. 5,186 prae invidia se ipsos). ACTA imp. Winkelm. I 723 p. 568,34 tanta respergitur (*sc. ecclesia*) cupiditatis et avaritiae infamia . . . , quod spiritus -atur in visceribus devotorum. *expressius i. q. exardescere – ergrimmen (loci spectant ad Vulg. act. 7,54):* RUP. TUIT. trin. 39,6 l. 313 cum . . . illi (*Iudaei*) . . . -rentur cordibus suis. COSMAS chron. 1,42 p. 79,20 illi (*Wrisovici*) audientes hec -bantur cordibus et fremebant dentibus in eum (*ducem*). *al.*

adi. dissecans, -antis. *1 acrem dolorem provocans – schneidenden Schmerz verursachend:* MAURUS progn. 19 p. 35^A,45 paucus sompnus fit . . . ex dolore, quia omnis dolor exacuit reuma, et ad locum dolentem confluit humores -es et pungentes. *2 divisionem asserens – eine Zweiteilung behauptend (cf. p. 796,67sq.):* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,11 disputans audacter -ganti (*R a. corr.*, -i *R*²; -iganti *P*) de Deo corde. 2,11 l. 14 dividere . . . unum Christum eundemque Dei filium in partes -icanti (-ti *var. l.*) corde conaris.

dissecco v. 1. desicco.

dissecro, -atum, -are. *profanare, violare – entweihen:* DEUSD. c. invas. 2,2^B (MG Lib. Lit. II p. 320,10) Pelagius Iohanni patricio: ' . . . ab ecclesiae visceribus divisus . . . -at (exsecrat *var. l.*) potius, non consecrat' (*Epist. pontif. 983 Gasso-Batille 24,9 -at [desecrat, desecrat var. l.; execrat ed. Mansi IX col. 730]; inde al.*). HEINR. TEG. advoc. 3 p. 278,27 comes attentius imminabat, ne ecclesia -ta remaneret, quae ipso preduce iam temerata secundo fuisset. *spectat ad consecrationem invalidam papae:* GERHOH. Antichr. 1,54 aiunt . . . , quod . . . a duobus solis comprovincialibus episcopis emendicatis non tam consecratus, quam -tus sit *Octavianus*.

adi. dissecratus, -a, -um. *profanus, non consecratus – ungeweiht:* INNOC. III. registr. 1,359 p. 541,5 sciat *papa* . . . , quod in ecclesia mea (*sc. s. Petri*) pauca sunt altaria consecrata; unde contingit, quod in altaribus -is divina mysteria celebrantur. p. 541,22 mandamus, quatinus altaria . . . , quae -a dicuntur, tu ipse (*sc. Octavianus episcopus Hostiensis*) consecres.

dissectio, -onis f. *discidium – Zerwürfnis, Spaltung:* CONST. imp. II 402,3 effusa contentio super eosdem principes ipsorumque in diversa -o ubique plus quam civilia bella movit.

dissedeo v. dissideo. **dissego** v. disseco.

disseminator, -oris m. *1 seminator – Verbreiter:* VITA Adalb. Wirz. 6 p. 24,2 hostis pacis et concordiae, -r et amator discordiae (*sc. diabolus*). *2 distributor – Verteiler:* VITA Eptad. 6 (MGMer. III p. 188,24) -r (*deseminat m. pr. 1; seminator 2*) elemosinarum tesaurum sibi indeficientem cotidie reponebat in sinu pauperis.

dissemino, -avi, -atum, -are. *script. et form.:* dese-: l. 67 p. 798,22. -sam-: p. 798,22. *usu absol.:* p. 798,32; *refl.:* l. 72. *struct. c. praep.:* erga: l. 67. apud: p. 798,29. *pendet quod:* p. 798,27,29.

dispergere, divulgare, diffundere, distribuere – (aus)säen, -streuen, aus-, verbreiten, ausdehnen, verteilen: *1 proprie:* *a in univ.:* **a** *obi. res:* DESID. CAD. epist. 1,7 quae (*bona*) . . . erga nos largitas vestra de-are studuit. HILDEG. phys. 7,42 eam (*terram*) . . . calefac . . . et . . . in lectum tuum -a. LIGURINUS 4,381 ut mare, cum largas mundo -at undas (*v. notam ed.*). CLEM. IV. registr. 657 p. 667,5 per alia loca diversa litteras suas -at *Conradinus*. *al.* **β** *obi. anim.:* SERMO de Const. 1,10 (MGScript. XXX p. 1117,21; a. 991) -verunt *Saraceni* se

per montana. HILDEG. phys. 8 praef. p. 1338^C ex ipsa putredine alii vermes eiusdem generis exorti sunt et ita per totam terram -ti sunt. epist. 85^{R/A},67 cum Deus in gyro celi omnes creaturas -are voluit. RICHER. SENON. gest. 4,17 p. 307,32 cum . . . plures sui ordinis fratres ubique -asset *Franciscus*. *al.* **b** *expressius i. q. serere – hervorbringen, 'gründen':* RADBERT. Matth. 7,483 per omne genus, quod -tum est ab uno (*sc. Adam*). RUP. TUIT. trin. 4,593 quorum (*filiorum concubinarum Abrahae*) paene singuli proprias gentes -verunt. 4,1846 singulas gentes, quae de his tribus filiis Noe -tae sunt, persequi longum est. *2 alleg. de fide christiana (loci spectant ad Vulg. Matth. 13; cf. act. 13,49):* EPIST. Bonif. 24 p. 42,26 qui (*episcopus*) nunc usque . . . in eadem gente praedicationis *verbum* -are neglexerat (HELM. chron. 4 p. 12,26 v. Dei in omnes . . . populos. CHART. Friburg. 56. *saepe*). MILO carm. 3,42,666 novellum eloquium . . . per tres populos -at *Sarra* orbis (*v. notam ed.*). DIPL. Ludow. II. 17 p. 98,33 ab initio fidei catholice per Italiam . . . regionem -te. HILDEG. scivias 2,6 l. 2146 multitudo ecclesiastici germinis per circuitus totius mundi late -ta. *saepe*. *3 in imag. vel translate:* LIBER diurn. 85 p. 108,23 quibus (*quaestionibus*) zizaniorum scandala huc atque illuc desaminata sunt. RADBOD. Mart. 7 quo (*ordine*) fama id (*sc. quod insertum est*) -ante didiceram. THANGM. Bernw. 14 p. 765,22 varia de episcopo inter sorores -vit *Sophia*. PETR. DAM. epist. 140 p. 479,17 hii (*capellani*) . . . hanc non cessabant -are doctrinam . . . , videlicet ut *eqs.* GESTA Trud. cont. I 12,13 maligni spiritus . . . -verant in populo, quod *eqs.* UDALR. epist. 42 quidam nuper a Roma venientes apud vos -verunt, quod *eqs.* CONST. imp. III 152 p. 148,30 inimicus . . . inter catholicos reges . . . bellice tempestatis irritamenta -at. *persaepe*. *absol.:* GERHOH. epist. 13 p. 530^C ut ille (*Folmarus*) de me -vit. 18 p. 570^D ut inimici -verant.

dissendo v. 1. descendo.

1. dissensio (-ntio, -ncio), -onis f. *script.:* dese-: l. 44. *adde* PIRMIN. (?) scar. 18 p. 53,6 (*var. l.*). disce-: l. 47. 50. 52. 61. p. 799,2. 801,71. *adde* CHRON. Basil. a. 1190. *al.* dise-: l. 49. *adde* ANNAL. Plac. a. 1275 p. 561,22. *al.* -ssio: p. 799,9. *adde* CHRON. Magni cont. a. 1255. ANNAL. Plac. a. 1275 p. 561,22. *struct. c. gen. obi.:* l. 65. *confunditur c.:* discessio: l. 52. *discessio:* CONST. imp. II 402,2 (*var. l.*) *al.*

1 sensu originario: *a de hominibus i. q. discordia, lis, simultas – Streit, Zwist, Auseinandersetzung, Mißhelligkeit:* *a in univ.:* CHRON. Fred. 2,33 p. 56,20 Agusti et Antoniae tercie de-es (-is, -tionis, dissolacionis *var. l.*; -is *Hier. chron. 33 a. Chr.*) exordiae fuit. HRABAN. hom. II 75 p. 291^A fraternitatis divisor et auctor -tionis (dissentivus *ed.*) est ille, de quo . . . dicitur: '*eqs.*' DIPL. Otton. II. 298 ut deinceps talis discessio nunquam inter se et illos (*Veneticos*) . . . oriatur, ut *eqs.* (*sim.* 299 orta fuit dise-o inter nos et Veneticos; . . . de hac disc-e. ANNALISTA SAXO a. 1105 p. 739,6 orta est -tio). ARNULF. MEDIOL. gest. 3,8 p. 172,10 de causis civilibus emergit disc-o (discessio *H*). CHRON. Erf. mod. I a. 1120 colloquium . . . super -e regni. *persaepe*. **β** *seditio, rebellio – Aufruhr, Aufstand, Erhebung:* WILLIB. Bonif. 4 p. 13,29 nova quadam seditione exorta . . . saluberrima de hac recenti -e consilii questio inter sacerdotales . . . gradus . . . exoritur. AUDRAD. carm. 3,2,132 praeses turbatus praecipit illum (*sc. redivivum*), ne populi fiat -o, carcere claudi. RUOTG. Brun. 24 p. 25,1 his, qui sola civili -e tutum sibi aliquid pollicebantur. PETR. CAS. chron. 3,19 p. 385,18 ne -tio convalesceret. ACTA imp. Böhmer 303 p. 268,1 subsecuta est in Sicilia disc-o insularis, ad cuius sedationem *eqs.* SABA MALASP. chron. 1,8 p. 114,6 nonnullos . . . proscriptos a propriis partialis -tio (-o *V*) impellebat. *al.* *inobedientia – Ungehorsam:* VITA Galli II 177 o nimium felix talis -o patris. **γ** *contrarietas – Gegensätzlichkeit:* WALTH. SPIR. Christoph. I 1 quae . . . sibi cum improbis esset in vita -o, celebris meritorum eius hodie pandit aspectus. BERTH. (?) anal. a. 1067 p. 273,24 qui (*monachi*) . . . sacramenta, quae . . . ab omnibus symoniaciis . . . presbiteris conficerentur, nulla omnino esse . . . scriptis . . . protestati sunt, et inde maxima -o et scismata exorta sunt. LIGURINUS 8,527 geminas fecit -cio partes. EPIST. Hildesh. 108 in populo -is emergit scandalum. *al.* **δ**

impugnatio – *Ein-, Widerspruch*: FORM. Wisig. 29 votiva oblatio nulla intercedente disc-e revocatur. **b de rebus i. q. discrepantia** – *Widersprüchlichkeit*: VITA Meinw. 178 p. 38,12 Aribio ... archiepiscopus ... eorum (*episcoporum*) ... consensu multimodam divinorum officiorum atque sinodaliū legum -em composuit et disparilitatem ... in unum redegit. p. 38,17. **2 per errorem i. q. defensio** – *Schutz*: CHART. Sangall. A 218 p. 208,14 (dipl. Ludow. Pii) qualiter ... episcopus ... et ... abba propter futuram -ssionem vel quietem monachorum ... adfirmassent, ... ut *eqs.* (*inde* DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 15, 34 -em; cf. CHART. Lamb. Leod. add. 5 p. 244,1 [a. 1171] ad defensionem ... et quietem [*sim.* CHART. Steinf. 22 p. 19,16 ad defensionem et quietem et pacem]).

2. dissensio v. distensio.

dissensus, -us m. **1 dissensio, discrepantia, controversia** – *Nichteinverständnis, Meinungsverschiedenheit*: CHRON. Andag. 86 p. 215,11 indiffinito ... consilio in tam vario -u. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1119 -u quorundam invidorum lux pacis turbatur. ALBERT. STAD. chron. a. 1183 hic (*papa*) -um habuit cum Romanis. CHART. Lux. IV 285 p. 382,22 timentibus *comitibus* ... de -u ipsorum liberorum pericula et multa incommoda in posterum proventura. CARM. de Iuda 3,17 fratrum -us oritur. **2 impugnatio** – *Ein-, Widerspruch*: HINCM. divort. 3 p. 129,33 nec consensus nec -us mei vices per ... episcopus in hac causa verbo sive scriptura implevi. CHART. civ. Erf. 174 p. 102,27 (a. 1261) quod, si quis civis ... res haberet, ... illas vendere posset heredum suorum -u vel contradictione qualibet non obstante.

***dissentator**, -oris m. (**dissentare*) *contradictor, impugnator* – *Widersprecher, einer der anfight*: TRAD. Altah. sup. 75 (QuellErörtBayerGesch. NF. XXX. 1979; c. 1150/56) propter assentatores et -es iusticie ... memorie posterum annotando transmittimus delegationem factam ab Heinrico. cf. **desensor*.

dysenteria v. dysenteria. dissentericus v. dysentericus.

1. dissentio (-cio), -sensi, -sensus, -ire. *script. disce*: l. 45. *adde* ACTA imp. Winkelm. I 924 p. 702,11 (*codd.*). *dise*: l. 46. 47. 52sq. *adde* EPIST. Teg. II 45. *pendet contra*: p. 800,8. *depon*: p. 800,10.

non consentire, (sententia) discrepare – *nicht übereinstimmen, abweichen*: **1 subi. homines (numeri [per prosop.]**: l. 56) *i. q. discordare* – *uneins, verschiedener Meinung sein*: **a in univ.**: RADBERT. corp. Dom. app. l. 181 nihil ... -it in his omnibus ... beatus Agustinus a reliquis sanctis patribus (*sim.* BRUNO SIGN. Sim. 11 [MG Lib. Lit. II p. 556,34] *disc*-ire). RATHER. oct. pasch. 4,155 unde *dise*-amus. PETR. DAM. epist. 17 p. 159,26 evangelistas ... a semetipsis invicem *dise*-ire (*ire var. l.*) ... dicimus. ALFAN. premn. phys. 2,96 p. 46 Hellines ... -unt (PG 40,581^A διαφέρονται) de speciebus animarum. CONSUET. Marb. 148 qui habet dispositione (*sc. cantus*) -ire videtur, ... superbus iudicetur. CHART. Sangall. B 303 p. 237, 37 si ... fratres discordarent et *dise*-rent (*discutirent ed., sed cf.* p. 238,1 si ... fratres *disenserint*) inter se de electione prepositi. *persaepe*. **b controversiam habere, litigare** – *streiten, sich beföhden*: RHYTHMIMACH. 14,1 p. 471,4 par imparque 'numerus' quasi invicem -unt et singuli cum suis ... 'speciebus' ... confligunt. CHART. Westph. VII 4 actum est ... nullo Romanum imperium gubernante, sed duobus principibus Phylippo duce Suevorum et Ottone pro ipso -entibus. **c adversum, malevolum esse, se avertere, aversari** – *abgeneigt sein, sich abwenden (von)*: ODILO SUESS. Seb. 8 nec improbo votum tuum neque tuae (*sc. Rodoini*) petitioni -o (*sc. abbas*). WIPO gest. 1 p. 13,10 privata consilia et animos singulorum, cui quisquam consentiret, cui -ret aut quem sibi dominum optaret, ... legatorum commoditas conferebat. DIPL. Heintr. IV. 224 eo quod ... bello temerario a nobis -isset *marchio*. MANEG. c. Wölffh. 1 p. 46,11 qui (*tu et complices tui*) ab apostolica sede et obedientia sancti pape Gregorii -istis. ARNOLD. LUB. chron. 5,21 quia Kanutus ab imperatore -bat. **d contradicere, impugnare** – *anfechten, Widerspruch einlegen*: DIPL. Heintr. IV. 282 si quis ... huic confirmationi tam solidatē -ire presumpserit. **2 subi. res**: **a in univ.**: **a gener.**: IONAS BOB.

Columb. 2,9 p. 250,14 quicquid ... a norma veri tramitis -it, extra ecclesiae corpus haberi debet. HRABAN. cruc. D 4,68 iustorum ... vatum prophetiae de passione Domini ullo modo non -unt. ORD. iud. Dei B 14,1 p. 675,40 ut ... a te (*sc. spiritu sancto*) in nullo -ciat sententia nostra. **al. β mus.**: REMIG. ALTISS. mus. 505,18 'resultant' *soni*, id est dissonant, -unt et repugnant 'sibi invicem'. MUS. ENCHIR. B l. 12 tonis *c o n t r a* semitonis -entibus (SCHOL. enchir. 3,648). ΕΚΚΕΗ. IV. cas. 47 p. 108,13 in quo (*sc. exemplato antiphonario*) usque hodie, in cantu si quid -itur, quasi in speculo error ... corrigitur. ELIAS SAL. mus. 19 p. 40^b cantus, qui non incipit in vera regula toni ..., -it a natura tonorum. **al. dissonare** – *mißstönen*: SCHOL. enchir. 1,91 non suo ... loco posita (*sc. semitonis*) -ire faciunt mela. **b contrarium, oppositum esse** – *entgegengesetzt, widrig sein*: CARM. didasc. 453 ut liquido siccum, nigro -it ut album, sic tibi, sic nullum conveniat vicium. HILDEG. scivias 3,2 l. 348 aqua et ignis -unt necantes se invicem. NARR. itin. nav. p. 180,37 ventis -entibus et in diversa nos rapientibus novem dies in alto fluctuantes exegimus.

2. dissentio v. 1. dissensio. [3. dissentio v. discussio.]

[dissentivus v. 1. dissensio.]

***dissentio**, -are. *contradicere, impugnare* – *anfechten, Widerspruch einlegen*: CHART. Eichst. 36 p. 73,1 (a. 1222) huic oblayo ... preesse fecimus custodem ... maioris ecclesie, ... qui potestatem habeat ibi assentandi et -andi et proventus colligendi.

***dissepelio**, -pultum, -ire. (*dis et sepelire*) *re-, effodere* – *ausgraben, exhumieren*: ANNAL. Elnon. a. 1041 corpus eius (*castellani*) a loco superius nominato -tum ad sancti Amandi monasterium ... translatus est.

disseptatio v. disceptatio. disseptum v. dissaepio.

***disseries**, -ei f. (*dis et series*) *series perturbata* – *Wirrenis, Unordnung*: CHART. Pommerell. 236 (a. 1268) atra rerum -s irata Atropos, que per defluxum temporis universa deicit in defectum, humane rationis memoriam in tantum destruit ... , ut *eqs.*

dissero, -serui, -sertum, -ere. *script. dise*: l. 54. *al. partic. praes. usu subst.*: p. 794,42. *confunditur c. deserere*: l. 47. 61sqq.

1 proprie i. q. disputare, exponere, referre – *erörtern, (be)sprechen, erklären, dartun*: **a in univ.**: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,38 aut in lectionibus aut in doctrinarum studio, -endo sive manducando sive bibendo ... , semper *eqs.* CONC. Karol. A 57^B p. 770,12 nonnulla, quae in generali presbyterorum concilio propositis, -uit, commendavit *Amalaris*. HRABAN. epist. 18 p. 423,29 quorum (*commentariorum*) officium est ... obscura -ere (*deserere M*). ALFAN. premn. phys. 1,31 p. 11 ignoto ... , quid sit nostra anima, inconveniens est de virtutibus eius -ere (PG 40,513^B διαλαμβάνειν). 29,1 p. 109 de voluntario et involuntario -ere (PG 40,717^B λέγειν). OTTO FRISING. gest. 1,53 in ratione -endi. *saepe*. **b dicere, declarare** – (*aus*)*sagen, äußern*: EPIST. Aldh. 1 p. 494,18 haec tibi ... sinceriter -o. TRAD. Frising. 721^a p. 601,15 eo ... modo firmavit *episcopus* veradica sua dicta quasi coram obtutu Dei diserta proceribus, ut *eqs.* THIETM. chron. 6,41 p. 324,30 difficile est mihi enarrare ... , quanta de hoc (*episcopo*) populus sibi subditus ad vanam pertinentia superstitionem ... -ret. **al. c describere** – *beschreiben, darstellen, schildern, erzählen*: THANGM. Bernw. 37 quis valet stilo exprimere vel fando -ere inremediabilem dolorem undique ad exequias confluentium? *v. et p. 794,42. 2 per confusionem i. q. deserere* – *verlassen, im Stich lassen*: FORM. Flav. 117ⁱ precamur, ut cepta gubernatione vestra nos -ere numquam patiat. CARM. Scot. II 3,37 -uisse suos sponsumque (*i. Dungalum*) relinquere fines flet Petrus proprios, sponsa relicta perit. CHART. Aqueus. 255 l. 5 canonicus ... mundi sollicitudines -ere ... cupiens. *al.*

adi. dissertus, -a, -um. *per confusionem i. q. desertus, incultus* – *öde, ungebaut*: CHART. Hohenloh. 387 (a. 1278) in omnibus bonis, que ... fratres domus hospitalis ... possidebunt in -a terra nostri.

dissertatio, -onis f. *tractatio, disputatio* – *Abhandlung, Darstellung*: RUP. TUIT. trin. 2,9 l. 322 contra haec (*sc. opinio*)

[Pömbacher]

onem) longa -e opus non est. 36,22 l. 1003 non iam de contentiosa cuiusquam -e, sed de apostolica veritate sensum petamus (inde GERHOF. haer. 5 p. 1182^A). v. et p. 658,13.

dissertator, -oris m. *orator, dissertor* – Redner: GLOSS. II 405,11 St.-S. -r redinari. IV 140,23 -r redinar.

disserte v. 1. disertus.

***dissertibilis** (dise-), -e. *dicibilis, effabilis, praedicabilis* – (aus)sagbar, in Worte zu fassen(d): ALBERT. M. cael. hier. 2 p. 38,6 quod rationabile est, repraesentamus per organum linguae . . . verberantes aerem cum eo, quod est dise-e (discretibile, descriptibile, distinctibile var. l.; PG 4,44^C τῷ διαλεκτικῷ), et sermo transfertur in audientium aures.

dissertio (dise-), -onis f. 1 *tractatio, disputatio* – Abhandlung, Darstellung: HUGEB. Willib. praef. p. 87,21 ista (sc. revelationes) non apocryforum venia erratica -e relata esse cognoscamus, sed sicut illo ipso vidente eqs. ALBERT. M. praedicab. 2,1 p. 19^a,26 de una . . . et eadem re subtili demonstratione et introductoria dise-e potest tractari. *modus dicendi, dictio, sermo* – Ausdruck, Redeweise: HRABAN. univ. 8,6 p. 249^C tunc columba spiritus sanctus dicitur, quando scripturae sacrae manifesta -o est, tunc . . . turtur . . . cum scripturae altis atque obscuris mysteriis elevatur. 2 *expositio* – Auslegung: RABERT. Matth. 7,1159 hanc . . . tertiam parabolam per se Salvator exposuit, quoniam obscure sunt, ut 'in ore duorum vel trium testium stet omne verbum' catholice -is. ABSAL. serm. 40 p. 231^D secundum Ezechielis dise-em. 3 *decretum* – Beschluß: IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 250,2 cumque illi (episcopi) nihil dignum synodalibus -bus obici cernerent. 4 *calculus* – Berechnung: RHYTHM. 115,14,1 vigil erit huius anni sollersque -o, quae errores vage lunę noviter adtendere.

dissertitudo v. disertitudo.

***dissertivus**, -a, -um. *disputatorius* – erörternd (usu subst. neutr.): ALBERT. M. elench. 1,1,1 p. 526^a,45 primus (liber) sit de -is per formam, secundum . . . resolutivus et per formam resolutionis ad diiudicandum, quod videbatur esse ad formam syllogismi compositam. *subst. fem. i. q. ars disputandi, dialectica* – Disputierkunst, Dialektik (t. t. log.): TRACT. de div. phil. p. 37,8 dyalectica in -am sive rationalem et in sophisticam dividitur.

disserto, -are. 1 *disputare* – darlegen: GLOSS. I 794,4 St.-S. -at chosot. II 512,11 -antibus redinonten. 577,20 -antibus cleino rethinonten. 2 c. acc. dupl. i. q. *praedicare* – verkünden, rühmen (als): CARM. de Cass. 356 has tres personas (i. trinitatem) unam -at usyam nomine distinctam, sed magestate iugatam.

dissertor (dise-), -oris m. 1 *scriptor, narrator* – Darsteller, Erzähler: IONAS BOB. Columb. praef. p. 146,19 si me quempiam laudare reppererint (sc. lectores), qui adhuc superis iunctus sit, non me adolatorem putet (putent var. l.), sed rei bene geste -em (dise- var. l.). 2 *investigator* – Erforscher: HAIMO BAMB. chronogr. p. 174,4 Moysen . . . et eius precessores sanctos patres temporum -es et supputatores nullatenus latuit ratio cyclorum. 3 *per confusionem i. q. desertor* – einer der verläßt: GLOSS. II 346,31 St.-S. -em apagepatan.

1. **dissertus** v. 1. disertus. 2. **dissertus** v. dissero.

***disservo** (dise-), -avi, -are. *contemnere, non servare* – mißachten, sich hinwegsetzen (über): EPIST. Adm. 4 de fratre nostro Ratisponensi episcopo nosse te volumus, qualiter obedientiam Romanę promissam ecclēsię dise-verit.

1. ***disses**, -idis. (per analogiam ad deses formatum) *dissors, dissidens* – uneinig: CARM. Cantabr. A 6,3,13 more ambo (sc. amici) coequales, in nullo umquam -es, quasi duo unus essent, in omnibus similes.

2. **disses** v. deses.

***dissessio** (dise-), -onis f. (dissidere) 1 *discordia, lis, simultas* – Streit, Zwist, Auseinandersetzung, Mißhelligkeit: NITH. hist. 2 prol. explicitis pro tempore ac viribus -um (cod.; dissensionum edd.) vestrarum initiis. DIPL. Otton. III. 281 p. 706,8 quatinus terram eidem sanctę ecclēsię . . . abstractam . . . quę olim -e regni divisa fuit, . . . redderemus. GESTA Frid. I. imp. A p. 50,7 dissessio (inde IOH. CODAGN. trist. p. 50,26 dissensio) maxima orta est inter cives. 2 *contradictio, reiectio* –

Ablehnung, Zurückweisung: ARNOLD. RATISB. Emm. 1,15 p. 1014^C quia . . . omne bonum usque hodie a salute vestra negativa -e repulistis (sc. Iudaei), his (gentibus) fructuose proponimus margaritas.

5 **dissibo** v. dissipo. ***dissicco** v. 1. desicco.

dissicio v. disicio. 1. ***dissico** v. 1. desicco.

2. **dissico** v. disseco. ***dissidenter** v. dissideo.

dissidentia (-cia), -ae f. *confunditur* c. diffidentia: l. 11.20.

1 *differentia, discrepantia, contrarietas* – Unterschied, Gegensatz, Widerspruch: SPEC. virg. 9,1029 nihil . . . virtutis esse potest, ubi -a (diffidentia var. l.) morum est. ALBERT. M. pol. 5,2^r p. 446^b,32 'maxima . . . forte -a (p. 1303^b,15 διάστασις) virtus et malitia'; maxime enim dissident boni et mali. 2 *discordia, inimicitia* – Streit, Zwietracht: a proprie: a in univ.:

10 RICHER. REM. hist. 2,7 indempnes redire ob principum -am permissi sunt Hungari cum magna captivorum multitudine.

GESTA Trev. 27 p. 165,29 Hincmarus . . . audiens -am hanc (sc. de usu pallii) epistolam Waloni transmisit . . . et sic restituit concordiam. VITA Wern. Merseb. 2 p. 246,29 partium -a (dis-

scencia 1, diffidentia 2) Christi vestimenta scinduntur, gratia pacis rumpitur. OTTO FRISING. gest. 2,2 p. 103,30 quod utriusque sanguinis consors tamquam angularis lapis utrorumque horum (parentum) parietum (i. familiarum) -am unire posset

25 *Fridericus*. CHART. Rhen. inf. II 268 p. 139,16 super omnibus scrupulis -e. al. β *defectio, infidelitas* – Abtrünnigkeit, Untreue: IULIAN. TOLET. iudic. 2 non solum dissidentibus (dis-

2a) in fide persistendo non obstitit Paulus dux, sed etiam ipse -a sui plurimos infideles, (dissidentes plurimos sibi fideles 2b) effecit. b *meton. i. q. convicium* – Gezänk: ANSELM. BIS.

30 rhet. 2,5 p. 150,9 in tanto . . . clamore et -cia (-a C).

dissideo, -ere. *script. et form.*: disci-: l. 65. adde HELM. chron. 97 p. 190,13 (var. l.). IOH. VEN. chron. p. 144,5. disci-: l. 26. -sed-: l. 58. p. 803,4. adde VITA Poppon. 18 capit. p. 294.

NITH. hist. 1,4 p. 6,9. al. -do: l. 54. refl.: p. 803,7. struct.: c. acc. (c. inf.): l. 54. 58. pendet pro: WIPO gest. 2 p. 16,10.

partic. praes. usu adi.: l. 63. p. 803,2. saepe; subst.: l. 26. 28. 65. 71. al. *confunditur* c. desiderare: p. 803,8.

1 *proprie*: a *strictius*: a *distare* – entfernt sein: LIGURINUS 2,401 licet urbs Ligurum spacio breviori locorum -at (sc. Papiæ).

β *disiungi* – sich trennen, auseinandergehen: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,106 o qui naturis socialia foedera nectis (sc. Deus), ut non -at, quicquid tua norma catenat.

γ *dimoveri, locum mutare* – sich entfernen, ver-, wegrutschen: CHRON. Salern. 146 p. 153,22 marchio incredibilem causam peregit, nam <inter> sellam, super quam equitabat, staffamque solitum (i. solidum) ponebat pedemque super solitum firmabat et huc atque illuc discurrebat . . . et minime solitum de pede suo nimirum -bat. YSENGRIMUS 7,340 pars (sc. lactis) stillet humi . . . ; imputet (sc. ancilla) hoc sedi -atque loco. b *latius*:

50 a *abesse* – fehlen: TRANSL. Dion. Ratisb. 31 p. 367^b,54 quidquid . . . in mea prima vigilia -at, mihi crastina die imputate (sc. custodes). β *neglegere* – versäumen: FORM. Bitur. 17 p. 177, 40 quod (sc. sonipedem mittere) . . . facturum . . . me vestris partibus non -do et ea vobis mitterae, . . . que eqs. 2 *trans-*

late: a *subi. homines i. q. dissentire, discordare, altercari, abhorrere* – uneinig sein, (wider)streiten, abweichen, nicht übereinstimmen (mit): a in univ.: RHYTHM. 145,7,3 Aquilignenses -edentes (-entes B2) synodum quinta, qui totus concordat cum quattuor. CAPIT. reg. Franc. 279^G,8 nos . . . in nullo a

60 c a p i t e -entes (OTTO FRISING. gest. 1,6. al.). HROTSV. Sap. 5,33 Karitas: . . . scito (sc. Adrianus) . . . nec me in ullo umquam illis (sororibus) -ere. DIPL. Heintr. II. 255 p. 295,13 tanta . . . unanimitas . . . inter -entes fratres facta est, ut eqs. ACTA pacis Sangerm. 3,20 p. 80,22 per illius gratiam, qui procellam convertit in auram et discidentium mentes in unam conciliat voluntatem. saepe. v. et l. 13. β *rebellare, repugnare* – sich auflehnen (gegen), sich widersetzen: CAPIT. reg. Franc. 257 p. 261,11 -entibus regni primoribus sui ab . . . episcoporum ammonitione. DIPL. Heintr. II. 34 p. 38,16 quorundam . . . -ens a nostra subiectione collegium eqs. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1132 p. 384,52 (pars codd.) tumultuante multorum -entium seditione. v. et l. 26. 28. b *subi. res i. q. differre, discrepare* –

verschieden sein, sich unterscheiden, nicht entsprechen: BRUNO QUERF. frat. prol. p. 27,11 monstrum ego -entium morum. 11 p. 55,27. HELM. chron. 44 p. 88,15 nil fuit, quod in moribus eius (*magistri*) a perfectione -ret (disse- 2). NARR. itin. nav. p. 184,9 magnitudine non multum -et *Silvia* a Goslaria, sed multo plures domos habet. *saepe. rhet. et mus.*: GUIDO ARET. reg. rhythm. 121 reliquae . . . voces sibi valde -ent (desident *Ge*; gloss. E1, M9: i. differunt, gloss. MC: i. discordent), suam quaeque facit neumam alteri dissimilem. CONR. MUR. summ. p. 57,24 tertium decimum vitum (*sc. dictaminis*) est, cum partes seu clausule ipsius epistole inter se monstruose -ent et sibi ad invicem non respondent.

*adv. *dissidenter. discorditer, dissimiliter – ungleichartig*: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 21,33 tanto vehementius ad dissolutionem tendimus, quanto -ius ex oppositis partibus constamus.

1. *dissidia v. desidia.* 2. **dissidia v. discidium.*

**dissidio, -onis f. discordia – Streit, Zwietracht*: ALBERT. M. pol. 5,2^r p. 446^b,30 'videtur omnis diversitas facere -em' (p. 1303^b, 14 διούτοιον), supple, in civitatibus.

dissidiosus v. desidiosus. dissidium v. discidium.

*dissigillo vel *desigillo, -avi, -atum, -are. resignare – entsiegeln*: ACTA reg. Burgund. 10 p. 109,24 (a. 908) tertia . . . die venerunt *missi regis* et dis-verunt . . . manum (*sc. servi*) et invenerunt eam salvam (*de re v. HRG II. p. 707sq. s. v. 'Kesselfang'*). GERHOF. tract. p. 109,8 libellos accusationum conscriptos de causis episcoporum non ausus discutere combussisse legitur *Constantinus* . . . sibi oblatos, sed a se minime dis-tos, quia *eqs.* CHART. Ital. Ficker 341 p. 370,5 iudex . . . litteras aperuit et de-vit coram me . . . notario.

dissignator, -oris m. exsecutor – Vollstrecker: SIGEB. GEMBL. Theod. 8 p. 468,21 eos (*episcopos*) . . . sanctionis suae testes et testamenti sui statuit *Bruno* -es. in *imag. de intellectu resignatore gratiae baptismalis* (cf. l. 43): GODESC. AQUENS. sequ. 12,7^a,3 intellectus (*i. unum ex septem donis spiritus sancti*; cf. *Vulg. Is. 11,2*), baptismatis -r, mundet corda, ut nesciat dextram laeva (cf. *Vulg. Matth. 6,3*).

dissigno, -are. 1 resignare, solvere – entsiegeln, lösen: a proprie vel in imag.: HUMB. Sim. 3,6 p. 205,25 anulus . . . praemonens praedicatores, ut secretam sapientiam Dei cum apostolo -ent et loquantur inter perfectos. GODESC. AQUENS. sequ. 12,2^a,3 Pater, da per verbum nobis septiformem spiritum, qui septena signacula -ans doceat nos omnem iustitiam (cf. *Vulg. apoc. 5,2*). *b translate i. q. ad irritum redigere – zunichte machen*: CARM. de bello Saxon. 3,6 criminibus . . . novis -at gens foedera pacis. *2 per confusionem i. q. designare – bezeichnen*: RATHER. epist. 30 p. 175,31 o enim, istic ut me specialius ipse -em, o miserum me.

dissillabus v. dissyllabus.

? **dissileo, -ui, -ere. (dis et silere) conticescere, silere – sich legen, schweigen*: RITUALE Biburg. 445 (Spicil. Friburg. XIV. 1970; c. 1170/1200) Christe, cui . . . dormienti in navi, dum oborta tempestas maria conturbasset, te protinus excitato et imperante -uit (*respondere vid. ad Vulg. Marc. 4,39* dixit mari: tace obmutesce, *ni subest* dissilire). cf. **desileo*.

dissilio, -ui vel -i(v)i, -ire. script. et form.: -luunt: p. 804,3. 54. -lunt: p. 804,3. inf. fut. -sultum iri: p. 804,59. struct. c. praep.: de: p. 804,30. in c. abl.: p. 804,4. per: p. 804,3,7. confunditur c.: desilire: l. 66. p. 804,55. 62sq. dissolvere: p. 804,27,30.

In sensu originario: A proprie (in imag.: l. 68. 70. p. 804,27): 1 subi. res: a (di)rumpi, dissolvi, diffringi, (di)scindi – (zer-, auf)springen, bersten, brechen, reißen: VITA Dalm. 3 (MGMer. III p. 546,6) -unt arta vincla, dampnatis ianua carceris divinitus reseratur. CARM. didasc. 228 quod (*vitrum*) modo percussum -it (desilit *var. l.*) ut glacies (BERNH. CONST. can. praef. p. 472,28. VITA Meinw. 6 p. 9,20). PETR. DAM. epist. 176 p. 283,9 ne sub correctionis malleo pulvefacta -at mens. SPEC. virg. 8,6 ut . . . nec naturarum (*i. carnis et spiritus*) discrepantia ordine confuso -at. SIGEBOTO Paulin. 28 ut os brachii unius in duas -ret partes. VITA Eberh. Commed. 15 p. 67,15 -vit clausula. *saepe. v. et p. 835,17. b dispergi, iactari*

– sich verteilen, herumfliegen: HRABAN. martyr. Ian. l. 320 tormenta tormentis deseviunt, sales ignibus sparsi crepitantibus minutis per membra -unt (-uunt, -lunt *var. l.*). PETR. DAM. epist. 57 p. 183,5 cum favilla -ens in quolibet membro vel ad momentum tolerari non possit. RUP. TUIT. trin. 1,27 inter eos (*spiritus colluctantes*) ignis coangustatus dissipatur ac per scintillas fulgurando -it. Matth. 10,1109 tale . . . granum est, ut molendo numquam dissipetur, eoque integro permanente diffundi aut -ire numquam desinat medulla eius. c *decidere*,

10 *prosilire – abfallen, -springen*: WALAHFR. Gall. 2,33 baculo senex . . . locum ei (*sc. homicidae*) vulneris tetigit; -ente . . . longius ferro prae dolore, quem ex actu persensit, horrendis vocibus asstantes perterrituit. VITA Leod. 2,264 (MGPoet. III p. 31) lora repente -unt collo, palmis cecidere catenae. FOLCUIN. vita Folcuin. 12 -entibus hinc inde fustibus preceps supra sanctum tumulum ruit (*sc. monachus claudicans baculis sustentatus*). CHRON. Median. 18 p. 219^A circulus ferreus subito crepans . . . tanto impetu -iit ab eius (*parricidae*) brachio, ut eminus oppositum parietem feriret. remissus i. q. *cedere, dilabi*

20 *– weichen, nachgeben*: PETR. DAM. epist. 136 p. 463,29 quisquis vult aedificium condere, quod facili ruinae non sit obnoxium, necesse est eum non lateres . . . habere, quae repente -ant, sed *eqs.* 142 p. 511,15 incassum . . . conatur aedificare fastigium, qui in arena, quae -it, collocat fundamentum (cf. *Vulg. Matth. 7,26sq.*). 162 p. 162,14 diabolus . . . , qui interpretatur deorsum fluens, illos sibi vendicat, qui ad ruinam semper velut arena -unt (dissolvunt, dissolvuntur *var. l.*).

30 *d exsilire – herausspringen*: ODO GLANN. Maur. 30 (8) nauclerus cuiusdam ratis . . . cum rudentem peripetasmatis . . . tornaturae, de qua -ierat (-uerat [dissolverat 2] *ed. Holder-Egger*), reaptare vellet. v. et p. 750,37. 2 *subi. anim.*: a *diffugere – (flie-) bend, zielloos auseinanderstieben*: ERMOLD. Ludow. 4,503 -unt . . . ferae fugiuntque per aspera dumi. PETR. DAM. epist. 39 p. 379,2 apes in alvearibus congregatae mellificant . . . , at si -unt ac relicto duce vagabundae provolitant, famis necesse est inopia contabescant. METELL. exp. Hieros. 4,908 per montes, colles seu per campestra, valles circumquaque iacentes -iere cohortes, 5,342 cives -iere, domi latebras petiere. 6,567 hi (*Ara-bes*) venientum nostrorum timere globos et -iere. b *secedere, declinare – zur Seite springen, ausweichen*: WALTHARIUS 735 contra . . . ille virilis constitit . . . saepius eludens venientes providus ictus, nam modo -uit (-iit *var. l.*), parmam modo vergit in austrum. RUD. TRUP. gest. 7,7 p. 267,11 qui (*equi*) . . . punctionum suarum . . . agitatione tantum hac illaque pre angustia subitus me tota die illa -ierant, ut vix me iam possent portare. v. et p. 478,25. B *translate: 1 dissentire, discordare – sich lossagen, aufbegehren, uneins sein*: CONC. Karol. A 48,12 cum ab episcopo loci -ens (dissilienter *cod.*) communione se privari non ambigat *abbas* (cf. *Conc. II 2 p. 56,7* nec . . . -ant [II 1 p. 160,1 μη . . . ὁφειλάτωσαν]. *inde al.*).

50 PETR. DAM. epist. 153 p. 66,6 a b i n v i c e m cito -unt *homines*, dum *eqs.* (CHRON. Mont. Ser. a. 1219 p. 191,19). BRUNO MAGD. bell. 18 p. 24,15 non quod qualibet inimicitia -rent *episcopi*. CARM. Bur. 5,7,2 subiecti (*sc. abbatibus*) -unt (-uunt, -uit, desiliunt *var. l.*). ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 553,26 aliqui . . . magis pavidi manifesto -entes a ceteris currebant ad loca proxima tutiora. 2 *disici, evanescere – zunichte werden, sich legen*: MIRAC. Genulfi 27 (MGScript. XV p. 1213,23; s. XI^{med.}) praesumptionem eorum (*optimatum*) omnino -tum iri festinabat *primas castr.* fort. huc spectat et exemplum supra (p. 803,54) allatum.

55 *II per confusionem i. q. desilire, descendere – (her)abstiegen, herabspringen*: PAUL. DIAC. Lang. 4,16 equo -ens *dux* (ADEMAR. hist. 3,53 l. 16. FUND. Brunw. 20. *al. sim.* WALTHARIUS 787 -ens [desiliens B] parat ire pedes). ERCEMB. hist. 57 alii sponte ex eo (*muro*) -ierunt. *al.*

60 1. *dissimilis, -e. script.*: *disi-*: p. 805,50. -illis: p. 805,44. *superl. -ilim(us)*: p. 805,21. *adde* THEOD. THEOL. Contr. 3 p. 216^a,55 (*var. l.*). in *figura litotes q. d.*: p. 805,16. *al.*

70 1 *non similis, differens, diversus – anders(artig), unähnlich, unterschiedlich, verschieden, abweichend*: a in *univ.*: a *adi.*: EINH. Karol. 15 p. 18,25 nationes . . . lingua . . . similes,

[Pömbacher]

moribus . . . atque habitu valde -es. SYLL. Sangall. app. 5,87 -i cursu duodene astra corone, sed notho, penetrant luce secante viam (v. *notam ed.*). DIPL. Conr. I. 11 p. 12,18 mala consuetudine et -i aliarum ecclesiarum. RUOTG. Brun. 2 p. 3,20 erant . . . in uno illo homine res valde -es, natalium nobilitas, . . . habitus humilitas. ALBERT. M. cael. hier. 2 p. 39,47 in describendo divinam maiestatem utitur scriptura similitudinibus -bus. *persaepe*. v. et p. 806,24. *expressius i. q. dispar – kontrastierend*: RHYTHM. 115,2,1 quod (sc. *cyclum lunae*) depinxi coloratim de fuco -i, ut, quod agis, o Selina, in sublimi aethere, in membrana foret palam. *in comparatione compendiarie c. sensu superiore (inferiore) existendi*: HROTSV. Mar. 36 suae prolis matrem sine sorde pudoris effecit *Deus* cunctis -em meritis. Agn. 21 Agnes . . . Christi -em cunctis recitando decorem. BENED. ANDR. chron. p. 29,11 quod servitio premeret et possideret Italia et non esset ei (*principi*) -is *Narsus patricius*. THIETM. chron. 4,63 fuit *matrona* caeteris matronibus, quae apud modernos sunt, longe -is. ANON. Has. 15 antecessore suo tam moribus quam scientia -illimus *Megingaudus episcopus*. WILBR. peregr. 1,30 in cuius (*montis*) cacumine est . . . parvum cenobium; monachorum vita . . . est -ilima. al. **β** *subst. neutr. i. q. differens – das Unähnliche*: ALFAN. premn. phys. 2,24 p. 29 corporis est simile et -e (PG 40,545^A τὸ ἀνόμοιον) et non incorporei. HEINR. AUGUST. planct. 194 quodam simili, quo nos accedimus illi, sicut -i contra disiungimur ipsi (*Deo*). ALBERT. M. metaph. 5,2,8^{capit.} de modis similis et -is. p. 246,13 ‘-ia’ . . . dicuntur ‘opposite’ ad ‘similia’, et ideo tot sunt modi dissimilitudinis, quot *eqs.* 10,2^{capit.} al. **β** *forma discretus, varius – verschiedenartig, -förmig*: ALDH. ad Acirc. 28,1 sum (sc. *Minotaurus*) mihi -is vultu membrisque biformis cornibus armatus, horrendum cetera fingunt membra virum. RHYTHM. 63,4,1 dum in heremo esset *Alexander*, cepit bestiam -em, corpus habuit ut caballus, caput sicut bubalus. ALBERT. M. animal. 1,11 membro . . . simili opponitur -e, et omogenio opponitur etherogenium. 1,12 -es (sc. *partes corporis*) dico in forma et nomine et ratione, sicut manus, quae non dividitur in multas manus. *ibid.* al. **2** *indignus, incongruus, non idoneus – unwürdig, unangemessen, ungeeignet*: a in univ.: EPIST. var. II 11 p. 314,42 qui (*episcopus*) licet valde -is . . . in senecta mea animarum tamen curam suscepi. THIETM. chron. 4,75 p. 218,13 longe -is existo in condigna conversatione. ANNAL. Rod. a. 1106 p. 694,7 incommodum est inhabitantibus et religiosus -e idem edificium. IOH. sacer. 102 aliud item metallum indicamus vobis coquendum, sed plus -lle (cf. COMPOS. Luc. S 24 disculum [*item* MAPPAE CLAVIC. 124]) erit quam auri metallum. al. **β** *humilis, vilis – unscheinbar, unansehnlich*: BENED. ANDR. chron. p. 28,6 forme erat *Narsus patricius* -is, peritissimus erat in mentem. ARNOLD. SAXO fin. 3 p. 71,24 iste (*chryselestrus*) in horis matutinis visu pulcherimus (*sic*) est, in aliis horis per omnia disi-is.

adv. dissimiliter. **1** *differentes, aliter – auf unterschiedliche, verschiedene Weise, anders*: CONC. Karol. A 20 p. 174, 13 haec . . . prolata exemplorum testimonia . . . probabilia quidem et verissima existunt, sed longe ab his, de quibus agimus, -r sentienda. Ps. ODO CLUN. dial. 5 p. 255^b,13 in coniunctionibus vocum, quae consonantias faciunt diversas, ut, sicut diversae sunt ac differentes, ita -r et differenter unamquamque earum . . . pronuntiare praevalas. BERTH. RATISB. serm. 10 p. 56,17 ita -r eis (sc. *religiosis mediocribus*) convivium gaudii coelestis ministratur, non triticum, quod domini comedunt, sed palea . . . , quam iuvenes asini. *persaepe*. **2** *indigne, minus recte – auf unangemessene Weise*: BERNO modul. psalm. praef. p. 91^b de varia psalmodum atque cantuum modulatione, quae -r vel confuse solet in ecclesia fieri.

[**2** *dissimilis v. similis*: FUND. Heinrichow. p. 52,12. 53,1.] **dissimilitudo**, -inis f. *pendet ad*: p. 806,21. al. **1** *strictius i. q. differentia, diversitas – Unähnlichkeit, Verschiedenheit, Ungleichheit, Unterschied(lichkeit)*: a gener.: a in univ.: COLUMB. epist. 2 p. 164,5 quanta sit -is in actualibus studiis mensura, tanta erit pacis . . . inter imperfectos fictura. NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 12,14 propter nimiam -em nostrae et Romanorum cantilenae. RATHER. phren. 7,182 -o approbat co-

rum (*libellorum*) maxima, quod *eqs.* CAES. HEIST. hom. exc. 210 ubi consimilis accio, quae esse potuit in culpa -o? ALBERT. M. veget. 4,13 materia plantae vicina est valde plantae, et non magna -e distat in ea potentia ab actu. IOH. AEGID. mus. 10,6 consonantiam . . . efficit -o, non similitudo. *persaepe*. v. et l. 55. p. 805,28. *in imag. c. sensu iniquitatis, impietatis*: CHART. Mog. A II 392 p. 644,2 (epist. a. 1167/77) vobis . . . in re -gi o n e -is luxuriose viventibus facta est *filia Sion* (i. *Maguntia*) . . . ferarum habitatio (INNOC. IV. registr. B 294 p. 263,30. CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 266,29. al.; *loci spectant ad Aug. conf.* 7,10,16). FROWIN. explan. 5,2 l. 568 non . . . spernit *Deus* opus suum; venite, nolite longe stare per -em. *adde*: ANON. mus. Guenter 3 p. 34,8 quae est ista licentia, quae regionem perambulans -is perturbat iudicium? **β** *inaequalitas – Unebenbürtigkeit*: LEG. Wisig. 4,5,7 p. 205,21 magna est confusio generis, ubi -o unius parentis status degenerat progenite prolis. **γ** *insufficiencia, inconvenientia – Unzulänglichkeit*: ABSAL. serm. 39 p. 228^C non . . . debet sacerdos ministrare ad mensam Domini, si fuerit . . . claudus per -em conversationis. VITA Herm. Ios. 41 p. 699^C compungor ponens te in adpectu cordis mei, frater carissime, et -em meam ad te in tui consideratione deploro. **β** *rhet. i. q. variatio – Bedeutungsunterschied*: ONULF. rhet. I 14 est . . . annominatio, cum ad res dissimiles similia verba competenter accommodantur, sic . . . , ut . . . casuum diversitate -o notari valeat. **2** *latius*: a *inconstantia – Wankelmüt*: CHRON. Andag. 90 p. 227,4 scripto mandavit *abbas Theodericus Wiredo* (sc. *abbati intruso*) se . . . mirari illum tam impudenter potuisse fieri monstrum tam diverse -is, ut a sententia, cuius olim secum fuerat . . . assertor, . . . exciderit apostaticus desertor. p. 228,5sq. tribulus . . . inconstantie et -is; monstruosa . . . constat -o . . . coram Deo, apud quem nulla est transmutatio. **β** *varietas – Vielfalt*: ROD. GLAB. hist. 2 p. 52,35 illius (*insulae*) . . . arborum habitudo atque avium -em gerit universorum. **c** *contrarietas – Gegensatz*: FROWIN. explan. 2,2 l. 1007 si quid mali sibi incidere . . . animadverterit *homo*, . . . a se repellere festinat, ne, si inimicum Dei secum foveat et -em Dei, ipse quoque inimicus et dissimilis Dei efficiatur. **3** *meton. i. q. species falsa – Trugbild*: EPIST. Col. 7 p. 249,38 quoniam a vestris virtutibus tantum -es (*ci. Waitz, dissimilitunes cod., dissimulationes ed.*) distant virtutum, quantum *eqs.*

1. dissimilo, -avi, -atum, -are. *struct.*: c. dat.: l. 45. 48. *pendet a(b)*: l. 50. *confunditur c. dissimulare*: l. 47.

1 *intrans. et medial. i. q. dissimilem esse, differre – sich unterscheiden, unterschiedlich sein*: GLOSS. I 113,3 St.-S. -o tibi ungalih pim dir. SPEC. virg. 9,43 qui (*ethnicus*) a Christo fide et operibus -atur (*corr. ex dissimulatur L*). YSENGRIMUS 4,686 multum . . . diurnos cogito nocturnis -are tonos. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 128,21 qui (*falcones sacri*) omnes post mutationem parum -antur in plumagio a se non mutatis. **2** *trans. i. q. diversum efficere – unähnlich machen*: OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,6sq. ut ea, quam ficto nomine solemus dicere, Platonitas a dividendo individua, . . . a -ando singularis dicta; . . . cum suum subiectum non solum ab aliis dividat vel -et, sed etiam in sua individualitate et dissimilitudine tam firmiter manere faciat, ut *eqs.*

2. dissimilo v. dissimulo.

dissimulanter, dissimulate v. dissimulo.

1. dissimulatio (-cio), -onis f. *script.* -mil-: p. 807,10. 11. al. *pendet a(b)*: p. 807,27.

1 *corpor. i. q. mutatio vestis – Verkleidung, Maskerade*: GALB. Karol. 35,28 fuit . . . rara . . . processio, in qua Olgerus, camerarius praepositi, cappam iuxta morem clerici indutus cruce ferebat; . . . cum vitae desperaret, tali -e evasit. **2** *spirit.*: a *celatio, occultatio, abscondio – das Verbergen, Verhehlen, Bemäntelung*: FORM. extrav. II 6 sine aliqua -e et deceptatione. HUCBALD. Rictr. 26 dum capere cum ceteris quietem putaretur corporis, illa pro -e relictis ante stratum sandaliis *eqs.* HUMB. Sim. 2,45 p. 193,36 ad cuius (*Christi*) iniuriam atque suarum tenebrarum -em Titan vel Apollo quasi sol nominari affectat *antichristus*. CHRON. reg. a. 1239 p. 274,22 cum cautela et -e electus Romam proficiscitur paucis hoc scientibus. *saepe*.

adde: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 109,15 ficticius *falco* tardius emendatur, quia tardius dimittit -em suam. p. 111,7 quiescendo obliviscitur sue -is. **b** *neglectio, contemptio, omissio* – *das stillschweigende Übergehen, Ignorieren, Säumigkeit*: **a** *in univ.*: WANDALB. Goar. 2,8 p. 54,12 ea, quae ... illum ... neglegentes et aliqua -e praetereuntes divino ... iudicio patiuntur. RAHEW. (?) dial. p. 545,19 prelati ... sopore -is tenentur. HELM. chron. 13 p. 26,21 quam ille (*Billug*) contumeliam -cione repressit. CONST. Melf. 1,18 p. 171,2 instanter absque alicuius -is (-ilationis *var. l.*) vitio. 3,4,2 detentum (*sc. hominem ad nostrum demanum pertinentem*) -e (-em, -ilatione[m] *var. l.*), dum hoc nostre curie non exponat, publicatione bonorum ... multandum esse sancimus. ALBERT. M. animal. 8,13 quae (*aquila*) ... dissimulavit deplumationem; propter quam -em cornicula quaedam propius accedens *eqs. saepe*. **β** *indulgentia* – *Nachtsicht*: RHYTHM. 150,220,3 tua (*sc. regis*) mihimet (*sc. Nicaeae*) molesta est misericordia, tua haec, quam dicis, ingrata est -o. EPIST. Meginh. 42 p. 247,11 ne -o iniuriarum singulorum fiat ... perniciem omnium. MANEG. ad Gebeh. 14 p. 338,33 si aliqua -e diucius tolerarentur *facinora*. BERNOLD. CONST. libell. XX p. 84,8 cur non potius nostram consuetudinem quasi misericordiae -e tolerarit *Gregorius*. ACTA imp. Winkel. I 663 p. 529,37 multa -cione in eisdem (*sc. proditoribus*). **al.** **γ** *negatio* – *Leugnung*: RADBERT. Matth. 1,1174 infelicissimi sua -e cecati *Iudaei*. **δ** *aberratio, digressio* – *das Abgehen, Abweichen*: EPIST. Hann. 87 p. 150,30 ut illa tua (*sc. Hildebrandi*) a veritate -o libero ... veritatis compensetur preconiio. **c** *praetextus, excusatio* – *Vorwand, Ausflucht*: LEG. Wisig. 9,2,8 p. 371,4 dum nostris hominibus, qui in confinio externis gentibus adiunguntur, hostilis surgit bellandi necessitas, ita quidam facillima se occasione dispergunt ... impossibilitatis -e subnixi. CONC. Karol. A 39^A,112 p. 402,25 caveant praelati, ne id, quod dare debent ... , qualibet -e aut tenacitate subditis subtrahant (*inde* CONSUEC. Marb. 297). PETR. CAS. (?) chron. 4,70 p. 535,19 non iustitiam expectare *abbatissam*, sed -bus quibusdam et occasionibus tempus infinitum velle protrahere. p. 535,35 omni occasione vel -e postposita. **d** *dissuasio* – *das Abraten*: VITAE abb. Acaun. 9 (MGMer. VII p. 335,10) horruit *sanctus Achivus* mundi huius inlecebram et monasterium Grenecense expetiit; parentes ... eius dissimulabant eum, eo quod non possit distractionem monasterii sustinere, sed ille -em eorum cordis aurius non recepit. **e** *insimulatio* – *Beschuldigung, Anklage*: LAMB. TUIT. Herib. 2,5 p. 216,6 Hieronimus ... cuidam ... fratri in visu apparuit et inactiva eum -e, cur sui ... in oratione sua non recordaretur, redarguit.

[2. dissimulatio v. dissimilitudo.]

***dissimulativus**, -a, -um. *cautus, occultans* – *zurückhaltend, verheimlichend*: HERBORD. Ott. 3,33 p. 199,20 acceptis ... nuntiis et petitione ducis gaudet *imperator*, miratur, -o (*dissimulative var. l.*; cf. J. Petersohn, DtArch. 33. 1977. p. 552) tamen corde premens et gravitate virili gaudii magnitudinem.

*adv. *dissimulative*. *dissimulanter, secreto* – *verbergend, heimlich*: v. l. 50.

dissimulator, -oris m. *script.* -mil-: l. 64. **1** *qui dissimulat, celator, deceptor* – *einer der sich verstellt, Verhehler, Heuchler, Täuscher*: HRABAN. hom. II 157 p. 445^C -r ... mentis suae et artifex homicida tristitiam praeferebat *Herodes* in facie, cum laetitiam haberet in mente. OTLOH. doct. 19 p. 283^D cum Deus ... -es coram se vos (*sc. laicos*) sciat esse. EPIST. Worm. I 38 p. 72,18 hi sunt, qui per agninos exercent funera rictus, simulatores ac -es ad omnia (*cf. Sall. Catil. 5,4; item* CONR. FAB. Gall. 7. *al.*). FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 111,15 ille (*falco*) ... , qui -r (*dissimulatio PV*) et ficticius erit per secundam causam, scilicet per id, quod minus debito fuit traynatus. **al.** **2** *qui indulgendo praetermittit* – *einer der langmütig übergeht*: BERTH. chron. B a. 1078 p. 323,14 dominus apostolicus prudens -r et tolerator ... presumptuosa scandalorum milia in tempus oportum diiudicanda multum sollicitus distulerat.

***dissimulativus**, -a, -um. *occultans, secretus* – *verschleiern, geheim*: BERTH. chron. B a. 1078 p. 314,13 rex ... nec non omnes consentanei illius legatos suos ... artificiosa quali-

bet occasione et -a ad eandem synodum transmiserant. p. 324,3 legatis ... regis ... a se (*sc. papa*) -a et satis cautissima licentia clam et furtive dimissis.

*adv. *dissimulative*. *per ignorantiam* – *durch angebliche Unwissenheit*: CHART. Carinth. 1388 (a. 1192) <cura> sollicitudinis est adhibenda, ut ea, que laudabiliter <sunt> ordinata, nec -e negligere ne<c ci.> aliqua valeat in posterum presumptio perturbare (*item* 1471 -e [*dissimulatio B*]).

***dissimulatrix**, -icis f. **1** *quae dissimulat, contemptrix* – *eine die verachtet, gleichgültig ist (usu attrib.)*: CONR. EBERB. exord. 4,16 l. 17 universas observantias sine -e negligentia, quantum potuit, observare studuit *conversus*. **2** *quae remissionem peccatorum impetrat* – *eine die Sündennachlaß erwirkt (de virgine Maria)*: CONR. EBERB. exord. 3,21 l. 23 cumque ad manum piissimae procuratricis accederet *monachus*, benignissima -x et vere mitis virgo repulit eum dicens: '*eqs.*' 3,27 l. 44 misericordissima illa -x (*i. regina coelorum*) respondit eis (*sc. supplicantibus*) dicens: '*eqs.*'

dissimulo, -avi, -atum, -are. *script. et form.*: desi-: l. 27,42. 46. -mil-: l. 26,31. 34. 56. p. 809,5. *adde* VITA Elig. praef. p. 665,2. *coni. praes.* -molit: p. 809,2. *usu absol.*: l. 435q. pendet ad: l. 53. *in figura litotes q. d.*: l. 36. *al.*

1 *celare, occultare, suppressere* – *verbergen, verhehlen, bemänteln, sich nicht anmerken lassen, so tun als ob nicht*: **a** *obi. res*: **a** *in univ.*: ALDH. epist. 4 p. 482,26 aut veritatem ignorando aut falsitatem -ilando obmutescunt *clerici*. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,29 l. 23 quēso, ut de-es (-es R²) iram (*cf. Vulg. Esth. 5,10*). EINH. Karol. 19 p. 25,10 adversae fortunae malignitatem expertus est, quod tamen ita -vit, acsi *eqs.* NOTKER. BALB. gest. 1,4 p. 6,15 -ta iracundia. 1,11 indignatione -ta (*simulata var. l.*). CHRON. Thietm. 5,31 -ilatis omnibus, que eis acciderant, nuncios ad Bolizlaum misit *rex*; ... iniquam presumptionem Bolizlai ... -ans. SPEC. virg. 6,696 quid ... malus mali -ilet, quem timor ultimi temporis et superne distractionis verba non exercent? OTTO FRISING. gest. 1,26 bonae indolis virtutem non -ans. *saepe. v. et p. 807,14.* **β** *machinari, temptare* – *aushecken, heimlich planen, versuchen*: VITAE abb. Acaun. 5 (MGMer. VII p. 333,5) plures ... , ne de eius (*sancti Probi*) aspectu divellerentur, amoris causa eum retinere (*in veniendo B*) -bant (*v. notam ed.*). LIBER hist. Franc. 47 p. 321,3 Ebroinus ... Francos crudeliter oppremebat, donec tandem aliquando Ermenfredo Franco insidias parare -at (*de-rec. B*). **γ** *absol. i. q. decipere, deludere* – *sich verstellen, täuschen*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 111,24 ille (*falco*) ... , qui nimis fuerit traynatus et per hoc -bit. ACTA imp. Böhmer 990 p. 693,39 amplius de-are non valens *rex. al.* **b** *obi. homines i. q. occultare* – *verstecken*: RICHER. REM. hist. 2,73 me (*sc. regem Ludovicum*) ... parvum in fasciculo farraginis a meis -tum in partes transmarinas ... fugere compulsi *Rotbertus dux*. **2** *ignorare, negligere, omittere, non respicere* – *ignorieren, vernachlässigen, unterlassen, nicht berücksichtigen*: **a** *in univ.*: EPIST. Hann. 87 p. 150,33 si iterum ad ineptorum errorem -as. DIPL. Frid. I. 223 ut hic nota puniatur infamie, ... qui hoc scriptum nostrum -verit. CASUS Geng. p. 108,25 qui (*iudex iniquus*) ... consiliarios domini regis muneribus excecatos -ilata regali sententia in hoc processu procedere non presumpsit. *saepe. corpor. i. q. transire* – *vorbeigehen*: VITA Otton. Bamb. III 1,10 p. 59,7 qui (*episcopus*) -ta interim civitate in agrum quendam ... secessit sibi in loco eodem tentorium figi precepit. **b** *ignoscere, remittere* – *nach-, erlassen*: NADDA Cyriac. I 11,7 Sestius ... intellegit statim, quid ... animam 'liberaret a corpore mortis huius nisi gratia' Dei ... 'ad penitentiam vocantis et peccata' -antis (*cf. Aug. trin. 12,11,16 donantis*). *publ.*: CHART. Lamb. Leod. 54 p. 91,22 (a. 1171/78) si ... invidiator (*sic*) ... hanc advocatiam ... redimere voluerit, pro quinque tantum maris sexta -ta illam liberam reha-

bebit. ACTA civ. Rost. B I 3,82 p. 81 semper in pentecoste solvet (*sc. qui impignoravit*) L mr, si Conradus -are non vult. **c** *non agnoscere* – *verleugnen*: HELM. chron. 62 p. 118,29 quare ... -as amicum tuum in tempore necessitatis? **3** *differre, recusare, detrectare, nolle* – *aufschieben, hinauszögern, verweigern, nicht wollen*: CONC. Merov. p. 91,18 clericus si

... ad petitione ... fuerit ... commonitus, ... respondere nulla calliditate -olit. LIBELL. de conv. Baiuv. 2 -ta ordinatione. HROTSV. Sap. 6,2 cur -as loqui? expone exitum rei. RUP. TUIT. Matth. 5,363 nolumus (*ni leg. volumus*) audire: 'petite, et dabitur vobis,' et -ilamus audire: 'date, et dabitur vobis.' EPIST. Wibald. 369 p. 498,1 nos ... diutius -are non possumus, quin eos (*monachos*) ad ... electionis ordinem ... compellamus. TRAD. Teg. 288 censum dare. *saepe. deverticula quae-rere – Ausflüchte suchen*: ANNAL. Fuld. II a. 854 ceteris omnibus a susceptione eius -antibus ... se ... in Franciam recepit *regis filius*. 4 *recedere (ab) – sich fernhalten, ablassen (von)*: EPIST. Hann. 87 p. 150,28 propter quam (*causam*) ab obiurgandis, qui obiurgandi erant, -asti. 5 *retinere, dissuadere – zurückzuhalten suchen*: p. 807,40.808,40.

adi. 1. *dissimulans*, -antis. 1 *indulgens – nachsichtig*: BERTH. chron. B a. 1079 p. 354,19 ut quem (*papam*) mitem et -em perduelles contempserant, vindicem tunc dirissimum perditissimi experiantur. 2 *patiens – gelassen*: v. l.29.

2. *dissimulatus*, -a, -um. *furtivus – verstohlen*: EPIST. Meinh. 10 p. 203,24 de episcopo Augustensi vix certe post biduum, quam transierat, audivimus, ita rapto et -o agmine preter nos evanuit.

adv. 1. *dissimulanter*. 1 *furtive, caute – verstohlen, vorsichtig*: GUNT. PAR. hist. 23,15 ubi cum applicuisset abbas et de statu terre satis -r inquireret, comperit *eqs*. 2 *indifferent, neglegenter – gleichgültig, ohne Aufsehen*: NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 59,7 cum ... -r ... suscepti vel expulsi fuissent *legati*. 3 *patienter – gelassen, geduldig*: CARM. de Tim. 30 dissimulans siluit *Iob* facienda silensque quievit haud simulans, sed erat -r agens (*cf. Vulg. Iob 3,26*).

2. *dissimulate*. *ficte, simulate – zum Schein, als Vorwand*: VITA Poppon. 19 p. 304,40 Argentinae ... civitatis episcopatum ... sibi praescriptum ... humiliter declinavit, quia occasionem declinandi regi dictavit -e videlicet se clerici dicens filium.

**dissimultas*, -atis f. (*dis et simulas*) *discordia – Spannung, Streit*: AGOB. 11,60 aberam longe causa Nantuaensium monachorum, qui quadam -e inter se laborabant. *Pörmbacher [dissinnatus v. *indissinnatus*: HILDEG. phys. 1,56 p. 1152A.] dissint(h)eria v. dysenteria. dissintericus v. dysentericus.

dissipabilis, -e. *qui dissipari potest, fragilis – zerstreubar, vergänglich*: ALBERT. M. Iob 8,14 p. 126,43 'sicut tela araneorum' facile sc. -is 'fiducia eius (*sc. vecordis*)', hoc est divitiae eius, in quibus habet fiduciam.

dissipatio, -onis f. *abl. sg. -ine*: l.59. 1 *profusio, dilapidatio – Verschwendung, Vergeudung, Verschleuderung (usu plur.: l.49)*: a *in univ.*: IDUNG. PRUF. dial. 1,350 veraciter exposui ordinis non dispensationem, sed -em. 3,18. DIPL. Conr. III. 221 p. 392,10 superfluas et dampnosas rerum suarum -es cum ... abbas de eadem domo eliminare ... temptasset. CHART. Bern. II 281 p. 301,1 uxor eius (*mortui mariti*) super omnia bona, que vir eius sibi et liberis suis reliquerit, sine -e rerum illorum liberorum, dum est absque marito, domina debet esse. b *laceratio – Zerrüttung*: DIPL. Otton. I. 410 p. 558,35 coenobium ... tam per cambicionem quam per emphiteosim ita in -e positus fuit, ut ... coenobite cunctis necessariis indigebant. v. et p. 810,25. 2 *devastatio, deletio – Verwüstung, Zerstörung, Vernichtung*: a *in univ.*: LEX Baiuv. 10,5 capit. p. 233 de -e (*dispensatione P1*) domus. 10,15 capit. p. 235 de curtis -e. 10,5^{capit.} de -e (-ine P6) domus. BERTH. chron. B a. 1080 p. 376,5 Mogontinus archiepiscopus, cuius eo locorum res ecclesiasticas devastando pervaserant (*sc. hostes Rondolfi regis*), Henricum sacrilegum huius -is armiductorem ... anathematis strictura convinerat. THIOFR. flor. proem. 47 ad -em omnium honestarum artium. al. b *mutillatio – Zerstückelung*: VISIO Godesc. A 10,1 erat *fluvius* ... ferreis aciebus ... ubique repletus ...; duplici ... periculo, -is videlicet ac dimersionis, una pena ... extitit. c (*arborum*) *evulsio radicibus peragenda – Ausrodung*: CHART. Westph. VII 982 p. 445,30 (a. 1258) si ad extirpationem seu -em, quod vullewüstene appellamus, procederetur *eqs*. 3 *distributio – (Auf-)Teilung*: MATHEM. var. Bubnov p. 265,18 unum centenum et millenum in ceteros dissipabis ...; in qua ... -e centeni et milleni conside-

randa est ratio secundarum, tertiarum ... et deinceps. 4 ? *de dysenteria i. q. profluvium ventris – Durchfall*: ALPHITA I p. 287,24 distincta (*dysssenteria var. l.*), id est -o contentorum (*intestinorum var. l.*) quasi intestinorum.

5 *dissipator*, -oris m. 1 *homo prodigus, dilapidator, belluo – Verschwender, Vergeuder, Verschleuderer*: a *in univ.*: GODESC. SAXO gramm. 2,19 pharaonis civitates: 'Phiton', quae interpretatur 'os defectionis' ...; 'Pharao', '-r'. ABBO SANGERM. bell. 3,35 prodigus (*gloss.: -r*), ... monotalmus, subdolos haud sis. CHRON. Pol. 1,15 p. 35,9 hic (*Bolezlavus*) est vere pater patrie ... non aliene pecunie -r, sed honestus rei publice dispensator. al. b *spectat ad bona ecclesiae (fiscum imperatoris: l.19)*: DIPL. Heinr. III. 103 p. 131,18 si ... aliquis huius destructor est monasterii bonorumque suorum -r, vere sciat *eqs*. (ex DIPL. Conr. II. 192 p. 256,33 diss-*ipa*-tor). CHART. Mog. A II 58 p. 113,35 quia quidam advocati non defensores ecclesie, sed -es inveniuntur. CHART. Babenb. 430,29 p. 286,25 (dipl. Frid. II.) quicumque christianus Iudeo per vim abstulerit pignus suum aut violenciam in domo eius exercuerit, ut -r camere nostre graviter puniatur. al. 2 *vastator, deletor – Vernichter, Zerstörer*: LIBRI Karol. 24 p. 451,9 Iosias ... idolorum ... -r et patenarum legum strenuus observator. CHART. Westph. III 324 (a. 1235) excommunicantes omnem, qui in gravem cenobii sepe dicti silve memorate -r temerarius ... exstiterit. 1090 p. 569,8 propter dissipationem mansus ... , in quo Gertrudis ... habuit usumfructum, que etiam ipsis ... agrorum -bus warandiam prestitit. al. adde: INNOC. IV. registr. B 110 p. 88,11 ipse (*imperator*) ... , christiane unitatis salutare -r et totius malleus Italice regionis ... ecclesiam ... conquassabat. 3 *transgressor, contemptor – Übertreter, Mißachter*: DIPL. Conr. III. 28 ne vilescat nomen regie dignitatis, -em huius ... institutionis hac pena plecti decernimus *eqs*. CHART. Mog. A II 46A p. 91,18 hanc paginam ... confirmavimus obligantes banno ... nostro huius traditionis violatores et felices actionis -es. al. 4 *de diabolo i. qui scindit, dissolutor – Spalter, Auflöser*: CHART. Worm. 268 p. 180,22 (a. 1256) divisionis actor, -r unionum et tranquillitatis fidelium anxius persecutor intererit odia.

dissipatrix, -icis f. ea quae dissipat – eine die vergeudet, Verschwenderin: CONR. MUR. summ. p. 160,5 mulier ... poterit nominari: ... dura, duricors, destestabilis, -x *eqs*.

dissipio v. desipio. *dissiplina* sim. v. disci-. *dissipio*, -avi, -atum, -are. *script. et form.*: desi-: l. 56. desc-: p. 811,36. disi-: p. 811,7.17.39.40. -sci-: l. 54. p. 811,36. 42. -sep(o): p. 811,17. ?-ibo: p. 812,20. dispat(us): p. 811,35. *con. praes. -it*: l. 56. *depon. -it*: p. 811,33. *usu medial. -it*: p. 812,7.17; *refl. -it*: p. 811,28; *intrans. -it*: p. 811,71. *partic. usu subst. -it*: p. 811,22. *perf. -it*: p. 811,35.36. *confunditur c. disparare*: p. 811,6.17.

1 *discere, dispergere, (dis)pellere – auseinanderjagen, zerstreuen, vertreiben*: a *proprie*: a *in univ.*: ARBEO Emm. 29 p. 70,13 sic -ti sunt (*sc. in necem consentientes*) de eodem loco, ut eorum quis non remaneret. ANDR. BERG. hist. 7 p. 226,23 sic disc-ta est nobilitas Aquitanorum *eqs. al. in imag.*: DIPL. Merov. I 185 p. 462,1 (spur. ante 768) Christum ... confidemus, qui adiuvit illis conservantem et desipit illis distraire cop-ien>tis. b *refutare – abweisen, wegjagen*: GESTA Aldr. 2 p. 310,41 erat mitissimus *pontifex* atque ... pius et misericors omnibus erat, cunctos attrahens neminemque -ans. b *translate*: a *in univ.*: BEDA hist. eccl. 4,3 p. 211,3 ventos excitat Dominus, iaculatur fulgora ... , ut superbiam eorum -et (*cf. Vulg. psalm. 17,15*). WIPO gest. 40 p. 62,15 (vs.) invenerat calumniam; quam sic -vit caesar ut ventus pulveris instar (*VITA* Heinr. IV. p. 17,4). VITA Heinr. IV. 6 p. 23,11 oppida *regis rex*, tumida praessit, ardua curvavit, factiones -vit. al. b *dirimere, tollere – abschaffen, einstellen*: ALDH. virg. I 30 p. 269,5 post deruta simulacrorum sacella et -tas fanaticae gentilitatis caeremonias. BONIF. epist. 50 p. 82,6 de ecclesiastica religione, que iam longo tempore ... calcata et -ta fuit. DIPL. Karoli III. 138 p. 221,43 ut ... neque ab ullo pontifice vel ab aliqua saeculari potestate -etur vel transmutetur (*sc. ordo sanctionialium*). DIPL. Otton. III. 280 quod (*sc. bannum impe-*

[Konstanciak]

rialem) solvere debet, qui Mogontinum . . . mercatum et mone-
tam -are et annullare temptat. *componere – beilegen, schlich-*
ten: TRAD. Frising. 240 (a. 806/10) ut hanc contentionem
-asset *episcopus*. *γ irritum reddere, abolere – für ungültig*
erklären, hinfällig machen: FORM. Wisig. 33 p. 590,11 si forte
aliquis ex nobis hunc divisionis nostrae factum disparare
(dis*ci*-pare *ed. Gil*) conabitur. THANGM. Bernw. 22 p. 769,8
papa dixit: 'apostolica potestate et sanctorum patrum auctorita-
te -amus, effringimus et adnullamus *eqs.*' TRAD. Frising. 1636
si . . . talis conditio quolibet modo -retur ab ullo, proximus he-
res predium redimat. *perimere – vereiteln*: ANNAL. Fuld. II
a. 885 p. 103,24 cuius (*imperatoris*) fraudulenta consilia Dei
nutu -ta sunt. *δ de vita i. q. demere – (weg)nehmen*: UNI-
BOS 112,3 qui (*maior villae*) sponsae vitam -at. *2 profunde-*
re, dilapidare, abicere, perdere – verschleudern, verschwenden,
vergeuden: *a in univ.*: LEX Alam. 85 nullus (*sc. fra-*
trum) rem suam -are (disparare, dispare, dispare, disi-, -sepa-
re *var. l.*) faciat. HROTSV. Pafn. 1,25 nec solum nugaces (*sc.*
viri) vilitatem suae familiaris rei -ant illam (*meretricem*) colen-
do. GERH. AUGUST. Udalt. 2,10 farra . . . sibi commendata . . .
-vit *similarius*. OTLOH. prov. Q 33 qui mollis et dissolutus est
in opere suo, frater est sua opera -antis. EPIST. Meginh. 25 p.
223,20 veterani nostri magis elegerunt . . . exilium perpeti,
quam videre rem publicam suam (*i. capituli*) sic -ari. ACTA
imp. Winkelm. II 1041 p. 724,12 qui (*monachi*) substantiam
dicti monasterii . . . -arant. *al. refl. i. q. abici – sich verlie-*
ren (de homine): VITA Norb. II 23 p. 1272^C exponebat, qualiter
seipsum in curiis regum atque pontificum lascivendo -verat.
b dimittere, desinere – verloren geben, aufgeben: RHYTHMI-
MACH. 3,6 etsi nominato quolibet aliquo interposito armonicae
medietatis posicio -ta fuerit *eqs.* *3 delere, vastare – zerstö-*
ren, verwüsten (depon.: l. 33): *a strictius*: COMPOS. Luc. T
21 cui (*adamanti*) ignis non dominatur, nec ferrum -atur. LEX
Baiuv. 10,3 si quis . . . incendio tradiderit (*sc. aedificium*), . . .
restituatur -ta (disputa P6). DIPL. Karolom. (II) 6 p. 293,3 si de-
structa atque -ta (desc- B) . . . restaurare curamus. LUP. PROT.
chron. a. 986 Sarraceni . . . -verunt Calabriam. DIPL. Conr. III.
87 p. 155,33 res . . . monasterii adeo collapse ac -tę sunt, ut *eqs.*
GESTA Frid. I. imp. B p. 80,18sq. ut -rent (*sc. exercitus*; *disi-*
var. l.) viam . . . ; preses . . . Burgarie . . . totam viam -vit (*disi-*
var. l.) et nemora . . . stravit. ANNAL. Plac. a. 1155 p. 457,27
rex . . . eam (*ecclesiam*) funditus disc-vit. *al. abrumpere,*
rescindere – abreißen, abbrechen: ADAM gest. 3,3 p. 146,3
hoc (*claustrum*) praesul absque mora precepit -ari, quasi aliud
pulcius cito facturus. *b latius*: *a minuere, affligere – schäd-*
igen, heimsuchen (usu absol.: l. 47): HRABAN. carm. 13,32
illius (*hostis*) est studium . . . , ut mactet, perdat, -et. TRANSL.
Marci in Aug. 9 p. 147,3 dum illi (*angeli*) hunc locum circum-
volant, nulae eum insidiae daemonum -ant. MAURUS progn.
12 p. 30^b,4 mortiferum (<*sc. apostema solidum*) . . . dum ali-
quod membrum principale -at. *4 dividere, secernere, discin-*
dere – (zer)teilen, spalten, zerreißen: *a proprie*: *a in*
univ.: CARM. Cantabr. A 30^a,6,8 quam (*chartulam*) cognitam
sanctus statim partes -at (*ci. W. Meyer*; -vit *cod.*) in minutas.
EINH. Karol. 32 p. 36,24 eum . . . tam graviter ad terram elisit
equus, ut fibula sagi rupta balteoque gladii -to a . . . ministris
. . . levaretur. *in imag.*: HILDEG. phys. 1,133 de springwurtz:
. . . quicunque homo eam solam . . . comederet, illum interius in
corpore suo -ret. *β effringere, aperire – aufbrechen, öffnen*:
TRANSL. Dion. Ratisb. 30 p. 367^b,30 forcipem . . . paravit *Gi-*
silbertus, cum quo claustra -vit. *in imag.*: LIBELL. prec.
Trec. 1,5 ut claustra -res (*sc. Dominus*) inferni et humanum ge-
nus liberares a morte. *γ dissecare – zerschneiden*: HONOR.
AUGUST. spec. p. 1016^C Laurentius . . . vivus assatur, Georgius
rota -atur, Mauricius gladio transverberatur. *δ discutere, res-*
olvere – verteilen, auflösen (de usu medicaminis diaphoret-
tici): PAUL. AEGIN. cur. 157 vatrachos est tumor . . . sub lin-
gua . . . ; -ans (3,26,13 διὰ τῆς) locum missios, iuxta equalia
siccio. *intrans. i. q. diffundi – sich verteilen*: MAURUS
progn. 29 p. 42^a,41 quia materia est furiosa vel multa, unde fu-
riositate -at *sputum*, unde multitudinem (*sic*) replet et suffocat
spiritualia. *ε medial. i. q. dilabi – zerfallen*: ALBERT. M.

animal. 4,59 caro huius (*urticae maris*) . . . in aestate est similis
carni putridae, et tunc per omnem tactum -atur et marcescit in
mari. *b translate*: *a in univ.*: ARNOLD. LUB. chron. 2,3 p.
129,9 cessante scismate, quod viginti annos ecclesiam -verat.
medial. i. q. discordem esse – im Zwiespalt sein: EGBERT.
fec. rat. 1,173 (schol.) qui aliud cogitat, aliud dicit, errat in voce,
quia -atur in corde. *β rescindere, detrectare – herabsetzen,*
niedermachen: HRABAN. epist. 2^a p. 383,40 obsecro unum-
quemque, qui hoc opus legerit, ne invidiae stimulis contra me
excitetur, ut laborem meum -are contendat. *γ distribuere –*
aufteilen, zerlegen (de numeris): GERB. epist. math. I 2 unum
centenum . . . in ceteros (*sc. numeros*) -bis. MATHEM. var.
Bubnov p. 276,2 octingentos . . . in septingentos et unum cente-
num -a. p. 278,13 unum millenum in centenos -bis, in novem
videlicet et unum iuxta . . . ordinatos dispones. *ibid. al. v. et p.*
809,72. *δ medial. i. q. dilatarī – weiter werden (de scriptu-*
rae ductu): ARIBO mus. p. 70,3 iuxta finem . . . -etur scriptura
cum neumis, ut cantori sit indicium . . . tarditatis. *5 expo-*
nere, explanare – auseinanderzusetzen, erklären (in loco satis
corrupto): COMPOS. Luc. H 18 dentra . . . (insipientes) vesa-
niae suae caput constituerant quendam Lambertum, superbia
elatum, . . . iactatione -um, lascivia resolutum, moribus levem
eqs. *2 mobilis, vacillans – haltlos, wankend, unbeständig*:
GLOSS. II 293,51 St.-S. -us unstatiger. *3 vastus, incultus –*
wüst, unbestellt: TRAD. Patav. 612 p. 223,12 (ante 1140) unam
cultam (*sc. vineam*), aliam -am.

adi. dissipatus, -a, -um. *1 agitatus – (um)getrieben, ge-*
betzt (in imag.): VITA Theod. 17 p. 47,4 hi (*insipientes*) vesa-
niae suae caput constituerant quendam Lambertum, superbia
elatum, . . . iactatione -um, lascivia resolutum, moribus levem
eqs. *2 mobilis, vacillans – haltlos, wankend, unbeständig*:
GLOSS. II 293,51 St.-S. -us unstatiger. *3 vastus, incultus –*
wüst, unbestellt: TRAD. Patav. 612 p. 223,12 (ante 1140) unam
cultam (*sc. vineam*), aliam -am.
dissipulissimus v. discipulus. dississet v. 2. dico.
dississio v. discissio. dissitudo v. desuetudo.
dissociabilis, -e. *1 separabilis – (zer)trennbar, zerteilbar*
(*usu subst.*): ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 111,18 omne dicit
Iesus fieri non stabile regnum in se dividuum et nil -e firmum
(*ex Prud. psych. 763*). *2 separationis confirmativus, separa-*
tivus – die Trennung bestätigend, Trennungs-: VITA Ansb. 2
(MGMer. V p. 621,8; s. VIII./IX.) adfuit et beatus Ansbertus,
ubi -em condit libellum, ut sancta virgo Angadrisma non sua,
sed Christi vocaretur sponsa.

dissociatio, -onis *f. divisio – Aufteilung*: ALBERT. M.
elench. 2,2,6 p. 677^b,32 ut, si quis . . . probet hanc conclusionem
apparenter, quoniam dabit quis, quod non habet, sic: iste dat
unum solum, et id, quod habet, non est unum solum: ergo dat,
quod non habet; unum enim solum, cum dicat habitorem -em
cum aliis, relativum est . . . et habet suum correlativum in suo
nomine (*in solutione parallogismi*).

**dissocietas*, -atis *f. 1 spatium, distantia – Entfernung,*
Abstand: HILDEG. div. op. 1,4,83 in qua (*vita*) in tanta -e,
quanta celum et terra distant, inhabitant *anima et corpus*. *2*
disiunctio, discretio – Trennung, lockerer Zusammenhalt:
ALBERT. M. sens. 1,1,8 p. 18^a,16 quod in poroso facit -s inae-
qualitatem superficiei, hoc et non aliud in aspero facit multi-
tudo angulorum. *3 societas, familia aliena – fremdes Ge-*
sinde, fremde Hausgenossenschaft: TRAD. Gottwic. 175 (a.
1120/30) si autem aliqua ex his (*sororibus*) in -em nupserit, V
denarios persolvat (*item* 314).

dissocio (-oti-), -avi, -atum, -are. *depon.: p. 813,3. usu*
refl.: l. 72. p. 813,3. 17. 23; medial.: p. 813,34. partic. perf. usu
subst.: p. 813,20.

1 strictius i. q. seiungere, separare – trennen, entfernen: *a*
de anim. c. sensu segregandi: *a in univ.*: THEODULF. carm.
28,759 -ato (*sc. index*; -tiato *var. l.*) malos, certa sociare benig-
nos, ut minus illa obsit, plebs iuvet ista magis! RATHER. (?)
Donat. 5,4 despiciamus commoda terrenorum ob amorem cae-
lestium . . . ; quoniam quidem sociare illic (*sc. apud beatos*) non
poterunt premia, quos istic -verit vita, (-verint vitia *ci. Silves-*
tre). OTLOH. hymn. 7,8 (AnalHymn. 50 p. 327) Deus . . . ius-
tos in dextra, sed pravos parte sinistra, pastor ut ex hoedis -bit
oves. EPIST. Reinh. 81 quamvis nos locorum -et interiectio,
mutua tamen semper . . . iungat dilectio. *refl. (usu depon.: p.*
813,3): CAPIT. reg. Franc. 264,3 ut . . . non vos -etis (*sc. Franci*
[Konstanciak])

et Aquitani) ab unitate et unanimitate fidelium. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 75,12 quod non sunt eiusdem generis (sc. aliae aves et grues), postquam surrexerint, de facili buntur se. **β** *dividere, alienare – entzweien, entfremden*: CARM. de anulo 1,48 (MG Lib. Lit. III p. 725) ecclesiae pacem pro certo nescit amare, a papa regem qui querit -tiare. 1,61 tali rex et papa modo non -tiantur. EPIST. Heinr. (VI.) 11 p. 531,28 quia ... a matre mea carnali gradum naturaliter tenetis (sc. matertera Eirene), nulla nos -are et alienare potest necessitas, quin eqs. **γ** *repudiare, repellere – zurückweisen, verstoßen*: CONC. Karol. A 46^A,11 p. 558,22 ut ... ita castum possit observari coniugium ...; qui contra divina praecepta propriam -verit carnem, merito fit condemnandus. **δ** *de rebus*: PASS. Petri et Pauli 6 musica ... silet maestis contraria semper; frigida sic calidis -ta manent. HROTSV. Cal. 9,9 (ed. Berschin) qui (sc. Deus) diversa duo sotians ... eademque -tians, unum, quod constabat, resolvit. ALBERT. STAD. Troil. 5,77 se -ant elementa sociantque vicissim, sunt in amicitia, sunt inimica tamen. ALBERT. M. elench. 2,2,6 p. 677^b,37 sicut ... sociatum sociato est sociatum, ita -tum -to -tum. **al.** **2** *latius: a gener. (usu refl.) i. q. deficere – abfallen*: CAPIT. reg. Franc. 207 p. 78,12 adiutorium ... praestabo, si tu aut filii tui id ipsum adiutorium mihi praestaveritis et a nobis vos non -veritis (in sacramento regum Karoli et Hlotharii mutuo iurato). **b** *milit. i. q. detrahere – abziehen*: WILH. APUL. gest. 5,176 accitum (sc. militem) maiori classe chelindros (i. chelandia) -are iubet Rogerus. **c** *medic. i. q. disiungere, luxare – loslösen, ausrenken*: UFFING. Ida 1,14 p. 478,33 coepit pristina virtus ... revivescere per venas, fibrarum connexio -tos conglutinat artus. PS. ADALB. BAMB. Heinr. 2,5 cuidam accidit, ut -tis ab invicem naturalibus instrumentis mandibula loco suo dimota ... oris impedire officium. **d** *mus. (usu medial.) i. q. differre – sich unterscheiden*: PS. GUIDO ARET. epil. 3,4 post has (sc. tertiam et sextam vocem) quarta a septima -atur amplius, nec ullam retinent proportionum consonantiam ad se invicem.

1. ***dissolatio** (des-), -onis f. (solea; cf. 1. ***dissolo et Battisti-Alessio**, Diz. etim. ital. II. p. 1263 s. v. desolatura) in re veterinaria i. q. demptio de solea pedis – Ablösung von der Fußsohle: LORDAN. RUFF. equ. p. 103,17 de de-bus ungularum et cura.

2. **dissolatio** v. desolatio.

***dissolido**, -are. *soliditatem dissolvere, tollere – die Festigkeit auflösen, aufheben*: URSO aphor. 88 partium coadunatione frigiditas unit, earundemque ab aliis separatione -at. gloss. 88 p. 121,18 frigiditas constrictione naturali partes separatas coniungit et cum vehementi coadunatione partes copulans eas ab aliis separando -at.

1. ***dissolo**, -are. (cf. ***dissolatio et Battaglia**, Dizionario IV. p. 254 s. v. desolare²) in re veterinaria i. q. solea (pedis) privare – von der (Fuß-)Sohle befreien: LORDAN. RUFF. equ. p. 103,21 oportebit pedes claudicantes penitus -ari, ut humores et sanguis inclusi ibidem evacuentur ad plenum. p. 104,29sq. multae et diversae infirmitates vel laesiones ad pedes equi eveniunt, quibus oportebit necessario ungulas -are, quae quum acciderint, quum ungulae -entur, praedictis medicaminibus per omnia coutatur.

2. **dissolo** v. desolo.

dissologia, -ae f. metr. -sölō-. *sensus anceps, praeveriatio – Zweideutigkeit, Unredlichkeit*: CARM. cod. Paris. 14089 f. 98^r (cod. s. IX.) ne simplex maculet tui (sc. monachi) -a (gloss.: duplex locutio; cf. ThLL. V/1. p. 1494,67) votum.

dissolubilis, -e. 1 *proprie: a pass. i. qui dissolvi potest – (auf)lösbar*: ALFAN. premn. phys. 2,115 p. 51 si ... nec corpus est anima, quod natura ostensum est -e et corruptibile, ... restat, quod immortalis sit. ALBERT. M. phys. 8,24 p. 593,50 talis extensio accidit calori, quando est in materia -i et extensibili. meteor. 4,2,9 p. 760^b,13 ferrum difficulter -e est. *ibid.* **al.** in *imag.*: EPIST. Teg. II 143 vinculum vere amicitiae ... videte, ne sit -e. **b** *act. i. q. se invicem auferens – sich gegenseitig aufhebend*: ALBERT. M. sent. 3,5,9 p. 107^b,5 quod (naturale) est commixtio contrariorum pugnantium et -ium. **2** *translate: a levis, libidinosus – leichtsinnig, 'locker'*: THANGM. Bernw.

14 p. 765,10 Sophia ... -is vitae tramitem incedens varium de se sparsit rumorem (cf. l. 7). **b** *fragilis, fugax – vergänglich, flüchtig*: CARM. Bur. 17,2,6 vana salus semper -is.

adv. *dissolubiliter. *levi modo – leichtsinnig, 'locker'*: WOLFFHER. Godeh. I 21 p. 181,43 praefata Sophia ... ad palatium se ... contulit ibique ... inhonesta de sese rumoris opinione diffusa -ius debito vixit (cf. l. 1).

***dissolubilitas**, -atis f. *facultas solvendi, seiunctionem patiendi – Auflösbarkeit, mögliche Auflösung*: ALBERT. M. eth. I 784 p. 664,34 ordinantur ... septem problemata, secundum quod magis acceditur ad -em amicitiae.

dissolvo, -solvi, -solutum, -ere. *script. et form.: deso-: l. 40,55, p. 815,27. 28. 816,10. 61. 63. 64. diso-: l. 28, p. 815,37. 816,16. 817,13. 37. -sul-: GLOSS. I 108,17 St.-S. usu refl.: p. 816,20; intrans.: p. 815,27. struct.: c. dat.: l. 69. pendet a(b): p. 816,43. confunditur -tus c. dissutus: p. 817,5,22.*

I (re)solvere – (auf)lösen (medial. i. q. resolvere – sich auflösen): **A** *proprie: 1 strictius: a spectat ad resolutionem, liquefactionem: α in univ.: TRACT. de chirurg. p. 145,40 (cod. II) ut materia ibi (sc. in vulnere) collecta digerendo -atur et ducatur ad putredinem. MAURUS progn. 37 p. 48^a,31 dolor ... fit ... aliquando ex qualitate sola, ut ex caliditate -ente, frigiditate constringente eqs. ALBERT. M. veget. 6,317 sunt operationes eius (cicutae) -ere (solvere V) et attrahere et consumere.*

25 *metaph. 7,1,1 p. 317,26sq. calor est modus substantiae -tae et rarificatae ... per motum corporis continuum super substantiam -tam factum. al. adde: IOH. sacer. 20 aquam ... superpones; ad -endum repones et diso-tur (sc. opus) in candorem. β diluere – zergehen lassen, zerlassen (medial. i. q. dilui – zergehen, schmelzen): GLOSS. I 601,42 St.-S. -entur zilazcent.*

30 *MAPPAE CLAVIC. 49 cum didiceris, quod -tum est (sc. aurum), defunde fel eqs. 79 plumbum et aes sine -i. HILDEG. phys. 3,16 p. 1229^C cui stomachus in frigidatus est ... de mirra minus quam de hartz sic in patella ad ignem -at, id est zulasze (sim. fragm. 106 -at, id est sweice. 139). γ limosum reddere – aufweichen: POETA SAXO 3,175 imber et naturalis terram -erat humor.*

δ *impers. i. q. tabet – es taut (usu medial.): WILH. RUBRUQU. itin. 28,11 in hyeme nunquam -itur. ε medial. i. q. dispergi – zerfallen: GLOSS. psalt. Lunaelac. 140,7 sicut gleba terrae ... vehementer in pulverem de-itur, ita eqs. ζ medial. i. q. putridum fieri, corrumpi – (ver)faulen, vergehen: ANNAL. Xant. a. 857 plaga ... eos (sc. homines) putredine consumpsit, ita, ut membra -ta ante mortem deciderent. ALFAN. premn. phys. 1,43 p. 13 exinanitur ... animal per manifestos poros ...; necesse est ... aut evacuatis aequalia apponi, aut animal -i (PG 40,517^A διαλύσθαι) indigentia introeuntium.*

b *spectat ad disiunctionem vinculorum, ligaminum sim. i. q. relaxare, disiungere – auf-, losbinden: α in univ.: HROTSV. Pel. 131 qui (sc. vincti victi) citius vinclis -untur resolutis. WALAHFR. Mamm. 21,16 timefacta manus -ere vincula tardat, nam leo saevus erat. TRACT. de chirurg. 785 quod (sc. ligatura ossis fracti), si nimium strictum fuerit, non prorsus -ere ... debemus. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 169,21 in qua die -endus de sede erit falco. 3 p. 51,25 non debet ... rostrum -i. al. in *imag.*: HRABAN. cruc. C 1,121 in cruce sic positus de-ens vincla tyranni (sim. epist. 2^a p. 383,14 quatinus ipse [Christus] ... erroris mei vincula -at). HROTSV. Mar. 37 ipse (Christus) meam potis est -ere linguam. β medial. i. q. explicari – aufgehen: CAES. HEIST. mirac. II 1,33 p. 60,24 rugis (i. plicis) totam eiusdem (vestis) superficiem contraxit et, ne ruge possent -i, ... manibus collectam zonis firmiter strinxit mulier quaedam. γ disiungere – aus-, abspannen (in *imag.*): HINCM. divort. 13 p. 197,6 antequam a iugo gravi super filios Adae ... alter ab altero -atur eqs. (sim. 22 p. 227,14). δ dimittere – loslassen: CHRON. Pol. 1,24 p. 49,20 presente cum venabulis venatore canibusque post vestigia -tis. ε recingere – abschnallen: CARM. var. III C 14,3 (MG Poet. V p. 657; s. XI.) claudus iter peragens quidam ... ligneus huic fuerat ... gressus, quem sibi -ens iaculavit in arboris altum. 2 latius: a de rebus: α separare – auseinandernehmen: ANNAL. regni Franc. a. 792 p. 92,3 pons ... factus est anchoris et funibus ita coherens, ut iungi et -i possit. β delere – zerstören: WA-*

LAHFR. Blaihm. 54 vi . . . sua tremulam -ret unda carinam, ni eqs. NARR. itin. nav. p. 186,33 machina nostra in easdem turre . . . ictibus impigit, ut altera -ta in quadam parte corruisset. CHART. Carniol. II 144 p. 113,16 episcopus memoratum cast-
trum destruat per omnia et -at. *al. medial. i. q. dilabi - zer-*
fallen: EPIST. var. II 20,10 qui (tomus) tanta vetustate -itur, ut
maximam cautelam a se contingentibus exigat. *γ intrans. i. q.*
dissilire - zersplittern, zerspringen: BENED. ANDR. chron. p.
20,9 una ex eis (lampadibus) manibus cecidit, que per innume-
ras partes fracta -vit (ex Greg. M. dial. 1,7 dissiluit). *δ aperi-*
re - öffnen: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,36 carceris exi-
guam -ens (sc. puella) . . . fenestram. VITA Theog. 2,6 p. 468,30
quas (litteras sigillo exornatas) . . . Alberius paulo ante -erat.
al. ε extrahere, remove - herausziehen, entfernen: RA-
HEW. gest. 4,68 p. 313,17 qui (sc. milites) desuper erant . . .
uncos et hamos ferri contis proceris et sudibus -endo (sc. ex
machina belli) conatus eorum (sc. hostium) in irritum revoca-
bant. *b de anim. eorumque membris sim.*: *α dirumpere,*
frangere - zer-, auseinanderreißen, -brechen: CONSTANT.
AFRIC. eleph. 2,27 membrorum concatenatio -itur. BRUNUS
LONG. chirurg. 1,18 p. 116^H quando porus antecessit et factus
est fortis . . . tunc curatio eius est cum ferro, et est, ut locus su-
perius incidatur et ossis continuatio -atur; deinde rectificetur
membrum. RUP. TUIT. Pant. 15 (AnalBoll. 55. 1937. p. 267,9)
venas lacertorum conscidit barbarus, nervos -it ac dissecuit. *al.*
intrans. i. q. frangi - brechen (de cervicibus): ARBEO Corb.
12 ne pondere corporis (sc. de furca dependentis) collus de-ret
(de-retur corr. m. al. 1) eqs. *β infirmare, debilitare, ex-*
haurire - entkräften, schwächen, erschöpfen: VITA Emm. 35
p. 79,7 (cod. B) viribus -ti retrorsum ceciderunt omnes. REGI-
NO chron. a. 867 p. 93,30 ex . . . intemperie aeris -tus . . . morbo
corripitur exercitus. WIDUK. gest. 3,54 p. 134,20 pedites . . . fa-
tigatione -ti militibus . . . cedunt. GERH. AUGUST. Udalar. 1,19
l. 23 -tam menbris ita se esse persensit sanctimonialis, ut nul-
lum ambulandi effectum habere potuisset. MARIAN. chron. a.
Chr. 321 p. 523,56 putrifacto introrsum pectore et vitalibus
diso-tis. MAURUS phleb. p. 9^a,30 in estate . . . ultra modum
-itur corpus humanum. *al. de vigore, compagine membro-*
rum i. q. non iam sentire - nicht mehr verspüren (medial. i.
q. sensum amittere - kraftlos werden): ARBEO Emm. 36 p.
82,3 (cod. B) cepit adultera . . . tremere et compaginibus mem-
brorum -i, (compaginas . . . -ere cod. A) seque in sua miseria
terre prostare (item de signo pavoris: ALBERT. AQUENS.
hist. 7,33 p. 529^C cor eius [Baldewini] immutatum est ac renes
eius -ti, eo quod pauci viri secum remansissent). ELIS. SCHON.
vis. 3,19 p. 73,4 subito -te sunt compages membrorum meorum,
et elangui. *γ laxum reddere - gelöst machen, entspannen*:
HRABAN. hom. I 19 p. 38^B aliqui fratrum discurrunt per cam-
pos, ora -unt risu, . . . clamorem . . . extollunt. DECRET. Burch.
19,5 p. 964^B ibi bibisti et cachinnis ora -isti. *δ digerere - ver-*
dauen, ausscheiden: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 141,20 quod
carnes pullorum galline <parum> nutrifcant ipsos (falcons) et
. . . cito de corpore -untur. *c de nationibus i. q. segregare,*
dissociare (ab invicem) - voneinander trennen: WIPO gest. 2
p. 17, 20 quos (sc. Francos et Saxones aliosque) ex tam multis
causis connexos -i posse . . . nemo suspicabatur.

B translate: 1 gener.: *a in univ.*: *α spectat ad homines*
(affectu quodam motos): RUOTG. Brun. 46 ita -ti sunt omnes
. . . quasi discessus tanti pastoris . . . esset ecclesie funus.
CARM. Bur. 158,2 virgo vultu elegante . . . que me viso festi-
nante . . . fugit . . . metu -ta. *al. adde*: RAHEW. flos. 4,5 ut
curę crucient, -ant ocia mentem. *β spectat ad res*: ALFAN.
premn. phys. 2,22 p. 28 quia . . . referuntur rationes quaedam,
exponendum est harum solutiones, ut eas -erunt (PG 40,545^A
ἐπελύσαν) Platonicis. *de aenigmate, loco difficili i. q. rese-*
rare - enträtseln, entschlüsseln: PAUL. DIAC. carm. 19,44 va-
tibus antiquis parva haec -e (-ere B) non impar! CHRIST.
STAB. Matth. 56 (PL 106,1446^B) nequiter confusi sunt (sc. Pha-
risaei), quia nec psalmi verbum -ere quiverunt. *b evacuare -*
außer Kraft setzen, aushöhlen: HROTSV. Pel. 40 patrios -ere
mores. GERH. AUGUST. Udalar. 1,5 l. 46 ius familiae -ere non
concessit. CHART. Raitenh. 69 p. 67,31 (epist. papae) non abs-

que dolore cordis . . . didicimus, quod ita . . . ecclesiastica cen-
sura -itur . . . , ut eqs. *c finire, dirimere - beendigen*: *α de*
rebus: BERTH. chron. B a. 1076 p. 243,10 Deo . . . colloquium
sic -ente eqs. *de discordia, lite sim.*: WIDUK. gest. 1,22 p.
33,6 (rec. B) quid melius eo consilio, quo discordia -retur et pax
redderetur? 3,17 nocte prelium -itur. DIPL. Otton. III. 52 p.
455,25 ut lis oborta -retur. TRAD. Scheftl. 336^a pro -ta lite. *al.*
β de hominibus i. q. mori, decedere - sterben, hinscheiden
(usu medial.): CHART. Osn. I 41 p. 29,2 (a. 860; spur.?) si hoc
e venerit . . . illis (sc. fundatricibus) de-tis, quod ibi in loco nul-
la sit de eis, tunc demum possunt alię ibi sanctemoniales inter
illas eligere (sc. abbatissam) unam ex eis. RUOTG. Brun. 30 p.
30,18 iuvenis, ut erat omnique pompa circumfluus, . . . -i vellet,
tantum, ut cum Christo esset. *expressius i. q. interire - um-*
kommen (usu medial.): IOH. DIAC. cen. 1,5,2 ut cachinnis
-atur (disolvatur S) Karolus. *d seducere, rapere - verführen,*
hinreißen: CONSUE. Marb. 343 non eum (praelatum) trahat
ambitio seculi, non carnalis voluptas -at. *?refl.*: WIDUK. gest.
1,39 p. 59,5 ut etiam ludenti (sc. regi) non crederent milites ad
aliquam lasciviam se -endum (-endos B2; -endam C2). *e fu-*
gare - vertreiben, verscheuchen: *α in univ.*: BERTH. chron.
B a. 1079 p. 366,24 imminens periculum . . . -ere. *in bonam*
partem: WALAHFR. carm. 76,1 otia longa tuis cupiens -ere . . .
laudibus, o caesar eqs. *toltere - beseitigen, aufheben*: WA-
LAHFR. hort. 213 fertur foeniculum . . . cunctantis . . . moras
-ere (gloss.: lösen) . . . alvi. *β medial. i. q. evanescere - ver-*
schwinden: ALDH. virg. I 43 p. 295,8 omnis praestigiarius
scena . . . ut umbra fatescens dicto citius -atur. *γ devincere -*
bezwängen: HINCM. divort. 15 p. 206,6 usque dum operatio-
nes diabolicae Dei gratia -tae sunt. *2 publ., iur., canon. i. q.*
irritum facere, cassare, revocare - für nichtig, ungültig er-
klären, rückgängig machen: *α in univ.*: CAPIT. reg. Franc.
192,5 ubicumque . . . inutiles (sc. commutationes) . . . factae
sunt, -antur. HINCM. divort. 5 p. 137,20 ut nemo fidelium . . .
initum -at coniugium sine episcopi sui scientia. TRAD. Ratisb.
72 p. 67,37 placitum. RUOTG. Brun. 24 p. 25,21 pactum. DIPL.
Otton. III. 237 p. 654,45 ut omnes commutationes . . . nostra
auctoritate ei (abbati) liceat -ere, infringere eqs. CHART. Bri-
xin. 119 p. 127,1 ut, si aliqua ratione excepta morte tam ex parte
sua -atur matrimonium eqs. CHART. Bern. II 357 p. 382,27 ne
. . . donatio in posterum -i valeat. *al. accedente notione sub-*
trahendi: DIPL. Conr. III. 235 p. 413,13 ne quis successorum
nostrorum regum . . . huius donationis nostre statutum ab ec-
clesia Hildeshemensi -ere vel cassare valeat eqs. *b frangere,*
contemnere - nicht einhalten, mißachten: CONC. Karol. A
39^A,69 de his, qui ecclesiastica ieiunia absque necessitate -unt.
DIPL. Otton. II. 112 ne alicui hoc irritum videatur aut hoc,
quod superius interdictum est, -ere presumat. *3 gramm. i. q.*
disiuncte congerere - asyndetisch aneinanderreihen (cf. Laus-
berg, Rhetorik §709): CONR. MUR. summ. p. 94,233 (vs.) -is,
dum non curas clausas religare vi coniunctiva, velut hic: Iustus
imitare, doctos affare, cole sacra, patrem venerare!

II exsolvere - einlösen: *A incorpor.*: 1 *de voto*: CHART.
Lamb. Leod. 39 p. 64,3 (a. 1140) cum idem Manasses . . . -isset
(disposuisset, resolvisset ci. ed.) ire Iherusalem, . . . quedam al-
lodia sua . . . tradidit eqs. *2 de praeceptis observandis i. q.*
servare - einhalten: AGOB. 14,31 aliqui de grege christiano
sabbatum . . . cum Iudeis colunt . . . nec et ieiunia statuta -unt.
B corpor.: 1 *in univ. i. q. praestare, persolvere - leisten, be-*
zahlen: FORM. Marculfi 2,29 l. 25 reditos terre . . . annis sin-
gulis -ant (de-ant A2) filii. LEX Baiuv. 1,13 de colonis . . . , qua-
lia tributa reddant: . . . de XXX modis III donet et pascuarium
de-at (persolvat, solvat, -at var. l.). CHRON. Fred. cont. 38 p.
185,28 ut tributa . . . annis singulis per missos suos de-ere (-ere
var. l.) deberent Langobardi. *huc spectare vid.*: LEX Sal.
Pipp. (rec. D) 67,5 si . . . adhuc maior causa fuerit, quae servum
requiratur, dominus servi non ut servus, sed ut ingenuus totam
legem de-at (-at E11. 15/16). *2 pass. i. q. venire - zum Ver-*
kauf kommen: CHART. Brixin. 133 p. 141,33 (a. 1256) sagme
(sagine ed.) vestium vel pellium vel piscium, que intrant civita-
tem et si inibi -untur, dabunt iudici ius suum.

adi. dissolutus, -a, -um. 1 *proprie*: *α strictius*: *α aper-*

[Konstanciak]

tus, solutus, haud vinctus – offen, lose, ungeschnürt: WILH. HIRS. const. 2,42 p. 1101^D acceptos ... pannos sine mora ad lectos suos ponunt *fratres* et, si volunt, -is femoralibus cingula inserunt ac suspendunt. **β** *expansus – auseinanderklaffend:* NOTKER. BALB. gest. 1,8 p. 10,24 -is (dissutus *var. l.*; *ex Casian. inst.* 2,10,1) malis hians cantandi qualitatem ... imitari conabatur *clericus quidam*. **β** *latus:* **α** *mollis – locker:* GEBER. forn. 20 p. 755 subiice ignem lentum per septimanam et habebis pastam -am, aptam ad fermentandum. **β** *laxus, defatigatus, infirmus – schlaff, schwach, kraftlos (in imag.: l. 12; usu subst.: l. 18):* ERMENR. Sval. 8 quod ipse (*Deus*) interius ... claudos et -os nos cottidie curare non cessat. PAUL. AEGIN. cur. 192^{capit.} ad -um (diso-um *B*; 3,37,7 ἐκλύτους ... στομάχους) et imbecillum stomachum. BERTH. chron. B praef. p. 164,24 quamvis ore, lingua labiisque -is fractos ... verborum sonos ... formaverit *alumnus*. p. 267,16 digitis. *al. debilis – gelähmt:* CHRIST. STAB. Matth. 16 p. 1326^D paralyticus graece, latine -us omnibus membris dicitur. WIDUK. gest. 1,22 p. 35,14 quia fulmine caeli tactus *Hatho* eoque ictu -us post tertiam diem defecisset. **γ** *diruptus – zerrissen, zerfetzt:* HERBORD. Ott. 1,27 aiunt illum humilitatis causa ocreas vel subtalares dissutos (-os *var. l.*) plerumque ad sartorem misisse. **2** *translate:* **α** *gener.: α nequam, libidinosus, levis – nichtsnutzig, liederlich, leichtsinnig (usu subst.: l. 30):* EPIST. Teg. I 97 ne mollis et -us in tanto opere habitus divinam ... incurram offensam. IDUNG. PRUF. argum. 811 laicorum vita, qualis tunc erit nisi -issima? VITA Norb. II 55 p. 1295^C cum ... considerasset alterum eorum (*noviciorum*) ... negligentem in obedientia et in omnibus -um. CHART. Stir. IV 261 p. 158,10 ne sibi associet *praepositus* leves et -os vel infames. CONR. MUR. summ. p. 160,5 mulier deridenda ... poterit nominari: ... discordiosa, -a, discola, dura *eqs. v. et p. 811,21*. **β** *simplex, decore carens – einfach, schmucklos:* WOLFHARD. Waldb. 4 prol. p. 306,2 volueram huius opusculi breviliquo metam imponere -am, verum *eqs.* **β** *publ. et iur. i. q. liber, haud obligatus – frei, ungebunden:* CHART. Ticin. 235 p. 20,24 (a. 1227) et sint filii et permaneant liberi et absoluti et -i et quieti. CHART. Nuremb. 317^A p. 192,34 proventus ... omnes tamquam sui predii per meam emigrationem penitus -ti sine fine percipiant *sorores*. **c** *eccl. i. q. voto (monachali) non obligatus – nicht durch das (Mönchs-)Gelübde gebunden (usu subst.):* CHART. Lub. I 275 p. 258,3 (a. 1263) si qui coniugati ... more aliorum fratrum in domo habitare et servire voluerint ...; si ... domui necessarii fuerint inventi, more -orum recipi possunt. **d** *gramm. i. q. disiunctus – unverbunden, konjunktionslos:* CONR. MUR. summ. p. 102,3 mediocris stilus habet vitium fluitans et -um, per quod sententiae -e remanent et discisse. **e** *mus. i. q. varius – uneinheitlich (de re cf. Lex-MusLat. IV. p. 389,61sq. s. v. cantus):* GUIDO AUGENS. mus. 22 imperfectorum (*sc. cantuum sunt*), qui diminuti, qui -i; -orum, qui -i per translationem, qui -i per oppositionem. 24. 544 imperfectorum (*sc. cantuum*) alii diminuti, alii -i. 548 -os illos dicimus per translationem, qui *eqs.*

subst. dissolvens, -entis n. medicamentum resolvens – ein lösendes Heilmittel: TRACT. de aegr. cur. p. 147,28 postquam ... sanguis coagulatus fuerit in oculis, appone -ia et extenuantia.

adv. dissolute. libere, leviter – freizügig, liederlich, 'locker': CONC. Karol. A 39^B,8 sub imagine simulate sanctitatis -e vivere. IDUNG. PRUF. argum. 810 si ... episcopus sit voluptati deditus, quid mirum, si -e et lubrice vivant clerici eius? CONST. Melf. 3,90 mores -e viventium. *al. effrenate – entfesselt:* RUD. TRUD. gest. 6,18 ira ... vehementi ... se ... in nostrum ... vitae periculum ... -e nimis accinxit *dux Heynricus*.

dissolutio (-cio), -onis *f. script.:* deso-: p. 819,29. 30. dess-: p. 819,30. diso-: p. 818,8. 29. 819,29.

(re)solutio – (Auf-)Lösung: **I** *proprie:* **A** *corpor.:* **1** *gener.:* **a** *de rebus i. q. destructio, ruina – Zerstörung, Verfall:* REGINO syn. caus. 1,51 p. 48,5 hi, qui ... ecclesiastica ... aedificia -e adnullari permittunt. GESTA Camer. 2,1 -o ... pavimenti, quae diu affuit, testabatur difficultatem periculi. ALBERT. AQUENS. hist. 12,16 ventus fortis ... procillas sic con-

tra naves ampliavit, ut navis in navim discurrens sine remige mutuam -em pateretur. GESTA Virid. cont. II 3 p. 517,44 currus, quo vir venerandus residebat, ... axibus confractis dissolvitur ...; monasterium ... ingreditur ... conitiens -em vectigalis (*i. vehiculi, cf. notam ed.*) aliquid ominis habuisse. *al.* **b** *de hominum corpore i. q. mors, interitus – das (Ab-)Sterben, Hinscheiden:* DHUODA lib. man. 3,8,15 post eorum (*sc. regum*) -is (diso-is *B*) excessu ... graviter eiulabat *David* dicens: '*eqs.*' VITA Burch. Wirz. 8 comperiens ... vir sanctus per corporis aegritudinem vicinam instare sibi *carnis* -em (CHRON. Thietm. 4,36 appropinquante iam c. ... -cione. *al.*). RUOTG. Brun. 43 p. 46,5 interrogatus ... cuius morbi gravidine urgeretur, non morbum, sed -em sui corporis esse respondit. 45 p. 48,21. *al. v. et p. 812,20.* **2** *philos. et natur.:* ALFAN. premn. phys. 1,51 p. 14 ut feras fugeremus et qualitatum distemperantur et -em (PG 40,520^B λῦσιν) continuationis corporis. ALBERT. M. animal. 1,63 est in eo (*animali*) calor dissolvens substantiam humidam ipsius et calor aeris ... et calor ... coadiuvans ad -em (*ex Avic.*) 12,72 nisi esset in eis (*pueris*) digestio optima, non redderetur corporibus eorum plus per nutrimentum quam deperderetur per -em (*ex Avic.*) 15,94 non dicemus, quod sperma sit quiddam per -em a corpore egressum (*cf. p. 819,37*). metaph. 11,1,9 p. 472,65 'forsitan impossibile' est etiam 'omnem' et totum intellectum manere post compositi corporis -em. *al.* **3** *medic.:* **a** *in univ.:* WILH. CONG. chirurg. 1361 postquam fluxus quieverit, ad ... tumoris -em ... fiat inunctio. **b** *languor, infirmatio – Schwäche, Schwächung:* AURELIUS 14 p. 715,27 cum ipse (*infirmus*) patitur fluxum et diso-em stomachi (*codd., stomachus ed.*), signum est vomitus. EINH. Marc. et Petr. I 3,1 quidam adolescens renium -e adfectus ... prorupit *eqs.* MAURUS phleb. p. 9^a in estate ... ultra modum dissolvitur corpus humanum, et propter -em multum inanitur. *al. adde de enervatione sui per libidinem:* INNOC. III. registr. 1,291 p. 411,1 ut ... gravia, quae contra ipsum (*ab abatem Stirpensem*) de -e proprii corporis ... dilapidatione bonorum ecclesie, crudelitate nimia nobis sunt proposita, taceamus. **c** *atrophia musculi – Muskelschwund:* GLOSS. Roger. I A praef. p. 503,30sq. sortitur diversum nomen a diversitate membrorum, quibus accidit continuitatis solutio; ... si concavitas eius (*musculi*) fuerit multa et dilatata, tunc dicitur -o et attritio; item aliquando dicitur ... -o, cum accidit in medio musculi. **d** *luxatura – Verrenkung:* WALTH. AGIL. med. 139 p. 221,23 curatio separationis iuncture hec est: -o aut est singularis aut composita cum alia egritudine *eqs.* **e** *de sanatione impedita i. q. ulceratio – das Schwären:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^G cavendum est, ne humidum medicamen apponas, appositio nanque humidi -em vulneris operatur. **4** *alch.:* VISIO Arisl. p. 324,3 quam (*visionem*) exempli causa ad huius artis opus composuit et ad sua instrumenta, ignes, imbutiones, -es ac coagulationes. ANON. secret. p. 83 imag. 33 vas -is sub fimo. *al.* PS. ARIST. pract. p. 659^b,57 primus ... gradus nostri regiminis ... est -o lapidis in aquam spiritualem. **B** *incorpor.:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ANON. minut. praef. erit unitas ... in sua puritate ... suae integritatis -em nesciens. VITA Norb. I 18 p. 697,14 cum quibus (*patribus*) ... annuatim convenire statuit pro resarcienda -e ordinis. **b** *laxatio – Lockerung:* CONR. BRUNW. Wolfh. 23 p. 104,2 districtio, si modum excedit, sevitiā gignit et nimia pietas -em discipline parturit. **2** *iur. et canon. i. q. sublatio, abolitio – Aufhebung, Abschaffung:* CHART. archiep. Magd. 92 p. 132,30 (epist. papae a. 981) siquidem tantę lites hac diffinitione sopiuntur et unius ecclesie (*sc. beati Stephani*) -e plures ditantur ecclesie. TRAD. Frising. 1481 concambium ... factum litteris commendavimus, ne eiusdem aliquam (*sic*) possit unquam fieri -o. CHART. civ. Erf. 149 ne ... dicti contractus -o attemptetur *eqs.* CHART. Asp. 18 p. 103,31 ut in statu bono et debito conserventur *loci pii* ... neve ad -em suarum libertatum vergant. **3** *rhet. i. q. κακόζηλον – Übersteigerung (cf. Lausberg, Rhetorik § 1073):* CONR. MUR. summ. p. 57,11 duodecimum (*vitium dictaminis*) est tractatus -o, quę fit, <cum *ci.*, *cf. p. 57,19*> quedam, licet ornate et succincte dicantur, minus tamen caute et congrue ponuntur. p. 94 l. 233 (in marg.) -o. **4** *philos. i. q.*

partium explicatio – Aufgliederung, Zerlegung: CONSTANT. AFRIC. theor. 1,2 p. 1a^v,15 –o est, res in mente conceptas usque ad partes deducere ignotas, verbi gratia: corpus humanum in membra officialia, officialia in similia, similia in humores *eqs.* 5 *mus.*: ODO ARET. ton. B p. 93,4 propter –em ... distincti-
onum et modorum in vocibus permutationem minime utrisque conferetur *tonus* plagis.

II *translate*: A *levitas, morum corruptio – Liederlichkeit, moralischer Verfall*: EPIST. Meginh. 29 p. 227,12 abiit ille (*dominus*) in Carinthiam suam, ... omnis ... –is ..., omnis perditissime vite singularem speluncam. HUGO FLAV. chron. 2 p. 416,24 Romanae sedis legatus ... –em noverat habitatorum loci. GESTA Trud. cont. I 8,2 p. 273,2 loci sui –em et secularitatem nimiam abhorrebat *Rodolfus*. HELM. chron. 43 p. 86,29 consideravit *Vicelinus* ... in sacerdote ... statum ... vitae nulla –cione labefactum. RICHER. SENON. gest. 1,18^{capit.} de dissidio ecclesie Medii-monasterii et –e monachorum. *al.* *incuria – Leichtsin*: DAVID compos. 3,25 p. 213,9 –o est devotioni sicut aqua igni, et, qui ducit in consuetudinem, vix dissuescit, maxime ioculari. B *oblectatio, voluptas, excessus – Zerstreuung, Ergötzung, Ausschweifung*: LIUTPR. leg. 11 quorum (*militum*) deus venter est, quorum audacia crapula, fortitudo ebrietas, ieiunium –o. THEOD. PALID. annal. a. 934 p. 62,9 animi –o securos, securitas negligentes, negligentia inperitos facit. CHART. Worm. 293 p. 196,11 varias ipsorum (*scholarium*) –es ... providimus (*sc. decani*) exstirpare. *al.* ALBERT. M. pol. 2,7^d ‘vivunt ... voluptuose’, ... supple mulieres, ... epulis ... vacantes et –bus. C *pavor – Zaghaftigkeit*: GLOSS. II 167,44 St.-S. per diso–em (*deso–em a. corr.*) durahslaffi. 170,37 –is (*deso–is a. corr.*) slapfi. 240,2 –is (*desso–is a. corr.*) zag. OTTO FRISING. gest. 2,26 p. 131,14 princeps animum ... ad misericordiam flexum presensit, sed –is suspicionem vitans *eqs.* D *desolatio – Verlassenheit*: RHYTHM. 89,3,1 cum erit –o et magna tribulatio ... in tremendo die (*cf. Vulg. Matth. 24,15*).

III *meton. i. quod per resolutionem procreatur – Produkt der Auflösung*: ALBERT. M. animal. 15,93 illi (*sc. qui antea fuerunt*) dicebant, quod sperma est quaedam –o corporis sive *eqs.* (*cf. p. 818,22*).

dissolutivus, –a, –um. 1 *act. i. q. (dis)solvens – (auf)lösend*: a *adi.*: α *in univ.*: AESCULAPIUS 40 p. 65,22 praeparandum antidotum –um, hoc est pertundens lapidem (*sc. renium*). TRACT. de aegr. cur. p. 204,41 in qua (*aqua*) decoctum sit pitterum, radices rafani ... et similia ... ad gargarismum –um facientia. ALBERT. M. cael. 2,3,1 p. 144,2 non est nisi motus localis, eo quod ille solus est –us eius, quod movetur. miner. 4,1,4 p. 87^b,17 causa potest esse mortificatio argenti vivi ex aliquo vapore –o (*cf. p. 820,1*). *in alleg.*: ALBERT. M. euch. 6,2,1,5 p. 381^b,23 quod (*chrisma in confirmatione*) ex proprietatibus suis unctivis et –is et penetrativis significat et causat gratiam. β *spectat ad complexionis virtutem calidam (frigidam: l. 52)*: IOH. S. PAUL. diaet. 427 acetum frigidum est in primo gradu ...; –um est et extenuativum. ALBERT. M. phys. 8,2,4 p. 593,47 quod calor est –us et extensivus. veget. 6,361 est *humulus* calidus et siccus, –us viscositatum ... et conservat a putredine liquores. animal. 22,97 caro ... eius (*animalis*) dicitur esse desiccativa et –a. metaph. 7,2,5 p. 345,64 expulsio frigidi non fiet, nisi potetur calidum frigidi –um. *ibid. al.* γ *aqua –a i. q. aqua fortis – ‘Scheidewasser’, Salpetersäure (de cf. H. Kopp, Gesch. d. Chemie. III. 1845. p. 9)*: GEBER. invent. 21 p. 732 dissolve lunam calcinatam in a q u a –a (23 p. 734. *ibid. al.*). b *subst. neutr. (vel ellipt. de medicamine)*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 366^D hepar, quod porosum dissolutioni est satis obediens, aut ... in frigidatur, unde indiget –is ad sui purgationem, ut pori aperiantur et dissolvatur frigida materia; sed quia vehementer –a laedunt substantiam hepatis, apponenda sunt stiptica aliqua cum –is, quae debilitatem hepatis confortant. GLOSS. Roger. III 105 ad ultimum debet apponi istud maturativum et –um. WILH. CONG. chirurg. 761 ponantur ... in augmento (*sc. apostematis*) ... –a, in statu –a et maturativa. *al.* 2 *pass. i. q. ad dissolutionem vergens, dissolubilis – zur Auflösung neigend, ‘flüchtig’*: URSO element. 6 p. 175,13 compositum est (*sc. elementum commixtum*) in pondere gra-

vissimum et in essentia liquidum et facile in aerem –um (*dissolutum V*; *cf. p. 819,47*), ut argentum vivum.

**dissolutorius*, –a, –um. (*dis)solutivus – (auf)lösend*: MAURUS progn. 12 p. 30^a,28 sine doloris vehementia ...; quare talis dolor dicitur sine dolore, vel quia non habet q u a l i t a t e s –as (p. 30^a,55). 33 p. 46^a,5 materia calida et sicca virtutem habet dissecatoriam et –am. *ad dissolutionem perficiendam aptus – zur Durchführung der (Auf-)Lösung geeignet, Lösungs-*: GEBER. forn. 7 p. 743 de furno solutorio; furnus –us fit cum cacabo aquae pleno cum instrumentis ferreis, in quibus ... tenentur alia instrumenta ... in quibus fit omnis dissolutio.

adv. **dissolutorie. paralytin efficiente modo – auf lähmende Weise*: BERTH. chron. B praef. p. 163,10 Herimannus ... passione paralytica omnibus membris –e contractus ... artium omnium perplexitates ... suo sensu vere comprehendit.

dissolutus v. dissolvo. dissonanter v. dissono.

dissonantia (–cia), –ae f. *script. diso-: l. 51. 1 proprie: a strictius t. t. mus. de sono absono i. q. disharmonia – Mißklang, Disharmonie*: α *in univ.*: PS. HUCBALD. ton. 315 ut voces amborum (*sc. cantorum*) in unum coeant, nec, qui succinit, humiliter vel celsius respondeat ... sed quantum fieri valet, haec –a caveatur. CAES. HEIST. hom. exc. 56 clamavit chorus contra chorum; abbas ... et prior ... non poterant ... vocum –cias unire. β *diaphonia – Dissonanz, dissonierendes Intervall (de re cf. H. P. Gysin, Studien zum Vokabular d. Musiktheorie im Mittelalter. Diss. Zürich. 1959. p. 38. 84sq.)*: SCHOL. enchir. 1,25sq. alia fit –a (*antea*: absonia), quando sonus a sono falso metitur ...; tertia –a, quando sonus non respondet sono *eqs.* IOH. GARL. mus. mens. 9,34 species –ae sunt septem, scilicet semitonium, tritonum *eqs.* IOH. AEGID. prol. 14 in omnibus, quae sunt, ... relucet pulcherrima melodia, secundum consonantias et –as musicales divinitus ordinatas. saepe. *in imag.*: EBERH. BAMB. epist. 14 p. 536^B minima quaevis distantia maximam facit –am, si proportionalis non fuerit. b *latius i. q. sonus alienus – fremder Klang*: DROGO Winn. 22 (MGScript. XV p. 781,39; c. 1070) interrogavit nos praepositus ... qui et unde essemus; cognovit enim propter –am linguae esse incolas alterius patriae. 2 *translate: a incongruentia, inconvenientia, discrepantia – Abweichung, mangelnde Übereinstimmung, Diskrepanz*: α *gener.*: HROTSV. Sap. 1,4 quod maius potest rumpere civilis concordiam pacis quam –a observationis? EPIST. Ratisb. 23 p. 350,32 quae (*persona*) totam vim bene vivendi ... in omni virtute ponit, cum –a m o r u m armoniam nesciat operum (HUGO HONAU. hom. 2,39,1 ad m. suorum [*sc. Iudae*] –am). ALBERT. M. eth. comm. 371 p. 315,51 avaritia reducit per tria, ... ex materia sua ... et ex ratione inaequalitatis et ex –a legis. *speculat ad scriptorum inconcinnitatem*: PAUL. DIAC. Lang. 1,25 p. 63,2 leges ... quarum prolixitas nimia erat et i n u t i l i s –a, ... correxerat *Iustinianus (inde MARIAN. chron. a. Chr. 554 p. 538,46 inutili diso-a)*. HUGO FLAV. chron. 1 p. 293,41 nos ... considerantes hoc in loco scriptorum –am *eqs.* INNOC. III. registr. 1,168 p. 237,30 quamvis ... hec vocum (*i. locorum sacrae scripturae*) –a secundum sanum consonat intellectum *eqs.* β *publ. (de vitiis exemplarium vitandis)*: CHART. Rhen. med. II app. 43 p. 29,11 (a. 1149) in neutra (*sc. chartarum*) –a, quippe cum ipsis eisdem verbis per omnia concordare videantur. CHART. Wirt. IV 1110 p. 173,22 duo sunt instrumenta conscripta unius tenoris et appositis paragraphis intercisa, ne posset ... dolus ex eorum –a deprehendi (*inde CHART. Wirt. V 1345 p. 110,25 –cia*). γ *gramm.*: CONR. MUR. summ. p. 78,1 cum scribitur principibus, ... gramatica debet taliter expoliri, ne ... –a numerorum vel incongruitas ... valeat inveniri. δ *natur.*: URSO element. 3 p. 59,7 consona –a est, cum ignis et aer naturaliter et amica compage immediate iungantur. ε *comput.*: BEDA temp. rat. 11,104 –a, quam bissextilibus annis ... dicimus oriri *eqs.* 48,10 ne per ... –am error temporibus inoleceret. hist. eccl. 3,25 p. 182,6 haec ... –a paschalis observantiae ... patienter ab omnibus tolerabatur. b *discordia, dissensio – Uneinigkeit, Dissens*: ANNAL. Xant. a. 843 venerunt ipsi reges in unum locum et –am illorum coadunaverunt. MARIAN. chron. a. m. 3090 quanta apud veteres de eo (*Homero*) –a fuerit. GERHOF.

[Konstanciak]

psalm. 64,28 si electionis (sc. *episcopi*) patet -a, iure in talibus expectatur iudicium spiritualium sententia. **c** *confusio* – *Unordnung, Verwirrung*: HONOR. AUGUST. quaest. II 5 homo ... Deo inobediens diabolo ... factus est obediens ... sic ... -am in universitate fecit, dum ad vitam conditus in morte defecit. **d** *varietas* – *Verschiedenheit*: MAURUS urin. II p. 47,31 incurabiles sunt timpanites et asclites propter -am qualitatum epatis.

dissona v. **dissonus**.

dissono, -avi, -are. *perf. in schedulis nostris tantummodo* -av(i). *absol.*: l.39. *c. dat.*: l.37. *c. praep.*: ab: l.16.24.34. cum: l.46. *inter*: l.32.44. *partic. praes. usu adi.*: l.17.20.39.

1 *proprie de sonis i. q. (sono) aberrare, haud concordare – (im Ton) abweichen, nicht zusammenklingen*: **a** in univ.: AUREL. REOM. mus. 5,4 ut quisquis (*sonus*) ab ea (*symphonia*) -verit (ex *Isid. orig.* 3,20,3 -uerit), sensuum auditus offendat; cui est contraria diaphonia, id est voces -antes vel discrepantes. *turpiter sonare – schrecklich klingen*: LAND. MEDICOL. hist. 2,23 p. 60,38 Teutonici terribili garritu vocibusque -antibus nimio vini ardore bachantes ... cursitabant. **b** *speculat ad concordiam diversarum vocum, 'organum'*: GUIDO ARET. microl. 18,3 diaphonia vocum disiunctio sonat, quam nos organum vocamus, cum disiunctae ab invicem voces et concorditer -ant et dissonanter concordant (*inde LIBER spec. 48*). *al. adde*: VITA Eberh. Salisb. I 1 p. 78,26 ad nutum eius (*praepositi*) campanae omnisonum consonae -ant. 2 *translate i. q. discrepare, dissentire, discordem esse, variare – nicht übereinstimmen, uneins sein, (voneinander) abweichen*: **a** in univ.: AMALAR. ad Hild. 11 de his (*sacris temporibus*) refert tripartita historia ... aliquando ecclesiam -asse. GODESC. SAXO theol. 3 p. 96,2 est ... necessarium ... Petri et Pauli pariter ponere testimonia duo, ne ... -are inter se videantur. NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 12,21 regiones vel civitates in laudibus divinis, hoc est in cantilenę modulationibus, ab invicem -are perdolens *Karolus* (*sim. EKEH. IV. cas. 47 p. 106,14 Karolus ... aeclesias ... videns ... Romanae aeclesiae ... in cantu ... -are eqs.*). GERB. epist. math. I 9,1 videsne, qualiter hae duae regulae -ent (*dissentiant var. l.*)? URSO gloss. 24 p. 55,14 amisso daemonis regimine -antis (*i. diaboli; discernentis var. l.*) *eqs. al.* **b** *de controversia, pugna sim. i. q. contendere – streiten*: PASS. Trudp. 10 cum ... isdem, in quo sanctus Thrudpertus requiescit, locus heredibus -antibus pene in solitudinem foret redactus *eqs.* THIETM. chron. 4,11 eo tempore Miseco et Bolizlavus inter se -antes multum sibi invicem nocuerunt. HIST. de exp. Frid. imp. p. 107,2 ipse (*frater Saladini*) ... adeo cum ipsis (*filiis Saladini*) -bat, ut aliqui eorum christianorum auxilium expeterent.

adv. dissonanter. haud concordanter – nicht übereinstimmend: ARNO REICHERSB. apol. p. 80,22 dum ... uterque parum de Christo secundum formam servi agat, -r tamen loquentes, discretione ... opus est. *v. et l.24.*

dissonus, -a, -um. 1 *adi.*: **a** *proprie t. t. mus. i. q. absonus, dissonans – mißtönend, disharmonisch*: **a** in univ.: MUS. ENCHIR. 11,36 symphonia diapason aliam, quam susceperit, consonantiam servat, nec immutat, nec ex consona -am reddit. PS. HUCBALD. ton. 291 sine hac (*aequalitate cantilena*) ... chorus concentu confunditur -o, nec cum aliis concorditer quilibet cantare potest. EUPOLEMIUS 1,540 varium strepitum dat -a turba. **b** *diaphonus, per varias voces consonans – mehrstimmig, vielstimmig*: MUS. ENCHIR. 13,9 dicta ... diaphonia, quod non uniformi canore constet, sed concentu concorditer -o. *in imag.*: THIETM. chron. 4,8 fit unus laicorum atque clericorum in Christi laude concentus ... , convenitque in unum -a turba dominium. **b** *translate*: **a** *discrepan, diversus, dispar – abweichend, verschieden, ungleich*: AGIUS epic. Hath. 237 Sem Iaphetque patri meritis non -a proles *eqs.* (*item de hominibus*: VITA Aerae 230 nec iuramentis -us esto [*sc. praesul*] tuis. *al.*). ANNAL. Quedl. a. 1014 p. 82,30 ivit obviam tota civitas; licet -o voto. BERNO epist. 29 p. 64,26 de -a psalterii Romani ac Gallicani, qua nos utimur, interpretatione. MANEG. ad Gebeh. 1 p. 315,7 quam sint *litterae tuae* ... doctrine adverse, ... quam canonice severitati -e,

... demonstramus. *al.* **b** *ineptus, inconveniens – unpassend, unangemessen*: CONR. MUR. summ. p. 59,4 vitium est, si in una et eadem littera de uno stilo ad alium fiat transitus -us et ineptus. *controversus – strittig*: CAND. FULD. Eigil. II 10,6 consessio longa (*sc. fratrum*) cernitur, hinc vario varia sermone levata; concite prorupit in medium res -a. **γ** *contrarius, incongruus – widersprüchlich, gegensätzlich, unstimmig*: POETA SAXO 5,540 in quibus (*annis*) antiquas leges correxit *Karolus*, in ipsis uniri mandans, -a que fuerant. HROTSV. Pafn. 1,6 -a elementa convenienter concordantia unum perficiunt mundum. URSO element. 2 p. 49,21 si ... singularis esset modus commixtionis elementorum, unde proveniret in rebus tam multiplex genus et -um. 2 *subst. neutr.*: **a** *discrepantia – Abweichung*: MANEG. c. Wolffh. 7 nichil diligit *spiritus* singulari vel -um, nil immoderatum amat. **b** *discordia – Uneinigkeit, Zwietracht*: SALOM. III. carm. 1,2,112 si constare nequit regnum per -a separ, que sint divisim metuenda pericula nobis? *c vitium – Mangel*: MIRAC. Pirmin. 4 homo alius artificii docuus turris cacumen ... ascendit queque -a (*sc. parietis*) suae redditurus congruentiae.

adv. dissona. contrarie, incongrue – widersprüchlich, unstimmig: RATHER. epist. 26 p. 139,2 concilium ... adire dispono, indagare primitus illa studens, que quasi -e (*dispone var. l.*) sunt prolata (*sc. in canonibus sim.*), ad quam perducere valeant concordiam.

dissotio v. **dissocio**.

dissp -v. **disp** -.

distractio v. **distractio**. **distructio** v. **destructio**.

dissuadeo, -suasi, -suasum, -ere. *script. et form.*: des(u)-: l.43.57. *disu* -l.51. *pendet* ab: l.61.

30 *consiliando arcere, non censere, opponere, detertere, retinere, prohibere – ab-, widerraten, einwenden, (davon) abbringen, abhalten, hindern*: 1 *exempla*: **a** in univ.: HERBORD. Ott. 2,40 p. 140,18 tanto amore ... flagrabat episcopus, quod voluntatem ... remanendi haberet, sed a clericis suis -sus est. 3,11 propter immanitatem periculi ab omnibus -sus est *episcopus*. CHART. Mog. A II 379 nos visitare contempsistis, unde ... , nisi amicitia ducis Carinthiae tunc nos -isset, indignationem promeritam reportassetis. OTTO SANBLAS. chron. 7 p. 8,2 ab aliis -sus (*sc. Fridericus rex*) hoc in posterum differens ad 40 Cisalpina revertitur. *al.* **b** *vetare, negare – verbieten, nicht zulassen*: FRUTOLF. chron. p. 181,17 se ipsum ... promoveri nolebat *Hugo*, quia patris interfectio illud -bat. 2 *syntactica*: **a** *c. acc. rei*: RUOTG. Brun. 20 p. 21,18 ut ... aut arma de-eas, aut quoquo pacto compescas. EGBERT. fec. rat. 1,15 qui rem -et caram, sibi suscitavit iram. BERTH. chron. B a. 1079 p. 348,6 quo audito Saxones ... expeditionem inceptam in primis domino suo -bant. VITA Heinr. IV. 13 p. 42,11 imperator tam cruentum nefas detestatus pugnam obnix -bat. CONR. HIRS. mund. cont. 725 ut ... indumentorum mollia -as. CHART. Turic. 586 p. 92,34 minore ... parte (*sc. capituli*) contendere (*sc. iuridice*) volente, id maiore ... dissuadente *eqs. al.* **b** *pendet* ne (quin: l.55): BERTH. chron. B a. 1077 p. 256,10 ipsi (*episcopi*) ... econtra non minimum regi -bant, ne ipsum (*sc. papam*) saltem apostolicum nominaret. GERHOF. aedif. 71 p. 176,31 nulli ... tunc -eri debuit, quin *eqs.* VITA Balder. 20 Iohannem episcopum ... , ne hoc (*sc. oblationem*) faceret (*sc. comes*) ... , desu-isse *eqs. al.* *c* *pendet inf.*: LEO MARS. chron. 2,14 propter aqę penuriam id facere (*i. castrum construere*) -sus descendit *abbas*. FRUTOLF. chron. p. 182,6 socerum adiit *Heinricus dux* ac plurimum regi adhaerere -sit (*ex RICHER. REM. hist. 1,39 ei [socero] ab rege -et*).

dissuasio, -onis f. 1 *actio dissuadendi, dehortatio, revocatio – das Ab-, Widerraten*: **a** in univ.: DIPL. Heinr. IV. 303 p. 398,40 (*spur.*) consiliarium nostrorum ... -e ad hęc -c determinanda ... nos excusavimus. CHART. Tirol. 563 p. 43,22 cum ... capitulum -e sollicita laboraret episcopum a tali proposito revocare *eqs.* CAES. HEIST. mirac. I 542 p. 327,6 diabolus advolans verbis admonitoriis (*sc. s. Remigii ad votum solvendum*) verba -is subiunxit dicens: 'eqs.' ALBERT. M. sent. 1,45,11 p. 415^a,29 respectu mali debemus habere prohibitionem et -em minoris mali, quod est veniale. eth. II 7,1,2 p. 469^b,9 si -em rationis ab alio accipiat *intemperatus*, pro certo sanabitur.

[Konstanciak]

al. **b** *spectat ad monitum*: HUMB. Sim. praef. p. 101,27 a cuius fornicariae delubro ... nostros parvulos ... revocemus ... talibus -bus: 'eqs.' **c** *spectat ad minas*: RICHER. REM. hist. 1,15 nisi a tanta consuetudine cesset, sese (sc. *primates*) a regis consilio penitus discessuros: rex -bus his minime credulus a dilecto non cessit.

dissuasor (disu-), -oris m. *qui dissuadet, debortator – einer der abräät (von)*: LIBRI Karol. 3,18 p. 419,28 omnium malorum suasor et e contrario omnium bonorum -r (*i. diabolus*) ... hominibus persuasit creaturas colere. LIGURINUS 1,342 si quis ob invidiam ... tot bona secreto disu-r inutilis astu impedit, ... perfidus esse probatur.

Konstanciak **dissuefio** v. desuefio. **dissuesco** sim. v. desue-.

1. dissulco -are. *sulcare, incidere – zerfurchen, ein-, zerschneiden*: GUMP. Wenc. 8 p. 216,26 principalium ... vestibus ornamentorum solio residens induitur, sed caro mundissima cilicium subtus acumine -atur (disculcatur var. l.).

2. dissulco v. dissulto.

dissulto, -atum, -are. *script. -lc(o): l. 28. 1 intrans.:* **a** (*rumpendo*) *se diffundere, dispergi – (ausbrechend) sich verbreiten:* **a** *de fremitu, sonitu sim.*: VITA Antonini Surr. 12 clamor furentium attollitur: plausus ... -at credentium se hiatu per lapidem facto pro porta mox usuros. ODO MAGDEB. Ern. 8,142 per campos ... tubarum -ant fremitus. **β** *usu vario*: METELL. exp. Hieros. 1,131 -bant legiones seque parabant ad bellum clarum. CONST. imp. III 16 p. 20,14 iusticia suffocabitur, et exulabit concordia, et pax regnantibus criminibus expirabit, impunes -cabunt iniurie, proximus insurget in proximum. **b** *resonare, resultare – widerhallen*: CARM. de Cass. 316 centuplicant gemitus: reboat Saronia tellus, increpitant montes, -ant undique colles. **2 trans. i. q. (praedicando) divulgare – (rühmend) verkünden: MIRAC. Cuneg. 65 ad yperbolicum ... miraculi rumorem in exhortationibus episcopi auribus hominum -tum.**

dissuo, -sui, -sutum, -ere. *refl.:* l. 40. *partic. perf. usu adi.:* l. 60. p. 727,27. *subst.:* l. 42.

dissolvere, discindere -auf-, ab-, auseinandertrennen, -lösen, zerreißen: **1** *proprie (in imag.:* l. 42,48): **a** *strictius*: WOLFHARD. Waldb. 1,17^b p. 178,14 cum mancellam ..., quae prius in loco inventa priori consuta se sponte -erat, arrepta ac suere coepisset *Geila*. VITA Bonif. II 1 p. 92,13 ut confracta solidaret et -ta acumine predicationis evangelii consueret. WILH. HIRS. const. 1,59 p. 988^D si in vestimento suo quid -tum est et aliquid resarcire vult *frater*, hoc ... ad lectum suum facit sedens. HERBORD. Ott. 1,27 aiunt illum humilitatis causa ... subtalares -tos (dissolutos var. l.) plerumque ad sartorem misisse. CONST. imp. II 210 p. 282,31 inconsutilem tunicam Dei nostri -ere conantur heretici. *saepius. b* *latius:* **a** *discutere – auseinander schlagen, -hauen*: ALBERT. STAD. Troil. 3,446 Leone, nescis, quod scopulas -uit ille (*Hector*) tibi? 4,338 saevus Achilles surgere conantis -uit ense caput. **β** *dissulcare, deformare – durchfurchen, entstellen*: ODO MAGDEB. Ern. 1,142 -ta resarcit corpora vulneribus. **γ** *concutere – (durch-)schütteln*: ALBERT. STAD. Troil. 6,532 fortunam Priami cantavit Troia ... et nostra (sc. *Argivorum*) -uit ossa metus (cf. *Ov. epist. 3,82*). **δ** *aperire – öffnen*: GESTA Bereng. 3,143 undique -tis (gloss.: divisio et apertis) reserant *Quirites* penetrabilibus urbem. v. et p. 727,27. *fort. huc spectat*: CHART. Hans. add. III 599 (post 1066) preter discarcatam lanam et -tum unctum (vinum ci. ed.). (cf. p. 391,24 vins descosuz) et tres porcos vivos licebat eis (*hominibus imperatoris*) emere in naves suas. **2** *translate i. q. destruere, discerpere – zerlegen, auseinandernehmen*: EPIST. Ratisb. 10 p. 327,4 neque ... -enda est Ambrosiana ratio: 'plurimum itaque prodest unicuique bonis iungi'.

dissuria v. dysuria. **disswetudo** v. desuetudo.

***dissyllabo**, -are. *in syllabas dividere – in Silben einteilen, trennen*: ELIAS SAL. mus. 30 p. 58^b,13 faciet *rector* eis (sc. *cantantibus*) pausas cum manu sua super librum honeste -ando.

dissyllabus v. disyllabus.

distabesco, -tabui, -ere. *tabescere, dissolvi – sich verzeh-*

ren, grämen: LUP. FERR. epist. 33 p. 41,20 praecellentissime domine, ... audita nuper status vestri adversitate ineffabili dolore -ui. CONR. EBERB. exord. 5,12 l. 252 dentibus suis fren-duit et -uit *peccator ille, qui ab initio peccat*.

5 **distanter** v. disto.

distantia (-cia), -ae f. *script. des-:* l. 59. **1** *strictius:* **A** *proprie i. q. spatium, intervallum – Abstand, Entfernung, Intervall:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* RICHER. REM. hist. 3,52 quorum (*errantium siderum*) absidas et altitudines, a sese etiam -as efficacissime suis demonstravit *Gerbertus*. ALFAN. premn. phys. 1,91 p. 22 astrorum motus et -as (PG 40,533^A διαστήματα) ac mensuras novit *homo*. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 181,15 inter maiores falcones (sc. *ligatos*) maior debet esse -a. ALBERT. M. probl. det. 43 an possit sciri -a a superficie ter-rae usque ad centrum eius. *persaepe. in imag.:* ARBEO Emm. 36 p. 83^a,17 quibus -is a regno Dei alienentur adulteri. CHART. Basil. C I 437 p. 320,35 cum non minor quam inter lunam et solem ... inter veteris et novi testamenti altaria videatur esse -a.

al. b *spatium longum, longinquitas – weite Entfernung, Abgelegenheit*: CHART. Lamb. Leod. 396 p. 488,16 (a. 1245) abbas propter loci -ciam ... eis (*mansionariis*) audiendis vacare non potest. ALBERT. M. veget. 4,79 solis ... longitudo a loco illo (sc. *remoto*) sive -a facit diem longiorem in locis illis. animal. 1,205 quarta causa (sc. *nigredinis oculi*) est -a eiusdem humoris (sc. *cristallini*) nimis in profundum oculi. **al. c** *diuturnitas – Langwierigkeit*: MEDIC. var. (BullHistMed. 10. 1941. p. 33; s. X./XI.) febres quandoquidem multe sunt -e, quoniam multe sunt sine intermissione. **2** *mus.:* REMIG. ALTISS. mus. 494,22 secunda ... -a dieleos ab illa, id est prima, quae et quarta, id est diesi, maior est. Ps. BERNO mens. monoch. 6,15 septem ... sunt *v o c u m* -ae (TRACT. de fist. org. p. 15).

ANON. VII mus. 11,8 est dytonus -a inter duos unisonos continens in se duos tonos et tres voces. **al. B** *translate:* **1** *differentia, diversitas – Unterschied, Verschiedenheit*: CAPIT. episc. I p. 179,6 nulla ... in primo tempore praedicationis apostolorum -a fuit inter episcopos et presbiteros. HADR. II. epist. 40 p. 756,18 post ... indagatas ... personarum, culparum et provectionum qualitates atque -as. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 270,21 hanc regis ac tyranni esse -am, quod *eqs*. OTTO FRISING. chron. 8,29 p. 440,12 unam fore beatitudinem, sed in beatitudinis fruitione -as ostendit *Dominus*. ALBERT. M. metaph. 10,2,3 p. 444,57 contrarietas est duorum sub uno genere differentium maxima -a. CARM. Bur. 92,5,1 non eis (sc. *Phyl-lidi et Florae*) -a (differentia var. l.) corporis aut oris, omnia communia sunt intus et foris. *saepe. 2* *distinctio – Unterscheidung*: CONSTANT. AFRIC. coit. 9,22 -ciam (-am, distinctionem seu differentiam, differenciam var. l.) fecimus inter fortem et debilem virtutem. **C** *meton.:* **1** *divisio, gradus – Einteilung, Abstufung*: ALDH. virg. I 19 tripartitam humani generis -am (sc. *virginum, castorum, coniugatorum*), orthodo-xae fidei cultricem catholica recipit ecclesia. virg. II 84 humani generis triplex -a fertur, quae modo per mundum triquadro cardine degit. **2** *forma (distincta) – (bestimmte) Form*:

GLOSS. med. p. 35,24 fleumone: est fervor vel ignitus tumor; que quidem sepe ac subito nascitur et habet multas species atque -as.

II *latius i. q. exstantia – das Vor-, Herausstehen*: TRACT. de caus. mul. 54 offocatio matricis, idest stranguria et subito casus ... toracis de-cia (-a var. l.), pulsus parvus.

60 ***distas** *subst. (dextans) decem unciae – (Maß von) zehn Zwölftel*: BEDA temp. rat. 4,39 si in sex partiris (sc. *temporis spatium*), sexta pars sextans; quinque reliquae dextans, vel, ut alii, -s (destas var. l.) vocitantur.

distectus v. 1. detego.

65 ***distemperamentum**, -i n. *intemperantia – Unausgewogenheit, Unmäßigkeit*: CONSTANT. AFRIC. theor. 7,1 ex naturali ... actione temperamentum humorum intelligitur in sanitate et eorum -um in infirmitate. ALBERT. M. sent. 3,15^A,3 p. 270^b,37 in quantum ... est *anima* forma substantialis, est ipsa perfectio corporis hominis, secundum quod est per temperamentum accedens ad aequalitatem convenientem aliquiditer cum coelo et distans a -o elementi.

distemperantia (-cia), -ae f. script.: -sper-: l.7. -enp-: l.23. -ren-: l.8. -at-: l.20.

dyscrasia, intemperantia – schlechte Mischung, Unausgewogenheit, -geglichenheit, Unmaß, Unmäßigkeit: 1 natur. et medic. (fere de mala humorum complexione): ANTIDOT. Lond. p. 20,9 extemporalia, que per -a fieri solent (sim. ANTIDOT. Sangall. p. 81,31 disp-a. ANTIDOT. Bamb. app. p. 35,46 -entia). ANTIDOT. Augiens. p. 61,34 qui ex frigida -a indignationem accipit (p. 64,7. ANTIDOT. Bamb. 36. al. sim. PAUL. AEGIN. cur. 26^{capit.} calida. al.). ALFAN. premn. phys. 1, 51 p. 14 ut... fugeremus... qualitatam -am (PG 40,520^A δυσκρασία). TRACT. de aegr. cur. p. 259,42 cordis. p. 290,5 epatis. MAURUS urin. I p. 9,24 utilitas urinarum est temperantiae vel -ae humorum. ALBERT. M. princ. 3,2 p. 333^b,5 passio est dissolvens coniunctum... vel -am... inducens. saepe. *perturbatio* – Störung: ALBERT. M. caus. element. 1,1,2 p. 52,46 fit... -a harmoniae aliquando sine materia in qualitate sola. 2 gener. de tempestate sim. i. q. intemperies – Widrigkeit, Unwirtlichkeit: ROM. SALERN. annal. p. 279,43 imperator Romanus apud Cloiam... est demoratus, ubi calor is -as (-at var. l.) et muscarum... molestias sustinet (VITA Hildeg. Schon. 9 [ASBoll. 3 Apr. II p. 781^b] frigoris et c.). CHART. Bund. 939 dum propter -nperanciam aeris... abbatisa ac eius procuratores nostram (sc. Heinrici electi) presenciam accedere non possunt (NOTAE Weing. [MGScript. XXIV p. 831,24]). MENKO chron. 1 p. 286,16 si... aer et tempora anni distemperantur, ex tali aeris epidamia, id est -a, varie infirmitates... oriuntur.

distemperatio, -onis f. *dyscrasia, intemperantia* – schlechte Mischung, Unausgewogenheit: ALBERT. M. animal. 9,51 teneritudo materiae, quae -em diversarum qualitatam distinctionem sexus facientium sustinere... vix potest.

***distemperatura**, -ae f. t. t. techn. i. q. mixtura, cooperatura – Mischung, Schutzschicht, 'Tempera': HERACLIUS II 15 ubi volueris... deaurare, ... -am superpones et super carbones mittes; cum fuerit siccatum, deaurabis, ubi non fuerit positum, et quando deauratum fuerit, ablues -am et burnies. *ibid.* al.

***distemperies**, -ei f. *intemperies* – Widrigkeit, Unwirtlichkeit: NOTAE Emm. II (MGScript. XVII p. 574,46; s. XI.²) Fridericus imperator... propter disperiem (ed.; -em ci. Pörnbacher) aure... iter perficere non valens.

distempero, -atum, -are. script.: des-: l.48,50. al. det-: l.48. disp-: l.50. pendet ab: l.48. partic. perf. usu adi.: l.58,72.

1 *miscere, temperare* – mischen: a in univ.: ANTIDOT. Lond. p. 18,39 mitte oleo et vitella ovorum cruda... in mortareo et -a cum... apozema. MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,23 omnes colores des-antur a glarea. 195 det-a atincare, id est burrago, cum aqua. TRACT. de caus. mul. 54 amoniaco cum suco absenti des-as. RECEPT. Bamb. 34 cum liquamine obtimo dispersa (sc. antidotum) et unguis. GLOSS. Roger. I A 1,22 p. 554,5 stercus caprinum -etur cum melle. ALBERT. M. animal. 3,174 exsiccatus et cum lacte -tus et in lac infusus lac optime coagulat (sc. flos herbae). persaepe. b *permiscere, terere* – vermischen, (an-, ver)rühren: HILDEG. phys. 6,14 p. 1295^D si quis fluxum sanguinis habet, duo vitella ovorum -et et succum metridati... addat. TRACT. de chirurg. 517 absinthium cum albumine ovi despumato vel -to comiscemus. RICHER. SENON. gest. 4,39 p. 325,11 bonam... salsam feci (sc. daemon), porta (sc. dominus) vinum tecum et -a eam in mortario, quia peroptime est trita. FUND. Schild. 7 p. 1048,53 alii lapides aggerant, alii cementum -ant, alii lapides quadrant. 2 *male temperare, perturbare* – aus dem Gleichgewicht bringen, stören: HUGO HONAU. div. 9,2 cibi... superabundantia bonum -at stomachum. EMO chron. 30 p. 88,20 secundum Innocentium papam anima -atur cogitatione, infirmatur delectatione (ex Innoc. III. serm. 10 [PL 217^C,495]). VITA Salomae 341 delicatissimi... corporis eius serenissima c o m p l e x i o n e -ta laura respergitur (ALBERT. M. Iob 30,31 complexio -atur). saepe. v. et l.27. de horologio: VITA Herm. Ios. 37 dicerat... facere horologii instrumentum, propter quod nonnumquam ab aliis monasteriis petebatur, ut vel nova faceret... vel -ta

iterum temperaret.

adi. **distemperatus**, -a, -um. *male temperatus, immoderatus* – unausgewogen, un-, übermäßig: 1 natur. et medic.: CONSTANT. AFRIC. coit. 4,7sq. virtus... seminis aut est temperata aut -a; quod si testium natura sit calida et humida ac temperata, temperatum erit semen, si vero fuerit -a, erit inutile. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 34,11 cum temperatum ex temperato servetur et ex -o calido vel frigidum destruat, ipse aves ad suum bene vivere querunt temperiem aeris et loci. usu subst.: 10 ALFAN. premn. phys. 40,12 p. 130 matre non bene diaetata et nutrita consequenter, quae generat, corporibus -ta (PG 40,772^A δύσκρατα), motibus incongrua nascuntur. 40,14 p. 130. 2 gener. de tempestate sim. i. q. intemperans, intempestus – unwirtlich: BURCH. ARGENT. itin. A p. 60,15 terra illa (Babylonia) est plurimum -a, in hyeme enim nimis est frigida et in estate nimis est calida. CHRON. reg. cont. IV a. 1237 p. 272,21 hyemps remissa ventis, nive, pluvia -a. MENKO chron. 1 p. 286,4 precessit hiems humida et calida et in hoc -a.

distendo, -tendi, -tentum (-tensum), -ere. script. des-: 20 COMPOS. Luc. I 19. usu absol.: l.70; refl.: l.37; medial.: l.29sq. 58sq.; intrans.: l.65. partic. perf. usu adi.: l.60.

1 *extendere, expandere* – (aus-, auf)spannen, ausstrecken: a in univ.: HEITO Wett. 4 proruit in terram... -so omni corpore in crucis modum postulavit, ut eqs. (sim. WALAHFR. Wett. 273 -ens membra). HRABAN. hom. I 64 p. 123^A arcus -itur. ALBERT. M. animal. 3,4 macros... vivos -bant physici et sic aspexerunt extensionem venarum. al. in tormentis: CARM. Paul. Diac. app. I 6,1,59 -itur ursus a sociis propriis detrahiturque cutis. b medial. (refl.: l.37) i. q. expandi, diffundi, extendi – sich ausbreiten, ausdehnen, erstrecken: 30 WOLFARD. Waldb. 2,3 p. 210,4 plebs Christo devota passimque latum -sa (-ta var. l.) per orbem. GERB. geom. 2,2 id (solidum corpus) est, quidquid longitudine, latitudine altitudineneque -itur. ALFAN. premn. phys. 2,92 p. 45 dicit Plato totius... animam -i (PG 40,580^A διατετασθαι) a centro terrae usque ad terminos caeli eqs. ANON. princ. magistr. 69 fons... limpidissimus rivis se -it, ex alto precipitans planum non offendit. al. de regionibus, finibus sim.: DIPL. Merov. I 7 p. 31,24 (spur. c. 850/63) quae (via) -itur foris ad Malam Patriam. p. 32,9 -itur terminus ipsus (sic) per ipsam Anisolam. DIPL. Conr. I. 22 bannus. DIPL. Conr. II. 218 quantum episcopatus... comitatus -itur. CHRON. Albr. a. 779 p. 716,55 que (nationes) ad septentrionalem oceanum a Danubio -untur. c *distrahere, prolixare* – auseinanderziehen, dehnen: GUIDO ARET. microl. 17,34 quin fiat aptissima cantilena, si... producta nimium contrahas ac nimis contracta -as (distentas, diffundas, distingas var. l.). PETR. DAM. epist. 72 p. 331,20 ne iudicemur epistolam laciniosa prolixitate -ere. d *amplificare, dilatare, augere* – erweitern, vergrößern, vermehren: CARM. de Cass. 58 xenodochium reparat, -it et ornat (sim. INVENT. Quint. II 265 [MGPoet. IV p. 1003] basilicam). de multiplicatione: 50 MEGINFR. (?) carm. p. 651^A septem, qui superarunt, ... per undenum numerum -ere debes. e de vita i. q. promovere – voranbringen, fördern: DIPL. Otton. II. 232 p. 261,5 ordinis... diligens observatio non solum temporalem felici rerum successu -it et effert vitam, sed etiam largitur aeternam. 2 inflare, implere – aufblähen, aus-, an-, vollfüllen (fere de partibus corporis; medial. [intrans.: l.65] i. q. tumefieri – [an]schwellen): BAUDON. Radeg. 20 (MGMer. II p. 392,1) dolentes oculis -sis requirimus... pietatem. WALAHFR. Gall. 60 2,36 totum corpus... t u m o r e -tum (-sum var. l.) est (BERTH. chron. B a. 1075 p. 234,9. sim. PETR. TREV. David 29 per tumorem -itur). HEINR. AUGUST. planct. 1877 sollicite discretio debet adesse, ... ne -aris ab aescis. CONR. HIRS. dial. 65 1545 -sas nectare cellas. ANON. coit. 1,1,12 illi..., qui -untur (-unt, ostenduntur var. l.) pinguedine, ... longe sunt a ptisi. ALBERT. M. animal. 16,58 spiritus sufflando elevat vesiculas in spermate, ex quibus sufflans perforat et -it ipsum (sim. 16,71. *ibid.* al.). NOTULAE Willh. Cong. 1197 rigida... efficiuntur (sc. intestina) et postea ventositas interclusa -it. saepius. v. et p. 827,43. in imag.: WALAHFR. imag. Tetr. 65 luxuries quosdam sensu -it avaro. RUOTG. Brun. 10 p. 11,1 satane sotii

invidiē spiritu -ti. FROUM. carm. 23,2 relevat me gloria, speras; -or nimium, disrumpunt garrula verba. RUP. TUIT. off. 2,2 l. 86 neumis -ta (sc. mulier in Apocalypsi) sequentibus et suis fecunda versibus. cf. detendo.

adi. distentus vel distensus, -a, um. 1 *latus – weit, ausgedehnt*: LIBRI Karol. 1,29 p. 226,9 habet sancta ecclesia decem atria -sa. WOLFARD. Waldb. 3,1 p. 258,10 -sas caeli ... nubes. 2 *plenus – voll, prall*: WALAHFR. carm. 19,17 quin ... excurrat -ti egestio ventris. EGBERT. fec. rat. 1,159 (schol.) qui iurem superfluum hauserit, tanto -sorem ventrem habebit.

adv. 1. distente. *assidue, diuturne – beständig, lang(anhaltend)*: UNIBOS 199,1 -e prudens bucinat, subulci more syllat.

2. distense. *extente – ausgebreitet, ausgedehnt*: ALBERT. M. metaph. 11,2,9 p. 494,78 quod incorporaliter et indivisibiliter est in causa prima et immensurabiliter, ... hoc in circulo caelesti est mobiliter et -e, non simul: in materia autem est omnino temporaliter et diminute et materialiter.

distemperancia v. distemperantia.

†**distenticus**, -a, -um. (distentio; per analogiam ad spasticus formatum, ut vid.) *ad distentionem pertinens, spasticus – Spannungs-, krampfartig*: TRACT. de aegr. cur. p. 304,37 ventositas (sc. splenis) cognoscitur ex dolore -o non semper eodem modo permanente, sed modo adveniente, modo recedente.

1. distentio (-cio) *vel saepius distensio*, -onis f. *script.*: dissensio: l.52. -sce-: l.48.

1 *gener.*: **a extensio – Ausdehnung**: **a proprie**: GERHOH. epist. 7 p. 499^C non ... locali discretionem seu corporalis molis -sione seipsum Christus corporaliter in ... diversis locis uno eodemque momento praesentat in officio sacerdotum sacrificantium (*spectat ad Aug. trin. 5,1,2*). ALBERT. M. sent. 1,44,1 p. 390^b,2 aeternitas non praecedit spatio -sionis. div. nom. 10,1 p. 396,45 omnis mensura ... habet -sionem quandam. animal. 1,450 non indigent (sc. vasa spermatis mulierum) longinqua -sione. *ibid.* **al.** **β translate**: PETR. DAM. epist. 1 p. 101,34 nolui te prolixis argumentorum -sionibus onerare. **b (re)laxatio – das Lockern, Schlaffmachen**: FOLCUIN. Lob. 25 p. 67,4 quae (*pluvia*) gentiliam ... sagittandi artem cordarum -tione frustravit. **2 natur. i. q. inflatio, repletio – das (Auf-, An-) Füllen**: ALBERT. M. animal. 9,113 spiritus ... sui natura duo facit: unum quidem est materiae -sio eqs. 16,57 adunatur spiritus distendens semen, ut formetur; haec ... -sio et formatio fieri non possunt sine cibo. **3 medic.**: **a distortio – Zerrung, Dehnung**: EINH. Marc. et Petr. I 4,14 p. 261,50 manibus ... ex nervorum -tione dissolutis (WOLFHER. Godeh. II 35 p. 217,15 n. -sione. *al.*) WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 26,6 ex ruptura cuius (*ligamenti*) vel discensione (-sione *ed. Iuntina*) cum separatione continui impeditur restauratio (sc. *dislocationis vertebrae*). **b ventositas, tumor – (Auf-)Blähung, Schwellung**: AESCULAPIUS 31 p. 47,16 sequitur ... somnus turbidus atque rumorissimus, dissensio (*Gariopont. pass. 3,19* -sio), inflatio. PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 143,1 in apostemate ... flegmone converso dolor et -sio (3,46,3 διάτρεσις) ... augetur.

2. *distentio, -onis f. (distinere; *aliter ThLL. V/1. p. 1517, 325sq.*) *script.* -nsi(o): l.64.66. 1 *dubitatio – Bedenken, Zögern*: EPIST. Bonif. 39 p. 64,15 postposita nobis (sc. *Daniheli*) -e et sua deposita pertinatia, ... consentaneus effectus est Merualb. 2 *occupatio, cura – Beschäftigung, Sorge*: ALDH. virg. I 59 p. 320,18 diversarum rerum -bus fessae mentis cervicem gravi fascis sarcina deprimentibus. CHART. episc. Halb. 227 l. 3 (a. 1147/49) agnoscens (sc. *abbatissa*) me pro cotidiana secularium negotiorum -sione soli Deo non posse vacare. *adde*: HINCM. epist. 131^b p. 73,16 quas (sc. *responsiones*) furatis horulis a diversis occupationum -sionibus ... committere scedulis ... studuimus.

distento, -are. 1 *tendere, levigare – straffen, glätten*: ODO MAGD. herb. 837 rugas -at lilium vultus, maculas fugat omnes. 2 *dividere, separare – trennen*: CARM. de gener. Christi 1035 ipsos (gloss.: id est patrem et filium) -at (gloss.: id est disiungit) numerus, sed crimen identat. 3 *distrabere, pro-*

lixare – auseinanderziehen, dehnen: v. p.826,46.

1. distentus v. distendo. 2. distentus v. distineo.

disteterminatio (-cio), -onis f. 1 *terminus, circumscriptio – Grenze, Begrenzung*: DIPL. Frid. I. 782 p. 342,41 ducatum -em auctoritate imperiali confirmamus. CHART. Mekl. 617 p. 585,12 villam quandam ... cum terminis et -cionibus suis sitam in confinio nostro (sc. *Iohannis domini*; CHART. Livon. A 421 c. t. e. -bus, ... sicut vadunt a piscina molendini in rivulum). CHART. Stir. III 148 p. 223,26 controversia super quibusdam terminis et prediorum -bus sive metis in provincia sancti Laurentii. *al.* *de actu limitandi*: CHART. Salem. 139 p. 178,2 (a. 1225) placuit utrisque (sc. *partibus*) ista (sc. *a limitatoribus facta*) -o et utrimque acceptata et approbata est. 2 *finis, territorium – Gebiet, Land(stück)*: CHART. Mekl. 368 p. 354,48sq. (a. 1229) villam Gutowe cum tota -cione sua ... villam Gentzowe cum tota -cione sua (sc. *assignavit dominus Heinricus*) eqs. CHART. Gosl. I p. 559,41 molendinum ... cum omnibus attinentiis suis ... et -bus hactenus habitis tam in pascuis quam pratis, paludibus, nemoribus, silvis et aquis.

***disteterminium**, -i n. 1 *terminus – Grenze*: ANNAL. Mell. Zwetl. II a. 1189 p. 543,50 in -o terrarum, Austrie scilicet et Ungarie, tentoria sua fixit (sc. *imperator*). p. 544,22. CHART. Pruss. I 233 p. 172,11sq. (sc. *terminus vadit*) secundum -um Prezle usque ad Protest, ubi est -um inter Prezlam et Rudencz. CHART. Livon. A add. III 439^b p. 71,14 episcopus inter diocesim Osiliensem et terram regis equitavit -um in hunc modum: eqs. *in imag.*: VITA Antonini Surr. 11 cum in -o interiorum et exteriorum non ... intra nec extra (sc. *murum*) corpus eius positum fuisset. 2 *definitio – Beendigung, Beilegung*: CHART. Stir. I 545 p. 513,3 (a. 1171) lis ... terminum et finem accepit; in hoc -o presentes fuerunt: eqs.

distermينو, -avi, -atum, -are. *script.* des-: p. 829, 1. 21. *absol.*: p.829,9. *pendet in*: l.45,62.

1 *disiungere, separare – abgrenzen, trennen, scheiden*: **a proprie**: **a in univ.**: COD. Laresh. 6a^b l. 15 (vix post 800) eam (*villam*) a silva ... et ab omnibus circumpositis marchis sub certis et designatis limitibus -vit (sc. *Warinus comes*). EINH. Karol. 7 p. 9,24 vel silvae maiores vel montium iuga interiecta ... agros certo limite -ant. ANNAL. Hild. a. 1126 silvae, quae Boemiam a Saxonia -ant. VISIO Godesc. A 30,1 fenestras continuas per columpnulas suas -tas. 50,3. ALBERT. STAD. annal. p. 336^b,14 lapis positus est ... iuxta viam, quae -at imperium et regnum Franciae. CHART. Heintr. Leon. 76 p. 110,34 (spur.) ubi <terra Briezanorum et Zwerinsensium in se -antur. **saep.** **β circumscribere – um-, begrenzen, umschreiben**: DIPL. Heintr. II. 66 pro parte illa ... parochiae, quae duobus fluviis Gruonavia et Rideboch -ta usque in Salam extenditur. BURCH. URSB. chron. p. 116,29 Nilus ... in superiori Egipto in duo brachia dividitur, ita ut terram inferioris Egipti -et in figuram quasi triangulam. *in imag.*: RUP. TUIT. Ioh. 4,1362 omnis spiritus incircumscriptus est, quia nullo loco concluditur neque ... humanorum similitudine membrorum -atur. **γ parti, dividere – (auf)teilen, spalten**: IOH. DIAC. Greg. 4,24 (PL 75,188^A) si nulla eos (*Mediolanenses*) diversitas ab electionis unitate -at, siquidem ... omnium ... consensus perdurare cognoscis, tunc eqs. GESTA Bereng. 4,37 antiquos socii -at (gloss.: dividit) Ludovicus agros nil veritus. ADAM gest. 1,12 p. 14,23 omnem terram eorum (*Saxonum*) ... inter episcopos certo limite -antes (sc. *rex*). HELM. chron. 1,1 p. 7,4 in duos -atur (sc. *Boemia*) episcopatus, Pragensem et Olomuncensem. 1,26 p. 53,1 omnis terra ... Nordalbingorum, quae -atur in tres populos eqs. **b translate i. q. distinguere, discernere – unterscheiden**: MANEG. ad Gebeh. 58 p. 412,20 cum ... Gregorius ... imperatores a regibus longe incomparabili -et dignitate. THEOG. mus. 3,12 quod ... B grave synemini eodem intervallo respicit, quo f acutum prospicit, constatque verissimum utriusque chordae meditullium, utpote -ans hinc diapente, inde dyapason. 2 (*terminis*) *determinare, definire – (durch Grenzen) festlegen, bestimmen*: **a strictius de territoriis sim.**: **a in univ.**: AETHICUS p. 227,10 Sardinia insola, -ans mensuram eius, tenit in longo milia passuum CCXXX eqs. GERB. geom. 3,15 actus quadratus, qui et agripennus ... dici-

[Leithe-Jasper]

tur, et ipse agri modum -ans (des-, determinans *var. l.*) per singula quatuor latera perticas XII ... recipit. CHRON. Andag. 1 p. 4,3 perlustratis finibus ... donationis certas metas per ... confinia -vit *Pipinus*. DIPL. Frid. I. 782 p. 342,29 eosdem (*sc. Austriae et Boemiae*) ducatus -vimus et institutis publice metis distinximus. TRAD. Aldersp. 28 (Mon. Boica V p. 316,19) predium ... cum omnibus appenditiis suis ... nec non quibusdam iugeribus in Regenowerdingen digitis -tis, pratis et silvis. **β**

absol. i. q. (pro termino) decurrere – (als Grenze) verlaufen: CHART. Sil. D I 115 p. 84,24 (a. 1208) rivulus, qui fluit per Panglov et idem -at usque ad alium, qui fluit per villam Benicovo, idemque est signum usque ad locum *eqs.* in *imag.*: CONR. EBERB. exord. 5,12 l. 7 sacra scriptura discretionem matrem virtutum esse commemorat, quae quasi sacer quidam limes inter virtutes et vitia medius ... -at. **b** *latius*: RUP. TUIT. trin. 31,1615 recte ... quingenta milia (*i. numerus electorum*) -antur (discriminantur *var. l.*), ut *eqs.* **3** *exterminare, vastare – zugrunde richten, verwüsten* (cf. *ital. disternare pro staminare* [v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1356]): CHART. Ital. Ficker 401 p. 415,20 (a. 1246) si quis des-verit terram alicuius vel occupaverit de terra illius communis Poiani, emendet XX soldos pro banno. **4** *terminare, disolvere – beenden, auflösen*: EGBERT. fec. rat. 1,69 qui telam orditur, telam -et (gloss.: retexat) idem. *translate i. q. explicare – erklären*: RADBERT. Matth. 12,4923 quomodo ... intrantes in monumentum duos angelos stantes ibi aut sedentes invenerint *mulieres*; quia nisi positio sepulchri id -et et distinguat, videtur esse contrarium, quod Euangeliste variant pro mysterio. **5** *extinguere – auslöschen, beseitigen*: HEINR. HUNT. hist. 8 (MGScript. XIII p. 153,42; c. s. XII.¹) a paucissimis contritiis *usque exercitus regis Francorum et imperatoris Alemanniae* et quasi telae araneorum -ti sunt et demoliti (*spectat ad Vulg. Iob 8,13sq.*).

disternimus, -i-n. *terminus, confinium – Grenze, Grenzbeereich*: HERM. AUGIENS. util. astrolab. 5 p. 409^C circulum infra circulum ... , inter quem duo alii ducantur, in quibus per VI divisus duodecim horae notentur, et recte per -um horae III et IV et X et IX (XI *ed.*), regula in centro manente, et qui in quadragesimo quinto gradu ducatur linea.

disterno v. desterno. ***distersio** v. detersio. **distic(h)os**, -on (-um). (διστικός) *script.*: dys-: l. 54. dict-: l. 47. -tutum: l. 44.

1 adi. i. q. διστικός – zweireihig, zweizeilig: SUMM. Heinr. B 2,454 hordeum -tutum vel cantum kerngersta. **2 subst. neutr. i. q. schema duorum versusum, versus impares, διστικός – Zweizeiler, (elegisches) 'Distichon'**: ALDH. ad Acirc. 115 p. 157,20 Vergilius disticon (dict- *var. l.*) fecisse commentaria declarant. PAUL. DIAC. Lang. 1,26 p. 64,5 singula eius (*Benedicti*) miracula per singula -ca (-con, dicta mystica, distincte *sim. var. l.*) elegiaco metro ... contexui. ABBO SANGERM. bell. 3,42 exares emistichium, cum -ca (gloss.: II versus) sculpes. GERB. epist. 90 -chon in calice. PETR. DAM. epist. 117 p. 326,3 nos super hac re (*sc. synaxi*) -cum feceramus. GODESC. GEMBL. gest. 56 dysticon. CONR. HIRS. dial. 378 Cato in ... opere suo -co processit, binis versibus comprehendens, quicquid *eqs. persaepe*. *Leithe-Jasper*

distil(l)- v. destill-. **destinatio** v. destinatio. **distincte, distinctum** v. distinguo.

distinctio (-ccio), -onis *f.* *script.*: -nti(o): p. 832, 4. -nci(o): p. 832, 9. *confunditur c.*: dictio: p. 831, 24. districtio: p. 833, 12. 14.

I separatio, terminatio – Trennung, Scheidung, (Ab-)Sonderung, Ab-, Begrenzung: **A proprie**: **1 gener.**: **a in univ.**: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 75,5 ab ipsis (*umeris*) incipit -o alarum a corpore. p. 81,10 quae -o (*sc. lacertorum alarum*) si non affuisset, non posset moveri una ala neque pati, quin moveretur et pateretur altera. ALBERT. M. veget. 1,90 perfectio operum animalis exigit masculi et feminae -em per substantias separatas. **b mensura, dimensio – Maß, Größe, Abmessung**: HILDEG. div. op. 2,1,1 l. 17 relique quatuor (*partes*) ... parem sibimet formam paremque -em habebant. **2 theol.**: **a de creatione Dei**: MANEG. c. Wolffh. 11 p. 66,6

cuius (*sc. Dei*) sapientia et providentia ... non solum elementorum -em, sed ex elementis constantium rerum causales proventus ... conectit (*sim.* 22 p. 95,8 elementaria -e). ALBERT. M. summ. creat. I 4,71,1 p. 725^a,23 opus -is (sent. 2,14,8 p. 268^a,30. *ibid. al.*) p. 725^b,25 cum tres sint -es, ut dicunt sancti, scilicet lucis a tenebris et aquarum ab aquis et aquarum a terra. *al.* **b de natura Christi**: ALCUIN. rhythm. 1,16,3 (MGPoet. IV p. 906) qui (*Christus*) nec unione est confusus nec -e geminatus, idem semper homo Deus, ipse Deus homo verus. **3 publ. de terminis bonorum**: CHART. episc. Halb. 269 l. 10 (a. 1169) ut lapidum -e inhibeat, ne de cetero alicuius aree dilata-tione paschuarum terminus imminuat. CHART. episc. Misn. 74 p. 71,31 reversi ... cum nuntii nostris (*sc. Tiderici Misen-sis marchionis*) -em, quam fecerant, in nostra sunt praesentia protestati *vir*. CHART. Berg. Magd. 63 p. 44,31 iuravit *miles*, quod terminos, qui marchscede nominantur, ... in illa -e servabit, quam ... ministeriales ecclesie ... expriment. 72 p. 51,25 in signum -is (*sc. partium*) ... plures comportati sunt aggeres. CHART. Mekl. 1194 p. 385,21 agrorum ... talis -o permanebit, qualis ... semper fuit. **4 mus. de modis**: WILH. HIRS. mus. 12,3 autenticus protus, qui est a D in d, mediam -em habet in a. *ibid. al.* **B meton.**: **1 terminus, limes – Grenze**: CHART. episc. Wirz. I 264 p. 292,9 (a. 1240) in separationibus vel -bus, quae vulgo schidunge appellantur. CHART. Burgenl. II 176 p. 124,3 istis metis et -ccionibus predicta possessio circumducitur. 188 p. 136,14 (dipl.) -ccio ... predictae silve ... incipit a terra Iohannis ... et tendit usque terram castri Kezel nuncupatam. *al.* **2 territorium, fundus, praedium – (umgrenztes) Gebiet, Grundstück**: CHART. civ. Misn. 398 p. 302,12 (a. 1228) testes concordantes in limitibus -is et terminis invenimus (*sc. indices*). p. 302,17 usque ad -em Petri de Cozebevc. CHART. Hamb. 564 p. 471,23sq. -em a molendino ... in Bylna posito supra montes protendentem atque -es inter montes et agros ... se extendentes ... donamus (*sc. comites*). CHART. Wirt. VI 1662 p. 64,23 unam -em n e m o r u m, quae vulgariter dicitur ein holzmark (*sc. dedit comes Ludevicus*; p. 64,24. *ibid. al.*). **marca – Gemarkung**: CHART. Burgenl. I 243 p. 177,41 (a. 1237) protenduntur *metae* ad spinosam -ccionem, quae vulgo dicitur mege, duplici meta consignatam et in eadem -ccione progredientes veniunt ad littosum rivum.

II divisio, partitio, pars – (Ab-, Ein-, Unter-)Teilung, Abschnitt, Teil: **A strictius**: **1 gener.**: **a in univ.**: HERM. AUGIENS. abac. p. 643,30 abbaci tabula tali linearum -e divisa est, ut *eqs.* FORTOLF. rhythmic. 5 eo quod instar aleae formari videantur et camporum -o et diversa tabellarum protrac-tio. GERHOF. tract. p. 15,7 ipsa missa recte d i s t i n g u i t u r in septem -es (HILDEG. div. op. 2,1,1 l. 29 tribus -bus). ANON. IV mus. 1,2 p. 37,9 primus modus constat ex longa brevi longa etc., ut in suo principio sine pausatione per -em trium duorumque duorumque etc. **b spectat ad partes corporum**: CAES. HEIST. hom. II p. 62^a habet ... *digitus* septem notissimas -es, in quibus circulariter computatio nostra discurrit: tres intrinsecus et tres exterius, septimum vero in suprema extremitate. **c spectat ad partes temporis i. q. tempus – Zeitabschnitt, Phase**: TURBA phil. 2 similiter fit in veris complexione, in temporis nec calidi nec frigidi -e; nam secundum alterationem dispositionis constitutae ad -es anni alterandas hiems alteratur. HONOR. AUGUST. cant. 8,7 p. 481^A hae ... tres laudes possunt referri ad tres ecclesiae -es. **d spectat ad partes finium**: CASUS Petrish. 1,1 tres -es Galliarum esse memorantur. OLIV. hist. reg. 31 p. 107,25 post hanc (*Mesopotamiam*) Celessyrie regio, eiusdem (*Syrie*) potentissima -o, qua provincia continetur Antiochena. **e spectat ad partes scriptorum i. q. liber, caput, paragra-phus – Buch, Kapitel, Paragraph**: ANSELM. MOG. Adalb. 39^{tit.} prima -o. OTTO FRISING. chron. praef. p. 3,2 nobilitas vestra cognoscat nos ... unamquamque librorum -em usque ad septimum et octavum ... in miseria terminasse. CONST. imp. III 49,5 faciet rex *Rudolphus* omnia et singula, que in canonibus positae sexagesima tertia -e ... continetur. HUGO TRIMB. registr. 538 hiis habitis nunc ultima -ccio tangatur, ut ad finem operis gnaviter curratur. CHRON. Albr. a. 1156 p. 843,34 librum 'De concordantia discordantium cano-

num' diligentissime ordinavit *Omnibonus* in duas partes, primam partem in XXVI -es, secundam in causas XXXVII. p. 843,37 de XXVI -bus centum -es fecit *Gratianus. saepius*. 2 *natur. i. q. locus, cella* - *Fach, Kammer*: ALBERT. M. veget. 6,435 semen suum profert *linum* in nodis pyramidalibus et habet -es ordinatas in nodis illis per venas et cavernulas, in quibus est semen illud. ALBERT. M. animal. 1,13 caput . . . habet aurem ad auditum, oculos ad videndum, -es cellarum capitis ad ymaginandum, estimandum, memorandum. *al.* 3 *theol. de parte doctrinae christianae i. q. articulus, dogma* - (*Glaubens*)-*Artikel, Lehrsatz*: ALEX. MIN. apoc. 21 p. 487,9 haec verba -um fidei et retributionum per margaritas a Domino designantur, qui ait: 'nolite margaritas mittere ante porcos'. 4 *mus. de divisione modorum*: GUIDO ARET. microl. 8,26sq. omnes . . . modi -esque modorum his tribus aptantur vocibus; -es autem dico eas, quae a plerisque differentiae vocantur (*inde* COMM. microl. 21. 24 p. 126). COMM. microl. 4 p. 124 -es vocat modos per affinitatem, cum omnes modi -es possint vocari. *al.* 5 *t. t. gramm., rhet., mus. de parte vel incisione enuntiati: a pars sententiae vel versus vel cantus* - *Teilsatz, Satzteil, Vers-, Melodieabschnitt*: NOTKER. BALB. gest. 1,7 sive finita sententia seu in media -e sive subdistinctione *finem lectionis* significaret *Karolus*. AUREL. REOM. mus. 13,29 post primam (distionem, dictionem *var. l.*) . . . incoante altera -e. GUIDO ARET. microl. 15,5 pars una (*i. neuma*) vel plures -em faciunt, id est congruum respirationis locum. FRUTOLF. ton. p. 113,25 cola et commata, id est membra et incisiones, quas -es cantus appellamus. CONR. MUR. summ. p. 108,13 -o est quedam cuiuslibet clausule particula, que quandoque puncto plano quandoque suspensivo terminatur. *initium, prima vox partis cantilenae* - *Anfangston eines Melodieabschnittes*: FRUTOLF. ton. p. 140,23 habens *plagis deuteri* initia cantus et -es legales quatuor B C D E. *ibid. al.* b *incisio, caesura, pausa* - *Einschnitt, Zäsur, Pause*: AUREL. REOM. mus. 13,21 nec, si fieri potest, in nullius toni -e minus quam VIII debent antecedere syllabae eandem -em. ARNO REICHERSB. scut. p. 1509^C mediae -is silentio . . . omisso (*sc. in psalmodia*). CONR. MUR. summ. p. 107,2 tres -es seu pausiones *eqs.* p. 108,19 -o idem est quod punctus, quia, ubicunque est punctus, ibi -o iudicatur. *al.* B *latius*: 1 *ordinatio, dispositio* - (*An*)-*Ordnung*: CONC. KAROL. A 39^A, 131 p. 408,33 custodes . . . ecclesiae harum (*canonicarum*) *h o r a r u m* -es bene norant, ut scilicet signa certis temporibus pulsant (CONSUE. Marb. 210). CONSUE. Marb. 19^{capit.} qua -e canticum graduum cantandum sit. 2 *distributio* - *Verteilung*: CHART. Eichsf. 165 p. 96,16 (a. 1184/1203) procuravimus (*sc. abbatissa*) in anniversario obitus nostri die . . . triginta octo solidos, quos tali -e eodem die dispartiri decrevimus: *eqs.* 3 *genus, species* - *Art*: a *de rebus*: STATUT. ord. Teut. p. 18,8 de prima culparum -ccione (*item* p. 87,30). *ibid. al.* b *de hominibus i. q. ordo, classis* - *Stand, Gruppe*: ALBERT. M. pol. 6,3^a p. 576^a, 20 quatuor sunt species democratiae, secundum quatuor -es populi generales, scilicet agricularum, pastorum, piscatorum et eorum, qui circa forum sunt mercimoniis occupati.

III *formatio, figuratio* - *Gestaltung, (Aus-)Bildung*: A *in univ.*: ALBERT. M. veget. 1,98 in hoc solo gradu formarum exigitur -o sexus. animal. 13,111 in quibusdam eorum (*sc. animalium durae testae*) sunt *membra* distincta -e maiori, (p. 679^b, 3 διηρθρωμένα μᾶλλον) et in quibusdam minorem habent -em; in animali enim, quod est maioris corporis, -em habent manifestam (p. 679^b, 4 διαδηλότερά ἐστιν). caus. univ. 2,2,25 p. 118,64 intelligere . . . lumine suo dat omnibus rebus formas, quod procedens ab intelligentia -em accipit. *ibid. al.* B *excellencia, perfectio* - *Vortrefflichkeit, Vollkommenheit*: ALBERT. M. veget. 1,95 indigentia distincti sexus in animali causatur ex nobilitate et -e formae, quae datur generato per generationem. C *prolatio* - *Aussprache, Artikulation*: VITA ANNON. I 3,13 p. 502^b, 46 si quando -em seu pronunciationem aliquam regulae contrariam faciebat lector. ALBERT. M. animal. 4,92 lingua eius (*sc. delphini*) non est absoluta, neque labia eius pervenire possunt ad vocis -em.

IV *discretio, diversitas, differentia, discrimen* - *Unterschei-*

dung, Verschiedenheit, Unterschiedlichkeit, Unterschied: A *gener.*: 1 *in univ.*: RADBERT. corp. Dom. 21,40 'novi' . . . 'testamenti' ob -em veteris dicit *Paulus*. LAMB. LEOD. Matth. I 1448 nonne vides, quanta -ntio sit tenebrarum et lucis. ALBERT. M. animal. 8,3 -o, quam facit natura inter masculum et feminam. STATUT. ord. Teut. p. 51,16 cum nulla alia vestis -ccio sit inter novicios et professores. p. 79,36 licet culparum diversi casus iuxta meritum suorum pondera certis sint penarum -ncionibus comprehensi. *saepe*. 2 *sensus* - *Wahrnehmung*: NOTULAE Willh. Cong. 218 vox aufertur propter opilationem, que fit in lingua, nervorum et sensibilibus et motivorum, nec fit motus nec saporis -o. 3 *vicissitudo, mutatio* - *Wechsel, Veränderung*: CHART. archiep. Magd. 293 p. 363,36 (a. 1157) per vices et temporum -es. 4 *proprietas, qualitas specialis* - *Eigentümlichkeit, besondere Beschaffenheit*: ANON. mus. plan. Coussemaker p. 484^b est . . . proprietates vocum simplicium -o. WALTH. AGIL. med. 100 signa digestionis humoris distinguuntur penes -em (digestionem *var. l.*) urine. B *theol.*: 1 *de trinitate*: STEPH. V. epist. B 1 p. 355,33 in quibus personis (*sc. Trinitatis*) discretio est, non confusio, -o, non separatio; -em dico, quia alia est persona Patris, alia Filii, alia spiritus sancti. ALBERT. M. sent. 1,23,8 p. 603^a, 7 ad -em (*sc. divinatorum*) . . . sufficit, quod unus non sit alter per proprietatem relativam originis. 2 *de natura Christi*: ARNO REICHERSB. apol. p. 154,14 differentiam . . . naturarum . . . novimus in Christo . . . , sed divisionem assumpti ab assumpte ignoramus, -em recipimus, separationem abdicamus. 3 *in titulo libri, qui argumenta ad praedicationem utilia licet litterarum ordinem continet* ('*alphabetisches Predigtlexikon*'): SALIMB. chron. p. 237,1 de fratre Mauricio, qui fecit D-es ad predicationem. *ibid. al.* C *philos.*: 1 *in univ.*: ALBERT. M. phys. 7,2, 7 p. 547,41 -em inter potentiam et actum ignoravit Zeno. veget. 1,93 per istam -em patet solutio obiectorum et causa contradictionis antiquorum. metaph. 5,2,5 p. 242,21 -o corporis substantialis a corpore quantitativo patet per antedicta. 2 *discretio et determinatio (diversarum specierum vel significationum)* - *Unterscheidung und Bestimmung (verschiedener Arten oder Bedeutungen)*: CONR. HIRS. dial. 240 Donatus . . . , quantum adinet ad numerum, ad -em VIII partium, ad distributionem generum . . . , inter maximos ponendus est. 1842 partium . . . -o tocius, unde partes constant, elucidatio est. ALBERT. M. pol. 6,3^a p. 576^a, 15 -o . . . democratiae supra habita est. metaph. 5^{capit.} incipit liber quintus metaphysicae, qui totus est de n o - m i n u m -e (5,1,2^{capit.}). *ibid. al.* 3 *interpretatio nimis callida* - *Deutelei*: ALBERT. M. mot. proc. 2,11 p. 73,9sq. multi adhaerent huiusmodi -bus, eo quod imperiti nostri temporis homines magis quasdam fingunt -es quam veritatem philosophiae. D *t. t. mus. de clausula in fine psalmorum versuum posita et antiphonae aptata* ('*[Psalm-]Differenz*'): LIBER spec. 38 p. 51 autenti praeter deuterum -es supra se ad quintas voces faciunt, deuterus autem ad sextas intendit. *ibid. al.*

V *constitutio, diiudicatio, sententia* - *Festsetzung, -legung, Bestimmung, Entscheidung*: A *gener.*: 1 *in univ.*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,225 finem studii -o fecit herilis. 2 *consilium, inceptum* - *Vorhaben*: BRUNO QUERF. Adalb. A 13 animadvertit divinum animal habens oculos ante et retro ita esse . . . nec stetit in suis -bus dans locum salubribus consiliis. 3 *computatio* - *Berechnung*: BEDA hist. eccl. 3,25 p. 187,22 cuius (*Anatolii*) regulam -is (*sc. paschatis*) vos (*sc. Scottos*) ignorasse. 4 *negotium, mandatum* - *Geschäft, Auftrag*: EPIST. Hildesh. 134,55 -es in litteris diversa negotia dicuntur. *ibid. al.* B *publ. et iur.*: 1 *in univ.*: CHART. Heinr. Leon. 88 p. 131,17 in iuris . . . -e . . . pacem . . . promovere. CHART. archiep. Magd. 450 ius et -o, que inter eos (*sc. sutores*) est. CHART. march. Misn. III 24 p. 23,3 (dipl. Heinr. VI.) secundum -em feodalis iusticie procederet. CHART. Merseb. 236 p. 190,15 -o . . . penarum est talis *eqs. al.* CHART. Eichsf. 354 p. 202,27 que (*sc. bona*) predicti nobiles de manu . . . Heinrici ducis secundum -em predictam in feodo tenerunt. 2 *de cursu terminorum*: CHART. Babenb. 359 p. 203,17 (post a. 1240) post t e r m i n o r u m, collum et vallium -em (CHART. Burgenl. I 329 p. 229,30. CHART. Friburg. 207 p. 178,16.

CHART. Burgenl. II 61 p. 41,38 [dipl.] in ... t. -ccionibus). CHART. Burgenl. I 403 p. 274,2 -cciones m e t a r u m (539 p. 361,14. CHART. Stir. IV 569). 2 *condicio* – *Bedingung*: CHART. Heinr. Leon. 52 p. 74,34 fratribus ... et ... preposito ... XXVII marcas ... contuli sub ea -e, videlicet ut XXIII^{or} <in> fratrum et tres in prepositi redigantur usum (*sim.* CHART. archiep. Magd. 380 p. 499,18 in ea -ccione. 426 p. 562,21 sub hac -e. *al.*). 3 *disceptatio, iudicium* – *Urteil*: CHART. Babenb. 359 p. 203,34 (post 1240) huius (*sc. de perceptione decimarum*) ... -is et decisionis ... testes. *Ceccl. et canon. i. q. regula, professio* – (*Mönchs-*)*Regel, Gelübde*: DIPL. Conr. III. 249 p. 433,34 sororibus ... sub regulari -e (distinctione *var. l.*) degentibus. CHART. Livon. A 13 p. 16,11 alii ... regularem vitam sub alia -e (distinctione *var. l.*) professi. *ibid. al.*

VI *designatio, signum* – *Bezeichnung, Zeichen*: A *strictius*: 1 *gener.*: WALAHER. exord. 32 p. 514,32 ut ostendamus ordinationes mundanae sapientiae in spiritali ecclesiae universalis rempublicam sacris -bus commutatas. MUS. ENCHIR. app. A II l. 37 punctos ac virgulas ad -em ponimus sonorum brevium ac longarum. CONR. MUR. summ. p. 168,13 sigillum quandoque dicitur parvum signum, quandoque signaculum seu registru, corda, corrigia, zonalis -o quaternis interposita. *al.* 2 *gramm.*: a *interpunctio* – *Interpunktio, Zeichensetzung*: LUDOLF. summ. 3 p. 369,17 in epistola triplici utimur -e, prima est suspensiva, secunda constans, tertia finitiva *eqs.* b *signum interpunctionis* – *Interpunktionszeichen, Satzzeichen*: ALCUIN. epist. 172 p. 284,25 quod ... in litteris vel -bus (distinctionibus *P p. corr.*, destinationibus *P²*) non tam scolasticae currit, quam ordo et regula artis grammaticae postulat, hoc *eqs.* p. 285,16 punctorum ... -es vel subdistinctiones licet ornatum faciat pulcherrimum in sententiis, tamen *eqs.* SUMMA dict. Saxon. 11,89 p. 334,11 de ... privilegio ... transscriptum de verbo ad verbum cum suis -bus, punctis et locorum nominibus ... transcribi iussimus. c *signum finem coli vel membri designans* – *Satzteilzeichen*: VITA Theog. 1,9 ut in omnibus divinae historiae libris, ... quaeque erant scriptorum vitio depravata, corrigerent et ad antiquitatis regulam per -es, subdistinctiones ac plenas -es emendando perducerent (*sc. Theogerus et Heimon*). d *plena -o i. q. signum finem sententiae vel periodi designans* – *Satzschlußzeichen*: v. l. 38. B *latius*: 1 *dinumeratio* – *Aufzählung*: REGISTR. Austr. II 525 p. 165,20 ista ... omnia per omnes prenotatas barrochias secundum -em unius cuiuslibet ville notata inveniuntur proprie et expresse. 2 *descriptio* – *Darstellung, Beschreibung*: BEDA hist. eccl. 5,24 p. 352,2 ea, quae temporum -e latius digesta sunt, ob memoriam conservandam breviter recapitulari placuit.

distinctivus, -a, -um. *struct.*: c. gen.: l. 51. 56. 61. c. inf.: p. 834,25. *usu subst.*: p. 834,17.

1 *separativus* – *trennend, absondernd*: a *philos.*: ALBERT. M. mot. proc. 2,13 p. 75,41 oportet concurrere (*sc. ad motum*) -am (*sc. potentiam*) eius, quod quaeritur, ab aliis quaesitis, quae est sicut eligentia. b *gramm. i. q. interpungens, ad interpunctionem pertinens* – *Interpunktions-*: CONR. MUR. summ. p. 108,22 virgula est signum -um. *ibid. al.* 2 *divisionem efficiens* – *eine (Unter-)Teilung bewirkend (usu philos.)*: ALBERT. M. cael. hier. 13 p. 185,70 quod ... est -um et disiunctivum alicuius naturae, non convenit omnibus, quae sunt in natura illa *eqs.* 3 *formans, figurans* – (*aus*)*formend, (aus)bildend, formgebend (usu philos. et natur.)*: ALBERT. M. sent. 3,44 p. 80^a,8 videmus secundum naturam operationem patris ... formativam esse in figuram membrorum, -am et positivam organorum. meteor. 4,11 p. 706^a,34 aliquando dicitur *calidum naturale* -um calidum, quia dat formam, per quam ponitur res in esse distincto et distinguitur ab aliis. animal. 15,67 a membris, quae sunt in spermata, habent *animalia* virtutem formativam sive -am et non a testiculis. *ibid. al.* 4 *discernens, ad discretionem pertinens* – *unterscheidend, Unterscheidungs-* (*usu philos. et natur.*): a *in univ.*: ALBERT. M. sent. 4,65 p. 131^a,19 magis -a est virtus quam sacramentum, quia sacramentum non distinguit bonum a malo. mem. 2,1 p. 107^b,17 tertium ... est, quod Arabes vocant *virtutem* -am (animal. 13,69). *ibid. al.* b *exacte determinans, exactus* – *ge-*

nau (bestimmend): ALBERT. M. animal. 11,30 magis debemus -a diffinitione assignare formam ipsius (*lecti*) quam materiam. c *differentias, diversitatem, varietatem efficiens* – *Unterschiede, Verschiedenheit, Vielfältigkeit bewirkend, differenzierend*: ALBERT. M. animal. 20,72 vocatur haec virtus (*sc. quae in semine animatorum est*) a quibusdam philosophis formativa, et a quibusdam vocatur -a, et a quibusdam vocatur intellectus *eqs. ibid. al.* 5 *insigniens* – *kennzeichnend, charakteristisch, spezifisch*: a *philos. et theol.*: ALBERT. M. eth. II 2,2,2 p. 171^a,18 oportet ... dicere, qualis ... sit *virtus* habitus, per differentias -as. euch. 3,3,1,14 p. 316^b,11 quamvis natura divina et humana in Christo suis caracteristicis idiomatibus, hoc est -is *proprietatibus* sint distinctae (summ. theol. I 8,34,1 p. 261,92. 10,43,2,1 p. 336,45). *usu subst. i. q. insigne, proprietas* – *charakteristisches Kennzeichen, Eigentümlichkeit*: ALBERT. M. sent. 1,18,5 p. 499^a,18 nihil ... habens comparisonem ad creaturam -um est in divinis. b *medic.*: GLOSS. Roger. I A 2,14 p. 623,32 *signa* -a sunt secundum hoc: illa (*morphea*), quae plures habet maculas distinctas ... est curabilis (BRUNUS LONG. chirurg. 2,1,1 p. 119^H). *curationem indicans* – *Indikations-*: THADD. FLORENT. cons. 38,88 *signa* ... -a querantur III° canone Avicenne, cap. de sanitate. *clarus* – *deutlich*: THADD. FLORENT. cons. 163,27 contingit quibusdam dispositio sine sifac ruptura, quam secuntur *signa* -a cognosci. c *publ. i. q. terminalis* – *Grenzmarkierungs-*: CHART. Pomm. 1106 p. 380,37 (a. 1278) usque ad terminos ... distinctos monticulis et aliis signis specialibus -is. *adv. distinctive* – *exacte* – *genau*: ALBERT. M. phys. 3,1,4 p. 158,34 cum augmentum sit sensibile, non possumus -e (distribuere *var. l.*, distinguere vel -e *edd. priores*) cuiuslibet temporis sensibili aliquam partem sensibilem magnitudinis addicere.

distinctor, -oris *m.* 1 *arbiter, disceptor* – *Schiedsrichter*: CHART. episc. Misn. 106 (a. 1228) -es, qui ... distinxerunt, quicquid in territoriis ... dubii fuerat. 2 *decempedator, mentor* – *Vermesser*: ALBERT. M. pol. 6,6^f p. 609^a,38 vocant ... principes hos, ii quidem agronomos, id est agrorum mensuratores, ii autem *ὄλογοι*, id est fundorum sive praediorum -es. ?1. *distinctus*, -us *m.* *inspiratio, impulsus* – *Eingebung, Antrieb*: TRAD. Weihest. 173^a (a. 1148/56) si sine heredibus obierint aut -u (*sic cod.; fort. corrupt. ex de instinctu, ci. Weber*) Dei antea dimiserint (*sc. traditores*).

2. *distinctus v. distinguo. distinctx(i) v. distinguo.*

distineo, -ui, -tentum, -ere. 1 *prohibere, arcere* – *abhalten, abwehren*: HEIRIC. Germ. I 6,547 artubus infusus, percurrens omnia mundi, totus per totum, nec pars te (*sc. Iesum*) -et una. 2 *occupare, distringere* – *in Beschlag nehmen, beschäftigen*: HEIRIC. Germ. I 3,103 quadam ... die rogatus visere fratres abnuat alterius -tus pondere causae (*cf. Constantius vita Germ. 9* quadam vice occupatione detentus). HERM. IUD. conv. 2 p. 73,3 quod sine vadimonio pecuniam ... homini in multis frequenter occupationibus -to accomodare presumpserim. *cf. detineo.*

**distinguibilis*, -e. *divisibilis, discernibilis, determinabilis* – (*auf-, ein-, unter*)*teilbar, unterscheidbar, bestimmbar*: ALBERT. M. bon. 213 p. 130,28 videtur, quod temperantia (*i. modi temperantiae*) -is sit sicut fortitudo. sent. 4,31,14 p. 246^a,27 anima coniugati transiens ab hoc saeculo aut est -is a non-coniugato aut non. metaph. 3,3,11 p. 150,58 *distincta* est *substantia naturalis* et -is qualitatum activarum affectionibus et passivarum (*gener. 1,3,7 p. 144,53. ibid. al.*). *usu subst.*: ALBERT. M. top. 4,4,2 p. 389^a,34 genus ... qualitatem differentiae non significat, sed significat quid -e et *determinabile* per differentiam (summ. theol. I 10,43,1 p. 333,66). *ibid. al.*

**distinguibilitas*, -atis *f.* *facultas separationem, discretionem patiendi* – *Trennbarkeit, Unterscheidbarkeit*: ALBERT. M. summ. creat. I 4,72,1 p. 739^b,31 lux ... movet primam confusionem materiae, ut magis habilis esset ad -em. p. 739^b,40 abundantia lucis fuit in quadam parte coeli, ... non ad solatium hominum, sed ad maiorem -em elementorum.

1. *distinguo* (-go), -nxi, -nctum, -ere. *script.*: des-: p. 836, 45. 838,54. *adde* CHART. Turg. add. VIII 5 p. 518,8. -igu(o): p. 835, 17. -nqu(o): CHART. Basil. B I 35 p. 16,8. *perf.*

[Peter]

-ncx(i): l.52.p.836,5. *partic. perf.*: -ict(us): l.35. -nt(us): p. 836,29.838,54. *absol.*: l.9.43.45. p.836,69.837,45. *struct. partic. perf. c. gen.*: l.35. *partic. praes. usu subst.*: l.68.p.836,66; *partic. perf. usu adi.*: *passim*, e. g. p.833,64.836,21.

I proprie: **A strictius:** 1 (*ab invicem*) *separare* – (*von-einander*) *trennen, scheiden*: **a gener.**: **a in univ.**: WANDALB. creat. mund. 69 fontes, flumina, rivi, stagna et maxima ripis mox -ta mearunt. ALBERT. M. animal. 1,438 in medio ... duorum ramorum cannae -it pellicula. 4,32 oculi ... sunt ab invicem separati et -ti, (cf. p. 527^b, 11 πολὺ διεστῶτας). ACTA imp. Winkelm. I 992 p. 745,10 ille ..., qui petitiones recipiet, ... -et eas et illas de iusticia mittat prothonotario. **al.** **β dividerē, secare** – *durchschneiden*: ODO MAGDEB. Ern. 6,257 grife ... -unt (-gunt *ed. pr.*) horrendo nubila tractu. **γ de chordis i. q. (separatim) tangere** – (*einzelnen*) *greifen, anschlagen*: ASINARIUS 63 non potes (*sc. asinus*) absque manu cithare -ere (-iguere *var. l.*) cordas, quae puto dissilient, si pede tangis eas. **b publ. de terminis**: TRAD. Brixin. 57 (a. 1002/04) que (fossa) -it utrumque comitatum. DIPL. Heinr. II. 247 p. 284,38 marcham ... a marcha. p. 284,40 termini<ni>s ... marchas. CHART. ord. Teut. (Thur.) 148 centum iugera lignorum ... per foveas a vicinis lignis -ta. **c mus.**: AUREL. REOM. mus. 19,88 quae (syllaba) <h>as duas -it (-gat, -at *var. l.*) modulationes. SCHOL. enchir. 2,101 vox principalis inferior quartis locis a voce media -atur (-itur, disiungatur, -gatur *var. l.*). HUCBALD. mus. 46 p. 196,11 qualiter ipsi soni iungantur in unum vel -antur ab invicem. **d rhet.**: CONR. MUR. summ. p. 86,75 articulus verba -ere singula debet *eqs.* **e iur.**: CHART. Xant. 15 p. 9,24 (a. 1122) nos (*sc. Frithericus archiepiscopus*) iura eorum (*censualium*) ab utroque (*sc. comite Arnulfo et Gerardo*) -ximus. **excludere** – *ausschließen, entheben*: CHART. scrin. Col. A I p. 57,35 (a. 1172/78) ut ... puer a rebus mobilibus omnibus -atur et ab omni reliqua hereditate. **2 terminare, finire** – *be-, ein-, abgrenzen*: WANDALB. horol. 31 Lugduni ... urbe et Rhodani -ta (-icta *var. l.*) fluentis respicit regio ... Britannos. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,240 omnia qui (*sc. Deus*) certo -ens tempora fine *eqs.* ANON. geom. I 3,19 p. 330, 12 mediclinium ... certis dimensionibus -tum. THIETM. chron. 3,16 p. 116,26 quae (*pars*) ad Gutizi orientalem pertinet ac fluviis Caminici Albique -itur. DIPL. Loth. III. 42 p. 69,47 sunt ... hii termini, qui eundem locum ex omni parte -gunt: *eqs. absol.*: ANNAL. Mell. a. 1254 secundum quod aque pluviales -unt decurrentes. CHART. Brixin. 133 p. 141,29 qui monticulum Salern possidebit, utatur eo libere, sicut ripa inibi fluens -git. **3 (in partes) dividere** – (*ein-, unter*) *teilen (pass. interderum i. q. divisum esse – eingeteilt sein, zerfallen)*: **a gener.**: **a in univ.**: AMALAR. off. 4,31,1 tempus saeculi praesentis tribus temporibus -itur *eqs.* ANON. IV mus. 1,1 p. 24,18 secundus ordo ... procedit per quinque (*sc. puncta*), quinque ante pausionem semper ita, quod -antur (-atur *var. l.*) per tria et duo. *al. v. et p. 830,46. spectat ad libros, scripta sim.*: HRABAN. epist. 5 p. 390,3 totum ... opus in libros VIII -xi (-cxi *var. l.*). WALAHFR. Gall. 1,34 statui duobus hoc opus libellis -ere. REGINO chron. praef. p. 1,11 quam (*chronicam*) in duobus libellis -xi. STATUT. ord. Teut. p. 27,4 hanc regulam in tres partes -imus. **al.** **β ordinare, disponere** – (*an*) *ordnen, gliedern*: BURCH. URSB. chron. p. 15,37 Gratianus canones et decreta ... in unum opus compilavit adiungensque eis interdum auctoritates sanctorum patrum ... opus suum satis rationabiliter -xit. p. 16,1 Wernerius libros legum ... renovavit et ... paucis forte verbis alibic interpositis eos -xit. **componere** – *zurechtlegen*: THEOPH. sched. 3,64 p. 122,13 his (*sc. rebus*) ita -tis *eqs.* **γ distribuere** – *ver-, zuteilen*: WANDALB. marty. 529 promissam populo terram qui (*Iosue*) sorte per astra, per loca, per celos montes -xit et urbes. CONR. MUR. summ. p. 96,283 distribuis proprie, si certa negotia plures in res aut in personas -ere cures. **δ digerere** – *zerteilen*: ALBERT. M. animal. 1,529 commissura ... anterioris ventriculi plura habet -entia singularia quam commissura posterioris ventriculi. **b publ.**: LOTH. I. ad Leon. (MGEpist. V p. 610,22) cum ... regnum nostrum aequaliter in tres partes divisum, immo -tum esset. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 114,31 tribus -ta colonia provin-

ciis. **c math.**: Ps. ODO CLUN. dial. 1 p. 253^a chorda (*sc. monochordi*) ... per supradictas litteras a sapientissimis hominibus tali est arte -ta, ut mentiri non possit. BERTH. RATISB. serm. 2 p. 18,16 coelum per CCCLX gradus -itur. **d theol.**: RAHEW. flosc. 1,123,1 -cxit *Deus* hanc (*rationalem creaturam*) ... , ut pars (*i. angeli*) permaneat pura ... , alteram (*i. homines*) corpoream. **e mus. et rhet. de caesuris**: MUS. ENCHIR. 9,22 particulae sunt sua cantionis cola vel commata, quae suis finibus cantum -gunt (-ant *var. l.*). AUREL. REOM. mus. 13,22sq. quidam hunc (*tonum*) male -gunt ... ; quidam ... in sexta syllaba -gunt. MODORUM ORDO (VeröffMusHist-KommBAdW. III. 1981. p. 183,41) eodem modo -itur cantilena, quo et sententia. **B latius:** 1 *formare, figurare, fingere* – (*aus*) *formen, (aus)bilden, gestalten*: **a gener.**: RECEPT. Dilling. (Sudhoffs Arch. 40. 1956. p. 165,23; cod. s. VIII.) hec tuns a<uco> planta<ginis> collecta etistincta (et -ta *ci. ed.*) in modo a<vellane>, que ex aqua frigida resolvit et <dabis>. THEOPH. sched. 1 praef. p. 4,11 quidquid ductili vel fusili seu interrasi opere -it Arabia. **b natur.**: ALBERT. M. veget. 1,88 si esset anima generati tantum vegetabilis, non exigeretur sexus -tus. 1,88 anima sensibilis magis format et -it quam vegetabilis. *ibid. al. v. et p. 831,58.65.* 2 *instituere* – *einrichten*: DIPL. Heinr. II. 277 p. 327,23 qui (*sc. Deus*) celestes atque terrenos principatus miro ordine novit -ere. ANNAL. Altah. a. 750 parochiae Boariae -untur. 3 *instruere* – *ausstatten, versehen (mit)*: **a in univ.**: HRABAN. carm. 16,51 haec (*ecclesia Christi*) ... candelabrum est septem -ta lucernis. AUREL. REOM. mus. 1,15 habet homo ... quandam cytharam in pectore pulmonis fibris quasi quibusdam -tam (distintam, -tis, -tas *var. l.*) cordis. **b ornare, decorare** – (*ver*) *zieren, schmücken, belegen*: FLOR. LUGD. ad Drogon. 2 p. 268,22 volumen ... ornate indui ac vittis sericis -i fecit Amalarius. AUDRAD. carm. 1,43 summum -ens ansa cacumen. THIETM. chron. 8,14 altare aureum gemmis honorifice -tum. VITA Cuneg. A 3 p. 822^a,55 -ere auro gemmisque sacras vestes. *al.* **c pingere, colorare** – *be-malen, färben*: EGBERT. fec. rat. 1,4 prora nitet vario -ta colore. (*colore*) *variare* – *schattieren*: HILDEG. scivias 3,6 l. 195 tertia imago ... induebatur tunica alba viridi colore -ta.

II translate: **A discernere, diiudicare** – *unterscheiden (medial. interdum i. q. differre – sich unterscheiden)*: 1 *gener.*: **a in univ.**: HRABAN. epist. 5 p. 390,8 quos (*duos ordines capitulorum*) ... coloribus ... -ere curavi, priorem atramento, alterum minio conscribens. CHART. Turg. add. VIII 5 p. 518,1 licet ... fuerit ... statutum, ut Iudei a Christianis qualitate habitus de-antur. ANON. IV mus. 3 p. 62,13 ordines pausionum sumuntur secundum ordines supradictos etc. parvis differentiis -ti> (-tis, -tus *var. l.*). *saepe.* **diversum facere, variare** – *verschieden, unterschiedlich machen*: WANDALB. creat. mund. 138 quae (*forma*) pecus agri -it (-gunt, -git *var. l.*) variatque. 169 -ens moderator post formam facit, ut vir sit nec femina desit. martyr. compr. 2 per varios orbem rerum natura meatus -xit. **b sentire, cognoscere** – *wahrnehmen, erkennen*: MANEG. c. Wolfh. 1 p. 44,12 neque ... primi parentis culpa dotem naturae dampnaverant, quin secundum humanas rationes quarundam rerum communitates et discrepantias ... -rent *philosophi. v. et p. 832,18.* 2 *theol.*: OTTO FRISING. gest. 1,54 p. 76,17 quare in theologia personas in tantum -ret *episcopus Gisilbertus. v. et p. 834,13.* 3 *philos.*: **a in univ.**: ALBERT. M. metaph. 1,3,15 p. 46,61 vocaverunt (*sc. Leucippus et Democritus et Xuthos*) atomum nescientes -ere inter corpus physicum et mathematicum. 11,2,3 p. 486,64 qui (*Plato et eius sequaces*) -erunt causam efficientem primam a prima causa movente. *ibid. al. v. et p. 833,64.70.* *partic. praes. usu subst. neutr. i. q. proprietates, signum discretivum* – *Besonderheit, Eigentümlichkeit, Unterscheidungsmerkmal*: ALBERT. M. summ. theol. I 10,43,2,1 p. 336,54 quia -ens particulat distinctum, est particulare. *absol. de significationibus verbi*: ALBERT. M. elench. 1,5^{capit.} qualiter ex loco sophistico generatur deceptio in eo, qui non potest -ere. *ibid. al.* **b determinare, definire** – (*genauer*) *bestimmen, definieren*: ALBERT. M. animal. 3,63 p. 304,34 aliud est principium sensus et aliud sensus virtutem determinans et -ens et approprians. metaph. 10,2,9 p.

455,82 genus nihil -it nec diffinit. *ibid. al.* **B** (*de*)signare, nominare – *be-, kennzeichnen, benennen*: 1 *in univ.*: AMALAR. off. 4,21,9 haec tria genera (*sc. hominum*) -guntur in evangelio per eos, qui in agro sunt *eqs.* GODESC. SAXO theol. 22,10 p. 310,24 quando specialibus nominibus -untur (*postea*: nuncupantur) *caro et spiritus*, pluraliter proferuntur. CARM. de conc. mens. 5,1 omnis mensis bis quaternis idibus -itur. REGINO harm. inst. 1,6 non solum . . . antiphonas per congruos tonos -xi, verum etiam introitus ad missas et communionem. *spectat ad terminos*: DIPL. Arnulfi 75 p. 113,9 praefati loci terminus . . . fuit circumductus atque limitibus -tus. 115 p. 170,36 sicuti per subscriptorum . . . foresti locorum limites -itur *venatio*. DIPL. Constantiae 19 p. 65,24 (*spur.*) prout . . . certis locis et terminis -guntur *divisae* (*sim.* p. 64,24). *al. v. et p. 834, 27.* 2 *enumerare – aufzählen*: TRAD. Frising. 58 (a. 773) per istam (*epistulam*) nominatim serviantes (*sic*) et altiones -ere curamus (*sc. ego Chuniperht*). **C** *clarum, notum facere – klar, deutlich, bekannt machen*: 1 *in univ.*: CHART. Salisb. I 288^a p. 407,17 (a. 1143) dux ipse . . . fundi terminos . . . abbati suisque fratribus patenter -xit. CHART. Mog. A II 349 p. 589,13 ius scriptum super presenti negotio nobis (*sc. Friderico*) -erunt (*sc. episcopi et ecclesiastici iuris periti*) *eqs.* CHART. archiep. Magd. 399 p. 525,18 quae (*scripta*) posteritati ea (*sc. statuta*) elucident et -ant (*sim.* 405 p. 534,1. 410 p. 540,21. 413). CONST. imp. II 164,5 quod -atur, quae sint regalia manifesta. CHART. Carniol. II 371 p. 286,33 ex quibus (*duodecim mansis*) -imus in Leschouwe septem mansos esse sitos. 2 *articulare – deutlich aussprechen*: STATUT. ord. Teut. p. 77,32 quae (*vota*) labiis propriis -erunt *singuli*. 3 *interpretari – deuten*: EKKEH. IV. pict. Mog. 209 somnia -xit (*gloss.*: diverse interpretatur Ioseph), quem carcer compede strinxit. **D** *constituere, destinare, decernere – festsetzen, -legen, bestimmen, entscheiden, beschließen* (*absol.*: l.45): 1 *in univ.*: HILDEG. fragm. 416 ante casum Ade elementa mota non sunt, nec sol nec luna tempora -gebant. CHART. episc. Halb. 266 l. 17 ne quis ea, quae hic -ta sunt, diminuere, infringere aut ullatenus temerare presumat. STATUT. ord. Teut. p. 63,7 -tis . . . congrue temporum intervallis, scilicet pascha, pentecosten *eqs. al. locut.* hoc -to, quod *i. q. ea condicione, quod – unter der Bedingung, daß*: CHART. Mulh. Thur. 107 p. 33,26 (a. 1250). *spectat ad terminos*: OTTO FRISING. chron. 5,25 p. 253,5 Bonifacius archiepiscopus, qui . . . terminos episcopatum Baioariae . . . -xit. CHART. Heintr. Leon. 76 p. 110,26 (*spur.*) terminos episcopatus Raceburgensis ex omni parte -ximus. p. 110,40 ad meridiem . . . -ximus, ubi aqua Trisniza Zvdam influit. *v. et p. 834, 33.* 2 *addicere – zusprechen, überlassen*: CHART. episc. Halb. 1099 (a. 1264) nobis . . . dictis mansis sic vacantibus et -tis . . . contulimus (*sc. Volradus episcopus*) fratribus . . . memoratis. 3 *dirimere, disceptare – beilegen, schlichten*: TRAD. Brixin. 57 (a. 1002/04) quae contentio . . . finita finibusque determinata . . . -ta. 4 *eligere – (aus)wählen*: THEOPH. sched. 2,31 p. 59,12 -e (*disiunge var. l.*) colores vitri, quos volueris. **E** *scribere – schreiben*: 1 *litteris mandare, annotare – schriftlich aufzeichnen*: DIPL. Karoli M. 295 p. 441,27sq. (*spur.* a. 1166?) legem Saxonum, Noricorum . . . -nxi, -tam . . . stabilivi. 2 *conscribere – verfassen, abfassen, aufsetzen*: CHART. eccl. Erf. 165 p. 89,16 (a. 1220) testamentum . . . -xit Guntherus. *adi. distinctus, -a, -um. 1 separatus – getrennt: a gener. i. q. singulus – einzeln (opp. mixtus, continuus)*: HERACLIUS II 57 colorum ipsorum qualitas et pulcritudo, tam -a quam mixta. *v. et p. 834, 19.* **b** *publ. de bonis i. q. disiunctus, semotus – entfernt*: DIPL. Heintr. V. (ed. A. Naudé, Die Fälschung der älteren Reinhardsbrunner Urkunden. 1883. p. 116,11; *spur.* s. XII.^{ex.}) Gebehardus . . . in dotem illius ecclesie alium in alio loco non longe inde -um sue hereditatis bifanc contulit. 2 *diversus – verschieden, unterschiedlich: a gener.*: PURCH. Witig. 393 fecerat hos (*arcus*) sectas et sustentare columnas . . . de saxis -is atque politis. CARM. imag. 9,1,2 -e gentes famulantur dona ferentes. ALBERT. M. sent. 1,3,26 p. 124^b,37 membra -a. **b** *theol.*: OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,22 quas (*tres personas sanctae trinitatis*) sancta ecclesia . . . res -as et suisque proprietatibus discretas . . . credidit. ALBERT. M. sent. 1,3,

26 capit. utrum partes imaginis imprimuntur a tota trinitate sive a -is personis. **c** *astrol.*: PS. GALEN. anat. 42 p. 213^D septem orbes planetarum et eorum contradistincta (*centra – a cod. Vindob. [p. 30,7]*). **d** *mus.*: ANON. IV mus. 3 p. 58,8 dupliciter potest dici pausatio: una, quae dicitur -a a modis supradictis . . .; altera dicitur unita. **e** *philos.*: **a** *in univ.*: ALBERT. M. metaph. 2,2,8 p. 492,21 quanto simplicior est *prima substantia*, tanto sua nobilitate ab aliis -ior est et nulli habet aliquid commune. *ibid. al.* **ß** *determinatus, definitus, proprius – bestimmt, besonders*: ALBERT. M. sent. 2,21,11 p. 370^a,5 ex quo est hoc aliquid, est sua singularitate et personalitate -um. veget. 1,100 oportet . . . sexum masculinum esse -um per subiectum *eqs. v. et l. 17. p. 833,64. 834,58.* *usu subst.*: ALBERT. M. div. nom. 2,7 p. 49,15sq. secundum modum intelligendi non-distinctum prius est quam -um. 2,18 p. 56,3 realiter essentia est non-distinctum, (non est -a B), et pater est persona distincta proprietate. summ. theol. I 10,43,2,1 p. 336,51 in humanis substantia commune est, characteristicum autem sive -a sunt particularia. p. 336,53 cum dicitur 'Paulus est homo, Petrus est homo', commune, quod est substantia, designatur per 'homo', -um autem per 'Petrus et Paulus'. *v. et p. 836,66.* 3 *accuratus, clarus – genau, deutlich, klar: a in univ.*: EPIST. Hann. 61 p. 108,31 illis id (*sc. summam damni*) ratiocinantibus . . . qui ei (*abbatissae*) . . . eundem thesaurum scripto -issimo . . . repraesentarunt. **b** *certus – entschieden*: WANDALB. creat. mund. 14 una et trina potestas -o moderatur complexa omnia nutu. **c** *cognoscibilis – erkennbar*: ALBERT. M. animal. 1,91 piscis . . . qui apud nos ray vocatur, . . . non habet pinnas -as sicut alius piscis. 4,6 in tota corpore eorum (*anulosorum*) non est aliquid os -um (*p. 523^b,15 κεφαλοσφύμενον*) neque caro -a aliqua. 4 *nominatim notus, singillatim nominatus – namentlich bekannt, einzeln genannt*: ALBERT. STAD. Troil. 5,848 proles, quibus est famosa peritia belli, nondum -i, reperitur. **adv. distincte (-e) vel rarius distinctim. 1 discretim, separatim – getrennt, geschieden: ACBRANN. carm. 5 (ed. H. Hagen, Carmina inedita. 1877. p. 142; s. IX.) ordine quo subitus -m linea rursus altera disponat tres habitare triplos. CHART. Anhalt. II 65 p. 53,29 (a. 1223) quas (*silvas*) habuit Arnoldus de Redere -e et divise meliores. ALBERT. M. summ. theol. II 4,14,3,2,2 p. 185^a,25 sunt . . . multa ut multa discrete et -e ab invicem accepta *eqs.* 2 *particulatim, singulis pensionibus – stückweise, in Raten*: REGISTR. Fritesl. (ZVerHessGesch. 61. 1936. p. 50,7; a. 1209) cellerarie specialiter pertinet decima in Buthelessen et decima in Yseche . . . et septem solidi de theloneo -m solvendi in die beati Iohannis Baptiste, in circumcissione et in cena Domini. 3 *accurate, clare, expresse – genau, klar, deutlich, ausdrücklich: a gener.*: **a** *in univ.*: HUCBALD. mus. 38 in superioribus iam -m locata *puncta chordarum*. 50 RATHER. epist. 16 p. 85,15 quibus (*presbyteris*) canon uno capitulo -m propria tribuit *eqs.* EPIST. Hann. 64 -e omnino. CHART. Rhen. inf. I 317 -issime interdictum esse. CONST. Melf. 1,87 procurator una cum . . . camerario . . . curie nostre -e (*de-nite var. l.*) describant . . . quantitatem et qualitatem rei locute. ALBERT. M. meteor. 1,2,5 p. 496^a,9 sunt . . . inter eas (*stellas galaxiae*) quaedam magnae stellae intermixtae, quae -e videntur. *al.* **ß** *singulatim, nominatim – einzeln, namentlich*: DIPL. Heintr. IV. 49 p. 64,15 placuit hec nomina villarum ad unam quamque (*partem*) pertinentium -e subnotari (*inde* DIPL. Loth. III. 79 p. 123,30. *sim.* CHART. Siegb. 50 p. 107,26 -m subnotemus. CHART. Heintr. Leon. 88 p. 131,29). **γ** *manifesto – sichtlich, erkennbar, auffallend*: TRACT. de aegr. cur. p. 215,12 urina rubea vel est subrubea, per totum spissa et -e livens. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 99,30 quod . . . de penna -e latius est, manubrii locum obtinere videtur *eqs. al.* **b** *rhet. i. q. plane, articulate – verständlich, artikuliert*: EPIST. var. II 15 p. 320,28 quamvis . . . ars -e (-e *var. l.*) legendi potissimum in posituris consistat. REGINO syn. caus. 1 notit. 83 p. 25 missarum orationes . . . memoriter ac -e proferre. CONR. MUR. summ. p. 59,12 si bene legatur pariter et -e. *al.* **c** *math. i. q. exacte – exakt*: GERB. geom. 6,5 p. 91,9 ut . . . utrique eorum, basi scilicet et catheto, suus -e numerus reddatur. **d** *philos. i.***

q. *determinate – differenziert, bestimmt*: ALBERT. M. phys. 1,1,6 p. 12,47 sub illius (*specialissimi*) natura -e accipitur individui cognitio. 4 *ordinate, composite – ordentlich, wohlgeordnet*: HRABAN. epist. 5 p. 390,16 quam (*paginam*) in capite huius operis ... cum singulis capitulis -m ordinantes praeposui. BENED. MOG. carm. 1,10 Benedictus ego ternos levita libellos adnexi ...; quos patet inventos ... -m (*distinctum var. l.*) titulis subpositisque suis (cf. CAPIT. Bened. praef. p. 39,41 ea [*capitula*] ... in tribus subsequentibus libellis -e cum titulis suis coadunare ... non distulimus). GESTA Trud. cont. II 4,6 capit. p. 334,46 in ipso (*feretro*) reliquiis sanctorum pignorum diligenter et -m compositis. Peter

2. *distinguo v. discingo.* *distino v. destino.*

**distirpator*, -oris m. *extirpator – Ausrotter*: v. p. 856,46. (cf. p. 857,9).

1. *distiti v. 1. desisto.* *adde ad p. 452,58*: VITA Amand. 13 (MGMer. V p. 437,16) verbum Dei non distitit (-itit *var. l.*) monere. *al. in eadem scriptura.* Weber

2. *distiti v. 1. disto.*

**distitium* (-cium), -i n. (*per analogiam ad interstitium formatum, ut vid.*) *terminus – Grenze, Abgrenzung*: CHART. Lamb. Leod. 402 p. 495,15 (a. 1245) fratres ... ortum ... fieri procurabunt, qui cingitur muro, qui ... protenditur lineariter ultra ortum quondam dicti Pugilis ... et extendetur secundum -cium vel sepem usque ad plateam (cf. CHART. Salem. 592 p. 211,23 cum ... domus ... intersticio ligneo ... cingere-tur). Leithe-Jasper

[*distitum v. distic(h)os.*] *distituo v. destituo.*

1. *disto*, -stiti (-avi), -are. *coni. praes. -it: l. 34. pendet e(x): l. 71.*

1 *remotum, amotum, procul esse, abesse – fern, entfernt, auseinander sein, auseinanderliegen (de actione i. q. discedere – sich entfernen: l. 36)*: a *proprie*: a *spectat ad locum*: FORM. Flav. 117^d p. 487,19 quamvis in spatia terrarum distit corporalibus nostra conversatio. VITA Agnet. 274sq. ingressus auferre (*sc. parens*) foras, -ate, querelas, adgrediar secreta preces -ante tumultu. GERB. geom. 4,10 duae rectae lineae aequali a se invicem spatio ... -antes et in infinitum ductae ... parallelae, id est aequae -antes dicuntur. TRAD. Moosb. 222 si corpus eius (*Heinrici*) infra dietam -erit a nobis (*sc. fratribus*), fratres ... tenentur illud apportare et sepelire. *persaepe*. β *spectat ad tempus*: LAMB. TUIT. carm. 22,12 (MGScript. rer. Germ. LXXII. p. 273) lux a Septembris -ans ter quarta Kalendis ultima fulsit ei (*Adelindi*) iudice lege Dei. γ *spectat ad gradum, qualitatem sim.*: CHART. Eichsf. 299 p. 172,11 (a. 1241) pro ducentis maris argenti, quod ab examinato tamen dimidio lotone -bat. ALBERT. M. metaph. 3,2,10 p. 129,63 causa ... corruptionis in omnibus est longe -are a principio primo. v. et p. 840,7. b *translate*: α *in univ.*: LIBRI Karol. 1,28 p. 222,23 qui (*parentes*) etsi incaute loca divinis cultibus mancipata ornamentis expoliavere, longe tamen ab antiqui hostis nequitia ... -vere (*corr. ex -bere V*). CONSUE. Marb. 60 conventus ... parum a forensibus placitis videtur -are, ubi terreni pro terrenis mordacissimis dictis se invicem solent dilaniare. v. et p. 806,40. β *differre, diversum esse, discrepare – sich unterscheiden, anders sein*: RADBERT. corp. Dom. 1,126 longe ab omnibus, quae facta sunt a saeculo, miraculis -at hoc mysterium. EGBERT. fec. rat. 1,926 grammatici 'similis' dicunt 'illius et illi: moribus illius -are et vultibus illi'. ALFAN. premn. phys. 1,13 p. 8 ut non multum -rent (*PG 40,508^B διεστάναι*) inanimata omnino a plantis habentibus nutritibilem virtutem. ALBERT. M. metaph. 10,2,11 p. 459,37 quia 'diversa genere' in substantiis 'plus -ant quam' ea, quae sunt tantum 'diversa specie'. *saepe. fort. huc spectat*: THEODULF. carm. app. 3,3 pars ... nulla mea (*sc. musicae*) est sine laetitia, armoniumque melos, terno modulamine -ans dum sine me reboat, utilitate caret. *impers. i. q. differt, refert – es ist ein Unterschied, es kommt darauf an*: EUPOLEMIUS 1,109 nempe mea nil -at, utrum bellando dolive vincam, dum vincam (*v. notam ed.*). 2 *eminere – herausragen*: ADALB. AUGUST. Simp. 16 quae (*tumba*) nullo modo -bat e pavimento, sed adaequata erat solo.

adi. distans, -antis. *remotus – (weit) entfernt (usu subst.: l. 4,9,13)*. 1 *proprie*: a *spectat ad locum*: POETA SAXO 3,53 Pannoniam ... tramite -em longo penetrare satagit Karolus. ALBERT. M. animal. 23,1 quoniam motum volatilis non haberet nisi ad -s, nec ad -s moveretur, nisi -s per medium extrinsecum perciperet. b *spectat ad gradum, qualitatem sim.*: ALBERT. M. metaph. 5,2,4 p. 241,4 causa diversitatis est longe vel prope distare a primo secundum causalitatis ordinem; ... per hunc modum, quod a primo est unum, et ab uno et primo necesse est provenire multiplicius et -ius aliquid, quam sit primum et secundum, et a tribus illis iterum maior provenit multiplicitas et magis -s a primo. 10,2,3 p. 445,17 dicimus aliquid esse 'finale' et in fine, 'extra' vel ultra 'quod non est amplius aliquid' -ius accipere vel 'habere possibile'. 2 *translate*: a *diversus – unterschiedlich, andersartig*: CONR. MUR. summ. p. 83,23 per varios casus repetita voce ... aut per idem vocis sensu -e patenter dicitur fieri traductio. b *contrarius – entgegengesetzt*: ALBERT. M. animal. 2,2 nunquam facit natura -ia genera, nisi faciat aliquid medium inter ea. c *vitosus – schlecht, fehlerhaft*: VITA Erasmi 12 inspicere scriptis digneris (*sc. Engilmarus*) vilibus istis, -es versus corrige tu manibus (*v. et notam ed.*). CARM. var. III A 6,4,38 (MGPoet. V p. 618) crux est correctio pravis, commoda -tum crux est mutatio morum. *adv. distanter. per spatium, longe – mit Abstand, Zwischenraum, (weit) entfernt*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 85,11 digitorum alii sunt coriales, ut cofanus et ut anser, qui scilicet habent corium nervosum et cartilagosum ligans eos invicem, quamvis -r, sicut sunt digiti avium aquaticarum natantium. 2 p. 175,28 statuatur *pertica* ... tantum -r a parietibus domus, quod falco sedens in ea non possit ... tangere parietem. CONR. MUR. summ. p. 57,21 fit ... tractatus dissolutio, cum ... prepositio a suo casuali ponitur nimis -r. [2. *disto v. 1. disco.* *adde ad p. 725,19*: CHART. Worm. 293 p. 197,18 (a. 1260) scolares adolescentes, cum a scolis subtrahere se incipiunt, amicis eorum desiderantibus, ut distant, ad scolas alias, quam in quibus steterunt, recipi non debent.] *distoli v. differo.* *adde ad p. 609,9*: LEG. Lang. p. 114,1 si -olerit (-erit *var. l.*; *sim.* p. 114,22 -olerent [-eri(n)t *var. l.*] p. 115,16). *distollo*, -ere. 1 *depravare, corrumpere – verderben, irreführen*: CASUS Gall. cont. 11 malo suo exemplo plures abbates et monachos -it *abbas* (cf. *Bened. reg. 48,18*). ARNOLD. RATISB. Emm. 2 praef. p. 1022^B mundus, quod suum (*sc. Dei*) est, superbe ad horam extollit ac in brevi cum confusione -it. GLOSS. II 53,36 St.-S. -it girrit. ARNO REICHERSB. scut. p. 1513^C iuvenes quoque et fortiores operari valentes, si qui ab opere se abstrahunt vel alios -unt, ... ad operandum revocamus. 2 *differre, omittere – aufschieben, unterlassen*: EPIST. Lang. 19 p. 712,31 quod gens perfida Langobardorum ... providentiae suae nuper usque ordinationes ecclesiasticas non -unt perficere. *distorqueo*, -torsi, -tortum, -ere. 1 *proprie*: a *depravare – (auseinander-, ver)drehen, (ver)zerren, (ver)biegen, verrenken*: α *corpor.*: ODILO SUESS. Seb. 54 os ... in effigiem x litterae ... -tum efficitur. PAUL. AEGIN. cur. 54 p. 30,3 oportet ... , lque -entur, (3,12,2 διαστρεφόμενα) partes, tenere et dirigere. TRANSL. Dion. Ratisb. 31 p. 368^A,4 ostiola cryptae furtim petivit *Gisilbertus*, cuius sine mora claustra forcipe -sit. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 184,17 si ... iacti iam sint intorti, cum alia manu -antur. *persaepe*. β *incorpor.*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 14 ubi (*sc. in monasterio*) monasticae vitae regulam admodum -tam fratresque saecularis potius quam spiritalis vitae sequaces inveniunt *abbas*. GESTA Rom. eccl. 3,9 p. 392,5 non recte ... divisisti (*sc. Hildebrandus*), dum reclamantem scripturam -isti. ALBERT. M. lob 10,12 p. 149,34 oportet ... tolerare, quod non enormiter -tum est. *al.* c *sensu tormentandi in alleg.*: EPIST. Hann. 34 p. 73,28 filii carissimi (*sc. fideles*), quousque simoniacorum versipellione me (*sc. ecclesiam*), matrem vestram, patimini -eri. b *declinare, circumducere – umlenken, herumführen*: LAUR. LEOD. gest. 30 p. 508,36 ut publicus patriae commeatus, qui per mediam urbem tendebatur alias, tunc sit -tus. 2 *translate*: a *abducere*,

[Weber]

auferre – entwenden, wegnehmen: GLOSS. IV 201,1 St.-S. -o antuinnon. CHRON. Pol. 2,16 p. 81,19 constat ... vos (*cives*) multa perpassos ... ab hiis, qui successionem nostri (*sc. Zbigneui et Boleszlavi*) generis nituntur penitus abolere dominorumque naturalium hereditatem ordine prepostero -ere. **b** *medial. i. q. decedere, digredi – sich entfernen*: VITA Liutw. 9 cum ... manibus ad rapinam semper paratis et pedibus a via Dei -tis occasionem perversitatis abriperet. ALBERT. M. summ. creat. II 1,50,3 p. 440^a,36 quanto plus -entur imagines a vera rei intelligentia, tanto somnium est obscurius. **c** *refl. i. q. commutari, converti – sich ändern*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,50,3 p. 440^a,44 propter istas duas coniunctiones contrariorum phantasia saepe -et se ab una in alteram.

adi. distortus, -a, -um. **1** *proprie i. q. detortus, curvus – verküppelt, krumm, gekrümmt, gewunden* (*usu subst.: l. 18*): TRIUMPH. Remaci 2 p. 460,22 qui (*clericulus*) transversis vestigiis -os pedes ab utero matris fuerat passus. HILDEG. scivias 1,4 l. 545 quare contracti et -i nascantur. CHRON. Sigeb. auct. a. 1128 (MGScript. VI p. 472,12) ut ... tres puellae -ae sanitati redderentur. *al. de rebus (in imag.: l. 25)*: GESTA Trev. cont. I 7 p. 180,46 in quibus (*columnis*) tota ... structura novem arcibus hac et illac -is consistebat. WERR. (?) ALBERT. 6 (MGScript. XXV p. 144,3) Albertus itinere longo et -o venit per Provinciam ad Montem Pessulanum. CARM. Bur. 128,2,8 cedit ... compendio, quicquid est -um. **2** *translate: a falsus – falsch, trügerisch* (*usu subst.: l. 29,31*): RATHER. phren. 20 l. 22 dum quisque sinistra componit dextris, -a et recta fatetur. BERTH. chron. B a. 1077 p. 284,14 regulam ... vel quod recte ducat ... seu quod -um pravumque quid corrigat, nominari non ignotum est. WOLBERO cant. 3 p. 1196^D nihil in eius (*Dei*) operibus -um et inaequale, diminutum vel superfluum. ALBERT. M. somn. 2,21 p. 170^b,5 sic per omnia et in dormiendo fiunt phantasmata -a vel vera. **al.** **b** *malus, pravus – schlecht, verdorben* (*usu subst.: l. 35*): FORM. Sangall. II 38 ne in illis (*partibus*) ... plurima -a et incorrigibilia insipientiam meam deprehendere contingat. TRANSL. Eug. Tolet. 29,13 mulieris vitam esse -am et a recti itineris tramite declinatam. ROD. GLAB. hist. 3,40 p. 166,3 homines omni levitate vanissimi, moribus et veste -i (*sim.* MANEG. ad Gebeh. 2 p. 315,29 -is moribus. *al.*). EPIST. Ratisb. 20 p. 343,25sq. tu illis (*hominibus pravis*) peior et -ior (*cf. Aug. in psalm. 54,8*). CARM. de Iuda 2,179 Iudas ... pectore -o dicit: 'eqs.' *saepius*.

adv. distorte. **1** *prave, false – verkehrt, falsch*: DIPL. Frid. I. 2 p. 5,17 quoniam ad honoris nostri excellentiam pertinet tam -e facta reformare quam recte gesta roborare. ARCHIPOETA 2,40 sic (*sc. ut Ionas*) et ego dignus morte prave vivens et -e. **2** *furibunde – wütend*: CONR. MEND. Attal. p. 133,39 quibus (*lectionibus*) daemonia ... oblatrando -e respondebant.

***distorsio**, -onis *f.* *contortio – Verrenkung*: THADD. FLORENT. cons. 143,21 equivocatio ad egritudines consumptivas est, -o iuncturarum pedum si fuerit et -o oris et nasi.

distortio, -onis *f.* *contortio – Verdrehung*: **1** *gener.*: VOLQUIN. serm. 112 (StudMediev. III/3. 1962. p. 326; s. XII.¹) extra hunc montem (*i. Christum*) praecipitium est, digressio est, in digressionem autem -o, in -e dissimilitudo, in dissimilitudine deformitas. **2** *mus. i. q. dissonantia – Verstimmung*: ALFAN. premn. phys. 2,51 p. 36 si nimis repugnaverit (*sc. corpus animae*), ad illud quoque convertitur, quemadmodum musicus simul peccat cum -e (PG 40,560^B διαστροφῆ) lyrae, nisi prius eam bene correxerit.

distortor, -oris *m.* *contortor, depravator – Verdreher*: RATHER. conl. 11,382 Erimburtus noster verborum contortor, legum dicit -r (*item* nupt. 3,54; *cf. Prisc. gramm. II 487,12*).

distracho *v.* distraho. **distrahe** *v.* distraho.

***distractibilis**, -e. *qui distrahi potest – dehnbar*: ALBERT. M. meteor. 1,11,11 p. 490^b,6 velocitas motus distrahens id, quod movetur et super quod movetur, plus quam secundum naturam -e sit.

distractio (-ccio), -onis *f.* *script. diss.: p. 842,56*.

I usu originario: **A gener.: **1** *proprie: a actus distrahendi, diducendi – das Auseinanderziehen*: NOTULAE Wilh. Cong. chirurg. 905 ex motu humerorum, spatularum et totius**

... illius partis corporis suture vulneris ... per partium -em sepe fit violentia. **b** *dilaceratio, trucidatio – das Zerreißen, Zerfleischung*: IOH. NEAP. Sever. 3 inter tot ... -es totque captivitates christianorum adhuc Domini desaevit indignatio; ... numquid occisiones populi, numquid varia sexus utriusque -o suffecerunt? 6 ex innumeris -bus, quas passim bachans edidit cruentissimus heros. ELIS. SCHON. viar. 12 p. 98,3 letati sunt *amatores mundi* in -e carnis eorum (*martyrum*). **c** *disiunctio, separatio – Ungebundenheit, (Ab-)Trennung*: ANON. IV mus. 2 p. 48,28 in maiori parte plus distrahuntur quam ligantur *puncti*, ... -o est propter syllabas subpositas. **d** *?dissipatio, dispersio – ?Zerstreuung, Verteilung*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,28,2 p. 258^a,24 dicit Avicenna, quod, licet homo maioris sit ingenii quam alia animalia in eliciendo odores ab odorantibus per confricationem, subtiliationem et -em odoris, tamen minus ab odoribus afficitur (*sed cf. Avic. anim. 2,4 p. 146 et notam ed.*). **e** *exstirpatio, evulsio – das Ausreißen*: LIUTPR. leg. 47 p. 201,9 post barbae seu capillorum -em. **f** *dilapidatio, effusio – Verschwendung, Verschleuderung, Ausverkauf*: CHART. Bund. 262 (a. 1117) de rerum ecclesiasticarum -e. OTTO FRISING. gest. 2,9 p. 110,32 virum pro -e ecclesiae suae frequenter correptum nec correctum ... deposuit rex. STATUT. ord. Teut. p. 101,14 non debet magister vicemagistros constituere super ipsos (*provinciales*); constat ... exinde -cciones rerum, multiplicationes sumptuum, materiam discordie generari. CHART. Monast. 28 p. 127,43 (rec. A¹) inter quas alienationes et -es ecclesia ... a ... monasterio abstracta. **al.** **g** *direptio – Plünderung*: HIST. peregr. p. 142,22 imperator Constantinopolitanus interno metu et tedio tristabatur, sic videns sui statum imperii ruinosus -bus pessumire. **h** *diminutio – Minderung*: CHART. Rhen. inf. I 21 (a. 801) ut ... absque ulla -e et contradictione post obitum ipsorum (*sc. Helmbaldi eiusque filii*) ad supradictas reliquias res ... in meliore revertantur. **2** *translate: a discidium – Spaltung*: OTTO FRISING. chron. 3,17 p. 156,10 quod nimirum civile malum et nobilissimi imperii -em ob piaculum in apostolorum principes commissum Roma meruit. **b** *disceptatio – Auseinandersetzung*: CHART. Mathild. 32 p. 115,15 qua de re inter Bonum Nonatulensem et Begium et Albertum et Ugonem ... quamplurimis -bus diu altercatum est. **B t. t. publ. i. q. venditio – Verkauf: FORM. Wisig. 34 a te quinque nummus -is ... causa me suscepisse agnosco. BRUNO QUERF. Adalb. A 25 p. 32,33 mortem minantur *homines mali*; domum incendere, divis rebus uxores et filios vendere, (domus inflammationem, bonorum direptionem, coniugis et liberorum -em S) spumante ira pollicentur. HERBORD. Ott. 1,36 p. 40,9 -ccio (*sc. rerum pulchrarum*) populo rudi ammirationi fuit et exemplo. CHART. march. Misn. III 268 receptis pro ... -e bonorum VIII marcis. CHART. Raitenh. 302 p. 243,33 super -ccione grangiarum ... cum domino abbate ... convenimus. *saepe. de simonia*: PETR. DAM. epist. 40 p. 479,15 nec distractoris in eum culpa transfunditur, qui -is (-e *var. l.*) crimine non tenetur.**

II per confusionem: **A** *c. detractio i. q. obtrectatio, insultatio – Schmähung, Herabsetzung*: COD. Karol. 51 p. 573,8 coram vestris (*sc. regis*) presentiis et nostris (*sc. papae*) missis diss-bus vacabant *Pascalus et Saracinus*. EPIST. Col. 7 p. 250,5 ut ab infidelibus et discordantibus nos per omnia observemus, quos ... vana gloria turpiter exultat, -o alieni actus inlaqueat. **B** *c. districtio: 1 exercitatio, mortificatio – Askese, Kasteiung*: SISEB. Desid. 13 cum longa -e suum corpus abstinencia maceraret *eqs.* **2** *poena, persecutio – Strafe, Verfolgung*: DIPL. Otton. I. 325 p. 440,19 ita ut nullus ... hominibus praescripti monasterii inibi habitantibus -em ingerendi ... licentiam habeat (*v. notam ed.*). 450 p. 610,38 (*spur.*) monasterio ... aliquam vim vel -em inferre.

***distractivus**, -a, -um. *extendens, dilatans – weitend, dehnend*: ALBERT. M. eth. II 1,9,4 p. 143^b,22 iste ... tractus (*sc. alimenti ad restaurationem humidi resoluti*) non est calor, ut calor est, quia calor ut calor est consumptivus et -us; oportet ergo, quod sit calor, ut instrumentum animae est.

distractor, -oris *m.* **1** *venditor – Verkäufer*: FORM. Wisig. 12 distrahentium definitio, licet fidei vinculis adligetur, tamen

solidius est, ut scripturae firmitas emittatur, ut nec -is per metas temporum quolibet ingenio dissimulando subripiat, quae tacendo firmaverat. PETR. DAM. epist. 48 p. 59,17 si . . . -r exigeret, ut retenti apud te (sc. clericum) vice pretii huiusmodi sibi sedulitatis impendium exhiberes, numquid eqs. *de simonista*: PETR. DAM. epist. 40 p. 389,4 ubi mangonum scelerata negotia desunt nec grave corbona turget venale talentum, non -r obest, quia non commercia sordent. v. et p. 842,51. 2 *dilapidator, dissipator* – *Verschwender, Plünderer*: GREG. CAT. chron. I p. 324,22 fuit *Campo* . . . nobilis quidem genere, sed plurimarum . . . rerum monasterii -r et earum iniquus concambiator. CHART. Austr. sup. I 201 p. 298,11 si qui attemptaverint rerum ecclesiasticarum esse -es. CHART. Grimm. 4^a p. 5,20 provisor hospitalis si reprehensibilis et -r bonorum . . . repertus fuerit. al. 3 *destructor* – *Vernichter*: GERHOF. aedif. 12 p. 1230^B neque . . . idcirco venerunt milites in ius ac potestatem ecclesiarum, ut essent -es earum. GESTA Hort. Mar. 69 hostis antiquus, pacis inimicus, incentor viciorum, virtutum -r.

**distractorius*, -a, -um. *praedatorius, diripiens – räuberisch, plündernd*: FUND. Laub. (MGScript. XIV p. 555,15; s. XII./XIII.) polipticum Lobiense fieri iussit rex, id est descriptionem reddituum et villarum, quae residuae tunc monasterio -as et rapaces manus invaserant predicti tyranni Hucberti.

1. *distractus*, -us m. *per confusionem c. districtus i. q. dicio – Verfügungsgewalt*: CHART. Pomm. 586 p. 4,42 (a. 1254) sexcentos mansos . . . cum . . . pertinentiis, iurisdictione, honore ac -u . . . concedimus.

2. *distractus v. distraho*.

?**distraditio*, -onis f. (?dis et traditio) *partitio, discissio – Teilung, Spaltung*: CONR. MUR. summ. p. 96,292 res divisio per quandam -em (quasi partitionem var. l.; corrupt. ex dispartitionem?) scindit et absolvit.

distracho, -traxi, -tractum, -ere. *script.*: des-: GLOSS. II 734,60 St.-S. -acho: p. 845,28. -ao: p. 844,33. 845,56. -asxi: p. 844,38. -acsi: l. 44. *usu absol.*: p. 844,14. 845,23; *refl.*: p. 844,27. *partic. usu subst.*: *praes.*: p. 842,72. *perf.*: l. 65,66. p. 844,47.

I usu originario: A (vi) *disiungere, dirimere, discindere, dispergere – (gewaltsam) trennen, (zer)teilen, zerreißen*: 1 *gener.*: a *proprie*: a *in univ.*: BRUNO QUERF. Adalb. B 21 p. 66,6 miserabili exilio familie -te. THIETM. chron. 6,77 quae omnia (sc. ineffabilem librorum copiam et sacerdotalem apparatum) in subitaneo eius (archiepiscopi) fine multorum inutiles manus -erunt (-acserunt var. l.). LIBER de unit. eccl. 33 p. 259,13 rex puer II. anno, postquam -tus est a custodia matris suae, celebravit natalem Domini Goslariae. ANON. IV mus. 2 p. 48,26 in maiori parte plus -untur quam ligantur *puncti*. al. *in imag.*: CONSUE. Marb. 198 (cod. L) si forte . . . dissensio inter fratres oborta fuerit et eos in diversa favor -erit eqs. SPEC. virg. 4,170 amaritudo est spiritalis expers gaudii quēdam -te mentis solitudo (sim. 6,403). OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128, 12 animum ex periculorum instantia -tum. ABSAL. serm. 10 p. 65^B qui totiens iaculis concupiscentiae vulneratus, invidia -tus, inani gloria sum perditus. β *dividere, distribuere, dissipare – (ver-, auf)teilen, zerstreuen*: TRAD. Frising. 436 p. 375,7 (a. 820) ut . . . res ecclesiasticas, quas habuit Hrodheri, -ta et minorata non fuisset, vel etiam . . . augmentata et meliorata . . . crescere potuisset. VITA Heinr. IV. 13 p. 41,34 neu sinerent (sc. Colonienses) . . . agros in alienos dominos -i. CHART. Heinr. Leon. 140 p. 194,32 ne . . . hereditatis mee testimonium inter filios meos non equa portione -atur. THIETM. peregr. 18,31 rubus . . . sublatus est et inter Christianos pro reliquiis -tus. al. γ *destruere, dirimere – zerstören, vernichten, abreißen*: DIPL. Loth. II. 9 p. 396,31 non solum dispersa colligere, sed etiam -ta restaurare. EKKEH. IV. bened. I 37,41 associi Petro male -tos (gloss.: perditos) rape (sc. Michael) retro. WOLFFHER. Godeh. II 18 p. 206,31 quidquid in aedificiis ecclesiasticis . . . dirutum vel veteranum repperit, totum . . . -ere, renovare et meliorare festinavit. laedere, violare – verletzen, beschädigen: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 159,20 ex quo conamine (sc. ad evadendum) -ret (detraheret var. l.) et disrumperet falco pennas suas et sua membra. δ *huc illuc trahere – hin und her*

ziehen: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 12,31 quoniam carnes loyri fortassis possint sordidari in terra, cum contigerit revolvī loyrum vel a proiciente in terra vel a falcone ipso -ente et revolvente loyrum. WILH. CONG. chirurg. 1770 pes statim a magistro fortiter -atur, quousque ad locum suum redeat. v. et p. 746,33sq. *trahere – ziehen*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 150, 7 quod, quando falco -it pedem suum ad superius, non ledatur pes per stricturam coniunctionis corrigie. EPIST. Worm. II 19 cives in eundem (civem excommunicatum) tanquam canes

10 rabidi irruentes eum per capillos extra ecclesiam -tum multis et duris verberibus ceciderunt. ε *dilatare, distendere – dehnen, auseinanderziehen*: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 21,36 corpore ex IIII elementis compacto igne sursum, terra deorsum, aqua et aere quasi e regione -entibus . . . quid inequalius esse poterit?

15 ALBERT. M. animal. 1,449 istae . . . viae . . . -unt et aperiunt vulvam aptantia collum matricis ad recipiendum. ζ *intendere, dirigere – richten, schweifen lassen*: THANGM. Bernw. 51 p. 780,2 (chart.) -xi animum in diversa, quomodo eqs. b *translate*: a *occupare, detinere, perturbare – in Anspruch nehmen, ablenken, stören*: YSENGRIMUS 7,259 -tus paulo ante tui meminisse nequibas, quo tibi erat, pro te qui loqueretur, opus. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 117,8 ut . . . princeps ad subiugationem civis in colligendo exercitu -atur. CHART. Eichsf. 182 cum ex instantia hostium pluribus hinc inde -rer incommodis.

25 β *refl. i. q. agitari, excitari – sich aufregen*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 186,14 ne pro illis (horrendis et insuetis) visis se inquietet (sc. falco) aut -at. 2 *publ.*: a *dilapidare – vergeuden, verschwenden*: VITA Heinr. IV. 8 p. 28,12 qui in milites bona sua -erant . . . , egestate laborabant. DIPL. Loth. III. 53 dolentes nostris temporibus non solum religionem decrescere et imminui, verum etiam oblationes fidelium miserabiliter -i, inutiliter distribui. INNOC. III. registr. 1,194 p. 282,29 debachatur prior in gregem subditum nec illorum bona -aere pertimescit. *remissius i. q. impendere, absumere – verwenden, verbrauchen*: CHART. Berg. Magd. 36 p. 24,32 (a. 1154) pecunia in alias monasterii utilitates -ta. b *vendere – verkaufen*: DIPL. Merov. I 95 p. 245,17 quod ipsas villas per vindicionis titulum accepta sua pecunia -sxerat episcopus. WANDALB. Goar. 2,21 p. 66,6 cum per Rhenum flumen quidam figuli ollas praetio -endas in navicula veherent. REGINO syn. caus. 1,363 terrulas . . . minus utiles . . . episcopus . . . , si necessitas fuerit, -endi habeat potestatem. EGBERT. fec. rat. 1,770 non mulier prudens emat a meretrice maritum, in pretio quod non vincet, cum -it illum. CHART. Burgel. 83 p. 102,34 unanimi conventus nostri placuit ipsos (agros) -ere ac de precio eorum meliora sibi bona comparare. *persaepe v. et p. 842,72. in imag.*: EKKEH. IV. bened. I 2,56 macte puer, patriam -tos (gloss.: male venditos a serpente) duc in avitam. c *dimittere, alienare, tradere – weggeben, veräußern, übertragen*: CHART. Rhen. med. I 118 p. 123,16 (a. 880) ut nullatenus potestatem habeas ipsas res alienandi vel vendendi, -endi aut commutandi. CHART. Ror. 43 p. 197,33 quod Rorensis ecclesia nullam habeat potestatem vendendi, obligandi, -endi decimationes supradictas. al.

35 *B demere, detrahere, auferre – wegnehmen, entfernen*: 1 *proprie*: a *in univ.*: RHYTHM. 147,79 sit abhominabile semper peccatum, quod celo -it, inferno deponit. WALTHARIUS 960 vir . . . vertice -tas suspendit in arbore cristas. HROTSV. Agn. 215 ubi -to nudatur tegmine toto, continuo bene densati crevere capilli. b *reponere – beiseite legen*: LAMB. TUIT. Herib. 2,15 p. 236,4 ex ipso, quod dabatur sibi de agape, coepit mulier corpori suo subtrahere et eo -to ipsum in ceram expendit. c *diripere – (aus-, be-)rauben, plündern*: LIBER hist. Franc. 31 p. 294,24 ecclesias multas incendit Theodobertus, ministeria -it (det[h]ra[h]it, detraxit, dethrashit var. l.), clericos interficit (ex Greg. Tur. Franc. 4,47 detrahit; inde ADEMAR. hist. 1,32 l. 15 detraxit). THIETM. chron. 3,17 omnis ecclesie thesaurus -itur. EKKEH. IV. bened. I 30,44 nil Satanae cēdas (sc. Paulus) -tas (gloss.: ipsi raptas) divide prēdas (spectat ad Vulg. gen. 49,27). DIPL. Conr. II. 281 p. 391,22 ut nullus . . . Deo servientes audeat presumptuosa invasione inquietare, -ere aut diminuere. al. d *raptim abducere, pertrahere – fort-, wegschleppen*: DIPL. Otton. III. 303 p. 729,31 ut res . . . eccle-

siae diversis inscriptionibus usurpatae sint et -tae. FRID. II. IMP. 3 p. 20,25 si non poterunt (*sc. falcones loyrum*) asportare, trahunt ipsum, et si non poterunt -ere, deiciunt loirum. 2 *translate*: a gener.: a *abalienare* – *abspenstig machen*: BERTH. chron. B a. 1080 p. 379,22 milites illorum (*Saxonum*) ipsis -ens sibi adiuvas cum bonis illorum recipiens rex. β *avertere* – *abbringen* (*von*): VITA Meginr. 9 p. 447,20 a coep- to non -ti *latrones* aggrediuntur capellam. DAVID expos. reg. prol. 50 de illis glossis prohibuit *Franciscus*, quae sensum literae per subtilitatem disputationum a sua puritate -unt et ab intentione beati Francisci. γ *infringere*, *evacuare* – *zunichte machen*: CHART. Sangall. A 257 p. 245,31 (a. 820) si quis eam (*traditionem*) -ere voluerit, penam inscriptam in rebus publicis prosolvat. CARM. Bur. 131^a,1,6 veritas opprimitur, -itur et venditur. b *math. et geom. i. q. subtrahere* – *abziehen*, *subtrahieren*: ANON. geom. I 4,2 ex multiplicatione minoris hypotenuse in se eiectionem in se multiplicatam -ens reliqui (*sc. numeri*), qui superfuit, sumas latus. c *publ.*: a (*iniuste*) *eripere*, *usurpare* – (*widerrechtlich*) *entziehen*, *an sich bringen*: DIPL. Loth. II. 40 p. 453,9 predia ..., que olim -ta fuerant ..., in suo statu ... restitimus. WIPO gest. 29 p. 47,15 magnam partem Burgundiae -xit *Uodo*. CHRON. Bened. I 7 p. 215,33 (cod. 3) qui (*fratres*) -ere cupiebant a ... locis, prediis divino cultui mancipatis. CHART. archiep. Magd. 348 ut predia ..., que pro amplificandis redditibus episcopalibus -imus, benigne recompensemus. TRAD. Wessof. 76 p. 126,41 si quis ... tam sollemne factum in posterum ... a ... capella sancti Michaelis ... irritare, commutare, minurare, -chere aut ullo modo alienare conatus fuerit *eqs. saepius*. β *recipere*, *exigere* – *einziehen*, *eintreiben*: CHART. archiep. Magd. 423 p. 557,39 (a. 1189) qui (*pontifex*) omnibus clericis modo Ierosoliman proficiscentibus ecclesiasticos redditus ad tres annos -ere permisit, ... Theodericus prepositus redditus ... prepositure ... ad biennium ... -xit (-ait *M*); quod licet grave fuerit canonicis, tamen oportunitatem visum est, ne, si redditus ecclesiastici alienis -rentur, bona ecclesiastica detrimentum sentirent.

II *per confusionem*: A c. detrahare: 1 *deorsum trahere* – *herunterziehen*, -zerren: v. p. 361,30. 2 *dehonestare*, *stuprare* – *entehren*, *schänden*: LIBER hist. Franc. 6 p. 247,11 Childericus ... cum ... regnaret super Francos, coepit eorum filias diludere atque -ere (*cf. Greg. Tur. Franc. 2,12* stuprose detrahare). B c. distringere: 1 *cogere*, *exposcere* – *zwingen*, *einfordern*: FORM. Senon. I 26 ut, quicquid lex loci vestri de tale causa debuerit, vobis -entibus ipse ille partibus ipsius lue hominis componit atque emendare studeat (*v. notam ed.*). 2 *criminari*, *incusare* – *anklagen*: EPIST. Mog. 42 p. 388,20 (a. 1118) nosis (*sc. abbas*), novit et ipse (*episcopus*), quam horribili criminatione -tus ab ipso Petri vicario sit longo iam tempore officio suspensus, neque tamen adverterit. 3 *proscribere* – *mit der Reichsacht versehen*, *dem Kirchenbann belegen*: ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1166 imperator curiam Lofen habuit; Salzburgensis ecclesia ibi -itur (*de re v. H. Dopsch, Geschichte Salzburgs. I/1. 1981. p. 286sq.*). CHART. Turg. II 213 p. 612, 19 (epist. papae) ut ... civitates et loca Frederico ... et nato eius adherentia exeuntes eis non communicarent decetero, donec redirent ad ecclesiasticam unitatem, alioquin se -aendos noscerent et sub servitute laicali redigendos.

adi. *distractus*, -a, -um. 1 *diversus*, *contrarius* – *verschieden*, *gegensätzlich*: TRANSL. Patrocli p. 280^a,47 ubi (*sc. in urbe Lugdunensi*) diversae voluntates civium -aeque fuerunt sententiae; velle suum cuique. 2 *pauper*, *egenus* – *arm*, *mittellos*: CHART. episc. Halb. 600 l. 37 (a. 1227) si adeo -a fuerit hec persona (*sc. plebanus depositus vel mortuus*), quod archidiaconus de suis non valeat reliquiis expediri, prepositus ... duas marcas sibi ... persolvat. 3 *per errorem i. q. ratus* – *genehmigt*: DIPL. Ludow. II. 85 p. 234,18 quos (*aquaeductus*) dirigere maluerit *Angilberga*, sint omnino -i ac stabiliti auctoritate nostra (*ex 67 p. 199,2* omnimodis rati ac stabiliti).

adv. **distracte*. *profuse* – *verschwendisch*: CHART. eccl. Halb. I 15 p. 13,42 (a. 1211) ne ... prepositus -e forsitan vivendo ambitionis suae dispendium in prebendis canonicorum explorare cogatur.

**distribuibilis*, -e. *qui tribui potest* – *ver-, aus-, zuteilbar* (*usu subst.: l. 5*): ALBERT. M. eth. I 29 p. 25,13 quoddam aliud est universale, quod est in re, et hoc est natura illa participata, secundum quod est actu distributa in multis vel -is. 386 p. 326,63 est (*sc. honor*) quoddam -e distributione urbanitatis. 444 p. 377,19 bonum -e, ut puta viginti marcae. *ibid. al.*

distribuo, -ui, -utum, -ere. *script. des.: l. 13. adde* CAPIT. reg. Franc. 202,10. *partic. perf. usu subst.: l. 27. usu medial.: l. 37.*

1 *dispensare*, *dispertire*, *attribuere*, *assignare* – *aus-, zu-, verteilen, zuweisen, zumessen*: a *in univ.*: CHRON. Fred. 3,80 quod (*sc. thesaurum*) ... largiter Tiberius in alimuniis des-ito pauperum. DIPL. Otton. III. 54 p. 459,39 habeat ... episcopus licentiam distringendi, -endi vel deliberandi ... omnes res et familias. ALFAN. premn. phys. 5,48 p. 72 corpus ... animae instrumentum existens animalibus virtutibus -itur (*PG 40,632^a συνδιαρεῖται*). DIPL. Loth. III. 43^a p. 72,3 mercati stationes vendendis mercibus -tas ... concedimus. CHART. march. Misn. II 372 p. 259,15 dominus Otto ... marchio Lipz edificandam -it, sub Hallensi et Magdeburgensi iure ... constituit. *persaepe*. *rhet.*: CONR. MUR. summ. p. 96,282 -is proprie, si certa negotia plures in res aut in personas distinguere cures. b *dare*, *solvere* – *abgeben*, *zahlen*: DIPL. Constantiae 44 p. 143,19 quia nonnulli parochianorum ... decimas ... debitas ...olvere acquiescunt et quidam eorum eas pro sua voluntate -unt (-ant *var. l.*) *eqs.* REGISTR. Patav. I p. 398,14 summa -torum anno Domini MCCLV *eqs.* 2 *dividere*, *disponere*, *ordinare* – (*ein*)*teilen*, *gliedern*, *ordnen*: AGIUS comput. 1,12 menses ebdomadasque, dies noctesque vel horas hic (*numerus*) cum particulis -it reliquis. ANON. circ. p. 537,6 circulum in XXXVI aequaliter partes -e. GERB. epist. math. I 7 X^{em} significat *i littera* unitates, quae in sex et III^{or} -tae sesquialteram efficiunt proportionem. ANON. mus. Sowa 2 p. 186,3 per quas (*sex consonantias generales*) tota musica modulatur, que per modorum series -itur et artatur. ALBERT. M. animal. 1,421 dividitur (*sc. canna vocis*) in duos ramos, postea ... uterque ipsorum in multa -itur. *al.* 3 *per errorem i. q. evacuare*, *extinguere* – *zunichte machen*, *unterdrücken*: DIPL. Otton. II. 255 p. 296,11 pro -endis (*an corrupt. ex distringendis vel distringendis?*) pravis locutionibus iniquorum iniusta querentium, causantium et defendentium presens conscripta est notitia.

adv. *distributum*. *distinctim* – *im einzelnen*, *genau aufgeteilt*: CHART. Rhen. inf. I 190 p. 122,8 (spur. s. XII^{med.}?) quantum in obitu meo pro anima mea dispendendum esset,

45 constitui diligenter et -m in uno loco collocavi.

distributio (-cio), -onis f. 1 *dispensatio*, *datio* – *Ver-, Zu-, teilen, Zuweisung*: a *proprie*: a gener.: LEG. Wisig. 2,5,10 de quarumcumque rerum -e decreverit (*sc. qui testamenta fecit*). CONC. Karol. A 56A p. 707,22 ut nullus episcoporum ... pro -e sacrorum ordinum ... aliquid exigere praesumat. WILH. HIRS. const. 2,21 p. 1068^D post -em librorum omnes veniam petunt. HILDEG. div. op. 1,3,7 nec sol propter ascensum suum nec propter -em calor sui in circulo suo attenuatur. ALBERT. M. animal. 22,12 solus est civile animal (*sc. homo*), quia communicationes et -es et cohabitationes et foedera et pugnas habet. ORD. canc. pap. 2,6 p. 37^b ego distributor litterarum apostolicarum rescribendarum iuro, quod -cionem rescribendarum ... michi ... commissam exequar fideliter et diligenter. *persaepe*. β *t. t. log. i. q. communis attributio* – *allgemeine Zuerkennung*: v. p. 847,39. b *meton.*: a *dicio*, *potestas* – *Verfügung* (*srecht, -gewalt*): DIPL. Ludow. II. 48 p. 160,31 ut, sicut sua voluerit *successor noster* stabilia permanere, ita nostra irrefragabiliter sinat secundum nostram -em perdurare. CONST. imp. I 327 cum omnis argentifodina ad iura pertineat imperii ... nulli venit in dubium, quin ea, que nuper in episcopatu Mindensi dicitur inventa, ad nostram totaliter spectet -em. CHART. Lux. II 348 p. 376,25 burgensis ... qui in monte de Montmedy moram elegerit, integram terre culte et prati habebit -em ... illi ... qui subtus morabuntur, -em masure, horti et nemoris percipient; burgensis ... qui non edificaverit in monte ... in -e sua nihil accipiat. β *ratio*, *portio* – *Anteil*, *Portion*: CHART. Lamb. Leod. 479 p. 581,21 (a. 1250)

qui ... ante finem horarum chororum exiverit, ... illius hore -es amittat. p. 583,14 si quis ... fuerit assuetus turbare capitulum ... illo die -bus horarum et refectorii sit ipso iure privatus. CHART. Turic. 1088 p. 185,3 recipere debemus decimas frumenti et vini et portiones de oblationibus, staupis, cottidianis -bus et aliis obventionibus, quocumque nomine censeantur. 2 *divisio, dispositio, ordo* – (Ein-)Teilung, Gliederung, Ordnung: *a proprie*: WALAHFR. exord. 26 p. 508,24 sanctissimus vir (sc. Benedictus) ... videtur concedere, ut, si cui displicuerit -o eius, quam fecit, ordinet, si aliter melius iudicaverit (cf. Bened. reg. 18,22). EPIST. Mog. 15 p. 343,1 sacrorum legislatores ornatum statutis et inconfusis ordinibus et -bus sacram ordinaverunt ierarchiam. OTTO FRISING. chron. 3,2 p. 137,6 cum ... ecclesia a primitivis patribus secundum -em gentium ordinaretur. CHRON. Erf. min. p. 608,21 a sancto Bonifacio archiepiscopo in Bavaria episcopatum facta est -o. al. *adde*: CHART. Berg. Magd. 72 p. 51,25 (a. 1221) perspectis et consideratis terminis et limitibus in funiculo -is mediam partem limitum ... addixerunt ecclesie. *b meton.*: *a pars* – Teil, Abschnitt: ALTFR. Liutg. 1,17 divisit ... Albricus annum in -es quattuor, ita ut eqs. *β schema* – Schema: HERM. AUGIENS. abac. p. 643,34 talis linearum -o III^{or} tramitibus in transversum ductis lineis distinguitur. 3 *discissio* – Trennung: GUIDO ARET. microl. 15,12 summopere caveatur talis neumarum -o (gloss. MC: id est dividuo).

distributivus, -a, -um. *dispensans, distribuens* – zu-, aus-, verteilt, Verteilungs-: *a gener.*: RICHER. REM. hist. 3,60 cuius (philosophiae) species sunt practice et theoretice; practices vero species dico dispensativam, -am, civilem (sed cf. p. 768,28). ALBERT. M. sent. 4,14,6 p. 417^a,37 distinguit ... Aristoteles in V Ethicorum duas species iustitiae, quarum unam vocat -am (p. 1131^b,27 διανεμητικόν). animal. 18,61 haec (superfluitas feminae) ... dividitur a virtute regitiva et -a secundum proportionem, qua ex ea possunt formari multi filii. CHART. Turg. III 396 p. 157,12 super eodem tractatu propter -am ordinationem eiusdem communitalis sunt arbitri quatuor constituti. al. *b t. t. log. i. q. communiter attribuens* – all-gemein zuerkennend: ALBERT. M. herm. 1,2,5 p. 393^b,2 cum dicitur 'nullus', 'neuter', distributio, quae importatur per signum -um, dividit supposita subiecti in comparisonem ad praedicatum (sim. summ. theol. I 940,2,1 p. 311,28).

*adv. *distributive. distinctive* – trennend, unterscheidend: ALBERT. M. elench. 2,3,8 p. 701^b,16 ambo plura significant ...; et sic unum, quod refertur ad ipsa, respicit utrumque conjunctive vel -e.

distributor, -oris m. *qui distribuit, dispensator, largitor* – Aus-, Ver-, Zuteiler, Spender: 1 *in univ.*: LUTPR. serm. 428 (CC Cont. Med. CLVI. 1998. p. 165) in sustentationem ... pauperum fideles fratres tam multa ecclesie contulerunt, nec eorum debet episcopus fieri possessor, sed fidelis -r. RATHER. (?) Donat. 2,57 fuit ... largissimus elemosinarum -r (ALBERT. AQUENS. hist. 9,17). PETR. DAM. epist. 142 p. 510,7 qui divitibus auferens indigentibus exhibet, non alienorum dicendus est appetitor, sed bonorum potius communium -r. *de Deo*: CHART. Rhen. med. I 316 p. 370,9 (epist. papae c. 1042) Deus spiritualium donorum -r et auctor. HUGO FLAV. chron. 2 p. 368,35 invocandus est nobis spiritualium -r karismatum Spiritus sanctus. ARNO REICHERSB. apol. p. 207,23 ipse (Filius) ... gratiarum ... per Spiritum suum una cum Patre omnipotens -r est. al. 2 *de officio*: CHART. Basil. A I 192 p. 292,28 (a. 1146) coram hominibus meis ... Gisilberto camerario, Bertolfo panis -e. ALBERT. M. pol. 4,12 p. 405^b,45sq. '-es (p. 1299^a,19 χορηγοί) et praecones eliguntur ... et legati; et vocat Aristoteles '-es', quia ea, quae distribuenda erant civitatibus, quantum ad specialem iustitiam secundum aequale medietatis geometricae civibus distribuebant secundum uniuscuiusque dignitatem. saepe. v. et p. 846,56.

**distributorius*, -a, -um. *dispensans, distributivus* – zuteilend, austeilend: ALBERT. M. eth. I 397 p. 336,18 in commento super librum de divinis nominibus capitulo VIII datur talis definitio: 'iustitia est virtus -a existens secundum meritum' (v. notam ed.). p. 336,34 iustitia est 'habitus -us aequa-

litatis'.

distric(c)io v. districtio.

districtus v. distingo.

districta v. districtum.

**districtabilis*, -e. (distringere, cf. DuC. s. v. districtibilis)

5 *script.* -llis: l. 13,17. al. (iudiciariae potestati, imperio) subiectus – (der Gerichts-, Befehlsgewalt) untertan, unterworfen: DIPL. Frid. I. 531 p. 475,7 omnes ... homines -es marchionis Henrici et Ugolini, qui ad civitates confugerunt, ... ad propria domicilia ad serviendum dominis suis redire iubemus. 10 *subst. masc.*: CHART. Bund. 1029 p. 434,16 (a. 1272) ut ... dominus Albertus ... decetero circa ... Gasparrus suum subditum et -em eiusque posteros incircu se habeat. 1031 p. 436,10 ne Gasparrus de Mixoco ... -llis ... domini Alberti de Sacco, ... contra ... dominum Albertum eius dominum moveri videbatur de valle Mexoncina. p. 436,21 quod ipse (Gasparrus) et Honricus eius filius ... domino suo suisque heredibus erunt obedi-

tes et fidelles, sicut subditus et -llis suo domino esse tenetur. *ibid.* al.

districte v. distingo.

20 *districtio* (-ccio) vel *rarius destructio* (-ccio), -onis f. *script. et form.*: deti-: p. 849,9. -inc-: p. 849,5.13. -ici(o): p. 849,67. *adde* LEX Raet. Cur. 4,11 (var. l.). DIPL. Conr. II. 224 p. 305,12. *confunditur c.*: distinctio: p. 850,49. *distractio*: p. 850,27. cf. p. 849,16. *destructio*: l. 57. p. 849,41.52. *discretio*: l. 46. p. 849,40.850,21.

1 *severitas, rigor* – Strenge, Härte: *A strictius*: LIBER diurn. 45 p. 34,4 sit in te et boni pastoris dulcedo, sit et iudicis severa de-o (di- var. l.). WILLIB. Bonif. 3 p. 12,21 ut nec divites adolando demulceret nec servos vel liberos di-e praegravaret. 30 CHART. Sangall. A 343 si quis ... cartulam inrumpere conaverit, ... cum magna di-e sit culpabilis. HROTSV. Cal. 9,6 quanta supernus arbiter di-e cunctorum facta examinat. CONST. imp. I 320,9 ne ... tale quid ... contingat, omni ... di-e prohibemus. al. *B latius*: 1 *exercitatio, mortificatio* – Askese, Kasteiung: ALCUIN. Willibr. 1,1 (MGMer. VII p. 116,8) solitaria se ipsum mancipavit di-e in promontoriis. UFFING. Ida 1,5 beata Ida quanta di-e tenerum corpus artaverit, difficile dictu est. 2 *ordo, disciplina* – Ordnung, Disziplin: *a proprie*: *a in univ.*: VITA Aniani 3 (MGMer. III p. 109,12) ut per omnes civitates Galliarum pro salute et di-e publica habere deberet (sc. magister militum) excursos. VITA Rimb. 5 cum primo ... di-o magistrorum ei remitteretur, quod usitata locutione egressum de scola dicimus. *β de disciplina monastica sim.*: WILLIB. Bonif. 3 p. 12,32 ut elemosinis ..., quantum sub regulari monasteriali quae praevaluit di-e, ... deserviret. PETR. DAM. epist. 165 p. 211,5 ut heremitica de-o (discretio var. l.) gravissimae difficultati, cella ipsa ... videatur horrori. HERM. TORN. rest. 3 superflue aliquis di-is causa alium Cluniacum quesisset. CAES. HEIST. hom. exc. p. 15,30 claustralibus ... inclusio, regularis di-o, ... oracionum instantia, hec ... sunt maxima corporis cruciamina. saepius. *b meton. i. q. praeceptum, regula* – Vorschrift, Regel: CAPIT. reg. Franc. 162 p. 325,4 volumus, ut singuli comites hanc di-em (infra: modum) teneant, (ed.; singulis comitibus ac di-em [hac di-e 2] teneantur codd.) inter eos, qui cum eis introeant in Corsica vel remanere debeant. WALAHFR. Gall. 1,23 quod (opus cotidianum) ... egregius apostolicae di-is (distructionis m. al. corr. in destructionis 3b) imitator sedula accelerabat instantia (cf. Vulg. act. 6,15sq.). 3 *angustiae, egestas* – Bedrängnis, Notlage: CAPIT. reg. Franc. 88,4 quae (cartulae) tempore Desiderio factae fuerunt per di-em famis aut per quaecumque ingenio.

II *coercitio, refrenatio* – Be-, Einschränkung, Zügelung: *A gener.*: 1 *in univ.*: CONC. Karol. A 22^c,15 ut, si talis (sc. episcopus gyrovagus) inventus fuerit, sub di-e teneatur et non concedatur ei, ut ... officio fungatur. THEGAN. Ludow. 50 p. 275,4 (rec. B2) hunc (sc. servum consiliarium) ... princeps maximo di-is rigore retinebat, ne ultra, quam deberet, ignobilis persona insolesceret. DIPL. Arnulfi 172 saginationem porcorum absque ulla di-e provisorum ... contulimus ecclesie. DIPL. Otton. I. 300 p. 416,12 ne ... negotiatores ullam ... di-is aut discipline sententiam vel regulam sustineant. al. 2 *coartatio, restrictio* – das Knapphalten, Hungernlassen: WALAHFR.

[Staub]

Gall. 2,14 ubi (sc. *in custodia*) cum aliquantum temporis sub artissima di-e mansisset *Otmarus*, de carcere huius vitae ad laetitiam commigravit caelestem. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 116,19 omnibus . . . repulsatis (sc. *falconibus*) proderit quies et di-ntio per famem. p. 116,22 si quies et di-ntio per famem, si pingues fuerint, non sufficit. **B medic. i. q. constrictio, suppressio** – *das Unterbinden, Stillen*: PAUL. AEGIN. cur. 139 spongia . . . apposita extrinsecus sanguine fluentibus naribus cum deti-e (detinctione *B*; 3,24,8 *πλήσεως*; v. *notam ed.*), quod oportuit, complevit.

III punitio, poena, animadversio – Bestrafung, Strafe: **A in univ.:** LEG. Lang. p. 140,7 si nec sic emendare voluerit *fur* et post ipsas di-es (di-em, di-ncionem *var. l.*) in furtum tentus fuerit. CAPIT. Saxon. 8 pro di-e illius (*qui iustitiam facere noluerit*) causa (*sic pro casa, ut vid.*) incendatur. CAPIT. reg. Franc. 33,32 saevissima di-e (distractio *cod.*) vindicare vellimus, qui malum homicidii ausus fuerit perpetrare. 77,12 rex super eos (sc. *iniquos*) di-em faciat carcerandi. DIPL. Constantiae 44 p. 143,21 ut <eos> (sc. *parochianos*) ad solvendas decimas . . . per excommunicationem, interdictum, aliasque di-es ecclesiasticas et temporales . . . compellatis (*ex dipl. Heinr. VI.*) *saeptius*. **B (poenae) comminatio – (Straf-)Androhung:** HELM. chron. 95 p. 186,25 ydolatriam . . . destruxit *episcopus* precipiens sub anathematis di-e, ne *eqs.* CHART. Westph. III 382 p. 207,11 cum <ad> mandatum . . . apostolice sedis legati, quod sub di-e admodum gravi recepimus, super cimiterio . . . consecrando et assignando procedere vellemus. *de divino iudicio:* CHART. Raitenh. 70 (a. 1206/9) precipimus . . . sub di-e omnipotentis Dei et extremi examinis . . . , ne *eqs.* **C castigatio, tormentum – (körperliche) Züchtigung, Peinigung:** LEG. Lang. p. 129,18 si quis alium de furto pulsaverit et . . . per di-e (di-em, di-ncionem, districta, strictionem *var. l.*) a pulcro furta manifestata fuerit. CONC. Karol. A 24^A,15 sub tali moderatione fiat . . . di-o, ne vitam perdant *malefici*.

IV coactio – Zwang: **A potestas, dicio, ius, bannus – (Zwangs-, Verfügungs-)Gewalt, Herrschaft, Recht, 'Zwing und Bann':** 1 *proprie:* a *in univ.:* CONC. Merov. p. 89,3 ut in oratoriis domini praediorum minime . . . peregrinus clericos intromittant, nisi forsitan, quos probatus ibidem di-o (di-ntio, discretio *var. l.*) pontificis observare praeciperit. VITA Liutg. II 1,27 cuius (*Karoli*) partim beneficiis, partim di-e (*J. N.* districtione *ed. ex parte codd.*) ad fidem sunt coacti *Saxones*. **b de potestate iudiciaria, in ius vocandi:** CAPIT. reg. Franc. 135,3 de ceteris . . . inquisitionibus per di-em comitis ad mallum veniant. 267,1 quodsi quis transgressus fuerit . . . , comitis di-e constringatur. DIPL. Loth. I. 92 p. 227,33 omnem di-em vel iudicium . . . episcopo . . . concedimus providendum. DIPL. Arnulfi 111 sciat (sc. *transgressor*) se ex nostrae potestatis di-e graviter percutiendum. DIPL. Loth. III. 7 ut . . . episcopus . . . rigidam vestre di-is censuram a vobis senciatur. REGISTR. Pant. Col. 11 p. 95,15 hanc . . . paginam sigilli nostri impressione et banni di-e (districtione *ed.*) communimus. CONST. imp. I 314,1 ut . . . iniquorum maliciam di-o unius compesceret. *al. in formula pertinentiae q. d.:* DIPL. Otton. I. 191 dimidiam partem . . . civitatis cum . . . di-e et iure. 209 p. 288,26 vallem . . . cum omni di-e placiti et panni hactenus ad comitatum pertinentis . . . contradimus. *al. c de potestate vectigalia exigendi:* DIPL. Otton. I. 139 offerimus ecclesie . . . omnem fiscum de . . . comitatu . . . cum di-e iusta ad eundem fiscum inquirendum. DIPL. Otton. III. 48 p. 450,19 cum tota exactione integri census a bannita di-e pontis totiusque venditionis et negotiationis. TRAD. Patav. 92 p. 79,42 familiam sancti Stephani ab omni iugo vel di-e marchionis, hoc est collectis, donativis, operibus, mansionaticis et ceteris serviitiis liberam . . . asserebant (sc. *congregati omnes*). DIPL. Conr. II. 66 p. 82,37 portum cum legitima aquarum riparumve di-e (*inde* DIPL. Heinr. III. 201^A p. 260,33 di-e [di-cione *var. l.*]). **d de potestate dilectum habendi:** DIPL. Arnulfi 155 ne quisquam . . . milites . . . iniqua di-e seu in expeditionem aut ullam exactionem . . . violenter reddere aut facere coartari praesumat. *e de postestate ecclesiastica:* CHART. Fuld. B 20 (dipl. Pipp. spur. s. IX.^{med.}) si . . . quispiam . . . precepto repugnare voluerit, sententiam apostolicae di-is

. . . experiatur (EPIST. Heinr. IV. 5 p. 9,15. *sim.* GERB. epist. 209 censura canonice di-is. CHART. Lux. I 513 p. 717,8 ecclesiastice di-is suffragio. *al.*). 2 *meton.:* a *consessus* (*iudiciarius*), *contio* – *Gericht* (*sverhandlung*), *Gerichtsversammlung*: CAPIT. reg. Franc. 102,16 ut propter ullam di-em, quem nos facere iubemus, aut quibuslibet causis servi non mittantur in di-em, sed . . . domini eorum . . . ipsos servos dstringant. PETR. DAM. epist. 46 p. 41,6 ipse (sc. *Dominus*) sibimet in vestrae di-cionis examine iusticiam non meretur. CHART. Rhen. med. I 578 p. 636,23 ut nulli omnino nisi abbati . . . liceat iusticie censuram exigere, di-em facere placitumve tenere. ACTA imp. Winkelm. I 38 p. 35,1sq. ut . . . aldiones . . . ad nullum placitum vadant nullamque di-em, nisi in dominium et di-em abbatis. *de divino iudicio:* PETR. DAM. epist. 31 p. 320,10 discant miseri . . . terribile divine di-is iudicium medullitus formidare. p. 326,10. 44 p. 28,5 o terribile Dei iudicium et profundam summam di-is abyssum! FROWIN. explan. 6,2 l. 238 quisquis nunc carnaliter conversatur . . . , ultimae necesse est di-is gladio perimatur. **b (di)iudicatio, sententia – (gerichtliche) Entscheidung, Urteil:** CONC. Merov. p. 92,6 quousque iuxta pontificis di-em (discretionem, discretionem *var. l.*) digna per indictam paenitentiam emendatio subsequatur. CAPIT. Saxon. 4 ut, qualiscumque causa . . . cum propriis vicinantibus pacificata fuerit, ibi . . . ipsi pagenses solidos XII pro di-e recipiant. VITA Eptad. 14 (MGMer. III p. 191,8) quicumque, quamlibet cruenti sceleris perpetrato, ad . . . tabernaculum publice (di-em severitatis, distractionem s., di-is severitatem *var. l.*) effugit. LEO III. epist. 2 p. 89,36 per di-em diversarum causarum. TRAD. Teg. 380^a p. 294,9 femina per di-em banni ab omni impulsationis molestia exempta est. *al. de divino iudicio:* CONSUE. Marb. 133 Deus indulgentie pater, qui severitatem tue di-is temperans . . . tue dignationis gratiam . . . operaris. **c exactio, vectigal – Abgabe, Steuer:** DIPL. Ludow. II. 56 p. 178,6 ut ab eis (*ecclesiae filii*) <nec> donaria <aut> redhibitiones neque pignorationes vel iniustae di-es exigantur. *in formula pertinentiae q. d.:* DIPL. Loth. I. 41 p. 129,4 coenobium . . . cum . . . terminis, accessionibus, di-bus, fiscariis, campariis aliisque universis redditionibus. DIPL. Otton. I. 413 p. 564,28 proprietates . . . una cum . . . portubus, teloneis, rippaticis, di-bus, collectis omnibusque rebus mobilibus et immobilibus. *al. B obligatio – Bindung, Verpflichtung:* STEPH. Wilfr. 47 p. 241,17 ut, postquam . . . alligatus fueris di-is vinculo, de cetero in posterum permutare nullatenus queas. 53 p. 247,15 istius tam angustam di-is coartationem . . . numquam antea a quoquam hominum coactam audivi. DIPL. Otton. II. 137 ut . . . familia sancte Marie . . . nulla iniusta di-e servitutis . . . innotetur. *al. de vara q. d. ('Prozeßgefahr', 'Formstrenge'; de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 359sq.):* CHART. archiep. Magd. 343 p. 453,29 (a. 1174) ut de di-e (distinctione *a. corr. A3*), quam in vulgari vare appellant, absoluti . . . permanant *cives*. CHART. Hamb. 320 ut nullus . . . in aliquo iudicio vel placito . . . insidiari debeat littonibus . . . ea di-e, que teutonice vare vocatur.

V ventris -o i. q. diarrhoea – Durchfall (usu medic.): AU-RELIUS 24 quum vesica . . . fatigat . . . aegrum in multum meiendo non minus quam ventris di-o (*Gariopont. pass. 8,13 solutio*). *cf. distractio.*

***districtor, -oris m. -itor: l.63. dominus, index – Gebieter, Richter:** GONZO Geng. 33 p. 651^E inde est, quod . . . promissionem meam infra dies octo reddo, quod in lectulo infirmitatis . . . tremula manu scribo et hoc cogor velim nolim, quia tanto -i (*i. Deo*) toties mentiri non ausim. *de quodam munere:* CHART. Tirol. notar. I 329 (a. 1236) Iohannes de Marsilio -itor et regulanus communitatis Leueghi. *cf. dstringo* (dstringens).

***districtualis, -is m. (districtus) incola districtus (civitatis), subiectus – Bewohner des (Rechts-)Gebietes (um eine Stadt), Untertan:** ANNAL. Ianuens. III p. 158,28 cum . . . homines de Odego et Rocheta, -es domini Manfredi . . . , venirent in occursum Saonensium, aggressi fuerunt quidam ex nostris militibus contra ipsos. IV p. 138,4 regnabat . . . inter cives et -es divisio. p. 141,9 ut super tranquillitate -ium et civium provide-rent *capitanes*.

districtum, -i n. vel **districtus**, -i m. vel raro **districta**, -ae f. form. des.: l. 24,39. adde DIPL. Otton. III. 283 p. 708,35.

I *proprie i. q. angustiae, fauces (montium)* – (Eng-, Gebirgs-)Paß: ANNAL. Ianuens. I p. 6,7sq. postquam ... ad -um Baruti appropinquasset **Baldwinus**, tribus milibus Turcorum militum supra -um stantibus obviavit; **Baldoinus** ... cum cognovisset, quod -um transire non posset, ... finxit se retro redire; Turcorum autem multitudo statim -um descendit et in planiciem venit. *al.* SALIMB. chron. p. 14,7 **Saladinus** ... misit exercitum ... , ut -um occuparet Byriti.

II *translate*: A gener. i. q. *coactio, compulsio* – *Nötigung, das Drängen*: CHART. Tirol. notar. II 265^a (a. 1242) dixit **Eberlinus sartor** se hoc fecisse sine aliquod -um ei super hoc factum. B *publ., iur., canon.*: 1 *potestas, dicio, ius, iudicium, bannus* – (*Zwangs-, Verfügungs-)*Gewalt, *Herrschaft, (Jurisdiktions-, Zoll-)Recht, 'Zwing und Bann'*: a *in univ.*: DIPL. Otton. I. 244 p. 348,35 concedimus ... -a ... loci seu redibiciones atque fiscaria. 247 p. 355,13 ut nulla ... persona ... Bruningum ... de -o et publica functione ... civitatis ... disvestire presummat. DIPL. Otton. II. 308 donamus ... teloneum ... et quod quaelibet iudiciaria potestas nostro permissu vel -o comitis L. de iure praedii possidebat, quicquid videlicet ... ex iure forali vel -o iudiciali possit provenire. DIPL. Heinr. II. 67 iudiciariis personis de publico de-o ... nihil se intromittentibus. CONST. imp. III 30 p. 28,21 ego (sc. *lantgravius*) ... pacem ... bonis in seculari -o stabilivi. ACTA imp. Böhmer 290 p. 257,25 quatenus ... ipsos (*cives*) ... persequi et capere intendatis, mercata et negotiationes et stratas per -os et posse vestrum eis penitus inhiabentes. *saepius*. b *in formula pertinentiae q. d.*: DIPL. Karoli III. 80 p. 131,6 cum -is de omnibus nostris ... domnicatis rebus. DIPL. Otton. I. 209 p. 288,42 curtem ... cum ... forestis, cinctis duabus cum consueta cinctionis -a, agris *eqs.* (cf. p. 289,2). DIPL. Conr. II. 147 p. 199,10 comitatum cum -o et teloneo ac universa publica functione vel exactione. DIPL. Heinr. III. 131 p. 164,22sq. abbatiam ... cum ... -a et omnibus ... pertinentibus in loco, qui dicitur Lierni, cumque ipsis, quae tenet in Armonio, cum -a omnibusque pertinentibus ... confirmamus (cf. DIPL. Conr. II. 58 p. 69,20). DIPL. Heinr. IV. 435 abbatiam cum ... piscationibus, de-is, teloneis, albergariis, placitis. *saepie*. c *in concessione immunitatis q. d.*: DIPL. Zwent. 27 p. 66,14 ut nullus ex regia ... parte neque ulla iudiciaria potestas in villis ... placitum habere aut aliquod -um in eis ullo modo ... facere conetur. DIPL. Heinr. III. 396 p. 552,30 (spur.) ut ... neque dux neque marchio ... potestatem habeat placitandi aut aliquod -um habendi. 2 *finis, ambitus dominationis vel iurisdictionis, conventus* – (*Herrschafts-, Hoheits-, Rechts-)*Gebiet, *Bereich*: CAPIT. reg. Franc. 251 p. 194,9 est haec divisio, quam sibi **Hludowicus** accepit: **Coloniā**, ... -um **Aquense**, -um **Trectis**. EPIST. **Wibald**. 429 ut ... regis munus ... ab **Emischone comite de Liniges** -o ... mihi adquiratis. CONST. imp. I 245,3 sub quo (*consulatu*) homines ... civitatis et ... episcopatus et -i (244,4 comitatus) se ... conveniant et distringant ad iusticiam faciendam. FUND. Laub. 13 (MGScript. XIV p. 553,23) terrarum ... quaedam sunt appendices territorii et -i **Lobiensis**, quaedam appendices magni territorii et -i **Radionacensis villae**. ACTA imp. Böhmer 985 p. 691,3 secundum quod fuerit ordinatum ... de ... dampnis et iniuriis a ... communitatibus ... vel ab hominibus earundem per -os ipsarum datis, factis vel illatis communi vel hominibus **Cremonae** seu **districtus**. SALIMB. chron. p. 210,24 est ... **Planum-Carpi** in **Perusino** -o. *al.* 3 *obligatio, adactio* – (*Eides-)*Verpflichtung: CHART. Ital. Ficker 155 p. 197,7 (a. 1185) siqua ... persona, civitas vel locus ... impedimentum ... prestare presumpserit, eum eoive vel eas per -um sacramenti et fidelitatis, qua nobis tenetur, prohibebimus. CONST. imp. II 52 inquisitus a nobis fidelis noster **Chalochus** ... per -um fidelitatis sententialiter protulit et firmavit *eqs.* 4 *exactio, vectigal* – *Abgabe, Steuer*: DIPL. Conr. II. 147 p. 199,29 ut in ... locis nullus ... mercatum presumat instituere aut -um vel teloneum aut fodrum seu aliquam publicam functionem ac redibicionem exigere (*inde* DIPL. Heinr. III. 328 p. 450,19). *huc spectare possunt etiam exempla supra* (e. g. l. 17,34,39) *allata*.

1. **districtus**, -us m. form. decl. II. v. s. v. **districtum**. 1 gener. i. q. *coactio, compulsio* – *Nötigung, das Drängen*: VITA Menel. 1,10 (MGMer. V p. 142,15; s. X./XI.) replicat ... mater inter alia paternos **Amanulfi** super accipiendam filiam **Baronti** in coniugio -us et replicat super illud negocium suae materne aestimationis conventus (*i. rationes*). 2 *publ., iur., canon.*: a *potestas, dicio, ius, iudicium, bannus* – (*Zwangs-, Verfügungs-)*Gewalt, *Herrschaft, (Jurisdiktions-, Zoll-)Recht, 'Zwing und Bann'*: CHRON. Salern. 89 p. 89,20 qui (*locus*) est prope a **Salernitana** urbe ... et de -u ac iurisdicione urbis eiusdem. DIPL. Conr. II. 172 p. 230,18 bona, qualia ... conlata sunt ... in theloneis, in monetis, in bannis et in omni -u. DIPL. Heinr. III. 24 saltum ... banni nostri -u circumvallavimus. 109 ut ... liberi ... nulli census ... persolvant aut aliquo publico -ui subiaceant. 292 p. 396,39 damus ... integram medietatem de placito et omni -u. CHART. **Hagenow**. 508 p. 370,5 discordia ... pro -u in **Muthen** cum suis attinentiis, quod frigerichte vulgariter appellatur, ... est sopita. *saepius*. in formula pertinentiae q. d.: DIPL. Conr. II. 143 comitatus ... cum -u cunctisque publicis functionibus et exactionibus. DIPL. Heinr. II. 313^b (spur.) abbatiam ... cum aecclesiastico -u. DIPL. Heinr. III. 306 mercatum ... cum theloneo et imperiali -u. 505^b p. 243,32 duos mansos ... cum omni iurisdictione et -u personarum. *saepius*. b *finis, ambitus dominationis vel iurisdictionis, conventus* – (*Herrschafts-, Hoheits-, Rechts-)*Gebiet, *Bereich*: DIPL. Zwent. 16 p. 47,6 decima ... , que in -u (*C, circuitu D*) ... monasterii datur. LEGENDA Bonif. 4 (*Z-Niedersachs*. 1882. p. 25; s. XII.) variis marium periculis et terrarum -bus transcuris ... ad urbem **Romam** pervenit. CONST. imp. II 426,15 pro periurio debet *pacis violator* excommunicari et proscribi ab illo, in cuius iudicii (iudicio *cod.*) -u manet. IOH. CODAGN. trist. p. 33,23sq. quod ... fossata omnia civitatis et -us, loca et castella ... in suo statu permanere ... debebant. CHART. **Brixin**. 96 quod ... in toto -u eius episcopatus suis nos debeat electus procurare expensis. CHART. **Raitenh**. 284 p. 229,5 possessiones ... sitas in -u ... ducis **Bawarie**. *saepie*. c *obligatio, adactio* – (*Eides-)*Verpflichtung: FUND. Consecr. Petri p. 200,11 principibus ... patrie idem (*Karolus*) precepit sub -u (discreto *var. l.*) honoris, ut essent diligentes circa forum iudicii.

2. **districtus** v. **dstringo**. **districtio** v. **districtio**. **dstringo** vel **rarius dstringo**, -strinx-, -strictum, -ere. script. et form.: ?diss.: INNOC. III. registr. 1,109 p. 163,7 (*sed* PL 214,97^D di-). *praes.*: -ig(o): p. 853,46. 51. 58. -iis: l. 72. -niendus: p. 853,61. -guens: p. 854,21. *perf.*: *coni.*: -ngerit: DIPL. Otton. I. 262 p. 375,4. *partic.*: -nctus: p. 854,13. -cctus: GLOSS. II 28,43 St.-S. *usu refl.*: l. 61. p. 851,53. 854,31. *partic. perf. usu adi.*: p. 853,40. *confunditur c. dstringere*: p. 853,64. 854,26. 31.

I *proprie (in imag.)*: p. 853,1.8). A *tangere, premere* – *berühren, drücken*: LEX Sal. Merov. 20,2 (cod. H 10) ei (*mulieri*) si brachium de-erit (presserit A, strinxerit C; LEX Sal. Karol. strinxerit [extrinxerit *var. l.*]), malb. chamnum MCC denar. ... culpabilis iudicetur. B *astringere, contrahere* – *enger ziehen, zusammenziehen, anlegen, straffen*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 202,31 quando tangitur *falco* ... , si plumas tenuerit lassas, di-et (de-it *var. l.*) eas ad se et, si constrictas ad se tenuerit, magis constringet eas (*sim.* p. 250,14 di-it alas et pennas et plumas suas ad se. 4 p. 91,4 di-et pennas ad se). 3 p. 10,28 dum mordicabit *falco*, di-as iactos et detineas. 5 p. 140,9 si ... viderit (sc. *falconarius*), quod se di-at *falco* et intuitum in aironem infigat. *angustare, minuire* – *verkleinern, verringern*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 12,15 girabit *falconarius* totiens de giro maiori di-endo in minus, donec *falco* assecuret se bene de ipso. p. 22,25sq. sicut pedes girabit circa ipsum (*falconem*) di-endo sua gira, sic eques girabit ipsum di-endo girationes. C *stringere, vellicare* – *abstreifen, rupfen*: FRAGM. mul. I 62 coclearios III puledii di-ito in vino bono et contritum dabis bibere. BOTAN. Sangall. 28,6 herba gresion manipulos XV di-it, sucum eius cum aceto dabis ei bibere. *decerpere* – *abpflücken, -rupfen*: BOTAN. Sangall. 25,3 herba malva salvatica dequoquis in oleo postquam di-iis folia. MART. VALER. buc. 3,111 cernite, qui

varia di-itis arbore frondes, seva medicati fallat ne vos coma taxi. **D** *promere e vagina, nudare – aus der Scheide ziehen, zücken*: ANNAL. Fuld. II a. 875 p. 83,27 nisi Hludowicus ... intervenisset, iam di-tis gladiis mutua se caede truncassent *Franci et Saxones*. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 177,23 se ... pacem quam bellum malle et di-tos iam gladios libenter in vaginam remittere. SIGEB. GEMBL. adv. Pasch. 2 (MG Lib. Lit. II p. 452,30) hunc (sc. *spiritus sancti*) gladium di-it Iesus ... contra carnales affectus. BERENG. TREV. laud. 3,5 p. 970^A Herodes ... in cervices lactentium gladium suum arctius solebat cruentando di-ere. *al.* **E** *evertere, exprimere – heraus-, hervordrücken, -quetschen*: PAUL. AEGIN. cur. 114 de-untur (3,22,33 ἐκπύεζονται) oculi aliquando ita, ut expectentur exituri; ab angustia ergo de-tos a cubito flebotomare.

II *translate*: **A** *cohibere, coercere, frenare – beschränken, im Zaume halten, zügeln*: 1 *gener.*: **a** *in univ.*: ARNO REICHERSB. scut. p. 1512^A cum rebellare coeperit *adolescentior aetas*, post correptiones verborum, virgarum et ieiuniorum et silentii adhibitas, ergastulis et reclusionibus magis, quam ut suo beneplacito admittatur, de-enda erit. **c** *sensu regendi*: VITA Landel. Laub. 96 quem pater insignis insignit fame vocis, edocet ut puerum, di-it voce, tenellum. **b** *artē habere, fame macerare – kurz halten, hungern lassen*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 209,23 oportet per aliquot dies di-ere ipsum (*falconem*) et ad maiorem famem conducere. 3 p. 35,14 erit *falco* di-endus ... quousque devenit ad illam maciem, quam habere debet. 4 p. 97,2 si ... non capiet gruem pro eo, quod est pinguior ultra id, quod debet, di-tur falco fame. 6 p. 192,1 mutati ... vix tantum possunt di-i, quin retineantur de ... pinguedine. p. 192,14sq. sauri ... habent pinguedinem minus firmam, propter quod di-untur citius, quod di-i (*extringi var. l.*) expedit in docendo eos. *ibid. al.* **2** *medic. i. q. restringere, sistere – unterbinden, stillen, stopfen*: GLOSS. med. p. 76,13 nascitur ... causa his, quibus sanguis de naribus assidue solitus est fluere aut lemorroide, et de-untur (*di- var. l.*), (*Gariopont. pass. 1,4* ex haemorrhoidarum restrictione). ANTIDOT. Augiens. p. 58,12 trociscos Faustianiani, qui purgat et di-it dysintericos. **B** *cogere, constringere – zwingen*: 1 *gener.*: CONC. Merov. p. 210,18 quod iudicis publici ... clericus vel abbas, ut eis praeparent, invitatus adque di-tus ante se faciant exhibere. ARNO REICHERSB. scut. p. 1507^B coenobitas ... hospites ad regularis abstinentiae tenorem de-entes. CONST. imp. I 447,1 contigit principes cum militibus ... contendere di-entes eos multo plures halspergas de beneficiis suis sibi ducere, quam illi faterentur se posse. DIPL. Heinr. II. 391 p. 503,42 (*spur.*) ut nullus comes ... ecclesiae servos ... ad aliquod opus omnino de-igendum ... audeat presumere. *ibid. iterum*. **2** *publ., iur., canon.*: **a** *citare, in ius vocare, indicare – gerichtlich vorladen, belangen, richten*: **a** *in univ.*: FORM. Marculfi 1,27 capit. p. 38 indiculum ad episcopum pro alio di-endum (FORM. Flav. 72 capit. p. 473 di-igendum). LEX Alam. 36,2 si quis alium mallare vult ... in ipso mallo publico debet mallare ante iudice suo, ut ille iudex eum di-at (*di-it var. l.*; di-at [*constringat var. l.*] *rec. B*) secundum legem. 36,3 si est talis persona, quod comis ad placitum ... di-ere (*di-ere* [*constringere var. l.*] *rec. B*) non potest, tunc eum dux legitime di-at (*di-it var. l.*; di-at [*constringat var. l.*] *rec. B*). LEX Baiuv. 13,1 talis (*sc. qui non vult recte respondere*) di-atur (*de-*, di-igatur, disfungatur *var. l.*) a iudice. *al.* *in concessione immunitatis q. d. (de re v. LexMA. V. p. 390sq. s. v. 'Immunität')*: DIPL. Merov. I 144 <nullus iud>ex ... ad causas audiendum ... nec homines ... di-niendum ... <ingre- dere non presumat. DIPL. Ludow. Germ. 137 ut ... monasterii ... homines non alio modo a iudiciariis potestatibus di-antur (*distinguantur var. l.*) nisi coram avvocato a nobis constituto. 142 ut nullus comes ... potestatem habeat ... homines di-ere (*constringere var. l.*) aut ad ullum placitum compellere, ut veniant. *saepius*. **β** *iurisdictionem exercere (super) – die Gerichtsbarkeit ausüben (über)*: DIPL. Heinr. II. 472 p. 602,7 statuimus, ut pars praefati episcopii di-at omnes forenses presbyteros sibi pertinentes ac clericos omnesque eorum familias, scilicet illos, qui in diocesi eiusdem episcopii habitant, volumus, ut iudicet et di-at sine ulla partis publicae contrarietate. **γ**

punire, multare – (be)strafen: LEX Ribv. 51 capit. p. 61 (cod. A 6.7) de testibus veritatem dicere nolentibus a iudice di-endos. CAPIT. Saxon. 8 de incendio convenit, quod nullus infra patriam presumat facere propter iram ... excepto si talis fuerit rebellis, qui ... aliter di-tus esse non poterit. HINCM. annal. a. 869 p. 155,29 ut ... per ferulam episcopos suae voluntati resistentes obstando di-ret. **δ** *ad rationem reddendam compellere – zur Rechenschaft ziehen*: RATHER. iud. (QuellForschIt Arch. 29. 1938/39. p. 31,24) censeo, ut de eo, quod eis (*presbyteris*) contuli, de-antur a suo ministro. **ε** *examinare, probare – auf die Probe stellen*: LEG. Wisig. 6,1,3 ut, quamvis parva sit res facti ab aliquo criminis, eum per examinationem caldarie a iudice di-endum (*di-ti* [*di-nti*, *di-tos*] pervenire *sim. l.*) ordinamus. **b** *exposcere, exigere – (ein)fordern, erheben*: DIPL. Merov. I 137 p. 348,20 ut, quicquid lex ... edocit, ... Ermenoaldus abba ... ad parte ... Chainone abbati vel basilici sui domni Dionisii omnemodis vobis di-entibus componere et satisfacere non recusat. TRAD. Frising. 2 si ... aliquis ... contra hanc donationem venire ... voluerit, ... una cum di-ente f i s c o auri libras III et argenti V coactus exsolvat (6. CHART. Rhen. med. I 65 p. 74,1 di-uente f. *al.*). **c** *obstringere – binden, verpflichten*: LEG. Wisig. 2,1,12 p. 60,6 ut, si persona est, cui facile credi possit, placito di-tus abscedat. 2,2,4^{tit.} ut ambe partes causantium a iudice ... placito di-antur, quo possint ad prosequendum negotium pariter convenire. 2,2,4 pars utraque ... ita placito di-antur (*di-atur, distinguatur var. l.*), ut in constituto die ... prestati sint in iudicio ...; si iudex ... unam partem placito di-ens alteram pretermiserit. *refl. i. q. se flectere, submittere – sich beugen, unterwerfen*: CONST. imp. I 244,4 (a. 1175) sub quo (*consulatu*) homines cuiusque civitatis vel comitatus ad iusticiam faciendam se di-ant (*distinguant var. l.*; *sim. p. 851,52*). DIPL. Frid. I. 998 p. 289,20 ut sub nullius ... iudicis placito se di-ant *coloni* aut cuiusquam iudicis bannum subeant. **C** *distrabere, occupare – in Anspruch nehmen, beschäftigen*: EPIST. Hann. 74 p. 122,20 emendi praedii oblata occasio magna me di-it sollicitudine, cum hinc me cupiditas stimulet, hinc penuria rei familiaris stringat. *adi. districtus vel rarius destructus*, -a, -um. **1** *proprie vel in imag.*: **a** (*ad*)*strictus, angustus – eng (anliegend)*: VITA Bav. II 2,9 qualiter austerę iuga di-issima vitę tam subito sibi met gaudens imponere posset. **b** *brevis, parvus – kurz, knapp*: PS. GUIDO ARET. epil. 7,2 qui (*motus*) ... in unoquoque modo diversas et ampliores et in quibusdam di-iores formulas efficiunt. **2** *translate*: **a** *firmus, solidus – fest, sicher*: HINCM. annal. a. 862 p. 92,26 Hludouuicus ... patri de caetero fore fidelem di-issimis sacramentis se obligat. ACTA imp. Böhmer 192 p. 176,31 nos earum (*ecclesiarum*) necessitati specialius intendimus, que imperio nostro di-iori iure iunguntur (*item* 240 p. 217,43). **b** *rigidus, severus, inexorabilis, durus – streng, unerbittlich, hart*: **a** *de hominibus (de Deo: l. 58sq.; usu subst.: l. 56)*: LIBER diurn. 45 p. 33,23 de-um (*sc. te*) mali cognoscant; insontem apud te culpabilem suggestio mala non faciat. LIBRI Karol. 3,15 p. 406,21 reverentiores ... et di-iores hanc consuetudinem (*sc. imagines adorandi*) perhorrent christiani. HONOR. AUGUST. in ev. B (PL 172,1218^D) alios in abstinentia di-iores honorando aestimat *abstinens*. CONR. EBERB. exord. 3,1 l. 137 quis in castigando corpus suum di-ior? *al.* *de Deo iudice*: TRAD. Frising. 10 p. 37,19 (a. 757) in adventum examine di-i i u d i c i s (41 p. 69,16. LULL. epist. 125 redditurus ... di-o iudici rationem. OTLOH. tempt. p. 248,22 apud Deum iudicem di-issimum. *al.*). **β** *de rebus*: TRAD. Frising. 8 p. 35,22 (a. 755) si quis contra ... donationem ... venire conaverit, ... di-um sibi Dei i u d i c i u m faciet (63 p. 90,31 in di-o examinis iudicio. *sim. al.*). EIGIL. Sturm. 14 p. 147,12 cum ... congregatio ... di-am duceret v i t a m (GESTA Font. p. 5, 1 di-iorum ... v. *saepius*). VITA Audom. 3 (MGMer. V p. 755,16) Audomar, ... de-o (*di- var. l.*) regulae rigore subditus (*sim. THIETM. chron. 4,28 sub di-a ... regula. PETR. DAM. epist. 50 p. 130,16 fratres ... di-iori [districtori var. l.] ... lege viventes. al.*). CONSTANT. METT. Adalb. 15 verba regis tam di-issima. CHRON. Cosmae cont. II a. 1161 p. 162,30 di-issima custodia. *saepius. usu subst.*: WETT. Gall. 28 p.

273,3 si velim rigoris eius discretionem di-ioribus secum semper retentis rimare. *c artus, gravis – mißlich, schlimm*: V1-SIO Godesc. A 60,1 que molestia (sc. *pleurisis*) sicut postrema ei (*Godeschalco*) est inflicta, sic tenacius eum tenet violentiusque premit, quemadmodum et originem di-iorem, videlicet ignem, habuit.

subst. destringens, -entis *m.* *de quodam munere fere i. q. (marcarum) examinatore, iudex – etwa: (Mark-)Prüfer, Richter*: REGISTR. Trident. IV p. 270,6 (a. 1244/47) maiores et -entes hominum ac committatum ... convocati ... ad dimittendum comm. et degress. dictarum comunitatum ... dixerunt eqs. (v. comm. ed. p. 262sq.). *cf.* *districtor.

adv. distracte vel raro distracte. 1 *proprie vel in imag.*: *a* (a)stricte – straff, *eng*: CHRON. Salern. 36 ipse (*Petrus*) ... a nexu, quo se di-ius ligaverat, solvit. FROWIN. explan. 5,1 l. 768 saepe ... cogitata nequitia quantocius solvitur, quia effectu operis di-ius non ligatur. ACTA imp. Winkelm. I 649 cum ... civitas Faventie nobis ferventis amoris fuerit tenaci vinculo di-ius colligata (sim. 650). *b arte, confertim – beengt, (dicht) gedrängt*: OTTO MOR. hist. p. 44,16 tam di-e omnes simul habitabant, quod fere unus super alium iacebat. 2 *translate*: *a firme, tute – fest, sicher*: CHRON. Salern. 51 p. 53,9 inopem di-ius apud vos detinetur. *b insolubiler, serviliter – unlösbar, unfrei*: HIST. Frid. imp. cont. p. 179,26 cum ipsi (*Longo-bardi*) bene et large et sine districto alicuius in sui libertate vivere ... soliti fuerant ... nec sub imperio ... alicuius retro temporibus sic di-e steterant. *c severe, inexorabiliter, dure – streng, unerbittlich, hart*: *a in univ.*: EPIST. Bonif. 111 p. 242,22 qui defensor ... in eterno iudicio esse potuit, ... rationes ... cum ipso iudice di-ius requirit. DIPL. Otton. II. 140 p. 158,20 possessiones ... in tutamen mundiburdii recepimus ... di-issime prohibentes, ut eqs. (sim. CHART. Hall. 137 di-e precipientes, ne eqs. 140 di-ius inhiabentes, ne eqs. al.). BERNOLD. CONST. libell. III 10 p. 70,4 quam di-e, immo quam di-issime sint damnandi. CARM. Bur. 36,3^a,9 cave, ne, cum venerit dominus, te di-e tunc conterat ut raptorem; districtus iudex aderit. ACTA imp. Böhmer 298 p. 263,17 firmiter et de-e precipiendo mandamus, quatenus eqs. saepius. *β diligenter, accurate – sorgfältig, genau*: CHRON. Salern. 52 ad aliorum facta succinte curramus, ut acta, que in hoc mundo gesserunt, partim di-ius indagemus. *al. γ callide – geschickt*: RUODLIEB IV 206 quam di-e noscas, ludas, volo, cum me. *δ rigide – diszipliniert, asketisch*: PETR. CAS. (?) chron. 4,55 p. 520,7 hic (*Almannus*) ... di-issime satis et continentissime vixit. *ε vehementer, fortiter, ardentem – heftig, tatkräftig, leidenschaftlich*: HILDEG. scivias 2,5 l. 1231 quod meum est, hoc di-issime requiro. CHART. Lux. IV 431 p. 535,24 de-ius adinvicem altercantibus (sc. *partibus*), interponentibus se mediatoribus ... ad pacis concordiam esse perventum.

**districtor v.* *districtor.

**distromitto*, -ere. (*per analogiam ad* intromittere *formatum, ut vid.*) *re-, dimittere – heraus-, freigeben*: CHART. Tirol. 552 p. 33,7 (a. 1204) omnia, que ex mea parte in potestaria Verone ... sunt intromissa de re mobili vel immobili, sine tenore -antur.

distrophos, -on vel *distrophus*, -a, um. (διστροφος) 1 *adi. i. q. duobus versibus consistens, distichus – aus zwei Versen (Zeilen) bestehend, zweizeilig (usu metr.)*: HEIRIC. Germ. I alloc.^{tit.} allocutio ad librum ΔΥΚΟΛΩ ΔΙΣΤΡΟΦΩ (schol.: id est duplici conversione) decursa. 5 *praeft.^{tit.} praeformatio libri quinti ΔΙΚΟΛΩ ΔΙΣΤΡΟΦΩ peracta*. 6 *praeft.^{tit.} METELL. Quir. 3^{tit.} ode dicolos -os. 4^{tit.} 66^{tit.} ode monocolos -os. ibid. saepe. 2 *subst. fem. i. q. genus neumaticis formam duorum accentuum vel linearum exhibentis – zweistrichiges Neumenzeichen (usu mus.; de re v. P. Wagner, Neumenkunde. 2^a 1912, p. 123sq.)*: FRUTOLF. brev. 10 p. 64,20 multae neumae crebris iterationibus in uno sono continuantur, ut fit in -is (” *supra lineam*) et tristrophis (” *supra lineam*). (?) brev. 14 de nominibus neumarum: punctum, bipunctum, tripunctum trisubpuncte ...; apostropha, -a (bistropha *var. l.*), tristropha. IOH. AFFLIG. mus. 23,9 simplicem ... neumam dicimus virgulam vel punctum, percussam vero, quam Berno -am vel tri-*

stropham vocat.

distros v. dystrus. 1. *destructio v.* destructio.

2. *destructio v.* districtio. *distruo v.* destruo.

dystrus v. dystrus.

5 **distula*, -ae *f.* (*orig. inc.*) *stapes – Steigbügel*: GLOSS. III 695,41 St.-S. -a stegereif vel ascensorium vel stapus.

distulli v. differo.

10 **disturbantia*, -ae *f.* (*dis*)*turbatio – Störung*: ANON. IV mus. 2 p. 53,28 secundum ... regulam ... maxima pars dubitationis librorum antiquorum solvitur, et hoc supra literam vel sine litera, si -a (*disturbatio ed. Coussemaker p. 346^a, 34*) contingat meli unisoni.

disturbatio (-cio), -onis *f.* 1 *corpor.*: *a tumultus – Verwirrung, Aufruhr*: ANNAL. Scheftl. I a. 1161 -o fuit et plurima incendia et pericula. *b dissipatio, expulsio, persecutio – Zerstreuung, Vertreibung, Verfolgung*: VITA Steph. reg. I 14 (MGScript. XI p. 236,28; s. XI.^{ex.}) qui (*Gerardus*) ... post obitum sancti regis instante -e christianitatis lapidatus est. ALBERT. AQUENS. hist. 1,10 in ... repentina peregrinorum -e (invasione *var. l.*) et occisione quidam Lambertus nomine ... ad Petrum pervenit. 2 *spirit.*: *a (per)turbatio, afflictio, detrimentum – Störung, Behelligung, Schädigung*: VITA Menel. 2,3 (MGMer. V p. 150,17; s. X./XI.) super ... Menelei -em multam malorum ruminat machinationem *diabolus*. CONST. imp. I 100 p. 151,3 ut ostenderem (sc. *imperator*) nullam ecclesiarum Dei -em ex nostro velle procedere. CHART. march. Misn. II 262 p. 177,14 aecclesiam ... ab omni -e et inquietudine liberam ... esse desiderans. CHART. episc. Hild. I 310 p. 294,6 ut ... bona ... sine omni -cionis molestia conserventur. TRAD. Ratisb. 937 p. 468,34 questionem de ... rebus movebant (sc. *fratres*) et -em non parvam mihi inferebant. CHART. episc. Hild. II 991 ne ... -cio labilis oblivionis generet ambiguum. *al. v. et l. 52. natur. et medic.*: PS. GALEN. anat. 4 p. 178^B si praedicta (sc. *motiones et quietes cordis*) cum suis dispositionibus proportionales naturales egrediantur, -em naturae portendunt, et etiam -is quantitas est sicut quantitas egressa a proportionem. *b impeditio – (Ver-)Hinderung, das Abhalten*: ALEX. III. epist. (ed. G. Hödl, Admonter Briefsammlung. 1983. p. 203,31; a. 1163) ut ad ... imperatoris transitum disturbandum studeat (*archiepiscopus*) omnimodo et intendat; tu quoque ipse ad -em eius super hoc facto, quibuscumque modis poteris, elaboras. *c consternatio, confusio – Bestürzung, Verstörung*: ANNAL. Scheftl. I a. 1231 de nece ... principis non modica -o inter principes fuit.

45 **disturbator*, -oris *m.* *turbator, inquietator, laesor – Störer, Schädiger*: LEG. Wisig. 12,3,6 negatores vel -es (disturbatores, destitutores *var. l.*) fidei nostre iustissime insequentes. BERTH. chron. B a. 1079 p. 364,11 ipse (*rex*) pro regni sui -bus et invasoribus sese ... querimoniosus proclamavit. EPIST. 50 Heinr. IV. 16 p. 23,15 quod ... -es p a c i s et concordie nobis imposuere (ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p. 208,6 p. -es [distributores *var. l.*]. GESTA Hort. Mar. 37 p. 592,20 p. -or, disturbacionis amator. *v. et p. 857,31*). GESTA Hort. Mar. 69 hostis antiquus ... illum esse querebat loci -em, quem olim dolebat fuisse ipsius ecclesie fundatorem. CHART. Salisb. II 615 -em ... statuti per bannum nostrum Christus cum diabolo perdat. *al.*

60 **disturbium*, -i *n.* (*disturbare, cf. Stotz, Handb. 2, VI § 59.1*) *tumultus, dissensio – Unruhe, Aufruhr, Streit*: DEDIC. Trev. (MGScript. XV p. 1272,26; a. 1072) cum ... propter gwerrarum longa -a, que ... per Adelberonem ... tam in clerum quam in populum crudeliter grassabantur, monastica religio ... diuturnum pertulisset exilium. CHART. Sil. D II 409 p. 257,16 exorto -o inter locatores alii mortui sunt, alii egestate oppressi pro sue partis locatione pecuniam receperunt. 65 *disturbo*, -avi, -atum, -are. *script. des.*: p. 857, 16. 34. *struct. c. praep.*: a: p. 857,51. de: p. 857,22.23. ad: p. 857, 49.

70 1 *corpor.*: *a turbare, confundere – verwirren, in Unordnung bringen*: ANNAL. Pegav. p. 239,40 leo -tis iubis mox ab eo (*Wicperto*) declinavit. CARM. Bur. 105,3,2 quem (*Cupidinem*) ut vidi perturbatum habituque -tum, membra stupor in-

[Staub]

gens pressit. *permiscere – aufwühlen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,219 ac si ... poli faciem contristet Orion omnia nimbo -ans aequora vultu. **b** *dissipare, evertere, delere – auseinanderreißen, zertrümmern, zerstören*: LEX Sal. Merov. 74 (rec. B) quicunque alienam domum violenter -verit (distruerit rec. A). CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 12,40 (ed. Becht-Jördens) quales ... illi sunt, qui homines spoliant et aedificia martyrum faciunt? habitationes hominum componunt et habitationes Dei -ant (ex Op. imperf. in Matth. 45 p. 886 destirpant). EPIST. Heinr. IV. 16 p. 23,5 menbra -ti et disiecti ... imperii ... composuimus. RAHEW. gest. 3,38 p. 211,4 oppidani ... munimenta castrorum -are. HONOR. AUGUST. spec. p. 925^B Christus ... regnum tyranni -ans spoliis acceptis victor tertia die ... remeavit. **c** *dispellere, deturbare, persequi – auseinander-, vertreiben, -jagen, verfolgen*: **a** in univ.: MARIAN. chron. a. Chr. 451 Celestinus ... des-tis hereticis Britannos ad catholicam fidem redigit (ex Prosp. chron. I p. 472,1301 deturbatis [deturbati, des-tis, -tis var. l.]). LEO MARS. chron. 3,9 p. 371,18 (rec. II) non ... dubitabant socii se ... a Normannis vel capiendos vel -andos. **b** *c. sensu deponendi*: ARNOLD. LUB. chron. 3,17 p. 159,27 per suos eum (sc. episcopum) de sede sua -vit imperator. 5,3 archiepiscopum ... Bremensem ... querimonia Bremensis de sede sua -vit (-bat var. l.) rex. **γ** *c. sensu dissolvendi, dimittendi*: CHRON. reg. a. 1111 p. 50,22 quod (sc. tumultus) cum auribus regis innotuisset, concilium -atur. **2** *spirit.*: **a** (per)turbare, affligere, detrimento afficere – stören, behelligen, schädigen: **a** de anim: FROMM. carm. 8,3 excelsi montes iam condunt ninguine cautes flamine perduro spirant et frigora campo, undique -ant ... me turbine. THIETM. chron. 7,9 hic (sc. legatus) ... fallax et in invicem -ans. (CHRON. Thietm. pacis disturbator) esse convincitur. DIPL. Conr. II. 107 ut nullius iuris persona ... feras ... audeat capere, -are aut inquietare. DIPL. Constantiae 21 quatinus ... nullus ... eos (fratres) impediat vel des-et. ARNOLD. LUB. chron. 3,11 p. 156,4 ab invicem -ti apostolicus et imperator quicquid moliebantur, cassum fuit. **b** *de rebus*: ALFAN. premn. phys. 7,26 p. 80 decipitur visus ... cum viderit per nebulam sive fumum aut aliquid similitum visum -antium (PG 40,648^B ἐπιθολούων). WOLFHER. Godeh. II 3 ecclesiae ... despoliabantur, coenobia -bantur. THIOFR. Liutw. 3 p. 11,14 quod (otium) ... internam animi quietem per vitiorum -at tumultum. BERNOLD. CONST. microl. 61 p. 1021^A qui ... orationem ... dominicali officio applicaverit, concordiam officiorum ... secundum ordinem -bit. VITA Heinr. IV. 2 p. 13,18 non bella pacem -bant. **al.** **b** *prohibere – verhindern, hindern (an)*: **a** de anim. i. q. retinere, abstrahere – abhalten: HUGO FLOR. hist. p. 386,32 turrim ... extruere cepit abbas ...; sed eam morte -tus reliquit imperfectam. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 153,26 quod falco sacer multis impediendis -atur ad capiendum aironem. CHART. Mog. A I 419 p. 324,37 (spur.) quod nos ... inquietudo a proposito nostro -ret. **b** *de rebus i. q. arcere, praecavere, avertere – vereiteln, verhüten, abwenden*: CONST. imp. II 174,1 (a. 1232) non erimus dicto, facto, consilio vel assensu, qualiter ... rex et heredes eius vitam aut honorem amittant seu captionem corporum habeant, et si aliquod istorum sciverimus, illud -bimus bona fide; quod si -are non poterimus, significabimus ... personis bona fide, que hoc valent -are (sim. 174,2. *ibid.* al.). LEO MARS. chron. 3,13 (rec. II) cum ... prepositum ... ordinavisset Gisulfus, indigne nimis hoc Salernitani ... accipientes eundem principem id -are ... compulerunt. v. et p. 856,39. **cf.** deturbo.

***disturpatus**, -i m. (*cf. ital. storpiato, hisp. vet. [d]estorpar; v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 8333^a et Corominas, Dicc. etim. castell. 2II. 1980. p. 612sqq.*) *homo mancus, debilis, extortus – Krüppel*: LEG. Wisig. add. 2^A,3 si quis uigogum dixerit, id est tauposum vel -um, et ille non habuerit. 2^A,4 si quis circumciscum dixerit vel -um, et ille non habuerit, dictor criminis extensus publice CL flagella suscipiat. **cf.** deturpo.

disuadeo v. dissuadeo.

***disvelo**, -are. *de velo nubium i. q. digerere, resolvere – auseinanderreiben, auflösen*: COD. Udalt. 283,8 in ... iubar solis -ans nubila molis vernaes flores lege, brume pelle rigores.

disverbero v. diverbero. **disverto**, **disversus** v. diverto.

disuesco v. desuesco.

disvestio (div-) vel **devestio**, -i(v)i, -itum, -ire. *script.*: des-: l. 34 p. 859,3. *al.* ?sv-: DIPL. Conr. II. 99 p. 142,13 (v. *notam ed.*). -vis-: p. 859,3. *adde* DIPL. Karol. III. 183 p. 306,8 (spur.). *form.*: *praes.* -are: DIPL. Heinr. V. (ed. A. Gloria, Cod. dipl. Padov. I. 1879. p. 63,29). *refl.*: l. 16.60.62. 65.67.69. *struct.*: *c. abl.*: l. 25.26.32.36.48. *c. acc. et personae et rei*: l. 44. *c. praep.*: *de*: *passim*. in *c. abl.*: l. 42.43. *al.* *a*: l. 40. *super*: l. 38. *adde* VITA Meinw. 190.

1 *proprie (in imag.: l. 26) i. q. (ex)spoliare, denudare – entkleiden, entblößen (fere de hominibus; de rebus: l. 19.25.26)*: UDALT. CELL. consuet. 2,30 p. 723^D non ... aliquis eorum (sc. nec subdiaconus nec custos) debet de-tum ire. WILH. HIRS. const. 2,22 p. 1070^B usque dum peracto suo officio iterum se dis-at *lecturus*. 2,50 p. 1111^A abbas se dis-it. LIBER ordin. Rhenaug. p. 103,27 tractum cantant duo fratres dealbati statim post offerendam dis-endi. p. 143,27 minora ... altaria festivo ornatu spoliantur, formę in choro, sedilia in capitulo dis-untur. **20** p. 171,33 post officium cantores di-untur. CATAL. thes. Germ. 73,27 quę (ornamenta sacerdotis) ut incipiamus ab excellentioribus, sacerdotem quodammodo dis-amus. *in malam partem c. sensu vestimentum sim. adimendi*: GERHOF. aedif. 2 p. 1198^B nemini ... permissum est arcam ... ex omni parte auro circumtectam auro de-ire. Antichr. 2,37 p. 272,3 Chamitae carnem Christi sua divinitate de-iunt et quasi nudam nuntiantes irrisiōni et contemptui exponunt. **2** *translate*: **a** (potestate, iure) privare, despoliare – (des [Herrschafts-]Rechts) berauben, enteignen: TRAD. Frising. 231 (a. 806) qualiter ... homo ... de-vit domum sanctae Mariae ..., hoc est de territorio, quam eqs. FORM. Augiens. B 22 reclamavit se ... ill., quod ... eum ... c-omis malo> ordine proprii rebus dis-tisset. CHART. Ital. Ficker 23 p. 29,38 quod de molendinum ... investitus fuisset *Redulfus*, quousque pars ... canonicis eum exinde des-tisset. CHART. episc. Halb. 227 l. 53 si quis ... locum ... donatione temptaverit de-ire. VITA Meinw. 21 quicumque ... episcopum ... super eo (*Berneshusum*) molestare, inquietare aut di-ire presumeret. CHRON. Saxon. (MGScript. XXX p. 30,34) imperator ... Heinrichum Leonem ... a ducatu et feodis ... de-it. *saepe*. *in formulis chartarum*: DIPL. Karoli III. 93 ut nullus comes ... in suis rebus ... seu familiis ... audeat inquietare vel dis-ire (sc. *Cristoforum*). DIPL. Conr. II. 108 ut nullus dux ... Thietmarum ... in foresto dis-ire aut ullo modo molestare praesumat. 244 p. 337,20 bona ... nemo eos (*militēs*) di-ire (dis- var. l.) audeat. 282 p. 393,5 (spur.) ut nullus dux ... ecclesiam ... de ... comitatu ... dis-ire, inquietare vel in aliquo contrastare audeat. DIPL. Frid. I. 174 ut nulla ... persona ... ecclesiam possessionibus suis ... audeat dis-ire. *persaepe*. **b** *expilare, diripere – (aus)plündern, verheeren*: CAPIT. reg. Franc. 24,8 dum in hoste aut in aliqua utilitate nostra aliquis fuerit, et de suis res aliquit exforciauerit vel dis-verit. DIPL. Otton. III. 206 p. 617,6 qui (*pravi homines*) ecclesie ... terram potestate invaserant ac illam de-ierant. **c** *deponere, amovere – (des Amtes) entheben, absetzen*: HELM. chron. 32 p. 62,6 quem meritum investivimus, inmeritum quare non di-amus? *al.* RUP. Altm. (PL 148,879^A) viro Dei ... affigunt *accusatores* crimina, quibus eum pontificali honore credunt de-ire. v. et p. 851,20. **d** *refl. i. q. se (dis)solvere, renuntiare, cedere – sich entledigen, entsagen, verzichten*: TRAD. Wessof. 19^b (a. 1141/42) ut potestate ... predii publice se dis-iret *mater Gisilae*. CHART. Lamb. Leod. 162 de ... omnibus nos de-vimus ... ecclesiam Leodiensem dominam facientes et ei dominium et possessionem tradentes. CHART. Bern. II 235 nichil in eis (*rebus*) nobis vel nostris iuris, proprietatis sive domini penitus retinentes et de supradictis omnibus nos de-entes. CHART. Turic. 947 p. 32,14 Ebrardus, uxor sua et eorum filii ... predium de-endo se de eodem tradiderint (*sic*). CHART. Basil. A I 462 Nicolaus de praedictis (sc. *possessionibus suis*) se de-it et dictam ecclesiam investit. **cf.** *disinvestio.

70 *adi. disvestitus* (desvi-), -a, -um. *colono a possessore ademptus vel non iam datus, cultore carens – einem Hintersassen vom Grundherrn entzogen oder nicht mehr verliehen*,
[Staub]

pfleglos (de re cf. vol. I. p. 66,4sq. s. v. absus): CHART. LAUS. 103 (c. 1200) quando casale est vestitum, debet le soigni, quando non est vestitum, non debet; hec sunt desvi-a: 'eqs.'

***disvestitio** (-cio), -onis f. *exspoliatio, invasio* – *Beraubung, (widerrechtliche) Ent-, Aneignung*: DIPL. OTTON. III. 223 p. 637,14 quatenus ... Manfredus ac sui heredes ... de omnibus ... rebus ... habeant potestatem tenendi ... vel, quicquid eorum voluntas decreverit, faciendi remota omnium hominum contradictione, minoratione vel -cione. CHART. Ital. Ficker 46 p. 68,23 iudices ... talis litis appellationem talemque responsionis sive -is negationem audientes tunc iusserunt eqs. p. 68,30 qui (*propugnator*) negationem vel -is obstaculum pro persona episcopi factum ... iureiurando ... adfirmaret.

***disvestitura**, -ae f. *exspoliatio, invasio* – *Beraubung, (widerrechtliche) Ent-, Aneignung*: DIPL. KAROLI III. 89 p. 147,16 si ullam deminationem seu -am (investituram var. l.) quislibet facere temptaverit. DIPL. ARNULFI 131 p. 197,10sq. si quis ... liberis hominibus contra nostram auctoritatem -e (disvestire *B a. corr.*) iniuriam fecerit in proprietatibus ab ipsis ante possessis, ... liberis ... hominibus, si rerum -am fecerit, easdem res ... in duplum restituat. *meton. de accusatione*: LEG. LANG. p. 572^b,46 in hoc, quod ipse, qui appellat, dicit, quod ipse eum disvestivisset, oportet appellatum se defendere de -a.

disuetus v. *desuesco*.

***disviolo**, -avi, -are. *violare, (graviter) laedere* – *verletzen, (schwer) schädigen*: DIPL. OTTON. I. 340 p. 465,28 venit ... Rainerius diaconus cum sua forcia et introivit in ipso meo episcopio ... et -vit meam sedem et apreendit meam personam et misit me in vincula.

disuria v. *dysuria*.

disyllabus (diss-, -sil-), -a, -um. (δισύλλαβος) *script.*: des-: l.35. dyss-: l.36,53. -ila-: l.37. -lob-: l.59.

1 *adi. i. q. bisyllabus* – *zweisilbig*: ALDH. ad ACIRC. 10 p. 88,24 quem (*ultimum pedem*) necesse est disi-um (diss-um, de-um, desi-um *codd.*) esse. 117 p. 161,2 expositis disi-orum (diss-arum, dyss-arum, dissi-arum var. l.) pedum regulis. WALAHFR. (?) metr. f. 169^l pedes dissilabi quatuor exemplis quadruplicibus comprehensit. CARM. de GERM. 2,49,1 (MGPOet. IV p. 132) pedibus ... carmen constat quattuor -is. GUIDO ARET. microl. 15,39 ne superfluae continentur neumae diss-ae (duarum syllabarum var. l.) sine admixtione trisyllabarum ac tetrasyllabarum. SUMMA dict. SAXON. 5 p. 213,31 si trissillabam (*sc. dictionem*) due dissi-e subsequantur. *al. 2 subst. a masc. a proprie (ellipt.) i. q. pes ex duabus syllabis formatus* – *zweisilbiger (Vers-)Fuß*: WALAHFR. (?) metr. f. 169^l diss-is quatuor geminatis XVI duplices fiunt exemplis triplicibus descripti. f. 169^{ll} iuncti diss-i cum trissyllabis triginta duos pentasyllabos de se reddunt. *β meton. de persona i. qui duarum syllabarum est* – *ein Zweisilbiger (in lusu verborum)*: EPIST. HANN. 106 p. 178,2 ut ex tetrasillabo fias dissi-us (diss-us var. l.), scilicet ex vicedomno domnus. *b neutr. i. q. vox ex duabus syllabis consistens* – *zweisilbiges Wort*: ALDH. ad ACIRC. 113 p. 155,5 in disi-is (diss-is, dissi-is, dyssi-is var. l.), ubi ambae breves fuerint, paenultima cum acuto accentu profertur. 133 p. 184,5 nascuntur ... diminutiva ... de disi-is ut 'ensis', 'ensiculus'. ERMENR. ad GRIM. 15 p. 551,6 a -is composita 'insitus', 'illicitus' corripunt penultimam. LIUTPR. serm. 114 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 27) absurdum est ... ineffabilem ... divinitatem diss-o (diss-obo *cod.*) posse aut trissyllabo claudi. EBERH. ALEM. labor. 823 pentameter praeter diss-a cuncta relegat sedis postremae de regione suae. *al. cf. bisyllabus. Staub*

ditacio v. *dictatio*.

***ditale**, -is n. (*ital. ditale; cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1361^b de Meyer-Lübke, REW³ nr. 2637*) ? *gen. sg. -i*: l. 68. *de tegimine digiti in suendo adhibito i. q. digitabulum* – *Fingerhut (per compar.)*: PS. AVIC. anim. 6,2 p. 205,27sq. accipe cuprum ... et fac in modum -i, et accipe de sulphure sublimato ... et de argento vivo ..., mitte de eo in -bus.

ditamen v. *dictamen*.

***ditamentum**, -i n. (*ditare*) *accumulatio, auctio* – *An-*

häufung, Vermehrung: HILDEGAR. Far. capit. 94 (MGMer. V p. 188,16; a. 869) quod eius studio et possessionum -o omnis locus sanctae sublimatus sit Farae.

ditathus v. *dito*.

5 ***ditatio**, -onis f. *donatio, locupletatio, possessio* – *Schenkung, Ausstattung, Besitz*: ODILO SUESS. Seb. 99 (45) cuius exuviae ... tam opum pretiosarum quamque fiscorum regaliū -e sunt insigniter commendatae. DIPL. OTTON. III. 348 p. 777, 21 si beneficiis ... ecclesias ... augmentare ac ad -is incrementum sublimare studuerimus eqs. DIPL. HEINR. II. 170 in hac (*sc. praedii*) donatione usi potestate, qua nostri antecessores ... sunt usi in sanctarum aecclesiarum -e. HIST. WALAR. 1 (MG Script. XV p. 694,28) nemo ... te (*Herchanboldum*) praecedet opum -e, auri quoque et argenti innumerabili munere.

15 ***ditativus**, -a, -um. *ditans* – *bereichernd, Reichtum verschaffend*: ALBERT. M. Iob 15,28 p. 200,14 quatuor virtutibus construit domus; ... chresmatistica sive thesaurizativa, quae est scientia -a domus, ut scilicet per redivivos fructus non deficiat.

20 1. **ditator**, -oris m. *donator, locupletator, fautor* – *Bereicherer, Beschenker, Gönner*: RHYTHM. 145,45 *ecclesi-arum* -r et opifex (*sc. rex Cuniperctus*; GESTA DAGOB. 1 e. et sacerdotum magnus -r. GESTA FONT. p. 94,4 -r ac defensor aecclesiarum. *al. sim.* GERHOF. psalm. 10 p. 414,21 studiosi edificatores et -es cenobiorum. CONC. KAROL. A 56^B,1,20 -es ... divini cultus). *de Deo*: THEODULF. carm. 23,6 regis tu climmata sollers, ... gelidi -r abyssi. DIPL. HEINR. II. 102 villas ... creatori et -i nostro ad usum fratrum ... concedimus.

2. **ditator** v. *dictator*. **diteneo** v. *detineo*.

30 **ditesco**, -ere. 1 *intrans. i. q. divit(ior)em fieri, se collocupletare, florere* – *reich(er) werden, sich bereichern, gedeihen*: *a in univ.*: HINCM. coll. 1 p. 92,21 ut aecclesiarum dotibus et fidelium decimis -ant *presbyteri*. 3 p. 117,21 ut de aliorum inopia nos -amus. RUOTG. Brun. 10 p. 11,12 civilibus omnes (*sc. principes et populi*) claudibus intenti aliorum -ere miseris preoptabant. DIPL. CONR. II. 58 p. 69,13 ut ... abbatia ... in melius crescat robustiusque a**b** invasoribus exempta -at (*inde* DIPL. HEINR. III. 131. DIPL. FRID. I. 229). CASUS PETRISH. 3,26 p. 148,23 cum idem locus (*sc. cella*) proficere cepisset et -ere eqs. *al. in imag.*: MILO carm. 3,4,1,112 pacificus (*i. Christus*) ... nos tenues auro sensus -ere fecit. RUP. TUIT. trin. 30,19 l. 980 creditum mihi talentum coepi expendere, magis ac magis sensu -ere ... coepi. *b impleri* – *voll werden, sich füllen*: WALAHFR. Mamm. 5,5 pinguis ... inmissis -it fiscina formis (*sc. caseorum*). LIGURINUS 4,317 rapit omnia victor, pleneque semicremis -unt castra tropaeis. 2 *trans. i. q. ditare, locupletare* – *reich machen, ausstatten*: HROTSV. prim. 303 praestabat Oda opem ... , qua suffulta suas posset -ere nonnas omnibus ... rebus. 436 ut maturetis (*sc. nepotes et neptes*) condignis ... vestris muneribus nostras (*sc. Odae*) large -ere domnas.

dithyrampus (dictir-), -i n. (διδύραμπος) *genus hymnicum quoddam ('Dithyrampus')*: REMIG. ALTISS. mus. 480, 9 'hymnos', scilicet quos -os (dicti-os var. l.) dicunt. ALBERT. M. pol. 8,6ⁱ p. 801^b,42 quod Philoxenus quidam conatus est facere -um, id est duplex metrum tyrannicum per fabulas musicas, et non potuit. 8,6^k p. 802^b,9 conatus est ... -um (p. 1342^b, 9 διδύραμπον) fabulose facere.

1. **ditio** v. *dicio*. 2. **ditio** v. 1. *dictio*. 3. **ditio** v. 1. *titio*.

60 1. **dito**, -avi, -atum, -are. *script.*: dict(o): p. 861,26. *al. -thus*: p. 861,28. *partic. fut. usu medial.*: l. 68. *struct.*: c. acc. et personae et rei.: p. 861,13. *al. c. dat. personae et abl. rei.*: p. 861,46. c. gen.: l. 68.

65 1 *divit(ior)em reddere, locupletare, donare* – *reich(er) machen, bereichern, beschenken*: *A proprie*: 1 *gener.*: *a in univ.* (*saepe medial. i. q. ditescere* – *reich(er) werden, sein, sich bereichern*): IONAS BOB. Columb. 1,6 p. 163,5 ille regi ait non se aliorum opum fore -turum (cupidum, -andum var. l.). WILLIB. Bonif. 8 p. 50,25 magna se -tam auri argentique copia credens ... asportavit turba (*sc. thecas*). EINH. Karol. 13 p. 16,11 quo (*bello*) illi (*Franci*) magis -ti et opibus aucti sint. WIDUK. gest. 2,11 p. 75,5 tantis ... s p o l i i s Thancmari mili-

[Niederer]

tes -ti iam ad omnia parabantur (3,72. THIETM. chron. 2,15). RUOTG. Brun. 18 quia festinans -ari paterno non meruit *Liudolfus princeps* obedire consilio *eqs. saepius*. in *imag.*: GLOSS. psalt. Lunaelac. 108,17 cum sit dives, propter nos pauper factus est *Christus*, ut nos illius paupertate -remur. WALTH. SPIR. Christoph. I 13 Christus ... sua nos largius benedictione -bit. PASS. Kil. II 2 Gallo -atur Alemannia, Kyliano ... nobilitatur Francia. *al.* **b onerare – beladen**: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,217 navita ducturus ... lintrem valde nobilium -tam mole gazarum. **2 publ., iur., canon.**: **a de hereditate**: HROTSV. Gall. I 13,6 de reliquo proprios servos ... -ari ... volo. WIDUK. gest. 2,11 p. 76,6 qui, licet a patre alia plura, (aliis pluribus *var. l.*) sit -tus, materna tamen se hereditate privatum aegre ... tulit *Thancmarus*. 3,32 p. 119,8 auro meo et argento, quibus filium generumque -vi (*sc. rex*). in *imag.*: GERH. AUGUST. Udalr. interpr. l. 7 aeterni Patris hereditate -tus floret. **b (ex)ornare, augere – ausstatten, versorgen, fördern**: TRAD. Frising. 4 (a. 748/60) aliud ... donaverunt fideles viros et -verunt domum Dei. EINH. Karol. 27 p. 32,12 ut ... ecclesia sancti Petri ... suis opibus esset ornata atque -ta (dicata, ordinata *var. l.*). DIPL. Otton. I. 295 quoniam loca ... munifica antecessorum nostrorum ... largitate constructa sive -ta (dicata *a. corr.*) esse noscuntur. CHRON. Bened. II 3 ecclesia est ... magnificis oblationibus ac prediis et dotata et -ta. *persaepe. v. et p. 28,71.* **c honorare – (be)ehren**: FORM. Wisig. 8 p. 579, 13 Dominus noster ... dictatos munere cumulavit (*sc. vos, i. homines sanctos*; CHRON. Fred. 3,11 p. 96,29 munerebus ... -thus. WETT. Gall. 16. *saepius*). HUGEB. Willib. 5 p. 105,7 cum ... summa sacerdotalis infule -tus erat honore (HYMN. Hraban. 81,29. CONQUEST. Heinr. 24. *al. sim.* HUGEB. Wynneb. 5 p. 110,12 -tus ... dignitate). THIETM. chron. 4,67 quo (*bravio*) meum ... -vi ministrum. RAHEW. (?) gest. app. a. 1168 p. 349,12 quod fratrem suum (*sc. Ungari*) ... coniugio filiae -vit *imperator Graecorum. persaepe.* **B translate**: **1 instruere – begnaden, begaben**: BONIF. epist. 75 quem (*Bedam*) ... divina gratia spiritali intellectu -vit. WILLIB. Bonif. epil. p. 58,11 magna ... mentis castimonia -tus est. CARM. libr. III 53,1 colligit Albinus virtutum dote -tus nomina vernantium ... florum. NARR. de lib. Fab. 6 legati nuper lata verborum facunditate -ti iam humiles ac demissi ... mutabant verba. *saepius.* **2 adiuvare – unterstützen**: CARM. Bur. 102,10,1 ars nisi -ret Danaos numenque iuaret, murus adhuc staret.

II conferre, dare – schenken, zueignen: LIBER hist. Franc. 36 p. 304,31 multa dona et munera Francis -vit *Fredegundis*. in *struct. contam.*: DIPL. Loth. II. 27 fideliter sibi famulantibus donis ... regiae sublimitatis liberalitate -are.

2. dito v. 1. dicto.

[3. dito v. evindico: CHART. Lux. I 174 p. 239,28.]

ditonus (dict-), -i m. vel raro **ditonum**, -i n. (δῖτονος) t. t. mus. i. q. intervallum duobus tonis constans – große Terz: RICHER. REM. hist. 3,49 simphonias in tonis ac semitonis, -is quoque ac diesibus distinguens (*sc. Gerbertus*). GUIDO ARET. microl. 4,6 inter aliquam vocem et tertiam a se ... -us est, id est duo toni. BERNO mens. monoch. 7 p. 335^a secunda forma est B C D E, quod est semitonium et -um. IOH. GARL. introd. mus. 148 alie quatuor (*species*) sunt composite, scilicet ... -us (dic-*var. l.*) cum diapente. 165 dicitur semiditonus ... quasi -us (dic-*var. l.*) imperfectus. ANON. IV mus. 4 p. 68,17 differentia inter semitonium et diatessaron ... est -us. *saep. v. et p. 862, 58.* in *imag.*: HEINR. AUGUST. planct. 791 fert diapente manus, digitus diatessaron imus, brachia crura suis -um cum limate membris.

ditrochaeus (dyst-, -heus), -i m. (δῖτροχαιος) *trochaeus duplex – Doppeltröchäus*: ALDH. ad Acirc. 128 p. 176,19 in ... personarum declinationibus -eus reperitur ut 'castigamus'. *al.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 403,5 quia ... dichorum posuit, id est -eum posuit *Augustinus*. REMIG. ALTISS. mus. 522, 13 qui (*numeri*) aliquando in pedes scilicet diversos, ut ... dys-eus in duos trocheos, resolvuntur. *al. v. et p. 641,18.*

[**ditrome v. *dichroma.** adde ad p. 579,67: ***dichroma** (dicrome) *subst.* (δῖχρῶμος) de nomine emplastri i. q. *epithema bicolor – zweifarbiger Umschlag (per confusio-*

nem): RECEPT. Bamb. 67 p. 76,23 tunc desuper uteris paraconlecti cum impastro, qualis et qui dicitur barbara vel ditrome (*cf. Galen. XI 127,5 ed. Kühn*).]

ditampnus v. dictamnus. **ditto v. 1. dicto.**

ditus v. 2. dico.

1. diu adv. *die, luce – tagsüber*: ANNAL. Fuld. II a. 866 p. 104,30 tanta vis imbrum diu noctuque sine intermissione caelitus lapsa est, ut *eqs.* (LAND. MEDIOL. hist. 3,32 p. 99,46 camerlengus hostium camerae diu n. custodiens BERTH. chron. B a. 1077 p. 305,16. *al.*).

2. diu adv., compar. **diutius** (diucius), *superl. diutissime. script.*: *dio: l.17. al. dium: l.22. compar.*: *diuctus: l.19. diucium: l.21. superl. diotissim: l.20. pendet a praep. in: l.40.*

I de tempore: **A per longum tempus, multum temporis – lange, über lange Zeit, seit langem:** **1 in univ.**: CHRON. Fred. 4,89 qua (*sc. inimicitiam*) cordis arcana dio celaverat *Flaochadus*. WILLIB. Bonif. epil. p. 58,27 adest diu optatus dies. COMPOS. Luc. 7 19 commisce gipsum et defrica -ctius. ANTI-

DOT. Glasg. p. 106,43 diotissim conteruntur (*sc. species*). p. 147,16 sitem paciuntur (*sc. aegroti*) -cium. **ANTIDOT.** Bamb. app. p. 36,37 teris dium. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 p. 74,24 cum ... populus -ius solito expectaret *eqs.* THANGM. Bernw. 41 p. 776,21 iam diu aegre illum videre cupiebat rex.

OTTO FRISING. gest. 2,49 p. 157,21 consultabat *princeps* -ime, an *eqs.* CONST. imp. II 252,5 p. 345,21 diu postea. *persaepe. c. gen. temporis*: THEGAN. Ludow. 13 fecit ... hoc diu (multo, longo *var. l.*) temporis (W, tempore *var. l.*). 19. **2 locut.**: **a diu ac diu i. q. continue – fortwährend, in einem fort:**

DIPL. coll. 281 (Mon. Boica XXXI/1. p. 535,3; a. 1229) tranquillitate maris et aeris ... diu ac diu ... perdurante vasella ... redierunt (*sc. exercitus*) Accaroniam. **b diu est:** CONC. Merov. p. 17,8 diu est, quod rem valde necessariam ... differimus. VITA Aniani 6 (MGMer. III p. 112,3) ut lumen oculorum meorum, quod est (*1, om. rell., ex ed.*) diu, ... amici, vestra oratio pristinum lumen reddi attribuat. **EPIST.** Col. 3 p. 243,25 diu est, quod Coloniensem metropolim doluimus. **EPIST.** Meginh. 12 ego iam diu est, quod his (*sc. de incuria scriptorum*) neniis valedixi. *persaepe.* **c in diu i. q. in longum tempus – für lange (Zeit):** ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 120,31 non in diu sub-

veniente gratia Dei victoria ad christianos concessit. **B multo ante – vor langer Zeit:** WALTHARIUS 1372 cassis fabrefacta diu meliusque peracta excipit. THIETM. chron. 7,50 p. 460,16 inimicitiae diu exortae et odium ... sedatum est. BERTH. chron. B a. 1076 p. 242,1 ecclesia, quam episcopus iam diu maximis impensis et studiis construxerat, ... conflagravit. *al.*

II de distantia i. q. longe – weit: GUIC. (?) bers. 6 quod facias brachettum vestigari -cius una milia quam aliis diebus. **adi. diutior** (diucior), -us et **diutissimus**, -a, -um. **longus, diuturnus – (lange, länger) andauernd, fortwährend:** AETHICUS p. 167,4 -ima caede decies milies centena milia occubuerunt. **DIPL.** Ludow. Germ. 47 p. 64,4 ut ... auctoritas firmiorem atque -iorem obtineat vigorem (*inde* 59. 60. 62 p. 86,1 -ciorem). FOLCUIN. vita Folcuin. 9 p. 429,24 recti itineris tramitem non derelinquere (*sc. discipulos*) -ima ammonitione persuasit. GUIDO ARET. microl. 15,8 tenor ... amplior in parte, -imus (gloss. MC: id est longissimus; diutius *var. l.*) vero in distinctione signum in his divisionis existit. 18,36 cum ... ditono -ior (gloss. MC: id est longior; diuturnior *var. l.*; *sc. fit occursus*), ... etiam toni non desit occursio. *al.*

***divado**, -vasi, -ere. *evadere – entkommen*: BERTH. chron. B a. 1079 p. 371,3 ne ... se deluso Heinricus cum suis -erit, toto nisu ... premeditari non quievit *Ruodolfus rex*.

divagor, -ari. *aberrare, dissipari – abschweifen, sich verlieren*: PETR. DAM. epist. 173 p. 267,22 ut non per longinqua -emur exempla *eqs.*

divalis, -e. *script.*: -vole: p.863,14. -allis: p.863,8. *nom. sg. fem.* -ia: p.863,3.

1 divinus – göttlich: UFFING. Ida 1,10 aliquid ibi (*in oratorio*) esse -is numinis suspicati sunt *Hungarii*. *translate de puella*: GESTA Ern. duc. I 2,209 quam (*nata regis*) ob scematis et forme -is claritudinem ... secum abduxit (*sc. rex bo-*

minum gruum). 2,353 epithalamium sponse -i precinebant (sc. homines grues). 2 *imperialis, regius – kaiserlich, königlich*: a gener.: AGNELL. lib. pont. 141 p. 370,29 surrexit altius -ia ira. 142 capite avulsus -i. CONST. imp. I 187,5 ad praesentiam augustalem pervenit et ... -bus aspectibus se praesentavit *cellarius*. b *publ. et iur.*: EPIST. Wisig. 6 p. 668,10 ut ... -is preponenda mortalibus *sancio* cunctis ... ad effectum ut valeat pervenire (LEG. Wisig. 2,2,14 p. 420,17 -is [-llis var. l.]). CONST. Melf. 2,24 -es sanctiones). CONST. Constant. 268 per hanc nostram -em (*postea*: imperialem) sacram. DIPL. Otton. I. 372 p. 511,13 sub hoc nostro -i precepto. DIPL. Loth. III. 116 iussione. CONST. imp. I 332 p. 472,14 presentem -em p a g i n a m inde conscribi iussimus (ACTA imp. Winkelm. I 36 p. 33,6 in paginem -ole. CHART. Port. 109. al.). CONST. imp. III 181,4 concessione. al. 3 *caelo patens, apertus – unter freiem Himmel befindlich, offen*: OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 371,5 eam (*feminam*) ... monasterii pater ... non in domo ... , sed sub -i et patenti loco solum et rarum tectum propter pluvias habente alloquitur.

**divaricabilis*, -e. *dispersus, diffusus – zerstreut, diffus*: ALBERT. M. meteor. 3,3,18 p. 659^a,16 vapor (sc. *coruscationis*) ... , qui fuerit subtilior eo (sc. *vapore comburente*), est -ior et minus periculosus.

**divaricatio*, -onis f. 1 *strictius i. q. dis-, extensio – das Spreizen, Ausstrecken, Spreizung*: PAUL. AEGIN. cur. 55 adiuvat maxime istos (*epilepticos*) ... -o crurum assidue facta. DAVID compos. 3,18,1 pedes (sc. *refrenat religiosus*) a vanis deambulationibus et indecentibus -bus. ALBERT. M. animal. 9,6 vulva ... puellaris habet apertam fissuram ad modicam genuum -em. 2 *latius: a divisio, scissio – Verzweigung, Verästelung*: ALBERT. M. animal. 21,38 divisio radicum et -o. *de via i. q. diverticulum – Abzweigung*: MIRAC. Bert. 4 p. 511,32 consociaverant se eis (*Saxonibus*) Viridunenses negotiatores eandem viam tendentes usque ad -am viae ducentis in Spaniam. b *de luce sim. i. q. dispersio, disgregatio, diffusio – Ausbreitung, Verteilung, (Zer-)Streuung (per compar.: l. 43)*: ALBERT. M. cael. hier. 3,2 p. 50,30 claritas ... dicitur -o ipsius radii ... : frangitur enim radius in multos radios, ita, quod visum obtenebrat. meteor. 1,4,10 p. 516^b,12 fit tantum -o luminis et non ad oppositum repercussio. anim. 2,3,19 p. 253^a, 37 quod dicunt de -e sive disgregatione, ridiculosum est. veget. 2,132 parvitas eius, quod exspirat flos, facit pulveris quantitatem, et -o facit pulveris multitudinem. animal. 12,36 -o splendoris in oculo inducit calorem. *ibid. al.*

divarico, -avi, -atum, -are. *usu medial.: l. 54. 56 p. 864,1. al.; intrans.: p. 864,24. partic. perf. usu adi.: l. 51. p. 864,4. 5. 12. al.*

I *trans.*: A *de hominibus vel partibus corporis*: 1 *strictius i. q. dis-, extendere – aus(einander)breiten, -strecken, -spannen*: a *in univ.*: HONOR. AUGUST. spec. p. 1057^C quod quidam apud inferos damnatus per radios rotae sit -tus. ALBERT. M. animal. 2,79 quidam (*branchi*) ... sunt -ti et extensi a corpore piscis. *medial.*: PETR. DAM. epist. 92 p. 24,16 ut ... se meretrix ... proiciat et omni transeunti corpus suum -ta substernat (cf. *Hier. in Ezech. 16,23*). UDALSC. Conr. 23 p. 436,15 quia obsistendi ... locus non occurrit haerenti (*adulescenti*) utroque pede, ad natandum -atur; manibus flumen sulcatur, sed pedibus inmotis aquae impetu ... caput obruitur. b *de pedibus sim. i. q. varicare – spreizen, breit machen*: CONSUE. Marb. 73 ut pedes habeant *fratres* equaliter compositos et nunquam ab invicem inter standum -tos. ALBERT. M. nat. bon. 101 pedes et nates -at *adultera* aliis. animal. 10,45 cruribus bene -tis. *al. cf. l. 54. c de ore, oculis sim. i. q. di-ducere, pandere – aufreißen, öffnen*: EKKH. IV. cas. 90 p. 194,27 cum ... sollicite eam inspiceret *pictor*, ipsa *Hadawiga* ... os -bat et oculos. ALBERT. M. animal. 16,143 -ant *muli* labia et ostendunt dentes. 2 *latius i. q. distrahere, divellere – auseinander-, zerreißen*: SISEB. Desid. 21 -ta (-tas, -tus var. l.) passim sine nomine membra (sc. *Brunigildis*) cruentaque laxantur. SIEGEBOTO Paulin. 28 ut -tum os tam gravi lapsu nulla medicinae valentia amodo coalescere posset. *medial. (in imag.)*: GERHON. aedif. 60 p. 171,13 ne aliquem permittat *episcopus* in duabus aeclesiis uno et eodem tempore obligari, quia

nec ipse potest ad duos episcopatus regendos -ari. B *de rebus*: 1 *dividere, scindere – verzweigen, verästeln*: ALBERT. M. veget. 3,60 -at *semen* basim suam in radices suas capillares. 6, 273 quae (*herba*) ... -ta habet folia sicut fila quaedam. 6,274 habens (*absinthium*) folia -ta, sed lata aliquantulum. 6,328. *ibid. al.* 2 *dispergere, disgregare, dissipare – ausbreiten, verteilen, (zer)streuen*: a *in univ.*: ALBERT. M. animal. 7,169 terrestre nutrimenti avium rarum est et per modum aeris distensum et -tum. 18,96 fratrum et sororum ... per quatuor generationes ... intelligitur consanguinitas -ari. *extenuare – auseinanderziehen*: ALBERT. M. animal. 8,137 quae omnia (*genera araneorum*) debilem et quasi -tam faciunt texturam. b *de luce sim. (per compar.: l. 16)*: MIRAC. Bert. 8 p. 513,43 qui (*Audomarus*) ... erat ... venerandae canitie habens in fronte stigmata nitorem pulcherrimae calvitie -antia. ALBERT. M. veget. 2,137 -bitur (sc. *figura floris*) sicut radius stellarum. animal. 1,166 in quo (sc. *humore oculi*) ... -atur lumen et forma sensibilis et animalis sicut in aqua. 8,231 impurus (*spiritus*) ... non bene repraesentat (sc. *imagines*) ... ; nimis clarus -at formas. *adde*: ALBERT. M. anim. 2,3,10 p. 113,73 dicunt *quidam* lucem multiplicatam -are et disgregare aërem et calefacere et ignire.

II *intrans. i. q. hiare, distare – auseinanderklaffen, -stehen*: GONZO Geng. 25 eius (*mulieris*) ita a genis -verant mandibulae, ut deformiter penderent in pectore.

**divario*, -are. *variare – verändern*: EBERH. ALEM. labor. 930 variata voluntas exterius vultum -are solet. ARABS 136 (MittellatJb. 33,2. 1998. p. 77) quod principis non ultima semper honestis respondent casu -ante modum.

30 *divastator v. devastator. *diucitis v. *dioecetes. diucium, diucius, diuctius v. diu. 1. diudico v. diiudico. 2. diudico v. iudico. diveho v. deveho.*

divello vel varius devello, -vulsi, -vulsum, -ere. *medial.: p. 865,159q. I proprie: A strictius: 1 discindere, dilacerare, delere – zer-, auseinanderreißen, zerstören*: PETR. DAM. epist. 31 p. 323,27 ossuum articularumque compago di-sa. THEOD. THEOL. Conr. 4 p. 216^b,27 ut ab hoc (*monte*) praecipitatus ante membratim di-sus quam putaretur mortuus. WILBR. peregr. 1,5 quod (*monasterium*) ipsi infideles penitus di-erunt. *in imag. vel per compar.*: AETHICUS p. 159,2 atro ... de-sa (di-sa var. l.) aquilonis fora (*pro furore*) plaga horrenda. STEPH. Wilfr. 27 sic (*i. ut cartam*) rerum creator regnum et vitam in Deo suo periurantis ... scindens destruat et consumens in favillam de-at. *al.* 2 *avellere, eripere – weg-, ab-, los, ent-, herausreißen*: a *in univ.*: PAUL. DIAC. carm. 6,35 gurgitis ima, calibs capulo di-se (gloss.: excusae), petisti. WALAHFR. hort. 115 ne ... insano di-i turbine possit, quot generat nodos, tot iam retinacula tendit *cucurbita*. CHRON. Salern. 72 cur, episcopo, ... ex corpore meo (sc. *Bartholomaei*) quosdam artus violenter de-is? SERMO de Const. 8 (MGScript. XXX p. 1020,32) templum adeuntes sancti Constantii unam de-entes ex ianuis secum advexere *Agareni*. WALTHARIUS 844 hasta di-ens (et vellens var. l.) parmam telluri infixerat illum (*Hadawardum*). *al. in imag.*: RHYTHM. 147,14 cuncta peccatoria corde di-sa propellens. DIPL. Arnulfi 112 quia ... ecclesia ... propriis erat rebus privata et a statu proprio propter eiusdem (*episcopi*) incuriam de-sa, ... abbatias ... praefate ecclesie ... restituimus. VITA Mathild. I 16 p. 140,3 non ... illum (*Ottomem*) opes regni ... Christi a famulatu di-ere poterant. PETR. DAM. epist. 165 p. 220,6 quis ex tot milibus hominum saltim unum vidit ab infausti foederis abhominacione di-sum? b *avellere – ausraufen*: PURCH. Witig. 3 vertice crispantes ... quid di-ere crines tu (sc. *Augia*) conare? B *latius: 1 disiungere, separare, remove – trennen, entfernen*: SALOM. III. carm. 1,2,33 qualiter alta fides valeat di-ere montes. ECBASIS capt. 442 a grege cur fratrum certas (sc. *vulpes*) di-ere gressum? EPIST. Hann. 36 p. 78,16 non me di-erit a te nec mors nec gladius *eqs*. NICOL. anat. 19 ut per processum temporis ex inpulsione aquae decurrentis cutis, caro, pinguedo ... di-sa dispositio membrorum intrinsecorum liberius se ... repraesentaret. *al. in imag.*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 895 p. 126,30 quos (*duces Boemanorum*) Zwentibaldus dux a consortio et potestate Baio-

[Niederer]

aricae gentis per vim dudum di-endo detraxerat. 2 *medial. i. q. digredi, discedere* – *sich entfernen, weichen, scheiden*: WALAHFR. Gall. 1,11 p. 292,34 dum orandi gratia modicum ab illo (*diacono*) di-sus esset. FROUM. carm. 7,8 te (*Pabonem*) sequor . . . ; nusquam di-or, nunquam a te pectore pellor. VITA Mathild. II 22 p. 192,14 quamvis nolentes, cogimur tamen ab invicem di-i. ADAM gest. 2,2 p. 62,12 cuius (*regis*) ita usus est familiaritate, quod a latere eius raro unquam di-retur (de-retur, avelleretur *var. l.*) *Adaldagus. al. in imag.*: HRABAN. epist. 3 p. 386,25 in omnibus . . . catholicam imitatus sum veritatem, a qua . . . non patior ullo modo di-i. FROUM. carm. 10,37 subdere me duro di-orne ipse labore, ut possim, quamvis pauperulus, esse sinergus?

II *translate*: A *infringere, tollere* – *zunichte machen, aufheben*: HROTSV. Sap. 1,1 quicquid tranquillum mentis reor vulnerare posse, quantocius di-i . . . cupio. DIPL. Conr. III. 17 p. 31,21 ne . . . aliarum personarum . . . presumptione di-i valeant (*sc. traditio et constitutio*) aut irritari. CHART. Const. 43 p. 52,42 per quam (*occasionem*) prefatus contractus . . . posset . . . impeti, diremi vel di-i. B *detrabere, demere* – *wegnehmen, entziehen*: CHART. Alsat. B 538 (a. 853) nullo unquam tempore . . . monasterium . . . cum rebus sibi pertinentibus a maiore monasterio . . . quocumque ingenio di-endum nec . . . distrahendum. DIPL. Otton. II. 190 p. 217,24 ut ecclesiae donativa facile . . . di-i ab aliqua invidente persona non possint (*sim.* 194 [inde 195. 196]). DIPL. Otton. III. 52 p. 455,41. DIPL. Loth. III. 119 p. 192,14 ut Malmundarium . . . a Stabulensi nunquam di-atur aut separaretur monasterio. C *eximere, absolvere* – *befreien, entbinden*: TRAD. Teg. 125 (a. 1092/1113) ut ipsa (*Hizimila*) . . . nullomodo possit di-i a censu supradicte delegationis. 192 ut . . . a nullo abbati ab hac (*sc. ministeriali*) lege possit ancilla di-i. TRAD. Bur. 86 (ArchZ. N. F. 20. 1914. p. 37,17) ut ipsa mulier neque ab abbate neque ab advocato . . . a servitio s. Benedicti . . . di-atur, sed . . . censum suum . . . persolvat.

**diventum*, -i n. (?dia- et venetus) *textile, vestimentum caeruleum* – *blauer Stoff, blaues Gewand*: CONC. Karol. A 44 p. 480,7 misimus . . . prasinovultum unum, milinovultum unum, tyrea II, blattas veras II, dirodina II, -a II.

diveo v. debeo.

**diverberatio*, -onis f. *de ictibus pennarum i. q. elevatio, saltus* – *das Auffliegen, 'Springen'*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 154,33 propter cavere a quibusdam malis -bus falconis, ut infra dicitur. p. 167,31 post -em suam rediens ad locum suum suaviter anhelat. p. 173,25 falco exinde (*sc. ex macie*) faciet debilitet et remitte et impotenter -es et excussiones. p. 185,3 flagellatio . . . non erit periculosa, nisi in eo, quod ipsam quandoque sequitur -o. *ibid. saepe.*

diverbero vel raro deverbere, -avi, -atum, -are. *refl.* l. 60. 62. *al.* 1 *verberare, per-, concutere, concidere* – (*zer)schlagen, erschüttern, zertrümmern*: a *proprie*: a *in univ.*: HEIRIC. Germ. I 392 di-at unda carinam ictibus alternis. SIGEH. Maxim. 16 (14) scopis, quas secum detulerant, altare di-ant *iuvenes* (*cf. notam ed. ASBoll.*). ADEMAR. hist. 3,22 l. 70 donec suspecti satrape Grecorum monumentum eius (*imperatoris*) egerentes di-tum cadaver frameis reperiunt. CARM. de Frid. I. imp. 3323 ipse . . . duro di-at ense quadrigam. β *ictibus pennarum se levare, subsilire* – *auffliegen, 'springen'* (*fe-re refl.*): FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 153,14 per sonum campanelle percipitur cito, si falco stans in sede sua se di-at. p. 195,23 di-are . . . dicimus esse, quando falco ligatus de manu vel sede conatur recedere ad volandum. 3 p. 23,20 di-at . . . necessario se versus loyrum, quia contra ventum loyratur. *ibid. saepe.* b *in imag. vel translate*: CHRON. Mich. 20 manentium a u r e s di-at fama Roma redeuntem detulisse abbatem sancti cuiusdam ossa (COSMAS chron. 2,50 sinister rumor nostras di-at a. *al. sim.* PASS. Ursulae 4 haec talia . . . cum nequiquam paternos di-arent auditus). RUP. TUIT. volunt. 10 (PL 170,443^D) quod . . . animam . . . tartareis di-et *spiritus diabolicus* flagellis. ARNO REICHERSB. apol. p. 165,17 adest *sapientia* reprobis ad iudicandum eos et conscientias eorum di-andum (*sim.* FROWIN. explan. 6,1 l. 460 conscientias, animas di-ari). 2 *dispellere,*

discindere, dissipare – *auseinandertreiben, sprengen, zerteilen, zerstreuen*: a *proprie*: AUDRAD. carm. 1,16 quo moenia cernis, fons ibi de medio sedis di-at auras. b *in imag. (per compar.: l. 7)*: AGOB. 8,623 p. 445 quod carnales affectus intentionem mentis di-ant eiusque aciem obscurant. IOH. METT. Ioh. 14 cum ipsis cogitationibus voce ipsa confligens easque quasi manu de-ans: 'abite', inquit, 'eqs.' PETR. DAM. epist. 80 p. 403,20 dum quietem mentis ira di-at eqs. *al.* 3 ? *per confusionem c. diversare* (*cf. ThLL. V/1 p. 1575,28*) i. q. (*con*)-vertere – (*herum*)drehe(n), (*um*)wende(n): GLOSS. II 217,6 St. S. de-at vuarpot. V 26,12 di-at warpot. *Niederer*

diverse v. diverto. [diverserunt v. divido.]

**diversichordum* (-co-), -i n. (*diversus et chorda*) *series concentuum tam consonantium quam dissonantium* – *Abfolge konsonanter und dissonanter Zusammenklänge*: ANON. mus. Sowa 4 p. 258,21 in unicordo pro concordantiis seu convenientiis reputantur *discordantiae*, in -cordo . . . positae propter levem transitum permittuntur vel ad hoc, ut concordantia tam sussequens quam praecedens melodior ac dulcior ratione oppositi videatur (*de re v. ed. Sowa p. XVI*).

**diversicinium*, -i n. (*cf. diversiclinis*) 1 *iter diversum* – *abweichender, anderer Weg*: BERTH. chron. B a. 1079 p. 349,5 ad quam (*synodum*), licet furtivo vix -o itinerantes, cardinalis Romanus, Pataviensis et Metensis episcopi . . . pervenire. 2 *discidium, discordia* – *Uneinigkeit, Zwistigkeit, Zerwürfnis*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 274,16 non minima scismatum -a per totum regnum exorta sunt.

diversicolor, -oris. 1 *adi. i. q. versicolor, discolor* – *verschiedenfarbig, bunt*: a *proprie*: FRUTOLF. chron. p. 70,59 vidit Alexander diversas figuras -um piscium . . . profundum maris ambulantium. HEINR. AUGUST. planct. 932 sicut . . . roseo quis quando deambulat horto transplantans flores hilaris -es, sic eqs. OTTO SANBLAS. chron. 26 p. 38,4 tentorii -bus numerum excedentibus erectis. SALIMB. chron. p. 157,21 domicellos habebat Helias de Assisio pueros seculares . . . vestitos -bus indumentis. *al.* b *translate i. q. varius, multiplex* – *verschieden, vielfältig, mannigfach*: AMARC. serm. 1,331 nec tu, turriac labes deterrima penne, . . . que blandiciis -bus omne evum hominum . . . patulo detrudis Averno. 2 *subst. masc. i. q. color diversus, varius* – *verschiedene, bunte Farbe*: CARM. Scot. II 3,53 rex . . . tibi (*sc. praesuli*) dat . . . vestes mirificas -bus aptas.

**diversificatio*, -onis f. 1 *strictius*: a *distinctio* – *Unterscheidung*: MAURUS urin. II p. 19,14 per hoc coloris urine fit -o et etiam sinthomatum (*sc. cholerae*). b *diversitas, differentia* – *Verschiedenheit, Unterschied*: ALBERT. M. animal. 26,31 in spondilibus . . . caudae scorpionum est -o. 2 *latius i. q. species, modus* – *Art, Weise*: IOH. AFFLIG. mus. 21,13 tot fiunt -es (*diversitates, diversationes, divisationes var. l.*) canendi, quot sunt in mundo magistri. *v. et l. 59.*

**diversificativus*, -a, -um. *distinguens, discernens* – *unterscheidend*: ALBERT. M. summ. theol. I 9,40^{capit.} de nominibus -is inter personas differentias significantibus. *ibid. iterum.*

**diversifico*, -avi, -atum, -are. (*diversus et facere*) 1 *trans. (medial.: l. 58.62. p. 867,9. saepe)*. a *diversum facere, variare, mutare* – *unterschiedlich gestalten, (ver)ändern, (ab)wandeln*: a *in univ.*: EPIST. Hildesh. 134,50 secundum . . . quod sunt deversi . . . mores, -buntur (*diversi spicabuntur L*) verba ad mores pertinentia. GUIDO AUGENS. mus. 616 diversificatio (*sc. canendi 'saeculorum'*) apud omnes (*sc. musicos*) non est eadem, sed pro libitu suo alii sic, alii vero sic -ant. ALBERT. M. meteor. 3,4,1 p. 667^A,10 aliae *impressiones* . . . -bantur in elevatione ipsius vaporis. animal. 5,38 sicut diversitas regionum multum -at plantas et arbores, ita etiam multum -at animalia. metaph. 10,2,11 p. 458,15q. 'contraria', quae sunt in ratione formae, -ant (*p. 1058^B,24 διαφάγει*) speciem' eqs. PS. GERH. CREM. sept. 1 p. 313,35 si -veris (*sc. effectum*), reduc cum regimine ad ignem lapidum eqs. *saepe.* β *distinguere, discernere, separare* – *unterscheiden, trennen, sondern*: ANSELM. HAV. dial. 2,18 p. 1190^A si . . . das ei (*sc. Filio*) aliud esse a Patre . . . profecto eum a seipso -as. SUMMA dict. Saxon. 10 p. 264,13 distinguendo et -ando cuiuslibet (*generis*) species. AL-

[Gansweidt]

BERT. M. veget. 1,60 omne principium formale utens corpore -to in organis est anima. CONR. MUR. summ. p. 118,14 epistole et mittentes epistolas et recipientes X modis poterunt -ari. GEBER. summ. 10 p. 286 -vit (-at B) ... Deus perfectus ... perfectiones (sc. metallorum) adinvicem multipliciter. *medial. i. q. dissentire – verschiedener Meinung, uneins sein*: ALBERT. M. bon. 239 p. 143,18 omnes convenerunt in hoc, quod horam refectionis posuerunt ... post meridiem, licet in hora, quae est post meridiem, fuerint -ti. *b divaricare – spreizen, grätschen*: WILH. RUBRUQU. itin. 6,4 sedent omnes mulieres super equos sicut viri -antes coxas. *2 intrans. i. q. diversum esse, differre, divergere – sich unterscheiden, verschieden sein, abweichen*: ANON. tab. p. 180,8 non possunt panis asper et panis de simila et panis tortus recte dici diversa, quae non -verunt a farina nec declinaverunt a tritico ad aliud.

***diversigenus**, -a, -um. (per analogiam ad alienigenus sim. formatum) *diversus, varius, multiplex – verschieden(artig), vielfältig*: WOLFHER. Godeh. I praef. p. 170,5 qui vos (sc. praeceptorem) ... cotidie -is questionibus frequentare non omittunt.

***diversim** v. diverto.

diversimode adv. *diverso, vario modo – auf verschiedene, unterschiedliche Art, Weise*: CHART. Babenb. 400 (a. 1242) livoris aculeus acta hominum -e ledere consuevit. EPIST. Albert. Beh. 54 (MG Briefe I. 2000. p. 222,12) hic (sc. sacrilegus [i. Frid. II.]) debachari ... presumpsit in ecclesiam ... -e perimendo infinitas multitudines omnium religionum et ordinum. CONR. MUR. summ. p. 43,2 causa secundum diversas facultates -e accipitur. *saepe*.

***diversimodus**, -a, -um. (cf. diversimode) *diversus, varius, multiplex – verschieden(artig), vielfältig*: ROLAND. PATAV. chron. 12,16 resonantibus tubis et -is instrumentis. SALIMB. chron. p. 191,12 que (horribilia) fiebant ... tam ab hominibus quam a bestiis, quod generis. p. 546,8 surget quoddam animal -i coloris et nature, quod leopardus vocabitur.

diversio, -onis f. *1 accessio – Besuch, Einkehr, Aufenthalt*: HILDEGAR. Far. 35 capit. (MG Mer. V p. 186) de -e sancti Eustasii ad beatum Hagnericum. *2 flexio, curvatio – Wendung, Biegung, Krümmung*: ALBERT. M. animal. 1,466 secundus (sc. anfractus venarum vesicae) est -o, qua divertunt venae inter tunicam et tunicam. *3 deductio – das Abziehen*: WILH. SALIC. chirurg. 2,15 p. 337^A fiat ... de sanguinis -e quomodolibet. *4 variatio, differentia – Unterschied, Abweichung*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 37,14 hee -es communes sunt omnibus girofalcis. *5 irritatio – Unpäßlichkeit, Störung*: ANTIDOT. Augiens. p. 44,34 qui (sc. antidotum) facit ad -em stomachi et debilitatem. *6 ademptio, ablatio – Wegnahme, Entwendung*: CHART. Pomm. 601 p. 15,35 (a. 1255) inhibemus (sc. papa) ..., ne archiepiscopi ... ecclesiarum vestrarum (sc. canonicorum) parrochialium -em ... faciant.

diversitas, -atis f. *varietas, differentia – Verschiedenheit, Vielfältigkeit, Unterschied, Abweichung*: *1 strictius*: *a in univ.*: BEDA temp. rat. 43,124sq. neque ... putandum est nos vel acutius antiquis -em lunaris discursus deprehendere vel salubrius posse dignoscere, quae in eadem -e ... sit via sequenda. SCHOL. enchir. 2,45 si ambabus vocibus per diapason geminatis quaterna vocatione -e canatur. ALFAN. premn. phys. 6,3 p. 73 differentia in his (sc. phantasia, phantasto, phantastico, phantasmate) circa solam -em (PG 40,633^B ἐναλλαγήν) nominum facta est. ALBERT. METT. div. temp. 1 prol. p. 2,22 cui (libello) nomen est 'De -e temporum', quia in eo diversa collecta videntur. ALBERT. M. metaph. 4,1,6 p. 169,36 contrarietas ... -s' (p. 1004^a, 21 ἐτερότης) est et causa -is. *persaepe*. v. et p. 866,63. *meton. de personis*: DIPL. CONR. II. 12 omnium Christi nostrorumque (om. fidelium, ut vid.) -em scire volumus, qualiter eqs. TRAD. Teg. 99^a -i gentium ... pie viventium notum esse cupimus. *b mutatio, vicissitudo – Veränderung, Wandel, Wechsel*: EIGIL Sturm. 1 earum rerum -es, (adversitates var. l.), quas istius saeculi cursus ... patitur, ... similiter inserui. *c controversia, dissensio – Kontroverse, Meinungsverschiedenheit*: WALAHFR. exord. 22 p. 495,26 -s ... inter sacerdotes oboriri solet. *d distantia – Entfernung, Abstand*:

RAGIMB. epist. 4 p. 523,20 partes eius (sc. superficiei) ... distant ... quadam inter se -e. *e deformitas – Entstellung, Verunstaltung*: HILDEG. epist. 250^R,4 cuius (sponsae) statura equalis erat et non tortuosa in ulla -e. *2 latius i. q. species, modus – Art, Weise*: ANON. mus. Guenter 25 quattuor ... sunt -es sive maneriae cantuum. v. et p. 866,49.

diversivocus, -a, -um. *diverse sonans – verschieden, anders lautend*: ALBERT. M. praedicab. 1,5 p. 11^a,24 '-a' (Boeth. in categ. comm. 1 p. 168^C) ... sunt diversa nomina unius et eiusdem rei secundum substantiam ..., ut ensis, mucro, spata.

***diversivus**, -a, -um. *secretionem adiuvans, purgativus – die Ausscheidung fördernd, abführend*: WILH. SALIC. chirurg. 1,21 p. 310^H omni die semel fiat tale enema -um.

1. diversor, -atus sum, -ari vel rarius **diverso**, -are. *script. et form.*: dev-: l. 21.23.32. disv-: l. 38. *partic. praes. usu subst.*: l. 36.

1 intrans.: *a versari, morari, manere – sich aufhalten, (ver)weilen*: *a in univ.*: SALOM. II. epist. 40 p. 421,33 ut summam Trinitatem medium inter illos (sc. tres fratres) -ari credamus. HELM. chron. 14 p. 28,25 habuit pontifex ... preter alias curtes duas nobiles, apud quas sepius pontifex -tus (de var. l.) est. 29 p. 56,18 episcopus ... regem invenit inter memorias martyrum de-antem. *al. vivere, habitare – leben, wohnen, ansässig sein*: WANDALB. Goar. 2 prol. p. 41,7 qui (sc. Heriradus et Teodradus) ... a puero circa locum ipsum -ti fuissent. *b geri – sich zutragen, 'spielen'*: HRABAN. hom. II 71 p. 281^B eius (sc. evangelii Lucae) ... non solum principia circa templum et sacrificia -antur, sed et ita concluditur: 'eqs.' (spectat ad Vulg. Luc. 24,53) *b proficisci, ire – ziehen, reisen, sich begeben*: LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 204,2 in mediis huc et illuc -antium turbarum fluctibus. HELM. chron. 49 p. 97,25 sepius et in terram Wagirorum de-ans Falderensi hospicio usus est (sc. Kanutus). (dis)currere – (umber)laufen: GLOSS. II 677,68 St.-S. -or loufon. CHRON. Mont. Ser. a. 1199 p. 167,33 poterat ... grandis ... pro ereptione rerum ... -ancium miseria provenisse. *c diversum esse, differre – sich unterscheiden, verschieden sein*: RHYTHM. 114,8,1 p. 683 anorum -antur (dis- var. l.) lunae longitudines. ALFAN. premn. phys. 2,71 p. 41 numerabiles faciens res non omnino -at (PG 40,569^A ἀπύλλακται) anima a communione numeri. ALBERT. M. animal. 2,2 quaedam membra animalium exteriora sunt consimilia, et quaedam -antur valde. *al. variari, mutari – sich (ver)ändern*: URSO element. 5 p. 145,5 talis coniunctio (sc. elementorum) septies -atur. *2 trans. i. q. versare, (circum)-agere – wenden, (um)rühren*: UDALR. CELL. consuet. 2,35 p. 726^D quas (fabas) ... fundo saepius cum ... cochleare -ant (sc. coqui); aqua frigida ... refrigerantur fabae et iterum cochleari huc et illuc -antur (inde WILH. HIRS. const. 1,97 p. 1029^C).

2. diversor, -oris m. *hospes – Besucher, Gast(freund)*: GOZECH. Alban. 6 tantum ... coelestis gratiae favor cum perfuderat, ut a suis -bus, immo ab omnibus diligi ac timeri mereretur.

diversorios, -a, -um. *script. dev-: p. 869,10. adde GLOSS. I 104,4 St.-S. de-rrium*.

1 adi. i. q. distinens – ablenkend, zerstreunend: ALBERT. M. eccl. hier. 6 p. 140,17 commentator: 'divisis (sc. abrenuntiat monachus phantasiis)', sive -is vel etiam saecularibus vel etiam amatoriis et multiplicibus studiis.

II subst. neutr.: *A proprie vel in imag.*: *1 strictius i. q. hospitium, mansio, statio – Herberge, Unterkunft, Quartier, Station*: *a in univ.*: VITA Bard. 20 abbate praebente -um et servitium. THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^B cum in carne commorandi natura -um mortalibus, non habitandi dederit, ita eqs. DIPL. Karoli M. 252 (spur. s. XII.) ubi (sc. apud monasterium) ... ob iocunditatem vite ... speciale -um elegimus (sim. DIPL. Otton. III. 354 [spur.]). OTTO SANBLAS. chron. 26 p. 37,26 palacio ... ad -um imperatoris ex ligni materia facto. *saepe*. *xenodochium – Gästehaus, Hospiz*: VITA Otton. Bamb. I 23 capellam ... et -um et muri ambitum cum universis officinis construxit. *b habitaculum – Wohnung*: VITA Willib. p. 19,25 dum spiritus sancti -um fore promeruit. *c tugurium, stabulum – Hütte, Stall*: ARDO Bened. 15 p. 205,38 cuidam

[Gansweidt]

... fratri custodia bovum erat iniuncta; ... at cum frater in -um venisset, duobus latronibus occurrit. **d cella, camera, cubiculum** – Zelle, Kammer, Zimmer, Raum: EPIST. var. III 3 p. 187,6 quibus (sc. *sollemnibus vesperarum*) exactis ac repetito -o. VITA Serv. 60 p. 138,17 cuncta -a, queque cubiculorum abdita debacchando perrumpit *multitudo armatorum*. RAHEW. gest. 4,69 p. 314,3 erant tures ... supra C pedes in altum erectae, multorum hominum per singula -a capaces. **al. e latibulum, latebra** – Unterschlupf, Versteck, Schlupfwinkel: VITAE abb. Acaun. 6 (MGMer. VII p. 333,14) dum ... -i (de- var. l.) locus non inveniretur sub tegmine. HINCM. annal. a. 868 p. 143,2 Nortmanni ... inpune ad suum -um redeunt. ARNULF. MEDIOL. gest. 3,10 p. 178,16 psallentes omnes violenter proiecit *Landulfus* a choro insequens per angulos et -a. **f carcer** – Kerker, Gefängnis: RADBOD. carm. 5,81 vera ... post -a carnis libertate frui. **2 latius: a sedes, locus** – Stätte, Platz: MIRAC. Adalh. 1,5 (MGScript. XV p. 861,49; c. 1051) secum ... eum (sc. *presbyterum*) per combusti templi -a ducens. **b effugium** – Ausweg, Fluchtweg: SABA MALASP. chron. 1,2 p. 94,8 mors inopinata ... omnes eius (sc. *Frid. II.*) semittas sine -o in arcto concludens lubrica eius vestigia decurtavit. **B me-ton. i. q. hospitalitas, ξενοφιλία** – Gastfreundschaft: HELM. chron. 85 p. 167,12 Suein ... utens -o comitis Lubike transiit ad Niclotum principem Obotritorum (sim. 94 p. 185,29. 102 p. 201,9; *spectat ad Vulg. ind.* 18,3).

diversus v. divertio.

diverticulum, -i n. *script.*: -rdi-: GLOSS. I 104,9 St.-S. (var. l.) -col-: GLOSS. I 104,9 St.-S. *metr.* -tic-: l.33.

1 trames, callis (transversus) – (Neben-, Seiten-)Weg, (Schleich-)Pfad: **a proprie vel in imag.**: **α in univ.**: GUMP. Wenc. 8 p. 216,20 -orum ac semitarum lapillosa ... inter civitates itinera ... perlustrabat. PETR. DAM. epist. 40 prol. 4 postica latro per -a repit. GESTA Lob. 11 sepius ... nocturno -o iacendo pauperes mansionarios ... affligunt *advocati*. EPIST. Albert. Beh. 51 (MG Briefe I. 2000. p. 201,8) falsiloqui excitati adversus ecclesiam exorbitantes per amfractus varios more vulpis captiosa -a exquirebant. **al. β iter devium** – Abweg, Irrweg, Umweg: ALCUIN. epist. 137 p. 211,17 nec per -a (verticula var. l.) cuiuslibet novitatis in dexteram vel in sinistram a via regia declinate (sc. *fratres*). ERMENR. ad Grim. 13 p. 548,2 tantum ductoribus illius (sc. *Consentii grammatici*) in huiusmodi -o non consentiamus. BENZO ad Heinr. IV. 1,14 fuerit ... ridiculum iteratę reversionis -um. **γ effugium** – Ausweg, Fluchtweg: ANNAL. Altah. a. 1046 p. 43,3 sic ... concluderant *optimates* iter regi suo, ut non haberet -um ullo in loco. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 180,3 cum omnia prius incassum pertemptasset rex -a, ... permisit, ut *eqs.* CHART. Hall. 106 p. 108,32 legatus fratrum de Halle ... -a querens contra rationem inducias pectiit. **al. b translate: α digressio, excursus** – Abschweifung, Exkurs: RUOTG. Brun. 16 a -o ad propositum redeamus (sim. FOLCUIN. Lob. 26 p. 67,41. PETR. DAM. epist. 36 p. 344,31). GOZECH. epist. 38 l. 888 ad quae verborum -a me traxisti (sc. *frater*) dulcedine tuae caritatis ebrium? **de melodia**: GUIDO AUGENS. mus. 519 consideratur ... compositio secundum ... multiplices -orum varietates (sim. IOH. AEGID. mus. 12,5). **β tortuositas** – Geschraubtheit: CONR. HIRS. dial. 1638 scientiam ... mundanam professi querunt in literis suis ambitiosa oratorie declamationis -a. HILDEG. vit. mer. 6,883 hec ... vera sunt, et homini huic, quae simplex in -is verborum est, veraciter ostensa sunt. **γ subterfugium, tergiversatio** – Ausflucht, Vorwand, Ausrede: ANSELM. BIS. rhet. 13 p. 125,6 pocius querere videris (sc. *Rotilandus*) -um quam *eqs.* ANSELM. LEOD. gest. 65 p. 229,12 responsalis ... moras redimere et quasi -a querere ... nitebatur. HONOR. AUGUST. glor. 3 cur ... tergiversando ad personarum qualitatem -a facis? **δ perversio, depravatio** – Verdrehung, Verfälschung: CHART. Salisb. II 633 p. 134,7 (a. 1209/10) prepositus intendens vacare potius quam secularium disputationum -is obviare. **2 deversorium, hospitium** – Rastplatz, Unterkunft, Herberge: **a in univ.**: VITA Gang. I 4 (MGMer. VII p. 159,18) cum ... ab itinere -um cum suis peteret, ut *eqs.* ANSELM. LEOD. gest. 33 pauperum manus, qui sese per nota

viarum -a divisissent, largiter replendo. DIPL. Heinr. IV. 469 ut ... nocturna seu diurna -a commeantium negociatorum cum depositione ... sarcinarum eorundem Laubiis habeatis (sc. *abbas cum fratribus; inde* GESTA Lob. 13). BERTH. ZWIF. chron. 29 p. 232,1 dedit *dux* ... unum mansum ad -um nobis in eandem silvam pergentibus maxime necessarium. **al. b habitaculum, sedes** – Wohnsitz: FUND. Consecr. Petri p. 292,14 principes ... ad sua -a cum magno gaudio repedarunt. **c camera, cubiculum** – Zimmer, Kammer, Raum: MIRAC. Liutg. II 11 pauper quidam in -is episcopalis domus ... repertus. CHART. ord. Teut. 139 p. 139,13 alii ... omnia sancte domus -a incontinentie sue sordibus macularant. SALIMB. chron. p. 160, 27 in ... palatio plures erant camere et -a multa. **3 intimum et extremum** – das Innerste und Äußerste: GODESC. AQUENS. opusc. 4,12 p. 146,24 non per testiculum intravit mors ad oculum, sed per oculum ad animam vivificantem et testiculum et omnia -a membrorum.

***divertimentum**, -i n. (cf. *ital.* divertimento) *flexio* – Drehung, Wendung: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 110,30 pro eo, quod magnitudo corporis impedit -a fieri in volando, neque divertunt neque cedunt (sc. *aves*), dum volant. *ibid. al.*

diverto (dev-), -verti, -versum, -ere. *script. et form.*: dibe-: p. 872,11. ?dipe-: p. 872,17. disv-: p. 871,48. 872,58. -vor-: p. 871,50. -vost-: l. 50. *inf. prae.* act. -ire: l. 53. pass. -e: l. 54. p. 871,47. *depon.*: p. 871,47. *absol.*: p. 871,56. 61,69.

1 intrans. (medial.: l. 47. 54. 64. p. 871,2; *refl.*: l. 47. 66. p. 871, 26): **A averti, deflecti** – sich ab-, wegwenden, -kehren: **1 proprie: a strictius: α in univ.**: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 110,17 avium, dum sunt in volatu suo, quedam -unt et cedunt rapacibus persequentibus eas. **al. ALBERT. M. animal.** 1,283 a quo (*osse*) -it *nodus*. 1,360 secundum ... par (sc. *nervorum*) ... statim ab ipso (sc. *primo pari*) -it ad silvestre capitis. *v. et l. 21. inflecti, incurvari* – sich krümmen, winden: ALBERT. M. animal. 2,108 facilius est fluxus humoris ... per rectam venam quam per venam, quae -it in angulum. *v. et p. 867,40. β (ab-, de-, ex)cedere, abire* – fort-, weggehen, sich entfernen (*pendet inf. finalis: l. 41*): EIGIL Sturm. 11 servi Dei ... -erunt inde et secesserunt in locum, qui *eqs.* THANGM. Bernw. 23 non ante a maiestate vestra -o (sc. *Bernwardus*), quam *eqs.* ANNAL. Altah. a. 1042 p. 30,22 his (*hostibus*) ... superatis -erunt nostrates eripere multitudinem captivitatis. **al. γ recedere** – zurück-, ausweichen: WALTHARIUS 1323 sublato qui (*Hagano*) -bat ab ictu. WIDUK. gest. 3,30 illi (*Avares*) ... -erunt (-unt var. l.) ab eo (rege). **δ elabi, evadere** – entkommen, sich befreien: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 175,5 cum ... de pertica deiceret *falco*, non esset de facili promptus -i (-ere se var. l.), sed penderet. **b latius i. q. discedere** – sich trennen, scheiden: CONC. Karol. A 463,36 sin ... vir et uxor -ere (-ostere, dimittere var. l.) pro sola religiosa inter se consenserint vita. COD. Wang. Trident. 118^c p. 271,3 nisi ab hominibus de macinata -erint *filiae*. **2 translate (in imag.**: l. 59. 61): **a abstinere, desistere** – sich enthalten: PIRMIN. (?) scar. 13 -ire (-e, de-ere var. l.) a malo et facire bonum (*spectat ad Vulg. psalm.* 33,15). **b desciscere** – abfallen (*von*): CHART. civ. Erf. 158 (a. 1255) ratione hominum, qui -erunt a nobis (sc. *comite*). **c digredi, excurrere** – abschweifen: ALBERT. METT. div. temp. 1,18 p. 40,2 nos ... in nostre narrationis itinere ... non inutiliter a via -imus. THIOFR. Willibr. I 4 p. 463^A ut, unde -imus, revertamur. DIPL. Heinr. V. (Mon. Boica X p. 441,29) ut paululum istic a directo narrationis tramite -amus. **B proficisci, se conferre, adire, accedere** – reisen, sich begeben, (hin)gehen: **1 proprie: a in univ.**: DIPL. Arnulfi 142 dum ... Placentiam ad monasterium ... -remur (-remus P). DIPL. Otton. II. 184 ubicumque manus negociatorum ultra Albiam huc illucque se -erit. DIPL. Otton. III. 404 qualiter nos ad civitatem Forompiliensem -entes in monasterio ... pernoctavimus. HELM. chron. 83 p. 158,27 rogavit Pribizlaus, ut -remus (sc. *episcopus cum comitibus*) in domum suam. CHART. Bern. III 151 p. 146,12 qui ... ad alias terras -erant in eis residentiam faciendo. *saepe. spectat ad protectionem, dicionem*: CHART. Brixin. 142 p. 149,19 (a. 1263) ut ... sue (sc. *Hugonis*)

fidei homines et possessiones ... ad ecclesiam Brixinensem libere -entur. CHART. Carniol. II 378 si ... femina nostra (sc. *ducis*) propria servo ... copulata ad ... Herbordum proprietatis titulo -ere voluerit, sibi pateat ... sub alis ... Herbordi nostra licentia -endi. CHART. Stir. IV 592 (dipl.) quia Nycolaus ... ad potestatem nostri culminis -it per connubium. **b** *per-venire* - (*bin*)*kommen*, *gelangen*: WALTH. SPIR. Christoph. I 4 celum ... in tenebris pulsans, sed, per quam illuc orbitam -isset, ignorans. **2** *translate i. q. se ad-, convertere* - *sich hin-, zuwenden* (zu): **a** *in univ.*: CARM. var. III 1,3 heu me miserum, quo iam -ere possum? HAIMO (?) Wilh. 23 p. 220,2 quo (*capitulo*) peracto ... unusquisque ad opus sibi iniunctum -it. ALBERT. M. metaph. 11,2,13 p. 500,23 propter difficultatem solutionis eius (sc. *dubitationis*) aliquantulum -unt *Peripatetici* in dogma Platonis. **b** *transfugere* - *überlaufen*: ANNAL. Pegav. a. 1080 p. 242,7 Wicpertus ... milites suos, qui ... cum urbe Groischa ad Betericum -erant, ammonuit, ut *eqs. c* *descendere* - *sich verlegen* (*auf*), *übergeben* (zu): CHART. Hall. 256 p. 243,32 (a. 1250) ad alienacionem immobilium decrevimus (sc. *totum collegium*) -endum. **C** *versari, morari* - *sich aufhalten, verweilen*: FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 136,15 falcones nesciunt naturaliter -ere inter arbores neque volare. *vivere* - *leben*: v. l. 5. **D** *differre, diversum esse* - *sich unterscheiden, verschieden sein*: EPIST. var. II suppl. 9 p. 632,6 capitula ... a nostro (sc. *Trecensis episcopi*) ... se quodammodo intellectu -entia. HELM. chron. 16 p. 33,21 cuius (sc. *Ben-nonis*) principatus heres factus est Bernardus filius eius, licet a paterna felicitate -erit (*sim.* 22 p. 45,28).

II trans.: **A** (*a*)*vertere*, (*aliorum*) *flectere* - (*ab-, weg-*)*wenden, -kehren, -lenken*: **1** *proprie* (*in imag.*: l. 33): **a** *in univ.*: CAND. FULD. Eigil. II 25,30 acies geminas flectens -it et auferit. WALTHARIUS 889 cuspidem quam (*hastam*) propria -ens transtulit heros. CHRON. Merseb. 4 p. 176,1 -it (sc. *Thietmarus episcopus*) ab oneribus seculi huius dorsum eius. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 206,4 -endo (*diverberando var. l.*) caput suum hinc inde querit *falco*, quo diffugiat. *al.* **b** *deducere, deflectere* - *umleiten, verlegen*: DIPL. Loth. III. 106 ut ... nullus ... alias eam (*stratam*) -ere audeat. ANNALISTA SAXO a. 1137 p. 772,16 quas (*urbes*) ipse (sc. *imperator*) pro tedio -endi itineris adire non poterat. **2** *translate*: **a** *vitare, fugere* - (*ver*)*meiden, fliehen*: DIPL. Karoli III. 163 ut ... cella construi possit ad -endam violentiae persecutionis rabiem. **b** *demere, auferre, adimere* - (*weg*)*nehmen, entziehen*: EPIST. Worm. I 42 p. 78,7 *que* (*inopia rei familiaris*) ... plura mihi -it commoda. **c** *dirimere, tollere* - *aufheben, beenden*: CHRON. Fred. 4,55 cuius (*Produlfi*) pars suum (sc. *Clottharii*) volebat de-e (*de-ere, -ere var. l.*) iudicium. DIPL. Otton. I. 449 si quis hoc preceptum ... dis-ere (*cf.* DIPL. Otton. III. 186 disvestire) vel disrumpere temptaverit. PETR. DAM. epist. 102 p. 132,20 rex ... ad sanum consilium rediens -ortit (*-it var. l.*) incestum, init legale connubium. **d** *separare, disiungere* - *trennen, scheiden*: RADBERT. corp. Dom. 1,40 natura creaturae quotiens mutatur ..., non ab illo esse -itur, in quo est. **B** *ad-, convertere* - *hin-, zuwenden, überführen*: **1** *in univ.*: FORM. Patav. 6 p. 460,14 alienandi ... vel abstrahendi aut in alios usus de-endi ... nullam volumus habere licentiam. TRAD. Ratisb. 771 Werinher ... illud (*praedium*) ad atrium Husin ... iuste -ere temptavit. **2** *tradere, transfundere* - *übergeben, übereignen*: CHART. scrin. Col. A II 1 p. 172,17 (c. 1188/1203) Evirhildis contradidit ... marito suo domum ... tali ratione, ut ... vertat et -at, prout vult (*cf.* p. 167,19 wende inde kere). B 708 tertiam partem ... liberam habebunt *puellae* -endi potestatem (*cf.* 807 convertere possint). *al.* **3** *vocare* (*in*) - *ziehen* (*in*): CHART. Carinth. V 65 p. 38,29 (a. 1271) ne hoc (sc. *donatio*) in dubium -atur. **C** *singularia quaedam*: **1** *mutare, variare* - (*ver*)*ändern, variieren*: ECBASIS capt. 842 passer uterque ... commutat vocem ..., organa -it. COMM. microl. 66 p. 145 si quis vult, magis potest in his (sc. *ubi non sub-iunctiones psalmorum fiunt*) -ere quam in aliis, ubi subiunctiones fiunt. **2** *evertere* - *zum Einsturz bringen*: COD. Karol. 9 p. 499,5 ne muros de-ens uno vos (sc. *Romanos*) gladio interficiam (sc. *Haistulfus*; *cf.* 8 p. 495,8 subvertens). **3** *dissolvere*

- *aufösen*: Ps. CALID. lap. p. 398 omnes particulae ... sunt -sae in aqua. **4** *dimittere* - *loslassen, freigeben*: FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 238,27 quod ... canes ... possent eum (*falconem*) ledere vel facere, quod -ret anatem. **5** *in formam crucis dare* - (*über*)*kreuzen*: EKKEH. IV. bened. I 23,22 in cruce (gloss.: -endo brach<ia>) primatum sanxit Iacob ipse nepotum.

adi. diversus, -a, -um. varius, multiplex - *verschieden-(artig), unterschiedlich, vielfältig* (*usu subst.*: *passim*, e. g. l. 15.19): **I *in univ.*: **A** *usu communi*: CARM. var. I 3,25 turmatim properant dib-i sexus et aetas. WANDALB. mens. 220 quae (*arva*) ... variam tribuunt -o (*de- P*) tempore messum. ALFAN. premn. phys. 2,1 p. 23 non ignotum est antiquorum ... sententias de anima esse -as, (PG 40,536^B διαφωνεῖται). OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,21 haec ... -issimorum ... compactio. CHART. Wirt. II 500 p. 317,17 (dipl. Heinr. VI.) ne ... talis venditio ... ratione dip-is (*cf. notam ed.; an leg. disparis?*) conditionis revocari posset in irritum. ALBERT. M. metaph. 5,2,7 p. 244,53 'dicamus' ..., quod '-a' (p. 1018^a,9 ἐτε-*quā*) proprie, 'quorum aut species sunt plures' ... 'aut' *eqs. persaepe. v. et l. 60. p. 866,58*. **B** *locut. adv.*: **1** *in*, per -a (-um) *i. q. ubique, quoquoque, huc illuc* - *vierorts, überall* (*hin*), *nach verschiedenen Seiten, hin und her*: CONC. Merov. p. 6,13 quae (*basilicae*) per -a (-o, -a loca var. l.) constructae sunt. EINH. Karol. 9 p. 12,19 in -a disperguntur Wascones (*sim. POETA SAXO 1,44. al.*). CAPIT. reg. Franc. 196,41 ut presbyteri ... indiscrete per -a non mittantur. EPIST. Col. 3 Coloniensem metropolim dolumus (sc. *archiepiscopus*) veluti per mare mundi huius sine gubernatore in -a ferri. HROTSV. lib. 2 praef. 2,6 inter haec -is affectibus, gaudio videlicet et metu, ... in -um trahor. **2** *e* -o, *de* -is *i. q. undique* - *von überall her, aus verschiedenen Richtungen*: WILLIB. Bonif. 8 p. 52,12 indevoti hospites ... paganos eis *e* -o obbiantes ... prostraverunt (*sim. CAND. FULD. Eigil. I 15. al.*). RUD. FULD. mirac. 3 p. 332,31 qui (*populus*) eos (sc. *presbyteros diaconumque*) *de* -is ... secutus est.**

II *inaequalis* - *verschieden, ungleich lang*: GERB. geom. 6,1 inter omnes -orum laterum triangulos orthogonios.

III *adversus, contrarius* - *entgegengesetzt, gegenteilig*: **A** *usu communi*: ANON. pos. disc. p. 189,26 est autem discantus -us consonus cantus. v. et l. 30. *abnormis, perversus* - *regelwidrig, verkommen*: DHUODA lib. man. 4,5,2 admonitio utilis ad -os corrigendos mores. **B** *locut. adv.*: **1** *e* -o (*ediverso*): **a** *econtra, vice versa* - *umgekehrt, andererseits*: ALDH. ad Acirc. 7 nonnumquam rationalis creatura irrationabilium gestu ... uitur et *e* -o irrationabilis ... intellectuum gestu ... fungitur. UFFING. Ida 1,11 sicut ... uberior ... sensatis animis compunctio, ita *e* -o inertibus ... maior confusio ... nascebatur. *al.* **b** *e regione* - *gegenüber*: CARM. Cent. 1 epil. 3 ipse Micon ... studui ... nomina doctorum ... *e* -o notare (*item* 27,3). **2** *in* -a *i. q. (in)contra* - *dagegen*: VITA Hildulfi 3 ut pastorale subiret ministerium: quo comperto vir Dei in -a nitens fugam parasset, nam heremum concupierat.

IV *discors, discrepans* - *uneins* (*mit*), *im Widerspruch stehend* (zu): SIGEB. GEMBL. Theodard. 13 presul ... -us sibi agitabatur; nam ... tristabatur et letabatur.

V *usu plur. i. q. complures, nonnulli* - *mehrere, einige*: FORM. Turon. 7 per dis-orum annorum curricula. HERIG. reg. 2,8 compositus ... divisor, quia ex -is (sc. *numeris*) constat, -am rationem habet. *locut. adv.* per -a *i. q. nonnumquam, saepius* - *verschiedentlich, des öfteren*: LEX Sal. Merov. 84 quod per -a intercedente concludo scelera sua (sc. *furium*) prae-termissa custodias exercerent *vigiliae*. 88.

adv. 1. diverse. **1** *varie, diverso modo* - *verschieden, unterschiedlich, auf verschiedene Art und Weise*: REMIG. ALTISS. mus. 495,4 tonus est percussio duarum chordarum vel duae voces -e inter se sonantes. BERTH. chron. B a. 1080 p. 377,5 belli conflictatio ... ad usque noctem -issime perduravit. VITA Annon. I 3,24 p. 511^a,47 quibus (*praeconis*) ... sancti -issime celebrantur. *al.* **2** *nonnumquam, saepius* - *verschiedentlich, hier und da, öfter*: ALFAN. premn. phys. 7,8 p. 76 Galenus ... dicit scribens quomodolibet -e (PG 40,640^B σπο-

οάδην), quia eqs. THEOPH. sched. 3,84 p. 156,3 si te ab hoc labore portantium et -e fundentium retrahere volueris. 3 *spar-sim* – *verstreut*: DIPL. HEINR. II. 260 p. 307,13 possessiones diversas . . . in meridiana parte ecclesie -e locatas.

2. **diversim*. *ubique* – *überall*, *allenthalben*: HECEL. Clem. (MGScript. XXX p. 899,5; s. XI^{ex.}) -m proclamatur . . . , quod adeo incommodi necessitate constringeretur pontifex, ut eqs.

dives, -itis et *dis*, ditis. *script. et form.*: *sing.*: *nom.* *divis*: PIRMIN. (?) scar. 29. *abl. dete*: l. 45. *plur.*: *nom.*: *devites*: PIRMIN. (?) scar. 17 p. 48,22 (*var. l.*). LEX Baiuv. 15,9 (*var. l.*). *debetis*: l. 23. *dat. divitis*: l. 25. *compar. dici(or)*: l. 30. *adde* DIPL. HEINR. IV. 281 p. 364,42. *struct.*: *c. abl.*: l. 42. *al. c. gen.*: l. 39. *al. c. praep.*: *ab*: l. 36. *de*: l. 28. *in c. abl.*: l. 41. *saepius*. *compar. sensu pos.*: LIBELL. de Willig. 4. *al. metr.*: *div-*: HRABAN. carm. 14,12. -vēs: LAMB. LEOD. Matth. I 1585. *de syllaba*: ALCUIN. carm. 118,10 longa est [dis syllaba] (*ci. McEnerny, MittellatJb. 19. 1984. p. 102; dissyllaba ed.*).

1 *plenus, uber, copiosus, locuples, opulentus* – *reich, begütert, wohlhabend, vermögend* (*usu subst.*: *passim*, e. g. l. 23. 26.35): *a de hominibus*: *a in univ.*: PIRMIN. (?) scar. 29 vidua paupera pro duos nummos plus quam -vites (*debetis A*) . . . conlaudata est. HUGEB. Wynneb. 5 aliis superiori gradus -vitis (*corr. ex -i 1*) numquam adolando cedebat. CAPIT. reg. Franc. 33,27 ut . . . neque -vitibus neque pauperibus . . . nemo hospitium denegare audeat (*sim.* DIPL. OTTON. III. 198. *saep.*). BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 67,3 -ves de bona voluntate. ALFAN. premn. phys. 33,7 p. 118 consiliari [-vitem esse] (PG 40, 732^B *πλουτεῖν*) . . . dicitur. DIPL. HEINR. III. 283 quanto diciores fideles . . . efficitur, tanto eqs. *persaepe*. *largus* – *freigebig, großzügig*: RUOTG. Brun. 11 parvus sibi, -ves amicis fuit. *β in (cog)nominationibus eorumque interpr.*: LIUTPR. antap. 1,39 ut inter omnes Italiae principes solus ipse *Adelbertus* cognomento diceretur -ves. GERH. AUGUST. Udarl. prol. l. 6 Uodalricus 'a paterna hereditate -ves' interpretari potest. CHART. Rhen. inf. I 269 qui (*Sigefridus*) agnominatus est -ves. CAES. HEIST. Engelb. 2,1 p. 251,19 Fridericus . . . interpretatur 'paci -ves' (*sim.* BURCH. URSB. chron. p. 23,13). *saep.* *b de rebus*: *a in univ.*: HRABAN. epist. 3 p. 385,17 animus in bonitate -ves. CAND. FULD. Eigil. II 15,26 antrum multum -ves ope interius spoliisque piorum. ADAM gest. 2,22 p. 79,4 ditissimus amnis. *al.* *β multus, amplius, frequens* – *viel, reichlich, häufig vorkommend*: THEODULF. carm. 28,930 sic . . . bono prosunt crudelia facta maligni, sic auri ferro dite (*dete M*) politur opus. RAHEW. flos. 4,175 omnis, qui censu -vite plenus habundans moritur. 2 *fortis, validus, potens* – *stark, mächtig, machtvoll* (*usu praed.*: l. 50): *a de hominibus* (*de Deo*: l. 50): GLOSS. psalt. Lunaclac. 45,12 -vites sumus et adiuti. HRABAN. carm. 11,15 qui (*Altithronus*) -ves regnat ubique. BRUNO QUERF. Adalb. A 24 quamvis, ut secum staret, . . . [-vitem voluntatem haberet, (summopere optaret) 2] *dux*. fratr. 6. *al.* *b de rebus*: ALBERT. AQUENS. hist. 7,26 ad castellum validissimum ac ditissimum. 3 *pretiosus, carus* – *wertvoll, kostbar, teuer*: EPIST. Froth. 30 quod nobis auro ditius esse potest. GLOSS. II 307,22 St.-S. ditius tiuririn. *al.* ACTA reg. Burgund. 112 p. 274,32 ne . . . amittat (*sc. dives*) ditissimum florem eterne dignitatis. EPIST. Worm. I 36 p. 67,9 qua (*devotione*) nihil apud Deum -vitiis esse refertur. 4 *bonus, iustus* – *gut, richtig*: LIOS MON. 225 ditius in Christo nisu confidere summo viribus in cuiusque fidem quam ponere (*cf. Vulg. psalm. 117,8 bonum est*).

adv. superl. divitissime (-ē). *maxime, satis superque* – *in höchstem Maße, mehr als genug*: RATHER. testam. (Quell-ForschltArch. 29. 1938/39. p. 38,20) Ratherius ineffabili misericordia conditoris non modo -e toleratus, sed et adhuc sospes.

divest(i)o v. *divestio*. *divexitas* v. *devertexitas*. *divexus* v. *1. divexus*. *dividendus, dividens* v. *divido*. *dividia*, -ae f. *conatus discidi inducendi, machinatio* – *Spaltungsversuch, Ränkespiel, Intrige*: BENZO ad Heinr. IV. 4,42 p. 436,1 si destruere confidis (*sc. Burchardus*) illius (*sc. Gregorii VII.*) -as.

[*dividico* v. *diiudico*.]

**dividio*, -are. (*dividia*) *discordia discindere* – *in Zwietracht spalten*: BERNH. GEIST. palp. 1,347 dum migrabis, dum festum -bis, facta, voluntates studiumque probans age grates (*cf. notam ed.*).

**dividium*, -i n. (*cf. dividia*) *scissio, discordia* – *Spaltung, Zwietracht*: ALBERT. M. pol. 5,2 p. 445^a,7 'odium', et est corrupta littera, et vera littera est -um, et est idem, quod dissidium. Gansweidt

10 *divido*, -visi, -visum, -ere. *script. et form.*: *dev-*: l. 64. p. 876,9.36. *al.* -vit(o): p. 876,40.41. *coniug. I.*: p. 876,4.42. *praes. indic.*: -etur: p. 875,70. -iamus: p. 875,65. *perf.*: *divid(i)*: p. 875,26.48. *al.* *diviss(i)*: MARIAN. chron. a -Chr. (DtArch. 17. 1961. p. 222,4). *periphrast. dividatum habetis*: p. 876,42. *partic. perf.* -sia: p. 890,57. *depon.*: p. 875,71. *usu medial.*: *passim*; *refl.*: l. 28. p. 875,2. *al.*; *intrans.*: p. 875,5.878,30; *absol.*: l. 34. p. 876,11.875,36.876,41; *impers.*: p. 876,44. *struct. notabiliores*: *c. praep.*: *ad*: p. 876,49. *circa*: p. 875,11. *contra*: p. 876,55.878,32.35. *da*: CHART. Sangall. A 705 p. 306,32. *de*: p. 877,14.878,26. *in c. abl.*: p. 875,16.54. *adde* TRAD. Frising. 172. *pendet ne*: p. 878,42. *partic. praes. usu adi.*: p. 878,12.29; *subst.*: p. 878,39. *adde* CHART. Luneb. VII 93. *al.* *partic. perf. usu adi.*: l. 59. p. 878,37. *al.*; *subst.*: p. 877,10.

25 *I de partitione unius totius*: *A partire, (dif)findere* – *teilen, spalten, zerlegen*: 1 *gener.*: *a proprie*: *a in univ.*: RADBERT. corp. Dom. 1,66 si mare Rubrum olim habuit in natura -endi se (*item spectat ad aquam*: AGIUS epic. Hath. 465 Iordanum . . . -sit Heliseus. PONTIF. Rom.-Germ. 99,367 p. 103,13 -ens [*sc. presbyter*] aquas in modum crucis [*de benedictione*]. *al.*). SCHOL. enchir. 3,4 quantitas spacialis . . . dicitur magnitudo, quae in unitates -itur. CYMBALA II appensionem -e in tres partes. STATUT. ord. Teut. p. 109,31 si pannus fuerit . . . sufficiens ad duo mantella, decet, ut -at frater et det alteri fratri dimidiam partem. CONR. MUR. summ. p. 62,16 una sillaba in scribendo numquam -atur ita, ut finis lineae partem habeat sillabe et residuum sillabe sit origo lineae sequentis. *saepius*. *expressus in iunctura ungulam* -ere *i. q. ungula fissa praeditum esse* – *gespaltene Hufe haben, Paarhufer sein*: ALBERT. M. animal. 2,8 in hiis (*animalibus*), quae in duo findunt pedem, quae ungulam corneam habent, quae etiam proprie vocantur ungulam -entia, sunt calcanei duo ungulati. 2,26 in aliis locis -unt *animalia* ungulam et habent duos sotulares pro duabus ungulis. 2,27 rynnoceros . . . -it (*p. 499^b, 19 διχαλόν*) ungulam'. *v. et p. 878,48.49*. *β medial. i. q. partitum esse, findi* – *geteilt sein, sich spalten (in)*: ALBERT. M. animal. 1,351 iste (*musculus*) . . . a capite cannae . . . oritur . . . et in duas -itur cordas. 13,49 quaedam interiorum membrorum sunt -sa in duo, quaedam autem non; -sa . . . dico, quae -untur loco et subiecto, sicut renes. *ibid. al. diffundi* – *sich verzweigen, verästeln*: WALAHFR. hort. 239 infirmis -sa licet Macedonia ramis spargitur. ALBERT. M. animal. 1,382 quarum (*arteriarum*) una ad pulmonem vadit et in ipso in multa -itur. *γ incidere, dis-, insecare* – *zerteilen, zer-, ein-, durchschneiden*: COMPOS.

55 Luc. L 15 batte lamina longa . . . et . . . eum -e. THEOPH. sched. 2,18 ferrum divisorium . . . appone vitro, quod -ere volueris. TRACT. de chirurg. 675 arteriarum et . . . venarum extremitates -e, et stuellis curetur *frons incisa*. WOLFGER. itin. comput. 6,7 in precio de -endo argento . . . XII den. 6,21 -so *i. argenti et pro reficiendo cutellorum receptaculo IIII sol.* (*cf. notam ed. p. 196*). *δ lacerare, dilaniare, frangere* – *zerstückeln, zerfleischen, zerschmettern*: ARBEO Corb. 40 -sus puer scopulis ingentis. AETHICUS p. 175,18 duos hircos unguibus interementes de-unt (-unt *var. l.*) *Grifores*. WALAHFR. Blaithm. 115 ut membra piarum -rent lupi ovium. *ε discerpere* – *zerreißen*: DIPL. OTTON. I. 402 ut . . . iudicatus (*i. diplomata falsa*) inventi fuerint, . . . statim sint dirapti, cesi, -si atque confracti. *b translate usu medial.* (*refl.*: p. 875,2; *intrans.*: p. 875,5) *i. q. scindi* – *sich (auf)spalten* (*act. i. q. scindere* – *in sich spalten*: p. 875,1): *a de opinionibus, sententiis sim.*: WILLIB. Bonif. 8 p. 51,7 turba in duas -sa est factiones. EPIST. Lup. Ferr. 43 donec redintegret rex ecclesiam, quam

[Leithe-Jasper]

-sit. CHART. archiep. Magd. 206 p. 262,44 quod si in eligendo preposito vota partium se -serint. *al. discordare, rixari - uneins, entzweit sein, sich streiten*: CATAL. Mediol. 948 (MG Script. VIII p. 104,30; s. XI.) Aldelmannus et Manasses V annos inter se -serunt (*cf. ARNULF. MEDIOL. gest. 1,4 contra se invicem ... altercati sunt*). OTTO SANBLAS. chron. 46 p. 73,25 -sis contra se regni principibus regnum Cisalpinum contigit plurimum desolari. **β** *de animo, mente sim. i. q. distrahi - sich verzetteln*: WANDALB. Goar. 1 p. 13,10 ut est ... animus praelatorum ... diversis occupationibus serviens, quove circa multa -itur, eo fit minor ad singula (*cf. Greg. M. dial. 1,4*). THIETM. chron. 6,7 -sis ... in plura necessaria nostris. EPIST. Worm. I 6 p. 23,3 cum animus non in plura -sus ipsam etiam Minervam discendo excelleret. COD. Udalr. 56 p. 117,11 quod episcopus et diaconus reprehensibiles esse notantur, si in mulieribus multis -untur. *saepius. 2 spec.: a math.: α in univ.* ('*dividieren*'): ANON. geom. I 4,26 ad iugera inveniendi per pedes unius iugeri ... numerus -atur, 4,30 C -e per IV. GERB. epist. math. I 1,2,1^a si volueris per singularem numerum -ere decenum. ANON. minut. 3,1 quotiens maior numerus ... in minorem ... -itur. ADALBOLD. sphaer. 3 summam totius cubi per vigesimas primas -o. MATHEM. var. Bubnov p. 262,5 -untur ... numeri diverso modo; -itur ... maior per minorem *eqs. saepe. β subtrahere - abziehen, verringern*: RHYTHM. 113,30,2 per novenos quinquagenos primo si partieris, nihilo minus secundo triginta -eris (-deris *var. l.*), vere lunam ... facile invenies (*cf. BEDA temp. rat. 22,9sq. tolle. b geom. i. q. secare - schneiden*: ANON. geom. I 3,22 mitte visum tuum recte de f per d usque a -ens ipsam hastam (*cde*) super unum cubitum, 4,7 quam (*aream*) dum ab angulo in angulum -is, trigonum reddis. PS. BOETH. geom. 147 si duae rectae lineae sese -ant (*sim. 247*). 336 quo (*puncto*) se circuli -unt. *c mus.: α in univ.*: IOH. GARL. mus. mens. 3,9 quia plica nihil aliud est, quam signum -ens sonum in sono diverso. *absol. i. q. pau-sam facere - eine Pause machen, unterbrechen*: AUREL. REOM. mus. 19,45 si ... -seris in nona (*sc. syllaba*), ... perages ictum. **β** *de fractione modi*: ANON. IV mus. 2 p. 39,36 quod si ... modus reducat ad modum secundum, -atur vel frangatur iuxta ordinem fractionis eiusdem. *d natur. i. q. digerere - zersetzen, zerkleinern*: CAES. HEIST. mirac. II 23 p. 47,11 medicus infirmo ... ordinat dietam, premittens ... pillulas, quibus materia -atur. ALBERT. M. veget. 2,17 calor, qui non potest aperire poros et -ere substantiam nutriti, impotens est nutrire.

B *disponere, describere, ordinare - ein-, unterteilen, ordnen*: 1 gener.: **α** *spectat ad territoria*: EPIST. Bonif. 52 p. 93,10 (epist. papae) innotuit ... Bonifatius ..., *provincia m in tres -disset (-isset p. corr. 2, -isse 4) parochias* (EIGIL Sturm. 23 p. 158,30. *al. sim.* OTLOH. Bonif. 1,33 p. 146,17). RIMB. Anscar. 12 p. 33,24 Karolus augustus omnem Saxoniam ... per episcopatus -sit. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,25 cum ... regnum per LXX vel amplius -sum sit comitatus. *saepe. b usu vario*: AMALAR. off. 4,8,1 apud eos, qui noctem -unt in septem partibus, prima pars vocatur crepusculum *eqs.* ALBERT. M. cael. hier. 11 p. 174,39 omnes divini intellectus -untur in essentiam, virtutem et operationem. ALBERT. STAD. chron. p. 284,44 huius (*Sem*) tempore -sum est genus hominum ... in liberos, in milites, in servos. STATUT. ord. Teut. p. 27,14 secundam ... regule partem ... in quatuor -imus capitula. HIER. MOR. mus. 13 p. 56,4 quidam ... -unt manum in tres partes: *eqs. (cf. notam ed. p. XXVIII). al. 2 mus. et metr.*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 93,10 quis est -sus versus? :: qui in scandendo partes orationis separatas habet *eqs.* PS. HUCBALD. ton. 22 in octo tonos, quos ita nominamus, melodiam -imus (-iamus *var. l.*). GUIDO ARET. microl. 15,30 aliquid quando una neuma plures -atur (-itur, -antur, -at *var. l.*) in syllabas.

C *dispertire, distribuere, dispensare, assignare - auf-, aus-, ver-, zuteilen*: 1 gener.: **α** *in univ.*: CHRON. Fred. 4,85 aequa lanciae devidetur *thesaurus*. PASS. Leod. 26 (MGMer. V p. 307,8) cum hostes laetanter -si sunt, (-sa sunt, -issent, -unt, -serunt *var. l.*) *spolia* (WIDUK. gest. 1,12. *sim.* WALTH.

SPIR. Christoph. II praef. 34 predam. *al.*). PAUL. DIAC. Lang. 2,5 ut eum (*eunuchum*) puellis ... lanarum faceret *Sophia* pensa -ere. RHYTHM. 38,18,3 trucidantur seniores, reserventur pueri, nexis membris -entur per metalla urbium. ALFAN. premn. phys. 2,6 p. 25 omnium animam esse -sam (PG 40,537^B κατακεραυζομένην) per singula. STATUT. ord. Teut. p. 67,3 fratres ... parem studeant per singulas scutellas ... cibi ... -ere quantitatem. *saepe. de regno sim.*: CHRON. Fred. 3,29 *regnū eius (Chlodovei)* aequo ordine inter se de-derunt *filiū* (ANNAL. regni Franc. a. 742. *al.*). ANNAL. Ved. a. 880 p. 47,8 Franci inter eos (*sc. reges*) -unt (*sc. regnum*) *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,17 tota ... terra inter civitates ferme -sa. *saepe. b largiri, donare - spenden, (ver)schenken, geben*: TRAD. Frising. 41 (a. 771) ex cuius (*Dei*) munere universas -untur alodes. ARBEQ. Emm. 43 duas ... panis portionis ... particulatim *pauperibus* -derat (-sit, -bat *var. l.*; IOH. CANAP. Adalb. A 14 p. 20,8. THIETM. chron. 6,94. *al.*). THIETM. chron. 7,35 Redingus ... fratri suo et dilectae sorori suam -ens substantiam. *in malam partem i. q. effundere - versschleudern*: THIETM. chron. 3,16 omnia ... prius ecclesiam respicientia -sa sunt miserabiliter. **c** (*divisim*) *iniungere - (jeweils) auftragen*: CHART. Rhen. med. I 325 p. 379,19 (a. 1016/47) unicuique fratri post matutinam ... tres psalmos penitentiae decantandos -si (*sc. archiepiscopus*). **2 publ. et iur.**: **α** *in univ.*: LEG. Wisig. 10,1,17 compellimur agnationem ancille, que servo alieno coniuncta peperit, inter utrosque dominos equaliter -endam (-endum, -ant *var. l.*). CHART. Rhen. med. II app. 40 p. 26,2 quod ... illis (*cultoribus*) dolia in propriam tutelam -simus (*sc. abbas*). CHART. Heinr. Leon. 2 p. 2,18 paludem australem ... equa inter nos porcione -simus. CHART. Bund. 501 p. 14,22 arbitri ... -erunt ... alpem inter predictos comunes. 897 hii sunt homines, qui -si sunt ... inter ecclesiam Curiensem et dominos de Vaz: *eqs.* CHART. Friburg. 46 p. 34, 23 ambe partes curie ... per sortem sunt -ende *eqs. saepius. b spectat ad divisionem hereditatis sim.*: **α** *in univ.*: FORM. Andec. 55 placuit ..., ut inter se de res eorum de-ere debuerunt (*sc. fratres*). LEG. Wisig. 4,2,18 ut ... hereditatem -endam omnibus nepotibus derelinquat *pater* (LEX Alam. 35,2. WIDUK. gest. 2,10. *saepe*). LEX Raet. Cur. 2,23 de commune devitendum (-endum *var. l.*). 5,1,1 si fratres dimisit (*mortuus*), inter ipsos devitantur (-ant, -antur *var. l.*). CHART. Sangall. A II app. 7 p. 386,25 habetis -datum cum fratre vestro. CHART. Tirol. notar. I 782 quod ... Vlricus villicus ... teneat ... quartam partem ... domus, sicut -sum est. ACTA civ. Rost. C 32 p. 104 lignum ... -erunt (*cod.*, diverse *unt ed.*) *heredes*, unusquisque partem unam optinendo. *persaepe. v. et p. 877,69. β (hereditate) relinquere - vererben*: LEX Raet. Cur. 25,4,9 quicumque homo ... medietatem facultatem suae ... aut ad ecclesiam aut ad propinques -ere potest. DIPL. Karoli M. 209 p. 280, 15 ut omnes res ... licentiam haberet *Haio comes* ... inter filios iusto tramite -ere. **c commutare - tauschen**: TRAD. Frising. 283 (a. 808) aequalem mensuram inter se -bant (*sc. episcopus et Uualtant*) ea ... ratione, si quis hoc cambium mutare vult *eqs.* 599. CHART. Friburg. 258 (a. 1272) bona ... sita infra muros civitatis Basiliensis -sa contra bona Conradi ... militis, in dicta civitate sita. *al. d vendere - vertreiben*: CHART. Hans. 746 p. 262,4 (c. 1275) aliquis veniens cum navi ad portum titulo vendicionis aperit et -it res suas, quod sic nominamus: 'ofte he sinen bonich breket'. **3 milit.**: POETA SAXO 1,116 populum ... suum -sit *rex*, et unam cum duce Bernhardo partem praeceperat ire *eqs.* WIDUK. gest. 2,17 p. 82,19 Saxones -sis sociis, pars una ex adverso ruit in hostes, altera pars *eqs.* CHRON. Thietm. 5,26 hostes ... ad custodiendas undique vias -sos ... invenit *dux. saepius*.

D *una obtinere, participare - gemeinsam (inne)haben, teilen (mit)*: COD. Lauresh. 220 (a. 772) cui (*vineae*) de 1° latere adiungitur res Elegii presbiteri, de alio vero latere consortis sui, qui ipsam vineam -erunt. TRAD. Lunaclac. 105 volo tradere quartam partem substantiae mee in mancipiis ..., quod cum filiis meis II et uxore mea -ere. EINH. Karol. 2 p. 4,17 hunc (*magistratum*) cum Pippinus ... summa cum eo (*fratre*) concordia -sum aliquot annis ... tenuisset. *in malam partem c. sensu* [Leithe-Jasper]

partem sibi vindicandi: CHART. Ioh. Ratisb. 2 (c. 1135/45) quod ... canonicis> sancti Iohannis tradidi decimas vini de omnibus vineis ... ita ut nemo cum eis predictas decimas presumat -ere.

II de separatione duorum vel plurium i. q. separare, seiungere, dirimere, sequestrare – trennen, auseinanderbringen, scheiden, (ab)sondern: **A proprie**: 1 gener.: **a in univ.**: LEG. Wisig. 4,2,9 ut, quos propinquitas nature consociat, hereditarie successionis ordo non -at. WALAHFR. carm. 59,5 splendore suo caros amplectitur *luna* ... corpore -sos, sed mentis amore ligatos. THEGAN. Ludow. 39 -serunt se₁ (-si sunt, -si var. l.), filius domi sedebat, et pater reversus est in Franciam. RUOTG. Brun. 41 p. 43,18 -si sunt ... ab alterutrum germani eqs. VITA Bonif. II 4 p. 96,4 -sit de Reganesburg et Augustsburg et Salzburg Nordgewi et Salafeld et ... episcopalem sedem ibi constituit. OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 143,15 circa Tyburtum a Romano pontifice ... -sus princeps. **saepē**. **b (interiacendo) separare, (medium) interesse – (dazwischenliegend) trennen, liegen (zwischen)**: EINH. Karol. 11 p. 14,14 fluvius (sc. *Lechus*) Baiarios ab Alamannis -it. VITA Liutb. 2 in saltu, qui vocatur Harz, qui -it Saxoniam et Thuringiam. POETA SAXO 1,462 res Saxonum voluit *Karolus* componere necnon Sclavorum, medius quos Albia -it amnis. CHRON. Gozic. 1,23 apud civitatem Bawarium et Longobardiam -entem morabatur *episcopus*, que Latinis Verona, a Theutonicis Berne nuncupatur. **al. de signo caeli**: THIETM. chron. 7,37 quas (*arcturos, sc. stellas*) serpens unus, ut astrologi asserunt, circumdat et -it. **c refl. i. q. discedere, digredi – weggehen, sich entfernen (von)**: ANNAL. Plac. a. 1274 p. 560,23 a curia se -erunt *ambasciatores Graecorum*. a. 1277 p. 567,14 omnes isti (*militēs*) -erunt se de Placentia ad propria redeunt. **d eicere – verbannen, vertreiben**: ANNAL. Plac. a. 1266 p. 518,45 expulsus erat *marchio* et -sus de Cremona. **e medial. i. q. desciscere – sich lossagen, abfallen (von)**: OTTO FRISING. chron. 6,28 p. 292,6 Bolizlaus Poluniorum dux ... a regno -i rexque per se vocari molitur. **f dissipare, turbare – ver-, zerstreuen, verwirren (in imag.: l. 38,39)**: PS. METHOD. revel. A 3,3 illuc (sc. *in turri Babylonis*) -si sunt (*κακεῖ ἐφύρθησαν*) linguae et dispersae sunt (*sim*). B 55 l. 54 ibi -sit Deus omnes linguas gentium; *loci spectant ad Vulg. gen. 11,8sq.*) VITA Magni Fau. I 20 cecidit *Simon Magnus* sicque diffusa (-sa var. l.) sunt omnia viscera eius. **medial. i. q. dispergi – sich verbreiten**: GODESC. SAXO theol. 22 p. 314,21 Hebraei ... non adhuc ... longe lateque captivitate dispersi, sed ... magis voluntate seu cupiditate, quam temporali necessitate -si. **2 publ. et iur.**: **a spectat ad matrimonium**: LEG. Wisig. 12,2,14 p. 422,9 si certe distulerit *infidelis*, noverit se a coniugali consortio -sum adque -sa, (-sum a. -sam, -surum a. -sum var. l.) in exilio perenniter permanere. CONC. Karol. A app. C p. 305,39 ne legitima servorum matrimonia -antur. CHART. Tirol. notar. I 780 p. 400,21 (a. 1237) quod si ... Hainricus Toveselinus se -ere voluerit de uxore sua eqs. **specat ad illicitam copulationem**: LEG. Wisig. 3,5,1 ut a tam nefandam pollutionem -si (sc. *incestivi*) iuxta qualitatem sexus in monasteriis delegentur. CONC. Karol. A 3^B,6 si inclinatus -susque fuerit (sc. *incestivus*) ab illicita copula, paenitentiae submittatur (*sim*). CAPIT. reg. Franc. 180,38). **b refl. i. q. renuntiare – verzichten (auf), sich entäußern**: CHART. Brixin. 144 p. 153,6 (a. 1264) dominus Willelmus de Aychach -et se ... ab omnibus feudis et obligatis. **c auferre, abstrahere – entwenden, entziehen**: CHART. Rhen. 298 (a. 965) ne quid ab ecclesia -sum esse videretur eqs. **d (per)solvere – abfinden, abschichten (de re v. HRG I. p. 135qq.)**: ACTA civ. Wism. A 539 (c. 1260/72) Broder Luscus ita -sit filium suum a se, quod deinceps nichil potest extorquere. CHART. Brand. 131 ut, si quem filiorum nostrorum a nobis -erimus, parte aliqua ... pheidii assignata et eodem sine liberis descendente ad nos ipsius pheidium libere revertatur. ACTA civ. Wism. B 423 Bertram-mus ... et gener eius Henricus ... sic -si sunt, quod hereditatem matris ... Bertrami -ent equanimit. **al. e disternare – ab-, begrenzen**: CHART. Heinr. Leon. 35 omnem Teutonicam terram, quam nobis Renu -it, foriuravit *Widikinus* ... transiturus nec umquam nisi mea vocatione reversurus. **f**

absol. i. q. pro termino currere, terminum efficere, adiacere – als Grenze verlaufen, die Grenze bilden, angrenzen: DIPL. Heinr. II. 256^a p. 299,205sq. parrochiam ... his terminis assignatam: ... inde Crumbiki, Sidemni ut fons defluit et via quedam -it usque Eleraegispri. LEO MARS. chron. 3,11 qui (*terminus*) inter nos et illos (*vicinos*) antiquitus -bat, idest duo leones lapidei. ACTA imp. Stumpf 419 p. 586,27 casale, quod dicitur Treblezinum ... et peciam unam terre, quē -it cum casali predicto et casali Comicino. **3 philos.**: ALBERT. M. metaph. 4,3,6 p. 194,4 'phantasia', quae componit et -it sensata. probl. XV 2 p. 35,41 ratiocinatio numquam fit, nisi intellectu componente et -ente informetur. *ibid. saepius*. **4 gramm.**: OTFR. ad Liutb. p. 168,17 vocales simul inveniuntur inscriptae, interdum in sono -sae vocales manentes, interdum coniunctae. **5 techn. et alch.**: HILDEG. scivias 2,6 l. 393 sicut faber aurum suum per ignem modo liquefaciens unit et modo unitum -it. GEBER. summ. 54 p. 460 ex his (sc. *instabilitate impressionis*) ... elicitur illius (sc. *sulphuris*) substantiam mediocrem -ere artificem necesse esse; -ere autem putaverunt quidam impossibile esse propter fortem illius mixtionem.

B translate: **1 distinguere, discernere – unterscheiden, einen Unterschied machen (zwischen)**: **a in univ.**: AGIUS epic. Hath. 224 mors nec sublimes -it et humiles. 466 falsa a veris vos ... -itis. OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 87,18 ne aliqua ratio in theologia inter naturam et personam (sc. *Dei*) -ret. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 184,22 sicut ... diximus -entes de gentili ramagio et de gentili nidasio (sc. *falconi*). ALBERT. M. div. nom. 1,34 p. 19,8 'hymnum', idest tractatum de Deo, '-entem (PG 3,589^B διασκευάζουσιν)', idest diversis nominibus nominantem. **saepē**. **intrans. i. q. se distinguere – sich unterscheiden**: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,26 ut simplex contra compositionem, ... solitaria -at *divina essentia* contra concretionem. p. 21,4 videndum est simplicitatem quandoque contra compositionem tantum, quandoque contra compositionem simul et concretionem -ere. **b de trinitate**: CAPIT. episc. I p. 223,13 ut confessionem fidei catholice cum expositione sua -se persone memoriter teneant *presbyteri*. **2 diiudicare – (be)urteilen**: RUOTG. Brun. 38 p. 40,5 quamvis hoc ipsum (*laudabile factum*) ob inopiam recte -entium lingue calumpnianti fuit obnoxium. **3 impedire – verhindern (cf. Battaglia, Dizionario. IV. p. 869 nr. 15)**: ANNAL. Ianuens. IV p. 105,5 in ... rumore Peschetus Mallonus, qui -ens, ne mala acciderent in dicta terra, casu et per infortunium periit.

adi. dividens, -entis. singularis – einzeln, Einzel-: ALBERT. M. veget. 2,61 quod quaelibet pars -s habeat nomen et rationem totius divisi.

subst. 1. dividens, -entis n. 1 gener. i. q. pars – Teil: ALBERT. M. animal. 2,25 quaedam (*animalia*) ... non dividunt pedes nisi in duo, quae vocantur dividantia ungulam, et in utroque -e habent corneam ungulam. **2 math. i. q. divisor – Teiler**: RAGIMB. epist. 2 p. 518,23 quocunque divisore ... minuire quicquam (*i. dividendum*) incipimus, eo, quamdiu -bus patietur (sc. *dividendus*), finiemus. **3 log. i. q. proprietas, signum distinguens – Einteilungs-, Unterscheidungsmerkmal, Kriterium (de re v. R. Eisler, Wb. d. philos. Begriffe. 4I. 1927. p. 314sq.)**: ALBERT. M. cael. hier. 11 p. 174,60 -ia non debent excedere divisum. animal. 11,70 impossibile, quod aliquod singulare per se inveniatur sine altero -ium: omnia enim, quae sunt in communitate generis, cadunt sub altero -ium (*in dichotomia*). div. 3,3 p. 47,15q. oportet considerari, per quae -ia divisio generis fieri debeat; in hac ... divisione unum -ium debet excludere reliquum. *ibid. al. v. et p. 879,56.58*.

2. dividendus, -i m. t. t. math. i. q. numerus (altero numero) partiendus – 'Dividend', zu teilende Zahl: GERB. epist. math. I 1,2,1^a differentiam a singulari ad decem per integram denominationem -i multiplicabis eqs. HERIG. reg. 2,1 -us (-um var. l.) accipit denominationem aut ex toto -o aut ex partibus aut ex neutro. MATHEM. var. Bubnov p. 264,5 quoties divisor sit in -o. *persaepe. pars, differentia (numeri) partiendi* – *Teildividend, Ziffernstelle (des Dividenden)*: GERB. epist. math. I 1,2,5 si volueris dividere centenum vel millenum per compositum centenum vel millenum ... u n u m -orum

sumes ad minuta componenda *eqs.* (MATHEM. var. Bubnov p. 268,14). HERM. AUGIENS. abac. p. 644,22 simplex divisio dicitur, ubi unus divisor est, unus quoque vel plures -i. p. 646,9 si maximus -us et divisor aequali caractere inscripti fuerint. *persaepe*.

3. **divisa**, -ae f. 1 *terminus, terminatio* – Grenze, Grenz-*ziehung*: CHART. ord. Teut. 27 p. 23,38 (a. 1192) confirmo ... terram apud Accon ... secundum continentias et -as inferius subnotatas. p. 24,6 -e ... prefate terre tales sunt et taliter consistunt: *eqs.* DIPL. Constantiae 23 p. 77,14sq. ut, si quid de -is ipsis vel possessionibus, quae infra easdem -as continentur, usurpatum ab aliquo fuisse videritis. *al. fort. huc spectat*: CHART. ord. Teut. 128 p. 120,27 (post 1244) sita est *pecia terrae* in -a ville, quae dicitur Sivenete super viam de Acchon. 2 *proprium, possessio* – ?'Eigen', *privater Grundbesitz* (in *pertinentiis chartarum*): v. l. 29. 3 t. t. gramm. i. q. *disyllaba vocalis* – *zweisilbige Vokalfolge* (ellipt.): ERMENR. ad Grim. 16 p. 553,9 quae (*verba*) non dividuntur in 'uo' -am, ut 'unguo' (cf. *Prisc. inst.* 10,10sq.). p. 553,28 quaedam ex his (*verbis*), quae in 'uo' terminantur -am, veteres in antepenultimis producebant. GODESC. SAXO gramm. 53 p. 403,1 non negat Priscianus 'explico' in 'avi' terminari, sed magis per 'ui' -as id docet fieri.

4. **divisum**, -i n. 1 *pars* – Teil: a *pars disiecta* – *abgetrennter Teil*: ALBERT. M. veget. 5,40 dubitatur ... quare in animalibus -a non convalescunt ... -orum autem in plantis utrumque convalescit. b *pars hereditatis* – *Erbteil*: COD. Lauresh. 263 (a. 824) dono ... quidquid ... videor habere ... seorsum fratrum et sororum meorum -a, quod ego singulariter usque in presens possedi. c *proprium, possessio* – 'Eigen', *privater Grundbesitz* (in *pertinentiis chartarum*; *ferre usu plur.*, *sing.*: l. 36): CHART. Sangall. A 734 p. 337,34 (dipl. Bereng.) abbacia ... cum curtibus, ... planiciebus, cultis et incultis, -is et non-divisis ... offerimus. DIPL. Otton. I. 141 p. 222,25 cum ... -is et indivisis. CHART. Tirol. 547 p. 27,9 cunctis ... pertinentiis cum capulo et pasculo erbatico, colto et incolto, -o et indiviso, piscatione et venacione. *persaepe*. d *locut. adv.*: a pro -o i. q. *partim* – *geteilt, zum Teil*: ACTA imp. Winkelm. I 534 p. 435,6 (a. 1251) bona seu possessiones, iura et dominia, quas vel quae pro -o vel indiviso habent et possident *episcopus et prepositus cum capitulo*. b a, in, pro -o vel per -um (*opp. commune sim.*) i. q. *singillatim, singulariter, seorsum* – *einzel, für sich, individuell* (cf. Battaglia, *Dizionario IV*. p. 883 nr. 3): CONST. imp. I 306,7 p. 435,14 (a. 1186) imperator remisit eis (*Cremonensibus*) et in comuni et in -o omnes offensiones. 307 dampnis ... commissis a commune vel -o. 312 a parte et nomine totius communis Cremonae et pro -o seu vice singularum personarum. ACTA imp. Böhmer 896 p. 607,45 civitatem Cremonam adiuvabo per comune aut -um. CHART. Bund. 604 p. 96,11 de quibus ... de Clavena pro comuni vel pro -o. CHART. Tirol. 1215 p. 259,42 ius ... conducendi suas bestias ad pascendum ... tam in comuni quam in -o. *saepius*. 2 *dividendum* – *das Einzuteilende, Objekt der Einteilung* (t. t. log.; de re v. p. 878,55): ALBERT. M. div. 1,1 p. 14,17 cum certum sit per divisionem nos venire ad notitiam totius -i. 2,3 p. 28,1 genus ... divisionis ... fit, quando utraque accidentia, -a et dividenda eidem subiecto contigit inesse. p. 28,7 est ... ebenus et nigra et dura, ... cum tamen durum sit -sum et nigrum dividens. *ibid. al. v. et p. 878, 57*. 3 *divisio* – *Einteilung*: RUD. TRUD. (?) gest. 9,23 inter fratres ... morantes et presbiterum parrochianum sciant posterius mei (*sc. abbatis*) ita fuisse -um, sicut hic invenient scriptum. 9,24 sub hoc eodem -o post Iohannem Brunoni dedi.

adv. divise vel saepius divisim. singillatim, seorsum, separatim – *einzel, für sich, separat, getrennt*: 1 *strictius: a in univ.*: GESTA Aldr. 57 p. 326,43 regna et ducatus inter eos (*sc. filios*) ... -e consensu principum suorum partivit *imperator*. CONST. imp. I 312 de offensionibus ... sibi (*regi*) a parte communis Cremonae vel -m illatis (*sim.* CHART. Turic. 941 p. 25,11 communiter vel -m. *al.*). II 158,1 materialem, quo -m a sacerdotio fungimur, gladium adversus hostes fidei ... exerendum. ALBERT. M. sens. 3,5 p. 89^b,1 oportet hoc (*sc. multa sentire*) non fieri simul, sed -e. CHRON. Erf. min. p. 635,18 super III^{or}

tumbas ... imperatorum ... unus versus -m scriptus est *eqs.* CHART. civ. Erf. 227 p. 143,17 omnia bona ... -m vel *coniunctim* ... vendere (CHART. Helv. arb. 147 p. 229, 11. *al.*). *persaepe. gramm. et mus.*: ERMENR. ad Grim. 14 p. 549,10 omnes occidentales hanc (*sc. de aspiratione*) regulam secuti -m legunt: 'hi-aspiis, hi-acinthus, Hi-eronimus'. ELIAS SAL. mus. 8 p. 25^a habemus ... secundam instructionem de tribus punctis continue cantandis sine pausa quasi -m et postea copulatim sine pausa. b *ordine, deinceps* – *der Reihe nach, hintereinander*: HERBORD. Ott. 2,3 erant ... cum quibus -m diversis temporibus certamen habebat *Bolezlaus dux*. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 16,7 alie (*aves*) ... congregantur cum aliis eiusdem speciei et -m in multas turmas exeunt et redeunt. p. 35,31. animal. 2,84 -m diximus membra extrinseca manifesta animalium. c *solum, tantummodo* – *ausschließlich, nur, allein*: ALBERT. M. animal. 16,79 p. 1105,10 non generantur nati communis similitudinis -m ad patrem vel ad matrem, sed sunt quasi mixta. 2 *latius i. q. diverse, dispariter* – *unterschiedlich, verschieden*: RANGER. Anselm. 1610 modus est cuicumque suus: non omnibus una gratia, -m dat sua dona Deus.

[**dividua** v. vidua: LEX Thuring. 47.]

dividuitas, -atis f. *divisio* – *Teilung*: CATAL. biblioth. Becker 28,31 (a. 903) opus ipsius (*Boethii*) de -e.

25 **dividuus**, -a, -um. 1 *divisus* – (*auf*)*geteilt, getrennt*: a *in univ.*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 111,18 (vs.) omne dicit Iesus fieri non stabile regnum in se -um. METELL. Quir. 70,44 foras scatebant rivuli ... fenestris singuli per loca -i. CONST. Melf. 2,7 si res foret -a (*dimidia var. l.*; gloss.: *acquisita de feudo divideretur*). *usu subst. de defectoribus*: HUMB. Sim. 3,24 p. 228,44 unionem hanc (*sc. hominis cum Deo*) ... individuum -i et ab ipso (*Deo*) divisi dividere aggrediuntur. b *singularis* – *einzel*: CONFL. ovis et lini 257 -ae (*si videas var. l.*) partes panni per frusta iacentes. 2 *divisibilis* – *teil-, trennbar*: ARNO REICHERSB. apol. p. 159,11 quod Verbum a carne Verbi nec sit nec aliquando -um fuerit. ALBERT. M. cael. hier. 15,1 p. 223,36 ab unitis et indivisibilibus secundum naturam 'ad -am (PG 3,328^a διαμετόν)', id est divisibilem secundum figuram corporalem ... copiam. *al. Leithe-Jasper*

40 ***divietum**, -i n. (*ital. divieto*; cf. Battisti-Alessio, *Diz. etim. ital. II*. p. 1367) *interdictio, vetitum* – *Untersagung, Verbot*: CHART. Ital. Ficker 417 p. 429,20sq. (a. 1251) nos Guerruzius ... promittimus ... non facere aliquid -um, per quod homines civitatis Senarum ... non possint libere et secure emere ... commertia ... et contra volenti resistere pro posse et facere -um et prohibitionem de omnibus rebus ... omnibus ... inimicis communis Senensis ... et dictum -um servare et servari facere *eqs.* cf. **devetum*.

divilitas v. debilitas.

50 **divinalis**, -e. 1 *divinus* – *auf Gott bezogen* (*usu subst. de genere philosophiae*): ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 57,5 est phisis (gloss.: *naturale*), est mathesis (gloss.: *doctrinale*), supereminet est theosis (*i. οσιότης ci. Antony*) (cod., esto theosis ed.; gloss.: -e); hęc tria *eqs.* cf. (p. 887,29). 2 *imperialis* – *kaiserlich*: CONST. Constant. 278 haec ... omnia, quae per hanc nostram imperialem sacram et per alia divalia (-ia *var. l.*) decreta statuimus *eqs.* HUGO FLAV. chron. a. 315 p. 301,3 papae ... Silvestro contradentes ... firma imperiali censura per hanc nostram -em sacram et pragmaticum constitutum *eqs.* (ex CONST. Constant. 268 divalem).

*adv. *divinaliter. divino, pio modo* – *auf gottgefällige, fromme Weise*: HUGEB. Wynnab. 4 p. 108,45 ille Christi athletus ... pudicam continentiae vitam -r ducendo cottidię ad meliora spiritalis vitae disciplina ... proficiebat.

65 **divinatio**, -onis f. *praesagium, praesagium, prophetia* – *Weissagung* (*skraft*), *Vorhersagung, Prophetie*: 1 *in univ.*: AESCULAPIUS 4 p. 635 -o graece μαντεία dicitur. ALDH. virg. I 29 p. 268,5 futura profeticae -is oracula ... expertus est Iohannes. ALFAN. premn. phys. 12,2 p. 87 quam (*animadversionem futurorum in somnis*) solam veracem -em (PG 40,660^B μαντεία) Pythagorici dicunt esse. ALBERT. M. cael. hier. 2 p. 22,5 -o ... quae fit de somniis, fit per lumen intellectus agentis.

metaph. 5,6,14 p. 296,48 amplius ... haec inquirentur in scientiis -um. *al. spectat ad astrologiam*: TRACT. de divis. phil. p. 45,35 videtur, quod matesis penultima producta et absque aspiratione interpretatur -o. **2 de augurationibus interdictis, de arte magica, superstitione**: CONC. Merov. p. 9,1 si quis clericus, monachus, saecularis -em vel auguria crediderit observanda *eqs.* LEG. Wisig. 6,2,2 p. 258,11 dum ... maleficia per -es conprobare pertemtant (*sc. qui haruspices consulunt*) *eqs.* WILLIB. Bonif. 6 p. 31,5 alii (*sc. Hessorum*) ... aruspicia et -es (-is *var. l.*), prestigia atque incantationes occulte ... exercebant. HRABAN. hom. I 67 p. 127^D qui immolant ad petras ... aut incantationes seu -es faciunt *eqs.* CHART. Basil. C I 237 p. 174,22 (a. 1249) concedimus (*sc. episcopus*) ..., quatinus ... possint (*sc. fratres*) ... eos, qui se sortilegiis et -bus dederint, publice punire. *al.*

***divinativa, -ae f.** *scientia, ars divinandi – Wahrsagekunst*: ALBERT. M. eth. II 1,1,2 p. 5^a,6 simile est in medicina secundum illas duas partes scientiae, quas vocant theoricam et practicam ...; sic ... se habet geometria ad cosmimetriam ..., sic astronomia ad -am.

divinator, -oris m. **1 hariolus, vates, qui divinat – Wahrsager, Seher, einer der weissagt**: **a in univ.**: ARNOLD. SAXO fin. 3 p. 70,39 celonites lapis est ...; hunc testudo mittit, et -em facit eum, qui hunc gestaverit sub lingua. ALBERT. M. Matth. 2,1 p. 46,23 magus ... et mathematicus et incantator et maleficus sive nigromanticus et ariolus et haruspex et -r differunt. animal. 18,12 sicut etiam -es dicunt se oculis visisse, quod evenit, quod divinant, cum tamen hoc, quod divinant, non sit causa, sed *eqs. al. accedente notione praestigiandi* (*opp. conceptor*; cf. p. 883,38): PS. BEDA arithm. 2 l. 73 quodsi inaequalis fuit *divisio*, in maiori parte quaerendum est, quia, quot novenarii in ea inveniuntur, tot quaternos -r sumere debet (*in ludo, cum alter numerum ab altero animo conceptum divinare praetendit*). GALB. Karol. 118 l. 13 multi aderant -es et laici et sacerdotes, qui adulabantur civibus nostris, predicantes eis, quaecumque sciebant cives voluisse audire. **b de incantatoribus sim. i. q. magus – Zauberer**: HRABAN. disc. 1 (PL 112,1195^C) ne ab ... praecantatoribus mathematicis vel quarumlibet artium vanarum et malarum -bus ... seducatur (*sc. rudis catechizandus*). CHART. Argent. I 366 p. 279,27 prohibemus -um artem pestiferam. **c nom. propr.**: CHART. Laus. 501 p. 434,8 (c. 1200) *praepositus habet* apud Tolochina terciam partem legum et V solidos de tallia et V solidos de placito maiorie et tenementum D-is. CHART. Tirol. notar. 227 in presentia Iohannis notarii, Bonivicini hoserii ..., Albertini D-is et aliorum (*infra* Albertinus Indivinator). **2 flamen, vir sapiens, sacer – Priester, weiser, heiliger Mann**: WILH. RUBRUQU. itin. 25,9 faciunt *Tartari* de filtro ymagines defunctorum ... et ponunt in una biga ..., et illas bigas nullus audet tangere, et sunt sub custodia -um suorum, qui sunt eorum sacerdotes. 25,10 isti -es semper sunt ante curiam ipsius Mangu. cf. p. 886,38.

divinatric, -icis f. *hariola, quae divinat – Wahrsagerin, eine die weissagt (usu attrib.)*: SABA MALASP. chron. 6,13 p. 268,12 vox magne suspicionis bella prenuntians ... dissensionis valide -x et scandali presaga futuri intellectibus humanis alludit.

divincio v. devincio. divine v. divinus.

divinico v. definitio.

divinitas, -atis f. *script.*: dev-: p. 882,30. *adde* PIRMIN. (?) scar. 9 p. 40,9 (*var. l.*). *plur.*: p. 882,14.

1 proprie i. q. deitas, θεϊότης, divina natura – Göttlichkeit, göttliche Natur: **a gener.**: RIMB. Anscar. 4 ex cuius (*sc. advenae*) oculis splendor -is velut flamma ignis radiabat. VITA Liutb. 10 cunctis eam scientibus clare patebat ... -is eius auxilio eius animi constantiam ... roboratam ac superno ... afflatam numine (*sc. esse*). OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,16 cum ... ad contemplanda celsa -is attollimur *eqs.* RAHEW. (?) dial. p. 544,21 omnia ... in memoria habere -is magis est quam mortalitatis (*sim.* CHART. Hall. 131. CHART. Bund. 1207 p. 5,33). *al. in titulo libri*: PS. GERH. CREM. sept. p. 310,3 liber -is. p. 310,16. **b philos. et theol.**: **a in univ.**: RUP. TUIT. vict. 2,6 p. 53,7 Dei ... hec erat pia intentio ..., ut ho-

minem faceret sibi consimilem ... suęque -is capacem. ALBERT. M. eccl. hier. 1 p. 17,58sq. 'naturā -s (deitas S)' ... idest naturalis -s (deitas S) ad differentiam eorum, qui participatione vel nuncupatione dicuntur dii. cael. 1,1,2 p. 5,74sq. dixit ...

5 Pythagoras, quod etiam totum et universum ... -is perficitur ternario, eo quod est -s deorum supercaelestium incorporealis et -s deorum caelestium corporalis et -s deorum terrestrium, quorum mortale exiit et immortale in caelesti sede collocatur. *saepe. β de deitate trinitatis*: CONST. Constant. 38 ut in trinitate perfecta et plenitudo sit -is et unitas potestatis. MANEG. c. Wolffh. 6 p. 55,7sq. Arrius inequalitatem personarum in simplicitate -is inducit, Manicheus ... partem -is degenerem diabolium. HUGO HONAU. div. 31,13 cum ... divina natura ex pluribus in unam speciem singularibus -bus non sit collecta, non habet Pater aliam -em, aliam Filius, quae quasi partes dici possent totalis illius collectionis. *al. de deitate Christi*: VITA Sandalb. 3 (MGMer. V p. 52,13) sicut -e aequalitatem Dei patris haberet *Iesus*, ita et humanitatem materni corporis. LIBER diurn. 73 p. 72,7 idem (*sc. Christus*) in celis in eadem carne, unde numquam -e discessit. ALBERT. M. summ. theol. II 9,36,4 p. 395^b,21 ergo in una persona Christi -s fuit unita et animae et corpori. *saepe. v. et l. 54. γ de deitate in homine posita vel coniecta*: ALFAN. premn. phys. 1,6 p. 6 Plato ... nos convertit ad animae solius -em (PG 40,505^A θεϊότης). 3,27 p. 56 concedens (*sc. Deus*) eis (*corpori et animae*) suam -em factus est cum ipsis unum. GERH. psalm. 37,11 p. 646,23 'dereliquit me (*sc. Samson*) virtus mea', scilicet -s mea, non locali discessionem, sed mortis admissionem. **2 meton. i. q. numen, deus – Gottheit, Gott (fere de Deo christianorum)**: **a in univ.**: FORM. Andec. 20 noveris te pro dev-is intuitu ... ingenium esse precipimus. LEG. Wisig. 3,5,3 p. 161,14 scelus in -e commissum. FORM. imp. 28 p. 306,32 ea, quae deinceps in iure ipsius ecclesiae voluerit -s (divina pietas D) augeri. VITA Find. p. 506,3 Domini voluntatem ... precibus et lacrimis requirebat; cui ... responsum ... -s direxit *eqs.* WIDUK. gest. 3,18 p. 114, 21 contra summam -em agis (*sc. adolescens*), dum domino patrique tuo repugnas. DIPL. Otton. III. 196 quia ... -s nobis iura imperii contulit *eqs.* MIRAC. Pirm. 4 fratres ... -i solven-tes officium vespertinale *eqs.* VITA Otton. Bamb. III 3,10 p. 129,11 nomen -is (deitatis C) obtestans *Wirtsca. saepius. in formulis chartarum*: TRAD. Frising. 107 (a. 782) amore -is conjunctus trado *eqs.* DIPL. Otton. I. 6 summę -is nutu disponente Otto rex *eqs.* DIPL. Conr. III. 189 p. 344,1 Cunradus ordinante -is clementia Romanorum rex *eqs.* **b de trinitate**: CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,31 (a. 720) in nomine -is sanctę trinitatis ego *eqs.* LULL. epist. 103 p. 227,7 individua trinitatis -s excellentiae vestre dignitatem ... custodiat. GODESC. SAXO theol. 1 p. 82,15 sicut dicitur ... trina deitas et trina -s *eqs. al.*

***divinitor, -oris m. largitor divinitatis – Spender des göttlichen (usu attrib.)**: ARNO REICHERSB. apol. p. 195,17 si haec (*sc. arboris incrementum*) in grano solis calor ... et humor accedens efficere possunt, quanto magis -r calor et vigor ... id effecerunt, ut nostrae naturae exiguitas per unitam sibi naturaliter divinitatem Verbi in divinae sublimitatis arborem excresceret.

divinitus adv. **1 divine – göttlich, auf göttliche Weise**: HRABAN. carm. 39,56 dum missa virtus caelitus (*i. Christus*) operatur -s, monstrabat se in homine *eqs.* GODESC. SAXO theol. 23 p. 327,25 in quod (*corpus Christi*) istud est translatum, quod in altari -s consecratum Deo postmodo constat oblatum. DIPL. Heinr. III. 14 p. 18,30 regalis culmen honoris tanto liberalius ... operam ... impendere debet ..., quanto se videt a Domino -s sublimari. **2 caelitus, desuper, a Deo – vom Himmel (her), von oben, von Gott (fere de Deo christianorum; de dis paganis: l. 69)**: **a in univ.**: **a gener.**: BEDA hist. eccl. 3,16 p. 159,22 ut aliquot laesi, omnes territi impugnare ultra urbem cessarent, quam -s iuvare cognoverant. HROTSV. lib. 2 praef. 2,8 perspicax ... ingenium -s mihi collatum esse agnosco. VITA Otton. Bamb. III 2,11 interdictam sibi -s equitandi facultatem arbitantes (*sc. pagani*). *al. ex Dei ore – aus Gottes Mund*: GODESC. SAXO theol. 24 p. 345,22 baptizati audiant in eodem psalmo de se -s dici: 'eqs.' **β publ. et** [Konstanciak]

canon.: DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,17 regnum -s nobis conlatum. DIPL. Karoli III. 78 ob ... perpetuam ... imperii nostri -s nobis collati stabilitatem. INNOC. III. registr. 2,201 p. 390,8 Alexius in Christo Deo fidelis imperator -s coronatus. CHART. Eberb. 328 p. 90,30 ex collata nobis a Deo -s potestate. saepe. **b** *spectat ad inspirationem*: LEG. Wisig. 2,1,6 p. 49,12 superne resectionis adflatu nobis est -s inspiratum, ut eqs. RUOTG. Brun. 26 spiritus ... Dei cordato homini ... -s inspiravit, ut eqs. ALFAN. premn. phys. 2,117 p. 51 doctrina de ea (immortalitate) continens, quod verum est, quia -s est inspirata, (PG 40,589^C διὰ τὸ θεόπνευστος εἶναι). **al.** **c** *spectat ad miracula*: WETT. Gall. 38 p. 278,39 ut certius crederetur -s actum eqs. METELL. Quir. 163,23 velum ... sarcophagi levare dum nituntur ..., potente sat miraculo reverberantur ilico -s. **3** *religiose, pio modo – fromm, auf fromme Weise*: **a** *in univ.*: LIBER hist. Franc. 15 p. 263,12 velis -s et humanit u s bene procurare studuit Salomon episcopus (THIETM. chron. 2,23 p. 68,1. **al.**). **4** *per Dei voluntatem, consilium – nach Gottes Willen, Ratschluß*: CONC. Merov. p. 165,11 subiacent (sc. plebs) poenis a nobis -s definitis. **5** *in nomine Dei – im Namen Gottes*: ARBEO Emm. 42 p. 93,25 ut vir nocturnis ... temporibus, ante lectum illius qui adstabat, -s praeciperat.

divino, -avi, -atum, -are. *depon.*: l. 47. 57. *fere usu intrans.*; *trans.*: l. 44. 57. 61. 67. *partic. praes. usu subst.*: l. 39. p. 886,17.

1 *praedicere, praevidere – vorhersagen, voraussehen*: **a** *gener.*: **a** *in univ.*: GLOSS. med. p. 42,3 maniaci dicti sunt a divina requirendo, quia -are graece manin dicitur. BERTH. chron. B a. 1077 p. 281,7 quod paulo post, ut -vit vir apostolicus, rei comprobavit eventus. INNOC. III. registr. 1,368 p. 559, 15 etsi locum Dei tenemus in terris, non tamen de occultis possumus -are. *partic. praes. usu subst.*: PS. BEDA arithm. 1 l. 49 (rec. **β**) quoties novem conceptor numeri se habere responderit, toties duo «a -ante» (a divinitate, ad unitatem *var. l.*) colligendi sunt (cf. p. 881,33). **ibid. al.** **β** *prophetare, vaticinari, hariolari – prophezeien, wahr-, weissagen*: BEDA temp. rat. 1,82 qua (loquela manuali) ... imperitos quosque quasi -ando deludens. LUP. FERR. epist. 112 p. 107,29 nuper mihi litteras redditas, si possem -are, a vobis ipsis quam ab alio compositas. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,207 historia ut veteris -at mystica legis. FRUTOLF. chron. p. 62,21 induit rex Nectanebus se lineis vestibus ... sedensque palam -batur omnibus, qui pergebant ad eum. ARNOLD. SAXO fin. 3,74 (ed. Rose p. 445) valet smaragdus hiis, qui -are volunt et predicere quedam. **al.** *de augurationibus interdictis*: SERMO de sacril. 9 qui cum orcios -are confingit, et qui cum lanas et acias ad -andum trahit ..., iste non christianus, sed paganus est. **γ** *fari, docere – (ver)künden, lehren*: THEOD. AMORB. comm. p. 21,24 qui (episcopi) non sunt contenti simplici sermone ..., sed ... utuntur syllogismis, quasi -ando infirmis auditoribus. OTTO FRISING. chron. 4,18 p. 205,12 quidam nostri temporis theologi -ant (divantur, -antur *var. l.*) ... aliquem sine sacramento baptismi ... salvati posse. **δ** *iam -are i. q. viventem praedicare – (schon) zu Lebzeiten nennen*: VITA Burch. Worm. 3 p. 833,37 omnes maximo honore ac dilectione illum (Franconem) habebant et quasi sanctum iam -bant. **b** *natur. et medic. i. q. prognosim facere – prognostizieren*: ALBERT. M. animal. 1, 126 physonomia dicitur, quia -are docet de affectibus hominum per physicas formas membrorum. **2** *divinis servitiis (e. g. missis celebrandis) exornare – mit Gottesdienst(en), z. B. Messfeiern ausstatten*: CHART. Wirt. IV 1007 (a. 1243) quod idem capellanum decem maltra siliginis pro -anda et in luminibus procuranda capella ... in iudicio petiit.

divinus, -a, -um. *script. et form.*: *dev.*: p. 884,44. 46. 886, 21. *adde* CHRON. Fred. 4,1. *devnus*: p. 886,20. *divan(us)*: p. 884,60. *gen. sg. -is*: p. 884,6. *compar.*: p. 884,51. 886,62. *al. superl.*: p. 884,32. 35. 53. 885,41. 887,36. 41. 43.

I adi.: **A** *proprie*: **1** *strictius i. q. dius, divus, qui Dei (proprius) est – göttlich, von göttlichem Wesen, Gottes- (fere de Deo christianorum [abund.: l. 8]; de sacramento eucharistiae: l. 10; de Christo: l. 11; de deo pagano: l. 12): **a** *gener.*: **a** *in univ.*: ARBEO Corb. 9 vir ... sanctissimus ... dono Dei et -is (-i *a. corr.* 1) largitoris munere, (-i muneris largitoris VITA Corb.) consentiens eqs. (*sim.* TRAD. Frising. 53 ego Heres episcopus -i largitoris munere. *al.*). 10 p. 198,8 sub testificatione -i Dei voce exaltat proclamare, ut eqs. WIDUK. gest. 3,75 p. 153,4 expetito ... sacramento -i corporis ac sanguinis et accepto eqs. HROTSV. Mar. 576 genuit virguncula prolem ... -am. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,93 ne tua -o lustretur ineptia Phoebo. ARCHIPOETA 5,6,3 ipsum (*Deum*) ... oculi non videre mei, nam -e tantus est splendor faciei. saepe. *in alleg.*: ALBERT. M. nat. bon. 220 p. 87,4 'equus' -ae vecturae dicitur 'non fallax ad salutem', quia eqs. **β** *in circumlocutione (metonymica) pro ipso Deo*: TRAD. Frising. 11 p. 38,33 (a. 758) -a pietas spatium vitae ... dedit. CAND. FULD. Eigil. II 17,20 ingreditur praesul -o numine ductus (NOTKER. BALB. gest. 1,5 p. 8,1). LIUTPR. antap. 2,73 hoc -ae praevidentiae consilium fuit, ut eqs. THIETM. chron. 8,16 peccando faciem -am a nobis avertimus. ADAM gest. 1,8 qualiter ... gens dura Saxonum pervenerit ad cognitionem -i nominis. saepe. cf. et l. 585sq. **b** *philos. et theol.*: OTTO FRISING. gest. 1,52 p. 75,55sq. obiciebantur de -a maiestate quatuor capita: ... quod -a natura non esset incarnata. ALBERT. M. metaph. 1,2,8^{capit.} quod sapientia ... est -a et -ae possessionis et non humana. 6,1,3 p. 305,39 in prima philosophia omnia dicuntur -a, eo quod eqs. 11,2,32^{capit.} digressio declarans modum, qualiter intellectus -i se habeant ad invicem. summ. theol. I 20,79^{capit.} de voluntate -a in communi. saepe. *adde de deitate boni communis*: ALBERT. M. eth. II 1,7,7 p. 116^b,25 felicitas est de numero -issimorum et communissimorum bonorum. 5,1,4 p. 337^a,16sq. -ius ... est civile bonum quam oeconomicum et -ius est oeconomicum quam proprium; perfecta ... virtus ad -issimum perficit bonum, quia eqs. **ibid. al.** **c** *alch. (in nomine fictitio)*: ANON. tab. p. 152,30 quae (aqua) est rex, qui descendit in terram ...; voluit auctor per hoc a qu a m -am, quae est anima, et nominavit eum regem eqs. (p. 154,21 nominaverunt sapientes ... ipsam [aquam] a. -am. p. 191,8 draco ... est aqua -a et cauda eius est sal eius. *al.*). **2** *latius*: **a** *per Deum effectus, ex Deo profluens, a Deo datus, inspiratus – durch Gott bewirkt, von Gott ausgehend, gegeben, inspiriert*: **a** *in univ.*: CHRON. Fred. 4,66 p. 154,4 partem ... dev-o iudicio interfectam. FORM. Marculfi 1,1 l. 10 compellet nus affectio caritatis vestre radio inflammante dev-o (-o *var. l.*). 2,1 l. 38 pollicitatione dev-a (-a *var. l.*). ARBEO Emm. 23 p. 59,1 membra per cognitionem -am ab eo loco assumpta (*item de revelatione*: THIETM. chron. 5,2 venerando patri revelatione -a sic dictum est: 'eqs.' *al.*). THANGM. Bernw. 51 p. 779,26 -o tactus verberare. p. 779,31 (chart.) quo amplius quemque correxerit -ior haustus, tanto -ius se Deo quisque obligat. ELIS. SCHON. vis. 1,1 p. 2,3 subito quaedam verba -issima Latino sermone proferebat. saepe. v. et vol. II. p. 156,40. **a** *Deo missus – von Gott geschickt*: ANNAL. Corb. a. 999 villa Huxeli -a igne concremata est. RAHEW. gest. 4,45 p. 284,30 a quodam -o monitore litteras imperatori allatas accepimus quendam venisse ... senem (*aliter interpr. ed.*). **β** *in formulis chartarum*: CHART. Fuld. B 11 (a. 751) ego Adalbertus et coniux mea ... -a clementia donamus eqs. (DIPL. Karoli III. 69 p. 116,1 Karolus divina favente c. imperator. *al.*). DIPL. Ludow. Germ. 2 p. 2,32 Hludouuicus -a largiente gratia rex eqs. persaepe. **γ** *de legibus sim.*: LIUTG. Greg. 14 tradere non destitit auditoribus suis libros -ae legis. HERABAN. epist. 31 p. 458,33 quid lex -a sanciat in auctoritate veteris testamenti ac novi, facile est invenire. EINH. Karol. 7 p. 9,18 Saxones ... neque -a neque humana iura ... polluere ... inhonestum arbitrabantur (EPIST. Gerb. 32 p. 58,13. *al.*). IOH. CANAP. Adalb. A 19 p. 29,17 contra -um (dovinium *var. l.*) fas et legalia iura. GREG. VII. registr. 7,24 p. 504,20 si quis ... delictum suum emendare contempserit, sciat se -o anathemate innodatum. DIPL. Constantiae 52 p. 167,33 monachum -is canonibus subponere et corrigere. saepius. *adde*: LEG.*

[Konstanciak]

Burgund. const. I 52,3 ut Aunegilde -o humanoque dehonestata iudicio pretium ... dissolvat. **δ de probatione, iudicio Dei** ('*Gottesurteil*'): LEG. Burgund. const. I 80,2 ut ..., si ... -o iudicio falsus ... relator pugnans occubuerit *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 298A,12 in -is examinationibus. IOH. VIII. epist. D 1 iuramenta suspecta vel testes a -o iudicio, (*antea*: -um experimentum) possunt fulciri. epist. D 3 -o examine. *al.* **b ad Deum spectans, Deo oblatum, Dei sacer, de Deo tractans - auf Gott gerichtet, für Gott bestimmt, geweiht, von Gott handelnd**: **α in univ.**: CHART. Fuld. B 17 p. 34,29 (a. 751) congruit ... -i ministerii praedictorem (*i. Bonifatium*) ... ad desiderata pertingere *eqs.* DIPL. Arnulfi 112 pro -i a moris pariter et timoris respectu (GERB. epist. 69. *al.*). AGIUS epic. Hath. 391 carneus est (*sc. affectus*) unus, alter -us habetur, unus caelestis, terreus est alius. GERH. AUGUST. Udalt. 1,6 l. 12 quantum se colloquiis humanis subtraxisset, ut tantum se -is propinquiorem facere potuisset. *de canticis sim.*: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,37 ut raro ... -e laudis in ipso cessavit modulatio (RUOTG. Brun. 31 cum hymnis et -e l. celebratione). WIDUK. gest. 3,74 p. 150,15 -orum (dominorum *var. l.*) carminum melodia. HROTSV. Mar. 286 quo ... semper -is ... perstaret in odis. WIPO gest. 38 p. 58,28 episcopi ... hymnis et canticis -is Deum laudabant. *saepius*. **β iuncturae selectae**: -um officium *i. q. cultus Dei - Gottesdienst*: RUOTG. Brun. 9 cum ad -um ventum esset officium *eqs.* WIPO gest. 16 p. 36,24 -o officio finito imperator ... ad cubiculum ... ductus est. *al.* scientia -a *i. q. theologia - Theologie*: ALBERT. M. metaph. 3,3,2 p. 140,71 hoc ... iam saepius docuimus, quod illa prima, quae considerationis principium est et finis, est scientia -a. philosophus -us *i. q. theologus - Gottesgelehrter*: OTTO FRISING. chron. 8,30 p. 442,22 quod (*sc. argumentum*), quia nusquam in Paulo legitur, ab eo familiari colloquio tamquam -us philosophus didicisse innuitur *Dionysius Areopagita*. basilica -a *i. q. domus Dei - Gotteshaus*: NOTKER. BALB. gest. 1,30 p. 41,11 non solum basilica -a, sed et humana apud Aquasgrani.

B translate: 1 *pious, religiosus, sanctus - fromm, gottesfürchtig, heilig*: **α gener.**: **α in univ.**: WETT. Gall. 25 p. 270,26 laeti (*sc. auditores*) ex conjunctione -a remeabant ad propria. EPIST. Mog. 15 p. 338,29 Dionisius, Atheniensium episcopus -issimus. ALFAN. premn. phys. 1,27 p. 10 floccipendens delectationes ... ad -am (PG 40,531A θεῖαν) et Deo dilectam vitam perveniet *homo*. EPIST. Hann. 105 p. 173,21 omnia ... explicata et absoluta erant, excepto, quod in me ..., sed -o errore, offenderunt. CHRON. Gozec. 1,29 p. 33,6 -us loquitur Augustinus 'eqs.' METELL. Quir. 18,27 nichil sui reliquerant *fundatores* Baiarica patria, quod non -o testi tribuere Quirino. *saepe*. **β spectat ad actiones pias sim.**: BONIF. epist. 78 p. 166,23 ut hoc dicat sacerdos, quod ex -a l e c t i o n e didicerit (CAND. FULD. Eigil. I praef. *al.*). VITA Pirmin 12 noctem sanctam in -is transgere colloquiis *vir nobilis et Pirminius*. EPIST. var. II 5 p. 306,30 fratres ... cum -o tremore orantes expectant, dum *eqs.* DIPL. Ludow. Germ. 96 p. 139,21 pro absolute -e recordationis antecessorum nostrorum ('*seligen Angedenkens*'). *al.* **γ de bello sacro cruce signatorum q. d.**: HIST. de exp. Frid. imp. p. 93,21 dux Suevī ... cum aliis nobilibus -i certaminis propugnatoribus obiit. **β eccl. et theol.**: **α spectat ad ordinem monasticum, religiosorum vitam** ('*geistlich*'): LEG. Wisig. 2,1,6 p. 52,2 ut omnis -i ordinis cultor, qui illi (*excommunicato homini*) communicare presumerit *eqs.* HUGEB. Willib. praef. p. 87,27 non noverim ego multos ..., quos ... Deus ... mihi prestantiores ... dignitate -ae conditionis ministerio preferre dignatus est. DIPL. Ludow. Inf. 24 p. 131,10 si erga -a monasteria Deo servientibus aliquod solamen largiuri sumus *eqs.* DIPL. Heinr. III. 13 p. 17,8 decet ... -am militiam exercentibus misericorditer subvenire. CHART. episc. Hild. 57 p. 51,24 qui (*confratres*) ibidem -is obsequiis ... sunt deputati. *al.* **β qui rectae fidei est, christianus - rechtgläubig, christlich**: ADALB. MAGD. chron. a. 919 Cuonradus ..., vir ... prudens et -ae religionis amator (RUOTG. Brun. 34 p. 34,26. *al.*). CONR. HIRS. dial. 630 Prosper ... -us et recte catholicus. *al.* **γ ad ecclesiam pertinens - kirchlich**: CAPIT.

reg. Franc. 248,6 -arum rerum defensor et custos divinitus statutus ... eas servare ... debet. *c medic. de morbo comitali* (*cf. ThLL. V/1. p. 1623,72*): AESCULAPIUS 3 p. 4,27 sive, quod -um morbum, (*supra*: sacram passionem, hieram noson *i. epilepsiam*) comitalem dicunt, sive *eqs.* 2 *magicus, veneficus - magisch, Zauber-*: ALBERT. M. veget. 5,118 quod ... quaedam (*plantae*) habere videntur effectus -os, quos hi, qui in magicis student, magis insectantur. 3 *eximius, magnificus - hervorragend, wunderbar*: METELL. buc. 7,68 vicio moriens ager aret non modo, -i (de vini, declini *var. l.*) colles dant pocula vini.

II subst.: **A masc. (fem.: l.26): 1 numen - Gottheit**: GODESC. SAXO theol. 1 p. 82,15 sicut dicitur perfectus trinus Deus et perfectus trinus -us, trina deitas et trina divinitas non ita possunt dici *eqs.* 2 *vates, divinator, hariolus, incantator - Seher, Wahrsager, Zeichender, Zauberer* (*def.*: ALBERT. M. Is. 19,3 p. 241,10 -i dicuntur divinantes vel per visiones vel oracula vel somnia, qui se intromittebant, quod scirent praenuntiare futura): **a in univ.**: FIRMIN. (?) scar. 22 p. 54,15 precantores et sortiligos ..., aruspices, -us (devnus, dev-us *var. l.*), ariolus, magus ... et aguria per aviculas ... nolite facire nec credere (EPIST. Bonif. 43 p. 69,12 -os ... vel sortilegos ... respuentes ... ad Deum convertimini. *al.*). VITA Elig. 2,16 p. 707,13 quotiens aliqua infirmitas supervenerit, non quaerantur praecantatores, non -i. SERMO de sacril. 5 qui -os vel -as, id est pitonissas, per quos demones responsa dant, <consulit> *eqs.* RIMB. Anscar. 18 p. 38,40 *potens quidam* quendam adiit -um rogans, ut *eqs.* ADAM gest. 2,57 p. 117,15 et -i et augures et ... incantatores ... habitant ibi (*sc. in Norvegia*). *saepius*. **β astrologus - Sterndeuter**: ALBERT. M. Is. 44,25 p. 455,64 -i sunt mathematici futura in astris divinantes ex signis, quae observant in circulo nativitatis. *caeli et siderum peritus, astronomus - Sternkundiger, Astronom*: PS. BEDA mund. const. 1,19 supra firmamentum autem secundum -os sunt supercelestes aque (*aliter interpr. ed.*). 3 *flamen, vir sapiens, sacer - Priester, weiser, heiliger Mann*: **a in univ.**: WILH. RUBRUQU. itin. 29,15 mos eius (*sc. Manguchan*) est, quod talibus diebus, quibus -i sui dicunt ei festos, vel sacerdotis nestorini aliquando sacros, quod ipse tunc tenet curiam. 35,1 -i ..., sicut ipse (*caganus*) confessus est, sunt sacerdotes eorum. 35,6 vocati fuerunt -i, et ipsi ... precipiebant uni ex puellis, ut poneret manum super locum doloris. **β theologus - Theologe**: ALBERT. M. metaph. 3,3,2 p. 140,39 quod quilibet scientium sit ... sapiens, quia et mathematicus docet ... mathematica et naturalis naturalia, sicut et -us -a. **B neutr.**: 1 *ellipt. i. q. praeceptum Dei - göttliches Gebot*: TRAD. Frising. 898a (a. 869) quaedam matrona Christi ... tractans -um, quod dictum est: 'date terrena, emite aeterna *eqs.*' ECBASIS capt. 956 est quia -um languentis visere stratum. CHART. Babenb. 232,53 p. 43,32 (a. 1276/77) cum institutum sit hoc -um, scilicet: 'non remaneat apud te *eqs.*' 2 *divinitas - Göttlichkeit, Gott*: ALFAN. premn. phys. 1,93 p. 23 cui (*rectae intentioni*) maxime -um (divinitas, divinus *var. l.*; PG 40,536A τὸ θεῖον) cooperari solet. ALBERT. M. metaph. 8,1,6 p. 397,22 in Deo ... est vere suppositum -um. 3 *quae Dei sunt, ad Deum pertinent - das Göttliche, Gott Zugehörige, Heilige* (*fere usu plur., sing.: l. 67; fere de Deo christianorum; de deis paganis, ut vid.: l. 61*): **a gener.**: **α in univ.**: CAPIT. reg. Franc. 6 p. 14,35 iurant partes per Dei ... nomen ... vel -a omnia ac tremendum diem iudicii. OTLOH. prov. Q 86 ut ... nulla ... gens esset, quae -a non praedicaret. COD. Udalt. 38 p. 79,9 quia nec vestrum fatigare debemus animum -ioribus intentum. EPIST. Hann. 22 p. 53,9 potestate abusus (*sc. Chuno*) -a et humana, fas et nefas promiscua habuit. METELL. exp. Hieros. 3,776 nos numero pauci crescimus robore Franci: viribus hec hominum dabis, an -a putabis? *al.* **de oratione**: THIETM. chron. 2,30 nil loquens (*sc. imperator*) nisi -um. **β de fide i. q. res religiosae - religiöse Belange**: THIETM. chron. 1,9 coniuncta (*sc. mulier*) ... ei (*regi*) tam in -is quam in humanis profuit. 4,61 cum eundem (*iuvenem*) ... in -is pollere ... vidisset *caesar eqs.* 8,12 p. 508,7 ut -a secularibus a te (*sc. lectore*) proponantur, multum studeas. **β eccl. et canon.**: **α de (missarum)**

sollemnibus celebrandis i. q. cultus Dei – Gottesdienst: DIPL. Arnulfi 123 p. 181,21 devotiores illos (*famulos Dei*) pro nobis in -is reddimus. DIPL. Conr. III. 217 p. 387,32 mandamus, ut -a in ecclesia Quidleburgensi ... *celebrantur* (CHART. Tirol. 528 p. 533 diximus monacho de iure licere -a ibidem populo celebrare. *al.*). DIPL. Heinr. II. 523 (spur.) cum ... hominibus ... -a a sacerdote, qui Deo ibidem servit, accipientibus. STATUT. ord. Teut. p. 71,1 quod fratres sibi loca capiant ad audienda -a. CHART. Solod. II 105 ut ... subditis ipsius (*coenobii*) in -is et aliis provideatur. *saepius remissius i. q. pia exercitatio – fromme Übung:* THANGM. Bernw. 6 omni nisu inter diem noctemque in -is perstabat. *β de potestate sacramentorum administrandorum:* CHART. Carniol. II 50 p. 37,19 (a. 1227) dux Karinthie ... petit ... sibi et parochianis sui ecclesie (*sc. Laibacensis*) -a restitui, quibus dicebat se et suos iniuste spoliatos esse. ANNAL. Ensd. a. 1247 (MG Script. X p. 5,29) hoc anno cessaverunt -a in Ratisponensi dyocesi a domno apostolico et legato et episcopo Ratisponensi a legato confirmato (*sic*). ANNAL. Worm. a. 1251 ab episcopo Henrico Spirensi ... reddita sunt -a Wormatiensibus; ... que XIII kal. Septembris rursus illis sunt detracta. a. 1254 p. 154,3 restitutis ... eis -is a Gerardo episcopo Moguntino conditionaliter sunt recepti. *huc spectare vid.:* CARM. de Frid. I. imp. 800 omnia cum precio fieri -aque (-a *var. l.*) vendi. *γ de sacris scriptis, sacra scriptura (ellipt.):* BERTH. chron. B a. 1077 p. 304,22 ad mensulam eius (*imperatoris*) semper ex -is recitabatur lectio. *c philos. et theol.:* ALBERT. M. Is. 6,2 p. 90,19 -a in creaturis sunt umbrosa et non perfecte cognoscibilia. metaph. 1,1,1 p. 2,28 naturalia et doctrinalia fundantur in -is, et -a non fundantur, sed fundant tam mathematica quam physica. summ. theol. I 5,37^{capit.} an in -is sit relatio. 9,38 p. 389^a,34 quae-ritur, quae et quot relationes sint in -is. *saep. v. et p. 886,45.*

adv. divine. 1 *proprie i. q. divinitus, divino modo, mirabiliter – durch göttliche Fügung, göttlich, auf wunderbare Weise:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,37,26 quoniam ipse (*Christus*) de sepulchro corpus suum suscitaverit, ipsius -ius prolato docetur testimonio, Iudeis cum diceret: '*eqs.*' *al.* TRANSL. Chrys. et Dar. 21 benedicens (*sc. paralyticus sanatus*) Deum, qui per sanctos suos sanitatem sibi -e gratam contulit *eqs.* GERHOF. Antichr. 2,73 p. 333,12 theoricus intellectus ex tali matre (*sc. theoria, quae in sensibus agitur*) -issime natus ipse masculus filius est. ARNO REICHERSB. scut. p. 1500^A qui (*homo*) ... corde vigilante -issime soporatus non parvum ... experimentum a Domino accepit. *al. v. et p. 884,51.* 2 *translate: a theologic – theologisch:* ALBERT. M. metaph. 3,3,2 p. 140,46 sive ... fidem faciat sapiens per unam sive per plures (*sc. philosophias*), sive mathematice, sive -e, dummodo doceat per causas rei ... et suos habitus vocatur sapientia. *b praeclare, lucide – trefflich, lichtvoll:* ARNO REICHERSB. apol. p. 95,17 ut Hilarius sublimissime ac -issime intellexit. *Konstanciak*

divisa, divide, divisio v. divido.

divisibilis, -e. 1 *qui dividi potest – (ein)teilbar (fere usu philos. vel log.):* ALFAN. premn. phys. 2,9 p. 25 corpora propria natura mutabilia ... esse et -ia (PG 40,540^A τητά). HERM. CARINTH. essent. 1 p. 94,4 omnis magnitudo in infinitas totum coadunantes particulas -is. IOH. GARL. introd. mus. 187^c p. 84 omnis tonus est -is in duo semitonia. ALBERT. M. sent. 2,10,1 p. 211^a,1 angelus impartibilis est substantia, tamen -is est ... quantitate virtutis. metaph. 11,2,1 p. 483,46 aeternitas ... non dicit durationem -em *eqs. ibid. saepe. usu subst.:* ALBERT. M. meteor. 4,3,14 p. 785^b,37 dicuntur ... aliquando nonnulla scissibilia -ia, sicut lignum. div. 1,2 p. 19,5 secundum ... quod aliquid unum est in omnibus -bus, sicut partium continentia. *ibid. al.* 2 *separabilis – trennbar:* a *gramm. (usu subst.):* ALDH. ad Acirc. 140 p. 200,12 passio est vox passibilis coniuncta et unita et -ia discernens. *b techn. et alch.:* ANON. secret. p. 54,8sq. duo sunt modi comburendi corpora: unus est de -bus (*visibilibus cod.*), alius de in<di>visibilibus corporibus; -ia (*visibilia cod.*) sunt ista: *eqs.* 3 *discernibilis – unterscheidbar, erkennbar:* ALBERT. M. animal. 11,60 nulla earum (*sc. formarum*) carebit differentis, per quas est -is. 12,204 animal ... non habet vocem -em et figurabilem in formas literarum.

adv. divisibiliter. 1 *dividendo, per divisionem – teilend, trennend:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,25 tu ... cum autumas Christum non verum Deum, sed subiectum vero Deo, duos, non unum Christum -r coniectare videris. ALBERT. M. sacram. 85 p. 60,82 omne agens -r, ita quod divisio sit successiva in partibus, agit in tempore. 2 *separabiliter – teil-, trennbar:* HINCM. Remig. 7 p. 275,16 quomodo unum -r tria sint et indivisibiliter tria unum.

***divisibilitas, -atis f. facultas divisionem patiendi, natura divisibilis – Teilbarkeit:** HUGO HONAU. hom. 2,54,8 nec ... -e sui, i. e. communicabilitate unum (*sc. est essentia divina*). ALBERT. M. sent. 2,8,7 p. 181^a,38 quod non habet *indivisibile* potentiam ad -em. nutrim. 2,1 p. 337^a,20 oportet, quod -s eius (*materiae physicorum corporum*) non sit determinabilis. 15 summ. theol. I 5,22,1 p. 117,44 forma -is in ipso (*tempore*) non est, sed in accipiente ipsum et ad divisibile referente. animal. quaest. 4,4 p. 140,39 per calorem generantur duae testae vel plures secundum ... -em materiae. *ibid. saepe.*

***divisiformis, -e. diversus – unterschiedlich, verschieden:** CONSTANT. AFRIC. theol. 7,3 p. 30b^v pulsuum qualitates multimode sunt et -es (*diversiformes ed. Basil. p. 175*) secundum virtutum diversitates eos moventes.

divisim v. divido.

1. divisio, -onis f. script.: dev-: p. 889,7.22. -issi(o): p. 889,9.890,59.61. adde FORM. Marculfi 1,20. -iti(o): CONC. Merov. p. 73,13. *pendet super:* p. 889,13.

I proprie: A *partitio, fissio, disruptio – Teilung, Spaltung, das Zerreißen:* 1 *gener.:* AETHICUS p. 105,11 duas plagas mundi maiorem vim habere tam in ventorum flatu quam et in alia -e aeris. ERCHANB. gramm. p. 5,21 pars a partitione, i. e. -e, nomen accepit. *fort. huc spectat:* GERH. STED. annal. 2,207,13 -o lunae et ignis in vigilia sancti Andreae visus est. 2 *spec.:* a *math. ('Division'):* PS. BEDA arithm. 1 l. 31 (rec. β) qui (*duo*) huius (*sc. trium*) -is maiorem obtinent portionem. 35 GERB. epist. 17 de multiplicatione et -e numerorum libellum a Ioseph Ispano editum. HERIG. reg. 2,3 secunda -o, quae fit per simplicem. MATHEM. var. Bubnov p. 293,21 si par (*sc. dividendum fiat divisoribus*), perficiatur regula cum aurea -e, si minus, probanda est -o. *persaepe.* b *geom. i. q. sectio – Schnitt:* GERB. geom. 2,3 linea ... solum in longitudine sui sectionem seu -em admittit. PS. BOETH. geom. 234 quarum (*linearum*) una ... est indivisa, altera vero quotlibet -bus secta. 283. c *natur. et anat.:* a *in univ.:* ALBERT. M. sent. 4,26,7 p. 106^a,19 impossibile est nasci infantem debita quantitate sine -e et extensione membri genitalis. veget. 5,38 modi ... -is unius plantae in diversas specie et forma et vita convalescentes sunt duo.

β digestio – das Zerlegen, Zersetzen: ALBERT. M. veget. 2,17 apertio ... pororum et -o per calorem nunquam fiunt nisi per consumptionem partium humidarum. 4,32 elongatio ab aquis dulcibus prohibentibus luti -em. animal. 3,60 -o massae nondum depuratae *eqs.* d *gramm. et metr.:* ALDH. ad Acirc. 112 p. 151,3 quot sunt -um species in pedibus. 140 p. 200,16 hypodiastoli est -o compositarum litterarum. CHRON. Albr. a. 1141 p. 834,6 -em sillabarum. *al.* B *dispositio, descriptio – Ein-, Unterteilung:* 1 *gener.:* POETA SAXO 1,45 generalis habet populos -o ternos, ... quibus Saxonia floruit olim. BERNO epist. 6 p. 27,8 generali omnium fidelium -e habita. CONSTANT. AFRIC. theol. 1,3 p. 1b^v medicine -o multiplex est secundum medicos. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 7,24 prima ... -o avium hec est: avium alie sunt aquatiles, alie terrestres *eqs. persaepe.* de tempore: BEDA temp. 12 distinctio ... ad aequam -em, (aequitandi visionem *var. l.*) XVIII tendit annorum. temp. rat. 3,14 -es temporum. EUGEN. VULG. calend. 13 septenis binis constat -o secl. *al.* 2 *log. et rhet.:* RUP. TUIT. trin. 40,12 l. 504 rhetores in sex partibus ... versari dicunt, quae sunt exordium, narratio, -o *eqs. l.* 510 -o est, ... per quam exponimus, quibus de rebus acturi sumus. ALBERT. M. div. 1,1 p. 14,20 scientia -um est de logicae integritate. 1,2 p. 18,12 -o generis in species. CONR. MUR. summ. p. 97,294 (vs.) -o fit velud enumeratio quedam, qua, de quis rebus tractari debeat, edam. ANON. mus. Sowa prol. p. 66,46 prodest -o ad evidentiam sussequentium pleniorum et ad memoriam audientium fir-

miorem. *saepius*. C *distributio, dispensatio, assignatio* – (Ver-, Auf-)Teilung, das Aus-, Zuteilen: 1 gener.: a in univ.: WALAHFR. Karol. tit. 35 de -bus thesaurorum eius (EINH. Karol. 33). NOTKER. BALB. gest. 2,1 p. 51,9 praedam in Pannonia repertam per episcopia vel monasteria liberalissima -e distribuit Karolus. HEINR. LETT. chron. 23,9 p. 167,6 in -e spoliolum. al. b de regno: CHRON. Fred. 1,3 de-o terrae tribus filiis Noe (sim. MARIAN. chron. a. Chr. 1,15 capit. p. 495,26 de -ssione). ANNAL. regni Franc. a. 806 p. 121,7 conventum habuit imperator ... de ... -e regni facienda in tres partes (TRAD. Frising. 661 p. 556,39. ANNAL. Scheffl. I a. 1233. saepe). HEINR. LETT. chron. 20,2 convenerunt episcopi cum fratribus milicie facientes -em quandam super Estonia. al. 2 publ. et iur.: a in univ.: LEG. Wisig. cod. Eur. 276 p. 4,11 si quodcumque ante adventum Gothorum de alicuius fundi ... aut -e aut aliqua transactione translatus est. TRAD. Frising. 172 conventio ... firma permaneat ... iusta -e conveniente. HERBORD. Ott. 3,2 p. 151,1 ad diversos dominos pro ratione -is vir ab uxore et uxor a viro ... discedebant. CHART. Burgen. II 76 p. 54,49 ne super distributione sive -e ... terre ... contingat ... discordare. persaepe. b de hereditate: LEX Baiuv. 15,9 de -e (de- var. l.) inter fratres: ut fratres hereditatem patris aequaliter dividant. CHART. Heinr. Leon. 2 p. 2,34 defunctis patribus tam filie quam filii eorum allodia pari -e suscipiant. EPIST. Hildesh. 7 karta -is fratrum post obitum patris. al. c de rebus ecclesiasticis ad saeculares distributis (de re v. A. Dopsch, Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit. I. 21921. p. 400sq.): EPIST. var. I 33,15 ut privata negotia et saecularia beneficia et -o possessionum atque agrorum in ipso monasterii loco non fiant. DIPL. Ludow. II. 42 p. 152,7 quia pro summa rei publicae necessitate ... quandam -em de rebus ... coenobii ... fieri permisimus. DIPL. Heinr. IV. 49 p. 64,26 ut -es iste (sc. rerum abbatiae), sicut antiquitus sunt constitute, ... permaneant. al. D separatio, dis-, seiunctio – Trennung, Scheidung, Sonderung: 1 gener.: a in univ.: LULL. epist. 92 p. 209,22 gaudebat animus de ascensione cari sodalis, sed contristabatur de -e. WALAHFR. Gall. 1,34 ne, quod particula scriptum est, laciniosa -e disiungatur. FUND. Consecr. Petri p. 146,1 ad -em (iussionem var. l.) corporis et spiritus. al. segregatio – das Sich-Absondern: CONC. Merov. p. 123,3 ipse (sc. episcopus tardus) ... suae -is praeparat instrumenta. b dissipatio, turbatio – das Zerstreuen, Verwirren (in imag.): LAMB. HERSF. annal. p. 3,6 in qua (sc. secunda mundi aetate) linguarum facta est -o. 2 spec.: a publ. et iur.: a de matrimonio: CHART. Bund. 465 (epist. papae a. 1194) illicita matrimoniorum -e. CHART. Tirol. notar. I 780 p. 400,23 quod ipse (Hainricus Toveslinus) ei (uxori) statim alia die post -em dabit C et L libras den. Ver. b de solutione (de re v. p. 877,62): CHART. scrib. Col. B 400 (a. 1244/47) ubicumque ... conventum secundum -em secundi pueri post seniore in partitione contingit. ACTA civ. Wism. A 402 Iohannes de Cruow separatus est in -e hereditatis cum fratribus. CHART. Salem. 600 p. 220,18 licet ... fratres omnes nichil iuris propter -em inter se celebratam de paternis rebus habuerint. al. b techn.: GEBER. summ. 54 p. 461 per -em diversarum substantiarum in illo (sulphure) relinquitur partem ... inflammabilem a partibus non inflammabilibus ... separari. c mus. i. q. interruptio, pausa – Unterbrechung, Pause: ANON. mus. Sowa 1,1 p. 94,24 ubicumque fit plicae additio, ibi est soni -o. 3 p. 244,14 pausa est -o soni facta in debita quantitate. d theol. de apostolis fere i. q. missio – etwa: Entsendung: CALEND. Karol. A p. 1090,4 Idus Iulias ... duodecim apostoli, -o (divisi, dispersio var. l.) ad praedicandum. OTTO FRISING. chron. 3,14 capit. p. 19,8 de -e apostolorum in omnes gentes. de die festo: DIPL. Frid. I. 277 in Idus Iulii, qua data -o apostolorum celebrari solet. REGISTR. Helmarsh. g (MGStud. IV. 1992. p. 128) abbas instituit ... X solidos ... in -e apostolorum. REGISTR. Xant. p. 68,22 quia nova sunt quaedam festa, scilicet -o apostolorum, Marie Magdalene, Helene. al.

II translate: A scissura – Aufspaltung: 1 de opinionibus, sententiis sim.: REGINO chron. a. 890 p. 135,15 in ... scismate et -e non tantum terrarum, quantum mentium pagani Brittones

... irruunt. DIPL. Frid. I. 539 p. 487,18 quod libertas electionis ... per -es partium ... nocivum habuit impedimentum. al. 2 discordia, rixa – Uneinigkeit, Entzweiung, Streit: IOH. VIII. epist. A 179 si -o clericorum vel populi exstiterit. MANEG. c. Wolffh. 9 capit. p. 42,20 quod ... -is auctor (i. diabolus) idolatriam multis argumentis texuerit. CHART. Ital. Ficker 244 p. 290,49 nullus ... operabitur ... -em ... inter homines. ANNAL. Plac. a. 1271 p. 551,47 de quo (sc. dominio regis) facte sunt magne -es inter eos (sc. Placentinos). al. B distinctio – Unterscheidung: 1 gener.: AGOB. 2,6,1 debet esse discretio et -o inter regnum et regnum, id est Christi et diaboli. 2 theol. de trinitate: RANGER. Anselm. 2705 personalis horum (sc. Patris, Filii Spiritusque) -o trina non facit esse tribus in deitate tria. ALIANT. M. div. nom. 2,19 p. 56,42 'contra -em (PG 3,637^D διαφύσεως)', id est distinctionem personarum aut discretionem.

III meton.: A gener.: 1 pars, portio, membrum – Teil, Stück, Abschnitt, Bereich: HINCM. ord. pal. 222 duabus principaliter -bus totius regni statum constare. VITA Menel. 2,2 (MGMer. V p. 150,7) cepit vir Dei Meneleus ... aedificare advenientium hospitem utiles -es. HONOR. AUGUST. imag. 2,26 dies vulgaris habet tres -es, mane, meridiem, supremum. CHART. Aschaff. 49 p. 175,22 -em substantie, quod 'buteil' dicitur ..., ecclesia recipiet. saepius. dimidiatus – Hälfte: 25 DIPL. Otton. III. 304 p. 731,38 dimidium ... portum super fluvium Ticinum ... cum alia -e portus in alia eiusdem Ticini fluminis parte. 2 medietas – Mitte: COMPUT. cod. Bern. 6 Idus Greci dicitur, in Latino medio mense vel -o. B spec.: 1 natur. et anat.: a cella – Kammer: ALBERT. M. animal. 1,453 in ... animalibus frequenter invenitur matrix tot habere -es, quot habent papulas in suis mamillis. 1,544 est autem habens pulmo duas -es, sive alas, ut quidam vocant. b diffusio – Verästelung, -zweigung: ALBERT. M. veget. 5,111 tertium (signum siccitatis) est ... multimoda -o stipitem et ramorum. 35 6,414 femina (sc. paeoniae) dividit radicem in multas -es et stipitem similiter. animal. 1,356 omnes (nervi) ... perveniunt ... ad pellem ... et dividuntur in ipsam suis -bus. c sutura, fissura, rima – Naht, Spalt, Schlitz: ALBERT. M. veget. 5,42 per totam -is longitudinem, (longitudinis -em var. l.; sc. radices) 40 per poros fit attractus nutrimenti. animal. 1,140 pellis sui (talpae) capitis in loco oculorum plana est ... et clausa tota, ita quod nec signum habet -is. 1,182 sunt ... in capite -es, ubi os ossi coniungitur. saepius. 2 publ. et iur.: a districtus – Gebiet, Distrikt: CHART. Tirol. 764 p. 196,23 (a. 1220) si homines et comune de Burmio vel -o (districtu ed. Quadrio) de Burmio facerent guerram comuni de Cumis. b terminus, terminatio – Grenze, Grenzverlauf: DIPL. Otton. III. 186 nominando fines: ... deorsum in occidentalem partem, ubi -o et confinium duarum regionum Behim et Nisenin. CHART. Tirol. 50 120 dinoscant (sc. omnes christiani) -em et determinationem inter Brixinensem et Tridentinum episcopatum eqs. CHART. ord. Teut. 49 -o ... terre versus sinistram est via, versus meridiem est collis. CHART. Argent. I 205 a corpore vinee nostre ... per muri -em separando quandam portionem dedimus (sc. capitulum sancti Thomae) fratribus de Lucela. saepius. de signo termini: COD. Lauresh. 10 p. 287 l. 15 (a. 770) ipsa incisio arborum ... , quae vulgo lachus appellatur, sive -o (gloss.: div<i>sia; cf. notam ed.). p. 287 l. 20. 3 milit. i. q. turma – 'Division', Truppenteil: IULIAN. TOLET. iudic. 3 per -es (-ssiones var. l.) exercituum comprehendimus ... Leufredum. Wamb. 11 60 per tres ... -es (-ssiones, turmas var. l.) exercitus Pirinei montis dorsa ordinavit princeps. in imag.: BRUNO QUERF. fratr. 11 p. 56,4 in luctu deducens -es aquarum humectat Benedictus tristem vultum largo flumine. 4 rhet. i. q. caput – Kapitel: 65 OTTO FRISING. gest. 1,54 p. 77,15 haec (sc. sequens) -o premitenda videtur. eqs. ANON. miseric. 630 -o. ibid. saepe. 5 mus.: a intervallum – Intervall: REMIG. ALTISS. mus. 512,5 quia per hoc (sc. intervalli) spatium ante omnes, scilicet voces et -es vocum sive chordarum, prima vox ... extenditur. 70 HUCBALD. mus. 7 primus modus est, cum sibi duae voces brevissimi spatii -e cohaerent. b signum disiungens – Trennzeichen: IOH. GARL. mus. mens. 8,7 -o m o d o r u m, cum trac-

tus obliquo modo positus (ANON. mus. Sowa 2 p. 208,1). introd. mus. p. 89,17 (rec. S) quando quidam parvulus punctus ponitur, qui dicitur -o m o d i (FRANCO COL. cant. mens. 5,24). *al.* c *differentia, definitio – melodische Schlußformel, Psalmidifferenz*: AUREL. REOM. mus. 10,17 in qua (*definitione*) simpliciter finis versiculi intromittitur, sicuti in prima huius toni -e. 10,19 responsoriorum -es. REGINO harm. inst. 1,3 -es ... tonorum, id est differentias, quae extrema sillaba in versu solent fieri. *al.* 6 *theol. i. q. doctrina haeretica de separatione naturarum duarum Christi – Irrlehre von der Trennung der beiden Naturen Christi*: LIBER diurn. 84 p. 99,4 in eo (*sc. numero haeticorum*) ... omnes execrande -is discipuli ... proiecti sunt. AGOB. 5,6 l. 14sq. timens ... permixtionem Euticetis incurrere corrui *Felix* in -em Nestorii, sed quia eum ... corruisse diximus in Nestorii pessimam -em *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 84,8 qui ... naturam et personam (*sc. Christi*) idem esse intelligit, aut in -em Arrii incidit aut in confusionem Sabellii (*cf. Theodoretos trin. PG 83,1170^B*).

[2. *divisio v. dismissio.* *adde ad p. 671,52*: AURELIUS 1 p. 491,14 ex accessionibus et -bus (divisionibus *ed.*; -bus *Gariopont pass.*) eiusdem febriculae (*sc. intelligis passionem*).]

divisivus, -a, -um. 1 *adi.*: a *dividens, separativus – teilend, (auf)spaltend, trennend, (ab)sondernd*: a *philos.*: ALBERT. M. div. nom. 6,14 p. 336,51 ipsa (*vita*) est ... causa omnis vitae et consummans vitam cuiuslibet viventis et -a (*PG 3,85^B διαφαινετική*) vitae, alia translatio 'discretiva', quia distribuit unicuique viventi secundum suam proportionem. β *natur. et medic.*: CIRCA INSTANS p. 6b^v acetum ... penetrativam habet virtutem et -am ex substantia (*sim.* ALBERT. M. euch. 3,2,1 p. 288^a,20. animal. quaest. 6,6/13 p. 165,19). TRACT. de aegr. cur. p. 173,4 detur oximel -um, deinde aliquis vomitus. ALBERT. M. animal. 22,39 castoreum ... est ... -um et exsiccativum fleumatici humoris. *al.* γ *log. et rhet. i. q. disponens – einteilend*: GUNZO epist. 15 p. 50,4 qui (*Porphyrius*) *differentias* substantiales et -as affirmat generum (ALBERT. M. animal. 11,55. *al.*). URSO gloss. praef. p. 19,8 modus, cui auctor insistit, est -us, nam opus suum dividit in rem agentem et patientem. ALBERT. M. animal. quaest. 11,6 p. 220,75 triplex est ordo procedendi in scientia, scilicet -us, diffinitivus et collectivus. *al.* b *divisibilis – teilbar, trennbar*: GERHOF. epist. 28 p. 616^B si ego non scindor in partes ... , quoniam partes -as non habeo. ALBERT. M. meteor. 4,3,22 p. 793^b,49 primo ... modo sunt (*sc. homoeomeris*) scissibilia et secundo modo portio-nativa et tertio et quarto -a. c *diversus – unterschiedlich, verschieden*: RUP. TUIT. off. 2,2 l. 120 unusquisque ... suam divisam (-am *var. l.*) habet g r a t i a m ... Spiritus sancti (*trin.* 34,9 l. 312. ARNO REICHERSB. apol. p. 10,12. *al.*). *trin.* 34,13 l. 531 per gratiam miseratoris -a singuli percipiunt dona benedictionis. 2 *subst. neutr. i. q. propositio disiunctiva – disjunctive Vorgabe, Alternative (spectat ad syllogismum)*: ALBERT. M. animal. 9,97 ex divisione syllogismi facit *Galiennus* -um, quod similitudo cum parentibus causatur aut a spermate aut a sanguine menstuo.

adv. divisive. 1 *modo dispositionis – einteilend*: ALBERT. M. herm. 1,5,7 p. 423^b,11 dicta sunt omnia, quae ad constitutionem enuntiationis pertinent et substantiam, tam diffinitive quam -e. 2 *divise – getrennt*: ALBERT. M. sent. 1,3,33 p. 139^b,1 adest *anima* cuilibet potentiae suae per ... substantiam, quod non posset esse, si -e distarent illae potentiae inter se. *separatim – unverbunden*: ANON. mus. Sowa 1,2 p. 170,32 de semibrevibus positus -e vult actor facere mentionem. p. 170,38 tres semibreves -e descendendo sociae sunt repertae. *ibid. al.*

divisor, -oris *m.* 1 *qui dividit, distribuit – einer der teilt, (auf)spaltet, (Ver-, Zer-)Teiler*: a *gener.*: WILLIR. carn. 3,18 more ... victorum -r erit (*sc. victor*) spoliis. EGBERT. fec. rat. 1,541 non pacem colit unius -r amoris. *al.* in *malam partem i. q. dissipat – Verschleuderer*: CAPIT. reg. Franc. 136,10 ut aliquis illorum (*vasallorum*) propter cupiditatem rerum terrenarum ... aut -r aut obpressor ecclesiarum ... extiterit. b *math. ('Divisor')*: PS. BOETH. geom. 427 nosse ... huius (*sc. geometriae*) artis dispicientem, quid sint digiti, ... quid multiplicatores quidve -es, ... oportet. GERB. epist. math. I 2,2

si volueris per compositum decenum cum singulari dividere, ... considera, quotam partem -is teneat singularis. HERIG. reg. 2,7 omnis -r aut simplex est aut compositus. *persaepe. pars, differentia (numeri partientis) – Teildivisor, Ziffernstelle (des Divisors)*: GERB. epist. math. I 2,5 maximum -em reliquae parti (*sc. dividendi*) comparabis. HERIG. reg. 2,15 unum dividendorum reservabunt (*sc. divisores quidam*), de quo ultimus -r totiens denominetur, quotiens primus -r per differentiam suam ... denominaverit. *ibid. al.* c *publ., eccl., iur.*: α *dispensator, procurator – Verwalter, 'Prokurator' (fere de rebus canonicorum sim.)*: CHART. eccl. Werd. 10 p. 16,3 (c. 1090/1120) VI den. fratribus et quatuor nummi -i. CHART. episc. Halb. 456 ut procuratores bonorum ... denarios suos -bus sive aliis fratribus de mandato -um fideliter dispertiantur. CHART. 15 Ger. Col. 147 p. 151,28 ut fructus ... curtis ... dispertiant *manufideles* vel ab eis, qui pro tempore -es presentie fuerint, dividi procurent. *al.* β *arbitrator (in divisione bonorum) – Schiedsrichter (bei Vermögensteilungen)*: FORM. Sangall. II 10 hi sunt ... -es, qui supradicta loca diremerunt: *eqs.* CHART. 20 Salem. 44 p. 69,12 -es ... et consignatores ... terminorum fuerunt ... Ulricus et frater eius. HEINR. WIRZ. cur. 125 quis rerum -r erit, Gaufride, mearum, si fuero ingressus carnis in urbem. d *theol. (spectat ad divisionem duarum naturarum Christi)*: GERHOF. epist. 7 p. 497^C quod ... praenotatus -r Christi (*i. Nestorius*) ait: 'non me Filium hominis, sed carnem Filii hominis manducare confiteor.' e *natur. usu attrib.* dentes -es i. q. *incisores – Schneidezähne*: ARS med. 5 p. 422,11 dentes ... , qui de contra sunt, -es vel incisores appellantur, qui autem interiores sunt, moles dicuntur. ALBERT. M. euch. 30 3,1,7,3 p. 267^a,41 ut ... tamquam dentibus -bus et molaribus conteratur (*sc. sacramentum*), qui sunt dentes rationis per cogitationem veritatis (*sim.* p. 267^b,7). 2 *qui particeps est – einer der Anteil hat (an), Teilhaber*: ALCUIN. epist. 181 p. 300,15 melius est dispensatorem esse panis perpetui, quam rusticatae negotiationis -em. PETR. DAM. epist. 110 p. 240,6 ego (*sc. marchio*) ... , qui totum ... solus habeo, sufficienter ... vivo; sed ubi tot -es (*sc. hereditatis*) emergerint ... , quis orientia inter illos livoris et odii iurgia sustinebit?

**divisorius*, -a, -um. *dividens – trennend, Trenn-*: RHYTHMIMACH. 10,2 sit tabula ... distincta campis ... , ita ut inter eosdem duos septenarios medietine linea interseratur, quae diremptoria vel -a appellatur. *v. et p.* 874,56.

divisio v. divisio. divisum v. divido. 1. *divisus*, -us *m.* *proprium, possessio – 'Eigen', privater Grundbesitz (in pertinentiis chartarum)*: CHART. Tirol. notar. I 598^a (a. 1237) cum -u et indivisu (CHART. Tirol. 1208 p. 254,11. *al. in hac regione*).

[2. *divisus v. 2. decido.* *adde ad p. 88,12*: CHART. Eberb. 64 p. 126,25 (a. 1209) querimonia ... hoc modo sopita ac -sa (*devisa ed.*) est.] *Leithe-Jasper*

3. *divisus v. divido.* **divitas*, -atis *f.* (*divus; per analogiam ad deitas formatum, ut vid.*) *metr. divit*: l. 58. *deitas, divinitas – Gottheit (de Deo)*: DHUODA lib. man. 4,4,142 in unitatem sanctam et individuum summi deitatis, (summae -is *P [an leg. divinitatis?]*) potentiam ambulans. CONR. MUR. summ. p. 93,230 fuit ... necesse, ut Deus esset homo, cuius sapientia plena humanos regeret sensus -is (*deitatis Gaufrid. Vinos. poetr. nova 1198*) habena.

60 *divitiae* (-ciae), -arum *f.* *usu sing.*: p. 893,1. *opes, res pretiosae, bona – Reichtum, Schätze, Besitz*: 1 *proprie*: ARBEO Corb. 6 p. 194,16 paupertatem ... sibi deesse pertimescens et -as ... in augmentum sibi amplius ... dilatare. LIUTG. Greg. 3 creverunt loca (*sc. sancta*) -ciis. WIDUK. gest. 1,30 videns rex adolescentem valde indurium, genere ac potestate, -is quoque clarum *eqs.* (*sim.* 3,6 coniugem -is ac nobilitate claram). CHRON. Noval. 5,19 tantum ... erat *Ardoinus* plenus viciis, quantum et -ciis (*sim.* TOMELL. hist. 9 [MGScript. XIV p. 154,8]). ALFAN. premn. phys. 40,14 p. 130 a paupertate vel -is (*PG 40,772^B πλούτου*). *persaepe.* 2 *alleg. vel in imag.*: CHART. Sangall. A 313 (a. 827/28) perpetrandum est unicuique, quod sapientia Dei per Salomonem dixit: 'redemptio ani-

mae propria -a (-ae *Vulg. prov.* 13,8) eius'. *TRAD.* Frising. 634 p. 540,5 ut hereditas eius (*fili*) -is computaretur in celis eternis (*sim.* *DIPL.* Constantiae 47 p. 152,1). *HRABAN.* epist. 20 p. 425,29 sacris -is, quas habundanter habes in sapientia et scientia divinae legis (*spectat ad Vulg. Is.* 33,6). *univ.* 18,1 p. 484^C -ae sunt virtutes animae sive sermo sapientiae. *MANEG.* c. Wölfh. 10 copiose verborum -cię et eloquiorum thesauri. 3 *meton. de persona:* *HERM.* *AUGIENS.* chron. a. 81 Titus vir erat omnium genere virtutum mirabilis, ita ut -ae (deliciae *Eutr.* 7,21) et amor humani generis diceretur. 4 *translate i. q. copia, ubertas – Fülle, Überfluß:* *WALAHFR.* hort. 238 exiles, Erato, non dedignare meorum -as holium versu perstringere mecum. *NOTKER.* *BALB.* gest. 2,9 p. 63,4 quem (*regem Afrorum*) ... Karolus ... Europe -is, frumento videlicet, vino et oleo ... remunerans *eqs.* *CHART.* *Raitenh.* 4^a p. 6,27 Deus omnipotens, qui numquam secundum -as bonitatis suę humano generi defuit (*sim.* *CHART.* *Heinr.* *Leon.* 107 p. 164,18).

1. *divitio* v. devito. 2. *divitio* v. divisio.

**divitiosus*, -a, -um. (divitiae) *divitiis praeditus, locuples – begütert, reich:* *ALBERT.* *AQUENS.* hist. 5,38 praeses ... civitatis Triplae gloriosae ac -ae.

divito v. devito. *dium* v. diu.

[*dium caedrinum* v. **diacitrinus*.] *divole* v. divalis.

divolgo v. divulgare.

**divolo*, -are. (*circum*)*volare – (umher)fliegen:* *FRID.* II. *IMP.* art. ven. 1 p. 28,3 quedam (*aves rapaces*) regentes se alis extractis super aera et non tunc -antes huc et illuc expectant, quousque super faciem terre videant aliquas bestiolas. cf. devolo.

divolvo, -volvi, -ere. *confunditur* c. dissolvere: *l.* 34. 1 *act.:* a *proprie i. q. de-, abstrahere – abziehen, wegreißen:* *VITA SERV.* 54 p. 126,19 membra commovit *mortuus*, manibus operimenta -vit. *ARNOLD.* *LUB.* chron. 3,3 p. 145,26 cepit *mortuus* a se -ere (dissolvere *var. l.*) panniculos, quos in exequiis acceperat. *deportare – forttragen:* *CONR.* *MEND.* *Atal.* p. 136,41 ventus ... velum a manibus earum (*sorum*) subito rapiebat eisque admirantibus, oculis tantum persequentibus in remotiora ... -bat loca. b *translate i. q. cogitare, consulere (de) – überlegen, beraten (über):* *EPIST.* *Hann.* 5 p. 22,17 mihi (*sc. episcopo*) meum (*sc. consilium*) mecum -endum dimittatur (*sim.* 6 p. 24,17). 2 *medial.:* a *influere – münden:* *ERMENR.* ad *Grim.* 35 p. 575,5 *Histrum* (*sc. laudemus*) ... orientem versum, usque dum per VII ostia Moetidis paludibus exactis in mare Ponticum -itur. b *provolvere, ruere – sich hinwerfen, stürzen:* *YSENGRIMUS* 1,315 ille (*Reinardus*) iterum in faciem -itur atque retrorsum procidit. c *cedere, devinire (ad) – zukommen, anheimschlagen:* *CHART.* *scrib.* *Col.* B 1065 p. 269,37 (c. 1265?) tali conditione, si infra quindenam ... XIV solidi dictis plebanis non solverentur, quod ... medietas domus ad predictos plebanos libere -etur. cf. devolvo.

**divolutio*, -onis f. (divolvere) *expansio – das Ausbreiten:* *FRID.* II. *IMP.* art. ven. 5 p. 141,17 quam (*defensionem*) habere potest *airo* per motum et per -es alarum suarum.

divortium (-rci-), -i n. *script.:* dev-: p. 894,2. difo-, difur-: p. 894,3. -vur-: p. 894,2. -ivis: p. 894,3.

1 *separatio – Trennung:* a *in univ.:* *BENZO* ad *Heinr.* IV. 7,2 p. 602,3 precepit *Prandellus* Archigenem (*i. medicum*) venire, ut incisa vena pro minuendo sanguine fieret -um corporis et anime (*sc. Alexandri*). *AMADEUS LAUS.* hom. 7,29 ut quid ... retardata est *Dei genetrix* ... aut passa nati -um? *CONR.* *EBERB.* exord. 5,5 l. 48 femina, quae defuncta fuerat, revixit, et redeunte in proprium corpus anima post triste -um factum est dulce spiritus et carnis consortium. b *diverticulum, compitum – Weg-, Flußscheide:* *CAND.* *FULD.* *Eigil.* II 14,78 post epulas ... -a laetus nota petens a pontifice benedictus abibat (*sim.* 14,98. cf. *Verg. Aen.* 9,379). *ERMENR.* ad *Grim.* 36 p. 577,12 has Europa tenet prisco sub nomine gentes, quas *Hister* secum retinet -a Rheni. *alleg. vel in imag.:* *VITA Liutb.* 18 p. 22,19 in eo ... quo se -a viarum diversa per loca disingunt, multo minus ad desiderata perveniunt *homines*. *WALTH.* *SPIR.* *Christoph.* II 3,63 pastoris ope proprium tuearis (*sc. Christus*) ovile, ne veteris longinqua petat -a saltus. c *dissolutio matri-*

monii – Auflösung der Ehegemeinschaft, 'Scheidung': *LEG.* *Burgund.* const. I 34^{capit.} de -is (devurcies, devurtiis, divurtiis, difurtiis, difortius, -ivis *var. l.*). *EINH.* *Karol.* 18 p. 23,8 in -o filiae Desiderii regis. *EKKEH.* IV. *bened.* I 1,199 Ioseph, -a noli. 5 *CHART.* *march.* *Misn.* III 150 quod -um celebraretur inter nos (*sc. regem Franciae*) et ... uxorem nostram (*sim.* *BURCH.* *URSB.* *chron.* p. 26,9. *al.*). *SUMMA dict.* *Saxon.* 11,28 -cii sententiam proferimus inter eos (*coniuges*) dantes utrique ... licentiam contrahendi. *saepe.* *alleg.:* *EKKEH.* IV. *bened.* I 1,71 iam procus (gloss.: Christus sponsus futurus) ecclesie -a det synagoge (gloss.: repudiande). 17,26 unice dilecta (*sc. Hierosolyma*), tibi cur -a (gloss.: repudium ut adultere) facta? 2 *disensio, discidium – Zerwürfniß, Spaltung:* *BEDA* hist. eccl. 1,15 p. 32,11 subito ... in socios arma vertere incipiunt *advenae*; ... quaerentes ... occasionem -i protestantur, nisi profusior sibi alimentorum copia daretur, se cuncta insulae loca ... vastaturos. *ACTA reg.* *Burgund.* 171 p. 351,5 ne ... aliqua occasione vel oblivione oriatur -um (*sim.* *CHART.* *Carniol.* I 133 p. 124,2). *LAND.* *MEDIOL.* hist. 3,30 p. 95,37 *Arialdus* videns urbem ... adversum se nimio ... discordiae quotidianae -o commotam ... iter, quo clanculo fugeret, paravit. *TRANSL.* *virg.* *Col.* 11 (*MGScript.* XXX p. 1380,34) totius scismatis recentis et regni status reique publicae -i auctrix *Suevia.* *al.*

divorto v. diverto.

25 *diureticus* (-rit-), -a, -um. (διουρητικός) *script.:* deu-: *l.* 31.41. dior-: *l.* 36. dieu-: *l.* 31. -rudi-: *l.* 34. *metr.* diürēt-: *l.* 36.

urinam movens, mictorius – harntreibend: *AESCLAPIUS* 3 p. 6,10 -as potiones accipiant *epileptici*. *ANTIDOT.* *Berolin.* *capit.* p. 67^a,9 potio -itica. 9 deponit *antidotum musa* ... vel expellit lapides et visce vel et reniculis, est enim deuiritica (diuiritica *ANTIDOT.* *Glasg.* p. 115,3), urina valde provocans. *PRÆCEPT.* *diaet.* II^a 28 potio flores de apio, (flores apii aqua frigida cottide accipe et, si vis [sivis *ed.*], potionem -udica *S1*). *Ps.* *ODO MAGD.* herb. 19 acris inest illi (*agrimoniae*) nimis et -a virtus. *DIAETA* *Theod.* 103 castoreum calidum est et dio -um (-um *var. l.*) *saepius.* *fort. add.:* *ANTIDOT.* *Glasg.* p. 126,35 medicamen [ad aureticum] (*cod.*, -um *ci.* *Baader*; *an subest* ad anhelitum, ad arteticum [i. arthriticum] *sim.?*).

40 *subst. diureticum*, -i n. 1 *medicamentum urinam movens – harntreibendes Mittel:* *TRACT.* de caus. mul. 32 deuiritica utantur *aegrotae*. *PAUL.* *AEGIN.* cur. 46 p. 23,14 naturales ... evacuationes continue ammonere oportet et inmissionibus et -is (3,9,3 τοῖς διουρητικοῖς). 67 p. 44,15. *SALERN.* comp. 84 de -is: -a sunt urinam provocantia. *THADD.* *FLORENT.* cons. 167,10 quoniam oppilationi et habundantie humorum grossorum competunt incisiva et subtiliativa et -a. *al.* 2 *per confusionem* c. ureticus *usu plur. i. q. viae urinales – Harnwege:* *PAUL.* *AEGIN.* cur. 203 p. 136,16 potandum ... ulceratos -a (3,45,5 τοὺς ἐλκωθέντας τὰ οὐρητικά) mellicratum *eqs.*

diurnalis, -e. 1 *adi.:* a *diurnus, ad diem pertinens, qui interdiu fit – zum Tag gehörig, Tage(s)-:* *STATUT.* *Murb.* p. 448,25 in ... nocturnali silentio penitus loquendi licentia interdita est; in -i vero *eqs.* *AMALAR.* off. 4,21,1 duo officia -a (diuturnalia *var. l.*), quae celebrantur in quarta et in quinta feria ante passionem Domini (*sim.* *antiph.* prol. 1 -e [*sc. officium*]). *CONSUE.* *Eins.* 41 p. 214,15 exuant se *fratres* -bus calciamentis et induantur nocturnalibus. *GERB.* (?) *astrolab.* 10 ut ... partes horarum -ium discas. *RUP.* *TUIT.* off. 3,11 l. 614 per se ... patent *nocturnalia officia*, quod a -bus (virginalibus *var. l.*) non discrepent. *al. v. et* p. 897,62. *in titulo antiphonarii:* *BERNOLD.* *CONST.* *microl.* 25 p. 999^A qui (*Gregorius papa*) et in sacramentario et in -i antiphonario eidem ieiunio (*sc. aestivali*) nullas orationes vel cantus ascribit (*item* *LIBER* *ordin.* *Patav.* 6,14 p. 1004,27). b *cotidianus, frequens – (all)täglich, häufig:* *ALBERT.* *M.* *pol.* 1,1¹ p. 10^b,34 quod communicatorium alia est constituta in omnem diem ... alia vero non-diurnalis, inter eos videlicet, qui non omni die communicant sibi invicem. 1,1ⁿ distinguit *philosophus* secundam communicationem ... quae est communicatio non-diurnalis, (*p.* 125^b,16 μὴ ἐφ' ἡμέραν). c *usitatus, vulgaris – gewöhnlich, üblich:* *CATAL.* *thes.* *Germ.* 73,25 (a. 1165) habemus ... linthea festiva

[*Mandrin*]

III, -ia XX. 2 subst.: a neutr. i. q. liber officium diurnum continens – liturgisches Buch, in dem die Tagzeiten verzeichnet sind, 'Diurnale' (de re v. LThK. ³III, p. 274): CATAL. biblioth. A I 76 p. 415,27 (a 1232/1273) -e sinistri chori et kalendarium cum officio defunctorum et ymnis completis. b masc. vel fem. (neutr.: l. 14. 17) de agri mensura i. q. diaeta, iugerum – 'Tagwerk', 'Morgen' (Landes): CHART. Arnstad. 1 p. 1,29 (a. 704) donamus (sc. Hedenus et uxor eius) tibi (sc. episcopo) ... centum -es, id est iugera de terra aratoria. CHART. Fuld. B 193 Otacarus et Odalharius dederunt ... vineam ... et XX -es, hoc est, quod tot diebus arari poterit. CHART. Rhen. med. I 361 p. 417,31 accepit ... Nopelo ... agrum quandam ... mensura quasi novem, quos -es dicunt, estimatum. CHART. Mog. A II 42 p. 81,36 quatuor ... -ia. CHART. Sigeb. 56 p. 126,14 sorores ... tradiderunt eidem capelle dotandæ allodium ... VI videlicet -es arabilis terre. FUND. Mur. 27 p. 81,7 in Hopfreben habemus -e et dimidium. al. fort. add.: REGISTR. abb. Werd. 9,1 p. 292,7 (s. XIII^{med.}) solvet etiam villicus de enlopentinsin sexaginta casios, ut casius possit observare duas -es prebendis. c masc. vel neutr. i. q. calciamentum interdiu usitatum – tagsüber getragene Fußbekleidung: CONSUE. Trev. 12 exuentes nocturnaliter reverenter induunt fratres -ia. 50 p. 308,7. WILH. HIRS. const. 1,62 p. 991^A indutus -bus ad primam redit frater in chorum. LIBER ordin. Rhenaug. p. 53,19 missa ... finita fratres -bus induti manus ... lavant. p. 132,5 exeunt fratres pedes lavare et se -bus calciare. p. 243,28. p. 249,1. cf. *iurnalis.

adv. *diurnaliter. cottidie – täglich, jeden Tag: HUGEB. Wynneb. 5 p. 110,17 magna mentis conamine -r desudans, ut illos, quos sub sua habebat potestate et sermonem eius audire voverunt ... ad meliora provexit.

*diurnata (ior-), -ae f. (cf. ital. giornata) 1 iter unius diei – Tagereise: a gener.: ANNAL. Plac. a. 1272 p. 555,42 euntes cardinales et ceteri clerici obviam sibi (sc. papae) per plures io-as. b publ. i. q. iter diei (viatori) praescriptum – Tagesroute (des Gerichtsboten): CHART. Tirol. notar. I 594^a (a. 1237) Reinhardus assessor statuit terminum ... Chuano et Abrahe ... ad crastina summo mane, ut sint coram eo responduri ... Orteliapo ... de V armentas, que ei in nocte furate fuerunt, ita quod ipse post hec bene possit ire et equitare io-am (799 e. io-am suam. 807 suam io-am possit e. sim. 928 vadat suam io-am). 2 de agri mensura i. q. diaeta, iugerum – 'Tagwerk', 'Morgen' (Landes): CHART. Wirt. VII 2253 (a. 1272) renuntians ... prata mea XII -as continentia eqs. cf. *iurnatus.

*diurnatio, -onis f. (diurnare) 1 iter unius diei – Tagereise, Tagesmarsch: IOTS. Odil. 2,8 p. 204,7 precepit senior suis, ut essent diluculo parati et primo mane proficiscerentur, ut diurna itione, (-e a. corr. C₁) peracta possent attingere ad monasterium sancti Marcelli. 2 vita (cotidiania) – (Alltags-)Leben: ALBERT. M. pol. 8,3^f p. 775^a,30sq. non oportet, quod iuvenes docerentur musicam, sed audirent eam solum, et auditum referrent 'ad bonam -em, (p. 1339^b,4 εὐημερίαν) et deductionem liberalem'; et vocatur -o passus vitae diurnus sive transitus spatii unius diei. 8,3^g.

*diurnatus v. *iurnatus. diurne v. diurnus. *diurnitas, -atis f. (diurnus; cf. diurnitas) longum (temporis) spatium, decursus diurnus – langer Zeitraum, langer Ablauf: CHART. Rhen. med. II 256 (a. 1180/1209) ne ea, que a presentibus ... aguntur ... per temporum -em ... in posterum ... valeant infirmari. ANNAL. Egm. a. 1167 p. 175,28 quod tanta -s temporis non potuit putrefacere pellem eorum (sanctorum). CHART. Austr. sup. I 363 p. 523,21 per -em sive longinquitatem temporis. CHART. Lux. II 27 quod ab hominibus ... fieri solet, temporis -e oblivioni perpetue traditur. IV 433 p. 538,12.

diurno, -are. morari – verweilen: ADALBOLD. Heinr. 3 exercitum -are fecit dux, ut ... ipsi (proceres) de utilitate et consolatione regni colloquerentur (33).

diurnus, -a, -um. iu-: p. 896,55. confunditur c. diurnus: p. 896,41sq.

1 adi.: a ad diem pertinens, qui interdiu fit – zum Tag ge-

hörig, Tage(s)-: a in univ. (fere de temporis spatio): PAUL. DIAC. carm. 18,11 spatiis paene est iam lux revoluta -is. CAPIT. reg. Franc. 38,2 qualiter ... presbiteri ... cursum suum sive -um vel nocturnum adimplere secundum Romanum usum valeant (sim. ORD. celebr. conc. 17,455 ut ... cantum nocturnum et -um noverit frater [22,434 c. Romanum atque -um n.]). EPIST. var. II 4,2 ut ad omnia signa -a (diutiorna G) sive nocturna ... festinetur. WALAHFR. carm. 5,18,7 ut requies lasso, ... carcere constrictis ut lucis vena -ae, sic eqs. GERB. (?) astrolab. 10 abstractis de XXX nocturnae horae partibus supersunt partes -ae. saepius. v. et p. 895,49. β alleg. de mercede, qua labor unius diei remuneratur (loci spectant ad Vulg. Matth. 20,2): ANNAL. Xant. a. 868 p. 25,6 visitante Domino plebem suam et circa solis occasum pro denario -o ociosos vocante operarios ad vineam excolendam eqs. THIETM. chron. 5,1 quicumque ... omnia ... in nomine Domini ... satagit implere, ille est, qui a patre Deo ... denario, quamvis tarde veniat, remuneratur -o. REGISTR. Pant. Col. 11 p. 94,36 ut cum operariis, qui ad mercedem vocati sunt, portionem habeamus in denario -o. γ -um servitium i. q. labor hominibus bannariis exsolvendus – Frondienst (de re v. HRG I. p. 1306sq.): TRAD. Salisb. I 67 (c. 1077) si ... census duobus continuis annis dare neglexerit Razo et in tertio totum non persolverit, -o servitio fratrum mancipetur. TRAD. Michaelb. 73 quedam mulier Hemma nomine propria sancti Michahelis ... filios suos de -o servicio ... redemit faciens eos censuales V denariorum annuatim persolvendorum. CHART. Turic. 634 quia pro eis (hominibus) protegendis militare tenemur (sc. advocatus), proventus in pullis, in -is serviiciis ... percipere licebit. b cottidianus – (all)täglich: LIBER diurn. 77 p. 83,3 desideret (sc. caritatis tua) ... inviolabilis celestis affluentiae munere -is sancte discipline precibus decorandos (sc. fratres). DIPL. Loth. I. 4 p. 61,43 per quam (substantiam) sufficeret -us pauperum Christi concursus tolerari. WALAHFR. carm. 5,49,6 summe pater, nobis panem concede -um. NORB. IBURG. Benn. 19 p. 885,34 permisit, ut divino operi ... privatim insisterent (fratres), ne -um sacratis locis deesset officium. DIPL. Constantiae 3 ut de mensa regia -a suscipere consueverit monasterium alimenta. CHART. Aschaff. 48 p. 172,37 -um panem sillineum et viginti panes triticeos mensurnos ... custodi ... concessimus. al. v. et p. 895,54. c diuturnus, continuus, longus, sempiternus – lang dauernd, ununterbrochen, andauernd, immerwährend: ARBEO Emm. 32 p. 74,21 tam -a (diuturna var. l.) infusione ymbrium torrentes in amnes decreverant. 39 dum -is (diuturnis var. l.) sermonibus in invicem luctarentur servus et dominus. CARM. de conv. Saxon. 4 (NachrGött. 1985/I. p. 62) dum ... -a ... saecula redirent, quae eqs. ROD. CAMER. Lieth. 46 -o fessus senio defunctus est Gerardus. ALBERT. M. animal. 20,74 p. 1312,25 inferiores motores desiderant assimilari illi (sc. uni motori) tam in motu proprio quam in motu communi, qui est -us. 20,75. metaph. 10,1,4 p. 436,1. 11,2,17 p. 505,56. CARM. Bur. 169,3,1 tempus queror tam -e solitudinis. al. 2 subst. masc. vel neutr. (fem.: l. 58): a dies – Tag: CHART. Sangall. A 29 (a. 761) ut ... in quisqua sicione saigata una ares et hoc medas et intos ducas et iu-o secare facias et alio colias et intus ducas. per -um (-am) i. q. diem ex die, in dies – Tag für Tag, von Tag zu Tag: CARM. de temp. rat. 318 signifer ... , cuius circuli longitudo ducit annum per -am ter centenis sexagenis quinis partibus et quadrante. 420 brumali solstitio vel aestivo vere minima per -um ducunt aequora agmina. b labor hominibus bannariis exsolvendus – Frondienst: ACTA imp. Winkelm. I 63 p. 60,34 (a. 1211) ut nulli de imperio et regno liceat aliquid exigere ratione -i vel alicuius exactionis ab his, qui eqs. c de agri mensura i. q. diaeta, iugerum – 'Tagwerk', 'Morgen' (Landes): CHART. Rhen. med. III 1330 (c. 1255) duas vineas ... habentes plene iurnale et -um.

adv. diurne. annualiter et -e i. q. in anni curriculum completum – für die Dauer eines vollen Jahres (de re v. HRG II. p. 288sq.; cf. et p. 603,27sq.): CHART. select. Keutgen 135,12 (a. 1164) de patrimonio vel hereditate in potestatem vendicatis annualiter et -e induciandum fore concedimus, ut, si quis infra terminum statutum hereditario more successorem illius se

[Mandrin]

presentaverit, . . . defuncto substituat.

Mandrin

[*diurudicus* v. *diureticus*.]

dīus (dyus), -a, -um. *nom. sg. n. dion: l.18. metr. dīus: l. 21. 1 adi. i. q. divinus, divus – göttlich: a proprie de his, quae Dei sunt, a Deo veniunt: EPITAPH. Haimer. 4 (MG Script. X p. 596; s. XI.¹) qui prece . . . quaerunt solatia dia eqs. CARM. de Iuda 2,24 septem demonia mundat clemencia dya. 2,42 ubicunque . . . recitatur hoc evangelium . . . dyum eqs. b translate i. q. sanctus, sacer, augustus, magnificus, splendidus – heilig, ehrwürdig, erhaben, großartig, herrlich: a de hominibus: THIOFR. Willibr. II 4,86 te dyum, Poppo, ierarcham. 3,346 optima cum dya sit pars tua (sc. virginis) matre Maria. HUGO TRIMB. registr. 445 Heinricus ille pius (sc. caesar), qui verbis et operibus totus erat dius. β de rebus: VITA Landel. Laub. 206 Landelinus dia virtute refertus. RAHEW. flosc. 4,13 lyra Phebea seu Panos fistula dia. CARM. Bur. 101,9,1 Pergama dia (dya, diva, dira al. var. l.) secus figit tentoria Grecus. in nomine antidoti: ANTIDOT. Sangall. p. 85,6 emplastrum dion. 2 subst. neutr. in locut. sub dio i. q. sub caelo aperto – unter freiem Himmel: (AGNELL.) lib. pont. prol. p. 276,14 (carm.) sub dio enim aut modulator ovans eqs. v. et p. 900,55.*

diuscule adv. 1 aliquanto diutius – etwas länger: AUREL. REOM. mus. 10,4 in qua (tertia varietate introituum) ultima versiculi pars – e moras agit quam in primo et secundo. ARNULF. delic. 253 num te mestificem, nunc siqua – e narrem? 2 nimis diu – allzulange: GODESC. SAXO carm. 6,9,1 exul ego – e hoc in mare sum, Domine.

diuturnus v. *diuturnus*.

1. **diutinus**, -a, -um. *diuturnus, longinquus, perpetuus – lang (andauernd), sich lang hinziehend, langjährig, (be)ständig: 1 de rebus: LEG. Wisig. 12,1,3 p. 410,4 si quis . . . huius nostre legis violator extiterit, . . . -am . . . excommunicationem excipiat. RIMB. Anscar. 30 p. 61,10 populus Sueonum – a caede fatigatus. IOH. CANAP. Adalb. A 30 p. 45,6 – i (diuturni var. l.) itineris fessus erat. LAMB. HERSE. annal. a. 1074 p. 188,27 vina in –os (divinos var. l.) usus . . . congesta. DIPL. Loth. III. 34 p. 57,18 secundum . . . tam –am ecclesie possessionem (sc. telonei). persaepe. ?vetus – ?alt: AETHICUS p. 208,6 afferantur aulea Cipria –a tapitia. 2 de hominibus: CHART. Wirt. VIII 2679 p. 30,26 (a. 1277) H. . . cultor –us curie presignate. perseverans – hartnäckig: CHART. Raitenh. 337 p. 271,27 (a. 1275) adversus tam –um et evidentem clavium contemptorem . . . excommunicationis sententiam aggravari debere.*

adv. **diutine**. diu, diuturne – lange: 1 in univ.: ROD. GLAB. hist. 5,2 p. 218,24 ante altare . . . Benedicti prostratus . . . -e decubui. CHART. episc. Halb. 279 dissensio, que . . . -e tractata est. al. expressius i. q. diutius – länger: CAPIT. Bened. 1,130 qui poenitentiam in mortis agit periculo, non –e a reconciliationis gratia differendus est. 2 perseveranter – hartnäckig: IULIAN. TOLET. Wamb. 22 cui (principi) venerabilis vir –e (divine, diutius var. l.) insistebat, ut eqs.

2. ***diutinus** adv. (diu et tenus, cf. protinus) diu – lange: MIRAC. Remacli 1,4 tandem pervenit (sc. homo oculis orbatus) . . . ad optatum –s (diutius var. l.) locum.

diutior v. diu. ***diutisce, *diutiscus** v. *theodiscus.

diutissime v. diu. **diutius** v. diu.

diutule adv. diutius – ziemlich lange: LUP. FERR. epist. 30 p. 39,30 super quorum (verborum) sententia . . . -e locuti sumus.

***diuturnalis**, -e. (diuturnus) 1 ad diem pertinens, diurnus – zum Tag gehörig, Tages-: ORD Rom. 31,33 ipsa . . . die omne –e officium insimul canunt (ex 28,28 diurnale). v. et p. 894,55. 2 cottidianus – (all)täglich: ALBERT. M. pol. 1,1ⁿ ‘ex pluribus . . . domibus communicatio prima’ . . . procedens ex prima –i communicatione, quae est ‘usus . . . non-diuturnalis (p. 1252^b, 16 μη ἐφημέριον) gratia’, id est propter usum non-diuturnalem instituta, est ‘vicus’. 1,1^o inter eos (vicinos) est secunda communicatio non-diuturnalis.

diuturne v. *diuturnus*.

diuturnitas, -atis f. 1 longinquitas, perpetuitas – lange Dauer, Langwierigkeit, Beständigkeit: a proprie: ANNAL. Alth. a. 1051 p. 47,27 cum . . . exercitus –e temporis fame labo-

raret. MAURUS urin. I p. 11,45 morbi. ALBERT. M. summ. theol. I 5,23,1,1,2 p. 125,52sq. hoc, quod vocat Richardus –em, Gilbertus vocat moram . . . ; videtur . . . , quod nec mora sit aeternitas nec –s. CHART. Raitenh. 346 p. 278,17 propter –em possessionis (sc. curiae). saepius. stabilitas, soliditas – fester Bestand, Festigkeit: DIPL. Otton. II. 7 regni illorum (antecessorum) –s pacificata viguit (EPIST. Teg. I 1). CONSTANT. AFRIC. theol. 10,13 p. 57b^v secundum materiam –em. b meton. i. q. fama perennis – ewiger Ruhm: EINH. Karol. prol. p. 1,15 plures esse . . . , qui . . . velint amore –is inlecti aliorum praeclara facta . . . scriptis inserere. 2 situs, vetustas – das lange Liegen, Alter: SIMON sacram. p. 40,14 ex negligentia sacerdotum plerumque –e muscida invenitur (sc. eucharistia). de oblioso decursu temporum: CHART. Turic. 853 (a. 1252) quoniam inimica –s est gestorum eqs.

***diuturno**, -are. diuturnum, perennem reddere – unvergänglich machen, verewigen: WIPO tetral. 3 regis . . . immensum –ent carmina sensum.

diuturnus, -a, -um. script.: diot-: l.25.26. -tior-: p.896,7. -tor-: l.26. form. -ter- (per analogiam ad aeviternus, sempiternus sim., ut vid.): l.30.33.34. confunditur c. diurnus: l.27.47sq. saepius.

1 diutinus, longinquus, perpetuus – lang (andauernd), sich lang hinziehend, langjährig, (be)ständig: a de rebus: a in univ.: FORM. Turon. 4 haec cessio . . . -o (dio- var. l.) t e m p o r e maneat inconversa (FORM. Sal. Lind. 20 [cod. 2] diotorno t. al.). HUGB. Willib. 2 p. 89,25 magna mentis –a (diuturnae var. l.) meditatione. ANTIDOT. Augiens. p. 42,36 ad tussim –issimam. ADAM gest. 2,11 populus non ferens –am (–ernam var. l.) boni pastoris absentiam. 3,64 p. 211,10 illum (regem) suae fidei ammonens archiepiscopus et –i servitii. ANNAL. Formos. a. 1110 (op. cit. [infra l.33] p. 130) hiemps durissima et nives –ernę. ANNAL. Elmar. a. 1147 p. 111,2 –erna obsidione . . . obsessos impugnantem (sc. exercitus). p. 111,9 –ernam obsidionem . . . facere. persaepe. v. et l.60. p.862,59. 897,34. β stabilis, solidus, perennis – dauerhaft, bleibend, ewig: AGIUS epic. Hath. 165 corpus . . . fore perpetuum nequit et –um, et caro mortalis est simul et fragilis. DIPL. Heinr. II. 27 ut haec traditio . . . firmior, stabilior –iorque fiat. CHART. Raitenh. 196 p. 165,24 presens scriptum . . . sigilli nostri appensione pro –e astipulationis cautela roboravimus. al. expressius i. q. indeficiens, numquam exhauriendus – nie zur Neige gehend, unerschöpflich: EBERH. HEIST. Betel 146 illa (arca) –am cum manna continet urnam. b de hominibus i. q. perseverans – hartnäckig: RUOTG. Brun. 34 p. 35,7 quo . . . -ior nequam (cf. Boeth. cons. 4,4,8), eo graviorem et prolixiorem sibi comparabat poenam. 2 per confusionem i. q. diurnus – täglich, Tages-: CAPIT. reg. Franc. 28,15 oratorium . . . , ubi peculiare officium et –um fiat. GLOSS. I 106,17 St.-S. –um tacolihan. PASS. Trudp. 5 cum . . . continuum –um (diurnum var. l.) nocturnumque tam in opere quam etiam in oratione exerceret laborem.

adv. **diuturne**. 1 diu – lange: EKKH. IV. bened. II 248 gloss. qui (sucus pomis optimis expressus) melle digestus ut vinum inebriat et –ius durat. WIPO gest. epist. p. 4,14 regnum et imperium tuum –ius omnibus illis (antecessoribus) . . . merearis (sc. rex) obtinere. 2 iugiter, perpetuo – immerfort, für alle Zeit: DIPL. Karoli III. 187 p. 314,29 illum (locum) . . . concessimus . . . ad sanctorum suffragia poscenda pro . . . omnium christianorum salute singulariter –e (diuturna var. l.).

***divulgarizo**, -are. (*vulgarizare a vulgaris) divulgare – verbreiten, verkünden: ANNAL. Plac. a. 1258 p. 509,14 Manfredus princeps Taranti fecit . . . -ari per regnum Cunradinum . . . esse mortuum.

***divulgatio** (-cio), -onis f. promulgatio, diffamatio – Bekanntmachung, Verbreitung: OTLOH. Dion. 12 p. 833,26 rem tantam, quae –e et veneratione maxima digna foret, occultare. CHART. Traiect. 262 p. 237,35 latenter . . . et absque –e. CHRON. Reinh. a. 1215 p. 585,15 bone fame –cione nominetenus sibi insinuos nimio excolebat Sifridus affectu.

divulgo (dev-), -avi, -atum, -are. script. -vol-: p.899,14. 16. 44. depon-: p.899,5. intrans.: p.899,12.17.

promulgare, diffamare, notum facere – bekanntmachen, verbreiten, verkünden: 1 *de rebus:* a *in univ.:* EPIST. Bonif. 60 p. 122,22 quod illi, qui a te proiecti sunt sacerdotes, a nobis (sc. *papa*) absolutos se apud Francorum provinciam de-entur (-ent *var. l.*). THANGM. Bernw. 19 fama praecurrens cuncta -verat. CHART. Ital. Ficker 312 p. 344,8 super scala Ri-voalti, ubi banna nostra (sc. *ducis Venetiarum*) solent -ari. ALBERT. M. metaph. 12,1,1 p. 544,61 quaeremus . . . de omnibus, 'quae -antur (p. 1076^a, 28 τετρώλληται)' de principiis substantiae 'gratia legis'. *persaepe. mediopass. (intrans.:* l. 12. 17) *i. q. enotescere, percrebrescere, diffamari – bekannt werden, sich verbreiten:* NICET. ad Iust. p. 118,22 de-ante fama ex lapsu vestro . . . contristati . . . sumus. CHRON. Fred. 4,73 cumque in Espania devo-tum fuisset exercitum Francorum . . . adgredere. VITA Liutg. II 1,18 p. 97,10 per Italiam meritis eius divo-tis. PASS. Quir. Teg. 2 praecepto (sc. *Claudii de chris-tianis puniendis*) -ante. al. b c. colore quodam: a *praedi-care, celebrare – rühmen, preisen:* ARBEQ Corb. 13 divinam Dei de-antes (-antes *var. l.*) virtutem. LIUTG. Greg. 12 p. 76,14 elemosinas eius -at ecclesia sanctorum (ex Vet. Lat. *Sirach* 31,11 enarrabit). BALTH. Fridol. 12 cuius (*viri*) sanctitas in eius (*regis*) presentia tam sepe -batur. b *patefacere, exponere – offenbaren, mitteilen:* ARBEQ Emm. 40 verba . . . suo . . . domino de-are (-are *var. l.*) minaverat mulier. WILLIB. Bonif. 9 p. 57,26 domum reversi (sc. *qui miraculo aderant*) ea, quae viderunt, plebibus de-arunt (-arunt *var. l.*). al. γ *profiteri, af-firmare – (öffentlich) lehren, behaupten:* ARBEQ Emm. 22 erat . . . a multis medicis de-tum (-tum, vulgatum *var. l.*), ut eqs. δ *probare, demonstrare – erweisen, zeigen:* ERMENR. Sval. epist. ad Gundr. p. 154,9 haec ita fore res de-ent (-ent *var. l.*). 2 *de hominibus:* a (*laudibus*) efferre, glorificare – (*mit Lobsprüchen*) erheben, mit Ruhm bedecken, verherrlichen: ALDH. virg. II 2279 geminas -at fama sorores. CARM. Aldh. 2,21. EPIST. Bonif. 36 p. 61,2 reverentissimo presuli et piaae paternitatis prerogativa de-ando (-ando *var. l.*) archiepiscopo Bo-nifatio Siebaldus . . . salutem. ALBERT. AQUENS. hist. 3,25 p. 356^B Baldewino duce . . . exaltato et militari actione -to eqs. b *infamare, denotare – in Verruf bringen:* ARBEQ Corb. 29 quaedam mulier . . . sibi in obviam facta est, maleficiis suspiti-one viro Dei iam ante de-ta. CONSUE. Marb. 192 si quis de flagitio aliquo -atur in populo (ex UDALR. CELL. consuet. 3,3 p. 735^C).

adi. *divulgatus*, -a, -um. *notus, manifestus – bekannt, of-fenkundig:* FORM. Andec. 32 p. 15,10 in omnibus devo-a cla-ruit *epistula*. FORM. Senon. I 42 p. 204,6 dum non est incogni-tum, sed per populum de-um et patefactum, quod eqs. CHART. archiep. Magd. 293 p. 362,25 apud universos tam presentis quam futuri temporis fideles notum et -um esse volumus, quia eqs. al. *celeber, (prae)clarus – (hoch)berühmt:* LIUTG. Greg. 7 p. 72,33 nomen suum (sc. *Bonifatii*) modo omnibus notum et -um. THEOD. TREV. Liutr. 34,2 fuit . . . scientia li-brorum -us merito . . . antistes. ADAM gest. 3,24 parvula Brema ex illius (sc. *Adalberti archiepiscopi*) virtute instar Romae -a.

divulsio, -onis f. 1 *discidium, separatio – Trennung, Ent-fernung:* IOH. METT. Ioh. 134 quomodo . . . tam repentina fi-eri possit -o? EPIST. Hann. 36 p. 77,12 nostrę -is separatio. HERBORD. Ott. 2,40 p. 745,34 dimisimus eos (sc. *amicos*) et dimissi sumus lacrimis et gemitibus -is dolorem utrinque tem-perantes. *translate i. q. discissio, discordia – Spaltung, Zwietracht:* EPIST. Wisig. 8 p. 670,9 quando . . . amor frater-nae -is invidentiam calcat. 2 *attritio – Abreibung, das Wund-schewern:* EKKEB. SCHON. opusc. 3,1 p. 264,46 -es teneritudi-nis tue (sc. s. *Elisabeth*), quas sustinebas ab asperitate sagi (*inde* SIMON SCHON. Elis. [op. cit. p. 154,29] -es teneri cor-pusculi).

divulsus v. divello.

divus, -a, -um. *confunditur c.:* *dirus:* p. 897,17. 900,8 (*dub.*). ? *clivus:* p. 900,62. 1 *adi. i. q. divinus, dius – gött-lich:* a *proprie:* a *de his, quae Dei sunt, a Deo veniunt:* WALAHFR. imag. Tetr. 156 -i consortia verbi (cf. Vulg. exod. 34,29). WALTH. SPIR. Christoph. II 6,90 quibus (*idolis*) ipse decus -umque impendis (sc. *rex*) honorem. ALFAN. premn.

phys. prol. 13 illuminabuntur sub quaestionis nube caligantia per -e splendorem doctrine. METELL. exp. Hieros. 4,420 -a Dei pietas . . . ni subvenisset Francis. al. β *de Christo i. q. caeles-tis – himmlisch:* ALDH. virg. II 1272 -i certius ut quiret (sc. *Iu-lianus*) Christi cognoscere nutum (cf. I 36 p. 281,9 nutum su-pernae maiestatis). γ ? *a daemonio effectus – ?von einem Dämon bewirkt:* METELL. Quir. 6,40 septem Sara diebus -o (*an subest diro?*) funere plangitur (*spectat ad Vulg. Tob. 3,8*). b *translate i. q. sanctus, sacer, augustus, magnificus, splendi-dus – heilig, ehrwürdig, erhaben, großartig, herrlich:* a *de imperatoribus (usu subst.:* l. 14): CONC. Karol. A 47 p. 584,32 imperantibus . . . Chlodowico et Chlothario -is imperatoribus. CARM. var. I 26,3,22 Hludowicus . . . eximius princeps -us et orbis apex. CARM. libr. III 38,15 tibi . . . -e (sc. *Heinricus II.*), libellos . . . collegi corpus in unum. EPIST. Mog. 24 p. 360,9 -ae dominae suae Cunigundi divina disponente prudentia Romano-rum imperatrici augustae Aribio eqs. DIPL. Conr. II. 124 p. 170,10 Arnolphi -i progenitoris nostri imperiale decretum. DIPL. Frid. I. 142 p. 239,31 beneficium . . . -a nostra auctoritate con-firmamus. CONST. imp. II 223 p. 307,9 -a mens nostra (sc. *Fri-derici II.*). *persaepe. adde:* CHART. Bund. 501 p. 13,25 (a. 1203) renuntiando . . . epistole -i Adriani (605 p. 98,35. *ibid. persaepe.* β -a memoria (recordatio: l. 30) *i. q. beata memo-ria, pia recordatio – seliges An-, Eingedenken:* LEG. Wisig. 2,1,5 ab anno secundo -e (diu *var. l.*) memorie . . . Chindas-vindi regis (DHUODA lib. man. 8,17,2 de anima -ae bonae prae-dicti [sc. *Theoderici comitis*] memoriae. *persaepe. sim.* DIPL. Karoli III. 152 -a memoria . . . Karolus imperator. CHART. Raitenh. 358 [a. 1277] nostri predecessores episcopi Ratispo-nenses -e recordacionis). DIPL. Arnulfi 136 p. 204,29 pro . . . regum antecessorum videlicet nostrorum -a memoria. γ *de imperio Romano:* OTTO FRISING. chron. 5 prol. p. 226,30 Romanum imperium, quod . . . a paganis aeternum, a nostris pene -um putabatur. DIPL. Frid. I. 163 sacro imperio et -ae rei publicae consulere debemus (OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 136,2. 2,30 p. 136,34). δ *usu vario:* EPITAPH. var. II 47,3 scit servare fidem -o Gerbirga marito (sc. s. *Megengaudo*). BRUNO QUERF. Adalb. A 17 p. 19,18 -us (divinus rec. B) he-ros (sc. *Adalbertus*) ascendit equos, . . . Romam revisit. AN-SELM. BIS. rhet. 1,14 p. 127,7 -a Bisatis (sc. *urbs*). METELL. exp. Hieros. 6,652 hec (*phalanx*) plus quam centum fert milia -a clientum. al. v. et p. 897,17. 2 *subst.:* a *masc. de diversis numinibus paganorum i. q. deus – Gott:* WALAHFR. carm. 21,12,2 si forte Deo cupis relicto nos servire tuis, profane, -is. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,45 indigetes -i, nostrę succurrere voci! CARM. anon. 1,33 (SBMünch. 1873. p. 696) scripta poeta-um -um probra sive dearum . . . referunt. *saepe. de impera-toribus Romanis antiquis:* GESTA Bereng. prol. 5 atria tunc -um (gloss.: imperatorum) resonabant carmine vatium. b *fem. i. q. dea – Göttin:* CARM. de Frid. I. imp. 2771 -e (sc. *Allecto dictae*) monitis se Brixia Mediolano iungit. GLOSS. II 532,67 St.-S. -a guttin. c *neutr.:* a *caelum (apertum), apertum – der freie Himmel, das Freie:* ALDH. virg. I 38 p. 288,10 s u b -o et horrido solis caumate (RUD. FULD. mirac. 5 p. 334,12 s. -o [dio *Colv.*] . . . missarum solemnina celebravimus. 7 s. -o [dio *Colv.*]. CHART. Sangall. A 640 actum publice in loco, qui Bladherreswilare nominatur, s. -o eqs. al. *sim.* CARM. var. I 21,10 [auctore Dicuill] exta anno integro -o custodit Olympus). GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 594,36 sub nocturni . . . conticinii -um praevia duce (sc. s. *Afra*) progressus presbyter eqs. β ? *sanctuarium – ?Heiligtum:* CHRONOGR. Corb. p. 66,9 -um (*ni leg. clivum, i. gradum [cf. ThLL. III. p. 1357,80]*) deseruit et tecto templi se subegit (sc. *species viri, i. angelus*).

divutio v. devotio.

* *dixios v. *dexius.*

65 * *dixis subst.* (δείξις) *in prava interpr. per confusionem c. δόξα i. q. conceptio, opinio – Auffassung, Meinung:* AL-BERT. M. eth. II 9,3,5 p. 596,30 ἐπιδείξις . . . dicitur ab ἐπί, quod est supra, et δείξις, quod est conceptio vel opinio.

70 *dix(s)pendium v. dispendium.* * *diydraz v. 1. dia p. 548,72. ?*dizasma subst.* (orig. et signif. inc., ni subest dia et asthma) ? *medicamen faciens ad asthma – ?Heilmittel gegen Asthma:* TRACT. de aegr. cur. p. 214,2 contra asma eqs.; . . .

[Antony]

contra colericum tumorem precipue diasulphur vel -a dentur.

***dizedo** *subst.* (a *theod. vet.* thiozan) *strepitus, sonitus* – *das Rauschen, Getöse (de tinnitu q. d.)*: HILDEG. *phys.* 3,6 p. 1223^C pestis et mali humores et -o de aurbus eius (*sc. patientis*) fugabuntur (*cf.* 1,58).

[**duplus** v. **duplus**.]

do, dedi, datum, dare. *script. et form.*: *praes.* dor *inter formas inusitatas affert*: CARM. var. I 21,2,11. *fut.*: *daras* (*ex dare habes*): p. 903,10. *davis*: l. 51. *adde* ANTIDOT. Lond. p. 17,14. *ibid.* al. *dabiis*: l. 56. *perf.*: *indic.*: *duit*: p. 902, 61. *adde* ABBO SANGERM. bell. 1,134. *deti*: FORM. Andec. 42. *dedirunt*: p. 903,38. *coni.* *dediret*: LEX Alam. 2,1 (*var. l.*). *partic. dactus*: ANNAL. Plac. a. 1266 p. 516,46. *fut. II.*: *dedierit*: p. 908,26. *dedirit*: MARIAN. chron. a. Chr. praef. (DtArch. 17. 1961. p. 211,20 [*var. l.*]). *depon.*: p. 904,11. *adde* ARBEO Corb. 9. *usu absol.*: p. 902,9.905,15.18.906,39.909,61. *persaepe*; *refl.*: p. 902,66.903,15.904,5.909,42. *persaepe*; *medial.*: p. 907,60.908,2.39.909,55; *intrans.*: p. 908,26.909,46 (*dub.*). *struct. notabiliores*: c. *gen. gerundii*: p. 903,50. *partic. praes. pro inf.*: l. 53. *partic. fut. pro gerundivo*: p. 905, 6. *gerundivum pro partic. perf.*: p. 908,72. *acc. pro dat. personae*: l. 57. p. 902,41.903,39.904,13.906,31.908,52. *adde* PIRMIN. (?) *scar.* 31 (*var. l.*). 32 (*var. l.*). LEX Alam. 35,2. *pro dat. rei (vel in c. acc.) ponitur acc.*: p. 902,57.903,49; *abl.*: p. 902,59.67.903,11.33; *nom.*: p. 903,48; *in c. abl.*: p. 903,52.53.904, 4.906,54.909,57. *adde* DIPL. Heinr. II. 530 p. 686,7 (*spur.*). *aliquem aliqua re (per analogiam ad donare)*: p. 902,39. *cf.* p. 903,39. *metr.*: *dare*, *daret*: l. 60. *adde* CARM. Walahfr. app. 5,6,12 *dare*. *dētūr*: p. 905,25. *adde* ECBASIS capt. 131. 270. *dedit*: p. 908,18. *partic. praes. usu adi.*: p. 906,39. *adde* ALBERT. M. *veget.* 1,7. *animal.* 1,72; *subst. masc.*: p. 902,26. *adde* POETA SAXO 3,166.4,158. 5,102. *partic. perf. usu adi.*: p. 903, 45.904,17.905,33.909,24. *saepe*; *subst. neutr.*: p. 902,23.903,44.906,35.907,1. *al.*; *subst. masc.*: p. 903,33. *gerundivum usu subst. neutr.*: p. 902,29.30.903,44. *adde* DHUODA lib. man. 3,10,58. *al.*

I praebere, offerre, porrigere – *geben, (an-, dar)bieten, (über-, dar)reichen, hinhalten*: **A** *in univ.*: **1 de rebus corporeis**: **a de partibus corporis**: WALAHFR. (?) *carm.* 52,2 *pacis* ... *indicium, porrige daque manum*. WALTHARIUS 71 *dextram* *det* *atque resumat*. VITA Heinr. IV. 12 p. 39,14 *avertisse pectora et vulneribus terga -isse*. ALBERT. M. *animal.* 6,106 *cum* ... *porca peperit, primo nato filio dat mammam primam eqs. al.* *in locut. metaph.*: HROTSV. *gest.* 613 *imperio* ... *dare colla (collum M)* (*i. se subdere*). WIDUK. *gest.* 3,46 p. 127,18 *inimicis* *manu dare, (i. se dedere)*. OTTO FRISING. *gest.* 1,33 p. 52,37 *terga hosti dare, (i. fugere)*. CHART. Naumb. I 236 *marchio* ... *iusticie dans dextras, (i. cedens)* ... *ecclesiē illos (mansos) confirmari permisit. saepe*. **b de cibo, potu, medicamine sim.**: ANTIDOT. Lond. p. 19,16 *suo bivere davis*. VITA Maxim. Trev. I 12 *rogavit rex* ... *custodem, ut sibi ad manducandum daret* ...; *qui statim -it ei comedere*. VITA Magni Fauc. I 5 *usque dum* ... *tibi partem ex aliis (pomis) dem comedenti*. ANTIDOT. Berolin. 14 p. 71,4 *dare ad potionem*. ANTIDOT. Glasg. p. 111,35 *quiatos III da potum*. p. 112,14 *ventricium galli* ... *tritum cum vino potui dabiis*. p. 145,36 *ieunum dabis pocionem*. PONTIF. Rom.-Germ. 110,11 *dabis ei (catechumeno) salem benedictum*. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 203,30 *dare sibi (sc. falconi) multotiens abbeccationes. persaepe*. *in imag. et alleg.*: VULF. Marc. II 183 *populis qui daret pabula legis*. WALAHFR. *carm.* 25^a,13,3 p. 382 *quo sese dare nuntiaret pascua pastor (i. Christus)*. *c usu vario*: WILLIB. Bonif. 5 p. 21,19 *ille* ... *litteras (sc. commendaticias)* ... *protulit -itque* ... *viro (sc. papae)*. LIUTG. Greg. 2 p. 68,1 *datus* ... *est ei liber*; *qui* ... *coepit legere*. WALTHARIUS 313 *pocula plena dabant et inania suscipiebant pincernae*. ORD. coron. imp. 14,41 *det dominus papa sceptrum imperatori. al.* **2 de rebus incorporeis**: HRABAN. *epist.* 20 p. 426,14 *quatenus aliquantam intelligentiam in mysteriis predicti libri (sc. Sapientiae) ... lectori darem*. POETA SAXO 4,197 *ne* ... *quisquam* ... *causas rixarum* ... *daret*. GERB. geom. 2,4 *haec interim simplicioribus de praefatis rebus ratiuncula data sufficiet*. DIPL.

Heinr. II. 34 p. 37,36 *prout res sese locusque -erit. al.* **B sacrificare** – *opfern*: WALAHFR. *Mamm.* 23,5 *libamina divis aut devota dabis* ... *aut moriere. carm.* 21,14,2 *non dant liba diis (sc. martyres)*.

- 5 **II tradere, conferre, condonare** – (*hin-, anheim-, über*) *geben, überantworten, überlassen, übereignen, schenken* (*sae-pius c. dat. rei in periphrasi verbi, e. g. l. 55.56.63.64*): **A gener.**: **1 in univ.**: **a alicui** (*saepe et dat. subaudito, e. g. l. 26.33.36*): **a absol.**: WIDUK. *gest.* 2,7 *ille (dux)* ... *erat* ... *largus in dando*. FROUM. *carm.* 1,8 *omnibus, ut vult, ipse (Christus) dabit*. ALBERT. M. *eth.* I 271 p. 236,27 *'cimini venditor et omnes tales' ... 'nominantur ab' hoc, quod 'superabundanter' sunt in non-'dando', (cf. p. 1121^b, 28 τῷ μηθεὶ ἂν δοῦναι)*. *sae-pius. in lusu verborum*: ALCUIN. *epist.* 65 p. 107,24sq. (vs.) *do do iuxta nomen tuum tibi, tu mihi da da; do tibi me totum, sed tu, Dodo, mihi te da*. CARM. Bur. 3,3,2 *multum habet oneris do, das, -i, dare; verbum hoc pre ceteris norunt ignorare divites (sim. 20,1,2)*. ARCHIPOETA 6,42 *tibi scribam carmen et odas; sit finis verbi verbum laudabile do, das*. CAES. HEIST. mirac. I 4,69 p. 237,33 *non* ... *in domo illa frater Dabitur habitare poterat, de qua germanus eius Date expulsus erat (cf. Vulg. Luc. 6,38)*. **β de rebus corporeis (de animalibus: l. 26. al.)**: ARBEO Corb. 29 *ut* ... *cuncta sibi data pauperibus* ... *distribueret*. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,20 *da fidelibus pauperibus, unde vivant*. II 8,10 *fratrum congeries* ... *grates persolvens* ... *munera danti (sc. regi)*. POETA SAXO 4,81 *-erat Persarum* ... *princeps hunc (elephantem)*. CHRON. Thietm. 4,33 *Dei* ... *gracia satis (sc. vini) nobis poterit dare*. STATUT. ord. Teut. p. 45,22 *de dandis, permutandis et recipiendis*. ALBERT. M. *eth.* I 265 p. 231,12sq. *magis est 'tristandum', si detur non-dandum, quam si retineatur, quod dandum est. persaepe*. **γ de rebus incorporeis (plerumque divinitus collatis)**: HRABAN. *carm.* 9,33 *da (sc. Deus)* ... *fidem plenam, da spem, da pignus amoris. epist.* 47 p. 502,32 *Dominus* ... *det illis (sc. caritatem servantibus) in presenti vita idoneam prosperitatem*. AGIUS comput. 1,3 <> *cum cuncte* ... *dentur divinitus artes eqs.* RUOTG. Brun. 21 p. 22,24 *secundum datam sibi sapientiam. persaepe. c. acc. personae et abl. rei*: LIUTPR. antap. 42 p. 31,3 *eum (Hugonem) praeter ceteros familiaritatis privilegio -erat (dilexerat var. l.) rex*. **δ de hominibus (fere de mulieribus matrimonio iungendis)**: PACTUS Alam. 34,1 *mulier maritum data*. ANNAL. Xant. a. 821 *imperator -it filio suo* ... *ad coniugium Ermingardam*. EINH. Karol. 19 p. 25,6 *nullam earum (filiarum) cuiquam* ... *nuptum (nuptui var. l.) dare voluit*. WALTHARIUS 139 *nec quisquam, qui dat sponsam, post facta pudebit*. WIDUK. *gest.* 1,37 *rex -it filio suo* ... *coniugem filiam* ... *regis Anglorum*. CHART. scrib. Col. A I p. 14,7 *quando filiam suam -erunt Teoderico (sc. parentes)*. OTTO FRISING. *gest.* 1,10 *Heinricus* ... *eam (Agnetem)* ... *marchioni* ... *in uxorem -it. saepe. adde*: WETT. Gall. 22 p. 269,1 *te (sc. virginem) dabo (sc. rex) ad sponsam* ... *Iesu Christo*. HRABAN. *carm.* 16,13 *sponsam* ... *viro -it Aevam Deus*. **a alicui rei (acc. pro dat.: l. 57; abl. pro dat.: l. 59.67)**: **a de rebus**: WALTHARIUS 322 *dare moenia flammis*. OTTO FRISING. *gest.* 2,35 p. 144,8 *civitas direptioni datur*. GESTA Halb. p. 107,20 *Damascus* ... *cum -isset rex obsidioni, sed eam capere non valens eqs. al.* **β de hominibus**: CAPIT. reg. Franc. 3,12 *ut* ... *detur (sc. servus fugitivus) vindictam (vindictae, ad vindictam var. l.)*. HYMN. Hraban. 6 (3),4,3 *parvula millia (sc. innocentium) strage -it (sc. Herodes)*. ABBO SANGERM. bell. 2,477sq. *Sclademarus* ... *binos iugulis -it* ...; *idem primus primum duit* (gloss.: -it) *umbris Lutecij torvum*. WIDUK. *gest.* 1,36 p. 53,14 *quoscumque a sociis secernebant legiones, neci dabant*. OTTO FRISING. *gest.* 2,29 p. 135,36 *neglectui dato (sc. senatu)*. CHART. Rhen. inf. II 696 p. 406,38 *nos (sc. comitem)* ... *oppidanos* ... *-isse* ... *libertati. al. refl.*: WILLIB. Bonif. 5 p. 18,15 *cumque* ... *fratrum* ... *se societate (societati var. l.) -isset*. WALAHFR. *carm.* 21,23,2 *epulis -ere sese carnifices*. VITA Heinr. IV. 5 p. 21,10 *sopori se -ere. al.* **2 c. colore quodam**: **a de pecunia i. q. numerare, solvere** – *zahlen*: BERTH. chron. B a. 1071 p. 213,11 *Roupertus* ... *Augiensem abbatiam dato regi multo auro symoniace intravit*. CHRON. Thietm. 4,28 *Bolizlaus* ...

[Antony]

data . . . pecunia martiris (sc. *Adelberti*) mercatur . . . membra. OTTO FRISING. gest. 2,35 p. 143,24 falsam monetam dando. *saepius*. **b credere, commendare – anvertrauen:** BEDA hist. eccl. 5,24 p. 357,8 datus sum educandus . . . Benedicto. ALCUIN. carm. 43,22 talenta sibi multiplicare data. WALAHFR. carm. 14,3,2 puppim . . . dare fluctibus. CAPIT. reg. Franc. 233,18 si quis aliquid –erit ad negociandum. *al.* **c dedere, subdere – ausliefern, in die Gewalt geben, unterwerfen:** CHRON. Fred. 2,62 p. 85,32 ille (*rex Persarum*) respondebat: Non dabo (sc. *civitates*); Iustinianus dicebat: Daras. HRABAN. carm. 39,70,3 omnis terra cum sobole . . . data mihi (sc. *Christo*) regimine. THIETM. chron. 4,13 eundem (sc. *dominum urbis*) . . . Liuticus ad decollandum –it *Bolizlavus*. DONIZO Mathild. 2,475 urbem manibus pariterque phalangem ipsius (*regis*) dare. *al.* *refl. i. q. se dedere – sich ergeben:* PASS. Sigism. 8 (MGMer. II p. 337,12) Burgundiones . . . Francis se . . . erunt. HROTSV. Bas. 183 me quia per literas hosti (*i. diabolo*) –eram. BERTH. chron. B a. 1076 p. 236,1 cui (*papae*) se reum –erat *Crescentius*. *al.* **d cedere – abtreten, aufgeben:** PONTIF. Rom.-Germ. 111,8 ut exeat et recedat *malignus spiritus* dans locum Deo vero. DIPL. Otton. I. 355 Apuliam et Calabriam provincias . . . dabunt *Constantinopolitani*. *al.* *perdere – verlieren:* LEX Alam. 23 si quis . . . in mortem duci consiliauerit fuerit . . . aut vitam det aut *eqs.* **e dicare, dedicare – widmen:** WALAHFR. carm. 38,98 dat decies denos . . . tibi . . . verus Strabo. HRABAN. epist. 19 prioris libri (sc. *paralipomenorum*) expositionem Hludowico regi . . . -i. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 174,19 qui (*falconarius*) non potest se semper dare falconi. *al. v. et p. 902,15.16.* **consecrare – weihen:** CARM. var. I 32,10 ego . . . Prudentius . . . pontificis trabeis officioque datus. CHRON. Thietm. 4,36 cui (*Dei genitrici*) se suaque –erat (sc. *Ansfridus*). EKKEH. IV. pict. Mog. 62 frumentum . . . morte datis . . . sudore paratur. **B publ., eccl., iur. (saepe accedente determinatione finali, e. g. l. 47.66. p. 904.2.4.12):** **1 in univ.:** **a de rebus immobilibus:** CHART. Arnstad. 1 p. 137 (a. 704) has res omnes . . . tibi . . . damus donatumque esse perhennis temporibus volumus. LEX Alam. 2 capit. p. 36 (cod. 1) de ingenuis, qui res suas ad ecclesias –irunt. ANNAL. Lauresh. a. 764 comis –it . . . archiepiscopo et suos monachos monasterio (monasterium ANNAL. Mosell. a. 764 [MGScript. XVI p. 496,5]). CHART. Rhen. med. I 39 p. 44,22 ita ut . . . (sc. *possessionem*) habendi, tenendi, dandi, vendendi . . . liberam . . . habeatis potestatem. DIPL. Heinr. II. 120 cum omnibus monasterio . . . appendentibus . . . datis vel dandis (*sim.* DIPL. Heinr. IV. 223 cum omnigenis . . . datis sive . . . dandis utilitatibus). CHART. Heist. 126 p. 212,34 do, confero, tribuo vineam meam. *persaepe*. **c determinatione finali:** EPIST. Lang. 6 domum . . . minime debere emptitacio dari, ut domus ipsa . . . Mariano . . . emphiteosin dari deberet. LEX Baiuv. 16,17 tuam terram alteri non do legem faciendi (faciendo, faciendum *var. l.*). TRAD. Frising. 400^a p. 342,16 (ex Italia) homo, in quem ego ipsis rebus in usufructu –ero. 917 episcopo ad ecclesiam retinendum . . . curtem. DIPL. Ludow. Germ. 138 p. 193,5 (interp.) in usibus canonicorum . . . villam. TRAD. Teg. 40 cuiquam illud (*praedium*) in beneficium. CHART. Bund. 777 p. 236,36 de . . . pecia terre . . . data . . . in vendicionem. CHART. Austr. sup. II 365 mansum . . . fratribus . . . ad vendendum. CHART. Lux. IV 191 feodum . . . libertati (*i. in liberam potestatem*) vidue memorate. *persaepe*. **b de rebus mobilibus, animalibus:** TRAD. Patav. 6 (a. 774) qui (*episcopus*) –it . . . duas argenteas vasas et duas palleos et duos cavallos. WETT. Gall. 40 p. 279,19 se ad ecclesias . . . unum equum ac duos boves daturum. THIETM. chron. 6,102 calicem aureum. CATAL. biblioth. A III 2 p. 16,40 omeliae per totum annum, quas –it (sc. *Embrico episcopus*) ad sanctam Gertrudem. CHART. Raitenh. 164 in huius rei (sc. *traditionis*) testimonium . . . cenobio hanc –imus (sc. *archiepiscopus*) litteram sigilli nostri munimine insignitam. *saepe*. **c de hominibus:** LULL. epist. 110 p. 238,11 servum . . . et ancillam, quos Aotrih –it ad aecclesias nostras. WIPO gest. 20 p. 40,14 quin vobis (sc. *duci*) fidem . . . promitteremus (sc. *comites*) contra omnes praeter eum (sc. *imperatorem*), qui nos vobis –it. TRAD. Ratisb. 680 Adalpreht . . . –it in altare s. E. VIII manci-

pia. DIPL. Constantiae 66 p. 207,34 numquam eos (sc. *homines Maltae*) deinceps in baroniam vel comitatum alicui daturi *eqs.* CHART. Carniol. II 1 pueros . . . super ecclesiam. TRAD. Patav. 859 que (*ancilla*) quondam data fuit in feodo Eberwino. *saepius*. *refl.:* BREV. NOTIT. p. A 15 Reginolt . . . –it semetipsum et proprietatem suam. TRAD. Frising. 553 quomodo se in servitium –erunt Frumiperht . . . et Rihpurc. TRAD. Ratisb. 681 quedam mulier . . . –it se . . . in altare s. E. *al.* **2 de regimine, munere, dignitate, iure sim. i. q. deferre, assignare – übertragen, zuerkennen:** ARBEO Corb. 8 ut . . . ei sacerdotalem . . . daretur (*corr. in daret 1; sc. apostolicus*) honorem. LIUTG. Greg. 4 p. 71,26 Maguntiae metropolitana sedes data est ei a regibus providenda. ANNAL. Lauresh. a. 763 –it rex Pippinus aliquos comitatus suos filios, (comptadus filiis suis ANNAL. Mosell. a. 763 [MGScript. XVI p. 496,3]). POETA SAXO 5,182 regnum soli iure datur Carolo. THIETM. chron. 8,13 p. 508,34 culpa gravi . . . innatus honor et datus vilescit. WIPO gest. 36 imperator archiepiscopatum Mediolanensem Ambrosio . . . canonico –it. *persaepe*. **3 de hereditate i. q. relinquere, legare – hinterlassen, vermachen:** TRAD. Frising. 140 (a. 791) ego –i illam coloniam illo . . . in hereditatem. CHART. Tirol. notar. I 687 p. 337,30 Alhaida . . . –it et iudicavit . . . suo viro in suo ultimo testamento . . . unam peciam terre. CHART. Rhen. med. III 1103 p. 815,23 domum meam . . . do l e g o . . . filiabus fratris mei *eqs.* (1221¹ p. 897,11 do l. ecclesie . . . vineas. *ibid. al.*) *al.*

III praestare, exhibere, reddere – (zur Verfügung, zur Seite) stellen, (an die Hand) geben, (bei-, auf-, er-)bringen, leisten: **A in univ.:** **1 gener.:** **a de hominibus:** LIUTG. Greg. 2 p. 68,33 Addula . . . –it illi pueros et equos et dimisit eum ire *eqs.* VITA Liutg. I 16 si erudiendis eis (sc. *Fresonibus*) aliquis daretur, cuius loquelam intelligere possent. WALAHFR. carm. 9,3^{tit.} ad eundem (sc. *Hrabanum*) pro servitore dando. *al.* **b de rebus corporeis (de animalibus: l. 30.35. al.):** BEDA hist. eccl. 2,13 p. 113,10 rogavit *Coifi* sibi regem arma dare et equum emissarium. LEX Baiuv. 8,18 capit. p. 226 (codd. Mg. Mt) si qua mulier alię ad avorsum faciendum –erit. ARBEO Corb. 16 p. 205,20 ut dentur ei necessitudinis solatia per viam. POETA SAXO 5,440 ad quae (sc. *basilicam condendam*) marmoreas praestabat Roma columnas, quasdam praecipuas . . . Ravenna –it. *saepius*. **c de rebus incorporeis:** WALAHFR. Mamm. 26,31 mirabile dantes (sc. *ferae*) doctori obsequium. AGIUS vita Hath. 4 dum . . . bonorum omnium . . . cunctis exemplum –isset. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,71 operi . . . suffragia. OTTO FRISING. gest. 2,3 p. 104,35 constantiae suae omnibus nobis . . . –it (sc. *rex*) indicium. *saepe*. **2 publ., eccl., iur.:** **a de hominibus:** CAPIT. reg. Franc. 2 datis fideiussoribus. 3,2 duodecim iuratores . . . dare. THIETM. chron. 2,6 datis . . . ex utraque parte obsidibus. CHART. Rhen. med. I 610 p. 672,33 ecclesie nostre dati sunt in testes et obsides: *eqs.* II app. 16 p. 437,2 dat mansus duos messores hiemales et duos estivales. CHART. Tirol. notar. I 106 –it *abbas* eis (sc. *conductoribus*) Iordanum . . . , qui ipsos inde (sc. *de isclis*) ponat in t e n u t a m (*sim.* 779 Guntherium . . . ad dandam t. 790 p. 406,15 Iacobum . . . in t. *ibid. saepe*). CHART. Ital. Ficker 472,9 potestas et eius iudices precones et berroderios dare teneantur cuilibet petenti ad capiendum forbanitum inventum. *persaepe*. **b de fide, testimonio sim.:** LEG. Wisig. 2,1,25 testes illi, qui testimonium –erant. LEX Baiuv. 16,17 wadium tibi do, quod *eqs.* CONC. Karol. A 19^G,39 si . . . accusator comprobationem dare non potuerit. WALTHARIUS 81 ius iurandum . . . reges inter se –erant, . . . quod (ut *var. l.*) *eqs.* WIDUK. gest. 3,31 locus . . . rationis dandae et responsonis reddendae. BERTH. chron. B a. 1076 p. 251,20 data sibi in invicem . . . fide adiutoria. CHART. Bund. 840 p. 288,4 predicti omnes et quilibet eorum –erunt et –it firmam fidanciam seu firmum affidamentum . . . omnibus de Clavenna missis *eqs. persaepe*. **B exsolvere, pendere – abstaten, ableisten, abführen, entrichten:** **1 publ., eccl., iur. de censu, servitio, debito sim.:** LEG. Wisig. 3,3,9 si voluerit pro servum compositionem dominus dare. TRAD. Frising. 652 villę, qui ad illam basilicam decimam dant. TRAD. Welt. 5 census . . . dare ad sanctum . . . Georium. REGISTR. abb. Werd. 7,9 p. 218,15 villicus de Mer-

thene . . . dabit domno abbati VI mansiones. p. 219,3 villicus . . . dabit XV servicia et regale integrum. CHART. Bund. 606 p. 101,24 quod (*debitum*) tenetur dare . . . dominus Chunradus illis de Clavenna. CHART. Ticin. 111 p. 66,31 ita ut . . . ospitale et eius . . . ministratores . . . possideant . . . predicta imperialia annuatim prestita et datura. *persaepe*. *comportare* – *abliefern*: TRAD. Frising. 1045 p. 788,43 (a. 908) de orientali . . . vino huc allato annuatim carradas duas et de vino Bauzano illic dato carradas III. 2 *in locut. metaph.*: POETA SAXO 3,410 Constantinus . . . nequitie –erat privatus lumine poenas. HROTSV. gest. 1147 grates . . . tibi dentur, . . . fili. THIETM. chron. 1,14 da . . . gratias altissimo. *al.* *Caddere, contribuere* – *beitragen, beisteuern*: DIPL. Ludow. Germ. 112 p. 160,37 populus . . . promisit, quod de illorum proprietate ad hanc (*partem*) . . . augendam dare voluissent.

IV *concedere, permittere, consentire* – *zugestehen, einräumen, gewähren, gestatten, lassen*: *A gener.*: 1 *in univ.*: *a de rebus (fere incorporeis)*: *a absol. i. q. assentire, pati* – *zustimmen, zulassen*: WALTHARIUS 23 foedus debere precari et dextris, si forte darent (gloss. I: consentirent), coniungere dextris. DIPL. Heinr. II. 387^b p. 494,22 Gerardus . . . Dei gratia annuente et me dante Cameracensis episcopus effectus. WIPO gest. prol. p. 7,16 vulganda sunt tam gesta quam omnia, prout facultas ingenii –erit. *al.* *β pendet acc.*: ALDH. carm. eccl. 1,19 quatenus hic scelerum detur indulgentia perpes. POETA SAXO 3,85 militibus . . . –erat requiescere tempus. HROTSV. Pafn. 3,2 quo mihi daretur copia tecum fandi. THIETM. chron. 5,39 dentur mihi . . . quatuor induciae dierum. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 51,2 nulla accusato excusandi licentia datur. CHART. Bund. 485 p. 3,17 partem nec societatem debent (*sc. investiti*) dare alicui de . . . venis metallorum. *persaepe*. *partic. perf. pro adi. i. q. idoneus* – *günstig*: WANDALB. mens. 311 cum forte datis licet exercere sub auris terram. *γ pendet inf.* (*interdum praevalente notione faciendi, e. g. l. 40.42*): CHART. Rhen. inf. I 3 (a. 793) tradidi Liudgero presbitero . . . curtile . . . et –i ei potestatem habere in silvam. WALTHARIUS 766 cui (*genti, sc. Saxonum*) natura –it reliquas ludendo praerire. CARM. Bur. 72,2^a,2 contactu, basio frui virgo –erat. CHART. Babenb. 343 p. 185,31 omnibus . . . tenore presencium protestando scire damus, quod *eqs.* CHART. Sil. D III 2 damus (*sc. episcopus*) . . . militi tabernam et molendinum construere. DAVID (?) inquis. 23 dant (*sc. haeretici*) complicitibus suis intellegere *eqs. saepius*. *impers. pass. vel rarius (e. g. l. 48.49.54)* *nom. c. inf. (c. inf. pass. i. q. potest* – *man kann, es lässt sich)*: WALAHFR. carm. 63,1,4 dum datur te cernere. RIMB. Anscar. 5 ibi . . . ei datum est agnovisse, quod *eqs.* AGIUS vita Hath. 14 unde . . . intelligi datur *eqs.* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 123,22 sonitus . . . datur sentiri. VITA Bonif. II 5 quod ex eo . . . conici datur, quia *eqs.* OLIV. hist. reg. 73 p. 134,7 nec . . . procedere nec . . . redire dabatur. *saepe*. *adde*: ARBEO Emm. 5 ut saltus bestiis in augmentum (*om. dari sim., ut vid.*) daretur intellegi. WALAHFR. Wett. 619 qualis (*sc. splendor*) ab humanis cerni agnosque figuris numquam posse (*abund. positum*) datur. *δ pendet ut (vel coni. nudus)*, quod: EPIST. Desid. Cad. 13 ut de vestris condicionibus, iuxta quod Deus possem dabat, sollicitudinem gererem. LIUTG. Greg. 11 p. 75,18 quod . . . in discipulorum multiplici benedictione ditatus est . . . Gregorius, nemo dubitat a Deo ei datum (*datam var. l.*) fuisse. WALTH. SPIR. Christoph. I 9 Deus . . . da, ut . . . huic populo lumen veritatis ostendam. NADDA Cyriac. I 12,8 da, Domine, . . . omnibus, qui ad fontem salutiferę regenerationis . . . veniant, inferni penas evadant. *al.* *β de hominibus*: LEX Baiuv. 9,2 sortiant de illis (*campionibus*), cui Deus fortiorem –erit. ARBEO Emm. 40 oportet . . . Deum . . . deprecare, ut detur (*A1, det rell.*) germen iustum in coniunctione. HRABAN. epist. 57^{tit}. domino . . . nobis . . . Dei munere dato . . . regi Lothario. STATUT. ord. Teut. p. 93,8 potest conventus vel illum (*electorem*) dare, qui petitur, vel *eqs. al.* 2 *c. colore quodam*: *a accessum permittere (ad)* – *Zutritt gewähren (zu)*: CONSUET. Vird. 17 data tabula ibunt fratres in refectorium. COD. Udalr. 233 p. 411,12 uti data mihi curia libere me admitteret rex audientiae. *β de lumine i. q. trans-, admittere* – *durch-, einlas-*

sen: CHART. scrin. Col. B 1552 (a. 1279) que (*fenestrae*) lumen dant in cameram. *c de frenis i. q. remittere* – *schießen lassen*: WALTHARIUS 585 qui (*Camalo*) dans frena . . . transcurrit spatium campi. *B log. i. q. confiteri, accipere* – *zugeben, gelten lassen*: ALBERT. M. top. 8,2,2 p. 507^a,15sq. modus dandi (hoc est concedendi) vel non-dandi sive negandi, quod interrogatum est ab opponente. 8,2,4 p. 510^a,15 quando in multis singularibus apparuit sic esse, ut dicitur, et non –erit sive concesserit respondens universale. *ibid. saepe*.

5 *V (at)tribuere, impertire, (in-, af)ferre* – *er-, zuteilen, zuweisen, verleihen, 'geben'*: *A gener.*: 1 *de rebus corporeis: a in univ.*: CAND. FULD. Eigel. II 14,65 manibus data lymphafunditur. HRABAN. univ. 6,1 p. 152^b copias victuales parcius dari (*sc. inoboedientibus*). AGIUS vita Hath. 5 necdum eis (*sororibus*) ex parte matris spiritalis vestimenta propter rerum insufficientiam dabantur. VITA Mathild. II 21 regalis conventus postremos alterutrum –it amplexus. ORD. coron. imp. 18,43 dato sibi osculo ad invicem. *al.* *in imag.*: IOH. ELNON. Rict. app. p. 567,4 claro Hucbaldi studio pedes (*i. formam metricam*) –isti. EKKEH. IV. bened. I 50,13 Elena, (dando pedem (gloss.: auxilium), (*i. succurrendo*) paradysi prestrue sedem. *b in malam partem i. q. infligere, impingere* – *versetzen, zufügen*: ARBEO Corb. 26 dextro pede trispicii (*i. mensae tripedi*) calcem –it. ALCUIN. carm. 9,94 saepius huic (*nato*) . . . flagella dabit pater. AGNELL. lib. pont. 121 p. 358,26 –it sibi alapam in fronte. WALTHARIUS 338 is (*ensis*) . . . ex una tantum dat vulnera parte. *al.* *c dispertire* – *aus-, verteilen*: WALAHFR. Mamm. 15,22 panes . . . quinque –it Dominus quondam per milia quinque. 2 *de rebus incorporeis: a in univ.*: LIBER diurn. 21 datis ad . . . episcopum iussionibus. LIBER hist. Franc. 36 p. 305,4 consilium –it *Fredegundis* Francos. VITA Goar. 5 p. 416,3 nihil . . . responsis (*A1, responsum rell.*) ei dare. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,204 dat convenientia cuique *summus iudex*. THANGM. Bernw. 24 benedictione publice data. EKKEH. IV. bened. I 26,128 his data (gloss.: sorte destinata) temporibus dare (gloss.: propalare) luci. THEOPH. sched. 3,26 p. 77,10 profunditatem dabis ei (*sc. pedi calicis*) cum malleo rotundo. ALBERT. M. animal. 1,70 suscipiens . . . et non dans est secundus modus membrorum animalium. *persaepe*. *b in malam partem i. q. imponere, ingerere, irrogare* – *auflegen, verhängen (über)*: RHYTHM. 148,12,2 iuxta modum delictorum parva datur ultio. WALAHFR. carm. 34,12 praemia certa bonis, poena datur miseris. CARM. cod. Vat. (5330) 11,8 pernitie subita extinguens animantia quęque nuncque repentinum, nunc casum dat *sirius* diuturnum. EPIST. Mog. 25 p. 363,16 super illam (*mulierem*) anathematis vincula dabamus. OTTO FRISING. chron. 7,15 capit. p. 32 de . . . anathemate contra imperatorem dato. *al.* *c sensu imputandi*: ACTA civ. Wism. B 2733 (a. 1279/80) nunquam civitati . . . dabunt culpam pro eo, quod *eqs.* *c impendere, insumere* – *ver-, aufwenden (auf, für)*: EPIST. Alcuin. 183 p. 308,21 qui (*famulus*) fatigium det *eqs.* WETT. Gall. 20 intentionem dare divinae legi. ANNAL. Xant. a. 850 venationi operam –erunt (*WIDUK. gest. 1,35 in quibus [urbibus] extruendis* . . . o. dabant. *saepe*). *al.* *d suggerere, inspirare* – *eingeben*: HRABAN. carm. 23,4 quae (*carmina*) . . . musa . . . lassa –it. epist. 20 p. 426,20 ut, qui mihi iam –it velle et aliquo modo incipere, ipse (*sc. Deus*) donet omnia . . . perficere. VITA Liutb. 4 cui Deus quod in mentem –erat, . . . adimplevit. *B philos., math., geom., comput., mus.*: GERB. epist. math. I 1,1,1 dabis unicuique digito decem et omni articulo centum. geom. 6,3 p. 84,9 novenarii latus, id est III, dabo catheto. GUIDO ARET. microl. 8,6 cui (*litterae*) a gravibus diapente contulit *littera*, eidem a superioribus diatessaron dabit. REINHER. PADERB. comput. 2,6 p. 544 ut annis Romanis idem demus principium, quod annis Hebraeorum. ALBERT. M. metaph. 5,4,2 p. 273,49 hunc (*sc. calorem vivificum*) –erunt *Peripatetici* soli. *al.* *C publ. et eccl. de praebendis*: REGISTR. Prüm. 1 quando . . . fenum colligit et curvadas facit, panem et cervisa et carnem eis datur oportuno tempore, alio tempore nichil. CHART. episc. Halb. 112 l. 11 in nataliciis . . . Petri et Pauli . . . detur . . . simila et sex fercula *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 115,6 singuli fratres . . . vic-

tum recipiant datisque seu receptis communiter sint contenti. REGISTR. Geisenf. 7 intra circumcisionem et purificationem dantur ter salsutia domnabus. *persaepe*.

VI edere, proferre, producere – von sich geben, (aus sich) hervorbringen: A strictius: 1 de hominibus c. sensu generandi: EPITAPH. var. I 21,2 quem (*praesulem*) Verona -it. AGIUS epic. Hath. 252 Manasse Ephraimque, uterinos mater quos -erat. WALTHARIUS 1009 Argentina ... decimum dant oppida Trogum, extulit undecimum ... urbs Spira Tanastum. *al.* 2 de rebus corporeis: WALAHFR. Gall. 1,30 p. 308,7 lacrimas. AGIUS epic. Hath. 172 ut valeant *sata* frugem post dare multiplicem. BERTH. chron. B a. 1077 p. 290,22 terra fructum suum non -erat. ASINARIUS 130 iam -erant teneros membra pudenda (*sc. virginis*) pilos. *al.* 3 de rebus incorporeis: CONVERS. Afrae 5 demus lamentum super istam talem culturam (*sc. Veneris*). HUGEB. Willib. 4 p. 100,29 audiebant ... leonem ... mugitum dare. WALAHFR. carm. 25^a,4,1 p. 381 splendidam caeli faculam -ere. AGNELL. lib. pont. 137 p. 368,18 dabant *populi* fremitum usque ad caelum. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,191 prima ... tetracolon dat Sesquitertia ptongon. *persaepe*. **B latius i. q. dicere, (ore) depromere – sprechen, sagen:** 1 gener.: a in univ.: AMALAR. epist. 6,16 da, fili, quare *eqs.* WALAHFR. Gall. 1,30 p. 308,28 episcopus cum clero huiusce-modi orationem -it: '*eqs.*' WALTHARIUS 448 talia dicta dedit ... '*eqs.*' EGBERT. fec. rat. 1,364 da pueris, quod cire vocare, cire movere (gloss.: da pueris, o magister, i. e. dic discipulis istud et aliud). RUODLIEB I 3 qui (*vir*) dominos plures habuisse datur locupletes. RANGER. carm. 88 det (*sc. pastor*), unde tulit (*sc. anulum et baculum*). *al.* c. sensu monendi: CAND. FULD. Eigil. II 23,3 consilium subeunt, quidam dant more prioris constitui (*sc. claustrum novum*). b exponere, narrare – schildern, darstellen, erzählen: HRABAN. carm. 2,2,20 licet haec tota non possim carpere scriptis, plurima complexus hic tamen apte -i. WALAHFR. Wett. 412 quae paucis -imus iam somnia verbis, monstramus per verba viri, qui haec ipse videbat. c (ore) offerre – (mündlich) darbringen: HUGEB. Wynneb. 11 gloriam Deo. WALAHFR. carm. 64,2,4 mens et lingua ... laudem dando personet: *eqs.* FROMM. carm. 31,16 plebs omnis Christo -it odas. CHRON. Thietm. 5,17 inclita letare Mersburg ..., da iubilum Christo. d designare, indicare – nennen, bezeichnen, angeben: ALDH. ad Acirc. 112 p. 150,15 da differentiam inter arsin et thesin. AGIUS epic. Hath. 256 quem (*Aaron*) -erat primus lex sacra pontificem. CARM. cod. Vat. (5330) 5,2 stella Boetes nunc datur Arctofilax, Arcturus nunc minor inde. LAMB. mus. quadr. p. 256^a (vs.) C naturam dat, F b mollem tibi signat. *al.* 2 publ. et iur. i. q. promulgare, pronuntiare, notificare, edicere – verkünden, bekanntgeben, erlassen: LEG. Wisig. 12,3,16 post data hec decreta. WALTH. SPIR. Christoph. I 27 data a rege sententia lictoris gladium prona cervice susceperat. THANGM. Bernw. 27 p. 771,11 quibus (*praesulibus ac comitibus*) legationem imperatoris -it. OTTO FRISING. gest. 2,19 p. 121,25sq. non solum ... edicto dato ... legem -it, ne quis *eqs.* CARM. de Frid. I. imp. 2601 iura dare in populos et eorum solvere causas. *persaepe*.

VII facere – machen: A strictius: 1 formare, creare – formen, bilden, (er)schaffen: a in univ.: WALAHFR. imag. Tetr. 41 miser ipse iubebat haec simulacra dari. AGNELL. lib. pont. 52 p. 314,6 tu -isti, Domine Deus, animam in corpore isto. POETA SAXO 5,169 australem ... dabant Balearica litora finem (*sc. regni*). *al.* medial. i. q. nasci – sich bilden: COMPOS. Matr. 76,3 lavas ferrum et vide, si vessicas dabuntur. b habere – haben: CARM. de temp. rat. 182 Mars et Maius, Mavors, Iulius, October ... denas septenas dabunt kalendas (*sim.*) CARM. de conc. mens. 2,2 Martius cum Maio, cum Octimbre Iulius sexto nonas dant kalendas et septimo decimo. 2 parare, (per)agere, exsequi – veranstalten, ins Werk setzen, durchführen: a in univ.: WALAHFR. Mamm. 26,20 miracula. BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 103,18 quod (*bellum*) ... rex pro necessitate -it. CONSUEV. Vird. 14 dabitur signum campanae ad vespas. CHART. Bund. 434 p. 318,5 cantare missas et dare penitentias et sepulturas hominibus. CONR. FAB. Gall. 19 p. 50,3 curia in Cremona data. *al.* expressius i. q. pulsare –

läuten: CONSUEV. Vird. 15 dabuntur omnia signa (*i. omnes campanae*) ad vespas (*cf. p. 907,69*). b medial. i. q. evenire, fieri – sich ergeben, sich ereignen (*cf. l. 26*): WALAHFR. Blaithm. 166 multa ... pro meritis dantur miracula sanctis. 5 CHART. Traiect. 393 datum est ... litigium inter capitulum ... et burones (*sic*). c in malam partem i. q. perpetrare, committere – verüben, begehen, anrichten: ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 88,31 quos (*sc. fugientes*) Hludowicus persecutus strages non paucas dabat. LAMB. HERSF. Lull. 15 p. 328,29 cedet hominum et depopulationes agrorum non modicas dabant Saxones. CHART. Bund. 605 p. 97,27 causari ... de ... homicidiis et feritis et asaltis et predis et iniuriis et dampnis datis. *al.* 3 efficere – bewirken, (veran)lassen, bringen (*zu*): a pendet acc. (*nom.: l. 22*) c. inf.: PAUL. DIAC. carm. 19,6 gliscere dat fructus (*sc. Cynthius*). EPITAPH. Har. (MGScript. X p. 15,6) morbida decidit, crescere viva -it (*inde* CARM. Hraban. app. 19,8). CARM. cod. Vat. (5330) 15,4 densas nubes ... dat Deus rarescere. OTLOH. doct. 14 p. 279^B qui (*Deus*) ... iudicio iusto -it me semper inesse. CONSTANT. AFRIC. theor. 7,1 p. 30a^v quod (*temperamentum*) dat intellegi excoctio in venis. *saepe*. c. sensu adducendi: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 170,25 ei (*falconi*) proferantur huiusmodi (*sc. blandientes*) soni, et datus intendere sonis cessabit ab inquietationibus. *impers. usu intrans. i. q. accidit – es kommt dazu*: TRAD. Frising. 65 p. 92,23 (a. 774) sin ... nostris impetire (*i. impediri, sc. filium*) -ierit delictis, ut sublimare sacerdotalis neglexerit gratibus. b pendet ut vel coni. nudus: POETA SAXO 1,54 fatigabat ... castra ... sitis; sed vis -it omnipotentis ..., ut ... prorumperet unda. EKKEH. IV. bened. I 59,48 da (*antea*: fac; *sc. Deus*; gloss.: ut) feno et lignis sit purgatorius ignis. 4 c. acc. dupl.: a in univ. c. sensu reddendi: AGNELL. lib. pont. 140 p. 369,30 praeparate ... animus pugnae et date robustissima pectora ac ferrea. SYLL. Sangall. 16,12 insita te nobis bonitas ... -it carum. HEINR. AUGUST. planct. 2031sq. pneuma solet fortes dare iusticiam scientes ...; datque Dei natos sapientia pacificatos. WILLETR. Sus. 97 in se sperantes qui (*Dominus*) dat cito congratulantes. *al.* medial. c. nom. dupl. i. q. succedere – von-statten gehen, sich fügen: POETA SAXO 3,70 ut coeptis pius annueret Christus, quo cuncta darentur prospera. b instituere – einsetzen (*als*), ernennen (*zu*): STEPH. COL. Maurin. 8 (4) Gero, post datus episcopus. HIST. Hirs. app. p. 263,3 Gebehardus ... ad Constantiam episcopus datur. B latius in locut.: 1 in univ.: ARBEO Emm. 46 ut cunctis palam daretur in terris, quibus honoris fulgeretur in caelis. (REGINO) chron. a. 263 (cod. A) cui (*coenobio*) ... Iohannes abbas ... initia -it. DIPL. Otton. III. 38 p. 437,36 ut nullus ... mansiones ibi (*sc. in villis*) dare vel paratas facere ... audeat. CHART. Gosl. II 61 querimonie ... finem damus. *saepe*. 2 c. acc. subst. motum designantis in periphrasi (*aspectus ingressivi*) verbi: BAUDON. Radeg. 19 (MGMer. II p. 391,4) tamquam si ex ore Dei prolatum audisset verbum, -it volatum nocturna avis. VITA Sollemn. 7 (MGMer. VII p. 316,16) occursum -it rex ... gloriosum Solem-nem. ARBEO Corb. 17 p. 207,10 qui (*coquus*) dum cursum -isset, aquila evolans *eqs.* BRUNO QUERF. Adalb. A 25 p. 31,5 ex inproviso homines parva nave veniunt; dant saltum ad terras *eqs. al.*

VIII (con)scribere – schreiben: A gener. c. sensu dirigendi: FORM. extrav. I 3 datis ad te litteris praesentibus indicamus, ut *eqs.* B publ. i. q. perscribere, conficere – ausstellen, ausfertigen: 1 in univ.: HUGEB. Willib. 4 p. 100,10 rogaverunt illum presem dare illis epistolam (*i. syngraphum*) *eqs.* CHART. Ital. Ficker 7 p. 10,20 scripsi ego Vitalis notarius ... et post roborationem omnium complevi et -i. DIPL. HEINR. IV. 341 p. 451,29 scripsi ego Hubertus notarius ..., post traditam complevi et -i. DIPL. Loth. III. 58 data (*sc. auctoritas*) per manum ... archicancellarii. *saepe*. v. et p. 909,6. in struct. contam.: CHART. Eichsf. 436 (a. 1262) in huius ... rei evidentiam presentem ad paginam -imus. 2 in formula diei ascribendi: LEG. Burgund. const. I 76 datum v. kalendas Iulias Probo ... consule. DIPL. Ludow. Germ. 2 p. 3,25 data (*sc. auctoritas*) pridie non. Octobr. anno ... XVII. imperii domni Hludouici *eqs.* CHART. Sangall. A 371 cartulam scripsi, danda in IIII. non.

Apr. eqs. DIPL. Karoli III. 3 dat. non. Iul. anno eqs. DIPL. Heinr. III. 12 p. 16,18 datum est tercio kal. Ianuarii indictione octava. CHART. episc. Halb. 622 datum prope Harlingheberech in placito anno Domini MCCXXXI. *persaepe*. adde: CHRON. Mart. Opp. cont. III (MGScript. XXX p. 712,39; c. 1280) in suis litteris 'datam (-is var. l.) Suriani' fecit *papa* apponi.

IX *ponere, constituere* – (ein)setzen, (auf)stellen: **A** *de hominibus*: CAPIT. reg. Franc. 70,3 semetipsum in wadio ... dare. CARM. var. III 46,1,15 ipsa (sc. *Augia*) ... cum gignas ... natos sorte pares ipsis, quos des super astra, patronis. ACTA imp. Böhmer 179 p. 166,16 consules habeant potestatem ... curatores dare et constituere. CHART. Naumb. I 314 p. 297,30 viro- rum Deum videntium domni speculatores dati sumus (sc. *episcopus*) et die noctuque super custodiam nostram stare debemus. **al.** **B** *de rebus*: 1 *in univ. (in imag.)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,156 da sub custode loquelas. 2 *sancire, determinare* – festsetzen, bestimmen: WANDALB. martyr. compr. 27 has leges (sc. *quattuor anni temporum*) natura -it. DIPL. Otton. III. 4 p. 398,22 avus noster ... sua preceptione ... -it, ut eqs. CHART. scrin. Col. B 397 sententia scabinorum -it, quod eqs. **al.** 3 *sup-, proponere, sumere* – (vor)geben, voraussetzen, annehmen: ANON. geom. I 4,5 dato trigono oxygenio, cuius lateribus numeri quantitate dissimiles sint distributi eqs. Ps. BOETH. geom. 115 ad datum punctum datae rectae lineae aequalem rectam lineam collocare. ALBERT. M. anal. pr. 1,1,9 p. 473^a,10 datum fuit, quod nullum B esset A. anal. post. 1,4,3 p. 96^a,13 si detur, quod A ... sit et in C ... et in B. ANON. IV mus. 15 p. 77,10 sit propositus vel datus discantus ... tam ex parte tenoris quam ex parte discantus. *saepe*. dato quod i. q. (et)si – wenn(gleich), gesetzt daß: CONST. imp. II 262,6 (a. 1245) dato, quod ... fuimus (sc. *imperator*) contumaces, non est ista (sc. *papae*) legitima contumacie pena. ELIAS SAL. mus. 30 p. 57^b dato, quod essent aequae boni cantores quatuor ... necesse est, quod regant se per unum (sim. p. 58^b). SABA MALASP. chron. 9,3 p. 311,3 dato, quod hec sint vera. 9,25 p. 334,14 dato, quod eqs., et si eqs.

X *mittere* – schicken, in Bewegung setzen: **A** *usu communi*: 1 *iacere* – schleudern (in imag.): VITA Emm. 27 tortores ... contumeliosa verba in faciem dare (ei mittere ARBEO) non timebant. 2 *deicere* – stürzen: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,50 Nicea ... colla Iovis (i. effigiei) laqueo pessum -it. cf. pessumdo. **B** *refl. (medial.: l.55; ?intrans.: l.46)*: 1 *de anim.*: a se conferre, se proripere – sich begeben, sich aufmachen, sich stürzen: WETT. Gall. 30 p. 274,21 qui in tale se periculum ... -it. AGNELL. lib. pont. 163 p. 383,22 in latere sinistro puncta percussus -it <se suppl. ed.> in lectum Iohannes. STEPH. COL. Maurin. 6 (2) tota ... civitas ad spectaculum ... ruit ... clerus et sanctimonialium se -it chorus. 13 is (sc. *morbo invasus*) ... confortatus fide de lecto se super baculum -it. LAMB. HERSE. annal. a. 1065 p. 97,37 filius ducis Arabum ... in confortatissimos suorum cuneos se -it. **al.** **b** *erumpere, converti* – ausbrechen (in), übergeben, sich hinwenden (zu): WILLIB. Bonif. 8 p. 46,28 cum ... antistes ... se in lacrimas -isset. WALAHFR. imag. Tetr. 5 in flores partusque novos ... arbos datur et genus omne animantum. RUD. FULD. Leob. 5 se una cum eis (sororibus) in orationem -it abbatissa. AGNELL. lib. pont. 129 p. 362,33 se in maximis -it lamentis (sim. 157 p. 379,20 in magnis). 2 *de termino i. q. decurrere, trahi* – verlaufen, sich hinziehen: DIPL. Otton. II. 278 p. 324,8 tercius (finis) dat se per Alpium latera et fertur per lubis colla.

XI *locut.* sine suo dando (*usu publ.*; *opp.* bona fide *sim.*, *ut vid.*; ?*ellipt.* a *locut.* verba dare i. q. *decipere*, cf. *ThLL*. V/1. p. 1675,115qq.) i. q. *simpliciter, incessanter, sine fraude, simulatione, ambagibus* – rückhaltlos, ohne nachzulassen, ohne arge List, Täuschung(smanöver), Ausflüchte: CHART. Traiect. 574,10 (a. 1206) dominus Willelhelmus debet ... reddere feudum suum et guerpire ad opus domini comitis de Los ad eum bona fide adherendum sine suo dando (*inde* HONOR. III. registr. 21 p. 18,17). 574,13 debet illuc (sc. *in Angliam*) ire et bona fide laborare ad hoc, ut eam (*neptem suam*) rehabeat, sine suo dando (op. cit. p. 18,41 dampno). 574,18 pro posse ... suo sine suo dando (op. cit. p. 19,34 dampno) ponet comes de

Los ostagium ducem Lovaniensem, quod eqs. CHART. Pruss. I 218^a p. 164,41 fratres ... promiserunt, quod, si qui ex dictis neophitis in expeditionibus ipsorum fratrum a paganis ... fuerint captivati, ipsi fratres sine suo dando ad liberationem illorum fideliter laborabunt. 218^b p. 164,36 nos sine nostro dando ad liberationem ipsorum laborabimus bona fide.

subst. 1. **dans**, dantis *m.* *dator, donator, largitor* – Geber, Schenker, Spender: LEX Saxon. 47 dos ad -em ... revertatur. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 60,3 latrones decem libras, quas -em seniore Bolizlaum dedisse noverunt, auferre ... spiravere. DIPL. Frid. I. 192 p. 321,43 equale meritum credimus fore -is et corroborantis. *al.* Antony

2. **data**, -ae *f.*: v. s. v. datum.

3. **datum**, -i *n.*: v. p. 29,635qq.

***doana vel *duana**, -ae *f.* (*pers.-arab.* dīwān; v. *Lokotsch*, *Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 526*; cf. *ital.* do[glana] *script.*: doha-: l.25.28. adde DIPL. Constantiae 22 p. 73,31 (var. l.). *al.* duha-: l.42. ?*form.* -um, -i *n.*: l.42.

procuratio vectigalium – Zollverwaltung, -amt, -behörde (t. t. *administrationis in regno Siciliae*; cf. *LexMA*. III. p. 11355qq. 14235qq. IV. p. 4655qq.): 1 *proprie*: ACTA imp. Böhmer 197 (a. 1195) vectigalia thermarum, sicut in ... duanarum quaternionibus continetur. DIPL. Constantiae 7 per magistros ... doane nostre. *al.* DIPL. Frid. II. 48 sine aliqua exactione curie seu doane (dohane var. l.) nostre. ACTA imp. Winkelm. I 218 p. 202,7 ut de proventibus ... nichil ab ipsis (*fratribus*) ratione portatici ... et iuris doanarum aut portuum ... exigatur. CONST. Melf. 1,37 per doane (duane, dohanarum var. l.) de secretis (doaneries secretos V1) et questorum magistrum. RYCCARD. chron. a. 1231 p. 176,2 ferrum et es emi non nisi a doana imperiali mandantur. SABA MALASP. chron. 6,4 p. 246,8 preter iura fundicaria et duane. *saepe*. v. et l.63. 2 *meton.*: a *de sede doanae i. q. teloneum* – Zollhaus, -stelle: DIPL. Constantiae 62 p. 195,7 ut in doana nostra decime ... portuum computentur portulanis et baiulis. RYCCARD. chron. a. 1220 p. 90^a,31 (statut. imp.) exigi consueverunt (sc. *redditus*) ... in portubus, duanis et aliis locis. **b** *de iure ad doanam spectante i. q. vectigal, portorium* – Zoll(gebühr, -abgabe): RYCCARD. chron. a. 1220 p. 90^a,9 (statut. imp.) evacumamus ... portum novum, duanam. GREG. IX. registr. 394 p. 312,32 consuetudines ... in duana salis ... confirmamus. CONST. Melf. 1,62,2 p. 230,19 doanam (duanam, doanas, duhana var. l.) ... tam terre quam maris ... et alia ... iura ... curie nostre nostrorum fidelium fidei committere poterint *magistri camerarii*. ACTA imp. Winkelm. I 505 quod cives mercatores ... civitatis Firmane ... nullum ... pedaggi, fundici et doane vel exactionis alterius ius alicui ... solve re teneantur. *al.* v. et vol. II. p. 957,61.

***doanaticum**, -i *n.* *vectigal, portorium (ad doanam spectans)* – Zoll(gebühr, -abgabe): ACTA imp. Winkelm. I 330 p. 294,1 (a. 1232) de pedaggio, passagio, plateatico et -o ... et omni alio exactionis genere.

***doaneries vel *duaneries**, -i *m.* (cf. *ital.* doganiere) *script.*: doha-: l.61.71. *al.* -arius: l.64.66,71.

qui doanae vectigalia ac tributa exigit vel recipit, *telonarius* – Zollverwalter, Zöllner: ACTA imp. Böhmer 197 (a. 1195) precipimus vobis universis du-is imperialis palatii nostri Panormi ..., quatenus eqs. ACTA imp. Winkelm. I 228 p. 211,14 pro quibus (*rebus*) curia nostra singulis annis do-is et portulanis excomputat ad pondus ipsius terre tarenos centum viginti. 758 magistro iusticiarii, iusticiariis, ... doh-is, portulanis. ALEX. IV. registr. 358 cum ... predecessor noster mille et quingentas uncias auri de proventibus doanarum ... annuatim per doanarios seu eorundem proventuum collectores ... concesserit ... ita quod tertia pars ... tibi (sc. *regni Siciliae senescalco*) annis singulis a doanariis et collectoribus ipsis ... persolvatur. *al.* v. et l.29.71.72.

***doano**, -are. *doanae tributa solve re, portorium dare* – verzollen: CONST. Melf. 1,89 p. 266,25q. fundicarii caveant, quod nullas res alias preter eas, quas ... fundicari (fundicariis var. l.) seu -ari (doaneries, dohanariis var. l.) mandavimus, mercatores ... fundicare (fundicarii *sim.* var. l.) seu -are (do-

nerii *var. l.*) compellant.

doblus *v. duplus.*

***dobula** (debio, clebia *vel potius* debia) *subst.* (*theod. vet. dovel*) *de genere alburni i. q. cyprinus dobula* – Döbel, Hasel (*Leuciscus cephalus*, *Leuciscus leuciscus*): GLOSS. III 47,34 St.-S. debio hasila. SUMM. Heinr. A 3,661 (cod. C) clebia (*ni leg. debia*) hasela.

***docarium**, -i *n.* (δοκάριον; cf. *Lex. zur byzant. Graezität s. v.*) *tignum* – Balken: AGNELL. lib. pont. 168 Leo ... restauravit tecta beati Apolenaris ..., omnia -a et subtegulata ... Ravennenses cives volentes in angaria.

docatur *v. ducator.*

***docena** (doz-), -ae *f.* (cf. *ital. vet. dozana* [Batisti-Alessio, *Diz. etim. ital. II. p. 1388*] a *francog. vet. dozaine* [Wartburg, *Frz. etym. Wb. III. p. 182^a*; Tobler-Lommatzsch, *Altfrz. Wb. II. p. 2055*]) *summa duodenaria, duodena* – Anzahl von zwölf, Dutzend: CHART. Tirol. notar. II 265^a (a. 1242) Eberlinus ... investivit ... Conradum ... de ... VI dozenas cingulorum et XVIII mitras. 265^b Conradus ... ad proprium dedit Ottoni sartori ... VI -as cingulorum.

docentus *v. ducenti.*

doceo, docui, doctum, -ere. *script. et form.:* duc-: p.913,2. 3. adde CHRON. Fred. 2,30 p. 54,21 ducere. dot(us): p.913,3. docit: l.33. adde CONC. Merov. p. 87,15. 116,22. RHYTHM. 84,5,2. docite: GLOSS. psalt. Lunaclac. 47,9. -entum: p.913,23. 24. *partic. praes. pro adi.:* p.918,62. confunditur c. decere: l.45.

I usu originario: **A** *instituere, praecipere, erudire* – (be-)lehren, (aus)bilden, unterweisen, anleiten (*pass. saepe i. q. discere* – lernen, erfahren, e. g. l.34sq.): **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **a** *spectat ad homines:* PIRMIN. (?) scar. 23 p. 56,22 secundum quod -it (-et, dicit *var. l.*) sancta scriptura. AMALAR. cod. expos. II 113 prout -tus sum a didascalo. off. 4,26,9 ex praesenti epistola -emur, ut *eqs.* WALAHFR. carm. 73,6 -uisse bene miserum est et vivere prave. FORM. Senon. II add. 3,9 domnus ... te ... -uit et nutrit. WIPO tetral. 200 solis Teutonicis vacuum ... videtur, ut -ant aliquem, nisi clericus accipiat. ALFAN. premn. phys. 1,3 p. 5 quidam ... aliam esse animam et alium intellectum -entes (PG 40,504^A δογματίζαντες). *persaepe.* *de Deo doctore:* WALAHFR. Blaitbm. 94 sancto spiramine -tus. Mamm. 8,1 spiritus egregium -uit sublimia Mammem. THANGM. Bernw. 48 divina inspiratione -tus. OTTO FRISING. chron. 8,30 p. 446,3 ipse largitor et doctor offerre asseritur eis (*spiritibus*), quid -at (deceat *var. l.*). *al.* **β** *spectat ad animalia:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 62,18 quem (*modum*) habet mater rapacium pullorum ... in -endo ipsos venari. 2 p. 161,28 in -endo ipsas (*aves*), ut venentur alias aves. 3 p. 28,27 qualiter -antur *falcones* ad traynam. ALBERT. M. animal. 4,98 haec (*avis*) ... -uit (cf. p. 536^b, 17 προδιδάσκουσα) pullos aliarum avium, quos enutrierat, voces suas. 22,31 canes ... -entur. *al. v. et p.919,20.* **b** *expressius:* **a** *catechizare* – in der Religion unterrichten: DIPL. Karoli M. 56 qui (*canonici*) ... Domini misericordia ipsos, conversos quos habent, -ant. EIGIL Sturm. 15 p. 147,18 Bonifacius ... multitudinem ... hominum Domino -endo et baptizando acquisivit. AUDRAD. carm. 3,2,133 quem (*sc. redivivum*) -tum baptizari fecit Iulianus. PASS. Petri et Pauli 364 -turus Romam post venerandus adit Petrus. GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 69 in studio praedicandi -endique. IDUNG. PRUF. dial. 2,861 officium predicandi, id est publice -endi. *saepius.* cf. p.912,71. **β** *scholam habere* – ‘dozieren’: CONST. imp. II 107,9 (a. 1226) scolae et studia ... iubemus ... removeri doctores et scholares, qui contra ... constitutionem ... -ere, legere vel audire presumpserint, ... infamia denotantes. CHART. Brand. A XV 20 (epist. papae) ut singuli fratres ..., quos ... conventibus vestris deputandos duxeritis in lectores, ... legere ac -ere valeant in theologia (*sic*) facultate ..., ac ... quilibet in facultate ipsa -turus *eqs.* **2** *latius:* **a** *exponere, affirmare* – darlegen, behaupten: ALFAN. premn. phys. 2,91 p. 45 Plato ... et unam esse et multas animas -et (PG 40,580^A ἀποφύεται). **b** *voce praeire* – vorsprechen: ORD. coron. imp. 14,12 iuxta eum (*electum*) sedentibus

archipresbytero cardinalium et archidiacono, ut -ant, qualiter debeat domino pape in scrutinio respondere. **c** *suadere, hortari* – raten, zureden, mahnen (*c. sensu incitandi: l.9*): BREV. NOTIT. p. A 12,26 promisit comes se ... tradere velle et ... ita facere, sicut Virgilius episcopus illum -ret. RIMB. Anscar. 20 p. 45,14 quaere (*sc. filia*), qui rite -ant, fideles, quomodo ea (*sc. bona*) dispenses. VITA Heinr. IV. 1 p. 9,14 recte me -es, fateor. CHART. Turg. III 419 p. 198,17 per quam (*causam*) ... provida deliberatione ducente ac -ente instituta elemosina diminui possit. *al.* *in malam partem i. q. instigare* – anstiften, verleiten: LEX Raet. Cur. 23,18 quicumque homo alienum servum fugire -uerit aut furtum facere. **d** *tradere, profiteri, divulgare* – überliefern, weitergeben, verbreiten: THEGAN. Ludow. 19 p. 200,18 carmina gentilia, quae in iuventute didicerat, respuit nec legere nec audire nec -ere (*discere ulterius var. l.*), (*om. H, rec. B2*) voluit. POETA SAXO 3,112 errorem -uisse nefandum convictus Felix praesul (*sim.* CARM. de Frid. I. imp. 821 scisma). WIPO gest. prol. p. 4,28 cum gesta eorum (*maiorum*) fama -ente laudaverint posteri. **e** *praedicare, illustrare* – preisen, rühmend künden: WANDALB. creat. mund. 213 te propter ... creatus mundus te (*sc. Deum*) -et omnis. **f** (*ad fidem habendam*) *edocere* – aufklären, vergewissern: CHART. Raitenh. 343 p. 275,6 (a. 1275) de quorum (*iurium*) veritate per litteras vel testes coram nobis (*sc. duce*) ... poterit Otto instrui et -eri.

B *indicare, ostendere, probare, manifestare* – zeigen, be-weisen, offenbaren: **1** *gener.:* WALAHFR. Mamm. 6,14 verbis ... sequentibus non timuisse -et. WANDALB. martyr. hymn. 6,1 omnis ostendit dominum -etque te (*sc. Christum*) poli summo radians in axe ordo. CONST. Constant. 115 interrogare coepimus ... papam, utrum istorum apostolorum (*i. Petri et Pauli*) imaginem expressam haberet, ut ex pictura disceremus hos esse, quos revelatio -uerat. VITA Landel. Laub. 58 quorum (*discipulorum*) nonnulli ... cēlica regna petunt ..., accipiunt palmam numquam marcescere -tam. ALFAN. premn. phys. 5,49 p. 72 ut procedens sermo -bit (PG 40,632^B ἀποδείξει). PS. BOETH. geom. 529 ut subiecta -et formula. *saepe.* **2** *publ. et iur. i. q. asserere, confirmare, demonstrare* – versichern, bestätigen, bewahrheiten, nachweisen: LEX Raet. Cur. 2,6 qui se ingenuum -ere voluerit. 2,17,2 ut suam uxorem in ipsum testamentum pretermittat, si illa mulier -ere poterit, ut *eqs.* CHART. Salem. 375 si -ere possent abbas et conventus per probos viros et honestos se esse ... in possessione ... possessionum. CHART. ord. Teut. (Thur.) 236 p. 186,12 quod (*ius*) a me abbate -ere peterunt coloni se habere. CHART. eccl. Halb. I 73 parte altera nichil de iure suo -ente. *al.*

II (*ad*) *discere* – lernen, sich aneignen (cf. J. Gil, *Miscellanea Wisigothica*. 1972. p. IXsq. adn. 1; Stotz, *Handb. 2.V § 74.5*): PAUL. ALBAR. epist. 4,11 l. 1 (ed. J. Gil, *Corpus Scriptorum Muzarabitorum*. I. 1973. p. 170) pueros dicis grammaticum -uisse. Eulog. 4 (op. cit. p. 333) ibi (*sc. in carcere*) metricos ... pedes perfectissime -uit nobisque post egressionem suam hostendit. *al.*

adi. doctus, -a, -um. *eruditus, peritus* – gelehrt, gebildet, geschult, erfahren: **1** *spectat ad anim.:* **a** *de hominibus:* **a** *in univ.:* LIUTG. Greg. 13 p. 78,17 de utroque testamento, in quibus -issimus erat. WALAHFR. Wett. 107 legum -a tribus. ANGILB. carm. 7,2 (MGPoet. II p. 138) in quo (*gramine*) fortes ceciderunt, praelio -issimi. POETA SAXO 4,326 qui (*rex David*) ... caelestia -us carmina ... pangere (*sim.* HROTSV. asc. 98 David rex psallere -us. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,188. *al.*). SALOM. III. carm. 2,37 Rachel -a, doce mea me contraria flere. HROTSV. Bas. 205 animae medicus languescens bene -us. CARM. Bur. 103,2,1^b,5 Platone -ior. ALBERT. M. metaph. 1,2,1 p. 18,48 -issimus causarum. *persaepe. v. et p.913,7.* **β** *strenuus* – tüchtig: ADAM gest. 4,22 domi pares esse gaudet Sueones, in prelium euntes omnem prebent obedientiam regi vel ei, qui -ior (doctor, ductor *var. l.*) ceteris a rege preferitur. **γ** *expressius i. q. fide christiana instructus, christianus* – im christlichen Glauben unterrichtet, christlich: AUDRAD. carm. 3,4,219 cumque viri -i dixissent ‘fiat’ et ‘amen’, mox evanescent ... simulacra. cf. p.911,57. **b** *de animalibus:* LEX Alam. 72 si

quis pastor porcarius, qui habet in gregem XL porcus et habet cano -o (ducto, ductu *var. l.*; rec. B 78,2 -um) . . . , si occisus fuerit. LEX Baiuv. 20,2 si *quis* . . . seucem ductum (-um, dotum *var. l.*), quem triphunt vocant, furaverit. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 133,2 <fiunt> et ipsi falcones fortiores, audaciores et -iores. 2 *spectat ad res*: a in *univ.*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 889 litterulis -is -ior ille (*episcopus*) fuit. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 37 pugne -ior usus. 3,124 postquam -a meum tinxit sollertia sensum. EPITAPH. var. II 102,7 quam (*ecclesiam*) . . . -o moderamine rexit *praesul*. IDUNG. PRUF. dial. 1,131 in sanctitate -a et eloquentie sapientia. *al.* b *de eloquio* (*per enallagen*: l. 14): HRABAN. *carm.* 32,3 dignus nam -a cum sis ut carmina solvas (*cf. Ov. trist.* 3,7,12). CHART. Turic. add. II 376^c p. 22,7 ut curtim . . . sano consensu . . . -aque verborum sollempnitate . . . contradidit ministerialis (CHART. Salem. 269 p. 302,21. *ibid.* *al.*). rite prolatus - in *gehöriger Form vorgebracht*: TRAD. Wessof. 38^a (c. 1153/54) soror . . . eius (*sc. donatoris*) . . . suam . . . partem . . . parti illius . . . integraliter -is verbis superaddidit.

subst. 1. **docens**, -entis *m.* doctor, magister – *Lehrer*, (*Lehr-*)*Meister*: ARBEO Emm. 11 -ium reprehensionem radicatus extirpare depromimus. WALAHFR. *carm.* 75,3,1 nulla solatur pietas -um, nec bonus quisquam refovet magister. FROMM. *carm.* 2,24 vertitur ingenium, quo vult Deus ipse, -um. VITA Mahum. 144 in te (*sc. Nestorio*) doctrine gravitas, personę dignitas, -is auctoritas. ALBERT. M. animal. quaest. 11,1 p. 218,44 ad -em pertinet narrare et ad discentem . . . causas quaerere. *saepius. v. et p.* 918,53.

2. **doctus**, -i *m.* doctor, magister – *Gelehrter*, *Lehrer*: CAND. Fuld. Eigil. I 5 p. 224,35 si -um et nimis eloquentem promoverimus. OTLOH. prov. D 66 -us ab indocto poterit bona discere crebro, si pensare velit, cur sit sapientior illo. DIPL. Heinr. IV. 347 p. 459,21 Bonushomo et Gottfredus iudices et Paganus legis -us. EPIST. Ratisb. 30 p. 362,8sq. fuit tempus . . . , cum -is adiungi non solum non perhorruerim, immo inter -os quasi alicuius pretii haberi volui. CONR. MUR. summ. p. 44,8 utrum (*sc. littera mittatur*) indocto vel illiterato vel -o vel literato. *al.*

adv. **docte** (-ē). 1 *perite, ingeniose, artificiose, prudenter, callide* – *wohl unterrichtet, meisterlich, erfahren, klug, schlaue*: WALAHFR. Wett. prol. p. 302,6 quam (*visionem*) . . . Heito . . . -issime composuit. *carm.* 74,22 apices require -e (-ē *cod.*). ADEMAR. hist. 2,8 l. 20 dicebant se Romani -issime cantilenas ecclesiasticas proferre. HERM. AUGIENS. chron. a. 1006 Roudpertus monachus nobilis et -e facetus . . . prosa, rithmo metroque . . . deplangit (*sc. monasterii detrimentum*). PETR. DAM. epist. 105 p. 163,1 quam -e, quam imperiose novit cuncta . . . praecipere, qui . . . subditus nunquam sapuit suis praeceptoribus obediare. *persaepe. v. et p.* 914,41. bene, probe – *richtig, gehörig*: PS. HUCBALD. ton. 292 sine hac (*aequalitate*) . . . nec cum aliis concorditer quilibet cantare potest nec solus -e. 2 *rationaliter* – *verständesmäßig, vom Verstand her*: HROTSV. Cal. 9,6 ideo admirando deficiamus, quia rerum . . . causas -e internoscere nequimus.

***dochium**, -i *n.* (δοχέιον) *xenodochium* – *Spital*: EPI-TAPH. Lun. 7 (MGPoet. IV p. 1006) fundavit -um.

dochma *v.* dogma.

docibilis, -e. *usu subst.*: l. 60. p. 914,15. 918,69. 1 *de hominibus*: a *qui* (*facile*) *doceri potest, discendi capax* – *lernfähig, gelehrt, belehrbar*: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,19 -es ad recta veritatis via . . . ducebat. STEPH. LEOD. Lamb. 1 (ASBoll. Sept. V p. 582) puer . . . sensu -issimus. RATHER. prael. 5,32 qui (*abbas*) -ior atque docilior ceteris. COSMAS chron. 1,18 p. 36,25 cum esset *filius ducis* iam puer -is. ALBERT. M. euch. 6,4,2,16 p. 429^b,18 sint *sacerdotes de novo ordinandi* -es in exercitio officii, quod susceperunt. *al. v. et p.* 915,8. 918,70. in *imag. de scientia* (*cf. ThLL. V/1. p. 1766,31sq.*): UDALSC. Conr. 1 dum quaelibet liberalis disciplina -is Dei ardentius reconderet semina. b *qui docere potest, doctus, peritus* – *einer der zu lehren fähig ist, gelehrt, verständig*: BEDA hist. eccl. 3,29 p. 197,33 (epist. papae) hominem . . . -em et in omnibus ornatum antistitem . . . minime valuimus nunc reperire.

HINCM. coll. 2 p. 104,17 necesse est, ut tales . . . decani . . . constituentur, qui . . . sobrii sint atque -es (*sim.* DIPL. Otton. II. 283 p. 330,17 archimandritam . . . sobrium, -em. *al.*). VITA Liutb. 5 si imbecillitas sexus non impediret, -is existere potuisset. *al. nom. propr.* (*cf. ThLL. Onomasticon. II. p. 200, 575sq.*): DIPL. Otton. III. 337 Marinus . . . cum nepotibus suis D-e filio Gregorii et alio D-e filio Leonis. LEO MARS. chron. 1,43 D-is quidam tunc illis (*Caietanis*) in ducem praerat. *ibid. al.* 2 *de rebus i. qui* (*facile*) *disci, doceri potest* – *erlern-, vermittelbar*: PETR. DAM. epist. 105 p. 163,4 presidendi siquidem artem -em dixerim, quae tam facile discitur, ut *eqs.* ALBERT. M. eth. I 498 p. 428,3 in secunda (*sc. parte*) determinat passionem ipsius (*artis*), inquantum est intellectualis virtus, ibi: adhuc, -is, (*p. 1139^b, 25 διδοκτή*). anal. pr. 2,7,6 p. 798^a,24sq. sit . . . A -e, quod est maior extremitas, id . . . , in quo est B medium, sit disciplina; . . . manifestum est . . . , quod omnis disciplina -is est. *ibid. al.*

docibilitas, -atis *f.* 1 *discendi cupido, docilitas* – *Lerneifer*: PAUL. ALBAR. Eulog. 2 l. 33 (ed. J. Gil, Corpus Scriptorum Mazaribicorum. I. 1973. p. 332) puerilis immatura -s. 2 *doctrina* – *Lehre, Unterricht*: FROMM. epist. 8 habundare civitatem . . . cunctarum liberalium artium -e.

***dociculum** *v.* *duciculum.

docilis, -e. 1 *qui facile docetur, qui doceri se vult, discendi capax, studiosus* – *gelehrtig, bildungsfähig, eifrig*: LEO MARS. chron. 1,47 p. 124,6 Adelgarius . . . nobilis obtulit beato Benedicto . . . Herchempertum filium suum -is ingenii puerum. CHRON. Lippold. 5 p. 549,2 procuratorem . . . ecclesiae velut hominem totius boni -em atque capabilem . . . ad hoc . . . induxit *canonicus*, quatinus *eqs.* CARM. Bur. 33,2,3 sis (*sc. episcopus*) . . . in lege Dei -is (*spectat ad II Tim. 2,24*). *al. v. et l.* 59. p. 915,7. *expressius de tempore doctrinae apto*: ALCUIN. *carm.* 80,3 iuvenes, . . . discite . . . atque dies -es vacuis ne perdit rebus. CARM. Cent. 77,1 aetas -is. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 85 -es . . . annos. CARM. Winr. 77 puericia. *al.* 2 *doctus, sapiens, peritus* – *gelehrt, weise, verständig*: COLUMB. epist. 9,13 omnia, quae -es scripserunt ante magistri. WALAHFR. hort. 73 nunc opus ingenii, -i (gloss. L: sapienti) nunc pectore et ore, nomina quo possim . . . attingere . . . messis. CARM. libr. II 18,2 quae -i patres sanxerunt dogmata sensu. ODILO SUSS. Seb. 67 episcopus ab optimo didascalo docte -is factus coepit libere . . . docere. *al. v. et p.* 913,63. 915,7. in *imag.*: BENED. ANDR. chron. add. (MGScript. III p. 709,42; s. X./XI.?) optinet dux sublimis . . . medias phalanges mucrone -i poenarum et huc illucque seminat mortes. 3 *paratus, promptus* – *bereit, fähig*: LIGURINUS 5,464 nulli -is (*sc. urbs Liguria*) servire potenti. 8,365 nec -is (*sc. caesar*) tolerare moras.

docilitas, -atis *f.* 1 *facultas facile discendi, animus ad discendum promptus, attentio* – *Gelehrigkeit, Gefügigkeit*: WALAHFR. exord. 8 p. 483,17 cum christianus populus tanta sit in divinis rebus -e. EPIST. Worm. I 21 p. 40,9 quę singula tum benivolentię, tum intentionis, tum etiam -is formam proferunt (*cf. Rhet. Her. 1,4,6; sim.* PETR. DAM. epist. 89 p. 543,6. *al.*). PETR. DAM. epist. 28 p. 253,4 ut -is indolem ex eorum (*puerorum*) . . . prolatione deprehendant *doctores*. EPIST. Meginh. 30 p. 228,21 discis cum -e, quę sit attentissima, et doces cum benivolentia. ALBERT. M. bon. 487 p. 254,49 de -e; haec . . . sonat in aptitudinem quandam ingenii . . . , et hoc patet ex ipsa ratione nominis, eo quod docilis sit, qui cito addiscit. *al.* 2 *doctrina* – *Belehrung*: MEGINFR. Emm. 6 p. 976^D ducis prudentia populi quę frequentia cum exhortationes eius adientium mentibus . . . pabulum sufficere -e . . . conspicerent.

docimentum *v.* documentum. [**docito** *v.* crocito.]

***docivus**, -a, -um. *medic. i. q. docens, indicabilis* – *indizierend (usu subst.)*: ALBERT. STAD. Troil. 5,109 pulsus et urina <ci>: primum ergo -a requirit *physicus*, quid natura mali cogitet, illa duo.

1. **docma** *v.* dogma. 2. **docma** *v.* doma.

docmatizo *v.* dogmatizo.

1. ***doco**, (-are). (δοκέω) *videre, putare, approbare* – *achten (auf), betrachten, sehen (als), meinen*: REMIG. ALTISS. mus. 530,5 'dociminae' (*sc. species versus*) a verbo 'o',

quod triplicem habet significationem; ‘-o’ enim video, ‘-o’ puto, ‘-o’ approbo. cf. vol. I. p. 815,7.

2. doco v. 1. duco. **documentum** v. documentum.

docte v. doceo. **docter** v. doctor.

***doctibilis**, -e. *docilis, studiosus, doctus* – *gelehrig, strebsam, gelehrt*: CONR. MUR. summ. p. 158,28 quilibet parens et magister, quilibet filius et discipulus ... appelletur: ... docilis, docibilis, doctilis, -is.

docticanus, -a, -um. *docte canens, loquens* – *gelehrt tönend, singend, sprechend*: CARM. imag. 10,2,7 -o matrem se dogmate finxit *Ota abbatissa* ibidem (sc. *Ratisbonae*) compellens plures Christo servire sorores. VITA Liutg. II praef. p. 87,12 Frisia -is cuius (*Liutgeri*) condita loquellis omnis ovat illum stirpe sua genitum.

***doctilis**, -e. *docilis, studiosus, doctus* – *gelehrig, strebsam, gelehrt*: v. l. 8.

doctiloquax, -a, -is. *doctiloquus, doctus* – *gelehrt sprechend, gelehrt*: CARM. libr. I 4,2,8 ostentatur ... rex -x₁ (*i. David*) ipse canere choro. SEDUL. SCOT. carm. II 1,4 Pegaseo flavam caput erige fonte, femina -x₁ (sc. *Calliope*).

doctiloquus, -a, -um. *script. et form.*: -legus: l. 31. -locus: l. 34. -logus: l. 29,31. -loquius: l. 29.

1 docte loquens, eruditus, facundus – *gelehrt (sprechend), redegewand*: COLUMB. epist. 9,14 quae -i cecinerunt carmina vates. CARM. de Nyn. 492 -is meruit linguis comprehendere liberos. WALAHFR. Blaitm. 105 qui cum -o potuit cecinisse propheta: ‘eqs.’ CARM. libr. II 20,2 en quem Sinonimae repperi ... arte libellum -i Ysidori. SYLL. Sangall. 6,8 Petre ... cum Paulo nos rege -o (-quo, -go var. l.; cf. P. Stotz, *Ardua spes mundi*. 1972. p. 36). EPITAPH. var. I 1,4 hoc iacet in tumulo Armanni corpus fidelis, ... doctor -gus (-legus cod.; v. *notam ed.*), doctorum dogmate doctus. HARTW. Emm. 10 in verbis fuit lepidus et sermone -us. *saepius*. v. et p. 4,16. *usu subst.*: ERMOLD. Pipp. 2,20 inter -cos scurra placere solet. CARM. Cent. 137,37 sumite, -i, scriptum hoc. EKKEH. IV. bened. I 42,26 pluris simplicium (gloss.: sine arte loquentium) manus est quam (gloss.: multitudo) -orum. *al.* *de eloquio*: CARM. var. II A 2,14 audi, -o cecinit quod carmine vates (*i. Vergilius*). CARM. pro schola Wirz. 24 sordibus inflati ... huc adducantur, quoniam melius renovantur -is verbis, quam membra salubribus herbis. **2 in malam partem i. q. argutus – *spitzfindig*: PETR. CAS. chron. 4,113 p. 582,22 diversas ut -us proponens questiones ex magna nobis habundantia inopiam generasti (sc. *cardinalis*).**

***doctive** adv. *per doctrinam* – *durch Belehrung*: SACRAM. Col. (cod. Paris. 817 f. 20v; s. X.^{ex}) Gregorius ... gratia sancti spiritus -e illuminatus confecit huius libelli corpus.

1. doctor, -oris m. *script.* -er: l. 61,62. **1 qui docet, magister, praeceptor, vir doctus, sapiens** – *Lehrer, Lehrmeister, (Wissens-)Vermittler, Gelehrter, Fachmann*: **a in univ.**: **a usu communi**: LEG. Wisig. 12,3,11 ut -r ... iniquitatis ... centenis subiciatur ... verberibus. ABBO FLOR. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899. p. 203,7) hic abbas abaci -r dat se Abbo quieti. METELL. exp. Hieros. 5,141 plebis ... rector, -r honestatis, sed et exemplar probitatis (sc. *episcopus*). BERTH. RATISB. serm. exc. p. 10,38 cave tibi a latebris eorum (*hereticorum*) et angulis, ... non vadas ad angulorum -es. ALBERT. M. sent. 3,6,3 p. 129^a,19 -es moderni quasi omnes sunt de opinione secunda. *persaepe*. *nom. propr.*: CHART. march. Misn. III 118 (a. 1208) testes ... sunt isti: ... Rodolfus de Nienburch, Tidericus D-er et Hermannus D-er. CHART. Heist. 159 Hugo dictus D-er, miles de Havestreich. **β de doctore fidei, praedicatore**: HRABAN. epist. 40 p. 478,27 primum -em ipsum de officio suo ... instituens consequenter de instruendis rudibus in fide Christi sermonem facere statuimus. ALTFR. Liutg. 1,5 qui (*s. Bonifatius*) post eum (*s. Willibrordum*) partibus illis -r serenitatem inluxit. LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 92,6 ewangelicum ... -em (*i. s. Roudbertum*) ... in Radespona suscepit *dux* civitate. DIPL. Otton. I. 286 monachis Deo sanctoque Remigio eximio Francorum -i ... militantibus. HELM. chron. 1 p. 6,4 quibus ... -bus ad fidem venerint *Ruci*, minime compertum habeo. *saepe*. *adde*: ALBERT. M. animal. 7,21 Iudaeorum ...

-es Talmutistae vocati. **γ de scholastico** (cf. O. Weijers, *Terminologie des universités au XIIIe siècle*. 1987. p. 142sqq.): CONC. Karol. A 22^C,8 episcopus ... in civitate sua scolam constituat et sapientem -em, qui secundum traditionem Romanorum possit instruere. 46^b,34 ut magistri et -es constituentur. LIUTOLF. Sever. I 4 p. 291,12 quod homo plebeius et idiota subito magister et -r ecclesiae fieri potuit. CHART. Argent. I 52 p. 45,15 -r scolę (*sim.* CHART. Sangall. A 955 scolarium. CHART. Merseb. 410. *al.*) ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 67,19 in ... -bus mercedibus persolvendis (sc. *pecuniam consumpsi*). CHART. Ror. 26 p. 177,11 -r puerorum (CHART. Wirt. VIII 2812 p. 128,8. *al.*) CHART. select. Keutgen 165,7 ut alios -es in facultatibus substituat *magister scholarum. saepe. v. et p. 911,63.* **δ de iuris perito**: ADREV. Bened. 25 p. 490,6 aderant ... *l e g u m* -es tam ex Aurelianensi quam ex Vastinensi provincia *eqs.* (RAHEW. gest. 46 p. 239,21. *saepe*). CHART. Old. II 10 si advocatus ... nec pervericatione -em iustitie conturbaverit. CHART. Stir. II 362 p. 472,10 presentibus ... Ottone preposito ... , magistro Philippo -e *d e c r e t o r u m* (CHART. civ. Erf. 282. *saepe*). *al.* **ε de magistro populi**: OLIV. hist. Hieros. 94 tribuni plebis et -es (cf. Petr. Comestor hist. schol. p. 1483^A dictatores) ... rempublicam traxerunt usque ad Iulium Caesarem. **ζ de munere ecclesiastico**: AMALAR. off. 3,11,7 -r et lector unum sunt. **b de Deo**: LIUTOLF. Sever. I 4 p. 291,13 ubi spiritus sanctus -r adest. MILO carm. 3,4,2,247 hic (*Christus*) ... vita vigens, dux, -r, vivificator. RANGER. Anselm. 1177 quales helegit -r bonus alta docere et carnis sensum subdere spiritui, ... tales *eqs.* 1959 -r bone. MANEG. c. Wolfh. 16 p. 80,9 cuius (*humilitatis*) specialis -r advenit *Christus. al. v. et p. 911,44.* **de diabolo**: HROTSV. Bas. 33 -r ... scelerum, qui decipit protoplastum. Dion. 155 pater ipse doli sceleris -rque maligni. THEGAN. Ludow. 16 p. 272,22 (rec. B2) quis, pessime (sc. *episcopus*), tuus fuit consiliarius aut -r (cf. 44 p. 234,6 ductor) tuus, nisi ille, qui est caput superbie. **c de apostolis**: WALAHFR. carm. 1,33 primum vitia omnia sacris pellantur stabulis; ... nonne eadem ... cura fuit -bus almis? CALEND. Karol. B p. 1029,5 -es Petrus et Paulus ternis (sc. *kalendis iulii*) sociantur. HROTSV. Dion. 23 -r Paulus ... opimus. *saepe.* **d de patribus**: HINCM. ord. pal. 71 sicut sacra scriptura et catholici -es ostendunt. MANEG. c. Wolfh. 6 p. 56,2 Iheronimus ... tanti -is (*i. Origenis*) casum ... ingemiscens. BERNOLD. CONST. chron. p. 397,8 catalogus sanctorum Romanorum pontificum: ... Leo -r annis XXI. p. 397,35 Gregorius -r annis XIII. COSMAS chron. 1,4 p. 13,13 que (*Sibylla*) ... de Christo vaticinata est, sicut quidam -r in sermone sue predicationis ... introducit. *saepe. v. et p. 915,31.* **2 qui confirmat, testis, auctor** – *einer der bestätigt, Zeuge, Gewährsmann*: CHART. Zoll. I 1 p. 2,29 (a. 1095/98) huius ... testamenti -r extitit Benno de Speichingen non semel, sed bis.

2. doctor v. doctor. **3. doctor** v. ductor.

***doctoricus**, -a, -um. *didascalicus, docens* – *belehrend, Lehr-*: IOH. NEAP. Sever. 19 vidit *presbyter* ... in specie -ae picturae, sed habili vigore nitentem eundem cum discipulis sanctum adesse suaque vulnera ... ligare ac ulterius non comparuisset (cf. p. 912,32).

doctrina, -ae f. **1 proprie**: **a actio docendi, institutio, educatio, praedicatio** – *Unterricht, Belehrung, Lehrtätigkeit, Verkündigung, Predigt*: **a in univ.**: WANDALB. marty. 244 Maias prima sacrat Christi -a kalendas. VITA Leutfr. 3 (MG Mer. VII p. 10,20) ad urbem Carnotensem ... convolvavit, ubi diversorum studiorum -am abundare cognoverat. LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 90,12 innumerabiles ad eius sacratissimam convenerunt -am. EKKEH. IV. cas. 74 p. 154,13 Ekkehardus post -as decanus. ALBERT. M. animal. 1,50 quaedam (*animalia*) sunt iracunda ... , non recipientia -am, (cf. p. 488^b, 14 ἀμαρῆ). *persaepe.* **β revelatio** – *Offenbarung*: MANEG. c. Wolfh. 16 p. 79,8 dum lex completur, ... ut utrinque ... probatione constaret ... verus et iustus homo, ex -a et operatione omnipotens sapiencia Deus. **γ exemplum** – *Beispiel*: RUD. FULD. mirac. 9 cuius (*Urbani papae et confessoris*) -a suo tempore multi coronati sunt martyrio. CHART. Tirol. 1263 p. 301,20 scripture beneficium a patre luminis evolavit, quod de

presentibus, preteritis et futuris ... fides perpetuo pateat ad -am (inde 1265 p. 303,4). *al.* **δ** *consilium, dictum, norma – Weisung, Richtlinie*: CONC. Karol. A 36,11 secundum -am sanctae regule Benedicti. ANSCAR. mirac. Willeh. 24 (23) cum ... mulier (*sc. caeca*) ... viri sui (*sc. recenter sanati*) -is admonita Dominum sibi ... posceret adesse propitium. GERH. AUGUST. Udalr. 1,16 l. 28 secundum -am Iacobi apostoli: 'eqs.' EPIST. Hildesh. 102 iuxta -am apostoli (*sc. Pauli*). **ε** *rumor, gloria – Ruf, Ruhm*: RUD. FULD. Leob. 10 quam fama sanctitatis et -a virtutum tunc per longinqua divulgaverat. **b** *actio discendi, studium – Studium, Schul-, Ausbildung*: **α** *in univ.*: TRAD. Frising. 641^a (a. 841) ut filius ... in domo sanctae Mariae ... dominationem et -am seu prebendam suam habuisset usque ad tyrocinii sui annos. IOH. CANAP. Adalb. A 4 magistro suo aurum ... offerentes kari filii -am magno precio emerunt (*sc. parentes*). EPIST. Hildesh. 78 ut oportuno mihi subvenire velis (*sc. mater*) auxilio, quo et in his, que corpori sunt necessaria et -e, valeam providere eqs. ACTA civ. Wism. B 636 viri tenebunt predictum puerum in expensis et vestitu et -a scolastica secundum consilium consulum. *al.* **β** *de facultate discendi i. q. docilitas – Lernfähigkeit*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 59,22 canes ... non sunt omnes bone moralitatis et -e. **2** *meton.*: **a** *opinio docta, sententia, dogma – Lehre, Lehrmeinung, richtung, -inhalt, Botschaft, Wissenschaft*: **α** *in univ.*: LEG. Wisig. 12,3,11 si quis Iudeorum ... -as adtenderit ..., in quibus male contra fidem Christi sentitur. LIBELL. de conv. Baiuv. 14 nova orta est -a Methodii philosophi. ALFAN. premn. phys. 1,62 p. 16 proprium ... est ipsi (*homini*) artium disciplinarumque -as (PG 40,524^B τὰ ... μαθήματα) addiscere. HERM. IUD. conv. 2 p. 75,25 Pharisaica mihi quondam -a facile persuaserat. ALBERT. M. metaph. 1,2,10 p. 27,76 quod sciamus viam -ae per contrarium incohare viae inquisitionis, quoniam eqs. *persaepe*. *de fide christiana*: WILLIB. Bonif. 5 p. 23,27 cum ... -ae lux Domino Deo dispensante claresceret. PONTIF. Rom.-Germ. 82,5 ponitur in rationali iudicii: '-a et veritas', ut, quod scriptum videt in veste, cogitet sacerdos, id est, ea, quae ad -am et veritatem pertinent, non terrena sive caduca (*sim.* CHART. episc. Halb. 56 l. 17 [epist. Hildew.]; *loci spectant ad Vulg. exod. 28,30; cf. LThK. 3VIII. p. 844*). DIPL. Otton. III. 136 p. 547,11 quibus (*monachabus*) ipsa (*inclusa*) sacrae -ae l a c ... praebuit (DIPL. Frid. I. 53 p. 91,4). *al. v. et p. 920,19*. **β** *disciplina, scientia, ratio, ars – Disziplin, System, Methode, Theorie, 'Schule'*: CHRON. Noval. 3,13 si quis ... episcopum ... suo loco desiderasset, ... de discipulis beati Frodoini et de eius -a viri requirebantur. ARS med. 5 p. 424,4 anatomicae ... -ae necesse est, ut universorum feramentorum nomina describam: eqs. EPIST. Hildesh. 134,1 dictandi. GUIDO AUGENS. mus. 3 artis ... musice studiis in negligentiam cadentibus ... nulla canendi -a tradebatur. REINHER. PADERB. comput. 1,10 p. 24,36 ut ecclesia -am super hac re (*sc. celebritate Paschae*) Dionisii reciperet. ALBERT. M. eth. II 1,3,3 p. 33^b,12 -am ... dicimus eam, quam Graeci methodum vocant. *al.* *de lingua*: ALBERT. BEH. epist. 98 p. 393,3 dicitur Parma Grisopolis in Greca -a, Civitatem auream quam dicit Latina. **b** *eruditio, prudentia, sapientia – Bildung, Gelehrsamkeit, Wissen*: **α** *in univ.*: WILLIB. Bonif. 2 p. 8,22 ad communem provehant studia populorum -am. WALAHFR. Blaithm. 62 vigens -arum morumque nitore. RUD. FULD. Leob. 10 propter sanctitatem vitae et sapientiae -am (*sim.* BALTH. Fridol. prol. p. 218,6 Nokero -a sophie famosissimo. DIPL. Heinr. II. 581 p. 688,3 [spur.] -a sciencie). NOTKER. BALB. gest. 1,2 cuius (*Albini*) in tantum -a fructificavit, ut moderni Galli ... Romanis ... aequarentur. *saepe. v. et p. 913,25*. **β** *in allocutione de doctore*: CARM. Salisb. I 6,1 palma sacerdotum, rerum -a bonarum, ecclesiae princeps, sidus in orbe micans.

doctrinabiliter *adv.* *modo didascalico, professorio – belehrend, schulmeisterlich*: GUNZO epist. 1 p. 21,2 ne putetis me -r (doctrinaliter *var. l.*) velle loqui, excitare tamen mentes vestras volo.

doctrinalis, -e. *c. gen. obi.*: p. 918,18. *usu subst. neutr.*: p. 918,14,39sqq.

ad doctrinam pertinens, didascalicus, disciplinalis – die Lehre, den Unterricht betreffend, lehrhaft, Lehr-: **1** *in univ.*: **a** *strictius (spectat ad doctrinam fidei: l. 4. 6. al.)*: HINCM. epist. 99 p. 48,30 si ... aliqui emerunt, qui -em cathedram tenuerunt ... , qui aliter senserunt, quam eqs. BERTH. chron. B a. 1075 p. 222,8 zizania ... sarculo -i radicitus exsarrare. ALBERT. M. elench. 1,1,4 p. 531^b,2 disputationum sunt quatuor genera, scilicet -es (p. 165^a,39 διδασκαλικοί), dialecticae, tentativae, litigiosae. caus. element. 1,1,1 p. 49,24 'sermo' -is physicus 'de caelo et mundo'. *al.* *in titulo libri de tractatu Alexandri de Villa Dei D-e q. d.*: NICOL. BIBER. carm. 38 -em librum scis ut Iuvenalem. *usu subst. neutr.* ('Lehrbuch'): HUGO TRIMB. registr. 248 non sequitur incongrue Grecismum D-e, quod apud gramaticos est satis usuale. **b** *latius: α* *doctus – gelehrt*: THEODULF. carm. 25,196 si -is pectoris antra riget Alcuinus. **β** *docilis, docibilis – gelehrig, aufnahmefähig*: ΕΚΚΕΗ. IV. cas. 47 p. 106,1 erat Hartmannus abbas ... prae-ter sapientie -em dotem religionis tenacissimus. CHART. Heinr. Leon. 100 p. 151,8 quatenus ... illorum (*antecessorum*) innitatur vestigio, (*sic A pro imitatur vestigia*) -i observantia. **2** *contemplativus, speculativus, rationalis – theoretisch, abstrakt, wissenschaftlich*: **a** *gener.*: EGBERT. fec. rat. 2,543 Abraham ... per mathesis (gloss.: id est -em scientia m; cf. Cassiod. inst. 2,3,6) regnare Deum cognoverat unum (ALBERT. M. bon. 406 p. 219,30. *ibid.* al.). ANSELM. HAV. dial. 2,16 p. 1187^D -es rerum corporalium seu incorporealis similitudines nequaquam sunt contemnendae. URSO gloss. praef. p. 19,4 causa intentionis eius (*libri*) est imperfecta et dispersa doctrina -um quaestionum. ALBERT. M. metaph. 1,1,1 p. 1,46 habitus per speculativum intellectum adepti scientiae verae nomen acceperunt et -es et disciplinales vocantur ideo, quia ex principiis non mutantibus ... docentur experientia non indigentes. *al.* **b** *de mathematica et partibus eius (cf. Cassiod. inst. 2 praef. 4 p. 92,5. 2,3,4. 2,3,6)*: ALBERT. M. phys. 8,2,1 p. 583,14 'sicut in rationibus -bus' (p. 253^b,3 περί τὰ μαθήματα), quae sunt 'mathematicae'. metaph. 1,1,1 p. 1,9 naturalibus et -bus ... scientiis elucidatis. 1,1,6 p. 8,18 quorum ... est ... intellectus reflexus ad ipsum, hi -bus et (*add. pars codd.*) mathematicis gaudent studiis. *al. v. et p. 880,52. usu subst. neutr.* (*ellipt. de geometria*): CARM. imag. 21,9,1,2 Christi genealogia formans ceu -a punctum in archipatribus locat (*cf. notam ed.*). ALBERT. M. phys. 2,1,8 p. 91,23 tales ... probationes dicunt causam, propter quam terra est sphaerica, et sumuntur in -bus ad faciliorem doctrinam. *al. v. et p. 887,29. c de arte computi (de diebus non statis in circulo anni; cf. vol. I. p. 680,19) i. q. computabilis – zu berechnen(d)*: CHRON. Lippold. p. 556,42 (catal. librorum) de -i anno tractatus.

adv. *doctrinaliter. 1 *per doctrinam, modo didascalico – auf dem Wege der Belehrung, Unterweisung (spectat ad revelationem: l. 51)*: CAES. HEIST. Elis. I 2 p. 348,19 quam ... Deus multipliciter saturavit, hoc est spiritualiter, -r et sacramentaliter. ALBERT. M. metaph. 1,1,8 p. 12,58 -r non generat scientia, nisi postquam iam generata est in anima docentis. 1,1,9 p. 14,50 'signum scientis est' scitum suum 'posse docere' -r per causam et rationem. *v. et p. 917,69. expressius i. q. secundum (orthodoxam) doctrinam fidei – im rechten Glauben*: CHART. Steph. Wirz. 12 p. 17,17 (spur. s. XII^{ex}) qui (*sc. parrochus*) ... populum ... parrochitanum catholice in hiis, que sunt ad Deum et ad salutem animarum, -r instruat. **2** *modo speculativo, rationaliter – auf wissenschaftliche Weise, mit wissenschaftlicher Methodik*: ALBERT. M. eth. II 1,1,4 p. 113,10sq. scientia moralis est, quae est docens et doctrina vocatur, -r procedens diffiniendo ... , qui modus totus theoricus est, et quod plus est, etiam -r est et demonstrative. probl. det. 33 disputare -r et determinare non licet, quod anima Christi unita divinitati sit ex traduce, quia eqs.

***doctrinatio**, -onis *f.* *actio discendi, doctrina – Belehrung, Unterricht*: ALBERT. M. phys. 3,1,4 p. 158,58 'similiter -o' (p. 201^a,18 μᾶθησις), qua docetur docibilis, secundum quod est docibilis, est perfectio eius. 5,3,1 p. 428,42 'sicut' est motus, qui dicitur '-o'. p. 428,49. anim. 2,3,2 p. 99,74 'in actum ... se ducens', qui est operatio 'ex habitu' elicit, 'non est iustum',

quod hoc dicatur 'doctrina' sive -o, hoc est doctrinae acceptio.

***doctrinativa**, -ae f. *facultas docendi, instruendi* – *Fähigkeit zur Unterweisung, Lehrbefähigung*: ALBERT. M. pol. 1,9^l 'manifestum . . . , quod talis virtutis causam esse oportet servo dominum', quia illius (*domini*) praecepto tenetur servus obedire ad opera, 'sed non', supple: oportet, '-am (p. 1260^b, 4 τὴν διδασκαλικήν) habentem operum despoticam', id est, dominalem; -a . . . est, quae secundum philosophiam docet, quid virtus.

***doctrino**, -avi, -atum, -are. *docere, instruere* – (*be*)*lehren, unterweisen*: GESTA Camer. 1,85 gregem . . . commissum exemplo vitae innocentis morumque bonorum informatione -bat *Engrannus episcopus*. 1,116 p. 452,41 quod nihil religionis interius -verit *abbas* (3,15 -bat). 2,36 a beato Autberto -ta velamen . . . accepit *Aldegundis*. *de avibus* ('*abrichten*', '*abtragen* [*auff*]'): FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 28,29 illi (*falcones*), qui consentiunt, cum pauciori trayna -buntur quam illi, qui non consentiunt. p. 28,32 girofali et sacri sepius -entur ad capiendum magnas aves quam ceteri. 6 p. 207,14 priusquam inciperet *falco* -ari (*doceri* N). *ibid.* al.

1. **doctrinx**, -icis. *script.* doxt-: l.27. *usu attrib.*: l.28,31,32. al.

magistra, praeceptrix – *Lehrerin, Lehrmeisterin* (*de abbatisa*: l.26): EPIST. Wisig. 9 p. 673,4 habes illic (*sc. in persona Theodolindae*) omni matrem veneratione colendam, -em fidei firmissimam. BEDA hist. eccl. 4,26 p. 268,1 devota Deo -x. MIRAC. Gertr. II 3 p. 472,27 -x (*dox-* var. l.) extitit disciplinae *Dei* (*cf. Vet. Lat. sap.* 8,4). HRABAN. inst. cler. 3,2 l. 16 -x et inluminatrix omnium veritas et sapientia. HROTSV. Mar. 12 quo laudem dominae studium supportet alumnae -ique pia carmina discipulae. BENZO ad Heinr. IV. 1,3 p. 112,14 -x causa fuit, cum Babyl alta ruit. YSENGRIMUS 5,62 -x mordendi vos (*sc. dentes*) scola nescit adhuc. *saepius*.

2. **doctrinx** v. ductrix. **doctus** v. doceo.

documen, -inis n. 1 *testimonium, documentum* – *Zeugnis, Beleg*: HEIRIC. Germ. I 1,19 indicium -nque rei (*sc. nobilitatis et divitiarum eius*) numerosa retentant praedia succiduis olim notissima chartis. v. et p. 920,44. 2 *doctrina, sententia* – *Lehre, Lehrsatz*: ARNULF. delic. 40 principium vere Domini formido sophie: crimina pellentis -n predisce timoris (*spectat ad Vet. Lat. Sirach* 1,27).

***documentalis**, -e. *doctrinam constituens, principalis* – *das Lehrsystem ausmachend, grundsätzlich*: ANON. mus. Sowa praef. p. 84,12 ex hinc iura (gloss.: -es regulas vel differentias huius artis) dare specierum sex volo.

documentum, -i n. *script.*: docim-: l.61. *adde* FORM. Marculfi 2,19. *docom*:-: p.921,11. ?-mm-: p.920,38.

1 *exemplum, monumentum* – *Beispiel, Vorbild*: a *in univ.*: CONC. Merov. p. 137,23 ut Abrahae -a sequentes decimas . . . non pigeat Deo . . . offerre (*sim.* PASS. Petri et Pauli 283 Abelis iusti). WILLIB. Bonif. 2 p. 7,28 sicut subsequencia huius operis -a declarant. HUGEB. Willib. 3 p. 90,18 per asperioras rigidioris vitae -a. RUOTG. Brun. 21 p. 22,10 exemplum et -um factus est omnibus obtemperantibus sibi in salutem. RUP. TUIT. vict. 9,8 p. 283,24 lamentabile . . . nobis datur -um (*experimentum* var. l.), ut sciamus *eqs.* al. b *signum, symbolum* – *Sinnbild, Symbol*: METELL. exp. Hieros. 6,822 regalis certum leo virtutis -um. 2 *dogma, doctrina, sententia, praeceptum* – *Lehre, Anschauung, Theorie*: a *proprie*: a *in univ.*: AETHICUS p. 198,14 philosophus . . . Apolline . . . plurima docia (-a V) superstitionis multa incredibilia . . . praefatus est. WALAHFR. imag. Tetr. 212 -a salutis (ALTFR. Liutg. 1,13. al. *sim.* HRABAN. epist. 27 p. 441,20 salubre . . . -um. al.). ALFAN. premn. phys. prol. 14 liberalium artium -a huic libello necessaria pro aedificatione conferuntur. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 3,29 ars venandi est collectio -orum, quibus *eqs. persaepe*. b *mandatum* – *Weisung*: CHART. Sangall. A 47 p. 48,5 (a. 764/68) ego Drutpertus memoratus dominicum -um, ubi ait: '*eqs.*' (*sim.* CHART. Rhen. med. I 167 p. 231,8 prophetica . . . -a). DIPL. Heinr. II. 195 divinis et salutaribus sanctorum scripturarum admonemur -is . . . , ut aecclesias . . . amplificare non cessemus (*inde* 196. al.). al. γ *regula, norma* – *Regel, Vor-*

schrift, Grundsatz: DHUODA lib. man. 3,4,46 considera . . . illos, qui illi (*seniori*) . . . militant . . . , et discite ab illis -a servitii. DIPL. Otton. III. 241 ut pleniter eius (*arithmeticae libri*) instructi -is aliquid priorum intelligamus subtilitatis. MANEG. c. Wolffh. 12 p. 68,7 obediendi . . . -a primis patribus ante legem prefixit *Dominus*. ALBERT. M. top. 6,7,3^{capit.} de universalibus -is circa diffinitionem observandis. *ibid.* al. *de regula vitae spiritualis*: IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 253,23 cum ad hoc iam omnes adspirarent, ut contemptui pristinorum -orum adsentatores forent. CONC. Karol. A 37,22 beati Benedicti -a . . . demonstrant, qualiter eis (*monachis*) vivendum sit. OTLOH. Wolffh. 19 urbanis (canonicis var. l.) et coenobitis -a dedit. al. δ *de praecepto medicorum* i. q. ratio – *Verfahren*: THEOD. CERV. chirurg. 2,1 p. 144^G hoc generale -um, quod in cura vulnerum capitis datum est, . . . generaliter tenendum est in omnibus vulneribus cutis capitis. p. 144^H miror, si in mundo est melius -um. b *meton.*: α *institutio, educatio, praedicatio* – *Unterricht, Abrichtung, Belehrung, Verkündigung*: WILLIB. Bonif. 3 p. 12,24 qui et doctrinae caelestis -um non suo ante tempus arripuit arbitrio (8 p. 52,22). TRAD. Frising. 65 p. 92,8 quem (*filium*) in deificum constitui -um. WALAHFR. Wett. 879 hoc (*coenobium*) recolens, quod prima inibi -a recepit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 44,20 traynare est -um quoddam, quo aves rapaces addiscunt capere . . . bestias similes trayne. *saep.* v. et p. 939,28. *revelatio* – *Offenbarung*: SERMO nat. virg. 6 ut ex remotis . . . partibus Clematius quidam . . . crebris visionum prodigiis, terroribus et -is Coloniā invitatus accederet. β *schola* – '*Schule*': ANON. IV mus. 2 p. 50,21 post ipsum (*magistrum Robertum*) ex -o suo fuit magister Petrus optimus notator. γ *tractatus* – *Abhandlung*, (*Lehr*-)*Schrift*: CARM. libr. III 49,2,3 prebent maiora duo -a sequentes (*sc. libelli*). Ps. BOETH. geom. 736 si diligens lector superioris nostri -i praeceptis et formulis instructus accesserit, minime in hoc lababit. *de epistulis apostolicis* ('*Apostelbriefe*'): CONC. Karol. A 56A,16 convenit . . . sacerdotali ministerio scire formam ewangelicam, -a apostolica, canonum instituta, normam regulae pastoralis. CARM. libr. II 26,1 primus apostolica canon -mmenta (*sic?*) ministrat, Nicenae secundus habet saluberrima dicta. al. δ *sapientia* – *Weisheit*: WALAHFR. Blaithm. 66 cui laus et gloria solum Christus erat, Christus sermo, Christus -um. 3 *demonstratio, ostensio, probatio, indicium* – *Be-, Hin-, Erweis, Zeichen, Zeugnis*: a *gener.*: α *in univ.*: WILLIB. Bonif. 6 p. 26,11 virtutis -a (-um, *documen* var. l.) et laboris in Domino constantiam huius sancti viri perstrinximus (WALAHFR. Mamm. 17,11. 19,27. al.). ODILO CLUN. Adelh. 14 si non essem publico -o expertus. MANEG. c. Wolffh. 20 p. 88,8 gemino -o dubitantibus sese videndum et non videndum prestabat *Christus*. RUP. TUIT. vict. 4,1 p. 118,19 non necesse est hoc longis probare -is, cum *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,15 proterviae . . . -um. *saep.* β *auctoritas, testimonium* – *Autorität, Zitat, (Schrift-)Stelle*: HRABAN. epist. 39 p. 476,37 expositionem in librum Genesis condens sensum in eo historicum necnon et allegoricum opportunis locis iuxta sanctorum patrum -a . . . explanavi. CONC. Karol. B II 21^A ut sacras ipse (*sc. papa*) auctoritates et exempla piaque -a perscrutatus sit, quae nostrae (*sc. episcopi*) restitutioni . . . fiduciam non denegant. OTTO FRISING. chron. 8 prol. p. 392,8 ardua et archana scripturarum -a. al. γ *conspectus, delineatio* – *Übersicht, Darstellung* (*usu plur.*): METELL. exp. Hieros. 4,91 scribam dux affore iussit; primis Persarum rerum -a suarum magnifice scripsit, laudes in origine dixit, que fini debentur. δ *eventus* – *Vorkommnis, Ereignis*: CHART. march. Misn. III 249 p. 182,6 (a. 1218) cum servi eius (*Domini*) alios faventes . . . habeant, alios . . . cause sue . . . importunos tolerant, quod . . . in fratribus nostris de Cella sanctae Marie cotidie minus leta declarant -a. b *publ., iur., canon.*: α *proprie* i. q. *testificatio, confirmatio, professio* – *Bezeugung, Bestätigung, Bekenntnis*: LEG. Wisig. 2,4,3 prolator eius (*scripturae*) probare debebit, utrum ab eisdem testibus scriptura fuisse roborata constiterit, et si hoc ipse quibuslibet aliis -is convincere . . . nequiverit *eqs.* PONTIF. Rom.-Germ. 11 datis propriae fidei -is presbiterii sacerdotium poterit (*sc. diaconus*) promereri.

TRAD. Frising. 1677 hæc pia traditio cunctis pateat -o, quod eqs. CHART. Tirol. 1290 p. 330,2 ad quorum omnium evidens -um ... electus et ... comites ... huic scripto nostra appendi sigilla fecimus (1293). CHART. Eberac. 206 ad cuius rei evidentiam et memorabile -um dedimus presens cyrografum. *confessio* – *Geständnis*: RAHEW. gest. 4,45 p. 285,27 cum de sociis ... sceleris nullum ab eo (*mago*) potuisset *imperator* extorquere -um. **β meton. i. q. instrumentum, charta** – *Be-weismittel, Urkunde*: LEG. Burgund. Rom. 35,2 -i professio firmitatem praecariae possessionis obtineat. CONC. Merov. p. 90,15 quaecumque ecclesiis ... sub competenti ac iusto doco- (doco-um, -o var. l.) fuerint derelicta. LEX Raet. Cur. 9,15,1 si curiales ... quelibe (*sic*) de publico -um (-o var. l.) scripserit, si falsum fecerit (CHART. cell. Paulin. 83 p. 95,35. *al. sim.* CHART. cell. Paulin. 84 per legitima -a. 85 p. 98,23). HINCM. coll. 1 p. 86,15 sunt ... et alia -a a beato Gregorio et ab aliis pontificibus ... constituta, in quibus ... dotes ecclesiarum sunt ... designate. CHART. Sil. D I 80 p. 52,15 nos ... dux ... presenti -o notum facimus ..., quod eqs. *al. c eccl. i. q. celebratio, laus* – *Lobpreisung, Lobgesang*: COZROH. praef. p. 1,16 cantelenis et omnium divinarum (*sic*) -orum officiis ... domum sancte Mariæ ... adimplevit *Hitto episcopus*. *Pömbacher*

***dodarium** v. *dotarius*. **dodidem** v. *dos*. **dodo** v. *doto*. **dodrans** (dor-, -as), -antis m. *form.:* nom. *doras*: l. 32. acc. *doridem*: l. 27. 1 *tres quadrantes, novem duodecimae* – *drei Viertel, neun Zwölftel*: a in univ.: LEG. Burgund. Rom. 1,1 si ... donatio -em (-e, *doridem* var. l.), id est novem uncias, non excedit. 10,3 in -e (-em var. l.), id est in tribus hereditatis portionibus avo avieque succedant *nepotes ex filia*. *al. b de pondere i. q. tres partes assis vel librae, novem unciae* – *drei Viertel Pfund, neun Unzen*: BEDA temp. rat. 4,10 -s (dor-, -as var. l.) sive *doras* VIII unciae (*sim.* MAPPAE CLAVIC. 288 p. 242,4). DICUIL. epist. cens. 29 (cod. Paris. N. A. 1645 f. 8^r) septunx, bes -sque, decunces atque deunx, as. 36 (f. 8^v) libra, deunx, dextans, -s, bissis cumulantur. ECBASIS cap. 435 vię comiti -em contulit *regina* auri. c *de longitudine i. q. tres partes pedis, duodecim digiti* – *drei Viertel Fuß, zwölf Zoll*: GERB. geom. 3,5 sexta, quae et -s, habet digitos duodecim, uncias novem, palmos tres; dictus -s, quod ab integro pede dempto quadrante constet. 2 *per pravam interpr. cuiusdam loci apud Philippum presbyterum inventi i. q. aestus, pontus* – *Meeresflut* (cf. A. K. Brown, *MediaevStud.* 37. 1975. p. 419sq.). COLUMB. epist. 5 p. 174,37 pater verus ... trans euriporum rheuma, ... trans turgescentem -em ad nos usque pervenit. CARM. Aldh. 1,108 oceanus cum molibus atque diris -bus pulsabat promontoria. ALDH. epist. 5 p. 489,13 te (*sc. Ebfriidum*) exulem almus arbiter ... caerulea trans ponti glauca inormesque -ium glareas ... reducere ... dignatus est.

***dodrona**, -ae f. (cf. *ThLL*. s. v. *dodoronis*) ἐρύσιμον, *irio* – *Rauke, Raukensenf* (*Sisymbrium* L.; v. *André, Lex. bot.* p. 119 s. v. *dodorona* et p. 171 s. v. *irio*): FRAGM. mul. II 6 ad concipiendam rem probatissimam: -e semen cocl. III, nepte semen cocl. III, apii semen cocl. III eqs. (*item* III 6).

doemon v. *daemon*. **doemonicus** v. *daemonicus*. **doga** (duga), -ae f. *dolii lamina* – (*Faß*)-*Daube*: THEOD. CERV. chirurg. 2,45 p. 155^H oportet ... medicum duas hastellas longas parare ..., et sit latitudo earum quatuor digitorum, et sint firmæ sicut -ae barilis. ALBERT. MIL. temp. 215 fuit combusta ... domum ..., et vegetes ardebant, fundum et dugas totas (cf. *notam* ed.).

dogalis v. *dualis*.

dogma (docma), -atis n. *vel rarius dogma* (docma), -ae f. *vel etiam *dogmata*, -ae f. (p. 922, 23. 43) (δόγμα) *script.:* teg-: p. 922,27. deg-: p. 922,9. adde VITA Lamb. Traiect. 3 (MGMer. VI p. 355,13 [var. l.]). dig-: p. 922,41. dochm(a): p. 922,63. dom(a): p. 922,44. adde ALDH. virg. II 687 (var. l.). *form.:* acc. sg. (fem.) -a: p. 922,39. acc. pl. -a: VITA Eucher. 3 (MGMer. VII p. 48,5). 15 (p. 53,24). HUGEB. Wynneb. 6. EUGEN. VULG. syll. app. 3,2^B,13.

I *strictius i. q. doctrina, opinio docta, sententia, ratio* – *Lehre, gelehrte Meinung, Lehr-, Grundsatz*: A gener.: 1 in univ.: WALAHFR. Wett. 588 convocet *Wettninus* hos omnes,

quorum per inania mentes -ta (doc- var. l.) pervertit. ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,16 tam -a totius disciplinæ quam normam recte vivendi ab eis (*aulicis*) didicisti. CARM. var. I 22,26 incipe (*sc. vates*) divinas recitare ex ordine leges, transferre in propriam clarissima -ta linguam. EUGEN. VULG. calend. 20 his intersticiis mathesis sua -ta fundit, (-a refundit var. l.). CONR. HIRS. dial. 72 lingua maris Egyptii docma est secularis scientiae. *al.* 2 *consilium, dictum* – *Rat, Wort*: YSENGRIMUS 3,914 tibi (*sc. Ysengrimo*) -a (de- var. l.) meum (*sc. Iosephi*) non ut ab hoste datur. 5,1042 quidam rufus ad hæc -ta clamat ovans: 'eqs.' SALUTARIS POETA 214 delirus homo nobile -a fugit. 219 ne pereas exul, hoc perfice -a (doc- Kr) salutis, ad patriam tendas auxiliante Deo. 3 *disciplina, scientia, ars* – *Lehrfach, Wissenschaft, Kunst*: WALDR. carm. 3,33 hic (*sc. apud dominum*) medicina vigens medicali et -te (-ta cod.) pollens corpore depellit, quicquid languoris adesit. SALUTARIS POETA 195 -a (doc- Kr) theoloycum si queris, perfice -a (doc- Kr, donum F). 197 si sis caudidicus, Ciceronis -te polle. 4 *norma, regula* – *Regel, Vorschrift*: BEDA hist. eccl. 5,19 p. 330,19 paschalis qui (*Uilfridus*) ... sollempnia tempora cursus catholici ad iustum correxit -a canonis, quem statuere patres. RHYTHM. 149,268 docebat *Eligius* singulos castam ... agere vitam: placebat patriae principis et -ta universis (*v. notam* ed.). CHRON. Noval. 5,23 quidam palatinus comes ... nostrum (*sc. monasterii Bremetensis*) petiit -a (*i. regulam sancti Benedicti*) et ... factus est monachus. ANON. mus. Sowa 1,2 p. 140,33 vult ... hoc (*sc. de figura quaternaria*) tegma (gloss.: id est haec doctrina), quod longa sit antesuprema. *al.* B *philos.:* AUREL. REOM. mus. 20,28 mundus et caelum supra nos iuxta philosophorum -a gestare insemet dicuntur armonie sonoritatem. BOVO CORB. Boeth. 15 quia de Platoniorum magis -um vanitate quam de doctrinae evangelicae veritate necessario erant ali-quanta dicenda. ANSELM. HAV. dial. 2,21 p. 1195^D tale fuit illud Platonium -a in scholis academicorum: sine temeritate affirmare et sine iracundia refelli. NICOL. BIBER. carm. 44 tuum repeti placet almum -a, Boeti, dans menti dubie solatia philosophie. *al.* C *eccl. et theol.:* 1 *de doctrina catholica:* a *proprie:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 227,16 sacro edoctus -te. CARM. de Bobol. 4,1 (MGMer. IV p. 154) -a priorum antiquorum sancita a patribus scilicet totam patravit. ORD. Rom. 19,42 sanctorum patrum -a (di- cod.) investigare atque imitare. NICOL. I. epist. 71 p. 394,7 quae ipsa (*sedes apostolica*) pro catholica fide, pro sanis -bus (-tis var. l.) ... scripsit. DONIZO Mathild. 2,878 domate pro Christi (*sc. certare*). v. et l. 17. p. 915, 32. *firmitas* – *Gewißheit*: VITA Elig. 1,34 p. 691,21 quanta Martinus claruerit fidei -a (-te, -tae var. l.). **β meton. de scriptis sacris**: CONC. Karol. A 36 p. 259,27 episcopi ... tractantes ... diversa sanctorum patrum opuscula pastoremque librum Gregorii cum caeteris sacris -bus (*inde* CAPIT. reg. Franc. 248 p. 174,7). WALAHFR. (?) carm. 50,2,13 quattuor in mundum spargentes -ta ... proceres Christi documenta notantes. HRABAN. epist. 45 p. 499,33 quam (*catholicam veritatem*) sanctorum patrum doctrina in -bus suis servat. CARM. libr. III 27,5 ex septem decadum translaturum (*sc. libellum*) -te patrum Heronimus ... edidit. PURCH. Witig. 40 pulcher apostolico quam (*legem perfectae fidei*) laudat -te sermo dicens: eqs. CARM. imag. 21,6,2 hic (*Marcus*) fluit ut Tigris rationis -te velox. 2 *de haeresi*: EPIST. Wisig. 20 p. 689,25 ingrediente flatu alienę vertiginis -ę cavernias aurium (*de iudaismo*). CHRON. Fred. 2,42 Constantinus ... in Arrianam -am declinat. LEG. Wisig. 12,3,1 p. 430,10 si publica p e r v e r s u m -a defensione vindicare voluerit (*sc. haereticus*; ANSELM. LEOD. gest. 62 p. 226,35 p. Manicheorum dochma. ALBERT. M. Iob 13,4 p. 172,16. *saepe*). HIST. Lang. Goth. 3 ad suam (*sc. Arianam*) -am perduxerunt (*sc. Langobardi Rudilandum*). OTTO FRISING. gest. 1,51 Petrus (*sc. Abailardus*) dampnationem sui -tis a Romana aeclesia confirmatam cognoscens ad Cluniacense cenobium se contulit. *persaepe*. *de ecclesia orientali*: HIST. de exp. Frid. imp. p. 75,24 anathemazant *Graeci* omnes suo -i non consentientes. D *publ., iur., canon. i. q. decretum, edictum, lex* – *Entscheidung, Beschluß, Verordnung, Gesetz*: CONC. Merov. p. 135,17 sicut in -bus ecclesiasticis habetur insertum,

non ordinandum clericum, qui per ambitionem ad imaginem Simonis magi pecuniam offert sacerdoti. LEG. Wisig. suppl. p. 484,22 qualiter vos in hac synodo residentes ... apostolici vestri ordinis -ta promulgetis. CONC. Karol. B II 16^B,5 si quis -ta (doc-, docmate *var. l.*) ... vel decreta ... a sedis apostolicę praesule salubriter promulgata contempserit, anathema sit. EPIST. divort. Loth. 7 p. 219,17 canonicorum -um violatores. NADDA Cyriac. I 14,1 Cyriacus ... crudeli sententia sacrilegi cęsarıs Aureliani minime pavidus ... nec Diocleciani sevientis cęsarıs crudele docma perterritus (*v. notam ed.*). *al.*

II latius: A actio docendi, institutio, instructio, educatio – *Lehrfähigkeit, Belehrung, Unterweisung, Unterricht, Erziehung:* 1 *proprie:* a *gener.:* AMBR. AOTP. Pald. 3 (MG Lang. p. 549,44) hos (*Paldonem, Tatonem, Tasonem*) ... munere, -a, consilio refovet ... pater almus (*sc. abbas Thomas*). FORM. Augiens. C 4 ut puerulus ... sumat incrementum ... et ut omnis vestra laudabilis docma in eundem in evum floreat. POETA SAXO 5,236 artis rethorice ... sumpsit Carolus ab Alquini -te noticiam. ANSELM. BIS. rhet. praef. p. 99,18 inestimabilis ... Droconis enutritus docmate docet gentes iste (*Sichelmus*). *al.* b *eccl. i. q. praedicatio – Predigt:* CONC. Karol. A 19^A p. 113,11 precessores nostri (*sc. Elipanti*) ... Toletane sedis antistites, in suis -bus ita dixerunt in missam de cena Domini: '*eqs.*' WETT. Gall. 25 p. 270,12 quem (*Iohannem*) statim omnes missarum sollemnia agere et virum Dei dulcifluis -bus suis populum instruere flagitabant. 29 p. 273,18 ut aedificationis gratia venias plebemque mellifluis -bus tuis doceas (*sc. Gallus*). CAPIT. reg. Franc. 248 p. 176,7 de -te ecclesiastico. *al.* 2 *meton. i. q. officium doctoris, cathedra – Lehramt:* HYMN. de Ansb. 4,3 (MGMer. V p. 642) cui (*episcopo Audeno*) dignus Ansebertus successit in -te. B *eruditio, sapientia – Bildung, Gelehrsamkeit, Weisheit:* WALAHR. Wett. epil. p. 334,18 nullus magni profertur -tis heres. *al.* ERMOLD. Ludow. 2,415 -te, Marte, fide mores praecellit avitos. CAND. FULD. Eigil. II 3,12 meritis et -te clarus (24,22 celsus. CARM. Salisb. I 1,4,5 magnus). *al.* FORM. extrav. II 24 sophistica facundia glorioso spiritalique docmate admode florato ... episcopo. RANGER. Anselm. 6659 facundus, sapiens et tanto -te pollens. *al.* C *notitia, prudentia, peritia – (genaue) Kenntnis:* CAPIT. reg. Franc. 180,34 qui (*magistri et doctores*) studia litterarum liberaliumque artium habentes -ta assidue doceant. GESTA Apoll. 193 litterarum docmate plenus.

dogmaticus, -i m. δογματικός (*sc. ιατρος*) – *Dogmatiker (usu medic., opp. εμπειρικός, μεθοδικός):* CATAL. biblioth. A I 49 p. 248,10 (a. 821/22) Eupate -i (doc- *var. l.*) liber in codice I.

dogmatizo v. dogmatizo.

dogmatistes (docm-, -ta), -ae m. (δογματιστής) *doctor, praeceptor, magister – Lehrer:* 1 *gener.:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 88,24 -ae (doc- *e var. l.*) sententiis et doctoris sermonibus credula praecordia pando (*sc. discipulus*). 2 *eccl.:* ALDH. virg. I 32 p. 272,16 cuius (*Athanasii*) altor et -a beatus Alexander ... extitisse memoratur. *al.* EPIST. var. I 41 p. 565,4 vestigia ab ecclesiasticis -is frequentissime trita. WOLFHER. Godeh. I praef. p. 170,8 -arum generosissime. CHART. Rhen. med. I 329 p. 384,2 quod ... Treverensis ecclesia ... fidei rudimenta percipisset per egregios -as Eucharium, Valerium, Maternum, quos beatissimus Petrus ... instruxit. BERTH. chron. B a. 1054 p. 165,3 auditoribus suis eloquens et sedulus -es (*sc. fuit Hermannus*). in *malam partem:* GEBEH. SALISB. ad Herm. 27 n o v i -ae longe aliter inde iudicantes talium absolutionum ministris subversores atque periuriorum persuasores nominant (HUGO FLAV. chron. 2 p. 431,7).

dogmatizo (docm-, -iso), -avi, -are. *script.:* dom-: p. 924,9. dosm-: p. 924,17. -is(o): p. 924,18. *adde* SALIMB. chron. p. 110,27.

1 *docere – lehren:* a *gener.:* ARIBO mus. p. 53,23 domnus Guido -at dicens: *eqs.* b *philos.:* HONOR. AUGUST. sigill. 8 (PL 172,518^B) -bant ... philosophi duas ianuas esse coeli. ALBERT. M. miner. 2,1,1 p. 24^a, 35 Democritus, qui ... omnia plena diis esse -at. c *eccl. et theol. (interdum i. q. praedicare – verkünden, predigen):* a *spectat ad doctrinam catholicam:*

BEDA temp. rat. 5,51 cuncta, quae de septem primis diebus legunt, aliter ... altius perscrutando -ant *quidam patrum*. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 14,9 sanctus Ambrosius ... in libro I. de fide ... de Patre et Filio orthodoxe -ans. NICOL. I. epist. 154 per omnia tenere velle, quod sancta -sat ecclesia. VITA Rigob. 7 (MGMer. VII p. 66,10) ut canonica -at institutio. REGINO chron. a. 350/63 Augustinus episcopus eximius doctor in Ipponensi ecclesia divinam philosophiam doc-at (dom-, -at *var. l.*). b *spectat ad haeresim:* BEDA hist. eccl. 5,19 p. 326,27 cum synodum congregaret *papa Agatho* ... adversus eos, qui unam in Domino Salvatore voluntatem atque operationem -bant (*sim.* REGINO chron. a. 572/74. THEOD. TUIT. chron. [MGScript. XIV p. 575,62] doc-antes). LIBRI Karol. 3,18 p. 417,2 contra sanctas imagines (*item* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 18,10). PETR. DAM. epist. 40 p. 455,9 notum ... est, quod Novatus, cuius hii (*Catharae*) sequebantur errorem, -verat (dos-, -verit *var. l.*) *eqs.* 112 p. 286,10 heresim. *saepe.* *adde:* SALIMB. chron. p. 405,20 si -caremus, quod non essent decime persolvende *eqs.* 2 *diffundere, disseminare – verbreiten, austreuen:* CONR. MEND. Attal. p. 147,30 cum ... plebs, ut assolet, varia scismata et zisania -saret et veritati superseminaret.

? ***dogmatius, -i m.** (*cf. dogma*) *vir doctus, doctor – Gelehrter, Lehrer:* AETHICUS p. 221,1 apud -os (dogmat-ic-*os edd. priores*) vel historicus Graecorum inter reliquos philosophus caelebre usquequaque retenetur (*sc. Aethicus*).

***dohana, *dohanerius v. doa-.** dol v. 2. dolo.

***dola, -ae f.** (*a dolare retrograde*) *ferramentum ad dolandum aptum – Werkzeug zum Behauen, Beil:* GLOSS. I 368,31 St.-S. -a parta. III 687,28 -a barda.

***dolabilis, e.** *qui dolari, caedi potest, ad dolandum habilis – zum Be-, Zuhauen, Bearbeiten geeignet:* 1 *de ligno:* ALBERT. M. veget. 6,4 est (*sc. lignum abietis*) ... et -e et lene, aedificiis aptum. *ibid. al.* 2 *de lapide:* ALBERT. M. fat. 3 p. 72,19 est ... Lesbica insula, in qua lapides non ad rectam lineam sunt -es (*sim.* Iob 10,12 p. 149,26 nullus lapis -is est ad regulam rectam). *ibid. al. v. et l. 45.* 3 *per compar. de materia:* ALBERT. M. phys. 1,3,12 p. 61,25 silva dicitur (*sc. materia*), secundum quod ipsa est prima et indeterminata per dispositiones quasi -is in omne aedificium naturale.

***dolabilitas, -atis f.** *natura ad dolandum habilis – zum Behauen geeignete Beschaffenheit:* ALBERT. M. miner. 1,2,5^{capit.} de -e et indolabilitate lapidum. miner. 1,2,5 ex istis (*sc. de duritie diversa lapidum dictis*) iam patere potest -is et indolabilitatis causa; lapides enim excellenter duri dolabiles non sunt, sed comminuibiles in parva.

dolabra, -ae f. vel dolabrum, -i n. *script.:* -lub-: GLOSS. IV 140,34 St.-S. -lrada: p. 925,8. *metr.* -lāb-: l. 63. 67. *adde* EGBERT. fec. rat. 1,643. YSENGRIMUS 6,17.

1 *ferramentum ad dolandum vel caedendum aptum, ascia, celtis, plana – Werkzeug zum (Be-)Hauen, Axt, Beil, Meißel, Hobeisen:* a *proprie:* a *gener.:* ERMENR. ad Grim. 27 p. 565,22 quis (*sc. est*) Isenricus, nisi Beseleel secundus (*i. in aedificiis construendis industrius vir*); in cuius manu semper versatur -um. GLOSS. IV 248,11 St.-S. -um bömschab. ALBERT. M. summ. creat. II 1,4,6 p. 55^a,5 dat *Aristoteles* simile in instrumentis artificialibus, ut in -a (p. 412^b,12 πέλεκυς), cuius -ae esse (p. 412^b,13 τὸ πελέκει εἶναι) est substantia et ratio. CHART. civ. Erf. 136 ligna ad edificia spectancia cum -o circumcisa. ALBERT. M. animal. 16,31 architectonicus acuit -um, ut ... melius dividat et dolet aedificium. GLOSS. p. 121,13 M. dolatura vel -a ascia vel maizel. b *milit.:* ALBERT. STAD. Troil. 5,428 basia dant (*sc. vir et virgo*) -is. IOH. PLAN. hist. 8,7 quicumque ... volunt pugnare cum eis (*Tartaris*), haec arma debent habere: ... bonum -um de bono ferro vel securim cum longo manubrio. b *in imag.:* EGBERT. fec. rat. 2,2 succedunt postera puppis (*i. secundus liber*), cuius non -o est, sed cesa crepido securi. REIN. LEOD. Regin. 15 p. 576,37 inopiniae mortis -am incurrit *Stephanus*. ALBERT. M. nat. bon. 338 p. 120,20 'Caathitae' ... significant doctores, qui dolabant alios -o discretionis et verbi. c *meton.:* a *artificium dolatoris – Steinhauer-, Steinmetz-, Bauhandwerk:* CHART. Rhen. med.

II app. 15 p. 410,34 (c. 1220) hec sunt iura archiepiscopi, que pertinent ad officium -i. p. 411,19 ad officium -i pertinet unus mansus . . . , quem habent duo lapicide sive latomi, qui cottidie serviunt inde. **β vectigal ex artificio dolatoris acceptum** – *Abgabe aus dem Bauhandwerk*: CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 411,24 nota quod dicuntur LXXII esse -a, id est redditus, qui sic vocantur, eo quod ad edificium pertineant. **2 baculum** – *Stock*: ALCUIN. carm. 63,4,7 decrepita adcurrit nixa -a (dolrada Q) per aedes.

***dolabralis**, -e. **1 adi. i. qui dolabrae est** – *Axt-, Beil-*: ALBERT. M. summ. theol. II 12,69,2,2 p. 14^b,3 si aliquod organorum, hoc est instrumentorum, physicum (*i. corpus*) esset ut dolabra, erit quidem -e esse, (p. 412^b,13 τὸ πελέκει εἶναι) substantiae ipsius. **2 subst. neutr. i. quod dolabrae proprium est** – *das zur Axt, zum Beil Gehörige, das der Axt Eigentümliche, das wesentliche Charakteristikum der Axt*: ALBERT. M. summ. creat. II 14,4,6 p. 55^a,6 dicitur -e esse forma et figura dolabrae in materia debita, quae est ferrum et chalybs. summ. theol. II 12,69,2,2 p. 14^b,5 divisa . . . substantia hac, scilicet quae confert ei (dolabrae) -e, utique dolabra non amplius erit.

***dolach** v. ***bedolach**. **dolarius** v. **doliarius**.

dolatio, -onis f. *metr. dōlā-: l. 31*. **1 proprie i. q. actus dolandi** – *das Behauen, Behauung*: ALBERT. M. eth. II 6,1,6 p. 404^b,24 -o . . . et factio stat in domo facta. metaph. 5,1,2 p. 212,78 inter aedificatorem et tale apotelesma (*sc. aedificium*) sunt multae causae aliae efficientes, sicut -o, compaginatio et conclavatio. summ. theol. I 6,26,1,3,4 p. 190,12 cum artifex facit domum, domus est ex domo et -o ex -e et contignatio ex contignatione. **2 translate de Christo i. q. aedificatio, instructio spiritualis** – *geistige Erbauung*: HRABAN. cruc. B 17,21 quis consul aeterna ac sit miseratio, cernent *flentes*, -o idque refectio, pastio larga et in arce.

***dolativus**, -a, -um. *dolationem efficiens* – *das Behauen bewirkend*: ALBERT. M. caus. univ. 2,5,10 p. 177,81 artis . . . tectonicae potentiae sunt secativa, -a et columnaliter erectiva et contignativa et huiusmodi, quae in fistulis et tibiis nullam possent habere operationem.

dolator, -oris m. *faber lignarius* – *Zimmermann, Schreiner*: LAMB. TUIT. Herib. 1,8 p. 169,7 amputatam (*sc. pirum*) -bus composite formandam dirigit.

dolatoria (-tur-, -tr-), -ae f. *vel raro dolatorium* (-tur-), -i n. *acc. pl. -os: l. 52*. *ferramentum ad dolandum, caedendum aptum, ascia* – *Werkzeug zum (Be-)Hauen, Axt, Beil*: CAPIT. reg. Franc. 77,10 ut regis spensa in carra ducatur . . . : farinam, . . . -as, secures, taretros (*sim.* 75 p. 168,27 unusquisque cabalaris habeat . . . utensilia diversi generis, id est cuniada [*i. securus*] et -uria, tarratros. 128,25 p. 254,13. ADALH. brev. Corb. 13 p. 381,14. FUND. Werd. app. p. 168,14. SERVITIA mensae [cod. Guelf. Gud. 131 f. 20v] securim et -um). HINCM. Remig. 27 percutiens (*sc. frater Francus*) eandem petram -a, quam portabat in manu, exilierunt ab illa particule in oculos eius, et excecatus est. GLOSS. III 636,8 St.-S. -os partun. 650,42 -trias partun. v. et l. 61.

***dolatura** (ado-), -ae f. (*dolare*) **1 opera lignarii** – *Zimmermannsarbeit*: COD. Lauresh. 134^b l. 29 p. 404 primo castellum mirabili -a fabrefactum, in quo signa ecclesie dependebant, . . . arripuit incendium. **2 ferramentum ad dolandum, caedendum aptum, ascia, celtis, plana** – *Werkzeug zum (Be-)Hauen, Axt, Beil, Meißel, Hobeisen*: CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut unaquaeque villa intra cameram lectaria, . . . -as (dolaturias *var. l.*), secures . . . habeant (*v. notam ed.*). 128,7 repperimus . . . -as VII, secures VII (*v. notam ed.; sim.* 128,30. 128,32. 128,34). PASS. Adalb. Prag. 2 (MGScript. XV p. 707,24) subito in illum irruentium unus extensa -a capitali eum martirizavit sententia. SUMM. Heinr. C p. 174 ad-a barta. v. et p. 924,62.

dolatorium v. **dolatoria**.

dolea v. **dolium**. ***doleator**, ***doleatrix** v. **dolia-**.

doleo, -ui, -iturus, -ere. *script. et form.: indic.: praes. -lit: p. 926,8. adde TRACT. de caus. mul. 43. perf.: -loit: p. 926,16. -luet: p. 926,9. partic.: praes. (?acc. pl. n.) -nciam: p. 926,11. fut. doletur(us): p. 926,61. perf. pass. -itum: p. 927,*

42. usu medial.: l. 34; impers.: l. 145qq. p. 927,55qq. pendet dat. pro acc.: l. 46. partic. praes. usu adi.: l. 72. p. 927,13; subst.: l. 20,56,57,58. al. gerundivum pro partic. praes.: l. 9.

I intrans.: **A dolore affici, (dolorem) pati, laborare** – *Schmerz(en) haben, empfinden, leiden, schmerzen, weh tun*: **1 de membris corporis**: AESCULAPIUS 1 p. 3,1 si ex sole caput -et, oxyrhodino caput infundi iubemus. TRACT. de caus. mul. 33 si digita tangis, -lit *matrix*, quasi ulcera habiat. 94 stridor dencium, venter -uet. BOTAN. Sangall. 1,14 ad collum -endum. **10 ANTIDOT. Glasg. p. 146,6 facis pannum et inponis super locam -enciam. THIETM. chron. 6,71 unxi eum (archiepiscopum) oleo sanctificato in locis maxime -entibus. ALFAN. premn. phys. 8,8 p. 82 si vera esset haec ratio, nequaquam -ret (PG 40,652^B ἡλ-γεται) membrum incisum, sed cerebrum tantum. al. impers.:** **15 TRACT. de caus. mul. 81 vide, quando duriores sunt (sc. matrices) et -oit. BERNH. GEIST. palp. 1,598 accipe, quando -et. 2 de hominibus:** **a corpor.:** ANTIDOT. Lond. p. 19,41 ubi -ueris, voles emplastro ponere, poni. WALAHFR. Mamm. 12,5 dum carpitur unguibus . . . , nullam dat Mammes vocem de more -entum. WALTHARIUS 1444 regem tollentes valde -entem imponunt equiti . . . Franci. ALFAN. premn. phys. 1,54 p. 14 si . . . non adfuisse nobis sensibilitas, non -remus (PG 40,520^C ἡλγοῦμεν) et non -entes curationem non quaeremus. METELL. exp. Hieros. 5,66 verticis hic crusta, spina -et iste revulsus. **25 HILDEG. caus. 2 p. 126,37 qui in oculis aut in auribus seu in toto capite -et eqs. saepe. v. et p. 931,54. b spirit.:** **a in univ.:** CAND. FULD. Eigel. II 11,13 operis fratrum concordia . . . sufferre laborem . . . subit nec te (*sc. senem*) solum sub fasce -ere sustinet. EGBERT. fec. rat. 1,1403 segnius irritant aliena ut nostra -ere. METELL. exp. Hieros. 3,264 dampnis Francorum populus -et Armeniorum. 6,754 discimus (*sc. Turci*) . . . -ere studentes semper avere. CONR. FAB. Gall. 27 roditur invidia caro, desiccantur et ossa; coniunx compatitur, dum sic ab utroque -etur, (alterum -et, alter uterque deletur *var. l.*) *vir. al. poenas dare – büßen*: LEX Baiuv. 1,6 quantum durius solverit (-uerit *var. l.*; *sc. fur rerum ecclesiae*), tantum firmior erit pax ecclesiae. CHART. Stir. II 296 p. 398,3 (a. 1232) si ipsi (*fratres*) . . . eam transactionem violare temptaverint, quingentas marcas argenti . . . solvant et privati feodo -eant. **β maestum, tristem esse – betrübt, traurig, enttäuscht sein: BEDA hist. eccl. 3,5 p. 137,12 de non recepto, quem miserant, praedicatore -entes *seniores*. AGIUS vita Hath. 12 cum . . . ad hanc (*sc. terrae hiatus*) visionem summopere -ret. HROTSV. Mar. 106 has . . . preces Domino profudit (*sc. coniux Anna*) triste -endo: *'eqs.'* **45 RUOTG. Brun. 20 p. 19,9 imperator . . . magis illorum (*sc. coniuratorum*) miserie quam suo damno -ens obidionem . . . dimisit (cf. ThLL. V/1. p. 1824,615qq.). THANGM. Bernw. 33 episcopi . . . super . . . tanti viri tam . . . intolerabilibus iniuriis nimium -entes eqs. saepius. lugere – trauern: WALAHFR. Mamm. 11,30 pro te . . . tandem -uisse memento (*sc. praeses*) atque annos deflere tuos. AGIUS epic. Hath. 35 sicut . . . non est nisi naturale -ere, sic . . . ratio cuncta vetat nimia. POETA SAXO 5,12 quis recolens . . . modo defore terris tale decus . . . non gemat et -at? HROTSV. Agn. 314 fit res gaudendi, fuerat cui *c a u s a* -endi (VITA Heinr. IV. 1 p. 10,1. p. 10,14). OTLOH. prov. D 39 -entem non potest consolari, qui non concordat [-condolendo -enti, (dolori *var. l.*)]. VITA Heinr. IV. 13 p. 43,15 ubique gemitus, ubique planctus, ubique vox -entium audiebatur. saepe. **γ misericordiam sentire – Mitleid fühlen:** **60 ALDH. virg. I 57 in arta Betuliae obsidione pro contribulibus -tura (tonitura, -etura *var. l.*) Abra. δ paenitentia affici, compungi – Reue empfinden, zerkerirscht sein: GODESC. SAXO theol. 22 p. 321,19 ego . . . memetipsum coram te, Domino . . . , -ens inclino et . . . me suppliciter accuso. HROTSV. Cal. 9,14 gemo, -o super gravi impietate mea. HILDEG. phys. 7,3 p. 1314^B leo . . . si . . . hominem laeserit, post factam laesionem -et. STATUT. ord. Teut. p. 164,16 spernis maioris si iussa, licet -as post. al. **ε indignatum, iratum esse – empört, verärgert, erzürnt sein: WETT. Gall. 7 livor . . . demonis -ens abscessit, cum oratio fratrum ad Dominum . . . ascendit. HROTSV. Mar. 684 hostis (*i. rex Herodes*) . . . , quod dixere magi,olvebat mente -enti, se nati stellam regis vidisse. DIPL. Heinr. III.********

[Wellhausen]

25 p. 32,25 volumus . . . fidelibus notum esse . . . Dei servitium . . . in nostro regno accrevisse, unde constet hostem antiquum -turum esse. METELL. exp. Hieros. 3,222 donorum gaudetis (sc. milites Franci) honore, labore -etis. **B dolorem efficere – Schmerz auslösen:** 1 *impers.*: a *contristat – es betrübt*: HROTSV. Dulc. 9 -et nimium, quod praesidem Dulcitium audio adeo illum. Pafn. 7,13 hoc -et vehementius, quod nullus est relictus locus, in quo apte . . . possim . . . nomen maiestatis invocare. **b miseret – es dauert, tut leid**: COD. Karol. 10 p. 502,20 quatenus -at vobis (sc. regibus) pro civitate ista Romana. 2 *person. i. q. paenitere – reuen, leid tun*: THIETM. chron. 8,13 si quis nititur exaltari supra se, turpi casu ac sero -enti cadit infra se.

II trans.: A (suff)ferre, tolerare – erleiden, ertragen: CONSUET. Marb. 42 que (sc. somniorum illusio) ex naturae superfluitate . . . nascitur, magis animo -enda quam timenda . . . doceatur. **B aegre ferre – beklagen, bedauern**: 1 *in univ.*: WALAHFR. Mamm. 4,18 -amus iniqua brutaque corda hominum. WALTHARIUS 938 qui (Gerwitus) . . . exitium . . . -ens pulsabat calcibus arum. WIDUK. gest. 2,11 p. 76,17 satellites Heinrichi -entes ac vindicare contententes iniuriam domini sui. DIPL. Otton. III. 206 p. 617,11 non solum ecclesiasticae discipline -uerat episcopus detrimentum, sed eqs. EGBERT. fec. rat. 1,179 sepe minus, quod non oculi videre, -etur. saepius. c. (acc. c.) *inf.*: WALAHFR. (?) carm. 50,1,28 candidulas nigro sub gurgite pennas obsordere -et Thalia. POETA SAXO 5,643 mori -uit signis exterritus orbis hunc (Karolum). EPIST. Teg. I 5 ilorum (sc. apostolorum) ministerii opus non posse imitari -emus (sc. Wigo). THANGM. Bernw. 36 p. 774,19 episcopi -entes litem . . . diutius bachari conventum . . . statuunt. METELL. exp. Hieros. 5,654 que (vota) necdum complesse diu dilata -ent duces se. saepius. *ellipt.*: WETT. Gall. 38 inveniunt fratres . . . pallam integram, quam ante -bant igne consumptam. RUOTG. Brun. 18 p. 17,25 -et . . . pater filium sibi corruptorum impietate praeceptum. EGBERT. fec. rat. 1,1057 vita fugit corpus victum -tura negatum. HERM. IUD. conv. epist. p. 69,14 ut, quos heri perfidos -bamus, hodie fideles et nostros . . . factos coheredes gaudeamus. al. 2 *deplorare, deflere – betrauern, beweinen*: AMALAR. off. 4,13,2 ipse (Ezechias) ideo flebat, quia -bat orbitatem filiorum. AGIUS epic. Hath. 21 talis . . . mulier non est iniure -enda. SALOM. III. carm. 2,25 dicite, quis lacrimis -tum sit funus Abelis. STATUT. ord. Teut. p. 24,3 que (militia) vicem Christi in opprobrio sue crucis -at. CHART. Westph. VII 1483 ubi -etur decessio, necessarie expectatur successio. al. 3 *congemere – bereuen*: GERHON. psalm. 33,12 p. 280,9 quando . . . peccatum vel, ne fiat, cavetur vel, quia iam accidit, -etur eqs. c. acc. c. *inf.*: RUODLIEB X 102 insiliebat eos (sc. duos viros) canis hunc (furem) ab eisque redemit mordens in suras illos nimium -turos sic se luisse, cum quo per pacificat se. c. *enunt.*: CARM. Cantabr. A 30^a,4^a,12 <vade>, . . . misera, olim multum -tura, patrem quia non es . . . auditura. VITA Heinr. IV. 10 p. 32,33 -ere se (sc. regem), quod malignae suggestioni consensisset.

adi. 1. dolens, -entis. *dolorosus – schmerzvoll, schmerzerfüllt*: RATHER. oct. pasch. 1,33 quod ego . . . -issimus patior. 2,52 ista omnia cum -issimus patiar. BERTH. chron. B a. 1077 p. 280,26 passione arreptus letali in dies semper se -ior contabuit Augustensis episcopus.

2. dolendus, -a, -um. 1 *acerbus, miserabilis – schmerzlich, beklagenswert*: ALDH. virg. I 22 quo (obscenitatis glaucumate) plerumque, heu -um dictu, etiam perfectorum palpebrae graviter grossescunt. HROTSV. gest. 172 huius causa mali fuerat non parva -i. 2 *maestus, tristis – betrübt, traurig*: CARUS Clem. 558 spiritus Helie duplex (sic) in pectore pausat . . . Helisei clamantis voce -a (dolentis A a. corr.): 'eqs.' (cf. notam ed.).

adv. 1. dolenter. 1 *modo doloroso – auf schmerzvolle Weise, schmerzerfüllt*: a *in univ.*: EPIST. Hann. 72 que (caritas) quanto abundantius erga vos (sc. aegrotantem) fervet, tanto -ius propter vos torquetur. CHRON. Andag. 23 p. 58,16 eum (abbatem) sibi testem futurum . . . pro abrenuntiatione militie secularis satis humiliter, magis vero -r inclamavit dux.

RUP. TUIT. trin. 9,11 l. 435 -r admirando (sc. Ioseph), quod adhuc viveret pater, et nimis compatiendo, quod in luctu sui causa consenuisset. ARNO REICHERSB. apol. p. 102,11 cum me (sc. Iesum) suspensum in cruce -r aspexeris (sc. mater). 5 *amare – bitterlich*: ALBERT. AQUENS. hist. 7,18 quidam (colaterales) . . . super eius (ducis) dolore nimium ac -r flebant. **b ut signum doloris – als Zeichen der Trauer**: HRABAN. hom. I 68 p. 129^D consolemur eos (sc. defunctos) . . . per fraterna obsequia, sive quae funeribus exhibentur sive quae -r adhibentur. 10 *c maeste, triste – betrübt, traurig*: FLOR. LUGD. carm. 27,33 illa -r avis (sc. gallina) etiam nunc garrula clamat et nostro gemitus promit ab ore pios. VITA Rimb. 8 p. 86,24 percontanti (sc. Rimberto) de eius causa in alterius seculi vita -r respondit presbyter Arnulfus: 'eqs.' CHART. Traiect. 1284 p. 76,1 -r conquerentes abbatissa et conventus . . . quod propter agorum suorum paucitatem . . . nullatenus commode valeant sustentari. **d indignanter, irate – empört, verärgert, erzürnt**: THIETM. chron. 7,64 dum hoc (sc. dedecus deae illatum) ministri . . . imperatori -r retulissent, ad emendationem XII talenta perceperunt. GESTA Camer. 1,74 quod parentes . . . moleste . . . et -r ferentes modo minarum asperitate episcopum perterrefaciunt, modo eqs. CHRON. Andag. 41 quomodo subadvocatus eius (Adelonis) familiam ecclesie tractaret, satis -r ingessit abbas. 2 *miserabiliter, pro dolor – beklagenswerter-, bedauerlicherweise, leider*: THEODULF. carm. 12,35 cum nunc aequa meent remeent et iniqua -r, haec tria (sc. fides, spes, amor) . . . sunt tepefacta. UDALR. epist. 19 infirmitas corporis succrescens . . . me ab hac intentione -r revocavit (sim. 20,21).

2. *dolende. 1 *misere – auf elende Weise*: AMULO epist. 1,7 quo (figmento diabolico) tanta infelicitum hominum . . . multitudo nimis -e ac pudende velut captiva . . . obligata teneatur. LAMB. PARV. annal. a. 1160 (MGScript. XVI p. 648,37) truncatis manibus cum capite -ce> eum (sc. episcopum Moguntiae) peremerunt cives. 2 *miserabiliter – beklagenswerter-, bedauerlicherweise*: SABA MALASP. chron. 7,8 sanctuarius lapidis . . . angularis ecclesie -e confractus est.

doleolum v. doliolum. [**doletus** v. boletus.]

doleum v. dolium.

doliarius (dola-), -i m. *fabricator doliorum – Faßbauer, Böttcher*: THEOPH. sched. 1,17 tabulae altarium . . . coniungantur iunctorio instrumento, quo utuntur -i sive tonnarii. CHART. Stir. I 266 testes accesserunt . . . de familia ecclesie Admuntensis Prunwart, Engilbero, . . . Hermüt doliarii, . . . cementarii, . . . pellifices. REGISTR. abb. Werd. 8,3 p. 264,19 iuxta Aln -us quidam et II femine solventes XX d.

***doliator** (dolea-), -oris m. *fabricator doliorum – Faßbauer, Böttcher*: CHART. Weihest. 5 p. 13,8 (a. 1146) minime latet monasterium . . . privilegiis . . . dotatum . . . esse . . . in . . . possessione . . . habendi . . . calcetorem, pellificem, -em. ACTA civ. Wism. A 26 Alardus dole-r et Gerardus . . . emerunt domum unam de Helmewiko. 180^a domina Wendele dedit hereditatem eius . . . Henrico -i. ACTA civ. Rost. C 225 p. 123 Brunsten dole-r impignaravit (sic) hereditatem suam Margarete. al.

***doliatrix** (dolea-), -icis f. *fabricatrix doliorum – Faßbauerin, Böttcherin*: ACTA civ. Wism. B 619 (a. 1278) Tidemannus filius Methildis dole-is impignoravit sextam partem domus matris sue (620. 670. *ibid.* al.).

***doliatum**, -i n. *dolium, vas – Faß, Gefäß*: TRAD. Udalar. August. 2 p. 9,3 (a. 1031) currus -orum, proprie mit scheffler geschr, II denarios, biga I denarium (sc. dabit pro teloneo).

***dolifex**, -icis m. (f.: p. 929,3) 1 *mascul. i. q. fabricator doliorum – Faßbauer, Böttcher*: CHART. Lub. II 31 p. 27,30 (a. 1259) Reinoldus -x dabit VIII sol. ad civil., Luderus -x fid. et ad <v> annos. ACTA civ. Kil. 51 quod (homicidium) perpetravit Iohannes . . . in famulo Iohannis -is. ACTA civ. Wism. A 465 Rufus Odo emit hereditatem unam a Lamberto -e. ACTA civ. Kil. 534 Gerhardus -x obligatus tenetur puero Iohannis (item 581). ACTA civ. Wism. B 708 promiserunt Godescalcus et Iohannes Slutere -es pro . . . pecunia solvenda. *persaepe. in nomine loci*: ACTA civ. Wism. A 477 (c. 1260/72) Dancwardus de Nova civitate emit domum sitam in platea -um (523. CHART. Mekl. 895 -um). 2 *fem. i. q. fabricatrix doliorum –*

[Wellhausen]

Faßbauerin, Böttcherin: ACTA civ. Wism. A 689 (c. 1260/72) dum Bernardus contraheret matrimonium cum domina Mectilde -e, segregavit pueros eiusdem matrone a se.

***dolini** v. 3. *dolo.

doliolum (dul-, -leo-), -i n. *parvum dolium, vasculum, ampulla – Fäßchen, kleines Gefäß, Ampulle*: 1 gener.: THIOFR. flor. 3,7 l. 15 ut pauperis vidue ... ex minutissimo oleo omnia sua ... usque ad summum infunderentur -a (*spectat ad Vulg. IV reg. 4,1sq.*). 2 *pharm.*: ANTIDOT. Lond. p. 19,5 diutissime agitavis (*sc. electuarium*) et post modum in du-o vitreo reponis (Augiens. p. 61,24 -eolo. Bamb. 7 -o. al.). ANTIDOT. Glasg. p. 114,8 repones (*sc. antidotum*) in -eolum et uteris ad causa superscripta. p. 119,42 recondis (*sc. confectionem*) in duleolo chagneo. al. 3 *techn.*: COMPOS. Matr. 20,4 sic solvatur (*sc. chrysographia*), ut de eo scribi possit, et reponis in -eolo vitreo.

***doliter** adv. (dolos i. dolor; cf. Stotz, *Handb.* 2,VI § 98.4) modo doloroso, amare – *schmerzzerfüllt, bitterlich*: CHRON. Salern. 9 p. 13,14 principissa piissima inter dicta verba -r flebat (175 p. 177,30. 181).

[**dolitius** v. ded(it)icius.]

***dolivia**, -ae f. (cf. *ThLL*. s. v. dolva) *eruca* (fort. *Pieridis brassicae*) – *Kohlraupe, Raupe* (viell. des Großen *Kohlweißlings*): SUMM. Heinr. B 3,160 -a grasewrm, eruca latine. C p. 256 -a (*ni leg. doliua, cf. notam ed.*) eruca, id est grasewrm.

dolium (-leum), -i n. (-us, -i m.: l. 36) *script.*: so-: l. 56. dul-: l. 57. del-: p. 930,9. doel-: p. 930,9. *metr.* döl-: l. 33. 34. adde ALDH. virg. II 1494.

1 *proprie*: a *strictius* i. q. *πίθος, cupa – Faß, Bottich*: a in univ.: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 123,28 desuper ... urbani lapidibus -a plena ... submittent. GLOSS. II 349,30 St.-S. -a lidfaz. *persaepe*. EKKEH. IV. bened. I 4,31sq. frenduit ... -i (olei cod. a. corr.) cruce (gloss.: cruciatu ferventis) Domitianus; virgo (*i. apostolus Iohannes*) ... castus, -o qui surgit inustus. GODESC. BENED. Anast. 4 precepit (*sc. episcopus*) sibi -os ingentes parare XL. SUMM. Heinr. A 9,419 -um butin, butto, bogke. CHART. civ. Erf. 136 que (*ligna*) pertinent ad lagenas et ad -ea braxatorum. CHART. Landeshut. 60 tenentur (*sc. sanctimoniales*) eidem (*mulieri*) quolibet anno dare ... unum -um holerum (*ni spectat ad p. 930,11sq.*). *persaepe*. in *imag. fere* i. q. *fauces – etwa: Schlund*: ANGILB. carm. 1,2 (MGPOet. II p. 138) aurora cum ... tetram noctem dividet, sabatam non illud fuit, sed Saturni -um, de fraterna rupta pace gaudet demon impius. β *de receptaculo vini*: ABBO SANGER. bell. 3,41 culleum (gloss. cod. Q p. 122: -um sive tunna) habe (*sc. clericus*), diametra scias, ergastula nesci. GODESC. BENED. Anast. 4 vinum ferebant (*sc. ministri*) illuc (*sc. ad inimicos*) in -eis, frumentum in saccis. ARCHIPOETA 4,13,3 ego versus faciens bibo vinum bonum et, quod habent melius -a cauponum. CHART. Ypolit. 25 p. 38,31 ut omnes decime, que solventur de cultura vinearum ..., in -um communis, que tailpotge dicitur, immittantur. CHART. Rhen. med. III 1339 p. 964,20 -a ... vinaria sint semper in torculari ad sex carratas impensas torculari preparandi. *saepe*. b *latius*: a *vas – Gefäß*: MAPPAE CLAVIC. 33 condis (*sc. aurum fusile*) in -o vitreo. ANTIDOT. Bamb. 5 disintericis ... in -o caldari mixta, (calido duleo mixto ANTIDOT. Berolin. app. p. 77,8) vino accepta convenit (*sc. antidotum*). in *imag. de homine*: EKKEH. IV. cas. 125 p. 242,5 Kerholdus, ut ad capacissimum sancti spiritus -um revertatur, in ... mille virtutibus ... attritus eqs. β *alveus, lacus (balnearius) – (Bade-)Wanne*: NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 28,25 plurima -a ... postulavit episcopos et calidas balneas ... cunctis indigentibus exhibere curavit. CAES. HEIST. mirac. I 4,76 p. 244,5 fuistisne (*sc. uxor*) hodie bene balneata? ... in -o vel in palude? CHART. Aquens. 222 p. 501 l. 41 quo (*canali*) recipitur aqua in -eum balnei. CHART. Westph. IV 248 quotiens episcopus ... balneum habere voluerit, ipse (*puer*) ... illud preparando, usque dum -o infusum fuerit, comportabit. γ *pelvis, lapis (baptismi) – (Tauf-)Becken, Taufstein*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,20 -um baptizandi de petra excisum in ea (*ecclesia*) constitui fecit. VITA OTTON. Bamb. III 2,13 p. 59,1 -a ... ut in ea baptizandi absque difficultate descenderent, foveis

inponi ac terrae coequari precepit. HERBORD. Ott. 2,16 p. 88,13 -a grandia ... terre ... inmergi precepit (*sc. episcopus*) ita, ut ora -orum usque ad genu hominis vel minus de terra prominerent. al. CAES. HEIST. mirac. II 2,16 p. 96,16 episcopus ... coniciens, quod baptizatus non esset *conversus*, -eum afferi iussit, aquam infusam benedixit. al. δ *de parte organi* fort. i. q. *arcula, canalis (venti) – viell.: Windkasten, -kanal*: NOTKER. BALB. gest. 2,7 quod (*musicorum organum*) -is (doeliis, deliis var. l., fort. recte; v. notam ed.) ex gre conflatis follibusque taurinis per fistulas ereas ... perflantibus rugitum ... tonitru boatu ... coequabat. 2 *meton.* i. q. *centenarius – Zentner*: GLOSS. II 251,65 St.-S. -ea centenara. III 650,36 -ea zentanara. 652,34.

dolmadica, dolmaticus v. dalmat-.

1. **dolo**, -avi, -atum, -are. *usu absol.*: l. 22. 30. 31. 52. adde ALBERT. M. animal. 8,237. *partic. praes. usu adi.*: l. 21. 26. 33. al.; *subst.*: l. 30. 31. *confunditur* c. dotare: l. 26.

1 *tractare – bearbeiten*: a *strictius* i. q. *caedere, levigare, polire – schlagen, behauen, glätten*: α *proprie*: COMPOS. Luc. G 3 tolle lignum cerninum ... et faciem eius lebitur -a. AETHICUS p. 135,11 alii subfodiunt murum, et alii tecta -tis operiunt materiis. PETR. DAM. epist. 109 p. 210,4 -ando simul et construendo laboris exercitium geminare. GLOSS. I 434,14 St.-S. -verunt snitun. 667,49 -vi scessota. *persaepe*. CHART. Rhen. med. III 516 p. 401,31 curtes monasterii ..., si inciderint sibi ligna in ... silva, sive -ta (dotata ed. in CHART. Lux. II 270 p. 292,17, *vix recte*) sint sive non eqs. (item 542 p. 419,3. 548 p. 424,16). *saepe*. *partic. praes. usu subst.*: VITA Antonini Surr. 30 per rimas factas (*sc. in pariete*) lux inaestimabilis ... vultum -antis feriebat. OLIV. epist. 6 p. 313,10 splendor (*sc. arboris*) a -ante nec incidi potest nec separari. β *in imag. et alleg.*: HRABAN. hom. II 156 p. 444^A cum fuerimus vivi lapides ex omni parte -ti, leves, politi ..., aedificemur in templum (*spectat ad Vulg. III reg. 6,7*). GISLEB. ELNON. inc. 4,90 quem (*lapidem*) frustra censes, rex, posse -are per enses. RUP. TUIT. glor. 9,8 (PL 169,189^D) plerique illorum (*sc. prophetarum*) fuere -ti usque ad interneccionem sui corporis. v. et p. 924,70. b *latius* i. q. *ferire, incutere – (ein)schlagen*: VITA Mariae rhythm. 5068 quotiens cum malleo clavus -retur, ut ad crucem filius eius figeretur, totiens clamabat. 2 *fabricare, fabrefacere – herstellen, (handwerklich) verfertigen*: a in univ.: RUODLIEB V 343 superadditur ... fibula ... in limo fusa, non malleolis fabricata ..., per totum solida, non omninoque -ta. b *arte tignaria conficere, sculperre – zimmern, schnitzen*: VITA Audom. 17 (MGMer. V p. 764,24) ligneam ... -vit crucem et eam in ... arbore fixit. CHART. Laus. 493 p. 426,15 qui (*sc. circuli*) debent -ari et parari de sumptibus dominorum. in *alleg.*: BENZO ad Heinr. IV. 7,3 p. 608,11 Fides fundamen (*sc. palatii*) posuit, parietes Spes protulit, tecta -vit Caritas. *absol.* c *sensu operandi*: LAMB. TUIT. Herib. 1,8 p. 168,12 in uno dominice crucis expoliendo patibulo quēdam difficultas erat, et in quocumque ligno -rent artifices, non procedebat. c *incidere, insculpere – einschneiden, -ritzen*: CHART. Mog. A I 260 p. 164,28 (a. 1019) ad quandam crucem in stipite fagi -tam (*sc. terminus vadit*).

2. **dolo**, -onis m. (δῶλον) *script. et form.*: pol: l. 70. dalum: l. 72. p. 931,1. dol: l. 70. al.

1 *pugio, sica, mucro – Dolch, Stilet, Klinge*: GLOSS. II 711,49 St.-S. -es stakkillun, sueristap. AMARC. serm. 3,390 phalanx ... fit agillima pugne acidas atque sparos crispans sevos- -es (cf. Verg. Aen. 7,664). EUPOLEMIUS 2,217 -em, quod donavit ei nomen dolus, ipse (*hostis*) repostum in baculo gestans. WARN. paracl. 727 quasi predones occultant homines -es, ut baculum videas nec gladium timeas. 2 *receptaculum, theca – Futteral, Scheide*: SUMM. Heinr. A 10,70 -es vagine ligneę, inter quas latet pugio (stabeswert), a dolo dicte. GESTA Ern. duc. II p. 264,3 novi mucrones fabricacionis -bus, id est ligneis vaginis ... assutis novis fagidulis ... invaginantur. 3 *clava, fustis, baculum – Keule, Knüttel, Stock*: GLOSS. III 650,10 St.-S. pol cholpo. 652,11 dol cholpo. IV 54,60 -es sabe. al. 4 *velum in prora affixum – Vordersegel*: SUMM. Heinr. C p. 266 dalum velum vel navis. GESTA Ern. duc. II p. 272,1 vela

[Wellhausen]

... quorum ... tertium ... velum minimum nuncupatum datum ad proram defigendum, ... preparantur.

3. ***dolo**, -onis *subst.* (*theod. vet. tolo*) *gen. sg. dolini*: l.8. *strychnos* – *Tollkirsche* (*Atropa Belladonna* L.; cf. Marzell, *Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 516sq. et Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 201*): HILDEG. *phys.* 1 capit. p. 1127 *woolffswurtz* LI, -o (*dollwurz* G) LII, *danwurtz* LIII. 1,52 de -e; -o (*stignus ed. pr.*) frigus in se habet. *ibid.* guttam unam ... de succo -ini addat *homo* ...; et ad istud unguentum ideo modicum de -e addat, quia *eqs.*

[***dolokyez** v. **aulopias*.]

***dolon** *subst. neutr.* (*cf. ital. vet. donlione, doglone; v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1381 s. v. dongione*) *de parte castelli i. q. turris habitabilis* – *Wohnturm, Donjon*: COD. Wang. Trident. 34 p. 90,26 (a. 1189) si episcopus Tridentinus ad illas partes veniret, turris et superior -n ... castri, si ascendere voluerit, apertum esse debet. p. 90,30 eo (*episcopo*) ... de castro descendente ipsi, qui sunt de Setauro, turrim et superiorem -n et castrum totum ... in suam potestatem habeant.

dolor, -oris *m.* (*f. l.29.p.932,1.57. al.*) *form. sing.: nom.:* dor: l.37. -os: GLOSS. IV 683,44 St.-S. *acc. -rum: l.43.44. abl. -i: l.34.p.932,6. pendet de: p.932,5.39. al. confunditur c. dolus: p.932,65.*

ἰᾶλγος – *Schmerz*: A *corpor.*: 1 *proprie i. q. passio, imbecillitas, molestia, vexatio, tormentum* – *Leiden, Gebrechen, Beschwerde, Qual, Pein* (*interdum c. sensu morbi, e. g. l.31.41.48*): a *in univ.*: IONAS BOB. Columb. 2,7 p. 242,16 tuis orationibus pelle -em a Domino inlatam. ANTIDOT. Lond. p. 20,9 facit *antidotum* ad omnes -es. VITA Euch. Val. Mat. 13 filium ... redeunte ad vitalia -e esse mortuum. HROTSV. Sap. 5,10 omne, quod paras (*sc. Adrianus*) ad -em, mihi (*sc. Fidei*) vertitur in quietem. IOH. CANAP. Adalb. A 2 in horas maiore -e (*i. var. l.*) addito *eqs.* ALFAN. premn. *phys.* 16,9 p. 94 non ... passio est -r (*PG 40,673^A ἰλγῆμα*), sed passionis sensibilitas. OTLOH. prov. I 73 illos aeternus capiet -r et cruciatus, qui *eqs.* ROGER. SALERN. chirurg. 1,801 (cod. M in marg.) si dor sit. *persaepe*. b *accedente gen. membri laborantis*: WALAHFR. hort. 363 haec (*agrimonia*) ... domat ventris praediorum ... -em. EINH. Karol. 30 accedente ad febrem lateris -e *eqs.* ANNAL. Fuld. II a. 877 p. 90,30 febris Italica -rque oculorum Germanicum populum graviter vexavit. BOTAN. Sangall. 1,5 ad dencium -um. *persaepe*. RECEPT. Sangall. II 4 capit. p. 37 ad temple -um. TRACT. de aegr. cur. p. 237,29 -r stomachi multis de causis habet fieri. LAMB. mus. quadr. p. 253^b -em capitis et tristitiam tollit *musica. persaepe*. c *accedente gen. infirmitatis passionem efficientis*: IOH. CANAP. Adalb. A 17 p. 26,14 Iohannis filiam ... atrocissimus *februm* -r vexare cepit (THEGAN. Ludow. 20 p. 277,4 [rec. B²]). HILDEG. caus. 2 p. 108,4). THIETM. chron. 1,9 que (*Mathildis*) ... -em ... partus tantae stirpis dulcedine superavit. OTTO FRISING. gest. 1,70 p. 98,13 tanto ... non fractus infirmitatis -e ... Babenberg venit rex. ALBERT. M. animal. 9,47 multis ... mulieribus accidit dolere -e parturitionis in octavo mense. d *accedente adi. causam vel speciem passionis indicanti*: AESCULAPIUS 35 p. 54,25 dissolvitur fel ... et ictericum -em facit, (*Gariopont. pass.* 5,13 exinde colorem cholicum icterici faciunt). VITA Adalb. Hornb. (MGScript. XXX p. 805,20) hic ... plurimo annorum spacio laboravit cum podagrico -e. SCHOL. Boeth. mus. 546^f scia dicitur coxa, inde sciaticus -r coxarum. 549 ischiadicus -r a scissione capitis dicitur. ALBERT. M. summ. theol. II 14,84 p. 132^b,6 videtur, quod in partu Heva sensisset -em lacerativum. 2 *meton. i. q. locus dolens, vulnus* – *schmerzende Stelle, Wunde*: Ps. HIPPOCR. progn. A 1 si habuerit -em vel tumorem in facie. BOTAN. Sangall. 3,4 herba plantagine ... super vulnera inposita humores et -es (*Ps. Apul. herb. 1 l. 18sq.* ea loca, quae nimio calore uruntur) refrigerat. 23,3 inplastro facis, super -em ligabis. RECEPT. Sangall. I 129 pulvis fac et ibidem mel mittis et in -em ponis.

B *spirit.*: 1 *proprie i. q. maeror, aegritudo, tristitia, luctus* – *Leid, Betrübnis, Kummer, Trauer* (*usu plur.:* p.932,10): a *in univ.*: PASS. Praeieci I 12 cum ... eum (*episcopum*) ...

Praeieci apud multa -e tumulasset. ANNAL. Xant. a. 841 quod dici -r est *eqs.* THANGM. Bernw. 37 cum ingenti -e omnium bonorum. VITA Heinr. IV. 1 p. 9,18 -r timere nescit, -r illatas poenas non sentit. OTTO FRISING. chron. 3 capit. p. 17 Octavianus ... -em de avunculi morte dissimulans. BALDW. VICT. dict. 9,8 orto ... sine exemplo -i *eqs.* CHART. Raitenh. 69 p. 67,30 (*epist. papae*) non absque -e cordis ... didicimus, quod *eqs.* ALBERT. M. sacram. 128 p. 87,83 quae (*contritio*) ... est -r *voluntarius* de peccatis (*sent. 4,16,7 p. 552^b,23. ibid.* saepe). CARM. Bur. 119,4,4 abundat amor -bus. *persaepe. v. et p. 926,57. 928,6. 937,11. 13.* interi. pro dolor i. q. (*e*)heu! – ach!, weh! (*interdum fere i. quod dolendum est* – *leider, e. g. l.13.17.18*): GODESC. SAXO theol. 22 p. 307,2 pro -r erravit homo sciensque peccavit. DIPL. Ludow. Inf. 9 p. 110,7 sevirante, proh -r, paganorum impugnatione. THIETM. chron. 2,12 regis filius ... Italiam perrexit ibique ... pro -r! obiit. 8,11 quibus prodesse debui, pro -r! plus nocui. *persaepe*. OTLOH. prov. R 36 rara fides homini tribuenda est pro -r! omni. CHART. ord. Teut. (Thur.) 296 p. 239,20 prepositum cum armis ... invaserunt *monachi* et uno pede prochdolor mutilarunt (*item 298 p. 242,21. 319 p. 268,22*). *persaepe*. b c *colore quodam: a sollicitudo* – *Sorge*: WILLIB. Bonif. 5 p. 20,4 cum ... Deus ... servum suum tanta animi pressura perturbatum et anxio vellet -e eripere *eqs.* DIPL. Karoli III. 119 quoniam ... antistes ... senio confectus non modicum metu sui obitus civibus ... inferret -em. THIETM. chron. 5,35 audita senioris sui fuga ... comes gravi -e concutitur ac, quid sibi ... foret faciendum, socios consulit. β *miseratio* – *das Bedauern*: EPIST. Hildesh. 67 inperatori, cuius vos (*sc. canonicos*) urget inclementia, quod cum -e dicimus, fidelitatis tenemur debito. γ *paenitentia, compunctio* – *Reue, Zerknirschung*: HRABAN. carm. 9,28 Deus ..., tuum famulum ... conversum recipe, quem -r excruciat. HROTSV. Abr. 3,6 postquam ... lamentis se punivit *Maria*, nimietate victa -is ... ferebatur in foveam desperationis. Cal. 9,15 quo interni amaritudinem, quam patior, -is perspiceres (*sc. Iohannes*). *ibid. iterum*. gest. 338 Henricus ... summo ... -e revolvit, contra iustitiam quicquid perfecerat unquam. δ *delusio* – *Enttäuschung*: WALAHFR. Ludow. prol. p. 168,6 quod de indignitate vilium personarum -r suggestit, tacere non potuit *Thegan*. WALTH. SPIR. Christoph. I 24 impius rex -e perdit laboris, quid facere potuisset, incertus ... cecidisse perhibetur in terram. THIETM. chron. 2,23 p. 66,31 Hugo ... suique tanta spe frustrati inconsolabilem sustinere -em. 6,31 cum ... clarescat hunc (*episcopum*) ... ob dignitatis nullatenus adipiscendae -em fugisse. ε *indignatio, irritatio, ira* – *Empörung, Ärger, Zorn*: THIETM. chron. 4,73 hunc (*archipraesulem*) in omnibus sibi priorem esse non sine gravi -e persensit *marchio*. 7,11 postulans *Bolizlavus*, ut eum (*filium*) sibi ad honorem, inimicis autem suis ad -em remitteret *caesar*. GLOSS. II 637,7 St.-S. -r zorn. IDUNG. PRUF. dial. 1,79 monachilis propositi ratio exigit, ut ... absque omni -is sensu sentiam hanc contumeliam. EPIST. Hildesh. 2 quod magis -em eorum (*ministerorum*) excitat, inviti coguntur ad iniusti pedagii persolutionem. 115 scimus ... non sufficere, ut -em nostrum verbis exprimamus, quem potius ... indicare debet vindictae qualitas. al. 2 *meton.*: a *poena, multa* – *Buße, Strafe*: LEX Baiuv. 8,21 de diuturna -e parentum: propterea diuturnam iudicaverunt antecessores nostri compositionem (*sc. avorsi perpetrati*) ..., quia *eqs.* b *furor* – *das Wüten*: REIN. LEOD. anal. a. 1195 p. 652,17 apparet ... in fenestra turris, quantus -r huius tempestatis fuerit. c *de homine i. q. causa maeroris* – *Gegenstand des Leides: v. p. 141,50.*

II *per confusionem c. dolus i. q. fraus, fallacia* – *List, Tücke*: HRABAN. carm. 39,50,2 erpeton ... callidus aderat cum -bus, ... vult velamine verborum Christum noscere.

***dolorositas**, -atis *f. dolor, maeror, tristitia* – *Schmerz, Leid, Kummer*: HIST. Mosom. 1,10 p. 608,33 habebat *vidua* ... unicum admodum parvum filiolum, ad augmentum suae -is satis macram spem posteritatis.

dolorosus, -a, -um. 1 *corpor.*: a *dolore affectus, laborans* – *schmerzend*: GLOSS. Roger. I A 2,3 p. 591,27 ad locum ... -um fluunt humores. ALBERT. M. veget. 6,145 collutio ... va-

[Wellhausen]

let denti -o. 6,305 caulis ... inflat ... et facit -um corpus. animal. 10,12 si ... matrix -a fuerit et corpus ipsa mulier languens et -um habeat. GUTOLF. Delic. p. 19,26 sanctimonialis ... caput martiris suo -o subponit capiti. **b** *dolorem efficiens, parans – schmerzhaft, Schmerz bereitend*: PS. GALEN. puls. 135 (cod. Vr) urina tenuis ... frenesim paracopem, id est -am significat sive cardiatiā, (delerosos sive cardiacos significat *cod. S* 7). GLOSS. Roger. I A 2,3 p. 591,26 ligatio extremitatum fortis et -a valet in squinantia. ALBERT. M. veget. 3,90 remouet dulce impedimentum congelationis linguae ... absque obuiatione laboriosa vel -a. animal. 1,124 ligamentum ... ossium ... si sensum haberet, ... faceret -um et indelectabilem motum animalium. 3,133 quando ... tela ... percuitur ictu -o, non sentit. *ibid.* al. **2** *spirit.*: **a** *maerore repletus – leiderfüllt, schmerzreich*: **a** *patiens – leidend*: ALBERT. STAD. Troil. 1,793 fiat ut inde praedo (*i. Paris*) -us, unde dolosus erat. VITA Mariae rhythm. 5979 o fili amoroſe, mori tue tribue matri -e. **β** *flebilis – klagend*: VITA Mariae rhythm. 5357 planctu miserabili cum verbis -is dicebat: 'eqs.' 6000 simul omnes -um et amarum planctum fecerunt super ... Iesu corpus ... sanctum. ALBERT. M. animal. 8,72 quidam homines iuxta mare voces -as huius modi audierunt avium (*sc. cynorum*). **b** *maerorem afferens, tristis – Leid (mit sich) bringend, traurig*: EPIST. Praed. 39 vobis (*sc. cardinalibus*) ... negotium recommendamus sedentis in tristitia domine gentium (*i. sedis apostolicae*) et -a sue viduitatis tempora deplorantis. SALIMB. chron. p. 411,1 alia narratio -a. p. 534,1 -a narratio dominarum de Pisis pro morte karorum suorum. **c** *de (Christi) passione admonens – an (Christi) Leiden erinnernd, 'Schmerzense'*: CHRON. Erf. mod. II a. 1267 p. 258,21 ad portas -as (*sc. venitur*), ubi Dominus intravit manibus ligatis nocte passionis.

adv. *dolorose. **1** *maeste, amare – schmerzgefüllt, betrübt, bitterlich*: VITA Mariae rhythm. 5636 Martha ... -e flens lamentabatur, quod Iesus ... sic cruciabatur. URBAN. IV. registr. 553 p. 535,2 multoties -e suspirat et lacrimatur amare apostolica sedes. **2** *acerbe, dure – schmerzlich, hart*: EPIST. Praed. 20,2 quod tanto -ius tetigit corda fratrum, quanto eqs. SABA MALASP. chron. 6,9 p. 258,17 rex -e filii torquetur in obitu.

dolos v. dolor. **dolose** v. dolosus.

dolositas, -atis f. *falsitas, versutia, fraudulentia, malitia – Falschheit, Verschlagenheit, Hinterlistigkeit, Heimtücke*: **1** *in univ.*: ORD. iud. Dei B VIII 6^c p. 660,24 ut ... separe (*sc. Deus*) ab ... homine ... -em fraudulentam. TRANSL. Eug. Tolet. 33,14 quo mereamur ... eripi de antiqui hostis subtili -e. CONST. imp. I 413,2 que (*barbarae nationes*) regnum nostrum ... proditorum nostrorum -e intraverant. VITA Norb. II 41 p. 1285^B qui (*sc. diabolus*) ... dispersa morti tradere multiformi -e et multimoda calliditate laboraret. CHART. episc. Misn. 63 (epist. papae) illi, qui tergiversatione ac -e laborant, condigna debent animadversione puniri. HEINR. LETT. chron. 13,1 ne qua Letthonum subtilitas vel Ruthenorum ficta -s eos (*peregrinos*) ... defraudaret. *saepe. in formulis chartarum*: CAPIT. reg. Franc. 245 absque -e aut deceptione ... illi (*Karolo*) since-
rus auxiliator ... ero (*sc. Hludowicus*). CHART. episc. Spir. 110 (dipl. Heinr. VI.) ut ... hec nostra donacio rata permaneat nec alicuius -e cavilletur. CHART. Worm. 117 ne ... huic facto -s adversantium possit contraire. CHART. Francof. 70 quoniam tum processu temporis, tum etiam fraudulentorum quorundam -e facta ... sepius solent inmutari. *al. usu plur. i. q. fallaciae, machinamenta – Ränke, Machenschaften*: LIBRI Karol. 2,3 p. 242,21 propter -es (-is *var. l.*) ... eorum (*impiorum*) adposita eis in superioribus dixerat (*sc. scriptura*) mala. ALBERT. AQUENS. hist. 3,47 Turci ... -es suas ... populum Iesu Christi praecavere videntes ... invigilabant perditioni peregrinorum. HILDEG. vit. mer. 4,1099 quia plurimas adversitates -um in se collegerant (*sc. animae impiorum*), a ... vermibus torquebantur. *al. 2 infidelitas, perfidia – Treulosigkeit, Wortbrüchigkeit*: ADALB. MAGD. chron. a. 963 p. 172,34 Iohannes papa promissiones imperatori factas oblivioni tradens ab eo deficit ...; quas -is (-es *var. l.*) eius fraudes imperator audiens eqs. CONST. imp. I 99 p. 148,16 cum ... illis (*sc. fami-*

liaribus regi adversantibus) apostolica et canonica capitula obicerentur, illi tamen in -e sua et pertinacia permanebant. **3** (*dis*)*simulatio – Verstellung, Unaufrichtigkeit*: IONAS BOB. Columb. 2,12 p. 261,27 sodales ... vocat *Gibitrudis*, adversum quas motus (*sic*) animos deportarat, veniamque deposcit, ne de tacita -e damna incurrat vitae aeternae. CAES. HEIST. mirac. II 1,14 p. 35,16 ubi (*sc. in villa Polizdorf*) 'peccatum -is sue' (*i. caecitatem simulatoriam*) luit Hermannus.

dolosus, -a, -um. *compar. -ozius*: CHART. Steinf. 39. **1** *de hominibus eorumve membris vel animis i. q. versutus, fraudulentus, insidiosus – verschlagen, hinterlistig, ränkevoll (de diabolus: l. 13)*: **a** *in univ.*: HRABAN. cruc. 2,21 p. 286^A quod ... fur -issimus, (*i. diabolus*) sibi dominatum in alieno opere usurpaverat. VITA Corb. 24 mulier -a (invida ARBEO Corb. 29) quendam ... principis sobolem quibusdam inlusionibus daemonom adserens esse commotum. THIETM. chron. 7,47 ut, qui per vim numquam capi potuit, -i saltim retibus ingenii vinceretur. MANEG. ad Gebeh. 4 p. 318,5 ut ... legentibus tanto reprehensibilior, quanto -ior innoteat. COSMAS chron. 1,34 p. 60,21 dux Poloniensis Mescio, quod non fuit alter -ior homo, ... urbem Kracov abstulit dolo. ARCHIPOETA 16,6 quamvis exosa mihi sit gens illa (*sc. Salerni*) -a. *saepe. adde*: CARM. Bur. 9*,8,1 nostris temporibus emersit -a novitas (*i. fratres minores*). *usu subst.*: RICHER. REM. hist. 4,26 vos (*sc. cives*) ... aut suffecti doli falsam opinionem cum -o subibitis aut eqs. THIETM. chron. 5,10 -us ille (*sc. Bolizlavus*) legatum obviam misit, qui se protestaretur cum gratia Heinrichi ducis ... haec incepisse. YSENGRIMUS 5,809 non bene conveniunt stultus simul atque -us. 5,811 dum cadit in laqueum stultus ducente -o eqs. **b** *de lingua vel labiis i. q. mendax, falsus – verlogen, falsch*: RUOTG. Brun. 17 nec labiis -is cuiquam occasionem prebens aut dissimulare, quod vellet, aut simulare, quod nollet. WIPO prov. 80 lingua -a semper est odiosa. HILDEB. epist. (MG Lib. Lit. II p. 672,22) satius ... erit tibi, lingua -a, iugi silentio contorpere quam viri sancti conscientiam ... accusare. CARM. Bur. 117,1,1 lingua mendax et -a ... , que me dicit deceptorem. *al. 2 de animalibus i. q. callidus, astutus – listig, schlau, gerissen*: WANDALB. mens. 243 hoc (*mense*) ... vinetis custodes ponere tempus, qui ... valeant ... laqueo et nodis vulpes prensare -as. *in imag. et alleg.*: HROTSV. gest. 752 sunt qui decepti serpentis fraude -i (*seq. lacuna*). THIETM. chron. 7,21 ille (*abbas*), monachus habitu, sed -a vulpis in actu et ob hoc amatus a domino, rediit. HUMB. Sim. 2,23 p. 167,20 Samson ... ab ovili ecclesiae suae ... -as et immundas vulpes hereseon venatus separavit. **3 de rebus**: **a** *corporeis*: **a** *perniciosis – verderblich*: WALAHFR. hort. 205 si quando infensae ... venena novercae potibus inmiscet dapibusae aconita -is tristia confundunt. **β** *fallax, infidus – trügerisch, unzuverlässig*: BERNH. CONST. can. 38 p. 508,3 occultante ... flammam sub -o cinere Adalgiso imperator nihil ex versuti ducis parte metuens exercitum dimisit. **γ** *dolo impetratus – durch List erwirkt, erschlichen*: HROTSV. Bas. 254 de summo cecidit scriptura -a (*sc. deditiois in manus diaboli*) ante pedes sancti ... pastoris. **b** *incorporis*: **a** *subdolos, malitiosus – hinterhältig, heimtückisch*: POETA SAXO 3,151 Saxonom periere legiones -is insidiis captae Wisure prope litora. HROTSV. Theoph. 251 nonne David ... non timet insidiis circumveniendo -is insontem vita fraudare virum? BERTH. chron. B a. 1075 p. 225,5 Thoringi comperto iam dudum hoc invasionis tam -e consilio ... occurrere regi deliberabant. SIGEB. GEMBL. apol. 2 (MG Lib. Lit. II p. 438,9) quid ... aliud ... opificum officinae iam ubique personant quam ... -as in ordinatam a Deo potestatem machinationes. *al. β* *improbis – unredlich, betrügerisch*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 258,22 nescio quos ... -os, simulatorios pollicitationum amfractus suspicioso ... exploratu ... notaverant interventores. MANEG. ad Gebeh. 1 p. 314,42 -is assercionibus tuis divinis auctoritatibus evacuatis eqs. VOLQUIN. serm. 279 (StudMediev. III/3. 1962. p. 330) qui (*inquieti*) ad instar piscis 'perambulans semitas maris', id est subtiliores et -iores negotiationes mundi huius. STATUT. ord. Teut. p. 31,5 statuimus observandum, ut fratres in suis causis ... ab aliis conventi non -a vel capciosa querant subterfugia. *al. γ* *falsatus, adulteratus –*

[Wellhausen]

verfälscht, manipuliert: HRABAN. hom. I 44 p. 82^C ipse Christus in illo habitat, qui stateras -as et mensuras duplices velut gladium diaboli pertimescit (cf. e. g. *Vulg. prov.* 20,23). CONC. Karol. A 50^D,51 p. 644,7 quidam ... stateras minores atque -as in mutuando atque vendendo maioresque in recipiendo habentes. p. 645,5 consuetudo inaequalium modiorum et iniustorum sestariorum atque ponderum -orum necesse est ut ... ocius corrigatur. *al.* **δ** *praetextus, simulatus – vorge-schützt, erheuchelt*: EPIST. Camer. (MG Lib. Lit. III p. 575,29) sub praetextu religionis et -a imagine sanctitatis quaerunt (sc. *inimici catholicae religionis*) pervertere (sc. *sacramenta*). LEO MARS. chron. 2,66 (rec. II) huius tante iniurie (sc. *sublationis equi*) Arduinus -a patientia ... aptum retributionis tempus expectans eqs.

adv. dolose (-e: l. 38). *versute, simulate – auf (hinter-, arg)listige, heuchlerische Weise*: 1 *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 197 p. 53,39 ne ... interius aliquid tegeret *Lodewicus* aut in conspectu Dei quippiam -e a g e r e t (ANNAL. Alth. a. 1038 p. 22,20. *al.*). CONC. Karol. B I 11,14 si quis contra regiam dignitatem -e ac callide ac pernitiose satagere comprobatus fuerit. RICHER. REM. hist. 2,59 p. 141,11 in eius (*episcopi*) mortem venenum parare meditatur *medicus* multam -e benivolentiam simulans. CHRON. Thietm. 5,21 egressi sunt *urbani* -e quasi ad colloquium, sed revera ad explorandum. DIPL. Frid. I. 351 p. 191,30 summota omni simulatione fraudis, qua in prima delitione -e nos circumvenierant *Mediolanenses*. *saepe*. 2 *malitiose, insidiosae – auf heimtückische Weise, hinterrücks*: PRUD. TREC. annal. a. 850 Guilielmus ... comites dolo capiti; sed ipse -ius captus et ... interfectus est. THIETM. chron. 4,5 Ricdagus ... civitatis custos ... ab hiis (*habitoribus*) -e occiditur. ANNAL. Quedl. a. 1016 Wigman comes ... insidiosi pessimorum in itinere -e peremptus occubuit. BERTH. chron. B a. 1077 p. 312,5 Dei tyronem ... per insidias -e quinque simul lanceis perfossum interfecerunt *quidam Mediolanenses*. 3 *improbe, fraudulenter – auf unredliche, betrügerische Weise*: LEG. Wisig. 7,5,7 quicumque aliquem -e aut fraudulenter in quocumque decipiat. LEX SAXON. 39 qui alteri -e per sacramentum res proprias tollere vult. TRAD. Frising. 275 Kyppo -e delevit hoc cambium. CAPIT. reg. Franc. 62,27 ut nullus conparationem faciat cum paupere -e nisi per iusticia. DIPL. Frid. I. 31 p. 54,12 venditiones feudorum ... -e et contra decreta ... imperator ad detrimentum ecclesie factas ... cassamus. CHART. Traiect. 309 p. 284,31 (dipl. Heinr. V.) quicumque ... de hoc convictus fuerit, quod iustum theloneum -e detulerit, tria talenta ... solvat. *al.* 4 *perfide – in verräterischer Absicht*: SABA MALASP. chron. 2,21 p. 157,19 futuri casus premeditatione perterriti tractatum per nuncios ... cum apostolica sede -ius ineunt comites.

dolsa, -ae f. *de parte plantae i. q. siliqua, nucleus – Schote, Zehe*: FRAGM. mul. II 6 ad concipiendam rem probatissimam: ... de milmorbis -as III, ruta agreste cocl. III (*item* III 6). PS. HIPPOCR. phleb. 140 capita de alio VII, qui faciunt -as CXXVII, ... coquatur in unum cum vino vetere.

dolubra v. dolabra.

1. *dolus*, -i m. 1 *proprie i. q. machinatio, falsitas, fraus – (Hinter-, Arg-)List, Falschheit, Betrug (usu plur. i. q. fallaciae, machinamenta – Ränke, Machenschaften)*: *a in univ.*: *a usu communi*: LEG. Wisig. 2,1,22 quod si -o aut calliditate aliqua ... videtur iudex differre negotium. WETT. Gall. 12 iterum innovatur -us hostis antiqui. CAND. FULD. Eigil. I 20 nullum zeli vel livoris -o persequeretur. THIETM. chron. 7,2 p. 400,14 omne, quod ibi (sc. *in Romania*) hospites exigunt, venale est, et hoc cum -o. EPIST. Reinh. 23^{ut}. S. (sc. *Sindold*) ... secundum nominis interpretationem sine -o eqs. OTTO FRISING. gest. 1,3 virtute, -o, arte ignavi populi victor existens *Robertus*. ALBERT. M. summ. theol. II 18,120,2 p. 384^b,14 si in acquirendo (sc. *fit avaritia*), aut est in machinatione cordis aut in machinatione oris; si cordis, est -us sive 'proditio'. *persaepe v. et p. 934,21.25. usu plur.*: WALAHFR. Mamm. 18,28 nunc arbitrator (sc. *praeses*) ... nos magicos superare -os. carm. 5,28 promissa ad rura vocavit (sc. *Dominus*) post latebras odii -os et proelia David. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,69 re-

paravit multa Silenus: ... Martis furta, -os Vulcani, iurgia Phoebe. BERTH. chron. B a. 1079 p. 348,14 quamvis ... se ... solitis ... fallaciis et -is delusos esse persensissent *Saxones*. AMARC. serm. 2,544 officium ... tibi (sc. *discordiae*) ... suadere -os, convicia, sediciones. OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 53,21 quod (*castrum*) dum nulla capere vi prevalerent *duces*, ad -os et ingenia se vertunt. *persaepe*. **β** *in formulis chartarum*: CAPIT. reg. Franc. 6 p. 14,36 iurant partes ... se omnia absque ullo -o malo vel fraudis ingenio inviolabiliter servaturos (LEX Thuring. 52. *al.*). FORM. Wisig. 1 vi -oque secluso (24. 33). CHART. Solod. I 265 p. 151,14 (a. 1208) maledicto se noverrit traditum, qui hec aliquo -o vel machinatione infringere temptaverit. CHART. civ. Halb. 25 p. 34,14 quod (*argentum*) sine -o suum (sc. *maioris advocati*) fuerit. CHART. Brixin. 104 p. 112,3 omni remota fraude et -o. CHART. Salem. 479 p. 74,9 quod sine omni exceptione, -o, cavillatione et fraude fecerunt *fratres persaepe*. *per prosop.*: CHART. Basil. C I 388 p. 291,24 (a. 1260) in hoc statuto -us absit penitus cum sorore fraude. *usu plur.*: CHART. Rhen. med. I 107 (epist. papae c. 867) ut nullus episcoporum ... presumat de redditibus ... monasteriorum ... minuere nec -os nec inmissiones aliquas facere. CHART. Babenb. 262 p. 91,41 quoniam ... multiplicatis undique -is hominum habundans etiam necessaria est cautela eqs. CHART. march. Misn. III 451 quia presens etas -os cudit in gestis hominum eqs. CHART. Salem. 443 p. 25,6 future litis actioni et -is renunciatur, cum acta res memorie litteratur commendatur. *al.* **b c colore quodam**: **a malitia, insidiae – Heimtücke, Hinterhalt**: LEG. Wisig. 6,1,2 p. 249,15 si, ... qui tormentis subditur, mortuus fuerit ex malitia iudicis vel alio -o. WIDUK. gest. 2,20 barbari ... Geronem ... cum -o perimere cogitant; ipse -um -o preoccupans eqs. THIETM. chron. 7,57 Bolizlavi milites magnam Bawariorum catervam -o circumvenientes incautam occidunt. VITA Heinr. IV. 7 p. 25,13 minister -i sursum in nocte scandens desuper observabat, dum imperator staret ... in loco, quo consueverat. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,30 fugae presidium non invenit *dux*; -um itaque cognoscens ad divinae ... gratiae se vertit adiutorium. *saepe v. et p. 935,28. per prosop.*: LAMB. LEOD. Matth. I 1676 -us in foveam, quam fecerit, incidit. **β versutia, astutia – Verschlagenheit, Gerissenheit**: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 111,24 Zwentibaldus ... plenum -i et astutiae cerebrum, ... ad hoc vindicare proficiscitur. THIETM. chron. 3,22 qui (*Danai*) ... -o omnes semper vicerant naciones. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 52,10 frustra exploratores, qui aut -o aut pigricia tardabant, expectans *dux*, 2,31 paulisper deliberantes in -o responderunt (sc. *missi Romani*) se prius ea, quae audierant, concubus suis referre ... velle. *al.* **γ simulatio – Verstellung, Heuchelei**: IDUNG. PRUF. dial. 3,262 -us ... est, quando aliud est in ore et aliud in corde. **δ opinio, fictio, species – Einbildung, Trug, Schein**: ALBERT. M. Iob 31,5 concupiscentia urget in -o, quia amantes -is se consueverunt decipere. 2 *meton.*: **a agitatio malitiosa, inceptum, consilium subdolum – schlimmes Treiben, Vorhaben, heimtückischer Plan**: **a gener.: ARBEO Corb. 11 quomodo a -o (sc. *suspensionis*) ministris deposcebatur (sc. *latro*), et his negantibus sub qua merore decedisset, exponans. HROTSV. Pel. 101 -o (sc. *debellationis Galliciorum*) cunctis ... recto affatur (sc. *rex sacrilegus*) proceres ... heriles. 114. WIDUK. gest. 1,22 p. 32,32 (rec. A) que (*insidiae*) ... ab aurifice torquem auream ad usus -i fabricante deteguntur. THIETM. chron. 2,5 Dudo ... ad nostrates properavit locisque ... abditis -oque idoneis occultavit. **β t. t. iur.** -us nocturnus i. q. *incursus, impetus nocturnus – nächtlicher Anschlag, Überfall, 'Nachtschach'* (de re v. Dt. *Rechtswb.* IX. p. 1298sq.): CHART. Babenb. 163 p. 213,9 (a. 1208) ut ... omnia iudicia tam de -is nocturnis, sive haimsüch sive schach dicantur, quam de violentiis raptuum ... coram ... ecclesie <abbate diffinitive ... ventilentur. *al.* CHART. Austr. sup. I 386^a p. 565,11 nocturnos -os in personis suis et prediis officiales ecclesie iudiciali ordine exequantur. II 215 p. 210,23 ipse abbas ... iudicet omnia secularia ... sive sint iudicia de -is nocturnis sive haimsüch sive schach. **b temptatio – Versuchung**: EKKH. IV. pict. Sangall. 60 temptantur (sc. *Gallus sociique*) nudis mulierum**

[Wellhausen]

scemate larvis; hic -us, (Hic satan [vel Hoc opus] B) invicti certaminis est Benedicti. c mendacium – Lüge: ALBERT. M. Iob 13,7 -um loquitur, qui contra veritatem loquens alicui blanditur. d praetextus (dolosus) – (listiger) Vorwand: THIETM. chron. 4,1 huic consilio maxima pars procerum hoc -o consensit, quod eqs.

2. **dolus**, -i m. dolor, maeror, luctus – Schmerz, Leid, Trauer: RHYTHM. 63,6,1 morte (sc. Alexandri) -us magnus luctusque miserabilis. CHRON. Salern. 29 p. 33,2 quam longinquo fuerat Grimoald dignissimus evo, de quo tantus erit tempus in omne -us (ed., -um V, dolor edd. priores). in locut.: CHRON. Fred. cont. 2 p. 169,6 Bodilo . . . una cum regina eius praegnante . . . quod dici -us (dolor LIBER hist. Franc. 45 p. 318,18) est, interfecit (sc. regem). 53 rex Pippinus . . . ut -us est ad dicendum, ultimum diem et vitam simul caruit. cf. dolor.

dom v. dum.

1. **doma**, -atis n. (δόμα) script. docm(a): l.22. form. acc. sg. f. domam: l.48.

I strictius: A proprie i. q. tectum – Dach: GLOSS. psalt. Lunaclac. 128,5 qui (Iudaei) sunt sine fructu quasi faenum -um. 128,8 metentibus . . . doc-um (sc. fenum) nemo benedicit. FORMA mon. Sangall. 17,1 hic sine -bus paradisi plana parantur. GERH. AUGUST. Udalar. 1,25 l. 25 ut . . . eadem (sc. parentum) corpora in illam (ecclesiam) includerent (sc. nepotes), ne ultra a pluviiis -um infunderentur. AMARC. serm. 3,14 sepe . . . ducantur nostrum sub -a carentes pastu. LEO MARS. chron. 3,28 p. 397,1 plumbeis . . . -bus illam (basilicam) totam . . . decenter operiens (sc. Desiderius). al. cooperculum, ciborium – Überdachung, Ziborium: CAND. FULD. Eigil. II 24,19 tumuli -e condunt (sc. fratres cadaver). B meton.: 1 solarium, cenaculum (eminens) – Söller, Dachgeschoss, (herausragendes) Stockwerk: a in univ.: SUMM. Heinr. B 5,102 -ta: sal vel ufhusi, quae latine meniana vel solaria . . . dicuntur. LEO MARS. chron. 3,10 p. 372,10 ut et contiguo viderentur omnes (officinae) -e coopertae et egressus unius ingressui connexus esset alterius. CHRON. Sigeb. auct. a. 1153 (MGScript. VI p. 396,33) artatus angustis platearum, maceris cinctus et superiminentibus tectorum -bus et . . . turba circumventus opprimitur cuneus. MENKO chron. 37 p. 388,8 iuxta turrim in superiori -e in trunco sunt reclusi milites. spectat ad parietem: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1081C -e et tecto per fissuram seiuncto fur . . . exivit. b porticus – Vorhalle, Galerie: GLOSS. I 414,23 St.-S. -um: obaso. 416,43 -um: umpihuso, opasono. 2 domus – Haus: a in univ.: WALAHFR. Wett. 932 adveniunt fratres sistuntque in -e multi. HRABAN. carm. 11,2 salutatum -ta patris adi (sc. charta). UNIBOS 24,4 massam videt praepositus argenteam, fumosam dum lustrat -am (edd., domum cod.). EPIST. Teg. II 151 locus -is vestri (sc. abbatis) Ratispone omnino vobis ad hospitandum incongruus est. ALBERT. STAD. Troil. 3,824 ut . . . pugnantes redeant, -ta grata petant. al. de sepulcro: HRABAN. epitaph. 1 (MGPoet. II p. 117) ingrediens, lector, perparvi -is antrum, cerne legens titulum eqs. b stabulum – Stall: ALBERT. M. pol. 7,9^e p. 692^b,44 multa habentes (sc. communes habitationes) -ta ad equos et ad alia animalia stabulanda eqs. v. et p. 938,38. c cavea – Käfig: RUODLIEB XI (IX) 2 cum per aperturas in -e quis sibi (pullis) micas prebet eqs. 9 -a sua sponte certatim mox subierunt pulli.

II latius: A mansio, cortis – Hof(stelle), Gehöft: DIPL. Heinr. III. 212 cum omnibus appenditiis iure ad eosdem (sc. regales) mansos pertinentibus, id est -bus, agris, silvis eqs. VITA Bonif. III 28 matrona quaedam . . . in proprio -e sancto Bonifatio . . . hospicium prebuit (cf. VITA Pirmin. I 9 p. 29,21 in suo proprio praedio). CHART. Heinr. Leon. 4 p. 6,24 cum agris, cum domibus, cum -bus, cum pascuis eqs. CHART. Sangall. A 850 domum cum -e . . . contradidit Gerungus. REGISTR. Patav. I p. 71,13 de -bus Ratispone sitis solvuntur XII solidi. al. B dominium – Grund(besitz), Land: DIPL. Heinr. II. 533 (spur. s. XI^{med.}) princeps Dagobertus . . . monasterium in proprio -e construxit (DIPL. Karoli M. 293 p. 437,21 [spur.]). CHRON. Ottenb. p. 611,37 in -e p. al.). Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 1,6 episcopatum Babenbergensem ex integro in suo -e

fundavit (ANNAL. Reichersb. a. 1004 p. 445,15). HERBORD. Ott. 1,17 p. 16,17 secunda (cellula) est in loco Babenbergensi in -e (monte var. l.) sancti Michahelis sita.

2. **doma** v. dogma.

5 [3. **doma** v. cardamum. adde ad vol. II. p. 272,63sqq.: GLOSS. III 583,7 St.-S. doma: gressi (cf. notam ed.). per confusionem i. q. pentaphyllon – Gänsefingerkraut: GLOSS. III 585,3 St.-S. doma: grensich (cf. W. F. Daems, Nomina simplicium medicinarum. 1993. nr. 402^{*}).]

10 **domabilis**, -e. 1 qui domari potest – zähmbar: ALBERT. M. animal. 2,49 'hoc (sc. Indicum) animal' . . . 'est agreste', vix -e, 'comedens homines'. translate i. q. superabilis – überwindbar: MARB. RED. lap. 1,6 cuius (adamantis) durities solidissima cedere nescit, ferrum contemnens nulloque -is igne. 2 mansuetus – zahm (alleg.): RUP. TUIT. trin. 29,530 malunt onagri (i. Iudaei) . . . fame et siti perire quam -i cervice ad praeseptia Christi venire.

***domalis**, -e. (domare) mansuetus, domitus – zahm, abgerichtet, dressiert (de re v. A.-M. Bantier, BullPhilHist. Année 1976. p. 217): CHART. Sangall. A 191 (a. 808) trado ad monasterium, quicquid . . . reliquerim, id est caballis -bus cum cetero troppo, caballis cunctis.

***doman(n)ium** v. *demanium.

25 ***domatio**, -onis f. (domare) 1 domitus – Zählung, Dressur: IORDAN. RUFF. equ. p. 4,12 videndum est de captione et -e eiusdem (equi). translate i. q. coercitio, moderatio – Bezwingung, Mäßigung: ALBERT. M. bon. 197 p. 121,85 temperantia domat carnem per modum naturae, ratio autem domat per modum imperii et artis, et ideo -o temperantiae certior est. sent. 4,17 p. 667^b,27 licet valeat poena ad petulantiae -em. 2 domesticitas – Zähmheit: ALBERT. M. animal. 1,44 non omnia naturae suae opera referunt lupi capti ad mansuetudinem et -em, et ideo numquam perfecte domesticantur.

***domativum**, -i n. (doma) per pravam interpr. i. q. stabulum – Stall: ALBERT. M. pol. 7,9^f p. 693^a,42 'si bene penetrabilis sit habitatio . . . et multa penetrabilia habeat pro habitaculis servorum et patrisfamiliae et uxorum, 'et -um equorum', id est, habeat multa domata pro equis et aliis animalibus stabulandis, 'secundum modum iuniorum' (sed cf. p. 1330^b,23 κατά τὸν νεώτερον καὶ τὸν ἱπποδάμιον τρόπον; de re v. RE VIII. p. 1731sqq.).

domator v. domitor. [domatum v. dominatus.]

domaturus v. domo.

1. domatus v. *maiordomatus.

2. domatus v. domo.

domebus v. domus.

45 ***domecham** subst. (arab. demalachoche; cf. P. Guigues, Les noms arabes. 1905. nr. 149) sanguis draconis – Harz vom Drachenblutbaum (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 164): GLOSS. Salern. p. 9^b,33 sanguis drachonis: -am, multodivem.

50 ***domega**, -ae f. (raetoroman. dumege sim., cf. R. v. Planta, Ch. Pult, F. Giger, Dicziunari Rumantsch Grischun. V. 1968/72. p. 488^b s. v. dumiec) hordeum – Gerste: CHART. Bund. 957 (a. 1261) dabit Petrus . . . eis (sc. capitulo) omni anno . . . stairs septem -e bona et pulcra et sicha. 1453 p. 208,1 quantitate blave sicallis et -e, furmenti, melii et panici.

***domegeratus** v. *dommegeratus. domen- v. domin-.

domesco v. dumesco.

domestecus v. domesticus.

domestica v. domesticus.

***domesticabilis**, -e. (*domesticare) domabilis, qui domari potest – zähmbar, domestizierbar: ALBERT. M. animal. 1,50 quaedam (animalia) . . . sunt mansueta, cito -ia (p. 488^b, 22 τὴν οὐρανὴν). 2,9 quoniam est elephas animal multum -e. 22,115 est lupus . . . animal audax, dolosum, -e, et tunc ludit sicut catulus.

65 **domesticatio**, -onis f. 1 de animalibus i. q. domitus – Zähmung, Domestizierung: ALBERT. M. animal. 23,74^{tit.} de regimento -is . . . falconum. 23,74 -is . . . regimen duos habet fines, quorum unus est, ut assuescat falco manum hominis. sim. 23,100^{tit.}. 2 de plantis: a cultura – Kultivierung, Veredelung: ALBERT. M. veget. 5,68 iste (sc. per insitionem) est praecipuus modus -is. 7,67 non potest ager uliginosus . . . per arationes . . . ad hoc redigi, ut in eo fiat aliqua -o plantarum. 7,127

[Niederer]

ut melius sciatur plantarum -o. *ibid.* al. **b** *status cultus – kultivierter Zustand*: ALBERT. M. veget. 7^{tit.} de mutatione plantae ex silvestritate in -em. 7,16 laetamen est unum eorum, quae praecipue plantam mutant a silvestritate in -em. *ibid.* al.

domesticatus, -us m. 1 *munus domesticus palatii – Amt des Hofdomestikus (de re cf. p. 941,51)*: VITA Arnulfi 7 sic ... episcopales gestans infulas, ut etiam -us (domesticis a. corr. B1, domesticus factus B2) sollicitudine adque primatum palatii ... teneret. 2 *ministerium regale – königlicher Hofstaat*: ANON. Has. 20 abstractum (sc. *servientem regalem*) de mensa loris aggredi iussit et obliito -us consortio mendacium oris dorso infligi praecepit *episcopus*.

domestice v. domesticus.

domesticitas, -atis f. 1 *mansuetudo, fiducia – Zahmheit, Zutrauen, Vertrautheit*: FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 197,7 oblivisceretur ... illius -is, quam prius habebat, et exinde factus agrestior vix ... recuperari posset *falco*. p. 207,13 hoc (sc. *vadere ad sedendum*) ... facit aut, quia fatigatus fuit, ... aut propter -em multam, quam habet cum homine. p. 212,19 propter -em, quam habet in homine. *ibid.* al. 2 *familiaritas, benevolentia – Vertraulichkeit, Wohlwollen*: SALIMB. chron. p. 321,6 mirati sunt ... fratres ... de tanta familiaritate et -e, quam michi ostendit *frater Hugo*.

***domesticus**, -avi, -atum, -are. (domesticus) *script.*: dem-: l.29. dumm-: l.29. mediopass.: l.38,39. partic. perf. usu adi.: l.31.

1 *de animalibus*: a *domare – zähmen, domestizieren*: LEX Baiuv. 21,6 de his avibus, quae de silvaticis per documenta humana -entur (de-, dumm-, domesti centum var. l.) industria. EKKH. IV. cas. 136 p. 266,4 spicarium ille (*Notkerus*) novum ... avibusque domesticis et -tis ... condi fecit. ALBERT. M. animal. 1,44 'quaedam (*animalia*) ... sunt silvestria omni tempore', nec -antur ad plenum. 2,30 -atur *bufletus* et ponitur circulus in naribus suis. 21,30 videmus etiam pisces -ari ita, quod ad sonum campanae conveniunt et annonam accipiunt. *ibid.* al. **b** *mediopass. i. q. animal domesticum cohabitare – als Haustier (zusammen)leben*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 5,9 non conversantur *aves rapaces* cum hominibus, nec per se -antur cum eis. 5 p. 125,2 assuescit *airo* -ari inter homines et recipere cibum (*sim.* p. 125,5). 2 *de plantis i. q. excolere, mitigare – kultivieren, veredeln*: ALBERT. M. veget. 5,65 omnis (*planta*) silvestris -atur, quando cultus adhibetur. 5,58 quando fit insitio, si debeat silvestris (sc. *planta*) -ari, oportet, quod *eqs.* 7,33 non ... omnis ager, in quo *planta* -atur (-ta var. l.), foditur vel aratur. 7,117 illae ... plantae, quae sunt de genere granorum et olerum, ex solo cultu et cibo -antur. *ibid.* al.

domesticus, -a, -um. *script.*: demis-: p. 941,67. -tec-: p. 941,66. nom. sg. -os: p. 941,56. nom. pl.: -esti: p. 942,44. -ci: p. 942,3.

I adi.: A *sensu originario*: 1 *strictius i. q. ad domum pertinens, οἰκετός – zum Haus gehörig, häuslich, hauseigen, Haus-*: a *in univ.*: WILLIB. Bonif. 8 p. 51,27 domum reversi maiorem -arum r e r u m ... damnum ... perceperunt *carnifices* (THIETM. chron. 6,21 in rebus -is ... lucrandis. HERM. IUD. conv. 10 p. 98,19 -e rei curam gerere. al.). VITA Radbodi p. 162,23 infra cuius (*regis*) parietes -os ... philosophie viguit exercitium. EPIST. Hann. 63 p. 110,4 ut ... -am ... vobis (sc. *episcopo*) tragediam decantandam proponerem (sc. *Meginhardus*). CHART. Babenb. 124 p. 161,9 ortum ... -um, qui haimgort ... nuncupatur. ANNAL. Mell. Sancr. II a. 1244 multe civitates igne -o consumpte sunt propter siccitatem. *saepe*. **b** *coenobialis, monasticus – klösterlich, mönchisch*: WALAHFR. carm. 18,40 bona ... operemur ad omnes, sed magis in sanctos, quos vita -a nutrit (*spectat ad Vulg. Gal. 6,10*). EPIST. Worm. I 6 p. 22,23 quid sint secularia, quid res -a, quae quantave in se habeant utilia. *c* herba -a *i. q. sempervivum, aizoon – Hauswurz*: GLOSS. III 587,35 St.-S. herbam -am: huswrz. 2 *latius: a privatus – privat, persönlich*: EINH. Karol. 18 p. 21,23 cuius animi dotes ... et constantiam ceteraque ad interiorem atque -am vitam pertinentia ... dicere exordiar. EPIST. Hann. 17 p. 39,21 quasi quibusdam questionibus -am eorum conversationem ab illis (*subditis episcoporum*) extorquere. RAHEW. gest.

4,59 p. 297,15 nec utique sanum esset corpus ... hystoriae, si hanc partem (sc. *expositionem schismatis*) velut principale membrum -i favoris morbus haberet. GUNT. PAR. orat. 9,1 p. 171^B forma orationis: alia Dominica, alia -a, alia canonica sive ecclesiastica, alia monastica. al. **b** *proprius, suus – zugehörig, (sein) eigen*: THIOFR. Liutw. praef. p. 1,10 ut in nobis (sc. *fratribus Mediolacensibus*), vestra -a ecclesia, Domini Dei nostri ... sequamini (sc. *archipraesul*) vestigia. EPIST. Hann. 8 non quin me sciam ... tua dilectione indignum, sed quod me animet pietas tibi -a. 52 p. 98,14 vivit (sc. *filius mortuus*) apud patrem in memoria -e sibi antea virtutis. LAMB. HERSE. annal. a. 1074 p. 192,13 caetera ... iam privata ac -a (sc. *archiepiscopi*) manu posse confici. HIST. de exp. Frid. imp. p. 39,23 ipsam (*Philippolim*) ... velut propriam et -am incolere cepimus. al. *pertinens – hörig*: CHART. Sangall. A 12 p. 15,6 (a. 743/47) loca supernominata con servis et ancillis peculiaribus, cum domibus, aedificiis et mancipiis -is ... Autmaro abbati trado. TRAD. Lu-naelac. 27,2 dabo uxorem meam ... unum colonem et II homines -os ad pastores et ad opus. *c* *intestinalis, civilis – intern, Bürger-*: ANNAL. Mett. a. 759 hoc anno preter -as regni sui causas corrigendas Pippinus nullum iter exercuit. RUOTG. Brun. 40 -a seditione. WIDUK. gest. 3,72 viros eminentes, -is et externis rebus iam saepe claros factos. DIPL. Heinr. IV. 49 p. 64,1 que (*ecclesiae*) ... -is sue gentis tumultibus vel extraneis alieni regis incursibus laborant. HIST. de exp. Frid. imp. p. 22,11 diversis occasionibus bellorum -orum. al. *in imag.*: LAMB. LEOD. Matth. I 2208 caro nostra, -us hostis. **d** *vernaculus, indigenus – (ein)heimisch, ansässig*: CAPIT. reg. Franc. 291,1 exemplo ... esse possunt David et Ezechias; sed est -um lumen imperator Karolus, qui *eqs.* DIPL. Otton. II. 148 p. 166,35 nobilibus viris, extraneis videlicet et -is, nostrarum rerum administratoribus innotescantibus *eqs.* OLIV. epist. 5 p. 300,16 duo testes alieni ... Iudeus et Sarracenus, nostram legem extollunt, tue (sc. *regis Babylonis*) legis non invenitur nisi -us. ANNAL. Basil. a. 1277 p. 202,8 in Sultz quaedam meretrices -ae a meretricibus sylvestribus baculis expulsae. *avitus – ererbt, ursprünglich*: THIETM. chron. 7,69 habitatores ... raro ad ecclesias venientes ... -os colunt deos. BERNO serm. 3,11 (EphemerMariol. 14. 1964. p. 52) dum linguae ... dividerentur, tu (sc. *Maria*) sola in -a permansisti, id est Hebraea. **e** *familiaris, intimus, consuetus – vertraut, vertraulich, eng verbunden, bekannt*: ALDH. ad Acirc. 5 aliquantula metrorum munuscula -ae familiaritatis fiducia fretus subiunxi. THEOD. TREV. mirac. Celsi 12 p. 409^B de his egimus, quae -a et familiari relatione de sancti virtutibus viri comperimus. EPIST. Meginh. 31 difficilem ... fidem ... meretur Spire quemquam -e febris immunem solenne canicularium declinare posse periculum. SOLIMARIUS 48 recedentes (sc. *proceres nostros*) ... equora suscipiunt multumque -a tellus (*sim.* LIGURINUS 10,110). al. *in imag. i. q. usitatus – üblich*: ARIBO mus. p. 34,26 quadratum ... **L** non solum in deuterio (sc. *tropo*), qui suus -us est, sed etiam in proto, in tetrardo, in ipso quoque trito conversatur assidue: quamvis *eqs.* **f** *domitus, mansuetus – zahm, domestiziert (in imag.: l.56)*: LEX Baiuv. 21,6 capit. p. 257 (codd. Mg. Mt) de aliis -is avibus. LIUTPR. leg. 38 ipsi (*inferiores*) non onagri, sed -i (sc. *asini*), non vacui, sed onerati procedunt. CHART. episc. Hild. I 271 p. 251,1 isti sunt reditus: ... ad tercium annum aprum I -um, L scutellas, C ova. CHART. Port. 164 p. 182,33 cum pastu animalium, sive -a vel inter feras etiam censeantur. ALBERT. M. animal. 2,23 inter agrestia ... animalia et -a in genere boum diversitas est talis, qualis *eqs.* *saepius. de hominibus i. q. mitis, comis – sanft, höflich, zivilisiert*: AETHICUS p. 184,15 conlaudat feminas purporarias, terra fructifera -isque habitatoribus. THEGAN. Ludow. 20 p. 206,12 postquam illi (*servi*) ... culmen regiminis arripiunt, numquam sunt antea tam mansueti et sic -i, ut non *eqs.* **g** *sativus, hortensis – veredelt, Kultur-, Garten-*: LEX Sal. Merov. 7,11 si quis pomarium -um ... capulaverit aut involaverit. PAUL. AEGIN. cur. 86 piganum -um (3,22,11 ἡγερον) ... superpositum ... destruit egilopas. DYASC. p. 149^b paluirus ab aliis acus palearis vel cicer -um vocatur. ALBERT. M. veget. 4,117 cum fuerit (sc. *malus aut pirus*) -a, spinas amittit. 7,78^{tit.} de insiti-

[Niederer]

one, per quam plantae mutantur ad -arum plantarum dispositiones. *saepe*. **h** *cultus* – *bebaut, kultiviert*: CHART. ord. Teut. 84 (a. 1236) cum . . . terris laboratis et non laboratis, plenius, vacuis, forestis, bosquis, -is et salvaticis. *de exstirpatione ignibus effecta i. q. cultioni expediens, cultionem praeparans* – *urbar, kultivierbar machend*: CHART. Walkenr. 303 l. 14 (a. 1254) asserens (sc. *abbas*) loca, quae de se -i fumi vaporem exalarent et vomere sulcarentur, . . . nullo prorsus foresti iure debere ligari (*postea*: libertatem . . . arbores succidendi et novalia faciendi). **B** *sensu ex lingua arab. transumpto i. q. interior* – *innerer, Innen-* (cf. p. 942, 63): Ps. GALEN. anat. 6 p. 185^C unus (sc. *musculus movet oculum*) ad angulum -um sive lachrymale, alius ad angulum sylvestrem. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 88,13 inter omnes aves . . . habent unguem medii digiti anterioris serratilem a parte -a (v. comm. p. 1245q.; WILH. SALIC. chirurg. 2,10 p. 333^G. al.). ALBERT. M. animal. 1,395 duae (*arteriae*) . . . in duos dividuntur ramos magnos, sylvestrem scilicet et -um. al.

II subst.: **A** masc.: **1** *strictius*: **a** *qui in eadem domo vivit, ad familiam pertinet, cohabitator, servus* – *Mitglied der Hausgemeinschaft, Familienangehöriger, Hausgenosse, (Haus-)Diener*: WETT. Gall. 18 ubi (sc. *in cubiculo*) . . . -orum multitudo aderat. ALTFR. Liutg. 1,2 Wrrsingus una cum coniuge . . . et filio . . . et cum paucis -is suis occulte fugiens. EPIST. Teg. I 34 p. 39,2 de -is compaciendo tractamus, qui nos . . . perturbant, . . . sartores videlicet, . . . edificiorum instauratores, . . . coci *eqs.* OLBERT. Veron. 6 redeunt mulieres propriis haec (sc. *miracula*) nuntiaturae -is. EPIST. Worm. I 16 p. 34,3 quia -us meus (sc. R.) H. . . tibi (sc. *episcopo*) . . . sano redituro . . . dignus et presens extiterit. *saepe*. *alleg., in imag., per compar.*: ERMENR. ad Grim. 24 p. 562,3 fantasma ipsius (sc. *Maronis*) terrens me, ferens tridentem, nescio, utrum Plutonis, -i eius, an alicuius alterius. EPIST. Meginh. 1 p. 192,17 generosa virtutum familia te . . . in curie suae principatum vocat et quasi -um vendicat. VITA Otton. Bamb. II 10,3 concivis et -us vester (sc. *patriarcharum*) sit Otto beatus. al. **b** *maritus* – *Ehemann*: ACTA civ. Kil. 87 (a. 1267) ego Alheddis portio, que me tangit, post mortem meam resigno meo -o Hinrico (*antea*: ego Hinricus . . . resigno uxori mee *eqs.*). **c** *stipator, dux scholarium* – *Leibwächter, Vorsteher der Leibgarde*: **a** *in univ.*: CHRON. Thietm. 5,19 -i regis exeunt, indigene cum adventiciis conveniunt et subsequuntur. **β** *spectat ad Byzantinios* (*de re v. LexMA. III. p. 1182sq.*): ANNAL. regni Franc. a. 821 p. 155,21 quod conspiratione quorundam optimatum . . . et praecipue Michaelis, comitis -orum, . . . sit interemptus *Leo imperator*. LIUTPR. antap. 3,26 l. 443 Focás -us, terrestris dux exercitus contra Simeonem, Bulgariorum regem, copias duxerat. *in cognomine*: CHRON. Ven. Alt. p. 110,18 defunctus est Michael -us imperator. al. **d** *procurator, domus praepositus* – *Verwalter, Hausvorsteher* (*strictius de officiali Merovingico, Karolingico; v. Waitz, Verf.-Gesch. II/2. 1882. p. 455sq. 935q.; Brunner, Rechtsgesch. II. p. 1615sq.*): **a** *de procuratore villae, curiae sim.*: FORM. Marculfi 1,39 ut per omnes villas nostras, qui in vestra vel in . . . aliorum -orum sunt accionibus, tres homines servientes . . . relaxare faciatis (sc. *comes*). 2,52 qualiter . . . -os (-us *var. l.*) de villa regis per sua epistola relaxat ingenuos. DIPL. Frid. I. 1077 p. 422,30 (spur. a. 1234/77) ut sine equitatura et absque omni lesione et incommodo -i (sc. *curiae claustralis*) decenter in eadem domo maneat princeps. TRAD. Scheftl. 455 testes sunt: domnus Wolfhardus plebanus . . . domnus Rugerus, -us suus. al. **β** *de procuratore provinciae, officiali aulico*: LEG. Burgund. const. I 1 p. 31,13 obtimates, consiliarii, -i et maiores domus nostrae. VITA Arnulfi 4 ut sex provinciae, quas ex tunc et nunc totidem agunt -i, sub illius ministratione solius regerentur arbitrio. CHRON. Fred. 4,87 p. 165,17 Fredulfus -ecus. VITA Lamb. Traiect. 24 (MGMer. VI p. 378,5) cum Dodono -o (*demi-o var. l.*). TRANSL. Tib. 2 (MGScript. XV p. 393,35) dum . . . moraretur *Deusdona* cum Einardo abbate, palatii regalis scilicet -o. *saepe*. *remissius i. q. aulicus, satelles* – *Höfling, Gefolgsmann* (*de heroibus*: l. 72): HIST. Daret. p. 198,30 Eneas et Olixis Priamo -i dixerunt: *eqs.* VITA Heinr. IV. 1 p. 12,13 cum inter -os suos

et raram turbam vultu placidus et statura aequalis appareret. **e** *propriarius, dominus domus* – *Hausherr, -besitzer, -wirt*: **a** *in univ.*: CHRON. Pol. 1,2 erant . . . hospitii -i (-cii *var. l.*) Pazt . . . et uxor eius Repca. **β** *civis, urbanus* – (*Stadt-*)*Bürger* (*de re v. P. Csendes, Das Wiener Stadtrechtsprivileg von 1221. 1987. p. 18sq.*): CHART. select. Keutgen 139,3 (s. XII.¹) cui (*synodo*) interesse tenentur omnes, qui -i sunt infra oppidum. CHART. Babenb. 183 p. 250,42 probet (sc. *accusatus*) hoc cum septem -is, qui credibiles homines esse dicantur. p. 252,22 -us inde (sc. *de invasione domus*) querimoniam deponens. 237 si . . . quis alicui -o (gloss.: *wirt*), qui tamen non est de honestioribus et divitibus unus, percusserit alapam. p. 61,33 det (sc. *invasor*) . . . -o, cuius domum invaserit, duo talenta. *ibid. al.* **f** *monachus ad eandem domum pertinens, confrater* – *Mönch desselben Hauses, Mitbruder*: CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 225,12 ut . . . efficiaris (sc. *abbas eligendus*) ut leo . . . in domo tua evertens -os tuos et opprimens subiectos tibi. EPIST. Teg. I 2 omnibus -is interius commorantibus . . . serviturus (sc. *monasterii provisor*). GESTA Camer. 2,35 p. 463,30 per crebras seditiones -orum subripiente inopia ordo monachalis ad canonicalem redactus. ADAM gest. 1,33 beatus Ansgarius . . . erudiendo -os, barbaris euangelizando, foris apostolus, intus monachus nunquam legitur ociosus. *saepius*. **g** -us fidei *i. q. eiusdem fidei cultor* – *Glaubensgenosse*: ARBEQ Corb. 14 vir Dei venerabatur . . . a -isticis fidei. LIUTG. Greg. praef. p. 66,12 quamvis omnibus -is catholicae fidei . . . exhibenda est *caritas*. TRANSL. Godeh. 1 p. 639,31 ut gloria ipsius non tantum ad -os fidei attingeret, sed *eqs. saepius*. **2** *latus*: **a** *homo pertinens, proprius, ministerialis* – *Höriger, Eigenmann, Ministeriale*: CONST. imp. I 447,6 (spur. a. 1160) de ecclesiarum filiis vel -is, id est ministerialibus, . . . statuimus, ut *eqs.* DIPL. Constantiae 32 p. 104,13 hec sunt nomina villanorum, quos ego comes . . . Rogerius concesseram sancto Matheo . . . filii Gregorii -i *eqs.* CHART. Neocell. Brixin. 117 p. 161,28 -i Novecellensis ecclesie . . . ius hereditarie successionis . . . vendicare presumunt. **b** *indigena* – *Einheimischer*: RUOTG. Brun. 3 tantus timor . . . invasit extraneos (*i. Ungaros*), ut nihil umquam eis esset formidabilis (sc. *rege Heinrico*), tantus amor colligavit -os, ut *eqs.* **c** *vicinus* – *Nachbar*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 125,16 cum omnes regiones sibi affines . . . circumiret Zwentibaldus dux ultimum hortando suos, ne pacis amatores, sed potius inimici -is persisterent. **d** *familiaris, amicus* – *Vertrauter, Freund*: DIPL. Conr. III. 109 p. 196,15 ad serviendum propiores fiunt -sti et in bonam spem certius eriguntur alieni. ABSAL. serm. 27 p. 158^C -um solemus appellare eum, qui per affectum praecordiale, habitationem communem, vitam sociale coniunctus est; sic et in ecclesia -um recte vocamus illum, qui charitate omnibus est devotus *eqs. al.*

B *fem.*: **1** *quae ad familiam pertinet, serva* – *Mitglied der Hausgemeinschaft, Dienerin*: WOLFARD. Waldb. 3,1 p. 258,6 cur . . . furvis . . . quiescis (sc. *puella excaecata*) in tenebris et non magis blandae lugubrationis -a de salute tecum ruminando conquiris . . . sospitatis? LAMB. TUIT. Herib. 2,32 p. 258,28 quam (sc. *puellam*) et . . . psalmos edocuit et clavigeram et -am eam per longum tempus habuit *materfamilias*. **2** *uxor* – *Ehefrau*: TRAD. Ratisb. 257 (a. 996/1000) tradidit *Timo* pariter cum sua familiari -a Ruodheida *eqs.* (*sim.* 795 p. 375,10). CHART. Old. II 32 haec (sc. *venditio*) . . . facta sunt cum -e nostre et filii et puerorum nostrorum . . . consensu voluntario. ACTA civ. Kil. 52 ego Iohannes . . . omnem meam substantiam . . . mee -e Abele libere resigno. CHART. Lub. III 12 p. 17,7 si vir premoritur . . . et -am contingerit nubere alteri viro. al.

C *neutr.*: **1** *pars interior, latus interius* – *Inneres, Innen-seite* (cf. p. 941,10): ALBERT. M. veget. 2,72 tertius arcus (sc. *figurae triangularis*), qui est ad -um plantae, concavum habet in exteriori superficie. 6,59 grana . . . pomi cypressini . . . cotyledones . . . semper convertunt ad -um pomi sui. animal. 1,280 spatula latum suum et tenue convertit versus spinam dorsii ad -um corporis. 1,297 est (sc. *basis cruris*) directe in medio pedis, licet quidam dicant, quod vergit ad -um pedis (*ex Avic. canon. 1,1,5,1,30*). *ibid. al.* **2** *usu plur.*: **a** *administratio, dispensatio domus* – *häusliche Verwaltung, Haushaltung*: WALAHFR.

exord. 32 p. 516,10 habent et potentes saeculi consiliarios in -is. **b interiora aedium** – *Hausinneres*: PETR. DAM. epist. 149 p. 552,16 oculos meos tanta caligo verecundi pudoris obduxit, ut, cum intra domum consisterem, -a vix viderem. **c sedes propria, domicilium proprium** – *eigenes Heim*: LAMB. TUIT. Herib. 2,23 p. 249,19 egrediebantur (sc. parentes puellae paralyticae) confusi conversoque gradu repetebant -a ruris sui. **d terra nostra** – *eigenes Land, Inland*: COMPOS. Luc. H 31 omnia, que germinantur et -is et marinis (i. transmarinis, cf. *Svennung* p. 54). **e res intestinae** – *interne Angelegenheiten*: HELM. chron. 40 p. 82,33 quorum (sc. *Slavorum*) . . . conversionem Heinriciani cesares non modice retardaverunt -is videlicet semper pregravati.

adv. domestic. 1 *domi, in vita domestica* – *im häuslichen Leben*: DUNGAL. epist. 7 p. 582,18 sequi Christum eiusque vestigiis privatim ac -e inhaerere. 2 *oeconomice* – *hinsichtlich der Wirtschaft*: ALBERT. M. animal. 7,2 propter yconomicam et regnum, quod custodiunt apes -e et civiliter collaborantes. 3 *familiariter, intime* – *in vertraulicher, familiärer Weise*: EKKEH. IV. cas. 53 p. 118,16 Heribaldus inter eos (hostes) iam -e versatus: 'Sine', inquit, 'eqs.' HERM. IUD. conv. 21 p. 124,20 in his (clericis) . . . Christus propter vite castitatem et religiosam conversationem -e quodammodo et familiariter velut rex in suo palatio creditur . . . inhabitare. 4 *privatim* – *privat, persönlich*: CHART. Mog. A I 451 p. 359,16 (dipl. Heinr. V.) tocius pene civitatis cives in nos armaverat *archiepiscopus* . . . ; tamen periculis (periculos ed.) periculose me cum paucis opponens ipsum ad nos -e vocavi. *ad usum privatum* – *für den privaten Gebrauch*: HERBORD. Ott. 1,27 tempore quodam in domo episcopali -e habens renem forte nuper emptum vestiebatur.

domi v. domus. **domicalis** v. dominicalis.

1. ***domicella**, -ae f. (dom(i)na, francog. vet. donzele; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 133sq.) script. et form.: don(n)i-: l. 70,72. -ise-: ACTA civ. Wism. B 34. -ize-: l. 40. dat. vel abl. pl. -abus: l. 53,56. al.

1 *puella, virgo (nobilis)* – (Edel-)Fräulein, junge Frau, Jungfrau, 'Dame': a in univ.: VINC. PRAG. annal. a. 1153 p. 664,44 dux Wladislaus . . . domnam Iuditam . . . litteris et Latino optime eruditam eloquio, quod maxime -zellarum nobilium exornat decorem, sibi iungit matrimonio. VITA Hildeg. Schon. 7 (ASBoll.³ Apr. II p. 781^B) fugam arripuit *vernaculus* et non domicellum, quod putabat, sed -am in exilio solum dereliquit. ROLAND. PATAV. chron. 6,5 p. 90,30 data est -a iuvenis, nobilis et decora viro potenti et nobili, alto et magnifico, set annoso. SALIMB. chron. p. 170,2 omnes mulieres, tam iuveneculae sive -e quam maritate et vidue. *saepae* v. et p. 944,20. **b de puellis nobilibus servientibus**: CAES. HEIST. mirac. I 6,5 p. 353,26 sequebantur -ae et pedissequae. CHART. Mekl. 879 de duabus -is secularibus, quas de nostris procuramus expensis eqs. ANNAL. Prag. III a. 1279 p. 200,8 curia dominae reginae et familia eius, quae ad magnam numerositatem creverat tam in domicellis nobilium quam in -abus et aliorum militum servorum officialium, imminuta est. al. **c de sanctimonialibus**: EPIST. Hildeg. 324,1 Philippus . . . comes -e Hildegardi, ancille Christi, salutem. REGISTR. Geisenf. 9 -abus (*theod. vet.*: 'iunkvrowen') dantur ad carnisprivium a nativitate Domini cotidie carnes . . . ; uno die in ebdomada dantur -e pro carne prebendaria duo verua eqs. al. **d de virgine Maria**: HUGO TRIMB. sols. 1,30 p. 146,15 respondit miles se pulcherrimam diligere -am (puellam var. l.). p. 147,9 benedicta sit semper tua (sc. militis) dulcissima -a, benedictus sis et tu, qui tam excellentis -e gratiam meruisti. **e nom. propr.**: CHART. Rhen. med. III 433 (a. 1231) testes sunt: . . . Walterus de Fonte, Ludowicus D-a. CHART. Friberg. 14 p. 11,20 testes . . . sunt . . . Winandus Snudelmester, Cōnradus D-a. SALIMB. chron. p. 316,21 imperator Fridericus dederat . . . filio suo non legitimo uxorem in Sardinia quandam dominam, quae appellabatur D-a. al. 2 *domina, mulier nobilis* – *Edelfrau, Herrin*: HONOR. III. registr. 261 p. 187,21 ego Benedicta doni-a, marchisana Masse et iudicissa Kalaritana. GREG. IX. registr. 726 p. 624,36 nobili mulieri Agneti donni-e, domine Turritane. CHART. Traiect. 1569 p.

320,4 illustris domina Rycardis, -a Hollandie. al. *de mulieribus nuptis*: VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 668,27 hic rumor dum ad aures -arum, quae viros suos tenero diligebant amore, pervenit eqs. p. 668,34. cf. *damicella, *dominella.

5 2. ***domicella**, -ae f. (domus) *mansio (parva), cavea* – *Häuschen, Käfig*: RUODLIEB XI (IX) 14 pabula nulligena vel limpha stat in -a sturnorum.

***domicellaris**, -e. *servilis* – *Diener-*: ALBERT. STAD. Troil. 5,6 pangit grex -is seria picta iocis.

10 ***domicellus**, -i m. (dom(i)nus, francog. vet. donzel; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 134sq.) script. et form.: donç-: l. 25,27. domni-: l. 14. -cil-: l. 14,19.

iuvēnis (nobilis) – (adeliger) junger Mann, Jungherr, Junker: 1 in univ.: FORM. Marculfi 2,52 l. 8 pro nativitate dominicilli (dominici ill. var. l.) nostri. ASINARIUS 43 iam patris in regno vocitatur et est -us. CHART. Raitenh. 315 p. 253,41 Karolus pedagogus -orum de Schavenberch. CHART. Turic. 1569 p. 279,21 -us, dum ad annos discretionis venerit eqs. TRAD. Altaerip. 314 pratum . . . iacet inter pratum Wilelmi -illi et pascua. CARM. Bur. 96,2,1 -i, surgit, domicellas querite. *saepae* v. et p. 943,43. 2 *de Christo*: VITA Mariae rhythm. 2641 Iesum sibi pueri regem statuerunt atque -um omnes hunc appellaverunt. 3 *de nobilibus servientibus* i. q. *famulus (armiger)* – *Knappe, Page, Edelknecht*: ANNAL. lanuens. III p. 6,20 habuit comes libras XVI pro milite cum donç-o armatis. p. 6,28 in . . . exercitu fuerunt viri nobiles . . . cum militibus L, quorum quisque erat . . . cum tribus scutiferis et donç-is bene armatis. BERTH. RATISB. serm. 3 p. 26,5 non debes esse ut servus conducticius . . . , sed ut -us. CATAL. fam. pap. p. 196^b -i (sc. recipiunt praebeendas): eqs. ANNAL. Prag. II a. 1279 p. 196,4 nobiles . . . , milites -osque curiae suae superiores, mediocres et infimos vestivit *episcopus, saepe*. cf. *damicellus, *dominellus.

domicilium, -i n. *mansio, sedes, habitaculum, domus* – *Wohnstätte, Wohnsitz, Wohnung, Heim, Haus, Behausung*: 1 *proprie*: A strictius: 1 gener.: ADDIT. Nival. (MGMer.

IV p. 450,18) iniquorum hominum -um intrantes cum fallaci suscepti sunt *beatus vir eiusque comites* humanitate. WETT. Gall. 6 fraternalis manus -a sibi illic (sc. *Brigantiae*) praeparavit. TRANSL. Eug. Tolet. 7,19 rediit *quisque* . . . ad propria -a. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,20 in -is, quae habent *Ungari*. CHRON. Erf. mod. II a. 1263 p. 252,19 orta tempestate . . . nocturno tempore homines promiscui sexus XXXV submersi sunt, -a deducta sunt, et pecora plurima perierunt. *persaepae*. *latebra* – *Schlupfwinkel*: ANNALISTA SAXO a. 1137 p. 773,22 turrim . . . Capian destruxit *dux*, -um scilicet latronum et transeuntes iniuste expoliantium (sim. p. 775,20). 2 *publ. i. q. cortis, cortilis, mansus* – *Hofstelle, Gehöft, Anwesen*: CHRON. Bened. II 2 circa fluvium Liubisaha habentes (sc. *tres fratres*) predia et in villa Antorf eiusque confinio pulcherrima -a. CHART. scriin. Col. A I p. 299,3 tenebant *antecessores mei* hec iura a venerabili Annone archiepiscopo de -is in foro, que dicuntur lan. *saepius*. CHART. Sangall. B 348 p. 266,18sq. duo -a cum edibus in eis consistentibus . . . , -a atque domos et homines in eis habitantes. CHART. Gosl. I 550 -um, quod Cram dicitur apud nos. CHART. Stir. III 185 p. 269,21 redditus quinque marcarum . . . in IX -is, que vulgo dicuntur vevrstete. CHART. Rhen. med. III 1446,1 habeo -um, sub quibus venduntur panes. **B latius**: 1 *hospitium* – *Herberge, Quartier*: THANGM. Bernw. 19 nec permissus est ad suum -um reverti, sed iuxta ubi ipse domnus imperator habitabat, splendidissimum illi habitaculum exhibebat. EBO BAMB. Ott. 1,18 p. 605,21 collem ipsum complanari et illic . . . -a . . . pauperibus et peregrinis oportuna construi. THEOD. loc. sanct. 467 que (sc. *ecclesia et hospitale beati Iohannis baptistae*) quantis edificiis decorata, quantis -is et lectulis atque aliis utensiliis in usus pauperum et infirmorum . . . exhibendis habundans eqs. CHART. Babenb. 255 p. 85,28 in prediis . . . officialis ipsius Örtliebi nullam debet facere residentiam vel -um *abbas*. 2 *sepulcrum* – *Ruhestätte, Grab*: IOH. CANAP. Adalb. A 4 p. 7,8 ad sanctorum martyrum -a confugit. THIETM. chron. 4,26 sepultus est *antistes* extra aecclesiam infra claustrum, ubi ipse sibi prius paraverat -um. VITA Annon. I 3,16 p. 507^a,1 navis . . . , instar sa-

[Weber]

gittae, cum impetu ripas attigit optatas, fortassis . . . altius per-
volatura, si non cominus sita beati Heriberti praepedissent -a.
al. **3 ecclesia – Kirche:** a in univ.: PAUL. DIAC. Lang. 6,58
p. 186,1 in Olonna . . . in honore sancti Anastasii martyris
Christo -um statuit rex. DIPL. Karoli III. app. 1 p. 330,47 quic-
quid in locis venerabilibus sacratisque -is . . . indulserimus.
BENZO ad Heinr. IV. 7,7 p. 646,17 quis magni Constantini ne-
scit mirabilia, cum apostolorum cernit mira -a. al. **b de sede**
apostolica: BENZO ad Heinr. IV. 7 prol. p. 578,20 remoto . . .
noctis filio elevatur Ravennas filius lucis in Petri -o. **c de mo-**
nasterio: CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,35 (a. 720) ut ab ipsis
(nostris peccaminibus) sublevare adipiscamur iugi miseration-
um -i Dei. VITA Elig. 1,17 p. 682,23 coepit . . . virginum
Christi aedificare -um. **4 carcer – Gefängnis (in imag.: l.18):**
RADBERT. Rufin. et Valer. (PL 120,1506^A) lucis corporeae de-
fectus et tetra -i deformitas in mentium migraverant maesta-
tem. HRABAN. hom. II 57 p. 255^C quicumque . . . Spiritu sancto
adimpleri desiderant, carnis -um necesse est ut mentis contem-
platione transcendat. al.

II in imag. vel translate: A gener.: 1 in univ.: a de ho-
minibus: VITA Arnulfi 9 ut quid tam praevaluit inimicus, ut,
ubi Christus debuit habitare, ille -um infelix possideat? EPIST.
Teg. I 5 p. 7,21 quantum nostri cordis -um letificat decora aedifi-
catio, quae non lapidosa materia et quandoque casura, verum
cultu mansuri fundaminis . . . nostro pontifici est stabilienda.
WIBALD. epist. 119 de dolo et falsitate nulla suspicio est in tam
elegantis ingenii -o. saepe. **b de rebus:** ARIBO mus. p. 33,29
tropi dicuntur a reversione, quia ubiubi cantus incipiat . . . ,
ad ultimum in finalis revertitur -um (cf. p. 14,23 hospitium).
LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 119,9 hostes ilico in Goslarium
impetum facturos et clarissimum illud regni -um in cinerem
reducturos. DIPL. Conr. III. 261 p. 454,7 quae (urbs) semper ab
inicio in pace et in bello terra marique imperii Romani consue-
vit esse -um. VITA Balder. 14 p. 730,4 Otto tercius imperator
. . . mansionem accepit in Aquensi palacio ut in regia sede et
publicae rei -o. al. **de utero:** PETR. DAM. serm. 63,6 l. 185 in
brevissimo . . . virginalis uteri -o constitutus et caeli gubernabat
Christus imperium et terrenarum omnium non amiserat princi-
patum. **de caelo:** PASS. Ursulae 15 facta . . . caede virginum
cum dux earum Christus sanctas, quas ipse dederat, recepisset
animas in siderei coetus -a eqs. **2 vas, receptaculum – Behältnis:**
ALFAN. premn. phys. 13,1 p. 87 memoriale . . . est memo-
riae et rememorationis causale et -um (PG 40,660^B τὰ μνηστέον).
23,25 p. 144 sanguis . . . purificatur a splene et a vesica, quae est
fellis -um, (PG 40,696^B τῆς χοληδόχου κύστεως), et a reni-
bus. **domus (organaria) – (Orgel-)Kasten:** GALB. Karol.
17,16 Walterus . . . prae mortis angustia se in organisto, scilicet
in -o quodam organorum ecclesiae . . . occultaverat. **3 vincu-**
lum – Korsett: RUP. TUIT. Ioh. 13,1123 de angusto Hebraicae
linguae -o lex et prophetae et psalmi per linguas Graecam et
Latinam eruperunt. **B t. t. astron. de signo caeli ('Haus'):**
Ps. BEDA mund. const. 1,273sq. de -is; si in singulis -is pla-
nete accesserint, plurimum sibi obsequuntur eqs. 1,292 sol in
Saturni -is positus remotissimus est a nobis. al. ANNAL. Marb.
a. 1185 p. 56,20 asserens *astronomicus* proximo sequenti anno
circa mensem Septembrem omnes planetas debere convenire in
unum -um.

III meton.: A conclave, camera – Zimmer, Raum: EK-
KEH. IV. cas. 67 p. 144,12 cuncta . . . , quae exportant (sc. mona-
chi), in -is curtis abbatis . . . sub custodibus locant. THIETM.
peregr. 18,21 alternis . . . diebus comedunt *monachi* in refectio-
rio et festivi, aliis diebus in -is eorum panem et aquam.
HEINR. LETT. chron. 30,4 p. 217,27 qui (*castrenses*) timentes
bella imminencia et balistarum iacula recipiuntur in castris sui -a.
CONR. MEND. Attal. p. 154,37 erant . . . reliquiae beati ducis
Alberti in parte editorii in -o . . . basilicae monasterii sancti Ste-
phani lateraliter summa diligentia repositae. **B de parte ma-**
chinae bellicae i. q. cenaculum, tabulatum (tectum) – (über-
dachte) Plattform, (überdachtes) Stockwerk: VINC. PRAG.
annal. a. 1158 p. 677,49 in ipsa (*turri*) sex -a, in quibus milites
pugnaturi debeant stare, disponuntur; primum -um equale castro.
ibid. saepius. **C turris bellica ad defensionem apta –**

Wehrturm (de re v. Heyne, Hausalt. I. p. 351): LAND. ME-
DIOL. hist. 2,2 p. 45,49 super sex civitatis portas -a altissima et
rotunda . . . haedificantes *Mediolanenses*.

***domicillus v. *domicellus.**

5 ***domicula, -ae f. (domus) domus parva – kleines Haus:**
CHART. scrin Col. A I p. 345,6 (a. 1170/90) Adolfus . . . cano-
nicus maioris ecclesiae emit aream et -as, quae sunt retro murum
suum.

***domicultilis (dumocut-, domoc-, domuic-, -caut-, -col-) vel**

10 ***dominicautilis (domnic-, -cot-, -tt-), -e. (domus vel domi-**
nium et *cultilis) 1 adi. i. q. dominicus – zum Herrengut ge-
hörig (de re v. E. Mayer, Ital. Verfassungsgesch. I. 1909. p.
217sq.): CHART. Ital. Ficker 37 p. 55,10 (a. 996) detinemus . . .
cortem unam -inicautilem cum castro et capella inibi construc-
tis. p. 55,14 cortem -uicautilem. p. 55,28 cortem -inicautilem. p.
55,41 cortem domnicotilem. p. 55,48 cortem dominicautilem. 48
p. 71,20 de . . . Grignano terra illa arabile dumocutile . . .
tenente. **2 subst. i. q. fundus, praedium, dominium –**
Grundstück, (Herren-)Gut, Domäne: DIPL. Ludow. II. 50 p.
20 164,19sq. quatinus . . . concederemus . . . vasso . . . quasdam
cortes . . . , quarum una vocatur Fellinas, cum capella et omni
domocol-e et mansis atque familiis utriusque sexus . . . et alter-
ram . . . similiter cum omnibus rebus mobilibus et immobilibus,
tam domocol-bus quam massariis servisque et ancillis. DIPL.
25 Frid. I. 718 p. 253,41 de suis . . . domic-bus, id est, quae suis pro-
priis laboribus et per suas familias excolunt, nichil omnino pre-
stare compellantur *personae ecclesiasticae (inde ACTA imp.*
Winkelm. I 186 p. 164,14 domicultibus).

***domicultus (domoc-, -col-), -us m. vel *domoculta, -ae f.**
30 **(domus et cultus) fundus, praedium, dominium – Grund-**
stück, (Herren-)Gut, Domäne (de re v. l. 12): DIPL. Loth. I.
41 p. 128,43 cum . . . curtibus, -ocultibus, mansis, casis. VITA
Ludow. Pii 25 p. 362,4 Romani . . . praedia omnia, quae illi -as
(corr. ex docultas W; domoscultas var. l.) appellant et noviter
35 ab . . . apostolico instituta erant . . . , diripere et sibi conati sunt
restituere (v. et notam ed.). DIPL. Ludow. II. 89 p. 243,38 cur-
tim nostram . . . cum omnibus suis pertinentiis et adiacentiis,
cum -oltibus et edificiis omnibus. DIPL. Conr. II. 58 p. 69,8
cum omnibus . . . pertinentiis . . . , quae sunt -us, predia, molen-
dina, prata, silva (inde DIPL. Heinr. III. 131 p. 164,7. DIPL.
40 Frid. I. 229 p. 16,26). ACTA imp. Stumpf 87 p. 98,3 in domibus,
. . . -bus, mansis. v. et l. 28.

[domicus v. modicus: THADD. FLORENT. cons. 167,54.]

***domida subst. (orig. inc., nī subest δομοῦς; v. S. La-**
45 **zard, Revue de linguistique romane 40. 1976. p. 292) perfid-**
us, maleficus – Gauner: AGNELL. lib. pont. 144 p. 372,21 ex-
pectabant eum (*papam*) -as (ed., dimoras cod.), ut acciperent
aliquid ab eo. p. 372,30 putaverunt . . . -as collegam suum sub
falsa morte terram iaceret.

50 ***domifera, -ae f. (cf. flabellifera) quae domum suam se-**
cum fert – eine die ihr Haus mit sich trägt: DYASC. p. 63^a,6
Besiodus cocleam -am dixit.

***domificatio, -onis f. domus constructio – Hausbau:** AL-
BERT. M. caus. univ. 1,2,8 p. 34,36 intellectus . . . in omnibus,
in quibus est, intellectus plurimum est, . . . sicut (sc. patet) in in-
tellectu domificatoris, qui fundamenti est, parietis et tecti in -e.

***domificativus, -a, -um. ad domus constructionem perti-**
nens – den Hausbau betreffend: ALBERT. M. pol. 4,3^c p.
336^a,14 'harum . . . artium has quidem ex necessitate oportet
60 existere', supple in civitate, sicut -am, pistoricam et lanificium
et huiusmodi . . . , 'has autem eqs.'

***domifactor, -oris m. architectus, domus constructor –**
Architekt, Baumeister: ALBERT. M. div. nom. 7,17 p. 350,24
-r scit facere domum alicuius formae. summ. theol. I 6,26,1,4 p.
65 191,27 omnis potentia determinata per habitum naturae form-
am illius habitus diffundit in opus, ut statuarius in statuas, -r
(p. 195^b, 19 ὁ οἰκοδομῶν) in domos, medicus in sanitates. *ibid.*
al. v. et l. 56.

70 ***domifico, -are. (per analogiam ad aedificare formatum)**
domum construere – Haus bauen: ALBERT. M. bon. 436 p.
231,64 dicitur ars domos faciendi habere materiam determina-
tam, quae . . . secundum unam rationem est in omnibus, quae
[Weber]

ad domum exiguntur secundum artem -andi. metaph. 1,4,12 p. 64,30 domus . . . est actus formalis formae artis -andi, quae est in anima architecti. animal. quaest. 8,22 p. 196,16 apis -at . . . sicut homo. *ibid.* al.

domigena, -ae *m.* *domesticus* – *Hausknecht*: DUDO hist. 3 p. 95,27 morabatur . . . rex in domo Willelmi ducis ut -a et vernula eiusque praestolabatur supplex suffragia. *al.* GLOSS. III 408,38 St.-S. vernaculus est servus vel -a i. inkneht.

***domigno(nus)** *v.* *dunio.

domina (-m(p)n-) *vel raro* (p. 948,6.9.11.26) ***damna** et ***don(n)a**, -ae *f.* (*francog. vet.* dame, donne; cf. Wartburg, *Frz. etym. Wb.* III. p. 123) *script. gen. sg. -i*: FORM. Augiens. A 9. *form. dat. et abl. plur. -abus*: e. g. p. 948,29.32.949,2. *persaepe*.

I *praevalente respectu imperii, potestatis, dicionis i. q. dominatrix, δέσποινα* – *Herrin, Gebieterin, 'Königin'*: A *gener.*: 1 *proprie*: a *in univ.*: FORM. Wisig. 20 p. 584,22 te (*sc. uxorem*) -inam in mediis cunctisque per omnia rebus constituo. CAPIT. reg. Franc. 248,22 de -ina, quae per zelum ancillam suam occiderit. HROTSV. Gall. I 7,1 ut vocem iubentis domnae (*sc. Constantiae*) hausimus (*sc. Iohannes et Paulus*), tibi (*sc. Gallicano*) ad obsequendum convolvavimus. SABA MALASP. chron. 7,3 p. 270,22 quam (*Constantiam*) saltem animo, cum verbo non possent aut opere, adhuc -inam reputant *regnicolae. al.* b *de amica*: CARM. Bur. 146,4,4 subvenias, mi -ina, cadenti. c *de Maria virgine*: TRAD. Frising. 253 (a. 807) quicquid in supradicto loco habeam, dono et confirmabo ad sanctam Mariam -inam meam, ut ipsa intercedere dignetur pro multa delicta mea. CHRON. Thietm. 4,35 mundi domnam exoravit comes Ansfrius, ut eqs. DIPL. Heinr. IV. 277 hec -ina, per quam salus venit, mater est et virgo Maria. CONR. SAXO spec. 3 p. 195,12sq. Maria interpretatur -ina; hocque optime competit tantae imperatrici, quae re vera est -ina caelestium, terrestrium et infernorum eqs. *al. v. et p. 948,40sq.* d *de -a animalis domestici ('Frauchen')*: ALBERT. M. animal. 6,112 catula aliqua non peperit nisi unum solum (*filium*), et hoc accidit parvis valde catellis, qui sunt in sinibus -inarum nutriti. 2 *in imag. vel per compar. de rebus (fere personatis)*: a *in univ.*: CARM. var. I 263,53 quam (*Franciam*) variae gentes -inam timere severam. ALFAN. premn. phys. 39,13 p. 126 meditationes habitum sunt -inae (PG 40,765^A κύρια). CARM. Cantabr. A 3,8^a,2 Roma, urbium domna. PS. BEDA mund. const. 2,109 vocatur superior vis animae . . . rationalitas, spiritus, -ina mens, animus (*postea*: famula mens). ARIBO mus. p. 57,6 aliquando quoque cingamus diatessaron partibus ipsa in medio vice -inae constituta. GUIC. (?) bers. 2 audiat ergo de ista venatione, quae quasi -ina omnium venationum reputatur. saepius. b *de ecclesia (matrice)*: FORM. Augiens. A 3 -ina sacrosancta basilica sanctae Mariae semper virginis. CARM. libr. III 9,10 annis hic (*Adalbero*) binis feliciter atque vicenis Mettensi -inę prefuit ecclesię. CHART. Lamb. Leod. 162 p. 226,7 ecclesiam Leodiensem -inam facientes et ei dominium . . . tradentes. SABA MALASP. chron. 8,7 p. 291,12 ut ecclesiam -inam nostram . . . non ledamus (*sc. Panormitani*). *al.* c *de sede apostolica*: LIBER diurn. 82 p. 89,19 in arcivo -ine (dominico, dominicae *var. l.*) nostrae sanctae Romane ecclesiae, scilicet in sacro Lateranensi scrinio. BRUNO QUERF. fratr. 12 pro acqui-
renda apostolica licentia, quae est mundi -ina et mater ecclesiarum. PETR. CAS. (?) chron. 3,50 p. 433,11 apostolica . . . sedes -ina nostra est. SABA MALASP. chron. 9,10 p. 318,23 sub fiducia recipiendi ab apostolica sede, quam matrem recognoscit rex et -inam (*sim.* 10,10). *al.* 3 *alleg.*: ALDH. virg. I 19 ut sit virginitas regina, castitas -ina, iugalitas ancilla. ALBERT. M. sent. 2,5,4 p. 115^b,27 ubicumque praecedat -ina superbia, sequitur pedissequa invidia. SABA MALASP. chron. 10,23 p. 365,23 vos quidem, domini Catalani, pro -ina nostra iustitia vendicanda, nos autem Siculi pro libertate nostra defendenda certamus. B *in re feudali*: LEG. Lang. p. 220,30 de tertiatoribus . . . hoc stetit, ut . . . ad -inas suas angarias et pensiones secundum antiquam consuetudinem (*sc. componant*). ALTFR. Liutg. 2,22 cuius (*adolescentis*) mater haec (*sc. quod filius suus desperasset*) -inae suae, uxori scilicet Cobbonis (*sc. domini feodalis*), . . . in-

dicare studuit. CONST. Melf. 3,16 domina, quae dotarium tenet. *al. v. et l.9.*

II *praevalente respectu honoris, dignitatis (fere pro titulo honorifico c. nominibus et designationibus ordinis, propinquitatis sim.) i. q. mulier nobilis* – (*Edel-*)*Frau, Dame*: A *in univ.*: TIT. metr. IV 27 epil. p. 363 piissima damna Piledrudis. TRAD. Frising. 1253 mancipia, qui tradit domna Gotta ad istud altare. CHART. Trident. 13 p. 17,13sq. voluit idem testator, ut dona Nigra, uxor sua, maior et -ina et massara in domo et in bonis suis sit. CHART. Ital. Ficker 308 que (*causa matrimonialis*) inter Ballegantem . . . ex una parte et donnam Beatricem . . . ex altera . . . fuerat ventilata. *persaepe*. B *de regina, imperatrice*: NICET. ad Chlodos. p. 119,39 -inę clementissimae in Christo filiae, Hlodosuindę reginę Nicetius peccator. CAPIT. reg. Franc. 6 p. 12,33 gloriosissima domna Brunchildis regina. ADALB. MAGD. chron. a. 965 p. 175,28 cum -ina imperatrice. EPIST. Mog. 24 p. 360,8 divae -inae suae Cunegundi . . . imperatrici augustae Aribi . . . debita servitutis exhibitiones. CARM. Bur. 11,16 nummus venales -inas facit imperiales. *persaepe*. C *de ducissa, comitissa sim.*: CHRON. Thietm. 4,34 -pna Heresvint comitissa. TRAD. Gottwic. 77 qualiter fratres . . . conparaverint Luizimansudorf dictum a domna Elisabeth palatina comitissa. CHART. Babenb. 9 p. 12,18 -a Agnes marchionissa. CHART. episc. Hild. II 459 p. 219,16 in presentia domini nostri ducis et -ine nostre ducisse. *al.* D *de sanctimonialibus*: FORM. Senon. II add. 3,16 cur nos scimus damnas nimis a te esse spoliatas? TRAD. Frising. 1268 p. 163,31 ut eadem . . . -ina (*sc. famulatrix Dei*) . . . quoad viveret, . . . possideret (*sc. possessiones*). EPIST. Teg. I 70 venerabilibus in Christo -inabus O. abbatissae ac B. Christi agnellę. GISLEB. MONT. chron. 19 p. 34,10 -ine in clericos irruerunt et eos ab ecclesia expulerunt. CHART. Stab. 315 p. 27,22 decimam . . . -inabus de Robertimonte Cistartiensis ordinis vendidi (*sc. miles*). CHART. Raitenh. 58 p. 54,41 Werenhardus provisor -inarum sanctimonialium de sancta Maria. *persaepe*. de abbatissa: VITA Sadalb. 20 (MGMer. V p. 61,15) 'domna (-ina *var. l.*)', inquit *famula Christi*, 'mater eqs.' BERTHA Adelh. 3 p. 757,23 ut digne constitueretur Berthrada domna et mater illius monasterii. CHART. Friburg. 283 p. 253,32 in curiam -ine abbatissae de Hohinburg. *persaepe. v. et l.29.* E *de Maria virgine*: LIBER diurn. 86 p. 111,5 episcopus . . . abbati . . . monasterii sanctae Dei genetricis semper virginis Marię -inae nostrae. CARM. Cent. 16,61 virgo etiam servator virginis affuit ipse (*Iohannes*) inque sua (*sinu ci. Winterfeld*) tenuit emeritam -am. THIETM. pereg. 18,12 pulchra ecclesia in honore -e nostre, beate virginis, constructa. *al. v. et p. 947,26sq.* F *de propinquis*: 1 *de matre*: EPIST. var. III 2 p. 132,4 coram -ina genetrice vestra (*sc. Lotharii*). CHART. civ. Vratisl. 23 p. 29,26 presentem litteram in testimonium dari fecimus (*sc. Heinrichus et Wlodezlaus ducis Slesiae*) munimine plurimorum sigillorum roboratum, videlicet illustris -ine matris nostre, ducisse Slesie, et venerabilis domini Thome eqs. 2 *de socru*: ACTA civ. Wism. B 305 Bertramms Parvus sutor resignavit -ine sue matri uxoris sue hereditatem suam. *expressius*: ACTA civ. Wism. A 559 Hinricus pellifex emit aream de -ina sua. *ibid. al.*

III *praevalente respectu feminei sexus i. q. mulier, femina* – *Frau, Weib*: A *in univ. (in allocutione: l. 58.61)*: HROTSV. Abr. 6,4 domna Maria, cur suspiria trahis? CHART. select. Keutgen 127,46 interdicti sunt denarii, qui dabantur -inabus in puerperis et qui dicuntur hantgiftphenninge. CAES. HEIST. Engellb. 1,8 p. 246,25 bona -ina (*sc. vidua quaedam causam habens*), licentiam habeatis loquendi. CHART. Raitenh. 347 p. 279,38 cuidam -ine per me impregnate dedi curiam unam. VITA Berth. Garst. I 34 p. 257,6 invenit in domo viri duodecim -inas muliebri ornatu ad placendum seculo et suo temporali domino satis ambitiose compositas. ROLAND. PATAV. chron. 1,13 p. 25,11 iverunt illuc (*sc. in civitatem Tarvisii*) . . . convocate ad illam curiam (*sc. solacii et laetitiae*) decorandam -pne circa XII de nobilioribus et pulcioribus. p. 25,16 de Veneciis eciam interfuerunt huic ludo viri multi et plures -pne propter honorem curie exhibendum. *al.* B *de serva, famula*: HEINR. MOESK. fund. (MGScript. XVII p. 301,3; a. 1263) Wilcha . . . vendidit

... imperatori ministeriales ... et ceteros omnes ... cum censu, personis, servis et -inabus. CHART. Wirt. VII 2311 p. 220,5 si ... aliquis ... ad coniugium devenit recipiens -inam ad dominum memoratum iure proprietario pertinentem *eqs.* CHART. Gosl. II 262 quod nos -inam Sophyam dictam de Hessenem, que ad villicacionem ecclesie nostre ... litorum iure pertinebat, donavimus ecclesie. C de uxore, coniuge: THIETM. chron. 6,9 p. 284,25 domus ... cecidit, uni dumtaxat presbitero nocens cum 'domna excommunicati' (CHRON. Thietm. quadam excommunicata domna) iniuste ... commoranti. ROLAND. PATAV. chron. 1,2 p. 16,22 confectum est matrimonium ...; hanc -pnam (*Ceciliam*) magnifice tenuit et tractavit *Ecelinus*. ACTA civ. Wism. B 1863 Hince de Zwerin inignoraavit privignis suis suam partem in casis, quas sumpsit cum uxore sua, tali conditione, si -ina moritur sine herede, quod *eqs.* Weber

*dominalis vel raro *dominabilis, -e. (dominari) *erilis*, *qui domini, regnantis est – herrschaftlich, herrlich, Herrscher-*: 1 in univ.: CARM. de gener. Christi 309 caro servilis Deitate probatur herilis (gloss.: id est -alis, in Christo). 385 (gloss.). CHART. archiep. Magd. 182 vestram (sc. *episcopi cardinalis*) -bilem amicitiam propensius rogamus (sc. *electus archiepiscopus*), ut *eqs.* CONST. imp. II 424,18 hec tecum agere intendimus, Roma maxima, ... ut ... antiquissime tue sedis -bilem gloriam reassumas. ALBERT. M. miss. 2,43 p. 48^a,37 tertius gradus est in virtute, ut de morali ... ad heroicam sive -alem proficiamus. summ. theol. II 13,80,3 p. 119^a,3 despótica (sc. *combinatio communicationis*) ... sive -alis, nuptialis, quae est viri et foeminae. *ibid. al.* 2 mansus -alis i. q. *mansus indominicatus – Fronhof*: REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 15,24 (s. IX.^{ex}/X. ⁱⁿ). ad fundum, qui est ad Frimareshem, pertinent -ales mansi hi: *eqs.* p. 16,2 ad Asmeri -alis mansus. *ibid. al.* 3 de candela i. *qui domino debetur – dem Herrn gebührend, Herren-*: REGISTR. abb. Werd. 9,17 p. 314,35sq. (s. XIII.^{med}) advocato de Welde I candelam -alem et domine et domicelle II mediocres, dictas staplicht ...; advocato in Budberg I candelam -alem et I mediocrem ...; villico in Dusburg candelam -alem et I mediocrem.

adv. *dominaliter. per dominationem – durch Gewalt-herrschaft: ALBERT. M. pol. 3,5^e p. 239^a,25 'tyrannis ...' est, quando unus despotice, id est -r, regit communitatem sibi subiectam.

*dominalitas, -atis f. (*dominalis) 1 *superbia, arrogantia – Überheblichkeit, Übermut*: ARNOLD. LUB. chron. 3,10 p. 154,13 nec fuit locus religioni, ubi patebat introitus elationi, nec stare potuit humilitas, quam fugavit -s. 2 *temperantia – (Selbst-)Beherrschung*: ALBERT. M. nat. anim. 2,14 p. 40,40 ea (*virtus*) ... quae superponit passionibus, vocatur continentia, et ea, quae superponit parti animali, qua communicamus cum brutis, vocatur -s a quibusdam ...; et hanc tamen alii sub continentia comprehendunt.

*dominamen, -inis n. *regimen, vinculum – (beherrschende) Gewalt, Trieb, Fessel*: VITA Galli II 1555 nimium felix ... sanguine qui proprio vicit -a saeva.

dominanter v. domino.

dominatio (-cio), -onis f. *script. et form.*: dōm-: TRAD. Patav. 55^b p. 47,27. -mn-: l.66. -mpn-: p.950,13. -men-: DIPL. Merov. I 121. ?-nionis: p.950,16. *confunditur c.*: deminutio: p.951,95sq. donatio: l.62. cf. p.950,54.

I *dicio, potestas, gubernatio – Botmäßigkeit, Herrschaft, Macht(ausübung)*: A *strictius*: 1 *proprie*: LEG. Burgund. const. I prol. 2 amore iustitiae, per quam ... potestas terrenae -is (donationis, divinitatis nationis *sim. var. l.*) acquiritur. I 3 quicumque (*homines*) sub eisdem (sc. *dominis*) fuerunt obnoxii servituti, in 'nostro dominio' (nostro domino, nostra -cione *var. l.*) perseverant. DIPL. Merov. II 4 p. 64,15q. de iure et domn-e nostra in iure et domn-e predicti monasterii ... tradimus (CHART. Epternac. 14 p. 40,55q. -e. *sim. saepius*). CHART. Alsat. B 125 p. 65,16 in ea ratione, ut ... post nostrum ... discessum ... ad vestram ... revocare faciatis -cionem (sc. *bona; sim. al.*). *persaepe*. 2 *alleg. vel in imag.*: HINCM. coll. 1 p. 84,2 neque ... nosmet ipsos -i tradamus neptis Superbiae. divort. 6 p. 154,24 qui (*Christus*) nos per baptismum eduxit ...

de peccati servitute et mortis -e 'in libertatem gloriae filiorum Dei'. ALBERT. M. nat. anim. 2,14 p. 40,56 et haec est -o naturae humanae et libertas, quae non est acta ab impetu naturae, sed potius agit naturam. 3 *meton.*: a de *dominatu terrestri*,

5 *hominibus -em exercentibus*: α in univ.: LEG. Burgund. const. I 39,4 mancipium ... cum dupla mercede -i (-cioni, -em, -e inlationem, multi inlationem *sim. var. l.*) restituat (sc. *qui servum retinuerit*). DIPL. Conr. I. 33 p. 30,34 ut nullus rex vel aliqua -is persona successorum nostrorum potestatem habeat de

10 illis rebus aliquid minuire. β in *allocutione vel titulo maiestatis*: DESID. CAD. epist. 1,8 praesentem paginam a d -cionem *vestram* (sc. *Chlodulfi*) destinavi (ROLAND. PATAV. chron. 6,1 p. 87,12 dompn-em. *sim. saepius*). GODESC. SAXO theol. 9 p. 208,6 Venetici ... dominum suum ... nequaquam vocant dominum, sed -em *eqs.* DIPL. Heinr. I. 19 u t haec *nostrae* -is confirmatio *eqs.* (20 u. n. -nionis [*leg. -is, ut vid.*] largitio *eqs.* DIPL. Otton. I. 345 p. 472,28 u. h. n. -is traditio *eqs. sim. al.*). CHART. Raitenh. 355 p. 286,9 etsi circa omnes religiones nostra -cio moveatur *eqs. saepius*.

20 b de *caelesti militia, angelorum turba* (fere usu plur.; *sing. collectivo*: l.31): α *def.*: EXPOS. miss. 14 -es ordo est angelorum ...; haec sunt nomina eorum (*ordinum*): angeli, archangeli, virtutes, principatus et potestates, throni, -es, cherubim, seraphim. β *exempla*: COD. Karol. 10 p. 502,18 throni adque -ciones vel cunctus celestis militiae exercitus. AMALAR. off. 3,21,8 sicut -es subiecta sibi habent angelorum agmina ...; sic *eqs.* HINCM. Remig. 31 p. 329,11 quo ... isti (sc. *homines in gradum pietatis ascendant*), quorum comparatione ceteri homines ... servi sunt, nisi inter numeros -um (dominantium *var. l.*) currunt? ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 37,50 vos Seraphim ... cum

30 Cherubim gaudete boni, -o, throni. *saepius*. c *dominium, regio alicuius dicioni subiecta – Herrschaftsgebiet*: LEG. Lang. p. 215,7 (post 774) quodcumque extra -em de Neapolim inveniit ipse Langobardus eundem servum (sc. *Langobardis et Neapolitanis communem*), ... habeat eum suae potestatis. DONAT. Ermenl. 3 (MGMer. V p. 690,22) in omni tua circuibimus -e, usque dum congruum repperimus situm monasterii constructionis. CAPIT. reg. Franc. 196,54 p. 44,20 admonemus, ut ... nullus duplices mensuras in sua -e ... habeat.

40 GISLEB. MONT. chron. 43 p. 75,9 quod ius comes Hanoniensis ... in toto comitatu et -e Hanoniensi habebat, dicendum est: 'eqs.' *al.* d *ius dominandi, possessionis – Herrschafts-, Besitz-, Verfügungsrecht*: CHART. Rhen. inf. I 5 (a. 796) tradidi ... locum ... -emque in *silva* m, quae dicitur Sitroth (17 -em aliquam i. eandem s. adiacentem). TRAD. Frising. 421 p. 361,9 interrogavit *episcopus* ...; si quis ullam fabulationem aut etiam -e in hac oratorio ... habere. CHART. Ital. Ficker 290 p. 325,40 cum honore omni, functionibus atque usantiis ...; sili-cet cum hominibus habitatoribus ...; venationibus et omnibus aliis -bus eiusdem castri. CHART. Tirol. 1098 p. 140,13 pisce-rias et advocadrias et -es. *al.* e *praeceptum (dominicum) – (obrigkeitliche) Verfügung (subauditur vel subest donatio, ut vid.)*: TRAD. Patav. 57^b p. 49,35 (a. 803) si ... quislibet oppo-

50 sita persona contra hanc -em₁ (*postea*: haec donatio) venire temptaverit. DIPL. Otton. II. 197 servum ... ad ecclesiam ... hac nostrae auctoritatis -e₂ (*postea*: haec nostrae condonationis traditio) in proprium firmiter donavimus. DIPL. Otton. III. 137 ut haec nostri muneris regia -o per futura temporum curricula inviolabilis ultra perseveret. 4 *translate*: a de *infirmitate superanda*: RECEPT. Sangall. I 80 remedium ad omnes tribulationes corporis ...: cui necesse fuerit pro -e tribulationis superscriptas, frequentius bibat ieiunus, donec infirmitas purget et sanetur. b de *opere alch. perficiendo*: ALLEG. sapient. 16 -o sive perfectio huius operis est putrefacere, terere et dissolvere et albificare, deinde operatio cum eo. b *latius*: 1 *honor, dignitas – Würde, Ehre, Ansehen*: WALTH. SPIR. Christoph. I 3 de quibus (*nominiibus*) unum ... tante in futuro -is expres-

60 sit indicium. CHRON. Merseb. 2 p. 171,28 ecce, lector, audisti -em (-e *var. l.*) ecclesiae nostrae primo duodennem vel paulo amplius; audisti etiam dissipationem eius per viginti duos annos durantem. 2 *voluntas dominandi, superbia – Herrschsucht, Hochmut*: CONSTANT. AFRIC. theol. 4,5 p. 16b⁵,5 que (*pars* [Mandrin]

virtutis spiritualis) ministrat iram, pugnam, <in>ignationem et -em suppeditat. 4,8 p. 16b^v, 39 -i et indignationi contraria est humiliatio et deiectione animi. VISTO Godesc. A 44 cui ille (*angelus*) fastum preterite -is dominis causam respondit esse presentis humiliationis.

II *per confusionem i. q. deminutio – Schmälerung* (cf. p. 670, 205sq.). CHART. Fuld. B 38 (a. 763) ea ... ratione, ut, dum advixero, sub usu et beneficio tantum ea ab s q u e u l l o p r e i u d i c i o v e l d e m i n u t i o n e (corr. ed.; -e cod., sed cf. FORM. Marculfi 2,6 l. 14) aliqua ... excolere debeam (CHART. Rhen. med. I 21 p. 26,8. *sim.* p. 26,12 nullo ... p. v. -e). TRAD. Weiss. 271 in ea ... ratione, ut ... post obitum nostrum (*sc. usufructuariorum*) ... ipsas res ... ad vos (*sc. episcopum*) ... redeant ... sine ulla damnitate aut diminutione (corr. ed., -e cod.). *detrimentum – Schädigung* (cf. p. 669, 405sq.). ANNAL. Alam. a. 911 (rec. B) falsis testimoniis pravissimas eorum machinationes ... confirmantes ream (*sc. Gisela esse*) publice -cionis (dominiceonis a. corr.) mentiti sunt *calumniatores*.

***dominativus**, -a, -um. 1 *adi.*: a *erilis, qui domini, regnantis est – herrschaftlich, Herrscher*: ALBERT. M. div. nom. 8,13 p. 371,61 est ... quaedam iustitia legalis, quaedam -a, ... quaedam metaphorica (*item* p. 372,72. eth. I 367 p. 311,55). eth. I 416 p. 354,17 'iustum -um' (p. 1134^b, 8 δεσποτικόν), idest domini ad servum, 'et paternum' ... 'non' est 'idem his', scilicet iusto distributivo et communicativo (*item* 382 p. 323,71 'um' [determinatis C]. eth. II 53,2 p. 366^a, 4. al.). b *dominans – herrschend (über)*: ALBERT. M. eth. I 537 p. 463,11 homo operatur secundum partem animae, quae est -a sui actus. pol. 7,7⁸ p. 680^a, 8 hoc (*sc. sacerdotum genus*) ... -um officium est et ordinativum aliorum. 2 *subst.*: a *masc. i. q. dominus – Herrscher, Herr*: ALBERT. M. pol. 3,28 p. 221^b, 5 'non ... accidit fieri' ... 'hunc quidem despotem', id est -um (p. 1277^b, 7 δεσπότην, 'hunc autem' ... 'servum'. b *neutr. i. q. principium dominans, regnans – das herrschende Prinzip, das Herrschende*: ALBERT. M. eth. I 485 p. 414,50sq. proponit *philosophus*, quae 'sunt -a (p. 1139^a, 18 τὰ κύρια) actus', quasi principalia, 'in' humana 'anima et' -a 'veritatis'. pol. 3,4^e p. 232^a, 20 'principatus' ... 'secundum dictos modos facile dividere', supple: est in subiectum et -um, quod politicum dicitur. 3,7^a 'habet ... dubitationem, quid oportet esse -um (p. 1281^a, 11 τὸ κύριον) civitatis' ...; 'aut ... multitudinem', supple: oportet esse -am ...; 'aut eqs'.

dominator, -oris m. *dominus, rector, gubernator – Herrscher, Herr, Leiter, Lenker*: 1 *de hominibus (de diabolo: l. 68)*: a *in univ.*: MEGINH. FULD. Alex. 4 p. 427,11 quem (*Waltbraht*) pater eius ... regi Hluthario, tunc officialium partium -i, commendavit, ut eqs. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 62,10 nos Perse ... multo magis vos (*Karolum*) quam -em (dominum *var. l.*) nostrum ... timemus. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 149,18 quis a proprio cliente has suo principi, u r b i s et o r b i s -i, necti crederet insidias (RAHEW. gest. 3,6 o. ac u.)? CONST. imp. II 76 p. 93,23 Petrum Ziani illustrem Venecie, Chroacie, Dalmatie, quarte partis et dimidie totius Romanie ducem et -em eqs. (*sim.* ACTA imp. Winkelm. I 611 p. 490,34. 495 p. 413,11). *saepius. per prosop.*: LIGURINUS 5,282 amnis ... Rhodanus, -r aquarum. b *c. colore quodam: a castigator, ultor – Züchtiger, Bestrafer, Rächer*: ANNAL. Mett. a. 688 p. 4,16 factus est Pippinus illis (*optimatibus*) ... iustissimus in corrigendis moribus -r. CONST. imp. II 235 p. 324,25 non dubitabit ... imperator ac rebellium inclitus -r pro christiane fidei defensione corpus exponere. MAGNUS chron. a. 1169 p. 491,36 -r etiam corporis sui ita vehementissimus extitit *Gerbohus*, ut a necessariis quoque cibis sumendis ... abstereret. b *tyrannus – Gewalttherrscher*: GODEFR. VIT. panth. 16,23 (ed. O. Killgus. 2001. p. 251,4) erunt homines rapaces, cupidi, ... eruntque iniusti et nequissimi et -es. MEGINH. FULD. (?) Ferr. 7 p. 540^E -r ille truculentissimus in omne mortalium genus adhuc potestatis suae vires exercuit. γ *patronus – Schutzherr*: HERBORD. Ott. 1,38 p. 47,12 tu, beate Blasi, ... domine ac -r loci huius eqs. 2 *de Deo*: HRABAN. carm. 26,3 te (*sc. presbyterum*) Deus aeternus ..., qui ... perspicit ...

omnem fortis -r abyssum, exaltet, salvet. WALAHFR. Wett. 548 hos (*sc. beatos*) ... secum -r (gloss.: Christus) opimis ditavit meritis. GODESC. SAXO conf. p. 76,20 gratias ago tibi ..., trine et une -r d o m i n e Deus, quod eqs. (DECRET. Burch. 19,3. EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 279,37). VITA Mathild. I 10 p. 131,11 quis dubitet supernum -em eius (*Mathildis*) meritis fe-
ralem in humanum vertisse sensum (*sc. cervulae*)? THIETM. chron. 2,45 ut ... regnorum ... -r (dator CHRON. Thietm.) omnium populis ... pervigil ... custos assistat Deus. al.

10 **dominatrix**, -icis f. *usu attrib.*: l. 31. *domina, rectrix, gubernatrix – Herrscherin, Herrin, Leiterin, Lenkerin*: 1 *de hominibus*: HRABAN. epist. 30,5 p. 452,19 angelo ammonente, ut reverteretur Agar et fieret subiecta -i suae, reversa est ad dominam suam. SYLL. Sangall. 11,1 aurea lux terre, -x inclyta, salve. GESTA Bereng. 4,3 belua (gloss.: beluam vocat -em Tuscie, que semper hostibus favit) Tirrenis fundens fera sibila ab oris eqs. DIPL. Otton. I. 141 p. 222,12 abbatissē ... monasterium confirmamus, quatenus in sua sit potestate ... et ibidem -x et ordinatrix atque rectrix invigilet. ANNAL. Magd. a. 968 p. 148,51 insignissima regina Machtild imperatorum genitrix, optatum ac principum -x. al. *de s. Maria virgine*: CONC. Karol. A 44^A p. 479,31 postulantes (*sc. orthodoxi christiani*) intercessionis et interpellationes inviolatae -is nostrae, Dei genitricis, semper virginis Mariae. HROTSV. Mar. 13 unica spes mundi, -x i n c l i t a c a e l i (517). Theoph. 179 Christi genitrix caelique potens -x. al. 2 *de rebus per prosop.*: IOH. SCOT. praedest. 3,6 l. 168 o aeterna caritas, quanta caecitate percussi sunt, qui te duplam esse praedicant ...; praeciptum tuum, -x potentissima, geminari dicitur, quoniam ad te ipsam primo, quae Deus es, dirigitur, deinde ad proximum, cum et tu diligeres in illo. THIOFR. flor. 1,4 l. 58 redempta victrice ac -e dominica carne. *de urbibus*: VITA Athan. Neap. 1 p. 440,10 hanc ... Octavianus Augustus Neapolim iussit vocari, id est novem civitatum -x. CARM. libr. III 40,46 haec (*civitas Bambergensis*) inopum fotrix ut magnorum -x, haec caput est orbis. THIOFR. Willibr. II 2,522 Treveris est ingens urbs, gallica regna cohercens, victrix milicia, -x, altera Roma. OLIV. hist. Dam. 33 p. 228,8 Damiana, inclita in regnis ..., in mari -x, Christianorum spoliatrix ..., nunc humiliata es. CHRON. Albr. a. 1122 p. 825,6 civitas, cui ... presidemus, Ulna vocatur, que quidem totius regni Indici caput est atque -x.

***dominatura**, -ae f. *dicio, potestas – Botmäßigkeit, Herrschaft*: 1 *proprie*: LEG. Lang. p. 209,10 (post 774) dum quaedam muliercule defunctis viris maritalis -ae solutae licentius proprii arbitrii libertatem fruuntur. 2 *meton.*: a *dominium, regio alicuius dicioni subiecta – Herrschaftsgebiet*: CHART. Laus. 696 p. 568,8 (post 1220) pro decima, quam Vualcherus ... in -a nostra habebat, dedi (*sc. episcopus*) IIII libras. b *ius dominandi, possessionis – Herrschafts-, Besitz-, Verfügungsrecht*: DIPL. Frid. I. 598 prior ... retinuit -as suas, scilicet decimas, oblationes, elemosinas, furnos, molendina et situs molendinorum, terram et prata duobus aratris sufficientia (DIPL. Beatricis 5 [MGDipl. reg. et imp. Germ. X 4. 1990. p. 497,31] capitulum ... -as s.).

1. **dominatus**, -us m. *script. domat(us): p. 953,6. usu plur.: l. 66.*

dicio, gubernatio – Botmäßigkeit, Herrschaft: 1 *proprie*: WILLIB. Bonif. 6 p. 33,3 cessante relegiosorum ducum -u cessavit etiam in eis (*Thuringensibus*) christianitatis et relegionis intentio. FORM. Flav. 43 p. 480,37 ut nullus episcopus ulius civitatis aut archidiaconus ... nullum ... presumant exercere -um. DIPL. Ludow. Germ. 67 p. 94,17 ut ... familiam ... Domino militantem suoque -ui subiectam ... nutriat Hildigarda. CARM. Teg. 42,3 moribus abbatum sanctis decorans -um cum pietate patris prefuerat *Ellingerus* monachis. HEINR. LETT. chron. 24,5 p. 174,12 litigantibus aliis pro terrarum -bus (dominationibus S) abiit ... sacerdos. DIPL. Conr. III. 296 successor ipsius (*ducis*) ... seu Brabantie -um (ducatum *var. l.*) obtinentes. *persaepe*. 2 *meton.*: a *in allocutione vel titulo maiestatis*: RATHER. epist. 5 p. 30,3 non condignas quidem, verum uberrimas vestro -ui (*sc. archiepiscopo*), pater amantissime, refero gratiarum mercedes. 6 p. 32,13 opusculum hoc (*sc.*

[Mandrin]

praelequia) examini quoque vestri dirigo -us. p. 32,28. DIPL. Otton. II. 96 cum celsitudinis nostrae -ui condignum videatur honestis ... obsequi monitionibus. *huc spectare vid.*: CHART. Ital. Ficker 209 (a. 1203) sentiens (sc. *Rollandus*) me et ipsos (*filios*) gravatos per sententiam seu pronunciamendum statutum ... in concione Astensi apud domatum in festivitate sancti Michaelis praeteriti. **b** *dominium*, regio alicuius dici-
oni subiecta – *Herrschaftsgebiet*: DIPL. Conr. II. 166 p. 220,36 ad Villare in comitatu Statunensi ... mansos III ... dono Amalrici, in eodem -u (comitatu DIPL. Otton. II. 218 p. 247,9. DIPL. Heinr. II. 340 p. 434,7) ad Biunnam ... mancipia ... cum allodiis suis dono Hildrici. CHART. Stir. III 198 ut, quicumque meorum ministerialium ... loco prememorato de nostro districtu sive -u predia ... contulerit ..., ratur tenere ... cupio. **3** *translate i. q. vis – Macht, Geltung*: ERINH. Heimer. 444 unus primorum consistens nobiliorum, pollens magnarum -u diviciarum *Meinwercus*. *Mandrin*

2. dominatus v. maiordom-.

***dominella**, -ae f. *dominula – (junge) Dame, (Edel-)Fräulein*: HERM. AUGIENS. vit. 19 quid cantarier illae affectent -ae (*i. sanctimoniales*). 184. RUODLIEB X 29 miratur domina -arumque caterva. *ibid.* al. cf. ***domicella**.

***dominellus**, -i m. *dominulus – junger Edelmann, Knappe*: COSMAS chron. 1,13 p. 30,5 o mi -e. al. CHART. Turic. 1347 huius rei testes sunt ... Heinr. de Iberk et Rüdolfus de Arne -i. cf. ***domicellus**.

domineum v. dominium. **dominica** v. dominicus.

dominicalis vel (l. 52) ***donegalis** (cf. *ital. vet. donegale* [Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1381]) vel (l. 39) ***dominicanilis**, -e. *script.*: -mn-: p. 954,47. al. *domic-*: l. 47. *form. abl. sg. -e*: l. 44,55,60.

I adi.: *A qui domini est, dominicus – dem Herrn eigen, zustehend, herrschaftlich, Herren-, Fron-*: **1** *spectat ad homines*: *a in univ.*: *α de bonis, praediis*: TRAD. Patav. 3 (c. 748/88) Hrodperth tradedit ... mansas III et -es, Wazaman -es mansas II (REGISTR. abb. Werd. 2,2 p. 11,15. *saepe*). LEX Raet. Cur. 2,21 in terra -em (dominica *var. l.*; DIPL. Otton. II. 165 p. 186,2. al. cf. CHART. Rhen. med. I 270 preter -bilem terram). CHART. Mog. A II 56 constituimus (sc. *archiepiscopus*) eam esse liberam -em capellam pro dispositione ... cognati nostri. REGISTR. Ringrav. 8^B,1 allodium ... cum ... agris -bus, qui bundin dicuntur. *saepe*. **β** *de tributis, servitiis*: CHART. Sangall. A 211 (a. 813/14) ut aliquis eis (*filii*) de tributo -e plus adquerat. DIPL. Otton. I. 179 p. 261,33 -es, quas vulgo salicas vocant, decimationes. TRAD. Ens. 11 Erlebach talentum et VI solidos (sc. *solvit*) absque decimatione et frumento de silva et absque domicali curia. TRAD. Fuld. I 43,8 centum IIII camisas ex lino -i (sc. *debent hubae*; cf. 43,13 dominico). CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 397,27 XII -es dies in ... curia quilibet mansus peragat. app. 16 p. 456,4. CHART. Mathild. 148 p. 377,24 (spur.) ego ... do vobis (sc. *Visdominis*) ... usitates et rationes per vestros donegalem laborerium. al. **γ** *usu vario*: LIBER diurn. 104 p. 137,12 constat nos (sc. *papam*) magnitudini vestrae commississe actionaria ... ad peragendum in fide -e. CHRON. Noval. 2,10 hoc ... plaustrum -e nil ob aliud mittebatur, nisi ut agnoscerent ... magnates, quod ex illo inclito essent plaustra monasterio. CHART. episc. Misn. 93 in bonis ... ad -em oboedientiam pertinentibus. **b** *regalis – königlich, Königs-, Kron-*: TRAD. Frising. 358 p. 306,8 (a. 816) dum in curte -e pedissequa filiae regalis fuit *femina*. 579 p. 495,38 Anzo comes, missus -is. HRABAN. epist. fragm. p. 520,1 sunt ... possessiones istius monasterii ... proprietates -is, quae ... imperatori ... haereditario iure provenit. TRAD. Ratisb. 53 convenit inter ... episcopum ... et quendam -em servum Rihelhelmum ista commutatio. DIPL. Otton. II. 89 p. 104,27 quod ad fiscum pertinet -em. DIPL. Frid. I. 789 contradidimus ecclesie ... iudiciorum civilium et -is banni honorem. **2** *spectat ad Deum, Christum*: HARIULF. chron. 3,3 p. 88,27 (chart.) vestimentum lineum -e (*i. corporale*). ABBO SANGERM. bell. 3,102 comiter hoc cunctos moneas tu, miles herilis (gloss.: -is). IOH. CANAP. Adalb. A 7 convenerunt ministri -is (-es, ducalis *var. l.*) mensae. FUND. Lunar. (MGScript. XV p. 982,21) summis

festivitatibus necnon -bus diebus (CHRON. reg. cont. III a. 1205 p. 220,19. al.). ARNO REICHERSB. scut. p. 1506^D paschalia ac caetera -ia ... festa. *de domo Dei, ecclesia*: AMALAR. off. 3,2,1 ipsa ecclesia vocatur kyrica, quia est -is (*sim.* HO-NOR. AUGUST. gemm. 1,127. domus et κυριακή, id est -is, appellatur. cf. WALAHFR. exord. 7 p. 481,29 domus Dei ... kyrica, id est dominica, ... nuncupatur). **B** *ad dioecesim pertinenens, episcopalis – zum Bistum gehörig, bischöflich, Bischofs-*: THEOD. TREV. transl. Celsi 9 quatenus ... omnigeno ... ornatu -em ... perpoliret *Egbertus* ecclesiam (sc. *sancti Eucharii*). COD. Udalt. 35 p. 67,26 facta est tradicio in cripta -is ecclesiae Wirzeburc. **C** *ad diem Domini pertinenens – sonntäglich, Sonntags-*: ORD. Rom. 12,24 in matutinis laudibus ... p s a l m i dicuntur -es (BERNOLD. CONST. microl. 33 p. 1005^A. al.). BERNOLD. CONST. microl. 29 p. 1002^C ut paucitati -ium officiorum in aestate ... subveniant (RUP. TUIT. off. 3,24 l. 1531. al.). CHART. Sangall. A 845 p. 61,9 commutatio facta fuit anno dominice incarnationis MCCXVIII ... epactis XXII, concurrentibus VII, G l i t e r a -i (846 p. 62,21. al.; de re v. F. K. Ginzel, Handb. der mathem. und techn. Chronologie. III. 1914. p. 1255sq.). THOM. TUSC. gest. p. 496,38 qui (*Bernardus Claraevallensis*) ... scripsit ... sermones ... festivos et -es. al. **D** *ad proprietatem pertinenens, proprius – zum Eigentum gehörig, eigen*: CHART. Nuremb. 5 (a. 1024/40) concessimus ..., ut ... ad suum -em usum ... ligna ... in nostro (sc. *episcopi*) foresto licenter accipiant *fratres* ..., et ibidem saginare porcos suos tantum -es liberam potestatem. RUD. TRUD. gest. 5,4 p. 252,41 imperator illam partem -em, quam ... episcopus apud nos habere videbatur, tradidit in beneficio comiti.

II subst.: *A masc. (per ellipsin) i. q. psalmus dominicus – Sonntagspsalm*: LIBER ordin. Patav. 6,18 p. 1006,44 die ... dominica post pentecosten dicitur invitorium ex -bus. **B** *neutr.*: **1** *curia dominica – Herren-, Fronhof-, -gut*: CHART. Rhen. med. I 392 p. 449,12 (a. 1097) quicquid terre ... et vinearum habetur ad -e pertinentium. TRAD. Fuld. I 3,12 Agoboto ... tradidit ... unum -e, ad quod pertinent homines XIII et XX hube. 44,37 puelle operantes cottidie in -i XXXIII. CONST. imp. II 277 que (*hofmarchiae*) ad -ia pertinere noscuntur. CHART. Babenb. 262 p. 92,45 quorum reddituum debet *episcopus* habere XV libras in -bus suis, quod vulgo dicitur urbor (*sim.* CHART. Austr. sup. II 281 p. 267,5). *persaepe*. *ager dominicus, fundus, dominium – Fron-, Salland, Domäne, (Grund-)Besitz*: DIPL. Ludow. Germ. 51 p. 69,26 (spur. s. XI.) exceptis decimis -ium monachis ... pertinentium, quod nos forauuerch vocamus. LEO MARS. chron. 1,14 concessit rex beato Benedicto universa domn-ia sua cum servis et ancillis in ... territorio Gentiane. DIPL. Frid. I. 809 qui (*villici*) curias vestras (sc. *praepositi fratrumque*) seu -ia vestra, que vulgo seillant vocantur, ... possidere volebant. TRAD. Teg. 381 notificamus Gerdrudam ... pertinere ad -ia domini abbatis. *saepe*. **2** *domus dominica – Herrenhaus*: CHART. Fuld. A 593 (a. 867) trado (sc. *Siginand*) ... unam capturam ... cum -i aliisque aedificiis. CHRON. Bened. II 20 qui (*episcopus*) ... statim ... sibimet -e ... et edes publicas ... fieri constituit.

dominicata v. ***dominico**.

***dominicatio** (-cio), -onis f. *ager dominicus, fundus, dominium – Fron-, Salland, Domäne, (Grund-)Besitz*: CHART. Alsat. B 125 p. 65,16 (a. 735) ad vestram vos vel successores vestros revocare (sc. *rem*) faciatis (sc. *abbas*) -cionem. TRIUMPH. Remacli praef. p. 435,34 ut ... rex plurima de regni sui -e ei (*Annoni*) traderet. DIPL. Merov. I 112 (spur.) rex villam ... ad monasteria ... cum quibusdam aliis -is sue rebus contradidit. DIPL. Ludow. Iun. 27 p. 371,2 (spur.) nos postulavit *abbas* ... villam -is olim regie ... renovasse cum mansis.

dominicum v. ***dominico**.

***dominicatura** (-mn-), -ae f. *ager dominicus, fundus, dominium – Fron-, Salland, Domäne, (Grund-)Besitz*: ACTA reg. Burgund. 143 (a. 1057) vinea de episcopii -a. DIPL. Heinr. IV. 74 cuidam nostro servienti ... unum forwerch ... cum omni utilitate, que ad nostram -am pertinebat, ... dedimus. HARIULF. chron. 3,3 p. 94,20 hae ... sunt villae in -a sancti

eiusdem (sc. *Richarii*). DIPL. Loth. III. 109 sive nostri iuris sit terra sive incolarum in domn-a (-a B). CHART. Stir. II 31 p. 62,5 decimas de singulis redditibus -e nostre ... canonicis ... dari ordinamus (sc. *episcopus*). *saepe*. curia dominica – *Herren-, Fronhof*, -gut: GESTA Camer. cont. II C 1 p. 212,52 ple-raque alia in vadimonium posuerant *praedecessores*, villas ... -as, silvas.

1. **dominicatus**, -us m. de formis decl. II. v. l. 53. *ager dominicus, fundus, dominium* – *Fron-, Salland, Domäne*, (Grund-)Besitz: LEG. Lang. p. 213,6 quantum (sc. *Liguria*) Neapolitani per XX annos ... in -u tenuerunt nec census in partes Langobardorum persolverunt. DIPL. Zwent. 24 largimur ecclesie ... villam nostri -us sitam in pago Leuga. CONVERS. Otgar. II 5 (MGMer. V p. 206,17) Karolus ... quandam ex suo -u sancti Faronis dedit abbatiam. CHART. episc. Hild. I 206 (epist. papae) ne castrum ... a manu vel -u Hildeneshemensis episcopi ... subtrahendi ... tibi (sc. *episcopo*) ... licencia pateat. DIPL. Frid. I. 409 p. 290,31 nec alicui hominum sit licitum ab imperii -u ea (sc. *res*) tollere. al. curia dominica – *Herren-, Fronhof*, -gut: TRAD. Corb. 16 (c. 822/77) tradidit Wago ... mansum in -u (?pro indominicatum). v. et p. 956,71.

2. **dominicatus** v. *dominico.

*dominicautilis v. *domicutilis.

*dominico, -atum, -are. script.: -mn-: l. 28. 45. 70. 72. al. donic-: l. 47. p. 956,2. al.

1 ad dominandum tradere – zur Herrschaft übergeben: CATAL. reg. (MGScript. XXX p. 1433,19; c. 1056/70) illo ... tempore Senensis civitas erat domn-ta ad manus Ariberti regis Langobardorum. 2 dominio addicare – dem Fronland hinzufügen, 'verfronen' (de re v. *Lamprecht, Wirtschaftsleben*. I. 1886. p. 750): DIPL. Heinr. III. 372^B p. 511,45 si ... bona ... propter aliquam culpam ... in placitis abbatis ... -ta vel publicata fuerint, omnia abbatis erunt (inde CHART. Rhen. med. I 423 p. 484,11 [dipl. Heinr. V.]).

adi. **dominicatus**, -a, -um. 1 qui domini est, dominicus – dem Herrn eigen, zustehend, herrschaftlich, Herren-, Fron-: a de bonis, praediis: FORM. extrav. I 12 trado ad abendum ... mansum -um (sim. DIPL. Ludow. Germ. 19. *saepe*). CHART. Rhen. med. I 63 p. 71,23 (dipl. Ludow. Pii) possidebant fratres ... curtilem -am cum edificiis (sim. DIPL. Ludow. Germ. 30. al.). DIPL. Ludow. Germ. 16 p. 20,5 excepto terra -a (sim. GUIM. poss. [MGScript. XIII p. 711,45]. al.). DIPL. Karoli III. 104 mancipia ... de quocumque nostro fisco sint, aut ex -o aut ex beneficiato, ... ecclesie ... adicimus. CHART. Ital. Ficker 62 p. 86,12 integram vineam domn-am (sim. DIPL. Heinr. IV. 350 p. 462,23. al.). ACTA imp. Winkelm. I 38 p. 34,35 ut in insula nostra donicata utantur (sc. *conventus*) piscationibus. *saepe*. b de tributo: CAPIT. reg. Franc. 280^A episcopus ... accipiat ... de manso ingenuili quatuor denarios de censu -o (cf. 280^B indominicato). 2 cathedralis – Dom-: CHART. Rhen. 330 p. 374,89 (a. 1047) signum Aezelini -i prepositi; signum Isaac -i decani.

subst. **dominicatus**, -i m. vel dominicata, -ae f. vel dominicatum, -i n. per ellipsin i. q. *ager dominicus, fundus, dominium* – *Fron-, Salland, Domäne*, (Grund-)Besitz: DIPL. Karoli M. 265 p. 387,41 (spur. a. 835/40) ut de omnibus conlabo-rationibus terre ... , tam de sua -a quam et de vasallorum suo-rum, ... decimas ... persolvere faciant (sc. *fideles nostri*). HINCM. vill. Novill. 3 (ZRGKan. 83. 1997. p. 103,16) defuncto ... archiepiscopo ... tenuit ... rex Carolus Remense episco-pium in suo -o. DIPL. Otton. I. 400 p. 545,1 quas (sc. *res*) antea recta fuit per quondam ... clericio et modo est de meo -o (sc. *regis Hugonis*). LEX fam. Worm. 3 si quis in -a nostra (sc. *epi-scopi*) hereditatem habens moritur. 14 si quis nupserit ex -a (-o var. l.) episcopi in beneficium alicuius suorum, iuris sui res-pondeat ad -am (-um, -a var. l.) episcopi. *saepe*. curia domi-nica – *Herren-, Fronhof*, -gut: REGISTR. Prum. 3 sunt ibi (sc. in *Herlesdorpt*) de terra iornales in -o. DIPL. Otton. I. 266 p. 379,21 in Castagnulo manentes octo cum -o (inde DIPL. Arnulfi 7 p. 708,23 domn-o). DIPL. Heinr. V. (ed. G. Tiraboschi, Memorie storiche Modenesi. II. 1793. Cod. dipl. p. 87,11) in Pulianello mansos III et domn-um. ACTA imp. Winkelm. I 47

p. 42,8 quicquid habent (sc. *abbatia*) ... in omnibus locis, in castellis, villis, donicatis.

dominicus vel (p. 957,6. 27) *donegus, -a, -um (cf. p. 953,28) script.: tum-: l. 43. donic(us): p. 957,2. -men-: l. 20. p. 957, 12. al. -mpn-: l. 27. -mn-: l. 15. 69. al. -nec(us): l. 43. do-mic(us): LEX Alam. 21 (var. l.). metr. dōm-: UFFING. carm. 1,19 (MGPoet. V p. 630).

I adi.: A qui domini est, dominicalis – dem Herrn eigen, zustehend, herrschaftlich, Herren-, Fron-: 1 spectat ad ho-mines: a in univ.: a de bonis, praediis: DIPL. Merov. I 80 p. 204,15 ex alia silva -a. COD. Lauresh. 548 de alia fronte (sc. *mansi*) adiungitur -um beneficium. 1077 ad ... mansum -um pertinet vinea (CHART. Lux. I 89 p. 88,4. al.). TRAD. Frising. 890 in curte -o (DIPL. Ludow. Germ. 141 p. 197,28. al.). 15 GREG. CAT. chron. II p. 62,19 excepto oliveto domn-o. al. v. et p. 953,37. b de tributis: COD. Lauresh. 3677 (c. 830/50) VIII pannos ex -o lino et XI pannos ex proprio lino (sc. *solvunt hubae*). CHART. Rhen. med. II app. 10 p. 339,32 solvit una-quaue (villa) ... pro ligno II modia -e avene. v. et p. 953,48. γ usu vario: LEX Alam. 31 res -as (-enicas, -a, -ae var. l.) sunt (sc. *res ducis*) et tripliciter componuntur. WETT. Gall. 41 atrium -um intravit vir (cf. VITA Galli I 11 in atrium presidis). TRAD. Frising. 652 servus -us habet caballum I. TRAD. Patav. 93 p. 81,36 quam (decimationem) ab aliis ecclesiasticis posses-sionibus ex -a pertinentia ... censuit episcopus dari. REGISTR. Trident. I 1 p. 17,16 tenentur Otto et Iohannes solvere ... octo modios casei ad stateram dompn-am pro ficto. al. b regalis – königlich, Königs-: TRAD. Frising. 142 p. 147,3 (a. 791) episco-pus misit illum (presbyterum) ... ad missis -is (186 p. 178,35. *saepe*). CHART. Fuld. B 83 per ... Finnoldum atque Gunthramnum v a s a l l o s -os (A 513. al. sim. HETTI epist. 1 vassis -is. al.). LEX Franc. Cham. 2 de banno -o similiter ha-bemus eqs. TRAD. Frising. 227 p. 210,13 dum resedissent ad Otingas f i s c o -o missi (FORM. Salisb. I 4. al.). DIPL. Karoli III. 6 p. 10,19 sub -e immunitatis tuitione. *saepe*. c qui abbas est – dem Abt zustehend, Abts-: TRAD. Fuld. II 1 p. 161,23 (a. 863) si quis ... ita obduratus fuerit, ut nec admonitione ... cor-rigi noluerit, iuxta -am sententiam nostra privetur conventione. CONSUE. Trev. 22 p. 284,6 -e mense dispensationem ... non ob aliud arbitramur dispositam, nisi ut eqs. 2 spectat ad Deum, Christum: a in univ. (pro nom. propr.: l. 46. 50): LEG. Burgund. Rom. 11,5 -is ... diebus (CONC. Merov. p. 82,10 die ... -eco. CHART. Sangall. A 183 tie tu-o. *persaepe*. v. et p. 954,32). ALDH. epist. 4 p. 486,1 -ae incarnationis sacra-mentum (AGIUS vita Hath. 29. *persaepe in datario*). ARBEO Corb. 37 quidam nobilis ... Romanus, D-us vocabulo. CONST. Constant. 256 frygium ... resurrectionem -am (Domini var. l.) designans (THIETM. chron. 224. *saepe*). GESTA Trev. cont. I 20 p. 193,40 presbiterorum unus Fredericus, alter duobus voca-batur nominibus D-us Guillelmus. *persaepe*. de domo Dei, ecclesia: v. p. 954,7. b coram Deo praestitus, sanctus – vor Gott geleistet, heilig: TRAD. Frising. 401^c (a. 818) hoc ipsud ... Deothart, Kaganhart per sacramentum -um testificaverunt (sim. 475 p. 406,39). c ad servitium Dei pertinens, ecclesias-ticus – den Gottesdienst betreffend, kirchlich: ERMENR. ad Grim. 26 p. 564,3 si ... prudentiam tuam in -is quam ... in pu-blicis functionibus pensare voluissent lectores. B cathedralis – Dom-, Cathedral-: ADREV. Bened. 20 p. 487,35 quae (loca sanctorum) sub regimine -orum clericorum sive monachorum consistere videbantur. curialis – zur Kurie gehörig, Kurien-: ANNAL. Xant. a. 825 successit in locum eius (archiepiscopi) Otgerus, capellanus -us. C ad diem Domini pertinens – zum Sonntag gehörig, sonntäglich, Sonntag(s)-: TRANSL. Germ. 2 (MGMer. VII p. 425,17) nocte eadem, id est -a (sim. CAPIT. reg. Franc. 37,24 -is noctibus. al.). ANNAL. Ianuens. I p. 9,3 missam -am audierunt (sc. *Ianuenses*) eqs.

II subst. (fere per ellipsin): A masc., fem., neutr. i. q. curia dominicalis – Herren-, Fronhof, -gut: LEX Alam. 21 servi di-midiam partem sibi et dimidiam in -um (domn-o, -o, -am var. l.) arativum reddant. LEX Baiuv. 1,13 opera ... III dies in ebdo-mada in -o (-a, dominicatu var. l.) operet servus. CHART. Bas-il. A I 201 p. 309,6 (epist. papae) de -a comitis tres partes deci-

[Gansweidt]

marum (*inde* CHART. Solod. I 215 p. 114,31). DIPL. Karoli M. 312 p. 470,3 (spur.) offerimus omnia nostra cortes et donica in comitatu Fo<ssolano>. CHART. Lux. II 420 p. 461,30 cum ... decimis -orum nostrorum (sc. *dominorum de Huffalise*). CHART. Mathild. app. 3 p. 473,25 (spur.) piscatores de curte Sermethi ... debent <pis>care ... III dies in donego dominorum. *saepe*. *ager dominicalis, fundus, dominium* – Fron-, Salland, Domäne, (Grund-)Besitz: ROB. TOR. chron. a. 1185 p. 534,44 qui (*episcopus*) multum emendavit matrem aecclesiam et totum -um suum. **B** *masc. vel fem. i. q. dies Domini* – Tag des Herrn, Sonntag: AMALAR. off. 1,3,3 per sabbatum venimus ad -um. *al.* PETR. DAM. epist. 50 p. 101,10 solis ... -enica et quinta feria comedere contentus fuit frater. CHART. Beron. 178 post -um 'misericordia Domini'. *persaepe*. **C** *masc. vel neutr. i. q. fiscus* – Kronschatz, -gut: LEG. Burgund. const. I 5,1 multam in -o (-um *var. l.*) (domino *var. l.*) inferat solidos VI. CONC. Karol. A 16A,10 si occidantur liberi, LXXX solidis componantur aecclesiae ...; in -o XL solidos componat. CHRON. Bened. II 7 p. 231,20 pro compositione dederunt *presumptores* ... in -o XL (sc. *solidos*). *al.* **D** *neutr. i. q. tributum, vectigal* (domino *solvendum*) – (dem Grundherrn zu zahlende) Abgabe, Pacht: BREV. NOTIT. p. A 3,26 tradidit ... dux ... fornacium loca XX ... et terciam partem de illo puteo, quo sal efficitur, et decimam partem de theloneo, qui ibi in -um tollitur. COD. Wang. Trident. 208 p. 414,16 (a. 1278) Carulus ... refutavit ... Clarellum ... cum bonis et possessionibus ...; albergarii, scufio, donego, bando, operibus. p. 414,24. **2 dictum Domini** – Wort des Herrn: OTTO FRISING. chron. 8,33 p. 451,25 iuxta illud -um: 'eqs.' (*spectat ad Vulg. Ioh. 17,3*).

*dominio v. dominatio. *dominionum v. *dunio.

dominium, -i n. (?*masc.*: p.958,19.959,1) *script.*: -ne(um): p.960,23. *dominatio, dominatus* – Herrschaft: **I** *proprie de imperio, dictione, potestate*: **A** *gener.*: **1** in univ.: LEG. Wisig. 4,2,17 qui (*parvulus*) ... sortitus vix est usum elementorum, quibus concretus est, quomodo sortiretur bona rerum, ad quarum -um natus non est? THIETM. chron. 1,26 incongruum ... est, ut hii, quos Christus ... principes constituit, sub aliquo sint -o. ANSELM. Bis. rhet. 3,6 p. 174,18 cuius ... -um professus es, illius legem debes. ALEX. MIN. apoc. 13 p. 276,27 'data est illi (*bestiae*) potestas' a patre ... 'in omnem tribum, populum ...', scilicet qui populi sub patris -o fuerunt, et quos subiugare poterat. **2** *de saecularium potestatum* (*papae*: l. 49) *dominatione*: CONC. Merov. p. 71,12 dum unius regis quisque potestati ac -o subiacet. ANNAL. regni Franc. a. 774 Langobardi ... subdiderunt se in -o domni gloriosi Caroli regis. CHRON. Thietm. 7,17 nunc ... sum (sc. *Mieszeko*) mei patris -o (domino THIETM. chron.) subditus. ADAM gest. 3,78 p. 225,17 quorum (*papae et regis*) -o iure subiaceant omnes seculi et ecclesiae potestates. CHRON. Pol. 2,41 regnum Polonie sub Bolezlavi -o counitum. OTTO FRISING. gest. p. 2,14 (epist. Frid. I. imp.) Mediolanenses ..., ut ... super Cumas et Laudam -um habere mererentur eqs. HELM. chron. 16 p. 34,2 Slavorum -o potiti sunt Theodericus marchio et dux Bernardus. NARR. itin. nav. p. 182,16 Ulixibona ... subiacet -o Portugallensi. *saepe*. *remissius de custodia, tuitione*: WILLIB. Bonif. 6 p. 30,17 eius (*Carli ducis*) ... -o ac patrocinio subiectus ad ... Hessorum moetas ... rediit. **3** *de regimine, curatione episcopi, abbatis sim.*: EIGIL Sturm. 20 (cod. W) rex vocari ad se Sturmen iussit eique monasterium Fuldae ... commendavit absolutumque ab omni -o Lulli episcopi ad coenobium ... ire praecepit. VITA Rimb. 11 p. 90,3 episcopatus est sortitus -um. EPIST. Teg. I 106 p. 109,31 quia ... pene in alienę et ignotę potestatis -um ... traditi fuimus (sc. *fratres*). *al.* *adde*: BEDA hist. eccl. 5,15 p. 316,4 plurimos eorum (sc. in *Hibernia viventium*) et pene omnes, qui ab Hiensium -o erant liberi, ab errore ... reduxit Adamnanus. *spectat ad sanctum patronum*: DIPL. Heinr. II. 3 p. 3,36 ecclesię ... sub -o sanctissimi martiris Kyliani constructae. **4** *de daemonum, diaboli dominatione*: GODESC. SAXO fragm. p. 43,6 electi ... exitimus redempti, id est de -o daemoniace ditionis eruti et liberati. theol. 6,5 p. 154,6 a servitute peccati et diaboli -o liberum fieri. ALEX.

MIN. apoc. 18 p. 376,23sq. cecidit *Babylon* ... spiritu et corpore sub -um daemonum; ... sub quorum (*diabolorum*) -o propter peccata sua derelicti fuerunt *angeli*. *al.*

B *publ., iur., canon. praevalente respectu potestatem possessionis exercendi, proprietatis* ('Herrschaft über Besitz', 'Eigen'; nonnulla exempla infra allata etiam meton. intellegi possunt, e. g. l.22.49.54; saepenumero haud diiudicari potest, utrum de possessione an de iure possessionis vel de re possessionis agatur; cf. D. Willoweit, *Dominium und Proprietas*. Hist-Jb. 94. 1974. p. 131sq.). **1** *spectat ad dominationem, possessionem vel potestatem per patronum, comitem, ecclesiam, monasterium vel quemcumque dominum fundi exercendam* ('Grundherrschaft'): **a** *de potestate, dominatu patroni*: **a** in univ.: CONC. Merov. p. 94,4 si ... servire Iudeis noluerint *mancipia christiana*, ... ab eorum -o liberentur. FORM. Wisig. 43 ut ... servum iuris mei ... perquirere debeas et ... meo -o revocare studeas. LEG. Wisig. 9,1,16 ut ... et filios (sc. *servi*) ... suo debeat vindicare -o *dominus*. DIPL. Karlom. (I.) 51 p. 71,13 animos illorum, quos nunc in nostrum habemus -um delectabilem atque amabilem, circa nostrum servitium ... promptiores esse scimus. *saepe*. *adde*: CAPIT. reg. Franc. 180,21 monasterium vel oratorium canonice constructum a -o constructoris invito non auferatur. **β** *de traditione hominum* (*singulorum*): LIBER diurn. 72 apostolica auctoritate donamus ... et iuri atque -o tuo eundem ill. puerum conferimus, ita ut eqs. WOLFHARD. Waldb. 4,12 p. 328,20 consultius fore diiudicans (sc. *dominus*), ut eam (*ancillam*) patenter Virginis (sc. *oratorii*) -o ex suo iure contradideret. *saepe*. **γ** *de traditione rerum* (*una cum hominibus*): COD. Lauresh. 232 (a. 765) omnia ... quibus dominari videor (sc. *Udo*), ad integrum ... de iure meo in ius et -um ipsius monasterii ... trado (DIPL. Karlom. [II.] 23 p. 319,28 de nostro i. in eius i. et -um transfundimus. *saepe*). **TRAD.** Frising. 142 p. 146,35 quia voluerunt *Hiltiport et Egilolf* ... ipsam ecclesiam in illorum redigere -um abiectis coheredibus eorum. FORM. Augiens. B 11 ut ab hodierna die easdem res habeatis sub iure -i (domini *var. l.*) vestri. *persaepe*. **b** *de potestate, dominatu monasterii, ecclesiae, abbatis* ('Klosterherrschaft'): **TRAD.** Frising. 193^a p. 183, 24 (a. 804) quod contra canonicam institutionem in suum -um retineret *abbas* (sc. *parrochiam*). DIPL. Ludow. Germ. 116 p. 165,29 res ... pertinentes ad monasterium Alaha sub -o et gubernatione abbatis existant. DIPL. Ludow. Inf. 65 p. 196,19 sub potestate atque -o rectorum predicti monasterii. DIPL. Loth. III. 52 ecclesiam nomine Burin ... Augustensis ecclesię -o incompetentem ancillatam ... liberam esse decernimus. *al.* **c** *de dominatione per territoriale ius, superioritatem territorialem q. d., principatum exercendam* ('Landeshoheit', 'Territorialherrlichkeit', 'Oberherrschaft'): BURCH. URSB. chron. p. 73, 8 tradens (sc. *imperator*) ei (*Philippo*) -um totius Tuscie et terram domine Mathildis. CONST. imp. II 1,4 rex Francorum ... poterit se vindicare de comite Flandrie de terra, quam idem comes habet in imperio, tam in feodo quam in -o. CHART. select. Keutgen 154,1 (dipl. Frid. II.) ut ... civitas Lubicensis libera sit ... locus imperii et ad -um imperiale specialiter pertinens. *al.* **2** *spectat ad possessionem, potestatem proprietatis vel ipsam proprietatem iuris feodalis q. d. (de re cf. HGR I p. 754sq.)*: **a** in univ.: EBERH. BAMB. epist. 11 p. 525^B quamvis totum possideat *vassallus*, quod dominus, non tamen aequale possessionis -um est inter vassallum et dominum. DIPL. Conr. III. 132 p. 240,10 dedimus tibi (sc. *Raymundo*) in feodum omnem terram, quam pater tuus ... tenuit tam in -o, quam in hominio eqs. CHART. Babenb. 235 p. 54,38 pensioe, quae vulgo dicitur *perchrecht*, in *signum* -i sibi (sc. *praeposito*) retenta (CHART. Monast. 31 p. 132,10 persolvit ... Fridricus sex denarios ... in s. -i. *al.*). CHART. Rhen. med. III 173 abbas et capitulum pro recognitione -i fontis vicesimam partem totius salis ... libere sibi capient. **b** *de variis qualitatibus proprietatis*: **a** *spectat ad proprietatis ius eminens q. d. ('Obereigentum', 'Oberherrlichkeit')*: CHART. Eichsf. 189 p. 113,2 (dipl. Otton. IV.) etsi ... nanscisceremur ipsius castri -um, si archiepiscopus ... tale nobis obsequium prestitisset ... ipse pfecti castri maneret dominus et possessor. COD. Wang. Trident. 131 p. 303,7

[Konstanciak]

maius (*ed.*, maiorem *cod.*) -um et munitionem illius loci (*sc. castris*) ... ei (*episcopo*) ... concedere debeat Rodulfus. TRAD. Altah. sup. 126 (Mon. Boica XII p. 83,2) domini ... de Satelpogen suum verum et directum feudale -um, quod habebant in prediolo, ... tradiderunt. CHART. Brand. B I 88 p. 64,29 cum ad nos ratione superioris -i dicti facti pertineat confirmatio. CHART. Burgenl. II 6 p. 6,16 quedam castra ... , quorum principale -um ad ipsum regem pertinet. *persaepe*. β *spectat ad proprietatis ius minus, usumfructum* ('Untereigentum', 'Nutzungsrecht'): CHART. Naumb. I 314 p. 298,7 (a. 1182) -um ... , quod hertum dicitur. CHART. Bund. 439 p. 337,17sq. tali investitura ... Ubertus non est adeptus utile -um ... , quia illud utile -um esset apud Mainfredum ... ; tamen ... dominus imperator non habuit utile -um *eqs. saepe. v. et l. 18.22.25*. γ *de possessione divisa q. d.* ('geteilter Besitz'): CHART. Friburg. 185 p. 157,3 (a. 1261) omnia bona mea immobilia ... , quorum possessionem aut proprietatem, item utile -um habeo vel directum, ... fratribus ... donavi. CHART. Solod. II 203 p. 123,36 in qua (*curia*) mater nostra ... usufructum habere dinoscitur cum omnibus appendiciis ... , sive consistant in rebus ... sive in hominibus ... , quoad proprietatem et possessionem, directum et utile -um. CHART. Merseb. 382 p. 317,8 advocaciam ab omni infeudacione liberam et a quolibet nexu prorsus solutam ad nos in pleno -o, tam utili quam directo, pertinentem. *persaepe. v. et l. 30*. *adde de donatione possessionis post mortem* (*de re cf. Th. Jungbluth, Die Donatio post Obitum. Diss. Köln. 1939. p. 30 n. 89*): CHART. scrib. Col. A II/1 p. 282,46 (a. 1229) conventui de Piscina nunc -um, sed post mortem ... Blithildis plenum -um adiudicavimus in omnibus supradictis. *al.* *c de iuribus proprietati coniunctis*: α *de potestate iurisdictionis*: DIPL. Constantiae 59 p. 187,5 quod habeat antistes in eis (*vassallis*) plenum -um preter vindictam sanguinis. CHART. Babenb. 179 p. 242,27 cum pleno -o iudicare. CHART. Laus. 319 p. 281,13 -um tocius ville Sancti Protasii est capituli, videlicet fures et proditores et banni et leges. *al.* β *de potestate districtionis* ('Zwing und Bann'): CHART. Solod. II 334 p. 210,5 (a. 1274) silvam ... cum advocatia, -o, banno, districtu. CHART. Hohenloh. 380 p. 259,11 quod ... nobilis aut eius successores ... nullum ius advocacionis, -i vel quasi -i in villis habeant supradictis. *al.*

C philos.: ALBERT. M. sent. 3,37,14 p. 709^a,16 utrum in usura transferatur -um? p. 709^a,31 esto, quod fiat talis contractus mutui: ego mutabo tibi pecuniam, si dederis mihi tantum ultra sortem libera voluntate; ... ergo transfertur in -um, ut videtur, in potestate usuarii: ergo in usura transfertur -um.

Π *meton.*: *A de hominibus regimine fungentibus, dominis*: *1 in univ.*: CHART. Sangall. A 657 (a. 887) si aliquis de illis (*filiis*) fabricare discat, tunc singulis annis duo scrinia ab eis preparantur in -um (*i. abbatem et fratres*). ANNALISTA SAXO a. 1085 p. 721,43 confluentibus ad eius (*imperatoris*) curiam plurimis, utpote novi -i cupidis. EPIST. Col. 4 p. 244,33 postquam diu crudelia et iniusta -a atque ... innumerabilia fraudum pertulimus discrimina. *al.* *adde*: FORM. Sangall. II 12 si ... quisquam ... possessiones ... praecidere voluerit, ... componere cogatur, et insuper in -um pro pace et iure legum violato, quae constituta sunt (*aliter ed. in nota*). *2 in titulo vel allocutione honorifica*: EPIST. Alcuin. 3,20 p. 28,20 (*synod.*) tam rex (*sc. Offa*) quam principes sui ... in manu nostra (*sc. Georgii episcopi*) in vice -i (*domini var. l.*) vestri (*sc. papae*) signum sancte crucis firmaverunt. EPIST. Worm. I 38 p. 72,7 festivo patris et pastoris Azechonis -o (*domnio a. corr.*) R. ... se ipsum servitio prebet (*in litterarum exordio*). EPIST. Teg. II 88 vocem querellosam tribulationis nostre vestre profundimus sanctitatis -o (*ed.*, domino *cod.*). HIST. de exp. Frid. imp. p. 4,14 pie magnitudinis vestre -o, ducum illustrissime (*sc. dux*). *adde*: CAPIT. reg. Franc. 289 p. 376,36 sedem adiens (*sc. archiepiscopus*) ... consultu ipsius -i (*sic ed. princeps, domni cett.*) apostolici (*item p. 377,15 voluntatem -i a. ... accipimus*). *B de rebus (possessis)*: *1 de regione, finibus, territorio dominationis* ('Herrschaftsgebiet'): ANNAL. Xant. a. 833 imperator ... coniuge simul et regno privatus ... in -um filiorum advenit. CHART. Alsat. B 671 ut, si legatus fisci apud

eandem villam pernoctaret, nequaquam supra -um monasterii mansionem haberet (*inde* CHRON. Ebersh. 18). *al.* BRUNO QUERF. Adalb. A 25 p. 32,5 de terra Polanorum, quam Bolizlavus proximus christiano -o, (*Christo Domino sim. var. l.*) procurat, ... venio. CONR. HILD. ad Hartb. p. 193,11 terminos imperii non oportet egredi, Teutonici orbem -i non est transeundum. CHART. Carniol. II 370 p. 284,28 in nostro -o, videlicet in Karinthia, Carniola et Marchia. *al.* *de dioecesi*: WOLFHARD. Waldb. 4,12 p. 336,5 pontificem ... , ad cuius -um et dioecesim idem pertinet monasterium, adierunt ancillae Dei. *2 de bono i. q. fiscus, dominicum - Besizung, Domäne*: ROB. TOR. chron. a. 1158 p. 508,27 Rodroco reddidit Henrico duo castra ... , que erant -a ducis Normannie. CHART. Bern. I 5,61 p. 456,36 quod ... habuerint (*sc. Walterus eiusque pater*) -um illud in Obernhoven, videlicet castrum *eqs.* GISLEB. MONT. chron. 118 p. 182,8 vastata ... terra illa ad -um Arethnense pertinente. CHART. Bund. 505 p. 21,6 vendicionem -i et possessionis fecit ad proprium Iohannes ... domino Gilberto. CHART. Sangall. B 512 sine manu et consensu abbatis Fabariensis, qui tunc preest eidem -o. CHART. Altenberg. 360 p. 261,9 sub cuius (*domini*) -eo sita est hereditas. *saepe. adde de fisco imperiali* ('Krongut'): CONST. Melf. 3,4,1 eas (*raciones*) ... illicita presumptione detentas ad nostrum -um sive demanium revocemus. *C de munere explendo i. q. officium - Aufgabe, Amt*: *1 strictius*: HIST. Aret. 8 (MG Script. XXX p. 1479,7; a. 1095/99) de ... candelis regebat ecclesiam Cucius ... ; mortuo ... Cucio filius eius ... paternum suscepit -um. *2 latius: a de loco muneris explendi* ('Wirkungsstätte'): WOLFHER. Godeh. I 13 p. 177,43 ita, ut eos (*fratres*) ... non ... vi vel potentia, sed propriae necessitatis consentia coactos reduceret, ante quam illud -um relinqueret abbas. *b de maiestate* ('Herrscherwürde'): THIETM. chron. 5,36 sciens (*sc. comes Heinricus*) istius (*Bolizlavi*) ingressu a gratia regis et a dominio (*demonio cod.*; *ni leg. demanio*) tali se penitus exclusum fuisse. *c actio sollemnis, caerimonia - hoheitliche, feierliche Amtshandlung*: VITA Meinw. 8 domna Chunigunda ... a ... Willigiso (*sc. archiepiscopo*) ... regie consecrationis -um adinvenit (*ex* DIPL. Heinr. II. 121). *remissius de actione officiali* ('Amtshandlung'): DIPL. Loth. I. 51 p. 147,41 domnus apostolicus ... se recognovit nullum -um in iure ipsius monasterii se habere excepta consecratione. IOH. VIII. epist. A 284 nostro ... apostolico iure te excommunicamus, ... ne ... in plebibus ... seu hominibus ecclesie aliquod -um agere ... presumas. *d magistratus - Obrigkeit*: GESTA Camer. cont. II C 6,5,2 hoc opere gratissimo placet Werimbaldus urbis -o, placet clero et populo. *III translate: A in univ.*: *1 gener.*: MANEG. c. Wolfh. 22 p. 97,14 si spiritus abnegatis fructibus suis ... sub -o carnis transierit et turpissimus servus lascivientis domine pressus imperio sensualitatis iugum portare consueverit *eqs.* CARM. Bur. 105,1,5 dum ... prevaleret naturalis virtutis -um, en cupidus ... visus est per somnium. ANON. mus. Sowa 6 p. 282,28 quod organum speciale sive duplex prae ceteris obtinet -i dignitatem. *2 astrol. et natur.*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 170,6 Arabum nationi diem Veneris (*sc. celebrem esse*); ... Christi fidelibus diem Solis ... ; hac ratione stellarum -is comprobatis astrologi ... ex dominantium eis motu et spatiis diversos earum status et casus metiuntur (*de vi vel effectu siderum*). ANNAL. Magd. II a. 1150 asserunt ... hii, qui in astronomia aliquid periciae se accepisse iactant, illo anno -um Saturni fuisse. ALBERT. M. sent. 2,15,5^{capit.} utrum stellae habeant -um super liberum arbitrium? animal. quaest. 9,7 p. 206,12 luna habet -um super fluxum menstruorum et super omne humidum et frigidum. *B praevaletia, praeponderatio, superatio, ubertas praepollens - Vorherrschaft, Übergewicht, Dominanz, 'Oberhand'*: *1 gener.*: ALFAN. premn. phys. prol. 3 p. 1 nec se supra modum attollet ratio -o, nec ad famulatum famulantia coget absque termino. *2 medic.*: AESCULAPIUS 4 p. 6,29 a mentis turbata sanitate, cuius sub -o corpus agens sanum dici minime potest, insaniam nuncupamus. URSO element. 2 p. 50,9 inequali (*sc. proportionem conveniunt elementa in corpore*), quando aliquid eorum in corpore obtinet -um. MAURUS urin. I

p. 26,16 urina alba . . . vel pallida et tenuis significat -um melancholiae. progn. 41 p. 50^b,12 hoc (sc. *paroxysmus inordinatus*) . . . significat diversorum humorum -um. p. 52^a,50. WILH. SALIC. chirurg. 3,5 p. 305^E hoc (sc. *signum*) non provenit, nisi -o et mixtura phlegmatis cum sanguine et aliorum humorum. al. 3 *natur. et philos.*: ALBERT. M. veget. 4,133 vix fructificabit *planta aquosa* unquam propter -um suae frigiditatis. animal. 12,52 differentiam . . . habent membra consimilia ab officialibus, quoniam consimilia sunt secundum -um alicuius unius elementi. animal. quaest. 12,3 p. 226,27sq. ubi multa (sc. *elementa*) concurrunt ad invicem vel ad aliquod unum, quae sunt maioris virtutis, obtinent -um; . . . quae generantur circa medium, sunt a -o terrae et aquae. locut. adv. a -o, per -um i. q. *maximam partem* – in der Hauptsache, überwiegend: ALBERT. M. animal. quaest. 7,7 p. 174,70 pisces sunt ex aqua per -um: ergo ex aqua nutriuntur. p. 175,34sq. sicut sunt animalia ex aqua a -o, ita nutriuntur ipsa commixta aliis a -o. 12,19 p. 236,40 in tactu nullum est elementum per -um. *ibid.* al. 4 *alch.*: PS. AVIC. lap. p. 635^a,62 in coniunctione spiritus et corporis tota debet esse operantis intentio, quia usque ad albedinem humiditatis corruptio et foeminae viget -um.

***dominius**, -a, -um. *dominicus, domini proprius* – dem (Grund-)Herrn gehörend, Herren-: a de iuribus: MIRAC. Genes. Hieros. 21 p. 21,29 dominus illius (*feminae*) . . . eam . . . iure -o potestati ecclesiae . . . tradidit. ACTA imp. Winkelm. II 77 p. 71,23 *concedimus* servicia, laudismia, iura -a et quasi -a et demum omnia alia bona corporalia et incorporalia. b *de hominibus, qui domini iuris sunt*: GESTA Font. 6,3 perpendant rectores . . . coenobiorum, quam nequiter . . . agant, qui praedia ac res . . . de iure . . . coenobiorum ablata dominationi contradunt potentium ac dominicorum (-orum *H*) hominum.

dominor, -atus sum, -ari vel **domino**, -avi, -are. *script. et form.*: -men(o): p. 962,30. *inf.*: domire: l. 67. -arier: l. 69. adde WALTHARIUS 10. *partic. praes. gen. pl.* -antum: p. 963,35. *struct.*: c. acc.: l. 44,67,70. p. 962,23,30,44. c. dat.: *passim*, e. g. l. 44,53,61,69,71. p. 962,32. al. c. gen.: l. 45. p. 962,55,62. c. abl.: p. 962,25. c. praep.: super c. abl.: p. 962,26. in c. acc.: l. 47. praep.: l. 55. pendet coni.: l. 61.

dominum esse, regnare, imperare – Herr sein (*über*), (*be*)-herrschen, gebieten (*saepe absol.*, e. g.: l. 48,50. p. 962,6,39,71. al.): I *proprie* (in *imag.*: l. 49. al.): A *gener.*: 1 in *univ.*: ALTFR. Liutg. 1,7 -batur . . . illa (*domina*) furibunda in tota domo. SEDUL. SCOT. carm. I 6,27 Christe, qui sceptris -aris orbem. POETA SAXO 1,37 Franci . . . multis . . . -bantur populis. LIUTPR. leg. 5 p. 178,10 nonne effeminati -bantur eius (*Romae*)? BERTH. chron. A a 1077 p. 285,16 qui (*reges christiani*) -ari in populum potius quam . . . ipsum regere percipientissimi sunt. WIPO tetral. 231 lex servire docet, -ari gratia monstrat. ARCHIPOETA 4,15,3 dum in arce cerebri Bachus -atur eqs. CARM. de Frid. I. imp. 1471 -andi captus (sc. *populus Mediolani*) amore. al. 2 (*potentia*) *praecedere, praecellere* – (*an Macht*) *überlegen sein, übertreffen*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 106,3 qui (*falcones*) alte volant, -antur grui . . . nec permittunt gruem longe aufugere. al. adde: THIETM. chron. 6,101 qui (*Benedictus papa*) . . . pre caeteris antecessoribus suis maxime -batur eqs. 3 *libere uti, promptum habere* – zur Verfügung haben: VITA Erasmi 21 sepe contingit ei, qui maxima captat, ut dignatur . . . parvi aliquid capere: . . . potibus et vino (sc. *qui*) semper -atur amando, exhausto laticis pocula quippe cupit. 4 *praecipere, iubere* – *befehlen*: RUODLIEB II 21 non sic piscamur, ait incola, sed -amur piscibus, (cf. *Vulg. gen.* 1,28), e fundo veniant ad nos. B *publ., iur., canon.*: 1 *praevalente notione administrandi, munere fungendi* i. q. *gubernare, regere* – *leiten, lenken*: a in *univ.*: TRAD. Frising. 1312^c (a. 957/77) -ante Abraham Frisingensis aeccliesiae episcopo. DIPL. Otton. I. 396 p. 539,3 habead licentiam . . . abbas . . . monasterium . . . ordinare et domire (*sic pro* -are; cf. *notam ed.*). PURCH. Witig. 313 ceparat Witigowo in primo mihi (sc. *Augiae*) cum -arier anno eqs. CHRON. Noval. 3,26 -vit Hugo . . . abbatiam. ANNAL. Altah. a. 1046 p. 41,18 Gottefrido duci gratiam . . . dedit rex ac ducatum unum, cui patre vivente -batur. al. adde: CHART. scrin. Col. A I 1 p. 17,29 (a. 1135/

42) hec omnia domino Ottone magistratu -ante sunt diffinita. b *potestatem exercere, munus exsequi* – *Macht ausüben, amtswalten*: IONAS. BOB. Columb. 2,23 p. 283,11 quatenus nullus episcoporum in praefato caenubio quolibet iure -are conaretur. FORM. Marculti 1,3 p. 34,16 pontifex vel successores eius . . . sub integra emunitatis nomine valeant -are. DIPL. Ludow. Germ. 37 ut . . . successores nostri . . . nullam potestatem habeant . . . in quoquam -are. al. *expressius* i. q. *distringere* – ‘*zwingende Gewalt*’ *ausüben*: DIPL. Ludow. Inf. 81 p. 223,7 ut nec . . . episcopus nec aliquis successorum suorum . . . in rebus . . . monasterii . . . aliquam -andi habeat potestatem. DIPL. Otton. I. 199 p. 279,37 nullus . . . episcopus eorum (*monachorum*) -etur preter Romanum apostolicum. ACTA imp. Winkelm. I 452 p. 387,20 ut nulli seculari iudici . . . in hospitali -ari liceat aut iudicium exercere. al. 2 *praevalente notione possessionis vel proprietatis* i. q. *proprium habere, possidere, in potestate habere* – *zu eigen haben, besitzen, frei verfügen (über)*: a in *univ.*: CHART. Epternac. 3 p. 19,34 (a. 697/98) ista omnia . . . vobis (*episcopo*) . . . tradimus (sc. *abbatissa*) . . . ad gubernandum vel -andum. COD. Lauresh. 274 ut . . . agentes eius (*ecclesiae*) debeant -ando . . . possidere vineam. DIPL. Ludow. Germ. 23 ut . . . rectores . . . memoratae sedis quiete et secure . . . t e n e r e et -are (-ari *var. l.*; sc. *omnes res*) valerent (CHART. Ital. Ficker 21 p. 27,11. al.). EPIST. Teg. I 28 in regionem orientalem, qua vos (sc. *dux*) -amini. ACTA civ. Rost. C 168 p. 119 preterea -bitur *domina Alburgis* super bonis suis, quamdiu vixerit, quicquid cum eis facere voluerit. *saepius. de possessione probanda*: FORM. Andec. 33 strumenta cartarum . . . seu omne solemnitas, per quem a longo tempore usque modo ris suas -enavit homo, per . . . furte . . . fuit deportata. b *possidere* – *Besitz ergreifen (von)*: CHRON. Goez. 2,2 paterne hereditati cum -ari voluit *Fridericus*, vitricus ex parte matris in multis ei restituit. C *milit.*: 1 *vincere, superare* – (*be*)-*siegen, überwinden*: ERMOLD. Ludow. 1,602 missum . . . revocat caesar, quaerit . . . in ordine cuncta, qualiter insignis urbs -ta foret eqs. ARNOLD. LUB. chron. 6,17 balistarii . . . continue castellanos inquietabant . . . ; cum . . . diutius hec fierent et rex castro -ari non posset eqs. CARM. Bur. 102,24,1 furit *Aeneas* in Turnum, -atur, viscera scrutatur, sanguine mucro satur. in *imag.*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,238 martyrium capitale subit *Nicea* comitata sodalem (sc. *Aquilinam*); ecce simul capta -antur in aethere palma. 2 *tenere* – *innehaben, ‘halten’*: ARBEO Corb. 33 quia ‘eisdem castros, (eisdem castris *corr. m. al.*) -bantur . . . Longobardi.

45 II *translate*: A in *univ.*: 1 *gener.*: COMPOS. Luc. T 21 cui (*adamanti*) ignis non -atur nec ferrum dissipatur. EPIST. var. I 39 p. 559,40 o anima . . . corpori -are et ad bona utere, Deo ut fruaris, stude! WALTHARIUS 315 ebrietas libervens tota -atur in aula. THIETM. chron. 8,3 p. 496,3 libertas peccandi plus iusto atque solito ubique -atur. CHART. Beron. 35 ne . . . huic nostro facto -etur oblitio . . . , presentem paginam . . . sigillis fecimus roborari. al. 2 *mus. et metr.* (*accedente notione moderandi, definiendi* [*‘bestimmen’*]; *usu pass.*: l. 60): ALDH. ad Acirc. 133 p. 186,9 quot tempora moderatur arsis et thesis? :: arsis trium temporum -atur, thesis duorum. MUS. ENCHIR. 18,24 quantum in diatessaron simphonia praefatorum duorum sonorum inconsonantia -etur eqs. app. A II 81 finales particularum soni organo -antur (-nantur *var. l.*) et praecipue is, qui toni illius terminalis et rector est. HERM. AUGIENS. mus. p. 34,3 ex quatuor praedictis literis tribus autenticis -atur, id est F c f. 3 *philos.*: ALFAN. premn. phys. 1,82 p. 20 quod si nostrorum irrationabilium rationale, quod in nobis est, -atur (PG 40,529^B ὀρεῖ), quomodo eqs. *ibid.* al. B *praevalere, grassari* – *vorherrschen, überwiegen, überhandnehmen*: 1 *gener.*: WALAHFR. Wett. 711 qua (*avaritia*) -ante humilis fit nemo in nomine Christi. PETR. DAM. Rom. 21 p. 46,9 ad alta conscendens (sc. *flamma*) -ari per tecta liberis iam viribus cepit. STATUT. ord. Teut. p. 40,7 omnes fratres ita tonsos capillos habeant . . . , ne superfluitas ibi -etur. 2 *natur. et medic.*: CONSTANT. AFRIC. eleph. 3,5 quidam . . . eorum (*morborum*) maxime in cerebro -antur, quidam . . . in corpore solo et quidam in utroque. 4,6 si . . . sanguis in pectore -etur, sive cubitis,

sive manibus eqs. ALBERT. M. veget. 4,24 omnia talia propter -antem in eis terram eqs. 6,306 in ea (*herba*) ... est terreitas -ans. animal. 5,51 fleuma viscosum, quod in illius animalis -atur complexione eqs. al. *vigere, durare – wahren, andauern*: BENVEN. GRAFF. ocul. B 2 p. 10,13 visus magis in istis (*qui habent oculos mediocriter nigros*) -atur quam in aliquo istorum (sc. *qui habent humores iuxta tunicas*). C *pass. i. q. famulari – dienen*: ARS med. 5 p. 422,27 intra quod (os) lingua posita est, quae -atur ad gluttendum et deferendum sermonem.

adi. **dominans**, -antis. 1 *qui domini est, dominicus – herrschaftlich, Herren-*: a gener.: a in univ.: CARM. imag. 12, 2,2 innumere gentes -ia iussa gerentes muneribus multis venerantur culmen honoris. b *potens – mächtig*: CHART. Epternac. 178 p. 283,15 (a. 992) petivi (sc. *Sigefridus*) clementiam -issimi regis Ottonis. METELL. Quir. 30,33 ecclesie ... remisit miles agros, quos tulerat -e manu. CONR. MUR. summ. p. 156,7 imperator seu rex appelletur: ... desiderantissimus, dominorum secularium dominus -issimus. b *publ. et iur. i. q. dicionem exercens, qui proprietarii est – verfügbareberechtigt, Eigners-*: CHART. Rhen. inf. I 11 (a. 799) signum Hluduni, qui hanc traditionem -e m a n u peregit propriaque subitus firmavit (22. 27). 2 *fortis, valens – stark, wirksam (usu pharm.)*: GLOSS. Roger. II 501 ut in principio apponantur reperiensiva ...; in augmento (sc. *apostematis*) ... admisceantur dissolutiva cum reperiensivis -bus.

subst. **dominans**, -antis m. 1 *qui imperat, imperator – Herrscher, Gebieter*: a in univ.: LEG. Burgund. const. I 1,1 quia nihil praestita patribus donandi licentia vel munificentia -ium legibus fuerat constitutum eqs. EINH. Karol. 1 p. 3,10 ut regio tantum nomine contentus ... solio resideret rex ac speciem -is (dominationis var. l.) effingeret. WIPO gest. epist. p. 3,5 imperatori Heinrico tertio ... Wipo ... huius orbis domino -ium. al. b *de Christo, Deo*: FROUM. carm. 36,3 suscipe tu (sc. *Christus*), -ans, sanctorum suscipe voces. AMARC. serm. 3,323 eminens alta videt -tum summus usias. in locut. dominus -ium (spectat ad Vulg. deut. 10,17; cf. l. 33): RIMB. Anscar. 1 p. 18,19 diligendis patribus ... filii atque discipuli ... patris Anskarii perennis felicitatis orant in domino -ium pacem et salutem. 2 **dominus** – *Herr*: ABBO SANGER. bell. 1,190 nulla domus stabilis vivo regitur -e (gloss.: domino). CHART. Heinr. Leon. 91 p. 140,17 (spur. s. XIII.) coloni ecclesie ... ab omni exactione seculari liberi erunt ... nec in aliquo laicis -bus in terra servire tenentur. 3 *de ordine angelorum i. q. dominatio – Herrschaft (usu plur.)*: EGBERT. fec. rat. 2,272 quippe thronos dicunt sedes astare tonantis; nomen habent post hos -es a dominatu.

adv. **dominanter**. *domini modo – als Herr*: CHART. Lux. I 510 p. 709,14 (a. 1184) hac ... conditione, quod omnia hec, dum vivero, -r et potenter tenebo. *dominorum modo – nach Herren Art*: BERNH. GEIST. palp. 1,542 sicut plebeius, cum nobile sit genus eius, nec bene scit regere se nec -r habere materias humiles. Konstanciac

1. **dominus** (-m(p)n-) *vel rarius *don(n)us*, -i m. script. et form.: dumnus: p. 966,19. 20. adde ACTA imp. Winkelm. II 1053 p. 738,4.8. dōm-: TRAD. Patav. 55^b. dopnus: NARR. de vict. Neap. (MGLang. p. 465,39). domenus: p. 965,72. 967,50. adde FORM. Andec. 52. 57. forma dom(p)nus praevallet usu attrib. sing.: nom. -u: p. 966,16. gen. -e: p. 967,30. adde FORM. Andec. 11^b. ibid. al. dat. -i: l. 68. 70. p. 964,5. 54. 967,51. al. acc. -em: p. 966,26. abl. -e: p. 966,60. voc. -i: p. 965,72. plur.: nom. -e: p. 966,16. gen. -um: p. 965,10. pendent praep.: de: p. 964,44. 49. 965,31. 967,20. al. in: p. 964,49. super: p. 968,14. plur. maiestatis: p. 966,14. 54. 55. al.

ἄναξ, κύριος, erus – *Herr, Gebieter*: 1 *de hominibus (de sanctis: l. 72. p. 964,11. 967,28sq.; de equo: p. 964,21)*: A praevalente respectu proprietatis, potestatis inde provenientis: 1 *strictius de eo qui domum possidet, ei praeest*: LEX Baiuv. 10,6 si quis ... liberi culmen eicerit, -ini (-ino var. l.) domus XL sold. conponat. 11,4 det (sc. *qui iniuste intraverit*) uduum -ino (-ini var. l.) dumus. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 276,4. al. per compar. de patrono ecclesiae: CARM. libr. III 40,27 est ... domus -inus martyr Georgius almus. 2 *latius*: a de

-o hominum: a *servorum, hominum propriorum sim.*: LEX Alam. 3,2 si evaserit servus, ... presbyter ... perquirat et -inum (-ino var. l.) restituat. LEX Baiuv. 19,7 -inus servi. LEX Sal. Pipp. 36,5 si quis servus cum ancilla aliena michatus fuerit et ... ipsa mortua fuerit, ... solidus VI -ini (-inum D8, -ino E13) ancille conponat. DIPL. Conr. II. 41 p. 47,10 ut ... mancipia pro commutatione data in vice et in loco -inorum suorum serviant. HUGO FLAV. chron. 2 p. 434,29 ut ... non audiat servus ad naturalem -inum. persaepe. v. et vol. I. p. 852,71. adde: 5 10 TRANSL. Libor. I 26 quidam ex familia pertinente ad servitium aecclesiae ipsius sancti Liborii ... -inum suum, ut sui misereretur, ... praecabatur. b *libertorum, virorum libertatis minoris*: LEX Baiuv. 5,9 si eum (libertum hominem) occiderit, conponat eum -ino suo cum XL sold. LEX Saxon. 50 quicquid servus aud litus iubente -ino perpetraverit, -inus emendat. saepius. b *de -o animalium*: LEX Alam. 62,1 si quis alicui caballum involaverit, adpraetiat eum -inus eius ... usque ad sex solidos. WALTHARIUS 685 equus et -inus hora cecidere sub una. THIETM. chron. 1,27 inveni ... virum, ... canis -inum, ... dormientem. saepe. per compar. de equo: ALBERT. M. animal. 6,102 primus equus -inum se reputat equarum sibi coniunctarum. c *de -o fundorum, possessionum sim.*: a in univ.: LEG. Wisig. 10,3,4 si quis intra terminos alienos ... per ignorantiam -ini partem aliquam ... possederit. CONC. Merov. 25 p. 89,1 ut in oratoriis -ini praediorum minime ... peregrinus clericos intromittant. CAPIT. reg. Franc. 82,5 emunitatis. CONC. Karol. A 46,21 soli. CONST. imp. I 153 p. 216,19 quarum (sc. *portionum suppellectilis sacerdotis defuncti*) ... tertia -ino fundi ecclesie consignetur (YSENGRIMUS 7,644 qui -inus f., legitime esset agri. al.). CHART. Sil. D I 83 p. 55,28 homines ... narochnichi et -ino t e r r e servitium obnixii fuerunt (CHART. Salisb. II 789 [dipl. Heinr. VII.]. al. v. et vol. I. p. 852,71). saepius. cf. p. 965,19. spectat ad taxationem a -o fundi factam ('Herrengülte'): CHART. episc. August. 128 p. 141,27 (a. 1277) bona ... continere debent in annuis redditibus iuxta estimationem -inorum, que estimacio vulgariter herrengülte nuncupatur, XI libras. v. et vol. I. p. 329,62. b *spectat ad feoda*: LEX fam. Worm. 14 si quis ... ex beneficio in dominicatum episcopi nupserit, iuris sui respondeat -ino beneficii. 40 CONST. Melf. 3,10 quod si de predictis (sc. *parentibus*) nullus omnino supersit, in eo, quod de feudo tenet homo ab eo, -inus feudi succedat. al. g *spectat ad castra, oppida sim.*: CHART. Rhen. med. I 308 p. 360,13 (a. 1036) ego ... prepositus ... Treverensis, -inus de Ruscheio, de Serico, de Sarburch et de Berincastel. CHART. Eichsf. 189 p. 113,4 (dipl. Otton. IV.) etsi ... nanscisceremur ... castri dominum, ... ipse (archiepiscopus) ... castri maneret -inus et possessor. CHART. Brunsv. I 1,12 -inus civitatis. CHART. Friburg. 51 Eginio ... comes de Vrah et -inus in F r i b u r c (63. sim. 62 de F.). CHART. Westph. VII 1708 p. 784,26 -inus oppidi. saepius. d *de possessore rerum variarum*: a *corpor.*: IONAS BOB. Columb. 1,23 p. 206,7 -inus navis. LEX Alam. 5,2 (rec. B) si ... hoc (sc. *res commendas*) raptor de ecclesia abstulerit, dupliciter -ino conponat. LEX Baiuv. 9,16 qui furtivam rem ... quaerenti -ino (-ini, -inum var. l.) negaverit. 14,1 -inus sepi. 22,10 -inum arboris vel vasculi. TRAD. Corb. 547 abbas ... ecclesiam ... a -ino, cui hereditario iure provenerat, obtinuit. saepius. b *incorpor.*: INNOC. III. registr. 1,170 p. 241,17 cum tamquam -ino monete licitum ei (episcopo) sit eam ... minuere. CONST. imp. II 262,9 imperator Romanus, imperialis rector et -inus maiestatis, lese maiestatis dicitur crimine condemnatus. B *praevalente respectu imperii, regiminis secularis, ordinis superioris*: 1 *proprie*: a in univ. de quolibet superiore liberorum hominum: LEX Alam. 28,1 ut unusquisque homo pacem habeat ad -inum suum veniendo. WIDUK. gest. 3,71 erant Graeci ... plurimarum gentium -ini. THIETM. chron. 6,25 hiis ..., qui communiter Liutici vocantur, -inus specialiter non presidet ullus. BRUNO MAGD. bell. 37 p. 39,13 ut ... mererentur famuli libertate donari vel etiam -ini -inorum suorum fieri. persaepe. in nomine loci: CHART. episc. Halb. 564 l. 11 (a. 1224) silvam quandam, que -inorum silva dicitur. b *de imperatoribus, regibus*: LEX Alam. 35,1 transmittat pater eum (filium) ... rege,

-ino suo. HRABAN. hom. I 70 p. 132^B ut vocaret rex *Persarum* se ... -inum dominantium. WANDALB. marty. 865 qui (*Silvester*) meruit -inos ... orbis purgare lavacro. REGINO chron. a. 888 p. 129,14 regna ... veluti legitimo destituta herede ... iam non naturalē -inum prestolantur (SABA MALASP. chron. 7,3 p. 270,17 regni -inum n.). WIDUK. gest. praef. p. 1,17 rerum (1,39 p. 58,3 al.). ARCHIPOETA 9,1,1 mundi. CHART. Nuremb. 178 p. 113,37 imperii. *persaepe*. in ludo scaccorum: CARM. var. III C 8,38 post hos (sc. regem et reginam) acclini comites hic inde locati, auribus ut -inum conscia verba ferant. 8,71. CARM. Bur. 210,16,1 a -inis minimi, (dampnis minimis B), -ini capiuntur ab imis. c de ducibus, comitibus sim.: LEX Alam. 27,1 iuret (sc. qui sigillum ducis neglexerit), si eum sacramentum -inus praebere voluerit. ARBEO Emm. 16 p. 49,16 ut furentis tē m p o r a l i s -ini (i. filii ducis) animum mitigare potuissent milites (28 p. 67,12. al.). BRUNO Querf. fratr. 13 p. 63,3 -inus terrae Bolizlao misit nos ... ligare vos. THIETM. chron. 6,12 in -inum exclamatur *Iarimirus saepius*. de -is terrae q. d. ('Landesherr'; de re v. D. Willoweit, *Rezeption und Staatsbildung im MA. Akten d. 26. Dt. Rechtshistorikertages*. 1987. p. 195sq.): CONST. imp. III 142,3 (a. 1277) ut nullus successorum nostrorum ... ac etiam ... terrarum -ini, si forte contigerit in futurum terras prefatas (sc. *Austriam, Styriam, Karinthiam, Carniolam, Marchiam*) per speciales -inos ordinari, ... gratiam ... ad consequentiam trahere ... audeat. CHART. ord. Teut. (Hass.) 380 p. 282,36 Heinricus ... lantgravius, H a s s i e -inus (381 p. 284,8 terre H. -inus. 383). al. cf. p. 964,31sq. d de variis praepositis, praefectis: LOH. CANAP. Adalb. A 28 p. 41,10 gratiam vectoribus et vectorum -ino agens. PAX Valenc. 5 -inus proprius scutiferi solempniter iurabit in presencia -inorum p a c i s eqs. (8 -ini de pace. v. et l.48; de re v. comm. ed. p. 475q.). COD. Wang. Trident. 99 p. 237, 85sq. si offensio ... evenit ... inter ... -inos ... ille, qui pro tempore fuerit maior et -inus ibi, teneatur inter eos rationem facere ... ; et quilibet colonellus habeat dominium sui anni et fit -inus omnium in illo suo anno. al. e de mandatore: CONST. Melf. 2,24 p. 330,2 ut ... procurator ... probet ... ea, que per -inum (litis add. V1) ... ad ipsius scientiam pervenerunt. 2 translate -inus legum i. q. iuris peritus - *Rechtsgelehrter*: LAMB. WAT. annal. a. 1151 p. 521,30 clericus eum (*episcopum*) uti -inum utriusque legis adiens. ALBERT. STAD. chron. a. 1245 p. 369,11 inter quos (*nuntios*) erat quidam Thadeus, -inus (doctor var. l.) legum. al. C praevalente respectu domini feodalis in vassos: THIETM. chron. 5,23 fidei promissione hunc (regem) in -inum elegit Wladoweius et, quae postulavit ab eo, in beneficium acquisivit. PAX Valenc. 1 miles ... purgabitur per solemne iuramentum, quo tenetur -ino proprio i g i o, in presentia -inorum pacis (CHART. Rhen. med. II 61 p. 102,10 ligium -inum suum. al.). OTTO FRISING. gest. 2,12 p. 114,1 qui (*beneficiati*) sine bona vultate -inorum suorum domi remanserunt. ACTA imp. Winkelm. I 620 comes Provincie ... eligebat subire imperatoris iudicium tanquam -ini principalis. CONST. Melf. 3,12 ut nullus -inorum vasallos suos ... opprimat. *persaepe*. D praevalente respectu domini ecclesiastici, curae spiritualis: 1 de papa, (*archi*)episcopis: REGINO chron. a. 868 p. 94,19 eis (*regibus ac tyrannis*) ... ac si -inus orbis terrarum ... prefuit *Nicholaus*. THIETM. chron. 2,20 Hilliwardum, ... prepositum et a domno suimet Bernhardo ... presignatum. 3,12 clerus et populus ... Ohtricum ... eligerunt in -inum et archipresulem. GERHOH. epist. 15 p. 542^B cum sitis vos (sc. *episcopus Babenbergensis*) magnus in ecclesia et in regno princeps ac -inus principum. EPIST. Mog. 61 p. 411,12 episcopum, -inum suum, captivavit *Heinricus Leo saepius*. 2 de abbatibus: WALAHFR. Wett. praef. p. 302,26 ut Erlebaldu -inum (domnum var. l.) et Tattonem praeceptorem meum haec res non lateat. CHRON. Bened. I 15 antecessorem suum (sc. *Gotahelmi abbatis*) huius loci -inum domnum Reginpertum. PURCH. Witig. 207 quando -ini, superest qui, iura subivi (sc. *Augia*). THIETM. chron. 4,72 alium in tua sede -inum videbis (sc. *abbas*). al. E praevalente respectu honoris, dignitatis (iron.: p.966,22.58): 1 de laicis: a de propinquis: a de marito: CHRON. Fred. 2,62 p. 86,31 -eni mi, quare merore de-

praemeris? DHUODA lib. man. praef. l. 5 ad meum -inum ... legalis in coniugio accessi uxor. *saepius*. β de patre: DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 15,32 praecepta ... domni et genitoris nostri Hludouici. CHART. Hagenow. 56 ego Bernhart ... , qui fui quondam domni mei Hereberti filius. *saepius*. γ de avo: DIPL. Ludow. Germ. 117 p. 166,23 pro remedio anime domni avi. SABA MALASP. chron. 8,15 p. 303,1 -pnus avus noster. δ de socero: ACTA civ. Wism. B 448 (a. 1276) Petrus gener Iohannis ... fatebatur ... , quod -inus suus idem Iohannes persolvit L m., quas sibi promisit cum sua filia. 990. *ibid. al. expressius*: ACTA civ. Wism. A 581 (c. 1260) Iohannes Stolter emit domum Hyldebrandi de Pole, -ini sui (cf. 506). b de imperatoribus, regibus: LIBER hist. Franc. 23 p. 278,23 indignate, dulcissimi fratres (sc. *Childebertus*), ... iniuriam meam, domni carissimi, (domne karissime var. l.). ANNAL. Sangall. Bal. a. 768 domnu rex Pippinus transiit ... et ... domne reges Karlus et Karlomannus benedictionem regalem acceperunt. ACTA reg. Burgund. 68 qui (*Baldulfus*) commutatione ista per consensiente dumni et clorioissimi Chundradi regis fecit scribere ... ; datavit ... anno XLI regnante dumno nostro Chundrado rege. *persaepe*. contemptim de rege ab adversaria factione creato: EPIST. Heint. IV. 18 p. 28,16 domnus ille (i. *Hermannus de Salmo*), quid agat, scire non curamus. c de principibus, ducibus, comitibus sim.: TRAD. Frising. 5 p. 31,27 (a. 750) praesente domno inlustrissimo duce nostro Tassilone. DIPL. Otton. I. 416 p. 568,15 me reclamavi ad domnem Ottonem imperatorem et ad vos domnis Adalbertus comes palatii seu Ezico misus domni imperatoris. DIPL. Heint. IV. 341 p. 451,3 domnus Albertus marchio. SABA MALASP. chron. 2,21 p. 156,1 -ini comites et barones. *persaepe*. d de ceteris nobilibus, ministerialibus, militibus sim.: DIPL. Heint. IV. 280 p. 362,18sq. his testibus ... comes Liutoldus de Achelm, domnus Adalbertus de Antringen, domnus Liutfridus de Chresbach eqs. TRAD. Frising. 1631 testes sunt de nobilibus domnus Ernest ... ; de familia eqs. TRAD. Scheftl. 394 domnus Gebehardus Peregrinus de Pigarten nobilis, ... ministerialis. CHART. Friburg. 84 curiam ... emimus a -ino Alberto de Biberbach milite. *persaepe*. de gradu minore: CHART. Gelr. 773 p. 759,14 (a. 1255) dixit *Heinricus de Monte* ... militi ... : -ine Arnolde, cum sitis fidelis meus et bona a me teneatis eqs. e de magistratibus, patriciis sim. civitatum, ut vid.: CHART. scrib. Col. A II 1 p. 235,45 (a. 1224/31) -ini officiales Sancti Christophori. al. ACTA civ. Wism. A 62* Heinricus Passer emit domum contra -inum Franconem sutorem. B 2032 nos ... vendidimus honesto viro -ino Holt, burgensi Lubicensi eqs. *ibid. al. f usu vario*: OTLOH. Wolkf. 22 p. 577^A quos (*mendicos*) ipse vocabat -inos et fratres. CAES. HEIST. mirac. I 5,8 p. 288,16 sacerdos secum ludenti dixit: '... ego conqueror vobis de -ino isto (sc. *parochiano*).' SABA MALASP. chron. 8,8 p. 292,19 populus de Corilliono vult mori ... vobiscum, -ini Panormitani. 10,24 p. 366,32 -ini comiti. *saepius*. 2 de hominibus ecclesiasticis: a de papa: EPIST. Desid. Cad. 2,14 supplico almitati vestrae, ut domnus noster (i. vos) eqs. EPIST. var. II suppl. 3 hoc, -ine carissime, (-ini carissimi cod.), dico ex occasione epistolae ... ; contentus ergo ero, -ine beatissime, (-ini beatissimi cod.), in cunctis eqs. CONST. imp. III 76 p. 63,34 patri ac -ino -ino Gregorio ... summo pontifici ... Rudolfus. *persaepe*. contemptim de Gregorio VII.: EPIST. Heint. IV. 17 p. 24,30 illius -pni Hildebrandi machinationes. b de (*archi*)episcopis: TRAD. Frising. 450 p. 385,22 (a. 821) cum domne Hittone episcopo. 607^a p. 520,20 benignitas -ini mei (sc. *Heilratae ancillae Christi*) domni Hittonis episcopi. *persaepe*. expressius: HELM. chron. 32 p. 60,24 domnus Wormatiensis qualis a nobis susceptus ... , nec vos nec ipsum latet. HUGO FLAV. chron. 2 p. 490,55 in conciliis habitis a domno Lugdunensi. al. c de ceteris clericis: TRAD. Frising. 204 (a. 804) iussus a domno Ellannodo archipresbitero scripsi. CAES. HEIST. mirac. I 4,88 p. 254,6 -inus poenitentialis. CHART. ord. Teut. (Thur.) 318 p. 226,19 medi-antibus -inis plebanis. *persaepe*. d de abbatibus: VITA Galli I 9 quando domnus Audemar abba ... monasterium regebat. PURCH. Witig. 128 monstrabatur ... vir magni meriti ... , domnus UUitigouuo vocatus. *persaepe*. v. et p.967,7. *expres-*

sins: EMO chron. 27 abbas ... humilians se ante domnum Premonstratensem ... facit sermonem. *ibid. saepius. e de monachis*: HRABAN. epist. 1 -ino fratri ... Hrabanus. EKKEH. IV. cas. 8 p. 30,18 'bene,' ait *episcopus*, 'mecum, -ini mei, abbate vestro absente egistis.' UDALR. CELL. consuet. 2,20 nunquam puro nomine appellat (*sc. monachus fratrem*), nisi 'domnus' adiungat. ACTA imp. Winkelm. I 609,2 -inus Gandulfus ... abbas et conventus ... congregatus, videlicet donnus Petrus Floris, donnus Azo de Arcellis *eqs.* CHART. Ticin. 34 p. 78,22sq. donus Romerius de Porta et donus Guilielmus Lavizarius ... omnes monachi. 35 -inus donus Guilielmus. *persaepe. expressius*: HIST. Lunaclac. 28 Cassino de Monte legunt (*sc. Ottilio et uxor eius*) ... domnos claustrales. 194. *al.* CHART. ord. Teut. (Thur.) 318 p. 266,31 nec confessiones ibi (*sc. in capella*) a nostris -inis (*i. monachis Cisterciensibus*) audientur. *f de canonicis regularibus*: TRAD. Moosb. 95 (a. 1147/61) receptis a -ino Waltmanno duobus talentis. *saep. expressius*: CONSUE. Rod. 96 post capitulum domnorum (-inorum *var. l.*) ... subsequitur capitulum puerorum. TRAD. Patav. 716 presentes ... fuerunt ... -ini de choro decanus Tagino, Purchardos *eqs.* (CHART. Eichst. 35 p. 70,17). 869 ut Henricus ... dimidium talentum usui -inorum offeret. *saepius. g de magistris (de auctore: l. 28)*: ERMENR. Sval. praef. 2 p. 155,37 domno Ruadolfo, meo didasculo, *Ermanricus*. CHART. episc. Hild. I 704 p. 671,11 me aput -inum scolasticum ... tradendo sperant maiores, quod -inus scolasticus *eqs.* ELIAS SAL. mus. 11 p. 30^b optime posset regere cantum totum de primo tono, si placuisset -ino inventori nostro (*sim. 15 p. 34^a*). *al.* 3 *de sanctis, patribus (de fundatoribus monasterii: l. 37)*: *a in univ.*: FORM. Andec. 10^a ut ... homo ... in basilica domne illius ... coniurare deberet. CHART. Fuld. B 27 ad monasterium ... quod sanctus Bonifatius construxit, ubi ipse domnus sacro requiescit in corpore. TRAD. Frising. 128 tradedi ... ad supradicto viro domno Corbiniano. HETTI (?) interr. p. 96,8 sicut domnus (-inus *ed.*) Hieronimus adfirmat. TRANSL. Eug. Tolet. 16,10 ne perdas, domne martyr *eqs.* METELL. Quir. 67,29 qui (*tumulus*) servat -inos loci. *saepius. v. et p. 968,19. b spectat ad festum sancti Mauricii, patroni ecclesiae Magdeburgensis, sociorumque eius ('Herrenmesse'; de re v. H. Grotefend, Zeitrechnung des deutschen Mittelalters. I. 1891. p. 84)*: CHART. Mar. Magd. 77 p. 70,31 (a. 1197) mulieri dabuntur in pascha octo solidi, in festo -inorum octo (CHART. episc. Halb. 496 l. 18. *al.*). *c in nomine loci (cf. P. Aebischer, ZSchweiz KirchGesch. 16. 1936. 36sq.)*: GESTA Tull. 3 dicitur locus 'ad matriculam domni Mansueti et domni Amonis.' 30 hic (*Drogo*) ... contulit ... sedi villam domni Martini cum ecclesia. 37 domni ... Martini castellum ... construxit *Herimannus*.

II de caelestibus (de diabolo, daemonibus: l. 65sq.): *A de Deo, Christo, spiritu sancto*: *1 in univ.*: FORM. Andec. 1^c qua (*sponsa*) propicio -eno ... spunsavi. CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,32 quem (*sc. munuscula*) Domni optulimus. WALAHFR. Mamm. 11,17 daemones ille colat, -inum qui nescit Olympi. carm. 75,15,1 -inus potentum. HRABAN. epist. 50 p. 505,38 omnium. POETA SAXO 5,77 mundi. DIPL. Heinr. IV. 270 visibilibus ... sicut invisibilibus. GESTA Godefr. Trev. 3 'credite,' inquit, 'quia tres -ini unus -inus est,' personas -inos interpretans, cum ab orthodoxis tres Deos aut -inos dicere prohibeamur. *persaepe. 2 spectat ad reliquias*: TRAD. Patav. 2 (a. 739) qui (*episcopus*) posuit reliquias sanctorum ... hic nomini: sepulcro -ini, sancte Marie *eqs.* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 9 p. 156, 4sq. de ligno ... -ini ..., de sepulchro -ini *eqs. al.* 3 *spectat ad festum natalis -i (ellipt.)*: RADBERT. Adalh. 87 post octavas -ini hic carne solutus succedente die astra petivit ovans. *B de angelo*: WALAHFR. Wett. 672 Wettinus ait: '-ine, haec proferre pavesco.' *C de diabolo, daemonibus*: WALAHFR. Mamm. 26,37 Belzebub -inum ... gens Iudaea vocavit. CARM. de Lamb. 470 tempus adest ..., quo Dodo suique praemia suscipiant, -inis (*i. daemonibus*) et debita reddant, se quibus addiderant studiis servire malignis. ALBERT. M. miss. 1,14 p. 10^a, 42sq. -inos ... vocat *Isaias* (26,13) crudeles tyrannos daemones, qui nos iniuste ... oppresserunt, et ideo isti -ini in duro suo dominio absque -ino ... esse dicuntur. *al.*

III de rebus (in imag. vel per compar.): *A in univ.*: 1 *gener.*: BERTH. ZWIF. chron. 38 p. 260,14 nummus ... fuit praecipuus noster advocatus, ipse rex noster et -inus. 2 *mus. (cf. Handwb. d. musikal. Terminologie. s. v. Dominante)*: ANON. mus. Wolf p. 199 omne melum compositum, si in sua finali vel per magistratum finalis incipitur et suum diapente non transgreditur, inferius autem finali ad unam chordam protenditur, quia diapente amborum, idest -ini et servi, est commune, etiam melum erit commune. IOH. AFFLIG. mus. 12,21 -inus ... sive magister non tantum in propria potestatem habet, sed etiam in ea, quae sunt subditi eius. 3 *alch.*: PS. GERH. CREM. sal. I 19 p. 24,11 ego (*sc. mercurius*) sum -inus lapidum exspectans ignem. 32 p. 28,31 sol est -inus planetarum, corporum et lapidum. II 81 p. 83, 23 se fecit *sal amoniacus* -inum maximum super omnes sales. *ibid. al.* *B pro titulo honoris*: TRAD. Patav. 5^a (a. 754) -ino sacro sanctae basilicae sancti Stephani ... ego. FORM. Flav. 7. FORM. Senon. I 31 domno vero sancto hac reverentissimo monasterio illo, qui est constructus in honore sanctae Mariae ... et -ini nostri Iesu Christi vel ceterorum domnorum suorum, quorum reliquie ibi conditae sunt, ... ego ... femina. 32. ELIAS SAL. mus. 19 p. 41^b -ini toni vix dignantur ista quatuor (*sc. claves*) nominare instrumenta sua.

2. *dom(i)nus, -a, -um. *pendet gen.: l. 34sq.* 1 *excelsus, augustus – erhaben, ehrwürdig*: EPIST. Wisig. 5 p. 666,20 legatos ... a clementissimo hac difficili conparatione imperatore domnissimo (-inissimo *var. l.*) onesto ... ad nos fuisse remissos (*cf. notam ed. Gil p. 11sq.*). 6 apices a domnissimo ... imperatore libenter oblatos. FORM. Wisig. 25 'ante hos dies bonae memoriae domnissimus ill. suam condidit voluntatem' ...: 'voluntas domnissimi ill. ... suscipiatur et legatur' ...: 'ecce voluntas domnissimi illius ... lecta est.' 2 *dominans – gebietend, herrschend (über)*: ALFAN. premn. phys. 41,6 p. 132 si ... consiliari adest, ex necessitate inest rationali liberum arbitrium; aut enim non esset rationale aut rationale existens -inum (-inus *var. l.*; PG 40,775^{6A} κύριον) erit actuum; -inum vero existens actuum omne rationale erit liberum arbitrio. *Staub domio v. dominor. *domisella v. *domicella.*

*domistadium (-agi-), -i n. (*cf. theod. inf. vet. hūsstede; v. DuC. s. v.*) *curia, cortis – Hof-, Hausstelle, -statt, Gehöft*: CHART. Lux. IV 278 (a. 1272) quos redditus habeat comes in -giis iacentibus inter ... murum cimiterii ... et plateam. 432 p. 537,9 abbatissa pro reconpensatione ... terre ... reddet ... domino ... edificia, -um et hortum.

*domistatio (-cio), -onis f. (*domus et statio*) *curia, cortis – Hof-, Hausstelle, -statt, Gehöft*: CHART. Siegb. 50 p. 107, 31 (a. 1140) dedit *archiepiscopus* ... omnes -es, quae sunt infra fossuram vallis muri. p. 109,6 -cio Heinrici (*sc. solvit*) ... dimidium modium tritici. *ibid. al.*

domisticus v. domesticus.

domito, -are. *absol.: l. 60. p. 969,3. partic. praes. usu subst.: p. 969,3.* 1 *proprie i. q. domare, mansuefacere, superare, vincere – zähmen, bändigen, überwinden, bezwingen, besiegen (in imag.: l. 63,68)*: *a in univ.*: *a de animalibus (de Centauris: l. 56)*: WALAHFR. Mamm. 6,8 -are feras. 10,6. ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,21 qui (*rex*) ... virtute ... vincit Herculem Centauros -antem. RUODLIEB XI (IX) 15 eos (*sturnos*) duxere (*sc. senes*) fame -andos. *β de hominibus*: CARM. de Karolo et Leone 340 acies properant ... Saxonum populum -are rebellem. ERMOLD. Ludow. 4,282 Saxona cohors ... proelia temptat, ille (*Karolus*) ferit, -at, ad sua iura trahit. WILH. APUL. gest. 5,237 non minus undis quam terris avidus dux Graecos -are tumaces. *γ de rebus (de finibus: l. 66)*: AEDILV. carm. 10,2 ferrea qui (*frater*) -ans potuit formare metalla. SEDUL. SCOT. carm. II 31,9 quae (*medicina*) victrix -at morborum mille dolores. WALTHARIUS 7 populus ... circumpositas ... -ans regiones. GESTA Apoll. 792 Mars -at mortem super omnia prelia fortem. CARM. var. III A 5,78 linum exercitio -at quia femina multo, ex viridi formam donec mutetur in albam. ARNULF. delic. 136 mentes ferratas -at meretricula pellax (*cf. HINCM. divort. 12 p. 181,18 quae [libido] ... ferreas mentes ... domare solet. 14 p. 204,16*). *b castigare, coercere – kasteien, züchtigen*: CARM. de Lamb. 1,152 pro-

priam -bat verbere carnem. *c absol. i. q. regnare, imperare – herrschen, gebieten*: ANNAL. Altah. a. 974 p. 12,34 rex misit filium suum -anti ad obsidem. *2 translate de planta i. q. (ex)colere, utilem reddere – veredeln, kultivieren, nutzbar machen*: FORM. Augiens. C 10 Bahchus apud nos hoc anno obiit cum Cerere, tantum facilis palma restat; ... venite (sc. abbas), ut discatis, qualiter eam obtime -are valeatis.

domitor, -oris *m.* domator: l. 17.18. *qui domat, superator, victor – Bändiger, Bezwiner, (Be-)Sieger (de Christo*: l. 13): *1 in univ.*: *a spectat ad animalia*: RUODLIEB I 132 eorundem (sc. ursi suisque) -em investigavi (sc. venator). *b spectat ad homines*: SEDUL. SCOT. carm. II 30,86 bellantum -r. 45,51 -r malorum. ADAM gest. 2,24 p. 82,2 imperator Otto, -r (dominator *var. l.*) omnium septentrionis nationum (inde HELM. chron. 13 p. 26,3). EUPOLEMIUS 2,501 me (sc. Politeona) ... Sauromates ... celer -em vidit. THOM. Tusc. gest. p. 507,44 rebellium -ator (dator *cod.*) *al.* *c spectat ad res*: HRABAN. univ. 7,8 p. 216^B quando -atores vitiorum significant equites. RADBOD. carm. 5,38 errorum -r. *2 dominus, imparator – Herr, Herrscher, Gebieter*: PAUL. DIAC. Rom. 10,6 p. 174,9 spadonum et aulicorum ... vehemens -r (sc. erat Licinius; dormitor, dominator *var. l.*). CARM. Otton. III. 5,6 -r patriae, pacis sectator in aula.

domitrix, -icis *f.* *superatrix, victrix – Bezwinerin, (Be-)Siegerin (de Maria virgine*: l. 26): HERIB. hymn. 6,10,2 posce, Dei genitrix omnisque carnis -x, ut eqs. GLOSS. IV 55,4 St.-S. -x zamarin. *Gansweidt*

domitus *v.* domo. ***domizella** *v.* *domicella.

dommebus *v.* domus.

***dommeger**, -eris *m.* *villicus, maior ecclesiae episcopalis – Dommeier, Stiftsverwalter*: CHART. Westph. IV 185 p. 123, 28 (a. 1230) maiorem ... clavigerum ... instituit prepositus presentibus cellerario et -e, qui preposito in institutione clavigeri non possunt contradicere.

***dommegeratus** (dome-), -us *m.* (cf. *theod. inf. dommegerigge [K. Honselmann, Westfalen. 37. 1959. p. 9sq.] villicatio ecclesiae episcopalis – Dommeieramt, Verwalteramt des Domstiftes*: CHART. Westph. VII 200 p. 87,27 (a. 1221) Adam officio dome-us gaudebit, Regenbodo capellam sancti Iohannis optinebit. *Niederer*

domna *v.* domina. **domni-** *v.* domini- *praeter*:

***domnicautilis** *v.* *domicultilis.

***domnicellus** *v.* *domicellus.

***domnicotilis** *v.* *domicultilis. ***domnio** *v.* *dunio.

domnissimus *v.* 2. *dominus. **1. domnus** *v.* dominus.

2. domnus *v.* domus.

domo, -ui (-avi), -itum (-atum), -are. *absol.*: p. 970, 18. *struct. c. dat.*: p. 970,25.26. *partic. perf. usu adi.*: *passim*, e. g. l. 53.p.970,9.35. *saepe*.

I proprie i. q. domitare, mansuefacere, superare, vincere – zähmen, bändigen, überwinden, bezwingen, besiegen (in imag.: l. 58.p.970,18): *A strictius*: *1 in univ.*: *a de animalibus (de monstis*: l. 56): LEX Ribv. 46,2 si quis cervum -tum ... occiderit (cf. LEX Sal. Merov. 33,2 domesticum). AETHI-CUS p. 160,15 quod monstra ... repperissit *philosophus*, minotauris in specie monaulis, ... quae vix -are potest. HILDEG. scivias 1,3 l. 592 post lupum curris (sc. homo), quem te putas ita -asse, quod eqs. *saepe*. *iugo assuescere – ans Joch gewöhnen, jochbar machen*: LEX Sal. Merov. 3,6 si quis vaccam -tam furaverit eqs. PACTUS Alam. 38,1 si -tum armento retullit, tremisse componat. 40,2 si quis de grege aliena iumentum tollit et -at eum. LEX Baiuv. 9,2 si bovem -tum (-to, -atum *var. l.*) ... furaverit. ACTA imp. Winkelm. II 53 (a. 1248?) ne pro ... debito publico vel privato boves -ti (dominici *var. l.*) ... auferrantur. *b de hominibus*: ANNAL. Fuld. II a. 863 p. 56,20 rex ... ducem cum auxilio Bulgarorum ... -aturus. WALTHARIUS 83 hic (*Alpher*) ... cognovit gentes has esse -atas (-tas *var. l.*). FUND. Consecr. Petri p. 209,3 -vit rex eos (*populos*). CARM. Bur. 63,1^b,6 Hydra ... reddere sollicitum non potuit, quem (*Herculem*) puella -uit. *saepe*. *c sensu erudiendi*: HRABAN. carm. 37,6 nec, quos mors absorbuerat, epistimi -verat. WANDALB. martyr. 298 verbi principe quo (sc. *Augustino doctore*)

Christum -ti sensere Britanni. 610. *c de rebus (de finibus*: l. 4. 5.9): WALAHFR. hort. 185 ferventem -uisse sitim ... hoc solet auxilium (sc. *absinthium*). WIPO gest. 1 p. 13,2 quam (*Ungariam*) ... rex ... mirabili victoria -uit. OTTO FRISING. chron. 2,48 p. 125,12 Cesar ... Gallias ... ac Illiricum -aturus (-turus *var. l.*). VITA Cuneg. A 6 qui (*Christus*) Babilonium regem ... confudisti et Babilonios ignes -asti. *v. et p. 968,71. per errorem in cognomine*: CHRON. Fred. 2,46 qui (*Galli*) ... Gallea comata, Gallea -ta (dominata *var. l.*) et Gallea Cesalpina manebant. *2 c. colore quodam*: *a castigare, coercere – kasteien, züchtigen*: BAUDON. Radeg. 8 (MGMer. II p. 383,3) cilicio tenera m e m b r a -vit (RUOTG. Brun. 35 p. 36,16). THEOD. TREV. Liutr. 141,3 corpus suum castigabat et c a r n e m -verat (THEOD. TRUD. Bav. 29. *al.*). *b regere, regnare – leiten, lenken, (be)herrschen*: WETT. Gall. 2 p. 258, 5 ubi (sc. in *Gallia*) gubernacula regni Sigiberti diversas gentes ... -uerunt. CARM. Salisb. I 10,34 hic (*September*) quia de Marte septimus imbre -at. HROTSV. Gong. 22 Pipinus ... rexit ... subiectos frenis rite -ando suis (*sim*. Pel. 29 qui [*rex*] ... civis iustus -uit ... frenis). *c custodire, observare – bewachen, beaufsichtigen*: WALAHFR. carm. 14,5,4 profuit ... avem sub custode tenerier; ni sic assiduus -es, pergit lustra per avia morem quaerere pristinum. *B latius*: *1 debilitare, affligere – schwächen, hart mitnehmen*: FORM. Senon. I 13 qualiter mihi senectus adgravat et infirmitas -at (*sim*. 50 mihi gravis aegritudo -at). EINH. Karol. 7 p. 10,5 aliquoties ita -ti et emolliti (sc. *erant Saxones*), ut eqs. RAPULARIUS 159 nostis ... cuncti (sc. *affines et amici*), me quanta -arit egestas. *2 delere, devastare – zerstören*: ANNAL. Magd. a. 1175 dux ... ad iniuriam ... comitis omnia igne -at. CONR. MUR. nat. animal. 792 istius (*hirci*) sanguis adamantem, quem neque ferrum nec -at ignis ... , conterit atque -at.

II translate de plantis i. q. (ex)colere – veredeln, kultivieren, anbauen: DIPL. Frid. I. 754 p. 305,5 cum terris cultis et incultis necnon et pascuis ac palustribus, arboribus -tis et indomitis. 755 p. 306,28. IORDAN. RUFF. equ. p. 8,3 equus ... herbas -tas vel indomitas comedit.

***domocoltus, *domoculta** *v.* *domicultus.

domoi *v.* domus. **dompn-** *v.* domin-.

domucella, -ae *f.* *domuncula, domuscula – kleines Haus, Häuschen*: CONC. Karol. A 14 p. 84,6 convocato ... Tortone vel reliquis iudicibus in -am meam (sc. *primicerii notariorum*). EPIST. pont. Rom. 85 p. 147,38sq. ab uno latere ... -a de Petru viro honesto et -as de plures homines ... , et a quarto latere

-a, in qua est oratorio.

***domuicautilis** *v.* *domicultilis.

domuncula, -ae *f.* *vel *domunculum*, -i *n.* (l. 52. 54. 61) *script.*: -umc-: VITA Rigob. 22 capit. (MGMer. VII p. 61,1; *var. l.*). -col(a): p. 971,6.

1 domuscula, habitaculum, taberna, tugurium – kleines Haus, Häuschen, Behausung, Hütte, Schuppen (in imag.: l. 69): *a in univ.*: BONIF. epist. 40 Bernhardus ... edificet -a nostra, (-as nostras 2 p. *corr.*). VITA Liutb. 26 p. 30,19 ut neque pavementum neque parietes -i (-ae *var. l.*) ... videbantur. CHART. scriin. Col. A I p. 239,7 Everart fusor -am (gloss.: herberge) ... acquisivit (*de re v. O. Cremer, Der Rentenkauf im mittelalterlichen Köln. 1936. p. 46*). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 125,30 quedam (*instrumenta, sc. sunt*) in conservando sanas (sc. *aves*), etiam quando mutant pennas, ut -a (domicula *var. l.*), que dicitur muta. ACTA civ. Wism. B 770 Fridericus ... dedit filio suo domum ... et -um retro domum illam. *persaepe. meton. de familia, habitatoribus*: WALTH. SPIR. Christoph. I 9 cuius venerabilem ingressum non una -a, quin immo tota pene civitas obvia simul excepit. CHART. Rhen. inf. I 557 p. 388,27 statutum est ... spiritualem curam huius -e ecclesiam Floreffiensem numquam debere a se remove, ne sorores destitutę maneant. *b domicilium, sedes – Wohnung*: HERM. AUGIENS. vit. 1402 in corde nostro congruam dantes (sc. *Superbia eiusque filiae*) ei (sc. *diabolo*) -am. *c de oculis i. q. cavea – Höhle*: WOLFHARD. Waldb. 1,17^c orbes ... domesticas -as deserentes. *2 oratorium, ecclesiola – Kapelle, kleine Kirche*: MIRAC. Liutw. 15 (MGScript. XV p. 1265,39; s. XI.2) -am (*an*

[Gansweidt]

tea: oratorium), quam Hezzel imperfectam reliquerat, ab imo eruit Lioffinus. CHART. Turic. 870 p. 331,12 acta sunt ... hec primo ... in -a ante portam ... monasterii, posteaquam ibidem ... frater ... fuerat pie traditus sepulture. 3 *sepulcrum, monumentum* – Grab(stätte, -mal): VITA Furs. 10 (MGMer. IV p. 439,12) constructus ... ad orientalem partem altaris -olam, (constructa ... -a var. l.) ibi ... immaculatum corpus ... transfertur. ALCUIN. carm. 108,1,1 haec ... praeparva -a ... reliquias propter sacras ... condita constat. ADO VIENN. chron. (MGScript. II p. 318,25) in honore beatorum martyrum ... -am cryptatim construxit episcopus. 4 *de gemmis i. q. funda (cistellae similis)* – (kästchenartige) Fassung: THEOPH. sched. 3, 52 p. 101,25 quas (corrigias auri) complicabis et facies inde -as, quibus lapides claudantur. *ibid. al.* Gansweidt

domus, -us vel rarius -ui f. vel rarius m. (-um, acc. -um n.: l. 51. 56. adde TRAD. Frising. 38. 59. 91) script. et sing.: -mm-: l. 27. -mn-: DIPL. Otton. I. 256 p. 365,40. *f. sing.: nom.* -os: p. 973,60. *gen.:* -i: l. 26. adde VITA Goar. 6. -is: l. 26. -oi: p. 974,5. *abl.:* -i: l. 29. -ui: TRAD. Frising. 634. *loc.* -ui: l. 35. adde ARBEO Corb. 27. *al. plur.: nom.:* -ora: l. 62. -ui: l. 31. *abl.:* -ebus: l. 27. -is: l. 30. *metr.* dōmus: TIT. metr. IV 39,13.

οἶκος – Haus: I proprie: A *domicilium, domestica sedes* – Heim, (Wohn-)Haus: 1 in univ.: LEX Sal. Merov. 74 capit. p. 14 qui -um alienum destruxerit. IONAS BOB. Ved. 7 p. 315, 10 vasa in medio -i (-is, -us var. l.) posita. DIPL. Merov. I 75,7 in terris, -ebus, e d e f i c i i s (142 p. 359,18 -mmibus. *persaepe in pertinentiis*). LEX Raet. Cur. 2,1,6 de furtivo cavallo aut ... de invaso -i. LEX Frision. 4,7 canem ... custodem ... -us. CAPIT. Bened. 3,338 in -bus (-is var. l.) proprii. CHRON. Salern. 168 -ui ... plurime vacue remanserunt. ACTA imp. Böhmer 969 in -o habitationis domini Ecelini. ALBERT. M. pol. 1,1P quando ... incepit multiplicatio -uum sive -orum. *persaepe.* 2 *usu adv.:* a -i (-ui: l. 35. *al.:* -o: l. 37; -um: l. 40) i. q. in -o – zu Hause: LEG. Wisig. 9,2,9 p. 374,26 quisquis ... -ui (-i var. l.) ulterius residere non audeat. ALCUIN. epist. 193 p. 320,15 sive -o sive in itinere. CONST. imp. II 427,42 quicumque alium odiose -i quesierit. *persaepe.* in statione – auf Posten, vor Ort: IOH. CODAGN. annal. a. 1215 p. 48,3 exceptis militibus ... , qui -um pro custodia remanserunt. p. 49,2. b -um (-i: l. 43; -ui: l. 42) i. q. ad -um – nach Hause: VITA Gertr. A 1 p. 454,18 dum Pippinus ... regem Dagobertum -ui sue, (-um suam B) ... invitasset. ARBEO Corb. 29 -i reversus. TRAD. Frising. 608 ut ... fenum secat -umque recolligat (sc. filius). THIETM. chron. 8,34 -um pergere. *persaepe.* B *de ecclesia (de templo: l. 52):* 1 in univ.: TRAD. Frising. 11 p. 39,1 (a. 758) in -o sancti Zenonis aedificato. ARBEO Emm. 14 unus ex his (*audientibus*) de choro prosiliens ad aditum -ui (-us var. l.). WALAHR. exord. 6 p. 480,6 orationis (VITA Libor. 12. *al.*). LIBELL. de eccl. Claron. 1 (MGMer. VII p. 456,33) de ecclesiis ... , que in Clarmonte consistunt: -um (in -o S) matris ecclesie eqs. EPIST. Teg. I 5 ornatui Salomoniace -us ... habiles ... profunditates. THIETM. chron. 5,12 Alemannorum turba ... igne -um D o m i n i consumpsit (7,62. *saepius*). *persaepe.* 2 *de ecclesia episcopali ('Dom'):* VITA Filib. 8 (MGMer. V p. 589,13) in dextris -um nobile, (domicilium n.; -um nobili var. l.) sancti prominit Petri. ERMENR. Sval. 10 p. 162,10 in parte, qua steteramus -us regiae (i. basilicae). SALIMB. chron. p. 196, 25 maior ecclesia, que appellatur -us. *al.* C *aedificium, aedes* – Gebäude: LEX Baiuv. 2,12 quia -us ducis -us publica est. DIPL. Heinr. IV. 412 p. 548,36 ante -um monetaream. ANNAL. Rom. p. 476,51 turres a fundamentis dirute hac plures -ora dissipatae. FUND. Eberb. (MGScript. XV p. 991,21) ubi posita est ... -us textorium. CHART. episc. Hild. I 696 communionis. CHART. Brem. 150 p. 172,3 theatralem (CHART. civ. Hild. 156. *al.*). CHART. scrin. Col. B 543 -us precipitorie, que schirmhus vocatur. *persaepe.* -us salis sim. i. q. salina – Saline, Salzhaus: CHART. episc. Hild. I 370 p. 355,13 (a. 1175) donamus ... -um unam salis. CHART. Westph. VII 22 p. 10,29 transtulit ... molendinum ... et -um salinariam. 1613. *per compar. de phaenomeno caeli:* ANNAL. Xant. a. 839 acies apparuerunt ... in modum -us rotundae totum caeli ambitum circumducentes.

D *palatium, domus (regia)* – (Königs-)Palast, Pfalz: HUGEB. Willib. 4 p. 96,2 Capharnaum ... , ubi fuit -us (sc. principis) et mura magna. RUOTG. Brun. 30 p. 31,4 in -ibus regum. CHRON. Thietm. 4,30 -um Thiederici (BERNOLD. CONST. chron. a. 1084 p. 442,10 Theoderici. *al.:* 'Engelsburg'). BERTH. chron. A a. 1065 p. 198,2 -us regalis Goslari concremata est. *saep.* de palatio episcoporum: TRANSL. Viti 3 p. 36,4 qui (sacerdotes) ... -os episcoporum atque ecclesias constituerent. CARM. Bur. 131,1,11 in -o Romulea. *saepius.* E *tentorium* – Zelt: 10 THIETM. chron. 7,37 Scithe, qui -os suas secum vehentes ... equino lacte pascuntur. ARNOLD. LUB. chron. 1,9 p. 122,18 dedit dux ... sex -os filtrinas. WILH. RUBRUQU. itin. 5,6 de illa (lana) grossiori faciunt Tartari filtrum ad cooperiendum -os (-us var. l.) suas. *ibid. al.* F *stabulum* – Stall: LEX Alam. 77,1 si ... porcaritia -um (-us var. l.) aliquis concremaverit. ARNOLD. LUB. chron. 3,9 p. 152,3 fuerunt ... erecte due ... spaciose -us intrinsecus undique perticate, que ... gallis sive gallinis replete fuerant. CHART. Lux. II 270 -us porcorum. *al.* G *horreum, cella* – Speicher, Lager: CARM. Cent. 78^{tit.} versus in -o pomorum. PETR. CAS. (?) chron. 3,38 p. 414,18 fratrum, qui -um vinariam (corr. ex vinarium C) custodiebat. ACTA civ. Wism. B 478 -um frumenti. H -us necessaria i. q. latrina – Abort: CONR. EBERB. exord. 5,6 l. 35 cum ... ad necessariam -um accederet monachus eqs. I praedium, curtis – Hof, Gut: 25 TRAD. Frising. 18 (a. 762/64) tradidi (sc. Erchanpaldus) de Perahah -um cum omnibus aedificiis, curtiferis sepe circumcinctis. CHART. Sangall. A 575 excepta -o salica. CHART. Salisb. I 99^a ecclesiam cum decima de -ibus XXIII. CHART. Mog. A I 424 p. 331,19 pecuariam -um, id est vorewer. REGISTR. abb. Werd. 13 p. 324,8 -us inferior ... XXII mensuras orde ... ; superior mansus eqs. *persaepe.* -us culta vel cultilis i. q. dominium – Großwirtschaft, Domäne (de re v. p. 946,12): DIPL. Karoli M. 214 p. 286,41 -um (-us, -os var. l.) cultilem cum sedimine. DIPL. Loth. I. 51 p. 150,29 fundum Lucianum, ubi est -us culta, in integrum. *al.* K *munition, munimentum* – Wehranlage, Befestigung: GERH. AUGUST. Udalt. 1,12 l. 65 -os belli ... ponere. VITA Burch. Worm. 7 ad quam -um (i. munitionem) raptores ... refugium tutissimum habebant. TRIUMPH. Lamb. 17 (MGScript. XX p. 509,19) -us, quae trahenda erat super Symoin, in qua arbalistae constituendi calumniarentur eqs. *al.* L (amphi)theatrum – (Amphi-)Theater: CHRON. Gzoc. 1,23 in eadem civitate (sc. Verona) -um pergrandem extruxit Theodericus, quod Romuleo theatro mire assimilavit. *ibid. iterum.* M *labyrinthum* – Labyrinth: CONR. HILD. ad Hartb. p. 195,8 in principio ... Sicilie vidimus -um Dedali ... , in qua Minotaurus inclusus matris infamiam ... tenebris redemit.

II in imag. vel translate: A *gener.:* 1 *de habitationibus animalium:* a *specus, nidus* – Bau, Nest: ALBERT. M. animal. 1,54 quae (animalia) provident sibi -um, aliquando non provident habundantiam -us, sicut vulpes. 8,19 passer intrat -um eius (hirundinis). 8,149 incipiunt apes facere -os exagonos de cera. *ibid. al.* b *de testa, cortice:* ALBERT. M. animal. 2, 100 testa capitis serpentum est os unum ... et ab una parte involvitur in se sicut -us testudinis. 2 *de urbibus i. q. sedes* – Sitz: METELL. Quir. 11,18 Constantinopolim ... statuens (sc. Roma) caesaribus -um. 3 *de caelo, inferno sim.:* WALAHR. Wett. 628 quae (sc. Maria) ... aeternam super astra -um inviolata locasti. CONC. Karol. A 56^B,23 in somnis scalam pertinentem usque ad caelos ... vidit ... et vere -um Dei ac portam caeli esse dixit Iacob. EUPOLEMIUS 2,47 infernos penetrasse -os. *al.* 4 *de Christo, Maria virgine sim.:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 380,9 Dominus Deus noster et -us et locus electorum est. MILO carm. 3,4,2,12 virgo Maria ... ianua clausa, -us, qua solus conditor exit. *al.* 5 *de partibus corporis, mente sim.:* BONIF. carm. app. 8,2,1 dum -us ipsa mea (sc. cordis) dormit, vigilare suesco. HRABAN. univ. 14,20 p. 389^C -us caro salvatoris assumpta in sancta ecclesia, ut in Salomone: 'sapientia sibi -um aedificavit' eqs. OTLOH. prov. T 18 qui Deo praeparat -um mentis. *saepius.* de hominibus daemonum vasibus: WETT. Gall. 16 destruxit ... omnes -os meas (sc. daemonis). 6 *de rebus i. q. receptaculum* – Behälter, Kasten, Gefäß: [Leithe-Jasper]

ALDH. ad Acirc. 66 alma -us veneror (sc. *crismal*) divino munere plena. FLOR. LUGD. carm. 29,35 cera -us mellis. THEOPH. sched. 3,83 p. 147,26 foramen -us organariae. *al.* **B spec.**: 1 *astrol.*: CARM. de Cunone 50 est aries signum tibi ...; esse -um Martis hic lege fatebimur artis. ALBERT. M. animal. 20,68 qui (*orbis*) peryodus vocatur et duodecim circulo-
rum comparatione componitur, qui duodecim -us vocantur, ad quas sydera omnia referuntur. *al.* 2 *alch.*: TURBA phil. 58 p. 161,22 accipe illam albam arborem (*i. mercurium*) et aedifica ei -um circumdantem. VISIO Arisl. p. 327,13 me (sc. *regem*) so-
ciosque meos mancipans in -o vitrea carceravit. ANON. tab. p. 149,12 cum intraverimus (sc. *luna et sol*) -um amoris.

III meton.: **A de partibus domus**: 1 in univ.: FOLCUIN. Lob. 29 p. 70,44 -um ipsam altaris et laquear ... pinxit *episcopus* (GESTA Lob. 14). CASUS Petrish. 5,8 fecit *abbas* -um campanarum super ecclesiam, quia prius pendebant in quatuor columnis iuxta ecclesiam. CHART. Altenberg. 207 contulit *Elysabeth* ... -um suam anteriorem totalem ... et dimidietatem -us sue posterioris. 2 *cubiculum, atrium, habitatio* - *Raum, Saal, Wohnung*: *a in univ.*: THIETM. chron. 5,4 cum ... in magna -u (*corr. in -o m.*) sedilia auleis ornata et mensa esset variis cibis referta. CHART. Lux. III 526 p. 587,18 quod Gertrudis habebit medietatem omnium bonorum ... et insuper unam -um meliorem sub uno tecto. **b de partibus monasterii**: FORMA mon. Sangall. 23,2 calefactoria -us. CARM. Cent. 5^{tit.} in -o scriptorum. COD. Udalr. 65 p. 137,21 quia per vos (sc. *episcopum*) hie male m -um habeo (CHART. Mog. A I 554 p. 467,14 -us hiemalis videlicet stupa). RITUALE Rhenaug. 2,13 omnipotens ... Deus, qui famulos tuos in hac -o (*i. refectorio*) alis refectione carnali, praesta, ut *eqs.* CHART. select. Keutgen 326 in -um capitularem fratrum. *saepe*. 3 *taberna* - *Laden*: CHART. civ. Erf. 188 nove -us panum iuxta cameras mercatorum ... edificate. 318 promissistis (sc. *consules et cives*) ... restituere apotecas sive -os illas ... in quibus pannus lineus vendi solet. **B familia, corpus** - *Familie, (Haus-)Verband, Institution* (fere c. respectu status legitimi): 1 gener. et *publ.*: *a in univ.*: LEG. Wisig. 12,3,15 p. 446,17 veniant ... super me et super -um meam et filios meos omnes plage Egypti. ALTFR. Liutg. 1,2 baptismi consecutus est *Wrssingus* gratiam una cum coniuge sua et filio ac -o reliqua. OTLOH. prov. S 36 si quis -ui suae praeesse nescit. CHART. Tirol. notar. I 20 quod *denuciaverat viator* ... domino Adelpreto de Marucio et -ui domini Ulrici de Marucio (219 -ui et matri. *ibid.* al.). *saepe*. **b genus, stirps, prosapia** - *Geschlecht, Dynastie*: CONC. Karol. A 50^a,91 ut sacra -us vestra (sc. *regis*) cunctis spectabilis appareat. ANSELM. Bis. rhet. 2,1 gressus euntis sunt nota alte -us et magni generis. HIST. Welf. 1 p. 457,37 qui (*principes nostri*) hanc (sc. *Guelforum*) -um ... gubernaverunt et nomen suum ... dilataverunt. ANNAL. Ianuens. IV p. 46,10 -um Grimaldorum suspectam habere. *al.* **gens** - *Volk, Sippe*: WALAHFR. carm. 5,26 Israhel. ALBERT. STAD. Troil. 3,873 Achiva. *al.* **c comitatus, factio** - *Gefolgschaft, Partei*: ADAM gest. 2,48 p. 108,20 nunquam discordia cessavit inter geminas -os, scilicet archiepiscopi et ducis. ALBERT. AQUENS. 7,57 rex ... in planitie ... resedit una cum ... universa -o fratris sui Godefridi ducis. *al.* **d curia (regia, ducalis sim.)**, *aula* - (*Königs-, Fürsten- Hof*): LEG. Burgund. const. I 50^{capit.} de occisis actoribus tam regiae -us quam privatorum. HINCM. ord. pal. 207 de -us regiae dispositione. EPITAPH. var. II 126,2 Rofrit, cui palatina micat intima valde -os. ECBASIS capt. 565 -us comes ut propter leopardus. 569 pincerna -us. RYCCARD. chron. a. 1229 p. 163,28 magister -us Alamannorum. *saepe*. **e de institutionibus quaestuariis**: NOTAE Gembl. (MGScript. XIV p. 594,12; s. XIII^{in.}) de redbitus -us panis ... fratribus vinum et pisces dari constituit *abbas*. CHART. Rhen. med. III 357 conventui ... contulimus sex libras ... de nostra -o panni in Antwerpia. CHART. Argent. I 549 pistores a -bus pistrinilibus ipsorum civium pro iure eorum, quod vulgo dicitur ein-
nung, amplius ... requirebant. *al.* 2 *eccl.*: **a de ecclesia**: *a in univ.*: TRAD. Frising. 4 (a. 748/60) de ... traditione Oatiloni ducis ... ad -um sancti Zenonis. LIUTG. Greg. 7 p. 73,11 super tutissimam petram divini consilii ... aedificavit *Bonifatius* -um

suam. EPIST. Teg. I 12 ne ... neglegatur ... reddi census -ui Dei ... reddendus. *saepe*. **β de ecclesia episcopali**: TRAD. Frising. 94 (a. 779) de -o episcopali eligant abbatem ordinante episcopo. CHART. Ital. Ficker 3 p. 4,34 servo fuit *Anscansulu* ... -oi episcopalis civitatis Pisana. CHART. Naumb. 173 p. 153,15 in usus *canonicorum* Nuenburgensis ecclesie de -o tradidimus (CHART. Welt. 5 c. de alta -o). *saepe*. in *nom. propr.* (*'Domberr'*): GERH. STED. annal. p. 223,12 quidam civis Hildensemensis Thideric de -o. CHART. Brem. 91 Wal-
thardo de -o. *saepe*. **b coenobium, conventus** - *Kloster-(verband)*: TRAD. Frising. 197 p. 188,41 (a. 804) Meginhart abbas ... -ui vivente Zaccone regimen accepit. DIPL. Arnulfi 18 ut utraque -us Dei, et abbatia et episcopatus, ab illo (*episcopo*) gubernetur. EPIST. Teg. I 88 stet et famuletur *huba* -ui famu-
lisque sancti Quirini. CONST. imp. II 7,1 nos omnes ... abba-
tes et eorum -os ... sub ... tuicionem recepimus. *saepe*. **c ordo** - (*Ritter-Orden*): INNOC. III. registr. 1,481 p. 703,33 fratres -us sancte trinitatis. CHART. ord. Teut. (Hass.) 5 fratribus Teutonice -us. CHART. Burgenl. II 21 (dipl.) magister milicie -us Templi. *saepe*. **d** -us hospitalis *sim. i. q. hospitium* - *Hospiz*: DIPL. Loth. III. 46 p. 76,22 -um hospitalem ... in tu-
telam nostre defensionis ponimus. CHART. Turg. II 60 p. 222, 13 Werherus de -o pauperum. CHART. Lux. III 260 novem denarios ... lego -ui elemosinarie in Epternaco. *al.* **C res fami-
liares, domesticae** - *Hauswesen, Haushalt*: 1 gener.: *a in univ.*: HELM. chron. 18 p. 37,16 dux ... vix obtinuit, ut de qualibet -o, paupere vel divite, ... duo nummi pontificalibus solverentur impensis. **b bona, facultates** - *Güter, Besitz*: TESTAM. Adalg. 14 (ed. W. Levison, Aus rhein. und fränk. Frühzeit. 1948. p. 127; a. 634) villa ... cum -bus inexistitis. 19. TRAD. Frising. 394 p. 335,6 propria ... cum omni utensilia seu soliditate -ui suae tradidit *presbyter*. RAHEW. gest. 3,52 p. 228,11 ad disponenda regalia predia -us *Mehildis* (HIST. Welf. 28 al.). 2 *publ. et iur. i. q. thesaurus, aerarium, fiscus* - *Schatzkammer, Kasse, Fiskus*: *a spectat ad regnum sim.*: ANDR. STRUM. Atriald. 16 quod annuatim sumebat clericus quidam de pontificali -o. CHART. Ital. Ficker 91 p. 135,39 qui ab herrario vel ab augustali -o aliquid accipiunt. **b spectat ad commune**: CHART. civ. Hild. 211 (a. 1250) ut de ... area sin-
gulis annis super -um burgensium quinque solidi persolvantur. *D iur. i. q. aditus ad -um, quaesitio -us* - *Zutritt zum Haus, Hausdurchsuchung* (de re v. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 648): CONC. Karol. A 16^a,12 qui resisterit -um suam, quod selisöhan dicunt, qualem rem querenti resistebat, talem compo-
nat, in publico XL solidos. **E tectum** - *Quartier, Unterkunft*: RUD. FULD. Leob. 11 p. 126,46 omnibus ... sine ulla exceptione personae -um praebuit. ADAM gest. 2,70 p. 132,11 dux ... -um suis in ... castro paravit. WILH. RUBRUQU. itin. 20,2 qui (*hospes*) debebat nobis providere de -o et cibo et equis. *al.* **F patria - Heimat**: 1 in univ.: WIDUK. gest. 3,59 Wichmannus ... a Gallia profectus Saxoniam occulte intravit, -um coniugumque revisit *eqs.* 2 *usu adv.*: *a -i i. q. in patria* - *in der Heimat, im Inland*: EINH. Karol. 4 res gestas et -i et foris. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 51,9 caeteris (*colonis*) pro cultura terrae -i relictis. *saepe*. in *pace* - *im Frieden*: RUOTG. Brun. 25 -i militieque (WIDUK. gest. 1,25 -i militiaeque. *saepe*). **b** -um (-i: *l.60*) *i. q. in patria* - *in die Heimat*: EINH. Karol. 6 p. 8,9 ut se regem deserturos -umque redituros ... proclama-
rent (sc. *Franci quidam*). ANNAL. Quedl. a. 1012 p. 81,22 urbem ... expugnat et ... cum captivis nostris -i reversus est *Bolizlawo*. *saepe*. **c -o i. q. ex patria** - *aus der Heimat*: BERTH. chron. B a. 1078 p. 315,13 dum se -o sua Romam moveret *episcopus*. **G in nom. propr.**: TESTAM. Adalg. 31 (op. cit. [*supra* l. 29] p. 131) locum ... cognominante Domo. EBERW. Magner. 52 in villa, quae Vasta -us dicitur. CHART. civ. Halb. 64 Henricus de Lapidea -o. *saepe*. *Leithe-Jasper domuscula*, -ae f. *domus parva, aedificium exiguum* - *Häuschen, kleines Gebäude*: ANNAL. Ianuens. I p. 8,31 patri-
archa cum legato Romane curie in -am sepulchri per tres vices introivit. p. 39,12 accidit in quadam -a (*domuscula var. l.*) burgi civitatis, quod ignis accensus fuit.

1. **dona*, -ae f. (cf. *francog. vet. done; v. Wartburg, Frz.*

[Mandrin]

etym. Wb. III. p. 136^b) 1 *donatio* – Abtretung, Schenkung: CHART. Rhen. inf. I 36 (a. 818) si quis ... fuerit ..., qui contra hanc -am venire conaverit aut eam infringere temptaverit. v. et p. 986,18. 2 *tributum, praestatio doni q. d.* – Abgabe, Beitrag, sog. *Pflichtgeschenk*: CAPIT. reg. Franc. 48,3 fideles nostri capitanei ... cum eorum hominibus et carra sive -a ... ad conductum placitum veniant.

2. ?**dona*, -ae f. (orig. inc.) *herba quaedam* – eine Pflanzensart: TRACT. de agr. cur. p. 191,38 apii, cerefolii, -e, fanerole, fragule, ... omnium manipulos singulos.

3. **dona* v. domina.

donabilis, -e. 1 *adi. i. qui (dono) dari potest* – einer der (als Geschenk) gegeben werden kann: a in univ.: ACTA reg. Burgund. 119 (a. 1028?) cum antiquissimae semper fuerit consuetudinis res -es, donatas, donandas usu litterario corrobore eqs. HONOR. AUGUST. cognit. add. (ed. J. A. Endres. 1906. p. 139,27) quod ... quibusdam brutis animalibus sapientia inesse dicitur, ... non de summa Dei sapientia soli rationali creature -i, sed de naturali accipitur. b *de spiritu sancto divinitus dando (loci spectant ad Aug. trin. 5,15,16)*: ANSELM. HAV. dial. 2,15 p. 118⁵ spiritus sanctus propria naturali essentia, qua a Patre et Filio est ... -is est. ALBERT. M. sent. 1,13,1 p. 370^a,34 dicit Augustinus, quod ab aeterno ut -is procedit *spiritus sanctus*. 3,19 p. 14^a,31. summ. theol. I 7,32,3 p. 257, 26sq. *ibid. al.* c *de moneta danda et accipienda i. q. currens, usualis* – gültig, gebräuchlich: CHART. Traiect. 420 p. 378,26 (a. 1157) ut ille (Hugo) singulis annis ... XII libras Traiecti -es et marcum item ibidem -em ... nobis (sc. *praeposito*) solvat. 549 p. 14,28 ego ... decanus ceterique fratres ... Hugoni ... bona nostra ... dedimus ... pro duabus marcis, scilicet XXIV solidis Coloniensium denariorum -ium solvendis annuatim. 2 *subst. neutr.*: a *quod dono dari potest* – das was geschenkt werden kann, mögliches Geschenk (de spiritu sancto): ANSELM. HAV. dial. 2,15 p. 118⁵ non minus donum vel -e dici posset *spiritus sanctus*; dicitur enim donum sive -e, quod quidem dari potest, quanquam non detur. RAHEW. flosc. 1,51,2 eundem paraclitum donum seu donatum, datum et -e scimus appellatum. ALBERT. M. sent. 1,13,1 p. 370^a,37 est *spiritus sanctus* ... -e nobis, quamvis numquam daretur. b *quod dono datum est* – Geschenk: FORM. Marculfi 2,43 vestras sacras communionis ... ut celitus dono habile, (-e, dono habere var. l.) nos accipisse prenuncie.

**donabilitas*, -atis f. *de spiritu sancto i. q. qualitas donabilis* – Fähigkeit geschenkt, verliehen zu werden: ALBERT. M. sent. 1,15,2 p. 412^b,35 donum dicitur *spiritus sanctus* ab aptitudine -is passivae, scilicet quod donari possit. 1,18,2 p. 493^b,20 qualitas ... doni -s est, quae eqs. summ. theol. I 8,36,2 p. 279,70 quaeritur, si -s proprietates distinctiva sit spiritus sancti a Patre et Filio.

**donamen*, -inis n. metr. dō: l. 56. *donum* – Geschenk: CARM. Aldh. 2,104 non quod luxu labilia cosmi quaerunt peregrini quisquilia, sed quod ferunt non minima carismatum -a, quibus ditatur area animarum perflorea. 2,178 cum ... multa magnanima producebant peregrini -a, Christi sponsae, ecclesiae, cuncta ferebant opimae. PETR. CRASS. def. 7 p. 453,26 spes nostrae vitae, (i. rex), nos vestri -a ditent.

**donamentum*, -i n. *donatio, donum* – Schenkung, Geschenk: ACTA reg. Burgund. 159 (a. 1015?) pater noster Constantius fecit -um et scriptum Deo et sancto Andree et monachis eiusdem loci.

1. *donarium* v. donarius.

[2. *donarium* v. **bonuarium*. adde: COD. Lauresh. 932 (a. 766) in ipsa curte dono (sc. *Lantsuinda*) uno donario (sic) de terra ad integrum.]

donarius, -a, -um. 1 *adi. i. q. ad praestationem doni q. d. pertinens* – die Abgabe des sog. *Pflichtgeschenkes* betreffend: ADEMAR. hist. 1,2 quicumque potuerit introire in paludes istas et gentem istam pravam eiecerit, concedam eis tributa -a annis decem. ANNAL. Quedl. a. 999 p. 76,35 quidquid habere potuit imperatrix, regni videlicet censum toto orbe tributario iure vel etiam -o quaesitum, ... manibus pauperum ... commendare non destitit. 2 *subst. neutr.* (fere usu plur.;

sing.: l. 12.24.26): a gener.: a *thesaurus (templi), gazophylacium* – Schatzkammer (eines Gotteshauses), (Kirchen-)Schatz (in imag.: l. 4): WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 5 sui decimas pro fructibus agri ... ecclesiae vehat ad -a quisque gratis. CARM. imag. 11,1,5 obtulit *Heinricus* hunc librum ... in -a templi, ut sit perpetuum decus illic omne per aevum. CARM. de Iuda 2,316 nil huius doni decet ad -a poni. de ipso templo (spectat ad Verg. georg. 3,533): GLOSS. II 641,59 St.-S. -a vvihusun. β *donum (votivum)* – Geschenk, Wehegabe: EINH. Karol. 16 p. 19,17 legati eius, quos cum -is ad ... Domini ... sepulchrum ... miserat. WALAHFR. Gall. 2,6 optulerunt *donatores* -um, quod ... in supremis non poterat perire periculis. WIPO gest. 6 p. 28,20 in -is frequentibus, quibus eos (milites) fortia audere coegit rex eqs. persaepe. v. et p. 299,13. in imag.: WALAHFR. Blaithm. 169 cum sanctis, quorum meritis mea crimina solvi credo, quibus laudum supplex -a misi. RUP. TUIT. trin. 32,28 l. 1668 illud ... nostram exiguitatem contristat, quod ... non omnium (sc. *virorum clarorum veteris testamenti*) singulos liciuit agnoscere vultus vel -a confessionis ponderare, quae a singulis offeruntur. b *publ. et iur.*: a *donatio* – Schenkung: CONC. Merov. p. 140,9 quia multae tergiversationes infidelium ecclesiam quaerunt collatis privare -is (item p. 189,6). CHART. Fuld. A 527 p. 234,30 (dipl. Ludow. Pii) placuit ... idem -um nostrum cum nostre imperialis dignitatis preceptione munire et sigillo nostre maiestatis insignire. CHART. episc. Wirz. I 72 p. 32,9 praedia ... hec -o acquisivi (sc. *episcopus*) a milite meo Gozwino. DIPL. Conr. III. 148 p. 271,18 -a supradicta ... edicti nostri munimento constare et permanere decernimus. al. β *tributum, praestatio doni q. d.* – Abgabe, sog. (Pflicht-)Geschenk: DIPL. Karoli III. 47 p. 78,29 ut nullus publicus exator (sic) census aut -a aut mansionatica vel aliqua publica servitia ab eis (hominibus) exigat (item 85 p. 138,23; inde DIPL. Otton. I. 256 p. 366,13). DIPL. Otton. II. 253 p. 287,30 ita ut ... tributa ab eis (servis et ancillis), angarias et opera, census et -a exigant principes saeculares. ACTA imp. Winkelm. I 734 p. 581,29q. si ... -a fiant alia quam esculentum et poculentum ab illis, qui sunt in regno, de mutuo tantum diminuatur, quantum erit in -is, salvo quod, si tam -a quam mutua sint eidem (comiti) necessaria pro acquisitione terre, utrumque habebit. al. γ *stipendium, collatio, alimenta* – Zuschuß, Zuwendung, Unterhalt: EGILM. epist. p. 360,17 cum ... Karolus ... singulos ... episcopatus ex decimarum stipendiis constituisset, quia aliis ... pastores et episcopi -is carebant, unde paulatim roborari christianitas potuisset (item DIPL. Ludow. Germ. 51 p. 69,12 [spur.]). CHRON. Reinh. a. 1197 p. 555,22 quod quingentos pugnationes ... in sufficientibus -is et victualibus ... ad recuperationem Terre Sancte in Tyro ... decertantes haberet imperator. CHART. Burgenl. I 102 p. 69,34 (dipl.) volumus (sc. rex) ... eos (monachos) esse liberos ... in omnibus locis regni nostri sive inportando sua seu exportando nostra -a (item 161 p. 119,20 [dipl. spur.]). al.).

**donatarius vel *donatorius*, -a, -um. 1 *adi. i. q. beneficio donatus* – mit einem Lehen beschenkt, belehnt: CHART. Sangall. A IV add. 44,14 (a. 1243) nec per donationem mulieris -arie nec per census solutionem ius possessionum perpetuo retinendarum est monasterio in Oberriet acquisitum (item 44,17. 44,21 -orie). 2 *subst.*: a *mas.*: a *qui donatus est, acceptor (doni, beneficii)* – Beschenkter, Empfänger (eines Geschenkes, Lehens): CHART. Bund. 439 p. 337,28 (a. 1186) cum emptor sive -arius fuit in possessione. DIPL. Frid. I. 1075 p. 418,22 (spur.) nostrum militem Ottobonum ... suosque heredes ... de premissis omnibus castris, villis ... -arios facimus ac investivimus in feudum nobile (item ACTA imp. Winkelm. II 1061 p. 742,25 -orios). DIPL. Frid. II. 65 p. 131,17 nichil sic homini perpetuatur ... sicut illud, quod a -ario pio donatori refertur. CHART. Grimm. 257 p. 182,7 quia donis -orios convenit adjuvari eqs. CHART. Sil. D IV 92 p. 74,4 iuris regula asserit -arium donatori ad antidora naturaliter obligatum. al. β *donator, dator* – Schenker, Geber: CHART. Turg. III 576 p. 414,25 (a. 1272) que omnia praedia ... -arius (postea: dotarii) ... tempore donacionis pleno iure proprietatis coluit, tenuit et possedit. b

[Mandrin]

fem.: **α** quae donata est, acceprix (doni, beneficii) – *Beschenkte, Empfängerin (eines Geschenkes, Lebens)*: CHART. Beron. 65 (epist. papae a. 1247) liberalitas, que sic officium suum officiose dispensat, quod reficiens -ariam (i. ecclesiam) proficit donatori. CHART. Basil. B I 107 rogatu donatoris et -arie. **β** charta donationis – *Schenkungs-, Verleihungsurkunde*: SUMMA dict. Saxon. 6 p. 214,11 a sede apostolica dantur privilegia . . . , procuraciones, -orie, petitorie. 7,5 p. 228,24 sequitur videre de -oriis . . . ; dicuntur . . . a dono, quasi donate, hoc est dono date, eo quod contineant gracie plus quam iuris eqs. p. 229,26 sunt . . . -oriarum due species, condicionalis vide licet et mera. LUDOLF. summ. 5,5^a exemplum -orie condicionalis. 5,5^b exemplum -orie mere. Mandrin

*donatides v. *donatites.

donatio (-cio), -onis f. script. dun-: l. 29. **I** proprie: **A** gener. i. q. actio donandi, dandi – *das Schenken, Geben, (Dar-, Über-)Reichen*: TRAD. Ratisb. 17 p. 20,15 (a. 820/21) quos (sc. molendina) . . . ad sanctum Hemmerammum . . . per proprię meę manus -em confirmatos esse decerno (sc. abbas; cf. p. 17,36 per meę manus dationem). CHART. Advoc. 80 (a. 1243) ecclesie beati Petri . . . -cione manuali dedimus (sc. advocati) Conradum filium . . . Hermanni. ALBERT. M. sent. 1,14, 4^{capit.} quid sit datio sive -o. euch. 2,1^{capit.} de hilaritate donantis in -e. *ibid.* al. **B** publ. et iur.: **1** datio, traditio, collatio – *Schenkung, Übereignung, Übertragung*: DIPL. Merov. I 28 epistolam -ciones. LEX Baiuv. 15,10 si . . . maritus . . . in uxorem aut -e (-es, -em, per -em var. l., dominationem a. corr. T1) aut testamento . . . contulerit facultates. CHART. Sangall. A 78 si quis . . . cuntra hanc du-i . . . vinire timtaverit. DIPL. Karoli M. 179 omnia concedimus ei (Iohanni) per -nostram -em, (nos-trum donitum var. l.). CHART. Rhen. med. II 139 p. 182,20 viris nobilibus . . . sub nomine cenobii . . . -cionem, que vulgo sale dicitur, recipientibus. CHART. Wirt. VII 2600 quos redditus . . . pater noster (sc. ducis) Rilindi . . . nomine -is, que vulgariter dicitur zügel, . . . obligavit. *persaepe*. v. et p. 982,28. 984, 9. *meton. de praedio donando*: TRAD. Ratisb. 4 (a. 776) haec sunt confinia -is huius. **2** dotatio – *Ausstattung, Dotation*: TRAD. Frising. 19 p. 48,10 (a. 763) qui (i. cui, sc. Arbeoni) ecclesiam cum -e tradendi studio commendavimus (sc. Reginbertus). DIPL. Heinr. I. 15 quamcumque (concessionem) antecessores nostri . . . monasterio contulerunt in immunitate, -e seu cuiuscumque securitatis additamento (inde DIPL. Otton. I. 22). **3** praestatio, solutio – *Leistung, Zahlung*: RATPERT. cas. 8 p. 196,1 unde debet cessare census . . . ad episcopatum -o? **4** constitutio, mandatum – *Verfügung, Bestimmung*: v. p. 979, 15.

II meton. (cf. l. 37): **A** gener.: **1** donum, munus – *Geschenk, Gabe*: RIMB. Anscar. 32 nullum tunc . . . de amicis habebat rex, quos antea largissimis -bus sibi familiares adquisierat. TRAD. Ratisb. 929 p. 461,13 palatinus . . . profitebatur se habere . . . carradam vini . . . non iure beneficii, sed loco -is et caritatis. *de donis divinitus collatis*: HONOR. III. registr. 247 p. 175,33 episcopum . . . habentem -es secundum gratiam . . . differentes. **2** gratia, indulgentia – *Gunst(erweis), Begünstigung (expressus i. q. charisma – Gnade: l. 57)*: DIPL. Otton. I. 458 p. 622,10 canonicе abbas ordinatus sine alicuius persone -cione et impedimento. HILDEG. epist. 317 dona -um tibi (sc. viro officium habenti) sunt, velut . . . protegendo, providendo celum habeas. *in malam partem*: CONC. Karol. B I 41,12 p. 421,1 munus . . . est a lingua favor, munus a manu -o (dominatio var. l.), munus ab obsequio indebita subiectio (*speciat ad Greg. M. in evang. 4,4*). **B** publ. et iur.: **1** charta (traditionis) – *(Schenkungs-)Urkunde*: DIPL. Merov. I 28 per inspecta -cione. 153 ipsi (Aigatheus) . . . adseruit, quod ipsas -cionis, quem . . . abbas> proferebat, veracis aderant. TRAD. Frising. 1 p. 28,3 signum Moatberti, qui hanc -em fieri rogavit (*sim.* TRAD. Patav. 5^a p. 26,20. al.). PAUL. DIAC. Lang. 6,28 rex . . . hanc -em aureis litteris exaratam Romam direxit. EPIST. Froth. 30 mittimus (sc. abbas) dignationi vestrae -em illarum rerum exemplatam. al. **2** ius collationis – *Bestallungs-, Kollationsrecht*: CHART. Siegb. 17 p. 38,10 (a. 1095/96; spur.?) ut ecclesie . . . -o ad solum spectet abbatem. CHART. Rhen. inf. I

454, quarta pars -is ecclesie in Creinvelt. II 44 quatuor fuerunt -es in ecclesia de Hoynberg eqs. CHART. Lux. II 496 archidiaconatum . . . ad -em tuam (sc. archiepiscopi) spectantem. al. **3** de moneta i. q. utilitas ad solvendum – *Gültigkeit, Wert als Zahlungsmittel*: CHART. Lux. IV 240 (a. 1271) si moneta Treverensis . . . cursum eius et -em eius amiserit.

III translate i. q. devotio, obsequium – *Ergebenheit, Hingebung*: CHART. Basil. A II 240 (dipl. Rud. Habsb.) nos ipsius (sc. episcopi) immense -is (devotionis var. l.) et fidei merita attendentes.

?*donatites (-ides), acc. -em subst. (orig. inc.) de lapide quodam magico (de re v. J. Grimm, *Deutsche Mythologie*. II. 41876. p. 1020; H. Bächtold-Stäubli, *Handwb. d. dt. Aberglaubens*. III. 1930/31. p. 1345): ARNOLD. SAXO fin. 3, 68 radaim et -tes (-des var. l.) idem: lapis niger et translucens, invenitur in capite maris galli, quando datum est comedere formicis; idem gestatus valet ad impetrandum quodlibet (*sim.* ALBERT. M. miner. 2,2,16 -dem).

donatiuncula, -ae f. donatio parva – *kleine Schenkung*: FORM. Augiens. A 8 ego . . . dono -am meam ad ecclesiam.

***donativus**, -a, -um. (cf. ThLL. s. v. donativum) **I** adi.: **A** gener. i. q. donans, munificus, largus – *schenkend, gebend, freigebig*: CONR. MUR. summ. p. 157,23 quilibet de nobilibus . . . nominetur . . . dapsilis, dativus, -us. ANNAL. Otak. a. 1278 p. 194,39 quam largus fuerit rex et prodigus in suis -is muneribus. *translate i. q. propensus ad ignoscendum, indulgens – bereit zu verzeihen, nachsichtig*: ALBERT. M. eth. II 4,2,10 p. 313^b, 5 -us (p. 1126^a, 3 συγγνωμονικός) est mansuetus, non punitivus. **B** publ. et iur.: **1** (donatione) datus, traditus – *(durch Schenkung) übereignet, übertragen*: TRAD. Moosb. 26 (c. 1090/98) ut unus ex fratribus . . . idem predium -um habeat. 36 quam (*hubam*) . . . miles . . . -am habuit. al. CHART. Burgenl. I 430 p. 293,15 (dipl.) exceptis possessionibus nobilium hereditariis, emptitiis atque -is eqs. **2** ad donationem pertinens – *eine Schenkung betreffend, Schenkungs-*: DIPL. Otton. I. 417 p. 570,3 ut hec -i auctoritas precepti nostri firmior . . . credatur. CHART. Hagenow. 56 de patre . . . meo . . . ea (*mancipia*) in -um ius . . . accepi (sc. Bernhardus; *sim.* CHART. Pomm. 599). CONR. MUR. summ. p. 162,23 sunt verba . . . dativa, -a. **3** donatione consistens – *in einer Schenkung bestehend*: WIDUK. gest. 2,30 cum milites . . . -is vel tributariis premiis minus adiuvari possent. **4** dono praestandus – *als (Pflicht-)Gabe zu entrichten(d)*: REGISTR. Prum. 44 (a. 893) solvit unusquisque . . . pro porco -o denarios IIII. 55 p. 218,3. *ibid.* saepe (de re v. L. Kuchenbuch, *Bäuerliche Gesellschaft u. Klosterherrschaft im 9. Jh.* 1978. p. 148).

II subst.: **A** neutr.: **1** proprie: **a** gener.: **α** donum, munus – *Geschenk, Gabe*: NOTKER. BALB. gest. 21 cunctis in palatio ministrantibus . . . -a largitus est imperator. NORB. IBURG. Benn. 7 p. 875,15 in erogandis . . . -is munerum in suos . . . parciore (sc. erat). CHART. Babenb. 404 p. 250,16 de omnibus, que . . . domibus (i. monasteriis) ducuntur, tam de propriis quam . . . de -is, . . . thelonea . . . relaxamus (sc. dux). al. *de donis divinitus collatis*: CONC. Karol. A 21 p. 179,8 -o pietatis eius (sc. Dei) suscepto. PONTIF. Rom.-Germ. 26,7 ut . . . ad caelestium thesaurorum -a (dona tua var. l.) perveniat famulus Dei (*sim.* VITA Mathild. II praef. p. 146,22). al. **β** merces, praemium – *Lohn, Belohnung*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,37 Christi athletus . . . -um accepturus est. RUP. TUIT. Herib. 34,2 post emeritam vite militiam supernum . . . -um accepit (*sim.* VITA Meinw. 167 p. 92,12). ALBERT. M. summ. theol. I 18,74,2,1 p. 768^a, 8 milites . . . in posteriori militia saepe merentur -a, quae ante acceperunt a principe. al. **γ** gratia, indulgentia – *Gunst(erweis)*: VITA Gebeh. Const. 1,19 si . . . de alia progenie aliquis accessisset, ab hoc -o alienus exstittisset. **b** publ. et iur.: **α** datio, traditio, collatio – *Schenkung, Übereignung, Übertragung*: DIPL. Karoli III. 46 nos . . . hoc idem -um auctoritatis nostrae concessus firmavimus. CHART. Rhen. med. I 244 p. 300,15 inhihero (sc. episcopus), ne . . . servicium de . . . elemosine meę . . . -o scultetus . . . ab ecclesia extorquere . . . presumat. VITA Burch. Worm. 2 quae (*praedia*) vel traditione parentum vel -o regio adquisierat. CHART. Traiect. 324 -o mul-

[Gansweidt]

ti interfuerunt. *saepe*. *praedium, beneficium – Leben, Benefizium*: DIPL. Conr. I. 2 quoddam ditionis nostrae -um in loco Munichinga ... ad monasterium sancti Galli ... possidendum ... contradimus *eqs.* WIDUK. gest. 3,55 merces tam famosi gesti -um imperiale cum reditu viginti mansuum. GLOSS. p. 96, 15 M. -um lehan. OTTO SANBLAS. chron. 23 p. 34,3 Gossilarium ... iure beneficii pro -o ... expeit dux. *al.* *β tributum, vectigal – Abgabe, Steuer*: TRAD. Patav. 92 p. 79,43 (c. 985/91) familiam ... ab omni iugo vel districtione marchionis, hoc est collectis, -is ... liberam ... asserebant (*sc. primores*). *γ constitutio, mandatum – Verfügung, Bestimmung*: DIPL. Otton. III. 114 p. 526,12 sanctimonialibus ... hoc nostrae auctoritatis regio -o eligende ... abbatissae ... munus, gratiam et licentiam concedimus (*sim.* 116. *al.* cf. 112 ut omnia ... aecclesiae tradita nostrae auctoritatis donatione confirmaremus. 115). *2 meton. i. q. munificentia, largitas – Freigebigkeit, Großzügigkeit*: DIPL. Frid. II. 116 cum habeat regalis serenitas non minus -o splendere quam sceptro. *B masc.*: 1 *qui censum solvere debet – Zinspflichtiger*: TRAD. Ebersb. 1,58 (s. XI.2) -us quidam s. Sebastiani ... habens prediolum. 2,73. *2 ellipt. i. q. porcellus dono praestandus – als (Pflicht-)Gabe zu entrichtendes Jungschwein*: REGISTR. Prum. 45 p. 203,9 (a. 893) solvunt Helfridus et Waltbertus soalem I, -os II, corvadas II (*de re* cf. p. 978,45).

*adv. *donative. per donationem – durch Schenkung*: DIPL. Heinr. I. 12 terris ... cultis et incultis ad se (*sc. coenobium*) iuste, -e ac legaliter pertinentibus. CHART. Turg. III 562 p. 393,17 si possessionibus feodalibus ab eis (*fratribus*) emptis vel -e receptis homines sint annexi.

donator, -oris m. gen. sg. -es: l. 34. 1 proprie i. qui donat, dator, largitor – Schenker, Geber, Spender: a in univ. (de Deo: l. 36. al.): EDICT. Roth. 174 non leciat -i ipsum thinx ... in alium hominem transmigrare. CHART. Sangall. A 250 signum Aimones -es. CHART. Stab. 27 p. 70,15 ego ... Oduinus presbiter -r dono. BRUNO WIRZ. fid. 14 (PL 142,564^A) -em dico esse Patrem, donum ... spiritum sanctum *eqs.* (*sim.* ANSELM. HAV. dial. 2,11 p. 1180^C; *spectat ad Aug. trin.* 5,11, 12). BONIZO ad amic. 5 p. 588,8 Ildebrandum, -em tam salubris consilii. *saepe*. *b patronus, conditor – Stifter, Gründer*: CHART. Ror. 30 p. 181,32 (epist. papae a. 1249) episcopus ... ecclesiam ... construxit et ibidem vos (*sc. canonicos*) instituit iuxta desiderium -is *eqs.* (*inde* 31). CHRON. Mont. Ser. a. 1208 p. 175,8 iuxta placitum -is (-um *var. l.*). *2 translate i. qui condonat, remissor – einer der verzeiht, Vergeber*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 379,6 iniuriarum -em.

**donatorius v. *donatarius. donatum v. dono.*

donatrix, -icis f. usu attrib.: l. 49. al. quae donat, datrix – Schenkerin, Geberin, Spenderin: CHART. Epternac. 6 (a. 699) Willibrordo episcopo Ermina abbatissa -x. CHART. Matild. 1 p. 32,38 nos Beatrix ... atque Matilda, ... mater et filia, ... offerretis atque -es (*sim.* 6 p. 48,14. *ibid. al.*). CHART. Basil. C II 114 p. 59,42 -x hoc instrumentum ... rogavit scribere. *saepe. de bonitate divina*: ALBERT. M. div. nom. 4,230 p. 302,71 si ... secundum quod est continens (*sc. consideratur divina bonitas*) ... et sic dicitur 'providentia', aut secundum quod est exsequens, et sic dicitur '-x perfecta'.

*1. *donatus, -us m. 1 donatio, traditio – Schenkung, Übereignung, Übertragung*: FORM. Salisb. II 4,3 venerabile in Christo patre ... ego ... -us cogitans pro remedium anime meae. TRAD. Salisb. I 20^c mancipius ... medietate partitis aequali simili -u sub fratrium ... obsequio constrinxit femina. *2 gratia – Gunst(erweis): v. p. 984,12.*

2. donatus v. dono.

**donax, -acis. (donare) indulgens – nachsichtig (usu praed.): ARNULF. delic. 751 quicquid commerui (sc. libellus), -x (demas *var. l.*; gloss.: ignobilis (*sic*)) ignosce petenti.*

**doncellus v. *domicellus.*

donec coni. et adv. metr. -nēc: p. 980,10. adde HROTSV. Theoph. 47. al. struct. c. coni. obliquo neglegendae esse videntur. prius ... -c: p. 980,14. -c cum: p. 980,20.

I coni.: A strictius: 1 ad quod punctum (temporis), quoad – (so lange) bis (et c. ind. et c. coni. [plerumque

praes.]): *a de tempore*: COMPOS. Luc. B 3 mittis utraque in fornace, -c inchoat (inchoet MAPPAE CLAVIC. 144) solvi petalum vitri. LIUTG. Greg. 2 p. 70,6 eousque haec ita agebantur, -c ... triumpharet christiana manus. HRABAN. epist. 30 p. 448,22 quod eo usque fiet, -c ... erimus apud Dominum. WIDUK. gest. 1,11 p. 19,25 erat ... nullus ... locus ... quietus, -c aurora rutilans surgit (surgat *var. l.*). OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 156,5 pene usque inpresentiarum deducta est haec controversia, -c ... ab imperatore ... decisa est. CARM. de Frid. I. imp. 69 nec habet magnum ullus eorum (*regum*) imperii nomen, -c a presule ... sumpserit ... diadema. *persaepe. prius ... -c i. q. priusquam – ehe, bevor*: OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 152,24 neque ... ego (*sc. episcopus*) ... prius hanc legationem suscipere volui, -c ... ea, quae ore proferebant, corde se tenere ... asserent. *b de loco*: POETA SAXO 1,409 a muris urbis ... -c pervenias (*sc. eo sim.*), ubi Rhenus confluit idem litoribus ferens fontes Musella Liei, cunctas (*villas*) ... flammis traderant Saxones. *c. cum abund. addito*: CHART. Oelsn. 27 p. 55,6sq. (a. 1218) sextus decimus (*sc. lapis suffossus est*) super Iunicam, qui rivulus est in signum, -c cum intret alius (*cf.* 18 p. 42,1sq. super rivulum, qui dicitur Yunica, et idem rivulus est in signum usque ad alium rivulum). *expressius i. q. usque eo, ubi – bis dahin, wo*: POETA SAXO 4,186 cui (*Carolo*) ... ex magna fertur data Gallia parte, oceani -c vastis concluditur undis. *2 per quod spatium, quamdiu – solange (c. ind. [fere fut. II vel perf.])*: LIBER diurn. 64 p. 60,11 monasterium ... a presenti ... indictione, et -c ... advixeris, tibi concedimus. RIMB. Anscar. 18 p. 39,7 nec poteris ab his (*malis*) liberari, -c illud (*sc. Deo consecratum*) in domo tua manserit. CHRON. Salern. 88 p. 89,2 nam -c Ragusim demorarunt Amalfitani, a ... habitatoribus terre Romani sunt vocitati. METELL. exp. Hieros. 2,318 post requieverunt nostri, -c stelle micuerunt (*sim.* 5,246). CHART. Ital. Ficker 200 p. 254,7 iuro (*sc. Herigus*), ... -c vixero, ero civis Senensis. *saepe. v. et p. 981,61. B latius i. q. 'ut' (c. coni.): 1 sensu finali ('[um] ... zu', 'daß', 'damit')*: AETHICUS p. 144,10 Pyrronius magus ... ratem ... fabricavit, -c sciret ... omnia pulcherrima. MAPPAE CLAVIC. 3 accipies ad experimentum, -c primitus discas, non multum, cum semel facias. METELL. exp. Hieros. 1,214 pelagi tractum vetuit rex Graecorum transire per artum ... -c nostrates ipsis se consociantes ... per hostes tantos maiori non detraherentur honori (*v. notam ed. p. 147*). GESTA Ern. duc. I 2,499 hostiles impetus ... sustinuit, -c naute barcas paulatim ferrent ac referrent *eqs.* CHART. Mekl. 980 p. 222,25 omnes provincie canonicis sunt obnoxie, -c CC mese frumenti et X pro canonicis educantur *eqs. al.* *2 sensu consecutivo ('[so] daß')*: WALTHARIUS 267 his (*scriniis*) armillarum tantum da Pannonicarum, -c vix unum relevas ad pectoris imum. DIPL. Heinr. III. 136 qualiter nos fideli nostro ... tantum inter flumina Litaha et

Fiscaha ... -c decem regales mansos habeat, ... transfudimus.

II adv. (praep.: l. 61) i. q. usque – bis (plerumque additur ad; in: l. 63): *A de tempore*: TRAD. Patav. 376 (c. 1110/30) quod duo idem (*fili*) servirent fratri traditricis ... -c ad finem vite sue. CHART. Osn. III 201 p. 144,21 -c ad illa tempora. REGISTR. Geisensf. 46 (s. XIII.^{ex}) a festo omnium sanctorum -c ad festum sancti Georgii. *B de loco*: HEINR. TEG. Quir. II 12 transgressor ... insequitur (*sc. bovem*) quam perniciosissime, sed assequi -c ad valvas ecclesie non valuit. CHRON. Ebersh. 35 p. 449,2 -c ad civitatem proficiscens. CHART. Bern. II 285 p. 314,18 dederunt ministeriales ... possessiones ... a terminis ... grangie in latere montis ... -c Ellenwile. CHART. Pomm. 1162 p. 422,19 termini ... distinguuntur ... descendendo fossatum -c in stubbam alni congestam *eqs.* LIBER pont. Eichst. (MGScript. VII p. 252,25) que (*sedes*) extenditur -c ad proximam ripam.

**donegalis v. dominicalis. *donegum v. dominicus.*

**doneum (-nn-), -i n. (cf. *donus, *donnus) bonum, praedium – Gut, Beszung*: CHART. Ital. Ficker 198 p. 250, 195q. (a. 1197) ut commune de Aste ... possideat castrum ... cum omnibus -is et universis possessionibus, accessionibus et ingressionibus et aluvionibus et cum omnibus -is et universis possessionibus Nonalibus (*i. ad castrum de Nono pertinenti*

[Gansweid]

bus). p. 251,15 quod . . . decretum est de castro . . . et de -neis et de accessionibus aliisque pertinentiis. cf. dominium.

*doniator, -oris m. (cf. ital. donaiolo; v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1381) mulierarius – Frauenheld, Schürzenjäger: SALIMB. chron. p. 422,18 quod vos (sc. fratres Minores) estis magni -es, id est libenter loquimini cum dominabus (sim. p. 425,37). p. 428,15 quis . . . est maior -r? p. 428,30.

donica v. tunica. *donicatus v. *dominico.

*donicella v. *domicella. donicum v. dominicus.

*donifer, -a, -um. de Deo i. q. gratiam donans – Gnade gewährend, spendend: SEDUL. SCOT. carm. app. 2,39 -r altitronus denudat anthra sophiae Gunthari ingenio lumine legifero. CARM. Scot. II 2,4 fulgida -o lumina facta Deo.

*donitum, -i n. (donare; v. Stotz, Handb. 4, VIII § 101.4) donatio – Schenkung: DIPL. Karoli M. 217 p. 290,12 ipsi (Hispani) per nostrum -um de eremo per nostram datam licentiam retraxerunt (CAPIT. reg. Franc. 76). v. et p. 977,31.

*donna v. domina. *donnicella v. *domicella.

*donneum v. doneum. *donnus v. dominus.

dono, -avi, -atum, -are. script. con. praes. -is, -it: l. 31. p. 983,13. 21. 22. 66. al. depon.: p. 983,51. usu absol.: l. 35. 64. saepe; refl.: p. 982,49. 51. 52. struct. contam.: p. 982,21. 24. partic. usu subst.: praes.: p. 977,23. perf.: l. 51. al.

I munerare, dare, largiri, praebeere – (be)schenken, geben, darbiehen, (dar-, über)reichen, gewähren, verleihen: A alicui aliquid sim.: 1 proprie: a in univ.: a de rebus corporeis (de animalibus: l. 30): LEX Baiuv. 4,22 qui potionem . . . -verit alicui. 17,6 -et (prendat var. l.) arma ad sacrandum. VITA Galli I 3 p. 215,13 si Dominus nobis voluerit -are aliquos pisciculos. BOTAN. Sangall. 62 adpesa ei -is duos denarios pesantes. FRAGM. med. falc. 78 carnem . . . -a ad falconem manducare. ARNOLD. LUB. chron. 1,5 p. 120,26 regina . . . -vit duci samitos. saepe. β de rebus incorporeis: LIUTG. Greg. 8 de . . . Marchelmo . . . -ante Deo suo loco aliquid plenius dicam (sim. THEGAN. Ludow. 15. saepe). WALAHFR. carm. 33,1 tui -asti (sc. Ludowicus) munus amoris. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 120,6 non -atur facultas equitibus aggredi. WALTHARIUS 87 exemplum nobis Burgundia, Francia -ant (prebent var. l.). THIETM. chron. 6,13 p. 290,34 vincula solvas et gratiam -es (sc. rex). persaepe. pendet (acc. c.) inf.: PAUL. DIAC. carm. 2,12,3 -a (sc. iudex iustus) eis (sc. Arichi coniugique) . . . laetari perenniter. HRABAN. epist. 20 p. 426,21 ipse (sc. Deus) -et omnia secundum voluntatem suam perficere. POETA SAXO 3,483 redemptor . . . sanari successorem -verat eius (Petri). al. γ de hominibus (in interpr. nominis: l. 51): CONC. Karol. B I 47,10 ubicumque . . . Deus idoneos ad docendum . . . -are dignatur. POETA SAXO 1,195 doctorem talem fideique magistrum, scilicet insignem Carolum, -vit (sc. Deus) eisdem (Saxonibus). LAMB. LEOD. Matth. II p. 170,1 natum . . . puerum Mathiam, quod in nostra lingua Dei parvus sive -tus sonat, nuncuparunt (sc. parentes; cf. Isid. orig. 7,9,17). b c colore quodam: α offerre – spenden, stiften: COD. Lauresh. 197 (a. 766/68) quod pluris erat precii, sancto Nazario -vit Liutfridus pro remedio anime suę. β remittere – erlassen: DIPL. Karoli III. 164 omnem censum . . . Oadalberto . . . in integrum -amus et concedimus. γ reddere, restituere – zurück-, wiedergeben: ALDH. virg. I 37 p. 286,1 iuvenulus . . . actutum incolomitate pristinae (incolomitate pristina var. l.) -atur (-turus var. l.). WIDUK. gest. 3,64 -tus patriae Wichmannus aequanimiter se continuit, donec imperatoris adventum speravit. 2 translate i. q. condonare, ignoscere, indulgere – vergeben, verzeihen, nachsehen: CARM. de Nyn. 138 regi cunctus -bitur error. EKKH. IV. bened. I 20,90 -andi (gloss.: indulgendi) facilem mentem . . . novit Petrus herilem. BRUNO MAGD. bell. 127 p. 120,30 quod hactenus molestiarum . . . perpassi sumus, vobis (sc. familiaribus Heinrichi IV.) -antes peccatis nostris imputabimus (sc. Saxones). VISIO Godesc. B 12,1 peccatum eius (pueri) . . . -tum est. al. B aliqueum aliqua re sim.: 1 gener.: a de rebus corporeis: WIDUK. gest. 1,13 claris muneribus ab ipso (Irminfrido) -andus Iring. HERM. SANGALL. Wibor. 1,30 p. 186,23 cenobite . . . disposuerunt te cum perfecto calice

de auro -are. OTTO FRISING. gest. 2,23 honeste -tum (sc. stratorem) ad propria redire permisit rex contubernia. al. b

de rebus incorporeis (in interpr. nominis: l. 7): LIUTG. Greg. 13 consideravit . . . fide et caritate sanctos patres . . . a Deo -tos (-ti sunt var. l.). WALAHFR. carm. 45,1 versibus atque metris par est -are poetam. IOH. ELNON. Rictr. app. (MGPOet. V p. 595,11) domno Iohanni, -to gratia Christi, frater Rainerus (cf. Isid. orig. 7,9,12). HERM. AUGIENS. chron. a. 1044 ipse rex . . . Ungarios petentes lege Baioarica -vit. ALFAN. premn. phys. 10 1,32 p. 11 ut . . . immortalitate -retur (cf. PG 40,513^B ἀξιοῦν; sc. homo). 1,58 p. 16 -atur (PG 40,522^B τυγχάνει; sc. homo) venia iustae misericordiae. saepe. 2 publ. et iur. i. q. (donatione) instruere, dotare – (mit einer Schenkung) versehen, ausstatten: TRAD. Frising. 14^b (a. 759) convenientia Cavenonis cum -to (donato cod.; an leg. denotato?) episcopo Ioseph. DIPL. Ludow. Germ. 133 nec -ta fuerat ecclesia nec eqs. DIPL. Karoli III. 32 p. 55,4 si ecclesias . . . temporalibus -amus muneribus. NECROL. I Apr. 3 p. 626 qui (praepositus) dedit C modios et ecclesiam . . . tactam incendio -vit recto, (qui ecclesiam . . . construxit D). struct. contam.: DIPL. Otton. III. 154 p. 565,20 Reginbaldum . . . -vimus massaricias regales quinque. DIPL. Heinr. III. 8 cum quibus (pertinentiis comitatus) . . . imperator . . . sibi (sc. archiepiscopo) suisque successoribus -verat.

II conferre, tradere, in proprium dare – (über-, anheim-, hin)geben, überlassen, übertragen, übereignen: A gener.: 1 in univ.: a alicui: α de rebus: FORM. Marculfi 2,3 l. 18 per hanc aepistolam donationis -amus -tumque in perpetuum esse volumus (sim. TRAD. LUNELAC. 42. saepe). FORM. Augiens. C 25 p. 376,15 ut favore paternitatis vestre commoda et inreprehensibilis -etur plenitudo opusculi mei. β de hominibus (de muliere matrimonio iungenda: l. 33,34): LEX Sal. Merov. 67 quando filiam suam ad maritum -at pater. LEX Baiuv. 8,15 filiam suam -et (det var. l.), cui vult. ARBEO Corb. 10 p. 198,14 ut reum sibi -are dignarentur tribunus et centenarii. 11 qualiscumque dependenti ut fuerit corpus, sibi eum -are non dedigneretur. b alicui rei: MIRAC. Genes. Hieros. 18 quae (femina) dum postmodum a domino suo libertati (libertate a. corr.) foret -ta. PRUD. TREC. annal. a. 841 p. 37,17 Hludowicus . . . magna . . . ex parte internicioni -ans (sc. turmas). OTTO SANBLAS. chron. 11 p. 11,14 ut vite -ti provincia cederent Cremenses. CONST. imp. II 171,1 concedimus (sc. Fridericus II.) . . . ac perpetue confirmationi -amus statuantes, quatenus eqs. al. 2 c. colore quodam: a dedere – ausliefern, preisgeben: RAHEW. gest. 4,45 p. 285,28 tanti . . . sceleris fabricatorem . . . crucis patibulo -vit princeps. CARM. Bur. 175,3,2 amoris transitio me -at exitio. b devovere, dedicare – darbringen, 'weihe' (fere refl.): COD. Lauresh. 715 (a. 790) me ipsum -o (sc. presbyter) ad servitium sancti Nazarii. TRAD. Frising. 519 p. 443,11 diaconus . . . se ipsum in militie servitium -vit . . . episcopo. AGNELL. lib. pont. 84 Agnellus . . . se totum Deo optulit atque -vit. MIRAC. Pirmin. 19 hunc (servum) . . . dominus suus ad sepulchrum pontificis nixa stipulatione -vit. B publ. et iur.: 1 in univ.: a de rebus (de animalibus: l. 55): TRAD. LUNELAC. 5 (c. 748/84) -vimus (sc. abbas) Ratpoldo unam equam et unum bovem. EIGIL Sturm. 18 ut monasterium Fulda in suum (sc. Lulli) dominium (suo dominio var. l.) -retur. TRAD. Patav. 75 homo . . . venit . . . petens illud territorium . . . illi in beneficium -are. GERH. AUGUST. Udalt. 1,21 l. 34 ut . . . cathedram episcopalis potestatis ei (Adalberoni) -ret imperator. CHART. select. Loersch 134 cui (uxori) . . . -vit Conradus, sicut dngen vulgariter appellatur, omnia. CHART. Ror. 56 p. 215,10 ius patronatus . . . parrochie in ecclesiam Ror . . . -verunt dux et vir nobilis. persaepe. v. et p. 984,8. b de hominibus: FORM. Andec. 9 ut . . . abendi, tenende, -ande (sc. vernaculum) . . . liberam abeam potestatem. LIBER diurn. 38 preceptum de -ando puero. TRAD. Ratisb. 17 p. 18,22 cuius (fabri) uxorem et infantes -amus (sc. abbas). CHART. Solod. I 199 nos (sc. episcopus) . . . quandam mulierem de familia nostra . . . Basiliensi ecclesie -vimus. al. 2 relinquere, legare – hinterlassen, vermachen: LEX Raet. Cur. 26,1,3 quicumque homo in infirmitatem positus est et cuicum-

que de sua facultatem aliquid -are voluerit. DIPL. Heinr. III. 333 ut ..., cuicumque heredi suo velit, potestatem habeat laicus -andi (sc. vineam). TRAD. Welt. 102 miles ... tradidit tale predium, quale patronus suus ... sibi hereditario iure -vit.

III *praestare, exhibere* – (zur Verfügung) stellen, (bei-, auf)bringen, leisten: A gener.: 1 de rebus (de animalibus: l. 7): LIUTG. Greg. 2 p. 68,29 si non vis (sc. avia) mihi -are (dare var. l.) equum. CHART. Sangall. A 336 ut mihi (sc. feminae) ... victus necessaria -entur. al. 2 de hominibus: TRAD. Frising. 232^a p. 214,36 (a. 806/7) ille (rex) -vit mihi (sc. presbytero) missos suos. B publ. et iur.: 1 in univ.: a de rebus (de animalibus: l. 13, 14): LEX Alam. 78,6 si ... mortuus fuerit canis, -et (-it var. l.) alio catello, alium catellum rec. B). LEX Baiuv. 1,13 parafredos -ent coloni aut ipsi vadant. 9,15 si furtivum presumpserit emere et exinde probatus fuerit ..., tunc similem rem -et (-at var. l.) illi, cuius pecuniam comparavit. de fide, testimonio: LEX Ribv. 51,1 si quis testes ... necesse habuerit, ut -ent testimonium. LEX Alam. 3,1 -et legitimo wadio, (legitimum wadium rec. B; sim. 36,2. saepe.). al. b de hominibus: LEX Sal. Merov. 49,1 si quis testes necesse habuerit, ut -et (-it, -ent var. l.) (dare var. l.). 53,1 convenit, ut ille, qui admallatus est, ... iuratores -et (debeat dare, -it var. l.; sim. 53,7. al.). CHRON. Fred. cont. 25 Alamanni ... obsides -ant (dederunt var. l.; sim. 32). LEX Baiuv. 1,4 si non poterit invenire illum (servum), tunc alium -et (ponet var. l.). 2 c. colore quodam: a (ex)solvere, pendere – zahlen, entrichten: LEX Baiuv. 1,9 si aurum non habet, -et aliam pecuniam ... vel quicquid habet. EPIST. Bonif. 118 ut unusquisque homo ... suam decimam -et. TRAD. Frising. 320 censum. COD. Lauresh. 3671 carradam I. DIPL. Otton. II. 283 p. 330,37 teloneum. saepe. b fenerare – (aus)leihen: CONC. Karol. B I 41,13 p. 422,18 qui (iudices) ... nec pecunias regias vel suas ad usuras -ent (dent var. l.).

IV (at)tribuere, (in-, af)ferre – zu-, erteilen, zuweisen, 'geben': A gener.: 1 in univ.: a de rebus: VITA Goar. 8 -o (do var. l.) tibi (sc. regi) responsum. FORM. Senon. II add. 3,25 qui (amicus) te hoc nuntiat et -et consilium verum (sim. CONC. Karol. B I 45 p. 444,8. al.). HINCM. divort. app. 6 p. 249,25 qui (Isaac) licet ... cuperet ... ei (sc. Esau) benedictionem -are. ECBASIS capt. 782 mensas ex ordine -at leo. al. in malam partem i. q. infligere, impingere – versetzen, zufügen: LEX Ribv. 63 unicuique de parvulis alapas -et. DONIZO Mathild. 1,544 pristina bella novant Conradus et Bonifatius, inimicis vae quoque -ant. b de hominibus: TRACT. de astrol. 24 si infirmatur in die, quo fuerit -tus ad ipsam stellam, quae est sua, non morietur infirmus. CHART. Mog. B 58 nullus ... ad-vocatus eis (sc. feminae eiusque filiis) -ari debet preter abbatem. 2 suggerere, inspirare – eingeben: ERMENR. ad Grim. 34 Deus ..., nunc succurre mihi carmina -ans. B comput. et geom.: RHYTHM. 108,11 denae septenae (sc. dies a. Kal. Maias) -ant (-antur var. l.) assim I (de re v. A. Borst, Die karol. Kalenderreform. 1998. p. 495sq.). GERB. geom. 6,3 p. 84,20 XII ... perpendiculari, id est catheto, -atur.

V singularia quaedam: A constituere, mandare – festsetzen, verfügen, bestimmen: CONC. Karol. A 15,5 de eo, quod ius ad legem (sc. attinet sim.) ..., ita -verat (-verunt, ordinavit var. l.) synodus, ut eqs. DIPL. Constantiae 5 p. 20,22 ad instantiam ... precum ... archiepiscopi auctoritate nostra statuimus et -amus, ut eqs. B confirmare, sancire – bestätigen: CHRON. Hild. 23 p. 857,41 testamenta ... fratrum ... vel quae ex aliorum testamentis legata fuerint, imperpetuum -vit episcopus (cf. CHART. episc. Hild. I 389 p. 379,6 confirmamus). C indicare, designare – angeben, nennen: HINCM. divort. 12 p. 189,6 scriptum nomen proprium ex traditione ecclesiastica -at. D exsequi, agere – ablegen: PIRMIN. (?) scar. 25 ante quam confessionem suam -it (-et var. l.) et vera penitentiam agat. E efficere – (zu)lassen, bewirken (c. inf.): VITA Maxim. Trev. II 126 os sic blasphemum corpus convolvit in unum, ut potius speram -et quam visere formam.

adi. donandus, -a, -um. usualis, currens – gebräuchlich, gültig: COD. Falk. 134^a p. 103,8 (a. 1168/69) ex Ratisponensibus denariis, qui sunt -i ... et acceptabiles per totam provin-

ciam.

subst. 1. donandum, -i n. donum, munus – Geschenk: POETA SAXO 5,501 ad Hierosolimam ... indiguus -a fidelibus auri misit Karolus.

2. donatum, -i n. vel donata, -ae f. 1 donatio, traditio – Schenkung: COD. Lauresh. 1088 (a. 767) hoc est -um Odilmoti: mansum unum ... et ... X iurnales. FORM. Augiens. B 4 dono -um pro remedio animae meae. ACTA reg. Burgund. 119 si quis ... hanc ... donationem ... infringere temptaverit, XV libras auri componat et post haec ista -a firma permaneat. 2 gratia – Gunst(erweis): LEX Baiuv. 2,8^a (pars codd.) qui (dux) decretum regis contempserit, -um (-o, dominatu, donatu var. l.) dignitatis ipsius ducati careat. cf. *donitum. Gansweidt

*donulum, -i n. munusculum – kleines Geschenk: IOH. SCOT. carm. 7,1,20 crediderim multos ... non despecturos -a nostra fore. 8,1,8 rex pie, devoti ne spernas -a servi, exiguum munus ... patrum mysteria plurima tractans. CARM. Cent. 123,8 dominus reddat ... -a plura.

donum, -i n. script. donn(um): DIPL. Heinr. IV. 429 (cod.). form. gen. pl. -um: CARM. Cent. 112,7.

I datum, munus – Gabe, Geschenk (in malam partem de iudice corrumpendo: l. 24,27): A gener.: 1 strictius: a in univ.: FORM. Senon. II add. 1,5 nec ad pretium nec ad -um non cupimus tale anona. LEX Baiuv. 2,16 praemia et -a legibus vires tulerunt. CAPIT. reg. Franc. 14,25 ut nullus episcopus ... pro iustitiis faciendum sportolas contra directum non accipiat, quia, ubi ipsa -a currunt, iustitia evacuatur. HINCM. ord. pal. 365 de -is ... diversarum legationum. ANNAL. Sangall. IV a. 908 episcopus cum ... multis -is venit ad monasterium. WIPO prov. 89 qui reddit malum pro bono, indignus est -o. BURCH. ARGENT. itin. A p. 58,20 superhabundans est terra omni -o. CHART. Carniol. II 94 de cuius (sc. Domini) bonorum plenitudine votiva nobis -a proveniunt. persaepe. de scriptis: HRABAN. carm. 3,13 -um offero pactum in libros regum. al. WALAHFR. carm. 18,3 Fulgenti -a secundi. ibid. al. de suco herbae salubri: WALAHFR. hort. 349 longo ... defaecata labore -a. b in periphrasi: THEODULF. carm. 28,261 nemo ... in silvis squamea -a (i. pisces) ... quaerit. WALAHFR. hort. 151 -a Liei (i. vinum). WALAHFR. (?) carm. 54,34 dum fert Alamannia cautes, nec tibi Saxonia satius dat saxea -a (i. lapides). CAND. FULD. Eigil. II 18,13 -a ferunt ministri Cereris (i. panem). c ingenium, indoles – Begabung, Talent, Fertigkeit: BEDA hist. eccl. 4,24 p. 259,9 canendi -um. ARCHIPOETA 10,17,1 unicuique proprium dat natura -um. SUMMA dict. Saxon. 1 p. 210,17 minores quidam sunt in -o huius (sc. dictandi) artis. al. 2 latius i. q. facultas, occasio (data) – Möglichkeit, (sich bietende) Gelegenheit: WALAHFR. Wett. 226 nulla relinquentes (sc. armati) fugiendi -a pavorem. in lusu verborum de materia stilo poetico exornanda: ERMENR. ad Grim. 36 p. 579,9 Myrmida -a (i. Myrmidones) relinquens novus Homerus. B eccl. et theol.: 1 de fidelium oblationibus, donariis: HRABAN. epist. 2^a p. 382,22 hortatur nos lex divina ad deferendum Domino -a. WALAHFR. Mamm. 16,23 fer -a diis, da munera templis. CHART. Burgenl. I 161 p. 119,8 (dipl. spur.) quam (pensionem) pro remedio anime nostre ... in -um Deo oblata sunt (pro obtulimus, ut vid.). saepe. de mercede sepulturae: COD. Frid. 23 archiepiscopus ... clerico ... beneficium in ... oblationibus ecclesiae ..., -is sepulturae ... concessit. 2 charisma, gratia – (Gnaden-)Geschenk, -Gabe, Gnade: a in univ.: TRAD. Frising. 229 (a. 806) Atto -o Dei episcopus. RIMB. Anscar. 11 sacri baptismatis -um. ABSAL. serm. 36 p. 212^c septem -a spiritus sancti (cf. Vulg. Is. 11,2sq.). ALBERT. M. bon. 172 p. 107,48 -a Dei dicuntur ea, quae ex naturalibus haberi non possunt, nisi accedat infusio gratiae novae. persaepe. praemium – Belohnung: HRABAN. carm. 13,49 famulus sumet meritorum -a fidelis, laetus et intrabit gaudia summa Dei. al. b de sacrificio missae, eucharistia: AMALAR. off. proom. 13 sacerdos ... facit eam (hostiam) transire per suam secretam orationem ad nomen hostiae sive muneris -ive vel sacrificii seu oblationis (sim. ALBERT. M. euch. prol. 191,10). HINCM. divort. 13 p. 199,6 ante congruam satisfactionem divina usurpantes mysteria, bonum Dei -um, fa-

[Peter]

ciunt suum iudicium. SYLL. Sangall. 7,1 laudes, omnipotens, ferimus tibi -a colentes corporis immensi sanguinis atque tui. *al. c de reliquiis, pignoribus*: BEDA hist. eccl. 5,7 p. 293,26 (epitaphium a. 689) templum ... Petri mystica -a gerens. RUOTG. Brun. 32 suę ecclesię filiis oblectamenta contulit et -a salutis. *ibid.*: -a perhennia. GERH. AUGUST. Udalr. 1,15 l. 37 ut ad optivum -um sanctorum reliquiarum ... clerici cum populo ... occurrerent. *expressius*: HRABAN. carm. 80,1,2 hoc templum Domini sacratum est nomine Christi, cuius hic -a condita rite micant: *eqs. C publ., iur., canon.*: 1 *strictius*: a *in univ. de cessione iuris, ususfructus*: LEX Raet. Cur. 8,9,2 filius terciam partem de res matris suae ... patri suo ... pro -o dare debet. CHART. Tirol. 868 p. 285,18 domini ... habeant ... tres mansos ... cum universis frugibus e x -o non in capitali computando, sed pro -o percipiendo ad ius pignoris (CHART. Tirol. notar. I 601 *v. notam ed. p. CIII*), *persaepe*. b *tributum, vectigal, donarium debitum* - (Ab-)Gabe, *Pflichtgeschenke*: CAPIT. reg. Franc. 57,5 -a regia. 75 -a ..., quae ad placitum ... presentare debes (*sc. abbas*). ANNAL. regni Franc. a. 827 p. 173,19 in quo (*conventu*) ... a n n u a l i a -a suscepit *imperator* (CAPIT. reg. Franc. 217,4 -a a. aut tributa publica. *sim.* VITA Ludow. Pii 41 p. 440,11 annua ... -a. *al.*). DIPL. Ludow. Germ. 70 p. 100,33 ut annuatim inde (*sc. de monasterio*) -a nostre serenitati veniant ..., id est *eqs. CHART.* Burgenl. I 576 p. 381,40 (dipl. a. 1270) preter certos proventus nihil a speculatoribus ratione -i exigant *maiores speculatorum. saepe. c donatio, traditio - Schenkung*: CHART. Rhen. med. I 25 p. 30,3 (a. 772) -um Bertrudis ... in loco nuncupato Hagane. WALAHFR. Wett. 821 cuius (*comitis*) nitet Augia -is. DIPL. Ludow. II. 43 si ... loca sanctorum nostris ditamus -is. DIPL. Heinr. III. 312 p. 426,40 corroboramus ... -um caldariarum ..., quas tradidit ... ecclesiae comes. CHART. Solod. I 214 -i autenticum ... fuit combustum. CHART. Babenb. 385 qui (*testes*) huic -o (*sc. iuris patronatus*) concessio ... affuerunt. *saepe. in nomine loci*: DIPL. Conr. II. 285 p. 400,24 (spur. a. 1084/88) allodium, quod dicitur Donumcyrici (*'Donceel'*). d *privilegium, praerogativa - Vorrecht*: CAND. FULD. Eigil. II 7,24 missus de rege remissus ... parta ... secum bona -a (*sc. ius eligendi abbat*) reportans. DIPL. Constantiae 32 p. 102,34 (dipl. a. 1096 insertum) quisquis ... istius -i destructor extiterit, anathema subincurrat. DIPL. Conr. III. 294 (spur.) honoribus ampliare, plurimis -is beneficiare. 292 p. 507,28 (spur.) in donationem perpetuam ... concedimus (*sc. ius eligendi et instituendi episcopum*) et in -um. p. 507,33 ut ... hec nostra donatio, -um et privilegium regia magnificentia ... concessa ... perpetua sint et rata. e *charta, instrumentum - Urkunde*: DIPL. Karoli M. 160 p. 217,37 per hoc nostre serenitatis preceptum atque confirmationis -um. *al. CONC.* Karol. A app. 10 p. 856,21 (epist. papae spur.) hoc nostro -o cum nostra voluntate monachis ... concedimus, uti *eqs. f usu plur. i. q. bona - Güter*: CHART. Duisb. 80 (a. 1273) -a feodalia conferre. g *beneficium - Benefizium, Lehen, Pfründe*: CHART. Rhen. inf. I 262 p. 170,9 (a. 1103) ut duobus clericis ... cura (*sc. cappellarum*) sine altaris -o ... a ... decano committatur (CHART. episc. Hild. II app. 13 p. 579,28 [epist. papae]. CHART. Solod. I 387 p. 221, 1). CHART. Mog. A II 324 p. 553,8 abbas ... unum de monachis suis ... in capitulo suo ... -o altaris investiet (CHART. Aquens. 183. CHART. Xant. 97). h *dos - (Braut-)Gabe*: CHART. Epternac. 157 p. 239,9 (a. 894/95) universa parti mee (*sc. Bertrudis*) ... in -is dotalibus tradita (*sc. a marito*). REGISTR. abb. Werd. 4,2 p. 139,10 nuptialia -a. *al. GREG.* VII. registr. 1,5 cum -o atque dote ... ad alterius viri thorum ... transmigrare (*v. notam ed.*). CHART. Bern. II 346 p. 373,26 contulimus (*sc. Hartmannus*) ... uxori nostre curtem ... in -um propter nuptias m a t u t i n u m, quod vulgariter dicitur morgengabe (CHART. Wirt. VII 2116 p. 64,9). 2 *latius*: a *officium - Dienst, Amt*: EKKEH. IV. bened. I 16,64 sacerdotum ... precellere -um (gloss.: officium). DIPL. Frid. I. 785 p. 345,28 prepositus ... ab archipresule cure -o investitus. b *constitutio - Festsetzung, Bestimmung*: CARM. de temp. rat. 27 punctos quattuor, passim minutas denas dare (*sc. solent horae*) -o ductivo (dictivo

var. l.), quindenias partes, quadrais momenta (*cf. BEDA temp. rat. 3,12sq.*). DIPL. Otton. I. 320 ut hoc auctoritatis nostrae -um sive praeceptum firmum et stabile permaneat. CHART. ord. Teut. 1 p. 1,8sq. (dipl.) -a sive conventiones, quas Girardus de Valentia Latinis ... iussu meo habuit, laudo et concedo; que -a sive conventiones hee sunt: *eqs. c potestas, dicio, ius - Verfügungsgewalt, Recht*: CHART. Bund. 17 p. 21,13 (a. 765) per muneri -a vel potestate propria. DIPL. Heinr. IV. 460 ut advocatio ... abbatie ... in ... abbatis ... -o et subiectione consistat. d *fides, sponsio, promissio - Zusage, Versprechen*: CHART. Lux. I 444 (c. 1148/1150) ego dominus de Rochefort domino meo comiti Rupis et de Durbui hoc -um dedi ..., quod nulli hominum contra ipsum astare potero.

II *datio, collatio - (Ver-)Gabe, Vergabung (usu publ., iur., canon.)*: A (*con*)donatio, largitio, concessio, institutio - (*Ver-*)Schenkung, Verleihung, Übertragung, Gewährung, Einsetzung: LEG. Wisig. 3,1,9 an de rebus propriis, an de principum -o (-a *var. l.*) conlatis ... conscribendi dotem habeat potestatem. HROTSV. prim. 368 Oddo, dux factus populi -o regis. RUD. TRUD. gest. 5,7 ut absque -o eius (*imperatoris*) nullus ... constitueretur episcopus. DIPL. Frid. I. 226 p. 12,30 utriusque investiture -um, tam imperialis quam episcopalis. *persaepe. de symbolo investiturae*: CHART. Lamb. Leod. 27 p. 44,10 (a. 1085) accepi (*sc. Elbertus*) -um in capitulo de manu ... prepositi. RUD. TRUD. gest. 5,7 accipere -um (*postea*: baculum) abbatiae ... de manu imperatoris. CHART. Stab. 162 p. 328,7 -um et investituram ... e c c l e s i e de manu nostra (*sc. abbas*) accepisti (*sc. abbas*; p. 328,13). CHART. episc. Hild. II 9 p. 6,19 ut ... electo (*sc. episcopo*) ... -um regalium ... porrigatis (*sc. rex*). B *ius vel potestas donandi, deferendi, ordinandi, instituendi, ius patronatus - Recht auf Vergabung, Verleihung, Übertragung, Einsetzung, Bestallungs-, Patronatsrecht*: DIPL. Otton. III. 330 p. 758,28 episcopatum ... cum -o et consecratione (DIPL. Heinr. IV. 102 p. 135,1 abba<t>iam ... c -o e c. abbatum). CHART. Rhen. 253 l. 130 decaniam ... super omnes parrochianas ecclesias ... preter altarium -a (*sc. nos archiepiscopus concessimus*; CHART. Rhen. med. I p. 426,8 [epist. papae]. *al.*). CHART. Rhen. med. III 178 -um ecclesie. CHART. Lamb. Leod. 169 cum -o abbatie et investituris abbatiarum. *al. v. et vol. I. p. 11,41.*

*donus v. dominus. *doplerius v. *duplerius.

dopnus v. dominus. dor v. dolor.

doracinum v. duracinus. doras v. dodrans.

doratus v. deauro.

45 *dorcadion, -i n. (δορκάδιον) Dictamnus albus (L.) - Diptam (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 122sq.)*: GLOSS. III 487,29 St.-S. -on wizwurz.

dorcas (-chas), -adis vel raro dorca, -ae f. (δορκάς) 1 damma, caprea, ibex - Gazelle, Gemse, Reh, Steinbock: SEDULA. SCOT. carm. I 8,13 -es ut vigili montis de vertice visu ... cuncta pericla notant. GLOSS. III 684,68 St.-S. -a reiga. SUMM. Heinr. A 3,374 caprea, regeiz, vel -s (*orcās var. l.*) vel ibix steingeiz, steinbuc. ALBERT. M. summ. theol. II 11,61 p. 593^b, 17 horum (*sc. animalium*) haec ... ad escam, puta cervos, oves, -es (PG 94,908^C δορκάδας) sive damas. *de genere cervi*: ALBERT. M. animal. 2,87 species ... cervi, quae Graece hahane vocatur, quam quidam -chadem esse dicunt, habet fel in auricula. 2 *simia - Affe*: GLOSS. II 738,5 St.-S. -s nomen interpretatur simia, affo.

60 **dorfmagister (-ai-), -tri m. magister villae, villanorum - Dorfmeister, Gemeindevorsteher (de re v. l. 63 et Dt. Rechtswb. II. p. 1056)*: CHART. Tirol. notar. I 929 (a. 1237) Cuncius filius -aistri de Levnan (*v. notam ed. p. 477,35sq.*). CHART. Tirol. 1092 Cuancus -r de Leunano filius condam prepositi Gotfridi. *ibid. al.*

65 **dormentarius vel rarius *dormitarius, -i m. de officiali monasterii, capituli i. q. custos, praefectus, praebendarius dormitorii - Wächter, Vorsteher, Pfründner des Schlafsaals*: CHART. Rhen. med. III 29 p. 32,13 (a. 1215) serviant ... refectorio -itarius, hostiarius et kamerarius et unam tantum prebendam accipient inter se dividendam. p. 32,19. CHART. Argent. add. 28 p. 29,20 dat ... Arnoldus -ntarius VIII uncias et II cap-

pones (*sim.* 220 p. 122,4. p. 130,26). CHART. civ. Spir. 68 petiverunt coram nobis (*sc. praeposito*) ... cives Spirenses X modios siliginis a C. prebendario Spirensi et R. -itario, officialibus nostris. CHART. Basil. A II 91 in cuius (*sc. episcopi*) anniversario capellanus ... dat ... sacristis et -ntario ... unum sol. den. (*sim.* 194 p. 252,27). *al.*

***dormia** *subst.* (*francog. vet. dormie*) *sopor* – *Koma*: WILH. SALIC. chirurg. 1,59 p. 322^B aliquando est vomitus in anthrace et syncopa, quae appellatur somnus magnus aut -a a laicis, et illud est signum mortis.

dormio, -i(v)i, -itum, -ire. *script. to-: l. 58. supinum to-: ANTIDOT. Sangall. p. 91,30. ANTIDOT. Glasg. p. 122,41. depon-: l. 18. supinum pendet ab esse: l. 21. 23. partic. praes. usu adi-: p. 989,48.*

*in somno esse, somnum capere, cubare, (re)quiescere – schlafen, ruhen: 1 proprie: a in univ.: ARBEO Corb. 4 p. 191,22 lectulo se deiecit, ut ... corpori -endi concederet requiem. CAPIT. reg. Franc. 37,24 si -antur (-ant ed. Eckhardt) fratres post nocturnas. WALAHFR. carm. 67,1,3 qui -ire nequit, summus per saecula rector. SALOM. III. carm. 1,242 si sit amicus -tum, vox pernix excitet illum. ALFAN. premn. phys. 28,6 p. 136 -entibus nobis, (PG 40,709^B κοιμωμένων ἡμῶν). VITA Udalar. Cell. II 52 (26) cum -tum esset, vidit in somnis sanctus abbas ... totum se denudari. THADD. FLORENT. cons. 24,109 quando vadit comes -tum. ALBERT. M. animal. 2,15 quiescit et -it (p. 498^a, 11 καθύδου) elephas stante corpore. CARM. Bur. 77,20,1 fugit a me (*sc. amante*) bibere, cibus et -ire. persaepe. v. et p. 989,13,67. in cognomento: GENEAL. FUSN. 15 (MG Script. XIII p. 255,6; c. 1160) Guido dictus Qui-non-dormit. b dormitorium, cubile habere – seine Schlafstätte haben: CAPIT. episc. I p. 223,17 ut omnes presbiteri ... aut quolibet gradu ordinati ... ad eorum plebes -ant in simul. TRAD. Teg. 57^c qui (eleemosynarius) in ecclesia ... -endo nocte et die ecclesiasticas res custodiat. 2 alleg.: HRABAN. univ. 1,1 p. 19^A -ire Domini est, dum in quorundam hominum cordibus fides eius minime vigilat. 6,3 p. 180^B -ire diabolium (-i var. l.) est in corde reproborum requiescere. RUOTG. Brun. 10 p. 10,21 -ente ... Iesu in pectoribus. 3 translate vel in imag.: a de somno mortis: a in univ.: FROUM. carm. 36,6 mors mortua -it, ex quo morte tua reserasti (*sc. Christus*) gaudia vite. DIPL. Heinr. III. 111 (spur.) pro remedio anime nostre omniumque parentum nostrorum in Christo -entium requie. CHART. Austr. sup. I 95 p. 134,17 pater ..., qui Rome defunctus -it. b obdormiscere, obire, mori – entschlafen, sterben: GLOSS. psalt. Lunae-lac. 20,7 quoniam in cruce Christus ad patrem tradens spiritum -vit. AGIUS epic. Hath. 109 si ... defunctum ... credimus Iesum, ut surgens mortem vinceret ..., credamus quoque hos, qui iam -misse probantur, secum per Iesum tollere ... Dominum. BERNOLD. CONST. necrol. (DtArch. 40. 1984. p. 497,25) Widerolt Marcuarct cum CXIII Ierosolimam tendentes naufragio emundati -ierunt. b de concubitu: CAPIT. reg. Franc. 16,11 si quis cum filiastra sua -ierit (fornicaverit var. l.). IOH. CANAP. Adalb. C 19 p. 79,30 mulier cuiusdam viri nobilis cum quodam clerico -misse publice arguitur. CHART. Babenb. 86 p. 118,32 si quis cum muliere soluta consensu et voluntate eius -ierit. CARM. Bur. 116,2,4 si sua labra semel novero, una cum illa si -iero. *al.* c de otiositate, ignavia: ALCUIN. epist. 38 p. 81,10 vigilandum est in bonis operibus, non -endum (to-endam var. l.) in delectationibus carnalibus. FROUM. carm. 26,4 sencio, quod -is (*sc. frater*), quocirca infunderis a me. d de neglegentia, incuria: VOLQUIN. serm. 520 (StudMediev. III/3. 1962. p. 337; s. XII.¹) quam necessarij essent ... circumspecti vigiles ..., quia multum -itur in urbe.*

*subst. dormiens, -entis m. qui dormit, dormitor – ein Schlafender, Schläfer: 1 proprie: ARBEO Corb. 4 p. 192,18 instar -is expergefactus fur. ALFAN. premn. phys. 2,60 p. 38 neque -ens (PG 40,564^B ὁ καθύδου) erit absque operatione animae. *al. v. et p. 989,52. 2 translate: a de mortuis: a in univ.: ALBERT. M. eccl. hier. 1 p. 2,70 ipse determinat ... de -bus (dormitionibus var. l.), idest de ritu sepeliendi mortuos. v. et p. 990,7. b in nomine colectivo commartyrum: HUGEB. Willib. 4 p. 93,16 ambulaverunt in illum locum, ubi Septem -es**

requiescent. b de neglectoribus, incuriosis: HEINR. TEG. Quir. I 5 p. 251,23 iuste preda fortium desides, barbarorum -entes, latronum incauti.

dormisco, -ere. *dormire, obdormiscere – (ein)schlafen: 5 SEDUL. SCOT. carm. II 74,4 -o stertens. de somno mortis: EKKEH. IV. bened. I 12,20 iam, peto (*sc. Symeon*), -am: moriens in pace quiescam.*

dormitans v. dormito. ***dormitarius** v. *dormentarius.

dormitatio (-cio), -onis f. 1 proprie i. q. somnus – Schlaf, Schlummer: VITA Apollin. 7 (MGMer. III p. 200,13) sopore corpora solvebantur, ita ut et beatus antistes securitatem ... -e monstraret. GONZO Geng. 11 ita dormire valet puer ac si ... Styge, -is ... fluvio, inebriatus. VITA Agric. 1 non ... palpebris -cionem, non oculis dormitionem ... indulgebat femina (cf. Vulg. psalm. 131,4sq.). alleg.: ERMENR. ad Grim. 6 p. 540, 33 quia cibus animae est eloquium Dei, ... -o eius humilitas, quae ducit hominem ad perfectam requiem. 2 translate: a gener.: a obitus, mors – das Entschlafen, Tod: ANNAL. Augiens. a. 735 (MGScript. III p. 136,31; s. IX.^{im}) Bedae -o (*sim.* ANNAL. Germ. Paris. a. 737 [MGScript. IV p. 3,13]). MARIAN. chron. a. Chr. 2,74 capit. p. 497 de -e sancti Iohannis evangelizae. SIGEBOTO Paulin. 48 -is suae diem appropinquare sentiebat abbas. v. et l. 62. b neglegentia, error – Unachtsamkeit, Versehen: IDUNG. PRUF. dial. 2,957 una est -o magistri Hugaronis: cum esset professus monasticam regulam, ... non recognovit se esse monachum. *al.* ACTA imp. Winkelm. I 643 p. 518,15 sit ... aliena vita ... -i magistra. b medic. i. q. torpor, stupor – das Einschlafen, Gefühlosigkeit: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,19 p. 44b^v -es (*sc. dentium*) fiunt ex causa nimis frigida actualiter, sicut nive, glacie eqs. GLOSS. Roger. I A 3,23 p. 704,38 patiuntur digiti frigus et -em et quasi quandam sensus privationem. p. 704,42 -o sive insensibilitas. WALTH. AGIL. med. 41 p. 146,39 si ... declinet matrix ad sinistram (*sc. vertebra*), fit ex ea -o cruris et sinistri pedis. *al.* WILH. CONG. chirurg. 1678 propter ... paralisis -cionis in digitis.

***dormitilla** v. *tormentilla.

dormitio (-cio), -onis f. *script. to-: l. 55. 1 proprie i. q. actus dormiendi, somnus – das Schlafen, Schlaf: PASS. Kil. II 13 solebat ... Kylianus post parvam -em necessitatis ad studium vigilare ... orationis. HILDEG. caus. 2 p. 77,9 homo ... in duas partes divisus est, scilicet vigiliarium et -is. STATUT. ord. Teut. p. 45,9 quicunque ... locuti fuerint, ante -cionem dicant dominicam orationem. ALBERT. M. animal. 19,5 quod omnes nati animalium ..., quando pariuntur, sunt in similitudine somni sive -is, (p. 778^b, 215sq. καθύδου εἶθε). saepe. v. et l. 14. in imag. c sensu absentiae: RUP. TUIT. vict. 2,14 p. 61,18 dormierat Deus ... quidam -e, id est taciturnitate permittendo serpentem accedere. *ibid.* iterum. 2 meton.: a dormitorium – Schlafstätte, -gelegenheit: CHART. Rhen. inf. IV 646 p. 793,10 (a. 1202) -o ... ipsius (capellani) per quadregesimam a comitibus in castro providebitur. b actus, tempus dormitum eundi – Schlafengehen(szeit): TRACT. de caus. mul. 1 da exinde dies V cal. I (*sc. potionis*) post cibum ad -em. ANTIDOT. Glasg. p. 135,16 hec omnia teris cum sucum marubium et facis catapudias ad t-cionem. p. 135,19 ad -cionem. c ritus sepulturae – Bestattungsritus: v. p. 987,70. 3 translate: a gener.: a obitus, mors, somnus mortis – das Entschlafen, Tod(esschlaf): ANNAL. Lauresh. a. 705 -o Domnani abbatis. AMALAR. off. 4,8,6 somnus noster aliquam similitudinem habet -is eorum, qui sub protectione Domini transierunt de praesenti saeculo. ANNAL. Quedl. a. 997 p. 74,27 post -em (dormitionem var. l.) ... secundi Ottonis augusti. CATAL. biblioth. A IV 40,76 epistola consolatoria sancti Ieronimi ad Paulam de -e Blesille filie eius. saepe. c sensu requietis: CHART. archiep. Magd. 426 p. 562,17 (a. 1190) in qua (capella) Heinrichus et sui progenitores locum -is in Christo accipiant. b neglegentia, incuria – Nachlässigkeit: VOLQUIN. serm. 63 (StudMediev. III/3. 1962. p. 324; s. XII.¹) vigilet mens tua, ne pereat messis tua; causa enim perditionis est ipse torpor -is. *ibid.* *al.* b medic. i. q. torpor, stupor – das Einschlafen, Gefühlosigkeit: WILH. CONG. chirurg. 1682 propter -em, quae fit in tibiis et pedibus.*

***dormitiuncula**, -ae f. *somniculus – kurzer Schlaf*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 305,11 cum paulisper fragile corpusculum -a rapta reficeret *imperatrix Agnes*.

dormito, -avi, -are. *script.* to-: l. 50. *partic. praes. usu adi.*: l. 18; *subst.*: l. 18.

1 *proprie i. q. dormire (velle), obdormiscere, somnolentum esse – (ein)schlafen (wollen), (ein)schlummern, dösen, schläfrig sein*: ERMENR. ad Grim. 6 p. 540,31 quando -at corpus, querit somnum. AGIUS epic. Hath. 650 nec de corde meo sua cara recedit imago, vel cum -o vel potius vigilo. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,106 p. 24b^v cum cibatur et ciborum cerebrum fumus ingreditur, facile -amus. IDUNG. PRUF. dial. 2,139 aliqui ... in tam longa totius corporis prostratione -ant, aliqui dormiunt, aliqui etiam stertunt. *al. v. et l. 42. p. 988,12. in imag. et per compar.*: CONSUE. Marb. 56 non ... desunt, qui ... quasi -ando per cotidianas negligentias et detrimenta animae caput ... deponunt. HIST. peregr. p. 124,30 quasi prius -ans excitatur devotio. CONST. imp. III 98 quae (*stella*) ... -antis (-antibus var. l.) imperii sompnus excitabit. 2 *translate: a gener.: a ignavum, otiosum esse, cessare – untätig, träge sein, nachlassen*: PETR. DAM. epist. 142 p. 519,12 o divinum iudicium, a nostrae pravitatis intuitu non -ans! OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 136,1 -ante prudentia vires quoque minui necesse fuit. CHART. Worm. 106 p. 84,25 si qui coacti subierint, se minus obligatos estimantes in hiis, que ad sua spectant officia, pigri aut minus strenui sunt et quandoque -ant. *iur. i. q. perire, suspendi – erlöschen, zu gelten aufhören, aufgehoben werden*: CHART. Sev. Col. 21 p. 373,36 (a. 1238) cum appellatione recepta priorum iudicum (*ci.*, *indicum ed.*) sive executorum debeat -are iurisdicatio et executio, mandamus (*sc. iudices*) eqs. **β incuriosus, neglegentem esse – unachtsam, nachlässig sein**: IDUNG. PRUF. dial. 2,956 restat, ut dicas (*sc. Cisterciensis*), quare dixeris magistrum Hugonem -asse. **γ absentem esse, deesse – abwesend sein, fehlen**: PASS. Ger. Col. 22 quicumque fide non -ante qualemlibet ibi medelam expostulat eqs. **b medic. de membris corporis i. q. torpescere – einschlafen, gefühllos werden**: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 45,22 ex replicatione ... tibiarum ... , ex qua genua eius (*gruis*) dolent et -ant.

adi. dormitans, -antis. 1 somnolentus – schlaftrunken, schläfrig: WALTHARIUS 1181 -es cantu patefecit *puella* ocellos. 2 *ignavus, otiosus – untätig, träge*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1029^A illud ... , quod dixisti me quasi dormitante dictitare, commonefacit me, ne sim -ius, sed ut studio liberali efficiar vigilantius. 3 *incuriosus, neglegens – unachtsam, nachlässig*: EPIST. var. II 26 p. 340,18 codicum ... varietas, quae «*in librorum*» (*cf. Hier. praef. Vulg. evang. p. 2,5*) exorta vitio imperitorum ... ignavia alitur. ANSCAR. pigm. p. 42 protege, Domine, plebem tuam, neque -s neque dormiens Deus (*spectat ad Vulg. psalm. 120,4*). GLOSS. I 708,12 St.-S. -bus (t-a. corr.), incuriosus, ungeuare. 719,55.

subst. dormitans, -antis m. qui dormit – ein Schlafender: CONSTANT. AFRIC. theor. 5,106 p. 24b^v dormientes ... si <ve -es non> (*suppl. secundum ed. Basil.*) anhelitu privantur.

dormitorius, -a, -um. *script.* to-: p. 990,2. *adde* EPIST. Hann. 79 p. 129,7 (*cod.*). -tar-: l. 60. -tur-: l. 68. *adde* ALCUIN. carm. 96,1^{tit}. -rum: l. 71. *form.* -ment-: p. 990,2. *cf.* *dormentarius.

1 *adi. i. q. ad dormiendum pertinens, aptus – Schlaf-: NOTKER. BALB. gest. 1,5 p. 8,12 cum rex ad palatium vel c a m i n a t a m -am (-ariam, -um var. l.) ... rediret* (CHART. Ital. Ficker 37 p. 54,48. DIPL. Heinr. II. 461 p. 584,8). 2 *subst. neutr. i. q. locus dormiendi, requiescendi – Schlaf-, Ruhestätte: a proprie de cubiculo, conclavi: a gener.: HINCM. divort. 15 p. 212,12 sanctus ... adduxit (sc. puerum) in -um (Ps. Amphilocheus Iconiensis, vita s. Basilii 11 p. 195^B κλῶν) suum. β eccl. in monasterii sim. ('Schlafsaal, -gebäude')*: ORD. Rom. 18,10 canuntur completurio, ubi dormiunt (*sc. fratres*), in -urio. FORMA mon. Sangall. 23,3 subts calefactoria domus, supra -um, lecti. *al. WOLFHARD. Waldb. 1,2 p. 152,3 in communi ... sanctimonialium -o*. ADAM gest. 3,3 p. 146,6 refectorium, -um (-rum var. l.), cellarium et ceteras fratrum officinas ... ex lapide facere. CHART. Solod. I 331 p.

185,5 dimidia hōba, quam contulit domina Ifendal ad lumen t-entorii. REGISTR. Xant. p. 88,4 de prebendis elemosinariis et officiis -i. *persaepe. meton. de officio dormitorii*: REGISTR. abb. Werd. 6,8 p. 177,2 (c. 1150) ad -um fratrum de manso uno in Emerslova VI s. (*sc. solvuntur*). **b translate de coemeterio**: WALAHFR. exord. 6 p. 480,16 cymiterium recubitorium vel -um est mortuorum, qui et ideo ab ecclesia dormientes dicuntur, quia resurrecturi non dubitantur (*sim. CAND. FULD. Eigil. I 17. CHRIST. STAB. Matth. 56 p. 1493^C. ALBERT. M. eccl. hier. 7 p. 152,11*). CHRON. Reinh. a. 1213 p. 582,11 pro vite merito decernitur *Sifridus* collocari in -o.

***dormitus**, -us m. *somnus – Schlaf*: CONSUE. Trev. 50 p. 307,21 post sexte -um. 54 p. 309,16 percusso ... post -um tintinabulo, ut fratres ad necessaria eant.

dornator v. tornator. ***dornella** v. *tormentilla.

15 ***dornus**, -i m. (*gall. *durnos 'Faust', cf. prov. dorn, francog. vet. dor*) *de mensura quattuor digitorum cum pollice extenso fere i. q. octo digiti, sex pollices vel paulo plus – etwa: 15-16 cm*: TRACT. de cruc. effig. 2sq. latitudinem (*sc. crucis*) de dextra manu ad sinistram fac unum plenum -um; similiter de articulis pedum usque ad nares unum -um (*cf. notam ed. p. 227sq.*).

doron, -i n. (δῶρον) *donum – Gabe (usu plur.)*: DUNGAL. (?) carm. 6,2,1 hic fons inriguus vitalia -a ministrat.

25 ***doronicum**, -i n. (*arab. darauniḡ sim., quod verbum ex pers. daraunak; cf. francog. [vet.] deronic, doronic, varonic; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIX. p. 39*) *script. et form.: nom. sg. ver-a, der-a: l. 35. nom. pl. ber-i: l. 34.*

Doronicum pardalianches (L.) – *kriechender Gemswurz, Schwindelwurz* (*cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 267; Hegi, Flora VI/2. p. 718*): THADD. FLORENT. cons. 123,119 cordi ... fiat inunctio talis: recipe buglosse, -i, gariofilorum ... , omnium ana part. I. *fort. add.*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 373,35 be-i sunt radices albae et subtiles in India nascentes. ALPHITA I p. 287,16 de-a seu ve-a radix est parva, utroque capite gracili, in medio vero latior (*item* II p. 49,20).

dorsalis (doss-) *vel raro *dorsilis*, -e. *script.*: torsa-: CATAL. thes. Germ. 40,4. dosca-: CATAL. thes. Germ. 34,7.

1 *adi.*: **a ad dorsum pertinens – Rücken-: EKKEH. IV. cas. 18 p. 48,10 parat mulier tapetiis et pallio -ili caminatam. CATAL. thes. Germ. 48,36 -alia pallia VI. MARIAN. chron. a. Chr. 1086 ubi ... episcopi sedebant, -alia pallia pendebant. **b ad medullam spinalem pertinens – Rückenmarks-: TRACT. de caus. mul. 95 p. 53,30 contigit hec causa medullarum infricdacione, maxime ex spina dorsi ... ; scias enim infricdacionem -alem est semini inimicum. 2 subst. neutr. i. q. tapete, stragulum – Wandbehang, (Wand-)Teppich, Decke, 'Dorsale': THIETM. chron. 7,66 imperator ... tria dedit -alia. LEO MARS. chron. 3,18 p. 384,30 (rec. II) sedilia lignea in circuitu chori cum dossalibus (-alibus D p. corr.) eorum. 3,31 (rec. II) pallium magnum cum elephantis, quod -ale (doss- C) cognominant. RUP. TUIT. off. 2,23 l. 987 cur ... holoserica -alia parietibus appenduntur? TRAD. Weihest. 357^A p. 300,25 unum coccineum -ale post crucem suspendendum in pascha. CATAL. thes. Germ. 106,8 decem -alia serica, sex -alia lanea et unum de pellibus eqs. CHRON. Reinh. a. 1208 p. 576,5 platee -alibus et cortinis inestabiliter ornantur. *persaepe (praecipue in catalogis thesaurorum)*.****

dorsarium, -i n. *tapete – Wandbehang, -teppich*: CHART. Eberac. 7 p. 23,16 (a. 1143) -a purpurea quindecim ... , quae nos (*sc. episcopus*) ad ornatum maioris ecclesie nostre comparare cupientes eqs. CHRON. Bened. II 19 coemuntur pallia, tapetia, -a.

***dorsellus** v. *torsellus.

65 ***dorsiloquium**, -i n. *maledictio, calumnia in absentem – Gerede hinter dem Rücken, Verleumdung*: EKKEH. IV. cas. 35 p. 80,3 detractiones et -a patiuntur *senatores* assidua (*inde VITA Notkeri 30 p. 585^C*).

***dorsipallium**, -i n. (*dorsum et pallium*) *tapete – Wandbehang, -teppich*: EKKEH. IV. cas. 90 p. 186,18 ut in -o et cortina lecti sui (*sc. Ekkehardi*), quae humilia sentiens ipse iussit deponi.

***dorslagum**, -i n. (cf. *theod. vet. durchslac*) t. t. *archit.* i. q. *perforatio* – *Durchschlag*, -*stich*: COD. Wang. Trident. 238 p. 446,17 (a. 1208) si aliquod -um apparuerit . . . in puteis vel laboreris aliquorum et occasione illius aliquod inde appareat discordium. *ibid.* al.

1. **dorsum** (dos(s)um), -i n. *vel rarius dorsus* (dos(s)us), -i m. *script. et form.*: nom. sg.: -u: GLOSS. III 9,24 St.-S. -o: l. 12. dat. sg. -ui: l. 35. abl. sg. -u: l. 14. *adde* LEX Sal. Karol. 13,1. 29,22. 42,2 (*var. l.*).

I proprie vel in imag. i. q. tergum – *Rücken*: **A de hominibus**: 1 gener.: **a in univ.**: LEX Baiuv. 7,4 rumpatur -us (-o, in -o, -um *var. l.*) . . . l. percussioibus. LEX Sal. Pipp. 40,2 in -um (-o, dosso *var. l. rec. E*) . . . portare (*inde* LEX Sal. Karol. 29,15 in -u [-um, -o *var. l.*]). HROTSV. Gong. 571 -i . . . extrema . . . particula (*i. podex*). THEOD. CERV. chirurg. 2,17 p. 149^A -um seu tergum. *persaepe*. in *imag.*: CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 225,14 ut ungulas nobis detractiois in -um ponas. **b in locut.**: **a** -a vertere i. q. *fugere* – *fliehen*: OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 52,30 Ungari de fuga cogitabant -aque vertere volebant. **β** -a dare i. q. *abire*, *discedere* *ab* – *den Rücken kehren*, *sich abwenden* (*von*): EKKEH. IV. bened. I 7,63 -a paralleli dederant et cingula celi. VITA Reginsw. 14 sanctae virgunculae parentes . . . cum omnibus mobilibus suis Francigenis -um dederunt. **c in cognomento**: CHART. Xant. 233 (a. 1269) Gerardus dictus D-um. 2 *iur. (spectat ad verbera)*: LEX Sal. Pipp. decr. Child. 14 servus aut tres soledos reddat, aut de -um (dossum *var. l.*) suum componat. LEX Sal. Pipp. 13,1 si quis servus . . . furaverit, . . . aut flagellus CXX ictus accipiat aut pro -o (-um *var. l.*) suo CXX dinarius . . . solvat. LEX Raet. Cur. add. 11 fiat battutus aut redemat suum dossum ad VI solidos. CAPIT. reg. Franc. 34,13^b si litus fuerit, solidos quindecim componat ad populum et fredo dominico in -o accipiat; si servus fuerit, solidos X ad populum et fredo -um. *al.* **B de animalibus**: ARBEO Corb. 16 p. 206,7 qui (*subiectus*) se subito equi praeponeus -ui. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 79,15 -um est illud membrum, quod ab inferiori extremitate colli protenditur usque ad lumbos. *al.* **C de rebus**: ADAM gest. 4,31 p. 263,13 reflexo in aquilonem -o . . . in Ripheis montibus limitem facit *Nortmannia*. DIPL. Heinr. V. (spur.; ed. A. Naudé, *Die Fälschung der ält. Reinhardsbrunner Urk.* 1883. p. 116,18) per -um montis Ebenberg in Steizach (*sc. terminus vadit*). RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 85,15 vena concava orta in gibbo, id est -o <epatis>, tendit ad spiritalia per medium dyafragmatis.

II meton.: **A de hominibus**: 1 *corpus* – *Leib*, *Körper*: FORM. Marculfi 2,13 vestimentum tam in -o quam in lecto (*item* FORM. Pith. B 47; cf. *francog.* sur le dos). 2 *spina dorsalis* – *Rückgrat*: THEOD. CERV. chirurg. 2,45 p. 155^F spondylia -i, quando dislocantur dislocatione completa, interficiunt sine dubio. 3 *onus dorsuale* – *Rückenladung*, -*last*, -*packung*: DIPL. Loth. I. 91 p. 224,20 (nota dorsualis s. IX./X.) praeceptum domni Lotharii de theloneo, pontatico . . . , sed neque in carris et sagmis vel in -is seu in navigiis. *remissius i. q. fascis* – *Bündel*, *Ballen* (*fort. confunditur c. torsellus*): CHART. Bern. II 281 p. 307,11 (a. 1249) qualiscumque pannus fuerit, semper per -um debet mensurari. **B de animalibus i. q. tergum** – (*Fleisch*)-*Rücken*, *Rückenstück*, *Rumpf*: GESTA Trud. cont. I 13,5 pictantias, partim de luciis farcitis, partim de -is salmonum et ovis eorum piperatis. CHART. Wirt. VI 1987 p. 382,16 Hugo iudex de curia sua XXX Hallenses, duos cappones et -um porcinum. **C de rebus i. q. collis** (*arce munitus, muniendus*) – *Anhöhe*, (*Burg*)-*Hügel*: COD. Wang. Trident. 4 p. 23,12 (a. 1155) casamentum unum, quod iacet super dosso. CHART. Tirol. 329 p. 163,27 Henricus . . . investivit dominum Albertum . . . de casale uno . . . supra dosum unum, qui est in valle Glara. 666 p. 122,8 edificare . . . castrum unum in doso, quod appellatur Castellacium. *persaepe in hac regione. v. et l. 68,71. in nomine loci*: COD. Wang. Trident. 71 (a. 1204) episcopus . . . investivit dominum Albertum . . . de dosso uno, qui appellatur dossum de medio lacu Molveni. CHART. Tirol. 621 p. 95,1 de doso sancti Petri cum campis et possessionibus, que sunt apud dictum dossum. 1201 p. 247,9 de dosso et castro de Rauenstein.

III translate: **A de rerum partibus**: 1 *pars aversa, postica* – *Rückseite*: ACBRANN. carm. 15 (ed. H. Hagen, *Carmina inedita*. 1877. p. 143; s. IX.) -o quaeque suo simplum fert linea ternum. GERB. (?) astrolab. 21^{ut}. de inveniendis in -o astrolabii horis. ALBERT. M. veget. 6,173 habens *os dactyli* porum apertum et longum in -o suo, et in ventre suo habet divisionem longam per totum corpus suum descendentem. 2 *pars exterior* – *Außenseite*: BEDA temp. rat. 1,39 cum dicis quadraginta, interiora pollicis lateri vel -o indicis superduces. ALBERT. M. animal. 1,413 in -o pollicis. 3 *superficies, aequor* – (*Ober*)-*Fläche* (*usu plur.*): AETHICUS p. 132,7 ut quasi parvulus lapillus aut scentilla ignis super -a glaciarium continere non valet. p. 209,9 -a maris. **B locut. adv.** ad -um: 1 *retro, retrorsum* – *zurück, rückwärts*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,26 l. 23 interdum se . . . in dexteram partem reclinavit, interdum ad sinistram et interdum sedens ad -um super posteriora sedilis . . . reclinavit. 2 *a tergo* – *im Rücken*: CHRON. Fred. 2,57 p. 81,14 Tholomeus . . . dixit ad puerum: ‘ . . . ad instar puerum meum mihi ad -um obediens . . . adtende, quod ad senato loquer fabolis.’

2. **dorsum v. deorsum.**

dorycnium (corignum, -rignum), -i n. (δορύκνιον) *Convolvulus oleaeifolius* (Desr.) – *olivenblättrige Winde* (cf. André, *Lex. bot. p. 120*; *Plantes p. 90*): ALPHITA II p. 51,15 corignum (-ignum *var. l.*), quod alii cacabum dicunt, folia habet in colore similia olive (*v. notam ed.*).

Peter dos, dotis f. (*m.*: l. 42. p. 993,35. 68.994,22. *al.*) *script. et form.*: tutis, tute: TRAD. Frising. 213^a p. 201,18. 21. tudem: CHART. Sangall. A II app. 1 p. 381,11. *dude*: l. 40. *adde* TRAD. Frising. 63 p. 90,21. *dodem*: LEX Alam. 54,2 (*var. l.*). *dodidem*: CHART. Sangall. A 214. *sing.*: *nom.*: *dut*: CHART. Sangall. A 22. *dotis*: p. 993,41. *adde* LEX Alam. 54,1. FORM. Augiens. B 24. *gen.* -es: FORM. Senon. I 25 p. 196,19 (*a. corr.*). *abl.* -e: ALDH. virg. I 48 (*var. l.*). *cf.* *dotum.

I proprie i. q. donum, donatio – *Geschenk, Gabe*: **A publ., iur., canon.**: 1 *strictius*: **a dotalicium**, *donatio nuptialis* – *Mitgift, Heiratsgut, Brautgabe, 'Wittum'* (*de re v. HRG I. p. 775sqq.*): **a in univ.**: LEX Ribv. 41,2 si mulier virum supervixerit, quinquaginta solidos in *dude*, (in -em, *vidua var. l.*) recipiat. TRAD. Frising. 30 p. 58,14 quam (*rem*) adquisivi (*sc. Kepahilt*), vel a -e legitimo mihi accederat. DIPL. Contr. III. 273 p. 473,11 omni coniugali -e se (*feminam*) esse privatam. CHART. Bund. 866 p. 316,27 que sibi (*sc. uxori*) pro -e, quod vulgariter libgedinge dicitur, fuerunt deputata. *persaepe. in imag. (de homine: l. 51) vel alleg.*: LIOS MON. 53 *femina (i. virgo Maria)* -e Dei summa dotata creantis. PURCH. Witig. 74 qui (*Ruodmannus*) diversorum tibi (*sc. Augiae*) -es auxit honorum. LAMB. TUIT. Herib. 1,6 p. 157,11 inungitur a suffraganeis chrismate principalis olei; redimitur ecclesiasticis sponsalibus in -em catholice fidei. *al. v. et p. 181,20.* **β de donis matrimonialibus, insignibus**: CAPIT. reg. Franc. 296 p. 426,3 benedic, Domine, has -es et accipientes tua benedictione dotare digneris, ut coniugii fidem . . . servantes *eqs.* **γ de donis marito collatis**: TRAD. Salisb. I 244^a (a. 1125/47) qualia (*predia*) . . . in -em a . . . Eberhardo (*sc. socero suo*) acceperat *homo*. CHART. select. Keutgen 127,39 ne aliquis . . . bona sua . . . conferat alteri in -em extra civitatem in provincia. **b spectat ad ecclesiam sim. i. q. donatio (occasione foundationis facta)** – *Ausstattung* (*sgut*), *Dotalgut*, *'Widum'*: **a in univ.**: CHART. Fuld. B 274 p. 397,14 (a. 801) cum . . . ecclesia et eius *decimatione* et -e (TRAD. Frising. 143^a p. 292,40. *al. sim. p. 995,29. al.*). HINCM. coll. 1 p. 69,2 -um (-ium *var. l.*) ad . . . ecclesias pertinentium dispositio. GERH. AUGUST. Udalr. 1,7 legitimam -em in terris et mancipiis . . . dare. HELM. chron. 17 p. 146,1 in -em episcopii. CONST. imp. II 150 p. 184,33 civitas Frisingensis est . . . prima . . . dos ecclesie Frisingensis. *persaepe. de thesauro, pecuniis*: COSMAS chron. 3,21 p. 188,3 presul . . . de -e sancte ecclesie prestitit duci LXX marcas. **β de territorio**: BERNOLD. CONST. chron. a. 1093 p. 506,13 pacem . . . duces . . . se observaturos . . . iuraverunt, videlicet . . . monachis . . . et clericis . . . , aecclisiis et earum attriis et -i earum.

[Pömbacher]

CONST. imp. II 427,28 monasteria, cimiteria, -es (aratra 280,2. 284,2), molendina ... secure constant; si quis eam invaserit, pacem violat. HEINR. LETT. chron. 2,2 ecclesie -em ingrediens episcopus. *al.* γ *praedium ecclesiae, beneficium* – *Kirchengut, Leben*, 'Widenhof': TRAD. Neocell. Frising. 8 p. 13,28 (a. 1152) apud Grintberch de -e decimacio bubulcum prepositi contingit. CHART. Stir. I 259 p. 268,27sq. duas capellas ... cum -e Plaetse, curia scilicet villicali, ... et ... cum -e Altendorf. CHART. Babenb. 179 p. 242,8 a ... terminis -is iam dicti, quod vulgariter widem dicitur *eqs.* CHART. Basil. C I 94 p. 64,14 fratribus concessa est potestas ... sacramenta conferendi residentibus in -e sua extra portam. CHART. Aquens. 103 l. 55 decimam -is ecclesie ... et quicquid de -e provenire poterit. *al. pro nomine loci*: REGISTR. Patav. II p. 109,7 (c. 1230) de Dote ('Wimm'; cf. *notam ed.*) in Taufkirchen I domus. δ *ager, fundus* – *Grundstück*, 'Widemacker': ADILB. AUGUST. Simp. 19 in -em frugum triticeae messis cuiusdam ecclesiae ... fraudulenter equos induxit *filius*. **2** *latius*: **a** *de possessione, area (rustica)*: TRAD. Patav. 180 (c. 1090/1120) Hartmann -em quandam ad Hetichestein et ecclesiam ... tradidit ... in usum fratrum. REGISTR. Neocell. Frising. 3,25 Grunnelingen duas curias et -em unam. REGISTR. Baiuv. A p. 138,19 iste liber continet proventus prediorum ... ibidem (*sc. in Sikkelingen*) sunt tria prata, tonduntur duci; de -e ibidem avene I modius. p. 173,24 advocatia de -e inculta, item huba taberne inculta. *al. de fundo communi* ('Allmende'): CHART. Stir. IV 104 p. 66, 12 (a. 1263) usque ad finem illius lapidis, qui -em plebis in Welz ex opposito tangit. **b** *hereditas, bona (hereditaria)* – *Erbe, (ererbtes) Gut*: COD. Lauresh. 942 (a. 773) medietatem ... de -e *parentum* meorum seu de quolibet attractu ad me noscitur legibus pervenisse, donamus (LIOS MON. 71 [*in imag.*]). ANNAL. Quedl. a. 1021 p. 87,43 pluribus ... donariis -eque haereditaria ... basilicam ... ditavit *imperator*. EKKEH. IV. bened. I 13,37 multa monasteriis proprii dat *Gregorius* predia -is. DIPL. Heinr. III. 372^B p. 511,24 regie -is ... abbacia. DIPL. Otton. I. 442 p. 598,5 (spur.) <ut idem locus (*i. abbacia*)> ... a regni -e ... numquam avellatur. **B** *medic. i. q. datio, quantum* – *Verabreichung, Gabe*: ANTIDOT. Berolin. 13 p. 70,37 illo -e, quae mihi credas expertum habere medicamentum super omnes opinionis, uteris sine mendacium. ALPHITA I p. 287,26 -is (*dosis Clm 615*; ALPHITA II p. 51,20), id est datio seu distributio; inde antidotum. **C** *usu communi*: **1** *corpor*: THEOD. TREV. transl. Celsi 20 cumque ... archipraesul coelesti -e (*i. corpore s. Celsi*) locupletatus ... monasterium fuisset ingressus. EKKEH. IV. pict. Mog. 358 emoritur Moyses, Hiesus cui par subit heres; alter *aque* -em, (gloss.: baptismum; *spectat ad Vulg. exod. 2,10. 17,6*) notat, alter voce salutem (gloss.: per fidem). *al.* **2** *spirit*: POETA SAXO 4,283 virtutum. EPITAPH. var. II 42,19 augens (*sc. abbatisa*) qua numero commissas, qua meritum ditan -e suas (*sim.* FROUM. epist. 3 meriti). SPEC. virg. 3,212 castitas in angelis virtus naturalis est, in hominibus dos et gratia specialis. VITA Godefr. Cap. II 35 cuius honestatis -es vel strenuitatis quomodo dinumero? CARM. Bur. 91,1,3 sacerdotes, mementote, nichil maius sacerdote, qui ditatus sacra -e ruga caret omnis note (*de ordinatione*). *al. remuneratio* – *Gegengabe*: PASS. Ursulae prol. p. 142,13 quo liberae confessionis non modo veniam, verum pia devotionis, cuius gratia incepti, a vobis -em recipiam.

II *translate i. q. indoles, ingenium* – *Begabung, Anlage*: EINH. Karol. 18 p. 21,20 cuius animi -es et summam ... constantiam ... dicere exordiar. CARM. Hraban. app. 19,2 plangit Fulda suum ... patronum, Hattone magnum -bus eximium. TRANSL. Pus. praef. (1) p. 541,17 iuxta ... -em *natura* e sagacissima gens Saxonum (MANEG. c. Wolfh. 1 p. 44,10). CONR. MEND. Attal. p. 137,30 ne dos bonae vocis, quae gracili modulamine ... cantare consueverat *soror*, ... deperiret. *saepe*.

III *meton*: **A** *publ., eccl., iur.*: **1** *charta donationis* – *Schenkungsurkunde*: FORM. Andec. 1 ut -em, quem per manebus tenio, vobis presentibus in foro publico iubeatis recitare. LEG. Wisig. 2,5,10 quicumque virorum ac feminarum testamenta, donationes, -es vel quascumque scripturas conficit. VITA Annon. I 2,16 p. 490^b,29 accidit, ut aecclesiolam ... sancti-

ficatorum cum suis conveniret, dos autem, unde legitima nominis aecclesiae fieret attitulatio, nusquam reperiebatur ad manus (*cf.* p. 490^b,35 sine -is privilegio). *al.* **2** *nuptiae* – *Hochzeit*: CHRON. Noval. 5,3 pater ... post -em succensus face luxuriae nurum viciat, antequam ad filii perveniat thalamum. **3** *prae-rogrativa, privilegium* – *Vorrecht, Privileg*: EPIST. Mog. 18 p. 347,24 (a. 955) pallei vicariciique Galliae partium Germaniaeque. CHART. Burgenl. I 45 (dipl.) hominem ... a civili iugo subtraxi tantaque -e libertatis sublimavi, ut *eqs.* ACTA imp. Böhmer 390 pensantes ecclesiam sancti Servatii Traiectensis ... honorum ac libertatum eximiis -bus insigniri. **4** *potestas, ius* – *Befugnis*: EKKEH. IV. pict. Sangall. 94 abnuit oblatum Gallus sibi pontificatum -e carens misse, (gloss.: iussu, ut dictum est, magistri; *spectat ad WALAHFR.* Gall. 1,9. 1,19). bened. I 16,65 his (*sacerdotibus*) maior tibi dos (gloss.: potestas curandi), quia rex es (*sc. Christus*) et ipse sacerdos. **B** *usu communi*: **1** *largitas, liberalitas* – *Freigebigkeit*: CARM. de anulo 1,5 (MG Lib. Lit. III p. 724) pax, dos, libertas, reverentia preteriere, bella, rapina, iugum, contemptus eis subiere. **2** *conditio (honorifica)* – (*ehrenwerter*) *Stand*: EKKEH. IV. bened. I 53,31 creditur angelica fore vivens virgo pudica, omne, quod *etatis*, (gloss.: in omni vita hominis) sacer est dos (gloss.: honor) virginitatis. **3** *de puella dilecta* ('Schatz'): CARM. Bur. 61,8^a,4 solacia donato menti languide, mea dos, amorum flos.

doscalis *v. dorsalis*.

***dos(u)lum**, -i *n.* *dos* – *Brautgabe*: CONST. imp. III 163 (a. 1278) acceptandi nomine ... filie nostre assignacionem dotallicii seu -cli (*ni subest osculum; v. notam ed.*) vel donacionis propter nupcias ... faciendam (*sc. damus potestatem*).

***dosilis** (dossi-), -is *subst.* *datio, dosis* – *Gabe, 'Dosis'*: ANTIDOT. Glasg. p. 104,19 dossilem huius (*antidoti*) sicut mensure abellane in calda aqua dabis.

dosinus, -a, -um. (*cf. francog. vet. dosien; v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 2755^a*) *cinereus* – *aschgrau*: EGBERT. fec. rat. 1,353 -us est asinus genitali pelle potitus.

dosis (dossis), -is *f.* (δόσις) *acc. (pro abl.) pl. -is*: l. 38. *datio, quantum* – *Gabe, 'Dosis'*: ANTIDOT. Lond. p. 20,10 qui cum rasura sanguis eiciuntur, in tres -is sanabitur. ANTIDOT. Glasg. p. 116,14 dossis est *Z tricum*, dabis cum malsa. THADD. FLORENT. cons. 1,64 -is sit unzie IV. *al. v. et p. 993, 41.*

dossalis *v. dorsalis*.

***dossierum**, -i *n.* (*anglosax. dorser, dossier a dorsarium*) *cophinus* – *Tragekorb, Kraxe*: CHART. Hans. 2 (a. 978/1016) de -is cum gallinis I gallina telonei et de uno -o cum ovis V ova telonei (*inde 599*).

dos(s)um *v. 1. dorsum. *dota v. *dotum.*

dotalicius (-tius), -a, -um. *script. dotha*: l. 61. **1** *adi. i. q. ad dotem pertinens* – *zur Ausstattung gehörig, Ausstattungs-*: **a** *spectat ad dotem sponsae, uxoris*: DIPL. Otton. II. 252 dedit ... Nithardus predium suae coniugi ... ab antecedente marito ... -o iure traditum. CHART. Friburg. 66 p. 54,10 puelle fundus -tius comparetur. **b** *spectat ad donationem ecclesiae sim. factam*: CHART. Lux. I 167 p. 215,19 (a. 958/59) ecclesia ... ville cum bono -tio, scilicet terra et silva, eidem monasterio antiquitus fuerat data. DIPL. Heinr. III. 140 p. 176, 26 quod (*donum*) quidam Elperimus ... aecclesiae contulit ... videlicet ... aecclesiam cum -is ornamentis. **2** *subst. neutr. i. q. dos, donatio* – *Ausstattung(sgut)*: **a** *proprie*: **a** *spectat ad dotem sponsae, uxoris*: CHART. Epternac. 142 (a. 835/36) dono ad ecclesiam ... quod vir meus ... in doth-um dedit. CONC. Karol. B I 11,64 qui (*raptos*) ... eas (*virgines*) ... sub -i *n o m i n e* in coniugium duxerunt (DIPL. Ludow. II. 30 p. 126,34. *al.*) HUGO FLOR. act. 5 p. 382,31 dans *Lugdovicus* ei (*sorori*) *i u r e* -i Lugdunensem ... urbem (GISLEB. MONT. chron. 2. *al. sim.* CHART. Carinth. V 71 p. 44,31 racio-ne). CONST. Melf. 1,57,1 pro coniugibus coniuges in dotibus (*dotis var. l.*) aut in -tiis (*dotalibus var. l.*) suis dispendium minime patiantur. CHART. Bund. 1261 de -o suo (*sc. dominae*), quod vulgo dicitur morgengabe. *saepe. de territorio*: LAMB. ARD. hist. 153 p. 641,8 congregatis ... universis -i sui (*sc. comitissae*) militibus. *latius*: GREG. CAT. chron. I p. 325,12

curtem . . . dedit *abbas* . . . filio suo in -a et suis nuris. CHART. Basil. C II 37 que (*bona*) . . . uxor mea quondam, dum adhuc esset in vita, mihi . . . in -um assignavit, quod vulgo dicitur wídemete. **ß** *spectat ad donationem ecclesiae sim. factam*: DIPL. Otton. I. 313 *aecclisia* . . . cum integro -tio, uno scilicet manso atque omni decimacione. DIPL. Heinr. II. 104 quod (*sc. mansus*) . . . -um altaris fuit sancti Therencii. DIPL. Conr. II. 116 assignamus . . . congregationi . . . *aecclisiam* . . . cum capellis et -tiis. CHART. Hamb. 494 nisi dotaretur . . . *aecclisia* -tio, quo possit sacerdos . . . sustentari. *al.* **b** *meton. de actu dotandi, tradendi*: CHART. Carinth. III 205 p. 87,29 (a. 1002/18) tradiderunt dotem eidem ecclesiae; . . . huius -tii isti sunt testes . . . : *eqs.*

dotalis, -e. **I adi.**: **A** *ad dotem pertinens* – zur Ausstattung gehörig, Ausstattungs-: **1** *spectat ad dotem sponsae, uxoris*: **a** *in univ.*: LEG. Wisig. 3,1,5 p. 130^a,2 constitutio -is tituli (*sim.* FORM. Sangall. I 18 karta. GREG. VII. registr. 1,5 instrumenta. ANNAL. Egm. a. 980 testamentum. *al.*). CHART. Epternac. 157 p. 239,9 universa parti mee . . . in donis -bus tradita . . . casam Dei . . . vestivi (*sc. Bertrudis*; *sim.* DIPL. Otton. II. 109 -i munere). DIPL. Otton. I. 228 quas (*proprietates*) usque huc -i possidebat *mater nostra* iure (HIST. de exp. Frid. imp. p. 94,13. CHART. Burgenl. I 296. *al.*). **b** *dote legitima dotatus, legitimus* – mit der gesetzmäßigen Mitgift ausgestattet, 'legitim': PETR. DAM. serm. 17,1 l. 274 dicit illa (*mulier sancti Vitalis*): . . . michi est . . . -is matrimonii lege coniunctus (*cf. ThLL. V/1. p. 2056,5sq.*). **2** *spectat ad donationem ecclesiae sim. factam*: DIPL. Otton. I. 122 reddidimus . . . *aecclisias* cum decimis, dote -busque *mancipiiis*, (*inde* DIPL. Heinr. III. 262 p. 350,26 et -bus) ad ipsas pertinentibus (CHART. Stir. I 173. *al. sim.* TRAD. Teg. 325^a -em ancillam). CHART. Rhen. med. I 245 p. 301,26 ipsi (*sc. fratres*) susceperunt . . . *aecclisiam* . . . et sex *mansos* eidem (eiusdem *var. l.*) ecclesie -es (TRAD. Salisb. I 1 p. 254,11 [cod. M] cum mansa -i. *al. sim.* TRAD. Patav. 93^b hoba. CHART. Rhen. 209 area. REGISTR. Baiuv. A p. 190,2 curia. *al.*) *saepius*. *de reliquiis*: METELL. Quir. 17^a,25 -e pignus hinc (*sc. de particula a scapulis martyris elapsa*) fit ilimensibus. **B** *nuptialis* – zur Hochzeit gehörig, Ehe- (*ferre in imag. vel alleg.*): ALDH. virg. II 2184 innuba . . . voluit *virgo* -es linquere pompas. MILO Amand. 7 (MGMer. V p. 479,25) quando manavit pretium nostrae redemptionis . . . -is etiam pacti supra crucem scripti stipulatio . . . apparuit. SPEC. virg. 1,827 adducta ad visionem suam (*sc. sponsi*) virgine ista sacramentis ornata -bus (*item* 2, 65). add. 43 -is torques. *al.* **C** *a possessore dotis ecclesiae solvendus* – vom *Inhaber des Kirchengutes zu leisten*(d): CHART. episc. Hild. I 49 p. 38,8 (a. 1013) ut omnes presbyteri . . . , qui matriculas vel capellas tenent, decimationes -es, quas tributario iure . . . dederunt, ad restaurandas ecclesias . . . sibi retineant.

II subst.: **A neutr.**: **1** *proprie*: **a** *dos* – Heiratsgut, 'Wittum' (*saepius in imag. vel alleg., e. g. l. 54,57*): NOTKER. BALB. hymn. p. 34 in his (*sc. paschatis*) festis, quibus eam (*aecclisiam*), Christe, tibi sponsaveras allatis illi -bus. BERNH. CONST. can. 14 p. 488,12 mulieri . . . concedendum . . . possidere res et -ia, quae dimiserat. EPIST. Ratisb. 9 p. 319,18 sancta ecclesia -bus sacramentorum Christi dotata. COSMAS chron. 1,40 p. 73,22 utrum eam (*puellam*) vi rapere temptet an -bus conubia paret *Bracizlaus*. CHRON. Ortl. add. 1 p. 124,7 praeter alia permagnifica -ia. *al. v. et p. 994,68*. **b** *donatio ecclesiae* – Ausstattungsgut der Kirche, 'Widum': COSMAS chron. 1,37 p. 66,12 quod (*templum*) . . . adauxit *Heinricus imperator* -bus ecclesie et ornatibus auri. ENGELH. WIRZ. Burch. 2,8 p. 33,6 inter que -ia eidem concessit monasterio montem . . . cum prediis et redditibus. *al. v. et l. 30*. *in nomine loci*: DIPL. Frid. I. 912 p. 174,16 ecclesiam sancte Marie de D-i . . . monasterio confirmamus (*inde* ACTA imp. Winkelm. I 29 p. 20,3). **2** *meton.*: **a** *nuptiae* – Hochzeit, Heirat: EKKEH. pict. Mog. 539 Raphael -ia Saram cum Tobia mire fecit nuptumque subire. **b** *donatio* – Schenkungsurkunde: DIPL. Karoli III. 81 p. 132,35 ut . . . ecclesia ad se pertinentia possideat . . . , quae per -ia in ipsum sanctum locum concessae (concessa *B*) sunt. **B**

fem. i. q. nupta (dote legitima dotata) – (mit der gesetzmäßigen Mitgift ausgestattete) Gattin: ALDH. virg. II 1848 ut sibi (*sc. proco*) . . . foret -is virgo per aevum.

adv. ***dotaliter**. *iure, modo dotali* – nach dem die Ausstattung betreffenden Recht, als Ausstattungsgut: **1** *spectat ad dotem uxoris*: CHART. Stir. IV 153 (a. 1264) redditus, prout uxori suae contulit *Herbordus* in dote, . . . ipsa uxor -r . . . retinebit. **2** *spectat ad dotem ecclesiae sim.*: DIPL. Heinr. II. 193 quae (*cortis*) . . . monasterio . . . -r pertinuit. CHART. Scafh. app. p. 125,12 quorum (*sc. Salvatoris et ss. Petri et Pauli*) potestati . . . quasi -r mancipata sunt *praedia monasterii*. CHART. Austr. sup. I 372 p. 532,24 quod (*praedium*) prius ecclesie in Nordernbach -r attinebat. CHART. Pomm. 901 que (*decima*) olim ad parrochiam . . . -r pertinebat.

***dotalium**, -i *n.* *dos* – Heiratsgut: CONC. Saxon. I 5,24 quod si parentes puelle dare noluerint, est -um rapte una libra auri. *alleg.*: BERNO serm. 3,43 (EphemerMariol. 14. 1964. p. 53) immenso cordis exulta (*sc. mater ecclesia*) iubilo tantae sponsalitatís (*i. salutis aeternae*) subarrata -o. PETR. DAM. epist. 104 p. 148,16 o beata mentis elacio . . . , quae, dum carnalis thalami iura contempsit, in -um regis aeterni gloriosa transivit.

***dotarius**, -a, -um. *script.*: to-: l.39. doda-: l.48,50. *al.* **1 adi. i. q. ad dotem pertinens** – die Ausstattung betreffend, Ausstattungs-: CHART. Rhen. med. I 292 p. 343,27 (a. 1017) ea (*altaria*) honorari aliquo decrevi (*sc. archiepiscopus*) munere -o. CHART. Turic. 1658 qui (*Ulricus*) in eistem (*sic*) possessionibus ius -um, quot dicitur libgedinge, dinoscebat habere. *v. et l. 47*. **2 subst.**: **a** *masc.*: **a** *qui dotem ecclesiae detinet* – *Inhaber des Kirchenwittums*, 'Widen-')Maier', 'Widmer': CHART. Rhen. med. III 776 (a. 1243) cum questio verteretur inter abbatem . . . et -os ecclesie de Yranc . . . super iure hospitii, quod abbas dicit sibi deberi . . . ab ipsis -is. CHART. Turic. 743 nomina . . . testium . . . sunt ista: . . . H. -us de Hilchberch, Eberhardus sacrista. CHART. episc. August. 82 p. 83,20 quod . . . ius instituendi et destituendi vicarium . . . et -os et colonos apud . . . canonicum . . . remaneat. REGISTR. Baiuv. A p. 314,10 huba -i et marquardi I malter. NECROL. I Mai. 26 p. 402 Cunradus to-us de Obrawangen. *al.* **ß** *donator* – *Schenker*: CHART. Turg. III 576 p. 415,10 (a. 1272) ut post mortem R. -i (*ni leg. donatarii, cf. p. 414,25*) . . . mulieri . . . quatuor modicos tritici . . . priorissa et conventus . . . persolvant. **b** *neutr. i. q. dos* – Ausstattung(*sgut*): ROB. TOR. chron. a. 1178 p. 526,52 (dipl.) concedimus (*sc. rex*), ut sint de tenemento ipsius (*uxoris*) -i monasterium sancti Iohannis . . . et monasterium sancte Marie. CONST. Melf. 3,16 salvo iure -i (*dominii -i var. l.*) domine. *al.* CONST. imp. II 188,4 ut . . . domine nomine nostro in dod-um constituat *iudex* vallem Mazarie *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 904 in qua (*baronia*) dicit *uxor* sibi ab eodem (*Rahone*) dod-um constitutum. *al.* *de dote ecclesiae*: CHART. Wirt. III 838 (dipl. Heinr. VII.) in bonis omni advocacione liberis, videlicet curte dominicali, -o (-e *cod.*, -a *proponit ed.*).

***dotatio**, -onis *f.* *donatio* – Bestellung der Ausstattung, Begabung, 'Dotation': **1** *spectat ad dotem sponsae, uxoris*: HINCM. epist. 136 p. 95,21 nuptiae licet inter ingenuos et inter aequales paterno arbitrio desponsatione atque -e praecedente fuerint celebratae. PETR. DAM. epist. 66 p. 252,16 non te (*sc. comitissam*) mundus . . . impulit, sed . . . Christus ad suae -is amplexum (*exemplum var. l.*) . . . provocavit. p. 254,15 ad hoc virgo -e subarratur, ut nubat. *de ipsa dote*: CHART. Carniol. I 31 p. 41,1 (a. 1040) dat . . . domina . . . ecclesie . . . unum territorium . . . , sicuti continetur in -e . . . filie sue. **2** *spectat ad dotem ecclesiae*: CHART. Carniol. I 31 p. 42,24 (a. 1040) ego . . . advocatus . . . instrumentum -is . . . scripsi. CHART. Sangall. A 822 -em sacerdoti ibidem Deo servienti . . . consensu fratrum nostrorum . . . stabilivi (*sc. abbas*). CHART. Babenb. 287 p. 122,30 fundacionis et -is meritum. CHART. Carinth. V 99 -o (*sc. altaris*) rebus mobilibus fieri non valebat. *saepius*. **3** *spectat ad domum (in imag. de patria caelesti)*: HILDEG. scivias 2,50 l. 1532 ut domus -is meae (*sc. Dei*) tam ex strenue correptis quam ex suaviter admonitis impleatur.

dothaliciu v. dotalicius. **dotis** v. dos.

doto, -avi, -atum, -are. *script.*: ?doct(o): CHART. Basil. A I 423 p. 605,25. *dod(o)*: l.26. *pendent praep.*: cum: l.9. *al. de*: l.27. *al. per*: l.31.47. *al. partic. praes. pro subst.*: l.23. *partic. perf. pro adi.*: l.36sq.

I (*dote*) *donare, munerare* – *beschenken, ausstatten, begaben*: **A** *publ., iur., canon.*: 1 *de sponsa, uxore* (*de socru*: l.13): **a** *in univ.*: **a** *strictius*: CHART. Sangall. A 86 (a. 779) *de meis* (*sc. rebus*), cum quibus -vimus Herisindam ad suum tempus, post illius decessum *eqs.* HINCM. *divort.* 13 p. 197,3 *legaliter desponsatam*, -tam et publicis nuptiis honoratam uxorem esse (EPIST. Hann. 47 p. 92,18. *al.*). DIPL. Otton. I. 180 p. 263,28 -vit rex ... socrum suam *eqs.* HIST. *de exp.* Frid. imp. p. 103,13 (dipl.) ad -andam filiam. *saepius*. *in imag. vel alleg.*: HROTSV. Agn. 91 ille (*Christus*) ... talis me desponsavit amoris pignore ceu sponsam clara -ando corona. *al. v. et p.992,47.995,57*. **β** *latius*: RUODLIEB XIV (XV) 40 hanc (*sc. puellam*) desponsari desidero (*sc. iuvenis*) ... , ut sitis testes ... , queso, ... alterutros cum nos -vimus, est veluti mos. **b** *partic. praes. pro subst. i. q. donator* – *Begaber*: ACTA imp. Winkelm. I 927 p. 706,2 (a. 1248) super demaniis feudorum <in dotem> datis taliter excellentia nostra respondet, ut compellatur -ans vel heres suus ad tantam quantitatem, pro qua dos fuit estimata. **2 de fundatione ecclesiastica sim.**: **a** *spectat ad possessiones*: **a** *in univ.*: TRAD. Frising. 286 (a. 808/11) ipsi (*homines*) ... dodaverunt ipsam ecclesiam proprio hereditate. DONAT. Ermenl. 22 *de facultatibus* ... suis eius -vit (*ditavit var. l.*) *Eurefredus* monasterium. DIPL. Ludow. Germ. 42 p. 56,34 ad ... basilicas -andas. DIPL. Conr. III. 37 ecclesiam ... regio manso -tam (*ditatam var. l.*) ... donavimus. CHART. Grimm. 2 quam (*capellam*) per ... villam ... -vimus. *persaepe. v. et p.995,9*. *adde*: CONC. Karol. A app. 3 p. 820,12 optulit rex illum (*abbatem*) et preceptum supra ... corpus beati Petri ... sicque -vit ... monasterio sanctae sedis Romanae. HEINR. LETT. chron. 28,8 p. 206,15 eos (*sacerdotes*) annona et agris sufficienter -vit *episcopus*. **β** *partic. perf. pro adi. i. q. dote praeditus* – *mit Ausstattungsgut versehen, begabt, 'dotiert'*: TRAD. Frising. 1329 p. 211,11 (a. 994/1005) quicquid de rebus ecclesiae habuit *episcopus*, id est ecclesiam unam -tam decimam et ipsam decimam integram (*item* 1331 p. 212,35). 1438^a p. 293,22 reddens *praeses* -tam (*sc. aliam ecclesiam*) cum additione unius mansi. **b** *usu vario*: BERNO epist. 12 quem (*locum divini cultui aptandum*) ... sanctorum reliquiarum ornatu -are cupientes. NOTAE Emm. (MGScript. XV p. 1095,39) capella specialiter -ta est magnis indulgentiis. **3 de principatu**: CHART. Landeshut. 63 p. 36,7 (a. 1255) per quam (*monetam*) -tus est eorundem principum principatus. **B** *usu communi*: AUDRAD. *carm.* 1,390 spiritus ipse Dei ... expurgans vitiis septeno munere -at. EPIST. Hildesh. 17 non est parvi persona tituli, quam adornat sciencia, -ta moribus. *al. v. et p.992,54*.

II (*pro dote*) *donare, dare* – (*als Ausstattungsgut*) *schenken, übereignen*: **A** *spectat ad dotem uxoris*: CHART. Sangall. A 701 (a. 895) -vi ei (*sc. coniugi*) talem hereditatem, qualem *eqs.* *alleg.*: SYLL. Sangall. app. 5,27 procedit -anda dehinc Dialectica callens. **B** *spectat ad donationem ecclesiae sim.*: TRAD. Ratisb. 813 p. 388,4 (a. 1143/49) predictis hominibus prenominate res rite -tas ... inbeneficiavit *abbas*. CHART. Babenb. 520 cum aliis possessionibus ... ecclesie -tis.

***dotum**, -i n. *vel* ***dota**, -ae f. *script.* *dutum*: l.69.

dos – *Ausstattung* (*sgut*): **1** *spectat ad dotem sponsae, uxoris*: FORM. Andec. 34 contra ... libellum -e (*cf.* FORM. Marculli 2,15 *dotis* [-e *var. l.*]). THEOD. TUIT. *revel.* (ArchGesch. Niederrh. 5. 1866. p. 296,33) quę (*Ortmaria*) attulit sanctae Ursule de Scottia ad -um suum mille virgines. CHART. Babenb. 232 p. 46,35 ut omnis ... donacio ... -arum (*datarum var. l.*) propter nuptias, id est morgengab, ... coram duobus ... centum virorum celebretur. *al. v. et p.994,68*. **2** *spectat ad dotem ecclesiae*: TRAD. Frising. 7 p. 33,24 (a. 745) rem propriam ... transfundo (*sc. Timo*) ad dutum (*dotem var. l.*) ... ecclesię, quam mihi ipse construxi. DIPL. Ludow. Germ. 42 p. 57,7 in -um ad easdem basilicas conlatum ... esse (*inde* DIPL. Arnulfi 68 p. 102,30 -am). DIPL. Heinr. IV. 358 p. 474,5 confirmamus

... monasterio ... aecclesiam sanctę Helenę cum suis -is. GREG. CAT. chron. I p. 254,17 medietatem ecclesię ... cum suis -is et omnibus pertinentiis tenet abbas. II p. 45,29. 259,26. *al. v. et vol. II. p. 1910,3*.

5 **dox** v. dux.

doxa, -ae f. (δόξα) *nom. sg. -os*: l. 8. **I** *doctrina* – (*Lehr-*)*Meinung, Lehre*: ALBERT. M. eth. I 803 p. 678,2 dicitur ... homodoxia ab homos, quod est unum, et -os, quod est opinio, quasi consensus in unam opinionem. miss. 3,6,13 p. 106^b,7 orthodoxum dicitur a Graeco ὁρθον, quod est rectum, et δόξα, quod est doctrinalis regula (*cf.* *Isid. orig.* 7,14,5).

II *laus, honor, gloria* – *Lob, Ehre, Ruhm*: **A** *proprie*: **1** *in univ.*: **a** *in bonam partem*: **a** *spectat ad Deum*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 33 (vs.) qua te condigna valeam sustollere -a, o cruor alme. EKKEH. IV. bened. I 37,15 chorus victor (*sc. angelorum*) ... 'a Deo' cecinit. 37,53 angelici proceres, benedicite 'a' canentes. *al. in doxologia q. d.*: WALHFR. (?) *carm.* 83,13,1 -a sit Patri genitoque Iesu. RHYTHM. 114,45,2 -a regi per aeterna Deo soli saecula. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,250 Patri summa ... -a. OTLOH. hymn. 2,9,2 (*AnalHymn.* 50 p. 322) pneumatam sancto decus atque -a. **β** *spectat ad homines, sanctos*: SEDUL. SCOT. *carm.* II 38,35 -a triumphalis. CARM. libr. III 40,20 haec (*sedes Babenbergensis*) Iebusaicę partem capit inclita -ae aucta ... sanguine Christi. MEGINFR. (?) *carm.* p. 655^A laudem dicamus illi (*s. Mariae*) -amque feramus. VITA Anton. Senon. 54 (MGScript. XXV p. 346) augmentum ... gregis est maxima -a regentis (*i. episcopi*). *al.* **b** *in malam partem i. q. cenodoxia, superbia* – *Ruhmsucht, Eitelkeit*: EKKEH. IV. cas. 28 adest pestis illa, que grece dicitur -a, aurium inflatio magna (*cf. notam ed.*). *adde*: HEINR. AUGUST. planct. 2255 hunc (*Adam*) ubi temptavit *hostis*, vana -a superavit premitens: 'eqs.' **2** *magnificentia, potestas* – *Herrlichkeit, Macht*: CARM. de Cass. 553 num saliam scriptis, quod finxit -a tonantis? ABBO SANGERM. bell. 3, 114 clivos virtutum quatinus almos scandere concinnas **Θ**HO tu clangere laudes nomine sistenti ternis valeas, modo soli magesate tamen nutu -aque perhenni. MEGINFR. (?) *carm.* p. 652^D -am (*Vulg. Ioh. 2,11* gloriam) ... suam dedit *Christus* hic (*sc. in Cana*) manifestam. **3** *splendor, gaudium* – *Glanz, Freude*: CARM. de Bened. 200 ostendens -amque poli luctumque baratri. 633 pro te, fortis Bonitas, terrena flagella sustinuit, per te -am quo carperet almam. ARNULF. *delic.* 686 quis hec observans monita, -a fruatur, (arca fructur *var. l.*) celi caecula seculorum per secula. **B** *meton. i. q. decus* – *Zier*: **1** *in univ.*: SEDUL. SCOT. *carm.* II 7,31 unde venis ... , Musarum splendida -a (*sc. Calliope*)? *al.* CARM. Ratisb. 60,2 Hesperidum ramis hec mala recepta superbis -a puellarum dat regi Palladium. **2** *de Christo*: CARM. de Cass. 229 ut populis ferret pia docmata Gallis implens preceptum, promisit quod -a piorum. CARM. de Quint. or. 1 -a supernorum, nitenti bella tuorum scribere sanctorum porrigere ... manum.

***doxifluus**, -a, -um. *splendifluus, magnificus* – *strahlend, herrlich*: ARNULF. *delic.* 802 nomen in eternum Dominantis sit benedictum, cuius -e potiatur Fus-nul-ar (gloss. H: nomen poete) aule.

***doxologia**, -ae f. (δοξολογία) *t. t. liturg. i. q. glorificatio, collaudatio Dei* – *Lobpreis Gottes, 'große Doxologie'* (*cf. LThK. ³III. p. 357*): HEIRIC. Germ. I 6,564 quo (*sc. in caelo*) te suscipiunt seraphin ... canoro carmine multiplicem modulancia ΔΩΞΑΛΟΓΙΑΝ (*sic*; gloss.: i. e. 'Gloria in excelsis Deo'). ALBERT. M. cael. hier. 4 p. 76,27sq. 'multitudo caelestis exercitus ... tradebant his, qui in terra sunt, ... illum -am (PG 3,181^C δοξολογίαν)', idest sermonem de gloria - doxa enim gloria dicitur -, idest 'Gloria in excelsis Deo'.

***doxosus**, -a, -um. *gloriosus* – *ruhmreich*: GESTA Apoll. 120 qui (*rex*) regnans omnem -us (gloss. GM: gloriosus) comprimat orbem. Pörnbacher

***dozena** v. *docena.

drabe, -es f. δράβη – *Pfeilkresse* (*Lepidium draba* L.): BENVEN. GRAFF. ocul. B 16 p. 37,3 pinguedo (*sc. palpebrae*) apparet ... granosa quasi grana milii et drabes.

dracacantum v. tragacanthum.

dracaena (-cena), -ae f. (δράκαινα) *draco femina* – *Drachenweibchen*: SUMM. Heinr. A 3,517 latine ... -ena drachin (sim. B 3,120). GLOSS. III 366,24 St.-S. -ena drachinne.

1. **dracantum** v. tragacanthum.

2. **dracantum** v. draconteus. [dracca v. 1. dragma.]

***drachanellus**, -i m. (ῥθεοδ. vet. trahho) *de pallio i. q. dracunculus* – *kleiner Drache*: GLOSS. III 174,41 St.-S. lacer-na koz vel melot vel -us (in rasura).

drachma vel **persaepe** **dragma**, -ae f. (-a, -atis n.: l. 13.) δραχμή – *Drachme*: 1 *de nummo (saepe spectat ad Vulg. Luc. 15,8sq.)*: RHYTHM. 42,11,3 processit beatorum agmina ... -gmam deportans, dudum quē perierat. WALDR. carm. 3,51 assiduis precibus dependam -gmata census. EBO BAMB. Ott. 2, 13 p. 77,10 -gmam argenti in foramen iactavit, ut sonitu metalli sacrificasse putaretur *Herimannus. al. fort. huc spectat*: GLOSS. II 25,33 St.-S. -gma mériegriez. 2 *de pondere*: LEG. Wisig. add. p. 464,4 de pondere et mensura: ... -gma I: XII argenteos. DICUIL. epist. cens. 87 (cod. Paris. N. A. 1645 f. 9^v) dimidium -gmae quidam fore coclear aiunt. Ps. ODO MAGD. herb. 25 duo ... pondera -chmarum. **persaepe**. 3 *de numero minuto i. q. octava pars unciae* – *ein Sechsendneunzigstel (de re v. J. Tropicke, Geschichte d. Elementar-Mathematik. I. 1930. p. 157)*: GERB. geom. 6,2 p. 88,16 horum (minutorum) medietas, quae est pedes XXVI bisse, semunx (semuncia, silicus, -gma, cerates corr. *pars codd.*), duella et tremissis, totius quantitatem indicat arae. Ps. BOETH. geom. 935 subscripserunt *Pythagorici* ... in quinto (sc. loco) -gmam, in sexto scripulum eqs. 943 *Latinorum elementorum notas ordine ponemus ita, ut A unciae respondeat, ...*, E -gmae eqs. (sim. 961).

dracho v. draco. **dracignes** v. I. dia p. 548,43.

[**dracium** v. daucus. *adde ad p. 31,5*: ANTIDOT. Glasg. p. 102,44 recipit: ... dracium dr. II (*per contam. ex daucus creticus, ut vid.*).]

draco, -onis m. (δράκων) *script.*: tr-: ALCUIN. epist. 139 p. 221,6 (*var. l.*). -cho: l. 62. p. 1000,19. *al. form. sg.: nom. -on: p. 1000,11. abl. -onta: l. 60.*

serpens, anguis – *Drache, Schlange, (Lind-)Wurm*: 1 *gener: a in univ. (in imag.: l. 44)*: CONVERS. Afrae 7 quia -o ibi (sc. *apud fontem*) habitat et de flatu eius omnes ... moriuntur. TRANSL. Eug. Tolet. 11 quasi de ecclesiae clorario immanis exisset -o. CHRON. Pol. 2,39 sicut -o flammivomus ... terras transvolat (*Zbigneus*). ALBERT. M. animal. 2,68 est *chamaeleon* hoc, quod vulgus vocat -es, et in vulgari nostro vocatur lintwurm. CARM. Bur. 132,5^b,1 nunc -es fluminum scatent emanantium. **persaepe**. *pro (cog)nomine*: ANNAL. Plac. a. 1248 p. 496,42 ascendit *imperator* equum, qui D-o dicebatur. CHART. episc. Lub. 164 p. 175,23 Ulricus dictus D-o. **b de fulmine, phaenomeno caeli vel aeris ignito quodam (cf. anglosaxon. 'firedrake')**: ANNAL. Xant. a. 838 ignis forma -is in aere visus est. ANNAL. Fuld. II a. 857 p. 48,10 legebatur ... subito fulmen inorme ignei -is instar basilicam scidis. **c de imaginibus, ornamentis, symbolis**: ARS med. 1 p. 418,14 -o pharmaceuticae pars est. p. 418,18 habet ... ipsa (*Hygieia*) -em et ovum et phialam et granatam. INSCR. Germ. II 19 quatuor hic posita, mixtura, leo, -o, libra signant temperiem, vim, ius, prudenter agentem. CATAL. thes. Germ. 45,67 quedam (sc. *urcei*) habentes formam leonum, quedam -um. *de vexillis*: WIDUK. gest. 1,11 quod (*signum*) apud eos (*Saxones*) habebatur sacrum, leonis atque -is ... insignitum effigie. ЕККЕВ. IV. bened. I 35,48 depositis aquila crux tollitur atque -nta (gloss.: *deposita*). CHRON. Sigeo. cont. Aquic. a. 1184 p. 422,25 standardum altissimum, -chonem desuper preferentem, comes secum ... duci fecit. CONR. MUR. clip. 26^a Vallis ducis est auri -o, qui dat ab ore flammam. *al. 2 spec.: a bot.: α sanguis -is i. q. Dracaena cinnabari Balf. fil., cinnabari – Harz vom Drachenblutbaum, Zinnober (cf. O. Beßler, Veröff. d. Internat. Ges. für Gesch. d. Pharmazie 13. 1958. p. 48)*: BOTAN. Sanguall. 55 herba vulturna collegis, ... miscitas ... sanguinem -e. MAPPAE CLAVIC. 41 sanguine -is indici intingue aurum. DYASC. p. 74^a cinabar multi putant minium esse et alii sanguinem -is, sed falluntur, quia eqs. Ps. OTHO med. 130 res socianda bonis pretio vel laude -is sanguis. **saepe**. v. et p. 275,12

et p. 938,48. **β** collum -um i. q. *asclepias, serpentina* – *Drachenwurz*, Aronstab (cf. W. Daems, *Nomina simplicium medicinarum*. 1993. nr. 60. 184): MATTH. PLATEAR. gloss. p. 372^G draguntea, quae ... secundum Mesue ... luf sive serpentaria maior sive colum -um. **γ** fel -is i. q. *Daphne mezereum* (L.) – *Seidelbast*: GLOSS. III 480,22 St.-S. fel -is cigelinta, zigelinta. **b** zool. *de piscibus fort. i. q. Trachinus (draco) – viell.: (Gewöhnliches) Petermännchen*: Ps. ODO MAGD. herb. 465 curat *sulphur vivum* mixta ... resina, scorpio quos ictus fecit maris atque -es. DIAETA Theod. 86 piscium natura aliqua sicciora sunt, ut est corbus, conchilia, -on, claucus. **c** *eccl. et theol.*: **α** *de inimicis fidei, peccatoribus sim.*: HONOR. AUGUST. sacram. 54 homo incipiens ambulat in lege Domini habet ex una parte leonem, ex altera -em eqs. SALUTARIS POETA 169 tu nisi devites virus letale -um, iuxta quos habitas eqs. (cf. Vulg. Ier. 50,39). ANON. epist. p. 390 homo noster antiquus est -o noster. *al. v. et l. 20*. **β** *de diabolo*: ORD. iud. Dei A 32^d p. 635,22 exorcizo te, maledicte diabole, immundissime -o (-cho *var. l.*), basilisce eqs. HRABAN. univ. 8,3 p. 230^A mystice -o aut diabolum significat aut ministros eius vel etiam persecutores ecclesiae, homines nefandos. VITA Erasmi 161 tu (sc. *rex impius*) ... -o, tortor dirus suasorque malorum es. **persaepe**. **d** *astron.*: **α** *de cursu tortuoso planetarum*: ALBERT. M. lob 26,13 p. 298,5 per quem (*modum tortuositatis*) totus motus fit omnium stellarum, qui a philosophis vocatur motus planes, ... et vocatur iste circulus -o. **β** *de punctis, in quibus cursus planetae vel saepius lunae eclip-ticam terrae secant ('Mondnoten'; fere in locut. caput et cauda -is)*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,7 a -e per latitudinis ambitum (sc. *differentiae planetarum sunt*). ARNOLD. SAXO fin. 1,2,11 p. 20,10 si luna inter solem et nos obviat, extincta defectum radiorum solis nobis facit in capite et cauda -is. ALBERT. M. sent. 2,2,5 p. 55^a,18 orbis lunae habet aliud dextrum secundum centrum epicicli et aliud secundum punctum elevationis augis in deferente et tertium adhuc secundum punctum capitis et caudae -is. elench. 1,3,13 p. 581^b,44 luna est in capite vel cauda -is et interponitur terra eqs. *al. in imag.*: CAES. HEIST. hom. exc. 250 ingens -o apparuit iuxta illam (*lunam*) ita, ut ore aperto videretur illam velle devorare. **e** *alch.*: **α** *de fornace in figura depicta*: ANON. secret. p. 83 vasa calcinationis spirituum: ... os -is. **β** *alleg. (de serpente caudam suam mordenti οὐροβόρος q. d.: l. 45; de argento vivo: l. 48,49,50)*: TURBA phil. 59 p. 162,22 -o nunquam moritur; ... effodiatur igitur sepulchrum illi -i et sepeliatur illa mulier cum eo eqs. ANON. tab. p. 191,2sq. ex ipso (*lapide*) est -o, qui comedit caudam suam ...; -o autem est aqua divina et cauda eius est sal eius. Ps. GERH. CREM. sal. I 19 p. 23,27 ipse (*mercurius*) est -o, qui maritat seipsum et impregnat seipsum. GEBER. clar. 1,68 accipe virideramen disligatum cum -e disligato. 2,49 p. 207,4 hic (*mercurius*) est ille -o, qui se supponit et faciet filium uno die. *al.*

***dracoma** v. *trachoma.

***draconaria** (drago-), -ae f. (cf. ital. *dragone; Battaglia, Dizionario. IV. p. 998^C*) *turbo, vertex* – *Wirbelsturm, Windhose*: ROLAND. PATAV. chron. 6,18 p. 100,12 per Estense confinium nocte quadam ivisse quandam -gonariam sive nubem, que sic destruxit arbores, fruges, vineas ... , ut eqs.

draconarius, -i m. *vexillifer, portator vexilli draconem exhibentis* – *Standartenträger, Träger der Drachenfahne*: PONTIF. Rom.-Germ. 99,407 l. 37 post episcopos presbiteri ... , deinde milites -i, idest qui signa portant. PETR. CAS. (?) chron. 4,37 p. 503,16 obviam ei (*caesari*) pontifex misit ... aquiliferos, ... lupiferos, -os. ORD. elect. pap. 3,9 -i ... portantes vexilla duodecim (sim. 4,15). *al.*

draconculus v. dracunculus.

[**draconia** v. *trachoma: ALPHITA I p. 287,28.]

[**draconiticus** v. *trachomaticus: ALPHITA I p. 287,29.]

draconica v. draconteus.

***draconinus**, -a, -um. (draco) *qui draconis est* – *Drachen-*: CHRON. Pol. 3,23 p. 152,23 Pluto iubet Ciclopes ... fabricare coronas ... dentibus anguinis, linguis nec non -is.

[**draconis** v. dioncosis. *adde ad p. 682,69sq.:* GLOSS. Sa-

[Niederer]

lern. p. 12^a,4 -is, id est constrictio.]

draconites *subst.* *dracontites* – *Drachenstein*: ALBERT. M. miner. 2,2,4 p. 35^a,9 -es ... lapis est a capite draconis extractus.

***draconizo**, -are. (*draco*) *venenose loqui, maledicere* – *Gift versprühen, giften*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1081^C quod (*scandalum*) inter laicos maxime efferbuit publicis de-tractionibus -antes atque dicentes: 'eqs.'

draconteus, -a, -um. (δρακόντειος) *script. et form.*: br-: l. 33. tr-: l. 21. 22. -ago-: l. 23. 26. -agan-: l. 22. 29. -agun-: l. 27. 30. al. -can-: l. 24. -cun-: l. 28. -nica: l. 33. -ncea: l. 30. -thea: l. 26. -tum: l. 24. 26. *form. corrupt.*: dracudra: l. 24. madracontium: l. 23. cronica: l. 25.

1 *adi. i. qui draconis est* – *Drachen-*: PETR. DAM. epist. 38 p. 350,4 disputationis ordo -ae foveae foramen obsideat. 40 p. 509,9 -is ... faucibus offam picis iniecit *Henricus* rex. 100 p. 114,12 vos (*sc. fratres*) ... -is per me nexibus expediti pellem ... reddite. 2 *subst. fem. (neutr.: l. 23. 24. al.)*: a *asclepias*, *serpentina* – *Drachenwurz*, *Aronstab* (cf. W. Daems, *Nomina simplicium medicinarum*. 1993. nr. 60. 184): PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 144,17 tr-e (3,46,5 δρακοντίου) et aru radix. BOTAN. Sangall. 42^{tit}. tragantea. ANTIDOT. Augiens. p. 54,22 -gontee radices. ANTIDOT. Bamb. 17 madracontium. ANTIDOT. Glasg. p. 110,17 -cudra. GLOSS. III 498,8 St.-S. -antum drachanwurz. 528,6 cronica trancworz (*sim.* 540,24. 554,5). 536,49 -gonthea. 554,42 -tum. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 372^G aron, id est pes vituli sive -guntea minor. GLOSS. p. 137, 16 M. -untea natwz. ARNOLD. SAXO fin. 2,4 p. 58,40 cum ... exeunt lupi a cavernis, comedunt prius -ganteam et mastigant linguam ad acendum dentes. ALPHITA II p. 48,11 -guncea, asclepias, viperina ... idem. saepe. v. et p. 1000,4. b *Silybum marianum* Gaertn. – *Mariendistel*: GLOSS. III 594,8 St.-S. de colubrina vel -nica, wechdistil. 599,4 br-a wehc dhistel. c *sanguis draconis*, *cinnabari* – *Harz vom Drachenblutbaum*, *Zinnober*: COMPOS. Luc. A 15 tinctum unguis subtiles vitria et unguis -a anamemigmenis et fiet sicut rubra (cf. J. Svennung, *Compositiones Lucenses*. 1941. p. 30).

***dracontoides**, gen. -es *adi.* (δρακοντοειδής) *draconteus* – *schlangen-, drachenartig*: MAPPAE CLAVIC. 273 compositio naptae haec est: ... picis durae Z I, olei terebintini -ides Z I.

dracontum v. draconteus. [**dracudra** v. draconteus.]

dracunculus (-con-), -i m. vel ***dracuncula** (-agu-), -ae f. 1 *de sidere i. q. draco* – *Drache*: AETHICUS p. 103,4 apud septentrionem et reliqua signa maiora ... -onculusque cernuntur stillarum. 2 *de morbo ulcera generante vel de ulcere ipso i. q. draco parvus* – '*kleiner Drache*' (de re v. Castelli, *Lexicon medicum*. 1713. p. 274^A; fort. subest *Dracunculus medinensis* [*Medinawurm*], cf. Pschyrembel, *Klinisches Wörterbuch*. 2551986. p. 374^A): SERMO de sacril. 15 incantationes, quas diximus, haec sunt: ... ad furunculum, ad -um eqs. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1125 p. 380,6 morbo -i, qui sibi erat natus, molestari cepit *Henricus imperator*. HILDEG. caus. 2 p. 201,2 lepra rubeos tumores et rubeas ebullitiones emittit similes drag-e. fragm. 43 humores in medulla et in venis crurum movet *aura humida*, et ita drag-a in crure nascitur. al.

dracuntea v. draconteus. **dradicio** v. traditio.

draga(ga)ntum v. tragacanthum. **dragantea** v. draconteus. 1. **dragma** (dracca, dramma), -atis n. (-a, -ae f.: l. 64) (δράγμα) 1 *manipulus, fasciculus* – *eine Handvoll, Strauß* (in imag.: l. 61. 63): RHYTHM. 81,16,2 haec (*ecclesia*) botrus Cipri murraque cum casia et gutta quidem nuptiale -mmate. RAHEW. Theoph. 4 multa disertorum facundia ... advexit titulis -ta clara tuis (*sc. virginis*). GLOSS. III 362,63 St.-S. dracca gosne. 2 *vas* – *Gefäß*: CATAL. thes. Germ. 75,2 -a eburnea auro circumdata.

2. **dragma** v. drachma. **dragmaticus** v. dramaticus.

***dragnitus**, -a, -um. (cf. dragata ex francog. dragée [cf. DuC. III. p. 191^C]) ?*saccharo coopertus* – ?*mit Zucker überzogen*: GLOSS. Roger. II 543 fac trosciscos -os et, cum opus fuerit, utere.

***dragomannus** vel ***turgeman(n)us**, -i m. (δραγομάναος, ex arab. tarğumān) *interpres* – *Übersetzer, Dolmetscher*:

WILH. RUBRUQU. itin. 1,10 homo Dei tu-anus. 28,11 quos (*sc. dona*) receperunt socius meus et tu-annus. CHRON. Albr. a. 1122 p. 825,3 qui (*interpres*) a Grecis dra-us dicitur.

***dragonaria** v. *draconaria.

5 ***dragoncellus**, -i m. (*ital.* dragoncello; cf. Battisti-Alessio, *Diz. etim. ital.* III. p. 1390) *draco parvus* – '*kleiner Drache*' (de re v. p. 1001,46): WILH. SALIC. chirurg. 1,42 p. 316^H haec aegritudo (*sc. apostema inguinum*) vocatur bubo vel -i inguinis.

10 **dragontea, draguncea** v. draconteus.

***draguncula, dragunculus** v. dracunculus.

draguntea v. draconteus.

drama, -atis n. *script.* drama: l. 18. 24. 1 δράμα – *Drama*: CARM. Cenom. 5,62 non ... Flacus rutilat nec Pindarus ardet, -e nec solito prisca Thalia favet, sermo sed incultus eqs. 2 *dialogus, cantus* – *Dialog, Lied*: a in univ.: CARM. libr. III A 6,1 -a tibi (?*Paulo*) primae depango laudis usyae. UNIBOS 3,3 in personarum -mmate uno cantemus de bove. de canto alterno: SYLL. Sangall. 20,1,2 ymnum dicat turba fratrum et serena partiat -ta (cf. P. Stotz, *Ardua spes mundi*. 1972. p. 166). b *de Cantico*: EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,10 diversis allusionibus -um percurrentibus ... explere libellum sancivimus (*sim.* p. 629,3). HEINR. AUGUST. planct. 943 dicunt 'conclusum' quam (*ecclesiam*) cantica -mmatis 'hortum'. HONOR. AUGUST. cant. 1,1 p. 361^A scriptura huius libri dicitur -a, quod est amatoria cantilena. 5,9 p. 439^D. ?*de tota Scriptura*: CARM. cod. Paris. (8812) 6,3 imbuat hic (*Ardo monachus*) pueros sacro de -e plures (cf. EPIAPH. var. I 10,3).

dramaticus (tr-, -amm-, -agm-), -a, -um. *acc. sg. m. -on: l. 36.* δραματικός, *alternus* – *dramatisch, dialogisch*: HROTSV. lib. 2 praef. 1,9 quia ... in hoc (*opusculo*) -mmatica vinctam (*sc. vilitatem proprii laboris*) serie colo. COLLECT. Teg. 15 p. 495,2 tragg-um (*sc. carmen*) ... , ubi sole persone sine auctore introducuntur. ACCESS. ad auct. p. 32,67 sunt ... tres modi recitandi: exagematicus, -gmaticus, ... misticon vel cinamicticon; ... iste (*Ovidius*) -gmaticon utitur. al.

1. **dramma** v. 1. dragma. 2. **dramma** v. drama.

drapa v. drappus.

***drappale** (drapa-, dratp-), -is n. (drappus) *drappus* – *Tuch, Stoff*: FORM. Senon. I 29 p. 198,6 aurum, argentum, drapalia ... inter se ... visi fuerunt dividissent (*sc. partes*). FORM. Bitur. 15 p. 175,19 -tpalia. FOLCUIN. Bert. 1,47 p. 66,8 -ia diversae faciei vel speciei. al.

***drappamentum** (drapa-), -i n. *drappus* – *Tuch*: CHART. Tirol. notar. I 364 (a. 1236) omnia bona ... et specialiter tota drapa-a de seta.

***drappararia** (trapa-), -ae f. *domus, ubi drappi lavantur, suuntur, sarcuntur* – *Wäscherei, (Flick-)Schneiderei*: STATUT. ord. Teut. p. 108,27 quando vestes abluende feruntur ad t-am. 109,6 si panni in navibus venerint, mittat *vicepraepceptor* eos in t-am.

***drapperius** (trap(p)ar-, traperar-), -i m. *de officio ordinis Teutonici i. q. vestiarius* – *Gewandmeister, 'Trapier'*: CHART. ord. Teut. 63 p. 52,43 (a. 1228) testes ... sunt: frater Guntherus tunc temporis marescalcus, frater Counradus traparius. 92 p. 76,36 -us. CHART. ord. Teut. (Hass.) 109 traparius. STATUT. ord. Teut. p. 104,20 hospitalarius et traperarius suberunt marschalco. p. 108,6 ad officium traperarii pertinet domus, in qua fiunt tam cottidiane vestes quam eqs. al.

drappus, -i m. (-a, -ae f.: l. 70). *script.*: tr-: l. 67. 72. drap(us): l. 64. 68. 70. al. *acc. pl. -us: l. 64.* *form.*: -ius: l. 66. ?*acc. pl. traps: l. 67.* *abl. drape: l. 70.*

1 *pannus* – *Tuch, Stoff*: FORM. Marculfi 1,12 l. 21 fabricaturas, -us (-is, drapus var. l.), vestimenta eqs. al. CHART. Rhen. med. I 23 ut ... sex denarios valentes aut in cera aut in -iis aut in pecunia ... solvere debeam (*sc. Sigifredus*). CHART. Sangall. A 139 donat *Herigerus* ... traps duas tremissas valentes. REGISTR. Trident. I 102 p. 87,26 peciam de drapo grisio. CHART. Tirol. notar. I 200 iuravit *Tomasius* solvere ... X libras ... pro drape (cf. 510 pro drapa). al. *meton. i. q. homo perditus* – *Lump*: COSMAS chron. 3,20 p. 185,8 Polonie nequam trapi incircumcisis labiis gratulantur. 2 *vestmentum* –

[Niederer]

Gewand, Kleid: PACTUS Alam. 36,1 si quis altero per mano aut per -o iratus priserit. ADALH. capit. 52 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963, p. 415,8) ut super alterius -um non sedeat.

*dratpale v. *drappale. *drauca, draveca v. dravoca.

*draugus, -i m. (*lettice draugs, cf. notam ed.*) *amicus, fidelis* – *Freund, Vertrauter*: HEINR. LETT. chron. 16,4 p. 108,31 Russinus . . . Bertoldum magistrum de Wenden, -um suum, id est consocium, alloquitur.

dravoca (-veca) vel *drauca, -ae f. lappa – *Klette*: ANON. herm. p. 103,6 personacia, id est -veca. RECEPT. Sangall. II 75 sementis de -uca de illo maiore teris in mortario. GLOSS. III 719,44 St.-S. -oca lappa, clivestruc, clete.

dreitura v. directura.

*dremelus, -i m. (*cf. theod. vet. thremil, drâm*) *trabs, palus* – *Balken, Pfahl, 'Trämel'*: CHART. Tirol. notar. II 398^a p. 257,17 (a. 1242) in qua domo ponebant parrochiani . . . ligna et parietes et asses et -os et wide et alia, que necessaria erant ponti (*sim.* 258,35).

denso (tre-) vel drensito, -are. *de cynis i. q. canere, stridere* – *singen, zischen*: ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,2 cinci -tant (*ci. Antony, desistant ed., desistunt, desitant var. l.*). p. 180,11 olores -tant. CARM. de philom. 23 cigni prope flumina -sant (dens-, trens-, tress-, ders-, diesc- *var. l.*). CARM. Bur. 132,2^a,9 cignus -sat (*corr. ex drinsat*). *cf. *trinsio.*

[dretum v. dirigo. *adde ad p. 691,54*: CHART. Tirol. 807 p. 231,12 (a. 1222) de hominibus . . . et eorum possessionibus et bonis et fictis dretis in integrum.]

driectum v. dirigo. driectura v. directura.

driectus v. dirigo.

drimiphagia, -ae f. (δριμυφαγία) *script.*: dimifra-: l. 36. 41. diamifra-: l. 42. drimip(h)a-: l. 39. drimifa-: l. 35. dyamisagria: l. 42.

comestio ciborum acrium, cibi acres – *Verzehr von scharfen Speisen, scharfe Speisen*: PAUL. AEGIN. cur. 254 p. 203,8 observantes (*sc. melancholici*) iracundiam, abstinentiam, -ifagiam (3,78,10 δριμυφαγίαν). AESCULAPIUS 15 p. 19,12 ut . . . dimifragia comedant (*sc. qui tussi laborant*). 18 p. 23,13. GLOSS. med. p. 8,11 fit indigestio ex multa comestione vel assidua -iphagia (-ipagia *var. l.*). *acrimonia* – *Schärfe (inde sequitur confusio c. agrimonia [cf. W. Daems, Nomina simplicium medicinarum. 1993, nr. 18])*: GLOSS. Salern. p. 12^a,1 dimifragia, id est acumina. ALPHITA I p. 287,40 dyamisagria (diamifragia *var. l.*), id est acrimonia.

drindro (di-), -are vel *drindrio, -ire. *de mustelis i. q. clamare, clamitare* – *rufen, kreischen, 'keckern'*: ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,11 mustelae di-ant. CARM. de philom. 61 velox mustela . . . -it (-at, didindrit, didrindit, drindit, drinitit, dindrit, dintrit *sim. var. l.*). CARM. Bur. 132,3^b,12 mustela -it.

[driortieris v. dryopteris.] [dristeroch v. drys.]

drit(t)ura v. directura. drittum v. dirigo.

dritum v. dirigo. *adde ad p. 693,14*: CHART. Tirol. 863 p. 273,37 (a. 1226) cum colta, ficto, albergaria, drito.

[drivides v. druides.] *drius v. drys.

*drizo, -are. (*ital. d[i]rizzare; cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1320^A. 1394^B*) *dirigere, disponere* – *ausrichten, aufstellen*: IOH. CODAGN. annal. a. 1199 p. 26,6 fecerunt Mediolanenses ibi (*sc. circa castrum*) manganos et predarias -are.

*drogomanagium (drugum-, -nachg-), -i n. (*dragomanus) *de officio ordinis Teutonici fort. i. q. officium interpretis, administratoris* – *viell.: Dolmetscher-, Verwalteramt (de re v. H. M. Mayer, DtArch. 28. 1972, p. 295)*: CHART. ord. Teut. 2 p. 2,21 (a. 1160) dono (*sc. Balduinus*) Iohanni . . . custodiam et -achgium omnium pertinenciarum cuiusdam castelli mei (*sim.* p. 2,26). 16 p. 15,29 quod feudos, quos . . . in eisdem casalibus habebant, scribaniam scilicet et drugu-um, . . . quietos clamaverunt *Seit et Guillelmus*.

dromeda (-moda, -mada), -ae f. vel rarius *dromedus, -i m. *acc. pl.* -mos: AETHICUS p. 178,7. *metr.* -mēd-: p. 1004,3.6. *al.*

dromedarius, camelus velox – *Dromedar, Rennkamel*: AETHICUS p. 210,3 Tyrii secum ferentes -odas opibus subactis

honeratis. p. 240,12 -odas (-adas *var. l.*) et camilus. GLOSS. III 33,20 St.-S. -us (dromelus *var. l.*; id est spado *supra lin.*) dromez, dragel. METELL. exp. Hieros. 6,817 una -a fuit, que centum milia currit eqs. ODO MAGDEB. Ern. 8,227 collata, -e (-ade *ed. princ.*), que sufficit uni, gaza. CARM. Bur. 134,6 velox . . . -us. *al.*

dromedarius, -i m. *script.* -mend-: l. 13. 1 dromas, camelus velox – *Dromedar, Rennkamel*: ALBERT. AQUENS. hist. 6,47 rapientes (*sc. victores*) . . . camelos, equos, -os cum asinis. 10 GESTA Ern. duc. I 4,107 est . . . -us genus cameli minoris quidem stature sed velocioris (*cf. Isid. orig. 12,1,36*). ANNAL. Plac. a. 1235 p. 470,49 nuncii imperatoris . . . duxerunt in civitatem Cremona . . . duos -ndarios (SALIMB. chron. p. 92,39 cum pluribus -is et camelis). *al. in imag.*: HILDEG. epist. 59,44 ut camelus (*i. saeculum*) oneratus atque in omni lascivia -orum morum et vitiorum (*spectat ad Vulg. Is. 60,6*). 2 de camelariorio i. q. ductor dromadis – *Dromedarführer*: GLOSS. I 806,34 St.-S. -i marahscalhha, marschalcha.

*dromelus, -i m. (dromeda, *per analogiam ad camelus formatum*) dromas – *Dromedar*: BENZO ad Heinr. IV. 6,5 p. 556,4 misit Africa . . . leones, addens -os et habentes struma camelos. *v. et l. 2.*

dromendarius v. dromedarius.

dromo, -onis vel raro *dromon(i)us, -i m. *script.*: dormo: l. 31. *adde* AGNELL. lib. pont. 131 p. 364,22 (*cod.*). drumo: l. 41. *al. nom. pl.* -is: l. 36.

de genere navis i. q. δρόμων – ‘Dromone’ (*de re v. LexMA. VII. p. 1460*): 1 *praevalente notione velocitatis*: COD. Karol. 17 p. 515,33 ut -orum Siciliae stolum in Otorantina civitate dirigatur. CONC. Karol. A 44 p. 477,3 ex classibus nostris et -iis (dor-iis *var. l.*) collectis potestatem habuit (*sc. tyrannus*) veniendi. SUMM. Heinr. A 10,244 -es a currendo grece naves longe, scaltun, schaltich (*cf. Isid. orig. 19,1,14*). CHRON. Albr. a. 1192 p. 869,32 quod -em Alexandrinum navali prelio cepit 35 Richardus rex. *al.* 2 *praevalente notione magnitudinis*: AETHICUS p. 166,3 -is (-es *var. l.*) et classes, quae . . . magnis vectigalibus oneratis gemmas et aurum deferunt. AGNELL. lib. pont. 111 p. 350,13 honeratis -ibus quinquaginta milia modiorum tritici. RATHER. prael. 6,1 l. 4 dum -o sepe preter granditatem onustus . . . illiditur sirtibus. ALBERT. AQUENS. hist. 10,15 navim immanissimam, quam appellant -em (dru- *var. l.*). *al.*

dromoda v. dromeda.

*dromuncula, -ae f. (dromo) *navis* – *Schiff*: AETHICUS p. 236,1 fabrefactas -as.

[dromus v. dromeda.]

dropacismus, -i m. (δρωπακισμός) *emplastrum picatum, psilothrum* – *Pech-, Enthaarungspflaster*: PAUL. AEGIN. cur. 247 p. 188,20 -mis (3,71,3 δρωπακισμός) et siciis et sinapismis utendum. *v. et l. 54*

dropax, -acis m. (δρωπαξ) *script. hydr-*: l. 52. *emplastrum picatum, psilothrum* – *Pech-, Enthaarungspflaster*: AESCULAPIUS 42 p. 71,23 molliter facto hydr-e utantur (*sc. gonorrhoei*). PAUL. AEGIN. cur. 37 p. 16,9 inunge . . . -e (3,5,5 δρωπακι). ALPHITA I p. 287,35 -x, ruptorium et dropacismus idem. *al.*

[dropicus v. hydropicus.]

*droscia, -ae f. (*theod. vet. throsca, cf. Ahd. Wb. II. p. 674*) *turdus* – *Drossel*: CARM. de philom. 11 dulce pelora sonat, dicunt quam nomine -am.

*drosela (-sla), -ae f. (*theod. vet. thros[s]ala, cf. Ahd. Wb. II. p. 675*) *turdus* – *Drossel*: HILDEG. phys. 6,44 -a calida est et moribus suis mansueta. GLOSS. III 404,18 St.-S. drozima -sla.

1. *drudis subst. (*theod. vet. drāt*) *filum, funis* – *Faden, Seil*: GLOSS. IV 55,16 St.-S. -is drat. 140,44 -is drāth.

2. *drudis v. *drudus.

*drudus, -i vel *drudis, -is m. (*orig. germ., fort. ex franc. drūd; cf. E. Gamillscheg, Etym. Wb. d. frz. Sprache. 21969. p. 335^A, sed aliter Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 165^B*) *fidelis, satelles* – *Getreuer, Gefolgsmann*: CONC. Karol. B I 41 p. 410,10 sine solatio et comitatu -orum atque vassorum nuda et desolata exhibit anima. GERH. AUGUST. Udalt. 1,28 l.

[Niederer]

264 -es (gloss.: id est gratos; fideles *var. l.*) suos (*sc. regis*) donis congruis sibi complacere satagebat *Heinricus episcopus*. LEG. Lang. p. 192,1 aut per dilicioso aut per hostiario (gloss. cod. Epor. p. 650,5 hostiario, id est -o regis [gloss. *prave attributa pertinet ad deliciosos, v. E. Mayer, Ital. Verfassungsgeschichte. II. 1909. p. 182 adn. 37*]).

***drugumanagium** *v.* *drogomanagium.

druides (drivi-), -um *m.* *ordo sacerdotum Celtarum – Priesterkaste der Kelten, 'Druiden'*: GESTA Trev. 11 p. 140, 32 de hiis (*sc. nobilium*) duobus generibus alterum erat -vidum (druudum, -um, drivitum *sim. var. l.*; id est philosophorum *add. B. C.*), alterum equitum. p. 141,2 omnibus -vidibus (drundibus *var. l.*) praeerat unus *eqs.*

***drusa**, -ae *f.* (*theod. vet. drüese*) *plur. i. q. scrofulae – geschwollene Drüsen, (Hals-)Geschwülste, Skrofeln*: HILDESG. phys. 4,20 si -ae aut orfinae in collo hominis nascuntur *eqs.*

***drusius**, -i *m.* (*cf.* *drudus) *fidelis, satelles – Getreuer, Gefolgsmann*: ANNALISTA SAXO a. 1089 p. 726,47 Bremensis archiepiscopus et Bertoldus comes, imperatoris -us, capti sunt.

***dryocolophon** (rio-, -laph-) *subst.* (*δρυκόλοφον; *cf. J. André, ALMA 23. 1953. p. 120*) *chamaemelon – Kamille*: GLOSS. med. p. 71,1 rio-on (rio-aphon *var. l.*) herba camimillon, sed utraque nomina graeca sunt.

dryopteris (briort-, driort-, dyoptori) *subst.* (δρυοπτέρις) *polypodium – Engelsüß, Tüpfelfarn*: GLOSS. III 487,32 St.-S. drior-is, polipodium, insue. ALPHITA I p. 288,2 dy-ori, id est polipodium. II p. 27,1 brioc-is nascitur in locis algosis, radix est ei aspera . . . , gustu dulcis.

dryis (dris) *vel* ***drius** *subst.* (δρύς, *fort. etiam subest theod. vet. druos*) *quercus – Eiche*: ANON. herm. p. 99,28 drius, id est robos arbor. GLOSS. III 498,18 St.-S. drius eihe. DYASC. p. 84^A dris vero (dristeroch *ed.*, *sed cf. Diosc. 1 p. 95,12 drisbero* [dris vero *adn. ed.*]) arbor est stiptica. *per confusionem i. q. rosa canina – Hundsrose*: GLOSS. V 40,33 St.-S. drius, idest hioforn.

dualis, -e. 1 *adi.*: **a binarius, duplex, bipertitus – zweifach, doppelt, zweiteilig**: AMALAR. ord. antiph. 21,5 mentio -is facta est . . . verborum adorandi Dominum: una *eqs.* COMM. microl. 70 p. 114 quae (*organica constitutio*) diaphonia dicitur: dia, id est -is, phonia, id est sonus. HONOR. AUGUST. quaest. II 1 est . . . -is creatio hominis, una in aeternitate . . . , altera sub temporalitate. LAMB. mus. quadr. p. 269^a,31 in quo (*discantu*) trina . . . consonantia . . . secundum -em mensuram naturaliter proportionata manet. *al.* **b duo – zwei**: CHART. Sangall. A 457 (a. 850/58) inter -es . . . partes quicquid . . . diffinitur *eqs.* ALBERT. STAD. Troil. 4,847 regnum reginae . . . rexere -es. **c dimidius – halb**: CHART. scriin. Col. A I 12,5 p. 188,4 (a. 1189) emerunt *Wilhelmus et Reinburgis* sibi . . . -em partem . . . domus. CHART. Mog. A I 462 p. 370,28 -is pars totę possessionis sue (*sc. hominis*) in abbatis potestatem cedat. CHART. Wirt. IV 1229 p. 298,17 quod . . . curiam . . . cum -i parte decimarum . . . contulerunt *nobiles*. 2 *subst.*: **a masc.**: **a gramm. i. q. numerus dualis – Dual**: ERCHANB. gramm. p. 41,18 quamvis quidam tertium numerum introducant, hoc est -em. **β anat. usu plur. de incisoribus mediis i. q. dentes duplices – Doppelzähne**: ALBERT. M. animal. 1,184 ad medium coniunctionis duorum anteriorum dentium superiorum, qui -es vocantur. 1,195 quatuor *dentes* sunt -es vel incisores vocati, duo superius et duo inferius. 2,46. 7,51. **b neutr.**: **a dualitas – Zweiteit**: ALBERT. M. metaph. 5,1,9 p. 230,23 [-e in divisione] (*cf. p. 1016^b,28 διχῇ διαγέτο*) est superficies, unicum autem secundum divisionem est linea. **β de mensura agri i. q. pars diurnalis – 'Zweiteil' (de re v. J. u. W. Grimm, Dt. Wörterb. XXXII. 1954. s. v.)**: CHART. Mog. A II 30 (ante 1141) recipiunt *Embricho* a nobis II iugera et I -e. CHART. Eberb. 68 p. 135,4 recompensarant *fratres* . . . ius advocatię . . . per unum -e vinearum, quod est szveideil. REGISTR. Eberb. app. 38 p. 471, 25 unum -e, id est unum zueideil. CHART. Argent. I 379 septem agros . . . preter unum -e . . . comparavimus. *al.*

dualitas, -atis *f.* 1 *proprie i. q. numerus binarius, duitas – Zweizahl, -heit, -teilung*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,32 l. 25

quia . . . in -e nominis sit *veritas* geminata, in proprii scilicet et adoptativi. ARNOLD. RATISB. Emm. 2,40 p. 568,3 -e sua geminam dilectionem, Dei scilicet et proximi, compingunt *columnae*. HUGO FLAV. chron. p. 342,11 indivisa laboris et periculi subeundi -s (*sim. p. 391,55*). GERHOH. Antichr. 1,47 p. 355,8 quotienscumque divisio et quasi -s vel etiam pluralitas Romanorum pontificum . . . emerit. 2 *translate i. q. scissio, discordia – Spaltung, Zwist*: TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 119,16) hii, qui in hac (*sc. schismatis*) -e neutri sunt, . . . foris ecclesiam sunt. MAGNUS chron. a. 1174 p. 499,5 hanc (*sc. electionis*) -em et hoc genus scandalii et scissionis.

***duana** *v.* *doana. ***duaneri** *v.* *doaneri.

***duaria**, -ae *f.* (*francog. vet. douaire; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 148^A*) *dos, dotarium – Wittum, Leibgedinge*: CHART. Rhen. inf. II 487 p. 273,3 (a. 1260) assignat comes uxori filii sui totam insulam . . . habendam iure -e sive liftucht. CHART. Traiect. 1791 p. 60,17 quod -a filie Ottonis et bona devenient domino comiti in allodium. *Niederer*

dubblum, dubblus *v.* duplus.

dubie *v.* dubius.

dubietas, -atis *f.* 1 *dubium, ambiguitas, haesitatio, incertitudo – Zweifel(haftigkeit), Unsicherheit, Schwanken, Unklarheit, Bedenken*: **a gener.**: CONC. Merov. p. 168,29 si . . . ipsis (*coepiscopis*) -s fuerit, conciliabulum . . . instituant. RADBERT. corp. Dom. 1,168 -s mentis. RIMB. Anscar. 19 p. 40,19 si tanta est de divina maiestate -s, quod *eqs.* BERTH. chron. B a. 1078 p. 328,10 omni necessitate et -e postposita. CONSUE. Vird. 24 depulso -is fugo. ALBERT. M. sent. 4,13,3 p. 337^b,43 quod oculi discipulorum in veritate tenebantur, et tenens erat -s resurrectionis. eccl. hier. 7 p. 155,44 'ut arbitror' non propter -em dicitur, sed propter imperfectam expositionem. *persaepe. b iur. in chartis*: LIBER diurn. 33 p. 24,7 ne qua . . . possit esse contrahendi -s. DIPL. Heinr. I. 3 ne . . . hinc aliqua -s fiat *eqs.* CHART. Solod. I 424 ne . . . super hiis . . . aliquis -is scrupulus valeat oriri. CHART. Raitenh. 301 p. 243,2 ne . . . huic facto in posterum aliqua valeat suboriri -s. *saepe. c rhet. et mus.*: REGINO harm. inst. 1,20 non solum antyphoniae his ambiguitatibus et -bus tonorum permixtae sunt, *sed eqs.* CONR. MUR. summ. p. 60,17 vicesimum primum (*sc. vitium dictaminis*) est amphiboloyca locutio, que obscuritate et -e sensus intellectum auditoris impedit et perturbat. 2 *timor, sollicitudo – Furcht, Angst, Besorgnis*: ROB. TOR. chron. a. 1179 p. 528,10 tunc (*sc. septem annis permixtis*) cadet -s inter Iudeos et Sarracenos. SABA MALASP. chron. 7,2 quadam non attenta, sed potius parvipensa -e recepta non de regno Sylicie, sed de Provincia tantum . . . curiosa meditatione timescit *rex Siciliae* verens, ne Provinciam ipsam . . . per mare impetaret et invadat *rex Aragonum*. 7,7 p. 274,6 vehementi -e recepta.

dubio *v.* dubius.

dubiosus, -a, -um. *incredulus, incertus – ungläubig, zweifelnd*: BURCH. WORM. ieiun. p. 120,40 quia ab initio fallax et -us fuit (*sc. diabolus*), inter suspensionem dubitationis incidit periculum desperationis.

*adv. ?** **dubiose**. *incredule – ungläubig*: BENED. ANDR. chron. p. 59,12 qui (*custos corporis apostoli*) duriose (-e *ci. ed.*) turbulenter dixit: '*eqs.*'

dubitabilis, -e. 1 *dubius, incertus, ambiguus – zweifelhaft, anzuzweifeln(d), fraglich (usu subst.: l. 63. 71. 72. al.)*: **a gener.**: RUP. TUIT. trin. 6,28 l. 1130 quid opus est ab Hebraeis nominis huius, id est terrae vel montis visionis, etymologiam -em sive opinabilem quaerere. LIGURINUS 9,200 si -is esset grata fides. CHART. Wirt. VII 2454 p. 332,11 cum . . . quedam -ia, videlicet quid vel quantum quilibet iuris habeat in premissis, emeruerint. Ps. PLATO quart. 2 p. 111,36 res diversificatur (*sic?*) ex compositione, quarum solutio est -is. *al. locut.* non est -e *sim. i. q. certum est, constat – es besteht kein Zweifel, es ist offensichtlich, gewiß*: VITA Fel. Trev. 7 p. 622^B non est -e hunc . . . episcopum martyrum promeruisse consortium. HIST. mart. Trev. 5 non est -e, quin *eqs.* MARR. RED. lap. 41 nec stat -e cuiquam, quod *eqs. al.* **b philos.**: ALBERT. M. sent. 2,28,2 p. 486^b,41 patent omnia -ia istius distinctionis. eth. I 408 p. 346,78 sunt . . . tria -ia (*sc. de iustitia*). [Weber]

praedicam. 4,10^{capit.} de -bus (*codd.*, dubitalibus *ed.*), quae sunt circa praedicta (*sim. herm.* 1,2,3^{capit.}). *ibid. al. v. et p. 1009,68. 2 horribilis, sollicitus – schrecklich, furchtbar, besorgniserregend*: SABA MALASP. chron. 7,2 regi Sylicie -is imminet de, (dubitans de regimine *var. l.*) ipsius domini Petri armata suspicio. 7,7 p. 274,1 universis . . . maritimarum terris quidam -is terror incitur, reges enim Arabum . . . terre regis Aragonum formidant accessum.

***dubitabundus**, -a, -um. *incertus, ambiguus – unentschlossen*: EPIST. Hann. 75 p. 122,32 soleo -us mecum agere et controversari, quenam initia *eqs.*

[**dubitalis** v. dubitalibus.] **dubitanter** v. dubito. **dubitatio** (-cio), -onis f. *dubium, ambiguitas, haesitatio, incertitudo – Zweifel, Unsicherheit, Unklarheit, Bedenken*: 1 gener.: LEG. Burgund. const. I 47,2 in eo annorum numero (*sc. XIV*) constitutus (*sc. filius latronis*) commissum scelus absque ulla -e cognoscit. WALAHFR. Mamm. 7,10 mihi restat adhuc -o nominis huius *eqs.* RIMB. Anscar. 25 p. 54,34 ne aliqua menti tuae super eo insideat -o, dicam tibi, quis sit ille propheta. ALFAN. premn. phys. 1,2 p. 5 -em (*PG 40,504^A ἀμφιβολίαν*) habent *prudentes viri*, utrum superveniens intellectus animae . . . intellegibilem eam fecerit, an *eqs.* ANON. IV mus. p. 53,27 secundum istam regulam . . . maxima pars -is librorum antiquorum solvitur. *persaepe. 2 iur. in chartis: a in univ.*: DIPL. Conr. III. 158 p. 289,26 ne . . . altercatio vel saltem aliqua in futuro oriatur -cio *eqs.* DIPL. Constantiae 18 p. 61,17 ad omne -is scrupulum de . . . finibus . . . auferendum. CHART. Babenb. 330 p. 169,11 ne super hiis in posterum -o suscitetur *eqs. al.* **b contradictio – Anfechtung**: CHART. Sangall. A 496 (a. 864) si . . . finis vitae meae contigerit, tantum praesentis anni fructus . . . in usum uxoris meae . . . succedant, deinceps vero ad servitium . . . coenobii sine ulla -e proveniant (*item 497*). 3 *rhet. et philos.*: ONULF. rhet. I 25 ut per -cionem loquar, qua querere videtur orator, utrum de duobus potius aut quid de pluribus potissimum dicat. ALBERT. M. summ. creat. II 153,1 p. 447^A,43 est . . . -o indeterminatus motus rationis super utramque partem contradictionis. *al. CONR. MUR. summ. p. 92,211 (vs.) rethoricos auget etiam -o flores, per quam quero, tamen non eligo res potiores.*

dubitativus, -a, -um. 1 *sensu act. i. q. dubitans – zweifelnd*: a *philos.*: ALBERT. M. eth. II 6,2,1 p. 407^B,5 quamvis . . . aliae inclinationes animae sint affectuum in anima, sicut deprecativus, imperativus, -us . . ., tamen *eqs. metaph.* 3,2,7 p. 123,30 ‘-a’ et disputativa r a t i o n e probavimus (p. 124,35 ratio -a. *ibid. al.*). **b rhet. et gramm. i. q. indicans dubia, restringens – Zweifel ausdrückend, einschränkend**: GUNZO epist. 5 p. 30,2 quatenus ‘si’ affirmativa sit coniunctio, non -a. SCHOL. Boeth. mus. 1,10,85^B non -um est (*sc. ‘forte’*) hic, sed affirmativum. *al.* 2 *sensu pass. i. q. dubitandus – zweifelhaft, anzuzweifeln(d)*: CHART. Sil. D II 339 p. 199,48 (a. 1247) ne predicta concessio videatur cuiquam illusa vel -a, presentem paginam sigilli nostri robore dignum duximus muniendam.

adv. dubitative. dubitanter – zweifelnd, zögernd: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 393,2 ‘si’ maxime coniungitur coniunctivo, quando profertur -e, tunc autem indicativo, quando confirmative. PETR. DAM. epist. 89 p. 564,23 resurrectionis suae die duobus de se -e loquentibus ait *Salvator: ‘eqs.’* GERHON. epist. 26 p. 609^B semotis . . . illis promissionibus, quae sub conditione quasi -e promittuntur. ALBERT. M. summ. theol. I 15,60,3 p. 610^A,5 scit (*sc. intellectus divinus*), quid enuntietur vel imperetur vel optetur vel -e vel subiunctive profertur. *al.*

dubitator, -oris m. 1 *qui dubitat – Zweifler*: ADSO Frodob. prol. 50 (MGMer. V p. 74; s. X²) pauca fidem faciant: brevibus qui incredulus istis et -r erit, nec potiora capit. 2 *qui timet – einer der fürchtet*: CHRON. Ven. Alt. p. 64,4 (s. X/XI) nichil -r sum (*sc. Narsis*) imperii hostem per totum suum navigium, si ab imperatore gratiam invenire possim.

dubito, -avi, -atum, -are. *script. et form.*: tu-: GLOSS. I 98,17 St.-S. *partic. usu subst.*: p. 1008,5,18.

1 *ambigere – (be)zweifeln*: a gener.: a *in univ.*: ARBEO Corb. 43 p. 231,27 haec, ut praediximus, fieri fidelium quis -at?

CAPIT. reg. Franc. 228,6 qui (*mentium medici*) si forsitan in aliquo -verint *eqs.* WALAHFR. exord. 6 p. 480,17 ab ecclesia dormientes dicuntur *mortui*, quia resurrexerunt non -antur. CHRIST. STAB. Matth. 29 (PL 106,1359^B) ‘forte’, adverbium -antis. OTLOH. proverb. F 64 fructum tert raro, quicquid geritur -ando. IDUNG. PRUF. dial. 3,134 nullus est tam hebes, qui possit -are de voluntate eius (*Benedicti*). *persaepe. spectat ad fidem*: HINCM. divort. 6 p. 159,23 Thomas antea -ans. *v. et l. 70. β locut. non, haud (sim.) -are i. q. certum esse, persuasum esse – (sich) sicher sein, überzeugt sein*: TRAD. Frising. 63 p. 90,31 (a. 773) si quis contra hanc traditionem . . . venire temptaverit . . ., iram Dei semet incurre non -et. ERMENR. Sval. prol. p. 157,1 ut nil -emus, quin cum Christo sint . . . gaudentes, qui *eqs.* DIPL. Heinr. III. 266 ut pro temporalibus sempiterna . . . bona capiamus, minime -amus. *persaepe. b philos.*: NADDA CYRIAC. I 8,35 cum academicis omnia dubia essent, academicus Cicero minime -bat. ALBERT. M. eth. I 434 p. 371,9 ‘est . . . hoc unum’ de numero ‘-torum’ (p. 1136^A,34 ἀπορομένων). *metaph.* 3,1,2 p. 109,83 ‘nec facile’ est ‘bene -are’. *ibid. al.* 2 *haesitare – zögern, Bedenken tragen*: IULIAN. TOLET. iudic. 7 non ultra nobis est -andum, ut illos paveamus . . . puniri . . ., quos *eqs.* VITA Goar. 9 p. 421,6 responsum tibi dare non -o. WALTH. SPIR. Christoph. I 11 vestri causa, quocumque vultis, proficisci non -o. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 198,16 cavendo sibi a locis inconvenientibus . . ., in quibus -ant falcones venire ad loyrum. *al.* 3 *incertum esse – schwanken, unschlüssig sein*: WALAHFR. carm. 26,8 inter spem -o atque metum, displiceam an placeam. WIPO gest. 2 p. 14,10 -atur de electione incerta. 28 p. 45,25 quid ageret, -bat *dux*. ALFAN. premn. phys. 2,27 p. 30 -atur (*PG 40,549^A ἀμφιβάλλεται*) . . ., sive corpus sit, quod dolet . . ., maneatque ipsa (*anima*) impassibilis, sive etiam condeat *anima* corpori. GESTA Trev. 3 p. 132,15 ferrum ingens quasi -ans in aere pendit. *al.* 4 *metuere, timere – (be)fürchten*: RHYTHM. 15, 16,2 qui omnia creavit, mortem non -vit. BENZO ad Heinr. IV. 7,6 p. 638,7 nemo cupit esse martyr -ans martyrium. CHRON. Pol. 3,23 p. 153,8 quia cautelam Bohemorum et insidias -bat *Bolezlaus*. SABA MALASP. chron. 10,2 p. 342,21 -ans (-as *var. l.*) princeps, ne Messanenses et Catalani terram . . . per mare occupent. *al.*

adi. dubitans, -antis. *dubius, anceps – unsicher, schwankend*: GLOSS. med. p. 80,7 sinoce . . . -em . . . habet horarum . . . remissionem.

adv. 1. dubitanter. 1 sensu act. i. q. cunctanter – zögernd, unentschlossen: PLAC. hon. eccl. 83 (MG Lib. Lit. II p. 608,41) ut . . . nec quisquam, quod agere pontifex non dubitat, se -r (indubitanter *B1*) agere dicat. 2 *sensu pass. i. q. dubitabili modo – in bezweifelbarer Weise*: EPIST. Hildeg. 26,27 ut veritatis experientia comprobetur, quod quorundam auribus de gratia tibi celitus infusa rumor -r infert.

2. **dubitare. in dubio – im Zweifel**: ANNAL. Mell. Vind. I a. 1274 vigiliam epyphanie et vigiliam apostolorum Phylippi et Iacobi . . ., que prius per dyocesim archiepiscopatus Saltzburgensis -e ieiunabantur, indubitanter deposuit (*sc. papa*) ieiunare.

dubius, -a, -um. 1 *sensu act.*: a *dubitans, ambiguus, anceps – zweifelnd, schwankend, unschlüssig, unbeständig, wankelmütig* (*ferre de hominibus; usu subst.*: l. 61,71): WALAHFR. Mamm. 7,6 attoniti (*sc. viri*) terrore novo summamque salutis iam -o sub corde tenent. HROTSV. Agn. 352 ignorat . . . -us, . . . quid sibi sectandum vel quid restaret agendum. WIDUK. gest. 1,5 p. 6,28 illi (*optimi Saxones*), licet -i, sequuntur tamen ducem. THIETM. chron. 3,26 homo fragilis et -us. TRAD. Patav. 633 p. 234,19 ego . . . secundum fragilitatem humanam de crastino -us . . . prediola Deo . . . tradidi. *saep. v. et p. 1010, 13. spectat ad fidem i. q. incredulus – ungläubig*: STEPH. COL. Maurin. 10 p. 279^A similitudo . . . quaedam -i animi Thoma sanctissimi Meginhero cuidam . . . oborta est. 11 p. 279^B promptus . . . -um ponere animum *eqs.* MANEG. c. Wolfh. 20 p. 88,9 gemino documento dubitantibus sese videndum et non videndum prestabat *Christus*, ut ex altero -i munirentur ad fidem, ex altero *eqs.* **b timidus – ängstlich**: SABA MALASP.

chron. 4,7 p. 205,7 rex ... -us intuendo predicta frendebat dentibus et mente tremebat. *c. inscius – unwissend*: HRABAN. hom. I 42 p. 79^D ne forte -os ac sollicitos de lunae obscuritate ... vos relinquam. *2 sensu pass.*: *a dubitabilis, dubitandus, incredibilis, incertus – zweifelhaft, anzuzweifeln(d), unklar, ungewiß, 'dubios' (usu subst. saepe, e. g.: l.20)*: *a in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 45,14 ad declarationem r e i -ae (98 prol. p. 205,3 in rebus -is. *al.*). WALAHFR. carm. 24,11 donec haud -a virtute Deus ... nitidum sperare serenum edocuit. WANDALB. mens. 308 hoc mense (*sc. Novembri*) ... aere ... -o diversam terra figuram concipit. OTTO FRISING. gest. 1,6 p. 22,31 duces Welfo et Rudolfus, qua occasione -um, principi rebellantes Saxonibus iunguntur. RICHARD. ANGL. anat. I 529 quidam nervus bifurcatus, ... vocatur didimus, id est -us, an magis ab intestinis aut magis a testiculis originem trahat, et -um, cui magis deserviat. *saepe. v. et vol. I. p. 584,56. β spectat ad fidem, auctoritatem*: HRABAN. carm. 39,66,6 omne tulit Christus mirantium corde, quod erat -um. WALAHFR. carm. 18 prol. 4 illum (*Fulgentium*) ... quaesisti (*sc. Calliope*) -am secuta famam. AGIUS vita Hath. I nos non falsa aut -a de esse dicturos, sed vera et certa. HROTSV. Gong. 68 male si nostras aures simulata vetustas non rebus fictis luserat et -is. THIETM. chron. 5,13 fama velox et sepiissime -a. *al. de hominibus*: BEDA hist. eccl. 3,15 p. 158,23 non quilibet -us relator, sed fidelissimus mihi nostrae ecclesiae presbyter ... narravit. 4,24 p. 268,15 regnum ... reges -i vel externi disperdiderunt. *γ spectat ad finem, eventum*: HRABAN. hom. I 3 p. 13^C quae (*divina bonitas*) ... -os agricolarum labores clementer adiuvit, ut utilitatibus nostris venti et imbres, frigora et aestus diesque noctesque servirent. WALAHFR. Wett. 373 quem (*fratrem*) ... possidet arca iudicii usque diem -o sub fine vomendum. HROTSV. Theoph. 364 s p e non -a (THIETM. chron. 1,3. *al.*). MARB. RED. lap. 25 p. 1755^A inter praecipuos lapides numeratur ethites, quem petit extremis orbis Iovis ales ab oris, custodem nidi defensoremque futurum, quo valeat pullis -os avertere casus. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 23,31 videns ... princeps rei publicae tam -um statum. *al. b ignotus – unbekannt*: REGISTR. Patav. I p. 345,18 (s. XIII) I curia ... , quam habet Engelschalcus expositam ab Ekkolfo pro -a pecunia. *c indistinctus, confusus – unbestimmt, undeutlich*: SABA MALASP. chron. 10,14 p. 357,16 adeo armorum tinnitus et maris sonitus remorum spumantibus impulsibus vocumque clamores feriunt aera, quod -us omnium sonus aspicientium de terra plurimum fatigabat auditum. *d inconsummatus, incompletus – unvollkommen, unvollständig*: ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 699^a,29 deficiens (*luna*) a plenitudine, quod Graeci vocant amphitritos (*i. e. ἀμφίτριτος*) ... , amphī enim graece -um sonat latine, eo quod tunc -um, hoc est imperfectum, habet circulum (*cf. vol. I. p. 585,305sq.*). *subst. dubium, -i n. haesitatio, incertitudo – Zweifel, Ungewißheit, Unsicherheit*: *1 gener.*: COD. Lauresh. 429 (a. 755/6) procul -o. HROTSV. Pel. 376 -o ... remoto. THIETM. chron. 1,24 p. 30,23 sine omni -o. 8,15 p. 512,4 quia humana res omnis semper in -o est. METELL. exp. Hieros. 3,625 nec -um gerimus (*sc. potentes Francorum*), quod Ierusalem capiamus. CHART. Brixin. 94 ut ... hec firma et inconvulsa permaneant et ne processu temporis in -um revocentur. *persaepe. locut.* -um non est *i. q. certum est, constat – es besteht kein Zweifel, es ist offensichtlich, gewiß*: ARBEO Corb. 8 quid ... ex eo dicendum est, qui omnia omnibus fuisse non -um est? HUGEB. Wynneb. 12 non est -um, quod ... vir venerandus ... , quae prius vivendo abhominaverat in perversis, tunc coronatus in caelestibus vetaverat in vivis prave agentibus. CHART. Friburg. 197 p. 170,3 de qua (*compositione*) non est -um, ... quin sit nobis et monasterio profutura. *2 philos.*: ALFAN. premn. phys. 2,28 p. 30 nullus [ex -is] (PG 40,549^A ἐκ τῶν ἀμφιβαλλομένων) colligit syllogismos, sed ex manifestis. *al.* ALBERT. M. cael. hier. 2 p. 25,54 hic sunt tria -a (dubitabilia *var. l.*). *adv. 1. dubie. 1 sensu pass. i. q. dubitabili modo – in bezweifelbarer Weise, zweifelhaft, fragwürdig*: *a in univ.*: COLUMB. epist. 2 p. 162,41 iuxta Victorium nuper -e scribentem. RUP. TUIT. trin. 1,26 l. 995 ut quibusdam -e visum est, il-

lud tamen verum et certum est, quia *eqs.* ANNAL. Otak. a. 1260 p. 183,42 quod cum licet tam -e quam varie insonuisset in castis. *al. b locut.* haud -e, non -e *i. q. certe – zweifellos, gewiß*: GERB. geom. 6,5 p. 92,21 cuius (*sc. X et bessis*) medietas, quae V et treins est, basim haud -e reddit. RAHEW. gest. 3,43 p. 217,17 quod non -e mortem appeteret, quisquis in propugnaculis appareret. VITA Herm. Ios. 3 p. 685^D in quo (*puero*) non -e manus Domini operatur. *persaepe. 2 sensu act.*: *a dubitanter – zweifelnd, mißtrauisch*: PETR. DAM. serm. 28,193 genua cordis non iam -e vacillantia, sed ad incedendum per iustitiae tramitem firmiter roborata. HILDEG. scivias 3,8 l. 292 hic homo -e suscepit me (*sc. gratiam Dei*). OTTO FRISING. gest. 2, 41 p. 150,16 -e anxius et anxie dubius. *al. b infirmiter, vacillanter – unsicher, schwankend*: SABA MALASP. chron. 4,17 p. 204,20 ex confligentibus hic de equo ad terram excutitur et in spisso iacet pulvere convolutus, hic caput in sella ex utraque parte reiactans iamiam sui casum -e comminatur.

2. dubio. locut. haud -o, non -o *i. q. indubitabiliter, certe – zweifellos, gewiß*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,140 non -o sine fine tuis (*sc. regis*) hesura medullis mortis perpetue miseranda pericula nostro ascribis generi. LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 84,7 hoc haut -o constat ... exhaustas esse ... monasterii opes. Weber

dubl- v. dupl- dubrus v. duplus.

ducalis, -e. script.: *doc-: l. l.30. dog-: l. l.32.*

*1 ad regimen pertinens – beherrschend, Führungs-: ALBERT. M. pol. 7,4^m p. 659^b,38 'si ...' civitas ... -i (p. 1327^b,5 ἡγεμονικόν) et politica vivat vita.' *2 ad ducem, principem pertinens – herzoglich, Herzogs-, Fürsten- (usu subst.: l.32)*: LEX Baiuv. 3,1 qui (*Agilolfingi*) sunt de genere -i (do- *var. l.*). CHART. Bund. 17 p. 21,13 si ... aliquis per regalium potestatem concessam aut dogalium presentiam ... ausus fuerit *eqs.* HINCM. annal. a. 876 p. 200,7 Bosone ... corona -i ornato. CHART. civ. Vratisl. 7 quod ad nulla -a s e r v i c i a ... villas volumus esse obligatas (CHART. Pommerl. 69). CONST. imp. II 460 quamvis ... dux inter potentissimos principes habeatur, tamen sub eo non posset dici regale sacerdotium, sed -e. *saepe. spectat ad principem Venetiarum ('Dogen-')*: ACTA imp. Winkelm. II 1028 p. 690,19 (a. 1238) datum apud nostrum (*sc. Venetiarum*) -e palatium. GREG. IX. registr. 833 p. 736,20 Gabriel Paulinus notarius et -is aulę Venetiarum cancellarius. *v. et p. 126,71. spectat ad regem*: CHART. Bund. 452 (dipl. Heinr. VI.) statuimus (*sc. Henricus rex*) ... et regio sanctimus edicto, ut nulla umquam persona ... contra hanc nostrae concessionis et confirmationis -em paginam presumat venire.*

**ducamen, -inis n. (*ducare) imperium ducis, ducatus – 'Dukat', Herzogtum*: *1 de munere, dignitate ducis*: VITA Ger. Bron. 14 p. 664,21 hoc in tempore dux Gislebertus tenebat -n Lotharingiae. TRIUMPH. Remacl. 1,10 is (*dux*) ... affectabat in -n praedecessoris sui succedere. 1,13 ille (*marchio Godefridus*) -n ... adeptus magister militiae Lotharingiae denuo sublimatur. *2 de territorio dicioni ducis subiecto*: ROD. GLAB. hist. 4,20 universos sui -is principes militaribus adstrinxit Robertus dux sacramentis. CHRON. Andag. 23 p. 64,7 inferens Godefridus ... non sue utilitati convenire monachicam congregationem disponere et militiam sui -is postponere. *al.*

ducarius (doc-), -a, -um. *1 adi. i. q. ducens – anführend, Leit-: LEX Sal. Merov. 2,15 si quis scrouam -am (do-, -a var. l.) furaverit. 2 subst. fem.: a sus ductrix – Leitsau: LEX Alam. 95,12 si quis pecum manulem, qui dicitur alatus, aut verre aut -a (-am var. l.) occiderit. b ductus aquae – Wasserleitung: DIPL. Conr. III. 32 p. 52,12sq. unam petiam de terra ... , latus unum extenditur in palude, alterum latus in -a, quę dicitur Cula, sicut ipsa -a defluit versus ... fluvium Hauseris (inde 279. 280. DIPL. Frid. I. 730 p. 270,34).*

ducator (docatur), -oris m. *ductor, dux – Leiter, (An-) Führer*: VITA Wandr. 19 (MGMer. V p. 23,18) ad vitam aeternam pius docatur exteterat. GODESC. SAXO carm. 3,12,1 esto (*sc. Christe*) salvator et -r. GESTA Altiss. (MGScript. X p. 522,43) quidam -um et maior eorum in vituperium pontificalis honoris mitram episcopalem galeae suprapositam deferebat.

**ducatrix* (dusa-), -icis f. *1 quae viam demonstrat, guber-*

[Leithe-Jasper]

natrix – *Führerin*, *Lenkerin*: VITA Arid. 21 (MGMer. III p. 589,6) incolomis reddita (*puella caeca*); quae fuerat duce pertracta, -x (ductrix *var. l.*) redit ad propria. ALBERT. MIL. temp. 157 p. 431,28 committissa Ildegarda fuit sapiens et nobilissima -x (cf. DONIZO Mathild. 1,432 gubernatrix). *de Maria virgine*: SALIMB. chron. p. 493,5 (vs.) eius (*papae*) . . . semper . . . benigna -x. 2 *ducis uxor vel filia vel soror* – *Herzogin*: DIPL. Otton. I. 338 p. 461,4 de donacione imperatorum regumque quamque reginarum vel ducum atque -um. DONIZO Mathild. 2,12 renitebunt facta -is . . . Mathildis. CHRON. Bened. I 17 p. 221^b,31 Iudita dux-x defensatrix huius loci. cf. ductrix.

ducatus, -us *m. script.*: doc-: p. 1013,5.14. *al.* -cha-: CAPIT. reg. Franc. 234 p. 136,20.28. *form. decl. II.*: *gen. sg.*: -i: p. 1012,62. p. 126,71. *adde* DIPL. Karoli III. 25 p. 42,23. -ui: p. 1012,52. *dat. vel abl. sg.* -o: l. 33. p. 1012,51. 1013,5.14. *al.*

I *ductus*, *regimen* – *das (An-)Führen, Führung, Leitung*; *A praevalente notione praeuendi*: 1 *gener.*: *a spectat ad homines*: CONC. Karol. B II 15,1 p. 143,27 ut . . . unusquisque . . . nequaquam . . . principatus amore ante -um prestare velit, quam tyronis consummet officium. VITA Rust. 11 (MGMer. IV p. 345,8) quibus (*sc. congregationi*) -um suae sanctitatis gerebat *abbatissa*. EKKEH. IV. pict. Mog. 357 emoritur Moyses, Hieus cui par subit heres (gloss.: in -u; *sim.* UDALSC. Conr. 3). *saepius. v. et p.* 691,11. *meton. i. q. ductrix* – *Anführerin*: DIPL. Pipp. 42 (spur. c. s. XII.) quae (*civitas*) dicitur Lemovix et quae caput et -us erat civitatum Aquitanarum. *b spectat ad aves*: WALAHFR. Gall. 2,16 avis quaedam . . . , quasi -us eis (*fratribus*) officium esset praebitura, facili praeibat volatu. CARM. satir. 26 (Festgabe W. Bulst. 1981. p. 181) -u totam post se regit una (*sc. grus*) catervam. *meton. de positione*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 39,29sq. exit *avis dux* de -o suo et de ordine, quando amplius hunc laborem tolerare non potest, et alia (*sc. avis*) succedit ei in -u. *c spectat ad tempora praeterita fere i. q. regula, norma* – *etwa: Richtschnur*: SERMO nat. virg. 9 plures . . . quasi rubrica per unum oculum directa, id est rationis aequitate sagacissime historiarum et temporum -u perspecta, vigilantius rerum ordinem intuentes. 2 *milit.* (*'Kommando'*): THIETM. chron. 2,12 ex parte Sclavorum bellum ingruit horridum . . . -u (ductu *p. corr.* 1) . . . Nacconis et Stoinnegui fratris eius. HIST. mart. Trev. 20 cuius (*Tyrsi*) nomen solius de tanta multitudine est notatum, quia eiusdem legionis gerebat -um. METELL. exp. Hieros. 2,202 invictus comes advocat huc Boimundus belli Ruodbertum faciens curare -um. *meton. i. q. facultas ducendi* – *Führungsfähigkeit*: ALBERT. M. eth. I 510 p. 437,40 quaedam ars est activus habitus . . . , scilicet -us aliquis, quo quis bene ducere exercitum novit. 3 *mus.*: Ps. ALCUIN. mus. p. 26^b,16 ad principium eorum (*sc. tonorum*) sonus refertur, eoquod aliis quatuor quidam -us et magisterium ab eis praebeatur. EPIST. var. II 6 p. 309,3 necesse est, qui (*versus*) ad melodię artis normam . . . compositi sunt, et cantoribus . . . quendam -um in eadem arte prebent, bene intellegantur. WILH. HIRS. mus. 19,4 principales eius chordae in toto monochordo ius et regimen atque -um sibi vendicantes, caeteris *eqs.* 4 *alch.*: Ps. GERH. CREM. sept. p. 317,1 iste quintus vocatur liber -us, in quo dicam capitulum maius tempore XX dierum et complebo in illud sermonem. 5 *astrol. i. q. vis exercenda* – *Beeinflussung*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 192,6 stellarum participatio causa (*sc. effectus in naturae ministerium*) est, planetarum quidem in universali -u, cetera siquidem ad singularem magis spectant. p. 196,16. *B praevalente notione comitandi, adducendi*: 1 *spectat ad homines*: *a actus monstrandi viam*: *a proprie*: FLOR. LUGD. carm. 2, 49 pergunt *magi* sidere laeti radiante -u. VITA Paulin. Trev. 22 contigit eos (*peregrinos*) . . . ad ecclesiam . . . pontificis eius (*mulieris*) -u advenisse. OTTO FRISING. chron. 4,16 p. 202,19 Hunorum gens horribilis . . . -u cervae de Meotidis paludibus egressa. *de caecis*: WALAHFR. Otm. 13 puerulus, qui ei (*caeco*) -um praebere debuerat, ob nimiam frigoris asperitatem officii sui negavit illi iuvamen. WOLFHARD. Waldb. 2,8 propria -um ei (*caeco*) praebeante sorore. *al.* *β translate*: WILLIB. Bo-

nif. 3 p. 11,26 arduam caelestis intellegentiae semitam feliciter scandens ac praevium populis -um praebens portam Domini Dei nostri . . . aperuit. CONC. Karol. A 39^B,7 p. 442,7 quae (*abbatissae*) subditis verbis et exemplis -um praebeant sanctae religionis. GERB. geom. 2,5 quaecunque rationabiliter metienda proponuntur, geometricali theoremate -u rationis mensurantur. IOH. CANAP. Adalb. A 7 p. 11,12 -um animarum prudenter administrat. *saepe. b conductus, comitatus* – (*Weg-, Schutz-)-Geleit* (*fere usu publ. et iur.*; *saepius i. q. fides* – *Zusicherung freien Geleites*; *de re v. HRG I. 1971. p. 1481sq.*): *a in univ.*: EKKEH. URAUG. chron. a. 1105 p. 229,23 usque ad Rhenum illi (*patri*) -um . . . administrari permisit rex. CHART. select. Keutgen 133,34 quicunque burgensis fuerit, si recedere voluerit, . . . *securum* debet habere -um (ANNA. Ianuens. II p. 61,21. *saepe. sim.* CHART. Pomm. 589 firmum et liberum). DECRET. Bern. 39 -um usque ad duo miliaria circumquaque de civitate. CHART. Grimm. add. 12^a p. 380,20 cum . . . literas quorundam mercatorum -um pentencium (*sic*) receperimus (*sc. marchio*). *persaepe. meton. de manu comitantium* (*'Eskorte'*): GREG. VII. registr. 4,12 p. 312,23 -um nobis obviam mitti non posse. HIST. de exp. Frid. imp. p. 100,19 eum (*Heinricum*) imperator . . . tamquam principem gloriosum . . . cum honesto -u abire ad regnum proprium permisit. *al.* *β remissius i. q. praesidium* – *Schutz*: GALB. Karol. 19,16 rogatu . . . clericorum in suum -um suscepit omnes . . . captos. CHART. Xant. 40 p. 30,28 prepositus dum . . . ab his, qui ex iure -um ecclesie prestare debebant, personam idoneam postularet. CHART. Rhen. med. III 210 p. 176,33 promittimus (*sc. comes*), quod . . . -um et defensionem debitam vobis (*sc. abbati*) exhibebimus. *al.* 2 *spectat ad res i. q. vectura* – *Fuhre, Fuhrdienst* (*usu publ. et iur.*): REGISTR. Eins. 1 p. 37,45 (a. 1217/22) quattuor plaustra ad -um bis in anno. p. 46,33 duos sol. ad -um vini. REGISTR. Baiuv. A p. 216,28 pro -u vini XII denarios. *al.* *meton. de vectigalibus*: CHART. select. Keutgen 135,4 (a. 1164) omnem ibidem (*Hagenowe*) inhabitantem . . . ab omni thelonio, ab omni -u pro rerum suarum vendicione vel portacione absolutum . . . confirmamus.

II *imperium* – *Herrschaft*: *A gener. (in imag.: l. 42)*: MARIAN. chron. a. m. 2337 Hebraeorum Iacob . . . annorum CXXI erat usque ad -um filii sui Ioseph. a. m. 3749 p. 519^a,49 Neemias . . . muros civitatis XII annis restituit et -ui duodecim annos praeiuit. GERHON. Antichr. 1,39 p. 347,4 -um sanguinis, utique negotio obnoxium, vel aliam dignitatem eiusmodi regalem laicaliter a regibus accipiunt *plerique. spectat ad Christum*: BEDA temp. rat. 9,73 quod ipsae hebdomades ad Christi usque -um pertingerent (MARIAN. chron. a. m. 3749 p. 520^b, 10). *B publ. et iur. i. q. imperium ducis, (regii) procuratoris* – *'Dukat', Gebietsstatthalterchaft, Herzogtum* (*de re v. LexMA. III. p. 1487sq.*; cf. et H.-W. Goetz, *'Dux'* und *'Ducatus'*, 1981. p. 285sq. et 409sq.). 1 *de munere, dignitate*: *a strictius. a in univ.*: FORM. Marculfi 1,8 carta de -o et patriciato et comitatu. TRAD. Frising. 34 a n n o -ui eius (*Tassilonis*) XXII (TRAD. Ratisb. 4 -us. *saepe*). THIETM. chron. 6,3 Heinrich . . . cum . . . hasta signifera -um dedit rex. TRAD. Teg. 8 p. 9,23 Norice -um provincie. WIPO gest. 33 p. 53,35 Adelbero . . . imperatoris gratiam perdens -um amisit. CONST. I 159,4 marchiam Austrie in -um commutavimus. CAES. HEIST. catal. (MGScript. XXIV p. 345,24) presules Colonienses duos -us, Colonie scilicet et Westphalie, cum totidem vexillis ab imperatoribus suscipiunt. *persaepe. β remissius in iunctura honor* (dignitas) -us: CHRON. Fred. 4,13 successit Wandalmarus in honorem -i. WIPO gest. 27 Ernestus -us dignitate privatus. *saepius. b latius. a spectat ad maiores domus Francorum*: CHRON. Epertnac. (MGScript. XV p. 1305,14; c. 1035) Pippinus dux . . . rexit -um regni Francorum XXVII annis. *β spectat ad exterarum nationes*: LIBER hist. Franc. 48 Drocus -um Campaniae accepit. PAUL. DIAC. Lang. 4,46 Grimuald . . . gubernavit . . . -um Samnitium. EINH. Karol. 6 p. 8,24 Hruodgausum Foroiuliani -us praefectum. OTTO FRISING. gest. 1,6 Hierosolimis. HELM. chron. 49 p. 96,23 -u tocius Daciae peditus est *Kanutus. saepe. spectat ad principes Venetiarum* (*'Dogat'*): IOH. VEN. chron. p. 94,22 qui (*sc. Ursus dux*) apud Ci-

[Leithe-Jasper]

vitatem Novam Venecie -um annis decem et octo et diebus viginti gubernaverat. *ibid.* al. v. et p. 126,71. **2 de territorio ducis dicioni subiecto:** **a strictius:** **a in univ.:** LEX Ribv. 33 quod si servus, quando dominus interpellatur, infra -o fuga lapsus fuerit. DIPL. Karoli M. 83 p. 119,40 in do-o Alamanorum. TRAD. Frising. 107 qui (sc. *monasterium*) est constructus in -u Baioouariorum. ANNAL. Bert. a. 839 p. 32,10sq. quarum (*partium*) altera (sc. *habuit*) regnum Italiae, . . . -um Elisatie, -um Alamanniae, Curiam, -um Austrasiorum *eqs.* THIETM. chron. 5,12 caput -us sui Argentinam . . . petit *dux*. CHART. Rhen. inf. II 410 p. 222,8 Iudei in diocesi Coloniensi et -u archiepiscopi constituti. *persaepe.* pro nom. *FRID.* II. IMP. epist. A p. 194,28 in Marchia et D-u. **β spectat ad subditos ducis:** CHRON. Fred. 4,45 Autharius . . . dux cum integro suo do-o se ditione imperiae tradedit. ANNAL. regni Franc. a. 748 Grifo de Saxonia . . . in Baioariam usque pervenit, ipsum -um sibi subiugavit. **b latius:** **a de comitatu:** DIPL. Loth. I. 3 p. 59,12 que (*res*) erant site in Valle Tellina in -u Mediolanense (cf. *notam ed.*). OTTO FRISING. gest. 1,9 p. 26,3 nisi quis -um esse dicat comitatum inter Iurum et montem Iovis. VITA Annon. III 4,9,3 Henricus arcem dat Siegebergicam in Montium sitam -u ('*Grafen von Berg*'). CHART. Brixin. 100 Conradus . . . universis hominibus Brixinensis ecclesie et -us fidelibus imperii gratiam suam et omne bonum. al. **β de provinciis, pago sim.:** TRAD. Corb. 42 (a. 822/26) tradidit Uffico in pago Leri in -u Falhon . . . mansos II.

ducenti v. ducenti. **duccio** v. ductio.

***ducellus**, -i m. (dux) *filius ducis, dux iuvenis* – *Fürstensohn, Prinz*: CHRON. Cosmae cont. II a. 1161 p. 162,18 -us Sobezlaus noctu fecit irruptionem cum . . . militibus in urbem Olomucz. ANNAL. Prag. III a. 1279 p. 200,16 ubi (sc. in urbe *Pragensi*) . . . puer -us natus est. al.

ducenarius (-nn-), -i m. *officialis indicarius, centenarius* – *Gerichts- und Verwaltungsbeamter, 'Zentenaar'*: SUMM. Heintr. B 1,299 item -nnarius centegrave vel exarchus grece.

ducenti, -ae, -a. **1 adi. i. q. ducenti** – *zweihundert*: LEX Ribv. 39,1 si quis uxorem alienam tulerit vivo marito, -os (-us, ducentenus *var. l.*) solidos multetur. SALIMB. chron. p. 514,33 (vs.) Aprilis quina restabat lux peregrina, ast octogeni tres anni mille -i. **2 subst. fem. sing. i. q. pondus ducentarum librarum** – *Gewichtseinheit von zweihundert Pfund*: ACTA imp. Winkelm. I 1003 p. 765,46sq. (a. 1278) in qualibet -a palarum necessari sunt torselli XXXVI et omnes simul redacti sunt -a una, ad rationem de torsellis tribus pro qualibet pila valentes tarenos III et grana XIII.

***ducenses**, -um m. (dux) *comites, comitatus ducis* – *Gefolgschaft des Herzogs*: HELM. chron. 80 p. 150,19 quo (*archiepiscopo*) . . . reditum maturante vetitus est a -bus redire in parrochiam suam.

ducentenarius, -a, -um. **1 adi. i. q. bis centum continens** – *zweihundert enthaltend*: HRABAN. cruc. C 22,65 millenarius et -us et sexagenarius numerus in P invenitur. **2 subst. masc. i. qui ducentis militibus praeest, praefectus duarum centuriarum** – *Führer von zweihundert Soldaten, einer Zweihundertschaft*: CONR. MUR. summ. p. 38,5 tethrarche seu millenarii (*sic*), bisiarche, -i, centuriones seu centenarii (sc. in urbe erant).

ducentenus, -a, -um. *bis centenos continens* – *aus zweihundert Leuten bestehend, Zweihunderter* -: CARM. Bur. add. 19,7,6 qui (*Porphyrius*) regine federatur fidei collegio, quorum fidem imitatur -a contio.

ducentissimus (-tiss-, -exi-), -a, -um. **1 adi. i. q. vicies decimus** – *zweihundertste(r)*: PAUL. DIAC. Rom. 14,1 a n n o ab urbe condita millesimo -o quarto (MARIAN. chron. a. Chr. capit. 3,60 annus -issimus. CHART. Bund. 1209 p. 9,24 a. -eximo. *persaepe*). GERHOH. haer. 6 p. 1183^C in registro . . . capite -o quadragesimo partis secundae. **2 subst. fem. (elipt.)**: **a vicies decima pars** – *der zweihundertste Teil*: ANON. minut. 2,1 qui (*scripulus*) vigesima quarta est unciae, assis vero -a octogesima octava. **b ducentae (partes)** – *zweihundert*: ANON. IV mus. p. 68,11 semitonium minus, quod est supertredecimpartiens -as quadragesimas tertias ut ducenta

quinquaginta sex ad ducenta quadraginta tres.

ducenti, -ae, -a *vel raro ducentum indecl. script.*: doc-: l.6. duoc-: l.9. al. -cc-: l.7. *form. abl. pl. -ibus*: ARBEO Emm. 24.

5 bis centum – *zweihundert*: DIPL. Merov. I 142 p. 359,24 solidus do-us. DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,27 ad saginandos porcos ducc-os. WIDUK. gest. 3,49 intra -os annos. VITA Anselmi Non. 5 (MGLang. p. 568,40) ex . . . beneficio pauperes duo-os . . . pascebantur. OTTO MOR. hist. p. 57,19 plus de -um (-is *var. l.*) obsidibus. *persaepe.* *usu subst.*: BEDA temp. rat. 1,51 -a in dextera, quomodo viginti in laeva. 1,68 centum millia et -um millia . . . in dextera corporis parte complebis. PS. BEDA arithm. 3 l. 97 debet . . . ex toto -os l. tollere et hoc, quod remanet, pro feriae numero tenere.

15 ducenties (-cies) *adv.* *ducentis vicibus* – *zweihundertmal*: GLOSS. III 411,78 St.-S. -s centena millia zwirent hunder stunt hundred tuset. CHRON. Sigebr. auct. a. 1194 (MGScript. VI p. 466,23) rex Ricardus plus quam -cies mille marcis imperatori . . . pro liberatione sua . . . datis . . . reversus est Angliam.

20 ducentissimus v. ducentesimus. **ducentum** v. ducenti. ***ducentuplus**, -a, -um. *ducenties multiplicatus* – *zweihundertfach*: GEBER. summa 2,43 (ed. Basil.) ut ex medicinis quaedam . . . sui centuplum, quaedam vero -um . . . , quaedam vero infinitum solificum . . . transmutet corpus.

25 duceo v. doceo. **ducetum** v. tucetum. ***ducia**, -ae f. (*orig. francog. vet.*; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 195^bsq. s. v. dux) *decursus aquarum* – *Wasserlauf*: DIPL. Karoli M. 84^a p. 121^a,39 inde in fersta per -as et confinia (*de terminis loci; inde* DIPL. Loth. I. 133 p. 297,20).

30 ducibilis, -e. *qui duci potest, regibilis* – *föhrbar, lenkbar*: ODO MAGDEB. Ern. duc. 3,341 turres extollunt (sc. *militēs caesaris*) firma compage ligatas . . . quocumque rotarum ordine -es. *usu subst.*: ALBERT. M. pol. 7,11^o 'quales esse oportet futuros [facile -es] (p. 1332^b,9 ἐχέμενους) a legislatoribus, determinavimus prius.

35 *duciculus (doc-, -icl-, du(l)ciol-, -ibu-), -i m. (-um, -i n.: l. 48) (dux; cf. *francog. vet.* doisil [Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 171^bsq.]; cf. et J. u. W. Grimm, Dt. Wörterbuch. XXXI. 1956. p. 258sq. s. v. 'Zapfen') *obturatorium (doli)*, *epitonium* – (*Faß-)*Zapfen, Pfropfen, Hahn: IONAS BOB. Columb. 1,16 p. 180,6 oblitus meatum (sc. *doli*) obserare . . . ad beatum pergit *minister* virum, serraculum, quem -clum (-iolum, -um, duc(c)idum *var. l.*) vocant, manu deferto. VITA Fidoli 10 (MGMer. III p. 430,35) viri coniux . . . detracto manu ligni stipitem eventientem eminus decidit homo do-um; divino nutu restitit unda Falerni conclusa. GLOSS. III 645,2 St.-S. dulciolus ul spina zaphe. SUMM. Heintr. A 9,417 serraculum vel -um zapho. C p. 267 -iolus zapfo. CAES. HEIST. mirac. II 1,37 p. 66,12 iussit *homo religiosus* . . . fodi sub -ibulo. *saepius*.

50 *ducissa (-chi-), -ae f. (dux) *ducis uxor vel soror vel filia, comitissa* – *Herzogin, Fürstin, Gräfin*: ARBEO Corb. 29 perfidiam -e (principis B) deflere non cessabat. DIPL. Karoli M. 156 p. 211,22 de dationibus . . . ducum atque -arum. TRAD. Ror. 98 Bavaria. CHART. Ebstorf. 3 Helena duch-a et filius eius Otto de Luneborg. CHART. Sigebr. 109 p. 218,21 de Lymburg. ANNAL. Ensda. a. 1256 Brabancie. SALIMB. chron. p. 477,8 Polonia. *persaepe*.

***ducito**, -avi, -are. (ducere) *ducere* – *föhren*: HONOR. AUGUST. spec. p. 1051^B silva erat gentilitas, de qua aper Vespasianus exercitum -vit et vineam, scilicet Iudaeam, ferro et igne examinavit.

Leithe-Jasper
1. duco, duxi, ductum, -ere. *script.*: doc-: p. 1016,54. 1018, 18. 1021, 12sq. al. duxerunt: CONC. Merov. p. 116,25. *form.*: *praes. inf. pass.* -ier: p. 1016,27. *perf. indic.* ducti: EUPOLEMIUS 1,308. *?perf. coni. ducerit*: p. 1018, 36. *depon.*: p. 1021,1. *usu absol.*: p. 1017,45. 1020,7. al.; *refl.*: p. 1018,11. 35. 36. 1020,11; *medial.*: p. 1016,36. 1017,11. 56. 1019,26. 61. 1020,24. al.; *intrans.*: p. 1020,21. 27. al. *partic. praes. usu adi.*: p. 1016,1. 1019,3. al.; *subst.*: p. 1015,13. 1017,23. al. *partic. perf. usu adi.*: p. 1018,64. 1019,53. al.; *subst.*: p. 1015, 33. 43. al. *gerundivum usu subst.*: p. 1015,66. *confunditur c. dicere*: p. 1019,20. 47. 52. 1020,45. 47. al.

I praevalente notione ferendi: **A** (manu) regere – (an der Hand) führen, leiten (in imag.: l.6. al.): **1 obi. homines:** **a in univ.:** ARBEO Corb. 46 ut vinctum a fortissimis –retur (sc. daemonicus) viribus. WALAHFR. Wett. 311 angelus ... infirmum –xit ... via ... amoena. CAND. FULD. Eigil. II 17,20 praesul divino numine –tus. HRABAN. carm. 11,25 duc (sc. episcopus) ... via populos angusta. 39,45,4 stella flagrans ... lumine magos –xit. ANNAL. Altah. a. 1044 p. 37,18 caesar Petrum ... manu sua –ens in sede sua restituit. VITA Heinr. IV. 9 p. 32,14 qui (invisibilis dux) eum (imperatorem) securum per tela ... –bat. saepe. v. et p. 1024,53. **c. notione sustinendi:** ERMENR. ad Grim. 29 p. 567,32 quia ... claudicabat, cognitus est (sc. Gallus) a –entibus. **b de exercitu sim. i. q. praeesse, in proelium –ere – anführen, ins Feld führen:** HROTSV. Gong. 83 turmas –endo preibat. WIDUK. gest. 1,25 sunt nobis (sc. regi) ... copiae exercitus congregandi atque –endi. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 51,4 si quando ... exercitum rex –ere voluerit eqs. al. **2 obi. animalia:** EIGIL Sturm. 8 domini sui ... equum in manu –ere. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,61 delphynas –xit Aryan. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 402,14 quem (canem) ... in fune –at magister forestariorum. CAES. HEIST. mirac. II 2,25 p. 106,23 porcum in laqueo. al. **3 obi. res:** **a proprie i. q. gubernare – steuern:** WALTH. SPIR. Christoph. II 5,216 navita –turus fragili moderamine lintrem. **b translate i. q. exercere – betreiben:** ACTA imp. Winkelm. II 6 p. 7,20 (a. 1215) monasterio ... remictimus ... pedagium omnium <molarum, quas sibi ipsis –unt>.

B ad-, perducere, afferre, advertere – (hin-, herbei-, heran)führen, –bringen, hinwenden: **1 proprie:** **a obi. homines:** **a in univ.:** LEG. Wisig. 9,2,9 p. 377,10 quisquis ... est in exercitum progressurus, decimam partem servorum suorum se cum ... –turus accedat (THEGAN. Ludow. 43. THANGM. Bernw. 1 p. 758,31 mecum. saepe). LIUTG. Greg. 9 ad se –tis (deductis, adductis var. l.) praecepit dicens: 'eqs.' RUD. FULD. mirac. 11 p. 337,10 undique ... –bantur infirmi. HROTSV. Pafn. 10,2 quae (causa) te (sc. Pafnutium) huc –xit? WALTH. SPIR. Christoph. II 4,191 Christoforumne ... –istis (sc. columbae) ad aras? FROUM. carm. 20,15 ad propriam sedem –erat (sc. Dominus principem) incolomem. persaepe. **in imag.:** HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,20 docibiles ad ... veritatis via ... –bat. HROTSV. Pel. 164 ne maerore meos –as (sc. filius) in tartara canos (cf. Vulg. gen. 44,29). WALTH. SPIR. Christoph. II 4,85 tune meis (sc. Pudicitiae) –tum laribus ... ad Veneris spumas, ... Libido, reducas? al. **refl. i. q. se conferre – sich begeben:** CAPIT. reg. Franc. 3,14 nullus confugiens foris antedicta loca pro operarum cupiditate se –at (dicat quod non sit 1, dicat exire 5). **b de exercitu sim.:** POETA SAXO 1,326 in illorum (Saxonum) patriam ... –it rex agmina. 4,234 legiones ... –xit Carolus in hostes. WIDUK. gest. 2,22 –itur exercitus a rege contra Isilberhtum. OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 153,28 miliciam ... contra Mediolanenses –ere. saepe. **γ in imag. de sponsa ('nehmen'; de sponso: l.53.54):** LEG. Wisig. 9,1,16 (pars codd.) quod ... –erit ingenua mulier eum (servum) maritum. CONC. Karol. A 3^B,10 si vidua christiana Iudeum –erit (deduxerit var. l.) virum. LEX Baiuv. 1,11 si quis sanctaemonialem ... sibi in coniugio –erit (sumpserit var. l.; WIPO gest. 35 p. 54,28 coniugium. al.). ARBEO Emm. 38 in matrimonio (CAPIT. reg. Franc. 252,38 matrimonium. al.). THIETM. chron. 4,55 hic (Miseco) ... sibi uxorem ... Bolizlavi –erat sororem (CHART. Heinr. Leon. 101. al.). TRAD. Werd. 124 p. 21,25 in uxorem (OTTO FRISING. gest. 1,19. al.). al. **expressus i. q. in matrimonium –ere – heimführen, heiraten:** CONC. Karol. A 34,11 si quis novercam –erit. HINCM. divort. 5 p. 142,13 pro quibus (filiis) uxor –itur. THIETM. chron. 4,58 –xit hic (Bolizlavus) ... marchionis filiam. CARM. cod. Vindob. (806) 8,3 –endam sequitur (sc. Adam). persaepe. **δ comitari – (hin-)begleiten, geleiten:** POETA SAXO 4,150 susceptum (sc. papam) ... satis digno veneratus honore –erat augustus ad sedem. HROTSV. Agn. 108 in thalamum sponsarum more ... –i. BERTH. chron. B a. 1079 p. 350,16 qui (legati) legatos apostolicos ... in Teutonicam patriam securos –ere possent. saepe. **de translatione mortuorum:** ARBEO Emm. 24 mulieres ... cum

–entibus (ducentis var. l.) viris ... girantes plaustrum ... in comitatu secutae sunt. CAPIT. reg. Franc. 22,81 corpus cuiuslibet –ere ad sepulcrum. al. **ε vehere – befördern:** DIPL. Otton. III. 275 p. 695,30 qui (homines) eos (canonicos) navigio –ant, quocunque eqs. CHRON. Thietm. 4,37 corpus ... sustollitur et levissime ... ultra aquam –itur. **c. notione accelerandi:** ARBEO Corb. 44 superposito feretro tanta a pedestrium –tus est prosperitate, ut eqs. **ζ (vi) deportare – verschleppen:** LEX Sal. Pipp. 66,1 si quis servus ... furatus fuerit et ... trans mare fuerit –tus (sim. LEX Sal. Karol. 39,2). CAPIT. reg. Franc. 102,18 ut nemo audeat ... mancipia ... in aliam regionem occulte –ere. **b obi. animalia:** **a in univ.:** ARBEO Corb. 16 p. 206,3 quem (Iberum) ... pontifici –endum insinuans. WALAHFR. Mamm. 21,11 –unt viri ad tecta leonem. WANDALB. mens. 123 quae ... serantur, agricolae –tis invertunt terga iuvenis. WALTHARIUS 474 –ere equum iubet Guntharius. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 59,28 que (species) ... –unt pullos suos post se ad loca, in quibus eqs. al. **β propellere – (hin-)treiben:** FROUM. carm. 30,9 quis vestrum (sc. Pharisaeorum) pecus ... –it aquadum eqs. DIPL. Constantiae 49 p. 157,23 (spur.) animalia ... ad sumendum pascua. p. 158,3 ut fratres ... per omnia tenimenta ... –ant animalia et reducant. al. **c obi. res:** **a in univ.:** ALDH. carm. eccl. 4,12,3 quem (Thaddeum) –isse ferunt ... scedam Abgaro. WALAHFR. carm. 5,59 ventus ... a Scithico –ens aquilone fragorem. WANDALB. mens. 281 longius hi (coloni) –tis exportant vitea plaustris munera. **in imag.:** WALAHFR. carm. 1,49 ad sanctum molimina finem –ier. 34,13 ad meliora (WIPO gest. 2 p. 16,25). CAND. FULD. Eigil. II 24,3 ad extrema. HINCM. divort. 12 p. 196,17 in irritum (CHART. ord. Teut. [Thur.] 3). DIPL. Arnulfi 158 p. 240,3 ad effectum (CHART. Brixin. 119 p. 126,11. p. 126,35). HROTSV. prim. 283 ad summum. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,214 ad nihilum (4,236 in nihilum). ALFAN. premn. phys. 33,14 p. 120 ad actum –ere (PG 40,736^A ὑπαγεῖν). al. **medial. i. q. (ad-, per)venire – (hin-)kommen, –gelangen:** WALTH. SPIR. Christoph. II 6,159 –itur ad regem Syriae clarissima lampas (i. sol). **β dirigere – (hin-, herbei-)lenken:** THIETM. chron. 7,40 naves ... per flumen ... –entes eandem (urbem) impugnant Harald et Cnut. CHART. Raitenh. 345 ut singulis annis ... unam navim ... in Aschach –ere debeat ecclesia. al. **in imag.:** WIPO gest. 1 p. 9,13 quales (gubernatores) ad –endam patriam ... in portum quietis ... superesse oportebat. **γ secum (aff)ferre – mit (sich) führen, mitbringen:** CAPIT. reg. Franc. 44,7 ut arma et brunias non –ant negotiatores ad venundandum. CONST. imp. I 140,15 ad palatium comitis nullus miles arma –at (ferat var. l.). STATUT. ord. Teut. p. 80,12 si frater alicuius extranei litteras ... –erit vel portaverit. al. **δ portare – transportieren:** LEX Sal. Pipp. 41,2 si ... fenum in carro ad domum suam –erit. REGISTR. Prum. 135,113 modios de annona ... –ere ad molendinum. DIPL. Loth. III. 113 p. 181,35 in –endo sale usque in Longobardiam. CHART. episc. Wirz. I 435 p. 512,4 carnifices extranei –ant carnes suas ... ad civitatem. saepe. **ε dare, conferre, solvere – abgeben, entrichten, zahlen:** LEX Raet. Cur. 23,12 ad heredes mortui legitimam porcionem docere (–ere var. l.). REGISTR. Prum. 135,1 unoquoque anno –it Widradus de vino ... carradam dimidiam. CHART. episc. Hild. II 614 quin –at Herrandus ... decimam. CHART. com. Mansf. III 11 ceram ... –i nobis Hersfeldiam ... procurabit monasterium. al. **ζ impendere – aufbringen, –wenden:** CHART. Westph. VII 1020 (a. 1259) si ... turrim ... edificare decreverimus (sc. comes et advocatus), expensis pariter –tis id faciemus. **η inferre – einbringen:** ACTA civ. Wism. A 505 (c. 1260/72) heredes eius (Gertrudis) nichil percipient ... nisi ... quicquid ipsa –xit in domum. **ι derivare – um-, hinleiten:** DIPL. Otton. III. 385 flumen ... de suo cursu, ubicumque voluerit rector, –ere. ACTA imp. Winkelm. I 164 p. 143,28q. ut liceat (sc. civitati) ... –ere flumina et explicare ... et de ipsis fluminibus aquam extrahere atque –ere. CHART. Pomm. 907 dedimus eisdem (sc. conventui) ... libertatem –endi stagnum ... in ... Nigrum Stagnum. **2 translate:** **a redigere, conicere (in) – führen, bringen (zu), versetzen (in):** **a in univ.:** WIDUK. gest. 1,20 ut ... ipsa (Saxonia) ... in tantam penuriae miseriam

-ta sit, ut eqs. GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 21 ne populus ... -retur ad perditionem. HILDEG. phys. 1,4 quae (cutis) de vento faciliter se schebet, (in asperitatem -itur ed. princ.). *al. adde*: ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 474,2 nescio quibus fascinantibus extra te -tus es (sc. episcopus). *β transferre* - *überführen*: CHART. scrin. Col. A I p. 124,32 (a. 1272/78) quod (sc. pretium) si solutum non fuerit ..., in proprietatem -atur *hereditas*. II 1 p. 184,17 Nicolaus et uxor eius ... aream quandam ... in proprietatem iuste ... -erunt. *medial. i. q. transire* - *übergehen*: CHART. Lux. I 540 p. 761,12 (c. 1182/90) Treverensis ecclesia ... maliciam in consuetudinem -i ... attendens. *b (com)mutare (in)* - *ver-, umwandeln (in)*: RAGIMB. epist. 4 p. 524,29 tetragonum proportionaliter -ere ... in duos triangulos. *c introducere, inserere* - *einführen, aufnehmen*: CHART. Rhen. inf. II 651 p. 380,37 (a. 1273) -tum est specialiter in pactum, quod eqs. *d nuntiare, referre* - *melden, berichten*: DIPL. Ludow. Germ. 85 cum ... causa, sicut facta fuit, ante illos (reges) -retur. EPITAPH. var. II 46,12 que (ecclesia) ... -ere me (sc. Ruodulfum) Romam tristia facta iubet.

C abducere, auferre - (weg-, fort)führen, -bringen: 1 *obi. homines*: *a proprie*: WETT. Gall. 30 p. 274,25 cur me (sc. pontificem) de domo patris mei -isti? GODESC. SAXO gramm. 2 p. 445,17 -batur homo Dei ... a -entibus, ut crucifigerent eum. WIDUK. gest. 3,35 saucius ... bello ... -itur inde (sc. ab urbe) exercitus. *b in imag.*: *a in univ.*: IONAS BOB. Columb. 2,15 p. 265,27 genitrix ... poscit, ... si suae vitae metam suppleat filia, se cito de hac vita post se -turam (-endam var. l.). *β spectat ad captivitatem*: WETT. Gall. 35 p. 276,31 iuventus ... in captivitatem -batur. PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 239,1 -isti aut transmisisti ... servum ... in captivitatem? *al. captivum* -ere *i. q. capere* - *gefangennehmen (in imag.: l.33)*: WETT. Gall. 37 multitudo ... populi captivi -ti. HROTSV. Theoph. 75 donec captivum Christi -xit *hostis (i. diabolus)* sibi servum. WIDUK. gest. 3,52 ut omnes (sc. Saxones) ... matres cum natis captivos -rent. *al. c translate i. q. retinere, servare* - *fernhalten, bewahren*: WALAHFR. Wett. 356 *vercundia (sic)* -at (sc. praesulem) ab igne (sc. inferni). 2 *obi. res i. q. asportare, avehere* - *wegschaffen, -tragen, -fahren*: LEX Sal. Pipp. 17,2 si quis ... exinde (sc. e villa aliena) in carro aliquid -erit. 40,1. HUGEB. Willib. 4 p. 102,7 homines tollent eum (*fomicem*) et inde (sc. a litore maris) -ent. ANNAL. Fuld. II a. 735 Franci ... praedam magnam -entes. *al. 3 absol. i. q. purgare* - *abführen (usu medic.)*: THADD. FLORENT. cons. 163, 106sq. medicine ... , que in hac evacuatione conveniunt, sunt, que sine molestia -unt; ... mirobolani ... sine molestia -unt sive solvunt.

D educere, efferre - (hervor-, heraus)führen, -bringen: ALDH. virg. II 2223 sorores diri tortores -unt e carcere. WALTHARIUS 326 ipse ... de stobulis victorem -xit equorum. *in imag.*: WALAHFR. carm. 20,35 Dei genitrix de corpore -ta pudico in requiem ... transiit.

E deducere, deferre - (herab)führen, -bringen (in imag.: l. 54): ALDH. ad Acirc. 43,6 semen ... de caelo -itur. METELL. Quir. 3,14 celo licet alteras -as (sc. Roma) millesias eqs. *medial. i. q. defluere* - *herabfließen*: WALAHFR. Wett. 22 Rhenus ab Ausoniis quo -itur alpibus eqs.

F traducere - (hindurch)führen, -bringen: 1 *obi. homines*: HUGEB. Willib. 4 p. 100,23 mulierem per silvam. POETA SAXO 2,312 Pippinus ... per ... Tredentinam sua -erat agmina vallem. HROTSV. Mar. 658 qui (*magi*) ... ad patriam ... red-eunt per devia -ti. VITA Heinr. IV. 5 p. 21,2 quem (*marchionem*) ... semita per quoddam arbutum -xit. *al. in imag.*: RIMB. Anscar. 3 p. 22,13 per quam illum (*Anskarium*) claritatem ... sancti ... -entes eqs. p. 22,26. 2 *obi. res*: *a transportare* - *hindurchtragen*: ALDH. virg. II 1359 arca Dei ... -ta (aucta var. l.) per Azotos (*spectat ad Vulg. I reg. 5,1sq.*). *b transfigere* - *hindurchstoßen*: WALTHARIUS 1052 per ... latius -to ... ferro.

G circumducere - (herum-, umher)führen: FORM. Augiens. B 34 circa ... altaria illum (*servum*) -i precepi. MIRAC. Pirmin. 12 iuvenis ... per loca sanctorum ... -itur sanandus. OTTO FRISING. gest. p. 2,18 (epist. Frid. I. imp.) tres dies in solitu-

dine nos -erunt *Mediolanenses. al.*

H perficere - *vollbringen, vollenden*: 1 *peragere, tenere* - *durchführen, (ab)halten*: *a in univ.*: RUD. FULD. mirac. 5 p. 334,17 ordinatis, qui ... *ex c u b i a s* -rent (AGIUS epic. Hath. 492). VITA Arbog. 5 (RömQuSchr. 12. 1898. p. 304) rex ... consilium cum regina -xit, quomodo eqs. CARM. var. 82,1 (ed. H. Hagen. 1877) ludos abiectis -ere curis. CONST. imp. I 446,1 Adelchis fugam -xit (cepit var. l.) in marinis partibus. ALBERT. STAD. Troil. 4,75 ne -am proelia, vovi (sc. Achilles). 10 *refl. i. q. evenire* - *sich ereignen, vollziehen*: PURCH. Witig. 152 eius (Witigowonis) pergentis non se res -it inanis. *b celebrare* - (feierlich) *begehen, feiern*: PAUL. ALBAR. carm. 10,12 pascha (THIETM. chron. 7,9 pascha). THIETM. chron. 2,30 palmas ... festivo -xit imperator honore. 6,81 p. 372,7 festivitas martyrum a rege ... celebre -itur. *al. c (ap)parare* - *aufführen*: BONIF. epist. 50 p. 84,25 paganorum consuetudine chorus -ere per plateas. CONC. Karol. A 46^B,35 sacris diebus ... choros tenendo ac -endo (docendo var. l.). CARM. de Frid. I. imp. 2460 iuvenes ... -unt ... choreas Teutonico ritu. *al. d moliri* - (be)treiben: RATHER. epist. 1 p. 17,1 dum hoc (sc. me auctorem epistulae convicii plenae praesentare) pro libitu -isti (sc. clericus) eqs. *e committere* - *begehen*: AETHICUS p. 134,8 diis ... vota reddunt (sc. habitatores) inmanitatem errorum -entes. 2 *creare, efficere, excitare* - *hervorbringen, bewirken, auslösen*: ACTA imp. Böhmer 920 p. 630,1 (epist. papae a. 1211) ne maiorem perturbationem -at Otto in seculo. *al.*

K singularia quaedam: 1 *in ore habere, pronuntiare* - *im Munde führen, aussprechen*: CARM. libr. II 6,7 ut pro me Dominum ... innumeris precibus ... rogaveris ... , nocte dieque meum deberis (sc. frater) -ere nomen. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,51 visamus patrium -to celeumate portum. BRUNO QUERF. Adalb. 8 pro eligendo pastore varias sententias -unt dux et populus. 2 *refl. i. q. se excusare* - *sich rechtfertigen*: LEX Sal. Merov. 73,6 et (sc. si) ille, qui admallatur, ad nullum placitum venire voluerit et per legem se non -erit (sim. LEX Sal. Pipp. 91,1 aut per neum aut per compositionem se ducit). *II praevalente notione trabendi*: *A (at)trahere, admovere* - (hin)ziehen, -bewegen: 1 *proprie*: *a in univ.*: LEX Alam. 57,37 ad os manum vertere (mittere, -ere, advertere var. l.). 40 AMALAR. off. prooem. 21 diaconus stolam ... post tergum -it subtus dextram alam (item PONTIF. Rom.-Germ. 100,2). *v. et p. 1021,19*. *b ascendere* - *heranziehen*: TRAD. Frising. 898^c (a. 869) illius rationis isti testes -ti: eqs. 1468 actum est ... *in testimonium* -tis conpluribus viris nobilibus: eqs. (CHART. episc. Hild. I 677 p. 644,34). *c citare* - *vorladen*: CONC. Karol. B 11,34 ut ... nemo in ... iudiciis ecclesiasticis suo sensu, sed eorum (*statutorum*) auctoritate -atur. DIPL. Ludow. II. 56 p. 178,2 per ... advocatum ad placitum (DIPL. Karoli III. 49 p. 82,44 ad placita. DIPL. Otton. I. 245^b p. 352,41 [spur.] per placita. *al.*). POETA SAXO 4,27 ante tribunal -i. OTTO FRISING. gest. 1,54 p. 76,21 in causam (CHART. Welt. 6^a p. 113,19. *al.*). *d convocare* - *zusammenrufen*: WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 64 patribus in conciliabula -tis. 2 *translate*: *a commovere, inducere, impellere (ad)* - *bewegen, veranlassen (zu)*: *a in univ.*: DIPL. Loth. I. 28 quicquid divino a m o r e -ti locis conferimus Deo dicatis (POETA SAXO 5,127. DIPL. Arnulfi 166. *al.*). DIPL. Loth. II. 25 p. 426,4 quas (res) ... Guntharius ... divino -tus fervore ... corroboravit. HROTSV. Abr. 1,3 in quam (*neptem*) ... nimio affectu -or. IOH. CANAP. Adalb. A 15 p. 22,9 hac fama -tus ... profudit lacrimas. THIETM. chron. 1,12 p. 18,16 penitencia -tus ... indixit praesul ieiunium (sim. 2,8. BERTH. chron. A a. 1066. *al.*). CHRON. Thietm. 5,29 fratres ... expulsi a Boemensibus penitencia -tis revocantur. *al. β seducere* - *verführen, verleiten*: WALAHFR. Wett. 333 delitius (i. seducti R; gloss. O: i. e. decepti) per scorta ... volutant sacerdotes. DIPL. Loth. I. 16 quidam homines cupiditate -ti eqs. (CONC. Karol. B 13 p. 146,12). PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 237,19 aliquos in peritium -isti? *al. γ compellere, cogere* - *nötigen, zwingen*: 70 DIPL. Otton. II. 249 p. 282,27 ut nullus dux ... homines eorum (*monachorum*) ... ad mansiones faciendas invite -at (inde DIPL. Otton. III. 203 p. 613,43). *δ rogare* - *ersuchen, bitten*: [Wellhausen]

GLOSS. II 220,52 St.-S. nos -at unsihpitiit. *ε attrahere, alligere – anziehen, verlocken*: HROTSV. Pafn. 1,16 ut, si audiretur (sc. *sonus sphaerae*), omnes . . . homines . . . -entem sonum . . . sequerentur. *b vocare – ‘rufen’*: GERH. AUGUST. Udalar. 1,3 l. 34 ipse . . . in recordationem eius -ens illud illustris verbi satoris . . . dicentis: ‘eqs.’ CHART. scrin. Col. B 1273 cum Gerardus . . . in questionem -isset . . . domum cum area. *c (as)su mere, accipere – her-, annehmen, erhalten*: AUREL. REOM. mus. 15,21 a quo (tono) incoationem -it *antiphona*. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,184 qui (sc. *simulacra*) nisi . . . tuo (sc. *regis*) -ant sub pollice vultum. GUIDO ARET. microl. 11,5 ut . . . quandam ab ea (voce, quae cantum terminat) coloris faciem -ere videantur *praemissae voces*. *al. d adhibere – anwenden*: DIPL. Loth. I. 139 p. 311,32 si quispiam . . . -ta cupiditate hoc votum nostrum . . . violare conaverit (cf. p. 1018,67).

B extrahere – herausziehen: 1 (de)stringere – ‘ziehen’, *zücken*: WALAHFR. Blaithm. 155 barbare, duc gladios . . . iamque trucidat. 2 depromere, edere – *hervorholen, ausstoßen*: HRABAN. carm. 40,14,3 ex imo gemitus pectore -unt (sc. *plebs*). HROTSV. Agn. 112 ingemuit *iuvenis* crebro -ens (dicens *var. l.*) *suspiria* longa (gest. 743. DIPL. Heinr. III. 239 p. 319,14. *al.*). 3 profundere – *hervorströmen lassen*: ALDH. ad Acirc. 11,32 siccis . . . laticum -isti (sc. *Deus*) cauti bus amnes. 4 medial. i. q. *prodire, (e)nasci – hervorgehen, entspringen*: HROTSV. Mar. 763 cum videas (sc. *Maria*) ramos (sc. *palmae*) magno de germine -tos . . . caelum pulsare.

C (huc illuc) movere – (hin und her) bewegen: 1 in univ.: ANON. geom. I 3,10 hoc (sc. ad altitudinem inveniendam compositum) . . . instrumentum . . . tandiu -atur a mensore per planum, donec eqs. 2 vibrare – *schwingen, schwenken*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 27,1 quidam (sc. *girofalci*) volant -endo alas frequenter et quidam raro. 6 p. 203,9 -itur . . . ciroteca cum manu dextra supra caput. *ibid. saepius*. 3 peragitare, permiscere – *um-, verrühren*: ROGER. SALERN. chirurg. 1,293 omnia . . . tam diu -antur con spatula, quousque eqs. THADD. FLORENT. cons. 107 recipe auripigmenti unzas II, argenti vivi unziam I . . . , et -antur fortiter.

D expandere – ausdehnen: 1 proprie: a exaedificare – *aufbauen, ‘hochziehen’ (in imag.)*: WALTH. SPIR. II 1,175 pyramidum speciem -tura Geometrica sub altum. b (ex)ten dere – (aus)spannen: CHART. Altenberg. 100 p. 83,19 (a. 1228) que (retes) in tractu Reni . . . -untur. c producere – (in die Länge, in Längsrichtung) ziehen: a (ex)struere – *aufschütten*: ANNAL. Mett. a. 743 p. 34,1 -erat (fecerat *var. l.*) . . . dux . . . vallum . . . inter se et hostes. b incidere – *einritzen*: ALDH. ad Acirc. 114 p. 156,4 elices dicuntur sulci . . . ad siccandos agros -ti (dicti *var. l.*). γ (de)scribere – *zeichnen*: DIPL. Otton. II. 174 quodam caractere per obliquum -to. geom. et mus.: MUS. ENCHIR. 8,9 cordis a parte in partem -tis. GERB. geom. 2,8 linea . . . in longum -atur. GUIDO ARET. prol. antiph. 45 quos ordines (sc. *vocum*) ut melius possis discernere, spissae -untur (dicuntur, -antur *var. l.*) lineae. PS. BERNO mens. monoch. 1,1 lineae -tae his litteris annotentur: eqs. *al. d formare, caelare – formen, ‘treiben’*: THEOPH. sched. 3,60 p. 111,12 hoc opus spissius et profundius -endum est interius. v. et p. 1021,43. 2 translate: a transigere, de gere – *ver-, zubringen, verleben*: a de spatio temporis (medial. i. q. *progredi – voranschreiten*: l. 61): WILLIB. Bonif. 6 p. 29,3 omnem paene diem . . . conloquendo (POETA SAXO 3,514 dies. PONTIF. Rom.-Germ. 99,418. *al.*). AEDILV. carm. 15,29 cum . . . die -to missarum cantica complent fratres. WALAHFR. Gall. 1,17 duc (sc. *presbyter*) . . . nobiscum (sc. cum conviviis) noctem instantem (WALTHARIUS 1185 reliquum noctis. PETR. TREV. David 3 p. 35 noctes. *al.*). POETA SAXO 1,177 rex hiemis tempus -ens in Carisiaco (THANGM. Bernw. 51 p. 780,34 [chart.] tempora. *al.*). OTTO FRISING. chron. 2,37 annus . . . sine bellorum inquietudine -tus est. *al. proferre – verstreichen lassen*: CHART. Argent. I 141 p. 116,35 (a. 1202) si . . . ultra quatuordecim dies -erint ministri in morandum. b de vita (‘führen’, ‘fristen’): WETT. Gall. 1 primaeum florem. 29 p. 274,5 provectam aetatem. THEGAN. Ludow. 20 p. 208,1 ceteri . . . cum maxima tristitia . . . flendo

-unt, (deducunt *var. l.*) dies suos. RIMB. Anscar. 1 p. 19,18 quanto . . . religiosiorem quemque conspexerit *diabolus* -ere vitam (sim. VITA Liutb. 2. WIDUK. gest. 3,65). HEINR. AUGUST. planct. 236 ut pariter . . . vivere -ant homines. *persaepe. expressius i. q. vitam agere, vivere – sein Leben führen, leben*: FORM. imp. 30 p. 310,5 secundum . . . legem vivere vel -ere. b continuare, (re)manere (in) – *fortführen, (ver)bleiben (in)*: TRAD. Frising. 29 p. 57,30 (a. 769) si nobis (sc. *con iugibus*) filius ortus fuerit et vitam -at eqs. c propagare, pro rogare – *ausweiten, verlängern*: WALAHFR. carm. 89,3,9 septimus (sc. *annus*) ad longos sese non -it honores. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,109 ne . . . ingrata meę -am solatia vitę. EKKH. IV. bened. I 31,75 distulit extortam crux -ta morosa que mortem (sc. *Laurentii*). adde: ANON. minut. 1,3 p. 230,17 quia . . . breviter dictum est, quod postmodum lucidius demonstrabitur, nunc . . . -ere longum non videatur. d convertere (in) – (aus)richten (auf): DIPL. Heinr. II. 430 que (forresta) . . . ascensum -it in fluvium. e medial. vel intrans. i. q. pertinere, porrigi, procurrare – *sich (hin)ziehen, erstrecken, verlaufen, ‘führen’, münden (in imag.: l. 21)*: CAND. FULD. Eigil. II 12,30 ipsa (regula) est . . . via, quae -it ad alta regna poli (cf. Vulg. Matth. 7,14). DIPL. Arnulfi 184 p. 284,4 (spur.) -itur terminus, ubi eqs. CONSTANT. AFRIC. coit. 1,6 que (ve nae) post aures -untur (-antur, -itur *var. l.*) ad testiculos. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 114,17 altissimis . . . albis in oblongum -tis. ALBERT. M. animal. 1,460 quae (vasa seminaria) -unt in canales virgae. saepius. attingere – *erreichen, (hin) führen (zu)*: WALAHFR. Gall. 2,42 quod (iter) monasterium -it. f multiplicare – *vervielfachen, multiplizieren (usu math.)*: ALCUIN. epist. 148 p. 240,14 dimidiam horam duc (sc. *Carolus*) duodecies, et fiunt sex horae. AMALAR. ad Hild. 22 denarius quater -tus in quadragenarium surgit. GERB. geom. 3,15 qui (pedes) in se -ti eqs. 3,16 qua latitudine per longitudinem -ta eqs. PS. BEDA arithm. 3 l. 114 LV decies -ti (multiplicati *var. l.*) fiunt DL. saepe.

E referre, repetere – ab-, herleiten, zurückführen (auf): 1 de origine sim.: DIPL. Loth. I. 108 eum (Uualtbertum) Saxo num ex gente . . . -isse prosapiam. RIMB. Anscar. 35 p. 67,14 ex quo (sementivo) genus humanum -it originem (WIDUK. gest. 1,2. TRAD. Frising. 180^b. *al.*). THIETM. chron. 4,39 Ekki hardus ex nobilissimis Thuringiae . . . natalibus . . . genealogiae ortum -ens. 6,75 genealogiam. ECBASIS capt. 662 ex atavis . . . si -is (sc. *leopardus*) stemmata. *al. 2 de nomine sim.*: ALDH. virg. II 654 qui (Ambrosius) nomen gerit ambrosiae de nectare -tum (dictum *var. l.*; ALDH. ad Acirc. 19,5 nomina. WALAHFR. carm. 18 prol. 12. *al.*). ALDH. ad Acirc. 133 p. 185,8 ver, unde vernum derivativum -itur (dicitur *var. l.*) eqs. WANDALB. mens. 76 nomine de Graio -tum vocitamus (sc. *mensem*) Aprilem.

F usu vario: 1 proprie i. q. vellere – *zupfen (usu iur.; de re v. J. Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer. I. 41899. p. 199 sqq.)*: CHART. Stir. I 57 (c. 1050) huius rei testes sunt per aures -ti: eqs. 2 translate: a existimare, considerare, putare, credere – *halten, erachten (für), ansehen (als), meinen, glauben*: a in univ.: HRABAN. epist. 5 p. 389,21 hominum rumusculos nihili -imus (DIPL. Loth. II 15 p. 408,1 pro nihilo. *al.*). CONC. Karol. B 47^A,5 cuius sacramenti tenorem huic capitulo subnectere dignum -imus (existimavimus *var. l.*; HROTSV. lib. 2 praef. 2,3. CHART. episc. Halb. 911 dignumduximus. saepe). RIMB. Anscar. 6 necessarium. HROTSV. Abr. 1,1 commodum. WIDUK. gest. 2,20 quod nostris . . . oneris esse solent, Scavi pro quadam voluptate -unt. THANGM. (?) transl. Epiph. 3 cum . . . pater ossa sanctorum . . . surripere . . . quasi praesumptionis -ret. *persaepe. seq. gerundium*: CHART. Sangall. B 337 p. 260,10 (a. 1228) -xi . . . predia propriis nominibus . . . exprimenda: eqs. CHART. Raitenh. 126 Otto . . . huius pagine inspectoribus significandum -imus, quod eqs. STATUT. ord. Teut. p. 44,19 ordinandum. *al. seq. acc. c. inf.*: HROTSV. gest. 1186 omnes causam laetitiae -erunt esse supremae, si eqs. b ostendere, demonstrare – *erscheinen lassen, darstellen (als)*: VITA Amand. 20 (MGMer. V p. 444,9) unus e ministris . . . servum Christi detrahare coepit evangeliumque, quod prae-

[Wellhausen]

dicabat, pro nihilo -i (-ret, -ere var. l.). **b fere pro verbo auxiliari i. q. habere – haben:** CHRON. Fred. 2,62 p. 86,23 ille (Iustinianus) ... adversus Bellesarium zelum -ens (4,86). 4,31 de ipso (Theuderico) reverentiam -bant reges. ANNAL. Mett. a. 830 p. 96,4 filiastri eius (imperatoris) ... odio -bant ... imperatricem. *pass. i. q. fieri – werden:* INNOC. III. registr. 1,297 p. 420,4 extra seipsum factus -batur diaconus amens.

adi. ductus, -a, -um. *absolutus, liberatus, liber – losgelöst, entbunden, frei:* FORM. Andec. 29 de hac causa ipsi illi omni tempore -tus, quietus atque securus valeat resedire (DIPL. Merov. I 135. FORM. Senon. II 5 -ta et secura. al.). FORM. Marculfi 1,32 ipsi illi ... omni tempore exinde -ti (educti, docti var. l.) et ab soluti permanent (2,18 eductus [-tus, doctus var. l.] et absolutus. 2,35 -tus [doctus var. l.] et absolutus). FORM. Marculfi 1,38 de ac causa -tus (doctus var. l.) resedeat. al.

adv. ductim. 1 fere i. q. modo perductionis, perveniendo – etwa: durch Hinführung, auf dem Hinweg: HEINR. AUGUST. planct. 782 transit ... via tactus verticis arcem ... ducta retrorsum, membra dein -m petit omnia sive reductim. 2 uno haustu – in einem Zug: HRABAN. univ. 22,4 p. 600^A amystis species poculi, qua -m, hoc est uno spiritu, bibitur.

2. ***duco, -avi, -are.** (retrograde ab educare) educare, nutrire – auf-, großziehen, (er)nähren: EKKEH. IV. bened. I 44,3 Gallus Uodalricum -at (gloss.: nutrit) atque Otmarus amicum. in imag.: CARUS Clem. 966 nonne ... Clemens te (sc. Metem) rite -vit, ... pavit te lacte superno? CARM. var. III B 2,9 quem (consulem) gremio fovit mater, Papia -vit.

3. ***duco, -avi, -are.** (dux, cf. ital. ducare) ducem esse, officio ducis fungi – Doge sein, das Dogenamt ausüben (spectat ad summum magistratum civitatis Venetiarum): IOH. VEN. chron. p. 94,14 mortuo Paulitione duce ... , qui -vit annis XX eqs. CHRON. Ioh. Ven. app. II p. 177,35qq. Paulicius dux -vit annos XX ... ; Marcellus dux -vit annos VIII ... ; Ursus dux -vit eqs. (item CHRON. Ven. alt. p. 115,15qq.).

***ductamen, -inis n.** ductus – Führung: v. p. 686,34.

***ductibilis, -e.** 1 (afferendus, portabilis – (hin)transportierbar: ALBERT. M. pol. 7,10^e ad quod (forum) ... facile -ia sunt ... venalia. 2 lentus, mollis – dehnbar, biegsam, weich: a proprie: ALFRED. ANGL. miner. p. 50,12 quod (alumen) nondum gelavit propter suam unctuositatem et id est -e (ideo est ductile TB). ALBERT. M. miner. 3,2,2 p. 76^b,25 -ia ... videntur esse illa sola metalla, quae ... melius omnibus aliis ducuntur. usu subst.: ALFRED. ANGL. miner. p. 50,5 argentum vivum ... quamvis sit elementum ductilissimum (ductissimum, ductilium var. l.) sciencie (vel simile TB, recte ut vid.) aliquibus -bus (ductilibus var. l.). ALBERT. M. meteor. 4,2,18 p. 270,19 haec (opposita) sunt: '... tractivum non-tractivum, -e non-ductibile' (p. 385^a,16 ἐλατὸν ἀνήλατον) eqs. v. et p. 1022,2.3.4. **b translate i. q. commutabilis – veränderbar:** ALBERT. M. pol. 5,9^a p. 550^a,32 'quando numerus' ... 'diagrammatis' ... 'huius solidus fuerit', id est non -is nisi in seipsum, tunc politia numquam mutatur nisi in seipsam.

***ductibilitas, -atis f.** lentitia, mollitia – Dehnbar-, Biegsamkeit, Weichheit: ALBERT. M. miner. 3,1,2 p. 61^b,40 hoc (sc. unctuosum humidum abundare) esse causam -is et liquabilitatis eorum (metallorum). 4,6 p. 90^b,49 aurichalcum multum de -e cupri amittit. ibid. al.

1. **ductilis, -e.** script. doc.: p. 1022,15. form. abl. sg. -e: AETHICUS p. 127,1. pendet ex: p. 1022,19.

1 (ad)ductus – (beran)geleitet, Leitungs-: WILH. HIRS. const. 2,52 p. 1116^B ipse (sc. eleemosynarius) ... debet procurare, ne aqua per necessarias fratrum -is aliquando desit. 2 formabilis, lentus, mollis – form-, dehnbar, biegsam, weich: a proprie: a in univ.: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1083^A in modum -is cerae. PETR. DAM. epist. 80 p. 415,1 quo (temperamento) vitrum -e fieret atque flexibile. FROWIN. explan. 4,4 l. 388 solis calor elicit habundantior sibi humorem -i propaga-
ci atrahens. ANON. secret. p. 74,37 cum eo (sale armoniaco) corpora dura fiunt -ia. ALFRED. ANGL. miner. p. 50,5 sunt ... -ia omnia liquabilia. al. v. et l. 42,45. usu subst.: ALFRED. ANGL. miner. p. 50,6 non-ductilia ... mollificantur nisi cum

magna violencia. ALBERT. M. meteor. 4,3,10 p. 279,63 illa (tractiva) minus a se recedunt quam -ia (ductibilia var. l.). 4,3,11^{capit.} de -bus (ductilibus var. l.) et non-ductilibus (non-ductilibus var. l.). 4,3,11 -ia (ductibilia var. l.; p. 386^b,18 τὰ ... ἐλατά) ... sive productilia 'sunt velut aes' ... ; non-ductilia' (p. 386^b,19 τὰ ... ἀνήλατα) vero 'sicut lapis'. ibid. al. v. et p. 1021,47. **β liquidus – flüssig:** PS. ARIST. lap. I p. 187,32 est ... lapis -is velut aqua currens. **b translate:** a in univ.: ODO MAGDEB. Ern. 1,29 prime etatis decurso tempore ... ad formam -is omnem impubisque puer. **β regibilis, mutabilis – lenk-, wandelbar:** HRABAN. univ. 7,8 p. 207^D vaccae ... populorum sunt mulieres -i voluntate levissimae. 3 (metallo) caelatus, malleatus, metallicus – (aus Metall) getriebe-
geschlagen, gehämmert, metallen: a proprie: ALDH. ad Acirc. 2 p. 66,10 cuius (candelabri) stipes obrizo -is (do var. l.) ... cultibus ornabatur (spectat ad Vulg. exod. 25,31). CATAL. thes. Germ. 119,7 abbas ... Rhabanus ... fecit ... candelabrum -e ex toto auratum (ABSAL. serm. 30 p. 182^A. al.). FOLCUIN. Lob. 29 p. 70,46 quae (emicedia) ex aere -ia ... fusilem habent aquilam. THEOPH. sched. 1 praef. p. 4,10 quicquid -i vel fusili ... opere distinguit Arabia (3,44. al.). saepe. usu subst. i. q. vas (caelatum) – (getriebenes) Gefäß: DIPL. Frid. I. 447 p. 348,28 tabernarius ... novo vino collecto si per -e vendere proposuerit eqs. **β alleg.**: PETR. DAM. epist. 162 p. 161,29 nec ... -es ... sunt (sc. vasa, i. clerici carnales), quia non extunduntur ... paenitentiae malleis. RUP. TUIT. trin. 16,1165 idcirco ... -es (sc. sunt tubae), quia necesse est, ut praedicatores ... tribulationum tunsionibus crescant. al. 4 ad caelandum aptus – zur Treibarbeit dienend, Treib-: THEOPH. sched. 3,26 p. 78,5 quem (anulum) -i ferro formasti sub nodo. p. 78,16 in dextera ferrum -e (sc. tenens) mitte in nodum.

[2. ductilis v. dactylus. adde ad p. 3,515qq.: BURCH. ARGENT. itin. B p. 66,8 de qua (palma) ... ductilia collegit beata virgo.]

ductim v. duco.

ductio, -onis f. script.: dutio: l. 46. duccio: l. 56. 1 ad-ductio, allatio, adversio – (Hin-)Führung, -leitung, -wendung: a in univ.: ALBERT. M. sent. 2,16,1 p. 287^b,11 coe-
quatio sufficientiae -is in aliud est in re. cael. hier. 4,6 p. 71,16 tantum est visio -o in Deum. top. 6,1,2 p. 432^a,44 generatio est -o in substantiam. CHART. Basil. A II 124 cum -o fontis supra castrum ... necessaria videretur. ibid. saepius. meton. i. q. canalis – Leitung, Kanal: ACTA imp. Stumpf 177 p. 242,16 (a. 1186) in ... rivis et rivorum -bus per vias et campos et aque-
ductis (inde ACTA imp. Winkel. I 34 p. 28,10 dut-bus). **b c. colore quodam:** a ductus – das Führen: ALBERT. M. top. 6, 1,2 p. 432^b,2sq. -o cum sit ducentis, actio est, et -o ducti passio. **β comitatus – Begleitung, Geleit:** DIPL. Karoli M. 254 p. 366,38 (spur. c. s. XIⁱⁿ) de allata munera ... , quos per eorum (sc. ultramontanorum) -es (sc. ad orandum) mittuntur, ut ... tertia (sc. partem) ... ipsi ductores accipiant. **γ de servitio i. q. praestatio, curatio, sustentatio – Bereitstellung, Versorgung, Unterhaltung:** CHART. Pommerell. 277 p. 236,7 (a. 1276) absolvimus ... homines ... a custodia castrorum, a canum duc-bus eqs. cf. vol. II. p. 161,365qq. **δ vectura – (Transport-)Fahrt, Fuhre:** CHART. Sangall. A 304 (c. 827) ut ipsi (fratres) ... cum carra ... duas -es faciant, unam ... cum vino et alteram ... cum grano. **ε adhibitio – Anwendung:** ALBERT. M. eth. II 1,7,14 p. 128^b,36 felix ... infortuniis tangitur ad sensus immutationem, sed non usque ad rationis tangi-
deductionem. 2 purgatio, digestio – Abführung, Verdauung (usu medic.): AESCULAPIUS 3 p. 5,7 hebetudinem membrorum (sc. epilepsia efficit) cum frequenti raptu praecordiorum suspen-
sa -e. 3 tractus, descriptio – das Ziehen, Zeichnen: DIMENS. MONOCH. (VeröffMusHistKommBAdW. VII. 1989. p. 15; c. 900) ab eo, id est diatonico paramese, fit in enarmonium genus -o lineae. ibid. iterum. 4 multiplicatio – Vervielfachung, Multiplikation (usu math.): ANON. geom. I 4,27 p. 351,22 vide consequentiam, ut horum (laterum) -o octonario semper accrescat numero. ANON. minut. 2,1 ut ... de ... divisionibus et -bus postmodum abunde dicatur. HIER. MOR.

[Wellhausen]

mus. 16 p. 78,22 ex tali -e pariter impar (sc. *numerus*) procreatur. *saepe*.

ductito, -are. *ducere, regere* – (an)föhren, leiten: **URSIO** Marc. 2,11 fit taedium amicis -antibus (sc. *mulierem contractam*). **ANNAL.** Egm. a. 1143 p. 153,26 quos (*militēs*) Hugo Butyrum, fortissimus Theutonicorum militum, -bat. **VITA** Mariani 1 suburbia Ratisbonae civitatis divina nos -ante gratia habitare incepimus. 14 quod oraculum viri sancti comprovinciales ... spiritu sancto eos -ante et inflammante secuti sunt. *ibid. iterum*.

***ductivus**, -a, -um. 1 *adi.*: a (*ad-, per*)*ducens, dirigens* – (hin)föhren, -lenkend: **CONR. SAXO** spec. 2 p. 165,4 nativitas Mariae ... a fomitis miseria, in quantum ad peccatum -us erat, ... liberata creditur. 11 p. 375,6 secundum quod -us est *fomes* ad effectum mortalis peccati. *usu subst.*: **ALBERT. M.** summ. creat. I 4,61,5 p. 657^b,18 sacerdotalem ... vestem significare aestimo ad divina et mystica speculamina -um. sent. 1,1,1 p. 15^b,7 primum est probatio subiecti per -um in illud, quod est gratia Dei praevia. **b** *pro instructione, regula adhibendus* – *als Anleitung, Richtschnur dienend*: v. p. 985,72. 2 *subst. neutr. i. q. potestas regens, gubernans* – *herrschende, leitende Macht*: **ALBERT. M.** summ. theol. II 10,39, 3,1,1,2 p. 472^b,5 'manifestat ... coelestium principatum nominatio illud ... deiformiter principale et -um (PG 3,257^B ἡγεμονικόν)', (eductivum *ed.*; sed cf. *Ph. Chevalier, Dionysiaca II*. 1950. p. 893) cum ... principalibus ... virtutibus'.

ducto, -avi, -are. 1 *regere, praeesse, imperare* – *leiten, (an)föhren, befehligen (usu milit.)*: **VITA** Serv. 21 p. 83,5 paucis ..., quos -bat (dictabat, ducebat *var. l.*) *Karolus*, verbis et exemplo indidit audaciam. 36 p. 108,18 Godefridus ..., dum exercitum -ret in Italia, infaustum sibi ... perspexit oroma. **METELL. exp.** Hieros. 6,674 qui pedites -ant, tentoria viribus intrant Eustachius, Tancredus. **GERHOF. Antichr.** 1,27 p. 337, 16 non est equum sacerdotem ... -are miliciam, castris interesse regalibus. *in alleg.*: **HERM. AUGIENS.** vit. 934 quae (*principales filiae, i. vitia*) singulae duces suum -ant ferocem exercitum. 2 (*ad-, per*)*ducere, (af)ferre* – (hin-, herbei)föhren, -bringen: **CARM. de Frid. I.** imp. 2056 cernit ... plaustra honorata, ... animalia multa virosque hec secum ad ... castrum -are parantes. **METELL. buc.** 8,69 verna, bovem -a, cadat in commercia iusta. *traducere* – (hindurch)föhren: **PETR. DAM.** epist. 50 p. 83,7 quod ... Moyses ... quadraginta annis populum per deserta -verit.

ductor, -oris *m.* *usu attrib.*: p. 1024, 59. 1025, 16. *confunditur c.*: *doctor*: l. 49. p. 1024, 52. 66. 72. *al.* *actor*: l. 58. 66sq. *al.*

I praevalet notione regendi i. q. dux, rector, moderator – (An-)Föhrrer, Leiter, Lenker: **A spectat ad homines**: 1 *gener.*: a *in univ.*: **WALAHFR.** Wett. 165 filius ... -r (doctor *var. l.*) patris esse iubetur. **LIBER tram.** 138^{tit.} (vs.) Odilo nostrorum monachorum -r (doctor *var. l.*) et abbas. **OTTO FRISING.** chron. 1 capit. 20 p. 12 quot annis Moyses -r (dux, doctor *var. l.*) populi Dei fuerit. **ANNAL. Zwif.** I a. 1212 (vs.) puero -e marinis sedibus innumeri conveniunt pueri. *al.* *de Deo, Christo*: **WALAHFR.** Wett. 220 Dominus si -r erit. **VITA Landel.** Ettenh. 1,4 nec in hac regione -r eius, videlicet Christus, ... vitam finire illum voluit. **OTTO FRISING.** chron. 6,36 p. 306,20 Deo -e (auctore *var. l.*). *al.* **b princeps, primus** – *der Föhrende, Erste*: **EPIST. Teg.** I 108^{tit.} domno apostolorum dignissimo successor, sed meritis pontificum -i *eqs.* **c praecursor, magister** – *Vorläufer, Lehrer*: **ERMENR.** ad Grillm. 13 p. 548,2 ne reprehendam Consentium ..., tantum -bus illius ... non consentiamus. **WALTH. SPIR. Christoph. II** 2,33 fidei -e carebat *Reprobis*. *impulsor* – *Anstifter*: **THEGAN.** Ludow. 44 p. 234,6 crudelis (sc. *Remensis episcopus*), quis consiliarius tuus fuit aut -r tuus? **d auctor** – *Urheber*: **ANSCAR. pigm.** p. 52 -r (auctor **ALCUIN.**) tocius bonitatis Deus *eqs.* **WALTH. SPIR. Christoph. I** 14 qui tante victorie -r exstitit. *al.* 2 *milit. i. q. imperator* – *Befehlshaber, Feldherr* (de femina: l. 70): **SERMO nat. virg.** 2 illae (*Amazones*) ... caedendo ut -r suos ... victoriam quaesierunt. **LIUTPR. antap.** 1,41 ventum ... ad ipsos est, qui huius -es *e x e r c i t u s* erant (**IOH. VEN.**

chron. p. 106,11. *al.*). **WALTH. SPIR. Christoph. II** praef. 43 diffugit Romana choors -e relicto. **HELM. chron.** 67 p. 125,22 factus ... -r regis volebat *Ethelerus* comitem provincia pellere. *saepe*. 3 *publ. et eccl.*: a *dominus, rex* – *Herr, Herrscher*: **HROTSV. Pel.** 32 -r barbaricae gentis ... vindicat imperii sortem sibi. **EPIST. Ebr.** 2 (QuellForschItArch. 20. 1928/29. p. 30) quelibet provincie ... -es suos sequuntur. **CARM. de Frid. I.** imp. 669 castra petit ... sumpto diademate -r extunc imperii nomen ... habiturus. *al.* **b qui ducatum obtinet** – *Inhaber eines Dukates, Herzog*: **PAUL. DIAC.** carm. 2,10,1 principatum Beneventi -e ... Arechis regnante. **Lang.** 4,44 defuncto ... Arechis, qui ducatum quinquaginta tenuerat annis, ... eius filius Samnitum -r effectus est. **THIETM. chron.** 4,60 Conradus, Suevorum -r ..., ac ... Heribertus comes necnon Hodo ... marchio ... morte momentanea depressi sunt. *saepe*. **c (altus) magistratus** – (*boher*) *Würdenträger*: **HUGES. Wynneb.** 13 p. 117,35 nunc vos, ... sacri ... -es, sanctum sectate mente et moribus. **VITA Mathild. II** 9 -es primi ... de statu regni consilium habebant. **B spectat ad animalia**: 1 *proprie*: **GERH. AUGUST.** Udalt. 1,5 l. 28 fuerunt ... electi de familia ..., qui trahentibus bubus -es fuissent. **CHART. Argent.** I 617,32 p. 479,25 quicumque vagantem porcum in platea sine -e ceperit. **CHART. Oelsn.** 68 ut nullos nuncios ... recipiant (sc. *abbas et fratres*) seu venatores ... vel -es canum. *al.* *de animalia*: **GLOSS. II** 43,7 St.-S. -r boch. 2 *in imag. i. q. pastor* – *Hirte*: **CAPIT. reg. Franc.** 22 p. 53,32 o ... -es gregis eius (*Christi*). **WALAHFR. Wett.** 358 cum ... videbis oves dextra, tu parte sinistra esse tuas, nuper -r (*spectat ad Vulg. Matth.* 25,33). **C spectat ad naves**: 1 *naucclerus, nauarchus* – *Schiffsherr, Kapitän*: **ANNALISTA SAXO** a. 1137 p. 773,13 VIII ex eis (*navibus*) submersis et -bus earum peremptis. **HEINR. LETT.** chron. 4,7 duobus viris, gubernatore videlicet et -e *navis*, exceptis (**CHART. Pruss.** I 105,5). **CARM. Bur.** 41,23,1 -r (dāctor, actor *var. l.*) ratis epulatur cum piratis. 2 *gubernator* – *Steuer-mann* (*in imag.*): **THIOFR. Liutw.** 23 p. 45,2 nemo ... pup-pim, cuius -r spiritus eius fuit, ausus est tangere. **CARM. Cantabr.** A app. 2,4,1 quae (*Graecia*) ... fluxit in Hesperiam, non tamen sine -e vel tuto remigio, quia *eqs.*

II praevalet notione (ad-, per)ducendi, afferendi: **A deductor** (*itineris*), *comes* – (*Weg*-)Föhrrer, Begleiter, Geleiter: 1 *in univ.*: a *de hominibus* (*saepius de angelis vel sanctis in visionibus, e. g. l. 45*): **EBERW. Symeon.** 3 per septem annos -r peregrinorum fuit. **BERTH. chron.** B a. 1077 p. 257,5 ipse (*papa*) ... itineris sui -es desiderantissimus expectavit. **ELIS. SCHON.** vis. 3,2 p. 57,33 ab angelo -e meo ... instructa sum de interpretatione omnium, quae videram. **METELL. Quir.** 60,17 -em spernens remeabat (sc. *caecus curatus*) ante manu pertractus ad aram. **HIST. peregr.** p. 157,18 exercitus Christi -e gnaro viarum carebat. *persaepe. in imag.*: **LULL. epist.** 103 vs. 19 directi callis -r (sc. *Bonifatius*). **CARM. imag.** 2,4,1 virtutum doctor, pie noster ad ethera -r (sc. *Petrus*). *al.* **b de animalibus**: **LEX Alam.** 78,3 illo doctore (-e, doctorem, -em *var. l.*), qui hominem ducit, quod 'laithunt' dicunt, furaverit, cum XII solidis componat. **PAUL. DIAC.** Lang. 4,37 p. 131,18 ei (*Lopichi*) lupus adveniens comes itineris et -r effectus est. **WALAHFR. carm.** 53,7 sancti -em (sc. *ursum*) pisces captare volentem ... terrebant daemonis irae. 2 *traductor, portator* – *Überföhrrer, Träger*: **VITA Emm.** 34 cum ... pervenissent viri -es beati martyris ad urbem. 3 *circumductor* (*terminos lustrantium*) – *Föhrrer bei einer Grenzbegehung*: **SIGEH. Maxim.** 15 (13) ille (sc. *fraudulentus*) -r ... in eadem (*chirotheca*) amputatum divinitus digitum reliquit. **CHART. Francof.** 50 -es in distinctione locorum hi sunt: ..., qui nobis ... loca terminorum apertissime demonstrarunt. 4 *satelles* – *Gefolgsmann*: **ORD. coron. imp.** 14,3 regina in partem cum supradictis -bus (doctoribus *a. corr. A*) suis recedente *eqs.* 14,51 imperator cum suis -bus eum (*papam*) sequatur; imperatrix vero cum -bus suis sequatur imperatorem. *ibid. al.* **B adductor, advector** – (*Herbei*-)Bringer, Anlieferer: 1 *de hominibus*: a *proprie*: **a in univ.**: **VITA Alcuini** 17 mandavit ... praevisoribus monasterii, ut tenerent ... -es vini, quousque *eqs.* *in imag. de stella*: **ALDH. carm.** 66 flammiger -r (doctor *var. l.*) dierum

[Wellhausen]

Lucifer. **β vector** – *Fuhrmann*: REGISTR. Austr. II p. 113,27 (a. 1265/67) Otto molendinator I urn.; Otto -r I urn. ACTA civ. Rost. C 443 p. 141 Helmicus -r aquarum posuit Nicolao ... hereditatem suam. 672 p. 160 Helmicus aqueductor. *al.* **γ nauta** – *Schiffer*: CHART. Hans. 663 p. 230,8 (a. 1268) intimabitur oldermanno vectorum, qui dicuntur vorschkerle, ut mane veniant -es. p. 233,2 cum hospites ... venerint ad Vorsch, ... accipiant unum -em, scilicet vorschkerl (*inde* CHART. Livon. A 414,4sqq.). **β translate i. q. mediator, internuntius** – *Vermittler, Unterhändler*: DONIZO Mathild. 2,637 -es pacis nituntur, ut ... ducatrix compleat hanc pacem, quam rex se dicit amare. **2 de re i. q. ductus** – *Leitung*: LAUDES Mediol. 6,3 (CC Ser. Lat. CLXXV. 1965. p. 372; s. VIII.¹) undam capit Mediolanum civitas per -em limphe quandam balastris.

III usu attrib. i. q. tractorius – *ziehend, Zug-*: ADSO Waldeb. 10 (MGScript. XV p. 1176,40; s. X.²) bovem -em obtulit (*sc. rusticus sanatus*).

***ductorius**, -a, -um. **1 ad ducem pertinens** – *herzoglich, Herzogs-*: ANNAL. Quedl. a. 985 eum (*Heinricum ducem*) ... -a ... dignitate sublimatum ... debito dilectionis venerantur dominae affectu. **2 ad caelandum aptus** – *zur Treibarbeit dienend, Treib-*: THEOPH. sched. 3,59 p. 110,6 tollens ... ferros -os graciles et parvulum malleum designa, quod pertraxisti. 3,60 p. 112,4 cum ferris -is ... interius et exterius percutiantur (*sc. figurae*).

***ductricius**, -a, -um. *regens, gubernans* – *lenkend, leitend*: WILLIR. cant. p. 237,21 me fulcit sponsus ... donis, -a que rationis pignora ... mihi sunt, veluti caput ... subdita membra regit.

ductrix, -icis *f.* *usu attrib.*: l. 58. 72. *confunditur c. doctrix*: l. 43. 44. 51. 55. *al.*

I praevalente notione regendi i. q. dux, rector, moderatrix – (*An-*)*Führerin, Leiterin, Lenkerin*: **A gener.**: **1 de hominibus**: *a in univ.*: HROTSV. Pafn. 6,1 abbatissam, -em virginum, pro tui (*sc. Thaidis*) susceptione placabo. UNIBOS 203,2 formam vident (*sc. praepositus, maior, presbyterus*) Unibovis porcini -em gregis. ELIS. SCHON. virg. Col. 15 p. 131,6 que (*Gerasma*) tanti exercitus (*sc. virginum sacrarum*) -x esse debuisset. p. 132,24. **b c. notione docendi**: RUD. FULD. Leob. 18 monasteria puellarum quasi -x spiritalium tyronum visitans ... studiis aemulantes ad perfectionis gloriam provocabat. **2 de animalibus**: LEX Alam. 65,1 si ... in troppo de iumentis illam -em (ducatricem, doctricem *var. l.*) aliquis involaverit. LEX Baiuv. 13,4 illam -em (*sc. porcorum*; doctricem, ductra, ductram, dustricem *var. l.*) cum remis componat. WALAHFR. Gall. 2,18 scrofam, quam totus grex quasi -em sequi solet, caedito. **3 de rebus (in imag.)**: CARM. Walahfr. app. 5,5,12 quam (*portam Dei*) ... vates praedixit iustis ... perviam esse his, quibus arcta via est -x. PETR. CRASS. def. 2 p. 435,11 quid super hac re humani generis -x censeat ratio. SALUTARIS POETA 193 sit -x (doctrix, dux *var. l.*) verbi ratio. *al.* **B milit.**: **1 de hominibus**: WANDALB. martyr. 674 furor impius ... milia mactavit -bus inclita sanctis. COSMAS chron. 1,9 p. 19,21 virgines ... sibi -es facientes ... uti tirones militabant. *alleg.*: ALDH. virg. II 2573 haec -x (doctrix *var. l.*) pugnae (*sc. Philargyria*) stipatur milite denso. **2 de navi usu attrib. i. q. regens** – *leitend*: VITA Antonini Surr. 21 quinque (*sc. sancti*) ... in navi gentiliu -e deambulantes apparuerunt. **C publ. i. q. uxor ducis** – *Herzogin*: ANNAL. Aeg. a. 1115 (MGScript. XXX p. 11,41; s. XII.^{med.}) Rikenza -x seu ducissa ... duci Lothario filiam genuit. HELM. chron. 70 p. 136,1 fuit ... comes ... officiosus in obsequio -is. CHART. Babenb. 42 p. 58,6 predium ... Liupoldus marchio tradidit sorori suę Gerbirge, -i Boemiorum. *persaepe*.

II praevalente notione (ad-, per)ducendi, afferendi: **A comes** – *Begleiterin, Geleiterin (in imag.: l. 69)*: **1 de hominibus**: ANNAL. Egm. a. 1137 p. 150,36 rogavit vidua caeca -em, ut se ad Danubium ... duceret. CHART. Lux. VIII 139,3 quam (*Mariam*) ... extreme ... nostre vie -em esse cupimus. *de manu usu attrib. i. q. (de)ducens* – *führend, geleitend*: SALOM. III. carm. 1,2,260 lapsanti (*sc. alumnae*) ... manum -em porrige (*sc. praesul*). **2 de animali**: SIGEBOTO Paulin. 15

p. 917,31 Christi ancilla ... aquilam prevolantem ... subsequitur ... et ... conviatoribus suis hac -e coniungitur. **B quae adducit, affert** – (*Herbei-*)*Bringerin*: **1 in univ.**: CARM. de temp. rat. 387 -x aquae (*i. luna*) ... diurna solet semper ... quattuor punctorum spatio tardius ire. **2 relatrix, quae delegatur** – *Übermittlerin, (Ab-)Gesandte (in imag.)*: BONIF. carm. 1,39 altithroni -x et nuntia dicor (*sc. fides catholica*), dum Christi populo per mundum labara porto. *cf.* *ducatrix.

1. *ductura, -ae *f.* **1 proprie i. q. portatio** – *Transport*: CHART. Sil. D IV 44 p. 40,15 (a. 1267) quod pratis nostris ... per -am lignorum ad aquam nichil damni ... generetur. p. 40,24 licet ... aqua communibus usibus, maxime ut est in -a ligno et consimilibus, sit deputata. **2 meton. i. q. vectura** – *Fuhre, Ladung*: COD. Falk. 24 (a. 1166) de Immingen ad autumnum I carrada vini et in maio -e due dantur. 79 p. 50,7 de Einheringen due -e salis, de Aindorf una. p. 50,12 pro una -a olei. *ibid. al.*

2. *ductura, -ae *f.* *ducatus* – *Herzogtum*: GLOSS. III 379, 34 St.-S. -a herzogriche.

1. ductus, -us *m.* *abl. pl. -is*: l. 66. p. 1027,16. *struct. c. enunt.*: l. 39. *usu plur. praeter solitum*: l. 27. p. 1027,34.

I praevalente notione ferendi: **A regimen, moderatio, gubernatio** – *Führung, Leitung, Lenkung*: **1 corpor.**: TRANS. Chrys. et Dar. 23 ut ... negato lumine -u regeretur *puerulus* alterius. **2 spirit.**: **a gener.**: **a in univ.**: WIDUK. gest. 1,34 p. 47,4 monitu angelico atque -u Modestus ... mare navigat. CHART. Hall. 137 ea, que -u rationis aguntur *eqs.* ANON. princ. magistr. 81 spei -bus memet elevavi. *al.* **adde**: CONR. MUR. summ. p. 63,25 si lineae ... fiunt pro ... scribentis -u. **β iussum** – *Befehl, Geheiß*: CHRON. reg. a. 1156 p. 94,13 (rec. I) ut ... cardinales ... peremissent *principes*, nisi auxilio et -u imperatoris liberati citius migrassent. **γ impulsus** – *Antrieb, Impuls*: CHRON. Reinh. a. 1205 p. 568,44 archiepiscopus ... -u cupiditatis et avaricie sue stimulatus *eqs.* **b milit.**: EINH. Karol. 13 p. 17,2 quorum (*bellorum*) utrumque -u Karoli ... celeri fine completum est. GERH. AUGUST. Udarl. 1,12 l. 55 ex cuius (*sc. militis*) -u et antecessione maximam praeliandi ... confidentiam habebant *Ungri. al.* **B (ad-, per-, ab)ductio, al-, ablatio** – *das (Hin-, Heran-, Fort-)Führen, -Bringen*: **1 proprie**: **a in univ.**: HRABAN. hom. II 108 p. 349^D in -u, quo nollet (*sc. Iesus*), ... mortis ac passionis acerbiter indicat (*sc. Petrus*; *spectat ad Vulg. Ioh. 21,18*). **b comitatus** – *Geleit*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 303,7 eo quod ... viam et -um ... contemptor Dei (*i. rex Heinrich*) ... ipsi (*sc. cardinali Romano*) ... concedere detrectaret. a. 1079 p. 361,17 ad securum -um. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 202,34 Ruzenorum rex ... marchioni ... cuius -u eo (*sc. Mogontiam*) advenerat, ... commissus est servandus. **c deductio** – *Heimführung*: AMALAR. off. 3,11,9 vacantes *doctores* ... ab emptione boum quinque iugorum, a -u uxoris. RATHER. epist. 16 p. 85,4 propter -um uxoris illicitum. **d asportatio** – *Abtransport, Abfuhr*: CHART. Wirt. IV app. 90 (a. 1219/1232) ego Berhtoldus abbas ... fratribus ... viam unam ... ad -um feni eorum de prato Onriet ... concessi. **2 meton.**: **a modus vehendi** – *Fortbewegungsweise*: VITA Annon. I 2,6 p. 486^a,61 conspiciat ... duos pauperes carrum vice iumentorum trahentes, in quo mulier infirma ... decumbens ... hoc -u circumquaque ferebatur.

b alveus, canalis – *Lauf, Kanal*: DIPL. Otton. I. 241^a p. 341,15 cum ... molendinis et piscationibus, aquis a q u a r u m que -bus (DIPL. Arduini 10. GALB. Karol. 41,74. *al.*) EPIST. Reinh. 81 ut fratrem ... ad cataractas in nostro aque -u faciendas ... nobis dignemini (*sc. abbas*) mittere. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 285,5 cloace -us de hereditatibus Ingebrandi ... transitum ... habere debet per hereditatem Thimari. *al.* **expressius i. q. aquaeductus** – *Wasserlauf, -kanal*: ACTA imp. Stumpf 171 p. 233,34 (spur. post 1186) cum ... rodiis, ... fictibus, -is, fodris. CHART. Friburg. 253 p. 226,16 quod ... abbas et conventus derivandi ... medietatem ... fluvii ... ad ... predia sua per alveolos sive -us privatos ... habeant facultatem. *ibid. iterum.* **c vectura** – *Fuhre, Ladung*: CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 416,7 (c. 1220) Gulesenses debent ... messiones duas, tres ligni -us de curte dominica. p. 416,18 unum -um palorum. *ibid. al.* **vectio** – (*Transport-*)*Fahrt*: [Wellhausen]

CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 418,12 (c. 1220) V -us curruum cum segete faciet *mansionarius* ... de agris in horreum archiepiscopi.

II praevalet notione trahendi: *A spectat ad motionem i. q. tractus, motus* – Zug, Bewegung: **1** in univ.: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 12,23 pedem ... extendat (sc. *falconarius*) ... versus falconem ... tam suaviter, quod non pertimescat *falco* ex tali -u pedis. *al. de sideribus*: HERM. CARINTH. es-sent. 2 p. 168,16 cum ... ampliora siderei -us observatione perfecisse (sc. *Romanos*) ... Yeronimi auctoritas contineat. **2** *vibratio* – das (Hin- und Her-)Schwingen: FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 203,16 forte aliquis de falconibus non discernet neque vocem neque -um *ciroteca* (p. 207,34). **B spectat ad expansionem:** **1** *proprie i. q. cursus, spatium* – (Ver-)Lauf, Strecke: **a** local: **a** in univ.: GUNZO epist. 14 p. 48,13 quocumque (sc. *planetae*) linearum -bus (-is var. l.) absoluntur, suo iuri attribuit *Geometria*. ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 478,12 errata ... non recto -u occurrunt, sed ex transverso et devio venientia a recto tramite depellere volunt. THIEHM. chron. 455 qui (*iterans*) rectae semitis -um nunc ob asperitatem, interdum autem propter ignorantiam ... mutat. CHART. Stir. IV 222 p. 140,8 -us terminorum nemoris a monte ... incipiens in fluvium ... porrigitur. *al. β distantia, longitudo* – Entfernung, Länge: LEG. Wisig. 2,2,6 usque ad eo perveniat summa compositionis, usquequo pervenerit et -us, (eductus var. l.; *antea*: quantitate) itineris. RICHER. REM. hist. 3,106 interiora (*funium capita*) longius superioribus protenderentur; superiora vero breviora -u machinam implicitam haberent. **γ fluxus** – Fluß: HROTSV. Agn. 217 qui (*capilli*) -u longo lapsi de vertice summo descendendo pedum plantas tetigere. **δ proceritas** – hoher Wuchs: EPIST. Worm. I 52 p. 92,4 David ... Goliath -u membrorum silvas equantem prostravit (cf. *Vulg. Ezech. 17,3*). **b temp.**: **a** in univ.: MUS. ENCHIR. app. A I 462 descriptionem ... si per totos flexionis -us ... tono feceris acutiorem. SCHOL. enchir. 1,194 ad meli -um. STEPH. COL. Maurin. 10 (6) p. 278^F sermonis -u ad salutis suae migravit *praesul* auspicem (i. *Maurinum*). *al. β (pro)gressus* – Ablauf, Gang: CHART. Basil. A II 179 p. 235,8 (a. 1273) hoc inductus -u rationabilis rationis ... notum facio, quod *eqs*. ALBERT. M. summ. theol. I 3,18^{capit.} de cognoscibilitate Dei ex naturali -u rationis. *ibid. al. γ ratio, tenor* – Tendenz, Tenor, 'Duktus': VITA Burch. Wirz. 1 datur nobis licentia faminis servato -u (dictu var. l.) catholicae narrationis. EPIST. Hann. 6 p. 24,20 ipsa (*causa*) absque insinuationis -u est explananda. **2 meton.**: **a fascia, crinis** – Streifen, Schweif: GUTOLF. hist. p. 649,21 creator ... cometam stellam ... ignibus crinitam, lucifluis zonarum -bus galeatam celis infudit. **b plaga, regio** – Bereich, Gebiet: DIPL. Otton. II. 199 quicquid intra -um nove et antiquae urbis ad nostram utilitatem ... visum est ... pertinere (*inde* DIPL. Otton. III. 12). CONR. MUR. summ. p. 62,25 scriptura littere ... secundum debitam quadraturam ... habere debet -um seu terminos lineales. TRANSL. Auct. 21 duplex murus ... per mediae -um plateae ... apparuit. **3 translate i. q. multiplicatio** – Multiplikation (*usu math.*): REINHER. PADERB. comput. 2,1 p. 48,25 cum ... ex -u CCXVI in CCXXXV producat *eqs*. ALBERT. M. nat. bon. 132 p. 53,24 hic numerus (sc. *sexaginta*) ex -u senarii in denarium et denarii in senarium excrescit.

2. ductus v. duco. **3. ductus** v. doceo.

***duculus**, -i m. *dux* (*carus et dilectus*) – (lieber und teurer) Herzog: HROTSV. Gong. 334 si vacet ... protendere ... mores tanti egregios -i. 440 tempore ... longo sudavit *deceptor hominum* ... laedere famosum ... -um.

dude v. dos.

***dudera**, -ae f. (*orig. inc.*) *abl. sg.*: duria: p. 1028,1. -e: l. 70.

Pimpinella saxifraga (L.) – Kleine Bibernelle, 'Steinbrech' (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 753sq.). PRAECEPT. diaet. II^b 6 in mense Aprili *sc. usitare debemus* betonica et pipinella (pepinola, idest -e Ba). LIBER accip. 21,1 cum se vexaverit (sc. *accipiter*) laxitudo ei superveniente, ... faciat ... et -a et radices herbarum, quae felices dicuntur. 23,3 facias

unguentum de ... oleo acito, pulvere de duria (gloss.: -a) minuta.

Wellhausen

dudum adv. *script.*: tu-: CHART. eccl. Erf. 359. -o: l. 35. *saepe* (*imprimis in exemplis ad 3 pertinentibus*) in *iunctura* iam -m (*iamdudum*: l. 37. *saepius*).

1 paulo antea, modo, nuper – vor kurzem, eben (erst), unlängst: ALDH. virg. II 2200 quarum (*virginum*) per prosam descripsi nomina -m. AGIUS epic. Hath. 191 quod talis femina -m nunc immaturo obierit occubitu. *al. usu attrib.*: WALHFR. Wett. 61 *discipulus* -m, (gloss. O: id est, qui -m fuit *discipulus*) disponitur ipse magister. *supra* – oben (cf. L. Traube, *Karolingische Dichtungen*. 1888. p. 175q.). ALDH. carm. eccl. 3,34 quorum (*principum*) descripsi iam bina vocabula -m (sc. in vv. 8 et 18). **2 antea, prius, olim, quondam** – früher (einmal), zuvor, vorzeiten, einst: **a** in univ.: LEG. Burgund. const. I 51,1 salvo eo, quod ... promulgata -m (dotum, asdodum var. l.; *antea*: iam pridem) lege praecepimus. HYMN. Hraban. 1,23 fit ... , quod -m psalmista ... voce canebat. WANDALB. mens. 219 vario -m quae (*arva*) semine culta post variam tribuunt ... messes. ABBO SANGER. bell. 1,2 sic (sc. *Lutecia*) -m (gloss.: aliquando) vocitata (sc. *urbs Parisiaca*). REGINO chron. a. 810 p. 70,24 Heinrichum comitem -m (olim ANNAL. regni Franc.) a Sarracenis captum. *persaepe*. **b usu attrib. i. qui fuit, pristinus** – einstig, ehemalig, früher: **a de hominibus**: ALDH. virg. I 24 Paulus, -m Saulus. DIPL. Karoli M. 169 p. 227,22 Tassilo -m Baicariorum dux. BERTH. chron. A. a. 1057 p. 183,12 Fridericus ... , -m beati Leonis papae archidiaconus. *de defuncto* ('weiland'): HERM. AUGIENS. chron. a. 1047 p. 127,15 Welf comitem ... , Welf -m comitis filium. **β de rebus**: FORM. Augiens. C 1 p. 364,10 reminisci conlabeat almitati vestre (sc. *abbatis*) iam -m petitionis meae ... ; nam quod tunc presentialiter egi, nunc iterum ... repeto. AGNELL. lib. pont. 97 p. 341,38 in civitate -m Classis. **3 (iam) diu, diutine** – (schon) lange, seit langem, längst: SYLL. Elhon. 2,13 iam -o nomine clarus. LIBER diurn. 69 de tuis fidelibus servitiis quamquam -m, tamen et in presenti ... satisfacti. THEGAN. Ludow. 22 qui (*dux*) iamdudum insurgere in domum Karolum voluit. THANGM. Bernw. 46 sicut iam -m in secreto mentis statuerat. *persaepe*. *usu attrib.*: BERTH. chron. B. a. 1071 p. 212,1 Otto iam -m dux Baioarie ... regi ad deditonem venit.

***dudumquam coni.** *priusquam* – ehe, bevor: ALDH. virg. II 311 de quo (*Ieremia*) caelestis fatur sententia patris, quod, -m (cf. *Vulg. Ier. 1,5* antequam) nascatur de viscere matris, sanctificaretur praestanti munere virgo.

duclis v. duellis.

duella, -ae f. *unciae pars tertia* – Drittel einer Unze: DICUIL. epist. cens. 21 (cod. Paris. N. A. 1645 f. 8^r; c. 818) -a manet, dum duplex sextula constet. 23 uncia ... ternis stat mensurata -is. GERB. geom. 3,23. *al.*

***duellaris** (-ela-, -alis), -e. **1 duello illatus** – im Zweikampf zugefügt: GODEFR. VIT. spec. 397 morte -i manus hunc (gloss. 2^a. 3: Turnum) Troiana (gloss. 2^a. 3: Enee) necavit. **2 ad duellum iudiciale pertinens** – den gerichtlichen Zweikampf betreffend: DIPL. Otton. III. 405 p. 838,38 comprobare ... -i certamine. YSENGRIMUS 3,1131 -em ciroteca et pilles arram proponunt. **3 in duello iudicali positus** – durch einen gerichtlichen Zweikampf herbeigeführt: DIPL. Conr. II. 38 p. 42,28 quatinus ... habeant (sc. *episcopi*) ... licentiam legali seu -i diffinitione emersuras contentiones dirimere (*inde* 118 p. 164,26. DIPL. Otton. III. 376 [spur.] duellari. DIPL. Heinr. IV. 63 p. 84,5 -ali. cf. l. 64). **4 duello iudicali dirimendus** – durch einen gerichtlichen Zweikampf beizulegen(d): ACTA imp. Winkelm. I 154 p. 130,17 (a. 1219) legales seu -es questiones et causas emersuras ... examinare et diffinire (cf. l. 60sq.).

duellio (debellio), -onis subst. **1 masc. i. q. pugnator, bel-lator** – Kämpfer: **a commilito** (rebellionis) – Mitstreiter (beim Aufruhr): VITA Athan. Neap. 6 p. 445,10 Gezabel caliditatis -es (-is p. corr. C) consocios reperit. **b miles** – Ritter: Mirac. Sebast. (MGScript. XV p. 772,1; s. XI.med.) Gozelo dux quidam -um Galliae gerens apicem potestatis amplissimae. **c de campione in duello iudicali**: BURCH. URSB. chron. p. 55,5

[Antony]

quidam nobilis exurgens in medium proposuit, quod lege -um ... hoc vellet obtinere contra quemlibet secum pugnare volentem, quod *eqs.* 2 *fem. i. q. impetus hostilis – feindlicher Angriff:* a *rebellio – Aufruhr:* v. p. 1028,69. b *excidium – Vernichtung:* SABA MALASP. chron. 2,14 vicarius ... triumphum ... assequitur ...; ex hac ... deb-e (debellatione *var. l.*) quamplurium Gebellinorum fuerunt corda concussa.

duellis (-elis), -is. 1 *subst. masc.:* a *hostis, rebellis – Feind, Aufrührer:* AMALAR. ord. antiph. 59,1 utrique (*Hieremias et Iohannes*) fortissimi praedicatores extiterunt contra -es. ABBO SANGERM. bell. 2,573 Odo castella petit vincitque -es (gloss.: rebelles). b *pugnator, bellator – Kämpfer:* HERIG. Ursm. 1,70 propugnant fortes Christi virtute -es nitentem toto laqueos pretendere mundo. 2 *adi. i. q. rebellis, pugnax – aufrührerisch, kämpferisch:* GOSB. carm. 28 (MGPoet. I p. 621) mortigenum ... tumidum semperque -em. PASS. Petri et Pauli 35 Iudaeam gentem ... semper sorte -em (HERIG. Ursm. 1,156). *per pravam interpr.:* GLOSS. II 350,37 St.-S. dueli uiahaftem (*spectat ad Iuven.* 2,620).

duello, -are. 1 *pugnare – kämpfen:* SALOM. III. carm. 1,63 p. 299 ut ... ulciscens semet contra illos (*homines*) ipse (*vitiat* orbis) -et. 2 *duello (iudiciali) decertare – im gerichtlichen Zweikampf die Entscheidung suchen:* FUND. Heinrichow. 1 p. 24,11 iussu domini ducis sunt omnes (*sc. accusati*) -ando devicti; unde *eqs.* CHART. Rhen. inf. II 579 p. 338,24 de ... excessu maioris iudicii, pro quo etiam possit vel debeat -ari. **duellum**, -i n. *form. -ium (distinguitur a -um: l. 35): l. 47. 51. 58 p. 1030,10. adde CHRON. Thietm. 8,31.*

1 *proprie i. q. pugna, conflictus, certamen (singulare) – (Zwei-)Kampf (de re v. Dt. Rechtswb. VI. p. 1013sq. s. v. 'Kampf'; HRG V. p. 1835sq. s. v. 'Zweikampf'; DuC. III. p. 2035sq.): A gener.:* 1 *corpor.:* a *strictius:* α *in univ.:* ERMOLD. Ludow. 3,151 quicumque -o hos (*Francos*) experiari coeperit *eqs.* WALTHARIUS 760 promptum ... esse -o. GESTA Bereng. 1,225 rediivo ... -o (gloss.: distat inter '-ium' et '-um'; nam '-ium' est spacium, quod bellum preparatur, '-um' dicitur ipse conflictus; alii dicunt, quod '-um' sit proprie conflictus duorum). THIETM. chron. 2,27 exorto mox inter eos -o (*pugna CHRON. Thietm.*) ... nostri victi ab hostibus ... sunt. *saepe. consonat c. bellum in hexametro Leonino:* RUODLIEB IV 242 in quovis bello communi sive -o. METELL. exp. Hieros. 4,834 o felix bellum, precessit palma -um! *al. v. et l. 49.* β *in imag. et per compar.:* THANGM. (?) *vita Epiph.* 8 p. 127,17 qui (*antistes*) pro castris fidelium ita apto contra diabolum -o congressus est, ut *eqs.* WIPO seq. pasch. 2^b (ed. H. Bresslau, Werke Wipos. 1915. p. 65) *m o r s et v i t a* -o confligare mirando (*VITA Annon. I 2,15 p. 490^a, 20 -io [-o 2] saevo*). CARM. var. 3 (ed. H. Hagen. 1877. p. 141) it pedes ad bellum, prior incipit ille -um (*de ludo scaccorum*). γ *de pugna animalium inter se vel c. hominibus:* ERMENR. Sval. 9 p. 160,27 insolitum et inauditum initum est -um (-ium, bellum *var. l.*; *sc. inter asinum et lupum*). YSENGRIMUS 2,401 alterutrum longo donec fudere -o sus, canis. ALBERT. M. animal. 22,20 -um exspectat aper cum venatore. *al. δ de lusu venereo, concubitu:* CARM. Bur. 68, 5,5 ni congressio sit arcani medica -i. 68,6,1 felix hora huius -i, cui contingit nectar adunare melli! 84,4,16. b *latius i. q. rebellio, seditio – Aufruhr, Erhebung:* THEOD. AMORB. Mart. 17 non inferas nobis hic de fide, de -o (-io ANAST. BIBL. coll. [PL 129,594^A]) nanque nunc scrutaris. RUP. TUIT. vict. 1,7 p. 13,27 recurrere libet ... ad initium -i, quo primum sathanas ille consurrexit adversus verbum Dei *eqs. al.* 2 *spirit. de contentione:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,148 nec volo nec possum (*sc. Nicea*) tibi (*sc. regi*) compensare -um. BRUNO QUERF. Adalb. A 4 finito scolē -o domum redeunt (*sc. pueri*). EKKEH. IV. bened. I 14,55 tanta patris (*sc. Benedicti*) nulli sit lucta ignota -i. β *t. iur. de monomachia (iudiciali) ad litem (Deo iudice) dirimendam, veritatem probandam certis legibus conductae et initae:* 1 *def., praecepta, rationes sim.:* LEX fam. Worm. 31 ex ... duobus testimoniis duo eligantur ad pugnam et cum -o litem decernant; et cuius campio ceciderit, perdat. CHART. Lux. I 358,3 si pugna campi, id est -i, adiudicata fuerit, in curia abbatis fiet, et ipse abbas duas partes, comes

vero terciam partem accipiat. CHART. Lamb. Leod. 36 p. 59,17 si ... inter duos -um firmatum fuerit et postea se reconciliaverint, pro iusticia XXX nummos habeam (*sc. comes*) *eqs.* DIPL. Frid. I. 602 p. 87,23 nemo mercatorem de Flandria -o provocabit. GISLEB. MONT. chron. 140 p. 211,6 datis ... in manibus domini comitis vadiis -i *eqs.* CHART. Mekl. 1550 p. 640,34 de conflictu sive -o, quod vulgariter dicitur camp. *persaepe.* 2 *exempla:* CHART. Ital. Ficker 46 p. 68,32 (a. 1015) ut ... Christus ... cuius iuris equitas foret, per -i pugnam veritatem declararet. DIPL. Heinr. III. 291 p. 395,3 per -iu<m seu> qualibet legali sententia lites diffinire. ADAM gest. 2,18 Burwido fecit -um contra campionem Sclavorum. INNOC. III. registr. 1,385 p. 582,4 ad maiorem facinoris evidentiam indictum est a potestate personale -um. ALBERT. STAD. chron. a. 1105 p. 317,48 pro expurgacione (*sc. criminis laesae maiestatis*) dictato -o. CHART. Burgenl. I 565 (dipl.) in compositione habita super -o. *persaepe.*

II *meton.:* A *pro nomine loci ('Hohentwiel'):* BERTH. chron. B a. 1079 p. 358,9 in D-o et in aliis castellis iuxta Rhenum. CASUS Petrish. 1,43 in castello ... quod est in monte D-o (*superscr. Twêlo*). B *ius -i, reditus ex iudicii examine -i dirimendis – Einkünfte aus der Gerichtshoheit bei durch gerichtlichen Zweikampf beizulegenden Streitsachen (cf. p. 1029,715sq.):* CHART. Rotil. 5 p. 731 (a. 1084) terciam habebit (*sc. advocatus*) ... de -is. CHART. Ital. Ficker 141 p. 183,39 castrum et locum concessimus cum omni iure et honore ... districtis, placitis, theloneis, mercatis et -is. ACTA imp. Winkel. I 7 p. 5, 35 concessimus ... episcopo ... mercatum, -a, monetam, naula, thelonea.

duga v. doga. **duit** v. do.

duitas, -atis f. *dya – Zweiheit:* SUMM. Heinr. C p. 266 -s zwischenunge.

dula, -ae f. (*cf. ThLL. s. v. dolva*) *per analogiam ad vocem eruca sensu bot. i. q. Sinapis arvensis (L.) – Ackersenf (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 304):* GLOSS. IV 58,10 St.-S. eruca, quam vulgo -am vocant, wildersenff.

dulc(e)amen v. dulciamen.

dulcedo, -inis f. *script. -cido: l. 60. 63. p. 1031,6. 27. adde DESID. CAD. epist. 1,5. EPIST. Bonif. 123 p. 260,14. al. metr. -ëdinis:* HROTSV. Gong. 510.

dulcitas, dulcitus – Süße, Süßigkeit: 1 *proprie de sapore vel odore (non salso):* a *gener.:* α *in univ.:* ISO Otm. 1,6 -em ... balsami ... poterat imitari odor (*sc. reliquiarum*). ALFAN. premn. phys. 9,3 p. 85 humorum ... gustabiles nominatae qualitates sunt hae: -o (*PG 40,656^B γλυκύτης*), acetositas, amaritudo *eqs.* ALBERT. M. animal. 3,107 sanguinis. *saepe. c. sensu pinguedinis:* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 114,27 soli -e ... vini et olei ferax (*sc. est terra*). c. *sensu teneritatis:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 192,33 saporando -em et bonitatem carniū ... assuescet falco comedere. β *in imag.:* WALAHFR. carm. 29,1 condire ... mellis -e versus. RUOTG. Brun. 4 p. 5,18 qui (*Prudentius*) ... tanta ... -e palato cordis eius complacuit, ut *eqs. saepius.* b *medic. -o oris i. q. sapor dulcis in ore existens – süßer Geschmack im Mund:* MAURUS urin. I p. 14,33 haec sinthomata (*sc. phlegmatis dulcis*): gravitatem capitis ... -em oris *eqs.* WALTH. AGIL. med. 109 p. 198,17 cuius (*gravedinis pectoris*) accidentia sunt hec: ... salcedo (*sic?*) vel -o oris. 2 *translate i. q. suavitas, incunditas – Liebllichkeit, Annehmlichkeit, Gefälligkeit:* a *gener.:* α *in univ.:* ARBEO Corb. 24 p. 216,10 nunc -idinem Dei regni blandis promittebatur verbis, nunc *eqs.* CAND. FULD. Eigil. II 17, 122 carmen ... laudis -e plenum. CARM. var. II 6,2,4 recte doces superans falsa -idine veri. WALTH. SPIR. Christoph. I epist. ad Haz. p. 64,13 versuum. CONSUEP. Marb. 344 ut numquam a corde recedat -o caritatis. *persaepe. expressius i. q. sonori-tas – Wohlklang:* CHRON. Erf. mod. II a. 1247 fusa est campana mire -is. β *de bonitate, caritate, comitate, serenitate sim.:* LIBER diurn. 45 p. 34,4 sit in te ... boni pastoris -o. GERH. AUGUST. 1,16 l. 48 o quam magna multitudo -is Dei!

BRUNO QUERF. fratr. 1 p. 30,11 in qua (*cella*) cum quadam -e ... heremiticam vitam ... egit *Benedictus.* EKKEH. IV. bened. I 20,88 spes solidat cunctos fidei -e (gloss.: caritate) functos.

[Antony]

ARCHIPOETA 6,29 tu miseris pater es multa -e plenus. *saepe*. γ de blandimento: ARBEO Corb. 23 virum Dei cum summa -e, venire ut non pigeretur, insistebant (sc. missi). 32 Hucpertus ... cum omne -e ... virum Dei revocitans. δ in malam partem i. q. libido, (prava) voluptas – (böse) Lust: PIRMIN. (?) scar. 20 qui bibitis vinum in -idinem (-idine, -e var. l.). LIBER de unit. eccl. 2,18 p. 234,15 quibus (hominibus) ... iam quasi in naturam versa est -o coniurationum, rapinarum atque homicidiorum. *prurigo* – Kitzel: ALBERT. M. nat. bon. 121 p. 47, 71 folia ficus, per quae -o libidinis figuratur. **b** mus.: RUD. TRUD. (?) mus. 1,24 p. 64 enarmonicum (genus) propter nimiam -em suam penitus abiectum est. FRAGM. de interv. 9 inter A et B magna erit punctuatio c r u x -is vel mollitudinis (17,19; cf. *LexMusLat.* s. v. crux). *al.* 3 meton.: **a** de rebus dulcibus, iucundis: ALCUIN. epist. 272 p. 431,10 apud de multis floribus unam colligit -em. WALAHFR. Mamm. 26,33 Samsoni ex ore leonis ut -o (cf. *Vulg. iud.* 14,8 favus mellis) data est. ERMENR. Har. 3 restat, ut aliquam vitae suae -em auribus meis infundas. *al.* **c** sensu aromatis: GISLEB. ELNON. inc. 4,81 ut odoratis -bus deitatis fraglet ... terra eqs. **b** de hominibus gratis, dilectis (de Deo: l.23): **a** in univ.: AGIUS epic. Hath. 513 cara, vale, -o et gloria nostra! BRUNO QUERF. Adalb. A 11 p. 11,15 una veritas, sola -o ... et cara misericordia Deus. VITA Macar. 66 (MGScript. XV p. 620,44) pia fratrum -o ... laudibus vigilare delectatur. HERM. IOS. hymn. 2,2,6 (AnalHymn. 50 p. 540) gaude, mea tu -o (sc. Maria). *al.* pro titulo honorifico: LULL. epist. 70 ut mihi litteras tuae -idinis destinare non deneget. SALOM. II. epist. 40 p. 421,23 comperta sanitate -is vestrae (sc. pontificis) multum ... gavisus sum. EPIST. Teg. I 105 p. 108,26 petimus ... mellifluam paternitatis vestrae -em. *al.* **\beta** deliciae – Liebling: EKKEH. IV. bened. I 20,76 ne sitis mesti, Petre, tu -oque Christi (gloss.: Iohannes; item pict. Mog. 827). γ solamen – Trost: HROTSV. prim. 582 Christina, ... instantis grandis -o doloris.

dulcesco, -ere. *script.* -ssit: ALCUIN. epist. 198 p. 328,35 (var. l.). 1 intrans. i. q. dulcem fieri, dulce sapere – süß werden, süß schmecken: **a** proprie vel in imagine: ALDH. virg. II 669 dulcia mulsorum portendit Ambrosius verba favorum, e quibus ... -unt pectora plebis. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 121 mel tacto potius -it amaro. ALBERT. M. veget. 3,87 si ponticum calefiat, lenitur et -it eqs. *al.* **b** translate i. q. suavem, iucundum fieri, gratum, optatum esse – angenehm werden, erwünscht, willkommen sein: WALAHFR. imag. Tetr. 4 iam spatiis crevere dies, -it et umbra. HIST. peregr. p. 163,28 post mala -it magis usus deliciarum. GUTOLF. Agn. 410 populo ... prophano ... Christi -ere cultum feci per signa. *saepe*. *mus.*: REMIG. ALTISS. mus. 496,14 'gravitas dicitur, quae modi' ... 'quadam emissione' ... 'mollescit', -it, remittitur. *saepe*. 2 trans. i. q. dulcem reddere – süß machen, (ver)süßen: PS. Avic. anim. 1,7 p. 70 mollifices asperum et -as amaram. **c** sensu molliendi: FROUM. carm. 7,3 nescit amare (sc. cor?); liquor (i. mellifluus) sed amor -it et ad cor intrat et alterius coniungit foedere pectus.

dulciamen (-im-, -cea-, -ca-), -inis n. *dulcedo* – Süße, Süsigkeit: HRABAN. hom. II 10 p. 156^D quid favus mellis (sc. significat) nisi divinitatis -eamen? HROTSV. Agn. 221 suavis sensit -camen odoris. de dulciolis: PRAECEPT. diaet. II^a 3 p. 118 mense Martio -n ieiunus comedat (sim. CALEND. Karol. C p. 635,9 -imen). EKKEH. IV. cas. 83 -a ... ligurrire. *al.*

***dulcicanus**, -a, -um. *suaviter canens* – süß singend: HEIRIC. Germ. I 5 praef. 31 o -um raperis in alitem! HERM. AUGIENS. vit. 68 -as ... Camenas ... psallere doctas.

dulciculus, -a, -um. *suavis* – süß, hold: FROUM. carm. 16,14 -as Christi ... sponsas. *subst. fem.*: HERM. AUGIENS. vit. 291 -as (i. Musas) ... asperas ... reddideras. 439.

dulcido v. dulcedo.

dulcidus, -a, -um. *dulcis, suavis* – süß: SMAR. carm. 1,9,20 copia verborum per cuncta volumina sancta seritur ... -ior melle. SEDUL. SCOT. carm. II 9,12 Cereris -a progenies. *al.*

dulcifer, -a, -um. *dulcis, suavis* – süß (usu praed.: l.72): ALCUIN. carm. 55,6,2 si vis -um, dulcis amice, merum. 55,7,4. FROUM. carm. 32,37 si ... -r ... fabulas nossem componere.

32,53.

dulcifico, -avi, -are. *dulcem reddere* – süß machen, versüßen: COMM. microl. 63 p. 137 ut B quadratum ... -ret (sc. auctor) superiecto semitonio. VITA Gebeh. Const. 1,2 dulcisonas congeribat puer sententias, quibus postmodum populorum -ret fauces. *maturare* – reifen lassen: WIPO gest. 3 p. 22,17 fructum sequentem in te -vit Deus. *?mollire* – ?weich machen: IOH. sacer. 147 ut aurum -etur (cf. p.1033,25).

dulcifluus, -a, -um. 1 strictius i. q. dulciter, suaviter fluens – süß fließend: **a** proprie vel in imag.: DONAT. Trud. 1 (MGMer. VI p. 275,21) arentia ... viscera ... sapientiae -o rore inrigare. DESID. CAS. dial. 2,2 p. 1128,23 ursus ... favum -i mellis ferens. *al.* **b** translate de sermone, sonis sim.: GISLEB. Droct. 7 (MGMer. III p. 539,21; post 861) -a carmina laudis. PASS. Ursulae prol. p. 144,9 inter -a perhennis vitae colloquia. *al.* *mus.*: FRAGM. de interv. 20 crux inter F G magna ... potest dici crux -a (cf. p.1031,13). 2 latius i. q. dulcedinem effundens, suavitate redundans, salutaris, clemens – Süßigkeit verströmend, heilbringend, gnädig: THEODULF. carm. 23,14 ardua -o dans munera, splendide (sc. Deus), nutu. VITA Pus. 5 tuis (sc. episcopi) -is manibus nos sacrandas ... despondimus (sc. filiae). HUGO FLAV. chron. 2 p. 396,40 pater ... oneratus onere nobili et -o, (i. reliquiis). CHART. Sil. D II 170 p. 109,47 -a voluntate genitricis mee adbita. *al.* in al-locutione honorifica: FORM. Augiens. A 23 conpereat -a paternitas vestra, quia eqs.

***dulcigenus**, -a, -um. *nobilis* – edel: FROUM. carm. 20,34 -am de te (sc. Heinricho duce) cupimus ... cernere prolem.

***dulciloquium**, -i n. *eloquium suave* – süße Rede: VITA Berth. Garst. I 15 p. 243,6 fractis per -a (-um, dulcia eloquia var. l.) contradictoribus. GESTA Hort. Mar. 38 p. 593,47 -o animum abbatis delenire.

dulciloquus (-locus, -logus), -a, -um. *suaviloquus, suavissonus* – süß redend, tönend: VITA Germ. 4 (MGMer. VII p. 421,7) cum -co (-go 2) funderit ymno alleluia carmen. EPIST. Hildesh. 135 p. 231,15 (epist. papae) quanto ... desiderio ... tua (sc. imperatoris) ... -a affabilitate refici concupiscam.

dulcimen v. dulciamen.

dulcimodus, -a, -um. *suavissonus* – süß tönend: FLOR. LUGD. carm. 23,18 -os ... sonos. ARNULF. delic. 684 piplea.

***dulcio**, -are. *dulcificare* – süß machen: PRAECEPT. diaet. IV^a 52 p. 184 lac caprum coctum comede propter sanguinem andum (sim. CALEND. Karol. C p. 1351,32).

dulcis, -e. *script. et form.*: *sing.*: *nom. f.* -es: p.1033,4. *adde* CONC. Merov. p. 57,6. *acc. f.* -iam: l. 53. *plur.*: *nom.*, *acc. n.* -tia: l.72. *adde* CARM. libr. III 57,4. *abl.* -is: p.1033,6.7.14.15. *superl.*: -isimus: p.1033,29. -iscimus: p.1033,34. -issemus: p.1033,28. *adde* FORM. Andec. 57. *adv.* -tur: p.1033,52.

γ λυκὺς, *suavis* – süß: I usu communi: **A** proprie: 1 strictius: **a** in univ.: WALAHFR. hort. 251 odor. DIAETA Theod. 300 -e ... vinum cito acescit. THADD. FLORENT. cons. 24,158 recipe ... assam fetidam -iam. ALBERT. M. veget. 3,81 duos extremos (sapores), qui sunt '-is' ... et 'amarus'. *persaepe*. *subst. neutr.*: IOH. DIAC. cen. 2,197 Samson favi -ia (sc. ministrat). ALBERT. M. animal. quaest. 7,9/11 p. 176,40 solum -e nutrit. *al.* **b** in imag. (*subst. neutr.*: l.60): WALTH. SPIR. Christoph. II 5,164 hęc -i mellest poena sapore. IOH. CANAP. Adalb. A 5 p. 9,7 seculi amara ... potare debuit, ut post ... Dei -ia (-iora var. l.) ... hauriret. *saepe*. 2 latius: **a** in univ. (*opp.* salsus): MAURUS phleb. p. 17^a laborans cotidiana (sc. febre) de flegmate salso vel -i. eqs. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 140,16 sicut (sc. carnes) ... piscium de aqua -i et de aqua salsa. ALBERT. M. veget. 7,155 terra (sc. pomarii) ... sit porosa et -is. animal. 3,81 meliorem lanam ... faciunt oves ex pascuis tenuibus salsis quam ex uberibus et -bus. *saepe*. *subst. neutr.* (*expressius de aqua -i*: l.70): COMPOS. Luc. H 32 aquarum ... -ia. TRACT. de caus. mul. 83 ut -e vomit. DIPL. Karoli M. 234 p. 323,20 (spur.) omnem ripaticum sive in salso sive in -i: **b** sapidus, delicatus – wohlschmeckend, köstlich, üppig: WANDALB. mens. 232 epulis gustare absinthia sumptibus -bus. POETA SAXO 2,16 molles animalibus herbe -tia praebue-

[Antony]

rant . . . pabula fœni. EKKEH. IV. bened. II 53 sit -is prorsus piscis, Dee, sic sale morsus. *al.* **B translate:** 1 *ferre de rebus: a iucundus, blandus, amoenus, delectabilis – angenehm, lieblich, erfreulich:* CONC. Merov. p. 56,23 -es . . . consuetudo est intromissa, ut *eqs.* ANNAL. Nazar. a. 786 p. 159,41 pater monasterii . . . consolabatur eos (*Thuringos*) . . . -is . . . sermonibus. ALCUIN. epist. 185 p. 311,10 -bus (-is *var. l.*) amplexibus colla constringere patris. AGIUS epic. Hath. 502 quid magis esse decens, quid mage -e potest? POETA SAXO 5,243 in sermone satis -is (*sc. fuit Karolus*). THANGM. Bernw. 56 quid . . . beati viri mansuetudine -ius? WOLFHER. Godeh. I 10 p. 175,31 cum . . . omnium mentes . . . -issima . . . rethorizatione . . . accenderet. *persaepe.* in nomine loci: DIPL. Arnulfi 184 p. 285,21 (*spur. s. X²*) venationem . . . in D-is vallibus (*inde* DIPL. Otton. II. 165 p. 186,45 D-is. 275 p. 319,36 D-bus. *al.*) *usu subst.:* FORM. Wisig. 16 p. 582,9 -e gratia liberorum (*sc. est*). LULL. epist. 98 p. 220,12 vobis dirigere versiculos . . . diu fixum mente tenui, corde simul -e h a b u i (BERNO epist. 3 p. 21,26). RIMB. Anscar. 40 p. 74,21 post tot -ia et salubria illud cogimur referre, quod *eqs. al.* **b gratus, optatus, desideratus – willkommen, erwünscht, ersehnt: WALAHFR. carm. 18,5 sienti ut -is aquae fons . . . sic optata . . . mihi tuapte scripta manu nebulas . . . pepulere. WIDUK. gest. 1,11 p. 19,3 liceat saltem, quod mihi -issimum est, cum amicis occumbere. *saepius. c. ?mollis – ?weich:* MAPPAE CLAVIC. 198^{capit.} (interp.) ut -e fiat aurum. 2 *ferre de hominibus:* a *carus, dilectus – teuer, lieb, wert (saepē in allocutione, e. g. l. 28.31.33.34):* FORM. Andec. 1^a in -issemio iocali meo. ALCUIN. carm. 30,1,2 -is amice, vale. RHYTHM. 87,16,3 iuvenis . . . caritatem -issimus (-ismus *cod.*). WALTHARIUS 60 patriam defendere -em. THIETM. chron. 6,88 p. 378,22 o -issimi fratres et filii. DIPL. Heinr. III. 81 ob remedium anime -issimi genitoris nostri. *persaepe. usu subst.:* WALAHFR. (?) carm. 50,1,35 o nomine -is, . . . obsecro, care. EPIST. Teg. II app. 1 omnium diligendorum -iscime. *al. b mitis, amabilis, clemens – sanftmütig, freundlich, gnädig (usu subst.: l. 36):* PASS. Afae II 2 -is pro amaris (*de Christo crucifixo*). GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 67 cum eo manentibus -em et commodum se exhibebat. CONSUE. Marb. 4 sit novicius -is et amabilis. *al. c nom. propr.:* CHART. Ror. 18 (a. 1231/48) testes sunt huius rei: . . . Levtwinus D-is *eqs.* CHART. Landeshut. 63 Alhardus D-is. *al.***

II acc. neutr. pro adv.: WALAHFR. hort. 200 -e . . . olet, non -e sapit *marrubium*. PAUL ALBAR. carm. 1,16 -e cordas <guttur> clange sonans. BRUNO QUERF. Adalb. A 4 Wogithc . . . melle -e canentis Gregorii pastus. *al. ardentur – innig:* BRUNO QUERF. frat. 11 p. 55,21 ad me, quem -e et vere diligebat.

adv. dulciter. 1 *suaviter – süß, lieblich, auf angenehme Weise:* VITA Rimb. 7 p. 85,19 ipse . . . sono eius (*signi*) -r delectatus esse videbatur. BERTH. chron. B a. 1079 p. 348,4 Saxones . . . eis (*legatis*), utpote tam -issime blandientibus, nimium creduli facti *eqs. al.* 2 *amabiliter – liebevoll:* FORM. Bitur. app. 1 p. 179,15 aeterno mihi amore -ur annexae . . . abbatissae. RHYTHM. de pasch. 12,5 (MG Lib. Lit. II p. 674) papa suscepit -r (*sc. imperatorem*). *al. devote – ergeben:* VITA Libor. 14 Deo . . . -r famulari. FROUM. carm. 10,40 qui (*servi*) vos famulamine -r ardent. 3 *libenter – freudig:* MIRAC. Gunth. erem. 8 p. 1076^C cibus, qui parcius apponitur, -ius sumitur. 4 *tranquille – ruhig:* MOSES PANORM. marisc. 3 p. 159,14 transiet dolor eius (*equi*), et stabit -r. 5 *salutariter – heilsam:* THEOD. TREV. transl. Celsi 16 in qua (*synodo*) nonnulla ecclesiasticae utilitati necessaria . . . -r sunt promulgata. 6 *subtiliter – fein:* HERACLIUS II 12 super regulam levius planabis (*sc. lapidem*); postea iterum, ut -ius fiat, cum cote.

dulcisonus, -a, -um. *script. -ss-:* l. 67. *adde* PAUL. ALBAR. carm. 3,2. TRANS. Libor. II 14. 29. *al.* 1 *strictius i. q. suavissonus – süß klingend, lieblich tönend (usu subst.: l. 69):* PAUL. ALBAR. carm. 1,15 porrigere dul-cisso>num . . . plectrum. VITA Erasmi 60 carmina . . . modulis psallere -is. ANNAL. Quedl. a. 1024 p. 89,39 pari concentu quaeque -a canendo. BRUNO MAGD. bell. 33 p. 35,33 campanas -as confringunt. *persaepe. suaviter canens – lieblich singend:* CARM. Bur. 133,18 philomenam. 2 *latius:* a *concinuus, compositus –*

wohlgesetzt: ANON. Has. 2,5 antecessorum suorum sessiones et obitus -a brevitate comprehendit *episcopus*. **b suavis, gratus – hold, anmutig:** VITA Bav. II 1,106 cum iam -e splenderet flore iuvenite.

5 **adv. *dulcisonē, *dulcisono.** *suavi voce, canore – mit süßer Stimme, wohlklingend:* VITA Erasmi 506 ibi qui fuerant, Domino laudes referebant -e. EBO BAMB. Ott. 3,24 p. 137,14 multitudinem . . . -o (-e *ed. Jaffé*) psallentem. GODESC. AQUENS. sequ. 16,13^b,2 ter 'sanctus' clamantes -e.

10 **dulcitus**, -inis *f.* *dulcedo – Süße:* FORM. Andec. 34 p. 16, 4 pro amore -em suam aemito tibi (*sponsae*) in cartole libelli dotes casa (*sim.* 35. 36). VITA Deic. 1 (prol.) praegustatae -is pignore remota . . . morula impeditio.

dulco, -avi, -atum, -are. *dulcorare – süß machen, (ver)süsen:* CARUS Clem. 440 flore crucis -antur . . . aspera mortis. ARS med. 8 p. 431,22 in mulsā, quae melle -atur. *al. delectare – ergötzen:* IOH. NEAP. gest. 63 p. 433,43 ille (*Athanasius*) tanto mellifluus nectare sic omnes -bat, ut *eqs.*

dulcor, -oris *m.* *dulcedo, dulciamen, liquor dulcis – Süße, Süßigkeit, süßer Saft:* ECBASIS capt. 257 sparsit (*sc. vitulus*) . . . uve -em. AMARC. serm. 4,168 in cute -em monstrat *mundus*, latet intus amarum. CONST. imp. III 22,2 quod vos (*sc. cardinales*) benivolentiae gracie -bus (*dilectionibus var. l.*) nostro (*sc. regis*) processui debeatis adesse. *saepius. expressus i. q. vinum dulce – Süßwein:* RECEPT. Bamb. 66 delio cum condito dabis aut amigdulas amaras cum -em. PAUL. AEGIN. cur. 54 p. 30,26 implere eam (*colocynthidem*) . . . -e (*superscr.* id est dulce vinum A; 3,13,2 p. 154,16 γλυκεός). *al.*

***dulcoramen**, -inis *n.* *dulcor – Süße:* MIRAC. Remacli 2,2 p. 440,62 sicerae -n, quod braciis rusticis nuncupant.

30 ***dulcoramentum**, -i *n.* *suavitas, dulcedo efficienda – Verfeinerung, Versüßung:* ALBERT. M. Matth. 7,10 p. 253,71 piscis significat -um naturalis refectionis. euch. 1,2,7 p. 200^b, 36 in saporis optimi -um. 3,2, 1,5 p. 284^a, 34 mel . . . in -um (*sc. accipit homo*). *ibid. al.*

***dulcoratio**, -onis *f.* *in dulcedinem conversio – Versüßung:* ALBERT. M. Is. 63,11 p. 598,71 mirabilia recepit (*sc. populus Dei*) in donis: amarorum -em (*cf. Vulg. exod. 15,25*) *eqs.*

40 ***dulcorativus**, -a, -um. *dulcedinis efficiens – versüßend:* BERNH. PROV. comm. 7,1 p. 293,36 mel est . . . -um.

dulcoro, -avi, -atum, -are. *usu refl.:* l. 46; *medial.:* l. 56. *partic. perf. usu adi.:* l. 48. 51.60. *al.;* *subst.:* l. 53.

dulcificare – süß machen, (ver)süßen: 1 *proprie vel in imag.:* BALTH. Fridol. 1 p. 218,17 fons . . . sapientie . . . suavisimo se potabilem -bat gustu. CONSTANT. AFRIC. theor. 4,2 p. 15a^v seminatores terre salsitatem -are volentes *eqs.* ABSAL. serm. 7 p. 51^B est mel dulce et est mel, quod -tum potest appellari. *saepē.* 2 *translate:* a *iucundum, gratum, delectabilem reddere – angenehm, erfreulich machen:* LUP. FERR. Wigh. 3 rigorem aecclesiasticum . . . male -tis (*decoratis var. l.*) refrigeriis enervare. RAMWOLD. hom. praef. (NArch. 10. 1885. p. 390,30) si quid salubre ac -tum . . . tua (*sc. lectoris*) dilectio persenserit. *al. medial. i. q. commendari – sich beliebt machen:* CHRON. rhythm. Austr. 666 secta hec (*sc. sese flagellantium*) principio mire -atur. **b exhilarare, delectare – auf-, erheitern, ergötzen:** AUREL. REOM. mus. 1,8 Heliseum . . . per cantilene modulamen legimus mentem suam -asse. LAND. MEDIOL. hist. 3,26 p. 93,6 diffamasti . . . ordinem nostrum . . . civibus nostris male -tis. ARNOLD. LUB. chron. 1,13 p. 127,1 de verborum eius (*viri*) melliflua dulcedine -te sunt sorores. *al.*

***dulcorose adv.** (*cf. ThLL. s. v. dulcorosus*) *dulciter – süß:* CHART. Raitenh. 335 p. 268,33 (*dipl. a. 1275*) que (*dulcedo*) . . . per sacram monastice vite observanciam -e diffunditur (*inde* 345. 355 p. 286,13).

***dulculo**, -atum, -are. *dulcorare – süß machen:* 1 *c. sensu maturandi (partic. perf. usu adi.):* EPIST. var. I 15 p. 518,19 (auctore Paulin. Aquil.) ne forte . . . provocarent *primordia fructuum* faucem quam . . . suaviter -ta humili demulcerent edulio receptacula ventris. 2 *c. sensu dulciter fundendi:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,8 l. 29 in ore . . . Aaron manna nectareae dulcedinis suavissimum -bat saporem.

duleum v. dolium. **duleolum** v. doliolum.

***duleus**, -i m. (per *contam.* ex δοῦλος et λατρεύς, ut vid.) de servitio hominibus exhibito i. q. servus – Diener: GERHON. epist. 15 p. 547^D latreus est, -us non est; -us est, latreus non est; in qua enim servitute quis latreus est, -us esse non potest . . . , eo quod latria creatori, dulia creaturae exhibeatur.

dulgo, dulsi, -(g)tum, -ere. *concedere, relinquere, permittere* – überlassen, abtreten, preisgeben (c. sensu destituendi: l. 14. 16): CAPIT. reg. Franc. 4,6 si servum (sc. occisorem) dare non potuerit dominus . . . , -at servum, hoc est eqs. (inde LEX Sal. Merov. 111). VITA Desid. Cad. 16 p. 575,2 nonnulla ex suis facultatibus eidem (basilicae) indulsit (-sit 1a). ANNAL. regni Franc. a. 756 obsides -ere (denegare, relinquere, indulgere var. l.; inde BENED. ANDR. chron. p. 80,11). a. 776 p. 44,8 Saxones rebellatos et omnes obsides suos -gtos (tultos, dultos var. l.). a. 777 multitudo Saxonum baptizati sunt et . . . omnem ingenuitatem et alodem manibus -gtum (dulgium, dultum, indulgtum var. l.) fecerunt, si amplius inmutassent. CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,14 quantum in ipsa donatione continet, . . . trado, -o atque transcribo.

1. **dulia**, -ae f. (δουλεία) de cultu hominibus exhibito i. q. servitus, veneratio – Dienst, Verehrung (opp. latria): RADBERT. Matth. 4,790 illa servitus, quae communem significat servitutem, ΔΟΥΛΙΑ in eadem (sc. Graecorum) lingua significantius appellatur. EBERH. BAMB. epist. 14 p. 538^C cum latria Deo, -a Domino conveniat. GERHON. glor. 6,6 p. 1094^C Deus homo, qui est adorandus non . . . adoratione sola, quae -a dicitur, sed ea, quae dicitur latria soli Deo summo exhibenda. OLIV. hist. 5 p. 297,18 verum . . . Deum latria . . . adoramus, crucem sanctam atque alias imagines adoramus -a, humanitatem Christi yperdulia. saepe v. et l. 6.

2. ***dulia**, -ae f. (cf. *dulus) famula, ancilla – Dienerin, Magd. SUMM. Heinr. A 8,233 -a grece famula vel abra dierna. B 1,349 -a dierna grece, ancilla vel famula idem abra.

***dulus**, -i m. (δοῦλος) nom., voc. sg. -os: l. 39.44. acc. sg. -on: l. 41. famulus, servus – Diener, Knecht: 1 strictius: GESTA Apoll. 65 praecipiens (sc. rex) . . . secedere -os. SUMM. Heinr. B 1,347 -os kneht schalch grece, servus latine, item cliens et clientulus et vasallus. al. 2 latius de cultu, devotione: CARM. Scot. I 16,4 omnipotens genitor . . . Guidonem -on . . . soston. CARM. var. III 17,10 o Florine, tuis . . . miserescito -is. CARM. imag. 2,1,3 pastor Adalberte . . . prebeo quod -us, grantanter suscipe munus. FROUM. carm. 2,16 ecce -osque cacosque, manent te hęc munera digna. CARM. var. III A 5 prol. 8 subveni (sc. Christus) . . . tuo . . . -o. al.

dum con. (adv.: l. 52) script.: dom: p. 1037,29. dunque: p. 1040,18. usquedum: p. 1036,21,51. adde BEDA hist. eccl. 4,2 p. 206,3. ibid. al. struct. c. con. obliquo perpaucis exceptis neglegendas esse censui. de cetero v. sub III.

I usu originario: A adv. encliticum imper. additum i. q. modo, vero – nun, (ein)mal, doch: GOZECH. epist. 10 dicdum, queso, . . . uter e duobus alteri prefertur, qui postulat, an qui postulat? B con.: 1 intra quod spatium, eodem tempore quo (interea) – während (saepius additur interea, interim, adhuc): a c. indic. (fere praes.): LEX Baiuv. 16,7 res servi sui, dum ignorat (ignoravit, ignorabat var. l.), accepit dominus. ARBEO Emm. 44 dum . . . revolveram (revolvero VITA Emm.), . . . contigit. WETT. Gall. 12 dum adhuc pisces ad se trahebant, voces . . . audiebant. WIDUK. gest. 2,14 dum ea interea loci geruntur, . . . Ungarii subito irruunt. BERTH. chron. A a. 1061 p. 191,15 interim dum haec aguntur, Anshelmus . . . apostolicam sedem sibi usurpavit. persaepe. b c. con. (fere imperf.): WETT. Gall. 14 dum ibi adessent, simul venit nuntius. ANNAL. Xant. a. 834 interea, dum haec agerentur, intruerunt pagani. POETA SAXO 2,276 adhuc . . . dum rex mansisset in urbe, Tassilo legatos . . . misit. OTTO FRISING. gest. 1,57 cum . . . mediana quadragesima adveniret, dumque nos . . . per altum navigaremus equor, . . . sedit concilium. persaepe. c struct. mixt.: HUGEB. Willib. 3 p. 92,3 dum . . . hiemps transiundo preterit (preterit var. l.) hibernaliaque iam incumbendo instaret germen et paschalis . . . inradiaret tempus, illi duo germanii felicem . . .

vitam . . . ducebant. 2 per quod spatium, quamdiu, quoad – solange (fere c. indic.): a in univ.: TRAD. Patav. 8 (a. 774/88) sit ecclesia ista in manu mea, dum vixero. WALAHFR. carm. 37,6 hoc semper agemus, dum vitalis alet pectora nostra calor. 5 WALTH. SPIR. Christoph. II 2,8 quē (Samos) caput urbis erat, Sirie dum regna manebant. FROUM. carm. 18,4 corpore dum maneo, semper amore cano. THIETM. chron. 6,88 p. 378,27 huic (papae), dum vixit, studiosus adhesi. saepe. v. et p. 1040,24. 10 1041,31. 56. b sensu restrictivo ('solange noch'; c. indic. praes.): HRABAN. carm. 34,17 hoc . . . , modo dum vacat quaerere regnum (sc. caeli), quaerere non cesses. CAND. FULD. Eigil. II 12,35 currite nunc, fratres, vitae dum lumen habetis (cf. Vulg. Ioh. 12,35). RUOTG. Brun. 43 p. 46,16 dum tempus est, . . . hoc fiat. al. 3 ad quod punctum (temporis), quoad, donec – bis (plerumque additur usque [eo usque: l. 24; quousque: l. 46]): a de tempore: a c. indic.: BONIF. epist. 73 p. 150,20 occurrunt semper novae flagellatrices . . . , usque dum (ad var. l.) eam (sc. adulteram) . . . vix vivam derelinquunt. HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,31 paulisper lassata . . . requiescebant membra, usque dum . . . iterum gradiebant viam. THEGAN. Ludow. 19 p. 204,10 venatione (sc. cervorum) vacabat, usquedum aprorum tempus advenerat (advenisset, adveniret var. l.). GERH. AUGUST. Udalr. 1,13 l. 22 eos (sc. clericos) . . . adiutoris stabilivit, eo usque dum ex semet ipsis depraedationis miseriam recuperaverunt. saepe. v. et p. 1041,29. pro con. obliquo: PACTUS Alam. 28,2 de illo limitario . . . canes ipsius pendatur et, dum usque . . . ibi putridus cadet et ossa ipsius ibi iacent, per alium ustium nec intret nec exiat (sc. qui weregeldum totum quaerit). LEX Baiuv. 2,7 dux eos (heredes) defendat, usque dum (om. Ad., Ep.) (dum usque L) ipsi possunt. 30 b c. con.: ARBEO Emm. 3 per partibus Galliarum . . . carpebat iter, usque dum caput Germaniae penetraret. 13 iter explicare conatus est, usque dum pervenisset ad villam. GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 7 orationibus . . . insistebat, usque dum signum . . . sonaret. BERTH. chron. B a. 1079 p. 352,14 (epist. Greg. VII.) interdicimus eis (sc. clericis fornicatoribus) . . . introitum ecclesie, usque dum peniteant. persaepe. γ c. partic.: THEGAN. Ludow. 39 modico tempore ibi residens (resedit var. l.) filius, usque dum pater eius Magontiam veniens (venit var. l.). δ ellipt. (fere pro 'usque ad'): HUGEB. Willib. 4 p. 100,9 morantes simul in Salamaitha usque dum una ebdomada ante pascha (sc. esset sim.). b de gradu (c. con.; cf. p. 1041,55qq.): LEX Alam. 80 si . . . nocuerit (sc. clausura in aqua facta), rumpatur, usque dum (om. 3) non noceat. TRAD. Frising. 704 p. 591,36 due pars solidos V componendo et ceteri in alia pecunia, quousque dum XX solidis complerentur. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,64. c de loco (c. indic. praes.): CHART. Austr. sup. I 2 (ed. H. Wolfram, Die Gründungsurkunde Kremsmünsters. 50 Ergänzungsband zu den Mitteilungen des Österreichischen Landesarchivs 2. 1978. p. 76,9; a. 777) definivimus . . . illud, quod inter illas duas Ipfas est cultum et incultum, usquedum simul iunguntur (quae postea addita esse exponit ed. p. 63). TRAD. Ratisb. 24 ad . . . Uuizinpah, usque dum (antea: usque ad eum locum, ubi) ipse in Trunam decurrit. LIBELL. de conv. 55 Baiuv. 8 regionem Carantanorum et confines eorum occidentali parte Dravi fluminis, usque dum Dravus fluit in amnem Danubii. al. in struct. contam. fere pro 'eo': DIPL. Arnulfi 184 p. 284,4 (spur. s. X. med.) sicut ille terminus . . . in occidentali (parte) usque dum ducitur, ubi Vrala se dimittit in prefatam amnem (inde DIPL. Otton. II. 165 p. 186,6). 4 sensu condicionali restrictivo vel optativo i. q. (dum)modo – sofern, wenn, wofern (nur): a c. con.: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,166 o utinam nostris maiora piacula membris inferri iubeas, dum tu tamen illa moleste sustineas. BRUNO MAGD. bell. 127 p. 120,31 correctionem divinae pietatis appellabimus (sc. molestias), dum posthac . . . securi esse possimus. al. adde: CHART. Wernig. 4 (a. 1229) voluntati vestre nobis obediendum est merito, pro dum sit utilis. b c. indic.: FORM. Senon. II add. 1,9 semper habeas gratum . . . , dum Deus servat tua potestate. LEX Baiuv. 2,15 de omni compositione semper nonam partem accipiat iudex, dum rectum iudicat. c ellipt.: CHART. Carinth. V 47 (a. 1270) consules responderunt dicentes, quod

libenter hoc (sc. *pastum dare*) favore volebant . . . , dum tamen (sc. *constet sim.*), quod eis iudicio non sit aliquod preiudicium.

II i. q. 'cum' (cf. vol. II. p. 2094, 135sq.): **A praevalente relatione actionum temporalis:** **1 strictius i. q. eo tempore quo, quando, ut – (zu der Zeit) wo, wenn, als, wie:** **a temporale (fere 'wenn'):** **a c. indic. (plerumque praes.):** WALAHFR. carm. 33,7 dum spesque fidesque aruerint, solus tum superabit amor. WANDALB. mens. 148 holerm iam tunc prodest transponere plantas, dum . . . in fructum possunt adolescere. FROUM. carm. 24,13sq. corpora dum pereunt, animas tunc morte beabunt; tunc anime crescunt, ossula dum pereunt. THIETM. chron. 6,70 dum hii (*pedes*) turgebant, venter levius habebat eius (*archiepiscopi*). **persaepe.** **β c. coni.:** EGBERT. fec. rat. 1,599 vector dum desit equinus, ire pedes . . . dignare, viator. VITA Heinr. IV. 7 p. 25,19 quae (*plebs*) non facile sedari potest, dum mota fuerit. CHRON. Thietm. 4,36 scopis est sepius castigatus *Ansfrius*, dum auderet resistere eorum (*priorum*) iussionibus. *al.* dum . . . et dum *disiunctive i. q. sive . . . sive – ob (. . . nun) . . . oder, sei es daß . . . , sei es daß:* WIDUK. gest. 3,44 p. 124,5 erat *dux* . . . , dum eques et dum pedes iret in hostem, bellator intolerabilis. **b narrativum ('als'; huc spectat et maxima pars exemplorum sub III allatorum):** **a c. coni. (imperf., plusq.):** ARBEO Corb. 15 p. 203,10 qui (*dux*) virum Dei dum contempleret, . . . obsecrare conaverat, ut *eqs.* BRUNO QUERF. Adalb. A 34 dum (cum *var. l.*) quidam presbyter missas faceret . . . , revelans spiritus ad aures dixit, ut *eqs.* BERTH. chron. B a. 1076 p. 254,20 rex . . . , dum pape propositum comperisset, occurrere ipsi . . . moliebatur. CHART. Laus. 805 dom vellet (sc. *senex pauper*) pannulos suos colligere . . . , cecidit ei candela in stramine. **persaepe.** dum . . . necdum *i. q. antequam – bevor:* POETA SAXO 1,171 Carolus veniens, dum cognitus eius velox adventus necdum Saxonibus esset, fecerat, ut *eqs.* **β c. indic. (plerumque perf., praes.):** HUGEB. Wynneb. 9 p. 113,40 tunc . . . , dum ille prope mortem instare viderat, dixit: '*eqs.*' WALTHARIUS 847 quem (*Pataurid*) dum procedere vidit, . . . conatur avunculus inde flectere. CHRON. Thietm. 4,35 illud . . . dum audivit *Ansfrius*, . . . mundi domnam exoravit, ut *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,19 p. 121,14 ad quorum (*oppidanorum*) puniendam contumaciam dum rex exercitum ducit, illi . . . diffugiunt. **persaepe.** **γ struct. mixt.:** ALDH. virg. II 1363 quod (*caput Dagon*) vulsum ex umeris civis . . . cernunt, aurora . . . dum luxit . . . et iubar . . . flavesceret (cf. *Vulg. I reg. 5,4*). *v. et p. 1040,68.* **δ c. partic.:** ARBEO Emm. 14 dum . . . deductum (deductus, deductus esset, adductus fuisset, adductus esset *var. l.*) (qui cum adductus esset VITA Emm.), . . . intulit (sc. *frater puellae*) verba dicens: '*eqs.*' HIST. Lang. cont. IV (MGLang. p. 217,14; s. XII^{ex}) dum Astulphus ipse . . . civitates Romane ecclesie . . . invadens, idem papa . . . Paulum . . . misit. **c ubi, simul atque – sobald (fere c. indic.):** WALTHARIUS 1297 quam (*parmam*) mox dum concutit ipse, excidit . . . ferrum. BERTH. chron. B a. 1079 p. 347, 13 quod dum ille (*rex*) primum comperit, . . . legatos . . . dirigebat. METELL. exp. Hieros. 4,414 ego dum primum tempus habebam, . . . rebus tua dicta probabo. *al.* **d postquam – nachdem:** ARBEO Corb. 1 qui dum in utero conceptus fuisset, . . . genitor eius . . . ex hac luce migravit. HRABAN. carm. 39,20,1 dum pius (sc. *Deus*) . . . aquas diviserat, herbarum format germina. WIDUK. gest. 3,38 dum mense integro . . . obsideretur *Liudulfus*, pacem obtinuit. TRAD. Neocell. Brixin. 16^a que (*beneficia*) dum diu beneficiali iure possedisset *ministerialis*, placuit ipsi *eqs. saepe. fere pro 'quam':* MEGINH. FULD. Alex. 11 p. 433,21 non post multos dies, dum haec agerentur, quidam homo . . . venit. **e ex quo (tempore) – seit(dem):** WILLIB. Bonif. epil. p. 58,37 (codd. 2a.b) Bonifacius, dum sacerdotis gradum suscepit, vinum . . . non bibens utriusque testamenti imitatus est patres. COZROH praef. p. 1,4 dum . . . Hitto . . . in cathedram episcopalem . . . proventus esse conprobatur, omnia instrumenta divinarum scripturarum . . . reparari non desistit. METELL. exp. Hieros. 1,147 quorum (*Francorum*) . . . vult nomine Gallia dici, dum regnis adici veteris cepit Ludewici. **2 latius:** **a inversum (vi enunt. principalis in secundarium transposita) i. q. tum – da:** WIDUK. gest. 3,68 p. 143,2

pauci dies intererant, dum victus bellatoribus . . . defecerat. UFFING. Ida 1,15 ad atrium interim psallentium turba pervenit, dum ecce dextera auris (sc. *hominis auditu privati*) subito crepuit. **b iterativum i. q. quoties(cumque) – sooft, (immer) wenn:** WALTHARIUS 460 quae (*scrinia*), dum cervicem sonipes discusserit (discusserat *var. l.*) . . . , dant sonitum. 1335 dum progressu se impenderet acrius uni, en de parte alia subit alter. HEINR. TEG. advoc. 6 p. 282,19 Quirinum recognoscere nolui, dum per eum pridem . . . sanitate carui. *al.* **c identicum (pro abl. gerundii) i. q. per hoc quod – indem, dadurch daß:** **a c. indic. (fere praes., perf.):** WILLIB. Bonif. 3 p. 11,30 patrum sapientiam imitatus est, dum . . . evangelicam . . . traditionem cottidie commendabat memoriae. WIDUK. gest. 3,18 p. 114,21 contra . . . divinitatem agis, dum domino patrique tuo repugnas. THIETM. chron. 4,56 persecutor suimet (sc. *Dei*) . . . resipuit, dum . . . infidelitatis toxicum evomuit. **persaepe. in arengis chartarum:** DIPL. Loth. I. 87 dum utilitatibus . . . aeclesiae . . . consulimus, morem exsequimur praedecessorum nostrorum. DIPL. Loth. II. 29 dum vota . . . propinquorum . . . adquiescimus, eos . . . fidei . . . nostrae ardiores reddimus. *al.* **β c. coni.:** DIPL. Merov. I 126 fimena . . . Amalgario interpellavit, dum dicerit, eo quod *eqs. (sim. 135 dum dicerit, quod eqs. ibid. al.). d explicativum i. q. per hoc quod, (in) eo quod – indem, dadurch daß:* ALDH. virg. II 455 senserunt saecula salutem, dum Deus ad herebi . . . descenderit (descenderat, descenderet *var. l.*) umbras. PAUL. DIAC. carm. 1,7sq. ver tibi (sc. *lacui Lario*) semper inest, viridi dum cespite polles; frigora dum superas, ver tibi semper inest. AGIUS epic. Hath. 206 sic . . . dolor cordis levigatur, dum . . . eicimus lacrimam. METELL. exp. Hieros. 6,14 statera . . . innocuos fecit nos . . . , dum sacra pena crucis fieret nobis via lucis. **saepius. e 'continuativum' (i. quod in continuatione accidens quoddam proferendo liberius usurpatur) fere i. q. et, at – etwa: und (dabei), aber:** NADDA Cyriac. I prol. 2 mirificata est scientia tua ex me; invaluit, dum (et *Aug. trin. 15,7,13*) non potero ad illam (cf. *Vulg. psalm. 138,6*). CONST. imp. II 163,3 quod comunia civitatum conquerentibus de his comunibus faciant iusticiam; dum tamen, qui sunt . . . subditi civitatum . . . , non audiantur aliquo modo contra comune sue civitatis. *al.* **f 'condicionale' i. q. si – gesetzt den Fall daß, wenn (etwa):** **a c. indic. (fere praes.):** RUOTG. Brun. 30 p. 30,22 id minus celare poterat, etiam dum latere volebat. ECBASIS capt. 699 dedecus est dominis, dum laxant debita servis. THIETM. chron. 5,1 qui (*homo*) dum talia . . . non perpendit, iumentum . . . iuste appellatur. *al.* **β c. coni.:** WALAHFR. carm. 22,4,1 agmina dum tua . . . velis . . . sternere . . . castra . . . exitii, hostica providus arma nota. ADAM gest. 3,58 p. 204,7 quae (sc. *iussa*) dum ille (sc. *dives*) preteriret . . . , statim omnibus bonis expoliatus est; si murmurare presumpsit *eqs. accedente sensu concessivo i. q. etiamsi, licet – wenn . . . auch, mag . . . auch:* EGBERT. fec. rat. 1,506 mendaci, dum vera canat, vix creditur ulli.

B praevalente nexu interiori: **1 latius in continuatione explicativa i. q. cum respectu eius (facti) quod, quoniam – im Hinblick darauf, angesichts der Tatsache daß, 'wo doch':** **a c. coni.:** LIUTG. Greg. 4 p. 71,23 quid opus est dicere de illa disceptatione . . . ; dum confusi . . . discederent (discedebant *var. l.*) adversarii? METELL. exp. Hieros. 4,232 sol posthac mecum poteritne diem dare letum, dum tu non constes . . . superstes? *al.* **b c. indic.:** FORM. Marculfi 1,1 l. 17 ne nobis aliquis detraendo estimet in id nova decernere carmina, dum abantiqutis . . . monasteria . . . sub libertatis privilegium videntur consistere. ARBEO Corb. 12 quid mirum, si a Deo . . . exauditus fuerat, dum . . . Scolasticam exauditam legentes non dubitamus? *al.* **ponitur pro duabus coni.:** ARBEO Corb. 43 quid mirum . . . , ut ingens erumperet sonus ad designandum viri Dei consensum, dum (*i. dum, cum sim.*) Israeliticus ad movenda populus castra vocatus fuisset, iusso divino prolixius perstrepebat bucina? **c ellipt.:** ARBEO Emm. 29 quidnam de his dicendum est, ut non defecissent, qui . . . interimerunt virum, dum tot in loco commorantium (sc. *adessent sim.*), ubi . . . episcopus triumphans victor exiit? **2 strictius:** **a causale i. q. quod, quia, quoniam – da, weil (praesertim dum : p.**

1040,64): **a c. coni.:** ERMENR. Sval. praef. 1 dum ... comptus ... habearis, ... miror multum, cur *eqs.* WIDUK. gest. 3,16 propterea ... exercitus offensam incurrit *summus pontifex*, dum eum ... culpabilem ... censerent. DIPL. Heinr. II. 23 dum ... mortalibus a Deo concessum sit ... posse thesaurizare futura bona, iccirco notum volumus esse *eqs.* DIPL. Conr. II. 124 quae (*matrona*) dum prolata refellere nequivisset, ... curtem ... reddidit. *persaepe*. **β c. indic.:** ARBEO Corb. 16 p. 205,9 quem (*admissarium*) dum emere non potuit, furto ... abstrahere iussit *princeps*. TRAD. Frising. 519 dum oportet unicuique ... diem ultimum pertimisci, propterea convenit omnibus *eqs.* BERTH. chron. B a. 1077 p. 262,11 sese reatu periurii ... capiendos dum metuerant, ... diffugerant. OTTO FRISING. gest. 2,44 dum ... factum inficiari ... nequit, compositionis incurrit *Hardeuicus* noxam. *persaepe*. **γ c. abl. absol.:** TRAD. Frising. 2 (a. 748) dum in Dei nomine ... cogitante vel tractante de anima mea ..., idcirco ego ... rem propriam meam ... trado (6 p. 32,7. 7 p. 33,13 c. v. t. me. *ibid. al.*). **b aduersativum** (*‘während’, ‘wobingegen’*): **a c. coni.:** VITA Liutg. I 31 p. 79,6 dum bonos omnes honoraret, contra superbos ... rigidissimus erat. EGBERT. fec. rat. 1,1004 carne carere quid est, dum carnis amore calescas? ADAM gest. 2,69 p. 131,9 quod (*claustrum*) ipse (*Bescelinus*), dum prius ligneum esset, lapideum fecit. METELL. exp. Hieros. 6,157 fames cessat, dum non sitis ... facessat. *al.* **β c. indic.:** TIT. metr. I 1,2,15 esuriemque sitim patitur dum et frigora corpus, spe, virtute, fide spiritus auctus erat. METELL. exp. Hieros. 3,73 illi defendunt, dum nostri spicula fundunt. **c concessivum i. q. quamquam, etsi – obwohl, wenngleich:** **a c. coni.:** ARBEO Corb. 4 p. 193,11 homo Helias dum fuisset ..., tamen imbres orando clauserat. WIDUK. gest. 2,31 earum rerum dum non esset publicus proditor ..., notae factae sunt regi insidiae. LAMB. HERSF. annal. a. 979 p. 44,19 dum eum (*sc. accusatorem*) in singulari certamine occidisset, ipse (*Gero*) tamen ... decollatus est. METELL. exp. Hieros. 3,347 dum nullum figant, Francos iaculando fatigant *Turci. al.* **β c. indic.:** POETA SAXO 4,377 plures ... dum fingere laetos se cupiunt ..., tamen et ridere volentum ora madent lacrimis. VITA Corb. 18 qui (*sc. illicite coniuncti*) episcopi dictis dum consentire nolebant (nolebat, nollet *var. l.*), ipse in sua perseveravit sententia. THANGM. Bernw. 51 p. 779,29 (*chart.*) dum fit rerum discolor usus, animum tamen rationis compotem semper reflectit (*sc. homo*) ad suae conditionis tramitem. *al.* **γ ellipt.:** LIUTG. Greg. 12 p. 77,23 sed dum vir iste tam amabilis humilisque et patiens (*sc. fuerit sim.*) ..., dicam et hoc, quod *eqs.*

C praevalente corresponsione expressa dum ..., dum sim. i. q. et ... et, tam ... quam – sowohl ... als auch, einerseits ..., andererseits: DIPL. Heinr. IV. 302 p. 396,38 dum caucius perspeximus, dum diligencius consuluimus eandem rem. 308 dum ... volumus, tum quoque ... destinavimus. 431 dum pro petitione Odalrici patriarche ..., dum ob interventum fidelium nostrorum ... quandam villam ... dedimus. CHRON. Ottenb. p. 625,42sq. (*epist.*) dum ex ... iniuriis sibi (*sc. fratribus*) ... illatis, dum et ex coactis ... serviciis advocatis suis ... exhibitis.

III notabilia quaedam: **A de struct.:** 1 *c. indic. et coni. mixtim:* *v. p. 1035,69. 1037,40.* 2 *c. partic.:* *v. p. 1036,37. 1037,43.* 3 *c. abl. absol.:* *v. l. 15.* 4 *ellipt.:* *v. l. 43. p. 1036,40. 71. 1038,68.* 5 *struct. enunt. principalis:* **a c. partic.:** ARBEO Corb. 23 ad Maiensem usque dum veniret castrum, de praepositis captus custodibus. HUGEB. Willib. 3 p. 91,22 illi pergentes, usque dum ... ad ardua Alpium arces ... gressum dirigebant. PASS. Quir. Teg. 9 qui dum (*cum var. l.*) pervenerunt, elevantes eum (*sc. mortuum*). *al. v. et p. 1036,39. 41. 1040,50.* **b c. coni. pro indic.:** *v. p. 1040,32.* **c ellipt.:** COD. Lauresh. 21 l. 14 (a. 819) dum a monte Mamenhart incipiunt *termini* et totum eundem montem usque ad plateam comprehendunt; a platea usque ad duplicem quercum. HRABAN. carm. 23,19 nil tibi cum mundo, mundum dum praeterit omnis. WALAHFR. carm. 24,8 dum mihi ... fluxere in pectora curae, nec requies praesaga mihi per somnia, donec *eqs.* (*cf. A. Önnersfors, Mittellatjb. 7. 1972. p. 85sq.*). 6 *in anacolutho* (*cf. p. 1040,41*): TRAD. Frising. 29 p. 57,10 (a. 769) dum *eqs.*, igitur ego ... cogitans ...

pro aeterna retributione, propterea conplacuit mihi animus, dono *eqs.* TRAD. Lunaclac. 10 ego in Dei nomine Alpker, dum non est incognitum aliquam rem meam ... iniuste mihi fuit adempta, et nunc est mea petitio, ut *eqs.*

- 5 **B de usu:** 1 *in anaphora:* ARBEO Emm. 45 quae (*sc. puella*) ... ingressa dum fuisset (*A1, et add. cett.*), prostrato corpore dum (*A1, om. cett.*) orasset *eqs.* WALAHFR. carm. 69,3sq. condidit ... templum hoc Einmuot ..., paupertas dum magna foret, dum tempus egenum, dumque fames ... premeret. WIPO gest. 18 qui (*Thasselgart*) dum ... fugere vellet in aliud (*castrum*), ... captus est; quod dum audiret imperator, ... properabat. *saepe. v. et l. 23.* 2 *dumque* (*cf. cumque vol. II. p. 2100,24sqq.*): **a i. q. ‘et dum’:** WALAHFR. carm. 24,21 dumque ... per singula lector irem, animadverti *eqs.* WIDUK. gest. 3,74 p. 150,10 hic (*pontifex Wilhelmus*) cum audisset aegrotare coepisse matrem imperatoris ..., dumque eius expectat funus, proprio funere ipsius funus precedit. AGNELL. lib. pont. 74 dunque in tenporibus istius ... pontificis orta esset intentio, bis in Constantinopolis se contulit, ut *eqs. saepe. v. et l. 9. p. 1035,68.* **b i. q. ‘dum’:** HRABAN. carm. 37,58 dux pius ille (*sc. Moyses*) ..., flagris eripuit dumque Dei populum, quomodo sit spretus. **c ?quamdiucumque – so lange auch immer:** WALAHFR. (?) carm. 84,12 nec illum tangat ... morbus ..., dumque ... manet vita, dum flatus anelat. 3 *dum et i. q. ‘dum’* (*cf. A. Uddholm, Formulae Marculfi. 1953. p. 177*): FORM. Marculfi 1,39 dum et nobis divina pietas ... gaudium habere concessit ..., iobemus, ut *eqs. ibid. al.* 4 *subordinatione evanida* (*cf. p. 1037,71sqq. 1038,31sqq.*): **a enunt. principali additur ‘et’, ‘-que’ sim.:** FORM. Marculfi 2,29 l. 12 dum ... potueram ..., sed ... mihi conplacuit. FORM. Sal. Merk. 22 sed dum ipsa genetrix vestra de hac luce discessit, et vos omni alode recepit. ARBEO Emm. 44 gluttum dum (*cum var. l.*) sorberet *puella* invita, statimque (*A1, statim cett.*) ... revomeret (*A1, revomeret cett., revomebat VITA Emm.*) *al. v. et l. 50.* 35 **b qualitate enunt. secundarii prorsus amissa:** **a fere i. q. tum, deinde, et – etwa: dann, darauf, und:** ARBEO Emm. 31 sed ... redeam ad ordine, dum ... sancti viri anima ... penetraret caelum (*nam ... penetravit VITA Emm.*). DIPL. Ludow. Germ. 72 tum demum ... confluebant ad regem; dum autem evenit ... missos regis Longobardorum affuisse. **β abund. per anacoluthum in initio chartarum:** FORM. Sal. Merk. 22 dum et omnibus non habetur incognitum, qualiter ... visus sum adfirmasse. FORM. Augiens. B 13 dum non est incognitum, qualiter inter me et ... abbatem ... convenit, ut *eqs.* TRAD. Patav. 68 dum non est incognitum ..., qualiter Helfrih suam propriam hereditatem ... tradidit (*cf. 78 non est nunc incognitum ..., quomodo eqs.*). FORM. Sangall. I 21 dum constet plurimis, quod a quodam homine ... advocatus ... interpellatus est. *saeptus.* 5 *alternat c. abl. absol.:* DIPL. Karoli III. 50 25 p. 41,23 dum ... in iudicio resederet ... comes ... resedentes cum eo ... episcopis ..., ibique eorum veniens presencia Amblulfus. OTTO FRISING. gest. p. 4,1 (*epist. Frid. I. imp.*) quo rite peracto dum omnes ... rediremus *eqs.* 2,11 p. 112,23 dum altero veniente alter se absentaret *eqs. saeptus.* 6 *ponitur pro vel alternat c. ‘cum’* (*cf. vol. II. p. 2101,4sqq.*): BONIF. epist. 86 p. 193,6 dum venissem ad principem Francorum ..., cum tales ibi repperi (*repperissem var. l.*), quales nolui. CHRON. Salern. 9 p. 11,32sq. cumque talia ... delata fuissent *eqs.*; sed dum tercio talia perpetrasset *eqs.*; cumque perductus fuisset *eqs.*; cumque ... talia protulisset verba *eqs.*; sed dum ... vellent *eqs.* WIPO gest. 39 p. 58,34 dum imperator ... rem ... bene locatam confideret, cumque pene omnia ... ad libitum suum inclinata videret *eqs. persaepe. v. et l. 16. 32. p. 1037,25. 44. 1035,68. 1039,62. 1041,29.* praesertim dum: LIBER diurn. 48 p. 48,3 praesertim dum (*cum var. l.*) talius olim fuerit institui (*sc. electus in papam*), ut *eqs.* 7 *perraro vel singulariter ponitur: a pro ‘ut’ c. coni.:* **a sensu finali** (*‘[um]’ ... zu’, ‘daß’*): POETA SAXO 3,501 dum ... moratus iunior esset in his (*Saxonibus*) Carolus spectatque, reversum dum videat natum, patrio rex magnus amore, venit apostolicus. GERH. AUGUST. Udarl. 1,28 l. 48 in loco opportuno expectaverunt, usque dum ... Heinrichum inde comitarentur *fratres*. VITA Heinr. IV. 1 p. 10,5

si superstes esset, dum operi monasterii . . . extremam manum imponeret *eqs.* 6 p. 24,25 Romae se per aliquod tempus, dum omnia in solidam reformaret concordiam, continuit. *fere pro pron. rel.*: CHART. Gelr. 597 p. 604,35 (a. 1237) adherant, dum haec facirent, . . . nobiles viri *eqs.* *β sensu consecutivo* ('so/daß'): LEX Baiuv. 6,5 si eum (*servum alienum*) tantum cederit . . . usque dum eum semivivum relinquat *eqs.* POETA SAXO 3,160 si fieret tantus fossa tellure paratus alveus, inductis ambobus dum tangeret amnes gurgitibus *eqs.* GERH. AUGUST. Udalt. 1,3 l. 52 regali servitio tam studiosae . . . insistebat, usque dum imperatori eius ministerium . . . bene placuisset. *TRAD.* Augiens. 95 efferbuit . . . contentio talis adeo usque, dum guerram . . . facerent. *β pro acc. c. inf.*: *α quod, quia* – *daß*: EPIST. Teg. I 65 dum . . . nobis conquestus est . . . abbas . . . , non possumus vos diu celare. *β ut – wie*: METELL. exp. Hieros. 4,59 cernere nolebant, dum membra resecta cadebant militis. *c pro 'eo'*: v. p. 1036,59. *d pro 'quam'*: v. p. 1037,62. *e* usque dum *pro 'antequam'* ('bevor'): *TRAD.* Patav. 15 p. 14,18 (a. 788) si quis . . . eam (*traditionem*) infringere conaverit, inprimis usque dum de hac causa ad veram emendationem venerit, iram Dei . . . haberi pertimescat. *8 abund.* (cf. p. 1039,16.1040,7.28): *a in univ.*: ARBEO Emm. 42 tunc dum (*A1, om. cett.*) inde regressus ad solitudinem . . . carpebat iter. *b c. aliis coni.*: *α dum* . . . ut, ut dum: ARBEO Emm. 26 dum vir Dei eorum ut vidit corda *eqs.* ANSELM. Bis. rhet. 3,2 p. 166,18 in illius . . . diei cantibus . . . , ut dum hoc (*sc. responsorium*) cantabatur, matutine laudes Deo reddebantur. *β donec* . . . dum: FROUM. carm. 36,34 requiescite, donec, tempus adhuc modicum, dum (cum *Pez*) rex fortissimus asstat. *γ quousque dum (aliter: p. 1036,46)*: *TRAD.* Ratisb. 817 (a. 1143/49) quatinus . . . , quousque dum adviveret *eqs.* *δ ?quatenus dum*: CHART. Rhen. med. I 14 p. 17,40 (a. 762/804) res proprietatis tue . . . partibus . . . monasterio tradidisti . . . ; sed quatenus dum postea vero vestra fuit peticio . . . , ut ipsas res . . . ad excolendum . . . prestare deberemus.

C de collocatione: 1 *postponitur variis orationis partibus sive per emphasim sive ratione metrica anteceptis: persaepe*, e. g. p. 1037,39. 1039,13.39.59. 2 *postponitur verbo (fere in poesi)*: WALAHFR. Mamm. 14,13 tormenta parat dum talia miles. WANDALB. mens. 246 praedulces celso redolent dum colle racemi. POETA SAXO 2,501 expectans, vestita foret dum gramine tellus. *al. v. et p. 1039,26.1040,21.*

compos.: dudum, *dumdiu, *duminter, dummodo, dumtaxat, *iamdum, interdum, necdum, nedum, nondum.

1. *duma, -ae f. (-us, -i m.: l. 51) (*theod. inf. vet. dune*) *acc. pl.* -es: l. 51. *pluma (tenella)* – (*hauchzarte*) *Flaumfeder*, *Daune*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 94,10 secundo innascuntur alie (*sc. plumae*), que dicuntur lanule et a quibusdam -e. p. 118,16 fuit . . . utile, quod aves mutarent -as et plumas et pennas. 2 p. 217,6 falco accipit cum rostro suo de pinguedine, quam habet supra -os (-es *var. l.*) et caudam. *ibid. al.*

2. *duma v. 1. dumus. dumdaxat v. dumtaxat.

*dumdiu (dum diu) *coni.* *quamdiu, quoad – solange (sed aliter: p. 1037,60)*: FORM. Sal. Lind. 3 p. 269,4 ut ipsam rem, dum diu advixerim, per vestrum beneficium usufructuario mihi prestitissetis ad habere (*sim.* 18 p. 280,1 dum diu [*om.* 2] advixero. *TRAD.* Patav. 32 -u viximus, in potestate nostra fiat [*sc. hereditas*]. *TRAD.* Frising. 321 ut, -u vixerimus . . . , ad nostrum usum . . . habemus [*sc. res*]. 439 ut ipse haberet, -u viveret. *al.*). *adde*: *TRAD.* Patav. 55^a p. 47,32 (a. 802) usque -u advixero (*sim.* 55^b).

dumesco (dom-), -ere. *dumetis et vepribus vestiri – von Dornengestrüpp überwuchert werden*: EBERH. HEIST. Betel 410 sunt desolata, -unt atria lata. *translate (?impers.) i. q. obdurescere – sich verhärten*: BENVEN. GRAFF. ocul. B 9 p. 28,12 si isti panniculi (*sc. qui apparent ad similitudinem lentiginis vel squamae piscium*) a principio creacionis non fuerunt curati . . . , nunquam postea curari possunt . . . , quia incarnant et do-it (*sic?*) super tunicas oculorum.

dumetum, -i n. *loca dumis obsita, spinetum – Dickicht, Dornengestrüpp (in imag.: p. 1042,1. al.)*: PETR. DAM. epist. 96 p. 55,3 per horrescentia -a montiumque praeripia. 142 p.

511,18 inhorrescentia carnalium delectationum -a (*spineta var. l.*) purgare. CHART. Aquens. 61 l. 10 terram quamdam . . . prius sterilem et inarabilem . . . cum suis appendiciis tam in -is quam in vallibus et terris saxosis. *al.*

5 *dumifer, -a -um. *dumis obsitus – von Dornengestrüpp überwuchert*: CARM. var. III A 6,3,16 ille negando perit, fur iste fatendo revixit, illeque -um descendit pulsus ad arvum (*i. infernum*), hic quoque pomiferum scandit revocatus in hortum (*i. paradisum; spectat ad Vulg. Luc. 23,39sqq.*).

10 *duminter (dum inter) *coni.* (cf. *ital. domentre, v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1378*) 1 *dum, cum – während, indem*: LEX Raet. Cur. 4,8 p. 171,8 illi homines, qui illos libertus persequebant forsitam, dum inter illos libertus in servitute inclinare volebant. 24,28 p. 523,1 quicumque homo, -r (*quum Lex Rom. Wisig.*) suum furtum querit, si alicui damnum fecerit, ipsum damnum dublo restituit. 2 *quamdiu, quoad – solange*: LEX Raet. Cur. 8,9 p. 249,12 de tres (*filios*) quarta porcionem, -r (*quoad usque Lex Rom. Wisig.*) vixerit, pater in usum fructum possideat.

20 dummodo (dum modo) *coni.* 1 *i. q. 'dum': a strictius sensu condicionali restrictivo vel optativo i. q. modo – sofern, wenn, wofern nur (c. coni.)*: *α in univ.*: LEX Baiuv. 16, 16 pacta vel placita . . . , -o in his dies et annus sit evidenter expressus, immutare nulla ratione permittimus. VITA Heinr. IV. 10 p. 32,35 paratum se (*sc. filium*) ad omnem satisfactionem, -o gratiam inveniret. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 144,32 hore convenientes in cibatione talium (*sc. pullorum*) sunt hore matutine, -o hic sit vacuus primo cibo. *al.* -o si: AMALAR. off. 1, 3,4 secundus (*gradus*) voluntatem fugae demonstrat, -o si proprius dominus velit eos (*sc. captivos, qui esse nolunt sub dominis vitiorum*) suscipere. *β sensu finali ('um . . . zu')*: RUOTG. Brun. 19 p. 18,20 nichil intemptatum relinquere . . . , -o id efficerent, ut maximis intra regnum urbibus . . . potirentur. *γ subordinatione evanida ('und dabe')*: HRABAN.

epist. 21 p. 428,5 debet lector ignoscere labori nostro . . . ; -o noverit veniam, quam nobis illum optamus tribuere, se ab aliis . . . aliquando accepturum. *b latius: α intra quod spatium – während*: CHRON. Fred. 4,72 Dagobertus iobit eos (*Bulgaros*) iacmandum Badowarius recipere, -o pertractabat cum Francis, quid exinde fierit. *β per quod spatium, quamdiu – solange*: COLUMB. epist. 9,6 vive Deo fidens Christi praecepta sequendo, -o vita manet, dum tempora certa salutis. 2 *i. q. 'cum': a per hoc quod – indem*: EPIST. Teg. I 104 gratias ago . . . , -o refocilatum me fateor furfure Platonis et te . . . cognoscam sciatum super ferculum Salomonis. *b cum respectu eius (facti) quod, quoniam – 'wo doch'*: SALOM. III. carm. 1,2,218 quis, rogo, nunc juveni debet diffidere regi, -o cuncta regens rex regem dirigat ipse? *c quod, quia – da, weil (ja)*: FORM. Marc. culfi 1,13 l. 15 decernimus . . . , ut, -o taliter ipsius illius decrevit voluntas, . . . debeat possidere (cf. 1,12 l. 35 ut, dum *eqs.*). WIDUK. gest. 1,8 p. 9,24 in brevi liberat exercitus regionem a latronibus . . . ; neque enim in id agendo multum laboris fuit, quippe qui iam olim audita fama Saxonum perculsi terrebantur, -o (dum modo *var. l.*) presentia eorum procul pelluntur.

55 dumnus v. dominus. *dumocutis v. *domicutis.

*dumon, -onis m. (δαήμων) *sciens, sapiens – Wissender, Weiser*: GODESC. SAXO theol. 6 p. 165,14 daemon et daemones dicuntur quasi -on et -es (*Plato Cratyl. p. 398^B δαίμωνες*), id est sciens ac scientes (cf. *Aug. civ. 9,20. Isid. orig. 8, 11,15*).

60 dumosus, -a, -um. *script. dom-: ALDH. ad Acirc. 118 (var. l.)* 1 *dumis obsitus, spinosus – von Dornengestrüpp überwuchert, dornig (in imag.: l. 64. al.)*: RADBERT. Matth. 1,14 coepi -i pectoris ingenium . . . disquirere. PETR. DAM. epist. 72 p. 338,1 per -a atque squalentia, per sulphurea loca. *al.* 2 *in dumo consistens – aus einem (Dornen-)Gestrüpp bestehend*: CHART. Burgenl. I 386 due mete, in una pirus, altera -a.

*dumphedo, -inis m. (*theod. vet. thampho, cf. Ahd. Wb. II. p. 33*) *catarrhus – Katarrh*: HELDEG. phys. 1,25 qui spicam cum vino coquit, . . . -em in pectore eius mitigat. 3,2 p. 1219^A hoc est electuarium optimum . . . , quia . . . -em, quem cruda pira in pectore hominis parant, minuit.

dumtaxat *adv.* *script.*: dunt-: l.28.31. *al.* dumda-: l.20. dum taxat: l.33.

1 *ferē c. respectu restrictonis*: a modo, tantum, tantummodo – nur, bloß, lediglich: THIETM. chron. 4,61 qui (*antistes*) unum -t annum sedens ... obiit. 7,46 hoc -t conqueri debemus, quod *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 24,23 milites Dei ... iniquos terre sancte inhabitatores ... funditus exterminarunt illis -t exceptis, quos *eqs. saepe*. b *quidem, nimirum, videlicet – freilich, allerdings, natürlich (nur)*: HROTSV. lib. 1 praef. 1 hunc libellum ... omnium sapientium benignitati offero expurgandum, eorum -t, qui erranti non delectantur derogare. DIPL. Heinr. IV. 75 ut ... liberam amodo potestatem habeant (*sc. episcopi*) eandem ... donationem tenendi ... vel, quicquid eis ad utilitatem -t suę ecclesię placuerit, inde faciendi. *al.* c *ferē abund. accedit ad nisi*: GODESC. SAXO theol. 6 p. 165,22 fallax et mendax daemon omnimodo, nisi -t idcirco solummodo, quo minus, (quominus *ed.*, *vix recte*) cautos inciliat. 16 p. 244, 12 nihil ..., nisi -t ... cogat necessitas, respondere. INNOC. III. registr. 1,272 p. 377,14 nec alios prepositure supposuimus nisi -daxat illos, qui *eqs. al.* 2 *ferē c. respectu explicationis*: a *scilicet, nempe, utpote – nämlich, (und) zwar, doch wohl*: LIBER. diurn. 73 p.73,14 numquam nos aliquid novi, quod -t (*om. G*) contra catholicam fidem ... esse claruerit, suscepturos. ARBEO Emm. 1 qui ... coepit ... ad ... liberalium litterarum studium se informare, i t a -t, u t ... ad summum promeretur conscendere pontificatus honorem (DIPL. Loth. I. 69 ut ... faciat comes ... de eis [*mansis*] ..., quicquid ... voluerit ..., ita dun-t, ut *eqs. saepius. sim.* DIPL. Loth. I. 117 p. 266,21 eo -t tenore, ut *eqs.* DIPL. Ludow. Inf. 39 p. 157,18 ea -t ratione, ne *eqs.*) EPIST. var. III 16 Ansgarius ... omnibus ... praesulibus in regno dun-t Ludowici regis commanentibus. CHART. Carinth. V 70 (a. 1271) dum adhuc officium plebanatus in Linth dum taxat possideremus *eqs. saepe*. b *omnino, penitus – ganz, gänzlich, völlig*: THIETM. chron. 4,72 casu accidit, ut singulariter egredientes hunc (*sc. aegrotum*) -t solum relinquerent *confratres*. 5,1 omnia ex nichilo creavit hominemque solum -t (ad ymaginem suam *add.* CHRON. Thietm.) conformavit (*sc. Deus*). CHRON. Thietm. 5,31 hec omnia rex ... gravitate animi patientis tulit suis -t imputans peccatis, quicquid ... incommoditatis accidit.

1. **dumus**, -i m. (f.: l.61) *vel raro* ***duma**, -ae f. *script.* tu-: l. 45. 1 *strictius i. q. sentis, vepres, spinetum – Dornbusch, Dornengestrüpp, Dickicht*: a *proprie*: AETHICUS p. 187,5 rubula ... -a. GLOSS. I 115,6 St.-S. -us dornlöh. II 713,15 -os hursti. III 467,7 -us (t- c.d) dorn a.d.f.h thorn c.e ahorn b. *saepius*. THANGM. Bernw. 10 locum ... -is et vepribus horridum. SUMM. Heinr. A 4,154 sentices, spine vel -i, id est dorna. 4,159 -us dornboum. *al.* DIPL. Conr. III. 140 p. 253,29 silvas, fructata et -os sub censu annuali prepositus ... quibuslibet tradere poterit. *al.* de certo quodam genere spinosorum *arborum*: ALBERT. M. veget. 6,93 -us ... species est spinæ, quæ multum inspissatur in ramusculis (*v. notam ed.*). b *in imag. vel translate de asperitate, difficultatibus*: GLOSS. I 114,6 St.-S. -us unnammonti. SMAR. carm. 1,1,53 aspera propulimus, -as truncavimus omnes, ut rectas habeant curva locella vias. 2 *latius i. q. arbustum, consitum – Baum-, Busch-, Strauchwerk, Pflanzung (in designatione terminorum)*: CHART. Burgenl. I 386 p. 263,43 (a. 1257) in -is salicibus sunt due mete. 480 p. 321,46 in -o ilico. 522 p. 351,26 (dipl.) sunt mete sub ceraso et sub -o avellanorum. II 23 ad duas metas ..., que amplexantur in se -os saliciferas. *ibid.* *al.* 3 *per errorem i. q. acer – Ahorn (cf. Abd. Wb. I. p. 69) : v. l.45.*

2. ***dumus** v. 1. ***duma**.

***duna**, -ae f. (cf. *theod. inf. vet. dūne; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XV/2. p. 81^b*) ?*acc. sg. -on: l.71.* ?*acc. pl. -os: l. 69 (cf. p. 1044,45).* tumulus arenae – Sandhügel, 'Düne': PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 28,19 tanta inundatio ... per totam paene Frisiam occupavit, ut aggeribus arenarum illic copiosius, quos -os vocitant, fere coaequaretur. THIOFR. Willibr. I 13 p. 469^C excrevit ... congesta moles harenę instar muri firmissimi; quam congestionem sua lingua -on appellant indigenę maritimi. LAMB. ARD. hist. 83 p. 599,24 per medium -arum si-

ve harenose molis dorsum maris estus ... portum fecit *eqs.* 99 p. 609,19 in saltus et -as iuxta mare. CHART. Traiect. 1607 p. 356,16 que (*capella*) est versus occidentem iuxta -as.

[**dunaticus** v. ***dinotitus**. *adde ad p. 680,10*: ALBERT. M. top. 3,3,1 p. 351^b,21 de disciplina practica malorum (*an leg. moralium?*), quæ dei-ca (*ci.*; *dunatica ed.*; *dematica, democrita codd.*) vocatur.]

?***dunenses**, -ium m. pl. *homines inter dunas habitantes – Dünenbewohner, Leute in den Dünen*: ANNAL. Egm. a. 1170 in Kinemaria ... tantum inundatio ... desevit, ut ... vix mulieres et viri in trabibus domorum suarum vitam suam ... conseruaverint, et nisi quidam ... navibus -bus (*D-bus ed. Oppermann, v. ind. nom. propr. s. v. D-es naves*) subvenissent periclitantibus, multi naufragio perissent.

***dungo**, -are. (*theod. vet. tungen*) *stercorare – düngen*: CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 433,7 (s. XIII.ⁱⁿ) idibus Februarii iubente villico culturam nostram -ant *mansionarii* et recipiunt a villico VI denarios.

***dunio** (domnio, dunnio, dungio), -onis *vel* ***dominionus** (-ign(i)o-), -i m. (*francog. vet. donjon; v. E. Gamillschegg, Etymolog. Wb. d. frz. Sprache. 21969. p. 328*) *turris firmata – Wehrturm, 'Donjon' (de re v. Glossarium artis I, Burgen und feste Plätze. 21977. p. 43 et 136): 1 turris principalis (castri) – Hauptturm (einer Burg), Wohn-Bergfried*: HIST. Mosom. 1,8 p. 154,25 milites ... consensu domn-e, domo scilicet principali et defensiva, ... decernunt *eqs.* SIMON. SITH. gest. 2,117 in dung-um fossis abundantia sanguinis emanans (*inde GENEAL. Flandr. VI 27. sim. ANNAL. Bland. a. 1127 sanguis ex dunno-bus castellorum emanavit*). CHART. Ital. Ficker 197 p. 248,42 castrum cum turri et -ono. ANNAL. Ianuens. II p. 194,4 ad locum ipsum (*i. castrum*) accessit *Thomas Fornarius* et ipso aggresso per violentiam infra ambitum -gnoni intravit. IOH. CODAGN. annal. a. 1199 p. 25,26 Mediolanenses ... quandam turrem cum -gniono et una caminata ... destruxerunt. a. 1214 p. 45,23 castrum preter -gnonum (a. 1218 p. 65,23 cum -gnono). 2 *turris ut castrum firmata – Turmburg*: LAMB. ARD. hist. 4 p. 565,4 Ghisnarum -em, utpote Ghisnensis comitatus caput et principium, 8^{capit} quomodo Sifridus apud Ghisnas -em fecit et fossato circumcinxit et firmavit. 109 motam altissimam sive -em eminentem in munitionis signum firmavit et in aggerem coacervavit *Arnoldus. ibid. al.*

***dunos** v. ***duna**, ***dunum**. **dunque** v. **dum**.

dumtaxat v. **dumtaxat**.

***dunum**, -i n. (*gall. dun*) ?*nom. sg. -os: l.45 (cf. p. 1043, 69).* mons – Berg: HEIRIC. Germ. I schol. 1,353 -os Celtica lingua dicitur mons: hinc et Augustidunum dicitur Augusti mons. SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 477,29 Gallica ... lingua montem vocari -um studiosis non est incognitum. p. 477,35sq. sicut ... Augustidunum Augusti-mons, sicut Viridunum Virodunum nominatum est, ita Dividunum (*sc. urbs*) quasi Divorum-dunum vocabulum aucupata es. GESTA Mett. praef. p. 534,22 Dividunum ... nuncupata est quasi -um, id est mons, deorum, eo quod *eqs.*

Antony duo, duas, duo numer. script. et form.: tu(o): l.64.65. p. 1045,19. nom.: du: p. 1045,20. duos: p. 1045,24.47. dui: p. 1045,45. acc.: masc.: duo: p. 1045,21.22.27. al. duus: p. 1045,19.26. neutr. dua: p. 1045,24.28. gen. duum: l.65.68. 71. al. cf. Stotz, Handb. 4, VIII § 87,1. abl.: duo: p. 1045, 31. duos: p. 1045,17.43. duis: p. 1045,30. duabis: ANTI-DOT. Augiens. p. 65,23. ?metr. duobus forma bisyllaba (per synizesin): l.67.

duo – zwei (*nonnumquam i. q. ambo – beide, e. g. p. 1045,8. 47*): 1 *usu adi.*: a *formae usitatae*: a *in univ.*: CHART. Sangall. A 42 (a. 764) dono ... servos tuos his nominibus *eqs.* 67 auri libras tuas. TIT. metr. III 3,17 altare duum (*dum cod.*) sanctorum (*sc. Petri et Pauli*) honore dicatum. LIUTPR. antap. 3,44 (vs.) nubere germanis satagens Herodia duobus. GERHOH. tract. p. 13,3 mira ... vicissitudo quasi duum Cherubim se respicientium. OTTO FRISING. gest. 2,54 ubi (*sc. in curia*) consilium pro terminanda duorum ducum lite publicari debuit *eqs.* CHART. Bern. II 281 p. 304,37 de consilio sculteti et duum consiliatorum. *al.* *usu numer. multiplicativi i. q. bis – zwei*

[Konstanciak]

mal: REGISTR. Prum. 7 duas XV noctes (*de servitio faciendo*). 19 dies facit (*sc. mansus*) et duas XV noctes sicut alii. *ibid.* *al.* *β in nomine loci*: EINH. Marc. et Petr. I 4,10 p. 259,54 quod (*monasterium*) Ad-duos-Gemellos appellatur. DIPL. Otton. I. 341 p. 467,9 quicquid inter flumen Lipientiam usque ad Duas sorores ... interiacet *eqs.* *γ de locis bis exstantibus vel eorum geminis partibus*: DIPL. Ludow. Germ. 87 p. 125,18 in Rotenhuson et in duobus Bussenanc et Uuenzineshuson *eqs.* DIPL. Otton. I. 149 Bassallo et duo Sedorp. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,13 duas tantum, ulteriorem et citeriorem, ponentes (*sc. aliqui*) Italici. *δ de personis eiusdem nominis*: THIETM. chron. 6,55 huius rei ductores erant duo Wethenici ex suburbio (*cf.* TRAD. Frising. 1513^b huius rei testes sunt: Dietrich de Remoldesperge, Liupolt, Marquardi II de Withelingen *eqs.*). WIPO gest. 2 p. 15,25 praedicti duo Chuonones, cum essent ... nobilissimi *eqs.* *al.* *β formae notabiliores*: CHRON. Fred. 4,69 dua ... centenaria. LEX Ribv. 24 ictu uno vel duos (duobus *var. l.*) seu tribus. CHART. Sangall. A 14 pondus duus. 38 dono ... casatus tuus cum hobas suas. TRAD. Patav. 18 p. 16,31 uxor ... et du infantis. EPIST. Bonif. 26 p. 46,5 (*epist. papae*) congruum non est, duo (duos *var. l.*) vel tres calices in altario ponere. 57 p. 105,2 ut ... duo (duos *var. l.*) ex ea (*concupina*) filios procrearet *pseudopropheta*. TRAD. Frising. 120 p. 132,8 mancipia dua. 234^a fuerunt tres tituli, duos ad Piparpach. 502 pro duobus partibus. FORM. Bitur. 15^a p. 175,17 caedo tibi ... greges ... duus. DIPL. Karoli III. 107 concessimus ... hobas duos. REGISTR. Prum. 54 solvit unusquisque ... duo modios de rogone. *al.* DIPL. Otton. I. 138 mansa dua (duo *a. corr.*). CHART. Tirol. notar. I 623 teneat dictam decimam cum dictis duis carris vini. *al.* *adde*: ANNAL. Petr. Col. a. 818 (MGScript. XVI p. 730,32) Duodarich presbiter ... pro *duo denariis ci.* (duoden *ed.*) de cera ad sanctum Severinum. *de Iano i. q. biceps – zweiköpfig*: CHRON. Merseb. 11 p. 185,17 (*vs.*) cum duo Ianus Idus faceret, de carne solutus transiit *We-rinherus* ab hoc mundo.

2 usu subst. vel ellipt.: *a in univ.*: *α de ipso numero*: BEDA temp. rat. 1,26 cum dicis 'duo', secundum (*sc. digitum*) a minimo flexum ibidem (*in medium palmae*) impones (*de loquela digitorum q. d.*). EKKEH. IV. bened. I 42,45 'duum' legat ille (*gloss.*: Priscianus), sed ista (*gloss.*: translatio) 'duorum'. ALBERT. M. metaph. 1,45 p. 53,11 Alcmaeon ... dixit, quod 'duo' sunt 'multa', eo, quod principium 'sunt' multitudinis. *ibid.* *al.* *β de hominibus*: LEX Alam. 61,1 cum duos (duobus; duobus sacramentalibus *var. l.*) iuret. PACTUS Alam. 22,2 si porcarius legatus de via ... battutus fuerit sic, ut duo (dui *var. l.*) tenent et tertius percutit *eqs.* HUGEB. Willib. 5 p. 104,37 manebant duos simul ad Eihstat ... Willibaldus atque Suidgarius. GERH. AUGUST. Udalr. 1,26 l. 62 omnes te (*Vverinharium*) elegerunt nisi duo. THIETM. chron. 7,5 Wirinharium ... caeteris duobus indicens, *i. eqs. saepe.* *γ de rebus*: FORM. Marculfi 2,23 l. 29 presens commutatio, unde duas inter se uno tinore conscriberunt *eqs.* (*cf.* A. Uddholm, *Formulae Marculfi*. 1953. p. 135sq.). WALAHFR. Gall. 1,14 erunt mihi duo pariter, labor duplicatus et manifesta confusio. BOVO CORB. Boeth. 305 quoniam ratione carent *bestiae*, duo tantum ex his (*sc. virtutibus animae*) inveniuntur: sentire et crescere. VITA Heinr. IV. 3 p. 16,30 uno ... facto duo peregit, scilicet et banni solutionem accepit et *eqs. saepe.* *adde*: RUODLIEB V 320 altera dividitur lanx in duo sicque repletur (*sim.* RIMB. Anscar. 12 p. 34,3). *β locut.*: *α pugna duorum i. q. pugna singularis – Zweikampf*: LEX Alam. 81 spondeant *genealogiae* inter se pugna duorum. 91 per pugna duorum se defendat. *al.* LEX Baiuv. 13,8 si negare voluerit ..., cum campione cincto defendat se, hoc est pugna duorum. CONC. Karol. A 16^A,4 de pugna duorum, quod wehadinc vocatur *eqs. saepius.* *β* duo et duo *i. q. bini – zu je zweien, paarweise* (*cf.* Vulg. gen. 7,9): HUGEB. Willib. 4 p. 100,10sq. dedit *praeses* illis (*iter facientibus*) epistolam (*sc. praesidii*) duobus et duobus; illic non poterant simul pergere, sed duos et duos, quia *eqs.*

3 nota: duodeviginti, -triginta *etc. i. q. decem et octo, viginti et octo – achtzehn, achtundzwanzig usw.*: COD. Lauresh. 3678 l. 4 (c. 830/50) serviles hubę duodeXX, que III dies in

ebd<omada> operantur. ADAM gest. 2,24 cum recitaret rex Sclavianiam in duo de XX (duos de viginti *var. l.*) pagos disperitam esse *eqs. al.* duodevicesimus, -a, -um *etc. i. q. decimus octavus – achtzehnter usw.*: THIETM. chron. 8,1 anno domini-cae incarnationis millesimo XVIII° *eqs. al.*

duocenti v. ducenti. *duocentum v. vol. II. p. 468,20.*

**duodecagonus*, -i *m.* (δωδεκάγωνος) *polygonum duodecim angulorum – Zwölfeck*: ANON. geom. I 4,27 p. 351, 19sq. omnis -us ductus octuagies acceptis LXIV facit quadratum, cuius latus acceptis VIII dicta parte vigesima facit -i latus.

duodece v. duodecim.

duodecennis, -e. *duodecim annos natus – zwölf Jahre alt, zwölfjährig*: WALAHFR. Mamm. 2 capit. p. 46 qualiter tempore persecutionis solitudinem -is (*duodennis var. l.*) ... petierit. MIRAC. Otton. Bamb. II 4 miraculum factum ... in puella -i ... et in puero ... septenni *eqs.*

duodecies adv. rhythm. duo- *pro una syllaba (per synizesin)*: l. 22. *duodecim vices – zwölfmal*: ALDH. virg. I 12 p. 241,9 quemammodum Ebreorum falanx -s quinquagenis expeditionum milibus et peditum turmis procedens *eqs.* (*cf.* Vulg. exod. 12,37). RHYTHM. 114,35,1 in hoc cursu fiunt anni communes -s, anni ... embolismi supputantur septies. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,13 p. 1011^B comes ... Emmerammo predium ... donavit, illius ascribens obsequium -s dandum karitative usui monachorum nec non refectio[n]i duodenariae Christi elemosinariorum.

duodecim (-dic-, -cem, -ce) *numer. rhythm.* duodécim: RHYTHM. 5,12,1. 113,59,3. δώδεκα – zwölf: 1 *usu adi.*: CHRON. Fred. 4,20 -dicem tantum pagi ... remanserunt. 4,45 p. 143,7sq. -ce milia soledorum ...; -dice ducis ... legatarius destinant. *al.* CHART. Sangall. A 105 dibiati *Hanno* donare -dicim dinarius. EPIST. Teg. II 120 p. 151,31 conquesti sunt ... fratres nostri de Tegrinse de L. et A. et H., quod ... noviter illis XII^{cem} equitaturas abstulerint. *saep.* 2 *usu subst. vel ellipt.*: LEX Ribv. 6 si negaverit, cum XII iuret. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 213 ex eis (*pauperibus*) XII vestiant *canonici* ... lineis vestimentis. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 162,28 ad hunc finem ... res deducta est, ut decernerent XII ex sua gente, XII ex parte regis obsides dari. CASUS Petrish. 3,3 ut rex Heinrich Liutoldum inter -m, quos ... semper secum ... habuerat, assumpserit. *saep.* *de ipso numero*: HRABAN. univ. 18,3 p. 492^A -m ad apostolos pertinent ...; item -m ad omnium sanctorum pertinent sacramentum.

duodecimus, -a, -um. *decimus secundus – zwölfte(r)*: 1 *gener.*: *a in univ.*: ARBEO Emm. 24 p. 60,15 ad villam publicam nuncupantem Aschaim, distantem miliario fere -o. WALAHFR. carm. 89,3,14 undecimus (*sc. annus*) potuit longis distendier horis, ille -us sed minuit numerum. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 192 in undecimo (*sc. fundamento positum est*) iacinctum ..., in -o ametistum *eqs.* BERTH. chron. B. a. 1076 p. 246,9 'Eleutherius a beato Petro' papa 'XII. in decretis suis ... testatur: *eqs.*' *al.* *adde*: BENZO ad Heinr. IV. 3,1 p. 270,4 o boni defensores, cur non accurritis Paulo, quem servi servorum precipitare conantur de -o throno (*sc. apostolorum*; *cf. notam ed.*). *β spectat ad tempus metiendum*: *α de die (actionis) indicanda*: TRAD. Frising. 2 (a. 748) actum est hoc XII. die mensis februarii. EIGIL Sturm. 13 p. 144,7 mense primo, -o (-a *var. l.*) die mensis eiusdem. *al.* *β usu vario*: COD. Lauresh. 1 p. 267,7 (a. 764) anno -o regnante ... Pippino rege. EIGIL Sturm. 13 p. 144,6 in dictio[n]e -a (DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,38 i. XII. *al.*). RUOTG. Brun. 42 cum ... germanus eius (*imperatoris*) -um pontificatus sui ageret annum *eqs. al.* 2 *iur. de numero consacramentalium q. d. (de re v. HRG s. v. 'Eideshelfer'*; *cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 1558)*: LEX Frision. 14,1 debet unusquisque eorum (*sc. septem hominum*) sua -a manū obiecti criminis se purificare sacramento (LEX Saxon. 52 sua -a m. iurando se purificet *servus. al.*). THIETM. chron. 4,60 pristino habitu (*i. cuculla*) indutus iudiciali sententia -us ipse sacramentis exsolvit *Sigifridus*. WALTH. TER. Karol. 15 ut illa ... matrona -a nobilium manu libertatem suam personaliter assensu comitis evendicaret. *usu subst.*: LEX Ribv. 69,1 si quis Ribvarius sacramento fidem fecerit, super XIV

[Konstanciak]

noctes sibi septimus seu -us (XII^{mo} var. l.) . . . studeat coniurare. 3 *eccl. usu subst. i. q. vespera – Vesper*: CONC. Merov. p. 127,12sq. patrum statuta praeceperunt, ut ad sexta sex psalmi dicantur . . . et ad -a duodecim.

[*duoden v. duo p.1045,32.*] **duodena v. duodenus.**
duodenarius, -a, -um. 1 *qui duodecim vicibus praestandus est – zwölfmaliger, zwölfältiger*: MIRAC. Firm. 2,4 annuali constitutione persolvens (sc. *servus*) sancto -um censum. *al. v. et p.1046,25.* 2 -us numerus *i. q. numerus duodecim complens – Zwölffzahl, 'die Zwölf'*: a *gener.*: CAPIT. reg. Franc. 144,2 de melioribus hominibus . . . suppleat comes numerum -um (sc. *scabinorum*). ANNAL. Quedl. a. 992 p. 69,9 quam (*ecclesiam*) secum (sc. *cum Hildewardo*) in typo apostolicae dignitatis -o numero XI episcopi consecraverunt. HONOR. AUGUST. cant. 3,7 p. 404^D -us . . . numerus summam suam excedit, cuius partes sunt unitas, binarius, ternarius *eqs. al. expressius de apostolis*: DONIZO Mathild. epil. 1,118 p. 409 in numero maior -o Petre pastor *eqs. cf. l.14.* b *math.*: MATHEM. var. Bubnov p. 269,27 huiusmodi . . . compositio -i numeri formam exprimet. *usu subst. vel ellipt. (de uncia ['Zwölftel'] l.28)*: PS. BOETH. geom. 635 ut cathetus quot habeat pedes, requiratur; . . . hos (sc. LXXXI) si auferis ex in se ducto latere, CXLIV supersunt, quorum -us (XII var. l.) esse dinoscitur latus. HROTSV. Sap. 3,15 est . . . -i medietas VI, pars tertia IV. ANON. minut. 1,5 p. 234,1 numerus unciarum in deunce vel dextante per numerum comparatum ducatur et hi, qui inde excreverint, per -ium partiantur: quotcumque in hac partitione -os (duos denarium var. l.) reperies *eqs.*

duodennis (-enis), -e. *duodecim annorum (natus) – zwölfjährig (fere usu subst., e. g. l.35)*: HRABAN. epist. 16 p. 417,32 postquam ipse (*Iesus*) -enis in Hierusalem a parentibus . . . fuisset inventus *eqs.* RUD. FULD. mirac. 10 puella quaedam -is. THEOD. AMORB. Bened. II 2 p. 261,11 puer quasi -is. ANNAL. Ratisb. a. 1 (cod. Emm.) Christus . . . dignatus est incarnari a beata virgine Maria, ea vero -e. ACTA imp. Winkelm. I 943 debeas (sc. *Iohannes*) providere . . . pro quolibet filiorum suorum (sc. *Feniciae*) -i (duodenim cod.) ana tres uncias auri per annum, minori autem duodeno anno ana unciam auri unam. *al. v. et p.1046,14.* *per duodecim annos durans – zwölf Jahre lang dauernd*: CHRON. Merseb. 2 p. 171,28 lector, audisti dominationem ecclesiae nostrae primo -em vel paulo amplius. *de pontificatu*: EPITAPH. var. II 41,11 Idus Octobris quinto praesul -is (-enis, duodenus var. l.) vitae concessit, spes comes alma fuit.

***duodennium**, -i n. *spatium duodecim annorum – Zeitraum von zwölf Jahren*: HIST. Aquic. app. (MGScript. XIV p. 592,5; s. XII.2) ante -um fere quam proceres nostri Iherosolimitanum aggredierentur iter *eqs.*

duodenus, -a, -um. *metr. et rhythm. duo- pro una syllaba (per synizesin)*: l.58. adde RHYTHM. 114,20,1.

1 *adi. i. q. duodenarius, duodecim – (je) zwölf (umfassend)*: a *in univ. (fere notione distributiva evanescente)*: ARBEO Emm. 43 p. 94,31 qui (*Iesus*) -os (duodecim VITA Emm.) complevit ex fragmentorum (sc. *quinque panum*) cophinos (*spectat ad Vulg. Matth. 14,20*). ALTFR. Liutg. 2,6 puella . . . sine lumine (sc. *oculorum*) -os (duodecim var. l.) menses permansit. CARM. Cantabr. B 1,37 te petimus fragiles, -e senatus, ut adsis. RAPULARIUS 19 ipsius (*rapulae*) umbra viris -is sufficiebat. *al. adde de perfecto numero*: EKKH. IV. pict. Mog. 694 membra praecum (*i. Pater noster*) Sother vocet haec septena scienter, qui per septena consurgere dat -a (gloss.: perfectum numerum). b *vice numeri ordinalis positum*: a *in die indicanda*: WALAHFR. carm. 89,1,4 solstitium fervens -is aequae Kalendis Iulius aestivum fertque refertque tibi. CALEND. Karol. C p. 1109,4 ire -is Praxedis ad astra Kalendis. *al. de hora*: WANDALB. martyr. compr. 7 bis -ae temporis horae luce diem complet. b *in enumeratione*: WALTHARIUS 1011 nonus Eleuthir erat . . . extulit undecimum pollens urbs Spira Tanastum, . . . locum rex supplevit -um. *adde*: POETA SAXO 2,331 preterea regi -us traditur obses. c *vice numeri multiplicativi ('zwölffältig', 'zwölffach')*: AGIUS epic. Hath. 247 inclita progenies -o stemmate patrum iam defuncta suos his numerat titu-

los: Iuda, Ruben *eqs.* EKKH. IV. pict. Mog. 69 invidia plena fratrem (*i. Ioseph*) sic post -a vendit in Egyptum conventio perfide captum. 2 *subst.*: a *masc. i. qui duodecim annos natus est – Zwölffähriger*: v. p.1047,38. b *fem.*: a *duodecima pars – Zwölftel*: ACTA imp. Winkelm. I 787 p. 615,39 (a. 1231) illi . . . , qui solverint -am, eam teneantur deferre propriis sumptibus ad orrea imperialia. b *oratio duodecim psalmorum – Gebet der zwölf (Vesper-)Psalmen (de re cf. L. Eisenhofer, Hb. der kath. Liturgik. II. 1933. p. 542; cf. et p.1047,4)*: VITA Rust. 23 (MGMer. IV p. 349,2) vesperam cum filiabus ex more decantans adiuncta etiam -a valde se corpore iam fatigari sentiens *eqs.* c *neutr. de parte intestini (usu anat.) i. q. colum duodecim digitorum – Zwölffingerdarm*: PS. CAPHO anat. 40 sub portanario est -um, sub -o ieium. ALBERT. M. meteor. 4,1,27 p. 244,2 superior alvus habet tres partes . . . et illae partes sunt stomachus et intestinum, quod dicitur -um, et intestinum, quod dicitur ieium. *al. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 36,27 primum (sc. intestinum) est -um, et dicitur sic, quod eius longitudo secundum numerum est duodecim pollicum eius, cuius est.*

duodice(m), duodicim v. duodecim. **dupblus v. duplus.**
duplaris, -e. *duplex, dupliciter continens – doppelt (enthaltend), Doppel-* (def.: RHYTHMIMACH. 15^a,4 -is numerus est, cum de duobus numeris minor in maiorem bis numeratur, ut sunt IIII ad II): ANON. geom. I 3,10 constituamus arundinem tali magnitudine, ut -i proportionem proportionetur mensuris longitudine. EPIST. Worm. I 52 p. 90,17 quod in numeris proportio -is efficit, hoc idem in consonantiis diapason reddit. *al.*
duplatio (dupp-, -cio), -onis f. *duplicatio – Verdoppelung*: LEG. Wisig. 8,1,5 si dominus pro rei -cione noluerit satisfacere *eqs. (de satisfactione per rem dupliciter reddendam)*. ANON. algor. Salem. p. 3,3 huius disciplinae non plures quam VII habentur species: additio, subtractio, dupp-o, dimidiatio *eqs.* ALBERT. M. metaph. 5,3,1 p. 259,5 cum angulus sit terminus continui expansi, si tolli intelligatur per -em recti anguli, remanet continuum expansum infinitum. 10,2,7 p. 450,37 si concedatur, quod -o (p. 1056^b,7 τὸ διπλασιον) est multiplicatio *eqs. v. et p.1051,29.*

duplator, -oris m. *duplicator – Verdoppeler*: PS. GERH. CREM. sal. II 74 ipse (sc. *alumen*) est -r unius et triplat duo et quadruplat tria.

***duplerius** (do-), -i m. (cf. *ital. doppiere; v. Battisti-Alesio, Diz. etim. ital. II. p. 1383*) *funale, candelabrum – (Wachs-)Fackel, Leuchter*: CHART. Carniol. I 68 p. 77,22 (a. 1106) pro . . . feudo . . . contribues (sc. *Franciscus*) . . . libras quinque . . . cere albe in do-is laboratis. SALIMB. chron. p. 589, 18 fratribus minoribus misit *Burigardus* unum magnum -um ad illuminandum et honorandum Dominicum corpus, quando elevatur et populo demonstratur in missa.

duplex, -icis. *script.*: dubl-: p.1049,63. 1050,8. vol. I. p. 1407,21. dupp-: p.1049,10. 66. 1050,13. *al.* -lux: l.56. *form.*: abl. sg. -e: l.58. adde IUSTIN. Lippifl. 617. *al. nom. pl. -tia*: p.1050,24. ?abl. pro adv.: p.1050,68.

1 *adi.*: A *proprie*: 1 *duplus, bifarius, bis (exstans) – doppelt, Doppel-, zweifach, zwei(mal vorhanden)*: a *gener.*: a *in univ.*: CARUS Clem. 557 spiritus Helie -ux in pectore (sc. *Elisei*) pausat (cf. *notam ed.*). EKKH. IV. bened. II 266 fons vi -e salvat. ALFAN. premn. phys. 8,1 p. 81 unumquemque aliorum sensuum (sc. *praeter tactum*) -em (PG 40,649^A διπλοῦν) Deus creavit. CHART. Carinth. V 212 marcas . . . in -i sacco compositas *eqs. al. v. et p.1051,39.* *de vestitu monastico*: EPIST. var. I 13 p. 513,19 ut neque femoralia habeant fratres neque amplius quam -ia (-e var. l.) . . . indumenta (*sim.* CAES. HEIST. hom. exc. p. 12,29 monachis -em dicit *Benedictus* [reg. 55,10] sufficere vestitum. cf. p.1050,345qq.). b *geminus – Zwillings-*: COD. Lauresh. 21,15 (a. 819) a platea usque ad -em quercum (*item de arbore gemina limitem designante*: CHART. Brand. A XIII 10 p. 212,5 [a. 1267] inde per directum ad pinum -em signatam in declivio montis). WANDALB. mens. 51 Martius . . . -is cui sidera Piscis praesunt. *in nomine loci*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 485,3 ad D-em aquam prope Danubium (*i. Zwielfalten; sim.* ORTL. chron. 1,2 p.

16,11sqq. nomen . . . a -i fluvio suscepit *locus*, quia -x fluvius Zwivaltaha vocatur; recte . . . a -i limpha nominis ethimologiam traxit). γ *uterque, ambo* – *jeder* (*von beiden*), *beide*: YSENGRIMUS 7,584 sub -i vate (sc. *Elia et Eliseo*). CARM. Bur. 131,2,11 de Iericho sum veniens, ploro cum sauciato, quem -x Levi transiens non astitit grabato. CHART. Raitenh. 76 pro . . . -ium predecessorum nostrorum (sc. *Wolfkeri et Popponis*) exhibitione privilegiorum *eqs.* β *publ., iur., canon. de augmento* (*pretii, compositionis, poenae sim.*) *ad duplum*: LEX Baiuv. 1,8 illi, qui sunt ministri altaris Dei, -em (dupp-e, -i *var. l.*) compositionem accipiant. CHART. Fuld. B 419 abbas dedit comiti Burchardo aream . . . et ille econtra -em donationem dedit. CAPIT. reg. Franc. 252,50 si quempiam veneno . . . perdidit *aliquis*, . . . -i mulctetur poenitentia. DIPL. Heinr. II. 461 p. 585,31 pena -x. *al. de usura* (*in imag.*): WALTH. SPIR. Christoph. I 5 ut . . . sibi credite pecunie plus quam -em usuram in Domini gremium . . . reportaret. ϵ *mus., math., geom.*: α *in univ.*: IOH. GARL. mus. mens. 2,14 -x longa est illa (*figura*), quando latitudo transit longitudinem. *al. v. et p. 1053,67.* β *de cantu*: MUS. ENCHIR. 14,5 sive . . . simplici cantui -x adiungas *o r g a n u m*, . . . sive ad -em cantum simplex organum referatur (ANON. pos. disc. p. 193,1 -x o. est *eqs.*). GUIDO AUGENS. mus. 421 cantuum alii sunt -es, alii simplices. ANON. IV mus. 2 p. 71,20 diatessaron raro in -bus determinatur, sed saepius in triplicibus *eqs.* 6 p. 82,19. *al. huc spectare potest*: ODO inton. p. 117^b quomodo 'Benedictus' et 'Magnificat' in -bus debeant intonari. γ *de proportionibus in re mathematica* (*geometrica: l. 31*): ANON. geom. I 3,6 si duae partes supra apparent, ad quas XII sescuplam habet proportionem, sescupla quoque ad altitudinem umbra; si tres apparent, quadrupla, . . . si V, -x (*dupla var. l.*) superbipartiens quintas. GERB. epist. math. I 4 p. 29,23 quod ex priore multiplicatione natum est, -x sesquiquartus est, ut sunt IX ad III^{or}, id est *eqs.* δ *eccl. et theol.*: α *in univ.*: INNOC. IV. registr. B 257 p. 219,31 cum olim vestrum monasterium esset -x, in quo moniales et monachi . . . morabantur. β *de Christi divina et humana natura*: GODESC. SAXO theol. 22,1 p. 295,7 manens, quod erat, adsumpsit *Christus*, quod non erat, ut id tamen adsumeret, dum faceret, non postquam faceret, quia revera, si postmodum assumpsisset, -x prius persona . . . fuisset. *al. v. et p. 1051,11.* γ *de -i festo* (*opp.*: festum simplex; *de re v. l. Eisenhofer, Lehrbuch der Liturgik. I. 1932. p. 589*): CHART. Basil. C I 254 p. 186,5 (*a. 1251*) ut illa die . . . sicut in summis festivitibus -x agatur festum. CHART. Turic. 1088 p. 183,25 statuimus, ut cadentia in diem -is festi anniversaria priori die . . . celebrentur. LIBER ordin. Sedun. A 409 sicut fit in predicta dominica, ita fit omnibus dominicis . . . , quia non fit -x festum. *al. ad festum -x pertinens* – *zum Hoch-, Doppelfest gehörig*: TRANSL. Mod. 30 p. 302,50 educentes (sc. *canonicis*) corpus pastoris . . . cum crucibus et omni ornatu -i. ϵ *gramm. et rhet.*: α *de disticho*: AGIUS comput. 7,11 prima . . . concurrentes in parte locavi; his -es versus . . . supposui *eqs.* β *de opere gemino* (*i. tam metro quam prosa composito*; cf. *E. Walter, Opus Geminum. 1973*): HRABAN. epist. 2^b plurimi inveniuntur, qui metro simul et prosa unam . . . rem descripserunt . . . ; nonne ob id . . . -x opus suum edunt, ut *eqs.*? γ *de iteratione q. d.* (cf. *Lausberg, Rhetorik § 842 i. q. repetitus* – *wiederholt, mehrfach*: CONR. MUR. summ. p. 97,309 (vs.) ut eas (*septem partes*) . . . vi metrica dem: simplex (sc. *iteratio*) cum ratione, -x quoque cum ratione, inde -x absque ratione *eqs. al. v. et p. 1051,59.* δ *de membranis cerebri, ut vid.*: ARS med. 7 p. 428,22 rogne appellatur ossis divisio cum separatione . . . usque ad -em (*dub-em var. l.*) materiam calvariae. β *de genere febris*: TRACT. de aegr. cur. p. 93,15 sequitur de interpolatis compositis (sc. *febribus*), ut de dupp-i tertiana, dupp-i cotidiana, dupp-i quartana. ϵ *translate*: 1 *bilinguis, subdolos, falsus* – *doppelzüngig, betrügerisch, falsch*: α *in univ.*: LEG. Wisig. 2,5,18 in qua bifarie duplicata astutia, quid aliut quam -x (*dupla var. l.*) comprobatur voluntas *eqs.* BONIF. (?) serm. 11 (PL 89,864^B) stateras dolosas et *mensuras* -es quasi mortifera venena vitate (HRABAN. hom. I 44 p. 82^C). WALAHFR. carm. 76,27 eligo culpari nimii

pro caumate zeli, pectore quam -i crimen subiisse tacentis. RUOTG. Brun. 17 p. 16,7 nec -i c o r d e nec labiis dolosis . . . simulare (RUP. TUIT. vict. 4,15 p. 136,12). PETR. DAM. epist. 102 p. 123,3 vir erat versipellis ingenii et . . . -x animo. *al. v. et p. 1052,24.* β *amphibolus, ambiguus* – *zwei-, doppeldeutig*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 71,8 -x et anceps Nilotici regnatoris somnium futurorum praesagia portendens *eqs. v. et p. 1052,19.* ϵ *dubius* – *zweifelhaft*: PIRMIN. (?) scar. 11 dub-ia (-ia *var. l.*) bona populis ostendunt (sc. *qui ecclesiis praesunt*) adimplentes illud evangelicum preceptum *eqs.* 2 *biformis, diversus* – *zweigestaltig, zweierlei, unterschiedlich*: α *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 63,1 materia -i palmis plasmabar (*de candela*). LEX Saxon. 66 solidus est duplex: unus habet duo tremisses . . . ; alter solidus III tremisses *eqs.* THIETM. chron. 4,72 p. 214,7 migranea, quae -x est, aut ex gutta, aut ex vermibus. ALBERT. M. animal. 1,566 cibus est -x in stomacho et unus . . . cito obedit digestionem. CHRON. Albr. a. 1213 p. 898,27 littere amfibolice -em habentes constructionem. *al. b mixtus* – *gemischt, Misch-*: CHART. Naumb. I 391 p. 352,15 (*a. 1196*) II panes, XX manipulos, IX schoc et dimidium -is frumenti (*antea*: mixti frumenti). Π *subst. neutr.*: α *quae bis tantum exstant* – *das Zweifache, Doppelte*: TRAD. Brixin. 2^a (c. 935/55) econtra . . . tradidit . . . episcopus . . . Irminlinde . . . simplicia contra -tia predice traditionis. GESTA Mett. cont. I 5 p. 547,6 rediit tandem ad ecclesiam suam diu desideratus Iob noster, sed minime ad -ia restitutus. β *vestimentum bifarium, diplois* – *doppellagiges Gewand*: CAES. HEIST. hom. exc. p. 12,22 in hyeme se muniunt homines -bus contra frigus; -ia sunt vestimenta pellibus furcata, unde Cluniacenses . . . pellibus utuntur sub lanea propter frigus. ϵ *in re metr. de dipodia i. q. metrum duorum pedum* – *Metrum aus zwei Füßen*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 82,21 qui (*senarius*) constat ex simplicibus sex, idemque ex -bus trimeter. δ *de vestitu monastico i. q. vestimenta numero bina* – *Kleidungsstücke in zweifacher Zahl, je zwei Stück*: WIBALD. epist. 150 p. 248,18 a nobis vestitus fuit *iuvenis* (sc. *collegio fratrum aggregatus*) cunctis -bus eadem die, qua *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 108,22 quilibet frater debet habere -ia camisiarium, braccarum, caligarum, tunicam *eqs. cf. p. 1048,61.* ϵ *adv. 1. dupliciter. 1 duabus vicibus, bipertito, altero tanto plus (magis)* – *zweimal, -fach, doppelt (soviel), in doppeltem Umfang*: LEX Saxon. 15 quicquid . . . in feminam committitur, si virgo fuerit, dupp-r (-r *var. l.*) componatur. CAPIT. reg. Franc. 100,2 quicumque nostra iussione in dispectum habuerit, b a n n u m n o s t r u m -r . . . componat (100,4). TRAD. Frising. 799 ille econtra in recompensatione harum rerum . . . episcopo in eodem loco -r restituit. CHART. Sangall. A 561 ego . . . -r tradidi arabilis terrae. DUDO hist. 4 p. 291,16 (ed. Lair) turribus hinc inde . . . praebalteatum -rque arcuatum *delubrum*. IOH. sacer. 32 argentum cum ere croceo -r adiecto fundendum est. *al. v. et p. 1053,52.* *adde*: COMM. microl. 59 p. 153 'morula' -r 'longior' (cf. 56 morulam duplo longiorem) est aut 'brevior', si silentium inter duas voces duplum est ad aliud silentium inter duas voces. 2 *duobus modis, respectibus, bifarie* – *auf zweierlei Weise, in zweifacher Hinsicht*: DECRET. Burch. 12,10 p. 878^B -r . . . r e u s erit, qui et Dei nomen in vauum adsumit et proximum dolo capit (HONOR. AUGUST. spec. p. 1068^D. *al.*). FROWIN. explan. 4,2 l. 464 r intelligitur caro Christi, vel spiritualis illa . . . , vel caro, quae crucifixa . . . est. RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 79,12 in mortuis (sc. *animalibus*) -r fiebat anathomia, scilicet *eqs. al. ALBERT. M. div. nom. 54 p. 34,43 ad aliud* . . . -r: aut ex parte rei dictae . . . aut ex parte dicentis. p. 34,47 duplitter (*sic?*). *al. 3 de organo i. q. per secundam vocem* – *mit einer zweiten Stimme*: ANON. mus. La Fage 14,13 super unum discantum alium duplicem componamus, qui . . . per diversas consonantias -r et naturaliter respondere possit *eqs.* 2. ϵ *duplice. altero tanto plus* – *doppelt, zweifach*: CHART. Rhen. med. I 167 p. 231,17 (*a. 926*) quod (*castrum*) sibi cambiare suas e contra -e dando obnixie flagitabant *Franco et Norpoldus* instabiles hereditates cum mansis finitimis sex *eqs. huc spectare vid.*: p. 1048,63.

duplicamen, -inis *n.* *bini, par* – *Paar*: VITA Galli II 558 vinco (iuncto *a. corr.*, *recte, ut vid.*; gloss.: *i. e. assumpto*) fratrum – *e* caro venerat ad castrum *eqs.* (cf. WALAHFR. Gall. 17 p. 297,31 sumptis secumduobus fratribus).

duplicatio (-cio), -onis *f.* *actio duplicandi, geminatio* – *das Verdoppeln, Verdoppelung*: 1 gener.: *a* strictius: IOH. SCOT. praedest. 3,193 in ea (*caritate*) nulla geminatio est ac per hoc nulla – *o*. FRANCO LEOD. circ. 3,80 similiter IX invenio . . . asses, si unitatem semissem, quod erat latus huius quadrati, duplicavero; quae – *o* *eqs.* ANSELM. HAV. dial. 1,9 p. 78,10 qui (*Eutyches*) non putavit naturam duplicem esse posse sine – *e* personae (sc. *Christi*; *sim.* GERHOF. novit. 8). *al.* *b* latius *i. q. augmentum, incrementum* – *Vergrößerung, Steigerung*: ANNAL. Reichersb. a. 1145 p. 460,23 duplicato gelu hiems solito vehementior inhorrescit . . .; haec . . . – *o* frigoris *eqs.* 2 spec.: *a* *publ., iur., canon.*: *a* in *univ.*: CHART. Neocell. Brixin. 54 (a. 1251) alioquin eundem censum tenebitur *civis* . . . duplicare, quod, si . . . talem – *em* supersederit *eqs.* CHART. Westph. VII 1704 pensionem annualem . . . de quibusdam agris . . . simul cum – *e* pensionis eiusdem, quod twischetthe dicitur . . . concessimus *eqs.* *al.* *β* *de responsione ad replicam* (*‘Duplik’*): CHART. Francof. 364 p. 176,41 (a. 1276) intellectis . . . exceptionibus contra testium dicta obiectis et replicationibus in contrarium, necnon etiam – *bus* ex opposito allegatis et hiis omnibus ponderatis . . . pronuncio (sc. *iudex*) *eqs.* *b* *mus. de variis operationibus in arte musica* (de – *e* per diapason [*‘Okta-verdoppelung’*; cf. H. Riemann, *Musiklexikon, Sachteil*. 121967. p. 651]: L. 32): AUREL. REOM. mus. 19,87 absurdum esset, si iteraretur duplatio (– *cio*, duplatio *var. l.*) modulationis in duabus syllabis nulla interiacciente morula. GUIDO ARET. microl. 18,14 potes . . . organum, quantum libuerit, duplicare per diapason; . . . cum . . . satis vocum patefacta sit – *o*. *al.* *adde*: PS. ODO CLUN. mus. p. 276^a,32 est . . . in eis (*communibus*) omnimoda huius artis elevatio, depositio, – *o*, dulcedo cognoscentibus, labor discitibus. *c* *gramm.* – *o* litterarum *i. q. una littera pro duabus consonantibus posita* – *‘Doppelbuchstabe’* (d. h. *ein Buchstabe für zwei Konsonanten*): ALBERT. M. eth. II 4,1,5 p. 281^a,31 adinvenit Melliscos . . . – *es* litterarum, sicut quas duplices vocamus consonantes, sicut est ‘x’. *d* *zool. i. q. plica, insectio* – *Falte, Einkerbung*: ALBERT. M. animal. 2,92 in quibusdam (*piscibus*) . . . una sola et parva revolutio (sc. *intestinatorum*) – *em* faciens invenitur. 4,7 quaedam animalia sunt alata rugosa cum – *e* rugarum sicut vespaee et apes et quaedam non, sicut formicae. 17,29 quod (*animal*) est quatuordecim pedum, unam solam habet – *em*, quae est ad domesticum, et habet parvam aliam – *em* in extremitate, quae est ad silvestre. *e* *alch. i. q. amplificatio (per admixtionem effecta)* – *Vermehrung (durch ‘Strecken’; de re v. Sudhoffs Arch. Beih. 19. 1977. p. 85)*: MAPPAE CLAVIC. 26^{capit.} auri – *o*. 65 (COMPOS. Matr. 13^{capit.}).

uplicator, -oris *m.* *qui duplicat* – *einer der verdoppelt (loci spectant ad Vulg. Matth. 25,16sq.)*: MILO carm. 3,4,2, 862 ante sui vultus domini cum laude refundat securus numeri summam – *r* adauctam. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 448,14 cum eorum (*talentorum*) acceptor et – *r* sit utique gloriosior.

uplicitas (dupp-), -atis *f.* *duplicatio, dualitas* – (*Ver-*) *Doppelung, Duplizität, zweifaches Vorkommen*: 1 *proprie*: *a* gener.: *a* in *univ.*: AMALAR. off. prooem. 19 potest videri ab aliquibus duplex oratio in tertio ordine orationum; quae – *s* si diligenter consideretur *eqs.* ALBERT. M. animal. 12,172 pellis . . . duplex est per situm . . .; manifesta est haec – *s* in sensu tacitus. *β* *de commixtione carnali i. q. copulatio* – *Paarung*: OTLOH. quaest. 40 p. 116^A spiritus sanctus non carnalibus hominibus in – *e* et multiplicatione sui gaudetibus, sed spiritualibus in simplicitate . . . constantibus . . . gratiam creditur infundere. *γ* *diversitas* – *Verschiedenheit, Zweifalt*: GERHOF. Antichr. 2,73 p. 333,3 hanc ego illic existimo sexuum fore – *em* . . . ut quasi in muliebri et molliori sexu deputentur theoriae *eqs.* *b* *math.*: ADALBOLD. sphaer. 8 si – *s* in diametro constaret, octuplicitas in soliditate reperiretur. RAGIMB. epist. 2 p. 519,22 habes, ut reor, in mensuris – *em* (sc. *quadrati*), quam a me exegisti. *c* *mus.*: *a* in *univ.* (de ambitu *q. d.*): GUIDO

AUGENS. mus. 423 duplices sunt *cantus*, qui partim plagalem depositionem, partim autenticam habent elevationem; omnis . . . huiusmodi – *s* irregularis est. 543 omnem huiusmodi dupp-*em* ignorant *cantus* simplices. *β* *pertinentia, natura duplex* – *doppelte Zugehörigkeit, Doppelnatur*: HERM. AUGIENS. mus. p. 35,13 Ptolemaeus non . . . praedictam D – *em* perspicens, quod in medietatis loco et coniunctione quadrichordarum posita tam subiugalem tetrardi quam etiam protum informare debeat *eqs.* *γ* *modus duplex* – *zweifache Weise*: 10 ARIBO mus. p. 36,20 duas musas possumus conicere . . . aut in pulsationis aut in flationis – *e*, quarum altera cymbalis et chordis, altera fistulis servit et tibiis. 2 *translate*: *a* *ambiguitas, sensus anceps, significatio dubia* – *Doppeldentigkeit, Doppelsinn(igkeit)*: HRABAN. epist. 25 p. 434,34 hanc . . . sententiam . . . ad omnem ambiguitatem et – *em* tollendam prolatam esse intelligimus. RAHEW. gest. 4,25 p. 269,7 qui (*Romani*) . . . pro simplicitate – *is* confusionem induere non erubuerunt. ALBERT. M. summ. theol. I 18,74,2,1 p. 769^b,43 ‘omnis motus est propter indigentiam’: duplex est locutio actuali – *e* aequivocationis. 20 *ibid.* *al.* *b* *lingua bifida, fallacia, fraus, versutia* – *Doppelzüngigkeit, Verlogenheit, Arglist*: HINCM. divort. 7 p. 162,32 nefas prodicionis atque – *is*. CHART. Alsat. B 656 p. 391,6 exclusa omni ipocrisi – *e*. ARNULF. delic. 396 simplex esto probus, duplex respiscito pravus – *e* lupus. HAIMO (?) Wilh. 19 quod (*lectisternium*) vir Deo plenus multa simplicitate suscepit et ad offerentis – *em* non attendit. ACTA imp. Winkelm. I 567 p. 455,30 veritas . . . aut – *is* aperta velamine aut similitudinis fuco fallaciter colorata. ALBERT. M. lob 1,1 p. 19,24 huic simplicitati opponitur – *s* volentium regnare cum Christo et florere in hoc mundo. *al.* *v.* p. 1049,68. *alleg. et in imag. (loci spectant ad Vulg. lob 16,9 et Eph. 5,27)*: BERNO serm. 3,26 (Ephemer-Mariol. 14 p. 52) non habens (sc. *mater Ecclesia*) . . . rugam, id est – *em* in fide. GERHOF. psalm. 33,2 p. 226,10 noli vultum tuum corrugare, quia in ruga – *s* notatur. ABSAL. serm. 35 p. 206^D ut nulla interveniat ruga – *is*, nullus dolus simulationis. CHART. Heist. 58 p. 159,15 ne Dei . . . ecclesiam . . . macula fedtatis coinquinet et ruga dupp-*is* deformet. *al.*

duplice, dupliciter *v.* duplex.

***uplicius** (dub-, dupp-), -a, -um. *fallax, falsus* – *betrügerisch, falsch*: PIRMIN. (?) scar. 17 p. 49,10 nemo mensuras dub-*as* (dupp-*as*, duplicas *var. l.*) . . . habeat.

uplico (dupp-), -avi, -atum, -are. *duplicem reddere, congeminare* – *verdoppeln*: 1 *strictius*: *a* gener.: *a* in *univ.*: PS. BEDA arithm. 3 l. 94sq. quemcumque numerum . . . animo conceperit *homo*, primo debet – *are*, deinde illi numero – *to* quinque adiungere (*de re v. notam ed. p. 882,53sqq.*). ERMENR. ad Grim. 14 p. 549,14 in supradictis verbis (sc. *‘reicio’ sim.*) Prisciano placuit . . . ‘i’ – *are* debere (cf. 11 p. 546,2). GERB. geom. 6,4 p. 86,14 summa inde nata – *etur*. PAUL. AEGIN. cur. 21 taurocolla equalia cum lepidos calculi – *ans* (3,3,6 διπλασίας) *eqs.* ASILO rhythmimach. 13 qui desiderat superficiem binariam, – *et* monadiam. *al.* INNOC. III. registr. 1,525 quatenus . . . talenta vobis reddatis credita dupp-*ta* (cf. *Vulg. Matth. 25,16sqq.*). *dupliciter instituere* – *doppelt anlegen*: 55 ALBERT. M. animal. 1,237 creator . . . quemlibet sensum . . . – *vit.* *β* *plicando compingere, (com)plicare* – *zweifach nehmen, zusammenlegen, -falten*: LIBER ordin. Patav. 1,2 p. 938,23 diaconus . . . exuat casulam et – *tam* ponat super scapulam sinistram. GERLAC. annal. a. 1184 p. 699,47 abbas laneum pannum ferebat in capite pro pilleo – *ed.* WILH. SALIC. chirur. 2,2 p. 327^B sue illam (*partem vulneris*) cum filo sericino – *to*. 3,3 p. 342^C loco faldellarum stuppearum ponantur peciae lineae – *tae* involute in dicto medicamine. *ibid.* *al.* *de crure i. q. retro inclinare, incurvare* – *nach hinten beugen, knicken, einklappen*: BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,8 p. 119^A significatio (sc. *dislocationis*) ad anteriora est: quoniam est possibile, ut infirmus – *et* crus suum, sicut vult. *γ* *confortare (in duplum)* – *doppelt verstärken*: RICHER. REM. hist. 3,40 peregrinis operimentis limbos bipalmos circumducunt atque pannis Noricis ea desuper – *ant.* IOH. PLAN. hist. 6,4 quando se inclinant (sc. *loricas ex corrigiis formatas habentes*), inferiores corrigie superiores ascendunt, et sic – *antur* super corpus vel etiam triplicantur.

[Konstanciak]

b mus.: *a in univ.:* GUIDO ARET. microl. 2,9 in quo (*tetrachordo*) .b.b. similiter -amus. reg. rhyth. 234 si vox quaelibet in cantu modo simplex resonat, modo semet percussa -at (dupp-at *var. l.*) vel triplicat. IOH. AFFLIG. mus. 23,32 cuilibet ... organizanti simplices motus -are vel triplicare ... licet. *al.* **β spectat ad binas voces per diapason prolatas (de re cf. p. 1051,26):** MUS. ENCHIR. 14,3 si simplex organum respondeat duplae (*sc. voci*) aut dupla simplici, vel si ambas per diphasion -veris (multiplicaveris *var. l.*), senties ... voces suaviter ad invicem resonare. GUIDO ARET. microl. 18,12 potes et cantum cum organo et organum, quantum libuerit, -are per diapason. **c publ., iur., canon.:** *a in univ.:* RADBERT. corp. Dom. 6,40 illi (peccatori) virtus sacramenti subtrahitur et ... iudicium reatus -atur. CHART. Rhen. inf. add. 608 eadem omnia ... dupp-antes eidem ... matrone ... II talenta ... persolvi precipimus. REGISTR. abb. Werd. 9^G,7 p. 300,36 censum annum -bunt domini. **β de multa duplicis pretii solvendi sim.:** FORM. Wisig. 38 si ... diem ... cautionis excessero, iuratus dico ... supradicta pecunia ... dupp-ta cogar exolvere. TRAD. Werd. 94 p. 56,7 ipsa (*matrona*) ... si traditionem hanc perferre non possit ... par predium ... reddat in eodem comitatu; si non possideat in eodem, -et illud in comitatu secundo vel triplicet in tercio. CHART. Laus. 236 p. 226,10 si ipsa die non reduntur *quinque solidi*, in crastino debent -ari. *al. v. et l. 53, 54. p. 1051,18.* *expresse i. q. duplo compensare – doppelt ersetzen:* CHART. Lux. I 88 p. 83,27 (a. 853) iram Dei ... incurrat ... et tante hereditatis et mancipiorum dampnum -are cogetur. *partic. perf. usu subst. i. q. duplum – das Doppelte:* CHART. Stir. II 49 p. 83,35 (spur. a. 1202) viceadvocato ... restituent -tum *iudices*. **2 latius:** *a describere, apographon efficere – abschreiben, kopieren:* HEINR. TREV. gest. 39 ut copiam commissionis sibi (*sc. procuratoribus*) directe sub sigillo suo ipsis daret *decanus* -tam. 51 p. 444,12 quod idem processus, qui querebatur apud inquisitores, Treveri -tus haberetur, et quod ... posset recuperari. CHART. Port. 259 p. 262,38 presentes litteras ... iussimus -ari et unum par in Portensi, aliud in Huldorphenensi monasterio conservari. **b dilatare – erweitern:** ALBERT. M. animal. 3,61 quas (*venas pulsátiles*) virtus informativa ... indurat et mollificat et -at et simplices relinquit. *v. et p. 1051,14.* **c de litteris uncialibus i. q. inflare – aufblähen:** AETHICUS p. 189,11 legere ... Ebraeos characteres resupinatos ... Latinos -tos in similitudinem circi.

[**duplifer** v. duplex p. 1050,63.]

1. duplo (dupp-), -avi, -atum, -are. *script.:* dublo: l. 54. *con. praes. -it:* l. 61,63. *refl.:* l. 48. **duplicare, duplicem efficere – verdoppeln:** **1 strictius:** *a gener.:* *a in univ. (usu refl.):* ALBERT. STAD. Troil. 5,747 se -at inde (*ci. Peiper; mi ed.*) dolor, quod et in virtute ... non habuere *Hector, Deiphobus, Troilus, Paris* pares. **β repetere – wiederholen:** CONR. MUR. summ. p. 97,305 (vs.) tractandi ... modum -o, nam ... sermo ... de re fit eadem. **b publ. et iur.:** *a in univ.:* LEX Baiuv. 10,1 de feminis ... -etur (dupliciter, duplicetur *var. l.*) *compositio*. 14,16 haec universa in componendo -entur (*dub- var. l.*). CHART. Tirol. 453 p. 248,19 quod, quicunque suum fictum per annum unum solvere superederit, in secundo anno -are debeat. CHART. Laus. 195 p. 195,30 quod maior lex et maior emenda statueretur pro fractione castri ... et de assensu omnium, qui erant presentes, fuit -ta lex castri. *al.* **β dupliciter solvere, dare, componere – doppelt entrichten, geben, erstatten:** FORM. Andec. 4 qui contra hanc vindicacione ... venire ... presumpserit, dupplit t a n t u m ... q u a n t u m hec vindicio continet (CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,22 -it ... t, qu. eqs.). 25 p. 12,31 dupplet. *al.* LEG. Wisig. suppl. p. 479,33 quicumque ... tributa ... thesauris publicis inferre neglexerit, -ta tributa ... in publico inscribet. **c mus.:** IOH. GARL. mus. mens. 7,13 pausatio composita vel duplex dicitur, quando simplex -atur vel triplatur (*item ANON. IV mus. 3 p. 58,19*). *? absol. i. q. duplum esse – doppelt sein:* ANON. IV mus. 3 p. 62,14 de duplici pausatione ... non intelligimus -are brevem vel longam. *ibid. al.* **2 latius:** *a augere, amplificare – vergrößern, erweitern:* EPIST. var. I 30 p. 543,18 domus ... episcopales unam restauravi ...;

aliam ... domum cum solario de novo aedificavi et -vi. ALBERT. M. animal. 1,271 duodecima ... spondilis alas non habet: ... dilatata est, et additamenta -ta sunt ei. **b confirmare – bestätigen:** CHART. episc. Hild. I 335 p. 339,35 (a. 1172) tam piam constitutionem -antes auctoritate Dei omnipotentis et beatorum apostolorum ... decernimus ... observari. **b medial. i. q. bifarium videri – sich zweigestaltig zeigen:** EKKEH. IV. bened. I 41,35 sophia -atur (gloss.: apud loycos), silet una, sed altera fatur.

2. duplo v. duplus. **diploma** v. diploma.

duplus (dupp-), -a, -um. *script.:* tu-: l. 48. 50. 51. p. 1055,8. tiu-: l. 48 dlu-: l. 51. dubl- (dobl-: l. 50): l. 54. 60. 67. -bbl-: l. 47. p. 1055,9. -pbl-: p. 1055,9. dubr-: l. 50. -prus: p. 1055, 19.

1 adi. i. q. duplex, bis exstans, bifarius – doppelt, zweifach (vorhanden), zweigestaltig, Doppel-: *a gener.:* *a in univ.:* ALDH. virg. II 132 divina docet -am (dupp- *var. l.*) sententia vitam (*sc. spiritus et carnis; sim.* EKKEH. IV. bened. I 54,78 ad thalamum sponse celi ruet omne forense; plurima gaudebit, ubi sponso -a [gloss.: corpore et anima] coibit). AMALAR. off. 2,19,3 casula -a est post tergum inter humeros et ante pectus. HROTSV. Mar. 394 scimus Abel -am merito sumpsisse coronam. RHYTHMIMACH. 10,23 -us numerus est ad alium, qui habet eum bis in se ... ut IV ad II. ALBERT. M. animal. 2,46 qui (*dentes anteriores*) dicuntur -i ... aut duales. WILH. SALIC. chirurg. 1,15 p. 308^C removeatur *polypus* ... cum filo sericino -o. **β de aedificiis sim.:** GESTA Aldr. 2 p. 310,44 fecit ... Aldricus pontifex in prescripto claustro tecta nova et -a. METELL. exp. Hieros. 3,8 cingitur ista (*urbs*) -o muro spacio nimis amplo. *in nomine loci:* ACTA imp. Winkelm. I 7 p. 5,43 (a. 1205) concessimus ... episcopo ... castellum Novum cum appenditiis suis, castellum D-um, castellum Montis Veneris *eqs.* **γ dupliciter ornatus – doppelt versehen, bedacht:** ALBERT. M. eth. I 395 p. 334,33 ille, qui servivit decem diebus et accepit sex marcas, est -us ad alium (*sc. qui servivit V dies et accepit tres marcas*) et in dignitate et in accepto. **δ dupliciter confortans – zur doppelten Verstärkung dienend:** ALBERT. M. animal. 1,465 duas habet *vesica* tunicas, quarum interior quasi -a est ad exteriorem, ut melius obviet et resistat acumini urinae. *ε (bifarie) complicatus, involutus – (doppelt) zusammengelegt, gefaltet:* EKKEH. IV. pict. Mog. 478 metas etherias raptus transmisit Helias demisitque peplum Heliseo numine -um (*spectat ad Vulg. IV reg. 2,8*). **b publ., iur., canon.:** *a de obligatione, multa duplicis pretii sim. solvendi:* FORM. Andec. 45 qui contra istas epistolas venire voluerit, a -a pecunia teneat obnoxius (*sim.* CHART. Sangall. B 42 p. 48,20 si quis ... recausare voluerit, solvat dubblas res, que in carta continet). LEX Ribv. 62,3 ille, qui causam prosequitur, -a (tupla, tiupla, -i, -um *var. l.*) *repetitione* culpabilis iudicetur (CHART. Sangall. A 15 dubla. 18 dubla. 20 dubla. 67 tuplam repetitionem. 111 duplea repe<ti>tione. CHART. Basil. C I 4 tupla repetitione). LEG. Wisig. 2,2,7 p. 84,16 -am, id est amissam rem cum simili re, in satisfactione restituat *index*. DIPL. Otton. III. 411 p. 845,46 ut ... component ipsi, Rolend ... et Ubertus ... dublis ... rebus. **β de dimidio:** CHART. scrib. Col. A II 1 p. 294,2 (c. 1161/79) Karolus -am (*sc. partem*) hereditatis et filii eius IV partes, que illos contingunt, pro XXI marcis (*sc. invadaverunt; cf. notam ed.*). **c pharm. et alch. i. q. dupliciter sumptus – doppelt soviel genommen:** ANTIDOT. Sangall. p. 99,25 de ireo usti et calamo greco cinus dublum cum mel inungue. ODO MAGD. herb. 1485 pulveris ellebori pars tertia iungitur albi iris radicem tenui cum pulvere (pondere *var. l.*) -o. **2 subst. neutr. i. quod duplex exstat, bis tantum – das Doppelte:** *a gener.:* *a strictius:* EINH. Karol. 15 p. 18,16 eius (*sc. partis Germaniae*), quae a Francis incolitur, -um in lato habere putatur *Saxonia*. ANTIDOT. Glasg. p. 100,34 si cinnamomum minime inveneris, cassie fistule dublum m i t t i s (p. 112,39). HROTSV. Sap. 3,18 VIII et XVI omnesque (*sc. numeri*), qui ab his in -o fiunt *eqs.* FORTOLF. rhythmic. 1,7 ex pari ... generis multiplicis sint species: -i, quadrupli, sescupli *eqs.* *adde:* DHUODA lib. man. 3,11,92 exultantes ... merentur angeli cum acquisitione -is (dupplis *var. l.*) lucrarum (*i. lucro-*

rum) pertingi ad coelestem sublime regnum. **β** *latius i. q. multum* – *Vieles*: POETA SAXO 5,162 quod suscepit Karolus florens et nobile regnum, reddiderat -o latius et melius. CHART. Westph. V 195 p. 89,35sq. (epist. papae) decanus cum ceteris . . . prelati ac -o maior et sanior pars capituli . . . ipsum (*praepositum*) elegerant . . . in pastorem. **b** *publ. et iur.*: **α** *in univ.*: CHART. Sangall. A 2 (a. 720/30) qui contra hanc donationem . . . agerit . . . iram Dei incurrat et tublum componat. 18o *s o l v a t* dubblu, quod carta ista continet (B 63 s. dupblum). CHART. Osterh. 11 p. 21,42 si quis . . . servitium suum non persolverit, -um, id est *z w i s p i l d*, vadiabit (CHART. Asp. 8 p. 94,37 *z w i s p i l d e*). **β** *locut. adv.* in -um, in -o, de (sub) -o: FORM. Andec. 38 res vestras in dupplum debiam esse rediturus. PACTUS Alam. 22,4 componatur eis (*servis*) in -um. CAPIT. reg. Franc. 27,9 solidos sexaginta multiplicare in -um. LEG. Lang. p. 218,30 dampnum in -o reddere. HELM. chron. 98 p. 192,8 si quis Slavorum quippiam abstulerit . . . ego (*sc. Pribizlavus*) in -o restituam. CHART. Bund. 391 p. 291,15 in duprum restituamus. CHART. Tirol. 951 p. 16,27 dominus promisit defendere sub -o. 992 p. 47,38 Ursius . . . venditor Diemonem . . . investivit et renunciavit exceptioni de -o. **γ** *mus.*: **α** *de proportionibus*: HROTSV. Pafn. 1,14 tertia (*sc. vocabula est*) diapason; hec fit in -o perficiturque sonibus octo. ANON. IV mus. 4,1 p. 65,16sq. cuius (*generis inaequalitatis*) species dicuntur -um, triplum *eqs.* p. 68,30 aliae symphoniae possunt dici -um <et *leg.*> sexquitercium, quod est diatesseron cum diapason. *ibid.* **β** *de secunda voce* ('*Oberstimme*'): ANON. IV mus. 5 p. 77,20 duobus melis concordantibus addimus tertium melum sic, et vocatur triplum ab aliquibus, sicut secundus cantus -um et tenor primum. p. 79,4 si paenultima (*sc. nota*) fuerit tonus in -o supra tenorem, ut in organo puro *eqs.* **γ** *de conductu* ('*zweistimmiger Satz*'): ANON. IV mus. 6 p. 82,16 est . . . volumen de duplicibus conductis habentibus caudas, ut 'Ave Maria' antiquum in -o.

adv. *duplo. *duobus respectibus, bifarie* – in *zweifacher Hinsicht*: TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 128,29) quod omnes scismatici iam olim in similibus suis excommunicati sunt ideoque -o foris sunt.

duplex *v. duplex.*

dupondius (dip-, disp-, -pun-, -pen-), -i *m.* 1 *de numero, pondere, nummo (duorum assium)* *i. q. duo, numerus dualis* – *Zweier, die Zweizahl* (cf. B. Bischoff, *Mittelalt. Stud. II. 1967*, p. 193): **α** *in univ.*: SCHOL. Boeth. mus. 3,3,19,4 partire tricies sexies per decus octus (*i. XVIII*), efficitur di-us. CHRIST. STAB. Matth. 27 p. 1351^A 'nonne quinque passeress veneunt di-o?', quod sunt duae librae vel scrupuli duo (*item refertur ad Vulg. Luc. 12,6*: GLOSS. I 817,55 St.-S. di-o zuigiung. *ibid.* *al.*; cf. Graff, *Sprachsch. I. p. 665*). **b** *in re computistica*: RHYTHM. 108,4 nonae quaternae (*sc. Aprilis*) . . . di-o (dipundio, -o *var. l.*; *sc. notantur*). BEDA temp. rat. 4,31 in cantione computorum pueri unum et duo saepius assi et di-o (dis-o *var. l.*) mutant (gloss.: id est dicant asem et di-m pro uno et duobus). 5,18 vicies quater enim terni septuagies di-us (dipund-, di-us est *var. l.*; gloss.: id est LXX duo sunt). 52,5 dipundius. CARM. de temp. rat. 252 en Iulius auget (*sc. numerum*) di-o. *al.* 2 *de libra i. q. stater* – Waage: GLOSS. I 820,17 St.-S. di-o demo kauage. HERM. CARINTH. essent. praef. p. 72,21 pariter . . . instrumentis appositis: primo loco calculis et radio, deinde equilibri di-o (dipendio *var. l.*). *Konstanciak duppl- v. dupl-.*

durabilis, -e. 1 *de rebus i. q. perennis, perdurans* – *beständig, dauerhaft, haltbar*: **α** *corpor.*: GESTA Font. p. 105,9 cuncta . . . eius (*domus*) fabrica . . . de materie quercuum -ium condita est. OLIV. hist. Dam. 31 p. 220,4 -is non est annona Egypti . . . nisi superius circa partes Babylonis artificiose servetur in annos. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 149,8 secundum hunc nostrum modum iacti formati fortiores erunt, -iores et falconum pedibus aptiores. *saepius.* *de candela longum usum praebente*: MARC. GRAEC. ign. 35 candela -is hoc modo ingeniose fit: *eqs.* **β** *spirit.*: TRAD. Frising. 393 p. 334,4 (a. 818) quicquid de mea possessione . . . existere videtur . . . hoc . . . -i essentia et dominatione in iurem et potestatem ipsius domui

dono. 2 *de anim. i. q. perseverans, patiens laboris* – *beharrlich, ausdauernd*: CHRON. Pol. praef. p. 8,14 patria, ubi aer salubris, . . . equi -es, boves arabiles. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 177,29 peregrini (*sc. falcones*) minus -es sunt in volatu suo ad aironem quam sacri.

adv. durabiliter. *perseveranter* – *ausdauernd, mit Ausdauer*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 40,19 in hoc (*sc. in retrahenda pelle, qua falco allicitur*) docet falconarius ipsum (*falconem*) . . . -ius volare.

durabilitas, -atis *f. perennitas, firmitas, stabilitas* – *Beständigkeit, Dauerhaftigkeit, Haltbarkeit*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 2,9 ad diutinam . . . permanentiam et -em istarum alarum sunt quidam, qui *eqs.* ALBERT. M. cael. 1,3,10 p. 76,45 quod ista sempiternitas est aeternitas rei illius, quae est in exteriori caeli, et -s eius. veget. 1,129 quid sit tempus -is et aetatis earum (*plantarum*). *al.* WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 328^E filum . . . minoris et tardioris incisionis ac corrosionis est et maioris -is . . . quam seta.

duracinus (dor-, -chi-), -a, -um. *script.*: -athi(us): *l. 24. ?-ativ(us): l. 24. -im(us): l. 31.*

1 adi. i. q. cortice duro circumdatus – *mit einer harten Schale umgeben*: BERNH. PROV. comm. 9,4 p. 315,22 est alius melo, qui dicitur -chinus. URSO element. 4 p. 107,23 persica -tiva (*ed. vix recte, -thia var. l.*), que in ortu suo sunt alba. 2 *subst. neutr. i. q. fructus cortice duro circumdatus* – *mit einer harten Schale umgebene Frucht* (*de re v. RE V. p. 1847sq.*): PAUL. AEGIN. cur. 41 p. 19,22 hec dandum et sicuti interionem et pepones et do-um, (id est persicorum *add. A*; adurticinum *B*; 3,6,2 p. 145,25 καὶ δορᾶκίων). BERNH. PROV. comm. 7,2 p. 295,18 de fructibus resuptivis et nutrientibus: . . . poma dulcia parva et rubea, -chima, malata granata dulcia. DIAETA Theod. 504 -a infundunt et ventrem purgant.

***duralis**, -e. *t. t. mus. i. q. durus, asper* – *hart* (*de re v. Handwb. d. musikal. Terminologie s. v. 'Dur - moll' p. 114*): HIER. MOR. mus. 12 p. 50,2 tres sunt cantus in manu, *h* -is scilicet, naturalis et *b* mollis, qui constant ex VI vocibus, scilicet ex ut, re, mi, fa, sol et la et habent incipere in ut et terminari in la. p. 50,10 *h* -is cantus habet locum principalem incipiendi in gamma in linea et in G. p. 50,18 cur . . . unus cantus dicatur *be* -is sive *be durus*, alter naturalis, tertius vero *b mollis*. p. 51,34. 23 p. 168,22. *ibid. al.*

***durans**, -antis *subst.* (*orig. inc., ni cohaeret c. theod. vet. thior*) *?bestia (fabulosa)* – *?(Fabel-)Tier*: VITA Mariae rhythm. 2185 concurrerunt ad Iesum . . . lince, elefantes, onocentauri, simie, vulpes et -es.

***duratio** (-cio), -onis *f. diuturnitas, firmitas* – *Dauerhaftigkeit, Beständigkeit*: 1 *gener.*: CHART. Bern. II 349 (a. 1254) in cuius etiam rei (*sc. venditionis*) -em et sui conservationem ego (*sc. venditor*) . . . et . . . communitas Bernensium . . . nostris sigillis presentem paginam dedimus consignatam. NARR. de Gron. 12 p. 22,3 cum ecclesia Traiectensis . . . liberata fuisset a predicto scismate, de cuius -cione plurimus timor extitit. *de conservatione fructuum*: ALBERT. M. veget. 1,205 oportet considerare . . . diversitatem -is fructuum quorundam, cum alii non durent vel parum durent. 2 *philos. et theol. i. q. perpetuitas, decursus (continuus)* – (*Fort-)*Dauer, *Fortbestand*, (*stetiger*) *Ablauf*: ALBERT. M. sent. 2,19^{capit.} de hominis -e et conservatione quantum ad immortalitatem. 2,20^{capit.} cael. 1,3,10 p. 76,62 aeternitatem antiqui vocabant quamcumque -em non excelsam a tempore. animal. 7,92 ea (*animalia*) . . . non semel expoliantur, sed multotiens in -e et peryodo vitae suae. summ. theol. II 1,4,2,5,3 p. 106³,17 quod mundus a Deo sit factus et tamen -e hoc modo sit aeternus, quia -o eius initium non habuerit. metaph. 11,2,1 p. 483,46 aeternitas . . . non dicit -em divisibilem. *ibid. al.*

1. *durativus, -a, -um. *durabilis, perennis, perdurans* – *beständig, dauerhaft*: CHART. Burgenl. I 514 p. 345,18 (a. 1268) quia . . . ipsum (*comitem*) ad suam regiam gratiam recepisset rex . . . et edicto regio perpetuo -o statuens, ut *eqs.* CHART. Hans. 810 p. 280,29 ut . . . hec rata permaneant et incommutabiliter -a.

[2. *durativus v. duracinus.*]

durco, -onis *m.* (δόρκων) *navis – Schiff*: ABBO SAN-GERM. bell. 1,123 ante ... -es (gloss.: naves) multi (*sc. Danorum*) repetunt morientes, quam lapides iaciant illamque (*sc. turrem Francorum*) gravent lapidando.

duresco, durui, -ere. *form.* -isc(o): l.22. *usu trans.*: l.22.

1 **durum fieri – hart werden**: *a proprie*: WALAHFR. *carm.* 41,7 limus ad humorem, cera ut -at ad ignem. THEOPH. *sched.* 3,85 p. 156,31 cum ... aes in infusorio -uerit (*duraverit ed. Ilg*). YSENGRIMUS 7,631 -uit (*diriguit corr. ex duguait B; duriter E*) in terram mare, terra liquatur in equor. *al. se durum praebere – sich als hart erweisen*: HERACLIUS I 10,5 gemma ... lime-
tur; quanto -it, tanto magis ipsa nitescit. *b translate*: *a in univ.*: HRABAN. *carm.* 40,8,1 -it qui animo et cedere nescit, trux deturbat oves. METELL. *exp.* Hieros. 6,519 ad omnia fortis habetur rex, utpote ... in Parthis Persisque calens cui -uit ensis. *β perseverare – aus-, durchhalten*: ALDH. *virg.* I 39 quae (*sc. feminae*) in sanctae virginitatis perseverantia inflexibili mentis rigore usquequaque -uerunt (*duerunt, duraverunt var. l.*). *γ reluctari – widerstreben*: HUGO FLAV. *chron.* 1 p. 330,47 viti-
ositas ... usu nutrita, nisi duro molliatur verberare, ad notitiam sui redire -it. 2 **durum efficere – hart machen**: RHYTHM. 146,42,1 arte me (*glaciem*) nec ulla valet -iscere (-ere, descre-
cere *var. l.*) quisquam; efficior dura, multos quae facio molles. 3 **durare, perennem, diuturnum esse – beständig sein, (lange) dauern**: RUODLIEB II 58 hic amor inter eos per multos -uit an-
nos, donec peccatis sunt rupta ligamina pacis. CHART. *Argent.* 3 (MIOG 29. 1908 p. 581,9) qualiter discidium illud, quod ... per multorum curricula annorum -uerat ..., caritative determi-
naverimus (*sc. episcopus*). *Mandrin*

duric(i)a *v.* duritia. **duria* *v.* *dudera.

duricors, -rdis. *durus, ferrens, obstinatus – hart-, engher-
zig, verstockt, starrsinnig*: RADBERT. *fid.* 2,793 -es erant dis-
cipuli ad credendum in omnibus. Matth. 7,3198 o quam -es
Pharisei et Saducei, signum quaerunt, quasi, quae viderant
opera, deitatis signa non fuerint. CHRIST. *STAB.* Matth. 42 (PL
106,1413^B) neque Deus mendax neque Moyses malus, sed vos
-es et desides. GESTA Camer. 3,34 (epist.) quis ... tam se-
vus aut -s, qui sedem ecclesiasticam vivo pastore non defleat vidu-
atam? HARIULF. *Arnulf.* 2,19 p. 890,14 ultionis fama volans
perterritur corda -ium Flandrigenarum. *al. usu subst.*: HRA-
BAN. *cruc.* A 6,54 qui (*caesar*) ... ad praedicandum Christi
evangelium ubique doctores suos dirigit, qui -es sermonibus
molliant. MIRAC. *Gorg.* 6 p. 240^B,11 erat ... vir Dei immitium
et -ium castigator. HONOR. *AUGUST.* *claustr.* (PL 172,1248^B)
in quo (*inferno*) poenitentes purgantur, malevoli et -es suppli-
ciis cruciantur. *al.*

**durifico*, -are. *durare – härten*: PS. *AVIC.* *anim.* 2,4 si ac-
cipis aes et vis indurare et incerare, necessariam habes ... rem
... humidam per mollificare et siccam per -are.

[**durigenus** *v.* turio: TRACT. *de caus. mul.* 95 p. 54,6.]

**durihia*, -ae *f.* (*orig. et signif. inc.*) *herba quaedam
medica – eine Heilpflanze*: TRACT. *de aegr. cur.* p. 317,37 ad
idem (*sc. lapidem frangendum*) accipe -am, saxifragam, branc-
tam, orticam, linguam avis *eqs.*

**duriloquium*, -i *n.* (*per analogiam ad breviluquium sim.
formatum*) *sermo, affatus durus – harte Rede(weise), An-
rede*: FLOD. *hist.* 3,22 p. 289,7 (epist. Hincm.) ut ... aut misso-
rum tuorum -is aut scripturarum tuarum derogationibus ...
non affligar.

[**duriose** *v.* dubiosus.] **duriter** *v.* durus.

duritas, -atis *f.* *callum, torpor – Stumpfsinn, Stumpfsheit*:
ANON. *mus.* La Fage 11,12 vides ... non solum, sed bene etiam
iam cognoscis, nisi maxima ingenii -e tenearis, quomodo unius-
cuiusque toni componere cantum bene et naturaliter valeas. *v.*
et l.72.

duritia (-cia), -ae *f.* 1 *proprie (in imag.: l.72) i. q. durities,
firmitas, soliditas – Härte, Verhärtung, Festigkeit*: *a gener.*:
WETT. *Gall.* 41 p. 280,7 tam durus lapis apparuit, ut in natura-
libus petris vix ei aequalis in -a reperiri potuisset. WALTHA-
RIUS 1374 cuius (*cassidis*) -a stupefactus dissilit ensis. HILDEG.
div. op. 3,4,7 l. 39 nec mirabilia ipsius (*Filii*) in fide capiebant
Iudaei, sed in -ciam (*duritatem ed. prior*) saxorum conversi

sunt. *al. b medic., anat., natur.*: AESCULAPIUS 41 p. 66,3
-ciam in vesica agnoscimus ex fervore atque dolore. PS. GA-
LEN. *puls. (cod. Mo)* 5,21 scleroma hoc est -cia. BOTAN. San-
gall. 9,4 ad -ciam (-cam *ed.*) stomacho vel orina. RUD. FULD.
mirac. 2 p. 331,24 subita nervorum -a ... diriguit *nauta*. PAUL.
AEGIN. *cur.* 205 quaecunque ... -e (-cia *B*; 3,45,9 σκληρότη-
τες) circa lumbos fiunt. ALBERT. *M. animal.* 1,123 cui (*mem-
bro*) nec competit -a ossis nec mollities carnis. 5,11 feminae ...
cervorum vix possunt pati coitum et similiter femina vaccarum
propter -am virgae maris. *saepe. meton. de loco duro*: RE-
CEPT. Sangall. II 39 pumice cum aceto teris, -am mamillarum
perunguis. 2 *translate*: *a de hominibus eorumve natura*:
α patientia, tenacitas – Ausdauer, Zähigkeit: WALAHFR.
Mamm. 13,16 utere -a, miles invicte, virili. EPIST. Hildesh.
134,46 militum fortissimo Papiensis populus ... Achilles -am.
FRID. II. IMP. *art. ven.* 2 p. 166,5 mores acquisiti per -am (as-
suefactionem *var. l.*) processu temporis et assiduitate vertantur
eis (*sc. avibus rapacibus*) in habitum. *β callum, torpor –
Stumpfsinn, Stumpfsheit*: TRAD. Salisb. I 17 (a. 987/1025) si ex
negligentia vel -a eorum ... sese redimendi spatium transgredi-
antur *mancipia*. CONR. MUR. *summ.* p. 26,21 plures ingenii
adeo duri, hebetis et obtusi, quod nullis magistris ... -a cordis
eorum ad aliquas artes liberales seu mechanicas poterit discipli-
naliter emolli. *γ duricordia, obstinatio, pertinacia – Hart-
herzigkeit, Verstocktheit, Starr-, Eigensinnigkeit*: BEDA *hist.*
eccl. 2,11 p. 105,30 (epist. papae) -am c o r d i s ipsius (*sc. regis*)
religiosa divinorum praeceptorum insinuatione mollire ...
dematura (*sc. regina*; LEG. *Lang.* p. 79,13. HROTSV. *Dulc.* 11,
2). HINC. coll. 1 p. 76,10 ubi ... indevotorum -a maior fuerit,
quam esse debeat. HROTSV. *Gong.* 404 quae (*coniux*) ... con-
fortante suam daemone -am fundo nudatam committit ... pal-
mam. DIPL. Heindr. III. 80 p. 105,34 decretum ... corroboravi-
mus ... ob -ciam gentis ... anathemate conclusum. AMARC.
serm. 2,4^{tit.} quod ineluctabilis sit Iudeorum -cia. *al. δ amari-
tudo, odium implacabile – Verbitterung, unversöhnlicher
Haß*: LEG. *Lang.* p. 256,56 si ... post sponsalias factas inter
parentes ipsos excreverit inimicitia ... , ut homicidium de pa-
rentis ipsorum proveniat, unde -ciam teneant inter se. *b de re-
bus i. q. adversitas, sterilitas – Rauheit, Unfruchtbarkeit*:
DIPL. Otton. I. 453 p. 614,10 (spur. s. XII.¹) nos adierunt ...
potentes Alamannorum ... notificantes copiam et inopiam ac
regionis -ciam Otinburensis abbatie.

durities (-cies), -ei *f.* 1 *proprie i. q. duritia, firmitudo, soli-
ditas – Härte, Verhärtung, Festigkeit*: *a gener.*: ALDH. *virg.*
I 9 p. 237,2 nequaquam ... rigida tudentis mallei -es ... despi-
citur. HERACLIUS I 12,8 nec -em (*duritiam var. l.; sc. cristalli*)
poteris praerumpere tantam mollitie plumbi. IOH. S. PAUL.
diaet. 152 si in aqua infundantur *fabae* post assationem, ... -em
amittunt. 509 ad -em cocta tarde digeruntur *ova*. PS. GERH.
CREM. *sal.* I 58 es est in virtute argenti et liquefactione sue et
sue -ciei. ARNOLD. SAXO *fin.* 3 p. 70,18 forma eius (*androma-
mantis*) sicut tessera, -es sicut adamantis. CHART. *Ger. Col.*
122 p. 121,19 si ... propter terre sterilitatem et -em vinee ...
perierint. *saepius. meton. de loco duro*: ALBERT. *M. animal.*
4,15 quae (*genera*) habent -cies anulosas in superiori interio-
rum corporum suorum. *b medic. et anat.*: HILDEG. (?) *caus.*
capit. p. 13 de epatis -e. TRACT. *de chirurg.* 330 quod si dolor
vel inflatio vel -es per contractionem nervis inheserit. WILH.
CONG. *chirurg.* 759 ex melancholia hec sunt signa: maxima -cies
eqs. 1034 si alicui nervorum brachii evenierit dolor aut inflatio
cum multa -cie. *saepius. 2 translate*: *a de hominibus i. q.*
*duricordia, obstinatio, pertinacia – Hartherzigkeit, Ver-
stocktheit, Starr-, Eigensinnigkeit*: IORDAN. SAXO *princ.* 72
sentiens ... cordis -em (*duritiam var. l.*) super se ipso compati
cepit *frater Heinricus*. 74 contrita est omnis ... -es in spiritu
vehementi. 120 quot audientium ... liquefecit *antiphona* affec-
tum, emollivit -em et pium eorum cordibus invexit ardorem?
SABA MALASP. *chron.* 6,6 p. 249,8 cum ... Gregorius papa ...
constitutionem contra cardinalium -ciem (*duriciam var. l.*) edi-
disset. *b de rebus i. q. asperitas, adversitas – Rauheit*:
CARM. *Bur.* 135,1,1 cedit, hiems, tua -es.

duro, -avi, -atum, -are. *I trans.*: *A indurare, durum fa-*

[Staub]

cere – (ver)härten: 1 proprie (in imag.: l. 11): a in univ.: HILDEG. div. op. 1,4,36 capit. p. 16 sicut ... ossa in homine per ignem -antur et per frigus medullę coagulatur. spectat ad arma sim.: AETHICUS p. 182,2 parmas ... arte saevissime -tas atque infractas. VITA Antonini Surr. 12 armati ... cives palis cuspidē praefixis aut igne -tis ... impugnant. NOTKER. BALB. gest. 2,9 p. 64,3 Persicum leonem ... Yperboreę venę gladiis -tis pro sanguine, gladiis in Saxonum -tis sanguine var. l.) peremerunt. WALTHARIUS 965 nisi -tis Wielandia fabrica giris obstaret, spisso penetraverit ilia ligno. CARUS Clem. 801 contrivit portas excelsas impetus agni, confregit vectes -tos aureus ipse. b de rebus liquidis i. q. rigidum facere, congelare – (zu Eis) erstarren lassen, gefrieren: CARM. de Tim. 131 hanc (undam) nec -at hyems, torrente nec aret ab aestu. c de argilla i. q. coquere – brennen: HRABAN. univ. 17,1 p. 458^D quasi ... argilla ignibus -ta formam vasis Domini ... exhibet Scriptura. 2 translate: a in bonam partem: a reddere patientem aspera, roborare – abhärten, stählen: EKKEH. IV. bened. II 270 corpus aqua -at (gloss.: id est perdurat). b confirmare, corroborare – bekräftigen, beglaubigen: CHART. Rhen. med. III 764 (a. 1243) ut ... hec perpetuo in suo fuit robore, -tam literam ipsi dedi, quam postulavi ... archiepiscopi una cum meo roborari sigillo. b in malam partem i. q. obstinatum reddere, affirmare – verstocken, starrsinnig machen: HRABAN. hom. I 40 p. 75^C Iudaeorum pectora perfidia -ta invenit Dominus (CARM. cod. Vat. [5330] 8,8). GESTA Camer. 1,107 p. 446,21 cum incorrigibili rigore -tus ab incepto minus desisteret Fulradus. CARM. de Frid. I. imp. 1393 rex Egypti ... graviore iugo miserorum colla gravavit imperium Domini -to corde relinquit (cf. Vulg. exod. 9,12. al.). METELL. Quir. 58,28 quarti sceleris pudor recessit, -ta facie ne via sit venie (cf. Vulg. Ier. 5,3). B sustentare, (per)ferre – aushalten, ertragen: RHYTHM. 37,11,2 lugent omnes contristati, qui avaro serviunt, maximamque -ant famem. MART. VALER. buc. 4,60 quo ruis, heu, tumidas non -ture procellas?

II intrans. (c. acc. temporis: p. 1060,22. al.; pendet inf.: l. 71) vel medial.: A durum fieri, durescere, rigescere – hart werden, sich verhärten, erstarren: 1 proprie: COMPOS. Luc. X 33 invenies flores veteres, -tos et adherentes terre, factos lapides. CARM. Paul. Diac. app. II 53,9 ne male -te spernant ... germina glebe. CARUS Clem. 395 congelati -antur ei (regi) equora ponti. FROM. carm. 8,7 cruscula concreverunt, lapidosa ut stiria -ant. MARB. RED. lap. 41,1 crystallus glacies multos -ta per annos ... germinis antiqui frigus tenet atque colorem. THEOPH. sched. 3,95 p. 168,175q. cristallum, quod aqua -atur (-ta ed. Ilg) in glaciem et multorum annorum glacies -atur in lapidem. al. v. et p. 1057,8. 2 translate: HRABAN. carm. 40,12,1 quis (fratribus) mens una fuit ... inमित ut precibus flectere certent; -tus qui animo spreverat omnes. OTLOH. Wolkf. 14 p. 572^B quod (bonum) hic vir seminare voluit in -tis (ex ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1022^A paratis) cordibus paganorum. B per-, obdurare – hart bleiben, aus-, durchhalten: 1 in univ.: WALAHFR. Mamm. 13,2 praeses ut invictum sensit per vulnera Mammem obnixis -are animis. AGIUS vita Hath. 22 corpus paulatim deficere coepit, et tamen mens coelo intenta firma -at. CARM. Cantabr. A 42,6,1 septem dies gramineo vix ibi (sc. in heremo) -at, (duro) vixit hic var. l.; sc. monachus) pabulo. IOTS. Odil. 2,8 p. 205,24 -ate (sc. fratres). 2,24 p. 239,2 ferventer in spiritali exercitio ultra vires -vit. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 201,22 non -at in circumvolando falco. al. v. et p. 1060,22. 2 (vitam) protrahere – am Leben bleiben: AETHICUS p. 158,5 pecudes, quamvis multa ex aliis locis mercomiis conducant gentes, non -antur, sed cito decedunt. EPIST. Alcuin. 183,2 p. 307,34 inter ipsa quotidiana dispendia mundi, quibus -amus potius quam vivimus. 3 resistere – standhalten, widerstehen: IOH. sacerdot. 149 cui (lapidi adamantini) ferrum non -atur (COMPOS. Luc. T 11 dominatur) nec aliud aliquid aliorum lapidum. 4 c. inf. i. q. perstare, obstinare – beharren, darauf bestehen: VITA Galli II 43 plebs saeva furore ... occidere Gallum atque Columbanum duris macerare flagellis -at. C (per)manere, per-, existere, esse – (an-, fort)dauern, bestehen, (ver)bleiben, sein: 1 de anim.: a in univ.: BEDA

hist. eccl. 4,19 p. 243,25 quia virili contactu incorrupta -verit regina. VITA Rimb. 21 nec diu postea in hac vita -vit. HROTSV. Bas. 123 (ed. Berschin) si ... in coepto temptas -are maligno. Abr. 7,6 (ed. Berschin) humanum est peccare, diabolum est in peccatis -are, (perseverare C). BERTH. chron. B a. 1075 p. 227,1 maiores Saxonum adhuc in perduellione eadem et ratione, qua prius, demum post fugam rebelles et pugnaces pertinaciter -verunt. al. spectat ad officium: CATAL. Lamb. 2 (MGScript. XII p. 136,14; s. XIII.ⁱⁿ) Becemannus ... eligitur -ans ad finem vitae. CHART. Lux. II 310,1 custodiet iustitarius iura ... -turus in officio suo tantum per annum, nisi communiter assenserint dominus loci, scabini et burgenses, quod ulterius debeat -are. b vivere – leben: OTTO Frising. chron. 3,27 p. 168,23 qui (Origenes) a Severi diebus usque ad Galli secundi tempora -ans multa ... utilia composuit. ACTA civ. Wism. A 870 in quo (puteo) ... Clupen habet partitionem, quam diu -at. c morari – verweilen: ALBERT. M. animal. 6,19 -atur struthio ad ova, quasi non sint sua. 2 de rebus: a in univ.: EINH. Karol. 32 p. 36,13 quem (pontem) ipse ... ita construxit, ut perenniter -are posse videretur. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 484,13 -bunt ... ossa. CARM. libr. III 40,50 ventura ... secula -at Roma. IOTS. Odil. B p. 146,5 laudabile ... -verit propositum (in proposito var. l.). BENVEN. GRAFF. ocul. B 2 p. 10,16 -at in eis (sc. qui habent oculos mediocriter nigros) magis lumen quam in aliis (cf. p. 10,13 dominatur). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 119,30 quod (plumagium) sufficit -are per annum. SABA MALASP. chron. 4,22 p. 212,27 -turum testimonium profero. saepius. spectat ad ignem sim.: WALAHFR. Gall. 1,34 p. 310,21 -andi vires cerae liquenti caelitus attributas. CHRIST. STAB. Matth. 4 p. 1293^A -atur ignis, ut aeternaliter ardeat. ALBERT. M. veget. 6,106 lignum eius (fagi) ... facit solidum carbonem diu -antem. al. b servari (posse), integrum permanere – sich halten, brauchbar bleiben: NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 46,27 spata ... vagina ... ita cingebatur, ut ... ad permutationem gentilium -retur. CONSUE. Marb. 211 panis ... alio tempore (sc. quam in adventu Domini) coctus nequaquam adeo -are potest. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 2,18 minus -at tale loyrum. HERACLIUS II 47 in vase cupreo mitte et serva, quantum -verit (sc. borax). BURCH. SION. descr. 12,3 qui (fructus) ... molles sunt et diu -are non possunt. c valere – gelten: BEDA hist. eccl. 4,21 p. 249,19 foedera pacis multo exinde tempore inter ... reges ... -arunt. CHART. Argent. I 616,74 p. 472,14 quinque solidi fiunt in ea forma et pondere, quo moneta cursura est; hos servabit burcgravius, quam diu moneta illa -bit. CHART. Brem. 285 ut ... ea ... debite firmitatis robur optineant sine fine -ando. DIPL. Ludow. Inf. 81 p. 222,37 (spur.) monasterium ... Formosus papa ... consecravit ... indulgentiam ... conferens ... perpetuo -turam. al. d porrigi, duci, (ex)tendi – sich erstrecken, reichen: NARR. itin. nav. p. 194,14 dicitur terra ... Barbaria et -at usque Mecam. CHART. Lux. I 550 p. 774,33 quantum nemus ... -at, aque sunt ... comitis. CHART. Sil. D I 152 quousque termini nostri -ant. CHART. Lamb. Leod. 371 p. 457,29 teneor emere ... omne alodium ... inter Montenacken ... et Geystingis undique -ante comitatu de Los. CHART. Port. 182 que (piscaria) -at et ducitur a vado ... usque ad villam. SALIMB. chron. p. 472,5 per III^{or} miliaria -at Manfredonia. al. e stare, directum esse – sich (dauerhaft) befinden, gerichtet sein: EPIST. Bonif. 14 p. 22,13 malus navis deorsum -atur. 60 adi. duratus, -a, -um. fortis, perseverans – stark, ausdauernd, unbeugsam (c. acc. Graeco q. d.: l. 62): RHYTHM. 39,23,2 interfuso ociano ibi manent Saxones, agiles et cor -i (-um var. l.) et in armis validi. AETHICUS p. 207,10 Olimphus -us silice, Alexander durior corde. 65 duropullus (-pel-, durpilus sim.), -i m. postis, limen – Türpfosten, Schwelle: LEX Sal. Merov. 58,2 in -ello (-o, -alo, -elle var. l.; LEX Sal. Pipp. 100,2 -elle. LEX Sal. Karol. 58,2 durpilo [dorpilo, durbilo, durbillo, dorbilo, liminare var. l.], hoc est in limitare, stare debet intus in casa respiciens. FORM. Flav. add. 6 nominatus ill. per portas et per ostia ... donationem ad missum ... abbatis ... consignavit, tradidit et vestivit et per durpilum et festucam sibi foras exitum, alienum vel spoliatum in omnibus

esse dixit.

durus, -a, -um. *usu subst.*: *saepius*, e. g. *l. 12. p. 1062, 21. 32.*
I proprie vel in imag.: *A strictius i. q. induratus, firmus, solidus* – *hart, fest*: *1 gener.*: *a in univ.*: ANTIDOT. Lond. p. 18, 26 vitella ovorum cocta – a II. MAPPAE CLAVIC. 101 si ... -us fuerit locus et montuosus. WETT. Gall. 41 tam -us lapis apparuit, ut *eqs.* WALAHFR. *carm.* 27, 3 -ior ipso est cortex robore. WALTHARIUS 195 sternitur ... quaedam pars -o umbone virorum. HROTSV. *prim.* 579 quod (*corpus*) nunc sub tegmine -o iuxta natarum requiescit busta suarum. CARM. Cantabr. A 48, 3, 1 -a materies ex matris ossibus creavit homines iactis lapidibus. *saep.* *usu subst.*: ALCUIN. *epist.* 132, 10 de -o superatur aliquid, de molli vero remanet nihil. EGBERT. *fec. rat.* 1, 184 mollia ceduntur ferro, sed -a retundunt. *al.* *b incurvabilis* – *unbiegsam, starr*: ANON. IV *mus.* 3 p. 60, 9 habebant *antiqui* regulas regulatas ex aliquo metallo -o. *c qui resistere potest, durabilis* – *widerstandsfähig, beständig*: MAPPAE CLAVIC. 38 sumis laminas aureas et argenteas; teris in mortario -issimo cum sale et nitro Greco (91 in m. -o). THIETM. *chron.* 3, 26 obseram ... tercii seriem voluminis -o vecte necis deflenda ... inperatoris. 7, 43 ira ferro et saxis -ior non mollitur. THEOPH. *sched.* 2, 23 quod (*vitrum purpureum*) -ius est contra ignem. *2 medic.*: AESCULAPIUS 34 p. 53, 34 super splenem -um imposito (*sc. medicamen*). GLOSS. Roger. I A 1, 22 p. 553, 28 sanitas vulneris VII de causis differtur, ... item caro -a existens inter labia vulneris. 2, 17 p. 636, 45 in isto (*apostemate*) sentitur magna fornicatio et processu temporis fiunt carnes rimose, id est -a (*sic?*). *3 anat.*: a tunica -a i. q. *tunica cornea* – *Hornhaut*: CONSTANT. AFRIC. *theor.* 3, 14 p. 11a^v, 36 he sunt omnes oculi partes: ... septem tunice: retina, secundina atque -a *eqs.* Ps. GALEN. *anat.* 2 p. 171^D quandoque multiplicantur tunicae vel cortices in membro propter fortitudinem et tutelam, sicut in tunica -a seu cornea. *b* -a mater (*'harte Hirnhaut'*): Ps. COPHO *anat.* 95 sub craneo est pellicula, que dicitur -a mater, sub qua est pia mater, deinde cerebrum. IOH. IAMAT. *chirurg.* 1, 12 pannum ... inter -am matrem et cranium suavissime cum penna quasi in obliquo pone. GLOSS. Roger. I A 1, 13 p. 536, 12 tribus digitis sub oculis est cerebrum et -a mater. WILH. SALIC. *chirurg.* 4, 1 p. 15, 23 panniculus appellatur -a mater a medicis vel meringa superior cerebri. *saepius*. *de -a matre spinali q. d.*: NOTULAE Wilh. Cong. 211 habet (*sc. medulla dorsi*) suam piam matrem et -am matrem sicut et cerebrum. *B latius*: *1 (ex)siccatus, aridus* – *ausgetrocknet, trocken*: WALAHFR. (?) *carm.* 50, 1, 24 extima nos -i afficit unda vadi. CHART. *Mekl.* 539 p. 519, 33 (a. 1242) pratum usque ad -am terram oppositi litoris. *2 vetus* – *gereift, reif*: REGISTR. Pant. Col. 17, 5 p. 107, 30 usque ad festum sancti Remigii erit caseus recens et deinceps ... -us. *3 rigidus* – *ungehenk, steif*: FRID. II. *IMP.* *art. ven.* 2 p. 203, 5 si ... ambulatio -a et cum strepitu affuerit in falconario. *4 fortis* – *kräftig*: HROTSV. Bas. 201 me ... petunt *spiritus* iaculis lapidum saepissime -is. CONSTANT. AFRIC. *theor.* 7, 3 p. 31a^r -us est *pulsus*, qui digitis tangentibus quasi fortis videtur; differt autem a forti iste -us, quoniam fortis est magnus fortitudine sua dilatans vascula. 7, 5 p. 32b^r fit *pulsus* magnus, -us, tardus atque rarus. *ibid.* *al.* 5 *ἀμυλός, non molitus* – *ungemahlen*: CHART. *Gosl.* I 301 p. 321, 23 (a. 1174/95) ut ... promitterent *villici* ... dare dominis nostris -am annonam ad bracium sive triticum sive ordeum sive avenam. CHART. *cell.* Paulin. 79 p. 88, 29 medietas ... annone -um frumentum mixtum ... esse debet. CHART. Carinth. IV 2919, 38 prece Hermannus tenet molendinum unum, quod solvit modios VI -i (*add. m²*); ... Germanus molendinum I tenuit, quod solvit -i grani mod. X. *al.* *6 purus, pretiosus* – *rein, wertvoll*: CHART. Westph. VII 1321 (a. 1269) in albedine argenti poterunt *denarii* esse duobus denariis (*sc. monetae Tremoniensis*) -iores. *C in nomine loci*: ANNAL. Altah. a. 1056 p. 52, 15 dominicam nativitatem imperator ad Duras aquas celebravit. CHART. Pomm. 965 consulimus ... aquam Krampe usque in Duram mericam ventus Golnow.

II translate: *A validus, perseverans, invictus* – *stark, ausdauernd, unbeugsam*: WANDALB. *martyr.* invoc. 22 tuo nulla renitur, nulla est imperio -a potentia. mens. 317 apros silvis

cura est quam maxima -os quaerere. NOTKER. BALB. Gall. 1^e -a (*sc. Alamannia*) viris et -a fide, -issima gleba. HROTSV. Pel. 25 Saracenorum gens indomitorum urbis marte petit -os ... colonos. WIDUK. *gest.* 1, 10 quam -i et insuperabiles existerent Saxones. WALTH. SPIR. Christoph. II *praef.* 26 hic (*Regulus*) certus iaculo -os cum sterneret hostes. EGBERT. *fec. rat.* 1, 273 -a valetudo certissima mortis imago. *al. v. et p. 1064, 27.* *B obduratus, obtusus* – *abgestumpft, unempfindlich*: FRID. II. *IMP.* *art. ven.* 4 p. 77, 22 non sit *equus falconarii* effrenis neque -e boce (*'hartes Maul'*). *C pertinax, obstinatus, affirmati animi, contumax* – *stur, starrsinnig, verstockt, hartnäckig, widerspenstig*: *1 in univ.*: LEX Baiuv. 13, 1 si ... est aliquis homo tam -us vel inobediens ... qui non vult recte respondere. WALAHFR. *Mamm.* 4, 23 habet mens -a reatum. 20, 27 postquam colla animo subrexit *primus homo* -a superbo. RUOTG. Brun. 20 p. 21, 10 nosti ... eos mihi frequenter -iores et magis infidos fuisse, quos amplius fovi. AMARC. *serm.* 2, 1 incipe amare deum, Iude stirps -a! IDUNG. PRUF. *dial.* 1, 430 sermo -us et nos -i auditores eius, quia nichil capit in nobis. HELM. *chron.* 6 p. 15, 18 Slavorum provincia remansit ceteris -ior atque ad credendum tardior. *saepius*. *usu subst.*: OTLOH. *prov.* I 57 improbi et -i in ipso initio peccati sunt graviter corripiendi. DIPL. Constantiae 4 p. 14, 43 -os (p. 15, 35 τοὺς σκληροὺς) et cervicosos digna cohercione castigando. *2 tardus, cunctans* – *schwerfällig, zögernd*: CHART. *eccl.* Erf. 234 (a. 1233) dummodo emptores ad solvendum pensionem debitam non inveniuntur venditoribus -iores. *D rudis, asper, ingratus, iniucundus* – *roh, rauh, derb, ungefällig*: *1 gener.*: WANDALB. mens. 117 herbis -um prodest mollire lieum. WALTH. SPIR. Christoph. II *praef.* 120 hec eadem, quae scriptori satis arta probabis, auditu -a, sed gustu suavia sentis. FROMM. *carm.* 3, 13 moribus ... -os facit ipse (*Hartvvicus*) benigne benignos. CARM. de mus. 235sq. p. 113^a cui ... nimis -a manet *vox* vel mollissima, certa loca terminorum nequit dari congrue; nec sat -a neque mollis debet esse vocula. IOH. AFLIG. *mus.* 21, 28 -ae hominum voces et incompotitae. CONR. MUR. *summ.* p. 102, 7 altus stilus habet vitium scilicet turgidum et inflatum, quando quis utitur -is translationibus et verbis nimium ampullosis. *al.* *insipiens, stultus* – *töricht, dumm*: GEBER. *summ.* 5 p. 257 sunt multi, qui -am habent cervicem, in omni perspicatione vacuum ingeniosa, qui vix communem intelligere sermonem queunt. *v. et p. 1058, 22.* *2 mus.*: *a spectat ad genus diatonicum*: REMIG. ALTISS. *mus.* 510, 3 diatonicum genus duobus tonis et semitonio constat; quod genus est -issimum atque minutissimum. WALTH. SPIR. Christoph. II 1, 185 edidit ... graves -asque Diatona voces. FRUTOLF. *brev.* 11, 5 diatonicum ... genus meli fortius et -ius comprobatur. 11, 9 hoc genus quasi medietatis locum possidet, ut nec -um valde vel molle sit, sed ex utrisque compositum dulcescit. *al.* *b spectat ad discernendos tonos per b litteram significatos*: IOH. GARL. *introd. mus.* 114 in b fa b mi sunt duo signa, b molle vel rotundum et b -um sive quadrum. LAMB. *mus. quadr.* p. 255^b sunt tres species differentiarum, scilicet b -um, b molle et natura; unde b -um dicitur esse tonus ante b quadratum; b molle dicitur esse semitonium ante b rotundum. p. 256^a omne ut incipiens in C cantatur per naturam cum suis sequentibus; in F per b molle; in G per b -um; unde versus: C naturam dat, F b mollem tibi signat; G quoque b -um tu semper habes cani tantum. *adde*: LAMB. *mus. quadr.* p. 258^a hoc (*sc. musica mutata*) ... cognoscitur per signum b quadrati vel b rotundi in loco mutato locatum, ita quod dicamus mi -um in fa acutam (*sic?*) cum signo b quadrati; vel b rotundum ponamus in b fa mi, vel in consimilibus. *c usu vario*: MUS. ENCHIR. 19, 22sq. quae -a (-ae *var. l.*) sint dicta vel facta, -is neumis exprimi (*sc. oportet*). GUIDO ARET. *micro.* 18, 15 superior ... diaphoniae modus -us est, noster vero mollis. LAMB. *mus. quadr.* p. 260^a discordantia est duorum sonorum sibimet permixtorum -a collisio. ANON. *mus.* Sowa 3 p. 244, 18 pausa inventa fuit ... propter -am vocum collisionem seu discordantiam evitandam. *E difficilis (perpessu), artus, gravis, atrox* – *schwer (zu ertragen), schwierig, mißlich, schlimm, gräßlich*: *1 in univ.*: LEX. Sal. Pipp. *prol.* 4 Romanorum iugum -issimum de suis

cervicibus excusserunt (sc. *Franci*). LIUTG. Greg. 2 p. 69,6 -um ... erat et valde asperum, ut *eqs*. WALAHFR. carm. 24,44 assertio firmat tristari nimium tolerantem pondera -a non debere. VITA Liutg. II 2,23 -issimo demonio invasa *vicina*. HROTSV. Mar. 532 dolorem. Dion. 234 transiliens ... viae citius duo milia -ae. THIETM. chron. 8,2 -a electio sibi (*fornicatori*) datur. CONSTANT. AFRIC. eleph. 1 -us (-a, -ior var. l.) est ... morbus ad curandum. RAHEW. flosc. 4,218 -a pericla latronum. *saepius*. v. et p. 700,14. *usu subst.*: WALAHFR. Mamm. 18,20 reddis (sc. *Deus*) post omnia -a quietem. RUOTG. Brun. 24 p. 25,14 contra eum -a quæque fraudulenter ... temptavit *Cūno*. OTLOH. prov. B 21 bonorum mens quo -iora pro veritate tolerat, eo certius aeternitatis praemia sperat. *al.* 2 *arduus* – *steil*: CHART. Sind. 4 p. 91,9 (a. 1146) silvula curiæ contigua et assita a molendino ... usque -am viam in longitudine (*v. notam ed.*). 3 *malus* – *schlecht*: CHART. Mog. A II 237 p. 429,24 (a. 1153/8) ut famam vestram, quæ -a satis est, ne dicam fetida, non negligatis. 4 *adversus*, *acer* – *widrig*, *beißend*: WALAHFR. hort. 12 si ... non tua cura ... callosas ... [aere -o] (gloss. L: in unguem) detrectat fuscare manus. carm. 74,9 cernit (sc. *mus*) ecce -o sale caseum peresum. 5 *obscurus*, *perplexus* – *schwer verständlich*, *unverständlich*: NICOL. BIBER. carm. 40 non est obscurus Oratius aut tibi -us Persius et Plautus. 6 -um gerere i. q. *aegre ferre* – *Unwillen empfinden*: CHRON. Salern. 143 dum ... urbem Greci dominarent, et licet dona plurima Langobardi ditarent, illi tamen valde etenim -um gerebant de moris Grecorum. F *strictus*, *severus*, *acerbus*, *ferreus* – (*ge*)*streng*, *unerbittlich*, *scharf*, *hart* (*herzig*): 1 *de hominibus*: BEDA hist. eccl. 3,5 p. 137,15 videtur mihi, frater, quia -ior iusto inductus auditoribus fuisti. HROTSV. Pel. 157 ego ... validis dominabor ... lacertis ad tempusque potens dominis succumbere -is. prim. 134 papa, tuis ne sis -us peregrinis. ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 474,25 vide ... ne rigor iste non fortitudo, sed duricia magis habenda sit; aliud est autem -um esse, aliud fortem; -us nec in bonam partem flectitur. AMARC. serm. 4,8 si fratri -us sua viscera claudit *dives* egenti. EPIST. Mog. 56 p. 406,12 necessarium ... vobis essent -i argutores, non blandi adulatores. *al.* 2 *de rebus*: WETT. Gall. 14 exinde habitus est ab eis sicut unus ex patribus antiquis; erat enim vita eius -a atque nimia ariditate consumpta. CAND. FULD. Eigil. II 10,15 quem pars una cupit, refugit pars altera, longe compellere senem iuvenis, audetque virum vir vocibus infestis -oque lacescere *v e r b o* (HROTSV. Dion. 62. *al.*). HROTSV. Mar. 353 sibi normam statuens ipsissima -am omnibus ... vivebat *puella* strictius ... virginibus reliquis. IDUNG. PRUF. dial. 2,830 reprehendit *Cluniacensis* Romani pontificis iudicium -issima reprehensione. *al.* G *vehemens* – *heftig*: HROTSV. gest. 1489 invicti -o luctamine belli obtinuit ... castella. WIDUK. gest. 3, 35 -ius certamen ... nemo umquam viderat mortalium. BERTH. chron. B a. 1078 p. 335,10 qui (*Alemanni*) ... cum Francorum coniuratis centenariis bello -issimo omnino profligatis ... dimicabant. *al.*

adv. 1 *dure*. 1 *proprie*: a *firmè*, *solide* – *hart*, *fest*: THEOPH. sched. 3,21 in urina ... rufi pueri parvuli temperantur ferramenta -ius quam in aqua simplici. b *rigide* – *steif*, *ungenlenk*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 160,22 si -e portabit (sc. *homo falconem*) aut mobilem manum habuerit, falco inquietabit ... se ex malo portamento. WILH. RUBRUQU. itin. 20,6 nec ... audebam conqueri, si -e portaret *equus*. 2 *translate*: a *aspere* – *rauh*, *derb*: AUREL. REOM. mus. 13,28 -ius ... modulatio incoacta et ita ut superior perseverat. b *graviter* – *schwer*, *schlimm*: RYCCARD. chron. a. 1213 p. 47^a,45 (epist. papae) sciat ... se culpabiliter durum et -e culpabilem, quicumque ... suum negavit obsequium redemptori. LEX Baiuv. 1,6 quantum -ius solverit (sc. *fur*), tantum firmior erit pax ecclesiae. STATUT. ord. Teut. p. 33,19 si qui ... neglexerint ... necessaria ministrare ... secundum quod maior est eorum negligentia, -ius puniantur. *al.* c *arte*, *male* – *mißlich*, *schlecht*: WETT. Gall. 14 quod (sc. *propositum*) conviator eius -e a c c e p i t (ANNAL. Fuld. II a. 871 p. 72,34). CARM. Cantabr. A 44 quid est hoc, tam -e quod in vestro manet pectore, amarumque ducitis animum? de Iesu nobis est, -e manet in nos mors

eius, et ipsa mors est incognita. RAHEW. flosc. 1,23,3 est *Pater*, quod generat, quod sonabit -e, et est seminarium heresis future. *obscure*, *perplexe* – *schwierig*, *unverständlich*: SIMON sacram. p. 36,1 cum in scripturis sanctis aliquid -ius positum invenitur. c *stricte*, *severe*, *acerbe* – *streng*, *unerbittlich*, *scharf*: HRABAN. carm. 39,39,6 regnabat mors ... super omnes -issime. THEGAN. Ludow. 54 p. 246,21 postquam Hlutharius locutus fuit cum ... missis, legationem eorum grave ac -e suscepit. WIDUK. gest. 1,34 p. 47,11 illi (*sic*; sc. *Vito*) ... -ius imperatori respondente bestiis proicitur. DIPL. Arnulfi 137 p. 207,41 (interp.) manu Domini -e ... tacti ... diucius contra stimulum calcitare non presumpsimus. BERTH. RATISB. serm. 19 p. 99,7 etiamsi aliquando -e sive verbis sive factis se habeat *maritus* ad uxorem, non tamen -e respondeat haec. e *vehementer*, *acriter* – *heftig*: WIDUK. gest. 3,36 satis -e ... ab utrisque pugnatum pro muris. BERTH. chron. B a. 1075 p. 226,10 bellum ... -issime ab utrisque in alterutrum permixtis aliquamdiu duraverat. f *difficulter*, *aegre*, *vix* – (*nur*) *schwerlich*, *mit Mühe*, *kaum*: PETR. TREV. David 29 sanctos pro te rogavi et eos -e inveni, eo quod iram Domini merebaris.

2. *duriter*. 1 *proprie* (in imag.: l. 25): a *rigide*, *aspere* – *hart*, *ungenlenk*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 202,8 sternutare contra falconem et ambulare -r cum strepitu pedum sunt de causis in homine, propter quas falco ... inquietat se. b *forte*, *valide* – *kräftig*, *kraftvoll*: METELL. peripar. 9,25 enses -r in se collidunt gemini se, presul spirituales, rex fert materiale, hic animæ iudex, hic durus corpore vindex. VITA Eberh. Commed. 16 p. 68,34 iuvenula ... pulsavit ad ostium -r. 2 *translate*: a *graviter* – *schwer*, *schlimm*: HROTSV. Pel. 211 -r ut puerum mandes punire decorum. BALTH. Fridol. 20 -r flagellis c e s u m expulerunt *incolae* (WALTH. SPIR. Christoph. I 22). EPIST. Worm. I 38 p. 73,8 delatus sum nolle pati secundo illos puniri, in quos semel verberibus -r animadversum est. AMARC. serm. 1,126 -r ille (sc. *sacerdos avarus*) stolam calicemque miser luiturus. HUGO FLOR. act. 4 p. 382,17 Willelmus ... terram illorum (*Britonum*) hostiliter intrans -r devastavit. b *acerbe*, *inhumane* – *scharf*, *unfreundlich*: HRABAN. carm. 39,29,5 quem (*Adam*) ... -r increpavit *excelsus*. TRANSL. Eug. Tolet. add. 4,22 hos (*Algisum et aedituum*) -r est *Dodo* allocutus. c *vehementer*, *acriter* – *heftig*: POETA SAXO 4,122 quos (*Saxones*) per ter denos et tres tam -r annos linquere protraxi ... conamina belli ... regis pietas ... fecit. DONIZO Mathild. 1,528 quos (*inimicos*) superant isti (*duces*) bellando -r ipsis. IOH. CODAGN. annal. a. 1229 p. 97,4 cum astantibus ... -r et iniquissime preliaverunt *Bononienses*. d *difficulter*, *aegre*, *vix* – (*nur*) *schwerlich*, *mit Mühe*, *kaum*: AGNELL. lib. pont. 26 p. 291,12 vidimus sepulcrum ... et elavavimus -r atque modice cooperculum. EGBERT. fec. rat. 1,828 vix ab anu pressum lac extorquetur avara; -r et durum canibus dispensat edendum. 50 **duruscule adv.* *difficulter*, *aegre*, *vix* – (*nur*) *schwerlich*, *mit Mühe*, *kaum*: TRANSL. Pus. 1 haec (*gens Saxonum*) primo ... -e ad divinam fidem accessit.

dur v. 1. *dur*.

**dusaticus*, -i m. *incubus* – (*Alp*)-*Drücken*: BOTAN. Sangall. 2,2 qui -um habet: ... facis inplastro, inunguis eum, fantasia et inflacionum non patitur.

dusius, -i m. *nom. pl.* -si: l. 59. *incubus* – *Alp*: VITA Richar. 2 (MGMer. VII p. 445,4) malefacere adfirmabant *gentiles* stulti, quod essent *sacerdotes peregrini* -si; hemaones, (quos esse -e manes 2) vocitabant, qui Deum non credebant (*v. notam ed.*); eis reputabant, quod segetes tollebant. HINCM. divort. 15 p. 206,20 quaedam ... feminae a -is in specie virorum, quorum amore ardebant, concubitus pertulisse inventae sunt. ARNO REICHERSB. apol. p. 127,16 unus ex daemonibus, quos Galli -os vocant, sub mariti specie ad eam (*mulierem*) ... advenit.

**dusmus*, -i m. *daemon*, *diabolus* – *Dämon*, *Teufel*: LIOS MON. 25 monitis trinis securum lividus esse decipiens hortatur hominem -us iniquus. 320 Scriptura refert ... 'inflati, tumidi, discordes atque superbi ... hi sunt animalia -i, corpus et illorum requies est demoniorum'. 358 -us ... raptor penetrans precordia vestra ... molimina discipat arte. 393 quæ (*poenae*) sunt

[Staub]

preparatē -is quorumque ministris.

dussis indecl. *duo asses, pondus duarum librarum, dupondius* – (Gewicht von) zwei As (Pfund): DICUIL. epist. cens. 113 (cod. Paris. N. A. 1645 f. 10^r; c. 818) ex uno numero veniunt at quattuor usque libra dupla, ut -is, tressis, quadrassis adhaerent, inde novem libris pariter nonusis aenis.

***dustrum** v. *drustum. **dut** v. dos. **duto** v. ductio. **dutor** v. tutor. ***dutum** v. *dotum.

***duva**, -ae f. (dogā; cf. francog. vet. douve [v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 114sq.]) *dolii lamina – Daube*: TRAD. Westph. IV p. 51,1 (s. XII^{ex}) quilibet litonum . . . dabit tres -as et v funes. p. 57,16 de XV mansis unusquisque (sc. solvit) dimidium fundum et IV -as VII pedum et IV aspe.

duum, duus v. duo.

duumvir, -viri m. *per pravam interpr. i. qui duobus (vel paucis) praest – Vorsteher von zweien (oder wenigen)*: WALAHFR. exord. 32 p. 516,3sq. sub . . . ministris centenariorum sunt adhuc minores, qui collectarii, quaterniones vel -i possunt appellari, quia colligunt populum et ipso numero ostendunt se decanis esse minores; sunt autem ipsa vocabula ab antiqua consuetudine mutuata, in qua officia praelatorum dicebantur ex numero subiectorum, ut sunt . . . centenarii vel centuriones . . . decani vel decuriones, quaterniones, -i. Staub

1. dux, ducis m. et f. *script. et form.*: doc(is): l.60. p. 1066, 45. al. nom. sg. dus: p. 1067,10. gen.: sg. -i: p. 1067,5.6. saepe. plur.: -orum: l.42. -uum: p. 1066,45. usu attrib. sensu adi.: p. 1066,38.

I ductor (-trix), **rector** (-trix), **gubernator** (-trix) – (An-, Heer-)Führer(in), Befehlshaber(in), Vorsteher(in), Leiter(in), Lenker(in): **A de hominibus** (de Deo: l.40. al.; de sanctis: l.43.64. al.): **1 gener.** **a in univ.**: **a de iter monstrantibus**: BEDA hist. eccl. 5,19 p. 324,17 antistes misit eum (iuvenem) Romam dato -e itineris (sim. WALTH. SPIR. Christoph. I 28. al.). WIDUK. gest. 3,30 acceptis . . . -bus . . . omnem Franciam pervagati sunt *Avares*. EKKH. IV. pict. Mog. 774 ut eum (Iesum) -is (gloss.: Iudē ductoris hostium) oscula tradunt. saepe. **de praedium circumventibus** (usu publ.): SIGEH. Maxim. 15 ille (comes) . . . ad conspectionem . . . terminorum . . . advenit suosque praere iubet -es. **β de praepositis**: FORM. Marculfi 1,1 l. 60 quatinus monachi . . . valeant -i (iudici var. l.) Domino per tempora exultare. AMALAR. off. 2,15^{capit.} de habitu sacrorum (sc. officiorum) -um (-orum var. l.). PASS. Ursulae 12 virgineae concionis. THIETM. chron. 7,41 piratarum. DONIZO Mathild. 2,1041 o Petre, Paule, -es orbis. OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 53,16 prefectis eis (navibus) -bus strenuis. CARM. Bur. 61,3,1 ne miretur -is tante quis sublimitatem. **persaepe**. **b c. colore quodam**: **α magister, praeceptor** – (Lehr-)Meister, Lehrer: EGBERT. fec. rat. 1,1111 prodocet altilia effari -x famina verbi. ANSELM. BIS. rhet. praef. p. 97,14 antiquis . . . philosophiae -bus suis factis et officiis illorum fuerat commendare principibus. p. 99,9. **β auctor** (-trix), **instigator** (-trix) – Anstifter(in), Urheber(in): BRUNO QUERF. Adalb. B 23 que (sc. uxor senioris Ungarorum) totum regnum manu tenuit viri . . . , qua (quo var. l.) -e erat christianitas cepta. DIPL. Heinr. II. 501^a p. 640,45 illi, qui huius audacie et invasio -nis -x et princeps fuerit, tollantur corium et capilli (item 507 p. 649,21). EKKH. IV. bened. I 33,67 tristius exacti numquam -x femina facti (spectat ad Verg. Aen. 1,364). **2 milit.** (in lusu lapillorum: l.61): CHRON. Fred. 4,78 p. 160,5 exceptis comitebus plurimis, qui docem super se non habebant eqs. CARM. Scot. II 1 sol. 1,11 -x niger excubias solus . . . pervigil ingratus duxit. WALTH. SPIR. Christoph. II epist. ad coll. p. 10,9 que perempto -e victoria? THIETM. chron. 2,30 p. 76,20 tradidit (sc. imperator) . . . ineffabilia Deo munera invictissimoque eius -i Mauricio. ALBERT. M. metaph. 1,2,5 p. 22,69 bonum est in causa prima sicut victoria totius exercitus est in -e exercitus. **persaepe**. **meton. de signis et paganis et christianis**: THIETM. chron. 6,26 inde mox inparibus -bus inaequales turmae . . . fixerunt tentoria. **3 publ., iur., canon.**: **a in univ.**: ORIGO Lang. 6 iudicaverunt -es (iudices G) Langobardorum annos duodecim (sim. PAUL. DIAC. Lang. 2,32). POETA SAXO 1,43 plebs omnis (sc. Saxonum) habebat quot pagos, tot pene

-es eqs. VITA Magni Fauc. I 15 p. 136,22 Otwinus pessimus -x (cf. WETT. Gall. 2,35 Otwinus praeses. WALAHFR. Gall. 2,1 p. 276,21 Otwinus partium . . . potestate praeditus). REGINO chron. a. 809 p. 68,38 rex Danorum . . . mandavit -i, qui Friesiam previdebat, audisse se eqs. al. **de (archi)episcopis** (de papa: l.6): DONIZO Mathild. 2,757 -x bonus Urbanus. LIBER pont. Eichst. (MGScript. VII p. 250,26) post hos -x gentis Egelolf fuit Aureatensis. CHART. Basil. C I 378 p. 283,18 (epist. papae) ut . . . per -es perspicuos in suis gregibus dirigantur ecclesiae. saepe. **b de officialibus sedis apostolicae**: COD. Karol. 9 p. 498,21 (a. 756) dominis excellentissimis . . . regibus . . . papa et omnes episcopi, . . . diacones seu -es, cartularii. LEO III. epist. 2 p. 89,35 quod solebat -x, qui a nobis erat constitutus, per distractionem diversarum causarum tollere et nobis . . . annue tribuere. CAPIT. reg. Franc. 161,1 ut domno apostolico . . . ipsi (sc. sub defensione papae suscepti) iustam observent oboedientiam seu -bus ac iudicibus suis ad iustitiam faciendam. al. **c de procuratoribus Byzantinis**: LUP. PROT. chron. a. 1038 descendit Michael patricius et -x . . . et transfretavit . . . in Sicilia. **B de animalibus**: GLOSS. II 722,6 St.-S. -em reinun. REGINO chron. a. 873 p. 105,12 -es (sc. locustarum) cum paucis exercitum itinere unius diei preibant. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 39,26 relique (aves) . . . in tutela illius, que precedit, que dicitur -x, assecurantur. ALBERT. M. animal. 6,108 animalium . . . quaedam genera -es et rectores sibi datos sequuntur. 8,159 interficiunt bonae apes . . . illos, qui sunt loco -um apum malarum. al. **C de rebus**: **1 gener.** **a in univ.**: REGINO chron. a. 1 stella -e a magis adoratur Iesus (sim. THIETM. chron. 6,100 stella nautarum -e). WALTH. SPIR. Christoph. I 4 prudentis animi vigilantia -e. BERNO ton. prol. 10,4 ipse finalis quasi quidam -x ac princeps moderatorque in medio residens. YSENGRIMUS 1,340 tollitur vulpes ex oculis ut -e pluma notho. al. **in titulo libri**: ALBERT. M. probl. 5 p. 37,19 hoc . . . improbat Moyses Aegyptius (i. Maimonides) in libro, qui -x neurtorum vocatur. **b usu attrib. sensu adi. fere i. q. rectus, iustus** – etwa: richtig, recht: VITA Godefr. Cap. II 282 quod (iter) si sectari non vult posteritas, nobis reputari pro culpa nequeat, cum via -x pateat eqs. **2 mus. de modis authenticis**: RUD. TRUD. (?) mus. 2,26 p. 94,8 quisque modus duplici modulamine caesus autentum plagam sedem componit in unam, ut -x autentus, comes ut sit plaga vocatus. *ibid.* al.

II qui (quae) ducatum obtinet, princeps – Herzog(in), Fürst(in), Herrscher(in), König(in): **A gener.** (fere de hominibus; de Christo: l.48; in fabula de animalibus: l.47): **1 in univ.**: CHRON. Fred. 2,6 capit. p. 42 de initium docum (-uum var. l.) Francorum. CARM. Paul. Diac. app. I 6,1,41 cum . . . ante ora -um constaret vulpes, rex (i. leo) prior inquit: 'eqs.' HYMN. Hraban. 5,2,1 -x de Iuda, quem propheta . . . praedixerat. ANNAL. Fuld. II a. 819 Sclaomir, -x Abodritorum (cf. ANNAL. regni Franc. a. 819 p. 149,20 rex). ADAM gest. 2,8 nondum enim post tempora Karoli . . . Saxonia -em accepit nisi cesarem. CHART. Brand. C I 2 p. 3,14 in ducatu transalbino (i. civitate Magdeburgensi) ad bancos fuimus constituti (sc. marchio et comes), ubi -x loci, videlicet archiepiscopus, . . . Wolterum . . . fecit iudicio presidere. **persaepe**. **2 in nom. propr. vel pro cognomine**: **a hominum**: TRAD. Neocell. Frising. 12 (c. 1147/56) sub testibus subscriptis: . . . Heinricho, cognomine Dux. CHART. eccl. Erf. 246 p. 132,26 Theoderico, agnomento Duci, civi Erphordiensi. REGISTR. Xant. p. 67,41 pertinent ad . . . curtim homines isti, qui sequuntur: Hermannus Dux et soror sua. al. **b avium**: GLOSS. I 559,26 St.-S. -x ortigiarum i. coturnicum, quattula. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 19,19 alie (aves) sunt boni gressus et mali volatus, ut . . . modus rallorum terrestrium, qui dicuntur -es coturnicum. **c locorum**: DIPL. Heinr. II. 349 cum medietate castelli et . . . Campi -is, ('Campodoso'). CHART. scriin. Col. A I p. 360,24 que (domus) est in vicu -is. CHART. Lux. VIII 144 p. 168,8 Gozwino, civi de Busco -is, ('Herzogenbusch'; p. 168,19. 31). **d medicaminis**: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 381^A electarium -is dicitur a -e inventore vel ad opus -um compositum (sim. Ps. OTHO med. 301^a). **B math. de maioribus numeris proportionum**: RHYTHMIMACH. 12,9 ex parte parium sunt hi (sc. multiples

numeri) pedites; superparticulares isti, id est medii, qui et comites; ... superparcientes dicuntur maximi, qui et -es *eqs.* (*spectat ad Boeth. arithm. 1, 24, 4; de re v. ed. p. 168*). C *publ. et iur. pro titulo dignitatis: 1 strictius:* TRAD. Frising. 8 p. 35,31 (a. 755) anno VIII. regni Tassilonis -i venerabilis. CHART. Hersf. 37 p. 67,32 loca ... sunt in potestate -i Odonis (sc. *Saxoniae*). DIPL. Otton. I. 279 per interventum dilecte -is domineque Iudite (sc. *Bavariae; sim.* RATHER. coni. 9,266. *al.*). CHART. Ital. Ficker 78 p. 105,2 dum ... in iudicio residence- ret domnus Litaldo dus (sc. *Carinthiae*) *eqs.* NECROL. I Febr. 22 p. 224,5 Iudita -x (sc. *Sueviae*), mater Friderici imperatoris. CHRON. Reinh. a. 1198 p. 560,17 lantgravius Ottoni -i regi ... cum tota miseratione occurrit *eqs. persaepe. de archiepiscopo:* ANNAL. Prum. a. 965 (MGScript. XV p. 1292,36) Bruno, ... Coloniensis episcopus, <qui> erat -x Francorum (sim. FLOD. annal. a. 957 inter Brunonem, ex praesule -em, ... ceterosque Lotharienses. WIDUK. gest. 1,30 quem [Brunonem] pontificis summi ac -is magni vidimus officium gerentem). DIPL. Frid. I. 546 p. 6,6 ne aliqua ecclesiastica secularisve persona ... iudiciariam potestatem ... exerceat nisi solus Wirzburgensis episcopus et -x. 2 *latius: a de maioribus domus Francorum:* CONC. Karol. A 1 praef. p. 2,14 ego Karlmannus, -x et princeps Francorum. ANNAL. Fuld. I a. 742 Karolus -x (rex *var. l.; sc. obiit*) Francorum. ALTFR. Liutg. 1,2 Wrsingus ... ad -em Francorum nomine Grimoldum pervenit. *saepe. b de marchionibus (de marchionissa: l. 33):* EINH. Karol. 13 p. 16,17 Ericus -x Foroiulanus (sim. POETA SAXO 3,531 Italicus ... fuerat -x limitis alter nomen habens Erichus). ANNAL. Fuld. II a. 849 p. 38,16 erat Thachulfus ... -x Sorabici limitis (sim. a. 873 p. 81,17). THIETM. chron. 2,6 Thiedricum ... -em ... amovere temptans rex (v. *notam ed.; cf.* 4,2 cum ... Thiedrico marchione). PETR. DAM. epist. 114 p. 296,15 Adalaidi excellentissimae -i (sc. *marcae Taurinensis*) Petrus peccator. *al. c de comitibus:* THEGAN. Ludow. 4 Hludowicus ... desponsavit sibi filiam ... -is Ingrammi (cf. VITA Ludow. Pii 8 Ingrammi comitis). *al. ANNAL. Fuld. II a. 845 Hlutharius Folcratum -em Arelatensem et reliquos comites illarum partium ... in dedicationem accepit (sim. ROD. GLAB. hist. 1,9 p. 22,11 ab exercitu Wilelmi Arelatensis -is). THIETM. chron. 6,29 Balwinum -em Wlandariorum ... mala iniquorum inflacio adversus regem armavit. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 39,15 Heinricus ... imperator augustus Firmensi -i ... gratiam (v. *notam ed.*). TRAD. Frising. 1554 p. 385,11 Conradus iunior -x de Dachowe. *de comite palatii:* CHART. Rhen. med. III 224 p. 187,13 (dipl. a. 1224) ne quis ... -x palantinus, marchio, comes ... sibi usurpare presumat. *d de principibus Veneticorum ('Doge'):* CAPIT. reg. Franc. 233 praef. p. 130,26 supplicante Petro gloriosissimo -e Veneticorum. IOH. VEN. chron. p. 91,8 determinaverunt *Venetici*, quod ... honorabilius esse sub -bus quam sub tribunis manere. *saepe.**

2. *dux, ducis m. (Meyer-Lübke, REW³ nr. 2810^a et Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 197^a) obturamentum, obturaculum – Zapfen, Spund, Stöpsel: ARDO Bened. 31 p. 214,19 abstracto -e (vase *var. l.*) egreditur vinum.

*duxatrix v. *ducatrix. *dux(c)issa v. *ducissa.

ducti v. duco.

[duxtrigum v. *colostricum. adde ad vol. II. p. 891, 41sq.: TRACT. de caus. mul. 77 si os matricis ulcerat, initium ex cluxtrigo (clus-go *var. l.*; duxtrigo *ed.*) curabis; ... farma- cum sic facis: clo-go (glus-go *var. l.*; olostrigo *ed.*), rasina, myrra, litargiro conficis.]

*dwerstrata, -ae f. (theod. vet. dwer et strata) platea, via transversa – Querstraße, -gasse, -weg: ACTA civ. Rost. C 810 p. 170 (c. 1254/73) Wolter ... posuit Iohanni ... hereditatem apud hereditatem Engelberti ... in -a. Gansweidt

dya v. 1. dia. dyab- v. diab- praeter:

*dyaborraginatum v. p. 547,23.

*dyacameron v. p. 551,31. dyaceraseon v. p. 547,58.

dyacignes v. p. 548,43. *dyacitoniten v. p. 548,37.

dyacodes v. diadochos. dyacon(us) v. diaconus.

*dyacori v. p. 546,60. dyacquilon v. p. 547,71.

*dyacurcuma v. p. 548,31. *dyacusmon v. p. 551,68.

dyadema sim. v. diad-. *dyadragantum v. p. 551,16.

dyaf- v. diaf-. *dyagalanga v. p. 548,57.

dyagridium v. dacrydium. *dyaiceos v. p. 549,6.

*dyalacha, *dyalacon v. p. 549,8.

*dyalapideon v. p. 551,69. dyalecticus v. dialecticus.

dyalipides v. dialipon. *dyaltea v. p. 546,67.

[dyamaracia v. tamarix: HILDEG. phys. 3^{capit.} (cod. G p. 533).]

*dyamargariton v. p. 549,22. *dyamas v. *diamas.

10 *dyameda, -ae f. (corrupt. ex Diomedeus, v. ThLL. Onomasticon III. p. 172,3sq.) ardea, herodius – Reiher: ARNOLD. SAXO fin. 2,6 p. 61,43 avis -a, cum viderit sibi similes et amicos, applaudit eis *eqs.* (cf. ALBERT. M. animal. 23,42).

dyametrum v. diameter. *dyamiconium v. p. 549,26.

15 [dyamisagria v. drimiphagia.] dyamoron v. p. 549,40.

*dyamuscus v. p. 549,45.

*dyan subst. (corrupt. ex Δία, ut vid.; cf. ThLL. V/1. p. 1021,71sq.) per pravam interpr. i. q. claritas – Helligkeit: CAES. HEIST. hom. I p. 86^b dies dicitur a -n, quod est claritas (item p. 133^a, II p. 90^b).

20 [dyanicolabon v. *iatricolabon.] *dyanthos v. p. 547,10.

*dyapapaver v. p. 549,66. *dyapareos v. p. 552,1.

dyapason, dyapente, dyaphonia v. dia-.

*dyapistis v. *diasprus. dyapsalma v. diapsalma.

25 *dyarcha (dia-), -ae et *dyarchus (dia-), -i m. (cf. τετράρχης, μόνάρχος) qui principatus dimidium tenet – Herrscher über die Hälfte, Teilfürst: COSMAS chron. 2,35 p. 131,11 inimicie inter Lupoldum et Conradum di-am (-am *var. l.*) Moravie. SICARD. chron. a. 47 factus est ... Archelaus di-us (-us *var. l.*; inde ALBERT. MIL. chron. 4 p. 587,40 di-us). CAES. HEIST. hom. I p. 100^b Archelaus non rex, sed di-us fuit, duas videlicet habens tetrarchias.

*dyarchia, -ae f. (δυναρχία, v. Lexicon Athanasianum. 1952. p. 353) imperium duorum, principium duplex – Herrschaft von zweien, zweifaches Prinzip: GERHOF. Antichr. 2 app. 8 p. 350,14sq. non, sicut tu dicis, -a monarchiam, sed monarchia -am expellit. p. 349,7.

dyarria v. diarrhoea.

40 dyas (dias), -adis f. (m.: l. 58) (δύαξ) script. et form.: byas: l. 57,58. bias: l. 54. diadium: l. 55.

duitas, dualitas, binarius (numerus) – Zweiheit, Zweizahl, die (Zahl) Zwei: 1 gener.: CARM. de conc. mens. 7,2 capit (sc. pro numero regulari) ... solus quattuor Augustus Octimberque -em. CONR. MUR. lib. ord. 1180 quere novam lunam post Ianuarii, Februarii ... nonas: quinque bis, inde -s (sim. 1003). meton. i. q. par – Paar: ABBO SANGER. bell. 1,216 monade necata obiit saevissima dias (gloss.: i. dualitas Norm. [i. duo Normanni]). 2 philos. et theol.: SYLL. Bern. 5,20 unitas ... parit diadem ..., quę nuncupatur 'prima procreatio' (cf. Mart. Cap. 7,732). HUMB. Sim. 3,24 p. 229,29sq. docemur Deum ... diligere monadem et ... odisse a se quodlibet abscedentem diadem ...; dias ... dividua ... etiam individuum dividere quaerit *eqs.* ODO CAMER. (?) rhythmimach. 13 propter vitandam numerositatem monadum, diadum (biadum *E* p. corr., diadii *G*), triadum *eqs.* ALBERT. M. metaph. 1,5,6 p. 77,37 post monadem luminis causae primae primum, quod constituitur, est -s (b- *var. l.*) intelligentiae. p. 77,59 prima unitas et primus -s (b- *var. l.*) *al.*

*dyasenna v. p. 550,52. [dyaserticus v. diastematicus.]

60 dyastema, dyastole v. dia-. *dyatalon v. 551,13.

dyat(h)esseron v. diatessaron. *dyaysopum v. p. 549,1.

dya v. theca. dycothomis v. dichotomis.

dydascalicon, dydascalos v. did-. dydimus v. didymus.

dygamia v. digamia. dyiambus v. diiambus.

65 *dydycus v. *dicus. dydymus v. dimeter.

dynamidium (din-), -i n. et dynamidia (din-), -ae f. 1 liber de viribus medicis – Buch von den Heilkräften: AESCULAPIUS 19 p. 25,30 alia, secundum vires quae scripta sunt in di-is ad empyicorum curas. RICHER. REM. hist. 4,50 p. 266,2 cum eum (Herbrandum) in arte peritissimum di-a pharmaceutica, butanica atque chirurgica non laterent. 2 vis medica, medendi facultas – Heilkraft, Heilmittel: RICHER. REM. hist. 2,59 p.

[Antony]

171,7 de di-arum differentiis disputatum est eqs.

dynamis, acc. -in f. (δύναμις) gen. pl. dermanon, dennamon: l. 7. 1 *potentia, vis, virtus* – *Vermögen, Kraft, Macht*: GOSB. carm. 5 (MGPoet. I p. 620) qui (*crucis soter*) ... dedit tibi (sc. *Guillelmus*) ... rectoris -in. FROUM. (?) carm. p. XII,18 chere ... Sophya ... -is (gloss.: virtus) praeclara theosi. ALPHITA I p. 307,6 *perisicon dermanon* (dennamon var. l.), (*i. liber Galeni περί φυσικῶν δυνάμεων*), id est de naturalibus virtutibus. COD. Udalt. 283,6. 2 *potestas, facultas* – *Möglichkeit, Potentialität* (opp. energia): HROTSV. lib. 2 praef. 2,7 per -in me artes scire ... sed per energian ... omnino nescire.

dynastia (din-), -ae f. (δυναστεία) *potestas* – *Herrschaft, Macht*: CHRON. Albr. a. 1215 p. 903,6 a tempore, quo Franci vel Teuthonici optinuerunt di-am imperii eqs. (ex Wilh. Brett.) de *potestatum serie* ('*Dynastie*'): BURCH. URSB. chron. p. 1,26 Egiptii reges non habuerunt, sed quasi in regno potestates illorum, quas illi di-as appellabant.

***dyndra** v. dendrum.

***dyo** (dio) et (per confusionem c. dia) ***dya** (dia) numer. (δύο) ? dat. dyosi: l. 30. duo – *zwei*: CARM. de temp. rat. 224 ex ordine haec (sc. *regulares kalendarum*) discernere: ... dia, penta, ebda (cf. BEDA temp. rat. 21 October II, November V, December VII). CHRIST. STAB. Matth. 56 p. 1471^D biduum compositum nomen est ex adverbio bis et Graeco dio, id est duo. COMM. microl. 70 p. 114 diaphonia ... dia, id est dualis, phonia, id est sonus. IOH. GARL. introd. mus. 135 dicitur *ditonus* a dya, quod est duo, et tonus (sim. 161 duo [de var. l.]). fort. *huc spectat*: CARM. cod. Paris. 14089 f. 98^r dum te mathiten (gloss.: discipulum) cupias me cernere sennem (gloss.: saluum), ne facias, cura, que sint inimica dyosi (gloss.: doctori; ? per *pravam* interpr.).

dyoc- v. dioec-.

[**dyometrius** v. geometricus.]

dyonisia v. dionysia. **dyoptori** v. dryopteris.

dyp- v. dip-. **dyrus** v. dirus.

***dyscolia** (dis-), -ae f. (δυσκολία) *morositas, importunitas, difficultas* – *mürrisches, schwieriges Wesen, Widerborstigkeit, Unleidlichkeit*: FORM. Sangall. II 47 nullis apud me convitiis ... efficere poteritis, ut vicem di-ae vestrae retribuam. ALBERT. M. phys. 4,1,8 p. 215,12 'di-ae' (p. 211^A, 10 δύσκολίας) ... 'idest' contradictionis et 'difficultatis'. eth. II 4,3,1 p. 317^B, 16 medio ... habitui opponitur magis di-a quam placiditas.

dyscolus (dis-), -a, -um. (δύσκολος) script. -culus: l. 56. pro subst. masc. passim; fem.: l. 52.

1 *strictius*: a de hominibus i. q. *morosus, importunus, natura difficili praeditus* – *mürrisch, unleidlich, kräftig*: AMALAR. off. 4,37,18 ut omnis disceptatio di-is absit. PETR. DAM. epist. 96 p. 47,1 di-o quodam deferente (sc. *litteras*) presbytero. ALBERT. M. eth. I 145 p. 129,68 'deficiens' (sc. *amicitiae*) dicitur 'litigiosus et -us (p. 110^{8A}, 30 δύσκολος)', qui cum nullo potest convenire. CONR. MUR. summ. p. 160,5 mulier deridenda ... poterit nominari: ... dissoluta, di-a. al. b de rebus i. q. *difficilis, molestus, anceps* – *schwierig, mühsam, mißlich*: ALDH. epist. 3 per di-os philosophorum anfractus iter carpere. COMPOS. Luc. S 24 alium metalum indicamus vobis cocendum, sed plus vero disculum erit quam <m>etallum auri. 2 *latius*: a fere quasi a schola ductum sit: a rudis, indoctus – *ungebildet, unbedarft*: HRABAN. hom. II 27 p. 195^C scholastici sunt ... eruditi; -i indocti et agrestes (*item de Vulg. I Petr. per pravam interpr.*: epist. 16 p. 418,7). COSMAS chron. 1 praef. p. 3,9 idiotis ... et di-is displicere non pertimesco. b *indisciplinatus, contumax, dissidens* – *zuchtlos, aufsässig, widerspenstig*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 14 ut ... ex di-is fratribus modestos obedientiae sectatores commutaret. GERHOF. vigil. 7 p. 505,30 cum ... illic (sc. in Francia) in scolis di-is indisciplinatis disputationibus resuscitarentur olim sepulti heretici (epist. 17 p. 565^D. ARNO REICHERSB. apol. p. 13,37). HEINR. TREV. gest. 28 p. 429,45 (epist. papae) Wilhelmum, <monachum> ... infamem, diu-m et perversum. SALIMB. chron. p. 325,38 qui (*Benedictus*) deseruit aliquos monachos, eo quod ipsos di-os invenisset et malos. al. b fere quasi a colere ductum sit i. q. *dissonus* (a recto), *discrepans* – *abweichend* (vom Rechten), *nicht im Einklang stehend*: a in univ.: DIPL. Frid. I. 833 ut unicuique fidelium nostrorum, non solum christianae religionis cultoribus, verum etiam a fide nostra di-is ... quod suum est, ... conservemus. ALBERT. M. eth. II 4,3,1 p. 315^B, 23 di-i ... quia contrariantur ad cultum virtutis. HUGO TRIMB. registr. 760 si qua sint hic di-a. b *infidelis, incredulus* – *ungläubig*: CHRON. Pol. 1,21 superatis tot falsis chisticolis iam securi pugnate cum di-is. HUGO TRIMB. registr. 223 quod lingua loquitur, cor di-um remordet. fort. *huc spectat*: CARM. Bur. 53^A, 2,4 qui (*anguis*) disseminavit di-um virus, quod infrigidavit igniculum fidei.

***dyscrasia** (dis-), -ae f. (δυσκρασία) script. -ssia: l. 16. adde PAUL. AEGIN. cur. 207 (A). *ibid. al. t. t. medic. i. q. crasis vitiata, temperamentum disturbatum* – *gestörte, un- ausgewogene (Säfte-) Mischung*: PAUL. AEGIN. cur. 162 p. 91,4 propter di-am (di-ssiam A; 3,28,1 δύσκρασίαν) ... tussis fit. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 366^C una ... medicina ... diversos effectus consequi non potest in -is diversis. URSO anat. 74 calvities fit ... ex calida cerebri di-a. MAURUS urin. II p. 10,16 propter febrilem di-am. ALBERT. M. nat. anim. 2,2 p. 20,38 di-a corporis. saepe.

***dyscrasior** (dis-), -atum, -ari. ab aequali crasi deficere, morbum contrahere – *von der ausgewogenen (Säfte-) Mischung abweichen, erkranken*: ALBERT. M. animal. 7,93 non omnia animalia pinguescunt et proficiunt neque di-antur a temperantia exeuntia secundum unum modum. eth. II 8,1,1 p. 519^A, 9 multum ... turbata et di-ta petit complexio contrarium.

***dyscrio** (dis-), -ire. (?retrograde a *dyscritus) ad malam crism convertere – *zu einer schlimmen Krisis hinwenden*: MAURUS urin. I p. 4,30 si ... appareat urina multa ... cum fortitudine egri, significat morbum prolixum et eucritum, sicut debilitate egri prolixit et di-itur, (*ni corrupt. ex <cum> debilitate egri <non> prolixum et discritum vel sim., cf. Latinitatis Medii Aevi Lexicon Bohemorum. II. 1993. p. 309*).

***dyscritus** (dis-), -a, -um. (δύσκριτος) 1 *difficilis ad discernendum, determinandum* – *schwer zu unterscheiden, zu bestimmen*: PAUL. AEGIN. cur. 177 febricitatio ... eis (*empyicis*) fit infirma et inordinata et discretat (*codd., di-a corr. ed.; 2,32,1 δύσκριτινῇ*). 2 ?ad malam crism tendens – ?auf eine schlimme Krise zulaufend: v. l. 33.

dysenteria (bes-, bis-, des-, dis-, -ss-, -s(c)in-, -the-, -taria sim.), -ae f. (δυσεντερία) acc. -an: l. 54. t. t. medic. i. q. *tormina, solutio ventris morbosa* – *Darmkolik, Bauchfluß, Ruhr*: CHRON. Fred. 3,84 ab infirmitate be-ae (be-ariae, bi-aria, bisi-e var. l.). AESCULAPIUS 23 p. 38,31 -am patiuntur coeliaci. GLOSS. med. p. 24,14 di-ae (desind-ae, desy-ae var. l.) cause sunt due eqs. ANTIDOT. Sangall. p. 95,8 ad de-a. RECEPT. Sangall. I 82 ad bisintaria. REGINO chron. a. 867 p. 93,31 exercitus ... dissi-ae (desi-ae, diss-ae var. l.) ... morbo corripitur. PAUL. AEGIN. cur. 198^{CAPIT}, de disi-a (3,42 δύσεντερίας). ADAM gest. 3,64 p. 210,28 dissinth-ae morbo correptus (sc. *archiepiscopus*). TRACT. de aegr. cur. p. 268,39 dicitur discinth-a a discintendo eqs. HILDEG. phys. 1,172 (cod. G p. 498) ita quod diss-an habet homo. persaepe.

dysentericus (bes-, bis-, des-, dis-, -ss-, -s(c)in- sim.), -a, -um. (δυσεντερικός) nom. sg. m. -os: l. 59. t. t. medic. i. q. ad dysenteriam pertinens – *dysenterisch*: 1 adi.: SISEB. Desid. 19 esi-o morbo correptus vitam perdidit Theudericus. CHRON. Fred. 3,82 be-ecos morbos totas Gallias praeoccupavit. ANNAL. Iburg. a. 1083 (MGScript. XVI p. 437,32; c. s. XII. med.) magnus puerorum et senum interitus factus est morbo diss-o (*item ANNALISTA SAXO a. 1083 p. 721,15 fuit*). 2 subst. masc. i. q. *torminosus, dysenteria laborans* – *an der Ruhr Leidender*: PS. GALEN. puls. cod. Vr. 287 disci-is ... pulsus est lassus. ANTIDOT. Lond. p. 18,9 antidotum ... faciens ... ad ... dess-is. p. 19,9 ad ... dissi-os. ANTIDOT. Augiens. p. 40,36 ad dysi-os. ANTIDOT. Glasg. p. 135,17 catapucias ad bi-us. PAUL. AEGIN. cur. 241 p. 181,26 ea, que di-is (disi-is, disci-is var. l.) conveniunt. ODO MAGD. herb. 209 iuvabit hic -os ... cibus. persaepe.

dysis (disi-), gen. -is, acc. -in f. (δύσις) occidens – *Westen, Abendland*: ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,32 anathote et

disis . . . , mesymbria et arctos (*item de quattuor mundi climatibus*: CHRIST. STAB. Matth. 1 [PL 106,1265^C] -is, id est occidens. SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 478 vs. 20 disin. GODESC. AQUENS. sequ. 1,7^a,1 artos et -is. *al.*). CARM. libr. III 27,9 aeclesia per disis climata sparsa.

***dysodes** (dis-), *abl.* -i *adi.* (δυσώδης) *de genere cataplasmatis i. q. male olens, foetidus – stinkend*: PAUL. AEGIN. cur. 181 p. 107,14 epitimatibus . . . -i (di- B; 3,33,2 p. 219,15 δυσώδει) et dia samsucii . . . secundum dolentem utimur locum.

dyspnoea (depsn-, des-, dipsn-, dis-, dypsno-, -sn-, -nia, -noa *sim.*), -ae *f.* (δύσπνοια) *nom.* -oen(s): l. 16.19. *t. t. medic. i. q. difficultas respirandi, angustia – Kurzatmigkeit, Atemnot, Engbrüstigkeit*: AESCULAPIUS 20 p. 25,42 diversitatem esse inter anhelitum, orthopnoiam et dispnoiam. GLOSS. med. p. 24,5 dipsnoens: nausia est. p. 24,19 disnoam: Greci dicunt, quod Latini prefocationem vocant. p. 25,19 edipnia: id est difficultas anelitus. p. 72,9 dypsna. AURELIUS 12 p. 707,4 impetum sequitur dipsnoen. GLOSS. med. cod. Trev. p. 135 l. 129 propter passionem pulmonis, id <est> depsna. GLOSS. Salern. p. 15,30 disnia est difficultas inspirandi et respirandi. TRACT. de aegr. cur. p. 211,32 idem est asma quod disma. p. 212,6 sunt tres species asmatis vel dismie. CHIRURG. Sudhoff I p. 100,7 ad hanelitum et desipniam. *persaepe*.

dyspnoicus (dipsn-, dip-, dis-, -sn-, -pon-, -oycus *sim.*), -a, -um. (δυσπνοϊκός) *acc. sg. f.* -en: l. 28. *t. t. medic. i. q. ad angustiam pertinens – kurzatmig.* 1 *adi.*: GLOSS. med. p. 24,3 dipsnoecen (dipsnoeten *P.*; *sc. νόσον*): Graeci dicunt, dum tussis arescit et siccatur. 2 *subst. masc. i. q. dyspnoea laborans – an Kurzatmigkeit Leidender*: RECEPT. Lauresh. 3,33 p. 258 antidotum . . . faciens . . . ad tusses veteres, ad dips-os. ANTIDOT. Sangall. p. 82,27 facit . . . dip-is. ANTIDOT. Bamb. 36 ad dispon-os (*sim.* ANTIDOT. Glasg. p. 156,4 innoicos). ODO

MAGD. herb. 35 dysn-is (di-is, disn-is, disnoycis *var. l.*) prod-est abrotonum. Ps. ODO MAGD. herb. 89 -os . . . iuvat bryonia. *saepe*.

***dysporistos** (dis-), -on. (δυσπόριστος) *difficilis ad comparandum – schwer zu beschaffen*: PAUL. AEGIN. cur. 257 p. 209,8 quod (*sc. pharmacum*) . . . dia cignaguari (*sc. confectum est*), mirabile quidem et ad poros et ad alia multa, di-on (3,78,24 δυσπόριστον) vero.

[dysryges *v.* diphryges.] **dysticon** *v.* distichos.

10 **dystrochaeus** *v.* ditrochaeus.

dystros (dis-, dus-, -rios), -i *m.* (δύστρος) *nom.* -(o)is: l. 14. 18. *nomen mensis Macedonicum, Martius – ein mazedonischer Monatsname, März*: BEDA temp. rat. 14,17 vocatur . . . apud eos (*Graecos*) . . . martius di-os (du-ois *var. l.*). 14,32 secundum Macedones di-i mensis vicesimo secundo (*sc. die; sim.* ad Wicth. 11). CARM. de temp. rat. 153 -os (di-, di-ios *var. l.*). CALEND. Karol. A p. 634,8 quartus Graecorum mensis di-is (-os, di-os, di-ios *var. l.*). B p. 634,10 di-os (-os, di-ios, dirisius *var. l.*). C p. 634,14 di-os. HONOR. AUGUST. imag. 2,35 di-os (diseros, bi-os *var. l.*).

dysuria (dis-, scu-, -ss-, -siria), -ae *f.* (δυσουρία) *t. t. medic. i. q. urinae difficultas – Harnstrenge, -zwang*: AESCULAPIUS 41 p. 70,19 di-a vesicae est tarda urinarum digestio, quae operose sequitur. GLOSS. med. p. 17,5 disc-a: id est difficultas urinam faciendi. ANTIDOT. Bamb. 25 ad stranguria et disiria. ARS med. 7 p. 426,27 di-a (dissiria *G*) est impedimentum urinarum. TRACT. de aegr. cur. p. 318,21 difficultatis . . . mingendi III sunt species, scilicet stringuria, diss-a et scurria *eqs. saepe*.

30 ***dysuriosus**, -i *m.* *dysuria laborans – an Harnstrenge Leidender*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 384^A contra stranguriosos et -os. *Antony*

dytannus *v.* dictamnus. **dyus** *v.* divus.

E

1. *e littera quinta alphabeti Latini.* v. et epsilon. 1 *gener.*: ALDH. ad Acirc. 125 p. 174,16 e in paenultimo ... corripitur (*sim.* 136 p. 190,12). MAPPAE CLAVIC. 288 p. 243 ebrachi ... 'e'. OTFR. ad Liutb. 66 interdum ... nec a nec e nec i nec u vocalium sonos (*sc. quaerit lingua Theodisca*). HONOR. AUGUST. gemm. 3,10 prima ... vox nascentis feminae dicitur 'e' esse. 2 *mus.*: a ad sonos significandos (*de re v. vol. I. p. 1,2 et H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil.* 121967. p. 125^{bsq.}): ALIA MUSICA 41 p. 183 a prima ... specie diapason, quae est mese, id est o, inchoatur primus tropus finiturque in diapente remissum, quod est e, et haec est forma NOAN-NOEANE. *al.* ODO ARET. ton. A p. 250^a,7 repausa (*sc. cantor*) in scemata E. Ps. ODO CLUN. dial. 2 p. 253^b,4 eodem modo B dividens per quatuor invenies quintam E. p. 253^b,16 pro E (*sc. mediata*) aliam e (*sc. pone*). *persaepe.* v. et p. 1,13. in mensura cymbalorum: THEOPH. sched. 3,86 p. 158,27 summam cerae 'a' litterae dividat in tres partes ipsamque summam det 'E' litterae et insuper eius tertiam partem. b ad mensuram monochordi instituendam: SCHOL. enchir. 3,540 tollam tertiam partem, et respondet E Z diapente. *ibid.* *al.* c de littera significativa neumatibus addita (*de re v. vol. I. p. 1,19*): NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 35 E, ut equaliter sonetur, eloquitur. d de neumatibus iubilatione: HONOR. AUGUST. gemm. 3,10^{capit.} de neuma in (*ci.*, et *ed.*) veritate, et cur in e (*sc. vocali cantetur*). 3 *math. de numero*: CARM. de litt. 6 E, quo ducenti cum quinquaginta tenetur; CCL.

2. *e v. ex.* 3. *e v. et.* 1. *ea v. eia.* 2. *ea v. is.*
Eacus v. Aeacus. eadem v. idem.
eale, acc. -en subst. nomen bestiae (*fabulosae*) – Name eines (Fabel-)Tieres (*de re v. H. Leitner, Zoologische Terminologie beim älteren Plinius.* 1972. p. 114; cf. *Plin. nat.* 8,73 [*inde Sol.* 52,35]): HERM. CARINTH. essent. 2 p. 224,8 nemo ... umquam ... fuisse veraciter audivit ... grifes vel -en (*elealen var. l.*). HONOR. AUGUST. imag. 1,12 ibi (*sc. in India*) est alia bestia -e, cuius corpus equi eqs. (*inde MAPPA Ebstorf.* p. 51^b). ALBERT. M. animal. 22,95 -e, sicut idem testatur Solinus, bestia est ut equus eqs.

*eante v. *exante.
eapropter (ea propter) adv. propterea, ob eam causam, ideo – deshalb, deswegen: CHART. Rhen. 298 l. 42 (a. 965) que in animum induxi (*sc. Bruno archiepiscopus*) de rebus ... dispensandis, vestro roborari iuditio ... dignissimum statui ...; -r ... cuncta conspiciat. VITA Conr. Salisb. 10 p. 69,13 castellanus ... oculos ei (*praeposito*) ... eruit; -r ministeriales ... ad imperatorem se contulerunt. VITA Gebh. Salisb. cont. 32 pax ... una cum ipsis (*principibus*) ... exspiravit; ea propter cum ecclesia ... patronatu orbata ... fluctuaret eqs. *persaepe.* in correlatione: VISIO Tnugdali p. 8,19 -r ipsum corpus subterrare noluerant, eo quod calorem in ipsa eius partiuncula sentiebant. CHART. civ. Halb. add. 33 quia res gesta citius in oblivionem deducitur, nisi litterarum testimonio roboretur, -r eqs. cf. propterea.

eatenus adv. et coni. script.: -tinus: p. 1074,9. adde FORM. extrav. I 3 p. 535,5 (*var. l.*). ROB. TOR. chron. a. 1168 p. 517,18.

1 adv.: a de tempore: a usque ad hoc tempus – bisher, bis jetzt, bis zu diesem Zeitpunkt: LIUTG. Greg. 2 p. 68,22 ad

... praedicationem incogniti -s magistri. DIPL. Arnulfi 16 concessimus (*sc. in proprietatem*) ei (*Adalolt*) cappellas duas cum decima ... , ut ipse ... -s in beneficium habuit. CHRON. reg. cont. a. 1197 p. 160,16 dissensiones -s inauditae. *persaepe.* usu attrib. i. q. pristinus – bisherig: THEOD. PALID. annal. a. 1156 p. 90,3 dux Saxonum ducatum Bawarie obtinuit; Bawarius vero dux -s ... marchiam terre illius possedit. b tamdiu – so lange: CONC. Merov. p. 27,1 relicta presbyteri ... si cuiusque renupserit, -inus ab ecclesia pellatur, d o n e c a coniunctione illicita separetur (CHRON. Clus. 10 [MGScript. XXX p. 963,17]). p. 140,26 -s ... , usquequo eqs. LIBRI Karol. 3,25 p. 458,4 Heliseo spiritus sancti adventus -s dilatus est, quatenus psalte<s adplicaretur>. b de loco i. q. usque ad hunc locum – bis hierher, bis zu dieser Stelle: REMIG. ALTISS. mus. 518,18 -s ... , id est hucusque, ... pro numero temporum posuit. c de modo: a eo usque, eo modo, ita, adeo – so(weit), insofern, so sehr: DESID. CAD. epist. 1,1 nos eos (*optimates et principes*) -s ... retenemus, ut caritas mutua numquam decadat. VITA Mahum. 100 -s in litteris profecit, ut ... magistro ... non cederet. FRID. II. IMP. epist. C 5 -s rei eventus patuit ... , quatenus ... litterarum ... series patefecit. *saepe.* b ea conditione – unter der Bedingung: GALB. Karol. 99 mercatoribus vestris (*sc. Brugensium*) ... liberum negotiandi praebebo (*sc. Theodericus*) transitum ... -s tamen, ut obsides demus. TRAD. Patav. 864 Ortolfus ... Heinrico ... quoddam hospicium ... -s donavit, ut ... XXX denarios persolveret. d de causa i. q. ideo – deswegen: VITA Romar. 8 (MGMer. IV p. 224,8; c. s. VIII^{med.}) ad principis palacium -s ... properasset, ut regi ... de periculo ... nuntiaret.

2 coni. i. q. ut – so daß: HUGEB. Willib. 2 p. 89,40 sic ... litterarum studiis inherendo ... , -s vigore et rectitudinis rigore mentem edomaret eqs. THEOD. TREV. mirac. Celsi 15 tam perfecte ... restitutus sum, -s (quatenus *ed. Waitz*) me Asahelem potius quam claudicantem monachum existimare possis.

[eatica v. cattia. adde ad vol. II. p. 383,72: Ps. GERH. CREM. sept. 13 p. 328,1 extrahe (*sc. aquam solutam*), cola cum eatica et pone in terracenum.]

ebalus v. ebulum. *ebannio v. *exbannio.
ebanus v. ebenus. ebar v. hepar. ebasis v. ecbasis.
[ebato v. hebeto.] ebbdomeda, ebdamada v. hebdomas.
*ebdeni v. *hepteni. eb(e)dom-, ebdon- v. hebdom-.
ebeninus (cebelli-, he-), -a, -um. (ἐβένινος) 1 adi. i. q. ex ebano factus – aus Ebenholz: FUND. Namuc. (MGScript. XV p. 963,4; c. 1064) scriniolum h-um. 2 subst. neutr. i. q. ebenum artificiosum – künstliches Ebenholz (v. J. Svennung, Compositiones Lucenses. 1941. p. 455q.). COMPOS. Luc. G 15q. de cebellino (ebellino ci. Svennung); cebellino fiet sic (*inde MAPPAE CLAVIC. 244 cebellinum*).

ebenus (he-), -if. vel ebenum (he-), -i n. (ἔβενο) script.: ib-: GLOSS. II 400,51 St.-S. eban-: l. 57. adde GLOSS. 7,58 K.

ἔβενο – Ebenholz, Ebenholzbaum (*Diospyros L.*; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 138sq.). WALAHFR. hort. 307 gens (*sc. Indorum*) h-oque auroque fluens. (?) carm. 54,22 Bactrica non -i radiat sic forma nigelli. FRUTOLF. chron. p. 70,68 laquearia ... de ligno, quod dicitur -um eqs. URSO element. 4,3 p. 109,2 -us (-anus *var. l.*), que calefieri potest et non

solvi vel igniri. ALBERT. M. meteor. 4,2,17 p. 268,50sq. mergitur ... nigra -us, non alba, quia exteriora -i sunt alba. veget. 6,95 -us est arbor, quae eqs. saepe.

ebes v. hebes. **ebeto** v. hebeto.

[**ebia** v. helenium: GLOSS. III 514,16 St.-S.]

ebibo, **ebibi**, **ebibitum**, -ere. *script.*: *evi-*: l.16. 1 *proprie vel in imag.*: **a** *epotare – austrinken*: THEOD. TREV. mirac. Celsi 5 poculum ... fundotenus -ere. SPEC. virg. 4,105 si fontem totius scripturę -isses, exhausti lacu guttulas adhuc repetes. CHART. Sil. D I 115 p. 81,29 hausorium aque -ere. *al.* **b** *bibere – trinken*: ERMENR. Sval. 2 Iohannes evangelista ex pectore ... Christi ... divinam sapientiam -it amplexatus. WOLFARD. Waldb. 4,12^c p. 334,19 ex qua (*sicera*) dum ... modicum -isset, per tenues statim oculos ... erupit. CYPR. CORD. arm. app. 3,5,5 (MGPoet. III p. 148) gutta dum ev-itur. PETR. DAM. epist. 86 p. 494,20 egra fera, si canis -it (-erit *var. l.*) sanguinem, recuperat sanitatem. HONOR. AUGUST. spec. p. 835^B venenum ... illaesum -it Iohannes. *al.* **c** *bibere (ex, de) – trinken (aus, von)*: IOH. SCOT. arm. 2,2,28 -at hunc fontem, vivere quisquis amat. VISIO Alber. 4 mamillas duo serpentes -bant. **d** *devorare – hinunterschlingen*: YSENGRIMUS 5,600 omnibus (*artocreis*) -tis. 2 *translate*: **a** *sugere, absorbere – ein-, aufsaugen, absorbieren*: PASS. Ursulae 2 terra ... -ens imbrem. LAMB. LEOD. Matth. I 231 odor, quem crebrior -it aura. *al.* **b** *percipere – (in sich) aufnehmen, verinnerlichen, vernehmen, sich aneignen*: HRABAN. univ. 10,4 p. 288^C lex eius (*Domini*) in spatio tranquillitatis -itur. LIUTPR. antap. 6,3 quam facile doctrinas -et Grecas, qui tam puerilibus in annis epotavit Latinas. PURCH. Witig. 530 quam (*sc. pietatem*) si scire velis, nunc auribus -e cordis. GESTA Trud. cont. I 8,2 p. 273,2 disciplinam. **c** *suscipere, pati – auf sich nehmen, erleiden*: HEINR. AUGUST. planct. 2198 -it ... prior mortem, medicaminis auctor, (*i. Christus*).

***ebidentale**, -is n. (*biceps*) *spiculum* – (*zweihakige*) *Pfeilspitze*: CHRON. Noval. 5,36 percussus *quidam homo* sagitta, hostile prodit, -e ipsius intrinsecus remansit. *cf.* *bidentalis*.

ebiscopus v. episcopus. **ebistola** v. epistula.

ebitaffium v. epitaphium. **ebites** v. hebes.

ebito (*evido*), -ere. *gradi* – (*aus-, dahin*) *schreiten (partic. praes. usu subst.)*: VITA Arnulfi 23 suavitatis odor exiit sacris membris, cunctos replet evidentes (*ci. ed.*; evadentes, evidenter, vehementes, vachementer *codd.*). 24 prioris evidentes (*haec videntes, vachentes, evehementes var. l.*) nullo retardantes gressu ... gradiuntur libere.

ebitudo v. hebetudo.

eblandior (*epl-*), -iri. *emollire – erweichen*: EPIST. Hann. 61 p. 107,16 domna vestra (*sc. episcopi*) vel pro imperio vos cogere vel precibus -iri (*ep-cod.*) velit, ut reddatis abbatiam.

ebolum, **ebolus** v. ebulum. **ebor** v. ebur.

eboreus (*ib-*, -rius), -a, -um. *metr.* ē: l.53. 1 *adi. i. q. ex ebore factus – aus Elfenbein*: BEDA hist. eccl. 2,11 p. 106,25 (*epist. papae*) pectinem -um (*eburneum var. l.*). MILO Amand. 7 (MGMer. V p. 479,16) acerra. TIT. metr. III 1,13 -um (*eboreo var. l.*) constat corpusque biforme. 2 *subst. neutr. i. q. ebur – Elfenbein*: DESCR. eccl. S. Dion. (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 215; a. 799) portas ... paratas de i-io. *ibid. iterum*. FRAGM. med. falc. 11 rasuram de -io. *cf.* **avolium*.

ebpthomada v. hebdomas.

***ebreulsum** (*he-*, *eburu-* *sim.*), -i n. (*orig. inc., ni cohaeret c. theod. vet. huls*) *de vepre quodam fort. i. q. acrifolium – viell. Stechpalme (Ilex aquifolium L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 978sq.)*: RECEPT. Lauresh. 3,44 priscia radice, quem alii brucum, alii ramnum, alii ebur-um sive ulserida. RECEPT. Sangall. I 187 pulvera ad gutta: h-o, didimo, sprintilla eqs. (*cf. Misc. Tir. 67,4*). *fort. huc spectat*: BOTAN. Sangall. 44,1 herba peberulfo (*ni leg. peberulso*) teris grana eius ... , dabis ei bibere, sine periculo purgat. *ibid. al. in eadem script.*

ebriacus, -a, -um. **ebrius** (*vini*) – (*betrunkener, weinge-tränkt*: 1 *adi. i. q. de vino confectus – mit Wein hergestellt*: ANTIDOT. Sangall. p. 88,3 emplastrum -us. 2 *subst. masc. i. q. homo ebrius – Betrunkener, Säufer*: CARM. Cent. 23,19 il-

los -os nimium mustoque refertos. *pro cognomento*: ACTA imp. Stumpf 510 p. 711,24 (a. 1196) Rogerius E-us de Terno. ACTA imp. Winkelm. II 1028 p. 689,8 Guillelmus Niger E-us.

ebrietas (*he-*, *ae-*, *-iae-*), -atis f. *script.*: -iatas: ALDH. virg. II 2488 (*var. l.*). -itas: l.8.10.

1 *proprie*: **a** *temulentia, crapula – (Be-)Trunkenheit, Rausch*: LEX Baiuv. 2,10 si quis ... scandalum commiserit ... per -em (*h-*, *ae-*, *-aet-*, *-it-* *var. l.*). ADAM gest. 3,56 p. 201,21 contentiones et pugnas ... et quaecumque maiora scelera commiserint in -e (*-it-* *var. l.*). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 164,2 non sit *falconarius* ebriosus, quoniam -s quedam insania est. *persaepe*. **b** *ebriositas, vinolentia – Trunksucht, Hang zum Trunke*: RADBOD. Bonif. 20 curabat ... omnes, si qui essent ... ydropici propter -em. HILDEG. (?) caus. 4 p. 259,10 qui de gulositate et -e leprosus efficitur. *v. et l.69. vol. II. p. 922,59. c (immodica) potatio – (übermäßiges) Trinken, Trinkerei, Trinkelage*: CAPIT. reg. Franc. 2 noctes pervigiles cum -e, scurrilitate vel canticis. ALCUIN. epist. 209 p. 348,28 non nox neque dies protrahatur in conviviis vel -bus. CONC. Karol. A 39^A,145 p. 419,19 non sint *clerici* superbia tumidi ... , non -e (*aebriae-*, *h-* *var. l.*) servientes. ALBERT. M. sacram. 249 p. 163,48 -s ... non est mortale peccatum. *saepe*. **d** *satietas – Sättigung*: RUP. TUIT. trin. 9,8 l. 323 ut -em pro satietate ponat (*ex Hier. quaest. hebr. in gen. p. 62,4*). 2 *translate*: **a** *animi impletio, imbutio, per-, infusio, abundantia – Trunkenheit, Erfüllung, Durchdrungenheit, Überfluß (expressius de sermone divinitus inspirato: l.32)*: RADBERT. corp. Dom. 10,139 talis esca et potus numquam digne sine -e *spiritus* sancti degustatur (DAVID compos. 3,64,3 p. 348,8. *al.*). EKKEH. IV. bened. II 242 pneumatis -s mentes det sobrie letas. VITA Bard. 18 p. 336,37 inter ciborum alimoniam cunctis convivantibus eructavit Spiritus -em sobriam. RUP. TUIT. trin. 19,7 l. 1056 quisquis fabulas vel susurraciones eorum (*blasphemantium*) acceperit, sopietur sempiterna mortis -e. EBERH. ALEM. labor. 894 fraudis -e fluunt multi. ALBERT. M. serm. I 3 p. 45,8 Philistiim potione cadentes, -e scilicet delectationis mundi et irae Dei. *vexatio – Heimsuchung*: EPIST. Teg. I 103 compulsus -e asperę fortune. 3 *meton. i. q. potio – em efficiens, ebriamem – berauschendes Getränk, Rauschtrank*: HRABAN. hom. II 102 p. 339^B sicera interpretatur -s, quo vocabulo Hebraei omne, quod inebriare potest, poculum ... significant. EKKEH. IV. bened. I 8,35 referant grates miscitibus -es (*cf. Vulg. Is. 5,22*). ALBERT. M. Is. 5,22 p. 80,53 miscetur ... -s.

ebrio (*he-*), -atum, -are. *inebriare, saturare – trinken machen, sättigen*: HROTSV. Abr. 6,6 affatim refecti, affatim sumus h-ti (*inebriati ed. Berschin ex C*). METELL. exp. Hieros. 4,299 cruore litas -ans agitabo (*sc. Deus*) sagittas. *cf.* *debrío*.

ebriositas, -atis f. *vinolentia – Trunksucht*: HRABAN. hom. I 40 p. 76^A ab altari Domini debet se unusquisque ... -is *viti o* pollutus ... subtrahere (BERTH. RATISB. serm. 16 p. 85,7). RATHER. epist. 16 p. 86,16 pone (*sc. episcopus*) ... quemlibet eorum (*sc. clericorum*) ... aleae vel -i obnoxium. RUP. TUIT. trin. 27,19 l. 1145 istud 'vae' agricolas ... -is (*-s var. l.*) nimiae redarguit.

ebriosus (*ae-*), -a, -um. 1 *adi.*: **a** *vinolentus, vino deditus – trunksüchtig, dem Trunke ergeben*: CAPIT. episc. III p. 14,1 ut nullus avaritiam sectetur; non sit superbus, non -us, non vinolentus. HINCM. divort. app. 7 p. 261,2 ut ad gradum episcopi veniens sit sobrius, ... non bilinguis, non ē-us. *saepe*. **b** *temulentus, ebrius – betrunken*: CAPIT. reg. Franc. 33,22 non -i, sed ... sobrii (*sc. sint canonici*). FRUTOLF. chron. p. 147,2 quod multum vinum biberet Perhtari et iam -us esset. ALBERT. M. sent. 4,5,2 p. 106^B,9 cum aliquis est ita -us, ut ligata sit lingua. *al. v. et l.11*. 2 *subst. masc.*: **a** *potator – Trinker*: VITA Wandr. 2 (MGMer. V p. 14,10) *ae-i* discant subrii esse. ANTIDOT. Glasg. p. 140,30 ut ad -um fastidium facias. ALBERT. M. sent. 4,5,2 p. 106^B,27 aliud est de ebrio et -o: -us enim non semper est ebrius et ideo, quando sobrius est, habens tamen peccatum ebrietatis, potest baptizari. *saepe*. **b** *temulentus, ebrius – Betrunkener*: CONSTANT. AFRIC. theor. 4,3 p. 16a^r quod (*sc. nimietatem potus*) cum vomitu sicut in -is expellit *stomachus*. ALBERT. M. sent. 4,5,2 p. 106^B,6 -us

baptizare non potest. WALTH. AGIL. med. 5 p. 97,4 si -us fuerit frigide nature, detur ei oximel ad bibendum ante balneum, et post balneum dormiat.

adv. *ebriose. *per ebriositatem – durch Trunksucht:* LIBELL. prec. Turon. 1 p. 65,28 nescientibus non adnuntiavi (*sc. Fulgentius episcopus*), sed -e et luxuriose in ipsis me pollui et alios ad hoc incitavi.

1. ebrius, -a, -um. *script. ae-: l. 12. adde CONC. Karol. A 50^D, 61 p. 657,26. I adi.: A proprie i. q. temulentus, crapulatus – berauscht, (be)trunken:* PIRMIN. (?) scar. 20 utraque (*sc. vinum et sicera*) ... -us faciunt. LIBRI Karol. 4,23 p. 548,9 si ē-us (*sc. est homo*), necessario potasse eum constat. EGBERT. fec. rat. 1,163 non queritur veris mulier satis -a verbis. EKKEH. IV. bened. II 256 -a ... Numantia. PETR. DAM. epist. 114 p. 299,35 caput -um (*sc. Holofernis*) ... truncavit Iudith. ALBERT. M. animal. quaest. 7,17/19 p. 178,36 -us dicitur ab 'e', quod est 'extra', et 'bria', quod est 'mensura'. *persaepe. v. et p. 1076,68. in imag. et spirit.:* RADBERT. corp. Dom. 10,140 David -us gratanter in persona nostra canit. Matth. 5,2179 vinum nuptiarum, de quo apostoli -i loquebantur variis linguis. *al. B translate: 1 im-, repletus, plenus, satur – trunken, erfüllt, voll, gesättigt: a in univ.:* HRABAN. carm. 19,35 -a divina ... sint praecordia laude. METELL. exp. Hieros. 4,589 vorax pestis consumptis -a tectis. Quir. 34,19 confusionis -i rubore dant fures pedes fuge. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 547,30 sanguine innocentum. *saepe. b imbutus, succosus – durchtränkt, vollgesogen, saftig:* WALAHFR. hort. 142 videmus ... placidum seamenta (*sc. cucurbitae*) saporem -a ... mensis praestare secundis. *c largus, nimius, immensus – reichlich, übermäßig, unermesslich:* HERM. AUGIENS. vit. 596 hic ... dives oppido luxu redundat -o. *d nutritus – genährt:* LAMB. LEOD. Matth. I 45 bibulis ... flammula lichenis -a porrigitur. *2 mentis non compos, demens, insanus – besinnungslos, unvernünftig, verrückt:* EGBERT. fec. rat. 1,234 crapula suffocat mentem, Venus -a mersat. UNIBOS 55,1 sutor inquit: 'Es -us!' :: Maior ait: 'Sum fatuus? De tribus libris minimum non dimittam denarium.'

II subst. masc. i. q. homo temulentus – Betrunkener: CAPIT. reg. Franc. 40,15 ut nullus -us suam causam in mallo possit conquirere nec testimonium dicere. WIDUK. gest. 1,11 p. 19,21 alii per plateas et muros urbis ut -i erraverunt. ALFAN. premn. phys. 31,7 -us (PG 40,725^A ὁ ... μεθύων) et iratus faciens aliquid perversum. ALBERT. M. eth. II 3,1,21 p. 229^A,6 -i ... frequenter occidunt et moechantur. *al. v. et p. 1076,67.*

2. *ebrius (he-, iberus), -i m. (*v. DuC. s. v. iberus*) *columna – Stützbalken:* LEX Sal. Merov. 74 si ... quicumque domum violententer distruxerit, quae domus si pro firmamento -us (he-, iberus, superius *var. l.*) habuisse probatur (*cf. LEX Baiuv. 10,78sq.*).

ebrug- v. aurug-, **ebse** v. ipse.

ebullio (-ulio), -i(v), -ire. *script. et form.:* ae-: p. 1078,10. epu-: l. 58. perf.: inf. -(l)isse: p. 1078,2. indic. -llit: l. 60. p. 1078,40. partic. praes. usu adi.: p. 1078,14,27.

I intrans. *A gener.: 1 scatere, (pro)fluere, erumpere, provenire – (heraus-, hervor)sprudeln, -strömen, hervorbrechen, -kommen: a in univ.:* α *de liquidis:* CHART. Fuld. B 139 (a. 754/79) in quo (agro) fons -it. THEOPH. sched. 3,23 si videris argentum -ire (ep- *var. l.*) et exsilire. ANNAL. Elnon. a. 1041 -vit sanguis ex pavimento. ANNAL. MELL. Cremif. a. 1194 Danubius ... glaciali molestia versus Niwenburch -it. ALBERT. M. veget. 6,110 solis ardore -it *gumma*. animal. 3,84 humiditas, quae ad corporis -it superficiem. eth. II 2,1,5 p. 157^B,16 ad qualitatem temporum, quibus mare non in contrarium navigationis -at ... respicit gubernator. *al. β usu vario:* VITA Pirmin. I 10 ab amne ... piscium multitudinem -ire fecit Deus. VITA Deic. 38 (13) vermes ... sibi (comiti) a vertice usque ad talos -bant. RICHER. REM. hist. 4,16 p. 243,14 cives ... de domibus -entes profugio se eripere conabantur. HILDEG. vit. mer. 5,163 grosse pustule. OLIV. epist. 5 p. 303,21 de Africa postmodum -entes Sarraceni Hispanos longo bello vexaverunt. ALBERT. M. animal. 20,66 forma ... -ens a causa prima. *saepe. b nasci, oriri, surgere, exsistere – entstehen, sich erheben,*

aufreten: CONC. Karol. A 19^D p. 131,10 coepit huius pestis (*sc. haereseos Elipanti*) insania ... diffusius -isse (ebuli-, -ire *var. l.*) eqs. HELM. chron. 22 p. 45,18 -ierunt perturbaciones variae in regno. HILDEG. Disib. 11 schisma tota ... regione -vit. CARM. Bur. 65,3^A,11 famen. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 547,45 proditores. CHART. Barsingh. 59 (ed. A. Bonk. 1996) cum humana memoria sit labilis ... , litterarum subsidium -vit. *al. 2 fervere, calescere – sieden, kochen, aufwallen, sich erhitzen, heiß sein: a in univ.:* CHRON. Fred. 4,18 aqua calidissima in laco Duninse ... sic validae ae-vit, ut multitudinem pissium coxisset. ANSELM. BIS. rhet. 3,5 p. 171,9 erat ... estas, cuius ... estus ibi quam in civitate minus ebullierat. WILH. CONG. chirurg. 841 resolvatur modica cera super ignem in oleo -enti. ALBERT. M. animal. 12,40 aqua -ens (*p. 648^B,28 ξέον*). 15 12,193 cerebrum hominis ... de facili infrigidatur et -it. *al. nimis calescere, aduri – zu heiß werden, anbrechen:* HILDEG. fragm. 522 si cibo supra modum ardentia ligna apponeret homo, eum -ire ac saporem incendii habere faceret. *b intumescere – anschwellen:* ANNAL. Pegav. a. 1117 p. 253,8 terra ... instar domorum -ens subito in abyssum dilabitur (*sim. CHRON. Erf. mod. I a. 1117 [ebulians *var. l.*]). B natur. et medic.:* 1 fermentari – gären: ALBERT. M. animal. 3,168 quidam hominum barbarorum lac equi ... sub sole stare faciunt ... et deinde ponunt in vasis, quod -at sicut sicera. 2 pustulas generare, pustulare – Bläschen bilden, einen Ausschlag bekommen: EGBERT. fec. rat. 1,127 (schol.) qui habent prurientem et -entem capitis infirmitatem, semper pileati incedunt. ODO MAGD. herb. 586 -ire (et mollire *var. l.*) caput febris fervore gravatum saepe solet.

II trans. *A gignere, proferre, effundere, emittere – erzeugen, hervorbringen, -strömen, -kommen lassen: 1 in univ.:* ERMENR. Sval. 4 flumen ... piscibus copiosum et ... cancos -ens. MIRAC. Bav. 2,12 multitudinem ... vermium. EKKEH. IV. bened. I 4,74 manna, quod -it bustum, haustum mala plurima pellit. IORDAN. SAXO princ. 12 estuantem interius per exitus oculorum foras ebulliebat Dominicus affectum. ALBERT. M. animal. 20,65 de universali omnium causa ex seipsa formas -ente. *al. v. et l. 55. 61. 2 edere, effutire – heraussprudeln (lassen), von sich geben, ausstoßen, -sprechen:* GESTA Apoll. 281 laxis sermonem labris -it atrocem. Ps. HUCBALD. ton. 335 ut nec nimiae protractionis taedeat, nec eos (*psalmos*) inreverenti festinantia os ignobiler canens -at. OTLOH. vis. 4 p. 58,29 minas -entes daemones. LAMB. WAT. annal. a. 1152 p. 522,51 cordis arcanum. *B coquere – kochen: 1 gener.:* MAPPAE CLAVIC. 190 in vino diligenter fac (*sc. grana contrita*) -iri. 191 accipe herbam ... et -i bene cum cervisia. 2 natur. i. q. concoquere, digerere – verdauen: MAURUS (?) anat. II p. 26,10 non oportuit stomachum porci esse villosum ad diu retinenda cibaria, cum non indigeant diu retinere et -ire. 50 ebullitio (-cio), -onis f. *script.:* euvilisio: l. 71. epu-: l. 70. -uli-: p. 1079,3,14.

1 emissio (bullarum), bullitus, effusio, emanatio, diffusio – Blasenbildung, das (Hervor-)Sprudeln, (Her-)Ausströmen (lassen), Hervorbringen: a gener.: α *in univ.:* THIOFR. flor. 3,6 l. 39 pro effusione sordium ac -e vermium ... ebullit tumulum (*sc. manna*). CHRON. reg. cont. I a. 1188 p. 140,14 iuxta fluentia maximarum inundationum -ciones apparuerunt. ALBERT. M. veget. 5,85 frigiditas habet motum ad centrum, contrarium calido, quod ex centro ad exteriora facit -em. animal. 20,24 -o spiritus a loco spiritus est circulariter ad omnem dyametrum. 20,64 luminosum ... ita ebullit lucis, quod continue videtur moveri motu -is, si ipsum est fons lucis sicut sol eqs. 20,69. ANON. secret. p. 57,19sq. aqua cadens in terram non facit -em cum sonitu sicut acetum facit eqs. β origo, causa (doloris) – Ursprung, Ursache (des Schmerzes): PAUL. AEGIN. cur. 39 submissa ... per arterias -e (3,57 ἀναδόσεως) non incongruum et eas, quae post aures, arterias incidere. γ meton. i. q. fons – Quelle: GLOSS. II 484,32 St.-S. (scatebris) <ebu>llitibus viui<midun>. b medic.: α eruptio – Ausschlag: RECEPT. Sangall. II 116 capit. p. 39 ad igne acrum idem ep-o pustellarum in corpore. ARS med. 7 p. 426,17 euvilisio (-o *var. l.*) pustellarum circa cutem apostima dicitur. expressius i. q. pus-

tula – *Blase*: CONR. MEND. Attal. p. 130,4 asserunt antiqui patres, quod factis in membris (sc. *episcopi*) immensis inflationibus et ebuli-bus carnibus putrescentibus totum corpus vermibus scaturiret. **β** (*intestinorum*) *tumultus et strepitus* – *das Grollen, Rumoren (in den Gedärmen)*: PAUL. AEGIN. cur. 247 p. 187,6 futura ... declinatione (sc. *matricis*) precurrit quedam ex muliebribus locis humectatio et -o (3,71,1 βορβορυμός). **2** *fervor, calor* – *das Sieden, Kochen, Aufwallen, Hitze*: **a** gener.: **α** in univ.: HILDEG. phys. 1,63 p. 1154^D (ed. princ.) herbas ... in nova olla cum aqua usque ad primam ferventem -em coquat. PS. GERH. CREM. sept. 30 p. 339,28 modus inveniendi oleum cuiusque rei est -o aque. sal. I 36 accipe aquam dulcem et proice in ipsum litargium tritum et bulli ipsum ebuli-bus. ALBERT. M. animal. 7,101 -em aquae ..., quae piscibus inducit suffocationem. **β** *auctus* – *das Anschwellen*: CHART. Salisb. II 639 p. 141,4 (a. 1211) plebani ... aqueductum propter -em aut aque elevationem hiemali tempore viarum vel locorum facientem dispendium operose studeant reparare. **b** *natur. et medic.*: **α** in univ.: ALFAN. premn. phys. 20,1 p. 104 ira ... est -o (40,692^A ζέσις) s a n g u i n i s circa cor per suffumigationem cholerae vel turbationem facta (TRACT. de aegr. cur. p. 294,1. THEOD. CERV. chirurg. 2,14 p. 148^H. al.). GLOSS. med. cod. Mon. p. 22,26 digestio est alius rei per -cionem alteracio. GLOSS. Salern. p. 18,12 putredo est corruptio humoris per turbationem et -em accidentalis caloris in corpore effecta (sim. p. 19,12). *saepe. nimius fervor, multus calor* – *übermäßige Hitze*: MAURUS urin. I p. 31,12 per -em pars materiae aduritur. ALBERT. M. animal. 3,115 talis adustio fit ex ipsamet colera, quando videlicet per -em convertitur ad cineritatem. **β** *concoctio, digestio* – *Verdaunung*: MAURUS (?) anat. II p. 25,15 ad magnam ciborum -em et immutationem. urin. I p. 7,31 non tanta fit -o in cibum, quanta necesse est, et ideo pro indigestione albatio (sim. p. 26,45). **γ** *actio fermentandi, fermentum* – *Gärung*: PS. GALEN. anat. 19 p. 198^A illud ... facit sperma viri in spermate mulieris ..., quod facit fermentum in pasta, scilicet -em. ALBERT. M. veget. 6,69 si ponatur *capparis* in musto, impedit -em eius.

ebulsio v. *evulsio*.

ebulum, -i n. vel **ebulus**, -i f. (m.: l. 54) vel raro (l. 48, 51) ***ebula**, -ae f. script.: ae-: GLOSS. IV 180,31 St.-S. bulum: GLOSS. III 514,18 St.-S. (var. l.). epu-: l. 51. evol-: l. 47,48. 50. al. euuolus: GLOSS. III 657,30 St.-S. ebalus: GLOSS. III 522,30 St.-S. ebol-: l. 49. *saepe. acc. sg. -o*: RECEPT. Sangall. I 74. 152.

de specie humili sambuci i. q. χαμωιάκτη – Attich, Zwergholunder (Sambucus Ebulus L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 575qq.): RECEPT. Lauresh. 1,35 -i (evoli var. l.) radices (TRACT. de caus. mul. 6 evole [evoli var. l.] radicem. RECEPT. Sangall. I 35 eboli radices. *saepe*). BOTAN. Sangall. 37,1 herba evolum. al. RECEPT. Sangall. I 33 erba savina cum pulvere epule in vino bibatur. PS. ODO MAGD. herb. 38 maior (sc. *sambucus*) habet nomen actes, minor at chamaeactes, est -us, formam cui conscribunt brevior (cf. *Diosc. lat. 4 p. 84,35qq.*). HILDEG. phys. 1,229 -us frigidus ... est. URSO element. 6,5 p. 184,11 color rubicundus ... tincture ... -i (ebullie var. l.) similis. ALBERT. M. veget. 2,54 sambucus et -us (v. notam ed.). *saepe*.

ebur (ebor), -oris n. script. et form.: **eb-**: l. 65,66. bur: l. 67. ebur(is): l. 66. gen. sg. -i: l. 64. abl. sg.: -e: l. 66. -i: l. 63. adde EPIST. Worm. I 62.

1 *proprie i. q. dens elephantis – Elfenbein*: AETHICUS p. 236,7 gignit India ... ebor (-r var. l.). SALOM. III. carm. 1,2,29 dulcius ... blatis -ique. VITA Bav. II 1,397 pausare thoris qui suaverat -e fultis. ANTIDOT. Augiens. p. 52,46 -i limatura (eborilimatura cod.). CATAL. thes. Germ. 92,13 libri tres **ε**-e ... ornati (sim. 92,15 **ε**-e. 7,14 eburne). YSENGRIMUS 3,1028 situs annosum ... rubefecit -r. IOH. sacerdot. 205 bur antiquum ... fac bulire ... in sero lactis caprino, et efficitur candidum. *persaepe. alleg.*: HRABAN. univ. 17,6 p. 464^C significat ... -r pudicitiae continentiam. ALBERT. M. serm. I 4 p. 50,33 -r significat castitatem. al. **2** *meton. i. q. capulus eburneus, manubrium eburneum – Elfenbeingriff*: WALTHARIUS 815 -i digi-

tos circumfer. **3** *translate de colore eboris i. q. album, candor – das Weiß*: CARM. Bur. 60^a,6^b,1 micat -r dentium.

eburneus, -a, -um. script.: **evu-**: l. 6. -nius: l. 17. **1** *ex ebore factus – aus Elfenbein*: CATAL. biblioth. Becker 37,1 evangelium ... habens tabulas -as. GLOSS. I 674,19 St.-S. -is (ev- a. corr.) elafantinem. ARNOLD. LUB. chron. 4,8 p. 171,24 sedem ... -am. *persaepe. v. et l. 20. p. 1075,52. alleg.*: HONOR. AUGUST. sigill. 5 (PL 172,510^D) venter ... Christi sunt debiles in ecclesia, qui sunt -i, id est casti. *expressius de libris i. q. tabulis -is instructus – mit elfenbeinernen Buchdeckeln ausgestattet*: ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,20 codex -us. TESTAM. Eberh. p. 94^a,17 evangelium. **2** *eboris proprius – dem Elfenbein eigen*: ALCUIN. epist. 26 p. 67,13 dentes sexaginta non elephantinae magnitudinis, sed -ae pulchritudinis (*de pectine*). **3** *colorem eboris habens, albus – elfenbeinfarbig, weiß*: CARM. Aldh. 2,155 -a lilia. CARM. Bur. 674^b,7 -us ... ordo dentium. ASINARIUS 199 delectat -a (-ia var. l.) cervix.

eburnus, -a, -um. **1** *adi. i. q. ex ebore factus – aus Elfenbein*: GESTA Font. p. 102,12 lectionarium ... decoratum tabulis -is. METELL. Quir. 12,1 non -a (eburnea a. corr. SW) sella me ... remuneravit. LIGURINUS 1,571 sceptro ... -o. v. et vol. II. p. 899,67. **2** *subst. neutr. i. q. ebur – Elfenbein*: SMAR. carm. add. 3 nitidum ... -um. CATAL. thes. Germ. 23,11 evangelium ... exterius ... -o paratum. *ibid. iterum*.

eburulsum v. *ebreulsum. ec v. hic*.

***ecatapanus** v. *catapanus. adde ad vol. II. p. 360,715qq.*: DIPL. Constantiae 5 p. 20,4 cum ecatapanis et baulis.

***ecatontarcha** v. *hecantontarchus*.

ecatombe v. *hecantombe. ecatontarchus* v. *hecantontarchus*. **ecbasis** (eb-), -is f. (ἐκβάσις) **1** *fuga – Flucht*: ECBASIS capt. tit. -is cuiusdam captivi (v. notam ed. p. VII). **2** *digressio, excursus – Abschweifung, Exkurs* (t. t. rhet.): THIOFR. Liutw. 21 p. 43,5 quid in necessariis muti, in otiosis verbosi per -in excedimus? CONR. MUR. summ. p. 61,12 faciunt *subscriptae figurae* interdum incongruitatem, interdum materie prolixitatem, interdum intellectus obscuritatem, scilicet ... cathatyposis, ebasis, ethimoloia. *Peter*

ecce interi. script. et form.: **he-**: l. 43,44. **hecum**: l. 51. (h)ecchine: l. 52,53. *coalescit c. pron. demonstrativo*: **ecum**: l. 46,47. al. **eccam**: l. 49. *metr. eccē*: p. 1081,24.

1 *notione demonstrativa praevalente i. q. ἰδοῦ, ἦν, vide, en – siehe (da)*: **a** in univ.: VITA Arnulfi 10 vir sanctus extra civitatem ... processit, et h-e ... femina ... clamare coepit. 17 h-e me paratum (*item* 18. 20). ANNAL. Xant. a. 869 p. 28,12 -e vivente viro vidua vocor (sc. *sponsa, i. ecclesia Coloniensis*). NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,19 -e (-um var. l.) habes (sc. *Desiderius*), quem *eqs.* p. 88,7 o te bis aureum -um (cecum var. l., om. *pars codd.*). HROTSV. Dulc. 12,1 proferte (sc. *militēs*) Hirenant. :: ... -am. LAND. MEDIOL. hist. cont. 8 Ardericus idem (sc. *stolam*) ... usque ad maiorem ecclesiam civitatis portavit clamando: 'hecum la stola.' HONOR. III. registr. 276 p. 198,39 -ine homines, qui *eqs.* GREG. IX. registr. 370 p. 287,25 h-ine qualiter sunt protecti, qui *eqs.* 421 p. 340,23 h-ine duo ... luminaria convenerunt. *persaepe. in formulis (chartarum)*: LEX Baiuv. 16,17 per haec verba: 'e wadium tibi do, quod *eqs.*' TRAD. Ratisb. 273 -e testes: *eqs.* DIPL. Heinr. II. 256^a p. 300,44 pactionem -e prescriptam sigilli nostri inpressione signavimus. CHART. Naumb. I 221 p. 203,4 -e sigilli subest inpressio. **b** *c. notione novitatis*: WALAHFR. carm. 29,7 nil merui, tamen -e repente immerito ... honore fruor (CAND. FULD. Eigil. II 16,6. al.). CAND. FULD. Eigil. II 23,1 ast opus -e novum senio depressus ... exorsus. HRABAN. carm. 11,30 proximus -e venit *Christus*. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 36 -e repentini ... Arsacide subeunt. THANGM. Bernw. 9 -e subito. al. **c** *c. notione adversativae*: BRUNO MAGD. bell. 127 p. 121,2 Heinricus ... nos (sc. *episcopos*) ultra modum fatigavit, et tamen -e parati sumus cum nobis regem ... accipere, -e parati sumus ei fidelitatem ... iurare. v. et l. 60. **d** *expressius: α subito, repente – plötzlich, unerwartet*: WALAHFR. Blaitthm. 139 -e furens maledicta cohors per aperta ruebat tecta. WALTHARIUS 52 et -e attollens oculos speculator vociferatur: 'quae nam *eqs.*?' **β** *scilicet, enim – das heißt, nämlich*: WETT. Gall.

[Pömbacher]

7 'surge (sc. *daemon marinus*),' inquit *daemon montanus*, 'in adiutorium mihi; -e peregrini venerunt, qui me de templo eiecerunt.' WALAHFR. carm. 9,2,9 plus tamen impugnat, quod nudipedalia cogar -e pati. 17,3 qui (*abbas*) geris -e vicem Christi. GERH. AUGUST. Udalt. 1,8 quae sunt ordinanda, ordinate (sc. *cives*); -e vestrae subveniendum necessitati illuc perveniam. CHART. Sigeb. 34 p. 72,26 quinque libre de Pyrna, una libra de Lara ad manum abbatis pertinens, -e decem marce. *al.* γ *ergo* - *also, daher*: WETT. Gall. 30 p. 274,41 praesul ait: '... scio, quia ... Gallo ista sepultura non est acceptabilis; -e inquirendus est nutus alithroni regis.' 2 *notione demonstrativa fere evanida*: *a in initio capitis i. q. igitur* - 'da', 'denn', 'so': WIL-LIB. Bonif. epil. p. 58,18 (codd. 2a.b) -e beatus Bonifacius athleta Christi exstitit. HUGEB. Wynneb. 9 et -e (tunc *var. l.*) post hoc non fuit longum, quod *eqs.* WALAHFR. carm. 82,1,1 -e superno munere laeti. POETA SAXO 5,3 -e quater denis ... annis quid nisi prosperitas dicta fuit Caroli? THIETM. chron. 2,9 et -e iterum Avaris ... adversum nos arma commoverant. *saepe*. *b c notione affirmativa i. q. quidem, quippe* - gewiß, 'ja': LEG. Lang. p. 161,14 si de presenti habuerit, unde dare ... -e bene, si autem ... non habuerit, unde *eqs.* WALAHFR. Mamm. 7,8 'ne timeatis,' ait, 'Mammetem cernitis -e, quaeritis hunc.' AGIUS epic. Hath. 446 quia cuncta potest Dominus, poterit quoque ... de minimis -e haec eadem facere. CHRON. Thietm. 1 prol. 37 sis memor ... mei, qui crimina multa peregi, predecessorum deterrimus -e meorum. *al.* *c tamen* - *jedoch, doch*: WALAHFR. Blaithm. 87 nocte fugam capiens ... abire parabat; -e superveniens fugitivis turba sequentum *eqs.* WIDUK. gest. 3,18 p. 114,15 nichil te ... iactitas (sc. *regis filius*) contra dominum ... regem fecisse, et -e omnis exercitus usurpatorem te regni ... novit. *d age* - *wohlan denn, auf*: WALAHFR. Blaithm. 121 at quibus infirmi pavitant penetralia cordis, -e fugam celerent. WALTHARIUS 1354 propius ne accedere tardes, -e tuas ... ostendit vires. *dicite* - *sagt an*: AGNELL. lib. pont. 54 p. 316,10 -e vos (sc. *auditores*), quare saevistis? *eccedo v. excedo*.

**eccentricus* (exc-), -a, -um. (ἐκκεντρος) *t. t. astron. i. q. eccentricus* - *exzentrisch*: ALBERT. M. sent. 2,2,5 p. 55^a,12 in orbe -o et epiciclo. div. nom. 4,41 p. 147,46 habet *sol* ... motum ex-um. cael. 1,1,11 p. 29,82 sunt ex-i circuli deferentes planetas. metaph. 11,2,23 p. 512,46 ex-os posuit deferentes circulos iste Calippus. *ibid. al. v. et vol. II. p. 1154,29. subst. masc. i. q. circulus eccentricus* - *exzentrischer Kreis, exzentrische Kreisbahn*: ALBERT. M. cael. 1,1,3 p. 10,81 de ex-is sive circulis egressae cuspidis. caus. element. 1,2,1 p. 60,61 ut inveniamus longiorem et breviorum distantiam in stellis fixis, quae licet non causerit ab ex-o, tamen causatur ex hoc, quod *eqs.* metaph. 11,2,24 p. 514,21 ista (sc. *Ptolemaei*) ... opinio ponit ex-os et epicyclos et centra diversa. 11,3,1 p. 535,34 sententiam de ex-is et epicycalis nec approbamus nec improbamus. *ibid. al. v. et p. 379,69. cf. *excentris*.

exceptio v. exceptio. eccerptum v. excerpto.

ecessus v. excessus.

**eccha*, -ae f. (theod. vet. egga, eccca) *cacumen (collis)* - *Bergnase*, 'Eck': FORM. Augiens. B 13 vendidi ... omnem silvam ... usque ad lacum et usque ad sursum in eccha.

eccho v. echo. ecciam v. etiam.

?**eccina*, -ae f. (orig. inc., ni leg. ecchia sim.) *echios* - *Otterkraut*: RECEPT. Lauresh. 5,1,29 -ae, quae vipere herba vocatur, dg XX.

eccine v. ecce. ecclaeisticus v. ecclesiasticus.

ecclesia (ae-, ecl-, -laes-), -ae f. (ἐκκλησία) *script. et form.*: hae-: FORM. Flav. add. 5 p. 492,20. FORM. Marculfi 1,1 l. 25 (*var. l.*). egl-: p. 1082,21. adde EPIST. Wisig. 7 p. 669,3 egl-a. CHART. Sangall. A III app. 1. excl-: p. 1083,63. egl-: p. 1084,18. ecclle-: CHART. Aquens. 37 l. 25q. CHART. Bund. 697 p. 175,13. 716. -lis-: p. 1083,40. 48. 1084,17. adde CHRON. Fred. 2,34. CONC. Merov. p. 81,4. -ecxia: CHART. Bund. 1246. -exia: CHART. Bund. 584. 716. *al.* -ssia: DIPL. Arnulfi 1 p. 2,7. ?*dat. pl.* -ssis: p. 1083,40. -saea: TRAD. Frising. 1003 p. 758,16. -sea: p. 1083,67. -sya: CHART. Mog. A II 249 p. 450,75sq. -sica: p. 1083,68. *usu plur. praeter soli-*

tum: l.41.p.1084,15.

I proprie i. q. congregatio - *Versammlung, Zusammenkunft, Gemeinschaft*: *A de contione legitima civium Graecorum* ('*Volksversammlung*'): ALBERT. M. pol. 2,8^d p. 181^b,4 'dominatio ... nullius est,' supple in -a, nisi 'sententiandi ... ea, quae videntur senioribus.' 3,7^z p. 262^a,39 '-a (p. 1282^a,28 ἐκκλησία) ...,' congregatio multitudinis, 'talium omnium domina est,' correctionum ... et electionum. *B de congregatione christianorum*: 1 *strictius de convocatione fidelium* ('*Gottesdienst, Feier-/Gemeinde*): AMALAR. cod. expos. I 3,2 unus episcopus inchoat et omnis -a resonat laudem Deo. CAND. FULD. Egit. I 23 p. 232,40 culpa trinae negationis (sc. *Petri apostoli*) saepius in -a recitata. FOLCUIN. Lob. 38 turbatur -a; egressi pene omnes dum anxiantur *eqs. al. v. et p. 1083,25. expressius de officio*: CHART. Traiect. 595,14 (a. 1209) si episcopus ipsos (sc. *qui dissensiones movere contendere*) eicere neglexerit, -a cessabit, donec eiecti fuerint et *eqs.* 2 *latius*: *a in univ. de societate, universitate Christi fidelium* ('*Kirche als Gesamtheit der Christen, der Gläubigen, [hierarchisch organisierte] Institution*': *saepe alleg., e. g. l. 25*): CHART. Basil. A I 35 p. 73,28 (a. 728) cuncte egl-e catholice excommunicationem. HRABAN. epist. 21 p. 427,25 ille liber Salomonis, qui dicitur Ecclesiastes, et iste Iesu filii Sirach, qui Ecclesiasticus nuncupatur, ad instructionem -e Dei, hoc est populi christiani, sunt utilissimi. RUOTG. Brun. 13 -a leta prolem suam ... ablactavit et spiritualiter matrem esse constituit. VITA Adalb. Wirz. 8 p. 36,15 omnis ... e-a circumflue regionis convenerat ad dedicationis diem festum. CONST. imp. II 72 p. 85,21 ut tollatur ... rancoris occasio inter -am et imperium. 316 que triumphantis -e iudicio irrogatur, ... censure subiaceamus -e *militantis* (ALBERT. M. sent. 2,21,10 p. 368^b,30). *persaepe. v. et l. 48. vol. II. p. 379,325qq. 395qq. pro cognomento*: CHRON. Albr. a. 1200 p. 878,9 sunt ... concremati ... V viri et III femine (sc. *Popelicanorum*), inter quas erant due turpissime vetule, quarum unam ... vocabant sanctam E-am. *in formulis chartarum*: DIPL. Ludow. Germ. 2 p. 2,36 notum sit omnibus fidelibus sancte Dei -ae nostrisque ... , quia *eqs.* DIPL. Karoli III. 32 p. 55,6 noverit omnium sanctae Dei -e nostrorumque fidelium ... solercia (*sim.* DIPL. Otton. III. 257 p. 675,3 universitatis industria. *al.*). DIPL. Otton. III. 265 p. 682,22 in universis ... aecl-is notum fore volumus nostrisque fidelibus innotescimus, qualiter *eqs. saepe. b de -a particulari* ('*Teilkirche*'): ANNAL. Einh. a. 767 orta quaestione de sancta trinitate ... inter orientalem et occidentalem -am, id est Romanos et Grecos. EPIST. Agob. (MGEpist. V p. 231,21) ut noveritis (sc. *episcopi*) non vos posse videre -am Gallicanam et Germanicam ab unitate tunice, ... sublimioribus videlicet menbris -e. CHART. Sil. D I 11 p. 9,28 neque ... vel Latinae vel Graecae vult *gens Ruthenica* esse conformis -ae. UDALT. epist. 4 in transmarina -a (OTTO FRISING. gest. 1,35 p. 55,2). CONST. imp. II 8,7 si ... Dominus regnum Greecorum michi subdiderit, -am Constantinopolitanam Romane -e ... faciam fore subiectam. *saepe. c de dioecesanis* ('*Diözesanen*'): ADAM gest. 1,57 haec omnia ... nos veraciter ut accepimus, sic fideliter -ae nostrae tradimus. CHART. episc. Halb. 159 p. 131,29 que cuncta quia tam in nostra (sc. *episcopi*) quam -e nostre presentia in Halberstat peracta sunt, scilicet cleri et populi, tam nobilium quam ministerialium. *al. v. et p. 1083,17. d de conventu coenobiali* ('*Klostergemeinschaft*', 'Konvent'): WILLIB. Bonif. 5 p. 20,7 Stephanum huic praesedere fecit e-a (*i. monasterio Nhotselle*). THANGM. Bernw. 42 Rothegardis ... Hildewardensis ae-ae abbatisa. UDALT. CELL. consuet. epist. p. 635^A frater Uuldalricus Cluniacensis -ae qualiscunque monachus. VITA Norb. II 27 p. 1276^A in regimine Praemonstratae -ae. ARNULF. SAG. invest. 3 p. 94,4 Cluniacensis -ae venabatur *Petrus Leonis* auxilium, eo quod inter -as Gallicanas nulla sit nomine religionis illustrior. VITA Udalt. Cell. II 65 (34) consuetudines Cluniacensis -ae. FUND. Werd. p. 166,54 (cod. B) quatinus infra ae-am congregationis dignum caput eligeretur. *al. adde*: CHART. archiep. Magd. 292 p. 360,35 (a. 1157) abbas cum -a sua Corbeiensi presentiam suam nobis obedienter exhibuit. *e expressius*: *a de clero (dignitatis altioris* [*'höhere*

Geistlichkeit)): DIPL. Merov. I 70 p. 180,29 (spur. ante a. 1152) testes ... sunt hii: Pippinus maior domus ..., Magontinus episcopus ..., Ecchebertus comes et omnis ae-a in Thuringia et circa Rhenum in Magontia. **β** *de capitulo cathedrali* ('Domkapitel'; *de curia Romana*: l. 8. 11. al.): WANDALB. Goar. 1 p. 24,12 infans in conca reppertus a clerico ... in praesentiam est episcopi -aeque delatus. THEOD. AMORB. Mart. 8 Olympius ... invenit sanctam Romanam -am coadunatam cum omnibus episcopis Italiae. CHART. Mog. A II 122 p. 233,5 presente Moguntina et Wormatiensi ē-a. OTTO FRISING. gest. p. 3,33 (epist. Frid. I. imp.) papa cum tota ae-a ... nos precessit. CHART. Naumb. I 292 p. 282,10 -a nostra presente et consentiente (*sim*). TRAD. Salisb. II 324 in presentia -e. al.). GESTA Halb. p. 88,42 cum -a ad electionem alterius (*sc. episcopi*) condesisset, maior ... pars capituli Hiddonem ... in pontificem elegerunt. **γ** *de dioecesis senioribus*: COD. Udalt. 233 p. 407,22 (a. 1127) assumptis mecum -ae nostrae omnibus prioribus, clericis ... et laicis Wormatiam veni (*sc. episcopus*); ... -a, quae mecum venerat, ... archiepiscopo me praesentavit. **C** *usu communis i. q. turma, multitudo* - Schar: WOLFHARD. Waldb. 3,11 p. 290,27 furto haud rea domesticorum -a ... nec furtum reddidit nec eqs. WIPO gest. 3 p. 22,2 intercedat ad Dominum omnis -a sanctorum. BRUNO MAGD. bell. 92 p. 86,11 cum ipsa die eius (*regis*) unctionis ... invitaretur ... tota fidelium -a ad laetitiam spiritualem et inde habeat omnis fere -a, etiam in religiosis personis, ... ludendi ... consuetudinem. **al.** *in formula chartae*: DIPL. Otton. III. 266 p. 683,21 noverit sancta Dei omnium aecl-a fidelium presentium ... ac futurorum (*sed cf. p. 1082,37sqq.*).

II meton.: **A** *communitas fidelium* - *Gemeinschaft der Gläubigen*: CONSUET. Trev. 16 p. 279,2 si equalis cum equali contendit, abbas ... ambobus -am ante placationem interdicat (*cf. p. 279,6 qui episcopali sententia segregatur a fidelium turma*). **B** *de districtu ecclesiastico*: **1** *de paroecia* ('Pfarrrei', 'Gemeinde'): HUGEB. Wynneb. 4 septem ae-arum commendatus erat illo ... regimen. CAND. FULD. Eigil. I 12 utilitas -arum Dei ... disputabatur apud eos (*episcopum et abbatem*). THIETM. chron. 6,94 quae (*bona*) ... ae-is ac familiaribus suis et pauperibus ... divisit episcopus. MARIAN. chron. a. Chr. 450 Nestorium ... aeclissis (*ex Prosp. chron. I p. 472,1297 -is*) molitur errorem inducere. CHART. Salisb. I 484 p. 658,11 providentia ē-e Brambergensis ... sic est firmata, ut a domo illa plebanum habeat, qui ē-am plebalem procurat. *saepe*. **2** *de dioecesi, -a locali* ('Diözese', 'Ortskirche'; *spectat ad territorium*: l. 50. 52): CHART. Rhen. 214 l. 129 (a. 640/47) quicquid ... principibus dederunt, h<oc> partibus ... -abus (*sc. Coloniensi et Mettensi*) ... reddere ... procurant Goti. DIPL. Merov. I 88 <a>d sancta aeclisia Rotomense. RIMB. Anscar. 12 p. 34,13 cui (*sed Hammaburgensi*) subiaceret universa Nordalbingorum -a. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 64,23 Baldericho, sancte Nemetensis ae-ae ... episcopo. BERTH. chron. B a. 1079 p. 351,15 dux comesque ... pro invasione Metensis -e excommunicati sunt. HIST. Welf. 1 p. 458,22 -as regales, scilicet Constantiensem, Augustensem ... praediis ... ditaverunt. *persaepe*. **de libro Flodoardi 'Historia Remensis -ae' inscripto** (*cf. M. Stratmann, MGScript. XXXVI. 1998. p. 43 adn. 400*): LIBELL. de reb. Trev. 9 de quo, scilicet Karolo, ut in Remensi legitur -a, revelatum est sancto Eucharzio ..., quia eqs. **C** *de aedificio*: **1** *aedes, basilica, oratorium* - *Gotteshaus, 'Kirche'* (*saepe de sede personae iuridicae, fabrica -ae q. d. [de re v. LThK. ³VI. p. 67], e. g. l. 62. 64. 68. 72*): **a in univ.**: LEX Alam. 1,1 si quis liber res suas ... ad ecl-am tradere voluerit. BONIF. epist. 109 p. 235,10 dilubra destruxit et ae-as (*excl-var. l.*) construxit Wilbrord. TRAD. Frising. 78^a de ecl-a, quae dicitur Irminharti villa, quod tradita est cum ... dote ... ad domum episcopalem. MIRAC. Gertr. II 4 p. 473,25 sorores ... in ecclsea (-a *var. l.*) beatae Mariae virginis reddebant officium. TRAD. Weiss. 200 p. 191,8 dono ... de illa ecclsea ... portiones, quas eqs. TRAD. Frising. 1003 p. 758,6 ecclseiam cum omni ornatu suo. UFFING. Ida 2,2 -am scopare. THIETM. chron. 6,40 p. 324,4 in maiori -a. BERTH. chron. B a. 1078 p. 322,7 quicumque episcopatus, abbatias, ... qualescumque -as ... cui-

libet clerico ... praestare ... praesumpserint. CHART. Salisb. I 448 parrochias ... cum omni iure plebesanarum -arum eqs. *persaepe. v. et p. 1083,43. vol. I. p. 1085,47. 1353,31sqq. II. p. 177,72. 223,71. 845,46sqq. 1820,37sqq.* *in nomine loci*: VITA Maxim. Trev. I 12 princeps ipsi loco dedit tres fiscos, vocabulo Petra salis et Vidmar -am ('Weimerskirch'; *cf. CHART. Lux. I 150 p. 180,11 in villa cognominata Witmaris-a*). TRAD. Frising. 277 in loco, qui dicitur Eginoni -a. DIPL. Ludow. Germ. 102 p. 148,16sqq. tradimus ... istas curtes ... ad -am Anzonis, ad Uuitanesperc, ad -am Ellodis eqs. **al.** **b** *de -a cathedrali* ('Domkirche'): WIPO gest. 2 p. 20,5 ut sibi (*sc. archiepiscopo*) liceret in -a Coloniensi reginam consecrare. BERTH. chron. A a. 1061 p. 193,7 -a Nemetensis dedicatur. **al.** **2** *monasterium* - *Kloster, Stift* (*fere de persona iuridica*): DIPL. Merov. II 9 dono ad -as (-am *var. l.*) sancti Petri et sancti Pauli, (*i. monasterium Epternacense*) ... villam. CHART. Sangall. A 15 sacrosancti aeclisae, qui est constructus monasterius in onore sancti Gallone. A III app. 1 sacra sancta eccl-a sancti Gallonis. WIPO gest. 19 p. 39,14 Augensem -am nec non abbatiam sancti Galli ... distrahendo ... damnum patriae intulit rex. ACTA imp. Winkelm. I 452 p. 386,24 ne quis preter ... Hybernientes ... -am sancti Iacobi, (*i. monasterium Scotorum*) ... inhabitet. *saepe*. **D** *possessio ecclesiastica* - *kirchlicher Besitz*: TRAD. Frising. 1000 (c. 887/95) dedit ... episcopus ... tertiam partem -ae.

***ecclesiialis** (aec-), -e. (*de formatione cf. Stotz, Handb. 2, VI § 75.4*) *ecclesiasticus, ad ecclesiam pertinens* - *kirchlich, zur Kirche gehörig, Kirchen-, geistlich*: **1** *corpor.*: CONC. Karol. A 2,2 ut ... partem ae-is pecuniae in adiutorium exercitus nostri ... retineamus. MIRAC. Ursm. 2,1 negligentia maiorum diminuta erat -is possessio. CHART. Westph. VII 829 p. 369,8 duo milites ... bona ... habuerunt in -i villa Esbike sita. *in imag.*: PETR. PICT. carm. 21 (MG Lib. Lit. III p. 709) venditor omnis habet merces hic -es, porticus omnis habet emptores simoniales. **2** *spirit.*: VITA Chrod. 26 p. 568,5 pallio est auctus archiepiscopatus, ut dignitate -i semper proficeret. URSTO Marc. 1,1 (praef.) fructificando iuvenescit flos -is in tua (*sc. episcopi*) senectute. 1,8 haec9 (*sc. diaconorum*) ... -is ordinatio totius ecclesiae fuit exultatio.

***ecclesianus**, -i m. (*per antithesim ad caesarianus formatum*) *fidelis papae, homo ecclesiasticus* - *Gefolgsmann des Papstes, Kirchenmann* (*iron.*): GESTA Trev. cont. I 10 p. 183,24 ut si cui caesarianorum occurrisset quispiam ecclesiasticorum, ... quasi regii honoris proditores contumeliis afficiebant insultanter eos -os appellantes. GESTA Alber. 15 pax ... negata bonis fuit omnibus -is, ecclesiae nati fuerant qui sic vocitanti.

***ecclesiarcha**, -ae m. (ἐκκλησιαρχης) *ecclesiasticus (dignitatis altioris), princeps ecclesiae* - *Inhaber eines (leitenden) Kirchenamtes, 'Kirchenfürst'*: GESTA Godefr. Trev. 1 p. 200,26 si -arum quisquam vita decederet.

ecclesiastes (ae-), -is m. (ἐκκλησιαστής) *form. sing.*: *nom.* -aes: CAPIT. reg. Franc. 128,5. *gen.* -es: l. 56. *metr.* -lēs: l. 62. *contionator* - *Redner, Sachwalter, Prediger*: **1** *strictius de auctore libri Kohelet* (*saepe de ipso libro, e. g. l. 60*): AGOB. 8,741 p. 448 iuxta illum -es sermonem. RATHER. quadrag. II 2,451 sicut et -es meus et post illum apostolus. PETR. DAM. epist. 25 p. 235,13 ae-es ... dicit: 'eqs.' RUP. TUIT. trin. 25,2674 tres ... libros scripsit Salomo, parabolas, -em, cantica canticorum. glor. 7,5 (PL 169,145D) intrare cupio in concionem, ubi concionator sedet -es. METELL. buc. 10,50 sic male iactantes lingua notat -es: 'eqs.' CHART. Pomm. 574 iuxta -em. *saepe. v. et p. 1082,23*. **2** *latius de s. Paulo doctore gentium*: CHART. Diess. 15 p. 126,2 (a. 1228) cum testante -e omnis anima potestatibus sublimioribus subdita esse debeat (*spectat ad Vulg. Rom. 13,1*). **3** *per compar.*: HADR. II. epist. 40 p. 754,32 quasi verus -es ... ecclesiae paci consulere ... procurasti (*sc. imperator*) ac per id alter quodammodo Salomon, id est pacificus, ... apparuisti.

ecclesiasticus (ae-, ecl-, -laes-), -a, -um. (ἐκκλησιαστικός) *script.*: -lis: MARIAN. chron. a. Chr. 72 p. 507,53. -sya-: p. 1086,8. *acc. pl. m.* -tecus: CONC. Merov. p. 81,20.

I adi. i. q. ad ecclesiam pertinens, qui ecclesiae est – kirchlich, zur Kirche gehörig, die Kirche betreffend, Kirchen-: A spectat ad institutum: 1 in univ.: LEX Baiuv. 1,9 ut exinde sit reverentia sacerdotum, et honor -us non condemnetur. HUGEB. Willib.^{tit.} incipit vita ... ad omnibus presbiteris seu diaconibus et omnibus ae-i (-is 2) regiminis proceribus (GERH. AUGUST. Udalr. 1,21 l. 246. al.). DIPL. Ludow. Germ. 153 p. 215,32 si ... necessitates ecclae-as nostro relevamus iuvamine. BERTH. chron. B a. 1079 p. 349,7 pro tot suarum et ae-arum iniuriarum causis apostolicae sedi proclamandis. OTTO FRISING. gest. 1,67 archiepiscopus, vir ad omnia ae-a et secularia negotia inutilis. saepe. v. et vol. II. p. 380,22. in titulo libri: WALAHFR. exord.^{tit.} incipit libellus Walafridi ... 'de exordiis et incrementis quarundam in observationibus -is rerum'. CHRIST. STAB. Matth. 3 p. 1287^C refertur in -a historia Eusebii, quod eqs. (NOTKER. BALB. gest. 2,16 Beda in ē-a h. HUGO. FLOR. hist.^{tit.} PLAC. hon. eccl. 59 [MG Lib. Lit. II p. 593,36] ae-a h., quae tripartita appellatur. saepius). REGINO syn. caus. praef. p. 1,11 quem (libellum) 'de synodaliibus causis -isque disciplinis' ... collegi. al. 2 spectat ad dioecesim ('diözesan, der Diözese'): LEX Baiuv. 1,9 quem (sacerdotem) -a sedes probatum habet (NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 22,14). BERTH. chron. B a. 1078 p. 325,7 qui ... canonicus a clero et a populo et a meliori ... parte -e militie electus est in episcopum ... quidam canonicus. DIPL. Heinr. IV. 352 quod si qua persona ... episcopos ecclesie illius (i. Terdonensis) ... inquietare presumpserit, sciat se ... redditurum centum libras auri, ... medietatem ecclesie prefate et episcopis -is. ANALISTA SAXO a. 852 p. 576,13 -us presul cum religiosissimo sui clero triduanum egit ieiunium. 3 spectat ad ordinem clericalem ('klerikal', 'Kleriker'): a de hominibus: LEX Baiuv. 1,12 de presbyteris vel diaconibus et de -is ministris. WILLIB. Bonif. 4 p. 13,29 questio inter sacerdotales ē-i ordinis gradus ... exoritur (OTTO SANBLAS. chron. 11 p. 13,1. al.). 8 p. 41,7 convenientibus in unum episcopis ... atque clericis omnique gradu ae-o (DHUODA lib. man. 8,73. al.). TRAD. Frising. 329 p. 282,12 -i ... viri isti praesentes fuerunt ... Hitto episcopus, ... Oadapald presbiter, ... Ruppo diaconus (TRAD. Ratisb. 48 p. 52,15. al. v. et p. 1086,47. sim. HRABAN. epist. 36 p. 471,33 ex -is personis. al.). CHART. Salem. 69 p. 101,22 (dipl. Philippi) cum nos ... religionis -e eminentiam ... favore amplexari velimus. persaepe. b de rebus: ANNAL. Xant. a. 871 p. 29,22 ordinare ... Willibertum ... episcopum, ... non mercenarium ..., omnibus ae-is disciplinis pre-ditum (HERM. IUD. conv. 14 p. 110,7). VITA Rimb. 3 tonsuram ei et -um habitum imposuit episcopus. al. v. et p. 634,55. 4 spectat ad cultum religiosum, curam pastorem ('liturgisch'): HRABAN. inst. cler. prol. p. 282,30 de lectionibus et cantu -o (FRANCO COL. cant. mens. 11,23. al. sim. NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 15,9 ē-a cantilena. ALIA MUSICA 136 p. 198. al.). EINH. Karol. 33 p. 40,3 (testam.) capellam, id est -um ministerium ... ut integrum esset ..., ordinavit (RIMB. Anscar. 7 p. 29,3 ministeria. THANGM. Bernw. 12 p. 763,35. al.). TRAD. Frising. 436 p. 375,31 quod ... res ... in beneficium ad plenum servitium -um habere eum (clericum) licuisset. RIMB. Anscar. 35 p. 66,37 a praedicatione et -is officiis ... liber. CONSUE. Eins. 33 custos ... in die dominica ... vestimenta -a ... in sacrario ... preparata habeat. al. 5 spectat ad ius canonicum ('kanonisch'): LEX Baiuv. 1,11 si quis sanctaemonialem ... sibi in coniugio duxerit contra legem -am. WILLIB. Bonif. 2 p. 8,23 secundum pontificale ecclae-ae diffinitionis decretum. 6 p. 30,1 in quo (libello) sacratissima ecclae-ae constitutionis iura ... sunt digesta. DIPL. Ludow. Germ. 3 p. 430 iure -o. GERH. AUGUST. Udalr. 1,23 l. 75 omnium ae-orum librorum normula. THANGM. Bernw. 11 contra ae-as sanctiones. BERTH. chron. B a. 1071 p. 212,9 contra -e regule disciplinam. CONST. imp. II 18 p. 24,3 principes ... maiestati nostre obedire -a censura compellatis (sc. papa). saepe. 6 spectat ad possessionem, iurisdictionem: a de rebus: LEX Alam. 19 ut nullus presbiter ... potestatem non habeat vindicandi -am terram (TRAD. Frising. 523^b. sim. TRAD. Frising. 46^a -a iura. al.). TRAD. Patav. 46 p. 40,13 de substantiis

vel rebus -is (GERH. AUGUST. Udalr. 1,5 l. 22. saepius). TRAD. Frising. 341 p. 291,35 presbiteri ... tradiderunt ecclesiam cum domo -o. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 246 beneficia ae-a (CHART. Rhen. med. II 216 p. 255,1). DIPL. Conr. II. 248 p. 342,5 quo ... concederemus Brixienis ecclesie ... districtum -um. WIPO gest. 1 p. 9,5 fundavit imperator episcopatum omni -o apparatu insignem. CHART. Mog. A II 249 p. 450,1 ambitus -yastice emunitati dicatus. saepe. b de hominibus: LEX Ribv. 10,1 si quis hominem -um interfecerit, C sol. culpabilis iudicetur. 61,9 si ... tabularius ancillam regiam seu -am ... in matrimonium sibi sociaverit. LEX Alam. 22,2 de liberis autem -is, quod colonus vocant (cf. capit. 22 p. 40 [cod. 1] de liberis aut -is). 8,2 (rec. B) si quis -um servum vel regium occiderit. CHART. Rhen. med. I 57 p. 63,37 (dipl. Ludow. Pii) tam de hominibus francis quamque et aecl-is seu servientibus (inde DIPL. Loth. I. 56 p. 160,15 ecl-is. al.). 95 p. 99,33 ut ... homines ... tam liberi quam -i vel deservientes ... quieti resideant. al. 7 expressius: a christianus, catholicus, fidelis ecclesiae - christlich, katholisch, kirchentreu: WILLIB. Bonif. 6 p. 28,12 de simbolo et fidei ecclae-ae traditione apostolicum illum pontifex inquisivit. EBERW. Magner. 8 Fortunatus episcopus egregius et -us auctor (sim. THIOFR. flor. 3,3 l. 9 ē-i phylosophi. OTTO FRISING. chron. 3 capit. 32 p. 20 de ... scriptoribus -is). ADEMAR. hist. 3,48 erat ... valde -us et honeste se agebat Gauzbertus princeps castri. BERTH. chron. B a. 1076 p. 254,18 spe ... -e religionis et observantie restaurande. GESTA Trev. cont. I 11 p. 185,8 ab aliquo episcoporum -orum (catholicorum var. l.). al. in formula chartae: TRAD. Ratisb. 721 (c. 1100/1106) notum esse volumus cunctis -e religionis fidelibus, qualiter eqs. b sacer, benedictus - heilig, geweiht: TRANS. Eug. Tolet. add. 2 p. 283,16 posito vase aqua benedicta pleno exorcizatur femina a fratribus imbre -o. B spectat ad aedem (in imag.): WALTH. SPIR. Christoph. I 3 illud (sc. Reprobi, i. Christophori) ... velut abiectum reprobis lapidis nomen in ē-i parietis angulo fixa soliditate fundatur. CHART. Monast. 8 Dominus Iesus -ae turris arcem in apostolicae fidei fundamento locare volens. II subst.: A masc.: 1 clericus, vir religiosus - Kleriker, Geistlicher: TRAD. Frising. 298 p. 255,27 (a. 811) quod (con-cambium) fecit ... episcopus una cum consensu ... -orum suorum vel aliorum fidelium. HRABAN. cruc. D praef. 4 apud saeculares et apud -os plurimi inveniuntur, qui eqs. (TRAD. Frising. 394 p. 334,28 tam ecl-is quam ... secularibus). TRAD. Ratisb. 90 placuit cuidam ē-o, diacono videlicet Altoalto, tradere iugera terrae. VITA Corb. 34 cum consilio omnium coepiscoporum nostrorum ceterorumque -orum ... ad repetendum viri Dei corpus ... -os viros ... direximus. LEX minist. Col. I 9 nullus archidiaconus, nullus decanus, nullus -us ministeriales ... iure synodali citabit (sed cf. notam ed. p. 32). al. de investito: CHART. Aquens. 37 l. 145q. (a. 1180) karreat vini ab investito Trabanensi sibi (fratribus) deberi, quam ... Goslariensis prepositus -us in Trabana ... non persolverat eqs. 2 fidelis - der Gläubige: ALBERT. M. incarn. 44 p. 217,45 dicimus, quod omnes -i semper fuerunt in uno corpore, quod ... dicitur ... ab unitate spiritus. 3 fidelis papae - Gefolgsmann des Papstes (iron.): v. p. 1084,43. 4 colonus, servus ecclesiasticus - Höriger, Lehnsman einer Kirche, eines Klosters, 'Kirchmaier', 'Kirchner' ('Wachszinser': l. 63): DIPL. Karoli M. 275 p. 409,40 cum ecclesiis ..., cum decimis et praemitiis, oblationibus et cimiteriis et -is suis. TRAD. Mar. Ratisb. 53 (QuellErörtBayerGesch. I. 1856. p. 186,8) testes sunt ... Rudolf, Chünrat -i. CHART. Ioh. Halb. 25 p. 30,22 de quibus (mansis) et -i beneficiati erant et luminaria altaribus amministrabantur. TRAD. Patav. 977 laici Fredericus -us et Dietmarus -us. al. fort. add.: l. 13. expressius de colono officio custodis ecclesiae fungente ('Mesner'): CHART. scrin. Col. A I p. 51,36 (a. 1171/72) Gerlievus -us emit ... partem domus. II 1 p. 112,15 dominus Hermannus -us S. Pauli et soror sua ... emerunt domum ..., que erat domini Gerlivi. CHART. eccl. Erf. 165 p. 89,22 denarii ... II -o pro compulsionem vigiliarum misse distribuuntur. REGISTR. Geisn. 15 ad elemosinam in die pasche ... tribus sutricibus tres cunei, duobus -is (theod. [Pömbacher])

vet.: mesnaern) II cunei. 48 -is datur tantum frumenti, quantum lantnaeriis. *al.* 5 *de scriptoribus ecclesiasticis*: ANON. IV mus. 4 p. 66,20 ut scribitur in -is (*spectat ad Boeth., Cassiod., Mart. Cap. et al.; cf. notam ed.*): 'eqs.' 6 *de libro Sirach*: v. p. 1082,23. *al.* B fem.: 1 *femina religiosa* – *Ordensfrau*: TRAD. Patav. 291 (a. 1110/30) domina Hazacha . . . nobilis mulier et e-a . . . predium . . . tradidit. NECROL. III Oct. 7. p. 236 Irngardis conversa obiit -a in Pogen. 2 ?*causa ecclesiae* – ?*Sache der Kirche*: ANNAL. Ratisb. a. 1083 Heinrich totius -ae inimicus novum Alchimum constituit in apostolica sede, videlicet Gwibertum. C *neutr. plur.*: 1 *causae ecclesiae, spiritualia* – *kirchliche, geistliche Angelegenheiten*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,3 l. 53 usque dum imperatori eius (*Adalberonis*) ministerium in ae-is et in secularibus bene placuisset. EPIST. Ratisb. 8 p. 302,9 neque . . . e-a sub secularis personae iudicio sunt agenda. HUGO METELL. carm. 134 (MG Lib. Lit. III p. 718) pontifices olim regalia non habuerunt, primitus -a tantum disposuerunt. 2 *canones* – *kirchliche Rechtsvorschrift, Praxis*: ANNAL. Hild. a. 1000 p. 28,14 Karoli ossa contra divine religionis -a effodere precepit Otto. 3 *res ad cultum pertinens* – *liturgische Ausstattung, Kirchengesetz*: ADAM gest. 2,33 archiepiscopus thesaurum ecclesiae omniaque -a deportari fecit. HIST. Torn. 6,5 presul . . . cum clero . . . ad Noviomum . . . se contulerunt sanctuaria ecclesie et -a queque secum asportantes. 4 *possessio ecclesiae* – *kirchlicher Besitz*: DIPL. Heinr. IV. 120 servientes . . . iure utantur . . . predia sua liberali potestate tenendi, infra -a (*cf.* 115 p. 152,21 infra ecclesiasticam possessionem) dandi.

adv. ecclesiastice (-ae). 1 *more ecclesiastico, canonice* – *den kirchlichen Vorschriften gemäß, kanonisch*: STEPH. Wilfr. 65 (66) p. 260,17 super eam (*syndonem*) sanctum corpus deposuerunt fratres . . . e-e . . . induentes. CHART. Alsat. B 275 p. 174,31 ut . . . abbas . . . habere potestatem . . . commutandi aut quicquid ex illa re regulariter et -e facere voluerit. CONC. Karol. A 56^B,95 alterum (*sc. decretum*) . . . negotio . . . de quo agitur, et -ae et *canonicae* evidenter astipulatur (DIPL. Ludow. Inf. 15 p. 119,2 canonice atque -e *finde* DIPL. Otton. I. 7. *al.*). RATHER. epist. 26 p. 140,32 iudicari . . . sicut seculariter lege mundana, ita -e (*ed.*, -ae *M*, -e *Ln*) sanctione . . . canonica. GERHON. Antichr. 1,60 p. 376,34 divortium . . . -e stabilitum. *al.* 2 *spiritualiter, theologice* – *geistlich, theologisch*: VITA Gamalb. 7 circuevit viros -e doctos petere, ut . . . divinae legis disciplina eum curent instruere. EBERW. Magner. 35 a quo (*Aredio*) et -e instructus sanctarum scripturarum notitiam meruit.

ecclesiola (ae-), -ae *f.* script.: excl.: l. 49. -syo-: l. 57. 1 *ecclesia parva, capella* – *Kirchlein, Kapelle* (*per affectum*: l. 52; *per despectum*: l. 49. 57. *al.*): BONIF. epist. 109 p. 235,23 propter fundamenta cuiusdam destructae a paganis -ae (*excavar. l.*) p. 236,13 e-e. VITA Goar. 1 e-am fecit multorumque ibi reliquias sanctorum collocavit. BALTH. Fridol. 9 p. 234,6 ut . . . mei (*sc. s. Hilarii*) corpusculi artus in huius -e secretiori parte collocare non tardares. CHRON. Clus. 11 (MGScript. XXX p. 963,31) per ae-ae quosdam scopulos eminentes. SIGEBOTO Paulin. 16 matrem . . . suam defunctam et . . . in -a Dubercsan tumulatam reperit. VITA Adalb. Wirz. 5 p. 22,23 ubi prius . . . claruerant cenobia, nunc qualescunque aspiciamus e-yolas. *saeptus*. v. et p. 993,72. *ecclesia minutissima* – *Kirche 'en miniature'*: HUGO TRIMB. sols. 1,31 invenerunt (*sc. plebani*) in medio apium de terra et melle constructam . . . -am speciosam. 2 (*parva*) *paroecia ruralis* – (*kleine*) *Landgemeinde*: CAPIT. reg. Franc. 255,4 ut . . . episcopi . . . singulos presbyteros per singulas iacendo euntes -as . . . non praedentur.

**ecclesiuncula*, -ae *f.* *ecclesiola parva, tenuis, capella* – *kleines, scheidenes Kirchlein, Kapelle*: WILBR. peregr. 1,3 extra muros illius (*sc. Sareptae*) Helias . . . viduam . . . ditavit oleo et farina; ob cuius rei memoriam -a in eo loco, in quo mulier loquebatur, est edificata. Pörnbacher

eclipsis v. *eclipsis*. *eclipsis, ecclipsis* v. *eclipsis*.

**eccope* *subst.* (ἐκκοπή) *excisio* – *das (Her-)Ausschneiden*: PS. HELIOD. chirurg. 37 cyrurgiae genera X: . . . ectresis, paratrisis, -e, ecprisis *eqs.* 43 -e est, quando inciditur ossum

fractura leviter (*cf. comm. ed. p. 6*).

?**eccopetis* (etc-) *subst.* (*cf.* ἐκκοπέως et ThLL. s. v. *eccopis*) *scalper excisorius* – *Schneidemeißel*: ARS med. 6 (cod. P; MittellatJb. 22. 1987. p. 31) et-is (*cf. cod. G p. 32 scopeum*, cod. K p. 32 scopium; v. *notam ed. p. 34*).

ecedo v. *excedo*.

?**eccelebro*, -are. (*ex et celebrare, ni subest error scribae*) *peragere, habere* – *abhalten*: DIPL. Frid. I. 60 p. 104,8 quorum (*principum*) ad -andam (*sic A*) curiam non parva confluerat multitudo.

eclesia v. *ecclesia*.

echenais (-hin-) *subst.* (ἐχεναις) *de pisciculo quodam, qui naves retinere ferebatur i. q. remora* – '*Schiffhalter*': CARM. didasc. 706 qui navem figis, cum sis vix semipedalis, impulsam ventis, affluvis, -inavis. *cf.* echinus.

echidna (-inna, -itna *sim.*), -ae *f.* (ἐχιδνα) *gen. pl.* -on-: l. 19,20. *vipera, aspis* – *Viper, Natter*: PAUL. AEGIN. cur. 159 filum de purpura marina circumpositum -nne (*corr. ex ecinne A, et chimne B*) collo. 191 p. 115,4 dabis . . . de tiriaca -tnon (3,37,4 ἐχιδνών; *sim.* 256 p. 208,1 -on [-ipnon B]).

echinus (he-, ici-, esc(h)i-, esc(h)yn-, equi-, -ivus, -os *sim.*), -i *m.* (ἐχίνος) 1 *ericius, erinaceus (marinus)* – (*See-)* *Igel*: a *proprie*: PAUL. AEGIN. cur. 2 -orum (equ- B; 3,1,2 ἐχίνων) marinorum concas urens cum axungia ursina commisce. *al.* SUMM. Heinr. A 3,652 icinus, quem vulgus ericium vocat *eqs.* (*cf. Isid. orig. 12,6,57*). GLOSS. II 74,33 St.-S. (-is) merigil. *al.* ALPHITA I p. 290,11 escinus, ericius, erinacius idem, animal est spinosum, cuius duae sunt species, scilicet aquaticus et terrenus *eqs.* p. 289,41 erinacius eschinus idem. b *translate de vase quodam vitreo*: GLOSS. II 337,56 St.-S. -us glasauaz. 2 *per confusionem de piscibus diversis*: a *echenais* – '*Schiffhalter*': CARM. didasc. 689 pistrix et -us. SUMM. Heinr. A 3,630. BERTH. Ratisb. serm. 2 p. 19,23 piscis -us (*esch- cod.*) . . . navem retardat. ALBERT. M. animal. 24,31 escynus (-ynus, escygnus *var. l.*) de genere est cancrorum semipedalis. *ibid.*: subtus . . . adhaerens navi . . . detinet eschynus. 24,44. b ?*theod. vet. hehhit* – *Hecht*; *inde et: esox, acipenser, salmo, perca* – *Hausen, Stör, Salm, Lachs(forelle), Renke, Barsch* (*ni nominibus piscium quodammodo spinosorum per translationem et ericius marinus significabatur, quod mihi quidem parum veri simile videtur*): SUMM. Heinr. C p. 289 -us escarus genus piscis, id est huso. HILDEG. phys. 5,2 huso (-us *ed. princeps*) de calido magis quam de frigido aere est. GLOSS. p. 93,1 M. -us salme. GLOSS. III 46,27 St.-S. -us (-nn-, ach- *var. l.*) salm U. *al.* reinanch L. 361,14 h-us hvso. 720,45 -us bars. IV 55,35 -vus (*echius, -us var. l.*) huso a. b. *al.* . . . wiza ypocus huso g. *ibid. al.*

echios (ecios, ?eclium) *subst.* (ἐχίων) *herba viperina, Echium vulgare (L.)* – '*Schlangenkraut*', *Natternkopf*: GLOSS. med. p. 25,10 ecios: herba dicta, quod capiti vipere semen ipsius sit simile. *fort. huc spectat*: ANTIDOT. Glasg. p. 102,3 recipit . . . eclium radices l. *cf.* *eccina.

echites v. *aetites*. *echitna* v. *echidna*.

**echmagium* v. **ecmagium*.

echo (*fere indecl.*) *f.*: l. 63. 70; *m.*: l. 72. p. 1089,1; *n.*: l. 65. (ἠχώ) *script.*: haeco: CARM. Mutin. 1,41sq. (MGPoet. III p. 705; *cod.*). *ichoos sim.*: l. 68. (*per contam. c. ἰχθύος ut vid.*, *cf.* GLOSS. II 322,36 St.-S. 323,46). *echo*: GLOSS. IV 140,49 St.-S. *form.*: *nom.*, *gen.*, *acc.* -on-: l. 68. 72. p. 1089,3. *acc.* -onem: l. 63. *abl.* -one: l. 64. *metr.* -ō: l. 70. adde ALBERT. STAD. Troil. 5,383.

sonus percussus, imago – *Echo, Wiederhall*: WALAHFR. imag. Tetr. 14sq. omnigenam . . . -onem voce ciebant *veteres poetae* . . . ; at nos pro silvis . . . -one . . . immanes . . . ferimus . . . tumultus. TIT. metr. III 3,5 orrendum auditur . . . -o. ABBO SANGERM. bell. 1,402 -o comitante (*sim.* VITA Meginr. 9 p. 447,18 resultante -o). EKKEH. IV. bened. I 26,81 voces dante Sion urbs inferior dedit -on. SUMM. Heinr. C p. 332 ichoos (*ichchoos, ichoyos var. l.*) sonus, id est galm. RAPULIUS 319 -o reciproca vocem reddit. ALBERT. M. summ. creat. II 1,24,5,2 p. 240^B,27 voces non ita sunt distinctae in -o. anim. 2,3,19^{capit.} de -o, qui est sonus reflexus. p. 126,65 hoc vocatur -on *eqs.* p.

[Antony]

126,75 'videtur semper fieri -o (p. 419^b, 28 ἡχώ)', licet 'non manifestus'. *saepe*. *alleg.*: ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 35,36 Iosaphat, Acra Sion resonant vim triplicis -on: Ebreus id munus, Grecus subit atque Latinus.

***echonizo**, -are. *resonare* – *widerhallen*: HIST. peregr. p. 137,1 quorum (*hostium*) clamore terrifico totum nemus et concava montium -ant.

echonomus v. oeconomus. **echytes** v. aetites.

eciam v. etiam. **ecios** v. echios.

eclectio v. electio. **eclesia** sim. v. ecclesia sim.

***eclipsatio**, -onis f. (*eclipsare) *actus obtegendi, obscuratio* – *Verdeckung, Verfinstern*: ALBERT. M. summ. creat. I 3,15,2 p. 434^a, 20 videtur moveri sol tempore -is. epist. Dion. 7 p. 510,32 notat Dionysius modum -is miraculosum *eqs.* cael. 2,3,11 p. 168,31 non est perfecta causa -is, quod stella sit sub alia, sed oportet, quod sit sub ea in viis eclipticis.

***eclipsimor**, -ari. *eclipsin pati, obscurari* – *sich verfinstern*: ROB. TOR. chron. a. 1182 p. 532,20 visa est luna -ari (*ni corrupt. ex eclipsim pati*).

eclipsis (he-, aec-, enc-, egl-, ecc-, -lyp-, -isis sim.), -is f. (?n.: l.27) (ἐκλειψις) *nom. sg. -in: l.25. acc. sg. -um: l.34.*

1 *proprie i. q. defectio, obscuratio (solis vel lunae)* – (*Sonnen-, Mondes-*) *Finsternis, 'Eklipse'* (t. t. astron.): AETHICUS p. 102,16 ut deorsum respiciat sol lunae ae-in. ANNAL. Engol. a. 840 (MGScript. XVI p. 485,39) h-in solis efficitur. ANNAL. Prum. a. 760 (MGScript. XV p. 1290,45) ecc-is solis. ADEMAR. hist. 3,16 l. 54 -is solis insolitum fuit. ANSELM. LEOD. gest. 24 p. 202,19 de eg-i solis. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 140,18 per diversas -ypses. ROM. SALERN. annal. p. 294,16 luna passa est -isin. RYCCARD. chron. a. 1230 p. 170,16 (epist.) enclypsis solis *eqs.* ALBERT. M. metaph. 11,3,4 p. 538,48 quamvis ille... sciat rationes omnium -ium *eqs.* epist. Dion. 1 p. 481,57 videmus in -bus, quod *eqs.* ANNAL. Plac. a. 1277 p. 567,44 luna... passa fuit -isum (*sim.* a. 1281 p. 573,38 -ixim). *persaepe*. 2 *in imag. vel translate i. q. defectus, (im-, de)minutio, cessatio* – *Beeinträchtigung, Schwund, Verringerung, das Nachlassen, Niedergang, Verfall*: a *gener.*: α *in univ.*: REIN. LEOD. inept. 1 p. 593,18 frequentem... p a t i t u r -ypsin corniculatam quorundam amicitia (CHART. civ. Erf. 287 quoniam... humani sensus memoria -im patiatur. *al. v. et l. 18. 57. 62*). LAMB. LEOD. Matth. I 215 fidei... incurrit *Treveris* -in. CONST. imp. II 224,1 catholicae fidei detrimenta cognoscimus, -ypsin iusticie manifeste prospicimus. ALBERT. STAD. Troil. 5,335 sola mori nescit -is nescia virtus (*ex Gualt. Alex. 6,336*). *al.* β *tenebrae* – *Dunkel*: GESTA Mett. cont. II 2 p. 548,44 in -im desperationis incidisse. γ *intermissio, interruptio* – *Unterbrechung*: OTTO FRISING. chron. 6,22 p. 285,24 a diversis gentibus incursum -ypsin potius eorum (*regnorum*) quam mutationem fuisse dixerunt. δ *obitus* – *Tod*: GESTA Mett. cont. II 3 p. 549,46 Metensis dyocesis... facta est per eius (*episcopi*) -im viribus imbecillis. ε *restrictio, paritas* – *Beschränkung, Sparsamkeit*: BERNH. GEIST. palp. 1,358 sit tamen -is, et pellis (*i. vestis*) ematur ab ipsis (*servis*). b *natur. et medic.*: AEscULAPIUS 37 p. 57,34 per multa tempora tumescunt (*sc. leucophlegmatia laborantes*), sicuti -ypsis coloris fit. ALBERT. M. animal. quaest. 13,14 p. 246,6 ne cor patiatur occisionem vel laesionem vel -im vel a stomacho vel ab intestinis *eqs.* vitium, debilitas – *Gebrechen, Gebrechlichkeit*: MIRAC. Adalb. Wirz. 2 p. 139^b, 14 natus est infantulus... omni forma membrorum, nullam habens -ypsin. IUSTIN. Lippifl. 563 quod negat -is membrorum, vox animosa supplet. c *gramm. de verbis defectivis q. d.*: SMAR. carm. 1,10,17 -in 'novi', 'memini' patiuntur et 'odi'. d *rhet. per confusionem i. q. ellipsis* – *Auslassung* (*de re v. Lausberg, Rhetorik §§ 504. 690*): BALDWIN. VICT. dict. 4,27 sufficit... nunc per eglypsin verbi sic salutationem destinari: Tirricus B. salutem. CONR. MUR. summ. p. 61,2 sunt ista (*vitia*)... -is, tantalogia.

***eclipso**, -avi, -atum, -are. *script. ecclyp-*: p. 1090,16. *partic. usu subst.*: p. 1090,5. *eclipsi afficere, obtegere, obscurare* – *verdecken, verfinstern*: 1 *proprie*: CAES. HEIST. hom. II p. 44^a luna frequenter -at solem, et prosperitas temporalis charitatem. ALBERT. M. nat. bon. 189 p. 77,77 qui (*sol*) in Domini

passione fuit contra sui naturam -tus. HUGO RIPELIN compend. 2,5 p. 44^a, 6 omnes stellae -antur, et hoc a seipsis vel a terra vel a planetis. p. 44^a, 26. ANNAL. Saxon. a. 1259 (MG Script. XVI p. 431,42) luna -vit Martem. ALBERT. M. probl. det. 40 p. 63,60 quod -ans et -tum sint immediate se consequentia in eadem dyametro descendente perpendiculariter. *ibid. saepe. v. et p. 570,42.* 2 *in imag. et alleg.*: ALBERT. M. nat. bon. 127 p. 50,62 soli accedens inducit luna quandoque eclipsim, sic virgo soli (*i. Christo*) carnem communicans deitatem eius carne velavit, ut merito -ari dicatur *eqs.* 128 p. 51,20 vesperam... haec lux (*i. virgo*) passa est, quando et ipse 'sol iustitiae, Christus Deus noster' (*v. notam ed.*) -tus est in cruce. *v. et p. 1089,71.* 3 *translate i. q. detrimento afficere, affligere* – *beschädigen, heimsuchen*: CAES. HEIST. hom. exc. 250 sanctam ecclesiam... tum sevicia Sarracenorum tum perfidia hereticorum demembratam, ecly-tam atque minoratam. CONST. imp. II 238 p. 327,26 cardinales, ecclesie cardines et columnae, quos diminutio capitis, (*i. defectus papae*) -vit.

***ecliptico**, -are. *deficere, arescere* – *dahinschwinden, verdorren*: CHART. Pomm. 1099 (a. 1278) ad instar -antis carice (*cartie ed.*) stipis.

eclipticus (aec-, egl-, -lyp-), -a, -um. (ἐκλειπτικός) 1 *adi.*: a *ad eclipsin pertinens* – *zur Eklipse gehörig, 'eklip-tisch'* (t. t. astron.): DUNGAL. epist. 1 p. 575,28 quomodo vel quando per... zodiaci circuli ae-am l i n e a m current (*sc. sol et luna*; REIN. LEOD. Evr. 7 [MGScript. XX p. 563^b, 24] quotienscunque luna ecly-am attingit l. MENKO chron. 24 p. 342,11 cum... sol est in medio zodiaci in -a linea. *al. cf. l. 35. 43*). CHRON. Sigeb. cont. a. 1140 (MGScript. VI p. 387,1) sol quasi tetro velamine videbatur circumfusus egly-a caligine. VITA Karoli M. 3,12 p. 82,6 in cauda et capite -i draconis. FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 13,28 sol... beneficium luminis defectu -o urbi et orbi subtraxit. ALBERT. M. anim. 1,1,5 p. 11,30 infra gradus -os. *al. v. et p. 1089,16.* *alleg.*: CAES. HEIST. hom. II p. 123^b linea meridionalis et -a crux fuit; meridionalis, quia *eqs.*, -a vero, quia in ea vita defecit. b *per confusionem i. q. ad ellipsin pertinens, defectivus* – *zur Ellipse gehörig, mangelhaft* (*cf. p. 1089, 635sq.*): BALDWIN. VICT. dict. 4,26 cum moderni in epistolis suis... egly-a fere semper salutatione utantur, antiqui plenam semper habuerunt salutationem, ut: Lelius Scipioni salutem mandat. 2 *subst. fem. i. q. linea -a* – *ekliptische Linie*: ALBERT. M. caus. element. 1,2,12 p. 82,29 in motu tenet sol -am (*ephi- var. l.*), quae est medium zodiaci.

***ecliptio**, -onis f. *defectio, eclipsis* – *Finsternis, 'Eklipse'*: HEINR. LETT. chron. 10,16 facta est -o (*eclipsis var. l.*) solis per magnam horam diei.

eclisis, eclisus v. eclipsis. [**ecium** v. echios.]

eclixis v. eclipsis.

ecloga (egl-, -ae f. (ἐκλογία) *script.*: egloga: SIGEB. GEMBL. catal. 880 (*var. l.*). *eggl-*: ANON. Mell. 36 p. 68,21 (*var. l.*). *-leg-*: l.72. *-lig-*: l.64. *form.*: *nom. sg. -os: p. 1091,4. acc. sg. -on: l.64.*

1 *distinctio* – *Unterscheidung*: ALBERT. M. metaph. 4,1,6 p. 167,83 haec... speculanda sunt melius posterius in -a (p. 1004^a, 2 ἐκλογία), hoc est in distinctione, 'contrariorum' (*de titulo libri Aristotelici, cf. p. 1054^a, 30 ἐν τῇ διαίρεσει ἐναντιῶν*). 2 *excerptum, collectaneum, glossa* – *Exzerpt(en-sammlung), Kommentar*: CATAL. biblioth. A I 16 p. 73,30 (s. IX.med.) nescio cuius tractatoris eg-ae in psalterium (*cf. p. 81,14 excerpta in psalmos*). CATAL. biblioth. Becker 34,5 glossarium super Sedulium eg-a. CATAL. biblioth. B IV 6 eg-a de moralibus beati Gregorii. *adde*: ANON. Mell. 36 nonnulli etiam eg-on (a egligon M) grece exercicium (*excerptum corr. P. Klopsch, Einführung in die Dichtungslehren des lat. Mittelalters. 1980. p. 56 adn. 73*) interpretantur, quia collectis hystoriis et fabulis multis componitur (*ex Bernh. Ultr. 62, cf. p. 1091,6*). 3 *carmen bucolicum* – *Hirtengedicht*: ERMENR. ad Grim. 25 p. 563,26 in Bucolicis secutus est Vergilius Theocritum... qui septem eg-as scripsit. ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 27,58 (*gloss.*: responsum Vergilii, quod Democritum non integre latinasset in eglegis, incusati). METELL. buc. 1^{tit.} eg-a prima Buco-

licorum Quirinalium. *al.* 4 *per pravam etymologiam fere i. q. sermo caprinus, sermo rusticus – etwa: 'Ziegengespräch', bairische Rede:* CONR. HIRS. dial. 689 eg-a a capris tractum est, quasi diceret eg-os, id est caprinus sermo, vel quia de pastore agitur, aut quia feditatem vitiorum ... reprehendit (*ex Bernh. Ultr. 60; sim. ACCESS. ad auct. p. 27. ANON. Mell. 36.* *al.* adde: IDUNG. PRUF. dial. prol. 26 habet *dialogus* ... tres particulas, quae possunt dici sive eg-ae propter rusticum et communem sermonem sive satyrae propter eqs. 5 *per errorem i. q. vitium – Fehler, Laster (referendum est aliquo modo ad interpr. supra [l. 5] allatam, ut vid.):* GLOSS. III 657,27 St.-S. eg-a vitia.

eclyp- v. *eclip-*.

**ecmagium* (ethm-, echm- *sim.*), -i n. (ἐκμαγεῖον) *de forma ad signum imprimendum usurpata i. q. sigillum – Siegel (cf. Plato, Tim. 50C):* ALBERT. M. phys. 2,2,2 p. 99,49 formae inferiorum procedunt ex formis superiorum sicut ex quodam ech-o (echym-o, echim-o, ethim-o, et(h)ym-o *var. l.*), hoc est sigillo, procedit forma in ceram. caus. univ. 2,2,21 p. 115,29 dicebat *Plato* res naturales omnes de intelligentia agente sicut de quodam ech-o (emathyo *var. l.*) sive sigillo procedere. summ. theol. I 2,12,1 p. 36,20 'eth-um' sive 'sigillum boni', ex quo ut causa fiunt boni formae. 13,54 p. 554^b,3 mundus sensibilis ab archetypo procedit sicut ex quodam ethivagio (*an leg. eth-o?*) sive sigillo. *ibid. al.*

economus v. *oconomus*.

econtra (e contra) *adv. et praep. script.:* haec contra: l.71. hacc-: p.1092,14. hecc-: p.1092,15,17. aecc-: p.1092,16. ae-: l.72.p.1092,1.

1 *adv. i. q. (in)contra – dagegen:* a *de actione vel intentione hostili, contraria:* TRAD. Frising. 898^c (a. 869) Kundharius comes surrexit dicens eqs.; -a illius (*Peretkunda*) rationis isti testes ducti: eqs. TRANSL. Marci in Aug. 4 illo (*sc. abbate*) ... -a reluctantae suisque precibus minus satisfaciante. BERTH. chron. B a. 1075 p. 228,14 ipse (*rex*) ... castella ... -a nullo saltem vel musitante ... occupaverat. DIPL. Loth. III. 119 p. 193,14 dicentibus nostris eqs., fidelibus vero ecclesie -a dicentibus eqs. *al.* -a esse i. q. *obesse – schaden, ungünstig sein:* BRUNO MAGD. bell. 29 fatigatis (*Saxonibus*) novi milites succedebant et eis alimenta copiose veniebant; quae omnia hostibus erant -a. b *de oppositione i. q. ex contrario, rursus – hin-gegen, umgekehrt, andererseits:* EINH. Karol. 9 p. 12,21 adiu-
vabat ... Wascones ... levitas armorum ... -a (et contra *var. l.*) Francos ... armorum gravitas ... Wasconibus reddidit im-
pares. AGIUS epic. Hath. 86 ipsa mihi mala reddiderat tolerabili-
ora sicut et -a splendidiora bona. THIETM. chron. 1,9 fama
novi regis ... amicorum corda laetificat rebellionem -a mestifi-
cat. 7,33 beatus ille est, qui eqs.; -a autem ille miserorum loco
assignatur, qui eqs. saepe. c *de responsione i. q. ex sua parte, vicissim, vice versa – seinerseits, im Wechsel, als Antwort:* a
in univ.: ANNAL. Xant. a. 845 p. 14,19 rex congregato exercitu
... iter inivit ad Winodos; quod gentiles cum cognovissent, e
contra legatos direxerunt in Saxoniam. GERH. AUGUST. Udalt.
1,10 l. 83 Arnolfus ... voluit ... episcopum ... ditioni subdere
Liutolfi; hac re comperta episcopus -a legatis missis ... flagita-
bat, ut eqs. BERTH. chron. B a. 1075 p. 231,5 aliquotiens etiam
devotas -a ipsi (*papae*) salutationes et litteras direxit excusato-
rias rex *Heinricus*. METELL. buc. 3,43 tu (*sc. Menalca*) -a no-
bis (*sc. Dametae*) tua pignora monstra. saepius. β *spectat ad*
sermonem i. q. ad ea – darauf(hin): WETT. Gall. 7 quo (*sc. daemone marino*) respondente: 'Adsum!' montanus -a:
'Surge', inquit, 'in adiutorium mihi!' WALAHFR. Wett. 675
tunc Wettinus ait: 'eqs.'; angelus e contra ... incusat: 'eqs.' *al.*
per ellipsin: YSENGRIMUS 3,129 phisicus -a: 'eqs.' *ibid. al.* γ
*spectat ad recompensationem i. q. pro hoc – dafür, als Ge-
genleistung (fere in commutationibus):* FORM. Marculfi 1,30
nihil sibi quisque cernitur minuendo, quicquid -a recipitur in
augmentum (*sim.* CHART. Epternac. 152 nichil sibi quispiam
cernitur minuendum, qui sibi e contra recepit in augmentum.
saepius. *ibid.:* nus (*sc. rex*) dedimus ei (*sc. viro illustri*) locello
...; et ipse -a (haec contra, ad contra, contra *var. l.*) dedit nobis
eqs. FORM. Senon. I 5 ae-a ad vicem dedit ille eqs. (29

ae-a a. v. accepit i. eqs.). TRAD. Ratisb. 22 p. 28,18 dedit ... ab-
bas eqs.; et -a in compensatione harum rerum dedit ... diaconus
eqs. TRAD. Frising. 656^a ob beneficium ... -a sibi (*sc. tradi-
tori*) conplacitatum. persaepe. adde: HUGEB. Willib. 4 p.
94,29 qui (*negotiator*) ... volebat illos ... de carcere eripere
... et non poterat; sed -a cottidie misit illis prandium et cenam.
d *de ratione congrua i. q. proportionaliter – in entsprechen-
dem Verhältnis:* THEOPH. sched. 3,30 p. 82,24 si fuerit argenti
dimidia marca, pondus duorum nummorum (*sc. aurichalci*
Hispanici adde), si vero plus aut minus, -a (e contra *ed. Ilg.*)
2 praep. c. acc. (*depravato*) i. q. *adversus, contra – gegen* (ü-
ber): FORM. Andec. 14 noticia solsadi, qualiter ... illi ... pla-
cetum suum addetendit -a homine nomen illo, quem eqs. (*sim.*
12 hacc-a hominis nominibus illus et illus [*v. notam ed., sed*
15 fort. s. v. *acontra afferri debuit]. 13 hecc-a homine nomen
illo. 53 aecc-a alicus homines). 41 p. 18,21 quarta ... porcione
reservaverunt (*v. notam ed.*) hecc-a vos (*sc. coniugem*) propin-
quorum heredibus legitimus meis reservo. HRABAN. epist. 42
p. 482,26 scripsit ... Prosper ad Rufinum de ... libero arbitrio;
20 scripsit -a (*ni corrupt. ex et contra*) capitula calumniantium
Gallorum de predestinatione; similiter et contra capitula obie-
ctionum Vincentianarum.

econtrario, econtrarium v. *contrarius vol. II. p. 1779, 255qq.*

25 *econverso* v. *converso vol. II. p. 1838,365qq.*

**ecphracticum* v. **exfracticus*.

**ecpiesma* subst. (ἐκπίεσμα) *fractura calvariam eli-
dendo effecta – durch Eindrücken verursachter Hirnschalen-
bruch:* ARS med. 7 p. 428,20 quae ... circa caput veniunt speci-
alia catagmata, haec sunt: ... -a, camarosis, (phiosme, eamoro-
sis H; impiosome, comorosis G) eqs. (*cf. Galen. ed. Kühn XIV.*
p. 782. XIX. p. 432). p. 428,26 -a (impluosinee H) dicitur ossis
divisio in circuitum deprimens, ita ut locus concavus videatur.
cf. **empiesma*.

35 **ecpiesmos, -i m.* (ἐκπιεσμός) *de oculis ex caveis exeun-
tibus i. q. prominentia – das Hervorstehen, Herausdringen:*
PAUL. AEGIN. cur. 114^{capit.} de -o (3,22,33 ἐκπιεσμοῦ).

**ecplexis, acc. -im f.* (ἐκπληξίς) *de specie timoris fere i.*
q. consternatio, stupor – etwa: Bestürzung: ALBERT. M. bon.
367 p. 201,855qq. dividitur ... timor in sex, scilicet ... in cata-
plexim ... in -im (PG 40,688^C ἐκπληξίς), in agoniam; ... -is
... timor est ex inconsueta imaginatione. p. 202,4. 376 p.
206,255qq. cataplexis ... et -is sunt idem quod admiratio et stu-
por ... -is ... sive stupor est respectu admirantis, quia eqs.

45 **ecprisis* subst. (ἐκπρίσις) *incisio, dissectio – das Durch-
sägen:* PS. HELIOD. chirurg. 44 -is est de serra incisio ossorum
(*cf. comm. ed. p. 6.*) v. et p. 1087,72.

**ecprismus* (et prismos) subst. *excisio, exsectio – das Aus-
sägen:* PS. HELIOD. chirurg. 30 -us est ossa de serra secare (*cf.*
50 *comm. ed. p. 6.*) v. et p. 683,42.

*ecquis, -quid pron. interrog. indef. subst. quisnam – wer
denn:* CARM. Cantabr. A 11,3^a,1 -s (*corr. Lachmann;* equis
W, hec quis C) ego, dixerat Otto, 'videor Parthis?'

ecserceo v. *exerceo. eculto* v. *exsulto*.

55 [ectalempsis v. ecthlipsis.]
ectasis, acc. -in f. (ἐκτασις) t. t. metr. i. q. *productio –
Dehnung, Längung:* ALDH. ad Acirc. 125 p. 173,18 quamvis
per -in (ext-, haec- *var. l.*) producat (*sc. Italia*).

**ecteus* v. **hectaeus*.

60 *ectheta* (etheca, ecteta *sim.*), -ae f. (ἐκθέτης) 1 *solarium,
podium, maenianum – Erker, Balkon:* LAUR. LEOD. gest. 30
p. 509,1 horum (*sc. custodum turris*) unus ... socios extra tur-
rim ad ectetas antemurales evocavit. 2 *per confusionem c.*
apotheca i. q. *cellarium, promptuarium – Keller, Speicher:*
GLOSS. I 65,1,8 St.-S. etthecas (entecas, ettiecas, etitecas, apotheca
65 *var. l.*) chellara. IV 58,46 etheca, apotheca chellari.

ecthlipsis (eth-, ech-, ectalempsis *sim.*), acc. -in f. (ἐκθλι-
ψις) *confunditur c. eclipsis: p.1093,1.2.7. 1 t. t. metr. i. q.*
elisio (vocalis et 'm' sequentis in terminatione vocabuli) –
70 *Ausstoßung, 'Elision' (eines Vokals mit folgendem 'm' am*
Wortende): ALDH. ad Acirc. 9 p. 80,5 idem (*Vergilius*) ... in
uno versu (*sc. Aen. 7,123*) geminas, sinalipham et -in (eth-,

[Antony]

ech-, eclipsin, eclypsin *var. l.*) comprehendit. p. 80,11 -is (-hcl-, ech-, ethcl-, eth-, eclipsis *var. l.*) AUREL. REOM. mus. 4,10 ubi sinalipha vel -alempsis (-alemsis, eptalemsis *var. l.*) fuerit scansione metri *eqs.* 4,11 -alempsis (*corr. Bernhard p. 56; edempsis ed. et pars codd.; edemsis, eptaemsis var. l.*), ut . . . 'nam statuit genitor rerum inrevocabile tempus'. 2 *t. t. med. i. q. angor, constrictio – Beklemmung*: GLOSS. med. p. 27,7 eclipsin: id est angustias (*cf. Theod. Prisc. log. 38*).

ecticus *v.* hecticus.

*ectresis *subst.* (ἐκτροσις) *terebratio (fortis) – das (kräftige) Bohren*: PS. HELIOD. chirurg. 41 -is est adsidia terebratura vel de scalpello fit, ut antiqui utebantur in fractura. *v. et p. 1087,71*.

*ectropium (he-, et-), -i *n.* (ἐκτροπίον) *palpebra conversa – umgestülptes Augenlid*: PAUL. AEGIN. cur. 83^{capit} de -is (etropis, et-iis B; 3,22,10 ἐκτροπίων). 98 encanthidas . . . his, que dicta sunt ad -a (he-, et- *var. l.*), . . . causticis . . . consumes non totas.

[ectulus *v.* haedulus: CHART. ord. Teut. 15.]

eculeus *v.* equuleus. ecussus *v.* 1. excutio.

edacitas, -atis *f.* *script.* ae-: l. 25. *usu plur.*: l. 24. *voracitas, cupiditas edendi – Gefräßigkeit, Eßsucht, Freßlust: 1 proprie*: IULIAN. TOLET. Wamb. prol. aprorum ursorumque -es radicitus edomuisti. VITA Find. p. 505,17 ex hoc (*sc. oraculo divinitus percepto*) -is (ae- 2) vicium minime sensit. THEOD. AMORB. comm. p. 12,31 si . . . viderint . . . *spiritalis viri* nos . . . -i ac vinolentiae intentos. LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 100,14 erat (*sc. episcopus*) . . . -is nimiae, crassitudinis tantae, quae *eqs. al.* de comestione voluptuosa (*indicatur obiectum actionis edendi per gen. vel de c. abl.*): ODO GLANN. Maur. 10 (1) post insatiabilem lautiorum -em ciborum et vini meri nimiam potationem. ALEX. MIN. apoc. 2 p. 32,9 dat (*sc. Deus*) vincentibus supradictam -em de sacrificiis, (*cf. p. 31,1*) manna absconditum. 2 *translate*: ALBERT. M. animal. 25,39 carnem et ossa consumit (*sc. venenum serpentis*), ac si flammea -e corripere *homo*.

*edaciter *v.* edax.

*edalicus, -a, -um. (*orig. et signif. inc., ni corrupt. ex cefalicus vel epaticus*) *in enumeratione venarum principium*: PS. HIPPOCR. phleb. 142sq. de vena -a; vena -a iudicat cornilias et iocinera *eqs.* 146 incide vena -a retro aures *eqs.* 185 vena actualis venit per cefalica, per capitanea, per pulmonare, per -a *eqs.* (?*usu subst. neutr. plur.*).

edalis, -is *m.* edens – Esser: HONOR. AUGUST. cant. 1,6 p. 371^A sodales dicuntur quasi simul -es, (*cf. Aug. serm. 46,36 l. 942*), qui nobiscum sacramenta Christi percipiunt. p. 372^B greges . . . sodalium sunt ordines angelorum, qui sunt sodales, quia aeterni convivii simul -es.

edax, edacis. *metr. ē-*: l. 51.62. *vorax, devorans, consumens – gefräßig, verschlingend, verzehrend: 1 proprie*: EKEH. IV. pict. Mog. 526 leones audaces (-es *a. corr.*) Beli (*speculat ad Vulg. Dan. 14,31sq.*). CONSUE. Marb. 214 cellerarius . . . ordinetur . . . ; sit autem frater . . . sobrius, non multum -x *eqs.* (add. T; *cf. Bened. reg. 31,1*). *subst. masc. de homine guloso, multi cibi*: SUMM. Heinr. A 8,341 -x comesor, comedo vel degulator uilifraz. C p. 536 vorax, multum -x, glutto fraz. *al.* GLOSS. II 53,24 St.-S. -x devorator fraz. IV 140,51 -x ezlicher *t. ibid. al.* 2 *translate*: POETA SAXO 1,416 omnia . . . ferrum vel -x consumpserat ignis. TRAD. Moosb. 69 ne -x et invida vetustas tam magnum . . . commodum aboleat. ANNAL. Pegav. a. 1090 p. 242,36 homines livore tabescebant -i. RAHEW. flosc. 4,15 -es curas prior est (*sc. philosophia*) assueta levare. *al. v. et p. 520,16. adde*: ALBERT. M. eth. II 4,3,2 p. 321^A,20 hic mendax vere mendax est, quia mentis propriae -x, quia ex sola electione mendacii menti contrariatur.

adv. *edaciter. *voraciter, insatiabiliter – in gefräßiger, unersättlicher Weise*: LIBRI KAROL. 3,22 p. 439,17 -r domos vel cetera humanis stipendiis apta devorat ignis.

edificium *v.* aedificium. eddomada *v.* hebdomas.

*edelingus *v.* *adalingus. [edemsis *v.* ecthlipsis.]

edento, -are. ?*partic. perf.* -itus: p. 1094,17. 1 *dentibus privare, edentulum reddere – der Zähne berauben, zahnlos*

machen: GLOSS. IV 55,47 St.-S. -at erzannet. 2 *medial. de dentibus i. q. excidere – ausfallen*: EPIST. Ratisb. 3 p. 279,1 dentes tuos sanos habeas, sed malo eos retundi aut -ari quam mihi morsum inferri.

5 *edentulus, -a, -um.* ?*script.* edendidus: l. 17. 1 *in univ.*: NOTKER. BALB. Gall. 1^f p. 1101,3 ego partim morbo, partim senio iam -us. CHRON. Ebersb. I p. 12,24 cum ego eum (*sc. Oudalricum*) . . . orarem, ut -ae matrinae suae . . . (II p. 8^a,8 inedentulae matrinae ex parte carente dentibus) miseretur *eqs.* ALBERT. M. animal. 8,200 aliquando prae senectute fiunt -i (*sc. leones et lupi*). *al.* in *imag.*: EPIST. Ratisb. 2 p. 277,14 noli me prius -um iudicare quam mordendi impossibilitatem invenias. RUP. TUIT. off. 2,10 l. 472 infantilium -am plebem animarum, quae Verbi antiqui . . . solidum non poterat terere et ruminare cibum. 2 *usu subst.*: ALFAN. premn. phys. 14,5 p. 91 ut patet ex -is (PG 40,668^B ὀδόντων). SUMM. Heinr. A 8,579 -us zanloser. B 1,140 -didus zanloser (*ni subest edentitus pro edentatus*). AMARC. serm. 1,236 sceleri (*sc. fornicationis*) si compta iuvenula desit, succumbit . . . -a. *al.* Antony

20 *edepol* (?*epode*: l. 27) *interi. pro affirmatione fere i. q. mehercule, sane – etwa: 'beim Pollux', 'bei Gott', wahrlich, wirklich*: HROTSV. Gall. I 9,1 -l faciendum. ALBERT. M. Iob 27,2 hoc (*sc. vivit Deus*) est per vitam Dei iuro, et est in vice adverbii iurandi, ut -l et Castor, hoc est per aedem Apollinis iuro et per Castorem. NICOL. BIBER. carm. 8 -l in cura michi non est ulla figura. *fort. huc spectat*: ARBEO Emm. 6 p. 35,21 melli et apium copia epode habundans (*sc. terra; cf. notam ed.*).

edera *v.* hedera. edes *v.* aedes.

*edhilingus *v.* *adalingus.

[edianus *v.* medianus: AURELIUS 8 p. 696,26.]

*edicibilis, -e. *qui dici potest – sagbar*: ANNAL. Quedl. a. 999 p. 502,9 quanta . . . industria patriam conservaverit Mechtild, adiuverit et auxerit, nec notis intellectuum nec etiam vocationi cuicum -e reor.

50 *edico, edixi, edictum, -ere.* *script.*: aed-: l. 41.47. exd-: p. 1095,8.11. *perf.* edis(i): l. 47.

1 *gener.*: a *dicere, pronuntiare – sagen, kundtun, verkünden*: FORM. Wisig. 25 quid nunc fieri desideras, -ito. CONC. Karol. A 14 p. 82,13 Christophorus primicerius, quae scit, ae-at. PS. BOETH. geom. 660 ut . . . per cathetum et basis et hypotherusae pedaturam . . . inquisitus possit -ere (*ediscere var. l.*). WALTHARIUS 991 dux . . . misit in adversum magna cum voce tridentem -ens: 'eqs.' VITA Corb. 15 p. 615,25 quibus verbis -tis (et dictis *var. l.*, dictis ARBEO). CHART. Carinth. I 297 p. 225,26 quo modo . . . a manu nostra . . . decesserint mansus, universitati fidelium -serimus (*corr. ex aedisserimus*). CHART. Mog. A II 712 exactiones . . . -imus, ut unusquisque . . . estimationem largiatur. saepe. b *enarrare, explicare, referre – erzählen, aufzählen, berichten*: RADBERT. corp. Dom. 22,30 de solo agno, quid agendum, aperte instituit Hieronymus, de hedo vero quasi nolens -ere (*edisserere var. l.*) pressius reticuit. WIDUK. gest. 1,35 quanta prudentia vigilaverit . . . , supra nostram est virtutem -ere. THIETM. chron. 3,2 de quo (*Gerone*) quia pauca prelibavi, quae tunc reservavi, paucis -am. OTTO FRISING. gest. 2,41 p. 150,14 tanto . . . quisque ea, quae vidit et audivit, plenius -ere poterit, quanto nullius gratia egens hac illacque ad inquisitionem veritatis non circumfertur. *al.* c *appellare, nominare – nennen*: TRAD. Frising. 427 (a. 819) abbas . . . construxit . . . oratorium in loco -to Sindpaldeshusir. 2 *publ. et iur.*: a *imperare, iubere, decernere, statuere – befehlen, gebieten, festsetzen, anordnen, 'erlassen' (usu absol.: l. 72)*: LEG. Wisig. 2,1,26 p. 73,18 decreto legis huius -itur, ut *eqs.* VITA Ludow. Pii 13 p. 320,9 ne longius fatigaretur Karolus, -xit (*reduxit var. l.*) nuntius regis. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 110,22 -tum est Baiowarios . . . contra Witonem belligera manu proficiscere. a. 885 remeavit caesar in Franciam ad -tum placitum Wormacense. OTTO SANBLAS. chron. 51 p. 84,9 Otto . . . expeditionem in Italiam principibus -xit (*indixit var. l.*). saepe. *adde*: VITA Mahum. 268 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 121; s. XII.) cum . . . facinoris auctor . . . perquiritur, Machometa -ente et consiliante requisitum est inter omnes. b

[Weber]

bellum edicere i. q. *bellum indicere* – *Krieg ansagen*: ANNAL. Mett. I a. 717 p. 24,18 ipsi (*duces et optimates*) ... bellum, quod rex -erat, cum Dei auxilio committere non tardabant. c se -ere i. q. *se excusare, purgare, defendere* – *sich von einem Verdacht freimachen, 'entschuld(ig)en', 'entsagen'* (cf. *excondico; de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 1600 et III. p. 159q.): LEX Sal. Karol. 56,5 ille, qui admallatur ad nullum placitum venire nec per legem se -ere, se ex-, se dicere, sedicere var. l.; LEX Sal. Merov. 56,5 se educere noluerit, tunc eqs. LEG. Lang. p. 400^b,3 non defendam me per bellum, sed per sacramentum ... da igitur vadum te ex-ere per sacramentum.

*edicon v. *aedoeicon.

edictalis (-it-), -e. *edicti vim habens, edictum continens* – *auf einem Edikt beruhend, einen Erlaß beinhaltend*: CONST. imp. I 120 p. 176,11 (a. 1136) hac -i lege in omne evum ... valitura decernimus nemini licere eqs. (148 p. 207,37. CONST. Melf. 1,67 -i [edit- var. l.] l. al.). DIPL. Constantiae 2 p. 7,21 qui contra huius nostri -is privilegii venerint instituta. CONST. imp. II 100 p. 126,33 presenti -i constitutione nostra ... duximus sciendum, ut eqs. (sim. p. 127,1). SUMMA dict. Saxon. 6 p. 214,33 domino ... imperatori principaliter competit -ium condicio sanctionum, hoc est legum.

edictio, -onis f. script. ed-: l. 26. 1 *edictum* – *Erlaß, Gebot, 'Edikt'* (de charta ipsa: p. 1097,36): LEG. Wisig. 2,5,19 p. 119,33 speciali edicto (-e var. l.) decernimus, ut eqs. FORM. extrav. I 5 incipit -o (dictio var. l.); ... succurrit -o (e- var. l.); ... data -e. DIPL. Otton. I. 132 (spur.) ut nullus hominum contraire ... nostram valeat -em. CHART. Burgenl. I 197 p. 145,29 (dipl.) -e regali iniungentes, quod eqs. CHART. Livon. A 258 p. 341,17 -e expeditionum ... relicta. 2 *promulgatio* – *Nennung, Bekanntgabe*: CHART. Ital. Ficker 374 (a. 1241) quod fiat ... -o omnium, quibus usus est vel usurus procurator domini imperatoris, specialiter instrumentorum et testium ... introductorum.

*edictivus, -a, -um. *imperativus* – *gebietend, vorschreibend*: CONR. MUR. summ. p. 162,25 sunt verba ... -a, exornativa, exultativa.

edictum, -i n. vel rarius *edictus, -us m. script.: aed-: p. 1096,9,26. al. -it-: p. 1096,25. al. form. sg.: nom. -o: LEG. Lang. p. 150,15. ibid. al. acc. -o: p. 1096,16. abl. -io: CONST. Melf. 1,95,2 (var. l.). ibid. al.

1 *enarratio* – *Erzählung, Bericht*: AETHICUS p. 87,5 -a Ethici philosophi chosmografi. 2 *nominatio* – *Namensgebung, Benennung*: HEIRIC. Germ. I 3,246 insula ... -o veterum vocitata Britannia. 3 *invocatio* – *Anrufung*: THEGAN. Ludov. 54 p. 248,15 episcopus praecepit ei (*Lothario*) cum -u, (cum -o, sub -o, ut -o var. l.) omnipotentis Dei sanctorumque omnium eius, ut se alienaret a societate impiorum seductorum eius. 4 *praeceptum, iussum, decretum, regula* – *Erlaß, Gebot, Auftrag, Geheiß, Verordnung, 'Edikt', Regel*: a gener.: VITA Vulfr. 9 (MGMer. V p. 668,28) quia praedicationem sancti ... Vulframni pontificis dux vester (sc. legati) audire contempsit, meis (sc. Wilbrordi) quoque qualiter obsecundabit -is? VITA Greg. Porc. I 8 ut suae sanctitatis -o puerum illum liberaret a ... infestatione demoniaca. ALFAN. premn. phys. 39,14 p. 126 quod ... in nobis sint aliqua (sc. habita), ostendunt innutationes et -a (PG 40,765^B παραινώσεις). EPIST. Hann. 16 p. 38,4 quod ... mihi (sc. Liemaro) ... sub -o perpetuo iniungitis (*Hezilo et Burchardus*), ut ... nunc evagari Goslariam, nunc Cudelinumburgum ascendere ... debeam. al. b eccl. et canon.: a in univ.: LIUTG. Greg. 10 Gregorius a Stephano ... et ab ... Pippino suscepit auctoritatem seminandi, (-um ad seminandum var. l.) verbum Dei in Fresonia. NICOL. I. 92 p. 536,39 qui gloriaris (sc. Photius) tantorum sanctorum pontificum -a nullatenus acceperis. PONTIF. Rom.-Germ. 66^{capit.} -um, quod dat pontifex episcopo, cui benedicit. STEPH. COL. Maurin. 10 p. 278^F pontificali ... statuit praesul -o, ut eqs. LIBER ordin. Rhenaug. p. 175,23 secundum -um preceptoris nostri s. Benedicti saepe. β *de iussis, praeceptis Dei*: ALDH. virg. I 18 p. 247,16 divina taliter sanxerunt -a: 'eqs.' (Vulg. gen. 1,28; VITA Vulfr. 1 [MGMer. V p. 662,22] divinis se studebat attentissime inservire -is). VITA Ansb. 13

(MGMer. V p. 627,21) cum more solito -a legis divinae ... recitaret. HINCM. divort. 12 p. 183,13 nos ... , qui de consilio post -um Domini dato refugimus. RUP. MEDIOL. Adalb. 7 corpus beati viri ... terre mandatum sancte resurrectionis prestolatur -um. RAHEW. gest. 3,29 p. 203,22 cum ... iustum bellum sit, quod ex -o superioris potestatis geritur. al. c iur.: a in univ.: LEX Sal. Merov. 106^{tit.} -us domni Chilperici regis. CHRON. Fred. 2,37 p. 61,22 Domicianus ... philosophos et mattimaticus Romae per ae-um strudit. DIPL. Merov. I 81 p. 207,9 noster promulgavit -us, ut eqs. LEG. Wisig. 2,4,8 p. 101,19 sub generali -o. PASS. Praeieci I 14 regalibus -is. AGOB. 14,75 sub obtentu -orum imperialium (POETA SAXO 3,45. saepe). HILDEGAR. Far. 72 (MGMer. V p. 191,16) archisenes principes hunc -um irae ingeminando ab ore regi ... ut hauserunt eqs. LEG. Lang. p. 163,1 secundum anteriorem -o, (anterius -um var. l.). THIETM. chron. 2,31 inperator -u. VITA Heinr. IV. 2 p. 14,23 quos assuetos sceleri per -um cohercere non potuit, per censuram legis et ius curiae ... correxit. persaepe v. et p. 1095,63. meton. de charta: FLOD. hist. 2,20 p. 188,1 cuius -i hoc habetur exemplar: 'eqs.' p. 189,1 quod -um Remis Ebo secum detulit et apud episcopos ... divulgavit. LEO MARS. chron. 3,13 p. 375,22 inter ceteras quattuor numero magna oblationis -a invenit Romualdus advocatus. β *vocatio in ius, citatio* – (gerichtliche) Vorladung: FORM. extrav. I 3 p. 535,1 -us (-is, editus, dictus var. l.) infrascriptus. p. 535,19 per huius -i (e-i var. l.) inclamatione eum adhuc ad audientiam venire compellimus. RAHEW. gest. 3,29 p. 204,13 legitimas ... inducias dicunt iudicis -um unum, mox alterum et tertium, seu unum pro omnibus, quod peremptorium nominatur. CONST. imp. III 72,6 ut citationes et -a in curia regis et officialium suorum scribantur. al.

edicula v. aedicula. edif- v. aedif-.

*ediica v. *aedoeicon.

edil- v. aedil- praeter *edilinus v. *haedilinus.

edinus v. haedinus. ediosmos v. hedyosmos.

edipnia v. dyspnoea. ediscero v. edissero.

edisco, edidici, edisciturum, -ere. script.: -ss(o): l. 51.

-ssc(o): l. 42. depon.: l. 51.

1 *discere, comprehendere* – *lernen*: EINH. Karol. 25 p. 30,4 peregrinis linguis -endis operam impendit. p. 30,15 astronomiae -endae (discendae var. l.) plurimum et temporis et laboris inperavit. ECBASIS capt. 45 varias artes -ant quique scholares. PETR. CAS. (?) chron. 3,35 p. 412,3 completis ... in -sscendis ... studiis triginta et novem annorum curriculum ad Africam reversus est Constantinus. GUTOLF. Agn. 215 'hec' ait parasitus 'in tantum scelus -dicit, magi cantum totque nefandorum novit mala prestigiorum, ut se nupsisse Christo fateatur, obisse quem scimus pridem. 2 *cognoscere, agnoscere* – *in Erfahrung bringen, erfahren, kennenlernen, erkennen*: HRABAN. epist. 8 p. 394,17 sanctae ecclesiae mysticam -e fecunditatem. DHUODA lib. man. 5,1,156 hos fructus (sc. spiritus) in mente et corpore tuo -ssere atque inserere, fili, et meditare iugiter (cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 291). DIPL. Arnulfi 18 p. 28,27 -at omnium fidelium nostrorum ... industria, quia eqs. VITA Rimb. 3 p. 83,4 nomen pueri ... -dicit pontifex. EPIST. Wibold. 13 p. 94,13 nec novi vos (sc. Wiboldum) et incogniti hactenus aliquid in hoc itineralio -turos, sed ea, quae iam ... -dicistis ... , nos (sc. Petrum) hic noveritis collegisse. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 51,30 qui (exploratores) statum hostium diligenter inquirendo -rent. al. v. et p. 1094,42.

edisi v. edico.

edissero, -serui, -sertum, -ere. script. et form.: -isice-: p.

1097,6. inf. praes. -ssere: l. 68. adde HUGB. Wynneb. 1.

ibid. al. EPIST. var. I 5 p. 499,43 (var. l.). con. imperf.

-sseremus: l. 67. indic. praes. -at: l. 72.

1 (plene) *exponere, explanare* – (ausführlich) *darlegen, erläutern*: LEX Baiuv. 10,5 ut de dissipatione domus, edificiorum compositione -sseremus (edissemus, (e)disseramus sim. var. l.). HUGB. Willib. praef. p. 87,29 disponere -ssereque (-erereque var. l.). HRABAN. epist. 2^b p. 384,16 ut ... , si quid forte in alio (sc. stilo) minus quis intellegat, in alio mox plenius -tum agnoscat. FORM. Flav. add. 5 p. 492,1 regula ... sancti Benedicti ... ita -at: 'eqs.' (Bened. reg. 58). THIETM. chron. 1,13 p. 20,8 de

[Weber]

qua (*domina Lindgarde*) in sequentibus -am (*corr. ex -o T*) enucleaciis. VITA Heinr. IV. 1 p. 11,24 ut ... totam eius (*ex-
stincti amici*) retro vitam ... in augmentum doloris sui -ant *lu-
gentes. saepe. v. et p. 1094,52. 2 dicere, pronuntiare – sagen,
kundtun: PETR. CAS. (?) chron. 3,54 p. 436,2 nomen tuum (sc.
senioris) ... querenti michi (sc. Iohanni) ediscere (cf. notam
ed.). 3 pensare – er-, abwägen: GESTA Godefr. Trev. 2 p.
201,18 set uter (Stephanus an Heinricus) eorum iustiorum pro-
posuerit causam, -at.*

edissero (*edise-*), -atum, -are. *enarrare – erzählen:*
ADREV. bened. 1 omnem Italiam, cuius felicitas ... brevi
edise-ta (-ta 2) est, inclitam suo munere praestitit. Weber
edisso v. **edisco**.

1. editio (-cio), -onis *f.* **1 eventus – Ereignis:** OFFIC. Wil-
lig. p. 25,15 ante ... -cionem signi huius ... bis lapsus in idem
vicium ceciderat (*sc. sacrista*). **2 de enuntiatione, divulgati-
one:** **a gener.:** **a relatio, expositio, explicatio – Bericht,
Darlegung, Erklärung:** INVENT. Phil. Cell.^{tit.} incipit -o cuius-
dam catholici presbyteri de inventionem *eqs.* GESTA Godefr.
Trev. 3 ut beatus Athanasius Alexandrinus in -cione fidei cat-
holicae proposuit. BURCH. URSB. chron. p. 36,30 de cuius
(scriptoris) -e hec, que narramus, excerpimus. **β liber editus,
recensio, conceptio textus – Ausgabe, Fassung, Be-, Überar-
beitung:** LEG. Wisig. 12,3,12 p. 439,17 cum hoc (*sc. possessio
mancipiorum*) in primeva ... -e legis ... illis (*Iudaeis*) videat-
ur fuisse concessum. SYLL. Sangall. app. 7,21 -cio (*sc. Scriptu-
rae*) communis et ... vulgata. GUNZO epist. 5 p. 29,12 Boe-
thius ... in libro periermenias secunde -is audite, quid dicat.
PETR. DAM. epist. 126 p. 415,22 nova dicit -o (*sc. Scripturae*):
'*eqs.*' *saepius. liber, volumen – Buch, Band:* ANSELM. BIS.
rhet. 2 p. 162,14 restat ... pauca tangere, quibus expeditis -
secunde -cionis, (nostri voluminis *a. corr.*) seriem terminare. **b
publ. et iur. i. q. constitutio, edictum – Bekanntmachung,
Bestimmung, Erlaß (de charta: l. 35,36):** FORM. Turon. 29 p.
152,11 ut hanc -em in te adfirmare deberem. p. 152,17 hanc -em
manu propria subter firmavi (*inde FORM. extrav. I 4 -em [edi-
ctionem var. l.]*). DIPL. Zwent. 11 p. 37,26 presens -cionis con-
stitutionisque preceptum conscribi precepimus. CHART.
march. Misn. III 259 p. 189,34 paginam nostre -cionis. *al. per
enallagen:* DIPL. Heinr. III. 208^a p. 275,41 auctoritas in me-
dium prolata atque ex antiquitatis -e recognita habeatur pro tes-
te. **c rhet. i. q. dictio, dictum – Aussage, Äußerung:** LU-
DOLF. summ. 1 p. 359,7 dictamen est literalis -cio egregius sen-
tenciarum coloribus adornata. CONR. MUR. summ. p. 99,345
(vs.) significatio fit, dum plus in suspicione est, quam verborum
monstretur in -e.

[**2. editio** v. **eruditio**.]

***editiuncula**, -ae *f.* (*editio*) *opus (mediocre), liber (medi-
ocris) – (bescheidenes) Werke, Buch:* VITA Beth. 1 (MGMer.
III p. 614,4) obsecro ... omnes, qui hanc lecturi sunt -am, ut
eqs. SIGEH. Maxim. 5 p. 26^D haec (*gesta*) ... primum in nostra
-a obtineant locum. ALFAN. premn. phys. prol. p. 2,24 ad doc-
trinam huiusmodi ... a perfluribus dicta auctoribus ... in hac
-a transferendo conferam.

editor, -oris *m.* **1 (pro)creator, conditor – Erschaffer,
Schöpfer, Gründer (de Deo, Christo: l. 57,58):** ERMOLD. Lu-
dow. prol. 1 -r, aetherea splendes qui patris in arce. WANDALB.
martyr. invoc. 2 conditor aetheris, ..., luminis -r. 698 caesare
nata micat Decio ... Cyrilla ..., cui Decius haud -r esset.
FLOD. hist. 1,1 p. 63,7 diversi ... principes eius (*Romae*) -es
vel amplificatores exitere. MORIEN. ROM. alch. praef. p.
509,45 qui (*Hermes*) ... omnium artium et disciplinarum ...
primus fuit inventor et -r. HEINR. WIRZ. cur. 881 erigeret in-
ventor meliore modo novus -r illam (*domum, i. philoso-
phiam*). **2 qui librum edit, conscriptor – Herausgeber,
Verfasser:** DONAT. Ermenl. prol. (MGMer. V p. 683,6) huius
operis stolidi -is meminisse dignentur (*sc. lectores*). VITA
Rimb. 9 quia ... ipse ... -r eorundem (*sc. Anscarii*) extitit ges-
torum. CHRON. Marian. (MGScript. V p. 488,5) putavit meus
(*sc. cycli*) -r, quod *eqs.* **3 ?scriptor – ?Schreiber:** CHART.
Stir. IV 359 (a. 1269) presentibus fratribus, ..., et Bernardo
plebano de Ponykel, presencium -e. **4 exhibitor – Veranstat-**

ter: NOTKER. BALB. martyr. non. Apr. p. 1062^C a spectaculo-
rum -bus lapidum ruina est consumptus *monachus*.

[**editorius** v. 2. edo.] **editua** v. **aeditua**.

editum v. 2. edo.

5 1. editus, -us *m.* *script. ae-: p. 1100,24. 1 partus – Geburt:*
WOLFARD. Waldb. 4,6^c ipsa (*mater*) suum, quem exposuerat
lamentabili -u natum, inseruit ad curandum. **2 excelsitas, al-
tum – Höhe, Erhöhung:** v. p. 1100,24.

2. editus v. 2. edo. **edituus** v. **aedituus**.

10 ediverso v. **diverto** p. 872,43.

1. edo, edi, esum, esse *vel* edere. *partic.:* *praes. essiens: l.*
19. usu subst.: l. 18. p. 1099,56.

*comedere, consumere – essen, fressen, zu sich nehmen, ver-
zehren: 1 proprie: a in univ.: a de hominibus:* ARBEO
**15 Emm. 45 illa (puella) ... quasi quisquiliis necessitate -endi per-
tulis in membris ... professa est. GODESC. SAXO theol. 23 p.
331,9 qui hoc (sc. Christum pati in celebratione missarum) ad
suam ... et -entum (-endum var. l.) perniciem praedicat eqs.
ANTIDOT. Glasg. p. 153,33 quanto essientem sit cardiacus, ...
dabitur lapis magnetis. THIOFR. Willibr. II 2,80 nemo, quod
erat ibi (sc. in insula), pecus est formidine leti. *saepius. adde:*
**20 OTTO FRISING. gest. 1,14 p. 30,6 melius fore, ut pingues mo-
nachi ... -rentur, quam castrum propter ciborum inopiam hos-
tibus traderetur. β de animalibus:** HRABAN. carm. 17,20 ne
male putrescant corda, nec ea vermis edat. **b bibere – trin-
ken:** BONIF. (?) paen. p. 435,5 -isti de liquore, in quo mus ...
mortua invenitur. LAND. MEDIOL. hist. cont. 22 p. 30,3 inveni
illum (*infirmum*) ... lac -entem. **2 in imag. vel translate:**
**25 HRABAN. epist. 24 p. 430,36 ne aliis optatum cibum (i. libros)
-entibus nostri ... diutius ieiuni remaneant. EUGEN. VULG.
syll. 10,6 cur puplice pergis (sc. monachus) esque tuum cor eqs.
(v. notam ed.)?****

adi. edens, -entis. *consumens, edax – (ver-)zehrend:* BER-
THA Adelb. 9 mulier quaedam -is vermis ulcere in cruribus ...
35 vexata.

subst. edendum, -i *n.* *cibus – Speise:* MILO carm. 1,6,4,318
in loetum lapsa est *Eva*, vetitum dum sumpsit -um.

2. edo, edidi, editum, -ere. *script.:* *ae-: l. 62. p. 1099,34. al.*
perf. ededi: l. 43,59. p. 1099,18. partic. perf. compar.: -icior:
40 p. 1100,1. ?abl. sg. m. -torio: p. 1100,3.

I de actione foras mittendi: **A (foras) ponere, mittere –
(heraus)stellen, -bringen:** ALDH. virg. II 2151 thesauros ... li-
brorum ... Pelasgos -idit (-erat, -edit var. l.; *sc. Hieronymus*)
in lucem. **B effundere – vergießen:** HYMN. Hraban. 19
(7),2,2 agnus ... sacer patres de Aegypto olim eduxerat -to cru-
ore. **C afferre – verleihen:** WALAHFR. imag. Tetr. 157 hunc
cui (*Moyse*) fulgorem divi consortia verbi -erant. **D emittere
– von sich geben:** POETA SAXO 4,42 tellus ... contremuit so-
nitusque graves nimis et metuendos -erat. VITA Emm. 37 ut
verba -ere non valeret *religiosus*. WALTH. SPIR. Christoph. II
**50 1,185 -idit ... graves durasque Diatona voces. MIRAC. Adalb.
Wirz. 11 p. 144^b,11 quae ... lingua ... balbutiendo confusos
vix -idit semilatratus. al. canere – ertönen lassen:** CARM.
Bur. 137,1,5 aves -unt cantus quam dulciter!

II de creatione, generatione: **A strictius:** **1 gignere, ge-
nerare, procreare – (er)zeugen, gebären, hervorbringen (me-
diopass. i. q. nasci, oriri – hervorgehen, entstammen: l. 62. 63.
al.): a spectat ad parentes:** Ps. VEN. FORT. Remig. 3 felicis-
simum pignus ... -edit *Caelinia*. WALAHFR. carm. 25^a,9,1 -tus
sacro Patris ore ... voluit sub alvo arta naturae tolerare factor
munia nostrae. ALTFR. Liutg. 1,1 quibus in hoc saeculo sit pa-
rentibus aeditus. VITA Liutb. 9 Bernhardus ... alteram eius-
dem gentis praeclaris natalibus -tam ... coniugem duxit. *al. b
spectat ad stirpem, nationem:* WANDALB. martyr. 323 antistes
fulget Bonifacius Anglis -tus. PASS. Kil. I 1 quem (*Killanam*)
**65 Scottica tellus de magno -idit genere. OTTO FRISING. gest. 1,3
p. 14,21 Robertus ... ex mediocri stirpe in Nortmannia ...
-tus. THIETM. chron. 4,39 Liutharius ... ex clara Thuringiae
... prosapia -tus. al. c spectat ad plantas (in imag.):**
**70 WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 91 quem ... tibi sollers ef-
fectio fructum -erit. 2 creare – (er)schaffen:** WANDALB.
creat. mund. 278 lux illa perennis primaevio -ta iussu. ABBO

[Niederer]

SANGERM. serm. 14,7 tercio (*die*) -idit *Deus* species maris et humi. **B latius:** 1 *aedificare, condere* – (er)bauen, errichten, gründen (in *imag.*: l. 5): HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,27 non omnis ... ecclesia adhuc -ta subtiliter in sublime erigebatur. ERMOLD. Ludow. 2,24 illa (*soboles*) ... meum -idit imperium. WOLFARD. Waldb. 1,2 p. 150,24 quod (*monasterium*) frater eius -idit. DIPL. Otton. I. 92 p. 175,8 ubi (in *Mediano vico*) salinae eorum (*monachorum*) usibus -tae sunt (cf. 290 conditae). RICHER. REM. hist. 2,8 castrum ... ab Artoldo presule -tum. 2 *committre, perpetrare* – begehen, verüben: WALTH. SPIR. Christoph. I 22 o infestissimum ... natalium, qui talem (*i. supplicium*) -idit rabiem! 3 *conficere, depingere* – ausführen, zeichnen: RUD. FULD. Leob. 14 signo sanctae crucis -to. SIGEH. Maxim. 5 quarum (*picturarum*) nos unam ... in crypta -tam vidimus. 4 *constituere* – bestimmen (zu): CHRON. Fred. 2,33 p. 56,18 Aerodis Ananelum quendam pontificem Iudaeorum instituit et post exiguum temporis Aristobolum ... successorem -edit (*Hier. chron. a. Abr. 1983* ei dedit).

III de enuntiatione, divulgatione: A gener.: 1 *indicare, exponere, demonstrare* – anbegeben, -führen, zeigen: AGIUS comput. 6,10 qua quivis feria concurrat terminus, -unt apices. Ps. BOETH. geom. 926 mirabilem ... figuram, quam Archita praemonstrante didicimus, -turi. 938 minutiis adinventis nominibusque -tis multiformes eis notas indidere *Pythagorici*. 2 *dicere* – sagen: WALAHFR. imag. Tetr. epil. 6 quod factor (*i. Deus*) vitiavit opus (*i. me*), ... hoc vitiato -am nomine (*sc. Strabi vice Strabonis*). PURCH. Witig. 291 templorum structuram ... tuorum ad laudem Domini quis fecerit, -e (*sc. Augia*) roganti. 3 *mittere in populum, (con)scribere* – veröffentlichen, verfassen, schreiben: WILLIB. Bonif. praef. p. 3,7 quinque ... libros ob utilitate legentium -isse perhibetur *Hegesippus*. HRABAN. epist. 2^b nonne ob id gemino stili caractere duplex opus suum -unt (*sc. auctores*), ut *eqs.*? epist. 28 p. 443,4 quos (*commentariolos*) mea parvitas ... edidit. AGIUS epic. Hath. 9 haec, quae tunc flendo retuli, nunc versibus -o. CHART. episc. Misn. 174 (epist. papae) marchio ... super 'Kyrieleyson' et 'Gloria in excelsis Deo' cantum novum -isse proponitur. saepe. *disseminare* – verbreiten: EPIST. Hann. 105 p. 176,14 ut, qui scribendi auctor (*sc. operis*) esse non potui, subscribendi, -endi, commendandi, consecrandi adiutor esse valeam. **B publ. et iur.:** 1 *notificare* – kundtun: LEG. Wisig. 2,5,11 nec testimonium reddere (*sc. possunt dementes*) nec, si quam forte voluntatem -erint, nullam poterit firmitatem habere. 2 *nominare* – anführen, nennen: TRAD. Frising. 377 (a. 817) haec sunt nomina perscripta inextinguibili stabilitate -ta. 3 *conficere, publicare* – ausfertigen, ausstellen, 'publizieren': FORM. Marculfi 2,38 l. 30 ut gesta ... conscribta adque subscibta tibi tradatur ... -atur. FORM. Turon. 3 p. 137,10 gesta, cum a nobis fuerit subscipta et a venerabile viro illo amanuense -ta. 4 *edicere* – erlassen: LEX Ribv. tit. p. 73,26 (cod. A2) incipit lex Ribuariorum ex consensu et consilio paterne optatum traditione legis -erunt. LEX Baiuv. prol. p. 198,5 Numa Pompilius ... primus leges Romanis -idit. DIPL. Karoli III. 26 contra hoc nostrae auctoritatis precepto regia auctoritate -to. EPIST. Ratisb. 8 p. 305,21 licet illorum (*canonum*) quēdam anteriora sint tempore, sicut -ta apud Ancyram vel Cēsaream in Neocesariensi concilio inventa. CHART. Turic. 835 p. 296,13 constitutionibus -tis et -endis (*sim.* CHART. Engelb. 120. CHART. Sangall. A IV app. 124 p. 1014,48). *al.* 5 *proferre, promulgare* – vorlegen, -bringen: LEG. Burgund. Rom. 11 p. 135,12 litem et genus actionis sue -ere debet *petitor*. CONC. Karol. A 61 p. 796,30 subscriptionem ... legaliter mihi in angustis ... ereptionis titulo -idi (*sim.* p. 797,40 subscriptionem publicam ... -erunt). CHART. Lux. IV 42 p. 51,12 ad nostri (*decani*) presenciam evocatis (*sc. civibus*) et petitione super hiis -ta *eqs.* 6 *enuntiare, imponere* – aussprechen, ergeben lassen: DIPL. Richenzae 2 p. 229,38 imperatrix suum bannum patenter coram omnibus -idit, ut *eqs.*

adi. editus, -a, -um. 1 *altus, excelsus* – hoch, erhöht (in *imag.*: p. 1100,2): BONIF. epist. 78 p. 166,18 speculatoris est de loco -iori plus omnibus contemplari. CARM. de Tim. 61 -a surrexere novi fastigia templi. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,185

-ciore thoro considens summa potestas. EPIST. Meginh. 1 p. 193,10 quam (*viam*) eis (*posteris*) gloria parentum -issimo virtutis loco stravit. ALEX. MIN. apoc. 19 p. 394,9 rex in -orio (*sic pro -iore?*) loco stans. *al.* 2 *sublimis, praeclarus* – erhaben, vornehm (*usu subst.*: l. 8): GESTA Camer. 1,7 p. 406,42 -iores quasque (*urbes*) metropolitanas, inferiores vero suffraganeas esse instituit *Dyonisius papa*. HELM. chron. 44 p. 88,8 quos (*ceteros*) aut dignitas aut honestas ... fecerat -iores.

subst. 1. *editus*, -i m. *filius* – Sohn: HUGEB. Willib. 1 p. 88,20 cum ... istud cernebant pater et mater, -um suum egrotantem *eqs.* WOLFARD. Waldb. 3,2 p. 260,27 si ... menbra ... tenerrima carissimi -i secura exponeret *praegnans*. VITA Willib. p. 16,18 cum ... pater et genitrix ... aegrotantis ... sui -i praestolarentur egressum.

2. *edita*, -ae f. *charta confecta, exemplar* – Ausfertigung, Exemplar: CHART. Rhen. med. I 42 p. 49,24 (a. 804) Aganbertus dixit: 'Gesta cum fuerint scripta a vobis (*sc. defensore*) vel a curialibus subscripta, michi -a ex more tradatur.' Defensor dixit: 'Gesta cum fuerint scripta a nobis vel a curialibus subscripta, tibi -a ex more tradatur.' E-a vero accepit.

3. *editum*, -i n. 1 *excelsitas, altum* – Höhe, Erhöhung, Oberseite: ALDH. virg. I 27 p. 264,2 qui (*contionatores*) pro rostris in -o stantes popularibus catervis contionantur. *al.* BEDA hist. eccl. 1,12 p. 28,1 statuitur ... in -o (ae-, aeditu *var. l.*) arcis acies. 2 *sublimitas, sedes sublimis* – Erhabenheit, erhabener Sitz: SEDUL. SCOT. carm. II 5,21 inclitus Andreas Simonis ad -a (e- *var. l.*) Petri ... vos (*sc. pastorem*) ferat incolomes. RATHER. epist. 16 p. 92,21 qui (*sc. papa*) reus ... apostolicę dignitatis occupare non formidat ... -um. 3 ? *confectum* – ? *Erzeugnis, Produkt*: VITA Liutg. III 3,353 est huiusmodi (*sc. instar cervisiae*) tritici vel hordei quadam confectiva -um farina, quae *eqs.*

edocēo, -ui, -tum, -ere. *script. et form.*: ae-: l. 49. p. 1101,1. etd-: l. 70. 71. *praes.*: indic-it: l. 71. 72. *coni.* -etur (*per confusionem c. educare*): l. 49. metr. ēd-: l. 40.

1 *docere, instruere* – (be)lehren, unterrichten, -weisen: a in *univ.*: WILLIB. Bonif. 4 p. 14,19 cuncta, quemadmodum -tus erat a rege, ... revelavit. COZROH. praef. p. 2,13 quem (*servulum*) ... ipse suis sacris disciplinis -uit *Hitto episcopus*. CARM. imag. 3^a,3,1 Spiritus hos (*sc. discipulos*) -ens linguis hic ardet et igne. THIETM. chron. 1,17 ab errore pristino revocatos ... hos (*Danos*) Christi iugum portare -uit (*sc. rex*). OTTO FRISING. gest. 1,34 quos (*sc. opifices*) Rogerius ... artem illam texendi suos -ere precepit. saepe. *partic. perf. usu adi.*: EPIST. Teg. I 4 quia pelliferum (*i. nuntium*) nostra inscicia minime -tum ... vie ... direxistis (*sc. Liutoldus*). GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 43 commendatus cuidam religioso viro grammaticae artis -to. b *educare* – erziehen, ausbilden: LEG. Wisig. 10,1,17 filius apud matrem usque ad etatis annum duodecimum -etur (ae-, -atur, educetur *var. l.*). EIGIL Sturm. 18 quem (*Prezzoldum*) ab infantia sua beatus Sturmi -uit et multum amavit. *de animalibus*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 96,18 quod non fuit *falco* sufficienter -tus ad traynam. p. 102,22. c *certiorem facere, erudire* – in *Kenntnis setzen, 'informieren'*: THIETM. chron. 1,11 -ta ... ab eo (*presbytero*), quare venerit, haec (*sc. mulier mortua*) ... parvum ... temporis eundem victurum predixit. BERTH. chron. B a. 1079 p. 369,10 a ... cognitoribus rem totam exploratam sibi diligenter enarrantibus -tus (*sc. frater*). OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 148,10 de situ locorum quove aperiri possit via ingenio inquirendo sollerter -eri petit (*sc. imperator*).

d *indicare, exponere, explicare* – (an)zeigen, -geben, darlegen: HRABAN. epist. 3 p. 386,1 tertius ... liber -et, quomodo *eqs.* univ. 6,1 p. 154^B sapientia pertinet ad res divinas -endas. WANDALB. martyr. alloc. 16 illi ... venturum Dominum vocibus atque portentis variis -uere. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 ubi tubę sonus sacrificii tempus -uit. STATUT. ord. Teut. p. 31,12 sicut ex nomine ... liquidus -etur. CHART. Eichsf. 337 presentem paginam seriem acte rei planius -entem. *al.* e *statuere, definire* – bestimmen, vorschreiben: FORM. Andec. 24 quicquid l e x de tale causa et-et (58 l. Romana et-et. DIPL. Merov. I 135 p. 344,1 -it. *sim.* FORM. Flav. 42 p. 479,26 regularis tradicio -it. FORM. Turon. app. 2 p. 163,25 an-

[Niederer]

tiqua consuetudo ae-et). CHART. march. Misn. II 372 p. 259,30 suo ... iudici subditos esse eos (*cives*) -uit *marchio*. TRAD. Weiss. app. II 7 p. 329,25 quod grossum sal minuto sali vel calce non misceatur, sed quodlibet in suo genere vendatur, prout tunc forum -bit. *al.* *f. probare – beweisen (usu iur.)*: LEG. Wisig. 5,6,6 non aliter eius adsertioni credatur, nisi per ... testificationem legitimam id verum esse indubitanter -at (*sc. accusator*). CHART. Carinth. V 418 (a. 1279) si de ... privilegiis et eorum tenore inpetitorio experiri voluerint (*sc. electus et capitulum*) et de eorum effectu in iure potuerint -ere. 2 *dis-cere, cognoscere – ?lernen*: AETHICUS p. 220,14 de ... instrumentis navium multa scribens, quot et qualibus argumentis ipse sapiens in nautas maris -uit vel propria arte composuit.

1. *edoco* v. 1. *educo*. 2. *edoco* v. 2. *educo*.

edomada, edomata v. hebdomas.

edomatio, -onis f. *coercitio – Bezwangung*: MEGINH. BAMB. fid. p. 255,11 numquid ... carnis mortalitatem exuerant, quos tam constanter ad ipsius carnis -em et vitae correctoris habitum provocat (*sc. Christus*)?

edomo, -ui, -itum, -are. perf. -avi: l.43. partic. perf. -atus: l.40.

domare, coercere – (be)zwingen, gefügig machen, überwinden: 1 *de animalibus i. q. mansuefacere – zähmen*: EPIST. Bonif. 105 p. 231,14 qui (*accipitres*) ... -antur (-entur *var. l.*) ac doceantur. CARM. Teg. 24,11 (DtArch. 18. 1962. p. 496; a. 1160/80) -at *Hercules* indomitos centauros. 2 *de hominibus: a spectat ad coercionem iudiciariam*: CHART. Mog. A I 462 p. 370,31 (spur. s. XIIIⁱⁿ) ut per eum (*advocatum*) possit *ab-bas* -are, quos iusticie sue videt repugnare. *b spectat ad coercionem animorum sim.*: WILLIB. Bonif. 4 p. 13,21 cum ... diutius mentem ... virtutibus -ret. HUGEB. Willib. 2 p. 89,46 ut ... vigorem et rectitudinis rigorem mentem -ret. THIETM. chron. 6,59 fluctivos habitatorum (*sc. orientis*) animos sapientiae freno -ans rex. *al.* *c. notione commovendi*: VITA Serv. 28 illum (*sc. iuvenem*) ... non aliqua ratione iudicialium, ... nec dulcibus -are quisquam (-ari *var. l.*) valuit sermonibus persuasionum. EUPOLEMIUS 1,508 sententia Caci -uit malesuada virum (*sc. Iudam*). *c subigere, superare – unterwerfen, drücken*: ANNAL. Fuld. II a. 816 duabus expeditionibus ita sunt *Wascones* -ti (-ati *var. l.*), ut *eqs.* DIPL. Arnulfi 3 p. 7,35 (interp.) quam (*gentem*) ... Karolus ferro -tam ad christianitatis fidem convertit. WIDUK. gest. 2,35 Hugonem ... armis -uit (-vit *var. l.*, *sc. rex*). HELM. chron. 67 p. 129,1 in -andis rebellibus *Holzatorum*. RYCCARD. chron. a. 1236 p. 192,23 ad -andam ducis Austrie nequitiam. *al.*

**edonio* v. **idonio*. *edonius* v. *idoneus*.

**edono, -avi, -are*. 1 (*ex proprio*) *donare – (aus dem Eigenen heraus) schenken*: DIPL. Constantiae (DtArch. 36. 1980. p. 574,1; a. 1216) ut de hiis, que Dei sunt, Deo saltem particulam -emus. p. 574,11 concedimus et ... -amus in perpetuum *eqs.* 2 *edere, publicare – ausstellen, 'publizieren'*: CHART. Stir. IV 92 (a. 1263) presentem litteram sigilli mei munimine roboratam -vi (*sc. Wlfingus*) testibus subnotatis. *Niederer*

edra v. *hedra*. *edricon* v. *hedricon*.

edropicus v. *hydropicus*.

1. *educatio* (-cio), -onis f. *script.*: *edoc*:- p. 1102, 3. *edoc*:- p. 1102,1. *usu plur.*: l.66. *confunditur* c. *educatio*: l. 61, p. 1102,11.

1 *institutio – Erziehung*: *a gener.*: *a in univ.*: ALFAN. premn. phys. 17,6 p. 96 innascuntur ... malae passionibus animae ... per m a l a m -em (educationem *var. l.*; PG 40,677^A ἀγωγῆς; 41,21 p. 135). LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 88,14 -o regis ... penes episcopos erat. RUP. TUIT. Ioh. 3,1758 expectabant ... quidam haeretici ... auream ... Ierusalem, ... nuptias, ... liberorum -em (ALBERT. M. pol. 7,15^{capit.}). HILDEG. scivias 2,5 l. 292 a nobilissimis -bus ad constrictionem ... castitatis se munivit *perfectio*. *saepe. in imag.*: HERBORD. Ott. praef. p. 5,13 quam (*rem, i. monasterium Babenbergen-se*) eius (*Ottonis*) -cione ... in brevi adultam videmus et cum magnis iam caput equantem monasteriis. *β eruditio, instructio – Unterweisung, Belehrung*: EPIST. Bonif. 44 p. 70,13 catholica ... iubet auctoritas, ... ut, uniuscuiusque ut necessitas

poposcerit, pia -edo-e (-e p. corr. 2) subveniantur, (*sc. populus christianus*; -o agatur 5). LIUTG. Greg. 2 p. 70,5 cum magistro permansit in opere Dei et in custodia et -e (*edo- var. l.*) gregis. *b natur. i. q. enutritio – Aufzucht*: THIOFR. flor. 1,7 l. 66 ex se fetet *caro* in conceptione, in procreatione, in -e. GUNTH. PAR. orat. 10,2 p. 191^A ut fiat illud, quod natura fieri iubet: velut est propriae proles -o. ALBERT. M. animal. 7,8 quaedam (*animalia*) ... de -e filiorum sollicitantur, donec compleantur. *al.* 2 *per confusionem* c. *eductio i. q. actus excludendi (ex ovo) – das Ausbrüten*: VITA Mariae rhythm. 1986 avis ova ... ponebat, que ... confovebat; sed cum tempus venerat -is, monstrum exit ab ovis.

2. *educatio* v. *eductio*.

educator, -oris m. *institutor, eruditor – Erzieher, Unterweiser*: VITA Willib. p. 19,34 Willibaldi (*sic?*), pater et pontifex, -r et altior, rector et pastor, nostri miserere. DUDO hist. 4,73 (ed. J. Lair) erat ... quidam tiro ... , summae celebritatis pueri -r et altior sagacissimus. GESTA Camer. 1,106 p. 445,33 Herigerum (*sc. invenimus*), virum ... pluribus ... nostrum magistri et -is ... adimplentem officium.

educatrix, -icis f. *quae instituit, eruditrix – Erzieherin, Unterweiserin*: 1 *de homine*: WOLFARD. Waldb. 1,17^c Waldburgis, mater et pia omnium se querentium -x, respexit ... ad miseram. 2 *de rebus*: WIBALD. epist. 58 p. 136,28 relicta ... -e ac nutrice nostra, Stabulensi ecclesia (*sim.* EPIST. Wibald. 312 p. 441,14). 331 rerum divinarum et humanarum magistra et -x, philosophia.

educatus, -us m. *educatio, institutio – Erziehung, Ausbildung*: AMALAR. off. 4,33,18 ut -u (-o a. corr. S, *deducato corr. ex deducata* B) humilitatis perveniamus ad passionem Domini. VITA Steph. reg. I 5 (MGScript. XI p. 231,29) crevit infans regali nutritus -u. TRAD. Garst. 211 (UB d. Landes ob d. Enns. I. 1852. p. 187,19) Arnoldus de Styra tria (*sc. talenta*) dedit ob -um filii sui, quem obtulit Deo.

1. *educare, -avi, -atum, -are. script.* *edoc*:- l.43.56.58.60. *al. usu medial.*: l.46.50. *al. metr.*: *ēd*:- ALDH. ad Acirc. 117 p. 161,19. *edūc*:- WALDO Anscar. 92,10. *confunditur* c.: *educere*: p.1103,11. *edocere*: l.58.60. *al.*

instituere, alere, (e)nutrire – auf-, groß-, heran-, erziehen, (er)nähren (medial. interdum i. q. crescere, adolescere – auf-, heranwachsen, e. g. l.46.50): 1 *spectat ad homines: a in univ.*: CHRON. Fred. 2,9 Ascanius ... fratrem suum ... summa pietate edocavit. COD. Laresh. 13 l. 39 si aliqua ... in ... monasterio fuerit -ta, que ... congregationem ... regere potuerit. MIRAC. Germ. 2 (MGScript. XV p. 10,29) ut exterae nationes ... suam ... , qua nati et -ti fuerant, relinquenter patriam. ALFAN. premn. phys. 17,7 p. 96 non ... bene -ti (PG 40,677^A ἀχθέντες) a puero, ut possent (*sc. homines*) abstinere a passionibus *eqs.* DIPL. Karoli M. 282 p. 421,36 (spur.) eius

(*ducis*) filii in palatio -ti. *persaepe. v. et p.1100,50. in imag.*: ERMENR. Sval. 1 Alamanniam luce fidei ceu pater filios ... pane firmiores -vit. ALFAN. premn. phys. prol. 9 p. 2 quos (*auctores*) mater -vit Graecia. EPIST. Hildesh. 134,2 toti mundo natura nos peperit, -vit et docuit. *b instruere, erudire, (e)docere – (aus)bilden, unterweisen, belehren*: SISEB. Desid. 2 plenissime grammatica edocatus *eqs.* EPIST. Bonif. 43 p. 68,25 nos (*sc. papa*) ... , ut sacra docet scriptura, eum (*episcopum*) edocantes (*edocentes var. l.*) ... absolvimus. WILLIB. Bonif. 6 p. 26,15 multi ... ab eo (*Bonifatio*) spiritali doctrine edocati (-ti, *edocti var. l.*) *eqs.* CONC. Karol. A 50^D,68 in scolis habendis et -andis militibus sanctae Dei ecclesiae. OTTO FRISING. gest. 1,26 Fridericus ... -tus ... ludis militaribus ad seria ... accingitur negotia. *saepe. c sustentare – unterhalten, verpflegen*: CHART. Wirt. VI 1964 p. 357,5 (a. 1268) fratres ... aequeductus magistrum pro ... operis expletione in expensis propriis sex ebdomadas -arunt. 2 *spectat ad animalia: a subi. animalia*: EKKEB. HERSF. Heimer. 20 quod non esset, qui ... pullos -ret (*sc. gallo extincto*). CHRON. reg. cont. I a. 1187 p. 135,18 diversae aviculae pullos -arunt in eisdem mensibus (*sc. Ianuario et Februario*). ALBERT. M. animal. 4,97 quidam ... pulli avium incipiunt non vociferare voce parentum, nisi ... -entur ab ipsis. *b subi. homines i. q. pascere – halten*:

[Wellhausen]

NORB. IBURG. Benn. 8 p. 876,14 quae (*villicandi scientia*) ... in ... iumentis et pecoribus -andis ... constare videtur. CHART. Rhen. inf. II 366 p. 194,39 anseres ... per servum nostrum in ... curte procurabimus -ari *eqs.* ALBERT. M. animal. 5,57 nisi fuerit *porca* valde carnosa et in deliciis -ta. 3 *spectat ad res*: a in univ. (in imag.): VITA Bard. 17 p. 335,20 agricola ... scintillam flatu suscitatur, sarmentis -at. *accedente notione educendi*: CHART. Advoc. 127 (a. 1263) ut, que in longevam -anda sunt noticiam, ... muniantur ... memorie *nutrimenis* (sim. CHART. ord. Teut. [Thur.] 331 res, que longevam -anda est noticiam. cf. 416 p. 358,4 que ... educenda sunt). b *producere* - *hervorbringen*: OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 114,29 ut arbores fructiferas ... -et terra.

2. *educō*, -dūxi, -ductum, -ere. *script.*: ac-: p. 1104,23. adde VITA Goar. 11. exd-: p. 750,1. edoc-: l. 26. *form.* -ebit: p. 1104,49. *usu absol.*: l. 58; *intrans.*: p. 1104,12; *medial.*: l. 41. p. 1104,32,35; *refl.*: p. 1104,23.24.26. *metr.* ēd-: PAUL. DIAC. carm. 4,2,2. *partic. praes. pro partic. perf.*: l. 28. *partic. perf. usu subst.*: p. 1106,15. *confunditur c. educare*: l. 11. p. 1104,26.

I *praevalente notione ferendi*: A *efferre*, *abducere*, *auf-ferre* - *heraus-*, *hinaus-*, *weg-*, *fortführen*, *-bringen*, *-tragen*: 1 *proprie vel in imag.*: a *trans.*: a in univ. (*interdum c. sensu liberandi*, e. g. l. 25,30. p. 1106,14): BEDA hist. eccl. 4,9 p. 222,26 mater congregationis ... *ergastulo* carnis -ta (*deducta var. l.*) est (HUGEB. Willib. 1 p. 88,28 edocere [-ere *var. l.*]). THIETM. chron. 4,6. VITA Amand. 24 (MGMer. V p. 447,17) -ente (*deducta var. l.*) ... illa (*sc. muliere caeca*) puellae suae manibus *eqs.* AMALAR. off. 3,27,2 acolytus -it patenam de exedris. WALTHARIUS 552 qui (*sc. Deus*) me de variis -xit saepe periculis. CHART. Westph. V 202 (epist. papae) qui (*Ananias et Saphira*) ... mortui sunt -ti (*spectat ad Vulg. act. 5,15qq.*). *saepē. v. et p. 1106,14.15.* *remove* - *entrücken*: BEDA hist. eccl. 3,19 p. 165,1 qui (*Furseus*) 'reductus' in corpore et die 'tertia' rursum -tus vidit ... beatorum gaudia. ANON. Mell. 43 Hetto ... visionem ..., quam -tus (ductus HERM. AUGIENS. chron. a. 824) e corpore vidit, ... describit. β *de exercitu sim. i. q. in proelium ducere, movere* - *ins Feld führen*, *ausrücken lassen* (*medial. interdum i. q. proficisci* - *ausrücken*, e. g. l. 41): POETA SAXO 2,15 ubi (*sc. in aestate*) ... poterat ... exercitus apte -i. 3,7 quo (*tempore*) ... posset Carolus ... ad bellum proprias -ere turmas. CHRON. Pol. 3,1 p. 128,9 Bolezlauus impiger -it agmina. al. γ *expellere* - *vertreiben*: EPIST. var. II 2 p. 301,20 ex iussione ... imperatoris Saxones facta transmigratione de Saxonia per partes -ti sunt *eqs.* DIPL. Otton. III. 299 p. 724,37 ut nullus ... supranominatos homines ... per placita fatigare aut -ere sine legali iudicio presumat. ANNAL. Ratisb. a. 894 Arnolfus Ungarios -xit. al. δ (*vi*) *deportare* - *verschleppen*: THIETM. chron. 4,52 monasterium ... a Sclavis combustum est -tis sanctimonialibus. ε *eripere* - *weg-*, *fortreißen*: CONST. imp. III 10 (a. 1273) si debitis non solutis dominus noster ... de medio -atur, (*i. moriatur*). ζ *asportare*, *exportare* - *abtransportieren*, *aussführen*: CHART. Mog. A II 525 (a. 1189) quantum (*sc. ligni*) ... cottidiana vectura duorum plaustrorum euntium et redeuntium -ere poterunt fratres. CHART. Hamb. 348 si quis ... annonam alieno argento comparatam -ere attemptaverit. CHART. Wirt. VII 2313 in emptione et venditione, inducendo, -endo, transducendo. CHART. episc. Spir. 384 p. 347,7 ius secandi ligna ... et ea extra terminos ... -endi. *ibid. al. expressius i. q. ligna exportare* - *Holz ausführen*: REGISTR. Maxim. p. 111,30 illi de Sconeberc praecipiente carpentario de sylva -unt. η *derivare*, *deflectere* - *ab-*, *umleiten*: CHART. Friburg. 253 p. 226,155qq. (a. 1272) quod ... abbas et conventus derivandi sive -endi medietatem ... fluvii a vero ... alveo ad ... predia sua ... habeant facultatem; reliquo vero tempore ... de dicto fluvio ... nil -ent. θ *emittere* - *ausscheiden* (*usu natur. et medic.*): MAURUS progn. 10 p. 28^b,14 quattuor sunt a corpore exeuntia, quorum quodlibet egritudinum membrorum, a quibus -itur, est significativum: *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,439 epar ... chymum, qui a stomacho -itur, ... convertit in colorem ... rubeum. *purgare*, *solvere* - *abführen*: ANTIDOT. Bamb. 31 -it antidotum

... urina spissam et malo colorem habentem. ALBERT. M. veget. 6,202 quae ... sunt dulciora ex eis (*fructibus pruni*), solvendo -unt choleram. WALTH. AGIL. med. 111 p. 199,14 si squiballa indurentur in intestinis, debent -i. al. ι *eicere* - *ausstoßen*: HILDEG. scivias 2,6 qui (*mares*) cum tactu praeputii sui semen suum -unt. URSO gloss. 6 p. 28,6 ignis ab Aetna -itur. κ *excludere* (*ex ovo*) - *zum (Aus-)Schlüpfen bringen*, (*aus*)*schlüpfen lassen*: ALBERT. M. animal. 6,18 videntur corvi anticipare tempus tonitruum ovando et fovendo, ita quod semper videntur in Martio pullos -ere. *ibid. al. b* ?*intrans. i. q. egredi* - *herausgehen*: LEX Sal. Karol. app. 90,1 nullus confugiens foris antedicta loca pro operarum cupiditate -at (*sed cf. p. 1015,46*). 2 *translate*: a *liberare* - *befreien*: α in univ.: LEX Ribv. 60,2 si auctorem habuerit (*sc. contradictor*), auctor cum legibus ex hoc (*sc. causa*) eum -at (*adducat var. l.*). DIPL. Loth. III. 12 p. 15,1 fratres ... nullo modo potuerunt -ere (*sc. ecclesiam*) de manu comitis Gerhardi, qui eam longa invasione oppresserat. β *avertere* (*a*) - *abbringen* (*von*): HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,9 vir Dei ... non desiderat ... plebem ab erratica paganorum pravitae persuadendo -ere. γ *refl. i. q. se absolvere, se excusare* - *sich entlasten, rechtfertigen*: CAPIT. reg. Franc. 4,7 quicumque ... testimonia non habuerit, unde se ae-at. 4,8 si ... se non -erit servus, ... culpabilis iudicetur. LEX Sal. Merov. 56,5 (rec. C) ille, qui ... per legem se -ere voluerit. 25 LEX Sal. Karol. 56,3 ut aut per aeneum aut per compositionem se -ret (*ediceret, exdiceret, educasset var. l.*). al. v. et p. 1021,12. 13. b *producere*, (*pro*)*creare*, *formare* - *hervorbringen, erschaffen*, (*heraus*)*formen*, *-bilden* (*medial. interdum i. q. prodire, nasci* - *hervorgehen, entstehen*, e. g. l. 32,35): WANDALB. creat. mund. 135 diversa ... surgunt corpora ... limo -ta. HONOR. AUGUST. hex. 5 (PL 172,264C) de ... aere volatilia, de aqua vero natatilia ... -untur. RHYTHMIMACH. 14,19 hi (*sc. impares numeri*) suos proportionales -unt sic: *eqs.* ALBERT. M. metaph. 8,1,5 actus ... proportionalis est propriae potentiae et -itur ex ipsa. *ibid. al. alere* - *auf-*, *heranziehen*: THIETM. chron. 7,72 novam ... propaginem in infructuosa arbore, id est in populo ... insulso ... predicationis plantacionem, -xit episcopus.

B (*ad-*, *per*)*ducere*, (*af*)*ferre* - (*hin-*, *herbei*)*führen*, *-bringen*: 1 *proprie*: a in univ.: BEDA hist. eccl. 5,12 p. 307,8 in auras me (*sc. patrem familias*) serena lucis -xit (*sc. ductor*). WALAHFR. Gall. 1,14 reversus (*sc. in solitudinem*) -c (*sc. diaconus*) eum (*Gallum*) ad me (*sc. patrem*). ALBERT. M. metaph. 1,3,9 p. 39,14 nihil movet seipsum, nec aliquid -it seipsum de potentia ad actum (11,1,8 p. 469,7. *ibid. al.*). b *transfere* - *überführen*: ARBEO Corb. 43 dum vir Dei suum corpus ad pristinum -endum decrevisset locum. c *deducere* - (*hin*)*leiten*: CHART. Rhen. med. III 1044 (a. 1250) monasterium ... suis canalibus ... aquam ... -bit usque ad forum. 50 *ibid.*: canale, quod communem -it aquam versus vicum Iacobi *eqs.* 2 *translate*: a *redigere*, (*com*)*mutare* (*in*) - *machen* (*zu*), *um-*, *verwandeln* (*in*): GLOSS. psalt. Lunalac. 29,10 quae vivens neglexi, potero mortuus solve, cum in pulverem -isti (*sc. Deus*). ALBERT. M. meteor. 4,1,11 p. 223,63 quid constare facit humidum -tum (*eductivum edd. priores*) in ... corpus animalis? b *inducere*, *impellere* (*ad*) - *bringen, veranlassen* (*zu*): HILDEG. epist. 214,28 qui (*sc. Deus*) ventos -xit flare ac aerem cum igne volare. c *peragere* - *durchführen*: DIPL. Otton. III. 155 p. 566,38 nos ... mercatum erigere decrevimus et destinatum ... pleniter -ximus. d *exprimere*, *describere* - *zum Ausdruck bringen, beschreiben*: ALBERT. M. div. nom. 13,30 p. 449,43 'nulla monas' ... -it', idest manifestat, quasi in nostrum intellectum ducit, 'occultum existens super omnia' entia.

II *praevalente notione trahendi*: A *extrahere*, *evellere*, *exsolvere* - *herausziehen*, *-reißen*, *-lösen*: 1 *proprie*: a in univ.: ANTIDOT. Sangall. p. 82,35 apostolicon (*sc. emplastrum*) facit ... ad ... sagittas -endas infixas corpori. WALTHARIUS 684 quem (*ensem*) simul -ens hastam de vulnere traxit *heros*. ECBASIS capt. 201 mergens (*sc. in fluvium*) -c (*sc. luter*) fugitivum (*sc. vitulum*). v. et p. 750,1. b (*de*)*stringere* - 'ziehen', *zücken*: LEG. Wisig. 6,4,6 ille ..., qui prior contra

[Wellhausen]

quemlibet iratus -erit gladium *eqs.* WALTHARIUS 675 qua (*palma*) Camalo mucronem -ere coepit. *c detrahare – ablasen, -zapfen:* TRACT. de aegr. cur. p. 99,3 eum (*aegrum*) facias minui et multum de sanguine -c. IOH. IAMAT. chirurg. 8,26 p. 67,31 succurras cum flebotomo sanguinem de mediana -ens. *2 translate:* *a depromere – freisetzen:* ALBERT. M. animal. 5,5 est in seminibus plantarum virtus seminum permixta, quae -itur virtute solis. *b computando deducere – abziehen:* CHART. scrin. Col. B 979 (a. 1266) cum ... Petrus et uxor sua -tis expensis omnibus ... factis et faciendis ... XX marcas ... receperint. *B extendere – ausdehnen:* *1 proprie:* *a erigere, pandere – aufrichten, ausbreiten:* HILDEG. phys. 6,3 p. 1288^C de quo (*aere*) pennae eius (*pavonis*) in multitudinem et in longitudinem ... -entur. p. 1288^D aer ... pennas afflans eas emollit et -it. *b suscitare – ansachen:* THEOPH. sched. 3,64 p. 122,28 ventus ... per ... foramina (*sc. fornacis*) ingrediens ... -it flammis. *2 translate:* *a transigere, degere – verbringen, verleben:* VITA Gebh. Salisb. I 4 modo cum Suevis, modo cum Saxonibus tempus -ens. *b per confusionem c. educare i. q. nutrire – nähren:* v. p. 1103,11.

**eductatio, -onis f. deportatio – Verschleppung:* VITA Bonif. III 15 quosdam eorum (*seniorum plebis*) hostili -e (eductio) WILLIB. Bonif. 6 p. 32,13 captivaverunt (*sc. tyrannici dominatores*), quosdam vero furim evadere ... coegerunt.

eductio, -onis f. actio educendi, ab-, adducendi, auferendi – das Heraus-, Hin(aus)-, Weg-, Fortführen, -bringen, -tragen: *1 proprie:* *a in univ.:* RUP. TUIT. off. 9,9 l. 1010 -e illa (*sc. discipulorum in Bethaniam*), quod nos eum sequi debeamus ... , nomine Bethaniae ... significavit Dominus, quod *eqs.* (*spectat ad Vulg. Luc. 24,50*). *ibid. al.* *b c. colore quodam:* *a liberatio, dimissio – Befreiung, Entlassung:* BERENG. TREV. laud. 1,5 quid cum Ioseph post -em carceris a Pharaone sit factum. RICHER. REM. hist. 1,53 ut ex eius (*Karoli*) -e (*sc. a carcere*) aliquam suspectis formidinem incuteret Heribertus. *β deportatio – Verschleppung:* THIETM. chron. 5,36 pagus ... igne, gladio et habitatoris -e ... desolatur. v. et l. 22. *γ asportatio, exportatio – Abtransport, Ausfuhr:* HEINR. TREV. gest. 17 p. 424,30 populus ... eiulans de ... fratrum exilio ... et tantarum reliquiarum -e. CHART. episc. Spir. 384 p. 347,15 ipsi (*Eberhardo*) super sectione ... lignorum et -e ... silentium imponentes (*sc. iudices*). REGISTR. Baiuv. B p. 366,2 in receptione thelonie salis datur de cuppa II den. ... et hoc in depositione, in -e autem de cuppa datur I den. *δ abstractio, furtum – Entwendung, Diebstahl:* COZROH. praef. p. 1,27 repperit *episcopus* scriptura (*sic pro scripta, ut vid.*) testimoniorum et confirmationum ... alia oblivioni tradita, alia invidorum insidiis directa seu etiam per -em perdita. *ε emissio, purgatio – Ausscheidung, Abführung (usu natur. et medic.):* MAURUS phleb. p. 16^a ad quorum (*humorum putrefactorum*) -em non videtur competere flebotomia. progn. 15 p. 33^a,1 iuvat medicamen in -e, (*cod. Paris.*, in educatione <m> ed., ad -em *cod. Vat.*; cf. *H. Antony, Mittellatjb. 16. 1981. p. 307*) malorum humorum. GLOSS. Salern. p. 15,37 expulsio est nocive materie *a c o r p o r e* -o (p. 17,39. p. 18,18). URSO qual. 328 per frigiditatem ... fit expressio humiditatis et -o (*reductio var. l.*). ALBERT. M. animal. 3,83 humiditas ... impedit coagulationem et -em terrestris fumi. *al.* *ζ actus excludendi (ex ovo) – das Ausbrüten:* ALBERT. M. animal. 1,47 continuatur hoc (*sc. coitus*) desiderium in aliquibus (*sc. avibus*) usque ad -em pullorum. *2 meton.:* *a reductio, dies, festum reductionis – (Tag, Fest der) Heimführung:* CALEND. Karol. A p. 455,3 -o Iesu de A e g y p t o (p. 463,3. B p. 452,10. *ibid. al. cf. C p. 461,10* reductio). HRABAN. marty. Ian. l. 107 -o Domini de Aegypto. *b reditus, proventus – (Ernte-)Ertrag:* ALBERT. M. eth. II 5,2,10 p. 359^b,25 cum quibus indiget vino, quod habet unus, dat -em frumenti, qua abundat. *3 translate:* *a (pro)creatio, formatio – Hervorbringung, (Heraus-)Bildung:* ALBERT. M. cael. hier. 1 p. 12,7 'multiplicatur (*sc. radius divinae ideae*)', quantum ad -em ideatorum, in quibus est ... multitudo. meteor. 4,1,11 p. 224,35 dividitur humidum ... per loca -is eius de putrefacto. metaph. 11,1,8 p. 469,80 generatio non est -o actus de potentia, sed manifestatio quaedam ipsius. *b conversio –*

(Um-)Wandlung, Überführung: ALBERT. M. metaph. 1,5,8 p. 79,44 formis in materia potentia existentibus fit -o earum ad hoc, quod in effectu et actu sint.

**eductivus, -a, -um. 1 proprie:* *a educens, efferens – herausführend, hinaus-, ableitend:* ALBERT. M. meteor. 4,1,25 p. 241,22 calor ... resolutivus est spirituum et -us (*eductus var. l., ductivus edd. priores*) caloris ad exteriora. *b emittens, purgativus – ausscheidend, abführend (usu medic.):* IOH. IAMAT. chirurg. 8,26 p. 67,32 detur katarticum humoris superabundantis -um. *2 translate i. q. efferens, discretivus – hervorhebend, unterscheidend:* CONR. MUR. summ. p. 162,26 sunt verba ... electiva, exclusiva, -a.

eductor, -oris m. 1 qui educit, liberator – einer der herausführt, Befreier: GALB. Karol. 88,15 quicumque eduxerit ... quemquam de obsessis, quali pena erat multandus eductus, tali tormento damnabitur -r. *2 dux, imperator – (An-)Führer, Befehlshaber:* IOH. VEN. chron. p. 134,3 imperator ... Romano ... primum -em ipsius (*sc. navalis*) exercitus constituit.

**eductrix, -icis f. quae producit, formatrix – eine die hervorbringt, Gestalterin:* ALBERT. M. mot. proc. 2,13 p. 74,39 virtus ... divina creatrix est et -x formarum.

**eductus, -us m. eductio, exportatio – Ausfuhr:* CHART. Hamb. 348 (a. 1204) nullam ab eis (*civibus*) pro -u annone ... pecuniam repetere debemus.

**edulius v. *haedulinus.*

edulis, -e. (bene) edibilis, iucundus – (gut) eßbar, schmackhaft: AMARC. serm. 1,361 tu (*sc. puer*), ... obsonia cara ... eme, fer panes et -es adde placentas!

edulium, -i n. script.: ae-: l. 39. 52. -ull-: p. 1107,4. metr.: ēd-: l. 33. 50. 60. -dūl-: l. 33. 50.

I alimentum – Nahrungs-, Lebensmittel: *A strictius:* EKKH. IV. bened. II 220 omne sit -um virtute crucis benedictum. CHART. Rhen. med. II 259 p. 299,19 de VI solidis comparabuntur -a dominabus in die anniversarii predicti W. ALBERT. M. veget. 7,111 videtur gramen esse eis (*sc. animalibus diversis*) commune -um sicut est panis homini. *B latius i. q. alimonia, cibus – Nahrung, Speise (usu plur.: l. 61):* *1 in univ.:* *a proprie:* RHYTHM. 22,12,1 mellis silvestris agresti ae-o (*aenulio var. l.*) ... cibatus in heremo ... Iohannes baptista. LIUTPR. antap. 2,6 p. 40,21 poenitet ... me (*sc. Hattonem*) ... , quod ... corpus -o aliquo non refecerim. EKKH. IV. bened. I 33,51 confere Samariam saturatam prole Mariam (gloss.: hominis -o cibatum comparo *eqs.*; *spectat ad Ps. Rufin. Ios. bell. Iud. 7,8*). VITA Udalr. Cell. II 74 (39) plebeius quidam *a r n i u m* utens -o (*GESTA Trev. cont. I 6 p. 180,35 carnis. ANNAL. Rod. a. 1111 p. 697,1*). ALBERT. M. veget. 3,53 non ... aliquem fructum ... putamus ... compleri adeo, quod conveniens -um praestet homini *eqs. saepe. c. gen. inhaerentiae:* HERIG. Urm. 2,164 dentibus excussis ... nullo escae -o, sed sorbitionibus usus. *b in imag.:* FORM. Marculfi 2,43 apicum veritate, ae-um inquit, depasti, recreati sancto hoc de munere vestro ... gratias agimus (*cf. notam ed.*). UFFING. Ida 2,1 p. 483,9 qui ... insipidae ... rusticitatis agresti -o vix pasci meremur. *al. c alleg.:* *a de cibo converso in sacramento communionis:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,77^{capit.} de -o et generatione eius, si perstisset sine peccato. sent. 4,11,2 p. 268^b,34 duplex est cibus: substantiae enim panis coniunxit divinitatem, ut faceret nobis -um. *β de fructu ligni scientiae boni et mali:* CARM. cod. Paris. (8812) 3,4,4 huius ab -o abstine (*sc. Adam*) te, iubeo (*sc. Dominus*), iugiter. HERIG. Urm. 1,24 vetito sumuntur -a pomo. *2 esca – Köder (in imag. et alleg.):* VITA Gamalb. 8 p. 399^b,38 quo hamo illum (*Gamalburtum*) deciperet, haud facile inveniebat *diabolus*; quem carnalium illecebrarum -a ... parvi pendere cernebat. RAHEW. flosc. 3,16 curia ... allicit -o, necat hamo se comitantes. HONOR. AUGUST. spec. p. 906^A -um huius hami caro Christi erat. *3 pars, ferculum – Portion, Gang:* VITA Filib. 3 (MGMer. V p. 586,3) cum ... antiquus hostis eius (*Filiberti*) invidens abstinentiam pulsaret animum illius, ut sumeret ampliora -a ([edendi] cibaria *var. l.*). LIBER ordin. Rhenaug. p. 175,20 duodecim pauperes cum pane et vino -o carnis adiuncto ubertim sunt reficiendi. *ibid. al.*

II esus, comestio – *das Essen, Verzebr*: ALDH. virg. I 38 p. 288,3 cum ... cocturam ... alimentorum in focalibus praeparatam ad -um refutaret *Apollonius*. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 486,16 hominis ieiuni ... aliquanti mellis -o₁ (melli sedullio R), quinimmo gustu, refocilati, quid est mirum, si oculi dicuntur inluminati (cf. *Vulg. I reg. 14, 27*). NICOL. I. epist. 99,43 p. 584,15 ne ... quilibet ... velint ... ab eorum (*quorundam animalium*) vos (sc. *Bulgaros*) -o coercere. Wellhausen

***edunio** v. *idoneo.

edurus, -a, -um. *perdurus, perdifficilis – sehr anstrengend, schwierig*: HEIRIC. Germ. I 3,295 labor pluris et res -a putatur. **edus** v. haedus.

***edux**, educis. *liberans, redimens – befreiend, erlösend*: RHYTHM. 19,22,2 salus -x ample totum implet urbis ambitum (v. *notam* ed.).

efabilis v. effabilis. **efeb-** v. epheb-.

1. **efectus** v. 1. effectus. 2. **efectus** v. efficio.

***efelcismus** v. *ephelcysmus. **efemerinus** v. ephemerinus.

efer- v. effer-. **efest-** v. effest-. **efexegesis** v. epexegesis.

effabilis (efa-), -e. 1 *qui describi potest, dicibilis – beschreibbar, benennbar* (de Deo: l. 23): BONIF. carm. 1,185 cernebam (sc. *Cupiditas*) ... monstrum visibus horrendum nec dictu -e. MILO carm. 3,4,2,1072 dum non -is ipse (sc. *Deus*) es. WILH. HIRS. mus. 11,1 in hac ... mira et vix -i (ineffabili var. l.) dignitate (sc. *dispositionis troporum*) principantur (sc. *principales chordae*). RUP. TUIT. cant. 1,760 res ... non est -is. al. *philos.*: ALBERT. M. metaph. 5,1,11 p. 234,73sq. esse et ens dicitur aut potentia -e (p. 1017^b,1 ὁ ἑτὸν) aut perfectione -e sive significabile eqs. 2 *per confusionem* c. affabilis i. q. *amicus, comis – freundlich, leutselig*: FORM. Salisb. 3,1,52 Augustinus (in *psalm. 103. serm. 1,19*) dicit: 'si potis, da; si non potis, ef-em (affabilem Aug.) te praesta'.

adv. effabiliter. 1 *modo effabili – auf beschreibbare Weise*: MANEG. c. Wolfh. 14 p. 74,20 filius Dei ... credibiliter, non -r factus caro. 2 *eloquenter, facunde – beredt, wortgewandt*: RATHER. ascens. I 2,74 quis hoc (sc. *ascensionem Domini*) effari laudabiliter, quis laudare satis -r valet?

***effabrico** (exf-), -avi, -are. 1 *fabricare, extruere – verfertigen, errichten, bauen*: LIGURINUS 10,43 hostes bellica sollicito raptim tormenta labore ex-ant. 2 (*pro*)*create, formare – (er)schaffen, bilden*: HILDEG. carm. 5 verbum -vit tibi, Pater, hominem.

effaetus v. effetus.

effamen (ae-), -inis n. *sermo, allocutio, colloquium – (An-)Rede, Gespräch*: 1 *in univ.*: IONAS BOB. Ved. 7 p. 314,16 per dulcia municionis -a (affamina var. l.). Columb. 1,25 p. 208,13 querulo sciscitatur homo virum Dei -e (ae-, affamine var. l.): 'eqs.' al. RHYTHM. 145,15,5 quam (*schedulam*) ... pontifex pio direxit dictata -e. *de sacra scriptura*: GUMP. Wenc. 8 p. 216,11 divini insinuatione -is ... altius perspecta. 2 *de facultate loquendi*: IONAS BOB. Columb. 2,15 p. 266,8 quia ipsa *puella* trementibus labiis immobili -e exprimere verba nequiret.

effebus v. ephebus.

effectio, -onis f. 1 *effectus – Hervorbringung, Wirkung*: MEGINH. BAMB. fid. 1 p. 253,28 an non potius ipsa fides cuiusdam spiritus, id est humanae mentis, spiritalis est -o (affectio var. l.)? ALBERT. M. Matth. 12,22 p. 379,10 -o ipsius (*miraculi*) in astantibus. 2 (*pro*)*creatio, formatio – Erschaffung, Bildung, Formung*: PAUL. AQUIL. c. Fel. 1,32 l. 43 hereditatis ... et -is sermo ad humanam, non ad divinam pertinet formam (sc. *Christi*) eqs. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 208,15 prima ... harum materialium in huiusmodi formas -o (effictio var. l.) ipsius primordialis cause cuncta moventis ... propria est. 3 *institutio, educatio – Ausbildung, Erziehung*: v. p. 1098,70. 4 *causa – Anlaß, Ursache*: ROD. GLAB. hist. 4,16 si ... -o ... intercederet, ut hic tenor paululum laxaretur. 5 *confectio, conscriptio – Ausfertigung, Schriftstück*: TRAD. Ratisb. 97 (c. 882/85) quorum ... aurbus huius cartule iniungatur -o.

effectivus, -a, -um. 1 *adi. i. q. efficax, efficiens – (be)wirkend, wirksam, Wirk-*: a gener.: a *in univ.*: BEDA temp. rat. 28,1 de -a (deffectiva, -e var. l.) lunae potentia (*sim.* AL-

CUIN. epist. 137 p. 212,6. al.). ODILO SUESS. Seb. 8 (4) utrum ... habeat -am eius (sc. *papae*) pollicitatio clausulam. URSIO Marc. 2,17 coelum transit (sc. *mulier caeca*) -a oratione eqs. URSO med. 56 frigiditas est ... -a morbi calidi vel frigidi. al. *de sacramentis*: TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 128,26) ut sacramenta Christi ... fiant eis (*scismaticis*) intus utilia, -a in consecratione et salubria in perceptione. β *activus, sedulus – tätig, tatkräftig*: MEGINH. FULD. (?) Ferr. prol. p. 149,9 -a ... karitas vincit, quae nonnisi operando ardoris sui flammam exerere novit. b *philos.*: ALFAN. premn. phys. 30,1 p. 110 -um (PG 40,724^B ποιητική) principium (URSO gloss. 1 p. 19,30. al.). 30,3 p. 110 principium ... dicitur ... -a c a u s a (RUP. TUIT. off. 9,3 l. 274. al.). URSO aphor. 3 natura sex motuum -a. al. 2 *subst. neutr. i. q. causa – Grund, Ursache*: ALBERT. M. sacram. 104 p. 72,10 de -o paenitentiae. sent. 2,8,3 p. 171^b,30 omnis forma generatur a proprio -o. *ibid.* al. v. et l. 39.

adv. effective. 1 *gener.*: a *modo effectivo, efficaciter, efficienter – wirksam, wirkungsvoll, mit Erfolg*: MIRAC. Liutw. 3 (MGScript. XV p. 1262,22; s. XI.²) ipsi (*abbates*) ... excellentia ordinis et titulo utriusque nominis, episcopi scilicet et abbatis, -e fulgebant. CHART. Austr. sup. I 311 ut ... obtentus predictorum (sc. *decimarum*) ... tam -e patratas (*sic?*) ... permaneat inconcussus. ALBERT. M. serm. I 3 p. 42,5 et iustitia complens nos et consummans -e exponatur et 'scire' per approbationem (*spectat ad Vulg. sap. 15,3*). *de sacramentis*: BERNOLD. CONST. libell. IV p. 90,39 extra ecclesiam nec sunt nec fiunt sacramenta -e, id est cum salute animae. b *secundum effectum – der Wirkung nach*: ALBERT. M. bon. 48 p. 27,58 dicit (sc. *Dionysius*) 'pulchrum' -e, scilicet quod pulchrum facit. div. 5,2 p. 84,10 quia bonum esse faciunt *bona*, idcirco -e bona dicuntur. c *re vera, vere – tatsächlich, wirklich*: THEOD. AMORB. comm. p. 31,13 illusorie potius quam -e servi (sc. *Dei*) nuncupantur *multi*. CHART. Basil. C II 152 promissa -e complentes ... concedimus (sc. *archidiaconus*) ... , ut eqs. 2 *philos. et theol.*: a *in modum causae effectivae, causaliter – als Wirkursache, ursächlich*: ALBERT. M. anim. 2,2,7 p. 92,71 generatio dicitur aequivoca ... , quantum ad generans primum -e (effectivum var. l.), quod decidit a se semen. animal. 15,114 erit generatio -e ... ex spermate, cibus ... et materia erit ex sanguine menstruo. al. CONR. SAXO spec. 10 p. 318,9 Maria ... est mater eius, qui -e est nostra dilectio per misericordiam. b *secundum causam effectivam – der Wirkursache nach*: ALBERT. M. meteor. 1,2,2 p. 19,28 ipsa (*galaxias*) est ex partibus orbis -e et materialiter. animal. 15,122 forma scamni ... est -e in carpentario et in ligno sicut in materia. eth. II 8,3,6 p. 547^a,29 totum ... , quod est filius, a patre est, non tantum -e, sed secundum totum constitutum ex forma et materia. animal. quaest. 16,3 p. 275,76sq. lumen in medio aeris potest dici lumen solis -e, quia ab ipso procedit. *secundum potentiam effectivam creatoris – der wirkenden Schöpferkraft gemäß*: ALBERT. M. sent. 3,1 p. 2^b,18 reparator reparat -e.

***effecto**, -are. *facere – tun, machen*: GLOSS. II 87,42 St.-S. -ant mahhont (*item* 94,30; *per confusionem, spectat ad Canon. Turner I p. 255 affectant*).

effector, -oris m. 1 *qui efficit, factor, auctor, creator – einer der bewirkt, Verfertiger, Urheber, Schöpfer*: a *de hominibus* (de Deo, Christo: l. 59,61. al.): HRABAN. hom. I 17 p. 35^D -r istius sacratissimae festivitatis, Iesus Christus. RUP. TUIT. off. 11,16 l. 765 laudandi -r operis. trin. 35,1 cum ... spiritum sapientiae ... audimus, -em sive largiorem subintelligimus. ALBERT. M. metaph. 5,1,2 p. 210,44 causa statuae ... efficiens ... est -r statuae (cf. p. 1013^b,6 ἀνδραποιοική). EBERH. HEIST. Betel 436 -r cedis dum sancte dissipat edis murum. al. b *de caelo*: ALBERT. M. veget. 2,69 coelestis circulus est -r et formator, (efficiator et formator, effector in formatione var. l.) earum (*plantarum*). 2 *executor, confector – Vollzieher, Vollstrecker*: NITH. hist. 3,1 p. 28,34 immunis omnis Dei minister in hoc negotio haberi, tam suavior quam et -r, deberetur. 3 *expletor, completor – einer der erfüllt, Erfüller*: EPITAPH. Mediol. 1,4 (MGPoet. IV p. 1009) -r (sc. *Ansbertus*) voti propositique tenax. EPIST. Worm. I 32 p. 58,15 te peticio-

[Gansweidt]

nis meę promptum expertus sum -em.

effectrix, -icis f. *quae efficit, auctrix – eine die bewirkt, Urheberin*: 1 *de rebus*: HRABAN. hom. I 63 p. 120^C non solum per se mala, sed malorum aliorum -x (sc. est ebrietas). GERB. geom. 5,10 illa (*linea*) ... acuti anguli -x videtur. WOLBERO cant. 1 p. 1061^A quae (sc. *virga Moysis*) tot signorum -x divino imperio exstitit. FROWIN. explan. 5,1 l. 491 naturae et potentiae creaturarum ... non creatrices vel -es suorum operum ... existunt. ALBERT. M. princ. 2,6 p. 328^a, 2 actio animalis ... fit -x eius actionis. al. 2 *de Maria virgine*: RUP. TUIT. off. 3,11 l. 608 materiam habens (sc. *officium dominicae quartae adventus*) totius salutis et sanctitatis -em.

***effectualis**, -e. (effectus) *effectivus, efficax – erfolgreich, wirksam*: RUP. MEDIOL. Adalb. 1 non plausibili scientia favorabiliter distendebatur, sed -i exhibitione indesinenter augmentabatur. MIRAC. Bav. praef. p. 591,9 ab illo (*Deo*) ... venit -is consumatio.

adv. ***effectualiter**. *per effectiōnem, in effectu – bei der Ausführung, in der Praxis*: WILH. SALIC. chirurg. 1,12 p. 307^F non potest ... doctrina per scripturam manifestari, immo oportet -r operationem ... vidisse.

***effectuo**, -are. (effectus) *ad effectum perducere, perpetrare – bewerkstelligen, durchsetzen*: CHART. Hohenl. 260 p. 172,25 (a. 1255) si ... talis absolucionis procuratio impedita ab aliquo per me (sc. *Albertum de Hohenloch*) non poterit -ari.

effectuosus, -a, -um. *efficax, efficiens – wirksam, wirkungsvoll*: 1 *in univ.*: EPIST. Teg. I 4 cursum -ę legacionis ad monasterium nostrum fore prosperatum ... Deo ... ymnizamus. DIPL. Heinr. III. 228 p. 304,5 congruit ... preces ... obaudire et -a corroboracione deliberare. CHART. Salem. 477 p. 71,17 multa et -a beneficia. ALBERT. M. euch. 2,3,1 p. 226^a, 7 quod sit -um *donum* proprios doni veri perficiens effectus. *usu praed.*: VITA Hemmae (ASBoll.³ Iun. VII p. 459^b; s. XIII.) ut preces eius (sc. *Otonis*) -ae noscantur. 2 *diligens, sollers – sorgfältig, gründlich, genau*: DIPL. Loth. I. 24 p. 97,20 cuius (sc. *abbatis*) petitionem ... libenter annuimus -aque deliberatione perenniter mansuram ac nostra auctoritate perfecimus. *ibid.* al. 3 *fortis, vehemens – eindringlich, inständig*: LAMB. TUIT. Herib. 2,10 p. 229,17 pręsumpta ... spe non desistit *caecus* ab -is vocibus, donec *eqs.*

adv. **effectuose**. *efficaciter, efficienter – wirksam, wirkungsvoll, nachdrücklich*: CHART. archiep. Magd. 315^a p. 399,33 (a. 1166) ad nostrum (sc. *archiepiscopi*) spectat officium ... iustus ... fidelium petitionibus -e annuere (*sim.* CHART. Ital. Ficker 226 p. 277,14 decet ... iustas petitiones ... -ius adimplere). CHART. Stab. 272 p. 513,6 quatinus eam (sc. *Mariam*), quam in terris effectuose venerantur, advocatam in celis -e habere mereantur *fratres*. CHART. Turg. III 334 p. 72,2 ut de commissis -ius penitentiam ageremus (sc. *Wernherus miles*). TRANSL. Auct. 16 cum ... omnia tam effectuose quam -e consummasset *marchionissa*.

effectus, -us m. *script.*: eff-: EPIST. Desid. Cad. 2,9,13. aefe-: l. 70. exfe-: p. 1110,3. efe-: p. 1110,43. al. *form.*: dat. sg.: -ti: FORM. Morb. 26 p. 336,10. -uae: l. 69. acc. pl. -os: p. 1110,29. def.: vol. I. p. 351,61. confunditur c. affectus: saepius, e. g. p. 1110,6,43,44.

I *usu originario*: A *perfectio – Vollendung, Erfüllung, Verwirklichung*: 1 *gener.*: CHRON. Fred. 4,31 haec consiliis divino noto non sortitur -um. HUGEB. Willib. 1 p. 88,42 a Domino petitionum consequebantur *parentes* -um. GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 175 opus ... cuius -um sese cernere speravit, ... dilapsus reperit. ANNAL. Quedl. a. 1017 imperator ... iterum castra movit contra Bolitzlavum, sed ... sine belli -u rediit in patriam. HERM. IUD. conv. 14 p. 110,13 nec habituri (sc. *Iudaei*) -um scleris in solum se praecipitabant reatum voluntatis. INNOC. III. registr. 1,171 p. 244,6 per quam (*occasione*) affectus interior prodeat in -um. *persaepe*. 2 *publ. et iur.*: DIPL. Merov. I 32,2 eas (*petitiones fidelium*) ... volumus ... -ui in Dei nomine *m a n c i p a r i* (147 p. 370,41 -uae. *saep.*) 166 p. 413,17 ad aefectum perducere. CHART. Sangall. A 227 si quis ... contra huius traditionis kartam venire ... voluerit, perverse machinationis suę non obtineat -um. CHART.

Bund. 337 p. 249,3 postulacionibus fratrum nostrorum ... celeri -u occurrere. CHART. Basil. A I 431 p. 618,30 postulationibus piis affectu pio pariter et ex -u concurrere cupientes (sc. *episcopos*). *persaepe*. fort. add.: TRAD. Lunaclac. 1 p. 100,21 (a. 813) si quis ... contra hanc donationem venire ... temptaverit, ... -um (affectum *cod.*), quod inchoavit, obtinere non valeat (*sim.* CHART. Sangall. A 418 p. 38,32 -um, quem. 419. v. et vol. I. p. 352,25). 3 *philos. et theol.*: ALBERT. M. intellect. 2,1,6 p. 512^a, 5sq. dicitur intellectus in -u, eo quod in -u efficitur potentia intellectus. veget. 1,130 non habet anima plantarum -um vitae, qui sit aequalis -ui vitae, quae est in animalibus. B *efficacia, profectus – Wirkung, Wirksamkeit, Erfolg, Effekt*: 1 *gener.*: a *in univ.*: LIBER diurn. 63 p. 59,15 ut valeant hi, qui missi sunt ... cum -u ad nos reppedare. CARM. var. II A 4,7 iam ... viri super -u festiva triumphat *ecclesia*. CARM. var. Walther 1,14,1 cursu ... sumus (sc. *hiems ac aestas*) pares, impares -bus. ALBERT. M. animal. quae. 12,15 p. 233,53 omnis -us attestatur suo principio. *saep.* b *facultas (efficiendi) – Fähigkeit, Möglichkeit*: BEDA hist. eccl. 3,11 p. 149,2 ut ipsa terra ... ad abigendos ex obsessis corporibus daemones gratiae salutaris haberet -um. TRAD. Frising. 1428 p. 283,41 ut ... mater ... quoad viveret filius, sola absque illo petenti nullum haberet -um. 2 *philos. et theol.*: RADBERT. corp. Dom. 3,12 ac si visibiliter ea monstraret *vis divina*, quae interius praestat ad -um salutis. GERHOF. Sim. p. 260,7 ille ... sacramentorum -us, quem diximus passivum, semper est uniformis. ALBERT. M. sacram. 53 p. 38,31 quod duo sunt -us in sacramento, scilicet significare et causare. al. 3 *medic.*: ANTIDOT. Berol. 13 p. 70,6 haec confectio mirificos -os habet, quem ego ex magna parte expertus sum. CONSTANT. AFRIC. coit. 16,10 dicemus ea ... que cito operantur et -um perficiunt leviter. ALBERT. M. veget. 5,70 nunc ... aliqua dicenda sunt de -bus plantarum, qui (que *var. l.*) sunt valde multiplices. *ibid.* al. 4 *astrol.*: OTTO FRISING. chron. 6,35 p. 304,9 stella, quae cometes dicitur, visa -u non caruit. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 192,4 cuius (*solis*) -us cum per eadem circuli loca non semper idem sit. ALBERT. M. metaph. 7,2,10 p. 352,13 sanitas et agricultura et multa, quae fieri per caelestem -um procurat astronomus, de quo dicit Ptolemaeus, quod sapiens iuvat caelestem -um, sicut iuvat terra aratione et seminatione. 11,2,26 p. 516,27. al. 5 *iur. i. q. auctoritas, firmitas – Gültigkeit, Rechtskraft*: FORM. Sal. Lind. 3 p. 269,20 de quinquennio in quinquennium sit renovata *praecaria*, quatenus sic semperque permanere valeat in effectum (affectum *var. l.*; *sim.* TRAD. Lunaclac. 61 p. 163,32 in -um [affectum *cod.*]). CHART. Brixin. 119 p. 126,11 Burcklinus iuravit, quod cum nulla mulierum concubuerit eo sciente, propter quam matrimonium duci non possit ad -um.

II *fort. per confusionem* c. affectus: 1 *motus – Regung*: CARM. de Herm. 10,1 (MGPoet. II p. 136) karitatis mox movetur antistes affectibus (-bus *cod.*). 2 *status – Zustand, Verfassung*: ALDH. ad Acirc. 142 p. 202,2 devotae mentis -um ostendens. ALCUIN. epist. 228 p. 372,18 si paternae valetudinis -um scire curam habetis (*Gisla et Rodtruda*) *eqs.* AMALAR. off. 4,3,17 ex statu corporis demonstramus -um mentis nostrae. 3 *contentio, studium – Hingabe, Zuwendung*: DIPL. Otton. II. 78 p. 94,28 monasterium sanctimonialium in Quidilingeburg ... cui ... soror nostra ... eo quod primum parentum nostrorum studioso -u locus ipse erigi incepisset, praesulari dinoscitur.

2. **effectus** v. efficio. 3. **effectus** v. effetus.

***effello**, -ere. *repudiare – zurückweisen*: ANNAL. Fuld. II a. 819 Sclaomir ... cum obiecta sibi rationabiliter -ere (ANNAL. regni Franc. a. 819 p. 105,2 refellere) non posset, exilio condemnatus est.

65 **effemer** -v. ephemer-.

effeminatio, -onis f. *mollities – Verweichlichung, Weichlichkeit*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 166,21 Veneris (sc. est) ... voluptas, zelus, comissatio, -o. ALBERT. M. bon. 205 p. 126,10 incontinens est in exercitio delectabilis brutalis, quod abstrahit eum ab exercitiis humanis per -em animi. Matth. 24,41 p. 579,53 'duae erunt molentes in mola' ... in qua homines conterantur; et dicit *Iesus* in feminino propter fecunditatem et

-em, quia molles et effeminati manent in eo (sc. mundo).

effemino (-foe-, -fim-), -avi, -atum, -are. 1 *proprie i. q. mulierem reddere – zu einer Frau (einem Weibchen) machen*: ALBERT. M. animal. 23,118 gallus gallinacius gallus est castratus et -tus, et ideo nec generat nec cantat. (?) animal. quæst. 15,4/5^{capit.} quare potest vir -ari abscissis membris generativis, femina autem non virificatur (sim. 15,5 p. 262,67). 2 *translate: a mollire, infirmare – verweichlichen, schwächen*: REGINO harm. inst. 5,66 lascivus . . . ac petulans animus lascivioribus delectatur modis aut frequenter eos audiens emollitur atque -atur. ALBERT. AQUENS. hist. 12,27 p. 706^F estote (sc. milites) viri robustissimi et in dolore mortis meae (sc. regis) tristes nequaquam effoe-ari incipiat. RAHEW. gest. 3,52 p. 228,13 turbam calonum, meretricum et lixarum, quae . . . militum . . . animos -are poterat, . . . propellendam . . . decernit Otto comes. CHART. Traiect. 654 p. 117,42 Iebuseus . . . habitavit in Ierusalem cum filiis Beniamini, ne otio effi-ti torpescerent, sed eqs. al. b *stuprare, pedicare – schänden, als Frau mißbrauchen*: GLOSS. II 449,7 St.-S. -vit . . . pihuorta.

adi. effeminatus, -a, -um. 1 *proprie i. q. femineus – weiblich*: RUP. TUIT. trin. 30,30 l. 1719 ut . . . prophetas Domini gens -a trucidaret, quod prima fecit mulier Hiezabel et post illam filia eius Athalia. 2 *translate: a muliebris, infirmus – weibisch, unmännlich, verweichlicht, schwach: a de anim.*: IULIAN. TOLET. Wamb. 9 p. 508,8 quasi -os et molles nos usquequaque diiudicans (sc. Paulus). LIUTPR. antap. 1,1 p. 4,31 enervorum facta regum principumve -orum. PETR. DAM. epist. 31 p. 313,14 dic, vir evirate, responde, homo -e eqs. CONSTANT. AFRIC. coit. 7,18 si semen, quod processerit de dextra parte (sc. testiculi), ceciderit in sinistram partem matricis, efficiet masculum -um. NARR. de Gron. 39,92 quia in hac guerra suprascripta semper inveniebantur timidi et -i (sc. milites Traiectenses). saepe. usu subst.: RADBERT. Arsen. p. 90,14 -i viribus non proficiunt. RATHER. epist. 3 p. 26,16 miseri, imbecilles et -i nec coronandi . . . sed dampnandi. LIUTPR. leg. 54 p. 204,15 quam indecorum . . . est molles, effoe-os, manicatos . . . purpuratos incedere. al. β *de rebus*: VITA Theod. 18 p. 48,10 lumborum prius -am m o l l i t i e m cingulo ferreo constrinxit (EPIST. Ratisb. app. 7 p. 381,26 -a mollicie. al.). EPIST. Ratisb. 30 p. 364,11 ut -a (Cic. Tusc. 4,6,12sq. effrenata) libido . . . oriatur. GERHON. aedif. 29 p. 1270^B vestis acephalorum -a, quae manicas . . . iuxta pedes . . . terminat. mus. de cantu nimis ornato: BERNO ton. prol. 11,17 sit nostrae musicae cantilena rata sonorum quantitate distincta, . . . modesta, simplex et mascula nec -a (sim. HIER. MOR. mus. 8 p. 37,26). b *turpis – schändlich (usu subst.)*: RUOTG. Brun. 21 p. 22,29 ut . . . quicquid . . . -um et indecens in . . . eius ecclesia videretur, . . . abscideretur. GLOSS. III 3,47 St.-S. -us uncusger.

adv. effeminatē. molliter, tepide – weichlich, in Lauheit: HONOR. AUGUST. gemm. 3,55 viriliter agentes a dextris Dei in iudicio statuentur, -e autem viventes a sinistris ponentur.

[*effemurus v. ephemerus*: PS. GALEN. urin. p. 16,4.]

**efferaliter adv. saeve, crudeliter – wild, auf grausame Weise*: OLBERT. Veron. 1 p. 843^A gens . . . advolans Normannica . . . Galliae -r invasit finitima, subruit urbes et villas.

effratio, -onis f. saevitas, crudelitas – Wildheit, Grausamkeit: VITA Eptad. 15 (MGMer. III p. 191,15) quaedam puella -is (refferationis var. l.) diaboli tempestate vexata.

effere v. efferus.

effrentia, -ae f. superbia – Hoffart, Hochmut: VITA Apollin. 5 (MGMer. III p. 199,18) vir Dei abdicata mundanae elationis -a eundi famulatus omnimodis denegavit.

effertitas, -atis f. saevitas, crudelitas – Wildheit, Grausamkeit: ERCHEMB. CAS. hist. 5 -em . . . barbararum gentium sedare minime quivit Grimoalt. 10 suscepto . . . Sico principatu . . . Beneventanos bestiali -e persequitur. 29 Beneventum eiusque confinia funditus delevit (sc. rex Sarracenorum), ita ut nullus locus preter urbes precipuas eius -i evaderet. VITA Athan. Neap. 1,16 postquam Italiam Vuandalis interemptis eorum ab -e exiit Narsis.

effero, extuli, elatum, efferre. script. aelatus: p. 1113,43. 44. intrans.: p. 1113,61.

*I de actione (foras) educendi, edendi: A strictius i. q. auferre, deportare – hinaus-, wegtragen, -bringen: 1 proprie: a gener.: a in univ.: RIMB. Anscar. 16 p. 37,33 omnia . . . direpta sunt . . . cum nihil paene exinde prius -tum sit. ANNAL. Fuld. II a. 857 p. 48,16 fulmen . . . alios (homines) . . . ita prostravisse, ut -ti semivivi vix convalescerent. CONSUE. Marb. 317 -atur (sc. defunctus frater) in locum, ubi lavetur. PONTIF. Rom.-Germ. 50,1 primum -antur reliquie et veniat episcopus ante . . . ecclesiam. ALBERT. METT. div. temp. 1,4 imperator tercius Otto . . . in Italia moritur corpusque eius ad Aquasgrani -rtur et ibi . . . sepelitur. al. v. et vol. I. p. 1211,17. β *spectat ad sepulturam*: HROTSV. Sap. 8,2 -ta funera sequi placet. THANGM. Bernw. 55 ut feretrum, quo ad tumulandum corpus eius -batur, non pallio . . . sed cilicio tantum operiretur. CONSUE. Marb. 325 signa, quæ defunctum -endo statim pulsari sunt inchoata, non prius dimittantur, quam sacerdos recesserit a sepulchro. γ *locut. gressum -re, se -re i. q. abire – weggehen*: TRANSL. Chrys. et Dar. 3 quinquagesimo die, postquam ab urbe gressum -erant. WALTHARIUS 455 licet ingens asportaret onus, gressum tamen -lit acrem. ANSELM. MOG. Adalb. 383 cubilibus artis non -rt gressus. METELL. Quir. 66,10 agminum vis invicem se comprimit perplexior, -ens se defugit, sed invenit se denuo. b *milit.:* CARM. Cantabr. 11,24,8 fama volitat Ungarios signa in eum (Ottonem) -isse. RICHER. REM. hist. 1,9 cum agigaretur, quis regium signum -ret; . . . dixit Ingo: 'ego . . . signum regium per hostium acies -am.' OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 131,3 pereat, qui ad cruentandum hominum genus arma -lit. medial. i. q. proficisci – aufbrechen, ziehen: RICHER. REM. hist. 2,60 dux . . . exercitum parat et in Arnulfum . . . truculentus -rtur. 2 *in imag.*: HRABAN. carm. 37,17 paulatim miseris -rt ad vota senectus, et modo qui fuimus, iam modo desinimus. 3 *translate c. sensu reportandi*: RICHER. REM. hist. 4,86 quidam adversariorum . . . illum (Conanum) . . . gladio transfixit Fulconisque victoriam -lit. B *latius: 1 eripere – entreißen*: HEIRIC. Germ. I 3,266 religiosisorum populi compassio mentem expositos diro fratres -re periculo. FABULAR. MIN. 7,16 his, qui sunt lenti, multum solet impedi-menti sepius accidere lucraque surripere (gloss.: abstrahere vel -re enpfieren). 2 *creare – hervorbringen, (er)schaffen*: HRABAN. carm. 16,10 virgine progenitum terra Deus -lit Adam. HEIRIC. Germ. I 3 praef. 1 giranti cuneos christicolum, quos humus -lit, occurrit ratio eqs. WALTHARIUS 1010 -lit . . . polens urbs Spira Tanastum. 3 *tradere – übergeben, überreichen*: RAHEW. gest. 3,22 p. 195,19 litteras -unt (offerunt var. l.; sc. nuntii papae), quae . . . Ottoni Frisingensi episcopo ad . . . interpretandum datae sunt. 4 *emittere, enuntiare, pronuntiare – von sich geben, ertönen lassen, vorbringen*: a *in univ.:* RADBERT. Arsen. 1,18 p. 48,20 -untur laudes, magnificatur religio. HROTSV. Pafn. 1,16 sunt . . . , qui dicunt, quod spera tam iocundum, tam dulcem -at sonum, ut eqs. HIST. peregr. p. 163,34 mox omnes simul una voce cantum bellicum -erunt de more Alemannico. al. gramm. et rhet.: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 385,17 cur nomen 'Beniamin' non ut trisyllabum, sed ut tetrasyllabum debeant -re Latini? propterea quia sic illud -unt omnes Hebraei pariter et Graeci. p. 402,9sq. potest (sc. 'intus') . . . sub accentibus -ri duobus . . . , eiusmodo debere penitus -ri 'a foris', 'a modo', 'in palam'. 2 p. 421,7 sciendum . . . , quod per 'i' ('e' ed. contra sensum) debemus id (sc. nomen Isaiae) semper -re; nec mirum, cum . . . ab Edom . . . Idumaei sit proferendum. ONULF. rhet. 23 est . . . commutatio, cum duae sententiae inter se discrepantes ex transiectione ita -untur, ut a priore posterior contraria priori proficiscatur. b *narrare – erzählen, berichten*: RICHER. REM. hist. prol. p. 35,16 si qua (bella) . . . aliorum (sc. ac Gallorum) -antur eqs. 65 *recitare – vortragen*: ECBASIS capt. 107 lupus . . . -lit hunc verum: 'eqs.' c *palam facere – kundtun, offenbaren*: WALTH. SPIR. Christoph. I 8 ne hoc, quod viderat mulier, plenitudine vocis -ret. ALBERT. METT. div. temp. 2,7 p. 52,7 ubi in vulgus populi -tum est Baldricum regem adisse eqs. 70 BENZO ad Heinr. IV. 2,15 p. 238,10 postquam . . . conspirationem, quam mente ceperant Annas et Godfridas, foras -unt et verbis et rebus. d *nominare, appellare – nennen, bezeich-**

[Weber]

nen: WANDALB. mens. 8 Iani -rtur (sc. *Ianuarius*) cognomine regis. GODESC. SAXO carm. 63 (AbhMünch. N. F. 99. 1988. p. 317) at tu (sc. *Prudentius*), qui summa specialiter esse sophia praeditus -eris, minime sic esse fateris. theol. 22 p. 311,15sq. Pater et Filius et Spiritus Sanctus, licet pluraliter -antur propriis ad invicem relativis nominibus, tamen naturali communi generali nomine, quod est 'Deus', 'Dominus', 'Spiritus', non -untur pluraliter ullo modo, sed eqs. gramm. 2 p. 471,19 praedestinatio Dei ... pluraliter -ri non potest, quia prorsus una est (sim. theol. 24 p. 341,15).

II de actione exaltandi: A strictius i. q. extollere, erigere, elevare – *empor-*, *hochheben* (medial. i. q. extolli, elevare – *sich erheben*, *emporsteigen*: l. 18.22): 1 *proprie*: a in univ.: CARM. libr. I 7,2,28 Carlmannum ... sacro baptisate lotum -lit albatum sacris conpater undis. LIUTG. Greg. 13 p. 78,11 Dominus ... ipse ... in die tremendo sanctos suos gratia sua et benedictione sempiterna -rt et extollit. CARM. cod. Paris (8812) 2,7 ethereas secuere vias ... -te volucres celi sub limite sudo. WALTH. SPIR. Christoph II 3,107 caput -lit. CHRON. reg. a. 1166 p. 116,21 imperator ... -lit de sarcophago ossa Karoli Magni imperatoris. RICHARD. ANGL. anat. I 73 per quas (*portas*) ... mortua sepe -rtur anima. al. b *spectat ad magnitudinem vocis*: Ps. HUCBALD. ton. 331 sicut ... psalmis dicendis in -endo et in submittendo ratio dictat modum, ita eqs. c *spectat ad altitudinem toni*: AUREL. REOM. mus. 19,22 in tertia (*distinctione*) <declivis> -rtur vox ita: 'eqs.' GUIDO AUGENS. mus. 407 si ... alicui cantum ubique conferas plagalem compositionem et in quodam loco ultra sextam quantumlibet -as, scias te viciose egisse. 2 *translate*: a in univ.: ALDH. epist. 9 p. 502,15 qui (*pontifex*) vos (sc. *abbates*) nutrit et -lit. BERTH. chron. B a. 1077 p. 276,2 quos ipse (*rex*) quibusdam ex pauperibus in tam magnos dominos sublimatos -erat. AMADEUS LAUS. hom. 3,161 designat *vellus* ... gloriosam virginem, quae in carne degens -lit se extra carnem. CHART. Basil. A I 431 p. 618,24 ratio flagitat, ut quos (quod *ed.*) Deus in gradum -lit celsiorem, ... religiosorum iustis desideriis ... inclinentur. *saepius*. b *laudare* – *loben*, *preisen*: HROTSV. Theoph. 418 te semper, regis mater, ... ac de te genitum regem Dominumque polorum -imus crebris conclamantes simul odis. medial. i. q. *gloriar* – *prahlen*, *sich brüsten*: CARM. var. Walther 1,34,38 quid tantum -ereris (sc. *hiems*)? c *insolentem reddere*, *seducere* – *übermütig machen*, *verleiten*: CHRON. Fred. 3,3 Arbogastis superbiae ac-tus adversus Francos arma commovit. RICHER. REM. hist. 1,6 felici ... successu e-ti (*corr. ex letati*) ... Aquitaniam irrumpunt *piratae*. THIETM. chron. 5,10 hac -tus (-is *var. l.*) prosperitate Bolizlavus. al. d *exurgere*, *rebellare* – *sich auflehnen*: ANNAL. Xant. a. 842 Ludewicus in Saxoniam (sc. *discessit*) et servos Saxonum superbe -tos nobiliter afflixit. e medial. i. q. *indignari* – *sich aufregen*, *entrüsten*: EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 15,3) Osee propheta ... tota virtute contra X tribus -rtur vel potius effertur. f *superare* – *übertragen*, *übertreffen*: WALAHFR. Mamm. 1,16 moribus aetatem, sensu tener -lit annos. refl. et medial. i. q. *praestare*, *excellere* – *sich auszeichnen*, *sich hervortun*: DIPL. Loth. II. 9 p. 396,37 si in talibus regalis excellentia se -erit exercitiis causamque Dei secundum vires sublimare curaverit eqs. RICHER. REM. hist. 1,3 omnium ... Galliarum populi innata audacia ... -untur. B *latius i. q. eminere* – *hervorstehen*, *herausragen* (usu *intrans.*): HERACLIUS I 16,9 vice ... undique duces equali calamum, ... ne quis monticulus vel ne tumor -at (offerat P) ullus.

adi. elatus, -a, -um. 1 *proprie*: a *magnus*, *altus* – *groß*, *hoch* (usu *subst.*: l. 69. al.): a in univ.: BEDA temp. rat. 26,28 cum solstitiali graditur luna in circulo, aliquanto saepe -ior sole videtur aestivo. SMAR. carm. 1,3,8 gignitur a primo medius (sc. *gradus*), generatur et ille, qui 'super -us' (i. *superlativus*) dicitur, a medio. ADALB. MAGD. chron. a. 964 p. 174,17 Benedictus ... -iori se fastu, quam apostolicum decuerat, continuit. WIDUK. gest. 2,28 p. 91,5 -ior (Flacior B2a) ... est mollior, vinclis aut verberibus non indiget. al. b *spectat ad magnitudinem vocis*: WALTHARIUS 1350 -a ... voce profatur: 'eqs.' (WALTH. SPIR. Christoph. II 5,173). Ps. HUCBALD. ton. 324

matutina laetitia -iore canore celebranda quam nocturna synaxis. γ *spectat ad altitudinem vocis*: HUCBALD. mus. 45 quae (*notula*) esse videtur -ior, proferre eam quocumque vocis casu facile poteris. b *eminens* – *erhaben*, *hervorragend* (de *ec-typo*): CASUS Petrish. 1,19 p. 54,30 tabula ... habens imagines

5 quatuor evangelistarum -o opere. 2 *translate i. q. superbus* – *übermütig*, *hochmütig* (usu *subst.*: l. 11. al.): LEX Baiuv. 2,8a de duce, si protervus et -us vel superbus atque rebellis fuerit eqs. CAPIT. reg. Franc. 33 p. 96,1 canonici ... non iracundi, non -i, non ebriosi. RUOTG. Brun. 30 p. 31,16 contra improbos et -os nemo vehementior fuit. CHRON. Thietm. 5,30 cuius animus in prosperis fit -cior, in adversis sepe erit humilior. *per-saepe*.

adv. elate. 1 *alte* – *hoch*: HUCBALD. mus. 46 cum hae (*litterulae*), quanto -ius quantove pressius vox quaeque feratur, insinuent. 2 *magnopere*, *valde* – *in hohem Maße*, *sehr*: RATHER. phren. prooem. 8,234 ut multa indoctis videantur absurda, quae, cum a doctoribus exponuntur, eo laudanda videantur -ius, quo abiectius aspernanda videbantur. ЕККЕН. IV. prol. Gall. p. 92,30 ne, si sui (sc. *confratres Gozperti, abbatis S. Galli*) ... magnatem suum -ius scribendo extollerent, adulatorie eum laudasse putarentur. 3 *superbe* – *hochmütig*: PETR. DAM. epist. 165 p. 200,16 qui ... aliud optant se in superficie videri, aliud latenter intellegi, et unde se humiliter in publico deprimunt, inde in occulto -ius (elati *var. l.*) intumescunt.

efferror, -atus sum, -ari. 1 *saevire*, *furere* – *wild*, *grausam sein*, *wüten*: BENED. ANDR. chron. p. 17,11 -ans gens Hugarum, Alanorum et Gothorum ad (*sic*) Ispania ad Africa transiens omnia flammam (*sic*), ferro ... fedavit. CARM. var. III 1,11 sicut ovis habitu, ferus at lupus -or actu. CHART. archiep. Magd. 193 p. 250,20 in nostram regionem sepiissime -antur *crudelissimi gentiles* nullique parentes rapiunt, cedunt, fundunt. al. 2 *suscensere*, *iram concipere* – *wütend sein*, *zürnen*, *ergrimmen*: RADBERT. Arsen. 1,24 p. 54,4 ne sic -tus hinc abiret. TRAD. Biburg. 22 p. 425,25 in tantum in nos -tus est Eberhardus, ut eqs. OTTO SANBLAS. chron. 45 p. 72,9 compatriote earundem regionum, scilicet Apulie, Calabriae, Siciliae ... in gentem Teutonicam maxima sunt invidia -ti. al. v. et p. 1113,52. c *sensu exardescendi*: HELM. chron. 39 p. 78,19 armatus regis exercitus -tus est in iram. OTTO SANBLAS. chron. 49 p. 81,7 in rapinam ... -ti ... inestimabiles thesauros diriperunt. 50 p. 83,6.

adi. efferatus, -a, -um. *furiosus*, *delirus* – *rasend*, *wahnwitzig*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 299,11 pacis pactum -us omnino parvipendens rex. a. 1078 p. 336,21 inauditis sacrilegiis ... -issimus Dei contemptor miserabiliter insistebat. *ibid.* al.

efferveo (efe-), -ere. *ebullire*, *aestuare*, *spumare* – (*auf*)*ko-**chen*, (*auf*)*schäumen*: 1 *proprie*: GLOSS. 7,8 K. -eo uallon. GLOSS. II 645,56 St.-S. -re uzstredan. 678,29 ALBERT. M. animal. 23,94 cave, ne per ebullitionem efundatur (sc. *vinum*) efervens de olla. 2 *translate*: PASS. Quint. 181 (MGPoet. IV p. 984) reflecte animos, neu nostra (sc. *praefecti*) -at ira. RUD. TRUD. gest. 3,4 p. 242,45 quidam ... illorum, qui cum Luipone remanserant, ... quasi oleum in igne rebellionum insania -bant. 55 METELL. exp. Hieros. 5,337 impetus -ens cuneos rotat omnia sternens. c *sensu abundandi*: HILDEG. phys. 1,96 grana eius (*papaveris*) ... pruriginem prohibent ac effurientes (-entes G) pediculos et lentes compescunt.

effervesco (efe-), -bui, -ere. *perf.* -vi: p. 1115,10. *ebullire*, *aestuare*, *spumare* – (*auf*)*ko-**chen*, (*auf*)*schäumen*: 1 *proprie*: a *strictius*: HINC. divort. 12 p. 191,4 cum acetum in nitro mittitur, -it (*corr. ex efe- P*) protinus et ebullit. GLOSS. I 505,50 St.-S. -uerunt uvielun, erstradun. al. HILDEG. phys. 1,100 (ed. princ.) succum ardentis urticae ... accipiat homo ... et ... fervere faciat et spumam superius abiciat, et postquam -uerit, de igne tollat. b *latius*: a *de mari*: THEOD. loc. sanct. 1314 ubi nullius montis obiectu fervor maris comprimitur, ultra iactum lapidis super continentem unde ipsius decurrentes -unt. b *efferr*, *elevari* – *aufsteigen*, *sich erheben*: CAES. HEIST. Elis. II 4 p. 386,27 tanta fragrantia ... de sacro corpore -uit, ut omnes odoris illius suavitate recreati ... Deum collaudarent. in *imag.*: VITA Cunib. C 4 p. 366,7 sic tota eius

vita morum fraglantia et certis signis mirificis -uit, ut *eqs.* LIT-
BER tram. 2 dum male olita usquequaque sentina emergens
-uerit in nostri olim sacrati institutio<ne> ordinis ita . . . , ut *eqs.*
2 translate: PAUL. DIAC. Rom. 13,10 Bonifatius . . . in perni-
ciem totius rei publicae -ens (affervescens, et fervescens var. l.).
REGINO chron. a. 860 p. 78,16 inter principes Caroli magnum
discordiarum ac litium -uit incendium. EPIST. Hann. 80 p.
129,33 in hanc . . . sententiam -uisti: *eqs.* COSMAS chron. 2,4 p.
86,14 si . . . rixa inter eos (sc. coniugem et virum) usque ad dis-
cidium -verit (-uerit var. l.). HELM. chron. 56 p. 109,16 Slavi-
cus furor . . . veluti ruptis loris -ens. CONST. imp. III 134 p.
129,40 prior que in destructionem Witkonidum nostra (sc. Ot-
tokari) voluntas eferbuit, omnino resedit. *al. v. et p. 1001,7.*

1. **efferus**, -a, -um. *ferox, indomitus, saevus, crudelis – wild, ungestüm, wütend, schrecklich, grausam:* 1 de anim. (usu subst.: l. 22,25): a in univ.: RIMB. Anscar. 30 p. 61,2 ad . . . urbem (Apuliam) . . . -o corde properabant Sueoni. SYLL. Sangall. 2,13 pestifera succenditur -us (sc. rex) ira (sim. WAL-
THARIUS 380. 1377). EKKEH. IV. bened. I 33,11 -a saltatrix ne-
cis eius (Iohannis) adest operatrix. VITA Magni Faur. II 8 cum . . . obviam haberet ursos . . . non -os . . . , sed mites. TRACT. Garsiae 92 omnes sacrilegi . . . , contumaces, -i. EUPOLEMIUS 1,424 ruit -us (Moyses) haut aliter, quam *eqs. al. de diabolo:* HEINR. AUGUST. planct. 1187 temptator, malesuasor . . . , va-
gus, -us, exitialis. b *rudis, incultus – roh, unkultiviert:* HYMN. Hraban. 18,4,3 Fresonum g e n s moribus -a (DIPL. Loth. I. 110 p. 259,1. *al.*). 2 de rebus: ALDH. virg. I 34 p. 276,14 -a fluctuum ferocitas. CAND. FULD. Eigil. II 24,2 -a vis morbi. TRANSL. Eug. Tolet. add. prol. l. 4 ad -as tumidorum derogationes edomandas. EGBERT. fec. rat. 1,420 -a mors hominis, serpentis vita venenum. HEINR. TEG. Quir. II 32 qui (*equus*) . . . tam diu motibus -is rotabatur, donec vitam . . . fini-
vit. CARM. de Iuda 2,220 permansit Petrus, bonus exitus -us an sit. *al.*

adv. ***effere**. *crudeliter – grausam:* EKKEH. IV. bened. I 33,25 intulerat lictor disco caput (sc. Iohannis baptistae), -e (gloss.: crudeliter) victor.

[2. **efferus** v. ephemerus: PS. GALEN. puls. (cod. Vr) 468.]
effessus, -a, -um. *fatigatus – müde, erschöpft (usu subst.):* CARM. Teg. 38,26 patronus viduis es (sc. Heinrichus) . . . , por-
tus et -is atque adamata quies. Weber

***effestucatio** (exf-, -cio), -onis f. (*effestucare) script.: efe-: l. 51. ?-uta-: l. 52. adde CHART. Otterb. 53 p. 40,18. 145 p. 110,11.

t. t. iur. i. q. *renuntiatio, resignatio (per festucam facta) – Verzicht (serklärung), Auflassung ('mit Mund und Halm'; de re v. H. Conrad, Deutsche Rechtsgesch. I. 21962. p. 166; cf. p. 1116,4):* 1 in univ.: CHART. Babenb. 157 (a. 1207) abbas . . . liti totaliter per ex-em abrenuntiavit. CHART. Rhen. med. III 67 p. 69,12 affuimus cum prima fieret resignatio . . . ; dum vero secundo fieret efe-o *eqs.* CHART. Otterb. 134 p. 103,7 Anzo et Ida . . . bona sua . . . -tatione (sic?) sollempnizata . . . ad opus monasterii . . . contulerunt. CHART. Eberb. 403 p. 172,27 renuntiaverunt dictis bonis cum -e in publica strata iuxta civilem consuetudinem coram iudicio et scabinis. CHART. Heist. 180 p. 255,2 renunciamus cum -cione simplici<ter> (ci., cf. e. g. CHART. ord. Teut. [Hass.] 247 p. 189,23 renuntiamus simpliciter et precise) et expresse omni iuri, quod *eqs. saepe.* 2 c. gen. obi.: CHART. Rhen. inf. I 316 (a. 1133) post cuius (*mansiunculae*) delegationem et suę ditionis ex-em . . . ipsam in beneficium ea recepit Berengerus condicione, ut *eqs.* CHART. Rhen. med. III 238 ab . . . iniuria cessit et tam pro se quam pro suis haeredibus bonorum praedictorum -em fecit sollempniter ita, quod ammodo . . . dictam ecclesiam . . . non inquietabit. *al.* 3 *pendet* super c. abl.: CHART. Rhen. med. III 960 (a. 1248) approbamus abrenuntiationem et -em factam a pa-
tre nostro . . . super eisdem bonis. CHART. ord. Teut. (Hass.) 114 in iudicio ordine iuris victus renunciavit Franco omni inpe-
titioni . . . super eo ab eodem Frankone facta -cione sollempni-
ter coram nobis (sc. consulibus).

***effestuco** (exf-, -avi, -atum, -are (ex et festuca, cf. *abfes-
tucare) script.: efe-: p. 1116,11. 1117,5. adde CHART. scrin.

Col. A II 1 p. 130 nr. 4. CHART. Rhen. med. III 67 p. 69,7. effusco: l. 20. effect-: p. 1117,27. -ugo: l. 54.

t. t. iur. i. q. (per festucam) *dimittere – aufgeben, fahren lassen (de re v. J. Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer I. 41899. p. 168sq.; cf. p. 1115,47):* 1 de vindiciarum, postula-
tionum cessione: A *spectat ad bona, iura, exactiones sim. i. q. renuntiare, resignare – verzichten (auf), Verzicht leisten (saepe spectat ad praesumptiose, iniuriose sibi arrogata, e. g. l. 11. 14. 18. 40):* 1 c. acc.: a in univ.: EPIST. Heint. IV. 39 p.

56,16 propria manu . . . regnum et omnia regalia -are. CHART. Traiect. 321 iniustam possessionem efe-vit abbas. DIPL. Conr. III. 30 p. 48,18 predium. 83^a p. 147,34 iudiciariam potestatem. LAUR. LEOD. gest. 26 p. 505,39 investitura ecclesiarum . . . caesare ex-ante. TRAD. Frising. 1549^e liberi homines . . . ex-ta . . . libertate censuales se fecerunt. CHART. Aquens. 255 l. 12 hereditate . . . renunciata et ex-ta. AEG. AUR. gest. 3,15 p. 92, 15 convictus comes Lovaniensis comitatum . . . de Brunengerus . . . ex-vit. CHART. Osn. III 261 p. 186,9 domum quandam . . . venditam . . . resignarunt, quicquid in ea iuris habebant, penitus effuscentes. *persaepe.* b *accedente dat. vel in (ad) c. acc. i. q. cedere, tradere – abtreten, übergeben, übereignen:* DIPL. Conr. III. 47 p. 80,19 quicquid . . . heredes . . . eidem ecclesie recognoverunt et ex-verunt. CHART. Ypolit. 10 p. 14,14 Geb-
hardus portionem decimationum, quae eum attingebant in Ger-
roltingen, i n m a n u s nostras ex-vit (CHART. Heist. 90 om-
nem petitionem et exactionem . . . i. m. abbatis -verunt [sc. Conradus eiusque uxor]. *saepius. cf. l. 48).* CHART. Lux. I 480 p. 660,4 quam (*terram*) ipsi (*fratres*) . . . a d o p u s Averbodensis ecclesie michi (sc. comiti) resignaverunt et -verunt (CHART. Aquens. 235 dominus I. . . et fratres sui iuri molen-
dini . . . renuntiaverunt idem a. o. dominarum de Burcis ex-an-
tes. *saepius*). c *remittere, condonare – erlassen:* MIRAC. Ursm. 2,12 quos (sc. discordes) . . . ad tantam subito revocavit concordiam et pacem, ut omnino ex-tis inter se redemptionibus et sacramentis . . . ad oscula currerent prociectis armis. d *com-
ponere – beilegen:* v. p. 728,60. e *remissius i. q. profiteri – erklären:* CHART. Rhen. inf. II 445 (a. 1257) Iohannes . . . su-
per exquisitione theloni . . . manuissione -ta . . . renuntiavit. 2 c. dat.: CHART. Lux. III 206 (a. 1255) Theodericus . . . et . . .

40 natus eius renuntiaverunt et -verunt omni iuri libere et abso-
lute, quod habere se dicebant. CHART. ord. Teut. (Hass.) 344 p. 259,6 bona nostra . . . vendidimus . . . iure proprietatis . . . possidenda . . . omnibus dictis bonis presencium testimonio nude ex-antes. *al.* 3 c. gen.: CHART. scrin. Col. B 284 (c. 1224) donec Petrus -verit eiusdem camere. 302 renuntiaverunt et -verunt totius hereditatis prescripte. 4 *pendet* super c. abl. (c. acc.: l. 55. *al.*): CHART. scrin. Col. B 79 (s. XIII.¹) Sophia . . . et maritus suus . . . super quinta parte domus . . . ad manus . . . Antonii penitus -verunt. 277 super . . . medietatem . . . do-
mus . . . super quartam partem hereditatis. CHART. Rhen. med. III 1187 omni actioni et iuri . . . renuntiavimus absolute manu pariter et calamo super hiis -antes. CHART. Eberb. 337 cum pervenerint *pueri* ad annos legitimos, super eisdem bonis -gabunt. CHART. Lux. IV 395 p. 495,34 ego . . . decimam . . . in monasterium . . . transfero . . . -ans super illam pro me et meis liberis. *persaepe.* assensum praeberere – sich einverstanden erklären: CHART. Rhen. med. III 960 (a. 1248) gratam habemus et ratam omnem donationem bonorum nostrorum . . . , quam . . . Everardus . . . et uxor eius . . . contulerunt ecclesie Loci S. Marie . . . ; -vimus et super mutatione loci prioris in hunc videlicet locum, quem nunc inhabitant. 5 *pendente* quod i. q. *confirmare, spondere – zusichern, garantieren:* CHART. scrin. Col. B 511 (s. XIII.¹) -verunt predicti . . . Iohan-
nes et Methildis ita, quod Hildegardus iure obtinebit (sc. *dimidi-
etatem domus*). 6 *absol.*: CHART. Mog. B 91 p. 95,15 (a. 1181) quicquid in ipso molendino iuris habebatur, abbati . . . precise resignabant (sc. *venditores*) abrenuntiando et ex-ando, sicut moris est. CHART. scrin. Col. B 286 -verunt, qui iure -are debuerunt (*item* 288. 290. *ibid. saepius*). CHART. Aquens. 136 fratres . . . -ando renuntiaverunt omni iuri, quod habebant *eqs.* CHART. Heist. 95 miles . . . advocatiam . . . integraliter ad manus nostras reportavit et -ando nobis resignavit. CHART. Lux.

III 387 -entes renunciaverunt omni actioni et querele, que *eqs. persaepe*. **B** *spectat ad homines*: 1 *absolvere, alienare – loslösen, aus der Hand geben*: CHART. Mog. B 105 (a. 1188) quos (*sc. homines*) ... duo fratres ... absolutos penitus a se et efe-tos ecclesie ... proprietatis iure tradiderunt. 2 *inquietare et molestare desistere – nicht mehr behelligen, in Ruhe lassen*: CHART. Rhen. inf. II 487 p. 273,1 (a. 1260) dissensio mota inter ipsos comites ... penitus est sopita ... et uterque alterum quitum clamavit et -vit.

II de obligationis recusatione: **A** *spectat ad fidem datam sim. i. q. revocare, adnullare, irritum facere – widerrufen, aufkündigen, außer Kraft setzen*: GALB. Karol. 38,50 fidem et h o m i n i a, quae hactenus vobis servavimus, ex-amus, dam-namus, abiicimus (38,53. 95,60. 101,31. NIZO Frid. 6 omne ... hominum tibi [*sc. comiti*] hodierna die ex-o). HEINR. LETT. chron. 2,8 baptismatis aquam cum ipsa christianitate remove-mus (*sc. Lyvones*) aqua fluminis et fidem susceptam ex-antes post Saxones recedentes transmittimus. **B** *spectat ad homines (ad Deum: l. 28) i. q. abdicare, contradicere – sich lossagen (von), Fehde bieten*: ALBERT. AQUENS. hist. 5,35 Tancredus ... cum duce remanens ... comitem prorsus ex-vit. GALB. Karol. 98,5 utrum deliberarent *burgenses* prorsus permanere cum Gendensibus et prorsus ex-are comitem, an prorsus persistenter cum consule Willelmo et contradicerent Gendensibus. GESTA Trud. cont. I 11,10 advocatus homines eius (*abbatis*) pro pre-cepto suo nolentes eum ex-are ex-at. YSENGRIMUS 4,930 -o (-ect- B) ... teque genus tuum! CAES. HEIST. mirac. I 2,12 p. 80,1 miser iuvenis ... creatorem suum ore negavit, manu -vit diabolo hominum faciens.

effeto, -are. *infamare, debilitare – schwächen, entkräften*: HINCM. divort. 12 p. 192,22 ne, quod in Dei nomine feliciter confirmatur, sine Dei ... iudicio infelicer -etur.

effetus (-fae-, -foe-), -a, -um. *script. -ect-: l. 42,43,45. c. gen.: l. 49. 1* *proprie: a strictius i. q. infertilis, infecundus, sterilis – unfruchtbar*: WALAHER. hort. 360 quae (*agrimonia*) ... -is (gloss. L: spissis) silvarum inventa sub umbris nascitur. *subst. fem. i. q. vetula (inutilis) – (unnütze) Vettel*: CONR. MUR. summ. p. 160,6 mulier deridenda ... poterit nominari: ... -a, effrenis. **b** *latius i. q. infirmatus, debilitatus, exhaustus – geschwächt, entkräftet, erschöpft*: VITA Austrig. 17 (MGMer. IV p. 197,4) mulier ... nervis contractis, morbo paraly-si -cta (affecta est ita 2), ut *eqs. PETR. DAM. epist. 95 p. 45,20 -is (-ctis, effractus, effatus var. l.)* continuo viribus corruiat *serpens*. YSENGRIMUS 6,113 vix libata tibi hic una (*ovis*) est, -ctus (-ctus var. l.) abisti. *al. 2* *translate: a elusus, infectus – unerfüllt, enttäuscht*: ALDH. virg. I 50 p. 306,4 nequaquam ef-fecta, sed -a (-cta var. l.) voluntate ... egreditur *Dulcitius*. **b** *c. gen. i. q. impotens, expers – unfähig (zu), ledig, bar*: GES-TA Camer. 1,99 p. 441,49 Walterus, totius veritatis -oetus *eqs.*

effexegesis v. epexegesis. **effialt** -v. ephialt-. **effibro**, -atum, -are. *in fibras dissolvere, per fibras scrutari – zerfasern, gründlich durchforschen*: EPIST. Mog. 15 p. 342,2 haec in prudentissimo sacri pectoris vestri archivo recon-dentur et internatus -ta, quae fuerint rata, serventur (*cf. ThLL. V/2. p. 1351,48*).

efficabilis, -e. *efficax, potens – wirksam, fähig*: RATHER. prael. 6,22 l. 810 haec (*lingua*) in tantum facilis et labilis et ad deiciendum ex arce animum est proclivis et -is (inefficabilis V), ut *eqs.*

efficacia (-tia), -ae f. *script. efi-: l. 66. p. 1118,67. usu plur.: p. 1118,56. I* *spectat ad homines: A strictius: 1* *virtus, industria, alacritas, zelus, strenuitas – Tatkraft, (nachdrückli-cher) Einsatz, Regsamkeit, Eifer, Tüchtigkeit, 'Effizienz'*: **a** *proprie: a in univ.: LIBER diurn. 68 experti de sinceritatis tuae certissima -a eqs. ARNO ad Cuc. (MGĒpist. IV p. 110,18) in corde caritas Dei ardeat, et in opere -a (efi- A2) fulgeat. THIETM. chron. 4,74 ad peragendam iugem Christi servitutum ... voluntas atque -a in eo (Conrado) pariter convenit. HARI-ULF. chron. 1,1 p. 6,21 tantae ... idem populus (*sc. Sicambro-rum*) semper fuit ... -ae, ut *eqs.* -am impendere *i. q. operam dare – Mühe aufwenden*: ACTA imp. Winkelm. I 571 p. 458,31 (a. 1262) ad ea -am nostram impendere, per que credimus pacis*

federa solidare. cum -a *i. q. efficaciter – nachhaltig, wirk-sam*: CHART. Pomm. 1182 (a. 1280) eosdem (*burgenses*) volu-mus (*sc. dux*) contra quemque ... cum -a promovere. **B** *constantia, rigor disciplinae – Rigorosität*: TRANSL. Pus. 1 (praef.) p. 541,36 -a naturali abducebatur natio *Saxonum* prius a religione christiana. **b** *meton. de persona ipsa*: COLUMB. epist. 1 p. 156,31 non latet ... -am tuam, quantum *eqs.* 2 *potestas – Gewalt, Vermögen*: VITA Liutw. 15 vir Dei ... fertur clementiam supernam rogasse, ut, quod propria non posse[n]t -a, sua ... suppleret omnipotentia. GERHOF. haer. 2 p. 285,3 dum sacerdotibus a Christo precisis ... attribuitur -a tanta in sacramentis, quanta sacerdotibus catholicis. *abund.*: HROTSV. Pafn. 1,28 qui tuae cogitationi instillavit velle, ipse (*sc. Deus*) praestet -am posse. **B** *latius: 1 c. gen. obi. i. q. effectio – das Zustandebringen, (Er-)Wirken*: VITA Mathild. II 20 non etiam prophetie dono caruit, que signorum -a enituit (*sim. OTTO FRISING. chron. 3,14 p. 151,13 Petrus ...*, quod ore docuit, signorum -tia confirmavit). *consecutio – Errei-chung*: BERTH. chron. B a. 1075 p. 229,14 Anno ... felicitis -a consummationis ... gaudium Domini sui ... intravit. 2 sine -a *i. q. rebus infectis – unverrichteter Dinge*: RAHEW. gest. 3,10 p. 177,34 ipsis (*legatis papae*) sine -tia revertentibus.

II spectat ad res: A strictius: 1 effectus, efficacitas – (Aus-)Wirkung, Wirksamkeit: a in univ.: a gener.: EPIST. Hildesh. 126 maioris -tie querenda sunt remedia. WILH. RU-BRUQU. itin. 4,4 est (*sc. clarum lactis*) ... valde suavis potus et bone -e. *al. v. et p. 200,46. eventus – Her-, Ausgang*: DIPL. Loth. III. 97 p. 152,23 rei -tia et sapientum iudicio sapiens at-que discretus Venetici regni rector extitit. WIBALD. epist. 238 p. 358,12 credere super hoc nobis potestis, non pro noticia can-onum, sed pro sensu et -a experimentorum. **B *theol. de sa-cramentis*: RADBERT. corp. Dom. 2,62 omnem sanctificatio-nem mystici sacrificii et -am. ALBERT. M. sacram. 46 p. 34,29 in baptismo -a est a solo Deo. *al. γ mus. ('Funktion')*: ANON. mus. Sowa 1 p. 98,34 quae sit eius (*plicae*) -a sive vir-tus. 3 p. 242,6 de pausis ... vult actor -am reserere breviter et naturam. p. 254,44 -am ... illius (*tractuli obliqui*) siluerunt *compositores artis musicae. ibid. al. b vis – Kraft*: ANON. Has. 5 ex sarchophago ... eius (*Walpurgis*) cineres continente vive instar aque ... iugiter manat multosque languidos mira -a sanat. VITA Godefr. Cap. I 8 p. 523,27 sacri ... vultus eius -a ... repellebatur daemonium. ALBERT. M. veget. 1,186 nulla ... illarum (*plantarum*) semen facit tantae -ae, quod pullulare valeat. 2 *pondus, gravitas, momentum – Gewicht(igkeit), Wert: a gener.: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 438,12 spirita-lium ... virtutum -a (-tia cod.) ... nituit atque radiavit Iohan-nes. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 excellentiam prosapie compisit -tia discipline. utilitas – Tauglichkeit, Nutzen*: GERB. (?) astrolab. 2,4 in quibus (*progressionariis solis*) magna huius instrumenti consistit -a. **b** *publ. et iur. i. q. auctoritatis – Gültigkeit*: ACTA imp. Winkelm. I 283 p. 258,14 (a. 1226) omnia scripta ... cassa et inutilia pronunciamus, ita quod de cetero nullam habeant -am. CHART. Turic. 775 presens instru-mentum in augmentum roboris et maioris -e supplementum nostro ... sigillo ... monasterio dedimus corroboratum. CHART. Pomm. 1132 res ... temporales ... per scriptorum -as perpetue robor induunt firmitatis (*sim. 1173 solent acta princi-pum in ora testium scriptorumve -a perpetua solidari*). *v. et p. 1119,7. B* *latius i. q. impletio, consummatio – Erfüllung, Vollendung*: UFFING. Ida 2,6 huius exhortationis (*sc. ad ossa sanctae in ecclesiam transferenda*) -am ... Hugii benevola iuvit industria. DIPL. Loth. III. 121^f ut ... abbas causa -am suam habeat, omni diligentia elaborare. EPIST. Wibald. 47 ut in his, pro quibus venerant, -am reportarent *nuntii*. -ae dare *i. q. ad effectum adducere, adimplere – erfüllen, in die Tat um-setzen*: DIPL. Otton. III. 73 si pias petitiones <sacer>-dotum ... ob divinum amorem efficacitae damus.**

efficacitas, -atis f. 1 *virtus, strenuitas – (nachdrücklicher) Einsatz, Tüchtigkeit*: VITA Chrod. 22 p. 564,36 ut summa -e perficeret *praesul*, quicquid *eqs. RICHER. REM. hist. 4,8* eo quod ipse (*summus pontifex*) facundie -e plurimum valeret. SI-MON. SITH. gest. 2,7 quam (*industriam*) subsecuta est tanta in

omnibus, quae agebat, -s et gratia, ut nil ... ortum est ... quod suo non expediret iudicio perfacile (sc. *Lambertus*). 2 *effectus, efficacia* – *Wirkung, Wirksamkeit*: HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 4 in quo (*zodiaco circulo*) tota huius artis consistit -s. 3 *auctoritas, firmitas* – *Gültigkeit, Rechtskraft*: CONST. imp. I 399 p. 572,5 (a. 1112) ne quid auctoritatis et -is (efficaciae 7) habeat *privilegium* (inde EKKEH. URAUG. chron. a. 1112 p. 308,5. ANNAL. Rosenv. a. 1112. ANNAL. Magd. a. 1112; cf. p. 1121,6).

**efficatio*, -onis f. *effectio, instinctus* – *das Wirken, Antrieb*: LIBER tram. 2 summi moderatoris et pii favente ... Christi timoris -o<ne> ... commonitus ... Iohannes ... Cluniacum ... expetiit.

[*efficatoria* v. *efficax* l.69.70.]

efficax, -acis. script.: *efi*-. p. 1120,37. compar. -atior, -atius: l.37.69.70. p. 1120,37. al. adv. -atiter: p. 1120,34.45. al. struct. notabiliores: c. acc.: l.59. c. dat. pro gen.: l.47. de etymologia: ERCHANB. gramm. p. 16,16 illud (sc. '-x') est compositum ab 'ex' praepositione et 'faciens' participio, et est sensus quasi 'valde faciens' ...; vel componitur ab 'effectu' et 'capio' verbo; hae enim partes corruptae faciunt nomen '-x', id est 'effectum capiens'.

1 de hominibus (per prosop.: l.29): a sensu act.: *a promptus, fortis, perseverans* – *entschieden, entschlossen, energisch, beharrlich*: VITA Liutb. 10 in coeptis quibusque suis -x habebatur. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 25 p. 160,31 ob explendum ... postulationis effectum strenuus atque -issimus fautor existebat *Tungolfus*. BERTH. chron. B a. 1075 p. 224,2 Petri gladius iudex fraudum scientissimus et in adversarios zelotes -issimus. CASUS Petrish. 1,6 eloquentissimus erat *Gebehardus* et -x. al. in arengis *chartarum* i. q. *fidelis, devotus* – *zuverlässig, ergeben*: DIPL. Loth. I. 55 p. 158,26 oportet imperialem sublimitatem, ut fidelium suorum petitionibus ... effectum concedat, quatenus in suo eos semper reddat obsequio -es. DIPL. Heinr. III. 210 ut omnes nobis ... studiosae servientes certam spem nostrae remunerationis habeant, volumus eos nostrae liberalitatis gratia ad nostri servitii amorem promptiores et -tiores preparare. DIPL. Frid. II. 11 p. 24,45 non sunt a tergo respiciendi, qui in serviciis nostris ... -es et peritiles extiterunt *eqs. saepius*. *β qui magni momenti est, dominans* – *bedeutsam, tonangebend*: TRACT. de loc. terr. sanct. (SBMünch. 1865/II. p. 147,3; s. XIII.ⁱⁿ) de Italia sunt in terra Ierosolimitana tres populi ipsi terre -es et utiles, Pisani, Ianuenses et Venetici *eqs.* *b sensu pass. i. q. (effectus) particeps, compos* – (der Wirkung) *teilhaftig*: ANON. coit. 1,2,9 alteri fastidiosi, alteri ciborum avidi et receptorum non -es. VITA Hartw. 4 (MGScript. XI p. 97^b,4) accurrunt ... debiles, sed sanitati citius fiunt -es. 2 de rebus i. qui vim efficiendi habet, effectuosus, effectivus – *wirkungsvoll, wirksam* (usu subst.: l.52): a gener.: *a in univ.*: RADBERT. corp. Dom. 15,22 verba ... Christi sicut divina sunt, ita -ia (efficientia var. l.), ut *eqs.* BERTH. chron. B a. 1074 p. 220,16 rex ... nichil ad votum suum -x ... efficere praevalens ... revertitur. DIPL. Conr. III. 236 qui (*nuntii*) ... -i consilio proficiant. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 207,14 amicorum morientium petitiones ad obtinendum -es solent existere. ANON. mus. Sowa 2 p. 222,33 in eis (*exemplis boquetorum*) tota virtus musicae mensurabilis ... -i studio compilare. saepe. c. acc.: GERHOH. Antichr. 2,9 p. 204,14 ad cuius (*veri Ioseph, i. Christi*) omnipotentem coniecturam et omnia -x verbum ... homo ... in gradum pristinum restitutus est. *β potens* – *fähig*: VITA Heinr. IV. 10 p. 35,17 nec potentia dicenda est, quae ad omnia, quae vult, -x non est. URSO element. 3 p. 55,22 prime et principales elementorum nature, quarum unaqueque -x est aliam contrariam reprimere. *γ florens, opulentus* – *blühend, mächtig*: AETHICUS p. 190,16 regiones nobiliores et proximiores et -es Grecorum regno copulavit *Alexander Magnus*. *δ gravis, vehemens* – *schwer(wiegend), stark*: MAURUS progn. 29 p. 43^a,18sq. notandum est hic, quod, si (sit ed.) tot sint bona (*signa*) quot mala, et -tiora (efficacia ed.) bona quam mala, indicant salutem; si -tiora (efficacia ed.) mala, mortem (*item corrigendum* 30 p. 45^a,22. 31 p. 45^a,52). *b natur. et medic.*: ANTIDOT. Augiens. p. 42,23 est *antidotum*

... -x epaticis. URSO element. 4 p. 119,5 licet quedam elementa de sui natura sint aliis fortiora et -iora, tamen *eqs.* ALBERT. M. animal. 9,59 in viris ... pluribus -x est semen usque ad sexaginta annos ... et tunc deficit ... potentia generandi. c *publ. et iur. i. q. firmus, validus, ratus, integer* – *fest, (voll)gültig, voll(ständig)*: CHART. Welt. 7 (a. 1225) ut hec nostra concessio ... iam dictis personis stabilis et -x permaneat. CONST. imp. II 184 p. 227,3 quas (*cautiones*) nobis ecclesia viderit esse -es. CHART. Port. 114 presentem cedulam ... sigilli nostri impressione fecimus roborari, ut ex hoc -x memoria sit et perhennis. CHART. ord. Teut. (Thur.) 185 tenore presencium -x testimonium perhibemus, quod *eqs.* CHART. Lux. IV 556 -is testimonio veritatis. al.

adv. *efficaciter*. modo *efficaci, efficienter* – *in wirksamer, wirkungsvoller Weise*: 1 gener.: a in univ.: RADBERT. corp. Dom. 8,65 cum substantia panis et vini in Christi carnem et sanguinem -r (-ius var. l.) interius commutatur. BERTH. chron. B a. 1075 p. 234,1 dum ... abbas ... ad votum suum apud papam ... id -r, pro quo exierat, perageret. CHART. Raitenh. 138 ut ... preceptum Domini ... -ius apud nos valeat. al. c. adi. i. q. *large, perfecte* – *in reichem, hohem Maße*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 308,11 te (sc. *Deum*) ... credere ... potentissime verum, -issime benignum. b c. colore quodam: *a prompte, fortiter, perseveranter* – *entschieden, entschlossen, energisch, beharrlich*: HUGEB. Wynneb. 6 mentem edomando -r perduravit. BERTH. chron. B a. 1078 p. 321,5 domnus apostolicus ... ad cetera, quae adhuc synodaliter exequenda resisterant, -r se conferebat. EPIST. Hildesh. 69 p. 120,20 de bono pacis ... -r tractare. CAES. HEIST. hom. exc. 76 dum conceptam voluntatem illi (*uxori*) -r exponit *vir*. al. *β fideliter, pie, studioso* – *getreulich, zuverlässig, beflissen*: ANNAL. Nazar. a. 788 qui (*legati*) ... -r iussionem regis implentes *eqs.* DIPL. Arnulfi 115 p. 170,34 quod (*studium*) in nostrae fidelitatis servitute -titer nititur demonstrare *praesul*. DIPL. Frid. I. 19 p. 33,36 ut ... dignis ... petitionibus -r acquiescamus (*sim*). IN-NOC. III. registr. 1,527 ut ... debeamus ... vos in vestris petitionibus efficacius exaudire. al.). al. *γ diligenter, penitus* – *gewissenhaft, gründlich*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 312,1 ut supra dictam sententiam ... -r legas, intellegas, impleas. *δ potenter, robuste* – *kräftig*: OTTO FRISING. gest. 1,4 p. 15,28 quod dictum (sc. *principis*) ... tam -r in mentibus plurium radice figens germinavit, ut *eqs.* *ε profecto, certe* – *auf alle Fälle, mit Gewißheit*: DIPL. Ludow. II. 53 p. 170,26 si circa servos ... Dei munificentia nostrae benignitatis intulerimus, credimus hoc ad animae nostrae salutem -titer pertinere (inde DIPL. Karolm. [II.] 9 p. 298,8 -r). 2 *publ., eccl., iur. i. q. firmiter, stabiliter, rate, plena auctoritate* – *fest, unverbrüchlich, gültig, rechtskräftig*: TRAD. Ratisb. 278 (c. 1006) omnibus orthodoxis cunctisque per universum corpus ecclesiae ad fidem Christi -r contractis ... innotescere procuramus, quemadmodum *eqs.* (*sim*. 807 p. 383,10). CHART. Eichsf. 302 nos ecclesiam in Bilshusen ... ospitali sancte Marie de domo Teutonica ultra mare contulimus -r. CHART. Advoc. 125 p. 66,18 literas ... in unam summam redegerunt *fratres* et petierunt a nobis eandem summam -r confirmari. CHART. ord. Teut. (Thur.) 184 p. 139,37 quia ... prout fuerat ab episcopo diffinitum, -r iuraverunt (sc. *abbas et monachi*) sub stola *eqs.* al.

efficientia, -ae f. script. -iti-: l.62. 1 strictius: a *effectus, efficacia* – (Aus-)Wirkung, Wirksamkeit: ERMENR. ad Grim. 3 p. 538,4 quae (*anima*) cum una res sit, tamen pro -is (*sic Isid. orig. 11,1,12, efficiendis cod.*) causarum diversa nomina sortitur. UFFING. Liutg. 37 hunc quoque signorum iuvat effit-a; quorum pondere *eqs.* ALBERT. M. sent. 3,19,1 p. 338^a,15 iustificatio consideratur duobus modis, scilicet quoad sufficientiam ...; consideratur etiam quoad -am *eqs.* (*sim*. p. 338^a,33). b *vis, virtus (effectiva)* – (Wirkungs-)Kraft: a *theol.*: RADBERT. corp. Dom. 15,34 verba sunt Dei potestate et omni -a plena. 16,8 caro (sc. *Christi*) quidem secundum gratiam, panis vero secundum -am *eqs.* OTLOH. quaest. 35 p. 106^A trinitatis personae ideo numero sunt distinctae, ut -ae, quae per eas designantur, nobis semper sint notae *eqs.* ARNO REICHERSB. apol. p. 26,31 Christum ... a matre ... progenitum, ea videlicet

auctoritatis et operationis supernaturali seu divina -a, ut *eqs.* HUGO HONAU. hom. 3,28,2 si Filius Patri est similis secundum -am *eqs. al.* **β** *publ. et iur. i. q. auctoritas, firmitas – Gültigkeit, Rechtskraft:* CONST. imp. I 400 p. 574,4 (a. 1112) privilegium illud . . . irritum iudicamus et, ne quid auctoritatis et -ae habeat, penitus excommunicamus (cf. p. 1119,55sq.). CHART. episc. August. 49 p. 48,28 sic ego eos (*homines*) dedi per vim concambii et -a (*sic?*). **c** *pondus, gravitas – Gewicht(igkeit):* CONR. HIRS. mund. cont. 395 secundum cuiusque (*peccati*) gradum et -am pena vel penitentia debetur. **2** *latius i. q. effectio – Bewirkung, Bewerksstelligung:* **a** *in univ.:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 10 continuit se b. Celsus ipsa die ab -a curationis (*sc. arrepticiae feminae*) ob strepitum tantae multitudinis. **b** *c. colore quodam:* **a** *successus – Erfolg:* NOTKER. LEOD. Remacl. (MGMer. V p. 110,28; a. 972/80) misi . . . karitati tuae munus (*i. opus*), quod minus quidem -ae securitate, maxime autem susceptum est amicitiae praesumptione. **β** *procreatio, formatio – Hervorbringung, Gestaltung:* ALBERT. M. veget. 4,67 ‘ad hunc . . . modum in omnibus locis calidis completur plantarum -a (efficacia *var. l.*)’ **γ** *instinctus – Veranlassung:* CHART. episc. August. 49 p. 48,17 (a. 1188) feci . . . hoc secundum -am et cooperationem Hainrici ministerialis mei.

efficio, -feci, -fectum, -ere. *script. et form.:* **efi-:** p. 1123,8. -itio: p. 1122,58. 1123,5. *coni. imperf.:* -iretur: p. 1123,20. *ē-ecerit:* p. 1123,1. *fut. -cet:* l. 61. *ēindic. perf. -ici:* p. 1122,28. *partic. perf. effectus:* p. 1123,26. *adde* MARIAN. chron. a. Chr. 263. *gerundivum -iundus:* p. 1122,8. *depon.:* p. 1122,18.70. *usu absol.:* p. 1122,20sq.; *intrans.:* p. 1122,72. 1123,1. 63. *confunditur:* c. afficere: l. 64. p. 1122,55. 1123,60. *ē-tus* c. electus: p. 1123,38.40.

I *facere – machen:* **A** *c. simplici obi. (c. acc. c. inf.:* p. 1122,29sq.; *pendet ut:* p. 1122,34sq.; *absol.:* p. 1122,20sq.). **1** *conficere, fingere, formare, creare, generare, movere – bilden, formen, (er)schaffen, hervorbringen, herstellen, erzeugen, verursachen (medial. i. q. formari, generari, nasci – sich bilden, entstehen):* **a** *de rebus corporeis:* **a** *in univ.:* ARBEO Corb. 9 ex cuius (*fontis*) vi emanatione amnis -itur. WALAHFR. Mamm. 5,4 caseus -itur paulatim lacte coacto. RADBERT. corp. Dom. 10,20 novimus, quod panis unus ex multis . . . granis -itur (-atur *var. l.*). WALTHARIUS 1441 -e lardatam de multra farreque pultam. DIPL. OTTON. III. 305 p. 732,35 in quibus (*patellis*) sal -itur. INSCR. Germ. II 5 Willigisus . . . ex metalli specie valvas -erat primus. *al.* **β** *constituere, (ex)struere – ein-, errichten:* DIPL. Ludow. Inf. 58 p. 186,26 mercatum constituere et monetam -ere. **γ** *con-, perscribere – ausstellen (per confusionem c. conficere):* DIPL. Loth. I. 146 p. 331,6 (dipl. Irmingardis spur. s. XII.) libuit hanc cartam -ere. **b** *de rebus incorporeis:* **a** *in univ.:* HRABAN. epist. 29 p. 447,26 melius est, ut minus scandalum tolleretur, quam maximum . . . -atur. HERM. AUGIENS. mus. p. 63,48 melos . . . regulariter . . . -ere. WIPO gest. 33 p. 52,4 duplex gaudium populis -erat rex *Heinricus*. ALFAN. premn. phys. 2,49 p. 35 moderatio membrorum cum bono colore pulchritudinem -it (PG 40,557^B ποιῆῖ) corporis. ANON. coit. 2,2,18 que (*res*) ventositatem -ant. *saepe.* **β** (*quoad finem*) *complere, dare – (als Summe, Resultat) ausmachen, ergeben (fere usu math. et geom.):* ANON. geom. I 4,11 in omni . . . orthogonio cathetum et basim -ere hypotenusam contingit *eqs.* Ps. BOETH. geom. 391 cuius (*verticis*) sedem si subtendens linea perpendiculari fuerit iuncta, -et (-cet *var. l.*) triangulum rectangulum. FORTOLF. rhythmic. 356 si numerus altrinssecus circumponatur contrariae partis numeris, qui multiplicati aut iuncti medium -ant (afficiant, -unt *var. l.*), auferatur *eqs.* CHART. Westph. VI 831 ut quinque fertones in pondere marcam examinati argenti -ant, si conflentur *denarii. persaepe.* **γ** *accipere – erhalten, ‘gewinnen’ (fere usu math. et geom.):* ANON. geom. I 4,14 cuius (*sc. XXV*) . . . si sumpseris latus, -isti diagonum (*sc. quadrati*). Ps. BOETH. geom. 841 octonarium per se multiplicans LXIII -am. *saepe.* **c** *de hominibus:* POETA SAXO 5,63 -ens (*sc. Christus*) fortes, per quos fragiles regerentur. **2** *pro-, perficere, effectui dare, perpetrare, consequi – bewirken, be-*

werkstelligen, zustandebringen, ausrichten, erreichen: **a** *c. acc.:* **a** *gener.:* EINH. Karol. 5 non prius incepto desistere . . . voluit, quam hoc, quod -ere moliebatur, . . . perfecto fine concluderet. THANGM. Bernw. 43 p. 777,15 aut statim reconciliabat (*sc. Heinricus dissidentes*) vel, si quicquam obstitit, ut id non posset -ere, numquam mente feriabat, donec *eqs.* TRANS. Dion. Ratisb. 32 p. 368^a,55 vix tertia pars (*sc. pecuniae*) in -hoc -undo, (*sc. reliquiis obtinendis*) deest expensa. *saepe. v. et p. 1119,52.* **β** *publ. et iur. de negotiis contrahendis i. q. pacisci, condicere – (ab)schließen, vereinbaren:* DIPL. Arnulfi 85 p. 127,18 complacitatione . . . -ta. *TRAD. Teg. 1^a non ignorent cuncti sectatores Christi precariam legem, quē -ta est a Peringero . . . abbate cum quodam nobili homine. 4 concanbium, quod -ecit abbas . . . cum quodam comite.* CHART. Heinr. Leon. 125 p. 181,37 quam (*commutationem*) . . . fundator . . . coenobii . . . noscitur -isse. **γ** *theol. de effectu gratiae divinae:* RADBERT. corp. Dom. 9,126 ecce duo ista sacramenta (*sc. eucharistia et baptismus*) quid -unt (-untur *var. l.*). MANEG. c. Wolfh. 21 capit. p. 43 de adventu spiritus et quid in eis (*discipulis*) -erit. *al.* **b** *absol.:* DIPL. Karoli III. 92^a rogante Hartmoto et -ente Liutwardo episcopo quandam abbatiam . . . ad monasterium sancti Galli . . . contradidit *imperator.* CHART. Old. II 17 comes . . . suadente et -ente . . . eius coniuge . . . monasterio sancti Clementis . . . nonaginta ligaturas anguillarum . . . donari constituit. DIPL. Loth. III. 25 mediante et -ente . . . regina Richiza. *optato effectu potiri – den gewünschten Erfolg erzielen:* PAUL. AEGIN. cur. 23 ego agriam stafidam cum aceto et oleo solvens et ungens semper -eci (-ici *var. l.*; 3,3,8 ἐπέτυχον). **c** *c. acc. c. inf.:* HRABAN. epist. 9 p. 396,6 Deus . . . te . . . in caelesti regno sanctorum gaudii -at esse participem. WANDALB. mens. 146 aestas segetes fovet arvaque . . . culmis undare refertis -it. BERTH. chron. B a. 1079 p. 372,2 Mediolanensi heretico antiepiscopo se subesse et ab ipso ordinari debere hereticum -ere pertemptavit *Nortpertus.* **d** *pendet ut:* WALAHFR. hort. 230 pignore fullo tuo (*sc. gladiolae*) lini candentia texta -it, ut rigeant. CHART. Hersf. 109 -eci apud eum (*fratrem meum*), ut hunc ipsum (*sc. cortis*) usum fructuarium ex toto nobis remitteret. CHART. Heinr. Leon. 102 p. 154,8 ut idem laudamentum eodem pacto se servaturos spondeant *filii*, fideliter -emus. *al.* *additur id:* RUOTG. Brun. 38 p. 41,15 id -ecit, ut Rathero episcopo . . . antiqua sedes Veronensis ecclesie redderetur. *v. et p. 1042,33.* **3** (*per*) *agere, gerere, exsequi, consummare – durch-, ausführen, betreiben, erledigen:* LIBER diurn. 87 p. 115,7 fabricam . . . seu luminariorum concinnationem, (fabrica . . . concinnatio G) indifferenter . . . -atur (*sim. 95 p. 125,3*). WALAHFR. Blaitm. 27 tractabat laicus, quod clericus -bat. WALTH. SPIR. Christoph. I 6 id, quod reliquum erat, iam iam . . . profecturus -ecit. STATUT. ord. Teut. p. 52,8 quedam infirmorum in hospitalibus . . . obsequia apcius per muliebrem sexum -untur. *al.* **B** *c. obi. addita determinatione praed. i. q. reddere – machen (zu; pass. et medial. i. q. reddi, fieri, esse – [gemacht] werden [zu], sein):* **1** *c. acc. (nom.) dupl.:* **a** *gener.:* **a** *in univ.:* CONST. Constant. 53 quatenus . . . eos, quos suis voluerit *diabolus* irretire insidiis, secum aeterno -at (afficiat, affitiat *var. l.*) concremandos supplicio. EINH. Karol. 15 p. 18,26 ut eas (*nationes*) tributarias -ret. DIPL. Karoli III. 7 si . . . nobis ipsa (*soror*) superstes -itur. THIETM. chron. 5,34 idem (*custodes*) . . . tristes -tiunt consodales admodum laetantes, (consodales reddunt leciores CHRON. Thietm.). ALFAN. premn. phys. 5,15 p. 65 terra . . . lutificata -itur (PG 40,617^B γίνεται) aqua *eqs.* BERTH. chron. B a. 1077 p. 300,16 episcopus . . . toti ecclesie scandalum . . . -tus iram Dei promeruit. *persaepe.* **c** *partic. perf. pass. pro verbi forma simplici:* Ps. VEN. FORT. Leob. 78 puella ea, qua gravabatur, infirmitate in lecto -itur mortua, (*i. moritur*). THIETM. chron. 4,74 tam venerabilis persona caesari . . . ubi primo fit nota, mox ab illo -itur amata propinquitatque suimet coniuncta, (*i. amatur . . . coniungitur*). *al.* *depon.:* COD. Karol. 91 p. 628,13 regi regum . . . gratias egimus, qui nos de vestra inclita sospitate letos crebro -itur, eo quod *eqs.* *intrans.:* CHRON. Fred. 3,20 Chrotechildis . . . verum (*i. viro*) adsidue suadens *christianus -ere, i. eum christianum -i.* 3,21 vovit

Glodoveus rex, si victuriam obtenebat, -ecerit christianus. **β** *formulae notabiliores*: TRAD. Lunaclac. 1 (a. 777) si quis ... eam (*donationem*) infringere temptaverit, inprimis in iram Dei incurrat et a liminibus ecclesiae extraneus -atur (*sim.* CHART. Rhen. inf. I 61 -tiatur. *al.*). DIPL. Loth. I. 73 p. 188,29 quatinus ... in temporalibus sibi obsequiis -at *imperialis excellentia* promptiores (*sc. sacerdotes; sim.* DIPL. Karolom. [II.] 10 eos [*fideles*] promtiores nostro efimicis servitio. *al.*). HRABAN. epist. 39 p. 476,22 ut ... Dei clementia ... vos ... aeternae beatitudinis -at participes (*sim.* CHART. archiep. Magd. 439. *al. cf.* p. 1122,30). REGINO chron. a. 756 Tassilo ... suus (*sc. Pippini*) -tus est (WIPO gest. 1 p. 12,3 qui [*principes*] ... occurrentes regi sui -ti sunt. *al. sim.* COD. Udalr. 233 p. 408,30 prepositus ... homo meus -tus est. *al. cf.* l. 46sq.). **γ** *comprobare* – *erweisen* (*als*): LEX Thuring. 52 si mulier maritum venificio dicatur occidisse ..., proximus mulieris campo eam innocentem -at. CAPIT. reg. Franc. 224,6 cartae ostensor cum XII sacramentalibus ... ipsam cartam veram et idoneam -at. *iudicare* – *be-finden* (*für*): THIETM. chron. 7,6 ut ... comes ..., si culpabilis -retur (-iretur *cod.*), capite privaretur. **b** *publ., eccl., iur. i. q. eligere, designare, instituere, declarare* – *wählen, ernennen, einsetzen, bestimmen* (*zu*): TRAD. Ratisb. 20 p. 26,38 (a. 822) Nidhart et Erchanpertus ei (*Bernhardo*) fidei iussores -ti sunt. ANNAL. Sangall. II a. 816 Gozbertus abba -itur. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 893 p. 122,11 Engilschalchus ... marchensis in Oriente effectus est. THIETM. chron. 2,15 iunior ... Otto ... Romae imperator -tus est. ANNAL. Ottenb. a. 1058 (MGScript. V p. 6,39) Gerhardus ... papa -itur a rege et imperatrice. *persaepe. cf.* l. 38. 40. *adhibere, adducere* – *heranziehen, aufbieten* (*als*): TRAD. Weihest. 108 (a. 1138/47) testes hi sunt -ti: *eqs. c. theol. de effectu gratiae divinae*: RADBERT. corp. Dom. 3,44 ut universa Christi ecclesia uno spiritu percepto vivificetur et corpus unum -atur. 20,29 nos a carnalibus elevant et spiritalis -tus est (*sc. caro et sanguis Christi*). HERM. CARINTH. essent. 1 p. 90,2 Deus ... nequaquam invidit, quin aliquid sibi gratie suae ... consors -ret. *al. cf.* l. 43. **2 c. struct. variis pro altero acc. (nom.)**: **a** *in univ.*: LIBER hist. Franc. 49 Grimoaldus ... maiorum domus -tus est (*cf.* CHRON. Fred. cont. 6 maior domus ... electus est). BEDA hist. eccl. 2,18 p. 120,10 Honorius ... est in praesulatum electus (-tus *var. l.*). CONC. Karol. A. 16,16 si quis iudicum furem ... non damnaverit ..., ante Dei oculos ... -atur reus (*sim.* 16,14). RADBERT. corp. Dom. 15,70 sanguis -itur, quod antea vinum et aqua fuerat. CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 225,11 ut ... -aris ut leo. RUD. FULD. mirac. 11 p. 337,12 puella ... sanae mentis -ta est. THIETM. chron. 5,14 Willelhelmus ... *regis* (*suprascr. miles V*) -itur (6,29. 50. 90; *cf.* l. 125sq.). *cf.* p. 1122,29sq. 36. **b** *locut.*: **α** *procul* -ere *i. q. (a se) avertere* – (*von sich*) *abwenden*: MART. VALER. buc. 1,33 procul -e crimen. **β** *in beneficium* -ere *i. q. (in beneficium) conferre* – (*als Leben*) *vergeben, 'austun'*: TRAD. Ratisb. 191 p. 144,5 (a. 902) si quid ... cuiquam prius in beneficium ... fuisset -tum. **γ** *in ecstasi, in excessu mentis* -ere *i. q. in ecstasi constituere* – *in Ekstase versetzen, entrücken*: THIETM. chron. 2,16 is (*Poppo*) ... in extasi -tus *eqs. (sim.* 7,55 p. 466,32 haec [*senior germana*] ... in excessu mentis -ta *eqs.*).

II *per confusionem* (*cf.* p. 1121,47): **A** *c. afficere i. q. affligere* – *heimsuchen*: BENED. ANDR. chron. p. 20,3 Onoriscus rex Wandalorum ... exulatis ... episcopos catholicis ecclesias eorum variis -it (afficit BEDA) suppliciis. **B** *c. deficere i. q. desciscere* – *abfallen*: TRANS. Dion. Ratisb. 11 p. 360^b,23 ve-reor (*sc. imperator*), ne nobis absente nutantibus Gallis vel -entibus opprimaris (*sc. rex*).

adi. efficiens, -entis. *t. t. philos. i. q. effectivus, efficax* – (*be*)*wirkend, wirksam, Wirk-*: ALFAN. premn. phys. 40,6 p. 128 si ... eorum, quae secundum artem fiunt, extrinsecus est *α* *c a u s a* (*PG* 40,768^C τὸ ποιοῦν αἰτίον), quae igitur causa secundum artem factorem erit nisi *α* *artifex*, (*ὁ ποιοῦν τεχνίτης*) *eqs.* (BERTH. RATISB. serm. 15 p. 80,23 salutis nostrae et omnis profectus Deus est -s et finalis *c.* ALBERT. M. metaph. 2,6^{capit.} quod causae -es secundum speciem non vadunt in infinitum. *saepe*). HERM. CARINTH. essent. 1 p. 94,28 lunam -s

ignis principium esse consequens est (ALBERT. M. gener. 2,3,2^{capit.} de generante causa, quae est p. -s. metaph. 1,3,10^{capit.} de principio -e).

subst. 1. efficiens, -entis *m.* *factor, creator* – *einer der bewirkt, Schöpfer*: BARDO serm. p. 332,26 distantia illa, quae inter -em et factum est, melior effectus est *Christus*.

2. efficiens, -entis *n.* *t. t. philos. i. q. (principium) effectivum* – *das Wirkende, wirkendes Prinzip*: MEGINH. FULD. (?) Ferr. 2 omne ... -s maius est eo, quod efficitur. ALBERT. M. phys. 8,1,4 p. 558,21 oportet ... , quod prima forma sit ab -e primo. metaph. 1,3,10 p. 40,34 omne -s movet secundum formam, qua actu est *eqs.* 5,1,3 p. 213,42 sunt modi -is, qui statim occurrunt, per se et per accidens. *ibid. persaepe. v. et l. 16.*

3. effectum, -i *n.* **1** *effectus* – *das Bewirkte, Wirkung*: CONR. HIRS. dial. 189 fiunt *argumenta* ... a causis, ab -is, a comparatione. ALBERT. M. anim. 1,2,6 p. 31,30 in efficientibus et -is. **2** *perfectio* – *Vollendung, Erfüllung*: VITA Willib. p. 18,4 cuius ... pia cogitatio (*sc. Hierosolymam pergendi*), sicut a Deo initium sumpsit, ita per ipsum -i finem accepit. *de forma acc. sg. cf. effectus.*

adv. 1. efficienter. *t. t. philos. i. q. secundum causam effectivam* – *hinsichtlich der Wirkursache*: ALBERT. M. sent. 1,31,6 p. 108^b,20 imago ... non necessario fit ab exemplari primo -r, sicut idolum Petri vel Aesculapii fit ab artifice. meteor. 1,3,9 p. 31,49 'stellae habentes comas' -r et secundum locum suae generationis sunt 'propter aerem inflammatum' ex vicinitate. animal. 4,42 habent *ostrea conchylia* testam ex primis suis generantibus materialiter et -r. *ibid. al.*

2. effecte. *efficaciter* – *wirkungsvoll*: COD. Karol. 19 p. 519,19 dum nimirum ... regalis fastigii sceptrum caelesti benedictione constet -ius promeruisse (*sc. excellentiam vestram*).

efficiū, -i *n.* *executio, officium* – *Ausführung, Verrichtung*: EPIST. Ratisb. 7 p. 295,25 analitica Aristotelis ... nostrum non iuvat officium, quod ab efficiendo dictum est, quasi -um, (*ex Isid. orig. 6,19,1*), quod eufonia mutavit in officium, ut nulli officiat. *Antony*

effictio, -onis *f.* *imitatio, descriptio* – *Nachbildung, Schilderung* (*t. t. rhet.*): CONR. MUR. summ. p. 98,330 (vs.) corpoream formam signis -o (effectio *var. l.*) certis exprimit effingitque (effigitque *var. l.*) notis propriis et apertis.

[**effigialis** *v. officialis*: EBERH. ALEM. labor. 298.]

***effigatio**, -onis *f.* *formatio, creatio* – *Gestaltung, Erschaffung*: HUCBALD. Leb. 15 p. 891^B ille, ... qui in -e hominis fovens elementa dissona dedit esse consona. WOLFHER. Godeh. I praef. p. 167,44 divinae stabilitatis ... suboriginali creaturarum -e quibusvis ad velle Dei formatis.

***effigiator**, -oris *m.* *figurator, pictor* – *einer der abbildet, Darsteller*: CAES. HEIST. mirac. I 8,24 volens suo -i (*sc. monacho pictori*) ostendere summus ille crucifixus ..., quantum sibi labor ille sanctissimus (*sc. crucifixos depingendi*) placeret. **effigies**, -ei *f.* *script. effi-*: ALDH. virg. II 1340 (*var. l.*). *c. gen. inhaerentiae*: l. 62.

1 *imago, imitamentum, depictio* – (*Ab-*)*Bild, Ab-, Nachbildung, Darstellung*: **a** *in univ.*: WIDUK. gest. 1,11 p. 18,22 hic (*miles*) ... arripiens signum ... aquilae volantis insignitum -e. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 110,2 omnium origo a ... divinitatis forma tamquam a speculo quodam in diversas -es resultantium *eqs.* CHRON. Erf. min. p. 653,5 Franciscus ... in palmis, latere et pedibus -em plagarum Christi tulit. *al.* **b** *c. colore quodam*: **α** *simulacrum, statua, sculptura* – *Bildnis, Standbild, Skulptur*: ALDH. virg. I 36 p. 282,16 nefandas *s i - m u l a c r o r u m* -es ... ad solum druit *Iulianus* (38 p. 289,2. 47 p. 301,8). EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 27,27 nos sanctorum -es (effugies *var. l.*) aspicientes salvabimur (*spectat ad Vulg. num. 21,8sq.*). ALBERT. STAD. chron. a. 1166 Heinricus ... super basem leonis -em erexit. *al.* **β** *signum, nota* – (*Kenn-*)*Zeichen, Merkmal*: DIPL. Zwent. 12 hec nostre auctoritatis scripta ... anulo nostre -ei assignari iussimus. STATUT. ord. Teut. p. 130,33 ut hec indumenta sanctitatis -em ostendencia ... sanctificare digneris (*sc. Deus*). **γ** *exemplar* – *Ebenbild*: AGIUS epic. Hath. 702 eius (*Hathumodae*) virtutis quaeritur -es. CONST. imp. II 222 quod ... tu (*sc. comes*) ... vicarius

[Krebs]

nostri culminis -em presentantem ... a civitate ... proieceris. **δ phantasma** – *Trugbild*: CHRON. reg. a. 1172 p. 123,9 cui (*caeco*) quaedam -es in specie viri occurrens, quo tenderet, inquisivit. **2 aspectus, forma, figura** – *Erscheinung(sbild)*, *Aussehen, Form, Gestalt*: **a in univ.**: VITA Liutb. 26 p. 29,19 in puerili ... -e veniens *malignus spiritus*. THEOPH. sched. 3,58 ut ei (*ampullae*) rotunditas ventris et -es colli decentius ... aptetur. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 212,4 semen accessus solis eliciens in varias educit -es. CATAL. thes. Germ. 148,10 capud argenteum ad imperatoris formatum -em ... dedicavi. MAURUS progn. 3 p. 23^b,33 signum laudabile est -es egri sibi sano similis *eqs. saepe*. **habitus** – *Haltung*: CAND. FULD. Eigil. II 14,105 pater ... fratribus ostentans ... praecordia laeta corporis -e, lingua vultuque micare. **b species** – *Erscheinungsform, Art*: TRANSL. Mod. 22 p. 299,36 membra debilia quaedam subitaneae dissolutionis occupabat -es.

effigio, -avi, -atum, -are. *gerundivum* -iendis: l.21. refl.: l.49. *partic. perf. usu adi.*: l.37. *al.*; *subst.*: l.28.

I sensu originario: **A formare, figurare, conficere** – *formen, bilden, (an)fertigen*: **1 strictius**: **a in univ.**: EINH. Karol. 25 ut ... manum litteris -endis (effigendis *a. corr.* A1, -andis A3, effigendis A5. C2) aduisceret. LAMB. TUIT. Herib. 2,12 -ta est manus lignea et pro foribus aeccliesie appensa. VISTO Godesc. A 34 basilica ... in modum crucis per manicas suas -ta ... apparuit. ALBERT. M. sent. 4,44,41 p. 598^b,25 Tertullianus ... dixit animam esse -tam ut corpus. phys. 1,3,1 p. 39,38 oportet, quod, cum fit *totum*, fiat 'ex non-figurato' sive -to. *al.* **in formam redigere, effingere** – *in eine Form bringen, bearbeiten*: MIRAC. Bernw. 3 facto voto ilico cera -ta nudipes ad tumulum ... praesulis adiit pater. **b depingere, exprimere** – *abbilden, darstellen*: WIPO gest. prol. p. 8,8 patris ... gesta ... calamis pingentibus ignaris successoribus -bo. ALBERT. M. mot. proc. 1,3 p. 51,26 pictores ... lineis quibusdam pingunt -antes sic, ut *eqs.* animal. 15,61 ita quod ... cicatrices vulnerum patris -ari videntur in corpore filii. FUND. Schild. praef. p. 1046,13 quorum (*illustrium virorum*) post mortem virtus -ta successores traheret ad exemplaris contemplationem. *al.* **delineare, praeformare** – *vorzeichnen, -prägen*: ALBERT. M. anim. 2,2,7 p. 92,13 quod ... melius retineat semen figuras membrorum in se -tas. **2 latius i. q. imitari, repraesentare** – *vorstellen, repräsentieren*: EPIST. var. II suppl. 9 p. 633,8 monogramma nominis Christi -are ... cernitur *chrisimmon*. CAES. HEIST. mirac. I 5,51 p. 335,19 mendaciorum ... pater ... per mulierem illam phantasticam, quam -verat ad deceptionem, respondit: '*eqs.*' ALBERT. M. animal. 4,73 loco testiculorum habent (*sc. animalia marina*) alas ... quae prominentia sua -ant testiculos. *al.* refl. *i. q. se ostendere* – *sich zeigen (als)*: ALBERT. STAD. Troil. 2,722 se plerumque solet *Palamedes* -are pugil. **B instruere, (ex)ornare** – *gestalten, (aus)schmücken*: **1 strictius**: WALAHFR. imag. Tetr. 29 nosse velim, ... cur sit imago suis sic -ta figuris. LAMB. ARD. hist. 91 sempiterni diem gaudii, quanto potuerunt gaudio -antes et prosequentes, peregerunt (*sc. comes cum filiis et amicis*). CONR. MUR. summ. p. 168,4 quidam ... principes ... litteras suas ... claudunt duplici sigillo ab utraque parte ... ymaginibus disparibus -to. **2 latius i. q. apparere, peragere** – *veranstalten, durchführen*: LAMB. ARD. hist. 123 triduo quasi trietherica Bachi -antes ... celebraverunt (*sc. Arnoldus et Gertrudis*) nuptias.

II per confusionem c. affigere i. q. aptare – *befestigen*: MAPPAE CLAVIC. 213 huic (*baculo*) orthogonium in medio basis -as.

effigium, -i n. *effigies, imago* – *Bild, Bildnis*: GLOSS. II 736,1 St.-S. -um kilichnussida. IV 241,1 -um bilidenussi.

***effigo**, -fixi, -ere. (figere) *excutere* – *ausstoßen, -stechen*: HUGO TRIMB. sols. 30 cui (*militi*) dum ... miles quidam galeam perforasset et oculum unum -xisset.

***effiguro**, -are. (figurare) **1 depingere, exprimere** – *abbilden, darstellen*: EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 32,31 (c. 791) incorporea agmina diversis coloribus -antur. **2 imitari, repraesentare** – *vorstellen, repräsentieren*: ALBERT. M. animal. 23,112 dicunt ... has aves (*sc. grypes*) ante -are aquilas ... in

posteriori vero parte ... imitari leonem.

effim -v. ephem-.

effingo, -ere. *script. efi-*: l.9. **1 formare, figurare** – *formen, bilden*: **a in univ.**: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,162 cybicas -ere formas nituntur *famulae*. **b exprimere, describere** – *darstellen, schildern*: v. p. 1124,39. **2 imitari, simulare** – *nachahmen, vortäuschen*: EINH. Karol. 1 p. 3,10 neque regi aliud relinquebatur, quam ut ... speciem dominantis -ret. ALBERT. M. animal. 7,46 aliquando efigit (*sc. hyaena*) voces humanas, ut sic deludat pastores. *al.*

effitientia, effitio v. effice-.

efflagitatio (-cio), -onis f. *script. exf-*: l.17. *pendet ad*: l.22. *expostulatio, exoratio* – *Forderung, (dringende) Bitte*: DIPL. Karoli III. 117 si ... pontificum iustis et rationabilibus -bus ... assensum prebuerimus (*item* 118 p. 187,15 -bus [et flagitationibus *var. l.*]. *sim.* 152 p. 245,15). CHRON. Salern. 153 ex-ciones eius (*Atenolfi*) spernebant *Salernitani*. GERH. AUGUST. Udalt. 1,11 cum -e indulgentiae episcopi studuerunt (*sc. praedatores*) se cum Christo ... pacificare. *al.* *oratio* – (*Bitt*)-*Gebet*: OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,27 ad nos (*sc. clericos*) nil spectat nisi ... pro regum ... tranquillitate ad ... Deum cottidiana -o.

efflagitatus, -us m. *efflagitatio, exoratio* – *Forderung, (dringende) Bitte*: DIPL. Zwent. 4 p. 25,9 pontificis -ui ... assensum praeuimus.

efflagito, -avi, -atum, -are. *script.*: *aff-*: l.37. *exf-*: l.33. 34,47. *al.* *effl-*: GLOSS. I 130,4 St.-S. -tto: l.37. *adde* ALDH. ad Acirc. 10 p. 90,8 (*var. l.*). *depon-*: l.46.

1 obi. res i. q. rogare, (ex)postulare, (ex)poscere – *erbitten, erleben, verlangen*: DIPL. Loth. I. 108 fidelem nostrum Uualbertum ... a nobis obnix -asse licentiam Romanas adeundi partes. CHRON. Salern. 26 p. 28,25 veniam ab ... Dei genitricis ex-bat rex. THIETM. chron. 6,45 bona pro malis ... ex-o. RUP. TUIT. dial. praef. 43 ingrediari in opus, quod tu (*sc. abbas*) ... iam dudum vehementer -as. *al. v. et l.44. seq. ut vel acc. c. inf.*: EPIST. Bonif. 29 p. 53,10 hoc ... enixius -o (*sc. Leobgyda*; a-o, -tto *var. l.*), ut tuarum (*sc. Bonifatii*) orationum pelta muniar. CHART. Heinr. Leon. 6 p. 10,31 quam (*chartam*) auctoritate ... vestra (*sc. archiepiscopi*) ... confirmari suppliciter -amus. PETR. TREV. David 5 multis postulati-onibus -antes milites, ut ... prior ... David adduceret. *al.* **2 obi. homines (Deus: l.48) i. q. exorare, implorare, obsecrare** – (*inständig*) *bitten, ersuchen, anflehen*: HROTSV. Abr. 5,2 quae voles (*sc. Abraham*), ut concessurum -a. DIPL. Ludow. Inf. 76 p. 213,14 Isaac, Chuonradus atque Uuarnarius ... celsitudinem nostram -ti sunt, ut *eqs.* CHRON. Salern. 103 cum ... iam bis ... et ter a principibus ... ex-tus vehementer ... fuisset rex. THIETM. chron. 3,25 caeli terraeque Deum et Dominum supplex -o, ut *eqs.* DIPL. Heinr. IV. 192 episcopo ... multum ... nos super hac re -ante. *al.*

efflagro, -avi, -are. (*suaviter*) *olere* – *duften (nach)*: VITA Salomae 164 illa beata ... quem ... nardus sua odorem dederat, ... largiter -at (*effragat ed. prior*; cf. *Vulg. cant.* 1,11). *de odore i. q. effluere* – *ausströmen*: INVENT. sang. Dom. (MGScript. XV p. 922,18; c. s. XII.) tanta suavitas odoris -vit (*sc. e locello*), ut *eqs.*

efflatio (eflaucio), -onis f. *ructus* – *das Aufstoßen*: RECEPT. Sangall. I 80 ad stomachi dolorem, ... ad eflauciorum (*sic*).

efflo, -avi, -atum, -are. *script. efl-*: p. 1127,2. **1 trans.**: **a flando emittere** – (*her*)*ausblasen*: **α proprie**: FROM. carm. 35,10 hic (*folliculus*) retrahit flatum, quotiens -verit illum. *v. et p. 1132,34. β in imag.*: CARM. cod. Vat. (5330) 16,5 qui (*doctor*) divi pluviam verbi credentibus -ant. EGBERT. fec. rat. 1,169 (*schol.*) qui, quod ... audierit, totum ... in vulgus -verit. **γ translate i. q. exspirare** – *ausshauchen*: POETA SAXO 4,245 maior numerus (*sc. armentorum*) ... dulces animas ... -vit ad herbas. VITA Emm. 24 ne in vilibus ... edificii praesentem vitam -ret. THANGM. Bernw. 37 imperator ... spiritum -vit. 48 animam in manus angelorum. *al.* *ellipt. i. q. mori* – *sterben*: ADAM gest. 3,8 p. 149,10 qui (*sc. satelles interfactor*) ... per tybiam suspensus ... -vit. *sensu contrario i. q. effugere* –

[Krebs]

entweichen (aus): CYPR. CORD. carm. app. 3,6,2 (MGPoet. III p. 148) quum claustra carnis anima eflaverit. **b** *flando auferre, deflare* – *weg-, fortblasen*: YSENGRIMUS 4,304 – vit anser villos aurículasque simul. 5,850 estimat *lupus* . . . -ta suo claustra movenda loco. *al.* BERNH. GEIST. palp. 1,582 plumas – are de veste. **c** *sufflare* – *anfachen*: SIGEH. Maxim. 20 cum . . . scintilla, ubi prunas – vit *Acolythus*, in Albam cecidit. **2 intrans.**: **a** *flando egredi* – *herauswehen*: ABSAL. serm. 36 p. 213^B infla (*sc. spiritus sanctus*) per inspirationem, – a per sanctam conversationem. **b** *afflare, contingere* – *entgegenwehen, zuteil werden*: ODILO SUESS. Seb. 44 qua (*die*) nec orbi iocundior nec mundo – vit hilarior.

effloreo, –ere. *formae stirp. perf. s. v. effloresco afferuntur. florere, vigere* – *blühen, gedeihen*: GERHOH. epist. 17 p. 566^C super successores eius (*Petri*) – bit sanctificatio Domini.

effloresco, –ui, –ere. *florescere* – (*auf-, er*)*blühen*: **1** *proprie*: FUND. Brunw. 20 qui (*ramusculus*) . . . expansis . . . foliis virentibus – uit. **2** *in imag. et alleg.*: GODESC. GEMBL. gest. 86 p. 555,41 (vs.) – at homo licet ut flos tempore verno. GERHOH. psalm. 64,159 cum . . . cicius – ant et sublimius crescant *zizania* (*i. filii nequam*). AMADEUS LAUS. hom. 3,25 qua (*coniunctione*) de spiritu sancto b. Mariae venter – uit. *al.* **3** *translate i. q. augescere, vigere* – *erstarken, stark, mächtig sein, in Blüte stehen*: ANNAL. Quedl. a. 995 p. 488,4 in quo (*regno*) pro componenda pace ultra priores suos – uit *Heinricus*. ANNALISTA SAXO a. 830 que (*Hirsaugia*) per multa tempora sub constitutis patribus – uit. METELL. exp. Hieros. 5,706 qua (*Caesarea*) baptizatus Cornelius . . . primus credentes probat – ere gentes. *al.*

***effloritio**, –onis *f. actus efflorescendi* – *Entfaltung*: ALBERT. M. metaph. 5,5,3 p. 278,42 est . . . delectatio . . . -o naturae in propriorum et connaturalium habituum operatione non impedita. *Krebs*

effluentia, –ae *f. 1 emanatio, exitus* – *Ausfluß, das Hervorgehen*: ALBERT. M. div. nom. 2,80 p. 94,1 ponit *Hierotheus* . . . triplicem comparisonem ad totum et partes, scilicet secundum – am (*postea*: causalitatem, influentiam), secundum remotionem et secundum convenientiam. **2** *affluentia, abundantia* – *Überfluß, Fülle*: HROTSV. Sap. 2,2 mitiga (*sc. Sapientia*) – am verborum. VITA Bonif. III 5 doctrinae . . . -am non sibi usurpavit . . . ante tempus. HILDEG. phys. 7 praef. p. 1311 caeterae . . . silvestres bestiae designant plenitudinem – ae. ALBERT. M. euch. 1,63 p. 214^A,26 in plenitudine copiae et – ae sanctitatis Christus in hoc sacramento continetur. **3** *flumen, fons* – *Strom, Quelle*: SPEC. virg. 2,189 in Christi . . . pectore plenitudo totius scientie sicut in exhausta manat – a.

***effluio**, –are. *affluere, exundare* – *herbei-, hervor-, überströmen*: VULF. Marc. II 200 magna catervatim glomeratur turba fidelis, coepit in immensum – are modum. HILDEG. in reg. Bened. (PL 197,1053^C) eius (*Spiritus*) exuberantiam in vestrae (*sc. Hildegardis*) sanctitatis excellentia congaudemus (*sc. congregatio*) – are. ALBERT. STAD. Troil. 5,948 postquam piosa verborum gurgite lingua – at, totum scibile scire putat *Antenor*.

effluo, –fluxi, –fluxum, –ere. *script.*: exf.: p. 1128,55. efl.: p. 1128,3. *partic. praes. usu adi.*: l. 69. p. 1128,63.64. *al. partic. praes. sensu perf.*: p. 1129,8. *partic. perf. sensu act.*: p. 1129,11.18.21.22. adde BURCH. URSB. chron. p. 29,25.

1 intrans. i. q. emanare, (pro)fluere, effundi – (*her*)*aus-, hervor-, ab*)*fließen, –strömen, sich ergießen*: **A** *proprie vel in imag.*: **1 gener.**: **a** *strictius*: **a** *in univ.*: MAPPAE CLAVIC. 2 lavas, donec sal – at. VITA Phil. Cell. 10 monachus . . . vas (*sc. vini*) redundans reperit, ita ut foras – ret. RADBERT. Matth. 6,3922 in quibus (*gentibus*) nullus fons vitae adhuc – erat. ALFAN. premn. phys. 2,15 p. 27 quando pars sanguinis – et (*–it var. l.*; PG 40,541^B ἀπορροῖν), – et (ἀπερροῖν) et animae. THEOPH. sched. 3,63 p. 121,12 plumbum. HILDEG. sci. vias 3,9 l. 436 ut inundatione verae fidei – rent *apostoli* in orbem terrarum. phys. 1,66 p. 1157^C – entes humores. ALBERT. M. animal. 1,84 caro. *persaepe*. *de homine quasi vase*: v. p. 467,27. **B** *de aestu i. q. accedere* – *herankommen, anschwellen*: HONOR. AUGUST. imag. 1,40 cottidie . . . bis – ere et reme-

are videtur *aestus oceani* (cf. *Plin. nat. 2,212*). **γ** *defluere* – *herabfließen, –strömen*: HINCM. annal. a. 876 p. 208,14 pluvia, quae super eos (*homines et equos*) nocte tota – xit (efl- *var. l.*).

5 **CHRON. Clus. 11** (MGScript. XXX p. 963,30) aspexit *pontifex* ab alto tamquam olei liquorem – ere. **δ** *superfluere, redundare* – *überfließen*: EGBERT. fec. rat. 1,1sq. (schol.) sicut Nilus – endo finitima loca percurrit (*sim.* FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 9,15). OTLOH. Magn. 2,18 instar corone supra urnam ex-

crescens stetit *cervisia*, ita ut nec minima gutta inde – isset. **ε** *manare, madere* – *fließen (von), getränkt sein, triefen*: FLOD. hist. 4,42 p. 445,11 correptus *comes palatii* febre cepit . . . ferventissimis – ere sudoribus. EPIST. Hildeg. 121,4 audivi . . . apud Cyrenem quandam aquarum venam vino – ere. *v. et p.* 1129,41. **b** *latius*: **a** *excidere* – (*her*)*ausfallen*: ANSELM.

15 LEOD. gest. 13 ferunt . . . multa suillae carnis frusta . . . ore eius (*praedonis*) – ere. COSMAS chron. 3,13 p. 174,3 ut omnia . . . – rent exta. HILDEG. phys. 7,4 p. 1317^B (ed. princ.) ubi crines – ere incipiunt. **β** *dissolvi* – *auseinander-, zerfallen*: PETR. DAM. epist. 78 p. 388,28 ut, quod deiscere prorsus ac – ere coe-

20 perat, praeceptorum caelestium retinaculis adstringatur. **2** *techn. i. q. liquescere* – *flüssig werden*: MAPPAE CLAVIC. 204 cum – erit gluten, inunge stagnae laminas (*sim.* COMPOS. Matr. 33,4; cf. p. 1136,21). **B** *translate*: **1 gener.**: **a** *in univ.*: VITA Audoini 12 (MGMer. V p. 561,11) gravia suspiria a pectore – bant. CHRIST. STAB. Matth. 4 p. 1291^C – bat abundans praedicatio ex ore eius (*Iohannis*). THEOD. AMORB. Bened. II 2 p. 261,6 cum . . . vulgus iam ex toto – isset de monasterio. AL-

25 BERT. M. serm. II 7,155 post fixationem oculorum affectus et desiderium – it super illam (*aliquam pulchram rem*). *al. v. et p.* 1127,66. **b** *provenire, erumpere* – *hervorkommen, –brechen*: PETR. DAM. epist. 176 p. 280,26 ne vel tenuerit – at *superbia* ac latenter erumpat, undique cohibetur. SIGEB. GEMBL. Wigh. 2 tanta dulcedo fructus – xit, ut proventus eius (*arboris*) etiam nunc in aeclesia Dei fructificet. **c** *ingruere* – *hereinbrechen*:

35 ANNAL. Prag. III a. 1282 p. 206,51 multa mala – erunt in Bohemos (*sim.* a. 1279 p. 202,38). **d** *excedere* – *hinausgehen, abschweifen*: REMIG. ALTISS. mus. 516,10 numerus . . . constringat . . . ad artem . . . disciplinamque, scilicet ne forte evagetur vox et libere – at. CONR. BRUNW. Wollf. 23 p. 104,7 ut nullatenus extra limitem iustitiae propriam sineret – ere actionem. SPEC. virg. 5,1106 motum . . . sapientis animi ratio librat, ne ultra se in desideria – at nec infra se anxie subsistat. **e** *effugere* –

40 *entwischen, entschlüpfen*: PETR. DAM. epist. 50 p. 115,7 mentem tuam quasi rete constitue, quae videlicet recta consilia velut pisces teneat et vanas cogitationes – ere atque elabi . . . permittat. **f** (*inconseulte*) *effundi, se effundere, diffluere* – (*unbedacht*) *sich gehen lassen, sich hingeben, zerfließen*: MEGINH. FULD. (?) Ferr. 2 neque enim parvulorum more nos decet – ere *eqs.*

WIPO gest. 3 p. 23,21 rex misericordia motus ingemuit et . . . – bat in lacrimis. ARNULF. SAG. invest. 1 p. 88,24 ad res illicitas. 7 p. 105,16 traditae dispensationis occasio licentiam comparat – endi. WOLBERO cant. 3,5 p. 1187^D in eius (*dilecti*) amore. ABSAL. serm. 33 p. 196^D voluptatibus et illicitis desideriiis.

CAES. HEIST. mirac. I 4,79 p. 248,3 quia Sodomitae comessationibus vacabant, per libidinem ex – bant (*–bant var. l.*). CHART. Salem. 577 p. 193,37 cum . . . Ortolfus totus in nostram utilitatem – at et profectum beneficiis beneficia cumulando *eqs. al.* **g** *affluere, abundare* – *Überfluß haben, überströmen*:

45 HROTSV. Pafn. 4,5 Thais, quae divitiis – ere (*affluere var. l.*, ed. Berschin) semper laboravit (NOTIT. de elev. Odil. [MG Script. rer. Germ. LXVIII p. 297,12] tantis d. miraculorum). LAMB. HERSF. Lull. 24 p. 338,12 rebus familiaribus. TRANS. Dion. Ratisb. epist. p. 352^B,37 vinetis ubertim – entibus dilatata *Ratispona*. ALBERT. STAD. chron. a. 1239 p. 364,37 zelus – ens (effervens, effervescens *var. l.*) evitandi scandali generalis. *al.* **h** *evanescere, perire* – *vergehen, schwinden, zugrunde gehen*:

50 EPIST. Worm. I 2 p. 17,17 quod (*sc. miseriam*) utinam inrefrenata mea lingua silere valeret, nisi quia totus – o. OTTO FRISING. chron. 7 prol. p. 308,24 quia fructus sequatur, Deo, apud quem nichil inutiliter – ere potest, relinquamus. EKKEB. SCHON. cath. 7,4 ut oporteat eos (*qui ante annos discretionis moriuntur*) . . . – ere in perditionem aeternam. INNOC. IV.

[Peters]

epist. (DtArch. 18. 1962. p. 212,13) ingemiscit *ecclesia* etiam de tot sumptibus et laboribus, qui sic inanes et steriles -erunt (de-fluxerunt *var. l.*). *de viribus i. q. marcescere, tabescere* – *erschaffen, dahinsiechen*: THEOD. AMORB. Mart. 13 -xit et re-friguit toto corpore, quoniam ventris infirmitas . . . requiem illi non dedit (ex ANAST. BIBL. coll. [PL 129,590^C]). *i de tem-pore i. q. praeterire* – *verfließen, -streichen, vorübergehen*: SYRUS Maiol. 1,2 l. 2 multis -entibus annorum curriculis . . . Maiolus . . . est procreatus. VITA Otton. Bamb. III 3,6 p. 121,17 vix pauci -erant (affluerant *var. l.*) dies. NOTAE Weing. (MGScript. XXIV p. 831,28) brevi -xo tempore. CHART. Westph. VII 1682 si . . . uterque terminorum -erit sine facta solutione census. *saepe*. 2 *philos. et theol.*: RUP. TUIT. off. 11,10 l. 528 quanto magis . . . sapientia Dei . . . non sic nata est, ut -ret, non sic genita est, ut paternam substantiam diminueret? MIRAC. Cuneg. 16 p. 216^A de benedictione . . . tanta gratiarum munera -erunt. ALBERT. M. cael. hier. 13 p. 192,45 altera virtus animae est -xa ab anima in corpus. fat. 2 p. 69,38 cum haec forma (sc. *ordinis esse et vitae*) -at a causa necessaria et immutabili *eqs.* animal. 15,134 non posset *sperma* habere virtutes eorum (*membrorum*), nisi esset -xum ab eis. 16,16 illi, qui virtutes exteriores -xas a membris generantium dixerunt operari in spermate. *al.* 3 *rhet. i. q. evagari, copiose narrare, blaterare* – *ausschweifen, sich ausbreiten, unnütz schwatzen*: RICHER. REM. hist. prol. p. 35 in dicendo . . . recusans -ere plurima succincte expedit. MIRAC. Cuneg. 21 p. 217^D alia plura (*miracula*), quae vitio prolixitatis transimus, ne more hi-rundinis lectorem . . . -endo fastidiosum occidamus. HUGO TRIMB. registr. 611 Maximianus, qui . . . in dictaminis cursu non -xit.

II trans.: A *effundere, emittere* – *ausströmen lassen, ausstoßen*: 1 *proprie vel in imag.*: AUDRAD. carm. 1,238 fons vitae . . . -o (sc. *Christus*) . . . largos vobis sitientes ymbres. PETR. DAM. epist. 102 p. 132,4 ut semen -res (effunderes *var. l.*; sc. *daemon*). *al.* 2 *translate*: a *edere* – *von sich geben*: PETR. DAM. epist. 109 p. 209,19 superbum quid -ere non cessavit *frater*. b *dimittere* – *fahren lassen*: RAHEW. (?) dial. p. 531,19 quē (*memorialis cella*), si nimis oneretur, oblivione sub-repente -et aliquid *eqs.* B *de flumine i. q. (secum) vehere* – (*mit sich*) *führen*: PAUL. DIAC. Rom. 3,2 flumen sanguinem (sanguine *var. l.*) -xit.

effluvium, -i n. *exitus* – *Abfluß*: CHART. Merseb. 119 p. 101,14 (a. 1179) ut . . . si aliquorum bona ex conclusione aquarum adhuc infra ripas absque -o fluentium lederentur, ipse ab-bas . . . dampnum emendaret.

effluus, -a, -um. *effluens* – *ausfließend*: YSENGRIMUS 2,9 -a . . . spuma.

**effluxibilis*, -e. *mobilis, variabilis* – *veränderlich*: ALBERT. M. phys. 2,2,20 p. 128,45 fatum . . . et non -e est per suam essentiam et originem et tamen deflexibile valde per esse, quod habet in rebus, quae fato disponuntur.

effluxio, -onis f. *actus effluendi, effusio, emanatio* – *das (Aus-, Ab-, Über-, Ver-)Fließen, Ausfluß*: 1 *gener.*: a *in univ.*: DECRET. Frision. A p. 57,1 pro pulmonis -e triginta et sex solidi (*item de compositione*: p. 57,2 pro adypis -e quinque solidi). MENKO chron. 32 p. 372,8 iuxta fossatum -is aquarum. CHART. Babenb. 232 p. 41,19 de evulsione dentis, quae sine -e sa-n-gui-nis non contingit (p. 41,20. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 452). *de tempore*: CHART. Aschaff. 26 p. 115,8 (a. 1181) quoniam ex volubili temporum -e . . . humanas actiones . . . ob-livio demolitur. b *ebullitio* – *das Hervorsprudeln*: TRANSL. Bernw. 9 (ASBoll. Oct. XI p. 102^B; c. s. XIII.) fons . . . -is suae largitate . . . apparuit. c *emissio, exhalatio* – *Ausscheidung, Ausdünstung*: PS. BEDA mund. const. 1,13 instrumenta influxionis et -is, scilicet os et inferiora. 1,84 dicunt physici lu-nare corpus quasdam influxiones et -es habere. d *inundatio* – *Überschwemmung*: MENKO chron. 33 p. 374,25 in diluvio sancti Marcelli, quando una -e nimis intemperata se quasi to-tum mare effudit. p. 376,3 -o maris. CHART. Worm. 368 p. 235,29 pro quindecim maldris siliginis . . . annis singulis . . . non obstante grandine, exercitu, -e Reni . . . presentandis. *meton.* i. q. *campus inundatus* – *Überschwemmungsgebiet*: OLIV.

hist. Dam. 74 p. 271,5 alii fluminis (sc. *Nili*) -es nocturnis tenebris ingressi, cum limo profundi miserabiliter luctati post alios remanserunt. 2 *medic.* -o ventris i. q. *fluor ventris* – *Durchfall (per prosop.)*: THEOD. PALID. annal. a. 968 -o ventris, (*postea*: dissenteria) nomen mihi (sc. *feminae*) est, et veni ven-trem tuum ad tempus inhabitare. 3 *philos. et theol.*: ALBERT. M. sacram. 82 p. 58,87 in sanguine notatur -o misericordiae et redemptionis. metaph. 1,1,1 p. 3,3 esse . . . est prima -o Dei et creatum primum. euch. 4,1,1 p. 331^A,26 haec omnia facit Chris-tus ista -e gratiae in hoc sacramento. *al.*

**effluxus* (eff-), -us m. 1 *proprie*: a *effusio* – *das Vergie-ßen*: IORDAN. SAXO epist. I 1 p. 4,5 in nimio lacrimarum -u. b *accessus, aestus* – *Flut*: ALBERT. M. animal. 8,79 porta nidi sui (sc. *pici marini*) est adeo parva, quod aqua maris in effluxu maris non potest intrare. probl. det. 1 p. 47,73 ad quadraturam lunae movetur mare in -u et refluxu. 2 *meton.*: a *efflu-vium, exitus* – *Abfluß*: CHART. march. Misn. III 141 (a. 1209) decimam molendini piscine ingentis -ibus adiacentis . . . adiecimus (sc. *marchio*). b *fons* – *Quelle (alleg.)*: ALBERT. M. serm. II 5,148 sequitur -us montis, qui fluit in donis Spiritus. 3 *translate*: a *emissio, expulsio* – *Ausscheidung*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,10,3 p. 116^B,44 nutritio est ingressus in esse . . . et non ponitur in potentia aliquo modo nisi ex -u et in-fluxu materiae. b *emanatio, proventus* – *Ausfluß, das Her-vorgehen*: ALBERT. M. div. nom. 1,3 p. 2,39 secundum -um causatorum a causa.

**effo v. effor.*

?**effocada*, -ae f. (faux) ?*suffocatio* – ?*Erstickungszu-stand, -anfall*: CONSTANT. AFRIC. coit. 16,40 prodest electa-rium etiam nefreticis et -as (efo-, -cha-, esocha-, effodicas, hec sochadas, effocat[i]ones?), suffocationem, hemorrhoidas, ascari-des *var. l.*) habentibus (*v. notam ed.*).

**effocatio*, -onis f. *suffocatio* – *das Ersticken, Erstik-ungszustand, -anfall*: RECEPT. Sangall. I 75 capit. p. 7 potio ad -e (*item* 75^{capit.} -em). 145^{capit.} ad -em (*sed cf.* 145 capit. p. 8 ad offocationem).

effoco, -are. *opprimere, elinguem reddere* – *ersticken, zum Schweigen bringen, sprachlos machen*: CARM. var. Wal-ther 1,89,4 -anda quid hinc sonat pars mihi (sc. *Hiemi*) contra-ria!

effodio (exf-), -fodi, -fossus, -ere. *script. et form.*: efo-: l. 60. -fud(i): l. 49. adde LEX Sal. Merov. 55,4 (*var. l.*). LEX Ba-iv. 19,1 (*a. corr.*). -osus: l. 62. 63. *praes. inf.* -ire: l. 50. *perf.*: indic. -ierunt: p. 1131,8. *coni.*: -ierit: l. 49. 70. p. 1131,4. *saepe in legibus*. -iret: LEX Alam. 49,1 (*var. l.*). 49,2 (*var. l.*). *metr.* -ösus: l. 63.

1 *fodiendo foras vehere vel eximere, eruere* – (*her*)*ausgraben, (her)ausstechen*: a *in univ.*: LEX Sal. Merov. 14,10 si quis hominem <mortuum> -ierit (-erit, ex-erit, exfudierit *var. l.*). LEX Rivb. 55,2 si quis mortuum -ire (-ere *var. l.*) praesumpserit. CAND. FULD. Eigil. I 19 -ssa . . . t e r r a . . . fundamenta ponebant fratres (HUGEB. Willib. 4 p. 98,26 exfossa. *al. sim.* II 23,9 solo). WALTH. SPIR. Christoph. II 4,38 nec onus -ssum rapit inclementia furum (*spectat ad Vulg. Matth. 6,20*). IN-NOC. III. registr. 2,276 p. 536,24 obtentu pecunie corpora -ere iam humata. *in imag.*: BRUNO QUERF. Adalb. A 6 -ens terre cordis obtusos sensus. b *de lapidibus, metallis sim.*: CHART. Turic. 767 (a. 1249) molares. CHART. Sil. D III 523 decimam eorum (*metallorum*), quae tunc pro nobis (sc. *duci*) erant efossa. CHART. Traiect. 1943 p. 184,34 cespites. *al.* c *de par-tibus corporis*: LEG. Wisig. 2,1,8 p. 55,10 non aliter quam -ssis (-osis *var. l.*) oculis relinquatur reus ad vitam. RUODLIEB VII 102 stant oculi gemini velut -osi tenebrosi. *al.* d *emendare* – *ausmerzen, ausbessern*: THEOPH. sched. 3,74 p. 132,5 si hu-iusmodi vitium (sc. *vesicam sive fissuram*) in eo (*auro vel ar-gento*) deprehenderis, cum ferro ad hoc apto diligenter -es. *ibid. iterum*. 2 (*fodiendo*) *aperire, suffodere* – (*durch Graben*) *öffnen, aufgraben, untergraben*: CONC. Karol. A 12 p. 66,22 martyrum s e p u l c h r a (ERMENR. Sval. 10 p. 162,4). 16A,3 si quis d o m u m . . . alterius -erit (-ierit *var. l.*) *eqs.* (LEX Saxon. 32. LEX Frision. 5,1). *alleg.*: HRABAN. carm. 11,33 cautus attendis (sc. *pastor*) ovilia circum, ne lupus irrum-

pat . . . nec fur -ens intrans mactaverit agnum. 3 *fodiendo efficere* – *ausheben*: CHART. Hall. 162 (a. 1219) puteos salinarum. 4 *evertere* – *zerstören, niederreißen*: LEX Baiuv. 22,1 si quis alienum pomarium ex-ierit (-erit, -ierit, ex-erit, perfoderit *var. l.*) per invidiam *eqs.* ANNAL. Rod. a. 1108 p. 694,37 cimiterium . . . erat muro circumdatum, quo . . . -sso communitum est inde castrum. 5 *de-, infodere* – *ein-, begraben*: VITA Corb. 29 vas plenum ipsius sanguinis in eodem loco -ierunt (-erunt, fod[i]erunt *var. l.*) *ministri* in terram. 6 *perfodere* – *durchbohren*: URBAN. IV. registr. 581 p. 571,4 ipsum (*Guis-cardum*) . . . -ssum gladiis . . . trucidarunt *vir*.

effoemino v. effemino. *effoetus v.* effetus.

**effollo*, -ere. (follis) *evacuare* – *entleeren*: PETR. DAM. epist. 96 p. 57,8 tumentes ventres nisi citius per utrumque spiramen -ant *opulenti quique*, crepitum ilibus reformidant.

effor, -atus sum, -ari *vel* **effo*, -avi, -atum, -are. *script.* *efo*: l. 20. (*e*)*loqui, dicere, narrare* – (*aus*)*sprechen, sagen, nennen, erzählen*: 1 *in univ.*: COD. Karol. 3 p. 480,14 superius -tus filius. CHRON. Salern. 65 p. 63,24 ingemuit *Nanningo* atque sue coniugi -vit: '*eqs.*' 83 p. 84,6 talia facere, quod efastis (*sc. fideles et consanguinei*). *al.* THIETM. chron. 2,32 p. 78,6 volupe est mihi de eodem (*praesule*) amplius -ari. WILLIR. carm. 3,7 quorum (*Pharisaeorum*) perversa refellit suaviter -tus commenta ex virgine natus: '*eqs.*' MIRAC. Conr. Const. 9 quanta . . . exorta sint gaudia . . . , nec lingua -ari nec stilo facile poterit exarari. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,8 non . . . ad -andum de theologica et ineffabili generatione seu nativitate attollimur. *saepe. v. et p.* 68,58. 2 *pronuntiare, vaticinari* – *verkündigen*: EKKEH. IV. pict. Mog. 621 stella micat prius oblata (-ta *a. corr.*) Iacobque dicata. 3 *describere* – *beschreiben*: GEBEH. AUGUST. Udalt. p. 592,31 vir . . . tantae sublimitatis ac meriti non nisi a digno condigne valet -ari.

subst. effandum, -i *n.* *nuntium* – *Nachricht*: CHRON. Salern. 44 p. 46,26 ipse Sico in hunc modum principi -um direxit: '*eqs.*'

[*efformo v.* affirmo. *adde ad vol. I. p.* 362,43sq.: VITA Otton. Bamb. 6 (ASBoll.³ Iul. I p. 337; c. 1189) psalmos et hymnos, capitula et orationes per totum annum, ut memoriter cursim dicere posset, -are (*clm* 13087 f. 191^v, *efformare ed.*) clericus elaborabat (*ex* HERBORD. Ott. 3,34).]

effossio (exf-, -osio), -onis *f.* *script.* -iho: l. 46. ?*confunditur c.* effusio: l. 46. *actio effodiendi* – *das Ausgraben, Ausgrabung, Ausstechung*: IULIAN. TOLET. iudic. 1 quibus (*sc. perfidorum*) ex clementia princeps dederit vivere, -em (-osi-*var. l.*) luminum non evadant (*sim.* LEG. Wisig. 2,1,8 p. 55^b,3 -osionem [-em, effusionem, ex-honem *var. l.*] . . . oculorum. ANNAL. Altah. a. 1067 p. 73,16). PETR. DAM. epist. 106 p. 179,13 cum . . . collaboratores . . . crebris -bus attemptarent, ut . . . cadaver educerent. ALBERT. M. animal. 7,52 radicum. CHART. Livon. A 407 si fluvium . . . sive per se sive per -osionis auxilium de terra capituli aliquam portionem detraxerit et parti fratrum adiecerit. *al.*

effosus v. effodio.

**effractio* (efr-), -onis *f.* *actus effringendi* – *das (Heraus-, Auf-, Zer-)Brechen, Einbruch*: RATHER. epist. 10 p. 54,3 post efr-es <c>reberimas ecclesiarum. PETR. CAS. (?) chron. 3,38 p. 415,18 nullo . . . casu . . . -is lampas . . . pertulit detrimentum. CHART. Sil. D II 34 p. 21,42 talibus, qui ecclesias seu cimiteria -bus, rapinis seu aliis violentiis violant. CHRON. rhythm. Col. 3,36 -o lampadis hastis. CHART. Brunsv. II 287 p. 128,25 ut . . . fossam . . . ad -es lapidum . . . possideat *civitas Brunswic*.

effractor, -oris *m.* *script.* exf-: l. 64. 1 *proprie*: *a qui effringit, effractorius* – *Auf-, Einbrecher*: LEG. Burgund. const. I 29,3 -es (-is, ex-is, -bus *var. l.*) omnes, qui aut domos aut scriinia expoliant, iubemus occidi. II 19,1 p. 118,18 -es (offratore *var. l.*) domuum (CHART. Argent. I 467 p. 352,11 [a. 1261] domorum). GERHOF. Antichr. 1,48 p. 356,24 fures eam (*sc. pecuniam curiae*) et -es furantur. CHRON. Reinh. a. 1198 p. 561,21 ecclesie (HONOR. III. registr. 66 p. 48,6). VITA Herm. Ios. 24 p. 692^F fuit . . . magna importunitas -um; qui monasteria et ecclesias effringebant et pretiosis quibuslibet spoliabant. *b latro* – *Räuber*: CONVERS. Afrae 6 p. 59,12 -r et fur ab initio

tu es (*sc. daemon*). GLOSS. 7,60 K. -r muchinari. 2 *translate i. q. transgressor, violator* – *einer der bricht, Übertreter, Verletzer*: CHART. Rhen. med. I 270 (a. 995) quantum invasores et *legum* -es competit (EGBERT. fec. rat. 1,315 [schol.]). HUGO FLAV. chron. 2 p. 492,39 regii thori violentus -r.

**effratrix*, -icis *f.* *quae effringit* – *Einbrecherin*: CONR. EBERB. exord. 6,1 l. 79 ratio, si, quod fidei creditum est, tempore interrumpere, -x iudicatur.

effractura (efr-, -at-, -tora), -ae *f.* *actus effringendi* – *Einbruch*: LEX Sal. Merov. 11 capit. p. 5 de furtis ingenuorum vel -is (efr-, fracturis, *fractura var. l.*; *item* LEX Sal. Pipp. 12 capit. p. 10 -is [efraturis, -oris *var. l.*] *al.*). PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 237,21 fecisti furtum capitale vel -am aecclesiarum vel domorum? *al.*

effraenus v. effrenus. *effrasia v.* euphrasia.

**effremo*, -ui, -ere. *fremere, insonare* – (*auf*)*brüllen, erdröhnen, murren, schnauben*: ALCUIN. carm. 71,1,7 Marcus divini . . . repletus faminis -uit vox ut deserta ferarum (*inde* CARM. imag. 23^h,3,2). MEGINFR. Emm. 9 postquam bestialiter -uit *Lampertus*, iram subit amentia. *c. sensu resistendi*: MEGINFR. Emm. 6 ut Pannoniae populos, qui gentili feritate adhuc -uerant, conditori Christo reconciliaret. *c. sensu irascendi*: YSENGRIMUS 3,831 -uit medicus patruisque tenacis duritiam increpitans probra favoris agit.

effrenatio, -onis *f.* 1 *immoderatio, libertas* – *Zügellosigkeit, Unbändigkeit*: RUP. TUIT. trin. 21,26 l. 1541 haec (*fornicatio*) quanta -e populum illum dissolverit, acerrime lectio praesens insinuat. 2 *patientia frenorum, frenatio, oboedientia* – *Duldung der Zügel, Zügelung, Folgsamkeit*: IORDAN. RUFF. equ. p. 16,27 equo (*i. aequo*) proinde fiet *equus* fragrantior et impatiens . . . et suae assuetudinis maximam partem perdit.

**effrendo*, -ere. *fremere* – *brüllen*: ODO MAGDEB. Ern. 6,58 orbata catulis crudelior ursa -ens calcat . . . terram. 6,288 longis efflans rugitibus ignem -it Typhon.

effrenis, -e. *script.* efr-: l. 37. *infrenis, ferox* – *zügellos, ungezügelt, unbändig, wild, ungestüm*: 1 *adi.*: WALTHARIUS 711 -i . . . in equo (LIUTPR. antap. 1,42 l. 804 -i [efr-*var. l.*] *al.*). CARM. de bello Saxon. 3,288 tua frena pati *gentem* -em docuisti (*sc. rex*; SABA MALASP. chron. 2,21 p. 156,19). 40 CARM. de Frid. I. imp. 2777 iuventus. LAMB. LEOD. Matth. I 1007 -is . . . suas exercet Syrius iras. CHART. Stir. IV 481 p. 289,42 ad . . . -em et infrenatam presumptionis audaciam refrenandam. *persaepe. v. et p.* 1133,5. *indomitus* – *ungezähmt*: ALBERT. M. bon. 194 p. 120,31 camus est equorum -ium. *difficilis ad frenandum* – *schwierig zu zügeln, lenken*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 77,22 non sit *equus* -is neque dure boce. 2 *subst.*: *a masc.*: SABA MALASP. chron. 7,8 rectifactor ille superbie ac malitiae moderator, cuius solo nutu arcebantur -es . . . , dominus Nicolaus. *b neutr. plur. i. q. effrenatio* – *Zügellosigkeit*: ARNULF. delic. 235 iusticie frenis frenes -ia gentis.

effreno, -avi, -atum, -are. *script.*: efr-: l. 70. efr-: l. 71. p. 1133,15. 1 *effrenem reddere, frenis liberare, (ex-, re)olvere* – *zügellos machen, entfesseln*: PETR. DAM. serm. 4,3 l. 130 linguam eius (*mulieris*) in audaciam male liberae praesumptionis -at (*sc. diabolus*). SIGEB. GEMBL. gest. 15 p. 530,54 non . . . mirum, si lenitatis dissolutio eos (*fratres*) -verat. HUGO FLAV. chron. 2 p. 437,46 si tamen non ex eo, quod reges dicuntur, in gurgitem viciorum aut in tyrannidem -antur, sed *eqs.* HUGO FLOR. tract. 2,1 (MG Lib. Lit. II p. 484,28) -tus est *Salomon* in libidinem. CHART. Wirt. II 508 p. 327,25 (dipl. spur.) invasores celle . . . , si per incendium aut spolum . . . tyrannidem suam ausi fuerint -are. *al. medial. i. q. furere* – *wüten*: HRABAN. univ. 8,1 p. 218^D aliquando laenae nomine huius mundi civitas, id est Babylonia, exprimitur, quae contra vitam innocentium immanitate crudelitatibus -atur. 2 (*in*)*frenare* – *aufzäumen*: IORDAN. RUFF. equ. p. 13,9 expedit, ut -andi freni modus . . . exprimatur. *ibid. al.*

adi. effrenatus, -a, -um. 1 *infrenis, indomitus, immoderatus, ferox* – *zügellos, ungezügelt, entfesselt, unbändig, wild*: LEG. Wisig. 3,6,2 p. 167,10 -a (efr-, defrenata *var. l.*) libido. ALDH. virg. I 35 p. 278,5 virgines . . . -os (efr-, ineffrenatos *var. l.*) laetitiae cachinnos . . . miscentes. WALTH. SPIR. Chris-

toph. II 2,43 -e . . . crudelia gentis hospicia. CHRON. Andag. 85 p. 215,2 propter insectationem Otberti, que tanto immineret . . . infestior, quanto et in desolatos -ior. URSO element. 4,3 p. 106,13 natura -a. CONR. MUR. summ. p. 160,6 mulier deridenda . . . sic poterit nominari: . . . effrenis, -a. *persaepe*. *subst. masc.*: CONSUE. Trev. 14 in conventu monachico si -i non terrentur, nulla est religio. 2 *nimius, enormis – übermäßig groß*: CHART. episc. Hild. II 564 p. 277,28 (a. 1240) paucorum nomina infra ponere volumus (sc. *Conradus episcopus*), ut -am multitudinem testium evitemus (CHART. Berg. Magd. 109 p. 79,5 [epist. papae]. ORD. canc. pap. 2,4. CHART. Turic. 1759 p. 108,4).

adv. effrenate. *indomite, immoderate – ungezügelt, ungebremmt, ungestüm, heftig*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,11 l. 8 de moderatius temperato et de efr-ius (-ius *var. l.*) praecipite rursus scriptum est: '*eqs.*' LIUTPR. leg. 23 quam (*puppam*) Sclavi . . . equino colligantes pullo matrem praecedentem sequi -e dimitunt. EPIST. Hann. 79 p. 128,16 lingua . . . alias verecunda et modesta, in . . . convicia -issime incandescit. HELM. chron. 69 p. 133,10 quod si furor principis . . . -ius egerit. *al.*

effrenus, -a, -um. *script.*: efr-: l.30. -rae-: l.27. *infrenis, indomitus, ferox – zügellos, unbändig, wild, ungestüm*: BRUNO QUERF. Adalb. A 10 p. 8,15 -a *gen s* Luttizi pagani iugum christianitatis deponunt (HIST. peregr. p. 156,31). p. 10,13 erat . . . vivida virtus in eo (*rege*), fervida et -a *iuven-tus* (ANNAL. Magd. a. 974). CHRON. Cosmae cont. I a. 1133 -aenae indolis tyro Wladizlaus. FUND. Mur. 2 p. 19,29 -am atque avaram mentem . . . inclinare. EPIST. Laens. 2 excessus. SALIMB. chron. p. 432,23 sordes, feces et venena, cuncta rapis (sc. *Aqua*) ut effrena (CARM. Bur. 193,24,5 -a), que narrare nequeo (sc. *Vinum*). *al. subst. masc.*: CARM. de Tim. 20 turbidus ille (*David*) malis, placabilis ille benignis, ultor in -is (externis *cod.*), mitis in innocuis.

effreto, -are. *transire – überqueren*: GESTA Camer. 1,98 p. 441,16 iste fluvius, si quando imbres incumbant, in tantum ex-crescere solet, ut absque navigio -ari non possit.

effringo (efr-), -fregi, -fractum, -ere. *script. et form.*: ae-: l.47. *praes.*: -ran-: l.47. *perf.*: -rang(i): l.44. -rig(i): l.44. 1. *adde* LEX Sal. Merov. 11,5 (*var. l.*). 27,30 (*var. l.*). -ring(i): l.45.

1 *frangendo aperire, refringere, frangere, irrumpere – (auf-, zer-, ab)brechen, einbrechen (in)*: a *proprie vel in imag.*: a *in univ.*: LEX Sal. Merov. 27,29 si quis screonam . . . -erit (efr-, e[ff]rig-, frerit; *inde* LEX Sal. Karol. 27,35 -erit [ef-frang-, effring-, infrangerit *var. l.*]). FORM. Andec. 33 casa . . . per nocte fuit fracta. CHRON. Fred. 2,54 sanctas . . . baselecas aefranguntur (*sim. in eadem script.* 2,55). MIRAC. Eparch. 14 (MGMer. III p. 563,11) Claudius faber noctem per -tam (an-fractam *var. l.*) vitream in basilicam introivit. IOH. METT. Ioh. 22 panem. PETR. DAM. epist. 40 p. 445,26 vincula. 72 p. 342,26 claustra carnis. 153 p. 28,12 cervices. CONR. EBERB. exord. 3,22 l. 50 firmaturam (sc. *armarii*). *persaepe. v. et p.* 1131,71. *medial.*: WANDALB. Goar. 2,10 de equo cecidit *Eufimia* abbatissa et -to crure . . . ad ecclesiam portatur. PETR. DAM. epist. 109 p. 219,25 ferramenta . . . -ta sunt. GESTA Trud. cont. I 12,5 male sanata cicatrix veteris morbi Alexandri, bis prius -ta, tertio iam erupit. β *expugnare – erobern*: VITA Eptad. 12 (MGMer. III p. 190,22) castro . . . a Romanis -tum (efractus *var. l.*) est. HELM. chron. 106 p. 207,25 civitates multas. γ *caedere, excidere – (heraus)brechen*: CHART. Brunsv. II 287 p. 128,23 (a. 1278) ad solos lapides -endos civitati Brunewic idem mons perpetuo liber maneat et communis. CHART. Port. 264 ius . . . -endi . . . lapides (sc. *in lapidina*). δ *perfringere – durchbrechen*: CARM. de Frid. I. imp. 3318 totas . . . acies. HIST. peregr. p. 140,1 -tis omnibus et succensis clausurarum repagulis cum armata manu. ABSAL. serm. 44 p. 253^A murum castitatis. ε *destruere, tollere, evellere – zerstören, beseiti-gen, nieder-, ausreißen*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108,23 effectus sudibus et habenis. CHRON. Andag. 83 p. 207,5 tres cruces aureas dispersis lapidibus -egit *Otbertus*. FUND. Mur. 18 p. 57,4 quia altare male compositum fuit, . . . -igimus ipsum altare et, sicut modo est, collocavimus. HELM. chron. 67 p.

127,36 precepit . . . comes -i p o n t e m (CHRON. reg. a. 965). *adde*: HILDEG. phys. 1,34 natura eius (*hirtzswam*) talis est, quod semper frangere solet, ubi est, et ita, quod foetidum est, -it, ubi illud invenit. b *translate*: a *rumpere, violare – brechen, verletzen, aufheben*: LEX Frision. add. 1,1 pacem. 5 THANGM. Bernw. 51 p. 780,35 (chart.) si quis . . . successor . . . hoc (sc. *hanc traditionem*) -ere voluerit *eqs.* ACTA reg. Bur-gund. 118 p. 288,8 donationem . . . legaliter factam. ANNAL. Hild. a. 1037 p. 42,10 post -ta iuramenta. v. et p. 811,9. β *debilitare, auferre – schwächen, hinwegnehmen, rauben*: 10 CARM. cod. Vat. (5330) 24,24 Titan preparat autumpnum den-sos -it et estus. PETR. DAM. epist. 82 p. 442,20 fatigatus *Tobias* a sepultura dum se velut -tis (fractis, -tus, fertis *var. l.*) viribus proicit, lumen amittit. HERBORD. Ott. 2,11 p. 82,4 animosita-tem. 2 ?*proferre, emittere – hervorbringen, ertönen las-* 15 *senden*: CARM. de Lamb. 1,298 stridula quae dulces -et (*an leg. ef-finget vel effundet?*) tibia cantus?

**effrons* (e(x)fr-), -frontis. (ex et frons) 1 *adi. i. q. impu-dens, inverecondus, protervus – schamlos, unverschämt, frech, verwegen*: FLOD. hist. 3,22 p. 289,11 (epist. Hincm.) miror, cur sic ex-s factus . . . nescis (sc. *nepos*) erubescere. CARM. Bur. 121,2,2 prior (*amasia*) -s (efr- *cod.*), impudens, nova verecunda. GESTA Ern. duc. I 2,381 puniendi erunt . . . monstrosi isti, quos ita -es (effrondes *corr. ex effodes cod.*) et 25 sceleratos esse non piguit. IORDAN. SAXO princ. 50 mulier quedam -s et meretrix. CLEM. IV. registr. 668 p. 687,31 -s ma-litia prelatorum, qui *eqs.* 2 *subst. masc. i. q. homo impudens – unverschämter Kerl*: CHART. Rhen. med. III 1161 p. 865,32 (a. 1252) nec quisquam . . . velut -s audeat introire. SABA MA-LASP. chron. 7,9 p. 277,4 qua fronte in tantis excessibus petetis (sc. *Viterbienses*) veniam quave, -es, promptitudine misericor-die indulgentiam poteritis flagitare.

effugatio (efu-, -cio), -onis *f.* 1 *proprie i. q. expulsio – Ver-, Austreibung*: VISIO Baront. 13 daemonum. WILH. RU-BRUQU. itin. 38,6 ad -cionem maligni spiritus. ALBERT. M. animal. 26,21 efu-o . . . pulicum. 2 *meton. i. q. expultrix – Vertreterin*: CONR. EBERB. exord. 1,9 l. 61 vae tibi, negli-gentia . . . disciplinae -o.

**effugator*, -oris *m.* *expulsor – Ver-, Austreiber*: MILO 40 carm. app. 3,2,7 -r daemonum (RUP. TUIT. Pant. 6 [AnalBoll. 55. 1937. p. 259,16]).

**effugax*, -acis. c. *gen. i. q. fugax, expers – fliehend, meid- 45 end, entbehrend*: THEOD. AMORB. Mart. 25 omnium dolo-rum cumulamenta expertus est, id est . . . exilii solitudinem, so-liti honoris -issimam absentiam.

1. *effugio*, -fugi, -iturus, -ere. *script. et form.*: efu-: l.57. 65. 68. *stirp. praes.*: imperf.: -geb-: l.65. -gib-: l.66. *inf. -ire*: l.59. *partic. -gen(s)*: l.54. *perf. -gi(i)*: l.64 p. 1135,1. *metr.* efu-: l.57. *adde* ALDH. virg. II 2252 (*var. l.*).

(au)fugere, evadere – (ent)fliehen, entkommen. 1 *in-trans.*: a *proprie*: LEG. Wisig. 9,2,9 p. 375,12 inferiores . . . persone . . . si . . . de expeditione publica quocumque fraudis 50 commento -endo (aut fugiendo *var. l.*) se subtraxerint. THIETM. chron. 6,52 paucis -gentibus cum episcopis interfecti sunt innumerabiles viri (*sed cf.* 1,10 paucis -entibus. *al.*). ACTA civ. Wism. A 782 Henricus . . . -it de civitate pro uno malefacto. FABULAR. MIN. 24,6 mus . . . putavit se non -ere (efu- *var. l.*). *saepe. b in imag.*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,23 l. 5 ab his, in quibus offenderis, cornibus elucubratus -ire. c *translate i. q. 60 abire, evanescere – ent-, verschwinden*: HRABAN. carm. 37,5 quid . . . est, quod non properatis -it alis. WALTH. SPIR. Chris-toph. II 4,140 ut medica succisa manu contagia morbi -ant. 2 *trans.*: a *proprie*: IULIAN. TOLET. iudic. 3 p. 532,11 nostras non -iit (-it *var. l.*) *Ranimirus* manus. Wamb. 19 ipsi, qui nos-trorum gladios -gebant (efugebant, -bant *var. l.*), suorum gla-dio periebant. FORM. Senon. II 3 p. 212,19 servitio . . . -gibat 65 *servus*. HEINR. LETT. chron. 10,8 p. 38,19 alii transnatando evadentes aculeos vermium non efugerunt. *al.* b *translate*: a (*evitare – (ver)meiden, entgehen, sich entziehen*: LEG. Wi-sig. 2,2,10 p. 87,11 ne . . . pars causantium iudicialis fori equita-tem -at (-ant *var. l. ed. García López p. 404*). WIDUK. gest. 1,1 elaborare non -o. THIETM. chron. 2,25 recedentes *famulae*

miseriam insciae -ierunt subsecuturam. RUP. TUIT. trin. 22,28 l. 1707 Spiritus amoris . . . fictionem eius (*animae*) post levem attackum statim -turus. DIPL. Constantiae 3 p. 10,14 pacem ecclesia videtur -ere. MAURUS progn. 3 p. 25^a,1 lumen. *al. excludere* – *ausschließen, erhaben sein über*: CONSUE. Marb. 105 quorum auctoritas -it suspicionem. *β latere* – *verborgen sein, unbemerkt bleiben*: WALAHFR. hort. 279 quae (*sclarega*) quamvis . . . medicorum paene putetur -isse manus *eqs.* RUOTG. Brun. 12 cum eius industriam in agendis nihil -ret *eqs.* ALFAN. premn. phys. 16,15 p. 95 parvi . . . motus sensibilitatem -entes (PG 40,676 λανθάνουσαι) passionem non faciunt. *γ elabi* – *entfallen*: CHART. Monast. 19 p. 117,2 (c. 1194) ne per oblivionis vicium memorias hominum -ant (*sc. constituta*).

2. effugio v. effugio.

**effugitivum*, -i n. *quod effugit* – *Flüchtiges*: PS. GERH. CREM. sal. II 72 ipsum atramentum retinet omne -um, ne fugiat.

effugito, -are. *effugere* – *entfliehen, -gehen*: RUODLIEB XV 66 <non cessat m>ater Rötlied minitare frequenter, <quod mox non e>sset et id -are nequisset.

effugium, -i n. *script. efu-: l.33. c. gen. obi.: l.39.43.44.48.*

1 *proprie*: *a actio effugiendi, fuga* – *das Entfliehen, Entkommen, Flucht*: WALAHFR. Otm. 8 tanta vis pluviae ventorumque prorupit, ut vix -um se crederent habere *fratres*. METELL. exp. Hieros. 6,444 -o facili scandens *ala* fastigia templi. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,3 Terdonenses . . . -i locum non habentes (HIST. de exp. Frid. imp. p. 57,7 -i [refugiarii *var. l.*]). *al. in imag.: SPEC. virg. 4,674 quod sit ab hac (superbia) -um, quod ad hanc (humilitatem) confugium.* *b lapsus, amissio* – *das Ausfallen, Verlust*: DECRET. Frision. A p. 56,11 unguis -um quatuor uncie (*de compositione*). 2 *meton.*: *a potestas, via effugiendi* – *Fluchtmöglichkeit, -weg*: RHYTHM. 148,53,2 nec elucet evadendi uspiam -um (-am, *efugium var. l.*). RUP. TUIT. trin. 4,32 l. 1494 ut quadam die, cum -um non haberet *Pythagoras*, maluerit per medios latrones ire quam per segetem fabae. *al. b refugium* – *Zufluchtsort*: GESTA Camer. 1,84 videns *Berengarius* . . . eos (*duos fratres*) -o sanctissimi templi propinquant. PETR. DAM. epist. 28 p. 277,3 o heremus, mundi persequentis -um. 3 *translate*: *a via exeundi, consilii, salutis, remedium* – *Ausweg, Abhilfe*: GESTA Camer. 1,84 quia tanto sceleri -um aut latebram vel per aliquem poenitentiae modum non quaesivit *Berengarius eqs.* RUP. TUIT. off. 6,21 l. 653 crux, . . . mortis -um. trin. 23,13 l. 759 venturae irae -um qualiter inveniret *ecclesia*. ALBERT. M. Iob 19,8 'in calle meo . . . tenebras posuit', ut non videam -um per rationem. *al. b defectio* – *Abfall*: PETR. DAM. epist. 38 p. 354,17 conservus, qui huius (*servi*) -i (*effigii var. l.*) inceptor efficitur. CHRON. reg. cont. a. 1239 p. 275,14 -um fidei vel simulationem sacramenti.

1. *effugo* (exf-, -gio), -avi, -atum, -are. 1 *fugare, expellere* – *in die Flucht schlagen, ver-, austreiben*: SERMO de sacril. 21 propter -iandos serpentes. RUD. FULD. mirac. 12 p. 337,54 ab obsessis corporibus daemones -antur. RECEPT. Bamb. 54 capit. p. 62 ad pulices ex-andas (*cod.*, exsugandas *ed.*; *item* 56^{capit.} ex-andas). THIETM. chron. 2,10 terga vertentem (*hostem*) . . . -vit rex. 3,18 episcopo . . . -to. CHART. Livon. A 467 p. 583,24 si aliquis vasallorum minus iuste allodium aedificaverit Estonas . . . verbis minacibus, verberibus, prece vel pretio -ando. *per-saepe. medial. i. q. fugere, abire* – *fliehen, weggehen*: RITUALE Rhenaug. 46 p. 118,12 tu . . . -are, diabole. 2 *tollere, auferre, extinguere* – *entfernen, wegnehmen, auslöschen*: RECEPT. Lauresh. 2,204 capit. p. 85 ad pilos -andos (*item* 2,204^{capit.}). VITA Emm. 28 qui (*Landepertus*) tantum lumen temerario ordine natus est -are. PASS. Karoli Boni 6 (MGScript. XII p. 621,50) precordiis (*sc. Thamardi castellani*) gladios infixerunt (*sc. Borchardus eiusque complices*) -antes spiritum eius.

2. effugo v. effugio.

effulcio, -fultum, -ire. *fulcire, sustentare* – (*unter*)*stützen*: SYLL. Bern. 6,3 rimans nexa poli culmina rectrix istis sub numeris organa nectit, quis -ta modis musica vernat. ADAM gest. 3,12 p. 152,2 cuius (*regis Suediae*) auxilio Suein . . . -tus Magnus pepulit a Dania.

effulgeo, -fulsi, -ere. *script. et form.: efu-: l.14.15. adde GLOSS. I 118,5 St.-S. indic. praes. -it: GLOSS. I 118,5 St.-S.*

1 *intrans.*: *a fulgere, splendere, (e)nitere* – (*auf-, hervor-*)*leuchten, (hervor-, er)strahlen, (hervor)glänzen*: *a proprie*: MIRAC. Bav. 3,12 pernox in aqua -it *candela*. ANNAL. Quedl. a. 993 tantam lucem . . . ex aquilone -isse (*sim. THIETM. chron. 4,19*). ALBERT. M. miner. 3,1,8 p. 70^a,46 dato, quod hoc sit aurum, quod sic -et ex plumbo *eqs.* *al. β per compar.*: LIUTG. Greg. 4 p. 71,29 dum in modum solis -erit *Bonifatius* in templo Dei. GERHOH. (?) tract. I 21 hec veritas de eternitate quasi de sole radius eterni luminis -it. *al. γ translate i. q. excellere, flore(sce)re* – *hervorstechen, sich auszeichnen, (auf-)blühen*: VITA Elig. 2,48 p. 728,17 quibus . . . miraculorum -erit (*efu- var. l.*) signis, nunc . . . audire potestis. WALAHFR. Wett. 530 opus . . . arcubus -ens (*efu- var. l.*). AGIUS vita Hath. 2 mater ex nobilissima . . . Francorum prosapia descendens in prole nobilior -it. 3 virtutibus se ipsa cottidie maior -it. CATAL. reg. (MGLang. p. 497,32) dehinc non prolixum tempus -it *Beneventum*. CHART. archiep. Magd. 134 p. 190,42 tantum pacis -it in terris. *al. b per errorem pro effluere i. q. liquescere* – *flüssig werden* (*cf. p.1128,22*): MAPPAE CLAVIC. 60 cum -serit gluten, inunge stagneas laminas. 2 *trans. i. q. splendere facere* – *erstrahlen lassen*: AUREL. REOM. mus. 1,16 ut non dubitet *mens* hanc (*per hanc var. l.*) disciplinam in omnibus, quae sunt condita, Auctoris sapientiam (-cia *var. l.*) -ere.

adi. effulgens, -entis. *fulgens, excellens* – *glänzend, ausgezeichnet*: VITA Lamb. Traiect. 28 (MGMer. VI p. 383,4) quis sigillatim omnia mirabilia . . . verbis valeat explicare, -ia signis (*pro signa ut vid., cf. l.14*) . . . ad sacratissimum corpus declarata?

**effulguro* (efu-), -are. 1 *splendere* – *leuchten*: PAUL. DIAC. carm. 7,14,2 non ante saeculis cognitum noctu iubar -at. ADSO Mans. 16 (MGScript. IV p. 513^b,29) tota ecclesiae domo -ans *iubar*. CHRON. Camer. 2,27 celitus -ans irradiat locum sua sanctissima presentia stella maris. 2 *emicare, erumpere, apparere* – *aufleuchten, hervorbrechen, erscheinen, sich zeigen*: ADSO Mans. 11 (MGScript. IV p. 512^a,2) hoc . . . in dies irae celestis -ante (*efu- var. l.*) iudicio *eqs.* RUP. TUIT. trin. 35,27 l. 1411 non continuo peremptoribus suis manifestus -ans (*efflagrans var. l.*) insultavit *Christus*.

**effulmino*, -avi, -are. 1 *fulminare, prosternere* – *niederschmettern*: ANNAL. Salisb. cont. a. 1192 (MGScript. XIII p. 239,10; c. s. XII.-XIII.) rex Anglie . . . obvios percillens Saracenos . . . plurimos captivavit et mille robustissimos -vit. 2 *e-, demittere* – (*her*)*abschleudern, niederfahren lassen*: CHART. Worm. 205 (a. 1243) in subditis . . . excommunicationem -are.

effumo, -avi, -are. 1 *in fumum resolvi* – *verrauchen, -dampfen*: ALBERT. M. gener. 1,6,10 p. 175,53 infusum *plumbum vel stagnum* . . . auro et argento . . . evaporat et -at totum. *ibid. iterum.* 2 *effundi, exire* – *herausströmen*: MIRAC. Bav. 3,43 p. 300 odor . . . de ipso oratoriolo -vit. *Peter*

effundo, -fudi, -fustum, -ere. *script. et form.: efu-: p.1137,63. praes.: stirp. -fud-: p.1137,63. adde EMECHO Ekkeb. (NArch. 11. 1886. p. 450,17). infin. -ire: l.70. p.1137,63. perf.: stirp. -fund-: p.1138,4. adde PIRMIN. (?) scar. 15. al. partic. -fussus: MARIAN. chron. a. Chr. 263 p. 518,3. usu medial. et refl.: passim; intrans.: p.1137,46.47.*

1 *proprie vel in imag.*: *A strictius*: 1 *emittere, de-, profundere* – (*aus-, ab*)*gießen, (aus-, ver)schütten*: *a in univ.*: COMPOS. Luc. M 27 adicies acetum . . . et teris pariter et labas, quamdiu nigro fuerit, et -es (*inde* COMPOS. Matr. 20,3 -is). MAPPAE CLAVIC. 68 -e fel sensim et adicis aliud fel (*cf. 49 defunde fel*). WALAHFR. hort. 190 iura lebetes capaci -e. WALTH. SPIR. Christoph. II epist. ad coll. p. 10,20 ne . . . aliquē lividorum manus . . . in nos -ant vasa contumeliae. PONTIF. Rom.-Germ. 99,369 subdiaconus sumens vas . . . et -ens in id de ampullis. REGISTR. Maxim. p. 108,7 carpentarius et mansionarius vinum de petitura in doleum deferunt; si -unt, ipsi solvunt. *al. libare* – *als Opfer ausgießen*: PIRMIN. (?) scar. 22 p. 54,18 -ire (-ere *var. l.*) super truncum frugem et vinum . . . quid est aliud nisi cultura diabuli (*ex Mart. Brac. corr. 16*)? *in arte fusoria* ('*gießen*'): THEOPH. sched. 3,72 p. 132,2 ex incuria . . .

fundentis, ... cum aut nimis festinato aut nimis productum -itur. **b** *ex-*, *redundare facere* – *überlaufen*, *-schwappen lassen*: WANDALB. mens. 291 lento mustum congesta vapore flamma coquit spumasque undanti -it aeno. VITA Erasmi 453 Dei resonans vox undam (*sc. olei ferventis*) -udit ab olla, illius et poenis cesar punitur. **2** (*continuo*) *fundere*, *mittere*, *sinere ut fluat* – *fließen lassen*, *vergießen*, *verströmen* (*medial. vel refl. i. q. [per]manare, delabi, fluere* – *fließen, strömen, [reichlich] herabkommen, sich ergießen*): **a** *de imbre, fonte sim.*: **a** *in univ.*: ARBEO Corb. 12 imbrem -ere divina virtus non cessans. Emm. 30 suam ... fluentam secus -it (*diff. B*) ecclesiam *fontes*. HROTSV. Gong. 289 qui (*Christus*) quondam populo ... Iudaico petram iussisti latites -ere dulces. WALTH. SPIR. Christoph. I 6 totam se divina auctoritate super beati viri caput -udit *nubecula*. THIETM. chron. 3,5 magna nix -itur caelitus. *al. v. et vol. II. p. 1804,66. de sermone*: ARBEO Corb. 9 coepit ... divinum ex ore illius emanare verbum et mellifluum in audientium -ere praedicationem *a u r i b u s* instar vivi fontis (WALAHFR. Wett. 834 secretum ... in aures [*inde* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 25 p. 161,36]. *cf. et p. 1138,35qq.* **β** *medial. i. q. diffluere* – *über die Ufer treten*: THIETM. chron. 7,64 Mildam nimis -sam transire. **b** *de umoribus corporis humani* (*piscium*: l. 34sq.; *de sanguine e pane stillante*: l. 26): **a** *in univ.*: LEX Baiuv. 4,2 capit. p. 212 si quis *s a n g u i n e m* -erit (5,2 capit. p. 219 [*perfuderit var. l.*]). THIETM. chron. 3,17. 7,71 panem ... incisum s. viderunt *operarii* -ere. *saepius*). HRABAN. carm. 37,55 quantos pro sobole fletus -udit Iacob (*sim. AGIUS vita Hath. 9 lacrimae ... -sae. TRACT. de chirurg. 647. al.*). ALFAN. premn. phys. 28,22 p. 138 egestionem (*egestiones A*) ... humoris nigri in ventrem -ens (*PG 40,716^A πρὸ-χέων*) *splen* stringit eum. 25,9 p. 142 semen -ere (*PG 40,701^B σπερμαίνειν*). ALBERT. AQUENS. hist. 6,16 -sis cervicibus. HILDEG. phys. 5 praef. p. 1265^D quidam ... ex istis (*piscibus*) totum rogam suum ... -unt, id est leychem, antequam ab hac effusione desistant, ita, ut, postquam geleyche -unt *eqs. al. de sanguinis detractio*: ANON. coit. 1,6,9 sanguinem vestrum -suri sive qui heri -istis. **β** *de sanguine Christi*: HRABAN. epist. 11 p. 398,26 qui (*iudex*) sanguinem ... suum ... pro remissione peccatorum nostrorum -ere dignatus est. GODESC. SAXO theol. 23 p. 336,10 unius agni ... sanguis. HROTSV. Bas. 140 condoluit Christus ..., quos pius -sa salvavit sanguinis unda, hostis sub ... vinclis captos retineri. *al. martyrum*: WILLIB. Bonif. 9^{capit.} in loco, ubi martyrum sanguis -sus est. *ibid. al. 3 de cera* (*candelae*) *medial. vel intrans. i. q. lique fieri* – *schmelzen*: MIRAC. Gertr. I 7 cum ... illa (*sc. mulier caeca*) stetisset subter unam lampadem, repente -batur (-udit, -itur *var. l.*) illa candela ... et -udit (*venit var. l.*) super pallium, qua induta erat. *stillare* – *tropfen*: v. l. 47. **B** *latius*: **1** *corpor.*: **a** (*vi*) *deponere*, *prostrernere* – *abwerfen*: WALTHARIUS 748 quadrupes ... -ens ... equitem cecidit super illum. *medial. i. q. sterni* – *sich niederwerfen*: PETR. CAS. (?) chron. 3,72 p. 454,27 ad nos (*sc. papam*) veniens, pedum -sus vestigiis, dum obsequium nobis ... exhiberet *archiepiscopus*. **b** *refl. i. q. affluere* – *zuströmen*: FLOR. LUGD. carm. 4,107 discit *coturnix* ... exosis ultro se -ere mensis (*spectat ad Vulg. exod. 16,13*). **c** *edere*, *parere* – *gebären*: ALCUIN. carm. 113,16 me ... Burgundia matris ab alvo viderat -sum. WIDUK. gest. 3 praef. quod (*decus imperiale*) te (*sc. Matildam*) ... mundo -udit. GESTA Halb. p. 95,29 maternis -sus finibus. DECRET. Frison. B p. 136^b,2 quod abortivum -erit *femina*. *al. d* *perdere*, *interficere* – *vernichten*, *töten*: GLOSS. psalt. Lunae-lac. 34,3 gladium produe, ut -entur (*sc. inimici mei*). GLOSS. I 130,7 St.-S. efudire (*effudire c*) interficere (*cf. J. Splett, Abrogansstudien. 1976. p. 197*). EUPOLEMIUS 2,100 -udit *Sothar* validumque labin validumque laphian (*cf. Vulg. Ios. 10,9sqq.*). *e* *medial. i. q. labefieri* – *ins Wanken geraten*, *unsicher werden*: CHART. Mog. A II 676 p. 1102,29 (epist. a. 1196/97) cuius (*pseudopapae*) gressus in lubrico positi -bantur (*spectat ad Vulg. psalm. 72,2*). **2** *incorpor. vel spirit.*: **a** *medial. i. q. dif-*, *perfundi* – *sich ausbreiten*: WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 18,68 per quem (*sexum feminineum*) mundo tenebrae mortis -se sunt. INNOC. III. registr. 2,201 p. 393,13 quemad-

modum ... solis radii omnibus omnes equaliter -untur. *al. b* *promere* – *vorbringen*, *äußern*: LIBER diurn. 58 p. 47,14 ut serenissimo ... domino ... debeamus *p r e c e s* -ere (DHUODA lib. man. 8,15,18 cum ... ad Deum tuas -underis [-eris P] p. *saep. sim.* DIPL. Arnulfi 158 p. 240,3 quas [*petitiones*] ... coram nobis -erint *sacerdotes. al.*). RADBOD. carm. 4,40 nec ... potuere (*sc. sancti*) ... terreri -sis (gloss.: *effusio hic pro multiloquio ponitur, quo barbari putant se posse detertere sanctos*) barbaro ab ore *minis* (RUOTG. Brun. 24 p. 25,17). MEGINH. BAMB. fid. praef. p. 252,29 si quid ... meum, id est falsum, -ero. *al. cf. et p. 1137,165qq.*

II *translate*: **A** *refl. vel medial.*: **1** *se dedere* – *sich anheim-*, *hingeben*: THANGM. (?) transl. Epiph. 5 p. 249^b,32 qui (*frater*) se pro huiusmodi studio Deo totum ... -udit. ALBERT. M. nat. bon. 340 p. 120,75 quando -unt *viduae* se luxurii. **2** *dissolvi* – *sich ganz auflösen*: PETR. CAS. (?) chron. 4,40 p. 507,31 victus ... miseriis filiorum, laborans gravibus suspiriis ... et in lacrimis totus -sus *papa*. **3** *se patefacere* – *sich entdecken*: RUOTG. Brun. 44 p. 48,10 se coram Domino totum -udit (*cf. Vulg. I reg. 1,15; psalm. 61,9*). **4** *prorumpere* – *losstürmen*, *vorpreschen*: PETR. DAM. epist. 1 p. 102,5 arma quidem praebui, quo vero te in ictum (*corr. Antony, inictum ed.*) -ere debeas (*sc. Honestus*), quo clipeum circumvolvere, quia bella necdum imminet, ... docere non potui. **B** *vendere* – *darbieten*, *feilhalten*: CONST. imp. II 439,16 (a. 1256) urnam cervisie pro XVIII denariis -ent publice. 439,17 statuimus, quod piscatores omnes pisces suos -ent publice nec abscondent eos apud litus. **C** *tribuere*, *dis-*, *impendere*, (*largiter*) *impertire* – (*reichlich*) *zu-*, *aufwenden*, *schenken*, *ausgeben*: BENZO ad Heinr. IV. 1,5 si non habet *dominus* in camera, quod militibus -at. DIPL. Frid. II. 136^a cum ad illos dona sue liberalitatis -it (*sc. rex*), quorum *eqs.* CHART. Naumb. II 336 quam ... pecunie summam pro aliis redditibus -udimus (*sc. capitulum*) comparandis. *spirit.*: RADBERT. corp. Dom. prol. ad Warinum 26 dilectionis *gratia* ... -sa super magnates (RIMB. Anscar. 3 p. 21,31 g. spiritus sancti. *sim.* WETT. Gall. 24 -ere spiritum sanctum. RIMB. Anscar. 27 p. 57,29 inspiratio). OTTO FRISING. gest. p. 4,1 (epist. Frid. I. imp.) *benedictione* m coronae Romani imperii ... super caput nostrum -udit *papa* (ORD. coron. imp. 18,8. *sim.* STATUT. ord. Teut. p. 131,26 spiritum tue [*sc. Domini*] benedictionis). *al. D* *dissipare* – *verschleudern*: CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,24 substantiam ... ne ... imprudenter -as. DIPL. Otton. III. 389 p. 820,10 non curantes *pontifices*, quanta ex voluntaria vanitate -erunt. *al. E* *dimittere* – *loslassen*: OTTO FRISING. chron. 8,2 p. 394,17 aiunt *alii* ... Paulum intellexisse Zabulum ... in fine mundi ... collectas vires per Antichristum -surum. p. 394,22 quod post mille annos ... Satan ... solvendus ... totas vires -surus sit, (-at *var. l.*). **F** *exuere*, *efflare* – *ablegen*, *'aushauchen'*: SIGEH. Maxim. 16 (14) p. 29^C ille effusus ... viscera carnis simit et crudelitatis -udit. WIDUK. gest. 3,69 p. 145,23 animam ... multis miseriis ... repletam pietati creatoris omnium -udit *Wichmannus. al. G* *cedere*, *renuntiare* – *aufgeben*, *abtret-*: CHART. Argent. I 195 p. 157,15 (a. 1225) omne ius suum ... -udit et resignavit *canonicus* ... in conventum.

adv. effuse. **1** *copiose*, *large* – *reichlich*: LAMB. HERSF. Lull. 24 erat matrona ... in familia sancti Lulli ... rebus familiaribus -e effluens. ALBERT. M. serm. I 1 p. 15,20 ad -e expendendum sanguinem, id est ad prodigaliter expendendum. **2** *effrenate* – *ausgelassen*, *unmäßig*: EKKEH. IV. cas. 111 nobis -e solutis in risum. **3** *laxe*, *dissolute* – *lose*, *leichtthin*: HONOR. AUGUST. spec. p. 1018^C horum (*sc. paenitentium*) laudibus omnes fideles subiungamus, ex quorum numero nos ipsi esse satagamus, qui ut ecclesiae membra corpori -e inhaeserunt et per operationem nunc ad caput Christum pervenerunt.

***effurio**, -ire *vel* ***effuro**, -ere. **1** (*effrenate*) *saevire* – (*ungehindert*) *sein Unwesen treiben*: v. p. 1114,57. **2** (*ex*) *ardescere*, *furere* – *entbrennen*, *rasen*: ODO MAGDEB. Ern. 7,114 -it Ernestus ira.

***effusio** v. ***effusio**.
effusibilis, -e. *fluxus*, *liquidus* – *flüssig*, *gießbar*: ALBERT. M. div. nom. 1,49 p. 77,26 quod ... -e (*PG 3,644^C ἐὺδύα-* [*Pömbacher*])

χυτᾶ) est sicut aqua et 'instabile' sicut aer, non retinet figuram.

effusio, -onis *f.* script.: efu-: l.37. -ssio: p.1140,27.

I proprie i. q. actio effundendi, effluuium, fusio, emissio – das Aus-, Vergießen, Verschütten, Fließen, Erguß, Ausfluß: **A** strictius: **1** de umoribus corporis: **a** gener.: **a** in univ.: **H**ROTSV. Abr. inscr. p. 147 larga -e lacrimarum (**GERH.** AUGUST. Udalt. 1,2. 1,9 l. 16. *sim.* **THIETM.** chron. 7,25 p. 428,31 fletus nimii). **PAUL.** AEGIN. cur. 111 p. 68,2 posteriores ... putabant ... ypochimata ... humidorum -em, (3,22,30 ὑποχίμα παρ' ἐχίμα) spissorum inter ceratoidem et cristalloidem. 214 p. 154,2 ycter ... -o (3,50,1 ἀνάχυσος) est fellis, que fit in toto corpore. **CONSTANT.** AFRIC. coit. 5,30 multa humiditas ... movetur ad seminis -em (*sim.* p.1137,35). *al.* **c.** sensu discernendi: **AESCLAPIUS** 5 p. 8,21 cum ... acido vomitu fellium nigrorum aut eorumdem per ventres -e. 19 p. 23,30 tisticus fit non repentina -e sanierum. *ibid.* *al.* **β** fluctio, lippitudo – das Tränen, (Augen-)Triefen: **ANTIDOT.** Cantabr. p. 161,16 celedonie succus ... et rute succus ... caliginem et obscuritates et -es oculorum liberabunt. **γ** fluxus, diarrhoea – Fluß, Durchfall: **WANDALB.** Goar. 2,7 p. 52,3 Reginarium ventris apprehendit -o, nec magna mora secuta ... vitam finivit. *al.* **δ** hyperbolice de profluvio oculorum ('das Herausweinen'): **VITA** Bard. 26 p. 340,35 ex animi dolore cunctis obriscentibus et usque ad -em oculorum lacrimis effluentibus. **de sanguinis effusione arte quadam vel vi perpetrata:** **a** usu medic.: **TRACT.** de chirurg. 973 quare per flebotomiam malitiam? ... ex multa sanguinis -e. **β** in actu confirmationis pacti (*cf.* **J. Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer.** 41. 1899. p. 164. 265sqq.): **CHART.** archiep. Magd. 335 p. 438,40 (a. 1171) qualiter ... episcopus ... monasterium ... erexit et ... predia ... eis (*fratribus*) delegaverit hocque factum banno suo et proprii sanguinis -e confirmaverit. **HEINR.** LETT. chron. 5,2 quam pacem consensientibus christianis, sicut mos est paganorum, sanguinis -e stabiliunt *Curones*. **γ** de strage, caede: **CONC.** Karol. A 50D,84 tam temeraria christianorum sanguinis -o (*sim.* **HIST.** de exp. Frid. imp. p. 57,20 christiani. *al.*). **CONST.** Constant. 95 quoniam flagitiis posuisti terminum et -em (efu- var. l.) sanguinis innocentis horruisti. **CASUS** Petrish. 2,29 exorta sunt prelia et seditiones et multe sanguinis -es. *al.* **δ** de crimine ('Blutrunst'; de re v. **J. Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer.** 41. 1899. p. 185): **LEX** Ribv. 21,1 si servus ingenuum (ingenuo var. l.) sanguinem (sanguinis var. l.) -em aut regio ... homini fecerit. **CAPIT.** reg. Franc. 139,2 sanguinis -o in ecclesiis facta cum fuste ... triplo componatur; ... similiter et de ictu sine sanguinis -e. **CHART.** Aquens. 48 l. 11 -o sanguinis seu banni infraccio. **CHART.** Berg. Magd. 71 p. 50,19 quod (*ius*) ad burcgraviu pertinet in raptu, in -e sanguinis et in insidiis ... que noth, bluthrust, lage ... appellantur. *persaepe.* **ε** de poena (*capitali*): **LEG.** Burgund. const. I 2,1 si quis hominem ingenuum ... occidere ... praesumpserit, non aliter ... crimen quam sanguinis sui -e componat (52,3. **BRUNO** MAGD. bell. 10). **CHART.** Argent. I 616,11 que (*potestas*) spectat ad sanguinis -em suspendendorum, decollandorum, truncandorum. **CHART.** Heintr. Leon. 59 p. 86,34 contumaciam superbiorum per cruoris -em in mortem convertentes. *al.* **ζ** de crucifixione Christi: **MANEG.** c. Wolfh. 19 p. 84,20 de cuius (*Christi*) sanguinis -e. **CHART.** Raitenh. 4 p. 6,22 licet ... presentem ecclesiam -e ... sanguinis Christi ... redemptam ... vacillare videamus. **η** de martyrio: **HRABAN.** epist. 13 p. 400,25 Christi martyr Bonifacius gentem Fresonum ... non solum verbo, sed etiam sanguinis sui -e ad fidem Christi convertit. **2** usu vario: **PETR.** CAS. (?) chron. 3,38 p. 415,18 nullo ... casu vel effractionis lampas vel -is oleum vel ignis extinctionis pertulit detrimentum. v. et p.1140,30. **Blatius:** **1** corpor.: **a** spectat ad homines: **a** procidentia – das Hervorquellen, Heraustreten: **MIRAC.** Annon. 2,84 rupto ventre intestinorum torquebatur vir -e. **β** partus – das Gebären: **LIUTPR.** hist. 4 p. 161,23 quae (*amita papae*) in -e, quod ex eo conceperat, recens hominem exivit. **β** spectat ad elementum aquae: **a** actio se effundendi, praecipitatio, casus – das Sich-Ergießen, Guß, Niederschlag, Fall: **ARBEO** Emm. 25 ut mos est Germaniae, ut faciem suam immense nivium -e veletur (**THIETM.** chron. 6,2

nivis -o). **ANNAL.** Fuld. Ratisb. a. 896 p. 127,11 propter ... immoderatam -em imbruium (**THIETM.** chron. 6,10. **OTTO** FRISING. gest. 2,17 p. 119,28 ex ... ymbrium -e [suffusione, infusione var. l.]). **β** inundatio – Überschwemmung, Hochwasser: **THIETM.** chron. 6,80 ob -em Albis. **ANNAL.** Altah. a. 1060 p. 55,24 secuta est aquarum talis -o, qualis eqs. **CHART.** Mog. A II 307 p. 529,17 Reni -o (*inde* 308 p. 531,7). *al.* **γ** aestus – das Anschwellen, Flut: **HILDEG.** scivias 3,12 l. 294 aqua sine impetu -is et submersionis perspicua et lenis stabit. div. op. 1,4,5 aquae ... aliquando per ignem comprimuntur, ne incongrua -e diffuant. **2** spirit. i. q. largitio – Spendung, Aussendung: **MANEG.** c. Wolfh. 21 p. 91,13 compleri cepit illa -o, quam per Ioel Dominus Deus ante predixerat dicens: 'effundam de spiritu meo eqs.' (*Vulg.* Ioel 2,28).

II translate: **A** studium immoderatum – maßlose Hingabe (*an*): **HILDEG.** epist. 194,19 nullus fidelium existimet per ingluviem ventris et per -em voluptatum suarum supernam gloriam adipisci. **B** sumptus, luxuria – Aufwand, Verschwendung: **ARNULF.** SAG. invect. 3 p. 95,11 haec (*sc. in conviviiis*) -o non apud divites tantum, sed apud inopes fiebat ecclesias. **ACTA** imp. Winkelm. I 856 p. 657,35 ut ... guerre victoria ... -es tantarum opum et hominum non requirant. **C** largitas nimia – übermäßige Freigebigkeit: **BERTH.** chron. B a. 1077 p. 277,4 omnes ... exigebant ab eo (*rege*) insatiabilem sue cupiditatis voraginem prodigiosa -is inaudite ingurgitari abusione, scilicet ut regnum ... inter eos dispertiendum ... dissiparet. **CONST.** imp. II 215,20 -ssione pecunie non contentus ipsis (*nobilibus*) castra ... largitur papa. **D** damnum, detrimentum – Schaden, Verlust: **CONR.** BRUNW. Wolfh. 17 p. 84,19 nec sui vel vasorum vel vini pertulit (*sc. pincerna ruens*) -em. **E** solutio – Entrichtung: **GESTA** crucig. Rhen. 5 p. 39,25 que (*catena*) solis mercatoribus ... ad -em thelonei solita est aperiri. **F** alienatio – Veräußerung: **DIPL.** Merov. I 47 p. 124,25 (*spur*, ante a. 1084) si ... penuria ... per thesauri -em expelli nequiverit. **G** renuntiatio – Verzicht (*auf*): **AMALAR.** off. 1,13,7 discimus ... esse ... nostram immolationem in mortificatione vitiorum et ... in -e omnium praesentiarum rerum.

III meton.: **A** decursus (aquarum) – (Wasser-)Straße, -Lauf: **EPIST.** Ratisb. 8 p. 310,10 ad eundem alveum per diversas -es renavigare. **DIPL.** Constantiae 18 p. 61,32 (*interpr.* ex dipl. graec. Roger. II.) hec ... omnia dividunt -es aquarum, (αἱ χυσεῖς τῶν ὑδάτων). **B** transfusa – Abguß: **COMPOS.** Matr. 89,2 refundis (*sc. cocta*) et ex ipsas -es tingue pecorinas et lava et desiccas. **ALBERT.** M. veget. 6,424 sunt (*sc. rapa et olus*) ... inflativa, nisi in decoctione regantur per -es aquarum, in quibus primo bullit. **C** flumen, vis, copia, multitudo – Strom, Schwall, Fülle, Menge: **ARNOLD.** Ratisb. Emm. 2,27 p. 565 nodosa membrorum alligatio est soluta et ... tam vehementer disrupta, ut sanguinis -o diffunderet in pavimento. **NICOL.** LEOD. Lamb. 33 (*ASBoll.* Sept. V p. 608) quis ratione comprehendat utriusque sexus omnis aetatis et ordinis concursus ex agris, -es ex oppidis (*ex Paneg.* 4,32,5)? **ANNAL.** Ianuens. III p. 65,2 post multas hinc inde verborum -es. v. et p.1138,7. **D** portio – Zuteilung: **REGISTR.** Maxim. p. 121,10 inde ... habet (*sc. carpentarius*) amam vini et saccum carradae vini praeter primam -em.

effusor, -oris *m.* **1** qui effundit, fusor – einer der vergießt, Vergießer: **CAPIT.** Bened. 3,141 p. 110,23 -es sanguinum. **EGBERT.** fec. rat. 2,308. **ACTA** imp. Winkelm. I 693 p. 549,35 humani cruoris. *al.* **astron.** de hydria Aquarii: **ALBERT.** M. caus. element. 1,2,6 p. 71,93 stellae quattuor, quae sunt iuxta -em aquae (*v. notam ed.*). 1,2,9 p. 78,63 in signo Aquarii iuxta quattuor stellas, quae dicuntur Hydria Aquarii et a quibusdam vocantur -r aquae. summ. theol. I 17,68,4 p. 713^b,8. **2** dispensator, largitor – Spender: **CHRON.** Tarv. a. 1259 p. 41,34 calidissimus exactor erat *Ecelinus* in pecunia congreganda, largus ... numerum (munerum var. l. ed. Jaffé) -r pro militibus conducendis. **homo effusus** – Verschwender: **GREG.** IX. registr. 384 p. 301,4 erga Sarracenos non solum largus extitit imperator, sed -r, ac si emere vellet pacem.

effusorium, -i *n.* **1** proprie i. q. pars fusoria – Ausguß: **THEOPH.** sched. 3,89 hoc modo solidari potest, quicquid in

[Pömbacher]

puro stagno opus est, videlicet -a in ampullis et auriculae. 3,90 de fundendo -o: potest ... -um facile ita formari, ut *eqs.* in *imag. de membro virili*: RUP. TUIT. trin. 5,31 l. 1334 qui (*Deus*) promissi seminis signum in ipso seminis -o credenti posuit homini (Ioh. 3,917). 2 *meton. i. q. urceolus* – *kleiner Krug, Krüglein*: CATAL. thes. Germ. 116,28 (a. 1137/41) sex urceoli vel -a, de quibus aqua ad manus ablundas administratur.

effusus v. effundo.

effutio, -ire. 1 (*e*)loqui, garrere – (*heraus*)reden, (*heraus*)schwätzen, *plaudern*: HERIG. Ursm. 1,613 quibus (*artibus*) innitens valet -ire poesis vana poetarum ... tumentum. PETR. DAM. epist. 55 p. 150,18 licet ... eligiacum quid ... nimietate languoris ... depressus vomere, -ire compellar. MEGINH. BAMB. fid. praef. p. 252,27 ut, quod semel -am, ... hoc ad suum (*sc. Dei*) veritatis fontem ... revocetur. EPIST. Meginh. 27 p. 224,32 inepta -ire. EPIST. Hann. 53 p. 99,27 ego ..., qui aliquid -rem, si essem conscius, silebo, quod necessitas cogit, nescius. 2 *effundere* – *von sich geben, lassen*: LAMB. ARD. hist. 124 loco ... aptato, ubi per virilem virgam -ire, dum biberet, vel emittere posset *bibitor* urinam.

effym -v. ephem-. *efialtes v. ephialtes.* *efic* -v. effic-.

**efilatus v. *affilatus.* *adde ad vol. I. p. 356,63*: RUOD-
LIEB epigr. 8,1 (ed. Seiler p. 304) qui tot efi-as ocreas desideret istas.

efilim v. ephelis.

efl -v. eflf- *praeter eflauciorum v. eflatio.*

**eforas adv. extrorsum, foras* – *nach außen, hinaus*: RO-
GER. SALERN. chirurg. 3,417 patiens ... se vergendo saniem ... -s (*e foras ed.*) emittat per vulneris meatum. *cf. aforis, deforis.*

efossus v. effodio. *efr* -v. efrf-.

efu -v. effu-. *eg v. hic.* *egecit sim. v. eicio.*

**egeda*, -ae f. (*theod. vet. egida, egede*) *rastrum, occa* – *EGge*: CHART. Argent. I 616,96 (post 1129) episcopus in eadem (*sc. dominica*) curti ponet stadelarium; stadelarius dabit aratum et -am.

egelidus, -a, -um. *compar. -izior* (*cf. Leumann-Hofmann, Gramm. I. p. 130; Stotz, Handb. 3, VII § 283,2*): *l.41.* *gelidus, frigidus* – (*eis*)kalt: RHYTHM. 1,10,2 torpentibus nervis per artus squatit cruor -us. LIBER Theodolae 308 est ... -zior et incomprehensibilis ipse (*Eberet fons*). HEIRIC. Germ. I 4 praef. 26 mox tremor artus (*sc. discipulorum*) occupat -os (*spectat ad Vulg. Matth. 14,26*).

**egene v. egenus.*

1. *egens v. egeo.* 2. *egens v. 1. ago.*

egentia, -ae f. *inopia, egestas* – *Bedürftigkeit, Not*: DHUODA lib. man. 5,7,2 angustia est omnis -a.

egenus, -a, -um. *gen.*: *sg. -is*: *l.53.* *pl. -um*: *l.54,55.* *adde* EKKEH. IV. bened. I 54,18. al. *saepius pro subst. masc.*

1 *absol.*: *a strictius i. q. inops, opis expers, mendicis* – *darbend, arm, mittellos*: *a in univ.*: LIBER diurn. 66 in quibus (*lectis*) egros semper suscipias (*sc. rector xenodochii*) et -os. ALCUIN. epist. 32 p. 74,1 refectio -i (*-is var. l.*) salus est divitis.

CARM. Cent. 72,2 custos ego Fredigardus -um. 80,2 susceptio ... -um. DIPL. Otton. I. 348 p. 475,10 ipse (*Raterius*) -us et advena ... est perpressus incomoda. CHART. episc. Halb. 359 p. 320,20 dabit *uxor ministerialis* ... XV solidos pauperibus, ... precipue exquisitis -is, qui vulgariter dicuntur husarmen. *per-saepe.*

β miser, male affectus – *elend, leidend*: CARM. Bur. 175,5,4 adhuc in hac cella me -um eripe (*sc. puella*) de ferventi procolla. *γ esuriens* – *hungrig*: YSENGRIMUS 2,318 fortis -us adest. *δ de tempore i. q. sterilis, parvus* – *unfruchtbar, karg, mager*: WALAHFR. carm. 69,3 paupertas dum magna foret, dum tempus -um, dumque fames illinc, morbus et hinc preme-ret. *β latius i. q. ad inopes, pauperes spectans* – *die Mittellosen betreffend, Armen*: CARM. Cent. 80,6 pro magna inopia, quae nos depressit ab ipso articulo nostrae susceptionis -ae. 2 *c. gen. vel abl. i. q. nudus, carens, privatus* – *entbehrend, bar, beraubt*: *a in univ.*: *a de hominibus (equis: p.1142,2)*: HROTSV. Agn. 211 lascivi iuvenes *ratiōnis* -i (WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 109). WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 64,30 in me velut omnium -o. METELL. exp. Hieros.

4,175 Carnotenus comes omnis laudis -us. 4,651 pro virtutis -a gente. 5,495 rex ... misit equos ... decoris nullius -os. *al.* *β de rebus*: METELL. exp. Hieros. 5,91 tellus Sarracena liquoris habetur -a. 5,468 Cafaliam ... petunt ... urbem tunc plenam rebus, sed civis -am. *β desiderans, indigus* – *verlangend (nach), bedacht (auf)*: ALFAN. premn. phys. 1,39 p. 12 se ipsum cognoscens a perfectione cecidit et corporalibus necessitatibus -us factus est, (PG 40,516^B τῆς δὲ σωματικῆς χρείας ἐγένετο) *homo*.

10 *adv. *egene. misere* – *elend*: NICOL. BIBER. carm. 2437 hoc (*corpus Christi*) cape, ne moriaris inops et -e.

egeo, egui, egere. *script. ae.*: *l.35,37.* *struct.*: *pendet ut: l.23,26,31.* *c. acc. c. inf.*: *l.32.*

1 *absol. i. q. in egestate esse* – *arm sein, Not leiden, darben*:

15 AGIUS vita Hath. 9 -bat ipsa, ut alii abundarent. EPITAPH. var. II 83,4 qui tunc dives erat, vix modo pauper -et. *al.* 2 *re desiderata addita i. q. carere, indigere* – *bedürfen, brauchen, nötig haben, Mangel haben (an), entbehren*: *a in univ.*: VITA Filib. 38 (MGMer. V p. 602,14) cum -ret pinguidinem (*pinguidine var. l.*) ad luminaria concinnanda. HRABAN. cruc. A 7,23 qui (*sc. Christus*) cum nullius -ret sempiternumque regnum una cum Patre ... haberet. WALAHFR. Wett. 801 non -et his (*laudibus*) Dominus, sed nos, ut agamus, -emus. ALFAN.

premn. phys. 1,49 p. 14 sensibilitate -uimus (PG 40,520^A ἐδεή-
θημεν). YSENGRIMUS 5,1088 magister ut super infirmos con-
20 stituaris, -es. ALBERT. M. metaph. 9,3,3 p. 421,67 'illa', ... quae adhuc in materia prima et remota sunt, 'diverso -ent principio,' (*p. 1049^A, 17 ἐκεῖνο δὲ ἐτέρας ἀρχῆς δεῖται*) transmu-
tante. *saepe.* *β postulare, desiderare* – (*er*)fordern, *verlan-*
gen, *wollen*: SIGEB. GEMBL. Theod. 3 p. 465,39 cum tempus
25 illud -ret, ut *eqs.* CONR. BRUNW. Wollfh. 14 (epist. papae spur.) non -et ... Deus offerri quicquam ex iniusticia sibi.

adi. egens, -entis. 1 *de hominibus (saepius usu subst.)*: *a*
absol. i. q. inops, opis expers, mendicis – *darbend, arm, mit-*
35 *tellos*: *a in univ.*: CONC. Merov. p. 67,6 qui ... ae-ium (agentum, aegendum *var. l.*) substantia rapiunt. p. 156,21 ae-ium necatores. p. 107,16 ae-bus (exigentibus *var. l.*) necessaria ... ministrare. LIUTG. Greg. 2 p. 67,23 quae (*abbatissa*) cum vidisset athletam Dei *p e r e g r i n u m* et -em venientem in hospicium suum (CARM. Scot. I 6,1). WALAHFR. imag. Tetr. 22 clamor -um. HRABAN. epist. 9 manna de caelis et potus de
40 petra -i populo dantur. METELL. exp. Hieros. 4,225 tutor -um. *al.* *β esuriens* – *hungrig*: YSENGRIMUS 2,321sq. fortis -s quicquid valet, ut valet, optat et audet, Ysengrimus erat fortis -sque nimis. *β c. gen. i. q. carens, indigus* – *bar, bedürftig*: WALAHFR. imag. Tetr. 57 flagitiosorum ... praeconia ... laudibus
45 accelerant omnis virtutis -es. THIETM. chron. 6,42 ego peccator ... populos advenientes amonicionis -s institui. METELL. exp. Hieros. 4,321 quid eam gentem sic effers panis -em. 2 *de scripto i. q. tenuis, mendosus* – *dürftig, mager, fehlerhaft*: HROTSV. lib. 1 praef. 9 -i paginae, quae nullius praeceptoris munitur auctoritate, opem tuae rectitudinis ne pigriter (*sc. lector*) adhibere.

eger v. aeger.

55 **egerium*, -i n. *actus egerendi, purgatio* – *Ausscheidung, Entleerung*: PETR. DAM. epist. 104 p. 150,7 utrum liceret homini inter ipsum debiti naturalis -um aliquid ruminare psal-
morum.

egero, egressi, egestum, -ere. *script.*: *inf. praes. egere: p. 1143,22.* *coni. perf.*: *aiesserit: p.1143,12.* *iesserit: p.1143,13.* *egesserit: p.1143,10.* *usu intrans.*: *p.1143,18sq. al.*

1 *gener. i. q. efferre, educere, effodere, eximere, tollere* – *herauf-, herausholen, -schaffen, ausgraben*: *a in univ.*: WALAHFR. hort. 147 vasto dum viscera ventre (*sc. cucurbitae*) -imus (*ecimus l.*). POETA SAXO 3,176 -tum ... fuit quantum sudore diurno, rursus humi tantum rediit sub nocte relapsae. PETR. DAM. epist. 106 p. 179,21 -tis ... ruderibus ... fodientes anhelant et excavati montis ... viscera penetrant. WILH. HIRS. const. 2,47 p. 1105^B fabas novas de folliculis suis -ere. *al.* *c. sensu eliciendi*: PETR. DAM. epist. 142 p. 515,21 donec ... semen sibi ... -isset (*ieicisset pars codd.*) *monachus*. *β emit-*
70 *tere* – *herauswerfen, von sich geben*: WALAHFR. (?) carm.

[Pömbacher]

55,6 aurum . . . solito plus -it Hermus. THEOPH. sched. 3,36 p. 88,6 cum . . . sabulum coeperit . . . diffundi, . . . in foramen reponere, ne forte aurum cum sabulo -atur et non molatur. MIRAC. Mod. 5 p. 312^b,3 cereus . . . subito ignibus assumptis extinctus est tantumque fumi copiam -ssit, ut eqs. c *deducere* – *abtragen*: HIST. Mosom. 1,5 p. 150,14 effosso . . . tumulo et -to terrae aggere. d *congerere* – *aufhäufen*: WIDUK. gest. 1,5 erat . . . in presenti loco -ta humus plurima. 2 *natur. vel medic. i. q. excernere* – *ausscheiden*: a *in univ.*: Ps. GALEN. urin. p. 8,8 utrum eo tempore urina egeserit (sc. *patiens*), quod solebat, . . . aut confuse -it, (ci., confissegere ed.) amplius urinam (cf. p. 32,10sq. utrum [ci., unum ed.] plurima aieserit, quam solet, . . . an extra ordinem confuse frequencius iesserit). p. 11,15 de urina . . . livida in sanis: si amplius, quam consuetudinem habuerit, -atur. al. LIBRI Karol. 4,17 p. 530,16 ex ventre ea administrantur, quae in secessum missa -untur. ALFAN. premn. phys. 25,5 p. 141 semen . . . per varicosum parastaton -itur (PG 40,701^A ἐκκρίνεται). saepe. v. et l. 23. p. 1144,1.3. b *intrans. vel absol. i. q. excrementa emittere, cacare* – *Stuhlgang haben, kacken, 'schmelzen'*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 60,29 pulli quarundam avium non rapacium, . . . quae non sunt potentes egere (-ere NV) foras nidum, quando primo sunt geniti, -unt stercus suum coniunctum eqs. 2 p. 144,15 -ent (-unt BNPV) pulli pluries. ALBERT. M. animal. 1,277 ut venter . . . extendi et intumescere possit tam in captu cibi quam in conatu -endi. al. v. et p. 1144,14.

subst. *egestum*, -i n. *excrementum* – *Exkrement*: Ps. HIPPOCR. sang. 9 si . . . habent -a (ed., gesse A, egeste B) et sputa carnuosa, . . . aestimes sanguinem pleumonicum. WALAHFR. Gall. 2,17 in quod (*vas*) -a defluerent. WILH. HIRS. const. 1,70 p. 999^C si nauseam sibi ingravescere sentit *frater*, in angulum necessariarum tendens -um foeno operit. al.

adv. **egeste*. *purgate, plena egestionem facta* – *nach gründlicher Reinigung, Entleerung*: PETR. DAM. epist. 104 p. 152,6 proprii reatus morbos quasi noxios humores et aegritudines evomant hi, qui per conatus purae confessionis -ius paenitentiae salutaris antidotum sumant.

egestas, -atis f. *script. ae*: l. 42. adde IONAS BOB. Columb. 1,27 p. 214,23. al.

1 *proprie i. q. inopia, indigentia, penuria* – *Not(lage), (Be-)Dürftigkeit, Mittellosigkeit, Armut*: a *in univ.*: PAUL. DIAC. carm. 11,21 nobilitas periit, miseris accessit -s (ae- var. l.). CHART. episc. Hild. I 38 p. 27,21 ex . . . paupertatis -e . . . me (sc. *Bernwardum*) ad hoc culmen regiminis pervenisse. UNIBOS 9,4 tristis sors mugientium bovem rapit novissimum, iam res minor fit elegi -e vocabuli. METELL. exp. Hieros. 2,410 risum nescivit -s. CHART. Basil. C I 473 p. 342,3 quod . . . hoc (sc. *traditionem*) impedire possent . . . nec paupertas aliqua nec -s (cod., egestus ed. false). saepe. b *miseria, afflictio* – *Elend, Bedrängnis*: HONOR. AUGUST. offend. 28 p. 48,4 audi, quam male illae divitiae congregantur, per quas aeterna -s, ignis inextinguibilis . . . mereantur. *ibid.* al. c *fames, esuries* – *Hunger*: YSENGRIMUS 2,319 aspera sors contra est, ubi vim comitatur -s. d *sterilitas* – *Unfruchtbarkeit*: HERBORD. Ott. 1,33 quos annorum -s premebat, ad promptuaria episcopi currunt. 2 *translate i. q. debilitas, infirmitas, vilitas* – *Schwäche, Minderwertigkeit*: WALAHFR. imag. Tetr. 201 quicquid . . . tibimet (sc. *Iudith*) sexus subtraxerat -s, reddidit ingeniis culta . . . vita. ACTA civ. Rost. B 4,83 p. 92 (a. 1260/62) Hildgundis quamdiu non nupsit, poterit pro -e corporis sui facere cum sua domo, quod vult. al. *meton. de persona egente*: GODESC. SAXO carm. 7,24 egregias mea . . . cupiebat -s . . . Camenas. EPIST. Hildesh. 28 qui (sc. *papa*) videbit . . . presentem paginam, -em suam, (i. *homicidam paenitentem*) benigne recipiat et quocumque iuvamen fulcire dignetur.

egestio, -onis f. *script. -ssio*: ARS med. 7 p. 425,3 (cod. G [add. p. 152]). 1 *proprie i. q. actio egerendi, emissio, secretio* – *Ausscheidung (plerumque i. q. purgatio [alvi])* – *Stuhlgang*, e. g. l. 70. p. 1144,1: AESCULAPIUS 20 p. 26,43 aliquibus flegma ducitur ex vomitu aut -e v e n t r i s (cf. *Gariopont. pass. 2,13 p. 30^v,9* ex ventris purgatione; WALAHFR. carm. 19,17. CASUS Petrish. 2,26. al.). PAUL. AEGIN. cur. 197 p. 121,25 est . . . pas-

sio (i. *tenesmus*) desiderium ad -em (3,41 ἐκκρίσιν) nichil egerens nisi eqs. ALFAN. premn. phys. 23,4 p. 143 aliae -es manifestae sunt; per aures . . . egeritur, quod eqs. ALBERT. M. animal. 2,50 masculus (sc. *monstrum*) . . . de secessu et -e et aliis talibus non verecundabatur. al. v. et p. 1137,29. *alleg.*: HONOR. AUGUST. eluc. 1,179 fimus, qui de ventre porcis egreditur, sunt immundi et luxuriosi altaris ministri et alii intra Ecclesiam facinorosi, qui ventrem matris Ecclesiae onerant, quos per mortis -em daemones ut porci devorant. 2 *meton. i. q. excrementum, stercus* – *Exkrement, Kot*: CONSTANT. AFRIC. theor. 7,16 p. 35^bf -is . . . significatio . . . minus est certa quam urine. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 93,23 aves emittunt urinam cum -e. 2 p. 159,14 si diu detineretur *falco* in malleolo, vix possit egerere, et -o (digestio V) detenta siccaretur in ventre. CHART. Turic. 1387 p. 101,7 ut . . . via . . . munde servetur nec . . . sordibus quibuscumque sive . . . urine vel -um . . . occupetur. THEOD. CERV. chirurg. 2,45 p. 155^F emissio -is . . . involuntaria. saepe.

egestivus, -a, -um. *egerens, digestorius* – *ausscheidend*: PAUL. AEGIN. cur. 212 p. 151,16 -e (3,49,1 ἀποκρίτικῆς) . . . eius (*splenis*) inbeccillitas virtutis fastidium affert. ODO MAGD. herb. 408 hoc (sc. *anethi*) . . . potu digestio tarda iuvatur, unde minor fieri vis -a videtur.

Pörnbacher

1. *egestus* v. *egero*. 2. *egestus* v. *egestas* p. 1143,49.]

eggre- v. egre-. egia v. hygia. egicio v. cicio.

egil- v. aegil-. egios v. aegios. egis v. aegis.

egitthus v. aegithus. eglea v. ecloga.

eglesia v. ecclesia. 1. eglipsis v. eclipsis.

2. eglipsis v. ecchipsis. egloga v. ecloga.

eglogia v. eulogia. eglyp- v. eclip-.

egneumon v. ichneumon.

ego *pron. person. script.*: gen. me: p. 1145,20. dat.: myhy: p. 1145,40. adde RHYTHM. 93,4. mici: p. 1145,35.59. adde PAUL. ALBAR. carm. 2,1. michi: p. 1145,17.32.38.46.47. 63. persaepe. acc. me: p. 1146,4. abl. mi(cum): p. 1146,35. cum me: p. 1146,42.43. coniunctim c. formis *pron. demonstrativi* ipse scribitur: p. 1145,43.70.1146,33. form.: gen. fere mei; mis: p. 1145,17.20.22. adde DHUODA lib. man. 3,10,71. HROTSV. asc. 48. *ibid.* al. dat. fere mihi; mi: p. 1145,36.38.42. 57.59. adde ALDH. ad Acirc. 102,2. WALTHARIUS 508. acc. fere me; meme: p. 1145,68.1146,1.6. adde FLOR. LUGD. carm. 6,11. 7,34. OTLOH. vis. 17 p. 91,19. abl. fere me; meme: p. 1146,32.38. adhaeret -met: egomet: l. 60. adde WALAHFR. Mamm. prol. 21. meimet: p. 1145,25. adde THIETM. chron. 2,25. *ibid.* persaepe. mihimet: p. 1145,34.56. saepe. mimet(ipsi): p. 1145,43. memet (acc.): p. 1145,70.72.1146,7.17.18. 20. saepe. memet (abl.): p. 1146,36.

ἐγώ – ich: I *nom.*: A *de usu*: 1 *per antithesim*: TRAD. Patav. 5^a p. 5,39 (a. 754) si quis . . . , si ego aut ullus de hereditibus meis aut quislibet opposita persona contra hanc donationem . . . venire . . . temptaverit (*sim*. COD. Lauresh. 429. persaepe). WALAHFR. carm. 45,18 sic ego tu sim alter, tuque mihi alter ego. WILH. HIRS. const. 1,60 de se aliquid dicturus dicit *frater* 'ego', non 'nos'. ALBERT. M. metaph. 1,12 p. 5,47 sunt . . . quidam Latinorum logice persuasi dicentes eqs.; sed ego eqs. persaepe. 2 *per emphasim* (fere c. *nom. propr.*): TRAD. Frising. 2 (a. 748) ego Tassilo dux Baioariorum hanc epistulam confirmavi. TRAD. Patav. 5^a p. 5,16 ego in Dei nomine Into . . . dono eqs. (*sim*. TRAD. Frising. 29. persaepe). CAND. FULD. Eigel. II 17,134 egomet . . . presbyter et monachus Bruun. RIMB. Anscar. 4 ego (sc. *Deus*) sum, qui deleo iniquitates tuas. DIPL. Conr. III. 1 p. 2,10 ego Cunradus Dei gratia Romanorum rex augustus. persaepe. *huc spectant et exempla sub B 1. 2 allata*. 3 *abund.*: AGIUS epic. Hath. 1 cum praesens ego superemis . . . fuisset . . . Hathumodae. ALBERT. M. animal. quae. 1,29/31 p. 99,47 ego habui equum, qui passus est rheuma. CARM. Bur. 126,9,2 ego sum in fabula et in ore omnium. saepe. B *de congruentia verbi*: 1 *pro I. persona sing. ponitur*: a *I. persona plur.*: TRAD. Frising. 64 (a. 773) ego Heres episcopus decrevimus. CHART. Sangall. A 18 ego Rothpaldus donamus. TRAD. Teg. 343 ego Rödperius . . . abbas . . . confirmamus (346 cunctis Christi fidelibus . . . insinuamus). al.

[Antony]

b III. persona sing.: TRAD. Frising. 417 p. 357,30 (a. 819) ego ... Tagopertus indignus presbiter conscripsit. **2 pro I. persona plur. ponitur:** **a III. persona plur.:** TRAD. Patav. 8 (a. 774/88) ego ... Cundalpereth presbiter et fratres mei et alii proximi mei Kerfird, Hrodhelm, Husito tradiderunt. TRAD. Weiss. 24 ego Hiltolfus et Thiotbertus tradiderunt. **b I. persona sing.:** TRAD. Patav. 43 (a. 795/805) ego Odalolf ... vel coniuux mea ... trado atque transfundo. **3 ellipt.:** WALAHFR. Gall. 1,25 p. 303,1 'tu es Iohannes diaconus?' Et respondit: 'ego plane'. v. et l. 37.

II gen.: **A in univ. (pendet a subst., adi., verbis):** HRABAN. epist. 47 p. 502,20 perpendens meam infirmitatem et mei similiu. WALAHFR. carm. 86,7 este mei memores. FROUM. carm. subscr. p. XIV qui legis hec, memorare mei. THIETM. chron. 7,14 ut ... mei non obliviscatur uxore. CHRON. Thietm. 6,38 mencionem mei ... facere. *saepius.* **abund.:** DHUODA lib. man. epigr. 62 mis michi similem non habebit *filius* unquam. **B pro pron. poss.:** FORM. Sal. Bign. 20 proprio voluntatis mee (mei *cod. p. corr.*) arbitrium. DHUODA lib. man. epigr. 78 mis duo nati. 1,2,14 potest *Deus* et me (meae *P*) ancillae suae ... compleri voluntatem. HROTSV. Theoph. 336 propter ... carae mis prolis amorem. EPIST. Teg. I 103 aliqua mei vestrae sunt enucleanda clementiae. BRUNO QUERF. Adalb. A 32 p. 39,15 hec est miseria mei (mea *var. l.*). THIETM. chron. 4,61 per ... opera meimet manuum. 6,47 cum domino meimet rege. *persaepe.* **adde:** THANGM. Bernw. 42 si ... nulla eius (*Dei*) servitii mei causa fuerit intermissio. **ellipt. pro subst.:** CHART. Fuld. B 18 (a. 752) sunt adfinis (*sc. vineae*) de una parte sancti Martyni et de alia parte murus civitatis et de tertia parte mei ipsius.

III dat.: **A in univ.:** **1 pendet a verbis:** **a artiore nexu:** COD. Lauresh. 1 p. 267,16 (a. 764) que (*villa*) michi ... legibus obvenit (*sim.* TRAD. Frising. 29 p. 57,21. *saepe*). WALAHFR. carm. 55,2,1 mihimet succurre misello. PAUL. ALBAR. carm. 11,52 ut michi ... in sede suprema prex tua ... locum tribuat. NOTKER. BALB. Gall. 1^c,6,3 assit ... Galli patris clementia mi (id est mihi *S in marg.*). CARM. Bur. 73,4^b,4 hoc ego sollicitus, hoc michi me furatur. 146,4,4 subvenias mi, domina, cadenti! *persaepe.* **b laxiore nexu (dat. commodi sim.):** RHYTHM. 93,1 dum myhy ambolare. TRAD. Ratisb. 20 p. 26,25 si inveneris mihi, unde *eqs.* WALAHFR. carm. 18,19 est aliud ... mihi ... gemendum. 30,16 mi dulcedo tua dulcior usque manet. CHART. Rhen. inf. I 68 (spur.?) aecclesiam ... Pirnam ... mitemipsi providens separo. FROUM. carm. 35,11 parvus mihi ... putaris. IORDAN. SAXO epist. I 5 saluta mihi omnes. CARM. Bur. 106,2,4sq. tui spes muneris michi fit exitus, nam tibi deditus michi sum perditus. *persaepe. v. et p. 1144,52.* **ellipt.:** WALAHFR. carm. 76,72 quid mihi paganos templis inducere sacris? RUOTG. Brun. 20 p. 21,1 tu mihi, tu, inquam, testis. CARM. Bur. 71,8^b,1 hinc michi pallor in ore. **al.** **2 pendet ab interi.:** WALTH. SPIR. Christoph. II 6,7 ei mihi. THIETM. chron. 8,16 heu mihi misero. **al.** **3 pendet ab adi. vel adv.:** FORM. Marculfi 2,7 l. 33 si mihi ... supraestis fueris (*cf. p. 1146,22*). WALAHFR. Wett. epil. 2,36 esse mihi dignare affabilis. RUD. FULD. mirac. praef. p. 329,20 credens me ... utiliter et mihimet ipsi et multis aliis laborare. WALTHARIUS 379 Hiltgundem ... mi (*sc. Ospirin*) caram deduxit alumnam. CYPR. CORD. carm. app. 1,18 (MGPoet. III p. 150) propitius esto (*sc. Deus*) michi. CARM. Bur. 180,1,1 o mi dilectissima! *saepe.* **abund.:** *v. l. 17.* **B pro aliis casibus:** **1 pro abl. compar.:** HUGEB. Willib. praef. p. 87,26 multos vestrorum, quos ... Deus ... mihi prestantiores ... preferre dignatus est. **2 pro acc.:** FORM. Turon. 2 ut ... de ipsa prosecutione mihi (michi *var. l.*) reddas certiore. FORM. Senon. I 13 mihi senectus adgravat et infirmitas domat (*sim.* 50). 23 ammonuit mihi amor et dulcitus tua *eqs.* (*sim.* 41 p. 203,24).

IV acc.: **A in univ.:** **1 pendet a verbis:** CARM. Cenom. 5,65 tibi meme dilectio semper neccit. CAND. FULD. Eigil. I praef. p. 223 me ... Aegil vitam Baugulphi ... persuasit litteris explicare. DHUODA lib. man. 10,4,3 memetipsam (-edi- *N*, -um *P*) quasi oblitam postponens. WALTHARIUS 251 piget exilii me ... nostri. THIETM. chron. 7,33 memet ipsum graviter accuso.

BERTH. chron. B praef. p. 172,19 totus fluens in lacrimis ... meme ... vix continui. *persaepe. v. et p. 1145,38.* **2 in struct. acc. c. inf. a certis quibusdam figuris et verbis pendente:** ARBEIO Corb. prol. p. 189,1 quae nec sufficere me profiteor. HUGEB. Wynneb. 1 originem vite ... Wynnebaldi ... edissere ... me libet. ALCUIN. carm. 1,898 luxur meme damnare necesse est. WALAHFR. carm. 6,30 ne ... sinas ... expertem memet muneris esse. CARM. Bur. 70,7^a,2 est ergo tuo munere me mori vel me vivere. *persaepe. v. et p. 1145,55.* **3 pendet ab interi. vel in exclamatione nuda:** HROTSV. Gall. I 4,2 me felicem, si unum scirem! WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,31 o me ... quem ... prudentia dereliquit omnimodo! THIETM. chron. 4,75 p. 218,12 heu me misero (miserum CHRON. Thietm.). **al.** **4 pendet a praep.:** LEX Baiuv. 17,2 p. 448,2 mendacium iurasti contra me. TRAD. Frising. 11 p. 38,12 circa me contigit, quod *eqs.* ARBEIO Corb. 41 p. 229,4 coepi inter memet ipsum conquirere (*sim.* GERH. AUGUST. Udalr. prol. I. 13 intra memet ipsum). WIPO gest. prol. p. 8,14 obsecro post me scribentem, ne *eqs. persaepe. v. et l. 20.* **B pro aliis casibus:** **1 pro abl.:** TRAD. Ratisb. 2 (c. 765/88) pro memet ipsum et pro decessores meos trado ... hereditatem. **2 pro dat.:** FORM. Marculfi 2,17 l. 61 si tu me (mihi *var. l.*), dulcissima coniuux, suprestis fueris (*cf. p. 1145,53*). BONIF. epist. 75 p. 157,5 qui (*amicus*) me (mihi *m. al. corr.* 2) ... solacium transmisit. TRAD. Frising. 19 p. 47,41 ea portione, qua me ... evenerit, ad ... locum Scaraza ... stabilis traditio permaneat. ARBEIO Emm. 26 quod silere minime licere me suspicio. 44 ad memoriam venisse me (michi *var. l.*) contigit rem. *cf. p. 1145,69.*

V abl.: **A in struct. abl. absol.:** TRAD. Frising. 8 (a. 755) cogitante vel tractante me de anima mea *eqs.* (*sim.* TRAD. Patav. 7. *persaepe*). ARBEIO Emm. 11 me vivente. VITA Galli II 450 praesulis ad culmen meme (*sc. duce*) pertinet Gallus agente. CONST. imp. II 190 p. 234,25 teste meipso (*sc. rege Angliae*). CARM. Bur. 158,2,4 que (*virgo*) me viso ... fugit. *saepius.* **B pendet a praep.:** FORM. Andec. 22 res vestras micum abuero. BONIF. epist. 78 p. 165,7 possum ... de memet (-d *1*) ipso ... dicere. TRAD. Patav. 5^a p. 6,15 haec donatio a me facta ... firma permaneat. CARM. libr. II 15,7 meme pro misero supplex tua famina funde. WIDUK. gest. 2,28 p. 90,18 ex me ipso fidem probabit. *persaepe.* **adde:** WILLIB. Bonif. praef. p. 2,4 maximum mecum (*i. meae*) reverentiae est indicium, cum *eqs.* RUODLIEB I 108 cum me ... foedus inire (IV 206 ludas volo cum me). **C usu vario:** BRUNO QUERF. frat. 2 p. 34,18 meliori meo (*cod.*, me *ed. Kade p. 719,12*) regnum dimittam (*sc. imperator*). CARM. Bur. 157,6,5 siquis ovem (*sc. a lupo raptam*) redderet, me gaudeat uxore. Antony

[egonus v. aegolios.] **egre v. aegre.**
egredior, egressus sum, -i. script.: ae-: l. 56. ag-: p. 1147, 51. egg-: p. 1148,22. -rid-: l. 57. **form. act.:** p. 1147,3. 30. 55. 65. 1148,38 (*dub.*). **al. partic. praes. usu adi.:** p. 1147,68; **subst.:** CONSUET. Marb. 107. **al. partic. perf. usu adi.:** p. 1147,44; **subst.:** l. 58. **partic. fut. usu subst.:** p. 1147,66.

I exire, (ex)cedere, digredi, discedere – (hinaus-, heraus)gehen, -kommen, verlassen: **A intrans.:** **1 proprie:** **a gener.:** **a in univ. (fere de hominibus; de animali: l. 60):** LEX Baiuv. 8,7 si ... viduam rapuerit, quae coacta ex tecto -itur (ae-, egi-, -etur *var. l.*). LEX Frision. 7,2 si quis ... dominum domus flammis ex ipsa domo -i compulset et -ssum occidit. THEGAN. Ludow. 54 p. 248,20 foras. HROTSV. Mar. 472 ex qua (*virga*) continuo splendens -ssa columba ... caelum fertur petiisse secretum. Agn. 298 astantes -i praeeperat omnes. WIDUK. gest. 1,5 contigit adolescentem quendam -i de navibus. OTTO FRISING. gest. 2,31 a curia -entes ad Urbem cum festinatione revertuntur *missi*. 2,32 per eandem, qua introierat, -ssus portam ad tabernacula ... revertitur *imperator. persaepe.* **β de daemonis expulsionem:** WETT. Gall. 18 'Domine Iesus Christe, ... iube ... inmundissimum spiritum de hac puella -i.' **γ (ab)ire, abscedere – (fort-, weg)gehen, sich entfernen (fere de hominibus; de astro: p. 1147,5):** TRAD. Lunaelac. 42 (a. 772) postquam -ssus fuero in monasterium vel post obitum meum. EIGIL Sturm. 25 (*cod. W*) fratribus valedicens dimisit eos; -ssis ... fratribus coepit vir sanctus acriter languescere. CHRON.

Thietm. 5,27 rege a Bawaria -sso. 6,51 a patriis finibus. DIPL. Pipp. 40 p. 57,24 (spur.) quoniam nequaquam ... sanctum virum ... a nobis -ere <nec> ullo modo contristare voluimus. ALBERT. M. metaph. 11,3,2 p. 536,63 in motu ... caeli non est astrum -ens ab aliquo puncto, nisi referatur in idem punctum. *saepius. emigrare – auswandern*: OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,5 Ungarorum a Scythia -ssorum ... relicta est Pannonia possessioni. *δ de fluminibus i. q. effluere – heraus-, hinausfließen*: CHART. Pruss. I 41^A p. 30,17 (a. 1222) ab eo loco, ubi Drevanza de Pruzia -itur, iuxta terminos Prutie in Ossam. *oriri – entspringen*: HILDEG. phys. 2,5 Rhenus a mari impetu emittitur ...; et quia a mari impetu -itur, aliquantum asper est. **b milit.**: *α (signa) movere, educi – aufbrechen, ausziehen, losziehen*: BEDA hist. eccl. 2,5 p. 92,6 -ssi reges contra gentem Gevissorum in proelium omnes ... corruerunt. THANGM. Bernw. 24 palatini ... econtra -i et hostes fortiter impetere parant. OTTO FRISING. gest. 1,31 p. 48,12 quidam milites de orientali marchia -ssi Pannoniam latenter ingrediuntur. *saepius. (classe) proficisci – in See stechen*: THIETM. chron. 7,40 Harald et Cnut ... cum ... CCC et XL navibus -ssi. 7,41 cum ... Thurgut piratarum dux ad depopulandos fines proximos cum multitudine -retur. *β se recipere – abziehen, sich zurückziehen*: WIDUK. gest. 3,31 Boioarii civili exercitu externoque fatigati, nam Ungariis -ssis exercitu regali premuntur, coacti sunt de pace tractare. *γ erumpere – hervortreten, ausbrechen*: THANGM. Bernw. 24 signifer ipse cum sancta hasta in prima fronte aciei -i parat. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 52,28 ex regis legione nullo -ente, sed tamquam in modum silvae fixa immobiliter manente. *δ spectat ad deditionem*: PASS. Leod. 23 (MGMer. V p. 305,3) ne inauditi videamur -ere (-i var. l.), mittatur unus ex fratribus ... inquirere, de qua causa ... obsederunt hostes civitatem. WIDUK. gest. 2,11 p. 77,21 urbe -ssi potestati se regiae tradiderunt *incolae*. 3,8 Bolizlav urbe -ssus maiulit tantae maiestati subici quam ultimam perniciem pati. *ibid. saepius. c natur. et medic.*: *α effundi – austreten, -strömen*: ARBEO Corb. 38 sanguis ex naribus viri Dei -batur (LEX Sal. Merov. 20,4. BRUNUS LONG. chirurg. 1,12 p. 110^H). ALBERT. M. animal. 1,115 ex parte cerebri, ut fumositas ipsius -endi locum (*i. suturas*) habeat. *β enasci – herauswachsen, -sprießen (in imag.: l.42)*: WALTH. SPIR. Christoph. I 10 ubi species stipitis florum amoenitate vestitur, nobilior, quam de arboribus solet, continuo germen -itur (*spectat ad Vulg. Iob 8,16*). TRACT. de aegr. cur. p. 371,29 verruce sunt caro -ssa et dura et spissa per totum corpus nata. ALBERT. M. veget. 6,147 folia ... eius (*sc. nucis*) sunt magna, et plura eorum oriuntur ex una linea longa ex arbore -ente. 6,334 habet ... elleborus niger crux breve ... et ex parte cuiuslibet cruris eius sunt duo capita quasi capita ceparum -entia. *d techn. et alch.*: COMPOS. Luc. N 21 labas ea (*sc. pellem*) diligenter, quoadusque limpidam aqua -atur. TAB. smar. 4 p. 495,8 si voleris cognoscere, utrum oleum perfecte sit inde a-ssum, pone parum de fece, que remansit in fundo, super carbones (*antea*: aqua ... -ssa). *al. e publ. et iur. i. q. migrare (domo) – (aus dem Haus) ausziehen*: LEX Baiuv. 15,8 mater (*sc. ad alias nuptias transiens*) ... si habet proprias res, et cum dote sua ... -at (-et, -atur, -ar var. l.). *2 translate vel in imag.*: *α in univ.*: HRABAN. epist. 11 qualiter de Aegypto spiritali -i per rubrum mare ... presentis seculi debeamus ad repromissam in caelis patriam properare. MIRAC. Verenae 16 (MGScript. IV p. 459,42) officio candelarum rite peracto accensis ... omnibus ad ecclesiae ianuam venimus singuli singulas candelas in manibus portantes, sed tamen nulla ardens pre valitudine venti -batur (*ingrediebatur var. l., aliter interpr. ed. in adn. satis inepta*). *al. b de morientibus i. q. decedere – (hin-, ver)scheiden*: TRAD. Frising. 445 (a. 821) contigit ... presbiterum ex hac luce -ere. AGIUS vita Hath. 821 omnia, quae -ssuris necessaria videbantur, in sacri olei inunctione ... solemniter more adimplevit *episcopus*. THIETM. chron. 2,25 -enti (ae- A. a. corr.) animae meimet (*sc. matris episcopi*) prolongato huius exilii incolatu. *saepius. c exoriri, (in)ferri – ausgehen (von)*: BERTH. chron. B a. 1079 p. 367,3 eam, que ab eis (*Saxonibus*) -ssa et initiata est, tam immam sancte ecclesie regnique totius desolationem ... corrobo-

rare perditissimi satis existimantes. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 228,1 'propter multa ... mala, quae ... operatus est *episcopus*, -ssa est a Deo sententia, ut interficiatur'. CHART. Welt. 5 quia ... a Domino -ssa est hec largicio (*i. traditio*) *eqs. d originem trahere, ducere – abstammen, sich ableiten (von)*: RUD. FULD. Alex. 1 Saxonum gens ... ab Anglis, Britanniae incolis, -ssa ... Germaniae litoribus ... appulsa est. WIDUK. gest. 1,18 Huni -ssi sunt de Gothi, Gothi autem de insula ... nomine Sulza -ssi sunt. *e finem habere, finire – zu Ende gehen*: TRAD. Salisb. I 17 (a. 987/1025) in ipso sexto anno -ente. *f recedere – abweichen, abgehen (von)*: ALBERT. M. eth. II 7,1,2 p. 468^b,11sq. mens procedere non potest, eo quod non habet, unde solvat sermonem sophisticum, et sic a mente -i non potest; si ergo continens est, qui a mente non -itur, in sophisticis omnibus continentia erit. *v. et p. 1150,29. B trans.*: *1 strictius. a gener.*: *α in univ.*: ARBEO Corb. 26 domum -ssus. EIGIL Sturm. 5 p. 136^a,5 (cod. W) navem -ssi *fratres* perambulantes circumquaque et considerantes terram. RUD. FULD. Leob. 23 p. 131,16 criptam. WIPO gest. 13 p. 34,27 atrium. CHART. Friberg. 605 p. 397,11 domum illam, in qua professionem <fecerit>, nullatenus -ssura *soror*. RYCCARD. chron. a. 1211 p. 34^a,11 regnum ... egg-ens ... in Alemaniam remeavit *imperator. saepius. β excidere – herausfallen (aus)*: WALTH. SPIR. Christoph. I 26 una sagittarum ... alterum ipsius (*regis*) oculum pharetras protinus -ssa cecavit. II 6,209 protinus -ssa pharetras aconcia. *b milit. (in imag. de apibus)*: ALDH. virg. I 3 p. 232,9 examen ... angusta alvearii vestibula certatim per turmas -ssum amoena arborum prata populatur. epist. 9 (12) p. 501,17 rex earum (*apium*) spissis sodalium agminibus vallatus cum hiberna castra gregatim -itur. *c publ. et iur. i. q. dimittere, renuntiare – aufgeben, ausscheiden (aus)*: CHART. Sangall. A 198 p. 188,21 (a. 808) servus ... domus Dei ingreditur (*sc. filius*) habeatis in secula perpetua. CHART. Brem. 56 p. 64,4 licet ... eis (*proximis*) hereditatem suam vendere, ingredi, -i, quod nichil spectat ad iudicem. *2 latius i. q. emetiri, consummare – durchmessen, zu Ende bringen*: IONAS BOB. Columb. 2,5 'accelera (*sc. Ionas*) -ere (-i var. l.) iter, quo tibi dixi'. *II transgredi, transire, transcendere – überschreiten, hinausgehen (über)*: *A intrans.*: *1 proprie*: EIGIL Sturm. 24 ultra fines suos -ssa est *Saxonum gens*. *2 translate*: RHYTHM. 112,18 si non super -etur Adar dies numerus. *B trans.*: *1 proprie*: ALDH. virg. I 29 p. 267,4 ferventis oceani flustra ... cum proprios -rentur (-dentur A a. corr.) terminos. BERTH. chron. B a. 1079 p. 361,20 dum et ipsi (*Saxones*) patrie sue fines -ssi legatis apostolicis occurrebant. *2 translate*: CONSTANT. AFRIC. eleph. 1,1 oportet medicum investigare chimorum putredines, que ex quatuor nascuntur humoribus, cum naturam suam sive simplices sive compositi -antur. *subst. egrediens*, -entis. *1 masc. i. q. numerus qui efficitur, quotiens – Ergebnis, Quotient*: ANON. algor. Salem. p. 6,26 inferior ipse (*ordo*) est divisor aut certe dividens denominetur; secundus dividendus dicitur; tertius -s aut certe quociens intitu-letur. *2 neutr. i. quod exit – eines das herauskommt (usu alch.)*: PS. GERH. CREM. sal. I 9 p. 19,3 in ipso (*sale armonico*) occultatur secretum, et est -s, prosilens, incernans omnia corpora (*cf. Ps. GERH. CREM. sal. II 81 exiens*). **egregietas* (-itas), -atis *f. excellentia, praestantia – Vortrefflichkeit, Vorzüglichkeit*: EPIST. Hann. 44 p. 88,10 quod ... singularius et pretiosius possideamus, possidendo -e quadam amplexemur, amplexando impensius diligamus. 83 p. 136,9 domno I. industriē singularis, -itate p̄cipuo, B. viro queque digna egregio. *egregius* (ae-, egg-), -a, -um. *script.*: -eius: p. 1149,10.11.24. *saep.* egreus: l.70. *adde* THIETM. chron. 2,17. egrius: p. 1149,10.11. *al. metr. egrē-*: CARUS Clem. 359. *excellens, eminens, praestans, singularis, nobilis – (vor)treflich, vorzüglich, hervorragend, einzigartig, besonders, edel*: *1 de anim.*: *α in univ.*: ALDH. virg. II 490 Deus ... traxit ovem -am (-eam, S¹ a. corr.) saeva de fauce luporum. LEX Sal. Pipp. prol. 1 gens Francorum inclita ... forma -a, audax, velox et aspera. WALAHFR. Mamm. 21,5 peragrate (*sc. viri*) latebras, [Leithe-Jasper]

-um donec sistatis in urbe leonem, qui *eqs.* Wett. 812 moribus -us. *carm.* 42,11 -us sensu. *AGIUS* epic. *Hath.* 29 -am, castam sanctamque . . . matrem. *DIPL.* *Conr.* III. 224 p. 397,35 nuncios nostros, viros utique principales et -os. *persaepe.* *de corporis partibus:* *HROTSV.* Pel. 330 caput -um iacuit procul amne revulsum. **b** in *appellatione honorifica:* *DIPL.* Arnulfi 60 ut idem Bobo -us abba sique successores . . . potestatem habeant *eqs.* *TRANSL.* Libor. I 1 secundum tuam, Biso, praesul -e, iussionem. *DIPL.* *Heinr.* I. 23 Ebehardus et Gisalbertus -i comites. *THIETM.* *chron.* 2,18 Liudulfus, abbas Corbensis -eius (egrius *var. l.*). 3,2 Gero, Agripinae sedis -eius (egrius *var. l.*) provisor. *ANNAL.* *Plac.* a. 1271 p. 550,50 (epist.) egg-o viro comiti Ubertino de Lando. *persaepe.* **2** *de rebus:* **a** *corpor.:* **α** in *univ.:* *THIETM.* *chron.* 2,32 p. 78,10 qui (*episcopus*) aeccliam in Werduun . . . fecit -am. *VITA* *Altm.* 29 p. 238,12 tabulam -a caelatura pretiosam. *ARNULF.* *MEDIOL.* *gest.* 1,1 egg-am (-am *var. l.*) inter ceteras urbem Mediolanum. *al.* **β** *de vento i. q. immodicus, vehemens* – *außergewöhnlich stark, heftig:* *WANDALB.* *martyr.* 815 Iudoch . . . coleris . . . sacerdos, -ae Oceani cedunt cui saepe procellae. **b** *incorpor.:* *ALDH.* *virg.* I 28 p. 265,2 propter -am animae pudicitiam. *HRABAN.* *carm.* 14,8 sis . . . exemplum cunctis moribus -is (*FROUM.* [?]) *carm.* p. XII,27 m. ae-is. *al.*) *WALTH.* *SPIR.* *Christoph.* II 2,17 indolis. *EPIST.* *Reinh.* 15 -a (-eia *var. l.*) vestra fides. *saepe.* *usu subst.:* *DIPL.* *Otton.* II. 306 p. 363,8 cum hoc iuris et legis semper apud reges . . . velut -um extaret ecclesias Dei roborare. *adv.* **egregie** (-ae: l.38). *excellenter, praecipue, singulariter* – (*vor*)*trefflich, vorzüglich, hervorragend, auf einzigartige Weise:* **1** in *univ.:* *EINH.* *Karol.* 2 p. 4,12 magistratum . . . -e administravit *Karolus.* *THIETM.* *chron.* 2,24 -eie conversanti. *EPIST.* *Meginh.* 24 p. 220,29 mihi . . . egg-e consultum haud dubitem. *ALBERT.* *STAD.* *quadr.* 31 finis indicat -e, que norma sit et via vite. *persaepe.* **2** *imprimis, valde* – *besonders, außerordentlich, sehr:* *POETA SAXO* 5,335 corpore robusto fuit ipse . . . vividus atque agilis, -e procerus. *STEPH.* *COL.* *Maurin.* 8 officiosa se sedulitate admisit et -e audax uno martyrem dente mutilavit *episcopus.* *SIGEB.* *GEMBL.* *decenn.* 1,72 vir -e in litterali scientia praeclarus. *LIGURINUS* 4,25 omnibus -e (-ae *ed. princ.*) laetis totaque caterva acclamante viro faustum 'feliciter!' omen.

egresco v. aegresco.

egressio, -onis f. *script.:* *ε-: l.46.* -esi(o): l.56. **1** *exitus* – *das Hinausgehen, -treten, -kommen, Ausgang:* **a** *gener.:* **α** in *univ.:* *LEG.* *Wisig.* 8,1,4 quicumque dominum vel dominam intra domum vel curtis sue ianuam violenter incluserit eisque auditum -is (*ε- var. l.*) negaverit. *ANNAL.* *regni Franc.* a. 807 p. 124,3 qui (*equites horologii*) per duodecim fenestras . . . exiebant et impulsu -is suae totidem fenestras . . . claudebant. *CONSUET.* *Trev.* 22 fratres . . . expectantes . . . ministrorum -em. *CHRON.* *Merseb.* 4 p. 173,22 vidi (*sc. rex*) . . . semel eius (*canonici*) claustrum -em ante primae pulsationem. **β** *de anima:* *ARBEO* *Emm.* 25 qui (*locus*) angelorum spirituum suae praesentiae in tanti Dei martyris anime -is (-i, -e *var. l.*) fuisset consecratus. *VITA* *Liutb.* 30 p. 36,5 tempore . . . suae -is animae de corpore. *al.* *expressius i. q. mors* – *das Sterben, Tod:* *ARBEO* *Corb.* 33 horam -is (-sionis *var. l.*) praedicens. *TRANSL.* *Viti* 4 p. 44,24 cum iam iamque diem -is sue adesse sentiret *abbas.* **γ** *de flumine i. q. influxio* – *das Hineinfließen:* *AETHICUS* p. 205,13 ubi et ustium vel -em *Trabundiae* *Rubro* mare adfirmat. **b** *milit. i. q. profectio* – *das Ausrücken, Auszug:* *OTTO* *FRISING.* *chron.* 6,3 capit. p. 27 de . . . ingressu *Lodewici* in occidentalia regna -eque (-oque *a. corr.* *C;* *egressuque ed. princ.*) *Normannorum.* *gest.* 1,31 p. 49,11 antequam de -e huius gentis (*sc. Ungarorum*) dicamus *eqs.* *de cruce signatorum expeditione:* *THEOD.* *PALID.* *annal.* a. 1149 p. 84,13 Udo . . . episcopus primo -is sue anno . . . Ierusalem tendebat. **c** *alch.:* *GEBER.* *summ.* 1,44 p. 570 quod iunctura (*sc. vasis*) sit ingeniosa, per quam sine aliqua lutatione non pateat spiritibus -o. **d** *medic. et anat.:* **α** in *univ.:* *CONSTANT.* *AFRIC.* *theor.* 3,2 p. 9a^v in chordarum -e dissimilitudo videtur, quod aliquando a lacertis duobus sive tribus una sola chorda egreditur. *TRACT.* *de chirur.* 186 hec (*foramina*) . . . sunt seminis foramina et urinarum

-es, quemadmodum possint evacuata repleti et repleta evacuari. **β** *emissio, egestio* – *Ausscheidung, Entleerung:* *AESCULAPIUS* 40 p. 63,32 nephritici . . . egestionem et -es habent et dolore non relevantur. *ALBERT.* *M.* *animal.* 1,341 cuius (*paris musculorum*) auxilium est longanem sursum elevare; nec accidit longanionis -o nisi propter ipsius laxationem. **e** *publ. i. q. exportatio* – *Ausfuhr:* *ALBERT.* *AQUENS.* *hist.* 7,14 omnem . . . commutationem et -em per mare dux omnibus gentilibus interdixit. **2** *digressio, desertio* – *das Fortgehen, Sichentfernen (von), Verlassen:* **a** *gener.:* **α** in *univ.:* *ARBEO* *Emm.* 10 -is illius, (in -e autem illius *var. l.*; egrediente autem illo *VITA* *Emm.*) tot civitas in funere conversa est *eqs.* *ADALB.* *MAGD.* *chron.* a. 965 p. 175,36 quos (*sc. milites Burchardi*) in prima fluminis -e, (in primo fluminis egressu *var. l.*) *Adalbertus* insiluit. *ALBERT.* *M.* *cael. hier.* 1,1 p. 6,29sq. naturalia possunt considerari dupliciter, aut secundum eorum -em aut secundum reductionem; et licet secundum -em eorum a primo communicante non sunt optima, quia iam distare incipiunt a summa bonitate. **β** *emigratio* – *das Auswandern:* *PAUL.* *DIAC.* *Lang.* 1,1 *Langobardorum* gens . . . a Germanorum populis originem ducens, licet et aliae causae -is eorum asseverentur, ab insula, quae Scandinavia dicitur, adventavit. **b** *medic. i. q. dislocatio, disiunctio* – *Aus-, Verrenkung:* *TRACT.* *de chirur.* 863 eger extensus locetur et, ubi est ossis -o, pede vel manu circa terram faciat compressiones. *BRUNUS* *LONG.* *chirurg.* 1,20,1 p. 118^D dislocatio est separatio vel -o iuncturarum a loco suo, quare prohibetur motus earum, et figura membri foedatur. **c** *philos. i. q. recessio* – *das Abweichen:* *ALBERT.* *M.* *eth.* II 7,1,2 p. 468^b,30 si . . . incontinentia est ab omni opinione -o, et egredi a turpi opinione bonum . . . est. **3** *apparentia, adventus, origo* – *das Hervortreten, Aufgehen, Erscheinen, Entstehung:* *AETHICUS* p. 105,4 puram caeli ianuam claramque -em (-es *var. l.*) et regressum solis purius ad meridiem aethera rutilantem. *ARNO* *REICHERSB.* *apol.* p. 190,20sq. unde -o (*sc. solis*), eodem, ad idem videlicet summum caelum, ad paternae maiestatis consensum, et regressio facta est; et qualis -o, talis etiam versa vice regressio aestimanda est (*spectat ad Vulg. psalm. 18,7*). **c** *sensu nativitatis:* *DHUODA* *lib. man.* 1,3,13 ab utero -is nostrae usque ad extremum obitus nostri. ***egressivus**, -a, -um. *recedens* – *abweichend, sich entfernend (von):* *ALBERT.* *M.* *eth.* II 7,1,2 p. 468^b,8 sequitur, quod si incontinentia -a est ab omni opinione concepta, quod aliqua incontinentia erit studiosa et honesta. p. 469^a,35 imprudentia . . . fuit malum existimare bonum esse, incontinentia vero ab opinione -um esse. **egressus**, -us m. *script. exg-: l.69.* **1** *exitus* – *das Hinausgehen, -treten, -kommen, Ausgang:* **a** *gener.:* **α** in *univ.:* *IONAS* *BOB.* *Columb.* 2,9 p. 250,30 cotidianum motum sive in ingressu vel -u seu progressu unumquemque nostrum signo crucis armari . . . fas duco. *RUD.* *FULD.* *mirac.* 11 p. 337,6 post cuius (*muscae*) -um . . . curata est *mulier.* *DECRET.* *Frison.* A p. 54,2 de aure transfossa pro ingressu X uncie et VIII denarii, pro -u tantumdem. *meton. de porta:* *FORMA* *mon.* *Sangall.* 17,46 in criptam introitus vel exitus; . . . in criptam ingressus et -us. 23,11 -us de pisale. *LEO* *MARS.* *chron.* 3,10 cernens *Desiderius* . . . totius monasterii officinas . . . ruinosas adeo, ut . . . -us unius ingressui connexus esset alterius. **β** *de anima:* *VITA* *Liutb.* 30 p. 36,16 diu difficillimum ac miserabilem exeuntis animae extorsit *diabolus* -um. *CHART.* *Lub.* I 5 p. 8,2 in -u anime sue a corpore. *expressius i. q. mors* – *das Sterben, Tod:* *VITA* *Willib.* p. 16,18 cum . . . pater et genitrix . . . aegrotantis . . . sui editi praestolarentur -um. **γ** *finis* – *Ausklang, Ende:* *HIER.* *MOR.* *mus.* 25 p. 184,28 vibratio in aggressu sit morosa, in progressu autem et -u sit celerrima. **b** *publ. et iur. de viis et iure ad viarum usum spectante:* *CHART.* *Sangall.* A 24 (a. 759) quidquid . . . visus sum . . . habire, terris, edificiis . . . viis, ingressus, -us, aquis (*FORM.* *Bitur.* 1 p. 169,15. *al.* *DIPL.* *Otton.* I. 408 p. 556,3 ingressibus et -bus [*inde* *DIPL.* *Otton.* II. 264 p. 306,42 ex-bus]. *al.*) *TRAD.* *Frising.* 107 aquis aquarumque decursibus, -bus et regressibus (*DIPL.* *Arnulfi* 21. *al.*). *ACTA* *imp.* *Stumpf* 326 p. 462,7 (*dipl.* *Heinr.* V.) cum gressibus et -bus. *CHART.* *Rhen. med.* III 1357 per nos-

[Leithe-Jasper]

tram (sc. *archiepiscopi*) . . . portam sibi (*abbati*) et suis ac similiter per suam nobis et nostris liber patebit introitus et -us. *al. c medic.*: *a in univ.*: WILH. CONG. chirurg. 1274 de reductione epatis post -um ipsius a vulnere. 1302 de -u alicuius intestini ex vulnere. *ibid. al.* *β ruptio* – das Aufbrechen: TRACT. de chirurg. 1076 utamur . . . pulveribus ad scrofulas, quod post -um scrofularum fieri precipimus. *γ lapsus* – das Ausfallen: ALBERT. M. animal. 22,94 dentes pulli equini . . . suspensi super puerum, cui dentes cadunt, facient -um festinum et indolorosum. *2 digressio, desertio* – das Fortgehen, Sichentfernen (*von*), Verlassen: *a gener.*: IONAS BOB. Columb. 1,4 capit. p. 149 de adventu eius ad Sinilem abbatem, -u Hibernia. VITA Rimb. 5 cum primo . . . districtio magistrorum ei remitteretur, quod usitata locutione -um de scola dicimus. ACTA imp. Winkel. I 567 p. 455,22 (a. 1259) quomodo . . . quis in regno iudicandus est aliquod ius habere, cui . . . nec regni possessio nec per regnum ingressus aut qualiscumque -us (sc. *suffragatur*). *b milit.* *i. q. discessio* – Abzug, Ausmarsch: HIST. de exp. Frid. imp. p. 52,5 quia occupatus erat imperator in dispositione -us nostri a Philippopoli. *c medic. i. q. dislocatio, disunctio* – Aus-, Verrenkung: TRACT. de chirurg. 828 de ossis -u tractemus; . . . aliquando de propria iunctura exeunt ossa *eqs.* *3 apparentia, adventus, origo* – das Hervortreten, Erscheinen, Entstehung: *a gener.*: CARM. anon. (SBMünch. 1873. p. 747,4; s. XI.²) ut flos -us hominis, velud umbra recessus (*spec-tat ad Vulg. Iob 14,1sq.*). *b philos.*: ALBERT. M. metaph. 3,3,17 p. 156,74 omnium eorum, quorum est substantialis -us sive profluxus ab uno per essentiam faciente omnia, necesse est esse naturam unam.

[*egreton* v. melicratum.] [*egriaca* v. agrios.]

egrim-, egrit- v. aegrim-, aegrit-.

egrot- v. aegrot- *praeter*:

**egrotisco*, -ere. (aegrotus) *aegrotare* – krank sein: EPIST. Parax. 2 (Sudhoffs Arch. 46. 1962. p. 298) signa . . . eorum . . . , qui vicina morte -entes tant (*fort. subest stant*), scienciae tuae fieri nota concedimus.

egumenus, -inus v. hegumenus.

**eguus*, -a, -um. (egere, cf. indiguus) *egens* – bedürftig: SALOM. III. carm. 1,2,295 pontifices, regem quamvis populosque dolerem, acrior hec memet semper mea cura remordet; nam me plus -um quam quemlibet arbitror horum. *usu subst.*: SALOM. III. carm. 1,2,234 'panis abest -e (*postea*: egenam; cf. *adn. ed.*) nec pocula preſto, nec focus ardet . . . , nec lectus sternitur aegrae.'

egya v. hygia. [*egythynus* v. aegolios.]

**ehe* *interi.* *heus* – he, hallo: HROTSV. Pafn. 8,1 quis pulsat portem?: *ehe!*: vox Pafnutii, patris nostri.

eheu (he-) *interi.* *script.* *eh heu*: l. 52. *o, vae* – *ach, weh*: PAUL. DIAC. carm. 22,5 -u, supplicii mihi ponitur optio trini. CARM. Cent. 19,4 qui primum temptando hominem iam depulit olim melliflua sede, h-u, quam valide *eqs.* HROTSV. Gall. I 1,8 *eh heu!* BRUNO QUERF. Adalb. A 21 p. 27,1 -u (*heu rec. B*) nostra infelicia tempora! *saepe*.

**eheuhe* *interi.* *o, vae* – *ach, weh*: VITA Serv. 13 p. 58,4 circumundique strepitu vario, dum hic 'euax' gratias agentium, illic 'pape' admirantium, istic '-e pater, (fletus et dolor *var. l.*)' ululantium discrepanti varietate sonorum permiscuntur.

eho *interi.* *heus* – he, hallo: ARNULF. delic. 722 elogio me falsiloquo cur impetis, eho? ANON. Has. 22,23 quem (*legatum*) terribiliter intuitus episcopus dixit: 'eho, trifurcifer! quis . . . ille dominus tuus est?'

1. *ei* (hei) *interi.* *script.* *ey*: l. 63. *o, vae* – *ach, weh*: VITA Liutb. 32 *ey* (et *var. l.*) michi, filia. EKKEH. IV. pict. Mog. 448 *ei*, Domini christum (*i. David*) species decepit et ipsum. PETR. CAS. (?) *chron.* 3,40 p. 418,38 *hei*, Benedicte, michi! *hei*, Benedicte, michi! *persaepe*.

2. *ei* v. is.

eia (heia) *interi.* *script.*: *aia*: GLOSS. III 12,6 St.-S. *aie*: p. 1152,15. *ei*: COD. Karol. 44 p. 559,43. *eya*: p. 1152,2,10,13. 16. *al. metr.* *eiā*: WARN. synod. 314.

1 *age, ergo* – *auf, los, wohlan*: ALDH. virg. I 60 p. 322,8 *heia* (*eia var. l.*, *hora ed. pr.*), Christi tirunculae. FROUM. carm.

32,63 *eia*, confratres, certemus carmine metri! SALIMB. *chron.* p. 396,11sq. *eya*, milites Christi! *eya*, milites beati Petri! *eya* milites beati Antonii! abicite timorem a vobis! *persaepe*. *fort. add.*: IOH. sacerd. 33 post equalem limature admixtionem fundatur, frigescat, teratur et *eia* (cf. 38 *age*). *ibid. saepius*. *2 in oratione fere i. q. o* – *etwa: o*: BERTH. carm. 1,187 (MGPoet. III p. 398) *eia* (*euge var. l.*), pater sancte (*i. Benedicte*), tanta qui gloria fulgis. CARM. Cantabr. B 7,1,1sq. *virgo*, Dei genitrix, *eia* obsecra pro criminibus nostris, *eia* obsecra *eqs.* *3 eheu, vae* – *ach, weh*: VITA Liutb. 25 *eya*, quam magna . . . dementia! VITA Berth. Garst. I 17 p. 246,19 *virum* Dei cum merore allocutus est Eberhardus: 'eia', inquit, 'quid fecistis?' CHRON. Reinh. a. 1227 p. 610,30 (vs.) *eya*, quis non plangeret, cum videret flentes tot honestos nobiles? *4 ehem* – *ei, sieh'* an: ARBEO Emm. 14 *aie* (*age, vae, ve, ave var. l.*), episcopo et generi noster! VITA Liutb. 28 *eya*, ubi sanctitas tua precesque tuae fuere *eqs.*?

eicio, *ieci*, *iectum*, -ere. *script. et form.*: *he-*: l. 68. *iae-*: p. 1153,58. *ae-*: l. 41. p. 1153,25. *egec*(io): p. 1153,42. (a)egic(io): l. 41. p. 1153,45. *adde* ACTA reg. Burgund. 91 p. 245,20. *eii-*: p. 1153,21,50,62. *al. exi-*: CAPIT. reg. Franc. 293,50. *eyc-*: l. 38. *stirp. praes.* *ieic-*: p. 1153,19,23,33. cf. l. 19. *coni. perf.*: *egeciret*: LEX Alam. 58 (*var. l.*). *eicer*(im): l. 45. p. 1153,56. *saepe*. *depon.*: p. 1154,42. *usu intrans.*: p. 1154,33; *refl.*: l. 66sq. *partic. perf. usu adi.*: p. 1153,65; *subst.*: l. 66. p. 1153,28.

(*foras*) *iacere, emittere, exigere, (ex)pellere* – (*hinaus-, heraus*) *werfen, -stoßen, -schicken, vertreiben, verjagen, verban-nen*: *I spectat ad anim.*: *A gener.*: *1 in univ.*: *a stric-tius*: LEX Baiuv. 19,1 si mortuum ex monumento -erit (sc. *violator*). 19,2 si quis liberum occiderit . . . et in flumine -erit (*ei-, iecerit, proiecerit, periecerit var. l.*). LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 212,9 ut aecclesia in Hartesburc incenderetur, . . . corpora sepulchris -rentur. *b latius*: HRABAN. carm. 39,32,2 paradisum liquerat Adamus, quem -erat Deus. HROTSV. Sap. 5,28 Christe, suscipe spiritum . . . -tum de habitaculo corporis. WIDUK. gest. 2,1 p. 66,6 omnes Christi adversarios. CONST. imp. II 171,10 cives, qui phalburgere dicuntur, penitus -antur (*ey-var. l.*). ALBERT. M. animal. 6,102 equus volens coire eicit equam a comitatu equorum ante coitum. *persaepe. v. et p. 1156,53. adde*: CHRON. Fred. 4,68 p. 155,1 aegectus (aegestus *a. corr.*, -tus *var. l.*) est Sicharius de conspectum Samones. DIPL. Otton. III. 276 ab optutibus. *2 c colore quodam: a spectat ad daemones*: BEDA hist. eccl. 3,25 p. 187,30 multis . . . dicentibus . . . , quod . . . daemonia -erint (iecerint, eicerint *var. l.*) *eqs.* ANNAL. Xant. a. 872 coniurationibus diversorum sacerdotum -tus est *malignus spiritus. saepe. de correptis c. sensu exorci-zandi*: VITA Gebh. Const. 2,3 quorum (*daemoniacorum*) quidam . . . apud sanctum Cuonradum se -endos esse proclamabant. *b (pastum) agere* – (*auf die Weide*) *treiben*: ARBEO Emm. 44 genitoris pecoras -ere dum fuisset *puellula*. CHRON. Noval. 2,20 ut boves -ret *bubulcus* in pratum . . . ad pascendum. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 171,21 ut gregem paulo longius a villa in pastum -rent *pastores. c abire, exire iubere* – *hinausschicken, -bitten*: ARBEO Emm. 35 p. 78,4 -to populo extra mensei templi, ostium ecclesiae sacerdotes . . . serris munierunt. INVENT. Phil. Cell. 3 praecepit *abbas* . . . eis (*optimatibus*), ut . . . proficiscerentur . . . ; cum cunctos -ret *eqs.* VITA Bard. 25 p. 340,21 -tis omnibus praeter episcopum . . . ad eum aggressus est eloquium. *d abducere* – *verschleppen*: ARBEO Emm. 37 incidit *religiosus quidam* in latrones, qui eum . . . extra terminum -entes eum genti Francorum venundati sunt. *e extrudere, repudiare* – *verstoßen*: ANNAL. Xant. a. 870 mandatum accepit *rex* pelicem -ere ac legitimam coniugem accipere. 65 ALBERT. M. animal. 6,46 quod . . . aquila quosdam (*filios*) -at . . . et alia quaedam parva aquila et nigra -tos nutriat. *al. f refl. i. q. se conicere* – *sich werfen, stürzen*: LIBER tram. 175 dicant in primis quinque psalmis pro defunctis . . . et he-ant se in humo. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 238,14 que (*anas*) iam timore falconis eiecit se in aquam. *B publ., eccl., iur., canon.*: *1 spectat ad mortuos per episcoporum edictum effodiendos*: CASUS Petrish. 4,6 ob hanc (sc. *rebellionis*) culpam archiepi-

[Leithe-Jasper]

scopus eum (sc. *corpus Heinrichi*) de cymiterio -i (*antea*: proiceret) voluit. HILDEG. epist. 23,6 quem (*mortuum*) post paucos sepelitionis sue dies cum idem (sc. *sacerdos*) a magistris nostris nos e cimiterio -ere iussisset. CHART. Mog. A II 695 p. 1140,1 Eberhardus secundo est -tus. 2 *spectat ad exclusionem e congregatione sim.*: CAPIT. reg. Franc. 33,18 tales feminas, quae secundum more conversationis in sancta congregatione vivere volunt, omnes pleniter de congregatione -antur. DIPL. Heinr. IV. 466 p. 632,1 si ... aliquis frater inobediens fuerit, de claustro a decano -atur (*inde* DIPL. Conr. III. 43 p. 73,2). 3 *spectat ad excommunicationem*: LEG. Wisig. 6,5,16 p. 282,7 cui (sc. *homicidae*) ab ecclesia -to non alias mortales inferat (sc. *persecutor*) penas. BERTH. chron. B a. 1079 p. 354,4 quia regem Heinrichum ... iuste excommunicatum ... a liminibus ecclesie ut sacrilegum -erit *cardinalis*. al. 4 *deponere, remove, (munere, honore) privare – absetzen, suspendieren, (des Amtes) entheben*: a *de imperio regali sim.*: CHRON. Fred. 2,62 p. 88,8 Iustinianum ab honore imperiae dignitate conantis eiecere factionem. ANNAL. regni Franc. a. 827 p. 173,25 de consortio regni. ANNAL. Quedl. a. 788 Tassilo dux Baioariorum ob infidelitatem de principatu eiicitur. al. b *de variis dignitatibus*: CONC. Merov. p. 124,2 ut episcopus nec abbatem nec archipresbyterum ... de loco suo praesumat eiecere (-ere *var. l.*). DIPL. Merov. I 122 p. 312,12 fuit *episcopus* ... de ... episcopato ae-tus. THEGAN. Ludow. 6 p. 184,1 nullum ab honore suo sine causa discretionis -isset (-ret, deicere, deponere *var. l.*). BENNO OSN. ad Sigew. (MGScript. XXX p. 883,27) depositus apposito, -tus electo salutem. *saep.* 5 (*possessione, hereditate*) *excludere, denudare – (von Besitz, Erbschaft) ausschließen*: LEX Baiuv. 2,9 de hereditate patris sui (sc. *ducis filii*) esse deiectum (-tum, subiectum *var. l.*). CHART. Sangall. A 29 si de ipso cinsu negligens fuerit, tunc potestatem habeamus (sc. *fratres*) ... de ipsa villa eiecendi et partibus sancti Galloni revocandi. al. 6 *liberare, solvere – freilassen, befreien*: ANNAL. Altah. a. 1034 Udalricus exilio -tus ad Radesponam venit. C *milit. i. q. dimittere – entlassen*: CONST. imp. I 173,1 si miles vociferatione signi litem commoverit, aufertur ei omne suum harnascha, et -etur de exercitu. D *medic.*: 1 *de vermibus ex corpore humano expulsis*: RECEPT. Sangall. I 140 potio bibenda contra ipsos vermes -endos (*postea*: proiciet). ANTIDOT. Glasg. p. 116,5 mulieribus sanat, lumbricis decassum egect (sc. *antidotum*). 2 *de fetu i. q. respuere, abortire – abstoßen, verlieren*: SERMO de sacril. 18 qui per maleficia mulieribus facit, ut non concipiant aut conceptos infantes foras egiciant.

II *spectat ad res*: A *proprie*: 1 *gener.*: a *in univ.*: ALFAN. premn. phys. 13,11 p. 90 astantibus ... primo eiecit (PG 40,665^A ἡκόντισε) *phreneticus* unumquodque vasorum. HILDEG. phys. 1,56 p. 1151^B omne malum et contrarius humor, qui in ipsa (sc. *mandragora*) est, eiicitur. SIGEBOTO Paulin. 9 p. 915,8 certatim flumen -unt (sc. *socii ex nave*). ALBERT. M. eth. II 3,1,4 p. 198^b,28 in periculo ... existentes ... -unt bona, ut exonerata navis levius ... super undas emergatur. *de oculo i. q. excutere – ausschlagen*: LEX Sal. Merov. 29,1 si quis alterum manum <vel> pedem <debilitaverit> aut oculum -erit (eic- *var. l.*). b *tollere (ex) – herausziehen, -stellen, -heben*: COMPOS. Luc. A 29 -e (sc. *massam vitri*) et confrangis minutatim et iterum conflas. T 7 iaeice ipsam massa<m>. MAPPAE CLAVIC. 108 *postea* ad solem -enda (sc. *commixtio*) et torrenda, ut fiat lazurin. THEOPH. sched. 2,1 p. 101,4 (ed. Ilg) fac duas fenestras ..., in utroque latere (sc. *furni*) ... unam, per quas vasa imponantur et eiiciantur (-antur *var. l.*). al. c *medial. de oculis i. q. proici – heraustrreten, -quellen*: METELL. buc. 9,41 collectans in morte iacet bos ille repente, quem ferit -tis oculis acerrima pestis. CASUS Petrish. 4,25 regio morbo depressus et violenter oculis de capite -tis ... defunctus est *episcopus*. d *evomere, expuere, eructare – (her)ausspeien, -spucken, -würgen, wölle*: FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 124,25 si aperitur rostrum eorum (*aironum*) et imponatur cibibus, non retinebunt, sed -ent. 6 p. 244,22 consideret *falconarius* mane ad purgationem, quam -et falco per vomitum. ALBERT. M. animal. 1,424 aliquid intrat in arteriam, et tunc accidit tussis

fortis ad hoc -endum et *eqs. al.* e *de lacrimis i. q. profundere – aus-, vergießen*: AGIUS epic. Hath. 206 dolor cordis levigatur, dum quasi pus quoddam -imus lacrimam. f *abripere – weg-, fortreißen*: LEX Baiuv. 4,19 si *quis* alicui scalam iniuste -erit (eicerit, eierit, iniecerit *var. l.*) ... et ille desuper fuerit relictus. 8,5 si *quis* ... discriminalia eicerit (-erit *var. l.*) de capite, ... vel virgini libidinose crines de capite extraxerit. VITA Galli I 2 contigit ..., ut unam axem ex pariete decortaretur, et prior apparuit aliis ..., et magistri volebant eum -ere. g *diruere, disicere – nieder-, einreißen*: LEX Baiuv. 10,3 si quis desertaverit aut culmen eicerit (-erit, deiecerit *var. l.*). CONST. imp. II 427,13 (a. 1244) si dominus domus extra provinciam est, domus, in qua rapina facta est, -atur de castra et exuratur. al. h *iaculari, iactare – (her)ausschleudern, hervorschnellen lassen*: LEX Baiuv. 19,5 si ... aves cadaver repperint et ... aliquis sagittam eicerit (iecerit, -erit *var. l.*) et cadaver vulneraverit. ARBEO Corb. 3 tante vim vini fervorem vas sufferre nequiverrat, spinam eiecit tam fortiter, ut *eqs.* i *vi praeverbii evanida i. q. iacere – werfen*: a *in univ.*: LEX Baiuv. 19,8 ut requiratur dominus cadaveris, ut primus terram super -at (eii-, iecerat, iaceat, proiciat *sim. var. l.*). ARBEO Emm. 30 quantum quis lapidem propria -ere praevaleret manu. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 80,16 festucam ... capiunt *grues* cum rostro de terra et sursum -unt. b *(in)stillare, immittere – (ein)träufeln, eingeben*: ALBERT. M. animal. 23,79 quod ... pulvis ... confectus cum aceto forti distemperetur et cum bombace in nares falconis et in palatum ipsius -atur. 2 *techn.*: a *in univ.*: HILDEG. phys. 1,65 foetidas spumas humorum purgat (sc. *hyssopum*) ... sicut calor in olla wellet (spumas eiicit *ed. pr.*). b *extrahere – entziehen, eliminieren*: THEOPH. sched. 3,66 p. 125,19 donec plumbum omnino excoquendo -as. *intrans. i. q. evanescere, evaporare – sich verflüchtigen, verdampfen*: MAPPAE CLAVIC. 132 *depone* (sc. *mixturam*) in ignem, donec -at (de<i>icitur COMPOS. Luc. 8 32) argentum vivum. 3 *natur et medic.*: a *deicere – abwerfen, abstoßen, verlieren*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 121,17 si ... incipiant (sc. *aves*) -ere plumas prius quam pennas. ALBERT. M. animal. 2,34 quae (*cornua*) per se -unt cervi. 2,51 dentes. 7,90 quaedam eorum (*animalium*) ... -unt a se senectutem, hoc est vetustam pellem extrinsecam. al. b *effundere, secernere – ausströmen lassen, ausschütten, -scheiden*: ANTIDOT. Lond. p. 20,10 facit *antidotum* ad omnes dolores et conationes et, qui cum rasura sanguis -untur. ANTIDOT. Cantabr. p. 164,31 *antidotum* ad eos, qui urinam graviter faciunt vel cum tormento -unt. ALBERT. M. animal. 1,61 quod omne masculinum in genere animalium existens generat -endo suum semen in suam feminam. 1,557 quod non continue et foede -it *homo* stercus. *saepius*. B *translate*: 1 *gener.*: a *abigere – verscheuchen*: BRUNO QUERF. fratr. 12 sanctus Benedictus multifariis doloribus querelam cordis -ens. b *abolere, dissolvere – aufheben, verwerfen*: ANNAL. Maxim. a. 794 (MGScript. XIII p. 22,24; c. s. IX.^{im}) ubi (sc. *in synodo Francofordensi*) ... -tus est pseudo-synodus Grecorum. PONTIF. Rom.-Germ. 136,6 non est licentia iudicium de illis peccatis recipere, antequam ipsum malum reddat aut -at *paenitens*. 2 *math. i. q. auferre, subtrahere – entfernen, abziehen*: ANON. algor. Hann. p. 32,29 ab eo numero, quem multiplicandum ponis, vide, quotiens novenarii possint auferri; et hic sola consideratione -tis novenariis, si quid remanet, seorsum pone. *eicon v. icon. [eiconimus v. oeconomus.]* c *iectatio, -onis f. iactatio – das Hin- und Herwerfen*: AURELIIUS 5 p. 498,16 eadem (sc. *vigilias febrientis*) dinoscimus ..., quum ... numquam aegrum dormire videmus; praecedit ... -o (ebetatio, evetatio *var. l.*; iactatio *ed.*) vehemens *eqs.* d *iectio, -onis f. (foras) iactus, emissio, exactio, expulsio – das (Hinaus-, Aus-)Stoßen, -Werfen, -Schicken, Vertreibung, Verbannung*: 1 *gener.*: a *latius*: a *in univ.*: OTTO FRISING. chron. 4,17 capit. p. 23 de ... -e Valentiniani. NARR. de Gron. 6 ut de illis (sc. *fidelibus episcopi*) dominus castri iustum timorem sue -is non haberet. ALBERT. M. summ. theol. II 17,106,3 p. 278^b,13 quaeritur de -e hominis de paradiso. al. b *de expulsionem daemonum*: MIRAC. Annon. 2,27 Anno ante Dei vultum astat, pro mea (sc. *diaboli*) -e supplicat et me incen-

dere festinat. CONR. MEND. Attal. p. 133,41 ad -em daemoniorum. **γ repudium** – *Ausstossung, Verstoßung*: BEDA hist. eccl. 5,24 p. 357,27 usque ad nativitatem Isaac et -em (iectionem, adiectionis *var. l.*) Ismahelis. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 58,31 de -e pullorum, quomodo mittuntur extra nidum. ALBERT. M. animal. 23,8 causam . . . -is (sc. pullorum) diversi diversam assignant. **β strictius**: **α exemptio** – *das Herausnehmen*: ALBERT. AQUENS. hist. 12,27 p. 707^d coquum . . . accersitum sacramento alligavit rex in alvi suae sectione et viscerum -e (sc. post mortem). **β iactura** – *das Überbordwerfen (usu plur.)*: ALBERT. M. eth. II 3,1,4 p. 198^b,20 in tempestatibus de navibus fiunt -es propter salutem navis eqs. **γ dirutio** – *das Niederreißen, Zerstörung*: CHART. Rhen. inf. II 417 p. 225,35 (a. 1255) quod nunquam . . . archiepiscopum aut eius ecclesiam . . . in captione vel -e . . . castrum . . . molestabimus (sc. Godescalcus et Hermannus de Peremunt). **2 eccl. et canon.**: **α spectat ad mortuos per episcoporum edictum effodiendos**: WIBALD. epist. 126 p. 201,34 in quibus (*litteris*) de excommunicatione personae illius (*abbatis*) vel de -e corporis ipsius contineretur. HILDEG. epist. 23,9 quod, si iuxta praeceptum ipsorum (*magistrorum*) corpus . . . mortui efferretur, -o . . . ingens periculum loco nostro minaretur. CHART. Mog. A II 695 p. 1140,5 amici . . . Eberhardi tam miserabili miserantes -i certum compassionis ei exhibuerunt signum. **β spectat ad excommunicationem**: ALBERT. M. sent. 4,14,28 p. 452^a,18 hanc (sc. *sollemnem*) . . . -em poenitentis debet facere episcopus cum presbyteris eqs. **c depositio** – *das Absetzen, Amtsenthebung*: GESTA Lob. 4 decimo . . . -is anno apud Stabulaus Ingobrandus obiit. CHART. Carinth. I 275 p. 208,33 (epist. papae) quod depositionem et -em . . . archiepiscopi omnino intenderemus. EPIST. Teg. II 138 p. 169,30 cum . . . a me (sc. *monacho*) pressuras et -es vestras (sc. *abbatis*) plenius audisset episcopus, satis doluit. **al.** **3 publ. et iur. i. q. detractio bonorum, privatio** – *Beschlagnahme, Enteignung*: CHART. Garz. 10 p. 99,23 (a. 1196/97) qua (*probatione*) probata fuit iusta . . . possessio et per Owenses violenta -o. CHART. Babenb. 305 p. 143,15 Ulricus . . . pro fratre absente obligavit se . . . ad -em feodi iam dati et hactenus habiti, si ipsi . . . transactionem violare adtemptaverint. CHART. Stir. IV 299 p. 178,25 ut . . . non . . . sufficiat probare possessionem, non -em comprobare. **al.** **4 natur. et medic.**: **α deiectio** – *das Abwerfen, Abstoßen*: ALBERT. M. animal. 2,35 -o cornu est, postquam fuerit biennis aetatis animal (*i. cervus*). **β effusio, secretio** – *Ausschüttung, -scheidung*: IOH. S. PAUL. diaet. 56 -o (sc. *frumenti*) . . . ex stomacho tarda. ALBERT. M. animal. 9,66 quod cum omni spermatis -e est interclusa ventositas, et ideo -o eius fit per vices, quia eqs. **c vomitus, expusio** – *das Auswerfen, -spucken*: AMALAR. epist. 6,5 -o sputi salutem praestat temporalem. **d extensio** – *das Ausstrecken*: ALBERT. M. animal. 1,486 crura et pedes . . . habentia musculos et nervos in tres motus, -is (*antea*: extensionis) videlicet et contractionis et circumductionis. **5 math. i. q. ablatio, deductio** – *das Abziehen, Subtraktion*: ANON. algor. Hann. p. 33,8 summam . . . provenientem per novenarium -em rursus minue. ***eiectivus**, -a, -um. *depellens – ablehnend, verstoßend*: CONR. MUR. summ. p. 162,28 sunt verba . . . expressiva, . . . -a, exprobrativa. **eiecto**, -atum, -are. **1 evomere** – *ausspeien*: VITA Virg. Salisb. II 2 p. 89^b,10 ad tumulum . . . caput et membra terribiliter quatiens spumamque -ans refertur (sc. *a daemone correptus*). **2 expellere** – *vertreiben, verstoßen*: VITA Galli II 43 plebs . . . occidere Gallum atque Columbanum duris macerare flagellis durat sicque pios simul -are colonos. ANNAL. Ven. praef. (MG Script. XIV p. 70,4) -tus . . . dux de ducato. ACTA imp. Winckelm. I 359 proditores . . . -tos de regno. **eiectura**, -ae f. **t. geom. fere i. quod excedit** – *etwa: Überschuß*: PS. BOETH. geom. 632 tot pedibus huius trigoni continetur praecisura vel -a minor. **eiicio v. eicio**. ***eimer**, -eris n. vel ***emer**, -eri m. vel ***embra** (?eima), -ae f. (*theod. vet. emer, eimer, eimber; cf. Dt. Rechtswb. II. p. 1355sq.*) *de mensura vini sim. i. q. hama, situla, amphora* –

Eimer, Krug: CHART. Rhen. med. II app. 10 p. 342,8 (s. XI./XII.) unusquisque (*mansus*) solvit IIII -era vini (CHART. Friburg. 87 pro eima v.). CHART. Leod. (NArch. 13. 1888. p. 594,16) Hezelo duas -as de vinea, que vocatur Nuscove, Albertus unam -am de veteri monte. *de censu*: CHART. Rhen. med. I 541 (a. 1146) custos ecclesie . . . querimoniam fecit de rusticis . . . quod luminarios -os ex annuali debito non solvissent; rustici quoque . . . dicentes luminarios -os se non debere eqs. ***einunga**, -ae f. **abl. -o**: l.21. (*theod. vet. einung; cf. Dt. Rechtswb. II. p. 1477sq.*) **1 consensus, constitutum, decretum** – *Übereinkunft, Vereinbarung, Beschluß*: CHART. Wetter. (ed. J. Grimm, Weistümer. III. 1842. p. 344,29; a. 1239) quod dominus . . . debet facere -am in opido et villis adiacentibus de agris, pratis, pascuis, sylvis et via communi. CHART. civ. Spir. 184 p. 141,34 si ipsi cives super se de vino . . . -as aliquas fecerint. **2 de statu sodalis collegii i. q. ius societatis** – *Zunftrecht, -mitgliedschaft*: CHART. Argent. I 549 (a. 1264) quicunque civis pistrino suo integrum ius, quod dicitur einung, acquirere voluerit, panificibus dabit . . . duodecim solidos . . . et pro dimidio -o sex solidi dari debent. **eironia sim. v. ironia sim.** **eiulabilis**, -e. *flebilis, lamentabilis* – *jammervoll, beklagenswert*: BERTH. chron. B a. 1075 p. 222,3 agrum dominicum . . . veteriosa fructus ecclesiastici -i obsolescentia luxurianter prorsus silvescentem . . . attemptavit papa expurgare. **adv. *eiulabiliter**. *flebiliter, lamentabiliter* – *in jammervoller, kläglich Weise*: BERTH. chron. B a. 1076 p. 235,23 summopere lamentabili per totam ecclesiam sacrilegio tota civitas -r nimis commota est. a. 1077 p. 274,6 Henricum . . . iniustissime damnatum satis -r proclamaverat maxima pars clericorum. **eiulabundus**, -a, -um. *eiulans* – *jammernd*: MIRAC. Bernw. 21 cum iam pene videretur infantulus exanimis, -a mater ad sancti Bernwardi patrociniū confugit. ***eiulamen**, -inis n. *eiulatus* – *das Jammern, (Web-)Klage*: VITA Landel. Laub. 294 pro se, pro cunctis . . . corde preces fundens, lacrimosa -a mittens. **eiulatio** (he-), -onis f. *lamentatio* – *das Jammern, (Web-)Klagen*: GLOSS. I 313,20 St.-S. h-o uecinode. PASS. Adalb. Prag. 1 (MGScript. XV p. 706,13) incolarum . . . -o spem suam abesse condolens Willigisum Magontensem archiepiscopum pro reditu patris sui interpellabant. HIST. peregr. p. 166,3 in locum quietis labor, inedia, fletus et -o subierunt. ***eiulatorius**, -a, -um. *eiulans* – *jammervoll*: GESTA Ern. duc. II p. 293,8 verba -a fundentem domicellam audiens dux. **eiulatus** (he-), -us m. *script.*: hiei-: l.52. haiei-: l.52. *form. decl. II.*: l.50.52.56. *lamentatio, ululatus* – *das Jammern, (Web-)Klagen, Heulen*: VITA Arnulfi 20 omnis civitas . . . in -o ([h]-um *var. l.*) adque clamore conversa est. LEX Baiuv. 4,26 si quis liberi porcos propter presumptionem h-i (hie-i, hae-i, -i, -us *sim. var. l.*) aut huiusmodi sonitu eicerit. FORM. Sangall. II 28 p. 414,36 debilitato ore qualitercumque cantavimus, ludum in h-um vertere debemus. TRANSL. Fort. in Aug. (MGScript. XV p. 473,42) fletibus et nimio -o (-u 3 p. *corr.*). BERTH. chron. B a. 1077 p. 310,4 magno planctu et -u. *saepe. usu plur.* (**Klagerufe*): UFFING. Ida 1,19 coepit mulier infirma . . . crebris . . . h-ibus anhelum trahere et devote tundere pectus. **eiulo** (he-), -avi, -atum, -are. *script.*: heul(o): l.65. iul(o): l.72. *form. partic. praes. abl. pl. -is*: l.67. *partic. praes. usu adi.*: l.67,71; *subst.*: l.66. **1 lamentari** – *jammern, (web)klagen*: BONIF. epist. 10 p. 11,10 miserorum hominum spiritus . . . per flammam plorantes et ululantes . . . et iterum h-antes (heu- 3) cecidisse in puteos. WILLIB. Bonif. 5 p. 19,20 caritas . . . h-antium. VITA Liutb. 31 quaedam mulier . . . h-antis (lachrymosis *var. l.*) vocibus causam querimoniae suae pronuntians. ЕККЕН. IV. pict. Mog. 80 vox . . . fraterni . . . cruoris -at e terra (gloss.: *clamat ad me*). HIST. de exp. Frid. imp. p. 79,31 quidam peditum . . . socios -antes viriliter a se propellebant. *saepe. 2 ululare* – *heulen*: ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,17 vulpes -ant (iu- *var. l.*).

*adv. *eiulanter.* voce eiulanti – jammernd, klagend: CYP. CORD. carm. app. 1,12 (MGPoet. III p. 147) <sum> lacrimans – r cum merore obsecranti.

eiuro, -are. *abiurare* – abschwören, verzichten: GESTA Lob. 27 p. 333,11 Willermum ... quod usurpaverat, -are (evitare *var. l.*) in curia comitis Flandrie et ... comitis ... privilegio pacem confirmari obtinuit abbas. *Leithe-Jasper*

eius(s)cemodi, eiusmodi v. modus.

ekonomus v. oekonomus.

[*ekosmon* v. hedyosmus: GLOSS. III 555,47 St.-S.]

elabesco, -labui, -ere. *inf. perf.* -bisse: *l.13*. 1 *proprie i. q. elabi*, (ef)fugere – entweichen, -fliehen: THIETM. chron. 4,38 archiepiscopus ... -bisse conqueruntur Sclavi. 2 *translate: a effluere, evanescere* – entschwinden, vergehen: CHART. Advoc. 116 (a. 1260) que aguntur in tempore, a memoriali cellula faciliter -unt. CARM. Cantabr. C 25,2^b,2 (StudMediev. II 16. 1943/50. p. 77) -at *spes* terrenorum. *b delabi, excidere* – entgleiten: ANNAL. Xant. a. 872 iterum regnum Margorum e manibus Karolomanni per quandam eiusdem gentis Sclavum -uit.

elabor, -lapsus sum, -i *vel raro* (*l.26*) **elabo*, -ere. *script. ae-: l.28. form.: inf. praes. -beri: l.47. partic. perf. -ptus: l.24*. 1 *proprie (in imag.: l.33): a egredi, (ef)fugere, evadere* – entweichen, -fliehen, -kommen: LEX Baiuv. 22,8 si apes, id est examen alicuius, ex apile -sus (-tus, alapsus, lapsus *sim. var. l.*) fuerit. PASS. Quint. 222 (MGPoet. IV p. 985) manibus nostris (*sc. praeffecti*) -ere temptat. WIDUK. gest. 3,55 Wichmannus ... et Echerhtus ... ad Hugonem ducem fuga -si sunt (THIETM. chron. 2,5. dominam f. ... ae-sam. *al.*). RUOTG. Brun. 30 p. 30,30 -surus quodam modo putabatur. *saepe. per enallagen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,232 semel -sum vitabit belua nodum (*sed cf. notam ed.*). *b digredi, abire, discedere* – sich entfernen, abkommen: LIUTG. Greg. 6 paululum ... a proposito itinere narrationis -sus sum. WIDUK. gest. 3,36 classis ab urbe longius -itur (-untur *var. l.*). *c labi, cadere* – (herab-, herunter)fallen (*ferre de rebus; de Deo: l.41*): LEX Saxon. 59 si ferrum manu -sum hominem percusserit. EINH. Karol. 32 p. 36,27 iaculum ... ita -sum est, ut eqs. THIETM. chron. 1,22 baculum pastorem e manibus suis (*sc. antistitis*) -sum (lapsum CHRON. Thietm.). HEINR. LETT. chron. 1,10 equi dorsum tergendum (*sc. esse hariolus asserit*), quo Deus -atur eqs. *d diffundi, spargi* – sich ausdehnen, ausbreiten: NECROL. II Sept. 24 p. 170,41 ignis -sus omnem corripuit ecclesiam. 2 *translate: a gener.: a absumi, effluere, evanescere* – entschwinden, vergehen: LIBER diurn. 105 quot -sa sunt tempora. WALAHFR. hort. 195 post non multas -si temporis horas. CHART. Tirol. 678^a cum ea, que ... pertractantur, ... a memoria hominum soleant evadere et -eri. ACTA civ. Kil. 1 in pasca anno -so solvere tenetur (*sc. Friso tres marcas*). *al. locut.* (multo) -so tempore, multis annis -sis *i. q. dudum* – seit langem, vor langer Zeit: LIBER diurn. 87 p. 114,11 monasterium ... constat iam -so tempore congregatione servorum ... Dei nudatu et solitudini ... traditum (*sc. esse*). ACTA imp. Winkelm. I 180 p. 157,3 (a. 1220) que (*discordia*) iam multo -so tempore suborta fuerat inter eos (*principes*). CHART. Traiect. 1707 quod Nicolaus ... esset ac fuisset multis annis -sis a ... suo fratre cum omnibus suis bonis separatus. *β delabi* – entgleiten: OTTO FRISING. chron. 6,22 regnum Romanorum ... rursum ad Francos, unde ... -sum fuerat, retranslatum est. *γ illabi, incidere* – geraten (*in*): DHUODA lib. man. 8,13,61 si ... in aliquo -sus cecideris delicto. GESTA Camer. 2,19 quae (*basilicae*) ... ad inopiam -sae sunt. *δ deminui, corrumpi* – in Verfall geraten, verkommen: ANNAL. Zwif. II a. 1273 (vs.) -so regno Romano tempore longo ipsi successit Ruodolfus. *b publ. et iur.: a tradi, transire* – übergeben (*an*): CHART. Rhen. med. III 1131 (a. 1252) bona ad claustrum ... perpetuo liberaliter -entur. *β abalienari, abstrahi* – entfremdet, entzogen werden: CHART. Salisb. I 500 (a. 1196) abbas ... cum fratribus ... vi opprimencium ... -sam ecclesiam ... in sue potestatis traxerunt possessionem.

elaboratio, -onis *f.* 1 *opera, studium, cura* – Bemühung, Bestreben, Sorge: DESID. CAD. epist. 1,12 vestra (*sc. papae*) sit -o, ut pertinacia ... radicitus evelatur. RATHER. exhort. 7

Dei te ... totum dedas clementiae et non ... ignavae ... desidia; sed -em continua. 2 *labor, operatio* – Arbeit, (Erwerbs-)Tätigkeit: DIPL. Otton. II. 197 quam (*substantiam*) ... studiosis -bus poterit servus adaugere. 211 qui (*usus*) humanis -bus ... preaugmentari ... potest. 3 *possessio (labore acquisita)* – (erarbeiteter) Besitz: EPIST. var. II 2 p. 301,7 omnia, quae in domibus propriae -is habuerunt pater et patruelis, ... diripuerunt propinqui.

**elaborativus*, -a, -um. *elaborans, conficiens* – verarbeitend: ALBERT. M. pol. 4,3^a p. 334^b,39 deinde acciperemus, 'quod alimenti est -um (*p. 1290^b,27 ἐργαστικόν*) et susceptivum: puta os et ventrem'; os ... masticando elaborat alimentum.

elaboratus (-lob-), -us *m.* 1 *opera, cura* – Mühe, Bemühung, Fürsorge: DIPL. Karoli M. 295 p. 442,14 (*spur. c. 1158/65*) sanctorum pignora, que inibi (*sc. in monasterio sanctae Mariae*) recondita meo studio et -u (*elo- var. l.*) habentur (*inde* VITA Karoli M. 1,16 p. 41,23). 2 *labor, operatio* – Arbeit, (Erwerbs-)Tätigkeit: CHART. Fuld. A 163 (a. 800) quicquid mihi pater meus et fratres hereditaverunt et proprio -u acquisivi (*sc. Walahfrid*). 3 *possessio, proprietas (labore acquisita)* – (erarbeiteter) Besitz, Eigentum: CHART. Fuld. B 526 (*c. 795/802*) omnem -um nostrum, quicquid deinceps elaboravimus, totum ... tradimus (*sc. Ernest eiusque coniux*). A 229 servum ... et filium eius ... cum omni -u eorum (*sc. tradidit Hertinges*). CHART. Hersf. 26 p. 47,10 donamus (*sc. Hrandolf eiusque coniux*) ... mancipia ... cum omni -u illorum eqs. VITA Bonif. II 1 p. 92,22 suum ... -um ad sanctum Martinum tradidit episcopus in pecunia et mancipiis. *saepius*. 4 *reditus, lucrum (labore acquisitum)* – (erarbeiteter) Ertrag, Gewinn: CAPIT. reg. Franc. 252,14^a de ... -u decimas ... ecclesiae conferat (*sc. qui novale collaborat; inde* REGINO syn. caus. 1,44^b). COD. Lauresh. 153 l. 11 montem ... fratribus ... ad colendum, utendum cum censu, cum decima, cum omni contractu et -u ... donamus (*sc. abbas*).

elaboro, -avi, -atum, -are. *script. e-: p. 1159,33. adde* HROTSV. Pafn. 1,18 (*ed. Berschin*). *struct. notabiliores: c. praep.: ad c. gerundivo: p. 1159,48. ex: p. 1159,53. pendet* si: p. 1159,28.

1 *trans. (absol.: p. 1159,29.35): A conficere, (com)parare, componere* – (be-, ver-, er)arbeiten, (ver-, an)fertigen, (be-)schaffen, herstellen: 1 *proprie: a strictius: a in univ.: DIPL. Otton. III. 384 p. 813,44 confirmavimus ... episcopo ... totum aurum, quod invenitur et -atur infra Vercellensem episcopatum. TRAD. Ratisb. 279 p. 227,27 dedit (sc. archipresbyter) ... albam in margine supremo auro, argento coccoque tetrino opere -tam. WOLFHER. Godeh. I 5 p. 172,19 bibliothecam (i. bibliam) ... non solum scribendo, verum etiam ... propriis manibus pergamenum ac cetera necessaria -ando ordinavit (sim. CHRON. Hild. 6 p. 851,45). HERM. IUD. conv. 3 p. 79,3 imagines tum pictoria, tum sculptoria arte -tas. ALBERT. M. animal. 8,151 cibantur apes melle, quod non -verunt. v. et l. 12. *β aedificare, exstruere* – (er)bauen, errichten: THIETM. chron. 7,58 monasterium. HELM. chron. 86 p. 168,29 edificia. CHRON. reg. cont. I a. 1180 p. 131,7 fossatum. WILBR. peregr. 1,28 castrum. CHART. Livon. A 53 p. 57,29 pontem. *γ (ex-)colere* – an-, bebauen, anlegen, urbar machen: CHART. Sangall. A II 394 (a. 845?) trado (*sc. Otbert*) ... unum vilare ... sicut ... -tum et comprehensum habeo. ACTA reg. Burgund. 156 dono (*sc. Hupaldus*) ... tantum ... terre laborative, unde vinea -etur. CHART. Naumb. I 110 villulas de inculta silva per me -tas ... tradidi (*sc. episcopus*). EPIST. Wibald. 28 p. 105,29 quos (*agros*) ... -are cepi (*sc. abbas*). CHART. archiep. Magd. 356 p. 468,24 ut illi (*religiosi*) ... mansos ... -tos et in agros redactos iuri suo ... subiciant. *δ acquirere, lucrari* – erwirtschaften: FORM. Marculfi 2,32 peculiare concessum, quod abes aut deinceps -are (laborare, conlaborare *var. l.*) potueras (*sim. 2,33. saepe*). VITA Berth. Garst. I 44 contigit, ut ... plebesanus operi textili, quo sibi cottidiani victus alimoniam -are consueverat, assideret. CHART. episc. Halb. 815 l. 5 cum nos (*sc. comes*) teneamus in feodo ... decimam novalium, que infra certum terminum ... -atur eqs. CHART. civ. Erf. 175 p.*

[Gansweidt]

103,18 quod (*argentum*) -verant in remotis partibus et secum duxerant (sc. *Henricus eiusque uxor*). *al. v. et p. 1158,23. de-metere et percipere – ernten, einbringen*: CHART. Rhen. 298 l. 65 (a. 965) tertia pars ... fructuum ... -torum. *ε (con)scribere, contexere – (nieder)schreiben, ver-, abfassen*: HRABAN. inst. cler. praef. 11 ausus sum partem laboris mei, quam (quem *var. l.*) in studio sacrae lectionis -vi, tibi (sc. *Haistulfo*) ... dirigere. *al. BERTH. chron. B praef. p. 169,11 libellum ... de octo vitiis principalibus ... -vit (sc. Herimannus)*. MIRAC. Otton. Bamb. I 12 p. 914^b,10 litteras a sede apostolica -tas. *b latius i. q. agere, facere – tun, ins Werk setzen*: RIMB. Anscar. 34 p. 65,32 quod nos pro Christi nomine -are coepimus, fructificare habet in Domino. 2 *translate: a condere, constituere – gründen, schaffen*: HUCBALD. Rictr. 4 magis magisque ... super regna ... a suis partim maioribus -ta convaluit eorum (*Francorum*) dominatio. *b efficere, exsequi, perpetrare – bewirken, erreichen, durchsetzen*: RIMB. Anscar. 24 p. 52,4 si quid posset in partibus Danorum pro Christi -are nomine. CHART. episc. Hild. I 60 p. 53,10 quod (*praeceptum*) ... episcopus ... ab Arnolfo imperatore -vit. CHART. episc. Halb. 328 l. 9 fratres ... apud dominum ... -verunt, quod *eqs.* NARR. de Gron. 10 l. 10 dux ... treugas ad tempus -vit. *al. c exercere, docere – üben, schulen, (aus)bilden*: GERB. epist. 44 contemptum (sc. *malefidae fortunae*) nobis non parit sola natura ... sed -ta doctrina. THIETM. chron. 3,12 magna confratrum ... caterva bene -ta. *B operam dare, studere, curare, (e)niti – sich (be)mühen, kümmern, sorgen (um)*: VITA Burch. Wirz. 6 -bat ... popularis ... conventus, si *eqs.* REGINO chron. a. 655 p. 37,12 Romano pontifice -ante Romanis reddita sunt castra. BERNO epist. 14 p. 47,14 asserens me id omne nisu -are velle, ut *eqs.* DIPL. Heinr. III. 296 p. 401,33 si ... ecclesias ... ab omni adversantium noxu liberas manere *ε-emus*. CHRON. Thietm. 1,21 asserunt nonnulli eandem (*reginam*) hoc ... -asse, ut, (enituisse, quod THIETM. chron.) *eqs.* CHART. episc. Hild. I 407 p. 395,30 decimam ... abbate -ante ... fratrum usui concessimus (sc. *episcopus*). *saepe. C fatigare, consumere, contere – ermüden, entkräften, erschöpfen*: FUND. Werd. p. 166,17 quia scriptum est: 'si plus greges meos -vero (cf. *Vulg. gen. 33,13 fecero laborare*) in ambulando'. OTTO FRISING. gest. 1,25 p. 42,11 (epist.) -ta totius imperii nostri (sc. *Conradi III.*) fortitudine. ALBERT. M. animal. 6,115 si corpora habuerint *tauri* fortia et non multum -ta.

II *intrans.*: *A laborare, moliri – sich abmühen, abarbeiten*: WIDUK. gest. 3,63 in tantum fidei devotione -asse (laborasse *var. l.*) sufficiat. DIPL. Otton. III. 258 p. 676,3 non pro temporali ... vite statu ... -are debemus, ... sed *eqs.* DIPL. Loth. III. 99^b p. 158,35 ad ... portum ... in perpetuum conservandum ecclesie ... fideliter -ent *cives*. TRAD. Teg. 262 in cultura vinee dei Sabaoth per fidem operantem dilectionem -antibus ... testibus. CARM. Bur. 47,2,9 regalis in luto et latere -at (et laborat *var. l.*) tellus (*spectat ad Vulg. exod. 1,14*). *al. B aegrotare, pati – krank sein, leiden (an)*: GESTA Camer. 1,84 ex qua percussione aliquandiu -ans ... non multo post interiiit *episcopus*. *C satagere, satisfacere – Genüge tun, leisten*: WIDUK. gest. 1,1 generis gentisque meae devotioni ... -are non effugio. CHART. Altenberg. 142 si ... conventus erga illos, a quibus ... bona teneo, -are non potuerit, ego (sc. *Gerhardus*) cum bona fide ... -bo, ut *eqs.*

adi. elaboratus, -a, -um. *meritus, iustus – verdient, gerecht*: THIETM. chron. 4,72 quae (*exempla*) imitatores suos ad -um perducunt bravium. 6,12.

elaces v. alces. elactarium v. electarium.

[*elacteris v. lathyris*: SALERN. comp. 34.]

elactarium v. elaterium.

elacto, -atum, -are. *alere – auf-, großziehen*: CHRON. Ebersh. 31 iste (*abbas*) ... ad locum istum puer delatus et oblatu et -tus est hic et enutritus.

elactuarium v. electarium.

elambo, -lambi, -ere. *perferre, -buere*: p. 1160,4. (*e-, de*) *lingere, (de)lambere – (aus-, auf)lecken*: HROTSV. Pafn. 1,19 tenuem scientiae guttulam, quam de plenis sciorum pateris effluentem ... repertam -i. YSENGRIMUS 1,159 purius -i debet, quo

parcior esca est. 3,453 ut ... rapax cremiis -it Mulciber unctum, desiccata semel sic ... febris abit. REIN. LEOD. Wolb. 20 (MG Script. XX p. 570^b,6) canum ... adulantium linguae conceptum timoris stillicidium ... ex animo -uere.

5 *elanguo*, -ui, -ere. *partic. praes. pro adi.: l. 13. formae stirp. perf. s. v. elanguesco afferuntur. 1 languo, marceo, torpeo – schwach, matt, kraftlos, lau sein*: GLOSS. I 284,54 St.-S. -etis artwelet. HEIRIC. Germ. I 6,354 iam ... pedes torpent, iam nutant ... crura, -ent oculi moribundo in corpore sicci. PETR. DAM. epist. 162 p. 145,18 si brachium vibrantis -at. FROWIN. explan. 5,2 l. 631 ipsi (*filii*) oberrantes vel spernentes aut -entes pauci expediunt iter. METELL. Quir. 8,30 fit cinis -ens sacer ignis. GUNTH. PAR. orat. 13,3 p. 220^D stulta securitate deceptus -o. *aegrotare, (morbo) laborare – krank sein, daniederliegen, dahinsiechen (in imag.: l. 18)*: AETHICUS p. 234,2 -ui ego et aegrotavi. PETR. DAM. epist. 69 p. 303,26 fere per septennium ... paralyticus ... -uit *episcopus*. RUD. TRUD. gest. 6,20 ex hac ducis oppressione ... -uit diu aecclesia. *al. 2 languescere, marcescere – schwach, ohnmächtig, matt werden*: LIBER hist. Franc. 39 Theudericus ... bibit (*sc. potionem venenatam*) -ensque inicum spiritum in peccatis deficiens mortuus est.

elanguesco, -ui, -ere. 1 *languescere, marcescere – schwach, ohnmächtig, hinfällig werden, erschlaffen (in imag.: l. 28)*: *a proprie*: CHRON. Salern. 106 presul statim -uit. WIDR. (?) Gerh. I 22 p. 503,46 dolore omnium -uit virium validudine. HUGO FLAV. chron. p. 330,46 secedentibus elementis mundus desolatus -uit. ELIS. SCHON. epist. 6 p. 141,43 cum essem intenta orationi, subito -ui. vis. 3,19 p. 73,4. ARNOLD. LUB. chron. 4,1 p. 163,3 manus scribentis -uit. *al. morbo corripit – erkrankte, krank werden*: FLOD. hist. 1,8 postquam ablatus est presbyter balneo, sic -uit, ut *eqs.* *b translate i. q. desperare, diffidere – mutlos werden, verzagen*: GLOSS. I 378,15 St.-S. -uerunt irplodetun. IV 262,9 -uerunt ervvehhedon. 2 *deminui, deficere – weniger werden, versiegen*: GLOSS. I 670,12 St.-S. -uit irseigreta.

[*elanton v. elata*.]

elaqueo, -are. *liberare, (ex)solvere – befreien, lösen (usu medial.)*: LEG. Wisig. suppl. p. 481,3 cupiens periclitationis huius -ari periculo.

**elaphus*, -i m. (*ἐλαφος*) *cervus – Hirsch*: EPIST. var. III 33 p. 203,36 cuius (*Hieronymi*) rimatibus intentus Graeca quasi -us supergressus sum (sc. *Scottus*).

1. *elapsus*, -us m. 1 *effugium, fuga – Ausweg, Flucht (möglichkei)*: WILH. APUL. gest. 5,367 gens ... pavore concutitur, quod se nullatenus emeritum -um speret. LIGURINUS 2,499 ne quis ... -u trepido discedere possit. CHRON. Reinh. a. 1212 p. 580,37 furtivis -bus. 2 *decursus, processus, progressus – (Ver-, Ab-)Lauf, (Fort-)Gang*: LIGURINUS 1,577 sequentis temporis -u (*sim.* CHART. Rhen. med. III 605. CHART. episc. Wirz. III 15 p. 27,12). SUMMA dict. Saxon. 11,107 post primi anni -um (*sim.* CHART. Stir. IV 119).

2. *elapsus v. elabor. *elaracio v. *hilaratio.*

**elargabilis*, -e. *qui extendi, dilatari potest – ausdehnbar, vergrößerbar*: ALBERT. M. cael. 2,3,8 p. 158,22 nihil prohibet, quin corpus in medio circulatorum existens sit comprehensibile et -e, quoniam ipsum est ad vacuitatis supplementum.

elargatio*, -onis f. (elargare*) *dilatatio, amplificatio, augmentatio – Vergrößerung, Erweiterung*: CHART. Wirt. III 662 (a. 1222) si ... aream ... necesse fuerit elargari, sub hac ... indulgentia ... -em ... volumus (sc. *abbas*) comprehendere. IOH. IAMAT. chirurg. 2,7 vulneris si opus est -o. ALBERT. M. top. 2,2,8 p. 327^b,9 videtur ... consideratio per -em dari praecedentis et parte in modo et toto *eqs.*

**elargativum*, -i n. *medicina dilatationem, mollitiem efficiens – erweiternd, aufweichend wirkende Arznei*: GLOSS. Roger. I A 2,26 p. 655,40 que (*fistula*) prius fuerit elargata cum ... -is.

elargior, -itus sum, -iri vel **elargio*, -itum, -ire. *largiri, donare, dare, praebere – schenken, spenden, geben, gewähren*: 1 *in univ.*: EPIST. Wisig. 8 l. 62 (ed. Gil) nec possunt sensus vel mens humana attingere, qua (quam, quantum *var. l.*)

[*Gansweidt*]

Dominus esset recte credentibus pollicitus -ire. TRANS. Mercurii II 5 (Martène-Durand, Coll. VI. p. 574^A) de divitiis ei divinitus -tis. ALBERT. M. bon. 501 p. 262,10 tenemur aliis -iri nostra eqs. CHART. Landeshut. 71 qui (omnes) ... pias elemosinas ... -ti fuerint (sim. CHART. Turg. III 503 p. 307,32 elemosine ... pro cultu divini nominis -te. al.). DIPL. Loth. III. 128 p. 220^b,12 (spur. s. XIII.^{ex}) proprietatem illius (minerarum) ... ecclesie Richenbergensi ... -imus. al. 2 (dis)tribuire -aus-, zu-, verteilen: CHART. archiep. Magd. 183 (a. 1105) quas (marcas) ... studuimus (sc. in archiepiscopum electus) omnibus et singulis -iri. ORD. coron. imp. 17,37 consuevit ... imperator larga presbiteria omnibus ordinibus exhibere, quibus ea ... summus pontifex -itur (item 18,54. ibid. al.). 3 (pro vectigali) solvere - (als Zins, Abgabe) zahlen, entrichten: CHART. Ulm. 66 (a. 1253) Ottonem ... una cum uxore sua ... quinque iugeribus agrorum ... infeudavimus (sc. abbas) tali pacto ... ut quolibet anno ... nobis unam libram cere debeant -iri (item 67).

***elargitio**, -onis f. 1 largitio, donatio – das Schenken, Schenkung, Spende: CHART. Worm. 101 p. 81,11 (a. 1197) que ad usus ecclesiarum elemosinarum -e quondam distributa fuerunt. ALBERT. M. sacram. 227 p. 149,9 in -e unius denarii consequitur aliquis remissionem quadraginta ... dierum. eth. I 210 p. 189,91 magnificentia est circa -es pecuniarum. 2 largitas, munificentia, benignitas – Freigebigkeit, Großzügigkeit: ALBERT. M. serm. I 1 p. 18,13 iustitia, quae est per -em, mansit. eth. II 4,1,1 p. 273³,33 in hoc differt liberalis a largitate, quae -em animi dicit, ut eqs.

***elargitor**, -oris m. largitor – Spender (de Deo): GREG. IX. registr. 425 p. 344,14 Dominus virtutum ipse est rex glorie, munificus -r. ACTA imp. Winkelm. I 701 p. 557,14 ecce dies, quam fecit Dominus, -r omnium gratiarum.

***elargo**, -avi, -atum, -are. (largus; francog. vet. eslargir, prov. vet. eslargar; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. V. p. 185) usu mediopass.: 1.42.46. partic. praes. usu subst.: 1.44.

1 largiorem reddere, dilatare, amplificare, augere – erweitern, vergrößern, vermehren: a corpor. (fere usu medic.): CIRCA INSTANS p. 17a^r os fistule ita -at pulvis tragacanthae, quod eqs. (sim. WILH. CONG. chirurg. 451sq.). ROGER. SALERN. chirurg. 1,6 si vulnus est strictum, -etur (sim. IOH. IAMAT. chirurg. 2,8. WILH. CONG. chirurg. 1203). URSO med. 133 intestina -antur, unde fit morbus ... in largitate pororum. ALBERT. M. nat. bon. 326 in periculo pariunt virgines, nisi adhibeatur eis beneficium incisionis vel alterius -antis eas. animal. 1,527 medius ... ventriculus (sc. cerebri) ... magnificatur et -atur. CHART. Brixin. 166 p. 17,14 Marquardus cancellos nimis adiunctos altari ... -vit. al. v. et p. 1160,60. 67. b incorpor.: ALBERT. M. sacram. 209 p. 136,31 ecclesia collatae potestatis executionem habet limitare vel -are (elongare P) ad aedificationem caritatis. sent. 1,3,15 p. 108^a,18 locatio seu 'stabilitas' sistit motum, et ideo -to nomine est in factum esse (sim. sent. 4,16,53 p. 651^b,4. ibid. al.). animal. 21,3 vegetabilis (anima) in sensibilibus (animis) -tam habet potentiam. CHART. Carinth. V 256 intendentes (sc. comes) ... iura Deo famulantium personarum in nullo ... curtare, sed potius ... -are. 2 per confusionem c. elargiri i. q. praebere, praestare – gewähren, zubilligen: CHART. Wirt. VII 2136 (a. 1279) munifica largitio a nobis (sc. comitibus) celebriter -ta ... monasterio (antea: placuit nobis ... hanc ipsis [sc. sororibus] elemosinam elargiri).

elaris v. hilaris.

1. elata, -ae f. (ἐλάτη) form. elanton: 1.63.

1 abies – Tanne: MAPPAE CLAVIC. 277 gumma de arbore elanton (gloss.: quod est abies). PAUL. AEGIN. cur. 68 p. 45,22 ex egro et [ex -is,] (3,18,6 p. 166,14 διὰ τῆς ἐλάτης) acorum. 2 per novam vel pravam interpr. (quasi ab elatus ductum sit) i. q. frons – Laub (loci spectant ad Vulg. cant. 5,11): GLOSS. I 550,60 St.-S. -e pletir. IV 56,9. RUP. TUIT. cant. 5,600sq. comae 'sicut -ae palmarum', id est sicut folia palmarum, quae ... folia idcirco dicuntur -ae, quod eleventur sursum. HONOR. AUGUST. cant. 5,16 p. 442^C -ae palmarum' sunt idem, quod spatulae, id est rami productiores, semper ad excelsa tendentes eqs. (spectat ad Ps. Cassiod. cant. [PL 70,1085^C]).

2. elata v. effero. elate v. effero.

elaterium (de-, ae-, al-, il-, -ll-, -let-, -act-, -tar-, -tir-), -i n. (ἐλατήριον) script. et form.: sing.: nom. -on: 1.16. acc. -o: 1.14.

5 1 asterium – Springgurke (Ecballium Elaterium L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 177): PAUL. AEGIN. cur. 252 p. 197,8 sanguinem ... evacuat ... sucus -i (-cterii var. l.; 3,77,2 ἐλατήριον) et quod ex eo et radicibus eius compositum, sicioneum oleum. 2 (asterii) sucus purgativus – abführend, purgierend wirkender Saft (der Springgurke; de re v. RE V/2. p. 2237sq.). RECEP. Donauesch. 43 -i (ell- cod.) drachmas singulas teris. RECEP. Laresh. 4,93 de elaterio penso tertia pars dinarii. ANTIDOT. Sangall. p. 83,8 oleo sicionio - II, i-o idem cucumeris agrestis - II. p. 83,38 aelac-um. 10 15 ANTIDOT. Glasg. p. 130,21 all-um. p. 158,27 de-um, cocumeris agrestis sucus eius. PAUL. AEGIN. cur. 226 -irion (-on var. l.; 3,59,3 ἐλατήριον). 249 p. 192,3 uti ... nitro et sicio agrio -o. TRACT. de aegr. cur. p. 240,28 purgetur cum ... pillulis de -cterio (dacteris ed., vix recte; item corrigendum p. 240,40; cf. 20 p. 249,12 pillulis de -cterio). saepe. v. et p. 1163,28. adde: ANTIDOT. Sangall. p. 86,7 -um (cod., laterium ed.), quod est de cucumeris agrestis radices (cf. l.8).

elatio (-cio), -onis f. script. ae-: ALDH. virg. I 16 (var. l.).

1 de actione efferendi i. q. exsequiae – Begräbnis, Bestattung: CONR. EBERB. exord. 6,3 l. 112 commendationis ... sollempnem executionem et in -e funeris cantus pietatem ... mereri desiderans monachus. 2 de actione extollendi i. q. (al-, e)levatio – das (Er-)Heben, (Er-)Hebung: a proprie: a gener.: ADALBOLD. Heinr. 36 omnes unanimis ... Heinricum regem acclamant ... collaudatum per manum -em designant. 30 de maris fluctibus (loci spectant ad Vulg. psalm. 92,4): VITA Serv. 53 p. 125,4 tante sunt -es maris eqs. THEOD. PALID. anal. a. 1164 p. 93,1 mirabiles ... facte sunt -es maris. saepius. b medic. i. q. erectio, tensio – Erektion: ARS med. 7 p. 425,27 satyriasis est inpetum circa ventrem ... cum ... tensione (-e, estensionem var. l.) veretri. ANON. coit. 2,2,19 si virga ex toto iacuerit et sine -cione semen effuderit. γ mus. et metr. ('arsis'): REMIG. ALTISS. mus. 524,25 oportet, ut tot tempora sint in -e, quot in depositione. saepius. SCHOL. enchir. 1,195 vel -is (elevationis var. l.) difficultatem mitigare volentes vel submissiorem gravitatem erigere. 3,140. Ps. HUCBALD. ton. 328 aut aequali -e (elevatione var. l.) omnes psalmi imponendi (sc. sunt), aut ... melodia gradatim debet ... in altum excrescere. 40 b translate: a exaltatio, amplificatio – Erhöhung, Förderung: EPIST. pont. Rom. sel. II B 16,9 si vel -is causa vel vacandi Deo separari ab uxore maluerit vir. CONC. Saxon. I 5,21 testis falsus si fuerit presbyter propter lucrum aut -em. b superbia, arrogantia, praesumptio – Hochmut, Überheblichkeit, Anmaßung: CHRON. Fred. 4,52 Chrodoaldus ... -e plenus. ANNAL. Xant. a. 871 p. 29,6 Karolus ... regnum quondam Lotharii cum -e magna invasit. DIPL. Heinr. II. 328 necesse est, ut, cum res bona agitur, prius eius -cio ... vincatur. CHART. Merseb. 365 p. 298,1 princeps ... preces ... elata obstinatione et obstinata -cione desepit. persaepe. γ rebellio – Auflehnung, Widerstand: ANNAL. Quedl. a. 985 ipse (dux) ... humiliavit se iuste, quo poenam evaderet -is iniustae.

elatirion v. elaterium.

elatro, -avi, -are. latrando edere, emugire – herausbellen, -poltern, -brüllen: PETR. DAM. epist. 146 p. 535,7 erubescat ... fabricator ... mendatii, qui ... inpunder -at simoniace hereseos existere (sc. me) defensorem. COD. Udalr. 96 p. 185,17 alia satis bestialiter -vit fenerator. VITA Eberh. Salisb. I 7 p. 81,27 horrendum -antes concrepant daemones: 'eqs.' ODO MAGDEB. Ern. 8,153 claros buccina cantus -at. v. et vol. II. p. 477,32.

1. *elatus, -us m. pompa – Gepränge, Pomp: RICHER. REM. hist. 1,41 Robertus eligitur ac multo ambitionis -u Remos deductus in basilica sancti Remigii rex creatur.

2. elatus v. effero.

1. elavo, elavi, -are. lavando purgare, eluere – säubern, reinigen, spülen: IOH. METT. Ioh. 77 vasa refectorum solus -it. [2. elavo v. elevo.] elax v. alces. elaxus v. elixus.

***elbadherer** *sim. v. *bezoar.*
elbidus, -a, -um. *helvus, fulvus – gelb*: GLOSS. III 622,28 St.-S. -as eliwu. III 625,35 -um elwez.
[elbum v. ebulum. adde ad p. 1079,45sq.]: ANTIDOT. Cantabr. p. 164,53 ad lateris dolorem interus de sauco, similiter de elbo et de ulmo.]
elcosis v. helcosis. elctrum v. electrum.
***elea**, -ae f. (ἐλαία) *olea, oliva – Olive*: PAUL. AEGIN. cur. 190 salsarum -arum (3,37,3 ἐλαῶν) ius. ANON. herm. p. 100,16 -as, id est olivas.
[eleaicus v. elegiacus.]
elearis v. hilaris. eleb- v. elleb-. elecorum v. electrum.
electarium (l-, he-, ol-, -lac-, -lat-, -toa-, -tua-, -tur-), -i n. *medicina (pulti similis), ecligma – Latwerge, (mus-, breiar-tige) Arznei (in imag.: l. 17.22): 1 gener.: BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 622,17 cum intramus Dei sanctuarium, semper nobis ministratur hoc h-uarium eqs. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 58,25 qui (stulti) ... leviter et suaviter hoc (sc. artem dictaminis) volunt adipisci velut -uarium (o-uarium var. l.). CONST. Melf. 3,47 -uaria (elactu-a, lacturia var. l.) et sciropi ac alie medicine legaliter fiant. CARM. Bur. 44,20 dives ... misit sibi (sc. papae) -uarium aureum et argenteum. saepe. 2 medic. et pharm.: AESCULAPIUS 8 accipiant -uarium ex semine lini. RE-CEPT. Sangall. I 183 elactu-um ad pectus dolorem. ANTIDOT. Augiens. p. 48,40 -um diaprassium. FRAGM. med. falc. 95 insimul totum trita, quousque talis fiat sicut l-uarium. DYNAMID. Hippocr. 2,87 hydropicis de suco radicis eius (sc. sycoagrii) cum cucumere -uarium (elaterium var. l.) conficitur. PAUL. AEGIN. cur. 166 -uarium (elatu-um var. l.; 3,28,5 ἔλλειγμα). 198 p. 124,16 -uarium (elacto-um var. l.). saepe.
electe v. eligo. [electeris v. lathyris: ALPHITA I p. 53,25.]
electio (-ccio), -onis f. *script.: ae: l. 70. al. ecl-: p. 1164, 3. -lēc-: l. 48.*
I proprie i. q. actio eligendi, delectio, creatio, optio – das (Aus-, Er-)Wählen, (Aus-)Wahl, Erwählung: A gener.: 1 strictius: a in univ.: LEX Alam. 6,3 (rec. B) qui causam prosecutus fuerit, -em faciat de coniuratoribus. AGOB. 16,4 l. 26 ut talem -em et divisionem cuncti (sc. filii Ludowici imperatoris) sequerentur ac servarent. THIETM. chron. 2,36 -ccionem ... de tribus constituendis episcopatibus ei (sc. Bosoni) dedit imperator. REGISTR. Xant. p. 91,10 quotiens sculteti ... adducunt pecora, totiens dant magistris coquine II den. leves pro -e, qui dicuntur curpenninge. saepe. b arbitrium, iudicium – Ermessen, Urteil, Entscheidung: COLUMB. epist. 4 p. 166,38 qui aut sit ibi aut post me velit venire, suae (sc. Attalae discipuli) sit -is. DIPL. Heinr. II. 25 advocatos pro sua -e constituent fratres. REGISTR. abb. Werd. 6,6 p. 174,20 si ... equus ... perditus fuerit, ad precium elē-is ex parte abbatis restituetur. VITA Mahum. 222 habeo (sc. Machometa) consilium satis ad inchoata ... utile ... quod tuē (sc. Nestorii) proferam -i. al. 2 latius: a iussio, mandatum, praeceptum – Befehl, Anordnung, (An-)Weisung: EPIST. Wisig. 12 p. 679,15 quod Brunigildes regine ... -o ... Abares ad bellandum domni Theudiberti convocasset de suis sedibus transigrare provinciam. COD. Lauresh. 13 l. 40 quē ipsam congregationem ... regere potuerit, per -em abbatis ... abbatissa constituatur. FORM. Augiens. C 7 p. 367,29 ne forte ... -o domni imperatoris ... frustretur. WOLFER. Godeh. I 33 p. 192,35 donec ... tam suimet (sc. Werinheri) quam et ... comprovincialium episcoporum -e ad sinodum vocaretur. b adiuvatio, auxilium – Unterstützung, Hilfe: TRANS. Libor. II 1 Baderatus ... letanias peregit, ut ... -e ... episcopi ... inveniret aliquem sanctum. THIETM. chron. 4,20 -e et auxilio Bawariorum patris bona apud regem optinuit filius ducis. c concordia, consensus – Einvernehmen, Einverständnis: FORM. Wisig. 27 bona -e alterutrum convenit, ut eqs. B publ., iur., canon.: 1 strictius: a in univ.: BERTH. chron. B a. 1079 p. 353,6 -em suam ... canonicam esse ... testificatus est (sc. patriarcha; sim. a. 1079 p. 372,17. saepe.). DIPL. Karoli III. 157 p. 255,7 (interp.) cuius (abbatissae) ae-i non imperator ... contradicat. ALBERT. M. pol. 4,13^c p. 413^b,4sq. vocat Aristoteles '-em' (p. 1300^a,19 αἰρέσει), quae fit per communem consensum eligentium et*

consentientium in -e de se. ANNAL. Prag. II a. 1279 p. 195,30 cum litteris commissoriis ... super confirmatione suae (sc. episcopi) ec-is. persaepe. b assensio, approbatio, acclamatio – Zustimmung, Billigung, Beifall: WILLIB. Bonif. 3 p. 12,28 doctrinae caelestis documentum ... magisteriale et familiare sublevatus -e ... suscepit. ADALB. MAGD. chron. a. 961 convenientia ... et -e omnium Lothariensium Aquis rex ordinatur Otto (sim. TRAD. Frising. 1610 cum -e atque consensu totius familie. ANNAL. Hild. a. 996). THANGM. Bernw. 4 communi ... -e sanctae Hildenesheimensi ecclesiae ordinatur episcopus (THIETM. chron. 2,4. al.). al. c ordinatio, designatio, assignatio – (Amts-)Einsetzung, Ernennung, Besetzung: CHART. Udalr. August. I 8 (a. 1169) facta est questio inter ... episcopum et abbatem ... super -e et vocatione parrochiam ecclesie s. Oudalrici. GESTA Trev. cont. III 1 p. 380,40 investituram et -em palatoris ecclesiae de Logenstein ... resignant sibi ab ipso palatino ... recepit archiepiscopus. p. 381,2. CHART. Rhen. med. III 12 p. 18,28 ne iam sopita et legitime decisa de -e advocatie resurgere possint iurgia. 2 latius i. q. constitutio, statutum – Verordnung, Verfügung: DECRET. Frision. A p. 39,16 septima decima -o est et regis Karoli concessio, quod eqs. CHART. scrib. Col. B 559 ostenderunt (sc. Iohannes eiusque soror) cum suo iuramento secundum -em civitatis, quod eqs. C philos. et theol. de actu voluntario in deliberata -e consistente (de re v. R. Eisler, Wb. d. philos. Begriffe. ⁴III. 1930. p. 449 s. v. 'Wahl'): ALFAN. premn. phys. 40,4 p. 127 facit huius (sc. ipsius contingentis eique oppositi) -em (PG 40,768^A αἰρέσις) mens nostra. ALBERT. M. phys. 8,1,14 p. 577,72 de nihilo facta (sc. est materia) per -em (creationem var. l.) simplicem. eth. I 125 p. 112,41 quae (virtutes) 'sunt -es (p. 1106^a,3 προαιρέσεις) vel non sine -e'. summ. theol. 16,65 p. 661^a,29 quaeritur de -e divina et aeterna. saepe.
II meton.: A gener.: 1 facultas, licentia (eligendi) – (Wahl-)Möglichkeit, Gelegenheit: CHART. Sangall. A 373 p. 348,11 (a. 838) census ... exsolvat Thiotpuruch, quod sit in tribus -bus eqs. DIPL. Karoli III. 63 ut eis (fratribus) concessissemus habere -em inter se eligendi abbatem (sim. DIPL. Otton. I. 16. al.). COD. Wang. Trident. 62 p. 137,33 data -ccione episcopo. p. 138,5. 2 manus electa – erwählte Schar, Auslese, 'Elite': WETT. Gall. 2 qui (fratres) -o quaedam Scoticae gentis erant. B publ., iur., canon.: 1 ius, privilegium eligendi – Wahlrecht: REGINO chron. a. 869 p. 99,25 si -em vobis a rege concessam despiciatis (sc. clerici), in ... potestate regis est, quem vobis velit dare episcopum. ADALB. MAGD. chron. a. 934 -e clementia regis monachis reddita. a. 956 abbatia sancti Nazarii ... -i restituitur. DIPL. Ludow. Germ. 183 p. 265,18 salva -e sua sibi rectorem eligant fratres (sim. THIETM. chron. 6,81). THIETM. chron. 3,1 p. 98,2 recitato ... precepto imperiali, quo -ccio continebatur. CHRON. reg. cont. III a. 1204 p. 220,2 (rec. I) ut principes suam liberam -em secundum antiquitatis institutum non perdant. 2 suffragium – Votum, Stimme: THIETM. chron. 6,79 antistes ex nostra parte ad regem cum -e mittitur. ALBERT. STAD. chron. a. 1212 cui (sc. episcopo) Otto ... per ... archiepiscopum, cui canonici -em dederant, subrogatur. 3 ordo, gradus, dignitas – Rang, Stand, (Amts-)Würde: CHRON. Ven. Alt. p. 132,17 de episcopali -e eiectus est et in sua ecclesia ... reversus est Christophorus. TRAD. Ratisb. 1046 p. 534,7 anno -is nostre (sc. abbatis) III^{to}. in allocutione: EINH. epist. 31 ipsum ... latorem presentium ... vestre -i commendamus. C liturg. i. q. pericope, lectio – (Text-)Abschnitt, Lesung: HRABAN. hom. II 44 p. 226^C gratiam Christi ... breviter ... apostolus in -e replicavit praesenti. Gansweidt **electivus, -a, -um. 1 act. i. q. eligens, ad electionem pertineas – auswählend, eine (Aus-)Wahl treffend: a strictius: a gener. i. q. eximens, insigniens – ausnehmend, hervorhebend: CONR. MUR. summ. p. 162,26 sunt verba ... -a, exclusiva, eductiva. b philos. de recta electione vel de recta libera voluntate: ALBERT. M. nat. bon. 76 p. 31,59 dicit Aristoteles ... sic ... 'Virtus est h a b i t u s -us, (p. 1106^b,36 ἔξις προαιρετική) voluntarius in medietate consistens quoad nos determinata ratione, ut utique sapiens determinabit' (eth. I 139 p. 123,47. summ. theol. II 14,91,3 p. 187^b,42 liberum arbitrium**

habitu -o ... perficitur ad eligendum. *ibid. al.*). praedicam. 4,4 p. 229^b, 28sq. quae (*virtus et disciplina et scientia*), ut virtutes sunt -ae vel intellectivae, organa vel instrumenta quaedam sunt ad actum rationis vel -ae voluntatis. *ibid. al.* **b** *latius i. q. ad fabricationem, confectionem spectans – die Herstellung betreffend*: ALBERT. M. eth. II 1,3,11 p. 44^a, 16 factiva velorum, factrix malorum, compositiva rudentium, -a (*ni subest effectiva*) transtrorum, concinnativa navium et aliae (sc. artes) huiusmodi (*an subst. fem.?*). **2 pass. i. q. electus, delectus – ausge-, auserwählt**: **a** *eximius, extraordinarius – besonders, außerordentlich*: CHART. Gosl. I 641 (a. 1250) indulgentiis ... quasi quibusdam -is Christi fideles ... ad karitatis opera invitare. **b** *egregius, praestans – vortrefflich, hervorragend*: CONR. MUR. summ. p. 157,23 quilibet de nobilibus ... nominetur: ... electus, -us, eximius. *usu subst. per pravam interpretationem*: ALBERT. M. pol. 2,4^e p. 138^b, 17 'erunt -i', id est illi, qui ex virtute magis eligibiles sunt ad principatus, 'supergradiendi' (p. 1266^b, 36sq. ἔσονται [sc. ἀνθρώποι] προαιρετικοὶ τοῦ πλεονεκτηῖν) ... aut pecuniis aut honore'.

adv. elective. 1 ratione, sensu electionis – nach Art, im Sinne einer Wahl: ABSAL. serm. 43 p. 249^C optimam (partem) dixit (sc. Vulg. Luc. 10,42) non feliciorem forte, sed suaviorem, quia bonum quandoque suave appellatur, et secundum hoc nomen comparationis -e, non comparative accipiendum est. ALBERT. M. eth. II 1,1,2 p. 4^a, 31 ista (sc. dona) non immobiliter, sed potius -e consistere in voluntate deorum. **2 (liberae) electionis facultate data – nach (freier) Wahl**: CHART. Sil. D I 299 p. 221,27 (a. 1229) que (*praebenda*) constat ... de poledro annuatim accipiendo -e de grege iumentorum in Consa.

?electo, -are. vehementer diligere – heftig lieben: ORDO Rachelis (ed. K. Young, Drama II. 1933. p. 120; s. XI/XII.) quid tu, virgo, mater, ploras, Rachel formosa, cuius vultum Iacob -at? (ex NOTKER. BALB. hymn. p. 84 vultus ... delectat; cf. Vulg. gen. 29,17sq.).

elector, -oris m. usu attrib.: l. 53. qui eligit – einer der (aus)wählt: **1 qui ius eligendi habet, electionis particeps est – Wähler, Kieser, Wahlmann**: **a** *latius de electione variarum dignitatum ecclesiasticarum et publicarum*: CONR. Karol. B I 11,43 interdicendum (sc. est) ... cunctis fautoribus et -bus quorumcumque atque consensoribus seu ordinatoribus in gradu ecclesiastico, ut nemo eqs. DIPL. Conr. III. 252 p. 439,37 coegerunt nos -es (sc. archiepiscopi Coloniensis) ... non discedere, donec electionem ... regio more confirmarem. STATUT. ord. Teut. p. 94,8 accedentibus ad electionis (sc. magistri) locum XIII premissis -bus eqs. CHART. Rhen. inf. II 452 p. 249,36 quod -es eorum (*magistrorum civium*) ... prece et pretio intervenientibus elegerunt. *persaepe*. **b** *strictius de electione regis Romanorum ('Kurfürst'; de re v. LexMA. V. p. 1581sq.)*: ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1257 p. 794,17 marchio Brandenburgensis cum ceteris -bus imperii et principibus ac nobilibus totius Swevie ... regem Castellie de Hispania in regem Romanorum elegerunt. CONST. imp. III 21,1 principes -es, quibus in Romanorum electione regis ius competit ab antiquo. HUGO TRIMB. registr. 651 de septem -bus imperii ... fecit librum magister Heinrichus. *saepe*. **2 qui considerat, spectator – einer der in Augenschein nimmt, Prüfer**: HONOR. AUGUST. spec. p. 1064^D per exteriorum (*vocationem*) multi pisces sagenae fidei inhaeserunt, quos -es iterum foras miserunt; per interiorum pauci latuerunt, quos in vasa elegerunt. CHART. Ital. Ficker 223 confiteor (sc. nuntius imperatoris) me recepisse ... nongentas quadraginta marcas argenti ad pondus Coloniense bene ponderati et electi ad electionem meorum -um.

1. *electorius, -a, -um. ad electionem spectans, electivus – zur (Aus-)Wahl gehörig, auswählend: CONR. MUR. summ. p. 162,27 sunt verba ... expressiva, emptiva, -a. *subst. neut. pro nomine loci*: TUTO opusc. 5 p. 128,28 ascensa ... navicula in locum, qui E-um dicitur, ... transvecti sunt (sc. Vitus atque Modestus).

[2. electorius v. alectorius.]

electrinus, -a, -um. (ἤλεκτρον) ex electro (sc. metallo) confectus – aus Goldsilber verfertigt (in imag.: p. 1166,4): AETHICUS p. 127,6 Meopari ... citimam confectionem ... a

parte solis speculo -o et vitrio valde lucidissimo spissoque connectentes ... ponunt. CATAL. thes. Germ. 75,1 octo cruces -e. CARM. var. Walther 1,75,1 regnum tuum (sc. hiemis) vitreum, meum (sc. aestatis) -um. GLOSS. III 388,40 St.-S. -um uan gemilze. v. et vol. II. p. 246,57. 709,13.

electrix, -icis f. quae ius eligendi habet, electionis particeps est – Wählerin, Kieserin: INNOC. III. registr. 8,3 p. 9,4sq. custode atque prepositissa (sc. a diversis partibus in abbatisam electis) cum -bus suis in ... capitulo constitutus ipsa prepositissa et septem -es ipsius G. monialem ... presentavere ... episcopo se illam elegisse dicentes. p. 9,14.

electrum, -i n. (ἤλεκτρον) script.: il-: l.27.28. ?elc-: l.20. ilel-, elit-, elet-: l.23.25.27. (e)letarum: l.36.37. -corum: l.31. -tum: l.39. form. gen. sg. -u: l.27.28. de re v. RE V. p. 2315sqq.

1 succinum – Bernstein: **a strictius**: **a gener. (exempla quidem plus minus dubia)**: AETHICUS p. 186,8 cautes procul -o rutilant, saxa licinio, clivi quinquin corruscant ligirio. CHART. Westph. suppl. 571 LVIII aurei noduli et VIII lapides electri (*sic?*) et ceterorum lapidum. GESTA Camer. cont. II A 45,4 dant cives et calicem aureum de septem marchis conditum preter texturam lapidum et -orum precium. **al. β medic.**: RECEPT. Donauesch. 55 accipe ... eletrilamaturae (*cod.*, -i ramentorum ed.; -i limaturae corr. F. E. Kind, ArchGeschMed. 26. 1933. p. 344; cf. ANTIDOT. Sangall. p. 94,10 elitrili mature) drachmas quaternas. PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 100,15 dormituro da [ex i-u (iletru B)], (3,31,2 δι' ἤλεκτρον) trocisco. p. 101,3 dia dio pipereon dandum cum trocisco [di i-u, (dulcetur B)]. 183 p. 108,25. 196 p. 121,2. DYASC. p. 111^b lotium lincis, quem multi ligurum vocant, mox, ubi manaverit, lapis fit, quem multi -corum (cf. Diosc. 2,81,3 ἤλεκτρον περὶ οὐροφθόν) vocant, dolore stomacho compescit. **b latius i. q. resina – Harz**: GLOSS. II 678,4 St.-S. -a fleod. 687,49 -a fliet. v. et l.43. **2 de genere metalli**: **a strictius i. q. metallum ex auro et argento conflatum – Gold-Silber-Legierung, Bläß-, Braungold, Goldsilber**: **a proprie**: COMPOS. Luc. Y 33 de <e>l-um (letarum *cod.*); -um (eletarum *cod.*) comodo fiet eqs. (inde IOH. sacerdot. 161). CONST. Constant. 199 thecas ipsorum (sc. Petri et Pauli) ex -o (-to var. l.), cui nulla fortitudo praevaleret elementorum, construximus. SUMM. Heinr. C p. 271 -um metallum auro clarius fulgens mixtum ex auro et argento ... id est gesmelze, gesmide. GLOSS. III 697,39 St.-S. -um prungolt vel gismelze.

ALBERT. M. Ezech. 1,4 p. 638,35sq. -um triplex est; -um enim gummi quoddam dicitur; confectio etiam artificiosa ex auro et argento ... -um vocatur; naturale autem -um est, quando natura metallum conficit eqs. *saepe*. **β alleg.**: HRABAN. univ. 5,3 p. 115^B videt Ezechiel aurigam, id est Christum, deorsum igne iudicii, sursum -i, id est divinitatis, fulgore rutilantem. GERHON. glor. 20,2 p. 1148^C in ... nativa unitioe unum factum est -um (*i. Christus*) sancti spiritus igne conflatum de argento humanae simulque de auro divinae substantiae. ALBERT. M. summ. creat. I 4,61,6 p. 658^b, 23 -um ... quoniam auriforme simul et argenteum, significat imputribile eqs. **al. γ translate i. q. substantia, res pretiosa – Kostbarkeit**: THIOFR. flor. 2,2 l. 45 tanti ... pulveris (sc. cineris sanctorum defunctorum) -um quanto latius in patrocinia ecclesiarum Dei ... distribuitur, tanto eqs. *spectat ad hoc saeculum*: GLOSS. I 134,20 St.-S. -um uualturiida. **b latius i. q. smaltum, vitrum metallicum, opus vitri metallici – Schmelz-, Email(arbeit)**: CATAL. thes. Germ. 43,17 (a. 1025) octoaginta frustra -i sive smaldi.

RUODLIEB V 370 <hoc ge>nus -um fabrilē vocatur honestum. THEOPH. sched. praef. p. 4,9 quicquid in -orum operositate seu nigelli varietate novit Ruscia, 2,14 vitrum album et rubicundum ac viride, quorum usus est in -is, 3,54^{capit.} de -o (-is var. l.). CASUS Petrish. 5,41 p. 232,16sq. imagines ... quatuor evangelistarum in singulis -is pulcherrimo opere habebantur ... et in ceteris -is aliq. imagines. GLOSS. IV 56,16 St.-S. -um ... vulgo autem -um smallum gismelzi ... dicitur. **al. c minus accurate vel per confusionem**: **a obrizum, aurum purum – geläutertes Gold**: GLOSS. II 411,33 St.-S. -i uberkuldes vel quechsiliberes (*item spectat ad Prud. psych. 339: 499,6 -um, obrizum ubarguldi, quechsilbar*). **β aeramentum – Bronze, Glocken-**

speise: GLOSS. II 641,54 St.-S. -o gloccinpare (*spectat ad Verg. georg.* 3,522). *γ argentum vivum – Quecksilber*: GLOSS. I 135,20 St.-S. -um qhuesilipar. II 530,68 -i quecsilabares (*spectat ad Prud. psych.* 339). 672,17 -a quecsilbar (*spectat ad Verg. Aen.* 8,54). *v. et p.* 1166,70,72. **3** *nymphaea – Seerose, Was-serilie (Nymphaea lutea L. vel sim., de re cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 338sq.)*: ALPHITA I p. 303,2 nim-phea est herba crescens in aquosis locis magna habens folia, quidam vocant eam -um. II p. 54,3 -um multos habet stipites, folia viridia et flores croceos. *Antony*

electuarium *v.* electarium.

1. electus, -us *m.* *electio – Auswahl*: YSENGRIMUS 2,157 nec placet -u (-um *var. l.*) nec displicet ulla viarum.

2. electus *v.* eligo. ***eledrium** *v.* *elydrium.

eleemo- *v.* elemo-. **elef-** *v.* eleph-.

elegans, -antis *adi.* *script.*: *elig-*: *l.* 21.38.57. *al.* *gen.* *sg.* *elangi*: *l.* 52. *usu subst.*: *l.* 26.48. *metr.* *ēl-*: *l.* 57.

1 electus, *exquisitus*, *decorus*, *ornatus* – *erlesen, geschmack-voll, fein (ausgestattet)*: **a** *in univ.*: ANNAL. Xant. a. 869 sponsa (*i. ecclesiae Colonienensis*) . . . Guntharii, quae quondam . . . eli-issima habebatur, . . . sedit in cinere. RUOTG. Brun. 11 p. 12,7 si quis . . . locus esset . . . clero, populo, ecclesiis omni-que apparat -ior. PASS. Ger. Col. 23 Verona . . . non minus viginti sex millibus ab -issima sancti Victoris basilica distans. THANGM. Bernw. 6 picturam . . . et sculpturam . . . et quicquid -ius in huiusmodi arte excogitare poterat, numquam neglectum patiebatur. DIPL. Karoli M. 298 p. 447,37 (*spur.*) monasterium a fundamentis marmoreum -i opere decenter construximus. *al. urbanus, facetus* – ‘*elegant*’: RUOTG. Brun. 19 p. 18,5 movit eius (*sc. iuvenis*) iuvenilem animum anxietas et metus -issimorum comitum, qui eqs. **b politus, subtilis** – *geschliffen, ge-wählt*: WILLIB. Bonif. praef. p. 2,25 ut ad normam eorum, quorum . . . vitae castimoniam . . . patres -e (-i *var. l.*) verborum ambage cartis inserendo tradiderunt, . . . prochemium . . . vitae eius . . . litteris inseram. RUP. TUIT. trin. 2,20 l. 837 seip-sos . . . lutum apellaverunt *homines* -i confessione. *al.* **c egre-gius, excellens** – *herausragend, vortrefflich*: EPIST. Desid. Cad. 11,17 tunnas decem eli-issimi Falerni. FORM. Augiens. C 6 -issime vestrae (*sc. regis*) perspicue sublimitatis . . . noverit claritudo . . . , quod eqs. THIETM. chron. 7,62 dux nil nisi XXX milites perdidit, et hos -es. EPIST. Teg. I 107 doctorum -issime (*sc. papa*). CHART. Mekl. 992 p. 231,23 Christus . . . secundum -issimam suam misericordiam facit nobis (*sc. episcopo*) . . . indulgentie . . . fructum. *al.* **bonus** – *gut*: MAURUS progn. 12 p. 30^b,32 ‘-ius est omnibus signum’ (*cf. Hippocr. progn. 7 [ed. Littré II p. 130,1] μάλιστα προσδέχεσθαι*), si sanguinis est effusio, quia eqs. **d nobilis** – *edel*: OTTO FRISING. chron. 7,7 p. 317,6 -ioribus ex eis (*sc. exercitu*) captis et . . . regi . . . presentatis. **2 pulcher, speciosus, amoenus** – *schön, statlich, hübsch, anmutig*: VITA Liutb. 35 p. 44,8 cui . . . puellas -i f o r m a transmiserat *Ansgerus episcopus* (REGINO chron. a. 878. *al.* BENED. ANDR. chron. p. 158,4 elangiforme *v. notam ed.*). ANNALISTA SAXO a. 972 p. 624,25 illustrem ingenio, facundam, vultu -issimam Theophanu. HEINR. TEG. Quir. II 10 huic . . . colonus -em iuvenam vovit. CARM. Bur. 69,3,18 cum video cuncta (*sc. membra*) tam -ia, tam regia eqs. 135,2,1 veris adest -s acies. *de loco*: PASS. Kil. I 4 videtis locum -em (*eli-var. l.*) hominesque iocundos. **3 decens, aptus, commodus** – *geziemend, passend, recht*: ERMENR. Sval. 1 quorum (*sc. epi-scoporum et presbyterorum*) . . . pium initium -issima (-issimus *p. corr.* 2) finis sylogismavit. THIETM. chron. 1,28 p. 36,3 eli-s . . . ortus ac finis bonus . . . optime concordant.

adv. eleganter. **1 exquisite, ornate, excellenter** – *in erlese-ner, feiner, vortrefflicher Weise*: HUGEB. Willib. 6 p. 106,11 de infantia eruditi, eli-r (-rque *var. l.*) edocti nati. Wynneb. 13 p. 117,4 eli-r (*eligantes var. l.*) clangentes clamabant (*sc. plebs*). CHART. Gosl. I 401 p. 408,32 (a. 1219) qualiter civitas . . . sa-crarum legum constitutionibus fuerit -issime privilegiata. 487 p. 479,7 (*dipl.* Heinr. VII.) hospitale . . . suis expensis -r edificavit et construxit *Giselbertus advocatus*. CHART. Turic. 1480 p. 195,6 ecclesiam . . . -r fundavit, dotavit *Karolus*. *perite, dexte-re* – *geschickt, mühelos*: HERM. ALTAH. annal. praef. p.

381,43 quem (*sc. Welfonem ducem*) rex in uno prelio iuxta cas-trum Winsberch -r vicit. **2 polite, subtiliter**, – *in gewählter Weise, treffend*: FORM. Marculfi praef. p. 8,15 eli-r (-r *var. l.*) facere non potui, ut volui; feci tamen ordinatus, ut potui.

5 CAND. FULD. Eigil. I 18 sanctorum nomina . . . idem magister, qui supra versibus et prosa -r expressit, . . . ostendit. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 437,14 -issime posita sunt (*sc. verba*). BER-NOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 486,20 multa . . . contra scis-maticos sui temporis -issime scripsit *Bernhardus*. *al.* **3 decen-ter, commode** – *in geziemender Weise, recht*: DHUODA lib. man. 3,9,18 ut . . . digne et -ius (*elegantiae var. l.*) laudabiliter cursu vivere possis felici. EPIST. pont. Rom. 581 p. 1098,1 si extraneis privatisque personis apostolica suffragia irrogamus, quanto -ius agitur, si eqs. VITA Norb. II 72 p. 1305^C cum Dei servitium -r impleteretur eqs.

1 elegantia (-cia), -ae *f.* *script.*: *elig-*: *l.* 21.22.35. *al.* *elag-*: *l.* 21. -gen-: *l.* 11. -acia: *l.* 21.

1 qualitas exquisita, excellentia, egregietas – *Erlesenheit, Feinheit, Vortrefflichkeit*: **a** *in univ.*: FORM. Marculfi 1,7 in quo (*clerico*) est praepicuetas sublimis, ingenuetas naciones, -cia (-a, ela-a, eligacia *var. l.*) refulgens. FORM. Marculfin. 12 eli-a m o r u m (TRANSL. Pus. 2. PASS. Ursulae I prol. p. 144,8 -a [*eli- var. l.*]. *al.*). VITA Pirmin. II 15 p. 45^A quod (*campanum*) ob electae materiae massam . . . magnam sonorita-tis habuit -am. WOLFHER. Godeh. I 1 p. 170,49 ut . . . pleros-que . . . arroganti superbia elatioris multimodae ingeniositatis -a . . . praecesserit *Ratmundus*. FUND. Consecr. Petri p. 238,7 elegerunt *fratres* nuncios . . . linguae et sciencie -cia doctos. *al.* **b spectat ad eruditionem**: WOLFHER. Godeh. I 8 p. 173,51 qui (*Heinricus*) studiosa sagacitate patrisans in ipso iuventutis flore tocius -ciae titulis insignis enituit. EPIST. Hann. 65 p. 113,1 studio . . . nihil esse potest vel ad utilitatem efficacius vel ad -am accuratius. **c spectat ad florem iuventutis**: DIPL. Loth. I. 23 p. 95,7 occasione accepta ex delatione fratris sui puerili eli-a delati . . . hoc suadere decertavit *coniunx*, ut eqs. **2 pulchritudo, speciositas, venustas** – *Schönheit, Statlichkeit, Anmut*: BERTHA Adelh. 3 p. 757,34 cum Godefridus . . . processisset in robur virile essetque -ae ac strenuitatis mirae eqs. LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 99,15 statura et formae -a ac tocius corporis integritate . . . eminens (*sc. episcopus*). CARM. Bur. 56,3,10 vidi unam (*sc. puellam*) solam . . . plenam -e. *al.* **spectat ad locum**: ANNAL. Disib. a. 1075 p. 6,37 -am patriae . . . respiciens fertur (*sc. rex*) dixisse: ‘Saxonia regio pulcher-rima’. **3 honestas** – *Anständigkeit, Ehrenhaftigkeit*: CHART. ord. Teut. (Thur.) 306 p. 252,4 (a. 1279) nos (*sc. mar-chio*) . . . ad personarum -ciam in ipso ordine . . . intuitum dirigen-tes eqs. (*item* 307. 308). *v. et l.* 11.

elegatio *v.* allegatio.

elegeus, -a, -um. (ἐλεγεῖος) *distichis elegiacis composi-tus* – *elegisch*: CARM. libr. II 8,2^{tit} carmen -um.

elegia (eleia), -ae *f.* (ἐλεγεία) *carmen distichis elegiacis compositum, triste* – *Elegie, Trauergedicht (per prosop.: l.* 54. 55): COLLECT. Teg. 15 p. 493,23 dictum (*sc. carmen*) . . . ab E-ia puella, que de suis amatoribus conquerens usa est. EBERH. ALEM. labor. 5 desidiā mentis E-a vidit et inquit: ‘eqs.’ (*gloss.*: -a est descriptio carminum tractantium de miseris et versu pentametro et exametro scribitur).

elegiacus (hel-, eli-, ele(i)a- *sim.*), -a, -um. (ἐλεγιακός) **1 distichis elegeis compositus, ad elegiam pertinens** – *elegisch*: **a** *adi.*: BEDA hist. eccl. 5,24 p. 359,23 heroico metro sive -o (ilaico, eliaico *var. l.*). ALCUIN. epist. 120 p. 175,18 helegiacum carmen (eliacum, heleacum, heliacum, -um *var. l.*). NOTKER. BALB. Gall. 1^k p. 115,5 quia, quae sequuntur, maeroris sunt plenissima, . . . threnis -is . . . singultire temptabo. HERM. AUGIENS. vit. 492^{tit}. (adn.) metrum -um (*ed.*, eleaicum *cod.*). METELL. Quir. 15^{tit}. alter (*sc. versus*) secunda constat penti-memire -a. *al.* **b subst.**: **a** *masc. i. q. versus, pentameter elegeus* – *elegischer Vers, Pentameter*: METELL. Quir. 17^{tit}. alter (*sc. versus*) secunda parte -i constat et dimetro iambico. 18^{tit}. metrum . . . ex dimetro iambico et -o semi. **β neutr. i. q. carmen elegeum, elegia** – *Elegie, Trauergedicht*: COLLECT. Teg. 15 p. 493,21 est et eleiacum, id est miserabile carmen. **2**

[Niederer]

elegiae decens, tristis – zur *Elegie passend, traurig*: VITA Serv. 3 p. 9,19 sive spacio -e sepulture semper paradisum ... seu exitium quoque calamitatum interdum viderit trenara. WOLBERO cant. epil. p. 1274^A depositionem suscipiunt (*finales*) sive et -am ... sive suavem.

1. **elego** (elig-), -avi, -atum, -are. *script. perf.* -abi: l.9. *delegare* – *über-, auftragen*: EPIST. Wisig. 4 p. 665,27 ego (*sc. Sisebutus rex*) ... affectione sincera illi (*Ansemundo*), qua competunt, -bi (diligam, eligavi, -vi *var. l.*). CHART. Altenberg. 1 p. 2,31 (a. 1138) -te marce reddantur episcopo ad ... usus ecclesiae (*antea*: marcas ... tradidi).

2. **elego** v. eligo.
elegus, -a, -um. (ἐλεγος) *script. hel.*: l.35. *form. acc. sg.* n. -os (cf. melos *sim.*): l.37.

1 *adi.*: a *tristis, lugubris, elegiacus* – *traurig, klagend, elegisch*: SEDUL. SCOT. (?) carm. 3,4,2 rex ... , permotus -is questibus affert opem. UNIBOS 9,3 res minor fit -i egestate vocabuli. EKKEH. IV. bened. I 33,54 nil theatro fœdus flevit (gloss.: carmine -o) tam triste tragedus. BURCH. URSB. chron. p. 120,35 faciunt ... planctum ... hi, qui sciunt ... animos hominum ad deplorandum et compatiendum suis -is versibus inclinare. CHRON. Reinh. a. 1211 p. 578,5 <camena per> -os musarum tynulos ... Ottonis veris fletibus ora rigare commovit. **b** *miser, miserabilis* – *elend, beklagenswert*: ABBO SANGERM. bell. 2,91 certabant -i (gloss.: miseri) scapulis cornuque iuveni. UFFING. Liutg. 57 inter ... hos -i recolas misererier hedi Uffingi. *usu subst.*: ABBO SANGERM. bell. 1,308 postremum ... necant (*sc. Normanni*) -os ... , quos retinebant captivos. 1,367 cerebrum cervice trahunt (*sc. nostri*) -orum. RADBOD. carm. 2^B,12,1 -os hinc inde necantes furiis incendia miscent *Dani*. 2 *subst. i. q. versus elegiaci, elegia* – *elegische Verse, Trauergedicht, -lied*: a *masc. plur.*: POETA SAXO 5,9 hic veri plangunt -i, nil fingere mestum est opus. BENZO ad Heinr. IV. 6,2 p. 524,9 cives transformantur in hyrcos ex ovibus; hec mutatio ministrat he-os pastoribus. PEREGRINUS 456 longius ire non possunt fessi claudipedes -i. **b** *neutr.*: BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 60,13 canunt *monachi* antiquum -os solita et superflua querela.

eleia v. elegia. **eleiacus** v. elegiacus.

***eleimon** (he-, -lim-, -l(e)ym-), -onis *adi.* (ἐλεήμων) *acc. sg.* -a: l.44. *misericors* – *barmherzig* (*semper pro cognomine Iohannis Eleemosynarii*): ANAST. BIBL. epist. 1 p. 397,2 quem Greci propter multiplicem compassionem, quam erga omnes possidebat, ... E-a (Heley-a, Ely-a, Heli-a, Heley-em, Heleymon *var. l.*), id est misericordem, appellant. THEOD. TREV. transl. Celsi 6 novum ... in illo Ioannem, quem E-em vocant, videres. BERNO epist. 27 p. 63,27 Eleymon. THEOD. PALID. annal. p. 55,8 nomen E-is. CAES. HEIST. mirac. I 3,27 p. 145,6 quid est ... , quod in vita sancti Iohannis E-n (E-is, Eleemosynarii *var. l.*) legitur *eqs.*?

eleimosina v. elemosina.

elispachus (elil-, -ifa-, -sfa-, -agus, -cos *sim.*) *vel* **elisfacus** (elif-, -agus) *vel* **lilifagus** (le(l)i-, -lyf-, -isf-), -i *m.* (ἐλελίσφακος) *script. et form.*: melilifagus: l.59. elispitum: l.65. *nom.* elispathon: l.62; lelifagon: l.67. *gen.*: elisfacis: l.64. elisflacu: l.64.

salvia – *Salbei* (*fere de Salvia officinali L., interdum pro Salvia pratensi L., cf. l.70*): AESCULAPIUS 41 p. 66,18 encathismus adhibendus in calda et oleo, ubi coxerit melilifagus. PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 190,10 in qua (*aqua*) coquatur elilifacos (elilifagus *var. l.*). ANON. herm. p. 101,39 lilifago, id est salvia. WALAHFR. hort. 76 lelifagus (lelyf- *var. l.*; gloss.: elispathon). ANTIDOT. Lond. p. 20,40 elisfagu. ANTIDOT. Sangall. p. 89,7 elisflacu uncias III. p. 98,13 folia elisfacis. ANTIDOT. Glasg. p. 101,45 lelifaci unciam. p. 111,9 elispitum. ODO MAGD. herb. 870 salvia, cui nomen elispachus est apud Argos. SUMM. Heinr. A 4,441 lelifagon. GLOSS. III 680,41 St.-S. elilivagus. ALPHITA I p. 288,19 elifagus, lilifagus, salvia hortensis idem ... ; licet tamen quidam quandoque accipiant pro salvia agrestis. II p. 8,16 ambrosia, lilifagus, eupatorium, salvia agrestis idem. p. 54,31 elilifagus. *al.*

?***elematices** *subst.* (*orig. incert., ni subest clematidis*)

?*per pravam interpr. fort. i. q. clematidis, aristolochia – viell.*: Osterluzei: DYASC. p. 190^a trifolii genera sunt quatuor: ... tertium trifolium -s appellatur sive parthemon.

***elembicum** v. *alembicum.

5 ***elementabilis**, -e. *elementarius* – *grundlegend*: ALBERT. M. top. 7,2,1 p. 484^a,6 omnia alia praedicata -ia sunt ad praedicatum diffinitionis.

***elementalis**, -e. 1 *ex elemento vel elementis consistens, elementis proprius, elementarius* – *aus einem oder mehreren Elementen bestehend, den Elementen eigen, elementar* (*usu natur. et philos.*): CARM. de gener. Christi 29 res -is si tunc reparata fuisset *eqs.* ALBERT. M. sent. 2,2,1 p. 45^b,32 sicut materia elementis prior est elemento, nec tamen unquam deficit elemento nec *qualitates* -es sibi (2,2,7 p. 153^b,24. HUGO RIPELIN compend. 2,4 p. 43^a,25. *al.* 4,3,1,9 p. 238^a,42 virtus ... coeli movet *virtutes* -es (Ps. ALBERT. M. alch. p. 35,4. *al.*). gener. 2,1,2 quae (*materia*) subiicitur elementis et formae -i. GEBER. summ. 46 p. 411 separavit (*sc. qui distillat*) oleum in partes suas -es (*elementares var. l.*). IOH. AEGID. mus. prol. 14 in omnibus, quae sunt, coelestibus videlicet -bus et mixtis, relucet pulcherrima melodia. *saepe. primus, principium existens* – *Ur-, den Urgrund darstellend*: ALBERT. M. cael. 4,1,5 p. 255,32 quod (*impossibile*) accidit illis, 'qui' omnium 'corporum materiam' -em 'posuerunt unam'. 2 *fundamentalis, constituens* – *grundlegend, konstituierend* (*usu subst.*: l.28): CONSTANT. AFRIC. theor. 10,9 p. 54^b causa numerandi est numerus; unum vero -e est causa numeri. ALBERT. M. animal. 1,5,15 interiora (*sc. membra*) sunt -ia facientia materiam exteriorum. pol. 4,9^b ethici ... sermones -es sunt ad sermones politicos. metaph. 10,1,4 p. 436,30 in vocibus litteratis ... non possumus ponere unam vocem -em, qua mensuremus omnes, sed *eqs. al.*

adv. ***elementaliter**. *ex elementis, secundum elementa – aus, gemäß den (Grund-)Elementen, (Bestand-)Teilen*: ALBERT. M. herm. 1,2,1 p. 382^a,46 quod litterata fiat *vox* signis -r compositis ex elementis litterarum. eth. II 2,1,5 p. 157^a,11 forma rectae rationis prima et communis qualitas est omnium, quae -r generant virtutem. metaph. 4,1,3 p. 164,40 generantia substantiam -r sicut materia et forma *eqs.* caus. univ. 1,4,1 p. 411^a,24 fluere non est -r constituere; quod enim -r constituitur, componitur ex primis constituentibus ipsum secundum formam.

***elementaris**, -e. 1 *elementis proprius, elementarius* – *den Elementen eigen, elementar* (*usu natur. et philos.*): ALBERT. M. cael. 2,3,1 p. 144,31 quae (*sc. lucis*) forma accidit materiae, antequam adveniant ei qualitates -es. mot. animal. 2,1,1 p. 284^b,43 motor non est aliqua forma -is, sed *eqs.* metaph. 1,3,7 p. 37,48 per congregationem quarundam partium -ium fit generatio. *al. v. et l.19. naturalis* – *natürlich*: RUP. TUIT. trin. 36,9 l. 296 fons aquae -is hoc spiritu superveniente vivificatus fit uterus ecclesiae. 42,18 l. 727 ut unus homo ... ore grandi vocem suam -em sic magnam faceret, ut *eqs.* l. 730 non verbis aut voce -i, sed *eqs.* 2 *fundamentalis, constituens* – *grundlegend, konstituierend*: ALBERT. M. eth. II 2,1,5 p. 157^a,2 operationes ... per rectam rationem elicite sunt quasi principia -a et -a agentia, quod *eqs.*

elementarius, -a, -um. 1 *qui elementi vel elementorum est, elementis proprius* – *Elemente-, zu einem Element gehörig, elementar* (*usu natur. et philos.*): MANEG. c. Wölfh. 22 p. 95,7 facile fuit ... chaos -a distinctione stabilire. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 204,9 restat ... -e commixtionis causas ... deducere. THEOD. CERV. chirurg. 3,55 p. 178^D ea, quae medicantur ex parte -arum virtutum. *al. v. et p.1171,15.* 2 *fundamentalis, primus* – *grundlegend, erste(r)*: GOZECH. epist. 959 qua (*caritate*) te (*sc. Walcherum*) ... -o eruditionis lacte nutriti. CHRON. Albr. a. 1053 imperatoris Henrici filii Conradi Papias librum suum, scilicet -um doctrine rudimentum, edidit. *litteris, rudimentis imbuendus* – *Elementarschul-*: CHART. Lub. I 189 (a. 1252) ut ... licenciam edificandi scholas ... pueris -is oportunas eisdem (*consulibus*) concedere dignaremur (*sc. Hugo cardinalis*).

adv. ***elementarie**. *re vera, corporaliter* – *real, körperlich*: CHRONOGR. Corb. p. 62,21 divinitus ostensos, qui non affue-

[Niederer]

rant -e, vident (sc. fures) fratres. p. 66,17 crebrius huiusmodi portenta videri acsi -e opinabantur.

***elementicus**, -a, -um. *elementis proprius, elementarius* – den *Elementen eigen, elementar*: METELL. Quir. 7,41 iungens corpus agit vis -a, vivax igne calet, spirat ab aere eqs.

***elemento**, -atum, -are. *philos. et natur. i. q. ex elementis componere* – aus den (Grund-)Elementen zusammensetzen (fere medial., pass.: l. 10): 1 in univ.: GERHOF. Antichr. 2,61 p. 313,31 prout quisque (sc. planetarum) ex levibus et gravibus ... coeuntibus per verbi Dei ... sapientiam -tus est. ALBERT. M. metaph. 1,3,15 p. 45,36 substantia ... corporis -atur ex atomis corporibus.

adi. elementatus, -a, -um. *ex elementis compositus, elementis consistens* – aus den (Grund-)Elementen zusammengesetzt, bestehend: GLOSS. Salern. p. 14,39 complexio est elementarium qualitatum in -o corpore coniunctio (ALBERT. M. animal. 20,28. *ibid.* al.). URSO med. 429 dominatur ignis in hoc (sc. vini) -o igne, quia eqs. 436 in hoc (sc. zinziberris) aere -o potentialiter dominatur aer secundum substantiam, quia eqs. 462.

subst. elementatum, -i n. *res ex elementis composita, elementis consistens* – aus den (Grund-)Elementen zusammengesetzte, bestehende Sache: URSO gloss. 21 p. 43,33 quodlibet -um (elementum var. l.) tam potentialibus quam actualibus qualitatibus induitur. GUNT. PAR. orat. 9,7 p. 177^B est aliquid in aliquo naturaliter, ut elementum in -o. ALBERT. M. sent. 2,1,10 p. 28⁸,41 omnis diversitas necesse est quod reducat in principium aliquod unum ..., sicut -a in elementa. HELW. denar. p. 88,19 bona ... sunt corpora simplicia, scilicet elementa, quibus tamen -a quedam et composita sunt meliora. saepius.

elementum, -i n. *script.*: he-: p.1172,2. al. il-: p.1172,5. ae-: l.64.p.1172,25. elim-: l.37.62. al.

1 *philos. et natur.*: a strictius de quattuor principalibus materiis vel eorum qualitatibus i. q. στοιχεῖον – Element, Grundstoff: α in univ.: PIRMIN. (?) scar. 23 p. 57,8 formata sunt eli-a (-a var. l.) mundi. ARBEO Corb. 12 eli-um (-um var. l.) purissimi aeris. WANDALB. creat. mund. 59 vis ... liquentes undantisque -i caeli temperat ignes. ARCHIPOETA 10,13 factus de materia levis -i folio sum similis. ALBERT. M. gener. 2,1^{capit.} de principio materiali et formali -orum. caus. element. 1,1^{tit.} de proprietatibus -orum. metaph. 5,1,4^{capit.} de modis -i. persaepe. spectat ad corpus humanum: RICHER. REM. hist. 4,24 dissolutis -is debitum humanitatis ... exsolvit metropolitanus. β in cosmologia Hildegardis spectat ad sphaeras vel circulos caeli (de re v. H. Liebeschütz, Das allegorische Weltbild d. hl. Hildegard v. Bingen. 1930. p. 64): HILDEG. div. op. 1,2,3 hic ... circuitio et recta mensura eorundem -orum tantum ostenditur, cum neutrum ipsorum similitudinem figure mundi per omnia teneat eqs. 1,2,8 qui (aer) de superioribus circulis seu -is velut sufflatum aerem se procedentem demonstrat eqs. *ibid.* al. b latius: α materia, substantia – Substanz, Stoff: ALCUIN. epist. 28 p. 70,9 quo -a panis et vini in substantiam ... corporis Christi et sanguinis consecraveris (sc. Paulinus). WETT. Gall. 41 p. 280,10 qui (creator) -a ibi mutare dignabatur (sc. ceram in petram). ALBERT. M. euch. 3,2,4,1 p. 293³,23 quod ad ... sacramentum in usu optima quaerantur -a, ex quibus conficiatur: eqs. al. de quibuslibet generibus metalli: v. p.1166,39. β de ventis, sideribus sim. i. q. vis elementaria, pars naturae – Naturgewalt, -element (plur. interdum i. q. natura – Natur, e. g. l. 67): ARBEO Emm. 25 ut imbrum ... turbine et eli-orum ditione subicere non debuisset locus. AETHICUS p. 105,12 duas plagas mundi maiorem vim habere, tam in ventorum flatu quam et ... in diversis eli-orum (aeli-orum, -orum var. l.) varietatibus. HRABAN. carm. 39,62,3 -a tremuerant, astra et se celaverant. AGIUS epic. Hath. 55 p. hanc ... plangant variis ipsa -a modis. CHRON. Reinh. a. 1195 p. 553,34 cum quasi omnia -a sibi contraria esse cerneret marchio eqs. al. 2 gramm. i. q. littera, sonus voce humana articulatus – Buchstabe, Laut: α strictius (plur. i. q. alphabetum – Alphabet [sing.: l. 71]): ALDH. ad Acirc. 41 capit. p. 59 de -o (eli- var. l.) vel abecedario. DHUODA lib. man. 9,2 tot (sc. XLVI) numerum

secundum -a Grecorum litterae continetur. AGNELL. lib. pont. 28 nomen ... lapideis descriptum est he-is. FORM. Sangall. II 41 quae sint -a et qualiter ea coniuncta syllabam ... perficiant. GESTA Camer. 1,89 p. 436,28 imum, unde sumptum est, repetat corpus il-um. EBERH. ALEM. labor. 138 per se quae vocem, quae non dent, -a docet (sc. grammatica). saepe. b latius i. q. litterae, epistola – Brief (usu plur.): CHRON. Noval. app. 3 p. 123,33 ut vestras mittatis (sc. Iohannes papa) ... -orum notulas ... imperatori. EPIST. Hann. 78 quod vobis (sc. episcopo) ... in ipsis -is non sum (sc. Meginhardus) gratulatus eqs. 3 usu communi: a particula elementaria, principium constituens – Grundbestandteil, -prinzip: REMIG. ALTISS. mus. 371,6 quae (diatessaron et diapente) sunt -a totius armoniae. al. AUREL. REOM. mus. 6,11 simphonia diatessaron, quae princeps est et quodammodo vim optinens -i eqs. GERB. geom. 5,1 qui (triangulus) ... principium et quasi -um exstat in angulatis figuris. ALBERT. M. pol. 5,6^{ee} p. 497^b,27 quod multitudo volens salutem politiae super non volentes confortetur: quia hoc est maximum -um politiae. 5,6^{ff} p. 498^a,1. v. et p.1170,36. b usu plur. i. q. rudimenta, primordia, fundamenta studiorum – Grundbegriffe, Anfänge, Elementarunterricht (in imag.: l. 25): ALDH. epist. 2 dum post prima -a iterum apud vos (sc. Hadrianum praeceptorem) essem. AMALAR. off. 3,11,8 ars ... musica habet -a sua et geometrica ab -is incipit linearum. EPIST. var. II 21 p. 336,4 gesta bene viventium -a (ae- var. l.) sunt vitam volentium. ALBERT. M. animal. 1,625 -a et principia, ex quibus in hac (sc. de animalibus) scientia procedere habemus ..., praemisimus. al.

***eleminus**, -i m. (arab. amin, cf. DuC. s. v. alaminus) de officiali Saracenorum Hispanicorum i. q. fidelis – Vertrauter: ANNAL. Lauens. I p. 34,27 accipit ad presens XXV miliaria (sc. marabotinorum) et de aliis dabimus vobis ostaticos VIII cum -o.

elemosina (elee-, elim-, elym-, -syna), -ae f. *script.*: h(a)e-: l.67.p.1173,5. al. ae-: l.64.p.1173,4. al. le-: DIPL. Karoli M. 313 p. 472,40 (spur.). elle-: p.1173,25.26. eleim-: l.42.p.1173,6.16. eley-: l.42. eleom-: l.69. -sena: p.1173,4. metr. fere elēmōsīna; -ina: AGIUS epic. Hath. 557. al. EPITAPH. var. I 6,4.

I *misericordia, beneficentia* – Barmherzigkeit, Mildtätigkeit: EINH. Karol. 27 p. 31,19 gratuitam liberalitatem, quam Greci elei-am (elei-ynam, eley-am, -am, -ynam, eley-am var. l.) vocant. EPIST. Teg. I 29 vix potuimus (sc. abbas cum monachis) scire, quid essent pisces ..., nisi ob -am (-yna var. l.) vestri (sc. comitis). al. v. et p.1175,68. pro nom. propr.: CHART. Mog. A II 433 p. 702,17 (a. 1179) interfuerunt ... magister E-a, Fredericus filius lantegravii.

II *munus, stips* – Almosen, Spende, milde Gabe: A de actione muneris donandi: 1 strictius: ARBEO Emm. 20 quia eli-ynam erat studiosus. THEGAN. Ludow. 7 p. 184,20 imperator nihil aliud cepit agere nisi in orationibus et -is vacare (RIMB. Anscar. 35 p. 67,29. VITA Emm. 20. al.). CONSuet. Trev. 71 in ... tricesimo ... depositionis eius (fratris) die -a pro ipso ab abbate agatur. EGBERT. fec. rat. 1,898 haec tria nostrarum solatia sint animarum: sancta -a sintque preces, ieiunia digna. saepe. 2 latius i. q. opus misericordiae, opus bonum – Werk der Barmherzigkeit, gutes Werk: a in univ.: HRABAN. inst. cler. 2,28 l. 10 sunt ... -arum species plurimae, quamquam in dispensationibus pauperum hoc vocabulum quidam haberi debere arbitrentur. OTLOH. Wolkf. 25 -yna ... interpretatur opus misericordiae. CARM. de Iuda 3,98 furtum, raptura non sunt -a pura. b locut. in, ad elemosinam (alicuius) fere i. q. in animae redemptionem – etwa: zum Seelenheil: DIPL. Karolom. (I.) 47 sicut in nostra aely-a ipsum beneficium ad praedicta ecclesia concessimus. HUGEB. Willib. 4 p. 94,27 sibi in -am et animae suae redemptionem. DIPL. Karoli M. 171 p. 230,2 in hely-a nostra. TRAD. Frising. 556^a ut ... ad lucem et ely-am meam ... ipsam rem habuisset coniux. DIPL. Ludow. Germ. 40 p. 53,21 in eli-a (-am, eleo-ynam var. l.) domni et genitoris nostri Ludowici. SALOM. II. epist. 25 usquequo ... ad sacerdotii gradum in -ynam vestram (sc. episcopi) promoveri mereatur frater. saepe. B de re donata: 1

[Niederer]

de muneribus pauperibus donatis: a in univ.: LEX Ribv. 50,2 quantum ... in ely-a vel in sua necessitate expenderit (sc. qui pare suo supervixerit). CHRON. Fred. 3,81^{capit.} de largissimus ae-enis Tiberiae imperatoris. FORM. Senon. I 41 p. 203,18 hael-a. EINH. Marc. et Petr. I 3,5 p. 249,55 tabulas, quarum crepitu ad elei-am (elesim var. l.) petendam utebatur, ... concussit puella. MEGINH. FULD. Alex. 8 cui (viro surdo) ... incolae ely-arum largitionem administrabant (THEGAN. Ludow. 19 e-arum l. al.). WIPO prov. 44 qui non potest ieiunare, discat -am (-as, -ynas, -siam var. l.) dare. persaepe. b spectat ad largitionem post mortem alicuius de bonis eiusdem factam (de nummis ipsis: l. 18): CAPIT. episc. I p. 153,16 ut de sepulturis ... nihil muneris exigant sacerdotes, nisi ..., quibus commissum est eius (sc. mortui) -am facere, de rebus illius aliquid sponte dare voluerint. EINH. Karol. 33 p. 39,19 quarta (sc. pars rerum) ... nomine elei-ae in servorum et ancillarum ... sustentationem distributa veniret. VITA Meinw. 37 p. 37,9 ut ... anniversarium eius (imperatoris) ... faceret et CCC -as ... daret *Nothingus canonicus*. 2 de muneribus, bonis ecclesiae donatis: a in univ.: CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,34 e-ynas ... laicorum fidelium, quas pro salute animae ipsorum ad pauperes Christi nutriendos Domino contulerunt. REGISTR. abb. Werd. 6,8 p. 176,22 de communi elee-a civium in Helmenstad V solidos. CHART. Tirol. 664 p. 119,20 quod ... remissionem fecerat episcopus et elle-am hospitali de Retteno. CHART. Bern. II 53 contulit comes ... decimas ... in perpetuum elle-am. CONO LAUS. notae p. 783,14 ad faciendas -as maiores XL m. marcarum et ad faciendas -as minores XX m. marcarum (sc. *edit Philippus rex*). saepe. adde: CHART. Rhen. med. II 194 p. 232,32 (a. 1201) ea ..., que ... nomine -e ecclesiae ... collata sunt, que vulgo selegere dicuntur. CHART. Siegb. 97 p. 204,14 pro -a, que selegere dicitur. b de summa bonorum ecclesiae donatorum: CHART. Fuld. B 51 (a. 770) donamus (sc. *Egi et coniu*) ..., quicquid ad nos noscitur pervenisse, ... ad ... monasterium in -is monachorum. 56 in -is (-ynis cod.) et substantia monachorum. CHART. Rhen. med. I 41 p. 47,7 in e-is vel substantia monachorum. c de praedio feodalibus condicionibus exempto: CHART. Eichsf. 207 (a. 1219) ut bona ecclesiae suae, quae a laicis titulo feudi seu alio modo tenentur, redimant et absolvant (sc. *capitulum Hilgenstadense*) et nomine -ae utantur eisdem. d de censu, tributo definito: HEINR. HUNT. hist. 6,16 (ed. D. Greenway. Oxford Mediaeval Texts. 1996. p. 366; a. 1129/54) rex ... Cnut ... -am, que vocatur Romescot, quam antecessores sui dederant, ecclesie Romane perhenniter assignavit. CHART. civ. Halb. 98 p. 89,12 molendinum cum omni integritate ... in feodum receperunt (sc. *Conradus et Henricus fratres*), excepto quod XXVIII solidos ... ad eli-as quasdam annis singulis persolvebant. locut. decima -ae i. q. *decimatio ad stipem faciendam destinata – Almosenzehnt*: CHART. Rhen. med. III 117 p. 111,28 (a. 1219) decimam quandam ..., que vulgari verbo decima -e nuncupatur, ... conferentes (sc. *comes et uxor*). e de mercede decani: REGISTR. Xant. p. 84,12 de carrata vini, que in festo Victoris amministratur, ... debentur ei (*decano*) ... XV stopi, qui dicuntur -a decani. f de monasterio sim. i. q. *donatio, fundatio – Stiftung, Gründung*: RIMB. Anscar. 23 p. 49,9 cupiens (sc. *Ludowicus*) ... patris sui -am (sc. *Bremensem parrochiam*) in omnibus augmentare. CHART. Mehl. 239 p. 225,24 cupientes (sc. *Henricus princeps*) -am nostram, videlicet Doberan, cum omnibus assignatis integram ... conservari. pro nomine monasterii: CONR. EBERB. exord. 1,34 l. 7 scripsit Rainardus ... domno abbati de E-a, ... quatenus eqs.

III hospitium, domus elemosinaria – Hospiz, Armenhaus: EPIST. Teg. I 34 p. 39,11 quos (pauperes) in -am suscepimus (sc. *monachi*). THANGM. Bernw. 5 p. 760,15 qui (clericus) -ae et pauperibus praeerat. CONSUE. Marb. 268 a famulis -e cum aqua calida prelaventur pedes eorum (pauperum; item LIBER ordin. Rhenaug. p. 117,15). CHRON. Laet. 11 p. 499,37 omnium ... fructuum ecclesie decima -a retinebat eqs. CATAL. fam. pap. p. 197^b recipit: ... -yna XV, hostiarii Sancta Sanctorum II (sc. *praebendas*). al.

*elemosinalis, -e. 1 elemosina, stipe datus, institutus – als,

durch Almosen gestiftet, eingerichtet: CHART. Rhen. med. I 378 p. 435,41 (a. 1083) quasdam ... vineas et agros, qui fratribus erant -es, integre habendos. CHART. Wirt. II 536 p. 362,19 notificare necessarium duximus (sc. *Eberhardus*) donationem quandam -em. 2 elemosinae destinatus – zum Almosen bestimmt (de re v. Dt. Rechtswb. I. p. 509. s. v. Almosen-pfründe): REGISTR. Xant. p. 85,37 ad ipsum (sc. *portarium*) pertinet collatio quatuor vicariorum sive prebendarum -ium. p. 100,6 in quibus ... VII prebende -es conveniant. *ibid.* al. 3 ad elemosinam pertinens – das Almosen betreffend: CHART. Rhen. med. II app. 12 p. 362,12 (s. XIII.¹⁰) si censualis est fundus, a manu decani per consensum ... fratrum suscipitur, eo quod sit sub iure -i.

adv. *elemosinaliter. 1 modo elemosinae, benigne, clementer – als Almosen, großzügig, gnädig: RATHER. epist. 22 p. 117,6 quia coepistis (sc. *Otto imperator*) hanc (sc. *vestram misericordiam*) mihi impendere, immo ecclesie mihi -r commissae. 30 p. 174,33 ut illis duobus, egenis scilicet atque clero, ... quod habeo, -r dispensarem. oct. pasch. 3 l. 91 quod non solum mihi, sed et, qui me illum -r instituit, piissimo cesari sint omnino periuri (sc. *derogatores*). 2 per elemosinas, stipes – durch Almosen, Spenden: RATHER. epist. 30 p. 174,14 cum ... plures sint, qui alere valeant, quam qui -r ali indigeant.

*elemosinarius, -e. 1 elemosinarius, ad elemosinam pertinens – das Almosen betreffend: CHART. Rhen. med. III 1393 p. 1007,5 (a. 1257) si in aliquo negligens fui (sc. *Nicolaus decanus*) circa ... officium -e. 2 elemosinae destinatus – zum Almosen bestimmt: CHART. Mog. A II 517 p. 852,30 (a. 1186/89) quod teneretur scolasticus ... dare ... adultis ... denarios omnes -es non spectantes ad mensam. 532 p. 886,40 alios ... denarios -es ... scholares recipiant.

elemosinarius (elee-, elym-, elim-, -syn-), -a, -um. script.: he-: p. 1175,17. ae-: p. 1175,10.17. eylem-: p. 1175,23.

1 adi.: a de hominibus: α elemosinas erogans, misericors, benignus – Almosen spendend, barmherzig, wohlthätig: AGNELL. lib. pont. 32 quia et horatores fuerunt pontifices castique et -i. FROUM. epist. 54 in decimatione, quam Christi pauperibus ... -a manu dispensare debuimus, ... fraudem sentimus. EKKEH. IV. cas. 87 p. 180,16 cum ... Ekkehardus ipse per se esset -us, iocundum quiddam de eo dicemus. CHRON. Camer. 3,33 hic vir (sc. *Henricus III. imperator*) ... religiosae ... virtutis ... pollens efficacia non minus religiosam uxorem et -am habebat. β stipis egenus, qui elemosinas accipit – almosenbedürftig, Almosen empfangend: EKKEH. I (?) Wibor. 24 p. 68,24 certo refectiois tempore ... -us pauper ... advenerat. IOH. CANAP. Adalb. A 9 omni die festo plurimos pauperes ely-narios (m. al. corr. -ynarios Ls, -os var. l.) ad misericordie opera vocat. VITA Udalr. Cell. I 5 Hierosolymam pergere coepit uno famulo eodemque elee-ynario. b de rebus: α elemosina, stipe datus, institutus – als Almosen gespendet, gestiftet, eingerichtet: CHART. Rhen. med. I 110 p. 116,16 (a. 868) si ... ullus de heredibus ... contra hanc traditionem nostram (sc. *Henrici*) -am Domno salvatori ... commissam venire aut infringere temptaverit. p. 116,26 donationem -am. CHART. Beron. 7 p. 74,19 quicumque ... hanc meam (sc. *Hartmanni*) -am traditionem ab hoc altare abalienaverit eqs. CHART. Wetzlar. I 100 quedam bona nostra -a, que etiam vulgariter elemosina vocantur, ... concessimus (sc. *decanus et capitulum*) ... Me-thildi. β elemosinae destinatus – zum Almosen bestimmt (de re v. l. 6): CHART. Xant. 184 p. 124,46 (a. 1257) quod tres prebende, que -e nuncupantur, a nobis (sc. *decano et capitulo*) et clericis conferri solebant eqs. (sim. 200 p. 134,25 prebendis ely-is. REGISTR. Xant. p. 88,5 quatuor ... prebende -e sacerdotales. *ibid.* al.). γ domus -a i. q. hospitium, elemosina – Hospiz, Armenhaus: HAIMO (?) Wilh. 10 qui (pauper) per multos annos in -a domo decubens non aliter quoquam gressum movebat, nisi eqs. TRAD. Salisb. I 476 ut, si domus -a aliquo ... eventu defecerit, idem predium in potestatem fratrum ... redigeretur. TRAD. Wessof. 47 ut usus predii ad domum -am (-ianariam ed.) ... semper deserviat. ACTA imp. Winkelm. I 19 concessi (sc. *Otto dux*) fratribus domus he-e ... omnes census et consuetudines, quas eqs. al. δ ad donationem in

elemosinam datam pertinens, donativus – die Almosenstiftung betreffend, Schenkungs-: DIPL. Heinr. III. 186 p. 234,3 terram . . . monasterio ab Attone comite per cartulam -am traditione delegatam. 2 *subst.*: a *masc.*: **a** qui elemosinam accipit – Almosenempfänger: GERH. AUGUST. Udalt. 2,29 nobilis quaedam matrona . . . quendam claudum -ynarium suum praecepit comitari secum. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,13 p. 553^b,17 predium . . . donavit comes, illius ascribens obsequium . . . dandum . . . refectio[n]i duodenariae Christi -orum. TRAD. Teg. 57^c ut cotidie alicui ē-o . . . omnis monastica annona . . . tradatur. TRAD. Ratisb. 644 p. 315,26 ut . . . centum -i cum pane et carne reficiantur. *al.*; *huc referri possunt etiam exempla supra* (p. 1174,43sqq.) *allata*. **β** qui elemosinam dat – Almosenspender (de eo, qui monasterio aliquid in animae suae redemptionem tradidit: l. 17): CAPIT. Bened. add. I 50 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 551,7; c. 850) ut . . . psalmi speciales pro ae-is (-us, he-is *var. l.*) et defunctis cantentur. CHRON. Mart. Opp. cont. III (MGScript. XXX p. 712,33; c. 1280) -us largifluus (sc. Nicolaus papa). SALIMB. chron. p. 180,4 largus -us fuit patriarcha. *pro cognomine*: SIGEB. GEMBL. chron. a. 611 qui (Iohannes) ob eximiam in Christum liberalitatem nomen E-i meruit (cf. GESTA Halb. p. 120,53 reliquie . . . Iohannis Eley-i). ANNAL. Reichersb. a. 1004 p. 445,22 episcopatibus . . . innumerabilia dona hilariter contulit, unde et E-us dictus est (sc. Heinricus rex). **γ** de magistratu ecclesiastico vel saeculari i. qui elemosinas erogat, dispensator elemosinarum, procurator pauperum – Almosenpfleger, Almosenier: NECROL. Fuld. (MGScript. XIII. p. 215^a,29; c. 1059) Cuna ely-us. WILH. HIRS. const. 2,52 p. 1114^c quotquot pedites vadunt, ab -ynario, qui est sacerdos, sunt recipiendi. ROB. TOR. chron. a. 1159 p. 510,40 Fregerius, regis -us, factus est episcopus Sagiensis. REGISTR. Udalt. August. 233^{capit.} p. 234 de officio -i. CHART. ord. Teut. (Thur.) 245 testes . . . sunt: . . . frater Otto -us. saepius. **δ** qui elemosinam mortui erogat, exsecutor testamenti – Testamentsvollstrecker: CAPIT. reg. Franc. 281,12 si nos in Dei . . . servitio mors praeoccupaverit, elee-ynarii nostri . . . de elemosyna nostra decertent. 282,4 nullus ad illorum (sc. episcoporum, abbatum sim. mortuorum) elemosynam faciendam elee-ynarios eorum impediatur. **b** *fem.*: **a** quae elemosinam accipit – Almosenempfängerin: GERH. AUGUST. Udalt. 2,23 capit. p. 334 de -ynaria Abrahami episcopi liberata. 2,24 -a quaedam Abrahami . . . cum veniret ad sanctum sepulchrum eqs. LAMB. TUIT. Herib. 2,28^{capit.} mulier -a sancti ab infirmitate curatur. **β** hospitium, elemosina – Hospiz, Armenhaus: WILH. HIRS. const. 1,1 p. 931^B pedites . . . in elee-ynaria (sc. permittuntur intrare), nisi sint monachi vel honestiores clerici. HAIMO (?) Wilh. 20 pauperes in -a sive rusticos in villulis infirmos iacentes humiliter visitavit. GESTA Vird. cont. II 8 p. 520,33 -am . . . novam integraliter cum capella construxit pater Ludowicus. *al.* **c** neutr.: **a** res elemosina data, stips – als Almosen gegebene Sache, Spende: CHART. Rhen. med. III 72 p. 73,19 (a. 1217) frater capituli et canonicus . . . ab eadem ecclesia tam in dote quam oblationibus vineisque, -is et decima ville de Dure . . . stipendium suum percipiet. **β** hospitium, elemosina – Hospiz, Armenhaus: CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1181 p. 419,43 hic (Hugo decanus) construxit claustrum, porticum, -um capellamque. ***elemosinator** (elee-, -syn-), -is m. qui elemosinam dat, elemosinarius – Almosenspender: GERH. aedif. 135 p. 183,16 hoc . . . distat inter -es adhuc propria retinentes . . . atque illos dispensatores facultatis aeclesiasticae, quos eqs. VITA Godefr. Cap. I 1 p. 515,19 cum esset elee-ynator praecipuus, misericordiae operibus intentus. HERBORD. Ott. 1,37 p. 41,6 ad regem . . . Belam, magnum -em, . . . eum (ministrum) direxit episcopus. LAMB. WAT. annal. a. 1164 p. 536,40 largum elee-mosy-em, episcopum Cantuariæ. *al.* de Christo: CAES. HEIST. hom. I p. 112^a Bethlem est domus elee-mosy-is sive ipsa elee-mosyna, per quam remittuntur peccata et confertur gratia. ***elemosinatrix**, -icis f. quae elemosinam accipit – Almosenempfängerin (de congregatione monachorum): EPIST. Teg. I 49 duci Heinrico congregatio monasterii sancti Quirini,

paupercula -x vestra eqs.

***elemosino** (elee-, -syno), -avi, -are. 1 *elemosinis donare, alere* – mit Almosen beschenken, speisen: TRAD. Weihest. 60^a (a. 1082/99) ut quotannis in suo (sc. Ernusti comitis) anniversario aliquot pauperes . . . -entur (inde TRAD. Frising. 165^{2b} p. 479,39). 2 *elemosinae dare, in elemosinam suam donare* – als Almosen stiften, zu seinem Seelenheil schenken (*usu subst.*: l. 10): ORD. Cas. II 20 quoniam per omnes pene canonicas horas pro defunctis psalmum canitur: 'eqs.'; pro vivis autem: 'eqs.'; pro -ynantibus: 'eqs.'. CHART. Rhen. med. III 196 p. 166,18 filiabus . . . quinquies centum oves preter sexdecim marcas boni argenti . . . contulimus et elee-vimus (sc. Engelbertus archiepiscopus).

[**elemu** v. helenium: ANTIDOT. Bamb 27.]

elemus *subst.* linum – Lein: ANON. herm. p. 100,8 -us, id est linus (per confusionem c. αἰλινός, ut vid.; cf. J. André, Lex. bot. s. v. elimos).

elena v. helenium.

elenchus (he-, -cus), -i m. (ἐλεγχος) *nom. sg.* -cum: l. 31. 1 t. t. log. i. q. refutatio, argumentatio – Widerlegung, Beweisführung: **a** spectat ad librum Aristotelicum: OTTO FRISING. chron. 2,8 p. 76,3 alter (i. Aristoteles) logicam in sex libros, id est . . . topica, posteriora analetica, -cos distinxit. ODO MAGDEB. Ern. 1,44 nobilis inquirat discens . . . pugiles quibus armet -is magnus Aristoteles (sim. ANON. princ. magistr. 49; spectat ad Gualter. Castil. Alex. 1,62). ALBERT. M. elench. 1,1,1 p. 525^a,7 in hoc -orum sophisticorum libro de syllogismo litigatorio agendum est. saepe. EBERH. ALEM. labor. 159 quid sit -us, nesciet (sc. alumnus), aut quae sit maxima quidve locus. *al.* **b** usu communi: EPIST. var. I 5 p. 499,22 aliquando legebatur -cum divina promente voce: 'eqs.' 2 margarita, unio – (große) Perle: PAUL. ALBAR. carm. 6,7 fulgentes -ci. *metaph. de sole*: BENZO ad Heinr. IV. 3,24 p. 336,5 ipse te (sc. Benzonem) conservet, qui fulgere per diem concessit he-co (cf. *notam* ed.).

elenela, elenelon, elenium, elenius v. helenium.

***elenusia**, -ae f. (? corrupt. ex *lineleon) oleum ex semine lini factum – Leinöl: MAPPAE CLAVIC. 60 si cum glutine sit (sc. opus) concretum, ad auri scriptionem adicies -am, ut perducas (cf. 114 desuper lineleon perunge).

***eleoboros**, acc. -on m. (orig. inc., ni subest eriophoros) de specie fungi fort. i. q. Lycoperdon (L.) – viell.: Stäubling: MAPPAE CLAVIC. 277 oia (gloss.: alii laucia, . . . alii spumam marinam, alii -on . . . ; fungus est rotundus, pagani vocant amanita eqs.).

elephans v. elephantus.

***elephanteus** (elefa-), -a, -um. 1 animal -um i. q. elephantus – Elefant: METELL. Quir. 3^a,24 Graecia subdita nomen dans animal fert -um. 2 *eburneus* – elfenbeinern: COD. Falk. 104 (c. 1168/75) elef-ei lapides tam ad wurfzabel quam ad scabzabel pertinentes.

elephantia (elefa-, -ncia), -ae f. (ἐλεφαντία) de genere leprae ex humore melancholico orto i. q. elephantiasis, lepra – Elephantenkrankheit, Aussatz: AESCULAPIUS 39 p. 61,25 dicta est . . . -a haec passio (sc. elephantiasis) a magnitudine quadrupedis agrestis. CONVERS. Afrae 6 p. 58,8 apparuit Aegyptius . . . vulneribus elef-ae toto corpore plenus. RECEPT. Sangall. I 135 ad grave valitudinem vel elef-a. CONSTANT. AFRIC. coit. 4,29 quem (sc. librum) de -cia (-fancia *var. l.*) composui. TRACT. de aegr. cur. p. 358,11 diversificatur . . . elef-a in IV species propter ammixtionem aliorum humorum eqs. *al.*

elephantiacus (elefa-, -nci-, -nsi-), -a, -um. *script.* elfa-: l. 69. 1 *adi. in iunctura* -a lepra i. q. elephantia – Elefantenkrankheit, Aussatz: BERENG. TREV. laud. 3,11 p. 979^D Constantinus . . . leprae -ae liberatus a peste immortalitatis . . . indutus est veste. 2 *subst. masc. i. q. elephantiosus, leprosus* – Aussätziger: ANTIDOT. Augiens. p. 44,15 que (sc. antidotum) facit . . . elef-is, podagricis eqs. ANTIDOT. Glasg. p. 114,28 facit ad colicos et elfanciacus. p. 115,47 -fanciacis. CHIRURG. Sudhoff I p. 88,25 elef-us (-nsiacus, elefanciosus *var. l.*) incenditur in hunc modum: eqs. *al.*

elephantiasis (elefa-, -nci-), -is f. (ἐλεφαντίασις) ele-

[Niederer]

phantia, lepra – Elefantenkrankheit, Aussatz: AURELIUS praef. p. 483,4 stecropathiae, hae sunt strictae valitudines, sicut ... artritici, elefantiosis (-is *cod. Augiens. CXX*), sciaticis, diatesis. AESCULAPIUS 39 p. 61,18 -im ita apprehendis: primo ex maculis, quæ *eqs.* GLOSS. med. p. 27,12 -is dicta est a magnitudine animalis, quod *eqs.* FLOD. annal. a. 954 p. 138,11 elef-si (-i, elefantie *var. l.*) peste perfunditur rex (*inde RICHER. REM. hist. 2,103 -fanciati peste*). ODO MAGD. herb. 604 est leprae species -isque (elefantia sicque *var. l.*) vocatur, quæ *eqs.*

elephanticus (elefa-), -a, -um. *script.* -tac-: *l. 24.* 1 *de morbo elephantiae i. q. elephantinus – Elefanten(krankheits)-*: GLOSS. II 506,15 St.-S. (morbo ... regio) elef-o, keli-suht. ANNAL. Mell. Zwetl. II a. 1189 p. 544,21 Styriensis dux ... -a egritudine percussus. ALBERT. M. animal. 22,97 utilis ... est *ericius* his, qui ad lepram elef-am sunt dispositi. *de morbo porcorum*: ALBERT. M. animal. 7,108 pustulae ... elef-ae ... non accidunt inter quadrupedia nisi porcis. 2 *qui elephantia laborat, leprosus – mit der Elefantenkrankheit behaftet, aussätzig*: ALBERT. M. sent. 4,9,11 p. 237^b,47 concipit (*sc. mulier menstruata*) prolem corruptam, ut -am vel leprosam. animal. 18,98 pariunt (*sc. mulieres corruptas superfluitates in se habentes*) eos, qui fiunt claudi, caeci, elef-i, epileptici *eqs.* *usu subst.*: ALCUIN. Richar. 5 (MGMer. IV p. 392,13) nec leprosus vel elef-os (-os, -fantacos *var. l.*) exhorruit (*sim. HARIULF. chron. 1,9*). GLOSS. IV 140,63 St.-S. elef-us, gelesuhtiger.

elephantinus (elefa-), -a, -um. (ἐλεφάντινος) *eleva-: l. 41.* 1 *qui elephantia est – Elefanten-, vom Elefanten stammend*: ALCUIN. epist. 26 p. 67,13 mirum animal duo habens capita et dentes sexaginta non elef-ae magnitudinis, sed eburneae pulchritudinis. IOH. DIAC. cen. 2,123 Nembroth fert -am (*sc. partem*), Anna fert turtuream *eqs.* DEDIC. Trev. (MGScript. XV p. 1270,8) in quo (*sc. altare*) continentur ... buxtae tres cum scrineo ... elef-i ossis. 2 *eburneus – elfenbeinern*: SALOM. II. epist. 29 xenioloa ... curavi destinare: ..., malograna, pectinem elef-um. CATAL. biblioth. A I 94 p. 484,33 libellus cum tabulis elef-is. *al. subst. neutr. i. q. ebur – Elfenbein*: CATAL. thes. Germ. 20,15 (s. X.¹) textum argento et elef-o paratum. 3 *de morbo elephantiae: a elephanticus – Elefanten(krankheits)-, Aussatz-*: ALDH. virg. I 36 p. 284,14 quos (*leprosos*) dira cutis callositas elef-o (*elev-o var. l.*) tabo deturpans ... maculaverat. 52 p. 309,23 elef-a ... callositate. ARBEO Corb. 22 p. 213,22 quæ (*iumenta*) elef-o morbo correpse ... consumpta fuisse professus est (*sc. fur*). EKKEH. URAUG. chron. a. 1122 p. 258,17 per quatuor annos -o morbo vexatus ... obiit *episcopus. al. subst. fem. i. q. elephantiasis – Aussatz*: ANTIDOT. Glasg. p. 107,39 antidotum facis ... ad paralism, elef-am et ad emegranum. CAES. HEIST. hom. exc. 279 p. 176,7 quatuor sunt species lepre: allopicia ex sanguine ..., -a ex melancolia. *b leprosus – von Aussatz befallen*: CAES. HEIST. mirac. I 8,32 p. 106,29 linguam apposuit (*sc. episcopus*) et promuscidem elef-am linxit.

elephantiosis v. elephantiasis.

elephantiosus (elefa-, -nci-, -tuo-), -a, -um. *form.*: -tinosis: *l. 58. acc. pl. m. -us: l. 67.*

1 *de morbo elephantiae i. q. elephanticus – durch Aussatz verursacht*: ALDH. virg. I 25 p. 258,12 imperatoris Constantini diuturna valitudo et elef-a (-a, -tinosa, -fantinosa *var. l.*) corporis incommoditas. 2 *leprosus, elephantiacus – aussätzig, mit der Elefantenkrankheit behaftet*: CARM. de Nyn. 11^{capit.} p. 955 quomodo leprosus quidam -uosus ... mundatus est. CHRON. Noval. 2,5 p. 84,49 rex elef-issimus. ROB. TOR. chron. a. 1185 p. 535,3 obiit ... rex Ierosolimitanus, vir honestus et religiosus ..., licet elef-us. SALIMB. chron. p. 2,23 rex infirmus et elef-us. *usu subst.*: AESCULAPIUS 28 p. 43,15 ut -i curentur. RECEPT. Laresh. 1,46 p. 128,2 elef-um ita apprehendis: primum ex maculas *eqs.* ANTIDOT. Bamb. 35 elef-us ... iubat (*sc. antidotum*). CONSTANT. AFRIC. theor. 6,29 p. 29^{bv} sanguis mutatur ... in cholera nigram sicut in ... -is. *al. v. et l. 3. p. 1176,70.*

elephantus (elefa-), -i *vel* **elephas** (elefa-, -ans), -antis *m. script.*: *al-: p. 1178,1. elifa-: p. 1178,24. -eva-: p. 1178,24.*

1 ἐλέφας – *Elefant*: *a in univ.*: CHRON. Fred. 3,81 XX allevanti ... adducti sunt. ANNAL. Laresh. a. 802 p. 39,22 eo anno pervenit -fans in Francia. ANNAL. Maxim. a. 810 (MG Script. XIII p. 24,52) -vans ... periit. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 61,15 attulerunt ... Persæ imperatori -um et simias. THEOPH. sched. 3,93 os -is. GESTA Trev. cont. V 3 p. 409^b,21 archiepiscopus ... tanquam -as, qui ex ostensione cruoris incitamentum recipit acrius, animatus *eqs. saepe. pro cognomine*: DIPL. Ludow. Germ. 152 donavit rex clericum suum nomine

10 Elef-em in manum sanctae Dei ecclesie. *b de pictura sim. elephantia*: LEO MARS. chron. 3,31 optulit imperatrix ... Benedicto ... pallium magnum cum elef-is (-is *var. l.*), quod dorsale cognominant. CONR. MUR. clip. 54^a Helfenstein in rubrum clipeum gerit ac -em album ponit ibi pregrandi corpore stantem. *c pediculus -is i. q. anacardium – Elefantenlaus, Frucht des Ostindischen Tintenbaums (de re v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 242 s. v. Semecarpus anacardium)*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 369^A anacardi sunt fructus cuiusdam arboris in India nascentis, qui alio nomine pediculi -is dicuntur. ALPHITA I p. 276,15 anacardus, pediculus -is secundum quosdam idem, secundum nos est fructus arboris cuiusdam. 2 *ebur – Elfenbein*: CATAL. biblioth. A I 18 p. 85,24 (a. 872/83) lectionarium -o et auro paratum. CARM. Scot. II 3,33 lapides sectoque elif-o pectoris ornatus ... consumperat ignis. [elephitus v. ascalabotes. adde: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,26 p. 39^{bv} comedentia (*sc. animalia venenosa*) sunt ... mustela et illa, quæ vocatur elephitus (ephaleputis *ed. Basil. p. 233*) et auricula (*cf. H. Leitner, Zool. Terminologie beim Älteren Plinius. 1972. p. 40sq.*.)]

30 **eleporus v. elleborus.** ***eleracio v. hilaratio.**

elatarium v. elaterium.

***elevabilis**, -e. *qui ascendere potest – einer der aufsteigen kann*: ALBERT. M. veget. 4,143 causa ... extensionis (*sc. plantae*) est calor fortis et humor subtilis facile -is et facile penetrabilis.

35 ***elevamen**, -inis *n. levamen, subsidium – Erleichterung, Unterstützung*: TRAD. Frising. 50 p. 79,11 (a. 772) necessitate cogente filiæ meæ, ut praedictum (*sc. beneficium*) fuisset -n.

elevamentum, -i *n. levamen, subsidium – Erleichterung, Unterstützung*: EPIST. Teg. I 2 p. 4,9 multimodarum gravitudinum ... nullius fratris solatio habemus -um. CHART. Carinth. V 317 sibi (*sc. abbati*) et monasterio ad -um et subsidium hanc gratiam fecimus (*sc. episcopus*) specialem, quod *eqs. (item 337).*

45 1. **elevans v. elevo.** 2. **elevans v. elephas.**

elevat v. elevo.

elevatio (-cio), -onis *f. actio sursum levandi – das Hoch-, Empor-, Heraus-, Erheben*: *I proprie: A strictius: 1 gener.*: *a in univ.*: EPIST. Bonif. 14 p. 25,27 -o manuum. WILH. HIRS. const. 1,10 pro signo maioris nucus summitatem indicis in oris extremitatem pone; eodem pro minori nuce addita -e minimi digiti. ROGER. SALERN. chirurg. 3,331 sic ligetur brachium, ut non impediatur -o et depositio. THADD. FLORENT. cons. 163,19 -o magni ponderis. ALBERT. M. euch. 6,2,4,1 p. 405^b,23 -o ... oculorum in coelum. *al. erectio – das Sichaufrichten*: AURELIUS 11 p. 706,3 ubi melius vertere coeperit, -o (*cf. p. 705,18 assiduo ... se ad sedendum erigunt*) et febres non sunt (*sc. peripleumonias*), nec dolor apparet. *b exaltatio – Anhebung, Erhöhung*: CHART. Advoc. 81 p. 41,8 (a. 1244) ut nullus ex altera parte ... riwi possit impedire clausuras et -ciones aquarum (*spectat ad saepa molendinarum*). INSCR. Germ. II 23 p. 29,12 elevatum est ... altare propter -em pavimenti ad duos gradus ascendendo. 2 *alch.*: ANON. secret. p. 52,27 cum de sulfuris -e tractabimus proxime; omnis ... sulfuris laboriosa est sublimatio. PS. GERH. CREM. sept. p. 357,33 quatuor ... sunt spiritus: argentum vivum et sulphur ..., et -o suarum diversitatum eadem. GEBER. summ. 40 p. 361 sublimatio est rei sicce per ignem -o. 46 p. 408 est ... distillatio vaporum aqueorum in suo vase -o. *ibid. al. 3 eccl.*: *a in ritu baptismi*: CONC. Karol. A 20 p. 173,19 tertia -o ab unda tertiae diei gaudium dominicae resurrectionis demonstrat. ALBERT. M. eccl. hier. 2 p. 51,20 'baptizandorum ... tribus demersioni-

[Weber]

bus in aqua et' tribus '-bus' (PG 3,421^D ἀναδύσεων) ex aqua imitari ... 'divinam mortem Iesu.' al. **b** de actu symbolico post consecrationem ('Elevation'; de re cf. A. Jungmann, *Missarum Sollemnia*. II. 1952. p. 256sq.). AMALAR. off. 3,26,10 Christi depositionem de cruce monstrat -o (sc. calicis et hostiae) sacerdotis et diaconi. GERHOF. ad Innoc. p. 227,21 quae (sacramentalia mysteriorum signa) apud altare fiunt ... in -e calicis. HONOR. AUGUST. gemm. 1,79 panis -o. STATUT. ord. Teut. p. 122,26 quando corpus Christi levatur, debent surgere et post -cionem iterum iacere in venia usque ad 'Agnus Dei'. ANNAL. Basil. a. 1272 p. 195,21 frigus fuit magnum ...; congelabatur enim sacramentum Dominici sanguinis ante -em eucharistie. al. v. et p. 365,50sq. de actu symbolico in doxologia finali canonis ('kleine Elevation'; de re cf. Jungmann, op. cit. p. 309sq. 322sq. [spec. 331]); ALBERT. M. miss. 3,17 p. 137^a,16 nobis quoque ...; tangitur hic vivorum -o in hostia ad Deum. **c** de effossione corporum vel reliquiarum sanctorum ('Erhebung'; de re v. LexMA. III. p. 181sq.). VITA Burch. Wirz. 6 p. 49,29 constituta ... die -is martyrum. VITA Corb. 35^{capit} de -e corporis de sepulchro. al. **4 iur.** CHART. Ital. Ficker 20 p. 26,10 (a. 911) Wifredus comes per fuste -em ... omnibus casis et rebus iuris ipsius Lictardi ... in bannum misit pro eo. CHART. episc. Halb. 138 l. 35 cum -e digiti secundum ius seculare. CONST. imp. II 195 p. 240,12 clamantibus cunctis et in -em manuum offerentibus, que iuxta consuetudinem Germanorum est vinculum iuramenti. al. **5 gramm., rhet., mus. i. q. sublatio, arsis** - 'Hebung': EPIST. var. II 15 p. 321,27 a lectore observandum est, ut ... ante -em per singula subdistinctionis puncta gravetur vox atque post predictam -em per singula puncta circumflectatur. LIBER spec. 34 de autenticis -bus et depositionibus. LIBER argum. 6 arsis -o, thesis depositio. ALBERT. M. miss. 3,17 p. 137^b,20 quod ... quidam dicunt, quod haec -o vocis significat Christi cum clamore in cruce mortem, reputo derisionem. al. **6 natur. i. q. actio ascendendi** - das Emporsteigen, Sichheben: **a** in univ.: HILDEG. div. op. 1,4,39 l. 6 quē (aquae) ... per -em nubium ... inundant. epist. 389,246 quorum (ventorum) -o et volatus per vim tuam (sc. divinae deitatis) existit. ALBERT. M. meteor. 1,4,8 p. 38,36 inflammatio in eis (vaporibus) causa est -is. animal. 7,95 vapores ... sua -e multiplicat herbas et radices. *ibid.* al. **b** de cursu stellarum: ALBERT. M. summ. creat. I 3,13 p. 429^b,4 neque -es neque depressiones planetarum. epist. Dion. 7 p. 508,23 quod sol habet circulum excentricum, in quo habet duos motus, scilicet aequalem ... et motum augis, idest summae -is a centro terrae. al. v. et p. 379,66. **B latius:** **1 constructio** - Errichtung: SALIMB. chron. p. 519,6 compleverant Parmenses ... baptisterium in superiori parte usque ad -em cacuminis. **2 dilatio, distentio, amplificatio** - Erweiterung, Ausdehnung, Vergrößerung: RICHARD. ANGL. anat. I 227 habet cor duos motus contrarios ... , que dicuntur ... arsis et thesis, id est -cio et depressio. ALBERT. M. animal. 9,4 hoc (sc. pubertas) ... tempus est -is mamillarum. 9,48 in -e matricis decipiuntur feminae credentes se concepisse, cum non conceperint. **3 actio eminendi** - das Hervorsteigen, das Herausragen: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 67,28 -o ... harum plumarum super alias apparet evidenti. **4 actio crescendi** - das Wachsen: ALBERT. M. veget. 2,66 fiet -o columnalis a circulo corporis plantae, linearis autem a centro eiusdem circuli medullae plantae eiusdem (sim. 3,24). **5 actio tumescendi** - das Anschwellen: AETHICUS p. 125,1 quasi tonitruum magnum aut -o (-cio var. l., elationem p. corr. V1) maris. THIOFR. flor. 4,2 l. 276 inundantiam fluminem et -es et montes fluctuum compescit crux Dominica. TRACT. de chirurg. 546 cuius (sc. originis fistulae ex humore) hec sunt signa ... , inguinum -o ac livor. MENKO chron. 51 p. 414,17 natura oceani est, ut anno L^a plus solito elevetur, et si sua -o protelata fuerit, cum venerit, tanto altius elevetur.

II translate: **A** in univ.: EPIST. var. I 7 p. 503,35 sexta (sc. columna regis iusti castra Dei sustentans) bonorum -o et exaltatio. EPIST. Hann. 29 p. 66,29 ut ad summa vestri (sc. episcopi) provectio nostra (sc. Beatricis) quoque utilitas, decus sit et -o. ALBERT. M. div. nom. 127 p. 220,45 quodcumque est excessus, fit -o mentis ad id, quod est supra facultatem viae. nat.

anim. 1,5^{capit}. de origine et natura animae rationalis et -e sui super materiam. *ibid.* al. **B** de electione regis: LEX Raet. Cur. 8,4 quando aliqua publica gaudia nunciantur, hoc est aut -o regis aut nuptias aut barbatoria.

- 5 **III meton.:** **A altitudo** - Höhe: OTFR. ad Liutb. 54 quia ... superflua in nobis quaeque ... vertunt (sc. evangelia) in -em caelestium. BURCH. URSB. chron. p. 4,22 adiunguntur ... his (sepulchris) duo mausolea eiusdem operis marmorei et eiusdem structure et -is. ALBERT. M. meteor. 2,1,12 p. 52,40sq. montes alti sunt, qui addunt super montes in -e ...; alii sunt montes supremi alti, qui super illos (montes altos) addunt in -e. GEBER. summ. 41 p. 376 si ... volueris multam sublimationis quantitatem elevare, tunc vas aludel tante captationis invenias et capacitatis, quod illam suscipiat super fundum ad -em unius palmae. **de dignitate:** CONVERS. Otgar. II 2 (MGMer. V p. 204,34; s. XI.) quod gloria et -o saecularis ... et divitiae ... , quia transitoriae erant et inanes; has sese ... diffinivit relinquere. **B eminentia** - Erhebung: **1 anat.:** ALBERT. M. animal. 1,192 tertium ... est os, quod est in -e nasi a linea basis dextrae operiens narem dextram usque ad medium os. 2,23 declinatio arcus ... est versus os, et versus frontem declinatio alia, et -o in medio. **2 medic. i. q. tumor** - Schwellung: AESCULAPIUS 33 p. 50,27 dolorem epatis ... ita cognoscimus: extat a parte dextra praecordiorum velut rotunda -o, quae sub costa reponitur. **Cordo** - Rang: AETHICUS p. 94,14 qui (diabolus) decimam -em (-cionem var. l.) in cacumine ... in initium ... refulserat (refertur ad novem ordines angelorum). **D vapor** - Dunst, Dampf: AETHICUS p. 125,3 quia flante vento borea rugitum non modicum plumis et pinnis velut densissimam -em (-cionem var. l.) nebulae elevat insula. **E de pane et vino post consecrationem elevatis fere i. q. donum** - etwa: Gabe: p. 118,3,31.

***elevativus**, -a, -um. *exaltans, tollens* - emporhebend: ALBERT. M. caus. element. 1,1,3 p. 55,21 'caliditas' ... , quae est in talibus (sc. oleis ad adipibus), '-a est' eorum 'de praecipue, quando' coniuncta est 'umiditati'. veget. 5,100 quod (calidum temperatum) est -um et non consumptivum humidum.

***elevator**, -oris m. *qui portat* - Träger: VITA Eptad. 20 (MGMer. III p. 193,5) medium fere noctis '-r crucis' (ed., elevatos crucis 1, elevata cruce et 2) lumine cereorum cum psallentibus ... ministris ... distante milibus sex ecclesiae Lobrense preporationis expetit in itinere.

***elevatura**, -ae f. **1 gener. i. q. actio elevandi** - das Anheben: BERTH. WERD. narr. 3 ut in motu equi modica -a relicum ferramentum equi aureum facile, ubi voluisset Manegoldus, abiceretur. **2 techn. i. q. actio ectypi faciendi** - das Herausarbeiten, -treiben: THEOPH. sched. 3,74 p. 134,7 cum -a ... imaginum perducta fuerit usque ad subtiles tractus eqs. *meton. i. q. ectypum* - Relief: THEOPH. sched. 3,75 p. 136,11 quoniam -a decora est et subtilis.

[eleunium v. helenium: ANTIDOT. Augiens. p. 53,27.]
elevō, -avi, -atum, -are. *script.:* ae-: p. 1182,11. 1183,50. elav-: ANNAL. Plac. a. 1266 p. 517,15. *coni. praes. -is:* p. 1182,50. *usu medial. et refl. passim; absol.:* p. 1183,27. 36; *intrans.:* p. 1181,41. 42. 55. 1182,42. 1183,2. 6. 8; *depon.:* p. 1181,72. *struct. c. acc. dupl.:* p. 1182,60. *partic. praes. usu subst.:* p. 1181,26. 28. 1183,31. al.

levare, exaltare, sustollere, sursum movere - empor-, hoch-, heraus-, auf-, erheben, nach oben bewegen: **I proprie:** **A strictius:** **1 gener.:** **a** in univ.: LEX Baiuv. 8,4 si quis indumenta (sc. liberae feminae) super genicula -verit (levaverit var. l.). RIMB. Anscar. 41 p. 76,27 -ta manu precabatur. SIGEH. Maxim. 17 ut vi ventorum ... -ti boves ... in vallem ... rotati prolicerentur. WALTH. SPIR. Christoph. I 19 beata Nicaea -ans oculos in celum ... preces effudit. THIETM. chron. 7,5 gladium. HONOR. AUGUST. euch. 1 (PL 172,1250^A) id, quod de virgine natum ... in coelos -tum, in dextera Dei est collocatum. ALBERT. M. animal. 6,112 quod -ant canes masculi crus in mingendo. *persaepe v. et p. 1178,62.* **de baptismo:** BONIF. epist. 33 p. 57,24 homo quidam ... alterius filium de sacri baptismatis f o n t e -ans adoptavit sibi in filium (TRAD. Frising. 315. al.). **b spectat ad altitudinem vel mag-**

nitundinem vocis: EPIST. var. II 15 p. 321,27 ut in medio . . . totius dictionis sensu vox ipsius (*lectoris*) paullo eminentius -etur. NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 34,15 A, ut altius -etur (-entur *var. l.*) *cantus*, admonet. ALBERT. M. miss. 3,17 p. 137^a,35 sacerdos in hac oratione aliquantulum -at vocem et tundit pectus. ANON. mus. Sowa 1^a p. 19,11 plica . . . nunc -atur, nunc deprimitur. *al. intonare - (laut) erklingen lassen*: CAND. FULD. Eigil. II 17,114 -at interea populari voce repente advena plebs 'kyrie eleison.' UFFING. Ida 2,7 p. 487,25 mox ipso (*episcopo*) 'te Deum laudamus' -ante plebeiae laudis succentu omnia concrepabant. HILDEG. div. op. 3,4,5 l. 40 exercituum canticum novae laudis -bat. *al. cernere, effodere, detegere - 'erheben'*: VITA Corb. 27 qui cum tricesimo obitus die de humo -batur (-retur *var. l.*; deductus ARBEO Corb. 35) *eqs.* NADDA Cyriac. I 28 -te sunt sancti Cyriaci, Largi et Smaracdi lipsanę. DIPL. Conr. III. 118 p. 212,6 quod reliquię sanctę de corpore sancti Mathię apostoli . . . ab altari in cripta . . . totius provincię concursu -ta sunt. *al. d de suspensione i. q. sursum trahere - emporziehen*: ARBEO Corb. 10 p. 198,3 iam torte collo illius (*sc. latronis*) circumplexe et lores adiunctae necessitudinibus -andi. CHRON. reg. cont. IV a. 1226 p. 259,8 extra muros civitatis in rota positus (*sc. homicida*) super modicam pyramidem est -tus. SALIMB. chron. p. 305,36 ligaverunt funem ad collum eius (*sc. ioculatoris*) et supposuerunt se -ando ipsum a terra aliquantulum. *e sublimare - aufsteigen lassen*: ALBERT. M. meteor. 1,4,8^{capit.} digressio declarans -ans et inflammans et figurans huiusmodi vapores ignitos. 1,4,8 p. 38,57 quod calor est in eis (*vaporibus*) -ans et frigus figurans. *ibid. al. v. et p. 1180,30. alch.*: GEBER. summ. 39 p. 359 ignis . . . cum -at, subtiliores partes (*sc. spiritus*) semper -at, ergo dimittit grossiores. 47 p. 428. *v. et p. 1180,13. f medial. et refl. (intrans.) l. 41. 42. 55* i. q. exsurgere, ascendere, sursum se movere - sich erheben, aufsteigen, sich nach oben bewegen: *a de anim.*: VITA Liutg. I 29 p. 76,11 papilione iuxta lectum suum -ta (-to, levata *var. l.*). ANNAL. Xant. a. 873 p. 33,7 dum -rentur locustae, caelum vix velut per cribram intueri potuit. REGINO chron. a. 885 p. 124,29 ut . . . gladio eum (*Godefridum*) . . . percuteret Everhardus, antequam a terra -ari posset. TRACT. de chirurg. p. 145,14 (cod. II) cum -are se voluerit ponderosus a lecto. *al. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 221,19 postea firmat falconarius se super stapham selle et -at (ascendat var. l.)*. 4 p. 92,8 si falco inveniret eas (*grues*) . . . nondum -antes a terra *eqs.* *ß de rebus corporeis*: BEDA hist. eccl. 4,7 p. 220,8 splendor emissae lucis . . . illo -tus de loco in meridianum monasterii . . . secessit. OTLOH. Dion. 7 ille, in quo caput involutum erat, sacculus per se motus et -tus a loco ceteris ossibus adiungebatur. ALFAN. premn. phys. 25,4 p. 141 -atur (*PG 40,700B ἀναφέρεται*) sanguis . . . per multos circuitus ad caput. GEBER. summ. 50 p. 452 quoniam altius -antur sulphur et arsenicum propter suam raritatem quam argentum vivum. *saepe. de cursu stellarum*: EMO chron. 42 si omnes planetae simul -entur plus solito a terra remoti, . . . fit diluvium; sed si unus vel duo -entur sine aliis, tunc *eqs.* (*ex Wilh. Conch. philos. mundi 3,23 [PL 172,84A]*). ALBERT. M. epist. Dion. 7 p. 508,28 habet sol . . . circulum signorum, . . . ad quem cum appropinquet -ando et deprimendo plus et minus *eqs. al.* VITA Herm. Ios. 33 p. 695^F quae (*luna phantastica*) . . . versus aditum coeli coeperat -ari. *γ de rebus incorporeis*: WETT. Gall. 16 cum verborum garrulitas se -bat. TRAD. Frising. 548 p. 469,40 ut nulla contentio inde -retur. THIETM. chron. 8,26 eadem commotio ad tempus sedata -atur. *2 iur. de actu symbolico in traditione (de re v. Brunner, Rechtsgesch. I. p. 570sq.)*: CHART. Ital. Ficker 34 p. 49,23 (a. 988) bergamena cum atramentario de terra -vi, Waldoni notarii sacri palatii tradidit et scribere rogavit. CHART. select. Loersch 87 p. 68,26 si est Salichus et caeteri, -ent atramentarium tantum super pergamenum de terra, si non tribuunt eis terram, si vero tribuunt, tunc -ent cultellum et caetera. CHART. Mathild. 1 p. 35,4 pergamenam cum atramentario de terra -vimus (*levavimus var. l.*). *al. v. et vol. I. p. 1131,9. B latius*: 1 erigere - aufrichten: VITA Pard. 10 (MGMer. VII p. 31,23) quod vir Dei Pardulfus eum (*Marcellum*) per humeros suos manibus complexatus sit et rursum -tus esset, (-asset *var.*

l.) THIETM. chron. 6,31 rex humotenus prosternitur et a Willigiso antistite . . . -tus . . . fatur: '*eqs.*' ALBERT. M. animal. 1,341 tunc instrumentum secundum rectitudinem -atur. *al. ducere - ziehen*: Ps. BOETH. geom. 139 ab eo, quod in ea (*linea*) est, puncto rectam lineam secundum rectos angulos -are. *2 aedificare, construere - (er)bauen, errichten*: LEX Baiuv. 12,9 si quis, priusquam finita fuerit contentio, . . . aedificia -are (evellere, alienare, aedificare ac praeliare *var. l.*) voluerit *eqs.* MAPPAE CLAVIC. 101 quibus mensuris oporteat edificia . . . in altitudinem -are. DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,30 nec domum in predictis terminis e-i . . . permitemus. CONST. imp. I 174,3 palatium imperiale . . . -bunt Mediolanenses. *al. 3 auferre - wegtragen, 'einholen'*: LEX Baiuv. 12,11 de materiis non -tis. *4 aggerare - aufschütten, anhäufen*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 51,24 cavant aves, qui non faciunt nidum de aliqua materia, . . . terram, ubi possunt, et in circuitu -ant, ut ovum stet illic firmius et calidius. *5 altiore reddere - erhöhen*: CHART. Worm. 371 p. 237,37 (a. 1275) murum . . . ponemus adeo fortem et altum -ando viam cum terra, quod Rhenus . . . non possit strate facere nocumentum. *6 dilatare, amplificare, distendere, inflare - erweitern, vergrößern, aufblähen, (aus-)dehnen (medial.: l. 24. 27)*: THEOPH. sched. 3,45 p. 96,4 cum deauratur cutis non abrasa et super ignem frequenter et diu coloratur, -antur per loca subtiles vesicae. HILDEG. div. op. 3,1,3 l. 5 quod scientia Dei . . . ostensionem mirabilium suorum dilatando et -ando secundum placitum suum producit. RICHARD. ANGL. anat. I 227 dum . . . dilatatur vel -atur cor, aerem attrahit et inspirat. ALBERT. M. animal. 9,48 vanum est sperma viri et convertitur in ventositatem et -at matricem. *ibid. iterum. 7 ectypum facere - heraustreiben*: THEOPH. sched. 3,74 p. 131,25 percute tabulam auream sive argenteam, quantae longitudinis et latitudinis velis ad -andas imagines. *al. SALIMB. chron. p. 203,25 multas habens (sc. corona imperii) ymagine fabrefactas et -tas, ut celaturas putares. v. et p. 354,36. 8 absolvere, tollere - lösen, ab-, wegnehmen*: TRACT. de chirurg. 479 (cod. I in marg.) cum vulneris labia dilatantur et -antur et caro putrida innascitur, cancer efficitur. 570 (cod. I in marg.) hoc unguentum cutem -at et excoriat. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 7,24 postquam . . . erit assuetus falco confidenter ire ad columbum . . . -bitur fileria de longa falconis. *9 medial. (intrans.: l. 42)*: a tumescere - anschwellen, steigen: AETHICUS p. 242,8 mare tale motionem fieri et -are ultra arduum montium cacumina. GERH. AUGUST. Udalt. 2,26 l. 10 qui (*amnis*) pro nimia illuviae vehementer -tus . . . exitium minitavit. CHART. civ. Hild. 208 p. 102,7 quod aqua illa non debeat -ari vel exaltari, ne orti ecclesie pereant. *al. v. et p. 1179,65. 66. b consurgere - sich auftürmen*: ALBERT. M. meteor. 2,1,12 p. 52,37 montes . . . -ti sunt supra communem terrae circumferentiam. *II translate. A gener.: 1 in univ. (refl.: l. 54)*: CHRON. Fred. 2,60 p. 84,5 per qua (*re*) nomen tuum -is (*sc. Chrocus rex Wandalorum*). CONC. Karol. B I 11,47 obsequium . . . per tales ex . . . ministris . . . episcopus ordinet . . . quos succedendi in episcopatu appetitus indebitus non -et. ANNAL. Quedl. a. 997 p. 497,10 in tantum se -vit Iohannes super se, ut . . . Petri apostoli sedem . . . fornicando potius caccaret quam venerando insideret. ALBERT. M. veget. 7,79 forma substantialis plantarum inter animata plus est immersa materiae et quasi in nullo vel modico -ta super eam. *saepe. de electione regis, imperatoris, episcopi*: LIBER hist. Franc. 4 elegerunt Franci Faramundo . . . et -verunt (*levaverunt var. l.*) eum regem super se crinitum. ANNAL. Laresh. a. 768 Carolus -atur ad regem. REGINO chron. a. 517/37 p. 27,3 Agilulfus . . . super Langobardos in regem -atur. CHRON. Salern. 131 p. 143,34 eo (*Alexandro*) defuncto imperatoris filius Constantinus . . . imperium est -tus. BRUNO QUERF. Adalb. B 8 conveniunt dux terre et maior populus et pro levando (-ando *var. l.*, eligendo A 8) pastore varias sententias ducunt. HIST. de exp. Frid. imp. p. 102,18 Chunradus princeps . . . rex Ierosolimorum ordinatus . . . ab omnibus . . . est -tus. *al. 2 consolari, excitare - trösten, ermuntern*: WILH. SALIC. chirurg. praef. p. 303^E omnia ista, si decenter a medico conservata fuerint, debilem -ant et -tum econtra deprimunt ad profundum. *3 intrans. i. q. altius provehi, proce-*

dere – *emporsteigen, sich aufschwingen*: AETHICUS p. 96,1 tam tumidus tamque superbus -are caledus ignifer spiritus appetivit, ut se contra Deum extollerit. 4 *insolentem, superbum reddere* – *hochmütig machen* (medial. [intrans.: l.6.8] i. q. *superbum, insolentem fieri* – *hochmütig werden*): DHUODA lib. man. 4,2,6 ne in prosperis et exemplis pravorum mens -et tua (sc. filii), ne in adversis disparis oberres. GODESC. SAXO theol. 22,20 ne -etur (-et var. l.) *equus* prosperis, habet pondus desuper insidentis. CONSUE. Marb. 343 eum (sc. *qui Dominum petit*) . . . non adversa frangant, non prospera -ent. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 22,17 mens, quae rerum prosperitate in summo posita -ari assolet, malorum intuitu reprimatur. 1,8 p. 25,24 qui (*vir fortis*) . . . nec in diebus bonorum immemor malorum -tus nec in diebus malorum immemor bonorum fuit fractus. al. 5 medial. et refl. i. q. *rebellare* – *sich auflehnen*: AETHICUS p. 96,6 qui (*diabolus*) contra conditorem -tus ei similis esse voluit, qui ex nihilo eum condiderat. HRABAN. epist. 15,3 p. 407,35 Chore, Dathan et Abiron, qui se -verunt et surrexerunt contra Moysen. ANNAL. Quedl. a. 1006 Balduinus in Gallia -atur contra regem. al. 6 *instituere* – *einrichten*: DIPL. Otton. II. 313 mercatum, quem . . . primus -vit *episcopus*; . . . mercatus in predicto loco (sc. *Spinal*) -tus. METELL. Quir. 35,43 cum primus -arat *frater matronae* plebeiis nova iura, per que . . . omnis Norica tellus prede patet potentum falso nomine iuris. 7 *augere* – *vermehreren* (usu absol.): BREV. NOTIT. p. A 4,33 ut ad ipsum locum (sc. *Pongō*) in suam -ando mercedem fideliter per omnia adiuvaret *Theodebertus*. 8 *offerre* – *darbringen*: ALBERT. M. miss. 3,13 p. 123^a,22 in tertia (sc. *parte*) fit supplicatio pro his, qui in sacramento sunt -andi. p. 123^b,13 tria innuuntur, scilicet cuius sit oblatio, memoria -antium hostiam et ipsa oblatio elevationis ad Deum. *ibid.* al. B *milit.* i. q. *conscribere* – *ausheben*: CHART. Burgenl. II 159 p. 110,6 (dipl. a. 1278) exercitu suo (sc. *regis Bohemorum*) -to (cf. 197 p. 142,43 levato). C *medic.* i. q. *allevare, lenire* – *erleichtern, lindern* (usu absol.): ANTIDOT. Bamb. 15 p. 26,6 -at *antidotum* cum ydromelli datus emptoicis.

adi. elevatus, -a, -um. 1 *altus* – *hoch*: TRACT. de chirurg. 1193 lectum preparatum habeat *ponderosus* a pedibus plus -um quam a capite. ALBERT. M. veget. 4,35 aqua -ior est secundum locum, quam sit altitudo terrae. 7,121 inter quas herbas (*aromaticas*) et caespitem in extremitate caespitis per quadrum -ior sit caespis florens et amoenus. 2 *magnus* – *laut*: AMALAR. off. 3,26,14 v o x -a sacerdotis in sacrificio paenitentum signat magnum esse debere clamorem in corde paenitentis (VITA Rimb. 18. al.). 3 *longus* – *entfernt*: SALIMB. chron. p. 521,22 spelunca in illo monte ita -a est a planitie terre, quod tres turres Asinellorum Bononia . . . illuc attingere non possent. 4 *?integer* – *?unversehrt, 'hochgehalten'*: FORM. Senon. I 5 inter quos caritas ae-a permanserit *eqs.* (*ni corrupt. pro inlibata, cf. notam ed.*).

adv. elevate. *alte* – *hoch*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,21 l. 32 quae cuncta allegoricae expositionis indigent contentis, a quibus styli -ius suspenso temperamus mucrone, ne *eqs.*

elevorum v. *elleborus*. *eleutropium* v. *heliotropium*.

eloxine v. *helxine*. **elixir* v. **elixir*.

**eleymon* v. **eleimon*. *eleymos* -v. *elemos*.

elfanciatus v. *elephantiacus*.

elibero, -avi, -atum, -are. *liberare, liberum reddere* – *befreien*: VITA Dalm. 8 (MGMer. III p. 546,2) hos (*iustos*) pro innocentia . . . -a (sc. *Christus*) et illos (*peccatores*) pro misericordia . . . absolve. CHRON. Pol. 1,20 p. 45,2 -ta (*deliberata var. l.*) patria et expugnata. CHART. Babenb. 237,11 si aliquis intret civitatem, ut defendatur ab inimicis suis . . . , cives, qui eum ab inimicis suis liberaverint (-verint *var. l.*), non respondebunt iudici pro hoc facto.

elice v. *helice*.

elicio, -cui, -citum, -ere. *script. et form.*: ae-: p. 1182,11. -iti(o): p. 1185,4. -ceo: p. 1184,48. adde GLOSS. II 711,54 St.-S. *struct. c. dat.*: p. 1184,64,70.

excitare, evocare, prodere, producere – *hervorlocken, -holen, -bringen*: I *proprie* (in *imag.*: p. 1184,12): A *gener.*:

1 *obi. homines*: EPITAPH. var. I 7,2 hic iacet Almannus, sophiae praeclarus alumnus, Altvillarensi gymnasio -tus. GESTA Bereng. 4,79 nec removere viros cessat de parte superbos fortis Adalbertus . . . , Appenninicolus fausto qui nomine turmas -it (gloss.: *producit*). 2 *obi. res*: a *in univ.*: α *de rebus corporeis*: WALAHFR. hort. 174 calyps huius penetrat dum viscera pomi (*i. peponis*), -it humoris largos cum semine rivos. ALIA MUSICA 157 p. 165 ad sonum -endum aut plectrum aut flatum necessarium esse constat. THANGM. (?) transl. Epiph. 11 eas-

dem (*reliquias*) circumferentes . . . pluvias -uimus. CARM. imag. 8,3 fonte patrum ductas bos (*i. Lucas euangelista*) agnis -it undas. WIBALD. epist. 1 p. 76,18 si virginitatis amittit palmam, qui . . . qualibet . . . arte praeter naturalem coitum sibi semen -uerit. CARM. Bur. 115,2,1 come sperulas tue (sc. *nobilis*) -unt. *saepe*. *de fructibus sim.*: WALAHFR. carm. 62,20 si . . . gutta mihi . . . fructum seminis -at. CARM. Salisb. I 10,19 -it hic (*mensis Maius*) semen pluviis, quod terra recondit. *de presura vini*: REGISTR. Pant. Col. 36,4 nuncium ecclesie illic misum, quandiu vinum tractatur et -itur, honeste procurabit *Amilius* (item 36,5). β *de rebus incorporeis*: HEIRIC. Germ. I 3,3 famosum . . . viro per signa potentia nomen -uere (gloss.: *expressere*) cruces. VITA Emm. 2 p. 28,19 procerus statura erat, ita ut nec longitudo fastidium neque deformitatis brevisitas ridiculum quoddam -ere potuisset. b *depromere* – *herausholen*:

WALTHARIUS 976 praeceptis animi directo obstamine scuti impexit calibem nec quivit viribus ullis -ere. VITA Ger. Bron. 19 p. 669,20 ut demum valeret *chirurgi*, quo laborabat *marchio*, lapillum -ere. CHART. select. Waitz 20,10 si argentum de montibus -itur. YSENGRIMUS 7,432 -uit guttur cardine Cono cavum. CARM. Bur. 165,1,4 cordis fibras -is (sc. *Amor*) et conteris. al. c *demere, excerpere* – *entnehmen*: ANON. secret. p. 78,24 non collegimus ob aliud multa ex antiquorum dictis et in voluminibus nostris ea multiplicavimus, nisi ut ex illis -remus secretum eorum et vitaremur errores. d *exserere* – *herausstrecken*: MIRAC. Annon. 2,27 frendere dentibus et linguam -ere. e *promere, exprimere, narrare* – *schildern, darstellen*:

AETHICUS p. 143,2 credimus et aliorum philosophorum codices in hac parte recipisse an ipse suo studio peraccedens -uit *philosophus*. p. 169,16 ille (*philosophus*) . . . ex parte graecas syllabas -uit, . . . magis latina prosodia posuit. VITA Arnulfi prol. p. 432 vitam vel acta sanctissimi Arnulfi antestitis . . . s t i l o ae-ere (dicere *var. l.*) aggrediar (VITA Boniti prol. [MG Mer. VI p. 119,8]. al.). al. f *dicere, proferre* – *kundtun, aussprechen, erklingen lassen*: HRABAN. inst. cler. 3,9 l. 38 quibus (*signis ambiguis*) ad purum -tis . . . firmitas et integritas lectionis generatur. MIRAC. Quint. 13 (MGScript. XV p. 268,15) noveris te (sc. *pauperem*) . . . nihil olim locuturum, nisi dum liberit, ut meorum -eas monita verborum. ECBASIS capt. 97 huius (*vituli*) in occursum forstrarius -it ymnum. B *alch. i. q. conficere* – *herstellen, 'gewinnen'*: GEBER. sum. 76 p. 560 -imus (-uimus *var. l.*) . . . illam (*medicinam*) aut ex sulphure aut ex vivo argento . . . -itur (-atur *var. l.*) . . . similiter per quasdam res minerales. ANON. secret. p. 33,19 de atramentis et natura ipsorum, ex quibus tinctura rubea -itur. *ibid.* al.

II *translate*: A *gener.*: 1 *petere, consequi, extorquere* – *erlangen, erreichen, entlocken*: HINCM. divort. 1 p. 117,19 iuratio demonstratur -ta. HROTSV. gest. praef. 4 quia haec eadem nec prius scripta repperi nec ab aliquo digestim sufficienterque dicta -ere quivi. VITA Heinr. IV. 2 fuit haec perfidia vel maxima, quod eum (*regem puerum*) . . . in puerilibus actis suae potestati relinquebant *principes*, ut et sic -rent ab eo, quod affectabant. CHART. Stir. IV 13 p. 10,19 predia . . . cum . . . omni . . . utilitate, que illis tunc temporis inerant seu in posterum quavis industria -i poterat. STATUT. ord. Teut. p. 117,21 fratres caveant, ne . . . conatu suo . . . a marschalco studeant -ere singuli, quod habere nequeant universi. al. 2 *commovere, stimulos subdere* – *bewegen (zu), aufreizen, Antrieb geben*: GODESC. SAXO theol. 6 p. 169,22 contigit, ut equi gestientis gestus -uit *filiolus* atque protinus patefecit. EPIST. Mog. 22 p. 356,21 tandem mihi caritas refutanti -uit, ut . . . ineptiam meam proditurus exordiar. EKKEH. URAUG. Burch. 1,7 p. 15,6 hic (*Zacharias papa*) . . . satagens . . . gentes -ere ad expetitionem loci (*i.*

Romae). YSENGRIMUS 4,424 -unt mentem forma sonusque tuam (sc. *vulpis*). 3 *intelligere – erkennen*: MAURUS progn. 3 p. 25^b,14 ex dispositione eorum (*oculorum*) in sompno future mortis vel vite -untur pronostica. 4 p. 26^a,7 -tiuntur pronostica. DIAL. cler. et laic. 3 quoniam id (sc. *dicere, que tibi non placent*) non animo te (sc. *laicum*) provocandi facio, sed causa ratiocinandi et veritatem -endi. ALBERT. M. lob 38,2 p. 442,33 sententia est confirmata et determinata et certa veritas ex multis allegatis -ta. *al.* 4 *reperire, detegere – herausfinden, entdecken*: RICHER. REM. hist. 3,58 cum per otium sepiissime torpeamus, si aliquorum pulsemur questionibus, ad utillimam mox meditationem incitamus; hinc scientia rerum a doctissimis -ta est. B *philos. fere i. q. provocare, afferre, inducere – etwa: hervorrufen, verursachen* (de re v. L. Schütz, Thomas-Lexikon. 21895. p. 270): ALBERT. M. animal. 21,23 alia (*potentia memoriae*) est secundum bene tenere intentiones ex sensibilibus per aestimationem -tas. *ibid. al. v. et l.28.*

**elicitivus*, -a, -um. (*elicere*) *producens, inducens – hervorbringend, -lockend* (*usu subst.: l.22. al.*): ALBERT. M. div. nom. 11,15 p. 418,24 virtus non laudatur proprie, nisi inquantum est -a actus. p. 418,33 quia omnis habitus est -us alicuius actus. anim. 2,4,7 p. 157,63 activum . . . et -um intentionem vocaverunt *Peripatetici* aestimativam. animal. 21,12 est (sc. *ratio*) -a universalis, quod est principium artis et scientiae. *ibid. al.*

*adv. *elicitive. eliciendo, producendo – auf hervorbringende, -lockende Weise*: ALBERT. M. sent. 4,7,5 p. 165^a,12 quod actus dicitur esse gratiae vel virtutis multis modis, scilicet -e, sicut actus propius elicitur ex habitu. 4,14,3 p. 409^b,29sq. distinguunt *magistri* actus, ut egrediuntur a virtute, dupliciter, scilicet -e et imperative; -e, sicut quaelibet efficit suum actum *eqs. ibid. al.*

elicon, elicorum v. helix. elicrisus v. helichrysus.

elidi(c)atus, elidigatus v. elitigo.

elido, elisi, elisum, -ere. I expellere, extundere – (her)ausstoßen, vertreiben, verdrängen: A *gener.: 1 in univ.*: GLOSS. IV 232,22 St.-S. -o ih uzstoze. LIGURINUS 2,106 quamvis . . . Adriaci ingestus fluctibus agger -so modicam concesserit equore sedem (*i. Venetias*). 2 *deicere, humi prosternere, affligere – herab-, nieder-, abwerfen, zu Boden werfen*: a *proprie*: EINH. Karol. 32 p. 36,22 equus, quem sedebat, . . . eum . . . tam graviter ad terram -sit, ut *eqs. POETA SAXO* 5,624 sonipes, quo vectus abibat *senex*, -sit casu praecipiti graver. PETR. CAS. chron. 4,126 p. 602,34 parvulos . . . ab uberibus maternis rapiens barbarus furor insontem infantiam -sit ad terram. HERM. IUD. conv. 19 p. 118,19 puer . . . a demonio liberandus tunc gravius est -sus, cum *eqs. (cf. Vulg. Marc. 9,17 adludit, Luc. 9,39 -it)*. b *translate*: ORD. celebr. conc. 9,136 hostium nostrorum quesumus, Domine, -e superbiam. BENZO ad Heinr. IV. 6,4 p. 542,14 contumaciam -e (sc. *Christus*) superborum hominum. ALBERT. M. caus. element. 1,1,1^{capit.} -itur error eorum, qui dixerunt ignem elementum non esse. *al. v. et p.1186,23.* B *gramm. i. q. emittere – ausstoßen, synkopieren* (*usu absol.: l.54*): ALDH. ad Acirc. 9 p. 79,10 Lucanus . . . uno versu . . . bis -sit. p. 79,16 Paulus Quaestor -sit 'm' litteram dicens: '*eqs.*' p. 80,1 Isidorus . . . vocales -sit ita: '*eqs.*' *ibid. al.*

II *delere, destruere, discutere – auslöschen, zerstören, zerschmettern*: A *proprie*: 1 *in univ.*: SUMM. Heinr. C p. 175 allido, -o, contero ich zerchnuso, ceristozon. VISIO Godesc. A 26,7 navicula fracta toto pene ambitu eius vetustate usque ad fundum -so in litore stabat. 2 *interficere – töten*: ALDH. virg. I 57 p. 317,17 in proverbis mulier illa procax . . . quae . . . iuvenem . . . lugubriter -isse describitur (*spectat ad Vulg. prov. 7,11sqq.*). ADREV. Bened. 33 p. 495,7 ipsa (*Aquitania gens*) . . . optimos quosque genitalis soli in sese -ens patet nunc praeda gentibus alienis. GLOSS. I 668,27 St.-S. -antur irati lagan vuerd. CARM. de Iuda 2,442 crux hunc (sc. *Christum*) -it, sed adessee Deum sibi fident. *strangulare – (er)würgen*: LIGURINUS 9,560 caesar . . . appensum (*veneficum*) ligno iustissimus ultor faucibus -sis condigna morte peremit. *al. EKKEH. IV. bened. I 17,17 pendulus est laqueo Iudas -sus* (gloss.: *strangulatus*) in arto. B *translate* (*fere usu publ. et iur.*): 1 *denegare*

- *bestreiten, in Abrede stellen*: CHART. Argent. 12 (MIÖG 29.1908. p. 592,29; a. 1204) abbas . . . ea, quae a parte prefati B. proposita fuerant, allegatione sufficienti publice . . . -sit. CHART. Turg. II 95 p. 328,29 (dipl. Frid. II.) nulli . . . eorum, qui se iure feudali de manu nostra in predicta advocatia aliquid iuris accepisse protestatus fuerit, in iure illius advocatie warandiam ullam prestamus, sed omnem eis impetitionis causam -imus et abiudicamus. CONST. imp. II 300 p. 415,8 reus elevata . . . sola manu intentionem actoris -at iurando se nihil debere. 2 *irritum facere, tollere – für ungültig erklären, aufheben*: DIPL. Frid. I. 913 p. 175,37 non obstante aliqua civili institutione, quae appellationem videatur -ere. CHART. Friburg. 95 p. 83,5 (a. 1247) ad -endam predictorum actionem. CHART. Heist. 790 ad predictum contractum -endum. CHART. Bern. II 676 p. 734,20 ne presens scriptum in posterum -atur. 3 *pass. i. q. elabi, evanescere – ent-, verschwinden* (*in formulis chartarum*): DIPL. Frid. I. 972 p. 252,19 ne transeunte hominum generatione facti veritas -atur. *adde*: CHART. Stir. IV 234 (a. 1266) gestarum rerum oblivio -itur, quibus succurritur recordatione humana et memoria literarum.

subst. elisus, -i m. homo afflictus, humilis – der Geringe, Gebeugte, Niedrige: CARM. var. III A 6,4,41 p. 618 crux levat -os, elidit ad ima superbos (*spectat ad Vulg. Luc. 1,51*).

**elidrinum* (*elitridium, elidrum*) *subst. (orig. inc., ni cohaeret c. elidere; cf. R. Creutz, QuellStudGeschNat. 7. 1940. p. 359) resina (populi) – Harz (der Pappel)*: ALPHITA I p. 288,17 -um (*elidrum var. l.*) gümma populi arboris. II p. 55,15 *elitridium gummi arboris est.*

**elidrium v. *elydrium. eliens v. eligo.*

[*elifagus v. elelisphacus.*] *elifantus v. elephantus.*

eligans, eliganter v. elegans. eligantia v. elegantia.

[*eliganum v. origanum*: ANTIDOT. Cantabr. p. 163,23.]

[*eligatus v. elitigo.*] **eligenter v. eligo.*

**eligentia, -ae f. (eligere) electio (rationalis), προαίρεσις* – (*Vernunft*)-*Entscheidung, Wahl*: ALBERT. M. nat. bon. 68 p. 29,13sq. prohaeresis . . . idem est quod -a recta . . . ; dico . . . -am rectam, quae eligit id, quod per consilium disquisitum est. sent. 2,24 p. 404^a,11sq. -a non est liberum arbitrium . . . , dicit philosophus, quod -a semper est recta, liberum arbitrium est rectum et non rectum. *ibid. persaepe.*

eligibilis, -e. 1 qui eligi potest – wählbar: STATUT. ord. Teut. p. 94,19sq. consedentes . . . prefati tredecim ad -ium discussionem personarum, si de numero suo aliquem -em repererint *eqs.* 2 *eligendus, praeferendus – auszuwählen(d), vorzuziehen(d)*: REGISTR. Mog. p. 43,14 redditus . . . in Odera porci XXIII, ex hiis erunt VIII -es. *philos. (usu subst.: l.48.9)*: ALBERT. M. sent. 4,16,23 p. 592^b,22sq. est (sc. *virtus*) . . . circa tria, scilicet -ia ad opus et ipsum opus et circa passiones, sicut prudentia est circa -ia ad opus operabilia per nos. eth. II 5,2,5 p. 348^a,23sq. minus . . . malum magis -e (*p. 1131^b,22 αἰετόν*) est maiori malo; nihil autem -e est, nisi bonum, et maius bonum magis -e. pol. 7,1 p. 620^b,35 quod -issima vita est secundum optimam politiam. *ibid. persaepe. v. et l.61.64. vol. II. p. 1569,49.*

*adv. *eligibiliter. libenter – gerne*: CONST. imp. III 176 (a. 1279) excusacionem . . . acceptamus (sc. *Edwardus*) graciosius et -ius affectantes de nostra vobis (sc. *Rudolfo regi*) Anglicana copiosissime subvenisse milicia, quam vos minuissetis de vestra.

eligibilitas, -atis f. qualitas eligibilis, excellentia – Wählbarkeit, Vorzüglichkeit: ALBERT. M. bon. 433 p. 230,5 quod materia prudentiae est eligibile ad opus rectum et gratia illius etiam considerat fugibile propter privationem -is ad opus rectum in ipso inventum. eth. I 848 p. 714,14 quod aliquid dicitur eligibilis altero et melius dupliciter: aut quia habet plures rationes bonitatis et -is *eqs.* top. 3,1,3 p. 338^b,14 duo bona et valde in -e sibi convenientia. *ibid. al.*

eligma, -atis n. (ἐκλείμμα) genus medicamenti, quod lambitur, electarium – Arzneimittel zum Lutschen, 'Latwerge': ANTIDOT. Augiens. p. 49,26 -a ad carbunculum stomachi. p. 54,31 -a calon. BERNH. PROV. comm. 3,1 p. 281,7 semen rape, semen radices conterantur . . . , et -a inde expressum propinetur. ALPHITA I p. 288,22 -a est medicina calida per os

sumpta. v. et l.6.

eligmatium, -i n. (ἐκλειγμάτιον) *genus medicamenti, quod lambitur, electarium* – Arzneimittel zum Lutschen, 'Latwerge': AESCULAPIUS 21 p. 33,26 -a purgatoria. ANTIDOT. Augiens. p. 48,30 -um magnum in multis rebus. GLOSS. Salern. p. 123,38 eligmata, -a ex diversis composita. Weber **eligo** (elego), elegi (eligi), electum, -ere. *script. et form.:* he-: l.34. adde LEG. Wisig. 2,1,18 p. 65,4. *ibid. al.* ae-: l.20. 34. *al.* ell-: l.55. p. 1189,35. 36. *al.* (a)eli(o): l.20. p. 1188,4. *inf. praes. -ire:* l.51. adde CONC. Merov. p. 48,12. *imperf. -gabamus:* l.25. *partic. perf. elictus:* p. 1188,6. *depon.:* l.21. *partic. praes. usu subst.:* p. 1188,12. *partic. perf. usu adi.:* l.23; *subst.:* l.23. *rhythm. eligunt:* l.45.

I excerpere, tollere – herauslesen, entfernen: MAPPAE CLAVIC. 253 primitus tere laccam et inde -e fustes et spurcedinem, deinde mittas in molam eqs.

II de-, seligere, exquirere – (aus)wählen, -lesen, -suchen, (aus)erwählen (*usu absol.:* l.55): **A** gener.: 1 *subi. homines* (Deus: l.28): **a** in univ.: CHRON. Fred. 4,57 Airibertus sedem Tholosa aeliens (-ens var. l.) regnat. ARBEO Emm. 34 cum ... ibi (*sc. in civitate*) ... salubrem ele-rentur (-rent, -erunt var. l.) viri portum eqs. CARM. Cantabr. A 27,9,1 quid iuvat differre, -ta, quae sunt tamen post facienda? 27,10,1 soror -ta. EPIST. Teg. I 57 quod ... vos (*sc. abbatissam*) ... nobis in speciale nomen dilectissime sororis -bamus (-abamus *cod.*). THIETM. chron. 7,59 -tas ab exercitu valido XII legiones (*item de militibus*: OTTO FRISING. gest. 2,31 p. 140,8. *al.*) saepe. Deus: ALCUIN. carm. 24,2 -tus Domino populus (*sc. Gothorum*). THEGAN. Ludow. 3 Isaac duos filios habuit, sed iunior -tus est. CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,28 quia infirma mundi et contemptibilia -it Deus. saepe. **b** diiudicare, decernere – sich entscheiden (für), beschließen: WILLIB. Bonif. 2 p. 9,10 elegit magisterium fratrumque ... contuberniam. LEG. Wisig. 2,1,6 p. 51,3 ut, quidquid ex his he-erit (ae-erit, -erit var. l.; *sc. rex*) facere, liberum habeat velle (*sim*. CHART. Fuld. B 58. DIPL. Karoli M. 121 p. 169,35 quicquid ... facere ae-erint [*sc. episcopus et successores*]. *al.*). WIDUK. gest. 1,38 p. 55,15 quid ... nobis sit faciendum, -te (*sc. populus*). saepius. **c** praeferre, malle – vorziehen, lieber wollen (saepius c. adv. magis, potius): HRABAN. epist. 5 p. 389,19 magis -o vanam ... pertransire quaerimoniam, quam eqs. WIDUK. gest. 2,31 elegit Erich mori quam inimicorum dominationi subici. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,24 elegere (*sc. Christiani incarcerati*) Deum potius quam principis aurum. *al.* **2** *subi. res:* RHYTHM. 108,9 septenae idus septem -unt (ele- var. l.), senae kalendae sortiunt ternos (*inde* CARM. de temp. rat. 845). WILH. HIRS. mus. 12 p. 32 autenticus tritus ... mediam distinctionem elegit (-it var. l.) in c. **B** publ., eccl., iur., canon.: 1 *obi. homines* (*animalia:* p. 1188,6): **a** in univ.: DIPL. Merov. I 185 p. 461,23 (*spur. ante 768*) liciat ... congragationis de ipso monastirio ex simedipsis elegire ..., qui ... possit regere. WIDUK. gest. 1,14 si ... universale bellum ingruerit, sorte -tur, cui omnes obedire oportuit. WIPO gest. 2 p. 15,11 cum diu certaretur, quis regnare deberet, ... inter multos pauci -ti sunt eqs. CHART. Sangall. B 303 p. 238,2 qui prepositus debeat eligere de etitulatis ... ecclesie. *al.* **b** (*muneri*) destinare, creare, designare – (in ein Amt) wählen, bestimmen (zu), erheben (zu), designieren: **a** spectat ad episcopum, papam, abbatem *sim.*: LEX Baiuv. 1,10 quem (*episcopum*) constituit rex vel populus elegit (eligit, -erit var. l.) sibi pontificem. AGIUS vita Hath. 4 sororibus est mater spiritalis et -ta et constituta. DIPL. Otton. I. 366 p. 503,4 et vocum acclamatione et manuum elevatione -tus suę sedi inthronizetur (*sc. archiepiscopus*). WIDUK. gest. 3,2 p. 106,14 (rec. B) regulariter. BERTH. chron. B a. 1077 p. 298,11 reprobato eo, qui canonicus ... -tus est (a. 1078 p. 330,5. *al.*) persaepe. *de episcopo puerorum* (*de re v. notam ed.*): EPIST. Hildesh. 111 scholaris patri suo significans se -endum episcopum puerorum eqs. **ß** spectat ad regem, imperatorem *sim.*: ANNAL. Fuld. II a. 873 p. 77,21 qui ... regem a Deo -tum et ordinatum decipere voluit eqs. (WIDUK. gest. 2,1 p. 65,7. *sim.* WIPO gest. 2 p. 20,7 Dei nutu. *al.*). WIDUK. gest. 2,1 p. 63,11 in principem. THIETM. chron. 2,44 Otto patre

adhuc vivente -tus et unctus iterum conlaudatur ... in dominum et regem. WIPO gest. 16 p. 36,18 ad imperatorem. ANNAL. Mell. a. 1212 principes regni ... regem Apuliae Fridericum elientes. persaepe. *de leone rege animalium:* CHRON. Fred. 2,57 p. 81,18 cum esset leo fortissimus bistiarm fuitque elictus a cunctis bisteis rex eqs. **γ** usu vario: CAPIT. reg. Franc. 3,16 p. 7,5 ut in trustee -ti centenarii ponantur. LIBER hist. Franc. 45 capit. p. 240 ubi Ebroinus maiorum domus elegitur. DIPL. Otton. II. 200 p. 227,21 is, quem ... episcopus suique successores eligerint advocatum. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,14 consules -untur. CONST. Melf. 1,81 qui (*iudices*) nullam aliam iurisdictionem habebant, nisi que ab -entibus conferebatur eisdem. saepius. v. et p. 1189,36. **c** suffragari, fo-vere – unterstützen, stimmen (für): WIPO gest. 2 p. 16,8 quamquam maiorem Chuononem ... pene omnes -unt, tamen eqs. OTTO FRISING. gest. 2,6 p. 106,20 dum ... alii ... prepositum Gerardum, alii decanum -rent eqs. *al.* **d** (*ap*)probare, recognoscere – approbieren, anerkennen: GERH. AUGUST. Udalt. 1,28 l. 75 quod in potestate esset canonicorum eum (*sc. Heinrichum*) elegere (-ere var. l.) vel refutare. BERNOLD. CONST. chron. a. 1066 cui (*Eberhardo archiepiscopo*) Chonradus ... praepositus debuit succedere, sed a civibus non est -tus. **2** *obi. res:* **a** statuere, determinare – festsetzen, -legen, bestimmen: CAPIT. reg. Franc. 91,6 p. 192,15 iuxta ut ipsi episcopi eligerunt eqs. CHART. scrin. Col. B 723 p. 173,26 hec ab abbate et conventu ... sunt -ta et comprobata. saepius. **b** se obligare (*in*), compromittere – sich verpflichten (zu): CHART. scrin. Col. A II p. 131,37 (a. 1180/85) Heidenricus et uxor sua ... dimiserunt domino Brunoni omnem hereditatem ... pro tribus marcis et tribus lot; et ambo -erant, quod, si in natale Domini illam non redimerent eqs. (*sim.* B 789. *al.*). CHART. Lux. IV 123 p. 177,35 nos ... venditores -mus ... in nos ... excommunicationis ... sententias promulgari, si eqs. ACTA civ. Wism. B 365 Albertus ... -it hoc, quod lateres, quos percussit in curia sua, debet edificare. *al.* **c** philos. et theol. de recta electione vel de recta libera voluntate (*de re cf. p. 1164,25*): ALBERT. M. bon. 4,1 p. 227,51 quod -ere est actus liberi arbitrii. eth. II 2,1,10 p. 165^b,24 si non -ret (*sc. qui operatur iusta et casta*) facere casta et iusta propter ipsum bene castorum et iustorum, sed eqs. 2,1,11 p. 167^a,20sq. saepe. v. et p. 1165,1.

III per confusionem i. q. legere – lesen: LIUTG. Greg. 15 p. 79,3 aut libros divinos legere (-ere var. l.) coram se aut ... psalmos cantare assidue fecit.

adi. 1. eligens, -entis. eligibilis, praeferendus – wählbar, vorzuziehen(d): ALBERT. M. pol. 2,8^h p. 175^a,23 cives ... gratia boni publici exponunt se periculis ...; est enim mors eis tali salute (*sc. fuga ignominiosa*) -ior (p. 1116^b,20 αἰετώτερος).

2. electus, -a, -um. **1** (*a* Deo) delectus, beatus – (von Gott) erwählt, selig: HUGEB. Wynneb. 4 p. 108,43 -us ille Christi anthletus. HRABAN. epist. 27 p. 442,30 cum sanctis angelis et -is animabus. GERH. AUGUST. Udalt. 1,9 l. 208 ut inter -os lapides (*i. apostolos*) positi ... videamur, ut creatorem ... laudare mereamur. saepe. *superl. usu subst.:* TRAD. Frising. 394 p. 335,17 (a. 818) sub dictione -issimi Dei Hloduuici piissimi imperatoris. **2** lectus, bonus – erlesen, gut: CHART. Sangall. A 406 (a. 849?) ut nos (*sc. abbas*) ... quattuor -a mancipia ... donare debeamus. HINCM. annal. a. 866 p. 84,40 de abbatia ... caput cum -ioribus villis sibi retinens cetera dividit Karolus. CHART. Mog. B 55 decem solidorum pretium -i tritici, XII -i siliginis eqs. ARCHIPOETA 5,2,4 liquor balsami recens et -us. **3** insignis, excellens – herausragend, vortrefflich: TRAD. Frising. 7 p. 34,25 (a. 754) Tassilonis -issimi ducis. HRABAN. epist. 17^a dominae -ae et merito ... venerandae ... Iudith Augustae. CONR. MUR. summ. p. 156,9 rex appelletur: ..., -issimus, eminentissimus. *al.* *de militibus*: CHRON. Salern. 27 p. 29,23 -a manus. BERTH. chron. B a. 1077 p. 290,12 regis Roudolfi -issimi adiurati milites. *al.* **4** ?specialiter aptus, praedestinatus – ?besonders geeignet, praedestiniert: AURELIUS 23 p. 727,21 omnes passionem vel apostemata accipiunt aut vas -um (*elatum cod. Augiens. CXX*) propter causas necessarias (*cf. notam ed.*).

subst. 1. electus, -i m. **1** vir amplius, magnus – bedeuten-

[Niederer]

der, angesehener Mann: GERH. AUGUST. Udalr. 1,5 l. 27 fuerunt ... -i de familia semper, qui trahentibus bubus ductores fuissent. EPIST. Hann. 16 p. 37,34 viri boni et nobiles principes Saxorum, -i aliqui ex Bawaria. ANNAL. Altah. a. 1049 p. 45,21 quia ... in -os eius (*imperatoris*) caeteris crudelius fuerat *Goteфридus* grassatus. 2 *de militibus i. qui optimus est – der Beste:* THIETM. chron. 4,13 sequi maxima -orum multitudine ... nitebantur *hostes*. CARM. de Frid. I. imp. 1930 -os procerum. 2156 -os equitum. 2393. 3 *qui (a Deo) delectus est, vir beatus, sanctus – Erwählter (Gottes), Seliger, Heiliger (saepe in iunctura electus Dei, Christi sim.):* ARBEO Emm. 36 p. 83,18 dum suorum (*sc. Dei*) -orum ecclesiis ingredere non possunt *adulteri*. LIUTG. Greg. 2 p. 69,17 -i Dei ... venerunt Thuringeam. POETA SAXO 5,88 cura (*sc. Christi*) per -os gentibus exhibita. *persaepe*. cf. p. 1188,54. 4 *catechumenus, qui baptizandus est – Katechumene, Täufling:* PONTIF. Rom.-Germ. 99,115 recitantur nomina -orum. 5 *spectat ad dignitatem conferendam i. q. persona electa, designata – Gewählter, Designierter:* a *de episcopo:* BERTH. chron. B a. 1070 p. 209,12 fratres Constantienses pro suo -o per regis suffragium acceptando cum venirent *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,3 p. 105,8 quod ... Monasteriensis -us ... in episcopum consecratur. *persaepe*. b *de abbate:* CHART. Bund. 978 (a. 1265) Chünradus Dei gratia Fabariensis -us. c *de magistro:* STATUT. ord. Teut. p. 94,5 de consensu fratrum in -um. p. 95,13 ducat *frater* -um ante altarem. *ibid.* al. d *de rege, imperatore:* ORD. coron. imp. 14,1 descendit -us cum coniuge sua ad sanctam Mariam Transpadinam. URBAN. IV. registr. 558 p. 542,8 -i titulus. ANNAL. Otak. a. 1278 p. 192,8 rex Otakarus profectus est ad expeditionem contra Rudolphum -um. al. 6 *coniurator – Eideshelfer:* PACTUS Alam. 1,4 si quis alteri caput frangit, ... solvat solidos VI aut cum VI medicus -us iuret. LEX Alam. 6,1 (rec. B) debet homo, qui causam requirit, tres -os denominare. DIPL. Karoli III. 17 p. 28,12 prebeat sacramentum iudex ... cum quinquaginta ell-is, quales pars vestra elegerit (*ex CAPIT. reg. Franc. 233*). al.

2. *electa*, -ae f. 1 *electa Dei, Christi i. quae (a Deo) delecta est, femina beata, sancta – Erwählte (Gottes), Selige, Heilige:* FORM. epist. II 3 ad regina: ... carissimae ae-ae Dei illa amica sanctorum. AGIUS epic. Hath. 711 Christi -a loco Christique vicaria constat. VITA Salomae 420 ingressa ... -a Dei Iudith cellulam *eqs.* al. 2 *electio, arbitrium seligendi – Wahl, Recht zur Auswahl:* CHART. Tirol. 1080 (a. 1238) fecerunt (*sc. Henricus et Ernestus praepositi*) de ipsis (*sc. dividendis*) hominibus duas partes ... et dederunt -am ipsi Ernesto, et ipse Ernestus ... accepit et elegit ... prefatam Mergardam cum tribus ... pueris.

adv. 1. **eligenter*. *per rectam electionem – durch rechte Wahl* (cf. p. 1164,25): ALBERT. M. eth. II 2,1,11 p. 167⁸,48 est ... dubitatio de bene, quod est in virtute: si enim bene est -r et firmiter contingere medium *eqs.*

2. *electe*. *egregie, excellenter – in erlesener, votrefflicher Weise:* VITA Pirmin. II praef. p. 20,15 in ultimis psalmodum, ubi omnem creaturam in Dei laudes ordinat, -e atque singulariter canendo invitat *David: 'eqs.'*

elili(s)fa-, elilisva- v. elelispha-

elimite, elimatus v. 1. elimo.

elimatio, -onis f. 1 *limatura, rasura – Mehl, Späne:* PS. ODO MAGD. herb. 239 eius (*iuniperi*) pota interficit -o (*elixatio ci. ed.*) ligni. 2 *forma, elegantia – Zierde, Schönheit:* GLOSS. IV 75,36 St.-S. limo filon; inde nomen -o (*eliminatio var. l.; 149,26 eliminatio*) i. sconi.

elimantum v. elementum.

**eliminatio*, -onis f. 1 *expulsio, eiectio – Verstoßung, Vertreibung:* CHART. Steph. Wirz. 128 p. 134,16 (spur. s. XII.^{ex}/XIII.ⁱⁿ) molestias retractans, videlicet decime subtractionem et ingratam in Bergarium factam -em, ... sibi decimam ... dimittere benignis precibus adtemptavit *Lutoldus*. 2 *per confusione i. q. forma, elegantia – Zierde, Schönheit: v. l. 61.62.*

**eliminium*, -i n. *exsilium – Verbannung, Exil:* CARM. de Lamb. 1,237 -um (*climinium V*) fuerat per tempora passus.

elimino, -avi, -atum, -are. *refl.: p. 1190,24. confunditur c.*

elimare: l. 5.62.

1 *de hominibus i. q. expellere, eicere, exterminare – vertreiben, verjagen, verbannen:* a *strictius:* a *in univ.:* CONC. Karol. A 39^B,21 extra claustra monasterii procul eicienda atque -andae (*elimande var. l.*) sunt *famulae*. EPIST. di-vort. Loth. 7 p. 219,13 illam (*Engiltrudem*) ex ... regni ... finibus -andam censuimus. EIGIL Sturm. 17 quod ... abbas a coenobio Fulda esset ... ablatus, (... in exilium esset -tus EPB). EKKEH. IV. bened. I 35,20 quod (*lignum*) ... lapsos -at orto. OTTO SANBLAS. chron. 8 p. 9,25 a conspectu cesaris -antur *legati*. CAES. HEIST. Engelb. 2,17 p. 279,19 de omnibus suis *Friedericus* ... -tus est. al. *in imag.:* HROTSV. Gall. II 7,2 (ed. Berschin) tu (*sc. Christus*) suscipe animas pro te de lutea habitatione -tas (*eliminatio C*). BERTH. chron. B a. 1077 p. 301,5 est *haereticus* derepente ut a vita, sic a regno Dei -tus. β *arcere, defendere, prohibere – fernhalten, abwehren:* EKKEH. IV. bened. I 18,9 cruor postes violans -et *hostes*. γ *dimittere, ad discessum incitare – entlassen, zum Weggehen veranlassen:* EKKEH. IV. cas. 129 p. 250,16 silentio ... omnibus aliis cenaculo -tis facto Otto ... ait: '*eqs.*' FUND. Heinrichow. p. 18,12 quos (*heredes*), quia pauperes erant, ipsorum bona voluntate datis eis muneribus -vit *Nicolaus* eos. δ *refl. i. q. recedere – sich zurückziehen, weggehen:* TRAD. Frising. 60 (a. 773) se ab eadem patrimonio -bant *Neuo et suboles*. b *latius:* α *officio remove, deponere – aus dem Amt entfernen, absetzen:* COSMAS chron. 2,31 p. 126,18 que (*Mahildis*) ... suscepit regni gubernacula habens potestatem eligendi et intronizandi sive -andi CXX super episcopos. β (*a communitate*) *excludere – (aus der Gemeinschaft) ausschließen:* CONC. Karol. A 19^D p. 141,2 Elipandum ... et Felicem ... a consortio catholicorum ... -are decernimus. HERM. IUD. conv. 10 p. 100,1 noverit *quisquam* hoc esse inter Iudeos extra sinagogam fieri, quod apud Christianos ab ecclesia per excommunicationem -ari. UDALR. epist. 49 ut ... ecclesie reconciliantur *militēs*, a qua iam diu -ti sunt. TRAD. Garz. 34^a p. 34,22 qui (*archiepiscopus*) ... Wenherum a divinis -vit. al. γ *detrudere – entziehen:* EPIST. Teg. I 2 p. 4,24 ut ... sibi (*sc. fratribus*) concedatur *Adalgarus* ordinandus in officium monasteriale, non quasi -tus custodia vestra ... , sed *eqs.* 2 *de rebus:* a *in univ. i. q. (de)pellere, reprimere, auferre – verdrängen, austreiben, unterbinden, tilgen:* SMAR. carm. 3,25 qui (*liber*) ... cordis -et umbras. UFFING. Ida 1,17 cuius cineres diabolicam perviciam suis sedibus potenter -bant. THANGM. Bernw. 7 p. 761,13 barbarico tumultu in illis locis -to acrius in circumsita loca debachati sunt (*sc. piratae*). WIPO gest. prol. p. 7,1 nos ... , a quibus sermo veritatis -vit torpore taciturnitatis. CHART. episc. Halb. 167 l. 26 omnes ... testimonium ... prebuerunt omnem scilicet secularem potestatem a clericis et domibus eorum ... -tam esse. EPIST. Hildesh. 93 ad Parisensem disciplinam -ande ruditatis causa me inulit. CARM. Bur. 21,1,4 via, vita, veritas ... -ans (-as *var. l.*) peccatum. al. b *abacere, aspernari – verwerfen, außer acht lassen:* CONC. Karol. A 37,38 modus ... paenitentiae ... imponi debet repudiatis ac penitus -tis libellis, quos paenitentiales vocant. c (*e*)*vitare, declinare – vermeiden, verhindern:* CHART. eccl. Erf. 262 p. 142,3 (a. 1240) litterarum testimonia ... lites de facili emergentes -ant et extinguunt. d *resignare – (von sich) geben, aufgeben:* CHRON. Andag. 61 p. 139,23 vendito agro -verat *venditor* a se etiam agri proventum. e *excernere, seponere – absondern, beiseite legen:* ERMENR. Sval. praef. 1 p. 154,5 petens et sacramentis obtestans ceu minimam ac infimam paleam granum quoddam ad boni odoris pastum -are (*elimare var. l.*).

**elimito*, -atum, -are. (*limes*) 1 *linquere, egredi – ver-las-sen:* VITA Deic. 10 antiquus cetus ... regem ... ad persequendum ... Dei famulum ... succendit et Burgundionum regnum ... -are fecit. 2 *excludere, auferre – ausschließen, (hin)weg-nehmen:* CHART. Burgenl. I 328 (dipl. a. 1250) que regali stabiliuntur vigore, dignum est, ut -tis scrupulis nullis unquam de-beant temporibus infirmari. 70 *elimo*, -avi, -atum, -are. *script.:* ell-: p. 1191,31. elym-: p. 1191,52. -mmo: p. 1191,44. *confunditur c. eliminare: p. 1191,8.39.52.*

I limare, polire – feilen, schleifen, polieren: **A proprie vel in imag.:** 1 **strictius:** AETHICUS p. 161,12 luricarum usu habens (*sc. populus*), acumine -tas. WOLFHER. Godeh. II 35 p. 216,52 quos (*lapillos*) ipse -tos et politos ... in capsis honeste collocavit. THEOPH. sched. 3,31 -a eos (*clavos*) ... et rade aequaliter. **in imag.:** CONST. imp. II 263,1 quem (*gladium*) pontificalis cotis asperitas acuit et occasionis cuiuslibet expulsa rubigine ad precipitium fabrica noviter -vit (elinquit, eliminavit *var. l.*). 2 **latius:** **a (limando) liberare – (feilend) befreien:** ALFAN. premn. phys. prol. 7 p. 2 a rubigine corporea -etur *ratio*. BERTH. RATISB. serm. 7 p. 42,16 si securis voluntatis tuae bene -ta a vitiis fuerit. **b tundere, fabricari – schmieden:** ABSAL. serm. 21 p. 129^D si ... mitteret Dominus ignem illum Spiritus in terram, qui ... vitiorum rubiginem consumeret et ferrum induratae mentis nostrae posset emollire, ut saltem tunsionibus et pressuris ... ad usum dominici operis posset -ari. p. 130^B ut tunsionibus ... homo peccator -tus tandem virtutis amator incipiat existere. **c conficere, formare – schaffen, formen:** EBERH. ALEM. labor. 12 exhorret natura parens, dum matris in alvo -at miseri parvula membra viri. **B translate:** 1 **perpolire, corrigere – ausfeilen, (ver)bessern:** WALTH. SPIR. Christoph. II epist. ad coll. p. 10 qui (*Baldericus*) recepto suae creditionis debito ... sua examinatione probavit probatumque expositionis suae pollice -vit. **restituere – wiederherstellen:** MIRAC. Mod. 14 p. 315^a,28 versiculos ... pene deletos invenit *monachus*, quos propter vetustatem vix intra se quasi cordeteneus -are potuit. 2 **elaborare, (limatis, perpolitis) verbis exsequi – ausarbeiten, (ausgefeilt, wohlgesetzt) darstellen:** ALDH. virg. I 13 p. 242,14 haec ... Gregorius ... libro moralium XXX<I> per allegoriam I u c e c l a r i u s -vit (25 itinerarium Petri ... l. c. -vit [*m. corr. ell. O*]). AETHICUS p. 117,20 gesta fuerint in die gentium ... inventa et non scientia Dei ore prophetico -ta. EPIST. Mog. 22 p. 356,3 si -ando rubigonoso (*sic?*) stilo, id est exercendo neglecto ingenio, prefationi aliquantis per immorari compellar. **al. 3 ordinare – ordnen, regeln:** CHART. Indersd. 18 (OberbayerArch. 24. 1863. p. 10,29; c. 1168) postea ... quam universa fuerint composita et -ta.

II minuire – (ver)mindern, abschwächen: VITA Ludow. Pii 30 p. 384,16 ultio ... -ta (elinata, elimta, eliminata *var. l.*) ad effectum in aliquos est perducta. PS. OTHO med. praef. p. 158 oblivionem -at et expellit *pedalis consonantia*.

III diligenter exquirere, explorare – genau untersuchen, ergründen: CHRON. Andag. 77 p. 186,16 ut ... in publica audientia ... -ta veritas triumpharet (p. 192,8 -ande [*mmande var. l.*] veritatis experientia. p. 193,12).

adi. elimatus, -a, -um. (per)politus, excultus – ausgefeilt, wohlgesetzt: 1 **de rebus:** IONAS BOB. Columb. 1,3 p. 158,12 ut ... psalmodum librum -o s e r m o n e e x p o n e r e t (THANGM. Bernw. 22 p. 768,45 -o s. exponit). EPIST. Teg. II app. 10 p. 361,35 impare ... me fateri esse ad respondendum pagine -issimi tui sermonis. PETR. DAM. epist. 40 p. 464,12 decretales sententiae ... -ae (ely-a, eliminate *var. l.*) digestae sunt. 116 p. 316,12 si quid reperiatur absurdum, vel funditus amputare vel -ciori stilo digerere festinetis. 2 **de hominibus i. q. edoctus, elegans – kultiviert, fein, gebildet:** PASS. Thiem. II 3 Tiemo genere, industria, conversatione atque scientia -issimus.

adv. elimate. distincte, subtiliter – fein, scharfsinnig, genau: NICOL. I. epist. 53 p. 344,7 qualiter inimica iustitiae Deoque perosa consisterent gesta, audientibus ipsis (*Theutgaudo et Gunthario*) -ius (elimatis *var. l.*) exposuimus. PETR. DAM. epist. 81 p. 434,3 si quis catholicorum doctorum super hoc -ius scripserit.

elimonia v. alimonia. elimos- v. elemos-.

elimpido, -atum, -are. limpidare, purgare – hell, klar machen, reinigen: COMPOS. Luc. F 29 que (*faex*) facid -tum acetum. Z 31 micis panis defricad illud (*vas inauratum*), donec -a colore (*item* MAPPAE CLAVIC. 219 -et). MAPPAE CLAVIC. 264 ex ... spuma acue sagittam in plumbo veluti in cote, donec -etur.

elinguis, -e. usu subst.: l. 72. p. 1192,11.13. **al. 1 mutus, vocis impotens, tacitus – stumm, sprachlos, sprachunfähig:** RHYTHM. 150,176,2 quare ut bruti et -es nihil prorsus dicitis?

EPIST. Worm. I 27 p. 51,1 ante ora omnium ... prorsus -is sibi excidebat *imperator*. PETR. DAM. epist. 69 p. 303,26 donec advixit, paraliticus et -is elanguit *episcopus*. WOLFHER. Godeh. II 34 p. 216,20 quae (*personae*) ... se aut caecos aut debiles vel -es vel certe obsessos temere simulant. CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1190 qui (*Fridericus*) triduo supervixit -is. 2 **non disertus, infacundus, eloquentia carens – der Sprache nicht mächtig, unberedt, (in der Rede) ungeübt:** HRABAN. epist. 28 p. 443,26 quasi post ... disertissimos expositores ego -is et tenuis ingenii magnorum virorum studia temerario ausu velim obfuscare. GONZO Geng. 1 dic cordi 'sic, sic,' -i suggere 'dic, dic'. RAIN. GAND. Gisl. praef. (MGScript. XV p. 579,17) non recognosco me ipsum, quem ... vultis facere ... de -i rethoricum. ARNULF. SAG. invest. 7 p. 104,32 alterum (*pontificem*) ... nullarum hominem litterarum et in vulgari etiam sermone fere prorsus -em, ... ecclesia ... removerat. HIST. de exp. Frid. imp. p. 89,3 puto ... in tanti laboris ... descriptione ... quasi -es digitum ori suo superposituros famosum Homerum, facundum Lucanum. **al. de rebus:** VITA Burch. Worm. prol. p. 831,35 aliquas compositiones, quamvis -es, ... de eius vita narrare studebo. 3 **taciturnus, verborum parvus – schweigsam, einsilbig, mundfaul:** PETR. DAM. epist. 38 p. 355,14 quis tam inveniri possit -is, qui non ad haec saltem in voce lamentationis erumpat? EKKEB. SCHON. cath. praef. p. 14 est non parva verecundia nostris, qui litteras sciunt, ut sint muti et -es in conspectu illorum (*Catharorum*). 4 **balbus – stammelnd:** GLOSS. III 236,2 St.-S. -is stamelent, stammelent.

elinguo, -avi, -are. 1 loquela privare, elinguem facere – sprachlos machen: SIGEB. GEMBL. Theod. praef. p. 464 (vs.) tu linguans mutos, -ans atque disertos cordis tange petram. 2 **eloqui, edicere, enuntiare – (heraus)sagen, verkünden:** CONC. Karol. A 21 p. 187,1 qui (*Patricassiani*) divinitatem eius (*Christi*) passibilem ausi sunt -are. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,11 l. 17 dum modo verum Deum verumque Dei filium, modo namque nuncupativum deum et adoptativum filium insaniae furia mancipatus -as, quid aliud quam quattuor introducere personas festinas? 3,4 improbo sermone eandem causam -vit (et linguavit *R*) timoris.

[elenissina v. lenis: ANTIDOT. Berol. capit. p. 66b,46.]

elinium v. helenium.

[eliosmos v. hedyosmus: GLOSS. IV 185,53 St.-S.]

eliosparagus v. heliosparagus. eliotrop- v. heliotrop-.

elipsis v. ellipsis.

eliquatio, -onis f. 1 proprie: a secretio – Abscheidung, Gewinnung: ALBERT. M. animal. 8,180 quaedam (*apes*) faciunt mel et sunt gnarae ad illius -em. **b egestio materiae liquidae, effusio seminis – Flüssigkeitsausscheidung, Samenerguß:** RATHER. prael. 2,5 l. 105 'melius est nubere quam uri', id est usque ad -em vel illicitum sive inmundissimum fluxum accendi nec ullo Dei amore aut gehennae timore restringi. 2 **translate i. q. declaratio – Erläuterung, Erklärung:** MANEG. ad Gebeh. 23 p. 355,27 restat ... ex publica et cardinali catholicorum patrum moneta et autentica collationis eorum officina, qualiter emanet, veraci -e monstrare.

***eliquator, -oris m. qui eliquat, excoquit, purgator – einer der ausschmilzt, reinigt:** TRAD. Ratib. 849 (a. 1149/56?) Heinrichus -r purgamentorum auri.

***eliqueo, -ere. (liquere) manifestari, apparere – klar, deutlich werden:** GREG. IX. registr. 505 p. 405,11 procuratores ... duximus remittendos, sicut per scripti tenorem ... poterit -ere.

eliquesco, -ere. liquari, liquescere – flüssig werden, schmelzen: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 64,18 diebus illis, in quibus mane gelaverit et sole ascendente ipsum gelum -at (eliquat *codd., fort. recte*).

eliquo, -avi, -atum, -are. 1 proprie (in imag.: p. 1193,11.13. 15.17): **a strictius i. q. defaecare, purgare – klären, reinigen:** CONSTANT. AFRIC. coit. 1,55q. per motum omnia membra corporis concalescunt et per calorem -atur (elaciatur, equaliter *var. l.*) humor, qui est in cerebro, et -tus (-atur, liquatus, equaliter *var. l.*) attrahitur per venas. **b latius: a discernere, elidere, extrahere – abscheiden, absondern, (her)ausfiltern,**

[Staub]

-ziehen: BERTH. RATISB. serm. 17 p. 89,30sq. si sanguis a carne -tus fuerit sive desiccatus. ALBERT. M. veget. 4,96 non ... -atur pingue, quod est in ovo, nisi prius humidum aqueum exsudaverit. animal. 3,10 a quo (*sanguine spisso*) -atur subtilius in seminis substantiam. 3,100 quod (*corpus*) ... per duas digestionem a duabus suis superfluitatibus -tum est et humor vocatur. 3,168 ponunt (*sc. quidam spissum lactis*) in vasis, quod ebulliat sicut sicera, et quod -tum est, bibunt. 8,163 -ant *apes* mel ex ipsa (*cera*) tamquam ex faece. *al. in imag.*: RADBERT. corp. Dom. prol. ad Warinum 86 ex quibus (*doctoribus*) pauca de pluribus quasi lac teneritudinis -verim (-verimus *var. l.*). EPIST. var. II 20,2 p. 329,10 cum haec, quae ab aliena lingua expressimus, in tenoris serie, sicut de prelo sunt -ta, texemus. ALBERT. M. Matth. 6,11 p. 204,43 panis purus est, nihil habens de palea, sed totus -atur ex veritate prima. **β** (*prelo*) *premere, torcolare* - (*aus*) *pressen, entsaften*: RADBERT. corp. Dom. 21,82 rubentia ... musta in ... proelo crucis -antur. FOLCUIN. Lob. 26 p. 68,29 quantum est inventum vinearum, -at (*sc. prae-* *positus*) et abducit et in locis sibi opportunis recondit. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 352,3 vidi homines quosdam -asse gemmas, de quarum liquore corpore loto alba morphea loca plena liberata sunt. 2 *translate*: **a** *declarare, explanare* - *erläutern, erklären, verdeutlichen*: AMALAR. ord. antiph. 7,11 petitionem nostram in praesenti completorio -at versus *'eqs.'* 10,3 ut ex eo (*responsorio*) -etur, qui sit ille *eqs.* 53,12 in duodecimo (*responsorio*) -atur, quod populus Israhel ... Deo laudes decantet. 54,5 quomodo hoc sit factum, in sequentibus -atur. 73,4 quae (*historia*) per responsorios praesentis temporis -atur. *al.* THEOD. AMORB. comm. p. 37,10 quia ... explanando tibi -verim, quicquid mysticum ... in epistola ... Iohannis apostoli sensi. **b** *emendare* - *läutern, bessern*: THANGM. Bernw. 52 qui ... caelesti verberere merebatur -ari, manifestis indicii probabatur a Domino diligi.

elisf(l)a -v. elispha-

elisio, -onis *f.* 1 *expulsio, eiectio* - *Vertreibung*: IOCUND. Serv. 31 (MGScript. XII p. 102,51; c. s. XIII.) maiori animo ... nec Roma in Petro post -em Symonis magi gaudebat. 2 *exclusio, (d)evitatio* - *Ausschließung, Vermeidung*: CHART. Turic. 1632 (a. 1276) expedit ad -em litis ea, que geruntur, in posteris vivaci litterarum testimonio derivari. 3 *collisio, contusio, laesio* - *Quetschung, Prellung, Verletzung*: AMULO epist. 1,2 coepisse ... velut quaedam miracula fieri, non sanitatum et curationem, sed percussionum et -um (*cf.* 1,4 percussiones et collisiones). 1,6 cum ... ad sepulchrum sancti Fermini ... percussiones et -es fieri coepissent. FOLCUIN. Bert. 108 p. 630,12 post ... comitis -em et a viro Dei sanationem plurimam hereditatis suae partem ... beato concessit *comes* Bertino. 4 *detrimentum, damnum* - (*Be*-) *Schädigung, Schaden*: CONST. imp. III 43 vos ... preces nostras ... admittere non curastis in -em et contemptum imperatorii culminis.

***elisir** v. *elixir.

elisor, -oris *m.* *eversor, perditor* - *Vernichter, Verderber*: GLOSS. II 134,66 St.-S. -r vliosari.

elis(s)us v. elixus.

elitigo (-idi-, -ico-, -io), -atum, -are. *script. et form.*: ae: DIPL. Karoli M. 65. aelidid(o): DIPL. Merov. I 153 p. 384,20. he: l. 65. eledi-: DIPL. Merov. I 187 p. 467,19. elideg(o): DIPL. Merov. II 23 p. 116,29. elig(o): p. 1194,3. adde FORM. Sal. Merk. 23 p. 253,34. 34 p. 254,44. eligidic(o): DIPL. Karolom. (I.) 51 p. 71,31 (*cod.*). -act(us): DIPL. Merov. II 18.

litigando obtinere, legitime consequi - *gerichtlich erstreiten, rechtmäßig erlangen*: DIPL. Merov. I 141 p. 357,8 ut ... locello ... Chrotcharius ad partem ... Ingrammo ... ha-
biat evindicatum adque -diatum (149 p. 376,12 h-tiatum. *sim. saepe*). DIPL. Karoli M. 88 coram ... rege actores sancti Dionisii ... teloneum ad integrum -dicaverunt. FORM. Senon. I 48 p. 206,23 infra ... terminatione ... fructum ... ad parte tua -diatum habere debeas. CAPIT. reg. Franc. 168,10 p. 337,1 res litigosa nullatenus potest dare neque vendere, antequam -etur.

adi. elitigatus, -a, -um. *iustus, legitimus* - *recht(mäßig)*: DIPL. Merov. I 157 p. 393,4 ut ... farinario ad parte ... abbati

... -diato u r d e n e debiant posedire (FORM. Sal. Bign. 10 p. 232,2 quieto ordine vel -diato. FORM. Sal. Merk. 33 p. 254,16 eligata ordine. *al.*).

[**elitium** v. exilium.]

[**elitrudium** v. *elidrinum.]

5 [**elitrili** v. electrum.]

elitrodanum v. erythrodanum.

elitropia v. heliotropium.

elivorus v. elleborus.

elix v. helice.

***elixabilis**, -e. *qui elixari, coqui potest* - *einer der gesie-*
det, gekocht, gegart werden kann: Ps. ALBERT. M. alch. p. 35,34 cum sit *argentum vivum* comminibile et -e. ALBERT. M. meteor. 4,1,18 p. 233,15 licet 'aqua' aliquando 'dicatur -is', tamen nunquam dicitur cruda sine indigesta. 4,1,22^{capit.} de his, quae sunt -ia proprie et quae sunt -ia metaphorice. 4,1,22 p. 237,61 si ... proprie sumatur elixatio, 'non omne corpus' mixtum erit -e'. p. 237,63 'in quo ...' nullum 'est humidum' separabile ab ipso ... illud non est -e 'quemadmodum lapides'. nutrim. 1,1 p. 325^a,20 id, quod nullo modo -e est, nullo modo nutrimentum esse potest. sens. 2,6 p. 56^a,38 dicimus in quarto Meteororum, quod aqua non est -is. *ibid. al. subst. neutr.*: ALBERT. M. animal. 3,167 distinctimus inter coagulabilia et -ia. pol. 1,8^e p. 67^b,11 quae (*hepatica*) apud nos vocantur -ia.

***elixatio**, -onis *f.* *form. al.*: l. 31. 1 *proprie i. q. (de)coctio* - *das (Ab-)Sieden, (Ab-)Kochen*: **a** *gener.*: BERTH. RATISB. serm. 17 p. 90,7 qui (*anser*) -e trium dierum naturaliter emolli non potuit (*item* ALBERT. M. animal. 23,24). ALBERT. M. veget. 7,111 cum ... nimis inveterata sunt foena ... sunt ... -e aquae et modico sale mollienda. pol. 1,9^k p. 81^a,34 'banausus ...', id est coquus, 'artifex determinatam quamdam habet' virtutem, scilicet -is, assationis et aliorum. ALPHITA I p. 293,5 gelatina est piscium ... mucilago coagulata, quae nascitur de illis, quando post alixationem (II p. 74,3 alexaconnum) servantur in frigida in aceto. **b** *natur. et philos.*: ALBERT. M. meteor. 4,1,13 p. 226,59 fit *digestio* per modum -is, in qua calor cum humido decoquit, quod decoquendum est. 4,1,13 p. 226,70 epsepsis -o interpretatur. p. 238,5 illa ... sola sunt elixabilia proprie dicta -e, 'quae habent humiditatem passivam'. 4,2,11^{capit.} digressio de ambiguitate naturae olei et vini cuiusdam -e et coagulatione. nutrim. 1,3 p. 330^b,17 facit *virtus caloris* digestionem, quae est epsepsis, quae -o naturalis vocatur. summ. theol. II 1,4,2,3 p. 86^b,48 intelligentia in materia multum recedente ab aequalitate coeli formam generat oppressam a materia, sicut sunt formae coagulationis, liquationis, -is. *saepius. v. et l. 14. 2 meton. i. q. (apo)zema, infusio* - *Absud, Aufguß*: PAUL. AEGIN. cur. 243 p. 206,1 non consolati ... utantur ... came-
mille et melliloti aut centauree -bus (-is *var. l.*; 3,68,1 ἀμφη-
μασιν).

***elixativus**, -a, -um. *elixationem, decoctionem efficiens* - *das Sieden, Kochen bewirkend*: ALBERT. M. meteor. 4,2,10 p. 260,22 propter humidum circumfluens, quod est -um, non clauduntur pori eius (*sc. lapidis solubilis*) sicut in terrestri assato multum.

elixatura, -ae *f.* (*apo*)*zema, decoctum, ius, infusio* - *Absud, Brühe, Aufguß*: AESCULAPIUS 1 p. 240 accipiat (*sc. patiens*) potum -am aneti et apii. 15 p. 19,21 accipiant (*sc. patientes*) apozima, hoc est -as. PAUL. AEGIN. cur. 243 encatasmata ex -a (3,68,1 ἀμφημάτων) caricarum. 255 p. 206,2 -a cappareos ... adiuvit. Ps. ODO MAGD. herb. 219 foliorum (*sc. myricae*) -a ex vino potata tumorem splenis emendat. CONSTANT. AFRIC. coit. 15,15 si lenticule coquantur cum semine lactuce et -a (eliatura, lixatura, elixata, colatura *var. l.*) eorum bibita fuerit. 16,23 dabis 3 IIII cum -a (elichatura *ed. princ.*) siliginis. *saepius*.

elixemum v. helxine. **elixis** v. exilis.

*(**el**)**ixir** (al-, [el]ex-, iccir, -sir *sim.*), -is vel ***elixirium**, -i *n.* (*arab.* al-iksir, ex ξήριον *ut vid.*) *form.* ?oris: ALLEG. sapient. 25 p. 476^b,49. vexir: MORIEN. ROM. alch. p. 517^a,5 (*cf. J. Ruska, Arab. Alchemisten. I. 1924. p. 46. n. 1.*) *in-*
decl.: p. 1195,9.10.11. *al.*

1 *pulvis (siccus, sparsilis), substantia quaedam vim mutandi naturam metallorum lapidumve habens, lapis philosophorum q. d. - (Trochen-, Streu-)Pulver, Substanz die die Natur von Metallen und Steinen zu wandeln vermag, Stein der Weisen,*

[Staub]

'Elixir' (t. t. *alch.*; de re v. *LexMA. III. p. 1843sqq.*): TURBA phil. 22 p. 133,5 iksir (iecir, es *var. l.*) se ipsum conterit. 26 est iksir (iesir, icxir, icsir, yersir, yessir, yesir *var. l.*) compositum ex humido et sicco. ANON. secret. p. 74,32 ad omne exir. Ps. GERH. CREM. sal. I 9 p. 19,1 ad lachesir (alakesir *var. l.*; II 81 aliesir); ... hoc sir (II 81 yliesis). GEBER. investig. 12^{capit.} p. 493 de proprietatibus el-is maioris. Ps. ARIST. magist. p. 659^a,6 cum eo (*oleo*) incernantur magna el-ia. ALBERT. M. miner. 1,1,1 p. 2^a,36 elisir. animal. 25,19 de quodam elixyr alkymico. ANON. miseric. 703 cum elixir albo. Ps. AVIC. anim. 4,4 alexir. Ps. AVIC. tinct. 2 p. 627^b,27 fermentum -r albi et rubei. ROSIN. ad Sarr. 2 p. 288,5 ad faciendum iccir. *persaepe*. 2 ?*medicina* – ?*Heilmittel*, *Medizin*: URSO gloss. 83 p. 117,38 recepta naturam iuvant (vivat *ed.*), quia ... perdita competenter restaurant ut decoctio vel aliud el-r (*sed potius subest lixivum sim.*).

elixo, -atum, -are. *script. et form.*: eliss(o): l. 31. *adde* THADD. FLORENT. cons. 41,70. *ibid. al.* ?*coniug. II.*: l. 30. *partic. perf.* -xus: l. 24,26,27. *al. partic. usu subst.*: praes.: l. 37,39. *al. perf.*: l. 36,38,45. *al.*

1 *trans. i. q. (de-, per)coquere* – (*ab*)sieden, (gar) kochen: a *gener.*: ANTIDOT. Sangall. p. 92,27 aristologia rotunda ... addis caricas XX, -atur in oximelle. PAUL. AEGIN. cur. 6 in quo (*oleo*) -tum (3,1,6 ἡψήθη) est aut compositum ... semen eltee. EKKEH. IV. bened. II 211 saepius -xos ... fungos (*v. notam ed.*). ROGER. SALERN. chirurg. 1,943 accipe ... albumen ovi multum (*deest Fl.*) -xi. ANON. coit. 1,4,51 sumen porce seu vaccinum uber in aqua prius -xa (-ta *var. l.*), post assata. CHRON. Mont. Ser. a. 1190 p. 162,48 corpus (*sc. Friderici I.*) ... Antiochiam delatum ibique -tum est *eqs.* THADD. FLORENT. cons. 15,12 si -cantur (*sic?*; *sc. carnes*). 32,29 vitella ovorum ... -ssatorum. *saepius. per compar.*: ALBERT. M. nat. bon. 96 p. 39,80 studiositas ... species est gulae, scilicet quando accuratius ea, quae habemus, facimus procurari ...; non enim sufficiunt tantum assa vel tantum cocta, sed quaedam et -ari et assari praecipimus. **b natur. et philos.**: ALBERT. M. meteor. 4,1,21^{capit.} quod -ta intus sunt arida et exterius humida. p. 236,54 si ... interior caliditas vinceret -antis caliditatem. p. 236,60sq. in omnibus -tis, in quantum -ta sunt, hoc est, quantum ad actionem pertinet -antis, arent interiora et exteriora sunt humida. 4,1,22 p. 238,31sq. metallica '-antur' in proprio 'humido', similiter autem 'et ligna' viridia, et non in humido ignis -antis. animal. 16,51 sperma ... animalium, in quo est maior pars terrestris, constat -tum et coagulatur sicut lac. metaph. 8,1,4 p. 394,36 in omoiomeris alia sunt spissata sicut coagulata et -ta. *persaepe*. 2 *intrans. fort. i. q. aestuare, bullire* – *viell.*: heiß sein, brodeln: PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 149,2 portare eos (*sc. patientes*) -antem radicem (cf. 3,48,2 καθέψοντα τὴν ῥίζαν; *per pravam interpr.*) in vino.

elixus, -a, -um. *script.*: he-: l. 69. elax(us): l. 55. elis(us): l. 56, 69. *al.* eliss(us): l. 61, 69, 70. *adde* THADD. FLORENT. cons. 1,18. *ibid. saepe*. elips(us): l. 61.

1 *adi. (usu subst.: l. 53,60)*: a (*de-, per*)coctus – gesotten, gekocht, gar: EINH. Karol. 22 p. 27,9 assa ... dimittere et -is adsuocere suadebant *medici*. ANTIDOT. Sangall. p. 92,12 uva passa < I, ova elaxa II ... simul teris. RECEPT. Sangall. II 9 alio -so da ei (*sc. aegroto*) manducare. EKKEH. IV. bened. II 11 hoc (*panem*) notet -um (gloss.: cesótin brot) benedictio per crucifixum. LIGURINUS 6,49 -a recreatur filia matre. PETR. HISP. chirurg. 29 pulli -i in aqua ... bene possunt dari. ALBERT. M. euch. 2,2,4,2 p. 224^b,13 -a ... intus sicca sunt. SABA MALASP. chron. 5,3 p. 231,24 ossa (*sc. reginae*) ... -ssa (-psa P) ... in Franciam ... demandantur. *saepe. in alleg.*: ALBERT. M. euch. 2,2,4,2 p. 224^b,11 -um ... est cor aqua, quia aqua fervens concupiscentiae mundanae interius ab omni pietatis amore destituit. **b per pravam interpr. i. q. prolixus** – lang: GLOSS. II 732,55 St.-S. -as (*sc. betas*) prolongatas vel stengil (*spectat ad Vitae patr. 5,4,69*). 2 *subst. fem. i. q. focacium, genus panis, placenta* – eine Art Kuchen oder Brot: GLOSS. III 614,13 St.-S. -ssa (*-sa var. l.*) fochanza, fochenza. 691,55 helissa vvochenze. 658,30. IV 214,40 -ssa vochenza.

***elleboricus**, -a, -um. *script. ele-: p. 1196,2*. 1 *adi. i. q. ex elleboro confectus, (de)purgativus* – aus Nieswurz herge-

stellt, abführend: ANTIDOT. Berolin. capit. p. 67^a,20 potio ele-a. THADD. FLORENT. cons. 2,17 purgetur aeger cum pillulis fetidis Almansoris et cum pillulis -is Mesue (23,13. 142,46). 2 *subst. fem. i. q. centaurea, erythraea* – Tausendgüldenkraut: GLOSS. III 555,25 St.-S. -a (ellaubonca *var. l.*) centaurie, centauria.

elleborismus, -i m. (ἐλλεβορισμός) purgatio ex elleboro confecta – Nieswurzpurganz: PAUL. AEGIN. cur. 243 virtute ... patiente ... -us (3,68,1 ἐλλεβορισμόν; *sc. prodest*).

10 **elleborites** (he-, -ber-, -ort-, -tis), -is m. (ἐλλεβορίτης) centaurea, erythraea – Tausendgüldenkraut: DYASC. p. 60^b nominatur centaurea minor ... ab aliis -eritis sive amarcoan vel febrifugia. SUMM. Heindr. A 4,255 centauria minor vel febrifugia vel multiradix vel -es (h-es, -rtes, h-rtes *var. l.*), id est matrana. B 2,312 h-es.

15 **elleborus**, -i m. vel **elleborum**, -i n. (ἐλλέβορος) *script. et form.*: he-: l. 64. lib-: l. 47. ele-: l. 37,42,50,51,60,63. *al.* el(l)ib-: l. 45,53,61. *al.* elivo-: l. 49. -efo-: l. 32. *al.* -evo-: l. 50. -epo-: l. 51. -b(o)re: l. 33,42,63. *al.* -ot(um): GLOSS. III 679,24 St.-S. -on: SUMM. Heindr. C p. 271 (*var. l.*). *gen.*: sg. -is: l. 38. *pl.* -um: l. 34.

1 *in univ. i. q. veratrum* – Nieswurz: a *gener.*: NICOL. I. epist. 39 p. 314,3 quae (*sc. mala*) ... oportebit decentius emendari et tamquam venenatum -um amputari. RADBOD. Bonif. 1 qui mortifero fortune veneno infectus est, timore Dei assiduo tamquam saluberrima -i pocione sanetur. BENZO ad Heindr. IV. 7,4 p. 628,6 pro melle scripturarum bibistis -um. CONR. EBERB. exord. 6,10 l. 24 ut colloquintidas falsitatis tamquam mortiferum -um in ollam concidere nefas duceremus. **b natur. et medic.**: AESCULAPIUS 3 p. 6,13 purgentur epileptici ex -o (Gariopont. pass. 1,7 p. 7,4 [ed. Basil. 1531] -o albo). GLOSS. med. p. 27,11 -foro: sitro. BOTAN. Sangall. 62 praef. nomen herba uuaradro, quia Greci elebre vocant, Spani sym-

phonia. PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 206,21 dia duo -um (3,78,19 ἐλλεβόρων) trosciscus. ODO MAGD. herb. 1774 -um geminas species testantur habere, album, quod sursum purgat, nigrumque deorsum. CONSTANT. AFRIC. coit. 16,43 recipe -i (ele-i, -is, ellennii *var. l.*), seminis herbe fefesse *eqs.* BERNH. PROV. comm. 11,2 p. 321,1 videmus ... iusquiamum esse cibum passerum, -um coturnicum. TRACT. de chirurg. 905 spasmus ex -o mortalis est. *saepius. c alch.*: Ps. PLATO quart. 3 p. 139,5 habet luna de fumis elebre siccam et rosas et violas. 2 -us niger i. q. veratrum atrum, melampodion – Christrose, schwarze Nieswurz (Helleborus niger L.): RECEPT. Lauresh. 1,215 p. 220 recepit haec: spici solidum I ... -i nigri (eli-o nigro *cod.*) unc. I *eqs.* ANTIDOT. Sangall. p. 82,11 recepit haec: coloquintide interionis dragma quatuor ... elivori nigri de radicibus corticis Z sideci *eqs.* 50 coloquintidos interionis Z XX, ... elevorum nigro cortice *eqs.*

ANTIDOT. Glasg. p. 138,2 recipit ec: aloë – III, eleporo nigro – III *eqs.* p. 154,31 enplautrum diacantaridon: ... cantarida, elli-um nigrum < IIII. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 371,28 -um nigrum calidum et siccum in tertio gradu. BERNH. PROV. comm. 1,4 p. 277,1sq. condisum, id est meditullium -i nigri. ALPHITA II p. 52,30 -us niger, radícula, poliorion vel melampolion idem. *saepius*. 3 -us albus i. q. veratrum album – weißer Germer, weiße Nieswurz (Veratrum album L.): RECEPT. Lauresh. 2,241 p. 234 pulvis ad ... sternutamentum provocandum: strutio < I ... -um album (ele-o albo *cod.*) < I *eqs.* 3,21 p. 252 antidotum gera maior: agarici dr. X ... , elli-i nigri (elli-o nigro *cod.*) dr. IIII *eqs.* ANTIDOT. Cantabr. p. 160,40 purgatorium capitis ... : ele-e albo denar. IIII, struci *eqs.* ODO MAGD. herb. 1484 pulveris -i (h-i *var. l.*) pars tertia iungitur albi. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 371,17 -us albus calidus et siccus est in tertio gradu. ALPHITA I p. 273,8 adarco ... , id est -us albus. p. 285,36sq. condisi est cortex -i albi secundum quosdam, secundum alios medulla. p. 319,43 vellatrum, -us albus idem. *saepius*.

40 **ellectus** v. eligo. **elleforus** v. elleborus. **ellemosina** v. elemosina. **ellena, ellenium** v. helenium. **elligo** v. eligo. **ellimpsis** v. eclipsis.

45 **ellectus** v. eligo. **elleforus** v. elleborus. **ellemosina** v. elemosina. **ellena, ellenium** v. helenium. **elligo** v. eligo. **ellimpsis** v. eclipsis.

50 **ellectus** v. eligo. **elleforus** v. elleborus. **ellemosina** v. elemosina. **ellena, ellenium** v. helenium. **elligo** v. eligo. **ellimpsis** v. eclipsis.

55 **ellectus** v. eligo. **elleforus** v. elleborus. **ellemosina** v. elemosina. **ellena, ellenium** v. helenium. **elligo** v. eligo. **ellimpsis** v. eclipsis.

60 **ellectus** v. eligo. **elleforus** v. elleborus. **ellemosina** v. elemosina. **ellena, ellenium** v. helenium. **elligo** v. eligo. **ellimpsis** v. eclipsis.

65 **ellectus** v. eligo. **elleforus** v. elleborus. **ellemosina** v. elemosina. **ellena, ellenium** v. helenium. **elligo** v. eligo. **ellimpsis** v. eclipsis.

ellipsis (eli-), -eos f. (ἔλλειψις) *script.*: -lymp-: l.9.11. -imp-: l.8. *form. acc. sg.* -in: l.4.

1 **elisiō, omisio, praetermissio** – Aus-, Weglassung, -fall: THIOFR. Willibr. I 2 p. 462^B nomen, quod per penultimi elipsin elementi iuxta theutonice ydioma lingue voluntarius panis sonat, Williprort imposuit mater. 2 **per confusionem i. q. eclipsis** – Ausbleiben, Verschwinden, 'Finsternis': EPIST. var. III 14 p. 159,36 divino atque ineffabili miraculo solaris -mpseos (-ympseos, eclipseos *var. l.*) ... commotus Dionysius ... scripsit ... libros. IOH. SCOT. carm. 7,2,5 mox ut conversus mira stupefactus elypsi (eclipsi *var. l.*), consequitur Dionysius gaudens Ierothea ducem.

ell(u)o v. helluo. ***elmus** v. *helmus.

elna v. helenium.

elocatio (-cio), -onis f. *script.*: ē-: l.18. eloga-: l.17.18.

1 **actus conducendi, conductio** – das Dingen: LEX Sal. Merov. 28^{tit.} de -bus (-cionibus, elog-bus, locationibus *sim. var. l.*) in furtum. 28,3 si ... per tertium hominem -o (-gacio, ē-o, -e, locatio *var. l.*; LEX Sal. Karol. locatio [locutio *var. l.*] ipsa fuerit transmissa. 2 **locatio** – Verdingung, Verleihung, Vermietung: CHART. Sigeb. 34 p. 72,13 (a. 1121) quarum (marcarum) unam (una *ed.*; *sc. dat*) prepositus de Pleysa pro -e villicationis, que prius erat in manu abbatis. ALBERT. M. Matth. 6,11 p. 208,13 turpe lucrum vocatur, quod quidem lucrum est, sed per turpe factum est lucrum, sicut meretrix -e corporis vel leno proocatione mulieris.

eloco, -avi, -atum, -are. *script.*: ae-: l.29. elog(o): l.29.31. 1 **conducere** – dingen: LEX Sal. Merov. 28,1 si quis in furtum aliquem -are (ae-, -gare, locare *var. l.*) voluerit, (locaverit *var. l.*), ut hominem interficiat et praetium ob hoc acciperit. 28,2 si quis in furtum -tus (-tum, -gatum, -atur *var. l.*) accepto praetio hominem occidere voluerit. 2 (ab)locare – verpachten, verleihen: CHART. Altenberg. 58 p. 45,18 (a. 1208) cum ... archiepiscopus silvam ... sub ... census pensione diversis personis consulte et utiliter -ret. 3 in pignus -are i. q. (op)pignerare – verpfänden: CHART. Sangall. B 251 (spur. c. 1219) quod ego ... advocatiam ... <cognato meo> ... pro septuaginta marcis argenti in pignus -verim. 4 **disiungere, luxare** – ausrenken: GISLEB. MONT. chron. 55 p. 96,2 Balduinus miles novus -ta manu cito convalluit.

[**eloceto** v. *alcofol. *adde*: GEBER. clar. 2,20 accipe limaturam martis et magnesiā ... et mercurium sublimatum et eloceto, id est antimonium, de omnibus ana.]

elocutio (-cio), -onis f. *script.* -oquu-: l.46.51. 1 **locutio, eloquendi ratio, stilus** – Ausdruck(sweise), Rede(weise), Stil: LIBRI Karol. 3,9 p. 371,13 cum multa -quotionum sint genera, quae a grammaticis sive a rethoribus ... traduntur. GUNZO epist. 10 hec (grammatica) figuratas -es ... sic commemorat, ut eqs. ANSELM. Bis. rhet. 2,4 p. 149,2 o dannum nulli comparandum, homines bestiis -cionis (-is *var. l.*) dignitate prestantes iam quasi infra redigi. EPIST. Wibald. 219 ars -quotionum rethorica viciosum in causis asserit exordium. *al.* 2 **lingua** – Sprache: CHART. Salisb. III 85 p. 91,20 (a. 1276) artifices cupparum salis, quos vulgaris -cio chüeffarios nuncupat.

elogatio v. elocatio.

elogium, -i n. *confunditur c.*: eloquium: p.1198,9. eulogium: l.64.p.1198,9.35.

1 **inscriptio** – Inschrift: LAMB. LEOD. Matth. I 493 quod (marmor) erat sermone Latino nominis -o Grecisque notis titulatam. *fort. huc spectat*: AGNELL. lib. pont. 59 expensas ... sicut in -o ... Iuliani fundatoris invenimus, XXVI milia aureorum expensi sunt solidorum. 2 **verbum, dictum, sententia** – Wort, Rede, Ausspruch: *a in univ.*: ALDH. virg. I 56 p. 316,20 cum infami proverbiorum -o (eulogio *B p. corr.*). LIUTPR. antap. 3,40 nec minus ... eos (Walpertum et Gezonem) rex ... suis rhetoricis et melius dulcoribus -is ab incepto furore conpescuit. ITIN. Petr. Dam. 6 p. 1038,6 quid in ... presumptionis exitu latitabat, ita prophético promissit -o, quod divina inspiratione credimus conscripsisse. LAMB. WAT. annal. a. 1168 p. 549,42 ut ... legentibus nequaquam displiceat, quod brevi -o discursimus. *al.* *spectat ad sacram scripturam*: EPIST. var. II suppl. 7 p. 626,11 cur clementia vestra tantum opus ... mihi in-

docto ... atque oraculis -isque divinarum scripturarum inbecilli iniungere libuisset. RUOTG. Brun. 32 impletum est ... evangelicum illud -um, quod dicitur: 'eqs.' *al.* **b testimonium** – Zeugnis: CARM. imag. 1,4,5 nominat (*sc. evangelista*) ... hominem missum venisse Iohannem, -um luci verbo perhibere fidei. **c nuntius, notitia** – Kunde, Nachricht: MIRAC. Richar. 2,16 (MGScript. XV p. 918,53; s. IX.) sinistrae fortunae. VITA Gang. I 6 (MGMer. VII p. 161,19) ubi ad aures sanctitatis eius huiusce iniquitatis perlatum est -um (eulogium, eloquium *var. l.*). **d descriptio, enarratio** – Schilderung: WOLFHARD. Waldb. 2 praef. p. 202 cum tanta sint prodigia numeri quantitate, ut vix valeant promi -o linguae. 3 **declaratio, decretum** – Erklärung, Beschluß: CHART. Heinr. Leon. 4 p. 7,10 huic ... digno ... prevaricatorum -o benignissimus dux testimonio consentit (*inde* CHART. Heinr. Leon. 5 p. 9,9). YSENGRIMUS 5,230 -um pacis curia sanxit ibi. VITA Karoli M. 1,16 p. 40,36 generali ... concilio ... inter cetera sue sanctionis -a hec quoque disseruit: eqs. *testamentum, (ultima) voluntas* – Testament, (letztwillige) Verfügung: CHART. Turg. III 486 (a. 1265) ut cuiuslibet decedentis ultimum -um observetur. 4 **obiectio, exprobratio, crimen** – Vorwurf, Anschuldigung: *a in univ.*: HRABAN. hom. I 114 p. 359^C qua ratione stultitia e -o denotari potest frater (REGINO chron. a. 865 p. 83,7 s. -o [-e *var. l.*] *sim.* HÜCBALD. Leb. praef. p. 90 temeritatis. *al.* ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 476,2 iniustae suasionis). ANNAL. Rod. a. 1134 p. 710,50 qui (Gerardus) auditis ... quironiis et illius (Friderici) responsis, cum solus excusari non posset a tot -is ... dato illi consilio absolvit eum a loco. *al.* **b macula, opprobrium** – Makel, Schande: GOZECH. epist. 10 numquid -um intuli Legiae, quando contigit, ut propter me rogaretur a se ditio? **c culpa, delictum** – Schuld, Vergehen: LAMB. TUIT. Herib. 2,17 p. 239,14 obligat homo se ... duorum denariorum censu annuo, si solvatur ab imminente improperio contracto ignorantie suae -o. 5 **iudicium, sententia** – Urteil(sspruch): HINCM. Remig. app. p. 346,11 -um (eulogium *var. l.*) segregationis a corpore Christi ab omnibus ei (principi) porrigatur. WOLFHARD. Waldb. 4,12 p. 336,8 ut eius ... signum ... roboraretur iudicio, cuius deceret aut asseri aut negari -o. *cf.* epilogium.

eloidis v. helodis.

***elongaminitas**, -atis f. ?*longinquitas (temporis)* – ?(zeitliche) Entfernung: Ps. GERH. CREM. sept. 2 p. 316,39 in propinquitate preparationis et in eius -e (*cf.* l.66).

elongatio (-cio), -onis f. **I spectat ad longitudinem**: **A corpor. i. q. extensio** – Verlängerung, Vergrößerung: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 248,18 <quando> relaxetur ciliatura propter -em fili aut propter depressionem plumarum. GLOSS. Roger. I A 3,16 p. 681,8 determinat actor de -e vel relaxatione uvule preter naturam. BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,5^{capit.} p. 121^G de -e uvulae et tumefactione. **B temp. i. q. productio** – Längung, Dehnung: ANON. IV mus. 5 p. 80,3 cum -e finis G vel sine. 7 p. 88,11 tertius punctus habet -em ... florificandam.

II spectat ad intervallum i. q. distantia, spatium – Entfernung, Abstand: **A proprie**: 1 **corpor.**: HRABAN. anim. 12 p. 1120^A si ... valde longe positae fuerint res, ipsa -e deficit visus. TURBA phil. 2 eius (aeris) ... spissitudo fit, quando disiungitur propter solis -em. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 57,23 per -es ... quas faciunt aves, cum tardus succursus hominis, ... magna avis poterit ledere falconem. ALBERT. M. veget. 4,32 -o ab aquis dulcibus. animal. 1,3,7 quae (duritia) confortatur in nervo per -em a principio molli. saepius. **dimissio** – das Wegschicken: CHRIST. STAB. Matth. 1 p. 1277^B apparet non fuisse despectum superbiae, sed humilitatis -em (*spectat ad Vulg. Matth. 1,19*). 2 **temp.**: **a longinquitas** – Ferne: Ps. GERH. CREM. sept. 5 p. 317,10 non est (*sc. sermo de futuro opere*) huic capitulo conveniens propter -em temporis illius (*sc. praeparationis*) et propinquitae temporis istius. **b prolatio, prorogatio** – Aufschub, Verzögerung: LEG. Wisig. 3,1,4 sin ... in hoc federe inita pacta vel definitiones [pro -e₁ (prelongatione, prolongatione *var. l.*) nuptiarum communis voluntas inmutare decreverit. CHART. Tirol. 954 non probabunt (*sc. debitores*) solutionem ... debiti in toto nec in parte nec finem nec remissi-

onem nec termini -em (*sim.* 961^b p. 24,5. 1253 p. 293,36). **B** translate: 1 *in univ.*: DAVID compos. 3,70,1 p. 374,27 nisi conscientia urgetur ... vel timor maioris a Deo -is impelleret. ALBERT. M. sent. 1,42,6 p. 366^a,1 secundo modo potest intelligi *propositio* quoad -em a potentia obedientiae; et sic iterum falsa est, quia impossibile per accidens plus elongatur quam impossibile per se. *eth.* I 410 p. 349,1 quantum ad causam et secundum -em ab actu habitus dicitur magis et minus. summ. theol. II 20,80,2,3,1 p. 875^b,27 hoc (*peccatum*) ... secundum -em a bono intenditur. *ibid.* al. 2 *differentia, diversitas* – *Unterschiedlichkeit*: ALBERT. M. veget. 4,13 multis ... indiget viribus digestionum id, quod est spissum, propter diversitatem partium et figurae ... et propter -em partium ipsius per dissimilitudinem ab invicem. 3 *abstinentia, evitatio* – *das Sichfernhalten, Meiden*: DAVID compos. 3,27,2 in his duobus omnis beatitudo consistit, in -e omnis mali et in fruitione omnis boni.

elongo, -avi, -atum, -are. *script.*: elung(o): p. 1200,10. -gu(o): p. 1200,26. adde BEDA temp. rat. 18,10 (*var. l.*). *partic. praes. usu subst.*: p. 1200,12.

I spectat ad longitudinem: **A** act. et pass. i. q. *longiorem reddere, (prae)longare* – *länger, größer machen, verlängern, ausdehnen*: 1 *corpor.*: MAURUS progn. 21 p. 36^b,52 sunt *lumbri* longi et rotundi per caliditatem -antem, rotundi per siccitatem rotundantem. *ibid.* iterum. CHART. Brixin. 166 p. 177,10 ut ... cellarium sive cameram ... ecclesie ... contiguam ad -andam eam ... dare vellemus. 2 *temp.*: ANON. IV mus. 1 p. 32,8 qui (*antiqui*) ... solebant -are ... tres longas coniunctum cum sua longa pausatione, quare ponebant iuxta materialem significationem tres ligatas pro tribus longis. p. 48,27 omnis simplex figura ... -atur vel abbreviatur. **B** *medial.*: 1 *corpor.* i. q. *crescere* – *länger, größer werden, wachsen*: ALBERT. M. animal. 1,528 -atur *ventriculus* ... rotunditate et dimensionibus suis. 3,91 capilli capitis quam barbae et alii pili continue -antur. 8,102 quando senescit *vultus*, -atur uncus rostri eius superioris. 8,219 cameli ... castrantur, eo quod tunc -antur latera eorum; omne enim animal castratum plus -atur quam non castratum. al. 2 *temp.* i. q. *diuturnum esse, protrahi* – *länger (an)dauern, sich hinziehen*: TRACT. de chirurg. 417 (add. cod. II) quod si apostema ante maturationem incidatur, multiplicatur ... humorum corruptio et -atur curatio. ALBERT. M. animal. 7,80 mora eorum (*piscium*) aliquando -atur in loco maris Choytoz.

II spectat ad distantiam: **A** *trans.*: 1 *proprie* i. q. *a-, removere* – *entfernen*: **a** *corpor.*: PAUL. DIAC. Lang. 1,6 p. 51,2 subitis undarum molibus retroactae tanta rursus agilitate exinde -antur *naves*, quanta prius adtractae sunt. HAIMO (?) Wilh. 24 p. 220,45 Deus ... viritim eos (*fratres*) a nobis separavit et de claustris -vit. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 211,3 faciat *falconarius* illud (*sc. unde falco timere possit*) -ari vel ex toto removeri, si poterit. ALBERT. M. animal. 1,329 per eam (*chordam musculi*) pollex -atur ab indice. al. *defendere* – *fernhalten*: GLOSS. Roger. I A 1,14 p. 540,5 a quibus (*vulneribus*) oportet -are aquam. **b** *temp.* i. q. *pro-, differre, prolatere* – *auf-, verschieben, hinaus-, verzögern*: HROTSV. Cal. 9,14 noli -are medelam tuae miserationis. VITA Greg. Porc. I 1 mater ... nuptiarum non -ari apparatus ... decrevit. CHART. Ital. Ficker 196^A,1 p. 245,41 si ... cardinales non fecerint ... omnia ... ad ... kalendas Ianuarias vel ad alium terminum vel terminos a rectoribus ... -tum vel -tos. al. 2 *translate*: **a** (*ab*)*alienare, detrahare, auferre* – *entfremden, entziehen, wegnehmen*: EPIST. var. II 2 p. 300,26 qualiter a me ... paternam hereditatem ... erat primo -ta et adhuc etiam abstracta. VITA Godefr. Cap. I add. p. 529,25 ut ... possessiones ab eius (*Friderici*) manu non -rent comites. CHART. Lub. I 6 quicumque censum ecclesie ... -are presumpserit. CHART. Naumb. I 425 p. 380,7 que (*villa*) per manus plurium laicorum feudali iure a nostra fuit ecclesia -ta. ARNOLD. LUB. Greg. 2,3,4 que (*mors*) vitam -verat, si non essemus celitus rapti marinis fluctibus. al. **b** *posthabere, neglegere* – *hintansetzen, vernachlässigen*: OLIV. hist. Dam. 71 p. 268,25 peccatis exigentibus omnium nostrum consilium sanum a principibus nostris fuerat

-tum (elogatum *var. l.*). **B** *intrans., medial., refl.*: 1 *dis-, re-, abscedere, abire* – *sich entfernen, sich zurückziehen, weggehen*: **a** *proprie*: THEGAN. Ludow. 54 p. 248,10 quadam nocte -vit *Hlotarius* se ab eo (*patre*) quasi fugiendo. ALFAN. premn. phys. 5,18 p. 65 Aristoteles ... dicit ... vaporosum (*sc. genus aeris*) ... , ubi generatur, calidum (*sc. esse*) ... , -tum (*PG* 40,620^B πορρόν) autem ex parte infrigidari et adhuc -tum (ποροκόπτον) amplius aquam fieri. 27,9 p. 109 quanto plus -atur (*PG* 40,708^B ἀποχωρεῖ) a cerebro spinalis medulla. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 8,1 ille, qui tenet columbum, -at (*elu- var. l.*), quantum creditur, quod falco velit insequi eum. 6 p. 208,24 de -antibus (*sc. falconibus*) ab homine, quare faciunt hoc. *saepe*. **b** *translate*: VITA Landel. Ettenh. 1,4 a parentibus suis prius mente, post -vit corpore. ARNOLD. LUB. chron. 2,7 p. 131,31 a ducis Heinrici familiaritate se -are nolebat *episcopos*. DAVID expos. reg. 10,107 haec (*sc. sollicitudo saeculi*) ... facit ... a Dei familiari notitia -ari. *se subtrahere* – *sich entziehen*: CHART. Westph. IV 381 (a. 1247) generationes et familie per diversa coniugia et vaga domicilia distrahuntur et -antur a noticia dominorum suorum. 2 *distare, remotum esse* – *entfernt sein*: **a** *proprie*: **a** *corpor.*: EPIST. Teg. I 109 nos ... intercapidine tot locorum -antes quoniam nullum ... adminiculum prebere valeamus. ALBERT. M. veget. 4,60 'minoratur' terra et contrahitur ex siccitate et frigiditate, 'quia -atur a calido et humido', quae elevat et faciunt crescere loca et exaltari. **b** *temp.*: BEDA temp. rat. 18,58 prima ... luna ... -atur (-uatur *var. l.*) a sole spatio dierum XII. **b** *translate*: **a** *in univ.*: LIBRI Karol. 3,8 p. 370,29 scimus ... eos haud procul ab errore esse, qui, si ab eo ideo -antur, quia bene de hac re sentiunt, ideo tamen ei adpropinquant, quia *eqs. v. et p. 1199,6*. **b** *differre* – *abweichen*: LIBRI Karol. 4,14 p. 523,15 cum ... 'vera' dicitur *imago Christi*, multum ab hac, quae ab artificibus fingitur, -atur. ALBERT. M. veget. 6,84 putavit Alkindius, quod esset *colloquintida* frigida et humida, sed vehementer -tus est. (*ci. ed.*; -tus, -tus ut *codd.*) a veritate. **γ** *abesse, abstinere* – *fernbleiben, sich fernhalten*: DHUODA lib. man. 4,1,39 hos (*sc. malos*) ... cave, fuge, devita et a consortiis eorum te alienum procul, post dorsa positos, -are satage. DAVID expos. reg. tract. 39 p. 214 multa esset securius, qui posset ab omni se pecunia -are.

adi. elongatus, -a, -um. *remotus, distans, longinquus* – *entfernt, fern*: 1 *proprie*: **a** *corpor.*: DHUODA lib. man. epigr. 5 me ... a te -am conspiciens procul ... opusculum ... dirigo. GUIDO ARET. prol. antiph. 53 neumae vel soni ... ab similiter litterata aut colorata linea pariter -i (-a *var. l.*) per omnia similiter sonant. MIRAC. Hucherti 2,3 cum ... tanto sibi videretur (*sc. fur*) securior quanto et -ior. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 236,31 amplum debet *capellum* esse supra caput, utrinque ab oculis -um, sub collo vero strictum. al. **b** *temp.*: ALBERT. M. animal. 6,105 -um ... aliquantulum a partu est bonum *lac*.

2 *translate*: **a** *absconditus, alienus* – *verborgen, fremd*: FORM. iud. Dei app. 1,3 p. 716,33 cuius (*Dei*) scientia senariam circumscriptionem angelicis et humanis -am sensibus sola interior penetrat et exterius concludit. **b** *liber, salvus* – *frei, unbeschadet*: ALBERT. M. cael. 2,1,2^{capit.} qualiter orbis -tus est a nocumento et labore sui motus. 2,1,2 p. 106,28 'quod' nec 'generatum' est *caelum* neque corrumpitur et quod est -tum a 'passionibus' omnium qualitatum primarum et 'ab omni nocumento et omni' eo, quod posset 'finire' esse ipsius et eius motum.

elongus, -a, -um. (*ob*)*longus* – *lang, länglich*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 91,23 sunt ... in superiori parte oris ... duo foramina, unum -um (*longum var. l.*) precedens, quod respondet viis tendentibus ad nares.

eloquens, eloquenter v. eloquor.

eloquentia (-cia), -ae f. *script.*: he-: l. 70. ē-: GERB. epist. 86. ?*usu plur.*: p. 1202,49. 1 *strictius* i. q. *facultas oratoria, facundia* – *Beredsamkeit, Rede-, Wortgewandtheit, Sprachgewalt*: **a** *in univ.*: HRABAN. epist. 33 p. 466,14 devotionem mentis meae magis quam -am verborum perpendens ... iudicet *lector*. AGNELL. lib. pont. 22 lactiflua habuit *Liberius* h-a. ANDR. STRUM. Ioh. 50 fuit vir quidam ... urbanae quidem -ae, verum etiam et civilis omnimodo. *saepe*. *iron.*: CARM. Bur. 42,8,4 Tullium ne ti-

meas, si velit causari: nummus -a (-e *var. l.*) gaudet singolari. **b** *spectat ad rhetoricam, artem oratoriam*: RUOTG. Brun. 4 p. 5,23 nullum penitus erat studiorum liberalium genus in omni Greca vel Latina -a, quod ingenii sui vivacitatem aufugeret. ANSELM. BIS. rhet. 1,9 p. 120,1 sit ... rethor, qui litteras et artes -ciae (-e C) tribuit. **al.** **c** *spectat ad trivium q. d.*: CARM. Cantabr. app. 2,7,1 has (*gemmas philosophicas*) ad sese Tulliana torsit -a, cuius tonat vehementer trifida rhetorica. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 42,15 -e micanti fulgoribus trifide et mathemateos radiante lampade quadrifide Rachelis conubia. TRACT. de divis. phil. p. 37,6 -a ipsa eadem est, que dicitur loyca; hec dividitur in dyalecticam, rhetoricam, grammaticam. **al.** **2** *latius: a lingua – Sprache*: EBERW. Symeon. 12 instructus ... Aegyptiaca, Syriaca, Arabica, Graeca et Romana -a linguam ... gentis intelligere non potuit. **b** *loquendi facultas, vox – Sprechfähigkeit, Stimme*: VITA Rup. 10 caeci recipiebant lumen, muti -am, surdi auditum, claudi recipiebant gressum. **c** *pronuntiatio, os – Sprechweise, Zunge*: BURCH. URSB. chron. p. 93,12 canonici ... elegerunt sibi in rectorem quendam de fratribus suis, hominem nullius intelligentie aut valentie et adeo hebetis -e, ut nec verbum de ore ipsius nisi cum difficultate posset intelligi.

eloquium, -i n. *script.*: ae-: L.44. *adde* EPITAPH. var. II 53,9. -ue(um): L.46.

1 *facundia, eloquentia – Beredsamkeit, Rede-, Wortgewandtheit, Sprachgewalt*: VITA Lupi Trec. 1 (MGMer. VII p. 295,21) quem ... adprimae eruditum per regiones florentes -i fama vulgabat. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,1 Hieronimi torrens -um. RANGER. Anselm. 1194 qui se scire laborat, non eget -o Socratis et studio. LAMB. LEOD. Matth. I 1187 si centum Deus ora sonantia linguis ingeniumque michi simul -umque dedisset. **al.** *spectat ad rhetoricam, artem oratoriam*: EKKEH. IV. carm. var. II 5,11 somnum concede logye, -i (gloss.: rethorice) partes queant et grammatis artes. MANEG. c. Wollf. 10 capit. p. 42 quod nobis -orum thesauros et ornatus paraverint Aegypti. 10 p. 64,13. **2** *dictio, stilus – Ausdrucksweise, Sprachstil*: ODILO CLUN. Adelph. praef. p. 28 quisquis nos reprehenderit ... propter naturalis -i simplicitatem, sciatur *eqs.* BERNO epist. 15 p. 48,23 id ipsum ... quod composuit *Gebehardus*, licet -i venustate redolet, tamen *eqs.* HIST. peregr. p. 125,8 vir ... religiosus, literarum scientia preclarus et suavis -o. **al.** **3** *verbum, dictum, sententia – Wort, Rede, Ausspruch: a strictius: a gener.*: FORM. Marculfi praef. 31 iuxta propositiones vel responsiones ae-a (-a *var. l.*) eorum (*hominum*) ... scribantur et gesta. PIRMIN. (?) scar. 27 p. 64,7 qui fuit in verbis ociosis ... intentus, sit in -is (-ueis, -uis *var. l.*) bonis ... intentus et perseverans. CHART. Sangall. A 208 tali faminis -a promimus, quia *eqs.* GUNZO epist. 12 p. 43,3 -is hec (*rhetorica*) se promittit solvere mentes. THIETM. chron. 4,13 his sedati -is (alloquiis CHRON. Thietm.) Liutici ... discescunt. *saepe*. **β** *eccl. de sacra scriptura*: BONIF. epist. 33 p. 58,3 in ... canonibus vel etiam in sacro -o. WILLIB. Bonif. 5 p. 23,1 secundum quandam apostolicae ratiocinationis -ui (-i *var. l.*) similitudinem omnia probat *apis*. LIBER diurn. 102 divinae praeceptionis monent ... -a *eqs.* EPIST. Mog. 15 p. 342,28 sacerdos, ut -a aiunt, explanator est divinarum iustificationum. ALBERT. M. div. nom. 1,8 p. 4,55 esto ... lex -orum (PG 3,585^B λογίων), idest ipsa sacra scriptura, tamquam lex praefixa. *per saepe*. **b** *latius: a colloquium – Gespräch, Unterhaltung*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,26 l. 27sq. sacrorum lectiones librorum audivit et interdum cum eo (*Gerhardo*) inde dulci -o fruebatur; cuidam vero -o inter ipsos finito *eqs.* **β** *doctrina – Lehre*: URSO element. 4 p. 76,2 ut philosophorum commune edocet -um, cum omne corpus sit naturale, naturis et accidentibus est subiectum. **4** *loquendi facultas, vox – Sprechfähigkeit, Stimme*: ANTIDOT. Cantabr. p. 166,40 subito destitutus -o bibat sauinam. METELL. Quir. 57,27 perdidit -i miser opem. **5** *lingua – Sprache*: EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 11,19 synodiam in Latino interpretatam -o. NICOL. I. epist. 130 quod (*opus*) ... Graeco descripsit *Dionysius* -o. CHART. Rhen. med. I 244 p. 299,37 quae (*vineae*) Theutonicorum -o Ulca dicitur. CHART. Heinr. Leon. 64 p. 95,29 (interp.) data prius iusticia,

que vulgari -o bumed vocatur. *saepius*.

eloquor, elocutus sum, -i. *script.* -ocuntur: l. 19.23. *usu pass.*: l.26.

1 *strictius i. q. loquendo edere, pro-, referre – (her-, aus)sagen, (sich) äußern, vorbringen, berichten: a in univ.*: **a** *ore*: BERTH. chron. B a. 1075 p. 232,17 totum, quod ipsi secreto in aurem -ti fuerant *legati*, ... palam fecit *rex* enarrari. TRIUMPH. Remacli 2,8 p. 452,43 ut adeuntes regem pro nobis ipsi ... coram -remur. 2,28 Lietbertus ... admissus est, quae viderat, verbis evidentibus coram -tus est: '*eqs.*' **al.** **β** *scriptura*: TESTAM. Adalg. (ed. W. Levison, Aus rhein. u. fränk. Frühzeit. 1948. p. 133,1; a. 634) ut testamentum presens -itur, in eo modo, quicquid insertum est, ... adimpleatur. PS. BOETH. geom. 542 de ... digitali mensura ... enodatus ..., cum de punctorum minorumque subtilitatibus praemiserimus, -emur. CHART. Wirt. III 660 p. 136,11 fidelis est litterarum custodia, que rerum seriem -itur evidenter. **al.** **b** *exprimere, significare – ausdrücken, bedeuten*: RADBERT. corp. Dom. add. 345 quod 'verbum caro factum est', quae hoc verba -cuntur? **c** *indicare, enumerare – verzeichnen, aufführen*: CONC. Merov. p. 74,11 ut ne quis antestitum ... licentiam habeat intra domum suam ullam absque his propinquis mulieribus, quas priores canones -cuntur, habere personam. **d** *verbis comprehendere, oratione vestire – (aus)formulieren, in Worte fassen (usu pass.)*: EPIST. Mog. 28 vestris bene et artificiose inventis, optime dispositis, facunde -tis ... favemus tractatibus. **2** *latius i. q. loqui, verba facere – sprechen, reden*: FROUM. carm. 32,27 -or et proprium non sentitis genitorem. ALBERT. STAD. quadr. 75 -itur *Christus rhetoricus*, memor est, pronunciat omnia iuste. CONR. MUR. summ. p. 99,336 cum sermocinor, -or institutoque loquentem personam.

adi. eloquens, -entis. *facundus, disertus – redegewandt, beredt*: EPIST. Lang. 6 ut domus ... Mariano -issimo ex posita (*sc. promissione*) emphiteosin dari deberet. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 490,12 dicax est non modo facundus et -s, ut omnia, quae intellegit, promere facili possit, sed etiam, qui delectabiliter effatur, quod intelligit. IDUNG. PRUF. dial. 1,131 abbas ... in sanctitate docta et -e sapientia episcopos et abbates excellenti dono Dei supergressus vestri ordinis magnum decus ... fuit. **al.** *usu subst.*: CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,35 si doctum et nimis -entem promoverimus.

adv. eloquenter. *facunde, diserte – redegewandt, beredt*: DHUODA lib. man. 3,9,21 ipse (*sc. 'qui linguas infantium facit disertus'*) te -ius cum dignis et nobilissimis Dominumque timentibus ad summum faciat scandere agmen. GODESC. SAXO theol. 15 p. 242,15 cum ... magister distinxisset suapte, scilicet sapienter et -r, officium singulorum, id est legis, fidei, gratiae *eqs.* HROTSV. gest. praef. 8 eo quod pomposis facetae urbanitatis exponenda -ius (*cod.*; eloquentius [*cf. Waitz sine necessitate*] *ed. recent.*) praesumpserim dehonestate inculti vilitate sermonis. IDUNG. PRUF. argum. 1021 quia ... de quatuor dubiis nostris licet non -r, tamen sufficienter ... scripsi tibi (*sim. dial. 3,502*). **al. v. et p.** 578,59.

eloquutio v. elocutio. [**elox** v. esox.]

***elpha** (elfa) vel ***elphion** (-heon) *subst.* (*arab. alfā, cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIX. p. 63^{bsq.}*) *spartum – Espartogras, Halfagras (Stipa tenacissima L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 515sq.)*: ALPHITA II p. 54,13 -a vel -eon, gall. elphone, angl. fone, crescit in locis aquosis. p. 55,19 -ion i. elfa. p. 68,16 folium -ion, -a, gallice elphone, anglice fane.

***elpis** (he-) *subst.* (ἐλπίς) *spes – Hoffnung (per prosop.)*: BENZO ad Heinr. IV. 4,31 p. 370,5 ubi Carite eum (*sc. episcopum*) deosculando ditaverunt, Pystis, H-is et Agapis a longe steterunt.

***elpito** *subst.* (*orig. inc.*) *pernio – Frostbeule*: WILH. SALIC. chirurg. 1,55 capit. p. 304^C de apostemate seu duritie vel tumore vel crustis, quae fiunt in calcaneis propter frigus in hyeme et vocantur a laicis -o, alias bugantie.

***elsbacher** v. *bezoar. **elticus** v. helcticus.

***eltis**, *abl.* -e *subst.* (*theod. vet. helza, helta; cf. francog. vet. heut, helse* [*v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p.*

[Staub])

194^{bsq.}], ital. elsa [v. Battaglia, *Dizionario*. V. p. 110]) *ba- culus, capulus, manubrium* – (Schwert-)Griff, Knauf: GESTA Bereng. 1,172 ensis in ore (gloss.: i. e. in -e; hic versus ex ornatu Eneē transfertur, qui in -e mucronis habebat iaspidem) . . . preclara refulget iaspis. 2,74 manus in capulo (gloss.: in -e sc. erat). elua v. helenium.

eluceo, eluxi, -ere. depon.: l. 32. 1 *proprie vel in imag.*: a *effulgere* – *hervorleuchten, sichtbar werden*: ALCUIN. carm. 3,10,6 verus sol Christus ubique -xit subito tenebris cedentibus atris. VITA Sev. Col. 15 prout nobis quasi per densissimam antiquitatis (antiquitas *ed.*) nebulam prospicientibus -ere potuit. THIETM. chron. 2,35 signum salutiferae crucis in vestimentis hominum mirabiliter et magis miserabiliter -ens digne accipientibus profuit. HONOR. AUGUST. spec. p. 959^B per Filium lucis substantia -xit, sed per Spiritum sanctum splendor eius effulsit. SPEC. virg. 8,347 an non videtur tibi maior sanctitatis splendor in isto quam in primo seculo -xisse? b *exardescere* – *emporlodern, aufflammen*: RAHEW. gest. 4,22 p. 265,18 (epist.) ab . . . olla . . . ignis quidam per scintillas occultas cepit erumpere, sed adhuc in fumo est . . . ; nondum in flammam -xit. 2 *translate*: a *eminere, excellere* – *sich hervortun, herausragen*: LAMB. WAT. annal. a. 1153 p. 528,28 milites . . . valde militia virtutis -bant. b *oriri, comparere* – *anbrechen, in Erscheinung treten*: PONTIF. Ratisb. 286 (Spicil. Friburg. VIII. 1962. p. 81; a. 833/48) per . . . incarnationem salus nobis -xit. c *evidentem, manifestum, notum esse, fieri, apparere* – *klar, deutlich, bekannt sein, werden, aufscheinen*: HRABAN. epist. 18 p. 423,7 quae (*Sapientia*) in ipsis litteris (*i. Scriptura*) manifestissime -et. GODESC. SAXO theol. 24 p. 338,4 assuescentibus . . . subluet et -et . . . moventis veritatis perspicuitas. RATHER. conf. 37,1346 qua calliditate illud egeris, revelabo, tu licet obtenderis tibi penitus non -ere (*ci. ed.*; -eri *ed. princ.*). THEOD. TREV. Liutr. 7,3 cana mens in tenella -xit etatula. LAMB. HERSF. Lull. 25 quem (*virum*) beatum Lullum esse multis -bat inditiis. CHART. Raitenh. 138 ut . . . noster affectus in subiectos nobis dulcius -at. CHART. Bern. III 311 (dipl. Rud. Habsb.) que (*sc. merita Iordani*) erga nos in opere -bant. *al.*

elucesco, eluxi, -ere. *impers.*: l. 52. 57. *de exemplis stirp. perf. v. s. v. eluceo.*

1 *proprie vel in imag. i. q. effulgere, enitescere, illucescere* – *auf-, hervorleuchten, erstrahlen*: PAUL. FULD. Erh. 2,4 (3) pater . . . sanctus extinctis vitiis signis radiosus coepit -ere. RUP. TUIT. trin. 10,19 l. 1011 donec ultro clarescat secretum Dei et opportune -at lux eius coram hominibus. WOLBERO cant. 2 p. 1121^A donec dies intelligentiae et scientiae spiritualis -at fugato (*sic?*) caligine ignorantiae. 2 *translate*: a *appetere, advenire* – *anbrechen, (zu) kommen*: RUP. TUIT. trin. 17,25 l. 1300 qui (*oculi*) visuri erant . . . -ere regnum caelorum. FROWIN. explan. 4,3 l. 758 donec gaudium resurrectionis . . . -ret mundus. b *evidentem, manifestum, notum fieri, apparere* – *klar, deutlich, bekannt werden, aufscheinen*: RUP. TUIT. medit. 2,8 p. 386^D electos huic diei (*sc. nativitatis*) . . . maledicere -et. DIPL. Frid. I. 42 p. 70,10 quatenus . . . fidelis intentio laudabiliter -at. CHART. Babenb. 109 p. 143,17 gloria principum latius uberiusque per pacem et quietem subditorum -it. CHART. Turic. 506 ut facta modernorum posteris plenius -ant (*item* 577). ALBERT. M. miner. 4,1,7 p. 93^b,27 ex praedictis . . . -it . . . , secundum quam rationem plurimi . . . asserant *eqs.* CHART. ord. Teut. (Thur.) 332 p. 280,35 quarum (*villarum*) nomina -ere volumus in hiis scriptis. SALIMB. chron. p. 157,5 contraria iuxta se posita magis -unt. *al.* in formula publicationis q. d.: EPIST. Hildesh. 33 -at . . . presentibus ac futuris, quod *eqs.* CHART. Turg. II 97 p. 332,34 -at . . . tam presentibus quam post futuris . . . hominibus, qualiter *eqs.* CHART. Sangall. B 361 universis in Christo fidelibus . . . presens scriptum inspecturis per ipsum scriptum -at, quod *eqs.* CHART. Brixin. 134 -at . . . et notum sit tam presentibus quam futuris, quod *eqs.*

**elucidarium*, -i n. vel **elucidarius*, -i m. in titulo operis fere i. q. liber qui elucidat, illuminat – *etwa: Buch der Erhellung* (fere de opere Honorii Augustodunensis, ut vid.): HONOR. AUGUST. eluc. prol. p. 359 titulus . . . operi . . . -um (-us *var. l.*) praefigatur, quia in eo obscuritas diversarum rerum elu-

cidatur. sigill. praef. (PL 172,495^D) eis (*fratribus*) spiritus sapientiae . . . involucria per tuum (*sc. Honorii*) laborem in -o evoluit. hex. 1 (PL 172,253^B) cui . . . hoc placeat, -o nostro in capite praefigat Hexaameron. CATAL. biblioth. B I 3 p. 11,37 -um bene correctum. III 17 -um. A III 63 p. 186,37 -us. B I 13 p. 99,11 -um Anshelmi. ALBERT. M. resurr. 76 p. 285,6 dicitur . . . in -o, quod *eqs.* CHRON. Albr. a. 1044 de anima eius (*Benedicti*) monstrosa fit quedam mentio in illo libro, qui -us dicitur.

**elucidatio* (-cio), -onis f. *script.* -ced-: l. 12. 1 *explanatio, expositio* – *Erläuterung, Erklärung, Deutung*: MAGING. epist. 2 p. 273,1 Augustinus . . . , cum sententiam . . . Salvatoris . . . ventilasset, nihil plane eluce-is certe nostrae omnino teneritudini captabile profert. ODO GLANN. Maur. 3 (epist.) de . . . catholicorum . . . studio et -e dogmatum plurima . . . sciscitans . . . repperi . . . quaterniunculos. RUP. TUIT. vict. 9,2 quatenus hanc partem, scilicet -em (elucidatiorem A [DtArch. 28. 1972. p. 551]) prologi, huic insererem . . . operi. glor. 2,15 (PL 169,45^D) de . . . differentiis breviter aliquid pro -e dicendum est. CONR. HIRS. dial. 1843 partium . . . distinctio, tocuis unde partes constant, -o est. *al.* 2 *con-, descriptio* – *Aufzeichnung, Darlegung*: CHART. Salisb. II 821 p. 354,1 (a. 1227) ut acta memoranda -cioni scripture deputentur, ut eorum noticia liquidius clareat in futurum. CHART. Dorm. 102 ut acta digna memoria scriptorum -e . . . serventur (*sim.* CHART. Westph. VI 996. *al.*). CHART. Tirol. 1245 res gestae memoriam <fugiant>, nisi per -cionem scripturarum elapsis temporibus memorie reuducantur. CHART. Argent. III 80 p. 29,16 cum ea, ex quibus discordie pullulare posset in posterum materia, -e ac ordinatione congrua exstirpantur. 3 *propositum* – (*erklärte*) *Absicht*: CHART. Hagenow. 373 p. 272,22 (a. 1261) semper erit intencio et -cio nostra, quod *eqs.*

elucido, -avi, -atum, -are. *pendet ad*: p. 1205,9. *partic. perf. usu subst.*: l. 57.

1 *proprie vel in imag.*: a *illuminare, illustrare* – *erleuchten, erhellen*: MANEG. c. Wolfh. 2 p. 48,17 qui (*Macrobius*) eadem (*sc. Platonis*) tenebras quodam modo -andas suscepit. RUP. TUIT. off. 10,24 l. 1181 lectio actuum apostolorum considerata confestim quasi luminis radius causam . . . -at. Matth. 10,618 multa . . . inveniuntur, quorum ad obscuritatem -andam regula . . . valde utilis est. HILDEG. div. op. 1,2,2 qui (*Deus*) . . . mundum . . . stellis innectens -vit. *ibid. al.* b (*e*)*mundare* – *reinigen, läutern*: HILDEG. scivias 3,6 l. 313 quae (*praecepta*) postea per spiritum sanctum in fonte aquae vivae -ta sunt. 2 *translate*: a *ornare, decorare* – *zieren, schmücken*: HILDEG. epist. 113,122 que (*turris*) topazio, id est his, qui optimam partem eligentes seculo renuntiant, -atur. *spectat ad librum* ('*illuminieren*'): FOLCUIN. Bert. 52 p. 615,28 scribit *Guntbertus* . . . tertium (*volumen*), quem lucidiori opere -vit, cuius initium et in carmine maiorum sollempnitatum aureis litteris mirifice decoravit. b *efferre* – *auszeichnen, verherrlichen*: HILDEG. div. op. 1,1,16 erit semen cordis tui multiplicatum et -tum. c *dilucidioem facere, exponere, ostendere* – *verdeutlichen, erläutern, erklären, aufzeigen*: a *in univ.*: LEG. LANG. p. 113,16 -are (et lucidare, et -are *var. l.*) . . . legem. HRABAN. epist. 8 p. 394,4 si quid . . . gratia divina indigno mihi -are (ostendere *var. l.*) dignata est. 11 p. 398,12 ubi . . . minus -tum eorum (*patrum*) sententiis vel pretermisum . . . repperi. RUD. FULD. mirac. 15 p. 340,45 librum Iesu filii Sirach . . . X libris . . . -vit *Hrabanus*. BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 486,7 illius (*musicae*) artis subtilia antiquis doctoribus incognita -vit *Willihelmus*. FROWIN. explan. 3 l. 5 -bimus, quod voluntas humana insigniri debet forma caritatis. *saepius. β* *describere, (e)narrare, notificare* – *darstellen, berichten, anzeigen*: FOLCUIN. vita Folcuin. 2 cuius vitam strictim et succincte -are cupientes non . . . studemus eum miraculis commendare. BERTHA Adelh. 2 p. 756,30 ut, si . . . fidelis hoc postmodum elegantiori stilo -are voluisset, . . . veritatem sibi prescriptam invenisset. CHART. Aquens. 19 l. 22 si . . . iusta excommunicationis (*sc. decani*) fuit causa . . . , episcopo . . . debuisset (*sc. fratres*) annuntiasse, periculum vestrum -asse. CHART. archiep. Magd. 399 p. 525,17 que (*scripta*) posteritati ea (*sc. quae statuimus*) -ent et distinguant (*sim.* 405 p. 534,1.

[Staub]

al.). CHART. Gelr. 968 p. 935,14 sicuti praesens litera inferius seriatim exprimit, -at et testatur. **γ manifestare, revelare – offenbaren, offenlegen:** DIPL. Loth. II. 15 p. 407,25 ut rei veritas veracius -retur et ambiguitas in hoc nulla maneret. CONST. imp. II 204 p. 275,9 ad -andam super . . . crimine veritatem . . . viros . . . providimus consulendos. **d informare, corroborare – befähigen:** HILDEG. div. op. 1,4,22 l. 53 discreti sensus hominis . . . totum hominem tam in superioribus quam in inferioribus ad quolibet bona -ant.

elucidus, -a, -um. *clarus, splendidus – strahlend, glänzend:* MIRAC. Donat. 26 (ASBoll. Oct. VI p. 509; s. XI.) -a miracula absentibus denodantur . . . ; per quem (*confessorem*) nobis tam -a fiunt miracula.

adv. *elucide. 1 *proprie i. q. clare, splendide – strahlend, glänzend:* CHART. Rhen. med. I 501 p. 555,32 (a. 1138) XXIII talenta lini -issime politi. 2 *translate i. q. perspicue, evidenter – deutlich, augenscheinlich:* MIRAC. Donat. 26 (ASBoll. Oct. VI p. 509; s. XI.) illa (*puella*) . . . in se Dei miserationem perpetrata -e ostendit. HILDEG. vit. mer. 4,901 divina ultio voluntatem purgationum suarum manifeste et -e demonstrat, cum unumquemque . . . aperte flagellat.

***elucror**, -ari. *lucrari, consequi – gewinnen, erlangen:* CHART. Westph. IV 1547 p. 738,35 (a. 1279) universis Christi fidelibus . . . iudex, consules ac burgenses (*sc. optant*) . . . perpetue beatitudinis consortium -ari.

eluctatio (-cio), -onis f. *luctatio, nisus – das (Hervor-)Kämpfen, Ringen (in imag.):* EPIST. Worm. I 21 p. 39,10 spinis et vepribus, trahis et tribulis ita medius adhesi, ut post longam -em (-cionem *cod. a. corr.*) modo vix vix ereptaculum hec pauca dicendi . . . ad brevissimum tempus reperirem.

eluctor, -atus sum, -ari. *refl.: l.40. struct.: c. abl. separativo: l.42. c. dat.: p.1206,64. c. praep.: ab: l.40. in: l.47.49. inter: l.44. c. inf.: l.51.*

1 *proprie: a prorumpere, procedere – heraus-, hervordringen:* PETR. DAM. Rom. 41 dum vir sanctus necdum prorsus intercepto spiramine anhelitu vix -ante (-are *var. l.*) rauciret. GLOSS. II 633,29 St.-S. -bitur uzdringit. **b (luctamine) exire, eniti, se eripere – sich ent-, loswinden, -reißen:** BALTH. Fridol. 18 ita . . . plebe circumdatus est, ut eorum clamori constipationique renitens vix ab eis se -retur (reluctaretur *var. l.*), ut arriperet gressum inde pergendi. GISLEB. ELNON. inc. 2,274 ut . . . vectores . . . non -ari valeant cetu populari. LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 83,6 vix . . . inter constipatam arcibus multitudinem -tus in palacium se recepit rex. **c re-, obluctari – an-kämpfen:** v. p.1206,64. 2 *translate: a erumpere – aus-, losbrechen:* COSMAS chron. 2,45 p. 151,17 singultibus verba interrumpentibus tandem -ta in vocem sic est *Wirpirk* locuta: 'eqs.' GUNTH. PAR. hist. 19 p. 159,33 abbas in pauca eiusdem linguae verba vix potuit -ari, ut . . . seni, quid ab eo exigeret, aperiret. **b eniti – ringen, sich mühen:** VITA Karoli M. 2,22 p. 64,9 pater et mater una voce verba hec -ti sunt diu emittere: 'eqs.'

eluctarium v. electarium.

elucubratio, -onis f. *script. -ugu-: l.63. 1 vigilia, lucubratio – Nachtwache, nächtliche Tätigkeit: v. l.63. 2 detectio – Aufdeckung:* STEPH. V. epist. B 3 p. 363,2 (spur. s. XI.2?) ut remotis tergiversationibus veritatis -e adminiculum tibi a nobis inpendatur. 3 *illuminatio – Erleuchtung:* CHRONOGR. Corb. add. p. 88,14 lacrimarum convalle iam pene transcensa ad ipsius pacis visionem defecati cordis -em anhelatis.

elucubratiuncula (-e, -ugu-, -aci-, -acu-), -ae f. 1 (*e*) *lucubratiuncula parva – kleine Nachtwache, nächtliche Tätigkeit:* SCHOL. Boeth. mus. 2,1,9 elucubratiuncula (*elugubratiuncula var. l.*) est vigilia et elucubratiuncula (*elug-, -cuncula var. l.*) parva vigilia; inde dicitur 'elucubrator animus'. 2 *tractatio, dissertio (parva) – (kleine) Erörterung, Abhandlung:* ANSELM. LEOD. gest. praef. p. 162,9 horum (*gestorum*) . . . pars prior ab Herigero . . . absque capitulis est conscripta, cui nos capitula praenotantes nostram cum capitulis suis e-ciunculam coaptare studuimus.

***elucubris** (-ugu-), -e. *assiduus, sedulus – fleißig, geschäftig:* HUGEB. Willib. 2 p. 89,39 sic . . . diutius diurne sollicitudi-

nis cura -is (-gubris) litterarum studiis inherendo die noctuque, eatenus (*i. quatenus*) . . . mentem edomaret.

elucubro, -avi, -atum, -are. *script.: -ugu-: l.12.17.35. al. -crob-, -cropr-: GLOSS. I 134,1 St.-S. partic. perf. usu adi.: l.9.11.12.17.19.22.24.*

1 (*cum diligentia*) *conficere, elaborare, labore parare – (sorgfältig, mit Fleiß) verfertigen, aus-, erarbeiten:* **a in univ.:** IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 249,16 ille (*Agrestius*) . . . nihil auctoritatis ac -ti eloqui habens ait superflua . . . studiis teneri. ALDH. virg. I 54 plurimum differt inter ambiguas fariseorum traditiones et -tam sacrae scripturae diffinitionem. WIL-LIB. Bonif. praef. p. 3,17 qui (*libri*) . . . elug-tam (-tam *var. l.*) posteris scientiae adferunt dignitatem. PASS. Ursulae prol. p. 143,6 nulla veterum pagina . . . hactenus id (*sc. historias virginum*) -verat. GESTA Altiss. 39 (MGScript. XIII p. 398,35) Rainogala et Alagus . . . gesta presulum . . . compendiose atque commatice elug-tis paginis indiderunt. **al. b explanare, exponere – erklären, erläutern, auslegen:** IONAS BOB. Columb. 1,1 p. 152,9 nec facundiae flore suffulti nec -ante (-antis, -tae *var. l.*) scientiae fonte . . . Columbani adgredimur texere gesta. 1,3 p. 158,8 magistro parendo vice versa obiecta sibi -bat. 1,5 p. 161,11 -ante (*elug-antē, elug-t[a]e, -tae var. l.*) praedicationis doctrina. IOH. 16 p. 339,1 quanta . . . miraculorum Domini . . . redoleant exempla, . . . -anti (-ta, lucubrant *var. l.*) luce veritatis fidelibus notum est. OTTO FRISING. chron. 8,20 p. 419,22 volunt quidam . . . priores . . . prophetias . . . per ipsam (*Apocalypsim*) -tas (*elucidatas C*) fuisse. RAHEW. gest. 3,53 p. 228,34 generalem curiam . . . celebrandam indicit *Fridericus*, ubi . . . de iusticia regni . . . pernecessaria sapientum collatione dissereret diuque obsoletam -ret. **c emendare, corrigere – verbessern, berichtigen:** VITA Hugberti prol. (MGMer. VI p. 482,21) peto . . . lectoribus . . . provolutus, ut . . . , si quid forte corrigenda invenerint, digna emendatione -ent (*elug-ent var. l.*). ANSELM. BIS. rhet. praef. p. 106,4 si quid aberratum est, corrige; obscure dictum elug-a. 2 *illustrare, celebrare – verherrlichen, auszeichnen:* v. p. 658,55.

adi. elucubrans, -antis. *accuratus – gewissenhaft, gründlich:* MIRAC. Bert. 2 -issima (*elucubratissima edd. priores*) diligentia advertendum nobis est eqs.

adv. *elucubrate, *elucubratim. *diligenter, accurate – sorgfältig, gründlich:* VITA Sadalb. 2 (MGMer. V p. 51,14) cum sint gesta *Columbani* ab eloquentissimo viro Iona -e (*lucubratae var. l.*) edita. EPIST. var. II suppl. 11 p. 635,31 extimui . . . , quod rem tantam . . . a me . . . requirere voluisti, quasi . . . a nobis -ius aliquid vel possit dici vel debeat. MIRAC. Bert. 7 quatuor . . . protendentes . . . pervenerunt ad socios temeritatis audaciam vituperantes tamque praesumptivae rei eventum -im perscrutantes. COD. Lauresh. 7 p. 282 cum sit de his (*sc. miraculis*) libellus a maioribus nostris prosaico metricoque stilo satis -e compositus. **naviter, sollerter – emsig, geschickt:** PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,38 l. 15 utrumque latus sylogisticis praebes cornibus fodiendum, quatenus nulla ex parte flexuosis -im senibus eliciens vivus evadere possis. 2,23 l. 5 non . . . valebis te in tante subtilitatis fantasia extenuare, quo possis inpune utroque vacillante pede ab his, in quibus offenderis, cornibus -ius (-cius *var. l.*) effugire.

***eludium**, -i n. *delusio, deceptio – Täuschung:* EPIST. var. III 26,3 p. 187,22 quod accidit, non stolidissimae mentis -o (*gloss.: -um ipsa delusio*), verum nequitiae reputabatur ac tumori.

eludo, elusi, elusum, -ere. *form. perf. elud(i): p.1207,2.*

1 *strictius i. q. illudere, decipere, fallere – zum besten halten, täuschen, hintergehen:* AGIUS vita Hath. 13 aliquamdiu . . . infirmitati reluctata (*eluctata 1*) vincere eam vel potius -ere temptavit. LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 134,10 cum diu per . . . medicorum operas morti obluctatus fuisset rex, quasi naturam arte -ere posset. CARM. schism. 1,39 (MG Lib. Lit. III p. 550) ludit et -it suus illum (*Victorem*) nominis error, nomen ab opposito, non quia vincat, habet. *saepius. defraudare – betrügen, berauben:* IOH. ELNON. Rictr. 1,221 cum . . . suo . . . nosset crimine princeps se vacuum fructu necnon et munere prolis -sum. 2 *latius: a irritum reddere, infringere – un-*

wirkksam machen, beseitigen: VITA Poppon. 22 p. 306,47 diabolicae fraudis eum . . . machinamenta contigit eluisse (-disse 1). LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 131,20 cum . . . accusatorum constantiam nec veritate responsionis nec arte dictionis -ere posset rex. a. 1074 p. 182,1 ille (rex) sedulitatem instantium lubricis responsionibus -ere conabatur. *al.* CHART. Naumb. I 168 p. 147,11 ut . . . dispositio non arguatur socorditer -sa. WTBALD. epist. 226 p. 345,15 nec . . . tempus redimit rex nec causas perfunctorio transitu -it. **b** *deflectere – fehlgehen lassen, ablenken:* WALTHARIUS 734 ille virilis constitit opponens clipei septemplex orbem saepius -ens (-sit *var. l.*) venientes providus ictus.

elugubro *sim. v. elucubro sim.*

elumbis, -e. *invalidus, debilis – (lenden)lahm, kraftlos:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 462,4 -is (e lumbis *cod.*) sine lumbis, id est sine fortitudine. UFFING. Ida 1,10 victae pertinaciae et virium -es effecti aliquid ibi (*sc. in oratorio*) esse divinalis numinis suspicati sunt Hungarii. *al.*

1. eluo, -ui, -ere. **1** (*ab-, col*)*luere, purgare – (ab-, aus)waschen, reinigen:* GLOSS. med. p. 34,18 -endi (DYNAMID. Hippocr. 1,43 elevandi) et extenuandi vel etiam desiccandi habet *feniculum* potestatem. **2** *de-, proluere – fort-, wegschülen, -schwemmen:* HELM. chron. 60 p. 116,24 torrens . . . quicquid vallis humilior habuit in hominibus et iumentis, in momento -it et in mare proiecit. GESTA Ern. duc. I 2,171 rivorum . . . deductio repente super eas (*plateas*) emittebatur et sordes omnes -bat. **3** *diluere – (auf)lösen:* HINCM. divort. 6 p. 152,4 in libro Numeri aqua frigida, in quam Dominus inprecationes iussit -i, hausta a muliere adultera computrescendum femur ipsius legitur. 22 p. 231,28 sacerdotis officium est, ut exorcismos aquis -endos, quas mulier debet bibere, pro ministerio sibi imposito scribat.

adi. **elutus**, -a, -um. *imbecillus, iners – gehaltlos, fad:* AMARC. serm. 1,547 epulum pane est -cius omne, et tam dulce nihil tibi torretur coquiturve.

2. eluo, -ere. **1** *luere, solvere, expiare – ver-, entgelten, sühnen:* SUMM. Heinr. C p. 288 -o, -is ich arnon, ère. GLOSS. II 658,17 St.-S. -itur fargoltanuvirdit (*per interpr. minus accurate, spectat ad Verg. Aen. 6,742*). **2** *exsolvere, liberare – auslösen, befreien:* DIPL. Karoli M. 316 p. 478,1 (*spur. s. XIII.*²) damus . . . filiis . . . heredibus . . . liberam potestatem . . . accipere et -ere et extrahere duos homines condemnatos in persona et in pecunia de banno et carceribus cuiuslibet comunis.

3. eluo *v. helluo.*

elusio, -onis *f.* *derisio, contemptio – Verhöhnung, Mißachtung:* INNOC. III. registr. 7,71 p. 110,19 vos in -em mandati nostri ad electionem procedere velle cognovit *legatus*. CHART. episc. Misn. 184 quod magister Gerhardus . . . et magister Hinricus . . . se ab excommunicatione sententiis . . . in -em pontificalis dignitatis . . . vicissim . . . absolverunt. CHART. Traiect. 1864 ne in -em . . . ordinationis ac prejudicium . . . monasterii . . . aliquid nostro nomine conrigant *subditi nostri*. *al. v. et p. 274,4.*

***elusor**, -oris *m.* *cavillator, derisor – Spötter:* YSENGRIMUS 5,241 intulit -r (*illusor var. l., i. Sprotinus*): '*eqs.*'

eluvies, -ei *f.* **1** *effluxio (sordium), limus – Ausfluß (von Unrat), Schlamm (in imag.):* PETR. DAM. epist. 78 p. 388,14 debet . . . per confessionem peccator -em sui reatus evomere et sic paenitentiae poculum de vasculo divinae legis haurire. 112 p. 260,13 postquam latentem pestis huius (*sc. ut clerici confoederentur uxoribus*) -em didici. **2** *diluvium, inundatio – Flut, Überschwemmung, Hochwasser:* ANNAL. Altah. a. 1041 p. 28,33 Athesis fluvius . . . tanta -e subito excrevit, ut domorum . . . partem vastando perdiderit. IORDAN. SAXO princ. 101 cum . . . pluviarum inundatio multa terram infunderet, facto signo crucis magister Dominicus . . . ante se depulit omnem eiusdem inundationis -em. **3** *aqua ablutionis – (Wasch-)Wasser:* METELL. Quir. 9,45 abluerunt *Marius et Martha* rite pedes (*sc. martyris*) pro Domino ligatos -eque sacra se beandos vertice necnon vultibus imbuerunt.

eluvio, -onis *f.* *diluvium, inundatio – Flut, Überschwemmung, Hochwasser:* GERB. geom. 1,2 qui (*Aegyptii*) propter

-em Nili fluminis agrorum limites inundatione sui saepius confundentis . . . sollertiam artis excogitavere. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,18 hinc (*sc. ex stellarum circuitu*) . . . -es, hinc exustiones mundi mutantur phisici.

5 elxine *v. helxine.* **elycis** *v. helice.*

elycopia *v. helioscopium.*

***elydrium** (*elid-*), -i *n.* (ἐλὺδριον) *script.:* ce-: *l. 20.* he-: COMPOS. Matr. 3,2. 38,1. lid-: *l. 22. adde* COMPOS. Matr. 26,1. eled-: *l. 15.* eleor-: *l. 16.* eletr-: *l. 15.* elir-: *l. 16.* *form. gen. sg. -u: l. 20.*

1 chelidonia, hirundinina – Schöllkraut (*Chelidonium majus* L.; *interdum spectare vid. ad substantiam quandam e chelidonia factam vel eius coloris existentem*): COMPOS. Luc. N 10 auri scriptio: . . . teris separatim auripicmenti III partes scisciles et eledri (*eletri a. corr.*; MAPPAE CLAVIC. 249 eli-i [*eleorii S*]) parte I. N 14 scriptio: elirium (COMPOS. Matr. 22,1 -um) ð III *eqs.* MAPPAE CLAVIC. 1 sumes argentum vivum 3. VIII. limature auri 3. III. . . , eli-i (-i S. COMPOS. Matr. 2,1 -ri) 3. XII *eqs.* PAUL. AEGIN. cur. 14 p. 6,16 tinctura aurea: . . . gal-larum lib. I et 5, celi-u (*celi-um A*; 3,2,6 ἐλὺδριον [*κελὺδριον, καλὺδρις var. l.*]) ÷ II *eqs.* COMPOS. Matr. 69,8 crocus fricatur diebus tribus . . . et li-um fricatur in sole diebus V. 71,9 iuscel-lum croci et -i. *saepius.* **2 metallum aurei coloris, electrum – eine goldfarbene Metallegierung** (*cf. M. Berthelot, La chimie au moyen âge. I. 1893. p. 31. n. 5*): MAPPAE CLAVIC. 15 si . . . multum assaveris (*sc. argentum factum*), fit eli-um (*item 209 [sed 83 et IOH. sacer. 163 electrum]*); cui si partem I auri addideris, fit aurum optimum. 83 ex ere argentum vel eli-um vel aurum facere. IOH. sacer. 137 ad eli-um: eraminis partes III, argenti partem I, auripigmenti partes II prius confla . . . ; sin autem multum conflaveris, fiet eli-um I nec sol nec luna. *cf. electrum.*

elymos -v. *elimos* -.

elympsis *v. ellipsis.*

elyotrop -v. *heliotrop* -.

5 elysius (*he-, elis-*), -a, -um. (Ἠλύσιος) *script.:* (H)ae-: *l. 51.52.62.* les-: *l. 48.55.* -se(us): *l. 51.*

1 adi.: **a caelestis – himmlisch:** THIETM. chron. 6 prol. p. 272 a Christo salvi sint omnes atque locandi sedibus Elisiiis. **b paradisiacus – paradisiach:** MILO carm. 3,4,1,133 captus dulcedine pomi . . . Elisiiis fugiens . . . ab oris . . . flevit Adam. **c amoenus, gratus – gefällig, angenehm:** CARM. Cent. 102,16 elisios norunt bene qui (*magistri*) percurrere campos. **d per confusionem:** **a solaris – zur Sonne gehörig, Sonnen-:** ECKEH. IV. bened. I 31,45 is (*gloss.:* census), pater, Helisios (*gloss.:* solares) fidei pandet tibi campos (*gloss.:* paradysi). GLOSS. II 657,34 St.-S. Elisium sunnalihiu. 679,23 Helisios campos sunnofeld. **β lenis – sanft, friedlich:** GLOSS. I 202,26 St.-S. lesia mamundi, mamunti. **2 subst. neutr. (fem.: *l. 52.55*): **a loca caelestia, regnum caelorum – Himmel(reich):** ALDH. virg. II 273 manet in templis paradisi hactenus heros, Helisium (Heliseum, Heliam, helium, Helisen, Elison, aelysium, haelisium, helisiam *var. l.*; *gloss. M:* paradisum, campus est) colit ut superis in sedibus Enoch (*huc spectat* GLOSS. II 14,61 St.-S. elisium paradysum sunnavelt). RHYTHM. 149,393 gratissime bonis Lesiae (*elisie var. l.*) fruens deliciis percepti tenet Eligius iam muneris, verbis quod credidit divinis. THEODULF. carm. 75,28 niveis sociata choreis Helisii pulcras semper habebit anima opes. EPIST. Teg. I 1 beatis . . . spiritibus . . . amoenitatem celestis Elisii . . . a Christo deposcimus concedi. **al. b paradisus, hortus deliciarum – Paradies, Eden:** THEODULF. carm. 74,2 primus amoena tenens factoris munere rura Helisii (*Hae- cod.*) celsi . . . homo floribus umbriferis vitam peragebat in arvis. 74,18 arbor in immensum spaciatur nomine vitae, Helisii medio . . . surgit. *de claustris:* COSMAS chron. 1,30 p. 54,15 Adalbertus . . . in cenobio . . . cum senatoribus celi infra amenam curiam terreni conversabatur -i (*elisii var. l.*). **c per novam interpr. (quasi ab Helios ductum sit) i. q. locus apricus, soli vicinus – sonnenbeschienener, -naher Ort, 'Sonnenfeld':** GLOSS. II 717,55 St.-S. -um sunnaueld. *v. et l. 54. cf. l. 46.***

ema *v. haema.*

[emachites *v. haematites.]*

***emacto**, -are. *trucidare – (ab)schlachten:* HINCM. divort.

[Konstanciak]

5 p. 145,2 tamquam ad macellum illas (sc. uxores) duci faciant laniandas et ... -ari praecipiant viri.

emaculo, -avi, -are. *purgare, emundare, abluerē – reini-gen, säubern*: 1 *corpor.*: PAUL. BERNR. Greg. 89 p. 527,17 eos (*digitos*) sanguineis notis nullatenus -are (*corr. ed.*; maculare *codd.*) potuit *papa*. 2 *spirit. et in imag.*: THEODULF. carm. 1,18 non animum haec (*segnities*) purgat, sed iniquo turbine turbat; quem turbare valet, -are nequit. RHYTHM. 150,127, 3 corpus, quod meretrices varie pulluimus, sedulis -are (emundare B) lacrimis studebimus. STEPH. COL. Maurin. 10 p. 278^E caro ... attrita conscientiam purgat, spiritum -at. PAUL. FULD. Erh. 2,4 (3) p. 19,4 (ed. Levison) professionis districtio locum prius contaminatum -vit (et maculatum *var. l.*). PETR. DAM. epist. 140 p. 482,2 obscenitas immundi ... commercii sordidat mundum, gratuita manus impositio non potest -are (mundare, emundare *var. l.*) pollutum. *al.*

***emadosis** v. *haemadosis. **emagogum** v. haemagogus.

emanatio, -onis f. *effluxio, profusio – Ausfluß, das Ausfließen*: 1 *proprie*: a *gener.* (*in imag.*): ARBEO Corb. 9 ex cuius (*vivi fontis*) vi -e amnis efficitur. AMADEUS LAUS. hom. 7,150 pacis flumina et gratiarum -es. **b medic.**: AESCULAPIUS 40 p. 63,40 eruptio renum ex uno loco est -o sanguinis. ARS med. 5 p. 422,6 mulieribus ... sunt XII (*sc. exaltationes*): lactis officium et menstruarum -o. **c philos. et theol.**: ALBERT. M. cael. hier. 1,1 p. 4,26 sacrorum principatus, qui in sacris officiis principantur et per sacras -es donorum. eth. II 1,6,7 p. 94^a, 43sq. sicut ... dies est continua -o luminis a sole in mundum, ita vita continua -o est principii vivifici in vita: et sic continua -o luminis intellectualis a fonte primae causae est faciens existentia ...; -o ... in esse fundat et tenet universa. *al.* 2 *meton. de re profusa* i. q. *effusio, effluviū – Ergießung*: a *corpor.*: IOH. METT. Glod. 30 (MGScript. IV p. 237^b,6) olei ... -o ex ipso sacro sepulchro frequentius visa est profluxisse. **b spirit.**: RUP. TUIT. trin. 2,28 l. 1288 quae ... illae sunt aquae ... , nisi -es spiritus sancti? ALBERT. M. epist. Dion. 8 p. 516,47 non oportet dicere de bonitatibus ... angelorum, sed ipsius 'Christi radios beneficos', id est -es suae bonitatis ostensivas.

emancipatio (-cio), -onis f. 1 *proprie*: a *strictius* i. q. *manumissio – Freilassung, 'Abschichtung'* (t. t. iur.; de re v. H. Planitz, *Grundzüge des dt. Privatrechts*. 1949. p. 205): CHART. Ital. Ficker 265 p. 309,5 (a. 1218) episcopus dixit eis (*filiiis Briani*) ... : 'exstote emancipati ...'; et huic -cioni ... episcopus ... suam auctoritatem interposuit. CONST. imp. II 423,10 p. 557,46sq. que ... preordinavimus, observentur ... excepto -is articulo, que in solis illis procedere poterit, qui capaces -is existent ratione patrie potestatis. ALBERT. M. sent. 4,42,14 p. 485^b,29 hac (*potestate patris*) ... soluta per mortem vel -em solvitur etiam impedimentum (*sc. matrimonii eorum, qui cognatione legali q. d. iuncti sunt*). *in imag.*: ANSELM. BIS. rhet. praef. p. 103,11 quamvis -cionis (-is C) iure a te (*sc. Drogone*) quondam fuerim solutus *eqs.* **b latius**: a *de liberatione ex iurisdictione vel ditione quadam* i. q. *traditio, alienatio ex districtione, exemptio q. d. – Vergabung, Freisetzung aus dem Befugnisbereich, sog. Exemption*: CHART. Rhen. inf. I 497 p. 349,37 (a. 1185) capella ad ... usum libera ei (*abbatissae*) est concessa et tradita; sed in recompensationem huius -is tres solidi in annuis redditibus ... ecclesie de Walde sunt assignati. CHART. Mog. A II 518 p. 853,38 quo ... claustrum ... ab advocacie iure facta emanatio firmiori robore gaudeat *eqs.* p. 854,11 si quis ... nostrae huic -i ... contraire ... presumpserit *eqs.* VITA Hildeg. Bing. II 6 (CC Cont. Med. CXXVI. 1993. p. 78) cum ... cogeretur per visionem, ut laboraret circa loci sui -em. CHART. Salem. 170 p. 201,5 (dipl. Heinr. VII.) -is gratiam ... monasterio ... indulgemus. *al.* *adde*: WIBALD. epist. 150 p. 249,3 -em ... intelligimus abbatis promotionem. EPIST. Wibald. 312 p. 441,10 ut -em vel abrenunciationem Stabulensis ecclesiae nemo intelligeret. **b actio liberandi, emancipandi – Rechtsakt der Freisetzung, Ausnehmung**: ACTA imp. Winkelm. I 26 p. 17,13 (dipl. Otton. IV.) quod liceat ... communi ... iurisdictionem libere exercere in ... maleficiis puniendis, -cionibus et manumissionibus facien-

dis et omnibus generaliter agendis. 195 (dipl. Frid. II.) ut ... officium ... iudicatus ... exerceat *Boniobannes* et quod possint -es, manumissiones, adoptiones ... coram eo et ab eo fieri. 207 p. 185,1 (dipl. Frid. II.) potestatem ... concedimus ... -es celebrandi. CHART. Ital. Ficker 265 p. 309,45 ego ... imperatoris notarius huic -cioni interfui et eam (*sc. chartam liberationis*) auctoritate ... episcopi scripsi. *de statu -is*: LEX Raet. Cur. 8,6,4 si quis homo ... ei (*filio vel filiae*) aliquid in tempore -es (inmanicipationis, -cionis *var. l.*) donaverit *eqs.* 10 GLOSS. II 119,5 St.-S. -em selpvualtigi, selpwaltig. 2 *translate de dignitatis accessione* i. q. *emissio e custodia, promotio – 'Freilassung', Beförderung*: CHART. Mog. A II 532 p. 886,28 (a. 1190) ut omnes ... scolares concanonici ... usque ad -em cum suis prebendis in procuracione sint magistri. CHART. episc. Wirz. I 355 p. 406,15 de locatione cantorie nostre, de -e scolarium et de receptione fratrum concordati taliter pronunciamus *eqs.* *huc spectare vid.*: CHART. Brem. 155 p. 179,15 (a. 1230) ut, si forte electiones vel -es canonicorum ... imminuant *eqs.*

20 **emancipator**, -oris m. *qui emancipat, liberator – Be-freier*: GLOSS. II 479,36 St.-S. -r beualgore.

emancipo, -avi, -atum, -are. *script.*: in m.: l. 36. ?dem.: l. 37. -nti-: p. 1211,29. -nzi-: l. 40. -pio-: l. 28. *usu refl.*: p. 1211,43; *impers.*: l. 70. *struct.*: c. *praep.*: a(b): l. 55,61. p. 1211,9. 24. 32. 34. 43. 48. *al.* de: l. 44. *partic. perf. usu subst. vel adi.*: l. 32. 37. 46. *al.*

liberum reddere, emittere, liberare – freigeben, befreien: 1 *proprie*: a *in univ.*: SUMM. Heinr. C p. 286 -o (-pio *var. l.*) bemēnon, benim manumitto, id est vel libertatem dono. THEOD. AMORB. Bened. I 6 p. 365,23 -tis pluribus captivatis victor ... regressus est comes. CONR. MUR. summ. p. 38,9 manumissi, -ti, liberi, liberti, libertini (*sc. in urbe fuerunt*). *al.* **b manumittere – freilassen** (*de re cf. p. 1209,40*): a *de manumissione e potestate paterna* (t. t. iur.): LEX Raet. Cur. 8,9,4 si post matris obitum ... unum filium pater -verit ...; quod si viva matre pater ... plures filios in m -verit ...; quod si alteri filii ... ad patrem mancipati fuerint ... , tam de -tis (de mancipatis *var. l.*) vel non de mancipatis ... a patre servetur. *al.* CHART. Ital. Ficker 265 p. 309,1 si volebat *Brianus* ... suos filios ... -zipare et a sua patria potestate tradere *eqs.* (*cf. p. 1209,43*). CHART. Basil. C II 89 p. 48,9 quod pater filio, nisi -etur, donare non potest. *saepe*. *adde*: CHART. Turg. II 107 p. 368,17 (a. 1221) propter discordiam ... pater filium de castris -vit suis. *in imag.*: PETR. CRASS. def. 4 p. 441,10 Henricum regem ... non paterno more ... ipsi mortem ... parando -vit *Hildebrandus monachus*; sic -tus filius ... patrem in iudicium ... vocare potest. **β de liberatione e ditione variarum auctoritatum**: BERNOLD. CONST. libell. III 24 p. 88,16 parrochianum eius (*episcopi*) ditioni ... -ando *eqs.* GERHON. aedif. 34 p. 159,23 quo servicio nec debet nec potest ab episcopo quisquam ecclesiae famulus -ari. DIPL. Karoli M. 286 p. 429,49 (*spur.*) omnes homines (*sc. S. Dionysii*) servituti addictos -ans et eos imperpetuum faciens liberos *eqs.* CHART. eccl. Erf. 115 Cunigundim inperatoris ministerio contradens a condicione nobis dedita ... -vi. CHART. Brixin. 170 Fridericus ... Orteli-bum de Maranso, qui ad eum spectabat iure proprietatis, -vit. *al.* 2 *translate*: a *gener.*: a *in univ.*: VITA Bonif. I 3 p. 80,24 ut ... gentem Fresonicam ab antiqui hostis -rent (*sc. Wil-librordus et Bonifatius*) obsequio. 10 serpens antiquus ... quosdam instigavit de gente crudeli, qui necdum fuerant a diabolicis superstitionibus -ti. **β expedire – zugänglich machen**: EPIST. anon. p. 8,6 Christi spiritu duci videntur ... , qui nolunt communicare viventibus, qui periuriis ... -verunt aliquas dignitates eidem Paschali pape. **γ permittere – überlassen**: ANSELM. HAV. apol. p. 1119^C quantum ... malum sit, quamvis sacram scripturam suo sensui -are et non potius divinae scripturae sensum adaptare *eqs.* *impers. i. q. licet, permissum est – es ist erlaubt, steht frei*: THANGM. Bernw. 22 p. 769,22 ut in posterum a tali controversia desistat *archiepiscopus*, nec aliquid se intromittat, nisi canonice -et. **b eccl.**: a *mittere (e custodia), (in dignitatis elatiorem locum promovendo) absolovere – entlassen, für selbständig erklären, 'freisprechen'* (*spectat ad*

[Konstanciak]

cursum dignitatum ecclesiasticarum; de re cf. DuC. s. v.): CAES. HEIST. Engelb. 1,2 p. 238,7 de scolis -tus in prepositum maiorem est electus. CHART. Hamel. 17 (ed. O. Meinardus. 1887. p. 12,8) quod nullus -bitur (sc. in canonicum), nisi ... iuret eqs. CHART. Ger. Col. 102 p. 98,35 si aliquis -tus electus fuerit in canonicum eqs. al. CHART. eccl. Halb. I app. VIII^b p. 248,31 qui (canonici seniores) sunt -ti. CHART. civ. Misn. 163 p. 115,16 dabuntur ... cuilibet -torum ... octo ulnae panni. GESTA hort. Mar. 46 vir nobilis ... a noviciatu ... -tus monachus ... efficitur. REGISTR. Xant. p. 104,9 cuilibet ... tam scolarium quam -torum sociorum I stopum vini. al. adde: CHART. Argent. II 65 p. 42,38 (a. 1278) ut, ... quam cito ... installatus seu -tus fuerit canonicus, cappam sericam ... sibi faciat. **β** medial. i. q. se dedicare, dedere – sich weihen, hinwenden (zu): CONC. Karol. A 21 p. 193,26 placuit de faeminis ... , puellis ... vel viduis, quae virginitatis ... propositum ... pollicentes Deo -te fuerint eqs. **c** publ., iur., canon. (fere de liberatione a servitiis, vectigalibus sim. vel de exemptione e ditione variarum auctoritatum): **α** in univ.: CHART. Traiect. 219 p. 199,22 (a. 1057) duas ecclesias ... domnus Baldricus -vit et liberas reddidit ab omni servitio episcopali. al. BERTH. chron. B a. 1075 p. 233,14 proprietatis illorum (sc. Adalberonis, uxoris eius et filiorum) absolutum (sc. coenobium) dominio ... a se prorsus -bant. DIPL. Contr. III. 91 quatenus ... prefatum fundum ad edificandam ... ecclesiam -tum ac liberum ab omni alterius parrochie termino efficeremus. 93 p. 166,19 quos (fundos) palatinus ... ab omni ... servitio ... -vit. CHART. Mog. A II 558 p. 925,8 quatenus curia, predium et villicatio ... fuerint ab actione Heroldi ... per sententiam -tipata. saepe. expressius de immunitate q. d.: CHART. eccl. Halb. II 8 p. 301,19 (a. 1180) curias canonicorum ... ab omni lege forensi et civili iure penitus -amus et immunitati assignamus. **β** excipere – ausnehmen: CHART. Heinr. Leon. 81 p. 119,37 (a. 1169) a quo ... iure cuilibet episcoporum X vorwerco -vimus. **γ** dimittere – aufgeben, aus der Hand geben: DIPL. Contr. III. 140 p. 253,28 si infra allodium terra culta vel inculta, molendina ab heredibus -ta fuerint, monachi in usus suos libere sibi vendicabant. TRAD. Patav. 644 consentiente et -ante eadem mancipia Hallensi comite eqs. **δ** refl. i. q. se abdicare – sich entäußern, verzichten (auf): CHART. archiep. Magd. 253 p. 319,29 (a. 1142) quia ... benivolentia ... Alverici sine assensu fratris eius Baderici a iure et dominio supradicte ecclesie se abalienaverit et -verit eqs. **δ** redimere, absolvere – (gegen Bezahlung) ablösen: CHART. Altenberg. 3 p. 6,32 (a. 1147/48) <quod> ... abbas de Berge ... terram quandam ... -verit a manibus duorum militum. CHART. Rhen. inf. I 388 p. 269,14 quam (terram) Berno ... abbas a Benjamin et Cunrado militibus pro XXX marcis -asse dinoscitur. adde: TRAD. Patav. 712 (a. 1180/90) quod -ari non possint mancipia, id est, ad alios transire dominos.

adv. *emancipato. libere – frei: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 496,8 ‘-o’ imperativus ab ‘emancipa’; quod, si reperitur et adverbium, potest esse ‘libere’ vel ‘absolute’.

1. **emaneo**, -nsi, -ere. remanere – zurück-, übrigbleiben: CHART. Rhen. med. I 488 p. 543,2 (a. 1136) abbas dedit Echinesceit, quod ei ex beneficio liberum -erat cum omnibus appendiciis suis.

2. **emaneo** v. emano.

1. **emano**, -avi, -atum, -are. script. emenn(o): p. 1212,25. **form. coniug. II. vel III.:** p. 1212,23. **struct.:** c. praep.: ad: p. 1212,14.32. in: p. 1212,3.33. **partic. praes. usu subst.:** p. 1212,53.

I intrans.: **A** proprie i. q. effluere, (pro)manare – (aus-)fließen, (hervor)strömen: **1 gener.:** HUGEB. Willib. 4 p. 96,8 veniebant ad locum illum, ubi duos fontes de terra -ant. VITA Corb. 23 ex eadem fovea aquarum -vit (desudabat ARBEO Corb. 28) habundantia. THIETM. chron. 7,71 p. 484,29 ab uno pavimenti foramine ... oleum -vit. DIPL. Heinr. III. 213 p. 284,33 ubi idem fluvius de suo fonte -at. VITA Annon. I 2,14 p. 489^a,24 exteriores lacrimarum rivi -bant. CHART. Naumb. 316 p. 300,1 qui (fons) de ... monte -at. **in imag.:** WILLIB. Bonif. 6 p. 33,24 praedicatio eius doctrinae multiformiter -vit.

ARBEO Corb. 9 coepit ... divinum ex ore illius -are verbum. RADBERT. corp. Dom. 12,130 in eos, qui membra non sunt Christi, profecto -at (manat var. l.) fons ipsius gratiae. EPIST. Ratisb. app. 7 p. 381,23 ‘tamquam ex scrupulosis cotibus -vit oratio’ (ex Cic. Tusc. 4,14,33 enavigavit). **2 natur. et medic.:** ALBERT. M. animal. 3,122 -at ... aquositas pura tenuis, quae nullus omnino humor est. 3,147 viam habeat (cibus) -andi per menstruum. *huc spectare vid.:* Ps. HIPPOCR. progn. A 7 si ... sanguis de pollice -tus (corr. ed.; in manu natus sim. codd.) fuerit eqs. **B translate:** **1 gener.:** **a** prodire – hervorgehen: DIPL. Constantiae 3 p. 10,5 sperandum erat de sacrario ... concordie fomitem et pacis consilium -are. **b pervenire (ad) – gelangen (zu):** VITA Gunth. erem. 4 fama eius bono odore respersa ad aures beati Stephani ... -vit. **c emergere – auftauchen:** CHART. ord. Teut. 311 (epist. papae a. 1221) ut, si per ... fraudem littere a nobis contra ipsa privilegia -verint, nullum ex eis libertas vestra sustineat detrimentum. **d contendere, patere – sich erstrecken:** RHYTHM. 39,17,1 unde (sc. de Dacia) Gotia -at (manat, manet, eminet var. l.) adversus Dalmatiam. **2 publ., iur., canon.:** **a exire, edi – ausgehen, ergehen (de imperio, edicto sim.):** DIPL. Merov. I 99 p. 254,26 presentem iussimus -are precepcionem. 188 p. 470,12 (spur.) petiit ... Perminus ... nostrum -nere p r e c e p t u m de omni corpore possessionis ipsius monasterii (DIPL. Karoli M. 118 p. 165,40 p. ... emennare precipimus). MAGNUS chron. a. 1174 p. 500,44 (epist. papae) cum ... de exhibenda ... obedientia ... nostrum -verit ... mandatum. CHART. Sil. D I 64 p. 42,9 (epist. papae) Romanorum pontificum iussiones, quae ... sepius -asse noscuntur. CHRON. Sigeb. cont. Aquic. p. 441,2 -verunt nova instituta a domno papa. al. adde: CHART. Sangall. A app. 77 (epist. papae a. 1251) nulla ... inhibito vel monito ad ... monasterii conventum -vit. **de mortis damnatione:** IULIAN. TOLET. Wamb. 21 in ceteros nostrorum -vit iugulum mortis. **b pandi, dimanare – sich ausbreiten (über):** CHART. episc. Hild. I 351 p. 335,28 (a. 1171) super hisdem capitulis ... Brunonis et Heremanni episcoporum confirmationes -verunt. **c descendere – stammen (von):** CHART. Hamb. 293 p. 259,24 (a. 1190) curia ... cum omnibus agris, qui -verunt ex ipsa. *ibid. iterum.* **d affluere – zufließen, zukommen:** CHART. Rhen. med. III 264 (a. 1223) quod exactionem vini ... meo marito ... -antem ... agendam remittamus (sc. comitissa).

II trans. i. q. evergere, emittere – hervorsprudeln, -quellen lassen: **A gener.:** **1 in univ.:** ARBEO Emm. 12 fons, qui prospectus -bat a q u a s (TRANSL. Eug. Tolet. 1 fontanae dulces -antes a. ANNAL. Ven. a. 1116 [MGScript. XIV p. 71,16] a sulphureas). ORD. elect. pap. 1,13 ymagi ... Salvatoris, que ... in fronte percussa -vit sanguinem. al. **in imag.:** LAMB. TUIT. Herib. 2,17 p. 239,10 nonnulli ... perducunt miserum ad -antem potentias et virtutes tumulum. **2 diffundere – verströmen (in imag.):** ARBEO Emm. 2 p. 29,25 praedicando sapientibus archana eructans, inbecillis lac -ans (-ret var. l.). **B medic. de sanguinem vomentibus i. q. spuere – speien:** PAUL AEGIN. cur. 176 p. 100,9 -antes (3,3,1,2 τοὺς ... πτύσσοντας) ... sanguinem statim flebotomare.

[2. **emano** v. emunio p. 1262,58.]

?*emantes subst. (orig. inc. ni subest haematites) **?haematites – ?Blutstein:** HERACLIUS II 12 sume lapidem, qui dicitur -s (ni leg. ematites), qui non sit nimis durus.

emanti- v. emanci-.

emanuensis v. amanuensis.

60 **emaptoycus** v. haemoptycus.

***emarceo**, -ere. (marceo) deficere, deesse – nachlassen, ausbleiben: OLBERT. Veron. 19 erat muliercula, cuius arida torpentem damnarat dextera partem, nam sanguine -ente paralysisangebatur peste.

65 **emarcesco**, -ui, -ere. script. -ss(o): GLOSS. I 620,5 St.-S. (a. corr.). **marcescere, (paulatim) deficere, extabescere, exarescere – kraftlos, schwach werden, erschlaffen, (allmählich) geringer werden, verkümmern, verderren:** **1 spectat ad homines (in imag.:** p. 1213,9): **a in univ. de languore, torpore sim.:** RADBERT. Arsen. 1,8 p. 33,27 dolore disruptus -ui. TRANSL. Godeh. 1 p. 640,50 tenendo sarcophagum eius (beati confessoris) se sublevavit Adelbertus, et ilico pollex eius de

[Konstanciak]

propria iunctura -uit. VITA Hildeg. Bing. I 3,23 l. 13 (CC Cont. Med. CXXVI. 1993. p. 66) vene mee cum sanguine, ossa cum medullis -uerunt. CAES. HEIST. Engelb. 2,17 p. 280,3 cuius (*uxoris*) viscera cum fuerint eiecta, ita cor eius ex dolore ... -uerat et evanuerat, ut vix fabae quantitatem excederet. CHART. Westph. VII 1203 p. 545,18 iram Dei ... incurrat (sc. *transgressor*) et plagis attritus perpetuis -at. *al.* adde: HELM. chron. 55 p. 107,28 predicatorum verbi gravi mestitia confecti sunt, eo, quod novella plantatio in ipsis iniiciis -uerit. *b* *extenuari* – *abmagern* (*usu medic.*): GLOSS. med. p. 80,24 Hypopocrates ... sinteticos vocat, quorum apostema intus eruperit ... et -unt. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,12 p. 20a^v fricationis terminus est, cum corpus infletur: aliquantulum rubeat et -ere incipiat. *c* *emori* – *ab-*, *ersterben* (*für*): WALTH. SPIR. Christoph. I 4 inspectis ethereae puritatis sideribus telluris -uit sordibus. *d* *dolere* – *sich grämen*: VITA Ger. Bron. 19 p. 670, 15 super eius infortunio ... -uerat mesta *provincia Flandrensis*. 2 *spectat ad res*: *a* *degenerare, collabi, evanescere* – *vergehen, verkommen, verfallen*: DIPL. Frid. I. 313 p. 134, 14 dolemus, quod argentum versum est in scoriā, si tanti decoris formam -uisse videmus. CONST. imp. III 85^a,2 post ... dire persecutionis angustias, quibus orbis attritus -uit *eqs.* *dilabi* – *zerrinnen*: ALDH. virg. I 43 p. 295,8 omnis praestigiarum scena ... ut fumus evanescens disparuit, ut cera liquens -uit.

***emarcidus**, -a, -um. 1 *deficiens, imbecillis* – *kraftlos, schwach*: ODILO SUESS. Seb. 46 quidam debilis -is poplitibus ... ante sanctum adductus *eqs.* 2 *plane putridus* – *völlig verwest*: LAND. MEDIOL. hist. 3,30 p. 96,17 corpus iamdiu truncatum mulieris fere -um, ... cui omnia membra cuiuscumque sexus marcuerant.

***emarco**, -avi, -are. *exarescere* – *eintrocknen*: GLOSS. Roger. I B 1,5 p. 517,35 in aliis ... vulneribus capitis, si ... sanguis non multum -verit (*ni leg.* emanaverit) et si fluxus humoris timeatur, flebotomandum est *infirmus*.

***emarcuatus**, -a, -um. *deficiens, debilis* – *kraftlos, gelähmt*: STEPH. Wilfr. 65 p. 261,18 credo ... meam manum incurvatam et brachium longo tempore -um (-am *var. l.*) ... posse sanari.

emasculo, -are. *virilitate privare, castrare* – *entmannen, kastrieren*: CHRON. reg. cont. I a. 1195 p. 158,3 (rec. I) Cristahe, rex Grecie, a fratre suo captus, cum iussu eius -retur, in patientia doloris vitam finivit.

emathites v. haematites. **emathoicus** v. haemopticus. 1. **ematicus** v. emeticus. 2. ***ematicus** v. *haematicus. **emati(s)tes** v. haematites. **ematoys** v. haemoptois.

emax, *emacis*. 1 *ad emendum promptus, emendi avidus* – *kauflustig, -süchtig*: LIUTPR. antap. 5,27 l. 584 non esse cupidum vera pecunia est; non esse -em vectigal est. CONR. MUR. summ. p. 175,14 pueri -es in anellis et vitreis monilibus delectantur. *accedente notione dissipandi i. q. prodigus* – *verschwenderisch*: EPIST. Hann. 24 p. 58,13 facultates (sc. *ecclesiae*) ... -x largitor in favorem aulicorum dilapidavit. 2 *qui emere valet* – *fähig, in der Lage zu kaufen, erwerben*: BENZO ad Heinr. IV. 1,17 p. 154,4 'si placuerint Domino viae hominis', statim 'inimicos eius converteret ad pacem' regni celestis -em (*spectat ad Vulg. prov. 16,7*). *de impetrandi facultate*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,198 quicumque tibi *p r e c e* poscis -i (MIRAC. Firm. 2,4 p. 807,52 ut ... consequi mereretur *comes* effectum ... -i p. [*loci spectant ad Pers. 2,3*]).

***embadalis**, -e. (embadum) *ad embadum pertinens* – *der Grundfläche (zu)gehörig, Grundflächen-*: PS. BOETH. geom. 699 cui (*numero*), si quater -is (embalidis *var. l.*) quantitas subtrahatur, XLIX relinquantur. 710 -is (embadi, embadis, embalis *var. l.*) ... conclusio ... inquirenda est *eqs.* 741 XXXVI prodeunt, quae summa -is (ebadis *var. l.*) spatii planitudinem adimplet. *ibid.* iterum.

embadum, -i n. (ἐμβάδον) *script.*: *he-*: p. 1214,7. *eba-*: l. 66. *empa-*: p. 1214,1. *form. gen. sg. -is*: l. 64,66.

1 t. t. geom. i. q. *area* – (Grund-)Fläche (*def.*: GERB. geom. 4,2 planities planarum figurarum lineis circumsepta -um a Graecis appellatur): PS. BOETH. geom. 581 huius (*isopleuri*)

-um (emp- *var. l.*), id est area, tali modo est investiganda *eqs.* 584 tot pedes (sc. CCCXC) huius trigoni ... -um colligit. *al.* FRANCO LEOD. circ. 2,112 peritia ... geometricae disciplinae de inveniando circuli -o eiusmodi regulam describit, ut *eqs.* *al.* 2 *de campo i. q. solum, loca* – *Boden, Gelände*: BENZO ad Heinr. IV. 3,16 p. 318,3 plus solito turbant *Normanni*, quo plana per he-a currant. 3 *terminatio* – *Rahmen*: LAMB. WAT. annal. a. 1165 p. 537,13 per -um narrationis nostrae prosecutus virtutum historiam beatae Mariae revertat ad *eqs.*

10 **embamma** (-ama), -atis n. *ius, iurulentia* – *Brühe, Tunke*: ALPHITA I p. 288,43 -amata (embrotha *var. l.*) interpretatur intentiones, id est salsamentum.

***embanum** (enib-), -i n. (*orig. inc.*) *urtica* – (Brenn-)Nessel: GLOSS. IV 141,13 St.-S. eni-um urtica nezila. SUMM. 15 Heinr. C p. 290 -um nezila.

***embassador** v. *ambasciator.

***embatia**, -ae f. (*cf. gall. *ambosta; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XXIV. p. 411^{asq.}*) *quantitas, portio duabus manibus (iunctis) tenenda* – *Menge, die in zwei Hände paßt, zwei Handvoll*: CHART. Laus. 360 p. 321,1 (a. 1223) quilibet ... qui faciebat nupcias, debebat ei (*villico*) I panem, I cuppam vini, I -am carnis. 472 p. 408,36 sacerdos debet eis candelam, et ei debet mitti una -a.

***embaxator** v. *ambasciator.

25 **emblema**, -atis n. (ἐμβλημα) *script.* -lam(a): l. 35. 1 *opus musivum, emblematicum* – *Mosaik, Einlegearbeit*: *a* *strictius*: *a* *proprie de opere vitreo, lapideo, ligneo sim.*: HRABAN. carm. 49,6,2 crucis (sc. *Christi*) lignum ... -e inclusum arx tenet ista crucis. GISLEM. Droct. 13 (MGMer. III p. 541,12) quo decore nitebant *parietes* pictura aurei coloris, strato inferius pulchro -e *p a v i m e n t i* (CATAL. Floriac. [MG Script. XV p. 501,7]). HUMB. Sim. 2,43 p. 192,13 pretiosa marmora parietum et -um basilicarum ... distracta. *β* *meton. de vasis opere musivo ornatis*: AMARC. serm. 3,94 numerans (sc. *avarus*) -ta (-amata *var. l.*) fulta lapillis (*cf. notam ed.*).

30 *latius de apicibus litterarum praenitentibus*: REGINH. Annon. II f. 1^v l. 23 repente inter cetera veluti divinum -a mire fulgurans nomen sancti Benedicti ... resplenduit. 2 *per pravam interpr. (cohaerentem c. Prud. psych. 527) i. q. abundantia, plenitudo* – *Überfluß, Fülle*: ERCHANB. gramm. p. 87,12 '-a', id est abundantia (*cf. Gramm. suppl. 236,33*). CARM. de Cass. 37 quem (*puerum*) genitor locuples et rerum -e dives ... scolis dedit erudiendum (*inde DUDO hist. 3,36 p. 179,20 [ed. Lair] genitor ... locuples rerumque omnium -e dives*). 408 epularum -e dives (sc. *antistes*). THIOFR. serm. Willibr. 1 (OrgVerChristKunstLuxemb. 15. 1885. p. 83,16) filii aecclesiae, eiusdem matris vestrae ubera sugite, ubera ... referta gratiae caelestis -e, de quibus mystice canitur *eqs.* *al.* 3 *per confusionem c. problema i. q. aenigma* – *Rätsel(aufgabe)*: EKKEH. IV. 50 pict. Mog. 400 mella novo more nectarque leonis ab ore Samson gustabat et in his -a (gloss.: propositiones) parabat (*cf. Vulg. iud. 14,12*).

35 *emblematus*, -i m. (*arab. amlāḡ; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIX. p. 6*) *Phyllanthus emblica* (L.) – *Myrobalane, indische Stachelbeere, Amla*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 345,40 -i sunt poma quasi pruna, quae, cum desiccantur in sua arbore ... dividuntur tripliciter *eqs.* CIRCA INSTANS p. 19b^r -i fructus sunt crescentes ultra mare; purgant phlegma et melancholiam (*sim. ALPHITA II p. 55,25*). p. 27a^v myrobalanorum species sunt quinque bonorum: citrinus, kebulus, bellericus, -us, indus. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 382^C -i frigidum et sicci sunt. THADD. FLORENT. cons. 1,57 -orum uncias II. *ibid.* *al.*

40 **embolus**, -i m. (*cf. embolus*) *script.*: *ym-*: p. 1215,11. *embul(is)*: p. 1215,13. *confunditur c. symbolum*: p. 1215,9,11. ?*form. nom. sg. -im* [Konstanciak]

45 **embolus**, -i m. (*cf. embolus*) *script.*: *ym-*: p. 1215,11. *embul(is)*: p. 1215,13. *confunditur c. symbolum*: p. 1215,9,11. ?*form. nom. sg. -im* [Konstanciak]

50 **embolus**, -i m. (*cf. embolus*) *script.*: *ym-*: p. 1215,11. *embul(is)*: p. 1215,13. *confunditur c. symbolum*: p. 1215,9,11. ?*form. nom. sg. -im* [Konstanciak]

55 **embolus**, -i m. (*cf. embolus*) *script.*: *ym-*: p. 1215,11. *embul(is)*: p. 1215,13. *confunditur c. symbolum*: p. 1215,9,11. ?*form. nom. sg. -im* [Konstanciak]

60 **embolus**, -i m. (*cf. embolus*) *script.*: *ym-*: p. 1215,11. *embul(is)*: p. 1215,13. *confunditur c. symbolum*: p. 1215,9,11. ?*form. nom. sg. -im* [Konstanciak]

65 **embolus**, -i m. (*cf. embolus*) *script.*: *ym-*: p. 1215,11. *embul(is)*: p. 1215,13. *confunditur c. symbolum*: p. 1215,9,11. ?*form. nom. sg. -im* [Konstanciak]

70 **embolus**, -i m. (*cf. embolus*) *script.*: *ym-*: p. 1215,11. *embul(is)*: p. 1215,13. *confunditur c. symbolum*: p. 1215,9,11. ?*form. nom. sg. -im* [Konstanciak]

(*ni subest embolium*): l.11.

1 *insertum, additio, appendix – Einschub, Zusatz, Anhang*: a gener.: COD. Karol. 84 p. 620,6sq. inter quibus (*apicibus, i. litteris*) -im posuit *Neapolitanus episcopus*; ... eundem -im atque epistolam infra posuimus. p. 620,14. FLOR. LUGD. ad Drogon. 2 p. 268,25 vocat *Amalarium* huius ... garrulitatis librum -im opusculorum suorum (*cf. notam ed.*). al. b *liturg. de oratione*: AMALAR. off. 1,12,7 p. 69,13 intellegimus -im (embolismum, symbolum *var. l.*) esse (*sc. benedictionem*) supradicti officii. 3,28,2 sequens oratio, quae inchoatur 'libera nos ...', -im (embolismus, ymbolium, simboli *var. l.*) est dominicae orationis, ut *eqs.* ORDO Rom. 5,66 sequitur ... prefatio dominicae orationis et oratio dominica cum -i (-uli *var. l.*; *sim.* BERNOLD. CONST. microl. 17 p. 988^C compleamus ... et ipsam dominicam orationem et illam, quae sequitur, quae -is dominicae orationis nuncupatur. al. 2 acc. -im *vel* -um in *litteris conscribendis additamentum quoddam indicans* ('Postskriptum'): COD. Karol. 8 p. 4,7,27 -um. 54 p. 577,18 -um de Leone archiepiscopo. 55 p. 579,27. 99 p. 653,14. al. LEO III. epist. 2 p. 91,4 -im; pro tanto amore *eqs.* 5 p. 95,23. EPIST. divort. Loth. 3 p. 214,4 -im; pro parvissimo temporis articulo *eqs.* al. 3 acc. -im *pro adv. i. q. insuper – zusätzlich, darüber hinaus*: ALCUIN. epist. 265 p. 423,45 pleniorum ... responsionem sperare habetis: ... de inquisitionibus, quas -im habuit mens ex persona carissimorum nobis vestrae caritatis discipulorum.

embolismaeus, -a, -um. *intercalaris – Schalt-*: BERNOLD. CONST. chron. p. 395,2 (ed. Pertz) cycli decennovenalis annus semper in paschali novilunio et communis et -i anni ... innovatur.

embolismalis (endib-), -e. *interpositus, intercalaris – Schalt-*: 1 *in univ.*: BERNO miss. 6 (PL 142,1072^C) qui officia ordinavit, -es annos in decennovenali cyclo attendit, in quibus pascha tardius solet occurrere. MEGINFR. carm. p. 648^A endib-es sunt anni ... septem. SIGEB. GEMBL. decenn. 1,53 'utrumque', inquit Beda, annus, c o m m u n i s et -is, 'a principio mensis paschalis incipit ibidemque finitur' (HONOR. AUGUST. gemm. 3,124 sunt ... duo anni, c. et -is; c., qui habet duodecim lunationes, -is, qui habet tredecim). *saepius. de mense intercalari*: SIGEB. GEMBL. decenn. 1,72 unde ... seculi secundo anno -is mensis XIII^{us}? FRUTOLF. chron. p. 58,60 multiplica XXV per septem, et fiunt CLXXV, qui sunt menses -es CCCCLXV annorum. 2 *in diei actionis indicatione*: CHART. Salisb. I 455 p. 617,4 (a. 1188) datum ... VIII° X^o kal. mai., anno bisextili et -i. CHART. Udalr. August. I 16 p. 204,18 acta sunt ... hec anno ab incarnatione Domini millesimo ducentesimo quarto, indictione septima ... decennovalis cicli VIII, qui et -m-alis>.

embolismaris, -e. *interpositus, intercalaris – dazwischengestellt, Schalt-*: RHYTHM. 115,27,1 hec luna est -is in decembris inchoans. MARIAN. chron. a. m. 3749 p. 519^b,23 -es ... menses, qui de annis undecim epactarum crescunt, nos ... tertio vel altero anno addidimus.

embolismus, -i m. (ἐμβολισμός) *script.*: ?meb-: p. 1216,15. immo-: p. 1216,14. endib-: p. 1216,6.8. -bul-: l.61. -lesimus: p. 1216,3. -issimus: p. 1216,15.17. *metr.* embō-: p. 1216,5.

interpositio, intercalatio, additamentum, incrementum, appendix – Einschub, Zusatz, Zuwachs, Anhang (saepē usu attrib. de annis vel mensibus intercalaribus ['Schalt-'], e. g.: l. 64.68. p. 1216,5.6.8.15. al.): 1 *def.*: BEDA temp. rat. 36,17 quartus (*sc. lunaris annus*), qui -us (embu-us *var. l.*) graece dicitur, id est superaugmentum, et habet XIII menses (*cf. Isid. orig. 6,17,23*). 45,2 dividitur ... circulus idem (*sc. decennovenalis*) in -os annosque communes. al. RHYTHM. 115,7,1 -os Greci vocant, auctos vero Latii, qui (*anni*) sunt septem in noveno atque deno circulo. al. MEGINFR. (?) carm. p. 641^C annus lunaris est lunae circuitus, qui nunc est communis, nunc -us habetur. HONOR. AUGUST. imag. 2,82 -us, qui supercrescens dicitur, est is (*annus*), qui a Pascha ad aliud Pascha XIII menses, id est XIII novas lunas habet. al. 2 *exempla*: a *in univ.*: ALCUIN. epist. 126 p. 186,10 in annis ... -orum decem et novem diebus ... quarta decima luna paschalis transponitur prio-

ris anni quartaedecimae. CALEND. Karol. A p. 1692,4 quae (*luna*) in Kalendas Iualias tricesima esse debuit secundum rationem epactarum, propter -esimum, qui pridias nonas Martias interseritur, erit vicesima nona. AGIUS comput. 8,7 communes ... sunt incausto titulati *anni*, ast -i miniati flore rubescunt. 5 MEGINFR. (?) carm. p. 647^C nunc ex endib-is et communibus annis pertractare necessarium decernimus. p. 647^D per communes annos fit *cyclus* et endib-os. *in ludo rhythmicimachiae q. d.*: GESTA Camer. 1,89 p. 436,20 septenusdecimus numerus (*per litteram 'q' designatus*) ad peragendum, quod volebamus, quasi -us videbatur. b *expressius i. q. annus intercalaris – Schaltjahr*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 69,23 adiectis ... -orum incrementis. COMPUT. cod. Bern. 10 p. 55,27 qui (*anni*) dicuntur, communis et immol-us apellantur. AMALAR. cod. expos. 2,9,4 aufert *propheta* -os (mebolissimos [*sic? cf. l.17*] *var. l.*) de solaribus annis ... et ponit seorsum hos menses et annos, quos facere potest ex -is (-ssimis *var. l.*); -i fiunt in tanto numero *eqs.* al. *in diei actionis indicatione*: FOLCUIN. Bert. 2,88 p. 162,20 (chart.) actum ... VI kalendas Aprilis, anno ... 20 DCCCLVI et bissextili ascensu I, indictione V ac -o. c *de mensibus (usu attrib.)*: BEDA temp. rat. 9,5 *propheta* Danhiel ... -os (-orum *var. l.*) ... menses ... non lege patria tertio vel altero anno singulos adiciens *eqs.*

embolo v. involo. ***embolum** v. *embolis.

25 **embolus**, -i m. (ἐμβολος) *emporium – Stapelplatz, Warenlager (de re v. Reallexikon d. Byzantinistik. A I. p. 380)*: ANNAL. Ianuens. I p. 48,10 Amicum de Mirto Constantinopolim legatum miserunt *consules Ianuenses* pro exigendis scalis et -o promissis.

30 ***emborisma** *subst. neutr.* (*corrupt. ex aneurysma, fort. per confusionem c. ἐμβόλισμα*) *tumor arteriae – Schlagadergeschwulst*: THEOD. CERV. chirurg. 1,2 p. 135^D ego ... arterias ... temporum saepius solidavi, adeo, quod in nullo remansit apostema, quod dicitur -a. 1,13 p. 140^F nisi carnis nascentia accelerata fuerit ... quoddam vacuum ... remanebit et fiet passio, quae dicitur -a; est ... -a aneurysma seu tumor molli tactuque cedens sanguine plenus (*cf. Galen. ed. Kühn X. p. 335 ἀνεύρωσμα*). *ibid. al.*

emborium v. emporium.

40 ***embotum**, -i n. (imbuere; *cf. ital. embuto, imbuto*) *script.*: im-: l.54. embro-: l.47. -but-: l.49.54. -ocum: l.56.

infundibulum, trajectorium – Trichter: 1 *proprie*: a *def.*: CIRCA INSTANS p. 7b^r -um est instrumentum latum inferius, strictum superius, habens canalem in fundo. ALBERT. M. sent. 4,1,5 p. 17^a,45 dixerunt *antiqui* vasa operantia ad medicinam, sicut clyster et -rotum. b *exempla*: a *in univ.*: ALBERT. M. sent. 4,13,10 p. 349^b,38 medicus sanat et medicina et clyster et -utum. MARC. GRAEC. ign. 26 impone stupas (*sc. in oleum*) et accende; quod si volueris extrahere, poteris per -um. β *de usu ad fumum dirigendum*: DYASC. p. 194^a radicem ... siccam pone super carbones ... et cooperi de -o, cuius quoddam subtile infirmus teneat ore. TRACT. de aegr. cur. p. 165,7 fiant fumigationes cum i-o auri, ... super ollam sit i-um predictum, ut eger per eum fumum recipiat. THADD. FLORENT. cons. 13,71 fiat sufumigium per -um (-ocum *ed.*), cuius canna ingreditur os matricis. *saepius*. γ *de usu ad liquorem infundendum*: WILH. SALIC. chirurg. 2,12 p. 334^G primo ponas intra vulnus in casso cum -o, id est instrumento facto in modum clysteris, vinum decoctionis. 2 *meton. de forma*: CONSTANT. AFRIC. theor. 3,12 p. 11a^r concavitas ista -um est vocata ...; -um ... istud ex pelliculis (*sc. cerebri*) componitur, quae a secunda matre egrediuntur. *ibid. al.*

***embra** v. *eimer. **embrio** v. embryum.

65 1. **embrium** v. embryum. 2. ***embrium** v. *esbrium.

embroca, -ae f. (ἐμβροχή) *script.*: im-: p. 1217,9. inb-: p. 1217,11. enb-: p. 1217,6. ?abl. sg. -e: l.70.p.1217,1.

70 *cataplasma, fomentum (umidum), infusio, catachysmus – Umschlag, (feuchter) Wickel, Begießung, 'Bähung'*: 1 *def.*: GLOSS. med. p. 28,1 -e: fomentationem graece. GLOSS. Salern. p. 12^a,23 -a, superinfusio. p. 15,38 -a est humidus rei infusio. al. 2 *exempla*: a *spectat ad unguentum sim.*: AESCULAPIUS 40

p. 65,20 utendum -e, hoc est adinfusione renum. 41 p. 67,26 currentur *renes* ex -is, hoc est infusionibus olei rosei *eqs. al.* TRACT. de aegr. cur. p. 107,36 fiat eis (*sc. infirmis*) -a, id est infusio super os stomachi. NOTULAE Wilh. Cong. 1323 medicus debet esse . . . diligens . . . per ea, quae extrinsecus adhibentur in en-is et unctionibus. *al.* **b usu vario:** PAUL. AEGIN. cur. 31 -is (3,4,8 καταλήλοις ἐμβροχάις) in capite utamur et oleo dulci infundentes et lanis circumvolventes illud (*caput*). *al.* TRACT. de caus. mul. 15 p. 19,30 i-as ad menstrua provocanda de XXX in XXX dies inbrocabis. ANTIDOT. Glasg. p. 119,5 in-as sive pannu ad confortandu sthomaçu. IOH. IAMAT. chirurg. 9,1^{capit.} de -a facienda. ALBERT. M. phys. 2,2,4 p. 127^b,31 organa medicinalia, sicut clyster et -ae, sunt media et sunt fines . . . actionum, quae agimus, ut sanitatem consequamur. *saepius. adde de compositione:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,23^{capit.} -a ad saniem provocandam . . .; accipe *eqs. ibid. al. (v. ind.)*

***embrocatio** (-cha-), -onis f. *cataplasma, fomentum (umidum), infusio, cataclysmus – Pflaster, (feuchter) Umschlag, Begießung, 'Bähung':* THADD. FLORENT. cons. 126, 67 ieiunus balneum intret (*sc. patiens*) . . . et -bus ex ordeo, violis, papavere et camomilla (*sc. utatur*). GLOSS. Roger. I A 1,4 p. 516,1 accipe . . . mel et cymium cum oleo et vino et fac emplastrum vel -em et appone loco dolenti. *al. de irrigatione (cf. B. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum. 1713. p. 420 s. v. impluvium):* GLOSS. Roger. I A 1,12 p. 534,27 -o est, cum aqua calida vel lac vel liquor aliquis ab alto cadens distillatur supra membrum patientis. 4,7 p. 713,23. *al.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,5 p. 108^C cum sedantibus dolorem curetur locus, sicut cum -chatione olei calefacti. 1,14 p. 112^A ea, quae conferunt in ulceribus . . ., sunt sicut -chationes ex aquis infrigidantibus. 1,18 p. 116^G assidue -chatio aquae calidae, ubi coctae sint herbae mollificantes. *ibid. al. v. et l.40.*

embroco (-cho), -are. *script. inb-: l.10. 1 fomentare – (feucht) wickeln, 'bähen':* THADD. FLORENT. cons. 102,14 buliant omnia ista (*sc. flores*) in aqua, et -etur caput. GLOSS. Roger. I A 2,2 p. 587,16 accipiat succus solatri sempervivi, et cum isto tepefacto locus patiens -etur. *al. v. et l.10. 2 irrigare – begießen:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,2 p. 118^C ut linias locum cum oleo violato in balneo et -ches ipsum cum aqua calida embrochatione plurima, donec lenificetur durities.

[**embrotum** v. *embotum.]

***embryosphactes** (imbriosfacitis, inbriosfacitis) *subst.* (ἐμβροσφακτής) *de ferramento medicorum i. q. peremptor feti – Töter der Leibesfrucht:* ARS med. 6,46 p. 33 necesse est, ut . . . fer-~~c~~amentorum nomina describam: . . . imbriosfac[i]tis (imbriosfac[i]tis G, ἐμβροσφακτής B; cf. *notam ed. p. 38*).

***embryotomum** (embrio-), -i n. (ἐμβροτομός) *de ferramento medicorum i. q. culter ad sectionem (mortui) feti aptus – Messer zur Zerstückelung der (toten) Leibesfrucht:* ARS med. 6,42 p. 31 necesse est universorum ferramentorum nomina dicere ita: . . . embri-um (cf. *notam ed. p. 38,3*).

embryum (emb-, -rium, -rion), -i n. *vel embryo* (-rio), -onis m. (ἐμβρυον) *fetus, (animal) quod nondum natum est – Foetus, Ungeborenes: 1 natur. et medic.: ALFAN. premn. phys. 25,10 p. 142 quod (receptaculum) existit de superfluitatibus -ii (membri var. l.; PG 40,704^A ἐμβρυον). CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 144^r tertius (*sc. gradus formationis infantis*), cum cerebro cordeque et epate iam formati alia membra apparent in forma, quae dicitur ab Hippocrate -io. ALBERT. M. veget. 1,167 planta terrae affixa est sicut -a (-io B; -ia *rell.*) matri et non separatur ab ea. 6,40 educit balsamum -em vivum . . . ex matrice. animal. 7,90 ab -ione finditur secundina. 16,13 p. 1065,18 -ia, quae intrinsecus . . . moventur. animal. 1,83 humor . . . ad cibum concepti -ionis praeparatus. animal. quaest. 19, 1^{capit.} utrum -o ante formationem nutriatur. *ibid. saepe. 2 philol. et theol. (de infusione animae in fetum):* URSO anat. 358 quod (*sperma*) . . . sumit incrementum et embrio ante animae infusione vocatur. ALBERT. M. sent. 2,18,8 p. 324^a,32 item philosophus dicit . . ., quod -a vivunt vita plantae: non . . . vivunt nisi per animam. 3 *bot.: ALBERT. M. veget. 1,46 'sexuum vires sunt in seminibus', -is (ebriis var. l.) 'sive impraegnationibus'; -a (ebria var. l.) . . . sive impraegnationes di-**

co concepta semina. *ibid. al. 4 alch.: ANON. tab. p. 157,22 natus sapientum in aere nascitur, quando sublimatur ad alembicum; propter quod fit aqua vivificans terram illorum et -em, qui est in terra. p. 163,20 nominaverunt . . . ipsam (*sc. tincturam*)* -em et genitum; coepit . . . esse -io per multiplicationem ascendens ad aera *eqs. al.* Ps. ALBERT. M. alch. p. 35,26 convenientius dicitur, si sulphur dicatur in commixtione metallorum quasi substantia seminis paterni et argentum vivum quasi menstruum, quod coagulat in substantias -ionum. *adde:* Ps. CALID. verb. 5 secundo mense (*sc. fetus*) operatur Iupiter sua caliditate digerendo in quandam massam carneam, quae -io vocatur.

***embutum** v. *embotum. [emecur v. emptor.]

emegraneus v. hemigraneus.

***emeliatio**, -onis f. (*melioratio*) *script. -iariti(o): l.24. melioratio, augmentatio, incrementum – Besserung, Mehrung, Zugewinn, Erweiterung:* CHART. Sangall. A 104 p. 98, 19 (a. 785/89) post . . . vestrum de hac luce decessum c u m o m n i -e omnes res . . . ad praedictum monasterium pleniter revertantur (TRAD. Frising. 594 p. 509,25 c. o. -e et augmentatione. 634 p. 539,43. 672 p. 566,37. FOLCUIN. Bert. 2,43 p. 114, 15 [chart.] ipsas res . . . monachi . . . c. o. -e recipient). TRAD. Frising. 611 cum omni acquisitione mea et -e. AL. DIPL. Ludow. Inf. 57 p. 184,36 ob hanc nostre mercedis . . . -em (-aritionem var. l.) pro nobis . . . exorare festinent (*sc. qui supra dicti sunt*). *al.*

***emeliatus**, -us m. *melioratio, augmentatio, incrementum – Besserung, Mehrung, Zugewinn, Erweiterung:* CHART. Traiect. 63 p. 70,27 (a. 838) quando . . . Deus voluerit tuum de hac luce discessum, res superscripta (*sic*) ad nostram ecclesiam c u m o m n i -u valeant reverti (CHART. Rhen. 68 p. 83,6. CHART. Epternac. 160 p. 247,11. *al.*).

***emeliore**, -avi, -atum, -are. *script.: he-: l.47. emol-: l.50. inf. praes.: -rore:* TRAD. Patav. 55^b p. 47,35. -ate: TRAD. Patav. 55^a p. 47,30 (*p. corr.*).

*in meliorem statum redigere, meliorare – in einen besseren Zustand bringen, verbessern: 1 gener.: TRAD. Frising. 591 p. 506,14 (a. 830) ecclesia reaedificata et in omnibus -ta advocavit . . . Hittonem episcopum. HINCM. coll. 1 p. 82,15 si . . . ecclesia . . . destructa ita in pristinum statum restaurari vel -ari non potest, ut eqs. GESTA Camer. 2,35 p. 463,34 quod (*sc. monasterium*) . . . episcopus . . . -vit et . . . in pristinum ordinis statum reformavit. accedente notione reparandi:* TRAD. Frising. 1560 (post 1180) ad ipsam aream pertinet plateam et pontem obinde -andam. 2 *t. t. iur. (saep in formulis): a spectat ad augmentationem possessionum:* FORM. Turon. 18 post tuum . . . discessum c u m o m n i re -ta (*he-ta var. l.*) . . . ad . . . filios . . . revertantur (*sc. res;* CHART. Fuld. B 69 p. 125,30. TRAD. Ratisb. 12. *al.*). FORM. Pith. B 19 elaborare vel emo-are. TRAD. Frising. 92 p. 111,21 quicquid ibidem augmentatum -tumque re p e r t u m f u e r i t (TRAD. Lunaclac. 10 adtractum -tumque r. f. *al.*). TRAD. Frising. 236 ut habuisset Hitto in potestate ad utendum et ad -andum (*sim.* 345 p. 295,30. 540^a p. 460,33. *al.*). COD. Odalb. praef. p. 63,9 Odalbertus . . . res sibi . . . collatas -are studuit et augere commutando et complacitando. *persaepe. adde:* TRAD. Lunaclac. 99 p. 204,1 (a. 803) si quis . . . contra hanc traditionem . . . venire voluerit . . . inferat . . . dupliciter tantum, quantum tunc . . . traditio -ta fuerat *eqs.* (121 p. 226,29 i. . . duplum t., q. . . tradicio -ator [*p. corr.; ni leg. -tior*] fuerat). **b spectat ad terram colendam sim. ('kultivieren'):** COD. Laur. resh. 240 (a. 767) insuper inferat vobis (*sc. abbati*) tantum . . . quantum ipsum pratum -tum valuerit. TRAD. Frising. 156 totum ex integro post obitum nostrum tam vestitum et -tum . . . redeat ad supradicto domo. TRAD. Patav. 75 ut . . . census dare debuisset Kozheri . . ., et postea . . . -tum atque fabricatum ad sancto Stephano rediret territorium.

subst. emeliatum, -i n. *melioratio, augmentatio, incrementum – Besserung, Mehrung, Zugewinn, Erweiterung:* TRAD. Frising. 156 (a. 792/94) quicquid habuerimus in conquestionibus adquisito lucro et -o, totum . . . post obitum nostrum . . . redeat. TRAD. Lunaclac. 103 post obitum meum c u m

omnibus -is redeat (sc. *traditio*) ad sanctum Michaelem (TRAD. Weiss. 167).

***ememor**, -oris. (memor) *immemor* – *uneingedenk*, *vergessend*: GESTA Camer. 1,107 p. 446,40 infelix ... male -r factus (sc. *est abbas*), quanta humilitate ... sui antecessores quondam ... episcopum adierunt.

***emenda**, -ae f. (emendare; cf. *francog. vet. amende*) *condemnatio*, *piatio*, *emendatio* – *Buße*, *Sühne*, *Wiedergutmachung* (de re v. HRG I. p. 1296sq. s. v. *Friedensgeld*): I *proprie*: A *spectat ad poenam i. q. praestatio multatitia* – *Sühne(leistung)*: 1 *gener.*: a *solutio poenae causa* – *Bußgeld*, *-leistung*: YSENGRIMUS 6,518 Carcophas solvere presto est, porro sine -a solvere posse rogat. ALBERT. STAD. Troil. 2, 403 nunc Helenam repetis (sc. *Ulixes*) et vis, ut ad omnia nullam offerat -am Graecia, Troia gravem (*verba sunt Priami*). CONST. imp. II 252,5 p. 345,3 negat et differt *papa* absolutionem nostram, volentis ... satisfacere et -am prestare eqs. CHRON. Brunsv. 2 (MGScript. XXX p. 22,29) more femineo conterrita (sc. *Gertrudis*) regi -am (-a var. l.) de illatis iniuriis exhibuit. al. c. *sensu supplicii*: YSENGRIMUS 2,487 gravis est -a sub isto iudice. b *emendatio* – *Besserung*: SALIMB. chron. p. 85,1 quod Primas excusat se ... episcopo suo, cui fuerat accusatus ... de ludo et de taberna, et promittit -am et petit indulgentiam. c *deprecatio facti* – *Abbitte* (cf. *francog. amende honorable* [de re v. *His*, *Strafrecht* I. p. 331sq.]): CHRON. Worm. p. 190,25 quod conspirati -am honestam ... sibi (*episcopo*) facerent. 2 *philos.*: ALBERT. M. sent. 4,17,32 p. 702^a, 31 non debet plus exigi in -a quam commissum est in culpa. p. 703^b,30 ei, quod est in -a, respondet aliquid in culpa. 3 *publ., iur., canon. i. q. stips solvenda, multa, compositio* – *Gerichtsgebühr*, *Strafgeld*, *Brüche* (de re v. *His*, op. cit. p. 609): a *in univ.*: PAX Valenc. 25 quicunque fatue loquetur ... , solvet p r o -a X solidos ad servitium comitis (31. CHART. Bern. II 229 p. 242,32). CHART. Stir. II 49 p. 82,26 sui (sc. *praepositi*) officiales causam ... terminabunt salva ... iudiciali -a, hoc est denario sanguinis (*sim.* CHART. Babenb. 313,5). CHART. Altenburg. 180,8 -a super -am non accrescat. CHART. Carniol. II 346 p. 270,18 -a pro tali delicto (sc. *homicidio*) debita promittitur ad manus iudicis nostri. *persaepe*. de *multa in partes divisa*: CHART. Sangall. A 862 p. 74,37 (dipl. Heinr. VII.) quicquid per -am ... per iudicium haberi poterit, media ... pars cedat nobis, reliqua abbati. CHART. civ. Magd. 126 p. 67,41 quicquid de Iudeis -e nomine provenerit, aurum habebit dominus archiepiscopus, camerarius argentum. al. b *de multa per voces vernaculas expressa*: CONST. imp. II 279,4 quemcunque dux ... citaverit, ille, si citatus non comparere ... , -am solvere tenetur, que bota vocatur. CHART. Salem. 370 p. 411,20 officii a monasterio tenentur iudicare, -as ... , que vulgariter dicuntur gewette unde ainunge, libere ab ipsis inponi ... debent. CHART. Eichsf. 356 p. 204,26 si ... nos (sc. *archiepiscopus*) iudicio personaliter presidemus, id, quod wette dicitur, et alie -e ... nobis cedent. al. v. et p. 1220,7. *huc spectare vid.* (cf. *His*, op. cit. et *Ahd. GlWb.* p. 696^a): GLOSS. III 279,51 St.-S. -a wandel. B *spectat ad retributionem i. q. (com)pen-satio, damnum resarciendum, solacium* – *Erstattung, Ersetzung, Entschädigung*: 1 *gener.*: FRID. II. IMP. epist. (Dt Arch. 18 p. 201,16) super equorum -a, quos amisisse vos (*milites*) novimus, ... equos ipsos de araciis nostris ... vobis duximus transmittendos. 2 *publ. et iur.*: CHART. Carniol. II 103 p. 78,18 (a. 1238) -e ... non iudici, sed iconomo vel sindico ecclesie assignentur. CHART. ord. Teut. (Thur.) 75 p. 61,33 contulimus ... centum marce ... in solutionem debitorum nostrorum et -am iniuriarum et refusionem dampnorum (*sim.* 218). CHART. civ. Erf. 275 p. 173,30 pro -a castris nostri Tunna promiserunt *cives* nobis (sc. *comiti*) C marcas. CHART. Francof. 433 p. 209,43 quicquid ... prelati ... ordinaverint et arbitrati fuerint de -a, gratum ... habebimus. al. 3 *theol. de satisfacti-one* (de re v. *Hist. Wb. Philos. s. v. Genugtuung*): ALBERT. M. sacram. 168 p. 109,60 est ... alia iustitia, quae est redditio iniuriae et -a secundum decentiam misericordiae divinae, idest secundum quod Deus misericorditer requirit a nobis, et secundum hanc fit satisfactio.

II *meton. i. q. commissum (emendandum), culpa expianda (solvenda: l. 9)* – (*bußpflichtiges*) *Vergehen, Sühneschuld*: CHART. Lux. II 132 (a. 1221) si ... aliquem de hominibus meis ... contingat -am facere, -am illam homini meo non nisi de consensu comitis possum (sc. *Robertus*) dimittere. al. CHART. Wirt. VI app. 40 p. 477,27 homines ... claustrum ... , si aliquid fecerint, unde incidant in -am, que vulgo dicitur fravilin eqs. CHART. Bern. II 602 p. 650,20 quilibet ... potest metere quatuor ... gerbas ... ; si plures gerbas messus fuerit ... , erit in -a trium solidorum. CHART. Hans. 694 p. 245,22 de omni ... -a, que in confraternitate acciderit et que ... per comitem hanse ... non poterit coherceri eqs. al.

emendabilis, -e. 1 *qui emendari, meliorari, tolli potest* – (*ver*)*besserbar, behebbar*: WOLFHER. Godeh. I 22 p. 184,6 ibi (sc. *in coenobio*) si quid -e foret, missali celebratione ... dispositio meliorare. HUGO HONAU. (?) ignor. 22 in aliquibus hominibus ita est infixa *ignorantia* ... , ut nullatenus in hac vita sit -is. ad *meliorationem promptus* – *zur Verbesserung bereit, der Besserung zugänglich*: THEODULF. carm. 1,97 si ... iratus cupit, -is ut sit is, qui corrigitur, haec manet ira levis. 2 *expiatione indigens, expiandus* – *der Sühne bedürftig, zu sühnen(d)*: YSENGRIMUS 3,1129 dignus erat *ostrifer* furca, tamen -e crimen baronum meritis extitit atque meis. 3 *vituperabilis* – *zu beanstandend(d)*: CHART. Basil. C I 302 p. 217, 34 (a. 1256) de foro panis non discutiat *magister panificum*, sed ... sibi substituat tres honestos, qui de foro precipiant panes -es deportari. ALBERT. M. Iob 34,31 'quia ergo'; tangit hic dicti sui commendationem et emendationem, si -e est, et dicit tria, sc. quod emendetur dictum eqs.

***emendarius**, -a, -um. (**emenda*) *emendationem efficiens* – *verbessernd*: GLOSS. IV 293,50 St.-S. -os <codices> puozzilapuooh (cf. *Ahd. Wb. I. p. 1517sq.*).

emendate v. *emendo*.

emendatio (-cio), -onis f. *script.*: ae.: p. 1221,26. eman.: p. 1222,12. *confunditur* c. *emundatio*: p. 1221,33.

1 (*re*)*correctio, melioratio* – *Berichtigung, (Ver-)Besserung*: a *gener. de liberatione, vacatione a mendis*: a *spectat ad textuum (cantuum: l. 45) correctionem, retractionem (meton. de textu correcto: l. 43)*: CHRON. Fred. 2,50 p. 70,13 Theodosius ... legis ... Romanorum integra -cione edidit. ALCUIN. epist. 195 p. 323,6 si me non occupasset ... regis praeceptum in -e veteris novique testamenti. WALAHFR. exord. 26 p. 508,27 Galli ... secundum -em, quam Hieronimus ... composuit, psalterium cantant. GUIDO AUGENS. mus. 2,459 hoc ... de -e cantuum sciendum est eqs. *saepius*. b *spectat ad valetudinem (vocem: l. 53) meliorandam (in imag.: l. 48)*: GERH. AUGUST. Udalr. 6 l. 24 morbis vitiorum aptissima fomenta -um opposuit. CONSUE. Marb. 301 prelati ... dicat: 'indulgentiam et -em tribuat tibi (sc. *convalescenti*) omnipotens et misericors Dominus'. IORDAN. SAXO epist. I 2 p. 5,6 statum meum et -em meam ... fratres ... tibi scient ... enarrare. ALBERT. M. animal. 1,423 quod (*subtile humidum*) interius cannam irrorat ad vocis lenificationem et -em. al. c *spectat ad redactionem in pristinum statum i. q. instauratio, integratio, reparatio* – *Instandsetzung, Ausbesserung, Reparatur*: FORM. imp. 47 p. 323,6 si in aliquo loco -e opus habuerit *aquaeductus* eqs. CHART. civ. Magd. 107 p. 57,9 ad -em et reparationem viarum ipsos gladios duximus convertendos. al. *restauratio* – *Wiederherstellung*: DIPL. Constantiae 52 p. 168,5 habeat anathema ... , quicumque voluerit transmutare sic factam a me in hac ecclesia -cionem. b *eccl. et theol. de emelioratione vitae, morum, exstirpatione vitiorum*: a *in univ.*: ARBEO Corb. 10 p. 198,1 -em promittere studuit *reus*, vitam mutare eqs. CAPIT. reg. Franc. 72,11 morum ... -o proprie ad ... christianam pertinet disciplinam. 174,2 per quam (*praedicationem*) et praesens -o et futura utilitas sanctae ecclesiae prepararetur. GERH. AUGUST. Udalr. 6 l. 20 interrogare praecepit, quae in illa parochia -e digna fuissent. *saepe*. b *paenitentia* – *Reue*: THIETM. chron. 7,38 pro cuius (*regis Gutring*) ... conversione et digna -e (penitencia CHRON. Thietm.) ac perseverantia omnis christianitas oret. OTLOH. prov. L 19 laquei inevitabiles sunt his parati, qui nullam curam habent pro suorum -e pecca-

torum. *al.* γ perfectio – Vervollkommnung: IDUNG. PRUF. argum. 1025 aut valde amicum aut valde inimicum habeas ad -em tui (*de fonte cf. notam ed.*). *c publ., iur., canon.:* α spectat ad auctum possessionum i. q. augmentum valoris, accessio, acquisitio – Steigerung (des Wertes), Mebrung, Zuwachs (*meton. de re augmentata: l. 14*): DIPL. Ludow. Germ. 67 p. 94,20 ut ... loca ... sibimet concessa ... profectibus et -bus augmentando provehat et emendet *Hildegarda*. CHART. Mog. A II 554 quicquid -is in animalibus et augmenti in aliis rebus predictae possessiones ... fuerint adeptae eqs. CHART. civ. Spir. 78 astrinxit ... se idem Hartmūdus ..., quod ad meliorationem et -cionem ... virgulti decem libras Hallensium convertere debet. CHART. Ger. Col. 146 quod pred-icta bona ad nos cum omnibus -bus libere revertentur. *saepe.* β meton. de proaedificato quodam domum amplificante: CHART. Brand. A IV p. 282,34 (a. 1256) -es domorum, quas vulgo vorsollere nominant, et eroderationes fontium volumus, ut consilio consulum ordinentur. 2 *piatio, poena, animadversio, condemnatio – Sühne, Buße, Strafe:* *a gener.:* WIPO gest. 2 p. 20,4 Pilegrinus ... pro -e prioris culpa impetrabat a rege, ut eqs. YSENGRIMUS 3,1075 pena coequa nefas aut -o penset. *al.* β eccl. et canon. α in univ. LEG. Wisig. 9,1,21 p. 365,2 ut per XXX dierum <spatium> excommunicationis -e plectantur *episcopi* (*sc. corrupti*). CONC. Karol. A 24^A,15 usque dum ... spondeant *incantatores* -em peccatorum. 39^A,125 reprehensibilem et ecclesiastica -e (*ae- var. l.*) dignum apud plerosque canonicos inolevisse conperimus usum, quod eqs. *al.* *adde de expiatione* (*‘Entsühnung’*): TRAD. Brixin. 8 (c. 985/90) pro ... delicti -e animeque sue pro remedio tradidit *Wago* ad sanctum Cassianum eqs. DIPL. Heinr. IV. 466 p. 631,46 si ... in ... criminis -cione decano ... aliquis frater inobediens fuerit. β spectat ad animum poenae paratum (*‘Bußwilligkeit’*): VITAE patr. Iur. 82 rem gestam pro -is (emundationis *var. l.*) conpunctione texit silentio pater. CAPIT. reg. Franc. 262,3 si aliquis de vobis ... emendare voluerit et in ipsa -e permanere voluerit eqs. *spectat ad tribunal Dei*: IDUNG. PRUF. argum. 361 tunc (*sc. in hora iudicii*), cum penitentia non recipietur, cum -o non promittetur. γ spectat ad exercitium paenitentiae (*‘Bußübung’*): STATUT. ord. Teut. p. 75,7 fratres humiliter obedire debent et ... per correctiones, accusationes, districtas -ciones flectere contumaces. *c publ. et iur.:* α spectat ad punitionem i. q. castigatio, coercitio – Bestrafung, Züchtigung: LEG. Wisig. 2,1,18 p. 65,13 qui ... alium consenserit comprehendere ..., C hictus flagellorum accipiat et presumptionem tali -e coerceat. WALAHFR. Gall. 2,25 solent ... plures testari cunctos, qui de familia ipsius sancti aufugerint, aut -em quantocius subire, aut manifestae ultioni debere succumbere. *al.* *de iure distractionis*: CAPIT. reg. Franc. 196,55 de his, quae ad nostram (*sc. episcoporum*) et sacerdotum ... nostrorum correctionem et -em pertinere perspeximus eqs. β spectat ad praestationem poenae solvendae i. q. multa, compositio, emenda – Bußgeld, -leistung: CAPIT. reg. Franc. 261,6 qui ... hoc facere praesumpserit, simul cum -e dominicum bannum componat. CHART. Argent. I 617,17 homines ..., qui alieno iure gaudent, dabunt -em, id est wette, in iudicio iudici secundum pertinentiam. 617,19. CHART. Rhen. med. III 85 cum nos (*sc. coniuges*) ecclesie Mediolacensi ... graves super ... duobus partibus questus -um placitorum intulisse in iurias eqs. CHART. Ror. 22 quod nullus iudicum nostrorum (*sc. ducis*) ... ab hominibus ecclesie ... super excessibus ... -cionem requirat aut exigit satisfactionem. *saepe.* γ spectat ad persecutionem (*‘Abndung’*): CAPIT. reg. Franc. 209 p. 80,11 de minoribus ... causis, quae ... indigent -e, volumus, ut eqs. CHART. Babenb. 343 p. 186,2 homicidii -o ad abbatissam ... ecclesie et eiusdem iudicem solummodo pertinebit. *al.* *de causae actione, ut vid.:* EPIST. divort. Loth. 3 p. 213,8 quod, si aliquis ... sinistrum aliquid ... moliretur, ab omnibus insecutus aut ad -em veniret aut certe illi nullum evadendi pateret latibulum. *al.* 3 (*com*)pensatio, damnum resarciendum, solacium – Erstattung, Entschädigung, Wiedergutmachung: *a gener.:* ANNAL. regni Franc. a. 809 p. 128,22 ut conventus ... fieret, in quo res invicem gestae proferri et -e digna inter partes enume-

rari potuissent. EPIST. Teg. I 13 querimoniam feceramus de multimodis iniuriis ..., nec ullam -em penitus sentiebamus. THIETM. chron. 7,64 dum hoc (*sc. factum*) ministri eius (*deae*) imperatori dolenter retulissent, ad -em XII talenta perceperunt. 5 *al.* β publ., iur., canon. α in univ. LEG. Alam. A 91 si quis aliquem ... mallare voluerit post ... -em datam eqs. HILDEGAR. Far. 79 (MGMer. V p. 193,19) quidam, quem vis legis ad -em in tantum obligaverat, ut ... omnis facultas illius ad satisfactionem non sufficeret eqs. ADEMAR. hist. 3,28 l. 21 Arnaldus ... subtrahens sancto Eparchio villam Salasensem ... in fine mortis sancto Eparchio villam Aiarniacensem contulit pro -e (*ema- var. l.*) *saepe.* β spectat ad solutionem pro pace restituenda: CAPIT. part. Saxon. 27 si quis ... super bannum in domum suam intrare praesumpserit, aut solidos X aut unum bovem pro -e ipsius banni componat. CAPIT. reg. Franc. 98,5 si unum eorum (*sc. pedum*) abscisus fuerit, medietas virigildi, si ambo, integritas pro facti -e componatur. LEX Franc. Cham. 21 de ingenuo homine in -e sua solidos VIII. TRAD. Scheffl. 448 trado ... ancillam meam Mahtildem ... pro restauratione et -e mariti sui Arnoldi, quem occidit Richerus eqs. *saepe.* *adde:* THIETM. chron. 6,27 Tagino ... cum iuramentis ac -bus condignis pacis foedera ... pepigit. γ spectat ad satisfactionem competitionis sim. (*‘Befriedigung, Begleichung’*): TRAD. Frising. 1525^A (a. 1123/30) Eppo tradidit ancillam suam ... pro V denariis annuatim solvendis ea conditione, si duos vel tres annos ... contempserit, quartum pro -e habeat. CHART. Eichsf. 278 prepositus ecclesie Heiligenstadiensis in -em stipendiorum eiusdem loci ... ius ... contulit eqs. CHART. Altenburg. 213 p. 159,11 duodecim solidos ... residuos ... ad -em fratrum ... statuimus ordinandos. *al.* *exolutio – Entgelt:* CHART. Altenburg. 196 p. 145,21 (a. 1263) que superfuerint (*sc. ulnae panni linei*), redigat custos in -em officii sui.

emendator, -oris m. 1 qui emendat, corrector, censor – einer der berichtigt, Verbesserer: *a gener.:* α in univ. ALCUIN. epist. 149 p. 245,10 numquam scripsissem talia, si vestram bonitatem nostrae insipientiae defensorem vel -em esse non crederem. VITA Mathild. II praef. p. 146,6 ut, qui huius dictatus est preceptor, sit etiam -r et defensor. IOH. AFFLIG. mus. 2,7 quae (*musicae scientia*) sui cognitorem compositi cantus efficit iudicem, falsi -em et novi inventorem. *al.* β criticus – Kritiker: ALBERT. M. Iob. 34,31 reprobatio -is malevoli. β publ. et iur. α de examinatore rationum confectarum (*‘Rechnungsprüfer’*): ALBERT. M. pol. 6,6^t tangit (*sc. philosophus*) officia sive principatus communium ad civitatem pertinentium sicut ... ratiocinatores communium, -es (*cf. p. 1322^b, 9 προσηυθυνοῦσαν [sc. ἄρχην]*) sive correctores, exquiratores communium redituum eqs. β de collegio virorum iuratorum ad statuta corrigenda (*de re v. N. Kamp, Istituzioni comunali ... nel medioevo. 1963. p. 28*): CHART. Ital. Ficker 198 p. 251,40 (a. 1197) iuravit potestas facere iurare -es b r e v i s (*i. statutorum*) communis, supra quod iurabunt potestas vel consules (ACTA imp. Winkelm. I 283 p. 258,5 consilarii atque -es b. seu statutorum civitatis Papie elegantur). ANNAL. Ianuens. II p. 14,8 hoc anno fuit primitus constitutum per -es, ut liceret reo, ut eqs. III p. 45,22 eodem anno ... fuit de voluntate consilii, quod ... Iacobus de Balduino solus esse deberet -r; qui capitula emendavit eqs. 2 de fabro i. q. reparator (*caldariorum*) – (*Kessel-*)Flicker: CHART. Hans. 694 p. 244,43 (a. 1271) percussor lane, caldarium compositor vel -r ... a dicta fraternitate excluduntur. 3 qui paenitentiam agit – einer der Buße tut, Büsser: YSENGRIMUS 3,1112 obnixus ... caput, placantia supplice gestu -is dicere verba parat *lupus*.

emendatorius, -a, -um. *ad emendandum aptus, emendationem efficiens* – zur Buße, Sühne geeignet, Sühne bewirkend: GERHON. psalm. 33,8 p. 258,10 angelus Domini ... poenam illatam fecit -am et consolatoriam. 33,12 p. 281,22 est ... timor aeternarum poenarum ... utilis paedagogus et castigatorem -us. ARNO REICHERSB. scut. p. 1514^C vindicta, si qua est, non tanta ... est, ut -a sit (CHRON. Mont. Ser. a. 1213 p. 184,19 si quis peccans -am vindictam non curaverit sustinere). *purgatorius* – Fege-: EKKEB. SCHON. cath. 9,18 p. 66^A talem me redde (*sc. Christe*), cui -us ignis necessarius non sit.

emendatus v. emendo.

emendico, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu subst.*: l.6. 1 *mendicando petere, corrogare* – *erbetteln*: ODO GLANN. Maur. 8 quotidianam stipem vix -ando a ... tyranno poterant *monachi* extorquere. EKKEH. IV. cas. 100 p. 204,4 si ... recipere vetabitur vel etiam a cognatis et amicis -ta contrahere, locus ille ... in nihilum redigetur. EPIST. Heinr. IV. 13 p. 19,17 nullum eius (*Hildebrandi*) iudicio licet esse sacerdotem nisi, qui hoc a fastu suo -verit. VITA Annon. I 2,6 p. 486^a,61 in quo (*carro*) mulier infirma ... decumbens causa stipis -andae ... fe-rebatur. *per enallagen i. q. mendicando circumire, errare* – *bettelnd durchstreifen*: MART. VALER. buc. 3,6 norunt ... te (*sc. Merim*) ... silve -tos repetentem alimenta per agros (*cf. notam ed. p. LVII*). 2 (*aegre colligere* – *mühsam gewinnen*: HINCM. annal. a. 866 p. 130,12 a quibusdam episcopis ... factione ... Vulfadi -tis ... Vulfadus ... maledictione indutus est sicut vestimento (*sim. GERHON. Antichr. 1,54 p. 363,8 quod ... a duabus solis comprovincialibus episcopis -tis ... disse-crat sit Octavianus papa*).

emendo, -avi, -atum, -are. *script. et form.*: in-m-: l.69. p. 1224,1. 1225,58. he-: l.60. e-: p. 1224,36. mend(o): l.71. emed(o): p. 1224,63. -nt(o): p. 1224,34. depon-: l.31. *deconiug. III*: p. 1226,1. *struct. c. praep.*: ab: p. 1224,43. *de*: p. 1224,41. *contra*: p. 1224,43. *partic. praes. usu subst.*: l.53. *partic. perf. usu subst.*: l.30.

1 *strictius i. q. emeliorare, corrigere, a mendis liberare* – *verbessern, berichtigen, von Fehlern befreien*: *A spectat ad res*: 1 *de correctione, retractatione textuum* (*cantus*: l. 34): *a gener.*: VITA Elig. app. p. 741,11sq. si quid ... minus aptum deprahenderis, ... studiose -es nobisque ... -ta restau-res. p. 741,21 nihil ... , quod adicere -arique (-areque *var. l.*) deberem. CAPIT. episc. I p. 189,13 ut libros ... per libros bene correctos -ent *presbyteri*. Ps. ODO CLUN. dial. 6 p. 256^b in primo tono ... curiosissime est -ta *antiphona. saepe. supple-re* – *ergänzen*: BERTH. chron. B praef. p. 173,4 quaecumque adhuc scribenda restant in eis (*tabulis*), inprimis tu diligenter -a. *b iur. de legibus corrigendis, renovandis*: LEG. Wisig. 2,1,1^{capit.} de tempore, quo debeant leges -te valere. 10,1,17 iuris est, ut formam inveterate censure ... novellis ... sanctionibus -emus. LEX Sal. Pipp. prol. 3 quod minus ... habebatur idone-um ... , fuit ... -tum. CHART. Argent. I 398 (a. 1256) nos ... advocati ... notum facimus ... nos civibus ... iurasse ... pa-cem tuendam et -andam. *saepe. de sententia corrigenda*: LEG. Wisig. 2,1,30 ut iudices ... commoneant *sacerdotes*, quo male iudicata meliori debeant -ari sententia. 2 *de reparatione variorum i. q. resarcire, reficere, restaurare, reparare* – *flik-ken, ausbessern, instand setzen, reparieren*: CONC. Karol. A 19^G,26 ut domus ecclesiarum et tegumenta ... fiant -ta vel resta-urata (*sim. 36,42*). 53 p. 692,8 ad retia piscatoria -anda vel ordinata. LIBER tram. 166 p. 239,10 libros ligare atque investire seu -are debet *armarius*. EPIST. Hildesh. 26 quisquis -at difficiles transitus (*i. pontem*) et qui suum prestat subsidium -anti. STATUT. ord. Teut. p. 108,28 considerabit frater ... , si aliquid in eis (*vestibus*) inveniat -andum. *saepe. expressius i. q. salvare* – ‘*retten*’: THEOPH. sched. 3,45 p. 96,6 opus detur-patur nec potest -ari, nisi deauratura omnino eradatur, et denuo deaurabis. 3,50 p. 99,8. 3 *de mutatione rerum gravium in melius i. q. mutare, finire, tollere* – *ändern, abstellen, behe-ben*: *a gener.*: FORM. Flav. 44 p. 482,28 nec ... ibi sanctus ordo tepiscat, et abbas monasterii hoc per se he-are neglexerit *eqs. EINH. epist. 9* ut neglegentiam tuam -are studeas. BRUNO QUERF. Adalb. A 11 p. 13,3 cum emergentia mala -are non posset *episcopus eqs. THIETM. chron. 2,33* ut, quod ... huma-na fragilitate deliquimus, -etur deinceps in melius (*EPIST. Hildesh. 140. al.*). DIPL. Constantiae 4 p. 14,42 si quid ab abbatibus ... contra regulam ... comissum fuerit, decenter illud ... -et (*διορθωσῶν*) *Ylarius. al. b pharm. et medic.*: TRACT. de caus. mul. 11 p. 18,3 pissarium ... , qui solvit matura matricis et conclusionis in-at, (conclusiones -at *var. l.*). AN-TIDOT. Bamb. p. 22,28 antidotum diospoliten ... vessice vitia fortiter -at (*sim. p. 31,22 mendat; cf. Svennung, Pallad. p. 338*). ANTIDOT. Glasg. p. 103,4 antidotum diapolliten ... fri-

gorem in-at (*item p. 114,45 in-m-at. p. 123,9 in-at*). 4 *de per-fectione i. q. meliorem, perfectum reddere* – *bessern, ver-vollkommen*: *a gener.*: *a in univ.*: CONC. Karol. A 1 p. 3,4 ut ... relegio christiana -etur. EIGIL Sturm. 21 coepit fra-trum -are v i t a m et mores corrigere (IOH. CANAP. Adalb. A 18). *al. medial. i. q. expoliri, clarescere* – *sich verfeinern, klären*: ALBERT. M. animal. 1,423 cum aliquamdiu cantave-rint, -atur vox eorum (*sc. cantantium*). *b absol. i. q. meli-orem statum efficere* – *Besserung bewirken*: CONC. Karol. A 22^C,11 sic -et *episcopus* in omnibus. *γ nobilitare* – *veredeln*: ALBERT. M. animal. 8,146 operosae (*sc. apes dicuntur*) ... , quia congregata suo -ant opere. *b publ. i. q. (colendo) in me-liorem statum redigere* – (*durch Bewirtschaftung*) *in einen besse-ren Zustand bringen*: CHART. Alsat. B 509 p. 321,26 (a. 840) licentiam non habeat (*sc. superstes pars*) ex rebus ... ali-quid ... vendere, sed potius meliorare et -are. DIPL. Ludow. Germ. 67 p. 94,20 ut ... loca ... concessa ... emendationibus augmentando provehat et -et *Hildigarda*. CHART. Gosl. II 205 p. 243,40sq. quod ... curiam ... possideat *concanonicus* et -ando suis expensis studioso faciat -ari. *saepe. refl.*: ACTA civ. Kil. 9 p. 2 ego Merdigus super domum Iohannis ... con-cessi VI marcas ... ; si status illius platee se -verit, superadden-tur IV solidi. *c mus.*: ODO ARET. ton. B 6 p. 97^b nota, quod finis quinti modi noviter -tus est ad proprietatem eiusdem toni. *d medic.*: PRAECEPT. diaet. IV^a 11 oximel confectum usita et ... potionem ad solutionem bibe et flegma et colera -a.

B spectat ad homines (animalia: l.43.50; partes corporis: l. 48): 1 de animo meliorando: a intrans., medial., refl. i. q. animum melioratum praestare, emeliorari, se meliorem praestare – *Besserung zeigen, sich bessern*: PIRMIN. (?) scar. 26 p. 60,4 unusquisque ... , quod male fecit, ... defleat et ... bonis operibus se -it (-et *var. l.*). LEX Baiuv. 7,4 servus ... pro tali crimine vapuletur; et si non -verit, manum dextram perdat. CHART. Sangall. A I 22 si se -tare noluerit *opposita persona* (*item 26*). EPIST. Pontif. Rom. 376 a quo (*papa*) moniti, si non e-antur *monachi*, regiē potestati deputamus. DIPL. Loth. III. 58 p. 92,24 si ... tercio ammonitus (*sc. advocatus incommo-dus*) non -verit, alium eligendi ... habeant *fratres facultatem* (*sim. 67 p. 105,18*). *saepe. b avocare, abducere* – *abbringen*: LEX Raet. Cur. 16,1,4 si quis episcopus clericum ... in secula-res causas conversare viderit et cum de ipsa malicia -are non poterit *eqs. FRID. II. IMP. art. ven. 2* p. 230,26 qui (*falco*) ... ab huiusmodi vitio -ari debet, sic -ari debet contra ea, que facit: *eqs. 2 de valetudine sim. melioranda: a sanare* – *heilen*: LAMB. TUIT. Herib. 2,8 p. 227,9 -ta femina (*sc. antea clauda*) novis vestigiis gaudebat incedere (*item 2,19 p. 243,2*). *b purgare* – *reinigen*: BOTAN. Sangall. 15,1 herba nasturcio ... capud -at. 36,3. *c medial. i. q. regenerari* – *sich erholen*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 109,13 repulsatus (*sc. falco*) citius -atur de revulsionem, quia citius obliviscitur lesiones, quas habuit. *d levigare* – *glätten*: BERNH. GEIST. palp. 1,240 for-mas -at pinguedo, bonam faciem dat.

II *latius: A de actione poenam dandi: 1 praevalente res-pectu paenitentiae i. q. luere* – *büßen*: *a gener.*: THIETM. chron. 7,9 Bolizlavus ... inobedientiam ad -andum a cesare vo-catus *eqs. IDUNG. PRUF. dial. 3,121* transgressionem suam regu-lari satisfactione -at *transgressor*. YSENGRIMUS 2,489 vaticinor, sospes non -verit ausum, qui prior irruerit (*sc. contra Ysegrimum*). *al. b eccl. et theol.: a intrans. i. q. paeni-tentiam agere* – *Buße tun*: PONTIF. Rom.-Germ. 136,16 in-terroga (*sc. presbyter*) eum (*sc. peccatorem*), si vult -are. GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 171 hoc (*sc. cantando psal-mum*) te -are (emed- *var. l.*) monebo. CONSUE. Trev. 1 p. 264,10 quos pausantes inveniunt *circuito-res*, statim ad capitulum produnt, nisi per satisfactionem -are se pronuntiant. BERTH. chron. B a. 1079 p. 352,15 (epist. papae) interdicimus eis (*presbyteris sc. fornicatione maculatis*) ... introitum ec-clesie, usque dum peniteant et -ent. *al. b piare, ablueri* – *entsühnen, reinigen*: LEX Raet. Cur. 16,1,2 postea, ubi ipsum episcopum -tum conspexerint (*sc. alii episcopi*), auxiliante Do-mino recuperare eum debeant. BERNOLD. CONST. chron. a. 1100 p. 540,9 Otto ... scismaticus de ... itinere ... reversus,

[Konstanciak]

sed de scismate, ut putabatur, non -tus (*sc. obiit*). **2 praevalente respectu compositionis, expiationis i. q. expiare, componere – sühnen** (*t. t. iur.; intrans.: l. 5.13*): **a in univ.:** LEX Baiuv. 1,11 ille obnoxius est crimine, qui Christi usurpavit sponsam; et si noluerit -are et reddere, expellatur de provincia. CAPIT. part. Saxon. 2 concedatur ei (*confugae*) vita . . . ; -at autem causam, in quantum potuerit. ANNAL. Mett. I a. 760 p. 51,2 sponpondens (*sic*) se sub iureiurando, ut, quod . . . comiserat . . . , secundum . . . legem -are deberet *Waifarius dux*. DECRET. Frision. A p. 39,9 quod omnes Frisones habent eorum inimicicias sive feithe cum pecunia -are *eqs.* DIPL. Heinr. IV. 394 comes Gerardus eo, quod contra iusticiam eandem (*ecclesiā*) detinuerat, eidem Teoderico advocato -vit lege palatii *persaepe. v. et l. 21*. **b (bannum, compositionem, emendam) solvere – (Bann-, Buß-, Wergeld, Gerichtsgebühr) leisten, zahlen:** DIPL. Conr. III. 75 p. 133,29 ille, super quem facta fuerit proclamatio, cognita veritate bannum -bit. CHART. Bern. I 5,131 p. 519,7 quicumque . . . sanguinem effuderit . . . , tenetur, illi, cui vim intulit, sexaginta solidos -are et sculteto sexaginta. CHART. Solod. I 371 p. 211,14 si quis . . . preposito violentiam aliquam -verit, tenetur Solodrensi causidico . . . tres solidos -are. CHART. Basil. C I 302 p. 218,25 si quos compertum fuerit excessisse, tales nobis (*sc. episcopo*) tres libras -ent. *absol.:* LEX Franc. Cham. 48 liceat suo (*sc. furis*) seniori . . . pro eo -are ac de morte liberare. LEX Thuring. 48 qui alterum intra septa propria occiderit, . . . tripliciter -at. CONST. imp. II 425,11 qui cultellum cum puncta portaverit, nisi sit venator vel coquus . . . , -are debet per sexaginta solidos *eqs.* CHART. civ. Magd. 94 p. 48,19 quicumque ad hoc (*colloquium*) non venerit, secundum iusticiam -bit. **al. 3 praevalente respectu districtiōnis i. q. distringere, punire, castigare – ahnden, (be)strafen, züchtigen:** **a publ. et iur.:** CAPIT. reg. Franc. 33,25 ut -entur *fures* et castigentur secundum legem. DIPL. Otton. II. 178 p. 203,31 nec ullus iudex publicus . . . ad suum placitum servos . . . aeccliesie ire . . . constringat, sed, si quid super illos -andum sit, advocatus predicti episcopi . . . -et et ipse wadia percipiat. CHART. Aquens. 178 l. 14 si . . . iniuria ibi contigerit, quod iudicium sanguinis expectat, illam comes . . . debet -are. **al. remisius i. q. agere – verhandeln:** DIPL. Ludow. Inf. 8 p. 107,26 nec . . . in ullo placito dstringantur *homines*, nisi apud . . . monasterii advocatos, per quos, quicquid de eisdem hominibus ad -andum sit, diffiniatur. *v. et l. 35*. **b eccl.:** PONTIF. Rom-Germ. 136,17 in hoc labora (*sc. sacerdos*), ut victu -entur *peccatores*. CONSUE. Marb. 22 si quis . . . ultimus omnium stet in choro . . . , peniteat vel . . . pro ipsa verecundia sua -etur, et ceteri huiuscemodi negligentias caveant. STATUT. ord. Teut. p. 109,20 si quis frater conquestus fuerit de servo suo, debet ei a magistro suo statim -ari . . . , dummodo irato animo non faciat. **B (re)compensare, pariare, aequare, explere – (wieder)gut-machen, begleichen, ausgleichen:** **1 gener.:** TRAD. Frising. 430 p. 369,21 (a. 819) filius . . . -are studuit, quod pater illius in hac re deliquerit. RIMB. epist. p. 93,3 frater . . . dixit . . . graviter vos ferre, quod . . . litteras raro suscipiatis; quod . . . mihi -are cupienti *eqs. al. illargire – spenden:* EPIST. Teg. I 34 cetera . . . , que desunt, speramus -ari a patre monasterii, quem vos esse profitemur. **2 publ., iur., canon.:** **a in univ.:** FORM. Andec. 10^a ipsi illi de hac causa contra ipso illo compascere deberit, sin . . . nun potuerit, hoc in -are studiat (*sim. 11^a -are stodiāt*). TRAD. Frising. 1400 ut, si in eodem beneficio equalis mensura sibi (*sc. Otoldo*) dari non posset, in proximo adiacenti absque dubio -retur loco. CHART. Aquens. 188 l. 17 (dipl. Heinr. VII.) quatinus ipse (*Walramus*) deponat et -et gravem . . . iniuriam, quam . . . ecclesia nostra . . . sustinet in bonis suis apud Olne. **expensare – abgelden:** CHART. Epternac. 228 (a. 1181/1210) qui (*Hermannus*) . . . servum ecclesie ceciderat et graviter vulneraverat; . . . lesionem servo -vit. **b resarcire, re-pensare – ersetzen:** LEX Thuring. 57 omne damnum, quod servus fecerit, dominus -et. WIPO gest. 19 p. 38,31 aerarium episcopi despoliavit *Welf* et totam civitatem vastavit; quod postea cogente imperatore totum restituit et episcopo -vit. CHART. Heinr. Leon. 57 p. 82,21 duo (*sc. banni*) pertinent ad ecclesie satisfactionem pro dampnis illatis -andis. ANNAL. Worm. a.

1241 p. 148,21 milites . . . dampna omnia . . . -debant et persolvebant. *saepe. solacio afficere – entschädigen:* CHART. civ. Erf. 263 (a. 1273) cum ex eo, quod illa bona . . . ab . . . monasteriis emuntur, nichil nobis (*sc. archiepiscopo*) utilitatis provenit . . . , non in aliquo -amur exinde *eqs.* **c pendere, exsolvere – bezahlen, bestreiten:** EPIST. Teg. I 78 ut festinetis hoc (*sc. census neglectum*) quantotius -are in argento vel in membranis. CHART. Aquens. 258 l. 16 post mortem suam (*sc. Konradi*) cedant *census* ad secundum pulmentum nostri refectorii -andum. **de solutione i. q. praestare postmodo – nachent-richten, im nachhinein leisten:** LEX fam. Worm. 2 si haerendum aliquis supersessum ius (*sc. episcopi*) -are voluerit, detur sibi potestas, ut *eqs.* 26. TRAD. Teg. 149 si hunc censum . . . tribus annis neglexerit *mancipium* . . . , si quarto anno non -verit, servilem legem subeat. **d (litem) dirimere – beilegen:** CHART. Brixin. 151 p. 165,4 (a. 1266) si inter homines . . . aliqua controversia . . . oriretur, ab utraque parte id infra mensem debet -ari. 165 p. 176,1. **e refl. i. q. de suo iure cedere, se abrenuntiare – ‘sich begeben’, sich zurückziehen:** TRAD. Frising. 362 (a. 816) Hitto episcopus . . . Kerhohun . . . ammonuit, ut ipse inde (*sc. a bonis usurpatis*) se legitime -asset. **adi. emendatus, -a, -um. 1 mendis bene liberatus, correctus – von Fehlern gut gesäubert, fehlerfrei:** GLOSS. psalt. Lunaclac. 120,8 ‘Dominus custodiat introitum tuum et exitum . . . ’; in -is Grecis codicibus primum habet exitum. WALAHFR. exord. 23 p. 501,18 in ea (*parte canonis*) ordo . . . non est positus, sicut in -ioribus evangeliis invenitur. EPIST. Worm. I 32 p. 58,19 me . . . alium (*sc. librum*) -ciorem non invenisse apud nos . . . confirmo. **al. 2 castus, pius, probus – (sitten)streng, lauter:** BERTH. chron. B a. 1075 p. 231,2 ad -iorem vitam adhortatus est (*sc. papa regem*). MIRAC. Mod. 9 p. 313^b,7 qui (*presbyter aeger*) . . . Modoaldo votum vovit statimque melioratus in brevi convaluit et de cetero -ior vixit. **al. subst. emendans, -antis m. qui emendationem facit, paenitens – Büsser:** YSENGRIMUS 3,1109 -is (emendatus *var. l.*) agens ritum lupus utraque tendit brachia. **adv. emendate. caste, probe – (sitten)rein, lauter:** CAES. HEIST. hom. exc. 104 quem (*peccatorem*) dum sacerdos admoneret, ut peccata confessa desereret . . . et de cetero -cius viveret, respondit: ‘*eqs.*’ **Konstanciak [emenifarmacō v. enneapharmacum.] emenno v. emano. emensio, -onis f. 1 actus transeundi – das Durchmessen: a local. i. q. transgressio, transitus – Überschreitung, Überquerung:** OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,4 illa . . . , quae post -em montium campania excipitur, . . . olim citerior Italia . . . vocabatur. **b temp. fere i. q. cursus – etwa: Ablauf:** THEOD. PALID. annal. a. 1144 post tantorum -em annorum . . . visum est nonnullis, ut . . . reliquie transferri debuissent. **2 mensura, spatium – Abmessung, Entfernung, Strecke:** CHART. Austr. sup. I 82 p. 118,29 (a. 1088) nomina . . . terminorum . . . capelle, exordia et fines, dimensiones atque -es . . . confirmamus. p. 118, 36 per varias -es . . . termini decurrentes . . . profusius sese extendunt. ***emensuro, -atum, -are. (mensurare) in m. l. 57. (e)metiri – (aus-, ver)messen:** VITA Pard. 18 (MGMer. VII p. 36,1) prepositus . . . monasterii decreverat, ut in basilica . . . gradus ligneos faceret, et in-tum locum basilicae . . . cum carpentariis in saltum perrexit. *absol.:* TRAD. Ratisb. 78 p. 72,19 (a. 875/82) iussit (*sc. suis fidelibus*) episcopus . . . , ut . . . investigarent atque -rent subtiliter cum pertica. **1. emensus v. emetior. 2. emensus v. immensus. ementior, -itus sum, -iri. partic. perf. sensu pass. usu adi. l. 70. 1 mentiri, fingere – (er)lügen, erdichten:** **a in univ.:** ADEMAR. hist. 1,37 l. 17 cum haec -ti (ei mentiti *var. l.*) dixissent (*sc. populus*), ille (*Theodebertus*) cum eis in palatium thesauri sui intravit. **b fidem frangere – wortbrüchig sein:** EPIST. Meginh. 10 p. 204,10 magna pars rusticorum, qui vecturas lapidum . . . promiserunt, -ti sunt. **c praetexere, simulare – vorschützen, erheucheln:** GESTA Rom. eccl. V p. 406,28 sub -to colore pietatis querentes *schismatici* plus se quam fidem catholicam amari. **2 vitiare, corrumpere – verfälschen, entstellen:** GODESC. SAXO gramm. 2 p. 445,12 quod (*enuntia-* [Wellhausen]

tum) . . . minus capax non emendavit (sc. *grammaticus*), sed -itur (inmenditur var. l.), dum mutavit. 3 *denegare* – *versagen, schuldig bleiben*: ANSELM. GEMBL. chron. a. 1133 legumen et avena hoc anno proventum messis satis -ta (a. 1134).

1. ?**emento*, -atum, -are. (cf. *dementare*) *mente alienare, insanum facere* – *um den Verstand bringen, wahnsinnig machen*: LAND. MEDIOL. hist. 2,10 p. 49,23 quasi caecati et -ti (emendati var. l.; *ni corrupt. ex* *dementati*, cf. 3,18 p. 86,46) et absque ullo iudicio, quod . . . per multa tempora . . . sancitum, . . . delere aggressi sunt *episcopi*.

2. *emento* v. *emendo*.

**ementor*, -oris m. (?*ementiri*) ?*fraudator* – ?*Betrüger*: CHART. episc. Hild. III 298 (a. 1272) ut detentores bonorum huiusmodi et -es (*an pro* *emtores*?) . . . excommunicatos nunciatis (sc. *praepositus*).

**ementulatio*, -onis f. (*mentula*) *eviratio, castratio* – *Entmannung, Kastration*: ALBERT. M. animal. 7,14 mares saepe . . . per -em aut infrigidationem testiculorum mutantur ad naturam feminae. *ibid.* al.

**ementulo*, -avi, -atum, -are. (*mentula*) *partic. perf. usu adi.*: l. 26; *subst.*: l. 26. *evirare, castrare* – *entmannen, kastrieren*: ROB. TOR. chron. a. 1125 monetarios . . . fere omnes totius Anglie fecit *rex Henricus* -ari. ALBERT. M. animal. 7,14 magnam in corpore facit diversitatem sexus diversitas, quod manifestum est in -tis. 7,55 tauri . . . non-ementulati multum impinguntur, si *eqs.* 15,10 cum -antur aliqui mares abscisione virgae et testiculorum. Matth. 5,29 p. 143,45 Origenes ex amore castitatis dicitur -asse (*emutilasse* var. l.) *seipsum*. al.

**emera* v. **hemera*.

**emeratus*, -a, -um. (*a theod. vet. amar*) *de genere tritici (Triticum dicoccum [Schranks]) sumptus* – *aus Emmer gewonnen, Emmer* – (cf. *Hegi, Flora. I. p. 393*): COD. Lauresh. 3661 (c. 800) *lazeshub* II (sc. *sunt*), quarum una solvit . . . modium de farina -a et modium de avena.

emercor, -ari. 1 *proprie i. q. redimere* – *ablösen*: CHART. Sil. D II 5 p. 3,33 (a. 1231) donationem . . . cenobio . . . factam . . . ab omnibus cognatis suis . . . est pollicitus *comes* -ari. 2 *translate i. q. comparare, conciliare* – *erkaufen, verschaffen*: GESTA Camer. 3,19 p. 471,35 eum (*ducem Godefridum*) . . . ut sibi imperatoris gratiam -etur, abire concessit *Theodericus*. *aucupari* – *erschleichen*: GESTA Camer. 1,99 p. 442,10 qui (*Heriwardus*) . . . adulationibus sub quadam specie familiaritatis gratiam episcopi sibi -batur.

[*emerda* v. *hermodactylus*: GLOSS. III 580,15 St.-S.]

emereo, -ui, -itum, -ere *vel emereor*, -itus sum, -eri. *script. -ret(us)*: p. 1228,17. *usu impers.*: l. 49. 1 (*pro*)*merere* – *verdienen*: a *strictius*: EPIST. Bonif. 13 p. 20,19 ego (sc. *Egburg*) . . . adhuc in valle lacrimarum, ut -tum est, lugeo propria peccata. WALAHR. carm. 76,29 quae (*discrimina*) . . . -ui genuini sorde veterni. b *latius*: a (*pro merito, praemio*) *accipere, conciliare* – (*als Verdienst, Lohn*) *erhalten, bekommen, gewinnen*: PAUL. DIAC. Lang. 3,4 Eunius . . . patricius honorum -uit. WALAHR. imag. Tetr. 145 nulla suo pro carmine dona -uit (sc. *musicus*). VITA Ludow. Pii 21 p. 348,11 aliqui eorum (*reorum maiestatis*), cum . . . veniam . . . poposcissent, -uerunt. 23 p. 352,5 ab imperatore -uerunt (sc. *sorores bona*; *meruerunt* var. l.) et ad impetrata sese verterunt. ALMANN. Niv. 3 (MGMer. V p. 161,22) qui . . . p a l m a m -uit sanctitatis (EKKEH. IV. carm. var. II 7,16). 11 p. 170,24 ita, ut supplicavit, -uit. *saepe. in malam partem i. q. contrahere* – *sich zuziehen*: SIGEH. Maxim. 13 (12) indignationem . . . ducis, immeriti licet, -uerunt *fratres*. LAND. MEDIOL. hist. 3,33 tamquam malorum poenam -tus interit *Gregorius*. b *nancisci, assequi, impetrare* – *erlangen, erreichen, durchsetzen*: RADBERT. Rufin. et Valer. (PL 120,1501^B) quae (*Venus*) nullis aliis pro meritis coeleste fieri numen -uit, quam quod *eqs.* BONIZO ad amic. 7 p. 605,23 precibus . . . multorum . . . civium vix -uit *Cencius*, ut vivus dimitteretur. WILH. APUL. gest. 5,366 genes . . . tanto . . . pavore concutitur, quod se nullatenus -turam elapsam speret. al. *remissius i. q. posse* – *können*: ODO GLANN. Maur. 3 quos (*quaterniunculos*) vix -ui datis non

paucis redimere nummis. 17 qui (sc. *Bertingus cum uxore*) . . . Ingelbertum . . . abbatem . . . , ut sibi cooperator efficeretur, vix . . . -uerunt obtinere precibus. 2 *bene mereri* – *sich verdient machen*: ERMENR. Sval. 1 coepit de sua sanctissima cohorte -tos praeficere episcopos . . . ubicumque constituendos. 3

rude donari – *ausdienen*: SIGEB. GEMBL. Wigb. 13 cui (*Wicberto*) quamvis . . . grave esset se -tum militia bello mundanae sollicitudinis iterum involvere. *trans. i. q. absolvere, complere* – (*ab*)*leisten, vollenden*: GOZECH. epist. 21,500 alii (sc. *philosophi et heroes*) . . . -tis laboribus . . . otio donati . . . rei publicae consuluerunt.

adi. emeritus, -a, -um. 1 *sensu act.*: a *bene meritis, meritis insignis* – (*hoch*)*verdient, durch Verdienste ausgezeichnet*: a *in univ.*: VITA Galli II 1368 cum Deus . . . e mundi tenebris decrescet tollere . . . belligerorem invictum -umque. LULL. (?) epist. 37 reverentissimo fratri Christique -o m i l i t e . . . salutem (TRANSL. Eug. Tolet. 25,27 -eti . . . militis. al.). VITA Gamalb. 16 (9) -am animam post seculares agones remissurus ad Dominum. DIPL. Conr. II. 285 p. 400,22 ego

. . . rei publicae nostrae amministrate . . . -os . . . premiis . . . donare cupiens . . . alodium . . . concessi. RUP. TUIT. trin. 32, 10 omnes in invidiam sui virtus -a concitavit. *saepe. usu subst.*: EKKEH. IV. bened. I 3,36 -o (gloss.: *bene merito*, quasi militi expedito) dona stant laurea, palma, corona. b *venerabilis* – (*alt*)*ehrwürdig (usu subst.: l. 28. 31)*: THIETM. chron. 2,19 Gero . . . -us iam s e n e x coram altari . . . Petri arma deposuit victricia (5,8). EKKEH. IV. carm. var. II 7,14 liquit . . . nostram Iob Satan -am (*i. Rachildam defunctam*). GERHOF. aedif. 46 (146) p. 1312^C in ptochiis cuiusque ecclesiae colligebantur -ae viduae. STATUT. ord. Teut. p. 48,14sq. de senibus et

-is; senes et -i fratres . . . diligenter honorari debent. *al. vetus, annosus* – *alt, betagt*: ANNAL. Quedl. a. 1023 p. 571,2 Gerburg . . . canonice nutrita, sed iam -a rebus eximitur humanis. γ *meritis, honore plenus* – *verdienstvoll, ehrenvoll*: NADDA

Cyriac. I 4,4 tu (sc. *Quintus Sestius*) -a s e n e c i t u t e iam coronatus filium tuum ad amicitiam iungis senatus (ADAM gest. 1,50 p. 50,7). ANNAL. Magd. a. 999 p. 161,9 haec (*Adelheida*) . . . tandem -ae admodum aetatis ad eum, quem medullitus siti-

verat, . . . gloriose migravit. LIGURINUS 3,351 -i ceu premia grata laboris curia sepe suos cathedre transmittit alumnos. b *rude donatus* – *ausgedient*: a *in univ.*: CHART. Lips. II 8 (ante 1221) Henricus de Morungen miles -us . . . X talenta annuatim . . . nobis (sc. *marchioni*) resignavit. *subst. i. q. miles*

rude donatus, veteranus – *ausgedienter Soldat, Veteran*: NADDA Cyriac. I 4,1 'salve', inquit *imperator*, '-e'. b *non (iam) necessarius* – *nicht (mehr) benötigt*: WALTH. Christoph. II 5,27 assit . . . -os solvens plebecula tauros, dignior . . . mactetur ut hostia. EKKEH. IV. bened. I 16,70 fac, Deus, -as . . . frigescere flammis. *superfluous* – *überschüssig*:

50 CONFL. ovis et lini 119 lactis . . . -o replens Flandria sua dolia suco. c *meritis carens, inhonestus* – *verdienstlos, unehrenhaft*: HILDEG. scivias 3,5 l. 694 operum -as (*demeritas* var. l.) res absque timore Domini gestas . . . conterendo eas . . . ulciscitur Dominus. 2 *sensu pass.*: a *debitus, meritis comparatus* – (*wohl*)*verdient, gebührend, durch Verdienste erworben*:

VITA Galli II 9 donec ad -os antistitis iret h o n o r e s (GOZECH. epist. 26,602). HEIRIC. Germ. I 1,333 praesul ut -am (schol.: *condignam*) . . . palmam sumeret. SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 477,37 Dividunum quasi Divorum-dunum vocabulum

50 aucupata es; non solum propter -am incolarum gratiam . . . , set etiam *eqs.* HILDEG. epist. 234,24 nec ullus homo certet . . . pro non-emerito premio in operibus. al. *in malam partem*: EPIST. Bonif. 115 p. 249,15 de . . . stupris commonibus -isque p o e n i s . . . nobis silendum reor (HILDEG. scivias 3,5 l. 303. al.). MILO carm. 1,6,4,285 -um retines (sc. *mulier caeca*) damnum iustumque pudorem. b *absolutus, completus* – (*ab*)*geleistet, vollendet*: RUP. TUIT. Herib. 34,2 qua (*nocte*) . . . post

-am 'vite huius m i l i t i a m' supernum . . . donativum accepit (HIST. de exp. Frid. imp. p. 5,19. CONR. EBERB. exord. 3,22 l. 9. al.). CONR. EBERB. exord. 1,31 l. 19 quo (*tempore*) -orum laborum senex in gaudium domini sui introducendus . . . decumberet (2,24 l. 27. 4,27 l. 80).

70

***emergentia** (-cia), -ae f. (emergere) *script.* -gie-: l.4. in *schedulis nostris tantum usu plur.* *redditus, proventus – Einkunft, Ertrag*: CHART. Heist. 108 p. 196,6 (a. 1248) *tercia pars -ienciarum erit advocati*. CHART. Gelr. 838 p. 819,32 *advocatus ... accipiens aliquam pecuniam de evencionibus seu -ciis (sc. iudicii)*. CHART. Rhen. inf. II 524 *quod (ius) pro curmeda et aliis -is, que dicuntur erffschillinc, de ... bonis nobis (sc. Ludewico domino eiusque filio) possent emergere*. CHART. eccl. Werd. 56 p. 73,27 *tam in bonis ... quam in -ciis, decimis et mancipiis*. CHART. Osn. III 477 *in ... servitiis et -is*. **emergeo**, -rsi, -rsum, -ere. *partic. praes. usu adi.*: l.37.53. p. 1230,17.65. al.; *subst.*: p.1230,11.25. *partic. praes. pro perf.*: p.1230,44.

I sensu originario: **A intrans. et medial.**: 1 *proprie*: **a** *strictius i. q. sursum mergi – auftauchen*: WANDALB. creat. mund. 104 *undis ... -sit specierum moles innumerarum*. HERM. IUD. conv. 19 p. 119,8 *ego, qui fonte iam recens -eram, discrete eorum (clericorum) voces audire ... non poteram*. ANNAL. Mell. a. 1211 *per quam (nivem) multi cum incaute graderentur, incidentes ... , cum -ere non possent, extincti sunt. in imag.*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 315,23 *non ideo ... secundum merita nostra mergamur, quia ... Dominus ... diluvium inhabitans ... ita nos ... sublevans adiuvat, ut -amus*. HINCM. divort. 6 p. 157,28 *donec ... illud (mendacium) in profundum proiceret peccator et ablutus -ret*. **b latius**: **a** *ascendere, (ex)surgere – emporsteigen, sich erheben*: ALDH. carm. eccl. 4,12,6 *herebi ... -sit ab antris ... Christus virg. II 1249 cum ... genus humanum tumbis -erit*. HROTSV. Abr. 7,9 *filia, ... -e de abyso desperationis*. UFFING. Ida 2,5 p. 485,34 *saxea ... arca, in qua ... exuviae terrae fuerunt commendatae, invisibili quadam mobilitate sursum coepit -ere*. *de sideribus i. q. oriri – aufgehen*: ALDH. ad Acirc. 3 p. 72,20 *quae (Atlantidae) dum ... a climate orientali -entes ... metam circuli peragunt*. PASS. Kil. II 21 *utrum Phoebus adhuc marinis -erit undis. al. de fluctibus i. q. exaestare – aufwallen (in imag.)*: AMALAR. ad Hild. 1 *quotiescumque mentem fragilitatis meae quatiant fluctus -entes novarum rerum*. **b** *egredi, prodire – heraus-, hervorkommen (c. sensu absolventi: l.41)*: BEDA hist. eccl. 1,16 *coeperunt ... illi (Brettones) ... vires ... resumere -entes de latibulis, quibus abditii fuerant*. HEIRIC. Germ. I comm. p. 431,15 *me, qui tum recens scolis -eram, convocato*. ALBERT. M. animal. 3,9 *submerguntur venae profundatae interius et postea -entes retro procedunt. al. de plantis i. q. (pro)germinare – hervorsprossen, -wachsen (in imag.: l.45.49)*: HROTSV. Pafn. 3,7 *quo resectis vitiorum spinis -ere possit vimen conjunctionis*. FROUM. carm. 12,2 *quot ... terris -unt floscula cunctis*. THIETM. chron. 4,40 *cum duae propagines istae, puer inquam et puella, ex tam nobilissime vitis radice -issent*. CHART. Westph. VII 86 *quod ecclesia glandibus -entibus specialem suum pastorem porcorum ... deberet habere. al. de fontibus sim. i. q. profluere – entspringen*: DIPL. Loth. I. 120 p. 277,23 *quod (monasteriolum) Nantuadis ab aquis e vicino -entibus ... vocatur*. DIPL. Heinr. IV. 61 p. 80,41 *qui (fons) -itur in campo Staberesfeld. al. prolabi, evolvi – hervortreten, sich vorwölben*: ANNAL. Rod. a. 1121 p. 700,53 *correpto ... episcopo dolore corporis gravissimo -erunt oculi eius de loco suo*. 2 *translate*: **a** *apparere, manifestari, in lucem prodire, in conspectum venire – erscheinen, sichtbar werden, zutage treten, zum Vorschein kommen*: **a** *in univ.*: THIETM. chron. 4,73 p. 214,32 *Augusto ... Gisillerus ... carus fuit, quod Ekkihardum ... primo latenter momordit posteaque paululum -sit*. WIPO gest. 18 *per omnem ... provinciam pax et securitas diu latentes simul -erant*. MAURUS progn. 3 p. 24^b,36 *ex vigiliis corpus maceratur, unde predicta sinthoma a t a possunt -ere (p. 24^b,38)*. CONST. imp. II 188,6 *si articulus aliquis inexcogitatus -erit eqs. al. b* *existere – auftreten*: HINCM. divort. 13 p. 202,22 *si ... talis -erit, qui ... despiciat oboedire*. CHART. Rhen. inf. I 211 *si quis huius decreti presumtuosus violator -erit*. VITA Annon. I 2,3 p. 485^b,9 *unde praesumptionis huius vanissimus attemptator -sit, qui eqs. γ evenire, fieri, accidere, occurrere, contingere, erumpere – eintreten, geschehen, sich ereignen, vorkommen, ausbre-*

chen: LIBER diurn. 83 p. 92,17 *si qua ... -erint contra disciplinam canonicam*. DIPL. Ludow. II. 17 p. 99,15 *ne iterum sepe dicta questio posset -ere (SIDO ad Gozw. p. 236,8. al.)*. DIPL. Conr. II. 38 p. 42,28 *habeant (sc. episcopi) ... licentiam ... -suras contentiones dirimere*. CHART. archiep. Magd. 252 p. 317,41 *novis quibusdam et magnis -entibus causis (HELM. chron. 16 p. 35,1. al.)*. EPIST. Hildesh. 30 *gestis hominum grandis -ret ... calumpnia, nisi eqs*. CHRON. reg. cont. IV a. 1237 p. 272,34 *in diocesi Leodiensi plurime guerre -unt. persaepe. partic. praes. usu subst.*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 162,17 *non ... esset possibile scribere singula et noviter -entia (R, contigentia rell.; cf. app. crit. p. 139) in operationibus ... avium rapacium. δ nasci – entstehen*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1092 p. 496,19 *in sicca terra lacus magnus alibi -sit*. OTTO FRISING. chron. 3,2 p. 136,15 *post mortem Alexandri ... in III^{or} mundi partibus III^{or} -erunt regna*. CHART. select. Wopfner 116 *monasterium decimam habebat ... noviter -entis terre, que 'slick' vocatur. de redditibus*: CHART. Xant. 77 p. 63,40 (a. 1219) *que (obventiones) de manso possent -ere*. CHART. Lux. III 7 *per medium omnium bonorum de Wethermale tam -entium quam alio iure annuatim redeuntium*. CHART. Xant. 181 p. 122,29 *petebat ... rector ... decimas infra fines sue parrochie -entes ... ecclesie sue assignari. al. CHART. eccl. Werd. 63 p. 81,21 *terciam partem obventionum sive -encium sibi in oppido Werdensi ... percipiet prepositus. ε procreari – hervorgehen (aus)*: THIETM. chron. 8,27 p. 524,10 *quale ... detrimentum e nostro facinore -sit*. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,28 *ex qua absurditate facile sensus hereticus ... -ret*. 1,65 p. 93,20 *ut ... ex eo usu haec -at subdivisio, ut eqs. al. de prole*: LONAS BOB. Columb. 18 p. 187,9 *ut regalis prolis ... non ... ex lupanaribus videretur -i*. CHART. Sangall. A 399 *si ... rectus (sc. heres) ex eis (sc. filiabus) non -erit eqs. b elabi – entschlipfen, entgleiten*: **a** *evadere, se liberare, liberum fieri – entkommen, sich befreien, frei werden*: AMALAR. ord. antiph. 30,1 *celebrata est ... a septuagesima generatio eorum, qui de captivitate -i desiderant et de angustis praesentis peregrinationis*. HIST. Welf. 30 p. 470,22 *hostes ... illos, qui congressi erant, paucis -sis captivantes ad castrum remittunt. se remove, subducere – sich herauswinden, entziehen*: VITA Bonif. III 12 *ut aliqua excusationis tergiversatione ab incepto posset -ere, (se ... declinaret WILLIB. Bonif. 5 p. 25,1sq.), affirmabat se necdum quinquagesimi metam anni contingere. β de tempore i. q. praeterire – vergehen*: MARTYR. Fuld. non. Iun. p. 664^b,20 *-entibus annis ... ipsi (Eobanus episcopus et Adalharius sacerdos) Fuldam translati in ecclesia Domini Salvatoris ... requiescunt*. HEINR. MONOG. rel. (WestdtZGesch. 17. 1898. p. 95,23) *brevi -so (elapso var. l.) tempore frater ... ad ... cenobium ... devenit (CAES. HEIST. mirac. I 6,21 parvo -so [emenso var. l.] t. 7,3 p. 3,28)*.*

B trans.: 1 *proprie*: **a** *strictius i. q. sursum mergere – auftauchen lassen*: ERMENR. ad Grim. 29 p. 567,31 *in mare cecidit Gallus indeque a sublevantibus -sus putabatur a nautis, ut esset Paulus. c. notione secernendi*: HEINR. AUGUST. planct. 426 *sicciam salsis Deus -bat ab undis. b latius i. q. sursum trahere, levare – emporziehen, erheben (in imag.)*: AMALAR. interpr. 70 *ut, quod ... angeli ... egerunt, ... nos, qui adhuc -imur misericordia redemptoris nostri, ... cum illis agamus*. EPIST. Hildesh. 140 *pravę consuetudines iam dudum ... sopitum corpus vel caput -unt*. 2 *translate*: **a** *attollere – anstehen lassen, anheben*: GUIDO AUGENS. mus. 1,374 *cantum in principio sui a finali per diatessaron -ere. b excitare, movere – erwecken, erregen*: CHART. Monast. 19 p. 117,28 (c. 1194) *per hominibus ... insitam maliciam contradictionisque ac contentionis animum facile -entem*.

II per confusionem c. immergere i. q. demergi – herab-, eintauchen: CONST. imp. II 224,17 (a. 1240) *in profundum desperationis -sus (immersus var. l.) ac viribus propriis omnino diffusus papa*.

subst. emergens, -entis n. 1 *gener.*: **a** *casus, eventus – Geschehnis, Ereignis*: EMO chron. p. 105 *de bellis, peregrinationibus, incendiis et aliis omnibus -bus nichil intactum relin-*

quens magister Emo. **b negotium (occurrens) – (anfallende) Aufgabe:** CONST. imp. II 188,6 (a. 1234) eundem (*iudicem*) in -bus procuratorem statuimus generalem dantes eidem . . . liberam potestatem sic omnia . . . facere, ac si esset speciale mandatum super -bus singulis a nostra celsitudine consecutus. **c signum, symptoma (apparens) – (auftretendes) Symptom:** MAURUS progn. 30 p. 44^b,53 'hu-iusmodi in brevi sanantur': quia propter -ia indicat naturam esse fortem. **2 publ. i. q. redditus, proventus, tributum – Einkunft, Ertrag, Abgabe (in schedulis nostris tantum usu plur.):** CHART. select. Keutgen (a. 1258) hii, qui recipiunt collectas et redditus civitatis sive -cia, . . . publicam facient computationem. CHART. Altenberg. 324 p. 232,32 relaxamus eisdem (*viris religiosis*) universos proventus seu redditus petitionis autumpnalis seu alia omnia -cia. REGISTR. Xant. p. 61,41 -ia . . . de curmedis et bonorum acquisitionibus . . . estimari ad certam summam non possunt. al.

emersio, -onis f. 1 sensu originario: a proprie: a (ex)-aestuatō – das Aufwallen, Wogen: ANNAL. Hild. a. 1106 p. 56,24 multi (*sc. milites*) . . . per -em fluminis perierunt. **β incrementum, luxuria – das Emporwachsen, Wuchern:** CONC. Karol. A suppl. II p. 303,16 ne . . . spinarum -o Domini . . . possit suffocare segetem. **b translate i. q. casus, eventus – Geschehnis, Ereignis:** CHART. ord. Teut. (Thur.) 3 (a. 1203) nos sinistris occurrentes -bus hoc factum . . . sigilli nostri auctoritate communivimus. **2 per confusionem c. immersio i. q. demersio – Versenkung:** CHRON. reg. cont. III a. 1218 p. 247,30 per fluvium . . . n a v i u m -es (immersiones OLIV. hist. Dam. 22 p. 196,11) fecerunt Saraceni cum palis infixis gurgiti (p. 247,35).

[emerunt v. inco: BENED. ANDR. chron. p. 32,4.]

***emetatus, -a, -um. (meta) praeteritus, elapsus – vergangen, entglitten:** GLOSS. IV 56,25 St.-S. -i (-a var. l.) ergangane. 141,7 -i ergangen.

emeticus (emat-), -a, -um. (ἐμετικός) vomitus excitans, vomificus – Erbrechen erregend, Brech-: DYASC. p. 47^a bulbus, qui manducatur, qui etiam ema-us dicitur, folia habet longiora. p. 135^b narcissum: sic bulbum ema-um sive ut Latini bulbum vomificum multi liliū dixerunt.

emetior, emensus sum, -iri vel raro (l. 47. 55) *emetio, -ire. coni. imperf. -terentur: l. 47. partic. perf. sensu pass.: passim, e. g. l. 44. 60.

1 proprie: a strictius i. q. (di)metiri – (aus-, ver)messen: DIPL. Ludow. Germ. 103 p. 149,34 accepit comes . . . ex parte monasterii . . . hobas III pleniter -sas (160). PS. BOETH. geom. 531 prisci . . . sophismatis . . . dispectores duodecim mensurarum genera constituerunt, quibuscum vellent, formarum agrorumque -rentur (metirentur, -erentur, -ire [corr. ex -rent] var. l.) areas. TRAD. Frising. 1291 episcopus . . . retradidit . . . culte terre et inculte aequali pertica -se aequam mensuram . . . nobili viro. **b latius: a determinare – bemessen:** DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,25 vassalli . . . tradiderunt ad ecclesiam . . . mansos X et VIII . . . singule (*sic*) earum . . . ad triginta iurnales -sas. **β (metiendo) accipere, admetiri – (durch Messen) erhalten, zumessen:** COD. Hartw. 31 sin . . . inter . . . rivulos equalis mensura non posset -iri, placuit . . . episcopo, ut ibi iuxta tantum sibi (*sc. Odalscalho*) mensuraretur, quantum ad equelem mensuram sibi sufficeret. **2 translate: a permetiri, transire, peragrarē, per-, decurrere – durchmessen, -queren, -wandern, -laufen, zurücklegen:** a local.: HROTSV. gest. praef. 5 donec . . . -sa arboreae medietate spissitudinis locum . . . comprehenderet (*sc. aliquid saltum transiens*) quietis. EKEB. HERSE. Heimer. 7 p. 600,30 -sis tot tantisque terrarum spaciis. OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 113,3 -sis Alpium angustis. al. **β temp.: DIPL. Heiner. II. 307 p. 385,23 post -sum huius vitae spacium (inde DIPL. Heiner. III. 9). PETR. DAM. epist. 18 p. 179,5 fratres mei, fui, quod estis, -sus (et mensus var. l.) sum, quod transitis. al. in imag.: HUGO FLAV. chron. 1 p. 310,29 cum . . . -sa adulescentiae semita in robur emigrasset Pulchrochius virile. **b attingere – erreichen:** WILLIB. Bonif. 9 p. 56,8 quae (*gesta*) post -sam huius mundi metam et felicem vitae istius decursum . . . peracta sunt. WALAHFR. Mamm. 20,12 quae (*ursa*) . . . metas -sa viae stupet ora**

beati . . . viri. **c de tempore i. q. praeterire – vergehen, verstreichen:** CONC. Merov. p. 43,10 usque -so anno missas facere non presumas (*sc. episcopus*). PETR. DAM. epist. 106 p. 172,2 conticinio iam fere noctis -so ac gallicinio propinquante. CHRONOGR. Corb. p. 66,20 duobus mensibus et -sis quinque diebus est . . . defunctus abbas. al. **d absolvere, superare – beenden, überstehen, überwinden:** IOH. CANAP. Adalb. A 18 p. 27,14 cum . . . -so (enim solito, emerso, emens var. l.) itinere Pragam venirent legati. OTTO FRISING. gest. 2,41 princeps . . . cunctis -sis periculis . . . in Tridentinorum territorio castra . . . locavit. al. **e capere, comprehendere – ermessen, erfassen:** HROTSV. Pafn. 1,18 nequimus (*sc. discipuli*) sensu -iri scrupulum tuae (*sc. Pafnutii*) rationis.

emetrit- v. hemitrit-, emf- v. emph-. *emi v. hemi. emicadium (-ced-), -i n. (ἡμικάδιον) de parte pulpiti hemicyclia fere i. q. hemisphaerium – etwa: Halbkugel: FOLCWIN. Lob. 29 p. 70,45 pulpitum . . . evangelii tali modo fecit episcopus, ut essent quatuor -edia altrinsus e regione in modum crucis posita.

***emicedo subst. ?Agrimonia Eupatoria (L.) vel Allium oleraceum (L.) – ?Odermennig oder Kohl-Lauch (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 139sq. et 201sq.):** SUMM. Heiner. A 4,289 -o (errucado var. l.) brachlōch, brachrud. GLOSS. III 499,5 St.-S. -o brachleub. *ibid.* al. cf. *rumicedo.

emiciclus v. hemicyclus.

emico, -ui, -are. script.: ae-: l. 43. -igat: GLOSS. I 118,4 St.-S. IV 18,19. -inat: GLOSS. IV 317,23 St.-S. form. perf. -av(i): l. 59. ?usu impers.: l. 65. seq. acc. c. inf.: l. 65. partic. praes. usu adi.: l. 43. 44. 46.

1 intrans.: A prorumpere, prosilire – hervorschnellen, -schießen, -springen: 1 in univ.: WALTHARIUS 772 illa (fer-rata cornus) retorto -at amento. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,81 spem collatura sodali -at Pudicitia. 2 provenire, provolare – hervorkommen, -fliegen: HROTSV. Abr. 3,10 putabam . . . draconem meis vestigiis disruptum volutasse ipsamque columbam absque laesione -uisse. **3 eici – hervorsprühen:** PAUL. BERNR. Greg. 2 Hiltebrandi parvuli vestibibus scintillae ignis visae sunt -uisse. ALBERT. M. animal. 3,74 quando colliditur unum (*sc. os leonis*) cum alio, -at ignis ex eis. **B efful-gere, enit(esc)ere, elucere, splendere – (auf-, hervor)blitzen, -strahlen, -leuchten, funkeln: 1 proprie: a in univ.: CARM. Aldh. 3,34 afflant hostes necantes imbribus telorum -antibus (ae- var. l.). RIMB. Anscar. 4 prae nimio splendore ex oculis illius (*sc. Christi*) -ante. ANNAL. Xant. a. 848 fulgur -uit et tonitruum auditum est. CHRON. Pol. 1,16 p. 37,7 video (*sc. Bolezlaus*) . . . de lumbis meis procedere carbunculum -antem, qui eqs. CARM. de Frid. I. imp. 3305 -at auratis ductor Fredericus in armis. al. **b de tono i. q. sonare – ertönen, erklin-gen:** FRUTOLF. brev. 10 p. 66 (vs.) -at . . . tonus connexo lim-mate ternus (*cod.*, ternos ed.). **2 translate: a eminare, excellere – hervorragen, erstrahlen:** WALAHFR. carm. 68,2 Martianus praesul . . . in urbe moribus et meritis inclitus -uit. WANDALB. martyr. 42 Emerentianae decimo (*sc. die*) laus -at ampla. CARM. Cantabr. A 26,1 -at . . . quanta pietate Cecilia sancta inter odoriferas . . . herbas. METELL. exp. Hieros. 1,187 Grecia . . . mater, sed Gallia nata patenter -at. **b manifestum fieri – sichtbar, offenbar werden:** UFFING. Ida 1,9 sanctae Dei opinio necdum in aperto -uit. PAUL. BERNR. Greg. 74 p. 515,5 ut, cum in apertum venientes -verunt (-arint var. l.) mali, cunctis appareat fraus, quae latebat. **c apparere, oriri – er-scheinen, entstehen:** WALAHFR. Gall. prol. p. 282,13 de qua (*Hibernia*) nobis tantum decus -uit. CARM. Bur. 81,1,3 nobis -uit tempus letabundum. **d ?impers. c. acc. c. inf. i. q. acci-dit, contingit – es geschieht, ereignet sich:** VITA Arnulfi 25 in illo itinere mox aliud abere (*haberi var. l.*) -uit (*demicuit a. corr. A1, emeruit ci. ed.*) miraculum.**

II trans. i. q. collustrare, illuminare – erleuchten, erbellen: VITA Bonif. II 9 p. 100,29 lux de caelo tabernaculum . . . -uit et sic in maiorem partem diei perseveravit.

70 emicran- v. hemicran-. *emicrera v. *hemicaera. emidallum v. amygdala. emigracius v. hemicranus. emigran- v. hemigran-.

emigratio, -onis *f.* 1 *proprie i. q. abitus* – Weggang (*in imag.*): EKKEB. SCHON. cath. 9,1 asserentes (*sc. cathari*), quod animae defunctorum ... in ipsa hora -is suae de hac vita ... in aeterna beatitudine collocantur. ELIS. SCHON. vis. 3,2 p. 58,45 qui (*fideles*) ... post -em eius (*Salvatoris*) ex hoc mundo in unionem corporis eius accesserunt. 2 *translate i. q. decessus* – das Hinscheiden, Ableben: RUP. Altm. (PL 148,885^A; s. XII.^{ex.}) ad quantumlibet iustorum -em adversarii colliguntur spiritus. CHART. Nuremb. 317^A p. 192,33 postquam ... de medio ... sublatus fuero, proventus ... tamquam sui predii per meam -em penitus dissoluti ... percipiant (*sc. uxor et filia*).

emigro, -avi, -are. 1 *intrans.*: a *proprie i. q. (de)migrare, discedere* – (*aus*)wandern, (weg)ziehen: RIMB. Anscar. 6 quo instinctu ... ad has partes -verit. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 208,13 feminas ... conversas -are (*sc. ab ecclesia*) proposuerat *praepositus*. **b** *in imag.*: **a** *ab-*, *exire* – weg-, fort-, herausgehen: ALDH. virg. I 14 ut cotidie de mundi calamitate translatos se corporis ergastulo -are (*migrare var. l.*) ... gestiant *beatae vitae aemulatores*. CHART. Aquens. 198 (a. 1247) si ipsum (*sc. decanum*) ante ... Beatricem de medio contigerit -are. CHART. Culm. 74 dum unus nostrum ab hoc seculo ... -verit. **β** (*trans*)migrare, (*trans-*, *in*)ire, intrare – (*hin-*, *hinüber*)wandern, (*ein-*, *hinein-*, *über*)gehen, eintreten: BERTH. chron. B a. 1069 p. 209,1 ut hinc ad supercelestis municipium curie ... illum (*Gotifridum ducem*) -asse fas non sit dubitare. HELM. chron. 4 p. 12,11 postquam ... Karolus ... ad celos -vit. CARM. anon. 1,150 (SBMünch. 1873. p. 700) debita fata subire (*sc. animas*) huc -antes (*se migrantes ed.*) in corpus et hic habitantes. *al. v. et p. 1231,69.* **c** *translate*: **a** *abscedere, absolvi* – ausscheiden, austreten: CHART. Stir. IV 153 (a. 1264) Herbordus ... a familia nostrae ecclesiae per matrimonium -vit. **β** *decidere*, (*e*)mori – hinscheiden, (ver)sterben: ANNALISTA SAXO a. 983 p. 632,3 reversus presul ad lectum nepotis inventoque cadavere illum credidit -asse. FROWIN. explan. 5,2 l. 32 quia sum -turus, prius remitte (*sc. Deus*) mihi peccata. 2 *trans.*: **a** *relinquere* – verlassen: EPIST. Reinh. 19 p. 19,21 viginti ... anni sunt, quod invitatus ... partes illas -avi. **b** *ex-*, *depellere* – vertreiben, verbannen: ALDH. virg. II 286 quem (*peccati calculum*) Deus a nostri detrudat pectoris antro et ... in furvas -et ... latebras. GLOSS. I 517,46 St.-S. -bit utztribit. *ibid. al.* Wellhausen

1. **emina** *v.* hemina. 2. **emina** *v.* mina.

***eminatim** *adv.* (*eminare*, cf. *francog. vet. amener*) *post admonitionem factam* – nach ergangener Aufforderung: TRANSL. Mod. 45 fide symboli praelibata et confessione plebis -m suscepta ... cunctos ... audientes laetificavit *abbas* (*vix recte interpr. nota ed.*) Antony

?***emineus** (*ym-*, -eus *sim.*), -i *vel* ***ymineo(n)** (*ym(e)n-*), -onis *m.* (*orig. inc.*) *animal quoddam* (?*fabulosum*) – ein (*?Fabel*)-Tier: AETHICUS p. 107,15 insolas ... aurum gignent et ... elefantem et ymineones (*y-eos var. l.*), chylixas, bestiolas venenatas. p. 108,2 ymeneones (*ymneones var. l.*) et chylixas. p. 217,4 ferarum noxia nullatenus gignit Creta neque dracones ... nec -us (*mineus*, -eos *var. l.*) neque noctuas.

eminentia (-cia), -ae *f.* *script. ē-*: p. 1234,10. *confunditur c. imminetia*: l. 64.

1 *proprie*: **a** *gener. i. q. altitudo* – Höhe: AETHICUS 21 p. 109,12 narrat eum (*montem*) non minorem -am habere quam Caucasum. LEO MARS. chron. 3,26 p. 395,15 aditus (*sc. basilicae*) ... in -a priori permansit. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 148,11 cernis (*sc. princeps*) ... rupem -a sua terribilem? p. 148,37. **b** *medic. i. q. prociencia, prolapsio, convexitas* – das (*Her*)-Vortreten, Vorfall, Auswölbung: ARS med. 7 p. 427,27 proptosis dicitur imminetia (-cia G) interiorum tunicarum, ita ut foris imminere (*eminere* G) videatur. TRACT. de aegr. cur. p. 130,35 hec sunt signa: ... o c u l o r u m rubor et -a (BRUNUS LONG. chirurg. 2,1,8^{capit.} WILH. SALIC. chirurg. 1,9^{capit.}). TRACT. de aegr. cur. p. 146,2 *venarum* circa oculos repleto et -a (p. 229,7 p. 349,33). BRUNUS LONG. chirurg. 2,10 p. 126^B multoties accidit -a in siphac. *al.* 2 *translate*: **a** *excelsitas, maiestas, dignitas* – Erhabenheit, Höhe, Würde: TRAD. Frising. 50 (a. 772) homo -ē cuncta praecellens signacu-

lum similitudinis conditoris plasmatus fuerat. HRABAN. epist. 19 memini me ... tecum (*sc. cum archidiacono*) habere sermonem de -a sanctorum scripturarum. CHART. Carinth. V 174 (a. 1275) nullos adversarios ... cuiuscumque auctoritatis, -cie vel condicionis fuerint, recipiemus in castris. *al. pro titulo vel allocutione honorifica* (*'Eminenz'*): EPIST. Desid. Cad. 2,19 salutantes -ciam vestram rogamus, ut *eqs.* DIPL. Loth. I. 118 hos -e nostre a p i c e s fieri decrevimus, per quos *eqs.* (DIPL. Zwent. 10. *al.*). DIPL. Ludow. Inf. 4 p. 100,33 presul ... serenitatis nostrae ē-am imploravit deprecans, ut *eqs. persaepe*. **b** *excellencia, praestantia* – Vortrefflichkeit, Vorzüglichkeit: EPIST. var. II suppl. 9^{tit.} beatissimo pontifici inter pastores Christi -a vitae doctrineque eximietate clarissimo. WIDUK. gest. 1,39 in exercitiis ... ludi tanta -a superabat rex omnes, ut *eqs.* ALBERT. M. bon. 13 p. 8,48 ad quod (*bonum increatum*) per -am est ascendere a bono creato. *al. adde*: VITA Adalb. Wirz. 6 p. 24,13 illis (*principibus*) urbium et castellorum -am et ... infinitam thesaurorum pecuniam promittit *Heinricus*. 3 *meton.*: **a** *spectat ad altitudinem*: **a** *summitas, vertex* – Spitze, Gipfel, Scheitel: ARBEO Corb. 27 tanta ... concordia modolaminis magis ac magis ... auribus perstrebebat, quanto -ae (*sc. montis*) propinquius veniebant (*sc. clerus*). OTTO SANBLAS. chron. 30 p. 43,13 vexillum Saladini ... deiciens de -cia turris in lutum proiecit *miles. v. et vol. II. p. 1794,24.* **β** *superficies* – Oberfläche: HILDEG. phys. 8,17 p. 1345^B pastam ... insuper ... -am, (in supereminetia *ed. princ.*) acerbae lixiviae intinge. **b** *spectat ad prociencia*: **a** *gener. i. q. excessus, procursus, angulus, gibber* – Erhebung, Vorsprung, Ecke, Höcker: SYLL. Bern. 5,164 cybi ... omnis sunt tot (*sc. octo*) -ae. ALFAN. premn. phys. 8,14 p. 83 cum ... visus sculpturae -as (*PG 40,653^B ἐξοχάς*) quasdam videt ut nasi et aliorum. BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,1 p. 118^D significatio ... dislocationis est concavitas ... ex una parte et ex altera -a. ALBERT. M. animal. 25,21 sunt super caput eius (*serpentis*) duae -ae sicut duo cornua. *saepius. exstructio* – Aufbau: FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 18,4 cum ... in -is puppium vexilla crucis ... conspicantur *cives*. **β** *medic. i. q. tuber, tumor* – Auswuchs, Geschwulst: PAUL. AEGIN. cur. 17 psydracia ... sunt parve -e (3,3,2 ὑπεροχαί) vesicis similes eminentes in superficie. IOH. IAMAT. chirurg. 8,11 p. 59,32 in parte inguinis ... apparens -a ... rotunda seu oblonga. 8,20 morpheia est cutis innatale colere absque in qualitate, (innaturalis color et absque inequalitate *corr. Antony*) et -a immutatio. WILH. SALIC. chirurg. 1,45 p. 317^G haemorrhoides ... sunt tuberositates quaedam vel -ae, a quibus emanat sanguis. *al. c* *spectat ad excelsitatem i. q. ordo honestus* – Würdenträgerschaft (*sensu plur.*): CHART. Salem. 69 p. 101,23 (dipl. ante 1208) cum nos universalem religionis ecclesiastice -am paterno semper favore ... amplexari velimus.

50 **emineo**, -ui, -ere. *script. et form.*: *ae-*: CARM. Aldh. 4,22 (*var. l.*). *emm-*: GLOSS. I 435,6 St.-S. (*var. l.*). *emen-*: p. 1235,53. *praes. indic. -nit*: GLOSS. I 44,21 St.-S. *partic. praes. usu adi.*: l. 57. *confunditur c.*: imminere: l. 67. p. 1233, 65. 1235,34. 38.

55 1 *proprie*: **A** (*alte*) *exsurgere, prominere* – (hoch) auf-, emporragen: 1 *in univ. (in imag.: l. 61)*: EINH. Karol. 6 p. 9,3 quanto ... Francorum labore ... -entes in caelum scopuli atque asperae cautes superatae sint. LAMB. HERSE. inst. p. 351, 11 ab humero et sursum -bat (*sc. Heinricus imperator*) super omnem populum. VITA Heinr. IV. 13 p. 42,1 quae (*Colonia*) quasi caput inter alias urbes -bat. *al. c. dat. i. q. exstare (super), supereminere* – herausragen (über), überragen: LAUDES Veron. 2,3 (MGPOet. I p. 119) ex quibus (*turribus*) octo sunt excelsae, quae -ent omnibus. WALTH. SPIR. Christoph. I 12 cum staturę eius proceritas ceteris -ret. *v. et p. 1235,42.* 2 *c. colore quodam*: **a** *exardescere, flagrare* – emporschlagen, -lodern: LEX Baiuv. 4,20 ut flamma super caput -at (immineat, emicat *var. l.*). **b** *superiacere* – darüberliegen, sich darüberwölben: ALBERT. M. animal. 1,139 sunt duo (*cilia*) in utroque oculo, unum, quod -et, et alterum, quod subiacet. **c** *sursum concrescere* – sich oben ablagern: ALBERT. M. animal. 3,173 hoc (*butyrum*) -et et supernat in lactis coagulatione. **B** *pro-*

[Wellhausen]

cidere, excedere – sich (her)vorwölben, (her)vor-, heraustreten (usu medic. et natur.): ARS med. 7 p. 429,1 ut -at locus laesus calvariae in similitudinem camerae. BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 24^b,20 -ent (eveniunt B 6 p. 24,6) oculi cum tota concavitate extra palpebras. ALBERT. M. animal. 1,433 cum ... inter iunctionem spatularum et cervicis originem ventriculus quidam -et. *al. v. et p. 1233,65. 1234,39.*

II translate: A excellere, praestare – hervorrage, -stehen: 1 *in univ.:* ARBEO Corb. 14 quantum se in ima secreti contulit locum, tantum fama illius altius -bat in buplicum. WETT. Gall. 6 ille (Gallus) inter alios -bat lepore Latinitatis. WANDALB. marty. dedic. 27 Itala primum te (sc. caesare) ducet tellus -uit. *al. c. dat. i. q. antecedere, superare – sich auszeichnen (vor), übertreffen:* LIBRI Karol. 1,19 p. 193,25sq. quantum ... -et umbra corpus ... , tantum -et veteri testamento novum. EINH. Karol. 2 p. 4,14 qui honor non aliis ... dari consueverat quam his, qui ... claritate generis ... ceteris -bant. 2 *dominari, se expandere – die Oberhand gewinnen, sich ausbreiten:* CONSTANT. AFRIC. eleph. 3,3 qui morbi cum in corpore -uerint, maximum periculum necesse est faciant. B *manifestum fieri – deutlich, offenbar werden:* LUP. FERR. epist. 21 p. 29,21 ut, quia vestra (sc. Ioniae) id fecisse iactabatur Agius voluntate, cum a vobis deinceps compesceretur, extra illam ea omnia gessisse ... -ret. *impers.:* THEOD. AMORB. Bened. II 2 p. 261,37 satis superque -ere coepit, quia ... Benedictus ... sacris mysteriis interfuit. C *accidere, oriri, apparere – auf-, eintreten, erscheinen:* DIPL. Otton. I. 274 p. 390,15 quandocumque necessitas -et (emet *var. l.*) eqs. (ex DIPL. Hug. et Loth. 30 [ed. L. Schiaparelli. 1924. p. 92,29] emet; inde DIPL. Otton. III. 221 p. 634,10 -et). WANDALB. marty. invoc. 14 per quos (curriculos annuos) -ant et redeant dies. D *per confusionem c. imminere:* 1 *instare – bevorstehen:* RYCCARD. chron. a. 1225 p. 121^a,11 (epist. imp.) cum oporteat nos iuxta praefixum terminum, quod iam -et e vicino, versus partes ultramarinas ... transfretare. 2 *minari – drohen:* WERINH. rhythmicum. 44 pedites (i. pares et impares numeri) ... procedunt ... tam diu, donec ... nunc prodeundo, nunc cedendo, nunc sibi -endo, nunc retro ... fugiendo eqs.

adi. eminens, -entis. 1 *proprie: a altus, prominens – hoch (auftragend):* a *in univ.:* ARBEO Emm. 28 ubi tam -ia (inmensa VITA Emm. 28) eius (Lantperthi) edificia caeteris praeminebant (eminebant VITA Emm. 28). RIMB. Anscar. 29 statura procerior, capite illi (Anskario) -ior videbatur Christus. WIDUK. gest. 3,55 Stoinet ... colle -i ... eventum rei expectabat. *al. β editus – hochgelegen:* WETT. Gall. 25 p. 270,14 qui ... -iorem locum adiit (THEGAN. Ludow. 6. *al.*). ANNAL. Alth. a. 1045 p. 40,3 caesar sedit ... in -iori quodam vestibulo. *superpositus – oben liegend:* ALBERT. M. veget. 4,35 aqua naturaliter est -s secundum locum super terram. b *prociduus – sich (her)vorwölben, (her)vortretend:* HILDEG. phys. 1,44 ubi ... homo magna et -ia ulcera habet in se. 2 *translate:* a *excelsus, nobilis, honestus – erhaben, vornehm, angesehen:* CONC. Merov. p. 66,22 ut ... quis ... eme-issime (emendatissime *var. l.*) dignitatis apicem electione conscendat omnium. ARBEO Corb. 21 p. 212,13 vir -issimus ... rex (WIDUK. gest. 1,22 p. 31,17 [rec. B]. *ibid. al.*). CHART. episc. Halb. 135 l. 23 (dipl. Heinr. V.) ne ... non aliqua -s in regno persona ... quicquam iuris sibi usurparet. *saepe. in titulo vel allocutione honorifica:* LIBER diurn. 62 domino -issimo (excellentissimo *var. l.*) et nobis in Christo fratri. CONR. MUR. summ. p. 156,9 imperator seu rex appelleretur ... electissimus, -issimus, exquisitissimus. *al. b excellens, praestans – hervorrage, ausgezeichnet:* EPIST. Desid. Cad. 2,11 p. 59,16 ut ... vos (sc. Desiderius) -cia vasa ... elegantissimi Falerni tanti habuistis dirigere. ALBERT. M. metaph. 11,27 p. 491,89 est prima substantia -s super omnem substantiam et est omnis substantiae causa. c *magnus, gravis – groß, bedeutend, wichtig:* WALAHFR. Gall. 2,5 pauca ... et -iora (sc. miracula) ... huic inseruntur opusculo. exord. 6 p. 481,5 sufficient haec de -ioribus earum (sacrarum aedium) partibus dicta. d *validus, fortis – kräftig, stark:* MIRAC. Hucherti 1,2 -issimam prorupit (sc. caecus sanatus) vocem: 'eqs.' COMPOS. Matr. 72,5 conflas omnia in -i

igne horas VI.

subst. eminens, -entis n. 1 *proprie i. q. locus altus, editus – hochgelegener Punkt, erhöhte Stelle:* ANON. geom. I 3,3 si quid -s inaccessibile fuerit aestimandum cum horoscopo, stet altimensor in metiendi -is artificio. MIRAC. Columb. 2 (MG Script. XXX p. 998,23) devenit ad quendam petram, quae videtur in -iori rupis, (-iori rupe, -iore rupe *var. l.*) esse posita. 2 *translate i. q. excellentia, praestantia – Vortrefflichkeit, Vortüchtigkeit:* ALBERT. M. 4,24,29 p. 69^b,42 sicut dico, quod candela lucet et sol, non differt materialiter tantum, scilicet per exile et -s, sed secundum potestatem lucendi.

adv. eminenter. pendet a subst.: l. 27. 1 *alte, excelsae – hoch, erhaben:* a *proprie:* RUP. MEDIOL. Adalb. 13 ut ... ossa ... -ius elevata cunctis in conspectu locarentur. b *in imag.:* VITA Udalar. Cell. II 59 (31) accensa ... hac splendidissima lucerna (i. monasterio) et ... super candelabrum -r posita. c *translate:* THEOD. TREV. transl. Celsi 4 quod Treverica metropolis ... sit ... ceteris ... ecclesiis -ius sublimata. ALBERT. M. veget. 1,4 a primo ... principio exeuntia ... -r elevata super materiam habent in potestate materiam transmutare. euch. 6,2, 1,12 p. 377^a,34 ab omnibus -r elevatur Deus. 2 *excellenter, praestanter – in hervorragender Weise, in vorzüglichem Maße:* CHRON. Sigeb. cont. a. 1139 (MGScript. VI p. 451,58) inter ... claros scientia viros ... Bernardus Clarevallensis ... -issime clarebat. ALBERT. M. div. nom. 1,39 p. 22,47 quae (sc. tres personae trinitatis) distinguuntur secundum processum unius ab altera -r. CONR. MUR. summ. p. 26,18 tria sunt necessaria ad capiendum artem dictandi, et si non -r, tamen competenter. *al. ultra modum, nimis – in übertriebenem Maße, allzu-sehr:* HUGO RIPELIN compend. 6,37 p. 234^a,18 sit (sc. clericus ordinandus) in moribus pudicus, ... competenter, quamvis non -r, litteratus.

***emingo, -nxi, -ere.** (mingendo) *secernere – (mit dem Harn) ausscheiden:* VITA Ger. Bron. 19 p. 670,10 sine difficultate urentem -xit marchio lapillum. ALBERT. M. animal. 3,125 reliquum colatum ad vesicam dirigitur et -itur per virgam. 6,101 feminae talem humorem cum urina -unt. *ibid. al.*

***eminicula v. *heminicula.**

***eminito, -are.** (minare) *exigere, extorquere – entreiben, erpressen:* METELL. peripar. 3,13 bannos libeat cur -andos?

emino, -are. 1 *intrans. i. q. minitari – drohen:* CHRONOGR. Corb. p. 64,10 de cimiterio fundis et iaculis ac lanceis -ant (sc. hostes). 2 *trans. i. q. appetere – bedrohen:* CHRONOGR. Corb. p. 80,9 per proprios suos Theodericus -ari abbatissam verbis precepit.

***eminoro, -are.** *minorare, deminuere – verringern, herabsetzen:* TRAD. Patav. 46 p. 41,3 (a. 799) ut in aliqua miseratione res ipsas (i. censum) -are non debemus.

eminulus, -a, -um. *script. emn-:* GLOSS. IV 345,44 S.-S. (v. notam ed.). *tenuis, acutus – dünn, fein, spitz (in schedulis nostris tantum in iunctura -i digiti i. q. digiti extremi – Fingerspitzen):* GLOSS. II 444,17 St.-S. -is chleinen. 491,60 -is mitcleinen. 507,69 -is fornantigen (loci spectant ad Prud. perist. 3,122: modicum salis -is ... digitis tangere). AMARC. serm. 1,406 affixis ... notant populi oculis ... -is mimum digitis percurrere cordas.

***eminuo, -atum, -are vel *eminuo, -utum, -ere.** (minuere) *script. exm-:* l. 71. *usu absol.:* l. 62 p. 1237,2; *intrans.:* l. 71.

1 *gener. i. q. de-, imminuere – vermindern, verringern:* a *in univ.:* CYMBALA XXI p. 57,6 in quarto (sc. tintinnabulo) plus minus (sc. miscueris de stagno) et ita -bis parumper usque ad sextum decimum. b *consumere – schwächen, aufzehren:* VITA Eucher. 13 (MGMer. VII p. 53,4) ita inundanter manavit oleum, ut lampadas septem impletis undique ardentis nihilominus -utae sunt. c *detrimento afficere – schmätern, beeinträchtigen:* DIPL. Pipp. 6 p. 10,14 quod per talem consuetudinem ... marcadus fuisset -atus (postea: minuatus) vel abstractus. *intrans. i. q. detrimento capere – Schaden nehmen:* BENED. ANDR. chron. p. 148,3 Saxonis cotidie preliantes cepit ex-are regnum Francorum. 2 *medic. i. q. sanguinem detrudere, phlebotomiam peragere – Blut abzapfen, einen Ader-*

[Wellhausen]

laß durchführen: REGIMEN san. Salern. 312 hi sunt tres menses . . . , in quibus -as, ut longo tempore vivas.

1. eminus adv. *script.* ē: THIETM. chron. 6,26. *I sensu originario:* *A strictius i. q. ex longinquo – von fern, von weitem, aus der Ferne:* VITA Rimb. 18 sanctimonialis, ut -s illum (Rimbertum) conspexit eqs. WALTHARIUS 536 -s illa (Hiltgunt) refert quendam volitare phalangem. THIETM. chron. 7,28 canes . . . loca -s olfacientes signata . . . reversi sunt. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 52,2 in quibus (alis) sagittarii, quatinus vim hostium -s repellerent, erant. *saepe. v. et p. 1240,23.* **B latius:** *1 procul – fern, weit entfernt, in der Ferne:* *a in univ.:* WALAHFR. Wett. 563 angelus . . . fraterque in parte steterunt -s (longe var. l.). ANNAL. Fuld. II a. 850 p. 41,2 vidit (sc. vir fame vexatus) -s duos lupos super una cerva stantes. UFFING. Ida 1,9 quod (sc. corpusculum infantis) . . . invisibili . . . violentia -s proiectum (sc. de tumultu) reppererunt. *b longe – weit:* DIPL. Otton. III. 237 p. 654,33 imperiali nostra contradictione omnium mortalium -s remota molestia. THEOD. PALID. a. 1146 p. 81,42 maior prepositus . . . -s aberat. *c separatim – abgesondert:* HRABAN. epist. 5 p. 389,33 commodum duxi -s e latere primas nominum (sc. auctorum) litteras imprimere. *2 in longinquum – fernhin, weithin, in die Ferne:* THIETM. chron. 6,49 qua (summitate campi) -s aspici potuit. METELL. exp. Hieros. 4,835 -s ad montes formido reverberat hostes. VISIO Godesc. B 4,2 ecce patet campus – prospice . . . -s.

II per confusionem c. cominus i. q. prope, (e) vicino – nahe, in der Nähe, im Nahkampf: ANNAL. Mett. a. 715 p. 22, 16sq. arrepto . . . -s clipeo gladium eduxit miles et . . . omnes, quoscumque -s invenit, trucidat (v. notam ed.).

2. eminus v. hemina. emioleus, -lius v. hemiolius.

***emiplegia, *emiplexia v. *hemiplegia.**

[*emippes v. sciniphes:* TRACT. de aegr. cur. p. 319,30 cinippes (corr. Antony).]

***emis v. *hemi.**

***emisceo, -ere.** (miscere) *intrans. fere i. q. effervescere, erumpere – etwa: aufbrausen, ausbrechen:* VITA Richar. 5 (MGMer. VII p. 447,4) tanta ferocitas equi -ere coepit, ut capud cum pedibus impetus nimis velocis curreret (v. notam ed.).

emisp- v. hemisp-.

emissarius, -a, -um. *script.:* aemyss-: vol. I. p. 214,20. eem-: p. 123,8,3. *1 adi.:* *a strictius i. q. emissus – entsandt:* *a (portandi peccata causa) dimissus – (als Sündenträger) fortgeschickt, Sünden- (loci spectant ad Vulg. lev. 16,8sqq.):* COLUMB. (?) epist. 6 p. 178,5 quos (adversarios veritatis) . . . hirci tamen more -i humero nostrae patientiae portemus. RADBERT. corp. Dom. 22,81 alter (sc. hircus) . . . vivens adsumitur, quem -um lex vocat. GERHOH. tract. p. 216,18 quis (sc. e duobus hircis) . . . deputetur in caprum -um. *al. β (ad equas) admissus, aptus ad feturam – (zu den Stuten) zugelassen, zur Zucht dienend, Zucht-:* CAPIT. reg. Franc. 32,13 ut equos -os, id est waraniones, bene praevideant ministeriales. HIST. de exp. Frid. imp. p. 48,36 qualiter Grecus imperator . . . equos -os, quos meliores habebant, nuntiis Saladini . . . dono dederit. *v. et vol. I. p. 214,20. in imag.:* GERB. epist. 11 taceo de me, quem novo locutionis genere equum -um susurrant. *b latius i. q. velox, celer – leichtfüßig, schnell (in imag.):* EPIST. Reinh. 34^{tit.} cervo -o danti eloquia pulchritudinis Michiboseth utroque pede claudicans ultimus inter convivas David regis (spectat ad Vulg. gen. 49,21). *2 subst. masc. vel ellipt.:* *a minister – Diener:* *a in univ.:* GLOSS. I 279,5 St.-S. -is . . . hambacht. 403,37 -is putilun. *al. (loci spectant ad Vulg. I reg. 22,17).* SALIMB. chron. p. 130,24 volebant . . . -i Antiochi, quod carnem porcinam comederet Eleazarus. *β tortor – Folterknecht:* ALBERT. M. sent. 4,21,9 p. 874^b,23 super filium . . . est disciplina patris tantum, sed super latronem et hostem -us dirigitur. *b portator peccatorum – Sündenträger, ‘Sündenbock’ (in imag.):* RUP. TUIT. Ioh. 13,799 qui (Barabbas) -us illis (sc. populo) factus est et in solitudinem, id est in gentem illam a Deo desolatam, dimissus . . . est. *c (equus) admissarius – (Zucht-) Hengst:* FORM. Sangall. I 15 p. 387,12 dedi . . . sponsae meae . . . in equaritia capita XXX cum -o. MANEG. ad

Gebeh. 15 p. 338,18 abbatissas et sanctimoniales . . . incestuosos hinnitu more -orum circumvolare. GLOSS. III 684,27 St.-S. ee-us verinno. *persaepe.* ALBERT. M. animal. 8,11-14 p. 194,40 postquam coierit equus, laborare multum non potest, ut patet in -is. *al. v. et vol. I. p. 214,33.*

emis(s)escla v. hemisescla.

emissio, -onis f. *1 proprie:* *A dimissio, ablegatio – das Weg-, Fort-, Abschießen, Aus-, Entsendung:* *1 strictius:* *a in univ.:* BERTH. chron. B a. 1076 p. 253,16 ut ipsi testes recitationis adessent, qui et earum (litterarum) compositionis et -is scoli astiterant. ALBERT. M. summ. creat. II 1,22 app.^{capit.} utrum visus est per -em radorum (sim. p. 215^a,5). *iaculatio – das Abschießen:* ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 551,36 baliste . . . , dum in -e sagittarum simul crocantes crocitant, deterrent adversarios. *b c. colore quodam:* *a solutio – das Heraus-, Loslassen:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 9,32 in primis recessibus avis de manu portantis et in primis -bus eius ad loyrum . . . non creditur . . . avi. ALBERT. M. animal. 8,179 in -e examinis (sc. apum) custodes plaudunt manibus. *adde:* LIUTPR. antap. 1,36 pro tam immenso scelere, Hungariorum scilicet -e. *β missio – Entlassung:* EPIST. Wibald. 318 p. 448,9 -em a nostra (sc. abbatia), quasi altera plus religionis . . . habeat, . . . exigentes (sc. Wibaldus abbas). EBO BAMB. Ott. 1,15 optata potitus -e (sc. Otto episcopus a papa) prospero itineris decursu . . . Karinthiam venit. *venia – Begnadigung:* TRIUMPH. Remacli 1,6 p. 441,17 tandem amicorum precibus qualicumque -e a rege impetrata . . . remeavit abbas ad propria. *2 latius:* a manu(s) -o i. q. renuntiatio, abdicatio – Verzicht, Absage: TRAD. Welt. 121 p. 90,4 (a. 1187) domina Kunigunt et filius eius . . . acceptis a domino Wernhero tribus prediis . . . de omni . . . familia eius abdicacionem et manu -em fecerunt. 122 p. 91,27 Chunigunt, qualemcumque proprietatem et ius habuit . . . prediorum suorum . . . , manus -e . . . penitus abdicavit. *b amissio – Verlust:* AESCULAPIUS 26 ex febre atque vocis -e (amissione Gariopont. pass. 5,9; sc. catalepticum apprehendimus).

B editio, eiectio – das Vonsichgeben, Ausstoßen: *1 strictius:* *a in univ.:* ALTFR. Liutg. 2,8 p. 45,1 cum -e miserabilis soni, indicis doloris, foras efferri solebat (sc. iuvenis contractus). HROTSV. Pafn. 1,17 necnon in -e nunc gravis, nunc clarae vocis (sc. percipitur musica humana). ALBERT. M. animal. 1,420 ne impediatur aliqua ipsius (cannae vocis) contractio et extensio, quae exiguntur ad aeris attractionem et -em. *in imag.:* HILDEG. scivias 2,7 l. 45⁸ qui (fumus) est a malitiosis conatibus eius (sc. diaboli) taeterrimae irae et invidiae -o. *b c. colore quodam:* *a eductio, egestio – Absonderung, Ausscheidung:* CONSTANT. AFRIC. coit. 11,29 omnis commocio animi -e seminis placatur. GODESC. AQUENS. opusc. 4,7 p. 137,38 ad -em . . . stercorum de ecclesia egredimur et post -em sine culpa . . . revertimur. MAURUS progn. 20 p. 36^a,53 cum quadam frequenti -e, que fluxus dicitur, maximo la**c**ore af**f**icitur eger. ALBERT. M. veget. 1,10 folia non crescunt nisi per -em et expansionem caloris et humoris. *saepe. β detractio – das Ablassen, Abzapfen:* AESCULAPIUS 1 p. 2,34 inter utraque scapulas scarificationem cucurbitae cum -e s a n g u i n i s fieri placet (Ps. HIPPOCR. phleb. 54). TRACT. de chirurg. 1156 cavendum est . . . , ne una vice extrahatur tota (sc. aqua), ne subito in aque -e eger (sc. hydropicus) deficiat. *γ (ex)spiratio – das (Aus-)Atmen, Ausshauchen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,5 p. 16b^f constrictio cordis est -o; uterque ergo actus anhelare sive flare dicitur. HILDEG. scivias 3,7 l. 411 in potestate voluntas, in voluntate ardor, et inseparabiles sunt sicut et halitus hominis in sua -e. *ibid. iterum.* phys. 8,1 aerei spiritus de -e flatus illius (draconis) aerem interdum commovent. *de obitu:* MARTYR. Fuld. VIII. kal. Sept. qui (martyres) . . . plumbatis usque ad -em s p i r i t u s macati sunt (VITA Richardi 18 p. 289,4). *exhalatio – das Ausdünsten:* THEOD. loc. sanct. 1476 qui (Genezareth lacus) nullius venti impulsione, sed proprii spiraminis -e auram sibimetipsis fertur generare. *δ emanatio – das Ausströmen:* ARNO REICHERSB. apol. p. 115,23 inde (sc. a dextera Dei) benedictiones, inde sancti spiritus in nos -es ac divisiones gratiarum extiterunt. *ε procreatio, partus – das Hervorbringen, Gebären:* HINCM. divort. 12 p. 182,4 in -e,

[Wellhausen]

quod de inmisso semine conceperat, vulvam adaperiri . . . scriptura testatur. p. 182,18 in -e cuiuslibet partus integram permanere (sc. *pelliculam*) natura non patitur. ALBERT. M. veget. 1, 45 poetae dicunt . . . Dianam . . . obstetricare terrae ad partus -em. ζ *progerminatio* – das *Hervorwachsen*-, -*sprießen*lassen: ALBERT. M. veget. 6,3 si abscondatur arbor in loco -is ramusculorum. 6,147 ante -em foliorum emittit *nux* quaedam purgamenta viridia. 2 *latius i. q. edictio, pronuntiatio, expressio* – das *Äußern, Aussprechen, Darlegen*: EUGEN. VULG. syll. 35,8 Iuvenalis ait 'torrentior Iseo' (*Iuv.* 3,74), id est eloquentior veloci -e argumentacionis. CHART. Pruss. II 198 p. 153,11 (epist. papae) fideles predictarum regionum . . . <ab emissi>one voti crucis . . . retrahuntur (*inde* CHART. Livon. A 387 p. 492,3). C *protensio, proiectio* – das (*Hervor*-, *Aus*)-*Strecken*: ALBERT. M. animal. 5,22 huiusmodi facta -e (*sc. vulvae animalis anulosi*) ponitur membrum maris intra vulvam feminae. 24,21 praetemptant animalia (*sc. cochleae*) viam . . . moventia se contractione et -e corporis.

Π *meton.*: A *locus legationis, terra externa* – ?*Ort der Entsendung, die Fremde*: ANTIPH. de Emm. (MGMER. IV p. 526,6; cod. s. X.) Haimerammmus episcopus -e gentibus praedicando expetivit (*v. notam ed.*). B *quod procreatum est* – das *Hervorgebrachte*: 1 *creatura* – *Geschöpf*: HILDEG. vit. mer. 1,621 divine voluntati divina . . . dispositio in comprehensione divinarum -um adiuncta . . . procedit. 2 *proles* – *Nachkomme*: HILDEG. scivias 2,5 l. 236sq. Abel . . . ut . . . Deo obtulit de primis -bus eius (*gregis*) ac de pinguibus nutrimentis earundem -um. 3 *germen, surculus* – *Sproß, Schößling*: HONOR. AUGUST. cant. 4,12 p. 424^C -es sunt virgulae de arboribus vel herbis pullulantes. *in imag.*: ALCUIN. epist. 121 p. 177,10 ut . . . in Turonica -es paradisi cum pomorum fructibus (*sc. sint; spectat ad Vulg. cant. 4,13*). RUP. TUIT. trin. 37,3 l. 114 primae huius (*vitalis ligni*) -es apostoli erant. *al.* 4 *incrementum* – *Zuwachs*: ALBERT. M. animal. 2,35 -o . . . unius anni in principio sui habet regulas quasdam, et post illas est cornu planum usque ad -em alterius anni. C *promulgatio, edictum* – *Verlautbarung, Edikt*: DIPL. Pipp. 6 p. 10,18 nisi qualem (*sc. consuetudo*) . . . per -e Soanechylidae . . . Gaifredo missa fuisset. CHART. Sangall. A 410 ipsum . . . cambium in easdem *firmitatis* -es nominatim visum est nobis inserendum (514). *ibid.* presens cambii huius -o perpetim suum obtineat vigorem. *al.*

**emissivus*, -a, -um. (emittere) 1 *dimittens* – das *Fort-schicken betreffend*: CONR. MUR. summ. p. 162,27 sunt verba . . . expulsiva, -a, exterminativa. 2 *c. gen. i. q. dativus, educens* – *abgebend, abscondend*: CONSTANT. AFRIC. theor. 5, 73 p. 23a^f olei -a (*sc. oliva*) magis est nutritiva. CHART. march. Misn. III 474 p. 328,35 (epist. papae) solis . . . operator . . . nova producit lumina lucis inexistibili -a. ALBERT. M. summ. creat. II 1,22 p. 212^a,31 omne corpus . . . -um illius (*luminis*) in tenebris et in lumine est fortius in tenebris. p. 212^a,35 corpus oculi . . . est -um radii. 3 *largus, prodigus* – *freigebig, verschwenderisch*: ALBERT. M. eth. I 265 p. 230,64 quicumque non est multum 'acceptivus nec custoditivus' pecuniae, sed '-us' (p. 1120^b,15 *προετικόν*), idest dativus. eth. II 4,1,4 p. 279^b,12 ex intentione est *liberalis* -us sive per sumptus sive per donationes. 4,1,11 p. 290^a,29 -us est *magnificus* in expensis et donis.

adv. **emissive*. *largiter, prodige* – *auf freigebige, verschwenderische Weise*: ALBERT. M. eth. I 289 p. 249,8 non diligens est *magnificus* ratiocinii et propter hoc etiam -e dat. eth. II 4,1,10 p. 289^b,45 *magnificus* -e facit sumptus et donationes, quod plus est quam liberaliter facere. p. 290^a,4.

emissor, -oris m. *qui dimittit, auctor* – *Ab-, Aussender, Urheber*: GERHOH. glor. 15,1 p. 1125^D -r . . . huius libelli, quisquis ille est, . . . quasi detractor cavendus est. *de Deo creatore*: ANSELM. HAV. dial. 2,11 p. 1180^A quod Pater spiritus sancti . . . sit -r, quod Graeci . . . vocant *προβολεύς*. *al.* ALBERT. M. div. nom. 4,133 p. 224,12 est . . . prima differentia, quod Deus est 'causa huius', scilicet amoris, 'sicut -r (*PG* 3, 712^C *προβολεύς*) et sicut progenitor'; -r quidem dicitur Deus creati amoris *eqs. ibid. al.*

**emissorium*, -i n. (emittere) *obturementum* – *Zapfen*,

Spund: GLOSS. IV 235,49 St.-S. -um zapfe.

emisti -v. *hemisti* -.

emitor v. *emptor*.

[**emitrida* v. **omotribes*: ALPHITA I p. 294,4.]

emitrit -v. *hemitrit* -.

5 *emitto*, emisi, emissum, -ere. *script.*: ae-: l. 17. p. 1242,33. *adde* FORM. Andec. 34. LEG. Burgund. const. I 53,1 (*var. l.*). *inm* -: l. 49. -it(o): l. 50. *form.*: *praes. indic.* -ent: p. 1241,7. *stirp. perf.* -mitt: p. 1241,26. *usu absol.*: p. 1241,14sq. 35sq. *refl.*: p. 1241,42; *medial.*: p. 1241,54. 1242,48. 50sq. 10 ?*intrans.*: p. 1241,19. *partic. usu adi.*: *praes.*: p. 1241,10. 1242,45. *al.* *perf.*: p. 1242,13. 17. *confunditur c.* immittit: l. 67. cf. l. 49. amittere: p. 1242,2.4. admittere: p. 1242,42. committere: l. 67. p. 1242,43.

I *proprie*: A *dimittere, ablegare* – *weg-, fort-, abschicken, aus-, entsenden*: 1 *strictius*: a *in univ.*: CHRON. Fred. 4,66 cento quingenta milia pugnatorum . . . contra Saracinus pri-liandum ae-etur (mittitur, mittitur *var. l.*). HROTSV. Bas. 100 qui (*hostis*) . . . tartareos -sit . . . ministros. MANEG. c. Wolffh. 21 p. 91,19 spiritus . . . -ssus a patre et filio . . . processit in publicum. *al.* *de luce, radiis sim.*: WIDUK. gest. 2,36 p. 97,5 oculi (*sc. regis*) rutilantes et . . . splendorem quandam -entes. THIETM. chron. 8,29 stella quedam . . . noviter appares radiis eminus -ssis cunctos . . . terruit. BERTH. chron. B a. 1077 p. 312,9 lux celitus -ssa. *al.* *de umbra ('werfen')*: ANON. geom. 25 I 3,9 quaecunque res posita fuerit sub divo, umbram -it (-et *var. l.*). b c *colore quodam*: a *egredi facere* – *herausgehen lassen*: RUD. FULD. Leob. 2 numquam exitura intrabat (*sc. femina collegio sociata*), nisi causa rationabilis . . . existens eam cum consilio -ret. β *manumittere* – *frei-, entlassen*: NITH. hist. 1,4 p. 5,16 ceteros . . . , qui in exilium retrusi fuerant, custodia -unt (*sc. adversarii Karoli*). WIDUK. gest. 1,10 p. 18,14 Saxo statim -ens accipitrem socii retulit, quae audivit. THIETM. chron. 4,48 Romani . . . omnes inclusos -sere securos. γ *ab-icere, iacere* – (*ab-, aus*)*werfen*: WIDUK. gest. 1,10 p. 18,5 egressus est quidam cum accipitrem victum quaeritans . . . -sso (-ssa, emissio *var. l.*) vero volucre *eqs.* THIETM. chron. 6,24 quo sortibus -ssis rerum certitudinem dubiarum perquirant *ministri*. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 149,5 cum eis (*laqueis*) iaciuntur falcones et -untur ad predandum. *ibid. saepe. iaculari, effundere* – (*fort*)*schleudern, ab-, verschießen*: VITA Emm. 30 quantum iactus est lapide manu -sso. WIDUK. gest. 1,9 p. 16, 14 telis -ssis gladiis . . . res agitur. THIETM. chron. 5,6 hasta fortiter -ssa. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 117,23 bistardis . . . est propria defensio -ere longe a se stercus suum in aves rapaces. 45 δ *fundere* – *ausgießen*: ANTIDOT. Sangall. p. 87,28 modum in hoc -is (*sc. ingredientia*) ut linteo grossio et extorquis validissimo, quousque succus . . . exeat. 2 *latius i. q. mittere* – (*zu*)*-schicken, -senden*: a *in univ.*: FORM. Andec. 18 aliquos homo . . . aliquo homine . . . caucione inmissa habuit pro statu suum. FORM. Senon. I 132 hanc precaria in vos . . . emitendo decrevi. DIPL. Karoli M. 196 p. 264,22 preceptum auctoritatis sue . . . episcopo -sit *papa*. CHART. Lamb. Leod. 302 (a. 1237) presentes litteras -si sigillo meo signatas. *persaepe. b c. colore quodam*: a *conferre* – *liefern*: COD. Karol. 81 tales nobis famosissimos -ite (*sc. Carolus*) equos, qui ad nostram sessionem facere debeant. β *comparare* – *verschaffen*: WANDALB. mens. 126 quibus armentis amor est . . . , faetando pecori lectum de more maritum -unt. γ (*invicem*) *dare* – *geben, austauschen*: CHART. Sangall. A 405 p. 26,9 (a. 848) convenit Reginboldum . . . , ut cum Grimaldo abbate . . . concambii sui -rent firmitates. δ *derivare* – *hinleiten*: WANDALB. mens. 97 agricolae . . . prata . . . -ssis celerant potare fluentis. CHART. Rhen. inf. II 549 p. 315,12sq. (a. 1264) cursum . . . aque . . . obtineant *fratres* . . . in loco, ubi consuevit, -i et non in alio -endam. ε *provehere, transferre* – *befördern, transportieren*: CONSTANT. AFRIC. coit. 2 semen . . . per eas (*venas*) in spinalem medullam -itur (-unt, [com-, im]mittitur, immuta[n]-tur *var. l.*) et a medulla in renes.

B *edere, eicere* – *von sich geben, ausstoßen*: 1 *in univ.* (*in imag.*: p. 1241,1): AETHICUS p. 155,19 Ethna et Vulcanus . . . ignem vel sulphorem -unt. AUREL. REOM. mus. 13,15 versus istarum . . . partium tremulam . . . -unt vocem. HROTSV. Gong.

[Wellhausen]

158 virum . . . credite (sc. socii) gnarum -ssis ventis aeribusque vagis. VITA Dagob. 16 p. 522,17 fletus in altum -ens mulier cum magno clamore. saepe. profundere – vergießen: BERNO Udalr. 8 (PL 142,1191^B) in vestibulo . . . residens tantas lacrymas -sit, ut eqs. 2 c. colore quodam: a educere, egerere – absondern, ausscheiden (usu natur. et medic.): ANTIDOT. Glasg. p. 111,30 ad eos, qui de inferioribus sanguinem -ent. ALFAN. premn. phys. 27,26 p. 139 animal calorem ab interioribus -ens (PG 40,716^B ἐκπέμπουσα). 28,10 p. 136 per expirationem . . . -entem (PG 40,712^A ἐκχεούσης), quod fumosum est cordis. CONSTANT. AFRIC. coit. 2 alii . . . nimis coeuntes semen -ere non valent eqs. saepe. MAURUS progn. 33 p. 463,19 cum non possit -i (emi ed.; sc. materia e vesica) propter oppilationem. persaepe. absol. i. q. semen, liquorem educere – Samen, Flüssigkeit absondern: ALBERT. M. animal. 3,164 diutius coit (sc. vir calidae et humidae complexionis), antequam -at. 10,1 non semper coit mulier -endo. ibid. al. ?intrans. i. q. evocari, excuti – auftreten, ausbrechen: PS. GALEN. puls. 125 (cod. Vr) si . . . sudor superiorum partium -erit (emerserit 7 p. 7,45 [cod. S]). b exspuere, evomere – ausspeien, erbrechen: RECEPT. Laresh. 2,95 si escam, quam manducaverit, integram -at. GERH. AUGUST. Udalr. 2,18 clericus . . . -ssis de ore suo duobus denariis . . . loquelam . . . recepit. c exspirare, efflare – aushauchen, aufgehen: ARBEO Emm. 24 eo . . . -sso spiritu cunctis pavor inruit (THIETM. chron. 2,26. al.). TRAD. Frising. 41 si genetrix mea . . . vitalem -tterit flatum. VITA Rimb. 23 sacram animam -sit. d profluere facere – hervorströmen lassen: HILDEG. phys. 2,3 mare flumina -it. 2,5 Rhenus a mari impetu -itur. e (ex)crescere facere, germinare – (hervor)wachsen, -sprießen lassen: RIMB. Anscar. 3 p. 22,6 alius (vir) . . . juvenis erat . . . barbam -ens. THIETM. peregr. 5, 43 cepit . . . Dei genitricis imago carnis mammillas paulatim -ere. ALBERT. M. veget. 1,154 vocamus . . . frutices ea (arbus-ta), quae multos ex una radice ramos -unt. al. v. et p. 1239,7. f absol. de ovis i. q. pullos excludere – Junge freigegeben, (aus-)schlüpfen lassen: ALBERT. M. animal. 5,31 ova (sc. animalis anulosi) . . . autumnii . . . -unt in vere. 5,34 ova (sc. piscis marini) secunda debilia sunt et raro -unt.

C protendere, proicere – (hervor-, aus)strecken: 1 in univ.: LAMB. TUIT. Herib. 2,24 cuius (feminae) cum brachio aruerat dextera, ut nequiquam temptaretur -i. ALBERT. M. nat. anim. 1,1 p. 1,46 quaedam (animalia) . . . intrahunt se et -unt sicut testudo. animal. 5,22 quae (alia animalia) non -unt vulvas ad mares, sed potius mares -unt virgas contra vulvas feminarum suarum. exserere – hervorstoßen, ausfahren: FUND. Brunw. 25 p. 138,15 -sso horrendo . . . uncatu . . . eum (comitem) ag-greditur ursus. ALBERT. M. animal. 4,68 quaedam (anulosa) . . . habent eam (lanceam) interius et -unt eam, cum volunt laedere. 2 producere – ausgehen lassen: ALFAN. premn. phys. 27,10 p. 109 unusquisque . . . spondylus spinae par nervorum a se -it (-et, mittit var. l.; PG 40,708^B ἐκπέμπει). ALBERT. M. animal. 1,352 qui (musculus) . . . cordam ex se -it. medial. i. q. proficisci – ausgehen: ALFAN. premn. phys. 8,2 p. 81 ut ex utroque ventre (sc. cerebri) sensibiles nervi -ssi (PG 40,649^B κατατεμπόμενα) duplices facerent sensus. 3 ducere – ver-lausen lassen, ziehen: ANON. geom. I 4,60 p. 363,20 per quam lineam cardinem dirigemus et ab ea . . . in rectum decumanos -emus.

II translate: A de actu dimittendi: 1 strictius: a eximere, liberare – ausnehmen, befreien: CHART. Oelsn. 10 p. 24,15 (a. 1204) Boris et Zband, quos dux -sit de decimis . . . debent per annum claustrum . . . LXXX rotas. b tradere, donare – übereignen, schenken: DIPL. Otton. I. 241^a p. 339,20 ut . . . <coen>obio dignaremur confirmare . . . cortem . . . -ssa a quodam . . . rege Ariperto (ex dipl. Hug. 20 [ed. L. Schiaparelli. 1924. p. 57^a, 12]; inde 241^b. DIPL. Otton. II. 173 p. 196,32 -ssam et concessam. item DIPL. Otton. III. 53 p. 456,36). c manu -ere i. q. concedere, renuntiare – abtreten, verzichten (auf): DIPL. Loth. III. 54 p. 86,27 ut dux . . . et marhio . . . locum ipsum . . . manu -rent atque sub imperialem iurisdictionem denuo transfunderent. TRAD. Welt. 119 Kunigunt . . . prediorum . . . abdicationem faciens manu -sit. d amittere – verlie-

ren: ANNAL. regni Franc. a. 788 p. 84,2 alii (sc. Avari) in Da-nubio fluvio vitam necando -erunt (amiserunt var. l.). DHUO-DA lib. man. 7,5,4 cum proles . . . -ssa luce migrasset e saeculo. DIPL. Loth. I. 129 p. 291,23 antequam hanc lucem amisisset (-isset var. l.) comes. 2 latius: a tribuere – zukommen, zu-teil werden lassen: EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 17,24 quae (sc. adorationem) . . . vivificatrici trinitati -o (-et var. l.; sc. episco-pus). b adnumerare – zurechnen: EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 17,27 qui sic non sentiunt . . . anathemati submitto et parti, qui abnegaverunt . . . salvabilem dispensationem Christi . . . , -o (sc. episcopus). B de actu edendi: 1 (e)dicere, pronuntiare – (aus)sprechen, verkünden: a in univ.: LEG. Burgund. const. I 52,1 ut -ssum iudicium (-sso iudicio var. l.) perpetuae legis robur accipiat. WALTH. SPIR. Christoph. I 10 ipse . . . has . . . preces -sit: 'eqs.' DIAL. cler. et laic. 37 iudices . . . citatio-nem in publico -erunt. SUMMA dict. Saxon. 11,103 p. 341,18 cum nec persecuti sint (sc. nonnulli de imperio) votum -ssum nec eqs. al. b c. colore quodam: a notum facere – be-kanntgeben, mitteilen: LEG. Wisig. 2,2,7 p. 84,12 iudicium . . . evidentibus scriptis -at iudex. LEO III. epist. 1 p. 88,27 unde (sc. de Corsica) et in scriptis et per missos vestros nobis -istis (sc. Carolus). 3 p. 92,21 de . . . quod nobis -sit vestra serenitas: eqs. al. b praecipere, iubere – anordnen, befehlen: COD. Karol. 86 dum vestra regalis . . . victoria precipiendum -sit, ut a partibus Ravennae . . . expellerentur Venetici . . . , nos ilico par-tibus illis -simus vestram adimplentes . . . voluntatem. c con-scribere, constituere – verfassen, ausstellen, erlassen: LEG. Burgund. const. I 51,1 -ssa iam pridem lege (-ssam . . . legem var. l.) custodiri huiusmodi ordinem iussimus. DIPL. Loth. I. 157 genitor noster pro futura quietudine . . . -sit speciale pre-ceptum confirmans, ut eqs. (inde DIPL. Ludow. II. 10 p. 83,4). CHART. Sangall. A 427 convenit monochos sancti Galli cum quodam homine . . . cartulam suae gambitionis e-ere. saepe. d iungere, inire – schließen, eingeben: HIST. Lang. Goth. 2 Abari cum illis (Langobardis) foedus amicitiae -erunt (vel in-erunt add. 2). 2 procreare, generare, excitare – hervorbrin-gen, erzeugen, verursachen: a in univ.: MAPPAE CLAVIC. 266 sagitta ad -endum ignem, tribulus es pertusus. WALAHFR. carn. 61,2 nominis alma tui (sc. Prudentii) capiat clementer origo barbaria -ssum vile salutis opus. CONSTANT. AFRIC. eleph. 3,12 alii (morbi) pustulas fluentes -unt. committere – begehen: LEX Ribv. 75,4 si . . . aliquid culpe amiserit (-erit, commiserit var. l.) homo, dum intertutus est. b afferre – ab-werfen, eintragen: CHART. episc. Hild. I 439 (a. 1185/94) alia conquirit ecclesia predia annuatim -entia eundem censum. C de actu protendendi medial. i. q. porrigi, pertinere – sich er-strecken, reichen: RUP. MEDIOI. Adalb. 12 invenerunt bar-bari . . . arene montem . . . , quantum iactus lapidis -i potest, longius esse secretum.

adi. emissus, -a, -um. pass. vel medial. fere i. q. immissus, interpositus, se insinuans – etwa: vorgeschickt, vorgeschoben, sich einmischend (usu publ. et iur.): TRAD. Frising. 23 p. 52,13 (a. 765) quicumque -a persona, qui contra hanc epistolam traditionis . . . venire . . . temptaverit eqs. CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,19 qualibet homo aut extranea vel -a persona potens aut inferior. TRAD. Ratisb. 22 p. 28,32 quaelibet obposita aut -a seu subrogata persona. DIPL. Loth. I. 136 p. 306,36 quelibet cuiuscumque ordinis -a persona. saepe in formulis chartarum. *emittorius, -a, -um. (emittere) ad egestionem (seminis) pertinens, deductorius – zur (Samen-)Ausscheidung dienend, ableitend: RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 91,5 inferiora (vasa seminalia) sunt -a ministrantia sperma virge virili. Wellhausen emmagogus v. haemagogus. emmanuensis v. amanuensis. emmeles (-is), -es. (ἐμμελής) form.: nom. sg.: masc. -os: l.68. fem. -e: p. 1243,1. acc. sg. -im, -in: p. 1243,4. s-script. -mol: l.68.

canorus, sonorus – wohlklingend, melodisch: REGINO harm. inst. 7,6 est . . . sonus casus vocis -os (emmolos var. l.; -es Boeth. mus. 1,8 p. 195,2), id est aptus melo. ALIA MUSICA 134 p. 197 qui (tonus) -is, id est aptus melo, vocatur. FRU-TOLF. brev. 9 p. 63 -es sunt voces, quaecumque consonae qui-dem non sunt, recte tamen ad melos aptari possunt. 10 p. 66

mox diapentinam sonat -e septima (sc. vox) formam. *al. subst. masc. de tono*: ALIA MUSICA 141 p. 201 quod si superius vel inferius alicui tropo extra speciem dupli tonus accesserit, non erit absurdum -im ponere, ut *eqs. (inde ANON. mus. Bernhard II 87 -in).*

emmoticus v. haemoptycus. **emmul-** v. aemul-
emmunitas v. immunitas.

[**emnonicus** v. vomitus: IOH. IAMAT. chirurg. 1,15 p. 8,4 cui vomitus (corr. Antony).]

1. emo, emi (empsi), emptum, emere. *script.*: ementum: l. 32. *emtus*: l. 25, 27. *al. usu absol.*: l. 30. *al.; refl.*: l. 42, 43. *struct.*: c. erga: l. 18. c. pro: l. 59. *metr.*: emere: HROTSV. gest. 717. *partic. perf. usu subst.*: l. 48.

I usu originario: **A** accipere, recipere – (ein)nehmen: DIPL. OTTON. I. 183 teloneum, qui ex salinis -itur. *TRAD.* Patav. 849 p. 298,7 tercium . . . talentum -ta elemosina pauperibus erogetur in checha. *CHART. Lux. II 481* annum censum XLVII solidorum Treverensium, quem emi erga Walerammum civem Treverensem. *CHART. Ger. Col. 135 p. 140,29* ut . . . de ista pecunia redditus -antur et distribuuntur in die obitus nostri. p. 141,5 sex solidos, quos emimus a Gozwino Deylam, qui solventur a bonis iacentibus in parrochia de Virschene. **B pretio comparare, acquirere – kaufen, käuflich erwerben (obi. homines persaepe, e. g. l. 27-37-39. 42sq. q.)**: **1 in univ.**: LEG. Wisig. 7,5,7 p. 307,24 qui emtam aut largitam (sc. rem iuris alieni) fortasse conscius huius fraudis susceperit. *PACTUS Alam. 32,1* si quis alterius emta (emptam, inita, invitam *var. l.*) puella priserit *eqs. TRAD. Frising. 1293 p. 181,27* pratorum iugera V, quod a filiis Odalūnes -sit *episcopus*. *WIDUK. gest. 1,4* quo (pacto) haberent Saxones vendendi emendique copiam. *TRAD. Neocell. Brixin. 35^a* predium, quod habuit *abbas* Olagen a nobis ementum pro decem marcis. *LIGURINUS 3,460* dum vendere nobis (sc. imperatori) nostra volunt (sc. incolae Romae), veluti plenis cum folliibus -tum adveniam. 7,302 lex eadem . . . praescripta minoris ementi Theutonico, castris ut pluris vendere possit. *persaepe. c. sensu in potestatem suscipiendi*: HROTSV. Gall. I 13,2 o mea Constantia, quam haut segniter emi vitae pretio. *CHRON. rhythm. Col. 5,55sq. Hircelinum* Gerardum rebus ementes dampnant (sc. plebs), festinum per opus mox interimentes; nec valere preces -to deferre cruoni. **2 redimere – freikaufen**: **a proprie**: *TRAD. Frising. 1780^d* (a. 1187/1200) Wolfhart emit se ad V denarios. 1807^d Chunradus civis Monacensis se -tum a domino Rathero de Honowe tradidit ad altare beate virginis ad tres denarios annuatim. **b alleg. ('erlösen')**: *ALDH. ad Acirc. 10 p. 87,21* -tus Christo concelebrans cane carmina mundus. *WANDALB. martyr. invoc. 8* agnum quae (plebs *candida*) sequitur lotaque sanguine de cunctis placet -ta et data gentibus. *EKKEH. IV. bened. I 5,50* e terris -tis (gloss.: precio sanguinis Domini), roseo laus lacte preempts (de innocentibus). *al. eligere – auswählen*: *AGIUS vita Hath. 28* quod (canticum) nemo dicere potest, nisi illa centum quadraginta quatuor milia, qui -ti sunt ex hominibus (spectat ad *Vulg. apoc. 7,4sq. q.*: signati). **3 (emendo) consequi, perpetrare – erkaufen, erreichen, durchsetzen**: *BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 628*, 11 num idcirco principatus rerumque divicias contuli (sc. Deus), ut -retis Sathan amicitias? *WIBALD. epist. 463 p. 596,29* ne . . . aliquis ambitiosus mortem cuiusquam vel emat vel capet vel desideret seu machinetur. *CHART. Argent. I 338* Gisela pro hospitali emit, ut edificium suum ita staret et permaneret, sicut constructum fuit.

II per confusionem i. q. dare, vendere – geben, verkaufen: *DIPL. Conr. II. 201 p. 271,3* dedit *episcopus* . . . abbatie . . . predium . . . cum . . . appenditiis suis, quae ex magna parte ipsi *episcopo* emit ecclesia in Florinis pro quibusdam partibus, quas in concambium reddidit ei (v. et *notam ed.*).

subst. 1. emens, -entis m. *emptor – Käufer*: *LEG. Wisig. 5,4,22* non amplius quam sex solidorum numerum . . . dare licebit -i. *CHART. Fuld. B 46 p. 80,39* sit pax euntibus et redeuntibus, vendentibus et -bus. *HRABAN. univ. 16,5 p. 429^D* inter vendentes et -es sermo fit medius. *CHART. select. Keutgen 143*, 13 si commutatio fuerit, . . . -s et non vendens XII denarios dabit domino opidi. *CHART. Raitenh. 109 p. 101,1* tali pacto inter

vendentes et -em interposito, ut *eqs. al. v. et vol. II. p. 250,3*.

2. emptum, -i n. **I quod pecunia soluta comparatum est – das Gekaufte**: *DIPL. Loth. III. 63 p. 100,23* ut . . . fratres tam oblati quam -is quiete uti possint. *CHART. Mog. A II 531^c* p. 885,4 summa -orum: LXX marce et duo milia quingente marce. p. 885,8 summa . . . et solutorum et -orum est III milia CC marce, XIII marcis minus. *v. et p. 358,27*. **2 actio emendi – Kauf, das Kaufen**: *FORM. Wisig. 13* licet in contractibus -i et venditi . . . venditionis instrumenta superflue requirantur, tamen *eqs. FORM. Marculfi 2,19 l. 2* licet -i (emdi *var. l.*) vindetique contractus sola precii adnumeratione et rei ipsius traditione consistat *eqs. CHART. march. Misn. III 99 p. 81,22* insuper et hoc concessimus, quicquid -o vel dono in posterum ei (*ministeriali*) poterit provenire (item 100 p. 82,23).

[2. emo v. emitto.]

emodulor, -ari. *sonore canere – melodisch singen*: *EBERH. ALEM. labor. 44* nocte libros tractat (sc. puer): non quinque volumina legis, pneumat nec quae sunt -anda sacro.

***emola subst. (orig. inc.) horminum – Scharlachsälbei (Salvia viridis L.)**: *DYASC. p. 143^a* orminon sive, ut Latini, -a vel aurigalis.

***emolgo** v. *omologo. **emolimentum** v. emolumentum. **emolior**, -itus sum, -iri vel **emolio**, -ire. **1 moliri, machinari – aushecken, Ränke schmieden**: *GALB. Karol. 120,55* comes Willelmus . . . impugnabat comitem Theodericum, quia sciebat hunc -iri, quo astu a consulatu expellere ipsum potuisset. **2 demoliri, exedere, consumere – zerstören, zerfressen, verzehren**: **a proprie**: *RADBERT. Matth. 10,1417* ut . . . ex ligno nascitur vermis, qui -itur lignum. **b translate i. q. tollere, irritum facere – aufheben, ungültig machen**: *CHART. Beron. 75 p. 134,8* (a. 1250) ut predicta provisio ecclesiarum taliter facta ullo cavillationis ingenio nequeat -iri. **3 elevare – sich erheben**: *YSENGRIMUS 1,887* -ire (sc. lupus) loco piscosaeque retia subduc. **4 auferre – entfernen, fortschaffen, wegtragen**: *CHART. Lux. IV 544 p. 642,20* (a. 1281) promittimus . . . , ubi aliquid . . . constructum fuerit in terra . . . dictorum religiosorum, illud debere evacuare, destruere et -ire absque ulla dilacione.

[*emolioro v. *emelioro.]

emollesco (-lis-), -ui, -ere. *script. emoluit: l. 54,55*. **1 mollem fieri – weich werden**: **a proprie**: *ALBERT. M. animal. 26,29 p. 1594,20* hic (seta vermis) . . . est adeo durus, quod . . . si bulliatur, non -it. **b translate**: *RADBERT. Arsen. 2,20 p. 91,3* cum vorax flamma discordiarum amplius seviret nec pater augustus in aliquo adquiescens sponte -ret. *GODESC. SAXO gramm. 2 p. 452,6* lege omeliam . . . et mox scies, quod, quisquis his auditis nequaquam -it, nequaquam inscitia follescit. *DESID. CAS. dial. 2,22 p. 1138,39* dum . . . neque monachorum precibus neque reverentia almi patris Benedicti . . . animus eius (comitis) -isceret, ut *eqs. ALBERT. M. eth. I 566 p. 488,77* si . . . dux videat securitate murorum animos civium -ere et non defendere, quae extra sunt, praecipit murum diruere. *al.* **2 mollem facere – weich machen**: *SISEB. Desid. 10* pietas . . . sincera sincerum pectus -uit (emoluit *codd.*). 15 martyrem Dei nec comminatio mortalium fregit nec ira perfidorum -uit (emoluit *var. l.*) nec tempestas insanientium flexit. *HYMN. Hraban. 14 (27),6,2* (ed. Dümmler) ergo, pius, obstinati duriciam corculi -e et medere sacro medicamine.

emollio, -i(v)i, -itum, -ire. *praes. indic. -lat: l. 66. usu medial.: p. 1245,2. 5.20.36.37.*

I trans.: **A proprie vel in imag. i. q. mollem facere – weich machen, aufweichen**: **1 strictius**: *BEDA hist. eccl. 4,32 p. 279,29* curabant medici hunc (tumorem) adpositis pigmentorum fomentis -ire. *VITA Rimb. 8 p. 86,44* panem . . . ad levamen dentium quodammodo instar pulvis -bat. *ANTIDOT. Augiens. p. 60,25* si qua duritia in splen vel in epate fuerit, -llat *epithyma*. *LIBER de unit. eccl. 28 p. 250,1* cum non posset per disciplinam rei militaris -iri d u r i o t i a Saxonum (HUGO FLAV. chron. 2,11 p. 377,30. *al.*). *THIOFR. flor. 3,5,28* aqua . . . ab ubertate domus Dei . . . emanans . . . in gloriam Dei lapidea ethnicorum corda -vit. *ALBERT. M. animal. 3,62 p. 304,22* quos (filos) virtus formativa indurat et -it. *saeptius. medial. i. q.*

[Weber]

mollem fieri – weich werden: CONSTANT. AFRIC. eleph. 2,11 caro ... -itur, cutis alba videtur. 2 *latius i. q. languescere – schwach, hinfällig werden (usu medial.)*: CONSTANT. AFRIC. theor. 6,16 p. 28a⁵, singula, sicut manus et pedes, cum -itur (-untur *ed. Basil.*), manuum vel pedum emollitio vocatur. **B translate**: 1 *mitigare, lenire – besänftigen, (ab)mildern*: **a in univ.**: NOTKER. BALB. gest. 1,4 p. 6,17 inconvulsos imperatoris animos -ire temptata dixit regina ad eum: 'eqs.' ANNAL. Xant. a. 871 p. 29,9 Karolus rex ... affirmans se totum regnum ... in proprietatem usurpare velle, quod postea ... -tum est et in pace dispositum. HILDEG. scivias 2,6 l. 989 caelestis pater per potentiam gloriae suae -vit mentes hominum a superna celsitudine, cum eqs. CARM. Bur. 62,1,8 sic -it vis chordarum pectora. **al.** **b commovere – bewegen zu**: HERM. IUD. conv. 10 p. 102,6 christiani ... adamantinam cordis mei duritiam conscindere et ad conjunctionis gratiam satagebant -ire. CHART. Argent. I 227 p. 178,6 ut eedem (*moniales*) ... possint ad ferendum fructus debitos -iri. **al. v. et p. 719,21.** **c medial. de caelo i. q. mitem fieri – mild, lind werden: ANNAL. regni Franc. a. 815 p. 141,28 mutatione subita aeris -ti (molliti *var. l.*) glacie fluminis resoluta. 2 *infirmare, debilitare – (ab)schwächen, wanken machen*: **a in univ.**: BEDA hist. eccl. 1,7 p. 19,34 autumnans *index* se verberibus, quam verbis non poterat, cordis eius (*confessoris*) -ire constantiam. PAUL. DIAC. Rom. 7,10,4 p. 120,13 dum affectat *avunculus* carior fieri, auctoritatem principis -verat. ALFAN. premn. phys. 30,10 p. 112 qui (*sc. martyres*) in principio fuerant robusti et circa finem in verecundia et in temptatione cruciatuum sunt -ti (PG 40,724^A ἀπομαλακισθέντες). BERNOLD. CONST. libell. X 11 p. 116,25 consideratio fragilitatis humanae nonnunquam rigorem canonum cogit -ire. STATUT. ord. Teut. p. 52,6 cum viriles animos per feminarum blandicias frequenter contingat -iri. *persaepe*. **b medial. i. q. mollescere, effeminari – erschlaffen, verweichlichen: SIGEB. GEMBL. Wigb. 8 p. 510,50 per notam temporis et praelatorum incuriam disciplinae regularis coepit -iri censura. ALBERT. M. animal. 7,14 sic ... mares saepe -untur et per ementulationem aut infrigidationem testiculorum mutantur ad naturam feminae.****

II intrans. i. q. ad inopiam redigi – verarmen, herunterkommen: CHART. Sangall. A 494 p. 110,6 (a. 863) si ... -ierint heredes mei, ut proprietatem suam contineri non possint, tunc ipsi ... in monasterio ... victum et vestitum habeant.

***emollitio** (-cio), -onis f. 1 *actio (e)mollendi – das Erweichen, Weichmachen*: **a proprie**: ALBERT. M. animal. 16,149 causa sterilitatis mulae est nimia lenificatio et -o duorum spermatum, quia utrumque resolvit alterum. veget. 5,67 per unguenta corticum et -em eius et per divisionem ipsius, ut ingrossari possit planta. **b translate**: BERNOLD. CONST. libell. XIV 2 illud sumopere provideamus, ut ipsam -cionem (*sc. rigoris*) nequaquam contra canones, sed secundum canones temperemus. **c sensu commovendi**: ALBERT. M. sent. 4,18,1 p. 763^b,33 a vinculo obdurationis solvit *Deus* per -em cordis ad poenitentiam. 2 *actio emollescendi – das Weichwerden*: **a proprie**: **a strictius**: ALBERT. M. meteor. 4,3,4 p. 274,54 aes et argentum et aurum liquescunt calido, licet non irrigentur sive madeant ad quandam sui -em (mollitiem, mollitionem *var. l.*) per infusionem. **β latius i. q. infirmitas, imbecillitas – Schwächung, Schwäche**: CONSTANT. AFRIC. theor. 6,16 p. 28a^r, 4sq. quedam (*passio*) habet nomen universale aliis, sicut titillationem, -em; ... -o infirmitas est maior quam obdormitio. *v. et l. 5.* **b in imag.**: DAVID compos. 3,64,5 liquefactio ... animae non aliud videtur esse nisi quaedam -o a sua duritia, per quam flexibilis redditur. 3 *caritas – Liebe, Hingabe*: ALBERT. M. sent. 3,1,4 p. 9^b,14 ipsa (*sc. Maria*) praecipue mulier fuit, quia herum omnium [omnium] heroum ipsa molliuit; unde, quando e mollitie resolutus totus in cruce suavitatem effudit, retulit hanc -em in eam dicens: 'mulier, ecce filius tuus.'

emolo, -ere. *coagitare – walken*: CHART. Westph. VII 1122 p. 508,7sq. (a. 1263) cum inter nos (*sc. comitem*) ... et lanifices Susatienses super pannis eorum -endis, quod vulgo walken dicitur, ... quaevis materia verteretur, tandem inter nos et ipsos ... talis compositio intervenit, quod ... molendina ...

edificari procurabimus, que molandina (*sic*) nostra et non alia ... cum pannis suis -endis frequentabunt.

***emologatio, *emologo v. *omologatio, *omologo.**

emolumentum (aem-, -lim-), -i n. *script.*: emul-: l. 23. 28. 41. **al.** -lam-: l. 28.

I utilitas, commodum – Nutzen, Vorteil: **A strictius**: 1 *in univ.*: HINCM. divort. 13 p. 201,28 aut familiaritatis vel cuiusquam temporalis e-i respectu tacens. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 222,17 fremebant *principes Saxoniae*, quod maximo sui piaculo, minimo rei publicae -imento (-o *var. l.*) manus suas innoxiae plebis sanguine polluisent. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,1 ob universale totius orbis -um. CHART. select. Keutgen 18 p. 12,39 scabini ... sacramentum prestiterunt, quod ... non timore territi vel proprio -o illecti in quenquam sententiam dicerent. *persaepe*. *in formula chartarum i. q. salus – Heil*: DIPL. Loth. I. 8 p. 70,10 genitor noster pro Dei reverentia et a n i m e suę -o quoddam monasterium ... ad ... monasterium ... condonaverat (DIPL. Ludow. Germ. 19 p. 36, 14). **al.** 2 *quaestus, lucrum, fructus – Einkünfte, Gewinn, Ertrag*: CAPIT. reg. Franc. 153 p. 311,6 cum fructibus aliisque -is, quae in medio tempore facta sunt. DIPL. Otton. III. 427 mansos ... cum omnibus apenditiis, ... piscationibus, venationibus ... et cum omni emu-o, quod excogitari vel dici potest. CHART. Oelsn. 9 p. 20,9 quod ... monasterio -um tabernae de Biruechnik in Wratislav dono. *saepe*. 3 *merces, pretium, praemium – Lohn, Verdienst*: DIPL. Otton. III. 154 p. 565,16 si ... fidelitatem eorum (*fidelium nostrorum*) equo recompensaverimus emula-o eqs. METELL. exp. Hieros. 6,318 sodalibus affert *miles* premia victoris et -a laboris. CHART. archiep. Magd. 407 p. 536,33 hii, qui sui officii certa -a percipiunt, libentius et studiosius officium sibi commissum administrant. *al. in formula chartarum*: DIPL. Arnulfi 91 p. 134,11 pro divine remunerationis -o (-lim- *var. l.*) DIPL. Ludow. Inf. 29 p. 141,4 id nobis ... ad ... futurae felicitatis -um credimus profuturum. CHART. Heintr. Leon. 43 p. 63,12 -um ... nostrum vita eterna. **al.** **B latius**: 1 *auxilium, adiuventum – Zuwendung, Förderung, Unterstützung, Hilfe*: **a in univ.**: VITA Burch. Wirz. 1 quatenus, dum eius (*Burchardi pontificis*) merita recolimus, orationum -is fulciamur. DIPL. Zwent. 4 p. 24,27 si liberalitatis nostrae munere locis Dei cultui preparatis quoddam beneficii emu-um (-um, -lim- *var. l.*) conferimus. GESTA Camer. 2,47 monasterium ab antiquitate constructum regalibus -is maxime augmentatur. MANEG. ad Gebeh. 57 p. 410,3 exemplum ... de quodam Braulione inductum legentibus risum magis solet de vestra insensibilitate movere quam vestris assercionibus aliquod -um apportare. *al.* *adde*: PETR. CAS. chron. 4,126 p. 603,15 is ... qui apices ferebat, ... cartam quidem clementissimo imperatori Lothario detulit, set nullum -i auxilium accipere potuit. **b victus, commeatu – Proviant, Zehrung**: LIBER diurn. 50 ad eorum (*praesentium latorum*) ... sustentationem itineris -um erga vires impendite. **c subsidium – (Hilfs-)Mittel, 'Reserve'**: THEOD. loc. sanct. 38 omnia tam populi quam totius provinciae instrumenta sive -a deleta sunt. CHART. Eberac. 358 p. 720,3 cum ecclesia Domini universalis Marie et Marthe ... sibi vicissim communicantibus necessariis instaretur -imentis. **d contributio, praestatio – Beitrag, Leistung**: MIRAC. Hucberti 1,6 p. 821^A ut ... secundum modulum suum unusquisque, prout facultatis copia esset, aliquid -i deferret. 2 *tributum, vectigal – Abgabe*: HINCM. coll. p. 109,12 indebita ae-a requirere. CHART. Austr. sup. I 365 p. 526,14 centum quinquaginta karratas annua recursione solvendas, de quibus coquina ... advocati annuatim salis -um capiebat. CHART. march. Misn. III 403 ut ... naves ipsorum (*fidelium in Lupoldesberc*) sine theloneo et omni -o ... libere ... eant et redeant. CHART. Geln. 838 p. 821,27 dominus de Valkenborg et dominus de Ditren -um porcorum, scilicet vedemam percipiunt. *saepe*. 3 *res (mobiles immobilesque), bona fortunaeque – Habe, Hab und Gut*: ALBERT. METT. episc. Mett. 1 p. 108,8 ut ... in fuga acceleranda -a essent multa relicta, quae omnia prede hostibus fuerant. CHART. Babenb. 388 p. 233,17 quod, si fur vel alius facinorosus pro maleficio ... fuerit deprehensus, sine omni -o succinctus tantum cingulo nostro

iudici . . . debeat presentari. 4 *effectus, profectus* – *Erfolg, Ergebnis*: EPIST. Ratisb. 10 p. 325,22 quod huius modi prelatorum -a stipendia sunt peccati, mortis interitus, . . . destructio ecclesie. 5 *usus* – (*Verwendungs-*)*Zweck*: DIPL. Loth. II. 35 p. 443,23 quicquid nostris vel publicis obsequiis impendere debuit *capella*, ad ius . . . monasterii devote persolvat, quatinus fabrice ceterisque eius -is deserviat. 6 *emendatio, compositio* – *Entschädigung, Buße*: VITA Meing. 11 ad pedes filiorum (*sc. ducis interfecti*) . . . sedentium cecidit, harscariam, hominum, -um ad placitum illorum obtulit. 7 *spatium* – *Strecke*: WOLFARD. Waldb. 4,12^c p. 334,25 parvo interiecto temporis -o (?per confusionem c. momentum).

II *de rebus molitis*: A *frumentum molitum* – *gemahlenes Getreide, Mehl, 'Mahl-Ertrag'*: CHART. Rhen. inf. I 385 p. 267,12sq. (a. 1155) omne triticum fratrum . . . ibi (*sc. in molendino superiori*) molatur, ex quo universum -um in granario fratrum in usus eorum remanebit, omne reliquum -um in molendinario cedit. p. 267,19 . . . -um quodcumque de molendino (*sc. inferiori*) provenierit, commune esse debet; . . . simili pactione in . . . -o, medietas fratribus, medietas Giselberto. GLOSS. III 382,43 St.-S. -um molchtere. 717,58 -um mulstere. CHART. Lux. III 75 si . . . dicta pecunia ab -imento dicti molendini haberi non posset, volumus, ut *eqs.* B *telum molitum* – *geschliffene, scharfe Waffe*: ODO MAGDEB. Ern. 8,271 deinde viros acres ducens ad bella ducentos et quadringentis dans -imenta lanistis, assiduis armis Agarenos concutit.

emoneo, -ui, -itum, -ere. 1 *admonere, adhortari, impellere* – (*er*)*mahnen, veranlassen, antreiben*: EKKEH. IV. pict. Sangall. 97 -et *Gallus* hic vatem (gloss.: episcopum), superinduat ut pietatem. cas. 40 p. 92,13 ut se defenderent (*sc. socii*), acer verbis -uit *Tuotilo* (*inde* VITA Notkeri 36 p. 586^c). *al.* CHART. Naumb. I 270 p. 253,12 tandem cognatus noster (*sc. episcopi*) advocatus nostre amonicionis et precum instantia simulque fratrum obsequiis -tus ad cor rediit. 2 *praemonere* – *warnen*: EKKEH. IV. bened. I 735 -ti somnis redeunt proceres sine damnis (*spectat ad Vulg. Matth. 2, 12*).

[*emonicus* v. monachus: CHART. Bund. 729.]

**emonstro*, -are. (ex et monstrare) *ostendere* – *anzeigen*: PS. GALEN. puls. 184 urina nigra et tenuis cum nebulis 'frenesim ostendit', (frenes -at S; *ni corrupt. ex demonstrat, cf. 209*).

emopthoys v. haemoptois. *emoptoicus* v. haemoptycus.

**emordeo*, emorsum, -ere. 1 *strictius*: a *mordere* – *beißen* (*in imag.*): EKKEH. IV. carm. var. II 8,3 Ekkehart -sus confundat Tartara prorsus, si quatitur penis, verme vel igne, tetrus. b *refl. i. q. mordendo exire* – *sich durchbeißen*: ALBERT. M. animal. 25,45 qui (*partus serpentis*) se de corpore matris -et, et sic visceribus matris laceratis mater moritur in partu. 2 *latius*: a *ardere* – *brennen*: PS. GALEN. puls. cod. Vr. 342 urina nigra, si in febre longam duram habuerit, -et quasi erugo, mortem significat. b *adurere* – *wegätzen*: HILDEG. phys. 1,12 cum illo (*sc. tunsia zizania*) ulcera, quae in capite sunt, saepe perungat *aegrotus* et ulcera sua -et ac sanatur. c *erodere, extrahere* – *ausbeizen, herausziehen*: THEOPH. sched. 1,38 p. 34,13 sine (*sc. dolia cortice et aqua repleta*) sic stare per octo dies, donec aqua omnem corticis sucum in se -at.

emoreusa v. haemorrhousa.

emoriior, emortuus sum, emori. *inf. praes.* -ririer: l. 70. *partic. perf. pro adi.*: l. 61. p. 1248,2.7.10. *al.* 1 *strictius i. q. mori* – *sterben*: a *proprie*: a *in univ.*: GLOSS. med. p. 9,11 non . . . habent *apoplectici* corpus -tuum, sed iacent exanimis et graves sibi videntur. BEDA hist. eccl. 5,6 p. 290,13 mox velut -ens sensum penitus motumque omnem perdidi (*sc. famulus Heribaldi*). VULF. Marc. I 11,2 intelligeres illum non -i, sed migrare, et amicos relinquere, non deserere. HUGO FLAV. chron. 2 p. 405,1 ubi . . . cepit iam ab inferiori parte corpus -i, . . . in lectulo sedit *abbas*. GALB. Karol. 114,14 elegerat . . . Willelmus comes prius -i quam totum opprobrium sui sustinere. *persaepe*. β *hyperbolice*: LIUTPR. antap. 2,63 in genitalium ostensione membrorum risu omnes -ririer (commovit *var. l.*; cf. *Ter. Eun. 432* -iri). COSMAS chron. 1 praef. p. 3,11 scio . . . nonnullos affore emulos et eos -i risu subsannationis, cum

eqs. γ *in imag. vel alleg.*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 438,54 donnus papa, qui menbra putrida et -tua praecidit ab unitate corporis. RUP. TUIT. Ioh. 7,1612 -itur in infidelitate synagoga prae invidia. OTTO FRISING. chron. 8,11 p. 407,14 qui singulis annis mundum . . . hiemali algore arefactum -i, veris benigna humiditate redivivo virore tamquam de morte suscitari conspicimus. CONST. imp. III 14,1 nunc . . . velut -tua tenebrarum densata caligine facta fuit nox periculosorum plena discriminum. b *translate*: a *in univ.*: EKKEH. URAUG. chron. a. 1118 p. 254^a,4 sic . . . scisma, quod iam sperabatur -tuum, crudeliter revixit. β *remitti* – *nachlassen, verblissen*: CHART. Sigeb. 92 p. 194,15 (a. 1221) quia precedentium in succedentibus -itur plerumque devotio *eqs.* 2 *latius*: a *extingui* – *erlöschen*: PETR. DAM. epist. 80 p. 416,25 si flamma fornacis -itur, metalli puritas non probatur. b *relinqui* (*hereditate*) – *hinterlassen, vererbt werden*: CHART. scrin. Col. A I p. 351 nr. 31 (1170/90) Cristiano -tua est camera in Berleich ex parte matertere suę. c *deficere* – *ausbleiben*: RECEPT. Laresh. 5,1,6 mulieribus, quae non purgantur, commovet (*sc. antidotum*) -tuum sanguinem.

emoroida v. haemorrhoids. *emoroua* v. haemorrhousa.

emoror, -ari. *immorari* – *verweilen* (*bei*): VITA Desid. Vienn. 8 quid amplius huic operi petulans animus et brutus sensus debeat -ari? 12 quid huic opusculo pusillus sensus . . . 'studeat -ari, (*ed.*, studeam memorari *codd.*).

emorr(h)- v. haemorrh- *praeter emorroyda* v. enaeorema.

emotoicus v. haemoptycus.

emoveo, emovi, emotum, -ere. 1 *remove* – *wegbewegen*:

FLOD. hist. 4,40 p. 440,26 dum in ecclesiam sancti Germani ea (*sc. sacra membra*) conantur *fratres* inferre, tanto persentiunt ante ipsius introitum basilice defixa pondere, ut hec nequaquam potuerint ulterius -ere. HIST. Mosom. 1,9 p. 156,27 mox navim ipsam a litore in medios fluctus virtute divina -vit *aquila*. LI-
GURINUS 10,361 aut -ta loco muri compage soluta saxa remoliri . . . laborant *hostes* aut *eqs.* 2 *depellere* – *vertreiben*: WAL-
LAHFR. carm. 19,4 Pollachar infusum loetheo munere somnum -tis curis noctis amabat opes. 3 *impellere* – *bewegen* (*zu*), *antreiben*: MIRAC. Hucberti 2,18 horum (*Danorum*) fama . . . fratres quoque Andaginenses cum ceteris incolis -vit ad fugam.
4 *medial. i. q. oriri* – *sich erheben*: VITA Ludow. Pii 56 p. 514,15 hoc . . . tempore Brittonum impetus est motus (-tus *var. l.*), sed tam facile conquievit, quam *eqs.* CHRON. Andag. 54 p. 128,8 adeo increvit semel -tus omnium clamor, ut de re agenda nec ipsi retractare liceret episcopo.

[*empaticus* v. hepaticus: CHIRURG. Sudhoff I p. 96,20.]

empericus v. empiricus. [*emperiston* v. euporistos.]

empetigo v. impetigo.

emphasis (enfa-), -eos f. (ἐμφασις) *t. t. rhet. i. q. affirmatio* – *Betonung, Nachdruck, 'Emphase'*: GESTA Bereng. 3, 106 impulsus . . . sacer fugit ipse minister (gloss.: 'ipse minister enfasis est, id est exaggeratio'). ALBERT. M. summ. theol. I 7, 30,3,1 p. 233,23 sub figura locutionis, quae dicitur -is, hoc est expressio. CONR. MUR. summ. p. 112,4 primus modus (*sc. abbreviandi*) fit per figuram, que dicitur -is. EBERH. ALEM. labor. 340 participans, non coniunctum, sine remige casus, -is, abbreviant quatuor ista moram: *eqs. al.*

**emphasma* *subst.* (ἐν et φάσμα) *umbra, imago* – *Schatten, (Trug-)Bild*: ALBERT. M. Is. 28,9 p. 310,3 'vacillaverunt sacerdos et propheta propter ebrietatem siceræ, erraverunt, hoc est' -a (LXX Is. 28,7 φάσμα [Vet. Lat. phasma]). p. 310,7 ut dicit Hieronymus: 'phasma' . . . sive -a vocant 'umbras et imagines, quae cito pereunt atque solvantur.'

emphaticus, -a, -um. (ἐμφατικός) *affirmativus* – *betonend, nachdrücklich*: ALBERT. M. epist. Dion. 11 p. 551,43 locutio -a. summ. theol. I 10,43,1 p. 334,93 tales . . . locutiones non sunt extendendae: -ae enim sunt et figurativae.

adv. **emphatice*. *affirmative, significanter* – *mit Betonung, mit Nachdruck, 'emphatisch'*: GESTA Apoll. 271 vulturn mutavit rex simul ac -e dixit: '*eqs.*' HUGO HONAU. hom. 1,13,6 ut potius -e dicatur unitas ipsa, solitas, simplicitas. div. 34,4 quos (*Patrem et Filium*) . . . duas appello magis -e quam vere substantias. ALBERT. M. Iob 2,3 p. 42,22 -e convertit se

[Weber]

ad Satan redarguens eum. summ. theol. I 10,45,2,1 p. 358,31 cum dicitur 'trinus et unus', hoc, quod dico 'unus', -e additur, hoc est ad expressionem. *ibid.* al.

emphe- v. emphy-. **emphiteo-** v. emphyteu-.
 ?***emphiterus**, -i m. (*orig. et signif. inc., ni subest *emblicus*) ?*Phyllanthus Emblica* (L.) – ?*Myrobalane, indische Stachelbeere*: THADD. FLORENT. cons. 1,62 utatur (*sc. aeger*) ... tali vino: recipe mirobalanorum indorum, kebulorum, citrinorum ana unzas III, -i (*cf.* 1,89 emblici, belirci) unzas IIII.

emphracticum (emfr-, enf-, -on), -i n. (ἐμφρακτικός) *medicamentum sistens – stopfendes Mittel*: GLOSS. Salern. p. 12^a,25 emf-a opilativa. URSO element. 6 p. 186,26 est ... res amara et ex substantia per siccitatem adiuta enf-a et ex caliditate per siccitatem incitata exfractica. ALPHITA I p. 289,13 enfraxis interpretatur opilatio, inde enf-on, idest opilatum.

emphraxis (infr-, enf-, emfr-, -asis), -is f. (ἐμφραξις) acc. sg. -in: l.20. al. *oppilatio, constipatio, obturatio – Verstopfung, Verschießung*: AESCULAPIUS 33 p. 51,8 tumor et duricia fit et scyrosis, quod inf-is epatis dicitur, id est praeclusio epatis. RECEPT. Bamb. 22^{capit} ad enf-in aeparis, hoc est constipatio vel conclusio. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 383^H philipendula herba est diuretica, valet ad -sim splenis et hepatis. MAURUS urin. I p. 11,44 tales (*sc. arenosae*) resolutiones ... significant ... enf-im. GLOSS. Salern. p. 12^a,24 emf-is opilatio. al.

emphysema (infin-, -sima sim.), -atis n. (ἐμφύσημα) acc. sg. -tum: l.29. *inflatio, distensio, dilatatio – Aufblähung, Vergrößerung, 'Emphysem'*: ANTIDOT. Sangall. p. 88,21 facit *emplastrum* ... ad infisimatum, ad tumores omnes. ANTIDOT. Glasg. p. 117,4 faciat (*sc. antidotum*) ... ad infiximata, ad tumores (humores ed.) et ulcera. PAUL. AEGIN. cur. 80 p. 55,14 de ... emfismate. 81 p. 56,3 emfysima ... gravitas est tumida palpebre. *ibid.* al.

emphyteusis (infit-, enfit-, e(n)p-, phyt-, -t(h)es-, -eos sim.), -is f. (ἐμφύτευσις) gen. sg. -eos: l.39.41. al. acc. sg. -in: l.44. al.

delegatio, locatio hereditaria – Erbpacht, -leihe (de re v. HRG I. p. 968sq.): DIPL. Karoli M. 183 p. 247,36 per infiteusi (*corr. ex infite usu*). CAPIT. reg. Franc. 157,1 per enfith-eos contractus. 168 ut -is, unde damnum aecclesiae patiuntur, non observetur. DIPL. Karoli III. 171 p. 277,7 per emfiotheseos munima (*pro munimina*). GREG. CAT. chron. I p. 235, 12 antiqui auctores ... contractus largitionis sive concessionis rerum ecclesiasticarum -iteosin appellare voluerunt, quoniam eqs. CHART. Ital. Ficker 130 p. 172,6 iura enfiteosis. CHART. Rhen. med. II 49 p. 88,38 in emphiteosim, qui contractus inter venditionem et locationem medius consistit. CHART. Sangall. A 888 in -thesym. CHART. Const. 26 p. 33,26 in -iteosin, libere videlicet meliorationis contractum perpetuum. CHART. Traiect. 1504 p. 262,33 in perpetuam -heosim dare. CHART. Westph. III 688 iure -iteosis, quod vulgariter to pacht dicitur. CHART. Turic. 1736 p. 81,12 in ephitiosim, quod vulgo dicitur ze erbelene. *persaepe. v. et p. 1250,17.20.21.*

emphyteuta (enp-, -hit(h)eota), -ae m. (ἐμφυτευτής) *iure emphyteutico praeditus – Erbpächter*: DIPL. Heinr. IV. 438 p. 587,13 ut ... liceat -iteotis ... res sibi concessas vendere, donare, commutare. CHART. Rhen. inf. IV 641 ecclesie auctoritatem instituendi emphitheotam ... concessit *advocatus*. CHART. Friburg. 197 p. 169,32 illa duo iura, que vulgo dicuntur val et erschatz, ad que quilibet -iteota noster possessor dicte curtis ex institutione ... antiqua tenetur. CHART. Xant. 244 per viam iuris in contractu emphiteotico observandi contra nos tanquam suos emphiteotas procedere. al.

emphyteuticiarius (infit-, enfit-, fide(e)c-, fidiucha-, fio-
 tec(h)a-, phyt(h)i-, phio-
 teoc-, -t(h)eot-, -eoc-
 sim.), -a, -um. 1 adi. i. q. ad locationem hereditariam pertinens – die Erbpacht betreffend: CAPIT. reg. Franc. 221,10 quae (*res ecclesiasticae*) a rectoribus ecclesiae ... alicui libellario vel enfiteoc-o (-o var. l.) iure ... amissae videntur eqs. DIPL. Loth. III. 103 p. 166,30 omnia iura et possessiones et tenutas earum (*ecclesiarum*), allodia, terras fictalicias, emphiteo-as, precarias ... sub ... mundiburdio nostro suscepimus. 2 subst.: a

masc. i. q. homo iure emphyteutico praeditus, emphyteuta – Erbpächter: DIPL. Frid. I. 411 p. 294,36 ut nullus ... audeat ... aliquem eius (*abbatis*) emphiteo-um ... per commendacionem causari. CHART. Ticin. 193 p. 21,7 quod non liceat ... ecclesie ... ipsas novem petias terre ab ipsis hereditariis scive infitheo-is auferre. b fem. (*masc.: l.23*) i. q. charta ius emphyteuticum ordinans – Erbpachturkunde: DIPL. Ludow. II. 6 p. 77,22 per libellos hac fidiuch-is aliisque conscriptionibus. DIPL. Otton. I. 242 p. 344,21 quas (*res*) ... quarumcumque legalium cartarum conscriptionibus seu fio-
 tech-is ipse sanctus locus legaliter optinuit (*ex* DIPL. Ludow. III. 4 [ed. L. Schiapparelli. 1910. p. 13,6] fio-
 thec-is vel emfiteosis; *inde* DIPL. Hug. et Loth. 63 [ed. L. Schiapparelli. 1924. p. 186,19] fio-
 tek-is). p. 345,6 neque per libellum aut emphiteosin vel phiteoc-am (*ex* DIPL. Ludow. III. 4 [op. cit. p. 14,8] emfiteosin vel fio-
 thecam). DIPL. Otton. III. 255 p. 671,24 conscriptionibus seu phio-
 tec-is vel ephiteosi (*ex* DIPL. Bereng. I. 12 [ed. L. Schiapparelli. 1903. p. 43,20] quarumcumque legalium cartarum conscriptionibus seu phio-
 thec-is [phiotic-is var. l.] vel emphitheosi; *inde* DIPL. Conr. II. 235 p. 321,3 phiotic-is vel ephiteosi. ACTA imp. Winkelm. II 17 p. 18,23 phytic-is vel phyotesis). DIPL. Conr. II. 65 p. 81,20 ad scribendos sue (*ecclesiae*) potestatis libellos et fidec-os (*fideec- var. l.*) al.

emphyteuticus (enfeoti-, emp-, -het-, -hit(h)e-, -tiot-, -eot-, -eat- sim.), -a, -um. (ἐμφυτευτικός) 1 ad locationem hereditariam pertinens – die Erbpacht betreffend, Erbpacht-: CHART. Argent. I 454 p. 343,15 (a. 1260) nec ... contractus -iteoticus ad heredes ... pertransibit. CHART. Basil. C II 318 p. 183,3 omnes possessiones ... tamquam propria non feodalia vel -eotica absque omni servitute temporali seu perpetua. v. et p. 1249,62. 2 t. t. publ. et iur. ius -um i. q. locatio hereditaria – Erbpacht: CHART. Steph. Wirz. 199 p. 204,23 (a. 1179 spur.)^{ve} vinei iugera ad tempus vite sue -iteatico iure sibi possidenda dimisimus. CHART. Rhen. med. II 49 p. 89,3 iure emphiteotico, quod in lingua theutonica vulgariter ervescaf dicitur. CHART. Stir. II 341 p. 448,5 iure emphyteatico, quod wlgariter purchrecht dicitur. TRAD. Patav. 1033 p. 751,5 iure -etiotico. CHART. Babenb. 399 p. 245,22 iure -itheotico. CHART. Friburg. 171 p. 143,11 enfetiotico iure. CHART. Bern. II 696 iure enfeotico. *saepe.* Weber

empi(e)cus v. empyicus.

empiesma subst. (ἐμπίεσμα) t. t. medic. i. q. fractura ossis deprimendo effecta – Impressionsfraktur: ARS med. 7 p. 429,7 (cod. G) in alios vero corpore contingunt catamete, dicitur caumedon, emponicas, cidacidon vel alfitedon (*v. notam add. p. 155*). p. 429,18 hyponica (yponca G) dicitur ossis divisio eqs. cf. *ecpiesma.

empiicus v. empyicus. **empima** v. empyema.

***empinio**, -onis f. (a pecten; cf. G. Alessio, Archivio Storico Pugliese 16. 1963. p. 113⁹⁵ et Wartburg, Frz. etym. Wb. VIII. p. 104^b) de specie quadam pennarum falconis ('Mesken, Flügelbinden'): FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 100,18 sunt preposite quatuor parve penne et dure, in ala posite extra has decem forinsecas, et adherent illi parvo ossi forinseco, quem dicunt esse loco pollicis; hee quatuor vocantur -es et sunt minores pennis et maiores plumis. *ibid.* al.

empip- v. epip-. **empir(r)-** v. empyr- praeter

empiricus (-per-), -a, -um. (ἐμπειρικός) 1 adi. i. q. per experientiam probatus – auf Erfahrung beruhend, empirisch: EPIST. Parax. 4 (Sudhoffs Arch. 46. 1962. p. 298; s. VIII./IX.) medicina omnis dividitur in tres partes, quarum prima metodica ... secunda -erica, hoc est experimentis probata, tertia loica. BERNH. PROV. comm. 8,2 p. 299,47 -um ... remedium. THADD. FLORENT. cons. 12,176 de cura per -a experim-
 menta (THEOD. CERV. chirurg. 1,22 p. 143^G). 2 subst.: a masc. plur. i. q. medici -i – Empiriker: ARS med. 4 potentes medici: Diocles ...; -i autem: Serapion ...; methodici vero eqs. MAURUS progn. 1 p. 22^a,33 causa intentionis fuit -orum et metho-
 ycorum temeritas seu repugnantia eqs. b neutr. i. q. re-
 medium -um – empirisches Heilmittel: THEOD. CERV. chir-
 urg. 3,1 p. 158^G in practica Almagesti ponuntur quaedam -a, ex
 quibus ponemus aliqua eqs. p. 158^H -um ad fistulam probatum.

[Peter]

ibid. al. c neutr. plur. i. q. scripta -a – Schriften der Empiriker: ALBERT. M. animal. 10,41 dixerunt . . . quidam -a considerantes, quod causa sterilitatis spermatis viri est, si frequenter coit cum puellis parvis nondum nubilibus.

empisma *v.* empyema. [**empisteon** *v.* *emprosthios.]

[**empitostonos**, -us *v.* opisthotonus: TRACT. de chirurg. 901.] **empius** *v.* impius.

emplasma, -atis *n.* (ἐμπλάσμα) *gen. sg. -mi: l. 14. abl. pl. -tis: l. 12. cataplasma, emplastrum – (Brei-)Umschlag, Pflaster:* TRACT. de aegr. cur. p. 215,32 cum subveniendum sit in utraque passione fere eodem modo . . ., scilicet minutione, inunctionibus, -tis et dieta. p. 217,47 carice . . . in vino cocte et posita trite et cum sinapi trita et melle mixta et sic simul cocte pectori in modum -mi ponantur. p. 222,28 hec predicta -ta sepe renoventur.

***emplasmo** (enp-), -are. (emplasma) *cataplasmare, emplastrare – einen Umschlag, ein Pflaster herstellen, als Umschlag, Pflaster anwenden, auflegen:* PAUL. AEGIN. cur. 275 ixo calcanthem et sulfur vivum conficiens, quod sufficit, corio en-ans (3,81,9 ἐμπλάσας) inpone. GLOSS. Roger. I A 1,22 p. 554,10 pimpinella trita cum sepo yrcino . . . mundificat vulnera, si decoquatur cum vino et sale multo et -etur super locum tumefactum.

emplasticus, -a, -um. (ἐμπλαστικός) *modo emplastri impositus, adhibitus – in Pflasterform aufgetragen, angewandt:* PAUL. AEGIN. cur. 164 in principio -is (3,28,3 ἐμπλαστικός) utendum adiutoriis, donec flegmon minor efficiatur.

emplastratio, -onis *f.* *adhibitio, impositio emplastri, actio emplastrandi – Anwendung, Auflegung eines Pflasters:* THADD. FLORENT. cons. 43,115 cura . . . fit . . . per . . . unctionem, -em, fomentationem. 46,194 -o . . . fit cum huiusmodi emplastro: *eqs. al.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 112^B curatio eorum (*ulcerum*) est administratio stypticorum . . . et -o similiter: *eqs.*

***emplastricus** (inplaus-), -a, -um. (emplastrum) *emplastri similis – pflasterähnlich:* ANTIDOT. Glasg. p. 144,11 quoquis ad medietate, est (sc. *oleum masticinum*) enim medium calidum et inplau-um.

***emplastrizo**, -are. (emplastrum) *illinere, emplastrare – aufstreichen, als Pflaster auftragen:* TRACT. de aegr. cur. p. 351,16 fermentum confectum cum albumine ovi -a.

emplastro (am-, enplaus-), -atum, -are. 1 *obi. medicamenta i. q. illinere, modo emplastri, cataplasmatibus adhibere, imponere – aufstreichen, als Pflaster, Breiumschlag anwenden, auflegen:* GLOSS. Roger. I A 1,22 p. 554,18 si contundatur herba et -etur, sanat ficum. ALBERT. M. animal. 22,74 testudines cum suis conchis contritae desuper -entur. THEOD. CERV. chirurg. 3,21 p. 166^B delet *ammoniacum* sclerosim et omne apostema durum . . . , -tum scilicet et superpositum. 1,22 p. 143^G spinas . . . extrahit abrotanum per se vel cum adipe -tum. *al.* 2 *obi. partes corporis, vulnera i. q. perungere, emplastro, cataplasmate instruere – bestreichen, mit einem Pflaster, Breiumschlag versehen, pflastern:* YSENGRIMUS 2,123 oscula figuntur velut -antia (amplastrantia, en plaustantia *var. l.*) vulnus. WALTH. AGIL. med. 68 p. 173,44 post balneum -entur renes cum ista herba. ALBERT. M. animal. 10,44 si . . . -antur iusquiamo nigro testiculis. THEOD. CERV. chirurg. 1,4 p. 136^E membra, in quibus calida sunt apostemata, calidis sunt et humidis -anda. 3 *absol. i. q. emplastrum, cataplasma facere, imponere – ein Pflaster, einen Breiumschlag herstellen, auflegen:* THADD. FLORENT. cons. 178,8 -etur cum levibus resolutionibus, sicut camomilla et semine lini et farina fabarum confecta cum rob. ALBERT. M. veget. 5,86 nimis fervente hepate . . . -atur super hepar cum barba Iovis.

emplastrum, -i *n. vel raro emplastrus, -i *f. vel m.* (ἐμπλαστον, ἔμπλαστορος) *script. et form.:* am-: CHIRURG. Sudhoff II p. 3,16. im-: FRAGM. mul. II 60. RECEPT. Bamb. 67 p. 76,26. *al.* enp-: p. 1252,13. inp-: p. 1252,11. 12. 13. saepe. pl-: p. 1252,9. -pa-: RECEPT. Bamb. 67 p. 76,22. -lis-: RECEPT. Bamb. 67 p. 76,26. -lus-: p. 1252,13. -aus-: p. 1252,8,9. 12. 14. saepe. -aut-: p. 1252,11. 13. -sut-: ANTIDOT. Glasg. p. 113,15. -t(um): CATAL. biblioth. A I 49 p. 248,11*

(*var. l.*). PAUL. AEGIN. cur. 241 p. 182,5 (*a. corr. A*). *nom. sg.:* -o: BOTAN. Sangall. 6,4 -u: l. 11. *acc. sg. -o:* BOTAN. Sangall. 2,2. ANTIDOT. Glasg. p. 157,40. *al. acc. pl. -us: l. 11. 12.*

5 *de remedio (fere composito et glutinoso) extrinsecus adhibito i. q. anacollema, cataplasma – (Heil-)Pflaster, (Brei-)Umschlag:* 1 *in univ.:* ANTIDOT. Lond. p. 20,21 -um, quem adinvinit Bartholomeus. ANTIDOT. Sangall. p. 83,26 -austrum, qui ventrem movet. p. 83,38 hunc enim plastrum (*ni leg. implastrum*) ponitur super umbilicum. ANTIDOT. Glasg. p. 124,5 de unguentus et inplastrus omnes. p. 126,1 inplastru ad ficum. p. 143,38 tres inplastrus exinde fac. p. 153,25 ex iis omnibus mirabilem inplastrum facis. p. 154,29 inplastrum diacantaron. p. 158,15 Teutoritam -austrum. PAUL. AEGIN. cur. 202 -is (3,45,4 καταπλάσματος) utendum ex pigano *eqs.* GLOSS. Roger. I A 1,12 p. 534,22 -um est dura confectio ex solidis gummis. *persaepe.* 2 *in imag. et per compar. i. q. remedium, fomentum – Heilmittel, Linderungs-, Besänftigungsmittel:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,113 qui . . . intactae sicut cunabula sponsae -o fontis obducens vulnera carnis et veteres maculas, rudis ipse renascitur infans. HELM. chron. 73 p. 140,33 duriciam . . . cordis eius (*comitis*) . . . sacerdos adhibitis -is emollire satagit, sed omne medicamentum altior morbus evicit. ALBERT. M. sacram. 173 p. 112,94 ponuntur . . . ista tria (sc. oratio, ieiunium, eleemosyna) tamquam -a directiora horum vulnerum.

***emplastrum**, -i *n.* (ἐμπλαστον) *integumentum, simulatio, excusatio – Deckmantel, Vorwand, Entschuldigung:* PETR. DAM. epist. 10 p. 133,21 forsitan inquit (sc. *Guillelmus eremita*): 'Doleo caput, langueo stomachum'; haec sunt -a (emplastra *var. l.*) mollium, haec palliatio carnaliter viventium monachorum.

***emplexia** *v.* *hemiplegia.

empneumatosi (enp-, -pre-, -mut-, -tesis), *acc. -im f.* (ἐμπνευματώσις) *t. t. medic. i. q. inflatio – Blähung:* GLOSS. med. p. 29,18 en-im (en-utosim, enpr-im *codd.*): inflatio graece. Ps. GALEN. fragm. 5,21 -is, id est inflacio. RECEPT. Lauresh. 5,17 stomachicis, aemaptocis, caeliacis, disentericis, en-esi enteru.

[**emponicas** *v.* empiesma.]

emporium, -i *n.* (ἐμπόριον) *script.:* im-: ADREV. Bened. 33 p. 494,33 (*p. corr. 1*). METELL. exp. Hieros. 5,547 (*a. corr.*). embo-: l. 50.63. -pur-: ANSELM. GEMBL. chron. a. 1124. -olium: HERM. AUGIENS. chron. a. 836 (*var. l.*).

1 *forum, mercatus – Handelsplatz, Markt(platz):* BEDA hist. eccl. 2,3 p. 85,12 Lundonia . . . , multorum -um (em[p]torium, emporum *var. l.*) populorum. ANNAL. regni Franc. a. 808 p. 126,7 destructo -o, quod in oceani litore constitutum . . . Reric dicebatur (*inde* REGINO chron. a. 808 -o [emptorio *var. l.*]). PRUD. TREC. annal. a. 842 p. 42,10 in -o (*embo- var. l.*), quod Quantovicus dicitur. DIPL. Heinr. II. 78 clerico Becilino . . . licentiam dedimus faciendi mercatum sive -um in loco, qui dicitur Rincka. UNIBOS 13,1 ut intrat -um, facit venale corium. NIZO Frid. 15 quaedam . . . puella Leodium venerat ad -um emere sibi necessaria (*inde* AEG. AUR. gest. 3,21 p. 97,33). *saepe.* *latius i. q. locus maritimus – Ort am Meer:* VITA Athan. Neap. 6,53 si -um, ad quod vos (sc. *Saracenos*) destino (sc. *Sergius dux*), quocumque artificio vestrae calliditatis comprehenderitis. 2 *deversorium, cubiculum – Absteigequartier, Herberge, Schlafzimmer:* PETR. DAM. epist. 90 p. 574,15 argumentis utuntur homines, ut e propriis domibus hospitari volentes eiciant, ut ad tabernas vel -a vicina transmittant. GLOSS. III 384,5 St.-S. emb-um slafkamere. 3 *per pravam interpr. i. q. promunturium – Vorgebirge:* GLOSS. II 737,1 St.-S. Amaio -o schaho (*spectat ad Hier. vita Hilar. 2,7*).

***emprosthios** (empisteon), -on. (ἐμπρόσθιος) *anterior – vordere(r):* TRACT. de chirurg. 900 spasmus tres habet species, alius <empisteon vel> emprostostonus, alius <prostocon vel> empitostonos, alius tetanus; empitostonus grece <katine> posteriora tenens, empro<tostonus> grece <katine> tenens anteriora.

emprosthontia (enp-, pr-, -ris-, -tot-, -tan- *sim.*), -ae *f.* (ἐμπροσθοντία) *de specie spasmi i. q. pronus raptus – nach*

vorn ziehender Krampf: GLOSS. med. p. 29,19 enpristotonia (enpreitotania P) tetanus: id est contractio nervorum. AURELIUS praef. p. 482,28 stercopathiae, hae sunt strictae valitudines, sicut . . . spasmus, tetanus, opisthotonus, -totonia (en-totonia cod. Augiens. CXX). 20 p. 721,6 de spasmis et tetanis . . . eadem prostotonia, (et -totonia cod. Augiens. CXX, recte ut vid.; cf. Cael. Aur. acut. 3,6,61 -a). 20 p. 722,20 en-totonia (-totonia cod. Vindob. Lat. 68, emprostotonicis autem cod. Augiens. CXX, recte ut vid.; cf. Cael. Aur. acut. 3,6,69 emprosthotonicis autem): ut diximus, inclinatur in primum cervix sic, ut mentum pectori iungatur.

emprosthotonicus (-tot-), -i m. (ἐμπροσθοτονικός) *emprosthotonia laborans – an Emprosthotonie Leidender: v. l. 8.* **emprosthotonus** (empro-, empto-, pr-, -(ot)ost-, -tot-, -tin-, -tos-, -n(i)os sim.), -a, -um (-on). (ἐμπροσθότονος) *form. prōnostona (per contam. c. pronus ut vid.): l. 26.*

1 t. t. medic. de specie spasmī i. q. in anteriorem partem tendens, pronus, anterior – nach vorn ziehend, vordere(r): a adi.: α proprie: URSO anat. 56 spasmus, cuius tres sunt species: emprosttonios, aprostonos et thetanus (sim. IOH. IAMAT. chirurg. 8,26 p. 67,16 -otostinos. BRUNUS LONG. chirurg. 2,20 p. 129^H -us, id est anterior. v. et p. 1252,68,70.). IOH. IAMAT. chirurg. 8,26 p. 67,19 in empostono (sc. spasmō) nervi anteriores colli contrahuntur. β translate i. q. demissus, tristis – gebeugt, niedergeschlagen, traurig: GESTA Apoll. 137 fissere nunc nobis (sc. nutriculae), cur sic pronostona (gloss. cod. Maih.: pronostonus est, qui habet mentum fixum in pectus pre tristitia) tu (sc. puella) sis, quod flendo mortis rogitas solamen atrocis. b subst. masc. vel neutr. i. q. pronus raptus – nach vorn ziehender Krampf: AURELIUS 20 p. 721,9 flegmonem; prostoton (-toton cod. Augiens. CXX, recte ut vid.; cf. Cael. Aur. acut. 3,6,65 -on) est . . . cum cervix flectitur in primum faciem in priora. PAUL. AEGIN. cur. 70 p. 47,17 quando . . . in priora tenduntur partes corporis, dicitur passio -os (3,20,1 ἐμπροσθότονος). GLOSS. Salern. p. 15,41 -otostonus est contractio vel extensio nervorum et lacertorum a posteriori parte in anteriorem tendentium. WALTH. AGIL. med. 141 p. 225,43 emprosttonos sive spasmus anterior. al. 2 per errorem i. q. opisthotonus – nach hinten ziehend, hintere(r): URSO anat. 59 -rostonos (sc. spasmus), quando posteriores nervi contrahuntur.

emprosthotonosis (-tot-) subst. (ἐμπροσθότόνωσις) *pronus raptus – nach vorn ziehender Krampf: AURELIUS praef. p. 482,4 -totonosis: similis passio, sed ad pectus mentum hominis instringit.*

empticius (emt-, -itius), -a, -um. script. ep-: l. 51. form. abl. pl. -ibus: l. 56. 1 adi.: a proprie: α emptione comparatus, emptus – durch Kauf erworben, gekauft: FORM. Sangall. I 22 ego . . . trado ad monasterium . . . unum servum -um. FLOD. hist. 2,10 p. 154,12 domnus Reolus episcopum . . . est adeptus, quod tam hereditariis quam -is (ep- var. l.) invenitur auxisse rebus. CHART. Burgenl. I 517 p. 347,38 (dipl.) cum omnibus possessionibus . . . hereditariis, emitiis et quocunque iusto titulo aquisitis. saepe. conducticius, mercennarius – angeworben, gedungen: GREG. CAT. chron. app. I p. 313,33 Guido cum . . . cerneret . . . omnem populum ab -bus equitibus depredari et captivari. β ad emptionem pertinens – zu einem Kauf gehörig, Kauf-: CHART. episc. Wirz. II 16 p. 32,7 (a. 1169) beneficium . . . sibi (Heinrico) aliunde restaurabimus aut quoquo modo conventionis -e apud eum commutabimus. de emphyteusi: REGISTR. Seccov. p. 70,18 Purchstalaris tenet pheidum . . . iure -tio, (antea: iure civili, iure exemptio; Kaufrecht), de quo servit mediam marcam denariorum (v. notam ed. 99^b p. 70). γ qui pretio emitur, venalis – (ver-)käuflich: DIPL. Frid. I. 147 p. 249,30 de quolibet potu -o prefecto denariata dabitur. adde: DIPL. Heinr. IV. 487 p. 664,13 (spur. s. XIIⁱⁿ) de unoquoque somario dantur III^{or} denarii, de scilavo -o III^{or} denarii. b translate i. q. obnoxius – ergeben, willfährig: THIETM. chron. 7,36 habitata quaeque vastando sic se suorum non -um neque volentem dominum, sed spontaneum crebro se iactavit Danorum rex inimicum late . . . regnantem. OLIV. epist. 3 p. 288,8 servus crucis -us Oliverus peccator. 2

subst.: a masc. i. q. servus -us – gekaufter Knecht: HROTSV. Dulc. 1,7 nonne is est cuiusvis servus, qui ab artifice pretio comparatur ut -us? COSMAS chron. 3,23 p. 191,2 Borivoy, qui . . . per omnia vobis (sc. proceribus) ut proprius -us parebat. al. b fem. vel neutr. i. q. possessio -a, res empta – durch Kauf erworbener Besitz, Kaufgut: CHART. Burgenl. I 267 p. 191,30 (dipl. a. 1239) iudicavimus, ut . . . nobiles . . . sacramentum . . . prestarent, quod . . . ville et terre earumdem . . . non fuissent Nycolai . . . -a, set hereditaria. CONST. imp. II 274,2 statumimus . . . filium nostrum nobis heredem in imperio et in omnibus aliis -is (empturiis, pertinentiis, compertinentiis var. l.) et quoquomodo acquisitis. CHART. Burgenl. I 477 omnes emticias Petened, Warazlai et Ladizlai a generationibus suis in terris comparatas dicti Crachinus et Heym dimiserunt. II 183 p. 131,9 castrenses . . . considerantes -am comitis . . . iusto modo metis esse distinctam. al.

1. *empticus, -a, -um. (emere) 1 adi. i. q. ad emptionem pertinens – käuflich, Kauf-: TRAD. Frising. 92 p. 111,14 (a. 778) quicquid -a adquisitione proprium habuerunt presbyter et diaconus (136. 262). CHART. Carinth. V 337 praepositus et conventus . . . sibi attrahant bona et possessiones in feodatorum . . . sive illa attractio in defunctorum remedio fuerit sive per forum -um. 2 subst. fem. vel neutr. i. q. possessio empticia, res empta – durch Kauf erworbener Besitz, Kaufgut: TRAD. Frising. 15 p. 43,14 (a. 760) tradedi . . . propriam hereditatem atque -am (item 17 p. 44,39. ibid. al.). 95 p. 113,42 alodem . . . cum -o et patrimonio.

[2. empticus v. empyicus.] **emptio** (emtio, emcio, empcio), -onis f. he-: CHART. Raitenh. 164 (a. corr.). 1 proprie: a strictius i. q. actus emendi – das Kaufen, Kauf: α in univ.: CONC. Merov. p. 198,27 ut . . . neque per parentes neque per emt-em neque per auctoritatem regiam ad proprias perveniant (sc. coniuges) facultates. CHART. Alsat. B 534 (epist. papae) quas (res) . . . iure adepta (sc. imperatrix) legitimo, scilicet . . . empc-bus et commutacionibus. CHART. Bund. 387 p. 287,12 ut vice emc-is optineat commutatio firmitatem. CHART. ord. Teut. (Thur.) 299 p. 245,36 fructus . . . ex testamentis, empc-bus, donacionibus aut aliis contractibus legitimis. persaepe. v. et p. 1255,6. 1256,6. pretium -is i. q. pretium nuptiale, dos – Kaufpreis, Wittum: LEX SAXON. 43 qui viduam ducere velit, offerat tutori praecium -is eius. β de simonia: BERNOLD. CONST. chron. a. 1049 (ed. Pertz) -es et venditiones altarium sub anathemate prohibuit papa. in imag.: EPIST. Ratisb. 10 p. 323,31 est nimis periculum peccati forum ascendere ibique venalia, que sine -e inveniri possunt, emere peccata. γ de laudemio: CHART. Tirol. 837 p. 254,19 (a. 1224) ad robur . . . investiture et pro -e durante confessus fuit . . . episcopus se accepisse a . . . Martino tres libras bonorum denariorum. b latius i. q. commutatio, negotium – (Kauf-, Tausch-)Handel, -Geschäft, -Vertrag: TRAD. Frising. 246 (a. 806/11) notitia de -e, quam fecerunt inter se domnus Atto episcopus ad Hroadachar. 332 notitia de -e, quem (i. quam; cf. Stotz, Handb. 4, VIII § 64.2) fecit advocatus Hittonis episcopi . . . cum quodam homine eqs. CHART. Salem. 229 -em, quam . . . abbas et conventus . . . fecerunt cum Alberto . . . de bonis. 2 meton.: a possessio empticia, res empta – durch Kauf erworbener Besitz, Kaufgut: BREV. NOTIT. p. A18,17 Waldrēt nobilis femina tradidit -em, quam conquisivit a viris nobilibus in loco, qui dicitur Frūmiholz. TRAD. Frising. 575 p. 492,11 tradidi (sc. Adalhart) . . . quicquid -is vel acquisitionis habui . . . in mancipiis, terris eqs. CHART. Carinth. V 151 p. 103,6 Portusnaonis . . . quem dicunt -em ducis Leopoldi et possessionem fuisse ducis Friderici. al. b solutio, merces – Bezahlung, Gebühr: CHART. Traiect. 312 (dipl. Heinr. V.) Daventrensibus . . . -em baptismatis et sepulturarum . . . remisimus. c pretium – (Kauf-)Preis: HELM. chron. 80 p. 152,7 'grata', inquit rex, 'promissio, sed cara -o.'

emptionalis, -e. ad emptionem pertinens – Kauf-: CONST. Melf. 3,8 quos (hobines) possessor per privilegia . . . aut per -ia . . . instrumenta ad se non probaverit pertinere.

*emptitium (-acium), -i n. (emptitare) emptio – Kauf: EPIST. Lang. 6 praecipitur domum quandam . . . minime debe-

re -o dari, ut domus . . . Mariano . . . emphiteosin dari deberet.

***emptitio** (-cio), -onis *f.* (*contam. ex emptio et venditio, ut vid.*) *emptio* – *Kauf*: CHART. Burgenl. II 138 p. 130,29 (a. 1279) terram . . . comes . . . a quibusdam nobilibus . . . iusto cionis titulo coram capitulo . . . allegabat possedis, super cuius empconis eqs.

emptitiu *v.* **empticius**.

emptivus, -a, -um. 1 *proprie i. q. empticius* – *käuflich*, *Kauf*:- FORM. Sangall. II 15 ego N. . . trado ad illum locum . . . , quicquid possessionum vel hereditario iure vel -a acquisitione dinoscor habere. 2 *translate i. q. acquisitivus, im-*

petratiuus – *erkaufend, gewinnend, verschaffend*: CONR. MUR. summ. p. 162,27 sunt verba . . . expressiva, -a, electoria.

emptor, -oris *m.* *script. et form.*: hem(p)t-: l. 26. 32. amat-: l. 30. ept-: CHART. Bund. 794 p. 252,6. emecuris: l. 29. emit-: l. 33. emt-: l. 38. persaepe. imt-: l. 32. adde CHART. Sangall. A 501. -tur: l. 25. 28. adde TRAD. Weiss. 186. LEX Raet. Cur. 24,14,3. LEX Baiuv. 16,5 (*var. l.*). *sing.*: ?*nom.* -tus: l. 26. *gen.* -e: l. 34. *dat.* -e: l. 28. 30. *saepe. acc.* -e: l. 33. adde FORM. Sal. Merk. 11. *abl.* -i: l. 35. adde LEX Baiuv. 16,17 (*var. l.*). *plur.* ?*dat.* -is: l. 29. adde CHART. Alsat. B 317 (*a. corr.*).

1 *proprie*: a *strictius i. qui emit* – *Käufer*: a *in univ.*: LEG. Burgund. Rom. 35,3 quod si quis male vindedisie fuerit adprobatus, -uri (-i *var. l.*) in duplum et meliorate rei teneatur obnoxius. LEX Ribv. 62,1 si . . . -r (*hemptus var. l.*) testamentum venditionis accipere voluerit. TRAD. Weiss. 186 Ratfrido abbati -ure ego Adalgisus sivi Alolachus vindetur (*item in inscriptione*: CHART. Sangall. A 31 dominis fratres . . . emecuris. TRAD. Weiss. 250 l. 56 fratri Hartperto amatore. *saepe*). CHART. Sangall. B 12 soledus XXX, qui in precium vinditor ad hemt-bus (*sc. accepit*), et ipsam rem tradit imtori. FORM. Senon. I 2 inter emitore et vinditore. CHART. Rhen. inf. I 34 terra ipsius -e (*item* 35). CHART. Bund. 995 p. 413,29 (a. 1268) ab ipso Zurianno -i. *persaepe*. β *de simoniaco*: BERTH. chron. B a. 1069 p. 208,13 -r ille (*sc. Karlomannus*) miserimus gehennalis miserie contra fas nostre cathedre inthronizari . . . nitebatur. MARIAN. chron. a. Chr. 1066 emtor . . . spiritualis gratiae. *al. γ de ministro, officiali i. q. procurator emptionis, obsonator* – *Einkäufer*: GISLEB. MONT. chron. app. p. 337,1 -r . . . escarum ad coquinam pertinentium. ACTA imp. Winkelm. I 1000 p. 760,24 senescallus . . . audiat . . . concordiam -um et aliorum officialium curie. *ibid. al.* b *latius*: a *venditor* – *Verkäufer*: CHART. Fuld. B 197 (a. 793) sacrosanctae ecclesiae . . . ego . . . Ratulf et Machelm -es. VITA Corb. 19 illi . . . -es (emptiores, venditores *var. l.*) cum testimoniis et testibus hoc (*locum*) illi (*principi*) confirmaverunt . . . in proprietatem. METELL. exp. Hieros. 3,271 iumento portare stipis quod in agmina care -r quisque valebat, dum procul adveniebat, argenti plane senas libras tulit inde. β *mercator, negotiator* – *Kaufmann, Händler*: DIPL. Otton. I. 148 teloneum ab iterantibus et undique confluentibus -bus atque de omni negotio . . . peracto (*sim.* 209 p. 288,29 [*inde* DIPL. Otton. II. 124 p. 140,34]). WIDUK. gest. 3,64 ab -e pretereunte latrocinia . . . produntur. DIPL. Otton. III. 66 iubemus, ut negotiatores et habitatores eiusdem loci (*sc. Gandersheim*) eadem lege utantur, qua caeteri -es Trotmannie aliorumque locorum utuntur. ACTA civ. Rost. C 227 p. 124 Iohanni -i equorum. 2 *translate*: a *de Christo i. q. redemptor* – *Erlöser*: ANGILB. carm. 11,10 (MGPoet. I p. 416) ecclesiae ecclesiarum auctor bonus -r et ipse. CARUS carm. 15 (MGPoet. V p. 660) lucis auctor, orbis -r. b *concitator, mandator* – *Anstifter, Auftraggeber*: YSENGRIMUS 5,933 par facit auctori scelerum preceptor et -r.

***emptorium** (emt-, -tur-), -i *n.* (emere) *forum, mercatus* – *Handelsplatz, Markt(platz)*: CONC. Karol. A 19^G,5 edictum, quod in omni loco, in omni civitate et in omni -urio similiter vadant isti novi denarii et accipiantur ab omnibus. *v. et p.* 1252,46,49.

emptost- *v.* **emprothot-**. **emptoys** *sim. v.* **haemoptois**.

***emptra** *subst.* (*theod. inf. vet. empster*) *mus montanus* – *Murmeltier* (*Marmota marmota L.*): ALBERT. M. animal. 22,97 -a . . . animal est parvulum in Germania . . . ; hoc

animal est, quod murem montanum vocant, nec invenitur nisi in montibus.

emptrix (emt-), -icis *f.* *abl. sg. -i: l. 7.* *quae emit* – *Käuferin*: CHART. Bern. II 234 p. 247,30 (a. 1244) quod contra istam vendicionem nullo unquam tempore reclamabit *Gepa genetrrix* aut dictam B. emt-em super ipsa emptione perturbabit. CHART. Tirol. 1240 p. 277,28 a . . . domina Perhta -i. CHART. Brem. 325 -x . . . agri. *al.* *spectat ad simoniam*: FLOD. hist. 3,27 p. 351,18 ex divinis institutionibus propalans (*sc. Hincmarus*), quantum periculi malum tam ipsa regina quam -x illa (*sc. Ricoarda abbatissa*) subierint.

emptra *v.* **emptor**.

***emptura**, -ae *f.* (emere) *redemptura* – *Übernahme*: BERNH. GEIST. palp. 2,59 hac, ait *creditor*, -a se damnum grande tulisse, quamvis constet eum lucratum multa fuisse (*v. notam ed. p. 76*).

***empturium** *v.* **emptorium**.

1. **emptus**, -us *m.* *abl. sg. -ui: l. 24. 27.* adde CHART. LUX. III 285. 348. 1 *emptio* – *Kauf*: GESTA Camer. 1,101 aecclesiastici ministerii negotia -us pretio largiri mercantibus usurpabat *dux Karolus*. GREG. CAT. chron. I p. 126,21 tam -u quamque ex oblatione fidelium illum (*monasterium*) fuisse edificatum (*sim.* p. 127,22). CHART. LUX. III 249 p. 269,7 Phicho et Bartolomeus . . . bona . . . pro summa pecunie -ui comparaverunt (*sim.* 285. 348). IV 293 p. 399,33 possidere . . . -u. 2 *pretium emptionis* – *Kaufpreis*: CHART. LUX. IV 544 p. 643,7 (a. 1281) pro consimili . . . -u (-ui *var. l.*) comparare.

2. **emptus** *v.* 1. **emo**.

empucus *v.* **empyicus**. **empurium** *v.* **emporium**.

empyema (ep-, -pi(e)sma, -p(i)ima, -pina, -yima, -yma), -atis *n.* (ἐμπύημα) *abl. sg. -ma: l. 39.*

t. t. *medic. i. q. puris collectio, exscretio, vomica* – *Empyem, Eiteransammlung, eitriger Auswurf*: PAUL. AEGIN. cur. 177 p. 103,14 -iima (empima B; 3,32,1 ἐμπύημα) circa vacua thoracis . . . consistit. p. 103,20 signa . . . -ymatis (empimatis B) eqs. CONSTANT. AFRIC. theor. 7,10 p. 33b^v empima et pectoris et pulmonis putridus est scretus. ARS med. 7 p. 426,19 -a (-iesma G) dicitur eqs. MAURUS phleb. p. 22^a laborans epimate. TRACT. de aegr. cur. p. 101^b,10 de -isma. GLOSS. Salern. p. 12^a,34 empima: sanies. WALTH. AGIL. med. 116 p. 201,23 signa permutationis pleuresis in -yma. ALPHITA II p. 56,20 empina (-isma I p. 289,2) i. sputum saniosum, inde empicus et empiscus quasi habens ulcus saniosum in pulmone. *saepe*.

empyicus (im-, ym-, inp-, ep-, -pti-, -p(i)i-, -piac-, -piec-, -puc-, -isc-, -pietus), -a, -um. (ἐμπυϊκός) *acc. pl. m. -us: l. 54. 55.* *metr.* **empicus**: ODO MAGD. herb. 438.

1 *adi. i. q. ad empyema pertinens* – *zum Empyem gehörig*: BOTAN. Sangall. 60 inpiaca passio. 2 *subst. masc. i. q. empyemate laborans* – *an einem Empyem Leidender*: AESCULAPIUS 19 p. 23,25 -i sunt saniosi. GLOSS. med. p. 28,21 empici sunt, qui sanes reiciunt eqs. RECEPT. Lauresh. 1,13 capit. p. 79 electuarium ad -iecos. 2,207 ad impiicos (impiecos *var. l.*). ANTIDOT. Augiens. p. 52,19 antidotum . . . ymipicis. ANTIDOT. Glasg. p. 103,24 dabitur antidotum . . . ad . . . inpietus. p. 113,16 facit antidotum . . . ad inpietus. p. 118,40 electuarium ad impiicos. PAUL. AEGIN. cur. 177^{capit.} de -iicis, (de empicis B; 3,32 περὶ ἐμπύων). CHIRURG. Sudhoff I p. 84,31 empicus (empticus *var. l.*) incenditur sic (*item* p. 91,15 empucus. p. 95,6 epticus. *ibid. al.*) *saepe. v. et l.* 42,43.

empyepedum *v.* **epipedus**.

empyrealis**, -e. (empyreum**) *ad caelum empyrium spectans* – *das Empyreum betreffend*: CONR. SAXO spec. 16 p. 482,14 redintegratio ruinae -is. p. 499,16 necessarius est fructus Mariae benedictus ad restaurationem ruinae -is, ruinae, inquam, factae in caelo empyreo. p. 503,17 ad reparandam ruinaem -em.

***empyricus**, -a, -um. (empyrium) *ad caelum empyrium pertinens* – *zum Empyreum gehörig, empyreisch*: EKKEB. SCHON. opusc. 11^I p. 334,17 gaudet clare lampades, vos electe Christi virgines, semper vivi flosculi -i (*antea*: caelestis) paradisi. URSO gloss. 29 p. 60,21 -us ignis natura subtilissima est. p. 60,34 -us . . . ignis . . . nec valet urere nec comburere, quia pro-

[Peter]

prie mulcebris et delectabilis invenitur albiissima claritate resplendens. caelum -um i. q. caelum igneum – Feuerhimmel, *Empyreum*: URSO gloss. 34 res natura suae levitatis et formae volubilis est caelum -um, quod pro subtilitate levis substantiae et formae rotunditate semper circumferentialiter volvitur.

empyrius (-pir-) vel *saeptius* (voce igneus incurrente, ut vid.) ***empyreus** (-pir-), -a, -um. (ἐμπύριος) script.: he-: l.26. -rr-: l.21. inpur(i)as: l.33.35.

1 adi. i. q. igneus, illuminatus, lucidus, ad empyrium pertinens – feurig, glänzend, lichtvoll, zum *Empyreum* gehörig, *empyreisch*: a in univ.: CARM. Hraban. app. 19,12 felix ut mundo vivat Hatto in -eo. HEIRIC. Germ. I 6,298 vivit et -ias augeat splendore cohortes. RAHEW. flos. 1,136,2 hi cēlestes spiritus (sc. angeli) . . . in -irea sede sunt locati. URSO element. 6 p. 183,21 ignis superior vel -ireus. CAES. HEIST. mirac. I 7,20 p. 27,29 primum coelum intelligas aereum, secundum siderium, tertium -ireum. al. b caelum -um i. q. caelum igneum – Feuerhimmel, *Empyreum*: IOH. SCOT. carm. 7,2,16 -ii (-irii var. l.) caeli tertia regna. RAHEW. flos. 1,137^{ut}. quid celum -irium. URSO element. 6 p. 172,28 ignis, qui in -ireo celo consistit. HELW. denar. p. 95,24 celi -irrei civem esse. ALBERT. M. summ. creat. I 3,7,1 p. 398^a,40 -eum coelum dicitur igneum, non ab ardore, sed ab illuminatione (ex *Anselm. Laud. gloss. ord.* [PL 113,68C]). persaepe. 2 subst.: a neutr. i. q. caelum -um – Feuerhimmel, *Empyreum*: BENZO ad Heinr. IV. 4,34 p. 398,15 petebant sancti h-ium. VOLQUIN. serm. 71 (Stud. Mediev. III/3. 1962. p. 325) in -ireo . . . peccatum superbiae. RAHEW. flos. 1,138,1 in -ireo si sancti fuere et supra celestia sedem habuere. EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 278,36 ornasti (sc. Iesus) celum sideribus, -irium angelis. ALBERT. M. sent. 3,22,8 p. 398^b,10 -eum locus beatitudinis est. saepe. b fem. i. quae ex igne divinat – Feuerschauerin: PIRMIN. (?) scar. 22 p. 55,5 nolite hoc credere neque in inpurias, que dicunt homines super tectus mittere, ut aliqua futura possint eis denunciare (v. *notam ed.* p. 1415qq.). VITA Elig. 2,16 p. 705,15 nullus christianus inpuras (impuras var. l.) credat (v. *notam ed.*).

em- v. empt- praeter emtoicus, emtoycus v. haemoptycus. **emugio**, -ire. 1 trans. i. q. insonare – ertönen, erdröhnen, erschallen lassen: ODO MAGDEB. Ern. 2,174 rauca . . . terrificos -it buccina cantus. 2 intrans. i. q. mugitum edere – (heraus)brüllen: PASS. Thiem. II 12 p. 59,52 demon articulata . . . voce -ire auditus est dicens: 'eqs.'

emula v. aemulus. **emulamentum** v. emolumentum. **emulat-** v. aemulat-.

emulgeo, emulsi, emulctum, -ere. praes. -gitur: l.50. adde GLOSS. I 542,68 St.-S. partic. praes. usu adi.: l.59.61; subst.: l.63.

1 usu originario: a strictius i. q. mulgere, (mulgendo) exprimere – melken, (melkend) ausdrücken: MAPPAE CLAVIC. 289 lac in vas -itur (item HERACLIUS II 9 [mulgetur, mulgatur var. l.]). YSENGRIMUS 7,347 -ta bove. FROWIN. auct. 394 (CC Cont. Med. CXXXIV. 1998. p. 474) lac . . . de carne -etur. ALBERT. M. animal. 3,169 periti in arte lactandi praecipiant primo mane -ere magnam partem lactis nutrices. b latius i. q. exhaurire – ausschöpfen, entwässern, ableiten: a gener.: AUDRAD. carm. 3,2,282 pater et genetrix . . . -tis (emultis a. corr. P) lacrimis torquent penetralia frontis pro nati poenis. b anat. de quibusdam venis: ALBERT. M. animal. 1,466 duae venae a renibus veniunt ad vesicam, quae -entes ('Ureteres, Harnleiter'; Avic. can. 3,19,1,1 p. 343^b,46 emunctoria) vocantur. 1, 597 ab ipso gilbo mittit hepar aquositatem eius per duas -entes venas ad renes. 1,612 renes . . . sunt membrum attrahens superfluum aquositatem sanguinis a gilbo epatis per duas -entes. ibid. al. 2 per confusionem c. *emulgare i. q. approbare, promulgare – gutheißen, verkünden: CHART. Basil. A I 215 p. 331, 16 (a. 1157) communicato . . . predictorum consilio utriusque partis consensu emulsi (sc. episcopus) talem litis finem: eqs.

***emulgorium**, -i n. (emulgere) ureter – Harnleiter: ALBERT. M. animal. 1,449 in mulieribus . . . canales illi . . . derivantur ad duo -a (Avic. can. 3,21,1,1 p. 360^b,40 emulctoria), quae sunt viae procedentes ad duo inguina.

***emulgo** v. *omologo.

***emulium**, -i n. (orig. inc.) Brassica oleracea var. capitata (L.) vel sim. – Weißkohl o. ä. (de re v. Hegi, Flora IV/1. p. 247 et Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 650 sqq.): REGISTR. Geis enf. 33 hortulanus . . . debet excolere hortum . . . cum parvis holeribus, cum oleo, porro, -o (gloss.: gabaus [v. M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwb. I. 1872. p. 1491]). Peter

emulor v. aemulor. **emulum** v. aemulus.

emulumentum v. emolumentum. **emulus** v. aemulus.

10 **emunctorio**, -onis f. script. -ntio: p.1261,52. 1 proprie i. q. actio emungendi – das Sichschneuzen: ALBERT. M. animal. 12,131 ad exitum faciliorem muscullaginis fleumaticae per sternutationem et -em. 2 meton. i. q. narium excrementa, mucus – Nasenschleim, Rotz: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,1 p. 5^b istorum (sc. membrorum sensualium) . . . quedam superfluitatis expulsi sunt, ut nares -um, oculi lachrymarum. CAES. HEIST. mirac. I 3,13 p. 126,1 daemon nasum mungens contra erat (sanctimoniale) ipsam immunditiam . . . proiecit . . . erat . . . -o ipsa sicut pix nigerrima. HILDEG. (?) caus. 397 ut . . . de saliva et de excreatione et -e homo purgetur, accipiat agrimoniam. al. v. et p.1261,52.

***emunctor**, -oris m. 1 qui emungit, defraudator – einer der betrügt (um), Erschleicher: TRACT. Garsiae 374 Garsias: 'cognoscunt (sc. tuae oves te [sc. papam]), inquam,' et secum: 'latronem magnum et -em boni talenti.' 2 per confusionem i. qui mulget – Melker: WILLIB. Bonif. praef. p. 2,10 si dignum aliquid et nostris temporibus profuturum conficerim, . . . praecepti vestri desiderio conferendum est, quoniam pia quandoque desiderantis voluntas et manum imitatur -is et inpressionis suae violentia vel minimam quadam (sic) desideratae scientiae dulcedinem parat familiarumque inperitendo reficit. WILH. RUBRUQU. itin. 4,1 permittunt (sc. equae) se pacifice mungi; et si aliqua est nimis indomita, tunc accipit unus homo pullum et supponit ei permittens parvum sugere, tunc retrahit illum, et -r lactis succedit.

35 **emunctorium**, -i n. (? -a, -ae f.: l.44) 1 gener. i. q. forcipes, quibus adusta luminaria purgantur – Lichtputze, Lichtschere (per compar.: l.43): VITA Liutg. II 2,28 p. 125,17 eam (lucernam) extinguere -o curavit. WILH. HIRS. const. 1,25 p. 957^B pro signo -i praemisso generali (sc. signo metalli) indicem et medium disiunctos extende addito signo luminis. GERHON. epist. 25 p. 606^C ubi . . . linum fumigans ipsam flammam nimis obscurat, vos (sc. episcopus) ut aurea -a decerpatis, quod eqs. GLOSS. IV 254,31 St.-S. -e (Vulg. exod. 25,38 -a) kluui vel klufdun. al. v. et p.1261,61. 2 anat. i. q. instrumentum purgatorium, vas deferens – Reinigungsorgan, Ableitung: a in univ.: URSO med. 545sq. cum alii humores habuerint -a, ut colera per aures, melancholia per oculos, . . . sanguis caruit tali -o. Ps. GALEN. anat. 8 p. 186^C tertium iuvamentum (sc. nasi) est, ut sit unum -um superfluitatum cerebri. THEOD. CERV. chirurg. 3,41 p. 170^H quod (sc. medicina) servandum est in omnibus fluxibus per alia -a frigidis. WILH. SALIC. chirurg. 2,15 p. 336^B si homo vivus remaneat, natura operatur . . . et eas (sagittas absconsas) reducit ad aliquod organum corporis extrinsecus manifestum aut -um, ita quod . . . extrahi potest. ALBERT. M. animal. quaest. 6,24/26 p. 169,61 nares sunt tamquam -um cerebri. 13,17/18 p. 247,47 subascella sunt -a cordis. al. b ureter, meatus urinarius – Harnleiter: CONSTANT. AFRIC. theor. 3,32 p. 13^b ab ambobus (renibus) duo exeunt vascula longa . . . , que iunguntur cum vesica; a medicis vocantur -a, per que in vesicam protenditur urina. Ps. GALEN. anat. 18 p. 195^C habent . . . renes duo -a quasi duos canales, per quos transvehitur urina post separationem eius a sanguine in vesica. WALTH. AGIL. med. 38 p. 141,25 in duobus -is. 68 p. 172,23. 133 p. 209,35 materia apostematis (sc. renum) quedam declinat ad partes -i, quedam eqs. al.

***emunctorius**, -a, -um. script.: mu-: GLOSS. III 374,55 St.-S. -tur-: GLOSS. I 336,23 St.-S. al. 1 emungens – reinigend: a gener.: MILO Amad. 8 (MGMer. V p. 482,32) ita eundem (cereum) denuo extinguendum putaverunt custodes, ut etiam carbonem, qui ex filo remanserat, -is digitis adimerent. b anat. i. q. secernens – ableitend, ausscheidend: NICOL. [Pömbacher]

anat. 88 inferiora (sc. *vasa seminaria sunt*) sicut vasa -a, quae recipiunt sperma et deportant per virgam. 155 se expurgantia habent *testiculi* vasa -a, quae *eqs.* ALBERT. M. animal. 12,79 postquam per venam -am, quae ad renes descendit, separata fuerit aquositas superflua. 2 *subreptivus* – *erschlichen, unecht*: SIMON SITH. gest. 2,98 litteras -as utcunque acquirentes, quibus abbati Lamberto precipiebatur, ut de professione Cluniaci facta responderet . . . , reversi sunt Cluniacenses.

**emundabilis*, -e. *purgabilis* – (*leicht*) zu *reinigen*(d): ALBERT. M. sens. 2,9 p. 63^a,32 secundum . . . utrumque istorum, scilicet secundum quod sunt *aer et aqua* -ia et lavabilia, sic deferunt odores tamquam media.

emundatio (-cio), -onis f. *mundatio, purgatio* – *Reinigung, Säuberung, Läuterung*: 1 *proprie*: a in univ.: WILH. HIRS. const. 1,97 p. 1032^A post prandium fieri debet praemissa lavatorii -o. ALBERT. M. veget. 6,324 quo (*humore cypri*) in ungendis corporibus ad . . . -em sudoris utuntur puellae regales. in *imag.*: ACTA imp. Winkelm. II 1037¹ p. 712,21 (a. 1245) ad reconciliandum perfidum (*i. Fridericum II.*) non destiterunt quidam pacis ecclesiastice zelatores, . . . ut mundarent . . . execrabilem immunditiam tam prophani, sed dissoluti sunt ab -e nec potuerunt nitidum reddere . . . lotio inquinatum. b *c. sensu secretionis*: ALBERT. M. animal. 10,6 post -em (p. 635^a,33 *κάθαρον*) menstrui. eth. II 3,3,5 p. 261^a,37 omne naturale est aliquo modo necessarium, sive ad naturae conservationem in specie, sive ad corporis -em in resolutione. c *c. sensu liberationis, sanationis*: HINCM. Remig. 9 p. 285,17 qui (*Dei servus*) . . . pro ipsius (*puellae*) -e (*inde* FLOD. hist. 1,12 p. 84,32 -e [*emendatione var. l.*]) ab infestissimo demone laborans *eqs.* p. 285,28 pro -e . . . puellae ab antiquo hoste (*cf.* p. 285,30 in purgatione subolis). MIRAC. Pirmin. 16 ut pro suscepti luminis -et -e, (*cod.*, emuneratione *ci. ed.*) Deo grates referret (*sc. caecus*). ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1059^B ambae (*feminae*) diabolica vexatione permiserat, quarum -em sequi liberationem . . . concessam fuisse in hoc claruit . . . , quod *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 730 p. 575,33 per -cionem lepre ipsius (*Constantini imperatoris*). al. 2 *translate*: a *spectat ad peccata, scelera sim.*: FORM. Wisig. 10 offerre quippe liceat peccatori pro -e criminum. ALCUIN. epist. 218 p. 362,17 remanet cotidianus labor eiusdem castigationis (*i. febris*) . . . usque ad -em . . . delictorum meorum. ALBERT. AQUENS. hist. 2,37 p. 328^B quae (*sanctimonialis femina*) se . . . captam . . . parumque intermissionis a . . . cuiusdam Turci . . . commixtionem habuisse conquesta est . . . ; Heinrichum de Ascha . . . ad auxilium suae -is (*emendationis var. l.*) adesse commonuit. ALBERT. M. serm. I 3 p. 41,26 iustitia (*sc. est Christus*) ad pretii solutionem et sanctificationem ad -em et redemptio a diabolo. *saepe*. c *sensu castigationis* (*‘Abndung’*): AGOB. 20,2 l. 15 surgentes singuli (*filii regis*) . . . in -e sclerum convenerunt simul et . . . reddiderunt patrem quieti. *de confessione*: CAES. HEIST. mirac. I 7,10 p. 13,17 cum . . . ille (*sacerdos*) eos (*pauperes*) ad -em (*emendationem var. l.*) conscientiae hortaretur. b *spectat ad expiationem aedificii cultus, loci sancti sim.*: ALBERT. AQUENS. hist. 1^{tit} incipit liber primus christianae expeditionis pro ereptione, -e, restitutione sanctae Hierosolymitanae ecclesiae. 1,3 ob . . . vestram (*sc. patriarchae*) liberationem et sanctorum -em. WIBALD. epist. 170 p. 290,9 ad -em et restaurationem . . . ecclesiae. HERBORD. Ott. 3,18 p. 181,7 ecclesiam sancti Adalberti . . . visitavit ac . . . altare abominationis . . . eiecit *episcopus*; facta . . . reconciliacionis -cione (*enludacione Q*) fracturas basilice . . . emendari fecit. c *correctio, conversio in melius* – *Besserung*: ALBERT. M. epist. Dion. 9 p. 540,61sq. ea, quae traduntur in sacra scriptura, aut sunt ad -em (*emendationem var. l.*) vitae aut ad instructionem fidei; ad -em (*emendationem var. l.*) vitae sunt *eqs.* *de plantis*: ALBERT. M. veget. 1,192 ‘amigdali’ . . . ‘si clavis configantur’ vel etiam perforantur in aliquot locis . . . , -em (*emendationem var. l.*) recipiunt. 3 *meton.*: a *sordes, purgamentum* – *Unrat, Kehricht* (*cf. ital. mondezza; v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. IV. p. 2494*): CHRON. Ven. Alt. p. 161,8 edificaverunt (*sc. gens*) pulcherrimum palacium, ut in omni parte meatos habens ad rigandum ab omni -e eiusdem palatii. b *de statu agri i. q. natura mun-*

data – *gesäuberte Beschaffenheit*: ALBERT. M. veget. 7,31 fortis (*sc. ager*) . . . et glutinosus et adulterinis herbis repletus non excolitur ad -em (*emendationem var. l.*) et subtiliationem nisi quatuor arationibus.

5 **emundativa*, -ae f. *virtus ad emundationem spectans* – *auf Reinigung bezogene, ‘kathartische’ Tugend*: ALBERT. M. epist. Dion. 9 p. 540,20 per ‘mundativam’ (*N.B.* -am *cett.*; *cf. PG 3,1108^B καθαρκτικώς*) tangitur rationalis philosophia, secundum quam anima denudatur a sensibilibus, secundum quod docet . . . ex signis venire in quiditates rerum.

10 *emundator*, -oris m. *purgator, qui (e)mundat* – *Reiniger, Säuberer*: 1 *de artifice gladiatorum* (*‘Schwertfeger’*): FORMA mon. Sangall. 39,3 domus et officina camerarii; -es vel poliores gladiatorum; sutores; sellarii. 2 *de Christo in spiritu sancto baptizante et remissionem peccatorum tribuente*: RUP. TUIT. trin. 34,23 l. 1039 non utique iam propter iustitiam illam (*sc. fidei*) mundus fuerat *Abraham*, sed propter iustitiam illam istum -em promissione accepta sperare meruerat.

20 **emundatorius*, -a, -um. *purgatorius, mundatorius* – *zur Reinigung dienend, läuternd*: FROWIN. explan. 7,3 l. 1218 disciplina . . . est per molestias eruditio vel -a tribulatio.

**emundatrix*, -icis f. *purgatrix, mundatrix* – *Reinigerin, eine die läutert* (*usu attrib.*): RUP. TUIT. trin. 15,15 l. 677 omnes polluti fuerunt et egebant -e gratia Dei.

25 *emundo*, -avi, -atum, -are. *pendent praep.*: de: p. 1261,4. ex: l. 35. *usu absol.*: l. 64sq.; refl.: p. 1261,4. al.

(*re-, ex*)purgare, *mundare* – *rein machen, (von Unrat) reinigen, säubern, läutern*: 1 *proprie vel in imag.*: a in univ.: LEX Baiuv. 10,22 si fontem quacumque immunditia coinquinaverit . . . , -et eum ut prius. NOTKER. BALB. gest. 1,14

30 semper, hospes optime, bene ad nostrum introitum omnia facis -ari. 1,29 aes . . . ‘conflans et -ans’ (*Vulg. Mal. 3,3*) *opifex*. HUGO FLAV. chron. 2 p. 381,37 dicendo: ‘subvenite, sancti Dei, exitum eius’ et os (*sc. fratris morientis*) -are cepi. ANON. coit. 1,5,5 que (*sc. medicamenta*) nervos ex superfluis -ent (*mundent var. l.*), ut colloquintida. CARM. Bur. 103,2,3^b,3 vulnus -a, virgo iocunda. ALBERT. M. animal. 3,32 superfluitates, quibus sanguis -atur, sunt circa epar. *persaepe. v. et* p. 1261,43. c *sensu secernendi*: HILDEG. div. op. 1,4,98 l. 13 illud (*cerebrum*) . . . humidum exstans vilem humorem per oculos et per aures . . . eiciendo -at. Ps. GALEN. anat. 3 p. 173^A de proprietatibus naturae eius (*cholerae*) in stomacho est attractio cibi et adiutorium super digestionem et -andi faecem. al. c *sensu sanandi*: VITA Lupi Trec. 15 (MGMer. VII p. 140,32) ipsi . . . , qui fuerant a lepra . . . -ti. HERIG. Land. II 1,13 (MGScript. XV p. 606,7) quae (*sc. mulier obsessa*) . . . meruit -ari. al. b

45 (*e*)vacuare – *frei-, leermachen, räumen, ausputzen*: LEX Baiuv. 12,9 -a (*gloss. Gw.*: id est rumi; et manda *var. l.*) territorium meum usque ad legis perfectionem *eqs.* CARM. Sangall. I 5,17 peste . . . vacuas -ans famine terras omnia . . . pacasti ad te, bone rector (*sc. Gallus*). HROTSV. prim. 271 Christi dignissima virgo -are locum socios praeceperat ipsum. CHART. Gosl. I 301 p. 326,25 quilibet eorum (*mansorum*) arabit III iugera et -bit agros curie a carduis. CHART. episc. Wirz. III 20,1 p. 34,21

50 pro alveo . . . rivi . . . -ando (*item* 20,2 p. 35,33. *sim.* CHART. Port. 259 p. 262,34 alveum fluminis a supercrescentibus quibuslibet . . . -are). al. c *sensu liberandi*: EPIST. Hann. 3 p. 21,2 locum . . . , in quo tui (*sc. patroni*) memoriale perpetuum . . . erit . . . , his monstris (*i. domno Werinhero eiusque militibus*) -a. c *removere* – (*reinigend*) *wegschaffen*: CHART. Port. 121 (a. 1244) ut in littore . . . fluvii purgamenta eius (*molendini*) comode valeant -ari. d *absol. i. q. sarire* – *jäten*: LEX Baiuv. 17,2 labores de isto campo semper ego tuli . . . , exaravi, mundavi (*-vi var. l.*). CHART. Gosl. I 301 p. 326,30 arare, -are et metere debent curie aut dabunt IIII modios siliginis. 2

55 *translate*: a *de peccatis, sceleribus sim.*: a in univ.: CONVERS. Aefrae 2 si . . . baptizata fueris, ab omni poteris -ari (-are, mundare *var. l.*) peccato. CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,40 a noxiis sceleribus . . . -are. BERTH. chron. B a. 1073 p. 216,1 vitam eternam premeditantes marinis fluctibus a peccatorum -ti sordibus . . . naufragantes migraverunt ad Dominum Theodericus . . . , Widerold, Marchward (*inde* BERNOLD. CONST. ne-

crol. [DtArch. 40. 1984. p. 497,25] Widerolt, Marcuart . . . Ierosolimam tendentes naufragio -ti dormierunt). HILDEG. vit. mer. 2,85 l. 1598 qui salvari vult homo . . . de peccatis suis . . . per veram penitentiam se -et. *persaepe*. **β** *abluere, tollere – tilgen, wegnehmen, sühnen*: ALDH. virg. II 1637 salvator nostrae cunabula carnis sumpserat in terris -ans crimina saeculi. FRAGM. sacram. Arnon. 31 p. 35,30 stultitiam nostri cordis -a. AGIUS vita Hath. 28 si quid adhuc ex humanae fragilitatis sordibus in eius mente -ari debuisset. epic. Hath. 545 quantis ipse (*pater*) bonis . . . -are piacla curant propria. HROTSV. Abr. inscr. p. 147 conversio Mariae . . . , quae . . . continua . . . exercitatione ieiuniorum . . . per vicanos annos -vit maculas criminum. THIETM. chron. 6,1 rex antecessorum nevam suorum cupiens -are. *saepe*. **γ** *expiare – entschuldigen*: DIPL. Conr. III. 222 p. 395,22 cuius (*abbatis*) . . . industria . . . monasterium ab antiquis spurciis -etur. CHART. Steph. Wirz. 128 p. 133,41 (*spur.*) abbatiam . . . a . . . Berengarii (*sc. abbatis*) tyrannide . . . liberatam et ab eo . . . kanonice absolutam -vimus (*sc. episcopus*). **b** *corrigere, emendare – (ver)bessern*: BEDA hist. eccl. 1,10 p. 24,8 correpta eorum (*sc. Pelagianorum*) vesania magis augescere contradicendo quam favendo veritati voluit -ari (*emendari var. l.*). LIUTPR. hist. 4 p. 161,18 imperator . . . ecclesiastica et secularia negotia armis tutatur, moribus ornat, legibus -at (*cf. Hor. epist. 2,1,3*). *de terra* (*‘urbar machen, kultivieren’*): PASS. Quir. Teg. 5 prospicientes fratres iuxta lacum locum divino cultui aptum stirpare atque locum incultum -are coeperunt. *de plantis*: ALBERT. M. veget. 1,194 lactuca et caulis non bene -antur, nisi transplantentur. **c** *illustrare – erhellten*: CARM. Bur. 73,1^b,2 coma celum rutilante Cynthius -at.

adi. emundatus, -a, -um. purus – rein: BERENG. TREV. serm. 5 (PL 160,1034^A) ut . . . igne divini amoris attacti -is labiis . . . laudes Domino . . . concinamus.

[**emuneratio** v. emundatio p. 1259,32.]

emungo, -nxi, -nctum, -ere. *script. et form.*: -nco: l. 54. -geo: GLOSS. II 623,6 St.-S. *medial.*: l. 61. *al.*

I proprie vel in imag.: **A strictius**: 1 (*nares muco purgando*) *secernere – (durch Schneuzen) ausscheiden, herunter-schneuzen*: AESCULAPIUS 39 p. 61,32 quando in ipsa commotione (*sc. elephantiasis*) . . . nares illis (*sc. patientibus*) clauduntur et odorem non sentiunt et sanguinem -unt (*Gariopont. pass. 5,5* emingunt). TROTULA B 124 p. 106,22 muscullagines semper -antur (*-atur pars codd.*, emingatur B) et emundentur. *alleg.*: HONOR. AUGUST. eluc. 1,179 phlegma, quod per nares eicitur, haereticis, qui iudicio discretorum de capite Christo -untur. *adde*: EPIST. Ratisb. 18 p. 338,12 illis contentio relinquatur, quibus ‘enuntiatio oratio’ linguam terit in ‘esse’ et ‘non esse’, ut nullam patiatur rubiginem, scoriam tamen interdum -at sudoris, nisi quod in exercitio magna vis virtutis solet haberi. 2 *purgare – reinigen, putzen*: **a de naso**: **a in univ.**: ADAM gest. app. p. 286,21 (*codd. s. XII./XIII.*) si forte . . . nasum -ant (*sc. incolae Islandiae*), cum ipsa emunctione (*emuntione L*) totum nasum avellunt. *ellipt. i. q. nares tergere – sich schneuzen, die Nase putzen*: SUMM. Heinr. C p. 286 -o (*-co var. l.*) nares purgo, snuzo. **β locut.** -tae naris, -to naso *i. q. edoctus – gewitzigt (loci spectant ad Hor. sat. 1,4,8)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,97 Persius -to suspendit ludicra naso. VITA Theod. 2 iniudicata nec satis -tae naris verba emitto. COSMAS chron. 1,4 p. 10,13 expers et maris, -te femina naris. *al.* **γ proverb.** (*loci spectant ad Vulg. prov. 30,33*): GLOSS. I 539,34 St.-S. -itur snuzit. I 540,33 St.-S. -or uzsnuzo, inde emunctorium snuzunga. GODEFR. VINDOC. libell. IV (MG Lib. Lit. II p. 692,31) summopere caveat ecclesia, ne, dum nimis -erit, eliciat sanguinem. Iocalis 89 qui nimis -it, cito provocat ille cruorem. *al. cf. et p. 1262,38sq.* **b de ellychnio sim.**: WOLFHARD. Waldb. 1,14 (12) caelitus lumen accepit candela tribusque diebus et noctibus in ea lumine perdurante quarto nemine -ente extincta est. IOH. METT. Ioh. 80 lucernis aut -endis aut reficiendis assistere. URSIO Marc. 2,16 (9) -to lychno. *al.* **B latius**: 1 *exinanire – leeren*: TRACT. Garsiae 443 Pisanus . . . videns concham vino -tam facetenus. 2 *auferre – entfernen*: VITA Liutg. II 2,28 p. 125,21 ita extincta candela carbunculum

de lichino -xit, ut nihil prorsus in eo lucis remaneret. 3 *elicere – herausschlagen*: VITA Conr. Const. 22 p. 440^a,45 inter spumantes et evolantes velut sparsi cineris aquas . . . quasi scintillae -antur, apparet, ex unda.

- 5 **II translate**: **A extorquere, exprimere, surripere – abringen, er-, herauspressen, erschleichen, ergaunern**: 1 *in univ.*: SIMON SITH. gest. 2,133 a quo (*papa*) licentiam liberae electionis secundum regulam . . . vix -endo impetrantes reversi sunt *Sithienses*. CHRON. Erf. mod. II a. 1227 p. 227,25 cuius (*sc. sacerdotis fraudulentis*) scholaris litterulas scribens ac populis distribuens multos denarios fallaciter ab ipsis -xit. CAES. HEIST. mirac. I 8,68 ad -endam pecuniam. MIRAC. Adalb. Wirz. 6 p. 50,6 iam medici omnia, quae rodere et -ere quiverant, asportaverant. RUP. TUIT. trin. 26,31 l. 1460 lepram . . . tantorum suscipit *Giezi*, quantis illo detestabili mercimonio talentum callidus -xit (*comunxit D*). *al. absol.*: CHART. Rhen. inf. II 601 p. 352,12 (a. 1270) corde indurati (*sc. comites*) superbo magis ac magis -endi ebriati cupidine sibi Coloniensem ecclesiam . . . subicere cupientes. p. 353,8 ut liberetur archiepiscopus . . . ac detentores ipsius maiorem . . . per tractatores sibi propitios habeant materiam -endi. 2 *exigere – eintreiben, erheben*: CHRON. Reinh. a. 1212 p. 581,4 ut de singulo aratorum novo exactionis genere excogitato nummum unum aureum vellet *imperator* quotannis -ere. **B (ex)spoliare, privare, defraudare – berauben, aussaugen, ‘schöpfen’, bringen (um), erleichtern (um)**: TRACT. Garsiae 25 licet . . . suis orphanum patrimoniis violenter -ere religioni ascriberet *pontifex*. ROB. TOR. chron. a. 1175 p. 524,21 quia . . . milites ceperant de cervis suis sine ipsius licentia, -xit rex eos multo argento. ARABS 243 (Mittelalt.) p. 33,2. 1998. p. 81) illum (*amicum*), qui manet, expoliat *Fortuna* omnibus . . . ; nam velut -tus rebus, quibus ante manebat sufficiens aliis . . . , perpendit, quam *eqs.* PEREGRINUS 48 hiis (*peregrinis*) ego compaciens decrevi scribere fraudes, per quas -it hospes iniquus eos. CARM. Bur. 226,8,4 Venus medullitus scalpit, prurit, pungit, Pamphilum dupliciter sic Thais -it. *al. v. et p. 532,24. adde (de contextu cf. p. 1261, 59sq.)*: SABA MALASP. chron. 4,2 p. 180,3 ubilibet subiectos gravant (*sc. officiales*) indebite . . . -endo plus debito cruorem eliciunt et medullas. 4,7 p. 255,1 dum quilibet officialis -it, nimium elicit -endo cruorem carnemque discerpit. **C abs-, detrabere – (weg)nehmen, ‘austreiben’**: EPIST. Ratisb. 23 p. 353,8 dissuasit timor . . . volens mihi id audacie -ere, quod *eqs.* **D placare, sedare – besänftigen, dämpfen**: ODO MAGDEB. Ern. 3,91 ille palatinus Rheni . . . unctis in tantum cesaris iram verbis -xit, ut *eqs.* **E fingere – sich einbilden**: EPIST. Ratisb. 30 p. 364,8 non mihi aliquam arrogo scientiam, non mihi id erroris -o, ut *eqs.*

***emunimentum**, -i n. *immunitatis instrumentum – Immunitätsprivileg*: CHART. Burgenl. I 337 p. 234,6 (*dipl. a. 1254*) episcopus libertatem et -um ecclesiarum . . . allegabat.

emunio, -ire. 1 *protegere, defendere – in Schutz nehmen (vor)*: **a gener.**: DIPL. Otton. II. 232 p. 260,38 nostri . . . est officii aecclesias Dei . . . sublevare et ab incursantium violenta rapiditate . . . -ire. **b publ. et iur. c. sensu immunitatem prae-bendi i. q. confirmare – bestätigen, (Immunität) gewähren** (*cf. E. E. Stengel, Die Immunität in Deutschland. 1910. p. 423*): DIPL. Merov. I 107 per presentem preceptionem . . . ius-simus -ire (*cod. s. XII.*; emanare *ci. ed. vix recte*), ut . . . tributo, quod ad fiscum nostrum . . . sperabatur, nullus de nostris iudicibus exactare faciat ad fiscum nostrum, sed ad . . . basilicam . . . habeat concessum. 2 (*ap*) *parare, armare, instruere – (aus-, zu)rüsten*: LIGURINUS 3,241 iubet in Siculum . . . regem cogere belligeras atque -ire carinas. 3 *munire – befestigen*: CHART. Gelr. 968 p. 937,13sq. (a. 1275; spur.?) omnes medii amnes . . . haeredes . . . poterunt . . . perplantare cum arboribus, -ire, perstipare *eqs. cf. immunio*.

emunis, emunitas, *emuniter, *emunitio v. imm-.

***emunito**, -atum, -are. *emunire, immunitate instruere – mit einem Immunitätsprivileg ausstatten*: DIPL. Ludow. Germ. 180 p. 260,8 abbatissa . . . presentavit . . . auctorabiles emunitatis firmities (*firmitates var. l.*) predecessorum nostrorum . . . , qualiter . . . locus . . . a duce Alberto fundatus erat et

[Pömbacher]

per constitutionem Chylderici regis -tus et per Pipinum maiordum locupletatus et munitus crescebat.

***emutilatio**, -onis *f.* *mutilatio* – *Verstümmelung*: CHART. Babenb. 267 p. 100,20sq. (a. 1227) ipse (*sc. fur convictus*) si mortem promeruit corporalem vel membri -em, ... iudicio nostro ... relinquatur; ... quod si secundum iura terre -em suam potest pecunia redimere, ipsa redemptio *eqs.*

***emutilo**, -atum, -are. *detrahere, decurtare, imminuere* – *abzweigen, vermindern, beeinträchtigen*: FORM. Wisig. 9 p. 580,23 ut de nostris (*sc. regis*) oblationibus cunctis ... nihil auferre, nihil -are praesumant (*sc. successores*). HIST. peregr. p. 124,21 si ... non est, qui adiuvet ... eam (*civitatem Ierusalem*) ... quid restat ... nisi ut gravius christianitatis -etur plantatio et latius paganismi propagines extendantur?

adi. emutilatus, -a, -um. *decurtatus – verkürzt, (zu) kurz*: EBERH. ALEM. labor. 936 quolibet hora brevis discendi longa videtur cessandique dies -a sibi (*sc. discipulis*).

emuto, -atum, -are. (*com-, im*)mutare – (*ver-, ab-, um*)-ändern (*fere usu publ. et iur.*): 1 *in univ.*: FORM. Marculfi 2,13 ut neque ego nec ullus de heredibus meis ... hanc conveniencia inter nos facta -are non possit. 2,24 si quis ... hoc -are (inmutare *var. l.*) voluerit. CHART. Epternac. 25 si quis ... contra hoc testamentum venire temptaverit vel -are voluerit. CHART. Rhen. med. II app. 4 p. 3 hanc traditionem ... a fratribus ... abstrahere vel -are. COD. Lauresh. 11 l. 20 infringere vel -are (TRAD. Patav. 69 p. 58,9. DIPL. Otton. I. 42). CHART. Rhen. med. I 43 -are vel refragare. *saepe*. 2 *transferre – verlegen*: DIPL. Merov. I 156 p. 390,29 quatenus ... de ipso vigo sancti Dionisii ipse marcadus fuit -tus et ad Parisius civetate ... ipse marcadus fuit factus. p. 390,34 se evenit ... exinde aliubus fuerit ipsi marcatu -tus. *cf.* immuto.

emy- v. hemi-.

1. *en interi.* *script.*: hen: EPIST. var. I 13 p. 510,21 (*var. l.*). ?an: vol. I. p. 603,19. in: l.37. een: l.46. em: l.38.

1 *c. notione demonstrativa*: *a* *vigente i. q. ἵν, vide, ecce – siehe (da, doch)*: *a* *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 98,1 ostriger, en (*in codd., ex parte corr.*), arvo vernabam frondibus hirtis conquillo similis. 100,21 altior, en (*em a. corr. A*), (altioem B) caelo rimor secreta Tonantis. HUGEB. Willib. 6 p. 106,13 en ille Willibaldus, qui *eqs.* EINH. Karol. prol. p. 2,12 en tibi librum ... maximi viri memoriam continentem. WALAHFR. carm. 53,5 en, ursus Gallo famulatur pane recepto. HERM. SANGALL. Wibor. 2,14 p. 226,29 en tempus lesionis. TRAD. Moosb. 35 en, habentur nomina testium, qui *eqs.* METELL. exp. Hieros. 4,439 'en, ego sum,' dixit Dominus. *persaepe. v. et p. 1268,19. c. aliis particulis*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 115,37 en (*een var. l.; om. pars codd.*) *i g i t u r* transacto temporum indutio (CAND. FULD. Eigil I 11 en *i.* clarum est). PAULIN. AQUIL. carm. 12, 13,1 en, ecce locus, ubi fuit positus Dominus. WALAHFR. carm. 12,5 en ideo ignotis commendanda labellis. *β c. notione novitatis ('da', 'dann')*: WALTHARIUS 556 et en galeam Haganonis aspicit et noscens iniunxit talia ridens: 'eqs.' 705 necdum sermonem concluderat, en Scaramundus unum de binis hostile retorsit in illum confestimque aliud. 1336 dum progressu se impenderet acrius uni, en de parte alia subit alter. *γ c. notione adversativa*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,5 cumque illi (*sc. clerici*) foderunt, statim ... velamine ... nares suas cooperire temptaverunt; en, frustra faciebant, quod nares velabant, nectarem nesciebant, quae ... latebatur in limo. *δ c. notione explicationis*: CARM. de temp. rat. 169 hinc en nonas aestimant dictas. *ε expressius i. q. enim – denn, nämlich*: HYMN. Hraban. 4 (1),4,2 haec (*caritas*) Adam primum dedit in se habere, en Dei exemplar fieretque imago conditoris. WALAHFR. Wett. 765 creditur en mulier melior quam masculus esse. WALTHARIUS 606 stultius effatum me non audisse sophistam arbitror; en memoras, quod *eqs.* MART. VALER. buc. 1,21 en ego preteriens miseros ... agnos *eqs.* 3,64 favet en tempus et hora. *al. b evanida*: *a igitur – nun denn, so*: WALTHARIUS 1279 en aut oppeto sive aliquid memorabile faxo. *β age – wohlann denn, auf*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,34sq. en nunc vos, divini verbis interpretes sacrique ductores, sanctum sectate ... en vos, athletas Christi, certantes dimicate. ERMENR. Sval.

praef. 2 vs. p. 155^b,16 en Ruadolfe, doctor amande, te peto scribens, corrigas unca verba benignus. VITA Liutb. 30 p. 34,21 dilecta filia, en opus ... mecum peragere modo non obmittas. *adde*: MART. VALER. buc. 3,123 en age ... victor si dixeris, esto. *γ vae – wehe, ach*: HROTSV. gest. 271 'en, qui peccavi,' dixit. WALTHARIUS 779 en, mortem fugiens incurrit *Ektivrid* eandem. FROUM. carm. 32,46 veridicax minor est vobis quam ligula mendax, diligitis iocos, en, mage quam metricos. VITA Norb. I 10 p. 681,10 clamabat *daemon*: 'en ardeo, en ardeo, en morior, en morior,' itemque: 'volo exire.' *al. 2 c. notione interrogativa i. q. an, anne – denn, etwa*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,114 sacerdos ... ita presulis aggerat iras: 'en, suffire mihi maiora pericula nosti?'

2. *en v. in.*

15 *enaeorema* (in(h)or(r)isma, neo-, enco-, ene-, -oiruma, -r(r)im(i)a(s), -euma *sim.*), -atis *n.* (ἐναώρημα) *t. t. medic. i. q. nebula, nubecula (urinae) – Ausflockung (im Urin)*: Ps. GALEN. puls. cod. Vr. 537 urina aquata et alba in medio habens alborem natantem, a qua dicunt inhorrisma (urin. p. 23,5 inorisma), et fecem habuerit, frenesis est. MAURUS progn. 26 p. 39^a,55 apparens in medio dicitur *sedimen* emorroyda (eneorrima *Vat.*), hoc est dependens (*cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 309*). *al. urin.* I p. 34,27 in medio eneoruma (eneoreuma *var. l.*). II p. 5,32 neorima in medio, id est dependens. 25 WALTH. AGIL. med. 26 si ... nephile nigra fiat nigrum eneorima, significat *eqs.* ALBERT. M. animal. 12,146 purgatur *superfluitas* per ... eneorrima. ALPHITA I p. 289,7 eneorrimas (encorrimia *var. l.*) interpretatur dependens.

[*enannagra v. cinara. adde ad vol. II. p. 577,20: 2 carduus – Distel*: ANON. herm. p. 99,33 enannagra, id est cardo (*cf. ThLL. III. p. 1060,6. V.2. p. 564,39*).]

enante v. oenante.

enargia, -ae *f.* (ἐνάργεια) *enor-: l.37. 1 proprie i. q. evidentia, repraesentatio, illustratio – lebhaftes Schilderung, Anschaulichkeit, Nachdruck (t. t. rhet.)*: FORM. Augiens. C 24 per illum fidelem vestrum (*sc. archiepiscopi*), nostrum (*sc. abbatis*) amicum viva voce – enorgie (enorgio *a. corr.*) quedam similitudo – eorundem fabricam gaudiorum non mediocriter erexit *sanitatis vestrae indicium (v. notam ed.)*. ACTA pacis 40 Sangerm. 1,4 quantum michi astiterit circa factum domini Albanensis, vive vocis relationi reservo, que litteris plus habet -e. 2 *meton. i. q. opinio, visus, species – Vorstellung, Einbildung, (Traum-)Bild*: PETR. DAM. epist. 57 p. 165,2 libet ... sub quadam mentis -a (energia *var. l.*) quasi diu stipitibus attritos agitare pedes durisque catenis edomitas sublevare cervices. 102 p. 132,6 cum ... reprobis spiritus de fratre delinquente per soporis -am se gloriatur habuisse triumphum. 132 p. 442,22 ita ut crepitante quodammodo perfraxae carnis incendio ad nares usque fumus per -am exhalare videatur.

50 ***enarico**, -atum, -are. (*ex et nares*) *de poena i. q. naribus privare – der Nase berauben, an der Nase verstümmeln*: BERTH. chron. B a. 1078 p. 338,3 nonnulli (*sc. milites*) ... interfecti, ... plurima pars eorum -ti et detruncati sunt.

***enarithmum**, -i *n.* (ἐν ἀριθμῷ) *philos. i. q. exemplum unicum – das Einzigartige*: HROTSV. Cal. 2,2 quod de subiecto dicitur, non nisi de subiecto aliquo cognoscitur; unde, si velis nos (*sc. amicos*) -um (*ex Ps. Aug. categ. 1,7 ἐν ἀριθμῷ*) [enarithmo, enarithma *var. l.*], quod sint numeri unius) agnoscere, dic primam usyam.

60 ***enarmius**, -a, -um. (ἀρμός) *enarmonius – enharmonisch (cf. P. Vossen, Der Libellus Scolasticus des Walthar von Speyer. 1962. p. 156sq.)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1, 186 edidit ... graves durasque diatona (*mater*) voces; que sequitur, suavem generavit -a (*mater*) cantum.

65 *enarmonius vel *enarmonicus* (enh-), -a, -um. (ἐναρμόνιος, ἐναρμονικός) *script. et form.*: ener-: p. 1265,22. -iacus: p. 1265,15.17. *nom. sg. f. -es*: p. 1265,4.

t. t. mus. i. q. ἐναρμόνιος – enharmonisch (de re v. H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil. 121967. p. 259): REMIG. ALTISS. mus. 500,17 'quartam' ... partem (*sc. disputationis*) habet *pars harmonica* 'de genere', ... quod est trinum, id est chromaticum, diatonicum et -cum (LIBER argum. 11 p. 21 en-

[Pömbacher]

h-cum. HEINR. AUGUST. mus. 7 -cum [ex enarmoanum corr. cod., enh-ed.]. FRUTOLF. brev. 6 p. 47 enh-co. SCHOL. Boeth. mus. 1,2,2 -ium. saepe. v. et p. 577,46. 605,22. SCHOL. Boeth. mus. 5,16,50 quarta pars toni est diesis -ies. HIER. MOR. mus. 25 p. 187,11 diesim enh-cam et trihemitonium chromaticum generi diatonico associant (sc. Gallici). al. v. et l.15,22.

subst. **enarmonium** vel **enarmonicum**, -i n. 1 proprie i. q. genus enarmonium – Enharmonik: DIMENS. MONOCH. 13 (VeröffMusHistKommBADW. VII. 1989. p. 15; c. 900) in -co intra .B.C. <di>tono existente, quod dividat totum ab .A. diatonico ducta linea in -ium. ANON. mus. Bernhard I 2 superextendatur regula (sc. monochordi) et trina dispositione, id est diatonici, chromatici, -ii. I 32 tertia omnis tetracordi . . . vocatur semper in diatono diatona . . . in cromatico cromatica . . . in -io enarmonica (enarmonica var. l.), id est inadunata. SCHOL. Boeth. mus. 1,15,16^a armonia et -cum, (armonica et armonicum [armonium], -cum et armonia, armonicum et -ium [-iacum] var. l.) unum est, id est coadunatio vocum. 1,15,16^b armonia et -ium idem sunt. al. v. et p. 111,52. 605,22. 2 meton. de diatono i. q. intervallum enarmonium – enharmonischer Ton-schritt: ALIA MUSICA 41 p. 183 in 'i' -io remisso, (-co remisso, enarmonica remissio var. l.). 104 p. 154 responsorium 'obsecro, Domine' a mese -co (-io var. l.) remisso inchoat. 123 p. 192 -ium (-cum var. l.) intensum. ibid. al. v. et p. 1,7.

enarrabilis, -e. 1 qui dici, enarrari potest, effabilis – sagbar, zu beschreiben(d): RUD. TRUD. (?) gest. 9,30 propter multas et vix -es tribulationes lente, pulchre tamen surgit opus. 2 planus, evidens, perspicuus – deutlich, begreiflich: ÖTLOH. doctr. 12 p. 271^C de qua (scriptura) sermo agitur, quod planius efficiatur, exemplum quoddam satis -e ponam.

adv. ***enarrabiliter**. per verba – mit, in Worten: HILDEG. scivias 3,1 l. 81 quatenus possim -r proferre haec mystica.

enarratio (enn-, -cio), -onis f. 1 relatio, narratio – Bericht, das Erzählen: a in univ.: CHRON. Fred. 1 praef. p. 19,21 ut per paucas -is non sine causa inquisitas virtutes veritatis citius agnoscamus. CONST. Constant. 19 ea, quae . . . Iesus Christus . . . interveniente . . . Silvestrio . . . operari dignatus est, liquida -e (enn-cione, enn-e, narratione var. l.) . . . nostra studuit propagare . . . serenitas. HONOR. AUGUST. spec. p. 864^C per -em . . . exempli. GESTA Ern. duc. I 4,164 super -cione tot mirabilium, quae vidisset. al. b c. notione enumerationis: CHART. Stab. 32 (a. 857) ad bonorum hominum datum -em articulum describendi vertamus. c c. notione laudis: RADBOD. Mart. prol. p. 1240,40 Christi Iesu et servorum eius laudatio, divinorum mirabilium -o. RUP. TUIT. Matth. 2,18 futuram . . . caelum -em (spectat ad Vulg. psalm. 18,2) . . . praesignavit. 2 expositio, explanatio – Ab-, Behandlung, Auslegung, Kommentar: Ps. BOETH. geom. 545 nunc ad sequentis tractatus -em redire non convenit. CONR. HIRS. dial. 1851 de grammatica: lectio, -o, emendatio. 3 testimonium – Auskunft, Aussage, Zeugnis: DIPL. Heinr. IV. 209 p. 268,5 postquam . . . episcopi -e coeterorumque fidelium nostrorum admonitione . . . datum instabile esse comperimus (inde 210). 4 actus (e)dicens, nominandi – das Aussprechen, Nennen, Sagen: ALBERT. M. metaph. 1,2,1 p. 18,43 dicit philosophus, quod non habet deus nomen, et quod deficiunt linguae ab -e eius.

enarrativus, -a, -um. explanatorius – erklärend, auslegend: v. p. 600,7.

enarrator, -oris m. narrator, auctor – Berichterstatter, Erzähler, Gewährsmann: PETR. DAM. epist. 123 p. 402,27 Rainaldus . . . pontifex dum adesset, quod sibi paulo ante contigerat, veridicus -r exposuit.

enarro, -avi, -atum, -are. script.: ac-: p. 1266,5. exn-: p. 1266,1. fort. add. p. 1266,52. enn-: l. 72. p. 1266,6,33. adde CHRON. Noval. 2,3. al. e(t)ner-: p. 1266,24,52. depon-: l. 72. p. 1266,33. fort. add. p. 1266,6. partic. perf. usu subst.: p. 1266,10.

referre, (re)nuntiare, relationem facere, persequi, (diligenter) narrare, loqui (de) – berichten, Bericht erstatten, erzählen, reden (von): 1 gener.: a in univ.: FORM. Marculfi 1,10 quid . . . celsitudinis vestre (sc. regis) auribus debeant (sc. legati) -ari (enn-are var. l.). FORM. Salisb. II 3,19,17 qui (libellus)

exn-at de somniis sex. RIMB. Anscar. 3 p. 24,8 quam (visionem), sicut ipse dictaverat, verbis illius -vimus. OTTO FRISING. gest. 2,41 pauca de multis -asse sufficiat. persaepe. b c. sensu enumerandi: VITA Lamb. Traiect. 7 (MGMer. VI p. 361,

9) longum est ae-are, quanta eqs. (sim. DHUODA lib. man. 4,2, 32 quod longum est enn-ari [-are P] per singula [item 6,4,17]. al.). IOH. AFFLIG. mus. 6,1 quas (dimensiones) omnes -are (enumerare var. l.) taedium generaret. CHART. Hall. 342 p. 314,26 ne super hac nostra donacione et . . . de . . . singulis per

ordinem superius -tis . . . ulla dubietas valeat suboriri. al. c c. sensu laudandi: AUDRAD. carm. suppl. capit. 3,1 p. 740 tertius (liber) -at Christi magnalia. TRANSL. Hermet. p. 410,12 sanctorum virorum praeconia quamquam sint . . . praecipua in exemplis -anda. GERH. AUGUST. Udalr. 1,26 l. 105 que lingua

virum tantae benignitatis -are potest? al. expressius i. q. praedicare – rühmen, preisen: HRABAN. cruc. C 21,31 vere sancta crux Christi, quis te rite totam -are potest aut quis condigne laudare? HILDEG. div. op. 3,14 l. 28 divinitatem . . . -ant multitudines angelorum. al. d pronuntiare – kundtun:

GERH. AUGUST. Udalr. 1,23 l. 31 frater, bene tibi notum est desiderium meum; -a hoc. BERTH. chron. B a. 1075 p. 232,18 quod ipsi secreto in aurem elocuti fuerant legati, . . . palam fecit rex -ari. a. 1078 p. 319,22 consilium . . . palam omnibus -vit (ene- A) papa. c. sensu confitendi: AMBR. AUTP. Pald.

15 (MGLang. p. 553,45; s. VIII.²) ea, in quibus iaceo . . . -are vitia . . . non erubescam. c. sensu prodendi: BERENG. TREV. laud. 2,5 p. 957^A nisi quantum inde Iudas unus . . . poterat -are Iudaeis. e verbis exsequi, enuntiare, describere – mit Worten darstellen, in Worte fassen, beschreiben, aussprechen, sagen: WALAHFR. carm. 45,10 quantum delectat tua me dilectio,

30 nedum -are queam. CHRON. Noval. 3,5 quippe cum nemo hominum eius (abbatis) . . . sanctitatem nullomodo . . . possit enn-ari. MANEG. c. Wolffh. 14 p. 75,14 ut fide capiantur, quae verbo humano -ari non possunt. ALFAN. premn. phys. 1,91 p. 22 quis -are (PG 40,533^A ἐξελτεῖν) valebit huius (hominis) abundantes possessiones? ALBERT. M. metaph. 1,2,1 p. 18,40 qui (Dominus) non intelligitur nec -atur nisi per formam sui causati

35 primi. saepe. (memoriter) proferre – (auswendig) hersagen: IONAS BOB. Columb. 2,17 p. 268,26 coepit (sc. conversa) . . . ignotas sibi dudum scripturarum paginas -are exorsaque a principio libros Moysi . . . recitare. f verbis exponere, explicare, interpretari – auslegen, erklären, kommentieren: BERENG. TREV. laud. 1,11 p. 945^B in figura dominicae crucis quaedam vobis -vimus de Ioseph et Isaac. EPIST. Hildeg. 150,

40 26 quid salubrius sit, utrum onus, quod porto (sc. abbatis), deseram an diutius feram, mihi petenti divinitus -a. URSO element. 4 p. 84,13 ut superius est -tum (item 10 p. 201,1). SUMMA dict. Saxon. 1 p. 210,35 est . . . presentis opusculi talis modus a curia domini pape et imperatoris consuetas litteras -are. al. 2

50 publ. et iur. i. q. testificari, indicare – bezeugen, aussagen, angeben: FORM. Andec. 32 p. 15,8 quid exinde cognoscibant, veraciter etnerrare (cod.; fort. leg. exnerrare; enerrare ed.) deberent bonae personae. TRAD. Frising. 402 p. 346,41 a multis -tum est in eodem placito coram . . . comite . . . quia eqs. 520

p. 444,38 congregatis . . . testibus . . . -vit Uuolfheri omnia, quae eqs. CHART. Sangall. A II app. 15 p. 393,26 dixerunt (sc. testes), quod . . . Odalhartum ante . . . misso audissent -antem, quod eqs. HUGO FLAV. chron. 2 p. 476,35 -tis coram omnibus

rectis consuetudinibus casamenti. al. **enarvo** v. enervo.

60 **enascor**, enatus sum, enasci. gigni, oriri, edi – entstehen, her-, aufkommen: 1 proprie: RADBERT. Matth. 2,1202 gentium multitudo, quae de tribus Noe filiis -itur. EKKEH. IV. bened. II 229sq. vitibus -tum benedicat gratia potum, vitibus -tum benedic, Dee Christe, temetum. 2 translate: EINH. epist. 11

65 p. 115,14 ut, inter quos amor esse debuit, odium -atur. ***enatabilis**, -e. evitabilis – vermeidlich: PETR. DAM. epist. 19 p. 190,3 post illam . . . vix -em Iustiniani sententiam, qua . . . neptis fratris quarto dicitur esse gradu.

70 ***enativus**, -a, -um. fluitans, innatans – obenauf schwimmend: ALBERT. M. phys. 4,2,9 p. 255,48 vacuum in raro -um est, et ideo corpus ascendit, quod eqs. sens. 2,6 p. 58^a, [Pömbacher]

13 cum nutrimentum sit multum dulce, tunc propter levitatem -um est et repletionem facit *eqs.*

enato, -avi, -atum, -are. *depon.*: l. 11. **1 intrans.**: **a** *proprie vel in imag. i. q. (e)nare, natare, fluctuari* – (*dahin-, hinaus-, hinüber-, weg*) *schwimmen* (c. *sensu evadendi, fugiendi*: l. 14. 15. *al.*): **a** *in univ.*: MIRAC. Bav. 3,48 puer de profundo rediit et iuxta l i t t u s -are coepit (BERNO epist. 14 p. 47,5 [ed. F.-J. Schmale. 1961] in ... securitatis litus. PETR. DAM. epist. 50 p. 129,2 de pelago ad l.). VITA Liutw. 17 per alveum Mosellae contra cursum atque sola pontificis ... virtute navis -atur. FRUTOLF. chron. p. 181,66 Gislebertus clam per murum dilapsus fluvium -ando transmeavit. HONOR. AUGUST. spec. p. 947^A per naufragos diversorum cruciatuum gurgites -ans *ecclesia*. WIGAND. Waldg. 31 ad portum salutis -are. *al.* *se in aquam immittere* – *losschwimmen* (*spectat ad Vulg. Ioh. 21,7* misit se in mare): EKKEH. IV. pict. Mog. 838 dextris iactetur ..., sic rete repletur, -at et visum Petrus hoc extraxit ad Isum. **β** *super fluitare, innatare* – *oben (auf dem Wasser) treiben, obenauf schwimmen*: PETR. DAM. epist. 119 p. 371,9 cuius (*fici*) lignum, cum in fluentia proicitur, non ad lignorum consuetudinem protinus -et, sed in profunda mergatur. CONR. MUR. nat. animal. 398 sanat adeps, pascit ... et super omnes -at humores nec sociatur eis *eqs.* ALBERT. M. animal. 12,78 quiddam ... -at in ipsa (*decoctione*), quod est sicut spuma. 16,53 aer ... clausus in ampullis pinguium facit ipsa -are (p. 735^B, 27 ἐπιπολάζει). **b** *translate*: **a** *evadere, servari* – *entkommen, sich retten*: BRUNO QUERF. Adalb. A 13 sub hoc patrono (*i. abbate Leone*) contra adversantia cuncta anime ... salvus -bis. GESTA Camer. 1,100 a tanto n a u - f r a g i o -are (PETR. DAM. epist. 165 p. 221,4 ex tam periculo n. SIGEB. GEMBL. Theodard. 4 de n. mundi se -asse letatus). EPIST. Hann. 24 p. 59,18 nos, qui per eam (*Christi naviculam*) -are speravimus. CONSUE. Rod. 277,3 si quis ... subito de procellis seculi -are cupiens subveniri sibi postulat. *al.* *fugere, fuga salutem petere* – *fliehen, das Heil in der Flucht suchen*: PETR. DAM. epist. 40 p. 492,12 ubi videtur facilior casus, asserit Gregorius quantocius -andum. **β** *exoriri, existere* – *hervorgehen (aus)*: BRUNO QUERF. Adalb. A 32 p. 38,29 dic tu ante omnes, dic, ex quibus novus martyr -asti, dic, bone Adelberte: '*eqs.*' **2 trans.**: **a** *proprie vel in imag. i. q. natando emetiri, transgredi* – *durchschwimmen, schwimmend durchmessen*: EPIST. var. II 34 p. 359,7 quoniam ... p e l a - g u s utcumque -vi (RICHER. REM. hist. 2,19 p. 111,25. THEOD. TREV. transl. Celsi praef. 3. *al.*). LAUR. LEOD. gest. 26 p. 505,45 episcopus ... Mosam -at. *al.* **b** *translate*: **a** *perfungi, superare* – (*heil*) *überstehen*: VITA Mathild. II 11 p. 168,17 cuius (*filii*) solamine speravimus -are, quicquid nobis accidisset triste. PETR. DAM. epist. 97 p. 74,19 fluvii ... periculum ... coram se reperiunt -andum. **β** *evitare* – *umgehen*: CHART. Sangall. A 846 p. 62,3 (a. 1219) ad -andum huiusmodi (*sc. oblivionis*) periculum.

[**enatur** v. orior: CHART. Lac. 55.]

***enavigatio**, -onis f. *transgressio, transvectio* – *das (Durch-)Schiffen, das Durchqueren (zu Schiff)*: ALBERT. AQUENS. hist. 2,37 p. 327^E Turci ... lacus -e ... desperati ... sibi parci ab exercitu christiano deposcunt.

enavigo, -avi, -atum, -are. **1 intrans.**: **a** (*navi*) *vehi* – (*zu Schiff*) *fahren, (dahin)segeln* (*in imag.*: l. 61): BERNO serm. 3,9 (EphemerMariol. 14. 1964. p. 52) in illa Noe archa, quae tuam evidentissime praeferebat imaginem, sine naufragii periculo -asti (*sc. mater ecclesia*). ALBERT. AQUENS. hist. 2,25 p. 318^E viri duo ... versus lacum, quo urbs inobsessa erat, viam insistent, si forte -are occulte ad ipsos urbis defensores valerent. 11,26 frater regis de Nortwega ... per biennium in circuitu spaciosi maris a regno suo -ans in portu Ascalonis civitatis anchoram ... fixit. **b** *transgredi* – *übersetzen*: ALBERT. AQUENS. hist. 2,6 p. 303^E ut partem exercitus in armis trans flumen praemitterent ad reprimendos hostes ..., quousque populus -ret. 2,7 p. 304^A vix -vit populus et eorum principes, et ecce *eqs.* **2 trans.**: **a** *proprie vel in imag.*: **a** *percurrere, (navi) transvehi* – *durchfahren, (zu Schiff) durchqueren* (*fere c. sensu evadendi*): THEOD. TRUD. Bav. 46 quorum (*sanctorum Dei*

patrum) felici remigio mare huius saeculi -emus. GESTA Ern. duc. I 3,206 -to ... aditu tenebroso et difficili, ubi eis dies ... illuxit, exhilarati remigant ad aridam. **β** *traicere, transmittere* – *überqueren*: THIETM. chron. 5,11 Renum securus -at *dux*. ALBERT. AQUENS. hist. 3,19 flumine ... -to. *ibid.* *al.* **γ** *evehere* – *verschiffen*: CHART. Hans. 810 p. 280,16 (a. 1278) mercator locabit bona sua in nave, que pram vocatur, et dominus liburne sumet cum servis suis ea cum pramone et deducet ad liburnam, et eis -tis reducent pramonem. p. 280,21 si necesse est alleviare navem, dominus navis bona aliqua -bit et innavigabit propriis in expensis. p. 280,26 dominus navis dabit liberam facultatem mercatori bona sua -are et educere ad vendendum. **b** *translate i. q. perfungi, evadere* – (*glücklich*) *überstehen*: VITA Mathild. II 22 p. 191,8 bis -vimus angustias partus.

[**enbipedat** v. en et *bipedo. *adde ad vol. I. p. 1482,52*: ***bipedo**, -are. (cf. tripedare, διποδιάζειν) *de motu pedum i. q. trepidare, titubando terram calcare* – *unschlüssig auf der Stelle treten*: ALBERT. STAD. Troil. 6,425 *en*, -at, (*corr.* W. B. Sedgwick, ALMA 6. 1931. p. 177; gloss.: dubitando vadit, et dicitur ab en, quod est in, et bis et pes) pes attonitus, quia, dum fugit ille, obviat hic, nescit, quo moderatur iter.]

***enbriotomum** v. *embryotomum. **encacia** v. encatara. **encaenia** (-cen-), -orum n. *vel encaeniae* (-cen-), -arum f. (ἐγκαίνια) *script.*: *hen*:- l. 36.37. *enken*:- l. 43. *enten*:- SUMM. Heinr. C p. 291 (*var. l.*). *enchen*:- l. 43. *adde* RUP. TUIT. Ioh. 10,22 (*var. l.*). *usu sing.*: l. 31.46.

dedicatio, consecratio – *Weihe*: **1** *strictius de dedicatione templi Hierosolymis ('Tempelweihe', 'Tempelweihfest')*: **a** *proprie (in imag.*: l. 36.37): MARIAN. chron. a. Chr. 2,55 capit. p. 497 de -cenia solemnitate. RUP. TUIT. vict. 10,14 p. 325,33 sqq. dum ipsi (*Iudaei*) in mense casleu -cenia faciunt in Iherosolimis, id est solemnia dedicationis vel purificationis templi *eqs.* BENZO ad Heinr. IV. 4,34 (5) p. 394,17 omne scelus, omne crimen intrent in hec moenia, traditores huc accurrant velut ad hencenia. 4,41 (12) p. 428,8 revertamur ad vite moenia, ubi aeterna sunt hencenia. *al.* **b** *meton. de ipsa celebratione*: METELL. Quir. 6,52 Salomon ... templum perficiens dedicat ... bis septena dierum dans -cenia plebibus. **2** *latius: a de dedicatione ecclesiae*: **a** *proprie*: MILO Amand. 6 (MGMer. V p. 473,33) illius ... translationis ac sepulturae decus ..., qui aderant, ... suis posteris celebrandum ... statuere ..., sacrae ... -kenias (-kenia, -chenia, -cenias, -cenia *var. l.*) basilicae atque die eadem deportati cadaveris prodigium memorabile. HEIRIC. Germ. II 29 (PL 124,1221^B) quod sibi (*episcopo*) constaret ... impediri -i functionem. VITA Poppon. 22 p. 307,24 -ceniarum diem. TOMELL. hist. 17 (MGScript. XIV p. 157,15) -as coenobii ... transegit (*sc. comes*). *al.* **b** *meton. de anniversario i. q. commemoratio dedicationis* – *Kirchweih(fest)*: YSENGRIMUS 7,123 'Cunctipotens' quotiens poscunt -cenia sive 'Alleluia' petit festus herile dies. *c* *iron. de institutione episcopi*: HUMB. Sim. 3,6 p. 205,30 de baculis et anulis per manus saecularium potestatum datis: ... post haec -cenia quod liberum iudicium de talibus rectoribus iam datis clerus, plebs et ordo seu metropolitanus eos consecraturus habere poterunt ...? sic enceniatu prius violentus invadit clerum, plebem et ordinem dominaturus, quam ab eis cognoscatur.

encaenio (-cen-), -avi, -atum, -are. (ἐγκαίνιον) *partic. perf. usu subst.*: l. 55. **1** (*primum*) *induere* – (*zum ersten Mal*) *anziehen*: BERNH. GEIST. palp. 2,73 quas dedit *erus*, induvis sollemniter enceniare. **2** *renovare* – *erneuern*: EPITAPH. var. II 121,14 quod (*sacrum gymnasium, i. monasterium*) quia frustratum fuerat tum temporis, ille (*Aligernus abbas*) ... enceniarat. CHRON. Cosmae cont. II a. 1061 p. 152,34 quae (*consolatio beati patroni*) ipsum locum omnium rerum profectibus abundantem ... in ampliorem honorem ence-vit. **3** *dedicare, consecrare* – (*ein*) *weihen*: **a** *spectat ad aedificia cultus*: HUGO FLOR. act. 9 p. 386,14 concrematurum est Floriacense cenobium, sed ... infra biennium est restauratum et ence-tum. OLIV. hist. Hieros. 106 p. 69,27 ascenderunt in Iherusalem et mundaverunt sancta, et ence-tum est templum ...; de hac dedicatione dictum est in evangelio: '*eqs.*' **b** *spectat ad*

[Pömbacher]

institutionem episcopi: v. p.1268,55.

adi. encaeniatus, -a, -um. *novis vestibus ac pretiosis indutus – neu und aufwendig gekleidet*: PETR. DAM. epist. 165 p. 196,28 hoc distat inter istos ence-os (*corr. in antianus V1*) ... monachos et illos hypochritas, quos evangelium notat, quia *eqs.* p. 198,30 discat ence-us (antianus *V1*) monachus, quam male mercatur, quia *eqs.*

encanthis (eic-, euc-, -cat-, -ausis, -tis), *abl. sg. -ide, acc. pl. -idas f.* (ἐγκανθίς) *de excrescentia carnis in angulo oculi i. q. caruncula lacrimalis – (Tränen-)Karunkel*: AURELIUS praef. p. 482,25 stecropathiae, hae sunt strictae valitudines, sicut ... trascites, -ausis, glossis. PAUL. AEGIN. cur. 98 de -de (*corr. ex -tide A, eic- B*)₁ (3,22,20 περὶ ἐγκανθιδίων): -is (*corr. ex -tis A, -athis B*) supraugmentatio est naturalis carnis in magno angulo (*sc. oculi*) ...; -das (*corr. ex en cantidas A.B*) ... causticus ... consumes. ARS med. 7 p. 427,23 -tis (eu-is *H*) dicitur carnosus substantia crescens a maioribus palpebris.

encastratura v. incastratura. ***encastro** v. *incaastro.

encaustum v. encaustum.

encatara (euc-, -ant-, -cacia, -era), -ae f. (ἐγκατηρά) *salsamentum – Salzfish*: ALPHITA I p. 286,1sq. corax interpretatur incisivum, unde in Alexandro de siti: encacia (-era *var. l.*; cf. Alex. Trall. 7,4 p. 263,26 ἐγκατηράς. 1,12 p. 501,17 ἐγκατηρά et Alex. Trall. lat. 1,47 nichatara et *adn.*) corax, id est salsamenta incisivi; eucacia (*ni leg. encacia; -era var. l.*) enim salsum interpretatur, inde et in Alexandro de epatica dissinteria: ad curam piscis [in ci.] -ntera.

encathisma (-tis-), -atis n. vel -ae f. **encathismus** (-tis-), -i m. (ἐγκάθισμα) *script.*: cen-: PAUL. AEGIN. cur. 243 p. 184,8 (*var. l.*). in-: l. 51,54. emc-: PAUL. AEGIN. cur. 199 p. 128,9 (*var. l.*). *ibid.* saepius. ?euc-: l. 39. encc-: l. 45. cf. et l. 47. cat-: PAUL. AEGIN. cur. 251 p. 194,21 (*var. l.*). -antissima: l. 54. -aci-: l. 39,45. -tima: l. 39. -tiss-: l. 47. adde PAUL. AEGIN. cur. 201 p. 133,8 (*var. l.*). *ibid.* al. -issa: PAUL. AEGIN. cur. 199 p. 128,9 (*var. l.*).

1 sessio – Sitzbad: a def.: DYASC. p. 20^a sessionibus, quas greci -tismata vocant. GLOSS. Roger. I A 1,12 p. 534,34 -tisma ... est, quando ... sedet patiens in ... decoctione usque ad umbilicum. ALPHITA I p. 290,14 eucacisma (-tima *var. l.*); II p. 57,10 -tisma) interpretatur sessio. b *exempla*: AESCULAPIUS 23 p. 38,13 -o (*Gariopont. pass.* 3,12 -tismate) utantur coeliaci ex oleo ... et aquis mollioribus. 41 p. 66,17 -us (*Gariopont. pass.* 3,47 -tisma) adhibendus in calda et oleo. AURELIUS 23 p. 727,15 -tismos calidos. TRACT. de caus. mul. 13 omnia quoque in aqua et de ipsa coctione enccat-as (-acismas *var. l.*); sedentem foveat. PAUL. AEGIN. cur. 67 p. 44,17 nichil mingentes et -tismata (enoccatissima *B*) faciendum₁ (3,18,5 p. 165,19 ἐγκαθιτέον) et *eqs.* saepius. TRACT. de aegr. cur. p. 281,43 ex hoc fiat subfumigium et -tisma (encatisoria *ed. vix recte*). al. 2 *fomentum, cataplasma – (warmer) Umschlag*: TRACT. de caus. mul. 54 Urinarius probat altea, fenogregio coctas, in incatisma (cataplasma *var. l.*) uteris. per errorem de morbo, dolore quodam (cf. *cathisma): BOTAN. Sangall. 23,3 ad omnes incantissimas in corpore: herba altea decocta cum vino grego in aqua fovebis, inplastro facis, super dolorem ligabis (*v. et notam ed. p. 312*).

***encaticos**, -on. (?ἐγκάτοικος) *in nomine plantae fort. i. q. hortensius – viell. : Garten-: DYASC. p. 129^b medion sive, ut alii, basilion -on nascitur locis asperis (cf. Diosc. lat. 4 p. 17,3; v. André, Lex. bot. p. 203).*

[**encatisoria** v. encathisma l.49.]

1. **encausis** (-e, -i), *acc. -in f.* (ἐγκαυσίς) *script. et form.*: cemc-, cen-: l. 65. enencaus: l. 67. 1 *techn. i. q. deauratio (inurendo perpetrata) – (Feuer-)Vergoldung*: COMPOS. Luc. Z 18sq. de -is (cemc- *var. l.*): -i (ce- *var. l.*) prima argenti et eramenti et auricalci (*inde* MAPPAE CLAVIC. 219 inauratio eraminis ...: enencaus sive -e prima *eqs.*). 2 *medic. i. q. adustio – Verbrennung, Verätzung*: AURELIUS 25 p. 729,6 sentimus, quod illa (*lingua*) exasperata, acsi (ac sic *ed.*) -in (*Gariopont. pass.* 7,8 -im) passa est, et ruborata est.

2. **encausis** v. encanthis.

encaustum (cf. καυτήριον, ἔγκαυστος) *vel saepius in-*

caustum vel *encaustum (in-, -cha-, ?-cla-, -cas-; cf. *ital. inchiostro [v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. III. p. 1987]*), -i n. *atramentum librarium – Tinte*: AGIUS comput. 7,12 prior i-to pars scripta kalendas, posterior minio lunas evoluit. ANON. secret. p. 65,30 fit ... encastrum, quod calcinatum fit rubeum. GLOSS. Roger. I A 1,6 p. 520,18 accipe e-tum et pone super craneum *eqs.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p. 114^E species ... fracturae capillaris cognoscitur per effusionem humiditatis nigrae, sicut est encl-rum (*ni leg. ench-rum*). 2,10 p. 126^E signa cum ench-ro vel carbone (*item* p. 127^A). WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 329^A cum ... vitreolo, de quo fit e-rum. ACTA imp. Winkelm. I 991 p. 744,12 cancellarius ... emet ... cartas et quaternos pro litteris et regestris (*sic*) et i-rum. saepe.

encenia(e) v. encaenia. 1. **encenio** v. encaenio.

2. ***encenio** v. *xenio. **encenium** v. xenium.

encensum v. incendio.

***encephalus** (-efa-), -a, -um. (ἐγκέφαλος) *celeber – berühmte, angesehen*: ODBERT. Frid. 5 nomen ... eius ... per universam terram subito factum est -falum, ut etiam regales verberaret aures.

***enchaustrum** v. encaustum. **enchim(i)us** v. enchymus.

***enchiriadis** (-cr-, -hyr- [l.47]), *abl. sg. -ade f.* (cf. ἐγχειρίδιον) *liber manualis – Handbuch*: WILH. HIRS. mus. 17,3 Otto in -e sua satis declarat, quia *eqs.* CATAL. biblioth. A III 86 p. 343,25 commentum Boetii in Porphyrio, Musica Enciriadis. v. et l.47.

enchiridion (he-, ioci-, in-, euc-, ec-, enkyr-, -cir-, -clir-, -cred-, -heir-, -her-, -don-, -dum-, -ium-, -ius *sim.*), -i n. (ἐγχειρίδιον) *gen. sg. -onis: l.37,45. indecl.: l.37,43. passim.*

1 *strictius: a scalpellus – Skalpell, Handmesser, Lanzette*: ARS med. 6,61 necesse est universorum fferamentorum nomina dicere ita: ... incliridium (iociridium, inciridium *var. l.*; v. et notam *ed. p. 39*). b *liber manualis – Handbuch: a in univ.*: ALCUIN. epist. 113 p. 166,12 ut illum (*librum pastoralis curae beati Gregorii*) saepius quasi -on (enker-, enkyr- *var. l.*) habeas in manibus. EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,21 dictationes -yridionis (-onis *var. l.*). III 29 quasi in quodam -yridion. al. β *in titulo operis*: GESTA Font. p. 88,19 librum Enki-on (Euc- *var. l.*) sancti Augustini (*de eodem*: CATAL. biblioth. Lauresh. p. 138,27 liber -on. IOH. SCOT. praedest. 4,7 l. 209 in libro -eiridon [enceir- *var. l.*; item 11,5 l. 118]. CATAL. biblioth. Becker 18,207 Encredion. TRACT. Ebor. II f. 248 ut Augustinus in -eridion testatur. GERHON. glor. 8,2 unde Augustinus in -o: 'eqs.' al.). Ps. ODO CLUN. dial. p. 264^b explicit Musica -onis. GUIDO ARET. ign. cant. 384 qui ... curiosus fuerit, libellum nostrum, cui nomen Micrologus est, querat, librum quoque -on (Encher-, Hencli-, Encriidion, Hech-, Enchyriadis *var. l.*), quem ... Oddo abbas ... composuit, perlegat. SIGEB. GEMBL. catal. 576 Alcuinus ... scripsit ... de quibusdam psalmis -on. 2 *latius i. q. res in manu portata – in der Hand befindlicher Gegenstand: a proprie*: IOH. SCOT. carm. 9, 100 ipse throno celso fultus rex prospicit omnes vertice sublimi gestans diadema paternum, plena manus (*sc. est*) sciptris, -don aurea bactra. b *meton. de discipulo*: ALCUIN. epist. 248 direxi hoc animal, Vitulum, -on (encher- *var. l.*) meum, ut adiuves illi.

enchusis v. anchusa. *adde ad vol. I. p. 623,61sqq.*: PAUL. AEGIN. cur. 198 p. 125,17 sucum enchusis (encusis, ἐγχουσις *var. l.*; 3,42,4 ἀγχοῦσις) spinosum ... habentis folium.

enchymatismus (iusquiam- [p.1271,3], inquam- [p.1271,2], enquism-, -simus), -i m. (ἐγχυματισμός) *acc. pl. -us: l.63. infusio, instillatio – Eingießung*: PAUL. AEGIN. cur. 239 p. 178,6 pessos ... et enquismatismus (enquismatismus *var. l.*; 3,64,2 ἐγχυματισμούς) assumendum ex ysopo et butyro. v. et p.1271,2.

enchymatizo (iusquiamatido, inqui(a)m-, enquim-), -atum, -are. (ἐγχυματίζω) *imper. -e: l.72. infundere, instillatione uti – einflößen, eingeben*: ANTIDOT. Sangall. p. 95,20 oleum vetus ... balsamo inquim-tus sanat. p. 97,14 oleo milinum ... inquim-tus ... sudorem reprimat. PAUL. AEGIN. cur. 122 ad sordes: ... cum aceto faciens trociscos, ... roseo solvens enqui-e (3,23,5 ἐγχυματίζει). 242 p. 183,12 lac muliebre

enqui-tum. *al.* ALPHITA I p. 295,21 inquia-o (II p. 85,5 iusquiamatido) . . . idem est quod 'inicio in', unde inquamiatismus (II p. 85,5 iusquiamatismus), id est 'iniecio'.

***enchymus** (-him-, -mius), -a, -um. (ἐγχυμος) 1 *adi. i. q. saporis, multum alimenti (sucosi) in se habens* – *geschmackes-, nährstoffreich*: ALBERT. M. sens. 2,14 p. 72^b,33 assignatur odor siccitati -imiae. 2 *subst. neutr. i. q. nutrimentum sucosum, saporum – saft-, geschmackesreicher Nährstoff* (def.: ALBERT. M. sens. 2,9 p. 62^b,24sq. -imum . . . vocamus in Latino intrinsecum sive complexionale humidum, quod est radicale sive nutrimentale in rebus physice complexionatis; chimus . . . succositas cibi est . . . , et ideo -imum nutrimentum humidum alimentum vocatur): ALBERT. M. sens. 2,9 p. 62^b,22 de odorum natura: quod . . . facit in humido siccum complexionale in saporum natura, hoc . . . facit in sicco humidum -imum. 2,10 p. 64^a,49 efficitur eorum humidum -imum, et ideo odorabilia sunt *aes* et *ferrum* plus omnibus aliis metallis. 2,11 p. 65^b,31. *ibid. al.*

***encignerius** *v.* ingenierius. **enclanesco** *v.* incanesco.

***enclastrum** *v.* encaustum. **enclipsis** *v.* eclipsis.

enclisis, -is *f. t. t. gramm. i. q. ἐγκλισις* – 'Enklise': GESTA Bereng. 2,120 ubique (gloss.: 'ubi' aliquando causa -is producit, ut hoc loco, nam naturaliter brevis est) vela fluunt.

encliticus (-let-), -a, -um. (ἐγκλιτικός) 1 *proprie i. q. inclinativus* – 'enklitisch' (*t. t. gramm.*): ERCHANB. gramm. p. 57,7 sunt . . . aliae (*coniunctiones*), quae semper subponuntur, ut 'que', 'ne', 've', quae etiam -eticae sunt, id est accentus post se semper inclinantur. 2 *translate i. q. humilis, modestus* – *demütig, zurückhaltend*: ABBO SANGERM. bell. 3,14 -a (gloss. [p. 122]: inclinativa, humilis, nobilis) prosa piaque (*ed. pro prosapiaque*) militiæ Christi per te (*sc. clericum*) nullatenus absint.

[**enclum** *v.* incus: PS. AVIC. anim. 5,6 p. 123.]

enclipsis *v.* eclipsis.

***encolpismum**, -i *n.* (ἐγκολπισμός) *clyster (uterinus)* – (*Scheiden*)-*Einlauf*: RECEPT. Lauresh. 5,31 p. 378 facit *oleum susinum* . . . ad pessos et ad -a.

encolpizo (inculpido, -ompilmo), -atum, -are. (ἐγκολπίζω) *clysteriare, clysterem (uterinum) facere* – *einen Einlauf (in die Scheide) vornehmen*: ANTIDOT. SANGALL. p. 81,22 matricis omnem causam solvit *antidotum sotira* . . . , sanguinis fluxum . . . , si bibat (*sc. mulier*), constringit et cum vino calido inculpidiata constringit. ANTIDOT. Augiens. p. 52,2 illis . . . , qui non possunt per os accipere, per clistere iniciatur *antidotum* . . . ; -mpilmavis ad artritidis, podagricis.

[**encontilla** *v.* argentilla.] **encontra** *v.* incontra.

[**enccorrima(s)** *v.* enaeorema.]

***encraticus**, -a, -um. (ἐγκρατικός; cf. *Lex. zur byzant. Gräzität s. v.*) *continens* – *enthaltend*: RUP. TUIT. trin. 3,31 l. 1454 constat et hoc, ut ecclesiastica refert historia, ab -is inventum esse haereticis, quibus Tatianus auctor exstitit.

encratitae, -arum *m.* (ἐγκρατηταί) *de secta continentium q. d. (de re v. LThK. ³III. p. 675sq.)*: HRABAN. hom. II 144 p. 425^B non hic iuxta vesanum . . . Tatiani principis -arum dogma coniugia vel alimenta damnantur. *al.*

encredion *v.* enchiridion. ***encriadis** *v.* enchiriadis.

encycli (in-, -cic-), -a, -um. (ἐγκύκλιος) 1 *adi. i. q. circularis* – *zyklisch, Rund- (de scriptis)*: ALBERT. M. eth. II 1,5,9 p. 69^b,24 'sufficienter . . . de his (*opinionibus*) in -is (p. 1096^a,3 ἐγκυκλίους) est determinatum'; -a . . . dicuntur carmina, in quibus imum (*unum ed.*) coincidit cum principio, et dicuntur ab ἐν, quod est 'in', et κύκλος, quod est 'circularis', hoc est carminibus circularibus. epistula -a ('*Rundschreiben*'): EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 10,17 ex epistola -a sive synodica sancti Leonis pape . . . infra cetera: *eqs.* 2 *subst. a neutr. i. q. carmen circulare* – *zyklisches Gedicht*: *v. l. 59. b fem. i. q. litterae encyclicae* – *Rundschreiben, 'Enzyklika'*: MILO Amand. 2 (MGMer. V p. 455,15; epist. papae a. 649) praevidimus voluminum gestorum synodali in praesenti vobis (*sc. Amando*) dirigere una cum in-a (incipia, enciclia, -a *var. l. partim p. corr.*) nostra.

[**endacutum** *v.* endanicum.]

***endanicum**, -i *n.* (*ex pers. hindawāni et andan* ['*Stahl*'], cf. *ital. andanico*; *v. Stotz, Handb. 1,IV § 43.9*) *chalybs, aciarium (indicum)* – (*indischer Guß-, Wootz-*)*Stahl*: PS. ARIST. magist. p. 654^b,7 crocum arabicum et vitriolum arabicum viride: accipe limaturae -i vel acerii sive azarii partem unam. PS. CALID. lap. p. 399 da . . . ei (*aquae elementatae*) aquam safferanicam de -o (*endacuto ed. vix recte*) factam, ut aquam viridis aeris, quae est venenum Mercurii. p. 404 hoc est opus illius coloris, qui extrahitur de phaulet, vel -um.

10 **endeca** -*v.* hendeca-. **endegum** *v.* indicus.

endelechia *sim. v.* entelechia. **endiadiin** *v.* hendiadyoin.

endiathetum (-adectum, -adentum), -i *n.* (ἐνδιᾶθετος) *de cogitatione i. quod intus formatum est* – *das innerlich Gedachte, Gedachte (philos. et theol.)*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,60 p. 517^a,35 interior (*sc. actus*), quo totum sermonem formamus et transcurrimus apud nosipsos, antequam induat aliquid vocis, et iste vocatur a Damasceno -dectum, hoc est, interior dispositus sermo (*de eodem*: praedicab. 1,4 p. 7,10 -dendum. summ. theol. I 7,30,1 p. 228,85 -dendum). summ. theol. I 7,30,2 p. 229,41 generatio aeterna non est nisi generatio primae intelligentiae, quando -dendum ad seipsam conversa principiat et format ex seipsa. p. 230,1 loquitur *Augustinus* de dictione . . . spirituali . . . , quae est in verbo, quod -dendum dicitur.

endibol -*v.* embol-. [*endica v. *eudica.*]

25 **endicas** *v.* hendecas. **endilichia** *v.* entelechia.

endir *v.* andena.

endivia, -ae *f.* (ἐνδιύβιον) *script. -viva: l. 30. cichorium* – *Endivie* (cf. *LexMA. III. p. 1902*): CIRCA INSTANS p. 17^b -a . . . , que alio nomine scariola dicitur; semina et folia competunt usui medicine. GLOSS. Salern. p. 6^a,35 -viva scariola, troxima. ALBERT. M. veget. 3,9 aliae . . . plantae sine siliqua . . . nuda proferunt grana . . . sicut . . . herbarum genera, quae vocantur -ae apud quosdam. 6,331 -a est herba duarum specierum, . . . silvestris videlicet et hortulana. animal. 21,11 p. 1327,34 folium -ae, quae a quibusdam rostrum porcinum vocatur. *al.*

***endothis**, *acc. sg. -im, -in f.* (ἐνδύτης; cf. *Lex. zur byzant. Gräzität s. v.*) *vestis altaris, antependium* – (*Altar*)-*Antependium* (*de re v. J. Braun, Der christl. Altar. 1924. II. p. 95q.*): AGNELL. lib. pont. 66 p. 324,28 fecit *episcopopus* . . . -im super . . . altarium Ursianae ex auro puro cum staminibus siricis. 80 iussit ipse (*episcopus*) -im bissinam preciosissimam . . . omnem salvatoris nostri historiam continentem . . . fecitque aliam -im ex auro. 155 -in . . . mirifice ornatam obtulit *papa. ibid. al.*

45 ***endrolivanus** *v.* *androlibanus.

endromis, *gen. -idos, abl. -ade f.* (ἐνδρομίς) *pallium (villosum, vile)* – (*rauh, einfacher*) *Überwurf, Mantel*: GESTA Bereng. prol. 17 -idos (gloss.: -s vestis est villosa hiemalis, gravis et fortis nature, qua contra frigus induebant *eqs.*) te cura magis victusque fatigat: hinc fugito nugas, quas memorare paras. LIUTPR. antap. 2,63 dum ante eum (*regem*) sine femoralibus curta indutus -ade ductus regis ad pedes . . . caderet comes.

[**eneaceta** *v.* tanacetium: GLOSS. III 519,42 St.-S.]

55 [**eneca** *v.* *aneta.]

eneco, -avi, -atum (-ctum), -are. *refl. l. 69. partic. perf. usu subst. l. 63.* 1 *strictius i. q. occidere, interimere, interficere* – *töten, umbringen*: a *in univ.*: LEX Frison. 5,1 infans ab utero sublatus et -atus a matre. BERTH. chron. A a. 1066 p. 201,12 comes . . . Conradum . . . quatuor militibus -andum commisit. EUPOLEMIUS 2,157 ille (*Sothor*) retracta cuspidem frustratum (*sc. Iesubeum*) fugiente per ilia pilo -at. *al.* b *c. sensu suffocandi*: SISEB. Desid. 9 -ctam suffocatumque (*sc. Iustam*) . . . artifex vitiorum peremit. HROTSV. Sap. 5,10 in craticulam . . . assanda ponatur *Fides*, quo vi vaporis -etur. c *c. sensu submergendi*: IONAS BOB. Columb. 2,1 p. 232,20 alius (*sc. delinquentium*) . . . per parvula fluvii unda -atus (*necatus var. l.*) est. PETR. DAM. epist. 102 p. 136,8 in quod (*vas aquae*) caput immergens *clericus* . . . se feraliter -vit (necavit, enectavit *var. l.*). 2 *latius: a vexare, cruciare* – *quälen, pei-nigen*: CARM. de Hildeg. 14 (NArch. 6. 1881. p. 533; s. XII.^{ex}) unicus . . . puerum metus -at omnibus horis. b *fatigare, con-*

[*Krebs*]

ficere – antreiben, traktieren: LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 220,29 rustici ... equos calcaribus -ant, latissimos campos ... transvolant. *c vastare – verheeren*: EINH. Marc. et Petr. I 3,14 p. 253,37 frumentum et vinum et omnes alias fruges ... -ando deleuimus (sc. *satelles Satanae cum sociis*).

enecto, enexum, -ere. nectere, conserere – (aneinander-)knüpfen, -fügen: VITA Mariae rhythm. 693 pili palpebrarum erant modicum -xi, nec rari nec densi nimis.

enema, -atis n. vel enema, -ae f. (ἐνέμα) script. enēma: l. 17. form. abl. pl. -asin: l. 15. t. t. medic. i. q. infusio per clysterem facta, clyster – Einlauf, Klistier: AESCULAPIUS 22 p. 36,27 quibus (sc. *paralyticis*) utendum erit -is ex oleo ruta-ceo. 23 p. 39,20 quod si anus doluerit ... -am accipiant (sc. *coeliaci*) levem. PAUL. AEGIN. cur. 41 p. 19,3 clisteribus utemur et his, que ex idroleo ... -sin (3,6,2 ἐνέμασιν). 240 p. 180,2 magis stipticum sit -a. WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 325^A fiat patienti enēma tale ... in die sequenti. *saepe*.

† **enemos subst. (orig. inc.) genus emplastri – eine Pflasterart*: ANTIDOT. Bamb. app. p. 38,26 epithema -os afra barbara facit ad magna passiones.

[*eneoiruma v. enaeorema.*]

**eneomoso v. *enneamuso. eneorrima v. enaeorema. energema (inergima), -atis n. (ἐνέργημα) phrenesis, furor – Besessenheit, Wahnsinn, Raserei: v. l. 49,50.*

energia, -ae f. (ἐνέργεια) script.: in-: l. 49. -egia: l. 51. form. acc. sg. -an: l. 33,43,46.

potestas, operatio, efficientia – Macht, Einfluß, das Wirken, Wirkksamkeit: 1 in univ.: a def.: ALBERT. M. sent. 2, 8,6 p. 179^b,34 -a ... dicitur duobus modis, scilicet ab ἐν, quod est 'in', et ἐργον, quod est 'labor' eqs. eth. II 1,3,4 p. 35^a,9 -a ... sive operatio est naturalis unuscuiusque substantiae virtus et motus. ibid. saepius. b exempla: HROTSV. lib. 2 praef. 2,7 non denego ... per dynamin me artes scire ... , sed per -an fa-teor omnino nescire. MEGINH. BAMB. fid. p. 266,5 antiquos Dei prophetas non inspiratione divina irradiatos, sed daem-onium -a concitatos futura cecinisse. AMARC. serm. 2,354 quot virtutes gessit (sc. *Hercules*), tot -a cepit flaminibus curę pulvillos atque tapetas sternere. *al. vis, auctoritas – Kraft, Autorität*: EPIST. Praed. 41 ad quorum (sc. *verborum epistulae*) suavem -am sibi recommendatum (sc. *fratrem*) ... redire iubeat provincialis Louaniam. 2 inspiratio – Eingebung, Erleuchtung: LIBRI Karol. 1,24 p. 213,28sq. dixerat propheta ... per -an: 'eqs.'; et in eadem -a perseverans subiunxit ... di-cens: 'eqs.' aedificatio – Erbauung: EPIST. var. III 26,2 p. 182,43 quaeso te (sc. *magistrum*), talem michi exhibere digneris iuxta -an, qualem ... ex ingenti es caritate pollicitus. 3 phre-nesis, furor – Besessenheit, Wahnsinn, Raserei: GESTA Apoll. 62 cum iam perferri non posset -a (dementia var. l.) saevi (sc. regis). GLOSS. II 457,44 St.-S. -a topazunga a, inergima ursinigi b (energema ed.). 542,75 -a (energema ed.) tobuzunga. 594,60 enegia i. wotunga. *al. CAES. HEIST. hom. II p. 59^b sive in anima existens daemonium per malitiam sive in corpore per -am.*

**energumenosus (-min-), -a, -um. (energumenus) a dae-mone correptus, daemonicus – (von einem bösen Geist) be-sessen (usu subst.): VITA Serv. 12 p. 42,6 visitat oppida, ... san-nat egrotos, emundat -inosos.*

energumenus (in-, -min-), -a, -um. (ἐνεργούμενος) script. an-: p. 1274,6. form. gen. pl. -um: p. 1274,14. metr. -güm-: l. 72. adde METELL. Quir. 67,14.

1 a daemone vel diabolo correptus, daemonicus – von einem bösen Geist, vom Teufel besessen: a adi.: AMULO epist. 1 p. 368,10 etsi quidam ... fallacium atque fallentium vere i-ini et arrepticii essent. remissius i. q. insanus – wahn-sinnig: HROTSV. Gall. II 2,1 si quis ex nostris (sc. *militibus*) pedem admovit, leprosus seu i-inus est factus. b subst. masc. (fem.: l. 68): ANSO Ursmar. 4 (MGMer. VI p. 458,19) orsus est legere exorcismum super i-inae capud. PONTIF. Rom.-Germ. 111,1 -ini sunt homines a demonio vexati. MIRAC. Pirmin. 3 diabolus ... ab ore cuiusdam -ini confessus est ... artis suae machinamenta effectui privari. METELL. Quir. 53,9 his (sc. *pas-toribus*) -inus ... coheserat e saltibus pulsus fame. persaepe.

2 inspiratus, fanaticus – erleuchtet, begeistert (usu subst. masc.): ALBERT. M. sent. 3,24,6 p. 463^a,16 Montanus ... et Porphyrius ... dixerunt prophetas phanatico spiritu locutos fu-isse, sicut loquuntur -i et arreptitii. 3 insipiens – unverstän-dig, töricht (usu subst. masc.): IOH. AFFLIG. mus. 7,11 cum huiusmodi inutiles (sc. *insulsi*), quos Graeci pulchre a-os (-inos var. l.; gloss. in parte codd.: id est sine sensu) vocant, neque per se videant neque videntium ducatu incedere contendant. 4 lascivus – ausschweifend (usu subst. masc.): ALBERT. M. eccl. hier. 4 p. 100,11 -is (sc. *insane*; PG 3,477^A τῶν ἀνάνδρως ἐνεργουμένων), idest libidinosus. 5 (communiter) actus – (gemeinschaftlich) getan (usu subst. neutr.): ALBERT. M. eccl. hier. 6 p. 142,9 'multa indiscrete ... a media ordinatione -um (-inum var. l.; PG 3,533^D τῶν ... ἐνεργουμένων), idest populum, 'interdicuntur ... monachis singularibus'.

[*enerro v. enarro.*]

enervatio, -onis f. debilitatio, evacuatio – Schwächung, Beeinträchtigung: ADALBOLD. Heinr. 24 consilii dissipatio actum est -o. CONR. EBERB. exord. 1,9 l. 61 vae tibi, negli-gentia, ... religionis subversio, virtutum -o. GREG. IX. registr. 555 exactionem ... imponere non verentur scabini in ... -em ecclesiastice libertatis. ALBERT. M. eth. II 7,1,11 p. 488^b,14 contingit ... aliquem sic se habere omni -e animi, quod vincitur etiam a talibus delectationibus, quibus eqs. *al.*

**enervatrix, -icis f. quae enervat, debilitat – eine die ent-nerwt, schwächt*: CONR. MUR. summ. p. 160,7 mulier deri-denda ... poterit nominari: ... elinguis, -x, fatua eqs.

enervis, -e. mollis, debilitatus, effeminatus – schwach, weichlich, erschlaft, unmännlich: EKKEH. IV. bened. I 33,73 enervat (gloss.: -em facit contra luxuriam) femina Davidem, fa-cit insipidum Salomonem. PETR. DAM. epist. 96 p. 59,18 atten-de ... , vir -is, immo vir evirate, quid ambias. BERTH. chron. B a. 1080 p. 377,3 ut ... -es et imbelles fuga se ... liberarent hos-tes. ANON. coit. 2,2,20 paraliticam esse dices, si ... -em depen-dere (sc. *virgam*) propicies. *al.*

*adv. enerviter. invalide, debilitate, effeminate, segniter – kraftlos, schwach, unmännlich, träge: 1 in univ.: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,12 l. 2 si ... vir dici debeat, qui non viriliter, sed -r agit. MIRAC. Genes. Hieros. 4 valitudine ... marcescit (sc. *blasphemator*) -r dissolutus. ADALBOLD. Heinr. 24 con-spiratio, quanto ... insipientiores collegit, tanto turpius et -ius defect. PETR. DAM. epist. 21 p. 209,23 infelix homo ... fluxui carnalis illecebrae -r cedat. saepe. 2 ignave – feige*: BERTH. chron. B a. 1080 p. 377,12 Baioarii et Franci ... se a ... strage ... -r proripiebant. VITA Heinr. IV. 4 p. 20,9 aliis ... raptis ar-mis viriliter procurantibus, aliis latebris -r querentibus. AN-AL. Petr. Erf. III a. 1180 p. 65,6 suis -r terga vertentibus ipse (dux) ... abducitur ... captivus.

**enervitas, -atis f. infirmitas, debilitas, effeminatio – Ge-brechlichkeit, Schwäche, Verweichlichung*: RATHER. Metr. 11 agit hoc instabilitas et -s nostra. epist. 16 p. 100,6 nullam me ... aliam invenire causam quivisse, nisi pseudopontificum cul-pam ... per -em luxurię commotam. SIGEH. Maxim. 12 (10) quamvis ... ordo ac districtio regularis ... negligentia et -e praepositorum aliqua claudicasset ex parte. VITA Adalb. Wirz. 7 p. 30,28 canus -em suam mundus ad deteriora vergendo indi-cat.

enervo, -avi, -atum, -are. script.: exn-: l. 63,65,66. enar-: p. 1275,23. adde CHART. Heist. 52 p. 154,10. -rbiatum: l. 63,65. -vium: l. 65. pendet a(b): p. 1275,28. partic. perf. usu adi.: l. 63,65,66. p. 1275,11; subst.: p. 1275,3.

1 proprie i. q. nervis, venis privare – der Nerven, Adern berauben, entnerven: COMPOS. Luc. Q 33 teres ex-biatum uvatum (gloss.: unguatum) lib. I. R 12 tollis de uvatum viride et decoques ex-biata. MAPPAE CLAVIC. 167 quatum ex-tum diligenter. 171 sume ... guatti ex-ti ... libram l. remissius c. sensu discernendi: GLOSS. Roger. I B 2,6 p. 600,37 valde difficile est botium -ari (evacuare var. l.), id est a nervis separari. *al.*

II translate: A infirmare, debilitare, evacuare – schwä-chen, enteräften: 1 de anim.: a spectat ad corpus: VITA Heinr. IV. 13 p. 42,22 dum equos virosque labor -ret. CAES.

[*Krebs*]

HEIST. Engelb. 3,68 campanarius . . . in cruribus contractus et -tus. ALBERT. M. eth. II 7,1,11 p. 490^b,9 est *delicatus* . . . similis infirmo et misero et -to. *al.* *expressius i. q. castrare, evirare – entmannen*: ANNAL. Mell. Claustr. VI a. 1268 Karolus fratrem regis Castelle captivum -ans occidit. *b* *spectat ad mentem, animum*: ALCUIN. epist. 300 p. 459,5 quaerit *antiquus hostis*, quomodo animi fortitudinem -are valeat. VITA Liutb. 35 p. 41,19 mens tristiis -ta a necessitudinum suarum praepeditur effectibus. CONSUET. Marb. 124 vicio lingue culpae solent crescere et virtutes -ari. ALBERT. M. summ. theol. II 18, 118,1,2 mollis . . . (*sc. est*), qui sicut -tus et dissolutus omni subiacet passioni. *al. v. et p. 1274,30.* *2 de rebus incorpor.*: *a gener.*: THEOD. AMORB. Mart. 6 voces sanctorum patrum nefandissimorum haereticorum dictionibus -vit *episcopus*. CHART. Scheftl. 23 p. 24,44 ea, que . . . agunt homines, . . . subrepens -at obliuio. STATUT. ord. Teut. p. 75,9 si rebellibus parcutit, virtus ordinis -atur. *al.* *b* *publ., iur., canon.*: CHART. Mar. Magd. 67 p. 61,41 (a. 1190) ne id, quod . . . statuimus, futuris temporibus cuiuslibet temeritatis -are attemptet incursum. CHART. Raitenh. 69 p. 67,32 (epist. papae) ita . . . ecclesiastica censura dissolvitur et canonicis sententiae severitas -atur, ut *eqs.* (*inde* CHART. Turic. 372 p. 254,7. CHART. Heist. 65 p. 165,10 enarvatur). CHART. civ. Erf. 92 quaecumque facta . . . scriptis autenticis roborata . . . difficultus -antur. CHART. Eichsf. 397 p. 234,35 cupientes omnem rancoris scrupulum . . . penitus -ari . . . promittimus *eqs. saepe.* *B* *removere, deponere – entheben, absetzen*: CHART. Sil. D IV 4 p. 3,35 (a. 1267) ut . . . personam adeo diffamatam . . . ab aminatione officii sui -ret *cardinalis*.

adv. enervate. effeminate, luxuriose – verweichlicht, schwelgerisch: CONC. Karol. A 39^A,113 p. 394,30 quod illi (*sc. canonico*) non -e, sed religiose vivendum sit. WOLFHER. Godeh. I 13 p. 177,25 quatenus monachos . . . non regulariter . . . , sed pompaticae -eque viventes ad dexteriora reduceret.

**enesis v. *aenesis. eneus v. aeneus. enfasis v. emphasis.*

[*enfeos v. flos*: ALPHITA I p. 274,13.] *enfe(t)oticus v. emphyteuticus. enfit- v. emphyt-.*

**enfossura, -ae f.* (fossura, cf. *francog. vet. enfosser vulnus (cavum) – Wunde, Verletzung*: BENED. var. 2 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 264; s. XI.¹) ille (*sc. Christus*) liberet istum caballum de ista -a (*v. notam ed.*).

enfracticus v. emphracticus.

**enfractuusos v. *infractuusos. enfraxis v. emphraxis.*

**enghestaria, -ae f.* (ἔγγητος; cf. *ital. angustaria, v. Sella, Gloss. Lat. Emil. p. 135*) *species vasis – eine Gefäßart*: SALIMB. chron. p. 409,29 pro xenio misit *mulier eam (tortam)* sacerdoti cum -a optimi vini et albi. p. 430,13 -am optimi et precipui vini habebat *archiepiscopus* in frigidissima aqua.

engisoma subst. (ἐγγείσιμα) *fractura calvariae – Bruch der Hirnschale*: ARS med. 7 p. 428,20 quae . . . circa caput veniunt specialia catagmata, haec sunt: . . . -a (in-en, cesomeni *var. l.*), ecpiasma. p. 428,24 -a (in-, ingni- *var. l.*) dicitur ossis divisio aliquando ex parte, aliquando in circuitum.

**englyphinatus (eglyphyn-), -a, -um.* (ἐγγλυφος) *sculptus, caelatus – geschnitzt, (erhaben) gearbeitet*: LIBER tram. 57,1 frontispiciis (*sc. ecclesiae*) extrinsecus super ianuas velamen ponant eglyphum -um ex picturis variis (*item* 74,1).

**engulas subst.* (?gula) *ricinus – Zecke*: ALBERT. M. animal. 26,15 -s vermis est ex re nomen habens, quia totum caput et gulam sanguini . . . immergit. 26,16 expertus . . . sum . . . hoc animal (*sc. formicaleonem*) -s (-si, -sy *var. l.*) fere habere figuram.

enharmonicus v. enarmonicus.

enhydros vel enhydrus (-nid-, -nyd-, etindros), -i *m.* *1* *?echinus – ?Seeigel*: CARM. didasc. 302 enidrus aquas incola certus amans. 312. HONOR. AUGUST. spec. p. 938^A est . . . bestia nomine enidrus spinis repleta velut ericius. *2* *aquam continens lapis, gemma quaedam – ein Wasser enthaltender (Edel-)Stein*: MARB. RED. lap. 46,1 perpetui fletus lacrymis distillat -os. ARNOLD. SAXO fin. 3,32 enydros lapis est; distillat perpetuis guttis *eqs.* ALBERT. M. miner. 2,2,5 p. 36^b,22 etindros lapis est cristallo in colore similis, qui perpetuis guttis di-

stillat.

enhypostatus, -a, -um. (ἐνυπόστατος) *absolutus, principalis – unabhängig, ursprünglich (bestehend)*: ALBERT. M. eth. II 1,5,12 p. 73^b,39 -as (*sc. ideas*) dicit (*sc. Plato*) per se existentes ab ἐν, quod est 'in', et ὑπόστασις, quod est 'per se existens substantia'. *ibid. al.*

[*enibanum v. *embanum.*] *enicm-, enigm- v. aenigm-.*

**enihilominus* (-ich-) *adv. non minus, pariter – nicht weniger, ebenso*: CHART. Laus. 341 p. 305,33 (a. 890) enich-s ea (*donatio*) in vos (*sc. ecclesiam*) facta Christo propicio omnique tempore firma et stabilis permaneat stipulatione subnixta. *Krebs enim particula. ponitur plerumque loco secundo enuntiati vel coli (in tmesi: p. 1278,21), loco tertio paene semper post iuncturas quasdam (e. g. l. 67. p. 1277,16. 38. 1278,37. 52; aliter e. g. p. 1277,42. 1278,40. 45. 51); loco quarto vel posteriore raro occurrit (e. g. l. 57. 64. p. 1278,39. 40. 49), item loco primo (p. 1277,27sq.) et loco ultimo (l. 43. p. 1277,25. 26. 1278,46).*

I -m rationale i. q. nam(que), etenim, videlicet, quippe – denn, nämlich: A in causa afferenda: 1 in univ.: HUGEB.

Wynneb. 2 p. 107,35 illi properantes profecti sunt; timebant -m, ne autumnale sibi defeceret tempus. POETA SAXO 5,467 condidit . . . per plurima templa . . . ; religionis -m sanctae studiosus amator . . . fuit. RUOTG. Brun. 16 ab imperatore . . . obsessa est Magontia . . . ; erat -m referta hostibus. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,5 omne . . . , quod natum est, ab alio . . . originem sumit; nichil -m a se nasci potest. *persaepe.* *2 in parenthesis: EIGIL Sturm. 22 p. 156,26 impetravit . . . apud ipsum regem . . . – habebat -m locum familiaritatis non modicum – ut eqs. THEGAN. Ludow. 6 p. 180,11 imperator cum iam intellexit adpropinquare sibi diem obitus sui – senuerat -m valde – vocavit filium suum eqs. OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 155,30 comes nimis iusticiae suae confusus – erat -m homo lenis et ex nimia lenitate remissus – curias principis adire neglexit. saepe. 3 pendet a coni. causalibus: VITA Emm. 6 dum -m ceptum iter agere se licentiam non habere posse conspiceret, duci . . . consensit. RIMB. Anscar. 42 p. 78,4 quia -m cotidie se . . . in ara cordis Deo mactabat, martyrium . . . consecutus est. HROTSV. Pafn. 7,5 quia -m aegritudo animarum aequae ut corporum contrariis curanda est medelis, consequens est, ut eqs. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,25 cum -m omne esse ex forma sit, quilibet subsistens rem et nomen a sua capit forma. *al. adde: TRAD. Frising. 197 p. 188,40 (a. 804) nihil profuit de his omnibus . . . ; cum non post multum temporis contigit -m, ut eqs. B in explicatione: 1 in univ.: EIGIL Sturm. 1 petitionibus tuis parui; posecebas -m, ut . . . vitam . . . Sturm tibi exponerem. MEGINH. FULD. Alex. 13 cepit mulier infirmari, scilicet hoc modo: fiebant -m (quippe *corr. m.*²) ei subito membra contracta. THIETM. chron. 7,56 ob morbum sibi innocentem bibebat Thieddegarus supra modum; paraliticus -m erat. persaepe.**

expressus i. q. scilicet – und zwar: LEX Alam. 54,1 sequat eam (*uxorem*) dotis legitima . . . ; dotis -m (*eum var. l.*) legitima CCCC solidis constat. TRAD. Frising. 97^b haec sunt testes: Lantfrid . . . et ceteri multi, tempore -m ut supra (*sim.* 300 actum est haec in basilica . . . , die -m consule, quod facit *eqs.*). 160 tertiam . . . partem . . . tradiderunt . . . ita -m, ut *eqs.* (*sim.* 293 aliud . . . tradidi . . . ea -m ratione, ut *eqs.* 452 hoc totum . . . dono . . . ad iam allato domo, ut post meum -m transitum . . . firmum . . . fiat). *abund.*: ALCUIN. carm. 69,100 cuius (*sc. Saul*) gesta tenet . . . sextus . . . thomus (*sc. bibliorum sacrorum*), praetitulatus -m nomine namque suo. *2 in parenthesis: WIDUK. gest. 1,34 p. 46,27 cum archana quaedam Hylas – sic -m vocabatur pater eius (*sc. Viti martyris*) – conspiceret, caecus efficitur. WALTHARIUS 1306 ut iactam frustra . . . – ante pedes herois -m divulsa iacebat – furtim sustolleret rex Guntharius hastam. saepe. 3 in interr. rhet.: WALAHFR. imag. Tetr. 225 legens infirma Deus . . . fortia temnit; magnorum quis -m maiora receperat umquam, quam *eqs.* WIDUK. gest. 3,74 p. 150,13 omne argumentum ingenioli nostri superat virtus tantae feminae (*sc. Mathildis*); quis -m digne possit explicare eius vigilantiam erga cultum divinum? *al. ellipt.*: WALTH. SPIR. Christoph. I 10 scriptum est: 'Domini est terra et plenitudo eius' (*Vulg. psalm. 23,1*); quid -m, cum frumenti pauca ammo-*

[Antony]

dum grana torrentur in messe, iacto centuplicantur in semine? 4 c. *sensu concessivo i. q. quidem* – zwar, freilich, allerdings: VITA Balth. A 7 p. 491,4 dominus Theudofredus, nunc -m (om. rec. B) episcopus, tunc vero abbas, magno gregi fratrum prae-fuit. ARBEO Emm. 29 ensem -m invisibilem non vident, et tamen inulti non permanent. LIUTG. Greg. 13 p. 77,39 floruit -m vir ille virtutibus aliis multis, sed maxime in elemosinarum sacra purificatione semper intentus. al. *pendet a coni. concessivis*: HRABAN. epist. 45 p. 500,4 nec tres essentias in Deo dicere fas est; cum -m personaliter alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, his tamen unum est naturae nomen, quod dicitur Deus. WIPO gest. 6 p. 28,15 quamquam -m litteras ignoraret rex, tamen omnem clerum . . . prudenter instituit. 5 c. *sensu consecutivo i. q. ergo, ideo, consequenter* – folglich, deshalb: THEGAN. Ludow. 44 p. 236,4 adhuc imperfectum est canonicum iudicium tuum (sc. *Ebonis episcopi*); necesse est -m (om. *pars codd.*), ut perfectum fiat ad maiorem ignominiam tuam. VITA Mathild. I 6 (9) ne contristetur . . . dominus meus rex divinis -m correptus flagellis, quia matrem optimam de regno pepulisti. EGBERT. fec. rat. 1,290 nec curas sanctos neque -m curaris ab illis.

II -m *affirmativum i. q. profecto, sane, enimvero, vere* – fürwahr, wahrhaftig, in der Tat, wirklich: A in univ.: WALAHFR. carm. 16,16 iam valeant cuncti fratres, valeat bonus abba, servulus hoc vester oro pusillus -m. 47,2,2 nulla fides tecum, retinent mendatia totum, vulpibus assimilis esse videris -m. LAND. MEDIOL. hist. 3,12 p. 81,38 -m nisi fueris Dei adiutus misericordia, dignus es . . . in profundum maris demergi (*item primo loco*: 2,21 p. 58,21. *ibid.* al.). SIGEBOTO Paulin. 45 p. 932,25 -m ad celestis vitae normam instruitur, cuius cor sancti spiritus unctione perungitur. al. *abund.*: VITA Serv. 8 p. 31,6 -m (om. *pars codd.*) enimvero nec in hac (sc. *miraculorum*) ratione nulla Servatio servabitur pars glorie, cuius ciborum reliquie eqs. 30 p. 101,8 -m (om. R) enimvero in augmentum miraculi eqs. B *post negat. i. q. omnino* – überhaupt, durchaus, ganz und gar: TRAD. Frising. 316 (a. 814) tradiderunt . . . totum ex integro nihil -m praetermittentes. HROTSV. Cal. 9,22 non est -m dignus resurrectione, qui auctor extitit perditioni alienae. C in *demonstratione i. q. ecce, en* – siehe, woblan: WALAHFR. carm. 20,1 natus -m est hodie mundi sator atque redemptor, Christus de Maria virgine factus homo. *abund.*: WALAHFR. carm. 20,13 in septuagesima: ecce paramur -m ventura ad festa colenda. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,9 ‘ecce -m’, inquit Iohannes Chrysostomus, ‘qui martyria aedificant, ecclesias ornant, bonum opus facere videntur’ (ex Op. imperf. in Matth. 45 p. 885). D in *augmentatione i. q. immo, potius* – vielmehr (fere *abund.*): FROUM. carm. 1,11 placuit . . . nullis me parcere verbis, quin scribatur -m, quicquid non mittitur igni.

III -m *adversativum i. q. (contra) autem, sed, vero, at* – (hingegen) aber, jedoch, dagegen: COMPOS. Luc. B 23 frigida . . . terram semper metalla debiles facit, calida -m principale metallum reddet fuscum. LEX Alam. 57,35sq. si quis alium brachium super cubitum transpunerit eqs.; si -m (om. *pars codd.*, vero 8) brachium fregerit eqs.; si autem super cubitum hoc contigerit eqs.; si -m (om. *pars codd.*) in cubitu percussus fuerit eqs. ARBEO Emm. 11 ut ne cui me vivente dixeris; cum -m, (etenim cum *var. l.*) . . . vitam finisse audieris eqs. VITA Pirmin. I 9 l. 48 facti sunt Fresones regno caelesti propinqui; quorum -m (autem *var. l.*) efferata corda demon titillabat sua invidia eqs. *saepius*. *abund.*: WALAHFR. imag. Tetr. 50 nonne vides humiles saevos quasi amare tyrannos? non ex corde tamen, sed -m eqs. (VITA Mathild. II 20 p. 185,7 sed -m. al.).

IV -m *‘continuativum’*: A in *adictione, additione i. q. etiam, quoque, insuper, praeterea* – (und) auch, überdies, außerdem: ARBEO Emm. 34 in obviam his (*viris*) factus est princeps terrae cum satrapibus et sacerdotibus . . . erat -m (quoque VITA Emm.) innumerabilis cum viris et mulieribus promiscuus vulgus, quae eqs. ANTIDOT. Bamb. 15 dentium . . . dolore conpescit, alenitum -m et omnem asmam curat. WIPO gest. 4 p. 25,11 minimae extollentiae fuit Gisela; . . . erat -m liberalis ingenii eqs. al. *abund.*: WALTH. SPIR. Christoph. I 9

plus quam ad decem et octo milia convenisse perhibetur; erant -m praeterea . . . centum et quindecim animae. B in *con- iunctione, conexione*: 1 *notione particulae utcumque vigen- te i. q. et, -que, autem, deinde, igitur, tum* – und, aber, also, darauf(hin), (so)dann: A in univ.: THEGAN. Ludow. 16 de-

scendit uterque de equo suo . . . amplexantes -m (autem, ergo *var. l.*) (amplexantesque K) se . . . perrexerunt ad ecclesiam. ANNAL. Xant. a. 845 ingenti clade percussi sunt predones . . . consilio -m inito miserunt sortes, a quo deorum eqs. GERH. 10 AUGUST. Udalr. 1,4 l. 158 cibum cum eis (*clericis*) . . . sumpsit; tempore -m (autem *var. l.*) statuto symphoniaci venerunt eqs. THANGM. Bernw. 51 p. 780,15 (chart.) aecclesiam condere coepi . . . fundato -m novello opere . . . aegrotare coepi. *saepe. b pendet a coni. temp.*: WILLIB. Bonif. 1 p. 4,26 cum -m . . . maternae sollicitudinis cura . . . enutritus esset (HUGEB. Wyn- neb. 5 cum -m . . . Baioariorum probare volebat incolas. CAND. FULD. Eigil. I 24 p. 233,21 cumque -m haec verba . . . explesset. MEGINH. FULD. Alex. 7 hic [*vir claudus*] -m cum venisset ad locum Widalginhus. al.). p. 6,20 postquam -m . . . sancti viri pa- trem arripuerat languor (2 p. 7,24 postquam -m aetas . . . prae- valuit). RUD. FULD. mirac. 6 p. 334,36 ante -m quam, (ante- quam -m Br.) ad praedictam villam ventum esset. 2 *notione particulae evanida plus minus abund.*: A in univ.: ANTI- DOT. Lond. p. 21,18 conficis et uteris; facit -m . . . medicamen- . . . ad multas infirmitates. TRAD. Frising. 104 actum est haec in die natalis sancti Stephani; isti -m praesentes fuerunt: eqs.; haec -m sunt testes: eqs.; ego -m Pern . . . hanc cartulam scripsi. THEGAN. Ludow. 19 p. 202,10 praecepta . . . manu propria ro- boravit; fecerat -m (om. *pars codd.*) hoc diu temporis; erat -m (om. *pars codd.*) in cibo potuque sobrius. VITA Emm. 7 vitia a cordibus plurimorum radicitus amputabat; contra -m (erasum B1, om. ARBEO) mites humilis apparens, contra potentes eqs. *persaepe. in exordio narrationis, initio capitulorum, epistularum, chartarum sim.*: FORM. Andec. 4 ego -m illi; constat me vindidisse eqs. LEX Baiuv. 4,31 de peregrinis transeuntibus viam: nemo -m (om. *pars codd.*) ausus sit inquietare . . . pere- grinum. BONIF. epist. 78 (*incipit* : scriptum -m est, (est -m *var. l.*) in libro Salomonis: ‘eqs.’ TRAD. Frising. 12 propter hanc spem (sc. *aeternae beatitudinis*) ego -m . . . cogitans eqs. (18 ego Erchanpald c. -m eqs. 29 igitur ego -m . . . c. eqs.). CHART. Fuld. B 53 ego -m . . . Baugulfus . . . dono eqs. LIUTG. Greg. 1 est -m mihi sermo iste de domno Gregorio. ANNAL. Xant. a. 833 tempore -m aestivo convenerunt filii imperatoris. *persaepe. b in poesi pro versuum complemento*: HRABAN. carm. 16,93sq. ventre voratus -m latuit ut piscis Ionas, sic terrae Christus ventre voratus -m. CAND. FULD. Eigil. II 7,34 mino- res iussi tecta petunt, neque -m post tempora multa . . . regis ita nuntius orsus: ‘eqs.’ CARM. Cent. 137,14 nec etiam pigri mane- atis pectoris antro huius (*Richarii*) -m gesta figere melliflua. 50 VITA Erasmi 18 saepe contingit ei, qui maxima captat, ut dignatur -m parvi aliquid capere. *saepe. c in apodosi*: LEX Alam. 35,1 si pater eius eum (*filium*) vicerit . . . in sua -m (om. 5) sit potestate eqs. THEGAN. Ludow. 6 p. 184,15 antequam di- visi fuissent, amplexantes -m (om. *pars codd.*) se . . . flere cepe- runt. VITA Ludow. Pii 11 cui (*Karolo*) cum filius occurrisset, multo (-m *add. l.1*. W) eum amplexatu deosculans eqs. CHRON. Salern. 9 p. 11,12 dum . . . Longobardi inter se con- surgerent, quidam -m . . . legacionem mittunt. al. *adde*: FORM. Augiens. B 42 si quis vero . . . si ego ipse aut ullus he- redum . . . meorum, qui contra hanc ingenuitatem agere . . . vo- luerit, inprimitus -m iram Dei . . . incurrat.

compos.: enimvero, etenim. *enimvero* (enim vero) *particula. verumenimvero*: p. 1279, 28. 1 *vi causali vel explicativa i. q. nam(que), (et)enim, vi- delicet, quippe* – denn, nämlich: A *affirmatione subaudita*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 304,9 apostolica debet semper exponi regula; -o apostoli . . . eam didicerunt a fonte eqs. WIDUK. gest. 1,15 sapientia vigilabat Karolus; -o considerabat . . . finitimam gentem . . . vano errore retineri non oportere. 70 BERTH. chron. B praef. p. 165,16 homo revera sine querela (sc. *fuit Herimannus*) . . . -o . . . caritatis et . . . humilitatis execu- tor industrius, mire custos patientie eqs. al. *b scilicet* – und

[Antony]

zwar: TRAD. Frising. 18 (a. 762/64) tradidi . . . in locis nominatis Perahah et Munirihinga; -o tradidi de Perahah domum . . . et tres familias. 871 dedit . . . episcopus . . . nobili viro . . . in loco, qui dicitur Deotrihesdorf, partem curtiferi unius; et econtra . . . dedit . . . nobilis vir . . . episcopo . . . in eodem loco, -o tripliciter. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,6 ne . . . prima, -o memorie perennitate dignissima, quodammodo videar oblivisci, ab ipsis libet ordiri. 2 vi adversativa i. q. (econtra) autem, sed, verum – (hingegen) aber, jedoch: PACTUS Alam. 1,3 previat (i. praebeat, sc. medicus) sacramentum aut tres testes inveniantur, qui dicant; si enim vero nec testes <dicunt> nec medicus iurat eqs. 17,2 si quis . . . offerit . . . ; si enim vero non offerit. ANNAL. Ianuens. I p. 232,1 ‘appello vos (sc. comites Lavaniae), ut veniatis in curiam Ianuensem rationem . . . facturi; qui -o tunc facere recusarunt. abund.: GODESC. SAXO theol. 6 p. 133,1 in Historia Tripertita inter substantiam et subsistentiam . . . evidenter patefacta continetur differentia; verum -o nobis . . . multo satius . . . veritatem fecit . . . Boetius. 3 vi continuativa: a notione particulae utcumque vigente i. q. et, autem, deinde – und, aber, darauf, dann: WIDUK. gest. 3,13 (post digressionem:) -o rex cum regiones Francorum . . . circuiret, audivit, quia eqs. OTTO FRISING. gest. 2,56 ad civitatem (sc. Ratisponam) . . . rediit (sc. imperator) . . . ; -o, antequam haec curia terminaretur, . . . Fridericum, Adolphi comitis filium, de regalibus investit. fere abund.: CHART. Rhen. inf. I 279 p. 181,39 (a. 1116) verum -o domino Adelberone universae carnis viam ingresso successor eius . . . destinavit, ut eqs. II 23 prebendam hereditarie concessimus . . . ; verumenimvero, ne . . . ulla fiat . . . disceptatio, decrevimus, ut eqs. b notione particulae evanida in initio capitulorum, chartarum: VITA Liutb. 11 enim vero ieiunius atque vigiliis confecta, . . . pallor in vultu vividum coepit mutare colorem. TRAD. Ratisb. 205 -o quedam femina nomine Albuona . . . tradidit. al.

*enisis, -onis f. (cf. ThLL. s. v. enixio) contentio, opera – Bestrebungs, Bemühung: RATHER. ascens. I 2 hucusque . . . cum nostra processerit communis causa nostrae salutis -o eqs.

eniteo, -ui, -ere. formae stirp. perf. s. v. enitesco afferuntur. splendere, fulgere, clarere – glänzen, (er)strahlen, leuchten (translate): 1 de hominibus: WANDALB. martyr. 68 ternis et nonis (sc. Februarii) . . . -et (renitet var. l.) Ignatius Laurentinusque beati. LIBELL. de conv. Baiuv. 9 Adalwinus venerabilis praesul pallio honoratus a Nicolao papa ad praesens -et (-uit var. l.) tempus. c. sensu excellendi: VITA Rimb. 7 p. 85,33 ut in summo ecclesiae gradu consensio vir Domini ornamentis spiritualibus -ret. 2 de rebus c. sensu apparendi: RADBERT. corp. Dom. 10,118 ut . . . virtus fidei -at in intellectu. DIPL. Frid. I. 160 p. 275,13 quatinus . . . imperii nostri sublimitas . . . clarius -eat.

1. enitesco, -ui, -ere. script. -tisco: l. 54. depon.: l. 61. impers.: p. 1280,7.

splendescere, fulgescere, clarescere, conspicuum esse – (er)glänzen, (er)strahlen, (auf)leuchten, prangen: 1 proprie vel in imag.: a de rebus: CONC. Merov. p. 170,24 ut . . . canonum viror ac florida germina maturis fructibus -iscant. ANNAL. Fuld. II a. 870 p. 71,14 per aliquot noctes aer totus rubore quasi sanguine perfusus -uit. PETR. DAM. epist. 24 p. 228,26 fidelis anima . . . non extrinsecus -ere (an- var. l.), sed ornata gaudet in occultis iudicis optutibus apparere. al. b de hominibus: HRABAN. inst. cler. 1,3 l. 16 ut hoc signo (sc. tonsurae) . . . criminibus . . . quasi crinibus exuamur atque inde innovatis sensibus ut comis rudibus -amus (-amur var. l.; ex Isid. eccl. off. 2,4,21). PETR. DAM. epist. 117 p. 324,27 exteriorum bonorum floribus -it frater: eqs. EPIST. Teg. II app. 10 p. 363,5 huic (Fidei) si coniungeris, ut Phebi radius -is. al. 2 translate: a excellere, eminere – sich hervortun, sich auszeichnen, hervorstecken (fere de hominibus): THANGM. Bernw. 1 p. 758,44 in scribendo . . . adprime -uit. DIPL. Frid. I. 369 p. 228,24 quia vos . . . in . . . imperii nostri servitio excellenter -uistis. WIGAND. Waldg. 2 congregationes fidelium odore bonorum operum . . . -uerunt. al. b apparere, se ostendere, manifestum fieri – sich zeigen, erscheinen, offenbar werden (fere de rebus): LIUTOLF. Sever. II 4 tanta virtutum vis in omni genere

sanitatum . . . -uit, ut eqs. RUP. MEDIOL. Adalb. 10 p. 54,10 quod ibi magis expavescenda sit potestatis divine severitas, ubi propensius -uerit (enutrierit var. l.) illius gratie dapsilitas. RICHER. REM. hist. 3,73 consilio clari et bello invicti -uistis (sc. regnorum principes). HIST. peregr. p. 169,19 o viri strenui, quorum animositas et virtus . . . hucusque satis -uit. saepe. impers.: STEPH. COL. Maurin. 13 evidenter hic -uit, quia eqs. Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 1,8 ut . . . cunctis liquidius -at, qua vigilantia vir beatissimus . . . ecclesiae bona pacis . . . providerit eqs.

2. enitesco, -ui, -ere. (e)niti, (e)laborare – sich bemühen: THIETM. chron. 1,21 asserunt nonnulli eandem (Machtildam) hoc sumopere -uisse (nisam fuisse corr. V, elaborasse CHRON. Thietm.), quod iunior filius suimet Heinrichus patris sedem possideret. fort. huc spectat: EPIST. Lang. 19 p. 713,3 noster pius . . . dominus agone precepti suae auctoritatis sibi a beato concessae Petro iam -uit nunc deposci perlustrari, ut eqs.

*enitidus, -a, -um. splendidus, excellens – strahlend, hervorragend: COLLECT. Teg. 20 p. 485,5 venerantissimo sodali suo vel tocius clericalis honestatis -issimo eius hospes ubique sibi fidelissimus.

enitor, enixus (enisus) sum, eniti. script. e-: l. 45. partic. perf. pass.: l. 30,54. 1 de nisu corpor.: a de motu: a inniti – sich stützen (auf): CAND. FULD. Eigel. II 2,21 -ens paribus volitat apis per gramina pennis. b ascendere – klettern: VITA Heinr. IV. 6 p. 23,32 manibus et pedibus sursum -batur (sc. scutarius), donec tandem muri summitatem apprehendit. γ trans. i. q. superare, transcendere – überwinden, übersteigen: ANNAL. Quedl. a. 1021 p. 568,3 quarum (Alpium) difficultate -sa . . . natale Domini . . . horis Italicis . . . perduxit imperator. b de partu i. q. generare, parere, proferre – gebären, zur Welt bringen: ARNO REICHERSB. apol. p. 126,33 aliquando vitula agnam -xa est. AUCT. Ekkeh. Altah. a. 998 (MGScript. XVII p. 363,18) quedam mulier . . . in Althahensi monasterio -xa est quinque filios. ALBERT. M. animal. 16,6 quaedam animalia subito -untur fetus suos extra sicut homo et vacca. al. v. et l. 61. 2 de nisu spirit. i. q. contendere, (e)laborare – sich bemühen: HROTSV. Abr. 2,1 -ere, ut auctricem virginis . . . imiteris (sc. Maria). RUOTG. Brun. 44 p. 47,22 incertus inter spem metumque feror, ut in neutram partem pronior inflectar, id vero -endum est. ALFAN. premn. phys. prol. 1 unumquemque oportet -i medulla tenus disciplinis studiisque rationem intendere. CHART. archiep. Magd. 269 p. 338,11 pro fundando . . . christianae religionis cultu . . . nobis . . . constat e-endum. al.

endi. enixus, -a, -um. 1 instans, intentus – inständig, angestrengt: ALDH. virg. I 50 p. 306,8 cumque palatii vestibulum . . . irrumpere -o conamine niteretur Dulcitius. 52 p. 309,20 Eugenes . . . -a prece poposcit, ut eqs. (sim. LUP. FERR. Wigh. 7 -issimis . . . precibus . . . optinuit, ut eqs. LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 90,15 -is (subenixis, subnixis var. l.) precibus . . . rogare). 2 fultus, roboratus – gestützt, gestärkt: CHART. Sangall. A 387 (a. 843) praesens cartula sui vigoris obtineat firmitatem cum . . . testibus subscriptis -a et firmata.

subst. enixa, -ae f. quae (iam) peperit, effeta – eine die (schon) geboren hat: LEX SAXON. 15 quicquid de superioribus factis in feminam committitur, si virgo fuerit, duppliciter conponatur, si iam -a, simpliciter conponatur. LAMB. LEOD. Matth. I 1244 (gloss.) ut in -a, . . . ut in menstruata, . . . ut in corpore viciatis. adde: GLOSS. II 16,8 St.-S. -a chintpera (spectat ad ALDH. virg. I 34 p. 275,17 religiosa genetrix gemellos enixa est).

adv. enixe. vehementer, acriter, valde – heftig, stark, sehr: 1 in univ.: ALDH. virg. I 46 ut pudicitiae praemio privaretur virguncula, -e nitentibus (sc. carnificibus). ad Acirc. 142 p. 202,3 mei . . . laboris industriam . . . tanto velim -ius mireris et uberius veneris . . . , quanto eqs. HELM. chron. 32 p. 61,12 divino . . . presidio nos -ius inniti oportet omni scilicet militia . . . destitutos. 2 instanter, ardentem – inständig, innig: ALDH. virg. I 48 spreto nuptiali thalamo . . . caelestis sponsi amplexus -ius satagere. LULL. epist. 126 ut pro animae meae salute -ius Dominum deprecari. PAUL. DIAC. carm. 32,

[Antony]

19 -e ut cupio. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 890 dux ... regem -e interpellabat, ut *eqs. al. arte – fest:* ALDH. ad Acirc. 5 dilectionis ligatura tanto strictius et -ius ... nodetur ..., quanto *eqs.* 3 *graviter, prompte, efficaciter – entschieden, entschlossen, nachdrücklich:* DIPL. Zwent. 20 p. 55,26 per quos (*apices*) -ius iubemus firmiterque sancimus, ut *eqs. DIPL. Otton. II.* 50 statuentes et -ius precipientes, ut *eqs. al.* 4 *diligenter, accurate – gründlich, genau:* ALDH. virg. I 4 p. 232,12 divina priscorum prophetarum oracula ... -ius investigando. 35 p. 277,1 ut, quicquid lectitando et scrutando -ius rimaretur *Chrisantus*, ... intra ... animi conclave radicatum haereret.

enkeniae v. encaeniae. **enkiridion** v. enchiridion.

enarro v. enarro.

enneachordum, -i n. (ἐννεάχορδον) *cithara novem chordarum – neunsaitige Zither:* CHRON. Ved. p. 685,41 per -um pulso modum.

enneagonus (enna-), -i m. (ἐννεάγωνος) *figura novem angulis constans – Neunneck:* ANON. geom. I 427 p. 351, 125sq. omnis enna-us ductus quinquagies sexies acceptis XXV facit quadratum, cuius quadrati latus acceptis V et dicta parte decima quarta facit enna-i latus. 4,17 enna-us. Ps. BOETH. geom. 860 enna-us (-us, ennogonus, enna-ius, ennagogus var. l.) ... singula per latera VI circumscribitur. v. et p. 64,36.

***enneamuson** (eneomason) *subst.* (?ἐννεά Μουσῶν [sc. ἀντίδοτος]; cf. ThLL. V/2. p. 601,49) *de confectione quadam contra febres faciente i. q. antidotum novem Musarum – ‘Neunmusenarznei’:* ANTIDOT. Bamb. 53 eneomason faciens ... quartariis. inde per novam interpr. (musa i. q. confectio [meton. a nomine Antonii Musae, celeberrimi Augusti medici], ennea quasi sit adi.) originem trahere videtur *uncitura* ***ennea** (aenea) **musa:** MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 385^G musa ennea opiata est secundum voluntatem auctorum tale nomen sortita, sunt autem diversae musae, sed ista inter omnes musas efficacior est. p. 390^C aliae opiatae hic praevalent, ut musa aenea in quotidiana. Ps. OTHO med. 169 si tibi quartana nocet, hanc fugat aenea musa.

enneapharmacos (emenifa-, ene-, -afa-), -on (-um). (ἐννεαφάρμακος) *nom. -o:* l.44. *de pesso i. q. ex novem partibus efficacibus compositus – aus neun Wirkstoffen zusammenge-setzt:* PAUL. AEGIN. cur. 236 p. 172,14 pessus apponatur -farmacos (eneaf-on B; 3,61,4 ἐννεαφάρμακος). 239 p. 178,10 crissus appellatus pessus ... et -farmacos. 244 crisus ... pessus et libanius et -farmacos conveniunt dispositioni. *subst. neutr.:* FRAGM. mul. III 22 emenif-o: oleo roseo, oleo ciprino ... , butero, medulla cervuna ana in duplice vaso resolvit et uteris. cf. l.41.

enneas, -adis f. (ἐννεάς) *novenarius (numerus) – die Neun(zahl):* THIOFR. Willibr. II 2,750 -is numero novies etate retexto ... transiit ex Sodomis.

ennichus v. ethnicus.

[ennolion v. hemiolius: RUP. TUIT. trin. 40,16 l. 1192.]

ennuncio v. enuntio.

eno, -avi, -are. 1 *intrans. i. q. nando effugere – schwimmend entrinnen:* SIGEB. GEMBL. Wigb. 7 post rerum suarum iacturam nudus -vit de mundi huius naufragio et ... potitus monachicae quietis portu anchoram stabilitatis ... iecit. 2 *trans. i. q. sursum volando petere – emporfliegen, -streben (zu):* PAUL. DIAC. carm. 7,13,4 -are (gloss.: evolare) quam (sororem, i. Scolasticam) cernit (sc. Benedictus) polum (cf. Greg. M. dial. 2,34,1 caeli secreta penetrare).

enodabilis, -e. *explicabilis – erklärbar:* GERB. (?) astrolab. 2,14 haec res tectis innexionibus intricata est nec omnibus ad intelligendum -is.

enodatio (-cio), -onis f. *explicatio, explanatio – Erklärung, (erklärende) Darstellung:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,44 ubi ... huiusdem rei (sc. vitae gestorumque Godehardi) facillimam -cionem ... ediscere potuerim. ALBERT. M. meteor. 2,2,12 p. 75,76 ad huius ... dubitationis -em revocanda sunt ad memoriam superius digesta.

enodator, -oris m. *explicator, interpres – Erklärer, Deuter:* RADBERT. Matth. 1,172 hic, quem sequimur, divinae legis interpres et scripturarum sanctarum mirabilis -r (sc. Hierony-

mus).

enodis, -e. 1 *adi.:* a *sine nodis existens, levis – knotenlos, glatt:* GLOSS. II 631,52 St.-S. (-es) unchnodochta. CHART. Babenb. 164 p. 214,39 qui (*mediatores*) ... per subscriptam compositionis formam rem pendulo solverunt et circum -em fecerunt. b *explicatus – deutlich, klar:* AMARC. serm. 1,144 moderamine fratrum -i res cunctorum decernere. SIGEB. GEMBL. decenn. 1,64 de hac re, que tam -is videtur, multum questionum semen prodire intelligo. 2 *subst. (fem. vel fem.) i. q. nodus – Knoten, Knorren:* GLOSS. II 7,40 St.-S. -es trunci masara des stohces (*per pravam interpr., spectat ad Verg. georg. 2,78 apud ALCUIN. gramm. [PL 101,899B]*).

enodo, -avi, -atum, -are. ?*depon.:* l.66. *partic. perf. usu subst.:* l.31. *confunditur c. enudare:* CONC. Karol. A 46^B,1.

1 *sensu originario:* A *proprie i. q. (dis-, re-, ex)solvere – lösen, auf-, losbinden:* 1 *spectat ad res:* ALDH. virg. I 35 p. 279,4 dira vinculorum ligamina caelesti nutu -antur. UFFING. Ida 1,10 eas (*campanas*) nullis argumentis -are potuerunt *Hungarii* (*antea:* campanas ... deposituri). OTLOH. Dion. 7 cum ... in sacculo maiori ossa universa excepto capite inveniunt et nondum minori -to ... luctu afficerentur *fratres*. in *imag.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,13 quoties delinquentibus noxarum vincula -anda (*enotanda var. l.*) forent. RAGIMB. epist. 4 p. 522,14 Adelboldum eius questionis nodum ... -asse. GISLEB.

25 ELNON. inc. 2,142 referam ..., quid tipicum prodat os, quod pater almus (*i. s. Amandus*) -at (cf. 2,146 os reserat). 2 *spec-tat ad homines i. q. (vinculis) solve, liberare – (aus den Fesseln) lösen, befreien:* ALDH. virg. I 37 p. 286,15 cum carnalis ergastuli vinculis -retur (sc. *spiritus Amos*). THEOD. AMORB. Bened. I 7 qualiter Gisolfus comes ... praedam excusserit, vinctos reduxit -tos (*inde* HUGO FLOR. act. 3 p. 380,20). LAMB. TUIT. Herib. 1,9,1 idem (*daemoniacus*) vincu-latus custodes exorare coepit, ut ferro et nexibus -retur.

30 CHART. Carniol. II 200 p. 159,7 episcopus ... se ... obligaverat ... eundem Haidenricum a vinculis ... -ari. in *imag.:* ANNAL. Petr. Erf. III a. 1179 p. 64,12 pontifex ... apud principem ..., quoad (quo ad *ed.*) eundem anathematis vinculo -vit, ... in custodia detinetur. B *translate:* 1 *gener.:* a *expli-care, explanare, exponere, illustrare – erklären, darlegen, deutlich machen:* WILLIB. Bonif. 1 p. 4,23 Bonifatii ... vitam moresque eius ... texendo nitimur -are. THIETM. chron. 6,23 qui sint vel unde huc venerint *Liuzici*, strictum -bo. ALBERT. M. top. 8,2,1 p. 506^b,7 nondum ab aliquo artifice -tum est (p. 159^a,34 διήρθρωται), quid considerando oporteat coniecturari

45 respondentem. *al. de sacrae scripturae interpretatione:* HRABAN. epist. 12 p. 399,13 quia in hunc librum (sc. *Deuteronomium*) cuiuspiam explanationem proprie non inveni, necesse habui, ut perspectis anteriorum librorum expositionibus inde ad huius libri -andas questiones adsumerem facultatem. *al.*

50 RUD. FULD. mirac. 15 p. 340,44 librum ..., qui nuncupatur Sapientiae, ... in tribus libellis ... -vit *Hrabanus*. MANEG. c. Wofh. 6 p. 55,17 cum post multos tractatus ... ad -anda deum cantica accessisset *Origenes*. b *nuntiare, pandere, in-notescere – kundtun, mitteilen, offenbaren:* VITA Liutb. 31 sunt ... quam plurima digna memoriae, ex quibus aliqua -are pro utilitate legentium ... curabo. VITA Greg. Porc. I praef. quod ... pro veritate habeamus expertum, ... audientium enuntiamus (-bimus var. l.) devotioni. 2 *publ. et iur.:* a *redimere, emancipare – ab-, auslösen:* CHART. Salisb. I 81 p. 140,23 (spur. a. 1172/76) omnia ecclesiastica iura ad nos (sc. *archiepiscopum*) pertinentia, <ordinationes scilicet et administra-tiones>, baptismum et sepulturam ... in libertatis sue potesta-tem aput nos -vit (sc. *vidua comitis*). CHART. Anhalt. II 187

60 noverint ... tam posteri quam presentes Iohannem ... preposi-tum mansum ... trium librarum restauramine a possessionibus Ottonis de Nachterstede -tum et eundem Iohanni ... porre-xisse. b *componere – regeln, beilegen:* CHART. Mog. A II 70 p. 139,2 (a. 1145) totius altercationis negotium -vimus.

II *sensu contrario i. q. firmiter nectere, (indissolubiler) pacisci – fest knüpfen, (unauflösbar) abmachen:* DIPL. Ot-ton. III. 237 p. 655,2 ut omnes commutationes ... ei (*abbati*) liceat dissolvere, infringere penitusque ad nichilum denotare

[Antony]

aliasque commutationes . . . facere, confirmare sibi liceat et omnimodis -are.

adi. enodatus, -a, -um. *explicatus, explanatus* – *deutlich, klar*: Ps. BOETH. geom. 366 ut animus lectoris ad -ioris (evidentioris *var. l.*) intelligentiae accessum . . . perducatur.

adv. enodate vel *enodatin. *explicate, explanate* – *deutlich, klar*: EPIST. *var. l.* 15 p. 517,26 querule disputationis exhibitio nodosa licium adligatione contorta sacerdotali . . . desiderabat -m dirimatione resolvi. Ps. BOETH. geom. 923 de omnium huic arti inserendarum speculationum rationibus breviter -eque (enodeque *var. l.*) sat disseruimus. *v. et p.* 1202,9.

enoforum *v.* oenophorum.

?***enophthalmium** (innotalgium), -i *n.* (cf. ὀφθαλμός) ?(oculorum) humor aquosus – ?'Kammerwasser': GLOSS. med. p. 38,11 innotalgium: oculorum humor (*v. notam ed.*).

enorgia *v.* enargia.

enormis (in-, inn-, inho-), -e. *script.*: enn-: p. 1284,38.39. 44. *adde* VITA Bertuini 9 (MGMer. VII p. 181,26; *var. l.*). *enur*:- p. 1284,26. *form.* -(i)us, -a, -um: l.44 (*dub.*).57.p.1284,20.29. *struct.*: c. abl.: p. 1284,1.9. c. gen.: p. 1284,1. metr. Ën-: l.61.p.1284,4.7.22.31.34. *al.*

I *normae contrarius, normam excedens* – *von der Norm abweichend, aus dem Rahmen fallend*: **A** *strictius*: 1 *in neutram partem i. q. extraordinarius, specialis* – *außerordentlich, besondere(r)*: ANNAL. August. I a. 1075 papae decretum -e de continentia clericorum per laicos divulgatur. 2 *in malam partem*: **a** *de rebus*: **a** *de corpore, membris sim. i. q. vitiosus, deformis, imperfectus* – *mangelhaft, mißgestaltet, unvollkommen*: ARNULF. SAG. invect. 8 p. 106,35 -es (*i. limi*) oculi tui ad partem dirigantur oppositam. ALBERT. M. animal. 20,21 operatur calidum . . . superfluas humiditates . . . consumendo, quia aliter membra emollita nimis ordinate moveri non possent et fierent figurae membrorum -es et incompositae. *usu subst. neutr.*: CARM. Bur. 93,2,2 nil huic (*soeciae elegantis formae*) laudis defuit, nil affuit -e. **ß** *de versu, cantu i. q. incompositus, irregularis* – *nicht regelrecht, regelwidrig*: GODESC. SAXO theol. 21 p. 285,10 versus -is, insulsus, informis. COMM. microl. 36 p. 127 in cantibus sequentiarum, qui -es et adulterini dici possunt. 60 p. 137 contra hoc (*sc. regulam*) . . . facimus, cum ad nonam chordam progredientes eam per geminam diapente ad finalem reducimus vel, quod etiam -ius est, cum *eqs.* **γ** *de actionibus, factis sim. i. q. immanis, inauditus* – *ungeheuerlich, unerhört*: CONC. Karol. A 19^D p. 131,5 allata est epistola missa ab Elipando, auctore inh-i (*inhermi var. l.*) negotii (*i. haereseos*)₁ (noxii sceleris P1.2). EPIST. Worm. I 13 vix . . . credere potuissem . . . regem, quæ nostri iuris sunt . . . velle invadere . . . nisi vestra eruditio veridica proderet, quod tam -e et incredibile memoratu foret. CHART. episc. Halb. 477 l. 54 advocati, ut opera eorum -ia manifeste declarant, magis ecclesias disturbare quam patrocinari eisdem . . . consueverunt. *usu subst. neutr. de facinore*: VITA Norb. I 21 p. 701,2 Petro Leone scismatico . . . sedem Romanam occupante . . . multaque -ia . . . contra leges et statuta patrum agente. CONST. imp. I 314,8 p. 443,29 corrigat . . . tam -ia imperatoria celsitudo. **δ** *de vitio i. q. vituperabilis, mirus* – *tadelnswert, befremdlich*: EPIST. Hann. 66 p. 114,7 iniquam . . . et -em (-am *var. l.*) illam corporis propensitatem₁ (*i. somnolentiam*) . . . gravamini. **b** *de hominibus*: **a** *in univ. i. q. nefarius, impius* – *ruchlos, gottlos*: SEDUL. SCOT. carm. II 25,15 splendida castra sonant alleluatica verba . . . ; rustica verba dedit tunc Saracenus -is (*i-cod.*). *fort. huc spectat et exemplum supra (l. 44) allatum.* **ß** *de monachis eorumque conversatione i. q. alienus a regula* – *der Regel entfremdet, regellos*: CHART. Rhen. med. I 302 p. 353,27 (a. 1030) religio monastica, quæ . . . velut exlex et -is tepide nimium se agebat. *usu subst. masc.*: CHART. Rhen. med. I 501 p. 555,10 (a. 1138) quasi -es et sine omni distractione claustralis discipline . . . serviere fratres in ecclesia. CARM. de Frid. I. imp. 786 -es penitus monachos dicebat Arnaldus et ipsos non monachos vero iam nomine posse vocari. 3 *in bonam partem i. q. eximius, insignis, eminens* – (*vor*)*trefflich, hervor-, überragend* (fere de *anim.*): **a** *in univ.*: PASS. Quir. Teg. 5 viri famosi atque lau-

dis (laude *var. l.*) i-es (-es *var. l.*; *m. al. superscr.* id est immensi 2). HERIG. Ursm. 1,373 historicusque gravis necnon orator i-is (*sc. absint*). CARM. de Cass. 39 pius antistes Zonis, post martyr -is. 527 pastor . . . -is. METELL. buc. 4,73 parens (*sc. vituli*) . . . gessit corpus -e, nitentis bucula forme. SEDUL. SCOT. carm. II 41,30 qui (*multo*) . . . frontis . . . in pugna victor -is (*i-codd.*) erat. *usu subst. masc.*: HERIG. Ursm. 1,738 quisquis . . . audire valebat eum quidcumque loquentem, . . . lingua . . . stupebat i-em. **b** *magnus, augustus* – *groß, erhaben*: CARM. *var. l.* 24,11 (auctore Clemente) his gradibus paulatim, caesar i-is (*i. Hlotharius*), culmina doctrinae scandere summa potes. **B** *latius i. q. ingens, immensus* – *gewaltig, ungeheuer, riesig*: 1 *de rebus*: **a** *corporeis*: HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,4 per i-ia collum cacumina, contra immensas Alpium ardua. ANNAL. Fuld. II a. 857 p. 48,10 fulmen i-e (inn-e, informe *var. l.*) ignei draconis instar basilicam scidisse. ASINARIUS 60 discere nequaquam potes hanc (*sc. citharae*) artem, quoniam sunt -es digiti . . . tui. RAPULARIUS 15 rapula crevit ei reliquis -ior una. *saepe*. **b** *incorporeis*: STEPH. Wilfr. 23 iuvenis . . . de pinna inh-ae (inh-ē, inh-e *var. l.*) proceritatis elapsus ad terram . . . cecidit. MILO carm. 3,4,1,272 vitium quæ (*virtus*) sternat -e. CARM. *var. l.* III A 6,4,36 (MGPoet. V p. 618) per . . . crucis meritum deletur i-e piaculum. CHART. Raitenh. 69 p. 68,27 nisi *e x c e s s u s* ipsorum (*fratrum*) esset difficilis et -is (270 p. 216,23 gravis et -is e). CONST. Melf. 1,56 in -bus (*enur- var. l.*) iniuriis, ex quibus illas tantum reputari censemus -es, quæ per iura communia designantur atroces. ANNAL. Parm. a. 1294 p. 713,19 frater Gerardus Segharellus . . . inventus culpabilis in multis heresiis et -iis delictis condempnatus fuit. *persaepe*. 2 *de anim.*: **a** *in univ.*: MILO carm. 3,4,1,740 audax Eleazar elefantem stravit -em. **b** *de multitudinum numerositate*: STEPH. Wilfr. 19 contra inh-em (i-em *var. l.*) . . . hostem. ERMOLD. Ludow. 1,116 vulgus i-e satis. SEDUL. SCOT. carm. II 45,32 Danus . . . ferreos imbres serit atque fixit agmen -e (i-B).

II *t. t. geom. i. q. ex norma factus, rectus* – *normal, recht* (*opp. obliquus*): Ps. BOETH. geom. 414sq. omnium . . . summatum in metiundo observationes sunt duæ, -is (enn- *var. l.*) et liquis; -is (enn- *var. l.*) vero est, quæ per omne latus rectis lineis continetur (*ex Balb. grom. p. 99,15sq.*).

adv. enormiter. 1 *illegitime, illicite* – *unrechtmäßig, in unerlaubter, unzulässiger Weise*: CONC. Karol. A 14 p. 82,8 veniant in nostri (*sc. concilii*) praesentia hi, qui eum (*sc. Constantinum invasorem sedis apostolicae*) elegerunt atque enn-r consecraverunt. COD. Karol. 85 p. 621,19 ipsam (*Ravennatem*) -r invadens ecclesiam diu detinebat Michaelius. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,25 l. 45 contigit . . . hanc inh-r (-r *var. l.*) locutionis regulam introduxisse te. EPIST. pont. Rom. sel. II A 2 p. 585,6 generalem synodum congregare, quatenus ibidem, quæ nunc inn-r . . . peragantur, . . . ventilata . . . fiant. *al.* 2 *prave, inconvenienter, impie* – *in verkehrter, ungehöriger, ruchloser Weise*: **a** *in univ.*: CHRON. Salern. 106 ut suos fideles inn-r pergentes . . . suis electis denique sociaret Redemptor. CHART. episc. Halb. 600 l. 30 nisi adeo -r se gesserit (*sc. persona instituta*), quod infamie nota contra ipsam manifeste proclamet. 590 l. 4 ecclesias Dei . . . -r disturbare. NOTAE Weing. (MGScript. XXIV p. 831,8) contra ecclesiam Romanam se -r extulerat Meffridus. **b** *de monachis a regula alienis*: BALDER. Alber. 16 monachi, qui . . . in ecclesia predicta valde -r vixerant. CHRON. Mont. Ser. a. 1219 p. 191,26 hunc (*sc. fratrem Tiderici familiarem*) -r vivere prepositus . . . non ignorabat. *remissius i. q. sine regulae distractione* – *ohne feste Regel*: GESTA Magd. 15 p. 395,6 abbatiam . . . positus ibi clericis -r viventibus in prepositura . . . permutavit Tagino episcopus. 3 *vehementer, immoderate, ultra modum* – *gewaltig, maßlos, über die Maßen*: **a** *in univ.*: EPIST. divort. Loth. 18 p. 240,11 quæ (*scandala*) . . . -r emersere. ADAM gest. 3,74 in gula vel mulieribus -r omnes excedunt (*sc. Dani*). ANNAL. Wirz. a. 1147 p. 3,18 quorum (*pseudoprophetarum*) predicatio tam -r invaluit, ut *eqs.* **b** *magnopere, valde, graviter* – *sehr, stark, schwer*: CHART. Babenb. 189 p. 261,19 (a. 1212) ecclesiam . . . a secularium iudicum exactione . . . -r lesam et graviter

[Antony]

oppressam. CHART. Turic. 413 invenerunt (sc. *indices*) monasterium . . . per negligentiam cuiusdam abbatis -r lesum. 419 (dipl. Heinr. VII.) gravibus et indebitis exactionibus . . . eos (sc. *praepositum et capitulum*) -r molestare. CHART. civ. Erf. 121 p. 67,24 ecclesia S. Marie Erfordensis per declinationem monete sentiens -r se gravari . . . optinuit *eqs.* c *horrendum in modum* - *furchtbar, schrecklich*: CHRON. Erf. min. p. 624,10 iussit (sc. *Gerbertus, i. Silvester II. papa*) se ipsum amputatis manibus suis et pedibus ac aliis membris -r et crudeliter mutilari. CHART. Dresd. 3 (Cod. dipl. Sax. II/5. 1875. p. 2,18) qui (*pons*) annis quidem singulis inundatione laeditur et hoc anno ultra solitum -r est vastatus. d *longius* - (*sehr, allzu*) *weit*: WALTHARIUS 1381 qui (*belliger*) dum forte manum iam -r exeruisset, abstulit hanc Hagano.

enormitas, -atis f. script. ino-: l.65. *digressio a norma* - *Abweichung von der Norm*: Ipproprie: A *strictius*: 1 *de rebus*: a *pravitas, deformitas, vitium, defectus* - *Verkehrtheit, Entartung, Übel(stand), Mangel(haftigkeit)*: HARTW. Steph. 1 (ScriptRerHung. II p. 402,6; a. 1112/16) ne . . . confusi ordinis (sc. *opusculi*) -s vestrum (sc. *regis*), cum legeritis, offendat oculum. ARNULF. SAG. invest. 7 p. 104,26 corporales oculos tuos innaturalis quedam distorsit -s (cf. p. 1283,29). HIST. Walc. 64 hic (*Hodebaldus*) . . . cum suae vitae -em considerasset. CHART. select. Keutgen 125 p. 90,8 Augusta civitas . . . nimia -e iuris turbata. DIPL. Frid. I. 193 p. 324,7 inter ceteras ecclesiastici cultus et status rei publice -es Palmensem ecclesiam . . . prorsus desolatam . . . invenimus. al. *de periculo in morbum incurrendi fere i. q. effectus inopinatus* - *etwa: Komplikation*: CONSUEV. Vird. 3 aliquid . . . quod proficuum sit (sc. *in sanguinis minutione*) contra paralyseam -em fratribus. b *offensio regulae, irregularitas* - *Regelwidrigkeit, Unregelmäßigkeit*: AUREL. REOM. mus. 10,5 quor . . . in quibusdam (*modis [corr. Bernhard p. 57]*) plures, in quibusdam pauciores inveniantur modulationum -es. COMM. microl. 20 p. 101 ex -e sua hanc legem a musicis accepit (sc. *b rotundum*), ut *eqs.* CHRON. Merseb. 13 p. 187,27 si quid erat -is in accessione sui (sc. *Arnoldi episcopi*) praelatus, illic (sc. *in concilio*) est apostolica auctoritate reintegratum. 2 *de hominibus i. q. insolentia, impudentia, impietas* - *Dreistigkeit, Unverschämtheit, Ruchlosigkeit*: a *in univ.*: TRANSL. Dion. Ratisb. 19 p. 363^b,24 quem (sc. *regem iniuste pulsum*) nisi tua . . . virtus defendisset, impunita paucorum -s . . . perdidisset. HERM. IUD. conv. 4 p. 81,15 ad puniendam . . . huius -is audaciam. HIST. peregr. p. 130,32 novarum legum . . . instituta, quibus . . . transgressorum -s animadversione debita puniretur. CONST. imp. I 370 p. 519,37 qui (*nuntii*) verbum Dei seminando eorum (*haereticorum*) nequitiam et detestabilem -em penitus . . . extirpent. al. *mos pravus* - *schlechte Gewohnheit*: HERBORD. Ott. 2,33 cum . . . omnes supersticiones et -es suas episcopo docente abiecerint (sc. *Pomerani*). b *de monachis i. q. conversatio regulae contraria, irregularis* - *regelwidrige Lebensführung*: IDUNG. PRUF. dial. 1,649 suam, dum palliare volunt, denudant *Cluniacenses* -em, quia noster (sc. *Cisterciensium*) ordo sequens Regulam *eqs.* DIPL. Conr. III. 212 satis diu patrociniatus es (sc. *episcopus*) -i mulierum, quae ibidem (sc. *in Kaminatensi ecclesia*) habitaverant. ARNOLD. LUB. chron. 3,17 p. 158,33 propter -em ipsarum (*congregationum abbatissarum*). al. B *latius i. q. ingens magnitudo, immanitas, nimietas* - *gewaltige Größe, Riesen-, Übermaß*: 1 *de rebus corporeis*: a *in univ.*: ALDH. virg. I 29 p. 266,14 quem (*draconem*) boam vocant ab eo, quoniam tantae i-is existat, ut boves . . . glutire soleat. ALBERT. M. animal. 23,45 licet dixerimus caput debere esse grossum, non tamen -s capitis laudanda est. b *abundantia, copia (immodica)* - *Überfluß, (Über-)Fülle*: ALCUIN. epist. 16 p. 43,29 alii i-e vestium laborant, alii frigore pereunt. HIST. Torn. 7,4 (MGScript. XIV p. 352,2) ut, quibus illud opus onerosum est propter sui -em, istud fiat gratum compendiose digestum. 2 *de rebus incorporeis i. q. gravitas* - *Schwere*: WOLFHARD. Waldb. 4,12^b p. 328,28 visum est ei (*Friderae*) . . . ut suae confusionis (sc. *de gulae intemperantia*) -s alicui ex sanctimonialibus medicinali confessione . . . panderetur. LAMB. TUIT. Herib. 2,18 p. 240,8 excreverant peccata christi-

anę militię irritantis Deum suae -e malitiae. STATUT. ord. Teut. p. 85,24 excessus -s vel diuturnitas aut iteratio. CHART. select. Keutgen 162,1 nisi -s commissi facinoris ab actoribus fuerit comprobata. *saepius. vis* - *Wucht*: HROTSV. Pafn. 1,15 quidam . . . ferunt, quod tanti -s sonitus (sc. *sphaerae et planeta-rum*) artos aurium nequeat intrare meatus.

II *meton.*: A *de factis i. q. (grave) delictum, peccatum (mortale), facinus, excessus* - (*schweres*) *Vergehen, Verbrechen, (Tod-)Sünde, Ausschreitung, 'Ungeheuerlichkeit'*: CHRON. Merseb. 4 p. 173,18 quem (*Siffridum*) non arguit ulla -s. CHART. Helv. arb. 9 p. 16,34 ut omnem clerum . . . a concubinato et aliis -bus retrahatis. ARNOLD. LUB. chron. 2,18 p. 138,41 quod propter multas -es . . . perpetratas . . . sub anathemate a domno papa dampnatus sit locus ille. CHART. Babenb. 163 p. 213,11 de violentiis raptum, deflorationum . . . et reliquarum -um <hi>-is similia. CHART. Lips. I 7 ad conpescendas rebellium -es. *saep.* B *de hominibus i. q. imbecillitas, insufficientia* - *Beschränktheit, Schwäche, Unzulänglichkeit*: NADDA Cyriac. I 22,3 -is meę minus callens scientia ea (sc. *scripta*) non potuit adequare . . . Bede lucide . . . sententię. OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 373,30 omnes hii (sc. *monachi*) . . . nostrae -is benigni et idonei intercessores huius septimi operis terminus existant.

***enormito**, -are. *delinquere* - *sich vergehen*: HIST. Walc. 20 ne recedens ab . . . iustitia contra eam (*Walciodorensem ecclesiam*) -et *Mettensis ecclesia*. Antony

***enoston** subst. (orig. inc.) *catabrosa aquatica* - *Quellgras* (cf. Hegi, Flora I. p. 288): GLOSS. III 488,1 St.-S. -on milze.

enotesco, -ui, -ere. 1 *notum fieri* - *bekannt werden*: STEPH. Wilfr. 29 p. 222,22 causa adventus eius praelata urbe -uit. 2 *notum facere* - *kundtun, darlegen*: STEPH. Wilfr. 3 p. 195,23 hunc talem sensum domino suo -uit.

enoticus v. hypnoticus.

enoto (exn-), -avi, -atum, -are. 1 *notare, signare* - *kennzeichnen, markieren*: ANON. geom. I 4,61 in loco plano gnomonem constituemus a b et umbras eius tres -bimus c e d. 2 (*rite*) *supplere* - (*rechtmäßig*) *ergänzen*: CHART. Sangall. A 465 p. 82,33 (a. 852/58) ego Bebo testis iussu Grimaldi abbatis ad precariam ex-vi. 3 *exponere, disserere* - *aufzeigen, darlegen*: VITA Lamb. Traiect. 24 (MGMer. VI p. 378,4) si per singula, quae gesta sunt, eorum (sc. *Dodonis eiusque sociorum*) detrimenta -are (enot:are, enotare var. l.) voluerimus, dies antequam sermo cessavit. PASS. Agil. 16 (ASBoll. ³Iul. II p. 724^D) libet quiddam paucis -are, quia sanctum martyrem iuvat magnificare. MANEG. ad Gebeh. 5 p. 319,32 de ignorancia tua quod asseris, non sine magna confusionis et impudencie iactura -bis, atque . . . intus qualis sis, manifestius ostenderis. 4 *plurimi aestimandum cognoscere, agnoscere* - *als besonders schätzenswert bemerken, erkennen*: ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 992^A in quorum (*scriptorum ecclesiasticorum*) varietate pulcherrima -vi beatissimum Christi confessorem Hilarium, . . . quam longe sit a lectione simpliciorum fratrum, Ambrosium, quam disertus et orthodoxus.

enotrio v. enutrio. **enp-** v. emp-.

[**enovo** v. renovo: CHART. Rhen. inf. II 651 p. 380,35.]

enqui(s)ma v. enchyma. **ens** v. sum.

***ensalis**, -e. 1 *gladio, ense illatus* - *durch ein Schwert herbeigeführt*: CATAL. Linaelac. (MGScript. XIII p. 365,15; s. XIII.²) post hos (*abbates*) Conradus -i morte beatus XXVIII. *abbas*. 2 *gladio, ensi similis* - *schwertförmig, -artig*: CHIRURG. Sudhoff II p. 7,34 -e, cultellare (sc. *instrumentum*).

ensen(n)ium v. xenium.

ensiculus, -i m. *ensis parvus, mucro* - *kleines Schwert, Dolch*: ALDH. ad Acirc. 133 p. 184,2 masculina ad peonem primum pertinentia, ut . . . -us, cuniculus. p. 184,6 nascuntur . . . haec diminutiva . . . de disyllabis, ut *ensis* -us. WOLFHARD. Waldb. 2,4^c p. 218,27 -um tradidit *femina*, servari in seculum humiliter in eadem ecclesia postulavit. GLOSS. IV 57,3 St.-S. -i suertile.

ensifer, -a, -um. 1 *adi.*: a *gladium gerens* - *schwertführend*: GLOSS. II 355,7 St.-S. -i Orionis sengasa. b *ad*

[Weber]

gladii portatorem spectans – den Schwerträger betreffend, Schwerträger-: l. 10. 2 subst. masc.: a de homine gladio armato i. qui gladium gerit – Schwerführer: VITA Leod. 1,718 (MGPoet. III p. 24) -r infelix, roseo maculate cruore martyris. BERTH. chron. B a. 1080 p. 377,21 de militia ... Ruodolfi regis XXX et VIII, et hi omnes ... de minoribus, non de militari-bus -is cecidisse referuntur. b de aulae magistratu i. q. gladii portator – Schwerträger: COSMAS chron. 3,9 p. 170,11sq. factus est Bolezlaus -r avunculi sui, quem post festum dux remittens ad propria dono dat sibi et constituit, quatenus -e dignitatis pro ministerio ... annuatim semper C marcas argenti et X auri talenta habeat.

ensipotens *adi. gladio potens – mit dem Schwert mächtig: CARM. Paul. Diac. app. I 1,36 hoc tibi (sc. Lothario) ... Carolus lacrimabile carmen edidit -s rex genitorque tuus. SEDUL. SCOT. carm. II 38,27 sic tuus (sc. pueri) -s genitor (sc. Eberhardus comes) ... sophiae sacra fluente bibit.*

ensis, -is *m. gladius, ferrum, spatha – Schwert, Degen: 1 proprie: a in univ.: ARBEO Emm. 12 p. 44,15 ut ... suam -e prostraretur pater sopolam. WALTHARIUS 683 capulo tenus ingerit heros -em. WILH. APUL. gest. 2,155 ictibus illorum (Suevorum) quam lancea plus valet -is. ALFAN. premn. phys. 21,6 p. 106 quae (arteria) est in modum -is, (PG 40,689^B ξι-φειδοῦς) sita iuxta media viscera. CHRON. Pol. 3,3 p. 131,17 castellani portis apertis et extractis -bus exierunt. persaepe. de vocabulo: ΕΚΚΕΗ. IV. prol. Gall. p. 93,20 'mucronem' ... vel -em pro 'securi' non repudiabo. b de insigni regis, imperatoris, ducis: EINH. Karol. 23 p. 28,5 aliquoties et gemmato -e utebatur, quod tamen nonnisi in praecipuis festivitatibus. INSTIT. regal. 21 (MGScript. XXX p. 1460,14) dux Saxonie portitor -is. BENZO ad Heinr. IV. 6,6 p. 568,13 -em ... vobis cingunt ecclesie presules. VITA Adalb. Wirz. 4 p. 20,25 duo ... dignitatum insignia gerit episcopus Herbipolensis, presulatus videlicet et ducatus: ... pontificem pariterque ducem stola signat et -is. persaepe. in imag.: METELL. peripar. 9,25 -es duriter in se collidunt gemini se, presul spirituale, rex fert materiam. c in (cog)nominibus: TRAD. Ratisb. 807 p. 383,25 (a. 1142/43) Aribio limator -ium. 939 Ernest -ium limator. CHART. Tirol. notar. I 600 carta Hainrici purgatoris -ium ('Schwertfeger'). GENEAL. Fusn. 5 (MGScript. XIII p. 253,14) Guilelmus, qui cognominatus est Longus -is. al. 2 metaph.: ARBEO Emm. 29 p. 69,11 -em ... invisibilem non vident, et tamen inulti non permanent (sc. iusti irati), quia unusquisque iustorum invisibili gladio praecinctus est sagacissimo sermone Dei. CARM. Bur. 115,1,2 tua (sc. nobilis puellae) facies -is est, quo necor (sc. amans). 3 meton.: a praesidium, defensio – Schutz, Wehr: CARM. Cantabr. A 41,17 monachorum -is extas (sc. regina). b dux – Feldherr: METELL. Quir. 14³,39 Aquilas Romuleas Noricus -is regit ac ducit in omnes penetratorius hostes. c pugna – Kampf, Schlacht: BEDA hist. eccl. 3,24 p. 178,20 contigit, ut multo plures aqua fugientes quam bellantes perderet -is. VITA Heinr. IV. 12 p. 39,20 multo plures fluvius absorbit quam -is hausit. d plur. i. q. arma – Waffenge-walt: WIPO gest. 40 p. 62,11 sentiebant Veronenses invicti caesaris -es. e anathema – Bann: CHRON. Erf. mod. II a. 1215 p. 214,1 Innocencius papa ... edicens, ut, quisquis archiepiscoporum, episcoporum, abbatum ... ad concilium generale ... excitus non occurrat, per censuram ecclesiasticam apostolico se ferendum -e non ambigat. 4 translate de partibus corporis animalium: ALBERT. M. animal. 7,77 illi (piscis amantes profundum pelagi) ... sunt praecipue ... milites maris, qui -es habent in fronte et galeas in capite et scuta super dorsum.*

[ensisinus v. *assassinus.]

entaticus (te-, in-, -tyc-), -a, -um. (ἐντατικός) *neutr. sg. -on: l. 68,71.72. confunditur c. temptatio: l. 69.*

1 adi. i. q. intentivus – anspannend: ANTIDOT. Berol. capit. 19 p. 67 potio -a. ANTIDOT. Glasg. p. 126,29 medicamen in-on. 2 subst. neutr. i. q. satyrion – Knabenkraut: GLOSS. med. p. 73,21 sathirion: herba, que et temptatio dicitur, id est maxicinum. DYNAMID. Hippocr. 2,49 satyrion Romani priapiscum dicunt, quod et te-on, id est mazicinum. GLOSS. III 491,31 St.-S. te-on stinca. 510,19 te-ycon stinca.

enteas- v. entheas-. **enteca** v. entheca.

entegru v. integer.

entelechia (ende-, -the-, -cia, -hya), -ae f. (ἐντελέχεια) *perfectio – Verwirklichung, 'Entelechie' (de re v. Hist. Wb. Philos. II. p. 506sq.): MANEG. c. Wolffh. 3 p. 49,12 Plato ... animam diffinivit essentiam se moventem, ... alius enth-am, quod interpretatur corporis formam, alius eqs. ARNOLD. SAXO flor. 1,1,9 p. 11,3 in libro de anima Aristoteles: 'est ... materia ... potentia, species ... end-cia (p. 412^a,10 ἐντελέ-χεια), id est actus.' ALBERT. M. bon. 388 p. 210,71 quod 'motus est endili-a (p. 201^a,11 ἐντελέχεια), id est actus existentis in potentia'. sent. 2,19,1 p. 329^b,27 anima est end-a corporis physici. veget. 1,62 erit anima plantae -a (end-, -the-, -lic- var. l.) et perfectio corporis plantae. animal. 15,69 sicut anima tota est enth-a totius corporis, ita partes sunt enth-yae partium. ibid. saepius. v. et vol. II. p. 1078,50.*

*enterismos v. *anctorismos.

enterocoele (in-, emce-, -olici, -ll-), -es f. (ἐντεροκήλη) *nom.: sg. -a: l. 26. plur. -i: l. 25. ruptura intestinorum – Darmbruch: PAUL. AEGIN. cur. 217 p. 158,6 est ruptura peritonaei ... in inguine intestino manente bubonocili, inferius vero ad tauron iam descendente -olici (-riolici, emcerolici var. l.; 3,5,1 ἐντεροκήλη) appellatur. ARS med. 5 p. 423,20 positus est (sc. intestinus caecus) ... super dextram inguinem, propter quod frequentius i-lli, (frequentium terocellis var. l.) fiunt. 7 p. 427,12 i-lla dicitur intestini lapsum ab inguine usque ad testem descendens.*

enterocelicus (in-), -i m. (ἐντεροκελικός) *ruptura intestinorum laborans – an einem Darmbruch Leidender: ANTIDOT. Glasg. p. 142,26 curat (sc. medicamen Galieni) et i-o et ytrocelicos.*

***enterophylax** (ette-, ter-, -filas) *subst. cultellus ad intestina secanda – Skalpell für Eingeweide: ARS med. 6,38 p. 33 cod. K anatomicae ... doctrinae necesse est, universorum ferramentorum nomina describam: ... terofilas (ett-as G, ἐντεροφύλαξ B; cf. notam ed. p. 37).*

entersum v. intersum.

entheasmos (-te-) m. (ἐνθεασμός; cf. Lex. z. byzant. Gräzität s. v.) *furor – Raserei, Verzückung: GLOSS. med. p. 29,20 ente-os: species est maniae periculosa.*

entheasticus (-te-, -atisc-), -i m. (ἐνθεαστικός) *qui divino furore percitus est – Verzückter: PAUL. AEGIN. cur. 57^{capit.} de melancolia et mania et ente-is (3,14,1^{capit.} περὶ ... ἐνθεαστικών). p. 33,21 quidam ... videntur a quibusdam maioribus respici virtutibus et predicere futura quemadmodum divinantes, quos et -atiscos (enteatiscos a. corr. A; p. 156,22 ἐνθεαστικούς) appellant.*

entheca (-te-), -ae f. (ἐνθήκη) **1 proprie: a aerarium – Schatzkammer: GERHON. Antichr. 1,48 p. 356,15 quorum (cancellarium, cardinalium, chartulariorum) implentur marsupia, farcinantur mantice, cumulantur quot centenariis vel milibus marcarum entece. 1,49 p. 356,27 Romano pontifici alis libet sibi thesaurizantibus liberam vel quietam suam habere entecam non conceditur. p. 356,36 dum ... enteca ... penitus exhausta fuerit eqs. b sarcina – Reisesack: RUODLIEB I 19 nullus et hunc alius sequitur nisi scutifer eius, qui vehat -am rebus variis oneratam. ibid. al. 2 meton. i. q. pecunia – Geld: ABBO SANGER. bell. 3,5 non enteca (gloss.: pecunia) nec alogia, verum absida tecum commaneat.**

enthelechia v. entelechia.

enthusiasmon, abl. -one *subst. n. (ἐνθουσιασμός) furor – Raserei, Verzückung: AESCULAPIUS 6 p. 10,18sq. de -one; -on species est maniae periculosa nimium.*

enthymema (-t(h)im-), -atis n. *script. empt-: p. 1289,6. (ἐνθύμημα) 1 ratiocinatio, syllogismus abbreviatus, imperfectus – Vernunftschluß, unvollständiger Syllogismus, 'Enthymem' (de re v. Hist. Wb. Philos. II. p. 528sq.): PETR. DAM. epist. 21 p. 203,5 rhetoricae venustatis color inquiritur et captiosus syllogismorum atque imematum circulos mens curiosa rimatur. THIOFR. flor. 2,5 l. 165 per omnia rhetorum -ta. ANSELM. HAV. dial. 2,2 p. 1166^C hanc tuam argumentationem cum tam festinato -e nequaquam suscipiendam iudico. AL-*

[Weber]

BERT. M. animal. 21,18 quod entimema procedit ex ea (*aestimatione*), quae est sub universali, prout est in pluribus vel in omnibus. anal. pr. 2,7,9^{capit.} de -te, quid sit et quibus modis fiat et qualiter ad syllogismum reducitur. *saepe*. 2 ?*argumentum*, *expositio progrediens* – ?*Veranschaulichung, fortschreitende Darstellung*: GUIDO ARET. reg. rhythm. app. 32 -a (empti-, ent(h)i-, entoma, entneuma *sim. var. l.*) sonos claudit signatque remotos.

**enthymematice adv.* (ἐνθυμηματικός) *syllogismo imperfecto adhibito* – mit Hilfe eines unvollständigen Syllogismus: ALBERT. M. bon. 471 p. 246,73 quaeritur de hoc, quod ipse (*Aristoteles*) dicit de memoria artificiosa, quod confirmat ipsam inductionem et ratio praeeptionis, quia hoc est eius, qui procedit a principio determinato inductive vel exemplariter vel -e vel syllogistice. anal. post. 2,2,3 p. 172^b,31 sicut in conclusionibus, quae concluduntur -e, sine mediis, in quibus deest aliquid, quod facit evidentiam ostensionis. top. 8,1,2 p. 495^a,42 -e arguendo oportet diffinitionem propositi sumere.

entiana v. gentiana.

**entilma n.* (ἐνταλμα) *charta* – *Urkunde*: LEO MARS. chron. 1,49 (rec. II) Simbaticius cum esset imperialis protospatrius . . . -a fecit . . . abbati.

entimema v. enthyemema.

**entio*, -ire. (*francog. vet. enter* [cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 610sq.]) *de speciali ratione coniunctionis i. q. inserere* – ‘*ein-, aufpfropfen*’: ANON. IV mus. 1,1 p. 35,17 cum illa pausatione adiungatur brevis et altera brevis pro pede, quod quidem est difficile ad pronuntiandum, quoniam unus pes -itur in alio pede (*sim. p. 35,28*).

**entitas*, -atis f. (ens) *essentia, natura* – *Wesen, Natur*: ALBERT. M. resurr. 21 p. 249,39 -s rei dicitur duobus modis, scilicet de esse, quod est a forma, et de esse, quod est in materia causatum a forma. phys. 1,2,10 p. 31,26 vere . . . est secundum rem, quod ratam et veram habet -em, et hoc est materia prima, quae sola -s est rerum. eth. II 6,2,25 p. 443^b,41 divina . . . nullo modo -es suas habent in materia nec fundantur in ea. metaph. 5,3,1 p. 256,42 si numerus dividitur in unitates, quaelibet est unitas et in divisione sua habet -em. *ibid. persaepe*.

**entitio*, -onis f. (*entire) *insitio* – (*Ein-, Auf-*) *Pfropfung*: ANON. IV mus. 1,1 p. 36,48sq. non mireris de tali ordine punctorum sive de tali -e, quoniam quandoque invenitur disiunctio ordinis pedum et sic disiunctio mediante -e fit coniunctio.

**entole subst.* (ἐντολή) *praeceptum* – *Auftrag*: ABBO SANGERM. bell. 3,59 -e (gloss.: *mandatum*) te comat, regesque baben proceresque.

**entolina n.* (ἐντολή) *praeceptum scriptum* – *schriftliche Anweisung*: LIUTPR. leg. 26 ἐντόλινα, id est praeceptum, conscripsit dominus meus, quod et sigillo signavit suo; . . . ἐντόλινα istud in medium proferatur. 58 cum -a, id est praeceptum, ius captionis a Grecorum principibus non haberent *mandatores*, ubiubi spernebantur *eqs.*

**entomus*, -um. (ἐντομος) *intercisis* – mit einem Einschnitt versehen (*de insectis*): ALBERT. M. animal. quaest. 1,12 p. 88,67 quartum genus est animalium -orum, intercisorum, ut apes, vespae et muscae.

enubilo, -atum, -are. *a nubilis liberare, illuminare* – *entwölken, erhellen*: 1 in *imag.*: CONC. KAROL. A 19^A p. 119,33 vestri (*sc. praesulum*) sermo socordiam nostram -et, et lux veritatis radio veri dogmatis abdita pectoris nostri perlustrat, ut *eqs.* RICHER. REM. hist. 3,37 quoniam . . . de vitiis nostri ordinis dicere coepi (*sc. primas abbatum*), nihil relinquendum putavi, ut his amotis religio nostra acsi -ta relucent. WALO epist. 3 (MGStud. X. 1995. p. 62,1) quae (*mens*) ab omni terrena caligine suos -are contendit obtutus. 2 *translate i. q. illustrare, explicare* – *klar, deutlich machen*: HRABAN. inst. cler. 3,30 l. 22 sicut . . . gratus est, qui agnoscenda -at, sic onerosus, qui cognita inculcat.

[*enuces v. cimex. adde ad vol. II. p. 576,39*: BERNH. PROV. comm. 2,5 p. 280,37 oleum de scarabeis . . . inunctum vel -es (*enuces ed.*) inmissi per virgam . . . educunt urinam.]

**enuche v. *nenucha. enuchizo v. eunuchizo.*

**enuclear n. nucleus (enucleatus)* – (*herausgeholt*) *Kern*: HONOR. AUGUST. cant. 6,10 p. 454^B in nuce tria notantur, cortex exterior, qui est amarus, testa interior, quae est dura, et -r, quod est dulce: . . . -r vero (*sc. sunt*) spirituales viri.

5 **enucleatio*, -onis f. (*enucleare*) 1 *explanatio* – *Erklärung, Auslegung*: EPIST. var. II suppl. 7 p. 625,27 excubante me (*sc. Agelomo monacho*) . . . sub optentu . . . traditionum liberalium artium -umque (-emque *var. l.*) divinarum scilicet scripturarum dignata est vestra (*sc. imperatoris*) sagax prudentia . . . accersire vestre sollerti presentiae. HILDEG. scivias 3,4 l. 184 tria incidentia acumina, id est antiquam legem et novam gratiam atque -em fidelium doctorum. 2 *patefactio* – *Enthüllung*: ALBERT. STAD. Troil. 5,653 si tibi (*sc. Priamo*) consilii placet -o nostri (*sc. Anchisiadis et Polydamae*), coram te populum praecipe (*corr. W. B. Sedgwick, ALMA 6. 1931. p. 176*) stare tuum.

enucleo, -avi, -atum, -are. *script.*: nu-: l. 21. -li(o): l. 23. 57 p. 1291,16. *al. depon.*: l. 61. *usu medial.*: l. 46.

1 *proprie vel in imag.*: a a nucleis liberare – *entkernen*: AESCULAPIUS 8 p. 12,20 accipiant electuarium ex semine lini, siseleos . . . uvam passam: n-tum (*Gariopont. pass. 1,24 -ta*), tritum, mixtum cum melle. CONSTANT. AFRIC. coit. 16,51 superaddes uvarum passarum -tarum (-lia-, *enuclearum var. l.*) . . . duplum. ARNULF. delic. 678 nucleus ut pascat, nux -anda patescat. SALERN. comp. 103 recipe . . . caricarum -tarum drachmas tres passarum, -tarum pinearum. *al. b eximere, (nucleum) depromere* – (*als Kern*) *herausholen, heraus Schälen*: PETR. DAM. epist. 100 p. 107,3 illi . . . manna . . . veraciter comedunt, . . . qui . . . intra litteralis palaeae thecam dulcem intellegentiae spiritalis ambiunt -are medullam. 2 *translate*: a *invenire, explorare* – *herausfinden, ermitteln*: a *in univ.*: AETHICUS p. 189,16 artem ipsius (*philosophi*) et adinventio nem necnon et propositionem -are non valuerunt *interpretes*. REGINO chron. a. 899 p. 147,13 res . . . gestas . . . notare statui mus, non rerum gestarum causas certis rationum iudiciis -are. URSO element. 3 p. 51,10 attendendum, quod elementum quandoque dominatur in elementato quantitative tantum, quandoque qualitative tantum, quandoque utroque modo, quod circa singula elementa evidentium exemplorum suppositione -andum est. *al. expressius i. q. explicare* – *entziffern*: ODO GLANN. Maur. 22 (3) cuius (*membranulae*) textus tandem -tus haec continere repertus est: ‘*eqs.*’ b *eligere* – *auswählen*: HONOR. AUGUST. offend. 15 si ita sunt -andi (*sacerdotes*), pauci inveniuntur sacerdotio digni. γ *medial. i. q. generari* – *sich entwickeln*: WILH. HIRS. mus. 2,6 ex his, quae secuntur, melodia -ari videtur. δ *perscrutare* – *durchsuchen*: AETHICUS p. 169,23 non tantum mea causa fuit eorum (*philosophorum*) palpare et -are paginas, ut in aliquod rei veritatis prodessem. b *edisserere, enarrare, (plane) exponere* – (*ausführlich*) *schildern, erzählen, darlegen*: a *in univ.*: CONC. KAROL. B II 2 p. 8,33 quibusdam episcoporum simul et laicorum idipsum -vit *Theutberga*. Θ *met.* chron. 2,4 tanti patris ac filii temporibus quantum vigeret regnum, difficile est ulli ad -andum. MAURUS (?) anat. II p. 30,5 ut vobis diligenter -vimus (*ostendimus var. l.*), duo sunt meatus in utraque parte illius panniculi. CONR. MUR. nat. animal. 808 vis breviter scire brevibus, quam pessimus iste sit morbus: breviter -iabo tibi. *persaepe. explicare, elaborare* – *entwickeln, herausarbeiten (usu depon.)*: TRACT. de Lamb. II 6 (MGScript. XV p. 949,50; a. 1116/19) mira eloquentia pertonante de origine animae profundas subtilitates . . . -tus est *abbas Lambertus*. β *c. sensu denudandi, patefaciendi*: HROTSV. Pafn. 1,22 -a nobis (*sc. discipulis*) causam tui maioris. BURCH. WORM. ieun. p. 119,39 si quis . . . consilio interfuisset, . . . vidisset . . . regem . . . mysticas consilii sui rationes -antem. BENZO ad Heinr. IV. 5,11 (12) p. 486,19 -emus sacramentum carissimi nominis (*sc. Adelegidae*). NARR. de Gron. 30,23 episcopus . . . coram tota ecclesia formam pacis facte -at. *al. γ explanare* – *erklären, auslegen*: HRABAN. carm. 3,28 invenies illic divinae famina legis ecclesiae sensu -ta satis. RICHER. REM. hist. 3,46 cathegoriarum . . . librum Aristotelis consequenter -ans *Gerbertus*. HILDEG. fragm. 576 expositores, qui divinam legem -ant perfecti-

[Weber]

que . . . in bonis operibus se habitabiles reddunt. *al.*

adi. enucleatus, -a, -um. *acer – scharfsinnig, differenziert*: BEDA temp. rat. 16,56 in octava sua parte iuxta vulgarem opinionem, sed iuxta -iorem sententiam aliquanto prius locum autumnali praebebat (*sc. signum librae*) aequinoctio. DUNGAL. epist. 1 p. 570,30 quibus (*libris*) de his rebus et de talibus exercitatori sermone et -iori expressione tractaverunt *philosophi*.

adv. 1. enucleate. clare, diligenter – treffend, deutlich, sorgfältig, genau: RADBERT. corp. Dom. 1,94 -ius, obsecro, considera (*sc. homo*), utrum *eqs.* BOVO CORB. Boeth. 5 ubi (*sc. in libris*) de his motibus creaturarum -issime disputat *Augustinus*. CONR. HIRS. dial. 1792 grammaticam ordinavit Aristarchus, inde multo -ius Priscianus. CHART. ord. Teut. (Hass.) 17 que mens humana non valet servare, decet ea scriptis -cius innodare. SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 218,25 beneficium . . . ita vult -iate distingui pariter et exponi, ut *eqs. persaepe. v. et l. 32*.

2. enucleatim. 1 clare, diligenter – sorgfältig, genau: DIPL. Merov. I 118 p. 303,36 quod et a nobis -m (-tum C) est perscrutandum. CONC. Karol. A app. 9 p. 848,5 causam dominus imperator in generali conventu . . . diligenter discutere et -m inquirere praecepit. *persaepe. 2 praecise – kurz, konzentriert*: WIGAND. Waldg. 33 quoniam longum est singulas virtutes . . . retexere vel paucula . . . nota omnibus eius beatissimam animam diligentibus, temptabo -m edisserere.

*3. *enucleanter. clare, diligenter – treffend, deutlich, sorgfältig, genau*: COD. Karol. 54 p. 576,24 sinceram cordis nostri puritatem vestro regali culmini -r proferre. LIBER diurn. 124,3 queque ad stabilitatis integritatem et profectus venerabilium pertinere noscuntur locorum, -r perficere. PETR. DAM. epist. 23 p. 233,18 per singula verba huius praecepti figuram -r (*enucleatus var. l.*) exponere. FUND. Heinrichow. p. 38,3 sunt . . . multa eidem Michaeli in hac commutatione addita, que in privilegio inde confecto sunt -ianter scripta.

**enucleus, -i m. nucleus (enucleatus) – (herausgeholter)* Kern: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 376^C abiectis -is resolvantur *tamarindi* cum syrupo vel in melle (*antea*: nuclei abiiciantur).

enuco v. eunucho.

enudo, -avi, -are. denudare, discooperire – entblößen, offenlegen: *1 proprie*: BEDA temp. rat. 29,71 quanto . . . plus aestus . . . litora . . . contexerit . . . , tanto latius recedens eadem litora maris exhaurire atque -are consuevit. VITA Serv. 53 p. 125,15 semihomines . . . pisces semipiscesque homines Syrenas tempestatem nautis precinuisse, quantumque humane habuerant forme, undis ultro -asse. *2 in imag.*: RUP. TUIT. Eliph. (PL 170,433^C) haec audiens ille (*Iulianus*) . . . impietatis faciem protinus -vit praecipiens amarissimas eis (*Daphni et Maximino*) plagas inferri. *3 translate i. q. explicare – erläutern, darlegen*: ALDH. ad ACIRC. 129 p. 177,21 quam (*formulam*) singulariter evolvere et universaliter -are taedet.

*enula v. helenium. *enulatus v. *inulatus.*

enumeratio, -onis f. 1 usu originario i. q. dinumeratio – Aufzählung, Nennung: a gener.: a in univ.: HRABAN. cruc. C 17,16 post -em ac tractatum spiritualium carismatum. HERIG. gest. 39^{capit.} -o virtutum eius (*sancti Amandi*). RUP. TUIT. Matth. 13,184 post -es multorum, quae fiunt sub sole. ALBERT. M. veget. 1,129 istae . . . sunt plantarum partes, quas hic diximus per -em. *al. b explanatio – Erklärung*: ANON. mus. plan. Coussemaker p. 487^a,23 etymologia huius nominis (*sc. diapente*) apparet, semper tediosa est -o. *b rhet. et gramm. i. q. comprehensio, recapitulatio – Zusammenfassung*: BERNOLD. CONST. libell. III capit. 5 p. 59 brevis -o decretorum superioris epistolae. RUP. TUIT. Ioh. 8,1095 sicut facere solent oratores periti, ut per -em (-e *var. l.*) partes colligant et commoneant, quibus de rebus verba fecerint. trin. 14,27 l. 1288 pro magno curare solent saecularis eloquentiae magistri, ut inventionis suae supremum -e concludent. *2 per confusio-nem c. enuntiatio i. q. emissio – das Ertönenlassen*: HIER. MOR. mus. 4 p. 17,18 tonus est acuta -o (*Isid. etym. 3,20,7 enuntiatio*) vocis.

enumero, -avi, -atum, -are. script.: he-: p. 1292,4. in-: p.

1292,17.

1 numerare – zählen: a proprie: FORM. epist. IV 3 p. 529,40 non solum anima erit perhenniter salva, sed etiam vos, capilli capitis, in Dei retributione he-ti (*cf. Vulg. Luc. 12,7*). FROWIN. explan. 2,1 l. 380 homo unum genus est, sed unus homo non est; quis eos -are potest? . . . sic in caeteris innumerabilibus innumerabilium rerum generibus: infinita rerum genera. ALBERT. M. metaph. 2,9 p. 101,59 'qui' intelligendo lineam 'procedit per infinitum', numquam '-bit (*p. 994^b,25 ἀριθμή-σεται*) sectiones', in quas dividitur, et ideo non intelligit ipsam. *al. b translate i. q. habere (inter) – zählen (zu), rechnen (unter)*: HRABAN. epist. 20 p. 426,8 quos (*sc. libros apocryphos*) et moderno tempore inter scripturas sacras sancta -at ecclesia. *2 recitare, adnotare – (der Reihe nach) aufzählen, nennen*: HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,39 quas (*incantationes paganorum*) nunc longum est -are. DIPL. Otton. I. 340 p. 465,30 tullit *Rainerius* tensusurum . . . de meo episcopio, quod i-are non possunt. DIPL. Constantiae 10 p. 34,2 ut nullus sit, qui a . . . monasterio tuo (*sc. Marci abbatis*) pro superius -tis animalibus (*sc. mille ovibus, centum vaccis, quadraginta iumentis, sexaginta porcis*) herbaticum . . . quomodolibet exigere . . . presumat. *persaepe. 3 describere, enarrare – erzählen, schildern*: WILLIB. Bonif. 9 p. 56,6 -tis . . . beati viri gestis. HRABAN. epist. 25 p. 435,33 de quo (*Philippo*) Lucas alibi mentionem facit, cum transitum Pauli ad Hierusalem -asset (*corr. ex -at P*). THIETM. chron. 6,59 quam flebili miseria haec (*civitas*) cito corruerit -tis, quae inter haec acciderant, explicabo. *al. c. sensu glorificandi*: VITA Liuth. 13 p. 19,4 ubi magnorum quondam potestas, . . . ubi fortium -tae vires?

**enuntiabile* (-nci-, -is n. *quod dici potest, enuntiatio – Behauptung, Aussage (usu log. et rhet.)*: ALBERT. M. sent. 1,41,6 p. 350^b,1 quancumque propositionem Deus scivit, scit vel quodcumque -e: *eqs. praedicam. 7,9 p. 289^a,39 quod veritas -is et propositionis esse non potest nisi existente -i et propositione. miss. 2,10,12 p. 74^a,13 utrum articulus sit res vel -e. saepe. Ps. PLATO quart. 4 p. 181,15 ex enunc-bus intelligibilibus in hoc libro.*

enuntiatio (-nci-, -cio), -onis f. *script. enn-: RUP. TUIT. omnip. 19 (PL 170,470^{A,B}). 1 proprie i. q. actus (e)loquendi, dictio – das (Aus-)Sprechen, Reden, Sagen: a in univ.*: RUP. TUIT. Matth. 12,514 paululum . . . intermissa sancti nominis (*sc. spiritus sancti*) -e. ALBERT. M. herm. 1,2,1 p. 381^b,20 quod constituenda per definitionem ad -is generationem sunt in voce tanquam in genere. *annuntiatio – Verkündigung*: WOLBERO cant. 3,201 p. 1202^D quid . . . in facie sive specie ecclesiae considerari potest nisi praesentia divinitatis . . . in -e divinorum eloquiorum? *b actio declamandi, proferendi – das Vortragen*: ANSELM. BIS. rhet. p. 178,9 enuncians (*corr. ex pronuncians P*, enuntians C) . . . caveat, ne a sententia -ciacionis (*corr. ex pronunciacionis P, -is C*) decidat. VITA Annon. I 1,29 p. 478^b,49 ad tertiae . . . lectionis enunc-em accessit. p. 492^a,10 clericus in decantatione psalmorum . . . ex negligentioribus et praeproperis alternorum versuum enunc-bus in eam decidit consuetudinem, ut *eqs. RUP. TUIT. off. 2,20 haec . . . populi solemnissimis dimissio (sc. ite missa est) est reverendae modulationis -e nitens rei dignitatem exprimere. 2 meton.: a sermo, verbum – (Aus-)Spruch, Äußerung: a gener.*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 372,2 utique iusta pontificis -o, quia ore infantium et lactentium facta electio. RUP. TUIT. trin. 16,1555 attentos auditores esse voluit -o iudicantis (*spectat ad Vulg. num. 12,6*). ALBERT. M. metaph. 6,3,1 p. 313,24 verum et falsum, quae sunt in -e, sunt signa veritatis et falsitatis, quae sunt in anima. *al. b rhet. et gramm. i. q. sententia – Satz*: WOLBERO cant. 1,57 p. 1069^C cum hac -e (*sc. Vulg. cant. 9*) duo sunt subiecta, unum praedicatum. *γ log. i. q. dictum – Aussage, Feststellung*: SCHOL. Boeth. mus. 2,5,37,1 axiomata sunt -es verum vel falsum significantes. RUP. TUIT. Ioh. 13,1454 dicimus non esse maledicti effusionem sed maledicti iam existentis -em, praesertim cum non dicat 'maledictus sis' sed 'maledictus es.' ALBERT. M. herm. 1,1,1 p. 374^a,48sq. interpretatio et -o differunt secundum rationem a propositione; propositio enim est -o stans sub forma syllogismi *eqs. persaepe.*

[Weber]

in syllogismo de propositione, praeambula: GUNTH. PAR. orat. 1,1 p. 104^D dialectica oratio est -o sive propositio, qua utitur disputator ad syllogizandum. v. et vol. II. p. 1446,43. **b** praenuntiatio – Vorherverkündigung: CHRON. Andag. 54 p. 128,12 neque eius (praepositi) hanc -em eventus fefellit, et ... per accessum temporis, quod verebatur, accidit. RUP. TUIT. trin. 25,589 quod ait psalmista: 'Dominus adiutor meus, ... re-floruit caro mea', certissima ... resurrectionis -o est. **c** de modo declamandi i. q. pronuntiatio – Aussprache: EPIST. var. II 15 p. 320,30 nullus ... ignorat, quod pars illa (sc. artis grammaticae Donati), cuius titulus est de accentibus, ob -em syllabarum precipue fuerit edita. BALDW. VICT. dict. 12,8 sunt praeterea ... frendentes -ciaciones vitande; ... frendentes enunc-es sunt, que ex asperis concurrentibus litteris fiunt. **d** lingua – Sprache: ALDH. ad Acirc. 10 p. 82,16 ut Evander et Evandrus, quorum unum (sc. nomen) venit ex Graeca -e, alterum ex Latina. **e** appellatio, praedicatio – Name, Bezeichnung: ARNO REICHERSB. apol. p. 159,28 non ... diversis his enunc-bus persona duplicatur vel triplicatur, ... cum dicimus Pater Deus, Filius Deus, spiritus sanctus Deus est; in singulis enim his tribus -bus proprietatum quasi differentia in subiectis est (item de trinitate: GERHOH. novit. 12,4 istis -bus videntur persone predicari et substantia supponi). **al.** **3** translate i. q. manifestatio, efficientia – das An-den-Tag-Legen, (Be-)Wirken: PETR. DAM. serm. 19,7 l. 173 qui fontem baptismatis expetunt, a vita funditus decidunt, nisi fidem ipsam ... studuerint etiam bonorum operum -e proferre.

enuntiativus (-nci-), -a, -um. in enuntiatione consistens – aussagend, feststellend: RUP. TUIT. trin. 3,734 non imprecantis animo dixit (sc. Dominus ad serpentem) 'maledictus sis', sed -a designatione 'maledictus es' inquit. GERHOH. Sim. p. 254,30 de tali ... oratione (i. propositione), quam dyalectici -ciativam dicunt. ALBERT. M. praedicab. 1,4 p. 7,38 sermo ... complexus per hoc, quod -us est, rem esse vel non esse significat. *ibid.* saepe.

adv. enuntiative. per enuntiationem – auf feststellende Weise: GERHOH. Antichr. 57 p. 369,8 non ... dico vel iudico -e hoc vel illud ita esse, nisi eqs. CAES. HEIST. hom. II p. 32^b,6 quod ... dicitur 'redde illis mercedem', sic potest intelligi, ut imperativus ponatur enunc-e, ut sit sensus 'redde', id est 'indica esse reddendam.' ALBERT. M. herm. 1,4,2 p. 410^a,27 non enim nomine vel verbo simplici voce contingit aliquid enuntiare vel aliquid -e proferre. *ibid.* **al.**

enuntio (-ncio), -avi, -atum, -are. *partic. praes. usu subst.:* p. 1292,48. **1** (verbis) efferre, eloqui, edicere, promulgare – (mit Worten) ausdrücken, äußern, sagen, kundtun, verkünden (saepius de prolatis per scripta, e. g. l. 52): **a** gener.: **a** in univ.: ANNAL. regni Franc. a. 826 p. 171,31 ut a nullo mortalium ... miraculorum ... varietas verbis valeat -ari. HRABAN. univ. 15,6 p. 430^A nuntium dictum, quoniam per sermonem omnia cogitata -antur. DIPL. Otton. I. 418 p. 571,6 sicut cartarum textus ... -at. DECRET. Burch. 2,62 nec sola sufficit fides in corde, nisi etiam verbis -etur. MIRAC. Nicol. Brunw. 4 p. 195,30 se ... Bertwinum appellatum -at mutus sanatus. *persaepe.* **β** c. sensu denudandi, prodendi: HIST. Mosom. 1,5 p. 149,42 -bo veritatis arcanum. RUP. TUIT. glor. (PL 169,93^A) quas (cogitationes) vocibus istis -at: 'eqs.' **al.** **γ** indicare, (prophetic) praenuntiare – ankündigen, (prophetic) voraussagen: RADBERT. Matth. 2,3226 futuram -at Ezechiel resurrectionem ita dicens: 'eqs.' PETR. DAM. epist. 40 p. 420,8 quod ... prophetis -arat (-at, -verat, nuntiat *var. l.*) spiritus sanctus oraculis. RUP. TUIT. Ioh. 14,264 prima ... resurrectio ... illa est, quam Dominus -ans Iudaeis 'amen, amen' inquit 'eqs.' (Vulg. Ioh. 5,28). trin. 16,1127 motionem castrorum sive exitum ad bellum prolixum atque concisus -at clangor tubarum (spectat ad Vulg. num. 10,5). **al.** praedicere – prognostizieren: MAURUS progn. 11 p. 30^a,3 scotomia si affuerit, quia materia ascendit superius, sanguinis fluxum e naribus -bis. **δ** referre, narrare – berichten, erzählen, wiedergeben: ANNAL. Ved. a. 884 p. 55,11 primores gentis, quae sibi fuerant dicta, -at (nuntiat *var. l.*) Sigefridus. HRABAN. univ. 11,10 p. 320^D qui (euangelista Lucas) ... annuntiationem angeli ad Mariam vir-

ginem et nativitatem Salvatoris consequenter -at. ALBERT. METT. episc. Mett. 1 p. 108,6 dum ... Aquis Otto cesar ... consisteret et id per exploratores Lothario regi -tum esset eqs. **b** publ. et iur. i. q. nuntiare – melden, mitteilen: LEX Sal. Karol. 47,2 si quis ... commonitus fuerit ... et ad placitum venire distulerit, tunc ille, qui cum eo negotiavit, habeat tres testes, quod -asset (-ciasset, denuntiasset, ei nuntiasset *sim. var. l.*), ut ad placitum venire debuisset. CHART. Sil. D II 104,4 ad iudicium nemo civium venire tenetur, nisi ex parte iudicii prius ei publice -cietur. **c** gramm., rhet. et mus.: **a** proferre – vortragen: EPIST. Hann. 16 p. 336,6 qui ... quod bene intelligit, incompetenter -at, larvam induit. v. et p. 1292,48. **β** pronuntiare, emittere, canere – aussprechen, (er)tönen, erschallen lassen: RADBERT. Matth. 1,1389 secundum hebraicum 'raab' sine aspiratione -atur. AUREL. REOM. mus. 19,10 in reciprocatione introituum ... mediocriter prima initiabitur (-bitur *var. l.*) syllaba, id est 'glo', et secunda acuto -ciabitur accentu, videlicet 'ri.' 19,27 hanc ... expressius -ciandam (enumerandam *F, a. corr. R.C*) esse sonoritatem. HUCBALD. mus. 13 si duae ipsarum (sc. specierum intervallorum) voculae simul -entur, consonantiam reddunt. **al.** **γ** comprehendere – zusammenfassen: HRABAN. inst. cler. prol. 55 alicubi ... eorum (sc. auctoritatum) sensum meis verbis propter brevitetatem operis strictim -vi. CONR. HIRS. dial. 998 summam totius operis sequentis -at prologus ante rem. **d** log. i. q. modo enuntiativo proferre – aussagen, feststellen: RUP. TUIT. Ioh. 13,1390 ut subaudiri possit imprecantis verbum 'sit' et non potius -ando 'dixit'. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 19,34 eandem (prophetiam), quam de Socrate proprie, de prato inproprie vel transumptive -o. GUNTH. PAR. orat. 2 praef. p. 115^B ad exemplum categoricae propositionis, quae uno tantum verbo indicativo -atur, quam et logici simplicem vocant. v. et p. 1293,42. **2** appellare, nominare, nuncupare, memorare – nennen, bezeichnen, erwähnen: **a** in univ.: IOH. SCOT. praedest. 8,6 l. 112 eisdem ... verbis et substantiam hominis et donum solus -are. IOH. AFFLIG. mus. 8,16 nota quod, quando dicis semitonium cum diapente, unum modum significas, quando vero semitonium et diapente, duos modos -as (significat *var. l.*). RUP. TUIT. trin. 13,284 masculino genere cherubim -ari ... placet. Matth. 1,492 Mariam coniugem Ioseph -vit angelus. **al.** **b** c. sensu enumerandi: FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 21,18 et si nos (sc. Soldanus) vellemus -are eos, qui sunt in nostro servitio eqs. **c** c. sensu glorificandi: RADBERT. Matth. 1,2825 non ipse (Ezechias), sed fortis Dominus in illo felicius quam extollentius -atur. *ibid.* **al.** **3** formare – bilden: GUNTH. PAR. orat. 9,4 p. 173^B qui (Graeci) ex nominativis, id est puram habentibus ante 'a', genitivum in 'as' -ant.

***enutricatus**, -a, -um. (ex et nutricatus) obesus, bene pastus – wohlgenährt: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 376^C idem factum laxativum detur acute febricitantibus ad laxandum, maxime -tis post tertiam et quintam purgationem.

enutrio, -i(v)i, -itum, -ire. *script.:* inu-: EPIST. Desid. Cad. 2,13 l. 23. *enot-:* DIPL. Pipp. 8 p. 13,7. *form. act. pro pass.:* p. 1295,34. *metr. enü-:* CARM. Cenom. 7,134.

alere, pascere, nutrire – füttern, (er)nähren, verköstigen, auf-, großziehen, Unterhalt gewähren (pass. interdum i. q. crescere, adolescere – aufwachsen, e. g. l. 64): **1** proprie et in imag.: **a** obi. homines: **a** in univ.: LEX Baiuv. 16,14 ego in propria domo -vi eum de propriis meis mancipiis natum. HUGEB. Willib. 6 p. 106,10 -endo divinae pietatis la c t e leniter lactando (sc. pueros) pascebat (RADBERT. psalm. 3,939 -tae l. verbi. *al.*; locus spectat ad Vulg. I Cor. 3,2). BERTH. ZWIF. chron. 41 p. 222,21 Ernestus de Hohinstetin ... in magnis deliciis -tus. ANNAL. Otak. a. 1278 p. 194,17 omnia pro pauperibus -endis. GUTOLF. Delic. p. 15,18 qui (Dominus) eas (dominas) ... in suam carissimam Ierusalem, in qua -te fuerant, revexisset. CARM. de Iuda 1,66 natum ... -iri, crimen quo constat oriri. *persaepe.* **β** c. sensu assuescendi: PETR. DAM. epist. 109 p. 217,19 somnum somnus adescat et vigiliae vigilias pariant; nam corpus humanum, in quo paulatim prius -itur, in hoc per incrementa postmodum roboratur. BERTH. ZWIF. chron. 8 p. 195,28 Heinricus ... quartus imperator ... infinitis sceleribus

bus -vit cor suum. **b** *obi. bestiae*: HUGEB. Willib. 6 p. 106,7 ut gallina, que sub alis solet tegendo suos -ire fetos, ita *eqs.* PETR. DAM. epist. 27 p. 248,8 illae . . . carnales epulae nil aliud quam vermes -unt. ALBERT. M. animal. 4,98 grasemushe . . . -it aliquando ova avium aliarum et praecipue guguli. *al. pass. i. q. pasci – weiden*: PAUL. DIAC. Lang. 2,8 ferunt in hoc monte (*sc. Regis*) bisontes feras -iri. **c** *obi. plantae sim.*: HILDEG. div. op. 2,1,43 l. 67 per radicem . . . arboris . . . flores et poma -untur. ALBERT. M. veget. 5,29 quia non posset *planta* sufficienter ex radice sola . . . -iri. **d** *obi. res i. q. fovere, promovere, colere – begünstigen, fördern, hegen*: **a** *corpor.*: CHART. episc. Halb. 394 l. 14 (a. 1198) quam (*ecclesiam*) predecessores eorum et ipsi . . . divinis cultibus satis expeditam -ierunt. ANSELM. LEOD. gest. 15 p. 197,34 per tuum, quo hanc ecclesiam fundasti, pastor, sanguinem . . . oramus, quod -risti, plus tuere precibus. **c** *sensu eliciendi*: PRAECEPT. diaet. I 21 radices non manducare (*sc. debet homo*), quia tunc -itur scabies. **β** *incorpor.*: RADBERT. psalm. 3,840 quae (*virgines*) omnia sibi dona concessa et sacramenta regis in pectore foveat, contegunt et -unt. RUP. TUIT. Ioh. 2,10 magna sunt et alta, quorum intellectu fides pascitur, spes -itur, caritas accenditur. EPIST. Hildeg. 83,7 Spiritus Domini quos elegit sibi . . . , numquam deseruit, sed cogitatum ipsorum in paterna mansuetudine -vit. *al. 2 translate i. q. educare, edocere, instruere – erziehen, ausbilden*: RADBERT. Arsen. 1,7 p. 31,8 nonnulli, quos tyrocinia virtutum -irunt in militaribus rebus *eqs.* HROTSV. lib. 2 praef. 2,3 philosophicis . . . studiis -ti (*sapientes*) *eqs.* HILDEG. ordo virt. 68 venite ad me (*sc. Humilitatem*), Virtutes, et -am vos ad requirendam perditam dragmam. TRAD. Ransh. 164 qualiter Siboto . . . filiam suam . . . regulari disciplina -endam in domo S. Pancratii tradidisset. *saepe. act. pro pass.*: THEOD. TREV. Liutr. 32,3 iuxta captum singularum temporisque spatium in sciencia librorum perfecte -ierant (-tae erant C) *septem filiae*.

subst. enutriens, -entis *n. medicamen nutritivum, roborans – nährendes, kräftigendes Mittel*: URSO med. 225 vidimus de alterativis, digestivis, expulsivis, nunc agendum est de resumptivis et -bus.

enutritio, -onis *f.* 1 *victus – Nahrung (in imag.)*: WOLFFHER. Godeh. I praef. p. 168,33 qui (*abbas*) mellifluae vestrae -is galumnae insimul mecum debriatus. 2 *educatio – Erziehung*: GERH. STED. annal. p. 209,1 qui (*Luderus*) filiam suam Gertrudem . . . spe -is in habitu seculari, ut in bona disciplina stabiliretur, in claustro dominarum collocavit.

enutritor, -oris *m.* qui *enutrit, altor – Ernährer, Nährvater (in imag.)*: LIBER hist. Franc. 42 fuit . . . Dagobertus rex fortissimus, -r Francorum, . . . ecclesiarum largitor. CHRON. Erf. mod. I a. 1208 p. 206,5 marscalcus, trium predecessorum -r regum (*inde* CHRON. Reinh. a. 1208). Weber

enxen(n)ium *v. xenium. enydros v. enhydros.*

***enzignerus** *v. *ingenierius.*

1. **eo**, i(v)i, itum, ire. *script.*: *praes. coni.*: hia(m): p. 1296,9. *adde* FORM. Senon. I 40 hias (*item* app. 1^b). FORM. Sal. Bign. 16 hiat. *iant*: p. 1296,10. *igam*: p. 1296,10. *imperf. indic.* hibant: p. 1296,42. *fut. I* evo: CHART. ord. Teut. 132 p. 133,32. *perf.*: *indic.*: hiit: p. 1299,66. *ibit*: p. 1296,60. *coni. gerit*: p. 1296,8. *gerundium eond(i)*: p. 1296,16. 1299,30,35,36. *form.*: *fut. I* iturus ero: p. 1300,18. *depon.*: p. 1300,62. 1301,33,34. ?*usu trans.*: p. 1299,32. *metr. iens*: CARUS Clem. 62. ?*gen. gerundii pro inf.*: p. 1299,35,36. *struct. c. partic. fut. pro supino*: p. 1300,26. *partic. praes. usu subst.*: p. 1296,31,46,58,1300,8. *al. de cetero v. sub III.*

ieñva – geben: I *proprie vel in imag. de motu (de continuatione)*: p. 1297,51sq. 67,70sq. *q.*: A *strictius de anim. (de rebus personatis)*: p. 1296,54,55,58. 1 *gener.*: **a** *ambulare, vadere, incedere, currere – (zu Fuß) gehen, schreiten, laufen*: **a** *de hominibus*: LIUTG. Greg. 14 erat languor talis, ut primo . . . ire potuisset. EIGIL Sturm. 9 circumquaque iens per singula, quae aspiciabat, Domino gratias referebat. WALAHFR. carm. 24,22 dum . . . per singula lector irem. CAND. FULD. Eigil. I 20 scientes fratres se per . . . obedientiae viam ituros ad Deum. WALTHARIUS 787 dissiliens (*sc. de equo*) parat ire pe-

des. WALTH. SPIR. Christoph. I 15 pro quo (*Deo*) et in mortem ire non trepidamus. THIETM. chron. 6,94 cum mane ad scholam ire debuisset *filius. persaepe*. **β** *de animalibus*:

WALTH. SPIR. Christoph. II 2,195 cerva . . . in ardua montis itura. FROUM. carm. 20,29 it lupus in silvas. *al. cf. l. 42,53*. **b** *iter facere, se conferre, (com)migrare – ziehen, seinen Weg nehmen, sich begeben, reisen*: CONVERS. Afrae 2 quocumque ierit (*gerit var. l.*) caput, membra sequantur necesse est. FORM. Arvern. 3 hiant et maneant (*sc. liberti*), ubicumque voluerint (*sim. 4 iant*). FORM. Senon. I 39 ut igam ad civitate illa. ARBEO Emm. 8 orationis studio ad (*om. pars codd.*) Romam ire. RIMB. Anscar. 7 p. 28,16 in gentes ire paganas ad praedicandum evangelium. PONTIF. Rom.-Germ. 80,52 in quos fines episcopus causa officii sui sit hoc anno iturus. STATUT. ord. Teut. p. 58,17 ad ferias aut nundinas ire. CHART. Ticin. 194 p. 25,14 traentes et redeontes habeant licentiam . . . eondi per portam. *persaepe*. **c** *adire – hingehen*: WALAHFR. Blaithm. 44 duxque comesque ibant (*sc. ad conversantem in coenobio*). CAND. FULD. Eigil. II 17,50 propius . . . praesul iens tolli . . . corpus (*sc. Bonifatii*) instruxit. WALTH. SPIR. Christoph. I 11 si . . . visum mihi fuerit, ibo (*sc. ad regem*). **d** *abire, discedere – weg-, fortgehen, sich entfernen*: **a** *in univ.*: ARBEO Corb. 15 p. 205,2 a finibus Baiuvariorum ire. THEGAN. Ludow. 33 dimisit imperator eum (*Heriolt*) ire cum pace. WALTHARIUS 946 quid mihi, si Vosago sic sic inglorius ibo (*sc. rex*)? THIETM. chron. 6,87 nobis inde (*sc. a Palithi*) euntibus ibidem relinquitur *Walkerus*. ANON. Has. 18 ut . . . stipantes se . . . ire iuberet (*sc. episcopus*). *saepe*. **c** *sensu redeundi*: IOH. CANAP. Adalb. A 5 quadam die dum iret (*iter faceret var. l.*) de, (*rediret a C 5*) scholis. **c** *sensu fugiendi*: WALTHARIUS 516 accelerate, viri, iam nunc capietis euntem (*eundem var. l.*). **β** *in imag. de obitu*: AGIUS epic. Hath. 472 hinc quasi de longo ibimus exilio. HROTSV. Sap. 7,2 inprime mihi (*sc. Karitati*), mater, osculum et commenda iturum Christo spiritum. RUOTG. Brun. 45 p. 48,36 Deo . . . sese quasi mox iturum . . . commendavit. **e** *circumire – umher-, herumziehen*: NICET. ad Chlodios. p. 119,41 cum legatos vestros per Francorum reges . . . ire conspicimus. ANSELM. Bis. rhet. app. p. 181,12 quas (*civitates*) in eundo perambulavimus. ACTA imp. Winkelm. I 995 p. 749,5 cum . . . erant quondam domini in eundo per regnum vel in exercitu, tunc *eqs.* **c** *sensu grassandi*: RHYTHM. 38,8,1 hibant *Iudaei* . . . tabescentes velut canes rabidi. **f** *procedere – fort-, voranschreiten*: EIGIL Sturm. 19 p. 154,7 ianuas ei (*regi*) ecclesiae aperuit et . . . ad orationem ante eum ibat. CAND. FULD. Eigil. II 14,99 abbas progrediens adiit . . . euntem prosequitur turba. **g** *succedere, (con)sequi – (nach)folgen, sich anschließen (an)*: VITA Liutg. I 3 post Deum ire in verbis et moribus. LAMB. HERSF. annal. a. 1057 p. 71,6 filium in mores vitamque patris pedibus . . . iturum esse (*sim. a. 1071 p. 129,1*). SCHOL. Adam gest. 53 pedibus ire in sententiam decessoris. **h** *se (loco) movere – sich (von der Stelle) bewegen*: WETT. Gall. 40 equus substitit nec sessori suo eundi consensum praebuit. CARM. Bur. 83,4,7 cursu vago dum beata manus it (*de manu palpante* [*‘wan-dern’*]). 210,11,1 per spatium tabule rocho conceditur ire (*de latrunculo in ludo scaccorum* [*‘ziehen’*]). *iron. de palo terminali quasi personato*: YSENGRIMUS 2,587 stans (*sc. limes*) est pluris eunte. 2 *milit. i. q. proficisci, exire, pergere – (aus-, ab)ziehen, -marschieren, ins Feld ziehen*: **a** *in univ.*: ANNAL. Guelf. a. 789 XX. anno regnante Carolo ibit cum exercitu . . . super regem Sclavorum. EINH. Karol. 9 p. 12,10 cum agmine longo . . . porrectus iret exercitus. ANNAL. Xant. a. 854 p. 14,15 dedit (*sc. Karolus*) eis (*sc. Nortmannis*) multa milia ponderum auri . . . , ut irent extra Galliam. HROTSV. Gall. I 12,2 iturus . . . me . . . diis supplex commisi. WIDUK. gest. 3,44 p. 124,5 dum eques et dum pedes iret *dux* in hostem. TRAD. Patav. 773 contra paganos. *persaepe. v. et p. 1300,10,33,44. adde*: ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 49,20 collectis et ordinatis exercitibus ireque (*itemque var. l.*) profectis. *expressus i. q. ad pugnam (singularem) consistere – sich zum (Zwei-)Kampf stellen*: WALTHARIUS 581 praecipit ire virum cognomine rex Camalonem. 644 ibat . . . Camalo. **b** *spectat ad heribannum*:

[Antony]

CAPIT. reg. Franc. 193,7 ut veraciter sciant *missi* illos . . . , qui in exercitalem ire possunt expeditionem. 281,16 qui cum eo (rege) ire non potuerint, mittent cum eo electos viros. CHART. Pruss. II 86 (epist. papae a. 1260) si ipsi (*Pruteni*) . . . moniti in expeditionibus . . . ire ac in munitionibus . . . iuvare negligerent. *al. v. et l. 17. p. 1300,4.52.* 3 *publ., eccl., iur. i. q. apparere, se praesentare, converti (ad) – erscheinen, sich einfinden, vorstellig werden:* CONC. Karol. A 19^b,9 ut suus (sc. *episcopi*) homo ad Dei iudicium iret. RIMB. Anscar. 32 p. 63,32 cum pro hac . . . causa ad . . . regem ire disponderet. DIPL. Otton. I. 68 ad placitum publicum . . . ire. DIPL. Ludow. Germ. 52 (interp.) ad iudicia publica . . . ire. DIPL. Conr. III. 241 p. 421,29 ut . . . neque ille, qui donat . . . , neque ecclesia, que accipit . . . , propter hoc ad comitatum ire cogatur. *saepius. v. et l. 17. p. 1300,6.28.* *spectat ad servitia praestanda:* DIPL. Heinr. II. 256^b p. 300,11 in expeditionem seu ad palatium vel in aliud quodlibet nostrum (sc. *regis*) servitium ire. CHART. Gosl. I 301 p. 329,11 in tercio anno ibunt (sc. *mansionarii*) pro edificiis curie.

B latius: 1 *praevalente aspectu ingressivo vel durativo:* *a de anim. (corporis mortui et animae: p. 1300,62) specialibus rationibus spatii emetiendi:* *a equitare – reiten:* WALTHARIUS 419 Waltharius fugiens . . . noctibus ivit. *β vehi – fahren:* EINH. Karol. 1 p. 3,20 quocumque eundum erat, carpento ibat *eqs.* BERTH. chron. B a. 1073 p. 215,15 obtenebrata die, quo irent (sc. *navigio*) incerti (sc. *Hierusalem adituri*). CHART. Sil. D I 123 si in navibus ire noluerint *fratres. navigare – schiffen:* OTTO FRISING. gest. 1,46 rex . . . per Danubium iturus . . . Ratisponae naves ingreditur. *γ evolare, ascendere – emporfliegen, auffahren:* HRABAN. carm. 39,7,2 ille (*Christus*) ivit, quo debuit; super astra celsissima sedet in patris dextera. *v. et p. 1300,59.62.* *δ descendere, demergi – hinabsteigen, -sinken:* *v. p. 1300,62.* *ε volare – fliegen (accedente notione petendi):* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 91,27 posset falco . . . perdere voluntatem . . . eundi ad grues. p. 102,2. 6 p. 187,24 ire ad monedulas, cornices. *ζ (an)natare – (her-)anschwimmen:* COD. Wang. Trident. 88 p. 209,32 (a. 1210) molendina destruere . . . , ita quod pisces possint ire et redire per aquam. *b de rebus corporeis:* *a de sideribus i. q. cursum agere – seine Bahn ziehen:* ALBERT. STAD. quadr. 89 in cancri gradibus sine cancri gressibus ivit *sol (i. Christus).* *β de rebus liquidis i. q. fluere – fließen:* WALAHFR. Mamm. 22,26 sanguis . . . ab oris caedis iit plenius, ut flumen abire putares litoribus. carm. 19,28 evigilans, quicquid supero sibi visus ab axe fundere, (*i. stercus*), per lectum reperit Pollachar ire suum. *γ de navibus, vehiculis i. q. (cursu) ferri – fahren, segeln:* DIPL. Loth. I. 1 p. 52,9 licitum sit . . . navim . . . libere ire ac redire. CHART. Sil. D I 123 XL currus . . . sine teloneo . . . ire permittimus. *v. et p. 1299,27.1300,67.* *δ de scintillis i. q. emitti – (auf)stieben, (empor)sprühen:* WALAHFR. hort. 298 quot in aera Mulcifer ire scintillas . . . videat. *ε de rebus modo lineae per longitudinem deductis i. q. (de)currere, tendere – (ver)laufen, sich hinziehen:* VULF. Marc. II 94 circuit et cunctis consulit ille . . . , si pa-ries nitidus, si pavimenta micent (*ci., nitent ed.*), vasa ministerii sacrumque altare perornent pallia, sacratus si bene limbus eat. COD. Wang. Trident. 84 p. 192,33 vie sive senterii . . . , sicuti stabant et ibant eo tempore, quando *eqs.* CHART. Rhen. med. III 538 que (*viae*) antiquitus ibant per bona, que nunc sunt monasterii *eqs.* *ζ de partibus contiguis i. q. attingere – anstoßen (an):* CHART. scrin. Col. A I p. 26 nr. 42 (c. 1142/56) quod edificia eius (*aquaeducti*) in murum et parietem eius (*domus Liefridi*) ire debent. *c de rebus incorporeis:* *a in univ.:* WALAHFR. hort. 414 si gloria pessum integritatis eat. CAND. FULD. Eigil. II 24,11 per omnes it gemitus. CARM. de cal. Erf. 43 itque reditque frequens sententia ducta per altos magnatum sensus (*sim.* PASS. Petri et Pauli 235). ALBERT. M. metaph. 7,2,3 p. 342,80 hoc ibit in infinitum. *al. abscedere – entweichen:* WALTHARIUS 377 en robur (sc. *imperii, i. Waltharius*) procul ivit et inclita virtus. *β de tempore i. q. decurrere, transire – ablaufen, dahingehen:* WANDALB. martyr. 2 unde sacratus eat *Iani mensis*, recolat quae festa, canemus. *fort. huc spectat:* WALAHFR. carm.

89,4,17 testamenta duo quartas dant ire kalendas. 2 *praevalente aspectu egressivo i. q. venire – kommen:* *a in univ.:* HUGEB. Willib. 4 p. 94,6 inde (sc. *ab urbe Pampho*) ibant ad urbem Constantiam . . . ; et ibi morabant usque *eqs.* ANNAL. Xant. a. 848 qui (*monachi*) . . . reversi sunt in Galliam, unde ierant. RUOTG. Brun. 45 p. 49,17 unde . . . ibant, quocumque ibant, . . . quascumque terras attingerant *eqs. saepe.* *β pertinere, pervenire – hinkommen, gelangen:* WALAHFR. carm. 8,2 dum vix ter senos habuissem temporis annos, ad vos nomen iit, o pater alme, meum. POETA SAXO 5,89 oris apostolici terram sonus ivit in omnem. *al. γ decidere, delabi – geraten, verfallen (in):* GESTA Trev. cont. IV 3 p. 399,17 quod (*statutum*) aliquot annis servatum postmodum ivit in dissuetudinem.

II translate: **A de motu:** 1 *de hominibus:* *a fere de statu ineundo:* *a in univ.:* LEX Sal. Merov. 91^{tit.} (cod. A3) ut fiscales in trustem eant, (*i. antrustiones fiant*). ARBEQ. Corb. 20 ut ad caenubium ire, (*i. monachum fieri*) eum permisisset *papa (sim.)* THEGAN. Ludow. 43 ut in monasterium iret [ut monasterium intraret *var. l.*]. DIPL. Karoli M. 130 p. 180,27 in consensu . . . ire (*i. in consensum accedere*). WIDUK. gest. 2,8 filii eius (*ducis*) . . . regis iussu contempserunt ire in comitatum, (comitatu *var. l.*; *i. in obsequium iurare*). *β se efferre – hinausgehen, sich versteigen:* CONR. HIRS. dial. 488 ne, si ultra te ieris, tollat presumptio, quod contulit naturalis origo. *γ inire (in) – eingehen, sich einlassen (auf):* DIPL. Constantiae 10 laudabiliter . . . a nobis itur in creditum et tunc incunctanter Domino feneramus, cum *eqs.* *δ persistere (in) – verharren (bei):* FROWIN. explan. 6,2 l. 58 tradit *Deus* eos (sc. *superbos*) in desideria cor<dis eorum>, ut eant in adinventionibus suis. *ε longum ire i. q. progressus facere – Fortschritte machen, 'vorankommen':* ANON. IV mus. 2 p. 50,5 ita, quod quilibet plus proficeret in una hora quam in septem ante quoad longum ire. *ζ absol. i. q. vendi, venire – verkauft werden:* VITA Balth. A 9 p. 494³,7 captivos homines christianos ire (vendere *rec. B*) prohibuit. *b fere de actione ineunda:* *a gener. i. q. progredi, accedere, se parare (ad) – darangehen, sich anschicken, schreiten (zu), sich verlegen (auf):* CAND. FULD. Eigil. II 14,15 praesulis occurrit . . . conspectibus inque oscula pacis iens . . . adoratur. CONSUE. Trev. 23 dabitur eis (*ministris*) spacium eundi <ad> necessaria. *v. et p. 1300,16.* *c sensu confugiendi:* WIGAND. Waldg. 14 itum est ad arma orationis. *notione eundi evanida i. q. intendere, velle – beabsichtigen, wollen:* *v. p. 1299,71.1300,13.15.* *β publ. (fere in stipulatione poenae) contra ire i. q. adversari, intercedere (contra) – Widerstand leisten, Widerspruch erheben, angehen (gegen):* TRAD. Frising. 7 p. 33,37 (a. 754) si . . . qualibet< > opposita persona contra hanc donationem ire aut infrangere voluerit (DIPL. Karoli III. 33 p. 573. *saepius*). DIPL. Karoli III. 15 p. 23,32 contra hoc nostrae confirmationis . . . praecceptum ire. *al. cf. vol. II. p. 1750,53. 1765,255qq. adde:* CHART. Bund. 360 (a. 1165) si quis in contra ire voluerit (item 372. 383). *2 de rebus:* *a contingere, obvenire – zuteil werden, zukommen:* HRABAN. carm. 10,12 versibus, oro, quod nostris scriptis sedulus ardor eat. EGBERT. fec. rat. 1,129 successus felix putat ire simillima cunctis. *affluere, insumi – einfließen, Verwendung finden:* CHART. Ticin. 127 p. 108,11 (a. 1237) qui (sc. *dati et soluti*) denarii iverunt et processerunt in utilitate . . . ecclesie. *b de curriculo annorum expleto i. q. transactum esse – zurückliegen:* CHRON. Salern. praef. p. 1,27 incarnacio Domini nostri Iesu Christi eo tempore ibat ann. (*i. annos, ut vid.; ed. in CATAL. reg. Lang. [MGLang. p. 492,14]: anno*) DCCLXXV.

B de modo fere i. q. esse, fieri – etwa: sein, werden (cf. p. 1301,30): 1 *de hominibus:* *a in univ.:* THEODULF. carm. 28,706 voti nullius . . . ego compos eo. 30,32 voti tu (sc. *Benedictus*) mediator eas. *b se gerere – sich verhalten, aufreten:* THEODULF. carm. 28,861 neve remissus eas sat neu truculentus et ater. 28,935 ne violentus eas miseris. WALAHFR. Blaitthm. 21 quanto maior erat, tanto deiection ibat. *c degere, vitam agere – leben, sich hinbringen:* THEODULF. carm. 28,622 saepe suas semperque solent convolvere causas magni, cum propria re sine pauper eat. ANNAL. Pegav. p. 236,8 ibat . . . iuvenis corporis et

animi viribus opibusque succrescens. *d experiri – erleben, es zu spüren bekommen*: YSENGRIMUS 1,46 sic, quibus invidio, quotquot habentur, eant (*v. notam ed.*). 2 *de rebus*: a *in univ.*: CHART. Traiect. 410 (a. 1155) *n o t u m* eat universis ... presentibus et posteris, quod *eqs.* (CHART. Rhen. med. I 649. CHART. Heist. 6 p. 101,28. *al.*). 473 p. 422,27 lucidum et perspicuum eat universis fidelibus ..., quod *eqs.* b *se habere – sich darbiehen, 'dastehen'*: NITH. hist. 1,3 p. 4,6 res ... publica ... cotidie deterius ibat. *sonare – klingen*: THEODULF. carm. 28,874 trux tibi (*sc. iudici*) nomen eat. c *manere – bleiben*: CARM. biblioth. 3,11,30 quod tua (*sc. regis*) ... manus nuper firmavit ..., prorsus eat stabile (*antea*: hoc stet, hoc maneat). d *evenire – ausgeben, vonstatten gehen*: YSENGRIMUS 3,650 res tibi proficuo, si sapis, ibit (*abit var. l.*) adhuc.

III *idiomatica, syntactica, grammatica notabiliora*: A *coniunguntur ire et redire*: 1 *gener.*: WALAHFR. Gall. 2,46 nec prius lecti angulum ... deseruit, quam ... accepto robore per se ire et redire potuisset. RIMB. Anscar. 3 p. 23,37 qui (*ductores*) mecum tam euntes quam redeuntes nihil locuti sunt. STEPH. COL. Maurin. 14 (11) ivit (*sc. puer moribundi ad s. Maurinum*), rediit *eqs.* LAMB. HERSE. annal. a. 1065 p. 98,37 nihil ... difficultatis in eundo, nihil in redeundo perpersi Liciam pervenerunt *christiani. saepe. v. et p. 1297,38.65.* 2 *publ. de iure vel vectigali viae, commeatus*: DIPL. Ludow. Iun. 10 licitum sit ... naves, carra, sagmaria et caetera vehicula et homines ... libere ... ire et redire. DIPL. Otton. II. 85 neque eundo neque redeundo mercatores ... thelonei constitutionem contempnere presumant. CHART. Bund. 840 p. 288,13 in personis et bestiis et rebus omnibus, condo et reddeondo ... in ipsis ... alpibus (*item p. 289,6. saepius. v. et p. 1297,48.1300,47. ?trans. i. q. mittere, (tra)ducere – schicken (hindurch)föhren*: CHART. Bund. 925 p. 360,28sq. (a. 1258) concedatur libera facultas ducendi bestias ad ... alpes de Emede et homines eondi et reddeondi ad ipsas alpes ...; et cum ... non concederetur ... eisdem ... bestias eondi ad ipsas alpes ... nec personas nec ab ipsis alpibus bestias nec personas reddeondi per predictum territorium (*cf. p. 360,22sq. cum ... ad ipsas alpes bestias ducere non possent nec personas transmittere nec ducere*).

B *usu emphatico*: 1 *c. alio verbo coniungitur*: a *eadem forma (aliter: l. 53)*: a *in univ.*: WALAHFR. Mamm. 6,2 praesidis ira ... ire duos equites sanctumque adducere iussit. 6,19 eam gustemusque prius. 18,28 miles ... ibis adducesque virum. 21,10 eunt mirique repertum roboris ... ducunt ... leonem. HROTSV. Gall. I 2,6 eam et Gallicanum laeta promissione circumveniam. CAES. HEIST. mirac. I 7,38 p. 50,21 cum sit mortale peccatum ire et exercere tormenta, quomodo *eqs. al. v. et p. 1300,31.* b *imper. (fere c. vi interi. hortativae, cf. l. 56)*: PASS. Afrae II 3 'ite et tenete eas (ancillas) *eqs.*'; euntes autem milites prius blando sermone eas provocabant *eqs.* WALAHFR. Mamm. 20,3 ite, parate feras. GESTA Alber. 289 ite, viri, iam solvite vincula colli. *adde*: WALAHFR. Mamm. 21,2 ite, viri, ... lustrentur montes. b *partic. praes.*: HRABAN. epist. 16 p. 419,34 euntes discite, quid sit: 'eqs.' THIETM. chron. 2,25 corpus meum (*sc. Hiddae*) ... terre ... tradite et mox euntes haec filio nunciate Geroni. *v. et l. 49.* 2 *imper. c. vi interi. fere i. q. en ecce, agite – etwa: wohlan (denn), auf (cf. l. 48)*: WALTH. SPIR. Christoph. I 8 ite, ite ..., o populi, habetis coram mirabilia, que nostrorum nemo prospexit.

C *determinatio finalis additur per*: 1 *ad, in c. acc. subst. (pro c. abl.: p. 1297,18): v. p. 1296,45. 1297,2. 1298,39.40.41. al. 2 gerundi(v)i varias struct.*: a *abl. gerundii*: RHYTHM. 61,24,5 quem (*Placidam*) nos imus querendo (RIMB. Anscar. 25 p. 55,7. *v. et p. 1300,23*). SALIMB. chron. p. 620,30 ibat quidam Brixiensis mendicando. b *gen. gerundii*: TRANSL. Heli-ani (MGLang. p. 582,24; s. VIII./IX.) Gualtari ... hiiit ad tumulum effodiendi corpus sanctissimi martiris. *pendet a causa, gratia*: WIDUK. gest. 3,50 venandi gratia silvam ire (*inire, intrare var. l.*). THIETM. chron. 7,52 Gunterius ... causa Liuticios predicandi ivit (*adivit* CHRON. Thietm.). c *acc. gerundii*: BERTHA Adelh. 7 p. 761,34 quid actum sit, videndum eamus. *pendet ab* ad: DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,23 in eis ...

locis, ubi ... suos aut se iam ad mercandum ivisse possunt (*sc. Pisani*) ratione probare. d *ad c. acc. subst. et gerundii*: CAPIT. reg. Franc. 158,18 quicumque ... liber homo ... a comite suo admonitus ... ad patriam defendendam ire neglexerit. 5 CONST. imp. II 164,7 (a. 1232) ambaxatores civitatum Lombardie ibunt coram cardinalibus ad examinanda dicta capitula. *v. et p. 1296,12.* 3 *supinum (de inf. c. supino cf. l. 69)*: ANTIDOT. Sangall. p. 91,30 dabis sera eunti dormito (THIETM. chron. 5,6 dormitum ivit. *sim.* RUD. FULD. Leob. 5 cubitum itura). AN-10 NAL. Fuld. II a. 884 p. 101,11 ubicumque praedatum ire volebant Nordmanni. WALTHARIUS 1246 si ... salutatum mihi met ... obviis ires. HERBORD. Ott. praef. p. 5,18 si quid erro, ad eos culpam depositum eo, a quibus ea didici auctoribus. VITA Hildulfi 3 nequaquam tam prompte pecuniis mercatum irent (*sc. homines regimen ecclesiasticum*). *al. v. et l. 20.* 415 *inf.*: COMPOS. Luc. Q 5 post tempus ibis comiscere (*sc. flores*). ARBEO Corb. 31 in necessum dum purgare iret *subactor* alvum. ALCUIN. epist. 153 nunc ... iturus ero ad eam (*Gyslam*) visitare. LIUTOLF. Sever. I 7 in aecclesiam ... orare (*oratum Boll.*) ire. *abund.*: TRANSL. Lando. 1,6 (MGScript. XV p. 609,2; a. 982/90) ad matronam ... loqui ire perrexit *praepositus*. 5 *partic.*: a *praes.*: ARBEO Corb. 40 qui (*sc. spectatores*) dum irent cadaver querentes (*querendo* VITA Corb. 32). b *fut. pro supino*: MIRAC. Gorg. 10 p. 241^b,10 deliberaverant iidem ipsi (*fratres*) relicto loco Treverum usque maturaturum iri.

D *impers. (de inf. pass. c. supino cf. l. 69sq.)*: CAND. FULD. Eigil. II 12 capit. p. 96 itur ad regem super abbatis confirmatione. GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 51 porta ... unde itur ad aquam, ... occupata est. PETR. DAM. epist. 40 p. 466,8 eatur ... et tante auctoritati improbe resistatur. ANNAL. Altah. a. 974 p. 12,33 ut talem exercitum congregaret *imperator*, quominus potuisset contra iri. *saepius. v. et p. 1298,26.41.* in *terminorum descriptione*: DIPL. Constantiae 4 p. 15,4 usque ad crucem Ordeoli, et sic itur (*ἀπερχεται*) per terram, que fuit Alexandri de Claromonte *eqs.* 19 p. 65,6 (*spur.*) itur per mediam vallem *eqs.*

E *struct. (de casibus)*: 1 *c. acc.*: a *directionis*: TRAD. Ratisb. 20 p. 25,23 (a. 822) Romam eundo. RIMB. Anscar. 35 p. 70,5 domum ... ire. VITA Heinr. IV. 13 p. 40,8 Leodium ituri. OTTO FRISING. gest. p. 4,15 (*epist. Frid. I. imp.*) ivimus Spoletum. *al. v. et p. 1296,11.* *liberius posito*: THEGAN. Ludow. 6 ire in (*om. W*) Aquitaniam. TRAD. Frising. 898^c contigit ... Karlmannum ... ire orientales partes cum caterva non modica. 45 *v. et p. 1299,68.70.* b *interiori q. d.*: TRAD. Frising. 166^a p. 163,4 (a. 793) ut ... habeant rectores ... ecclesiae potestatem ... *v i a m* ire et redire (HROTSV. lib. 2 app. 1 v. ... ire salutis. VITA Heinr. IV. 8 p. 29,2 mercatori nautisque liberum erat suam ire *v.*). *expeditionem ire i. q. in partem expeditionis vocari – an einem Feldzug teilnehmen (müssen)*: DIPL. Frid. I. 981 p. 286,19 (*interp. ante 1226*) cives ... nullam expeditionem ibunt (*inde* CHART. Lub. I 12 p. 18,31 [*dipl. spur.*]). c *gerundii nudo*: *v. p. 1299,71.* d *pedes ire i. q. pedibus ire – zu Fuß gehen (per confusionem c. nom. sg. subst. pedes prae-dicative posito, ut vid. [cf. p. 1295,72. 1296,66])*: OTTO FRISING. gest. 2,32 p. 141,2 imperator ... solus equum ... insidens caeteris pedes euntibus *eqs.* e *?trans.*: *v. p. 1299,32.* 2 *c. dat. directionis vel destinati*: RHYTHM. 149,142 certatim ... cunctos monet (*sc. Eligius*), ire Olimpo quis prior velit. ANNAL. Lauresh. a. 800 direxit rex faciem suam, ut iret partibus Romae. EPITAPH. var. I 6,10 dum tumulo corpus (*sc. Acardi*), celo tibi (*sc. ad s. Benedictum*) spiritus itur. *v. et p. 1298,54.55.* 3 *c. abl. separativo*: *v. p. 1296,25.* 4 *c. gen. gerundii*: *v. p. 1299,66.* 5 *pendet in c. abl. pro acc. (cf. Stotz, Handb. 4,IX §18.2)*: LIBER tram. 21 p. 31,11 eant fratres sorporis <causa> in stratis suis. ANNAL. Ven. a. 1171 (MGScript. XIV p. 72,4) ivit centum galeas ... cum Vitale Michael duce in partibus Romanie. *v. et p. 1298,20.21.57.*

F *inf.*: 1 *praes. c. supino*: a *pass. pro inf. alterius verbi*: a *pro inf. fut. pass.*: RUOTG. Brun. 33 p. 33,19 cuius operis ... monumenta ... perdurant, ita ut ... memoriam tanti viri nullam etatem obscuratum iri in perpetuum patiantur. EPIST. Teg. I

100 per ... portitorem nostri libellum ... nobis remissum iri poscimus. *ibid.*: aeterna vobis mercede preoptamus digna resolutum iri premia. RAHEW. gest. 3,7 p. 171,31 nec materia nec opere ipsum (*sc. papilionem*) putem aliquando ab aliquo huiusmodi apparatu superatum iri. *al.* **β** *pro inf. fut. act.* (*manifeste e. g. l. 11*) *vel praes. act.*: HROTSV. Gall. I 4,4 sui primicerios ... tecum commoratum iri decrevit (*sc. Constantia*). EPIST. Teg. I 101 si id itineris mecum aggressum iri velis. HUMB. Sim. 2,36 p. 185,14 nec prius licet eis (*imperatoribus*) imperii insignia suscipere quam iuraverint se non solum scripta illa (*sc. decreta sim.*) non cassatum, sed etiam defensum iri. BERTH. chron. B a. 1077 p. 276,1 ut se ... ad votum suum ultimum iri posset (*sc. rex Heinricus*). EPIST. Reinh. 19 p. 19,6 nulla rerum certitudine vite tue vel ominis fatum a quolibet poteram investigatum iri. *al. cf. p. 1300,26.* **γ** *pro inf. praes. pass.*: EPIST. Teg. I 130 p. 146,18 orationum tuarum predicationibus prosequitis ... ultra me iactatum iri erubescio. LAMB. TUIT. Herib. 2,7 p. 221,19 fragor audiri, pavor ... servo Dei ... augmentatum iri (*pro inf. historico q. d.*). **δ** *act. pro alterius verbi inf. fut. act.* (*manifeste e. g. l. 27*) *vel praes. act.*: WALAHFR. Gall. 2,6 dum mulier pallulam, quam in loco sancto oblatura erat, contextam paravisset, involvit ea formellam cerae, quam simul oblatum ire (*irae var. l.*) cogitabat. REGINO chron. a. 869 p. 100,5 rex cum neminem reperisset, in quem suas iniurias ultum ire, (ultuire B2, ulcisci corr. ex ulciscere B3) posset. HROTSV. Cal. 3,4 credo te (*sc. Drusianam*) hanc sententiam mutatum ire :: non mutabo. EPIST. Hann. 65 p. 113,16 litterulas ... vobis ... velut sacrum acceptissimum libatum iri statui. HUMB. Sim. 3,33 non putatur absurdum ... obviatum ire ... argumentationi vaniloquiorum. *al.* **2** *praes. pass. pro* (futurum) esse, fore: AMALAR. off. 4,31,1 nullum despiciens (*sc. Christus*) in fraterno loco suscipere, quem cognovit oboedientem iri (vi, viri, in mandatis *var. l.*) praeceptorum suorum. 4,41,6 credo ... nullam deformitatem iri (ire, inventuri, fieri *var. l.*) in spiritualibus corporibus. **3** *pro subst.*: **a** *praes. act. pro subst. neutr. i. q. iter* – Gang, Weg, Reise: ALBERT. M. phys. 6,1,2 p. 450,3sq. ‘si’ ... ‘aliquis’ vadit ‘Thebas, impossibile est’, quod haec duo ‘simul’ sint in tempore, quae sunt ‘ire’ suum ad ‘Thebas et itum esse’ ad ‘Thebas’ (p. 231^b, 31 βῆδι-ζειν Θήβαζε καὶ βεβαδικέναι Θήβαζε). *discessio* – Weggang (de ascensione): SALOM. III. carm. 2,84 vobis (*sc. discipulis*) multum proderit ire meum (*sc. Iesu*), (ut ego vadam *Vulg. Ioh. 16,7*). **b** *praes. act. pro subst. fem. i. q. facultas eundi* – Gebvermögen: MOSES PANORM. marisc. 2 p. 152,15 si inforzabitur istud vitium, equus amittet ire suam. **c** *perf. act. pro subst. neutr. i. q. perventio, adventus* – das Hinkommen, Ankunft: *v. l. 39*. *adi. iens*, euntis. *piscis iens i. q. coregonus* (in lacu Brigantino degens) – (Bodensee-)Renke, Felche, ‘Gangfisch’ (*cf. Deutsches Wörterbuch von J. u. W. Grimm. IV/1. 1878. p. 1247sq. et Grzimeks Tierleben IV. 1980. p. 248.250*): CHART. Salem. 364 p. 403,5 (a. 1261) nos (*sc. abbas et conventus*) ... duodecim milia piscium euncium desiccatorum annuatim conventui nostro ... tenebimur ministrare (*sim.* 452 p. 35,9 duo milia piscium euntium desiccatorum, qui dicuntur vulgariter raibeling). *subst. iens*, euntis *m.* homo iter faciens, viator – Reisender, Wanderer: WALTHARIUS 661 si tantam invidiam cunctis gens exhibet ista, ut calcare solum nulli concedat eunti, ecce viam mercor. BERTH. chron. B a. 1079 p. 373,17 quod (*monasterium*) in via regia Romam euntium situm est. *Antony 2. eo v. is.* ***eo** *v. *ewa.* **eocharistia** *v. eucharistia.* **eodem** *v. idem.* ***eofonicus** *v. euphonicus.* **eohe** *v. euhoe.* **Eolicus** *v. Aeolicus.* **eolog-** *v. eulog-.* **eon** *v. aeon.* **eonucus** *v. eunuchus.* ***eorsum** *adv.* (eo et verum) **eo** – dorthin: HINC. M. pist. 134 p. 79,39 nostra -m praemissa tendit locutio, quia *eqs. eorus* *v. eurus.* [**eostura** *v. *cuscuta.* *adde*: GLOSS. III 529,4 St.-S.] **eotenus** (eo tenus) *adv.* **1** *de tempore*: **a** *usque ad hoc tempus* – bisher, bis jetzt, bis zu diesem Zeitpunkt: REGINO chron. a. 891 p. 137,26 Franci -s invicti. PETR. DAM. epist. 72

p. 340,10 quam (*sc. fornicationem commissam*) ... -s (eatenus *var. l.*) nulli penitus per confessionis inditium patefecit monachus. ORTL. chron. 1 p. 20,13 quo (*iure*) ab ipsis (*comitibus*) ... -s est possessa ecclesia plebis. *al.* **b** *tamdiu* – so lange: EPIST. Mog. 27 p. 370,30 (a. 1021/27) alioquin terminum paschalem -s transferant (*sc. aliqui*), quotenus *eqs.* PETR. DAM. serm. 18,14 gaudebat ... diabolus ..., quod triumphale vexillum ... -s maneret occultum. **c** *eo tempore, tunc* – zu diesem Zeitpunkt, damals: MIRAC. Bav. 1,17 quoniam -s, ut totus circumiacens pagus, ita et Gaudensis coenobii locus pene videbatur ... vacuatur cultoribus. **2** *de loco i. q. usque ad hunc locum* – bis zu dieser Stelle, bis dorthin: ΕΚΚΕΗ. IV. prol. Gall. p. 93,18 si opus meum -s perduxero. *abund.*: EUGEN. VULG. syll. 34 posteritas filiorum Ade ... totam Asiam lustrans eo tenus usque in Thraciam ... dicitur pervenisse. **3** *de quantitate i. q. usque (ad) – bis hin (zu) (usu abund.)*: EUGEN. VULG. syll. 2 liquet essentiam deitatis unam in tribus constare personis perque quattuor evangeliorum discurrere volumina, senariaque conditione duplicata -s in duodena apostolorum extubere lumina. **4** *de gradu i. q. adeo* – so (weit), so sehr: ANNAL. Quedl. a. 995 p. 487,13 ad invadendum regnum -s illectus est *Heinricus dux*, ut comprehenso imperatoris filio ipse rex eligeretur. PETR. DAM. epist. 40 p. 391,3 cum crescente fluctuationis ambiguo -s (eatenus *var. l.*) sit processum, ut *eqs.* VITA Ger. Bron. 11 correptio eo tenus eum correxit, ut *eqs. al.* **eous**, -a, -um. (ἠῶος) *script.*: euvam: l. 34. eocham: l. 34. *metr.* **eous** *forma bisyllaba* (per synizesin): ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,13. **1** *adi.*: **a** *matutinus, sublucanus* – morgentlich, Morgen: ANGLB. carm. 1,3 (MGPoet. I p. 358) eois consurgit Phoebus ab astris. HROTSV. Gong. 219 somnum sidus suadebat eoum (eous *var. l.*). **b** *orientalis* – östlich, Ost-: PS. METHOD. revel. B 50 dedit Noe terram euvam (eoam, eocham *var. l.*), id est horientem. 56. ALCUIN. carm. 1,103 aequor. HROTSV. Mar. 359 aurora spargente plagam lucem per eoam. METELL. Quir. 35,32 regione. EPITAPH. Luc. 3,22 (MGPoet. IV p. 1008) eous populus plangit et occiduus. *saepe.* **2** *subst.*: **a** *masc.*: **a** *aurora* – Morgenröte: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,30 diem lapso Phoebus succendit eoo. WALTHARIUS 1190 gelidus ... terram irrorat eous. EPITAPH. var. II 1,36 rutilus. **β** *oriens* – Osten: CARM. libr. II A 1,2 sidus ab eoo iussit arbiter mundi consurgere. ALBERT. M. meteor. 3,1,23 p. 610^a,23 eurus ... dicitur, eo quod ab eoo, id est oriente, veniat. *saeptius.* *meton. de incolis*: GESTA Bereng. 1,34 subdere colla tibi merito deberet eous (gloss.: orientalis populus). **b** *neutr. plur. in locut. adv.* sub eoa *i. q. versus orientem* – gegen Osten, im Osten: CHART. Wirt. I 102 p. 117,18 (dipl. Ludow. Pii) concedimus ... decimam de portione ministrii ..., quod pertingit finibus Alamannicis sub eoa. **eousque** *v. is et usque.* ***epacmasticus** *v. *epagmasticus.* ***epaco**, -are. (pacare) *sedare, tranquillare* – beilegen, beruhigen: GESTA Camer. 1,99 p. 442,2 presul ... Walterum multa mercede donabat plus pollicitus, si quovis modo tantae pestis (*sc. urbis incendendae*) molimina -ret. **epactae**, -arum *vel rarius epacta*, -ae *f.* (ἐπακτοί [*sc. ἡμέραι*]) *script.*: *aep-*: BERNOLD. CONST. chron. (MGScript. V p. 393,45). *ip-*: p. 1303,5. *epec-*: l. 65. **1** *adiectio lunae* – Epakten, ‘Mondzeiger’ (*de re v. F. Rühl, Chronologie d. Mittelalters u. d. Neuzeit. 1897. p. 138sq.*): **a** *def.*: BEDA temp. rat. 42,43. 50,2sq. HONOR. AUGUST. imag. 2,98 -e ... sic oriuntur: annus solaris habet dies CCCLXV, lunaris vero CCCLIII, qui numerus ab alio superatur XI diebus: hi XI -e, id est adiectiones, nominantur. *al.* **b** *exempla*: BEDA temp. 13,6 tertius (*sc. ordo cycli paschalis continet*) -as (*epevar. l.*) XI lunares. CATAL. reg. Franc. (MGMer. VII p. 507,4) in quo anno indictio V, -e XV. DIPL. Karoli III. 184 (spur.) data ... -a vicesima, concurrente tercio. ANNAL. Rod. a. 1122 p. 703,30 XIII. Kal. Octobris, ... concurrente V, nulla existente -a (CHART. Aquens. 30 l. 56. CHART. Port. 48). CHART. Naumb. I 321 p. 303,38 -is sedecim, concurrentibus V. *persaepe.* *meton. de die -arum mutationis* (*i. Kal. Sept.; de re*

v. Rühl, *op. cit.* p. 140): LAMB. LEOD. Matth. I 1885 sic ritu tibi perpetuo deserviat omnis Gallia, sic duplici colat et veneretur honore, sic tibi bissextus (*i. dies bis VI. Kal. Mart.*) et conscia perstet -a. *meton. de tabula -is inscripta*: CATAL. thes. Germ. 89 antefonarium I, compotum I, ip-a. 2 *adiectio (solis), concurrens – Konkurrente* (*de re v. Rühl, op. cit.* p. 142): BEDA temp. rat. 53,2 quarto decemnovenalis circuli tramite designantur -ae solis, id est concurrentes septimanae dies. CARM. de temp. rat. 859 solis -as simul coniungis, diem, quem quaeris, rite repperis *eqs.* RHYTHM. 113,9,1 pro -is (-a *var. l.*) . . . solis sume annos Domini *eqs.*

epactalis (aep-), -e. *ad epactas pertinenens – Epakten-*: CARM. de conc. mens. 16,2 lunam . . . kalendarum si scire desideras, ae-em (ac pactalem *var. l.*), quotum tenet annus praesens, calculum sume *eqs.* 19,3 quando nullam cyclus habet e-em normulam. 25,3 numerum. *ibid. al.*

***epactio**, -onis f. (pactio) *pactio – Abmachung, Verabredung*: EPIST. Hildesh. 36 venditionis et -is testes sunt: *eqs.*

***epactivus**, -a, -um. (*in translatione vocis ἐπακτικός per analogiam ad inductivus formatum, ut vid.*) *ad inductionem pertinens, inductivus – induktiv, Induktions-*: ALBERT. M. metaph. 12,1,5 p. 554,12 reddet . . . per -as et inductivas rationes, (p. 1078^b, 28 ἐπακτικούς λόγους) similitum et eodem modo unum universale respicientium. p. 554,17.

***epafarisis** v. *epaphaeresis.

***epagmasticus** (epig-, epaug-, epausm-) *vel rarius *epacmasticus*, -a, -um. (ἐπαγμαστικός, *per contam. c. augmentum ut vid.*) *script. epausm-*: l. 36. *form. nom. sg. n. -on*: l. 36.

1 *sensu originario de febre continua i. q. accrescens, augens – (an Kraft) zunehmend, ansteigend (loci spectant ad Galen. 7,337)*: GLOSS. med. p. 30,20 epac-orum (epag- *var. l.*; sc. *synochorum*), id est sinocorum tertiorum, hoc est novissimorum. p. 79,15 sinocorum . . . tres sunt species, id est homotonus . . . , augmasticus . . . , tertius vero epag-us. *subst. neutr.*: Ps. GALEN. puls. 95 (cod. S) epac-on (epag-, epag-a, epaus-us *sim. var. l.*) secunda vel tertia die pulsum suum tenet mitiorem, quamvis vehemens in principio fuerit. 2 *sensu contrario de synocha i. q. παρακμωστικός, decrescens – (an Kraft) abnehmend, sinkend*: MAURUS urin. I p. 17,14sq. in epag-o (sc. *synocha*) in principio est *urina* subrubea vel rubea, sed citissime in colore remittitur et dicitur epag-us (epi- II p. 27,20) quasi decrescens (ALPHITA I p. 279,9 epau-a, id est d.). WALTH. AGIL. med. 124 tertia (sc. *species synochi*) est epau-a et dicitur epau-a, quia est in continua declinatione.

epagomenus (ae-, ap-, pa-, -aco-, -pogam- *sim.*), -a, -um. (ἐπαγόμενος) *de certis diebus i. q. intercalaris, suppletus – Interkalar-, Ergänzungs-* (*de re v. F. Rühl, Chronologie d. Mittelalters u. d. Neuzeit. 1897. p. 216*): BEDA temp. rat. 11,98 quem (sc. *duodecimum mensem*) decimo kl. Septembrium die terminantes *Aegyptii*, residuos quinque dies -as (ap- *var. l.*; gloss.: id est super lunares) vel intercalares sive additos vocant (*sim.* CARM. de temp. rat. 146 quinque residuos -as [-os, ἐπαναγομένους vel intercalares *var. l.*] interkalando . . . adiungunt). CALEND. Karol. A p. 1221,13 VIII. kalendas, natalis sancti Bartholomei apostoli; residui quinque dies -i (ae-, pag-, -co-, -e, aepoga-, ae-mem, ap-mens *var. l.*) dicti (*sim.* FRAGM. martyr. 1 [MGStud. XVIII. 1997. p. 86,9] sancti Bartholomei apostoli -i dicti).

epanalepsis (-ems-) f. (ἐπανάληψις) *de figura rhetorica i. q. repetitio – Wiederholung, -aufnahme*: ABBO SANGERM. bell. 2,358 cuius (gloss.: -msis) ad accubitat puteus vestigia, cuius (gloss.: -msis) *eqs.*

epaphaeresis (epafarisis), *acc. -in f.* (ἐπαφαίρεσις) *script.*: eparasin: l. 71. eparisin: l. 69. *phlebotomia iterata – wiederholter Aderlaß*: Ps. HIPPOCR. phleb. 75 evacuas . . . usque unam eminan, ut satis; si autem tibi videtur virtutem esse fortem, addis -farisin media emina (*ex Oribas. syn. 1,10,4 Aa*). 88sq. eparisin . . . tempus est eos, quos simpliciter fleotomare volumus; post una (sc. *hora*) fiat, quibus antepasin, postiana die eparasin facere melius est (*ex Oribas. syn. 1,12,2 Aa*). *cf. *apophoresis.*

epar v. hepar. **eparasis** v. epaphaeresis.

***eparassias** (paras(s)ias, prasia) *subst.* (*cf. ἐπαράσσω; ni subest παρασούω*) *instrumentum ad (in)cutiendum aptum – zum (Ein-)Schlagen dienendes Instrument*: ARS med. 6,46 p. 31 prasia (cod. G p. 33 parassias, cod. K p. 33 parasias, cod. B p. 30 παρασούτης; v. *notam ed. p. 38*).

eparchus (ap-, -cus), -i m. (ἐπαρχος) *acc. sg. -on*: l. 11. *praefectus – Vorsteher, Statthalter, Eparch* (*de re v. LexMA. III. p. 2042*): LIUTPR. antap. 3,468 iis, quos suspectos habuerat Romanos, palatium purgat, suae parti paroentes ibi collocat: rectorem . . . , logothetin, -con (-on *F a. corr.*) *eqs.* SICARD. chron. p. 120,10 qui (*beatus Nicolaus episcopus*) cum adhuc viveret, nocte in visione apparuit Constantino et -o (aparco, aperto *var. l.*) ipsius (*inde* ALBERT. MIL. temp. 35 p. 392,16).

eparisis v. epaphaeresis. **epati-** v. hepati-.

epatorium, epaturium v. eupatorium.

***epaugmasticus** v. *epagmasticus. **epdom-** v. hebdom-.

epelenticus, epelepticus *sim. v. epilepticus.*

***ependyma** (-dima) *subst.* (ἐπένδυμα) *toga, superius pallium – Oberkleid*: EGBERT. fec. rat. 1,607 vicina quidem vulgatur -ima (gloss.: sarroch) vestis, interulę se sunt propiora iuvamina carni.

ependytes (enped-, -ntus, -dites), -is m. (ἐπενδύτης) *acc. sg. -en*: l. 29. *amiculum, pallium – Umhang, Mantel* (*in imag.*: l. 28): GLOSS. 6,148 K. epentus ouarscothi. PETR. DAM. epist. 153 p. 58,17 qui post gebellinam martorinamve molliciem vervecum fastidit -item (appenditem *V¹*, enpeditem *A*). GLOSS. IV 236,10 St.-S. -iten, id est melota, quod et lebiton dicitur, id est lachan. LAMB. LEOD. Matth. I 596 navigium . . . parat (sc. *puer*) precinctus -ite renes.

epenthesis (-tesis, -tesis) f. (ἐπένθεσις) *insertio litterae vel syllabae in medio vocis – Einfügung eines Buchstabens oder einer Silbe mitten in ein Wort*: GESTA Bereng. 1,8 induperatore (gloss.: -is est: apponitur enim 'du' syllaba causa metri) pigeat laudare nitentem. CONR. MUR. summ. p. 61,10 sincopa, -tesis . . . ethimoloia, efexegesis, omothesis. *adde*: CARM. cod. Paris. 14089 f. 98 -tesis . . . ipsa . . . omnia turbat.

epentus v. ependytes. **epestola** v. epistula.

epexegesis (ef(fe)-, -sys) f. (ἐπεξηγήσις) *additio explanationis ad verbum vel dictum – Hinzufügung einer Erklärung zu einem Wort oder einem Spruch*: GESTA Bereng. 1,59 sustulit hic postquam regale insigne, (gloss.: eff-is) coronam. ARIBO mus. p. 50,11 'cum perpulchre fuerint duplicatae' *neumae*, quasi ef-is (eff-is, ef-ys *var. l.*) est et expositio priorum. v. et l. 37.

ephebaeum ((e)fe-, effe-, -ebeum, -e(be)on), -i n. (ἐφήβιον) *pubes – Scham* (*cf. B. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum. 1713. p. 305*): AURELIUS 23 p. 727,7 quando assidue meiunt, et paulatim intumescentque membranae ac dolet pars illa, quam effeon (effebeon *cod. Augiens. CXX*; Gariopont. *pass.* 7,13 conphebeon; *cf. Cael. Aur. acut. 3,17,140* ephebia) Graeci dicunt. 24 p. 728,5 adhibebimus stipitica sub vellico (*i. umbilico*) atque efebeum (febeum *cod. Augiens. CXX*, [ef]febeon *cod. Vindob. Lat. 68*; Gariopont. *pass.* 7,13 efebeon) atque clunibus.

ephebia (effe-, eufe-, euph-, ephoe-, -bya, -beia), -ae f. (ἐφήβεια, ἐφήβειον) *lupanar – Bordell*: SUMM. Heinr. A 7,105 prostibulum, quod ibi prosternebantur meretrices, vel lupanar vel -eia (-a *var. l.*) hürhus. B 5,80 hürshus, ipsum est prostibulum vel lupanar vel -a. C p. 271 -a (-eia, -ya, -oebia, eu-, euf- *var. l.*) lupanar hürhus. OLIV. epist. 5 p. 302,9 publice statuens *gens* -arum abominationes. BURCH. STON. descr. 13,2 Sarraceni . . . tot uxores habent, quot pascere possunt; peccant tamen nichilominus contra naturam in singulis civitatibus habentes eff-as.

1. **ephebus** (e-, effe-, -eb-, -hoeb-, -hib-), -i m. (ἐφηβος) *nom. pl. -es*: p. 1305,5. *metr. ēph-*: p. 1305,9.

iuuenis, adolescens – Jüngling, Jugendlicher: 1 *in univ.*: RHYTHM. 149,136 senibus et effoebis. AGNELL. lib. pont. 126 iuvenes et ephibi. EKKH. IV. carm. var. II 5,31 -ebis nulla hodie sint . . . flagella. GESTA Ern. duc. I 1,77 mater -i. *persaepe*.

[Leithe-Jasper]

usu attrib.: ALDH. *carm. eccl.* 4,2,14 effebum (-um, effoebum *var. l.*) *p u e r u m* lustrantem tartara mortis suscitatur *Deus* (GESTA Apoll. 492. *al.*). LIUTPR. *antap.* 1,746 Lambertum, elegantem *i u v e n e m* adhuc -oebum ... regem constituunt *Italienses* (CHRON. Noval. app. 15 *ε-εs* ... *i u v e n e s*. VITA Bern. Parm. I 19 [MGScript. XXX p. 1322,7] *i. eff-um*). *al.* 2 *de pueris meretriciis*: ABBO SANGERM. *bell.* 3,30 in ... thoro amphyballum habeas, effebus (gloss.: inberbis, sine barba) et absit. HROTSV. *Pel.* 251 *rex* ... molliter -um dicens mulcebat amandum. STATUT. *ord. Teut.* p. 25,21 qui (*Antiochus*) populum Dei ad ritus gentiles et lupanar -orum pertrahere nitebatur. ALBERT. *M. eth.* II 7,1,8 p. 483^b,45 abusus masculorum quibusdam delectabilis est, qui -i vocantur. *al.*

2. **ephebus* (efe-), -a, -um. *adulescentulus, imberbis – jugendlich, bartlos* (cf. l.1): PETR. DAM. *epist.* 50 p. 102,2 corripui adulescentem nostrum indolis adhuc efebæ. 54 p. 140,9 dum ... efebæ vultus florem necdum pubis ... tenus lanugo vestiret.

**ephelcysmus* (efelcis-), -i *m.* (ἐφελκυσμός) *attractio, extractio – das Heran-, Herausziehen*: PS. HELIOD. *chirurg.* 6 circa plagatus genera IIII: diognus, ef-ismus et prismos *eqs.* 29 ef-ismus est, qui de sagitta plagantur, ut eam a<cd> te ducas.

ephelis (ef(f)e-) *f.* (ἐφελίς) *acc.*: *sing.* ef(f)ilim: l. 25. *plur.* -idas: l. 27. *lentigo – Sommersprossen*: PAUL. AEGIN. *cur.* 142^{capit.} ad efilim (effilim *B*, ἐφίλιν *marg.* *A*; 3,25,3 πρὸς ἐφίλιν) et facus. DYASC. p. 11^b maculas, que in vultu sunt, depurgat (*sc. amygdala*), quas greci -idas vocant.

**ephemeria* (effim-), -ae *f.* (ἐφήμερος, ἐφήμεριος) *febris diurna – einen Tag andauerndes Fieber, Eintagsfieber*: GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 695,39 si ruptorium ... ponatur supra tempora, ... multociens facit stranguriam vel effi-am vel acutam.

ephemerinus (ef(f)e-, ephim-), -a, -um. (ἐφήμερινός) *de febris i. q. diurnus – einen Tag (an)dauernd, Eintags-*: WALTH. AGIL. *med.* 111 p. 199,43 notandum ... quod cura eius (*febris cotidianae continuæ*) est cura febris ephi-e, que facit peroxisum omni die. *subst. masc. i. q. febris diurna – einen Tag andauerndes Fieber, Eintagsfieber*: AURELIUS 1 p. 488,23 triteus ... hoc est tertianus, qui longissimus est ab eff-o (efe-o *cod. Augiens. CXX*), ex colera rubea parva nascitur et propterea multo tempore non habent eff-um, (est ab amfemerino *cod. Augiens. CXX*). ANTIDOT. Berolin. 28 p. 73,4 facit ... ad efe-os, triteus et titarteos, ante duas oras dabis.

ephemeris (epim-), -idis *vel ephemerida* (-hym-), -ae *f.* (ἐφήμερίς) 1 *commentarius diurnus, libellus, quo res per singulos dies gestae notantur – Tagebuch, Chronik*: BENZO ad Heinr. IV. 5,9 cuius (*dominae Adeleidae*) parem non assignat orbis ephy-a (*item* 6,4 p. 544,16). *usu attrib.*: PAUL. ALBAR. *carm.* 7^{uit.} incipiunt versi epi-es egritudinis proprie. 2 *tabulae, fasti – Tabelle, Kalender*: PETR. DAM. *epist.* 28 p. 251,17 Nicomachum ... tritum -bus digitos abdico (cf. *notam ed.*). CALEND. Karol. C tit. p. 399,14 -s.

ephemerus (ef(f)e-, ef(f)im-, effym-, ephim-, -mae-), -a, -um. (ἐφήμερος) *script. et form.*: *nom. sg.*: ?*fem.* (*an masc.*) -os: p. 1306,17. *neutr.* -on: p. 1306,6,13. *acc. sg. f.* efferam: l. 67. *abl. sg.* -i: l. 63. *acc. pl.* effemurus: l. 71.

1 *adi. i. q. diurnus – einen Tag (an)dauernd, Eintags- (fere de febris, aliter: l. 63)*: GLOSS. *med.* p. 25,20sq. ef-a: id est simplex febris et non molesta; efemaere (eff-e *var. l.*) simplices febres *eqs.* PS. GALEN. *puls. (cod. Vr)* 31 effi-arum (de efi-is *cod. S*) febrium pulsus. CONSTANT. AFRIC. *theor.* 8,3 p. 36^b ephi-a. URSO *anat.* 337 dicitur ... effi-a (*sc. febris*) a quodam pisciculus marino effi-i, qui eadem die, qua nascitur, ipsa moritur (*de re v. et p. 1306,5*). CONR. EBERB. *exord.* 2,26 p. 1033^A -a. *persaepe*. 2 *subst.*: a *masc. vel fem. de febris i. q. febris diurna – Eintagsfieber*: PS. GALEN. *puls. (cod. Vr)* 468 cum urinam croceam videris, efferam (eff-am *urin.* p. 15,35) esse scias, quam nos causon dicimus. ALBERT. *M. animal.* 7,134 venenum serpentis non induxit in viro nisi effy-am duorum dierum. *meton. de patientibus in struct. contam.*: PS. GALEN. *urin.* p. 16,4 quibus urina crocea fuerint, videris effemurus esse, quos nos ex causa febrientibus dicimus. b *fem. vel neutr. de*

animalibus: a *musca, quae unum solum diem vivit – Eintagsfliege (Ephemera L.)*: ALBERT. *M. animal.* 1,98 dies ... vocatur (*sc. animal*), eo quod eodem die moritur, quo nascitur; vocatur autem a quibusdam effy-a propter eandem causam. b

5 *piscis, qui unum solum diem vivit – Eintagsfisch*: ARNOLD. SAXO *flor.* 2,7 p. 63,23 piscis effy-on sine coitu nascitur, et cum vixerit per tres horas diei, tunc moritur. ALBERT. *M. gener.* 2,3,5 p. 206,13 qui (*piscis*) dicitur dies vel effi-a (*ediurna var. l.*), quia eadem die naturali moritur et oritur (cf. *animal.* 24,29 dies [p. 552^b,23 ἐφήμερόν]). cf. et p. 1305,63. c *fem.* (?*an masc.*) *vel neutr. de plantis*: a *polygonaton – Salomonssiegel, Weißwurz* (cf. André, *Plantes.* p. 95): GLOSS. III 488,6 St.-S. -on wizwrz. DYASC. p. 81^b eff-on, quem multi yrim agrestem dicunt, folia et astam similia lilio habet (*sim.* ALPHITA II p. 52,8; cf. *Diosc.* 4,84). b *colchicum – Herbstzeitlose*: ALPHITA II p. 45,2 colcico vel bulbus agrestis, que<m> dicunt eff-os, nascitur in fine autumpni, florem habet album (cf. *Diosc.* 4,83).

**ephephesis* v. **hepsesis*.

20 *ephialtes* (ef(f)i-, epya-, ph- *sim.*), *acc.* -in *m.* (ἐφιάλτης) *abl. sing.* -o: l. 26. *incubo – Alb, Alptraum*: AESCULAPIUS 7 p. 11,4 alii ... incubos dixerunt, quod ex indigestione cibi evenit -s (*Gariopont. pass.* 5,17 phialten), tanquam ascendisset aliquis supra dormientem. AURELIUS *praef.* p. 482,30 stomatices, diatesis et ph-s, (f-s *cod. Augiens. CXX*). GLOSS. *med.* p. 26,8 ef-s. PAUL. AEGIN. *cur.* 3,60 de eff-o (3,15 ἐφιάλτου); eff-in (3,15 ἐφιάλτην) a viro ... nomen habere dicunt. THIOFR. Willibr. II 2,579 indidit horrores phantasma nocens, epy-s. *al.*

30 *ephialticus* (effi-), -i *m.* (ἐφιαλτικός) *qui incubo laborat – einer der an Alpträumen leidet*: PAUL. AEGIN. *cur.* 3,60 quaecumque ... epileptici die, ea eff-i (3,15 ἐφιαλτικοί) patiuntur dormientes (*ex Oribas. syn.* 8,2).

ephibus v. *ephebus*. *epiphania* v. *epiphania*.

35 *ephilogo* v. **epilogo*. *ephim-* v. *ephem-*.
**ephippia* (effipia), -ae *f.* *vel ephippium*, -i *n.* (ἐφίππιον) *script.* pithia: l. 41. *sella, arma equestria – Sattel(zeug)*: ABBO SANGERM. *bell.* 3,17sq. effipiam (gloss.: ornamentum ecorum) diamant, stragulam pariterque propomam; ... effipia et stragula pretexta est aulica cura. GLOSS. III 683,17 St.-S. pithia sadelzugo.

ephiteo- v. *emphyteu-*. *ephitimum* v. *epithimum*.

ephoebia v. *ephebia*.

1. **ephoebus* (effe-), -a, -um. (φῶιβος) *clarus – erhaben, ehrwürdig*: VITA Adelph. 3 (MGMer. IV p. 226,28) adest extrema dies, ut effebum Adelphum abbatem sui funerarentur dilecti (cf. *notam ed.*).

2. *ephoebus* v. 1. *ephebus*.

**ephoria*, -ae *f.* (ἐφορεία) *procuratura ephorum – Verwaltung durch Ephoren, Ephorat*: ALBERT. *M. pol.* 2,3ⁿ 'alii ... -am (p. 1265^b,40 ἐφορείαν) quidem esse tyrannidem', supple dicunt. 5,1^h p. 428^a,3 -a est ... principatus procuratorum negotiorum communium. *ibid.* *al.*

**ephoricus*, -a, -um. (ἐφορικός) *qui ephorum est – Ephoren-*: ALBERT. *M. pol.* 2,8^b p. 171^a,41 'constituitur ... ex omnibus' scilicet -us principatus.

ephorus, -i *m.* (ἐφορος) *procurator – Verwalter, Ephore*: ALBERT. *M. pol.* 2,3ⁿ 'democratice ... principari', supple dicunt, 'secundum plebeiorum principatum, propter -os (p. 1265^b,40 ἐφόρους) ex populo esse'; ... -i autem dicuntur extra forum commune aliorum positi et ad principatum assumpti. 2,8^c p. 172^b,30 -i ... procuratores sunt communis et ad ipsos pertinet cognoscere et dirigere principatus omnes. *ibid.* *saepe*.

65 *ephyfania* v. *epiphania*. *ephymerida* v. *ephemeris*.

ephyphora v. *epiphora*.

1. *epialus*, -i *m.* (ἐπιάλος) *nom. sg.* -os: l. 71. *febris cotidiana, quae rigore incedit – täglich wiederkehrendes Fieber, das mit Starrheit auftritt*: CONSTANT. AFRIC. *theor.* 6,22 p. 28^b si ... rigores fiunt sine febribus, si pars putreat, pars vero non, generatur febris -os, id est habens rigorem et tremorem (*ed. Basil.* p. 161 pars non generatur febribus, epileos, [Leithe-Jasper])

id est habens rigorem).

2. ***epialus**, -a, -um. (cf. ἡπιάλος) febris -a i. q. febris cottidiana, quae rigore incedit – täglich wiederkehrendes Fieber, das mit Starrheit auftritt: CONSTANT. AFRIC. theor. 5,9 p. 19b^v in masculis dissinteria, diarria, febres -e (periodicē ed. Basil. p. 108) et diurne.

[**epiamum** v. *epiphan(i)us.]

***epibasis** (epyb-), -is f. (ἐπίβασις) gradatio, climax – Steigerung, Klimax (usu rhet.): CONR. MUR. summ. p. 61,12 omothesis, epy-is, metabole.

epibata (exp-, epyb-, -ipa-), -ae m. (ἐπιβάτης) nom. pl. -es: l.17. 1 sensu orig. i. qui navem nauulo dato conscendit – (Schiffs-)Passagier (in imag.: l.17): WILLIB. Bonif. 4 p. 16,7 novus ... epipata (pirata var. l.) consentienti nauclerio adgressus est navem, nauoque impenso prospero ventorum flatu pervenit ad Dorstet. ERMENR. ad Grim. 36 p. 576,3 cuius (ecclesiae) gubernator est Deus ipse ... -es autem nos omnes in ecclesiam cum fide intrantes. CARM. Cent. 163^{tit} ad quendam epy-am. 2 per pravam interpr. i. q. nauclerus – Schiffmeister: GESTA Ern. duc. II p. 269,1 prorre et pupes sciolis -is (expibatis var. l.), id est magistris nautarum, committuntur.

[**epibastes** v. *hyperbibaster: ARS med. 6 p. 31.]

epicarius v. epicarius.

epicauma n. (ἐπίκαυμα) de ulcere oculorum quodam i. q. crustosa exulceratio oculi – krustiges Hornhautgeschwür (de re v. B. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum. 1713. p. 298sq.): PAUL. AEGIN. cur. 99 p. 61,16 -a (3,22,21 ἐπίκαυμα) ... ulcus est sordidum et inmundum et tabidum, quod dum expurgatur, plerumque defluunt, que in oculo sunt humida.

***epicausis** subst. (ἐπίκαυσις) de ratione ustionis quadam i. q. adustio, cauterizatio localis – punktförmiges Brennen: PS. HELIOD. chirurg. 33 -is est (sc. adustio), qui in circuitum ut puncta cauterizadiatur. ibid. iterum.

***epicaustorium**, -i n. (per contam. ex epicaustorium et causa, ut vid.) consistorium – Gerichtssaal: GLOSS. med. cod. Trev. p. 165,22 de mensuris XII, quas apostolus Thomas in palatio Gundafori regis ... dimensus est: id est ... septimo -um (epicaustorium Pass. Thom. p. 140,10), hoc est locus discernendi de causis.

epicedion (-iche-, -ieon) n. (ἐπικήδειον) carmen funebre, threnos – (Toten-)Klagelied, -gedicht, Epikedeion: ALDH. virg. I 13 p. 242,8 carmen funebre et canticum lamentabile, quod -on (cedion, -chedi(e)on, -ieon var. l.) et epitaphion vocatur.

epicenium v. epicoenium.

***epichaerecacia** (epychencharia, -chair-, -chia), -ae f. (ἐπιχαίρεκακία) malevolentia – Schadenfreude: ALBERT. M. eth. II 2,2,7 p. 187^a,30 Nemesius ... graece vocata, medietas est invidiae et -airecaciae (p. 1108^b,1 ἐπιχαίρεκακίας), dicta ab ἐπι, quod est supra, et χαίρω, quod est gaudeo, et κακός, quod est malum, quasi supergaudens in malis hominum. per pravam interpr.: ALBERT. M. bon. 117 p. 77,15 epychencharia ... est laetitia de bonis bonorum et malorum, qui de nullius bono tristatur.

***epichaerecacus** (epyc(h)enc(h)acus, -cher-, -chair-, -chus), -i m. (ἐπιχαίρεκακός) homo malevolens – der Schadenfrohe: ALBERT. M. eth. II 2,2,7 p. 187^a,40 -airecacus (p. 1108^b,5 ἐπιχαίρεκακός) ... tantum deficit a tristando, quod etiam supergaudet, quando mala adveniunt proximis. per pravam interpr.: ALBERT. M. bon. 117 p. 77,19 epychenchacus (epycenc(h)acus, -ericacus var. l.) ... dicitur ab 'epý', quod est supra, et 'cere' salus, et 'cachos' malum, quasi gaudens super salute etiam malorum (sim. eth. I 145 p. 130,34 -airecacus ... quasi male de omnibus gaudens).

***epicheia** v. *epieikia.

***epicheiosus**, -a, -um. (*epicheia ex ἐπιείκεια) aequus, iustus – rechtschaffen, gerecht: ALBERT. M. eth. II 5,4,1 p. 386^a,38 haec ... est natura iusti, qui -us est: eqs. 7,1,14 p. 498^a,3 electio ... -a est sive superbona.

[**epichia**, **epichima** v. epithema.]

[**epichinum** v. epithymum.]

epichirema (-her-, -hemera), plur. -ata n. (ἐπιχείρημα) conclusio, ratiocinatio – Schlussfolgerung, Schlusskette: RADBERT. Matth. 6,29²⁴ exemplum vincit omnia philosophorum -eremata (-emerata var. l.), quibus contextuntur verisimilia rerum argumenta. 6,35⁷⁹ Agustinus post argumenta varia rerum ... post sua sillogismorum acutissima -eremata (remata var. l.) ... spiritus sancti blasphemiam inpenitudinem cordis esse dixit.

[**epichos** v. pteris: ALPHITA II p. 58,11.]

10 **epiciclus** v. epicyclus.

epicoenium (-cen-, -non), -i n. (ἐπίκοινων) nomen generis communis – Substantiv ohne Genusunterscheidung, Epikoinon: ERCHANB. gramm. p. 13,14sq. omnia dubia in sexu -ena dicuntur; ... alii dicunt non per p sed per π debere scribi illud nomen, id est -on, et esse compositum ex greco et latino; grece enim 'ἐπι' 'super', latine 'cenon' vero 'lutum' dicitur, quae compositio sic intellegitur -on, id est supermixtum (spectat ad Don. gramm. IV 355,18).

***epicoron** vel ***epicoropum** (-ium), -i n. (ἐπίκορον) ?superpositum sectionibus adhibitum – ?Operationstisch, -unterlage: ARS med. 6 p. 31,29 necesse est universorum ferramentorum nomina dicere ita: ... -on (-um K, -ium G, ἐπίκορον B).

***epicrocum**, -i n. (ἐπίκροκον) vestimentum perlucidum, tenue – fadenscheiniges, dünnes Gewand (per compar. de opinionibus vanis): COLUMB. epist. 5 p. 176,11 qui (sc. haeretici mendaces) nova quaeque licet -a iudicant coppes (cf. J. W. Smit, Studies on the Language and Style of Columba the Younger. 1971. p. 136sq.).

[**epictatio** v. exsiccatio: PS. GERH. CREM. sept. p. 319,4.]

30 **epicureus** (-ius), -a, -um. (Ἐπικούρειος) luxuriosus, libidininosus – ausschweifend, genussüchtig, 'epikureisch': EPIST. Ratisb. 6 p. 286,18 quid in ceno alterius -a depascitur (sc. alius) voluptate? EKKH. URAUG. chron. a. 1099 p. 130,28 (ed. Schmale) ipsi (sc. imprudentes quidam) -o more voluptatum latam quam artam divinae servitutis viam amplectentes. usu subst.: RADBERT. psalm. 1,21⁷ ut nulla -orum, id est carnalium hominum, vox vos decipiat. GERHON. psalm. 36,25 p. 543,27 -ii et omnes luxuriosi, qui porcis consimiles in voluptatibus corporum statuunt esse summum bonum.

40 **epicurus** (epyc-), -i m. (Ἐπίκουρος) qui luxuriosus, libidininosus est, homo effeminatus – Schwelger, Genießer, Weichling (usu attrib.: l.43): ANON. Has. 22,28 econtra legato optimum vinum esse affirmante -us episcopus ... letissimus 'benedictus', inquit 'eqs.' COD. Lauresh. 142^c p. 421,112 intuitu duri, verum factis -i. CARM. Bur. 5,11,1 raptor viget, fallax excellit, -us decoratur. SALIMB. chron. p. 31,20 Fridericus fuit homo pestifer ... hereticus et epy-us. al.

epicus, -a, -um. (ἐπικός) 1 laude dignus – lobenswert: EGBERT. fec. rat. 1,21² (schol.) musa mendicans facit inutile carmen; epos utile carmen, inde -a pagina, id est laudabilis. 2 laudativus – lobend, preisend: THIOFR. Willibr. II 2,389 est -is susceptus ut angelus ymnis.

epicyclus (-cic-), -i m. (ἐπίκυκλος) t. t. astron. i. q. circulus, cuius centrum versatur in deferente globi terreni – Epizyklus: PS. BEDA mund. const. 1,20⁷ quod ... superiores et inferiores sole feruntur (sc. Mercurius, Venus et Luna) ... per coniecturas ostenditur: ... sive quod sint -i, id est supercirculares, terram non habendo centrum solem quasi centrum cursus sui efficiunt eqs. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 134,22 inter utramque -icli distantiam. ALBERT. M. div. nom. 4,41 p. 147,52 depressio et elevatio non causatur ex aliquo ingrediente in substantiam planetarum, quod postea consumatur, sed ex motu -i, qui defert eos. cael. 1,1,3 p. 10,79. ibid. saepius.

***epidemia** (epyd-, -dam-, -dim-), -ae f. vel ***epidemias**, -orum n. (ἐπιδημία) 1 tempus, temperatio (aeris) pestilentis fovens – krankheitsbegünstigende Luftbeschaffenheit, Wetterlage: CONSTANT. AFRIC. theor. 5,11 p. 20b^f sufficit dixisse de aeris mutatione, quam, cum universaliter multis sit pestifera, -imiam (-am ed. Basil. p. 111) vocavit. v. et p. 825,27. 2 invasio (morbi grassantis), pestilentia, morbus grassans – (stark verbreiteter Krankheits-)Befall, Verseuchung, 'Epidemie': a in univ.: CONST. imp. II 427,37 nullus

[Leithe-Jasper]

animalia emat, ut ea extra provinciam ducat nisi tempore -e, (add. m. postera). ALBERT. M. animal. 7,121 -imia (sc. *plantarum*), quae aurugo quasi aeris rubigo vocatur. **b** in nomine libri (loci spectant ad 'Επιδημία Hippocratis): CONSTANT. AFRIC. coit. 9,4 secundum quod dixit Galenus in libro super -imias (epy-as, -imiam, -arum, -orum *sim. var. l.*). 12,18 in expositione libri -imiarum (epy-arum, -arum, super -a, Hippocratis vulgarium morborum *var. l.; sim.* ANON. coit. 2,1,13). SALLERN. comp. 8 Ypocrates in -imiis. WALTH. AGIL. med. 130 p. 208,12 sicut dicit Ypocrates in -orum.

***epidemicus** (effi-, -dim-, -a, -um. (*epidemia) late diffusus, grassans – stark verbreitet, 'grassierend': MAURUS progn. 44 p. 53^a, 5 ponit signa, quae in interpolatis (sc. *passionibus*) attenduntur, dicens 'nec . . . <in> -imicis (effidimicis *cod. Vat.; Hippocr. prog. 25* ἐπιδημούντων), id est longis' passionibus, 'ut in cancro et similibus periculis torpeant.'

***epidemiosus** (-dim-, -mos-, -a, -um. (*epidemia) late diffusus, grassans – stark verbreitet, 'grassierend': CONSTANT. AFRIC. theor. 5,11 p. 20b^r morbus vocatur -imiosus (-mosus *ed. Basil. p. 110*), quia multiplex et subitus uno eodemque tempore multis ingruens hominibus.

***epidexiotes** (-dix-, -is f. (m.: l. 30. 34) (ἐπιδεξιότης) 1 aptitudo, habilitas, elegantia – Gewandtheit, Takt: ALBERT. M. eth. II 4,3,4 p. 324^a, 31 'medio . . . habitui', qui eutrapelia vocatur, 'proprius est', quod eutrapelus sit '-is (p. 1128^a, 17 ἐπιδεξιότης)' epidexios, quod est, cuius proprius est dicere et facere ad alterum . . . , qualia congruunt modesto et liberali. 2 per confusionem c. epidexius i. qui aptus, elegans est – einer der gewandt, taktvoll ist: ALBERT. M. eth. I 347 p. 294,87 videtur, quod non sit proprius eutrapeli -ixiotem esse, qui dicitur ab 'epi', quod est supra, et 'dixios', quod est aptus, quasi optime aptus ad convivendum aliis. 350 p. 298,5 'medio . . . habitui', ponit proprietatem eutrapeli et dicit, quod 'proprius' eius est, quod sit '-ixiotis (epidixus, epidixum *var. l.*)', id est semper aptus ad conversandum cum hominibus.

***epidexius** (-dix-, -xus), -a, -um. (ἐπιδέξιος) nom. sg. -os: l. 26. aptus, elegans – geschickt, gewandt, taktvoll: ALBERT. M. eth. I 347 p. 295,25 -ixius, id est super alios aptus ad convivendum. 350 p. 298,6 '-ixii (p. 1128^a, 17 ἐπιδέξιου)' . . . 'est talia dicere et audire', quae conveniunt 'modesto'. 837 p. 704,49 '-us', id est sciens proferre convenientia temporis et personae. II 4,3,4 p. 325^a, 9 talis . . . medius est, qui sibi . . . lex est, sive -us sive eutrapelus appelletur. *ibid. al. v. et l. 34.*

epidiegesis (epydyasis) f. (ἐπιδήγησις) t. t. rhet. i. q. repetita narratio – wiederholte Erzählung: CONR. MUR. summ. p. 61,14 faciunt . . . interdum prolixitatem, interdum intellectus obscuritatem . . . epimone, epydyasis, epylogus.

epidromus, -um (-on). (ἐπίδρομος) velum -um i. q. velum in puppi positum – Hecksegel, Besansegel: GESTA Ern. duc. II p. 271,6 quorum (*velorum*) . . . alterum scilicet -um velum ad puppem . . . defigendum . . . preparantur. usu subst.: ODO MAGDEB. Ern. 8,294 sibi quesita nave triremi -on pandit visis in littore ventis.

***epieikia** vel saepius ***epicheia**, -ae f. (ἐπείκεια) aequitas, iustitia – Recht(schaffenheit), Billigkeit: ALBERT. M. eth. I 446 p. 379,26 iustitia legalis dirigitur per -kiam. II 5,4,1 p. 384^b, 38sq. patet . . . , quod -cheia neque idem simpliciter est . . . , neque ut alterum genere ab ipso, quod nihil de ratione iusti habeat, si quis subtiliter in rationem -cheiae intendat. 10,1,10 p. 617^b, 34 prima differentia, qua differunt delectationes secundum -cheiam et pravitatem, et quod hae quidem eligibiles sunt, aliae autem fugiendae. *ibid. saepe.*

epiph- v. epiph-.

[**epigasunta**, **epigeroncon**, **epigeroton** v. epiploon.]

***epiglosso** (-oso), -atum, -are. (ἐπί et *glossare) supra lineam, inter lineas annotare – über der Zeile glossieren, mit Interlinearglossen versehen: CARM. libr. III 27,1 hunc -tum (-osatum a. corr.) Greco sermone libellum, Daviticum quem psalterium . . . vocamus (cf. *notam ed.*).

***epiglottalis** (epyg-, -ota-), -e. 1 sensu origario i. q. ad epiglottida, guttur pertinens – zum Kehlkopf(deckel) gehörig: ALBERT. M. animal. 1,118 os epy-otale in gutture, quod

est simile laudae (i. λ) literae Graecae. 1,123 in cartillagine -otali, sunt positi lacerti epiglottis et gutturis et linguae ('Kehld-eckel'). 2 per pravam interpr. vocis arab. de parte sterni ensiformi (cf. K. Kitchell, Albertus Magnus on animals. I. 1999. adn. 449; v. et J. Hyrtl, Das Arab. u. Hebr. in d. Anatomie. 1879. p. 34sq.): a adi. i. q. ensiformis – schwertförmig: PS. GALEN. anat. 1 p. 165^D in -i (-otali V) cartillagine (31 p. 211^C; 'Schwertknorpel'). b subst. neutr. i. q. ultima sterni pars ensiformis, processus xiphoideus – unterster, schwertförmiger Teil des Brustbeines, 'Schwertfortsatz': ALBERT. M. animal. 1,339 utrumque par eorum (*musculorum*) est ex duobus musculis sese ad modum crucis ad rectos angulos secantibus a cartillaginibus costarum falsarum . . . usque ad femur et ab hoc loco usque ad epy-otale pertingentia . . . ; et aliorum duorum extremitates apud epy-otale . . . obviunt sibi. 1,595 hoc (*subpinum collis*) est illud medium os pectoris, quod directe sub gutture descendit usque ad -otale, quod est finis pectoris super ventris mediam lineam. *ibid. al.*

epiglottis (epyg-, -otis, -tes), -idis f. vel ***epiglottum** (yp-, -otum), -i n. (-us ? m.: l. 30. 32. 44) (ἐπιγλωττίς) script. opigloddides: l. 35. 1 strictius i. q. operculum arteriae asperae – Kehlkopf(deckel, 'Epiglottis' (de re v. J. André, Le vocabulaire lat. de l'anatomie. 1991. p. 69): PS. COPHO anat. 19 est trachea arteria super isofagum, super quam est quaedam cartilago, quae dicitur -otis (-tum *var. l.*), quae clauditur aliquando, ut cibus et potus per eam non descendat *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 91,19 in fine . . . linguae (sc. *avium*) interioris est unum foramen in lingua, quod . . . nullum habet -otum, habet enim naturam claudendi se *eqs.* NICOL. anat. 518 membrum, quod dicitur yp-otus, quod est cooperimentum tracheae arteriae et ysophagi . . . ; cum cibus vel potus recipitur per ysophagum, yp-otus se aperit et declinat super tracheam arteriam et illam claudit. *persaepe. v. et l. 2. p. 1313, 56.* 2 latius i. q. guttur, larynx – Kehle, Kehlkopf: a in univ.: AURELIUS 12 p. 707,1 codicoconton tonsillarum et uvulae et opigloddides (epiglottide *cod. Augiens. CXX*, epyglotide *cod. Vindob. Lat. 68*; Gariopont. *pass. 1, 23* epiglottidis) et broncum summae partis bronchi, quod latine gurgulionem dicimus. ROGER. SALERN. chirurg. 3,771 ad asma fiat ustio in concavitate supra pectus sub -o. ALBERT. M. animal. 4,92 omnia ista genera (sc. *piscium*) carent pulmone et epygloto et vena aspera, quae trachea vocatur. *al. b* spectat ad formationem vocis: PS. GALEN. anat. 11 huius (*uvulae*) est iuvamentum duplex . . . , aliud ad meliorem formationem vocis; est enim quasi secunda canna vocis, -is (-tus *cod. Vindob.*) vero prima. LAMB. mus. quadr. p. 253^a principaliter factor vocis est -otus. p. 273^a fit . . . plica in voce per compositionem -i cum repercussione gutturis subtiliter inclusa. HIER. MOR. mus. 5 p. 22,11 instrumenta naturalia sunt ut -otes et uvula.

[**epigmentum** v. epiploca.]

epigramma (epyg-, -ama), -atis n. vel raro ***epigramma**, -ae f. (ἐπίγραμμα) form. abl. pl. -tis: l. 58.

1 in-, ascriptio, titulus, elogium – In-, Auf-, Beischrift: a strictius: a in univ.: EINH. Karol. 32 p. 37,9 erat in . . . basilica in margine coronae . . . -a . . . continens, quis auctor esset eiusdem templi (*sim.* POETA SAXO 5,633 epy-a). EKKH. IV. cas. 39 picturas . . . et anaglyphas carminibus et -is decorabat Notkerus singulariter pretiosis (*inde* VITA Notkeri 34 -tis). VITA Maxim. Trev. II tit. p. 147 -amata cuiusdam scolastici picture *eqs.* VITA Meinw. 182 p. 104,13 capellanus . . . imperatoris . . . -ta calicis legit. *al. β* inscriptio sepulchri, epitaphium – Grabinschrift, Epitaph: CARM. var. III 15,8 filius huius Ero patris haec -ta pono. ALBERT. M. sacram. 200 p. 129,43 -ta in sepulchris excitantia memoriam intuentium locum sepulchri ad recordationem defuncti. NICOL. BIBER. carm. 912 timor est forte . . . , ut tua . . . fama pereat per inops -a *eqs. al.* b latius: a breve vel lepidum poematum, poema (*epigrammaticum*) – Epigramm, (Sinn-)Gedicht: ALDH. ad Acirc. 9 p. 79,18 Prosper poeta et rethor in libro, quem -ta (-a *var. l.*) praetitulaverat, . . . dicens. BEDA hist. eccl. 5,24 p. 359,23 librum -tum heroico metro sive elegiaco (sc. *scripsit Beda*). *al. β* versus (*heroicus*), hexameter – Vers, Hexameter: ALDH. virg. II 52 sic ternis

[Leithe-Jasper]

pedibus properent -ta metri (cf. *notam ed.*). DUNGAL. (?) carm. 19,12 qui ... huius relegis, lector, -ta (epigrammata N) versus, ... dic: 'eqs.' γ *usu plur. i. q. (prosa cuiusdam) recensio metrica* – *Versfassung (eines Prosatextes)*: VITA Galli II prol. 15 scripturae faciens -ta certa prioris tritae calle viae gressibus ibo novis. 2 *super-, praescriptio* – *Überschrift, Titel*: a *in univ.*: ERCHANB. gramm. p. 87,12 '-a', id est superscriptio. b *prooemium* – *Vorwort*: HINCM. epist. 131^b p. 71,14 sicut ... in -te eorundem capitulorum (sc. *synodi*) continetur. *expressius i. q. prooemium versibus scriptum, poema libro praepositum* – *Vorwort in Gedichtform, Gedicht am Buchanfang*: CARM. libr. I 8,2,49 iste quis est, veterum qui carmina mutat inscribitque levis -ta vana libellis. DHUODA lib. man. epigr.^{tit.} p. 72,11 -ama (-a *var. l.*) operis subsequentis. FLOR. LUGD. carm. 5^{tit.} -a libri omeliarum totius anni ex diversorum patrum tractatibus ordinati. *ibid. al.* 3 *subscriptio* – *Unterschrift, das Unterzeichnen*: CHART. Osn. I 282 p. 229,18 (a. 1150) ut hęc ... inconvulsa observentur, litterarum -te et nostri impre<ssione sigi>lli sub banno corroboravimus (cf. 268 p. 215,7 litterarum superscriptione). 4 *litterae, scriptum* – *Schrift(stück), Schreiben*: a *epistula (petitionis)* – *Brief, Bittschrift*: AGNELL. lib. pont. 48 p. 311,2 Leo multas vices per sua -ta Constantinopolitanam urbem misit ... non solum ad Gallam Placidiam, verum etiam ad Valentinianum et Honorium ... contra praedictum Euthichem presbiterum diversas, ut diximus, epistolas (cf. C. *Nauerth, Agnellus v. Ravenna. Liber Pontificalis. I. p. 232 adn. 205*). b *edictum, praeceptum, privilegium* – *Verordnung, Urkunde, Privileg*: EPIST. var. II 11 p. 315,13 ut, sicut ille benignissimus ... erga sanctorum monumenta -ę terminum fecit, ita et vos per vestre mercedis augmentum pręcepto genitori vestri consolidare iubeatis (sc. *Ludowicus Pius*). CONST. imp. II 261 p. 359,25 te ... ducem (sc. *Austriae et Styriae*) ... promovemus in regem eisdem libertatibus, immunitatibus et iuribus predictum regnum tuum presentis -tis (epistolmacis 2) auctoritate dotantes eqs.

epigraphus v. apographus. **epilago** v. epilogus. **epilampadium** (epyl-), -i n. (ἐπιλαμπάδιον) *instrumentum chirurgicum ad punctionem adhibitum* – *chirurgisches Punktionsinstrument*: AURELIUS 6 p. 691,28 cucurbita erit adhibenda cum -o (epy-um *cod. Augiens. CXX*; *Gariopont. pass. 7,2 hypolaupadio*) non satis ignito in medio capite, ut scarificatione (scarificationem *cod. Augiens. CXX*) adhibita non minus non plus incitetur.

***epilatum**, -i n. (ὀπιλάτων) *per pravam interpr. i. q. medicament oraler sumendum* – *oral einzunehmendes Medikament*: ALPHITA I p. 289,22 -um dicitur medicamentum per os sumptum ab 'epi', quod est supra, et 'fero, fers' (*item ALPHITA II p. 58,1; cf. Alex. Trall. ed. Basil. 1533. p. 211 quae [medicamina] Graeci ὀπιλάτω, id est medicinas laxativas per os sumptas adpellant*).

***epilepsiacus** (epylems-), -a, -um. (epilepsia) *epilepticus, caducus* – *fallsüchtig, epileptisch*: REIN. LEOD. triumph. 2 p. 587,12 modo ... febre, modo paralyti, interdum epylemsiaco (epylēsiaco *cod.*) quassabatur puella incommodo.

epilepsia (eppi-, epyl-, -em(p)s-, -en(p)s-, -emcia, -emptia *sim.*), -ae *vel singulariter epilempsis* (ephi-), -is f. (ἐπιληψία) *morbus comitialis, caducus* – *Fallsucht, Epilepsie*: 1 *proprie*: GLOSS. med. p. 32,8 epylemsia. ANTIDOT. Augiens. p. 50,29 ad morbum comitiale, hoc est -mpsia. PAUL. AEGIN. cur. 53 -mpsia (3,13,1 ἐπιληψία [ἐπιλημψία *var. l.*]) spasmus existens totius corporis. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 197,23 -mpsi (-a, ephilempsi *var. l.*) ... vexebatur abbas. HILDEG. caus. 429 capit. p. 15 de epylempsia (-mptia P). GLOSS. Salern. p. 15,32 -nsia est maior opilatio principalium ventriculorum cerebri (MAURUS urin. I p. 30,9 -mcia. *al.*). URSO anat. 98 -mpsia. THADD. FLORENT. cons. 180,42 eppilensie. ALBERT. M. somn. 1,2,8 p. 150^b,41 pluribus hominibus principium -ptiae accidit in somno. CHIRURG. Sudhoff II p. 387 -nxiam. *persaepe. v. et p. 1312,28. spectat ad animalia*: ALBERT. M. animal. 23,136 hanc avem (*i. passerem*) aliquando dicunt pati -nsiam propter semen iusquiami, quod comedit. 2

per compar.: TRACT. de caus. mul. 41 si matrix de loco suo recedit, haec signa habent: ... cor silit, dentis strident, ut -ntia. ALBERT. M. nat. anim. 2,15 p. 42,9 in quo (*somno*) propter fluxum nutrimenti in superiora patitur homo aliquid -ae simile. animal. 4,79 postquam terrentur (sc. *delphini*) sono ictuum illorum (*piscatorum*), cadunt aliquando, sicut patiantur scotomiam aut -ensiam. *al.*

epilepticus (ip-, yp-, epel-, epyl-, -lip-, -lit-, -em(p)t-, -ent-), -a, -um. (ἐπιληπτικός) 1 *adi. in iunctura morbus -us, passio -a sim. i. q. epilepsia* – *Fallsucht, Epilepsie*: HINCM. annal. a. 863 p. 96,8 Karolus ... epe-a (epeleptica *var. l.*) infirmitate vexatus moritur (*sim. a. 866 p. 130,21 epeleptica passione*). ANTIDOT. Bamb. 35 passiones -nticas. PAUL. AEGIN. cur. 34^{capit.} sternutamentum ad cronicas cefalalgias et ... -as (-iptica B; *sed cf. 3,5,2 ἐπιληπτικούς. al.* *adde*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 376,3 humiditas -a quiescit (sc. *galbano*). 2 *subst.*: a *masc. de patiente i. qui caducus est* – *Fallsüchtiger, Epileptiker*: AESCULAPIUS 3 p. 4,36 -is febris non est (GLOSS. med. p. 15,23 in epylemticis). ANTIDOT. Augiens. p. 54,17 epylemticis. ANTIDOT. Glasg. p. 114,26 facit et ad ipilenticus et spasmatum, ad caducus. GLOSS. Roger. III 228 tali decoctione utatur p<aciens> scilicet -nticus. ARNOLD. SAXO flor. 1,3,12 p. 32,13 y-is. ALPHITA I p. 300,35 metacotafora interpretatur trans delatur, id est -liticus (-nticus *var. l.*), dum est in accessione. *persaepe.* b *neutr. plur. de morbo i. q. perturbationes caduci* – *epileptische Störungen, Krankheit(en)*: AESCULAPIUS 3 p. 4,11sq. -orum genera sunt tria: analepsia, epilepsia et anatemia ...; hoc initium -orum creatur ... ex analepsia stomachi in cerebri superiores partes (*sim. GLOSS. med. p. 32,7 epylemticorum. v. et l. 15*).

***epilogalis**, -e. *ad extremam partem orationis spectans, conclusivus* – *abschließend, Epilog-*: ALBERT. M. pol. 2,3^u ponit -em conclusionem totius capituli (*item 2,4^l. ibid. al.*).

*adv. *epilogaliter. conclusive, breviter* – *abschließend, zusammenfassend, kurz*: ALBERT. M. elench. 2,5,2 p. 710^b,14 reliquum ... dicendum de eo, quod ex principio artis inventivae ... nobis reminiscens -r dicere propositum erat, breviter etiam illa epilogando et sic finem imponere dictis eqs. top. 8,1,6 p. 504^b,26 -r ... dicendo pene sufficienter dictum est eqs. *ibid. al.*

***epilogatio**, -onis f. *epilogus* – *Epilog, Zusammenfassung*: PS. AVIC. tinct. 8 p. 633^a,37 -o totius: dico ergo totius operis summa non est aliud, nisi ut sumatur lapis in capitulis librorum notus.

epilogium, -i n. (ἐπιλόγιον) 1 *epilogus* – *Epilog, Zusammenfassung*: MIRAC. Quint. 38^{tit.} (MGScript. XV p. 270,15; c. 827) -um (epilogus 1) harum virtutum. 2 *finis, extrema pars (orationis)* – *Ende, Schluß (einer Rede)*: THEGAN. Ludow. 44 p. 232,7 impletum est -um (epyl-, epilongium, e(u)logium *var. l.*) Hieremie prophete dicentis: 'eqs.'

***epilogo** (ephi-, epyl-, -atum, -are. 1 *concludere, concludendo narrare* – *abschließen, abschließend sagen, erzählen*: ALBERT. M. cael. hier. 2 p. 15,15 in prima (sc. *parte capituli*) ponit divisionem totius operis ... in tertia -at ibi: 'eqs.' gener. 1,6,11 habitis ... tribus quaestionibus supra dictis -ando solvamus quartam. Iob 20,29 post haec omnia subdit *Sopha* -ando 'eqs.' *ibid. al.* 2 (*rem dictam*) paucis repetere, comprehendere, complecti – *zusammenfassen, zusammenfassend sagen, erzählen*: ALBERT. M. eth. II 7,2,6 p. 512^b,48 -antes igitur, quae dicta sunt de continentia, dicimus, quod de continentia et incontinentia ... iam satis dictum est. top. 4,3,5 p. 387^b,19 capitulando ergo et -ando dicimus iam satis dictum eqs. *ibid. saepius. remissius i. q. exponere* – *darlegen*: PS. ARIST. lap. I p. 186,16 incipiamus loqui de lapidibus preciosis et nominare et epy-are pulchritudinem eorum. 3 *absol. i. q. epilogum componere, (orationem) claudere* – *ein Schlußwort setzen, verfassen, (die Rede) schließen*: ALBERT. M. eth. I 498 p. 428,53 ultimo -at Aristoteles. CONR. MUR. nat. animal. 2249 epy-bis ita, si eqs. 4 *postea narrare* – *hinterher, nachher erzählen*: LAMB. ARD. hist. 43 ut operis executioni expedicius instare valeamus, de nobilissima ... comitis Balduini filia Ghisla ... quedam necessaria -are (sc. *in capitulo LXIII*) necessaria duc-

[Leithe-Jasper]

ximus . . . , de solo Arnolde prosequamur.

adi. epilogatus, -a, -um. *supra-*, *praedictus*, *supranominatus* – zuvor, zuletzt genannt: CHART. Sil. D II 170 p. 109,46 (a. 1239) contemplans apicem honestatis Iherosolimitane domus sancti Iohannis necnon eximiam karitatem, que in ministerio pauperum in hospitali eph-e domus figuratur.

***epilogositas** (ephilo(go)sitas), -atis f. *gloriatio* – *Großsprecherei*, *Prablerei*: GLOSS. IV 57,15 St.-S. -as (eph-as, ephilositas *var. l.*) vpirsprachili, ubirsprachili eqs. 141,17.

epilogus (ephi-, epyl-, -lag-), -i m. (ἐπιλογος) 1 *de parte quadam orationis, narrationis*: a extrema pars orationis, narrationis, finis, peroratio – *Schluß(wort)*, *Nachwort*, *Epilog*: GUNZO epist. 18 p. 56,8 dignum . . . putavi -um huius epistolę precibus terminari. EPIST. Teg. II app. 11 p. 365,24 decet . . . priorem literarum tuarum seriem asperum . . . -um amicitie contrarium omnino abnuere. ALBERT. M. Iob 26,13 his dictis ponit Iob -um, per quem ad intentam redit conclusionem. saepe. sub -o i. q. in fine – *zu guter Letzt*: GODEFR. VIT. (?) Heinr. 181 quedam sub -ago volo enarrare. **b enumeratio, catalogus** – *Aufzählung, Liste*: EPIST. Hann. 29 p. 66,10 ecce flebilem epy-um infortunii mei audistis, nunc . . . petitionem meam audite. OTTO FRISING. chron. 5,32 capit. p. 27 brevis . . . -us de gestis eius (Karoli). **c summarium, comprehensio, repetitio comprehendens** – *Zusammenfassung, Resümee, (knappe) wiederholende Darstellung*: MILO Amand. 5 (MG Mer. V p. 465,8) ut brevi -o infinita, quae hinc possunt dici, complectar. HILDEGAR. Far. 108^{capit.} (MGMer. V p. 188,42) de repetitione viri Dei laudum per -um. REGISTR. Xant. p. 105,21 de summis predictis -us: igitur servitium predictum ascendit eqs. al. *breve opus (historicum), epitome* – *kurzes (Geschichts-)Werk, Abriß, Epitome*: AMARC. serm. 1,1^{tit.} -us de virtutibus patrum et posteriorum viciis (cf. D. Schaller, *Mittellalt.* 7. 1972. p. 95sq.). COSMAS chron. 1,15 maluimus pretermittere (sc. singula) . . . , quia iam ab aliis scripta legimus: quedam in privilegio Moravensis ecclesia, quedam in -o (ephi-, epilogio *var. l.*) eiusdem terre atque Boemie. **d narratio, expositio** – *Darstellung, Darlegung (c. gen. inhaerentia: l.42)*: MIRAC. Bav. 1,10 quae (miraculorum insignia) . . . quia nefas est praeterisse proprioque noscuntur indigere -o, determinato istius libelli tenore sequenti commodius titulentur exordio. TRANSL. Tib. 1 (MGScript. XV p. 393,13) explicit prologus; incipit narrationis epy-us. **sermo** – *Rede*: ARNOLD. RATISB. Emm. 1,15 p. 1014^A optime novimus (sc. Iudei), quo tendit vester -us. **e excursus, digressio** – *Abschweifung, Einschub*: SALIMB. chron. p. 22,27 considera, quod verba supraposita . . . per anticipationem dicta sunt et quasi sub epy-o. **f interlatio, transitio** – *Zwischenbemerkung, Überleitung (de re v. Lex MA. III. p. 206sq.)*: METELL. Quir. 19^{tit.} -us de gestis beati Quirini iam descriptis et de miraculis eius adhuc describendis. **g prologus, exordium** – *Vorwort, Prolog*: CARM. de Bened. prol. 1^{tit.} -us dissertus in laude alme et individuae trinitatis. VITA OTTON. Bamb. prol. (ASBoll.³ Iul. I p. 336^A) haec idcirco brevi -o praemisi, ut, quantus sit iste, de quo sermo habendus est, in capite libelli videatur. **2 per confusionem i. q. epiglotis** – *Kehlkopfdeckel*: RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 86,34 (in marg.) trachee arterie <et ysop>hago superponitur epiglotum, quod -us dicitur, <clau>dit tracheam arteriam super inglutitum.

epilotica v. epuloticum. [epima v. epithema.]

epimedium, -i n. (ἐπιμήδιον) ?*de specie filicis quadam (de re v. André, Plantes. p. 95)*: DYASC. p. 91^a -um sive ut latini vineta astam habet non maiorem edere similem et folia decem aut duodecim, carens flore et semine . . . , nascitur locis humidis (sim. ALPHITA II p. 57,29 -um sive iniecta; cf. Diosc. 4,19 ἐπιμήδιον . . . Ῥωμαῖοι οὐνδίκτα).

epimēnia (epym-), -orum n. (-a, -ae f.: l.70) (ἐπιμήνια) (*menstruum*) *demensum, stips* – (*monatlicher*) *Beitrag, Zuschuß, Spende*: EPIST. Aldh. 2 p. 496,3 meam (sc. Aedilwaldi) adhuc pallentem hebitudinis maciem largissima blandae sponsonis -a affluenter refocilabat (sc. *sagacitas Aldhelmi*). THIOFR. Willibr. I praef. p. 460^A noverint . . . obtreccatores . . . me supra magnifica divitum donaria . . . adicere ex ingenioli

mei facultatula, qualiacumque possum, epy-a.

epimeris v. ephemeris.

***epimoenia** (-men-), -orum n. (ἐπί et moenia) *munita, ambulatio munita supra moenia posita* – *Wehranlage auf einer Mauer, Wehrgang*: GODEFR. VIT. (?) Heinr. 75 civitas Neapolim iusta mare sita est munita moeniis, vallo tripartita, turre, -eniis, muro circumscita.

epimone f. (ἐπιμονή) t. t. rhet. i. q. *perseveratio, commoratio* – *das Dabeibleiben, Verweilen*: v. p. 1309,47.

epinicius (epyn-, -chi-, -iki-, -ceus), -um (-on). (ἐπινίκιος) 1 *adi. i. q. ad victoriam pertinens, triumphalis* – *zum Siege gehörig, Triumph-, triumphal* (cf. *Handwb. d. musik. Terminologie*. IV. s. v. Modus. p. 22sq.): ODO ARET. ton. A 6 sexta . . . differentia tonus epyniceus semitonius et plagis triti, vox excelsa, metrum vero parypate meson. **2 subst. neutr.**: a *carmen victoriam celebrans, triumphale* – *Sieges-, Triumphlied*: THIOFR. serm. Willibr. 12 (OrgVerChristlKunstLuxemb. 15. 1885. 101,21; a. 1105/10) per infinita saecula canere epythalamium et epynikion, canticum victoriae. METELL. exp. Hieros. 4,1013 sollempnizantes, -a concelebantes pro . . . hoste perempto. **b laudes, laudatio** – *Lobgesang, Loblied, Preis*: AMALAR. ord. antiph. 5,16 post haec -a (i. *Vulg. deut. 32,43*) introducitur persona exhortantis ad laudem Dei. EUGEN. VULG. syll. 20,4,3 post subit . . . redemptus homo, liber ut ante sub arbitrio, dans -chia cum modulo: 'eqs.' ANSELM. GEMBL. chron. a. 1123 p. 379,23 omnes . . . christiani incolumes reversi, summum et dulce epynichion reboant Domino in excelsis. a. 1125 p. 380,20 Lotharius dux Saxonum . . . in regem . . . unguitur omni clero et populo festum -chion acclamantibus.

epiocdous, epiogdous v. epogdous.

epipedus (emp-, epyr-, -pad-), -a, -um. (ἐπίπεδος) *nom. sg. -on: l.45*. 1 *adi.*: a *sensu originario i. q. planus, aequus* – *flach, eben*: Ps. BOETH. geom. 896 de -arum podismationibus figurarum. GERB. geom. 2,5 quae (*quantitas*) constrata vel plana dicitur mensura, et graece -a (-ada *var. l.*). **b per confusionem c. ἔμπεδος i. q. firmus, stabilis** – *unerschütterlich, fest*: ALBERT. M. meteor. 4,2,3 p. 249,7 'durum . . . est, quod non cedit in seipsum', quando tangitur vel comprimitur, 'sed' potius 'em-um' (cf. p. 382^a, 12 κατὰ τὸ ἐπίπεδον) ad tactum, hoc est circa mensuratum in magnitudine sua et figura remanens. *usu subst.*: ALBERT. M. meteor. 4,2,3 p. 249,18 'empipedum (p. 382^a, 14 τὸ ἐπίπεδον) . . . non 'cedit compressioni in profundum'. **2 subst. neutr.**: a *forma plana, planum* – *Ebene, (ebene) Fläche*: Ps. BOETH. geom. 563 planum est, quod a Graecis dicitur -on, a nobis autem constrati pedes. ARNOLD. SAXO flor. 4,10 p. 88,10 semper (*ni leg. super oculum*) iacentium epy-orum (cf. *Euclid. opt. 10^a. ed. Heiberg. 1895. p. 18,17 ἐπιπέδων*) remotiora quidem humiliora apparent. **b area** – *Grundfläche*: THIOFR. flor. 2,6 l. 49 progressionis initio sumpto a trigonis ab omnibus in altum progreditur epy-is et solis per latera continetur *pyramis* triangulis. **c superficies** – *Oberfläche*: ALBERT. M. meteor. 4,3,7 p. 277,47sq. 'est . . . pulsui cessio em-i (p. 386^a, 19 ἐπιπέδον) secundum partem in profundum transitio; em-um enim est superficies exterior. p. 277,60. miner. 4,1,4 p. 88^a, 11 cum percutitur molle et humidum (sc. *stannum*), cedit in sui em-um (sim. animal. 20,53 non cedunt [*plantae*] in sui empy-um). al.

Leithe-Jasper
epiphania (ae-, epyfa-, -nya sim.), -ae f. (*interdum usu plur.*, e. g. p. 1315,18) *vel epiphania* (-ifa-), -orum n. (ἡ ἐπιφάνεια, τὰ ἐπιφάνια) *script.*: py-: PETR. CAS. (?) chron. 3,62. ephi- *vel* ephy-: p. 1315,13. 20. *adde* LEG. Wisig. 2,1,12 p. 59,19 (*var. l.*). MARIAN. chron. a. Chr. 2,30 capit. p. 496. al. epep-: LEG. Wisig. 2,1,12 p. 59,19 (*var. l.*). *metr.* epiphāni-: p. 1315,8. *rhythm.* -phān-: l.70. *adde* CARM. de Iuda 3,67.

1 *gener.*: a *aequor, superficies* – (*sichtbare*) *Oberfläche, ebene Fläche*: GERB. geom. 2,2 huius (*solidi corporis*) . . . termini seu superobducta planities superficiei apud nos nomen accepit, graece . . . -ae. CARM. imag. 21,9,3,4 David per imperia dum crevit stirps magnifica, quasi per sceptri gloriam exarat *genealogia Christi* -am (cf. *notam ed.*). Ps. BERNO mens. monoch. prooem. II 1 inter quas (sc. *duo semisphaeria*) porrecta -a lineae quasi chordae supra tensae divisiones exarant (*inde*

[Pömbacher]

FRUTOLF. brev. 11 p. 86,2 in 'porrecta -a', id est superficie eiusdem instrumenti). *al.* **b** de colore i. quod in superficie apparet – das an der Oberfläche Erscheinende, Sichtbare: ALBERT. M. cael. hier. 13,3 p. 196,31 Pythagoras vocabat *colorem* -am, (p. 439^a, 31 τὴν ἐπιφάνειαν χροῖαν), et est ... color lux obscurata in corpore opaco (cf. et l. 36). *ibid.* *al.* **c** imago, pictura – bildliche Darstellung, Bild, Bildnis: CARM. imag. 10,2,1 hac -a splendet venerabilis Ota. **2 spec. i. q. manifestatio, apparitio, ostensio** – Manifestation, Erscheinung: **a** eccl. de festo apparitionis Christi ('Erscheinungsfest', 'Erscheinung [des Herrn]', 'Epiphanie'): CONC. Merov. p. 87,17 quae festivitatis (i. pascha) ... epyf-orum (epy-orum, ae-orum, ephif-orum, ephisaniorum var. l.) die ... populus nuntietur. CHRON. Fred. cont. 50 sanctam (sancta var. l.) -a ... celebravit rex. HUGEB. Willib. 4 p. 96,21 in sollempnitate e-ae. THANGM. Bernw. 43 p. 777,25sq. rex ... aecclesiae dedicationem in vigilia -ae Domini indixit ..., velationem ... ancillarum Dei in ipsa die -arum. *TRAD.* Neocell. Frising. 18 pro triginta nummis in -a solvendis. CHART. Turic. 417 p. 299,11 acta ... anno ... M^oCC^oXX^oIII^o ... in octavis eph-e. CHART. II 264 die ... crastino -ye proximo venture. *persaepe.* **b** theol. de prima hierarchia angelorum: ALBERT. M. sent. 2,9,2 p. 192^a,27 dicunt ... quidam, quod dividit Dionysius hierarchiam in -am et hyperphaniam et hypophaniam, et ... quod -a est prima, et illam diffiniunt ..., quod est incalcentis affectionis incendio ... resultat distributa. summ. theol. II 10,38,2,2 p. 420^a,33 Praepositus et Gulielmus Autisidorensis (summa aurea 2,4,1 l. 18sq. [ed. J. Ribaillier. II. 1982. p. 86]) tres dixerunt hierarchias esse, scilicet -am eqs.

***epiphan(i)us** (ep(y)fa-), -a, -um. (ἐπιφάνιος) **1 adi. i. q. in superficie apparens, visibilis** – an der Oberfläche erscheinend, sichtbar: ALBERT. M. Matth. 6,29 Pythagorici colorem -ium (ep(y)fa- A), hoc est superapparentem, vocaverunt. *ibid.* *al.* **2 subst. neutr. de colore i. quod in superficie apparet** – das an der Oberfläche Erscheinende, Sichtbare: ALBERT. M. anim. 2,3,7 p. 109,78sq. Pythagorici colorem vocabant -num, quia videbant eum esse diffusionem luminis in superficie corporis terminati; -num ... est superficietenus apparens. eth. II 10,2,2 p. 625^a,10 antiqui colorem -ium (epianum ed. vix recte) vocaverunt, ut dicit Aristoteles (cf. l. 5).

***epiphleusis** (-ifl-) f. (ἐπιφλεῦσις; cf. ἐπιφλεξις) certa quaedam ratio ustionis – eine bestimmte Brennmethode: PS. HELIOD. chirurg. 34 epif-is est in superficie scarum -facere ex combustionem (cf. notam ed. p. 6). v. et p. 555,31.

epiphora (hypoph-, ipifo-, ipefo-, ep(h)yph-), -ae f. (ἐπιφορά) t. t. medic. i. q. destillatio, fluctio – Katarrh, Fluß: **1 in univ.** PAUL. AEGIN. cur. 78^{uit} ad -foras (3,22,5 πρὸς ἐπιφοράν [ἐπιφοράς var. l.]) reumatis. ALPHITA I p. 289,19 -fora ..., id est rheuma a superioribus descendens. **2 -a oculi** ('Tränenfistel', 'Augenfluß'): GLOSS. med. p. 31,11 ephy-a (epyp(h)aa var. l.): lippitudo oculorum. BOTAN. Sangall. 32,2 ad ipeforas oculorum. ANTIDOT. Bamb. app. p. 38,30 facit *epithema* et ad ipiforas. DYNAMID. Hippocr. 1,42 p. 413,23 cum polenta trita -as (hypo- var. l.) oculorum lenit *ruta*. MATTEUS. PLATEAR. (?) gloss. p. 388^B -ae oculorum sunt apostemata, quae nascuntur supra oculos. *al.*

***epiphyllum** (-filum), -i n. (φύλλον; cf. ἐπιφυλλίς) *gramen, herba* – Gras: GLOSS. V 40,34 St.-S. -filum id est gras.

epiploca, -ae f. (ἐπιπλοκή) *nom. sg. -ode: l. 70sq. acc. sg. -en (-oten): l. 66,68,72.* **1 de passione quadam ex duobus morborum generibus commixta, complicata i. q. complexio (morborum)** – Verflechtung (von Krankheiten): AURELIUS praef. p. 481,14 genera valitudinum omnium sunt quinque: oxia, cronia ... et -ae. p. 483,21 -ae sunt quaedam, quae partem in fluxu habent, partem in strictura. p. 485,5 quam (*tertiam speciem valetudinum*) ipsi (Graeci) -en quasi quamdam permutationem morborum vocant. **2 per confusionem i. q. epiploon – Darmfell:** ALPHITA I p. 289,26 -en (-ten II p. 58,24; cf. p. 1316,12): omentum idem. p. 304,7 item omentum est zibus, ... quandoque et idem dicitur epigmentum et -de et pigorotum (pigomentum var. l.) (epigmentum et -de et pigorotum II p. 129,25sq.). II p. 129,26 respice in -ten et in epige-

roton.

epiplo(o)n n. (ἐπίπλοον) *omentum, peritoneum* – Bauch-, Darmfell (fere in iunctura -on tetanysmenon, eademque multimodis corrupta): PS. COPHO anat. 63 quo (*panniculo*) omnia intestina praeter longanem clauduntur, qui vocatur -lon tetanysmenon, (epigonta ysmenon, epigoronta ismon, epigorontysmeon, epigome cinctus menon *sim. var. l.*; cf. notam ed.). MAURUS anat. I 73 scindatur porcus a dyaphragmate usque ad caudam, et invenitur ... panniculus ausungiae, qui dicitur ... epigasunta hymenon, (*pro -lon tetanysmenon ed.*; epigasonta ymenon, epicasunta ymeon var. l.). ALPHITA I p. 289,21 epigeroncon (epigoneon var. l.); epigeroton II p. 58,25; cf. p. 1315,68): omentum idem. v. et p. 1315,70,72.

epiraedium (-r(h)e-), -i n. *script.*: -ite-: l. 18. -d(um): l. 17. *lorum, habena* – (Zug-, Joch-)Riemen, Siele: EGBERT. fec. rat. 1,475 bos vetulus sulcos, -redia vitat, aratra. SUMM. Heinr. A 10,357 de aratro: ... traheria vel -redia (-reda var. l.) silo. B 6,30 traheria selo vel -redia (-tedia var. l.). C p. 282 -redia, id est sielo. *meton. de ipsa raeda:* URSIO Marc. 1,13 quem (*Cyriacum*) ... in die processionis suae ante -hedra sua protrahi fecit (sc. *imperator*) nudum et ligatum.

[**epirotalia** v. *apirocalia.]

epirus, -i m. (ἐπίουρος) *clavus* – Nagel: DYNAMID. Hippocr. 2,50 ad fistulas: radicem eius (*aristolochiae*) in (ut *cod. Sangall.* 762 p. 95) -um inuito.

episcopal (ae-), -e. *script.*: epy-: l. 40. -ssc-: CHART. Turic. 417 p. 299,12. -cho-: l. 37,40,57. *al. form.*: abl. sg. -e: l. 69. *gen. sg. m.* -i: l. 33.

1 adi. i. q. pontificalis, qui episcopi est, episcopo subiectus – zum Bischof gehörig, dem Bischof zukommend, unterstehend, bischöflich, Bischofs-: **A spectat ad res:** **1 in univ.** *TRAD.* Frising. 13^a (a. 759) ad ... altarem domui sanctae Mariae -i. *DIPL.* Otton. II. 139 -em civitatem Itacum cum villis ... tradidimus. *GERH. AUGUST.* Udalt. 1,22 ferulam -em publice portare. *DIPL.* Heinr. III. 205 p. 270,36 placet ... bona ... corroborare, videlicet ... nonam vini -is. *ANNAL.* Hild. a. 1037 p. 41,32 Bruno Mindensis presul ... -chopalem unctionem ... suscepit. *CHART. episc. Misn.* 117 decimas -es in bonis nostris -bus sitas ... contulimus ... possidendas. *CHART. Osn.* III 64 ad regimen epysh-e. *persaepe. v. et p. 66,26. 1318,6. vol. I. p. 1237,45. 1311,57. II. p. 375,35sq. 2 -is codex, liber i. q. liber gestorum pontificum Romanorum* – 'Liber pontificalis' (*de re v. LexMA. V. p. 1946sq. LThK. 3VI. p. 883sq.; cf. p. 1317,1*): HINCM. epist. 198 p. 212,7 ut codex -is ostendit. p. 212,12 sicut in libro -i legimus. **3 -i more i. q. episcopalter** – wie es einem Bischof zukommt: RIMB. Anscar. 35 p. 69,30 cum parroechias more -i circuiret. *VITA Rimb.* 20 quam (*confirmationem*) -i more cum chrismate sacro in eodem (*caeco*) faciebat. **B spectat ad homines:** **1 in univ.** *CAPIT. reg. Franc.* 196,11 ut ea, quae a domno imperatore ... ecclesiis concessa sunt, non ... in rapacitatem -um *ministorum* cedant (*DIPL.* Karoli III. 145 p. 233,46 ex -bus m.). *ANNAL.* Xant. a. 865 in sinodo -i. *GERH. AUGUST.* Udalt. 1,3 l. 57 cum militia -i. *DIPL.* Otton. III. 136 p. 547,33 ut nulla ... persona -is vel alia quaelibet magna sive parva haec infringere praesumpserit. *al. v. et vol. II. p. 1623,26. 2 de persona ipsa episcopi:* *CHART. episc. Hild.* I 183 p. 163,7 (a. 1125) -chopali maxime convenit sollicitudini ... ecclesias ... promovere. *v. et p. 581,27. 30.*

II subst.: **A masc. i. q. comes episcopi** – Begleiter, Gefolgsmann des Bischofs: *RUD. TRUD.* gest. 7,9 totus conventus ... flebiliter incitatus omnes -es ea hora ad pietatem et miserationem super nos inflexit. 7,11 p. 269,2 omnes, qui tunc aderant, -es. **B fem. i. q. litterae episcopi** – bischöfliches Send-schreiben: *PAUL. BERNR.* epist. p. 477,17 e-em ... archiepiscopo designatam transmittimus. **C neutr.**: **1 sing.**: *a episcopium, domus episcopalis* – Bischofssitz: *CONC. Karol.* A 15^B unusquisque superstitum episcoporum vel abbatum pro defuncto in domo sua, id est -e vel coenubio, C missas ... cantare faciat. **b de libro gestorum pontificum:** **a Romanorum** ('Liber pontificalis'; cf. l. 44,45): *HIST. Lang.* cont. 5 (MG Lang. p. 200,3; s. IX.) super Papiam Karlus rex advenit tempore

Adriani papae; si quis ... hoc pleniter nosse desiderat, legat -e Romanum (Romanorum 2). **β** *Tungrensium sive Leodicensium auctore Herigero*: HERIG. Land. praef. (MGScript. XV p. 601,39) exceptis ... his, quae ex -i (episcopatu var. l.) nostro decerpta huic scedae ... videbantur ... praeposenda. **2 plur.**: *a insignia pontificalia – bischöfliche Insignien, Pontifikalien* (de re v. LThK. ³II. p. 492): LAND. MEDIOL. hist. 2,33 omnia -ia, e quibus ... indutus erat *archiepiscopus*. GESTA Trev. cont. I 14 p. 187,8 quia ab homine ... laico -ia suscepisti (sc. *episcopus*), -ia, inquam, anulum et baculum. GESTA Camer. cont. II A 51,4 ne sibi (sc. *episcopo a civibus electo*) regis gratia daret -ia. al. v. et vol. II. p. 1538,47. **b munera, ministeria pontificalia – bischöfliche Pflichten, Aufgaben: BRUNO QUERF. Adalb. A 11 p. 11,12 docere -ia potuit *Wogitihc episcopus*. WOLFHER. Godeh. I 19 p. 180,27 -ia quaeque p r o - v i d e n t e ... pontifice (THANGM. Bernw. 12 p. 763,43. *sim.* p. 763,40 procuravit). CHART. Basil. C I 451 (epist. papae) ex qua (*portionem*) ... sustentari potest *episcopus* ac -ia et alia incumbencia sibi onera supportare. al.**

adv. episcopalter. **1 episcopali more, ut decet episcopum – nach Art eines Bischofs, wie es einem Bischof gebührt** (c. *colore liberalitatis*: l. 24,30): LUP. FERR. epist. 16 quod ultro certare beneficiis non fastiditis (sc. *metropolitanus*) memoratum fratrem -r excipiendo. IOH. VIII. epist. A 34 p. 33,38 frater karissime, 'accinge' -r 'lumbos tuos' (cf. R.-J. Hesbert, *Corpus antiphonalium officii*. IV. 1970. nr. 7675). GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 155 video (sc. *Rampertus*) seniore meum Adalperonem -r paratum ad missam. URSIO Marc. 1,1 (praef. p. 799,26) domino suo ... vere -r episcopo salutem. ADAM gest. 2,67 archiepiscopus ... ecclesiam suam -r exornavit. al. **2 secundum auctoritatem, dignitatem, potestatem episcopalem – gemäß bischöflicher Autorität, Vollmacht, (Amts-)Befugnis** (fere de temporalibus; de spiritualibus: l. 379q.): CAPIT. reg. Franc. 255,7 hoc (sc. *divisionem parochiae*) episcopo -r ... cum ratione et auctoritate ... tractent. PS. VEN. FORT. Leob. 62 dum ... dies paschae vice pontificis ... defuncti -r transeisset (*sim.* CONST. imp. I 51 p. 98,15 egisset. v. et p. 1321,18). DIPL. Ludow. Germ. 138 p. 193,16 ut hoc, quod ille (*praesul*) ... ad miliciam eterni regis -r statuit, nostre preceptionis auctoritate roboraretur. EPIST. Teg. I 53 -r ... vocavit (sc. *episcopus*) vos (sc. *abbatem*) et hoc ... definit: nisi eqs. DIPL. Heinr. II. 371 abbatiam ... -r disponendam ... tradidimus (*inde* VITA Meinw. 144 -r ... regenda). al.

episcopatus (ae-), -us m. *script.*: ip-: p. 1319,13. pi-: p. 1318,53. aepys-: p. 1319,5. -cho-: l. 57. *form. sing.*: gen.: -u: p. 1318,51.53. -ui: l. 62. p. 1318,63. 1321,11. dat.: -u: p. 1318,69. adde DIPL. Conr. II. 203 p. 275,4 (spur.; *inde* DIPL. Heinr. III. 341 p. 466,44). decl. II.: l. 53. p. 1318,39.64. adde DIPL. Karoli III. 31 p. 52,41. al. *neutr.* (-um, -i): p. 1318,29. 59.62. 1319,23. al.

I munus episcopale, dignitas episcopi – Bischofsamt, -würde: **A proprie**: **1 in univ.**: VITA Sulp. 1 (MGMer. IV p. 372,16; rec. A) -i onus. HUGEB. Willib. 5 p. 105,9 quando in -um consecratus erat. Wynneb. 4 p. 109,7 solacium -us in divini verbis amministrazione. GERH. AUGUST. Udalr. 1,22 spes adquirendi -um. ANNAL. Hild. a. 1022 p. 33,5 Sigiberhdus ... in -chopatum intravit. HELM. chron. 70 p. 135,11 suscepit *episcopus* -um per virgam de manu ducis. ALBERT. M. sacram. 214 p. 139,77 videtur -us esse ordo. *persaepe*. v. et p. 1319,65. 1321,11. *remissius in iunctura* -us honor, gradus *sim.*: PASS. Leod. 30 (MGMer. V p. 312,18 [add. pars codd.]) Ermenarius ... -ui honore sublimatus est. HUGEB. Willib. 5 p. 105,6 sanctus Bonifatius archiepiscopus ... et Wizo sacre -us auctoritate illum ordinando consecraverunt. LIUTG. Greg. 4 p. 71,25 ut ... una omnium voce eligeretur in -us (episcopii var. l.) ... gradum. RIMB. Anscar. 6 ad -us officium. *saepius*. v. et p. 1322,22. **2 de pontificatu papae**: BERNOLD. CONST. chron. p. 396,38 (ed. Pertz) post quem (*Marcellinum*) ... cessavit -us annis VII (SALIMB. chron. p. 174,31). THEGAN. Ludow. 16 p. 264,22 (rec. B2) cui (*Leoni papae*) Stephanus in -u successit. OTTO FRISING. chron. 6,33 capit. p. 30 qualiter Bruno, qui et Leo, ad -um venerit. al. **B meton.**: **1 de investitione, ordi-**

natione episcopi (papae: l. 1): LIBER diurn. 42 in quo (*die*) -us mei (sc. *papae*) est natalis. VITA Pirmin. I 5 l. 63 in quibus (*locis*) ... Pirminius agonem suum post -um ... monstrare coepit. IOH. VIII. epist. A 191 ne ... contra ... patrum instituta -us gratiam recipere queras, ... sed ... ad gremium sedis apostolicę ... redeas, quatenus et ipse ab apostolica sede ... episcopalem consecrationem ... percipias. **2 de administratione** ('*Amts-führung*', '*Amtszeit*', '*Episkopat*'): **a in univ.**: RIMB. Anscar. 16 p. 38,1 ab initio -us sui (*sim.* GODESC. SAXO theol. 6 p. 167,10 in exordio). 40 p. 74,23 aetatis suae anno sexagesimo quarto, -us ... trigesimo quarto eqs. HEINR. LETT. chron. 4,1 de II° anno consecrationis episcopi Alberti: anno secundo sui -us ... in Lyvoniam vadit. al. v. et p. 1319,58. 1321,12. *in tempore definiendo*: FORM. extrav. II 5 anno ... -us vestri et regi illi. TRAD. Ratisb. 200 (a. 1143) factum est hoc ... anno -us nostri (sc. *Heinrici episcopi*) VIII. CHART. Solod. I 209 Ludwico kathedram episcopii Basiliensis ecclesie assidente anno -us sui undecimo (*item* 210 p. 110,20). CHART. Ror. 13 p. 160,14 acta sunt hec ... -us nostri (sc. *Chünradi episcopi*) anno tercio decimo. al. **b spectat ad papam** ('*Pontifikat*'): VITA Ludow. Pii 26 p. 364,11 quae (*dormitio*) evenit ... anno XXI. -us sui (sc. *papae*). **3 de ipsa persona episcopi**: CONC. Merov. p. 147,9 presbyter ... illiceta praesumptione parrociam meam ... quasi sub nomine -us visus est pervasisse. IOH. VIII. epist. A 179 p. 143,29 in duas partes populus pro -us electione divisus. al. **4 de libro gestorum pontificum**: v. p. 1317,4.

II sedes, cathedra (archi)episcopalis – (Erz-)Bischofssitz (de *patriarchatu*: l. 35): **A in univ.**: NOTIT. Arnon. tit. p. 4,11 ad -um beati Petri ... , quod constructum est infra oppidum Salzburg. 7,1 iuxta ipsum -um. ANNAL. Fuld. II a. 863 p. 57,10 archiepiscopus Mogontiensis ecclesiae ... defunctus est et per totum ... annum vacavit -us. THIETM. chron. 2,10 ut in civitate Merseburgensi -um in honore 'victoris ignium' (i. s. *Laurentii*) construere ... vellet rex. BERTH. chron. B a. 1077 p. 275,3 rex ... pascha in Aquileiensi -u commoratus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 26,7 magno apparatu in civitatibus et -bus ... imperatorem suscipi. *saepius*. **B aula, curia episcopalis, palatium – Bischofshof, bischöfliche Residenz**: TRAD. Frising. 184^b p. 177,5 (a. 802) actum Frigisinga -o publico, (cf. 184^a p. 177,5sq. loco publico). CHART. Bund. 263 (dipl. Heinr. V.) actum est in -u Wlternensi. DIPL. Conr. III. 153 p. 280,30 actum in -u Ratisponensi. CHRON. Ven. Alt. p. 135,2 revertentibus navibus episcopus in -um egressus est. **C de ecclesia episcopali, cathedrali et iure eius**: TRAD. Frising. 16 (a. 760) quod in perpetuum stabilis ad -um Sanctę Mariae in castro sito Frigisinga fuisse *traditio*. 96 titulum tradidit *femina* ad -um in castro Frisingas constructam ecclesiam Beate ... Mariae. 336 p. 287,17 quod ipsam (sc. *in loco nuncupato Freddimaringa*) ecclesiam extra -u Sanctae Mariae ... nec potestatem tradere habuisset *episcopus*. DIPL. Conr. II. 258 p. 356,41 teneo (sc. *episcopus*) ad iure proprietario ad pars ecclesie -u meo Sancti Martini eqs. p. 357,2 ecclesia ... est de su regimine et potestatem supra scripti pi-u meo Sancti Martini. al. **D de canonica** ('*Domstift*'): ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 893 p. 122,7 rex ... monasteria, -us causa orationis obibat.

III dioecesis (archi)episcopo subiecta, paroecia – Bischofs-sprengel, (Erz-)Diözese, (Erz-)Bistum: **A spectat ad dominium ecclesiasticum**: **1 latius**: **a in univ.**: PASS. Leod. 12 (MGMer. V p. 295,11) quo facilius ei (*Hermenario*) -um aliud (aliud, alienum, illud, illum var. l.) tenere liceret. ARBEO Corb. 40 -ui praeesse. LIUTG. Greg. 5 p. 72,3 Willibaldus ... -um, quod nuncupatur in Hehstedi, ... custodivit. TRAD. Frising. 589 ut ad ipso sede -ui firmiter permaneat *hereditas*. DIPL. Otton. I. 416 p. 568,14 Lupus ... advocatus ... -i sancte Pergamensis ecclesie. CARM. Cantabr. A 17,6,4 ex propriis fecit *Heinricus* magnum -um. BERNOLD. CONST. chron. a. 1090 p. 480,5 ut in Salcburgensi ae-u ... ordinarent *fideles* archiepiscopum. CONR. SCHIR. chron. 20 Chounradus ... Sabinensi -u (*codd.*; -ui ed.) preficitur. *persaepe*. v. et p. 1319,57. 1322,23. 1323,40. *in tempore definiendo*: CHART. Aquens. 20 l. 42 (s. XII. med.) Oberto administrante Leodiensem -um. TRAD. Welt. 116 acta sunt hec Eberhardo Ratisponensis -us regimen tenente.

b de patriarchatu: DIPL. Conr. II. 205 p. 278,13 Venetici ... contra leges ... in ... loco Gradus dicto -um fore fecerunt. **c de dioecesi suffraganea:** DIPL. Karoli M. 270 p. 399,16 dignum ... fore duximus quosdam ad ipsius Aquileiensis ecclesiae consecrationem pertinentes ae-py-us ... tribuendos patriarchae. DIPL. Otton. III. 215 p. 626,34 sex -us, quos ... Carolus imperator ... ei (ecclesiae Aquilegeni) ... concessit. **2 strictius de finibus:** RIMB. Anscar. 35 p. 69,5 per omnem ... -um suum decimas ... omnium reddituum ... distribuebat. GERH. AUGUST. Udalt. 1,28 l. 152 de omnibus clericis in eodem -u habitantibus. THANGM. Bernw. 7 p. 761,8 in extremo fere sui -us. CHART. Brixin. 18 qui (terminus) Tridentinum a Pribenense dividit -um (corr. ex ip-). BERTH. chron. B a. 1077 p. 256,3 Longobardiam per Taurinensem -um intravit rex. saepius.

B de territorio saeculari sub ditione episcopali posito i. q. bona temporalia (archi)episcopi, terra episcopalis – weltliches Territorium eines (Erz-)Bischofs, Bistumsgut, Stiftsland, (Hoch-, Erz-)Stift: 1 proprie: CHART. Bund. 46 p. 39,20 (a. 823) quam (divisionem) ... genitor vester (sc. imperatoris) inter -um et comitatum fieri praecepit. CONC. Karol. A 51 p. 681,22 addidimus (sc. episcopus) ... loco (i. monasterio) de -u nostro villas his nominibus: eqs. GERH. AUGUST. Udalt. 1,10 l. 40 quia totum -um ... in beneficium extraneorum dividebatur a Liutolfo. DIPL. Conr. II. 265 quas (possessiones) ... reges ... eidem (Viennensi) -ui ... concesserunt. CHART. Hohenloh. 3 p. 2,34 quod (allodium) aliquando ad -us nostri iura pertinere dinoscebatur (sim. CHART. Tirol. notar. II 581 iuris -us). CHART. Bund. 613 inter homines civitatis Cumane et eius -us et inter homines civitatis Corie et eius -us. saepius. v. et p. 1320,67. **2 meton. de persona iuridica:** DONAT. Ermenl. 13 (MGMer. V p. 699,7) erat quidam vir inclitus ... duarum urbium ... comes locumque -us ... occupans. CHART. Hohenloh. 3 p. 3,6 (a. 1160) dux ... ab -u, Cunradus ... a duce ... in beneficiati fuerant. CHART. Bund. 536 semet ... ad ... claustrum conferendi ab -u ... licentiam impetravit Odalricus.

***episcopellus, -i m. episcopus ignobilis, egens – geringer, bedürftiger Bischof, 'Bischöflein':** BENZO ad Heinr. IV. 1,8 duo ... -i sustentant manus unius provincie regulelli. COSMAS chron. 2,27 p. 121,30 ceu ... leo agniculum rapit, ita ille furibundus hospes (i. Iaromir episcopus) ambabus manibus per capillos fratrem suum -um alte sustulit. VINC. PRAG. annal. a. 1159 p. 676,6 -um eorum (sc. incolarum Novae Laudae) pauperem, ... contractum, sed vitae sanctissime invenimus (sc. legati).

***episcopocida, -ae m. episcoporum occisor – Bischofsmörder:** ADALBOLD. Heinr. 15 eodem tempore quidam -a Harduinus nomine non regnabat, sed vitiis in se regnantibus subserviebat in Italia.

episcopium (ae-), -i n. (?m.: p. 1320,9.61. al.) vel rarius **episcopia**, -ae f. (ἐπισκοπή) script.: bi-: p. 1320,28. pi-: VITA Burch. Wirz. 3 p. 109,5 (var. l.). -cho-: CHART. episc. Halb. 134 l. 29.

1 munus episcopale, dignitas episcopi – Bischofsamt, -würde: a proprie: BREV. NOTIT. p. A 12,10 quo (anno) ad -um ordinabatur Virgilius. ANNAL. Altah. a. 1036 quem (Sizonem) Brun subsecutus est in -um. COSMAS chron. 2,23 p. 116,13 o si tot habes episcopatus, quot cernis capellanos ... -o dignos. IOH. CANAP. Adalb. B 9 cunctis diebus -i (cf. C 9 episcopatus) sui. al. remissius in iunctura -i gradus sim.: CHART. Sangall. B 58 p. 65,36 (a. 909) si ... eveniat -i illum (Wal-donem) dignitatem adipisci. v. et p. 1317,65. **b meton. de electione episcopi:** BRUNO QUERF. Adalb. A 8 conveniunt dux terre et maior populus et pro eligendo pastore varias sententias ducunt; ... hac ipsa die, ubi erat -um, (cf. B 8 accepit episcopatum) eqs. GESTA Camer. cont. I A 7 de -o eius (praepositi) laetus effectus usque ad civitatem ... eum secum deduxit comes. **2 sedes, cathedra (archi)episcopalis – (Erz-)Bischofssitz:** a in univ.: WETT. Gall. 16 dabo (sc. dux) ei urbis Constantiae -am (cf. WALAHFR. Gall. 1,16 p. 296,19 pontificatum). 20 de ... correctione -ae. DIPL. Ludow. Germ. 57 p. 78,30 praeceptum erga eandem ecclesiam atque -um immunitatis atque tuitionis gratia ... fieri decrevimus. FORM. Senon. II

9 p. 215,29 quae (auctoritas) Senonis in arcibo ecclesiae -i servatur. al. de civitate: CHART. Gelr. 157 p. 156,11 (a. 1031) in suburbio -i mei monasterium (i. Abdinghof) construxi (sc. Meginwercus episcopus; inde ANNALISTA SAXO a. 1031 p. 678,57). v. et p. 633,43. **b aula, curia (archi)episcopalis, palatium – Bischofshof, (erz)bischöfliche Residenz, Bischofspalast:** TRAD. Frising. 166a p. 163,27 (a. 793) actum in -a Frigisingas ecclesiae ... Mariae. AGNELL. lib. pont. 23 p. 289,10 habitabat ... sanctissimus vir (i. episcopus) infra -um, qui est positus eqs. VITA Corb. 22 cum quadam die in -o Frigisingas consedisset. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 188,25 per omnia -i (episcopi var. l.) penetralia discurrentes fores infringunt Colonienses. SALIMB. chron. p. 317,36 ut eum (patriarcham) in -o suo ... reciperet episcopus. al. de sede Romani pontificis, palatio Lateranensi: THEOD. AMORB. Mart. 10 in ecclesia Salvatoris ... quae cognominatur Constantiniana ... et est iuxta -um (ex ANAST. BIBL. coll. [PL 129,588C]). CHRON. Basil. a. 678 invenit Sergius papa partem crucis Domini, quam posuit in -o Lateranis. **c de ecclesia episcopali, cathedrali et iure eius:** LIBER diurn. 17 de recondendis reliquiis intra -um eqs. TRAD. Frising. 166a p. 163,11 haec (sc. bona) ... firmabo (sc. Helmoinus) ... sanctae ... Marię in praedicto loco, -o Frigisingas, ubi ... beatus Corbinianus ... requiescit. 193b p. 183,31 per iustam legem ad -um Frigisingas, ad domum Sancte Marie ... pertinere. DIPL. Conr. II. 241 p. 332,16 prope -o Sancti Cassiani. TRANSL. Alex. Hall. (MGScript. XXX p. 955,13) respondit episcopus: multos sanctos in -o (cf. p. 956,36 bi-o [cod.]) nostro scimus. saepe. **d de ecclesia et capitulo canonicorum, canonica ('Domstift'; fere de institutione, communitate; de aedificio: l. 34):** ANNAL. regni Franc. a. 787 p. 74,19 ut non ... -a vel monasteria ... desertarentur. WALAHFR. exord. 32 p. 516,9 sunt ... archipresbyteri in -is canonicorum curam gerentes. FORM. Sangall. II 7 actum in eodem monasterio vel -o. DIPL. Otton. I. 26 ad annonam fratrum -i Curiensis. THANGM. Bernw. 40 rex orationis causa -a et abbatis, sancta videlicet loca, circumiens, ubi servi Dei vel ancillae ... in divino servitio excubabant. al. **3 (archi)episcopatus – (Erz-)Diözese (de patriarchatu: l. 51):** a spectat ad dominium ecclesiasticum: a latius: TRAD. Frising. 85 (a. 777) ad domum -e ipsius (Heredis episcopi) confirmavi (sc. Mekilo) ... quicquid eqs. DIPL. Karoli III. 121 p. 192,20 quomodo ecclesia Tullensis -i (episcopi var. l.) ... suis foret expoliata rebus. THANGM. Bernw. 12 p. 762,47 ex quo primum -a per Saxoniā determinata sunt (DIPL. Loth. III. 68 p. 106,28 ante -orum p. S. distributionem). DONIZO Mathild. 2,1175 nec -um cupit rex ullum vendere. al. v. et p. 1318,17. **β strictius de finibus:** TRAD. Frising. 82 (a. 776/83) notum est cunctis in -o sanctae Mariae, quod eqs. (item 233. sim. 676 cunctis fidelibus in -ae sanctae Mariae Frigisiensis ecclesiae conversantibus. al.) RUOTG. Brun. 33 p. 33,8 per parochias -i sui. DIPL. Conr. III. 203 per terminos -i tui (sc. patriarchae). VITA Meinw. 132 p. 65,28 ab omni suo -o vel allodio eam (matrem) ... recedere mandavit. saepius. **b de territorio saeculari sub ditione episcopali i. q. bona temporalia (archi)episcopi, terra episcopalis – weltliches Territorium eines (Erz-)Bischofs, Bistumsgut, Stiftsland, (Hoch-, Erz-)Stift:** a proprie: WALAHFR. Gall. 2,15 p. 323,17 Constantiensis ecclesiae praesulem instigarunt comites, ut idem monasterium -i partibus subicere studeret. NICOL. I. epist. 105 p. 615,16 monasteria -ae vestrae, (-i vestri var. l.) pertinentia. DIPL. Karoli III. 129 p. 207,21 ut ... monasterium ... ad -um Lingonensem pertineat (inde 153 p. 248,4 [episcopum var. l.]). TRAD. Ratisb. 186 -i mancipia. SIGL. rhythm. 3,9 (MGPoet. IV p. 177) auxit Fulco praesul Remorum -um superaddens plurima rerum. DIPL. Otton. I. 268 p. 382,36 e ditione ... ae-i. saepius. v. et p. 1321,2. **β meton.: de persona iuridica:** DIPL. Ludow. Inf. 17 p. 121,26 ut Treverice civitatis monetam, theloneum ... que ... de episcopatu abstracta et in comitatum conversa fuisse noscuntur, ... -o nostre maiestatis auctoritas restitueret. TRAD. Frising. 1162 ut post obitum illius (Isangrimi) ... ad -um data et accepta redeant. THEOD. TREV. transl. Celsi 15 (9) transcripto tituli tomo -i delegavit pontifex claviculario. al. de redditu: DIPL. Ar-

nulfi 36 p. 54,22 ut, ubicumque dominicatos mansos habuerint *monachi*, in quocumque sint -o vel prefectura . . . siti, . . . decimas, quas alias episcopi tollunt, ad portam concedimus monasteriis; . . . illius . . . regionis episcopus, si synodalem ibidem conventum . . . facere . . . destinaverit, de -o illi serviatur. *de beneficio*: CHART. episc. Hild. I 35 p. 24,32 (c. 990) optinuit . . . advocatus una cum Thiedmaro . . . -um ad principale altare Hildenesheim.

***episcopius**, -a, -um. *episcopal* – *bischöflich*, *Bischofs-*: IOH. CANAP. Adalb. A 9 erat . . . cunctis diebus pontificatus (temporis *var. l.*) -i (episcopi, episcopatus *var. l.*, *om. pars codd.*), (episcopatus *var. l.*) sui . . . serviens Domino. SALIMB. chron. p. 519,10 iuxta plateam baptisterii et palatii -i. *al.*

***episcopizo**, -avi, -are. *munere episcopi fungi* – *das Bischofsamt ausüben*: COSMAS chron. 2,51 p. 158,9 recognovit eum (*pseudoeπισκοπον*) frater noster Ozzel . . . et eum olim -asse perhibuit, quando *eqs.*; . . . dux . . . et . . . electus gratanter eum recipiunt et divinum officium . . . episcopaliter agere permittunt.

episcopo, -avi, -are *vel* ***episcopor**, -atus sum, -ari. 1 *intrans. i. q. munere episcopi fungi* – *das Bischofsamt ausüben, als Bischof amtieren, Bischof sein*: ANSELM. LEOD. gest. 50 p. 219,42 quod . . . nefas sit alium -ari, nisi quem constiterit in curte regia evagari. GERHOH. Sim. p. 253,3 nec ei (*sc. episcopo numquam electo*) locus *vel* ius (*ci. Antony; ullius ed.*) -andi . . . concederetur. GESTA Godefr. Trev. 6 nisi expurgatus fuerit, . . . -are non poterit. EKKEB. SCHON. opusc. 9 p. 312,28 questui intendere, magnificare parentes, hoc erat illis (*sc. hominibus amantibus se ipsos*) -ari. WALTH. TER. Ioh. 5 p. 1143,1 summa . . . -andi difficultas. HONOR. III. registr. 178 p. 125,32 nec hoc . . . diximus, ut in regno tuo (*sc. Friderici*) pati velimus suspectas tibi -ari personas. *al. in tempore definiendo*: CHART. Eichsf. 91 p. 5535 (a. 1146) regnante . . . rege Cōnrado, -ante . . . domno Heinrico Moguntie. CHART. Bund. 501^a Friderico regnante et Willermo -ante. 2 *trans.*: a *regere* – (*als Bischof*) *leiten*: DIPL. Arnulfi 163 p. 249,8 (interp. s. X.) sedem, quam Vivulo . . . archiepiscopus . . . primus -vit. b *episcopum eligere, creare, instituere* – *als Bischof einsetzen, zum Bischof machen*: BERTH. chron. B a. 1069 p. 208,16 quem (*Sigifridum regium capellanum*) sibi -ari expetiverant *clerus* et *populus*. COD. Udalar. 233 p. 411,14 si . . . -ari iuste non deberem (*sc. electus*), . . . humilis descenderem. GESTA Magd. 27 p. 415,21 cum . . . subdiaconum minime -andum canonum auctoritate assererent. HERM. ALTAH. inst. (MG Script. XVII p. 369,43) quem (*Vivilonem archiepiscopum*) . . . Outilo . . . Patavie recepit et -vit ibidem. *al. in lusu verborum*: v. p. 49,70. c *episcopatum instituere, efficere, in episcopatum erigere* – *zum Bistum erheben*: ANNAL. Januens. III p. 94,21 episcopus . . . cardinalis . . . ex summa gratia ecclesiam Nauli -vit et eam univit ecclesie Bruniatis (*de re v. LThK. 3IX. p. 92*).

episcopus (ae-, -pys-), -i m. (ἐπίσκοπος) *script. et form.*: ebi-: p. 1322,27. *adde* (*abbrev. vel runis scriptum*) TRAD. Frising. 721^b. 1195. 1200. -cho-: p. 1322,29. *al.* -cup-: FORM. Marculfi 1,35 l. 18. -ob(us): LEX Sal. Pipp. decr. Child. 1,2 (*var. l.*). *al. sing.*: acc. -om: CONVERS. Afrae 5 (*var. l.*). *vocat.*: -o: p. 1322,25. -us: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,33. *ibid. al. nom. pl.* -is: CHRON. Salern. 11 p. 16,22 (*cf. Stotz, Handb. 4,VIII § 25.6*).

rector, curator, provisor, patronus – *Lenker, Aufseher, Vorsteher, Schirmer*: *Latius*: A *in univ.*: NOTKER. BALB. gest. 1,25 ut a referentibus . . . -orum -o, (-is *var. l.*), religiosissimo Karolo, notissimum fieret *crimen episcopi* (*de re v. notam ed.*). B *de abbate, praeposito*: DIPL. Karoli M. 68 p. 99,24 Hermengaudus abba sive -us de monasterio Castellione. p. 99,38 Hermengaudus -us aut pars ipsius monasterie. p. 100,3 facultates ipsius abbatis sive -i vel monasterie sue. CHART. Sangall. A 32 Iohannis -us et abbas monasterii sancti Callonis. FORM. Sal. Lind. 2 domno illustri . . . patri illo, -o (*om.*) 2 de monasterio . . . una cum turba plurima canonicorum ibidem consistentium (*item 3*). CONSUE. Marb. 338 domno prelato (-o L) defuncto. *al. C de quodam munere monastico fort. i.*

q. decanus – *viell.*: *Dekan, Magister*: CHART. episc. Halb. 248 l. 10 (a. 1156) ut prepositus eiusdem loci temporalia disponenda a monasterio -o more consueto recipiat. CHART. Welt. 14 testes: Perngerus, Arnoldus . . . sacerdotes, Eberhardus -us, Heinricus et Perhtoldus scolares, . . . Heinricus cocus. 25 p. 136,2 huius rei testes sunt: Heinricus prior, Eberhardus epy-us. D *de magistro communis Iudaeorum* (*de re v. LexMA. V. p. 787. 792*): DIPL. Heinr. IV. 412 p. 549,28 si . . . inter eos (*Iudaeos*) perfidus alicuius rei . . . occultare voluerit veritatem, ab eo, qui est -us eorum, veritatem fateri cogatur (*inde CONST. imp. I 163,14. al.*). CHART. select. Keutgen 131,2 si . . . contumax Iudaeus vadiare oportebit, vadiabit dimidium fertonem auri camerario et I u d e o r u m -o (CAES. HEIST. mirac. I 11,44. CHART. Col. II 308 p. 322,14). *al.*

II *strictius i. q. praesul, pontifex, antistes, ordinarius, dioecesanus* – *bischöflicher Leiter einer Diözese, (Diözesan-)Bischof*: A *in ecclesia catholica* (*de re v. HRG I. p. 439sqq.*): 1 *in univ.*: a *usu communi*: FORM. Arvern. 3 ubi . . . ille -us pontifex . . . preesse dinoscatur (*sim.* TRAD. Frising. 1 p. 27,17 -us sacerdos). WILLIB. Bonif. 7 p. 38,8 provinciam Baguariorum . . . in IV divisit parrochias quattuorque hiis praesedere fecit -os, quos . . . in episcopatus gradum sublevavit, quorum primus . . . aecclesiae in oppido, qui dicitur Salzburch, episcopatus cathedram suscepit. HUGEB. Willib. 6^{capit.} de fine Willibaldi e-o. Wynneb. 13 p. 116,17 tu, -o (o -e *var. l.*), mentis mestitiam . . . depones. WETT. Gall. 24 peregrinum -um non debere ordinari. TRAD. Frising. 1199 concambium Abrahae eb-i. ANSELM. BIS. rhet. 1,14 p. 127,12 Sigefredus Placentinus . . . epy-us. CHART. episc. Halb. 134 l. 2 Reinhardus . . . -chopus. *persaepe. v. et vol. I. p. 706,9. in tempore definiendo*: CHART. Neocell. Frising. 4 (a. 1154) datum Frisinge . . . anno domini Ottonis -i XVI°. *de hierarchia caelesti*: GERH. AUGUST. Udalar. 1,3 l. 10 ibi (*sc. in campo*) . . . sanctum Petrum principem apostolorum invenit cum multitudine magna -orum et aliorum sanctorum. b *spectat ad dignitatem spirituales et officia saecularia* (*de re v. F. Prinz [ed.], Herrschaft und Kirche. 1988*): LEX Baiuv. 1,1 apud -um defendantur res ecclesiae. EINH. Karol. 33 p. 41,1 (testam.) coram -is, abbatibus comitibusque. WALAHER. exord. 32 p. 515,23 metropolitanos . . . ducibus comparemus; . . . quod comites vel praefecti in saeculo, hoc -i ceteri in ecclesia explent. AGNELL. lib. pont. 100 p. 344,3 -us plus est quam rex. DIPL. Otton. I. 353 p. 486,42 quatenus nullus dux, marchio, comes, -us, viccomes . . . abbatem inquietare . . . conetur. VITA Heinr. IV. 3 p. 16,14 -is aliisque regni principibus. ALBERT. M. eccl. hier. app. 5 p. 124,48 haec omnia (*sc. consecrationes*) tamquam perfectiva aliorum . . . sunt reservata solis -is. *saepe. de -o domino territorii*: TRAD. Frising. 134 (a. 790/94) quod (*territorium*) ab hac die sit in potestate sanctae Mariae sive ae-i. THIETM. chron. 1,7 quicquid . . . ad -um in Saxonia vel Thuringia pertinuit. THANGM. Bernw. 12 p. 762,47 territorium Gandenesheimense . . . cum adiacentibus villis ad provisionem Hildenesheimensium -orum . . . certum est pertinere. 43 p. 777,36. REGISTR. Neocell. Frising. 8,174 in curia decime -i. *saepe. c iuncturae selectae*: CAPIT. reg. Franc. 14,13 de -is vagantibus, qui parrochias non habent (*cf. et vol. I. p. 553,32*). DIPL. Loth. I. 89 p. 215,3 Hegihardus Veteris Traiecti aecclesie v o c a t u s -us (CHART. Epternac. 192 p. 310,9. *al.*). BRUNO QUERF. Adalb. A 20 Leo palatii -us. fratr. 10 p. 51,1 de palatio. BERTH. chron. B a. 1066 p. 203,7 Petrus Damiani ex heremita cardinalis -us (*cf. et p. 1321,49. vol. II. p. 275,29. 425qq.*). ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 56,24 cum ceteris p r o v i n c i a l i b u s -is (METELL. Quir. 17,25). DIPL. Loth. III. 68 p. 106,35 a metropolitano -o. CHART. Frising. 128 p. 127,34 coram . . . Pattaviensi -o . . . ordinario. v. et p. 681,85qq. *vol. II. p. 1121,195qq.* d *de -o puerorum, scholarum* (*Kinderbischof; de re v. Plöchl, Kirchenrecht. 2II. 1962. p. 189. LexMA. V. p. 1149. LThK. 3X. p. 1438sq.*): CHART. Westph. VII 1230 (a. 1266) cum . . . scolares ecclesie nostre aliquem de nostris concanonicis in suum -um elegerint. REGISTR. Wirz. p. 30,6 illi, qui est -us puerorum, nichil subtrahitur de denariis carnalibus. CHART. civ. Hild. 366 in ecclesiis . . . ludus inole-

vit, ut pueri et scolares unum ex se ipsis eligant, quem -um appellat; ... confirmamus, ut, cum noster concanonicus sub iugo scole constitutus in talem -um fuerit electus, ipse *eqs.* *e de titulo -i proterve usurpato:* CAES. HEIST. mirac. I 11,53 inter quos (*praedones*) -um se nominans *cursor* et -um per infulam se repraesentans sociis facere consueverat peccatorum absoluti-onem. *2 de papa:* CONC. Karol. A 3^B p. 11,37 Zacharias ... -us *s e d i s* apostolicae (MANEG. c. Wolfh. 23 p. 99,5 s. Romaneg. *al.*). 5 p. 43,26 Zacharias -us ... *u r b i s* Romae (EINH. Karol. 6 p. 8,3 u. Romanae. *al.*). 12 p. 69,25 Romanae ecclesiae. 14,61 p. 83,4 ecclesiae catholicae. 23 p. 203,29 Leo -us dixit: '*eqs.*' EPIST. pont. Rom. 44 p. 75,6 Ioannes -us servus servorum Dei. PETR. DAM. epist. 108 p. 191,18 quia solus est *papa* omnium aecclesiarum universalis -us (*sim.* GREG. VII. registr. 8,21 p. 554,13 universalis ecclesie). *saepe.* *3 de metropolitano:* ANNAL. Xant. a. 794 quam heresim introducere nitebatur Elefantus (*i. Elipandus*) -us Hispanorum, Toletanae sedis -us. *4 de archiepiscopo:* DIPL. Karoli M. 164 p. 221,38 vir venerabilis Petrus sancte Mediolanensium urbis ecclesie -us. DIPL. Ludow. Inf. 47 ad cenobium sancti Nazarii ... , ubi Hatto Mogontiensis ecclesie ... archiepiscopus ... abba esse dinoscitur; ... precatus est ... -us et abba *eqs.* CHRON. Erf. mod. I a. 1119 Viennensis -us. *saepe. v. et l. 18.* *5 de -o genti (conversionis causa) vel regioni destinato ('Missions-','Regionarbischof'):* ANNAL. Xant. a. 823 Ebo -us pergit partibus Danorum una cum Wildericho -o. CONST. imp. I 380 p. 533,11 Zacheo gentium -o (*v. notam ed.*). ADALB. MAGD. chron. a. 962 p. 172,7 Adalbertus Rugis ordinatus -us. BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 100,13 perveni ad seniore Ruzorum ... consecravimusque nos -um de nostris, quem ... posuit in terrae medium. ADAM gest. 2,66 Gotescalco Gothorum -o ... cenobii curam agente. 4,36 -um suum habent (*sc. populus Island insulae*) pro rege. *al.* *6 de chorepiscopo:* TRANSL. Chrys. et Dar. 4 (1 p. 375,21) translata sunt sanctorum corpora et ab -o Theganberto ... tumulata. CHART. episc. Hild. I 619 p. 591,11 Ludolfus chori -us. *cf. et vol. II. p. 545,70sqq.* *7 de episcopo coadiutore 'in partibus infidelium' ('Weibbischof'; de re v. LThK. 3X. p. 57):* ANNAL. Disib. a. 1138 p. 25,25 dedicatum est altare ... de domino Siwardo Debsalensi -o ... , qui ... ab ecclesia sua iniuste expulsus venit in episcopatum Moguntinum. *8 de -o sine sede:* TRAD. Frising. 193^a p. 183,34 (a. 804) qualiter [Tuti Grecus] (*i. Dobdagrech*) advena -us Scottus ... ecclesias iniuste ... proprisisset. RUOTG. Brun. 7 Israel -us Scottigena, sub cuius magisterio ... plurimum se profecisse testatus est. *al. v. et p. 1322,55.* *9 de -o munere abbatis simul fungente:* DIPL. Merov. I 108 p. 279,14 ipse (*Remaclus*) -us abba eorum una cum ipsis monachis nobis ... confirmationem auctoritatis nostrae petierunt adfirmare. TRAD. Scheftl. 2 ad ecclesiam sancti Dionisii, ... ubi preest religiosus vir Waltrich -us. 18 p. 26,42 ubi venerabilis vir Petto -us seu abbas ad regendum preesse videtur (*item* 21^a p. 31,29). 21^b ego ipse Otto -us et abbas monasterii. TRAD. Weiss. 21 ad monasterium ... , ubi Iustolfus -us preesse videtur. 22 Iustolfus -us seu abba. *saepe.* CHART. Sangall. A 679 Salomon -us et abba monasterii sancti Galli. *al. v. et l. 22.* *10 de praeposito munere -i simul fungente:* CONC. Karol. A 13,13 Uuilliharius -us de monasterio Sancti Maurici (*de re v. Helvetia Sacra IV,1. 1997. p. 287 adn. 50. 411sq.*). *al.* *B extra ecclesiam catholicam: 1 in ecclesia orientali:* THIETM. peregr. 14,7 -us Grecus. 18,13 ecclesia ista (*sc. in monte Sinai*) habet -um et monachos, viros religiosos, Gregos et Surianos, quibus preest -us in temporalibus et spiritualibus (*de re v. LThK. 3IX. p. 617*). 19,14. 29,21 habet ... patriarcha (*sc. Hierosolymae*) istos -os nullo mediante; *eqs.* *2 de haereticis:* GESTA Trev. cont. IV 4 p. 401,31 archiepiscopus ... enunciavit hereticos in sua dyocesi habere -um, quem cognominassent secundum suum nomen *eqs.* ALEX. MIN. apoc. 9 p. 143,8 -i haereticorum habebant exercitus Wandalarum ex utraque parte in adiutorium. CHRON. Albr. a. 1233 p. 931,11 magnus princeps hereticorum Vigorosos de Baconia, qui dicebatur -us eorum, captus fuit. *al.* *C in nominibus: 1 hominum (pro cognomine):* TRAD. Salisb. II 276 (c. 1183/96) testes sunt ... Hainricus Grulo -us, Chunradus Tolk. CHART.

Port. 71 Albertus de Meldingen cognomento -us. REGISTR. Maxim. p. 138,17 Burchardus -us (*sc. solvit*) ... tres lagenas. ACTA civ. Wism. A 112 filio Hinrici -i ... deputati sunt XII marce *eqs. al.* *2 locorum:* EIGIL Sturm. 13 p. 144,18 ipse (*s. Bonifatius*) se in montem, qui usque hodie Mons -i appellatur, contulit. CHART. Turic. 417 p. 299,15 (a. 1223) presentibus ... magistro Alberto ... , H. canonico de Cella -i (*'Bischofszell'*). *3 plantae:* mentula -i *i. q. Ranunculus ficaria* (L.) - *Scharbockskraut* (*cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 1252*). 10 ALPHITA II p. 11,36 secundum antiquos mentula -i apium emoroidarum appellatur et crescit in aquis. p. 115,29 mentula -i florem habet croceum et latum. *4 alch.:* ANON. epist. p. 391 -us noster ut color venarum vel violarum. *episemon* (epysimon) *n.* (ἐπίσημον) *de nomine notae numeri senarii i. q. F, 5 - Stigma:* GODESC. SAXO theol. 18 p. 251,22 quod propter epysimon figuram graecam Γ, quae pro hora sexta ponitur, erraverit Latinus interpres putans *eqs.* *epispasticus* (-stat-, -act-, -ati-, -a, -um. (ἐπισπαστικός) *1 adi. i. q. vim attrahendi habens, attrahens, attractivus - ziehend, Zug- (usu medic.):* ALPHITA II p. 171,43 virtus est ei (*sinapi*) calida, leptiutica, -actica. *2 subst. neutr. i. q. medicamentum attractivum - Zugmittel, -pflaster:* ALPHITA I p. 289,27 -statica (-atica *var. l.*) sunt medicativa (medicamenta *var. l.*) claudientia vulnus. 25 *epistata m.* (ἐπιστάτης) *episcopus - Vorsteher:* CARM. imag. 4^B,3,2 hic Alexandrinus est Marcus (*sc. evangelista*) -a primus. *epistatem v. hephaestitis. epistelium v. epistylum. *epistello, -are. (ἐπιστέλλω) mittere - senden, schicken:* 30 HONOR. AUGUST. gemm. 1,96 -o et stello dicitur 'mitto'. **episteme* (-stim) *subst. (ἐπιστήμη) cognitio, scientia - Einsicht, Erfahrung:* HRABAN. carm. 39,37,4 nec, quos mors absorbuerat, -stim domaverat. *epistil- v. epistyl- epistiten, epistites v. hephaestitis. epistium v. epistylum. *epistiuncula* (ae-), -ae *f. litterulae, epistula (brevis) - Brieflein, (kurzer) Brief:* EPIST. Bonif. 29 p. 53,12 ut rusticitatem huius -e digneris emendare (*item* 49 p. 80,9). LULL. epist. 92 p. 211,28 libet mihi hac ae-a quamdam sententiam ... tangere. ALCUIN. epist. 57 scripsi -as aliquas. *al.* *epistolarius, -a, -um. script. pi-: l. 54. 1 adi. i. q. ad epistulam pertinens - Brief-:* MAGNUS chron. a. 1132 p. 494,46 quae (*epistolae*) ... fere omnes adhuc inveniuntur in registro et -o suo (*sc. Gerhobi*) libro in duobus voluminibus. *2 subst.:* 45 *a masc.:* *α* (*per epistulam ingenuitatis*) manumissus - Freigelassener (*cf. p. 1326,7sqq.*). TRAD. Weiss. 166 p. 367,58 (a. 837) ut ille (*ancillae relaxatae ingenuae*) ... in censum student dare denarios II ... et deinceps sint firmiter ingenuae permanentes, sicut et alii tributarii vel censarii seu -i, qui per talem conditionem sunt relaxati ingenui. *β tabellarius - Briefbote:* 50 CAPIT. reg. Franc. 233,18 ut, si qua lesio inter partes evenerit, legatarii ... non detineantur ... ; similiter -i ... relaxentur (*inde* DIPL. Karoli III. 17 p. 29,23. DIPL. Otton. I. 350 p. 482,4 [pi- *var. l.*]). *b masc. vel neutr. i. q. corpus epistularum - Briefsammlung:* *a gener.:* ANSELM. HAV. apol. p. 1119^A cum ... -um beati Hieronymi ... legerem. CATAL. biblioth. B IV 5 p. 20,10 -um eiusdem (*b. Hieronymi*). *β liturg. i. q. lectionarius - Lektionar, 'Epistular':* CATAL. biblioth. A III 31 p. 117,38 (*s. XI^{ex}*) tres -i absque evangelii et unum volumen evangeliorum sine epistolis. LEO MARS. chron. 3,18 p. 384,23 de ... duobus ... evangelii et -o uno. GREG. CAT. chron. app. I p. 292,1 reliquit *abbas* ... evangelistarium ... et -um ... , item ... textum evangeliorum atque epistolarem. WALTH. MARCHT. hist. 44 p. 14,31 (p. 672,7) missale ... librum cum tribus -is ... conscribi fecit *Manegoldus. al.* 65 **epistolatim adv. (de formatione v. Stotz, Handb. 2, VI § 99,5) epistulariter, per epistulas - brieflich:* PAUL. ALBAR. Eulog. 2 l. 29 (ed. J. Gil, Corpus Scriptorum Muzarabicorum. I. 1973. p. 331) pueriles contemtionem pro doctrinis, quibus dividebamur, ... -m in invicem egimus. 70 *epistolium* (apos-), -i *n.* (ἐπιστόλιον) *1 publ. et canon. i. q. litterae commendaticiae - Empfehlungsschreiben:* CAPIT.

reg. Franc. 1 de ... captivis laicis, qui extra pace sunt captivati ... , apo-a, cui volueritis (sc. *episcopi*), arbitrii vestri est non negandum. CONC. Merov. p. 63,9 abbates ... vel presbyteri apo-a dare non praesumant. p. 123,26 ut nullus clericorum ... praeter episcopum -a (*epistola var. l.*) facere praesumant. *al.* 2 *usu communi i. q. epistula – Brief*: PASS. Thiem. I 75 dum quid scribebat, sic mentis acumen habebat, pluribus et variis ut sub -is quicquid dixisset, mox perpetuo meminisset. *v. et p.* 1327,53.

episto(to)nicus *v.* opisthotonicus. **epistrites** *v.* hephaestitis. **epistula** (ae-, -pys-, -tol-), -ae *f.* (ἐπιστόλη) *script.*: ebi-: *p.* 1326,2. epe-: *l.* 72. -tho-: *l.* 71. -töl-: *TRAD.* Patav. 8. -toll-: *CHART.* Tirol. 1299 p. 338,38. *form. acc. sg.*: -a: *l.* 5,71,72. -o: *l.* 70.

I proprie i. q. charta, scriptum, litterae – Schriftstück, Schreiben, Brief: **A gener.**: 1 *in univ.*: WALAHFR. *carm.* 7,7 scribitur ut vilis propter -ola, sic *eqs.* EINH. Karol. 16 p. 19,10 extant -olae ab eis (*regibus Scottorum*) ad illum missae, quibus ... affectus eorum erga illum indicatur. CAND. FULD. Egil. I 15 misit -olam ad ... archiepiscopum, ut dignaretur venire. **EPIST.** Teg. I 50 mittite nobis ... -as Tullii. ANSELM. Bis. rhet. 1,2 p. 109,55sq. vestre ... prius aeypistolē ... notatis vicis ... , postea ... mentis et epypistolē vestre vestra infirmata defensione priori nostro volumine terminum placet statuere. BERTH. chron. B a. 1076 p. 246,13 Ambrosius in expositione -ole ad Corinthios. *persaepe.* per -am *i. q. epistulariter – schriftlich*: LEG. Wisig. 2,45^{tit.} ne testes per -am testimonium reddant. 2 *de -a libro praescripta*: HRABAN. *epist.* 6 p. 391,23 ut omnia in unum volumen congregari iubeas (sc. *Hai-stulfus*) et istam -olam simul cum capitulari se subsequente praeponi. HROTSV. lib. 2 praef. 2^{tit.} -a eiusdem ad quosdam sapientes huius libri fautores. WIPO gest. *epist.* ^{tit.} p. 3,1 -ola ad regem Heinricum Chuonradi imperatoris filium. *saepe.*

B publ., iur., canon.: 1 *latius de litteris publicis* ('öffentliche Schreiben'): **a in univ.**: CONC. Merov. p. 151,12 data -ola sub die III. iduum Septembrium. HRABAN. *epist.* 53 p. 507,35 exemplar -olae Paulini patriarchae ad Heistolfum regem ... , qui suam uxorem interfecit, ... transmisi, ubi potestis dinoscere, qualiter ... agenda sit poenitentia. WIDUK. gest. 3,70 imperator ... scripsit -olam ad duces et prefectos Saxoniae. *persaepe. v. et p.* 125,53. *vol. I. p.* 584,67. *II. p.* 834,52. **b de litteris encyclicis** ('Rundschreiben', 'Enzyklika'): DIPL. Heintr. III. 402 p. 563,24 (spur. s. XII.) ut imperiales super hoc (sc. *inventione reliquiarum s. Dionysii*) nostre -ole in omnem Germanie terram exirent. BURCH. URSB. chron. p. 109,27 anno Domini M^oCC^oXIII^o prescripte -ole a domino papa per orbem mittuntur. **c de vocatione** ('Vorladung'): WALAHFR. Gall. 1,24 p. 302,5 per nuntios et -olas suas totius Alamanniae ... clericorum copias ... convenire praecepit dux. DIPL. Otton. I. 340 p. 465,37 nostras -olas et nostrum missum ad illos (sc. *Rainerium*) direximus (sc. *papa atque imperator*), ut ad nostrum sinodum et ad nostrum placitum venissent. DIPL. Conr. II. 259 p. 358,23 unde vos, ... cancellarius missus, -ola ex vestra parte ad eum (*Baroncellum*) direx*>*st*<*e, vestru*>*m placitum vociferare feciste. *al.* **d de litteris commendaticis, -a formata q. d., syngrapho** ('laissez-passer', 'Paß'): CONC. Merov. p. 20,11 diacono sine antistitis sui -olis ambulanti communionem nullus impendat. p. 154,11sq. de -olis placuit captivorum, ... ut in servitio pontificum consistentibus ... -olae aut quaelibet insinuationum litterae dari debeant *eqs.* HUGEB. Willib. 4 p. 100,6 voluerunt rogare illis -olam, ut pergerent, et non poterant invenire regem. *CHART.* Mog. A I 116 ei (*clericus*) hanc -olam ecclesiastico more ... astipulatam fieri iussimus (sc. *archiepiscopus*), ut *eqs. al. v. et l.* 5. 672,2. *vol. II. p.* 179,14. **e de professione fidei**: RUOTG. Brun. 26 sinodicam suam -olam ... Romam ... direxit, in qua, cuius spiritus esset ... , innotuit. 2 *strictius i. q. instrumentum, chartula – (schriftliches) Dokument, Vertrag, Urkunde*: **a de documentis iuris privati** (*de donatione, praestaria sim.*; *'dispositive Urkunde'*): **a in univ.**: FORM. Andec. 3 hanc -olo vindicione ... emittendam curavi. 57 contra hanc -thola ista agere. *TRAD.* Weiss. 229 p. 219,30 monachis ... tale epepistola precaturia fieri

rogavi (sc. *Uuolfgunda*). *CHART.* Sangall. A 6 presens ec eb-ola ... inlisa permaniat. *DIPL.* Karoli M. 130 p. 181,7 sicut eorum (*episcopi et abbatis*) continentur -as. *CAPIT.* *episc.* III p. 205,9 scribere cartas et -olas. *TRAD.* Monast. 6 (a. 1000) incipit hęc -ola, qualiter quidam ... tradidit ... tria mancipia. *persaepe. v. et p.* 977,26. *vol. I. p.* 300,61. *II. p.* 503,49. 839, 545q. 1103,32. 1219,75q. **β de litteris manumissionis** ('Freibrief'): *TESTAM.* Adalg. (ed. W. Levison, Aus rhein. u. fränk. Frühzeit. 1948. p. 128,4; a. 634) quantumcumque per tabulas vel per -olas seu quolibet titulo ingenuos dimisi. *CHART.* Epternac. 4 p. 22,12 quos (*homines*) per -olas nostras (sc. *abbatis-sae*) i n g e n u o s r e l a x a v i (*FORM.* Marculfi 1,39 per ... ae-olas [-as *var. l.*]. 2,52). *FORM.* Sal. Lind. 20 cartam ingenuitatem: ... haec -ola triscabina ... omni tempore firma ... permaneat. *al.* **γ de testamento**: AMAND. *testam.* (MGMer. V p. 484,245sq.) quam -olam fratri nostro Baudemundo ... fieri rogavimus *eqs.* **δ de litterarum testimoniis dominii**: LEG. Lang. p. 219,19 si ... cognitus fuerit servus (sc. *fugax*) a suo domino, et venerit dominus cum -ola, et noluerit eum reddere iudex loci *eqs.* **ε de rogatione** ('Gesuch', 'Ersuchen'): LEX Raet. Cur. 27,12 ad illum -ola rogaturia mittat (sc. *donator*), cui de suas res donationem fecit. VITA Burch. Worm. 3 p. 834,10 -olam deprecatoriam pro hac re (sc. *successore eligendo*) ab episcopo accepit *imperator*, quam in sacculum suum ad testamentum posuit. **ς de documentis imperialibus, regalibus, ducalibus sim.**: **α de diplomate regis, traditione ducis sim.**: *TRAD.* Frising. 3 (a. 748/50) Tassilo dux ... territorium in villa ... , quam ... Ottilo dux prius tradidit ... per -am suam, ... confirmavit. WETT. Gall. 21 rex ... iussit scribere -olam firmitatis, ut per regiam auctoritatem ... obtinisset vir Dei cellulam suam. WALAHFR. Gall. 1,21 auri ... libras duas ... cum -ola (-olam *var. l.*) concessionis ... viro Dei destinavit rex. *al.* **β decretum, constitutio, lex – Mandat, Reskript, Verordnung**: *CAPIT.* reg. Franc. 139,16 qui ... -olam nostram, (indiculum nostrum *var. l.*) ... dispexerit. *DIPL.* Ludow. II. 55 p. 175,10 cuicumque illorum (*missorum*) ... episcopus ... hanc nostra -ola ostenderit. *DIPL.* Arnulfi 111 p. 164,15 (add. s. X.) -a domni Arnulfi regis de iuramento coacto. *al. in formula renutiando sim.* -ae divi Adriani (cf. *Inst. Iust.* 3,20,4; *v. et ThLL.* V/2. p. 684,78): *CHART.* Tirol. 551^b (a. 1204) -ole divi Adriani renunciatis, ut *eqs.* *CHART.* Tirol. notar. I 19 renunciando -ole d. A. et legi dicenti, quod *eqs. persaepe. v. et p.* 900,22. **c de litteris testimonialibus, authenticis** ('Authentik'; *de re v.* O. Redlich, *Die Privaturkunden des MA.* 1911. p. 735q.): OTLOH. Dion. 8 p. 830,29 -ola ... non in sacculo (sc. *ubi olim ossa reposita sunt*), sed postmodum in loco secretissimo reperiebatur.

II meton.: **A index, tabulae – Verzeichnis, Aufstellung**: THIETM. chron. 6,51 vidi -olam ... , ubi octingentorum numerum mancipiorum sancti Stephani inscriptus fuit, quae *eqs.* 8,10 p. 506,3 volumen longum facinoribus suis inscriptum ... mihi aperuit *Bernarius* ... ; hanc -olam sumpsi et absolutionem ... huic feci. **B memoria – Nachricht**: HIST. mart. Trev. 21 (3 p. 222,11) lecta est ... haec -ola et in plurimas mox cartas ... transcripta (cf. 18 apparuit ... tabula plumbea ... ; huius ... textum sculpturae hic voluimus ... inserere: *'eqs.'*). **C scheda – Zettel**: URSIN. Leod. 24 (MGMer. V p. 347,14) ut ... dignaretur Dominus ostendere, in cuius diocesi iure deberetur requiescere; ... in tribus parvis -olis definitione scripta, super altarae positus, ut ... per eos (eas *var. l.*) Dominus declararet, in cuius sorte *eqs. p.* 348,5. **D liturg. i. q. lectio – (Schrift-)Lesung, 'Epistel'** (*de re v.* LThK. ³III. p. 731): AMALAR. off. proem. 1 ante -olam missae. ORD. Rom. 6,14 -olam legere et ... responsorium ... cantare. CATAL. thes. Germ. 78,6 missalia II, in quibus evangelia, -olae et gradale continentur. 7,14 libri -olarum II argento ornati. CONSUE. Marb. 30 ad missam ... non sedetur nisi in -ola. LIBER ordin. Patav. 1,2 p. 938,32 capitulum de Dominicali -ola. *saepe.*

epistularis (epys-, -tol-), -e. 1 *adi. i. q. ad epistulam perti-nens, ex epistula consistens – brieflich, Brief*: **a in univ.**: BONIF. *epist.* 91 p. 207,13 -olaris brevis (EPIST. Hann. 20 p. 47,33. *saepe. sim.* UDALSC. Conr. 10 p. 433,30 angustia. *al.*).

COD. Karol. 18 p. 518,43 solet *-i solatio*, (*-is latio cod.*; *-is visitatio edd. vix recte*) mentem ... insita reficere ... caritas (FORM. Salisb. I 3 -olari s. [solatiae cod.]. LUP. FERR. epist. 41,2 -olari s.). RATHER. epist. 4 p. 28,21 -olaris ... praefatio. PETR. DAM. epist. 57 p. 171,19 -olaris *compendi* regula (EPIST. Adm. 24. *al.*). EPIST. Reinh. 19 p. 19,26 ne ... te epytolari dispendio demorer. CONR. MUR. summ. p. 61,7 ad bonitatem -olaris dictaminis. *saepe*. **b** *spectat ad epistulas apostolorum vel canonicas, lectiones liturgicas*: CHART. Berg. Magd. 11 (c. 1009/17) abbas ... dedit evangelium I, librum -em I (WILH. HIRS. const. 1,21 p. 951^C). RUP. TUIT. off. 3,6 l. 390 -olaris lectio. **2** *subst. masc. vel neutr. i. q. corpus epistularum – Briefsammlung*: **a** *gener.*: CATAL. biblioth. A I 76 p. 416,19 (c. 1232/73) -olare beati Bernardi; alius quidam incept in quaterno primo, ipse ... perfecit. **β** *liturg. i. q. lectionarius – Lektionar, 'Epistular'*: CATAL. biblioth. A IV 5,40 (a. 903) tradidit ... Madalwinus ... plenarium IIII ewangeliorum, -olare vel librum sacramentorum. SIGEB. GEMBL. gest. 41 fecit abbas ... textus ewangeliorum unum aureum, tres argenteos, -olarem argenteum unum. GREG. CAT. chron. app. I p. 310,21 de ecclesiasticis ... ornamentis hec ... oppignoravit Guido: ... missalem maiorem, -olarem domni Romani. THEOD. TUIT. registr. II p. 290,13 -olare festi-vum. CATAL. thes. Germ. 78,7 -olare (epistol cod.) I, lectionarii II. *saepe*. v. et p. 1324,63.

adv. epistulariter. *per epistulam – brieflich, schriftlich*: GESTA Camer. 1,106 p. 445,16 monachi ... episcopum ... -olater aggressi subrogari sibi abbatem ... scripto ... petierunt.

epistulor (-tol-, -ari. (cf. *ThLL*. V/2. p. 685,72sq.) (*demonstrationem* exordiri, (*epistulariter*) *demonstrare* – (*eine Darlegung*) *beginnen*, (*schriftlich*) *dartun*: GLOSS. I 134,30 St.-S. -olaris (-aris c) pikinis. 135,30 -aris exponis.

epistylum (epys-, -til-), -i n. (ἐπιστύλιον) *script. et form.*: -stium: l.44. -tel-: l.43. ?*gen. sg. -lis: l.50. nom. pl. -la: l.41.*

1 *trabs (lapidea) super capitula columnarum posita – Gebälk, Architrav (interdum de ipso capitello ['Kapitell'], e. g. l.40)*: FOLCUIN. Lob. 18 quae (ecclesia) ... cum basibus et -iliis ... est incomparabilis. GLOSS. I 435,56 St.-S. epystilia (-ila *var. l.*) capitella (gloss. polstarli *sim. per confusionem* c. capitellus, capitale, *ut vid.*; cf. IV 269,18 -ilia polistari. SUMM. Heindr. C p. 291 -elia supermissa bolster [*sed cf. e. g. GLOSS. III 382,89 St.-S. epistola supermissa brief*]). III 718,48 -stium si-mez. THIOFR. Liutw. 4 p. 15,22 excidit columnas septem, columnarum bases et -a coaptavit. flor. 2,4 l. 28 ex auro fabrefacta columnarum epystilia. THIEFM. peregr. 10,6 cum -iliis et capitellis de marmore. *al. ?meton. de spatio inter duas columnas ('Gebälkabschnitt')*: CAES. HEIST. hom. exc. 215 p. 152,17 propter confraccionem solius -ilis (*ni leg. -ilii*) ... fabrica dormitorii nostri ad terram usque prostrata est. **2** *per confusionem i. q. epistolium – Brief*: GLOSS. IV 47,21 St.-S. -ilium (epistolium *var. l.*; cf. 141,18) prief.

***episumen**, -inis n. (ἐπί et sumen) *obsonium, pulmentum – breiartige Speise, Zukost*: GLOSS. III 617,14 St.-S. -n vel obsonium zümüse. SUMM. Heindr. A 9,350 de mensis et escis: ... -n zümüsi. B 6,51 pulmentum zümüse vel -n. METELL. exp. Hieros. 1,194 non sumens *eremita* panem, renuens -e carnem. *al.*

episy-nalphe (ae-, -sin-, -if(f)a), *abl. sg. -a f.* (cf. συναλίφή) *t. t. metr. i. q. synizesis, contractio – Synizese, Verschleifung*: ABBO SANGER. bell. praef. p. 78,14 communibus ... bannitē (gloss.: sillabe) modis cum dieresi et aepisi-ffa (ex aepisi-ifa *corr. cod.*, episi-ffa *ed.*; gloss.: coniunctione) non dense usus extiti. 1,433 ianuarii (gloss.: episi-ffa) suprema dies.

***epitacium**, -i n. (cf. ἐπίταγμα, ἐπιταγίδιον; *de formatione v. Stotz, Handb. 1, I § 55.2. 2, VI § 84.1*) *mandatum – Weisung*: BERENG. TREV. laud. 3,11 p. 980^A Constantinus imperator ... adversus proximum suum illud Sapientis servavit -um, in quo dicitur: 'noli adversus fratrem tuum amare menda-cium.'

***epitacta m.** (ἐπιτακτής) *praefectus, praeceptor – Vor-*

gesetzter, Gebieter: GLOSS. med. cod. Trev. p. 147,20 -a, id est magister.

epitaphium (ae-, ebi-, epyt-, -tha-, -af(f)i-, -phyum, -ion *sim.*), -i n. (?-us, -i m.: l. 8. 15) (ἐπιτάφιον) *script.*: -thamum: GESTA Trev. cont. II 3 app. p. 376,50. -talmus: l. 15. *metr.*: ēpī-: l.16. -tā-: l.17.

1 *proprie i. q. titulus, inscriptio sepulcralis – Grab(in)schrift*: **a** *strictius*: ANNAL. Lauresh. a. 795 p. 36,46 eb-ffium (-um *var. l.*) ... in marmore conscriptum iussit rex ... fieri, ut eum partibus Romae transmitteret (TRANSL. Lando. 1,1 [MGScript. XV p. 608,15] -yum). WALAHFR. carm. 70^{tit.} -fion Wolfharti abbatis. DHUODA lib. man. 10,6,7 cernentes ipsum epythafium (epy-um, -um *var. l.*) sepulchri. EKKEH. IV. epitaph. Wibor.^{tit.} (ed. W. Berschin, Vitae s. Wiboradae. 1983. p. 108,2) -um (-talmus A) sancte Wiberade. CARM. libr. III 14,23 hoc -um super ossa pavonis arandum: 'eqs.' ECBASIS capt. 1078 ad proavum tendit, probrosa -fia (e-fia *var. l.*) scribit *vulpis*: 'eqs.' *persaepe*. **b** *latius i. q. libellus memorialis, memoria, vita – Gedenkschrift, Vita*: RADBERT. Arsen.^{tit.} p. 18 -um Arsenii. ODILO CLUN. Adelph. praef. p. 27 -um domine nostre Adaleide ... vestri fraternitati, (*i. abbati*) curavi transmittere. tit. p. 28 -um domne Adalheide auguste: incipit (*vita add. pars codd.*). IOTS. Odil. C p. 188,2 -fium iam terminetur. 2,0 in superiori libello vel potius denominato -fio de moribus patris Odilonis. **2** *meton. i. q. monumentum – Denkmal*: **a** *de sepulcro ('Grab[monument]')*: THIOFR. flor. praef. l. 1 incipit prohemium in librum florum epy-i sanctorum. *ibid. al. v. et p. 198,33. vol. II. p. 448,71.* **b** *de scripto, charta ('Dokument', 'Urkunde')*: CHART. Mehl. 869 (a. 1260) dux Deme-nensis universis ... hoc -hafium legentibus salutem. CHART. Pommerell. 245 dux Pomeranie omnibus Christi fidelibus hoc -um visuris salutem.

***epithalamicus**, -a, -um. *nuptialis – hochzeitlich, Hochzeits-*: SEQ. de euang. 54 (AnalHymn. 15 p. 249; cod. s. XII.) -a sponsae cantabant (*sc. virgines prudentes*) cantica.

epithalamium (ephi-, epyt-, -ta-, -icum, -mum), -i n. (ἐπιθαλάμιον) *script.* epytham-: IOTS. Odil. planct. 87 p. 260 (*var. l.*).

1 *proprie i. q. carmen nuptiale – Braut-, Hochzeitslied (fere in alleg.)*: **a** *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 120 p. 164,11 il-lud -i (epi-mi *var. l.*) carmen: 'eqs.' SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 478 vs. 39 virgo Glodesindis canit -a regis. CONR. HIRS. dial. 166 est -um (-icum *var. l.*), id est super thalamum. COLLECT. Teg. 15 p. 493,17 est et -mum, dictum quia super marital-les lectos decantetur, ut canticum canticorum. ARNOLD. LUB. chron. 4,11 p. 173,22 populus Domini exercituum ... confes-sionis Christi cecinit epita-um (epy-um *var. l.*). *al.* **b** *de can-tico canticorum*: EPIST. Alcuin. 196 p. 324,33 dulcissimum -i paradigma decantare: 'eqs.' MILO carm. 3,4,2,69 Salomon Christi -a laudibus ornans eqs. VITA Libor. 11 p. 182^b,10 haec pauca de pluribus ex illo coelesti -o sumpta. *al. usu attrib.*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,33 l. 47 quod in amoris carmine epy-o sponsa modulamine cantat: 'eqs.' HUGO FLOR. tract. 2,1 (MG Lib. Lit. II p. 484,25) in quo (*sc. cantico canticorum*) per epita-um carmen canit Salomon mystice coniunctionem Christi et ecclesiae. **c** *de Radberti vita Adalhardi*: VITA Adalh. (MGScript. XV p. 859,28; c. 1051) ut magis epy-um dici possit *vita* quam textus alicuius hystoriae. **2** *meton. i. q. tha-lamus – (Braut-)Gemach*: ALCUIN. epist. 86 p. 129,19 plura mihi de ... tui cordis -o (thalamo *var. l.*) ... exundantia protu-listi (*sc. Paulinus*) exempla. **3** *per confusionem i. q. epita-phi-um – Gedenkschrift*: EPIST. Ratisb. 6 p. 292,12 quasi pro epita-o tale inscriptum iussit rex Syriae inscribi busto: 'eqs.'

epithamum v. epitaphium.

epithema (ae-, epyt-, -ich-, epichia, epima, -t(h)im-, -tom-, -tum-, -hym-, -am *sim.*), -atis n. (ἐπίθεμα) *form. -um, -i n. (per confusionem c. epithymum, ut vid.)*: p. 1329,6. 33. adde AESCULAPIUS 23 p. 38,13. 42 p. 71,25 (cf. Gariopont. pass. 3,67 p. 77,16 -ima). *abl. sg. -a: l.72.*

emplastrum, fomentum, malagma, cataplasma – Umschlag, Packung: RECEPT. Dilling. (Sudhoffs Arch. 40. 1956. p. 167,1; cod. s. VIII.) uteris epytima. RECEPT. Bamb. 26^{tit.}

[Pömbacher]

-timam. ANTIDOT. Augiens. p. 64,41 miscere ... ae-bus. ANTIDOT. Glasg. p. 124,12 in modum -tomatis. p. 157,22 -tuma. PAUL. AEGIN. cur. 181 p. 107,13 epiti-bus (epimatibus B; 3,33,2 p. 219,15 ἐπιθέμασι) ... secundum dolentem utimur locum. WILH. CLUS. Bened. 16 p. 205^b,22 balneorum usibus seu epythimorum fatus frater medicaminibus. ALPHITA I p. 289,29 -ima (-chia II p. 58,9) dicitur suppositum. II p. 58,26 -chima emplastrum violarum. saepe. v. et l. 33. 39. adde: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 491,9sq. -a dicitur et emplastrum a superponendo dictum; ... quapropter ubi tu posuisti 'sinthema', si posuisses '-a', putassem te tritis quaestionibus id ... superaddidisse.

epithematium (-tim-, -ac(i)um), -i n. (ἐπιθεμάτιον) *epithema, fomentum* – Umschlag: ANTIDOT. Berolin. 9 capit. p. 66^b confectio> epiti-o ad idropicos. 20 capit. p. 66^b confectio> -timaci ad umbilicum inponendum.

***epithemium** v. *epitimum.

***epithemo** (-t(h)im-), -atum, -are. (epithema) *partic. praes. sensu pass. (cf. D. Norberg, Syntaktische Forschungen. 1943. p. 188): l.32. partic. praes. vel perf. pro subst.: l.32.35. de fomentatione: 1 obi. medicamenta i. q. ad fomentandum adhibere vel imponere, cataplasmare – als Umschlag (Pflaster) anwenden, auflegen: a in univ.: AESCULAPIUS 23 p. 39,5 coqui debent dactyli et citonia ... et sic cataplasmentur, -imantur dysintericorum ... modo, (cf. Gariopont. pass. 3,13 p. 52^r,16 cataplasma imponatur et epithima dysentericorum). CIRCA INSTANS p. 4b^v anetum ... singultum amputat coctum in oleo et -imatum. p. 17a^v ad idem (sc. calefactionem hepatis) valet succus eius (endiviae) -imatus. TRACT. de aegr. cur. p. 132,3 in hoc (oleo) spongia intincta vel petia capiti -imetur. b *partic. pro subst. i. q. epithema – Umschlag: AESCULAPIUS 37 p. 59,8 si ... splen intumuerit, -imantia in ipsis locis imponenda, hoc est, ... ad splenem epithima stiptica (cf. Gariopont. pass. 5,12 p. 97^r,4). CONSTANT. AFRIC. grad. p. 356,36 -imatum (sc. balsami) rigorem febrium aufert. 2 obi. partes corporis, vulnera i. q. (ad molliendum vel calefaciendum) tegere – (zum Erweichen oder Wärmen) bedecken: TRACT. de aegr. cur. p. 106,33 ante apostematis confirmationem fiat tale epithima ... succus apii, oleum rosaceum, acetum simul calefiant, et inde occipitium -imetur. NOTULAE Wilh. Cong. 671 quia ipse (chirurgus) debet ... membrum inungere et -timare.**

epithemum v. epithymum.

***epitheticos** adv. (ἐπιθετικῶς) *per apposita – mit Beiworten: MIRAC. Bert. 6 ab illa classica plurima (sc. Danorum), quae pro sui numerositate – veluti -s loquamur – magnus exercitus ... dicebatur.*

epitheton (epyt-, -tet-) *vel epithetum*, -i n. (ἐπίθετον) *script. ephi-: ALDH. ad Acirc. 128 (var. l.). metr. ēpithē-: l. 57.58.*

1 t. t. gramm. et rhet. i. q. appositum, attributum – Beiwort, Attribut: ODILO SUESS. Seb. 10 (5) non immemor bonae memoriae Hilduinus – hoc ... ei -on (-teton ed. Holder-Egger) inerat –, quod eqs. BERNOLD. WAT. chron. 1 p. 163,42 nec dubium est veteres Guatinenses ... Batavos appellari; illud ... eorum epyteton, quo eqs. IUSTIN. Lippifl. 323 mutat sponsa in antifrasim mulieris in hoc -um, quod eqs. 833 tunc sacer antistes -um (-te-, -on var. l.) nomine complens, (ed. Althof) ecclesiae pastor pervigil esse studet. al. *expressus de adiectivo: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 458,6 cum ... -a (-teta p. corr. R) duo sine coniunctione simul ... poni nequeant. al. 2 per confusionem i. q. epithema – Umschlag: ANTIDOT. Sangall. p. 94,1 alia -a pro ipsa ratio: cera eqs. PAUL. AEGIN. cur. 36^{tit} -on (3,4,4 ἐπίθεμα) ad kefalalgiam.*

epithima v. epithema. ***epithimo** v. *epithemo.

epithimum, **epithimus**, **epithinum** v. epithymum.

epithoma v. epitome. **epithomia** v. epithymia.

***epithomum** v. *epitomum. [epithos v. pteris.]

epithema v. epithema.

epithymia (-hom-), -ae f. (ἐπιθυμία) *desiderium – Verlangen (nach): ODBERT. Frid. 4 sanctioris vitae -omia vigiliis ... ieiuniisque ... corpus suum coepit affligere.*

***epithymo** (-timo), -atum, -are. (ἐπιθυμῶ) *metr. ēpiti-: l.3. desiderare – verlangen, wünschen: CARM. Cent. 85,23 expers -timo demum persistere vini, ... donec eqs.*

adi. **epithymatus**, -a, -um. *desideratus, carus – ersehnt, teuer: CARM. Cent. 140^{tit} ad -timatum didascalum.*

epithymum (he-, pit-, ephi-, epyt-, -ic(h)im-, eptimo, -tim-, -tom-, -hem-, -him-, -hinum sim.), -i n. (-us, -i m.: l.20. al.) (ἐπιθυμῶν) ?abl. sg. -a: ANTIDOT. Glasg. p. 133,27.

1 *hippopheos – Quendelseide (Cuscuta Epithymum [L.]; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1278sq.; André, Lex. bot. p. 127): ANTIDOT. Sangall. p. 83,14 ratio recipit haec: ... gingiber – I, eptimo – I. p. 95,28 addis in oleo ... pitimu pinguis-simam. ANTIDOT. Bamb. 11 -emum. ANTIDOT. Glasg. p. 129,34 epytomum – I. p. 137,29 hepitemo – X dr. PAUL. AEGIN. cur. 58 p. 34,19 purgare eos (sc. melancholicos) ... -imo (3,14,2 p. 157,11 ἐπιθυμῶ) et aloec. URSO element. 6 p. 206,14 medicina ... melancolicum trahit humorem, ut ... -imum (epichi-, -timum var. l.). ALBERT. M. veget. 1,138 est ... talis (humor) in thimo et -imo (ephyteon var. l.). 6,433 quae (herba) vocatur epithimus (epici- var. l.). ALPHITA I p. 289,30 -imum (-inum II p. 57,24; cf. p. 57,34 -imum) appellamus fila (folia II p. 57,24) quaedam, quae nascuntur super thymum. II p. 136,27 epichinum flegma et coleram per ventrem eduxit. saepe. 2 per confusionem i. q. epithema – Umschlag: v. p.1328,67.1329,6.33.*

epiticus v. pythicus.

1. **epitima** v. epithymum.

2. **epitima** v. epithema. **epitimacium** sim. v. epithematium.

***epitimum** (-them-), -i n. (ἐπιτιμῶν) *poena – Strafe, Bußübung: IOH. VIII. epist. B 45 presentium litterarum gerulus ... se presbiterum esse ... perhibuit et a ... episcopis ab officio presbiteratus suspensum et aliis quibusdam -is ... submisum. PAUL. BERNR. Greg. 79 ipsi (nobiles) ... digno in regem anathemati consenserunt mittentes ... nuncios -hemium poenitentiae postulantes.*

35 1. ***epitimo** v. *epithemo. 2. ***epitimo** v. *epithymo.

epitimu(m) v. epithymum.

epitogium (op-, -terg-), -i n. *de coopertorio i. q. velamentum, amictus – Bedeckung, Oberkleid, Mantel: GLOSS. 12,1 K. opitertgium, covartri. SALIMB. chron. p. 265,11 mantellum suum ... abiecit Ghirardinus Segalellus et fecit sibi fieri sine mannicis o-um album. p. 636,26 exuit se domnus Rolandinus o-um sive guarnacam suam.*

epitoma v. epithema.

epitome (epyt-, -tho-, -en [indecl.; cf. Stotz, Handb. 4, VIII § 50.2]) f. form.: -a, -ae f.: l.55 (dub.). -a, -atis n.: l.49.51.55 (dub.).58. (ἐπιτομή) *metr. ēpītō-: l.53.*

1 *synopsis, compendium, breviarum – Auszug, Kurzfassung: BEDA hist. eccl. 5,17 p. 319,34 in eo, quod de illo (Adamnani de locis sanctis) ... excerptissim, -ate (inde ANON. Mell. 29 p. 63,20). EPIST. var. II suppl. 4 p. 619,45 incipit liber Flavii Renati ... -atum (-acum cod.) institutorum rei militaris. ALCUIN. carm. 69,142 qui (liber paralipomenon) veteris legis dicitur -en. ODILO SUESS. Seb. epil. (46) explicuit -en miraculorum Sebastiani agoniste. CATAL. biblioth. A III 86 p. 343,19 -e Eusebii. B III 12 p. 84,5 -homa ex dictis Augustini. al. 2 memoria laudativa, laus – lobende Erwähnung, Lob: ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,22 qui (rex) ... virtute ... vincit Herculem ...; interroga Sclavos in gyro et non miraris epy-a meum.*

60 ***epitomum** (-tho-), -i n. (ἐπίτομος) *scriptum (breve) – (kurzes) Schreiben: THEOD. AMORB. Mart. 24 per -homum Romanae valefecit ecclesiae.*

epitostonos v. opisthotonos.

epitritus (epyt-, -icus), -a, -um. (ἐπίτριτος) *metr.: 65 ēpytri-: p.1331,6. ēpytri-: p.1331,12. 1 t. t. math. et mus. i. q. sesquitercius – im Verhältnis vier zu drei stehend, ein Ganzes und ein Drittel enthaltend: a adi.: HROTSV. Pafn. 1,14 prima (symphonia) dicitur diateseron, quasi ex quattuor, et possidet proportionem -am sive sesquitercium (ALBERT. M. pol. 5,9 praef. p. 549^b,22). RHYTHMIMACH. 15^a,2 est ... -us (sc. numerus), cum de duobus numeris maior habet totum minorem et insuper eius tertiam partem, ut sunt IIII ad*

III. ALBERT. M. pol. 5,9^a p. 550^a,20 'horum', ... scilicet quod transmutantur et in quid, 'quorum -us (p. 1316^a,6 ἐπιτρίτος) fundus quinario coniugatus', id est, quorum fundus ... se habet ad sesquiertiam proportionem. *al.* vox -a i. q. diatessaron – *Quarte*: YSENGRIMUS 7,120 Becca michi cantum sesqualterat, inde Sonoche vocis epy-ε pondera subitus agit. *b* *subst. masc. vel neutr.*: *a* de numero: ANON. IV mus. 4 p. 66,10 sexquiertia (sc. species numeri) continet totum et tertiam partem et dicitur -us (-icus var. l.). *al.* β de intervallo (spectat ad diatessaron): HECEL. Clem. 2,2 (MGScript. XXX p. 904,5; s. XI.^{ex}) cohors fratrum ... ymnum ... repetitione concinuit ... nunc epy-a sonis, nunc iungens sescupla duplis. RUP. TUIT. trin. 6,5 l. 162 quadrangia cum triginta collati -um, id est sesquiertiam proportionem, efficiunt, quam symphoniam diatessaron vocant. *al.* v. et. l. 56. 2 t. t. metr. i. q. pes tres logas syllabas et unam brevem amplectens – Versfuß aus drei langen und einer kurzen Silbe: ERCHANB. gramm. p. 114,17 -i vocati pedes, quod semper tres longas syllabas habeant et unam brevem; -i 'supertrini' vel 'supertertii', eo quod super tertiam longam in aliquo loco brevis inveniatur. WALAHFR. (?) metr. p. 167,32sq. -us I.: 'bonae vitae pias confert poli sedes'; -us II.: 'eqs.' METELL. Quir. 9^{tit} secundus (sc. versus constat) -o secundo, duobus choriambis et bachio. *al.*

epituma v. epithema.

epizeuxis f. (ἐπίζευξις) t. t. rhet. i. q. repetitio – *emphatische Wiederholung*: ABBO SANGER. bell. 1,103 occidunt Dani ... quosdam quosdamque (gloss.: -is) suadent amnis adire vada.

**eplumis*, -e. (cf. deplumis) *implumis*, nudus – *federlos*, *kahl*: AEG. AUR. gest. 2,48 p. 54,12 duo pulli gallinarum -es et eviscerati.

**epneumatus* v. **pneumatus*. [*epode* v. *edepol*.]

epodos, acc. sg. -on m. (ἐπῳδός) *clausula*, *finis versus* – *Schlußvers*, 'Epode' (in imag. de capitulo finali): MIRAC. Annon. 4,22 quod ... in exordio me pretermisissse ... dolui, ... nunc in extremo opere quasi pro brevi clausula, quam -on grammatici vocant, addere curabo.

epogdous (epio-, octo-, otho-, -dus), -a, -um. (ἐπόγδοος) metr. épogdous (per synizesin syllabarum finalium): l. 54.

t. t. math. et mus. i. q. sesquioctavus – im Verhältnis neun zu acht stehend, (ein Verhältnis) neun zu acht (darstellend): 1 adi.: HROTSV. Pafn. 1,12 tonus fit ex duobus sonis et possidet rationem epothoi numeri sive sesquioctavi. COMM. microl. 40 p. 111 consonantia -a. FRUTOLF. brev. 3 p. 36 sunt species proportionum ... hae quatuor: dupla, ... sesquioctava, quae dicitur ... -a quasi epio-octoa, id est superoctava. RHYTHMIMACH. 15^a,7 -ctous (cod., -cdous ed.) numerus. *al.* 2 *subst. masc.*: *a* de numero: ANON. IV mus. 4 p. 66,11 sexquioctava (sc. species numeri continet) totum et octavam partem et dicitur -dus. *al.* *b* de intervallo (spectat ad tonum ['großer Ganzton']): REMIG. ALTISS. mus. 494,15 'tonus est spatium' ... inter chordam et chordam 'cum legitima quantitate', id est cum ratione -i eqs. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,189 cum lymmatibus dieses produxit -us. HEINR. AUGUST. mus. 76 prior modus (sc. vocabulorum consonantiarum) est proportionalium vocabulorum, ut est ... sesquiertium vel epitritum, sesquioctavum vel -us. *al.*

[*epogima* v. *apozema*.]

epops m. (ἐποψ) *upupa* – *Wiedehopf*: CARM. didasc. 588 non cristatus -s (epos, esops var. l.) te, Philomena, movet.

**epoptica*, -ae f. (ἐποπτικός; cf. ἐποπτεία) de genere philosophiae i. q. speculatio, contemplatio – *Spekulation* (cf. P. Dronke, *Fabula*. 1985. p. 42): TRACT. de divis. phil. p. 44 -a humanam excellens opinionem; philosophia: physica eqs.

epos n. (ἔπος) *carmen epicum* – *Epos*: EGBERT. fec. rat. 1,212 mendicans dispergit -s tenuatque Thalia. *al.* v. et p. 1308, 50.

epostema v. *apostema*.

**epotabilis*, -e. *evaporandus* – *zu verdunsten(d)*: ALBERT. M. Iob 8,16 secundum naturam ... est, quod humidum aqueum insipidum facile -e et exsicabile a sole.

**epotatio*, -onis f. *evaporatio* – *Verdunstung*: ALBERT.

M. mort. 2,8 p. 364^a,4 oportet, quod humidum, quod est vitae causa ... sit tale, quod non ex levi causa siccetur per -em calidi.

epoto, -avi, epotum vel -atum, -are. 1 *obi. res*: *a* *ebibere* – *austrinken*: *a* in univ.: BERTH. chron. B a. 1077 p. 280,5 partem calicis sui parumper pregustavit et pregustatum in eternum ... non exhauriendum -are siticulosus ... minime cessabit patriarcha. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 364,21 pro multis calicibus ... -atis. *al.* β (im)bibere, haurire – *trinken*, *einsaugen*, *in sich aufnehmen* (fere in imag.): WALAHFR. Gall. 1,1 divinas -vit scripturas (COSMAS chron. 1,42 p. 81,4). EKKEH. IV. bened. I 43,42sq. vina coronantur epotage non minuuntur ... et liquor epotus sancti (sc. Otmari) ... est prece totus. CHART. Walkenr. 29 p. 78,41 civibus ... tina cervisie ... ad -andum ministratur. GERLAC. annal. a. 1184 p. 695,5 post -atas artes. *al.* *b* *evaporare* – *verdunsten* (usu natur.): ALBERT. M. miner. 3,2,3 p. 78^a,44 quod est putredo in humidis mollibus, hoc est rubigo in ferro; -ato ... humido remansit aridum siccum combustum. veget. 2,90 de foliis plantarum magnarum lata ... folia habentium cito -atur (evaporatur V, alias -atur in marg. V) humidum. *ibid.* *al.* 2 *obi. anim.* i. q. *satiare* – *tränken*: LIUTPR. antap. 5,32 p. 150,11 ut eas (gnatas) litterarum scientia -ret capellanus. AMADEUS LAUS. hom. 5,58 torrente doloris -ata nulli unquam similem potuit Maria perferre dolorem. LAMB. LEOD. Matt. I 2071 variis epota *apis* liquoribus. *al.* Pörnbacher

eppidomas v. hebdomas. *epipilensia* v. epilepsia.

[*epipericum* v. hypericum.] [*eprinus* v. 1. cyprinus.]

[*eproploxia* v. apoplexia.] *epse* v. ipse.

epsento v. absento. *adde ad vol. I. p. 47,41*: CHART. Ital. Ficker 2 p. 3,48 (a. 781) de ipso iudicato incenso et eps-to.

**epsesis* v. **hepsesis*. **epseticus* v. **hepseticus*.

epa- v. hepta-. [*epiticus* v. empyicus.]

**eptiforus* v. **heptiphorus*.

eptimemeris, *eptimimeris* v. hepthemimeres.

eptimo v. epithymum. *eptoma*- v. hebdoma-.

eptor v. emptor. 1. *epula* v. ebulum.

2. *epula* v. epulae.

epulae (ae-) -arum f. form. sg.: l. 53. p. 1334,26. vol. II. p. 1978,46. 1 *cena*, *daps*, *convivium* – *Essen*, (Fest-, Gast-) *Mahl*, *Schmaus*, *Gelage*: *a* *proprie*: *a* in univ.: CONC. Merov. p. 183,4 non licet presbytero inter -as (ae- var. l.) cantare nec saltare. WALTHARIUS 288 dies -arum venit, et ipse Waltharius magnis instruxit sumptibus escas. OTLOH. prov. I 55 inter -as difficile servatur castitas. CHRON. Pol. 3,3 p. 132,4 tam alacriter ad pugnam velud ad -as properare. *persaepe*. β *de eucharistia*: HUCBALD. Rict. 22 p. 85^E post sacra colloquia, quibus pariter dulces vitae coelestis sumpserunt *Richarius* et *Rictrudis* -as. γ *de convivio caelesti* (diabolico: l. 55): RADBERT. corp. Dom. prol. ad Warinum 62 inter angelorum frequentiam et sanctorum omnium -as (-is var. l.). RHYTHM. 42,22,4 exclusit *lingua* saeculares fabulas memora (i. memor) divae -e esplendide. VITA Otton. Bamb. III 3,12 p. 134,12 tantus ... fetor ... habitaculum replevit, ut indubia indicia relinqueret *antistes*, ad quales -as ... transierit. *saepe*. *b* in imag.: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,96 ad dulces -as invitat Flaccus amicus. GEBER. invent. 13 p. 724 cum his clavibus aperies ocultas seraturas arcani nostri, sine quibus ad huiusmodi convivii -as non vocaberis. *al.* *c* *alleg.*: HRABAN. univ. 22,1 p. 588^C -ae ... spiritale gaudium sanctorum in bonis virtutum et sapientiae exprimunt. *d* *translate* i. q. *gaudium*, *laetitia*, *deliciae* – *Freude(n)*, *Vergnügen*: EPITAPH. var. II 126,15 paradisiacas -as sine fine capescet *Rofrit*. *al.* *iron.*: LUP. FERR. epist. 85,2 a magnificentissimis -is reversus, hoc est a Britannica expeditione. 2 *escae*, *cibus* – *Speisen*, *Gerichte*, *Nahrung*: *a* *proprie*: HRABAN. univ. 19,9 p. 531^C apud veteres ante alias -as haec (sc. raphani radices, nuces, lupini, citrium, apium) solebant mensis apponere. BRUNO QUERF. Adalb. A 5 plures -as cernere erat, quas ... turba discipulorum avido ore carpebat. OTLOH. prov. D 45 deliciae et -arum varietas fomenta sunt luxuriae. ROD. CAMER. Lieth. 61 -ae ... carnum. HILDEG. caus. 2 p. 175,26 illi, qui a diversis et multis -is pingues et livo-

sos humores in se habent. *saepē*. **b** in *imag. et alleg. de cibo spiritali*: ALCUIN. Ved. 1 (MGMer. III p. 416,22) ut eis (*doctoribus*) ministrantibus longa ab initio saeculi esuries aeternae vitae ae-is satiaretur. THEODULF. carm. 47,45 plus -as animae quam corpus dilige, visor. HRABAN. hom. II 43 p. 225^B petamus -as verbi, quibus alimur. CARM. var. III C 6,37 salvificis -is . . . , salvator, semper farci praecordia nostra. *al.*

epulatio (-cio), -onis *f.* **1** *proprie i. q. actio epulandi, cena, convivium* – *das Essen, (Fest-, Gast-)Mahl*: **a** in *univ.*: HRABAN. hom. II 162 p. 457^C legalium festivitatum -o. PETR. DAM. epist. 69 p. 301,17 affliguntur (*sc. simoniaci*) inopia, ut nuptialis edulii continua postmodum -e turgescant. CHRON. Pol. 1,4 p. 13,12 pater . . . convocata comitum . . . concione copiosam -cionem et sollempnem celebrabat. GERHON. aedif. 51 p. 1321^A si . . . quarta (*sc. decimarum pars*) . . . non in militum, scutiarum, iocularum, histrionum donis et -bus consumeretur. *al.* **b** *de eucharistia*: HRABAN. univ. 22,3 p. 598^C ecclesiae . . . mensa est beata convivatio, -o felix. ARNO REICHERSB. scut. p. 1495^A quotidiana sanctae -is cum exultatione convivio. HILDEG. scivias 2,6 l. 1385 quoniam prius esse debet spiritalis -o et postea carnalis refectio. *al.* **c** in *malam partem i. q. belluatio* – *Schwelgerei, Schlemmerei*: RADBERT. Matth. 8,3013 in -e seu crapula. HILDEG. scivias 2,6 l. 1977 illi, qui . . . sacrificium oblaturi sunt, sine spurcitia pollutionum esse debent se etiam continentes ab -e et ebrietate. **2** in *imag. et alleg. i. q. cibus, pabulum* – *Speise, Nahrung*: HRABAN. univ. 22,3 p. 598^D mensa Domini est utriusque legis intellectualis -o, in qua convivamur more pascuntur, qui delicias Domini . . . esuriunt. AMADEUS LAUS. hom. 8,22 o decus . . . arboris huius, cuius fructu indeficienti . . . coeligenis atque terrigenis fit iugis -o. **3** *translate i. q. gaudium, laetitia* – *Freude*: IOH. NEAP. Ian. 29 ut omnes . . . essent non solum ineffabilis nostrae -is participes, verum etiam et tantorum Christi magnalium testes. HONOR. AUGUST. spec. p. 1028^D quia sponso ardente lampade obviavit *sancta Caecilia*, ideo iam cum eo ad nuptias aeternae -is intravit.

epulator, -oris *m.* *qui epulatur* – *Esser*: GALB. Karol. 2,19 tantum panis insumpsit -r semel in prandio, quantum ante hoc tempus famis in diversis diebus sumere consueverat.

epulis *subst.* (ἐπουλίς) *ulcus, tumor in gingiva ortus* – *Epulis, Geschwulst am Zahnfleisch*: PAUL. AEGIN. cur. 150 -s (3,26,6 ἐπουλίς) . . . est a flegmone caro supercrescens secundum anteriorem gonfium.

epullitio *v.* ebullitio.

epulo, -onis *m.* *lurco, ganeo* – *Fresser, Schlemmer*: REMIG. ALTISS. mus. 534,7 'lurgis (falso pro iurgis)' improbis, gulosus, -bus, hiatibus 'caninos . . . blateratus . . . pendere'.

epulor, -atus *sum*, -ari *vel rarius epulo*, -avi, -are. *script.* ae-: l. 53,55,57. *partic. praes. usu adi.*: p. 1334,11; *subst.*: p. 1334,9. *al.*

1 *proprie i. q. cenare, convivari* – *essen, speisen, schmausen, ein Fest-, Gastmahl halten*: **a** in *univ.*: LIBER hist. Franc. 33 p. 298,15 ae-vit rex cum eis (*Brunchildi et Merovecho*). VITA Goar. 5 p. 415,24 ceperunt (*sc. Goar et legati*) -are (-ari, ae-ari *var. l.*; *item* VITA Galli I 3 p. 215,23). VITA Amand. 11 (MGMer. V p. 435,19) nautae . . . pisces coeperunt; cumque ē-rentur mutuisque plausibus exultarentur, subito inopinata orta tempestas est. ADAM gest. 3,40 p. 183,13 inter -andum. HERM. IUD. conv. 1 p. 71,17 ei (*regi*) splendide cum amicis suis -anti (-antem *var. l.*) proximus ego . . . accumbo. *persaepe*. **b** *de eucharistia*: VITA Sabini Canus. 4 (MGLang. p. 587,7; s. IX.) cum viro sanctissimo caelestibus pabulis -ari. CARM. Bur. 46,9,4 nunc nuper -are (*sc. gentilitas*), gustu (*pro gusta, ut vid.*) sepe medullitus, quam suavis sit Dominus (*v. comm. ed. p. 96*). *al.* **c** *de convivio caelesti*: PASS. Ursulae 14 beata Ursula, quae ceteras (*virgines*) ad convivium aeterni Dei -turas praemisera. HONOR. AUGUST. sacram. 10 p. 745^D coena Domini in fine dei agitur, quia iusti in fine mundi -buntur in conspectu Domini. *saepē*. **2** *translate: a gaudere, laetari, exultare* – *sich freuen, jubeln*: STEPH. COL. Maurin. 8 deducuntur . . . pignora sancti comitante populo archam domini, in voce exultationis et confessionis -ante. BRUNO

QUERF. Adalb. A 32 p. 38,19 tu (*sc. martyr*) cum suavisonis angelorum vocibus intra sancta sanctorum -tus. HILDEG. epist. 81,10 -antes mores in rectitudine precincti sunt in omnibus virtutibus. *al.* **b** *belluari, luxuriari* – *schwelgen, ausschweifen*: HILDEG. scivias 1,4 l. 889 cum carnem tuam non vis (*sc. homo*) domare, tunc facis eam in vitiis et in peccatis -ari. 3,11 l. 640 ille (*filius iniquitatis*) . . . thesauros et divitias eis (*populis*) ostendit ac eos secundum voluntates ipsorum -ari permittit. epist. 170^R,38 in Ethiopia . . . furtive -antes et in venenoso tyrannide bacchantes ac impudicitia ardentes (*sc. intellegite*). epist. 183^R,23 -antia crimina corrige (*sc. abbas*) in virga disciplinae. *al.*

epuloticum (epil-), -i *n.* (ἐπουλωτικός) *medicamentum vulnus ad cicatricem perducens* – *die Vernarbung förderndes Heilmittel*: ALPHITA I p. 289,24 epilatica (epiloptica *var. l.*; II p. 58,4 epiplatica i. vulnus carne repletum [*v. notam ed.*]), id est vulnus carne replentia. *cf.* anapopleticum.

epulum (ae-), -i *n.* **1** *cena, daps, convivium* – (*Gast-, Fest-)Mahl, Schmaus*: **a** *proprie*: **a** in *univ.*: ORD. Cas. II 18 p. 119,21 eo . . . die (*sc. festivitatis*) magnum eis (*monachis*) exhibetur -um. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 221,18 ad -um prebendum regis exercitui. HUGO FLAV. chron. 2 p. 496,47 convocare omnes . . . ad -um. ARNOLD. LUB. Greg. 4,17,18 pisces mirantur *cuncti* maximum, gaudebant propter -um. *al.* **b** *de eucharistia*: RADBERT. corp. Dom. 10,149 nostra accipientium praeparanda sunt corda, ut tali -o (-a *var. l.*) refecti ad altiora in fortitudine transeamus. GESTA Camer. 3,22 p. 472,38 celestis -um mensae. RUP. TUIT. off. 10,18 l. 945 vitae. FROWIN. explan. 1,2 l. 918 -um corporis et sanguinis Christi. *al.* **b** in *imag.*: AMADEUS LAUS. hom. 8,2 -um . . . de laude b. Mariae sanctae aviditati vestrae ministrare nequivi. **2** *cibus, esca* – *Speise, Nahrung*: **a** *proprie*: PETR. DAM. epist. 27 p. 248,5 aviditas . . . carnalis cuiuslibet ae-i, quod in cuniculos labitur, extincta depereat. GERLAC. annal. a. 1184 p. 702,3 carnis -um . . . nec videre voluit *coabbas*. **b** in *imag.*: ARNULF. delic. 468 armarium verbigene subisti (*sc. doctor*) sapiente; unde queso (*sc. proles*) delicias sufficienter suppleas, tenello lactis -um, robusto crusti frustulum (*cf. Vulg. I Cor. 3*).

?***epusucus**, -i *m.* (*sensu et orig. inc.*) *de quodam pisce*: AESCULAPIUS 5 p. 10,8 pisces maritimos, aspratiles albos aut rubellos, -os, sarcellos, solias (*sc. accipiant melancholici*).

epy- *v.* epi- *praeter*: **epyaltes** *v.* ephialtes.

[**epychenchacus**, -aria *v.* *epichaeracacus, -acia.]

epystrites *v.* hephaestitis. ***epytaucia** *v.* *pietantia.

epytriste *v.* hephaestitis.

equa (ae-), -ae *f.* *script. etqua: l. 51. dat. et abl. pl.* -abus: l. 49,50,55,56, p. 1343,35. *al.* *equus femina* – *Stute*: **1** *proprie*: LEX Sal. Merov. 38,5 si quis . . . admissarium cum gregem suum, hoc est <cum> VII aut XII -as (ae-, -bus *var. l.*; LEX Sal.

50 Karol. 40,5 -bus), furaverit. LEX Ribv. 19,1 si ingenuus . . . duodecim -as (etq-, ae- *var. l.*) cum amissario . . . furaverit. TRAD. Lunaclac. 5 donavimus (*sc. abbas*) Ratpoldo unam equam. HINCM. divort. 9 p. 165,19 parentes filiam suam . . . aequam esse cernebant. ALBERT. M. animal. quaest. 7,33/39 p. 186,72 per extinctionem candelae accidit -bus aborsus. SABA MALASP. chron. 4,10 p. 192,17 cum equis et -bus. *persaepe*. *proverb.*: YSENGRIMUS 3,898 non nimis urgeri debet, qui commodat ultro, creber in os large ne speculeris -e. **2** *translate de femina libidinosā*: ALBERT. M. animal. 6,99 -am . . . vocamus feminam luxuriam appetentem.

equabilis, equalis, equanimis *sim. v.* ae-.

equaria, -ae *f.* *grex equarum* – *Stutenherde*: *v.* p. 1341,32.

***equaricia** (equir-, -itia), -ae *f.* (*equa*) *script.*: aq-: p. 1335,2. *adde* Gloss. III 367,21 St.-S. (*a. corr.*). ae-: GLOSS. III 367,21 St.-S. (*p. corr.*). *equaricia*: GLOSS. IV 57,24 St.-S. (*var. l.*).

(*stabulum et*) *grex equarum* – *Stutenherde, Gestüt*: FORMA mon. Sangall. 33,2 domus -tiae. CHART. Sangall. A 441 trado (*sc. Posso*) . . . ad monasterium . . . dimidietatem -tiae meę et . . . totam vaccariciam meam. FORM. Sangall. I 16 in -tia capita XXX cum emissario. DIPL. Heinr. I. 20 loca . . . tradimus . . . cum -is ibidem inventis. DIPL. Conr. II. 216 p. 296,5 habet

... potestatem abbas super filios ... , ut ... , quem voluerit, -iriciam (aquariciam, -a *var. l.*) custodiat. CHART. Otterb. 178 duos poledros ... , qui ... deberent ... inter -iritiam ulterius evagari. *v. et p. 1341,32.*

equarius, -i *m.* 1 *equitarius* – *Gestütmeister*: SABA MALASP. chron. 6,7 p. 253,10 -us ... per singulas XII equas sue custodie assignatas quolibet anno X fetus ... representet. 2 (*stabulum et*) grex *equarum* – *Stutenherde*, *Gestüt*: GLOSS. III 684,37 St.-S. -us stuos (*v. notam ed.*).

***equatia**, -ae *f. vel* ***equatium**, -i *n.* (equus) grex *equarum*, *equitum* – *Stuten*-, *Pferdeherde*, *Gestüt*: CHART. Burgenl. I 249 p. 180,28 (spur. ante 1242) alterum (*praedium*) ... cum -a numero C et XX^u. ALBERT. M. animal. 7,111 equis ... silvestribus, qui sunt in -arum congregationibus in pascuis, non accidit infirmitas *eqs.* 8,35 equae ... pascuntur simul in multitudine, et congregatio talium vocatur -um vel -a.

eques (ae-), -itis *m.* (*f.*: p. 1336,10) *script. et form.*: *eqites*: l.49. *aequetis*: p. 1336,2.4. *equidē*: p. 1336,6. *sing. nom.* -is: l.23. *p. 1336,45.* *plur.*: ?*nom.* -tis: p. 1336,4. ?*abl.* -tis: p. 1336,2. *metr.*: ē-; CHRON. rhythm. Col. 1,48. *ae-* (*brevis*): l.33. *confunditur c.* *aequitas*: l.48.

1 *equo vebens* – *Reiter*, *Berittener*: a *gener.*: α *in univ.*: CHRON. Fred. 3,1 *aequis* prumptissimus (*ex Ren. Frig. Greg. Tur. Franc.* 2,8). ARBEO Corb. 44 superposito feretro tanta a pedestrium ductus est prosperitate, ut -es (*equitantes var. l.*) vix sequi potuissent. CHART. scrib. Col. A I p. 15,1 -s domum civium pecii (*sc. Ūdo*). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 210,8 portari debebit *falco* ... primo a pedite, deinde ab -e. *saepe. v. et p. 1338,4. 1339,12.* *de nuntio publico*: CAPIT. reg. Franc. 281,25 ut nihil novi aut mali in hoc regno surgat, quod aut per -es aut per cursores pedites non sciamus. β *in ludo scaccorum* ('*Springer*', '*Pferd*', '*Rössel*'): CARM. var. III C 8,39 tertius a primis ae-s est hinc inde paratus debita transverso carpere calle loca. CARM. Bur. 210,4,2 statque secundus -s ludicra iura tenens. 210,13,2 currit -s rapidus, qua patet arte locus. γ *in horologio*: ANNAL. regni Franc. a. 807 p. 124,1 additis in eodem (*horologio*) ... -bus, qui per duodecim fenestras completis horis exiebant. δ *alleg.*: HRABAN. univ. 7,8 p. 216^B -es ... in bonam partem et in malam possunt accipi: in bonam, quando domatores vitiorum significant, in malam autem, quando superbi homines in mundana potentia confidentes praefigurantur. b *publ., iur., milit.*: α *homo militans equester* – *berittener Krieger*, *Kavallerist* (*interdum plur. [sing. l. 51] sensu colectivo i. q. equitatus* – *Reiterei*, *Kavallerie*): ANNAL. Fuld. II a. 881 p. 96,31 novem milia -um ex eis (*Nordmannis*) occidisse perhibetur *nepos*. WIDUK. gest. 1,36 p. 53,5 legatus ... reversus est ad exercitum referens, quia barbari non plures haberent -es (*equitates var. l.*), peditum vero innumerabilem multitudinem. WALTHARIUS 1105 licet ... cunctos -es (*eqi- var. l.*) simul atque pedestres Francia misisset. METELL. exp. Hieros. 2,23 dant *virī* -i latum, pediti per plana meatum. ALEX. MIN. apoc. 9 p. 143,6 alae dictae exercitus -um ordines. *persaepe. v. et p. 1337,1.* β *homo ordinis equestris*, *caballarius*, *miles* – *Reiterdienste leistender Vasall*, *Ritter*: EUPOLEMIUS 2,330 -es non iure vocem (*sc. Apolides*), quos cultus et ipsa ruricolae monstrat facies. EKKEH. URAUG. chron. a. 1123 p. 261,18 predones ... , qui sub nomine -um undique superhabundabant, villas ... invadebant. ANSELM. MOG. Adalb. 616 duxit honoratos, -um de sanguine natos Francigenas. OTTO FRISING. gest. 2,22 fortes de -um ordine viri. CONST. imp. II 153,1 mediante Vivaldo, christiano -e. *saepe. apud Romanos*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 475,23 nomina duobus ex nominativis composita ... , ut '-sromanus', 'respublica'. γ *homo ad servitia c. equo praestanda obstrictus* – *zu Dienstleistungen mit dem Pferd verpflichteter Mann*: REGISTR. Ratisb. 2 (ed. Ph. Dollinger, Der bayerische Bauernstand. 1982. p. 455; a. 1031) -s habet unam hobam (*v. notam ed. p. 268*). *ibid. al.* c *liturg. i. q. urceus* -is *formam referens* – *Gießgefäß in Reitergestalt* (*de re v. DuC. s. v. et J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 547sq.*): RUOTG. Brun. 49 p. 52,18 -em argenteum a Magonciaco archiepiscopo datum ... trado. 2 *curru vebens*, *essedarius* – *Fahrer*, *Wagenkämpfer*: RUP. TUIT. cant. 1,617

currus et -es pharaonis. 3 *equus* – *Pferd*: CHRON. Fred. 4,64 cumque uterque cum aequetis hy duo (*Heraclius et patricius*) congressione priliae in invicem propinquarint. 4,90 p. 167,26 reliquis ... rebus et aequetis (*aequitis var. l.*) ab hys, qui prilare noluerunt, percepti sunt. LIBER hist. Franc. 35 p. 302,24 de stapplo -um. WALTHARIUS 602 ut cum scriniolis -em (*equidē var. l.*) des. MARIAN. chron. a. Chr. 288 Aurelium Romae triumphantem Tetricus et Zenobia precesserunt -bus. *saepe. equa* – *Stute*: EKKEH. IV. cas. 24 p. 62,16 ascendens Salomon ... -em illam velocissimam.

equester, -tris, -tre *vel* **equestris**, -e. *script. et form.*: *ae-*: l.24. *adde* ALDH. virg. I 51 (*var. l.*). -uae-: l.24. *abl. sg.* -e: DIPL. Loth. I. 90 p. 222,16 (spur.). *plur.* *acc.* -is: l.17. *abl.* -is: l.16.

1 *adi.*: A *proprie*: 1 *ad equum pertinens* – *Pferde-*: THEOPH. sched. 1,22^{capit.} de sellis -bus (-is *var. l.*). 1,22 sellas ... -es (-is *var. l.*) ... fricabis asperella. 2 *ad equitem pertinens* – *Reiter*-, *beritten*, *zu Pferde*: a *gener.*: SYLL. Sangall. 24,3,4 sexus uterque vir mulierque, turba pedestris, coetus -is vociferantur. CHRON. Camer. 2,11 fratrem Wilelmum, innocuae vitae laicum, qui omni -i obsequio monachis in vita sua deservivit. *al.* b *publ., iur., milit.*: α *ad equitatum pertinens* – *zur Kavallerie*, *Reiterei* *gehörig*: ALDH. ad Acirc. 110 Romanus miles -r (*aequae- var. l.*). RICHER. REM. hist. 1,38 huc rex cum exercitu properat locatque obsidionem, hinc et inde navalem, a fronte vero -em. HIST. de exp. Frid. imp. p. 107,21 tam navali quam etiam -i expeditione mota. *al.* β *ad caballarium, militem pertinens, militaris* – *Ritter*-, *ritterlich*: BONIZO ad amic. 6 p. 591,20 Arialdus ex -i progenie trahens ortum. EUPOLEMIUS 2,112 de sanguine -i. LIGURINUS 2,154 accingi gladio ... -i. 3,332 nomine plebeio secernere nomen -e. *al.* ordo -r i. q. *ordo militaris* – *Ritterstand* (*de re v. HRG IV. p. 1088sq.*): RICHER. REM. hist. 1,5 hic (*Odo*) patrem habuit ex -i ordine Rotbertum. DIPL. Loth. III. 56 p. 89,22 plures de -i ordine maiores et minores. OTTO FRISING. gest. 1,28 senatoriam dignitatem -emque ordinem renovare ad instar antiquorum. *saepe.* B *translate i. q. metricus* – *metrisch*: WALDO Anscar. praef. 8 per planam discurret iter sermone pedestri, non se per tumulos moderamine flectit -i.

II *subst.*: A *masc. i. q. eques* – *Reiter*, *Berittener*: 1 *gener.*: RICHER. REM. hist. 2,32 p. 121,19 si ... -r adveniret *Unilelmus*. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 244,30 portando ipsum (*falconem*) foras, primo a pedestri, postea ab -i. *al.* 2 *milit. i. q. miles* -r – *berittener Krieger*, *Kavallerist*, *Ritter*: LIBER hist. Franc. 41 p. 313,27 -r (*equiter*, *equis var. l.*) itaque, (*equi* *exterritaque var. l.*) regis a longe sequutus rege clamabat: '*eqs.*' WALTHARIUS 880 incursantem sic est affatus *Waltharius* -em: '*eqs.*' METELL. exp. Hieros. 5,108 multos ... pedestres assumens et -es Sarracenorum terras petit *Piletus*. *al.* B *neutr. plur.*: 1 *subsellia, loca equitibus assignata* – *Ritterrang*, *-tribüne* (*cf. ThLL. V/2. p. 719,74sq.*): DHUODA lib. man. 5,1,30 huc illucque me volvens -um sessor aderam. 2 *sella equestris* – *Sattel*: MIRAC. Mod. 10 p. 314^a,14 redeundi iter pedes arripit -ia, quibus veniens considerat, collo referens.

***equestralis**, -e. (*equester*) *equester* – *Reiterei*-, *Kavallerie* -: ORIGO Suev. 7 (ed. P. Hirsch, Sachsengesch. d. Widuk. 1935. p. 158; s. XIIⁱⁿ/XIII^{med.}) omnis -is ala Swevorum festinarunt Theodericum in auxilio relicto pedestrali exercitu in loco castrorum.

60 ?***equestrium**, -i *n.* (*equester*) *equestres turmae*, *equitatus* – *Reiterei*: MAPPA Ebstorf. 27^b haec (*Creta insula*) primum remis, sagittis litterisque claruit, -um et musicam docuit (*cf. Sol. 11,5 et Isid. orig. 14,6,16 equestres turmae*).

?***equia** (e-) ?*subst.* (*sensu et orig. inc.*) ANTIDOT. Sangall. p. 84,20 mittis libanum et aristologia et, ut videris -a (e-cod.) iam incipit inducere, emplastrum imponis.

***equiarchia**, -ae *f.* (*cf. ἱππαρχία*) *praefectura equitum* – *Befehlshaberstelle*, *Kommando über die Reiterei*: ALBERT. M. pol. 6,6^r p. 611^b,42 unde super unamquamque divisionem constituuntur principatus, qui vocantur navarchiae et -ae (*p. 1322^b,3 ἱππαρχίαι*) et generaliter ordinum archiae, id est cuiuslibet legionis principatus. 6,6^s p. 612^b,7 -ae, id est principatus

equitum.

***equiarius**, -a, -um. (equus) *ad equos pertinens* – Pferde- (de re v. Dt. Rechtswb. X. p. 881 s. v. 'Pferdegut'): REGISTR. abb. Werd. 8,12 p. 280,14 (s. XII^{med.}) de uno mansorum, qui dicuntur -i mansi, persolvuntur II magni mo. tritici ...; isti ... mansi parafridos dabunt ad equitaturas pro necessitate prepositurę. *ibid.* al. cf. *equinarius.

***equicallenter** v. *aequicallenter.

***equicervus**, -i m. (equus et cervus) 1 *alces* – Elch: ALBERT. M. animal. 2,22 -us est notus valde apud nos, et est in figura cervi, sed altior est et vocatur apud nos elent. *ibid.* al. 2 *tragelaphus* – Bockhirsch: ALBERT. M. animal. 22,95 Solinus ... dicit -um (Sol. 19,19 tragelaphos; cf. p. 498^b, 325sq. ἰππὲ-λαφος) esse animal orientis et Graeciae eqs.

equidem particula. (ego, nos) *quidem, certe, (et)enim* – (ich, wir) *freilich, gewiß, zwar, nämlich*: 1 *vi affirmativa*: a *in univ.*: WALAHFR. imag. Tetr. 168 digna -m referes (sc. *Ionathas*) nomen virtute paternum. HONOR. AUGUST. glor. 23 -m quilibet sacerdos ... dignior est quovis rege. *saepe*. b *c. sensu causali*: WALAHFR. Wett. 764 o princeps ..., da castis castas, aliud viduata receptet, non -m prodest multorum perdere mores. WALTHARIUS 415 nullus fuit ... tyrannus ..., qui ... Waltharium ... praesumpserat armis insequer ...; nota -m virtus. al. c *c. negat. i. q. omnino* – überhaupt, ganz und gar: DEUSD. c. invas. 1,9 (MG Lib. Lit. II p. 308,8) non -m (in responsione). HONOR. AUGUST. phys. 129 p. 96,37 -m nichil michi remanet nisi sola fides. al. d *notione particulae evanida post pron.*: CHRON. Pol. 1,4 p. 13,14 aliis -m exultantibus ... laetitia alia aliam cumulavit. CONR. HIRS. mund. cont. 1042 his -m deliciis hactenus fruibare. al. e *et ego* – auch ich: THIETM. chron. 6,33 p. 314,23 fui hic -m cum illo (Taginone).

2 *vi concessiva*: WALAHFR. imag. Tetr. 91 novi -m, sed felici numquam offuit ulli adversis firmare animum. VITA Libor. 2 hoc (sc. dictum) -m licet ad apostolos specialiter dictum sit, pertinet tamen nichilominus etiam ad alios quosque excellentia sanctitatis insignes. THANGM. Bernw. 25 scio -m et nutu oculorum seditionis principes assigno; nec verentur, dum publice omnium oculis notantur. al. 3 *vi explicativa*: CHRON. Camer. 2,11 quod ... abbas ... quosdam generis sui ..., tres -m nepotes suos, ... miserit. VITA Karoli M. 3,12 p. 83,34 fortis -m in adversis, humilis per prospera pacis nec terrore teri potuit nec munere frangi. ANNAL. Marb. a. 759 p. 8,7 primus ... Karolus unctus est bis -m, primo in Francia ..., deinde Rome. al. 4 *vi adversativa*: a *egomet, nosmet* – ich meinerseits, wir unsererseits: CAND. FULD. Eigil. II 13,19 hanc Benedictus ... legem constituit ... servandamque suis secum mandar alumnis; hanc tibi nunc committo (sc. rex) -m, tu percipe normam. WALAHFR. carm. 2,29 sic -m vobis (sc. *Degan*) verbis audebimus ipsi dona salutis itone mittere. THIETM. chron. 6,3 -m ab archiepiscopo Taginone rogatus ad predictam civitatem veni. al. b *autem, sed, at (ego)* – aber, (je)doch (ich): ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 895 p. 126,12 curte Triburia magnus synodus habebatur ..., regale -m placitum Wormacia habitum est. EPIST. Hann. 67 ut, si qua nova apud nos suborirentur, ea vobis (sc. *episcopo*) officiose communicarem (sc. *Meginhardus*) stilo; -m nihil mihi obviat, quod meam scribentis mereatur operam. HUGO TRIMB. sols. 1,3 -m de iam dicto sancto viro adhuc aliud miraculum audiat. al. in *reditu ad propositum*: THIETM. chron. 4,53 -m ab incepto multum devians tandem revertat (sim. 6,83).

5 *vi additiva i. q. etiam, quoque, insuper, praeterea* – auch, überdies, außerdem: DIPL. Arnulfi 138 precipimus -m hunc presentem auctoritatis nostre titulum inde conscribi. CHART. archiep. Magd. 372 p. 488,17 preposituram ... instituiamus (sc. *archiepiscopus*) ...; -m ipsi prepositura ... ecclesiam Benleue ... contulimus. al. **equidistans, equidium** v. ae-. **equiferus**, -i m. *equus ferus* – Wildpferd: ALBERT. M. herm. 1,2,4 p. 390^b, 4sq. exemplum est in hoc nomine composito '-us': 'ferus' enim – prout est pars nominis compositi huius, quod est -us – nihil significat per se separatim de significatione totius eqs.

[**equiis** v. equus.]

equilibris sim. -v. ae-.

equilis, -e. *ad equum pertinens, equo unitus* – zum Pferd gehörig, mit dem Pferd vereinigt: ARNO REICHERSB. apol. p. 124,10 verbi causa filius tuus equo insideat et unus cum equo eques fiat et -is persona sit.

5 ***equimenta**, -ae f. *Mentha longifolia* (Huds.), *Mentha silvestris* (L.) – Roß-Minze (cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 275 et Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 155sq.): GLOSS. III 555,54 St.-S. -a rosmynce.

equimodus v. aequimodus.

10 ***equinarius**, -a, -um. (?equinus) *ad equos pertinens* – Pferde- (de re v. Dt. Rechtswb. X. p. 881 s. v. 'Pferdegut'): REGISTR. abb. Werd. 9,10 p. 305,4 (s. XIII./XIV.) -i mansi dabunt quivis II d., qui dicuntur sompennege. cf. *equarius.

***equinitas**, -atis f. (equinus) *natura equi* – Wesensart des Pferdes: GERHOH. (?) tract. II 30 sicut humanitas hominis forma est, ita et -as ... et bovinitas equi et bovis forme sunt.

equinoctialis, equinoctium v. ae-.

equinus (ae-), -a, -um. *ad equum pertinens, caballinus* – zum Pferd gehörig, Pferde-: 1 *in univ.*: VITA Ludow. Pii 15 p. 328,3 fimum e-um. p. 328,7 ae-a ... aegesta. TRAD. Weiheinst. 15^c una hoba cum -o territorio ad Pullingun eqs. BENZO ad Heinr. IV. 6,5 p. 554,3 barbaries multas contrivit -a facultas. ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 714,22 dantur ... duobus stallonibus -is et duobus stallonis asinis (pro asininis ut vid.) ... de ordeo salme tredecim. EBERH. HEIST. Betel 470 divinam facit Pompeius edem ... -am. *persaepe*. de *crista, insigni galeae*: WALTHARIUS 698 sic ait Scaramundus infrendens et -am vertice caudam concutiens: 'eqs.' 2 *in nominibus*: a *herbarum*: a *cauda* -a i. q. *equisaetum* – (Acker-)Schachtelhalm: v. vol. II. p. 388,32sq. b *dens* -us: de *genere trifolii*: v. p. 319,69. fort.: *cytissus* – viell.: *Schneckenkelee*: v. p. 319,70. p. 1344,8. γ *ungula* -a i. q. *tussilago* – Huflattich: v. vol. I. p. 1373,68sq. *ungula* -a maior i. q. *lappa* – Klette: v. p. 25,69. b *fontis* (sc. *Hippocrenes*): HERIG. Ursm. 1,329 non prosit nectar -o Pegasei montis veniens a fonte labellis. VITA Bav. II 1,3 ora prius ni fons tinxisset -us. 3 *ex corio* -o factus – aus Pferdeleder: GLOSS. II 546,25 St.-S. umbonis -i russinesrantbogen. 4 *ad fimum* -um pertinens – Pferdemist-: IOH. sacer. 155 in igne -o inhumabis et per unam quamque ebdomadam cenam renovabis. *ibid.* iterum.

equip- v. aequip-.

***equiresponsio** v. *aequiresponsio.

***equiricia, *equiritia** v. *equiricia.

[**equis** v. is: BOTAN. Sangall. 23,1. 27,2.]

equisaetum (-ssipium), -i n. *vel equisaeta* (-seia), -ae f. 1 *cauda caballina* – Schachtelhalm (*Equisetum arvense* L. *vel sim.*, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 233sq.): GLOSS. med. p. 95,21 yppuros: herba est, quam Latini -seiam appellant. BOTAN. Sangall. 24^{capit} nomen erba -ssipium. *ibid.* al. 2 *per pravam interpr. i. q. Hypericum perforatum* (L.) – *Tüpfel-Harthheu* (v. *Abd. Wb. IV. p. 733*): GLOSS. III 588,29 St.-S. -seia hartinheuu (spectat ad Ps. Apul. herb. 39).

***equiscus**, -a, -um. (equus; cf. Stotz, Handb. 2, VI § 87,7) ?*equo vehens* – ?auf einem Pferd reitend, zu Pferde: EUPOLEMIUS 2,633 tu quoque, Behittanicis in menibus orde, superbis risus, ceruleo vectus burdone et -is amplis subsidium claris, Tapine, tulisti regibus (v. *notam ed. et MittellatJb. 26. 1991. p. 132*).

equisessor v. equus et sessor.

equisonus v. aequisonus. **equisto** v. equito.

60 **equitabilis**, -e. *ad equitandum, equitatu aptus* – zum Reiten, für Reiterei geeignet: ALBERT. M. pol. 6,58 p. 598^b, 38 'ubi quidem accidit regionem -em (p. 1321^a, 8 ἰππασίμων) esse', id est equestrem, 'hic quidem bene apte habet instituere oligarchiam fortem.'

65 **equitarius**, -a, -um. 1 *adi. i. q. ad equitem pertinens* – zum Reiter gehörig: RUD. TRUD. (?) gest. 9,12 quidquid de ferro ad sellam -am ... componitur. 2 *subst. masc. i. q. eques* – Reiter: CONST. imp. II 428,2,20 (a. 1254) quelibet civitas pro posse se ... cum armis, -is et peditibus preparet. de *nuntio*: REGISTR. Ratisb. 47 (ed. Ph. Dollinger, Der bayerische Bauernstand. 1982. p. 463; s. XII.) -us unus habet hobam I et decimam; equitat, ubicunque praecipitur (de re v. p. 424sq.).

[Peter]

equitas v. aequitas.

equitatio, -onis f. *script.* ae-: l. 6. *actio equitandi* – das Reiten, (Aus-)Ritt: 1 *proprie*: a *gener.*: AESCULAPIUS 40 p. 62,39 contingit (sc. *passio in renibus*) ... ex corruptela, multo coitu, multa -e (*item* GLOSS. med. p. 48,13). CONC. Karol. A 39^A, 124 p. 405,6 ut humilitatem ... ipsa ... -e (ae-*var. l.*) religiosissime demonstrent *canonici*. PAUL. AEGIN. cur. 253 p. 200,20 perficit ... hanc (*arthriticam*) passionem ... -o (3,78,4 *ἰπποσία*) assidua. ALBERT. M. animal. 22,54 palefriorum ... usus est vectio, quae -o dicitur. *al.* *iter (equo factum)* – Reise (zu Pferde): EPIST. Teg. I 61 impedit ... me (sc. *abbatem*) ... inprovisa preparatio equitum vel equorum ad tam repentinam -em. *b milit. i. q. expeditio equestris* – Reiterstreifzug: GISLEB. MONT. chron. 99 p. 138,26 comes Hanonie cum suis ... equitabat; in qua -e comes Hanoniensis per marchas illas terram regis ... igne et predis vastavit. 2 *per compar.*: ALBERT. M. eth. II 10,1,5 p. 610^b31 in his, in quibus pueri delectantur ..., sicut in sphaera et lechito vel -e baculi subiecti.

***equitator**, -oris m. *qui equitat, eques* – Reiter: EGBERT. fec. rat. 1,125 non cadit in pontem sapiens -r hiantem. LIBER tram. 180 famuli procuratores -um ibi comedunt. IORDAN. RUFF. equ. p. 11,11 donec -r eum (*equum*), quocumque placet, sine ductore conducit. ANNAL. Plac. a. 1268 p. 524,35 domnus Detesalvus Bottus iudex ... cum -bus ... ad rocham domni Bosii de Dovaria equitavit.

***equitatorius**, -a, -um. *ad equitandum aptus* – zum Reiten dienend, Reit-: PAUL. DIAC. Rom. 14,7 Attila ... ex -is (*Jord. Get. 213* equinis) ingentem pyram sellis construxit (*inde* FRUTOLF. chron. p. 126,31).

***equitatura**, -ae f. *form.*: -itura: l. 40 p. 1340,30. 1 *actio equitandi* – das Reiten, (Aus-)Ritt: WILH. CONG. chirurg. 1533 si simplex sit excoriatio in emorroidis exterioribus ex -a vel itinere, superponatur unguentum de litargero. HUGO TRIMB. sols. 7,11 p. 263,1 Bernhardus -am illorum (*praelatorum*) redarguit ita dicens: '*eqs.*' v. et p. 1337,6. 2 *equus, animal quo quis vehitur* – Pferd, Reittier: a *gener.*: a *in univ.*: EGINO epist. p. 446,21 dum puer meus ... cum omnibus rebus nostris exceptis -is noctu aufugisset. HERBORD. Ott. 3,5 p. 158,14 -as (*equituras var. l.*) ... et sarcinas ... illa (*matrona*) ... in predio suo collocari fecit. WIGAND. Waldg. 18 deposita ... preciosorum equorum vectura iam miles Christi ... pro -a bacello utitur. VITA Herm. Ios. 43 p. 700^F -is ... sive curribus ... usus non est ..., sed vias ... pedibus ambulavit. *saepe*. *β spectat ad comitatum, pompam*: ROB. TOR. chron. a. 1180 p. 529,8 priore de Stallo deposuit Willermus, qui solebat ducere in comitatu suo quadraginta equos, et iussit, ut esset contentus tribus -is. GESTA Trev. cont. V 4 p. 412,23 dominus Treverensis cum LX -is et copia rerum adventit. SALIMB. chron. p. 434,7 habebat frater Regaldus LXXX^a -as in illo itinere et decentem familiam. *al.* *b milit.*: ANNAL. Ianuens. I p. 103,5 Boiamundus ... ad exercitum cum XXV de Ianuensibus, qui -as habebant, velociter perrexit. HEINR. LETT. chron. 11,8 p. 56,25 mittit *episcopus* cum eo (*rege*) viros strenuos XX cum armis et -is suis. CHART. Rhen. inf. add. 670 homines armatos cum decem -is faleratis ducemus (sc. *milites*) ... adversus quoslibet eum (*comitem*) impugnantes. *saepe*. *sing. sensu colectivo*: HIST. Welf. 17 Heinrichus premonitus armis et -a paratus ad fugam illum (*Fridericum*) compulit *eqs.* *c publ. et iur.*: *α spectat ad exactionem, teloneum*: DIPL. Conr. III. 267 p. 463,4 castrum Bulgare ... cum theloneo trium ... denariorum ..., quos singule -e pretereuntes onerate persolvunt. CHART. Brand. A X 10 p. 77,27 (*de curmeda*) sacerdotum ... decedentium -am optimam ... archidiacono ... dari praecipimus (sc. *episcopus*). REGISTR. Pant. Col. 17,74 camerario ... pro -a ... VI d. (*sc. dabit villicus*). *al.* *β spectat ad servitium*: CHART. ord. Teut. 14 p. 14,12 (dipl. a. 1182) dono (sc. *rex*) ... tibi (sc. *comiti*) ... feudum ...; quem feudum tu donasti Garnerio homini tuo Parisiensi ... sub unius servientis servicio cum duabus -is. CHART. Carinth. III 1502 ut nullus predictorum hominum mihi (sc. *comiti*) ... plus quam semel in anno in -a ... teneatur servire *eqs.* CHART. Merseb. 365 p.

297,11 clericos ... ad expeditiones suas (sc. *marchionis*) sibi in curribus, in -is et in victualibus ... subservire compellit. *γ spectat ad hospitium, procurationem*: CHART. ord. Teut. 2 (dipl. a. 1160) dono (sc. *rex*) ... Iohanni ... procurationem, sibi videlicet et -e sue, quamdiu mecum in expeditione ... fuerit. TRAD. Westph. IV p. 56,20 in tercio anno hospitabitur *villicatio* abbatissam cum LX -is per tres noctes. CHART. Bund. 962 p. 392,20 ut nos prepositus ... cum sex -is et decem famulis ... recipiamur et ... procuremur *eqs. saepe*. *δ spectat ad expeditionem, militiam*: ANNAL. Marb. a. 1188 p. 60,8 edictum promulgavit *imperator*, ut nullus iter illud arripere presumeret ..., qui -a et argento ... careret. *ε spectat ad damnum -is effectum*: CONST. Melf. 3,58 si quando necessitate cogente contigerit aliquem cum -is suis ... in alterius agrum frugibus plenum velle divertere *eqs.* CONST. imp. II 427,65 si cui legato ... ex itinere -a defecerit, et in quibuscumque satis idem equum suum recreaverit ..., pacem non violat. *ζ spectat ad furtum, ablationem*: CHART. Helv. arb. 5 p. 7,20 (a. 1184) comes ... in pascuis Gebennensibus nullas -as capere debet. CHART. ord. Teut. (Thur.) 24 p. 27,36 (epist. papae) eos ..., qui ... -as aut alia bona ... diripiunt. *al.* *η spectat ad varias leges*: LEX minist. Col. I 7 p. 6,32 sequetur dominum ... cum tribus -is et duobus servis. CHRON. Reinh. a. 1214 p. 583,32 abbatem ... ad comitatum curie ternas dumtaxat -as debere conducere. 25 STATUT. ord. Teut. p. 111,12 officii non debent plus quam quatuor -as habere, sed marschalcus et preceptor et turcopularius possunt loco muli spadonem habere. 3 *copia equorum* – *Ausstattung an Pferden*: CONST. imp. I 447,11 (spur. c. 1160) qui IIII (*officionarii principum*) ... in stipendio, in vestitu, in equitura (-a *var. l.*) pre ceteris sunt honorandis, scilicet unicuique istorum X libre cum tribus equis tribuantur. ARNOLD. LUB. chron. 3,2 (*de dote*) tradidit rex ... eam (*sororem*) illis (*legatis*) cum -a et vestitura mediocri. 4 *turma equitum* – *Reiterabteilung, -schar, -truppe*: ANNAL. Wirz. a. 1147 p. 7,10 optulit ... Romano principi rex Manuel duas ... duorum fere milium equorum -as. MAGNUS chron. a. 1187 p. 508,26 [epist.] miserunt *Turci* ignem circa exercitum regis, et adeo magnum habebant calorem, quod -ae estuantes non poterant comedere neque bibere. 5 *caballata* – '*Chevauchée*', *Lebensaufgebot*: CHART. Lux. IV 263 p. 361,17 (a. 1272) nos ... comes in dictis villis habemus *exercitus* et -as, quae gallice ... 'os et chevalies' nuncupantur (p. 361,23).

1. **equitatus**, -a, -um. *equo instructus* – mit einem Pferd versehen, beritten (*usu subst.*): v. p. 545,35. 2. **equitatus**, -us m. *script.* ae-: BEDA hist. eccl. 1,2 p. 14,9 (*var. l.*). EPIST. Ratisb. 19 p. 338,33. *form.*: *sing.*: gen. -ui: l. 57. *dat.* -u: RUP. TUIT. cant. 1,618 (*var. l.*) *plur. gen.* -tum: l. 66.

1 *turba, comitatus equitum* – *Reiterschar, -gefolge*: a *gener.*: VITA Norb. II 73 p. 1305^C cum -u suo ... accedebat (sc. *comes*) patri Norberto comminans. GERHOF. Antichr. 1,50 fit -us non modicus vix circiter quadraginta aut eo amplius equos se moderans. *b publ., iur., milit.*: *α milites, caballarii, ordo equester* – *Ritter(schaft, -stand)*: ARNOLD. LUB. Greg. 2,15,42 militum Brabancie aut -us Francie placebat exercitum. *β equites, copiae equestres* – *Reiterei, Kavallerie*: STEPH. Wilfr. 19 -ui exercito praeparato. WIDUK. gest. 3,44 p. 124,2 cum valido ... -u venit in castra ... dux. VITA Heinr. IV. 12 p. 38,22 multus -us ... ad pontem fluvii ... venerat. *al.* 2 *equi* – *Pferde*: HERM. SANGALL. Wibor. 1,13 p. 144,27 ut ... directis ministris suis cum -u preciperet *praesul* eam ad se perducere. *ibid. al.* *alleg.*: RUP. TUIT. Ioh. 12,1599 si ... de mundo tollerentur *discipuli*, quo vehiculo quibusve curribus, quibus ... quadrigis quove -u exiret in omnem terram ... sermo tuus. 65 3 *eques* – *Reiter*: IOH. CANAP. Adalb. C 8 p. 74,34 multo comitatu (-u *var. l.*) -um dulcem patriam repetit. GESTA Trev. 9 p. 137,23 omnes -us peditesque Trebitorum.

3. **equitatus** (ē), -us m. 1 *proprie i. q. actio equitandi* – das Reiten, Ritt: a *gener.*: WIDUK. gest. 2,36 p. 97,1 -us gratiam ... exercens rex. THANGM. Bernw. 1 p. 758,35 inter -um. OTLOH. vis. 7 p. 68,3 tam in habitu quam -u strenuo militi omnino similis. FUND. Brunw. 1 p. 125,21 -u, venatu atque

quolibet militari corporis motu desidiosa proterens *Ezo comes palatinus* oia. MIRAC. Ursm. 1,16 tunc ... Folcuinus ... utilitate quavis loci equitaturus sese ... accommodarat -ui. TUTO opusc. 1,18 p. 51,16 videtur mihi iste Domini -s non otiose praetereundus eqs. al. alleg.: RUP. TUIT. off. 3,2 l. 83 ut sessor ... nostri factus *Dominus* in caelestem Ierusalem per vias suas -u salutis nos reduceret (sim. Ioh. 10,1828). **b publ., iur., milit.:** **a** *expeditio (equestris)* – *Feld-, Streif-, Raubzug* (zu Pferde): LEO MARS. chron. 2,80 que (res) ab uno eorum, qui tanto -ui interfuit, michi relata est. OLIV. epist. 3 p. 289,25 in secundo -u adivimus montem Thabor. hist. Dam. 3 p. 167,6 in primo et secundo -u maximam multitudinem captivorum viro- rum ... christiani secum adduxerunt. *ibid.* al. **b** *caballicata* – ‘*Chevauchée*’, *Lebensaufgebot*: ACTA imp. Böhmer 229 p. 204,13 (a. 1208) cives Leodienses non debent talliam neque scotum, neque debent exercitum neque aliquem -um. **2 meton.:** **a** *quo quis equitat, equus* – *Reittier, Pferd*: LIBER tram. 181 constabulus ... frater habeat sub sua custodia equos omniaque -uum stramenta et frena ipsorum. CONST. imp. II 338 p. 447,23 dicit ... Gerardus, quod per sedecim septimanas tenebat quinquaginta armatos cum totidem -uum ad nostrum (sc. *Conradi*) servitium. alleg.: RUP. TUIT. trin. 39,3 l. 124 super bestiam ... quae erat -us sive subsellium eius (*diaboli*), irrui- rit exercitus. **b** *reda, vehiculum* – *Reisewagen*: GLOSS. II 759,48 St.-S. fiscalis reda. dominicalis e-us bâra.

equitium (-cium), -i n. vel ***equitia** (-cia), -ae f. grex equarum – *Stutenherde*: CHART. Rhen. med. I 629 p. 690,10 (a. 1161) pasturas ... gregi et armentis et -cio eorum (*fratrum*) in usum concedimus (sc. *praepositus*). CHART. episc. Spir. 115 p. 131,33 potestatem habent ... fratres ... greges, -cia et armenta porcosque suos libere pascere. CAES. HEIST. mirac. I 7,38 p. 53,18 poledrus -am (*codd.* equaritim, equariam), id est gregem equarum, de longe pascere conspexit eqs. 11,17 p. 285,13 habebat conventus protholiarium ..., quem -ae suae propter fetum nobilem deputaverat.

equito (ae-), -avi, -atum, -are. *script.:* -isto: LEX Alam. 22,2 (gloss. cod. B 30). *?dat. sg. partic. praes. -ante: l. 46. depon.:* l. 42,43.47.49.p.1342,8.9. *partic. praes. usu subst.:* p. 1342,49.

caballicare, (*equo vel alio vehiculo*) **vehi** – *reiten, fahren*: **I intrans.:** **A gener.:** **1 proprie:** **a** *in univ.:* ARBEO Corb. 30 ad aliam -batur villam. ANSO Ermin. 7 (MGMer. VI p. 466,13) contigit ..., ut ipsa die sanctus Ermino -retur (*[a]le-ret rell.*) de suo monasterio ad villam. TRAD. Frising. 49 p. 77,31 ego Hiltiprant peccatis meis imminentibus, quod incaute ae-ante de caballo cadere contigit ita, ut cerebrum rumperem. CARM. de Karolo et Leone 418 -tus rex vertice toto exsuperat comites. LUP. PROT. chron. a. 1021 captus est Dactus et intravit in civitatem Bari -tus in asina. *persaepe. v. et p. 1339,26. 1343,33. spectat ad haeresim:* CHRON. Worm. p. 169,2 quem (*Heinricum*) affirmabant *iudices* -asse in cancro. **b** *ad-vehi equo, adequitare* – *heranreiten:* THIETM. chron. 6,49 cum hostem de civitate ... -are veraciter comperiret *invenis*, ... viriliter aggreditur. **c** *evehi equo* – *ausreiten, wegreiten:* CHART. episc. Hild. I 634 p. 606,24 (a. 1209) nullatenus queret frater occasiones frivolas -andi vel preter causas necessarias se sepius absentandi. *v. et l. 3.* **d** (*in*)**vehi** – (*einher*)**fahren** (*in imag.*): ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,2 in quibus (*quadrigis i. quattuor virtutibus principalibus*) te gloriose -antem miramur. **2 per compar.:** **a** *in univ.:* ALBERT. M. animal. 9,133 cottilidonibus ... ruptis quasi -are incipit *puer* super plantas suas descendendo. **b** *insidere, iacere* – *sitzen, liegen:* ALBERT. M. animal. 1,396 cum ... arteria venae non pulsati- sociatur, -at arteria super dorsum venae non pulsati-*lis.* **c** *de co-itu:* ALBERT. M. animal. 5,9 plura ... genera quadrupedum coeunt mare super feminam -ante (*p. 539^b,26 ἐπιβαίνοντος*) sive ascendente per saltum. **B publ. et iur.:** **1** *spectat ad servitium c. equo praestandum:* CAPIT. reg. Franc. 128,8 ae-at *mansus*, quocumque illi praecipitur. DIPL. Conr. II. 216 p. 296,17 si beneficium habuerint *laszi*, quocumque iusserit abbas, cottidie -are debent. VITA Gebeh. Const. 1,20 constituit ... alios clientes, qui -ando deservirent, scilicet ut semper parati es-

sent ad -andum, quocumque necessitas exigisset. *al. v. et p. 1338,72.* **2** *spectat ad limitem determinandum:* CHART. Oelsn. 17 p. 33,22sq. (a. 1208) ego (*sc. dux*) ... cum ... episcopo et multis hominibus -ans limitem inter Lozozeuich et Stobno, cum prius non esset, feci et, prout -vi, viam Glogovien- sem fieri precepi. **3** *spectat ad dignitatem:* CONST. Con- stant. 239 decernimus et hoc, ut clerici ... mappulis ex lintea- minibus ... eorum decorari equos et ita -ari (-are, e-are, -ent, ae-ari *var. l.*). CHART. Mog. A I 293 p. 184,19 (epist. papae) tibi (*sc. archiepiscopo*) ... **s u p e r n a c c u m** -are concedi- mus (CHART. episc. Halb. 83 l. 48 [epist. papae] s. n. -andum permittimus). **C milit.:** **1** *in univ.:* CHART. Burgen. I 298 p. 211,26 (dipl. a. 1244) quindecim mansiones ... dabunt nobis unum panceratum ... cum duobus equis, qui ... **s u b** nostro tantum **v e x i l l o** -bit (STATUT. ord. Teut. p. 111,6). **2** *ex- peditionem (equestrem) facere* – *einen Feld-, Streifzug* (zu Pferde) *machen:* COD. Udalr. 140 (dipl. Heinr. V.) Tungris iuxta Leodium convenimus (*sc. rex et episcopus*) parati super Flandriam -are. ACTA imp. Winkelm. I 647 (a. 1236/7) cum ... versus inimicos nostros (*sc. Bononiae*) ... -verimus viriliter et potenter et etiam cotidie -emus agitantes eosdem undique variis stimulis et iacturis. *v. et p. 1339,15.* *fort. huc spectat:* CHART. Ital. Ficker 450 p. 457,31 (a. 1267) salvo, quod si dic- tus capitaneus vellet suum proficuum et commodum facere vel -are vel acquirere castra vel ampliari honorem et commodum suum. **3** *impetum facere, incursare* – *anstürmen, -rennen:* HRABAN. univ. 7,8 p. 214^A illius (*diaboli*) habenis ductus ad- versum dominum et salvatorem nostrum coepit *Iudas, equus diaboli*, -are. RUP. TUIT. cant. 1,599 virga illa (*sc. Moysi et Aaron*) contra sublimes currus pharaonis taliter -vit, hoc modo militavit.

II trans.: **A gener.:** **1 proprie:** CHART. Argent. I 616,94 (post 1129) iumentum unum, quod magister curtis -bit. ALBERT. M. animal. 2,22 quidam ... -ant eum (*equicervum*). 8,30 elefantem domesticum. **2 per compar.:** **a** *obi. homines:* **a** *in univ.:* WIDO FERR. schism. 1,10 p. 543,36 ut ... quidam presbiter in adulterio deprehensus ab ipsa eadem muliere, cum qua fuit inventus, ad instar equorum per urbis circuitum fuerit, ut ita dixerim, -tus. VITA Altm. 4 hostes Christi ipsorum sacer- dotum Christi dorso insilientes eos per campum agitaverunt -ando calcaribus ut equos urgentes. CONR. EBERB. exord. 5,17 l. 201 vidit *prior* ... daemonem collo eius (*fratris*) insilientem ipsumque usque ad introitum infirmatorii ... -antem. **β** *de co-itu:* ALBERT. M. animal. 5,12 mas ascendit saltando feminam et -at eam per totum diem coeundo. *ibid.* al. **b** *obi. res:* **a** *in univ.:* CHRON. Mich. 23 more puerorum pro ludo baculos -antium divaricatis cruribus arreptum conscendit *mulier* bacu- lum. funes -ans *i. q. funambulus* – *Seiltänzer*: EGBERT. fec. rat. 1,1232 scenobates (gloss.: funes -ans). **β** *sedere, iacere* (*super*) – *sitzen, liegen* (*oben auf*): ALBERT. M. animal. 1,425 via arteriae -at venam quietam, ut ex ipsa nutrimentum accipiat. *ibid.* iterum. **B publ., iur., milit.:** **1** *obi. diurnata:* *v. p. 895,40.* **2** *obi. termini sim. i. q. -ando determinare, circum- equitare* – *durch Reiten festsetzen, um-, abreiten:* CHART. Brand. A XVIII 1 p. 212,14 (a. 1280) castrum ... cum terminis, quos dominus Barnym eidem (*episcopo*) per vasallos suos et quosdam canonicos Caminenses -ari fecerat et distingui. CHART. Livon. A add. 439^b p. 71,13 episcopus ... cum capita- neo ... inter diocesim ... et terram regis -vit disterminium in hunc modum eqs. **3** *obi. territorium i. q. perequitate, -ando possidere* – *durchreiten, durch Reiten in Besitz nehmen:* RYCCARD. chron. a. 1222 p. 102^a,23 comes totam Marsiam -at, spoliat propriis bonis et devastat.

adi. equitans, -antis. *equester* – *beritten:* CONST. imp. I 277,13 (a. 1179) si viator -s necesse habuerit pascere equum suum. REGISTR. abb. Werd. 8,6 p. 270,16 custos ... dabit ... quatuor -bus legatis IV (*sc. candelas*).

subst. equitans, -antis m. *eques* – *Reiter:* VITA Annon. I 3,16 p. 507^a,55 cum ... nemo -s ... feretro permitteretur acce- dere. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 77,15 non currat *equus* nisi ad voluntatem -is. *al. v. et p. 1335,25.*

***equitura** v. ***equitatura.**

***equivaleo, equivocus, equo** *sim. v. ae-*.

equoquo *v. excoquo. equor, equoreus v. ae-*.

equus *v. equus.*

equuleus (ecul-), *-i m. script.: hecul-: l. 14. adde HRABAN. martyr. Ian. l. 298 (var. l.). ae-: l. 13, 20. adde CARM. de Cass. 91. (a)ecul-: l. 15, 17. adde GLOSS. II 445, 13 St.-S. egul-: l. 16. adde HRABAN. martyr. Ian. l. 311 (var. l.). equul-: WALAHFR. Mamm. 12 capit. p. 48 (a. corr.).*

1 (*equo similis*) *machina tormentaria ad corpus extendendum apta – 'Pferdchen', Streck-, Folterpferd, Folterbank (de re v. Der Neue Pauly IV. 1998. p. 586): EINH. (?) Marc. et Petr. II 64, 2 nolo (sc. index) ... arbitreris (sc. Petrus) iterum ec-o (ae-o var. l.) te torquendum. HRABAN. martyr. Mai. l. 21 post vincula, carceres, hec-um (ec-um, -um var. l.), ungulas et ignes. Sept. l. 45 ec-is (ecc-is, -is var. l.) extensa membra catarum stridore laniat Priscus praeses. Dec. l. 114 ec-o (eg-o, ecc-o, -o var. l.) suspensos diaconos. VITA Meinw. 199 post ec-um atque alia tormenta. saepe. 2 patibulum, bargus, furca – Galgen: VITA Dalm. 9 (MGMer. III p. 548, 21) reus ad dampnationem producit, ... aec-o sublevatur. GERH. AUGUST. Udalr. 1, 12 l. 144 ut ... reges eorum (Ungrorum) et principes comprehensi ... in ignominiam gentis ... ec-o suspenderentur. HONOR. AUGUST. eluc. 2, 83 qui in criminibus fuerint deprehensi et a iudicibus ad -um vel aliud supplicium damnati. GLOSS. IV 55, 42 ec-us (ecc-us var. l.) galgo. al. ?de specie patibuli ('Wippgalgen'): SUMM. Heinr. C p. 284 -us species tormenti, in quo suspenduntur puniendi, galgo. 3 per confusionem i. q. aculeus, stimulus – Stachel: THIETM. chron. 4, 71 asperum nimis est ec-o (aculeo CHRON. Thietm. ANNALISTA SAXO a. 990 p. 635, 57) recalcitrare.*

equulus, *-i m. (parvus) equus – (kleines) Pferd: DONIZO Mathild. 1, 200 accipe (sc. presbyter) cras nostros (sc. episcopi) -os, equita, velut hortor. HERBORD. Ott. 2, 41 p. 141, 10 ferinae cervorum, bubalorum et -orum agrescium ... copia redundat omnis provincia. SABA MALASP. chron. 8, 18 p. 306, 6 de equibus et -is (equis var. l.) concidunt barbari. p. 306, 31 equas et -os ... conservant Catalani.*

1. **equus** (ae-), *-i m. script. et form.: aq-: l. 45. (a)ecus: l. 45, 51, 60. al. (a)ecus: l. 58, 59. al. sing. nom. -os: GLOSS. I 255, 19 St.-S. plur.: gen. -um: l. 46. abl.: equiis: p. 1345, 4 (per errorem, ut vid.). -ibus: l. 49. sing. sensu plur. p. 1345, 36. metr. ē-: METELL. Quir. 40, 4.*

ἵππος, caballus – Pferd, Roß. 1 gener.: a in univ.: CHRON. Fred. 2, 48 Valens, cum sagitta saucius fugerit et ab dolore nimium saepe aeco (aquo var. l.) laberetur, ad ... casam deportatus est. LIUTPR. antap. 2, 4 p. 39, 5 hinnitus -um clangor tube tubarum. FLOD. annal. a. 932 p. 53, 18 Vasco, qui -um (ae-, ē- var. l.) ferebatur habere annorum plus quam centum. CHRON. Noval. app. 7 ipsemet (episcopus) ... vectus in -bus semivivus abiit. ARCHIPOETA 9, 31, 1 volat fama Cesaris velut velox ecus. persaepe. b de diversis generibus: EPIST. Bonif. 87 p. 196, 26 -i silvatici. ABBO SANGERM. bell. 3, 31 canterus (gloss. cod. Q p. 122: -us spado). FUND. Consecr. Petri p. 212, 24 rex Karolus expedit vit et suos cum omnibus generibus -orum, faleratorum, dextrariorum, spadonum, cursariorum. al. v. et p. 545, 40 sqq. vol. I. p. 555, 33 sqq. c de effigiebus: BENZO ad Heinr. IV. 1, 19 senatus ... iussit ex metallo fabricari aequum. 2, 15 p. 240, 23 Normanni ... adorant Constantini equum. ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 76, 3 si inveneris sigillum, in quo -us (ecus var. l.) alatus sit, qui dicitur pegassus, optimus militantis. CONR. MUR. clip. 4^a albus -us rubeo clipeo regis solet esse Ungarici eqs. al. d in nominibus: a hominum: CHART. scrin. col. A II 2 p. 49, 11 (s. XII.) Diederihc mercator -orum. TRAD. Patav. 797 qui (Conradus) dicebatur 'medicus -orum', ('Roßarzt'). REGISTR. Patav. I p. 358, 31 Ulicus -us.

β animalium: -us maris i. q. hippocampus – Seepferdchen: ALBERT. M. animal. 24, 29 -us maris est animal marinum, cuius antierius est in forma -i et posterius desinit in piscem. -us Nili vel fluminis vel fluvialis vel aquaticus vel sim. i. q. hippopotamus – Nilpferd, Flusspferd: HRABAN. univ. 8, 5 p. 237^B hippopotami, hoc est -i fluviales. ALBERT. M. animal. 2, 25 quaedam (animalia) ... non dividunt pedes nisi in duo ... ut capra, ovis,

cervus et -us aquaticus sive fluvialis (p. 499^B, 10 ἵππος ὁ ποτάμιος). 24, 30 -us Nili animal est aquaticus eqs. 24, 30 -us fluminis. al. fort. huc spectat: AETHICUS p. 235, 17 opopodiani contrarii aequi proni obstacula nostrae esse voluerunt (v. notam ed.). γ plantarum: cauda -i i. q. Equisetum hiemale (L.) – Winter-Schachtelhalm: v. vol. II. p. 388, 37. dens -i fort. i. q. cytisus – viell.: Schneckenklee: ALPHITA II p. 49, 8 dens equinus vel dens -i, sulphuraca herba, muscus de campo idem; stipitem habet rubeum, crescit ad modum ciceris et habet folia minuta sicut trifolium et florem croceum (cf. Diosc. 4, 108 p. 55, 15 sqq.). ungula vel pes -i i. q. Asarum europaeum (L.) – Haselwurz: ALBERT. M. veget. 6, 117 herba, quae vocatur ungula -i (asini equi var. l.), et apud vulgum vocatur herba leporis. animal. 22, 82 p. 1393, 23 quae (herba) dicitur pes -i sive ungula caballina. δ siderum: ARNOLD. SAXO flor. 1, 2, 2 p. 17, 6 -in> octavo gradu (sc. signi piscium) ypos, id est -us vespertinus, occidit. ε locorum: VITA Magni Fauc. I 19 p. 156, 11 ad locum, qui vocatur caput -i, ('Roßhaupten') eqs. CHART. Argent. I 616, 82 iuxta puteum in foro -orum, ('Roßmarkt'). ζ rerum: ALBERT. M. miner. 3, 1, 10 p. 73^B, 48 inhumant alchimici ... fundum vasis inferioris in cineribus vel fimo, et forte in fimo -i melius est, quod vocant -i clibanum. e in proverbii: EGBERT. fec. rat. 1, 128 gratis -o oblato non debes pandere buccas (sim. 1, 845. LOCALIS 399). BENZO ad Heinr. IV. 7, 2 p. 602, 12 si bacularis scandit -um, rabies exagitat eum. OTTO FRISING. gest. 1, 12 ut de ipso (duce) in proverbio diceretur: 'Dux Fridericus in cauda -i sui semper trahit castrum.' al. v. et l. 36. f alleg.: HRABAN. univ. 7, 8 p. 213^D hic (sc. in Habacuc et in Iob) -us praedicatores sancti intelliguntur, quorum sessor Dominus est. p. 214^A sunt ... -i, qui ascensores habent diabolum et angelos eius; Iudas -us eius erat. p. 214^B -i peccatores intelliguntur et luxuriosi homines eqs. 20, 35 p. 553^A -us albus significat ecclesiam eqs. al. g de -o chitellario: DIPL. Arnulfi 165 p. 252, 42 ut procurator ... parafredum onustum saumate semel in anno abbati in hostem pergenti cum homine ipsum -um trahente prestet. EGBERT. fec. rat. 1, 474 ēvo fractus -us saumaria ferre recusat. HERBORD. Ott. 1, 36 p. 39, 13 -os pannis oneratos. al. h -us mas – Hengst: CAPIT. reg. Franc. 233, 13 -i vel eque. HAIMO (?) Wilh. 7 non superbo -o delectabatur, sed equa ... vehebatur. v. et p. 1237, 515 sqq. et p. 1334, 56. i spectat ad comitatum, pompam: ARNOLD. LUB. chron. 3, 2 p. 143, 41 venerunt ... legati imperatoris cum quadringentis -is. ANNAL. Basil. a. 1274 p. 197, 4 rex Rudolphus curiam celebravit ... in Nurenberg, ubi habuit quatuordecim milia -orum pharelatorum. v. et p. 1339, 47, 1340, 52. k spectat ad ritum paganum, augurium, sacrificium: ADAM gest. 4, 27 ibi (sc. in luco) ... canes et -i pendent cum hominibus. ANNAL. August. I a. 1068 -o, quem pro Deo ... colebant Liuticii. HEINR. LETT. chron. 1, 10 calcat -us, pedem vite deputatum nutu Dei preponit. al.

2 publ. et iur.: a spectat ad exactionem, teloneum: ANNAL. Quedl. a. 758 Pippinus Saxonibus superatis tributum imposuit, ut CCC -os singulis solverent annis. REGISTR. abb. Werd. 2, 24 p. 53, 28 terram ... cuius census est unius uncie et quendam -um optimum. CHART. Aquens. 180 de morte viri vel mulieris -um meliorem ... pro iure, quod curmede dicitur (sim. CHART. Wetzlar. I 62 p. 20, 11). CHART. Hall. 353 p. 325, 19 teloneum sic decrevimus (sc. archiepiscopus) esse dandum: ... de -o vendito denarius (sc. dabitur). al. v. et vol. I. p. 956, 58. b spectat ad servitium: ORTL. chron. 1, 9 p. 48, 12 sunt ... alii, quibus hoc genus servitutis iniungitur, ut domno abbati ... cum -is suis comitantes ministrant. REGISTR. abb. Werd. 7, 5, 15 -um nutrit villicus per VI menses. CHART. march. Misn. II 446 p. 309, 26 in -is servientes, id est withasii. CHART. Hall. 202 in -o ... subvenire. al. v. et vol. II. p. 2142, 36. expressius i. q. servitium -i, opus debitum c. equo serviendi – Pferdedienst: REGISTR. Patav. I p. 67, 10 ex his mansariciis XV solvunt ... pro angaria et -is XVII sol. p. 68, 15 pro -is dantur XXVIII sol., pro arationibus III sol. et XXVI den. REGISTR. abb. Werd. 9, 6 p. 298, 11 solvent ... quidam III s. pro redemptione -orum. c spectat ad hospitium, procurationem: CHART. Argent. I 616, 92 (post 1129) si ... imperator vel rex

intraverint, -i sui ubique hospitabuntur. TRAD. Westph. p. 56,19 nuncios abbatissē singulis annis hospitabitur *villicatio* cum V -is per tres noctes. ACTA imp. Winkelm. I 709 ut eidem (*notario*) cum sociis, -iis, scutiferis et omnibus rebus suis ... providere curetis (sc. Mantua). *al.* *d spectat ad expeditionem, militiam*: CONC. Karol. A 50^B p. 601,12 iubemus, ut omnes homines ..., qui exercitalis itineris debitores sunt, bene sunt praeparati cum -is. CONST. imp. I 447,8 (spur.) ipsis (*ministerialibus*) ... ad itineris praeparationem V libre sue monete in stipendium tribuantur et duo -i, unus currens et alter ambulans, addantur. 447,11 unicuique istorum (*officionariorum specialium*) X libre cum tribus -is tribuantur *eqs.* *al.* *v.* et p. 1342, 14. *e spectat ad damnum*: LEX Alam. 63,1 si quis -o (-um *var. l.*), quod marach dicunt, oculum excusserit aut excurtaverit. 83,1 si quis pignus tulerit contra legem ... -um (caballum *var. l.*) ... et ... ille -us aliquid damnum fecerit *eqs.* *adde de laesione equitis*: LEX Baiuv. 4,18 si quis aliquem de -o (-os, eoquo, aequo *var. l.*) suo deposuerit, quod marachfalli vocant. *al.* *f spectat ad furtum, ablationem*: LEX Alam. 61,2 si ille talem involaverit -um, quod Alamanni 'marach' dicunt. DIPL. Otton. II. 86 nec iudex publicus ... illarum (*sanctimonialium*) servis ... -os tollere ... presumat. *al.* *g spectat ad traditionem, dotem*: FORM. Wisig. 20 p. 584,11 tradimus (sc. *sponsus*) ... decem virorum corpora -orum ..., ordinis ut Getici est et morgingeba vetusti. CHART. Friburg. 147 (a. 1255) -um ... dari pro remedio anime delegavit *miles.* *al.* *h spectat ad mensuram*: CHART. Fuld. B 10 p. 16,22 (a. 744/47) de oleo arborum, quantum -i duo in lagenis deferrent. CHART. select. Keutgen 133,4,12 (s. XII.) de omni genere mali -us dat d., asinus o. *i spectat ad insignia, honorem*: CHRON. Erf. min. p. 562,6 pape ... dedit Constantinus sua regalia insignia, videlicet -um niveum. *al.* *v.* et p. 1342,8. *k spectat ad pretium, recompensationem*: LEX Ribv. 40,11 si quis weregeldum solvere coeperit, ... -um videntem et sanum pro septem solid. tribuat. LEX Alam. 54,3 computat *femina*, quantum valet *morginaghepha* aut in auro ... aut in -o pecunia XII solidos valente. *al.* *Peter 2. equus v. aequus. 1. er v. aer. 2. er v. r.*

1. era (hera), -ae f. *metr.* (h)ē-: L. 41. *1 domina, dominatrix* - *Herrin, Gebieterin*: HROTSV. Gall. I 7,1 dilectio mit-tentis erae reconciliatur nos (sc. *Iohannem et Paulum*) familiaritati tuae. gest. 656 ut sublimandam regni splendoribus heram tanti compositus ducis ornaret famulus. *al.* HEINR. TEG. Quir. II 19 p. 267,3 perterrita hera ire ad limina martiris ancillam permisit. *in imag.*: NOTKER. BALB. Gall. 3 add. 2^c tres fluvios confluentes sanctus Gallus Sitterunam nominavit: ... Siteram, ut 'sit hera' inter ceteras. WARN. paracl. 730 sic hominum lusum vitiorum, pessimus usus, dum pacem simulat, carnis heram (*i. animam*) iugulat. *2 mulier nobilis* - (*Edel-*)*Frau, Dame*: PAUL. BERNR. Herl. 24 cum ... non hoc ita esse optaret hera (*i. domina Hadewigae eqs.* YSENGRIMUS 4,226 taliter inquit (sc. *vulpes*) herē (sc. *caprae Bertilanae*): 'domna eqs.' HEINR. TEG. advoc. 6 p. 281,25 altera ora pura linteaminis in manibus herē visa est cruore madere. p. 281,33.

2. era v. 1. aera. eracl- v. heracl-

eracticus v. erraticus.

[eradia v. heraclea: GLOSS. IV 362,17 St.-S.]

eradicatio (err-, -cio), -onis f. *evulsio, extirpatio* - *das Herausziehen (mit der Wurzel), Ausreißen, -ziehen, Entwurzelung*: *1 proprie et in imag.*: CHART. Austr. sup. I app. 8 p. 718,31 (a. 992/93) ut libitum sit *silva* utenda absque ... arborum virgultorum -cione. HILDEG. epist. 196,13 cum -e inutilium herbarum in floribus. CHART. Steph. Wirz. 191 p. 195,20 fluvius ... inundans ... in -e et explantatione hortorum multis grave dampnum intulit. BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,3 p. 121^E -o dentis. ALBERT. M. veget. 6,463 'ex semine eius (*urticae*) factum emplastrum facit facilem dentium -em'. *al.* *2 translate i. q. eversio, extinctio, deletio, remotio* - (*vollständige*) *Zerstörung, Vernichtung, Entfernung, Beseitigung*: *a in univ.*: HUGO FLAV. chron. 1 p. 311,48 cuius (*pontificis*) doctrina medicamentum erat animarum, correptio morum, -cio *viciorum* (BERTH. RATISB. serm. 15 p. 97,3). HILDEG. Disib. 12 sine -e ... malorum. CHRON. Albr. a. 1213 p. 897,45

-o Sancti Marcelli. CONST. imp. III 203,3 in -cionem huiusmodi secte nephariae et corroboracionem fidei christiane. *al. usu medic.*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 372^B datur *euangelon antidotum* patientibus febres acutas ... non pro minoratione, sed pro -e. GLOSS. Roger. I A 3,23 p. 706,5 post completam err-em eorum (*nodorum*) factam cum ferro candente vel cum medicamentis. *b abolitio, terminatio* - *Aufhebung, Ende*: HILDEG. epist. 276^R,67 convertite (sc. *equites*) gladios vestros in vaginas usque ad tempus temporum -is.

10 eradico (err-), -avi, -atum, -are. (*radicitus*) *evellere, extrahere, exstirpare* - (*mit der Wurzel*) *herausziehen, ausreißen, entwurzeln, ausmerzen*: *1 proprie et in imag.*: ANTIDOT. Glasg. p. 150,3 quando venis -are eam (*herbam bulbonicam*) *eqs.* BALTH. Fridol. 23 arbore non -ta. THIETM. chron. 8,33 vereor aliquam filicem periculosam oriri, quae vix ... possit -ari. PLAC. hon. eccl. 75 (MG Lib. Lit. II p. 600,31) ubi de zizaniis non -andis Dominus praecepit (*spectat ad Vulg. Matth. 13,29*). BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,3 p. 121^E medicamina ... quae -ant dentem sine ferro. *saepe. de nemoribus* ('*roden*'): HERM. TORN. rest. 75 silvam -are. CHART. Advoc. 115 p. 60,22 ut ... nemus aut virgulta non -entur (*eradirentur ed.*). CHART. Gelr. 896 p. 873,17 nemus illud evellere nec -are, quod vulgariter raden dicitur ... non debent *comites.* *al.* *2 translate: a delere, excindere, extinguere* - *vollständig entfernen, vernichten, ausrotten*: LEX Baiuv. 2,4 ille usus -andus (-andos *var. l.*) est. ARBEO Emm. 7 p. 36,25 idolatria funditus -are (*radicare var. l.*) decreverat *pontifex*. CHART. Sangall. A 209 si ... illa cognatio ... penitus stirpatur atque -atur, tunc planiter ad monasterium revertatur (sc. *pars villae*). DIPL. Otton. I. 371 p. 510,5 omnium hominum -ta controversia. WIPO prov. 26 qui in pace fundantur, non -antur. INNOV. III. registr. 2,114 p. 239,29 quorum (*multorum*) sollicitudo diligens ... in singulis provinciis et err-ret noxia et profutura plantaret. *saepe. usu medic.*: TRACT. de aegr. cur. p. 372,6 ad porros vel verrucas -andas. ALBERT. M. veget. 6,393 'cum melle -at *nasturcium* ignem persicum'. *al.* *b auferre* - *wegschaffen*: VITA Liutg. II 1,46 p. 114,11 lapidem, quem pro signo esse positum diximus, eruderaverunt (*erudaverunt, -verunt var. l.*). *c amovere* - *abheben*: THEOD. CERV. chirurg. 2,6 p. 147^B incidit *lenticulare* et -at os capitis absque laesione. *d tollere* - *abschaffen, aufheben*: DIPL. Heintr. III. 313 si ea, quae ei (*ecclesiae*) nociva sunt, -ando nostra auctoritate destruimus, id ... nobis credimus profuturum. CHART. Brem. 171 exactiones ..., quas ... archiepiscopus ... in sua diocesi -vit et delevit, ... auctoritate regia delendas duximus et -andas. *adde*: GEBER. summ. 34 p. 347 a iove vitium habet *aes*, quod livescit defacili ...; et -are illud artificium non est facile. *e expellere* - *vertreiben*: ANNAL. Ianuens. II p. 63,26 cum videret *marchio* se eos (*Ianuenses*) minime posse de campo et castris err-are *eqs.*

50 CARM. Bur. 80 refl. l. 7 hiems -atur. f exedere - *aushöhlen*: AETHICUS p. 136,3 locusta, ... formica arabica ... -verunt in-temerata saxa.

erado (err-), erasi, erasum, -ere. *1 proprie i. q. (ab)radere, radendo auferre* - *abkratzen, abschaben, rasieren, kahlschere-n*: *a strictius: a in univ.*: THEOPH. sched. 1,17 p. 17,8 quod (*corium*) aqua madefactum, mox ut pili -si (*rasi var. l.*) fuerint, 2,23 p. 53,8 proba, si possis cum ungue tuo colorem -ere. MART. VALER. buc. 3,11 nisi te (sc. *Mopsum*) pro fure li-gasset Tyrris et -so signasset vertice crimen. *al.* *β de scriptis i. q. expungere, delere* - *tilgen, '(aus)radieren'*: EPIST. var. II 26 p. 340,29 erasi (err- *var. l.*) vitia, recta queque et probata subieci (sc. *Florus*). CARM. Sangall. II 6,5,3,3 -ere, quod super-est. *al. v. et vol. I. p. 741,25. memoriae delendae causa*: EPIST. Meginh. 25 p. 223,8 quia iuniores, qui post nos erunt, forsitan etiam nomina nostra -ent de libro vite sue. *b latius: a consecrare* - *zerschneiden*: VISTO Godesc. A 12 infelices ... illi (*iniqui*) ... sectionibus ... earum (*acierum*) sic -si, sic commoliti sunt, ut *eqs.* *β resecare* - *abschneiden*: AETHICUS p. 148,3 ex corio animalium -sa ... lora cruda. *c sensu complanandi*: LIBELL. de cal. Trev. p. 740,46 consuetudo erat hominum ..., ut in festo sancti Martini huc convenientibus cen-sum suum huic marmori infundendo tunc ... profiterentur per-

solvisse, cum cumulum nummorum nudatus ensis potuisset -ere. **γ** *avellere* – *abreißen*: YSENGRIMUS 7,274 -it levum callida Becca pedem. **2** *translate*: **a** *extinguere* – (*aus*)lö-schen: BEDA ad Plegu. 6 evangelio Lucae et LXX... interpretibus fidem derogavit *Eusebius* eorumque translationi CXXX annos -sit (evasit *var. l.*). hist. eccl. 2,20 p. 125,15 totum genus Anglorum Britanniae finibus -surum se esse deliberans *Caedulla*. **b** *deicere, deponere* – *zu Fall bringen, des Amtes entheben*: EPIST. Teg. II 27 p. 40,19 si iudicium equitatis eos (*episcopos*) non -serit, futurum est eos maiori impietate contra nos insurgere. *al.* **c** *dehonorare* – *entehren*: CHRON. Reinh. a. 1197 p. 555,12 ut... qui... ad universitatis commercia scindi et colludere nolisset, explosus et -sus ab omnibus decerneretur. **d** *vacuare, privare* – *leerräumen, berauben*: IULIAN. TOLET. Wamb. 28 Galliarum terra... deprædatione detrita est et -sa (*err-var. l.*) nummis atque depasta substantiis.

eram- v. aeram-.

***eranista**, -ae m. (ἐρανιστής) *de conviva i. qui stipem ad cenam communem dat – einer der einen Beitrag zum gemeinsamen Essen leistet*: ALBERT. M. eth. I 741 p. 630,62 'communicationes,' quae 'fiunt propter delectabile' sicut 'conchoreantium'... 'et -arum' (p. 1160^a, 20 ἐρανιστῶν), id est eorum, qui sibi in conviviis exennia mutant.

***eranium**, -i n. (ἐράνιον) *stips, collecta, quae ad cenam communem datur – Beitrag zum gemeinsamen Essen*: ALBERT. M. eth. I 741 p. 631,1 -um... est donum, quod dant sibi invicem convivantes.

erarius v. aerarius. **eraticus** v. erraticus.

erba *sim.* v. herba *sim.* **erbeso** v. herbesco.

erbica v. erpica. **erbum, erbus** v. 1. ervum.

ercantilla, erchantilla v. argentilla.

(**ercisco** (he-, heri-)), -ere. *dividere, distribuere* – (*auf*)*teilen*: DECRET. Burch. 4,98 p. 745^D habeant (*sc. filii, qui ante baptismum patris nati sunt*)... defuncto patre cum caeteris h-cundae haereditatis consortium. PETR. DAM. epist. 40 p. 448,10 qui (*Christus*)... ancillarum filios cum herilibus in consortium velut -cundae (heriscunde, nancissendae, nanciscende *var. l.*) hereditatis adscivit. CHRON. Reinh. a. 1193 p. 551,20 super h-cunde hereditatis equilibritate.

***erciscundia**, -ae f. (*ab* *erciscundus, quasi sit adi.*; cf. *ira-cundia sim.*) *hereditas – Erbschaft, Erbteil*: TRAD. Gottwic. 363 p. 499,3 (a. 1162/64) mancipia quedam, que ipsi Hartmūdo in -a matris suæ acciderant: *eqs.*

[**ercobus** v. periculum: PS. GALEN. urin. p. 24,28.]

ercularis v. hercularis.

***ercus**, -a, -um. (*orig. inc. ni subest theod. vet. erchan; cf. Abd. Wb. III. p. 420*) *?verus, legitimus – ?echt, bestimmt*: CHART. Tirol. 1100 p. 142,21 (a. 1239) precepit comes *Tyrolensis* omnibus burgensibus, ut... habeant... illum stium -um et illam urnam, que habet dominus Albertinus.

***ere** v. **avere*.

erebeus (he-, -bius), -a, -um. *ad infernum pertinens – Höllen-*: BONIF. epist. 9 p. 5,24 teterrima subeunt *avari* claustra -ia (*corr. in* herebi 2; h-ia, erebi *var. l.*).

erebinthus (erevi-, ereven-, ereun-, -tus, exedontiton), -i m. (ἐρέβινθος) *cicer (Cicer arietinum L. vel sim.; cf. André, Lex. bot. p. 89) – Kichererbse*: ANON. herm. p. 100,14 -ventus, id est cicer. PAUL. AEGIN. cur. 236 p. 173,14 -vinti (ereunti B), cedrides. SUMM. Heinr. C p. 291 exedontiton vel cicer h<oc est> chicherra.

1. erebus (he-), -i m. (ἐρεβος) *script. hae-: LIBRI Karol. 4,1 p. 489,26. 1 abyssus, infernum – Hölle (usu plur.: l. 66): WALAHFR. carm. 83,7,1 quem (sc. Christum) timens atrox h-i vorago, daemonum princeps metuuit, rebellis zabolus. HROTSV. Theoph. 314 inferna petens -i quoque claustra resolvens Christum. EKKEH. IV. bened. I 46,27 alter adit celos, -os subit alter amarus. HEINR. WIRZ. cur. 547 provisum est et sic h-i (gloss.: inferni) statuere potentes: *eqs. persaepe. v. et l. 54. 2 per confusionem c. Cerberus i. q. ianitor erebi – Höllenpförtner*: SUMM. Heinr. C p. 289 -us helleuvario.*

[**2. erebus** v. orobus: COMPOS. Luc. X 20; v. vol. II. p. 16,11.]

erecte, *erectim v. erigo.

erectio (-ccio), -onis f. *actio erigendi, sursum elevandi – das Aufrichten, Aufstellen*: **1** *proprie*: **a** *strictius*: **a** *in univ.*: DHUODA lib. man. 3,10,106 in elevationem vel -em capitarum cornuumque ostendunt fideles in Christo sursum semper tenere cor. MANEG. c. Wolfh. 12 p. 68,10 per Iacob tituli -em in figuram summi sacerdotii (*spectat ad Vulg. gen. 28,18*). SPEC. virg. 3,260 cervicis -o cordis erat inflatio. CHART. Pommerell. 225 cum -e vexillorum. *saepe*. **β** *actio se erigendi – das Sichaufrichten, Sicherheben*: AESCULAPIUS 42 p. 72,13 priapismus est pudendorum -o (GLOSS. med. p. 64,16 tensio) cum sensu nimio. AMALAR. off. 3,23,5 quid significat eorum (*subdiaconorum*) -o ante finitam orationem. ALBERT. M. animal. 1,268 quarta... causa (*sc. dorsi*) est, ut aliquando sint motus inclinationis et -is. *al.* **γ** *actio aedificandi – das Errichten, Bauen*: RADBERT. Matth. 4,2946 super que (*sc. arenam et ariditatem*) qui edificat... non culmen -is, sed ruinam dei-c-tionis expectant (*sic*). CHART. Austr. sup. I 114 p. 172,17 subsidium... ad -em pontis. CHART. civ. Magd. 97 p. 50,30 ad -em murorum civitatis. CHART. Tirol. 1290 p. 329,17 per novarum -cciones municionum, per quas possent aliqua obsidia castra vel provincie occupari. *al.* *adde*: PS. GALEN. anat. 4 p. 179^A -o (ratio -o<nis> *cod. Vindob. [p. 10,44]*)... totius animalis supra cor posita est a natura tanquam supra radicem ultimam. **b** *latius*: **a** *actio aggerandi – das Anhäufen, Aufschütten*: CHART. Sil. D I 83 p. 56,5 (a. 1202/03) predium in circuitu aggerum -e... limitare curavi (*sim. 115 p. 84,15; inde 181 p. 135,5*). **β** *elevatio – das Hoch-, Herausheben (in ritu baptismi)*: CONC. Saxon. I 5,8 in mersione parvuli ostendatur mors Christi, in -e ascensio ipsius. **γ** *augmentum, acceleratio – das Ansteigen, Beschleunigung*: AESCULAPIUS 19 p. 23,28 sanierum effusionem solvunt *empyici* cum pulsus -e. **2** *translate*: **a** *de elevatione, electione, institutione ('Erhebung')*: DIPL. Pipp. 25 p. 34,13 incipientia regni nostri affectu de nostra -e integre auxiliante Domino vigilavi (*inde 26 p. 36,22. al.*). GERHOF. tract. p. 314,12 cum... iusta sit causa papae Alexandri quantum ad formam promotionis, quam nos tuemur contra Guidonis -em (*sc. in antipapam; de re v. notam ed.*). **b** *intercessio – das Einsprechen*: LIBER diurn. 45 p. 34,12 oppressis defensio tua subveniat, opprimentibus modesta -o (*erectia, correctio var. l.*) contradicat (*inde* EPIST. pont. Rom. 585 p. 1122,22). **c** *confirmatio – Stärkung*: AGOB. 12,27 ad -em spei. SPEC. virg. 11,903 verbi Dei incarnatio salutis et -is fidelium occasio est. CHART. episc. Halb. 755 l. 4 cum... ecclesiarum omnium... curam gerere teneamur, maxime... ad eius -em et solatium, que... depressa et eversa decumbit... invigilare debemus. *al.* **d** *emendatio, compositio, correctio – Sühne, Wiedergutmachung*: CHART. Epternac. 163 p. 253,13 (a. 907/08) villulam... ob mearum -em commissarum... redonavi. **3** *meton.*: **a** *status, habitus erectus – aufrechter Stand, aufrechte Haltung*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 306,25 ut... anatrope se formatum videns figurae suae (*sc. Dei*) etiam secundum -em corporis congrueret *homo*. GESTA Camer. 2,2 suspensio paululum casu in -e reducitur *campanarium*. GESTA Halb. p. 95,22 contracti -em receperunt. ALBERT. M. veget. 1,145 'est (*sc. stipes*) sicut statura -is' plantae. *al. v. et p. 314,57.* **b** *cathetus, altitudo – die Senkrechte, Höhe*: VITA Hildeg. Bing. I 3,16 (CC Cont. Med. CXXXVI. 1993. p. 54,22; a. 1182/87) invenit in palla quinque litteras in modum crucis... scriptas... in expansione A, P et H, in -e K et D. **c** *sustentaculum, fultura, adminiculum – Grundpfiler, Stütze*: HRABAN. cruc. B 18,36 crux est -o mundi. **d** *superbia – Hochmut*: HEITO Wett. 21 in quibusdam... videtur cervicum inflexio, sed non deponitur in eis cordis -o (*sim. OTLOH. prov. C 44*).

erectivus, -a, -um. *erigens, sursum elevans – aufrichtend*: ALBERT. M. Matth. 8,31 p. 299,60 animal... hoc (*i. porcus*) immundum est et monstruosum, capitis non -um. caus. univ. 2,5,10 p. 177,81 artis... tectonicae potentiae sunt secativa, dolativa et columnaliter -a.

erector, -oris m. *qui erigit – einer der aufrichtet (in imag.)*: AGNELL. lib. pont. 104 p. 345,19 pius pater ovium fuit

[Weber]

Iohannes XXI. . . . egenorum tributor, elisorum -r. CARM. var. Walther 1,41,2 per me (*sc. hiemem*) surgis (*sc. aestas*) -em, si quando corrueris.

***erectrix**, -icis *f.* quae erigit – eine die aufrichtet (*in imag.*): ADEMAR. hist. 3,30 l. 26 ecclesiarum potius neglectrix quam -x videbatur *progenies Caroli. v. et p.* 229,28.

erectum, erectus *v.* erigo.

***eregmōs**, gen. -os *subst.* (ἐρεγμός) *legumina contusa – zerstoßene Hülsenfrüchte*: PAUL. AEGIN. cur. 141 ad faciei maculas: yreos aut ptisane, -os (3,25,2 ἐρεγμοῦ [ἐρεγμός *var. l.*]) ana sextarium.

eremum *v.* trivium: BENED. ANDR. chron. p. 81,6.]

ereman- *v.* ariman-.

eremia (he-), -ae *f.* (ἐρημία) *eremus, desertum – Einöde, Wüste*: GLOSS. I 554,15 St.-S. ad h-am uuit uualdi.

***eremicola** (he-), -ae *m.* (eremus et colere) *eremita – Einsiedler, Eremit*: ERMENR. Sval. 10 p. 161,7 cum visitarem locum ipsum et amicum, loci . . . h-am (h-a *var. l.*) . . . indagavi. GUNDR. ad Ermenr. (MGScript. XV p. 154,39) ut aliquem ex prioribus h-is vel Antonium vel Paulum in eo (*Solo*) mirares. HROTSV. Abr. 3,2 numquam fuit fas -ae conturbari saecularium more. Pafn. 1,8 h-is est (*sc. musica*) incognita. HUGO TRIMB. laur. 57 celi nos aule socies, h-a Paule, dulcia mixtilla simul, ut roboremur in illa.

eremita (hie-, he-, -rim-), -ae *m.* (ἐρημίτης) *metr. fere* (h)erēm-, e. g. ALCUIN. carm. 1,663 (*cf. Stotz, Handb.* 3, VII § 100.1).

qui in eremo, solitarie vivit – einer der in der Einsamkeit, abgeschieden lebt: 1 *gener.*: ALBERT. M. animal. 23,58 duobus . . . modis hos (*i. peregrinos*) vidi capi falcones, et h-a praedictus (*sc. falconarius, qui in eremo Alpium multis annis habitaverat*) dixit mihi tertium modum. metaph. 5,5,4 p. 279,81 hoc modo rusticus et -a neque bonus neque malus est neque iustus neque iniustus, quia non est civilis, qui huiusmodi est. *ibid. al.* 2 *eccl. i. q. anachoreta – Einsiedler*: a *in univ.*: CAND. FULD. Eigil. I 3 quem (*Sturmi*) sanctus Bonifacius . . . h-am suum vocitare solebat. WIDUK. gest. 3,13 austeriorem vitam more solito cum h-is et solitariis ante pascha agebat *summus pontifex*. MARIAN. chron. a. Chr. 882 Meginradu hieri-a martyrizatus est. ARCHIPOETA 2,90 genitivis iam sopitis sancior sum h-is. CAES. HEIST. hom. exc. 45 Paulus primus h-a *persaepe*. b *de monachis ordinis sancti Augustini* (*‘Augustiner-Eremiten’*; de re *v. LThK* ³I. p. 1233–1237): CHART. Carinth. IV 2793 (a. 1263) in consecratione ecclesie h-arum ordinis sancti Augustini. NOTAE Weing. (MGScript. XXIV p. 832,35) altare . . . est consecratum ab honorabili domino Intelterio ordinis h-arum sancti Augustini. *al. v. et p.* 1350,38. c *plur. in nomine loci*: FUND. Mur. 5 p. 23,11 sic fundavit *Reiginboldus* monasterium formavitque illud de h-is (*‘Einsiedeln’*). DIPL. Frid. II. 62 p. 126,12 sacrum cenobium sancti Iohannis h-arum (*‘S. Giovanni degli Eremiti’*). *al.*

***eremitagium** (he-), -i *n.* (*francog. vet. ermitage; cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 764*) *cella, monasterium – Kloster*: INNOC. III. registr. 2,73 p. 135,21 ecclesiam de Ranchevillis, h-um de Blanchalanda. p. 136,7sq. ecclesiam de Menilian et h-um cum omnibus appendiciis suis, . . . h-um de Monte Tohard.

***eremitalis** (he-, herim-), -e. (eremita) *ad eremitam pertinens – Einsiedler-*: VITA Furs. 8 (MGMer. IV p. 438,3) Ultanum . . . ad h-em vitam multis iam annis ab eodem electum. EPIST. Teg. I 10 quasi de asperitate h-i (*corr. ex durioris heremi*) . . . mittimus ad . . . celsitudinem vestram, si *eqs.* VITA Walar. 36 (MGMer. IV p. 175,14) monachus . . . ad . . . locum Legonao . . . accessit, in quo paene anni spatio h-em (herim-*var. l.*) ac sterilem vitam duxit.

***eremitanus** (he-), -a, -um. (eremita) *ad eremitam pertinens – Eremiten-*: ANNAL. Ianuens. I p. 191,22 qui (*virii spirituales legati Pisanorum*) h-is induti vestibus nobis pacis praestant.

***eremitarium** (he-, herim-), -i *n.* *monasterium – Kloster*: DIPL. Heinr. III. 70 p. 94,4 plebem Sancti Petri de Vico cum castro . . . et h-um (heremitarum, herim-um *var. l.*) sancti Am-

brosii.

eremiticus (he-), -a, -um. *script. herm-*: DIPL. Conr. II. 135 p. 182,11. *solitarius, ad eremitam pertinens – abgeschieden, einsam, Einsiedler-, Eremiten-*: PAUL. DIAC. Lang. 6,16 h-am vitam eligens Arnulfus (ANAST. BIBL. epist. 5 p. 406,16. *persaepe*). EPIST. Teg. I 2 p. 3,6 Theoderico h-ē conversationis cultori . . . Wigo . . . subiectionem oboeditionis. COSMAS chron. 1,14 p. 33,10 quis sit, illis (*eremitis*) ignorantibus est tonsuratus rex et h-o habitu indutus . . . omnibus incognitus mansit, nisi *eqs.* in nomine loci (*‘Einsiedeln’*): CHART. Turic. 279 p. 164,12 (a. 1130) Liutolfus et eius pia coniunx Iudinta . . . predium . . . dederunt ad cellam Einsiedel-lon nuncupatam, ita . . . ut huius h-ē cellę abbas Werinherus et omnes successores sui . . . locum libere . . . possideant.

15 **eremito** (he-), -avi, -are. *solitarie vivere – abgeschieden, als Einsiedler leben*: LAUR. LEOD. gest. 32 p. 513,38 quando ibi (*sc. ubi nunc monasterium est*) Robertus, venerabilis nostri coenobii monachus, cum duobus sociis primum h-vit.

***eremitorio** (he-, herim-), -a, -um. (eremita) (*cf. ital. eremitorio*) 1 *adi. i. q. solitarius – einsam, abgelegen*: FUND. Consecr. Petri p. 182,1 servire Deo nequimus in h-is locis vel ecclesiis urgente contra nos sevicia demonum. 2 *subst. neutr. (masc.: l. 37)*: a *ager incultus et inhabitabilis, solitudo, eremus – Einsamkeit, Ödnis*: CHRON. Sigeb. auct. a. 1134 (MGScript. VI p. 465,14; s. XII²) abbas Alexander cum omni conventu suo . . . in heri-o, quod dicebatur Mortuum mare, edificavit monasterium suum. b *clausa, cella (inclusi), domus eremitae – Klausen, (Inklusen-)Zelle, Einsiedelei, Eremitenbehausung*: a *strictius*: SALIMB. chron. p. 22,12 non tantum relinquunt in testamento . . . seculares . . . uni muliercule in h-o commoranti quantum uni collegio, in quo sunt XXX sacerdotes. p. 102,17 aliqui (*fratres*) morabantur in civitatibus iuxta ecclesias fratrum in h-o omnino reclusi et habebant fenestram. p. 173,26 hunc (*eremitam imperatori similem*) quidam principes et barones . . . de h-o extraxerunt. *ibid. al.* b *latius i. q. monasterium – Kloster*: COD. Wang. Trident. 61 p. 134,24 (a. 1197) de -o, quem . . . fundaverat *episcopus*. CHART. Himmelpfort. 1 p. 93,18 contuli . . . fratribus heremitis . . . locum . . . ad construendum h-um secundum eorum ordinis instituta. *al. cf. *eremitarium*.

eremizo, -are. *solitarie vivere – abgeschieden, als Einsiedler leben*: PAUL. FULD. Erh. 1,9 quem (*Hildolfum*) cum in partibus Vosagi offendisset pro Christi amore iam -antem.

eremodiciūm, -i *n.* (ἐρημοδικίον) *iudicium quod fit absente reo (vel accusatore) – Urteilsspruch in Abwesenheit des Angeklagten (oder des Klägers)*: CHART. Ital. Ficker 67 p. 92,21 (a. 1060) precipit *pontifex* hoc -um una cum prefecto et iudicibus fieri pro victoriali memoria et secundum tenorem legis.

50 **eremus** (he-), -a, -um. (ἐρημος) *script.*: ac-: DIPL. Karoli M. 189 p. 254,10. (h)erm-: p. 1351,16. *adde* GLOSS. III 4,61 St.-S. (h)erim-: p. 1351,16. *al. metr.* (h)erēm-: p. 1351,22. *al.*

1 *adi. i. q. incultus – unbepflanzt, unbebaut*: DIPL. Karoli M. 179 p. 242,4 petierat ei (*Iohanni*) in pago Narbonense villare -um ad laborandum, que dicunt Fontes. 188 p. 252,26 quod ipse (*Benedictus abbas*) una cum monachis suis l o c a aliqua -a (h-*var. l.*) infra fiscum nostrum . . . et inter mare et stagnum . . . loca -a (h-*var. l.*) accepisset (217 p. 290,21. *al.*) 304 p. 458,4 terras h-as. 2 *subst. fem. (masc.: l. 64. p. 1351,10. al.)* -us *i. q. ager incultus et inhabitabilis, solitudo, desertum – unbepflantes, karges, unbewohnbares Land, Einöde, Wüste*: a *proprie*: a *in univ.*: IONAS BOB. Columb. 1,9 p. 167,27 exigua mensura . . . pomorum parvulorum, quae h-us ille ferebat. 65 EIGIL Sturm. 16 p. 149,12 de Fulda coenobio in -o constituto. GERH. AUGUST. Udalr. 1,8 l. 9 locus . . . in magna vastitate h-i situs est. SUMM. Heinr. B 4,179 anachoresis grece, h-us latine, wöste, item desertum. ALBERT. M. veget. 4,64 quaedam . . . loca sive plana sive montuosa perpetuae sunt sterilitatis, et haec vocantur -i. *persaepe. v. et p.* 1349,61. *cf. vol. I. p. 504,3sq. in iunctura de (ab, ex) -o (re)trahere i. q. cultum reddere – urbar machen*: DIPL. Karoli M. 179 p. 242,10 quantum ille

[Weber]

(Iohannes) ... de h-o traxerit. DIPL. Loth. I. 10 p. 73,32 res, quas ... ab h-o in Septimania trahens ad villam construxit (*genitor Radonis et Wimaris*). 21 p. 91,10 terras, quas sui homines ex h-o traxerunt. CAPIT. reg. Franc. 256,6 p. 259,41 ut quicquid de h-i squalore ... ad cultum frugum traxerint, ... integerrime teneant *Hispani*. *al. v. et p. 981,17. in nomine loci*: DIPL. Frid. II. 163 p. 315,3 ad dedicationem sacri templi sancte Marie de h-o. *β silva, nemus – Wald*: BREV. Notit. p. A 4,6 ut duo viri irent sursum per Salzaha in h-um ad venandum. WETT. Gall. 10 est h-us iste asper et aquosus. DIPL. Heinr. II. 345 quandam abbaciam vocabulo Amorbach in h-o Odenwalt sitam. DIPL. Conr. III. 89 p. 159,19 silvam, sive eam forestem seu h-um vel vastam solitudinem appellari placeat. *persaepe. b in imag. de vita saeculari*: CONC. Merov. p. 51,3 si quid ... habit homo veritatis adque iustitiae, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac herimo (h-o, hermo *var. l.*). HRABAN. epist. 11 p. 398,6 qualiter de Aegypto spiritali egressi per rubrum mare atque h-um vastissimam presentis seculi debeamus ad repressam in caelis patriam properare. *al. c meton.*: *α secessus – Abgeschiedenheit, Einsamkeit*: WANDALB. martyr. alloc. 43 conspectus hominum cunctaque mundi temnentes h-um qui coluere, caelestem meriti sumere panem. DIPL. Merov. I 61 p. 153,17 (*spur.*) trado ... Florencio sueque ecclesie locum ac vallem terminorum Vosagi, quos ... pro solitudine seu h-o ... sibi suisque sequacibus ... elegit. *β domus eremitae, cella, monasterium – Einsiedelei, Klaus, Kloster*: HROTSV. Abr. 6,1 cum hanc, quam nutrivit in h-i latibulis, meretricio cultu ornatam conspicio. CHART. Mathild. 3 p. 40,33 venit Damianus prior -i sancte Crucis. DIPL. Loth. III. 108 p. 174,25 h-um de Feri et novam h-um ... sub tutelam nostrae defensionis ... suscipimus. ACTA imp. Winkelm. I 159 p. 133,22 sanctam Gamaldulensem h-um cum toto suo conventu ... in ... protectionem suscipimus. *al. de ecclesia*: CHART. Pommerell. 273 (a. 1275) ecclesiam vel h-um sancti Iohannis.

*ereos v. 1. eros.

*ereosus (he-), -a, -um. (*ereos) *patiens amore insano – einer der an krankhaftem Liebesverlangen leidet, liebestoll*: CONSTANT. AFRIC. theor. 5,107 p. 25b¹ quicumque ... faciunt (*sc. coitum*) propter rem extra naturam ... aut sunt h-i (herniosi *ed. Basil.* p. 140,16) aut phlegmate pleni.

erepo, erepsi, -ere. *rependo exire – hervorkriechen*: GLOSS. II 602,55 St.-S. -issent uzslíhlin. *v. et p. 286,33.*

*ereptaculum, -i n. *effugium (respirandi) – das Loskommen, 'Verschnaufpause'*: EPIST. Worm. I 21 p. 39,10 ut post longam elucationem modo vix vix -um hęc pauca dicendi ... ad brevissimum tempus reperirem. p. 44,11 quia hęc, unde vix licentiam -i inveni, non me permittit diutius his inmorari.

ereptio (-cio), -onis f. 1 *ademptio – das Wegnehmen*: *a defensio – das Abwehren, das Fernhalten*: CHRON. Thietm. 5,30 ad Bolizlaum Polenum nuncios clanculum misit *populus*, qui ... futuri timoris -cionem ab eo poscerent. *b amissio – Verlust*: SALOM. III. carm. 2,35 mihi quis lacrimis est flenda -o fratris, Benjamin nullus cui superest alius. 2 *exemptio – 'Exemption' (usu canon.)*: CHART. Osn. I 310 p. 249,21 (s. XIII.) ecclesiam ... in defensione et secularis oppressionis perpetua et stabili -e iuvare ... studemus (*sc. episcopus*). 3 *liberatio, redemptio, salvatio – Befreiung, Rettung*: *a corpor.*: *α in univ.*: RIMB. Anscar. 38 p. 73,19 -o fiebat oppressorum. RICH. REM. hist. 1,6 cuique vitam tantum salvare satis fuit; rerum suarum -em nemo querebat. LIBER de unit. eccl. 2,28 p. 250,7 cum ... in duas partes tumultuantium multitudo dividitur, ei (*Paulo*) via -is aperitur. HERM. IUD. conv. 16 p. 114,6 veritus ego, ne ... ab -e (*i. abductione in claustrum*) fratris mei eorum (*Iudaeorum*) insidiis aliquatenus impediret. *persaepe. v. et p. 1259,54. c. sensu sanationis*: PRIMORD. Windb. 3 p. 562,32 infirmi et afflicti medelas et -es ibidem (*sc. ad sepulcrum venerabilis eremitae*) perhibentur experti. *β de exorcismo*: WETT. Gall. 20 de -e puellae. GERH. AUGUST. Udahr. 2,20 l. 3 ad cuius (*sc. matronae a diabolo arreptae*) -em quinque episcopi ... convenerunt. *al. b spirit.* ('*Seelenheil*', '*Erlösung*'). BEDA hist. eccl. 4,20 p. 252,6 pro -e suorum, qui de saeculo migraverunt. LIBRI Karol. 1,20 p. 198,24 ut de

nostra ... -e ... congaudeant *superni cives*. CHART. Lux. I 88 p. 82,9 (a. 853) pro -e *animae* senioris mei ... et mee (CHART. Epternac. 160 p. 246,9 ob nostrarum et parentum nostrorum ... -es animarum. *al.*). *al.*

5 *ereptor*, -oris m. 1 *praedator, raptor – Plünderer, Räuber*: *v. p. 689,7. 2 liberator, redemptor, salvator – Befreier, Retter*: *a in univ.*: AGIUS vita Hath. 13 p. 171,28 sanctum Martinum quasi -em suum ... celebrandum commendabat. EPIST. Teg. I 38 quod -es oppressorum sibi mereantur premia eterna. VITA Winn. 19 (MGScript. XV p. 777,38) -i suo gratias dedit. *al. b de Deo, Christo*: HRABAN. epist. 15,12 p. 414,37 si quid te (*sc. imperatorem*) ... perversorum machinatio nocuit, ... -i et defensori tuo Domino Christo ... gratias agas. VITA Liutg. III 1,38 o protectissime de cetu maliciae, de hostis timore, Christo -e. *al.*

15 *ereptus*, -us m. *salvatio – Rettung*: LIUTH. Iust. (MG Script. XV p. 567,37; s. X.ⁱⁿ) sicut de ablatione equorum humana nos ... moestos reddiderat malignitas, ita eius (*Dei*) piissima benignitas de -u laetificavit immaniter.

20 ?*erepum *subst.* (*orig. inc.*; cf. J. Ruska, *QuellStudGesch Nat.* 5. 1936. p. 290) ?*faex* – ?*Weinstein*: IOH. sacer. 136 -um de vino nigro puro calidum et penetrativum est. Weber

eres v. heres. eresimo v. erysimon.

eresipila v. erysipelas. [eresirica v. iris.]

25 *eretradano, eretrodanum v. erythrodanum.*

ereventus, erevintus v. erebinthus. ereus v. aereus.

[*ereusis v. heuresis*: EPIST. Parax. 4 (Sudhoffs Arch. 46. 1962. p. 298).]

1. *erga praep. postponitur*: p. 1353,39. *struct.*: *fere c. acc.*; *c. abl.*: p. 1353,27.45. *al. c. abl. vel dat. (in struct. mixt.)*: l. 62.63. *c. gen.*: l. 36.38. *c. enunt.*: l. 68. *ponitur vice dat.*: l. 58.60. *al. confunditur c. ergo*: l. 46. p. 1353,24. 54sq. *v. et p. 1355,14.*

I sensu originario: *A strictius*: 1 *in, ad, pro, contra – im Hinblick auf, hinsichtlich, zu, gegenüber*: *a in univ.*: FORM. Salisb. II 3,6 ut -a mediocritatis me (*i. meae*) memoriam habere dignetur (*sc. dux vel rex*). DIPL. Ludow. Germ. 30 propter suum (*sc. abbatis*) devotissimum -a nostrae mansuetudinis obsequium. RUOTG. Brun. 18 p. 17,5 non recordaris (*sc. Liudolfus*) eius (*genitoris*) paternam -a te semper a puero pietatem? CHRON. Salern. 50 assciverunt (*sc. Dauferii proles*) -a se quandam crudelissimus vir. THIETM. chron. 7,24 manifesti, quam misericorditer -a me senior (*sc. archiantistes*) ... egerit. 8,13 satis ingenuus -a hunc mundum fui. *persaepe. b de, quod attinet ad – bezüglich, was ... betrifft*: LIBER diurn. 64 p. 60,23 in omnibus et -a (*ergo var. l.*) omnia sollicitudinem pii studii gerens *abbas*. VITA Galli I 1 exquire (*sc. diaconus*) omnia ... quae acta sunt -a (circa WALAHFR. Gall. 1,26 p. 304,22) abbatem meum. WILLIB. Bonif. 5 p. 20,5 antistes -a fratres intestina facta est meditatio. VITA Annon. I 3,16 p. 508^a,30 sollicitis -a communes vacantis episcopii turbulentias omnibus Coloniae filiis. *saepe. c propter, causa – wegen, um*: CHART. Austr. sup. I 51 p. 69,11 (c. 993) episcopus et comes Arnolf lites, quibus actenus invicem -a nemus discordabant, composuerunt. TRAD. Brixin. 34 contentio fuit inter Albuinum episcopum et fratrem eius Aripomem -a quandam silvam. *d pro – für (interdum vice dat., e. g. l. 58.60)*: BEDA hist. eccl. 2,1 p. 77,18 hic (*papa Gregorius*) ... totus -a animarum lucra vacabat. TRAD. Frising. 320 p. 274,27 Rihperht presbiter seu frater ... Antonio ... deservire volunt -a domum sanctae Mariae. DIPL. Karolom. (II.) 13 p. 303,16 hoc nostre auctoritatis preceptum -a ... monasterium eiusque rectoribus fieri decrevimus (*sim.* DIPL. Karoli III. 62 p. 105,4 -a ... monasterio Corbeiae eiusque rectores [*ex dipl. Ludow. Pii*]). AN-

60 NAL. Hild. a. 966 cuncta -a eum (*imperatorem*) prospero cursu agebantur. *saepius. e secundum – gemäß, nach*: LIBER diurn. 50 ad eorum (*latorum*) ... sustentationem itineris emolumentum -a vires impendite. STEPH. Wilfr. 29 -a quod nobis (*sc. episcopis*) est iniunctum ab apostolica ... censura. CHRON. Salern. 14 p. 20,5 Arichis -a Dei precepta sese coartabat (*sim.* 18 -a Dei cultura). 2 *de oppositione i. q. adversus, contra – gegen, im Gegensatz zu*: TRAD. Patav. 17 (a. 788) quod mihi pa-

[Wellhausen]

ter meus moriens dereliquit et quod mihi sorte accedit -a fratres meos. *expressius de intentione hostili*: CHRON. Salern. 155 p. 162,10 princeps Salerni valde -a suos fremebat. THIETM. chron. 8,23 si aliquis vicinus ... -a eos (*seniores*) ex improvise delinquit. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 134,5 cum eam (*Urbem*) -a (contra *var. l.*) pontificem suum in seditionem excitatam invenisset Arnaldus. CHART. march. Misn. II 474 p. 329,35 que (*maleficia*) -a ... imperatorem ... fecerunt homines. *al.* 3 de altera parte in actu acquisitionis i. q. a, ab - von (*seiten*): CHART. Naumb. I 180 p. 161,39 (a. 1147) villam ... , quam -a ... ministeriale meum ... concambivi, ... tradidi. CHRON. Reinh. a. 1214 p. 583,22 hic (*abbas*) comparavit -a Lodewicum comitem ... VIII curtes pro LX tribus marcis. CHART. Traiect. 1541 empionem, quam fecit claustrum ... -a dominum Rodolfum ... , illam ratam habemus. *saepius*. 4 de recompensatione i. q. (*pro remuneratione*) pro - (*als Gegenleistung*, - *gabe*) für: TRAD. Frising. 1264 (a. 977/94) episcopus ... I iugus curtiferi -a illa II, quæ supranotavi, ... redonavit. EPIST. Teg. I 100 -a vestri (*sc. Froumundi*) pergameni donationem ... maximas referimus gratias. DIPL. Heinr. II. 133 quo quedam ... predia ... -a predium Treuina dictum ... aecclesiae ... commutantes nostra auctoralis traditione confirmaremus. 5 apud, coram - bei, vor: THIETM. chron. 6,54 scimus hunc (*marchionem*) -a (*ergo a. corr. B*) vos (*sc. regem*) inexcusabilem non esse. 6,88 is (*archiepiscopus*) -a Deum promeruit, quod *eqs. al.* 6 cum - mit: TRAD. Frising. 5 p. 31,7 (a. 750) dum -a eodem loco conexae arve ducali pascua non sufficerant.

B latius: 1 *local.*: a *prope, iuxta* - im Bereich von, nahe, neben: RHYTHM. 38,3,1 castra ponit Titus -a muros. CHRON. Salern. 46 p. 48,23 sum ... exulem et ex meis stigmatibus -a me nullus habeo. 48 p. 49,32 Siconem ... ibidem (*sc. in balneo*) invenit Rofrit atque -a eum ... resedit. DIPL. Otton. II. 264 p. 306,34 confirmamus ... omnes ... proprietates ... monasterii, scilicet ... sanctum Adiutorem -a fluvium Uulturnum cum territorii suis (*inde* DIPL. Heinr. II. 468 p. 596,40 -a flumen). *al.* b *circum* - um ... *herum*: IONAS BOB. Columb. 2,23 p. 284,5 omnes ... , qui -a tentorium, sarcinas vel aequos excubabant, ... sunt oppressi sopore. ARBEO Corb. prol. p. 188,21 quod ... pii post obitum muneris largitoris ingentia tumulum -a deaurarem eximia. VITA Annon. I 3,16 p. 508^a,13 horum (*paupe-rum*) ... plangores -a locum corporis sacri perstrepebant. *al.* c *in* - in, an, auf: LAUDES Medioli. 5,1 (CC Ser. Lat. CLXXV. 1965. p. 372; s. VIII.¹) -a murum pretiosas novem habet *Mediolanum* ianuas. DIPL. Merov. I 175 quod (*praeceptum*) perpetualiter -a (circa 173) ipso <sancto> loco mansurum esse volemus. HRABAN. carm. 77,8^{tit} ad crucem -a altare positam; has reliquias continet. d *inter* - unter: EPIST. var. II 5 praef. quicquid morum honestorum ... apud ... abbatem et -a eius fratres constitui addiscere possemus. 2 *temp.* i. q. circa - zur Zeit von, während: VITA Liutg. II 2,9 p. 117,18 (cod. F) quid -a annualem depositionis eius feriacionem actum sit. CONSUE. Trev. 36 si dies ... breves consistant in illo tempore, ut contingit -a Domini natale.

II *per confusionem c. ergo* (*fere abund.*, cf. p. 1356,68sqq.): DIPL. Ludow. Germ. 10 si -a eos, qui iugo servitutis detinentur obnoxii, liberos dimittimus (*ni subest anacoluton*, cf. *notam ed.*). TRAD. Frising. 1416 universe contioni christianae notum sit -a concambium, quod inter nobilem virum ... atque inter quempiam servum ... agebatur.

[2. *erga v. hygia*: ANTIDOT. Cantabr. p. 163,37.]

***ergalium** (ar-), -i n. (ἐργαλεῖον) *instrumentum, machinamentum* - Werkzeug, Gerät: LIUTPR. antap. 6,5 p. 155,9 nisi forte eo sit subvectus (*sc. imperator penes domus laquear sedens*) -o (*a- var. l.*), quo torcularium arbores subvehuntur. vertibile -um i. q. *ergata, trochlea* - Winde, Flaschenzug: LIUTPR. antap. 6,8 qui (*funes cum anulis*) ... adiuvantibus inferius quattuor ... hominibus per vertibile, quod supra laquearium est, -um (*a- var. l.*) in mensam subvehuntur.

ergasterium (-elium), -i n. (ἐργαστήριον) 1 *strictius i. q. officina* - Werkstatt, Werk-, Arbeitsstätte: a *proprie*: PETR. DAM. serm. 5,8 quem (*sc. Severum*) nentem stamina in humili -o pauperculum noverat *uxor*. RAHEW. gest. 4,2 p. 234,23 opi-

ficum multitudo ... cum suis ... -is ... suburbiorum ... faciem prefert. RITUALE Biburg. 415 (Spicil. Friburg. XIV. 1970) dona, ... Domine, servis tuis in his -is sic operibus manuum insistere, ut *eqs.* GLOSS. III 625,1 St.-S. -lium werchgadem. *al.* b *in imag.*: PETR. DAM. epist. 28 p. 275,15 cella est -um, ubi preciosi lapides poliuntur. HUGO FLAV. chron. 2 p. 401,29 qui (*vir iustus*) hominem, vere diaboli -um, ut vidit ... diabolo convictum, ad sinum misericordiae confugere docuit. 2 *latius i. q. ergastulum, carcer* - Gefängnis, Zuchthaus (*in imag.*): AMARC. serm. 2,57 cur de celestis descendens culmine regni sese -o carnis committeret (*sc. Christus*)?

***ergastor**, -oris m. (ἐργαστήρ) *operator, operarius* - Arbeiter, Handwerker: AETHICUS p. 213,10 non -em, sed opificem mirantur.

15 **ergastularis**, -e. *ad ergastulum pertinens* - zum Gefängnis, Zuchthaus gehörig: VITA Lupi Senon. 17 (MGMer. IV p. 184,11) multa reorum turba catenarum vinculis tenta vel -bus (*ergastulo lateribus var. l.*) angustis trusa eorum (*sacerdotum*) virtute soluta eis obviam est egressa.

20 ***ergastulo**, -atum, -are. (*ergastulum, cf. carcerare*) *in ergastulum includere* - ins Gefängnis, Zuchthaus sperren: LAUR. LEOD. gest. 32 p. 510,27 quotiens duces nequitiae ipso- rum (*monachorum*) commoniti, correpti et etiam -ti ... ad maiores abhominaciones ... proruperint.

25 **ergastulum** (he-, ar-, ae-, -gus-, -scu-, -tol-), -i n. (*m.*: l. 35. 39) *abl. sg. argastide*: FORM. extrav. I 25 p. 548,34. *struct. c. gen. inhaerentiae*: l. 62. 67. *al.*

I *proprie vel in imag.*: A *strictius i. q. carcer, custodia, vincula* - Kerker, Gefängnis, Arbeits-, Zuchthaus: 1 *in univ.*: LULL. epist. 71 in hoc terreno -o. EPIST. Bonif. 112 p. 243,20 de -o (*a- var. l.*) carnis ad superna migrasse (CHART. Sil. D IV 312 [a. 1277] he-o. *saepius*). WILLIB. Bonif. 5 p. 18,22 deposito corporis -o (-olo *var. l.*; *al.*). VITA Filib. 25 (MGMer. V p. 597,9) Audoinus ... Filibertum ... retrudi iussit -o; quem (*quod var. l.*) ille ingressus *eqs.* EINH. (?) Marc. et Petr. II 5,3 qui (*custos*) ... claustra caligosi servabat -i (*ae- var. l.*). GLOSS. p. 121,14 M. -um metallum vel carcer. CHART. Gelr. 968 p. 936,6 vidimus in hac limite stantem argu-um cum eculo. *persaepe*. 2 *per compar.*: a *de civitate vel arce obsessa*: ANNAL. Fuld. Altah. a. 899 p. 133,10 Zentobolchum ... suumque populum de -o civitatis, in quo inclusi morabantur, eripuerunt *Bawarii*. OTTO FRISING. gest. 2,26 p. 132,7 videres ... oppidanos, cum ... de miseris claustrorum (*sc. arcis*) -is ad liberam prodirent aeris temperiem. b *de cella*: VITA Liutb. 25 in similitudine damnatorum -o (-culo *var. l.*) posita ... et carceris inclusa custodiis. c *de lupanari*: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,115 repercussu micuere -a Phoebo (*cf. Stat. Theb. 1,344 crepuscula*). d *de inferno*: OTTO FRISING. chron. 8,21 p. 425,8 quidam ... iuxta novem caelestis curiae ordines totidem infernalis -i puniendorum cuneos constituunt.

B *latius*: 1 *cavea* - (Vogel-)Käfig: ALBERT. M. animal. 23,26 p. 1443,28 haec (*alauda*) quando domesticatur, in -o cantat alas commovens. 23,41 -is ... imposita (*sc. genera musica avium*) cornu suspensum rostro trahunt ... , ut bibant. *ibid. iterum*. 2 *cella* - (Mönchs-)Zelle: PAUL. DIAC. carm. 7,5,3 artum petens -um (*gloss.*: heremi) extinxit *Benedictus* ignes ignibus. VITA Corb. 8 ad pristinum se conlocavit -um (*musileum ARBEO Corb. 14*) in foribus ... ecclesiae. *al. adde*: GLOSS. I 126,13 St.-S. -olum ainoti, einodi. 3 *locus exsilii, deportationis* - Verbannungsort: LEG. Wisig. 12,3,27 ut ... licitum habeat principalis pietas ... eos (*sc. convectos*) ... ab exiliorum -is (-o *var. l.*) revocare. ABBO SANGERM. bell. 3,41 culleum habe (*sc. clericus*), diametra scias, -a (*gloss.*: loca exilii) nesci.

65 II *meton. i. q. opera, contentio* - Mühe, Anstrengung: LOTH. I. ad Hraban. (MGEpist. V p. 504,7) suscipe laboris -um, ut per te desiderii nostri nancisci valeamus effectum.

ergata (argilica), -ae f. (ἐργάτης) 1 *moles* - ?Masse: AETHICUS p. 89,3 quando omnes creaturas indivisas atque inconpositas in sua sapientia aedificium summopere in unam -am instituit *Deus* (*v. notam ed.*), p. 143,6 navium gubernacula et earum -a illarumque ingeniositatum ... plura adserit *philoso-*

[Wellhausen]

phus. *ibid.* iterum. 2 de vespa i. q. operaria – Arbeiterin: ALBERT. M. animal. 8,184 quaedam (sc. vespae magnae) ... sunt, quae vocantur graece mutyra, quaedam autem vocantur argilica (argalta Scotus). 8,185 omni argilicae in principio hyemis accidit infirmitas. *ibid.* al.

***ergatorius**, -a, -um. (ergata) operarius – arbeitend: AETHICUS p. 200,9 invisa atria in manibus -is.

ergo particula. script.: he-: FORM. Marculfi 2,1 l. 18. ae-: DIPL. Merov. I 185 p. 460,16. metr. plerumque -ō, raro -ō (e. g. l. 34). ponitur plerumque loco secundo vel primo enuntiati vel coli, rarius loco tertio (e. g. l. 22 p. 1357,9.11) vel quarto (e. g. p. 1356,9.59.1357,2) vel posteriore (e. g. l. 57 p. 1357,13); in poesi saepius in fine versus invenitur (e. g. l. 42.57 p. 1356,9). confunditur c.: erga: p. 1356,23. adde ALDH. ad Acirc. 10 p. 86,31 (var. l.). v. et p. 1352,32. ego: p. 1356,63. 1357,3. al.

I adv. vel coni.: A strictius i. q. igitur – also: 1 c. sensu consecutivo i. q. consequenter, ideo, itaque – folglich, deshalb, daher: a in univ.: PAUL. DIAC. carm. 19,28 mortuus est, quisquis de spe ... tepescit; -o age eqs. (WALAHFR. carm. 38,76. al.). WALAHFR. Mamm. 12,2 inflammat ... ira pectus Alexandri ... iubet altius -o sanctum suspendi. RIMB. Anscar. 19 p. 42,33 vos (sc. habitatores vici) gladio peribitis; quid -o prosunt vobis simulacra vestra? DIPL. Conr. I. 19 proprium ... ad ecclesiam ... donavimus ...; proinde -o iussimus hoc fieri preceptum. VITA Heinr. IV. 13 p. 44,2 nunc demum regnas (sc. Heinrichus) ...; -o continendae sunt lacrimae. persaepe. b in conclusione logica: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,9 divinitas ... ab alio non est; ab alio -o componi nequit; simplex igitur est. 1,65 p. 93,7 non sequitur: si Ethyops est albus dente, -o est albus eqs. *ibid.* al. ellipt.: ALDH. ad Acirc. 10 p. 82,22 quid -o? si versus examer sex spondeis consterit, poterit dici dactylicus? *ibid.* iterum. 2 c. sensu comprehensivo: WALAHFR. Mamm. 13,12 -o dum talia Mammes perpetitur eqs. WIDUK. gest. 2,3 p. 69,8 quencumque videbat rex furum aut latronum ... bellis aptum, ... datis ... armis iussit ... in barbaros ... latrocinia exercerent; huiuscemodi -o hominum collecta multitudo eqs. ALBERT. M. animal. 22,31 sic -o canes enutrientur igitur et docentur ...; regimen autem 'sanitatis canum' est, quod eqs. saepius. ad summam – kurz: WALAHFR. Mamm. 20,19 fera ... collum ... martyris amplectens ulnis prae molibus ambit sudoremque ... detergit ... -o servitio devota fovet, quem sternere iussa est. 3 c. sensu anaphorico: ALDH. virg. I 37 p. 285,3 Amos, primus Nitriae ... accola ... - hic -o Amos generosa prosapia oriundus fuit. RUOTG. Brun. 27 legatus inde (sc. Roma) ... reversus ...; legatus -o, ut loqui coepimus, Roma rediens eqs. Ps. GALEN. puls. (cod. Mo) 5,5 hos (stomachicos) curas ex oleo, in quo ... absentium ... infusum ... fuerit ...; -o ex hoc oleo ... stomachum fovit. al.

B latius: 1 in explicatione i. q. nam(que), enim, quippe – denn, nämlich, freilich: a in univ.: WETT. Gall. 6 Columbanus ... Christum pro illo loco supplicavit; tres -o imagines aereas ... superstitionis gentilitas ibi colebat. WALTHARIUS 919 ancipitem vibravit Gerwitus ... bipennem; istius -o modi Francis tunc arma fuere. HROTSV. Mar. 50 incepit ... felix aetata sexta ..., germine de Iuda quidam surrexerat -o eqs. al. pro coni. causali i. q. quia, quoniam – weil, da (nun): WIPO. gest. 7 p. 30,20 alienarum ... rerum invasores regi sunt obnoxii; -o vos (sc. Papienses) alienae rei invasores fuistis, igitur regi obnoxii estis. b scilicet – und zwar: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,185 intulit auleas ... quinas musica ternarum nutritas ubere matrum ...; edidit -o graves ... Diatona voces; quae sequitur, suavem generavit Enarmia cantum; ultima diversos variavit Chromica ptongos. c exempli gratia – beispielsweise, so: WETT. Gall. 39 ad ea festinatur, quae visu comprobata sunt; tempore -o Carlomanni ... homo fuit ... rebus perpauculus. LAMB. LEOD. Matth. I 879 plurima perpetimur, ut gloria nominis eius (sc. Dei) clarior eniteat post magna pericula ...; clericus -o levis et lubricus ... humani generis inimico traditur alto iudicio. d c. sensu concessivo i. q. quidem – zwar, allerdings: WALAHFR. Wett. 690 -o puer ... castus eras (sc.

Wettinus) ... sed postquam propriis coepisti vivere votis, displicuit tua vita mihi (sc. angelo). 2 in affirmatione i. q. profecto, sane, re vera – wahrhaftig, tatsächlich, wirklich: a in univ.: WALTHARIUS 442 istius -o modi pisces mihi (sc. Gunthario) Francia numquam ostendit, reor externis a finibus illos.

- 5 WALTH. SPIR. Christoph. II 5,62 -one supplicium pro voto in templa tulistis (sc. sorores)? haut impune quidem. VITA Erasmi 235 se ... hominem non invenisse fatentur famuli; audit ut hoc cēsar, valde est perterritus -o. b ecce, en – siehe, da: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,189 iam ... vaporifere pulsabant aethera flammę ... -o Nicea ... laeta ... scandeat culmina pyrg. 10 NADDA Cyriac. I 3,2 Quintus Sestius ... presenciam ... cesaris ... alloquitur: '-o', inquit, 'auguste, fateor me ... fidelem fuisse socium senatus'. 3 in adversatione: a sed, vero, at – aber, jedoch: WILLIB. Bonif. 2 p. 11,1 plurimi virili sexus robore confortati ... ad eum (Bonifatium) conflueret ...; quibus -o sexus infirmioris inbecillitatis inerat eqs. LIUTG. Greg. 2 p. 68,9 ipse ... coepit iterum legere velle sicut prius; egregius -o praeceptor paululum eum distulit et dixit: 'Non ita, fili.' 20 VITA Bonif. II 5 precepit sibi ... escam ... deferri; dicente -o ministro ... se non habere cibum respondit: 'eqs.' saepius. abund.: CHART. Carinth. V 419 p. 269,14 (a. 1278) verum erga ... lites componere saluiferum estimantes ... universo iuri ... renunciamus. b immo, potius – dagegen, vielmehr: WALAHFR. carm. 49,12 naturam nostram mala non temptatio frangat ...; -o mali magnis tu (sc. Deus) nos defende periculis. VITA Erasmi 437 cesar depromit ... dicens: 'facta ... sunt hec ... arte maleficiorum ...; vir sanctus contra hec regi respondit ...: 'filius -o Dei facit hec ... signa'. c in interr. adversativa i. q. tamen, nihilominus – dennoch, trotzdem: RIMB. Anscar. 27 p. 58,18 pluribus nostrum (sc. habitatorum vici) ... est cognitum, quod ... magnum possit Deus praestare subsidium ...; quare -o abicimus, quod ... nobis ... utile scimus? VITA Heinr. IV. 11 p. 36,27 respondebis (sc. filius) ... similem esse iumentis, qui ... humanis divina non praeferat; cur -o magis audis eos, qui tibi suggerunt: 'eqs.' OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 86,18 si ... coram ... patriarchis huiusmodi tractaretur negotium, nichil ... sine nostra (sc. Romanae curiae) diffiniri valeret auctoritate ...; quomodo -o isti (Galli) ... usurpare audent, quod eqs. 4 in continuatione: a in adiectione i. q. etiam, praeterea, insuper – (dazu) auch, außerdem, darüber hinaus: WETT. Gall. 20 auditur diaconus ab eo (Gallo) honorem susceptionis principis; -o et additum est de ereptione puellae. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 895 p. 126,16 Odo rex Galliae ... reversus est; Zwentibaldus -o filius regis ... rex creatus est. 45 DIPL. Conr. II. 10 p. 12,21 statuerunt ... episcopi ...; ut dentur ad singulas ecclesias porci III^{or} ...; statuit -o ... imperator liberam utrique loco concessionem eligendę ... congruę personae (inde DIPL. Heinr. III. 67 p. 86,40). al. abund.: VITA Liutb. 12 quod ... hoc (sc. macies Liutbirgae) esset ... immoderata corporis afflictio, i n s u p e r -o nocturnus ... ad ecclesias ... accessus (31). b in conexione: a notione particulae utcumque vigente i. q. et, autem, deinde, tum – und, aber, nun, (so)dann: EIGIL Sturm. 25 (cod. W) fratribus valedicens dimisit eos; egressis -o (igitur B) fratribus eqs. HRABAN. epist. 28 p. 443,22 his -o omnibus consideratis unum opusculum condere disposui. CARM. de Quint. 159 nos (sc. iuvenes) Rome geniti ...; bis seni venimus -o dicendi eqs. (vix recte ed. in nota). OTTO FRISING. gest. 1,12 quot et quanta -o Fridericus Suevorum dux ... gesserit, ... summam dicemus. persaepe. 60 pendet a coni.: WETT. Gall. 29 p. 273,28 tametsi -o absens esset a cella, non minus tamen solito labori insistebat. WALAHFR. Wett. 206 -o (ego a. corr. V) ubi membra suo componit languida lecto. HRABAN. carm. 11,49 nominis -o mei si ulla te (sc. episcopum) cura momordit. WALTH. SPIR. Christoph. I 20 quoniam -o regalis asperitas ... gubernaculo caruit protectionis. BERTH. chron. B a. 1070 p. 209,12 illuc (sc. Augustam) -o fratres Constantienses ... cum venirent. persaepe. b notione particulae evanida plus minus abund.: REGISTR. Raet. Cur. p. 381,4sq. est ... census regis de ministerio, quod dicitur ferrires ...; sunt -o ibi octo fornaces; sculthacio vero massas XXXVI ...; habentur -o in isto ministerio piscinae III. in ini-

[Wellhausen]

tio capitulorum, epistularum, chartarum: HRABAN. epist. 16 p. 416,8 quam grata sit -o Deo ... modestia, plurimis ... locis demonstratur. THIETM. chron. 1,20 -o (ego CHRON. Thietm. [var. l.]) quaecumque ... vita deficiente indiscussa relinquam, successor karissime, compleas. *al.* in *poesi pro versuum complemento*: HRABAN. carm. 16,17sq. invidus -o necem frater iusto intulit olim, sic Iudas Christo invidus -o necem. HROTSV. Mar. 178 qui (*supernus rex*) ... consolari dedit Annam per me (*sc. angelum*) ...; at nunc -o tui (*sc. Ioachim*) causa de cardine caeli ... veni. EGBERT. fec. rat. 2,267 angelus in Greco, quod nuntius -o latine. *al.*

II *praep. (postposita) c. gen. i. q. ?pro - ?als*: WALTHARIUS 598 a genitore meo ... puer obsidis (*ni subest nom.*) -o (in ... loco *var. l.*; in ... vicem 90) sum datus ad Hunos.

**ergodosium* (-oci-), -i n. (ἐργόδοσιον) *ergasterium, officina* - Werkstatt: PETR. DAM. serm. 5,1 l. 4 qualiter illum (*Severum*) Deus de lanificii -cio sustulit.

ergon subst. n. (ἐργον) *opus, factum* - Werk, Tat: VITA Erasmi 417 -a minasque tuas (*sc. regis*) ... ludificare valebo.

[*eri v. erpica.*]

eria subst. (ἐρι(ov)) *lana, lanugo* - Wolle: GLOSS. III 488,15 St.-S. -a wolla.

[*eribeo v. exhibeo*: FORM. Bitur. 18.]

erice (-ruc-, -isc-, -ise *sim.*), -is *vel erica*, -ae (-us, -i: l. 38) f. (ἐρι(ε)ικη) *gen. sg. hery(cio)s*: ALPHITA I p. 285,24sq.

1 *de plantis*: a *Erica vulgaris* (L.) *vel Erica arborea* (L.) - Heidekraut oder Baumheide (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzen-nam. I. p. 729sq. et Hegi, Flora V/3. p. 1705sq.). CONFL. rosae et violae 86 (ArchStudNeuSprach. 90. 1893. p. 156; s. XIII.) prior (*sc. comes violae*) est urtica, sequens de senticula sterilis -a (*anica cod.*). b *tamarix* - Tamariske: ANON. herm. p. 99,38 -scis carpu, id est radix tamaricius. GLOSS. V 40,30 St.-S. arbor -is, i. crulbast. fort. add.: PAUL. AEGIN. cur. 234 -is (3,59,12 ἐρεϊκη) fructus, ciciidum, psimithiu ... siccis fac cataplasma. 2 *resina, colophonia* - Harz: CONSTANT. AFRIC. coit. 13,28 propinquat ... ei (*ciceri*), quod arabice dicitur -e (*erise, eruce, aruce sim. var. l.*). ALPHITA I p. 289,37 -us, colofonia idem. II p. 58,32 -e, id est colofonia, quedam gumma.

ericinus, -a, -um. *ad ericium pertinens* - zum Igel gehörig, Igel-: GLOSS. III 626,42 St.-S. -um igelin. CHRON. Albr. a. 1224 p. 913,30 reclusa ... erat vestita pellibus -is, ita quod de illius corpore vermes ebullirent.

ericus (he-, (h)ir-, (h)yr-, -rec-, -ryc-, -iti-, -ceus), -i m. 1 *proprie*: a *de animalis terrestri i. q. erinaceus* - Igel: a *in univ.*: ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,30 -us prindes et deo canna extente rabis, (*leg. de lamna exenterabis, cf. Svennung, Pallad. p. 631*) vivum. EGBERT. fec. rat. 1,1502 invidus h-tio similis eqs. EKKEH. IV. cas. 31 p. 74,2 mulier ... -tium peperisse somniaverat. ECBASIS capt. 150 cursitat -us, pomis revehatur onustus. GLOSS. III 446,51 St.-S. i-us igil. HILDEG. phys. 7,30 -us, scilicet 'swinegel', frigidus est. ALBERT. M. animal. 1,16 dicimus ... testudinem habere concam et hy-um (he-re-um, h-um, -um *var. l.*) spinas. *persaepe*. β *alleg.*: HRABAN. univ. 8,2 p. 227^B h-us ... mystice peccatores aculeis vitiorum plenos ... significat. ALBERT. M. Is. 14,23 -us signum desolationis est. *al.* b *de animalibus marinis*: a -us (*marinus*) i. q. *echinus* - Seeigel: AMARC. serm. 4,219 dicite (*sc. erus*), quid cupiatis; ursi aut i-i gustum, pavonis, oloris eqs. ALBERT. M. animal. 4,53 iryciorum ... marinorum modi omnes carent carne ...; multa ... sunt y-orum marinorum genera. 19,30 hi-i ... sunt parvi corpore durissimarum spinarum. *ibid. al.* β -us *marinus i. q. urtica marina* - Seenessel: ALFAN. premn. phys. 1,16 p. 8 pinnas ... et -os marinos, (PG 40,509^A τὰς ἀκαλύφας) velut sensibiles plantas fecit creator. 2 *meton. (usu milit.)*: a *de machina oppugnatoria i. q. cervus* - 'Spanischer Reiter': NARR. itin. nav. p. 186,21 impulimus quoddam instrumentum, quod -um vocamus, ad muros corrasce. OTTO SANBLAS. chron. 23 p. 32,33 cesar ... apparatus, quem ad expugnationem ... civitatis fecerat, scilicet talpas, vulpeculas, -os ...; exuri precepit. HEINR. LETT. chron. 23,8 p. 162,35 alii balistas exercent, alii edificant -os (-eos *var. l.*). 28,5 p. 203,16. b *acies*

in modum -i instructa - igelähnliche Formation: CHRON. Pol. 3 epil. p. 124,20 illi (*Pomorani*) ... recurvati ordinarunt prelium hastis suis circumquaque plectentes -um (y-um *var. l.*) nec procedunt catervatim, sed stant per circinnium.

5 *erificium, erifition v. eriphion.*

erigeron (ir-, or-, yr-, -gonon, -enon, -eton, -eon), ?*gen.* -ontus et -ontes, *acc.* -onta m. (f.: l. 12; n.: l. 15) (ἡριγέρον) *script. et form.*: -gonum: l. 15. porri-: l. 20. yenlicontes *sim.*: l. 17,18.

10 1 *senecio, gerontea* - Kreuzkraut, -wurz: ANON. herm. p. 99,37 -ontus, id est sinicione. DYNAMID. Hippocr. 2,125 -onon, quam Latini senecionem vocant. PAUL. AEGIN. cur. 219 p. 160,12 i-onta (3,54,2 ἡριγέροντα) aut coriannum viridem (*sc. coquens*). ODO MAGD. herb. 1664 -on (-ton [i-eon p. corr.], -non, -onum, o- *var. l.*) Graeci, nos senecion vocitamus. GLOSS. III 595,43 St.-S. y-on ... senecium eccewort (*leg. crucewort*). ALPHITA I p. 321,18 ycit (*yeint var. l.*) licontes vel lizontes, id est senescentes. II p. 195,16 yenlicontes vel lyrontes, i. senescentes (*v. notam ed.*). *al.* 2 *nasturcium* - Brunnenkresse: GLOSS. III 598,66 St.-S. porr-on (-on *ed.*) brunkarse.

1. *erigo*, -rexi, -rectum, -ere. *script. et form.*: erri-: l. 44. *stirp. praes. ereg-*: p. 1360,33. 35. 53. *adde* ANTIDOT. Berolin. 3. *perf. indic. eregierunt*: p. 1360,59. *partic. praes. eriens*: p. 1359,12. *perf. erictus*: l. 38. p. 1359,5. *depon.*: p. 1360,4. 35. *usu refl. et medial.*: *passim*; *intrans.*: l. 44. 45. p. 1360,28. 31; *absol.*: DIPL. Karoli III. 49 p. 82,22. c. *dat.*: l. 36. 48. p. 1360,72. *metr. ēr-*: p. 1359,51. *partic. praes. usu adi.*: CHART. Brixin. 66 p. 72,23; *subst.*: l. 54. p. 1360,31; *perf. usu adi.*: l. 40. p. 1359,8. 68. 1360,44. *confunditur*: c. *exigere*: p. 1360,24. 37. *al. c. regere*: p. 1359,6. -erit c. *exserit*: l. 34.

30 1 *proprie et in imag.*: A (*at*) tollere, (*sursum*) levare - aufrichten, (*hoch-, auf-, er*)heben (*refl., medial., intrans. i. q. [as]urgere* - sich erheben, aufrichten): 1 *in univ.*: BEDA hist. eccl. 4,3 p. 211,10 quoties ... manum ... minitans exerit (-xerit *var. l.*) Dominus. RHYTHM. 149,480 oramus ... palmis Olimpo -tis. ERMENR. Sval. 7 capit. p. 156 de eo, quod claudicantem -xit. POETA SAXO 5,67 ut ... stantes -rent lapsos. WIDUK. gest. 1,36 p. 53,1 -tis (*eri- var. l.*) signis procedebant Saxones castris (OTTO SANBLAS. chron. 11 p. 11,17. *al.*) UFFING. Ida 1,20 coepit (*sc. homo contractus*) ... -tos ad sidera tendere vultus. THIETM. chron. 2,10 -tus a terra ... sumpsit rex clipeum. TRACT. de astrol. 8 sol -it se in ariete et cadit in libra. Ars med. 7 p. 430,15 adiunctio carniū dependit in modum ... veretri, ita ut ... errigere videatur. CONSTANT. AFRIC. coit. 6,5 prestat ... virge ... cor ... virtutem -endi (*exigendi, extinguendi var. l.*) *persaepe*. c. *dat. i. q. imponere* - aufstecken: WOLFARD. Waldb. 1,12 (14) suscipiens ... candelam Liubila ... candelabro -xit. 2 c. *colore quodam*: a *de velis i. q. sursum trahere* - (*hin*)aufziehen, 'setzen': WALTH. SPIR. Christoph. II 6,44 nostrae clementer carbasa puppis -e (*sc. Christus*). THIETM. chron. 7,19 -tis ... velis nostri per omnem ... navigabant diem. ALBERT. M. pol. 3,4^e p. 232^b,39 qui (*gubernator*) ordinat ... remigantes et prorarios et vela -entes. b *de plantis i. q. procreare* - hervorbringen, hervorwachsen lassen: WALAHFR. hort. 181 proximus absinthii fructus locus -it. *medial. i. q. excrescere* - hervor-, emporwachsen: LEX Sal. Karol. 36,3 si quis per messem alienam, postquam in culmen -itur, ... cum carro transierit. WALAHFR. hort. 370 haud procul, ambrosiam ... quam dicere mos est, -itur. c *de solo i. q. eruere* - aufreißen: WALAHFR. hort. 44 torpentia ... arva revulsis ... complexibus urticarum -o (*gloss.*: piteta) et ... habitata cubilia talpis diruo. d *de collocatione ossium sim. i. q. dirigere* - richten: ALBERT. M. animal. 1,266 spondiles ... dentem suum sursum -unt. e *medial. de coma i. q. horrere* - sich sträuben: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,192 -tis concussa comis ... rexit muliercula. f *refl. de flumine i. q. excedere* - heraustreten: ANNAL. Disib. a. 1117 p. 22,41 fluvius Padus de alveo suo se -ens ... in altum se extulit. g *refl. et medial. i. q. scandere, ascendere* - (*an*)steigen: AUREL. REOM. mus. 13,9 in ultima versus syllaba ... vox -itur. GUIDO AUGENS. mus. 306 circulus ... qui -it se usque ad superiorum lineam metarum, elevationem designat autento-

rum (*sim.* 308). ANON. mus. Sowa 1^c p. 71,14 scandere, id est sursum -i divisive. *al.*

B construere, (ex)aedificare, efficere – errichten, (auf-, er-)bauen: 1 *de rebus corporeis:* **a** in univ.: CHRON. Fred. 2,36 p. 61,2 Coloseos Romae erictus. IONAS BOB. Ved. 8 -xit (-xi, rexit *var. l.*) ... ecclesiam. RUOTG. Brun. 33 edificia. TRAD. Frising. 1289 tradidit ... vir ... hobam I ... cum mola I -ta. HEINR. LETT. chron. 23,8 p. 162,35 alii propugnaculum edificant, alii paterellos -unt. *persaepe. restituere – wieder-aufbauen:* RHYTHM. 118,6,1 donec eius (*templi*) erat ... -ta ruina. SUMMA dict. Saxon. 11,56 (epist. papae) ruinas eius (*Magdeburgensis ecclesiae*) ... erientes ... vestre commissos curie ... ad succurrendum ... invitate. *commutare – umbauen:* RYCCARD. chron. a. 1215 p. 72^a,23 quoddam mon*ch*-alium monasterium ... destruxit Oddo et -xit in arcem. **b collocare – aufstellen:** THIETM. chron. 7,60 ex parte gentili crucem sanctam -bant *nostri*. THEOPH. sched. 3,85 p. 157,8 forma (*sc. campanae*) ... -atur super terram sicque stet, donec *eqs.* CHART. Heinr. Leon. 70^d Heinrichus dux super basem leonis effigiem -xit. *saepe.* 2 *de rebus incorporeis:* **a delineare – konstruieren, zeichnen:** ANON. geom. I 3,18 p. 329,5 -atur nobis orthogonium. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,176 laterum miras -xit ... ipsa (*Geometrica*) figuras. ANON. minut. 3,5 p. 244,29 (cod. Mon D) facile est ... tetragonum -ere. *ducere – ziehen:* ANON. geom. I 3,18 p. 329,9 -amus orthogonallyter lineam de 'z' sursum ad 'u'. **b formare, pingere – 'schlagen':** VITA Euch. Val. Mat. 15 cum ... signum ... crucis manu elevata contra paralyticum -ret *Eucharis.* **c medial. i. q. consistere (in) – beruhen, sich gründen (auf):** PS. ALCUIN. mus. p. 26^a,23 quomodo litteris oratio, unitatibus acervus multiplicatus numerorum surgit et -itur, eo modo *eqs.* **d edere – von sich geben:** RHYTHM. 149,481 murmur -it vocum, iocunda carmina vulgum.

C extendere – ausdehnen: 1 (*pro*)tendere, rectum reddere – (*aus*)strecken, begradigen: TRANS. Libor. I 29 -tis ... ac sanatis omnibus simul membris prosilivit *mendicus* de ... curiculo. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,9 tu ... cui ... commisi ... clavum, -e confractos felici robore contos. TRACT. de chirurg. 787 si ... os non bene -tum vel nectum fuerit, ... iterum rumpatur os. 2 (*ex*)pandere – (*ein*)spannen, straffen: WOLFARD. Waldb. 1,17^a (19) illa (*mulier*) ... curceboldum, quem ... ad texendum -erat, ... texere coepit. EKKEH. I. (?) Wibor. 44 telam habens *mulier* -tam usque ad extremitatem texendi prope perductam. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,193 dyplasi octonas -erat Archia chordas. 3 *medial. i. q. (sursum) diffundi – sich (in die Höhe) ausbreiten:* BEDA temp. rat. 7,14 inumbratio illa, quae noctis natura est, ita -itur, ut ad sidera usque videatur extendi.

II translate: **A** *efferre, relevare, firmare – erhöhen, erheben, stärken:* 1 in univ.: **a gener.:** TIT. metr. I 1,11,2 ista manus ... prosternit elatos et humiles -it. WETT. Gall. prol. 3 -tis super astra poetis. RIMB. Anscar. 1 p. 19,16 mundus ... magis ea, quae ... sancta sunt, evertere quam religiosa quaerit -ere. RUOTG. Brun. 26 ut -ret cor suum in spem. *saepe. refl. et medial. i. q. efferrī, consurgere – sich aufschwingen, versteigen:* HRABAN. epist. 34 p. 469,2 qui (*Ludowicus rex*) ... nec adversitatibus ... frangi nec prosperitatibus ... in superbiam -i nosti. MANEG. c. Wölfh. 9 p. 62,6 ut fautores sui (*sc. diaboli*) in quadam parte ad virtutem se -ant. PAUL. BERNR. Greg. 61 p. 507,21 ad quod (*sc. Romanam ecclesiam subicere*) ... annisu, quo valuit, -tus est *Henricus rex. al.* **b publ. et eccl.:** **a constituere, denominare, eligere – einsetzen, ernennen, (er)wählen:** VITA Magni Fauc. I 68 post obitum ... regis Pippini ... -tus est Utilo in ducatu Bavorum. GESTA Vird. cont. II 6 p. 519,12 qui (*Petrus*) ... in abbatem -itur (eligitur *ed., sed cf. p. 519,22* -itur). GESTA Trev. cont. V 4 p. 411,1 ut veniret *archiepiscopus* in auxilium novi regis Henrici ... viri ... electi et -ti contra ... Fridericum imperatorem. *al.* **β augere, amplificare – erweitern, aufwerten:** DIPL. Heinr. II. 26 quandam capellam ... a fundamentis in matrem aeccliam -ximus. BRUNO QUERF. Adalb. A 4 quam urbem rex ... in magnum archipresulatum -xit. CHART. Mog. A I 533 p. 442,1

cum ... comes ... ecclesiam suam ... in monasterium -ere stauisset. *al.* 2 *tumefacere – überheblich machen:* VITA Winn. 25 (MGMer. V p. 773,23; cod. 8) erat ... semper hylaris animo ... , quem non noverant prospera -i nec adversa deici, (-ere ... deicere *p. corr.*). *refl. et medial. i. q. tumescere – überheblich werden:* HROTSV. Gong. 54 pietas illum (*iuvēnem*) quamvis ... regis ditaret ... munere gloriolae ... , turgenti fastu non tamen -itur. BERTH. chron. B a. 1075 p. 230,10 quatinus ... neque se ... pertinaciter -ret neque Deum, qui se ... sublimaret, ... annullaret rex. 3 *confirmare, recreare, cohortari – ermutigen, auf-, ermuntern:* **a** in univ.: WIDUK. gest. 1,38 p. 57,9 his optimis verbis -ti (*certi var. l.*) milites ... acceperunt fiduciam. 3,60 est *Wichmannus* ... bonis promissionibus ab imperatore -tus. THANGM. Bernw. 13 p. 764,25 episcopus, qui antea a pontificali iure timebatur deiectus, subito Dei gratia -tus *eqs. al.* **b stimulare, instigare – antreiben, anstacheln, aufhetzen:** CONC. Merov. p. 67,5 ne a potentibus saeculi clerici contra episcopos suos ... -antur. ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 51,17 cuius (*Karli*) animum ad ultionem iniuriarum suarum -erant filii Cuonrati. WIDUK. gest. 1,36 p. 52,2 quo facto omnes barbarae nationes -tae ... rebellare ausae sunt. *al.* **c incitare – anregen:** ALFAN. premn. phys. 28,22 p. 139 splen ... stringit eum (*humorem nigrum*) et confortat et ad digestionem -it (*exigit var. l.; PG 40,716^a διεγείρεται*). 4 *refl. (intrans.:* l. 28,31) *i. q. exurgere, reluctari – sich auflehnen, widersetzen:* CHART. Sangall. A I 422 (a. 853) si ... ulla opposita persona contra hanc traditionis cartulam se -erit. ERCHEMB. Cas. hist. 58 -xit ... Athanasius viriliter contra eos (*Capuanos*). VITA Hildulfi 4 in poenitudinem conversus se contra se -xit. THIETM. chron. 4,54 qui (*rex*) ... omnes adversum se ... -entes humiliavit. *al.* *se defendere – sich zur Wehr setzen:* CONC. Merov. p. 143,1 cum ... contra huiusmodi personas ... se sacerdotes ... eregere debuissent.

B instituere, condere – einrichten, gründen: 1 in univ.: CHRON. Fred. 2,8 unum ... regnum Latinorum ereguntur (*sc. Aeneas et Frigas*) et alium Frigorum. DIPL. Loth. I. 134 p. 299,31 ad causas audiendas vel freda exigenda, (et feoda -enda D). DIPL. Otton. III. 155 p. 566,38 mercatum -ere decrevimus. COD. Wang. Trident. 73 p. 166,18 quando illa terra fuerit ... in suo recto statu ordinata et in suis redditibus -ta et preparata. *al.* 2 *introducere – einführen:* THIETM. chron. 8,5 cultus ... idolorum Deo prepositus -itur. *medial. i. q. exoriri – aufkommen, entstehen:* VITA Heinr. IV. 3 p. 15,9 vicit rex ... aciem contra se instructam, non obstinationem -tam. 3 *exigere – eintreiben:* CHART. archiep. Magd. 238 p. 299,33 (a. 1135) ne laicorum quispiam ... meliorem, quam in agro ecclesie crevisse contigerit, decimam ab ... abbate -ere (*ni subest exigere*) audeat.

C regere – lenken, leiten: 1 *flectere, (ad)vertere – (aus-)richten, (hin)wenden:* **a** in univ.: CONC. Merov. p. 218,3 ut nullus episcopus causas perferat ... , ne ... a fomitem iracundiae semet ipsum videatur -ere. WILLIB. Bonif. 1 p. 5,13 cum ... totum se ... ad superna eregeret (-ret *var. l.*). HRABAN. epist. 17^b qui (*Deus*) ... regēne mentem ad relevandas populi sui calamitates -erat. *al.* *medial. i. q. proficisci – aufbrechen:* PETR. CAS. (?) chron. 4,82 p. 546,4 princeps ... ad expugnandam et depredandam ... terram -itur. **b avertere – abwenden:** ALBERT. MIL. temp. 54 multi clerici ... se a comunione eius (*Anastasio papae*) eregierunt, eo quod communicasset sine consilio episcoporum. 2 (*con*)ferre, (*re*)ducere – (*hin*)bringen, (*zurück*)führen: **a** in univ.: DIPL. Otton. II. 273 p. 317,13 in pristinum gradum -ere (*sc. loca Deo dicata*) conamur (*inde* DIPL. Heinr. II. 472 p. 601,18). DIXIT ALGORIZMI 203 cum ... collecti fuerint in aliqua differentiarum X vel plus, -antur ad posteriorem differentiam. CHART. Sil. D III 552 intendentes civitatem nostram ... in melius -ere constituimus *eqs. al.* *redigere (in) – machen (zu), umwandeln (in):* DIXIT ALGORIZMI 926 (cod. C) divide per LX ... , ut -as eas (*differentias*) ad, (usquequoque reddas illud in N) gradus. **b c. dat. i. q. proponere – vorlegen:** CHART. Altenberg. 189 p. 140,7 (a. 1250) quicquid quaestionis vel rationis ... nobis (*sc. conventui*) evenerit, ... fideiussores nobis -ent et deponent. **c**

comprehendere, coniungere – zusammenführen, -fassen, vereinigen: CHART. Rhen. med. II 216 p. 255,1 (a. 1204) quatenus antememoratas ecclesias . . . in unum beneficium ecclesiasticum -ere ac instituere . . . dignaremur (sc. *archiepiscopus*). p. 255,15 vicariam cum capella in unum beneficium ecclesiasticum -endi duximus et -imus.

*adi. erectus, -a, -um. I proprie: A sursum directus – aufwärts gerichtet: 1 celsus – aufrecht: a in univ.: TRANSL. Libor. I 32 brevis . . . vestis . . . iam -ae (sc. *puellae contortae*) stanti non sufficiebat. ALBERT. M. animal. 1,434 ea . . . cervix, quae est nimis -a, . . . contumacem dicit. 13,48 solus homo est -i et recti corporis eqs. al. rigidus – starr, steif: LEX Baiuv. 4,11 si . . . est digitus mancus, stat rectus, (est arectum sP, stat -us L), ut non possit plicare. b perpendicularis – senkrecht: a gener.: BEDA hist. eccl. 3,2 p. 129,3 fertur, quia . . . utraque manu -am (sc. *crucem*) tenuerit Osuald, donec . . . terrae figeretur. al. ALCUIN. carm. 3,34,4 novam sese lunam vidisse putabat coniunx cornibus -is, ut solet esse nova. ß geom.: ANON. geom. I 3,17 basis iacens cathetum -um superat cum sua quarta parte. GERB. geom. 4,4 rectus (sc. *angulus*) . . . hoc modo fit, si rectam lineam iacentem altera stans -a contingat. al. 2 eminenens, praeruptus – (hoch)aufragend, steil: AGIUS epic. Hath. 610 arbor . . . quae celsa . . . fuerat sibi visa, ramis -is, flore decora eqs. ANNAL. Plac. a. 1167 videndo eas (*montaneas*) tam asperas et -as dixit imperator: 'eqs.' al. B rectus, (ob)longus – gerade, langgestreckt, länglich: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,7 p. 6a^v sunt (sc. *ossa manus*) . . . diversi forma, scilicet altera gibbosa, altera concava, alia -a. CHART. Basil. A I 336 p. 505,15 cum scutis retortis et -is. al. C procidens, exstans – (her)vortretend, -stehend: AGNEL. lib. pont. 84 Agnellus . . . habuit . . . -os oculos. D citatus – beschleunigt, erhöht: AESCULAPIUS 23 p. 37,12 sequitur (sc. *solutionem ventris*) insomnietas et pulsus -us.*

*II translate: A excelsus, elatus, reverendus – erhaben, stolz, ehrfurchtgebietend: ARBE0 Emm. 7 contra potentes -us leonis fortitudinem ostendebat. EPIST. Meginh. 14 p. 207,4 dum increpas (sc. *episcopus*) -ior an dum obsecras humilior. GLOSS. II 179,17 St.-S. -i antsaziga. B superbus, arrogans – überheblich, anmaßend: WALAHFR. Wett. 721 quidam flexa placidi cervice videntur, -o sed corde tument. RUP. TUIT. Eliph. (PL 170,430^B) ut . . . in . . . Christi martyrem . . . pene . . . crudelibus paganis promptiores atque -iores fuisse legantur Iudaei.*

*subst. erectum, -i n. 1 gener. i. q. summitas, vertex – Höhe, Gipfel: DIPL. Loth. I. 41 p. 129,1 cum . . . -is montium, de vexis collium, imis vallium. 2 natur. et medic. de parte calvariae fort. i. q. os parietale – viell.: Scheitelbein: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,3. 5b^v aliud (sc. *os*) est oblongum, per medium capitis prorectum et vocatur -um. IOH. IAMAT. chirurg. 6,1 p. 35,40 tertium (sc. *cranei os*) in capitis summitate (sc. *est*) et directo processu . . . et -um nuncupatur.*

adv. 1. erecte. absque reptatu – ohne zu kriechen: ALBERT. M. animal. 13,48 non manet in . . . fissuris terrae animal . . . quod pedes habet et -e ambulat super ipsos; mures autem . . . non -e ambulant, sed potius totum pedem posteriorem a media flexione cruris trahunt in terra.

*2. *erectim. sursum – aufwärts: WILH. HIRS. const. 1, 100 p. 1034^D priori assurgitur -m super scabella, abbati vero intranti stando. 2,15 p. 1055^A ad gradum de sede sua tendenti (sc. *abbati*) . . . fratres -m assurgunt. Wellhausen*

*2. erigo v. irrigo. erigonem v. erigeron. erilis (he-), -e. script. herel.: p. 1362,3. I adi.: A proprie: 1 strictius i. q. dominicus, qui domini est, domino debitus, domino dignus – herrschaftlich, dem Herren eigen, geschuldet, eines Herren würdig: a in univ.: THIETM. chron. 6,75 p. 364,27 quae (*Amulred*) castitate pia et opere h-i inter alias lucebat matronas. TRAD. Ebersb. 1,21 Snelmout . . . servus cum fugeret h-e servitium, predium, quod habuit . . . , cessit possessori suo. TRAD. Frising. 1463 p. 315,11 quatinus ipsa (*matrona*), sicut et ante fuit, ab omni servitio sit libera, nisi h-is sit pedissequa. al. per principem terrae paratus – vom Landesherrn ins Werk gesetzt: COSMAS chron. 1,33 p. 59,13 que pes-*

tis . . . inclementius . . . perdit . . . chisticolas, quam fraus in nummo h-is. b spectat ad Christum, Deum: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,2 l. 6 verissimorum herelium (-ium var. l.) aliorumque . . . sanctorum testium . . . testimonio adprobatur

*Christus eqs. WALAHFR. (?) carm. 83,5 martyr et miles radians h-is (ABBO SANGER. bell. 3,102 m. h-is [gloss.: dominicalis]). VITA Pirmin. I 6 l. 37 tuba -is clangit ab alto. CARM. imag. 11,3^a Matheus, scriptor h-is. EKKEH. IV. bened. I 20,90 donandi facilem mentem iam novit Petrus h-em (gloss.: domini). al. 2 latius i. q. nobilis, generosus, splendidus – edel, hochansehnlich, fürstlich: PAUL. DIAC. carm. 4,1,12 h-is catholicus princeps Arichis. WALAHFR. carm. 28,1 natus (sc. *Karolus*) et egregie et cultu nutritus h-i (-i var. l.). EPIST. Gerb. 30 nos (sc. *archiepiscopus*) . . . rem h-is vestri pueri (i. *Otonis III. imp.*) . . . effecimus (VITA Mathild. II 21 p. 187,20 h-i puero). VITA Mathild. II 3 p. 151,9 Heinricus . . . induens se -i ornatu eqs. ANSELM. MOG. Adalb. 71 Moguntia, mater h-is. ANNALISTA SAXO a. 1100 p. 733,31 Boemia . . . civilibus bellis . . . est vexata pro eo, quod eadem regio . . . iam plurimis dominis h-i stirpe editis subiaceret. saepius. B translate i. q. magnificus, praeclarus, egregius, insignis – herrlich, ausgezeichnet, großartig, prächtig: 1 spectat ad homines eorumque virtutem, formam sim. i. q. (prae)fortis, virilis – heldenhaft, männlich: WALTHARIUS 227 illa (*Hiltgund*) . . . vultum reticens intendit h-em. METELL. exp. Hieros. 4,336 quae (*deitas*) dat eis (*pugnantibus*) vires, animos attollit h-es. 5,102 miles erat Piletus h-i robore letus. al. 2 spectat ad res: IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 226,5 (vs.) quae (*petra*) lapis angularis . . . h-is Hierusalem positus fundamento (spectat ad Vulg. apoc. 21,18sq.). GERH. AUGUST. Udalt. 1,3 l. 17 sanctum Petrum . . . invenit . . . enses duos valde h-es . . . sibi ostendentem. Pass. Thiem. I 354 antiphonae psalmi pro nomine martyris almi coniubilant, celos tangit h-e melos. METELL. exp. Hieros. 6,280 duellum.*

*II subst.: A masc. i. q. dominus – Herr: GLOSS. II 618,56 St.-S. -is komun. EPIST. var. II 31 p. 352,3 ut vos (sc. *rex*) et fratres vestri, -es nostri, in mutua dilectione indissolubiliter consistatis. B fem. i. q. puella, virgo nobilis – (Edel-)Fräulein, Herrin: RUODLIEB X 59 <mox hera poscit aqua>m, quam sumere iussit h-em, et post hospitibus datur. X 62 maior maiori, iunior consedit h-i. XI 12. ibid. al.*

*adv. *eriliter (he-). ut erum decet – einem Herren angemessen: BERTHA Adelh. 3 p. 757,36 Godefridus . . . imperatorem . . . est comitatus honorifica suorum milicia omni que bellico apparatu h-r stipatus.*

**eriliter (he-), -atis f. speciositas, nobilitas – Ansehnlichkeit, Adel: GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 116 rex . . . intuens h-em staturae illius et comperiens doctrinae suae scientiam eqs.*

**erima (-ina) subst. (ἐρύμα) munimentum, propugnaculum – Bollwerk, Schutzwall: ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 774,30 (a. 1241/46) castrum Tarenti debet reparari per homines subscriptos . . . ; in barbacano ex parte muri magni -a in pede cannas quinque et desuper -na a cantone muri cannas quinque, quod debet facere prior Franganoni.*

*erinnacleus (he-, -atius, -cius), -i m. metr. ěřináč-: l. 58. echinus, ericius – Igel: GLOSS. III 448,6 St.-S. eritius vel -tius igil (cf. *Isid. orig.* 12,3,7). CARM. didasc. 664 faciem qui muris et ursi in se presentat, turpis -ius (spectat ad Hier. epist. 106,65). PETR. DAM. epist. 86 p. 469,21 huius (*versuti hostis*) figuram . . . -ius representat (*de re v. notam. ed.*). COSMAS chron. 1,12 p. 28,18 metit Tyro ense capta hostium, donec plenus hastilibus quasi h-ius . . . cecidit. ALBERT. M. Is. 2,10 p. 42,1 h-ius . . . nulli animali resistit, nisi eqs. al.*

eringium v. erynge.

*1. *erinus (he-), -a, -um. (ἄρινος) ex aera confectus – aus Lolch bereitet: PAUL. AEGIN. cur. 219 p. 160,17 agrii radicem coquens . . . et solvens cum -a (h-a var. l.; 3,54,2 ἀρίνου) f a r i n a fac cataplasma (252 p. 196,16. 255 p. 204,26).*

2. erinus v. irinus.

**eripenalis v. *aripennalis. eripes v. aeripes.*

*?eriphion (erificium, erifitium, erision) n. (ἐρίφιον) ?ruta – ?Raute: GLOSS. III 488,14 St.-S. erision ruta (v. *notam. ed.*).*

[Konstanciak]

DYASC. p. 90^b erifitium herba est, quae in summis montibus invenitur, folia habet apio similia eqs. (sim. ALPHITA II p. 59, 31 erificium. [v. notam ed.]; cf. ThLL. V/2 p. 788, 48. 535sq.).

eripio, eripui, ereptum, -ere. script. err.: l. 49. form. perf. -pi(i): l. 45. metr. -ē: LIUTPR. antap. 3,3 p. 75,24. confunditur c.: arripere: p. 1364,35sq. recipere: p. 1364,7.

I educere, (ex)trahere, egerere – herausziehen, heraus-, entreißen, -schaffen: **A strictius de gladio i. q. destringere, evaginare – aus der Scheide ziehen:** WALTHARIUS 1390 incolomi . . . manu mox -uit semispatam. **B latius:** 1 spectat ad salvationem, ereptionem e periculis, malis sim.: a in univ.: WILLIB. Bonif. 5 p. 20,4 cum . . . Deus . . . servum suum . . . vellet dolore -ere. HRABAN. carm. 9,7 -e me his, invicte (sc. Domine), malis. POETA SAXO 1,397 quos (hostes) . . . nox instans -uit. REGINO chron. a. 576 p. 30,21 Italiam a Langobardorum manu -ere (erueri) cupiens Constantinus eqs. THIETM. chron. 7,58 de cuius (ignis) avaris faucibus divina pietas . . . maximam thesauri partem -uit. CARM. var. III A 2,1,73 p. 598 vidimus hic homines -tos demone plures, insanos sanos vidimus hic homines. persaepe. **b conservare, tutari – (schützend) bewahren:** AGIUS epic. Hath. 628 eum (patrem suum) . . . labantem a casu . . . -uit Hathumoda. GERH. AUGUST. Udalt. 2,11 capit. p. 332 de eodem (similario), qualiter de vulnere -tus est. ALBERT. STAD. quadr. 77 rethor hic (i. Christus) -uit eternis suppliciis te. CHART. civ. Erf. 227 p. 143,23 tenebimur perpetuo warandare et ab omni impetitione salvos (sc. emptores) reddere et -ere. al. (ius suum) exsequi – (sein Recht) wahren: LEG. Wisig. add. 1 per ipsum iudicium suum directum -uit homo. 2 spectat ad liberationem, (ex)solutionem i. q. liberare, exsolvere – befreien: HUGEB. Willib. 4 p. 94,26 qui (negotiator) . . . volebat illos (sc. captivos) redemere et de carcere -ere. WIDUK. gest. 3,44 p. 125,17 rex . . . captivos -uit, predam excussit. OTTO FRISING. gest. 26 p. 132,2 -itur . . . de gravi, qua tenebatur, captivitate quidam ex . . . proceribus. al. c. sensu emancipandi: CHART. Rhen. inf. I 266 (a. 1081/1105) ut ipsam mulierem facta permutatione de servili conditione -tam ad altare sancti Liudgeri contraderet praepositus.

II auferre, diripere, extorquere – wegnehmen, wegreißen, entwenden (c. sensu recuperandi: l. 45,48): **A gener.:** 1 in univ.: EINH. Karol. 13 p. 16,15 ut . . . credi possit hoc Francos Hunis iuste -uisse, quod Huni prius aliis gentibus iniuste -uerunt. FLOD. annal. a. 923 p. 16,1 Ragenoldus . . . Franciam . . . depraedatur; cuius castris . . . fideles Heriberti . . . praedam ingentem -uerunt (-pierunt var. l.) et captivi mille ibi liberati sunt. HROTSV. Pel. 26 perfida . . . Saracenorum gens . . . -uit regni sortem sibi vi. THIETM. chron. 6,29 ipse (rex) . . . accedens -ere eandem (urbem) assidua pugnatione temptavit. ANNAL. Plac. a. 1226 p. 469,26 equos hominibus . . . err-uerunt Faventini. al. possidere – in Besitz nehmen: OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,14 Francus . . . eam . . . quae adhuc in te (sc. Roma) residua fuit, ingenuitatem fortiter -uit. 2 remove – entfernen: WALAHFR. carm. 24,35 frater ab aspectu librum, miracula cuius praeibit, -ens memori superaddidit ore: 'eqs.' WALTH. SPIR. Christoph. II 6,27 symmista Dei . . . sub honore triumphii laecior -tis sustollens colla catenis . . . stetit ante tribunal. refl. i. q. se subtrahere – sich entziehen: THEOD. PALID. annal. a. 1022 p. 67,43 videns . . . Henricus dux omnia, que . . . gesta erant, invidie se dedit pacique -uit. 3 prohibere – verwehren: LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 155,41 nulla obsidentium diligentia conclusis (sc. in castello) egressum vel ingressum -ere poterat. VITA Heinr. IV. 8 p. 28,14 dum sibi (potentibus) licentia rapinarum -ta est eqs. **B publ. et iur. i. q. alienare, usurpare, abrogare – entfremden, beanspruchen, abfordern:** DIPL. Otton. I. 202 ut, si episcopus . . . hec suprascripta de annona canonicorum violenter -at, cuncta redeant in potestatem domne Iudite. DIPL. Heinr. IV. 223 si quis . . . contra regiae dignitatis edictum quid -ere, destruere sive frangere ex hoc (monasterio) conatus fuerit eqs. VITA Otton. Bamb. III 3,4 p. 117,4 quod . . . Nortpertus . . . sancto pontifici clandestinis . . . machinationibus vocem predicationis -ret (cf. notam ed.). TRAD. Ratisb. 850 ut nullus . . . ei (Ludovico)

ipsum locum maioris census quam viginti denariorum persolutione queat -ere.

III per confusionem: **A arripere – befallen:** ARBEO Corb. 46 eadem . . . nocte quidam a daemonio -tus (m. al. corr. arreptus 1; areptus VITA Corb.) adductus ad nos dum fuisset eqs. Emm. 21 a spiritu immundo correptus (-tus A1) commutata facie . . . huc illucque discurrens presbyter Vitalis. **B recipere – erhalten:** CHART. Sangall. A 152 (a. 797/801) si ille ipse inde (sc. a donatione) -ere voluerit, tunc licet illum cum X solidis solvere (v. notam ed.; cf. CHART. Sangall. A 153). REGISTR. Mog. p. 47,28 de eodem manso -ti sunt duo sol-idi>.

?***eripites** subst. (orig. et signif. inc., ni subest ὀστερικὴ πῦρ) de spasma, ut vid., fere i. q. suffocatio vulvae, passio hysterica – etwa: hysterischer Anfall: ARS med. 7 p. 425,5 ileas . . . ex tumore intestinorum est; -s dicitur, (intestinorum exteriori per dicitur var. l.) matricis praefocatio (cf. Soran. p. 58,2 vulvae praefocatio, quae a Graecis ysterice pnix dicta est).

eris v. iris. **erisceptron** v. erysisceptron.

erisim- v. erysim- praeter:

?***erisimus** vel ***erisim** subst. (orig. et signif. inc., ni subest ἐρύσιμον) ?**erysimum** – ?Wegrauke (Erysimum officinale L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV/1. p. 3415q.): ALPHITA I p. 289,42 -us herba est nobis ignota, ut in Alexandro (sim. II p. 59,12 erisim; cf. notam ed.). v. et p. 1384,51.

erisimum v. erysimon. **erision** v. eriphion. **erisimon** v. erysimon. **erisipil-, erisipel-** v. erysipel-.

erithrodanum (-trid-) v. erythrodanum.

eritius v. ericius. **erkentella** v. argentilla.

erkerus**, -i m. vel ?erkerium**, -i n. (theod. vet. ärkêr [v. M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwb. I. 1872. p. 92]) de munimento moenium i. q. propugnaculum, proectio – Bollwerk, Erker: HEINR. LETT. chron. 23,8 p. 163,9 fit ipse dux rector machine, proiecit lapidem primum et -um (-rium var. l.) ipsorum (Semigallorum) et viros in eo comminuit.

ermafroditus v. hermaphroditus. **ermelaus** v. armilausea.

***ermelinus** v. *hermelinus.

ermidactalus v. hermodactylus.

ermindactile v. hermodactylus.

erminium v. *hermelinus. **ermo-** v. hermo-.

?***ermiserium**, -i n. (orig. et signif. inc.) de redditu solvendo fort. i. q. collyrida – viell.: Gebäck (cf. ind. s. v.): CHART. Tirol. notar. II 476 p. 313,26 (a. 1242) de quo manso redditur omni anno . . . I -um cum II fogaciis et I solidum eqs.

***ermula** v. *hermula. **ernia** v. hernia.

***eroderatio** v. *eruderatio.

***erodialis**, -e. (erodius) qui erodii est – Reiher- (?Falken-; cf. l. 51 et l. 55): ALBERT. M. miner. 2,2,5 p. 35^b,5 echites gemmarum optima est . . . et vocatur a quibusdam aquileus (sc. lapis) et ab aliis -is.

erodius (he-), -i m. (ἐρωδιός nom. sg. -o(n): l. 57,58. 1 ardea, grus – Reiher, Kranich (cf. J. André, Les noms d'oiseaux. 1967. p. 69sq. s. v. erodio et erodius): HINCM. epist. 179 p. 168,17 duo sunt genera h-orum, sicut et duo sunt genera pellicanorum. p. 170,4. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 125,14 qui . . . h-us debet ciliari et rostrum eius ligari. 2 accipiter, falco – Habicht, Falke: ERCHANB. gramm. p. 17,1 pennipotens a penna et potens . . . componitur, ut est aquila vel h-o (h-us var. l.; gloss.: falcho). GLOSS. 6,143 K. -on bomfalco (cf. GLOSS. III 458,12 St.-S.). 7,63 -us falco. HILDEG. phys. 6,18 falco (h-us ed. princ.) calidus est. CARM. Bur. 133,5 hic volucres celi referam . . . his assint aquile, pitrisculus h-usque (gloss.: wiltualch). al. adde: ALBERT. M. animal. 23,7 omnis . . . aquila viget acumine visus, maxime . . . illa, quae nobilis aquila vocatur, et haec h-us Latine, quasi heros avium vocatur (inde Iob 39,13 p. 462,14. al.).

erodo, erosum, -ere. 1 (rodendo) depascere – abnagen, abweiden: METELL. exp. Hieros. 5,641 ubertas vallis patet ammirabilis illis (pecoribus), a quibus est -sa prius statione morosa. 2 per confusionem c. eradere i. q. deradere – abschaben (partic. perf. usu subst. neutr. de loco): IOH. IAMAT. chirurg. 4,8 p. 21,17 illud (sc. abscissum) comprehendens sursum trahens et cum instrumento versus pupillam subradat medicus ita, ut . . .

[Konstanciak]

pupillam minus profunde ... incidat ...; deinde -sum spuens leviter ducat palpebram.

†***erodontin** subst. (orig. inc., ni cohaeret c. ἐρεβινθος) ANON. herm. p. 99,34 -n, id est cicer (cf. p. 1347,55).

***erogantia**, -ae f. (erogare) largitio, distributio – das Spenden, Verteilen: CHART. Traiect. 1266 p. 59,35 (a. 1252) alii (sc. fratres) hospitalitatis frequentia, alii elemosynarum -a ... debitorum oneribus inclinantur.

***erogatarius**, -i m. (cf. erogator; per analogiam ad elemosinarius formatum) exsecutor (testamentarius) – Testamentsvollstrecker: CAPIT. reg. Franc. 221,14 ut, quoties divinum iudicium ... praesulem e saeculo vocaverit, nullus ... facultates eius ... diripiat et ad suos usus transferat, sed -is et elemosynariis ecclesiasticis cum ... oeconomio liberum sit ... successori futuro ... reservare.

erogatio (-cio), -onis f. largitio, distributio, dispensatio – das Spenden, Aus-, Ver-, Zuteilung: 1 corpor.: a gener.: a in univ.: BAUDON. Radeg. 1 (MGMer. II p. 380,8) in redemptione captivorum sollicita fuit, in egenorum -e profusa. PAUL. DIAC. Lang. 3,12 p. 99,10 quae (aurum argentumque) ... ille (Tiberius) -e largiflua dispensavit egenis. EINH. Karol. 33 p. 40,2 (testam.) ut ... -o elemosinae ad plures pervenire potuisset (PETR. DAM. epist. 110 p. 235,22. al.). LIBER ordin. Rhenaug. p. 102,23 qui (frater) eum (librum) forte non perlegit, post librorum -e pro indulgentia veniam petit. al. β de honore, mercede: LIUTPR. antap. 6,10 p. 157,32 numismatorum aureorum -em ... imperator facit. ibid. iterum. b publ. et iur. (de donatione): CHART. episc. Halb. 227 l. 31 (a. 1147/49) pro temporalium -e perpetua orationum ... recompensatione bona illa ... abbati ... mancivimus. CHART. Ulm. 82 p. 104,13 cum -o piis locis facta nichil ambiguum debet continere (item 83 p. 105,20). CHART. Osn. I 337 p. 272,13 quaecunque nostris ... -cionibus vel propria coemptione ... iuri eorum (habitorum) cesserint eqs. CHART. Wirt. VIII 2915 p. 191,19 nos Eberhardus comes ... prehabitam -em et donationem rite ac rationabiliter factam approbamus. al. 2 spirit. (de praedicatione): RUP. MEDIOL. Adalb. 3 quo sudore in predicationis -e certaverit eqs. HUGO FLAV. chron. 2 p. 395,33 numquam a verbi Dei -e cessans vir Dei, immo ubique, quae Dei sunt, annuncians.

erogatiuncula, -ae f. stips parva, largitio – kleine Spende, Zuwendung: VITAE patr. Iur. 2,14 p. 151,34 hos ... duo solidos, qui -ae, (qui ergo gratulae var. l.) nostrae supersunt, offer ipsi (peregrino).

erogator, -oris m. script. err-tur: l. 54. 1 dator, largitor – (Heraus-)Geber, Spender: a corpor.: a in univ.: CHART. Lub. I 351 (a. 1274) quod eorumdem bonorum -es ab ipsis bonis manebunt liberi deinceps et soluti. β distributor – Ver-, Austeiler (de munere monastico usu attib.: l. 53): CHART. Sangal. A 890 p. 107,18 (a. 1244) promissimus ... redditus non repetere nec impedimentum aliquod eorum collectoribus seu -bus ... prestare. MIRAC. Volqu. 2 p. 371,18 ut ... conversus -r frumenti et panum ... cellerario ... nuntiaret eqs. adde: VITA Desid. Cad. 32 palam ... eius -r (ed.; err-ur 1; erog 2) indesinenter pauperibus spargebat (sc. solidos). b spirit.: WANDALB. Goar. 1 p. 7,10 ut ... dispensator mysteriorum Christi et divini verbi in populum fieret -r (VITA Rimb. 2 p. 82,17. al.). ELIS. SCHON. vis. 1,79 p. 39,41 gratie et consolationis sue largissimus -r (sc. Dominus). 2 de procuratore: a exactor testamenti – Testamentsvollstrecker: CAPIT. reg. Franc. 95,9 de filia, cuius pater per manum -is omnes servos suos iussit fieri liberos eqs. LEG. Lang. p. 598^b,37 Martinus presbiter te (Petrum) instituit suum -em ad venundandum ipsam peciam de terra. b dispensator – Verwalter, 'Anleger': GODESC. SAXO gramm. 1 p. 418,12 'creditor' est dominicae pecuniae fidelis -r.

***erogatrix**, -icis f. datrix – Geberin: ARNOLD. LUB. chron. 1,1 p. 116,16 erat ... elemosinarum larga -x Mechtildis.

erogo, -avi, -atum, -are. script.: he-: CHRON. Ven. Alt. p. 136,8 (var. l.). ir-: p. 1366, 24. err-: p. 1366, 57. adde CHRON. Ven. Alt. p. 136,8, 22. depon.: p. 1366, 6. pendet in c. acc.: p. 1366, 10, 22, 24, 37, 39. confunditur c. aegrotare: p.

1366, 64.

1 praevalente sensu largiendi i. q. praebere, elargiri, dare, (con)donare – gewähren, spenden, geben, (ver)schenken (spirit.: l. 12): a gener.: a obi. res: VITA Gaug. 2 (MGMer.

5 III p. 652,23) cybum, quod accipere debet, pauperibus adsidue -tur Gaugericus (sim. ARBEO Corb. 2 quicquid ... susceperat ... , indigentibus -are praecipiebat). EPIST. pont. Rom. sel. II 41 non est mos istius ecclesie (sc. Romanae) ... aliunde palium -tum accipere. VITA Meginr. 6 cuncta ... in elemosinam -vit. IOH. CANAP. Adalb. A 11 cum -de -tis, (derogatis var. l.) opibus nulla superfuissent eqs. HELM. chron. 95 p. 186,16 paternam ... gerens sollicitudinem filiis suis abundanter -vit monita salutis. persaepe. β obi. homines i. q. de-, remunerari – beschenken: LEO III. epist. 8 p. 99,28 per quod (thesaurum) populum -are debuisset Constantinus, quatinus eqs. RHYTHM. 18,15,1 pauperem non -vi neque Deum dilexi miser ego eqs. b publ. et iur.: a in univ.: TRAD. Frising. 8 p. 35,3 (a. 755) id me -ante rem propriam ... tradidi. COD. Lauresh. 14 l. 19 post obitum meum iam prefatas XXX libras ... ad casas Dei -etis. al.

20 β collocare, tradere – vergaben, schenken: LAMB. HERSE. annal. a. 1071 p. 127,13 ut predia monasterii ... militibus suis (sc. regis) in beneficium -ret abbas. CHART. Mulh. Thur. 232 feoda ... petivimus ... conventui dominarum in Mulhusen in proprium i-ari et appropriari (sim. 233 -amus). al. de hominum traditione: CHART. Brixin. 107 (a. 1243) Arnoldus ... Gerdrudim ... ecclesie Brixinensi cum omnibus pueris eius ... -vit. γ de dote nuptiali i. q. afferre – mit-, einbringen: LEG. Burgund. const. I 14,4 quod mulier ad maritum veniens -verit (rogaverit, se rogaverit var. l.), defuncto ... marito eqs.

2 praevalente sensu edendi, distribuendi: a dividere, tribuere, exhibere – ver-, zuteilen, aushändigen: a in univ.: VITA Galli I 6 cum ... presbiter ... -ret vestimenta viri Dei per pauperes eqs. HUGO FLAV. chron. 1 p. 333,60 biberunt (sc. qui ad placitum venerant) ut Galli, nec erat mensura in -ando; multis diebus vas illud vinarium conati sunt vacuare. CHART. episc. Halb. 545 ne ... dubium ... oriatur, presentem paginam ... dicte ecclesie duximus in testimonium validum -andam (sim. 546 l. 32. al.). CHART. Hall. 342 p. 314,29 litteram ... conventui ... in testimonium ... -ando. al. ad distribuendum adhibere – zur Ausgabe benützen: CHART. Mehl. 449,8 (a. 1236) si quis duplicem habuerit mensuram, magnam videlicet et parvam, magnam recipiat et parvam -et, dampnabitur sententia capitali. β spargere, seminare – austreuen, säen (usu spirit.): PASS. Kil. II 4 vir sanctissimus ... , ut sibi semina divini verbi gentilibus -are liceret, ... expetivit. de maledictionibus ('austeilern'): ANON. Has. 19 cum ... centum maledictionum licentiam a fratribus accepisset Megingaudus hasque omnes quantocius -asset, ... laxiorem licentiam petiit. γ cedere, prodere – weitergeben: STATUT. ord. Teut. p. 112,2 unus ... frater potest alteri fratri locum in rorda capere ... , sed ille datum sibi locum non potest ulterius -are. b impendere,olvere – aufwenden, zahlen: CHART. archiep. Magd. 368 p. 483,16 (a. 1180) quas (marcas) in areis edificandis decreverat Albertus -andas. CHART. Carniol. II 5 p. 4,12 archiepiscopus ... octingentas ... marcas ... -vit. ACTA civ. Wism. A 1123 Wernerus ... et mater ipsius composuerunt cum Hildebrando ... et Bernardo ... et err-verunt eis sexaginta marcas. in fenus collocare – auf Zins anlegen: HRABAN. epist. 27 p. 442,27 quo (testimonio) servum ... fideliter pecuniam domini sui -antem laudat veritas (i. Christus) dicens: 'eqs.' (spectat ad Vulg. Matth. 25,23). c inferre, afficere – zufügen, verursachen: CHART. Lamb. Leod. add. 5 p. 242,24 (a. 1171) Guido ... ecclesie dampnum viginti marcarum ... -asse accusabatur. 3 confunditur c. aegrotare: GLOSS. I 727, 28 St.-S. egrotaverat so entota (leg. -verat spentota; cf. notam ed.).

subst. erogatum, -i n. donum – Gabe, Spende: VITA Pirmin. II 11 p. 41^C ut ... superadditis -orum numeris aeternum remuneratorem sibi ... faceret debitorem.

eroticus v. heroicus.

†***eronic(i)us**, -a, -um. (orig. et signif. inc., ni subest Berenicium [sc. nitrum]; cf. B. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum. 1713. p. 102) de parte medicamenti e variis nitris

[Konstanciak]

conficiendi fort. i. q. *Berenicium (nitrum)* – viell.: *Berenikisch(es Natron; cf. Galen. ed. Kühn. X. p. 569)*: CHIRURG. Sudhoff I p. 102,20 r<ecipe> . . . nitri alexandrini ana l. I, afronitri -i l. I eqs.

1. **eros**, -ois vel ***ereos** (he-) *subst.* (ἔρως) *dilectio (aegra), amoris infirmitas* – (*krankhafte*) *Liebe*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,8^{capit.} p. 42a^v de amore, qui hereos (eros ed. Basil.) dicitur. WALTH. AGIL. med. 7 p. 102,23 frenesis et mania et melancolia et amor, qui hereos dicitur, quasi idem sunt. p. 102,24. ALBERT. M. animal. 1,548 qui . . . cum gemitu et vultus pietate quadam et clementia corpore destituitur, amore, qui vocatur herois, significatur esse detentus. summ. theol. I 7,31,2 p. 244,6 in amore . . . , qui dicitur eros, quando aliquis aegrotat amore tali eqs.

2. **eros** v. heros.

erotema (-the-) *subst.* (ἐρώτημα) *de figura rhet. i. q. interrogatum (responsionem haud exspectans) – rhetorische Frage* (cf. Lausberg, *Rhetorik* §767): GODESC. SAXO gramm. 1 p. 382,2 ‘-thema’ est interrogatio; qua figura utimur cum interrogando aliquid . . . exaggeramus (ex Mart. Cap. 5,524).

erotesis (-the-) *subst.* (ἐρώτησις) *de figura rhet. i. q. interrogatum – (rhetorische) Frage* (de re v. L. Arbusow, *Collores rhetorici*. 21963. p. 51): GODESC. SAXO gramm. 1 p. 382,1 ‘-thesis’ (enthesis var. l.) est interrogatio, quam ad excitationem suam aliquis praeponit sibi ipse respondet (de fontibus v. ThLL. V/2. p. 804,6sq.).

eroticus (eur-), -a, -um. (ἐρωτικός) *de amore tractans – von Liebe handelnd*: COLLECT. Teg. 15 p. 494,30 aperitur (sc. per explanationem), utrum sit carmen eur-um, id est amatorium, . . . aut dicticon aut misticon aut eqs.

***erpera**, -ae f. (cf. theod. vet. erdberi) *fragum – Erdbeere*: HILDEG. phys. 1,170^{capit.} de -is; . . . herba, in qua -e nascuntur, plus calida est quam frigida; . . . fructus . . . -ae velut slim in homine, qui eum comedit, faciunt.

***erpeton** v. *herpeton.

erperex (be-, he-, -rbex), -icis m. *in agricolatione i. q. crates dentatae, erpica, occa* – Egge: LEX Sal. Merov. 34,3 si quis per alienam messem, postquam levaverit, -em (h-em, herbice, var. l.) traxerit . . . solidos III culpabilis iudicetur (LEX Sal. Karol. 36,2 -em [berbicem var. l.] t.). PACTUS Alam. 20,5 si quis . . . carruca involat aut rumpit . . . solidos III conponat; si -es (hes, herbicis var. l.) fuerit, III solidos conponat. al. v. et l.45.

erpica (he-, ir-, ep-, erbica, -isa, -ita(m) sim.), -ae f. *irpex, occa* – Egge: PACTUS Alam. 20,5 (rec. B) si quis . . . rumpit rotas . . . , solidos III conponat; si herpices (-a var. l.) fuerit eqs. GLOSS. III 635,8 St.-S. epica egida. 646,31 -a vel occa egida. 657,31 irpisa egida. 690,25 erbica egid. saepius. ADALH. brev. Corb. 13 p. 380,11 dent fratres . . . in quarto (sc. anno) erptiam in ortum excolendum. GLOSS. p. 122,1 M. helbica egede. EG-BERT. fec. rat. 1,727 h-a ut horridulam trivisset forte rubetam. CHART. Livon. A 105 p. 138,4sq. de -a, quae vulgari nostro egede dicitur, solverent Curones eqs.; si . . . aliquis uno equo laborat in unco et -a eqs.

erpiciarius (he-, arpa-ga-, epi-), -i m. *de iumento irpicem trahente i. qui irpice utens laborat* – ‘Egger’ (de re cf. Ahd. Wb. III. p. 79 s. v. egidari): GLOSS. III 445,33 St.-S. -us egedere. 719,58 ep-us egethere. GLOSS. 7,70 K. -us egithari. SUMM. Heinr. A 3,434 arpagarius (ariugarius, -us, erpagarius var. l.) egidare. CHART. Sil. D I 96 p. 69,27 principis . . . karitas providit nostro cenobio . . . octo boves et duos her-os et semina amministrans. al.

erpillum v. serpyllum.

***erpio**, -avi, -are. (erpica) *irpice arare, occare* – eggen: REGISTR. Prum. 46 p. 210,4 Haistolfus . . . arat . . . in corvada diem I . . . ; et, si -averit in ipsa corvada, accipit panem I.

***erpuris** *subst.* (orig. et signif. inc., ni subest cyparissus) ANON. herm. p. 100,19 -s id est citrio (cf. notam ed. p. 429).

errabundus, -a, -um. 1 *de motu (incerto), instabilitate i. q. instabilis, errabilis, vagabundus, fugitivus* – unstet, umherziehend, umherirrend, flüchtig: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,21 l. 11 ne . . . ingrediatur arcam columba, clausoque aforis ostio tu evagare incipias -us post corvum (spectat ad Vulg.

gen. 8,6sq.). CONC. Karol. A 36,22 de clericis vagis . . . praecipimus, ut . . . episcopi . . . nullatenus eos amplius ita -os et vagos . . . vivere permittant. VITA Bonif. II 2 p. 94,3 sic delirando -us et vagus et numquam stabilis pseudopropheta. ALBERT. M. elench. 1,3,16 p. 586^a,46 si aliquis est fur, iste est -us de nocte. al. de planetis: ALDH. carm. eccl. 4,12,21 -a (hera-a P a. corr.) vocans Christus caelorum sidera eqs. 2 *de opinione (falsa), errore i. q. errans, erraticus, errori obnoxius* – irrig, in die Irre gehend, dem Irrtum verhaftet: DONAT. Ermenl. 15 (MGMer. V p. 701,16) coepit Adalfredus . . . exteriora sola -us sectari. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,8 l. 14 ubi ad suum audacter sensum recurrit, . . . praeivum Nestorium gressu subsequitur -o. CONR. MUR. summ. p. 160,7 mulier deridenda . . . poterit nominari: . . . erronea, erratica, -a, erratilis eqs. al. aberrans – abirrend, abweichend (in imag.): ALDH. virg. I 38 p. 286,18 qui (Iulianus) . . . a recto religionis tramite -is anfractibus exorbitans . . . apostatare coeperat.

erradico v. eradico. [erraficulis v. atractylis.]

***erramen**, -inis n. *error, vitium* – Irrtum, Fehler: WA-LAHR. carm. 1,25 vos (sc. membra ecclesiae) . . . series pulcherrima morum illicitis priscas vitare -a vitae.

erraneus v. erroneus.

erraticus, -a, -um. script.: era-: l.55. eract-: l.55.

1 *de motu (incerto), instabilitate i. q. instabilis, errabilis, vagabundus* – unstet, herumirrend, flüchtig: a gener.: VITA Deic. 15 cum . . . vir sanctus per eremum, quasi -us viator . . . loca disquaereret eqs. VITA Annon. I 3,24 p. 510^b,18 accidit . . . perversissimum quandam et -um hominem . . . apud iudicem incursari. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 164,15 non sit girovagus (sc. falconarius), ne per suos motus -os avem non requiratur frequenter, ut convenit. al. b astron.: ALCUIN. epist. 155 p. 250,8 -as illarum (stellarum) semitas ad certum . . . reducere ordinem. HONOR. AUGUST. imag. 1,73 VII stellę singulis circulis contra mundum feruntur et ob vagum cursum planetę, id est -ę, nominantur. ALBERT. M. cael. 2,3,15 p. 177,26 orbis . . . postremus . . . continet sub se ambigendo omnes ‘stellas -as’. al. de substantiis alch.: ALLEG. sapient. 14 p. 475^a,30 quia septem -orum planetarum percipit sol colores, ut unus eorum, Saturni scilicet, color operetur. c medic.: a anomalous, incompotus – unregelmäßig, ungeordnet (fere de febre; de sanguine: l.47.48): PS. GALEN. puls. cod. Vr 185 febres -e pulsum habent simplicem et non valde inaequalem (GLOSS. med. p. 59,12 planete f., id est -e. l.). WALTH. AGIL. med. 94 p. 189,33 notandum, quod quartana (sc. febris) et -a differunt . . . , quia quartana servat ordinem suum . . . , -a non (cf. p.1369, 68). al. de sanguine: RECEPT. Sangall. I 34 remedium ad membra, quae sanguis -us urguat (sim. ANTIDOT. Cantabr. p. 163,9 ad sanguinem -um. al.). β ?dispergens – ?sich verzweigend: PS. HIPPOCR. phleb. 135 vena corporalis . . . in tibis separatur de vena humeratica, in pede separat de vena -a. d bot. de plantis sparsim nascentibus i. q. agrestis, silvaticus – wild-(wachsend): RECEPT. Sangall. II 13 malva -a . . . dolorem sanat. DYNAMID. Hippocr. 2,62 serpyllum a Graecis dicitur gigus, ab aliis polion, ab aliis cicer -um (DYASC. p. 173^a c. era-um). DYASC. p. 147^b adulteratur opium . . . lactuce eractice suco. 2 *de opinione (falsa), errore i. q. errans, errabundus, errori obnoxius* – irrend, irrig, dem Irrtum verhaftet (de haeresia: l.61): a in univ.: WILLIB. Bonif. 6 p. 34,10 populum . . . ab -a gentilitatis profanatione . . . evocavere (sc. monachi; sim. HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,9 plebem ab -a paganorum pravitate . . . educere). ANON. Mell. 21 in quo (libro) -a Victorii scripta redarguit episcopus. CHART. Otterb. 220 p. 164,35 recognoscentes . . . nos . . . -is sententiis et suasionibus iniquis contra libertatem dicte curie . . . egisse. al. v. et l.14. b malus – böse: EINH. Marc. et Petr. I 3,14 p. 253,27 ab . . . -o spiritu possessa puella ad basilicam . . . adducta est. 3 discrepans, varius – abweichend: ALBERT. M. metaph. 11,3,1 p. 535,30 falsum est, quidquid dicitur de excentricis . . . et de motu planies, qui est -us (opp. circulatio) secundum ordinem signorum.

erratilis, -e. *errori obnoxius* – dem Irrtum verhaftet: v. l. 14.

errator, -oris m. *qui errori obnoxius est* – Irrender (in

[Konstanciak]

lusu verborum): PETR. CRASS. def. 7 p. 450,4 quem (*defensorrem Hildebrandi monachi*) apostolicus habitus non oratorem, sed -em esse demonstravit.

erratus, -us *m.* 1 *error*, *erratum* – *Irrtum*, *Fehler*: LIBRI Karol. 4,16 p. 527,13 si ... de singulis verborum -bus dispute-tur *eqs.* CONC. Karol. A 50^D prae f. p. 608,20 legalibus ... institutis instructi (*sc. Lotharius et Ludowicus imperatores*) non ab re duxerunt super suis ... -bus sacerdotes ... consulendos (*sc. esse*). GESTA Godefr. Trev. 3 ut ... unum de multis locuci-onis suae (*sc. episcopi*) -bus exponamus *eqs.* *frustratio* – *Fehlschlag*: GLOSS. IV 649,35 St.-S. canta hunc versum ter: 'Vox Domini super aquas ...'; nunquam -us erit. 2 *scelus*, *vitium*, *peccatum* – *Frevel*, *Verbrechen*, *Vergehen*, *Fehltritt*: DHUODA lib. man. 8,1,11 si pro tuis atque aliorum -bus (erran-tibus *var. l.*) lachrimas ... fuderis *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 252,2 p. 214,19 pro talibus ... , qui pro diversis -bus et certis criminibus sunt incorrigibiles *eqs.* VITA Udalr. Cell. II 51 per-secutoribus pro scelere sui -u veniam postulantibus prompta affuit *Cuno* indulgentia. CHART. Turic. 584 ut ... dicti fratres ... apud misericordem Deum pro meis ... delictis et -bus suis ... precibus ... interpellent. CHART. Altenberg. 277 p. 193,34 satisfationi congrue ... nos ... submisimus, nostros ... -us redintegantes ad lineam equitatis. *al.*

***errhinon** (*erri-*, *yrimon*) *n.* (ἔρρινον) *medicamentum naribus insertum capitis purgandi causa* – *Niesmittel*: PAUL. AEGIN. cur. 214 p. 156,14 post lavacrum ... infunde (*sc. in-firmo*) -n (3,50,3 τὸ ἔρρινον) in sole. ALPHITA I p. 322,9 yri-mon, id est capitis purgatum (purgativum *var. l.*; II p. 196,11 yrimon).

erripio *v.* eripio.

1. **erro**, -avi, -atum, -are. *script.*: he-: l.38. era-: l.39.67. *trans.*: p.1370,36. *partic. praes. usu adi.*: p.1370,8; *subst.*: l.41.

1 *de motu i. q. aberrare, vagari* – (*ab-*, *durch*)*irren*, (*um-her*)*schweifen* (*in imag.*: l.41; *medial. i. q. via decipi* – *sich verirren*: l.42): *a gener.*: *α in univ.*: WETT. Gall. 37 per ci-vitates ... -verunt (*sc. milites Pippini*). PAUL. ALBAR. carm. 7,22 quas ... culpas traximus h-antes per deviam ... viantes. EUPOLEMIUS 2,255 ut ultis -dum (*erandum var. l.*) non sit longis ambagibus umbris. IDUNG. PRUF. dial. 2,516 opus est misericordiae -antem in viam reducere. MART. VALER. buc. 3,1 discute, Mopse, gregem: caper est -tus et hic est. *al.* *de motu planetarum*: WALAHFR. (?) carm. 56,23 -antia sydera. CHRON. Reinh. a. 1207 de natura ... celestis spere stellarum-que -antium ... perquirens (*sc. daemon*) *eqs.* β *gyros ducere* – *kreisen*: ALDH. ad Acirc. 74,9 -o (*sc. fundibulum*) caput circa tenues et tendor in auras. *circum currere* – *herumkul-lern* (*de alea*): WALTH. SPIR. Christoph. II 6,166 arens ... tuus (*sc. lapillus*) sitilentus et anomus -at (*cf. notam. ed.*). γ (*circum*) *trepidare, titubare* – (*herum*)*wanken, schwanken*: WIDUK. gest. 1,11 p. 19,21 alii fuga salutem quaesierunt, alii per plateas ... urbis ut ebrii -verunt. *adde*: GLOSS. II 678,19 St.-S. -are wipphon. δ *de mortui anima i. q. inquietem esse* – *ruhelos sein*: THIETM. chron. 6,45 hic ego sum ... Willigi-sus, qui culpa tui (*sc. custodis*) -ans vagor (*de animis -bus cf. A. Franz, Kirchl. Benediktionen. I. 1901. p. 169*). ε *de pe-coribus a grege separatis i. q. liberum, incustoditum incedere* – *frei, unbewacht herumlaufen*: LEG. Wisig. 8,5 capit. p. 345 de pascendis porcis et animalibus denunciandis -antibus. *ibid. al.* ζ *pasci* – *weiden*: GLOSS. II 677,69 St.-S. -are weidinon. b *philos.*: ALBERT. M. div. nom. 4,136 p. 225,51 amor ... 'cir-cumambulans' id est ad modum circulationis procedens, 'in non-errante convolutione', id est secundum circuitum non obli-quatum per inaequalem distantiam a centro. c *medic. et nat-ur.*: α *commeare, inordinate apparere* – 'wandern', *unre-gelmäßig erscheinen*: TRACT. de caus. mul. 47 si in loco suo non est *matrix*, sed -at (*erat var. l.*) de loco ad locum, tunc *eqs.* WALTH. AGIL. med. 94 p. 190,2 febres -antes dicuntur plane-tice a planetis, quia ... moventur febres -antes motu anticipati-onis et suboccupationis ... sicut planete. *ibid. al.* *de cibo in-digesto intestina turbante*: WALAHFR. hort. 333 ipsum (*apium*) ... concoquit -antes stomachi penetralibus escas. β

declinare – *abweichen*: ALBERT. STAD. chron. a. 1245 p. 369,28 lunatio proxima tantum -vit, ut in XII plenilumen appa-reret. 2 *de opinione vel actione (condicione: l.18)*: α *errorem committere, deviare, decipi* – *fehlgehen, (einen) Fehler machen, (einen) Irrum begehen*: α *in univ.*: GODESC. SAXO gramm. 1,40 p. 389,7 si quis ... putat, quod ... 'adules-cens' ... per 'u' dici debeat, dubio procul -at. WALTH. SPIR. Christoph. I 9 Deus, -antis reparatio creature, da *eqs.* ALFAN. premn. phys. 7,23 p. 80 quando ... album malum putamus esse rubeum, -non est visus, qui -at. (PG 40,648^A ὅψις ἐστὶν ἡ ἐξ-απατωμένη), sed virtus dinoscibilis. ALBERT. M. metaph. 6,1,1 p. 302,46 Averroes -vit in expositione eius (*Aristotelis*); dicit tamen verum *eqs. al.* *adde*: RADBERT. corp. Dom. app. l. 775sq. usque ad praesens nemo in his (*sc. Deo nihil impossi-bile esse*) -asse legitur, nisi qui de Christo -verunt. 824. β *dis-convenientem, vitiosum esse* – *unpassend, fehlerhaft sein*: CARM. var. III A 6,6,17 p. 620 quando hoc (*templum*) erigitur, iunctim sic omne levatur, ne lapis -ret nec malleus inde sonaret (*spectat ad Vulg. III reg. 6,7*). ALFAN. premn. phys. 18,24 p. 101 contingit ... secundum hanc diffinitionem prosperitatem delectationem esse et -are (PG 40,684^C διεσφάλλει) diffinitio-nem. b *de errore consulto perpetrato i. q. falsum agere, pec-care, labi* – *das Falsche tun, sündigen, fehlen*: α *in univ.*: CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 225,4 scis (*sc. frater*) ... , ubi ille (*abbas litigiosus*) -bat et in illam partem non declinabis. GO-DESC. SAXO theol. 22,6 p. 307,2 -vit sciensque peccavit (*sc. Adam*). *delinquere* – *sich vergehen (usu impers. pass.)*: RUOTG. Brun. 38 p. 40,29 quid multa? -tum est, sevitum est nec cessatum est, donec ... crudelitati ... satisfacerent *partes*. β *de haeresi, superstitione sim. i. q. errata docere* – *Irrlehren verbreiten*: LIBER diurn. 85 p. 108,8 quicumque ... post adu-nationem unam Christi naturam -antes adseverant *eqs.* δ *de-pravare, corrumpere* – *verfälschen (usu trans., ni leg. era-dere)*: CHART. Sev. Col. 3 p. 6,20 ut, si quis ... contra hanc traditionem venire temptaverit vel terminum ... infringere aut in eo aliquid -are vel demere voluerit *eqs.* γ *dubitare* – *zwei-feln*: EKKEH. IV. pict. Mog. 80 vox ... fraterni ... cruoris eiul-lat e terra; vindictam crede nec -a (*gloss.*: dubites; *sim. bened. I 57,27*).

40 *subst. 1. errans*, -antis *m.* *qui errat* – *einer der irrt*: 1 *in univ.*: HROTSV. lib. 1 prae f. 1 hunc libellum ... sapientum be-nignitati offero expurgandum, eorum dumtaxat, qui -i non de-lectantur derogare, sed magis errata corrigere. 2 *spectat ad peccatum, haeresim, superstitionem sim.*: LEG. Wisig. 12,2,2 divine virtutis eternum consilium ... et perfidiam dissipavit -iur et dogmatum abdicabit commenta pravorum. WALAHFR. exord. 8 p. 482,29 cum ipsa (*holera*) ... a quibusdam -bus divi-nis honoribus adorata sint et culta. IDUNG. PRUF. dial. 1,321 'pie solet caritas sevire', propter correctionem -is.

50 2. **erratum**, -i *n.* (*in schedulis nostris tantum plur.*) *error, erratio, peccatum* – *Fehler, Irrtum, Missetat*: 1 *gener.*: AN-NAL. Fuld. II a. 874 p. 82,25 merito poenas luere iussus est, qui ... -a vel admonitus corrigere noluit. WALTH. SPIR. Chris-toph. I prol. p. 66,5 superflua resces ... -is pennam invertas (*sc. praesul*; *sim.* ALFAN. premn. phys. prol. 17 p. 4; *item de scriptis*: l.43). 2 *eccl. et theol.*: LEG. Wisig. 12,3,24 sit cuilibet episcopo licitum ... perfidiorum (*i. Iudaeorum*) -a corrigere. *al.* CAPIT. reg. Franc. 197 p. 53,38 ut aperte confiteretur *Hlu-dowicus* -a sua. BERTH. chron. B a. 1077 p. 306,17 ob filii sui puerilia, dehinc vero iuvenilia -a coercenda ... ut Theutonicis partibus ... moraretur *Agnes imperatrix*. *de superstitione, haeresi sim.*: CONC. Karol. A 44^B prae f. p. 482,27 quod pars illa, quae debebat -a corrigere suaeque auctoritate ... superstiti-oni errori obniti *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 22 prae f. p. 54,1 qua (*admonitione*) nos (*sc. Karolus*) -a corrigere, superflua abscedere ... studemus (255,4. *al.*).

2. **erro**, -onis *m.* *qui errat* – *einer der irrt*: 1 *in univ.*: WARN. paracl. 190 hoc est peccatum, quod ... notatum -em meritum ducit ad interitum. *fatuus* – *Narr*: EGBERT. fec. rat. 1,60 vocis in articulo stolidus dinoscitur -o. 2 *doctor erroris* – *Irrlehrer (de Christo ex ore Iudei dictum)*: AMARC. serm. 2,640 transfixis ... manibus pedibusque nocentem affixere

[Konstanciak]

cruci, quod erat blasphemus et -o.

errogeno v. erogeno.

erroneus, -a, -um. *script.*: irr-: l.22. ero-: l.47. erran-: l.13. -nius: l.55.

1 *adi.*: a de motu i. q. *vagans, instabilis, vagabundus* – *herumirrend, herumziehend, -fahrend*: LEG. Wisig. 8,5, 6^{capit.} ut pro inventis animalibus -is (errantibus *var. l.*) publice denuntietur (cf. p.1369,59). NOTKER. BALB. gest. 1,29 p. 40,7 -i tyrones. ADAM gest. 3,15 p. 156,5 pro ordinatione Romam accessit *episcopus Osmund* indeque repulsus per multa loca circuitiv -us. MIRAC. Adalb. Wirz. 23 puer . . . ad monasterium . . . causa alimonie -us pervenit. *al. via deceptus – verirrt*: ALDH. virg. I 7 p. 234,18 Dei proles descendens ovem errantem redemptura (*spectat ad Vulg. Luc. 15,4*). **b** de opinione, actione, condicione i. q. *errans, falsus, delinquens, alienus – irrend, irrig, falsch, unpassend*: **a** in univ.: CHART. march. Misn. III 79 p. 65,30 (a. 1204) quia omnes -e scrupolositas vias in hoc . . . iuste procedendo seclusimus *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 2,9 p. 332^H est -us (sc. *sermo*) et puerilis. ELIAS SAL. mus. 31 p. 61^b secundo contingit (sc. *falsa musica*) propter -um notatorem, qui ignorat lineas et punctos. SALIMB. chron. p. 228,15 scripturam triumphatorie et truttannice iuxta vestrum i-um intellectum exponitis dicentes *eqs.* *delusus – getäuscht, über-tölpelt*: UNIBOS 81,2 lustrat *unibos* cadaver coniugis sub testibus -is. **β** *pravus, peccans – verkehrt, sündig*: VITA Liutb. 14 p. 20,5 in huius mundi voluptatibus -am vitam peregi. GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 90 -os . . . et per devia incedentes fratres . . . terruit correptionibus. EPIST. Hann. 109 p. 187,2 nec ad aliena diiudicanda valet esse idoneus, qui per illicita diffluendo in suis moribus invenitur -us. *al. -um facere i. q. corrumpere, seducere – irreleiten, verführen*: RHYTHM. 150, 145,3 'o', inquit rex, 'Nicaea . . . o Aquilina formosa . . . quomodo ludificatae factae estis -ae'. **γ** *errore detentus, paganus – im Irrtum befangen, heidnisch*: BONIF. epist. 75 p. 157,17 ad predicandum Germaniae -is vel paganis gentibus. VITA Bonif. I 9 gentem -am. VITA Udalr. Cell. II 41 -o populo adhuc rudis, adhuc animalis . . . viam salutis ostendit. *al. δ* *opinatus, putativus – vermeintlich, unecht*: WALTH. AGIL. med. 55 p. 163,27 cuius (*excessus melancholiae*) significationes sunt haec: . . . desiderium mendosum, id est appetitus -us. HIER. MOR. mus. 24 p. 178,1 quae (*alleluia et antiphona*) etiam tonorum parium propter notas plagales a cantatoribus intitulatur -e (*opp. authenticae*). *de sensibus i. q. turbatus – verwirrt*: REIN. LEOD. triumph. 2 p. 587,15 puer . . . -i sensus ac turbidae mentis in sobrium rationis statum compositus est. **ε** *iniustus, illicitus – unrechtmäßig, unerlaubt*: LIBRI Karol. 1,5 p. 128,23 in -a (eronea *var. l.*) syodo, quae in Bithinia . . . gesta est. III 24 p. 448,5. CONC. Karol. A 50^D,32 p. 633,20 ut unusquisque episcoporum in sua parrochia eosdem -os codicillos (*i. paenitentiales q. d.*) diligenter perquirat et . . . igni tradat. *huc spectare vid.*: CHART. Bund. 1245 p. 40,20 (a. 1277) quicquid ille minister . . . iudicare non potest per aliquam vim aut discordiam vel -am sententiam. **2** *subst. masc.*: a de motu i. q. *viator (inops) – (hülffloser) Wanderer*: ARNOLD. LUB. Greg. 4,431 ut revocet *piscatoris uxor* -ium et procuret hospitium. **b** de opinione (*falsa*) i. q. *qui errat – einer der irrt*: **a** in univ.: BONIF. epist. 78 p. 168,5 non revocant *pastores (i. episcopi)* -um ad viam salutis. *qui confusus est – Wirrkopf*: HRABAN. epist. 43 p. 487,38 quod quidam -i dilectionem vestram (*i. Hincmarum*) superfluis questionibus fatigant atque ecclesias vobis commissas conturbant. 44 p. 498,29 quod idem -us . . . petit examen ignis, ut per illud veritas eius fidei, immo perfidia, comprobetur. ALEX. MIN. apoc. 14,20 p. 318,9 omnis -us suis erroribus se tuetur. **β** *apostata, haereticus – Abtrünniger, Häretiker*: HINC. divort. 23 p. 232,34 qui (*sc. errantes*) ab apostolica sede . . . sunt ut -i condemnati (cf. *notam ed.*). TRAD. Fuld. I p. 30,5 (ed. Meyer zu Ernsgassen. II) puer (sc. *Karolus M.*), qui totius regni monarchiam possessor et omnes -os ab ecclesia esset depulsurus.

error, -is m. (*f.*: p.1372,46) *script.*: he-: p.1372,34.1373,62. 69. ero(r): p.1372,72.1373,58.69. *abl. pl.* -is: p.1373,45.

I de motu: A *erratio, lapsus – das Irregehen, Fehltritt (in*

imag.): EPIST. var. II suppl. 3 (a. 842?) si me in aliam viam . . . vertero, novi, quod anfractibus -is repellar . . . ; quia, licet quidam -r gratus sit, omnis tamen -r malus magis tendit in tartara, quam *eqs.* RIMB. Anscar. 1 p. 20,1 si quis doctrinae recordatus fuerit, viam mandatorum Dei sine -e incedere poterit. *al.* **B** *ambitio, circulatio – (Kreis)Bahn, Umlauf*: 1 *proprie*: SISEB. carm. 55 *vagans* -e rato tum devia (sc. *luna*) tortos dum legit anfractus, metam sol eminus exit (*de re cf. W. Stach in Festschr. K. Strecker. 1941. p. 87*). **2** *translate*: HONOR. AUGUST. gemm. 1,207 haec vestis (sc. *casula*) et planeta, quod -r sonat, vocatur eo, quod errabundus limbus eius utrinque in brachia sublevatur. **C** *circumcursio, evagatio – das Herumlaufen*: MIRAC. Annon. app. 15 p. 238,2 poledrus depositio ferali -e sine ductore rediit et mansuetissime *eqs.* **D** *discessio – (Aus-)Wanderung*: OLIV. hist. reg. 54 p. 121,12 constructa est . . . civitas Cairum anno ab -e Mechemet trecentesimo quinquagesimo octavo.

II de defectibus, mendis, vitiis: A *erratio, erratum – Irrtum, Fehler*: 1 *spectat ad opinionem falsam*: **a** *gener.*: **a** in univ.: HRABAN. epist. 41 p. 479,39 humanus -r delicti noxam peperit. RUOTG. Brun. 18 p. 17,28 nec scelere, sed -e hoc (sc. *coniurationem*) actum esse iudicabit *pater*, cum te (sc. *filium*) sibi restitutum senserit. *al. v. et p.1371,64. locut.* per -em i. q. *erronee – irrümlich*: LEX Baiuv. 2,18 si . . . per -em iniuste iudicaverit *iudex*, iudicium ipsius, in quo errasse cognoscitur, non habeat firmitatem. *saepius*. **β** *confusio – Verwechselung*: THANGM. Bernw. 20 p. 768,19 alii Ethrinam, Friedlarensium fluvium, terminum . . . affirmabant -em faciente nomine Edernae fluminis. **γ** *simultas – Mißverständnis*: WALAHFR. (?) carm. 5,60,15 corpore . . . vestro gratulabor sospite viso, haec, rogo, verus amor iungat, non dividat -r. **δ** *caecitas (mentis), furor – Verblendung (per prosop.: l.33,34)*: EMBOLIS Amalar. 74 dic, detestabilis -r, non audisti Dominum *eqs.* PAUL. ALBAR. carm. 10,29 infelix he-r, quas nunc tu fingere sannas hic valeas *eqs.* AMARC. serm. 2,588 *aulas* ab -is discessit calle Damasci. **b** *eccl., theol., philos.*: **a** in univ.: IDUNG. PRUF. argum. 69 qui . . . non est castus, non conficit Christi corpus; hic -r, quantae sit absurditatis *eqs.* ALBERT. M. sent. 3,6 p. 140^a,36 quia . . . iste -r novellus est et nullus contra eum disputavit, nos ponemus aliquas rationes contra positiones istas. 4,30,1^{capit.} quid sit -r. 4,30,3^{capit.} quid sit -r personae. metaph. 7,1,10^{capit.} de solutione -is quorundam, qui dicebant *eqs. persaepe*. **β** *de aberratione a doctrina christiana i. q. doctrina prava, haeretica, superstitio – Irrlehre, Häresie, Aberglaube*: VITA Sadalb. 1 (MGMer. V p. 51,5) gens Baicariorum . . . Bonosiaca infecta -e. CONC. Karol. A 5 p. 43,14 quia . . . capillos et ungulas suas populis pro sanctualia tribuebat *Adelbertus* seducens populum diversis -bus. HRABAN. epist. 45 p. 499,19 quae (*opuscula*) contra Goteschalchi -em confeci. *saepe*. **add.**: HELM. chron. 32 p. 60,6 quicquam universa ecclesia tui (sc. *Heinrici regis*) causa maximo scismatis -e . . . laboraverit. **γ** *de fide paganorum, Iudaeorum sim.*: CHART. Fuld. B 10 p. 15,48 (a. 744/47) Bonifacius, cum ab -e gentilitatis Boioariam convertisset *eqs.* RIMB. Anscar. 27 p. 58,11 quo illi (*homines*) audito, sicut erant antea -e confusi, diversa sentire et tumultuare coeperunt. HERM. IUD. conv. 5 p. 87,4 ut . . . et illi (sc. *opusculum hoc legentes*) . . . Iudaici seu cuiuslibet -is hominis (*sic?*) nequaquam . . . conspuentes abhorreant. *persaepe*. **δ** *de fide christiana (ex ore paganorum)*: WALAHFR. Mamm. 12,8 nec humanos iuvenili in corpore sensus -r habere sinit. *al.* VITA Otton. Bamb. III 2,5 episcopum . . . magum . . . vocare (sc. *Iulienes*), Chaminenses . . . patrie delatores, qui . . . extraneae gentis sequi niterentur -em. **c** *publ., iur., canon.*: **a** in univ.: ALBERT. M. sacram. 256 p. 167,27sq. -r ponitur primum impedimentum (sc. *matrimonii*); aut ergo -r impedit inquantum -r, aut -r personae, inquantum est -r personae. *ibid.* *al. v. et l.41*. **β** *dubietas, ambiguitas – Zweifel, (Rechts-) Unsicherheit*: TRAD. Ratisb. 92 p. 83,24 (a. 879) ne quis -r posteris invaderet *eqs.* DIPL. Otton. II. 185^a p. 211,1 ut nullus -r huic nostre concessionis occurrat, concessarum decrevimus nomina scribi villarum. CHART. Tirol. 1007 p. 61,14 sancte iusticie ne aliquis eror et scandalum amplius oriatur *eqs.* *al.* lo-

cut. perducere in -em i. q. *contradicere* – *anfechten*: DIPL. Otton. III. 235 p. 650,38 Adela . . . totam patris sui donacionem perduxit in -em. **γ** *impugnatio, contradictio, Anfechtung*, *Widerspruch*: TRAD. Frising. 1441^e p. 298^a,22 (a. 1022/39) uti sine ullo -e eius (*clerici*) licitum esset, prescriptas ancillas tradere. **δ** *mos (pravus)* – *Unsitte, Mißbrauch*: GERH. AUGUST. Udalar. 1,23 l. 78 reverende pater, . . . non decet, ut . . . seminarium ex te sumat talis -r, ut alius in loco tuo te vivente ordinetur. **2** *spectat ad laborem, munus sim. haud rite perfectum*: ALCUIN. epist. 149 p. 245,4 -r scribentis quodammodo dictanti deputabitur. BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 486, 7 in musica peritissimus fuit *Willihelmus*; . . . multos . . . -es in cantibus deprehensos . . . ad artem correxit (*sim.* HAIMO [?] Wilh. epil. p. 225,7 [vs.]). *al. de causa -is* ('*Fehlerursache*'): ALBERT. M. animal. 10,45 -r . . . est in situ mulieris in iacendo ad coitum (*de causis sterilitatis; sim.* 10,46. *al.*). **B** (*con*)*turbatio* – *Verwirrung, Unordnung*: **1** *gener.*: **a** in univ.: COZROH. praef. p. 1,29 repperit *episcopus* . . . alia (*sc. scripta*) . . . direpta seu . . . per incuriam custodum abiecta et ob hoc maximum -em et laborem oriri videbat. REGINO chron. a. 867 p. 93,7 exercitus amisso capite -e pariter ac merore repletus solvit eadem hora obsidionem. GESTA Alber. 10 Romae . . . -r magnus erat, quia papam cesar habebat . . . captum. *al.* **b** *vesania* – *Irrsinn*: FROUM. carm. 2,1 o pater, o pastor, num me sic proripit -r, ut tibi me equiprans . . . occurrere possum verbis *eqs.* *adde de incuria* ('*Leichtsinn*'): BERTH. chron. A a. 1068 hic (*rex*) adolescentie suae -e seductus, legitime coniugis adeo obliviscitur . . . , ut *eqs.* *c de rebus incongrue involutis i. q. implicatio* – *Verwicklung*: OFFIC. Willig. p. 25,9sq. aiebat (*sc. ostiarius*) se indui quantocius vestimento . . . , manu apprehendisse funiculum, quem . . . invenit -e involutum et . . . nexibus et nodis circumplexum; quo soluto et ab -e replicato sedulus instabat officio. *ibid.* *iterum*. ALBERT. M. animal. 24, 18 p. 1524,34 in quod (*foramen*) immissa est corda fortis . . . , quae circulariter posita est in navi ita, quod sine -e egrediens sequitur instrumentum (*de hastili piscatoris* ['*Harpune*']). *abl. pro adv. i. q. vitiose* – *unordentlich*: l. 31. **d** *de stupenda varietate i. q. labyrinthus* – *Labyrinth*: EGBERT. fec. rat. 1,527 nomina stellarum, numerum quis dicit haren; traditur herbarum quoque inextricabilis -r. **2** *medic. i. q. defectus* – *Fehlfunktion*: MAURUS progn. 15 p. 31^b,7 que (*hydropisis*) habet provenire ex -e virtutis epatis digestive. *ibid.* *al.* **C** *delictum, peccamen, crimen* – *Untat, Vergehen, Verbrechen*: **1** in univ.: EPIST. Wisig. 9 p. 674,8 clausum . . . erit illi super-num introitum, cuius in defendendis -is cor manserit obdura-tum. CHART. Mog. A I 467 p. 375,29 (dipl. Heinr. V.) regnum nostrum . . . cede et incendiis . . . ubique devastavit *archiepiscopus*, ut nichil iam in diversis ipsius restet -bus, nisi *eqs.* CONST. imp. II 427,31 de hiis, qui vulgo dicuntur ysenchnappen (*i. vargi, morati*) sic est institutum . . . , ut vel militent vel ab hoc resiliant -e (*de re cf. Dt. Rechtswb. II. p. 1506*). **2** *peccatum* – *Sünde*: HRABAN. carm. 9,9 eripe me his, invicte, malis . . . , nam vitam variis macularum -bus omnem. epist. 6 adiunximus sermonem de variis -um et vitiorum seductionibus. RADBERT. corp. Dom. 21,235 corrige (*sc. qui non es innocens*) quantocius poenitudine cordis maculam -is. *saepe. adde de improbitate* ('*Sündhaftigkeit*'): FORM. Flav. add. 5 p. 492,9 qui converti fecerit peccatorem ab errore vie suae, salvabit animam eius. **D** *deceptio, illusio, fraus* – *Täuschung, Illusion, Betrug* (*sine dolo malo*: l. 67): PAUL. ALBAR. carm. 9,159 ut . . . referas (*sc. lector*) . . . , quid mundus . . . fallens . . . refingit, qui maneat vis-bis he-r. THANGM. Bernw. 20 p. 768,23 *archiepiscopus* . . . , ac-si veritate cuncta fixa constarent, banno, ne quis illi . . . coeno-bium auferret, munivit; sic . . . libero -e discessum est. ALFAN. premn. phys. 7,25 p. 80 aliquando . . . visus indiget testimonio aliorum sensuum, cum, quod apparet, fuerit artificio factum ad -em (PG 40 p. 648^a ἀπάτην), ut in sculptura. CHART. Ticin. 31 p. 72,20 renutiando (*sic; sc. venditor*) omni exceptioni et doli mali . . . et heroris et deceptionis. *al. delusio magica* – *Zaubertrick*: WALAHFR. Mamm. 19,23 idem haec -r agit, frau-desque videntur eadem (*sc. quam illae, quibus alia tormenta incassum adhibita sunt*).

[*errosor v. corrosor.*]

***errovagor**, -ari. (**errovagus*) *instabilem esse, (circum-)vagari* – *unstet sein, herumziehen*: EKKEH. IV. cas. 70 compulit . . . Craloh fratres -ari post arsuram solitos claustrum stabiles vivere.

***errovagus**, -a, -um. (*per analogiam ad gyrovagus formatum, ut vid.*) (*ab*)*errans* – (*ab*)*irrend*: EKKEH. IV. bened. I 37,35 -os tauros revocans fac cum grege salvos.

***errulus** (eru-, errolum), -i m. (*cf. errare; per analogiam ad garrulus formatum, ut vid.*) *peccator miserulus* – *armer Sünder*: RHYTHM. 148,75,3 paterna pietate sume (*sc. Christe*), precor, -um (eru-, erro- erroneum *var. l.*). *Konstanciak erro- v. eruo. ersimum v. erysimon.*

***erva**, -ae f. vel ***ervum**, -i n. (*orig. inc., ni subest albus*) *pellis hircina, aluta* – (*weißgegerbtes*) *Bocksleder, Alaunleder*: GLOSS. III 622,47 St.-S. -um irch. IV 58,7 -a irih. 201,30 -a erah. *ibid.* *al.*

erubeo, -ere. *erubescere, pudore affici* – *sich scheuen, sich schämen*: ADAM gest. epil. 22 qui (*servus*) pro laude tua (*sc. episcopi*) non -et esse poeta. CARM. Bur. 155,2,6 languet, quod promere -o.

erubescencia (-cia), -ae f. *script. -bis*: l. 24,36. **1** *proprie i. q. actio erubescendi* – *das Erröten*: EPIST. Alcuin. 85 p. 128,7 in praesentia timor vel -iscentia in facie foris ostendit, quod homo intus in corde non retinet. ALBERT. M. nat. bon. 114 p. 44,69 quia ebur rubet, cum antiquum fuerit, significat hoc gratum in virginibus -am. **2** *translate: a pudor* – *Scham: a def.*: ALBERT. M. sacram. 147 p. 97,64 -a species timoris est. bon. 367 p. 201,90 -a . . . est timor in expectatione convicii (*sim. sent.* 3,34,7 p. 636^a,27. summ. theol. II 22,132,1,3,2 p. 443^a,20 [*cf. PG 40,689^a. 94,932^c αἰδώς*]). **β** *exempla*: HUMB. WIRZ. epist. fragm. (MGEpist. V p. 525,27; c. 838/42) nulla pro hoc (*crimine*) talibus personis (*i. sanctimonialibus*) nascitur -a ac ordinis reverentia. ALEX. MIN. apoc. 3 p. 47,16 melius est hic erubescere coram paucis quam in futuro coram omnibus; vel non dimittas [pro -iscentia] (propter -iscentiam *var. l.*). CHART. Francof. 242 audivimus, quod . . . cum -cia mendicent . . . fratres. *al.* **b** *obprobrium* – *Schande, Schmach, Vorwurf*: ALCUIN. epist. 109 p. 156,20 noli -am obponere tibi demittendi, quod coepisti; maior est -a animam tuam perpetualiter perire quam *eqs.* EPIST. Ratisb. 6 p. 286,7 neque . . . Samarites (*i. Christus*) egrum confudit -a verborum, sed humis imponens oleum infudit et vinum. EPIST. Heinr. IV. 33 p. 42,15 his (*hominibus pravis*) non ad -am vestram ammonemus dilectionem. LAMB. WAT. annal. a. 1153 p. 529,26 malens pati -am apud peritos quam . . . mala civium nostrorum . . . sub silentio ponere. *c* *verecundia* – *Zurückhaltung, Scheu*: EPIST. Ratisb. 6 p. 290,4 cui (*Christo*) nulla -a murum obposuit, quin *eqs.* BERTH. chron. B a. 1077 p. 313,9 secreto . . . propter quandam -am . . . ipsum (*sc. infantulum monstruosum moriturum*) . . . baptizabant. ALBERT. M. metaph. 13,2, 1 p. 592,17 'hoc . . . fecerunt' *theologi*, quia [ad -am] ducti fuerunt' (p. 1091^a,36 εὐλαβοῦμενοι) ex quadam 'vera difficultate'. **d** *confusio* – *Beschämung*: SALIMB. chron. p. 143,26 quod . . . ipse (*Iona*) cum -a remaneret tamquam in mendatio deprehensus. p. 303,30 aliqui sunt ita protervi . . . , quod nolunt respicere . . . , quia -am timent incurere.

***erubescibilis**, -e. *pudendus, erubescendus* – *beschämend, schimpflich*: HUGO RIPELIN compend. 7,17 p. 247^b,11 nota, quod erit *iudicium extremum* . . . -e. SALIMB. chron. p. 45,29 erit (*sc. mendicando circumire*) michi . . . labor -is et intolerabilis ultra vires.

erubesco, -ui, -iturum, -ere. *usu refl.*: p. 1375,21. *metr. ēr*: p. 1375,4. **1** *proprie i. q. rubore suffundi* – *erröten*: **a** *de rebus i. q. rutescere* – *sich röten, rot färben*: RHYTHM. 17,5,1 -et orbis lunae sol et obscurabitur, stellae cadent pallescentes. PETR. BIBL. hist. a. 840 (MGScript. I p. 417^b,39) coelum noctu in serenitate -uit. **b** *de hominibus*: VITA Find. 9 suggestionem (*sc. cibi*) vehementer affectus et ultra, quam credi potest, -ens. *c* *acc.*: WALTHARIUS 1094 cuius (*regis*) subnixae rogitantis acumine motus -uit *Hagano* domini vultum. **2** *translate i. q. pudore affici* – *sich schämen* (*fere de homini-*

[Fiedler]

bus; de ecclesia: l.9, de diabolo: l.18): a c. additamentis ad indicandum finem vel auctorem vel causam -endi: GODESC. SAXO theol. 14 p. 238,12 -ant reprobi saltem ad illud, quod Domino Deo dixit sancta femina eqs. VITA Erasmi 444 non -is (sc. Maximianus Caesar) ipsiusmet (Diocletiani Augusti) de causis te fallere multis. BERNOLD. CONST. libell. V 19 p. 101,1 qui (Christus) ... se de illo -turum predixit, quicunque eqs. ([cf. Vulg. Luc. 9,26]; inde microl. 9 p. 983^A). HELM. chron. 69 p. 132,36 ecclesia ... nec -at uni (sc. imperatori) inclinari, per quem eqs. ERINH. Heimer. 399 opprobrii tanti comes -uit vice sancti. MART. VALER. buc. 4,14 numina ... pastor -uit. saepe. b absol.: CAPIT. episc. I p. 176,15 si forsitan -it (sc. qui confitetur), sacerdos debet eum interrogare. HINCM. divort. 1 p. 121,25 tolerabilius est mihi ... culpam ... confiteri quam ante tribunal Domini -ere. HROTSV. Dulc. 14,3 infelix, -e, Sisinni, -e teque turpiter victum ingemisce. DIPL. Heinr. II. 34 p. 38,15 diabolus ... in ipso conatu (sc. conflandi seditio-nem) prostratus et ... confusus -uit. ALFAN. premn. phys. 2,25 p. 29 cum ea (anima) -ente (PG 40,548^A αἰσχυνομένης) fit corpus rubeum. al. c refl.: THIETM. chron. 4,48 p. 186,19 manifestati ... sceleris culpa se -entes Romani.

adi. erubescendus, -a, -um. pudendus, turpis – beschämend, schändlich: CHART. Hersf. 56 p. 102,7 (epist. papae a. 968) cui (monasterio) idem abbas (sc. Ailulfus) ad eam diem non-erubescendus preerat rector (inde 101 p. 182,27 [epist. papae]). WALTH. SPIR. Christoph. I 2 erant ... in eo ... non-erubescenda conditionis humane vestigia.

eruca (he-, ar-, tr-, eur-, r-, -uga, -usa, -uta, -cha), -ae f. (-um, -i n.: l.38.47.68). script.: bu-: GLOSS. III 583,30 St.-S. (ni subest bucca ut vid.). ruzzia: l.71. confunditur c. aerugo: GLOSS. I 431,27 St.-S. [cf. vol. I. p. 325,70sqq.].

I de genere herbae: A strictius i. q. εὐχόμενον – Rauke, Raukenkohl, weißer Gartensenf (Eruca sativa Lam.): 1 in univ.: a proprie: ANTIDOT. Lond. p. 21,2 apii folia et ... -e. RECEPT. Lauresh. 2,99 p. 170 s u c u m -ae viridis ... tepefactum bibis (CONSTANT. AFRIC. coit. 16,94). 2,118 p. 182 -e seminis (2,177 p. 204. al. ANTIDOT. Berolin. 36 p. 74,22 -se semen. p. 75,3 -i semen. saepius). FRAGM. mul. I 7 ex eruce (truce cod.) herbe recentes tunse in mortario. ANTIDOT. Glasg. p. 118,32 eu-e. VITA Meinw. 148 p. 78,28 ortum urtica et -a ... adoptum ... invenit episcopus. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 375^H -a ... herba est, cuius semen similiter dicitur. GLOSS. III 533,18 St.-S. a-a hederich. saepius. b meton. de potione (cf. l.35): AESCULAPIUS 42 p. 71,30 aliquanti (sc. gonorrhoeici) ... -am bibant. 2 de diversis generibus: CAPIT. reg. Franc. 32,70 quod in horto omnes herbas habeant (sc. hortulani), id est lilium, rosas, ... -a alba. DYNAMID. Hippocr. 2,77 euzymon agrion, hoc est ... -a agrestis canina (cf. ODO MAGD. herb. 1032 euzomon ... solent ... dicere Graeci -am). CIRCA INSTANS p. 20a^v -a, cuius duplex est maneries, scilicet domestica, quae maioris est efficacie, silvestris, quae minoris (sim. ALBERT. M. veget. 6,329 -a est herba in foliis fere sicut sinapis ...; est autem duorum modorum, hortensis ... et silvestris). B latius vel per confusionem: 1 ?sisymbrium – ?Raukensenf: DYASC. p. 89 erisimon, quam alii -am goratinam dicunt, ... folia habet -e agrestis similia (inde ALPHITA II p. 59,1 [cf. p. 58,15]). 2 anethum – Dill: GLOSS. III 585,7 St.-S. -ta tulli. 3 porrum sectivum – Schnittlauch: GLOSS. III 578,47 St.-S. -a snitilouhc. 680,11 -a vel pretula snitelouh.

II de animali: A de genere vermis i. q. κάμπη – Kohlraupe: 1 in univ.: a gener.: a proprie: ALBERT. M. veget. 6,206 quae (vermis) -a dicitur (sim. animal. 1,31). animal. 1,46 quaedam (animalia) ... omnino sunt taciturna et muta sicut ... -a. 2,32 videmus -as mutari in volatiles vermes. al. SALIMB. chron. p. 507,16 nec fuerunt iste -e o r t o l a n e s, sed aliud genus -arum fuit (ALBERT. MIL. temp. 300 p. 559,1 -e ortonales). de peste ab -is effecta: GLOSS. psalt. Lunaelac. 147,15 frigus occidit pestifera frugibus et arboribus, id est h-um (-gam var. l.), rubiginem et vermem. PETR. DAM. epist. 40 p. 441,6 -arum ... laesura fruges pestis. ANNAL. Brix. a. 1142 (MGScript. XVIII p. 812,43) ruzziae multae fuere. a. 1147 (p. 812,47; cf. ANNAL. Crem. a. 1147 [MGScript. XXXI p. 4,16]

tempus rugarum). ALBERT. M. veget. 7,102 generatio ... -arum, quae sunt vermes longi, corroderes folia. al. v. et l.20. β in imag. vel alleg.: PASS. Petri et Pauli 248 populi gesta ... volutant, ne sata laeta ... tristes -a voret. HRABAN. univ. 8,7 p. 258^C -a prurigo luxuria (sim. ABSAL. serm. 5 p. 41^D -a ... luxuriam signat). HILDEG. scivias 2,6 l. 478 -a nocivae actionis virentes herbas bonae utilitatis depravat. al. b medic.: RECEPT. Lauresh. 2,187 p. 206 -as de caulibus ... teris et corpus perunguis. 2 de papilione, qui e verme nascitur ('Kohlweißling' [Pieris brassicae L.]): ALBERT. M. veget. 1,23 -a et bombyces volantes generant ... non volantia (sim. animal. 17,79 superius diximus de -is volatibus). animal. 13,106 qui (vermes volantes) -ae vel bombyces vocantur. B de genere piscis fort. i. q. mugil – viell.: Meeräsche: ALBERT. M. animal. 17,79 quod (animal) graece dicitur fastaryos, et est species -ae, (p. 762^b 23 γένοϋς τι κέστωρέω; cf. ARNOLD. SAXO flor. 2,8 p. 65,26 quidam pisces ut fastareos).

*erucarium (-cha-), -i n. locus erucis alendis destinatus – Kohlraupenzucht: EPIST. var. III 34 p. 206,17 sicut ... si quis digitum suum in -harium misisset et omnes eruchae in eum irruant, ita eqs.

*eructamen (-tua-), -inis n. (eructare) 1 ructus – Rülpsen: Ps. ARIST. probl. 7 quare de siccis et humidis cibis -uamen fit? 2 dictum – Aussage, Ausspruch: THEOD. AMORB. comm. p. 29,12 nisi ... ad illa sublimia provear ... speculamina, unde beati apostoli tanta hauserunt veritatis -uamina.

eructatio (-ut-, -tua-, -cio), -onis f. 1 proprie i. q. actio eructandi, ructus – das (Aus-)Rülpsen, Aufstoßen, Rülpsen: a strictius (usu medic.): AESCULAPIUS 21 p. 28,31 quae (morbis signa) -uationibus acidis ut brumosi significantur. PRAECEPT. diaet. I 45 salviam ... pro -e bibe. I 62 pro -cione. ANTIDOT. Augiens. p. 54,41 fellis. PAUL. AEGIN. cur. 199 p. 126, 21 tortiones hos (sc. colo laborantes) molestant et -es (3,43,1 ἐρύγαι). HILDEG. caus. 2 p. 135,6 hii (sc. corde laborantes) ... multas -uationes emittunt. al. b latius i. q. eruptio – Ausbruch: PAUL. DIAC. Lang. 6,9^{tit} de -uatione (-e var. l.) Bebi montis. 2 alleg. de conceptione Christi i. q. emanatio – Ausfluß, Emanation: GERHON. Antichr. 2,31 p. 252,7 cum veram et substantivam verbi paterni in cor et uterum virginis ... -em non neget quispiam, sicut scriptum est: 'eqs.' 3 translate i. q. enuntiatio, dictum – Äußerung, Ausspruch: EPIST. Ratisb. 6 p. 291,9 nolumus in rosis ita aut in liliis nostra resideat oratio, ut suo ingurgitetur desiderio, suis voluptuosus depascatur -uationibus. EPIST. Hildeg. 221 quis ... umquam legit ... mulierem indoctam ... de profundissima abyssu divinorum arcanorum tantas -uationes exhalare? RUP. TUIT. Ioh. 2 p. 72,595 spirituum ... plenitudinem quasi prima -e nobis ipse (Christus) refudit. cf. *eruptatio.

eructo (-tuo-), -avi, -are. script. ae-: p.1377,37. I trans. i. q. ructu edere, emittere, (e)vomere – (aus)rülpsen, ausspucken, von sich geben, aus-, erbrechen: A proprie (fere de anim.; de monte: l.64): 1 c. acc.: EPIST. Teg. I 95 qualiter ... potio ... sit accipienda et vel sursum vel deorsum sit -anda (-uanda var. l.), litteris assignate. CAES. HEIST. hom. exc. 178 cum ... a quodam patre benedictio peteretur, hesternam crapulam et nocturnam ebrietatem -uans fertur alta voce dixisse: 'eqs.' (cf. 309). in imag.: RADBERT. Matth. 6,474 repletus iam spiritu sancto mustum iucunditatis -vit (sc. Petrus). HONOR. AUGUST. eluc. 2,52 p. 427,3 pocula spiritus sancti tibi abunde infusa conservis largitur -a. v. et p. 1076,32. 2 absol.: VITA Arid. 56 (MGMer. III p. 607,6) quae (coniux moritura) -uans fortiter ablato gutturi nodo, quod esu non acceperat, e-vomit. PAUL. DIAC. Lang. 6,9 Bebius (i. Vesuvius mons) -uavit per dies aliquod. PETR. DAM. epist. 21 p. 209,26 quid ... prodest, si hodie satur -uet homo in convivio? al. B translate: 1 de rebus i. q. producere, provocare – hervorbringen: ERMENR. Har. 4 cum vellet Deus boni magistri meritum ... revelare, factum est pro igne, quem cor eius -uavit, (e. -vit, consternavit var. l.). WALTH. SPIR. Christoph. II 6,129 ut maiores -ent ligna tepores. HEINR. AUGUST. mus. 85 diatessaron ... III^{or} troporum fontes -uans. ANNAL. Wirz. a. 1140 p. 2,39 mons Vesubius ... -uavit incendium. al. 2 de hominibus [Fiedler]

(Deo: l.4; absol.: l.21) i. q. *promere, proferre, exhibere* – *aus-
ßern, zum Ausdruck bringen*: a *spectat ad affectus, sensus
sim.*: ARBEO Emm. 17 impietatem cordis (inde VITA Emm.
17). NICOL. I. epist. 92 p. 536,18 spiritus . . . sanctus . . . non
potest nisi dulcia . . . -are. EPIST. divort. Loth. 14 p. 231,14
caelitus vobis (sc. papae) commissae solitudinis affectum.
CARM. Ratisb. 18,20 virus, quo ferves (sc. dominus lascivus)
plenior intus. al. b *spectat ad dicta, cantica sim. i. q. dicere,
pronuntiare* – (aus)sprechen, verlauten lassen, kundtun: AR-
BEO Emm. 2 praedicando sapientibus a r c h a n a -uans (-ans
var. l.; inde ANTIPH. de Emm. [MGMer. IV p. 525,18].
CHRON. Thietm. 6,10 archanum. al.). WETT. Gall. 29 eloquia
aedificationum. RADBERT. psalm. 2,402 melius in persona Pa-
tris . . . dictum (sc. verbum) accipitur, eumque se, (et illud var.
l.) -asse perhibetur. HERM. IUD. conv. 16 p. 113,11 mellifluum
. . . spiritualium allegoriarum dulcedinem. RHYTHM. Schir.
27,2 (ZDtAlt. 23. N. F. 11. 1879. p. 179) epithalamii carmen.
CHART. Stir. IV 32 p. 22,22 nos Ulricus . . . archiepiscopus . . .
universis hanc paginam inspecturis . . . bonorum memoriam
-are (item 46 p. 30,28). al. absol.: BERNH. CONST. can. 14 p.
487,12 non . . . sententia haec intelligenda est, ut -uant, qui
emerunt aecclesiasticas dignitates.

II *intrans i. q. e-, prorumpere, provenire* – *hervorbrechen*:
A *de rebus*: 1 *in univ.*: VITA Filib. 7 (MGMer. V p. 588,11)
ascendens mare -at (-uat var. l.). PASS. Quir. Teg. 8 divina ma-
iestas in modum ignis flammantis -ans (-uans var. l.). UFFING.
Ida 2,7 suavissima . . . fragrantia de monumento -ans. ROD.
GLAB. hist. 2,7,13 p. 74,14 aer . . . cum igniflua vaporazione . . .
-uat ad supera. PETR. DAM. epist. 72 p. 358,9 mons Vesuvius,
unde . . . gehenna frequenter -at. al. -are in c. acc. i. q. *exire
in* – *übergehen (in), sich auswachsen (zu)*: HONOR. AU-
GUST. phys. 233 communis omnium (sc. seminum) natura . . .
ex qua . . . veluti quidam rivuli . . . in diversas formas singula-
rum rerum -ant (antea: vis . . . seminum . . . in diversas species
herbarum . . . et formas . . . erumpit). al. 2 *de igni sim.*: LEX
Baiuv. 10,4 si . . . ignem posuerit in domo ita, ut flamma -uat
(-uet, ae-uet, eruat sim. var. l.). AETHICUS p. 192,12 fortissima
limfa . . . quasi ex durissimo lapide et ferro ignis exsiliens -uat
(-at var. l.). ROD. GLAB. hist. 4,19 erumpens ignis ex una lam-
padarum . . . cursim -uando ceteras inflammavit. al. B *de ho-
mine*: EPIST. Bonif. 85 p. 190,7 inlustrante sancto spiritu . . .
arbitrer veluti roseus flos . . . -uat . . . laudabilis in arvis.

**eructor*, -oris m. *qui ructu laborat* – *ein unter Rülpsen
Leidender*: CONSUE. Bamb. p. 297,26 -es omni die excepto
universalis ieiunii mustum accipiant.

eructu -v. eruct-

**erucula* (r-), -ae f. (cf. ital. rucola) (*parva*) *eruca* –
Rauke: ANTIDOT. Cantabr. p. 164, 46 spica, saliolam . . . dis-
tempera cum suco r-e salvatice.

**eruderatio* (-rod-), -onis f. *actio eruderandi, expurgatio*
– *Freilegung, Säuberung*: v. p. 1221,17.

**eruderator*, -oris m. *qui eruderat, emendator* – *einer
der vom Schutt befreit, Ausbesserer*: VITA Richardi 14 insta-
bat (sc. episcopus Heymo) . . . sollicita frequens -bus aggerum.

erudero, -avi, -atum, -are. 1 *strictius i. q. ruderibus expur-
gare, effodere* – *vom Schutt befreien, ausgraben, freilegen*:
VITA Liutg. II 1,46 p. 114,11 effosso sepulcro l a p i d e m,
quem pro signo esse positum diximus, -verunt (erudaverunt,
eradicaverunt var. l.; cf. I 1,30 p. 77,10 effossus est lapis. VITA
Landel. Ettenh. 1,7). HEIRIC. Germ. II 2,6 -tis . . . aedificio-
rum veterum . . . ruinis. BURCH. SION. descr. 6,1 p. 44,13 chris-
tiani . . . volentes ad vera loca (sc. Christi) . . . pervenire, opor-
tuit, ut loca -rent ad gradus faciendos. 2 *latius: a affligere,
delere* – *beschädigen, zerstören*: LAND. MEDIOL. hist. 3,32
p. 99,49 murum machinis ex parte -tum ascenderunt *pistor et
camerlengus*. b *exstirpare* – *roden*: CHART. Westph. II 293
p. 73,22 (a. 1153) de silva circumstante quicumque -ari vel in-
novari possent, horum decimam . . . promissimus.

1. *erudimentum*, -i n. *disciplina, eruditio* – *Bildung, Bil-
dungsgegenstand, -inhalt*: ANNAL. Mett. a. 688 p. 3,4 filium
. . . ammonerat *matrona*, ut sese regno futuro inter adolescen-
tiae -a (rudimenta var. l.; postea: disciplinis) sine . . . contagi-

one . . . servaret. DIPL. Karoli M. 254 p. 367,2 (spur.) cum uni-
versis archiepiscopis . . . atque de preordinibus viros -a scientiae
decoratos circumfultus congrua multitudo hoc preceptum op-
tuli. ALBERT. M. pol. 8,21 p. 767^b,27 'quod ab antiquis habe-
mus quoddam testimonium . . . ex praemissis -is (p. 133^{8a},36
παιδευμάτων) eqs.

[2. *erudimentum* v. **corrudimentum*.]

erudio, -i(v)i, -itum, -ire. *script. he-: l.10.11. 1 strictius i.
q. docere, instituere* – (be)lehren, (aus)bilden, unterweisen:
a *gener.*: a *in univ.*: RHYTHM. 148,79,1 h-iri me tantundem,
non permittas (sc. Christus) decipi (h-ire, -ire var. l.). HUGEB.
Willib. praef. p. 86,25 quos (*proceres*) . . . pius . . . pontifex . . .
ad meliora recti regiminis principatu -endo provexit. CONC.
Karol. A 39^A,137 p. 413,1 qui (*pueri*) nutriuntur vel -untur in
congregatione canonica. 39^A,140 elegantur *cellerarii* de fidelis-
sima ecclesiae familia et his officiis diligenter -antur. al. β c.
acc. *dupl.*: HROTSV. lib. 1 praef. 7 aliquot auctores . . . me . . .
-vit *abbatissa*. adde: VITA Norb. II 24 p. 1273^C qui (*spiritus
sanctus*) . . . CXX linguarum -ierat (sc. *turbam hominum*) di-
versitatem (*spectat ad Vulg. act. 2,4*). b *theol. de instituti-
one religiosa, catechesi* (fere de hominibus; de fide: l.29): a
in univ.: IONAS BOB. Columb. 2,1 p. 231,6 cum . . . coenu-
bium regeret et in omni disciplina regularis tenoris -ret. VITA
Lamb. Traiect. 3 (MGMer. VI p. 356,1) commendavit *pater*
eum ad . . . antistite divinis dogmatibus et monasticis disciplinis
in aula regia -endum (-endus var. l.; *sim.* HRABAN. epist. 40 p.
478,31). CONSUE. Marb. 6 de praeceptis regule. *persaepe*. c.
sensu promovendi, confirmandi: RADBERT. corp. Dom. 2,10
disciplina Christi fides -enda est. β c. *enunt. secundario i. q.
edocere* – *aufklären*: CAPIT. episc. I p. 17,2 ut . . . sacerdotes
. . . populos -ant, quomodo aut quibus Deus adorandus est hor-
ris. p. 17,6 ut unusquisque sacerdos cunctos sibi pertinentes -at,
ut sciant eqs. (*sim.* HRABAN. epist. 40 p. 479,10). ORD. coron.
imp. 14,13 ut . . . is, qui ordinandus est, antea -atur, qualiter
eqs. 2 *latius: a educare* – *erziehen*: HUGEB. Willib. 6 p.
106,11 confoti et de infantia -ti *infantes*, eliganter edocti.
BREV. NOTIT. p. A 2 ipsos populos ad servitium Dei. ERGIL
Sturm. 1 sub ipsius coenobii disciplina . . . nutritus et -tus sum.
RUOTG. Brun. 20 p. 20,4 que (*philosophia*) te ad hanc mode-
stiam . . . -vit. MANEG. c. Wolffh. 22 p. 98,1 carnem spiritus
magisterio . . . ad capessendam 'immortalitatis stolam' -ire et
promovere. al. b *corrigere, emendare, (ad)monere* – *auf
den rechten Weg bringen, bessern, (er)mahnen*: WILLIB. Bo-
nif. 8 p. 49,25 scripturae testimonio . . . -imur, . . . ne eqs.
CONC. Karol. A 38,17 ammonitiones (sc. *episcopales*), quibus
subiecti -antur. DIPL. Heinr. II. 144 p. 172,17 saluberrimis . . .
sacri eloqui institutionibus -imur et admonemur, ut eqs. al.
purgare – *läutern*: POETA SAXO 4,276 omnipotens caros sibi
sepe flagellis -it (*spectat ad Vulg. Hebr. 12,6*). METELL. Quir.
1,43 insignes animas sic (sc. *velut obryzum*) Deus erutas . . .
gentili rabie cum pius -it.

adi. *eruditus*, -a, -um. 1 *doctus, gnarus, imbutus* – *ge-
lehrt, gebildet, beschlagen, bewandert* (de hominibus eo-
rumque animo, sermone sim.): HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,4
inbutos atque -os sacerdotalis infule presbiteros. DIPL. Loth. I.
35 p. 113,38 direximus Prandonem et Gisleranum eiusdem ordi-
nis -issimos et prudentissimos abbates. CONSUE. Marb. 7
donec de ordine et disciplina sit (sc. *novicius*) -us. OTTO FRI-
SING. gest. 1,52 p. 75,2 ut . . . vix . . . -is et exercitatis, quae ab
eo (*Gileberto*) dicebantur, paterent animis. FUND. Consecr.
Petri p. 250,27 episcopus dixit brevem sermonem -um omni po-
pulo. *saepe*. 2 *peritus* – *erfahren*: LEX Baiuv. prol. p. 201,6
Theoderichus . . . elegit viros sapientes, qui in regno suo l e g i b u s
antiquis -i erant (CAPIT. reg. Franc. 202,5 p. 64,6).

EINH. Karol. 26 p. 31,15 erat . . . utriusque (sc. *legendi atque
psallendi*) admodum -us.

subst. eruditus, -i m. *homo doctus, magister, doctor* – *Ge-
lehrter, Lehrmeister*: HRABAN. epist. 57 p. 515,6 quod . . . e
quorundam -orum libris decerptum facile memoriae mandari
possit. ALBERT. M. eth. II 1,4,5 p. 54^b,41 unusquisque bene
iudicat -us ea, quae cognoscit. *ibid. saepe*.

adv. erudite. *scite* – *auf kundige Weise*: ALBERT. M. eccl.

[Fiedler]

hier. 5 p. 123,65sq. primorum 'participantium sacerdotali con-summatione -e (PG 3, 506^A ἐπιστημονικῶς)', quantum ad perfectam scientiam, . . . est 'tradere sacra' inferioribus 'secundum' suam 'dignitatem' . . . vel tradere -e et sacre primum. *ibid.* *al.*

eruditio (-cio), -onis *f.* *I proprie de actione erudiendi i. q. institutio* – (Aus-)Bildung, Belehrung, Anleitung: **A strictus**: 1 gener.: **a def.**: ABSAL. serm. 41 p. 236^C -o . . . est studiosa animi informatio vel ad agendum, quod oporteat, vel ad sciendum, quod ignorat. ALBERT. M. bon. 488 p. 254,65 -o . . . secundum suum nomen dicit positionem alicuius extra ruditatem. 491 p. 256,46 -o dicit acceptionem prudentiae tam divinae quam humanae *eqs.* *al.* **b exempla**: CAND. FULD. Eigl. I 23 p. 232,48 punitio rei -o est iusti. PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 27,23 diaconum . . . palatinis -bus . . . inbutum. CHART. Naumb. I 180 p. 161,21 ad -em et suffragium nostre terre. RAHEW. gest. 4,49 p. 289,15 virum . . . in negotiis regni longa -e exercitatum. STATUT. ord. Teut. p. 96,9 licet plenaria Christi fungerentur apostoli auctoritate et -cione spiritus sancti. *al.* 2 *theol. i. q. catechesis, praedicatio (euangelii)* – (Glaubens-)Unterweisung: BEDA hist. eccl. 2,8 p. 96,10 sacri eloqui. LIUTG. Greg. 10 p. 75,13 Willibrordus . . . larga et melliflua -e populum . . . irradiavit. HINCM. epist. 99 p. 49,8 ad Anglos post discipulos beati Gregorii ad -em transmissio (*sc. sancto Theodoro*). *al.* *spectat ad conversionem*: VITA Burch. Wirz. 3 p. 108,14 coepit Romanus pontifex percontari, . . . utrumne gentibus (*i. Germanis neophytis*) novae -is splendeat inextinguibilis lucerna divini respectus. **B latius**: 1 *iussum, mandatum* – Anordnung, Verfügung: CAPIT. reg. Franc. 97 p. 203,34 ut nullus quilibet . . . episcopo suo inoboediens parere audeat de supradictis capitulis seu aliis -bus. 2 *in revelatione Dei i. q. correctio, emendatio* – Läuterung: ALBERT. M. Iob 33,16sq. 'et erudiens eos', supple per revelationem somniale, 'instruit', hoc est docet et intus struit 'disciplina', hoc est -e ad mores pertinente; . . . reducitur . . . ad hanc -em omnis illa -o, quae per vehementem abstractionem a sensibus fit homini . . . per visionem revelationis.

II meton.: **A de statu**: 1 *disciplina, doctrina* – (Glaubens-)Lehre, Gelehrsamkeit: BEDA hist. eccl. 3,25 p. 182,29 Alchfrid magistrum habens -is christianae. WILLIB. Bonif. 3 p. 11,24 apostolicae -is norma. EBERW. Magner. 1 Aredium atque Magnericum ecclesiastica instruendos -e sibi delegerat Nicetius. 13 sacris . . . litteris et -bus libentissime studet *puerulus*. ANON. Mell. 93 Folbertus . . . episcopus, -um preceptor . . . Beringarii . . . scribit . . . tractatum contra . . . malos christianos. EPIST. Hildesh. 142 p. 239,22 in quibus (*discipulis*) . . . -is scintillam invenitis. *al.* 2 *scientia* – Kenntnis: HUGB. Wil-lib. praef. p. 87,27 quos Dominus . . . preferre dignatus est multo melius divinae legis -e . . . edissere . . . posse. ALTFR. Liutg. 1,12 in monasticis -bus inlustrior. *de sacramento rite administrando*: CAPIT. reg. Franc. 178,2 honor tanti sacramenti (*sc. baptismatis*) . . . et diligentia et -o . . . vilesce-re certum est. 3 *ars* – Fertigkeit: ALBERT. M. pol. 8,2^a p. 764^b,38 quod -es istae (*sc. litterarum, musicae sim.*) addiscantur suip-sarum gratia propter delectationem, quae est in eis. *ibid.*: priores (*sc. philosophi*) musicam ordinarunt in -em non ut neces-sariam. **B in allocutione honorifica fere i. q. magister** – etwa: Meister, 'Eminenz': EPIST. Worm. I 13 nisi vestra -o veridica proderet, quod *eqs.* (WIBALD. epist. 62. CHART. Mog. A II 150. RAHEW. gest. 4,65 p. 310,11 [epist. imp.]).

***eruditivus**, -a, -um. (erudire) *vi erudiendi praeditus* – bildend, belehrend: ALBERT. M. sacram. 7 p. 5,88 gratia sal-vans est in virtutibus et donis, et tamen si g n a -a respectu il-lius non habemus (p. 6,1). summ. theol. I 20,79^a p. 851^a,30 hanc (*consequentem voluntatem*) subdividit Iohannes Damascenus in dispensativam sive -am (PG 94,969^A παιδευτική) ad salu-tum . . . et desperativam.

eruditor, -oris *m.* 1 *praeceptor, magister* – Lehrer, Lehr-meister: LULL. epist. 103 p. 225,21 devotissimo -i Bonifatio . . . salutem. FORM. Sangall. II add. 6 p. 437,5 -r insipientium, ma-gister infantum. VITA Libor. 1 quod ecclesiae suae . . . tales -es defensoresque providit pia dispensatio. ALBERT. M. eth. II 8,2,1 p. 532^b,5 doctores et -es. *al.* 2 *educator* – Erzieher:

THIOFR. Liutw. 7 p. 23,14 quos monachicae conversationis -es habuit. DIPL. Conr. III. 115 p. 206,8 cuius (*abbatis*) tu (*sc. Reinhardus*) -r et magister fuisti. HELM. chron. 44 p. 88,3 fuit Vicelinus . . . in regendis scholis vir valde idoneus, curator chori, -r iuvenum forma honestatis. CONST. imp. III 178 p. 163,34 magister Petrus, mee puericie -r.

eruditorium, -i *n.* 1 *schola* – Schule: VITA Deic. 7 ut . . . in omnibus transmarinis -is nulli pateret secundus (*sc. locus*). GLOSS. IV 58,16 St.-S. -um scuolhus (*sim.* 141,26). 2 *discip-lina* – Lehrgebäude: RADBOD. Bonif. 6 p. 66,27 se totum di-vine legis -o contulit, in quo . . . vere phylosophye cultor effectus est.

***ervnalis** *v.* *aripennalis. *adde*: ACTA reg. Burgund. 48 p. 176,12sq. (c. 979) habet *capella* inter longum et latum perticas e-inales XIX et pedes sex; . . . habet *peciola* perticas ervnales XII et pedes tres.

1. *eruga* *v.* *eruca*. 2. *eruga* *v.* *ruga*.

erugino *v.* *aerugino*. 1. **eruginosus** *v.* *aeruginosus*.

2. **eruginosus** *v.* *auruginosus*. **erugo** *v.* 1. *et* 2. *aerugo*.

ervilia (he-, ar-, erbi-, erbel-, erbegia, -(l)la), -ae *f.* *pisum* – Erbse (*fort. i. q. Lathyrus cicera* L. – *viell.*: Rote Platterbse; cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico lombardo, p. 158): RECEPT. Lauresh. 4,71 p. 298 facis catapodias in mag-nitudinem erb-e. MIRAC. Columb. 5 (MGScript. XXX p. 1000,8) legumen pis, quod rustici herb-am vocant. GLOSS. IV 36,48 St.-S. a-llas araweizzi. CHART. Tirol. notar. I 332 promi-sit dominus Ottolinus . . . dare . . . quinquaginta modios inter frumentum et fabum vel herbegiam (*inde in rasura* 334 herbe-gia). Ps. AVIC. anim. 7,4 p. 418,19 accipe . . . de lenticulis, de arbellis *eqs.* p. 432,11 si quaeris abluere, lava cum bletis, fabis et herbellis. CHART. Ticin. 32 p. 74,9 Petri <Morandi> . . . me-di<a> caza arbeliarum. p. 75,14 caza I de arbelis. *al.*

***eruitio**, -onis *f.* *actio eruendi* – das Herausreißen: AL-BERT. M. Matth. 5,29 p. 143,56 cum Dominus doceat curare morbum (*sc. oculi scandalizantis*), constat, quod de -e corpo-rali non intelligitur.

***erumino**, -are. (ruminare) *murmurando repetere* – da-hermurmeln: ANSCAR. pigm. praef. p. 6,19 has (*sc. oratiuncu-las*) finitis psalmorum modulationibus solus tatitus ipse -are (ruminare RIMB. Anscar. 35 p. 68,19) solebat.

erumn -v. aerumn-.

erumpo, erupi, eruptum, -ere. *script. exr*: p. 1381, 3. *form.*: fut. -ebit: DHUODA lib. man. 4,9,35 (*var. l.*). *stirp. praes.* erup-: p. 1381,8.24. *adde* GLOSS. I 363,48 St.-S. *stirp. perf.* erupu-: l. 51. p. 1381,20. *usu refl.*: p. 1381,23; *medial.*: p. 1381,55. *confunditur*: c. eripere: l. 69. *adde* WALTHARIUS 1097 (*var. l.*). c. irrumpere: p. 1381,14. -tum c. abruptum: p. 1381,58.

I trans.: **A usu originario**: 1 *c. notione edendi*: **a pro-ferre** – vorbringen, aussprechen: VISIO Baront. 19 verbum -upui in laude Dei: 'eqs.' **b exclamare** – ausrufen: THIETM. chron. 4,52 se paululum a regni fastigio dilatatum graviter ferens -upit Ekkihardus: 'eqs.' **c resonare** – widerhallen, dröhnen (*von*): DESID. CAD. epist. 1,16 licet vestrae aures viperea infu-sione subplete serpentis -rent sibilum. 2 **gignere, germinare** – wachsen lassen, hervorbringen: **a proprie**: WANDALB. mens. 84 hoc (*arietis signo*) . . . cuncta suos -unt germina par-tus. WALTH. SPIR. Christoph. I 10 virga ramorum gemmas -upit. **b per compar.**: UDALSC. Conr. 1 beatus Chunradus . . . in paradyso ut germen -ens uberius florem. 3 **evolare** (*ex*) – herausstürmen (*aus*): *v.* p. 1381,10. 4 **vi praeverbii eva-nida**: *a proprie i. q. rumpere, effringere* – aufbrechen: LEX Baiuv. 10,16 si illum sepem -erit vel dissipaverit, quem ezziszun vocant. EUPOLEMIUS 2,384 cunctas . . . per urbem -unt viri portas. **b translate i. q. infringere** – brechen, untergraben: FORM. Flav. 43 p. 481,24 ut nulatenus ab infestatione malorum hominum possit praesens pagina -i. TRAD. Lunaelac. 36 ut in antea quislibet homo ipsam (*traditionem*) nequaquam -ere va-leat. **B per confusionem i. q. eripere** – wegnehmen: DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 134,4 iubemus, ut nullus ex subcessoribus nostris . . . eis (*Gebabardo et sorori eius*) aliquid inde -at.

II intrans. (*refl.*: p. 1381,23; *medial.*: p. 1381,55): **A stric-**

[Fiedler]

tius i. q. prorumpere – hervor-, (her)ausbrechen: 1 de hominibus: a proprie: a gener.: CHRON. Fred. cont. 37 p. 184,7 pauci ... montibus angustisque locis ex-entibus (exruptibus, -entibus var. l.), usque in valle Seusana pervenerunt. TRAD. Frising. 426 p. 365,11 spontanea voluntate in medio -upit presbyter et indicavit, quod eqs. DIPL. Karoli III. 58 audita infestatione paganorum ... ad eundem monasterium -entium (-up- var. l.). **β milit. i. q. eruptionem facere – einen Ausfall machen:** WIDUK. gest. 1,9 p. 16,13 clausi muris ... audacter -unt portis (portas var. l.). OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 51,22 rex ad portam Mesiam ... -upit. saepius. per confusionem c. irrumpere i. q. impetum facere – einfallen: GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 32 tanta multitudo Ungorum -upit. **b translate:** HRABAN. carm. 39,83,3 in singultus. CAND. FULD. Eigil. II 10,32 in vocem (BERNO Udalr. 16 p. 1197^B. BENZO ad Heinr. IV. 1,37 in voces articulati sermonis). HINCM. divort. 12 p. 191,8 ex tumore cordis in verbo contradictionis -unt potentes. VITA Heinr. IV. 1 p. 12,6 nec prior ad sententiam -bat, sed aliorum expectabat. al. 2 de rebus: a corporeis: α in univ.: MIRAC. Gertr. I 3 in tantum ... -upuit flamma vehemens, ut eqs. ARBEO Corb. 43 p. 231,12 subito sonus in ecclesiam -ens tam validus, ut eqs. AMALAR. off. 1,37,9 vineae atque olei liquor suis arboribus se -it. PASS. Kil. I 11 nisi aqua econtra -at (erupit var. l.). HROTSV. Sap. 5,9 pro fonte sanguinis unda -it (prorumpit, rumpit var. l.) lactis. TROTULA 203 haec (sc. mamillarum) passio menstruis -entibus sanatur. OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,34 e vicinis stagnis ... -entibus et exhalantibus nebulis. al. **β de claustris i. q. aperiri – aufbrechen, sich öffnen:** HRABAN. carm. 39,79,3 -ent munitissima claustra ac poliandria. **γ de membris corporis i. q. extendi – sich ausstrecken:** MIRAC. Bav. 2,30 digiti volae infixi coeperunt -ere. **δ de floribus i. q. proscessere – (hervor)wachsen:** HILDEG. phys. 3,11 p. 1226^A flores ... -ere debent. **b incorporeis:** AETHICUS p. 95,16 plus superbia inimica iactantia -upit quam eqs. RIMB. epist. p. 93,41 ex quo (malo) aliud subito -upit. THIETM. chron. 1,9 latentis animi fervor -upit. WIPO gest. 19 p. 38,23 multae factiones adversus imperatorem in cassum -erant. al. adde: CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,42 malae cogitationes ... quasi aqua -unt foras. **B latius:** 1 porrigi – sich erstrecken: BEDA hist. eccl. 1,1 p. 13,14 est ... sinus maris ... qui ab occidente in terras longo spatio -it. 2 manifestum fieri, apparere – sich zeigen, erschienen: WALTHARIUS 402 vix ... -upit cras. THEOD. loc. sanct. 1474 in sinistro latere eiusdem maris ... Genesareth lacus -it. 3 eminere – (her)vortreten: THIETM. chron. 4,49 pustellis interiora prementibus et ... paulatim -entibus. 4,75 p. 218,23 hinc (i. maxilla) ... -upit ... turgescens fistula. HILDEG. phys. 1,44 p. 1146^C si inter cutem et carnem ... pustulae, id est blatern, -unt, id est uszbrechent. ALBERT. M. animal. 22,84 superos (i. ganglion) ... calore attrahente <incipit> -ere. 4 prodire – hervorgehen: RYCCARD. chron. a. 1215 p. 614,22 Stephanus (sc. camerarius) ... de militari -ens prosapia. **C vi praeverbii evanida i. q. rumpere – (auf)platzen:** ALFAN. premn. phys. 28,25 p. 139 adenes ... sedes et sustentaculum sunt vasorum, ne -antur (PG 40,716^B διαρρηγῆ) in longum vel in altum producta. ALBERT. M. animal. 1,230 saepe et multum sanguinant labia et de facili -unt et scinduntur. subst. **eruptum**, -i n. ex -o pro adv. i. q. ex improviso, extemplo – unvermittelt, unversehens (per confusionem c. ex abrupto): CHART. Bund. 877 p. 327,25 (a. 1251) Iohannes (sc. camerarius) absque cognicione ex -o respondit, quod rescripti copiam non fecerat. **erunco**, -atum, -are. script. exu-: l.67. 1 extirpare, eradicare – (aus)roden: CHRON. Ebersb. I p. 10,22 -ari iube locum ... quia ... praedico illum divino servitio sublimandum. p. 10,33 locus -atur, lignis oppidum construitur (sim. II p. 54,33 imperat hunc locum -ari [ex-cod.]). CHART. episc. Halb. 147 l. 86 (spur.) quicquid ... ex -tis frutectis in novalia redegerint fratres (inde 284 l. 147). in imag.: HUGO TRIMB. sols. epil. 129 viciorum ... non -ant clerici sentes. 2 delere – vernichten, ausmerzen: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,67 -anda ... viciorum spermata.

eruo, -ui, -utum, -ere. script. et form.: err-: l.6. -uaer-: l.5. depon-: l.41. refl-: l.51.53. metr. ēr-: l.44. partic. perf. usu adi.: l.17.

1 trans.: A strictius: 1 eripere, evellere – (her)ausreißen: LEX Baiuv. 4,9 si quis libero oculo m -uerit (-uaerit var. l.; EINH. Karol. 28. ANNAL. Plac. a. 1249 p. 498,16 erruere. al.). HROTSV. Bas. 151 summo de vertice pilos. THIETM. chron. 3,17 qui (antistes) ... iacuit ... sepultus, e tumulo -itur. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 184,27 quae (reliquiae sanctorum) effractis altaribus -tae (-te var. l.) fuerant. saepius. in imag.: ALDH. virg. I 16 p. 245,17 -tis passionum radicibus. 48 p. 303,3 -ta radicibus paganorum cultura. 2 extirpare, eruncare – roden, ausjäten: VITA Rimb. 7 p. 86,10 bissus de terra -ta. DIPL. Conr. III. 129 p. 233,36 novale quoddam ..., sicuti excisum, stipatum et -tum fuerat. ANNAL. Brunw. a. 1141 quercubus immensis radicitus -tis. CHART. Rhen. 253 l. 113 (interp.) concessimus ... Sorethe cum ... rutis et -tis et -endis (sim. l. 134). CHART. Heist. 4 p. 100,2 cum ... terram inculatam -tis nemoribus ad agriculturam redegerant. CHART. Heinr. Leon. 105 p. 158,14 insulam de altis nemoribus ... -tam. in imag.: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,48 spinas filicesque ... impiger apposita radicitus -e (sc. miles Dei) marra. 3 effringere, excidere – (heraus)brechen: CHART. Naumb. I 171 p. 150,42 (a. 1145) contradentes (sc. episcopus) ... facultatem in predicto monte lapides -endi (CHART. civ. Magd. 97 p. 50,31). 4 egerere, elicere – herausholen: DIPL. Conr. III. 232 p. 409,28 fodere omne metallum ..., -ere et conflare. VISIO Godesc. A 59 coagulata ... de receptaculo suo (i. naso) ab ipso paciente -batur sanies et proiciebatur. in imag. c. sensu exigendi: CARM. Bur. 36,34,5 quid Domino retribuis pro tot, que tibi tribuit, quod lac et lanam -is (exuis, eligis var. l.) gregis, cuius constituit te (sc. praesulem) pastorem? **B latius:** 1 pessumdare, evertere – vernichten, zerstören: THIETM. chron. 8,3 liceat Christo coniugatis ... -tis ... subplantatoribus hiis (i. moechis) inefficienti pudore ... gemere. DIPL. Conr. II. 251 p. 347,16 ut ... turrim unam castro ... circumdatam funditus -issent Cremonenses. WIPO gest. 7 p. 30,7 palatium (sc. regis) usque imum fundamenti lapidem -bant Papienses. al. 2 c. notione salvando eripendi: a redimere, servare – entreißen, befreien, erlösen, retten: PAULIN. AQUIL. carm. 6,16,2 quis me de manu Cociti flammivomi -i potest? WANDALB. martyr. 503 Bachi insanis ... -ta India sacris. GODESC. SAXO theol. 22 p. 320,1 ab omni ... scelerum naevo. HERIG. Ursm. 2,42 ad ecclesiam deduci ... -endam (sc. puellam spiritui nequam). CHART. Brem. 342 p. 384,8 quicquid de bonis suis de aquis -ere poterunt burgenses. persaepe. eximere – ausnehmen: DIPL. Otton. I. 402 p. 548,6 ut hac occasione liberi esse valeant famuli et a servitio monasterii ... legaliter -ti. b refl.: α se subducere – sich entziehen: CHART. Eichst. 2 p. 8,1 (a. 912/32) ut eum (sc. legum transgressionem irretitum) pannus dominicus sequatur nec iure se possit -ere. **β erumpere – ausbrechen:** WIDUK. gest. 2,24 multi (homines) se a castris -bant. 3 (inquirendo) in lucem proferre – ans Tageslicht bringen, 'eruiere': THIETM. chron. 6,28 -tis tocius nequiciae auctoribus.

II intrans. i. q. effugere – entkommen, entfliehen: ERMOLD. Ludow. 1,458 conspicit inivas ... catervas infelix nec habet, quo -at ingenio. fort. huc spectat: BENED. ANDR. chron. p. 81,1 inito consilio Langobardi, quomodo Francis super se -ret, et levaverunt Desiderium in regem.

***eruptatio** (-tua-), -onis f. (per contam. ex eructatio et eruptio) eructatio – das Aufstoßen, Rülpsen: ANTIDOT. Bamb. 15 p. 26,9 hoc antidotum ... ad ventositatem et aciditas sanat. MAURUS urin. II p. 11,8 his debet infestari phlegmaticus sinthomatibus: ... fastidio, acetosa -uatione eqs.

***erupticus**, -a, -um. (erumpere) eruptionem (saniei) efficiens – einen Ausbruch (des Eiters) bewirkend: AESCULAPIUS 21 p. 33,36 cibos tenues et -os, qui expurgent et vulnus curent (sc. dato; cf. Gariopont. pass. 2,47 tenues cibos et eruptivos ... accipiant).

eruptio, -onis f. actus erumpendi – das Aus-, Auf-, Hervorbrechen, Ausbruch: 1 de rebus: a gener.: HELM.

[Fiedler]

chron. 60 p. 116,21 nubium. CHART. Rhen. inf. I 483 p. 342,1 per quam (terram) -o (sc. aquae) facta est. CHRON. reg. cont. I a. 1188 p. 140,11 rivulorum. **b medic. i. q. fluor, procidentia** – (Aus-)Fluß, Vorfall: **a def.:** AESCULAPIUS 16 p. 20,9 -o fit fluor ex fluente repentino atque limpidio sanguinis fluxu. PAUL. AEGIN. cur. 100 proptosis est -o (3,22,22 προπέτεια) ragodis tunice ex comestione aut ruptura ceratoidis facta. TRACT. de aegr. cur. p. 110,25 reuma grece, latine -o sive fluor. v. et l. 31. **β exempla:** AESCULAPIUS 4 p. 7,5 multae -es

(antea: quibus sanguis de naribus multum fluit). 16 p. 20,8 quot sunt differentiae sanguinis? tres: -o, vulneratio, resudatio. 19 p. 24,2 dolor pulsans -em. 23 p. 37,39 quod si -o facta fuerit ventris interius (sim. 33 p. 50,41). 40 p. 65,11 sanguinis. Ps. GALEN. puls. 293 (cod. S) de -e apostematis. **al. c bot. i. q. actus egerminandi** – das Ausknospen: HILDEG. phys. 1,23 odor . . . primae -is, id est blut, liliorum. 3,1 p. 1215^{Dsq} in prima -e verni temporis . . . in affaldra primae -is . . . et corrigiam cervi in ipsam (malum) -e arboris . . . trahe. 3,3 p. 1219^B in prima -e foliorum. **meton. i. q. germen** – Knospe: HILDEG. phys. 3,1 p. 1217^B primas -es, id est ceppini de affaldra, accipiat. 2 de hominibus: **a gener. i. q. fuga** – Flucht: LAMB. HERSF. anal. a. 1063 p. 86,14 ut -e facta de monasterio regem . . . perquirant (sc. monachi iuvenes). **b milit. i. q. exitus hostilis, impetus** – feindlicher Ausfall, Ansturm: ALCUIN. epist. 184 p. 309,22 castigatio est magna horum (praedatorum) -o. WALAHR. Ludow. tit. 39 prima -o Ludeuici contra patrem. WIDUK. gest. 2,23 -em cum sociis minitavit Immo. TRANSL. Dion. Ratisb. 3 p. 357^B,4 cuius (efferae gentis) crebris -bus quassata . . . succubuit Gallia. **al.**

***eruptura**, -ae f. (erumpere) **ruptura** – das Reißen: AESCULAPIUS 40 p. 63,41 eruptio renum ex uno loco est emanatio sanguinis et venarum renum -a.

***eruptus**, -us m. (erumpere) **eruptio**, **efflatus** – Ausbruch, das Ausströmen: YSENGRIMUS 7,344 ut, quotiens sellam demoverit obsequa, longo -u luctans horreat aura foras.

1. **erus** (he-), -i m. **form. sing.:** **nom.** -os: l.45; **pro acc.:** l. 44. **?voc. -u:** l.39. 1 **usu originario:** **a dominus, princeps** – Herr, Fürst: **a de hominibus:** FORM. Salisb. II 3,6,18 ut tibi (sc. duci), h-u (an subest herit pro erit?), sospitem et sanitatem . . . vive in evum (v. notam ed.). CARM. de Cass. 128 quod (sc. populum sacro pastore carere) h-us (i. imperator Romanus) agnoscens iussit perquirere statim, quid eqs. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 120,9 h-os primores Francorum. CHRON. Salern. 149 p. 156,32 quatenus h-os noster comprehendamus aliumque principem sublevemus. p. 157,1 h-os . . . aliquando dominus, aliquando sacerdos, aliquando vir fortis et potens vel sapiens. BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 103,6 mi -e (h-e var. l.), non es rex mollis. **al. in fabula de animalibus:** YSENGRIMUS 3, 571 testor h-um (i. leonem) foliis vescentem. 6,190 partier egregie, rex h-e, nonne leges? **β de Christo:** CARM. cod. Paris. (8812) 3,8,2 verus homo fieri voluit unicus altitonantis h-us. LIOS MON. 361 ne paveatis h-um veraci cordis amore. ALBERT. M. nat. bon. 137 p. 55,14 precibus suis mollit beata virgo h-um. **b possessor** – Besitzer, Eigentümer: EPIST. Hann. 24 p. 57,27 pede . . . harena sequentis h-i faciem sordidat taurus. 2 **per confusionem i. q. heros** – Held (cf. l.45): ALBERT. STAD. Troil. 3,516 recepto vulnere vincendum vulnere credit spes bona h-um. **ibid. iterum.**

2. ***erus**, (-i) m. (**?ervum**) ὄροβος – Kichererbse: ALPHITA I p. 290,6 -us hibus (ericius herbus var. l.) idem (sim. ALPHITA II p. 59,7 erbus vel erbicus, -us, orobus idem).

erusa v. eruca. ***erusim** v. *erisimus.

erusimi v. erysimon. **eruta** v. eruca.

***eruto**, -are. (eruere) **eruncare** – ausjäten: HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,29 vepres truncabat, tribulos secabat, urtices ac cardos -ando ruram renovabat. **Fiedler**

1. **ervum**, -i n. **vel ervus**, -i m. **script.:** (h)erb-: **passim.** ev(um): p. 1384,11. **?erib(um):** p. 1384,6. **confunditur c.:** herba: p. 1384,12. **?arvum:** p. 1384,20,21.

1 **Ervum ervilia** (L.) – Wicklinse, Linsenwicke, Erve (cf. Hegi, Flora IV/3 p. 1512sq.). **a gener.:** ALPHITA I p. 289,36 erbus, orobus, erbum idem. DYASC. p. 98^B herbum sive

. . . orobum nascitur in lenticula. THIOFR. Willibr. II 2,455 cornipedes leto cēsos exegit dives ab -o. **spectat ad formam seminis:** AESCULAPIUS 15 p. 19,32 facies catapotias in -i (Gariopont. pass. 2,1 orobi) magnitudinem. Ps. HIPPOCR. progn.

5 A 13 disinterico si post aurem sinistram papula nata fuerit in modum herbi (orobi, eribi var. l.). **b pharm.:** GLOSS. med. p. 33,17 erbum: fortissimum est et restringit. ANTIDOT. Sangall. p. 92,21 farina de lubini, f a r i n a de herbo (RECEPT. Bamb. 67 p. 76,28 herbi. RECEPT. Lauresh. 2,172 herbi. **al. cf. RECEPT. Lauresh. 2,159 herbae.** BOTAN. Sangall. 11,4 <h>erba arcemesia de folia manipulos XII, evo folia . . . miscis semul. **2 per confusionem c. herba (necnon c. arvum, ut vid.):** **a gramen** – Gras (in formula totum et integrum designante, cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 1069): CHART. Sangall. B 158 (a. 1127) ego . . . Domingus omne predium, quod ego habeo . . . cum -o et folio, in monte et in plano . . . do et dono . . . uxori meae (cf. CHART. Scaffus. 43 in herbis et in folio). **b plur. i. q. pascua** – Weide, Anger, Trift: CHART. Mog. A I 580 p. 498,3sq. (a. 1132) viginti . . . iugera secundum illam traditionem, que vulgo dicuntur Herbi ad Abbenheim, ad Algesheim quoque VIII iugera hereditate possessa, XII etiam iugera Herbi nominata (sc. tradidit Liugardis).

2. ***ervum** v. *erva.

erynge (hyr-, ir-, -rin-, -gi), -es f. et **eryngion** (ir-, yr-, -rin-, -ium), -i n. et ***eryngus** (ir-, yr-, -rin-, -i) f. (ήρύγγη, ήρύγιον, ήρύγγος) **script. et form.:** hirinon: l. 41. hirin: GLOSS. III 488,49 St.-S.

carduus – Distel (fort. Eryngium campestre L. – viell.: Feld-Mannstreu; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 307sq.). 1 **gener.:** MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 369^C -ii duo sunt genera eqs. GLOSS. Salern. p. 74,23 hyringi, secacul. URSO element. 5 p. 160,2 in re . . . partim dulcis et partim alterius saporis ut iringi. GLOSS. III 481,3 St.-S. iringus distel. ALBERT. M. veget. 6,445 asinus yringum (sc. desiderat). Matth. 21,2 p. 509,80 asinus . . . est . . . animal . . . iringorum (rogorum var. l., rigidorum edd. priores) comestivum. ALPHITA II p. 85,18 icerdatel, iringe idem. p. 87,7 iringi aut iringion aut nux agrestis, . . . cardobanis idem. **2 pharm.:** RECEPT. Lauresh. 3,43 iringii radicis drachmas VIII (5,1,16. 5,1,30. ANTIDOT. Bamb. 28 eringium radice). ANTIDOT. Glasg. p. 117,15 de hirinon purgatorium. p. 150,25 recipit iringium, olisatro, ap-
pii semen. **al.**

erynis v. erinys. **eryps** v. libs.

erysimon (he-, ers-, eres-, eris-, erus-, -s(y)m-, -inum, -mum), -i n. (ἐρύσιμον) **script. et form.:** exsimum: l. 54. **nom. sg. -mo:** l. 50.

1 **eruca** – Rauke (Erysimum officinale L., Sisymbrium polyceratum L. – Wege-Rauke, Vielschotige Rauke; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 341sq.). ANON. herm. p. 100,7 eri-o, id est menta. DYNAMID. Hippocr. 1,19 h-um humectat et egeritur. PAUL. AEGIN. cur. 2 eru-i (3,1,2 ἐρυσιμον), eusomi seminis ana drachmas III. 249 p. 189,16 accipiant viri . . . erisinum. ALBERT. M. veget. 6,439 est . . . semen, quod vocatur ersimum (ersimum, exsimum var. l.). ALPHITA II p. 59,1 erismon, quam alii erucam goratinam dicunt, nascitur in muris. 2 **lilium, gladiolus** – (Schwert-)Lilie: DYNAMID. Hippocr. 2,22 irius, hoc est gladiolus vel -on, quod est lilium agri . . . calefacit. GLOSS. IV 363,15 St.-S. de ere-o wertilla.

erysipelas (-res-, -ris-, -pil-), -atis n. **vel saepius *erysipela** (he-, e-, -res-, -ris-, -s(y)p-, -pil(l)-, -pul-), -ae f. (ἐρύσιπελας) **script.:** crispula: TRACT. de aegr. cur. p. 373,36. **derisipila:** p. 1385,6. **form. sing.:** **nom.** -es: l. 68. **abl. -e:** l. 72.

1 **de genere morbi (cutem vel intestina afficientis) i. q. ignis sacer** – Wundrose, Erysipel: PAUL. AEGIN. cur. 228^{capit.} ad eri-ilas (3,59,5 ἐρύσιπέλατα). CONSTANT. AFRIC. grad. p. 350,10 homines eri-am . . . curantes (sc. vidit Galenus). ARS med. 7 p. 426,15 eri-ilas (ere-iles var. l.) est, quod eqs. SUMM. Heinr. C. p. 291 ere-ila est . . . morbus in superficie cutis. ROGER. SALERN. chirurg. 3,194 herispila. IOH. S. PAUL. diaet. 241 (cod. B) cataplasmata . . . heri-ulam habentibus subvenit. HILDEG. (?) caus. 31 capit. p. 14 de eri-ila (eri-ile var. l.).

[Krebs]

BRUNUS LONG. chirurg. 2,5,1 p. 122^F dicitur *apostema* -ila seu -as. ALBERT. M. veget. 6,298 -ila (eri-illa, heri-ila, eri-ila var. l.). animal. 1,607 inducit *fel* he-y-pilam. THEOD. CERV. chirurg. 1,20 p. 142^E de ... -ate. *persaepe*. 2 de genere *plantae* i. q. *pulicaria* – *Flobkraut*, Wild-, *Dürrwurz*: GLOSS. III 487,28 St.-S. deri-ila (eri-ila var. l.) wiltuurz. 498,16 deri-ila wildiwurz.

erysipelatodes (-ris-, -pil-), gen. -is adi. (ἐρυσιπελατώδης) ad *erysipelas pertinens*, *erysipelati similis* – die Wundrose betreffend, *erysipelartig*: PAUL. AEGIN. cur. 174 p. 97,17 signis ... in calorem declinantibus erisipi-em (3,30 ἐρυσιπελατώδη) flegmonem pulmonis suspicandum. 209 p. 145,23 flegmonis ... eri-is (ueri-, erisipi- var. l.) facti curationem prius diximus. al. THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p. 161^H compositorum ... apostematum pauca habentur nomina, sicut ... -es dominante cholera.

***erysipelor** (he-, -ris-, -pil-, -pul-), -atus sum, -ari. (erysipelas) *inflammari*, *erysipelate affici* – sich entzünden, an Wundrose erkranken: RICHER. REM. hist. 1,11 p. 47,16 toto eridulo corpore vitam amisit *Ingo*. CIRCA INSTANS p. 2a^v usture ... facte ex aureo instrumento ... non cancerantur nec eri-ilantur. GLOSS. Roger. III 629 absincium ... preservat vulnus, ne heri-iletur. al. *partic. perf. usu adi.*: RICHER. REM. hist. 1,65 subiit ... pestis papulis -ilatis innumeros enecans. CIRCA INSTANS p. 36a^r semperviva ... valet contra l o c a eri-ilata (TRACT. de chirurg. 303. al.). THEOD. CERV. chirurg. 3,6 p. 160^B convenit *unguentum* ... ad refrigerandum, -tis vulneribus, cancris eqs. (NOTULAE Wilh. Cong. 965 eri-ulati vulneris). al.

erysiceptron (erisc-), -i n. (ἐρυσίσκηπτρον) *species verbenacae* – eine Art des Eisenkrautes: DYASC. p. 100^a Pictagoras erisc-on nominat (sc. *speciem hierae botanis*), latine dicitur licinia, id est, quasi lustrago dicitur vel vertipedium.

erythrodanum (elit-, eret-, erit-, -tr-, -rad-, -rid-), -i n. (ἐρυθροδάνον) gen. sg.: -u: l.40. -o: l.39. 1 *rubia* – *Färberröte*, *Krapp* (*Rubia tinctorum* L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 1446sq.): ANON. herm. p. 100,2 eretrum, id est rubia, rogia sive huarancia. TRACT. de caus. mul. 72 radix eretra-o ... teris in vino. PAUL. AEGIN. cur. 145 croci, -u (erytr-u, eri-u var. l.; 3,25,7 ἐρυθροδάνον) radicis ... ana 3 II resolve adipe vitulino. ALPHITA I p. 290,1 eritri-um sive rubea maior, qua utuntur tinctorum. al. 2 *caprifolium* – *Geißblatt* (*Lonicera caprifolium* L. et *periclymenum* L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 1373sq.): v. vol. II. p. 243,28.

es v. aes. **esaudio** v. exaudio. ***esbani**- v. ***exbanni**-. ***esbrium** (emb-, espr-), -i n. (fort. orig. arab.; cf. ital. esbrius [Battaglia, Dizionario. V. p. 302]) script. et form.: hesbura: l.59. nom. sg. -ri: l.51.

1 *flos salviae*, *lilifagi* – *Salbeiblüte*: GLOSS. Salern. p. 6b,9 -ri, flos salviae. ALPHITA I p. 288,19 elifagus, lilifagus, salvia hortensis idem, et -um flos eius dicitur. GLOSS. III 541,17 St.-S. esprium ... salbeienblumen. 2 *amaracus* – *Majoran*: CIRCA INSTANS p. 28b^r maiorana ... em-um dicitur alio nomine. ALPHITA II p. 107,10 maiorana, -um, sansucus <persa> idem. 3 *mercurialis* – *Bingelkraut*: TRACT. de chirurg. 217 quod (*unguentum*) recipit ... amarisci lib. I, -i, <id est mercurielle>, ... XXVII libras. 4 *per confusionem* i. q. *elleborus niger* – *Schwarze Nieswurz*: GLOSS. III 585,11 St.-S. hesbura hunichischievvrz (v. notam ed.).

esca (ae-, is-, sca), -ae f. script.: esse: p.1386,38. ista: p. 1386,33.

alimentum, *cibus* – *Nahrung*, *Speise*: I *proprie vel in imag.*: A de cibo corporali: 1 *spectat ad homines* (*diabolum*: p.1386,3): ARBEO Corb. 17 p. 207,16 Pauli Antonique corvus ministraverat -am. ALCUIN. epist. 281 p. 439,20 Italia infirma est patria et -as generat noxias. VITA Willeh. 9 aescia ... eius erat panis et mel. VITA Rimb. 8 p. 86,29 interdicta in -a et p o t u frequenter usurpans (GERH. AUGUST. Udalar. 1,3 l. 141. ΕΚΚΕΗ. IV. cas. 26 p. 66,26 potibus. al.). ΕΚΚΕΗ. IV. bened. II 43 piscis huso sit odor in escis. ALFAN. premn. phys. 23,8 p. 144 maximam ... utilitatem lingua praestat masticationi

coadunans -am (PG 40,693^C τὴν τροφήν). *persaepe*. in *imag.*: INVENT. QUINT. II 108 (MGPoet. IV p. 999) exterius fulgens *Maurinus*, ... interius tenebrescens; -a electa (sc. *diaboli*) fuit. 2 *spectat ad animalia*: a *pabulum* – *Futter*: α

in univ.: WALAHFR. Mamm. 19,42 his (*feris*) dulcem te (sc. *Mammem*) ferre volo (sc. *praeses*) ... -am. ALFAN. premn. phys. 1,73 p. 18 videmus ... naturam concedentem animalibus -as (-am var. l.; PG 40,528^A τροφάς) de terra. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 7,12 dicemus ... diversos motus, quos faciunt *aves* ad acquisitionem -e, diversitatem -e, qua utuntur eqs. al. β *spectat ad vermes* (*fere de homine mortuo*): STEPH. COL. Maurin. 6 (2) byssus et purpura vermium est -a. ECBASIS capt. 1059 cur putridis multam te nutris vermium -am? BERTH. ZWIF. chron. 33 p. 240,24 Adilbertus ... in -am vermium terrae locatus. al. b *viscarium* – *Lockspeise*, *Köder*: GLOSS. II 300,56 St.-S. -a querder. 324,43 -a in hamo i. cherdir. al. ALBERT. M. animal. 4,83 quaelibet genera piscium habent -am appropriatam suae venationi. 7,22 solus ipse (*celekey*) per -am wethin sive stercoreis deprehenditur. alleg.: RUP. TUIT. vict. 8,21 p. 264,20 per -am capitur, quod hamo extrahitur eqs. 3 *spectat ad magneta* (*per compar.*): ALFAN. premn. phys. 1,14 p. 8 lapis magnetes ... trahit ad se atque continet ferrum tamquam -am (PG 40,508^C τροφήν) sibi facere volens. B de cibo *spirituali*: DHUODA lib. man. 4,8,201 saturabuntur (sc. *qui esuriunt et sitiunt*) ... -a, qui non perit, sed 'qui in vitam permanet aeternam' (cf. Vulg. Ioh. 6,27). EUPOLEMIUS 2,780 hoc opus incepti ... , ut sit lac teneris et fortis fortibus -a. al. alleg.: BERTH. RATISB. serm. 18 p. 96,17 quarta est apotheca, ubi -ae repositae erant eqs. v. et l.48.

II *translate de -a ignis*: A *materia* – *Brennstoff*: CARM. cod. Vindob. (806) 34,4 agricole Christi discernunt ... a granis paleas, quas mittat ignibus -as. CARM. Bur. 102,13,2 flamme subiecta voraci ... Troia fit -a (ista var. l.) faci. B *fomes* – *Zunder*: RUP. TUIT. off. 5,28 l. 1441 radium eius (*solis*) traieciunt per ... crystalli orbiculum ... in subiectam suscipiamus -am (sim. l. 1465). cf. *isca.

III *meton.*: A de fine ieiunii i. q. *esus* – das Essen: CALEND. Karol. B p. 568,16 esse initium (v. notam ed.). B *glans*, *proventus*, *nemus glandium* – *Eichel*(ernte), *Eichenwald*: LEG. Lang. p. 80,11 de porcus, si in isca (sca, -a var. l.) alterius paverint et inventi fuerint eqs. LEX Baiuv. 22,2 si portat *nemus* -am (escam, scam var. l.) et rubus est, (ubi porcorum -a et robur est var. l.). FORM. Augiens. B 17 ut ipse ille ... censum ... fatiat, ... friskingas tantum, sive -as in anno fiat sive non fiat (v. notam ed.). al. C *cella penaria*, *apotheca* – *Speise*-, *Vorratskammer* (alleg.): BERTH. RATISB. serm. 18 p. 94,11 quarta (sc. *camera arcae* fuit) apotheca sive -a, ubi omnia genera -arum genera erant.

escabia v. scabies. ***escabinus** v. ***scabinus**. **escaldo** v. excaldo. ***escambium** v. ***excambium**. ***escamen**, -inis n. (escare) *viscarium* – *Lockspeise*, *Köder*: ECBASIS capt. 1113 mortis hic (*vulpes*) est amus, viroso -e tectus.

escamonia v. scammonia. **escandesco** v. excandesco. ***escapinius** v. ***scabinus**. **escara** v. eschara. **escaria** (sc-), -ae f. *cichorium* – *Endivie*: GLOSS. med. p. 74,14 s-a virtutem habens mediam (*ni leg. medicam*) omnes dolores eparis et stomachi curat. DYNAMID. Hippocr. 1,40 -a habet virtutem medendi omnibus doloribus internis hepatis et stomachi.

***escaritus** v. 2. ***scario**. ***escarius** v. ***scarius**. **escaroticus** v. escharoticus. **escarus** v. scarus. ***escassum**, -i n. (a capsus, ut vid.) *iugum*, *helcium* – *Ackergeschirr*: FORM. Bitur. 15^a p. 175,18 caedo tibi (sc. *sponsae*) ... paria tantas de boves ad laborandum cum eorum -o. ***escaticum** (e-, sc-), -i n. (*esca*) *tributum*, *decima* – *Abgabe für die Gemeindelandnutzung*, *Schweinezehnt*: DIPL. Loth. I. 51 p. 152,27 ut in pascua publica ... debeant *animalia* pabulare ... sine omni ... e-o, herbatice vel glandatico. GREG. CAT. chron. I p. 189,27 sine omni ... s-o. DIPL. Frid. I. 980 p. 262,21 ut -um nulli reddere debeant *homines* de Cornaliano. al.

***escavinus** *v.* *scabinus. **escaurus** *v.* scarus.
excellencia *v.* excellentia.
***escenum**, -i *n.* (scamnum, *cf.* hisp. *escaño*) *genus eculei* – *eine Art Folterbank*: FORM. Andec. 3^{capit.} hic est vindicio de homine in -o posito (*v. notam ed.*).
***eschaeta** *v.* *escheita. ***eschambium** *v.* *excambium.
eschara (sca-, sch-, esca-), -ae *f.* (ἐσχάρα) *adustio, crusta vulneris* – *Brandwunde, Brand-, Wundschorf*: GLOSS. med. p. 74,12sq. s-a: id est combustio ignis; s-as: adustiones. RECEPT. Bamb. 68^{capit.} ut scaras cito cadant. BRUNUS LONG. chirurg. 1,12 p. 110^H quin locus cum ferro . . . comburatur . . . , ut faciat -as grossas et spissas. CHIRURG. Sudhoff I p. 83,26 (cod. Cas.) cautericitur una escara in uno emigraneo, alius in altero. *al. v. et p. p. 1315,43.*
escharoticus (exca-, esca- *sim.*), -a, -um. (ἐσχάρωτικός) *crustam, cicatricem faciens* – *schorf-, narbenbildend*: AESCULAPIUS 18 p. 23,22 hicaroticis (*Gariopont. pass. 2,5 cathartici*) medicaminibus aut cauteribus cauterizent circa thoracem. AURELIUS 21 p. 725,13 ex cerotis (caroticis *cod. Augiens. CXX*) medicaminibus. PAUL. AEGIN. cur. 198 p. 125,10 esca-is (exca-is *var. l.*; 3,42,4 τοῖς ἐσχάρωτικοῖς) clisteribus utamur.
***escheita** (-h(a)eta, -tia), -ae *f.* (excidere; *francog. vet. eschief*; *cf. F. Godefroy, Lexique de l'ancien français. 1928. p. 193^b*) *hereditas* – *Erbschaft, 'Anfall'* (*de re v. E. Brinckmeier, Glossarium diplomaticum I. 21961. p. 731^b*): CHART. Laus. 556 p. 470,11 (a. 1144/1230) in -is nullam habet portionem advocatus. 769 p. 618,30 non solebat dari de talibus -etis pro canonicis defunctis. CHART. Bern. II 485 si possessiones venirent in -aetam. CHART. Helv. arb. 134 p. 206,20 tota -ia sit domini comitis. *al.*
***escherivia**, -ae *f.* (*francog. vet. eschervie*; *cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 886*) *daucum, pastinaca* – *Möhre, Pastinak* (*fort. Daucus Carota L.*; *v. et vol. I. p. 1397,28sq.*): GLOSS. Salern. p. 4^b,33 baucia, pastinaca vel -a.
***eschimellus**, -i *m.* (*a francog. vet. chemin, ut vid.*; *cf. DuC. s. v. eschumellus et cheminellus*) *portio terrae* – *Stück Land*: CHART. Laus. 525 p. 455,13 (s. XIII^{in.}) dedit . . . uxor Rodulfi de Palude -um in quadam vinea sua. *ibid. al.*
eschinus, eschynus *v.* echinus. **escidium** *v.* 1. excidium.
***escillum**, -i *n.* (aesculus) *fructus mespili* – *Frucht der Mispel*: ALBERT. M. veget. 5,64 fiunt escula maiora et meliora, quam sint alia -a.
escinus *v.* echinus.
***escnasum** (esca-), -i *n.* ***escnasa** (esn-), -ae *f.* (*snesa) *numerus vicenarius, viceni* – (*Anzahl von*) *zwanzig Stück, 'Steige'*: REGISTR. Corb. II 42 de quibus (*mansis*) persolvuntur . . . X -a (*escasa var. l.*) angillarum. 43 quorum (*piscatorum*) unusquisque persolvit . . . in festo sancti Martini III -as nonougarum et tribus vicibus in anno preposito III escnasas.
esco (ē-), -avi, -are. *alere* – *nähren*: ΕΚΚΗ. IV. pict. Mog. 60 questio, cur . . . frumentum . . . sponte . . . non crescat, quod nos magis omnibus escat. GERH. STED. annal. p. 226,3 volucres, lupos et canes suis -verunt *nobiles* equis.
[escoenim *v.* squinanthos: ANTIDOT. Glasg. p. 106,42.]
escolo *v.* 1. excolo. **escolopendrium** *v.* scolopendrium.
escom(m)unico *v.* excommunico.
***escortia** *v.* *scortia. **escorus** *v.* scarus.
escothoma- *v.* scotoma-. **escroeo** *v.* excresco.
escribo *v.* scribo. **escrofolae** *v.* scrofulae.
1. ***escula**, -ae *f.* (esca) *epulatio* – *Verzehr*: ΕΚΚΗ. IV. cas. 82 p. 172,5 in -a unius mali peccaverat *Eva*.
2. ***escula** *v.* *aescula.
esculentus (os-, exc-), -a, -um. 1 *adi. i. q. amplius, delicatus* – *reichlich, üppig*: PETR. DAM. epist. 132 p. 448,27 cibi, qui ex-iores sunt, excludantur. WIDO FERR. schism. 1,2 p. 535, 17 ornabatur mensa preciosissimis ferculis et cibis -ioribus complebatur. *al.* 2 *subst. neutr. i. q. cibus* – *Speise*: CONST. Melf. 1,54 si . . . a litigantibus . . . -a (o- *var. l.*) vel p o c u l e n t a . . . recepissem . . . probentur *institiarii* (CHART. Brixin. 105 p. 113,9 ex-um. ALBERT. M. euch. 3,1,3,2 p. 245^a,16. *saepe*). ALBERT. M. eth. II 3,3,4 p. 260^a,7 quod . . . -um delectet . . . , patet. Matth. 6,27 p. 337,18 cum . . . solliciti simus de -o

propter incrementum corporis. *al.*

***escultaizus** *v.* *sculdais.

***esculum**, -i *n.* (aesculus) *fructus mespili* – *Frucht der Mispel*: ALBERT. M. veget. 5,64 ossa, quae sunt in -is, . . . hanc indicant vicinitatem. REGIMEN san. Salern. 133 multiplicant mictum, ventrem dant -a strictum. *al. v. et p. 1387,41.*

esculus *v.* aesculus. **escupio** *v.* excubo.

escuritas *v.* obscuritas. **escurpio** *v.* scorpio.

escutio *v.* excutio. **escynus** *v.* echinus.

10 ***esdra** (he-), -ae *f.* (ἔσδρα; ?a *nom. propr.* Ἐσδρας [*hebr. Ezra, quod 'auxilium' sonat*]) *antidotum quodam* – *ein Heilmittel* (*fort. nomine inventoris dictum; de re cf. B. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum. 1713. p. 316sq.*): ANTIDOT. Augiens. p. 45,3 antidotum h-a. PAUL. AEGIN. cur. 179 abtum . . . adiutorium . . . -a (3,32,2 ἡ Ἐσδρα) antidotum. SALERN. comp. 77. 109. TRACT. de aegr. cur. p. 133,31. Ps. OTHO med. 151 falsum fugat -a timorem.

[**esepaverlum** *v.* oesypocerotum: TRACT. de aegr. cur. p. 220,20.]

20 **esiacacus, esiaticus, esiatissus** *v.* ischiadicus.

esibilis (ess-), -e. *edibilis, comestibilis* – *eßbar, genießbar, zum Verzehr geeignet*: 1 *adi.*: ALBERT. M. animal. 24,48 porcus marinus est piscis -is. VITA Hugon. Tenn. 20 qui (*Elisaues*) ollam cibum amarissimum continentem filiis prophetarum fecit -em. ALBERT. M. animal. quaest. 4,2^{capit.} utrum animalia sanguine carentia viventia in aquis sint -ia. *ibid. saepe. 2 subst. neutr. plur. i. q. alimenta* – *Nahrungsmittel*: FUND. Consecr. Petri p. 134,4 quia . . . nec unus panis . . . pugillus ess-ium superesset.

30 **esic(c)o** *v.* exsicco. **esicium** *v.* isicium.

esigo *v.* exigo. ***esilos** *v.* *assila. **esisto** *v.* exsisto.

[**esmeril** *v.* smyris: IOH. sacer. 12.] **esoc** *v.* esox.

***esophorium**, -i *n.* (ἐσωφόριον) *camisia, interula* – *Hemd, (Unter-)Gewand*: HUCBALD. Rict. 16 crebra ducens ieunia -o amicitur cilicino.

35 ***esopio**, -itum, -ire. (sopire) *sedare, tranquillare* – *einschläfern, beruhigen*: CHART. Osn. I 276 p. 223,4 (a. 1147) omni litis fomite -to *eqs.*

***esortior**, -itus sum, -iri. (sortiri) (*fortuna*) *nancisci* – (*vom Schicksal zugebracht*) *bekommen*: CHART. Eichst. 28 (c. 1208) ego (*sc. Rainlindis*) pro viro, quem -ta sum, legitime hanc tradicionem feci.

esox (is-, ys-, exs-, ess-, elox, exox, ezox, -sax, -six, -oc, -os, *sim.*), -ocis *m.* is(s)icius: *l.* 46. 54. *gen. pl.* -ium: *l.* 49. *de genere piscis maioris i. q. lucius, salmo* – *Hecht, Lachs, Hausen*: BEDA hist. eccl. 1,1 p. 10,4 issicio (-e *p. corr. N*) abundat (*sc. Britannia insula*). ARDO Bened. 24 p. 210,5 pregrandem piscem, quem y-em vocant, conspicit *frater*. CARM. Cent. 112, 9 est quorum (*donorum*) numerus . . . -ium . . . duum nec non totidem luciorum. SUMM. Heimir. C p. 282 -x, exsox (exox, exsax, exsox *var. l.*) species piscis, id est lahs. p. 291 elox (elox *var. l.*) piscis salmo. ALBERT. M. animal. 24,32 ezox piscis est, quem quidam lahsen vocant *eqs.* GLOSS. III 47,43 St.-S. -c salm. IV 187,31 isox vel isicius piscis i. lahs vel salmo. 230,10 essox laas ille piscis. *persaepe.* *Krebs*

espada *v.* spatha. **esparagus** *v.* asparagus.

[**espalangio** *v.* phalangio: ANTIDOT. Glasg. p. 108,36.]

esalla *v.* spatula. **espa(s)mus** *v.* spasmus.

espec(ies) *v.* species.

60 **espello, espendo, espermento** *v.* exp-. **espero** *v.* spero.

espers *v.* experts. **espi-** *v.* spi-. **esplen-** *v.* splen-.

espon- *v.* spon- *praeter* **espono** *v.* expono.

espontaniae *v.* spontaneus. **espostulo** *v.* expostulo.

65 ***esprum** *v.* *esbrium. **espulsio** *v.* expulsio.

espuma *v.* spuma. **espumico** *v.* expumico.

espumo *v.* expumo. **espunsalia** *v.* sponsalis.

espuo *v.* expuo.

70 **esquiliae**, -arum *f.* *locus supplicii, coemeterium* – *Richtstätte, Friedhof* (*loci spectant ad Hor. epod. 5,100*): EGBERT. fec. rat. 1,1524 quē (*ardea*) solet -as alvo calcare soluta. 1,1704 cur alienus in -is mea gramina carpis (*sc. amicus*)? ODO MAGDEB. Ern. 1,390 ac si plurimus -as naris aurasque secutus grex

[*Niederer*]

avium intrarit. CONR. MEND. Attal. p. 134,11 silvis ... bachando errabat et in -is defunctorum ... noctu ... latitabat (sc. femina a daemone possessa).

esquinantus v. squinanthos.

[**esquira** v. scybalum: ANTIDOT. Glasg. p. 124,10.]

essadum v. essedum. **essartum** v. exsartus.

essa v. esca. [**essecla** v. essedum.]

essedum (essad-), -i n. vel **esseda** (essid-), -ae f. vel raro ***essedus**, -i m. script.: **esdessa**: l. 16. -ecla: l. 22. adde GLOSS. III 669,29 St.-S.

1 **currus** (levis), **basterna** – (leichter) Wagen, Sänfte (in imag. de curribus militaribus: l. 15): FORM. Sangall. I 12 det vir ... ei (coniugi) dotis nomine ... cavallum ... cum -o. BENZO ad Heinr. IV. 6,2^a p. 530,17 sensibus ex multis faciat rex -a stultis (cf. notam ed.). VITA Serv. 51 p. 122,25 pauper paralyticus ad beati viri memoriam -a (esdessa, -am var. l.) delatus extra ecclesiam iacebat. GLOSS. 7,64 K. -adum sambuoch. GLOSS. III 374,35 St.-S. -us sambuch. 635,38 -ida sampoch. 2 **equus** – Pferd (cf. assidere): CHRON. Noval. 2,11 p. 93,43 cui (Waltero) cum famuli ... respondissent bonos et fortes habere poene (i. penes) se -os eqs. 3 **funis** – Riemen, Seil: SUMM. Heinr. C p. 289 -cla silo. GLOSS. III 448,26 St.-S. -a sila. al. 4 **vas aeneum** – Kupfergefäß (cf. Abd. Wb. I. p. 1191): GLOSS. IV 58,24 St.-S. -um ..., vas enenum, plech. 141,29 -um, idest ... plech.

essencia sim. v. essent-. **essendum**, **essens** v. sum.

essentia (-cia), -ae f. script. exe-: l. 57. **I esse, existentia** – das Sein, Existenz (de vita aeterna: l. 30): 1 in univ.: CHART. Rhen. inf. I 17 (a. 800) cogitare debet unusquisque ..., qualiter sibi in futura -a et in perpetua mansione remedium ... adquirere possit. TRACT. Ebor. f. 123. -e ... nichil est contrarium nisi non-essentia, quae nichil omnino est. 2 **continuitas, perpetuitas** – Fortdauer, -bestand: TRAD. Frising. 393 (a. 818) hoc (sc. possessionem) funditus per omnia durabili -a et dominatione in iurem ... ipsius domui dono (sc. Iohan presbyter). 394 iure perenno firma et incommutabili -a.

II οὐσία, substantia, natura – 'Essenz', Wesen(heit), Substanz, Natur: A spectat ad qualitatem vel condicionem essendi: 1 theol.: a spectat ad unam trinitatis naturam: LIBER diurn. 84 p. 96,10 unum Deum propter unitatem -ae fate-mur. EPIST. var. II 22 de divina natura ac de -a. IOH. SCOT. carm. 2,33 cum sit (sc. Deus) cunctorum substans -a simplex. HUGO HONAUG. hom. 1,18^{capit.} qua ratione -a Dei dicatur substantia eqs. persaepe. summa -a, sancta -a sim. de Deo (in allocutione: l. 46): ERMENR. ad Grim. 32 p. 572,45 tibi (sc. Deo) me commendo, -a sancta, tegendum. EKKHE. IV. bened. I 57,12 quae substant trina, terrena, marina, polina, robore quo sibi stat, -a (gloss.: Dei) summa volutat. b spectat ad singulas trinitatis personas: ERMENR. ad Grim. 32 p. 573,3 in eadem (sc. Spiritus) -a sanctae trinitatis requiem post laborem (sc. habemus). GODESC. SAXO fragm. p. 29,26 cum ... unaquaeque in trinitate persona nihil sit aliud quam propria specialis et individua singulorum substantia et -a. c spectat ad Christi naturas: ARNO REICHERSB. apol. p. 157,21 quod quaelibet trium -arum Christi, videlicet Verbi, animae et carnis interdum ... in significatione personae accipitur. 2 **philos. et natur.**: CONSTANT. AFRIC. coit. 11,14 quia semen ex -cia (exencia var. l.) membrorum sanorum est et ex eo humore constant membra. Ps. GALEN. anat. 42 p. 216^C sicut ab anima simplici in -a ... effunduntur omnes virtutes, ... sic eqs. ALBERT. M. veget. 3,99 quod -a saporosi iuvat effectum saporis. animal. quaest. 15,3 p. 261,15 diversitas -ae facit diversitatem in specie. saepius. 3 **log. i. q. categoria** – Kategorie: CONR. HIRS. dial. 1658 dialecticam ... deputatur ... decem -arum, idest predicamentorum, naturas et proprietates et differentias colligere. 4 **usu communi**: a in univ.: VITA Deic. 45 (15) accidens esse honor superadditus, -am vero in identitate (sc. imperatoris) persistere. b proprietates, qualitas – Eigenschaft, Merkmal: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 13,7 cum videbuntur identitates avium in -is et proprietatibus supradictis eqs. B spectat ad rem existentem: 1 theol. i. q. ens, virtus – Wesen, Macht (de angelis sim.): EPIST. var. III 15 p. 162,33 per eas (sc. partes theolo-

giae) ... ordines caelestium -arum ... discernuntur. ALBERT. M. summ. creat. I 4,53^{capit.} quare omnes coelestes -ae dicuntur angeli et virtutes. sent. 2,9,5 p. 200^b,40 quod supermundanae -ae in tria dividuntur: eqs. al. 2 **natur. et alch. i. q. elementum, materia** – Element, Stoff: a in univ.: MANEG. c.

5 Wolfh. 22 p. 94,11 ut ... singula (sc. elementa), ex quibus concretum corpus constiterat, in matrices -cias retexerentur. GEBER. summ. 24 p. 324 argentum vivum et sulphur ... non esse principium de intentione nature, immo aliud, quod sequitur ex illorum -arum alteratione eqs. ibid. al. b quinta -a: a de virtute naturali, aethere sim.: HUGO RIPELIN compend. 7,28 p. 257^b,13 quod impassibilitas sanctorum corporum resultabit ex natura quinti corporis, id est quintae -ae. ALBERT. M. lob 35,5 'contemplare aethera', hoc est totum quintae -ae, quae est aether, ordinem. Ps. ARIST. interpr. p. 383 est quinta -a sine aliena vita, quae alias quatuor ... gignit et unit. GEBER. summ. 10 p. 285 quae (anima) est ab occultis nature sicut ab -a quinta vel a primo motore. al. b de materia arte confecta fere i. q. extractum, spiritus – etwa: Extrakt, 'Geist': ARTEPH. secret. p. 15 ad ignem facies evaporare aquam ..., et remanebit tibi quinta -a auri in modum olei albi incombustibilis. ROSIN. interpr. 1 p. 296,18 'cum filio', id est quinta -a, scilicet aqua philosophica. 3 iur. i. q. res, possessio – Gut, Besitz: FUND. Werd. p. 166,26 dicentes (sc. monachi) se timere ... aliquam obpositam insurgere personam et velle eos in sua vindicare plus dominia, quam eorum possit deportare -a. CHART. Lux. IV 529 p. 625,7 (a. 1280) quae bona ... ad me ... sunt legaliter devoluta, prout consistencia sunt in -a mobili et non mobili. 4 **math. i. q. (numerus) existens, essens** – positive Zahl: Ps. BEDA arithm. 4 l. 134 verum -am, minus nihil significat eqs. ibid. al. (de re v. notam ed. p. 32). 5 **usu communi**: a res existens – Ding, Sache: VITA Bav. II 1,12 quis (rebus insensatis), ... patet, quod nulla -a constet, sola sed ... sint nomina. b forma (corporalis), corpus, massa – (körperliche) Erscheinung, Körper, Masse: LAMB. ARD. hist. 36 p. 580,25 comes ... -cie statura gyganteus apparuit. GALB. Karol. 2,12 nebula totum pererravit solis circulum pertransiens ab oriente usque ad occidentem tantummodo in circulo solaris -ae. 37,19 in ... templi -a altiore statura eminebat turris. ALBERT. M. animal. 1,386 super huius ... orthy (i. arteriae maioris) -am tres duri consistunt panniculi. structura – Gefüge: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 2,21 colligantur ... ale gruum in -a loyri secundum hanc formam: eqs. c summa – Gesamtheit: CARM. Cantabr. A add. 2,22 p. 115,20 huius (sc. quadri-vii) quattuor in partes solvitur scientia enarranda binis formis sui sub -a.

III praesentia – Gegenwart, Anwesenheit: EPIST. Teg. I 10 celebre nomen vestrum (sc. Heinrici ducis) ... vilitati nostrae (sc. fratribus) denuntiavit -am vestri fure in vicinitate. CHRON. Noval. 3,21 p. 103,39 coepit (sc. Adalgisus) illum (sc. fidelem patris sui) rogare, ut ... regi Carolo suam -am non insinaret.

essentialis (-nci-), -e. 1 **adi. i. q. οὐσιώδης, substantialis, essentiae proprius, qui per essentiam determinatus est** – wesentlich, wesenseigen, durch die Essenz, Substanz bedingt: a theol.: WOLFHARD. Waldb. 4,12^c p. 338,3 contra naturam -is deitatis corpus, quod assumpserat, voluit Christus esse passibile. UFFING. Ida 2,5 p. 486,4 miremur ... non fortuitam, sed semper -em misericordiam Domini. THEOD. TREV. transl. Celsi 4 universitatis conditrix, personalis trinitas atque -is unitas, Deus. ARNO REICHERSB. apol. p. 139,13 -es proprietates. saepius. b **philos. et natur.**: ALBERT. M. sent. 4,31,3 p. 232^a,32 id, quod -ius et generalius efficitur in omni matrimonio, videtur esse optimum suum bonum. metaph. 7,3,4 p. 360,33 principiis -bus. 11,2,2 p. 484,56 illa (causa), quae per essentiam movet et cuius actus -is est ipse motus. ibid. saepe. fere i. q. intrinsecus, naturalis – etwa: innewohnend, natürlich: CONSTANT. AFRIC. theol. 8,2 p. 36a^r non ... eas (febres) diffiniunt (sc. quidam medici) esse ex -i calore eqs. ALFRED. ANGL. miner. p. 48,8 montes ... fiunt ex causa -ibali, cum vehementer terre motu elevatur terra. ALBERT. M. mot. proc. 2,2 p. 60,1 non ... est aliqua natura, quae non habeat formam -em se constituentem, et haec forma -em habet aliquam operationem eqs.

[Niederer]

saepius. 2 *subst. neutr. i. q. qualitas, pars substantialis, essentia* – *das Wesentliche, wesentliche Eigenschaft, wesentlicher Teil, Essenz*: BRUNUS LONG. chirurg. 1,15 p. 112^G cuius (*sc. fistulae*) significatio duobus modis accipitur: quoniam aut sumitur ab eius -bus aut ab accidentalibus *eqs.* ALBERT. M. veget. 1,150 inveniuntur . . . quaedam plantarum partes . . . sicut folia . . . , quae sicut flores sunt praeter -ia plantae (*sim.* 2,19). metaph. 4,1,7 p. 170,55 philosophia procedit ex -bus propriis et profundatis in natura rei. PS. ARIST. tract. p. 798,5 aurum minerae habet in se quiddam -e divinum. *al.*

adv. essentialiter. substantialiter, secundum, per essentiam – *im Wesentlichen, der Essenz, Substanz nach*: 1 *theol.*: LIBRI Karol. 1,3 p. 121,26 nullus -r Deus dici potest nisi ille, qui *eqs.* CONC. Karol. A 21 p. 182,30 quo pacto credi potest, ut . . . Spiritus sanctus non a Patre Filioque -r et inseparabiliter semper procedat? MANEG. c. Wolfh. 11 p. 65,17 nunquam deficit (*sc. Deus*) neque recipit aliquid -r, quod *eqs.* ALBERT. M. sent. 2,26,1 p. 444^a,42 Deus praesentialiter, -r et potentialiter est in omnibus. *saepie*. 2 *philos. et natur.*: ALBERT. M. phys. 6,2,1 p. 464,28 quicquid . . . in duobus est, . . . oportet, quod sit compositum et divisibile, non per formas tantum, sed potius -r secundum sui quantitatem. veget. 1,126 ex quibus (*elementis*) -r et materialiter commixta sunt (*sc. animalia*). animal. 12,35 sive sit (*sc. calidum*) -r calidum, sive accidentaliter. *ibid.* *saepius. re (vera) – wirklich, der Wirklichkeit entsprechend*: NICOL. anat. 609 in veritate non dicitur *vena magna* vena ramosa -r, sed nuncupative, sicut *eqs.* 3 *iur.*: TRAD. Frising. 391 (a. 818) ut in evum inconvulsum iure perenne -r perstitisset (*sc. altare*) eo tenore, ut *eqs.* *fort. add.*: CHART. Austr. sup. II 353 p. 329,16 (a. 1264) ut huius rei testimonio per scripti litteras conprobetur, volumus -r conprobare nota testium *eqs.*

essentialitas, -atis f. essentia, exsistentia – *Wesenheit, Existenz*: ALBERT. M. praedicab. 5,4 p. 89,68 quod -em propriam a seipso non habet *accidens* nec etiam est ens proprie loquendo. metaph. 10,1,5 p. 438,11 lumen intellectus . . . est hypostasis entium . . . conferens omni enti -em. summ. theol. I 4,19^{tit.} de -e Dei. *ibid.* *al.*

**essentio, -are. (essentia) partic. praes. usu subst.: l. 45. 47. essentialiter constituere, generare* – *wesentlich begründen, hervorbringen*: ALFAN. premn. phys. 1,10 p. 26 interrogandum eos (*Stoicos*), cum omnis motus ab aliqua virtute sit, quae virtus sit illa et in quo -etur (*PG 40,540^B οὐσιώται*). ALBERT. M. princ. 1,1 p. 306^a,1 dicitur . . . principium, in quantum est primum constituens et -ans omnia, quae sunt suae coordinationis. summ. theol. I 1,3,4 p. 14,14 principia entis particularis sunt in principiis entis universalis sicut in primis -antibus ipsa *eqs.* II 10,37,2 p. 413^b,26 colligit *definitio hierarchiae* ea, quae hierarchiam -ant, quae sunt ordo, scientia et actio. *rhet.*: GUNTHER. PAR. orat. 2 prol. p. 115^C hoc (*sc. dicimus*) item ad exemplum hypotheticae propositionis, quae pluribus verbis -atur, quam logici compositam dicunt *eqs.*

**essentiola, -ae f. (essentia) ens (mediocre, vile) – (unbe-deutendes, dürftiges) Wesen*: FROWIN. (?) ver. 670 (CC Cont. Med. CXXXIV. 1998. p. 500) quisquis . . . existimat suam substantiam . . . seu studium procreare et efficere aliquam minimam -am . . . , procul dubio seipsum deum facit.

*esseo v. exeo. *esserto v. *exsarto.*
essertum v. exsartus. essiam v. etiam.
essiatius, essiatus v. ischiadicus. essibilis v. esibilis.
essida v. essedum. essilicet v. scilicet.
essilla v. scilla. essillaticus v. scilliticus.
[*essissus v. schistus*: ANTIDOT. Glasg. p. 128,18. 153,13.]
essox v. esox. esspeciosus v. speciosus.
essufflo v. exsufflo. essus v. 1. esus. esta v. exta.
estabel-, estabil- v. stabil-. estafisagria v. staphis.
**estagia v. *stagium. estagnum v. 2. stagnum.*
[*estalaboron v. ascalabothos.*] **estalium v. *estalium.*
**estamino v. *stamino. estangeus v. stagneus.*
estas v. aestas. estasis v. extasis.

**estatile, -is n. (an -is, -is m.?). (theod. vet. stadal) bor-reum* – *Scheune*: TRAD. Weiss. 213 (a. 682/3) cum sesso vel

officina constructa cum portu, cum canalibus, -i et omnibus utensilibus *eqs.* (*cf. notam ed.*).

estatus v. status. este v. iste. esten- v. exten-.

ester v. oestrus. estericus v. hystericus.

5 *estercus v. stercus.*

**esternulus (-rmu-), -i m. (sturnus, cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XII. p. 322^{asqq.}) per confusionem i. q. cornix – Krähe*: SUMM. Heinr. A 3,678 -us (-rmu- var. l.), kreia. B 3,228 -us kreia. *cf. *sturnellus.*

10 *esternus v. hesternus.*

**esthiomenus (esti-, -mius), -a, -um. (ἐσθιόμενος) script. ethiomerus*: l. 16. *de ulcere i. q. consumens, edax – fressend, zehrend (semper in iunct. herpes -us)*: CIRCA INSTANS p. 5a^r contra erpetem esti-um accipe allii capita et folia *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 367,41 contra herpetem estiomium. URSO med. 342 herpes . . . ethi-rus (-us var. l.) . . . calidissimis et frigidissimis medicamentibus appositis curatur. THEOD. CERV. chirurg. 3,9 herpes -us est apostema et dicitur quasi seipsum comedens, et alio nomine dicitur lupus. *al.*

20 [*esthomacidus v. stomaticus*: ANTIDOT. Glasg. p. 103,28.]

esthomacus, esthomaticum, esthomaticus v. sto-

estibulacio v. stipulatio. estifer v. aestifer.

estim- v. aestim-. estipticus v. stypticus.

estipendium v. stipendium. estipul- v. stipul-

25 *estirpo v. exstirpo. estirps v. stirps. estiv- v. aestiv-*

esto v. exsto. estodio v. studeo.

estodium v. studium. estomaticus v. stomaticus.

*estorax v. styrax. [estoria v. *ethel.]*

estraho v. extraho. estranguiriosus v. stranguriosus.

30 *estranguria v. stranguria. estranius v. extraneus.*

estre v. extra. estriectus v. stringo.

estridor v. stridor. estringi(v)um v. strychnos.

estringo v. stringo.

estroment-, estrument-, estrumint- v. instrument-

35 *estrum(n)um v. strychnos. estruo v. exstruo.*

estu- v. aestu- praeter estudeo v. studeo.

**esualis, -e. (esus) edibilis, esculentus – eßbar, zum Essen bestimmmt*: SALIMB. chron. p. 244,21 ‘omnem escam manducabit venter’, scilicet corporalem, que . . . est -is et humana et naturalis et non prohibita.

esudo v. exsudo.

**esula (ens-, eus-, -sola), -ae f. (orig. inc., ni cohaeret c. exsilire: cf. l. 50) metr. -ula: l. 52; sed -ula alibi affertur, e. g. S. Blanckaert, Lexicon medicum. 1748. p. 306.*

45 *tithymallus – Wolfsmilch (Euphorbia esula L. sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 378)*: ANTIDOT. Augiens. p. 54,44 recipit eu-a uncias III. SUMM. Heinr. A 4,288 eusole (*ensole var. l.*) brachwrz. CIRCA INSTANS p. 38b^v est . . . una species (*sc. tithymalli*), quae -a dicitur, alia laureola, alia cataputa. ALBERT. M. veget. 3,20 -a maior . . . proicit semen suum; propter quod a quibusdam herba saltans vocatur. 6,336 -a est non herbae species sed genus *eqs.* ALPHITA II p. 60,6 -a lactessit, linaria lac dare nescit (*cf. notam ed.*). *al. fort. huc spectat*: GLOSS. III 680,19 St.-S. fulosa, sprinze (*cf. notam ed.*).

55 **esulella, -ae f. (*esula) tithymallus – Wolfsmilch*: BENVEN. GRAFF. ocul. A 18 p. 23^b,21 recipit . . . sandali rubri, -e, reubarbari *eqs.*

**esulatus, -a, -um f. (*esula) tithymallo mixtus – mit Wolfsmilch vermischt*: TRACT. de aegr. cur. p. 298,45 purgentur (*sc. leucophlegmatici*) . . . cum benedicta simplici vel hermodactilata vel -a.

esulto v. exsulto.

**esuribundus, -a, -um. (esurio) esuriens, esuriem patiens – hungrig, hungernd*: GONZO Geng. 14 officinas edendi suo esu . . . praeripiebant *vermes* -o illi (*puello*).

esuries (es-), -ei f. fames – Hunger (in imag.: p. 1393,3): COD. Karol. 11 p. 506,40 ut . . . omnia proprietatis suae percipiat (*sc. ecclesia*), unde . . . -es pauperum, egenorum et peregrinorum . . . refectetur. WALAHFR. Mamm. 6,25 -emve sitimve pati non pertulit ipsos (*hostes*). CARM. var. II A 4,6 quem (*praesulem*) quondam lacte refovit (*sc. patria*), textit et algen-
[Niederer]

tem, pavit et ē-em. NARR. de rel. Scaffus. 4 p. 955,51 pascebat *abbas* locorum sanctorum crebra visitatione interioris hominis sui -em. ALBERT. M. animal. 1,608 facit (sc. *splen acescens*) -em nimiam et appetitum cibi immoderatum. *saepe. ieiunium* – *das Fasten*: HRABAN. carm. 39,26,6 suadet *chelydros* pomum mandere . . . , promittit deis similes, si frangatur -es.

esurio, -ivi, -ire. *pendet*: acc.: l. 22.23. al. abl.: l. 15. *partic. praes. usu adi.*: l. 13. al.; *subst.*: l. 14.19. al.

1 *edere velle, famescere, famem pati – hungern (nach), hungrig sein, Hunger leiden (per compar. et in imag.*: l. 13. 15. al.): *a proprie*: HUGEB. Wynneb. 12 -bat *ancilla*, tulit de farina . . . et fecit sibi panem. CAND. FULD. Eigil. I 1 ut . . . apes -entes in colligendis floribus imitari videretur. GERH. AUGUST. Udalt. 1,9 l. 37 monuit . . . -entes et sitientes aescis et poculis recreare. THIETM. chron. 5,44 quo semper -vit rex atque sitivit, iusticiae cibo gestiens tunc saciari *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,11 per quot annorum curricula ubera deliciarum tuarum (sc. *Romae*) Greculus -ens suxit. EPIST. Hildesh. 134,17 modos variare dignum duximus et -entibus dignos apparatus digne posuimus. *saepe. v. et l. 26. b translate i. q. cupere – begehren*: RADBERT. corp. Dom. 7,22 ut . . . discat (*membrum, i. homo*) nihil aliud -ire quam Christum. WIPO gest. 34 fertur *imperator* dixisse: 'si Italia modo -it legem, . . . legibus hanc saciabo'. al. 2 *ieiunare, cibum renuntiare – fasten, auf das Essen verzichten*: AGIUS vita Hath. 9 -ebat, ne pauperes -rent.

[*esurius v. echidna. adde*: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,27 p. 40a² tyria, que *esurius* (esinus ed. Basil. p. 235) vocatur.]

esuro v. exuro.

[*esurpo v. usurpo*: COD. Karol. 61 p. 588,38.]

esus, -us m. *script. et form.*: aes-: l. 50.55. al. abl. esso: l. 45. 1 *actus edendi, comestio – das Essen, Fressen, Verzeehr*: ARBEO Corb. 17 in quo (sc. *die*) observare oportebat ab *esu c a r n i u m* diem (AGIUS vita Hath. 7. *saepius*. HELM. chron. 45 p. 90,10 carnis). MIRAC. Pirmin. 16 ad esum agni paschalis numerosa populorum frequentia confluit. ALBERT. M. animal. 5,57 quod ad esum non admittit *porcus agrestis* eos, qui non sunt nati ex ipso. *saepius. in imag. vel translate*: THIETM. chron. 4,15 ut . . . credant *christicolae*, hoc (sc. *defectio solis*) non aliqua malarum incantatione mulierum vel *esu fieri eqs.* (*spectat ad draconem, qui solem devorare dicitur, cf. p. 1000,27sq.*). CHART. Turic. 1553 ne . . . domos contiguas (sc. *flumini*) . . . *esu* (sc. *aquae*) continuo demoliretur. v. et p. 1392,66. 2 *esca, cibus, pabulum – Speise, Nahrung, Futter*: RHYTHM. 76,16,6 regali esso. REGISTR. abb. Werdt. 2,3 p. 18,13 debet (sc. *qui mansum tenet*) de ordeo duos modios molere ad esum caninum. PASS. Quir. Teg. 12,14 quem (sc. *sanctum*) placuisse Deo frugali novimus *esu*. SIGEH. Maxim. 16 (14) servavit *rusticus* . . . *vivam* (sc. *alitem*) sine *esu* . . . cito morituram. EKEH. IV. bened. II 5 hunc *esum* panum faciat benedictio sanum. *saepius. in imag. vel translate*: LULL. epist. 103 p. 226,16 qui (sc. *Bonifatius*) . . . filium vestrum lacte potatis nec adhuc solido panis *esu* suetum. IOH. CANAP. Adalb. B 4 p. 53,3 ille . . . spirituali *esu* solatur. TIT. metr. IV 8,2,5 mugit adesse sacrum Lucas libaminis *aesum*. COD. Udalt. 282,17 anime gratissimus *esus* (sc. *Iesus*). *Niederer et particula. script.*: aet: p. 1397,23. e: l. 65. p. 1394,4. 18. *adde* DIPL. Contr. III. 284 p. 399,5. *in tmesi*: p. 1394,7. ?*form. etque*: p. 1396,61.63. *pro praep. cum c. abl.*: p. 1397,61. *confunditur c. ex*: l. 66. p. 1397,31(*dub.*). *adde* BOTAN. Sangall. 7,1.

1 *praevalente notione copulativa i. q. -que, atque – und*: A *conectit singulas orationis partes*: 1 *bina membra*: *a paria*: *a in univ.* (*saepe in iuncturis sollemnibus*): CHRON. Fred. 2,31 Lusitaniam e (et *var. l.*) quasdam insolas. 2,36 p. 59,25 terrae motus . . . *exolis* (et *solis var. l. et Hier.*) . . . defectio. CHART. Fuld. B 22 p. 45,7 scripsi et notavi diem et tempus. TRAD. Frising. 11 p. 38,25 cum eorum (*parentum*) consilio et consensu. TRAD. Patav. 18 stabilis et firma haec carta permaneat. DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 15,25 in nomine sanctae et individuae trinitatis. 24 libere et secure ire et redire. HRABAN. epist. 18 p. 422,28 cum . . . audirem . . . et . . . viderem. CAND.

FULD. Eigil. I 10 p. 228,3 foris et intus. DIPL. Karoli III. 2 noverit . . . fidelium . . . presentium . . . et futurorum industria. RUOTG. Brun. 44 p. 47,3 gemitu exuberante et fletu inundante. DIPL. Otton. II. 254^b p. 291,39 descendit *finis* . . . e (*inde* DIPL. Heinr. II. 287 et) vadit *eqs.* BERTH. chron. B a. 1076 p. 235,3 Saxonibus . . . infensis et non . . . fidelibus. *passim. in tmesi*: ARBEO Emm. 28 in posteris pro- et nepotibus. *β in numeris compositis*: ANTIDOT. Lond. p. 19,34 lauri baca – III et mesa. CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,40 dies viginti et tres. 10 THIETM. chron. 7,40 cum . . . CCC et XL navibus. *saepe. b disparia*: *a in univ.*: ANNAL. regni Franc. a. 763 Pippinus rex habuit placitum suum in Nivernis et quartum iter faciens in Aquitaniam. ANTIDOT. Augiens. p. 55,43 ad tussem et qui sanguinem vomit. DIPL. Ludow. Iun. 28 quatenus sibi (*episcopo*) traderemus . . . et ad ecclesiam . . . mansos duos. WIPO gest. 37 p. 58,1 iuvenis bonae indolis et . . . strenuus. TRAD. Patav. 559 Diethricus et, si filium habebit, duos denarios solvere debent. CHART. Carinth. V 105 sigilli nostri (sc. *abbatis*) e capituli impressione. *saepe. et ne (in hortatione negat. post imper.) i. q. nec, neve – und nicht*: WILLIB. Bonif. 8 p. 50,6 forti estote animo et ne terreamini. RUD. FULD. Leob. 12 p. 127,28 ostende (sc. *Deus*) misericordiam . . . et ne patiaris *eqs.* *β et cetera sim.*: HRABAN. epist. 9 p. 395,27 'facta sunt . . . ' et cetera (*Vulg. Ioh. 19,36*). GERH. AUGUST. Udalt. 1 interpr. 'pater noster, qui es in caelis' et reliqua. OTTO FRISING. gest. 1,52 p. 75,14 quod . . . diceret *Gilbertus eqs.*; et caetera in hunc modum. al. *philos. et log.*: ALBERT. M. eth. I 739 sed omnis ars, cum sit virtus, est huiusmodi; ergo etc. animal. quaest. 9,4 p. 204,43 dicendum, quod *eqs.*; etc. 9,6 p. 205,65 ad secundam rationem dicendum, quod *eqs.*; ideo etc. *ibid. persaepe. c in geminatione sim.*: *a latius*: HRABAN. carm. 22,1 presbiter aetate, meritis et presbiter. WALAHFR. carm. 81,2 ex quo (*Deo*) omnia et omnia per quem. al. *adde*: EPIST. Meginh. 9^{mt}. reverentissime diligendo et dilectissime reverendo domno archipresuli. BERTH. chron. B a. 1054 p. 165, 17 humillimae caritatis et caritativae humilitatis executor. OTTO FRISING. gest. 2,41 dubie anxius et anxie dubius. al. *β strictius distributive*: HUGEB. Willib. 4 p. 99,6 habent *monachi* . . . parvas receptaculas ubi et ubi (ibi et ibi *var. l.*; i. *ubiubi*). OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 19,29 cum dico artificem humanum et opus humanum, non aliam et aliam predico humanitatem. p. 20,7 quod . . . ex alio est, principium non est; ergo est hoc et hoc. al. *intensive (de progressionem vel summo gradu)*: NICET. ad Iust. p. 119,2 dulcis et dulcis noster Iustiniane. ad Chlodos. p. 121,27 qui (*leprosi sim.*), quanta et quanta, (quantacunque *corr. b*) debilitate percussus sunt, . . . sanantur. HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,23 ad superiora graduum celsius, et celsius, (*om. 4.4^b*) conscendebat. WALAHFR. carm. 32,3 video . . . intus et intus. OTTO FRISING. gest. 2,7 iterum et iterum. 50 RAHEW. gest. 4,15 p. 255,1 civitas . . . penitus et, (*m.2 deletum A*) penitus incendio conflagravit. HILDEG. epist. 57,5 bella et bella inter filios hominum sunt. 255 plurima et plurima pater . . . filio dedit. 2 *plura membra*: *a in univ.*: ANTIDOT. Lond. p. 19,4sq. ponis ad foco . . . et . . . remitte in mortareo et diutissime agitavis et post modum in duliolo . . . reponis et exinde davis. CHART. Fuld. B 22 in nomine patris et filii et spiritus sancti. WALAHFR. carm. 39,29 nunc et semper et hic et in futuro. WIDUK. gest. 3,7 homo ferus et avarus et qui omnem iustitiam pecunia venderet. GERH. AUGUST. Udalt. 1,9 l. 85sq. sua (sc. *Christi*) incarnatione et nativitate et baptismo et crucifixione et sepultura et resurrectione et ascensione. *persaepe. b solum ultimum membrum adnectit*: ANTIDOT. Lond. p. 19,9 ad catarrum, tusse . . . , dissintericos, strofo . . . ventris, inflatone et urinas tardas. LIBER diurn. 84 p. 98,8 inconfuse, inseparabiliter et indivise. TRAD. Frising. 1 p. 27,23 casas, curtes, campis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, mancipias, iumentas, pecodes et omnem utensiliam. BERTH. chron. A a. 1063 hyems saeva, ventosa et nivosa. LAMB. LEOD. Math. I 672 per iuga, per valles, silvas et devia queque. *persaepe. c variat c. aliis particulis copulativis*: EIGIL Sturm. 7 montuosa atque (ac *var. l.*) plana perlustrans loca, montes quoque et colles vallesque (*valles var. l.*) aspiciens, fontes et torren-

tes atque fluvios considerans. HRABAN. carm. 4,1,32 pater ac natus . . . et spiritus almus. WANDALB. mens. 85 campi silvaeque et prata. REGINO chron. praef. p. 1,15 Hebreorum, Grecorum et Romanorum aliarumque gentium historiographi. THIETM. chron. 7,57 tempestas . . . homines cum pecoribus simul et aedificiis ac frugibus late consumens. BERTH. chron. B a. 1054 p. 166,25 iniquitatis . . . , iniusticie et totius pravitatis et malitie vel, quicquid contra Deum fit, aversator. *saepe*. 3 in *corresponsione*: a et – et: EINH. Karol. 11 p. 14,3 bellum et repente ortum et celeri fine completum est. RIMB. Anscar. 25 p. 54,17 semper concordēs et fuimus et sumus. TRAD. Frising. 1031 p. 776,5 et quas (res) tradidit et quas accepit. DIPL. Conr. I. 20 p. 19,31 pro sua (sc. *tradentis*) et futura et praesenti consolatione. RUOTG. Brun. 48 p. 51,23 et (om. B1) boni et mali. *persaepe*. b c *responsione diversa*: WILLIB. Bonif. 8 p. 52,18 supersticiosorum tam uxoris quam etiam filii necnon servis et ancillis deprædatis. EIGIL Sturm. 6 p. 137,16 benedixitque illum (*nuntium*) et abire permisit. TRAD. Ratisb. 20 p. 25,22 omnes . . . et praesentes scilicet ac futuri. HRABAN. carm. 13,38 plenus et ille dolo tuque amore Dei. THEGAN. Ludow. 49 hoc non sit ei et (W, om. cett.) honorosum vel (et, nec var. l.) grave. FROUM. carm. 28,4 defluit et lacrimis facies pectusque redundat. EGBERT. fec. rat. 1,903 omnis avaritiæ studet et rex atque sacerdos. *saepe*.

B ducit enunt.: 1 *principale*: a in *univ.*: CHART. Fuld. B 22 p. 44,30 (a. 754) et simili modo dono *eqs.* CAND. FULD. Eigel. I 15 et translatus est corpus . . . Bonifacii *eqs.*; et erat iucunditas magna in ecclesia Dei. AGIUS epic. Hath. 55 et nos hanc non ploremus. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 25 et o nimium felicem, qui *eqs.*! THIETM. chron. 4,73 p. 216,29 et haec dicta sufficiant. DIPL. Loth. III. 3 et ego Embrico archidiaconus . . . recognovi. METELL. exp. Hieros. 4,368 et nos terri sermone putas muliebri? 6,603 et quid ais? *passim*. b c *adv.*: LEX Baiuv. 15,5 et postmodum *eqs.* FORM. Senon. I 14 et si (*i. sic*) mihi placuit inserendum, ut *eqs.* HUGEB. Willib. 3 p. 92,3 et interim *eqs.* HRABAN. epist. 3 p. 386,25 et ideo *eqs.* ANNAL. Xant. a. 832 et postea *eqs.* AGIUS epic. Hath. 227 et tamen *eqs.* 513 et iam . . . vale. THIETM. chron. 2,9 et ecce . . . iterum Avarēs . . . arma commoverant. 3,5 et idcirco *eqs.* 4,20 et tunc *eqs.* ADAM gest. 3,9 et primo quidem . . . vetera contempsit *archiepiscopus*. *passim*. 2 *secundarium antecedens*: LEX Alam. 26,2 et si iurare voluerit. HUGEB. Willib. 5 p. 104,43 et postquam unius anni transiebat circulus. FORM. Morb. 2 p. 330,27 et cumque perexpletum fuerit. EINH. Karol. 5 et licet *eqs.* AGIUS comput. 1,33 et ne forte . . . error proveniat. DIPL. Karoli III. 21 p. 36,25 et ut haec . . . pagina inconversa retineatur. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,235 et velut *eqs.* GERH. AUGUST. Udalt. 1,12 l. 117 et quamvis *eqs.* THIETM. chron. 1,9 et quia *eqs.* 1,10 et quoniam *eqs.* 7,64 et dum *eqs.*; et cum *eqs.* THANGM. Bernw. 1 p. 758,41 et quamquam . . . in omni liberali scientia deflagraret, nichilominus tamen *eqs.* *passim*.

C notabilia: 1 *parataxis vulgaris*: a *sensu consec.* (*fere post imper.*) i. q. iam, tum – dann: WILLIB. Bonif. epil. p. 58,28 (codd. 2a. b) confortamini in Domino, et liberabit animas vestras. WALAHFR. Mamm. 11,4 iura per caesaris . . . fortunam nomenque deum . . . et citius securus abibis. HROTSV. Sap. 5,17 depone callum pectoris . . . : et ego te . . . extollo omni dilectione. *saepe*. b *pro cum inverso* ('da'): EUPOLEMIUS 2,452 nondum discincti calor ossa reliquerat hostis prorsus, et extinctum ludas deflevit Orontem. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 52,31 iam Ungari . . . dorsa . . . vertere volebant, et ecce Teutonici . . . fugam ineunt. LAMB. LEOD. Matth. I 1539 vix . . . monitus conplerat (sc. *mater*), et ecce deorsum corruit in flumen puer. *saepe*. c et *explicativum*: EIGIL Sturm. 14 p. 146,15 vade . . . et novellum monasterium . . . instituas. GERH. AUGUST. Udalt. 1,24 l. 18 vade et suscita Riuuinum. *saepe*. v. et p. 1299,45.47.49. d *pro hypotaxi*: a *pro ut consec.*: PACTUS Alam. 5,1 si quis alteri oculum ruperit, et ille popillus intus restitit, solvat solidos XX. TRAD. Frising. 183 p. 174,27 diffinitum est in ipso placito, et habeat ipsas res ipse episcopus. DIPL. Ludow. Germ. 64 p. 88,24 comes . . . tradiderat omnem proprietatem suam . . . etiam et illas res, quas . . . coniugi suae

ad dies vitae suae habere concesserat, et (v. *notam ed.*) post obitum illius ad eandem traditionem . . . constaret. *al.* β *pro ut fin.*: VITAE abb. Acaun. 3 (MGMer. VII p. 331,22) antistes . . . Sigismundi praecordia incitavit, et (ut var. l.) de loco illo . . . promiscui vulgi commixta habitatio tolleretur. WILLIB. Bonif. 4 p. 18,1 ibidem . . . hiemem . . . hiemando transegerat, et (ut var. l.) apostolicam gentium doctoris vocem imitaretur dicentis: '*eqs.*' (Vulg. Tit. 3,12). *al.* γ *pro pron. rel.*: WILLIB. Bonif. 4 p. 15,4 pervenit ad locum, ubi erat forum rerum venalium, et usque hodie antiquo Anglorum Saxonumque vocabulo appellatur Lundenwich. THIETM. chron. 4,40 quod . . . Liutharium non latuit, et, ut hoc ne fieret, anxia menteolvebat. ANNAL. Altah. a. 943 praelium cum Ungaris in Weles, et occisi sunt a Bawaris. OTTO FRISING. gest. 2,39 p. 146,10 est . . . antiqua Veronensium consuetudo, et quasi a longinquo imperatorum utuntur privilegio, ut *eqs.* *saepe*. *adde*: TRAD. Frising. 328 (a. 814) veniens . . . Sigipaldus supplicando ad . . . episcopum, ut ibidem venire dignaretur, et sic fecit, et . . . episcopus ibidem veniens et alii plerique nobiles viri cum eo adfuisse. 357 ut suam portionem . . . tradidisset (sc. *clericus*) ad . . . domum beatæ Mariae; et sicut in praesentia multorum fecit. δ *pro cum* ('als'): TRAD. Ratisb. 20 p. 25,33 predicto . . . viro ex hac luce . . . migrante et ad nos hoc nuntio delato pervenisset *eqs.* VITA Liutb. 3 haec . . . illi (*matronae*, sc. *Gislae*) . . . disserenti . . . , et illa . . . sermonem excepisset, conglutinata est subito mens illius . . . cum ea. ε *pro dum* ('während', 'wobei'): LEX Alam. B 5,3 si servus hoc fecerit, et iussio domini eius fuit *eqs.* TRAD. Patav. 1 sed (*i. si*) de proximis aut de extraneis personis contra hunc strumentum refregare voluerit, tunc se spondiderunt vindictores emptori dupla pecunia esse reddituri, et pagina vero strumenti in suam permaneat firmitatem. (WIDUK.) gest. 3,34 capit. p. 102 de Liudulfo, qui a patre iratus discessit, et rex eum persequitur. v. et l. 19. ζ *pro quia*: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 378,16 'et' pro 'quia' saepe ponitur, ut: '*eqs.*' (Vulg. psalm. 59,13) et: '*eqs.*' (Vulg. psalm. 89,3). η *pro* (sic)ut, quemadmodum: OTTO FRISING. chron. praef. p. 4,29 (cod. A 1^a) qui (*marchio*) postea factus est dux et filii sui post eum plures. 2 *plus minus abund.* (cf. p. 1398, 56sq.). a in *univ.*: LEX Alam. 1,1 licet christiano homino . . . de proprias res suas et (codd. 1.2, om. cett. et rec. B) semet ipsum redemere. LEX Baiuv. 1,8 monachi autem, qui secundum regulam in monasterio vivunt, et (om. *pars codd.*) illi dupliciter componantur. ARBEO Emm. 11 relegiosus et praenotatus, (venerabilis praenotatus VITA Emm.) presbiter. EPIST. Col. 9 251,35 ut sanctae et Romanae ecclesiae statutis . . . obtemperando faveamus. DIPL. Karoli III. 3 Liutuardus cancellarius et recognovi. TRAD. Frising. 1451 quedam nobilis mulier et nomine Diðhilt. *al.* b c *aliis particulis copulativis*: FORM. Senon. I 26 ipse ille . . . placitum suum custodivit, et nec ipse ille (sc. *alter*) ad eum placitum venit. 31 in iure ipsius monasterio et suisque rectoribus. 39 te . . . et vosque. TRAD. Patav. 44^b p. 38,19 dono ibidem et donatumque in perpetuum esse volo. CHART. Ital. Ficker 3 p. 4,23 nos insimul Petrus . . . , Fiducia . . . , atque et Dondo. WETT. Gall. 2 p. 258,32 multi Burgundiorum gentis necnon et Francorum. WALAHFR. carm. 1,27 decet totoque et corde studendum est, ut *eqs.* TRAD. Frising. 613 notum sit multis nobilibus et veracisque viris. DIPL. Karoli III. 32 p. 55,7 petitione Berengarii nec non et Uualfredi . . . comitum. CHART. Carniol. I 66 p. 72,24 heredibus et ac proeredibus vestris. *persaepe*. *adde*: DIPL. Karoli III. 93 p. 152,38 concedimus ex nostra auctoritate etque (A, atque C) emunitate fieri decrevimus (p. 153,8 per cartulas vinditionis, donationis, commutationis etque [A, atque C] per libellarii vel precarias). DIPL. Otton. I. 126 noverit omnium fidelium nostrorum praesentium nec (pro necnon, ut vid.) et futurorum sollertia, quod *eqs.* c in *apodosi*: α *post enunt. secundarium* (cf. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 427,5 frequenter ponitur 'et' superflua, ut est: '*eqs.*' [Vulg. psalm. 58,16]): VITA Galli I 3 p. 215,4 cumque haec verba . . . dixisset, et repressit animos eorum (*fratrum*). ERMENR. ad Grim. 19 p. 557,30 quando (*i. quamquam*) singulæ chordae habent proprium sonum, et tamen concorditer sonant. CHRON. Salern. 126 p. 140,26 Salernitani cum

... Deum in suffragium invocarent, et super Agarenos irruerunt. COD. Wang. Trident. 62 p. 137,25 si predictarum personarum ... aliqua feodo suprascripto careat, et in episcopatum regressum habeat. *al. adde:* ANTIDOT. Sangall. p. 83,41 ad eos, qui, quando ad sella sedunt, et stintinus (*i. intestinum*) foras exit (*cf. Svennung, Pallad. p. 482*). **β** *post (varius ante) partic.* (*fere praes., perf.: l. 20; v. Leumann-Hofmann, Gramm. II §256g add. a et §207e*): ARBEO Emm. 4 ita ut telus quasi ex somno mortis resurgens et (*om. pars codd.*) ... in pristino restauratur amoenitate. ANNAL. regni Franc. a. 762 in Aquitania ... rex iter faciens et (*om. pars codd.*) coepit civitatem Bituricam. TRAD. Frising. 324 p. 278,6 veniens ... advocatus ... et narravit ... episcopo. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 893 p. 122,33 quos (*missos*) rex ... recipiens et ... abire permisit. VITA Erasmi 319 regi querenti ... et iste profatur: 'eqs.' LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p. 244,6 progredi non valens *Duntacus* ... et ideo resedit. *persaepe.* *ante partic.*: BONIF. epist. 107 gratias agimus et (*deletum 2*) ... Christum precantes, ut *eqs.* TRAD. Frising. 106 p. 122,38 cum athleta Christi (*i. s. Diogenysio*) mereat (*sc. praesumptor*) rationem habere et inter hedis deputatus. PASS. Kil. I 1 magnum habuit studium ... et (*erasum 1b*) ... perfecte proficiens. ACTA reg. Burgund. 30 adiit ipse (*comes*) aet (*et var. l.*) humiliter petens, ut *eqs.* **γ** *post abl. abs.:* TRAD. Frising. 274 (a. 808) adprehensio palleo altaris et tradidit *Isi eqs.* FORM. Augiens. C 11 inpetrato ..., pro quo venerat *frater* negocio, et non potui illum amplius tenere. TRAD. Ratisb. 157 iubente ... episcopo et accepit ... Ermperus, quicquid *eqs.* VITA Bonif. II 10 Lul ... congregata multitudo reliquiarum et (*om. 2*) fecit eum (*Otperah*) iurare. *al. d in enunt. secundario ante coni. (pron. rel.: l. 31)*: ARBEO Corb. 25 coepit ... fama illius propagare se per orbem, et (*ex ci. Krusch, a VITA Corb. 19*) cuius nunquam divina cessabatur laus ore. TRAD. Frising. 613 p. 524,33 rogabat ipse Rihhart, et ut ... episcopus ei prestare dignetur unum beneficium. AGNELL. lib. pont. 73 archiepgatum ... pontifex interrogavit, et cur aedificium ... non perficeret. 128 p. 362,6 rogaverunt ... Posterulenses ..., et ut Tegurienses pranderent cum illis. **3 in iuncturis c. particulis propria notione evanida adiectis** (*fere i. q. und [auch]*): TRAD. Frising. 7 p. 33,27 (a. 754) nam et ego ... ipse Timo omnia ... tradidi (WALTH. SPIR. Christoph. I 4 *saepius*). COD. Lauresh. 1 p. 267,9 pro Dei intuitu vel pro animę nostrę remedio seu et pro ęterna retributione. RHYTHM. 4,9,1 solem atque (*et Vulg. gen. 37,9*) lunam sed (*om. Vulg.*) et stellis undecim (DIPL. Karolom. [II.] 8 p. 296,37 quicquid predicti reges sed et reginę ... cęnobio ... contulerunt. DIPL. Zwent. 5 p. 27,1 dilectus archiepiscopus sed et summus cancellarius noster Ratpotus. *persaepe.* AGIUS comput. 4^{tit.} de pagina tertia simul et quarta (OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 135,2 ecclesiastica simul et secularia tractantur negotia. *al.*) CONST. imp. II 211,1 p. 284,19 omnes hereticos ... perpetua dampnamus infamia, diffidamus itaque et, (*atque var. l.*) bannimus. **4 per contam.:** *a ex hypotaxi et parataxi pron. rel. anteposito:* ANNAL. Guelf. a. 751 res ecclesiae descripte, que et divise, (ecclesiarum discriptas atque divisas ANNAL. Alam. A.) ANNAL. Alam. A. a. 752 Grifo in Francia ingressus, qui et interfectus, (ingressus et interfectus ANNAL. Guelf.) VITA Lucii 5 (MG Mer. III p. 4,3) iussit beatum Timotheum sibimet praesentari, cui et dixit: 'eqs.' AGNELL. lib. pont. 112 p. 352,1 qui (*antistes*) et iste ira repletus *eqs.* **b ex coni. et praep. i. q. cum - mit:** DIPL. Ludow. Germ. 35 p. 45,32 quicquid ... habuerunt, id est ecclesia una et casis domibus ceterisque aedificiis desuper positus. p. 46,7. **5 in anacolutho:** LEX Alam. 78,5 si quis canem pastorem, qui ... ad clamorem ad aliam vel tertiam villam currit, et (*si add. 3*) eum aliquis, (*om. 8*) occiderit, cum III solidis componat. *al. v. et l. 5.* **6 postponitur (praesertim in poesi):** *a in hyperbato:* WALAHFR. hort. 363 haec (*sc. agrimonia*) ... trita domat ventris praedirum et pota dolorem. HRABAN. carm. 3,3 lex ... Dei ... mysteriis plena est lectorem quaerit et aptum. AMARC. serm. 3,130 stipe non nimia mediocri et tegmine fultus. *persaepe.* **b liberius collocatum:** ARBEO Corb. 41 p. 230,7 recessimus, unusquisque et propriam suam perrexit ecclesiam. WALAHFR. carm. 43,2,1 istam Lant-

bertus retinet Martinus et aram. DIPL. Karoli III. 25 p. 43,22 quidem et ego Aldegrauso notarius ... scripsi. THIETM. chron. 3 prol. 12 pax pia longe recessit finibus e nostris, late regnabat et hostis. METELL. exp. Hieros. 2,298 ni sua terga daret *Turcus*, quo venerat, et remearet. *saepe. v. et p. 1394,7.*

II accedente vel iam vigente notione secundaria: *A vi additiva i. q. (et) etiam, quoque, praeterea, insuper - (und) auch, zudem, ęberdies (interdum et vi cumulativa i. q. vel - auch noch, sogar, selbst, e. g. l. 12.15.42.45):* **1 notione particularae et vigente:** *a nude positum:* BONIF. epist. 73 p. 152,13 praeterea nuntiatum est nobis, quod *eqs.*; et dicitur, quod *eqs.* RHYTHM. 27,5,4 unum omnes indivise sentiamus, ne et simul congregati dividamur (*cf. D. Norberg, La Poésie rythmique du Haut Moyen ęge. 1954 p. 18*). WALAHFR. Mamm. 16,22 artibus ... magicis contemptis et ignes. EINH. Karol. 10 domuit et Brittones. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,25 vacat ... dilectio Dei, nisi subiungatur et proximi. RIMB. Anscar. 2 p. 20,37 cum quibus (*feminis*) erat et mater sua. WIDUK. gest. 2,32 eo anno et portenta quaedam apparuerunt. VITA Heinr. IV. 4 p. 19,14 ut per poenam agnosceretur et culpa. *persaepe.* **b in iuncturis:** *a c. pron.:* LEX Sal. Merov. 58,4 hoc et illi alii ... similiter facere debent. WETT. Gall. 40 fertur et aliud miraculum. HRABAN. carm. 4,3,14 regna ruunt mundi, mundus et ipse ruit. HROTSV. Abr. 3,13 et ego id ipsum (*sc. pavorem*) nunc patior audiendo. WIDUK. gest. 3,55 socios inire fugam cernens fugit et ipse (*Stoinef*). *persaepe.* *post pron. rel.:* WIDUK. gest. 3,44 p. 124,18 eo quod vilitudine corporis laborasset *dux*, qua et mortuus est. WALTH. SPIR. Christoph. II 1^{tit.} primus libellus ..., qui et scolasticus. WIPO gest. 7 p. 29,26 Ticinenses, qui et alio nomine Papienses vocantur. CHRON. Thietm. 4,34 huic (*camerariae*) visum est ..., quod ad sepulchrum domne suae candelas deberet afferre; quod et fecit. VITA Karoli M. 2,13 p. 56,8 sua peccata confessus est ... itidemque suos iussit facere; quod et factum est. *persaepe.* **β c. adv. vel coni.:** LEX Baiuv. 9,13 ita et de pomariis lex servanda est. TRAD. Frising. 19 p. 47,30 similiter et Akilind ... portionem suam ... tradidit. COD. Lauresh. 1284 vendidi omnem dimidietatem proprietatis meę ..., unde et ... accepi ... libras argenti XXX. ANNAL. Xant. a. 864 p. 21,17 caute agens *Ludewicus* contra Margos rebelles, sed et contra filium. AGIUS epic. Hath. 86 ipsa mihi mala reddiderat tolerabiliora, sicut et econtra splendidiore bona. POETA SAXO 2,186 commissi veniam necnon et praemia spondens rex. BERTH. chron. B a. 1065 p. 199,12 a paganis multa sunt perpassi (*sc. episcopi Hierusalem proficiscentes*); nam et bellum cum eis inire sunt coacti. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,1 in ipso Apennino, ubi et urbs Roma sita noscitur. *persaepe.* **γ in corresponsione non solum - sed et sim.:** ANTIDOT. Lond. p. 18,15 non solum ad febres facit ..., sed et tibicis ... curat. LIUTG. Greg. 12 p. 76,36 non tantum in semet ipso ... adimplevit apostolicum dictum, sed et omnes sibi subiectos ... admonuit, ut *eqs.* HRABAN. epist. 35 p. 470,2 quem (*tractatum*) non solum ex dictis maiorum, quin et (*etiam var. l.*) ex nostrae parvitatatis sensu feceram. RUOTG. Brun. prol. p. 2,6 non enarrare modo, verum et exornare. BERTH. chron. B a. 1067 p. 204,16 non solum in hoc, sed et in aliis ... locis. *saepe.* **2 notione particularae et evanida in iuncturis plus minus abund.:** *a c. aliis particulis additivis:* RHYTHM. 118,18,2 horam ... finis huius seculi nec ... certum sciunt et ... angeli. LEX Saxon. 49 si cum matre euntem (*sc. feminam*) in via rapuerit, etiam et matri CCC solidos componat. HRABAN. epist. 2^a p. 383,30 feci quoque et synalipham aliquando in scriptu. CAND. FULD. Eigil. I 6 propter aetatis suae maturitatem, immo etiam et gravitatem morum. DIPL. Ludow. Germ. 87 p. 125,25 res ..., quas ipse dedit, quamque etiam et res, quas ... in beneficium habuerat. RIMB. Anscar. 19 p. 42,29 insuper et centum libras argenti dedistis. DIPL. Karoli III. 35 p. 60,28 mercatum, quod in eadem civitate ... colligitur, ... seu et (*om. D. D¹*) etiam cetera mercata. REGINO chron. a. 777 fidelitatem regis et filiorum eius nec non etiam et, (*vel ANNAL. reg. Franc.*) Francorum. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 13 nihilominus quoque et de ... dispositione locorum ... suae voluntatis effectum consecutus est *abbas*. WIDUK. gest. 2,10 de legum quoque varietate

facta est et contentio. DIPL. Heinr. III. 192 p. 242,32 vocitati sunt (*sc. fratres*) ad placitum ...; vocitati et etiam erant *eqs.* DIPL. Merov. I 65 (spur.) pretere et ... notum fieri volumus, qualiter *eqs. persaepe*. **b** *post coni.*: COMPOS. Luc. C9 ipsa (*terra*) ... in fornace excoquitur quemadmodum et ferrum (*cf. comm. ed.*). FORM. Marculfi 1,23 dum et nos ... apostolico viro illo ... ibi ambulare precipimus, ideo iubemus, ut *eqs.* (FORM. Senon. I 19 dum et ipse senos esse videtur, taliter ei concessimus, ut *eqs. saepe. v. et p. 1040,245qq.*). CONC. Karol. A 15^A,11 de eo, quod et si quis *eqs.* ANNAL. Xant. a. 843 cumque et inter illos dissensio facta est, venerunt ipsi reges in unum locum *eqs.* **c** *in corresponsione*: **a** non solum – sed etiam et *sim.*: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,35 non solum subditis, sed et etiam aliis. AGNELL. lib. pont. 93 non solum maiores, sed etiam et pusilli. DIPL. Karoli III. 22 p. 37,42 non solum ... de his ..., verum etiam et de illis. *saepius*. **β** tam – quam et *sim.*: EPIST. Desid. Cad. 2,13 tam ipsa porcione quam et illa alia. TRAD. Frising. 59 p. 86,37 tam pro nobis quam proet (*sic*) filiis. ANNAL. regni Franc. a. 776 p. 44,28 tam aforis quam etiam et deintus. DIPL. Ludow. Germ. 20 p. 24,36 tam sub suo quamque et successorum suorum ... mundoburdo. *saepius*. *adde*: TRAD. Frising. 225 (a. 806) quam (*traditionem*) fecit Nahuni ... tam pro se quam et pro patrem suum ... seu etiam et pro matre eius ... simul etiam et pro filias meas. **γ** sicut – sic et (*ita et*): AGIUS vita Hath. 6 studebat ... sancta ... femina, sicut loco excellabat, *ita et* vita praestare; studebat sicut nomine, *ita et* meritis excellere. VITA Heinr. IV. 10 p. 33,12 patrem sicut ficta poenitudine, sic et consilio fefellit *filius. saepius*.

B *vi definitiva*: **1** et *quidem* – und *zwar*: EINH. Karol. 8 p. 11,10 plures ... ex nobilitate ... et functi summis honoribus viri. THIETM. chron. 4,15 sol defecit XII. Kal. Novembris et (*om. CHRON. Thietm.*) V. diei hora. 7,71 in una aecclesia et (*om. CHRON. Thietm.*) in dextera parte altaris. METELL. exp. Hieros. 4,364 discas (*sc. Corbaran*) fugitare victus et a paucis cum plure satellite Francis. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 139,23 haec dicens et non sine condigna mentis indignatione ... conticuit. RAHEW. gest. 4,49 ne pro iniquitate paucorum malorum et de plebe multos bonos ... velit *imperator* pessumdare. *saepe. seq. acc. c. inf.*: ANNAL. Hild. a. 1106 p. 55,17 imperator ... cepit ... mestus esse, et de peccatis suis sibi talia evenisse. **2** *expressius i. q. id est – das heißt* (*cf. W. Krogmann et W.-Ch. Kersting, ZRGerm. 89. 1972. p. 58sq. 64. 69sqq.*): DECRET. Frision. A p. 36,3 non oportet privatum cum rege et contra regem pugilem ducere. *huc spectare vid.*: DECRET. Frision. A p. 38,8. p. 41,7.

C *vi continuativa i. q. (et) tum, postea, deinde – (und) danach, darauf, (so) dann*: VITA Galli I 3 p. 216,15q. et postea osculantes se ..., et dimisit eos (*sc. fratres*) vir Dei, et reversi sunt. HUGEB. Willib. 4 p. 93,115sq. illic fuerunt III ebdomadas; et inde navigantes venerunt *eqs.*; et inde navigantes venerunt *eqs.*; et inde navigantes *eqs.*; et inde ambulaverunt *eqs.*; et inde ambulaverunt *eqs.* ANNAL. Xant. a. 825 Haistulfus archiepiscopus ... obiit, et successit in locum eius Otgerus. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 285sq. ad Luggam vitam finivit *Uue-renharius*, et corpus eius portatum est usque ad Sanctum Dominum, et ibi honorifice est sepultum. *saepe*.

D *vi consec. i. q. itaque, et ideo – und so, und daher*: THIETM. chron. 6,8 frater reginae ... vulneratus oppeciit et consociorum tristitiam vehementer adauxit. *al.*

E *vi adversativa i. q. (et) tamen, sed, autem – (und) dennoch, aber, (je)doch*: FORM. Senon. II add. 5,15 tempus quidem iam transactus, et hoc feci, quod vobis fuit adaptum (*cf. comm. ed. p. 299*). PACTUS Alam. 12 si vivus natus fuerit *infans* et novem noctis non vivit. HUGEB. Willib. 4 p. 94,28 qui (*negotiator*) ... volebat illos ... de carcere eripere ..., et non poterat. AGIUS epic. Hath. 296 a patria hostem ... pepulere (*sc. Iudas, Eleazar cett.*), et remove a se non potuere necem. THIETM. chron. 1,20 docui (*sc. pastor*) subiectos verbis tantum, et non exemplis. CHART. Drubic. 15 p. 16,12 impedimentum pater ... expedire conatus est, quod et minime perfectit. *saepe. v. et p. 1401,31.*

F *vi compar. i. q. quam, ac – wie*: EIGIL Sturm. 5 p. 136,35 ore *p a r i t e r* et corde (WIDUK. gest. 3,53 vexatur ... exercitus, morbo p. ac [*et var. l.*] fame. *saepe*). WALAHFR. carm. 89,1,6 noveris Octimbrem ternis denisque Kalendis noctis et aurorae aequa tenere loca. RUOTG. Brun. 16 varius principum eque et vulgi sermo fuit. *al.*

G *vi disiunctiva i. q. aut, vel, sive – oder, beziehungsweise*: **1** *in univ.*: CONC. Merov. p. 101,16 nullus episcopus, presbyter et diaconus. CAPIT. reg. Franc. 152 p. 310,12 habeat unusquisque comes vicarios et centenarios suos secum. DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,9 in civitate Nemeta et Spira. THIETM. chron. 5,37 non fuit minor captivorum numerus quam tria milia et ... multo amplius. DECRET. Frision. A p. 34,5 si ille (*asega*) acceperit iniusta munera et prohibitos denarios. *saepe*. **2** *in iuncturis plus minus abund.*: LEX Baiuv. 10,6 si quis delicti vel quolibet causa praesumptione vel (*et var. l.; om. K*) inimicitia nec non et incuria aut certe hebitatione liberi culmen eicerit. DIPL. Heinr. V. (ed. A. Gloria, Cod. dipl. Padov. I/4. 1879. p. 64,29) nullus ... advocatus, vicedominus, gastaldio, villicus, decanus et vel aliqua magna parvaque persona. CHART. Carinth. V 243 (dipl. Rud. Habsb.) nulli ... liceat hanc ... paginam infringere aut et in aliquo ausu temerario contraire. **3** *in corresponsione*: DIPL. Heinr. III. 393 p. 546,40 (spur. s. XI^{med.}) ecclesias et delere sive tenere. *compos.*: etenim, etiam, etsi.

eta (*ita*), -ae f. (ἤτα) *septima littera alphabeti Graeci. 1 de littera*: MAPPAE CLAVIC. 288^{ex}. *ita* ... i longum. HIEREM. epist. (MGEpist. V p. 260,9) Porphirius ... nomen Ihesu ... latine scribit ... Iesus ...; usus videlicet *Ita* Graeca littera pro *H* longa, quam *Greci* ... pro *i* longa semper sonant, Latini vero pro *e* longa. CHRIST. STAB. Matth. 1 p. 1278^C scribitur autem Iesus *iota* et *eta* et *sigma*. **2 de numeri signo**: BEDA temp. rat. 1,96 Z VII, H VIII, O IX. CARM. Scot. I 14,2,9 HTA quidem vitii socias tres iungit et aptat (*sc. mundi custos; v. notam ed.*).

etairicus, etairus v. hetaer-. **etas, etatula** v. aet-. **etconomus** v. oeconomus. ***etcopetis** v. *eccopetis. **etdoctet** v. edoceo. ***etelia** v. *ethel.

etenim (*et enim*) *particula. script. ethe-*: p. 1401,27. *in tmesi*: p. 1401,33. *rhythm. etenim*: l. 48. *adde RHYTHM. 79,8,1. ponitur plerumque loco secundo, loco tertio paene semper post iuncturas quasdam* (e. g. l. 70. *al., aliter*: p. 1401, 8.42.43. *al.*), *saepius et loco primo* (e. g. l. 53.55. p. 1401,9.27. *al.*), *loco quarto raro occurrit* (e. g. p. 1401,36).

1 propria notione vigente: **a** *strictius praevalet vi causali vel explicativa*: **a** *in univ. i. q. nam, enim – denn, nämlich*: RHYTHM. 79,4,1 nunc fecisti (*sc. comes*) maximo me exultare gaudio; maior -m solito apparuisti omnibus. POETA SAXO 3,42,6 insule invase Baleares esse feruntur ...; has -m Mauri devastavere pyrate. THIETM. chron. 8,22 satellites eorum (*seniorum*) ... melioribus nocuere; archiepiscopum -m Geronem ... pecierunt. OTTO FRISING. gest. 1,4 p. 16,9 paulisper phyllosophari liceat, -m 'Felix, qui potuit *eqs.*' (*Verg. georg. 2,490*). ALBERT. M. div. nom. 2,87 p. 100,14 deinde reddit (*sc. Paulus*) rationem *eqs.*; '-m' (*PG 3,652^A καὶ γὰρ*), idest quia, 'in divinis unionibus' ... 'superant discretionibus'. *persaepe. β* *videlicet, et quidem – und zwar*: TRAD. Frising. 859 (a. 860) ut sine ulla contradictione ad domum Dei ... permaneret (*sc. traditio*) ...; ea -m ratione, ut *eqs.* TRAD. Corb. 196 p. 116 tradidit Tiedgerus, quidquid habuit in Amaleueshusun ...; prope -m (etiam C) mansum habet. VITA Bonif. I 6 elegit sibi quam plures medicos animarum, alios -m ex gente sua, alios ex parte Franciae, nonnullos etiam *eqs.* **γ** *igitur, itaque, ergo – also, nun, daher*: WETT. Gall. 2 p. 258,1 praedictus vir ... relictis habitis cunctis Christum secutus est ...; aestimatione (*i. destinatione*) -m coepta portum Hybernicum linquebat. WALAHFR. Wett. 883 remanent ibi quinque (*sc. fratres*) sedentes *eqs.*; his -m quinis visa ... narrando resignat. DIPL. Loth. I. 136 p. 306,10 oportet imperialem excellentiam ... exaltatori suo ... gratias ... rependere ...; hinc est -m, quod *eqs.* DIPL. Heinr. IV. 214 nos ... id ... facere ... curamus, quod ad ... salutem anime ... prosit ...; sancto -m Eusebio ... Mirabel-

lum et Pecetum . . . concedimus. *al. b latius: a vi continua-tiva (novum aliquid afferendo) i. q. et, atque, autem – und, aber:* WETT. Gall. 4 adierunt castellum Turegum vocatum; inde -m adierunt villam vulgo vocatam Tuccinia. DIPL. Loth. I. 35 p. 114,27 nostris fidelibus . . . precipimus, ut *eqs.*; nostris -m s<ucce>ssoribus <de>poscimus, ut *eqs.* PASS. Kil. I 10 omnes . . . capitibus truncati sunt . . .; eadem -m nocte . . . furtim sepulti sunt. HROTSV. Mar. 64 hic heros -m, de quo narrabo, Ioachim *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 1 -m tempus quadragessimae quanta devotione caelebraret, sermo mihi non sufficit ad narrandum. *saepe. praevalente vi adversativa i. q. vero, tamen – (je)doch, dennoch:* THIETM. chron. 7,71 rex -m noster, quamvis homo esset, zelum Dei habuit *eqs.* *β vi additiva i. q. etiam, item – (und) auch, desgleichen, ferner:* WALAHFR. Wett. 575 hos (*martyres*) . . . tulit haec (*sc. caelestia*) in regna triumphus, hos -m terris caelesti laude tenetis. ANNAL. Quedl. a. 1010 basilica . . . fulmine . . . interiit; sed -m cometae visae sunt. DIPL. Heinr. IV. 358 p. 475,30 podium sancti Maximi . . . item ecclesiam sancti Petri in Pinsile, predicto (*cf. p. 475,19*) atque episcopi . . . alterna prece se sufflatos in Domino gaudebant. *γ vi affirmativa i. q. enimvero, sane, profecto – in der Tat, allerdings, freilich, fürwahr:* FORM. Andec. 48 quiquid ad vicem meam feceris gesserisve, eth-m me habiturum esse cognosci ratum (*sim. 51 in eadem script.*). HROTSV. Pafn. 3,4 estne hic aliud (*cubile*) penitus . . .? :: est -m aliud occultum. CHRON. Salern. 79 p. 76,2 tam praeclarissimam civitatem, qualem vos (*sc. Salernitani*) optinetis, et sub ditione Beneventi persistitis, valde -m videtur esse ignavia! LAMB. LEOD. Matth. I 1712 ite nec istud opus meritis ascribite vestris, et meruistis enim, sed quod maledicta merentur. *fere abund.:* CHRON. Salern. 143 licet dona plurima Langobardi ditarent, illi (*Graeci*) tamen valde -m durum gerebant. *2 propria notione evanida plus minus abund.:* *a in apodosi (cf. l. 36):* DIPL. Arnulfi 138 ut hec . . . auctoritas solidiorem . . . obtineat stabilitatem, propria -m (*v. notam ed.*) manu nostra subtilis eam roborantes anuli nostri inpressione iussimus insigniri. *b in poesi pro versuum complemento:* HROTSV. Mar. 53 quidam surrexerat . . . senior . . . , quem tradunt -m nomen tenuisse Ioachim. CARM. Cent. 16,62 ludere fracta -m conor (*sc. Musa*) mirabile dictu.

Antony

*etera v. hedera. etermino v. extermino. etern- v. aetern-. *eterogeneus v. *heterogeneus. eteropathia v. heteropathia. etesia (ethe-), -arum m. (ἐτησία) metr. ētē-: l. 52. ventus, aquilo(nes) – (Nord-)Wind(e), Etesien:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,4 ardua nec summi consurgunt carbasa mali, eth-ε pereunt. ODO MAGDEB. Ern. 5,319 hec (*India*) pre cunctis pulcherrima terris 'eth-as patitur' (*ex Isid. orig. 14, 3, 6*). ALBERT. M. meteor. 3,1,23 p. 125,31 'flabra aquilonis' dicuntur -ae', eo 'quod annus Graece dicitur etos' et 'certo tempore anni' venit 'flatus' aquilonis (*ex Isid. orig. 13,11,15*). *etiesius (athichos), -i m. (ἐτήσιος; inde arab. atasijūs) lapis quidam – ein Stein: fort. huc spectat:* TURBA phil. 21 p. 131,3 Deus vobis ostendit huius lapidis principium, qui est lapis athichos (atitos, acude *var. l.*), quem visum gratia Dei multipliciter relata fortiter coquite et gummae residuo imbuite (*cf. notam ed. p. 28. 206 n. 7*).

[*etfolocus v. *etherologus.*] *etheca v. ectheta. *ethelie (ecte-, -lee) et *ethel (echel) subst. indecl. vel *ethelia (estoria, ete-), -ae f. (arab. atāl, atāli, ex ايثال) (argenti vivi, sulfuris) vapor – (Quecksilber-, Schwefel-) Dampf (t. t. alch.; cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 1. 1931. p. 28):* TURBA phil. 10 leni imponite (*sc. tabulas*) igni, donec . . . fiant aqua vel -e (h'elya N); . . . coquite, donec fiat -a (-lee, ectelie, hoc elie *var. l.*) r u b e a (ALLEG. sapient. 9 p. 473^b, 58 estoriam videbis rubeam; *cf. ed. p. 186 n. 12*). 12 p. 121,8 salis flos albi est -l de -l, (echel *var. l.*; *cf. ed. p. 192 n. 4*). 13 p. 122,19 -e dicitur lapis alba et aes album (*cf. ed. p. 194 n. 3*).

ALLEG. sapient. 3 p. 470^b,39 imbick -l interpretatur, quod est scandens. 26 p. 477^a,44 quinta vice -ae nomen est ei (*triturae*) proprium. ALLEG. super turb. p. 495^a,18 quae (*nigredo cineris*) vocatur -l. ARTEPH. secret. p. 29 dicitur *substantia* . . .

- 5 corsufle, cambar, etelia, zandarit. *saepius. cf. *assalia.*
ethenim v. etenim. ether v. aether.
**etherithema v. *heterothema. etherog- v. heterog-.*
**?etherologus, -i m. (ἐθειρολόγος, cf. ἀθειρολόγιον) ?forceps, volsella – ?Pinzette:* ARS med. 6 p. 31 necesse est . . . ferramentorum nomina dicere ita: . . . etfolocus (eutologus K, botrolocus G; εθειρολογος F [ἐθειρολόγος ci. Schöne; ἀθειρολόγος ci. Heraeus], αὐτολόγος B; *v. notam ed. p. 36*).
 10 *1. ethicus (ae-, (h)eti-), -a, -um. (ἠθικός) script.: ech-: l. 18. -hycus:* ERMENR. ad Grim. 7. ettycus: l. 38.49. -itus: l. 60. metr.: ē-: THIOFR. Willib. II 1,150. -i-: l. 48.
1 adi. i. q. ad mores pertinens, moralis – sittlich, moralisch, ethisch: AETHICUS p. 244,9 explicit liber Ae-i (-i *var. l.*) philosophi chosmografi . . .; ab eo enim -a (ech- *var. l.*) philosophi . . . originem traxit. THIOFR. Liutw. 5 p. 17,25 iuxta -um Ieremiae testimonium: '*eqs.*' EPIST. Hildesh. 134,4 magnifici viri multas scripserunt physicas et -as rationes. ALBERT. M. eth. II 1,1,3 p. 8^b,47 cum . . . totum negotium -um quantum ad ultimum finem ex operabilibus principii constituitur. *al. v. et l. 32. 2 subst.: a masc.: a philosophus moralis – Moralphilosoph, Ethiker:* HUGO HONAU. div. 19,5 quas (*sc. proprietates animalis rationalis*) -i (hatici *cod.*) vocant 'mores' et 'virtutes'. ALBERT. M. bon. 422 p. 226,29 rhetor . . . nititur quaerere sententiam, -us autem consilium. eth. I 428 p. 364,9 determinare de eis (*circumstantiis*) in universali pertinet ad -um, cuius est dare principia universalis civilis scientiae. eth. II 1,1,5 p. 13^a,30sq. id . . . , quod considerat -us, ad hoc considerat, ut in opere ponatur; consideratio igitur -a de idea boni non est. *ibid. al. β spectat ad scriptores antiquitatis, trivii:* IDUNG. PRUF. dial. 2,140 cum ethicus -us (*i. Horatius*) dicat:
 35 *'eqs.'* MENKO chron. 2 ut omnes auctores, videlicet -os (*i. Ps. Cato dist. et Sen. epist.*), Ovidianos, Virgilianos, satiricos et alia opera poetarum . . . conscriberet pater. GUTOLF. hist. p. 652,13 ut secundum illud ettyci: 'naturam cursus perderet unda sui.' HUGO TRIMB. registr. 15 discant . . . incia rudes -orum, ut per exercicia vim capiant tenorum (*cf. notam ed. p. 200*).
 40 *352. ibid. al. γ pro nomine:* AETHICUS p. 195,15 fiscella -i (etici *var. l.*) tenella inter sofistas lenticola. *ibid. saepius. v. et l. 17. b subst. fem. vel neutr. plur. i. q. philosophia moralis – Moralphilosophie, Ethik: a in univ.: DEFENS. med. I p. 48,30 philosophiae tres partes esse dixerunt veteres, id est phisicam, loicam, ae-am; ae-a . . . ad institutionem pertinent morum et dividitur in quattuor principales virtutes.* HRABAN. cruc. A 2,6 puerum docui . . . ae-ae monitis. SMAR. carm. 1,1,23 -a (ae-a, etthya *var. l.*) cum phisico componunt dogmate mentem, . . . ut ad loicum . . . tendat opus. TRACT. de divis. phil. p. 45,21 practice tres sunt partes: etica, . . . politica . . . , economica. *persaepe. β spectat ad -am Aristotelis:* ALFAN. premn. phys. 15,5 p. 92 in -is (PG 40,669^B ἠθικοῖς) . . . in duo . . . generalia dividit Aristoteles animam. ALBERT. M. eth. II 1,1,1 p. 2^a,19 dictum Aristotelis in X -orum. 1,1,7 p. 16^a,13 complevit Aristoteles scientiam hominis in libro, qui dicitur -orum. 1,1,7 p. 16^b,8sq. incipit -a . . . Aristotelis . . . , quod exponens commentator dicit, quod -a dicitur a . . . ἠθος, quod Latine sonat mos. *ibid. al. v. et p. 1403,42. γ spectat ad Ps. Cato dist.: CARM. Bur. 19,2,2 si legisse memoras -am (-tam var. l.) Cato-nis, in qua scriptum legitur: 'eqs.' δ spectat ad Pamphil.: HUGO trimb. sols. 7,8 scriptum est in -is (Pamphil. 123sq.): 'eqs.'*
adv. ethice. moraliter, secundum ethicam – sittlich, moralisch, ethisch: HONOR. AUGUST. anim. 3 huic urbi (*civitati rhetoricae*) subiacent historiae, fabulae, libri oratorie et -e conscripti. ALBERT. M. bon. 141 p. 92,80 -e loquendo bonum et malum sunt prima genera (*sim. eth. I 353 p. 300,24*).
 70 *2. ethicus v. hecticus. ethimo- v. etymo-. [ethiomerus v. *esthiomenus.] Ethiops v. Aethiops. ethipeia v. ethopoeia. ethites v. aetites. [ethivagium v. *ecmagium.] *ethmagium v. *ecmagium.*

[Staub]

Ethna v. Aetna.

***ethnicismus**, -i m. *gentilitas, paganismus – Heidendum*: SPEC. virg. epist. 86 feminarum -o subiectarum virtus in exemplum proponitur. 7,754 quantē virgines et in -o pro tuenda virginitate occubuerint. *ibid.* al.

ethnicus (ae-, he-, e(h)tn-), -a, -um. (ἔθνικός) *script.* enichus: CHART. Sil. D II 346,24. 1 *adi. i. q. gentilis, paganus – heidnisch, gottlos*: PAULIN. AQUIL. carm. app. 11,3 legis divine testamentum ... concremavit ethnicus furor iniquus. AGOB. 6,25 quid faciendum sit de mancipiis Iudeorum -is. CHRIST. STAB. Matth. 41 p. 1410^B -us Graece, Latine gentilis dicitur. SALOM. III. carm. 1,71 Iacobus gens -a macat. HIST. de exp. Frid. imp. p. 67,17 supervenit legatus -us filii magni soldani. *al. expressius i. q. iniquus, maleficus – verbrecherisch, böse*: GLOSS. I 710,43 St.-S. -i gentiles fradadige. 2 *subst.*: a *mascul. i. q. (homo) gentilis, paganus – Heide*: EPIST. Alcuin. app. 2 p. 486,13 oraculum cuiusdam, licet het-i (i. Terentii), ... inmemores. HINCM. annal. a. 868 p. 148,6 Anastasius ... ecclesiam invasit veluti ae-us atque barbarus. DIPL. Heinr. I. 113 quae (*praecepta*) ab e-orum infestatione exusta sunt. Willibr. II 2,182 h-us exemplum dat christicolis recolendum. CONR. HIRS. dial. 1396 candorem ... scripturae testimoniis ethnico-rum posse sordidari. HIST. de exp. Frid. imp. p. 11,14 quis crucem ... captam non deploret ... ab -is. *saepe. v. et p. 1402,34. b fem. i. q. (femina) gentilis, pagana – Heidin*: METELL. Quir. 6,70 olim barbarico more severior, ut nomen tenuit, -a manserat *Severa*.

ethopoeia (ethipeia, -popeia), -ae f. (ἠθοποιία) *acc.* -an: l. 33. 34. 36. *expressio morum personae per sermonem eius, sermocinatio – Darstellung des Charakters einer Person in seiner Rede (t. t. rhet.; cf. Isid. orig. 2,14,1; 'indirekte Charakterisierung')*: LIBRI Karol. praef. p. 98,23 quam (*ecclesiam*) propheta per -opopeian Deo sic introducit loquentem: '*eqs.*' (*cf. notam ed.*). 1,25 p. 217,14 per -popeian (eto- V a corr.). 2,30 p. 314,14 illic (*sc. in sacra scriptura inveniet amator mundanae sapientiae*) prosopopeian, -popeian vel omnes figuras loquutionum. CONR. MUR. summ. p. 61,13 anostrafa ..., ethimoloia ..., -ipeia.

1. **ethos** *subst. n.* (ἦθος) *extis (per confusionem c. ἔξις, ut vid.)*: l. 40. *mos – Sitte*: TRACT. de divis. phil. p. 45,22 extis ... interpretatur mos. ALBERT. M. eth. I 7 p. 5,4 *liber moralium* Graeco habetur ethicorum, et est aequivocum in Graeco, secundum quod -s dicitur mos prima brevi, et non ab ethos, quod dicitur consuetudo, prima longa (*per errorem*). 102 p. 92,1 -s ... in Graeco utrumque (*sc. morem et consuetudinem*) significat.

2. ***ethos** *subst. n.* (ἦθος) *habitus, consuetudo – Gewohnheit*: v. l. 44,45.

3. ***ethos** v. *aetos*. **ethra**, *ethralis* v. *aethr-*.

ethymologia v. *etymologia*.

etiam (*eciam*) *particula*. *script.*: ae-: p. 1404,63. 1405,20. *al. esiam*: p. 1405,51. *essia(m)*: p. 1404,45. 1405,36. 51. 1407,57. *saepe*. *eciam*: CHART. Ror. 43 p. 197,32. *al. etciam*: p. 1407,50. *eiam*: DIPL. Karolm. II. 20 (*cod.*). -a: p. 1405,21.

I sensu temporali: A *durative*: 1 *adhuc, etiamnunc, (huc)usque – noch (immer, jetzt), bis jetzt (abund.: l. 58)*: HRABAN. epist. 24 p. 431,7 in praesenti anno valida aegritudine laborabam, ex qua -m a d h u c penitus absolutus non sum (GUMP. Wenc. 21. *al.*). GODESC. SAXO gramm. 2 p. 489,8 nobiles Romanorum pueri ... tunc temporis erant et sunt -m h o d i e 'comatuli' (MIRAC. Genulfi 6 [MGScript. XV p. 1207,15]. *al. sim.* TRANS. sang. Dom. in Aug. 14 ipsum [*sc. usum*] -m hodieque ... observari perhibetur). EUPOLEMIUS 1,582 renitentem multumque diuque -mque (*eciamque var. l.*) iratum remanere Nolum vix cogit *Moses. al.* vix -m i. q. *vix dum – kaum mehr, noch*: AGNELL. lib. pont. 26 quod antea alacriter aperuimus, vix -m cum suspiriis et gemitibus claudere potuimus. 2 *iam – bereits, schon*: WILLIB. Bonif. 4 p. 15,8 mens -m Deo dedicata favoribus non adtolitur (*cf. OTLOH. Bonif. 1,5 p. 120,28 iam*). RIMB. Anscar. 30 p. 60,31 quia sibi (*sc. populo Sueonum*) -m antea subiecti fuerant (*sc. Curones*). THANGM. Bernw. 12 p. 762,49 ab ipso principio ... christiani-

tatis ... -m ante constructionem ... monasterii ad curam ... episcopi pertinebat *territorium*. IOTS. Odil. 2,2 p. 192,2 dum adhuc puerulus in domo patris nutriretur, antequam -m scolis daretur, contigit, ut *eqs. saepe. abund.*: COD. UDALR. 32 p. 61,27 referimus, quod -m iam pridem ad vos pervenisse cognovimus. 3 *porro – noch (weiterhin)*: ERMENR. Har. 5 p. 22,12 duo -m a d h u c ... miracula restant, quae ... me tibi nar-rante cognita erunt (OTLOH. curs. 2 [PL 146,144^D] dico -m a. aliquid amplioris gratiae. *al.*). BERENG. TREV. laud. 1,5 p. 940^C adhuc -m, quasi sententia haec non sufficiat sola, dicen-dum est nobis *eqs.* B *iterative i. q. iterum, rursus – wieder*: OTLOH. quaest. 24 p. 92^B quantae auctoritatis videantur ista, quae -m modo protulisti, nullo possum sermonis indicio propa-lare. -m atque -m (-m -mque: l. 23) i. q. *iterum atque iterum, saepe multumque – wieder und wieder, oftmals (interdum i. q. vehementer – heftig, e. g. l. 21)*: LIUTPR. antap. 1,32 illa (*uxor*) -m atque -m₁ (-m *var. l.*) auri pondera non solum polli-cens, verum -m ... tribuens. DIPL. Heinr. II. 478 p. 608,37 nosse volumus Teuzonem ... nostram adisse clementiam ... -m atque -m postulando, ut *eqs.* EPIST. Meginh. 23 p. 217,24 patri -m atque -m dilectissimo M. EPIST. Ratisb. 7 p. 296,24 de quibus (*enutritis*) -m atque -m dicere possitis: '*eqs.*' REIN. LEOD. Laur. p. 581,21 Roma egreditur -m -mque ... pavens, cum ... odor nullo modo cessaret. *saepe*.

25 II *sensu affirmativo*: A *ita, sic (est), certe – ja, gewiß, doch*: DONAT. Trud. 18 (MGMer. VI p. 290,3) quam amoenus esset locus iste, si aquam ... habuisset ... :: -m, pater. HINCM. divort. 15 p. 210,12 abrenuntias Christo in scripto? ... :: -m. HROTSV. Cal. 9,27 a nequam intentione transmutatus vere est Christi discipulus ... :: non ... :: -m. CAES. HEIST. mirac. II 1,1 p. 17,12 interrogata ... respondit *femina*: '-m, ... vidi illam (*hostiam*).' *saeptius. planissime – genau, eben*: HROTSV. Gall. I 12,5 quid possem facere, nisi fugam captare? ... :: non ... :: -m. B *sane, re vera, profecto – fürwahr, in der Tat*: HRABAN. hom. II 49 p. 239^A quae sunt, quae ab initio illis (*discipulis*) non dixit *Iesus*? -m de Spiritu sancto, quem missus erat illis a Patre. VITA Mathild. II 5 p. 154,11 quis -m dubitet, ut ... Christi famula talia posset agere? THIETM. chron. 3,17 audivit comes vocem talia proferentem: 'nunc illud compleri debet vaticinium: ...'; quod etiam III. Kal. Iulii scelus percusso in Hawelbergium presidio ... primum exoritur. *al.*

III *sensu additivo i. q. et, quoque, praeterea, insuper – (und) auch, zudem, überdies*: A *nude: 1 in univ.*: ANTI-DOT. Glasg. p. 114,45sq. qui (*sc. antidotum*) facit ad accessi-ones febrium ... , discut-it> essia<m> febris ... , deponit essiam vel espellit lapis. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 ad Luggam vitam finivit *Uuerenharis* ... ; Otto autem dux -m ad Luggam defunctus est. *persaepe. ellipt. (subauditur 'inter cetera' sim.)*: GESTA Trud. cont. I 12,4 *ea (passio)* cum gressum ei prestringeret, equitare -m sine continuo cruciatu non sinebat. *saeptius. in enunt. breviato*: CHRON. reg. cont. I a. 1198 p. 165,37 interea Otto -m rex post discessum alterius ... omnia sibi pro posse subiugans *eqs.* 2 *de reliquo, ceterum – übrige*: GESTA Dagob. 43 tantae ... opes ab eodem ... fuerant conlatae – -mque (-m quae *var. l.*) hic minime ob fastidium ... vitandum recensentur –, ut *eqs.* HRABAN. epist. 51 sicut pri-mam partem homiliarum ... mihi scribere iussistis – quam -m a natali Domini incipiens usque in vigiliis paschae perduxit et vo-bis peractam transmisi –, ita *eqs.* DIPL. Otton. II. 60 proprietatis nostrae partes ... ad monasterium Hildiuuardeshusa ... do-navimus ... eo tenore, ut sanctimonialibus ... deserviant; cui -m monasterio Hemma praeesse videtur abbatissa. *al.* B *in iuncturis*: 1 *c. pron.*: CONC. Merov. p. 41,15 hoc ae-m pla-cuit custodiri, ut *eqs.* IOH. SCOT. praedest. 3,2 est -m aliud argu-mentum, quod *eqs.* IOTS. Odil. 2,6 alterius -m furis efferat mens simile ... dampnum supra dicto patri inferre molita est. HILDEG. vit. mer. 1,20 ipse -m vir ille est, de quo propheta di-cit: '*eqs.*' CHART. Eichsf. 546 homines a iudicio ... quorumlibet ... officialium, -m cuiuscunque conditionis existant, ... eximimus. *saepe*. 2 *c. adv. vel coni.*: CAPIT. episc. II p. 45,8 similiter -m investigandum ... est nobis *eqs.* HIST. Mosom. 1,9 p. 157,33 ita -m ad praesens Braguus optabat *episcopus*.

[Staub]

BERTH. chron. A. a. 1069 p. 209,4 hic (*dux*) demum apud Viridunum, ubi -m defunctus est, ... tumulatus ... requiescat. *saep.* 3 in *corresponsione* non modo (solum, tantum[modo]) – sed (verum) -m *sim.*: HRABAN. epist. 4 non ... tantummodo propriis ratiocinationibus, sed -m ex antiquorum dictis. HEIRIC. Germ. I comm. p. 428 scepra paterna non modo virtute ... regere, verum -m ... verae pulchritudinis colores ducere. RUOTG. Brun. 37 p. 39,8 hos (*archiepiscopos*) ... non solum in lectione, consilio et disputatione, sed -m in acie vidimus providentes bona non tantum coram Deo, sed -m coram hominibus. *persaepe.* adde: ARBEO Corb. 17 p. 207,13 magnitudo ... piscis non tanta erat ut soli viri Dei sufficeret, sed -m cunctis, qui *eqs.* NADDA Cyriac. I 13 non solum -m nomen, sed semetipsum mutavit. OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 87,19 ne ... ratio ... inter naturam et personam divideret, neve Deus divina essentia diceretur ex sensu ablativi tantum, sed -m nominativi. *Cnotione particulae evanida in iuncturis plus minus abund.*: 1 c. *aliis particulis additivis vel disiunctivis*: DIPL. Merov. I 170 seu et ... genetur noster Childaericus, etiam et abuncoli nostri Chlodocharius et Theodericus quondam regis, etiam et nos. FORM. Marculfi add. 1^e in sanctorum vel -m (-a *cod.*) indigentium usibus. EPIST. var. I 7 p. 502,31 alpes intrasti, ... opulentissimam quoque civitatem -m ... adprehendisti. EIGIL Sturm. 16 p. 149,20 insuper -m de palatio ... nuntius venit. TRAD. Frising. 353 praedicando, docendo sive -m necnon confirmando, instruendo. EPIST. Silviniac. (MGScript. rer. Germ. LXVIII. p. 290,7) dicuntur -m preterea multa. *persaepe. v. et l. 44. 2 post coni.*: CAND. FULD. Eigil. II 17,15 cumque -m his precibus ... expleverat orbes praesul. HILDEG. div. op. 1,4,14 l. 18 omnes creaturas in homine signavit *Deus*, quemadmodum -m omnis creatura per verbum suum processit. *saepius.* 3 *iuxta praepositiones complurium coexistentiam indicantes*: a cum: RIMB. Anscar. tit. 11 quod ... cum aliis pluribus -m Herigarius ... credulitatem suscepit. ARS med. 5 p. 422,28 quae (*lingua*) dominatur ad gluttiendum ... adjuvans ad edendum -m cum₁ (adiuvantibus essiam G) contraposis dentibus. *al.* b inter: RIMB. Anscar. 11 inter quos (*sc. baptismum expetentes*) -m praefectus ... Herigarius nomine ... baptismatis donum suscepit. AGIUS vita Hath. 11 inter familiaria ... colloquia -m monasterii sui statum ... deplorare coepit. *al.* 4 c. *verbis accedendi, addendi sim.*: HRABAN. epist. 57 post ... pauca scripta ... addidi -m quædam capitula excerpta. DIPL. Otton. II. 280 p. 326,27 tradentes curtes suas Amella et Geldvli villa vocatas ... adhuc -m addentes curtem suam Ernustusvulere vocitatem. BERTH. chron. A. a. 1055 p. 177,5 quae (*sc. Theodora*) illum (*episcopum*) sequenti anno suis -m legatis adiunctis ... remisit. *saepius.* 5 in *corresponsione*: a non solum – sed (verum) -m et: HUGEB. Willib. praef. p. 86,28 novissima et non solum annis, sed et (*om. pars. codd.*) -m moribus. ANTIDOT. Glasg. p. 124,13sq. non solum esthomaum verum esiam et vissera et ventusitate nervis essiam constrictis. *al.* b tam – quam -m *sim.*: WILLIB. Bonif. 4 p. 15,5 omnes tam seculares dignitates quam -m (*om. 1*) ecclesiastici officii ordines. HRABAN. epist. 20 p. 425,32 tam tuo quam tuorum -m (*om. V*)₁ (-m tuorum *var. l.*) usui. *saepius.* c (sic)ut (velut[i]) – sic (ita) -m *sim.*: THANGM. Bernw. 11 sicut aliarum virtutum ita -m humilitatis ... praeconio. GODESC. SAXO theol. 5 p. 127,12 nomina ... sicut humana persona singulariter, sic -m in tribus semper singulari numero dici debere. 21 p. 286,11 veluti latuit antecessores nostros sic -m nos et posteros nostros lateat origo. *saepius.* adde: WIPO gest. 4 p. 24,21 valuit ingenium ... episcopi Brunonis et Werinharii ... episcopi consilium, sic -m Werinharii militis. d partim – partim -m: EIGIL Sturm. 23 p. 158^a,26 (*cod. W*) partim bellis, partim suasionibus, partim -m muneribus. HIER. MOR. mus. praef. p. 3,11 partim propter ... figurarum multiplicationem, partim -m, quia ea, quae sunt necessaria ... non traduntur evidenter ... partim quidem, quia *eqs. al.* e cum – tum (tunc) -m: RUD. FULD. mirac. praef. p. 329,6 cum sapienter, tum -m utiliter. BERTH. chron. B. a. 1076 p. 241,6 cum propter anathema, tum -m, quod non ... confidebant (*sc. primates*). *al.* in *corresponsione temporalis*: WILLIB. Bonif. 5 p. 21,26 cum ... Nisan mensis ... praeteriret et

Iari ... iam portae patescerent, tum -m ... ad ... Germaniae populos directus est. VITA Erasmi 91 cum ... Deo placuit ..., tunc -m vox ... suas pervenit ad aures. *al.* f tum – tum -m: ANON. Has. 1 tum tibi tum -m aliis. FRID. II. IMP. epist. B 1 p. 419,20 tum etate provecta, tum -m maturitate consilii. *al.* g alii – alii -m: WILLIB. Bonif. 7 p. 37,21 alii ... falso se episcopatus gradu praetulerunt, alii -m presbiteratus se officio deputabant, alii ... populum seduxerunt. 8 p. 51,19 codices ... alios per ... planitiem disparserunt, alios siquidem ... arundineti inferentes, alios -m in diversis quibusque locis abscondentes proiecerunt. *saepius.* h aut – aut -m: HINCM. ord. pal. 298 aut in primo aut in secundo aut -m in quolibet loco. ITIN. Petr. Dam. 1 aut ... operatione aut locutione aut -m cogitatione. *al.* i vel – vel -m: NOTKER. BALB. notat. 76 propter inopiam rei familiaris vel secularium rerum occupationem vel -m palatii assiduitatem et militie laborem. NARR. de Gron. 3 ne vel similia ... attemptarent *cives* vel etiam ... oppidum muro cingerent. IOH. AFFLIG. mus. 9,12 vel propter proportionem vel quia ... consonam reddidit *diapason* modulationem vel -m quia *eqs.* k *usu vario*: EIGIL Sturm. 16 p. 149,19 ubi ... sedem vivens habuit, ibi -m oportere eum ... quiescere. COZROH. praef. p. 2,9 ut eo facilius se legentium optutibus panderent (*sc. exarata*), quo -m rationabilis ordinantur. RIMB. Anscar. 3 capit. p. 13 qualiter ... primo ad ignem purgatorium, deinde -m ante presentiam maiestatis Domini ... deductus sit *Karolus*. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,12 dicebat ... nomen ... quandoque in designatione naturae, quandoque in designatione personae unius -m poni. *saepius.* 6 *post vel ante partic.*, *abl. absol.* (*interdum in poesi pro versuum complemento*): WILLIB. Bonif. 5 p. 24,13 decrevit *pontifex* -m suggerente discipulorum coetu, ut *eqs.* 8 p. 52,14 in fugam ... versi magna -m clade corruerunt *pagani*. TRAD. Ratisb. 20 p. 25,29 frater ... testis est conlaudans -m hoc ... ita bene esse. CAND. FULD. Eigil. II 14,12 Haistolfo ... venit gratissimus hospes Aegil ... condigno -m susceptus honore. POETA SAXO 3,316 baptisma ... percipiens -m per sacramenta sponondit *Tudun* se fore subiectum. 3,355 ex Italia venit Pippinus ..., Hispanis -m rediens Hludovicus ab horis. *saepius. v. et p. 1405,36.46.* IV *sensu elativo i. q. καὶ (δὲ), immo, vel – (so)gar, selbst*: 40 A in *univ.* (*abund. l. 41*): WILLIB. Bonif. 1 p. 5,21 ut ... eum ... custodem, i m m o -m heredem relinqueret *pater* (HIST. duc. Ven. 2 [MGScript. XIV p. 74,15]. *al.*) EINH. Karol. 25 adeo ... facundus erat, ut -m dicaculus appareret. WALAHFR. Mamm. prol. 20 donec perficiam, quod ... poscitis, perfectis -m sensibus arduum. BOVO CORB. Boeth. 1 p. 99,21 ut ... obsequi -m ultra vires conari. NORB. IBURG. Benn. 7 p. 876,6 ut plerumque -m s i n e ratione videretur irasci (DAVID expos. reg. 10,72. *al.*). *persaepe. v. et p. 1408,64.* in *corresponsione* non (modo, solum, tantum[modo]) – sed (immo) -m *sim.*: 50 RATPERT. cas. 3 p. 146,3 quem cum episcopi ... expellere non potuissent, sed -m cum ignominia ab eo expulsi fuissent. RUP. MEDIOL. Adalb. 8 ut ... non modo (solum *var. l.*) difficultatis, sed -m impossibilitatis amfractus incurramus. DIPL. Heinr. IV. 402 p. 532,38 iam non tantummodo bonis suis, sed -m vita privari meruit *Ekgebertus*. LIGURINUS 2,182 nec tantum populos ... presserat (*sc. Mediolanum*), immo etiam ... ausa fuit ... incescere principis iras. *saepius.* B a *maiore ad minus i. q. ad minus – auch nur, wenigstens*: VITA Serv. I 5 (MGMer. III p. 89,15) te obsecramus, vel uno mense aut una ebdomada aut -m hac nocte nobiscum mansisses. ITIN. Petr. Dam. 4 cui ... nec papa nec episcoporum vel cardinalium quilibet non dicam precipere, sed -m suggerere presumebat. TRACT. Ebor. f. 5 accidit, ut ... in illa (*ecclesia*) ..., quæ superior dicitur, vix -m inferiora membra inveniuntur. C c. *compar. i. q. adhuc – noch*: WALAHFR. hort. 406 opponunt lilia flores, longius horum -m spirans odor imbuit auras. WETT. 258 nunc -m maiora petit solamina praesens tempus. AGIUS vita Hath. 16 -m propius, ne quis alius audiret, apponere (*sc. aurem*) admonuit. VITA Corb. 5 plus -m formidanda adiecit. *al.* *abund.*: PS. 70 METHOD. revel. A 2,2 [adhuc -m] (ἐτι) maius exarserunt in obscenissimam fornicationem omnes homines. MIRAC. Hucberti 2,10 messem ... coepit conculcare virga designans adhuc

-m ulteriorem ... agri partem cessisse sibi iure paterno. **D in enunt. negat. i. q. (ne) quidem** – (nicht) einmal: RADBERT. Matth. 8,2286 -m n e c ipsam mortem timet puer (RAHEW. gest. 4,84 cum exercitus ... n. -m amicis parcere potuisset). AGIUS vita Hath. 1 sanctitas -m de minus notis dubitare non permittit. POETA SAXO 1,412 ipsis -m n o n ira pepercit aeclesiis (LIGURINUS 10,490 sociis -m nec, [ci. ed.; -m n. ed. princ., etiamnum ci. Pithou; -m nunc ci. Rittershaus] parcere regem ... cogebat copia plebis). OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,10 ne in ipsorum (oppidanorum) usum -m feculentus provenire posset amniculus. al.

V rariora: A vi concessiva i. q. licet, etiamsi – wenn auch, obgleich, obgleich: ANNAL. Fuld. II a. 870 p. 70,19 Liutbertus ... Willibertus ... iussu Hludowici ... -m Karolo nolente ... ordinavit episcopum. POETA SAXO 5,549 coepit ... in linguam propriam vertere grammaticam, ardua philosophis -m res hec foret artem ad hanc sermonem cogere barbaricum. OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 86,7 ipsa (Romana sedes) sola de fide catholica discutere habens a nullo -m absens in hoc singulari honore preiudicium pati potest. INNOC. III. registr. 1,115 p. 173,5 ut ... ad viam rectitudinis inviti -m remearent fratres. saepius. abund.: RUOTG. Brun. 30 ut testantur, quos id minus celare poterat, -m dum latere volebat. **B vi adversativa i. q. (e)quidem, autem, vero** – freilich, hingegen, jedoch: HRABAN. anim. 1 p. 1109^D anima ... proprie hominum dicitur, n o n -m pecorum (REMIG. ALTIS. mus. 499,7. al.). VITA Antonini Surr. 16 alii spontanei, alii -m inviti ad veritatis nutum diriguntur. VITA Udalr. Cell. II 21 facultatibus ... partim egenis, partim cognatis ... distributis, partim -m ... reservatis. al. **C vi correctiva i. q. immo, potius** – vielmehr: ELIG. praed. 4 (MG Mer. IV p. 752,20) qui (sc. christianus) lites non concitat, s e d -m discordes ad concordiam revocat (LIBELL. prec. Turon. 2,4 p. 74,31. al.). AMBR. AUTP. Pald. 13 (MGLang. p. 553,14) incertum est, utrum eos ... sententia ad plenum ... crimine mundaverit, a n -m purgatorii ... supplicio ignis fuerint absoluti (ARDO Bened. 1. al.). EINH. Karol. 1 p. 3,12 ut ... eis (legatis) ... responsa, quae erat edoctus vel -m iussus, ex sua velut potestate redderet rex. al. **D vi explicativa: 1 enim – nämlich**: WILLIB. Bonif. 8 p. 55,3 alii ... diabuli laqueis adstricti -m mente sunt capti et insanientes – animi postmodum detinent integritatem. ALTFR. Liutg. 2,18 monachus ... adfirmare solet rem ...; [narrat -m] [narravit nobis var. l.], quod eqs. ERMENR. ad Grim. 11 p. 545,29 primum unde dictum sit verbum: dictum est -m a verbere et boatu. **2 scilicet, et ... quidem – und zwar**: DIPL. Karoli III. 73 p. 121,19 decernimus, ut ... loca usque ad finem vitae suae ... possideat Hunrich, eo -m tenore, ut eqs. ANNAL. Fuld. Altah. a. 898 inter duos fratres ... discordia gravissima exorta est; i t a -m, u t, si uterque alterum ... comprehendere valeret, capitalem subire sententiam (GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 141 [etiam var. l.]). RAHEW. (?) dial. p. 536,5 semper ... discordiam ... seminare studuisti, adeo -m, ut eqs. al. **E vi inceptiva vel continuativa i. q. ergo, igitur, dē – nun, also, aber** (interdum in poesi pro versuum complemento): **1 in univ.**: VITA Erasmi 113 hic -m non solum anima, sed corpore pulcher, ast erat angelicus vultu. ARS med. 5 p. 422,23 sub qua (meninga) cerebrum est, qui concavitatem ... habet; hinc -m (add. p. 150,12 essiam) oculi initium habent. al. **cum notione temporalis**: ALCUIN. carm. 1,253 h i s -m g e s t i s promptus processit exercitus in hostem (HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 8 p. 211,26 h. -m ita perfectis). LIUTOLF. Sever. I 4 p. 291,15 succedente -m (autem ed. prior) tempore eqs. CAES. HEIST. mirac. I 8,7 p. 87,21 requisita -m a me, quales essent effigies angelorum, respondit virgo: 'eqs.' al. **2 post relativum copulativum**: WILLIB. Bonif. 5 p. 26,6 cui ... vir Dei (i. papa) ... licentiam dedit abeundi; qui -m statim proficiscens pervenit ad locum eqs. VITA Mathild. II 3 p. 151,11 Heinricus ... intravit ... postulans sibi copiam dari abbatissam colloquendi; que -m procedens ipsum ... suscepit gaudens. NADDA Cyriac. I 1,3 huic (viro) ... ad sociata est ... mulier incredula ...; quē -m cum viro suo Quinto Sestio a virginitate sua viginti et sex annos eo modo vixerat, quo eqs. al. **F vi consecutiva i. q. itaque, ideo** – da-

her, folglich: DIPL. Ludow. Iun. 6 episcopus ... monasterium ... nostro commendavit patrocínio ... rogans ..., ut ... monasterium sub sua consistat potestate ...; nos -m petitionibus iam fati episcopi ... assensum prebuimus et iussimus eqs.

- 5 **etiamnum** (etiam num, eci-) **et etiamnunc** (etiam nunc, eci-) **adv. 1 durative: a de praesente: a (nunc) adhuc, hucusque** – noch (immer, jetzt), bis jetzt: VITA Antonini Surr. 10 quod (vinum) suo inventori Antonino -m in proprio nomine monumentum servat. NOTKER. BALB. martyr. kal. Maii p. 1075^A reverenter sepultus -m miraculis claret Sigismundus. ARNULF. SAG. invest. 7 p. 106,17 non cleri precessit electio, sed etiam nunc excommunicatum reputans universitas ... refragat. GERH. psalm. 23 p. 419,19 an non -c videas in hoc ... tempore Simonem magum ... vendere? saepe. abund.: 15 RUD. TRUD. gest. 3,12 qui ... etiam nunc hodie eam (ecclesiam) aspicit ... parvissimum quidem est, unde consoletur. **β iam nunc – schon, bereits jetzt**: GESTA Bereng. 2,236 ille (sc. vulneratus) oculos -m in luce natantes sistit et adspecta germani morte resolvit. 3,51 nec latet Arnulfum rursus succrescere bellum ... Widonem -m (gloss.: adhuc; una pars orationis; iste versus caret cesura, si -m pro una parte accipitur) milite fretum affore ... audit. RUP. TUIT. Matth. 8,1067 quos quomodo et propter quam utilitatem oporteat revelari ... etiam nunc, ante ... manifestationem universalem. **b de praeterito i. q. etiamtunc, (tunc) adhuc, usque tunc** – noch (damals), bis damals: 20 ANNAL. Quedl. a. 1002 p. 516,2 qui (imperator) ... ignorata -m doli immanitate latentis cunctis eos (Romanos) populis ... praeposuerat. RUP. TUIT. trin. 7,35 si ... etiam nunc timuit Iacob, ne auferret Laban filias suas eqs. GUNTH. PAR. hist. 18 vs. 19 Frigio fedas etiam nunc sanguine predas intulit Graecia. 30 al. **c de futuro i. q. porro – noch (weiterhin)**: GREG. CAT. defens. 7 (MG Lib. Lit. II p. 539,27) quis etiam nunc ... filium ... patris iniurias vindicantem spernere audebit? RAHEW. gest. 4,8 ut, quicumque ... aliquid ... se possidere instrumentis ... edocere poterat, is etiam nunc ... id ipsum perpetuo possideret. **2 iterative: a de praesente i. q. (nunc) iterum** – (auch) jetzt wieder: EPIST. Froth. 13 quia ... inopportunitas nostrae clamoribus ... saepe compati dignati estis, idcirco -c ... vestrae celsitudinis aures inquietare praesumpsimus. EPIST. Hann. 84 40 p. 141,4 multum ... iam olim de indignitate Gervasii ... conquestus ... etiam nunc de eodem ad te scribendum putavi. DIPL. Merov. II 25 p. 122,4 (spur.) quod ... castrum ... ita ... contradidit, sicut etiam num in persona ... Beregisi et successorum eius trado, ut eqs. al. abund.: CONC. Saxon. I 3^A p. 53,21 sanctimoniam vestram, ut saepe solemus, etiam nunc de novo postulamus eqs. **b de praeterito i. q. tunc iterum** – (auch) damals wieder: DIETW. epist. (MGScript. XI p. 434,6; a. 1071) post multas corporis beatissimi Remacii repulsiones ... -c apud nos retemptare fuit consilium, ut eqs. BERTH. chron. B 50 a. 1076 p. 249,11 etiam nunc ... episcopo vice sua apostolica papa iam dudum concessa imposuit, ut eqs. BRUNO MAGD. bell. 60 p. 54,30 cum ... duces ... dona ... expectarent, ille (rex) munus, quod fere cunctis fidelibus suis largiri solitus erat (i. mortem), etiam nunc in praemio virtutis dare parabat. al. **3 inceptive i. q. iam, nunc** – nun(mehr): VITA Galli I 9 -c pretermittimus aliquanta, que audivimus ... dum ad alia festinamus. VITA Sigr. 14 (MGMer. IV p. 614,36) -c et semper ... laudes referamus. RUD. TRUD. epist. p. 321,45 etiam nunc faciamus ad eum confugium, cuius verba ... institutio sunt ad ... 60 vivendum. al.

etiamsi (etiam si, eci-) **coni. script.**: ae.: l. 66. p. 1409,5. al. etiam se: l. 64. **1 vi condicionali i. q. (et) si, etiam tum cum** – (auch, selbst dann) wenn: LEX Sal. Pipp. 91,2 quicumque eum (sc. culpabilem) ... paverit ..., -m se (-m si, etiam var. l.) uxor sua, propterea ... culpabilis iudicetur. LEG. Lang. p. 147,15 si ... anni spatium preterierit, -i (ae- var. l.) pulsasset, non habeat fagundiam filius ... repetendo. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 100 sacerdotum praeceptis oboedire, etiam si ipsi aliter, quod absit, agant. THIETM. peregr. 25,8 p. 503 cum ancillis ..., ec-i (quod si ed. de Saint-Genois) mille essent, libere poterit Sarracenus peccare. saepe. **2 vi concessiva i. q. quamquam, quamvis** – obschon, obgleich: RIMB. Anscar. 40

p. 75,6 quod, etiam si nihil . . . passus sit, . . . infirmitas . . . ipsi pro martyrio . . . reputari potuisset. CHRON. Noval. 2,9 p. 89,16 ec-i tota civitas igne fuisse succensa . . . videretur . . . nullus remansit, qui scire potuisset causam. ΕΚΚΕΗ. IV. cas. 74 p. 152,28 ad recipiendum . . . episcopum cum ewangelio, ε-i frater conscriptus non fuerit, equum esse, ut pariter occurrant, omnes concordant. ΕΚΚΕΗ. URAUG. Burch. 1,5 ego . . . , ec-i (si var. l.) . . . me ydoneum non esse veraciter profiteor, tamen eqs. saepius.

etiamtum (etiam tum) *et etiamtunc* (etiam [eciam] tunc) *adv.* 1 *durative*: **a** (tunc) *adhuc, usque tunc – noch (damals), bis damals*: NARR. de lite abb. (MGScript. XIV p. 159,19; c. 1100) hic (*monachus*) rediens cum baculo pastoralis se suo subiciebat abbati, donec . . . inter eos quiddam subreperet scandali. *al.* **b** iam tunc – *schon, bereits damals*: POETA SAXO 2,314 Saxones etiam tum signa sequentes regia . . . quendam Pheringa vocatum armati petiere locum. CHART. episc. Vratisl. 42 p. 47,3 Milegius . . . pro anno proximo precedente consecrationem nostram ad huc sede vacante . . . ponderaverit . . . X. marcas et tres scotos argenti . . . , de tercio vero anno hos duos annos precedente eciam tunc sede vacante eqs. *al.* **c** tunc quoque – *auch dann (noch)*: GLOSS. II 608,1 St.-S. – m ionohdanna (*spectat ad Cic. Catil. 2,4*). 2 *iterative i. q. tunc iterum – (auch) damals wieder*: HUGEB. Wynneb. 8 p. 112,45 per multa annorum spatia . . . retentos habebantur corporis artos; etiam tunc tribus annorum intervallis, antequam de mundo pergeret, tam infirmus . . . habebatur, ut pergere non poterat. THANGM. Bernw. 43 p. 777,16 si quos dissidentes forte reperit *imperator*, . . . statim reconciliabat . . . ; quod etiam tunc in ipso festo . . . nativitatis facere prudenter instituit. GOZECH. Alban. 8 pestiferi dogmatis venenum a . . . fonte Ario usque ad . . . Arcadii . . . et Honorii tempora scatenis etiam tum vasa mortis, in quibus transfunderetur, invenit. *al.*

eticus v. 1. ethicus. **etimologia** v. etymologia.

[etindros v. enhydros.]

[etis v. aethyia. adde: ANTIDOT. Augiens. p. 45,16 recipit hec: . . . opobalsamu scrip. XXIII, cnidios etis (cf. Paul. Aegin. 7,11,26 νηδύος αἰδυίας) scrip. VI, laccar dactilu scrip. XII eqs.]

[etistincta v. et et distinguo.] etites v. aetites.

***etitulo**, -atum, -are. *ordinare, nominare – bestallen, ernennen (partic. perf usu subst.)*: CHART. Sangall. B 303 p. 238,2 (a. 1219) prepositus debeat eligere de -tis tantum . . . ecclesie, si fuerint, et, si non fuerint titulat, de non-titulatis ipsius terre.

***etogenus** v. heterogenus. **etque** v. et.

etropicus v. hydropicus. ***etrusio** v. extrusio.

etsi (et si) *coni.* 1 *vi condicionali i. q. (etiam)si, etiam tum cum – (auch, selbst dann) wenn*: WALAHFR. Gall. 1,15 sed -i curiosius interrogati fuissent *fratres* a quoquam, iussit, ut eum . . . Italiam dicerent invitatum. AMARC. serm. 3,941 dominis servite, -i reprobi sunt. VITA Heinr. IV. 3 p. 16,34 ad accusationem inimicorum suorum, -i vera fuisset, non sibi respondendum asseruit. *saepius*. quod -i: NITH. hist. 2,2 p. 15,4 quod -i alter hoc ita esse non crederet, . . . illum (*Lotharium*) certum se efficere promisit *Pippinus*. RATHER. coni. 13,428 quod -i amplius haberem, non sinerent divites ea mihi pro anima dare; coegerent potius in vanitate consumere. NOTKER. LEOD. Remacl. (MGMer. V p. 110,24) quod -i eloquentissimum quendam . . . sectari contenderem, nullius utique iudicium extimescerem. *al.* 2 *vi concessiva i. q. quamquam, quamvis – obschon, obgleich*: NITH. hist. 1,3 p. 3,19 quod pater statuerat, Lodharius ducere, -i non manifeste, occulte studebat. RADBERT. thren. 2,1203 errant *fili*, et si non in eo, quod panem . . . requirunt, saltim quia eqs. PETR. DAM. epist. 21 p. 210,22 ut, et si me . . . possit prudentia vestra despiciere, vel sanctorum testimonio . . . non dedignetur audire. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 93,11 non erat bonum Iudeis . . . Christum . . . crucifigere, -i nobis esset bonum. *persaepe*. quod -i: RATHER. ascens. I 1,22 quod -i (si var. l.) beato Gregorio . . . letanias . . . visum esse instituere, quid obest ad dominicum . . . suasum. 4,184 quod -i Elias triennio oratione pluviam avertisse, oratione rursum legatur eam, cum voluit, reddidisse, . . . Samuhel tonitrua . . . mugire fecisse

. . . , non fecerunt ea, sed Deus per ipsos. *ibid. al.* cf. tamenetsi, tametsi.

ettera v. hedera. ***etterofilas** v. *enterophylax.

ettheca v. ectheca. **ettycus** v. 1. ethicus.

[etula v. *acidula.] *etunio v. *idoneo.

etunius v. idoneus. **etycus** v. hecticus.

[etymagium v. *ecmagium.]

etymologia (ae-, (a)ethy-, (a)et(h)im-, -oia, -oya), -ae f. (ἐτυμολογία) *script. et form.*: thim-: l.35. -mūlogia: l.26. -ligia: l.17. *acc. sg.* -an: l.28. *metr.*: ētymōlogia: l.16. *abl.* ētymōlogiā (an ētymōlogiā?): l.31.

1 *usu originario i. q. originationis, derivatio – (Wort-)Her-, Ableitung, Etymologie (interdum c. sensu significationis, e. g. l.16.20)*: **A** *proprie*: 1 *in univ.*: HETTI (?) interr. p. 91,25 quia superius fidei nostrae regulam declarasti, libet . . . enarrare eius -am (ethi- *cod.*). MILO carm. 1,6,3337 hic, aethi-a (aethi-igia var. l.), tuus confunditur ordo. REMIG. ALTISS. mus. 528,16 duas . . . aethi-as habet *iambus*. IDUNG. PRUF. argum. 773 monachus alius cenobita, alius heremita, id est anachoreta, qui secundum ethi-am nominis proprie monachus dicitur. SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 216,25 privilegium secundum ethi-oyam sui nominis est lex privata. *saepe. rhet.*: p.1403,37. 2 *in interpretatione nominis*: PAUL. DIAC. Lang. 1,5 hi (*Scritobini*) a saliendo iuxta linguam barbaram ethi-am ducunt.

25 **VITA** Odil. 8 (MGMer. VI p. 42,4) duce . . . consedente in editiore eiusdem urbis loco, qui ob ethi-am (ethimulu- *m¹ 1a*) ipsius nominis Hohunburc dicitur, contigit eqs. LIUTPR. antap. 4,7 p. 106,5 nominis tui eti-an parentes tuos videntes fuisse intelleges; Manasses quippe obliviosus . . . interpretatur. METELL. exp. Hieros. 6,488 pacis vir habet te, visio pacis, ac licet alterno verbo, sensu tamen uno ethi-a, Gotfride, dat urbs simul ipsa oscula grata tibi, cui vult iam libera subdi (v. *notam ed. p. 174*). *saepius*. **B** *meton. de scriptis -arum*: 1 *spectat ad Isid. orig.*: ALCUIN. epist. 166 p. 274,11 Isidorus . . . multa nomina ponit de Deo Christo in ethi-is (thi- *var. l.*) vel aliis scripturis suis. CATAL. biblioth. A III 63 p. 186,38 Oseas propheta; ethi-oya; liber geometrie Euclidis. p. 187,16 Ysidorus ethi-oiarum. *al.* 2 *spectat ad Hraban. univ.*: LEO MARS. chron. 2,53 quorum (*codicum*) nomina indicamus: . . . Claudium super epistolas Pauli, Rabanum ethi-arum.

II *per confusionem c. aetiologia i. q. inquisitio causarum – Erforschung der Ursache*: ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,4 p. 21,17 Augustinus . . . dicit: 'scriptura omnis, quae Vetus testamentum dicitur, quadrifarie traditur, vel secundum historiam . . . vel secundum -am (*Aug. util. cred. 3,5* aetiologiam [-am *sim. var. l.*]), cum docetur, qua de causa scriptum est, vel secundum anagogiam . . . vel secundum allegoriam.

etymologicus, -a, -um. (ἐτυμολογικός) 1 *usu originario i. q. ad etymologiam pertinens – die (etymologische) Her-, Ableitung betreffend (usu subst.)*: ALLEG. sapient. 1 p. 468^a,25 artis origo est caput corvi sine alis volantis . . . ; intellige ergo -a, nam est eqs. 2 *per confusionem i. q. αἰτιολογικός, ad inquisitionem causarum spectans – die Erforschung der Ursache betreffend (cf. l.45)*: ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,4 p. 22,64 historicus et -us (*sc. modus*) et anagogicus sub literalis sensu comprehenduntur, secundum diversitatem . . . , quod scilicet historicus rem simpliciter narrat, -us cum causa, anagogicus autem cum utriusque testamenti consonantia.

***etymologizatio**, -onis f. *derivatio, originationis – (etymologische) Her-, Ableitung*: IOH. AEGID. mus. prol. 17 tertio (*sc. tractabimus*) de ipsius (*musicae*) notificatione, diffinitione et -e. ³ *de musicae diffinitione seu descriptione et -e*.

***etymologizo** (ethim-, -oiso, -lio), -are. *metr.* ētymōlogi-: l.66.68. *derivare, deducere per originationem – her-, ableiten, (in seiner Etymologie) erklären*: CONR. MUR. nat. animal. 162 ethi-at (-liat, -oisat var. l.) res satis ille (*Isidorus*) bene. summ. p. 50,6 in Novo Grecismo: 'qui bene diffinit, distinguunt, dividit atque ethi-at, derivat continuatque . . . hic, si vult, bene paralogizat vel silogizat.'

Etyops v. Aethiops.

1. **eu** *adv.* (εὖ) *bene – gut*: CHRIST. STAB. Matth. 1 p. 1264^A evangelium Graecum nomen est et dicitur Latine bonum

[Weber]

nuntium; eu bonum, angelum nuntium. GLOSS. Salern. p. 20,15 eucrasia dicitur ab eu, quod est bonum, et crasis, quod est complexio, id est bona complexio. ALBERT. M. metaph. 13,2,4 p. 569,49 'dubitabit aliquis, quid est' illud 'eu' (p. 1092^b, 26 τὸ εὖ) sive 'bene, quod' est 'ex numeris'. *al.*

2. eu v. heu.

Eva (Ae-), -ae f. *proava humani generis*. 1 nomen proprium appellativi more adhibitum i. q. sponsa – Braut: ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 33,93 ecce modernus Adam, si forte novam petit Aevam (gloss.: sponsam). 2 *alch.*: ROSIN. ad Euth. 1 p. 269 nominasti hic Adam (*antea*: plumbum) et tacuisti nomen foeminae seu Evae . . . ; illud, quod tibi (sc. *Adae*) assimilatur, est Eva; . . . accipe Evam (*antea*: azoch) et quod assimilatur Evae, nominasti hic foeminam, quae est Eva, et tacuisti nomen *Adae* (*inde* ANON. tab. p. 185,17sq.).

evacatio v. evagatio. **evaco** v. evagor.

***evacuabilis**, -e. *qui expelli potest – vertreibbar, auszu-treiben(d)*: ALBERT. M. sent. 3,34,9 p. 640^a,35sq. non . . . idem potest esse -e et permanens in saeculum saeculi, timor . . . initialis -is est in hac vita a perfecta charitate.

***evacuaria**, -ae f. *epistula infirmationis – Erklärung der Ungültigkeit*: FORM. Marculfi 2,27 meam cautionem absque ulla -a (-o var. l.) intercedente recipiam. cf. **evacuatorius*.

***evacuatio**, -onis f. *expulsio, deductio – das Abführen, Entleerung*: URSO med. 146 medicina . . . datur ad materiei digestionem sive -em (evacuationem var. l.).

evacuatio (-cio), -onis f. 1 *actio evacuandi – das Aus-, Entleeren: a in univ. (fere usu medic.)*: AESCULAPIUS 21 p. 29,23 lipothomia stomachi . . . fit . . . ex sanguinis vel ex ventris -e. ALFAN. premn. phys. 1,53 p. 14 necessitas . . . fuit homini cibi et potus propter -es (PG 40,520^b κενώσεις) et diaphoresias. MAURUS phleb. p. 16^a,22 per flebotomiam venae evacuantur et ratione -cionis attrahunt humores extra vasa contentos. *persaepe*. v. et l.26. **b depositio – das Ablegen**: AGOB. 18,3 l. 12 illa . . . humilitas, qua Dominus . . . semetipsum exinanivit, ut formam servi acciperet, inclinatio fuit miserationis, non -o potestatis. HUGO HONAUG. div. 28,3 -o formae non est abolitio naturae. BERTH. RATISB. serm. 3 p. 23,9 uno modo (sc. *anima bona gratiam Dei sibi attrahit*) per -em, ut . . . anima evacuet se ab omnibus, quae inordinate . . . diliguntur. *al.* 2 *abolitio, dissolutio – Aufhebung, Auflösung: a gener.: a in univ.*: RADBERT. Arsen. 2,2 p. 64,2 virtutum -o et peccati fomes. HILDEG. vit. mer. 3,162 quamvis nihil timeas (sc. *inanis gloria*) et quamvis unamquamque rem rapaciter rapias, pessima -o pessimi idoli es. ALBERT. M. sent. 3,31,7 p. 585^a,23sq. quaeruntur quatuor, quorum primum est de -e (sc. *in caelo*) fidei, secundum de -e spei . . . , quartum de -e scientiae. **β effusio – Verschleuderung**: INNOC. III. registr. 2,201 p. 391,31 non solum millenarii exercitus multitudinibus non indigebimus (sc. *imperator*) nec etiam inevaluabilem thesaurorum -e (evacatione var. l.), sed eqs. **b iur. i. q. infirmatio, cassatio – Erklärung der Ungültigkeit, Entkräftung**: PETR. CRASS. def. 3 p. 437,38 omnia, quae Calcedoniae . . . in -em symboli CCCX et VIII patrum . . . dicta vel acta sunt. CHART. Rhen. inf. II 721 p. 423,33 in . . . dictarum litterarum . . . -is testimonium sigilla nostra hiis litteris . . . duximus appendenda. v. et vol. I. p. 228,34. 3 *amissio – Verlust*: RADBERT. Adalh. 17 patet, quantum pondus habuerit idem vir, cuius -o fidei Francorum genus omne probaverit non credendum. CHRIST. cal. Mog. 5 (MGScript. XXV p. 242,5) si ad sedem apostolicam appellarem (sc. *Heinricus*) . . . , nihil mihi accesseret, nisi labor corporis . . . , evisceratio mentis et -cio gracie.

***evacuativus**, -a, -um. *expellens, deducens, purgativus – austreibend, abführend, reinigend (usu medic.)*: 1 *adi.*: URSO med. 149 alia (*medicina*) . . . est discrasiae alterativa, altera digestiva, alia -a. THADD. FLORENT. cons. 41,204 quando approximatur aliqua medicina -a aque, semper adiungantur cum eo medicamina, quae epar confortant. WALTH. AGIL. med. 140 p. 223,40 administra medicinam colere -am. 2 *subst. neutr. i. q. medicamen expellens, deducens, purgativum – austreibendes, abführendes, reinigendes Mittel*: THEOD. CERV. chirurg. 3,47 p. 174^C -um bonum materierum scabiei est

decoctio epithymi. ALBERT. M. caus. element. 1,1,2 p. 52,56 si est aegritudo ex materia corrupta, dant *medici* -a. *al. in imag.*: ALBERT. M. euch. 6,1,3,2 p. 359^b,27sq. oportuit . . . , quod expulsiva et -a homo sumeret, antequam cibus iste (sc. *sanitatis*) praepararetur, haec autem -a fuerunt legis austeritas et prophetiae exhortatio.

evacuator, -oris m. *qui tollit – einer der aufhebt*: HILDEB. epist. (MG Lib. Lit. II p. 671,31) Paulus apostolus, -r legis et gratie predicator.

***evacuatorius** (va-, -tur-), -a, -um. 1 *adi.*: *a natur. et medic. i. q. evacuens – entleerend*: BRUNUS LONG. chirurg. 2,5,2 p. 123^B administra . . . repercussiva cum stypticitate, nisi aegritudo fuerit in locis -is, sicut in collo et subscellis . . . ; colulum . . . est -um cerebri et subscelle cordis; . . . magis timoratum est, quando accidit *carbunculus* in locis -is propter vicinitatem principalium membrorum. **b iur. i. q. tollens – aufhebend**: FORM. Marculfi 2,35 tibi hanc epistolam -uriam (-a, vacuatoria var. l.) fecimus (FORM. Senon. I 24 p. 195,32. *al.*). 2 *subst.*: *a neutr. i. q. membrum evacuens – entleerendes Organ (usu natur. et medic.)*: ALBERT. M. animal. 1,608 splen . . . est -um sanguinis et adustionis eius cinereae. v. et l.14. **b fem. i. q. epistula infirmationis – Erklärung der Ungültigkeit, Entkräftung (usu iur.): FORM. Andec. 17 incipit v-uria; . . . hec v-uria firma permaniad. *al.* FORM. Senon. I 24 p. 195,38sq. ut . . . presens -uria omni tempore firma permaneat.**

evacuo, -avi, -atum, -are. *usu medial.*: l.43.p.1413,7,8; refl.: p.1411,40. *pendet a(b)*: l.43.62.

1 *vacuum reddere, exinanire – (aus-, ent)leeren, frei machen, (aus)räumen (absol.: l.32.41. al.; c. dat. commodi: l.33. al.)*: *a in univ.*: *a gener.*: NOTKER. BALB. gest. 1,14 p. 18,14 si -are novi (sc. *rex*) et replere didici. EPIST. Salisb. 24 quod (*beneficium*) vobis (sc. *archiepiscopo*) nuper est -tum. GESTA Frid. I imp. A p. 53,7 precepit, ut civitas -retur. CAES. HEIST. hom. exc. 98 indesinenter ex hoc vasculo bibo (sc. *Rudgerus*), sed illud -are non valeo. CHART. Gelr. 968 p. 936,14 si . . . naves onerosae -rentur. *al. v. et p. 1244,41. β natur. et medic. fere c. sensu purgandi*: ANTIDOT. Sangall. p. 90,5 quomodo dionisia ydropicos -bat. PS. HIPPOCR. phleb. 58 magnitudo et virtus naturę est custodienda in evacuationem sanguinis, si sufficiat ad -andum. CONSTANT. AFRIC. coit. 9,9 -atur humor per coitum. HILDEG. phys. 5 praef. p. 1265^D dum per omnia a rogem et a milche -antur *piscis*. WALTH. AGIL. med. 33 p. 133,18 venter debet -ari ter vel quater. *persaepe. b exuere – ablegen, sich entledigen (usu refl.: p. 1411,40)*: HROTSV. Abr. 7,3 ubi est verecundia tua (sc. *Mariae*) virginialis? ubi continentia admirabilis? :: -ta. CHRON. Merseb. 2 p. 170,1 hic (*Otto III.*) cum factus esset vir, quae parvuli erant, -vit (cf. *Vulg. I Cor. 13,11*). OTTO FRISING. chron. 3,6 p. 143,12 novo homine, qui veterem -vit, nato. *al. v. et p. 1411,40. c privare, (de)nudare – berauben, um etwas bringen*: ANNAL. Fuld. II a. 886 p. 105,1 Rhenus alveum suum egressus cuncta loca sibi contigua . . . omnibus frugibus et lino et foeno -vit. THEOD. AMORB. Bened. I 8 suppl. p. 422,12 ut ecclesia nostra . . . tanto sibi commisso amplius -retur patrono. CHART. Stir. IV 176 p. 109,38 cum . . . Salzburger ecclesia . . . iam pridem -ta iuribus miserabiliter disturbata iaceret. *al.* 2 *effundere – aus-, abgießen*: GEBER. forn. 15 p. 749 -a aquam caute. 3 *extinguere, delere, tollere – auslöschen, vernichten, aufheben, austilgen (expressius i. q. abscidere – abschneiden, abhacken: l.63)*: *a gener.*: *a in univ.*: VITA Sadalb. 16 (MG Mer. V p. 59,17) nefandum facinus a civitate . . . radicitus -vit. ARBEO Emm. 18 p. 53,8 -tis membris. PASS. Kil. II 6 cernebat *papa* paulatim -ari fraudem antiqui hostis. EPIST. Heinr. IV. 6 ad -andum prebende vestre detrimentum. CHART. Port. 182 p. 196,10 nostra sepe labitur et -atur memoria. *al. de hominibus*: ARBEO Emm. 28 p. 68,23 -ta (VITA Emm. 28 p. 68,24 extincta) posteritate. HIST. Lang. Goth. 9 p. 11,6 per isto . . . domno Pippino . . . Abari sunt -ti et superati. **β consumere, (ab)uti – auf-, verbrauchen**: YSENGRIMUS 5,668 vos ego miror opes, quas expetit equoris usus, cocturis epulas -are focus. CHART. march. Misn. III 476 p. 331,27 omnes suos proventus

taliter –ans *Elisabeth* de quatuor viri sui principatibus, ut *eqs. γ negligere, abicere – verabsäumen, unterlassen*: HROTSV. Abr. 3,5 deflevit *Maria* se vigiliarum, orationum ieiunisque sudores –asse. 7,8 nonne tui (sc. *Mariae*) causa . . . omnem . . . regularis observantiam conversationis paene –vi in tantum, ut *eqs. δ medial. i. q. labare – in Verfall geraten, wanken*: ALBERT. M. sent. 3,31,7 p. 585^b,18 si fundamentum–atur, totum ruit aedificium, ergo si fides–atur, omnes gratiae et virtutes . . . ruunt in nihilum. **b iur. i. q. tollere, irritum facere, annullare – aufheben, wirkungslos, zunichte machen, für ungültig erklären**: CONC. Merov. p. 166,27 omnes . . . , qui definitiones nostras per inoboedientiam –are contendit, anathema percellatur. LEG. Wisig. 2,1,5 –tis . . . iudiciis. ANNAL. Hild. a. 993 fidem Sclavis . . . promissam –ans *Kizo*. DIPL. Heinr. IV. 282 quatenus omnis occasio tollatur, qua regie auctoritatis decretum –ari posse videatur. *persaepe*.

adi. evacuatus, –a, –um. **1 liber, carens, expers – frei (von)**: NOTKER. BALB. gest. 1,24 p. 32,19 cuidam pauperculo avaritia . . . non –o₂ (habundo, habundanti *var. l.*) in humana se obivium tulit *diabolus* specie. EPIST. Hildesh. 134,24 homo totus sanctus . . . , totus viciis –us. ALBERT. M. veget. 1,148 vitis et quaedam aliae plantae –ae medullis non concipiunt semen. **2 imbecillus, hebes – schal, fad**: EKKEH. IV. bened. I 48,14 pontificis gratum sit sal non –tum (cf. *Vulg. Matth. 5,13* si sal evanuerit). **3 mutilus – verstümmelt**: ARBEO Emm. 19 p. 54,2 quidnam refocilari vis –us (–is *var. l.*) truncusque?

[**evadenter** v. evidens.]

1. *evado, –are. (ex et vadare) *vadare, emetiri – durchwaten, durchwandern*: VISIO Godesc. A 14,1 via a sinistris declivis erat et arta, luto profundo putrida . . . desperationem aspicientibus ingerens semel profundissimo praecipitio eius immersum usque in eternum –are valere.

2. evado, evasi, evasum, –ere. *script. et form.*: ae–: p. 1414, 11. *adde* CHRON. Fred. 4,87 p. 164,29. *imperf. coni.* –seret: HUGEB. Willib. 5 p. 103,12. *perf. indic.*: evass(i): WILLIB. Bonif. 8 p. 47,8. *evad(i)*: l. 54,61. *al. fut. II* –sarit: DIPL. Otton. I. 114. *coniug. I.*: p. 1414,1. *adde* RHYTHM. 76,5,4. *coniug. II.*: TRAD. Frising. 42 p. 70,14. *depon.*: l. 58. p. 1414, 8. *partic. perf. sensu act.*: l. 46. p. 1414,18. *al. usu refl.*: p. 1414,1,3. *struct. notabiliores*: c. *dat.*: l. 55. *al. c. praep.*: a(b): l. 59,63. *al. de*: l. 49. p. 1414,3. *al. ex*: l. 46. p. 1414,14. *partic. fut. usu subst.*: p. 1414,12.

I exire, egressi – heraus-, hinaus-, weggeben: BEDA hist. eccl. 5,1 p. 282,16 cum . . . –entes ad terram naviculam . . . nostram ab undis exportaremus, mox . . . tempestas rediit. DHUODA lib. man. 2,1,50 cum pueris ex igne –sis (cf. *Vulg. Dan. 3,50*). CHART. Sangall. A II app. 18 cum . . . testes . . . adducti fuissent, . . . Rachilt et Heripreht . . . eidem testificationi consentire nolentes de placito –erunt. *al.*

II effugere – entkommen, davonkommen, (ent)fliehen: **A proprie et in imag.**: **1 intrans.**: **a in univ.**: LEX Sal. Merov. 11,6 si . . . nihil tulerit, ut fugiens –at, (aut fugiens –erit *var. l.*) *eqs.* ANDR. BERG. hist. 15 reliqui (sc. *Sarraceni*) f u g a vis (i. e. vix) –derunt (GERH. AUGUST. Udalr. 1,10 l. 105 f. inimicis –ere. *al.*). HROTSV. Abr. 3,3 –sit *Maria* latenter. ODO CAMER. (?) rhythmicmach. 93 III, V, VII ab hostibus circumventi, dum –ere nequeunt, capiuntur. IOH. CODAGN. trist. p. 47,23sq. Cumenses . . . , qui –si erant, ascenderunt in quodam monte, credebant enim ibi posse –ere a manibus Mediolanensium. *persaepe. b fugiendo pervenire – sich flüchten (nach, zu)*: LEX Baiuv. 14,4 si . . . vulneratum –derit *animal* ad domum domini sui *eqs.* BERTH. chron. B a. 1073 p. 217,11 vix ab eis (sc. *conjuratoribus*) cum paucis Wormatiam –sit rex. VITA Heinr. IV. 4 p. 20,10 quae (*femina*) in turrim –erat, molarem in caput regis dimisit. **2 trans. (de morte)**: l. 68. *al.*: **a in univ.**: BEDA hist. eccl. 1,22 p. 41,25 hostem. WIPO gest. 18 p. 38,1 caesaris Heinrichi persecutionem –erat *Thasselgardus*. THIETM. chron. 4,67 VII. Kal. Martii seculare periculum –sit *frater*. IDUNG. PRUF. dial. 2,637 affirmat *Hieronymus* sacrae virgini licere semetipsam interficere, si non possit aliter corruptorem carnis suae –ere. *saepe. b refl. i. q. se salvare – sich retten*: CHRON. Fred. cont. 37 p. 184,21 cernens Aistulfus rex Langobardorum,

quod nullatenus se –ere (–are *var. l.*) potuisset (*sim.* 38 p. 185,17). CHART. Ital. Ficker 12 p. 17,50 nihil habeo, unde me de iste tempus famis –ere possum (*sim.* p. 18,2). **B translate**: **1 intrans.**: **a in univ.**: GERH. AUGUST. Udalr. 1,10 l. 124 nullus . . . eorum, qui . . . sibi spolia Augustae civitatis . . . vendicaverunt, impunitus –sit. IOH. TULB. gest. 18 (MGScript. XXXI p. 700,33) quod nullus ex illis (*Sarracenis*) a canina morte –sus est. TRAD. Werd. 33 cum tantis aggravati essemus (sc. *abbas*) debitis, ut absque gravi dampno nullo modo possemus –ere. *al. c. sensu supervivendi, sanitatem recipiendi*: LEG. Wisig. 6,2,3 si . . . poculo veneni potatus –erit (ev–, supervixerit *var. l.*). MAURUS progn. 35 p. 47^b,13 –suris . . . spiritus est suavis. BRUNUS LONG. chirurg. 2,5,2 p. 123^B ex eo (*carbunculo*), quod ad nigredinem tendit, non –it aliquis. **b progredi, ascendere – fortschreiten, emporsteigen**: Wandalb. Goar. 1 p. 6,15 qui . . . brevi in eum culmen sanctitatis –sit, ut *eqs.* VITA Deic. 8 cuius magisterio multi . . . in virilis ingenii robur –si . . . eum . . . amplecti coeperunt (cf. *Boeth. cons. 1,2* in virilis animi robur –eras). MANEG. c. Wolffh. 1 p. 45,16 ecce, ad quem proventum sublimis meditatio illa –erit. *al. 2 trans.*: **a (e)vitare – (ver)meiden, umgehen, entgegen, sich entziehen**: AGIUS vita Hath. 19 ut maximam spem –endae mortis eius conciperemus. DIPL. Zwent. 16 p. 47,10 ultrices eterni incendii flammis. MANEG. c. Wolffh. 12 p. 71,7 qui (*cytharista*) penam legis –erat. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,6 sola (sc. *Roma*) –ere non potuit . . . ab auctore omnium sancctam . . . sortem. HIER. MOR. mus. 28 p. 290,6 quae (sc. *chorda*) eo, quod extra corpus viellae . . . affixa sit, applicationes digitorum –it. *persaepe. v. et p. 1416,1. b evincere – überstehen*: LEG. Wisig. 6,5,4 ille, qui concitavit litem, licet –erit percussionem, . . . C auri solidos det. WILLIB. Bonif. 5 p. 18,14 cum . . . discrimen gurgitumque maris –isset. NORB. IBURG. Benn. 27 p. 891,4 quae (*monumenta*) urticas et vepres et porcorum pasqua –ere potuerunt. ANON. coit. 1,4,35 hic . . . modus defectionis contingit maxime hiis, qui egritudinem longam –erunt. *al. c relinquere, excedere, transgredi – hinter sich lassen, zurücklassen, überschreiten*: NOTKER. BALB. Gall. 1^f p. 97,20 dentibus necdum mollitudinem (mollitudine *cod.*) lactis –entibus. ADAM gest. 3,35 quam (*ecclesiam suam*) . . . ita maximam fecit *praesul* *Coloniensis*, ut iam comparationem –erit omnium . . . ecclesiarum. CHART. Ioh. Ratisb. 10 qui (*Chunradus puer*) cum nondum pueriles –isset annos, pro eo fideiusserunt miles quidam Wolftrigel nomine et Ulricus. *al.*

III per confusionem i. q. invadere – eindringen (in), an sich reißen: LEX Alam. capit. 98 p. 52 (cod. 1) de his, qui res alienas . . . –erit (cf. 98 pervaserit [invaserit *var. l.*]). LEX Baiuv. 17,2 ego tua opera non invasi (–si *var. l.*).

[**euagaidos** v. hyaloides: CONSTANT. AFRIC. theor. 1,11, 3,14 p. 11b^r.]

50 evagatio (–aca–, –cio–, –onis f. *usu plur.*: l. 54,57. **1 proprie vel in imag.**: **i. q. circumcursio – das Umherschweifen (in malam partem)**: l. 53,54,57,59. *al.*): DIPL. Conr. III. 77 p. 137,31 nec insolentem inhabitantium monialium ultra ferentes –em. CAES. HEIST. hom. I p. 43^a,38 –es . . . reprimere. CHART. Otterb. 111 animalibus . . . per totam nostri domini iurisdictionem liberam et quietam . . . contulimus –em. INNOC. IV. registr. B 257 p. 222,5 propter –cationes (–es *var. l.*) in civitate. DAVID compos. 2 prol. p. 64,3 ut, . . . , dum ista scriberem vel legerem . . . , corpus ab –is discursu restringerem. *al. de cursu siderum*: MANEG. c. Wolffh. 20 p. 89,10 nolite inquirere soli anfractus vel –em lunę. **2 translate**: **a digressio – das Abschweifen**: VITA Chrod. 1 p. 553,23 longae disputationis –em fugiens. **b declinatio – Ablenkung**: BERTH. RATISB. serm. 16 p. 87,12 tota memoria in eo (*Deo*) sine –is volubilitate . . . suaviter quiescente. **c disseminatio, divulgatio – Verbreitung**: VITA Greg. Porc. II 8 p. 470^E quod . . . non dura –e, verum divinae voluntatis interpretatione servus tunc fuerit patefactus.

[**euagaydon** v. hyaloides: CONSTANT. AFRIC. theor. 3,14 p. 11b^r.]

euaggelistes v. euangelista.

evaginatio, –onis f. *actio destringendi, depromendi – das*

[Weber]

(Heraus-)Ziehen, Zücken: CHART. Wirt. III 923 p. 425,22 (a. 1238) gladii . . . sive cultelli iracunda -o.

evagino, -avi, -atum, -are. *script.* -ai-: l. 8. (de)stringere, depromere – hervorziehen, zücken: 1 *proprie*: PAUL. DIAC. Lang. 2,28 p. 88,15 spatham illius (*Alboinis*) ad lectuli caput, ne tolli aut -ari possit, . . . conligavit *Rosemunda*. FORM. Turon. 30 p. 153,8 violenter super ipsum (*hominem*) -to (evai- var. l.) gladio venit (sc. *insidiator*; ANNAL. Fuld. II a. 850 p. 40,31. *persaepe*). WALTHARIUS 1361 -to regem importunior ense impetit. EPIST. Worm. II 3 -tis cultellis. *al. alleg.*: PETR. DAM. epist. 60 p. 204,3 nos quidem dormimus, sed -tus sedis apostolicae mucro non dormit. *al.* 2 *translate i. q. denudare, patefacere – offenbar machen*: EKKEH. UR-AUG. Hieros. 33,3 occultus eatenus aecclesiae persecutor Alexius diu tectam suae perfidiae toxicatam rabiem -at. *v. et vol. II. p. 1514,30.*

evagor, -atus sum, -ari vel **evago**, -are. *script.* -ac(o): l. 21. 1 *proprie i. q. ambulare, circumcursare, circumvagari – umherschweifen, herumlaufen*: a *in univ.*: a *de anim.*: IONAS BOB. Ioh. 8 cum . . . per saltum . . . oratione et ieiuniis -caret (vacaret, exerceretur *var. l.*) *eqs.* CONC. Karol. A 39^A,143 ne eis (*canonicis*), quibus cordi est plus otii vacare quam divinis obsequiis incubare, f o r a s -andi locum praebat *frater* (OTTO FRISING. chron. 8,26 p. 436,1. *al.*). WIGAND. Waldg. 34 p. 44,2 familia lugubris cursitare, -are, silvas questibus pro puero cepit replere. *al. v. et p. 1335,4. c. sensu pererrandi*: MEGINFR. Emm. 12 saepe . . . sic -tus est *presbyter Vitalis*, ut per cacumina turrium curreret. ß *in imag. de sono*: ALIA MUSICA 134 p. 196 ut unusquisque suam speciem diapason teneat, per quam -ando sursum ac deorsum libere currat. NARR. itin. nav. p. 179,13 tuba . . . late per Christianorum terminos -ta ad restaurationem miserabilis cladis innumerabilem movit populum. *al. v. et p. 1128,38. b proficisci – sich begeben (nach), reisen*: EPIST. Hann. 16 p. 38,5 nunc -ari Goslarum, nunc Cudelinumburgum ascendere, nunc Ostrewic cursitare. CHART. Nuremb. 339 quia grave est nimis ac verecundum sexui femineo ad singula damna propter querimonias -ari. c *abire, evadere, effugere – weggehen, entfliehen*: SISEB. Desid. 20 ante faciem hostium -ans (-antes *codd.*) primum ab hostibus . . . criminis artifex capta est *Brunichildis*. LEG. Wisig. 2,4,10 p. 103,12 quare contingit ea (*mancipia*) vel ab aliis occipari . . . aut etiam a dominorum iure inlicite -are. 9,1,16 si quis servus in fuga positus vel quibuscumque modis de iure domini sui -ans ad quemlibet pervenerit *eqs.* VISIO Godesc. A 1,4 partim -ari a corpore, partim in ipso remanere non poterat *anima*. d *egredi, excedere – austreten (über, aus)*: LAMB. HERSE. Lull. 26 p. 339,19 Fulda fluvius alveum suum -tus totam adiacentis campi planiciem occupaverat. e *se movere – sich verschieben, verrenken*: WILH. CONG. chirurg. 1769 pes versus interiora vel posteriora dextrorum vel sinistrorsum -atur. f *diffundi – sich ausbreiten, sich verbreiten*: INNOC. IV. registr. A 551 p. 389,32 quia tectum vulnus, si dimittatur intactum, solet in scandalum corporis latius -ari. 2 *translate*: a *declinare, digredi – abschweifen*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,3 l. 16 ne . . . dum -amus ad otiosa, hostium cunei derepente praecipites ecclesiae valvas inopinato infringant incursu. OTTO FRISING. gest. prol. p. 12,14 si a plana hystorica dictione ad -andum oportunitate nacta ad altiora . . . acumina attollatur oratio *eqs.* ALBERT. M. caus. element. 1,1,2 p. 51,74 ne . . . amplius -emur circa quaestiones de numero elementorum ab antiquis factas. CONR. MUR. summ. p. 58,12 extra materiam assumptam nimium -ari. *al.* b *incurrere – geraten (in)*: CHART. Sil. D II 46 p. 31,17 (a. 1233) ne, si cogantur *monachi et conversi* . . . apostolicam sedem adire, in suarum -entur periculum animarum.

adi. evagans, -antis. *superbus, arrogans – überheblich, hoffärtig*: ANON. princ. magistr. 92 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 202) gene, mentum, labia flores superabant, nec hec -cia, sed modesta stabant.

[**euagoydon** *sim. v. hylaoides*: CONSTANT. AFRIC. theor. 3,14 p. 11b^f.]

evaleo, -ui, -ere. *valere, posse – können, vermögen*: AL-

CUIN. carm. 1,551 nec . . . -uit *dux Pendan* fugiens evadere mortem. CHRON. Andag. 86 p. 215,31 nullis acclamationibus fratrum vel cleri -uit *Berengerus* procuratori oblate attrahi. LIGURINUS 1,742 curia nec . . . -uit veterem procerum sopire querelam. *al.* ANNAL. Mell. a. 1238 cum id, quod conabatur *imperator*, efficere non -uit, . . . Austriam egreditur.

evalesco, -ui, -ere. *convalescere – wieder zu Kräften kommen, wieder erstarken*: THIETM. chron. 2,26 egritudine . . . compressus valida ad modicum -uit (*corr. in convaluit V*) *episcopos*. *ibid. al.*

[**euangelium** v. euangelium.]

validus, -a, -um. *validus, fortis – kräftig, stark*: HEIRIC. Germ. I 3,408 surgit et -is . . . procellis . . . increpat.

***evanefio**, -factum, -fieri. *auferri – entschwinden, ent-rückt werden*: VITA Serv. 16 p. 64,2 cum . . . penes vivos nulla similis cura funeris retinetur cumque adnichilata vita et spiritus -tus, (-ta *var. l.*) plangitur *eqs.*

***evaneo**, -ere. *disparere, (ef)fugere – ent-, verschwinden*: ANSELM. BIS. rhet. 1,8 p. 119,1 vestra . . . defensio, quam . . . ratio ipsa repudiat, iam a meo conspectu -at. 2,12 p. 160,10 cum forte deficiat *vestra argumenta*, restat -at *vestra causa*. 3,3 p. 176,3 iam . . . -as (sc. *Rotilandus*) a Christiana plebe. GLOSS. II 261,6 St.-S. dispareo, -o uarsuindu.

***evanescentia**, -ae f. *actio diffugiendi – Verflüchtigung*: WILH. SALIC. chirurg. 2,12 p. 334^F quia . . . emissio spirituum et caloris naturalis ac illorum -a duplicaretur.

evanesco, evanui, -ere. 1 *disparere, (ef)fugere, evadere – ent-, verschwinden*: HROTSV. Cal. 9,8 citius dicto -uit *serpens*. ANSELM. BIS. rhet. 3,3 p. 176,5 fugias (sc. *Rotilandus*), inquam, et -ito. CHRON. Flor. Wig. cont. a. 1160 (MGScript. V p. 568^b) cum eum (*diabolum*) monachili habitu spoliarent *monachi*, inter manus eorum ut fumus -uit. URSO gloss. 5,5 p. 91,10 dum poros aperit *caliditas*, et per evaporationem spiritus -it. *persaepe*. 2 *remittere – nachlassen*: ALBERT. M. animal. 1,211 sunt . . . quidam, quorum visus -it in nocte et confortatur in die . . . , quidam . . . visum -entem habent in die. *partic. praes. usu subst., inter nomina neumorum*: TABULA neum. (VeröffMusHistKommBADW. XIII. 1997. p. 55; cod. s. XIII.^{ex}) punctus, iacens, nectens, -ens, gula *eqs.* 3 *deficere, (paulatim) perire – schwach werden, (allmählich) vergehen*: a *corpor.*: WILLIB. Bonif. 8 p. 43,10 non renovatus (sc. *mundus*) . . . per omnia suo -it dispendio et ad praedestinatum anhelando finem festinat. HEINR. TEG. Quir. II 8 relatus domum (sc. *qui ecclesiam incenderat*) omnimodis -ere et attenuari cepit in corpore. *deminui – abnehmen, schrumpfen*: CAES. HEIST. Engelb. 2,17 p. 280,4 ita cor eius (*uxoris Friederici comitis*) ex dolore . . . emarcuerat et -uerat, ut vix fabae quantitatem excederet. b *spirit.*: EPIST. Hildesh. 3 -unt simul cum tempore, quae geruntur in tempore, nisi *eqs.* CHART. Raitenh. 297 p. 238,20 ne gestarum rerum memoria processu temporis -at. *al.* *consumi, sui oblivisci – aufgehen (in), sich vergehen*: HERM. IUD. conv. 10 p. 100,18 adeo . . . in hac dementissima cogitatione -ui . . . , ut . . . diabolo perfectam letitiam facerem. 4 *se resolvere – sich auflösen (in, zu)*: ALDH. virg. I 28 p. 264,19 cum figura mundi in ictu et atomo -uerit. CARM. Bur. 67,5^a,4 ne candore nimio -ant *pectus, mentum, colla, genae* in pallorem. ALBERT. M. veget. 6,25 totum (sc. *lignum alni*) -it in favillam talem (*albam*). *al.* 5 *desinere, finire – aufhören*: EPIST. TEG. II 32 p. 48,34 scismate -ente.

***euangelarius** (-uu-), -a, -um. (euangelium) *script. eug-*: TRAD. Scheftl. 118. *quattuor euangelia canonica (vel partes euangeliorum canonicorum in singulis missis legendas) continens – die vier kanonischen Evangelien (oder Evangelienperikopen) beinhaltend*: 1 *adi.*: CATAL. cod. Conr. Schir. (MGScript. XVII p. 624,19; a. 1241) -um et lectionarium in uno volumine, item -um librum, in quo quattuor euangelia de nocte leguntur. 2 *subst. neutr. de libro ('Evangelist(ar)')*: CATAL. biblioth. A I 92 (s. X.^{ex}) III evv-a. CHRON. Hild. p. 848,37 missale cum -o et lectionario (HONOR. AUGUST. gemm. 1,88 lectionarium et -um. *al. v. et l. 65*). CATAL. biblioth. A I 3 p. 19,1 -um deauratum. RITUALE Flor. p. 55,27 subdiaconus suscipiat evv-um et portet in sacrarium.

euangelico v. euangelizo.

euangelicus (ae-, egu-, -uu-, eun-, -agne- *sim.*), -a, -um. (εὐαγγελικός) *metr.* ē-: HERIG. Ursm. 1,700.

1 *adi.*: a ad euangelium pertinens, qui 'euangelii' est – das Evangelium betreffend, Evangelien-, 'des Evangeliums':
 a in univ.: DIPL. Merov. I 37 -a p r a e c e p t a (TRAD. Frising. 106 p. 122,15 preceptum -um. *al.*). ALDH. virg. I 22 p. 253,10 sextum -ae (eun- *var. l.*) beatitudinis gradum consequi (*spectat ad Vulg. Matth. 5,35qq.*). epist. 5 p. 491,20 cata -ae (egu- *var. l.*) experimentum auctoritatis. CAPIT. episc. I p. 218,7 -a (-agne- *var. l.*) et apostolica pagina. HROTSV. Pafn. 11,1 -a promissio (*Vulg. Matth. 11,22*) in nobis est impleta. THIETM. chron. 6,21 p. 298,35 tuba sonat euv-a. persaepe. v. et p. 1419,24.25. p. 717,24. vol. I. p. 764,18. II. p. 175,55. β de hominibus: VITA Gang. I 14 (MGMer. VII p. 169,2) -us poeta (*i. Sedulius*). HELM. chron. 6 p. 16,1 dignissimi presules et ew-i (-e *var. l.*) predicatorum Anscarius, Reimbertus. de personis in euangelii nominatis: WETT. Gall. 20 nec dissimilis fere effectus est levita -o scribae (*spectat ad Vulg. Matth. 8,19*). CONSUE. Marb. 219^b ille ew-us servus, de quo dicitur: 'eqs.' (*Vulg. Luc. 12,42*). VISIO Godesc. A 1,65,1 Lazarus, -i illius Lazari vicarius. saepe. γ *spectat ad codicem textum euangelii continentem*: CATAL. thes. Germ. 82,16 (a. 870) capsas -as argento paratas III. β *iuxta euangelium vivens* – gemäß dem Evangelium lebend: LIBELL. de conv. Baiuv. 2 quam (*lufavense sedem*) ew-us doctor Roudbertus ab anno adventus eius ... usque in die vocationis suae rexit. IORDAN. SAXO princ. 104 ubique virum -um verbo se exhibebat et opere. *al.* c ad novum testamentum pertinens, novae legis proprius – den neuen Bund betreffend, 'des neuen Bundes': WALAHFR. exord. 20 p. 492,34 Dominus ... prius legale pascha perfecit, deinde -a sacramenta instituit. 28 p. 513,8 cum ... Iudaicus populus praeceptum decimarum ... observaret, ... cur non maiori studio plebs -a eandem impleat iussionem? v. et p. 1419,29. 2 *subst.*: a *fem. i. q. euangelium* – Evangelium: EPIST. Hildesh. 58 hanc ew-ē sententiam (*sc. Vulg. Ioh. 10,15q.*) aut ... dissimulando aut ... ignorando ecclesiam ... vobis usurpastis (*sc. sacerdos*). b *neutr. i. q. nuncium bonum* – frohe Botschaft: a *proprie*: RHYTHM. 42,12,5 surrexit Christus, et multorum corpora, quae dormierunt in sepulcris arida, in civitate simul Hierosolima apparuerunt et narrant aew-a (*spectat ad Vulg. Matth. 27,52sq.*). β *meton. i. q. verbum euangelii, dictum euangelii* – Evangelienwort: FORM. Sangall. II 47 ne ... adversarii mei de nobis -um (euangelium B) illud frequentare incipiant: 'eqs.' (*Vulg. Matth. 15,13*; WIP. gest. 4 p. 25,10. DIPL. Conr. III. 57 p. 974,26 ē-um: 'eqs.' p. 974,26 evv-um. *al.*).

adv. euangelice. secundum euangelium – dem Evangelium entsprechend: LIUTG. Greg. 9 p. 74,6 dignum et memorabile opus ab eo -e peractum intimum existimavi. ANAST. BIBL. epist. 15 p. 436,35 ut -e perhibeatur. IOH. ELNON. Rict. app. (MGPoet. V p. 567,6) quia tantarum rerum pondera exiguitatis meae trutina examinari iussisti, -e inquam: 'eqs.' (*Vulg. Matth. 3,14*). WALTH. TER. Karol. 3 Robertus ... cuncta, quae in mundo possidebat, Christi Domini servitio postponenda -e doctus iudicavit.

euangeliso v. euangelizo.

euangelista (ae-, -uu-, eug-, -agg-, -iza *sim.*), -ae m. (*f.*: p. 1418,9) (εὐαγγελιστής) *nom. sg.* -es: p. 1418,9. 10. *al. metr.* -gēl-: l. 64. p. 1418,9. 10.

qui bonum nuntium praedicat – Verkünder einer frohen Botschaft: 1 *strictius i. q. auctor euangelii* – Evangelist: a *proprie*: DIPL. Loth. I. 51 p. 150,43 monasterium sancti Marci -e. CARM. imag. 23^c,2,5 dignus -a Dei cognomine Levi ... Matheus. MARIAN. chron. a. Chr. 1,14 capit. p. 495 secundum Lucam -zam. CATAL. thes. Germ. 116,25 in quibus (*candelabris*) quatuor cherubin super quatuor -as stantes. STATUT. ord. Teut. p. 77,8 in decembre ... Iohannis ew-e observetur (*sc. festivitas*). persaepe. b *meton. i. q. euangelium* – Evangelium: HRABAN. epist. 5 p. 389,11 cum ... fratres ... conquererentur, quod in Matheum non tam plenam ... expositionem haberent sicut in ceteris -is eqs. WALAHFR. exord. 23 p. 501,21 -arum

mutatus ordo. MARIAN. chron. a. Chr. 2,14 capit. p. 496 de concordia eug-arum secundum Augustinum. CHART. Turic. 1433^c nobis contulit plebanus III^{or} ew-as glosatos in duobus partibus. *al.* 2 *latius i. q. euangelii, doctrinae christianae praedicator* – Verkünder des Evangeliums, Glaubensbote: HRABAN. epist. 27 p. 442,23 sollicite vigiles (*sc. Humbertus episcopus*), pie labores, o p u s facias -ē (VITA Brun. Querf. [MGScript. XXX p. 1361,24]. *al.*; loci spectant ad Vulg. II Tim. 4,5). IOH. SCOT. carm. 2,2,56 euagg-es prima beata (*sc. Magdalena*), vale. HERIG. Ursm. 1,440 -es et apostolus ac paranimphus. ALEX. MIN. apoc. 3 p. 41,14 propheta atque -a nomine Quadratus. ALBERT. M. miss. 2,7,1 p. 52^b,7 -a angelus lucis (*spectat ad Vulg. Luc. 2,10*). *al.*

***euangelistaris** *adi.* (euangelista) qui euangelistae est – Evangelisten-: FORM. Augiens. A 6 tonitrualis illa -is (euangelistarum FORM. Marculli 2,1. *al.*) vox eqs.

***euangelistarium**, -i n. liber partes euangeliorum canonicorum in singulis missis legendas continens – Evangelistar, Perikopenbuch: GREG. CAT. chron. app. I p. 291,17 cottidianum -um cum tabulis deargentatis. ORD. celebr. conc. 7^a,7 diaconus ... portans euangelium (-um L1; euangelistarum L3).

***euangelisticus**, -a, -um. (euangelista) qui euangelistae est – Evangelisten-: EPIST. Frid. II. imp. 12 (DtArch. 19. 1963. p. 433,4) 'non potest arbor mala bonos fructus facere', ... sicut -us dicit sermo (*spectat ad Vulg. Matth. 7,16. 18*).

euangelium (ae-, egu-, evwa-, -uu-, -alg-, -agne-, -ll- *sim.*), -i n. (?m.: l. 42.58) (εὐαγγέλιον) *gen. sg.* -li: WILLIB. Bonif. 4 p. 17,6. *metr.* -gēl-: l. 47.

nuntium bonum – frohe Botschaft, Frohbotschaft (*fere sensu christiano; aliter: l. 37*): 1 in univ.: HRABAN. epist. 42 p. 487,23 nec aliquid te (*sc. Eberhardum comitem*) habere velle in tua communione, quod -o Christi adversetur (HELM. chron. 1,75 p. 144,33). RIMB. Anscar. 14 p. 36,24 -um fidei praedicare. CHRON. Pol. 3 epist. p. 121,12 si forte ponitis me talem talisque indignum talia presumpsisse, respondebo bella regum atque ducum, non euu-um me scripsisse. *al. v. et p. 1410,72. iron.*: IDUNG. PRUF. dial. 3,521 novi -i predicator (*sc. prior Cluniacensis*) commendat crapulam, parsimoniam dampnat (*item 3,704*).

II de scripto: A de quattuor euangeliiis novi testamenti ('Evangelium'): 1 *proprie*: VITA Sigr. 8 (MGMer. IV p. 611,1) audierat ... -um intonantem ipsumque Dominum dicentem: 'eqs.' (*Vulg. Matth. 19,21*). LIUTG. Greg. 13 p. 77,44 -i etiam in hoc surdus auditor, quia de crastino non cogitabat (*spectat ad Vulg. Matth. 6,34*). HRABAN. epist. 5 p. 388,31 plures ... fuere, qui ante nos in -um Mathei tractatus ediderunt. CARUS Clem. 411 quatuor in toto nunc -a mundo manant. SIDO ad Gozw. p. 237,28 verbum ew-i in gentibus disseminare. persaepe. de libro euangeliorum Otfridi Weissenburgensis theodisce conscripto: CATAL. biblioth. Becker 17,44 (s. IX.) -um theodiscum. 2 *meton.*: a de codice ipso: LIBER diurn. 57 adducuntur -a et aperiuntur et tenentur super capud electi a diaconibus. VITA Hugberti 18 (MGMer. VI p. 494,8) deposuerunt custodes basilicae -um super altaris basilicae. CAPIT. reg. Franc. 22,72 -um, psalterium et missale scribere. MIRAC. Columb. 11 (MGScript. XXX p. 1003,15) evv-a portare. CHART. Berg. Magd. 11 abbas ... Sancto Iohanni dedit ... collectarium I, -um I. PETR. CAS. (?) chron. 3,63 p. 445,4 -um maiorem auro et lapidibus pretiosis ornatum. persaepe. v. et l. 21. in formula ad -um *sim.* iurare: LEG. Wisig. 12,3,15 p. 445,30 iuro ... per sancta quattuor -a. CHART. Tirol. 814 p. 236,27 iuraverunt fratres ... a<d> sancta Dei ewagnellia (1254 p. 295,15 ew-llia. CHART. Tirol. notar. I 9 ewagellia. REGISTR. Trident. IV p. 271,16 eualg-a. persaepe). *al. adde*: CAPIT. reg. Franc. 22,64 ut caveant peritrium non solum in sancto -o vel in altare. CHART. Traiect. 528 p. 468,5 t a c t i s sacrosantis ew-is iurabit (CHART. Solod. I 268. *al.*). persaepe. b de capitulo euangelii in singulis missis legendo ('Evangelienperikope'): ADALH. brev. Corb. 19 capit. p. 411 qui (*diaconi*) accepto libro ante altare -um perlegunt et lecto -o ab altari se subtrahunt. ORD. Cas. II 18 p. 120^b,23 -um quod in feria sexta. persaepe. expressius de lectione ipsa: CONC. Merov. p.

34,13 quae (*oratio*) post -a legitur. ORD. Rom. 10,25 cum ... omnia usque ad -um impleta fuerint *eqs. persaepe*. **B de novo testamento:** ALDH. virg. I 8 p. 236,8 iam furvo facessante veteris instrumenti umbraculo et clara coruscante -i (*egu- var. l.*) gratia. **C de scripto apocrypho:** FLOD. hist. 3,21 p. 278,12 -um ... Nazarenorum sibi ad transcribendum mitti petens *Hincmarus*. **D de alcorano:** OTTO FRISING. chron. 7,7 p. 318,4 predicationis tale apud eos (*Sarracenos*) esse traditur exordium: 'iniciu -i Mahmet filii Dei, prophetae altissimi: lava-mini, mundi estote'.

III de doctrina christiana: **A proprie:** BEDA hist. eccl. praef. p. 6,35 qui ... Saxonum ... a quibus praesulibus vel quorum tempore regum gratiam -i perceperint *eqs.* RUOTG. Brun. 37 p. 38,9 veritatis assertor, -i propagator. *saepe*. **B meton. de praedicatione:** BEDA hist. eccl. 3,22 p. 172,32 qui (*episcopus*) ubi prosperatum ei (*sc. Cedd*) opus -i conperit, fecit eum episcopum (*sim.* 4,3 p. 206,25). BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 105,9 quem (*episcopum*) ... ultra mare in -um Suigis transmisseram. **c. sensu conversionis:** BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 35,11 -um paganorum.

***euangelius** (-uu- *sim.*), -a, -um. 1 *euangelicus*, ad 'euangelium' pertinens, qui 'euangelii' est - das 'Evangelium' betreffend, *Evangelien-*, 'des Evangeliums': ALDH. virg. I 34 p. 276,8 aegrotantibus sospitatem contulerunt evangelico (-o *A*, eu[u]angelii *var. l.*) concordantes oraculo. 55 p. 314,15 evangelicum (euuangelicum, -um *var. l.*) ... dictum. CATAL. thes. Germ. 34,3 quatuor testa (*i. texta*) ew-a. FORM. Sal. Merk. 53 considerate illud euv-um praeceptum, ubi *eqs.* WIPO gest. prol. p. 7,4 cur principibus christianis et euangelicae (-ae *a. corr. K*) fidei assertoribus sustinemus negari, quod suis ultro offerunt pagani. ?*usu subst. neutr. i. q. dictum euangelii* - *Evangelienwort: v. p. 1417,44*. 2 *christianus*, ad christianitatem pertinens - christlich: SERMO de Const. 2,1 (MGScript. XXX p. 1019,29; a. 991) diras acies telo Christi et clipeo -i dogmatis reprimens passim destruxit.

euangeliza v. euangelista.

euangelizatio (ewa-), -onis *f.* *annuntiatio, praedicatio* - Verkündigung: CHART. civ. Magd. 89 p. 45,9 (a. 1227) cum abiectione voluntarie paupertatis ew-i fratres ... se dedicaverint. ALBERT. M. euch. 3,1,6,5 p. 262^b,24 officium -is regni Dei.

euangelizator (ewa-), -oris *m.* *annuntiator, praedicator* - Verkünder: CONST. imp. III 65 (a. 1274) vos (*sc. papa*), quos ... pacis ew-es in terris divine sapientie inscrutabilis altitudo disposuit *eqs.*

euangelizo (-uu-, euwa- *sim.*), -avi, -are. (εὐαγγελίζω) *script.*: -ico: l. 62. -iso: l. 61. *pendent praep.*: ad: p. 1420, 1. de: l. 56. v. et vol. II. p. 674,62. *depon.*: l. 67. *adde* CHRON. rhythm. Austr. 677. *usu absol.*: l. 68; *impers.*: l. 56. *partic. praes. usu subst.*: l. 68. *al.*

(*nuntium bonum*) *nuntiare* - ([als] eine frohe Botschaft) verkünden: 1 *in univ.*: GLOSS. psalt. Lunaelac. 109,3 'ante luciferum' nativatem eius (*Christi*) demonstrat ... , quo tempore natus est et ab angelis pastoribus -tus. REGINO chron. a. 1 ab angelis -atur *Christus*. LAMB. TUIT. Herib. 1,2 quemammodum -atur de Zacharia et Elizabeth sancta (*spectat ad Vulg. Luc. 1,6*). v. et vol. II. p. 674,62. 2 *c. sensu praedicandi, docendi*: a *obi. nuntium*: VITA Vulfr. 3 (MGMer. V p. 663,10) ut genti Fresionum verbum Domini sibi antea inauditum -ret. VITA Serv. 13 p. 54,5 cunctis penitentiam euv-ando (euv- *var. l.*). CHART. episc. Hild. II 163 -sando verbum crucis. CHART. Livon. A add. 100^a p. 20,15 -cando nomen Domini. *saepius*. b *obi. homines*: VITA Bertuini 3 (MGMer. VII p. 179,18) -are *p o p u l u m* (THEOD. TREV. mirac. Celsi 4 p. 407^c; cf. *Itala Luc. 3,18*). CHRON. Albr. a. 1171 pauperes ew-antur, paralitici convalescunt (cf. *Vulg. Matth. 11,5*). CHRON. rhythm. Austr. 386 desperatos plurimos -antur *begine*. **c absol.**: STEPH. Wilfr. 38 ut de pedibus -antis ... resoluta (*sc. vincula*) cadebant (caderent 1) *vincula*. EPIST. var. III 16 -andi licentiam. ADAM gest. 4,43 ibi solummodo ponens -andi silentium, ubi mundus terminum habet (*spectat ad Vulg. Marc. 13,10*). *persaepe*. 3 *convertere* - *bekehren*: ADAM gest. 1,11 p. 12,9 po-

pulos ... ad culturam veri Dei -asse dicitur *Willehadus*.

***euangelon n.** (ἐὐαγγέλιον, *per confusionem*) *de antidoto*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 372 -on (*sc. antidotum*) interpretatur nuncium bonum, datur patientibus febres acutas (cf. *Antidot. Nicolai* [ed. W. S. van den Berg. 1917. p. 13] *alcancalon* [*v. et notam p. 197*]).

evanidus, -a, -um. *debilis, infirmus, vilis* - schwach, kraftlos, hinfällig, flüchtig: 1 *in univ.*: GLOSS. med. p. 13,7 blitum, genus oleris saporis -i, quasi bilis beta. ALBERT. M. animal. 23,67 iaccinctinus (*sc. color*) ... aeream et -am indicat complexionem (*sc. avis*). 2 *sterilis, infertilis* - unfruchtbar: ALBERT. M. veget. 6,5 alia ... tria genera (*sc. ligni*) semen habent -um, ex quo nihil germinat. *ibid. al.*

***evaporabilis**, -e. (ex et *vaporabilis) *ad vaporandum habilis* - zum Verdunsten geeignet: ALBERT. M. miner. 4,1,6 p. 91^b,39 quod nullam ... habet sulphur unctuositatem cremabilem nec aqueam humiditatem phlegmaticam -em.

adv. *evaporabiliter. *vaporando, exhalando* - durch Verdunstung: ALBERT. M. veget. 5,92 cum penetrat frigiditas per naturam essentialiter vel -r aut etiam per virtutem, calidum vincere incipit.

***evaporaliter adv.** (ex et vaporaliter) *vaporando, exhalando* - durch Verdunstung: ALBERT. M. sens. 2,6 p. 55^a,26 resudat superfluum humidum, quod -r est in eis (*saporibus*) a calore solis.

evaporatio (-cio), -onis *f.* 1 *proprie i. q. actio evaporandi, exspiratio, exhalatio* - das Ausdunsten, Ausdampfen, Verdunsten: a *natur.*: ALBERT. M. sent. 4,26,2 p. 100^a,8 secundum naturam non fit somnus nisi per cibi -em. veget. 1,77 languescunt plantae ad solis fervorem, eo quod ... calore et humore per -em destituuntur. animal. 6,20 quando citrinum ad albedinem per -em caloris transmutatur. ALPHITA I p. 319,37 vasa est vinum vile et debile per -em (II p. 189,10 -cionem) debilitatum. *persaepe. v. et p. 1416,33*. b *t. t. medic. i. q. vaporatio, fomentatio* - das Bähnen: MAURUS phleb. p. 7^b,21 (cod. B) quando fit minucio per apoforesim et per -cionem. THADD. FLORENT. cons. 169,48sq. fiat ex eis (*rebus*) -o omni die bis ... , et tempore, quo fit ista -o, ligentur tibiae supra genua. 2 *meton.*: a *vapor, fumus* - Dampf, Dunst: IULIAN. TOLET. Wamb. 4 ex vertice ... , ubi oleum (*sc. benedictionis*) ... perfusum fuerat, -o quaedam fumo similis in modum columnae sese erexit in capite. Ps. ALBERT. M. alch. p. 38,15sq. odor ... licet non sit essentialiter fumalis -o, tamen frequenter fortis odor est cum fumali -e; ... fumalis ... -o quandam indicat corpoream corruptionem. ALBERT. M. veget. 1,37 quando cibatur animal, -o ... ascendit a loco digestionis ad caput, quae somnum facit. *ibid. saepe. v. et vol. I. p. 1460,70. in imag.*: ALBERT. M. Ezech. 1,4 p. 638,17 magna nubes est ... obscura et significat -em malorum cordium coram iudicio Dei convolutam.

b *exitus* - Abzug: FORMA mon. Sangall. 23,7 -o fumi. c *medicamen calefaciens, fomentum* - wärmendes Mittel, Bähmittel (*usu medic.*): WALTH. AGIL. med. 66 p. 169,12 fac ... istud emplastrum: ... ; alia -o in predictis: *eqs.*

evaporativus, -a, -um. 1 *adi.*: a *natur. i. q. levis, ad evaporandum pronus* - leicht verdunstend, flüchtig: ALBERT. M. meteor. 4,3,18 p. 285,87 aqua non est -a, sed exhalativa. bon. 238 p. 142,80 quod suum (*sc. vini*) calidum est de facili -um et non diu permanens. *ibid. al.* b *medic. i. q. calefaciens, fomentans* - wärmend, bähend: WALTH. AGIL. med. 25 p. 126,4 si ... dolor fuerit fortis et vehemens, incipiendum est a medicinis -is. GLOSS. Roger. I A 2,11 p. 617,8 cum isto ... unguento inungantur predictae passionnes, quoniam -um est et stipticum. ALBERT. M. animal. 22,67 humores ... confluentes emplastris repercussivis repellere et -is educere. v. et vol. II. p. 858,5. 2 *subst. neutr. i. q. medicamen calefaciens, fomentum* - wärmendes Mittel, Bähmittel: WALTH. AGIL. med. 66 p. 169,14 alia -a possunt fieri de avena aut de cumino. *ibid. al.*

***evaporatorium**, -i *n.* (evaporare) *medicamen calefaciens, fomentum* - wärmendes Mittel, Bähmittel: THADD. FLORENT. cons. 41,123 fiat -um cum lapidibus ignitis aspersis aceto vini. 169,44 medicine ... evacuant de membro sunt -a et

[Weber]

epithima.

evaporo, -avi, -atum, -are. 1 *praevalente sensu evaporationis*: **a trans.**: **a** *exsudare* – *ausdünsten*, -dampfen, (*als Dunst*) *von sich geben*: BONIF. epist. 10 p. 15,5 ut in omnibus ... visionibus ... nihil tam durum foetorem -ans ... videret (*sc. monachus*) quam proprium corpus. *in imag. de sermone*: DAVID compos. 1,16,3 non sis clamorosus in loquendo nec impetuosus ad -andum, quod intus tenes inclusum. **β** *in vaporem convertere* – *verdunsten*: GLOSS. med. p. 96,10 zynziber ... humores precordiorum ispidos solvit et curat et -at et purgat. ALFAN. premn. phys. 5,15 p. 65 aqua ... calefacta ... et -ta (PG 40,617^B ἐξατμῶν) efficitur aer. **γ** (*evaporatione*) *expellere* – (*mit einem Bähmittel*) *austreiben*: BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p. 107^B si ventositas ab intestinis dicto modo -ari non potest eqs. **b intrans. i. q. emanare**, *evanescere* – *ausströmen*, *entschwinden*, *weggehen*: **a** *proprie*: TRANSL. Germ. 6 (MGScript. XV p. 7,50; s. IX.) odor mirae ... suavitas de ipso sepulchro -vit. VITA Liutg. I 32 fumus -ans. URSO gloss. 59 p. 97,3 calor aestivus dum poros aperit, -at spiritus. ALBERT. M. veget. 2,21 fungus ... non videtur esse nisi quaedam exhalatio humoris ex putredine ligni ... -ans. animal. 11,28 ubi aqua -at, erit profunditas. **saepe**. **β** *in imag.*: PETR. DAM. epist. 162 p. 147,7 quatinus, quod in camino pectoris fervet, ita labiis quasi rimis patentibus -et. CHART. march. Misn. III 447 quoniam hec, que aguntur, a labili hominum memoria facile solent -are (*item* 448). DAVID compos. 2,40,2 accensam flammam irae in corde suffocare, ne, si -are permittatur, increscat et alios incendat. 3,64,2 aliquando per risum ... , aliquando per alios gestus et singultus quasi -ando erumpit *iubilis*. **c sensu respirandi**: CONR. EBERB. exord. 5,21 l. 64 ibi (*sc. loco amoeni*) ... animum mordacium curarum aestibus defatigatum relaxans tanto liberius quanto secretius -are sinebat *abbas*. 2 *praevalente sensu diminutionis*: **a trans. i. q. minuire – *vermindern*: HINCM. divort. 12 p. 180,25 ardorem libidinis -antes fornicantes. RADBERT. Arsen. 1,5 p. 28,3 cuius (*Dei*) nimirum spei promissis refrigeratur ardor animi, relaxatus quoque paulisper -atur affectus. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 146,18 quorum (*maritorum*) si quis ... internum animi dolorem levi saltem querimonia solari atque -are ausus fuisset eqs. **b intrans. i. q. deficere – *schwinden*: PS. BEDA mund. const. 200 cuius (*atomi*) liquidiores partes sursum dant corpulentiam (*sc. lunae*), sordidiores autem his inferioribus et caducis infunduntur et ibi -ant. ALBERT. M. animal. 2,53 in hiis, qui dura masticant frequenter in infantia, ... -at materia dentium. 3 *calidum reddere, fomentare* – *wärmen, fomentieren* (*usu medic.*): BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p. 107^A ponatur ... spongia marina in aqua calida et expressa ab aqua -entur cum ea intestina.****

evasio, -onis *f.* 1 *usu originario de actione exeundi*: **a fuga** – *Flucht*: PAUL. BERNR. Greg. 57 post suam -em, quidquid promiserat, non solum minime persolvit iste Iudas, sed eqs. HELM. chron. 25 p. 51,29 ubi obsessi traditoris dolo decepti a spe -is deciderunt, ceperunt perquirere ab hostibus, si aliquid pro vitae remedio acceptare vellent. ACTA imp. Winkelm. I 635 p. 514,2 ne -is surriperent *captivi* facultatem. *al. in imag.*: EPIST. Hann. 36 p. 76,28 pro interioris Egypti -e. **b salus** – *Rettung, das Entrinnen*: ADALBOLD. Heinr. 38 archiepiscopus ... regem retinebat sciens, quia capite perduto nulla spes -is superesset in membris. HONOR. AUGUST. gemm. 4,72 p. 717^D cui (*regi*) Isaias propheta praedixit mortis -e Christi incarnationem. ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p. 208,36 istius castris (*sc. Thoruti*) vestra (*sc. ducis*) sit possessio, dummodo nobis (*Sarracenis*) sola contingat -o. **saepe**. **c convalescentia** – *Genesung, Erholung*: HUGEB. Willib. 1 p. 88,31 de incerta filii sui -e ambiguos (*sc. parentes*). RUP. MEDIOI. Adalb. 19 letus (*sc. Egbertus*) ob tante pestis -em (*antea*: valida vi febrium est invasus). ALBERT. M. animal. 25,7 salus ... et -o a tali veneno (*sc. serpentum*) non est nisi eqs. VITA Ermin. 24 cita -e. **d effugium** – *Ausweg (spirit.)*: ALBERT. M. sent. 2,3,15 p. 93^B,7 patet ... -o ab impossibilibus, quae occurrunt, tribus solvendi viis obiectis. CHART. Salisb. III 49 p. 48,28 quo ad (*quoad ed.*) -em fortius nitebatur *abbas*, tanto se validiori-

bus retinaculis alligavit. **e evaporatio** – *Verdunstung (alch.)*: PS. GERH. CREM. sept. 27^{capit.} p. 335,19 liber -is. 2 *per confusionem i. q. evectio* – *Fahrt*: v. p. 1424,54.

1 **euax interi.** *io, euge* – *hurra, juchhe*: ERCHANB. gramm. p. 63,12 -x vox intellegitur gratulantis, qui satur est. HROTSV. Gall. I 4,5 -x, -x, omnia meis respondent votis. VITA Serv. 13 p. 58,3 dum hic ‘-x’ gratias agentium, illic ‘pape’ admirantium, istic ‘cheuhe pater’ ululantium discrepanti varietate sonorum permiscetur eqs. YSENGRIMUS 5,347 -x sepe tonat saliens. *al.*

2. ***evax (evas) adi.** (*francog. vet. evage*; cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 1524sq.) *aquaticus* – *wasserhell (usu subst. de lapide)*: ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 75,38 zignites lapis est color vitrei, idem est quod -s, gestatus collo valet contra noctilepam. ALBERT. M. miner. 2,2,20 zigrates lapis est coloris vitrei, alio nomine etiam -x vocatus et dicitur, quod gestatus collo stringit sanguinem.

[*euba v. *huba.*]

[*eubo subst. oleum* – *Öl*: GLOSS. I 126,17 St.-S. -o oleo, oli (*item* 127,17; cf. ThLL s. v.)]

***eubulia**, -ae *f.* (εὐβουλία) *bonum consilium* – *das gute Raten, das Wohlberatensein*: ALBERT. M. eth. I 558 p. 480,53 sic differunt (*eubulia et eustochia*) essentialiter, quia bene -ae ponitur et circa actum et circa finem et circa tempus debitum et proportionatum et circa omnia huiusmodi accepta, sed bene eustochiae ponitur tantum circa actum coniectationis. 560 p. 481,70 quod -a sit recta consiliatio boni. eth. II p. 446^b,22 patet ... , quod -a non est scientia. *ibid.* **saepe**.

***eubulus**, -i *m.* (εὐβουλος) *qui bene consiliatur* – *einer der guten Rat gibt, wohlberaten ist*: ALBERT. M. eth. I 558 p. 480,19 omnis -us est eustochius.

[*eucacia v. encatera.*]

eucacia (-che-), -ae *f.* (εὐκαιρία) *opportunitas* – *Gelegenheit, guter Zeitpunkt*: ALBERT. M. bon. 342 opportunitas ... est, quando est occasio dicti vel facti, et hoc secundum Graecos vocatur eucheria.

***eucharia**, -ae *f.* (εὐχαρίη) *gratia* – *Gunst, Gnade*: FORM. Augiens. C 8 optime vale in -a Dei.

eucharis (euca-), *acc. sg. -im, -em.* (εὐχαρίς) *decl. II.: l. 43. ?indecl.: l. 44.*

suavis, graciosus – *angenehm, gefällig*: 1 *adi. (loci spectant ad Vet. Lat. Sirach 6,5)*: DHUODA lib. man. 3,5,27 nichil deest obstans in rebus, ubi assiduus militatur sermo eucarus. CONR. EBERB. exord. 5,12 l. 18 pretiosam linguam -is (-im, -em *var. l.*), qua peccatricis animae tabida vulnera linguntur, ... non habentes *pastores*. GLOSS. I 566,64 St.-S. -is ... *guot-sprahiv*. 586,24 -is cuatenstigiu. 2 *subst. masc.*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,179 attemtabo (*sc. archia imperii*) ... , si, quem colit -is ille, abductum manibus nostris ... hunc rapiat fortasse deus cum sospite vita.

*adv. *euchariter.* *suaviter* – *auf angenehme, gefällige Weise*: ENGELM. carm. 1,34 (MGPoet. III p. 56) totus mellifluus (*sc. Agius*) spirans et nectare totus, euca-r totus cerneris eximius.

eucharistia (eoc-, -ca-, -ga-, -ka-, -it-, -thi-, -iia *sim.*) -ae *f.* (εὐχαριστία) *script. -scia*: GLOSS. I 136,15 St.-S. *metr.*: -hār – ODO MAGDEB. Ern. 6,148. *al.*

sacramentum altaris, oblatio vel hostia consecrata, communio, corpus Domini – *Altarsakrament, geweihte Hostie, Kommunion, Leib des Herrn, ‘Eucharistie’*: 1 *proprie*: IONAS BOB. Ioh. 9 quamquam corporis ore eo-e (*eo-iie var. l.*) sacramento non accepisses (*sc. Agrestius*). VITA Elig. 2,16 p. 707,15 euca-am corporis ac sanguinis Christi. CHRON. Reinh. a. 1191 p. 548,17 si sacramentis ecclesiasticis, id est unctionem et euk-am communicare contingerit *homo*. CHART. ecll. Erf. 308 p. 184,10 in loco, ubi eug-a est reperta. CHART. Sangall. A 989 p. 187,39 sacerdoti -hiam in calice portanti assistat *sacerdos capellae*. PS. HERM. ALTAH. gest. (MGScript. XVII p. 379,33) recondite sunt hee reliquie: ... pulveres combuste -itie inveterate. *persaepe*. 2 *meton.*: **a de institutione** -ae *in cena Domini*: TRAD. Monast. 62^d (a. 1092) de -a, idest de calice <Domini>. **b assumptio** -ae – *Kommunionempfang*:

[Weber]

CONC. Merov. p. 189,25 nec prius ad -ae (eoca- *var. l.*) gratia admittantur (sc. *monachi, qui se de congregatione subtraxerint*), quam eqs. *c ius communicandi – Recht auf Teilnahme an der Kommunion*: NICOL. I. epist. 148 eos (occisores presbyterorum) -a privare. *d sacrificium missae – Meßfeier*: DIPL. Ludow. Germ. 178 p. 256,23 (spur. s. X.^{med.}?) ut . . . ab ipsis (*monasteriis*) procurarentur subiecte plebes in baptisate, in -a, in sepulturis (*inde* DIPL. Otton. I. 153 p. 234,44. *al.*). CHART. Augiens. 2,10 (Vorträge u. Forsch. XXIV. 1977. p. 86) vinum ad sacram -am preparandam. CHART. Raitenh. 153 p. 134,32 ut . . . domus . . . ecclesiam Sancte Marie in Monte habebant pro matrice et ab ea baptismum, -am, penitenciam, sepulturam et alia ecclesiastica sacramenta requirant.

***eucharistialis**, -e. (eucharistia) 1 *adi. i. q. ad eucharistiam vel hostiam (consecratam) pertinens – zur (geweihten) Hostie gehörig, Hostien-, 'eucharistisch'*: EBERH. BAMB. epist. 8 p. 502^C de pixidula -i, videlicet corporis Domini, . . . excessisse visus est *quidam frater*, quasi minus in -i quam in spatio alari corpus Domini comprehendere possit. ALBERT. M. euch. 3,1,19 p. 236^B,6 convenientia est -is cibi et mannatis in diversitate saporis. 2 *subst. neutr. i. q. pyxis – Hostiengefäß*: PONTIF. Rom.-Germ. 40,86 praephatio -is, id est vasculi, in quo eucharistia reconditur. *v. et l. 18.*

***eucharistia**, -i m. (cf. εὐχαριστία) *qui eucharistiam celebravit – einer der die Eucharistie gefeiert hat*: BERTH. chron. B a. 1076 p. 235,15 antequam postcommunalem orationem -us (sc. *papa*) finiret.

***eucharistion** *subst.* (eucharistia) *in titulo operis i. q. tractatus de sacramento eucharistiae – Abhandlung über die Eucharistie*: HONOR. AUGUST. euch.^{tit.} (PL 172,1249^A et adn. 295) incipit -on, quod interpretatur bona gratia. 12 p. 1258^A explicat -on. CATAL. biblioth. B I 3 p. 11,39 -on de corpore Domini.

***eucheria** *v.* *euchaeria. **euchia** *v.* euhius.

***euchria** (-cr-), -atis n. (εὐ et χρῖσμα) *unguentum consecratum – geweihtes Salböl, Chrisma*: CHART. Bund. 434 p. 323,10 (a. 1186) imposuit Iohannes Platus eucr-a in loco Pluri.

euchymus (-him-, -mos), -um. (εὐχυμος) *multum alimentum (sucosi) in se habens, suco praeditus – nahrhaft, nährstoff-, saftreich (usu subst. n. pl.: l.44)*: PAUL. AEGIN. cur. 28 omnis dieta humidior et -imos (3,4,5 εὐχυμος) accipitur. 61 p. 37,20 quam (*lycanthropiam*) curabis . . . cibans laborantem -imis cibis. 199 p. 129,7 -ima et bene digestibiles eis (sc. *colicis*) dandum escas. *ibid. al.*

[**eucino** *v.* euzomon: ANON. herm. p. 100,3.]

***eucrasia** (-acia, -ss-), -ae f. (εὐκρασία) *gen. sg. -en : l. 57. t. t. natur. et medic. i. q. bonum temperamentum, bona complexio – ausgewogene (Säfte-)Mischung*: PAUL. AEGIN. cur. 107 p. 65,16 providere . . . totius corporis -am (-ss- A, *corr. ex discrasia B*; 3,22,26 p. 182,13 εὐκρασία). 249 p. 189,8 in -a (-ss- A, gloss. A: id est temperantia) totum conservare corpus. ALFAN. premn. phys. 2,49 p. 35 frequenter evenit non unam solum, sed has tres (sc. *salutem, fortitudinem et pulchritudinem*) simul -as (PG 40,557^C εὐκρασία) deperdi. SALUTARIS POETA 184 quatuor humorum complexio sit moderata: sic micat -e (-cie, -en *var. l.*; gloss. P: bona dispositio) sidus in urbe sua. *al. v. et l. 64. p. 1411,2.*

***eucrasis**, -is f. (εὐ et κράσις) *t. t. natur. et medic. i. q. bonum temperamentum, bona complexio – ausgewogene (Säfte-)Mischung*: CARM. Bur. 65,1,2 quocumque more motu voluntur tempora, eadem fretus -i pulso tympana. ALPHITA I p. 290,21 inde (sc. *ab eu, quod est bonum*) . . . eustomacicus et -im et eucrasia et eucratium.

***eucraticus**, -a, -um. (cf. εὐκρατος) *bene dispositus – in guter Verfassung*: SALUTARIS POETA 177 corpus ut -um (en-cratium, erraticum *var. l.*; gloss. M2: bene proporcionatum; gloss. P: bene dispositum) serves, moderare saporem, sitque modesta tibi mocio sive quies. *v. et l. 64.*

***eucratos**, -on. (εὐκρατος) *bene temperatus – gut temperiert*: PAUL. AEGIN. cur. 146 gingivis . . . dolentibus aptum est medicamentum oleum lentiscinum -on (3,26,1 εὐκράτον)

retentum.

***eucrisma** *v.* *euchrisma.

***eucritus**, -um. (εὐκριτος) *bonam crisim habens – eine gute Krisis habend: v. p. 1070,31.*

5 **eudaemon** (-dem-), -onis m. (εὐδαίμων) *spiritus bonus – guter Geist: v. vol. II. p. 12,12.* Weber

***eudica** (end-) *subst.* (fort. orig. arab., *ni cohaeret c. eū*) *alch. de substantia quadam i. q. faex vitri – 'Glasschaum', Glasur* (cf. J. Ruska, Arab. Alchemisten. I. 1924. p. 46sq.). MORIEN. ROM. alch. p. 517^A,47 si -a eis apponitur, ipsa corpora in terram mutata ab omni combustionem curabit. p. 518^B,41 -a omnium horum (sc. *specierum*) est secretum, quod scilicet . . . mosahacumia dicitur, quod . . . latine fex vitri vel vitri immunditia dici potest. *ibid. al. huc spectare vid.: ALPHITA II*

15 p. 57,9 en-a, fex vitri (I p. 289,8 nitri), gallice liche.

[**Ezdymios** *v.* *Audynaiois.] ***euechia** *v.* *euexia.

***euechivum**, -i n. (*euechia, ex εὐεχία) *quod bonam corporis habitudinem adiuvat – das einen guten körperlichen Zustand Fördernde*: ALBERT. M. top. 1,4,1 p. 277^A,3 sicut se habet sanativum ad sanitatem et -um ad euechiam. 2,2,5 p. 322^A,28 -a, hoc est euechia factiva vel conservativa, coniugata sunt euechia. *ibid. al.*

evectio (-ccio), -onis f. *I usu originario: A proprie: 1 in univ. i. q. actio (com)portandi, subvectio, vectura – Transport, Beförderung, Fuhre: a de iure regis vel magistratum eius cursum publicum usurpandi (de re v. Waitz, Verf.-Gesch. II/2. p. 296): FORM. Marculfi 1,11 ut . . . eisdem (legatis) a vobis (sc. *agentibus*) -cio (-o *var. l.*) semel et umanitas ministretur, hoc est veridus eqs. DIPL. Merov. I 171 p. 425,18*

30 -e ad ipsos missus . . . absque renovata tractura annis singulis dare precipimus. ROD. GLAB. hist. 5,24 imperator granter illum (*equum*) suscipiens suimet -i mancipavit. *b de servitio angariae sim.: CHART. eccl. Erf. 50 p. 33,17 (a. 1144) dimidiam partem curtium . . . et . . . agrorum . . . et -em unius quadrigae de silva . . . remisit dominus. CHART. Babenb. 255 p. 85,24 omnem steuram . . . nec non -es curruum omnino evitet ministerialis. CHART. Siegb. 109 p. 219,28 quod in -bus lignorum, lapidum, cementi et arene homines advocatie . . . attinentes facient (sc. *dux et advocatus*) . . . servire. spectat ad cathedraticum (cf. *evectura): CHART. Rhen. med. II 288 p. 323,11 (a. 1212) relique . . . decime . . . cedent canonicis . . . qui pro iure cathedralis archiepiscopo et archidiacono unam . . . marcum tempore -is ipsorum persolvent. *c usu vario: FORM. Marculfi suppl. 1 l. 22 ut nullo tolloneo . . . nec de navale nec de carrale -ccione (-e *var. l.*) . . . exigatis (sim. add. 3 l. 18. DIPL. Karoli M. 122 p. 171,14. CHART. Alsat. B 293). LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 275,32 clamides suas . . . quoniam aliud in promptu non erat, -is precium offerunt pueruli. CHART. Carniol. II 281 p. 218,31 ut nulli iudicum . . . liceat . . . de navigationibus sive de -bus suorum bonorum venalium exigere aliquid ab eisdem (fratribus). *al. 2 c. colore quodam: a vectio, iter – Fahrt, Reise: LEG. Burgund. const. I 20,3 pro eo, quod mittit personam aut ipse nunciat (sc. *qui fugitivum corripuit*), . . . pro -e (vectione, ictione, evaccione, evasione *sim. var. l.*) solidum debet accipere. WANDALB. Goar. I p. 35,7 certum habeo . . . me neque . . . egressurum, neque ullam -em aliam quam ad sepulturam propriam subiturum. *al. b expeditio – kriegsgerische Expedition, Feldzug: CHRON. Fred. cont. 17 gentem . . . maritimam Frigionum . . . rebellantem . . . princeps audacter navale -e praeparat. GREG. IX. registr. 414 p. 332,9 de -e preterea, quicquid de personis vel bonis omnium Saracenorum (i. *paganorum*) captivacione, depredacione . . . fratres predicti (sc. *domus Theutonicorum*) adipisci potuerint, . . . eisdem concessi (sc. *dux Masoviae*). navali -e i. q. *navibus – zu Schiff: HIST. Daret. p. 195,7 ut illi (sc. *exercitus*) . . . navale -e recederent. CHRON. Fred. cont. 20 p. 178,9 cupientes (sc. *Saraceni*) navale -e evadere. *al. c translatio – Translation, Überführung: VITA Rigob. 20 (MGMer. VII p. 74,15; a. 888/94) in mirifica eius -e, quae post narrabitur eqs. ODILO SUESS. Seb. 73 p. 654^A,35 ut . . . Romam irent et sanctorum aliquem emerent, cuius -e indulgentiam apud suos mererentur (sc. *pseudo-monachi*). METELL. Quir. 16^{tit.} de . . . -e beati Quirini******

[Niederer]

per maritima. **d amotio** – *Entfernung, Beseitigung*: CHART. Worm. 139 p. 104,32 (a. 1226) tempore yemali tam rutioni quam -i glaciei ... rivi ... cottidie intendent (sc. *molendinari*). **e expulsio** – *Vertreibung*: ALBERT. M. pol. 5,4ⁿ p. 468^b,42 'qui (*cives*) in Heraclea civitate erant 'contra -em' (per *pravam* interpr., cf. p. 1306^a,39 Εὐρυτιώνας), id est contra eos, qui evehebant adulteras extra civitatem. **f elevatio, promotio** – *Erhebung*: FLOD. hist. 4,2 p. 374,3 pro -e (vectione var. l.) Karoli ad regimen regni (sc. *Formosus papa Folconi scripsit*). CHRON. Reinh. a. 1205 p. 569,10 totus fere mundus ad -em Ottonis favorabiliter conclamat. **de ascensione Christi**: ARNO REICHERSB. apol. p. 191,10 clarificaturus ... erat (sc. *Iesum Deus*) subsequenter formae servilis in divinae formae gloriam -e. **B meton.**: 1 *equus, paraveredus, summarius* – (*Reit-, Last-*)*Pferd, Lasttier* (sing. usu colectivo: l. 18): REGINO syn. caus. 1,8 quum episcopus suam dioecesim visitat, nulli ... onerosus existat nec unquam quinquagenarium numerum -is excedat. HONOR. III. registr. 224 p. 152,15 ut manus ad nulla munera extendatis (sc. *episcopi*) nec octo -um numerum excedentes sitis ... contenti. INNOC. IV. registr. B 264 p. 231,18 canonica instituta circa -um et personarum multitudinem. **al.** 2 *vehiculum* – *Transportmittel*: ROD. GLAB. hist. 2,2 p. 52,32 huiusmodi (sc. *ceti*) ... per spacia plurimorum dierum usi -e ... semet conspiciabant (sc. *Brendanus et socii*) ad solis ortum tendere. CHART. Rhen. med. III 562 p. 433,34 liberum ... dimisit *dux* (sc. *conventum*) ... ab omni thelonio ... de omnibus, que inde (sc. ex *Antwerpia*) in suis navibus aut aliis -bus reduxerint. 3 *navis* – *Schiff*: ACTA imp. Winkelm. I 270 p. 245,32 (a. 1225) *pedagium tibi* (sc. *archiepiscopo*) liceat ... a ... mercatoribus percipere moderatum, videlicet V solidos ... a qualibet magna -e, ... a mediocri vero III solidos *eqs.* **C translate i. q. provectus, confortatio** – *Förderung, Stärkung*: ALBERT. M. top. 5,3,2 p. 421^a,28 instituta fuerunt (sc. *pugnae et ludi*) ad -em corporum et excitationem calor is et subtilitatem sanguinis, ut in bona dispositione ... conservetur corpus. **II per confusionem i. q. decoctio, confectum** – *Absud, Präparat*: AURELIUS 20 p. 723,19 acopis pinguioribus ... et caeteris -bus (et decoctionibus *cod. Augiens. CXX*, confectionibus *cod. Vindob. Lat. 68*) ... utantur (sc. *spastici*). 1. **evector**, -ari. 1 *vectari* – *reiten*: AURELIUS 25 p. 728,28 iuvat eos (sc. *qui singultu laborant*) *cursu -ari* (cursum et vectari *cod. Augiens. CXX*, cursus et vectatio *Gariopont. pass. 8,7*). 2 *mente -ari i. q. mente alienari* – *verrückt werden*: AURELIUS 18 p. 719,20 *morbus est* (add. ed. in lacuna) in acutis febribus *tam gravis*, (tanta vis est *cod. Augiens. CXX*), ut plerumque *mente -entur* (mente hebetentur *cod. Augiens. CXX*, evetentur *cod. Vindob. Lat. 68 m²*, mentes ebententur *Gariopont. pass. 8,15*). 2. **evector**, -oris *m.* *baiulus* – *Träger*: FLOD. hist. 4,40 p. 440,19 -es ... sacri corporis in nocte splendor superne missus irradiavit, donec *eqs.* ***evectura**, -ae *f.* (evehere) *de cathedratico fere i. q. angaria, vectura* – *etwa: Fuhrdienst, Lieferung* (de re v. vol. II. p. 377,36sq. et G. Schreiber, *Kurie und Kloster*. II. 1911. p. 80sq. q.): CHART. Pfedd. 25 (ed. D. Bonin, UB Pfeddersheim. 1911. p. 17,5; a. 1203) salvo ... iure cathedralici episcopi et -e archidiaconi. CHART. Otterb. 15 p. 14,34 cathedralicum et omne ius synodale et -am ... archidiaconi ... in posterum perpetuo remisimus (sc. *episcopus*). 21 -is (-us ed.) ... quae (qui ed.) cum censu debebantur, ... non renuntiavit, sed suis ... successoribus conservavit *Rudiger de Dyrmerstein*. CHART. Westph. III 798 p. 412,39 de qua (*annonae*) ... decanus ... prepositum ... in octo -is procurare deberet. **evectus** ((a)evic-), -us *m.* *abl. sg. -o*: l. 71. 72. p. 1426,1. *al. actio (com)portandi, evectio* – *Beförderung, Transport*: LIGURINUS 1,414 Rheno ratiabusque relictis flumineis cursus -u mutat rex equorum. 2,430 -u validorum miles equorum ... transnatat undas. *navali -u i. q. navibus, evectione navali* – *zu Schiff*: CHRON. Fred. 2,62 p. 87,10 ibis (sc. *Belisarius*) cum eis (*pugnatoribus*) terrenum exercitum, et ego (sc. *Antonia*) ... vadam -icto navale. 4,31 legatus ... Gothorum -icto navale ... per mare Spaniam revertitur. 4,64 p. 53,14 ae-o navale. 4,90

p. 79,4 conlocatur *Flachoadus* in scava, aevicto navale per Aram fluvio ... Latona properans *eqs.* ANNAL. Xant. a. 856 Dani ... navali -u Christianos invaserunt. *al.*

eveho, evexi, evectum, -ere. **I act. vel pass.**: A *vehere*, (com)portare – *fahren, befördern* (de translatione sancti: l. 7): 1 *in univ.*: VITA Corb. 33 corpus beati Valentini ... fuerat ... in Pataviam civitatem cum summo -tum honore. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 275,30 piscatorem ... offendunt in scapha ... capturis piscium incumbentem, -i se Mogontiam petunt *pueruli*. 2 *ducere* – *führen*: REGINO chron. a. 888 p. 130,28 quatinus ... classem cum omnibus copiis per Sequanam sursum possent -ere *Nortmanni*. **B efferre, exportare** – *heraustragen, mitnehmen, ausführen* (usu iur.: l. 18,21): 1 *in univ.*: IONAS BOB. Columb. 1,21 p. 199,28 quieverunt (sc. *duo viri*), donec detulit *mulier*, quid ab eis -tum (ad victim, evestum, subvehendum var. l.) esset. GERH. AUGUST. Udalt. 1,17 l. 33 super humeros eius -xit *clericus* eum extra navem. CHART. Hall. 353 p. 325,22 de suppellectile -enda extra civitatem decem et octo denarii nomine telonei erunt dandi. CHART. Wirt. VIII 2867 p. 163,33 res, quas in civitatem ... induxerint aut -xerint (sc. *praepositus et conventum*), ab omni exactione ... exoneramus (sc. *minister et iudices*). *al.* 2 *exigere, propellere* – (*ver-, voran*)*treiben*: ERCHEMB. CAS. hist. 44 p. 254,11 captus sum et omnibus bonis ... exutus ipse pedester ante equorum capita usque ad urbem Capuanam exul -tus sum. v. et p. 1425,7. **C subvehere, -levare, exaltare** – *hinaufführen, emporheben, erheben*: 1 *proprie et in imag.*: a *in univ.*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,41 cuius membra in terra tenet tumba, spiritus ethereas in arvas -tus abiit. DIPL. Heinr. II. 223 quae (*clementia divina*) nos ad culmen regiae maiestatis -xit. EKKEH. IV. cas. 89 p. 184,11 quorum (sc. *discipulorum*) ... numerosos ... ad summum (sc. *litterarum*) -xerat (sc. *Ekkehardus II.*). HERM. IUD. conv. 2 p. 75,19 cerno unum eundemque hominem (sc. *Christum*) humilitatum et exaltatum, despectum et -tum (erectum, eiectum var. l.) *eqs. al.* b (*contra leges*) *elevare, provehere* – (*widerrechtlich*) *erheben* (zu): BONIZO ad amic. 1 p. 593,2 capitanei ... assumentes tyrannidem quandam Velliterensem episcopum ... ad papalem -unt dignitatem (de re v. P. Schmid, *Der Begriff d. kanon. Wahl in d. Anfängen d. Investiturstreits*. 1926. p. 85 adn. 266). 2 *translate*: a *promovere, fovere* – *voranbringen, fördern*: CATAL. Fuld. (MGScript. XIII p. 272,16; s. X.) fundator Fuldensis coenobii Styrimi per annos XXXVI eundem locum prudenter -xit. CHART. Carniol. I 99 p. 101,16 ut amplius coenobium stabiliret illudque -ere conaretur (sc. *patriarcha*) *eqs.* b *extollere* – *preisen, rühmen*: CHART. Stir. IV 26 (a. 1261) *liberalitatis actio* (i. *donatio*) ... dignis est in Domino laudum -enda titulis (item CHART. Raitenh. 254).

II medial. i. q. exire, proficisci – *weggehen, aufbrechen*: CAND. FULD. Eigel. II 1,3 progenies patriis -tus ab oris ducitur in silvam *eqs.* ANNAL. August. I a. 1088 Eggehardus abbas Augiensis pro episcopatu Augustensi -tus elanguit, rediit, obiit. **evello**, evelli vel evulsi, evulsum, -ere. *script.*: ae-: GLOSS. I 30,21 St.-S. evel(o): l. 62. p. 1427,57. *partic. perf. evol-: p. 1427,25. form. coniug. I.: gerundivum* -landus: l. 63. 64. p. 1427,49. *partic. perf. -latus: l. 69. confunditur c.: evolvere: p. 1427,54. elevare: p. 1427,57. cf. p. 1182,8.* **I proprie vel in imag.**: A *praevalente notione eripiendi*: 1 *in univ. i. q. eripere, extrahere, eruere, exstirpare* – (*her*)*-ausreißen, -ziehen, -rupfen, ausgraben, roden* (absol.: l. 66. *al.*): LEX Sal. Merov. 29,11 si quis alterum oculum -lerit. DESID. CAD. epist. 1,13 ut pertinacia ... radicatus elevatur. LEX Baiuv. 12,1 terminos fixos. TRAD. Ratisb. 107 ad -andas frutices (sim. PETR. TREV. David 18 p. 40,18 ad -andam [-andum var. l.] quercum). VITA Adalb. Wirz. 7 p. 28,23 (chart.) solus abbas ... habet potestatem -endi *eqs.* TRACT. de chirurg. 124 ut -i possit *telum*. ARNOLD. LUB. Greg. 3,7,20 -sis crinibus. CHART. Rhen. med. II add. 15 p. 394,8 carduos. CHART. Rhen. inf. II 281 p. 146,37 -atis arboribus. *persaepe*. 2 *exsolvere, liberare* – *losmachen, befreien*: HROTSV. Pel. 219 iussit rex Pelagium nodis -ere duris. WOLFHARD. Waldb. 18 p. 182,9 ut ... vinculo servitutis -sam libertatis tabulis eam (*feminam*)

[Niederer]

... condonaret dominus. **B** *praevalente notione abripiendi*: 1 *in univ. i. q. abripere, avellere* – *ab-, weg-, losreißen, abzupfen*: HRABAN. carm. 5,3 arboribus celsis – si ex cortice ramos. HROTSV. lib. 2 praef. 2,9 si qua ... fila vel etiam floccos de panniculis a veste Philosophiae abruptis – ere quivi. ANNAL. Quedl. a. 1020 p. 559,12 ecclesiam quandam eodem (sc. *fluviorum*) ... impetu pristino ... statu – sam alibi translatam affirmant. BERNO ton. prol. 7,34 si inolita consuetudo ab ore cantantium potuisset ullo modo – i (avelli *var. l.*). WIPO gest. 30 p. 49,23 quod equi ... ita gelati constringerentur, ut nequaquam nisi securibus et sudibus de terra ... – i potuissent. **al.** 2 *exuere, adimere* – *ausziehen, abnehmen*: WOLFARD. Waldb. 3,4 p. 266,18 quidam ... cum wantis ... aecclesiam ... introivit; ... wantos a manibus – ere voluit *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 17,4 ille, qui tenet falconem, ... – et (–at *var. l.*) capellum falconi. 3 *abscindere* – *abschlagen, –schälen*: THEOPH. sched. 1,38 cum quibus (*malleolis*) ... contundas ... spinas, donec corticem omnino – as. 4 *abradere* – *abkratzen, –schaben*: MIRAC. Cuneg. 20 quod pulvis, qui causa curationis de sepulcro ... egorum manibus – itur, ... in purum frumentum convertitur. 5 *deverrere, asportare* – *wegkehren, wegbringen*: VITA Cunib. C 1 ut ... lectorum stramenta ministraret, immundicias – ret *eqs.* 6 *mediopass. i. q. discindi, decidere* – *sich lösen, herunterfallen*: CHRON. Fred. 3,82 de Pere-neis montibus immense lapides sunt evolsi, qui pecora et homines prostraverunt. **C** *delere* – *zerstören*: p. 1182,8.

II *translate*: **A** *detrahere, remove* – *wegnehmen, –legen, entfernen*: CONC. Karol. A 16^B p. 104,24 ut ... quae repperit ... vitata et videbantur abstrahenda, – ret *princeps*. ARBEO Corb. 41 p. 230,11 si stilum depromendi non – imus, dies ... prius quam sermo cessavit. CHART. Sangall. A 386 p. 7,7 ut nullus abba ... neque fratres – ere aut abstrahere de mea traditione presumit de predicto loco (sc. *loca tradita*). DIPL. Karoli III. 138 p. 221,37 ut ... nunquam ... a statu monastici ordinis avellerentur (–rentur *var. l.*) aut mutarentur *sanctimoniales* (inde 187 p. 313,38). *in struct. contam. c. notione separandi*: FORM. Flav. 117^k cum ... longitudo terrae caritati illorum non queat – i, quos Christi conectit amor *eqs.* **B** *demonstrare, dimittere* – *entlassen, absetzen*: RATHER. iud. (Quell ForschItArch. 29. 1938/39. p. 29,5) si ... minister ... inutilis fuerit ... , ab eisdem (*presbyteris*) –atur (avellatur *ed. Belle-rini*) alterque ei ... subrogetur. **C** *expellere, extrudere – ver-, ausstoßen*: CONC. Karol. A 21,12 si quis ... definitionem ... violare temptaverit ... , reus ab ecclesiae gremio –atur. REGINO syn. caus. 2,425 quisquis bannum vel excommunicationem ... parvipenderit, hic talis ab ecclesia penitus –atur. **D** *iur. i. q. infringere, tollere* – *zunichte machen, aufheben*: DIPL. Loth. II. 26 p. 428,3 quia ... conlationem ... nullo pacto –endam (–andam *var. l.*) esse censuimus, ideo *eqs.* DIPL. Conr. II. 212 p. 290,22 ne quisquam ... illud (sc. *pactum*) pre-sumat vel possit –endo violare (*sim.* 213).

III *per confusionem*: **A** *c. evolvere mediopass. i. q. geri* – *sich zutragen*: CHRON. Fred. cont. 11 Theudericus rege statuerunt in sedem regni ... ; his ita –sis *eqs.* **B** *c. elevare i. q. (al-)levare* – (*vom Boden*) *aufheben* (cf. p. 1181,61): CHART. Carinth. V 453 (a. 1280) que (sc. *chartam*) Martinus cepit de frontibus autorum et virum de terra fragendo, evelendo semel, bis et ter, sic corporalem possessionem accepit.

***evendico** v. *evindico.

***evenditio** (evin-), –onis f. *venditio* – *Verkauf*: CHART. Sangall. A 122 (a. 789) hec presens carta evi-is.

***eveneno**, –are. *veneno exarmare, innocuum facere* – *ungiftig, unschädlich machen*: GOZECH. epist. 19 numquid ... prophetae mandat ... oraculum locum vel animum fugiendo mortare, ac non potius ad corrigendos perversores et –andos scorpiones ... resistere (*sim.* 23; *spectat ad Vulg. Ezech. 2,6*)?

evenio, eveni, eventum, –ire. *script.*: he-: p. 1428,64. *ev-*: p. 1428,29. *al.* evin-: p. 1428,67. *al.* inf. –nere: p. 1429,50. *form.*: imperf. –iba(m): p. 1429,5. *depon.* (cf. *Stotz, Handb. 4, IX § 73,10*): p. 1428,31. 1429,25. *al.* usu *impers.*: p. 1428,30. 31. 32. *al.* struct. c. *determinatione praed.*: p. 1428,42. *partic. praes. usu adi.*: p. 1428,5.

I *exire, pro-, egredi* – *her(aus)-, hervorkommen, –gehen*: **A** *proprie (in imag.: l.11)*: 1 *in univ.: v. p. 1014,45*. 2 *egeri* – *austreten*: PS. GALEN. urin. p. 9,34 urina rufa si omnibus sat-tis frequenter –erit, siccitatem ... significat. 3 *pro-, eminere* – *vorstehen, heraustreten*: ARS med. 7 p. 429,28 –entis (venientis G) matricis causam in magnitudinem (agnicionem G) deducere. BENVEN. GRAFF. ocul. B 6 p. 24,6 –unt (eminent A p. 24^b,20) oculi ... extra palpebras. 4 (ex)crescere – *wachsen* (*latius de vino: l.14*): CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,29 (a. 720) sic marcescat (sc. *qui testamentum immutare voluerit*) in radice, ut non florescat in ramis, et si ei rami –erint, ad nihilum deveniant. CHART. Tirol. notar. I 755 (a. 1237) dabit (sc. *Man-nus*) vinum de vasa supra manso, si et tantum supra mansum –erit. 5 *formari, apparere* – *sich bilden, hervorgehen*: PS. GERH. CREM. sal. I 17 expertus sum in combustionem eris, et –it michi rosatide mirabile, id est calx ceca. **B** *translate*: 1 *gener.*: a *in univ.*: CHART. Arnstad. 37 p. 17,40 (a. 1273) omnes eventus pecuniarum, que ex quocunque iudicio ... –erint, inter abbatem ... et nos ... dividi debeant. **b** *fieri, accidere, provenire* – *geschehen, widerfahren, sich ereignen, vorkommen* (saepe c. dat. *commodi vel incommodi*): a *in univ.*: FORM. Augiens. A 16 si ... ego ipse, quod –turum fore nullo ingenio fieri posse credo, aut quilibet persona *eqs.* EIGIL Sturm. 20 p. 155,3 omne, quod Deus voluit fieri, facile et abs-que labore –it. GERH. AUGUST. Udalr. 1,18 ut nulli ... aliquid adversitatis –ret. THIETM. chron. 1,27 respondit (sc. *qui a cane morsus est*) ... id sibi merito –isse *eqs.* 7,49 omnis maledicio, quam sibi beatus Iob inprecatus est, huic (*comitissae*) talem promerenti ē-at! *persaepe. impers.*: HUGEB. Willib. 1 p. 88,17 subito –it, ut *eqs.* Wynneb. 10 p. 114,40 –erat, quod *eqs.* ACTA reg. Burgund. 91 p. 245,20 si ... –tum fuerit. ALFAN. premn. phys. 2,49 p. 35 frequenter –it (PG 40,557^B συμβαίνει) ... tres simul eucasias deperdi et vivere hominem. *persaepe.* **β** *existere, oriri* – *entstehen, sich entwickeln, sich bieten*: HUGEB. Willib. 4 p. 95,7 cum locutio –erat de illorum (sc. *qui in carcere erant*) causa *eqs.* RIMB. Anscar. 20 p. 45,10 cum tibi (sc. *filiae*) primo oportunitas –erit *eqs.* DIPL. Karoli III. 17 p. 29,22 si qua lesio inter partes –erit. 45 p. 74,34 cum necessitas –erit. CHART. Eichsf. 320 si fors periculum perditionis pecu-nie contigerit –ire. *al.* c. *determinatione praed.*: CHART. Tirol. notar. I 926 (a. 1237) quicquid ei (*Altomo*) deficiat vel dampnum –ret pro predictas L libras *eqs.* **γ** *verum fieri, comprobare* – *wahr werden, sich erfüllen*: WIDUK. gest. 1,11 p. 19,14 hoc canum caput meum vobis (sc. *militibus*) trado, si non –erit, quod dico (sc. *miles veteranus*). VITA Heinr. IV. 13 p. 42,28 omnia ... , quae praedixerat imperator, –erunt. *al.* c. *ex-castare, adesse* – *vorhanden sein, sich finden*: TRAD. Lunaclat. 7 p. 106,24 (a. 799) ubi congruus vel opportunus –isset locus. VITA Lupi Senon. 18 (MGMer. IV p. 184,13) revertente ... sancto ad propria dum ... –isset (devenisset *var. l.*) mansio oportuna *eqs.* TRAD. Ratisb. 17 p. 20,21 si aliquis de parentibus meis (sc. *Sigifridi abbatis*) talis ... –erit, ut *eqs.* *al.* **d** *remis-sius pro verbo auxiliario i. q. esse, devenire* – *sein, werden*: CAPIT. Saxon. 7 si ab eis (sc. *missis regis*) aliquis interfectus –erit *eqs.* VITA Eparch. 12 (MGMer. III p. 556,25) Aranea ... toto corpore –it contracta. DIPL. Ludow. Germ. 90 p. 129,28 ab inimicis hominibus pene destructum –it *monasterium. al.* 2 *spec.*: a *medic. i. q. se ostendere, generari* – *ausbrechen, auftreten, hervorgerufen werden*: AURELIUS 21 p. 724,12 post morsum ... quibusdam tardius, quibusdam velocius haec passio (sc. *hydrophobia*) –it. ARS med. 7 p. 425,13 est causa (sc. *insaniae*) stomachi et cerebri obscuratio ex praecurione pin-guissimi humoris ... –ens. p. 426,22 quod (sc. *afta*) maxime infantibus –ire (he-ire add. p. 153,216) solet. *ibid.* *al.* **b** *math. i. q. effici* – *sich ergeben*: COMPUT. cod. Bern. 10 p. 55,31 in annis XVIII una luna augitur ea tamen ratione, ut, quandoquidem addendo XI et tollendo XXX eviniret XVma (sc. *luna, i. epactae*), ... unusquisque (*annus*) augitur secundum sanctum Victorium, et efficitur XVI, qui annus saltus lunae vocatur (cf. *notam ed. p. 53*). MATHEM. var. Bubnov p. 283,14 si fuerit multiplicius, quod –erit (sc. *in divisione*), ... diminuat, si autem maius *eqs.* **c** *cadere (in), incidere* – *hinfallen, fallen*

[Niederer]

(auf): **a** geom.: Ps. BERNO mens. monoch. 1,7 a T. usque ad N. vel K. interstitio quadripartito, ubi tertia (sc. *epiphania*, i. *pars vel divisio*) -erit (cf. 1,4 ceciderit), linea Q. signetur. **β** comput.: GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 77 eo anno solempnitas apostolorum ... dominica die -bat (-ibat var. l.). LIBER tram. 10 si ipsa festivitas -erit die sabbatorum. OTTO SANBLAS. chron. 52 p. 87,16 die dominica ante festum sancti Michaelis, quo eo anno V. Kalendas Octobris -it eqs. *saepius*.

II obvenire, contingere, accrescere – zu-, anheimfallen, zuteil werden (usu iur.): TRAD. Frising. 19 p. 47,18 (a. 763) quicquid nobis in portionem -erat, ... tradidi. 44 quae (res) in alode mihi patrimonio -erat in loco. CAPIT. part. Saxon. 30 si quis comitem interfecerit ..., hereditas illius ad partem regis -at. DIPL. Loth. I. 81 p. 202,26 res, quas de paterna vel materna ei -erunt hereditate. *saepius*. adde: DIPL. Heinr. III. 387 p. 533,11 (spur. s. XI^{med.}) si quis ... corroboracionem rumpere ... voluerit, ... omnia bona eius in bannum -ant (sim. 393 p. 546,43).

III venire – kommen: **A** proprie: COD. Karol. 80 p. 612,11 si ita fuisset, quod ... partibus Italiae -isset (e *erata* in V) *Atalchisus*. ANNAL. Guelf. a. 814 Gregorii missi -erunt. TRAD. Weiss. 115 si senior meus -erit, servitium ei prebeam, si monachus eius venerit, similiter faciam. LAND. MEDIOL. hist. 2,27 p. 66,28 ipsi (sc. *haeretici*) nefandissimi et, a qua orbis parte in Italia fuissent -ti, inscii eqs. *al.* de accusatore (de re v. W. Bergmann, ArchDipl. 22. 1976. p. 109): FORM. Andec. 24 -ens illi ... ante illo preposito ... interpellabat aliquo homine eqs. (sim. 50^a -ens illi ... ante ... comite; cf. 28 veniens). **B** translate: **1** in univ.: HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,19 quando tempus -erat congrua eqs. CHART. Sangall. A 150 ego Ata, ... -it mihi in animo meo, ut eqs. (sim. 382 talis -it mihi voluntas, ut eqs.). THIETM. chron. 4,13 hanc (*inimicitiam*) ulcisci -unt vobis (sc. *electis*) tempora ... apciora. *al.* **2** *incurrere (in) – geratere (in):* COD. Karol. 80 p. 612,35 ut non in quolibet labore ... -amus (sc. *papa*). CHART. Tirol. 608 p. 83,28sq. quod faciet (sc. *comes*) fratrem suum hanc eandem refutationem ... facere ... in pena dupli dampni, in quo dominus episcopus -erit eqs. COD. Wang. Trident. 93 p. 219,12 in pena dupli totius dampni et dispendii, in quod -erit (sc. *episcopus*). CHART. Burgel. 96 p. 115,4 ne haec mea donatio possit in irritum -ire eqs. **3** *descendere, confugere (ad) – greifen (zu), sich verlegen (auf):* LEO III. epist. 2 p. 90,30 ipsi (sc. *Eanbal-dus archiepiscopus et alii*) homines dolosi sunt, ut ne missos super missos suscipientes in dolositate -ant. **4** *pervenire, promptum esse – erreichen, bereit, reif sein:* CHART. Mog. A II 9 p. 13,39 (a. 1139) porcus in nativitate (sc. *detur*), qui -at ad pernam (B 21 bachen; de re v. Dt. Rechtswb. I. p. 1161). **5** *incontra – ire i. q. contravenire, interpellare – anfechten (usu iur.):* TRAD. Weiss. 244 p. 483,4 (a. 713/14) si quis ... in-contra anc vnditionem venire (ed., -ere cod.) temtaverit aut in-rumpere voluerit.

IV trans. i. q. invenire, pati – sich zuziehen, erleiden: CHART. Tirol. notar. I 781 (a. 1237) cum omni dampno et stipendio, quod ipse in antea inde -erit. 850 cum omni dampno et stipendio, quod ipse inde -erit vel fecerit.

subst. 1. eveniens, -entis n. casus, eventum – Vorfall, Ereignis: FORM. Turon. add. 7 p. 162,4 ob hoc ... occasum aut -e contigit, ut eqs.

2. eventurum, -i n. eventus – Ausgang: IULIAN. TOLET. Wamb. 14 condoluisset ... me (sc. *incentorem seditionum*) credere vobis (sc. *hostibus*) sciens -um (eventum var. l.) rei et occursum solatii superventuri.

eventatio, -onis f. natur. et medic. i. q. διαπνοή, evaporation, purgatio – das Ausdampfen, Abführung durch Ausdünstung, 'Entschlackung': ALFAN. premn. phys. 23,5 p. 143 occultos ... poros dicunt -em (PG 40,693^B διαπνοήν) totius corporis, per quam ... vapores ... egeruntur. URSO qual. 330 cum a spiritibus corpus levigatur, eorundem -e a corpore per pororum apertionem ipsum aggravatur. Ps. GALEN. anat. 5 p. 181^C -o superfluitatis. ALBERT. M. animal. 1,26 calor eqs. 1,381 cordis. *al.* de venarum incisione: GLOSS. Salern. p. 113,34 apoforesis -o.

eventativus, -a, -um. evaporationem adiuvans, purgativus – dem Ausdampfen förderlich, abführend: ALBERT. M. spirit. 1,1,6 p. 223^b,29 habet hic (sc. *vitalis*) spiritus quatuor principales operationes: ... tertia, ... quod est -us; et per hanc dissolvit ... ea, quae viscosa sunt in nutrimento corporis.

eventatorium, -i n. instrumentum ad ventilandum aptum, flabellum – Fächer, Wedel: ALBERT. M. Iob prol. Hier. 2 p. 15,21 flabellum est -um, quo homines tempore calido facies suas eventare consueverunt.

eventilatio, -onis f. (eventilare) actus huc illucque movendi, vertendi – das Hin- und Herbewegen: VITAE patr. Iur. 103 angulari lapide caute -e convulso ... patefecit (sc. *Agrippinus*) egressum. 116 ut aquae ... haustu ... concava oris crebra linguae -e purgaret (sc. *pater*).

eventilo, -avi, -atum, -are. 1 proprie: **a** flabellando depellere – wegfächeln, -schlagen: SIEGB. GEMBL. chron. a. 552 asserens (sc. *puer in fornace proiectus*) quod mulier, quae in ... ecclesia puerum tenens depicta erat, pallio suo flammam ignis a se -asset. **b** *pastinare, effodere – auflockern, umgraben:* VITAE patr. Iur. 23 imbres non solum -tam culturis asportant in torrentibus terram, sed ipsam etiam incultam ac rigidam. 163 cum ... fratres ... ferrum ... prunis -tis (ventilatis var. l.) inquirerent eqs. **c** *excitare – aufscheuchen:* VITAE patr. Iur. 57 dum ... stramenta densius comprimunt (*fratres*) intra sepes, subito -tus e paleis ingens coluber, mox ut sese ostentavit, oculuit. **2** *translate: a discutere, investigare, probare – erörtern, untersuchen, prüfen:* AMALAR. off. 3,25,10 ut ... actus suos cogitatusque diaconi discuterent, -rent, purgarent. THANGM. Bernw. 1 p. 758,33 ut illius ingenium ... subtilius diligentiusque -rem. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 214,1 discussit et -tis omnibus, quae ... remedium aliquod polliceri videbantur. *al.* **b** *dissipare – verschleudern:* TRAD. Frising. 338 p. 289,10 (a. 815) ut ipse Iacob ... hoc (*beneficium*) teneat ... ad meliorandum et augmentandum ... non in aliquo minuentum vel -andum.

***eventinus, -a, -um. (eventus) futurorum praedictivus, prognosticus – die Zukunft anzeigend, zukunftsweisend:** OTTO FRISING. chron. 1,30 p. 65,25 (add. s. XIII.) Aventinus dicitur quasi -us (eventivus var. l.) ab eventu futurorum, qui ... inibi in volatu avium querebatur.

***eventio (-cio), -onis f. (evenire) 1** processus, eventus – Ablauf, Her-, Ausgang: LEX Raet. Cur. add. p. 647,11 ut omnes ... iurgias a iudicibus ... inquirantur considerantes culpam atque personam et omnem -em rei. **2** *casus – Zufall:* UDALR. CELL. consuet. 2,13 est ... lavatorium secretum ... ibique lavat frater femoralia sua, quantum illa -e sunt contacta. **3** *reditus – Gewinn, Einnahme:* CHART. Gelr. 838 p. 819,32 (a. 1260) advocatus ... accipiens aliquam pecuniam de -cionibus seu emergenciis binam partem illius pecuniae domino ... reservare tenetur. p. 821,2 dominus ... tenetur solvere tertiam partem expensarum, quoniam tertiam partem recipit -um. 880 curtem ... cum omnibus -bus et attinentiis. *ibid.* *al.*

evento, -are. 1 evaporare, exhalare, extrahere – ausdampfen, aushauchen, abführen: CONSTANT. AFRIC. coit. 11,21 cum ... institerit appetitus et delectatio sola (sc. *in coitu*), -atur (evacuatur, inventatur, eveniatur var. l.) vitalis spiritus. ALBERT. M. animal. 1,26 quae (*animalia marina*) moriuntur intercepta ab eis aqua, eo quod non -atur (refrigeratur var. l.) calor eorum. animal. quaest. 1,49 quod in volatilibus calor est debilis et dispersus, quia multum -atur per plumas et pennas et poros eorum. *ibid.* *al.* **2** *exhalando, evaporando evacuare, purgare – durch Aushauchen, Ausdampfen entleeren, 'entschlacken':* ANTIDOT. Sangall. p. 97,42 infixus ... pinguis humores digerit, extenuandum evacuat et -at (sc. *oleum sicyonium*). Ps. GALEN. anat. 1 p. 166^D sunt arteriae compositae ad hoc, ut per ipsas -etur cor a suis fumis. ALBERT. M. animal. 1,215 magna (*pars*) eius (*aeris*) venit ad cerebrum, ut -et ipsum. *ibid.* *al.* **3** *tollere – vertreiben:* ALFAN. premn. phys. 28,30 p. 140 hominibus (sc. *dati sunt unguis*) ... non solum ad scalpendum et -andum (evittandum var. l., PG 40,171^A διαφορεῖν) acridinem cutis, sed etiam eqs. **4** *flabellare – befächeln, kühlen:* v. l. 9. **5** *alis -are i. q. alarum ictibus depellere*

– durch Flügelschlagen verscheuchen: ALBERT. M. animal. 23,140 accipitrem . . . superius vel a latere accedentem alis -ant sturni.

*eventorius, -a, -um. (eventare) evaporationem adiuvans, purgativus – dem Ausdampfen förderlich, abführend: ALPHITA II p. 85,11 iuscalculus acram habet in se qualitatem et -am et purgativam.

*eventualiter adv. (eventus) accidentaliter – zufällig: CHART. Stir. IV 334 (a. 1269) quod ego (sc. Theodericus plebanus) . . . excusatus legitime utpote gravi ulcere -r afflicto in tantum, quod nec sedere . . . valeo nec cubare, venire non valui.

eventurum v. evenio.

eventus, -us m. vel raro (evidenter tantum l. 36) eventum, -i n. script. et form.: ae: l. 17. abl. sg. -te: l. 20.

1 exitus, finis, successus, discrimen – Ausgang, Ergebnis, Ende, Erfolg, Entscheidung: a in univ.: CHRON. Fred. 2,42 p. 67,1 vario ae-o (-u Hier. chron. 241 a. Chr.) . . . pugnatur. LIUTG. Greg. 15 p. 79,15 quod (sc. mortem suam) quam veraciter . . . praenoscere, r e i probavit -us (WIDUK. gest. 3,55. saepe. ALCUIN. epist. 33 p. 74,18 rerum -u [-o, -e var. l.]). OTTO FRISING. gest. 1,63 quem et proventum et -um haec . . . Damascena sortita fuerit expeditio. HELM. chron. 108 p. 213,19 ille (flamen) . . . -us sortium explorat. saepe. adde: VITA Magni Faut. I 5 p. 116,5 morati sunt (sc. famuli Dei) expectantes -um inter Theodericum et Theodebertum. b effectio – Verwirklichung, Erfüllung: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 78,2 in omni . . . rerum constructione sustinens in primis est necessarium, postremus est operis -us et perfectio. EPIST. Hildesh. 18 bono viro cedit ad dedecus illud promittere, quod -um suum habere non debeat quandocumque. 2 quod contingit, occurrit, casus – Geschehnis, (zufälliges) Ereignis, (Vor-)Fall (saepius i. q. infortunium – Schicksalsschlag, Mißgeschick, e. g. l. 34,38,39): a in univ.: LIBER diurn. 106 p. 139,20 exercitum tribulationis est, ut aequanimitas toleres -us. EINH. Karol. 18 p. 21,22 in qualicumque et prospero et adverso -u. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 157,20 infelicibus -is (-bus var. l.). OTTO FRISING. chron. 6,25 capit. p. 29 de imperio Ottonis secundi -uque eius in Calabria. CHART. Aquens. 35 l. 24 cui solutioni nullus -us ignis vel aque . . . debeat afferre praedicium (sim. 141 l. 34). CHART. Eichsf. 441 ut abbas et conventus . . . quatuor maldra avene . . . solvant . . . in omnem -um (sim. CHART. Stir. IV 337 p. 200,44). saepe. b accidens, symptoma – Umstand, (Begleit-)Erscheinung: PAUL. AEGIN. cur. 172 p. 95,15 sine febre suspirantes . . . ab -u, (3,29,1 p. 209,21 ἀπὸ τοῦ συμπτώματος) nominant asthmaticos. c ordo, progressus – Hergang, Verlauf: VITA Magni Faut. I 27 p. 188,21 cum . . . aeger . . . tocius . . . infirmitatis suae replicaret -um eqs. d fortuna – Zufall: HRABAN. epist. 30,2 in eis (parentibus) consideratio debet esse pietatis, ubi non voluntas, sed -us mortis (sc. infantis) causa fuit. ALFAN. premn. phys. 39,3 p. 124 omnium . . . vel deum dicunt esse causam vel necessitatem . . . vel -um (PG 40,761^B τύχη). ibid. al. VITA Heinr. IV. 7 p. 25,22 cuncti rem signo, non -ui assignantes . . . imperatori devinctiores facti sunt. locut. adv. per -um, ab -u, ex -u i. q. fortuito – zufällig: ALFAN. premn. phys. 31,8 p. 114 ut . . . quis sagittans patrem transeuntem per -um (PG 40,725^B κατὰ τύχην) percussus interemit. 34,7 p. 121 de his, quae dicta sunt ab -u (PG 40,737^B ἀπὸ τύχης) fieri. CHART. Diess. 16 p. 133,26 si homo eiusdem ecclesie cum femina ex -u alterius dicionis contraxerit eqs. 3 adventus – Ankunft, das Kommen: VITA Arid. 40 (MGMer. III p. 594,21) cum vir Dei . . . -u (-um, adventu var. l.) regis expeteret praesentiam eqs. 60 p. 608,14 quatuor viri (sc. caeci) . . . expectantes lumen -u quarentes sancti viri remedium. ANNAL. Quedl. a. 984 p. 473,13 virginum occursu . . . pro triumphali regis -u . . . gratulantium . . . susceptae (sc. sunt dominae imperiales, cf. notam ed.). YSENGRIMUS 4,400 discidio . . . grates . . . meretur (sc. lupus); -us tantum suspicionis habent. 4 reditus – Einkunft, Einnahme: HIST. Walc. 58 villam . . . nobis tradiderunt exceptis accidentalibus quaestibus et familia et diversis -bus, frequenter qui accidunt. CHART. Lamb. Leod. add. 5 p. 243,24 -us omnis et inventus sunt ecclesie Lobien. v. et p. 1428,18. 5 ?per confusionem i. q. con-

ventus – Gemeinschaft: TRAD. Frising. 1399 (a. 1022/31) agnoscat omnium fidelium -us, presentium scilicet ac futurorum, qualiter eqs.

*euergetes, -is m. (εὐεργέτης) pro cognomine Ptolemaei i. q. benefactor – Wohltäter: GLOSS. I 563,37 St.-S. -is uvolutuones, vuolatuones sim.

everbero, -are. diverberare – erschüttern (in imag., cf. Boeth. cons. 1 carm. 3,8sq.): LAMB. LEOD. Matth. I 488 subitis -at hesperus aera flammis.

everro, everri, -ere. 1 verrendo evacuare – leer fegen (in lusu verborum): EKKEH. IV. bened. prol. 2,44 Verris . . . -et (gloss.: provintiam; cf. notam ed.). 2 averrere, verrendo auferre – wegfehen, entfernen (in imag.): RUP. TUIT. trin. 1,26 l. 1028 sunt in . . . mundi huius domo . . . scopae grandes cunctas aeris corruptiones . . . -entes. 3 de sura -ere i. q. procreare, gignere – hervorbringen, zeugen (in imag.): YSENGRIMUS 2,63 quam rex Phanuel de sura -erat Annam (cf. notam ed. et ed. Mann ad locum).

eversio, -onis f. 1 proprie: a deiectio, casus – das Umstürzen, (Um-)Sturz: VITA Karoli M. 1,14 post -em ydoli . . . basilicam . . . construxit. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 421,34 si . . . sine -e plaustrum vinum effusum fuerit, nichil dabit (sc. qui currum regit). b destructio, vastatio – Zerstörung, Verwüstung: HERIG. gest. 1,21 capit. p. 163 de multarum urbium -e. DIPL. Ludow. II. 17 p. 98,34 quod . . . post -em suam . . . Aquilegiensis ecclesia . . . praeceptum (sc. principatum) . . . reparaverit. ALBERT. AQUENS. hist. 2,36 de -e immanissimae turris. saepe. c eiectio, emissio – das Herauswürgen, -stülpen: ALBERT. M. animal. 8,117 hamos quando senserit alokylos (i. animal marinum) . . . glutisse, inquit artem evadendi per -em stomachi sui (cf. p. 1433,14). medic. -o stomachi i. q. vomitus – Erbrechen: AESCULAPIUS 24 p. 40,32 si impetus (sc. passionis) maior fuerit cum -e stomachi, de antidoto . . . solvis in vino eqs. (cf. 31 p. 47,13 aversio). AURELIUS praef. p. 480,11 stomachi -es. 2 translate: a perditio – Vernichtung, Verderben: CONC. Karol. A 50^D,58 quod aequitas iudicii stabilimentum regni et iniustitia sit eius -o. WIDO FERR. schism. 3 p. 537,2 diminutionem sui imperii suaeque pecuniae veritus ad -em Ildibrandi mentem intendit rex. b superatio – Überwindung: HILDEG. div. op. 1,3,6 l. 14 significans, quod . . . desiderium fidelis hominis . . . per quod expiratione virtutum ad -em mali confortatur, adest. c seductio, irritatio – Aufwiegelung, -hetzung: EKKEH. IV. cas. 116 cui (Keboni) ille (Ekkehardus) nihil aliud nisi publicos impulsus et -es eius (Ruodmanni) in se et fratres suos respondit reservandos. CONST. imp. II 215,14 quem (Gregorium) . . . contra nos (sc. Fridericum II.) . . . ad -em Mantuanorum . . . statuerat (sc. papa). ?corruptio – ?Korruption: GUMP. Wenc. 13 p. 218,26 negotia cuiuslibet utilitatis iudicium -e non damnentur. d interpellatio – Anfechtung: RATPERT. cas. 8 p. 200,23 unam (chartam) episcopo . . . aliamque abbati . . . contradidit rex . . . sine aliqua -e ita retinendas. e interpolatio – Veränderung, -fälschung: MANEG. ad Gebeh. 55 p. 408,14 queque . . . heresis sacras quidem literas male intellexit, sed tamen sine ulla -e vel perversione in suo eas statu manere permisit eqs. f ?defensio – ?Verteidigung (an leg. defensionis?): ACTA imp. Winkelm. I 863 (a. 1241) cum . . . contingat . . . a viduis et pupillis pugnas inguadiari, ne ob -is defectum in causis suis possint succumbere accusantes eqs.

everso, -are. 1 vertere,olvere – umdrehen, wenden (mediopass.: l. 63): THEOPH. sched. 3,26 p. 78,12 -a illud (vas) . . . ita, ut aequaliter pendeat. CHRON. Pol. 3,23 p. 152,18 fortuna ludit, rota Bohemorum -atur. 2 replicare, reversare – umklappen, -stülpen: THEOPH. sched. 3,4 cum occiduntur arietes, . . . in posterioribus aperiantur pelles et ita -entur, ut integrae extrahantur.

eversor, -oris m. perturbator, destructor – Umstürzer, Zerstörer: CONC. Karol. A 56^B,17 dubium non est, quin sanctorum altarium -es . . . damnentur. EPIST. Hann. 84 p. 142,1 -em . . . ac perturbatorem pacis publice. PETR. DAM. epist. 120 p. 390,8 -r apostolicae disciplinae. CHART. episc. Halb. 134 p. 97,41 -r monasterii et dilapidator prediorum. al.

evertō, everti, eversum, -ere. *usu absol.*: l.26. *partic. fut. sensu pass.*: l.40. *partic. perf. usu adi.*: l.71.

1 *proprie (per compar.)*: l.16): **a** (con-, in)vertere – umdrehen, (um)wenden: **a** in univ.: WIBALD. epist. 259 p. 384,25 quod ... armarii nostri non solum volumina, sed etiam scedulas -ere et perscrutari promissistis (sc. *archiepiscopus*). LAMB. HERSF. Lull. 23 p. 337,24 cum ... totam monasterii suppellectilem querendo -isset Williger eqs. WILH. HIRS. const. 1,20 pro signo lectionis ... ita fac resiliere (sc. *digitum*), quasi qui folium codicis -it. *al.* adde: WOLFARD. Waldb. 2,4^c p. 218,8 cum ... omni penitus domo -sa nil omnimodis invenisset (sc. *mater*) eqs. **β** e-, reversare – hervor-, umstülpen: ALBERT. M. animal. 8,117 eicit scolopendria (i. *piscis*) interiora viscera ... ita, quod stomachus suus -itur ante os suum. **γ** (e)vacuare – (aus)leeren (fere de vase; de aqua: l.16): UFFING. Ida 1,13 omne pavimentum, ac si de grandi tina aqua -retur, excussa perfudit alluvies (sc. *humoris ex muliere hydropica egressi*). EG-BERT. fec. rat. 1,641 quis poterit ... prius -isse patellam, quam qui suscepit ... tenendam? EUPOLEMIUS 1,527 pateram tollit plenamque Lieo ... -it (sc. *apostata*). RAHEW. gest. 4,16 p. 255,18 calix ... ita prorsus -sus ... est, ut nec stilla superfuisset. **δ** effodere, sulcare – umgraben, (durch)pflügen, aufwühlen (absol.: l.26): GESTA Apoll. 764 per ... profunda maris fluctus -ere remis. HILDEG. epist. 214,4 hortum fodiendo -it (sc. *vir*). ALBERT. M. animal. 7,153 quaecumque (sc. *animalia*) ... sub terra -endo quaerunt vermiculos aut radices eqs. *al.* v. et p. 1439,62. *de sulcis i. q. ducere – ziehen*: MIRAC. Mod. 10 p. 314^a,26 ut vomeris impulsu sulcos coepit alius quidam -ere eqs. **ε** de oculis fort. i. q. concavare, intorquere – viell.: einsinken lassen, nach innen drehen: AESCULAPIUS 1 p. 2,24 si diuturnus ... fuerit dolor (sc. *cephaliae*) et oculi partes -erit (cf. *Gariopont. pass.* 1,3 tenuerit). **b** prosternere, caedere – (um)stürzen, fällen: ALDH. ad Acirc. 89,10 materiam cuneis findit ... cultor agrestis pinos -ens (-es var. l.) altas ... ferro. CONC. Karol. A 44^B p. 489,19 contra eos, qui imagines sanctorum ... -unt. POETA SAXO 1,67 hoc (sc. *simulacrum*) rex -ens mansit tribus ... diebus in castris. *al.* **c** destruere, vastare – zerstören, verwüsten: **a** in univ.: VITA Aniani 7 (MGMer. III p. 113,10) quas (urbes) ... Dei misericordia prohibeat -suras (-suos, -endas var. l.). DIPL. Heinr. II. 320 p. 401,22 ecclesie ... sunt depredate, castra dirupta, domus -se. VITA Heinr. IV. 6 p. 23,17 missi (sc. *sunt*) circumquaque, qui castella frangerent, villas -rent eqs. *al.* **β** laedere – verletzen: LEG. Burgund. const. I 73,1 si ... periclitatum fuerit aut -sum animal aut debilitatum eqs.

2 *translate*: **a** avertere – abbringen, abwenden: ARBEO Emm. 9 se criminis alieni reum fieri optulit, ut ab his (sc. *adulteris*) flagellum ... -ret (averteret var. l.). ALFR. Liutg. 1,21 Widukind ... -it Fresones a via Dei. *al.* **b** devertere, seducere – verführen, zum Abfall bewegen: EPIST. Meginh. 18 p. 212,12 mihi (sc. *vicedomino*) ... compertum est plerosque tenuiores (sc. *ministerialium*) imperata fecisse, si non eos quorundam auctoritas et persuasio -isset. CONST. imp. II 215,11 existimans ... fideles nostros -ere, ut processus nostros in Italia penitus enervaret (sc. *papa*). *al.* **c** contemnere, contravenire – mißachten, anfechten: TRAD. Frising. 70 (a. 775) ut, quis -ere hanc oblationem temptaverit eqs. FORM. Augiens. B 13 ut neque nos nec quislibet heredum ... hanc venditionem valeat -ere aut destruere. DIPL. Karoli III. 30 -ere aut infringere. *al.* **d** praevertēre, rumpere – vereiteln, zunichte machen: POETA SAXO 3,123 pericula ... incurrit rex, nisi quod pietas divina resistens ausibus humanis sevas -erat iras. THEOD. PALID. annal. a. 1022 p. 67,51 ut vidit mensam ducis prenitentem ... , penitus pacem -it episcopus dicens: 'eqs.' **e** alienare – veräußern: LEG. Wisig. 4,2,13 p. 178,13 res eorum (filiorum) ... ea conditione possideat pater, ut nihil exinde vendere aut -ere aut ... alienare presumat. 10,2,6 p. 395,10 si aliquid expenderit vel -erit, in quadruplum reddere compellatur (sc. *qui rem octo dies possidebat*). *ibid.* *al.* **f** pervertēre – verderben: FROMM. carm. 32,24 quos (sc. *discipulos*) genui, nunc aversor, quia et actibus angor: sensibus -si, moribus inproprii (cf. *Vulg. Dan.* 13,9). RIMB. Anscar. 1 p. 19,16 magis ea, quae iusta et sancta

sunt, -ere, quam religiosa quaerit mundus erigere. **g** extrahere, liberare – entziehen, befreien: AGNELL. lib. pont. 110 ut ecclesiam suam ab iugo vel conditione Romanorum -ret Maurus episcopus. **h** impendere – verwenden: ANNAL. Pegav. a. 1180 p. 263,32 dux Heinricus ... folles et conflatoria eiusdem (Goslariae) civitatis ad imperatoris iniuriam -it. **i** mutare, transformare – verwandeln: HRABAN. epist. 31 p. 455,29 quid de his sentiendum esset, qui magicis praestigiis ... dicuntur homines ... a statu suo pristino -ere posse. **k** efferre, promere – bringen, tragen: ARBEO Emm. 9 ut, si hoc in publicum -ret (eveniret var. l.) crimen (sc. *stuprum*), nullo modo ... veniam ... impetrare potuisset.

subst. eversum, -i n. locut. adv. ex -o i. q. partem interiorē extrorsum vertendo – die innere Seite nach außen wendend, verkehrt herum: RICHER. SENON. gest. 5,17 p. 343,22 cum illum (sc. *mortuum*) armis spoliaret et lorica ... ex -o ipsum exueret (sc. *miles*) usque ad manus eqs.

***evex** subst. m. (francog. vet. evesque) praepositus, ovilio – Aufseher, Hüter, Hirt: CHRON. Noval. 3,19 (vs.) pastor et inclitus -x, nam per decies quater stabuli custos oviumque est (sc. *Frodoinus*; cf. *Vulg. I Petr.* 2,25).

euexia vel ***euechia**, -ae f. (εὐεχία) bona corporis habitudo – guter körperlicher Zustand (de re v. B. Castelli, *Lexicon medicum Graeco-Latinum*. 1713. p. 320^a): ALBERT. M. eth. I 364 p. 308,18 de sanitate in aegritudinem vel -chia in cachechiam non est motus, quia eqs. 583 p. 502,52 quae (exercitativa disciplina) ita se habet ad 'bene habentia', scilicet -xia, sicut medicinalis ad sana (cf. *notam ed.*). *ibid.* *al.* v. et p. 1424, 20,21,22.

eufonia sim. v. euphon-. **euforbium** sim. v. euphorb-. ***eufortunatus**, -a, -um. (εὐ et fortunatus) fortunatus, felix – glücklich, vom Glück begünstigt (usu subst.: l. 33): ALBERT. M. eth. II 9,3,5 p. 595^a,32 -i ... , qui boni sunt, semper volunt bene operari. ALPHITA I p. 290,21 inde (sc. *ab eu*) ... eucrasia et eucraticus et eufortunium et -um.

***eufortunium**, -i n. (per analogiam ad infortunium formatum) (felix) fortuna – Glück(sfall): ALBERT. M. nat. bon. 46 dividitur ... fortuna per -um et infortunium eqs. eth. I 76 p. 67,90 quae (species malorum) ... dicuntur infortunia, sicut primae (sc. *species bonorum*) -a. pol. 4,9^g 'qui ... sunt in excessibus -orum' (p. 1295^b,14 εὐτυχημάτων), id est bonae fortunae eqs. *ibid.* saepius. v. et l.35.

euforvium v. euphorbium. ***eufragia** v. *euphrasia.

[eufriaria v. *friaria.] ***eufrasia** v. *euphrasia.

eufurbium, **eufurvium** v. euphorbium.

eugaristia v. eucharistia.

euge (ewge) interi. (pro subst. neutr.: l. 50. 51. 52. *al.*) (εὐγε) recte, bene – bravo, schön, wunderbar: 1 in univ.: VITA Burch. Wirz. 6 p. 112,7 qualiter ... in extremo examine superni iudicis -e dominicum posset promereri (sim. BERNONE epist. 13 p. 40,12 illud servi boni -e. HARTW. Steph. 1 [Script RerHung. II p. 401] felix illud -e [ewge var. l.] sempiternum *al.*; spectat ad *Vulg. Matth.* 25,21sq.). HROTSV. Sap. 5,27 -e, mater illustris, gaude! ARNULF. delic. 164 institor '-e' (auge var. l.) canes, empta cum merce recedes. *al.* 2 iron.: WALTHARIUS 1432 uxori ... tuae ... perverso amplexu circumdabis, -e, sinistram? EPIST. Teg. I 52 nostrae possessiuncule ... renuntiavimus, -e, sed non tantum postea profecimus, ut debiti fuimus (sc. *Gotahardus*). FROMM. epist. 54 in decimatione ... undique, -e, -e, fraudem sentimus.

eugelista v. euangelista.

eugeneus (-genius, -gēinus), -a, -um. (εὐγένειος) nobilis, generosus – edel (?usu subst.): GLOSS. med. cod. Trev. p. 150,6 -ēinos (an -ēnios? [cf. *notam ed.*]) nobiles.

[eugilo v. evigilo.]

euhoē (eo(h)e, euhohe, eu vohé) interi. (εὐοή) 1 vox bachantium fere i. q. io, euax – etwa: juchhe(i): WALTH. SPIR. Christoph. II 5,59 ira dictante profatur rex: 'he, magnificis acies malefida sororum numinibus ... dignissima mortis exicio! EKKEH. IV. bened. I 8,37 desinat (gloss.: abhinc) 'eu vohé' sacra vociferatio, Bache (cf. *Verg. Aen.* 7,389sq.). 2 per confusionem i. q. eheu, vae – ach, web: YSENGRIMUS 4,513 eohe

[Niederer]

(eoe, ecce *var. l.*), quam vincto non curat credere victor (*cf. notam ed. p. 432*)! 7,469 eohe (olbe *var. l.*), me miseram!

evibo *v. ebibo.*

evibro, -are. *emittere – ausstrahlen, -senden (in imag.):* CHRON. Median. 7 Gorciense coenobium ... longe lateque -bat radios monasticae religionis.

evicino *v. ex et vicinus.*

***evicinium**, -i *n.* (ex et vicinum) *loca vicina, vicinum – (nähere) Umgebung:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,35 cum ... Dei famulus ... alii, quas (*sic*) in -o cognatos aut domesticos habebat, preeset.

1. **evicio** *v. evitio.* 2. **evicio** *v. evictio.*

evictio (-ccio, -icio), -onis *f.* *script. viccio: l. 21.* 1 *spectat ad vindicationem rei emptae (de re v. J. Balon, Ius medii aevi. II/1. p. 135; Dt. Rechtswb. III. p. 205sq. s. v. entwerten): a recuperatio, ademptio (iudiciaria), vindicatio – (gerichtliche) Wiedererlangung, Entziehung, Eigentumsklage:* CHART. Tirol. 547 p. 27,18 (a. 1202) promittentes ... fratres ... mansos in perpetuum defendere ... sub pena dupli tocus damni et stipendii tempore -is exstimandos (*sim. 592 p. 69,6. al. 888 p. 299,16 tempore viccionis*). CHART. ord. Teut. 152 p. 149,22 si ... iure vel potencia super predictis ... fieret -o. CHART. Brem. 230 quas (*duas terras*) quondam ante -em Stedingorum coluerunt Wulbero et Elverus. CHART. Trudp. 30 (ZGeschOberrh. 30. 1878. p. 106,29) abbati ... prestamus werandiam ..., sibi quoque de -e cavebimus (CHART. Carinh. V 76. *al. sim.* CHART. ord. Teut. [Hass.] 75 p. 69,18 ad omnimodam -em cavendam). *al. b auctoritas, cautio, guarandia – Gewähr(leistung), Sicherheit, Garantie (de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 649sq. s. v. Gewähr):* CHART. Ticin. 192 p. 19,7 (a. 1210) quod ... abbas et monasterium habeant regesum super ... petiis terre emptis ... pro rata -is. CHART. Basil. C I 150 obligamus nos ad -em, quod vulgo dicitur prestamus werandiam *eqs.* CHART. Port. 127 p. 150,23 super -is et gwarandie caucionibus ... nos ... obligamus. CHART. Helv. arb. 122 p. 188,15 quod ... comitissa ... filiis suis (*sc. domini*) teneatur de -e de his, que sibi traduntur. *al. meton. de pecunia danda:* CHART. Ticin. 18 p. 46,9 (a. 1197) defendendo (*sc. res emptas*) ... ab omni contradicente persona usque in penam duple -ccionis, secundum quod ... valuerint. CHART. Bund. 510 p. 26,11 in pena duplicis -icionis. *al. 2 devictio, debellatio – Besiegung, (endgültige) Niederwerfung:* FRID. II. IMP. epist. B 6 p. 424,19 de captione vel de -e rebellium Parmensium victoriam speramus in brevi.

evicto *v. evito.*

***evictor**, -oris *m.* (evincere) *auctor, praes – Gewährsmann, Bürge:* CHART. Ulm. 56 (a. 1244) quare (*sc. pro emptione*) nos ipsi hospitali -es obligavimus (*sc. milites*) ..., si ab aliquo in posterum impeterentur. 86 de his omnibus nos obligamus (*sc. abbas et conventus*) ... -es.

1. **evictus** *v. evinco.* 2. **evictus** *v. evectus.*

evidens, -entis. *script.:* *ε-: p. 1436,18. eved-: l. 65. evad-: p. 1436,13. -ncia: l. 72. form. abl. pl. -is: l. 56. usu subst.: l. 72.*

1 *visibilis, corporalis – sichtbar, greifbar, konkret:* LEX Baiuv. 12,4 quos (*lapides*) ... notis -ibus (-is, erudentibus, et videntibus *var. l.*) sculptos vel constiterit esse defixos *eqs.* 12,8 ubi -ia signa non apparent in arboribus *eqs.* CHART. Rhen. inf. add. 602 tradidi ... rothum ... simul cum comprehensione -issimis signis circumgiratum. DIPL. Loth. I. 110 p. 258,35 quod nobis aliquod -s sacramentum mittere dignemini (*sc. papa*). *al. 2 manifestus, perspicuus, clarus – augenscheinlich, offenkundig, eindeutig, deutlich:* *a in univ.:* CONC. Merov. p. 19,12 ut, cum mitropolitano fratres ... credederit evocandos, nisi causa tædii eve-is (eve-s, -ens, ac videntes, evetendi, evitandi *var. l.*) exteterit, nullus excusit. DIPL. Ludow. II. 58 p. 182,2 qui ... hanc nostre auctoritatis -issimam preceptionem ... violasse convictus fuerit *eqs.* TRAD. Ratisb. 276 -i et luculento subsequentium testimonio inditio (*item 825. 831*). *saepe. usu subst. neutr.:* CHART. Brixin. 151 p. 164,18 (a. 1266) que (*bona*) statim cedere debent domino episcopo ..., si aliqua -cia possint sine dolo adversus eum (*Wilhelmum*) com-

probari. *b probatus – erprobt:* ANTIDOT. Cantabr. p. 166,8 centauriam ... potum dabis, -s remedium est. *c verus – wahr, wirklich:* BERTAR. gest. 12 aecclias ... bene construxit et clerum et populum ... venerabiliter ordinavit et -s pater et episcopus istius (*sc. Virdunensis*) aeccliae extitit.

adv. evidenter. 1 *manifesto, clare – in offenkundiger, eindeutiger Weise, klar:* LEX Alam. 42,2 scriptura non valeat, nisi in quam annus et dies -r (evidentur, -es, videntur *var. l.*) ostenditur. DIPL. Frid. I. 73 p. 123,16 ut ... -ius roboretur presens constitutio. INNOC. III. registr. 1,142 quemadmodum in autenticis scriptis ... -issime continetur *compositio*. ANNAL. Plac. a. 1271 p. 551,1 (epist. Alfonsi) ferventis fidei tue (*sc. comitis*) zellum ... cognoscit nostra serenitas eva-r. *saepe. v. et l. 22.* 2 *exacte, accurate – exakt, genau:* BERTH. chron. B a. 1078 p. 327,16 Saxones his auditis et, cur illuc venerint (*sc. missi*), -issime exploratis ... colloquium ... laudabant. DIPL. Heinr. II. 244 p. 281,41 (add. s. XII.) si quis ... scire desiderat *ε-ius*, quorsum tendat forestis bannus *eqs.*

***evidentalis** (evind-), -e. *causa evidenti fultus – auf einem offenkundigen Sachverhalt beruhend:* FORM. Marculfi 1,37 iudicio -e (evinditale, evindicatum *var. l.*): ... nos (*sc. rex*) taliter ... constetit decrevisse, ut, si evidenter memoratus ille habuit fideiussores *eqs.* (*cf. notam ed. et A. Uddholm, Formulae Marculfi. 1953. p. 192*).

evidentia (-cia), -ae *f.* 1 *apparentia, natura, vis manifesta – Augenschein, -fälligkeit, Offensichtlichkeit, das offenkundige Vorhandensein:* *a in univ.:* GODESC. SAXO epist. p. 50,31 stupeo vestrae (*sc. Lupi*) beatitudinis animum ... benignitatis -a luminosum. EPIST. Hildesh. 69 p. 120,6 que (*culpa*) propter -ciam accusationis non admitteret remedium. DIAL. cler. et laic. 39 convicti ... estis (*sc. laici*) ex -a facti, quia notorium est. MENKO chron. 22 p. 340,19 opus (*sc. ecclesiae*), sicut -a declarat, erat magnum. *al. b manifestatio, confirmatio, testimonium – Manifestation, Bestätigung, Beweis:* WALAHFR. Gall. 1,28 p. 306,28 mirabilem suae largitatis -am Dominus manifestare dignatus est. 2,46 p. 336,12. PAUL. FULD. Erh. 2,1 p. 16,26 dignae memoriam estimationis miraculorum -a consecutus est *beatus pater*. NARR. de rel. Scafh. 4 p. 956,21 crucem ... superposuit aque probationis; ille (*sc. Christus*) ... in hac re veritatis sue certissimam ostendit -am, nam *eqs. al. iur.:* TRAD. Ratisb. 965 (a. 1182/83) ad -am horum (*sc. rerum*) abbas ... predium heredibus ... confirmavit et litteris ... roboravit. CHART. Burgel. 58 p. 74,35 ad huius rei -am et memoriam ... sigillum ... duxi contradendum. CHART. Raitenh. 189 ad maiorem ... huius facti -am (*ci. Antony, tenidentiam ed.*) testes ... annotati sunt. CHART. Advoc. 147 in cuius rei testimonium et -ciam plenior *saepe.* 2 *illustratio – Veranschaulichung:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 150,3 multa quidem veteris prudentie studia in his, que agimus, consumpta, nec ulli ad integritatis -am consecuta videmus. ANSELM. HAV. dial. 2 prol. p. 1162^C valet profecto ad -am huius quaestionis, ut *eqs.* ALBERT. M. gener. 1,3,8 p. 145,66 ad -am ... dictorum scito, quod *eqs. al.*

evideo, -ere. 1 *inspicere – inspizieren, in Augenschein nehmen:* LEG. Wisig. 10,3,4 cum per antiqua signa -entibus (videntibus *var. l.*, *an leg. evidentia?*) inspectoribus fines loci alterius cognoscuntur *eqs.* 2 *mediopass. i. q. apparere, evidens esse – ersichtlich sein:* l. 8.

evido *v. ebito.*

evigilatio, -onis *f.* *actio evigilandi, expergefatio – das Erwachen, Erweckung (in imag.):* ALBERT. M. Matth. 2,13 p. 57,18 de -e ad actum exteriori somno contemplationis. 2,20 de -e ... ad opus a somno revelationis. *ibid. al.*

evigilo, -avi, -atum, -are. *script. eug-: l. 66.* 1 *somno solvi, expergisci – auf-, erwachen:* *a strictus:* GLOSS. I 134,2 St.-S. -tus, eu-tus aruuhit. AGIUS epic. Hath. 673 ubi de somno laetus mox -assem *eqs.* THIETM. chron. 6,63 sonata iam prima Ericus antistes -at. *saepe. in imag. et per compar.:* SIGEH. Maxim. 16 (14) p. 29^C ingenti ... ululatu Maximinum -are et in suum auxilium ... exurgere deposcunt *iuvenes*. EKKEH. IV. bened. I 21,35 visceribus tortis Iacob ut de funere (gloss.: gravi somno) mortis -at (gloss.: reviviscit; *cf. Vulg. gen. 45,26*). *al.*

[Niederer]

b latius: **a** *resuscitari, resurgere – auferweckt werden, auferstehen:* HRABAN. epist. 34 p. 469,12 quatinus inveniariis (sc. *Ludowicus rex*) in libro vitae scriptus -esque in resurrectione. **β** *excitari – munter, aufgeweckt werden:* HILDEG. phys. 5,8 si quilibet homo ... leytsam animam habet, oculum piscis ... ad os suum ponet, et intellectus eius -at, id est wacker erit. **γ** *incipere, aggredi, agere – sich aufraffen, tätig werden:* ER-MENR. Har. 1 p. 14,21 iam, pater (sc. *Mahtolfus*), -a et de huius ... loci inceptore aliquid edissere (sim. 7 p. 26,1). HELM. chron. 98 p. 191,15 ego (sc. *Wertizlawus*) teneor vinculis ... inclusus, et tu (sc. *frater*) negligenter agis? -a et enitere atque viriliter age! **2** *vigilare, excubare – wachen, wach bleiben:* **a** *strictius:* WALAHFR. (?) carm. 50,1,20 quae (soror, i. *Musa*) ... edocet in laude -are tua (sc. *Dei*). VITA Phil. Cell. 12 spondit *Regingarius* se in futurum a mala peccati quiete -are. THIETM. chron. 1,12 p. 18,13 dormire in ecclesia voluit *presbyter*; sed stimulat timoris sic iacendo -vit (vigilavit a. corr.). **b** *latius:* **a** *invigilare, custodire – Wache halten (über), Schutz gewähren:* FORM. epist. IV 1 p. 529,1sq. sicut in hominibus ecclesiis ... vestra (sc. *regis*) mercis -at, ita supplices precamur (sc. *episcopus*) ... ut in ista cella nostra vestra misericordia -at de electione a nobis facta. **β** *vigilanter laborare – unermüdlich tätig sein:* DIPL. Otton. I. 417 p. 569,20 cum nostre exigat sublimitatis officium omnigena nos consiliorum sollertia ob regnorum status securos gentiumque leges ... stabilendas ... -are eqs.

evincio, evinctum, -ire. **1** *vincire – fesseln (partic. perf. usu adi.):* WALTHARIUS 404 o si quis mihi (sc. *regi*) Waltharium fugientem afferat -tum (vinctum var. l.)! **2** *circumdare – umgeben:* STEPH. COL. Maurin. 6 (2) lignea ferro -ta invenitur arcula.

evinco, evici, evictum, -ere. *struct. c.:* ab: l. 56,57. de: l. 65. **1** *gener.:* **a** *superare – überwinden, -wältigen:* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 259,12 paupertatem loci industria sua -ere satagens (sc. *abbas*). HELM. chron. 73 p. 140,34 omne medicamentum altior morbus (i. *duritia cordis*) -icit. *absol. i. q. evadere – davonkommen:* HELM. chron. 84 p. 161,17 mille marcas duci persolvimus ... et necdum -icimus, sed cotidie ... premimur (sc. *populus*). **b** *delere – zerstören:* NOTKER. BALB. gest. 1,28 trabes una pergrandis ignibus -ta (evecta var. l.) cecidit super eum (*abbatem*). **c** *defatigare – erschöpfen (in imag.):* LAMB. LEOD. Matth. I 450 duro -ta labore si iuga destituit agricola. **d** *flectere, inducere – erweichen, bewegen:* VITA Bonif. I 5 precibus principum -tus Romam ... ag-gressus est. CHART. Sil. D I 83 p. 57,22 plebanus ... me (sc. *ducem*) precibus -icit, ut ... facerem concambium. HELM. chron. 81 p. 154,3 multa persuasione -erunt (sc. *columnae regni*) cor regis, ut eqs. **2** *iur.:* **a** *vindicare, (per evictionem) recuperare, adimere – gerichtlich beanspruchen, (durch eine Eigentumsklage) wiedererlangen, entziehen:* EPIST. Hildesh. 89 ut ... eadem bona vel ratione iuris -as vel eos, quibus adiudicata sunt, quiete possidere permittas. CHART. Oelsn. 18 p. 36,10 ne ... quispiam praedictas villas ... possit -ere eqs. CHART. episc. Hild. II 317 ut magistrum Teodolfum indem-nem faciant (sc. *comes et Ludolfus*), si predicta bona ab ipso per aliquorum instantiam -antur. CHART. Friburg. 126 si ... silvam ... a dicto conventu aliquis -ret. *saepe. absol. i. q. evictionem instituere – eine Eigentumsklage erheben:* CHART. Fuld. B 40 p. 70,28 (a. 763) si quis ... pulsare voluerit aut fortasse -erit eqs. **b** *(legibus) vincere – (vor Gericht) besiegen:* DIPL. Arnulfi 111 ne quisquam ... diiudicationem aus-us infringere ... vos (sc. *comites*) in istis rebus -at (evinciat a. corr.), sed ... sciat se ... graviter percutiendum et -endum. **c** *convincere – überführen:* CAPIT. reg. Franc. 260,6 si ille (*la-tro*) de latrocinio -tus fuerit (cf. *notam ed.*). **d** *refutare – widerlegen:* BERTH. chron. B. a. 1079 p. 369,6 quousque illum (sc. *legatum*) cum suis figmentis ... inrefragabili ratione -tum, confessum confusumque ... ostentavit frater. **e** *tenere, obtinere – gewinnen:* FLOD. hist. 2,10 p. 154,14 qui (sc. *Reolus*) ... causas apud regiam maiestatem ... egisse ac -isse reperitur.

***evinculatio, -onis f. liberatio, absolutio – Befreiung, Er-lösung:** VITA Bard. 22 p. 339,1 quis ... te (sc. *homicidam, qui*

fuit in paenitentia) communis -is tempore (i. *tempore pas-chali*) vincularit?

***evinculo, -are. liberare – befreien:** THEOD. PALID. an-nal. a. 1004 ex quo nec arte nec aliqua conditione potestis (sc. *rex in castro detentus*) -ari, ... me (sc. *uno regis virorum*) presaltante per preceps subsequemini.

***evindicatio, -onis f. 1 vindicatio, evictio – Eigentums-klage, gerichtliche Wiedererlangung (de charta vindicatio-nis: l. 10. 11):** TRAD. Frising. 227 (a. 806) hanc cartulam -is scripsi (sc. *notarius*). 327 -o de causa Freidoni presbiteri. CONC. Karol. A app. 9 p. 850,3 haec notitia vel -o. FLOD. hist. 2,4 p. 141,16 quasdam ... res ... evindicasse reperitur Ro-mulfus regiae auctoritatis super his -bus (eum dicationibus var. l.) adhuc manentibus instrumentis. **al. 2 possessio, dominium – Eigentum (srecht), Besitz:** HINCM. coll. 1 p. 90,9 'omnia' ... 'ad episcopi ordinationem', non autem ad ... domini proprii -em pertineant.

***evindicatorius, -a, -um. qui adiudicationem, possessio-nem confirmat – den gerichtlich zugesprochenen Besitz be-stätigend:** COD. Lauresh. 3 p. 272,33 Heimerico ... se de hoc loco legaliter abdicante Gundelandus accepit a rege chartam -am.

***evindico, -avi, -atum, -are. script.:** ae-: l. 60. *al. eum di-tare: l. 35. exven-: l. 40. even-: l. 32. 38. al. -daec(o): l. 61. -dec(o): l. 57. 60. al. -deg(o): l. 59. al. depon-: l. 34. struct c. praep.:* contra: l. 48. in c. abl.: l. 49. super: l. 47. 51. in c. acc.: l. 48. ad: l. 49.

1 vindicare, recuperare, elitigare, obtinere – 'vindizieren', (gerichtlich) in Anspruch nehmen, wiedererlangen, erstrei-ten, zugesprochen bekommen (fere legibus; armis: l. 36. al.): **a** *proprie:* **a** *in univ.:* CHART. Epternac. 6 p. 26,15 (a. 699) hoc, quod repetit, nullatenus valeat eve-are (sim. CHART. Arn-stad. 1 p. 2,12 nec ... -are valeat. *saepe.* TRAD. Frising. 6 p. 32,34 -ari non valeat. CHART. Lux. I 174 p. 239,28 -are [*ci., eum ditare ed.*] non valeat). REGINO chron. a. 885 p. 123,8 quatinus regnum paternum -are (vindicare, vendicare var. l.) armis potuisset Hugo. WALTH. TER. Karol. 15 ut ... illa (*ma-trona*) ... libertatem suam ... assensu comitis eve-ret. TRAD. Salisb. II 275 p. 715,18 res ecclesie delegatas ... ne malicia ho-minum ... abstrahat vel exve-are valeat eqs. *persaepe. spectat ad novissimum iudicium:* TRAD. Frising. 496 (a. 823) ego Per-nolf cum coniuge ... meditans ... coram pio Domino apparere et indulgentiam facinorum nostrorum -are. **β** *indicator, cui aliquid abstrahatur:* DIPL. Karoli M. 203 donamus ad monas-terium ... totam legem (i. *multam*), quam ... abba ... rewadi-avit pro eo, quod ... missus noster ... legibus super eum (sc. *abbatem*) -vit. TRAD. Frising. 358 p. 306,27 quicquid contra fratres suos in propriam hereditatis partem -vit. 475 p. 406,23 Hantonem ... ecclesiam ... in Adalhardo -asse ... ad sanctam Mariam. HINCM. annal. a. 867 p. 141,2 Aelfridus super Gerar-dum eundem (*Bituricum*) comitatum -are non valuit. **b** *translate i. q. (sibi) occupare – in Besitz nehmen, (für sich) beanspruchen:* MILO Amand. 8 (MGMer. V p. 483,3) ipsum (*cereum*) totiens -tum (educatum var. l.; i. *mirabiliter accen-sum*) a lumine ipsi concesserunt (sc. *monachi*). **2 adiudicare, addicere – zuerkennen, -sprechen: CHART. Rhen. 45 (a. 643) ut ... vinea ... cum ... beneficiis ... pontifice sit -ecata. DIPL. Merov. I 136 p. 346,7 ut ... abba vel pars basilici sui ... villa (leg. villas) ... omne tempore habiant -egatas. 153 p. 384,20 ac-ecatum adquae aelididatum (v. et p. 1193,64). DIPL. Karolm. (II.) 43 p. 63,11 indultus vel -accatus. TRAD. Patav. 54 habeat ... episcopus ad suam ecclesiam ... -tos (sc. *servos*). *saepe.* **3 punire – bestrafen (de Deo):** RIMB. Anscar. 18 qua poena ceteri (sc. *persecutores episcopi*) ... -ti fuerint. **4 vincere, (victorem) terminare – gewinnen, (siegreich) beenden:** ODO GLANN. Maur. 24 (4) quam (*concertationem*) ... rex Karolus ... publico bello -vit.**

adi. evindicatus, -a, -um. 1 iudicium -um i. q. iudicium adiudicationis – Zuerkennungsurteil (de charta: p. 1439,1): DIPL. Loth. I. 51 p. 148,17 quas (*res*) ... per ... pactuationes ... sive per iudicia -a ... homines ... monasterio contulerunt. p. 151,31 quas (*res*) advocatus ... legibus conquisivit et iudicia

[Niederer]

-a exinde accepit (*inde* DIPL. OTTON. I. 337 p. 458,41). *al.* per confusionem c. evidentalis: p. 1436,21. 2 charta -a i. q. charta, quae adiudicationem testatur – Zuerkennungsurkunde: FORM. Ratisb. I 3 quod ... tale cartam -am exinde accepisset, qualiter ipsa mancipia ... -asset eqs.

***evinditio** v. *evenditio.

***evio**lo, -avi, -are. *violare, contemnere – verletzen, miß-achten*: TRAD. WEISS. app. 7 p. 328,26 (a. 1265) quicumque ... nostrum (*sc. abbatis*) statutum -verit. p. 329,31 qui ... ipsam (*descriptionem*) -verit.

1. **eviro**, -atum, -are. 1 *castrare – entmannen*: FLOD. annal. a. 928 p. 43,11 insidiis appetitus, -tus, luminibusque privatus est Benno episcopus. 2 *enervare, debilitare – entkräften, schwächen*: VITA Ludow. Pii 56 p. 514,4 quorum (*sc. nobilium*) recessu (*i. morte*) dicebatur Francia ... fortitudine quasi nervis succisis -ta (*curvata var. l.*). EPIST. Ratisb. 10 p. 328,32 quasi non -to robore licitante mentis vigore ad necessaria et utiliora expurgiscens (*sc. animus*). ACTA imp. Winkelm. I 348 p. 310,16 cum ad ... rebellum ... vires -andas vires nostras ... colligere intendamus eqs. *exanimare – entmutigen*: TRANSL. Mercurii I 2 (MGLang. p. 577,18; s. VIII./IX.) meror omnes invasit, et animis depositis -ti dirigere.

adi. eviratus, -a, -um. *laxus, mollis – schlaff, verweichlicht*: PETR. DAM. epist. 31 p. 313,14 vir -e, ... homo effeminata (*sc. sodomita; sim.* 96 p. 59,18). WIBALD. epist. 126 p. 204,8 discors et -i gestus atque incessus ... sacrilegium perpetravit Evermandus.

2. ***eviro**, -are. (*ex et virus*) ?*viro purgare, eventare – ?entgiften, entschlacken*: ALBERT. M. eth. II 3,3,4 p. 260^b,10 ut per exercitationem calefiat corpora et calefacta exspirent et -entur ad ... membrorum mobilitatem.

evisceratio (-cio), -onis f. *dilaceratio, excruciatu – Zerfleischung, Marter (in imag.)*: CONR. EBERB. exord. 5,17 l. 164 quod (*sc. schisma*) temporibus Alexandri papae ... ecclesiam Dei diutina -e cruciavit. v. et p. 1411,62.

eviscero (exv-), -avi, -atum, -are. *script. -isse*: l. 65. *medial. -l. 60,67.*

1 *proprie*: **a** *exenterare – ausnehmen, -weiden, der Eingeweide berauben*: UFFING. Ida 1,11 quae (*femina*) ... intestinis omnibus -ta ... poenas luit. GALB. Karol. 112 Gendenses -verant quamdam incantatricem. CAES. HEIST. Engelb. 2,8 p. 264,25 corpus lotum est et -tum, mirra et sale conditum. *al. in imag. de aranea filum producente*: BERTH. RATISB. serm. p. 2,4 quae ... multum laborat, immo et se ex-at, ut muscas viles capiat (*sim.* 9 p. 52,4). ALBERT. M. euch. 3,1,4,3 p. 249^b,24 scit aranea ... contabescit homo -ans se in suispius labore.

β *dilacerare, caedere – zerfleischen, -fetzen, abschlacken*: BERTH. ZWIF. chron. 22 p. 212,16 super ... praecipitium ... ruentes fractis cervicibus -ti omnes mortui sunt milites. HIST. peregr. p. 156,24 quae (*sc. gens atrox*) ... equos proprios, ne in usus nostrorum cederent, -bat. THEOD. PALID. annal. a. 980 navali prelio se exhibuit caesar ... -ans illos (*Africanos*). *al. in imag. et per compar.*: HINCM. epist. 136 p. 104,26 quando ... Caelestianos -verit et ipsas etiam Pelagianorum medullas exussit Augustinus. ANNAL. Trudp. a. 1198 (MGScript. XVII p. 292,28) imperium ... scinditur manibusque suorum (*sc. imperatoris defuncti*) ad unguem -atur. *al. γ medial. i. q. rupturam ilium pati – einen Durchbruch der Eingeweide erleiden*: OTTO FRISING. chron. 4,6 p. 193,9 in fetido ac turpi loco -tus (-atur *var. l.*) moritur Arius.

b *latius*: **α** *proscindere, eruere – aufwühlen, -reißen*: SIGEBOTO Paulin. 40 p. 929,39 alii pro aqua viva terram -ant et fossorii everunt. **β** *suffodere – untergraben*: CHRON. Albr. a. 1190 p. 867,2 concussis urbis obsesse propugnaculis -tisque (eius ceratistis, eviss-tisque *var. l.*) murorum arte fossoria fundamentis. **γ medial. i. q. rumpi – zerplatzen: EPIST. Wisig. 9 p. 672,11 qui fetentibus -tis visceribus aeternis ignibus animam adsignavit (*sc. Arius; cf. l. 60*). 2 *translate*: **a** *eripere, evellere – herausreißen*: BEDA temp. rat. 46,49 ut rei ipsius -remus interna. DIPL. CONR. III. 69 p. 122,35 quia, si alas excutiemus, hostem modo volitantem capiemus et cordis eius -bimus audaciam. **b** *vastare – verwüsten*: CHRON. Erf. mod. I a. 1160 p. 181,5**

dum ... potentum quorundam violencia episcopium incuratur, -atur, devastatur. NARR. de Gron. 12,19 totam terram ... -verat Baldewinus episcopus. **c** *spoliare – plündern*: COD. Lauresh. 134^a p. 403,18 omnem ... monasterii ecclesiasticum thesaurum ... corrasit, exhaust, -vit episcopus. **d** *debilitare, enervare – schwächen, erschöpfen*: OTTO FRISING. chron. 7 prol. p. 309,2 constat ... non prius eam (*sc. ecclesiam*) ... regnum humiliare potuisse, quam ipso ... -to (eius creato *var. l.*) ac viribus exhausto ... destrueretur. **e** *evacuare – aushöhlen*: 10 NARR. de Gron. 26,16 in quo (*bello*) ... homines et ... omnia iura episcopalia -ta ... in mortem traxit (*Otto episcopus*) et ruinam.

adi. evisceratus, -a, -um. *debilis, enervis – schwach, kraftlos*: ALBERT. M. animal. 1,434 inclinum ... philosophi Graeci mollem quidem, non tamen omnino flexibilem et -um sive enervatum esse dixerunt (*cf. Physiogn. 54 molle quidem et flexibile, non tamen -um nec enerve, cf. notam ed.*).

evisca, eviscum, eviscus v. hibiscum.

?***evisio**, -onis f. (?*pro iuisio, ex francog. vet. iuise [ex iudicio], an leg. iussionem? cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 546sq.*) ?*iudicium Dei – ?Gottesurteil*: LEX SAL. Merov. 120 si quis alterum ad calidam provocaverit praeter -em dominicam, DC denarios ... culpabilis iudicetur.

***evispilo**, -atum, -are. (*vespillo*) *sepelire, funere efferre – begraben, zu Grabe tragen*: SIMON SITH. gest. 2,1 p. 644,2 sanctam vestram (*sc. fratrum*) caritatem obitu nuper -ti (*gloss.: sepulti*) patris obturbatam (*cf. Hilduin. vita Dion. 33 Domitiano evespillato [gloss.: a vespillonibus exportato], v. et P. G. Théry, ALMA 6. 1931. p. 200 adn. 5*).

evissum v. hibiscum.

evitabilis, -e. *vitabilis – vermeidbar, unnötig*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2,70 p. 573 accidit ... aliud quoddam mirabile, quod cunctis fore debet notabile, simul etiam et -e: eqs. HUGO HONAU. (?) ignor. 25 quare in parvulis est ignorantia inevitabilis et ideo omnium generalis ... in senibus est -is et vincibilis eqs. ACTA imp. Winkelm. I 720 super expensis -bus non faciatis (*sc. Viterbienses*) nos (*sc. diaconum*) ulterius laborare, cum eqs. *al. v. et vol. II. p. 985,34.*

adv. evitaliter. per confusionem i. q. gratifice, amabiliter – gefällig, freundlich: l. 43.

***evitaliter** *adv. gratifice, amabiliter – gefällig, freundlich (per novam interpr., cf. Reg. eccl. Carth. l. 452 et vitaliter)*: GLOSS. II 84,35 St.-S. -r (*evitaliter var. l.*) liupliho. 87,40. 94,47. IV 320,1.

evitatio, -onis f. *vitatio – Vermeidung*: ACCESS. ad auct. p. 25 intentio sua (*Maximiani*) est quemlibet dehortari, ne ... senectutis vicia desideret, utilitas libri est ... senectutis -o. CHART. Bern. II 609 p. 669,16 necesse est ea, que geruntur, ... ob ... -em litis scripturis ... commendari. WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 325^B quod enema ... -e apostematis calidi in loco lēso ... summe laudandum est.

evitio (-cio), -atum, -are. *vitiare – verderben*: LAMB. LEOD. Matth. I 256 balsama nullis ... -ciata venenis.

evito, -avi, -atum, -are. *script. aev-: GLOSS. I 30,19 St.-S.*

-ict(o): l. 62. *al. 1 vitare, evadere – vermeiden, sich entziehen, entgehen*: **a** *in univ*: DIPL. Loth. I. 50 p. 145,8 quam (*ordinationem*) ... Hludowicus ... propter -andas discordias ... instituit. GODESC. SAXO conf. p. 71,1 in doctrina religionis -ant (*sc. catholici*) praecipitium falsidicae locutionis. ALFAN. premn. phys. 34,15 p. 123 quae (*sc. necessaria*) impossibile est -are (*PG 40,740^B κωλυθηναί*). CHART. Zoll. II 76 p. 41,7 pericula -ctare. *saepius. c. sensu declinandi*: WALTHARIUS 793 tela tot -as tenui sine vulneris ictu. DIPL. Heinr. IV. 336 p. 442,36 si culpaverimus aliquem eorum (*hominum*), quod ob hoc se preparat (*sc. ad navigandum*), ut iustitiam possit -are eqs. CHART. Merseb. 236 p. 190,13 penas ... si satisfecerit, -bit pars (*sim.* p. 190,24). STATUT. ord. Teut. p. 80,3 ut transgressor ... penitenciam non -et. **b** *inter-, omittere – auslassen*: TRACT. de chirurg. 655 -tis ... lacertis (*sc. temporum*) in tribus locis ... cutis ... findatur. 2 *fugere, excludere – meiden, ausschließen*: CHART. Raitenh. 34 p. 35,43 (a. 1185) quatinus ... eos (*sc. qui in fratres manus iniecerint*) faciatis (*sc.*

episcopi sim.) ab omnibus sicut excommunicatos districtius -ari. CHART. Eberb. 171 p. 292,9 ut ... publice nuntient (sc. *abbates*) -andos (sc. *excommunicatos*). ACTA imp. Winkelm. I 125 p. 105,44 tamquam lese maiestatis criminosus ab omnibus -etur (sc. *qui contra mandatum venerit*). al. *Niederer*

eukaristia v. *eucharistia*.

***eulogetus** (-git-), -a, -um. (εὐλογητός) *benedictus* – *gesegnet*: VITA Serv. 34 p. 106,3 Heinrico ... pilam omnis terre manu -ita (evlogica var. l.) gestante.

eulogia (ol-, ecol-, eo(g)l-, e(g)l-, eugl-, -olia, -oia), -ae f. (εὐλογία) *rhythm.* -ia: CARM. de Germ. 1,41,1 (MGPoet. IV p. 126). *ibid.* al.

1 *laudatio, laus* – *Lobpreis(ung)*, *Lob(rede)*: **a** in *univ.*: ALDH. virg. I 60 p. 321,11 promissum sequentis -ae munusculum. **b** *commendatio* – *Empfehlung*: EPIST. Bonif. 14 p. 26,16 tu illum (*fratrem*) ... cum tua benedictione et gratia et -a dirigere digneris ad ... fratrem nomine Berththeri. 2 *salutis, gratiae divinae precatio vel largitio, benedictio* – *Segnung, Segen(swunsch)*: FORM. Marculfi 2,42^{capit.} indecolum, cum episcopus ad alium in resurrectione Domini eg-as (eol-as, eu[g]l-as var. l.) diregit. 2,44 salutationum munia cum eol-as peculiares patroni vestri (sc. *regis*) sancti illius ... direximus (sc. *episcopus*; item suppl. 3 cum cog-as [-as, eg-as, eug-as var. l.]). HINCM. coll. 2 p. 108,2 -arum, id est benedictionum, gratia. 3 *munus, donum (benedictum, benedictionis)* – (ge-) *segnete, Segens-, Weihe-/Gabe, Geschenk*: **a** gener.: **a** in *univ.*: FORM. Augiens. C 23 misi ... parvas -as (egias cod.), id est manumtergium et pectinem. SIGEH. Maxim. 16 (14) -as (el-as var. l.) ante altare ... deponunt *iuvenes*. VITA Walar. 20 (MGMer. IV p. 168,2) dum ... matrona ... -as in hora prandii, id est panem et flascones, ei misisset *eqs. saepe. v. et l. 42*. **b** *de cibo (pane vel vino) benedicto*: IONAS BOB. Ioh. 7 eol-as (ol-as var. l.) non abnuat tribuere confitenti. VITA Eparch. 17 (MGMer. III p. 558,8) -as (eulogia var. l.) sancti Eparchii petiverunt. MIRAC. Furs. 23 (MGMer. IV p. 448,26) petit *domina*, ut -as sancti ei transmittatis. VITA Austrig. 12 (MGMer. IV p. 198,18) illa (*Anstroberta*) habebat repositum panem, quem memoratus Austrigisilvis benedixerat et ei -as transmisera. al. **b** *eccl. et liturg.*: **a** *panis benedictus* – *gesegnetes Brot, Eulogienbrot*: CAPIT. reg. Franc. 170,68 ut -ae fratribus a presbyteris in refectorio dentur. RADBERT. psalm. 2,673 Graecus dona quaelibet vel munuscula -as vocat, sicuti et panem iam ex usu de manu sacerdotis -as vocamus. CAPIT. episc. I p. 199,25 ut omni die dominico ... cuncti fideles -as accipiant de benedicto pane. PONTIF. Rom.-Germ. 80,51 p. 289,6 -as post missam in diebus festis plebi tribuere (sc. *presbyteri*). LIBER ordin. Patav. 5,6 tertius (*presbyter*) eco-as ... distribuatur. al. **b** *partitio panis benedicti post missam facta* – *Gabe gesegneten Brotes am Schluß der Meßfeier, Eulogienverteilung*: HONOR. AUGUST. gemm. 1,67 statutum est, ut panis post missam benediceretur et populo pro benedictione communionis partiretur: hoc et -a dicebatur. **c** *publ. et iur. i. q. munus (debitum)* – (*Pflicht*)-*Geschenk, Abgabe*: EINH. epist. 26 volumus, ut -as (-lias var. l.) preparari faciat (sc. *presbyterus* et *vicedominus*) secundum consuetudinem *eqs.* REGISTR. Weiss. 6 -as ad palatium portare (v. *notam ed. p. 63*). REGISTR. Foss. I 10 p. 94,27 mansus ... debet in -is panes VI. II 1 debet *area* denarios IV cum -oias. SIGEB. GEMBL. gest. 12 p. 529,53 (chart.) aeclesia ... singulos per annos -as binas, id est sextarios vini duos, gallos gallinacios duos et modium avenae unum reddit. CHART. Lamb. Leod. 36 p. 60,11 ministras curtis ad nullas -as persolvendas cogam (sc. *comes*). al.

***eulogicus**, -a, -um. *script.* evl-: l.9. 1 *act. i. q. laudans* – *lobend*: TUTO opusc. 1,1 p. 3,23 vellem -is paulisper ad vos (sc. *fratres*) uti alloquiis stilo qualicumque editis, si qua mihi sani et sale conditi aspiraret gratia sermonis. 2 *pass. i. q. benedictus* – *gesegnet*: v. l.9.

***eulogiola**, -ae f. *munusculum* – *kleines Geschenk, bescheidene Gabe*: FORM. Dion. 19 p. 506,23 vo<lui> (sc. *episcopus*) in <con>spectu tuae (sc. *abbatis*) caritatis meas litterulas sive -as mittere.

***eulogiose** *adv.* *criminoſe, maledice* – *vorwurfsvoll, lä-*

sternd (per euphemiam): GESTA Camer. 2,1 familiares maerore affecti Dominum triste incusabant ac maxime in sanctam Mariam -e fremebant dicentes: 'quare illi obsequium exhiberi, quae servientem sibi periclitari sustinuit?'

5 **eulogium** (aël-, eol-), -i n. *eolilogi*: GLOSS. I 128,37 St.-S. *confunditur c. elogium*: l.9.18.23. al.

1 (*bonum*) *verbum, dictum, sermo* – (*gutes*) *Wort, (Aus-)Spruch, Rede, Äußerung*: **a** gener.: **a** in *univ.*: AETHICUS p. 171,6 iuxta illud ... malignum eo-um (elogium var. l.): 'Eritis sicut dii scientes bonum et malum.' PETR. DAM. epist. 145

10 p. 528,10 nec saecularis hominis verbum, sed apostolicae praedicationis audiebatur -um. HERBORD. Ott. 2,11 p. 82,5 duce ipso nos ... consolacionis -o relevante. CHART. Hagenow. 98 p. 73,3 sacre scripturę. GESTA Ern. duc. II p. 345,6 iuxta -um Ieronimi scribentis ad Rusticum monachum nichil christiano felicius, cui promittuntur regna celorum. al. **b** *narratio, relatio, parabola* – *Erzählung, Bericht, Parabel*: PASS. Praeieci I 25 cui versa vice illud aptare potest -um (elogium var. l.), quod in sancti Silvestri actus describitur de Perpenna Tarquinio.

20 VITA Fel. Trev. 7 p. 622^A hoc est ... in huius scriptioſionis -o perpetuo sancti Felicis celebrandum praeconio, quod ... monasterium ... construxit. HIST. Aquic. 1 (MGScript. XIV p. 584,35) quae ... ommissa sunt, ... brevi -o (elogio var. l.) ... scribere satagimus. CONR. MEND. Attal. p. 119,37 inter cetera dominica eloquia praecipue ... istud de decem virginibus evolvebat -um. al. **γ** *epitaphium* – *Grabschrift*: CASUS Gall.

25 cont. 3 p. 72,16 fratres ... omnia gesta ipsius (*Ymmonis*) diligenter considerantes ... brevissimum -um super ipsum metricre dixerunt: 'eqs.' **δ** *lamentatio* – *das Wehklagen*: SABA MALASP. chron. 4,6 p. 188,16 orant ecclesiastici viri suppliciter et has voces sub -o lugubris infelicitatis emittunt: 'eqs.' 7,9 p. 277,7 singula loca, in quibus cum filiis et devotis letari consuevit ecclesia, tristi -o et crinium laceratione complevit. **b** *iur. i. q. testamentum* – *Testament*: CHART. Wirt. VIII 2777 p. 101,11 (a. 1278) duas lampadas ... fieri volo (sc. *decanus*) comittens exsecutoribus presentis -i. p. 101,29 -i seu ultime voluntatis testes. p. 102,5 presens -um meo sigillo ... volui (sc. *decanus*) consignari. 2 *benedictio, laudatio* – *Segen(sspruch, -swunsch)*, *Lobpreis*: **a** in *univ.*: RAMWOLD. hom. praef. (NArch. 10. 1885. p. 390,32; s. X.^{ex.}) lector, ... si quid salubre ac dulcoratum in ipsis (*paginis*) tua dilectio persenserit, omnipotentis Dei misericordiam laudare curato mihi que benedicere digneris tuę caritatis -o. ALBERT. M. miss. 3,3,1 p. 81^b,8 -um salutationis est in duobus, scilicet in salutatione presbyteri et in devota responsione populi. **b** *salutatio* – *Gruß*: CARM. imag. 1,3,5 commemorat *Lucas* ... venit ut paranympus ab alto -um sanctae de Patre ferendo Mariae. 3 *munus, donum (benedictum, benedictionis)* – (ge-) *segnete, Segens-/Gabe, Geschenk*: **a** gener.: **a** in *univ.*: FORM. Salisb. I 62 legati ... ferentes ... papilionem ... et alia magna -a. WETT. Gall. 30 p. 274,15 eo-a digna in navem sumuntur. VITA Liutg. I 24 mittens mulier sibi (sc. *episcopo*) quasi -um (aël- var. l.) vas testium pergrande melle optimo plenum. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 31 amicabile de sua domina -um deferentes *legati*. **b** *de cibo (pane vel vino) benedicto*: v. p. 1441,34. **b** *eccl.*: **a** *panis benedictus* – *gesegnetes Brot, Eulogienbrot*: EPIST. var. II 5,7 ut in refectorio facta benedictione veniant duo presbyteri ad abbatem frangentes panem, et dant ipsi -um ceteris fratribus. LIBER ordin. Rhenaug. p. 125,21 singulis fratribus singulas quadras (sc. *panis*) porrigunt *seniores* osculantes dexteram manum cuiuslibet tale -um accipientis. **b** *caritas, potus vel cibus extraordinarius* – *Zulage an Trank und Speise (de re v. vol. II. p. 287,38sq.)*: CHART. Duisb. 5 p. 28,13 (a. 1059) de Flieherike III^{or} solidos prefato anniversario suo tam ad -a fratrum quam ad elemosinas pauperum expendi constituit *abbas*. **c** *publ. et iur. i. q. munus (debitum)* – (*Pflicht*)-*Geschenk*: TRAD. Werd. 83 (a. 974/83?) in Sunneburnen duos (sc. *mansos*) VI sol. solventes cum -o. REGISTR. abb. Werd. 4,19 in Cassolo I sol., Rodonsceht unum porcum, I bracium et -um. al. HIST. Walc. 67 p. 531,50 in Antina decimam lini ... cum quibusdam eiusdem curiae -is (sc. *dedit Godescalcus Engelberto*). CHART. eccl. Halb. I 14 p. 12,40 -a seu exenia, que a colonis ipsi prepo-

sito aliquando deferuntur. cf. elogium.

***eulogizo** (el-), -are. (εὐλογίζειν) *laudare, benedicere – lobpreisen*: HERM. AUGIENS. hymn. 4,1,5 exsurgat totus almi-phonus supercaelestium chorus citharoedorum omnifarie Deo -ans (el- var. l.) cum alleluia.

***eumandrita**, -ae m. (εὐ et *mandrita) *bonus pastor – guter Hirte*: HERM. AUGIENS. hymn. 1,3,3 suavitatis spirans Christus Deo torridulus odorem, cum, -a, profunderes tuum pro erroneo grege cruorem.

eumorphus (-rfus), -a, -um. (εὐμορφος) *formosus, pulcher – wohlgestaltet, schön, (vor)trefflich*: RATHER. epist. 6 p. 33,2 qui -fam vestrae (sc. Brunonis) decentiae indolem regali concessit prosapia pollere. TRANSL. Wandr. 16 (ed. N.-N. Huyghebaert. 1978) -fus Bavo, preclarus confessor Domini mox futurus, ... comam capitis sui abscondi deprecatus est.

[**eunodum** v. euodes.]

***eunuchizabilis**, -e. (eunuchizare) *qui potentia generandi privari potest – einer der der Zeugungskraft beraubt werden kann*: ALBERT. M. metaph. 9,1,2 p. 412,32 suppositivum in coitu, quod est incumbens masculinum, ... est -e (cf. p. 1046^a, 25 ὁλαστόν, *prave versum*) ab alio quodam testes excidente aut etiam a frigiditate propria vel ab apostemate.

eunuchizatio, -onis f. *eviratio – Entmannung*: RUP. TUIT. trin. 18,22 l. 1151 sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum caelorum; haec tertia -o sive castratio, quia non ferro abscisionis, sed proposito fit castitatis, magis quidem spiritalis est.

eunuchizo (en-, -iso), -avi, -atum, -are. (εὐνοῦχίζειν) *evirare, castrare – entmannen, kastrieren*: 1 *proprie*: a *strictius*: ANDR. TUSC. Walfr. 6 (BiblDtHistInstRom. LXXIII. 1991. p. 46,26; c. 800) quem (*angelum*) se -are et penitus sua omnia virilia abscidisse testatus est. LIUTPR. antap. 4,10 p. 108, 20 quos (*homines captos*) dum -ret (en- var. l.) *Tedaldus* ... mulier quaedam ... de castello exiit furibunda. CONST. AFRIC. coit. 6,8 ei, qui -atur (-sa[n]tur, eunuc[h]a[n]tur var. l.), non oritur barba. BERNOLD. CONST. chron. a. 1078 p. 419,17 Alemanni ... pene XII milia ... partim occiderunt, plurimos autem misericordius castigando -verunt. INNOC. IV. registr. B 278 p. 242,26 tam feminas ... quam mares. *saepe*. b *latius de castitate*: RADBERT. Matth. 9,577 neque ... audiendi sunt, qui tradunt etiam hoc tertium genus -andi ... ferro vel arte qualibet fieri debere. RUP. TUIT. Ioh. 2,2262 haec ... aqua vinum facta est, quo miro modo inebriati luxuriam obliviscuntur, immo et -antur. 2 *in imag. de privatione dignitatis*: BENZO ad Heinr. IV. 3,25 p. 340,7 pro moniali adulterio en-tus Arnaldellus (v. notam ed.).

eunuchus (en-, -co), -are. 1 *testiculis privare, castrare – kastrieren*: ARNOLD. SAXO flor. 2,1 p. 51,35 a testiculis presatur virtus toti corpori ...; ideo, qui -atur, non oritur barba nec pilosus fit. v. l. 35. 2 *libidine liberare, castum reddere – vom Trieb befreien, keusch machen*: BERNH. PROV. comm. 4,3 p. 285,25 agnus castus ... valet sparsus etiam circa lectos monachorum vel monachorum, ipsos enucat.

eunuchus (he-, en-, eon-, eunicus, -cus), -i m. (εὐνοῦχος) 1 *spado, castratus – Eunuch, Entmannter, der Zeugungskraft Beraubter, Verschnittener (usu attrib.: l. 63. 64. al.)*: a *strictius*: a *de hominibus*: CHRON. Fred. 3,65 agusta ei (*Narsi*) adparatum ... muliebri, eo quod eonucus erat, cum quo filaret, direxit. ALDH. virg. I 21 p. 252,7 spadones ..., qui secundo -orum (en- var. l.) gradui ... deputantur. GLOSS. med. p. 54,5 radix eius (*pastinacae silvestris*) trita et testibus apposita -cos facit. LIUTPR. antap. 6,6 Carzimasium ... Greci vocant amputatis virilibus et virga puerum -um. EKKEH. IV. cas. 90 p. 184,26 pictor -us. *persaepe*. b *de bestiis i. q. cantherius – Wallach*: YSENGRIMUS 5,1135 Corvigarus sonipes, -us fortis et ingens, cernitur in ripa stare paludis edens. b *latius de homine casto (loci spectant ad Vulg. Matth. 19,12)*: FLOR. LUGD. carm. 1,172 h-os laudat Christus, qui caeli regna requirit. RUP. TUIT. trin. 28,20 l. 1431 ut delectat nos esse -os, id est continentes, casto aut etiam virginali proposito eqs. al. 2 *camerarius – Kämmerer*: PETR. CAS. chron. 4,108 p. 573,1 qui (*monachi*) dum ab -o palatii representati imperatori

assisterent eqs. (v. P. E. Schramm, Kaiser, Könige und Päpste IV/1. 1970. p. 35). CHRON. Ven. Alt. p. 139,13 cui (*Marino*) successit Dominicus, qui fuit filius item Dominici Gradonici, qui fuit -cus (h-cus, -icus var. l.).

5 [evo v. ervum.]

***evocabilis**, -e. *fertilis – fruchtbar*: ALBERT. M. veget. 7,157 pruna ... volunt habere locum -em, facilem et humidum.

evocatio (-cio), -onis f. *actio evocandi, vocatio – das Herbeirufen, (Ab-)Berufung, (Auf-)Ruf*: 1 *gener.*: a *in univ.*:

10 TRAD. Frising. 63 p. 90,3 (a. 773) ego Hunperht divina -e correptus ... willam ... tradedi ad ecclesiam. b *de morte*:

FORM. Marculfi 1,5 p. 44,16 quia cognovimus (sc. rex) sanctae recordacionis domno illo ... -e divina ab ac luce migrasse. AR-

BE0 Emm. 8 expectabat ... sui -is (vocationis var. l.) ac remunerationis diem. al. 2 *publ., iur., milit.*: a *in univ.*: PLAC.

15 hon. eccl. 99 (MG Lib. Lit. II p. 617,26) qua in re intra ecclesiam terrena potestates locum habere debeant, et utrum sua auctoritate an illius -e, notandum ex verbis sancti Gregorii. b

de electione, promotione in munus: GERLAC. annal. a. 1184 p. 697,20 comperuit abbas ... quod locus -is ... non sit vacuus. GESTA Hort. Mar. 64 p. 604,25 ad cuius (*fratris Hesselli*)

-cionem ipse frater Bavo cum sociis accingitur. ANNAL. Otak. a. 1272 p. 190,5 quos (*nuntios*) rex ... ad electores remisit gra-

20 tiarum actiones referens pro -e ad apicem tantae dignitatis. c *convocatio – Einberufung*: CONC. Merov. p. 2,17 cum ... ex

25 -e (-is, vocatione var. l.) ... regis ... fuisset concilium summorum antestitum conegratum (*sim.* p. 208,29). al. d *vocatio (in ius) – (gerichtliche) Vorladung*: GEBEH. SALISB. ad Herm.

30 18 episcoporum infestationes, quae ... nonnullam ... aequitatis imaginem pretendunt, scilicet induciis, -bus, discussionibus aliisque iuxta tenorem iudicium. CHRON. Andag. 70 p. 160,

16 decreverunt abbates legitimis -bus abbatem prosequendum eqs. CHART. Rhen. inf. II 653 p. 384,23 (dipl. Rud. Habsb.)

plerumque contingit labores et sumptus circa huiusmodi (sc. *duelli nomine*) -em in ius in vacuum esse factos. al. meton.

35 *de epistula citatoria*: CHART. Rhen. inf. II 550 p. 318,22 (a. 1264) pronuntiamus (sc. *arbitri*), quod per -em et proscriptio-

nem, quibus ... archiepiscopus quosdam cives Colonienses evocavit et proscripsit, nullum ipsis civibus evocatis et pro-

40 scriptis in iure eorum preiudicium generatum existat. *ibid. iterum*. e *vocatio ad arma, ad servitium – (Dienst-)Aufgebot*:

CHART. Mekl. 231 p. 217,12 (a. 1217) ut ecclesia predicta bona in ampliori libertate possideat, ab -is iugo, que wethe vocatur, libera dimitto (sc. *comes*). CHART. Westph. VII 393 p. 170,27

45 colonus ... neque ad -es neque ad hospitia vel prorsus ad aliqua servitia tenebitur advocato. CHART. Rhen. inf. II 489 p. 274,29

si ... necesse esset ipsi archiepiscopo sive duci plures quam centum (*armatos*) de suis viribus in auxilium evocare, expensas

50 talium et taliter evocatorum pars, ... occasione cuius fit talis -o, ministrabit. 3 *gramm. de quadam figura variationis, sc. constructione pronominis primae vel secundae personae c. nomine tertiae personae, quod quasi evocant, ut 'ego Priscianus lego' (de re v. J. Balbus, Catholicon. ed. Mog. 1460. s. v. et Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum II. 1993. s. v.)*:

55 CONR. MUR. summ. p. 25,14 omitto dicere ... quid sit in grammatica suppositum ... quid conceptio, quid -o.

evocativus, -a, -um. *educens, evehens – hinausführend, -bringend, -schaffend*: ALBERT. M. euch. 6,1,3,3 p. 360^a,43

quia motus ascensionis luminis et caloris solis motus est -us nutrimenti ad organa exteriora.

60 **evocatorius** (ebo-), -a, -um. *citatorius – Vorladungs-*:

EPIST. Bonif. 80 p. 179,4 (epist. papae) nos scribentes predicto duci -as (eb- a. corr. 1) prenominate Virgilio mittimus litteras,

ut nobis presentatus et subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inventus, canonicis sanctionibus condempnetur (*inde* OTLOH. Bonif. 2,9 p. 189,35).

***evocito**, -atum, -are. *revocare, remove – abberufen*: AGNELL. lib. pont. 90 Narsis patricius de Ravenna -tus egressus est cum divitiis omnibus Italiae.

70 **evoco**, -avi, -atum, -are. *script.*: evog(o): p. 1445, 13. *coni. praes.* -cit: p. 1445, 55. *partic. perf. usu adi.*: l. 39; *subst.*: l. 49. p. 1445, 59. 65.

(foras, ad-, re)vocare, venire iubere – (heraus-, herbei-, auf-, [ab]be-, zurück)rufen, (ein)laden, kommen lassen: 1 gener.: a obi. homines (animal: l. 11; anima: l. 7): a in univ.: LEG. Burgund. Rom. 44,5 ad convivium. WALAHFR. Gall. 1,20 capit. p. 284 quo caritatis fervore Iohannem diaconum litteris -tum instituerit. GODESC. SAXO theol. 6 p. 167,4 animam Samuhelis ... ab inferis. THIETM. chron. 7,32 haec (mulier) a feretro se ex improvise erigens ac presentes cunctos fugans -at ad se virum. SIMON sacram. p. 72,5 suscitatum (sc. Lazarum) de sepulchro -vit Christus. ALBERT. M. animal. 6,70 -at vitulus marinus eum (fetum) a terra ad mare. saepe. β spectat ad mortem: DIPL. Merov. I 185 p. 461,22 (spur. c. 768) cum abbas ... de hunc seculo nuto divino fuerit -gatus. DIPL. Ludow. Inf. 63 p. 193,8 ex hac luce. al. γ absolvere, liberare – lösen, befreien: WILLIB. Bonif. 6 p. 26,22 eos (germanos) ... a sacrilega idolorum censura ... -vit. CHART. Mog. A II 264 p. 471,24 (a. 1155/62) a subiectione et servicio advocati aliquem ... -are. al. δ provocare, elicere – herausfordern, -locken: GALB. Karol. 58,6 ad singulare bellum. LIGURINUS 9,406 fores urbis ... accedit imperator, tutis ut menibus -et hostes. ε delegare, revocare – ver-, hinweisen: WENR. epist. 1 p. 285,21 ad librorum attestaciones et sanctorum patrum auctoritates. 3 p. 287,32 ad tanta ... malorum indicia -tus, quid respondendum sit, ... ad manum non habeo. b obi. res (corpus mortui: l. 31) α educere – hinausführen, -treiben: ALBERT. M. veget. 2,67 calor solis ... bullire faciens succum et -ans ad exterius. euch. 6,1,3,3 p. 360³,18 quamdiu ... sol in meridie ascendit, calorem naturalem de intimis -at ad exteriora. β excitare, incitare, (re)suscitare – anregen, (auf)erwecken: AUDRAD. carm. 3,2,86 haec dicens Iulianus corpus claro sic -at ore: 'eqs.' ALBERT. M. veget. 1,45 poetae dicunt taurum colestem cornibus auratis annum aperire et terram -are in productionem. 2,137 si ... sit materia undique aequalis viscositatis, -bitur a sole in figuram campanae. 7,73 quia tunc semina in matricibus suis sol inveniens -bit ea et vivifico lumine movebit. ibid. al. γ traducere, redigere – (hinüber)ziehen, -bringen: CHART. march. Misn. III 30 p. 28,12 (a. 1198) Helmrucius ... dicta bona in usus suos iterata violentia a possessione canonicorum attemptavit -are. δ pronuntiare – ausrufen, verkünden: GALB. Karol. 61,5 a turri -bant obsessi mortem Borsiardi. 61,46 alii obsessorum -verunt Borsiardum aufuisse. 2 publ., iur., milit.: a in univ.: FORM. Flav. 44 p. 482,16 episcopus nullum ibidem presumat habere accessum, nisi fortasse ... abbas ... eum ... credederit -andum eqs. REGINO chron. a. 818 Bernardus ... rex Italiae, Aquis -tus (vocatam var. l.) ad imperatorem. HELM. chron. 80 p. 150,17 principes ... condixere colloquium, -tusque archiepiscopus occurrit eis in saltu Boemico. persaepe. b de electione, promotione in munus: CHART. Lamb. Leod. 40 p. 66,13 (epist. papae a. 1143) non ... decet clericos in sortem Domini -tos ... molestiis agitari. CHRON. Mont. Ser. a. 1198 Otho ... comes ... a Coloniensi archiepiscopo et principibus Reni ad imperium -tus est. SABA MALASP. chron. 2,15 p. 148,6 ad cardinalatus apicem. saepe. c convocare – einberufen: CONC. Merov. p. 73,8 ad suam civitatem suos -it metropolitanus fratres. CAPIT. reg. Franc. 279^G,7 primatum ei (Ansigiso) Galliae et Germaniae contulit in -anda synodo. SABA MALASP. chron. 6,5 sedes apostolica devotionem confluencium ad synodum generalem et -torum obedienciam est experta. saepe. d (in ius) vocare – (gerichtlich) vorladen: FORM. extrav. I 3^b quia ille secundum normam iuris ac legum ad audientiam per admonitionem nostram trinis est litteris -tus et ... iudiciis adesce discepit. REGINO chron. a. 864 p. 81,16 concilium Mettis convocant, reginam quasi canonicam -tam (vocatam var. l.) in medio statuunt. CHRON. Andag. 26 p. 80,2 cum ... ex -torum iudicio causa penderet abbatis. persaepe. v. et p. 1444,39. e (con)vocare (ad arma, servitia), cogere – aufbieten, zusammenziehen, aufbringen: ANNAL. Einh. a. 768 rex ... -to undique exercitu ad Santicam civitatem contendit. DIPL. Frid. I. 342 ad expeditionis auxilium cum personis et armaturis ipsum (archiepiscopum) -amus. ARNOLD. LUB. chron. 2,1 p. 128,3 ad comprimendos rebelles in Italicam expeditionem eos (principes) secum

-vit. CHART. Pomm. add. 3966 p. 348,32 liberi erunt homines ecclesiae ab edificandis castris et pontibus et aliis operibus, ad quae facienda ceteri homines de mandato domini terre aliquociens -antur. saepe. v. et p. 1444,48,49.

5 euodes (enu-, euuo-, euno-, -dis), -is n. (εὐώδης) nom. sg.: eunodum: l. 12. euotides: l. 11. de nomine unguenti i. q. bene fragrans – das Wohlriechende: ANTIDOT. Augiens. p. 64,6 epithima -is. PAUL. AEGIN. cur. 189 p. 112,20 perseverante ... flegmone ... varia pharmaca afferre convenit ... habentia aromatum aliquid ..., ut est ... euuodes (enuodes var. l.; 3,37,1 τὸ εὐώδες). 191 p. 116,2 euuodes (-tides var. l.). 209 p. 145,8 epithimata ... esto ... -es. ALPHITA I p. 290,19 eunodum (eunodis var. l.) interpretatur bene olens.

evogo v. evoco. evolva v. ebulum.

15 evolutio, -onis f. ascensio, ascensus – das Aufsteigen, Aufstieg: ADALBOLD. Boeth. 3,251 qualitates ignis -em, qualitates terrae quae runt dimensionem. ALBERT. M. resurr. 80 p. 287,59 ascensio est propria virtute ascendentis, -o ministerio angelorum. al. GESTA Altiss. (MGScript. X p. 523,43) omnes ab omnibus peccatis absolvit (sc. papa) -em illis (sc. militibus) praemittens incunctanter ad patriam, si qui ... morientes eqs.

20 evolito, -are. ascendere, diffundi – emporsteigen, sich verbreiten (in imag.): MILO carm. 1,6,4,4 nunc res metuenda nimis tractanda nec ullis viribus -are facit super astra. ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1055^C fama -ante virum Dei oppetiisse eqs.

25 evolo, -avi, -atum, -are. partic. praes. usu subst.: l. 48. 1 proprie vel in imag.: a (a)volare – (weg)fliegen (per compar.: l. 34): EPITAPH. var. 2 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 151; s. VIII.¹) rogamus ... hortodoxis ..., ut pro ipsa (sc. abbatissa) Domini dignentur deprecare misericordiam, ut ad alta poli -are valeat. IOH. CANAP. Adalb. A 30 p. 46,8 sic illa sancta anima carcere suo ... -at. CHART. Aquens. 255 p. 546,6 Reinerus ... mundi sollicitudines disserere et ab eis tamquam

30 avicula -are ad ordinemque Cisterciensem se transferre cupiens. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 108,24 aves rapaces ... extensis alis et non motis ... per spatium coguntur -are. MARC. GRAEC. ign. 12 -at (sc. canna). ..., ad quemcunque locum volueris, et omnia incendio concremabit. al. b se proripere, aufugere – davon-eilen: CAND. FULD. Eigel. II 19,3 -at hospitio ... cum sociis iussus ... corepiscopus antra ad ... sacranda. c aber-

40 rare – abschweifen: CARM. Bur. 92,39,3 cum eius (clerici) animus -at ad curas. 2 translate: a surgere, ascendere – sich erheben, emporsteigen: ANON. mus. plan. Coussemaker p. 497^b septimus (sc. tonus) -at in D. ALBERT. M. veget. 3,41 inflammari incipit humidum et -are ad superficiem. CONST. imp. III 156 archiepiscopus ... proposuit se intellexisse quandam famam ... -asse, videlicet quod eqs. b obire – sterben: ALBERT. M. resurr. 81 p. 288,16 videtur, quod -antium locus sit distinctio chororum (sc. angelorum), locus autem beatae virginis sit ultra choros. CHART. Salem. 434 p. 14,25 si ipsas, matrem scilicet et filiam, in seculo contigerit -are, ... possessiones ... monasterio de Salem cedant. c emanare – entströmen: ALCUIN. epist. 172 p. 284,28 nec ... examinare possum, quae subito casu ex ore dictantis -ant (-unt var. l.). GESTA Halb. p. 100,26 ab eius (papae) ore sepe visus est ignis flammivomus

45 -are. d evanescere, liquescere – sich verflüchtigen: ALBERT. M. veget. 6,254 acetum licet fiat ex vini corruptione, quando -ant igneae partes vini. animal. 3,97 hoc (umidum) separatur a terrestri et -at in plumas. 3,110 -antibus quibusdam partibus ipsius (sc. fleumatis) aliae acuntur et saporem acetosum accipiunt. al. GEBER. summ. 40 p. 365 sublimatum ... non inflammatur, sed volat (-at, volant var. l.).

evolum, evolus v. ebulum.

50 evolvo (-vul-), -volvi, -volutum, -ere. usu medial.: l. 67. p. 1447,20sq.; intrans.: l. 69. p. 1447,24. 1 proprie: a volvere – wälzen, rollen: ARBEO Corb. 18 p. 209,10 his decertantibus (sc. Anserico et pise) iam longius deductis -tis fluctibus eqs. CASUS Petrish. 3,26 p. 150,16 iuenculi ... ceperunt saxa -ere in vallem. al. intrans.: CARUS Clem. 638 quatuor -ens lapis mundi fastigia frangens. b vertere – drehen, wenden: HUBERT. Ved. 2 (MGScript. XV p. 404,40; s. IX.^{med.}) coepit ... hac illacque aciem sollicitus -ere luminum. 2 in imag. vel

translate: a *proferre, producere* – *bringen, führen*: VITA Emm. 9 p. 40,20 si hoc scelus – retur (everteret ARBEO) in publicum. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,14 p. 1012^A quidam ... ecclesias per hypocrysim frequentantes ... -unt in publicum, quam vacui sint divitiarum verarum. b *contemplari, (secum) meditari* – (*bei sich*) *überdenken*: HROTSV. Bas. 78 insidias – ens (sc. *satan*) ante repertas inquirat, scelorum faceret quid quisque suorum. al. c *explicare, recitare, exponere, enarrare* – *aufrollen, vorlesen, schildern, erzählen*: CONC. Karol. A 16^B inter tot collegia sacerdotum – tis (devolutis *var. l.*) episcoporum ... praesentia paginis *eqs.* AGIUS vita Hath. 5 p. 168,18 quanta ... corporis castitate, quanta mentis vixerit sanctitate, non est nostrae facultatis – ere. RUOTG. Brun. 14 p. 13,29 impossibile ... est tanti viri gesta ... -ere. RUP. TUIT. trin. 18,19 l. 957 de obscura litterae huius spelunca lucidum – amus spiritus mysterium. al. d *evomere* – (*aus*) *speien*: HROTSV. Gong. 434 – ens (sc. *satan*) bilem invidiae veterem. e *de tempore i. q. explere* – *zurücklegen*: POETA SAXO 1,3 – it septingentos rota temporis annos. EUPOLEMIUS 1,387 paucos – ens annos senior ... obivit. medial. *intrans.*: l. 24 i. q. *effluere* – *verstreichen*: WILLIB. Bonif. 2 p. 7,26 – untur (evu- *var. l.*) anni. ARBEO Corb. 16 p. 205,13 septem ... -tis diebus. LIUTOLF. Sever. II 3 – to ... aliquanto tempore. PASS. Quir. Teg. 5 cum processu temporis – entibus annis dum haec ... gererentur. *per saepe*. f medial. *de rebus gestis i. q. procedere* – *vonstatten gehen, ablaufen*: TRANSL. Pus. 6 qui (sc. *abbatissae frater*) rei gestae cuncta, ut fuerant – ta, intimaret.

adv. *evolute*. accurate, diligenter – *ausführlich*: VITA Cuneig. B 23 quae (signa) si quis – e perstringeret, prius ipsa pagina quam materia deficeret.

evolutio (–cio), –onis f. *processus, decursus* – *Verlauf, Ablauf*: MIRAC. Pirmin. 12 qui (*iuvenis*) ... infra aliquot dierum – e sanatus ... remittitur. CHART. Stir. IV 380 post – cionem predictorum annorum. al.

**evomito*, –are. (vomitare) *excreare, effundere* – *absondern, ausschütten*: ALBERT. M. animal. 15,54 vasa spermatis in mulieribus – ant sperma ante orificium matricis.

evomo, –ui, –itum, –ere. *absol.*: l. 50. *partic. praes. usu adi.*: l. 50; *subst.*: l. 41. *exspuere, eructare, effundere* – *aus speien, herauswürgen, ausschütten*: 1 *proprie*: RECEPT. Lauresh. 2,62 sanguinem excreantibus et – entibus (vomentibus *var. l.*) marrubium contritum (sc. *detur*). WALTHARIUS 779 Ekvirid rivum ... cruoris – it. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 60,13 que (*aves*) in ventre portant cibum, – unt ante pullos. ALBERT. M. animal. 1,26 recipiunt (sc. *pisces*) aquam ... ad eventationem caloris et – unt eam. al. 2 *in imag.*: HROTSV. Gong. 249 quae (*nubecula*) – it ... tumidas ... undas. WIDUK. gest. 2,32 p. 93,19 quia multis in locis flammis – ret *mons*. PETR. DAM. epist. 56 p. 154,17 plurimum fel, frater, in nos nuper – uisti. 97 p. 73,11 qui (*psendapostoli*) ... pecunias ... marsupii iam – entibus inferrent. al. 3 *translate*: a *producere, generare* – *hervorbringen, erzeugen*: AETHICUS p. 168,6 nec tales (sc. *mulieres hermasque*) mundus – uisse ... narretur. BRUNO QUERF. fratr. 3 p. 38,8. quae (*palus*) solet – ere ... febres. CHART. Mog. A I 451 p. 358,31 (dipl. Heinr. V.) quod (*discordiae virus*) in exitum vite nostre ... necem – at. b *promere, edere, emittere* – *hervorholen, von sich geben, ausstoßen*: RUD. FULD. Leob. 12 capit. p. 121 de fornicaria, quae ... crimen ... publica confessione – uit. WIDUK. gest. 3,54 p. 134,1 Sclavus ... multa convicia – ens irrisit Geronem. THIETM. chron. 6,10 p. 286,4 diu reconditum zeli latitantis archanum ab simplici corde – uit (eructavit CHRON. Thietm.) rex. al. c *eicere, expellere* – *hinauswerfen, verstoßen*: STATUT. ord. Teut. p. 89,21 si confessionis proditor fuerit (sc. *frater*), inter eos, quos ordinis sinceritas quasi scoriā in perpetuum – uit, computetur.

[*evoporiū v. exoporiū*.]

**evoro*, –are. (vorare) *devorare* – *verschlingen, schlucken*: ALBERT. M. animal. 7,43 tyros ... frangit et sugit ova earum (*avium*) – ando et reiciendo testas. Krebs

**euouae v. amen*.

eupatorium (heu-, ep-, –aut, –tur-), –i n. (εὐπατόριον)

form.: nom. –pordion: l. 13. nom. et acc. –o: l. 7. vol. II. p. 247,3. gen.: –ri: l. 9. –u: l. 8. adde ANTIDOT. Glasg. p. 110,21. –ris: l. 10.

1 *strictius*: a *agrimonia* – *Odermennig* (*Agrimonia Eupatoria L.*; cf. Hegi, *Flora IV/2*. p. 931sq.; *saepius de radice, e. g. l. 7*): ANON. herm. p. 97,27 *agrimonia*, id est *sarcocolla* sive *urium*. p. 101,16 *heu-urio*, id est *radices argemuniae*. ANTIDOT. Bamb. p. 33,34 –u – I, *serpulli sicci* – I. ANTIDOT. Glasg. p. 101,46 recipit autem: ... *cassie* – I, ep-ri – I. p. 102,35 *antidotum* ad epar ...; –uris – I ... *tundes*. PAUL. AEGIN. cur. 73 p. 51,3 –um (*eupau- A*; 3,21 εὐπατόριον). *saep. v. et vol. II. p. 247,3*. b *marruvium* – *Andorn*: GLOSS. med. p. 64,10 *prasis*: herba a Graecis dicitur, alii –ordion ...; Itali *marrubium*. DYASC. p. 130^a *marubium* ... sive ... –um *fructex* est multorum *thyrsorum*. GLOSS. III 520,3 St.-S. –um *andorn*. 2 *latius vel per confusionem*: a *eleisphacus, salvia agrestis* – *wilder Salbei*: CIRCA INSTANS p. 19a^r –um ... idem est quod *salvia agrestis*. GLOSS. III 528,46 St.-S. –um *wildesalbei*. al. v. et vol. I. p. 550,32. 1452,4. b *Salvia sclarea (L.)*, *Borago officinalis (L.)* – *Muskat-Salbei*, *Borretsch*: GLOSS. III 480,7 St.-S. –um *scareleia* (556,13). c *alba menta, nepeta* – *Weiß-, Katzenminze*: GLOSS. III 488,3 St.-S. ep-um *wizuminza*.

eupetalon (pent-) *subst.* (εὐπέταλον) *daphnoides* – *Lorbeer-Seidelbast*: v. vol. II. p. 513,59.

25 **eupharmacus* (eofro(o)m-) *adi.* (εὐφάρμακος) ?(per *immixtionem*) *facile mutabilis* – ?(durch *Vermischung*) *leicht veränderlich, verderblich*: Ps. HIPPOCR. sang. 13 si sanguis est sicut *sucus morae arboris* ...; appellatus *eofroomacus* (A; *eofroomacus B*; *euphroniacus corrupt.* ex εὐμετάβολος *satis audacter ci. ed.*), id est *mutabilis*.

30 *euphemia* (–phimia), –ae f. (εὐφημία) *pulchritudo* – *Schönheit* (per *confusionem* c. εὐμορφία, ut vid.): CHRON. Ven. Alt. p. 74,18 qui (*Helias patriarcha*) ... novam sanctae *Euphemiae* ecclesiam iuxta nominis proprietatem fabricare precepit – nam, quod grece ‘imia’, hoc latine ‘bona forma’ sonat. 35 *euphonia* (eufo-), –ae f. (εὐφωνία) *usu plur.*: l. 51. *metr.*: εὐφώνι-: l. 47. εὐφώνι-: l. 59.

1 *proprie i. q. suavis sonus, bona sonoritas* – *Wohlklang, Wohllaut*: a *gramm. et mus.*: PAULIN. AQUIL. carm. epil. p. 130,20 cum ... *inconditos euf-e melos* (sc. *inspexeris lector*). GODESC. SAXO gramm. 1 p. 376,21 cum ... *longa sit naturaliter paenultima*, et tamen propter euf-am accentum habet <ante-penultima. Ps. HUCBALD. ton. 168 multa ...; quae ... in principiis vel in distinctionibus et membris versuum pro accentuum aut –ae ratione observanda sunt. Ps. ODO CLUN. mus. p. 278^a –a ... *graece, latine bona sonoritas interpretatur*, id est consonantia. ΕΚΚΕΗ. IV. carm. var. II 6,1 –e *senis Aperilis* in arte kalendis Notker conticuit vivere et explicuit. *saep. v. et p. 570,68. 1124,35*. b *usu communi*: WOLFHARD. Waldb. 1,5 p. 160,4 resonantibus ... *campanarum melodis et concrepantibus undique canorum spiritualium euf-is*. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,17 p. 554^b,31 quod (*campanulum*) ... factum est mutum nec ... aptari potuit –ae officio. ALFAN. premn. phys. 14,5 p. 91 plasmatur ... *dictio ... conferente quid etiam naso ad –am* (PG 40,668^B εὐφωνίαν) sive *malam sonoritatem*. al. 2 *translate i. q. concordia* – *Eintracht, Übereinstimmung* (iron. *de consensu schismaticorum, cuius pravitas atque perversitas per metrum illustrari videtur*): VATIC. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 568,27sq.) *interit atque perit, quod consonat –e* (*item* p. 561,30. 566,16. 569,11); et est *sensus: illud, quod consonat –e, id est scismatice concordie, id est omnis concordia scismatis sub iudicio ecclesiae interit atque perit*, (p. 569,12 id est *populus Ytalie, qui consonat –e atque concordie Rolandine eqs.*).

**euphonicus* (eoyo-, eufo-, –omi-), –a, –um. (*euphonia*) *suavissonus, bene sonans* – *wohlklingend, harmonisch*: AETHICUS p. 173,2 magnus in euf-is (euf-is *var. l.*) versibus (sc. *Donatus*). BERTH. chron. B a. 1054 p. 168,17 cantus ... *hystorialis plenarius* ... de sancto Georgio ... et de sancto Wolfgango ... mira suavitate et elegantia –os ... *neumatizavit et composuit* (sc. *Hermannus Contractus*).

adv. **euphonicē*. *suaviter, harmonice* – *angenehm, harmonisch*: HEINR. AUGUST. mus. 77 cur in nominandis spatiis

[Antony]

magis Graecis quam Latinis utimur verbis? :: quia magis -e (-mice *var. l.*) sonant.

***euphonizo** (eufo-, -are. (cf. euphonia, euphonus; *v. Stotz, Handb.* 2, VI § 104.6) 1 *suaviter sonare – lieblich erschallen*: HERM. AUGIENS. hymn. 1,1,3 -ans tibi interminabiliter hymnologia, ... Iesu Christe. 2 *suaviter edere – lieblich hervorbringen*: COSMAS chron. 1,40 p. 73,29 hanc apostropham euf-at Bracizlaus secum: 'eqs.'

euphonus (eufo-, -os), -a, -um. (εὐφῶνος) *metr.* -phōn-. *suavisonus – wohlklingend, harmonisch*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,192 -a pentaticum genuit Diapente melodum. *suavi voce praeditus – mit lieblicher Stimme begabt*: CARM. var. II 9,2,14 -us (euf-, -os *var. l.*) est asinus eqs. (*in contextu satirico*).

***euphorbiatus** (eufo-, -a, -um. (euphorbium) *euphorbium continens – Wolfsmilch enthaltend*: PETR. HISP. chirurg. 72 omnis medicina scamoneata et castoreata, euf-a (THEOD. CERV. chirurg. 3,41 p. 170^H m. -a vel scamoneata).

euphorbium (eufur-, eufur-, eufo-, -rvi-, -rium), -i n. (euf-a, -ae f.: l.33) (εὐφώριον) *form.*: nom., acc. -o: l.25,27,29. *gen.*: -rvi: l.28. -u: l.28. adde PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 149,19.

1 *strictius i. q. tithymallus – Wolfsmilch (Euphorbia L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 362sq.)*: ANTIDOT. Lond. p. 17,27 murra – I. ..., croco – I, eufurvio < III, ... rosa sicca < III eqs. RECEPT. Lauresh. 4,54 fleuma deponit lacterida et coconidius et euf-o. 5,32 cameleontus radices ~ III, iris ~ III, euf-u ~ III. ANTIDOT. Bamb. app. p. 35,42 semen euforvi. ANTIDOT. Sangall. p. 82,29 recipit hec: ... asarum, eufu-o ana Z I. ANTIDOT. Glasg. p. 117,18 euforium. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 381,28 -um calidum et siccum in quarto gradu; attenuat et urit. *saepe. expressius de suco*: TRACT. de chirurg. 910 quod (*unguentum*) recipit ... terbenine, euf-e, castorei, aloes ... ana 3 II. ALBERT. M. veget. 3,65 'si ... permisceatur illi (*lacti*) ... euf-i parva quantitas' eqs. al. ? *de certa quadam specie*: DYASC. p. 85^a euf-um arbor est similis ferule albe nascentis in Mauritania. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 368^E -um gummi est arboris in India nascentis. 2 *latius vel per confusione*: a *elleborus niger – schwarzer Nieswurz*: GLOSS. III 555,41 St.-S. euf-um huneswrz. b *caerefolium – Kerbel*: GLOSS. III 470,12 St.-S. euf-um, i. ceruela. c *ebulum – At-tich, Zwergholunder*: GLOSS. III 522,37 St.-S. euf-um adic. d (*arbor*) *persica – Pfirsichbaum*: GLOSS. III 468,48 St.-S. eufurbium phersibovm. e *argilla – Ton(erde)*: GLOSS. III 498,22 St.-S. euf-um ouenleibo (*v. notam ed.*).

***euphrasia** (euf-, -sina) *vel* ***euphrasia** (euf-) *vel* ***frasia** (fracia, frazia, fraxia, frastica), -ae f. (εὐφροσία) *de herba quadam medicinali i. q. Euphrasia (L.) – Augentrost (de re v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 389sq. et Hegi, Flora VII/1. p. 83sq.)*: GLOSS. III 473,9 St.-S. frasia maior et minor, i. selheila. 488,17 eufrasia selbheila. HILDEG. phys. 1,44 wuntwurtz (frascia *ed. princ.*) plus frigida quam calida. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 384^B confert hygia salvatrix dolori ... oculorum ... dissoluta in aqua -giae. BENVEN. GRAFF. ocul. B 21 p. 40,31 eufrasie sileris montani ana libras β. THADD. FLORENT. cons. 1,72 recipe ... eufragie, sassifrage ana drachme dimidium. WILH. CONG. chirurg. 402 ad visum clarificandum ... valet ille pulvis communis de eufrasia. GLOSS. III 520,11 St.-S. fraxia wntwrtz. 529,5 eufrasia luchte. 529,25 fracia wize-worz. 541,35 frazia wizuo. 556,9 eufrasina wntwrtz. *ibid. saepius*.

[**euphroniacus** v. *eupharmacus.]

***eupodromium** v. *hippodromium.

eupordion v. eupatorium.

euporistos (emper-, (h)yper-, -sos), -on. (εὐπόριστος) *gen. pl.* -orum: p. 1450,1. *de medicaminibus i. q. facile acquisitu atque paratu – leicht zu beschaffen(d) und zu bereiten(d)*: 1 *adi.*: ANTIDOT. Augiens. p. 47,45 panchratiun -on usus est Theodosius imperator. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 393^D Theodericon hype-on medicina est usualis, valet ad eqs. TROTULA 130 purgetur (*sc. mulier*) ... cum Theodericon -on. 2 *subst. neutr.* ('Hausmittel'): PAUL. AEGIN. cur. 257 p. 209,

9 dia leptocaron efficax est et -orum (3,78,25 εὐπορίστων) est. ALPHITA I p. 321,43 ype-on (II p. 195,42 yperison), id est possibile (*sc. haberi, ut vid.*). *de remedio Theodericon -on q. d.* (*cf. p. 1449,70*): PS. OTHO med. 234 peripleumonia, screatus sanguinis ut cessent, empe-on tibi parat.

***eupracticus**, -a, -um. (*eupraxia et practicus) *fortunatus in (bene) agendo – glücklich im (rechten) Handeln*: ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,4 p. 711^a,3 quibus adhaeret lumen intelligentiae limpidum ... dicebant (*sc. Stoici et Peripatetici*) fieri studiosos et -os, et lumen adhaerens illis eupraxiam dicebant.

***eupraxia**, -ae f. (εὐπραξία) *actio fortunata, bona – das glückliche Handeln, rechte Handlung (sweise; de re v. R. Eisler, Wb. d. philos. Begriffe. I. 41927. p. 417)*: ALBERT. M. eth. I 514 p. 439,82 sunt quaedam artes, quae operantur circa humana bona ...; sed tales artes dicuntur -ae in Graeco, quasi bonae actiones. phys. 2,2,17 p. 123,61 'felicitas ... praxis quaedam est', eo quod est '-a' (p. 197^b,5 εὐπραξία) eqs. eth. II 6,2,10 p. 418^b,17sq. *ibid. al. v. et l.10.* Antony

***euripus** (-ossus), -a, -um. (euripus) *fervidus, rapidus – tosend, reißend*: GESTA Ern. duc. II p. 320,5 in monte ... triplex periculum institit: unum -ssissima (-issima *var. l.*) vertigo minitans pluteo tabulatu dissolutionem eqs.

euripus, -i m. (εὐριπος) 1 *strictius i. q. faux maris, fretum – Meerenge, Meeresarm*: PRUD. TREC. annal. a. 841 pyratae Danorum ab Oceano -o devecti Rotumum irruentes ... urbem ... pessumdederunt. 2 *latius: a mare, pontus, oceanus – Meer, (hohe) See, Ozean*: COLUMB. epist. 5 p. 174,36 supremus ... auriga ... , qui est Christus ... , trans -orum rheuma ... ad nos usque pervenit. EPIST. Bonif. 14 p. 22,11 quando ... procellarum tempestates sevissime inornem -um impellunt. *per compar.*: GALB. Karol. prol. p. 3,25 inter tot adversa ... cepi mentem fluctuantem et quasi in -o iactatam compescere. *usu adi. i. q. ad mare pertinens – zum Meer gehörig*: SUMM. Heinr. C p. 289 -us merlicher. b *fluctus, unda, aestus – Flut, Woge, Strömung*: ADAM gest. 4,40 p. 277,12 instabilis oceani -us ad initia quaedam fontis sui archana recurrens. GESTA Ern. duc. II p. 319,5 erat ... -us fluminis sonitum maximum generans ad modum Caribdis. *in imag.*: COLUMB. epist. 1 p. 158,17 scio -um praesumptionis difficillimae me invexisse, enavigandum fore ignotus. c *vertex (aeris), turbo – (Luft-)Wirbel, Wirbelwind*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,43,4 p. 385^a,27 necesse est ... , quod evaporatum est, ... converti et permutari sicut -um. p. 385^a,38 -us ... proprie est vapor involutus, sicut est in vento turbinis. *ibid. al.*

eurizon v. obrizus.

euroaquo, -onis m. *ventus inter eurum et aquilonem flans – (Ost-)Nordostwind*: GLOSS. I 752,17 St.-S. -o sund-nordroni.

euroauster (-as-), -tri m. 1 *proprie i. q. ventus inter eurum et austrum flans, vulturnus – (Süd-)Südostwind*: AETHICUS p. 110,19 sicut ... ad levam meridie imbrum copiam austroafricum imminet, ita dextram partem ab -o nimium calorem inducit. EINH. Karol. 29 p. 34,2 ventis ... hoc modo nomina imposuit, ut ... vocaret ... eurum ostsundroni, -um sundostroni eqs. HONOR. AUGUST. imag. 1,60 huius (*austri*) dexter -r (-aster *var. l.*), calidus. al. *usu attrib.*: STEPH. Wilfr. 13 p. 207,13 flante ... vento -o dure eqs. 2 *meton. i. q. regio inter meridiem et ortum solis spectans – (Süd-)Südosten*: BEDA hist. eccl. 4,3 p. 208,22 vocem ab -o, id est ab alto brumalis exortus, ... se audisse dicebat *monachus*. ANNAL. Senon. a. 909 (?; MGScript. I p. 104,30) apparuit stella ... emittens radium magnum versus -um.

euronotus (-thus), -i m. (εὐρόνοτος) 1 *proprie i. q. ventus inter eurum et notum flans, vulturnus – (Süd-)Südostwind*: HONOR. AUGUST. imag. 1,60 eius (*euroaustri*) sinister -hus, temperatus. EMO chron. 76 p. 216,3 -hus et affricus flatibus et imbribus ... homines ... fatigarunt. ALBERT. M. meteor. 3,1,22 p. 608^b,10 a meridiano ... axe -us est, deinde notus. 2 *meton. i. q. regio inter meridiem et ortum solis spectans – (Süd-)Südosten*: STEPH. Wilfr. 67 p. 263,11 continuato circulo (*sc. in caelo apparenti*) in -hum orientis caeli sursum adherens

[Wellhausen]

finem defixit.

euroticus v. eroticus. **europa** v. europa.

eurus (he-, eor-), -i m. (εὐρος) usu plur.: l. 5, 8. al. 1 proprie i. q. ventus ab oriente (et meridie) flans, subsolanus – (Süd-)Ostwind: CARM. cod. Vat. (5330) 13,1 nubibus -orum elisis afflante furore eqs. WALTHARIUS 585 qui (Camalo) dans frena volat rapidoque simillimus -o transcurrit spatium campi. ADAM gest. 2,52 a Dania in Angliam flantibus -is triduo vela panduntur. CHRON. Ven. Alt. p. 69,15 in illo ... anno fuit h-us aquis magnissime. METELL. exp. Hieros. 6,809 territa naclero ratis ... meat ocior -o. al. v. et p. 1450,55. 2 meton. i. q. regio ad ortum solis (et meridiem) spectans, oriens – (Süd-)Osten: PAUL. DIAC. Lang. 2,9 quae (Italia) versus meridiem vel potius in eorum (eo, eodem, eorum, eorum, etruriam, -um al. var. l.) extenditur. CARM. Bur. 131,2,5 sum (sc. Caritas) ... nec in -o (antro var. l.) nec in austro nec in foro nec in claustrum. al.

eurhythmia (-rit-), -ae f. (εὐρυθμία) forma concinna – ebenmäßige Gestalt: ODILO SUESS. Seb. 66 (37) quidam ephebus -am (euri- ed. Holder-Egger p. 386,28) ... Sebastiani praetendens ante stratum eius (episcopi) constitit.

***eusarcia** (e(u)sa(r)bera, -cea), -ae f. (εὐσαρκία) corpulentia, obesitas – (Wohl-)Beleibtheit, Feistigkeit: ALPHITA I p. 290,22 -abera et -ea ab 'eu', quod est 'bonum', et 'sarco', quod est 'caro'. II p. 60,11 esarbera i. bona carnositas.

eusebes (au-, eys-, -bis, -bus), superl. -estatos. (εὐσεβής) pius, religiosus – fromm, gottesfürchtig: EPIST. var. III 15 p. 162,40 ey-estate (piissime in marg. M) ... regum (i. Karolus Calvus), opus, quod ad ... catholicae fidei illuminationem iussistis fieri, ... non respuatis roborari. SICARD. chron. a. 341 p. 122,16sq. Eudoxius ... Patrem dixit asebis et Filium -es (inde ALBERT. MIL. temp. 38 p. 394,21 au-us); ... -is 'bene colens' ... interpretatur (cf. Cassiod. hist. 5,39,4).

***eusola** v. *esula. **eusomum** v. euzomon.

***eustochia**, -ae f. (εὐστοχία) facultas recte coniciendi – Treffsicherheit: ALBERT. M. eth. I 561 p. 483,7 -a ... dicitur ab 'eu', quod est bonum, et 'stochasmos', quod est coniectura. II 6,3,1 p. 446^b,5 utrum sit eubulia scientia quaedam vel opinio vel -a vel aliquid aliud in genere existimationis. ibid. saepe.

***eustochius**, -a, -um. (εὐστοχος) recte coniciens, acutus – treffsicher: v. p. 1422,31.

***eustomachus** (-cic-), -a, -um. (eustomachus) stomacho conveniens – dem Magen zuträglich: ALPHITA I p. 290,20 inde (sc. ab 'eu') ... -cicus.

eustomachus (-cus), -a, -um. (εὐστόμαχος) 1 saluber stomacho, stomachum confortans – heilsam für den Magen, magenstärkend: Ps. ODO MAGD. herb. 407 -as dicunt terrenas (sc. cochleas), quod movet alvum pulvis obustarum ... earum. DIAETA Theod. 184 lactuca comesta habet virtutem -am eqs. al. subst. neutr. i. q. medicamentum stomacho conveniens – magenstärkendes Mittel: PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 204,18 oportet ... quoniam cacostomachum, ... -is (3,78,14 τοῖς εὐστομάχοις) et cumfortatoriis ... corrigere os ventris. 2 bene digestibilis, facilis ad concoquendum – gut bekömmlich, leicht verdaulich: PAUL. AEGIN. cur. 196 p. 121,17 semina aliqua -ca admiscentes eqs. DIAETA Theod. 296 album ... <vinum> et lene -um est et digestibile et digeritur citius. al.

***eusula** v. *esula.

***eusynesia**, -ae f. (εὐσυνεσία) prudentia (vulgaris), sensus (communis) – (allgemeine) Klugheit, (gesunder Menschen-)Verstand: ALBERT. M. eth. I 565 p. 488,17 'synesis et -a' (p. 1143^a, 10 εὐσυνεσία) est 'idem' (sim. II 6,3,3 p. 450^b,12). ibid. al.

***eusynetus**, -i m. (εὐσύνετος) prudens, sanus – der Kluge, Vernünftige: ALBERT. M. eth. I 565 p. 488,62 dicuntur -i ab 'ea' dispositione, 'quae' est in omnibus modis 'in discere'. II 6,3,3 p. 450^b,14 dicimus ... idem esse synetos et -os (p. 1143^a, 11 εὐσύνετοι). ibid. al.

eutaxia, -ae f. (εὐταξία) ordinis observatio, temperantia – Einhaltung der Ordnung, das Maßhalten (loci spectant ad Cic. off. 1,142): ALBERT. M. bon. 338 p. 189,20 quod modes-

tia sive -a sit idem quod abstinentia sive parcitas in dicendis et agendis. 341 p. 190,73 -a est pars officii prudentiae. ibid. saepe.

***euticia**, -ae f. (εὐτυχία) Calendula officinalis (L.) – Ringelblume (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 715 sqq.): GLOSS. IV 364,44 St.-S. -a ringila.

[eutologus v. *etherologus.]

***eutrapelia** (-eria), -ae f. (εὐτραπεία) urbanitas, comitas – (witzige) Gewandtheit, Gefälligkeit: ALBERT. M. bon. 116 p. 76,56 habitus ... qui est circa delectabile in ludo, dicitur -ria (p. 1108^a, 24 εὐτραπεία) et excessus vomolochia et defectus agricola. sent. 2,40,3 p. 632^a,16 medians ... est eutrapeles, id est bene moderatus, et dispositio -a. ibid. saepe.

***eutrapel(i)us**, -a, -um. (εὐτράπελος) form. -les: l. 11. urbanus, facetus, comis – gewandt, witzig, gefällig: ALBERT. M. bon. 59 p. 34,53 'circa delectabile, quod in ludo est, medius ... est -ius' (p. 1108^a, 24 εὐτράπελος), id est bene movetatus. eth. I 350 p. 297,47 qui 'moderate' utitur 'ludo', ... dicitur -lus', quasi 'bene vertens' eqs. ibid. saepe. usu subst.: ALBERT. M. eth. II 8,1,4 p. 524^b,4 sicut contingit in -lis, quorum uterque bene versatus est ad alterum. ibid. al. v. et l. 11.

***eutyches** (-tic-) adi. (εὐτυχής) fortunatus, felix – glücklich (iron.): WALTH. SPIR. Christoph. II 6,178 hunc ... missis punite (sc. sagittarii) sagittis, artubus ut ... transfixis ipse meorum (sc. Archiae) -iches hęc secum teneat monimenta deorum.

***eutychia**, -ae f. (εὐτυχία) de genere lilii fort. i. q. Scilla maritima (L.) – viell.: Meerzwiebel (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 911sq. q.): DYNAMID. Hippocr. 2,81 -ae felicitis, id est scillae, radix trita vulnera veterrima curat.

euuag- v. euang-. **euvilisio** v. ebullitio.

[evulgi v. evello.]

evulgo, -are. edere, promulgare, divulgare – herausgeben, bekannt machen, verbreiten: GODESC. SAXO theol. 19 p. 265,22 omnibus ... veritatis -andae (mulgandae var. l.) sum debitor. DIPL. Otton. II. 71 p. 88,1 (interp.) sive sit aut desit unquam preceptum genitoris nostri, etiamsi minus aut inepte quidlibet -at depromens. METELL. Quir. 9^a,8 edictum procul -at tyrannus.

evulsio (ebu-), -onis f. 1 proprie: a gener. i. q. actio erudiendi, extrahendi, excutiendi – das (Her-)Ausreißen, -raufen, -ziehen, -schlagen: a in univ.: BENZO ad Heinr. IV. 7,2 p. 586,6 Otto ... super cuiusdam pseudopape ... presumptione ultus est in aurium ... detroncatione simulque cum o c u l o - r u m -e (SABA MALASP. chron. 1,8 p. 113,4 [amissione var. l.]). al. HARTULF. chron. 4,35 p. 272,24 matronae vociferantes cum crinium -e ... abbatis ... mortem dolebant. WILH. CONG. chirurg. 219 <per> modicum horam debet <at>temptari -o capillorum. CHART. Babenb. 232,25 (spur.) idem ... dicimus de -e dentis. al. β exstirpatio, caesio – Rodung, das Fällen: CHART. Austr. sup. I 51 p. 69,16 (c. 993) comes concessit episcopo ... totum usum (sc. nemoris) exceptis feris et -bus (sim. p. 69,23,33). ALBERT. M. Iob 8,16 ut ostendat eam (metaphoram) esse ad propositum in tribus, in germine, in plantatione, in -e. al. b medic. i. q. convulsio, spasmus – das Ziehen, Reißen: PAUL. AEGIN. cur. 57 p. 34,1 eos ... qui propter ypocondrias melancolici sunt, indigestiones declarant ... et eb-o (-o var. l.; 3,14,1 τὸ ἀνεσπάσθαι) ypocondrii. 2 trans-

late: a ablatio, remotio – Ausmerzung, Beseitigung: CONC. Karol. A 52 p. 683,33 duo ultima (sc. verba) in aedificatione virtutum, quattuor vero prima in -e ponuntur vitiorum (spectat ad Vulg. Ier. 1,10). b ereptio, amissio – Entreißung, Verlust: CHART. Mog. A II 676 p. 1102,33 (epist. a. 1196/97) nec magis dicens imperator vos (sc. antistitem) timere debere de amissione dignitatis pontificii ... quam ipsum de -e imperialis corone. de morte i. q. decessus – das Hinscheiden, Ableben: DIPL. Ludow. Inf. 68 p. 203,20 Rikardam ante sue -is obitum stabilisse novimus ... ut eqs. c extinctio, eversio, destructio – Ausrottung, Vernichtung, Zerstörung: GLOSS. I 629,18 St.-S. -e mitzistoridu. HEINR. TREV. gest. 34 p. 434,1 flere debetis (sc. Christi fideles) ... basilice inmanem -em.

***evulsor**, -oris m. (evellere) qui eruit, exstirpator – einer der ausreißt, (aus)rodet (in imag.): TRAD. Teg. 267 (a. 1149/

[Wellhausen]

55) intellecta carnalis litterę vomere ewangelici verbi dumorum
-bus intelligere subscripta notificamus.

evum v. aevum. **euuodes** v. euodes.

euuolus v. ebulum. **euuvus** v. eous.

euuzomon (euso-, eusim-, -mum *sim.*), -i n. (εὐζωμον)
nom. sg. eucino: l.9. gen. sg. -u: l.12.

eruca, *Eruca sativa* (Lam.) – *Rauke*(nkohl), *Gartenranke*
(cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 303sqq.): ANON.
herm. p. 100,3 -cino, id est euruga vel sinapis albus. GLOSS. IV
364,41 St.-S. -on wizsenif. PAUL. AEGIN. cur. 2 erusimi, -somi
(3,1,2 εὐζωμον) seminis ana 3 IIII ... commisce felli taurino.
223 -somu (-semi *var. l.*), pipereos ana 3 I. 249 p. 189,15 accipi-
ant ... -sorum. ODO MAGD. herb. 1031 -on (-thimum, -si-
mum, -um, -chimum, -rimum, -timum, -ximum *sim. var. l.*) ...
solent ... dicere Graeci erucam. *al.*

***euzyma** (yrima) *subst.* (εὐζυμος) ζύμη – *Sauerteig*:
ALPHITA II p. 196,12 yrima, i. genus fermenti vel panis fer-
mentatus.

***ewa** (eowa, eoua, eoa, eva, euua), -ae f. *vel indecl.* (*theod.*
vet. ewa) t. t. iur. i. q. (*consuetudine traditum*) ius (*gentile*,
nationis), mos, lex (*Germanorum*) – (*ungeschriebenes germa-
nisches*) Volks-, *Stammesrecht*, (*Gewohnheits*)-*Recht*, *Ge-
setz*, 'Ehe' (*de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 1206sqq. et HRG I.*
p. 1027sqq.): LEX Alam. 6^{tit.} de iuratoribus, ... quantos secun-
dum -a (eva *var. l.*) homo habere debet. LEX Franc. Cham.^{tit.}
notitia ... de illa -a (euua *var. l.*, gloss.: gezunfti), quae se ad
amorem habet. CAPIT. reg. Franc. 69,5 ut latrones ... sub
magna restrictione ... sint correpti secundum eoa (eowa *var.*
l.) Baiuvariorum vel lege. 70,6 secundum legem et secundum
-am (-am [euuam *corr. ex* eouam *cod. Hamb.*] ANSEG. coll.
capit. app. 2,35 [MGCapit. N. S. I]). *al.*

ewang- v. euang-.

1. **ex**, e *praep.* script.: ae: p. 1454,13. 1456,43. 45. 1458,27.
1460,16. al. ax: p. 1459,44. struct.: fere c. abl. c. acc.: p.
1455,7. 56. 1457,60. 1458,29. 1460,49. 52. 65. 1461,4. *saepe*. c.
gen.: p. 1454,61. 66. 1455,61. 1456,10. 66. 68. *saepius*. ?c. nom.:
p. 1455,42. struct. mixt.: p. 1458,24. c. adv.: l. 60sqq. p. 1454,
18. 1458,3. 1460,16. 17. 24sqq. *iuxtaponitur*: de: p. 1455,15.
1459,10. pro: p. 1459,21. *postponitur*: p. 1455,10. *confun-
ditur* c. et: p. 1455,26. 56. 1456,69. 1457,10. 58. 1459,45. *saepe*.
de notione: ALBERT. M. sacram. 84 p. 60,56 'ex' (p. 994^b, 2
ék) secundum Aristotelem quandoque notat materiam, quan-
doque ordinem. sent. 1,36,12 p. 224^b, 24sqq. praepositio 'ex'
generalior est in significando originem quam praepositio 'de': eqs.
metaph. 5,6,1 p. 281,14 'ex aliquo esse' (p. 1023^a, 26 τὸ ἐκ τι-
νος εἶναι) dicitur multis modis. *ibid. saepe*.

I de loco i. q. de, a(b) – von (... her[ab], ... aus), aus (...
heraus): A proprie: 1 de motu corporali, separatione *sim.*:
a in univ.: LEX Baiuv. 19,1^{tit.} si mortuum ex monumento eie-
cerit. ARBEO Emm. 11 cum ... ex (ab *var. l.*) urbe exiret vir
venerandus. HRABAN. carm. 13,25 ficus flores e cortice mittit.
RIMB. Anscar. 10 prosilientes *negotiatores* e navi. ANNAL.
Xant. a. 837 stella cometes ... ex se mittens fervorem.
THIETM. chron. 1,22 baculum pastorem e manibus suis (*sc.*
antistitis) elapsus eqs. WIPO gest. 32 Teutones ex una parte,
ex altera ... Italici ... convenerunt. CARM. de bello Saxon.
2,83 Saxones ex principibus redeuntes. WILBR. peregr. 1,2,2
scopuli ... insultum navium ex muro defendunt. *persaepe. v.*
et p. 1460,2. ellipt.: WALAHFR. carm. 24,36 tristior ex oculis
humor, quam tota decebat pectora. *abund. c. adv.*: ARBEO
Corb. 41 p. 229,1 qui (*sc. corpus*) ... in Trigentino sepulturae
traditus est urbe et ex inde ... fuerat deportatus (RIMB.
Anscar. 16 p. 37,33. WIDUK. gest. 3,4). CHART. Rhen. med. I
41 p. 46,25 cum hominis ... tam ibidem (*sc. in mansis*) oriun-
dus quam ex aliunde translatus (INVENT. Matth. 9 [6] p.
456^b, 46). TRANSL. Lando. 1,8 (MGScript. XV p. 609,49) cum
fideles ... ad ... reliquias ex undique (*cod. Brug.*, undi-
que *ed.*) ... confluerent (MIRAC. Bav. 2 [MGScript. XV p.
598,32]). b de motu sursum directo: ARBEO Corb. 26 ex
scamno prosiliens. Emm. 32 cohors cum ... sacerdotibus ...
tanti viri corpus ... ex humo tollentes. TRANSL. Viti 12 quali-
ter e terra surgeret *claudus*. OTTO FRISING. gest. 2,34 p.

142,33 e (cum *var. l.*, om. *pars codd.*) ... stagnis ... exhalanti-
bus nebulis. *al. ellipt.*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,38 as-
picias (*sc. Christophorus*) excelsas murorum ex aggere pinnas al-
taque ... cenacula? c de motu deorsum directo: ARBEO
Corb. 10 p. 198,10 concitus ex e quo prosiliens (11 Hiberio.
THIETM. chron. 3,11. *al.*). WALAHFR. Wett. epil. 1,6 ales ...
ex superis corrui ima petens. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 889 p.
118,3 e celo aqua ... irruit. WALTHARIUS 993 quod genus as-
pidis ex alta sese arbore ... demittit. *al.* 2 de parte, directi-
one: POETA SAXO 4,66 audiri ... mugitus e montibus altis ...
coept. GERH. AUGUST. Udalt. 1,17 l. 11 Hereuigis flumine
transgresso ex cingulo deorsum ... udus effectus est. THIETM.
chron. 3,18 quid ... mirabilium Christus operaretur e celis eqs.
4,19 lux ut dies ex aquilone effulsit. METELL. exp. Hieros.
6,339 e turri scalisve patet via muri. OTTO FRISING. gest. 2,20
123,6 Terdona ... campaniam ... Mediolani tamquam e spe-
cula prospiciens. *saepe. abund. c. adv.*: VITA Eparch. 18
(MGMer. III p. 558,22; s. IXⁱⁿ) cum ... exundique (exeundi-
que, undique, malleo *var. l.*) percuterent (*sc. fabri boiam*). 3
de statione, positione (fere i. q. in c. abl. – an, auf): LIBER
hist. Franc. 41 p. 312,20 dux Saxonorum ex alia parte ripae
... fluminis stans (OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,2. *sae-
pius*). TRAD. Frising. 186 p. 179,19 testes usu Baiouvariorum
per aures ex utrisque partibus tracti. HRABAN. epist. 5 p.
389,33 commodum duxi ... e latere primas nominum litteras
inprimere. THANGM. Bernw. 13 p. 764,23 ut duo episcopi ex
latere altaris pariter sederent. *al.*

B in imag. de motu, separatione *sim.*: 1 in univ.: ANTI-
DOT. Lond. p. 17,13 qui (*sc. antidotum*) ex profundo mortis
reducit. ARBEO Corb. 9 coepit ... divinum ex ore illius (Cor-
bini) emanare verbum. Emm. 17 ex archana (archano *var.*
l.) cordis. WALAHFR. Wett. 585 qualiter ex aliis pravae ... vi-
rus doctrinae eximeret. HROTSV. gest. 1185 maeroris pondus
... ex animo deponentes ... omnes. FROMM. epist. 89 fugiens
frater e seculo. THANGM. Bernw. 1 p. 758,39 ex intimo aditu
philosophiae prolatis quaestionibus. *saepe*. 2 in locut. ad
mortem obeundam pertinentibus (pendet a subst.: l. 42):
WILLIB. Bonif. 8 p. 46,5 ut ... e (a *var. l.*) saeculo rediens
sumptus reciperet remunerationis (FROMM. carm. 13,20 scelis.
al.). WALAHFR. Mamm. 24,9 e medio ... magum saevo
cruciamine tollant (*sc. viri*; RUOTG. Brun. 36 p. 37,28. *al.*).
RIMB. Anscar. 20 p. 45,7 post suum (*sc. feminae*) ex hac
luce discessum (POETA SAXO 3,218 h. ex l. *al.*). HROTSV.
gest. 472 e mundo ... isto. THIETM. chron. 7,72 ex arto corpo-
ris carcere solutus pater. WIPO gest. 39 p. 59,20 imperator ...
ex hac vita migravit. *saepius*.

C translate: 1 gener.: a de motu: a in univ.: TRAD.
Frising. 19 p. 763,25 (a. 763) ut ex ... Frigisinga ... ad episco-
pum ... censum exire videretur. WALTHARIUS 1392 vindictam
capiens ex hoste. THANGM. Bernw. 16 mittitur ... legatus ex
latere ... abbatissae. DIPL. Heinr. III. 324 quod (*praedium*) in
nostram ... potestatem ex Herimanno devenit. VITA Heinr.
IV. 6 p. 22,19 rex ... ex oboedientia in rebellionem ... relabi
coactus. *al.* ex parte ('von ... Seite, von seiten'): RIMB.
Anscar. 26 p. 56,1 ex parte Hludowici regis missus. THIETM.
chron. 6,80 ex nostra parte nullum ... posse ad auxilium venire.
OTTO FRISING. gest. 2,49 p. 157,21 qui (*legati*) ex parte prin-
cipis ... advenerant. *saepius*. b de separatione (fere pro
a[b]): LEX Alam. 5,3 (rec. B) si dominus ex hac re immunis fue-
rit. FORM. Turon. 24 ut, qui tutores noluerint esse parvulorum,
... ex ipsius (*hereditatis*) habeantur extranei. ARBEO Corb. 18
p. 209,19 ut ex tante praede, tanta praeda 1 p. corr. 2) reverte-
retur vacuus ad litora. EIGIL Sturm. 14 p. 146,10 ex infirmitate
convalluit. WETT. Gall. 9 ex quo itinere ... febrim vexatio ...
Gallum retinuit. VITA Liutg. I 22 ut ... Frisia ex (a p. corr. H)
fide defecerit. DIPL. Ludow. Germ. 168 p. 235^a, 34 rebus ex
(om. p. 235^b, 34) ... abbatie ... iniuste sublati. *saepe. pendet*
ab adv.: NADDA Cyriac. I 11,1 Sestius ... latenter ex militibus
suis ... foras ... exiliens. b de parte, directione: TUTO
opusc. 1,5 p. 15,11 ex quibus omnibus considerata ... est ...
nostri temporis miseria. c de statione, positione (tantum in
iunctura ex parte ['auf ... Seite, auf seiten']): WALAHFR.

[Wellhausen]

Wett. 122 homo ... ante superna videt retro terrena cavetque, hac ex parte foret ne ... caecus. ANNAL. Xant. a. 867 p. 25,2 cecidit ex utraque parte innumerabilis multitudo. WIPO gest. 28 p. 46,18 erant ... ex parte Manegoldi ... plures milites quam de parte ducis. *saepe*. 2 *de origine*: a *in univ.* (*interdum pro gen. poss.*, e. g. l. 13): AESCULAPIUS 31 p. 48,35 ex stomacho ... dolores qui fiunt. PASS. Praeieci I 17 ut ... ex eorum (*sanctorum*) ... reliquias (*reliquii var. l.*) rei veritate inveniret. ERMENR. Sval. praef. 2 vs. omnia recta incipiunt ... te (*sc. Christo*) ex. GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 42 quae (*civitas*) ... firma *ex se met*, (*exemet var. l.*) ipsa non fuit (OTTO FRISING. chron. 8,10 p. 405,14 ex se. *al.*). HERACLIIUS I 4,6 me quaerere iussit ... ars ... cruorem ex hirco. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 93,5 nec ex hoc sequitur, si *eqs.* RYCCARD. chron. a. 1222 p. 106^a,39 (epist. imp.) sive ex de regno fuerit *moneta* sive extra regnum. *persaepe*. *ellipt.* c. *pron. poss.*: HROTSV. lib. 1 epil. non ex meo fefelli, sed *eqs.* ex parte (*'von ... Seite, von seiten'*): THANGM. Bernw. 33 si quid ... adversi ex parte archiepiscopi emersisset. THIETM. chron. 6,65 nequeo ex parte mea numerare, quantum *eqs.* BERTH. chron. B a. 1078 p. 317,4 legati ... domino apostolico obedientiam ... ex parte domini sui ... promiserant. *persaepe*. b *spectat ad procreationem, ortum*: a *de hominibus* (*Christo: l. 25*): LEX Baiuv. 15,8 qui (*fili*) ex eo nati sunt coniugio. WETT. Gall. 18 qui (*Christus*) ... ex virgine dignatus es nasci. THEGAN. Ludow. 5 primogenitus filius eius (*Karoli*) ex (*et var. l.*) regina. RIMB. Anscar. 33 p. 64,10 ex gente Danorum oriundus *Ansfrius*. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,5 ex ... nobilissima ... familia originem trahens *dux*. CHART. Friburg. 87 p. 74,28 quos (*pueros*) ex uxore sua ... habuerat *Eberhardus*. *persaepe*. *adde*: WANDALB. creat. mund. 172 fit sumpto ex osse virago. RIMB. Anscar. 35 p. 67,14 ex quo (*sementivo*) genus humanum ducit originem. b *de plantis*: WALAHFR. carm. 27,6 ossibus ex quarum (*dammarum*) silva orietur. OTTO FRISING. gest. 1,46 cum ... ex telluris partu flores ... procrearentur. *per compar.*: CAND. FULD. Eigil. I 23 p. 232,52 producit ex se bonorum operum fructus in odorem suavissimum. THIETM. chron. 1,7 ex eo (*iuvene*) latentis odii filix excrevit. 4,40 cum duae propagines istae, puer inquam et puella, ex tam nobilissime vitis radice emersissent. *al.* g *de rebus*: LEX Baiuv. 9,6 si fuerit *fur* occisus, nulla ex hoc homicidii querella nascatur. CARM. de vita past. 3,12 profectus omnis ... ex lectio (*an leg. lectione? v. notam ed.*) sancta procedit. THIETM. chron. 8,27 p. 524,10 quale ... detrimentum e nostro facinore emersit. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 19,4 omne ... esse ex forma est. *saeptius*. c *spectat ad locum nativitatis vel habitationis*: VITA Willeh. 1 p. 842^b,36 fuit ... vir venerabilis de genere Anglorum ex Nordhumbris. POETA SAXO 1,274 sollicitabat *tyrannus* urbibus ex multis populos. WIPO gest. 1 p. 11,9 multi ... pontifices ... ex iisdem regionibus aderant. OTTO FRISING. gest. 2,1 non sine quibusdam ex Italia baronibus. 2,21 p. 124,22 Kadolus ex Baioaria et Iohannes de Saxonia. *persaepe*. *in cognomento*: TRAD. Teg. 394 p. 305,24 (a. 1206/17) huius rei testes sunt: ... Hainricus de Hartpenigen, ... Gotfridus ex Riedern. d *spectat ad societatem, communionem*: PASS. Leod. 30 (MGMer. V p. 353,14) turba magna monachorum ex (*et, de var. l.*) sancti Maxenti coenubium. DIPL. Ludow. Germ. 3 p. 4,12 abba ex monasterio, quod dicitur Hasareoth (THIETM. chron. 7,13. *al.*). RIMB. Anscar. 15 fuerunt ... cum eo ... ex societate vestra (*sc. Corbeiae coenobii*) sancti patres. DIPL. Ludow. Germ. 160 ex coenobii sancti Galli. GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 104 clericos ... suos ex familia ... docere praecepit. BERTH. chron. B a. 1079 p. 367,13 quidam ex parte Heinrich regis (CHRON. Thietm. 4,37. *al.*) *de statu pertinenti*: CHART. Francof. 5 p. 2,10 (dipl. Ludow. Pii) quae (*marca*) est ex monasterio ..., quod dicitur Orombach. e *spectat ad ordinem, dignitatem*: SCHOL. Adam gest. 1 Einhardus ex (unus ex *var. l.*) capellanis Karoli imperatoris vitam eius descripsit. OTTO FRISING. gest. 1,3 p. 14,19 Robertus ... ex eorum militum ordine, quos vassores vulgo ... dicere solent. 1,32 aliquis ex comitum ordine. 2,9 per quorundam ex clero et populo ... electionem. f *spectat ad impensas, sumptus*: LIBER diurn. 50

ex vestra subventionem refecti *latores*. POETA SAXO 5,464 exornans *Arnulfus* eadem (*templa*) sumptibus ex propriis. THIETM. chron. 6,51 damnum ... rex ... ex sua proprietate restituens. 7,30 ex impensis antistitem vivit *rex*. CONST. imp. II 153,3 ut persolvatur omnibus euntibus et venientibus per eam (*Africam*) ex incolis suis *eqs. al.* g *spectat ad traditiones, cessiones, hereditates sim.*: TRAD. Patav. 46 p. 40,19 (a. 799) deprecatus sum ... episcopo quendam capellanum ipsius cessione regis. TRAD. Frising. 804 dedit ... vir ... episcopo ... ex proprietatis sue ... iugerum I. VITA Liutb. 10 Bernhardus multas habens ex ... parentibus possessiones. DIPL. Karoli III. 21 p. 35,43 quicquid ... traditione vel commutatione ex nostra parte ... adquisierunt *famuli Dei* (THIETM. chron. 4,52. *al.*). DIPL. Heinr. III. 325 p. 445,29 Werinhardus ... res sancti Martini haereditatem suam ex coniuge reclamavit. *al.* h *spectat ad testimonia narrationum sim.*: WETT. Gall. 34 haec ... conprobata sunt testimonio ... innumerabilium, qui ... ex veridicis testibus gesta sancti didicebant. WALAHFR. Wett. 428 antistes dum cuncta ex ore ferentis audiit (RIMB. Anscar. 18 p. 39,23. *al.*). ERMENR. Sval. 4 ut ex referentibus agnovi. OTTO FRISING. gest. 2,8 hanc rem ... tam ex litteris ... quam ex cardinalium ... viva voce percepimus. *al.* i *spectat ad fontes*: a *scripturarum, librorum, lectionum sim.*: HRABAN. epist. 17^b ea, quae ex Ebreorum fonte prolata sunt, ... exposuimus. 34 p. 468,16 quod (*opusculum*) ex ... sanctorum patrum tractatibus excerpterant. AGIUS vita Hath. 24 aliquid ex psalmis ... immurmurabat. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,9 si qua ... ex aliis regnis ... gesta ... interserta fuerint. *persaepe*. *ellipt.*: LIBER tram. 21 post capitulum *ex infantibus*, (*pro 'ex libro de infantibus' sim.*) peractum scillam secretarius sonet. 40 p. 51,6 dicant lectiones ex ieiunio. 85,3 repetant antiphonam ex praecone (*i. s. Iohanne*). b *translationum*: HRABAN. epist. 33 p. 466,8 quam (*editionem*) ex Hebraica veritate translata ... occidentis ... tenent ecclesiae. 37 p. 473,20 nomina ... ex Hebraica lingua in Latinam transferre placuit. k *spectat ad etymologiam*: CAND. FULD. Eigil. II 14,9 ex quo (*amne Mogoin*) ... Mogontia dicta est. WANDALB. mens. 301 ex numero atque imbri ... nomen ... retentat *November*. POETA SAXO 5,495 Alexandri ... ex nomine dicta urbs. OTTO FRISING. gest. 2,14 quamvis nonnulli ex quodam portentoso sue ... Mediolanum dictam putent. 3 *de copia* (*fere pro gen. partitivo*): a *nummerabili*: a *in univ.*: VITA Lamb. Traiect. 15 (MGMer. VI p. 368,14) e (*a corr. ae 1b*) quibus *unus* ex nepotes suos, (*nepotibus suis var. l.*) *eqs.* (GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 22 e [*ex var. l.*], *persaepe*). WETT. Gall. 28 p. 272,26 partem ex eis (*pisciculis*) ... aquis reddit. EINH. Karol. 3 p. 6,14 ex optimatum ... numero (THIETM. chron. 2,39. *al.*). RUOTG. Brun. 49 p. 52,19 vasa X argentea ex melioribus. THIETM. chron. 7,18 nemo ex nostris. LIBER tram. 38 quicquid restat ex ... ornamentis. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,6 episcopus ... amicos suos ex cardinalibus ... circuit. ALBERT. M. veget. 6,121 multa producit *uiniperus* ex eis (*granis*). *persaepe*. v. et l. 62 p. 1455,68. c *sing. colectivo*: METELL. exp. Hieros. 2,268 quos ... inveniunt *Franci* ex hoste. *fere i. q. inter - unter*: RHYTHM. 6,2,1 beata es (*sc. Maria*) virgo ex mulieribus (*cf. Vulg. Luc. 1,28 in mulieribus et 1,42 inter mulieres*). b *pron. indefinito sim. subaudito*: AGIUS vita Hath. 10 fuere ... ex sororibus, quae *eqs.* HEINR. LETT. chron. 21,7 occidentes *servi episcopi* ex eis (*Osiliensibus*) fortissime. 22,2 p. 149,6 cadebant ex eis (*Ruthenis*) ... hac et illac. ALBERT. M. animal. 8,51 odit *illibezus* gallinas et ideo degulat eas et non comedit ex gallinis, nisi prius omnes ... ex eis degulaverit. *al.* g *abund.*: CHART. Rhen. inf. I 19 (a. 801) si ... aliquis de heredibus ... meis seu quolibet expersona (*pro 'persona' vel 'ex personis'*) contra hanc (*traditionem*) venire temptaverit. CHART. episc. Halb. 1352 p. 428,21 (a. 1279) aliquis ex fideiussorum nostrorum. b *non-numerabili*: a *in univ.*: COMPOS. Luc. b 25 s[p]ume ex argenti vibi partes II. LIBER hist. Franc. 46 maxima parte ex (*et var. l.*) illa regione vastata. ARBEO Emm. 45 p. 98,3 acsi ... ex cibo prohibito non fuisset *panis*. RIMB. Anscar. 22 p. 48,18 si quid ... ex Ferdensi ipse retineret dioecesi. ANNAL. Ved. a. 897 p. 79,6 tantum e (*de var. l.*) regno, quan-

tum *eqs.* RUODLIEB XIII (XI) 19 ex uno pane comedunt ... ambo (*sc. Ruodlieb et contribulis*). *persaepe*. **β** *pron. indefinito sim. subaudito*: COMPOS. Luc. C 18 tolle ex ... arena. ARBEO Emm. 26 ex sancti viri sententiam (*sententia var. l.*) praetulisse me comperio. TRAD. Frising. 828 dedit ... vir episcopo ex parte unius curtiferi. VITA Magni Fauc. I 27 p. 188,25 miscae (*sc. aeger cineres*) cum aqua atque ex oleo sancto. *al.* 4 *de materia*: **a** *in univ.*: ANTIDOT. Lond. p. 18,35 iuscellum ex lactucis factum. WILLIB. Bonif. 6 p. 31,27 antistes ... ligneum ex (*et var. l.*) ... arboris metallo oratorium construxit. EINH. Karol. 23 diademate ... ex auro et gemmis ornatus. RIMB. Anscar. 41 p. 75,40 ut ... fierent cerei ... ex ... speciali cera. ANNAL. Quedl. a. 824 ingens fragmentum ex glacie ... decidit. METELL. exp. Hieros. 2,62 e ligno ... surgebant ... turrets. *saepe*. **b** *de compositione*: EINH. Karol. 33 p. 40,19 (*testam.*) ex tribus orbibus conexa mensa. RIMB. Anscar. 35 p. 68,7 ex ... compunctivis rebus ... unicuique ... psalmo ... aptavit oratiunculam. HROTSV. Pafn. 1,6 nihil ex similibus componi videtur. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,33 omne ... corpus ex corporibus constat. 2,39 p. 146,16 Veronenses ... pontem ... ex navibus fecerant. *saeptius*. *pro gen. definitivo* ('*bestehend aus*'): NOTAE Emm. I (MGScript. XV p. 1094,4; c. s. X^{ex.}) reliquiae ... ex dente eius (*Cassiani*). VITA Heinr. IV. 1 p. 10,10 qualem ... ornatum ex auro, argento, lapidibus preciosis et sericis vestibus ... monasterio contulerit. METELL. exp. Hieros. 6,565 est ... data Francis ... rapina ex gregibus magnis. *c de condicione mutata*: **a** *fine commutationis indicato*: LEX Ribv. 61,8 si quis tabularium ex alieno servo facere presumerit. THEGAN. Ludow. 43 qui (quos *var. l.*, *sc. episcopos*) ex ... servili condicione honoratos habebat. THANGM. Bernw. 8 p. 761,43 ut ex veteri novam (*sc. ecclesiam*) putares. BERTH. chron. B. a. 1066 p. 203,6 Petrus Damiani ex heremita cardinalis episcopus. a. 1069 p. 208,23 alter ex altero effectus *dux*. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 135,1 ex duabus principalibus curiis una re publica effecta. NECROL. II Sept. 24 p. 303 Agnes ex marchionissa conversa. 106 p. 387,22 Chûnigunt monacha excomitissa. *saepe*. *adde*: THANGM. Bernw. 9 cum ex tribus particulis sancti ligni quartam ... excidere temptaret. WIPO gest. 2 p. 17,14 dignitatem ex multis inter binos coartare. **β** *fine commutationis non indicato fere c. sensu adv.* '*antea, quondam*': CATAL. Altah. (MGScript. XVII p. 368,19; cod. s. XIII.) Puobo ex laico obiit.

II de tempore: **A de puncto temporis**: 1 (*inde*) *a(b) - von* (... *an*), *seit*, *ab*: **a** *in univ.*: LIUTG. Greg. 3 ex illo *d* *e* crevit ... honor hominis Dei (WETT. Gall. 13. *al.*). WALAHFR. WETT. 160 ex aetate ... puerili ... usque senectam. ANNAL. Xant. a. 826 ex eo tempore multa mala increverunt (THIETM. chron. 734. *al.*). GERH. AUGUST. Udahl. 1,14 l. 71 ex hac hora ultra me (*sc. Eberhardum*) non videbis (*sc. episcopus*). *al.* **b** *c. pron. demonstrativo sensu adv.*: WILLIB. Bonif. 6 p. 30,3 ut ex hoc inconversa (*inconversus var. l.*) ... pontificalis ... ordo permaneret. WIDUK. gest. 2,3 p. 70,2 ex eo regi fidelis servus ... permansit *Bolizlav*. *al.* **c** *c. pron. relativo sensu coni.*: EIGIL Sturm. 11 nono ... ex quo eremo inhabitare coeperat, anno. HRABAN. epist. 24 p. 430,21 ex quo vos (*sc. episcopum*) primum vidi et cognovi *eqs. persaepe*. 2 (*statim*) *post - (gleich) nach*: VITA Aniani 6 (MGMer. III p. 111,18) ex (*et*, *et ex var. l.*) rite celebrata oratione omnes ... laudem dedere Deum. ANTIDOT. Bamb. 15 p. 26,1 hoc antidotum ... convenit ... maniacis ex intervallum potui datus. WALTH. SPIR. Christoph. I 12 ex nativitate mea dictus sum Reprobis, post baptismum autem meum Christoforus vocor. OTTO FRISING. gest. 2,31 responderunt *missi* se ... ex consilio ad principem redire velle. *abund.*: CHART. Lux. III 259 (a. 1257) Anselmus ... convenit ... III^{or} maldra siliginis ... contulit ... percipienda; ... domine ex post facto unam filiarum suorum ordini suo ... aggregarunt. CHART. Merseb. 374 p. 309,26 nos ... marchio ... vendicionem ..., licet ex post facto, ... ratam habentes. p. 309,32. **B de extensione i. q. per - seit, über, hindurch**: EINH. Karol. 13 p. 16,8 congesti ex longo tempore thesauri direpti sunt (BERTH. chron. B. a. 1077 p. 258,24 ex multo iam t. *al.*). METELL. exp. Hieros. 4,376

ex annis centum sic est in sorte repertum *eqs. al.* **C de iteratione** (*abund. c. adv.*): TRAD. Patav. 30 (a. 789) ego ... et frater meus ... *ex iterum*, (*cf.* 19 iterum, 18 integrum) reminiscentes bonitatis Dei *eqs.*

- 5 **III de causa i. q. propter, ob - wegen, aufgrund (von), aus, durch**: **A pendet causa** (-is), *ratione*, *re*: 1 *in univ.*: THANGM. Bernw. 9 cum ... nec ... parvitas (*sc. particularum sancti ligni*) quacumque ex causa sectionem admitteret. WIPO gest. 2 p. 17,19 quos (*sc. nationes*) ex tam multis causis connexos dissolvi posse inimicitii nemo suspicabitur. BERTH. chron. B. a. 1078 p. 325,2 ut ... regi Ruodolfo ... quasi ex ratione iustissima onus ... anathematis imposuissent (*sc. auricularii regis Heinrici*). *al.* *abund.*: ARBEO Emm. 15 ex caritatis causae (*causa var. l.*) tibi (*sc. principi*) consilium do *eqs.* CHART. episc. Halb. 961 p. 197,23 (a. 1258) abbas et suum collegium ... ex causa permutationis octo mansos ... nobili contulerunt. 2 *c. pron. demonstrativo vel relativo fere sensu adv.*: TRAD. Ratisb. 20 p. 26,37 (a. 822) ut ex hac eadem causa ulterius nihil inquietarent (*sc. Bernhardus cum testibus*). WALTHARIUS 468 princeps ex hac ratione superbus. COD. Thietm. 12 ex hac re adtracti sunt isti testes: *eqs.* WIPO gest. 1 p. 9,18 ex qua re discordia ... totum regnum invasit. *persaepe*. **B usu communi**: 1 *in univ.*: LIBER diurn. 9 ut ... episcopus liberam habeas ex ... nostra auctoritate licentiam. ARBEO Emm. 45 p. 97,13 ex difficultatem (*difficultate var. l.*) et itineris prolixiore spatio. WETT. Gall. 25 p. 270,25 laeti *auditores* ex compunctione divina. DIPL. Arnulfi 170 p. 259,11 ae (*e var. l.*) quibus (*rebus transeuntibus*) ... prae ceteris sublimati ... sumus. ANTIDOT. Bamb. 33 qui ex egritudine manducare non possunt. WALTH. SPIR. Christoph. I 8 que (*sacrificia*) ex voto paravit *mulier*. 30 OTLOH. Magn. 8,11 agnovit ... prope esse locum ... ex ... serpentibus ... horrendum. *persaepe*. *pro - für*: VISIO Baront. 12 paenitentiam ex (*pro var. l.*) ipsa peccata, (ipsis peccatis *var. l.*) aegit *monachus*. AMALAR. ord. antiph. 1,13 ut ex omnibus donis atque datis ... laudemus creatorem. *abund.* (*pro abl. causae*): ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 52,11 ex (*om.* 1) necessitate coactus ... mansit *homo* in agris. CHART. episc. Hild. III 81 p. 40,18 (*c.* 1264) ex necessitate compulsi sumus ... commutationem facere. 2 *c. pron. demonstrativo vel relativo pro adv.*: LEX Sal. Merov. 25,6 si ... ancilla *ex hoc* (*crimine, sc. moechationis*), (propter hoc LEX Sal. Karol. 25,5) mortua non fuerit. DIPL. Ludow. Germ. 30 ut ... nulla persona ... aliquam ex his praesumat ei (*abbati*) inferre inquietudinem. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 77,26sq. universalem ... dico (*sc. proprietatem substantialem*) non ex eo, quod una in pluribus sit ... sed ex hoc, quod *eqs.* 2,13 p. 116,16 ex quo fit, ut *eqs. persaepe*. *ellipt.*: ANSELM. BIS. rhet. 2,8 p. 156,3 cum ... ex huiusmodi ... talia non eveniant. 3 *c. pron. relativo pro coni.*: FUND. Grat. Dei 4 p. 687,21 ut, ex quo heres temporalis deesset, Christum sibi ... heredem faceret *nobilis*. CAES. HEIST. mirac. II 1,16 ex quo vos (*sc. mulier*) coquitis, et ego (*sc. alia mulier*) coquam.

- IV de relatione**: **A secundum, iuxta - gemäß, nach, entsprechend**: CONC. Merov. p. 208,29 tam ex ... omnium voluntatem (*voluntate var. l.*) quam ex evocatione ... Chlodovei regis. LIBER diurn. 101 p. 133,22 iura ... ex ratione solidare. CHART. Fuld. B 182 quam (*partem*) mihi pater meus ... ex iure proprietatis hereditavit. WALAHFR. imag. Tetr. 244 totam ... rem ex ordine pando (POETA SAXO 4,77. *saeptius*). RIMB. Anscar. 41 p. 76,37 corpore ex more curato (THIETM. chron. 1,5. *saeptius*). THANGM. Bernw. 43 p. 777,29 consecrationis misteria ex praecepto ... episcopi disponuntur. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 132,30 ex debito officii sui (*sc. Romani antistitis*). *persaepe*. **B de, circa, super, quod ... at-tinet - im Hinblick auf, hinsichtlich, von, über, mit, was ... betrifft**: 1 *pendet a verbis dicendi, sentiendi sim.*: ARBEO Emm. 23 p. 58,22 quid ex his ... membris sentiendum sit, ignore. WETT. Gall. 34 anhelantes *alumni* ... ex re certi fieri. NITH. hist. 2,2 p. 14,26 ex omnibus nuntio recepto. RHYTHM. 115,1,1 ex novenis atque denis volo annis canere. ADAM gest. 3,54 p. 199,16 ea, quae diximus ... ex (*de var. l.*) barbaris *eqs. saeptius*. *adde*: ERMENR. ad Grim. 30 p. 568,24 vestra ... non

potui e bonitate silere. WALDR. carm. 3,28 ex his, virgo, tace. **2 usu communi:** a in univ.: LEX Ribv. 59,4 si duo testamenta regum ex (de var. l.) una re (rem var. l.) extiterint. EINH. Karol. 33 quid ... ex his, quae diviserat, fieri vellet. ACTA reg. Burgund. 1 p. 93,13 si ... ex ... censo neglegens fueritis (sc. Ingelberga). OTTO FRISING. gest. 2,39 p. 146,17 Veronenses ... pontem ... fecerant ... ex ligamentorum tenaculis ... debilem. ANNAL. Rod. a. 1142 qui (Heremannus) de Horsbech fuit ex natione. saepius. abund.: DIPL. Arnulfi 37 quicquid sibi (sc. cappellano) ex de hisdem rebus libuerit faciendum. b pro gen. criminis: LEX Ribv. 75,4 ipse ex (de var. l.) hoc culpabilis iudicetur, qui eqs. LEX Alam. 24 si ... ille (homo) ex hoc, (exinde var. l.) probatus fuerit. c pro gen. obi.: DONIZO Mathild. 2,1261 Mathildis ... victrix manet omnibus ex inimicis. METELL. exp. Hieros. 4,446 feci (sc. Iesus Francigenos peregrinos) barbaricis victores ex inimicis. d pro - für: PURCH. Witig. 71 confidens ... ex his, quae dixi, veniam me posse mereri. DONIZO Mathild. epil. 1,18 qui trans pontum ... remorantur, ... preces ex ipsa (Mathildi) fundere ... curabant. abund.: DIPL. Otton. I. 340 p. 465,24 iudex ... proclamans pro ex persona ... Petri archiepiscopi. e ad - zu: LEX Sal. Merov. 73,2 ille ..., qui rogatus fuerat, si se ex hoc idoneo esse cognoscet eqs. f inter - unter: REGINO chron. a. 783 rex ... magnam stragem ex eis (Saxonibus) fecit.

V de modo i. q. in, ad, de, pro - in, zu, von, mit, als (fere pro abl. nudo): LEX Baiuv. 9,8 ex medietate (medietatem var. l.) restituat (sc. emptor rem furtivam). ARBEO Corb. 18 p. 208,16 quendam suum ... ex nomine vocitans (FROMM. epist. 37. saepius). HUGEB. Wynneb. 10 p. 114,21 ex brevitate transcursum vitam ... Wynnebaldi eqs. WALAHFR. carm. 11,2 ex animo missa (sc. munera) revolve (sc. abbas) libens (THIETM. chron. 5,13. al.). 29,15 sum ... ex toto corde fidelis (POETA SAXO 1,150. saepe). RUD. FULD. Leob. 8 cum ... somnii tenorem quasi ex propria persona exposuisset puella. THIETM. chron. 8,4 nepotis sui ... suscepit dux eam (uxorem) ex munere. saepe.

VI de instrumento i. q. per - mittels, durch, mit (Hilfe von), aus (fere pro abl. nudo): A corpor.: COMPOS. Luc. I 24 battis (sc. eramen) ex martello plano. LEX Alam. 57,38 ut nihil ex eo (sc. brachio manco), (eum var. l., cum eo rec. B) facere possit. ARBEO Emm. 43 qui ... duodenos conplevit ex fragmentorum (fragmentis var. l.; sc. panis) cophinos eqs. DIPL. Karoli III. 21 p. 36,26 ex anulo nostro iussimus assignari (sc. paginam). RECEPT. Bamb. 37 coxam ... ax acopo calastico unguis. persaepe. B spirit.: LIUTG. Greg. 12 p. 76,29 ex (et var. l.) simplici ... vestimentorum usu ... monstravit exemplo ..., quod eqs. AMALAR. off. 4,8,8 ex praesenti ymno ... edocemur, quod eqs. VITA Heinr. IV. 5 p. 20,18 quod alter ex alterius damnis instrui possit. METELL. exp. Hieros. 4,301 gladium ... meum saturabo ex inimicorum ... cede. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,1 ex his ... patet, quod dixi. persaepe.

VII de auctore i. q. a(b) - von, durch: ALCUIN. carm. 1,1284 ex alio frater ... adiutus uterque. WALAHFR. carm. 80,2,4 accipe ... scripturam, ... magister, ex alio ceptam, sed de me ... peractam. DIPL. Conr. I. 14 ut ... neque a comite vel ex qualibet ... potestate coloni ... banno constringantur. THIETM. chron. 8,29 lupi ... congressi nec antea ex habitatoribus ... visi. LEX fam. Worm. 30 p. 643,30 ut ... servi sancti Petri ... ex (a var. l.) servis eiusdem ecclesiae sint interempti. persaepe. ex parte ('von ... Seite, von seiten'): THIETM. chron. 2,6 datis ... ex utraque parte obidibus. WIPO gest. 33 p. 52,11 ex qua parte pax ... corrumpetur (postea: a Saxonibus). BERTH. chron. B a. 1079 p. 350,19 iuratum est ... ex parte regis Ruodolfi ..., quod ... ei (papa) ... obediret. saepius.

VIII locut. adv. (c. subst. vel adi. vel adv.): A de loco: 1 proprie: a de motu corporali: LIBER hist. Franc. 17 p. 269,26 duo Gothi cum contis eum (Chlodoveum) ex adverso (adversa parte var. l.) in latera feriunt (CHRON. Salern. 139. al.). WILLIB. Bonif. 8 p. 52,11 christiani ... paganos eis e diverso obbiantes ... prostraverunt (CAND. FULD. Eigil. I 15. al.). CHRON. Salern. 80 eum (Adelchisi) ... foras dimicite (sc. famuli), quatenus lapsum ex alto ... intereant (sic). ALBERT.

M. caus. element. 1,1,2 p. 53,22 si ... aliquis a turri cadat et ... alius ... eum manu ex linea, (ex lineam, extra linea, extra lineam var. l.) casus a turri ex transverso eiciat. b de statione, positione: DIPL. Karolom. (II.) 14 petra e regione ... laci prominet (VITA Bonif. II 1 p. 91,13. al.). WIDUK. gest. 1,9 p. 16,11 aciem ordinant viri ex adverso (adversa parte var. l.) portae orientalis. CHRON. Salern. 73 episcopus e vicino sepultus iacebat (CHART. Eberb. 32 p. 67,15 evicino. al.). BERTH. chron. B a. 1078 p. 332,20 e proximo regi consederant duces. 10 CHART. Francof. 439 p. 212,3 quarum (fenestrarum) una est in domo ..., relique due extraverso. al. 2 translate: a gener.: ALDH. virg. I 45 quanta est ... libidinis ferocitas, et edverso quanta est ... pudoris pietas. LEX Baiuv. 12,9 si quis ... aedificia elevare voluerit et e contrario (contrarii, contraria, contra sit var. l.) ille alter ... contradixerit (TRAD. Patav. 13 aecontrario. al.). WALAHFR. Wett. 675 angelus e contra ... incusat: 'eqs.' (WIDUK. gest. 1,10 p. 18,8 econtra. al.). WIDUK. gest. 3,44 p. 125,15 rex ... cum intellexisset bellum ex adverso esse. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,2 ex opposito dicere licet, quod eqs. al. b de tempore: 1 in univ.: a c. adi.: CHRON. Salern. 84 p. 86,8 ubi ex antico viginti miliaria sunt (OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 49,16 ex [ab var. l.] antiquo. al.). b c. adv.: CHART. Old. V 136 p. 58,6 (a. 1252) fideiussores dedimus ... in hac fideiussione ad triennium exhodie duraturos. ex nunc, ex tunc ('von nun an, von da an, seit damals, ab jetzt'): DIPL. Karoli III. 121 quatenus ... loci servitoribus (sic) ex nunc et, (om. D) tunc deinceps pro animabus nostris ... exorare debeant. AUDRAD. carm. 3,2,267 quae semita vitae extunc conveniet nobis. TRAD. Ratisb. 217 extunc ac deinceps. EPIST. Teg. I 22 extunc usque nunc. 25 p. 27,3 ex tunc usque modo. CHRON. Clus. 22 (MGScript. XXX p. 970, 12) extunc et nunc. CHART. Sangall. A 878 extunc prout exnunc. CHART. Stir. IV 377 ex nunc et ex tunc. CHART. eccl. Erf. 485 p. 285,25 proprietatem ... exnunc datum (sic) esse volumus ecclesie. persaepe. extunc i. q. post - danach, darauf: CHRON. Reinh. a. 1213 extunc Bohemi haut longe in Saxoniam profecti eqs. abund.: LIBER diurn. 102 sicut ex antiquitus fuit. VITA Aniani (MGMer. III p. 112,3) quod (lumen oculorum) ex (ed., est 1, om. rell.) diu ... amisi. GODESC. SAXO theol. 6 p. 169,18 ex olim ... sciebam eqs. GESTA Camer. cont. II A app. 16 si ... exnunc morior, dulcis michi mors aderit. al. 2 in - in, auf: LIUTG. Greg. 14 quem (filium) e vicino erat recepturus Deus ad patriam caelestium mansionum. WALTH. SPIR. Christoph. I 8 civitas ... ad ecclesiam e vestigio convolvavit (THANGM. Bernw. 51 p. 779,34 [chart. al.]). C de modo: 1 spectat ad quantitatem: CHART. Sangall. A 15 (a. 752) dono ... casas ..., ex omnibus et in omnibus, (i. plane, prorsus; cf. FORM. Senon. I 15 omnia et ex omnia. TRAD. Lunalac. 9 p. 203,36 omnia et ex omnibus. al.). LEX Baiuv. 15,5 damnum ... ex medio, (medio, medium var. l.) uterque sustineat. TRAD. Frising. 280 aliud ... ex integrum tradidit Engilsuind (GERH. AUGUST. Udalr. 1,16 l. 47 integro. saepius). ANTIDOT. Berolin. 13 p. 70,22 quem (dolorem) ... ex toto ... sanat medicamentum (BERTH. chron. B a. 1075 p. 221,13. saepe). SCHOL. Boeth. mus. 3,1,278 exhabundanti et superaddendo. al. v. et vol. I. p. 68,5. ex (magna, parva, aliqua sim.) parte: EINH. Karol. prol. p. 1,1 ex parte non modica res gestas ... scribere. HRABAN. epist. 17^a quae (prudentia) ... hostes ... non parva ex parte vicit. DIPL. Karoli III. 15 p. 23,36 confirmationem ... inrumpere ex parte vel in toto. WIDUK. gest. 2 praef. magna ex parte peractum est opus. GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 79 ex maxima parte. THIETM. chron. 5,32 aliqua ex parte. persaepe. 2 usu communi: CHRON. Fred. 2,57 p. 80,23 ex secretum eum (Theudericum) obvians Avar. EINH. Karol. 3 p. 6,3 ut ... regni corpus ex aequo partirentur Karls et Karlomannus. CAND. FULD. Eigil. I 19 claustrum monasterii ex novo construere cogitavit. CHRON. Salern. 141 misso ... ex improviso exercitu (THIETM. chron. 6,86. persaepe). BERTH. chron. B a. 1077 p. 269,6 cives ... bellum ex industria movebant. VITA Heinr. 1 p. 11,28 ex uno, (i. partim) gerendae dignitatis, ex altero, (i. partim) documentum

prebens humilitatis. *saepius*.

IX singularia: *A ponitur pro aliis praep.:* 1 extra: *a* *proprie de loco* ('aus ... heraus, außerhalb'): LEX Alam. 46 capit. p. 44 (cod. 4) de eo, qui feminam ingenuam ex (*item* cod. 11, extra *rell.*) marcam vendit. CHART. Friburg. 185 p. 157,2 (a. 1261) sive in bonis sive ex bonis ... sint *bona immobilia*. **b** *translate:* *a* *absque, sine – ohne:* PACTUS Alam. 31,2 si quis ingenuum ... extra permissum, (expromissum *var. l.*; absque permissu *codd. A*, sine permissu *codd. B*), cuius fuit, in terra miserit. *β* nisi ex *i. q. praeter – außer:* TRAD. Lunaclac. 68 (a. 822) omnem rem meam ... transfundo in dominationem vestram (*sc. abbatis*) nisi ex eis mancipiis, quod ... uxori meo trado. 2 cum: ALCUIN. epist. 246 398,7 archiepiscopus ex fratribus sancti Martini quandam habet disceptationem. OTTO FRISING. gest. 2,16 p. 118,22 rege ... ex principum ... conventu curiam celebrante. HERACLIUS II 18 alumen ... et sal ... ex aceto ... teruntur. 32 ex auripigmento misce (*sc. vitellum*). **B** *ponitur pro casibus:* 1 *pro gen.:* *a* *qualitatis* ('von'): DIPL. Ludow. Germ. 15 p. 18,43 quilibet ex iudiciaria potestate. CHRON. Mont. Ser. a. 1144 plerique erant nobiles et ex delicatis moribus. *b* *poss.:* ARBEO Emm. 33 ut ex ... lampadibus non extinguerentur lumina. 2 *pro dat.:* VITA Liutb. 4 cara cunctis, non solum his, cum quibus conversabatur, sed et ex omnibus, qui noverant eam.

compos. (notione praep. ex fere evanida): deex, examussim, *exante, exhinc, exin(de), *expost, *extrans. Wellhausen

2. *ex v. et.*

***exabbas**, -atis *m.* *abbas depositus – abgesetzter Abt:* LEO MARS. chron. 2,90 comperta ... -s noster Basilius ... Petri ordinatione ..., ut ... sibi abbatiam redderet *princeps*, orare ... cepit. EPIST. Wibald. 135 p. 210,27 de domno Heinricho -e, quem in conventu vestro causatus estis scandalo vobis esse pro posse suo. PETR. CAS. (?) chron. 4,94 p. 555,37. 4,127 p. 603,25 -s (et abbas *C p. corr.*) Raynaldus. ROB. TOR. chron. a. 1177 p. 525,25.

***exabbatissa**, -ae *f.* *abbatissa deposita – abgesetzte Äbtissin:* EPIST. Hann. 61 p. 107,9 quemnam eventum procacitas et pertinacia ... -e habitura sit.

***exabeor**, -iri. (ex et abire) *egredi, effluere – austreten, -fließen (usu medic.):* TRACT. de caus. mul. 95 p. 53,23 ad molieris, cui umor frigidus maleo -itur, ita intellegis *eqs.*

exabundans (exha-), -antis. *enormis, permagnus – maßlos, gewaltig:* VITA Steph. reg. II 8 (MGScript. XI p. 229,21; s. XI^{ex}) propter exh-em populi malitiam.

[**exabundantia** *v.* abundantia. *adde ad vol. I. p. 66,59:* SALERN. comp. 2 quae (*apoplexia*) est ex -a, (exabundantia *ed.*) quatuor humorum.]

***exacerbanter**, **exacerbate** *v.* exacerbo.

exacerbatio (-cio), -onis *f.* 1 *gener.:* *a* *probrum, contumelia – Kränkung, Beschimpfung:* GESTA Camer. 1,103 p. 443,36 suscipiens ... vir venerabilis summam regiminis contumeliarum -es multas et inexplicabiles repperit. EPIST. Teg. II 172 p. 203,10 omnia beneficia ... mihi recorder impensa, sed iam doleo timens per -es multas, quibus te persepe fatigavi, suspensa. *al.* **b** *ira – Erbitterung:* VITA Mathild. II 5 p. 154,25 sin autem quempiam intellexit ... pro scelere criminis carcere includi seu populari examine deputari morti, nihil habuit hylaritatis, antequam reconciliavit -em regis. *c* *gravitas – Heftigkeit, Schwere:* AURELIUS praef. p. 484,10 incipiat non leniri -o morbi. INNOC. IV. registr. A 105 p. 75,18 divine maiestatis iram, quam ipsarum (*impugnationum*) -e vos (*sc. regem et populum Tartarorum*) non est dubium graviter provocasse. 2 *medic.:* *a* *impetus morbi, paroxysmus – Anfall:* MAURUS progn. 41 p. 50^b, paroxysmus dicitur -o. WALTH. AGIL. med. 94 p. 189,34 quartana (*sc. febris*) servat ordinem suum in suis -bus, erratica non. *v. et p. 1462,1.2. vol. I. p. 82,32.* **b** *scabritia – Rauheit, rauher Zustand:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,19 p. 44b^v -es (*sc. dentium*) aut sunt de exteriori causa, cum comeditur res nimis acida, aut de interiori propter acidus humores stomachi.

***exacerbativum**, -i *n.* (exacerbare) *medicamen stimulan, concitans – reizendes, förderndes Mittel:* ALPHITA II p.

135,43 paroxysmus, i. exacerbacio, inde paroxiticon, i. -um (I p. 307,20 exacerbatio).

***exacerbator**, -oris *m.* *qui iram excitat – einer der erzürnt, zum Zorn reizt:* CHART. Rhen. inf. I 393 (a. 1158) ne quis ... divine maiestatis -r impiissimus huic ... pagine contraire ... conetur.

exacerbo, -avi, -atum, -are. *script. -rv(o): l. 11. medial.:* l. 38.

1 *gener.:* *a* *irritare, movere, ad iram provocare – (v)erbitern, erzürnen, zornig machen:* GLOSS. psalt. Lunaclac. 105,43 non cessaverunt (*sc. populus Domini*) -vantes Deum. FROWIN. explan. 4,4 l. 87 quomodo -verim (*cod.*, exarceb- *ed.*) te (*sc. Deum*) in deserto (*cf. Vet. lat. deut. 9,7*). l. 181 quibusdam, qui -bant (*cod.*, exarc- *ed.*) eum (*Deum*), ipse dicit *eqs.*

15 EPIST. Salisb. 3 ecclesiam desolatam et totam curiam -tam reliquit *archiepiscopus*. ALBERT. M. animal. 6,93 quod pulli belloni fugiunt matrem -tam. *al.* **b** (*sibi*) *contrahere – (auf sich) ziehen:* CHART. Rhen. 274 l. 42 (a. 1061) cum ... Herimannus ... odii nostri persecutionem ob interfectionem Richezonis ...

20 in se -visset. DIPL. Heinr. IV. 451 p. 609,33 qui ... constitutionem istam infringere ... temptaverit, inter illum (*ducem*) et Deum sit, cuius sibi iram -are et in caput suum provocare non extimuit. *c* *multare, damnare – (be)strafen:* HEINR. LETT. chron. 25,2 p. 179,6 nonne imperat *regina caeli*, quando reges multos contra Lyvoniam pugnantes -vit? Nonne -vit, quando regem ... venientem in Lyvoniam subitanea morte percussit?

25 *2 medic.:* *a* *excitare – reizen:* AESCULAPIUS 40 p. 65,1 leves et diureticae potiones, quae -ent vulnus, (*Gariopont. pass.* 3,36 quae tumorem rhenum compescant vel extrusiones nervorum, quae acerbant vulnus). HILDEG. phys. 9,1 aurum ... in stomacho ... per duos menses iacet et ipsum stomachum non -at nec exulcerat. **b** *affligere – heimsuchen:* AESCULAPIUS 36 p. 56,24 si non adiutoris alleviantur (*sc. infantes cachexia laborantes*) secundum unamquamque causam, in peius -antur.

35 *c* *medial. i. q. asperari – schlimmer werden, sich verschlimmern:* THADD. FLORENT. cons. 131,74sq. iste purgationes vel una earum debet fieri per XV dies antequam consueverit passio -ari ...; quod si passio non tenet ordinem in -ando, fiant ... purgationes bis in anno.

40 *adv. 1. *exacerbanter.* *contumeliose – in schmählicher Weise:* MIRAC. Bonnon. 19 (MGScript. XXX p. 1033,9; a. 1026/44) illa (*comitissa*) non solum ei (*mendico*) non tribuit, verum etiam increpant et -r propter suam improbitatem, ut a se discederet, praecepit.

45 *2. *exacerbate.* *audaciter, improbe – dreist, frech:* NICOL. I. epist. 88 p. 457,27 qua (*praesumptione*) ex laicis quidam subito tonsorantur et in episcoporum numerum -e prosiliunt.

50 *1. exacerbo*, -are. *aggerare – anhäufen, horten:* LAUR. LEOD. gest. 30 p. 509,25 episcopium devastant *hostes*, de villis redemptionem -ant.

2. exacerbo v. exacerbo.

exacoli-, exacontali- *v.* hexecontali-.

[***exaconton** *v.* *pyxecanthon: ALPHITA II p. 101,36.]

55 **exacredo* (-rido), -inis *f.* (ex et acredo) *morsus – Schärfe, das Brennen:* RECEPT. Lauresh. 4,53 unguentum ad scabiem et ad pruritus, qui -idinem aut calorem omnem reprimas.

exacta *v.* exigo.

60 **exactatio* (-cio), -onis *f.* 1 *petitio, postulatio – (Ein-)Forderung:* HINCM. coll. p. 91,14 ut ... nullum praeiudicium vel exactionem (-em *var. l.*) indebitam ... presbiteri patiantur. p. 121,11 cum substantiarum superflua -e ... pro temporalibus sempiterna perdemus. 2 *vectigal, tributum – Abgabe, Steuer:* FORM. Marculli 2,1 l. 65 ut ... nullas functiones vel -cionis (-es, exactionis, exactiones *var. l.*) ... non requiratur. 2,1 l. 114 in -cione (exaccione, exactione *var. l.*). CAPIT. reg. Franc. 292,5 ut ab ecclesia ... iniustas -es (exactiones *var. l.*) ... non exactetis. *ibid. al.*

70 *exacte* *v.* exigo.

exactio (exha-, -ccio, -acio, -atio), -onis *f.* 1 *exspuitio – das Ausspucken, Ausspeien:* HILDEG. phys. 9,2 homo ... , qui su-

[Weber]

perfluitatem humorum in se habet et illos per -em₁ (*add. ed. princ.*) saepe eiicit. 2 *petitio, postulatio* – (*Ein-*)*Forderung, Eintreibung*: a gener. (*c. sensu rem reddendam petendi: l. 6. al.*): a *strictius*: SIGEH. Maxim. 16 p. 29^B putabat ... stulta rusticitas se astutiam callidi hominis evasuram, si ei vel cadaver avis tempore -is incorruptum valuisset exhibere. CONR. HIRS. dial. 7 collationis nostrae sic moderandus est calamus, ut plenior accedat debitoris solutio quam quaerentis -o. OTTO FRISING. gest. 1,26 p. 44,7 eum (*Conradum*) liberaliter dimissum ad propria redire sine pecuniae -e permisit *Fredericus* (2,26 p. 132,4). *al. de morte*: LAMB. TUIT. Herib. 2,1 p. 203,1 impellente naturae ipsius -e. β *latius i. q. necessitas, tormentum* – *Zwang, Qual*: MEGINFR. Emm. 12 dies tuos haec -o torqueat, ut quoties cuiuslibet generis potum sumas (*sc. Vitalis presbyter*), alienationem mentis incurras. b *iur.*: a *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 252,15^a mortuus sepeliatur sine aliqua ... -e precii sepulturae. NORB. IBURG. Benn. 8 in solutione reddituum, quos annua deposcit -o. DIPL. Loth. III. 35 p. 59,21 nullam ... -em facere (*CHART. Basil. CI 55 p. 40,8. persaepe*). DIPL. Conr. III. 101 p. 180,19 que (*controversia*) ... de cuiusdam iuris -ccione fuerat orta. CONST. Melf. 1,62,2 p. 230,13 per impositiones et -es (*exat-es var. l.*) multarum. *persaepe. v. et vol. II. p. 2133,70. β vectigal, teloneum, tributum* – *Steuer, Abgabe*: DIPL. Loth. I. 184 absque ulla publica -e et datione (*DIPL. Ludow. II. 13 p. 90,17. saepe*). DIPL. Karoli III. 89 p. 147,7 ullas ... exh-es ... exigere. DIPL. Conr. III. 134 ut ... ab omni theloneo et aliis indebitis -bus ... liberi sint (*DIPL. Constantiae 21. saepe*). CHRON. Reinh. a. 1212 novo -ccionis genere excogitato. CHART. Babenb. 367 absque omni -e (*exacione var. l.*). *persaepe. 3 executio, exercitio, adhibitio* – *Ausübung Anwendung*: a *in univ.*: LEG. Wisig. 6,5,12 p. 277^a,11 si servi ... instituentibus ... dominis ... homicidium perpetraverint et per -em (-e *var. l.*) tormentorum eosdem dominos suos talia sibi constituisse taxaverint *eqs.* b *administratio* – *Verwaltung*: LIBER diurn. 103 patrimonium ... iuris sanctae Romanae ... ecclesiae ... curae tuae commissum, cuius -em per nostrum dispositum fecisse dinosceris (*sim. 104*). THANGM. Bernw. 1 p. 759,1 qui (*palatinus comes*) commissae sibi praefecturae -em magis ex debito quam ex intentione gerebat.

***exactionarius**, -i m. *exactor (vectigalium)* – (*Steuer-*)*Eintreiber*: DIPL. Karoli III. 120 ut nullus ... iudex publicus aut -us aut mansionaticus ... exigere minime audeat.

***exactiono**, -avi, -are. *tributis afficere, onerare* – *mit Abgaben belegen, belasten*: CHART. Solod. II 119 (a. 1256) si ... milites curtim in Breitenbach in feudum ab ecclesia habentes homines ad ... curiam pertinentes -verunt *eqs.*

?***exactitio** (-cio), -onis f. (?*per contam. ex exactio et exactatio vel perperam ab exactitare*) *petitio, exactio* – (*Ein-*)*Forderung, Eintreibung*: CHART. episc. Hild. I 540 p. 518,9 (a. 1198) cenobium ab omni -cione tam clericalium quam secularium personarum omnino absolvimus.

***exactito**, -atum, -are. (**exactare*) 1 *exigere, postulare* – *einfordern, eintreiben*: DIPL. Heinr. II. 12 ut nullus ... ea, quae supra memorata sunt, ... exigere aut -are praesumat (*inde DIPL. Conr. II. 17 et al. actitare*). 52 p. 62,17 exigere aut -are (*ex DIPL. Otton. I. 379 p. 521,5 exactare*). 58^a p. 72,12 quatinus nulla ... persona ... aliquid ... inde (*de monasterio*) -are (*ex-actrahare var. l.*) praesumat. DIPL. Loth. III. 68 p. 106,24 cum omnibus, quae ... de ipsis ecclesiis et decimationibus -ta fuerint. 2 *adigere, compellere* – *nötigen, zwingen*: DIPL. Otton. I. 454 ut nullus ... praefatos homines ad causas audiendas vel ... in ulla re vel opere distringendos praesumat cogere vel -are.

exactivus, -a, -um. *ad exactationem pertinens* – *zur Steuer gehörig, Steuer-*: CHART. archiep. Magd. 356 p. 468,30 (a. 1178) ne ... advocatus ... domos fratrum vel servicii premat vel -is petitionibus molestet.

***exacto** (exha-), -are. *depon.*: p. 1464,3. 8. *adde* DIPL. Ludow. Germ. 32 p. 40,43. *pendet super*: p. 1464,12.

1 *exigere, petere, postulare* – *erheben, einfordern, eintreiben*: FORM. Marculfi 1,2 p. 30,61 ad ... aliquid -andum (*exh-var. l.*). LEX Raet. Cur. 11,5 nullus iudex vel exactor a provinci-

ales homines plus -are non debent. CAPIT. reg. Franc. 103 p. 212,3 quod aliqui duces ... carnaticos et vinum ... ab eis (*ecclesiis et aliis*) -ari non cessant. CAPIT. episc. I p. 38,7 ut nullus presbyter pro baptizandi causa et communionem tribuendi aliquod pretium -are (*exaltare var. l.*) faciat. DIPL. Otton. I. 148 de quo (*negotio*) semper consuetudo fuerat teloneum -andum. ACTA reg. Burgund. 47 p. 174,36 ut nullus iudex ... ea, quae supra memorata sunt, -ari minime praesumant (*sic!*). *persaepe. v. et p. 1463,57. 1465,22. 24. absol. i. q. vectigal exigere* – *Steuern eintreiben*: CAPIT. reg. Franc. 76 p. 169,24 dicunt *Hispani*, ... quod ... beboranias illis (*villis*) superponitis (*sc. comites*) et saiones, qui per fortia super eos -ant. 2 *inquirere, cognoscere* – *prüfen, untersuchen*: TRAD. Frising. 184^b (a. 802) resedentibus missi ... ad universas causas -andas (*cf. 184^a ad examinandas ... causas*).

exactor, -oris m. *script. et form.*: exha-: CHRON. Fred. cont. 41 (*var. l.*). CHART. Turic. 305 p. 188,2. -auc-: l. 32. 55. -at-: l. 41. -cc-: l. 54. -tur: LEX Raet. Cur. 11,3,1 (*var. l.*). 11,5 (*var. l.*). *abl. sg. -i*: CHART. Stir. I 193.

20 *I qui exigit, flagitat, admonet* – *einer der (ein)fordert*: A gener. 1 *de hominibus*: a *in univ.*: EKKEH. IV. cas. 33 Notker ... in nostratium acer erat -r disciplinis. EPIST. Reinh. 13 p. 14,1 ut ... in custodia pro fratre retentus -es pecunie repetende securos redderet *frater*. TRANS. Conr. Const. 5 pius debitor fide non diu protraxit -em reddens ei, qua carebat, maturius incessus sospitatem. GERHOF. tract. p. 275,13 ignosce, lector, et tu maxime, huius operis -r (*sc. cardinalis Henricus*), homini agresti rustice dictanti. *al. b inspector* – *Aufseher*: v. *vol. II. p. 590,43. 2 de Deo*: EKKEH. IV. bened. I 58,5 -r veri (*gloss.*: *Christe*), dignare, Deus, misereri. CONST. imp. II 119,1 testis est -r conscientie nostre Deus. 3 *de morte*: ALCUIN. epist. 294 p. 452,7 dirus -r (*exau- var. l.*), quem nullus vitare potest. FORM. Laudun. 9 p. 517,1 necesse est cunctis mortalibus mortis -i ... debitum corporis persolvere. b *iur.*: 1 *minister, caudidicus* – *Verwalter, Amtmann, 'Schultheiß'* (*de v. LexMA. VII. p. 1591sq.*): a *in univ.*: CHART. Alsat. B 113 p. 54,23 (a. 728) ut ... neque archidiaconi neque -es ... aliquid dominare ... praesumant. DIPL. Karoli M. 88 p. 128,7 notum esse volumus omnibus episcopis, comitibus, ... teloneariis et ceteris -bus publicis *eqs.* (*CHART. Fuld. B 74 p. 523. DIPL. Karoli III. 47 p. 78,29 exactor. persaepe. sim. DIPL. Loth. I. 57 -bus rei publice. al. DIPL. Karoli III. 111 p. 177,34 publice partis -r. al.*). CHART. Rhen. med. I 62 p. 70,5 virum Aganonem -em palatii Ingilenheim. DIPL. Otton. II. 46 coram re gio -e (274. *saepe*). CHART. eccl. Erf. 183 quorum (*bonorum*) tam dispensator et -r erit Burchardus. *persaepe. pro cognomento*: CHART. Rhen. inf. I 24 (a. 802) ego Folcrada germana soror quondam Hemmingi -is. TRAD. Brixin. 1 his testibus tractis: ... Lanzo, ... Sigilant -r. *saepius. b de -bus iure telonei sim. exigendi praeditis (in imag.: l. 54. al.)*: LIBER hist. Franc. 3 misit ... imperator -es (*-bus var. l.*) ... ut darent consueta tributa de populo Francorum. ALCUIN. epist. 121 p. 181,3 te (*sc. regem Mercionum*) magis agnosce pastorem et dispensatorem donorum Dei quam dominum vel -em (*exacc-corr. in exauc-H*). DIPL. Karoli III. 124 p. 198,16 bannum ... pro silva, quod -es nostri requirebant. CHART. Xant. 15 p. 9,29 censuales Xantensis ecclesie liberavimus ab iniusta advocatorum et -um obpressione. CHART. Aquens. 20,28 Gislebertus de Richele, qui erat -r census *eqs.* ALEX. MIN. apoc. 8,1 p. 123,7 cum femina ... pro pecunia ... a principibus et -bus vexaretur. *persaepe*

II *qui exercet, (per)agit* – *einer der ausübt, (aus)führt*: A gener. i. q. actor – *einer der in Bewegung, in Gang setzt*: GALB. Karol. 63,12 tot et tanti lapides obruti non impediabant -es arietis (*item 63,37. 43*). b *iur.*: 1 *in univ.*: DIPL. Karoli M. 87 p. 127,4 ut ... nullus comes ... nec ullus -r iudicia -riae potestatis aut teloneum aut freda exigenda ... audeat (*DIPL. Loth. I. 1 p. 52,2. al.*). DIPL. Loth. I. 30 publice actionis -r. NORB. IBURG. Benn. 6 p. 875,3 synodalis negotii non segnis -r tanta se modestiae distractionisque et acquitatis arce locaverat *eqs.* 2 *de -bus qui sententiam iudicis exequantur*: ORD. iud. Dei B 5,1^a p. 650 pergat sacerdos ad eccle-

siam cum -bus cause atque cum eo, qui discutiendus erit. THEOD. THEOL. Conr. 7 p. 219^a, 26 rustici sex, quorum . . . pedes culpa insolentiae cippo stricti erant ab -e. VITA Annon. I 2,15 p. 489,60 furentibus . . . crudelitate bestiarum -bus. *al.*

III *qui vexat, torquet, cruciat* – *einer der quält, peinigt (de diabolo)*: MIRAC. Genes. Hieros. 16 ambo (*sc. qui a spiritibus vexabantur immundis*) suffragio sanctorum amentia deposita incolomes ad propria pessimo -e depulso repedarunt.

***exactorius**, -a, -um. *ad exactionem (vectigalis) pertinens* – *zur (Steuer-)Eintreibung gehörig, einfordernd, eintreibend*: ACTA reg. Burgund. 104 (a. 1013) absque contradictione et inquietudine alicuius -ae personae. CHART. Stir. III 196 p. 281,12 ipsa bona ab omni iudicaria seu -a potestate exemimus (CHART. Carniol. II 198. *al.*). CHART. Brand. A XXII 11 quod nec per nos (*sc. marchiones*) nec per nostros succedentes nobis heredes peticio -a de hiis bonis . . . requiratur. GUTOLF. hist. p. 653,10 rex extorsionem -am totius terre Austrie quasi laqueum gravissimum superfudit. *v. et vol. I. p. 272,14.*

1. ***exactoro** (-aut(h)o-), -are. (*exactor*) *exigere, postulare* – (*einfordern, eintreiben*): DIPL. Karoli M. 157 p. 213,4 ut nullus iudex publicus . . . nec nullas redebutiones publicas requirendum ullo umquam tempore ingredi nec exactare (-are *B*) penitus presumatur (*item* p. 213,13 [*B*]). DIPL. Loth. I. 107 p. 255,24 ea, quae supra memorata sunt, exactare (-ut[h]orare, ex auct[h]ore *var. l.*).

2. **exactoro** *v. exauctoror*.

exactrix, -icis *f.* *quae postulat, flagitat, admonet* – *eine die (ein)fordert*: EKKEH. IV. cas. 94 p. 192,32 cum . . . silentium regulę, cuius et ipsa (*Hadewiga*) -x erat sollicita, de more persolvisset *eqs.* PETR. DAM. epist. 96 p. 56,13 quae (*ebrietas et libido*) . . . dicunt: 'affer, affer', quia, cum sint insatiabiles, violentae quoque sunt -es. *al.*

exactum *v. exigo*.

***exactura**, -ae *f.* 1 *exactio, postulatio* – *Forderung*: BERTH. chron. B a. 1070 p. 211,6 Meginwardus regis -am et praecepta et servitia pati nolens sponte Agiensem abbatiam dimisit. 2 *vectigal, tributum* – *Steuer(erhebung), Abgabe*: GESTA Font. 10,4 p. 124,5 ut nullus iudex neque exactor rei publicae . . . ad ullam -am gerendam potestatem huius coenobii ingredi audeat. DIPL. Heinr. III. 142 ad publicam -am vel ad aliquem redditum, quem vocant fordrum, . . . castri homines compellere. 3 *officium exactoris* – *Amt eines Verwalters*: VITA Wandr. 3 (MGMer. V p. 14,24) qui accipiens honoris terrenus exercebat -a commissam sibi. Weber

exactus *v. exigo*. **exacuatus** *v. exaquo*.

exaquo, -ui, -utum, -ere. *script. con. praes.* -uit: p. 1466,14. *form. coniug. I.*: l. 52,58 p. 1466,14. *refl.*: l. 53 p. 1466,8,9. *partic. perf. usu adi.*: l. 58,70.

1 *acutum reddere, acuere* – *scharf machen, wetzen, (ver-)schärfen*: *a proprie vel in imag.*: EPIST. var. I 15 p. 518,39 habent . . . ipsi (*peritissimi viri*) proprias (*sc. falces*) . . . subtiliter . . . limis -uatas. THIETM. chron. 1,14 etsi ego fungar vice cotis ferrum et non se -entis, tamen *eqs.* WILH. APUL. gest. 2,510 dentes -ens (*sc. aper*), ut acutos proferat ictus. METELL. exp. Hieros. 4,303 gladium. *al.* *expressius i. q. praeacuere, acuminare* – *zuspitzen*: CARM. libr. III 8,27 -it calamos studium. CAES. HEIST. mirac. I 1,32 p. 37,27 quorum (*daemonum*) ungues ita erant acutissimi, ut acus -uatas . . . superarent. *al.* *remissius i. q. levigare* – *schleifen*: MAPPAE CLAVIC. 126 tolle illum (*adamantem*) de sapone et in cote aquaria -as cum ipso sapone, quantum volueris subtiliare. *b translate*: *a de rebus c. sensu intendendi*: ABBO SANGERM. bell. 1,263 pręlia Normanni -unt crudelia sane. MAURUS progn. 7 p. 27^a, 35 siccitas -endo calorem, ut sit eius lima (*sima ed.*) calor, ignitus agit ad denigrationem (*cf. H. Antony, Mlat. Jb. 16. 1981. p. 303*). BRUNUS LONG. chirurg. 1,5 p. 107^G omnis dolor -it rheuma. NOTULAE Wilh. Cong. 1424 venarum incisio . . . sensus -it. *al.* *de oculis, visu i. q. figere* – *heften, scharf richten (auf)*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 36,1 constringendo -it falco oculos in illum (*sc. falconem supervenientem*). p. 36,9 -tis et constrictis oculis. 4 p. 91,4 falco . . . -et visum in grues. *β de anim. i. q. ex-, con-, incitare, exagitare* – *auf-, erregen, auf-*

bringen, antreiben: WIDUK. gest. 2,30 odio in Geronem -untur milites. MEGINFR. Emm. 15 p. 984^A tres (*sc. carnifices*) . . . ad perpetrandum scelus . . . insita medullitus iniquitas -it. EUPOLEMIUS 2,390 bellum oritur tristisque sono fera classica utrosque -unt. CHRON. reg. a. 1114 p. 53,13 (*rec. I*) que res (*sc. comprehensio Lothowici*) multos principum contra regem -it. *al.* *refl.*: VITA Richardi 3 salutaribus verbis ad evitandas . . . naufragii moles se ipsos -entes (*sc. confabulatores*). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 229,26 falco . . . -it (*excudit var. l.*) se contra falconarium *eqs.* (*sim.* 3 p. 26,13). 2 *de sapore i. q. austerum, acidum reddere* – *herb, sauer machen*: VITA Pard. praef. (MGMer. VII p. 24,25) comiscere . . . vinum . . . et mustum, ut dulcedo . . . musti . . . temperet austeritatem meri, similiter autem austeritas falerni dulcedinem -it (*evacuet var. l.*) musti.

15 ***exacuto**, -are. *exacuere, intendere* – *verschärfen, verstärken*: GLOSS. med. p. 68,16 exprimitur spiritus, qui, cum per angustum itineris spatium fuerit actus, vocem sonumque impulsu suo faciens -atur.

***exadelphus**, -i *m.* (ἐξάδελφος) *filius sororis* – *Neffe, Schwestersohn*: PETR. DAM. epist. 166 p. 232,17 idem . . . qui supra (*cf.* p. 232,9 sororis meae filius), meus -us (-aleph- *var. l.*).

[***exadonio** *v. *exidoneo*.] **exadverso** *v. vol. I. p. 256,19. exadversum v. vol. I. p. 255,69.*

25 **exaedifico** (*exe-*), -avi, -are. *aedificare, exstruere* – *erbauen, errichten*: EPIST. Meginh. 10 p. 204,9 petra vestra summa ope *exe-atur*. CHART. Col. I 24 p. 480,14 quam (*ecclesiam*) . . . nos (*sc. archiepiscopus*) fundavimus et *exe-vimus*.

exaameron *v. hexaameron*.

30 **exaequabilis** (*exe-*), -e. *comparabilis* – *vergleichbar*: THEOD. PALID. annal. a. 980 quorum (*Africanorum*) copia exercitus arene maris vel stellis celi fuit *exe-is*.

exaequatio (*exse-*, *exe-*), -cio, -onis *f.* 1 *aequa distributio* – *gleiche, gerechte Aufteilung*: FORM. Marculfi 1,20 dum et divisio vel *exe-o* (*exse-o*, *exe-o*, *exse-cio var. l.*) inter illum et illum . . . de alode lui . . . caelebrare debetur, et quatinus peticio illorum adfuit, ut misus de palacio nostro ad hoc inter eos dividendum vel *exequandum* (*exaequandum var. l.*) accedere deberit *eqs.* 2 *compositio* – *Ausgleichung, Beilegung*: TRAD. Weihest. 224^b (a. 1157/58) concambium quoddam . . . factum est, quod propter inaequalitatem constare non poterat; unde fratribus . . . reclamantibus tandem reclamatio illa huiusmodi *exe-e* conquevit: *eqs.* 3 *aequalitas* – *Gleichheit*: FRANCO LEOD. circ. 2,69 restat . . . , ut hanc (*sc. quadrati et circuli*) -em in spatio solo quaeramus.

45 **exaequo** (*exse-*, *exe-*), -avi, -atum, -are. *depon.*: l. 57 p. 1467, 1. *refl.*: l. 57. 1 *sensu originario*: *a aequum reddere* – *gleich machen, ausgleichen*: THIOFR. Liutw. 12 p. 31,24 -ta est virtus et beatitudo omnium (*sc. trium civitatum*). *aequum tenere* – *im Gleichgewicht halten*: CONR. HIRS. mund. cont. 627 operis intentio libram sui laboris et fructus *exequat*. *b parem ponere* – *gleichsetzen, gleichstellen*: RUP. TUIT. off. 9,3 l. 140 nisi utramque eius (*Domini*) sententiam -emus, ut scilicet idem sit *eqs.* LIGURINUS 5,136 culpa carentes *exequare* reis. *comparare* – *vergleichen*: IULIAN. TOLET. insult. 6 quippe quae (*sc. Gallia*) frenesim passa, quibus te audeas *exequari* (*aequare var. l.*), non sentias. *c -ando assequi, adaequare* – *gleichkommen, erreichen*: *a in univ.*: ALBERT. M. euch. 1,1,2 p. 194^a,10 continens in se omnis gratiae auctorem -at *eucharistia* omnem gratiam virtutum, donorum et sacramentorum. *β c. sensu imitandi*: HYMN. Hraban. 19 (11), 3,2 dum Christum comites gressibus et pares -ant pariter, dogmata colligunt eius, morte sequuntur et vestigia per crucem. *γ c. sensu explendi*: RUD. FULD. Leob. 8 quod omnia, quae ore docuerit, operibus -bit. *δ medial. c. sensu congruendi*: IONAS BOB. Columb. praef. p. 146,7 cum facta dictis non exsequentur (*exequentur sim. var. l.*). *ε c. sensu congruenter exprimendi*: LIGURINUS 1,352 non est michi carminis . . . tanta fides, pleno scribens ut cuncta *r e l a t u* -are velim (8,507 vix -anda *r. gaudia*). *d aequae distribuere* – *gleich, gerecht aufteilen*: FORM. Sal. Merk. 21 p. 249,26 ut eam (*alodem*) inter se . . . *d i v i d e r e* et *exsequare* deberent fratres (*ex FORM. Marculfi 2,14*

[*Antony*]

l. 12 d. vel exequari [-are, exequare *var. l.*]; 24 p. 250,21 exequare. FORM. Emm. 1,26 [DtArch. 13. 1957. p. 526,7] exequare. *v. et p. 1466,38*. MIRAC. Genulfi 20 (MGScript. XV p. 1212, 29) quam (*costam*) cum inter se clerici sive . . . virgines sibimet -ando secuissent *eqs.* 2 *per confusionem c. exsequi i. q. exquirere, explorare – ausforschen, erkunden*: CHRON. reg. cont. I a. 1188 p. 139,34 Moguntinus (*sc. episcopus*) mittitur ab imperatore ad Ungarum (*sc. regem*) pro Bulgaria exequanda (exequenda *B1 a. corr., recte ut vid.*) ad stratas.

exaestimo *v.* existimo.

exaestuatio (exe-), -onis *f.* *aestus effervescens – das Aufbrausen*: 1 *plur. i. q. marinorum aestuum accessus et recessus – Gezeiten*: Ps. BEDA mund. const. 1,73sq. exe-es (exustiones *var. l.*); sunt preterea estuationes (exe-es *T*) minores, scilicet maline et ledones. 2 *fervor – Glut*: RUP. TUIT. inc. 19 p. 464,20 de medio tantę conflagrationis, de exę-e tam ingentis camini . . . incolume dominicum corpus emicuit.

exaestuo (exe-), -avi, -atum, -are. 1 *intrans.*: **a** *effervescere, exardescere – aufbrausen, in Wallung geraten, erglühben*: REGINO chron. a. 746 p. 42,15 cocus vino -ans (aestuans *var. l.*) ei (*Carlomanno*) alapam dedit. HROTSV. Abr. 1,2 quidam agendum mihi -at mente. THIETM. chron. 6,93 post longam animi exe-antis deliberacionem. HELM. chron. 46 p. 91,1 ferventissimo zelo exe-ans (*sc. Vicelinus*). *al.* **b** *conturbari – in Verwirrung geraten, verstört werden*: THIOFR. Willibr. II 1,35 visceribus calidis exe-at alvus. WIBERT. GEMBL. comb. (MGScript. VIII p. 563,40) undique vallantibus nos flammis fumo et calore ita -vimus et suffocati sumus, ut *eqs.* 2 *trans.*: **a** *calefacere – erhitzen*: GERLAC. annal. a. 1184 p. 698,40 numquam acquievit abbas Godscalcus vel sedere, cum fatigatus esset, vel bibere, cum -exe-tus esset, (excessuaret 3). **b** *furendo sedare, emittere – in Raserei stillen, ablassen*: HINCM. divort. 12 p. 180,24 quae (*sc. feminae cum feminis fornicantes*) dicuntur quasdam machinas diabolicae operationis . . . ad -andam libidinem operari (*postea*: ardorem libidinis evaporantes).

exaes *v.* 1. exedo.

***exafarmacon** *v.* *hexapharmacon.

***exagamus** *v.* *hexagamus.

***exagematicus** *v.* exegematicus.

exageto *v.* exagito.

exaggeratio, -onis *f.* *script.* exha-: l. 61. 1 *proprie i. q. accumulatio, acervatio – Auf-, Anhäufung*: ANNAL. Pegav. a. 1101 p. 247,4 municipium . . . vallis ac vallibus inexpugnabili terrarum -e glomeratum. VITA Meinw. 163 superfluum est verborum -e plura argumentari. 2 *meton. i. q. abundantia – Überfluß, Überfülle*: CAPIT. reg. Franc. 196,56 p. 48,13 ut non sit necesse . . . copiosioribus exemplis ac qualibet -e vestrum (*sc. imperatoris*) animum onerare. DUDO hist. 3 p. 96,35 principum tyronumque frequentia . . . constipatus . . . vernarumque nobilium atque servorum multimoda -e circumseptus (*sc. dux*). 3 *translate i. q. amplificatio, ampliatio, augmentatio – Steigerung, Mehrung*: **a** *gener.*: DIPL. Heinr. II. 140 in amplificacionem facultatis aeclesiasticę et -em remunerationis superne. HUGO FLAV. chron. 2 p. 491,43 criminis. *al.* **b** *rhet.*: RADBERT. corp. Dom. app. 840 recte talis -o (*sc. Vulg. Luc. 22,15 desiderio desideravi*) plus aliquid innuit, quam si diceret *salvator*: desideravi. ALBERT. M. epist. Dion. 8 p. 519,2 primo ostendit . . . quod reprehensibile est superioris officium usurpare; secundo ad -em (exaggregationem, accusationem, causationem *var. l.*) eius ostendit, quod *eqs. al.* *superlatio – Übertreibung*: GESTA Bereng. 1,150 gradu celeri petit alta minister tecta ducis sudore madens (gloss.: exha-o [exhaggeneratio *V*] est magna nuntiantis). GESTA Trud. cont. I 8,12 Rodulfus . . . frequentibus in tantam indisciplineationem -bus satagebat, quam plurimum vero apud abbatem Theodericum. *v. et p. 1248,51*.

***exaggerative** *adv.* *per exaggerationem, hyperbolice – übertreibend*: ROD. GLAB. Wilh. 28 -e secundum apostolum (*Vulg. Gal. 4,15*) loquimur, quoniam, si fieri posset, oculos suos eruisset *Venetici* et dedissent ei.

exaggerator, -oris *m.* *qui amplificat, augmentat – einer der steigert, mehrt*: PETR. CAS. (?) chron. 3,72 p. 453,29 -r et accensor iniuriarum papae Gregorii factus (*sc. Guibertus hae-*

resiarcha).

exaggero, -avi, -are. *script.*: exege-: l. 17. exage-: l. 8,35. *intrans.*: l. 41.

1 *strictius*: **a** *proprie vel in imag. i. q. exacervare, congerere – (auf)häufen, zusammenbringen*: ALCUIN. epist. 86 p. 129,16 flaccientia verborum folia in . . . cartule -are gremium. ARNULF. MEDIOL. gest. 3,20 p. 198,5 contra quem (*Gotefredum*) . . . multorum -at (exage- *var. l.*; *sc. Arlembaldus*) sacramenta. THEOPH. sched. 3,61 p. 118,22 iuxta fornacem . . . fossa facta formas impone et terram circumquaque -a. *al.* *acervatim ingerere – häufen (auf)*: VITA Liutb. 13 p. 18,10 qui (*nequissimi homines*) temerario contumelias ore sobrie pieque viventibus semper -ant. **b** *translate*: **a** *gener. i. q. amplificare, augmentare, exacuere – steigern, mehrern, verschärfen*: NOTKER. BALB. gest. 1,24 p. 33,3 abnue precium (*sc. pro mulo oblatum*), -a. RATHER. otios. serm. 4 ad -andam (*ed. Ballerini*, exege- *LM*) scelerum vindictam. CHART. Argent. I 346 p. 258,34 penas ante statutas . . . duximus -andas. *al. v. et p. 376, 11*. **ß** *rhet. i. q. gravior exponere – manifestius reddere – drastisch schildern, übertreiben*: EPIST. Hildesh. 134,15 ad -andam alicuius persone laudem vel vituperationem. HONOR. III. registr. 144 p. 103,30 necessitatem . . . Terre Sancte. CAES. HEIST. hom. exc. 290 Iheronimus . . . loquitur yperbolice -ando ipsam virginitatem in tantum, ut dixerit *eqs. al.* *vituperando demonstrare – anprangern (pendet acc. c. inf.: l. 29)*: AGOB. 7,23 l. 10 illud . . . Ananiae et Saphire factum occultum . . . quis digne -are prevaleat? (*spectat ad Vulg. act. 5,1-5*). RATHER. conf. 34,1194 cumque ista et alia illegaliter hic accidere -rem *eqs.* ADAM gest. 2,28 p. 88,3 parricidium. *al. v. et p. 1367,20*. 2 *latius*: **a** *trans.*: **a** *superare – überbieten*: EPIST. Agob. (MGEpist. V p. 230,3) hæc verba vestra -are laboriosum est, eo quod plena sint nausie. **ß** *exagitare, vexare – heimsuchen, plagen*: VITA Arnulfi 18 tantummodo placatum te habeamus, quem molestum -usurpantes -vimus, (usurpante rexageravimus *A1*). SIGEH. Maxim. 24 nec destitit morbus quotidie corpusculum lassum (*sc. abbatis*) -ans. **γ** *ex-, incitare – (an)treiben, beseelen*: TRANSL. Heliani 2 (MG Lang. p. 582,14; s. VIII./IX.?) insolubilis amor boni principis -at me. **b** *intrans. i. q. exaestuarere, (grassando) crescere – sich (wütend) steigern, auflodern*: HIST. Walc. 40 p. 523,48 passim ignis congerie -ante . . . monasterium est concrematum.

exagitatio, -onis *f.* 1 *actio minandi, agitando – das (Fort-, An-)Treiben*: CHART. Argent. I 461 (a. 1260) boves . . . -e lassati. 2 *actio peragitandi, miscendi – das (Um-)Rühren*: MAPPAE CLAVIC. 287 post disputationem et colaturam zu charae, sed sine -e. 3 *vexatio, persecutio – Heimsuchung, Verfolgung*: MIRAC. Remacii 2,2 p. 440,5 insequente . . . -is (perturbationis *var. l.*) procella patria compulsi sumus relinquere arva. 4 *sollicitudo, industria – Erregung, Eifer*: VITA Poppon. 16 p. 303,27 tam . . . execrabili quam invida eousque perducuntur (*sc. iniqui*) -e, ut in apponendis beato viro cibis et potibus venenorum . . . uterentur admixtione.

exagito, -avi, -atum, -are. *script.*: -get(o): p. 1469,24.

-int(o): p. 1469,2. -tt(o): p. 1469,6. adde COMPOS. Luc. D 3

(m. 1).

1 *proprie*: **a** *gener.*: **a** *de-, expellere, abigere – fort-, weg-, vertreiben*: EPIST. Mog. 15 p. 343,7 nunc . . . a quibusque infamia . . . notatis . . . omnibus rebus . . . denudati -antur sacerdotes. ALBERT. M. animal. 8,18 de pica sua sive rostro pungit *argitus avis* asinum longius -ans eum a loco spinarum (*i. ubi nidificat*). HEINR. WIRZ. cur. 162 fraus, dolus, impietas a mentibus exulat horum (*sc. procuratorum*), longius -ant pectoris omne nephas. *al. v. et p. 323,41. de translatione c. sensu dimittendi*: COD. Karol. 65 p. 593,13 per revelationem territi ullo (*i. nullo*) modo addebimus (*sc. papa*) ex ipsa sanctorum corpora amplius -are. **ß** *vehementer movere, agitare, quatere – heftig bewegen, (durch)schütteln (c. sensu verberandi: l. 71)*: CAND. FULD. Eigil. II 11,3 hoc corpus effecta senectus deprimit -atque (*i. nutare facit*) caput. HROTSV. Gong. 565 -at (*sc. meretrix*) caput indomitum inpatienter in illum (*sc. monentem*). MIRAC. Pirmin. 11 candelae . . . vento -te . . . luminis gratiam perdiderunt. *v. et p. 750,5. vol. II. p. 1942,25.*

[Antony]

b techn. (pharm.: l.4): **a** peragitare, miscere – (um)rühren: COMPOS. Luc. β 30 mixta -inta. *al. in eadem script.* MAPPAE CLAVIC. 174 coques diligenter commixtionem illam et -as. TRACT. de chirurg. 252 indesinenter cum spatula -a (agita II). *al. v. et p. 1481,43.* **β** cogere – walken: COMPOS. Luc. C 28 mittis pellem et -a (-tta m.²) una die et post hec labas bene. **2** translate: **a** gener.: **a** vexare, cruciare, torquere – schinden, plagen, heimsuchen: WALAHFR. hort. 411 quam (virginitatem) si nullus labor -arit ..., flagrat odore suo. EPIST. Heinr. IV. 11 p. 14,13 eos (episcopos) ... superbissimis iniuriis acerbissimisque contumeliis ... -asti (exacerbasti var. l.; sc. Hildebrandus). *al. cf. p. 1470,2.* **β** facere, factitare, exercere – veranstalten, betreiben, ins Werk setzen: HIST. Welf. 16 discrimina bellorum inter ... maiores terre diu -ta compescuit (sc. dux). ANNAL. Adm. a. 1175 (rec. A) dux Austriae et dux Karinthiae nec non et marchio de Stira predas et incendia in invicem -ant. *medial. i. q. fieri, exoriri – entstehen, ausbrechen:* RICHER. REM. hist. 1,52 tumultuatio ... non modica -exorta est, (subsecuta atque -ta est *suprascript.*). **b** publ. et iur.: **a** inquietare, molestare – behelligen, belangen: FORM. Sangall. I 11 p. 385,17 ut nec ego monachos ... res meas ... ulterius repetam, nec illi me pro suis ... -are dignentur. **β** exigere – eintreiben, einfordern: DIPL. Merov. I 170 p. 423,17 nec rodatico nec reliquis redebucionis ... requireri nec -etare (ex 138 p. 350,14 requerere nec exactare; *antea:* nullatenus requeratur nec exigatur). METELL. peripar. 3,49 quod (placitum) crimine constat iudiciali banno lucris -ando.

exagium, -i n. vel ***sagius**, -i m. et ***sagium**, -i n. (cf. ital. saggio) **1** actus pensitandi, examen – das Abwägen, Prüfung: EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,32 ut, quod ego ... studui aequali lance mentis trutinare, ... diligenti -o lustrando perlegat (sc. decus augustale). **2** de certo quodam pondere: *a in univ.:* **a** def.: ALPHITA I p. 290,25 -um, solidum, pensum idem; id est pondus drachmae unae et semis. **β** exempla: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 348,38 de qua (sc. cacabre) dimidio -o potato ... sanguinem fluentem de incisione venarum pectoris constringit. CIRCA INSTANS p. 13a^v de quo (sc. chamaepity) si duo -a ... dentur, nefresim extirpat; unum -um cum vino sumpsum superiora intestina purgat. GEBER. clar. 1,5 sagios stagni mundi quinque (v. notam ed.). 1,51 accipe quatuor sagia de bona et fina luna et funde eqs. *al.* **b** in re monetaria i. q. pondus sincerum – Feingewicht: CHART. select. Jesse 57 p. 19,12sq. (a. 1099) qui (sc. monetar praefectus) ... coram camerario fidelitatem tam de pondere quam de -o, hoc est de metalli sinceritate, rite faciat ...; qui monetarius, si de prefatis, id est de pondere et -o infamatus fuerit eqs.

exagmen v. examen. **exago** v. exigo.

[**exagodra** v. exochas.] **exagonalis**, **exagonus** v. hexa-

exalapo, -atum, -are. *crebris alapis afficere – tüchtig ohrfeigen:* RUP. TUIT. off. 6,13 quem (Dominum) nunc usque in synagogis suis conviciis colaphizant et -ant Iudaei maledictis. GERHOH. Antichr. 1,47 p. 354,43 Dominus Iesus in passione sua ... sputis illitus et -tus est.

exalatio v. exhalatio. [**exalatus** v. exalto.]

exalbidus (-lpi-), -a, -um. *subalbus – weißlich:* DYASC. p. 117^a ruffum (sc. lithargyrum) ... cristis dicitur, -pidum argiritis. v. et l.60.

***exalbinus**, -a, -um. *subalbus – weißlich:* COMPOS. Luc. B 30 metallum plumbum fuscum est, et lapis, qui in ea invenitur, prasinus, desuper -um (exalbidum m.² [Svennung p. 36]).

exalbo, -atum, -are. **1** dealbare, album reddere – weiß machen, aufhellen: DYNAM. Hippocr. 2,37 cicatricibus nigris adposita -at (sc. calamintha) eas. **2** *medial. i. q. alba exui – das Taufkleid ausziehen:* HERBORD. Ott. 2,28 p. 115,14 mater ... illorum (sc. baptizatorum) puerorum ... pueris nondum -tis gaudio perfusa eqs.

[**exalis** v. extalis.]

***exalligo** (-io), -are. (ex et alligare; cf. francog. vet. desallier [v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II p. 1461]) *pass. i. q. decidere, detrabi, segregari – zu Fall kommen, (aus der Gemeinschaft) herausfallen:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1057^C plerique multociens potentia et divitiis exaltantur, saepe

egestate et miseriis -iantur (ni corrupt. ex humiliantur [cf. p. 1055^A, 1056^A] aut exagitantur vel sim.).

exalo v. exhalo. **exalpidus** v. exalbidus.

***exaltabilis**, -e. *qui, ut exaltetur, ipse mereri potest – einer der es selbst in der Hand hat, erhöht zu werden:* CARM. Bur. 43,6,1 o decus -e, saluti collaudabile, complectere! complectere! iam languet mundus opere (aliter interpr. ed. in comm. p. 89, sed subest invocatio papae, ut mundi medicus existat, quae spectat ad Vulg. Sirach 38,3; cf. vol. II. p. 1072,11).

exaltanter v. exalto.

1. exaltatio (-cio), -onis f. *script. exsa-: l.40. in tmesi: l. 23. usu plur.: l.27.68. confunditur c.: exhalatio: l.59. exsultatio: l.49.*

1 actio sursum levandi, extollendi, elevatio – das (An-, Er-)Heben, Erhöhung, Erhebung: a *proprie: a* de elevatione s. crucis: PONTIF. Rom.-Germ. 99,460 ordo in E-e sanctae crucis (item meton. de festo: CHRON. Erf. mod. II a. 1219 p. 223,39 usque in E-cionem sancte c. saepe). CONSUEV. Vird. 27 p. 412,9 inventionem sanctae crucis festive ecclesia custodit, -em vero eius privatim. *al.* **β** de elevatione Christi: in cruce: HRABAN. cruc. B 14,6 cuius (sc. regis, i. Christi) in orbe sacra ex fuerit nam altatio, quando eqs. *al.* in caelum: ALBERT. M. sent. 3,17,10 p. 324^a,35sq. videtur, quod humanitati non debeatur -o, quia -o est ad sedem Dei ad aequalitatem Patris. *al.* **γ** usu vario: EKKEH. IV. cas. 140 plura sibi displicere ait (sc. Sandrat), maxime autem in ecclesia -es vocum gloriosas. DIPL. FRID. I. 502 p. 433,3 pro revelatione et -e atque canonizatione sanctissimi corporis eius (sc. Karoli Magni; cf. p. 1471,48). HEINR. LETT. chron. 13,3 in muri -e ... obedire. *al.* **latins i. q. sublimatio – Sublimierung (usu alch.):** PS. GERH. CREM. sal. II 81 p. 83,23 completur suum (sc. salis ammoniaci) opus cum -e. **b** translate: **a** in univ.: DIPL. Heinr. II. 33 competit regibus divina -e sublimatis eqs. ALBERT. M. sent. 3,18,4 p. 317^b,23 humilitati respondet -o ut proprium praeium eqs. *al.* **β** actio augendi, promotio, magnificatio, ditatio – (Be-)Förderung, Mehrung, Bereicherung: CONC. Karol. A 44^B p. 484,21 ad -em et pacem sanctae suae (sc. Domini Iesu Christi) ecclesiae (sim. ADAM gest. 2,7 in -cione ecclesiarum).

40 ALEX. IV. registr. 446 p. 408,28 ad ... exs-em ecclesie. saepe). CONST. imp. I 100 p. 150,17 dilatationem et -em regni ... promittere. CHRON. Merseb. 2 p. 170,40 renovatio ac summa -o nostri episcopatus ... facta est. DIPL. FRID. I. 268 p. 76,28 honesta servitia Immolensis civitatis ... , que ad gloriam et ad -em imperialis corone semper exhibuit. CHART. Worm. 256 (dipl. Wilhelmi regis) quibus (meritis) vos nobis circa sublimationem et -em nostram ... fideliter coaptastis (sc. cives). persaepe. expressius i. q. salus, prosperitas – Wohlergehen, Gedeihen: ALCUIN. epist. 18 p. 52,1 aequitas principum populi est -o (exaltatio var. l.). URBAN. IV. epist. 170 p. 280,36 nostros oculos nebula aquarum exalatio (-o, -cio var. l.) ... caliginare facit. ALBERT. M. animal. 9,29 mulieres ... volentes retinere semen conceptum unguent labia vulvae prius oleo pinus ... , eo quod matrix fugit odorem fetidum picis et exaltatur ab ipsa, et in -e sua ... clauditur orificium eius. ALBERT. M. summ. theol. II 11,60 p. 589^a,30 quod (sc. elementum aquae) facile induit formam aeris per evaporationem et -em. *al.* **3** de statu alto, altitudine: **a** *proprie: a* de sideribus i. q. positio praealta – ganz hoher Stand: HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 6 p. 210,8 ortus, occasus -esque signorum et stellarum. ALBERT. M. somn. 3,1,2 p. 180^a,3 impressio ... -is vel depressionis lunae vel solis. **β** de molendino i. q. altitudo aquarum retentiarum – Stauböhe, 'Gefälle': CHART. civ. Magd. 139 p. 75,20 (a. 1266) quod ultra -em, quam modo habet idem molendinum, sancti-

moniales illud non elevent nec exaltent. CHART. Mulh. Thur. 210 examinata est ... altitudo sive -cio, que vulgariter hebe appellatur, molendinorum duorum. **b translate i. q. excellentia, dignitas – Erhabenheit, Würde:** EPIST. pont. Rom. sel. II A 1 p. 583,35 (a. 844) salvo ... vigore et -e ... domni Hlotharii, magni imperatoris. CHRON. reg. a. 1172 p. 122,4 (epist. Rom.) quatinus vestrae Romanae urbis honorem et sacri senatus -em semper in melius promoveatis (sc. archicancellarius).

[2. exaltatio v. exhalatio.]

exaltator, -oris m. *confunditur c. exsultator: l. 12. qui exaltat, elevatur – einer der erhöht, Erheber:* 1 in univ.: ALDH. ad Acirc. 126 r, exaltatrix, (exultator, exultatrix F; inter exempla metrica). 2 de Deo (cf. Vulg. Matth. 23,12): DIPL. Loth. I. 136 p. 306,7 oportet imperialem excellentiam ... opifici et -i suo laudes gratiasque rependere (sim. 139 p. 311, 12). VITA Menel. 1,18 (MGMer. V p. 146,4) qui (sc. Deus) humiliator inflat superbie et -r regnat humilitatis non fecte. CHART. Dortm. 98 p. 42,28 (dipl. Wilhelmi regis) cum in precelle dignitatis honore nos pretulerit -r humilium (CONST. imp. III 23^B). 3 fautor, promotor – Gönner, (Be-)Förderer: CONC. Karol. A 56B,20 -es ac ditatores ... divini cultus a Domino ... mercede aeterna merentur donari. CHART. Turic. 1480 p. 195,13 (a. 1272) ipse sanctissimus Carolus loci Thuricensis evidens extitit -r.

***exaltatrix**, -icis f. *quae exaltat – eine die erhöht: v. l. 12.*

exalto, -avi, -atum, -are. ?depon.: p. 1472,25. intrans.: p. 1472,51. *confunditur c. exhalare: p. 1473,5.*

I sursum levare, extollere, elevare – (an-, er-, hoch)heben, erhöhen: A proprie: 1 strictius: a de aedificiis: VITA Otton. Bamb. I 24 chorum sancti Georgii -vit. CHART. civ. Magd. 116 ut partem muri civitatis de sumptibus nostris -remus. HERM. ALTAH. gest. (MGScript. XVII p. 380,2) granarium renovatur et -atur. al. v. et l. 1. **b de voce, tonis sim. (fere c. sensu edendi; c. sensu exaggerandi: l. 41):** ARBEO Corb. 10 p. 198,8 sub testificatione divini Dei voce -at proclamare, ut eqs. CONSUEV. Eins. 24 -ta ad 'Benedictus' antifona altaribus deferrat (sc. abbas turibulum). COMM. microl. 12 p. 100 ponderosiori voce graves sonos esse proferendos, acutos vero ... acutiori voce esse -andos. CAES. HEIST. mirac. I 5,5 p. 284,6 qui (iuvenis) indigne ferens psalmum tam submisce inceptum fere quinque tonis illum -vit. al. **c de pretio, censu sim.:** CHART. Hohenloh. 92 p. 59,5 (a. 1230) nimis -are ... precium vestimentorum. CHART. civ. Hild. 122 p. 62,39 arce ... manebunt in eodem censu ... nec ille -bitur nec minuetur (sim. CHART. civ. Halb. 128). CHART. Eichsf. 356 p. 204,38 ita quod non diminuet vicedominus pensiones antiquas, sed pocius ... -bit. **d de corpore mortuo:** DIPL. Frid. I. 502 p. 433,10 corpus eius (Karoli Magni) ... caute reconditum ... elevavimus et -vimus (cf. p. 1470,28). **c. sensu in feretro exponendi:** VITA Corb. 39 in ecclesia sanctae Mariae ... est honorifice -tus. **e de b. Virgine vel Christo in caelum elevato:** GERH. AUGUST. Udah. 1,9 l. 152 virgo Dei genitrix Maria super choros angelorum -ta. DIPL. Karoli M. 295 p. 442,17 (spur.) Virgo super omnes choros sanctorum -ta est. ALBERT. M. sent. 3,18,10^{capit.} an Christus in eadem forma, qua crucifixus est, sit -tus. al. **f usu vario:** ARBEO Emm. 30 humus ... hinc indeque -tis depremitur ripis. HONOR. AUGUST. gemm. 1,46 oblata vel calix in manu sacerdotis -atur, quia eqs. CHART. Stir. I 124 usque ad plateam ab antiquis -tam. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 78,2 ad hoc ... -at avis alam, ut ab alto descendat infra melius. CHART. civ. Hild. 208 quod aqua illa (sc. molendini) non debeat elevari vel -ari, ne eqs. ALBERT. M. animal. 5,12 post coitum (sc. in aqua) -atur mas elephas per aquam a femina. al. **2 latius: a erigere – aufrichten:** LEX Baiuv. 1,41 si sepi legitime fuerit -ta (-tus, exalta var. l.), id est mediocri statura virili usque ad mammas. BRUNO QUERF. fratr. prol. p. 28,7 -are cornu salutis, Deus noster, tu super me adtende, fac et festina (cf. Vulg. Luc. 1,69). **b distringere – ausstrecken:** GODESC. SAXO gramm. 2 p. 485,15 quando -tus ab inimicis in ... cruce putatus est victus (sc. Dominus). NARR. de Gron. 27,64 multi de adversariis sunt capti, qui statim ... in rotis singulis -bantur. **c sublimare – sublimieren (usu alch.):** IOH. sacer. 27 auripigmenti ... in

aludel -ti partes II. Ps. GERH. CREM. sal. II 83 quod sumas de sale armoniaco aliquam partem, et mole cum tanta quantitate salis et -a in alutel, ... et -atur eo sale ter vel septem vicibus.

B translate: 1 in univ.: ANNAL. Mett. a. 768 p. 56,9 Carolus rex ... et Carlomannus ... in regni solium -ti (elevati var. l.) sunt. HRABAN. epist. 33 p. 467,7 superbi in ignem proiciuntur inferni, et humiles in gloriam -buntur aeternam. CHRON. Thietm. 5,17 qui (Deus) se honorantes et ex corde diligentes -at. DIPL. Conr. III. 229 p. 405,17 Conradus ... Romanorum imperator ... Eirene a Deo coronatę et -tę Grecorum imperatrici paternam dilectionem. CHART. Turic. 1654 p. 9,5 (dipl. Rud. Habsb.) quanto nos alcius -vit altissimus, tanto eqs. persaepe. **2 spectat ad canonizationem:** ANNAL. Neresch. a. 1236 (MGScript. X p. 23,39) beata Elisabeth in catalogo sanctorum conscribitur et canonicę -atur. **2 promovere, favere, augere, protegere, ditare – (be)fördern, begünstigen, mehrten, unterstützen, bereichern:** a de hominibus: HRABAN. carm. 18,41 haec (lex caelestis) te (Otgarium) illaesum -at, servat proteget atque. WIDUK. gest. 1,39 cumque esset rex in -ando gentem suam eqs. CHART. Heinr. Leon. 37 p. 52,13 quoniam a Deo ... divitiis, gloria ac potestate ... -ti sumus eqs. ACTA imp. Winkelm. I 539 p. 438,10 ut ... magnates imperii ... dignis honoribus -emus. saepe. **b de ecclesia, imperio sim.:** CONST. Constant. 168 ecclesiam decrevimus ... honorare et amplius quam nostrum ... thronum sedem ... Petri ... -ari (-are var. l.). CONC. Karol. A 56B,96 ditando atque -ando sanctam Dei ecclesiam (CHRON. Pol. 1,9 p. 26,19. saepe). DIPL. Frid. I. 181 p. 304,26 quanta ... gloria et honore Romanum imperium -verit divina pietas. DIPL. Karoli M. 295 p. 443,1 (spur.) locum hunc ... -vimus, magnificavimus. saepe. **3 (laudibus) efferre, praedicare – rühmen, preisen:** HROTSV. asc. 104 -ate Deum modulato carmine nostrum (cf. Vulg. psalm. 98,9). BERTH. chron. B a. 1077 p. 274,5 Heinrichum ... laudibus ... super celos -tum ... proclamaverat ferme totum regnum.

ANON. mus. Sowa prol. p. 64,4 quam (prosam artis musicae mensurabilis) ... clericorum universitas ... in meliorem huius scientiae summulam dignumduxerat -are. al. 4 colere, servare – bewahren, hochhalten: HRABAN. epist. 16 p. 419,37 hanc (misericordiam) semper in iudicio -ate. THETM. chron. 6,21 p. 298,32 certe non id (sc. quod monachis subtrahitur) firma stabilitate -atur, sed lugubriter quandoque degradatur. **II medial. et refl. (intrans.: l. 51) i. q. extolli, elevare, exurgere, ascendere – sich (er)heben, erhöhen, (an-, auf-, empor-)steigen:** A proprie: ALIA MUSICA 48 p. 127 ut aliquando ... alter (sc. modus) in alterum ascendendo se -et. HERM. AUGIENS. mus. p. 37,21 recte quatuor subiugales (sc. toni) per graves, finales, superiores gravati, mediati, -ti dispositionem suam terminaverunt. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 174,32 falcones elongati et -ti super aironem possunt ... melius reverti ad percutiendum aironem. 6 p. 226,18 quedam (aves) non circumvolando, sed in longum magis ac magis -ant. ALBERT. M. animal. 7,50 quando -atur aqua. al. v. et p. 1470,62. **de plantis c. sensu in altum crescenti:** ALBERT. M. veget. 4,122 'quaedam ... plantae 'sursum prodeunt' ... et hae efficiuntur altae valde ... sicut abies, quae -atur in stipite. ibid. al. **B translate: 1 in univ.:** FROWIN. explan. 7,4 l. 18 quis est iste, qui sic -atur? ABSAL. serm. 26 p. 157^B -antur ... electi quatuor modis: eqs. **2 spectat ad superbiam, praesumptionem c. sensu se effe-rendi:** BONIF. epist. 10 p. 9,34 vana gloria, qua te apud homines iactanter -asti. THEGAN. Ludow. 50 hoc maxime construnt servi, ut nobiles opprimant et eos (i. se) cum vilissima propinquitate eorum (i. sua) -are studeant. THETM. chron. 4,52 Liutharius ut per primo persensit Ekkihardum se velle -are super se eqs. 8,13 si quis nititur -ari supra se. **c. sensu rebel-landi:** THETM. chron. 5,12 contra dominum et regem -ans se dux.

adi. exaltatus, -a, -um. 1 excelsus – hochragend: ARBEO Emm. 6 urbs ... Radaspona ... turrium -a (sublimis VITA Emm.) magnitudine. ALBERT. M. veget. 7,95 talium arborum ... rami magis confortati et -i (sc. sunt) quam aliarum. 2 de voce i. q. altus, magnus – laut: ARBEO Emm. 34 quae (sc. vulgus) -a voce hymnificabant Deum. CHART. Naumb. I 314

[Antony]

p. 297,32 (a. 1182) voce -a ... inpetum ecclesiam ... inpugnantium ... propulsare. ALBERT. M. animal. 23,137 est ... extensus, -us, depressus (sc. *sonus philomenae*). 3 *acceleratus, concitatus* – *beschleunigt*: Ps. GALEN. puls. cod. S 14 quando ... in melius venerint *cardiaci*, pulsus eorum -us (exalatus cod. Vr 230) apparet. 4 *in honorem adductus, usu receptus* – *zu Ehren, in Mode gekommen*: ANON. mus. Sowa prol. p. 74,36 antecessorum scripta ... experta sequimur blphemantes (sic) reprehentionem aliquorum *n o v i t e r* -am (1 p. 114,9 de quaternaria figura, quae quatuor habet differentias usitatas et unam inusitatam et n. -am. 2 p. 212,23 quidam in suis artibus n. -is prosam huius musicae mensurabilis ... destruebant. *sim.* 1 p. 114,14 secunda [*differentia*] de novo dicitur -a).

adv. ***exaltanter**. *intemperanter, insolenter* – *ausgelassen, übermütig*: EKKH. IV. cas. 97 equus -r eum (*Purchardum*) gestans in postem valvarum curtis hominem teneritudinis ... impegit. ALBERT. M. Iob 39,21 p. 465,44 quia ferox animal est *equus*, propter hoc dicit, quod 'exultat', hoc est superbe et -r movetur, acsi contra se alia provocet.

examarico, -avi, -are. *exacerbare* – *erbittern, vergrämen*: EPIST. Hildesh. 141 ex quo asperavi mansuetudinem vestram, -vi beatitudinem vestram, ... meror et luctus a sinu meę mentis non recessere.

examen, -inis n. (m.: p. 1474,29. p. 1157,24; f.: l. 35) *script.*: -agm-: ANNAL. Plac. a. 1245 p. 490,7. -aen: p. 1474,31. *form. acc. sg.* -inem: p. 1474,29. *confunditur c.* *exanimis*: p. 1474,40.

I congregatio, agmen – *Schwarm, Haufen*: A *proprie de apibus*: WETT. Gall. 41 -n a p i u m furto abstulit *vir* (TRAD. Teg. 4 de usu ... feni atque captura volucrum necnon -um a *saepe*. v. et l. 39,40. cf. l. 35). CHART. Heinr. Leon. 88 p. 131,30 ut dent *emptores* ... pro decima ... decimum -n. ALBERT. M. animal. 8,166 custodes -um. *al. v. et p.* 1157,24. *in imag.*: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,24 populi pedagogus monachale apium -n, quam Dominus sub sua tribuit potestate, ... pascebat. EPIST. Mog. 28 orationibus ... sancti -is sub vestro (sc. *abbatis*) regimine mellificantis recreari optamus. *al.* B *translate*: 1 *de animalibus*: a *de insectis*: BERTH. ZWIF. chron. 20 p. 208,20 qui -n apum inconsulte fugerunt, -n vesparum temere incurrerunt. ALBERT. M. animal. 1,55 unum ... -n apum aut formicarum non deservit ... alii. b *armentum* – *Herde*: WALAHFR. imag. Tetr. 252 immane boum ... -n agrestum. 2 *de hominibus i. q. caterva, multitudo, coetus* – *Schar, Menge, Gruppe*: VITA Sadalb. 8 (MGMer. V p. 54,20) per Galliarum provincias agmina monachorum et sacrarum puellarum -a ... pullulare coeperunt. MIRAC. Pirmin. 6 utriusque sexus -e obviandum procedente. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 193,9 plateae vix capiebant stipata vianum -a. *saepe*. 3 *de rebus incorporeis*: REGINO chron. a. 869 p. 98,7 virtus ac nobilitas totius regni ..., quae ... tantae fecunditatis erat, ut in modum densarum segetum pullulans veluti quodam -e imperii fines repleverit.

II *spectat ad libram, librationem, deliberationem*: A *proprie vel in imag.*: 1 *lingula librae* – *Zünglein der Waage*: GLOSS. III 374,61 St.-S. -n wagenzunga. 2 *ponderatio, pensatio* – *das Abwägen*: CONC. Merov. p. 197,6 quae vestrae (sc. *regis*) -is libra ... predictis regulis elegerit esse subdenda. DIPL. Arduini 9 p. 712,4 ut publici regni et sanctarum ecclesiarum causas aequa lance et iusto -e pensemus (*sim.* DIPL. Conr. II. 58 p. 68,36). *al.* 3 *aequatum* -n i. q. *aequilibrium* – *Gleichgewicht*: CARM. Teg. 38,19 tu (sc. *Heinricus*) pares vibras equato -e libras premia dans meritis propria queque suis. YSENGRIMUS 7,55 nox atque dies equato -e pendent. B *translate i. q. examinatio, probatio, iudicium* – *Prüfung, Urteil*: 1 *gener.*: a *in univ.*: CONC. Karol. A 37 p. 274,14 quatenus eius (*imperatoris*) prudenti -e ea, quae decrevimus, confirmantur. OTTO FRISING. gest. 2,41 durum ... est scriptoris animum tamquam proprii extorem -is ad alienum pendere arbitrium. *al.* b *spectat ad artem scribendi i. q. censura* – *Kritik*: VITA Boniti prol. (MGMer. VI p. 119,17) si, quod ego scribendo assumpsi, vestro (sc. *patrum*) -e adprobetis. HRABAN. epist. 50 p. 505,34 opus ... vestri -is iudicio ad probandum di-

rex. HROTSV. lib. 2 praef. 2,5 et componendis operam dare et quorumcumque sapientium -n subire. *al.* 2 *spec.*: a *publ. et eccl.* (*spectat ad hominum doctrinam et idoneitatem ad munus quoddam suscipiendum*): CONC. Karol. A 50^D,39 quando

5 feminae ... repente et sine probationis -e ... praeficiuntur sanctimonialibus utpote matres spiritales. WIPO gest. 2 p. 15,13 -n extremum summorum virorum summa diligentia diu deliberatum (*de electione regis*). CONST. Melf. 1,79^a examinationem ... litterature et etiam iuris scripti (sc. *iudicum et notariorum ordinandorum*) nostre curie -i (iudicum -i *var. l.*) reservamus. 10 b *iur. et canon.*: a *quaestio, in-, disquisitio, cognitio, interrogatio* – (*gerichtliche*) *Untersuchung, Gericht(sverfahren), Befragung, Verhör*: LEG. Wisig. 6,5,12 p. 276^a,7 si ... servum suum ... extra publicum -n (iudicium *var. l.*) occidere quicumque presumerit. CAPIT. reg. Franc. 132,3 cetera ... iudicia, id est criminales actiones, ad -n comitis reserventur. GUNTH. COL. diab. cap. A 3 sine synodo et canonico -e ... tuo solius arbitrio ... dampnare nosmet voluisti. DIPL. Heinr. III. 12 p. 16,3 ut legalis intentio legali -e diffiniatur. BERTH. chron. B a. 1077 p. 296,16 iustissimo rationis iudiciarie -e. OTTO FRISING. gest. 1,48 is (*Gilebertus*) ... ad summi pontificis Romanaeque sedis -n ... vocatur. CONST. Melf. 2,49^a ut causas in eorum -e ventilatas cito decident *iudices*. CHART. Bund. 868 p. 319,29 sub -e domini episcopi Cumani seu sub quolibet alio iudicio. 25 *persaepe*. *per compar. de divino iudicio in die novissimo habito* ('*Jüngstes Gericht*'): TRAD. Frising. 63 p. 90,31 (a. 773) in districto -is iudicio. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 56,39 redere ratione ante terribilem tremendum divinum iudicium -inem (v. *notam ed.*). VITA Burch. Wirz. 6 p. 112,7 in extremo -e superni iudicis. DIPL. Karolm. (II.) 16 habentes pre oculis semper supremi iudicii -aen *eqs.* DIPL. Arnulfi 158 p. 240,13 in futuro -e. THIETM. chron. 6,76 in ultimo -e. *persaepe*. B *de divino testimonio, ordalio* ('*Gottesurteil*', *de re v. LThK*. 3 IV. p. 941sq.): LEG. Wisig. 6,1,3 p. 251,4 per -n (examinationem *var. l.*) caldarie. ORD. iud. Dei A 8^d descendat sacerdos ad locum destinatum, ubi ipsum -n peragatur. B I 4^a quidam fideles pro vilibus causis iudicii faciunt -n in mensuris (v. *notam ed.*). REGINO chron. a. 887 p. 127,25 id (sc. *virginitatem*) ... se approbare Dei omnipotentis iudicio ... aut singulari certamine aut ignitorum vomerum -e (exanime *var. l.*) ... adfirmat *Richgardis*. ANNAL. Altah. a. 1056 p. 52,22 proposuit *imperator* -n monomachiae per se ipsum et illum (*regem*) pugnandae. CHART. Pomm. 447 (epist. papae) -n aque frigide ferrique candentis vetitumve duellum ... subire. *saepe*. 45 4 *sententia, condemnatio* – *Richterspruch, Verurteilung*: CAPIT. reg. Franc. 216,7 haec olim saepe inculcata ... hactenus acriori ulcisci debuerant -e. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 55,17 (dipl. Heinr. V.) rebelles ... nostri -is animi adversiorem incurrunt. *al.* c *alch.* ('*Probe*'), *de re v. E. Darmstädter, Die Alchemie des Geber*. 1922. p. 167¹⁶¹): GEBER. summ. 56 p. 470 magis alterat *tutia* quam suum corpus et magis adheret in -e paucio artificio. 83^{tit}. sermo specialis in consideratione -is perfectionis magisterii, scilicet cineritii. *ibid.* *saepius*. v. et p. 1475,5.

III *singularia quaedam*: A *existentia, exordium* – *das Bestehen, Anbeginn*: ABBO SANGERM. bell. praef. p. 77,5 ut bellorum Parisiacę polis, precellentissimi quoque principis ab -e (gloss.: origine) regni hucusque Odonis nostro genitum labore codicellum didicit (sc. *tuae germanitatis affectio*). B *captura, exagitatio* – *das Fangen, Jagen*: DIPL. Conr. II. 140 p. 190,40 (spur. s. XI.^{ex}/XII.ⁱⁿ) avium, piscium, apum -n, feni sationem eo iure petimus (sc. *ministeriales*), quo a domino nostro hactenus habuimus (cf. p. 1473,30). C *tutamen, securitas* – *Schutz, Sicherheit*: DIPL. Karoli M. 311 p. 468,44 (spur. c. s. XI.) abbati ... res predicti monasterii sub nostre defensionis -e absque omnium molestatione liceat possidere.

***examens**, -entis. (ex et amens) *mentis non compos, torpens* – *besinnungslos, bewusstlos*: ARBEO Corb. 4 p. 192, 11sq. supersedentem obtulit *mula* furem ridigum (*sic*) atque -em (ex *erasum et m. al. superscr.* vel exanimem 1; exanimem 70 VITA Corb. 3 p. 599,27) ... ; depositus namque et humo proiectus ridigus terrae instar ligno vel lapide -s (-s [amens *var. l.*] VITA Corb. 3 p. 600,1) et insensatus iacebat.

exameron *v.* hexameron. **exameter** *v.* hexameter.
exametr- *v.* hexametr-. ***exametum** *v.* *examitum.
examinabilis, -e. *examinandus* – *zu prüfen(d)*: GEBER. summ. 83 p. 598 ponatur illud, de cuius intentione sit tollare huius examen, in foveam dictam, et super illam carbonum ignis fortis succendatur et super faciem -is suffletur corporis, donec fundatur.

examine *v.* examino.
examinatio (-cio), -onis *f.* 1 *proprie vel in imag.*: **a ponderatio** – *das Abwägen*: GESTA Mett. 46 p. 542,15 -o staterae parata est, quaestio ventilata, cui cederet victoria, ethnico an Christi professo. **b momentum par, examen aequum** – *Gleichgewicht*: ALBERT. M. animal. 15,109 neque . . . natus procreatur per -em duorum spermatur, sed potius unum est, quod operatur. 2 *translate i. q. examen, probatio, iudicatio, iudicium* – *Prüfung, Beurteilung, Urteil*: **a gener.**: **a in univ.**: BEDA hist. eccl. 2,13 p. 112,1 si ea, quae nunc nobis nova praedicantur, (i. *fidem christianam*), meliora esse et fortiora habita -e perspexeris (*sc. rex*). CONC. Karol. A 44^B p. 483,31 quae (*sc. testimonia*) . . . ad manus nobis occurrere potuerunt, . . . huic operi usque ad vestram (*sc. imperatorum*) sagacissimam -em inseruimus. *al. de -e sui*: ALEX. MIN. apoc. 10 p. 206,1 hortatur (*sc. Iohannes*) singulos, ut intus ad conscientiam introeant et interiore hominem, quantum sit Deo proximus aut remotus, -e diligenti discutiant. **β spectat ad artem scribendi i. q. censura** – *Kritik*: WALTH. SPIR. Christoph. II epist. ad coll. qui (*Baldericus*) recepto suae creditionis debito, quod ammonuit, . . . sua -e probavit. VITA Bonif. II 13 p. 105,5 Willibaldus vitam . . . conscripsit . . . primitus in ceratis tabulis ad probationem domni Lulli et Megingaudi et post eorum -em in pergamenis rescribendam. **γ investigatio, perscrutatio** – *Erforschung, Ergründung*: WILLIB. Bonif. 2 p. 8,17 propter indesinentem diuturnae sollicitudinis eius curam et sempiternam sanctarum legum -em. EPIST. Hann. 6 p. 24,19 causa . . . auditores . . . ad veritatis -em commotura. **b publ. et eccl.**: **a spectat ad hominum doctrinam et idoneitatem ad munus quoddam suscipiendum**: CAPIT. reg. Franc. 37,10 de his, qui ad onorem presbiterii sine -cione proveci sunt. DIPL. Conr. III. 250 cum -o precedat consecrationem (*sc. episcopi*). CHART. march. Misn. III 73 p. 60,28 (epist. papae) est . . . observatum, ut ad eum -o persone (*sc. regis*) pertineat, ad quem impositio manus spectat. CONST. Melf. 3,46 post quod (*quinquennium*) . . . concedatur sibi (*sc. medico*) licentia praticandi -e iuxta curie formam prehabita. *saepe. v. et p. 1474,8*. **β spectat ad rerum bonitatem, qualitatem ex ordine se habentem**: CHART. Mog. A I 512 (a. 1123) huius privilegii -is testes sunt: *eqs.* CHART. Mulh. Thur. 210 molendinorum -cio facta et approbata. CHART. civ. Spir. 199 p. 156,28 pannorum . . . declarationem et -cionem duobus iuratis viris . . . et quatuor magistris operis . . . committimus. *al. γ taxatio* – *Veranschlagung, Abschätzung* (*'Saig'*; *de re v. A. Dopsch, Herrschaft und Bauer in der dt. Kaiserzeit. 1939. p. 71*): REGISTR. Baiuv. A p. 163,14 Sunninge de foresto avene LV modii (*sc. recipiuntur*), aliquando plus secundum -em anni denariorum. **c iur. et canon.**: **a quaestio, in-, disquisitio, cognitio, interrogatio** – (*gerichtliche*) *Untersuchung, Gericht(sverfahren, -urteil), Befragung, Verhör*: FORM. Wisig. 40 tunc . . . veritas ex consequenti ratione colligitur, cum in -e partes litigantium veniunt. CAPIT. reg. Franc. 45,18 quemlibet . . . accusatum sine iusta discussione atque -e . . . occidere. HINCM. divort. 2 p. 128,15 sine publico -is iudicio. 22 p. 232,6 si in -e episcopali inventa culpabilis fuerit *femina*. DIPL. Otton. I. 226 predium, quale Lantberto . . . secundum ius scitumque Francorum iudiciumve scabinorum ablatum et in fiscum regiam (*sic*) debita bannorum -e transmissum est. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 282,9 usque ad sinodicam causae suae (*sc. regis Heinrici*) -em. DIPL. Loth. III. 120 p. 196,25 quo (*abbate*) canonica -e remoto. *per saepe. per compar. de divino iudicio in die novissimo habito* (*'Jüngstes Gericht'*): LIUTG. Greg. 13 p. 78,1 fixit . . . spem suam totam . . . in tremendi -e iudicii. **β de divino testimonio, ordalio (*'Gottesurteil'*; *de re v. p. 1474,33*): ORD. iud. Dei B V 2^d veniens . . . ad locum -is . . . exorcizet sacerdos**

aquam (*de iudicio aquae frigidae*). CAPIT. reg. Franc. 138,27 sancitum est, ut nullus deinceps quamlibet -em crucis facere praesumat. STEPH. V. epist. A 25 ferri candentis vel aquae ferventis -e confessionem extorqueri a quolibet sacri non censent canones. ADAM gest. 3,30 episcopus Sibico, cui crimen adulterii intendebatur, -e sacrificii purgatus est. CHART. Eichsf. 75 p. 43,33 igniti ferri -cione causam determinandam statuimus. RITUALE Flor. p. 129,17 benedictio panis et casei ad -em furti. *saepe. v. et p. 1474,34*. **γ de carnificina, tormentis adhibitis**: CONC. Merov. p. 171,20 ut ad locum -is reorum nullus clericorum accedat neque intersit atrio saucio. LEG. Wisig. 9,1,21 p. 365,15 servus . . . per -em pene cogatur transire. WALTH. SPIR. Christoph. I 18 sacrificia diis, ne et tu (*sc. Nicea*) crudeli -e lassata deficias. *al. δ condemnatio, excommunicatio* – *Verurteilung, (Kirchen-)Bann*: DIPL. Heinr. III. 68 add. p. 89,21 (*spur. s. XI^{ex.?}*) sanctorum patrum verissima diffinitum est auctoritate . . . ipsum (*sc. quicumque largitionem irritam fecerit*) . . . indissolubili obligari -e. **ε definitio terminorum** – *Feststellung der Grenzen*: CHART. Raitenh. 294 p. 236,17 (a. 1268) precedat iuxta consuetudinem mensurationis nomine, que in vulgari geshint (*i. 'Gescheid'*, *cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 432 sq.*) dicitur, -o ipsius montis. **d alch.** (*'Probe'*, *de re v. p. 1474,49*): GEBER. summ. 29 si . . . cum plumbo aurum admisceatur fusione, non fit ex hoc aurum plumbum, sed evanescit a commixtione et aduritur; aurum vero in -e remanet. 30 p. 338 aurum est corpus metallicum . . . -em cineritii et cementi tollerans. **e math.** (*'Probe'*): ANON. algor. Salem. p. 10,13 epilogus de -e omnium specierum (*sc. algorismi*).

examinator, -oris *m.* *qui examinat, probat, iudicat* – *Prüfer, einer der prüft, erprobt, auf die Probe stellt, begutachtet, (be)urteilt*: 1 *gener. i. q. investigator* – *Erforscher*: BERNOLD. WAT. chron. 4 quam diligens eorum (*librorum divinarum*) -r fuerit Odfridus. 2 *publ. et eccl.*: **a spectat ad hominum doctrinam et idoneitatem ad munus quoddam suscipiendum**: CHART. Ger. Col. 102 p. 100,18 (a. 1235) si quis (*sc. canonicus*) . . . fidem dare noluerit de -bus sive examinandis, vocem ea vice non habebit in nominatione. *al. ORD. canc. pap. 2,14 iurabunt -es* (*sc. Romanae curiae*), quod bene et fideliter se gerent in officio eis commissio. **b spectat ad rerum bonitatem, qualitatem ex ordine se habentem**: **a de moneta i. q. ustor** – (*Silber*)-*Brenner*: CHART. scrin. Col. A I p. 64 nr. 3 (c. 1159/69) Rudolfus -r emit sibi et uxori . . . domum et aream. *al. CHART. Hans. 663 p. 232,38 quicquid argenti -r receperit ad conburendum de hospite eqs.* (p. 232,42. CHART. select. Schwind 55 p. 115,16 [dipl. Rud. Habsb.] -es a., qui iuxta monetariorum consuetudinem prener dicuntur in vulgari. *v. et p. 1477,58*). **β usu vario**: CHART. Francof. 42 p. 20,17 (a. 1215) Otto, venditor census, Folcart, -r precii, . . . Hertwin panifex (*sc. testes sunt*). CHART. select. Keutgen 130 p. 110,20 dant sibi (*sc. sculteto*) -es vasorum, qui vocantur icheri (*i. 'Eicher'*, *de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 1299sq.*), unam lb. <et> de quolibet vaso, qui examinatur, Hallensem. CHART. civ. Spir. 199 p. 158,3 isti sunt vel erunt magistri et erunt primi -es pannorum, scilicet Syfridus Rezelin et Knolzo. 3 *iur. et canon.*: **a inquisitor, qui interrogat, iudex** – *einer der untersucht, verbört, (Untersuchungs-)Richter*: DAVID (?) inquis. 28 non agnoscunt (*sc. inquisitores*) eorum (*haereticorum*) versucias, quibus -es suos deludunt. CONST. imp. II 408,4 deputatis . . . per nostras litteras -bus **testium** (CHART. Beron. 171). *per compar. de Christo iudice*: TRAD. Ratisb. 17 p. 17,20 (a. 820/21) cum pius -r in iudicio venerit. VITA Libor. 7 ante superni -is oculos. THIETM. chron. 6 prol. 3 -r solus pro variis dispensans premia factis humano generi. 643. **b de eo, qui divinum testimonium per iudicium sacramenti experitur**: BERTH. chron. B a. 1077 p. 280,24 ipse (*Augustensis episcopus*) presumptuosus iustitie quasi populis commendande -r in hec verba, (*i. in sacramentalem condicionem praemissam*) communicavit. **c tortor** – *Folterer*: CONC. Merov. p. 171,23 si . . . aliquis eorum (*clericorum*) . . . illuc (*sc. ad locum examinationis reorum*) accesserit aut interfuerit, defraudatus onesti honoris stola illis gregibus -um societur, quos divinis pretulit ministeriis.

examinatorius, -a, -um. 1 *adi. i. qui probat, experitur – einer der prüft, auf die Probe stellt*: RUP. TUIT. trin. 3,32 l. 1502 ad hoc flammeum gladium . . . ante paradisum esse collocatum, ut, quicumque deinceps admittendi sunt, illuc transeant per -um ignem. CASUS Petrish. 3,18 p. 136,4 sanctorum . . . animę -o igni purgate. 2 *subst. neutr. i. q. locus examinationis – Prüfzelle*: CHART. select. Jesse 329,5 (a. 1253) in Praga de voluntate magistri monetæ quatuor -a tantum erunt, in quibus . . . per totam terram examinabitur argentum.

examinatrix, -icis *f. quæ examinat, probat – eine die prüft, auf die Probe stellt (usu attrib.: l.13)*: GERHOH. aedif. 40 (17) p. 161,45 habet . . . aliquis causam quantumvis iustam, veniat . . . ad ipsam causarum -em Romam. SIGEBOT. Paulin. 29 p. 924,8 erat . . . ipsa Hirsaugia totius cenobialis disciplinæ speculum quoddam et materia et rubiginis peccatorum fornax, -x ignita.

1. **examinatum** *v. examino*.

2. ***examinatum** *v. *examitum*.

examino, -avi, -atum, -are. *script. exsa-: l.27. usu impers.: p.1478,23; refl.: p.1478,50 sqq. partic. perf. usu subst.: l.51. al. confunditur c. exanimare: p.1478,21.32.*

I *examine evolare – ausschwärmen (de apibus)*: BOTAN. Sangall. 9,1 nec abes -ant.

II (*examinatione*) *discutere, probare, (di)iudicare – prüfen, erproben, auf die Probe stellen, begutachten, (be)urteilen*: A *act. et pass.*: 1 *gener.*: a *in univ.*: EPIST. Bitur. 2 p. 167,42 sapiencia tua (*sc. abbatis*) exs-at cuncta. THANGM. Bernw. 3 huius (*magistri*) consilio -bat rex, quodcumque alii adulando persuadebant. EPIST. Hildesh. 134,51 p. 224,4 prius sciatis materiam -andam esse, quam aliquid scribere inchoatis tementarie. *al.* b *spectat ad artem scribendi i. q. censuræ subicere – der Kritik unterziehen*: HRABAN. epist. 8 p. 394,9 ut opus . . . pia intentione relegas, diligenter -es et, sicubi correctione opus sit, . . . hoc mihi intimare non tardes. *al.* c *deliberare, considerare – erwägen, bedenken*: LIUTG. Greg. 2 p. 68,35 o lector prudens et intelligens, -a, quod legis. CONC. Karol. A 35,16 ut . . . presbyteri -ent, qualiter confitentibus peccata diiudicet et tempus paenitentiae constituent. d *intelligere, colligere – erkennen, folgern*: ALFAN. premn. phys. prol. 11 p. 3 individuorum . . . deprehenditur (*sc. natura*) . . . a perspicacibus ex paucissimis plura -antibus. 2 *publ. et eccl.*: a *spectat ad hominum doctrinam et idoneitatem ad munus quoddam suscipiendum*: CAPIT. reg. Franc. 38 p. 109,33 omnes ecclesiasticos de eorum eruditione et doctrina diligenter -are. DIPL. Ludow. Germ. 32 p. 41,23 ad nostram eum (*sc. electum*) usque perducant (*sc. fratres*) praesentiam, ut ibi -etur, si dignus sit tali (*sc. abbatis*) ordinari officio. CONSUE. Marb. 1 ignota persona (*sc. ad canonicam professionem veniens*) tanto spacio -anda est, dum de eo, qualis sit, innotescat. CONST. Melf. 3,47 ut nullus in medicina . . . magistri nomen assumat nisi diligenter -us. *al.* b *spectat ad rerum bonitatem, qualitatem ex ordine se habentem*: a *de moneta, metallo (cf. p. 1478,67sq.)*: DIPL. Frid. I. 981 p. 266,12 (interp. ante 1226) consules . . . hanc . . . prerogativam habeant, ut tociens in anno monetam -ent, quociens velint. CHART. Gosl. I 533 (dipl. Heinr. VII.) nullus . . . a r g e n t u m -bit per ignem, quod dicitur conburere, nisi fuerit monetarius (CHART. select. Schwind 55 p. 115,24 [dipl. Rud. Habsb.] de argenti examinatore hoc statuimus, quod, si alter aliquis, quam quem magister monete instituerit, a. -verit, illi fornax . . . destruat. *v. et l.9. p. 1478,71*). CHART. Sangall. A 882,13 si quis . . . monetarius . . . denarios cuiuscumque monete voluerit -are *eqs. per compar.*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 90,14 que (*semina*) ubi tamquam metalla diversa confusa simul ex una fornace in diversas fistulas discurrunt -asset *Dens eqs.* b *usu vario*: CHART. Merseb. 244 (c. 1240) privilegia . . . cum omni diligentia perspeximus, ipsa fideliter de puncto ad punctum . . . de verbo ad verbum . . . -antes. ACTA imp. Winkelm. I 994 p. 748,11 recipient (*sc. magistri rationales*) . . . et -bunt finaliter rationes aliorum officialium, qui nondum inceperunt ponere de gestis per eos officiis rationem. CHART. civ. Spir. 199 p. 157,38 iurati, qui sub iuramento . . . pannos walcandos et walcatos -are debent. *sae-*

pius. v. et p.1471,2.1476,52. 3 iur. et canon.: a (*legaliter, canonice*) *in-, disquirere, discutere, cognoscere – (gerichtlich) untersuchen, be-, verhandeln (de hominibus i. q. interrogare – befragen, verhören, e. g.: l.10.12)*: a *in univ.*: TRAD. Frising. 184^a p. 175,25 (a. 802) resedentibus missis . . . ad -andas cum iustitia multorum advenientium c a u s a s (DIPL. Karoli III. 47 p. 78,17 c. ecclesiae. THANGM. Bernw. 5 p. 760,14 forenses c. DIPL. Conr. III. 273 c. et querelas. CHART. Port. 237 causam sanguinis. *saepe*). CAPIT. reg. Franc. 203,6 ut episcopi . . . diligenter -ent . . . , quicumque publicis sunt inretiti flagitiis. DIPL. Ludow. Inf. 19 ut . . . coram nulla iudiciaria potestate -entur (*sc. homines monasterii*) nisi *eqs.* THEOD. PALID. anal. a. 1159 p. 91,36 ubi (*sc. in curia*) -ta rei veritate Victor ab universis electus (*sc. papa*) confirmatur *eqs. persaepe. per compar. de divino vel novissimo iudicio*: HROTSV. Cal. 9,6 quanta supernus arbiter distinctione cunctorum facta -at. IDUNG. PRUF. argum. 1020 in iudicio . . . de operibus misericordiae districtus iudex districte -bit. *al.* b *c. sensu causam investigandi*: EPIST. Teg. II 90 vobis (*sc. comiti*) precipimus (*sc. imperator*) . . . , ut . . . ex credulis et probabilibus viris cum iureiurando -are (*exanimare cod.*) valeatis. γ *impers.*: AN-NAL. Col. a. 994 (MGScript. I p. 99,14) Ingelinhem sinodus est habita, ac de duorum episcoporum iniuria -tum est. b *de divino testimonio, ordalio*: CAPIT. reg. Franc. 135,1 si flebiliores fuerint ipsi testes, tunc ad crucem -entur. HINCM. divort. 6 p. 155,10 conligatur . . . fune, qui -andus in aquam dimittitur. CAPIT. reg. Franc. 278,7 si . . . per testes veraces inde comprobari non possunt (*sc. malefici homines*), Dei iudicio -entur. HELM. chron. 84 p. 164,31 offerebant Slavi criminibus pulsatos sacerdoti ferro vel vomeribus -andos. *saepe. cf. l.60.62. c de carnificina, tormentis adhibitis*: SCHOL. Adm gest. 71 concilio paganorum . . . diversis primo suppliciiis -ti (*exanimati var. l.*) ad ultimum pro Christo decollati sunt *monachi. remissius i. q. castigare, caedere – züchtigen, schlagen*: THANGM. Bernw. 23 quos (*cives*) dignos iudicaverit *imperator*, ense feriat vel pro misericordia ad palam scopis -ari iubeat. d (*respectu terminorum*) *definire – (hinsichtlich der Grenzen) festlegen, bestimmen*: DIPL. Merov. I 1 p. 2,27 (spur. post 1185) in banlieva dictorum anachoretarum . . . , quam regia auctoritate vidimus quamque ita -ari volumus: *eqs.* e *sacramento -are i. q. iureiurando adigere – vereidigen*: THANGM. Bernw. 20 p. 768,18 cum . . . de diocesi sacramentis -ti requirentur (*sc. viri, quos adduxerat archiepiscopus*). f *examine expurgare – durch Prüfung rechtfertigen: v. p.1593,44. 4 alch. ('probieren', de re v. p.1474,49)*: GEBER. summ. 84 p. 606 que (*tabelle*) cementi -antur iudicio. *ibid. al. v. et p.1479,15. 5 math.*: ANON. algor. Salem. p. 10,22 eodem modo (*sc. ac additio*) probari debet . . . multiplicatio, excepto quod notae, scilicet multiplicantis et multiplicandi, altera per alteram duci debet, sed simili modo per subtractionem novenarii debet -ari. B *refl.*: 1 *gener. i. q. se probare – sich bewähren (vor), sich empfehlen*: GESTA Halb. p. 111,43 licet in articulo peregrinationis sue iam esset, ipse (*Gardolfus episcopus*) tamen suis non est veritus -are se, ut *eqs.* 2 *iur. et canon. i. q. se (crimine) expurgare – sich (vom Schuldvorwurf) reinigen*: CONC. Karol. B 26,8 ipse (*presbyter*) cum sociis suis eiusdem ordinis VI viris . . . a crimine semetipsum expurget; diaconus vero . . . semetipsum cum tribus -et. CAPIT. reg. Franc. 273^B,20 p. 318,25 si . . . colonus vel servus inde (*sc. mensuram adulterasse*) reputatus fuerit, aut iudicio Dei se inde -et aut *eqs. remissius i. q. examen subire – sich der Probe unterziehen*: CAPIT. reg. Franc. 278,3 p. 344,34 ad Dei iudicium . . . se -et servus et per illud Dei iudicium aut liberetur aut condemnetur.

adi. examinatus, -a, -um. 1 *probatus – geprüft, erprobt*: a *de hominum idoneitate*: ORD. canc. pap. 2,14 tituli -arum personarum: *eqs.* b *de rerum bonitate, puritate*: CATAL. thes. Germ. 62^b,4 (a. 1016/36) calix aureus octo marcarum -i a u r i (DIPL. Heinr. II. 486 p. 621,29). TRAD. Scheftl. 49 sex marcas a r g e n t i -i (HERM. IUD. conv. 21 p. 123,16 vite . . . munditia velut argentum -um nitere. ACTA civ. Wism. B 187 XIX marcas -i a. in Lubeke examinatum secundum signum Lubeicense. *saeptius*). CASUS Geng. p. 104,22 veteris et -i vini tress

[Antony]

karratas. 2 *certus, indubius* – zuverlässig, unzweifelhaft: EPIST. Meginh. 37 p. 236,17 quam -is probatissimorum fratrum sacramentis et testimoniis in ius . . . sancti Petri fuerit revocatum praedium. 3 *purgatus, mundus* – geläutert, rein: VITA Aldeg. I 17 (MGMer. VI p. 88,5) coniux eius (sc. *virum monasterium intrantis*), cum iam -a (m. al. corr. exonerata ^{1b}, remota var. l.) esset a carnali concubitu, . . . pallium accepit.

subst. 1. *examinans*, -antis m. *examinator* – Prüfer: ORD. canc. pap. 2,14 iuramentum -cium in Romana curia deputatorum.

2. *examinandus*, -i m. *qui examinationem subit* – Prüfling, Examenskandidat: v. p. 1476,36.

3. *examinandum*, -i n. *materia probanda* – zu probierende Substanz (usu alch.): GEBER. summ. 83 p. 600 ut citius confletur -um (quod examinari debet var. l.).

adv. *examine*, *destricte* – entschieden: CHRONOGR. Corb. p. 84,5 hoc factum (sc. *traditionem*) fixum et ratum stare debere . . . -ius affirmabant reges.

**examitum* (axa-, xa-, sa-, -met- sim.), -i n. (-us, -i m.: l. 35. 36,43. al.; -a, -ae f.: l. 27,29,49. [dub.]) (ἐξάμιτον, cf. DuC. s. v. *exametum*) script. *examinatum* (per confusionem): l. 33. form. abl. sg. -u: l. 26.

holosericum, pannus holosericus – ‘Sammet’, (festgewebtes) Seidentuch, (Stück) Seidenstoff (de re v. LexMA. s. v. ‘Sammet’): 1 in univ.: GREG. CAT. chron. app. I p. 309,26 tunicam de x-u albo. CHART. Aquens. 31 (dipl. Frid. I.) adn. p. 197,10 pallium de -a rufa. MAGNUS chron. a. 1189 p. 512,7 (epist.) misit (sc. *imperator Graecorum*) ei (Saladino) . . . duodecim s-as (s-ttas 4) eqs. RYCCARD. chron. a. 1214 p. 584,3 (epist.) Sephidinus . . . incedit velato capite de uno -o rubeo. ACTA imp. Winkelm. I 670 cappe de sammito ialino tres eqs. HIST. Walc. cont. 18 cum . . . cappa . . . de sameto optima. CHRON. Hild. 25 p. 858,36 tres casulas, unam de -inato rubeo, aliam eqs. ANNAL. Prag. III a. 1283 p. 208,38 item (sc. *contulit episcopus*) strifeum a-um, qui ponitur . . . sub reliquias. SALIMB. chron. p. 502,5 donabant (sc. *populus*) purpuras, x-os et baldakinos. persaepe. 2 de vestimentis: EPIST. Wibald. 325 missum est tibi -um megalogramon diplarion album. WIBALD. epist. 411 gratias . . . referimus pro exsa-o albo nobis transmissio. ANNAL. Ianuens. III p. 127,2 dimittat unusquisque cendata, x-a, iupas blancas, et assumat arma pro . . . defensione . . . Ecclesie. fort. add.: ARNOLD. LUB. chron. 1,5 p. 120,26sq. regina . . . donavit duci s-ttos plurimos, ita ut omnes milites suos vestiret s-ttis. al. v. et l. 49.

**examitus* (sa-, -met-), -a, -um. (ἐξάμιτος) ex panno holoserico factus – aus (festgewebtem) Seidenstoff gefertigt: LEO MARS. chron. 3,18 p. 384,10sq. que (sc. *ornamenta redempta*) . . . ista sunt: . . . planeta diacetrina aureis listis . . . decenter ornata, alia quoque -eta (an subst.?) friso . . . in giro circumdata; dalmatica similiter -eta auro et albis a capite . . . insignita. CATAL. thes. Germ. 87,13 pallia magna et parva XLIII et duo s-a. ALBERT. MIL. chron. 74 p. 622,34 dona . . . contulit regina ecclesie . . . palia s-a et sericas vestes.

**examplatio* (exsenp-), -onis f. ?*dimensio, tractus* – ?*Ausdehnung, Landstrich*: DIPL. Karoli M. 307 p. 464,6 (spur. s. XI.2) donamus exsen-es (corr. in -es B) vel afrontationes et ad ipse valliculo Andorrense: eqs. (p. 464,10).

?*examplifico*, -are. 1 *amplius exponere* – weiter ausführen: v. p. 1556,12. 2 *magnificare* – preisen, rühmen: v. p. 1556,35.

exemplo, -are. *amplificare, exaggerare* – erweitern, steigern: CHART. Brem. 106 p. 125,30 (epist. papae a. 1212) Waldemar . . . adversus Romanam ecclesiam supplantationes -at et graviores quam hactenus praesumptiones intentat.

exemplo, -avi, -are. *amplificare, dilatare* – erweitern, vergrößern: DIPL. Otton. I. 101 ut . . . nullus iudex publicus, quicquid . . . edificaverint aut -verint *matricularii*, infringere valeat. NOTKER. LEOD. Remacl. (MGMer. V p. 109,25) visus es (sc. *abbas*) . . . exhortari, ut eam (sc. *vitam Remacii brevius editam*) non modo -ari (exemplari var. l.), verum aliquanto lepidius mandarem poliri (inde HERIG. gest. 1 p. 164,38 -ari [exemplari 2 p. corr.]). HERIG. gest. 46 p. 184,24 nec illa (monas-

teria) -are et necessariis sufficere erit impossibile. cf. *axamplio.

**examplum*, -i n. (ex et amplus) *exsartum (exaratum)* – (urbar gemachte) Rodung: DIPL. Otton. I. 463 (spur. a. 1274) dedimus . . . Thebaldo . . . advocacionem totius plebis Oriani cum decima et cum novalibus et -is (cod., exemplis ed.).

examussim (-usim) adv. script.: -missim: l. 27. cf. l. 19. -urs(im): l. 23,24. -ssum: l. 21. -in: l. 19. ex amussim: l. 19.

ex more, ex ordine, rite, regulariter, congruenter – in herkömmlicher, gehöriger, (regel)rechter Weise, ordentlich, (dem)entsprechend: 1 in univ.: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 402,9 nullatenus artis contra regulam grammaticae, sed revera satis -m eqs. NOTKER. BALB. gest. 2,10 p. 66,18 Karolus quae dixit, non possunt -m in Latinum converti. TRANSL. Eug. Tolet. add. 1,21 ipse (sc. *genitor*) . . . solotenus -m (ci. ed., exissem B, om. N; an subest existens?) prostratus . . . orbis modificato-

rem . . . implorabat. DIPL. Heinr. III. 134 p. 170,2 ecclesiam . . . restauravit . . . nec non . . . decoravit *archiepiscopus eqs.*; cuius rei ex amussim (amissin C) digesta serie eqs. (inde DIPL. Heinr. IV. 196 p. 253,35). PETR. DAM. epist. 132 p. 446,8 placenta -m (-um var. l.) fabrefactae . . . excoquantur. al. 2 *accurate, diligenter* – eingehend, gründlich: ALDH. ad Acirc. 125 p. 173,12 ut tetrasillabos pedes . . . -usim (-ursim, -m var. l.) digeris. al. in eadem script. GLOSS. III 7,33 St.-S. -urs gernliho. GODESC. SAXO theol. 6 p. 132,18 quaestiones tuas . . . -m . . . constat expositas. LIUTPR. antap. 4,29 p. 125,14 si Gislebertum . . . viderit sacerdos, -m (-issim var. l.) sunt sciscitati Huto ac Chuonradus. 3 *prorsus, absolute* – gänzlich, vollkommen: ALDH. epist. 1 p. 478,4 tanta rerum arcana -usim non posse intellegi.

**examussis* (-usis), acc. -in subst. *amussis, regula* – Richtscheit: GLOSS. II 368,21 St.-S. -usis est regula, i. ricstap, fabrorum. *ibid.* al. *translate i. q. ordo* – Ausrichtung: AMALAR. off. 3,7,3 quae compositio (sc. *unius lineae*) -usin habet a primo cereo.

exanclo (-nt(h)lo), -atum, -are. script.: -ac-: l. 41. imper. -atlante: l. 48. partic. perf. -nalatus: l. 46.

exhaurire – ausschöpfen: 1 *proprie*: ALDH. ad Acirc. 124 p. 172,7 -thlo (-tlo A), id est exaurio, nam rota putei exauritoria anthlia vocatur. al. VITA Rigob. 3 (MGMer. VII p. 64,10) puteis . . . non deesse . . . -andis (exac- var. l.). (e)bibere – (aus)trinken: ALCUIN. carm. 71,1,17 supra pectus Christi acubitare Iohannes in caena meruit viva -ando fluentia (inde CARM. imag. 23^h,5,2 -ando salutem). 2 *translate*: a *expurgare, expiare* – ausputzen, sühnen: HEINR. AUGUST. planct. 1422 non -tus (-alatus var. l.) nocet ut sentina reatus. b *depromere* – vorbringen, sagen: SEDUL. SCOT. carm. II 71,16 -tlate (corr. Dümmler, exatlante cod.) pio talia verba patri (i. Addoni abbati): ‘eqs’. c *conficere, enervare* – erschöpfen, enterkräften: NIZO Frid. prol. dux longe maximo -tlatus languore interiiit.

exanguis v. *exsanguis*.

exanimatio, -onis f. *animi perturbatio, commotio* – das Außersichgeraten, Aufregung: ALBERT. M. top. 8,1,2 p. 495^b, 17 qui irascitur, appetit inferre poenam et repellere iniuriam propter apparentem -em (cf. p. 156^a,32 διὰ φαινομένην ὀλιγορίαν) illatam (ibid. al. per pravam versionem, sc. pro exacerbationem sim.).

exanimis, -e. form. decl. II. in schedulis nostris non nisi semel (l. 63) exstat. 1 *mortuus* – entseelt, tot: HUGEB. Wilib. 3 p. 91,20 germani filii . . . corpus patris eorum -em (-e var. l.) . . . terra tumaverunt (RUOTG. Brun. 45 p. 49,10. al. sim. CAND. FULD. Eigil. II 24,17 fratres . . . cadaver -um templi . . . sub tecta ferebant. al.). WETT. Gall. 8 quandoque -es inventi, lamentabiliter ad cellam sunt reducti (sc. *fratres a latronibus occisi*). RUOTG. Brun. 28 ubi vir . . . Domini . . . eligeret . . . future resurrectionis gloriam -is prestolari. al. 2 *torpens, mentis non compos* – betäubt, besinnungslos: ARBEO Corb. 43 his, ecclesiam qui fuerant, timor invasit, ut nimio pavore perterriti humo corruissent et velut -es facti viderentur. WALTH. SPIR. Christoph. I 14 puellę timore velut -es in faciem ceciderunt. al. v. et p. 1474,69. 3 *perterritus, exhorres-*

cens – zu Tode erschrocken, entsetzt: HROTSV. Mar. 719 Ioseph ... genetrix Christique ... -es fragilis pro consuetudine carnis facti sat pavitant. RICHER. REM. hist. 3,5 urbani ... belli casu -es vitam deposcunt et pro urbis illesione supplicant.

exanimo, -atum, -are. 1 *necare, mortificare – umbringen, töten*: GESTA Camer. 1,75 p. 429,12 ex clericis ... Ansfidum, Anselmum ... -ant *Hungari*. CARM. de Iuda 1,4 qui modo nascetur, a quo fax egredietur totius sceleris, (i. Iudam), non -are (ci., -ate ed.) moreris (sc. Ruben pater). de corde i. q. *sistere – stillstehen lassen*: SOLIMARIUS 35 solus corda metus ... -are potest. 2 *excruciare, conficere – peinigen, 'fertigmachen'*: p. 1478,32. 3 *medial. i. q. extimescere, exhorrescere – in Furcht geraten, sich entsetzen*: EPIST. Meginh. 7 nolite his (sc. *rumusculorum*) terribulis -ari, nolite hac velut inimica larva expaveferi.

adi. exanimatus, -a, -um. 1 *mortuus – entseelt, tot*: CARM. de Iuda 1,163 terre prostratus qui (*Ruben*) ... iacet -us. 2 *perterritus – entsetzt*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,193 erectis concussa comis nec munere lingue usa repentino redit *muliercula* -a recursu.

exanimus v. *exanimis*. [**exanio** v. *exinanio*.]

***exante** (eante) *praep. c. abl. ante, coram – vor, im Angesicht*: FORM. Arvern. 2^a tam in presentia dominorum aut in quibuscumque provinciis sive -e commitibus vel iudiciaria potestate.

exanthima (-tima), -atis n. *inflammatio cutis, scabies – (Haut-)Ausschlag, 'Exanthem'*: RECEPT. Laresh. 3,19 antidotum ... faciens ... ad -timata, id est ruboris, qui fervore nascuntur. PAUL. AEGIN. cur. 17 ad psydrakia et -timata (3,3,2 ἐξανθήματα) capitis; ... -ta ... in superficie ulcera sunt subru-bea et aspera. DYASC. p. 95^b ficus mollis ... -timata (gloss.: i. pustulas) compescit. al.

exant(h)lo v. *exancelo*.

exapertus, -a, -um. *patens et apertus – weit offen*: FORM. Senon. II add. 4,23 non cessare, bracco, ab -o sacco.

***exappono**, -positum, -ere. *insuper addere, constituere – noch hinzufügen, zusätzlich festsetzen*: CHART. Siegburg. 34 p. 74,32 (a. 1121) ordinationem ... Cunonis abbatis diligentia -tam ... indepravatam conservari censemus.

[**ex aquaton** v. **pyxanthon*: DYASC. p. 108^a.]

***exaquo**, -are. 1 *aqua expertem reddere, exsiccare – entwässern*: MAPPAE CLAVIC. 280 per II vel III vel IIII dies spatula exagita, ut bene cohereat et -etur *sapo*. 2 *medial. i. q. egredi (in terram) – an Land gehen*: RICHER. REM. hist. 2,58 naves ... paratas cum remis invenit exercitus, quas tirones cum armis ingressi navigant ac -antur.

[**exaractans** v. *exaro*.]

exaratio, -onis f. 1 *gener. i. q. actio scribendi, (con)scriptio, scriptura – das Schreiben, (Nieder-)Schrift, Aufzeichnung*: a *proprie*: LEG. Wisig. 12,1,3 huius ... legis nostre decretum ... manus nostre -e subscripsimus. COD. Karol. 23 p. 527,13 hanc nostram apostolicam -is preceptionem. CHART. Turic. 520 (a. 1239) quatinus -e apicum facta ... mortalium ... memorie ... commendentur. al. b *meton.*: COD. Karol. 92 p. 629,18 tam per vestram regalem -em quam per ... vestrum missum. IOH. NEAP. Ian. 26 si ... eviderter cognoscere vultis (sc. *fratres*), quid haec innuisset -o (i. *litterae*) eqs. CHART. episc. Halb. 203 ut ... huius pagine -o ... inconversa permaneat (sim. 242 l. 44. CHART. Mog. A I 572). *diploma – Urkunde*: CHRON. Basil. a. 704 Aribertus rex Longobardorum patrimonium Alpium Cotiarum -e litterarum aurearum beato Petro restituit. 2 *mus. i. q. designatio, dispositio – Kennzeichnung, Einteilung*: Ps. BERNO mens. monoch. 6,12 nos earum (*consonantiarum*) alium non quaerimus ordinem nisi secundum monochordi -em et simplicium numerorum ... collationem.

***exarator**, -oris m. 1 *sculptor, scalptor – Bildner, Schneider*: ANNAL. Pegav. a. 1101 p. 246,50 qui (*Windolfus abbas*) ... velut aliquis -r sigilli peritissimus ... prioribus aedificiis obliteratis potiora coepit construere. 2 *scriptor, auctor – Schreiber, Verfasser*: EPIST. var. III 21 p. 171,18 ut absque -is nomine manet scriptura in opere. WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 24,60 praesentium ... litterarum (sim. CHART. Basil.

C I 423 p. 312,5 presencium).

exaratum, exaratus v. *exaro*.

***exarcatus** v. **exarchatus*.

[**exarce(r)bo** v. *exacerbo*.]

***exarchatus** (-ca-), -us m. *vel raro *exarchatum* (-ca-), -i n. (exarchus) *script.*: isa.: l. 17. ex(s)arra.: l. 19. -hia.: l. 32. -adus: l. 35.

1 *territorium sub dicione exarchi administratum – einem Exarchen unterstelltes (Verwaltungs-)Gebiet, 'Exarchat' (de re v. l. 59sq.)*: a *strictius de -u Ravennae a Pippino ecclesiae Romanae concesso*: COD. Karol. 49 p. 569,13 ut a nobis (sc. *Hadriano papa*) cunctum -um disponatur. al. ANNAL. regni Franc. a. 756 Ravennam cum Pentapolim et omni -catu (-u var. l.) conquisivit et sancto Petro tradidit *Pippinus (inde REGINO chron. a. 755 -cato)*. CHRON. Salern. 3 p. 5,15 Ravennancium civitatem, -um ei (*papae*) pertinet. DIPL. Karoli M. 40 p. 57,4 (spur.) cuncto -ui Italico illi subiacenti patrono (i. *papae*). IN-
NOC. III. registr. 1,27 ut isarcatum Ravennae ... ad demanium nostrum ... revocemus. CONST. imp. II 401,3 marchiam Anconitanam, ducatum Spoleti, -catum (exsarratum, -rratum, -um var. l.) Ravennae et Pentapolim. *persaepe*. b *latius de -u Ravennae ab archiepiscopo administrato*: RAHEW. gest. 3,20 p. 192,4 per Romaniolam et Emiliam iter agentes -um Ravennatem visitant (sc. *nuntii regales*). 4,3 p. 235,16 Ravennas -us eo tempore metropolitano carebat. DIPL. Frid. I. 111 p. 189,20 (interp. s. XII.²) quicquid ... habent *fratres* in civitate Ravennae et in eius -u, Cesene, Cervie, Faventie eqs. (inde ACTA imp. Böhmer 242 p. 220,27 [dipl. Otton. IV.]). al. 2 *munus exarchi – Amt eines Exarchen, 'Exarchat'*: a *spectat ad maiores domus Pippinum et Karolum Martellum i. q. dominatio, regimen – Herrschaft*: GESTA Font. p. 15,8 anno VIII. Hildeberti regis, qui erat -us sui (sc. *Pippini*) annus XXIII. p. 43,19 anno XII. regis Theoderici novissimi, qui erat -us (-ia var. l.) Karoli annus XVII. b *spectat ad dignitatem ecclesiasticam patriarcha inferiorum*: NICOL. I. epist. 88 p. 477,22 qui (*Theognostus*) ... super quasdam provincias -us (-dus var. l.) pondus accepisse dinoscitur. c *spectat ad archiepiscopum Ravennae simul summo administrationis magistratu fungentem*: OTTO FRISING. gest. 2,27 Anshelmus Havelbergensis episcopus ... Ravennatensem archiepiscopatum per cleri et populi electionem, simul et eiusdem provinciae -um a principe accepit. 3 *per confusionem c. exercitus i. q. militia – Streitmacht, Heerschar*: BENED. ANDR. chron. p. 150,14 perrexit ... marchio Quido cum omni -catu gentis sue Langobardorum; in urbem Romam ingressi eqs. (cf. p. 151,20 Quido marchiones cum suo comitatu).

***exarchiepiscopus**, -i m. (ex et archiepiscopus per ironiam subaudito titulo exarchus et archiepiscopus [cf. p. 1483,75sq.], ut vid.) *archiepiscopus depositus – abgesetzter Erzbischof*: MANEG. c. Wolfh. 23 p. 99,21 petistis virum homicidam donari vobis (sc. *pro papa*), Wipertum scilicet -um Ravennatem.

[**exarchimetra** v. **exarthrema*.] **exarchius** v. *exarchus*.

***exarchon** m. (ἐξάρχων) *pro titulo honorifico fere i. q. rector, gubernator – etwa: Leiter, Lenker (cf. exarchus)*: DIPL. Frid. I. 192 p. 322,39 ut sit *archiepiscopus Lugdunensis* semper videlicet sacri palatii nostri Burgundie gloriosissimus -on et summus princeps consilii nostri.

exarchus (he-, exha-, exer-, -rgus, -rtus, -cus, -hius), -i m. (ἐξάρχος) *praefectus, gubernator – Befehlshaber, Vorsteher, Leiter, 'Exarch' (de re v. LexMA. IV. p. 151sq. et LThK. ³III. p. 1086sq.)*: 1 *strictius de summo magistratu imperatoris Constantinopolitani Italiae provincias suo imperio regente et administrante*: PAUL. DIAC. Lang. 4,8 Romanus patricius et exh-us (exharcus, -tus, -cus, -us var. l.) Ravennae Romam properavit. CONC. Karol. A 47 p. 586,26 Histria ... Smaragdo h-o resistente a Longobardis capi non poterat, sed ad iura Graecorum tenebatur eqs. THEOD. AMORB. Mart. 8 p. 829,23 direxit imperator in Italiam Olympium cubicularium -um ad regendam omnem Italiam. ALEX. MIN. apoc. 14 p. 299,8 qui (*Anastasius*) ... per Scolasticum patricium et -um Italiae litteras direxit. al. 2 *latius*: a *de maiore domus*: GESTA Font. p. 23,8 contra quem (*ducem Fresonum*) Carolus (sc. *Martellus*), sagacissimus -us (-gus var. l.) bellum instaura-

[Antony]

vit. **b de dignitate ecclesiastica patriarcha inferiore:** HADR. II. epist. 37 p. 748,5 Theognostum honorabilissimum -um (exavar. l.) ‚vestrae fiducia, (sc. Basilio Graecorum imperatori) remittentes commendamus (de eodem: 38 p. 749,15). **c de archiepiscopo Ravennae simul summo administrationis magistratu fungente:** DIPL. Frid. I. 111 p. 189,2 (interp. s. XII.²) interventu et petitione ... Anselmi Ravenatis ecclesie archiepiscopi et -chii.

***exarcino** v. ***exsarcino**.

exardeo, -ere. *formae stirp. perf. s. v. exardesco afferuntur.* 1 **inflammatum incensumque esse – lichterloh brennen:** CARM. Bur. 155,2,8 sic estuo, eius (sc. puellae) igne -o. 2 **exaestuarere, effervescere – entbrennen, erglügen:** ADAM gest. 3,43 p. 186,8 pontifex ... ecclesiastico zelo -ens (exardescens var. l.) contemptores anathematis gladio percussit. OTTO MOR. hist. p. 34,10 ipsi (Mediolanenses) magis ac magis super Laudenses opprimendos -bant.

adi. exardens, -entis. *ardens – inbrünstig:* LAMB. LEOD. Matth. IV 19 fide -i se credens exauditum ad feretrum (sc. pueri mortui) accedit mater.

exardesco, exarsi, -ere. *script. -isco: l. 51. form. perf. -rd(i): l. 35. struct. notabiliores: c. praep.: ob: l. 54. per: l. 63. contra: l. 69. c. interr. indir.: l. 61.*

1 **proprie: a intrans: α igne corripī, incendio flagrare – in Brand geraten, brennen:** ANNAL. Corb. a. 870 basilica ictu tonitruī fulmine percussa ... -sit. a. 937 monasteria Fuldense et sancti Galli -erunt. **in flammis erumpere – in Flammen ausbrechen:** GESTA Camer. 1,48 terra, quo sepulturae (sc. praedonis) locus ambiebatur, ... ab imo ita -sit, ut eqs. **β comburi – ab-, ausbrennen:** WETT. Gall. 39 domus eius (pauperculi) -sit, in qua omnia ... ignis devoravit. **γ calefieri – sich erhitzen (in imag.):** WALTH. SPIR. Christoph. II 3,131 talibus -sit dictis fornacula regis flammarumque globos calido sub pectore volvens aestuat. **δ exaestuarere – aufflackern, auflodern:** COMPOS. Luc. P 30 si -derit ignis, necesse est cum furvere extinguere (cf. *Svennung* p. 70. 190). ANNAL. Hild. a. 988 aestatis fervor nimius ac repentinus ... inmanissime -ens fruges absumpsit. ALBERT. M. caus. element. 1,2,11 p. 81,48 ignem ... invenimus moveri deorsum sequendo quasdam materias et -ere in eis eqs. **in imag.: WILLIB. Bonif. 7 p. 40,11 tantus ... in ... ducibus divinae caritatis ... fervor -sit, ut eqs. ε inflammari – sich entzündend:** AESCULAPIUS 23 p. 38,28 -it illis (coelici) venter ... indigestionem patiuntur et morsum ventris cum dolore (ex Gariopont. pass. 3,13). **b trans. i. q. comburere, incendio devastare – niederbrennen:** OTTO MOR. hist. p. 28,18 ceperunt Mediolanenses scaranos de Papiā, qui Setezanum depredaverant et plerasque casas ipsius loci -erant. 2 **translate i. q. ardescere, effervescere – entbrennen, erglügen:** a de hominibus (de diabolo: l. 51; de terra: l. 56; de animali: l. 58): **α in univ.: VITA Wandr. 8 (MGMer. V p. 17,4) in eo -iscebatur diabolus adque multas inquietudines ... ei faciebat.** ARBEO Emm. 12 pater ... in vehementissimam -sit iram. DHUODA lib. man. 4,1,6 non solum contra saeculares ob invidiae facibus -entes expugnandum est. RIMB. Anscar. 9 p. 31,1 coepit toto cordis fervore in amore Dei -ere. HIST. peregr. p. 152,3 tota terra ... intimo -it desiderio te (sc. imperatorem) videndi. ALBERT. M. animal. 22,140 solus ... animalium taurus stimulo -it ad laborem. saepe. v. et l. 14. **c. sensu enixe studendi:** THIETM. chron. 1,5 cuiusdam matronae famam, quae Hatheburgh dicebatur, Heinricus comperiens, qualiter eam sibi sociaret, juvenili -sit amore. **β furere in libidinem – der Wollust frönen, sich aufheilen:** CAPIT. episc. I p. 170,38 melius est uxorem legitime ducere quam -ere per opera fornicationis et adulterii. **γ irrumpere, invadere – losbrechen, einfallen:** ALCUIN. epist. 7 p. 32,14 Avari ... -erunt in Italiam et a christianis superati domum cum obprobrio reversi sunt. **b de rebus incorporeis i. q. consurgere, prorumpere – sich erheben, sich versteigen:** ALDH. virg. I 52 p. 308,10 tortorum ferocitas contra bellatores Christi crudeliter -sit. II 1357 -sit vindicta Tonantis. FROUM. epist. 3 p. 5,11 infremuit ... indecens scriptura (sc. epistulae vestrae) in talia convitia, ut nec me solum dilacerare sufficeret, verum in seniore nostrum ita -erat.

exareo, -ere. *formae stirp. perf. s. v. exaresco afferuntur. arefieri, exuri, emarcescere – vertrocknen, verdorren, verwelken:* ANNAL. Magd. a. 1173 secuta est magna siccitas terre, ut frugibus -entibus ... nec futuri seminis auxilium inveniretur.

5 **CARM. Bur. 169,4,3 tabet illa (sc. puella) ... , juvenilis flos -et.** **exaresco**, exarui, -ere. *arefieri, exuri, emarcescere – vertrocknen, verdorren, verwelken:* THIETM. chron. 1,24 p. 32,10 filex iniquitatis -uit. LAND. MEDIOL. hist. 3,28 quidam nefandissimus ... Dei virtute operante ... omnibus membris contractis misere -uit. HELM. chron. 75 p. 144,4 adeo paralisi dissolutus est *Vicelinus episcopus*, ut manus eius et pes, totum denique latus dextrum -uerint. CHART. Steph. Wirz. 233 vineta ... ubique in Teutunia propter frigiditatem iemis -uerant. al.

exarmo, -avi, -atum, -are. 1 **proprie i. q. armis privare, dearmare – der Waffen berauben, entwaffnen (c. abl.: l. 20):** EINH. Karol. 32 p. 36,25 equus ... eum ... tam graviter ad terram elisit, ut fibula sagi rupta balteoque gladii dissipato a festinantibus ... ministris -tus et sine amiculo levaretur. EUPOLEMIUS 2,705 huc ades [et, gladio qui] (et gladio, qui ed., sed cf. 2, 717. 727) me (sc. Cacam) -verat, hostem (i. Messiam) sterne truci vel pelle manu (sc. Iudas). EKKEH. URAUG. chron. a. 1106 p. 284,18 (epist.) Christi exercitum -are conatur (sc. Heinrich IV.). **(casside) denudare – (vom Helm) entblößen:** CHRON. Albr. a. 865 Robertus ... -to capite ... sagitta vulneratus vitam ... amisit. 2 **translate c. sensu evacuandi (c. abl.: l. 33): a pervertere, ad irritum redigere – zunichte machen, vereiteln:** EPIST. Meginh. 6 p. 199,13 dementissimum eius (sc. nepotis contumacis) inceptum prudenter plane -astis. **b supervacaneum reddere – überflüssig machen:** EPIST. Ratisb. app. 4 p. 375,19 quem (sc. fratrem culpabilem) talis obedientia (sc. poenas subeundi) probat, iudiciariam restrictionem -at. **c purgare, liberare – säubern, befreien:** WALAHFR. carm. 14, 9,2 quam (carnem) ni sollicitus malis -veris insitis ... , nigros tendit ad inferos.

35 **exaro**, -avi, -atum, -are. *depon.: p. 1485,24. metr. exār-: p. 1485,19. confunditur: c. exsartare: l. 42. c. ?*exartare: l. 53. c. exactare: l. 54. -tum c. exsartum: p. 1485,56sq.*

I sensu originario: A proprie: 1 strictius de opere vomere peracto: a (per)arare, proscindere – (auf-, durch)pflügen, umackern (expressius i. q. excolere – bestellen, e. g. l. 44): LEX Baiuv. 17,2 labores de isto campo semper ego tuli ... , -vi (exartavi, exortavi var. l.), mundavi eqs. DIPL. Otton. I. 1 p. 89,43 Quernbetsi cum silva grossiori et territorio de eadem villa -to ... donavimus. ANNAL. Pegav. a. 1104 p. 247,19 Wicpertus novale quoddam ... fecit -ari. CHART. archiep. Magd. 310 p. 392,22 qui (novi habitatores) terram ... exsiccarent, -rent et serendo fructiferam facerent. al. v. et l. 59. **in imag.: UFFING. Ida 2,1 p. 483,6 omnia ... velle disserere ... non nostrae opis est ... aut anserino vomere apte -are.** ALBERT. M. nat. bon. 142 p. 57,61 qui (simplex clericus) bos est -ans sulcos cordium. **b arando delere, destruere – umpflügen, zerstören:** LEG. Burgund. Rom. 17,1 viam publicam vel inter agros communiter dimissam nec possideri nec intercludi nec -ari (exartare, exartari, exactare var. l.) posse. **c arando effodere – auspflegen, ausgraben:** HUMB. Sim. 2,36 p. 184,31 intra ipsos parietes pavimenta ... basilicarum -ari et seri. **d ?arando inserere, inarare – ?einpflügen, einsäen:** EPIST. Bonif. 26 p. 44,20 (epist. papae) quod ager dominicus, qui incultus iacebat ... , vomerem tuae doctrine -antem, (vomere ... -ante var. l.) semen verbi suscepit. 2 **latius: a spectat ad actionem schemata vel ornamenta charaxando applicandi: α incidere – einritzen:** ANON. geom. I 3,1 in medietate quadrati in postica eius (astrolabii) planitie -ti constituatur mediclinium. v. et p. 1314,72. **β exscalpere – auskratzen:** THEOPH. sched. 3,85 p. 151,29 si quid rari operis volueris circa latera campanae, florum sive litterarum, in adipe -bis. **γ scalpendo exornare – durch Eingravieren verziern:** THEOPH. sched. 3,57 cauda ... debet ... litteris versuum -ari in suo loco. **b spectat ad actionem corpus humanum affligendi: α dilacerare, diverberare – zerfleischen, zerschlagen:** HRABAN. carm. 82,6,1 qui torquentur caesi flagris, -antur unguibus, ... hi (martyres) ... includuntur carcere. HEINR. TEG. Quir. I 2 verbera ... iterum et iterum

[Antony]

innocentis dorso merguntur, ut -tum dictares. *al.* **β** *sulcare* – *zerfurchen*: PETR. DAM. epist. 143 p. 522,4 anus ... faciem rugis -tam ... intueor. **γ** *corrodere* – *zerfressen*: VITA CUNEG. A 5 p. 823^a,26 incultum corpus (*sc. illi fuit*), dum sciret reiciendas delicias corporis, quod paulo post vermibus -andum fuit. **c** *spectat ad actionem stilo elaborandi*: **α** *conscribere*, *denotare*, *litteris mandare* – *niederschreiben*, *aufzeichnen*, *schriftlich festhalten*: CHART. Rhen. med. I 57 p. 63,32 (dipl. Ludow. Pii et Loth. I.) in qua (*auctoritate*) erat -tum, qualiter *eqs.* (*inde* DIPL. Ludow. Germ. 134 p. 186,37. *al.*). DIPL. Loth. I. 14 p. 82,9 sicuti in praedicto iudicato ... -tum invenimus. DIPL. Otton. I. 156 sicut ante -tum est. CHART. march. Misn. II 560 paginam ... astipulatione virorum, quorum supert -ta sunt nomina, roboramus. CHART. Mulh. Thur. 93 p. 26,18 secundum causarum processum singula queque diligenti stilo ... -are. *persaepe*. **β** *scribere*, *componere*, *conficere* – *schreiben*, *ver-*, *abfassen*: FORM. Bitur. 16 direxi ... ad ... episcopum litteras meae parvitatibus stilo -ractus (*pro* -tas) postulans *eqs.* ABBO SANGER. bell. 3,42 -es emistichium, cum distica sculpsit. DIPL. Heinr. II. 109 p. 135,22 hanc ... paginam inde taliter -tam ... corroboravimus. CHRON. Pol. 2 epist. p. 62,11 opusculum ... stilo nostre pusillanimitatis ... pueriliter -tum. *al.* **γ** *exponere*, *depingere* – *ausführen*, *darlegen*, *schildern*: CHRON. Noval. 5,24 modeste ista (*sc. opera humilitatis*) -ti sumus, ut *eqs.* EPIST. Hildesh. 134,58 p. 228,20 quanta admiratione ... rapiamur, non litterarum apicibus -ari, non viva voce explicari valet. OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 374,24 (cod. B 1°) cum ... de utraque civitate (*sc. Dei et mundi*) satis evidenter legenti hic sit -tum. *al. cf. et p. 1484,49.* **B** *translate*: 1 *eradicare*, *tollere* – *ausrotten*, *beseitigen*: RHYTHM. 117,8,2 iugo Christi nos submitti, -are vicia. 2 *restringere*, *cobibere* – *beschränken*, *im Zaume halten*: MIRAC. Adalb. Wirz. 4 p. 44,26 parcius utens ecclesia cibis et potibus reliquisque, quae convenientia huius (*sc. quadragesimalis*) temporis -ta tenet. 3 *efficere*, *effingere*, *constituere* – *zustandebringen*, *bilden*, *aufbauen*: PS. BERNO mens. monoch. prooem. II 4 hoc (*sc. genus chromaticum*) per semitonia, illud (*sc. genus enharmonium*) per dieses ... -atur. 1,15 sic diatonicum -atur. 3,6 enharmonium ... per diesin, diesin ... et ditonum incompositum -atur. *v. et p. 1314,69.*

II *sensu contrario* i. q. *exercere*, *ducere* – *handhaben*, *führen*: EPIST. Desid. Cad. 2,21,9 me ... paenitet ... nimis ... inpolito sermone stilum -asse.

adi. **exaratus**, -a, -um. (*supra*) *memoratus*, *dictus* – (*oben*) *erwähnt*, (*ob*) *genannt*: DHUODA lib. man. 10,2,68 ut paginas istius (*libelli*) iam supra (*sc. 10,2,2*) -as assidue legas. WOLFHARD. Waldb. 3,9 p. 282,27 onerati sarcina superius -a (*sc. pane, caseo atque cervisia*) iter cepere (*sc. peregrinantes*). DIPL. Otton. III. 182 si quis ... hanc ... largitionem i-rrum-pere> temptaverit, sciat se compositum ... -o (*sc. s. Zenonis*) monasterio. 237 p. 655,7 negociatoribus ... prescripte abbacie ... licere donamus, ut *eqs.*, piscatoribus autem superius -e abbacie ... concedimus, ut *eqs.* DIPL. Heinr. II. 243 p. 280,28 largimus ... -e (*antea*: iam dicte) ecclesie (*sc. Aquileiensis*), ut *eqs.* *cf. l. 12,14.*

subst. **exaratum**, -i n. *per confusionem* i. q. *exsartum*, *novale* – *Rodeland*, *Neubrunn*: LEX Baiuv. 17,1 si quis homo pratum vel agrum vel exartum (-um, exortum, [h]ortum *sim. var. l.*) alterius ... invaserit. TRAD. Frising. 200^c tradidit Deotperhtus hereditatem suam, ... agros, pratas, -um, cultis et incultis (*sim. 200^c*).

***exarsio**, -onis f. (*exardere*) *incendium* – *Brand*: GALB. Karol. 63,18 eo quod a tempore antiquae -is templi ... inundatione imbrum totum aedificium ecclesiae quasi putridum staret.

exarta v. *exsartus*.

***exarthrema**, *nom. pl.* -ata n. (ἐξάρθρωμα) *luxatio* – *Verrenkung*: ALPHITA I p. 290,28 exatimata (epachymata *var. l.*) vel -rchimetra, id est resiliatio vel dislocatio ossis, ut in tegni (II p. 61,6 -rchimetra; *cf. Galen. ed. Kühn XVIII/1. p. 670 ἐξάρθρωματα*).

1. ***exarto**, -are. (*ex et artare*) *artiolem reddere* – *schmä-*

ler machen, verengen: *v. p. 1484,53.*

2. ***exarto** v. **exsarto*. **exartum**, *exartus* v. *exsartus*.

exas v. *hexas*.

***exasperate** v. *exaspero*.

exasperatio (-cio), -onis f. 1 *proprie*: **a** *actio exasperandi*

5 – *Aufraubung*, *das Aufrauben*: ALBERT. M. veget. 3,88 'quia siccum est amarum, abradit cum aliqua -e'. 3,95 'operationes' ... 'amari sunt abstersio et -o'. *de virtute exasperandi*: ALBERT. M. veget. 3,87 'ponticum ...' fortioris est contractionis et -is (*sc. quam stypticum*). **b** *inflammatio* – *Entzündung*: AESCULAPIUS 41 p. 69,42 urinam non dimittunt et lapides et arenas continent et -es accipiunt (*sc. calculosi*). RECEPT. Sangall. II 29 ad -e gingivarum. 2 *translate*: **a** *exacerbatio* – *Erbitterung*: RATHER. Donat. 1,30 quem ... in hoc seculo nulla extulit adulatio nec deiecit detractio, nulla in futuro terribit -o (*sc. Domini*). *fort. huc spectat et exemplum infra (l. 18) allatum*. **b** *?contumacia*, *praesumptio* – *?Unbotmäßigkeit*, *Anmaßung*: ACTA imp. Winkelm. I 746 p. 589,31 (a. 1265) dum -cionis virga (*i. flagellum*) iam illam (*Salzpurgensem ecclesiam*) omnino inclinarit contemptui (*ni per -cionis virga alluditur ad virgam episcopalem, sc. archiepiscopi quondam inertiam*).

***exasperativus**, -a, -um. *asperitatem efficiens* – *Rauheit bewirkend*: ALBERT. M. veget. 5,114 sunt operationes plantarum ... exsiccativae ... et -ae et aperitivae.

25 ***exasperator**, -oris m. *qui exacerbatur, iram movet* – *einer der erbittert, den Zorn erregt*: ELIS. SCHON. viar. 15 p. 112, 10 quid mihi ... -es mansuetudinis mee (*sc. Domini*)? CONR. EBERB. exord. 5,21 l. 26 -es Domini.

exasperatrix, -icis f. *quae exacerbatur, iram movet, repugnat* – *eine die erbittert, den Zorn erregt, sich widersetzt (usu attrib.)*: HUGO FLAV. chron. 1 p. 304,48 provocaverunt eum (*sc. Deum*) quondam filii sui et filiae, nunc autem domus irritatrici et -is Samariae (*sim.* THIOFR. serm. Willibr. 8 missus est ad Fresonum gentem apostatricem, ad domum -em; *cf. Vulg. Ezech. 2,8*). THIOFR. flor. praef. 9 sancte vestre anime mea -x conglutinata est anima. *instigatrix* – *eine die aufhetzt*: CONR. FAB. Gall. 28 p. 70,12 mulieris -is opprobria (*sc. queritur Diethelmus*).

***exasperno**, -sprevi, -ere. (*ex et aspernere*) *contemnere* – *verachten*: *v. l. 62.*

exaspero, -avi, -atum, -are. *depon.*: l. 62. *usu absol.*: l. 48. 64 p. 1487,6. *al.*; *intrans.*: l. 45. 1 *proprie*: **a** *asperum reddere* – *rauh machen (medial. [intrans. l. 45] i. q. asperum fieri – rauh werden)*: **α** *strictius*: CARM. Cantabr. A 18,4,2 dentes tui (*sc. iuvenis*) frendidant, et labia tua -ant. CONR. HIRS. mund. cont. 1078 ferrum nitens et acutum ... ferrugineis sordibus -atur et hebetatur. URSO qual. 416 secundarii effectus sui (*sc. siccitatis*) multi sunt, ut inspissare, -are *eqs.* THADD. FLORENT. cons. 143,42 -atur ... cutis (*sc. leprosororum*) ex scabie diturna. ALBERT. M. veget. 3,87 licet utrumque (*sc. ponticum et stypticum*) contrahat et -et linguam. *al.* *irritare* – *reizen*: ALBERT. M. veget. 6,120 'acetosum' ... -at pectus, et dulce lenit ipsum'. **β** *latius* i. q. *severum*, *austerum efficere* –

55 *streng*, *ernst erscheinen lassen*: ALBERT. M. animal. 1,156 si ... huiusmodi (*sc. cavos, parvos, siccus*) oculos obducatur frons et tegant palpebrae et -ent supercilia *eqs.* (*cf. Physiogn. 36 p. 53,8 praestat ... iuxta huiusmodi oculos ... palpebras erigi, supercilia -ari*). **b** *exacuere* – *schärfen*: ALBERT. STAD. Troil. 5,373 accipiter unguis -at uncus. 2 *translate*: **a** *de hominibus (de animo: l. 66)*: **α** *exacerbare*, *iratum reddere*, *offendere* – *erbittern*, *erzürnen*, *vor den Kopf stoßen*, *aufbringen*: DHUODA lib. man. 4,9,3 ne -eris (-veris B, exaspereris P; -es Vet. Lat. Sirach 4,2) pauperem. VITA Liutw. I 13 qualem ... se ... superbis -ando ... per sacerdotalia exhibuerit decreta *eqs.* THANGM. Bernw. 14 p. 765,16 illa (*Sophia*) ... amariori-
65 bus verbis eius animum -vit. CHART. Pruss. I 6 p. 5,21 (epist. papae) adeo verbis -atis (*sc. Cistercienses*) eosdem (*sc. euangelium praedicantes*), ut propter increpationes vestras ... non nulli eorum dicantur ... abscessisse. *al. per prosop. de ecclesia*: GREG. IX. registr. 370 p. 286,23 quam (*ecclesiam Romanam*) cum -veris (*sc. Fredericus imperator*) multipliciter *eqs.*
70 **β** *provocare*, *stimulare* – *herausfordern*, (*auf*)*reizen*: NARR.

[Antony]

itin. nav. p. 186,15 ad bellandum magis -ti sumus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 80,14 maxima fortitudo Turcorum occurrit nobis ... nosque simulavimus imbecillitatem, ita quod illi magis -ti ... insultum ... fecerunt in nos. **γ increpare, vituperare – schelten, tadeln:** RIMB. Anscar. 19 p. 44,3 publice ubicumque aderat, partim -ando, partim suadendo ... fidei gratiam cunctis nuntiabat. THIETM. chron. 3,12 p. 112,15 eundem (*Walterdum*) ... hiis -vit archiepiscopus verbis: 'eqs.' **δ perturbare – in Verwirrung stürzen, durcheinanderbringen:** ADEMAR. hist. 3,32 rebellantes Bulgari Greciam valde -verunt. HELM. chron. 50 p. 99,12 dissuadet Kanuto uxor ... insidias, simul etiam -ta sompno, quod ... viderat. **b de ira i. q. movere – erregen:** HERBORD. Ott. 2,14 p. 85,8 ne denuo iram Dei -ent (-ant *var. l.*; sc. *Pomerani*). CARM. Bur. 26,1,10 cur ... contra te cotidie iram Dei -as (sc. *homo*)?

adi. 1. exasperans, -antis. *contumax, repugnans – widerstellig, widersetzlich:* CHART. Mog. A II 392 p. 644,14 (epist. a. 1167/77) domus -s (cf. *Vulg. Ezech. 2,5sq.*), audi verbum Domini: 'eqs.' CLEM. IV. registr. 684 p. 715,20 doleamus, quod de tam ... excellenti progenie filius -s descendisse conspicitur.

2. exasperatus, -a, -um. **1 exsiccatus, aridus – ausgetrocknet, dürr:** THEOD. loc. sanct. 1010 lignis pluribus, sed tribulorum more -is (exasperans *M*) habundans *campi latitudo*. **2 exacerbat, irae plenus – erbittert, ergrimmt:** ЕККЕ. IV. cas. 15 Perhtoldum et Erchingerum tristes invenit rex et -os. *v. et l. 30.*

adv. *exasperate. *propter exasperationem – aus Erbitterung:* EPIST. Bonif. 23 p. 40,18 quatenus magis confuse (*m. al. corr. confusi 2*) quam -e (*m. al. corr. exasperati 2,3*) pagani erubescant.

***exastrophos, exasyllabus, *exatetracosia v. hexa-**

[*exatima v. *exarthrema.*] **exato v. cato.**

***exauctorizo (-iso, -ito), -avi, -are.** *exauctorare – der Würde(n) berauben:* CHRON. Siegb. cont. Aquic. a. 1173 Henricus rex Anglie adversantes sibi alios -tavit, alios bonis privavit (*sim. a. 1194 p. 431,33* proditores ... -savit). (*ignominiose*) *a militia remove* – (*schimpflich*) *aus dem Kriegsdienst entlassen:* SICARD. chron. a. 228 hic (*Alexander*) ... discipline militaris tam severus corrector fuit, ut quasdam legiones tumultuantes -verit (-ia- 2; *inde* ALBERT. MIL. chron. 28 -çaverit [*ed.*, -ctomaverit *cod.*]; cf. *Eutr. 8,23* exauctoravit).

exauctoro (-ac-, -aut-), -avi, -atum, -are. **1 de hominibus i. q. dignitate privare, degradare – der Würde(n) berauben, degradieren:** **a in univ.:** ANNAL. Fuld. II a. 861 Ernestum ... publicis privavit rex honoribus; Utonem ... et Berengarium ... similiter -vit. *al. CHART. Helv. arb. 5 p. 8,17* donec ... ipsi (*clerici saeculares*) ab episcopo -ti fuerint vel degradati. **c. abl. i. q. privare – berauben:** CHART. Aschaff. 8 p. 37,22 (*a. 976*) cantorie baculum et infulam detraximus (*sc. archiepiscopus*) et eam dignitate prioratus -vimus. **b deponere – absetzen:** CAPIT. Bened. 2,60 ut presbiter vel diaconus aut subdiaconus, si a proprio episcopo -tus suum ministerium incipiat praesumere, spem restitutionis non habeat (*ex Fulgent. Ferand. breviat. canon.*). EPIST. Col. 10 p. 254,39 quia dupliciter ... est finetenus a sacerdotali ministerio -tus (*sc. archiepiscopus*). **al. c infamare, dehonoreare – bloßstellen, entehren:** LAMB. ARD. hist. prol. p. 559,15 inconsulta ... facilitas iudicantis (*sc. lectoris*) suo privat honore sententiam et iudicem exac-at. **2 de rebus i. q. cassare – außer Kraft setzen, ungültig machen:** **a in univ.:** CHART. episc. Wirz. I 138 p. 128,8 (*a. 1184*) ut hæc traditio nostra ... a nullo successore nostro -ari possit (*sim. 139 p. 129,22*). **b reicere, improbare – verwerfen:** LUP. FERR. epist. 131 p. 128,13 papa Gelasius ... Fausti scripta his verbis -vit: 'eqs.' **c refellere, redarguere – entkräften, widerlegen:** LUP. FERR. Wigb. 24 quodsi cui hæc -ari posse videatur assertio eqs.

adi. exauctoratus, -a, -um. **1 cassus, inanis – (inhalts)leer, nichtig:** EPIST. Ratisb. 17 alterius verba quasi -a habere, nullius momenti, nullius utilitatis. **2 infirmus, mobilis – wankelmütig, unzuverlässig:** HEIRIC. Germ. I 3,7 exaut-ae levis inconstantia mentis.

exaudibilis, -e. **1 pass. i. qui exauditionis compos fieri potest, exauditione dignus est – einer der erhört werden kann, der Erhörung würdig ist (fere de precibus sim.):** LIBELL. prec. Turon. 2,3 p. 71,25 Deus, qui nos -es facis ... , te invoco.

5 DIPL. Conr. II. 240 p. 330,37 ob interventum et -es preces ... episcopi ... monasterium ... sub ... imperialis regiminis defensione ... recipimus. EPIST. Hildeg. 153,17 utile existimavi auxilium -ium orationum vestrarum implorare. **al. 2 act.:** **a pronus ad exaudiendum, propitius – Erhörung gewährend, geneigt (fere de Deo, sanctis):** FORM. Laudun. 8 p. 516,32 -es Christi compellere aures. VITA Leon. Nobil. 7 (ASBoll. Nov. III p. 153^A) qua (*clementia*) me semper exaudis, quatenus velox et -is adsis. ALBERT. M. veget. 6,235 quod dii ... faciliores se exhibent et -iores in oblatione thuris. **al. b auscultans, se accomodans (ad) – hörend (auf), sich richtend (nach):** ALBERT. M. bon. 89 p. 58,39 utrumque eorum (*i. irascibile et universaliter desiderabile*) -est -e, (*p. 1102^b, 31* κατήκοόν ἔστιν) eius (*rationis*) et universaliter oboedibile. eth. II 1,9,5 p. 145^b,45 concupiscibile ... participat aliquantulum ratione, secundum hoc scilicet, quod -e rationi, quam non exaudiret ... , nisi eqs.

adv. exaudibiliter. **1 pass. i. q. modo ad exauditionem impetrandam efficaci, exauditione digno – in Erhörung gewinnender, verdienender Weise:** RATHER. Metr. 8,358 tanto eam (*reginam caeli*) -ius, quanto veracundius supplicabas. 13,621 -r ... psalmistae verbis clamare: 'eqs.' DIPL. Heinr. IV. 442 p. 594,9 dux ... noster fidelis compater -r in Christo fieri postulavit et ... , quod eius filiam sacro fonte levavimus, amabiliter impetravit (*inde* CONST. imp. I 102 p. 152,30 [dipl. Heinr. V.]). **2 act. i. q. prone – in geneigter Weise:** DIPL. Conr. II. 67 ut ... fidelium ... petitionibus ratisque votis clementer et -r annuamus.

exaudio, -i(v)i, -itum, -ire. *script.:* esau-: l. 59. exad-: l. 43. **1 exauditione dignum habere, adimplentione donare – erhören:** **a de Deo vel sanctis:** ARBEO Emm. 30 undecumque confidenter peterentur (*sc. christiani martyrem*), -tos (ex-auditores *var. l.*) se cernebant. EIGIL Sturm. 19 p. 153,23 Deus preces -vit supplicantium. WALAHFR. Mamm. 15,7 omnipotens, immense Deus ... , -i, quas fundo, preces. HROTSV. Pafn. 10,5 nec dubito vos a Deo -tum iri. *persaepe.* **b de variis dignitatibus:** DIPL. Loth. I. 40 p. 125,42 dignum est, ut augustalis excellentia ... vota eorum (*rectorum ecclesiarum*) ac preces exadiat (*inde* DIPL. Otton. I. 242 p. 343,43 -at). DIPL. Loth. II. 8 regia sublimitas suorum fidelium rationabiles petitiones libenter -it. THIETM. chron. 6,27 regis gratiam Bolizlavus peciit et -iri mox promeruit. CHART. Heinr. Leon. 11 obsecramus ... paternitatem vestram (*sc. papae*), quatinus eum (*abbatem*) in suis petitionibus clementer -atis. *saepe.* **2 auscultare, se accomodare (ad) – hören (auf), sich richten (nach); pass. i. q. audientiam merere – Gehör finden:** BONIF. epist. 63 p. 130,17 salubre consilium vestrum audire et -ire inhiante desiderio. THIETM. chron. 6,81 p. 370,28 huic (*regi*) presul Hericus ... legationem suam aperiens non -itur. 6,88 p. 380,6 talia hortantem (*sc. archiepiscopum*) omnes -unt. *ibid. al. 3 audire, auribus percipere – hören, vernehmen:* GUNDR. ad Ermenr. (MGScript. XV p. 154,41; a. 839/42) quae ... a superstitionibus quibusdam ... indubius -isti (audisti *var. l.*). CHRON. Ven. Alt. p. 75,2 vos (*sc. Venetici*) illud, quod ego (*sc. Longinus*) Italie regulo promisi vel civitatibus, scientes et es-entes (evidentes *D*) scitis. THIETM. chron. 6,75 epitafium ... archiantistitis ... , lector, -i!

exauditio (-cio), -onis f. **1 actus exaudiendi, adnuendi, adimpletio – Erhörung, Bewilligung, Erfüllung:** **a de Deo vel sanctis:** GODESC. SAXO gramm. 2 p. 424,16 ut ... pro impetrata petitione vel -e suppliciter ageretur Domino Deo gratiarum actio. VITA Richardi 20 tantus (*sc. fuit*) affectus et -is effectus defuncti (*sc. s. Simeonis*) circa viventem, ut eqs. RUP. TUIT. vict. 9,8 quod ... exaudiri (*sc. a Domino*) non debeamus, eo quod neque plena fide oremus neque propositas nobis -is conditiones observemus. **al. b de variis dignitatibus:** FORM. imp. 4 p. 290,14 abbatis petitionem nostra -e dignam iudicantes. DIPL. Loth. III. 51 -is aurem illis debet (*sc. imperialis*)

[*Antony*]

condicio) accomodare, quorum ... devotionem ... cognovit. CHART. Tirol. 742 comitis postulationem debito -is favore duximus (sc. *archiepiscopus*) admittendum. CHART. Bern. III 128 (dipl. Rud. Habsb.) ut votivis vestris desideriis ... per -cionis beneficium occurramus. CHART. Grimm. 12^a p. 380 cum ... litteras quorundam mercatorum ... receperimus, aures -cionis ipsis inclinare decrevimus. *saepius*. 2 *actus auribus percipiendi, auditus – das Anhören*: WOLFHER. Godeh. II 9 intellectum euangelii ... ex ... verbi Dei -e mirabiliter percepit.

**exauditivus*, -a, -um. (per *audientiam*) se accomodans (ad) – sich (durch aufmerksames Zuhören) richtend (nach): ALBERT. M. eth. II 1,9,6 p. 146^b,6 rationale ... , quod est in familia subiecta ... , rationale est, sicut est -um. p. 146^b,15 rationale paternum, quod est provisivum et gubernativum secundum rationem propriam, et rationale obeditivum et -um, quod rationatur ad formam rationis patris.

exauditor, -oris m. 1 *qui exaudit – einer der erhört (de Deo vel sanctis)*: RHYTHM. 150,205,3 -r es (sc. *Christus*) solum tuorum fidelium. STEPH. COL. Maurin. 4 quam praesens -r, quam propitius sit interventor. HERM. IUD. conv. 6 p. 93,5 Deus ... iuste petitionis semper -r. al. *usu attrib.*: VITA Gamalb. 13 (6) flendo Deum -em inclamabat. 2 *qui auscultat, se accomodat (ad) – einer der hört (auf), sich richtet (nach)*: ALBERT. M. eth. II 1,9,1 p. 139^b,25 vult *politicus* ... cives bonos facere secundum virtutem et legum obauditores, hoc est -es et observatores.

**exauditrice*, -icis f. *quae exaudit – eine die erhört (usu attrib.)*: GERHOF. psalm. 31,6 p. 76,25 prius ... quam orarent *Petrus et Ioannes* pro claudio ... sanando, affuit -x gratia ipso- rum pio desiderio.

exaugeo, -auxi, -ere. *imminuere – verringern, schmälern*: INNOC. IV. registr. A 613 p. 435,9 non adauxit *pestilens colonus* (i. *Frid. II.*) cultura congrua fructus eius (*agri, i. regni*), set verius illos indebitis collectis -xit.

**exauratio* (exor-), -onis f. *deauratio – Vergoldung*: COMPOS. Luc. U 6 in -e petalarum operare (*inde MAPPAE CLAVIC. 114*). 16 de inductio exo-is (*inde MAPPAE CLAVIC. 115 -is*). al. v. et l. 41.

**exauratus*, -a, -um. *deauratus – vergoldet (?usu subst.: l. 40)*: COMPOS. Luc. X 13 sicut superius docuimus in -o (?sc. *ligno*; exauratione ci. *Svennung*). DIPL. Karoli M. 274 p. 406,20 (spur.; s. XII.?) per paginam aeream -am (exaratam C) in perpetuum donamus (*sim.* p. 408,9 Anastasius scriniarius ... hanc paginam aeream -am [exaratam C] complevi et absolvi).

**exaureo* (s(a)u-, esau-, -rio, -ro), -are. (ex et *aura*; v. *Meyer-Lübke, REW³ nr. 2941 et Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 261sq. s. v. *exaurare; cf. francog. essorer*) *praes. indic. -et: l. 55. ?refl.: l. 52. se aeri, vento exponere – sich (aus-, durch)lüften*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 112,16 que (*aves rapaces*) circa medium diem sublime volant, precipue in estate et in diebus calidis ad refrigerandum se in sublimi et -andum. 6 p. 191,30 consueverunt *falcones* ascendere ad altum et aperientes caudam et alas circumvolare et -are (*ed., es- BN, -iare P, esaurare V*). p. 194,3 -eare (*ed., -rare BNPV*). p. 221,30 libenter -at (*ed., -ret BNV, -iat P*) *falco* ascendendo. p. 223,10 quasi ascenderet *falco* ad -andum (*ed., saura- BNV, sura- P*). *ibid. saepe*.

exaurio v. exhaurio.

**exbannimentum* (esbani-), -i n. t. t. iur. i. q. *proscriptio (proposita) – (angedrohte) Achtung*: CHART. Ital. Ficker 470 (a. 1273) fuerunt predicti (sc. *malefactores*) legiptime requisiti et postmodum esbaniti, et non comparuerunt in terminum esbani-i nec postea.

**exbannio* (eb-, esbanio), -ivi, -itum, -ire. (ex et **bannire, cf. ital. sbandire*) *partic. perf. usu subst.: l. 69. t. t. iur. i. q. proscribere – ächten, bannen: 1 in univ.*: NECROL. II Apr. 4 p. 122 (a. 1167) comes ... eb-tus restaurationem dampni pro posse suo iurans laudavit. CONST. imp. II 394,3 rex ... eos (*adversarios Pisani communis*) ... -iri faciet ... et eos pro -tis habebit. CHART. Ital. Ficker 446 quod ipsi (*Senenses*) deberent facere -iri publice comune et homines de Urbeveteri ... et facere eis guerram. 2 *sub banno condemnare – mit Bann-*

spruch verurteilen: CHART. Ital. Ficker 346 p. 377,25 (a. 1233) fecit *nuntius domini imperatoris* per predictum iudicem ... Montalcinenses et eorum commune publice -iri, et -vit in quatuor mille marchis argenti. 3 *sub banno in ius vocare – unter Bannandrohung vor Gericht laden: v. p. 1489,62.*

**exbellator*, -oris m. *debellator, occisor – Bezwingler, Töter*: RHYTHM. 63,5,1 (*de Alexandro*) -r bestiarum, cunctaque, (exbellatur bestiarum cunctarum ci. *Zarncke*) progenies, multas feras interfecit, leones et bubalos, elefantes et unicornes, cadunt sine numero (*ordo versuum 2 et 3 mihi immutandus esse videtur*).

**exbello*, -are. *debellare, occidere – bezwingen, töten: v. l. 8.*

**exblato*, -avi, -are. (?a **bladum, cf. DuC. III. p. 341*) *fructus percipere (ex) – den Ertrag ernten (von)*: CHART. select. Loersch 54 p. 39,26 (a. 862) *Savigildus* hoc (sc. *curtem, terram et vineam*) ... invasit ... iniuste infra istos duos annos et -vit hoc iniuste.

excabia v. scabies. **excabrigio* v. **scabrigio*.

**excadentia* (sca-, -and-, -cia), -ae f. (cf. *ital. scadenza; v. Battaglia, Dizionario XVII. p. 734, nr. 8*) t. t. iur. *de feodis vel beneficiis ex decessu sine heredibus vel ex commissio ad dominum directum redeuntibus*: 1 *bonum caducum – heimfälliges Gut*: PETR. CAS. chron. 4,96 qui (*Robbertus*) huic monasterio privilegium fecit ... de sc-is. CONST. Melf. 1,87 si ... forte contigerit ... locationes -arum (-and- var. l.) nostrarum per privatos fideles nostros pro tempore postulari. ACTA imp. Winkelm. I 823 cum mandaverimus ... assignari sibi (sc. *fidei nostro*) ... tantum de -ciis (-ndenciis cod.) c u r i e nostre ... , quod provenirent sibi exinde sex uncie auri annuatim, et fuerit ei assignata ... in Suessa -cia una sita eqs. (ALEX. IV. registr. 411 de aliquibus bonis ad demanium seu -as c. pertinentibus). INNOC. IV. registr. B 311,1 p. 278,8 obligandi ... demania et scan-as ... concedimus ... potestatem. *saepi*. 2 *reditio (boni caduci) – Heimfall*: ACTA imp. Winkelm. I 210 p. 188,10 (a. 1221) castrum, cum fuerit Symeonis de Mamistra, qui sine legitimo ... herede decessit, iure ... ad demanium nostrum p e r -am ... devenit (920 p. 696,36. ALEX. IV. registr. 401 feudum ... ad curiam p. -am devolutum).

**excadentialis* (? -erit-), -e. t. t. iur. i. q. *caducus – heimfällig*: CHART. Burgenl. II 430 p. 293,14 (dipl. a. 1263) que (sc. *comitatus et castrum*) antea Nicolao ... concessione regia collata fuerant, sed eo demum decedente sine liberis ad manus regias sunt redacta et ideo ... quasi quedam possessio -is (excadentialis ed.) ad donationem regiam pertinere dinoscuntur.

excaecatio (-ce-), -onis f. 1 *caecitas – Blindheit: a proprie i. q. amissio aspectus – Erblindung*: CONSTANT. AFRIC. theor. 6,12 p. 27a^v aut ... aufertur totus (sc. *visus*), et hoc vitium exce-o dicitur, aut minuitur, et obscuratio nominatur. ALBERT. M. sens. 1,10 p. 25^b,25 quando alter (sc. *oculorum*) claudidit velamine pelliculae vel alio modo -is oculi. animal. 23,19 consequitur succionem eius (*caprimulgi*) ... hebetatio vel -o visus caprarum. b *translate i. q. caecitas mentis – Verblendung*: ARNOLD. LUB. chron. 5,15 p. 190,38 quasi per eorum (*Iudaeorum*) illuminati -em (execrationem var. l.) nostram ad Iesum excitemus devotionem. ALEX. MIN. apoc. 1 p. 13,20 quibus (*filiis Isarel*) fuit Deus illuminatio, Pharaoni -o et terror eqs. al. 2 *occaecatio, effossio oculorum – Blendung*: WILH. APUL. gest. 106 consiliis quorum fuit -o tanti perpetrata viri (i. *Romani Diogenis*), miseri capiuntur. OTTO FRISING. chron. 5,29 capit. p. 26 de exce-e Constantini. al.

excaecator, -oris m. *qui (mentem) excacat – (Ver-)Blender*: CAES. HEIST. mirac. I 8,69 p. 140,3 eum (*Annonem*) ecclesiarum fuisse demembratorem et civium suorum -em.

**excaecatrix* (-ce-), -icis f. *quae excacat – (Ver-)Blenderin*: EKKEB. SCHON. opusc. 7 p. 312,39 ne ... credideris ei (*Felicitati mundi*), quia fallax est, quia cordium exce-x est.

excaeco (-ce-), -avi, -atum, -are. *script. exe-: p. 1491,9. partic. perf. -cesatus: p. 1491,25. partic. perf. usu subst.: p. 1491,10. l. 8.*

1 *caecum reddere, occaecare – blind machen, blenden: a proprie: a in univ.*: LIUTPR. antap. 3,41 p. 95,3 hic (*Tiresias*)

[Antony]

... contra lunonem pronuntiavit, et luno irata -vit (cecavit C2) eum. *pass. i. q. caecum fieri, aspectum amittere – blind werden, erblinden*: METELL. Quir. 51^{tit.} de raptoribus, qui ... panes ... fratrum vinumque tulerant, excecatis. ANNAL. Pruf. a. 1239 (MGScript. XVII p. 607) Hartmannus abbas ... nimio fletu excecatus ... obiit. *al. β luminibus orbando*: CAPIT. reg. Franc. 45,18 quemlibet ... accusatum sine iusta discussione ... membris mancare aut -are. LIUTPR. antap. 5,10 capit. p. 129 de rege Hugone, qui Berengarium execare (excecare C2, excare C1) voluit. THIETM. chron. 4,21 comes ... ab excecatis (*i. Ewerkeri militis*) amico sagitta ... vulneratus est. *al. b translate de caecitate spiritali* ('[ver]blenden'): ARBEO Emm. 3 quod ... Pannoniensis plebs ... -tis oculis a veritatis luce, quae est Christus, maxime ydolis deserviret. HERM. IUD. conv. 10 p. 102,16 mentem meam lubrica delectatio et copulate mihi coniugis excecavit affectus. ALBERT. M. Matth. 11,26 p. 361,19 cum ... non sit ante ipsum (*sc. Dominum*) placitum de obtenebratis et -tis. *al. 2 obscurare, velare – verdunkeln, verschleiern, unverständlich machen*: ANON. tab. p. 151,25 nomina et cognomina -verunt sapientes in libris suis.

adi. excaecatus, -a, -um. 1 *clausus, caecus – geschlossen, 'blind'*: PAUL. AEGIN. cur. 233 p. 169,14 in exce-is (3,59,11 ἀποτυφλωθεισῶν) ... emorroidibus conveniunt his (*sc. cibis*) contraria. 2 *obscurus – dunkel*: ANON. miseric. 666 posuerunt philosophi in eo (*sc. modo istius operis*) libros excusatos conclauros et cooperuerunt a gentibus in eis suum quesitum.

excalceo (scolzo, -cio), -atum, -are. 1 *calceis exuere – die Schuhe ausziehen*: VITA Heinr. IV. 1 p. 10,23 hos (*caecos, claudos*) ipsemet -iabat. 2 *purgare, erudere – reinigen, ausräumen*: CHART. Ticin. 34 p. 79,6 (a. 1265) quod ... abbas et confratres teneantur et promiserunt facere scolzare et mon-dare ... rogiam, quando inpleta fuerit.

adi. excalceatus, -a, -um. *calceis exutus – unbeschuh, barfuß*: RHYTHM. 37,11,3 denudati vestibus ambulant, -i (*sc. qui avaro serviunt*). HUGO FLAV. chron. 1 p. 331,1 egrediuntur (*sc. homines pluviam precibus petentes*) indifferenter -iati, cinere et cilicio obvolvuntur, inclamant ... propiciationem Dei.

excaldo (sc-, esc-), -atum, -are. *partic. perf. usu adi.*: l.41. 46. *calidum reddere, fovere – erwärmen, erhitzen*: COMPOS. Luc. I 14 sc-to illo (*sc. petalo auri*) in foco batte. *al. FRAGM. mul. III 43 furforas ... tritici -tas mittis ad stomacho. ANTIDOT. Glasg. p. 152,11 ciliacis in pocionem vini ferrum es-es, mittatur, et bibat. FRAGM. falc. Verc. 75 tolle pulicinum tenerum ... et sc-a pectus eius ad focum eqs. leviter coquere – anrösten*: CONSUE. Eins. 61 predictis ... quattuor diebus pane -to utatur.

excalefacio (-atio), -factum, -ere. *calidum reddere, fovere – erwärmen, erhitzen*: COMPOS. Luc. Z 26 rade bas, quod habes inaurare, perunges modicum (*sc. commixtionem argenti vivi et auri*), -es eqs. Ps. ODO MAGD. herb. 344 fimi ... vaccae cataplasma recentis in foliis positum carbonibus -tum tur-gida fomento compescit vulnera lento. DYASC. p. 158^b radix eius (*pyrethri*) ... gustu -tiens vehementer et salivam provocans.

excalesco (-lisco), -ere. *calidum fieri – sich erwärmen*: COMPOS. Luc. X 30 Aprile mense et Magio -iscent[e] terra.

[*excaluit v. excolo.*]

**excambio* (sc-, scanb-), -ivi, -ire et **scambio* (-mnio), -are. (*ex et cambiare, cambire, cf. ital. scambiare*) *t. t. publ. et iur. i. q. commutare, permutationem facere – (aus-, ein)tauschen, einen Tausch vollziehen*: ACTA reg. Burgund. 71 (a. 975/90) quod sc-arent (*sc. abbas et Engela vidua*) inter se vineas. 167 aliquas terras scamniare. DIPL. Frid. I. 574 p. 46,10 quam (*terram*) Nicholaus episcopus pro quarta parte terragii de terra, que dicitur de Quartariis, fratribus -ivit (*inde ACTA imp. Stumpf 199 p. 279,34 [dipl. Heinr. VI.]*). CHART. ord. Teut. 116 p. 102,13 quod non possit unus nostrum (*sc. magistrorum*) in dominio alterius domus ... emere, appaltare, sc-ire nec eqs. CHART. Bern. III 81 quod nos ... bona sita ... in loco, qui dicitur Lustenberc, ... scanbivimus viris religiosiis ... pro duabus scopociis ... sitis apud Castel.

**excambium* (scamium, esc-, escha-), -i n. (*ab *excambi-*

are, cf. ital. scambio) *acc. sg. -o; l.3. t. t. publ. et iur. i. q. commutatio, permutatio – (Aus-)Tausch*: 1 *in univ.*: ACTA reg. Burgund. 154 (a. 1008) que (*regina*) isto scamio fecit. DIPL. Frid. II. 66 p. 133,33 confirmamus vobis (*sc. abbati et conventui*) ... ecclesias Butrani cum ... tenimentis ... suis iuxta -um, quod inde cum ecclesia Cusentina de tenimentis vestri monasterii contraxistis. CHART. Basil. A I 455 quod abbas et conventus ... dederunt Girardo ... in escha-um sive commutationem perpetuam, quicquid habebant apud Cortetele. 10 CHRON. Albr. a. 1213 p. 897,17 rex optulit -um, sed ille (*Fernandus*) ... non recepit (*ex Wilh. Arm.*). *saepius*. 2 (*commutationis recompensatio – (Tausch-)Gegenleistung*): DIPL. Constantiae 42 p. 132,3 quam terram ... imperator ... hospitali contulit ... in es-o redditus, quem habebat hospitale in castello Ydronti. DIPL. Frid. II. 44 pro ... terre Bovis -o (*antea: recompensatione*) dederunt parentes nostri ... Aloysie casale Burgii Epymellus. CHART. Anhalt. I 749 p. 555,24 (epist. papae) que omnia a ... Magdeburgensi archiepiscopo pro civitatibus Niempze et Cprewe ... in es-um recepistis. CHART. 20 Culm. 64 preceptor et fratres in restaurum sive -um prefatarum decimarum de bonis eorum ... decimas ... nobis ... assignarunt. *persaepe*.

**excancellarius*, -i m. *qui cancellarius fuit – ehemaliger Kanzler*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1085 p. 452,7 sententia anathematis ... promulgata est in ... Petrum -um. DIPL. Frid. I. 305 p. 120,39 concordantibus ... Regenoldo, -o iam archicancellario in Italia et adhuc Coloniensis ecclesiae electo, ... et aliis.

**excandentia*, -ae f. (*excandere*) *actio exardescendi, fervor – das Aufflammen, Glut*: VITA Serv. 9 p. 33,18 tantane angelis celestibus patientia vel animis terrestribus tanta furoris -a?

excandeo, -ere. *candere – glühen*: MAPPAE CLAVIC. 126 mitte (*sc. adamantem*) in ignem ... et -at (candet COMPOS. Luc. T 19; excandescat IOH. sacer. 149) per horas II aut III, donec candeat totus sufficienter.

excandescio (sc-, esc-, exsc-), -ui, -ere. 1 *de igne, calore: a proprie i. q. incallescere, candere – heiß werden, (er)glühen*: VISIO Godesc. A 20,1 ut, priusquam in se exurendos substantia ignis tangeret, calor inde procedens -ere faceret. *v. et l.35. rubere – rot glühen*: ANNAL. Her. a. 979 (MGScript. III p. 143,15) coelum ante mediam noctem usque prope diem -uit igneis radiis se ab aquilonali plaga in terram traicientibus. *b translate i. q. exardescere, effervescere, exaestuarere – (in Wut) entbrennen, aufbrausen, sich ereifern*: IOH. METT. Ioh. 79 ubi corrigendi locus advenerat, ibi linguam -ere et in verba acriter pungentia vehementi quodam terrore videres effundi. INNOC. IV. registr. A 613 p. 435,27 nec ecclesias ... draconis huius (*i. Frid. II.*) furor preterit, set ... eo ferocius es-uit, quo eqs. (*sim. URBAN. IV. registr. 553 p. 534,17 exs-ueret*). THOM. Tusc. gest. p. 495,30 Otho sc-ens in ira contra abbatem parat exercitum. *al. 2 de luce, candore i. q. elucescere, radiare, enitescere – (auf)leuchten, (er)strahlen, erglänzen*: *a proprie*: AGNELL. lib. pont. 63 in Italiae partibus lapidibus preciosis nullam ecclesiam similis ista (*sc. b. Apolenaris*), eo quod in nocte ut in die pene sc-unt (*cod., candescunt ed. perperam*). ALBERT. M. Matth. 1,6 p. 18,41 terrae motus factus est ... , lumen caeleste in eum (*Oziam*) -uit, et lepra percussus extra reges in horto quodam sepultus fuit. *b translate*: ALBERT. M. div. nom. 4,70 p. 181,49 prima ... processio, quae est in mentem, est secundum apprehensionem veri; deinde illud verum -it et eqs. (*cf. p. 181,59sq. apprehensionem ... veri absolute respondet processio luminis*).

**excanno*, -are. (*ex et canna, cf. ital. scannare*) *cannam pulmonis persecare – die Luftröhre durchschneiden* (*sc. ad avem exenterandam, cf. ThLL. V/2. p. 1351,37*): FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 50,26sq. -etur una grus, quanto artius poterit -ari prope fauces, et extrahatur cor.

excanto, -atum, -are. 1 *incantationem adhibendo removere – fortzaubern*: ANSELM. BIS. rhet. p. 173,12 -atur ... mater pro filicidio, ut patrari quidem possit facinus occulcius. 2 *rite canendo peragere – ordentlich zu Ende singen*:

[*Antony*]

RATHER. prael. 5,12 l. 329 missa ... excursa potius quam -ta vel ... aliquoties penitus neglecta.

***excipillatura** (sc-), -ae f. (cf. ital. scapigliatura) *actus capillum (ignominiose) dissolvendi, conscindendi* – das (schimpfliche) Lösen, Zerraffen des Haars: CHART. Ital. Ficker 472,4 (a. 1228) quod debitum malefici intelligatur pro assaltu cum armis facto, percussione, ferita, sc-a, vulnere eqs.

excipillo (sc-, -ilo), -avi, -atum, -are. *capillum (ignominiose) dissolvere, conscindere* – (in schimpflicher Weise) das Haar lösen, zerraffen: LEX Sal. Merov. 104 tit. p. 16 de muliere cessa vel -ilata (A1, sc-ta A17*). 104^{tit.} de muliere caesa vel -ta (-ilata, capillata var. l.). 104,1 si quis mulierem -verit, ut ei obbonis ad terram cadat, solidos XV culpabilis iudicetur. 104,3 si quis servus mulierem ingenuam percusserit aut -verit.

excipio v. excipio. [excarentes v. extraho.]

***excarnatio** (sc-), -ae f. *remotio carnis, actus discooperendi* – Entfernung des Fleisches, Freilegung: IORDAN. RUFF. equ. p. 112,1 si ... propter incisionem vel -em glandulae ... vena aliqua in sanguinem prorumpat. GLOSS. Roger. I A 1,5 p. 518,33 huiusmodi (sc. cranei) -es seu ruginationes numquam debent fieri nisi tempore claro lucido. WILH. SCALIC. chirurg. 2,1 p. 325^F procedo cum trypano tuo et cum sc-e seu scavignatione removendo os fractum (sc. cranei).

***excarnatura** (sc-), -ae f. (cf. ital. scarnatura) *pars carnis dissoluta, dilaniata* – Fleischfetzen: ROGER. SALERN. chirurg. 1,188 extra craneum (sc. fractum) ... sc-is (scama-is var. l.); GLOSS. Roger. I B 1,5 p. 516,32 id est quarteriis) ... infra se coartatis et constrictis eqs.

excarno (sc-), -atum, -are. 1 t. t. chirurg. i. q. *carne[m] remove[m]e, carne liberare, carnem removendo discooperire* – das Fleisch entfernen, vom Fleisch befreien, freilegen: ROGER. SALERN. chirurg. 3,604 dindimo hinc indeque sc-ta. WILH. CONG. chirurg. 1411 testiculus a predicta carne (sc. superflua excrescente) sc-etur. BRUNUS LONG. chirurg. 2,10 p. 127^C locum rupturae ... seca; deinde sc-a, donec didymus detegatur. IORDAN. RUFF. equ. p. 111,21 extrahatur ... glandula manibus eandem caute ungulis -ando. WILH. SALIC. chirurg. 1,52 p. 319^E removeatur tota pellis a nodo, et -etur; et tunc nodus ... extrahatur. al. 2 de pellibus i. q. *carne residua purgare, abraderere* – von Fleischresten säubern, abschaben: CHART. Bern. II 281 p. 309,13 (a. 1249) nullus pelles ante hostia in vico -are debet.

excarpo v. excerpo.

***excarpso** (sc-), -atum, -are. *excerpere* – in Auszügen entnehmen: CATAL. biblioth. A I 50 p. 254,12 (a. 822/38) paenitentiale I de canone sca<r>psatum. (*excerpendo*) *componere* – (in Auszügen) anlegen: CATAL. biblioth. A III 23 p. 76,8 (s. XIII^{med.}) due omelie de collectorio -to per anni circulum.

adi. **excarpsatus**, -a, -um. *compendiosus* – abgekürzt, Kurz-: CALEND. Karol. B p. 399,10 martyrologium -um.

excarpsum v. excerpo. ***excarritus** v. 2. *scario.

excavatio, -onis f. *cavatio, cavatura* – (Aus-)Höhlung: ALBERT. M. eth. I 68 p. 64,66 ultima gutta reducit in actum omnes actiones praecedentium ad -em lapidis.

excavo (scabo, escabo, -veo), -atum, -are. *partic. perf. usu adi.*: l. 61. *confunditur c. scabere*: l. 59. 1 *proprie i. q. cavare, (ef-, suf)fodere* – aushöhlen, (auf-, aus-, unter)graben: VITA Elig. 2,6 p. 698,1 terram sarculo scabare. p. 699,8 scabare (escabare, scabere, cavare var. l.) humum. CHRON. Bened. I 7 p. 216,19 tulerunt (sc. fratres) caput et maiora ossa quaedam (sc. s. Tertulini), ex caveato lapidi, (11 p. 219,5 et -eato lapide) imposuerunt, loco mundissimo collocabant. ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p. 207,30 qua arte -atur mons argentarius, qui apud Goslarium multis est cognitus. CHRON. Albr. a. 1193 p. 871,18 qui (monachus) totum cimiterium loci diligenter -ando fecit investigari (sc. tumbam Arturi regis). *subluere* – unterspülen: ANSELM. GEMBL. chron. a. 1129 p. 381,33 tanta inundatio ... pluviae fluvios ... inflavit, ut sata proxima diluerent et -rent. 2 *translate i. q. labefactare* – ins Wanken bringen: NOTKER. BALB. hymn. p. 82 nec ferarum morsus diri martyrum solidum -ant animum.

excauso v. excuso. **executor** v. exsecutor.

excedenter v. excedo.

***excedentia**, -ae f. (excedere) *nimietas, abundantia* – Übermaß, Überschuß: ANON. geom. I 4,25 p. 350,32 (cod. s. XII.) duplum continet unamquamque -am, (cod., unaqueque XIII -a ed.) et eius duplum -e tertiam. p. 350,34 ablatas (cod., ablatis ed.) ... -as ... divide in IV. ALBERT. M. metaph. 4,1,7 p. 170,31 sicut 'imparitas' et 'paritas' ... et '-a' (p. 1004^b, 12 υπεροχῆ) sive abundantia et 'defectus'. 10,1,3 p. 434,69 grave ... est, 'quod habet -am' in 'motu' et inclinatione gravis eqs. 10 *ibid.* al.

1. **excedo**, -cessi, -cessum, -ere. *script.*: ecc-: l. 57. *adde ACTA civ. Wism. A 791. ece-: l. 35. exe-: p. 1495,17. ?struct. c. dat.: l. 18,19. usu refl.: p. 1495,3. impers.: l. 66.*

1 *intrans.*: A *proprie et in imag.*: 1 *egredi, ex-, abire, abscedere* – herausgehen, -treten, weggehen, abziehen (aus): a in univ. EINH. Karol. 6 p. 8,23 non solum regno, sed etiam Italia -ere. WANDALB. marty. 447 Iulius (sc. mensis) haec orbi -ens sollemnia linquit. THANGM. Bernw. 1 p. 758,31 extra monasterium -ens. 27 p. 770,46 antequam Urbi -rent papa et imperator. al. b *evadere* – entkommen: THIETM. chron. 7,64

pedites ... laqueum ... paucis -entibus incurrere. c *de morte i. q. decedere* – scheiden (aus): HRABAN. epist. 2^a p. 383,12 sive ... me a presenti vita constiterit -isse. VITA Corb. 1 genitor ... rebus -ssit humanis. THIETM. chron. 2,42 luthita ... -ens ex hoc seculo VII. Kal. Novemb. CHART. Mog. A II 71 p. 141,17 cum ... carne -remus. al. absol. i. q. *demigrare, mori* – verscheiden, sterben: TRAD. Welt. 95 (ante 1133/35) si ... ipse (Adelbero) prius -ret. d *de exstasi*: FROWIN. explan. 7,4 l. 4 ut, qui m e n t e -unt, ... temperentur nostrae capacitati

(ELIS. SCHON. vis. 1,1 p. 1,25. al.) 2 *transire* – hinübertreten: CHART. Wirt. III 642 p. 117,32 (a. 1220) quod in arando ... casu fortuito -rent tam Engilhardus quam fratres in alterutrum. B *translate*: 1 *person.*: a *discedere, declinare* – sich entfernen, abweichen (von): LIBELL. prec. Trec. 1,17,11 numquam a malefactis excessi (v. notam ed.). CONC. Karol. A 56^A,66 p. 723,18 cum liqueat nos ... a ministerio nostro non minime -isse. EKKEH. IV. bened. I 42,11 cernis inoffensos

structura -ere (gloss.: non servare) sensus. al. elabi, excidere – entgleiten, entfallen: CHART. Heinr. Leon. 84 (a. 1171) ut nulla oblivione mentibus -at (sc. traditio). b *diminuere, desinere* – schwinden, 'ausgehen': FORM. Bitur. app. 5 que (sc. caritatem) in Christo, ut numquam -it, apud vos (sc. pontificum) abeamus. EPIST. var. I 39 p. 560,24 caritas ... ipsa numquam -at (excidit Vulg. I Cor. 13,8). c *transcendere* – hinausgehen (über): DIPL. Karoli III. 17 p. 31,7 iuratores ultra duodecim non -ant. DIPL. Ludow. Inf. 76 p. 213,18 ipse (Hil-demannus) ... ultra modum donationis -ssit subripiendo.

absol. i. q. *supra modum prodire* – das Maß überschreiten: MANEG. c. Wolff. 5 p. 53,14 si quid de meditationibus nostris -erit, ad normam illius (sc. christianae doctrinae) ... rescere (sc. debemus). absol. i. q. *altius procedere* – höher hinaufgehen: ROD. GLAB. hist. 4,10 p. 188,7 arbitrio vendentis pro libitu erat -ere seu accipere precium. d *delinquere* – sich vergehen, verstoßen, ausschreiten (gegen): CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 208,49 ut in eos (fratres) non solum verbis, sed etiam manibus -rent (sc. adversarii). CHART. Merseb. 283 p. 225,6 si ... ecesserit monetarius in pondere ... contra presens scriptum. HEINR. WIRZ. cur. 268 si ... -it dextera, corda gemunt.

ACTA civ. Wism. A 1025 Iohannes monachus -ssit contra ius civitatis in tantum, quod eqs. al. e *peccare* – sündigen: HINC. coll. 1 p. 72,2 si ut homo -erit metropolitani. CARM. var. III A 6,7,70 p. 625 heu, nimis -ssi; parce, benigne (sc. redemptor), mihi. 2 *impers. i. q. contingere, succedere* – gelingen, möglich sein: FORM. Senon. I app. 1^a p. 208,8 qualis causas ... mihi oppresserunt, ut cartolam libellis dotis ad ea (sc. uxorem), sicut lex declarat, minime -ssit facere.

II *trans.*: A c. acc. obi. exterioris: 1 *relinquere* – verlasen, hinter sich lassen: a *proprie et in imag.*: WALTH. SPIR. Christoph. I 5 in barbaras nationes patriam procul -ssit. THANGM. Bernw. 27 p. 771,20 clusas -ens Alpius ... superatis ... Agaunum adiit. de morte: ANNAL. Lem. a. 895 (MG Script. II p. 251,22; s. IX/X.) -ssit hominem Iordanus procon-

sul. WIPO gest. 1 p. 9,2 imperator ... hanc vitam -ssit. *de exstasi*: VITA Annon. I 2,24 p. 496^a,30 a nonnullis, quasi qui sese -isset, ... mirabatur. **b translate**: WIDUK. gest. 3,30 ut dictu fidem -at (*sc. narratio*). CONSUE. Marb. 312 quamvis nullius rei gratia ... temperatum incesum aliquando -ere debeant *fratres*. *al.* **2 superare** – *übertragen, übersteigen*: **a proprie**: BEDA hist. eccl. 4,11 p. 227,16 inventum est sarcophagum ... congruae longitudinis ad mensuram corporis adeo, ... ut ... mensura IIII digitorum in sarcophago corpus -ret. CARM. var. I 21,1,12 non alios (*sc. ac Olympum*) legimus montes -ere ventos. *al.* **geom.**: GERB. epist. math. I 9,3 solertia ... geometriae disciplinae particularis latera -entes abiciens *eqs.* ADALBOLD. sphaer. 3 qui (*cubus*) globositatem sphaerae ... angulis ... -at. PS. BOETH. geom. 392 hebes angulus est ... recti anguli positionem -ens. *al.* **b translate**: **a in univ.**: WALAHFR. carm. 76,25 -isse modum videor (VITA Heinr. IV. 11 p. 35,27 exederet. *al.*). NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 70,17 mensuram (LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 137,20. *al.*). HROTSV. Mar. 539 haec ... cuncta ... nostras ... fragiles -unt ... *vires* (ALBERT. M. metaph. 7,2,10. *al.*). WIDUK. gest. 3,18 p. 113,25 obsidio ... dum sexaginta ... dies -ret. HEINR. LETT. chron. 19,3 p. 126,34 numerum centenarium. *saepe*. **β vincere** – *übertreffen* (*ellipt.*: l.27): ARNO REICHERSB. apol. p. 41,13 quae (*formae*) ... in aliquibus ... invicem -unt et ab invicem -untur. ALBERT. M. serm. I 2 p. 37,22 principes gentium -ssimus in malitia. eth. II 5,2,10 p. 359^a,43 coriarius accipiens opus agricolae -it. *al.* *v. et p.* 1496,5. **3 transgredi** – *überschreiten*: **a proprie**: WALAHFR. Gall. 1,22 p. 301,23 ecclesiae limen -ens rex. EUPOLEMIUS 2,550 bovis (*i. signum zodiaci*) ungula metam -ssit. **b translate i. q. infringere, violare** – *übertreten, verletzen*: WANDALB. martyr. prop. 9 nonnumquam sanctorum nomina leges carminis -ent. DIPL. Loth. III. 121^f nolentes ... in aliquo terminos antecessorum nostrorum imperatorum -ere *eqs.* CHART. Naumb. I 221 p. 203,1 si qua ... persona ... presens testamentum ... -ere, absentare, temerare presumpserit. *al.* **irritum facere** – *außer Kraft setzen*: DIPL. Otton. I. 367 p. 504,23 omnibus apparuit iniustum ... ut posteriora scripta priora -ant. **B c. acc. obi. interioris**: 1 *perpetrare, committere* – *begehen, verbrechen*: CAPIT. reg. Franc. 273^B,3 qui ... quod contra hanc confirmationem -ssum (*excussum var. l.*) fuerit, emendare neglexerit. CHART. Eichsf. 76 p. 44,43 si quid forte -remus. CHART. Lüneb. VII 58 p. 47,38 si quis ... homicidium ... -erit. *al.* **2 inferre** – *zufügen*: LEX Ribv. 80 si quis ... colepus ei (*homini*) -erit (*excusset* -rit, *exciderit var. l.*). **adi. 1. excedens**, -entis. **1 nimius** – *übermäßig*: ALBERT. M. animal. 3,128 caliditas temperata gignit sanguinem, -s autem coleram rubeam. *ibid. iterum*. **2 superans, vincens** – *über-treffend, überlegen*: ARNO REICHERSB. apol. p. 41,11 sunt ... formae ... tales, quales dialectici dicere solent -es et excessas.

2. excessus, -a, -um. **1 oppressus, debilis** – *unterdrückt, schwach*: ALBERT. M. animal. 18,28 sicut ... ignis fortior et maior exurit ... ita e contrario parvus et -us ignis digerere non potest. **2 superatus, victus** – *übertrifft, unterlegen*: *v. l. 50*. **subst. 1. excedens**, -entis *m.* **1 is qui mente secedit**, ἐκστατικός – *einer der entrückt, ekstatisch ist*: ALBERT. M. div. nom. 4,127 p. 220,31sq. in eo, quod est aequale in sobrio et -e, non potest fieri excessus; ... caritas ... est aequalis in sobrio et -e. **2 is qui superat, vincit** – *einer der übertrifft, überlegen ist*: ALBERT. M. eth. I 721 p. 617,76 ut ... 'superexcessus' in potestate exaequet ... -em. **3 maleficus, peccator** – *Übeltäter, Sünder*: CAPIT. reg. Franc. 5 p. 11,41 ut ... -es ad viam recti itineris correctio pastoralis adducat. p. 12,7 ut ... universos -es ... correctionis fraena constringant. CONST. imp. II 261 p. 360,5 si ... pro suo excessu castrum vel munitiones suas ab -e ... peti contigerit.

2. excedens, -entis *n.* *quod superat, vincit* – *das Über-treffende, Überlegene*: IDUNG. PRUF. argum. 846 monachatus ... et clericatus non sunt contraria, sed -ia et excessa. ALBERT. M. bon. 311 personae se habent ut -ia et excessa. metaph. 13,1,1 p. 580,66 cum uno principia sunt 's et excessum' (p. 108^b,18

τὸ ὑπερέχον καὶ τὸ ὑπερεχόμενον). *al.*

3. excessus, -i *m.* *qui superatur, vincitur* – *einer der über-trifft wird, unterlegen ist*: ALBERT. M. eth. I 307 p. 262,37 'excellētis' est benefacere alteri, sed benefici ex alio est '-i' (p. 1124^b,10 ὑπερεχόμενον), et ipse vult excedere et non excedi. 723 p. 619,32 quamvis sit dissimilitudo ex ratione superexcellētis et -i.

4. excessum, -i *n.* *quod superatur, vincitur* – *das Über-troffene, Unterlegene*: *v. p.* 1495,70.71.72.

adv. excedenter. **1 supra modum, admodum** – *über alle Maßen, außerordentlich*: ALBERT. M. sent. 1,35,1 p. 176^b,1 sapientiam Dei -r laudantes dicimus, quod ... est ... omnis sapientiae ... causa. **2 excellenter, praestanter** – *in höchstem Maße, vorzüglich*: ALBERT. M. div. nom. 5,39 ipse (*Deus*) dat rebus perfectiones, quibus terminantur, propter suam perfectionem ... 'et' est 'finis oppositorum -r (PG 3,825^B ὑπεροχικῶς)'. Wellhausen

2. excedo *v.* 1. excido.

excellētia (-cia), -ae *f.* *script.*: (e)sc-: l. 52,55. *al.* exe-: l. 56. *al.* -ele-: l. 60. *al.*

1 praestantia, eminentia, eximietas – *Vortrefflichkeit, -züglichkeit, Außerordentlichkeit*: **A in univ.**: WILLIB. Bonif. 2 p. 10,17 *humilitatis* ... eius et caritatis -am (GODESC. SAXO conf. p. 76,32. epist. p. 50,30). VITA Paulin. Trev. 22 ob devotionis illorum -am tres argenteos immittentes (*sc. fenestrae cryptae*) recesserunt peregrini. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395^H unguentum aureum propter -am dicitur: *eqs. saepius. locut. adv. per -am i. q. κατ' ἐξοχήν, strictius – schlechthin, im engeren Sinn*: COMM. microl. 85 p. 123 tres tantum species symphoniarum esse per -am symphonias. HUGO HONAU. div. 27,6 recte ... forma dicenda est (*sc. natura divina*) etiam per -am, quae, cum sit forma, non est formata, sed *eqs. al.* **B sublimitas, dignitas, status excelsus** – *Erhabenheit, Würde, hoher Rang, herausragende Bedeutung* (*ferre de hominibus eorumque officiis; de re*: l. 38): **1 proprie**: DIPL. Otton. III. 27 ut nulla persona cuiuslibet dignitatis sive -ae ... abbatem ... molestare praesumat. EPIST. Hann. 24 p. 58,15 prebendam dignioris apud illum ... -e ... emit *praepositus*. BERNOLD. CONST. chron. p. 401,39 (ed. Pertz) de Latinis, quomodo ad Romanorum -am venerint, paucis dicamus. CHRON. Bened. II 3 p. 230,1 convenientibus illustribus et katholice -e personis. *saepe. usu plur.*: OTTO SANBLAS. chron. 21 p. 30,16 eos (*liberos suos*) facultatibus reddituum, -ciis dignitatum per sortitas provincias delegatiter sublimavit *imperator*. **2 meton. de personis, imprimis in allocutione vel titulo i. q. altitudo, celsitudo, maiestas** – *Höhe, Majestät, 'Exzellenz' (saepius c. gen. inhaerentiae, e. g. l. 50,56): a de laicis: α de rege, imperatore (imperatrice: l. 51; maiore domus: l. 49; duce, comite: l. 52, 57. al.)*: DESID. CAD. epist. 1,2 incolomem -am vestram superna pietas tueatur. 1,5 -am dominationis vestrae. HRABAN. epist. 46 p. 500,34 si ... hec (*sc. expositio*) benigne a vestra -a ... suscepta fuerint. CONC. Karol. A 10,1 pro animam sc-ae vestrae (*sc. Tassilonis ducis*). DIPL. Karoli M. 235 p. 324,44 id (*sc. munificentia*) nobis ad augustalis -ae culmen proficere credimus. DIPL. Otton. I. 138 regalis es-e auctoritatem. 410 nostrae celsitudinis ... exe-am. CHRON. Reinh. a. 1225 p. 601,37 in presencia lantgravii constitutus ait *archiepiscopus*: '-cia principum, nobilissima gemma Thuringorum *eqs. persaepe*. **β de quacumque persona nobili**: FORM. Marculfi 2,50 ad viros illustres laicos: ... quamquam vestra -elentia (-ae, -ciam *var. l.*) meae parvitate minimae sit cognita, tamen *eqs.* LIBER diurn. 55 ad patricium: ... quia ita esse -ae vestrae iudicium non latet *eqs. al.* **b de clericis: α de (archi)episcopo, papa (sacerdote, abbate sim.: l. 69,70. al.): LEG. Wisig. 2,3,1 magnorum culminum (*sc. episcoporum et principum*) -a, (culminum potestas aut pontificum -a *var. l.*). LULL. epist. 103 p. 227,7 divinitas -ae vestre (*sc. Bonifatii*) dignitatem ... custodiat. MILO carm. 1,4 p. 566,6 (epist.) siquidem erga exiguitatem meam tanta vestrae (*sc. Haimini sacerdotis*) -ae benignitas vigit, ut *eqs.* WIBALD. epist. 123 p. 196,31 quicquid ... nostra parvitas presens -ae vestrae (*sc. fratrum et praepositi decanice*) in hac causa posset suggerere. *al.* **β de quocumque clerico**: TRAD. Frising. 1438^a**

[Niederer]

p. 293,43 (a. 1034) -a clericali nobilitateque militari ac familia, (clericis, militibus ac familia 143^{8b})... peractum. *Copportunitas* – *Vorzug*, -teil: TRANS. Libor. I 2 p. 189,18 loca ..., quae et naturali quadam -a et populi frequentia prae cetera oportuna videbantur, elegit.

II *abundantia, extremitas* – *Überschuß, Extrem (usu philos. et natur.)*: ALBERT. M. meteor. 2,1,18 p. 534^a,20 quod unum (sc. contrariorum) ... sit vincens, alterum remittens aliquid de -a ipsius (*frigoris*). anim. 2,4,1 p. 149,62 manifestum est, 'propter quid -ae (p. 424^a,29 ὑπερβολαί) sensibilibus corumpunt sensum, quoniam' -ae excedunt harmoniam. animal. quaest. 12,2 p. 225,49 quod formae elementares actu sunt in mixto sub quadam refractione et remissione et temperamento, quia remittuntur eorum qualitates ab -is. *ibid.* al.

excello vel rarius excelleo, -cellui, -ere. *script.*: sce-: p. 1498,3. *exe-*: l. 25. p. 1498,14. *al.* *exul(o)*: l. 60. -el(o): p. 1498,1,3.

1 *intrans. i. q. eminere, praestare, clarere* – *herausragen, sich auszeichnen, hervortun, 'glänzen' (spectat ad nobilitatem: l. 22)*: a *de anim.*: HRABAN. epist. 28 p. 444,30 super omnia -ens maiestas (sc. Dei) ... augustum ... protegat. AGIUS vita Hath. 6 studebat ..., sicut loco -bat, ita et vita praestare. RUOTG. Brun. 41 p. 44,16 cuius (regis) consiliis ... interluit et inter primos (*i. principes*) -uit. GESTA Lob. 24 p. 327,48 tanta ... in eo (*abbate*) humilitas -bat (*exe- var. l.*), ut *eqs. saepe*. b *de rebus*: EINH. Karol. 33 p. 40,24 quae (*mensa*) ceteris et operis pulchritudine et ponderis gravitate multum -it. WANDALB. mens. 168 Iulius a magno ... -et Caesare dictus. *al.* 2 *trans.*: a *excedere* – *hinausragen (über), überschreiten (in visione: l. 35)*: EPIST. Worm. I 30 p. 56,23 qualiscumque spissitudinis orbis (sc. *campanae*) sit, eam et insuper duos digitos ea pars batelli habeat, que -it orbem. HILDEG. scivias 3,5 l. 85 apparebat velut caput mirabilis ... , tantae videlicet altitudinis a terra, quanta erat altitudo ipsius anguli, non tamen eum -ens, sed *eqs.* b *superare* – *überreffen, -ragen*: ALFAN. premn. phys. 8,15 p. 84 ut hoc (sc. *tactu*) ... et gustu cetera -at (*cf. PG 40,653^B πλεον ἔχει*) homo animalia. CHART. Burgenl. I 413 quia utilitas et redditus ville Praytunprun proventus ville de Gherolt in magno -bat. ALBERT. M. Iob 24,1 'qui autem noverunt eum' (*Deum*), immensum scilicet et -entem omnia creata *eqs. al.*

adi. excellens, -entis. 1 *proprie i. q. superus* – *oben gelegen*: REGISTR. abb. Werd. 2,24 p. 54,6 (s. IX^{ex}/Xⁱⁿ) de materna ... hereditate: ... in superiori Thirbirgi una virga dimidia ... , in -issimo Ubinhem pertica dimidia. 2 *translate*: a *eminentis*, *eximius*, *egregius*, *bonus* – *herausragend, ausgezeichnet, vortrefflich, gut*: a *in univ.*: HUGEB. Willib. 6 p. 106,21 quis illo pietate prestantior, humilitate -ior? DIPL. Loth. I. 32 p. 109,2 quanto perfectius ... scit (sc. *imperator*) apostolicis documentis sibi -iorem demonstratam viam, ut *eqs.* IDUNG. PRUF. dial. 1,132 in sanctitate docta et eloquente sapientia episcopos ... -i dono Dei supergressus (sc. *abbas*). *al.* b *magnificus*, *speciosus* – *prächtigt, ansehnlich*: WALAHFR. Wett. 539 quantum nulla potest intentio mentis in usum claudere tractandi ... aut decus -ens veris disponere verbis. exord. 6 p. 479,28 'templum dictum est quasi tectum amplum', unde et -ioribus (excolentioribus *var. l.*) aedificiis hoc congruit nomen. DIPL. Frid. I. 502 p. 433,27 ecclesia ... -issimo opere constructa. γ *opulentus*, *delicatus* – *üppig, köstlich*: BERNO epist. 29 p. 65,11 postquam exu-ioribus epularum dapibus esuriem de ventre expellunt divites *eqs.* b *altus*, *illustris*, *sublimis*, *nobilis* – *erhaben, vornehm, edel*: a *in univ.*: CAPIT. part. Saxon. 1 ut ecclesiae Christi ... non minorem habeant honorem, sed maiorem et -iorem quam *eqs.* CHRIST. STAB. Matth. 56 istae tres linguae (sc. *Hebraica, Graeca, Latina*) -iores in toto mundo sunt. DIPL. Otton. II. 259 nullus comes vel iudex aut quelibet -s *persona* (TRAD. Salisb. I 145 p. 321,2 -iori personae. *al. sim.* CONST. imp. I 277 p. 383,9 testes aderant principes, nobiles, -es viri.) b *in titulo honorifico, fere de rege, imperatore (imperatrice: p. 1498,6; duce, comite: p. 1498,4,7; clericis: p. 1498,9sq.)*: ALCUIN. epist. 126 p. 187,11 haec vestrae -issime (extol-issime *var. l.*) sapientiae ... in me-

moriam revocare curavi. FORM. Bitur. 10 vestram -elente ter-raenae culmenis gloriam. 11 dominum ... in infolis regalibus -elenti (scelenti *cod.*) universale ecclesiae filium. EPIST. var. 8,8 (ed. B. Bischoff. Anecdota. 1984. p. 135) Roberti -issimi comitis ... memoriam. DIPL. Heinr. IV. 293 p. 385,10 interventu -issime matris nostre Agnetis imperatricis. CHART. Brixin. 149 p. 161,10 contra dominum -em Ludovicum ducem Bawarie. *persaepe. de clericis*: STEPH. Wilfr. 60 (61) p. 256,7 tua, ... archiepiscopo, praesentia -issima. EPIST. Bonif. 59 p. 110,3 -issimo patri atque apostolico pontifici. EPIST. var. 3,18 (ed. B. Bischoff. Anecdota. 1984. p. 129) ut ... non inmemores sitis ... Hugonis -issimi abbatis. *al.* c *magnus, gravis, notabilis* – *groß, bedeutend, wichtig (usu subst.: l. 17)*: WIDUK. gest. 2,38 humillima monasteria auctoritate temptavit, ut ad -issima (*exe-*, *excellentissima var. l.*) aequaliter procederet *pontifex*. VITA Mathild. I prol. p. 110,13 plura ... omisimus, quia sufficere, si tantum -ia notarentur, credidimus. ALEX. MIN. apoc. 17 p. 371,5 'septem capita septem montes sunt', id est -es provinciae. CHART. Mehl. 1491 p. 603,4 memoria cum vigiliis ... , nisi festum -s intervenerit, perhenniter ... peragatur. d *acutus* – *von hoher Tonlage, hoch (klingend)*: a *gener.*: HROTSV. Pafn. 1,6 sicut pressi -esque soni armonice coniuncti quiddam perficiunt musicum, ita *eqs.* β *t. t. mus. de tetrachordo hyperbolaeo q. d.*: SCHOL. enchir. 1,338 primum ... , quod est humil-lus, grave tetrachordum nuncupantes, secundum finale, tertium superius, quartum -s. HERM. AUGIENS. mus. p. 40,34 -s *quadrichordum* non de maiori dignitate, sed de acutissima vocis qualitate nomen accepit. PS. BERNO mens. monoch. 5,11 quintum *tetrachordum* ... , quod est PQRS, hyperboleon, id est -s, dicitur. *usu subst. de singulis vocibus tetrachordi*: MUS. ENCHIR. 1,57 in quibus (*sonis*) primum et humillimum constat tetrachordum gravium ... ; deinde -ium. PS. HUCBALD. ton. 66 sequitur modulatio psalmi elevata usque in deuterum -em. ANON. mus. Bernhard I 1,7 sunt ... haec tetracorda principa-lum, mediarum, coniunctarum, divisarum, -ium (*cf. Boeth. mus. 1,26*). *al.* e *abundans, superfluus, extremus* – *überschüssig, extrem (usu philos. et natur.)*: ALBERT. M. animal. 1,169 quod ... calor habundans et frigus -s (*cf. Avic. canon. 3,4,1,1 p. 217^b superflua*) venient per ipsum (*sc. foramen auris*) ad cerebrum *eqs.* 12,37 calidum ... in -i (*sc. modo*) est calidum liquefactivum eius, quod tangit. *ibid.* al.

adv. excellenter. 1 *praestanter, eximie, bene* – *vortrefflich, gut*: WALAHFR. carm. 21,23 haec (*Gallia*) ... melius dicata Christi signis, ... -ius has togas frequentat, quas *eqs.* HROTSV. lib. 2 praef. 2,3 cum ... scientia longe -ius sitis (sc. *sapientes*) perfecti *eqs.* WIPO gest. 6 p. 28,9 -issime rem publicam ordinavit rex. MANEG. c. Wolfh. 6 p. 55,15 quos (*tractatus*) utiliter et -r ad honorem sancte ecclesie edidit Origenes. *al. spectat ad dignitatem*: HIST. de exp. Frid. imp. p. 94,27 qui (*papa*) ... regem et reginam augustali dignitate -r sublimavit. 2 *singulariter, egregie, valde* – *außerordentlich, besonders, sehr*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,5 l. 36 Christus ... in gloria est Dei patris; alia quippe gloria nuncupativi Dei et adoptativi filii, et valde longe -ius alia est gloria veri Dei verique filii Dei, quae *eqs.* DIPL. Loth. I. 111 p. 260,1 misericordiam divi-nam nobis -ius propitiandam. ALBERT. M. meteor. 2,1,3 p. 521^b,27 supremum (sc. *aeris interstitium*) ... est -r calidum et siccum *eqs. al.*

excelsitudo, -inis *f. gen. sg.-e: l. 66*. 1 *altitudo* – *Höhe*: HRABAN. univ. 14,28 p. 408^D pyramis est genus sepulcrorum ... fastigiatum ultra omnem -em (*cf. Isid. orig. 5,11,4 excelsi-tatem*), quae fieri manu possit. 2 *sublimitas, celsitudo* – *Erhabenheit, Höhe (in titulo honorifico: l. 66,68)*: GERHON. haer. 2 p. 1170^C tribunal Domini appellans maiestatis eius -em, quae omnibus ... apparebit (*sim. glori.* 16 p. 1129^C). ACTA imp. Winkelm. II 1234 excellentie (-e *var. l.*) nostre indignationem se sentiat incursum. CHART. Lub. I 116 (epist. papae) quod ... -em tuam (sc. *regis*) monemus ... , quatinus *eqs.* ALBERT. M. cael. hier. 3,3 p. 57,32 est ... 'causa omnis hierar-chiae' ... et 'omnis sacri ... secundum supereminentem -em,' (*cf. PG 3,165^C κατὰ τὸ ὑπερέχον ἐξηρημένον*). *al.*

excelsus, -a, -um. *script.*: xc- (*in abecedario*): RHYTHM.

[Niederer]

81,41,1 (var. l.). exe-: l.37. -ell-: l.9. form. nom. sg. f. -is pro nomine sanctae cuiusdam fictae (in lusu verborum): YSENGRIMUS 2,61 (cf. notam ed.).

1 adi. (usu subst.: l.21): a proprie i. q. celsus – hoch (auf-
ragend): WALTH. SPIR. Christoph. II 2,38 aspicias – as muro-
rum ... pinnas? DIPL. Ludow. Germ. 179 p. 258,14 de Eichhu-
san tendit immunitas – am plateam usque ad duos tumulos.
MARIAN. chron. a. Chr. 382 portavit Elifius caput suum in
montem – lsum. ALBERT. M. animal. 2,35 quorum (bubalorum
silvestrium) sunt cornua maxima et – a valde. saepius. b trans-
late: a eminens, egregius – herausragend, vortrefflich: LI-
BER diurn. 77 p. 83,9 sit – a in Deo humilitas (sc. praelatorum);
quia per hanc electi arcem celestium munerum possederunt. β
altus, illustris, sublimis, nobilis – erhaben, ehrwürdig, vor-
nehm: GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 1 – a prosapia Alamanno-
rum ... ortus. DIPL. Heinr. III. 203 p. 264,19 imperialem sub-
limitatem concedet, ut, quanto ceteris dignitatibus – ior colitur,
tanto eqs. DIPL. Heinr. IV. 429 persona ... – a vel ima. CARM.
de Frid. I. imp. 164 – issime regum. al. spectat ad res divinas
(usu subst. de Deo: l.21. al.): HRABAN. carm. 39,13,5 solus
Deus in saecula, ... – us in caelestibus. 39,29,1 – us visitaverat,
quos iam sanos reliquerat eqs. CHRIST. STAB. Matth. 10 p.
130^C doctrinam evangelicam, – am in praedicatoribus.
THIETM. chron. 6,20 dextrae mutatio – ae (cf. Vulg. Ps. 76,11
– i). al. γ acutus – hoch (klingend), von hoher Tonlage (usu
mus.): AUREL. REOM. mus. 11 p. 45^b,26 quamquam a palatinis
ob – iorem vocis modulationem de primo intonatur antiphona
tono. PS. BERN. mens. monoch. 8,10 – iores (modos) magis-
tros, inferiores vero discipulos appellamus. δ elevatus, clarus
– laut: HRABAN. hom. I 50 p. 92^D risum – um et excussum non
amare. AMALAR. off. 3,29,1 quare dominica oratio dicitur – a
voce, cum ceterae secreto dicantur. RUD. FULD. mirac. 4 con-
fluentibus ... populorum turbis et – a Deum voce laudantibus.
al. 2 subst. neutr.: a altum, caelum – Höhe, Himmel (usu
plur.: l.37.41. al.): WILLIB. Bonif. 9 p. 56,23 quod ... ab imo
in – um usque construeretur structura. WALAHFR. carm. 25^a,2,1
laus in – is ... dicitur. ORD. iud. Dei B II 3^b agius in exe-
is. WIDUK. gest. 2,1 p. 65,11 omnis populus dextris in – um (cae-
lum var. l.) levans ... inprecatur sunt prospera novo duci. AL-
BERT. M. veget. 4,56 sicut diximus in Meteoris, ubi scientia
– orum tradita est. b templum, ara – Heiligtum, Altar: AL-
BERT. STAD. chron. p. 287,18 iste (Hosea) ... idolatriam cum
– is destruxit (cf. Vulg. lev. 26,30).

adv. excelse. 1 alte – erhaben: RADBERT. corp. Dom.
20,38 longe ... – ius ac praeminentius vita illa, quae absconsa est
cum Deo, ... illo saginatur cybo et potu, quam eqs. rhet. i. q.
sublime, sollempniter – in gehobenem Stil, feierlich: CHRIST.
STAB. Matth. 2 p. 1280^A Lucas ... longius et – ius repetens et
nomen imperatoris et nomina consulum ... adnotavit dicens:
'eqs.' 2 voce elevata, clare – laut: CONSUE. Eins. 12 dum
'te Deum laudamus' – e cecinerint. DONIZO Mathild. 1,1340
omnibus – e dignum clamantibus esse eqs.

excendo v. exscendo.

*excentricitas (–icas), –atis f. (*excentricus) positio de
centro declinans – Exzentrität: PS. BEDA mund. const.
1,222 quod maius spatium ibi (sc. in geminis) habeat sol com-
plere quam in aliis signis, ubi absis eius tam alta non est, quod
patet in – cate.

*excentris, –is. (ex et centrum) extra centrum circuli po-
situs – exzentrisch, außerhalb des Kreismittelpunktes befind-
lich: PS. BEDA mund. const. 1,321 hoc (sc. solem in uno signo
diutius quam in alio morari) inde evenit, quod absis sua (sc.
solis) – s est. 1,425 spere (sc. planetarum) terram habent cen-
trum, sed absides sunt – es. HERM. CARINTH. essent. 1 p.
136,26 quoniam – is eius (Veneris) circulus ... idem fere est, qui
et solis. ibid. al.

*excentricus v. *eccentricus. excepte v. excipio.

exceptio (–cio), –onis f. script.: ecc-: p.1500,7. –pzio: p.
1500,2.

I de actione excipiendi: A iur. et canon. (publ. et eccl.: p.
1500,10): 1 obiectio, contradictio – 'Einrede', Einwand: a
strictius de condicione reum damnatione eximente, quae ac-

tori opponitur: CHART. Ital. Ficker 73 p. 100,11 (a. 1076)
quam (sc. praescriptionis) Sigizonis – zionem pars ... cenobii
allata replicatione infirmavit affirmans eqs. CHART. episc.
Halb. 421 p. 376,21 quod (sc. decimationem ad ecclesiam
suam pertinere) ... abbas ... probavit per testes omni – e maio-
res. CHART. Bund. 960 p. 390,30 renonciando privilegio fori et
omni alteri iuri et auxilio et ecc-*i. persaepe*. b latius: a de
obiectione a papa contra imperatorem coronandum prolata:
BURCH. URSB. chron. p. 77,23 cepit papa frivolis insistere ob-
iectionibus et – bus, quatinus ipsum (Philippum) impediret sen-
tentiam obiciens ei excommunicationis. β de impugnatione:
CHART. civ. Erf. 218 p. 136,5 (a. 1267) ut eadem littera ...
propter mei sigilli carenciam – cionis salva maneat et illesa, litte-
ram hanc sigillo civitatis Erfordensis disposui sigillari. 2 con-
dicio, clausula, restrictio – Bedingung, Vorbehalt, Einschrän-
kung: DIPL. Karoli III. 171 p. 277,22 totum in integrum sine
ulla – e vel minoratione ... concedimus. DIPL. Heinr. III. 351
p. 478,33 hec omnia ... illa – e stabilimus et confirmamus ...
nisi eqs. CHART. Argent. I 164 libram unam debet portarius
distribuere ... salvis ... legitimis – bus, per quas ... iuste ... se
poterit excusare. al. 3 exemptio, liberatio – Exemption,
(Her-)Ausnahme, Befreiung: CHART. episc. Hild. I 431 p.
421,20 (a. 1184) pro recognitione huius (sc. immunitatis) – is ...
abbas ... dimidium mansum ... prebende assignavit. 717 quod
... quatuor areas ... ordinationi nostre reservavimus et excepi-
mus – em ipsam protestantes in capitulo nostro. ACTA imp.
Winkelm. I 404 p. 351,26 quatenus nullus sit, qui contra pre-
sentem concessionem et – em nostram ... venire presumpserit
(antea: concessio et exemptio). B log. i. q. ablatio, remotio –
das Entfernen, Wegnahme: ALBERT. M. top. 8,1,4 p. 499^b,32
si respondens ... per instantiam prohibeat et impediatur inducti-
onem in omnibus, tunc opponement oportet esse auferentem il-
lud per – em, in quo est instantia, et reliqua inducere ad univer-
salem. p. 500^a,35 quod propositio in toto falsa verificanda est
per – em partis, pro qua falsa est. ibid. al. C usu communi: 1
exclusio – Ausnahme: CAPIT. reg. Franc. 266,2 quo (sc. ad
placita) ... omnes (homines) ... sine ulla personarum – e (ac-
ceptione var. l.) vel excusatione aut dilatione convenient.
DIPL. Otton. II. 219 habeant monachi ... sine – e persone, sine
respectu pecuniae ... abbatem eligendi liberrimam optionem. al.
2 excerptum, expositio brevis – Exzerpt, Auszug, Abriß: LI-
BELL. de conv. Baiuv. tit. p. 90,2 incipiunt quaedam – es de vita
... Roudberti. BALTH. Fridol. lib. 2^{itt}. p. 250 incipit – o de mi-
raculis sancti Fridolini. al. v. et p. 1502,63. 3 eximietas, excel-
lentia – Vortügllichkeit, Erhabenheit: LAMB. TUIT. Herib.
1,11 p. 188,1 non – i quorumdam (i. sanctorum) quisquam eum
comparaverit, qui 'spiritu omnium iustorum plenus' fuerit.

II de actione suscipiendi: A susceptio – Übernahme:
OTTO FRISING. gest. 2,35 p. 144,16 nullus ad periculorum – em
nec conductitius eo (principe) parator. B receptio – Auf-
nahme, Empfang: 1 in univ.: CONC. Merov. p. 105,13 pere-
grinorum. LUP. FERR. epist. 21 p. 30,17 post sollempnem – em
quaesivit rex, quidnam eqs. GERH. psalm. 34,8 p. 355,13
ubi (sc. in via) triumphalis – o regi parabatur. CHART. Wirt. III
667 hospitum. al. 2 de reliquiarum solemnem repositione:
TRANSL. Tib. prol. (MGScript. XV p. 393,7; s. XIⁱⁿ) martiris
adventus et – o corporis eius ... describitur. HUGO FLAV.
chron. necrol. p. 287,48 – o sanctarum reliquiarum Flaviniaci. al.
C descriptio, notitia – Aufzeichnung, Notiz: IOTS. Odil. 2,2
plurima ... ipse non vidi, sed duobus monachis ... per – em
(adnotationem var. l.) fratris Bosonis ... referentibus agnovi.

exceptis v. excipio.

exceptivus, –a, –um. 1 iur.: a exceptus, exemptus – (her-)
ausgenommen, exempt: TRAD. Bur. 55 (ArchZ. N. F. 20. 1914.
p. 28,11; s. XII^{med}) molendinum ... cum curtalibus et VI agris
– e sug potestati retinuit. CHART. Rhen. inf. II 419 p. 227,16 nos
... eisdem bonis – is (antea: exceptis) omnibus renunciamus
eqs. b exemptione fultus – auf einer Exemption beruhend:
CHART. Austr. sup. II 215 p. 209,27 (dipl. a. 1254) cum ... ad
nos pertineat monasterium, ei gratiam et favorem impendere
(sc. volumus) singularem, cum – e accionis ecclesia dici possit,
... omnia iura ... confirmamus. 2 rhet. i. q. exceptione, ob-

[Niederer]

iectione fultus, translativus – auf einer Einrede, einem Einwand beruhend, entkräftend (de re v. Lausberg, Rhetorik. § 90): ANSELM. BIS. rhet. 1,17 p. 135,6 quattuor nominavit Tullius constitutiones: coniecturalem, finalem, -am, qualitativam (cf. Cic. inv. 1,10 translativa). 3 gramm. i. q. exclusorius, restrictivus – ausschließend, einschränkend: ALBERT. M. Matth. 11,27 p. 362,63 dictio -a, quae sequitur, cum dicitur: 'nisi filius', excludit respectu essentiae eqs. (summ. theol. I 14,59,4 p. 593^a,32). euch. 6,2,1,1 p. 365^a,40 praepositio 'praeter' ... non est -a, sicut quidam male intelligentes existimant, sed potius ponitur ibi pro 'iuxta'.

adv. exceptive. gramm. i. q. significatione exclusoria, restrictive – in ausschließender, einschränkender Bedeutung: ALBERT. M. pol. 7,5f p. 665^b,21 'nisi ad iniusta agentes': 'nisi' ponitur hic -e. summ. theol. I 14,59,4 p. 593^a,49 'nemo bonus, nisi solus Deus': ibi ... haec dictio 'nisi' tenetur -e et excipit a communitate istius nominis 'bonus'.

1. **excepto**, -avi, -atum, -are. script. sc.: l.23. adde CHART. Ital. Ficker 21 p. 27,49. 1 **excipere**, **excludere** – (her)ausnehmen, ausschließen: a iur.: CHART. Basil. A I 35 p. 73,4 (a. 728) in iure ... monasterii ... omnia ..., nisi quod superius -vimus, totum et ad integrum trado. CHART. Ital. Ficker 21 p. 27,23 sc-tum modica terrola, quod ipse Ermerari socero eius dederat eqs. CHART. Bund. 462 promitto ... ecclesie ... defendere ... ab omni homine ... -to hoc de foris, quatenus ministri ... ecclesie non possint ... sedimen alienare. al. b usu communi: ANNAL. Ianuens. IV p. 159,28 omnes Ianuam reversi sunt centum de ... melioribus -tis, qui eqs. 2 **suscipere**, **haurire** – (in sich) aufnehmen: HEIRIC. Germ. I 6,498 -at (sc. paralytica sub feretro sancti recumbens) placidum sopita peste vigorem.

2. **excepto v. excipio.**

exceptor, -oris m. 1 **notarius**, **tabellio**, **scriba** – (Urkunden-)Schreiber, 'Sekretär' (de magistratu curiali, imperiali; magistratu optimatis cuiusdam: l. 38): a strictius: LEG. Lang. p. 658,19 scripsi ego Vitalis ... subdiaconus, -r civitatis Placentinae (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 599 adn. 4). FORM. Augiens. C 4 cum ... istum (fratrem) auferamus et -em nobiscum deducimus. DIPL. Loth. III. 1218 (spur. post 1137) qui (Petrus Diaconus) ab imperiali serenitate logotheta a secretis, -r, auditor et cartularius ... constitutus erat (cf. notam ed. p. 208,15qq.; sim. EPIST. Wibald. 10. PETR. CAS. chron. 4,125 p. 600,30; de re v. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 504 adn.). al. b **latius i. q. (de)scriptor** – Aufzeichner, -schreiber: WOLFARD. Waldb. 4 prol. 308,1 sciat lector ... me non signorum esse factorem (fictorem var. l.), verum fidelissimum -em. 2 **exactor** – Eintreiber: FRUTOLF. chron. a. 714 invenerunt (sc. coniuratores) ... hominem indigenam, ... qui publicorum tributorum erat -r (cf. Anast. Bibl. chron. [PG 108,1350^C], ex Theophanis chronographia [PG 108,781^A ἐκλήπτορα]).

exceptorius, -a, -um. **receptorius** – aufnehmend, fassend: RUP. TUIT. off. 7,15 l. 693 quae ... mora fieret, ut ... descendente ad inferos ... sole non statim relucere illa vascula lucis -a, id est electorum animae (item trin. 35,26 l. 1389)? **subst. neutr. i. q. receptaculum** – Gefäß: RUP. TUIT. loh. 1,721 verbum universum, quando carnem suscepit, congruum sibi -um, id est animam rationalem, non omisit.

exceptu, exceptum v. excipio. excecutor v. exsecutor.

excequor v. exsequor. excerc v. exerc.

excerebro, -avi, -atum, -are. script.: exte- (fort. per confusionem c. exterebrare): l.68.p.1502,7. -erre-: p.1502,7.

1 **proprie i. q. cerebro privare, (cerebro excutiendo) occidere** – den Schädel einschlagen, erschlagen (de animalibus: l. 65): UNIBOS 46,3 ut clam boves -ent, interfectos excorient (sc. praepositus et presbyter et maior). OLIV. hist. Hieros. 23 p. 36,1 mulier ... fragmen mole proiecit super caput eius et ext-vit eum (Abimelech; cf. Vulg. iud. 9,53 confregit cerebrum eius). CHART. episc. Spir. 387 p. 351,12 per que (vulnera) -tus fuit decanus ita, quod cerebro ex capite totaliter effuso eqs. al. v. et vol. II. p. 1439,64. in imag.: EKKEB. SCHON. opusc. 1 p. 237,12 quem (sc. principem huius mundi) ... nostra Maria

-vit, quando optimam partem vite continentis elegit eqs. 2 **per compar. et translate:** a stupefacere – betäuben: EBERH. ALEM. labor. 954 pervigilata tibi (sc. magistro) face nocturna recitata saepius -at lectio mane caput. b **pass. i. q. delirare** – von Sinnen sein: TRANSL. Dion. Ratisb. 35 p. 369^b,7 volvitur pavimento, saepius assurgere conatus velut -tus (add. p. 396, exterr-tus ed.) et amens revolvitur abbas. BERTH. ZWIF. chron. 20 p. 208,6 pestifera potione ... hausta mente alienatus ac veluti -tus ... est mortuus Werinherus.

10 **adi. excerebratus**, -a, -um. **demens**, **stultus** – verrückt, 'hirmlos': GUNZO epist. 4 p. 27,2 quis tam -us est, ut putet verba sacri eloqui stringi regulis Donati?

excerno, -ere. **secernere**, **egerere** – ausscheiden: Ps. ARIST. probl. 37 quare, si multum luxoriantur, sanguinem emittunt? :: quia semine substantiae effusum -tur.

***excerotes v. xerotes.**

excerpo, -psi, -ptum vel **rarius** -psum, -ere. script.: scar(a)p-: l.30.53.54.55. al. ecce-: l.59. exe-: l.36. -carp-: l. 33.56. adde AETHICUS p. 173,13.

20 1 **proprie:** a **carpere**, **legere** – ablesen, pflücken (in imag.): HUGEB. Willib. praef. p. 87,2 ex multis frondosum frugiferum-que arborum florum varietate honustorum ... saltim extremis in ramis ... pauca -ere ... me libet. b **dilacerare** – zerfleischen, reißen: VITA Corb. 10 ursus ... sagmarium viri Dei -ens comedit. c ?**exstirpare**, **excidere** – ?ausrotten, töten (in loco obscuro): MARIAN. chron. a. Chr. 1098 (vs.) multum ob-

25 -tos legimus barbaricos reges iustificandos gesta-que turbida egenos (cf. p. 484 adn. 19). 2 **translate:** a **eligere**, **extrahere** – auswählen, herausziehen, 'exzerpieren' (de textu qui -itur: l.32): a in univ.: CONC. Merov. p. 131,13 ut scarpsa lectio de aliis libris in unum recitetur ad populum. WILLIB. Bonif. 7 p. 36,11 huius viri ... meritorum documenta -simus, ut eqs. EPIST. var. I 7 p. 504,33 haec ... pauca ... de multis -arpsi, quae ad memoriam venerunt. ERMENR. ad Grim. 16 p. 553,37 haec enucleatim ab auctoribus -ta ... sufficient. ANDR. BERG. hist. 2 haec ... adbreivationem ... exerpsi ... de historiae Langubardorum. saepe. b **assumere**, **inserere** – übernehmen, ein-

30 -fügen: DIPL. Heinr. IV. 249 hec verba Karoli imperatoris in nostra -simus (cf. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 303). c **removere**, **omittere** – weg-, auslassen: OTLOH. Wolkf. prol. p. 566^b quaedam addendo, quaedam vero fastidiosae vel ineptae dicta -endo pluraque etiam corrigendo eqs. b **eximere**, **liberare** – (her)ausnehmen, entheben: a **gener:** WOLBERO cant. 3 p. 1130^A desertum (sc. est) -tus omnibus mundi curis animus. b **iur.:** CHART. Fuld. B 237^b p. 341,25 (a. 796) totum ... absque tribus vineis et duobus servis cassatis, quos superius -si, dono. REGISTR. Salisb. 2,2 p. 186 sunt agri pene numero CL -ti de beneficiis predictis. c **incitare** – an-, aufstacheln: AL-

40 FAN. premn. phys. 30,11 p. 112 species meretricis -sit (PG 40,724^A ἐξείστονθεν) inspectorem ad venerem.

50 **subst. excerptum**, -i n. vel raro ***scarapsus**, -i m. **decerptum**, **epitome**, **exceptio** – Auszug, Exzerpt, Abriß: CHRON. Fred. 1^{capit.} p. 19,2 scarpsum ab Adam usque Noe. PIRMIN. (?) scar.^{tit.} incipit ... scarapsus. ALCUIN. epist. 148 p. 237,38 (add. Lu) ego Iacobus diaconus de has epistolam scarapsum tuli, que eqs. CAPIT. reg. Franc. 43 p. 120,40 excarpsu (sic) capituli ... quem ... episcopus ... secum detulit. VITA Rimb. 15 ex-um legentibus utile de libris sancti Gregorii fecit. CATAL. biblioth. Becker 129,40 ecc-a quedam Paterii. saepe.

45 **excerptio**, -onis f. **excerptum**, **exceptio** – Auszug, Exzerpt: CATAL. biblioth. A I 49 p. 248,13 -es de libris medicinalibus in codice I. BERNOLD. CONST. libell. X 14 p. 118,11 quicunque aeclesiasticarum sanctionum non tantum -es (corr. ex exceptiones K), sed integras traditiones ... perlegerit. al.

50 **excesatus v. excaeco. excessus v. excessus.**

excessio, -onis f. 1 **gener.:** a **decessus**, **mors** – das Dahinscheiden, Tod: CHART. Epternac. 169 (a. 919/36) ut, quamdiu vixissem, liberam potestatem possidendi haberem, post meam autem -em eqs. b **excidium** – Zerstörung, Untergang: CHRON. Wirz. (MGScript. VI p. 24,24; s. XI^{med.}) Carthago anno -is suae XCVI recipitur (item MARIAN. chron. a. Chr. 556. v. et p. 1511,60; ex Marcell. chron. II p. 103,534,33 excidio-

[Niederer]

nis). **c digressio** – *Abweichung*: BERNOLD. CONST. microl. 4 p. 980^B qui (*sapientiores*), etsi aliquando antiquam traditionem ... excedunt, in ipsa tamen sua -e modum tenere ... solent. **d error, delictum** – *Übertretung, Verfehlung*: IULIAN. TOLET. iudic. 1 p. 530,18 ut in his (*populis*) ... impleteretur ... illud, quod Esaia in talium narrat -bus, dicens: 'eqs.' TRACT. de ord. pont. (MG Lib. Lit. I p. 14,21) mira utriusque -o, miserabilis deicientis (*i. imperatoris*) dampnatio, dampnabilis conculcatoris (*i. episcopi*) praesumptio. **2 geom. i. q. pars, area excedens** – *hinausragender Teil, hinausragende Fläche*: ANON. geom. I 4,21 tolle vicesimam primam (*sc. partem*) et multiplica undecies, fit area circuli; multiplica decies, fiunt -es trigoni. FRANCO LEOD. circ. 3,179 ut, quanto circulus quadrati angulis, tanto quadrati latera circuli -bus superentur eqs. al.

***excessivus**, -a, -um. *intemperatus, immoderatus* – *maßlos, übermäßig* (*usu subst.*: l. 17,18): ALBERT. M. eth. I 658 p. 562,55 '-i' (cf. p. 1151^A, 24 ὁ ἄκρατος), quos irrefrenatos dicit, sunt 'meliores' debilibus, quia eqs. II 7,1,12 p. 493^A,31 -i ... magis passionibus agitantur. ALBERT. M. pol. 4,9^e ista (*sc. extrema*) sunt, quae ponuntur -a in civitatibus. *ibid.* al.

adv. *excessive. **1 nimis** – *übermäßig*: WILH. SALIC. chirurg. 1,14 p. 307^F locus (*sc. apostematis*) ... sentitur calidus -e. **2 secundum excessum, abundantiam** – *gemäß einem Übermaß, -schuß*: ALBERT. M. epist. Dion. 1 p. 480,60 'accipiens haec -e (PG 3,1065^A ὑπεροχικῶς), sed non secundum privationem', id est, si accipis (*sc. Gaius*) tenebras, quae causantur ex excessu et non ex defectu luminis eqs. **3 modo errorum** – *in der Art von Verfehlungen*: CHART. Gelr. 968 p. 935,23 (a. 1275) quicquid minus iuste et -e in hac limite ... ceciderit de ... quibuscunque excessibus ... , hoc idem dominus iudicabit.

excessor, -oris m. **1 qui modum excedit** – *einer der über das Maß hinausgeht*: ALBERT. M. eth. II 4,2,5 p. 302^B,23 ita ... -r et debitor constituitur, (cf. p. 1124^B,11 προσοφλήσει), qui inceptit beneficium, et erit bene passus a magnanimo. **2 transgressor, violator** – *Übertreter, Übeltäter*: CHART. Rhen. inf. II 485 (a. 1260) licet ... -es prefati (*sc. qui ecclesias destruxerunt*) videantur graviter deliquisse eqs. CHART. Pomm. add. VI 3974 p. 352,38 ut huiusmodi -es (*sc. malefactores*) iudicibus monasterii mancipentur et eorum iudicio statuuntur.

***excessualis**, -e. *nimius, immoderatus* – *übermäßig*: RUP. MEDIOL. Adalb. 8 morem teneamus cuiuslibet ... virecta accedentis, qui ... eotenus temperat appetitum (*sc. flores eligendo*), ut satisfaciatur usuali delectationi, non -i succumbat oneri.

***excessura**, -ae f. *geom. i. q. excessio, pars, area excedens* – *hinausragender Teil, hinausragende Fläche*: FRANCO LEOD. circ. 5,178 III semis quater ducti XIII apponunt; hi ... duplicati, ut cum eis -ae circuli annumeratae sint, XXVIII restitunt. 5,198 nihil ... mirum, si distantia quadrati a quadrilatero maior est ea, qua ab eodem quadrato circulus differt (idem autem distantiam appello, quod -am): eqs. *ibid.* al.

excessus, -us m. (f.: p. 1504,6 [v. E. Gottschaller, Hugelburg von Heidenheim. 1973. p. 42]) *script.*: ecc-: p. 1504,31. -elsus: p. 1504,28. *adde* ANNAL. Plac. a. 1267 p. 523,54 (*cod.*). -esus: p. 1504,29. *form. decl. II.*: p. 1504,27. *adde* CAPIT. reg. Franc. 5 p. 12,25 (*var. l.*). *pendet*: *gen. obi.*: l. 59. p. 1504,19. *ab*: p. 1504,40.

1 praevalente notione exeundi: **a exitus, decessus, obitus** – *das Scheiden (aus), Tod*: TRAD. Weiss. 124 (a. 787/92) ut incertos vite nostre -u ante tribunal iudicis veniam mereamur. TRAD. Ratisb. 13 p. 12,24 ut post suum -um omnia ad ... sanctum Emmeramum ... constituatur. **saepius**. **b -us mentis**: **α ἔκστασις** – *Entrückung, Verzückung (interdum etiam ellipt. gen. omisso, e. g. l. 64.68.71)*: HEITO Wett. 9 de quo fratre ... incluso cuidam peregrino ... per -um rapto ... ostensum fuerat. WALAHFR. Gall. 2,13 in subito mentis -u quattuor viros ... oratorium introire conspexit (*sc. infirmus*). SIMON SCHON. Elis. (ed. F. W. E. Roth, Die Visionen der hl. Elisabeth. 1884. p. 155,1) post longum ... -um resumpto paulatim spiritu ... verba divinisima ... proferebat. **saepe**. **expressius i. q. visio** – *Vision*: LAMB. TUIT. Herib. 2,4 p. 213,12 nec abnuat augustus iusti viri narrantis et solventis -bus certus ... non posse eum illudi falsis imaginibus. **β defectio animi, dementia** – *Ohn-*

macht, Wahn: WALTH. SPIR. Christoph. I 12 tantum ... regi terrorem speculo vultus incussit, ut pene mentis pateretur -um. WIPO gest. 36 p. 56,20 quidam prae ... terrore in -um mentis venerunt, ita, ut post aliquos menses vix illis sensus redierit.

γ commotio, concitatio – *Erschütterung, Erregung*: HUGEB. Willib. 1 p. 88,31 cum ... parentes eius magna mentis -u suspensi et de incerta filii sui evasione ambiguos (*sc. fuerint*) eqs. **c digressio** – *Exkurs*: LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 131,5 haec, quoniam gladii huius (*sc. Attilae*) mentio inciderat, per -um sint dicta. BRUNO MAGD. bell. 75 ut ... per -um quaedam vel repetam vel praecurram eqs. al. **d ?eventus** – *?Ausgang, Ergebnis*: HERBORD. Ott. 1,9 actionum synodaliū et legum provincialium vel etiam feodaliū processum et -us summe cognitos habebat. **2 praevalente notione transgrediendi**: **a**

transgressio, error, peccatum – *Übertretung, Verfehlung, Sünde*: **α gener.**: DIPL. Ludow. Germ. 57 p. 78,20 eosdem (*sacerdotes*) pro nostris -bus domini misericordiam exorandos devotiores ... facimus. VITA Gamalb. 16 (9) humanorum -uum fecit confessionem. HEINR. AUGUST. planct. 1019 fuit -us precepti causa reatus. **saepe**. **de peccatis contra disciplinam monasticam commissis**: CONSUE. Marb. 39 si quis opus habet ad confessionem pro aliquo -u venire. CHART. Brixin. 65 p. 70,30 si frater super -bus ... admonitus fuerit et se non correxerit. al. **β iur. et canon. i. q. crimen, delictum** – *Verbrechen, -gehen*: LEG. Wisig. 12,2,1 p. 411,24 que (*gentes*) rationabilibus ... legibus ordinare curaverunt illicitos populorum -os (-us *var. l.*). FORM. Senon. II add. 4,10 innumeris fecit (*sc. falsator*) -us (-lsus *cod.*). CHART. episc. August. 51 p. 51,17 -esus delinquentium, que alio idiomate unreth, frauelin appellantur, ... emendet et corrigat. CHART. Turic. 554 p. 57, 10 si talem (*sc. gravandi vel molestandi*) eccum ... non correxero eqs. **saepius**. **meton. i. q. multa, compositio** – *Buße, Bußgeld*: ACTA civ. Rost. B I 2,33 p. 65 (a. 1257/58) de illo (*sc. colli et manus*) -u cedunt due partes illi, cui pertinet iudicium indaginis, et tertia pars domino Henrico. CHART. Mekl. 1338 -uum ... medietatem ... tollent canonici ... , aliam vero partem sibi ... advocatus ... usurpabit. al. **b discessio, differentia** – *Abweichung (usu natur., cf. l. 575sq.)*: CIRCA INSTANS p. 10b^v casia fistula calida est et humida non in aliquo gradu, ... quia parvus est eius -us ab optima temperantia. **c**

supergressus, augmentum – *das Überschreiten, Steigerung (usu natur.)*: ALBERT. M. metaph. 10,2,4 p. 445,16 dicimus ... 'aliquid' esse 'maximum, cuius non est hyperbole', hoc est -us. 13,1,3 p. 586,13 illa (*principia*) ... cum '-u' (cf. p. 1089^B,4 πα-
ρεκβασις) multiplicante sunt 'causa' multitudinis entium. **d**

abundantia, extremum – *Übermaß, -schuß, Extrem*: **α gener.**: LUP. FERR. epist. 94,3 si ... -u necessitudinum temptetur ... , quomodo non ad affectum gratias agendi ... excitetur (*sc. fidelis*)? ALCUIN. rhythm. 2,16,1 (MGPoet. IV p. 909) quicquid mea stultitia et -us desidiae aut non sapit deprecare aut eqs. ALBERT. M. animal. 1,299 ad hoc (*sc. motum pedis*) magis valet paucitas ossium quam -us numeri eorum. al. **β natur.**: WALTH. AGIL. med. 108^{tit} de -u flegmatis dulcis. ALBERT. M. veget. 4,54 -us ... et superfluum frigus est in eo (*sc. frigore glaciali*). animal. 7,149 ut contrarii passionem facientis reducat et reprimatur -us. **de gradibus qualitatum**: CIRCA INSTANS p. 9a^v belliculi marini frigidi sunt et sicci, sed -us eorum non denominantur ab autoribus. URSO element. 8 p. 195,3 subiectum erit siccum in tertio gradu, frigidum in primo vel secundo; eodem modo etiam universi qualitatum -us varii poterunt inveniri. al. **e excellentia, praestantia** – *Vortrefflichkeit, Vorzug*: CAES. HEIST. mirac. I 8,71 p. 141,14 qui tibi videntur maiores, martyres an confessores? :: quaestio haec solvenda est secundum -us et excedentia eqs. ALBERT. M. div. nom. 2,57 p. 81,77 'quae (*vita*) sit ... comparabilis causae', id est Deo, 'segregatae' ab omnibus causatis 'secundum omnem -um' (PG 3,645^B ὑπεροχῆν). **f usu plur. i. q. immoderatio, intemperantia** – *Unmäßigkeit, Übermut*: LAMB. LEOD. Matth. IV 14 puer quidam dum puerilibus -bus se exerceret, repente morbo tactus toto corpore contractus est. **3 ?per confusionem c. excissio i. q. laesio** – *Verletzung (in loco corrupto)*: TRACT. de caus. mul. 29 p. 27,5 contigit haec passio (*sc.*

decursio), cui -us evenit in infante infra se <mortuo> vel dorsum (*pro* de aborsu, *ut vid.*)₁ (cf. *Hippocr. mul.* 2, 122 [ed. *Littré VIII* p. 266,6sq.] ἐπὶ τὴν διακναυσθῆναι τι τοῦ ἐμβρύου ἐν τόκῳ ἢ τρωσθῆναι).

exceto v. 1. excito.

excetra, -ae f. *serpens* – *Schlange* (*alleg.*): VITA Annon. I 3,25 p. 513^a,12 tunc -a (extra 2, execrabilis 3 p. corr.) sibilos, clericus blasphemiarum garritus dans infidelitatis pectus aperuit dicens: 'eqs.'

?**excidio** subst. *excidium* – *Zerstörung, Untergang* (cf. J. Splett, *Abrogans-Studien*. 1976. p. 197; *ni subest excidium*): GLOSS. I 130,11 St.-S. -o (*excidium var. l.*) turnalon, fal.

***excidiosus**, -a, -um. *perniciosus, funestus* – *verderblich, unheilvoll*: ANNAL. Ved. a. 879 p. 44,7 miserabilis et -a inter Francos orta est dissensio (*inde* MIRAC. Bav. 1,6).

adv. ***excidiöse**. *perniciöse, letaliter* – *vernichtend, tödlich*: SABA MALASP. chron. 2,14 quod totam comitivam ... crudelis gladius -e contrivit et ... carcer adstrinxit.

excidium (esc-), -i n. c. gen. *inhaerentiae*: l.29. al. 1 *destructio, devastatio* – *Zerstörung, Verwüstung*: WETT. Gall. 37 p. 278,4 sub quo (sc. *Altae Germaniae*) -o caterva fugientium in Arbonensem pagum congregata est. ARNULF. MEDIO. gest. 4,7 quam lugubre es-um civitas sit passa Mediolanum. OTTO FRISING. gest. 2,18 castrorum. al. fort. add.: LEG. Burgund. const. II 21,5. 2 *interitus, perniciēs* – *Untergang, Verderben*: LEG. Wisig. suppl. p. 473,30 -um Gothorum gentis. HIST. peregr. p. 117,37 tota fere christianitas transmarina data est in -um et ruinam. CHART. Raitenh. 196 p. 165,3 quoniam ... mortalium propagini per mortis -um cadente ex omnibus nil provenit eqs. al. *calamitas, casus* – *Unglücksfall*: CARM. libr. III 24,2 priscorum varia loquor (sc. *liber*) -a. 3 ?*damnum* – ?*Schaden*: ORIGO Lang. 1 p. 105,1 est insula, qui dicitur Scandanan, quod interpretatur -a (*exindia var. l.*; cf. *notam ed. p. 132*). 4 *casus (membrorum detruncatorum)* – *das Abfallen (abgehaener Glieder)*: DECRET. Frision. A p. 59,9 -um, id est gersfel, debet emendari eqs. (*de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 1071 s. v. 'Grasfall'*).

***excidivum**, -i n. *devastatio* – *Verwüstung*: GERLAC. annal. a. 1176 p. 689,7 qui (*imperator*) comperto -o Austriae multum dicitur doluisse.

1. **excido**, -cidi, -ere. *script.* -ced-: l.50. ?*per confusionem* c. excedere: l.59. adde GLOSS. II 164,22 St.-S. 727,20. 730,19.

(*foras*) *cadere, decidere, accidere* – *heraus-, ab-, zufallen*: 1 *proprie*: WALAHFR. Gall. 2,23 tribus vicibus similitudo brucorum ore -it feminae (sc. *daemone infestatae*). WALTHARIUS 1298 quam (*parmam*) ... dum concutit ipse, -it ignavum de ligni vulnere ferrum. *trans. i. q. cadere (ex) – fallen (aus)*: LAMB. LEOD. Matth. IV 54 puerulus naviculam -ens submersus est. 2 *translate*: a *in univ.*: CONC. Merov. p. 50,18 sicut eis, qui ... a gratia -ederunt, ... dicit apostolus: 'eqs.' CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,33 multi aliter de Deo sentientes -erunt a dilectione Dei. al. b *evenire* – *zuteil werden*: CHART. Stir. IV 52 p. 35,37 (a. 1261) patriarcha investivit ... dictum dominum ... de feudis, que -erunt ecclesie Aquilegiensi per mortem domini Ottonis eqs. *ibid.* al. c *aufferi* – *entrückt werden*: EPIST. Worm. I 27 p. 51,2 sibi -bat et ... in extasy mentis positus ... in lectum collocatur *imperator*. mente -ere i. q. *delirare – von Sinnen sein*: HRABAN. hom. II 150 p. 436^A sive ... mente -imus, sive sobrii sumus vobis (cf. *Vulg. II Cor. 5,13* excedimus). d *elabi, exstingui* – *entfallen, verschwinden*: VITA Mathild. II 20 p. 185,9 speramus ... hoc nomen (sc. *Heinricum*) non -ere de genere nostro, priusquam aliquis parvulus nepos oriatur. HELM. chron. 102 p. 202,6 accesserunt ei (*duci*) ... multorum principum possessiones, ut fuit Heremannus de Winceburg ... et alii, quorum mentio -it. CHART. Naumb. I 391 p. 350,6 hec ... ut rata maneant et inconvulsa et a b hominum -ere non possint *memoria eqs.* (CHART. Monast. 21. al.). CAES. HEIST. mirac. I 10,17 contigit in quadam ... villa, cuius nomen -it, miraculum. e a causa -ere i. q. *causam perdere – einen Prozeß verlieren*: CHART. Mog. A II 151 p. 277,9 (a. 1151) postquam ... frater noster adversariis suis a causa -entibus ecclesiam ... synodali iudicio ... obtinuerat

eqs.

2. **excido**, -cidi, -cisum, -ere. *script.* -exi-: CHART. Helv. arb. 102 p. 162,29sq. *partic. fut. sensu pass.*: l.20.

I *proprie*: A *praevalente notione secandi*: 1 (*ex*)*secare, abscondere* – (*her*)*aus-, abschnneiden, -hauen, abschlagen*: a *in univ.*: THANGM. Bernw. 9 cum ex tribus particulis sancti ligni quartam ... -ere temptaret eqs. VITA Gebeh. Const. 1,26 quia ... non natus, sed de utero matris -sus calido arviniae globo est involutus. al. b *caedere, succidere* – *fällen, schlagen*: LEX Baiuv. 22,1 si quis alienum pomarium exfodierit ... vel -ret (inciderit *var. l.*; *sim.* LEX Sal. Karol. 27,15). *de terra i. q. arbores caedendo purgare, exstirpare – roden*: DIPL. Contr. III. 129 p. 233,36 novale quoddam ... sicuti -sum, stipatum et erutum fuerat eqs. CHART. Tirol. notar. I 779 p. 399,21 si ... Hainricus aliquid de vineis -ere voluerit, quod hoc faciat cum consilio locatori (*sic*), et, quantum -erit, quod tantum cum vitibus bonis replantabit. al. c *eruere – brechen*: BERTH. ZWIF. chron. 3 p. 146,27 in hac villa columnae nostrae ecclesiae sunt -sae (*decisae var. l.*). CHART. Turic. 573 p. 78,31sq. loca, in quibus ... lapides -untur molares vel -suri sunt, ... donavimus eqs. d *secando efficere, (ex)sculperre* – *hauen, meißeln, schnitzen*: HUGEB. Willib. 4 p. 98,26 illa locus, ubi Christus natus est, ... nunc est quadrangulus domus in petra -sum. p. 99,6 habent *monachi* ... -sum (-sas, -sa *var. l.*) in saxosa rupe montis parvas receptaculas. GERH. AUGUST. Udalr. 1,13 l. 63 superaedificia ... caute mensurata summo studio -ere et adducere praecepit. 1,20 dolium baptizandi de petra -sum. al. e (*ex*)*cavare – aushöhlen*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,15 l. 23 qui (*fratres*) ... aperta collocationis sanctorum spelunca in scopulo -so plurima parte ... reliquiarum donatum (sc. *episcopum*) laetificaverunt. 2 *dis-, insecare, secando aptare – zer-, auf-, zuschneiden*: ALFAN. premn. phys. 25,4 p. 141 si quis -erit (PG 3,699^B ἐκτέμνῃ) venas, quae sunt circa aures eqs. CAES. HEIST. mirac. I 6,5 p. 350,34 assatis ... anseribus ... eisque -sis (*concisus var. l.*) et per scutellas ordinatis eqs. CHART. Lub. I 269^a p. 248^a,13 de domo inferiori, ubi -untur panni, dantur ... XXXIII solidi. al. 3 *incidere – einritzen*: HERM. ALTAH. advoc. (MGScript. XVII p. 373,29) Aeschwinus fertur ... quandam crucem cum bipenni in quadam abiete ... -isse. B *praevalente notione destruendi*: 1 *ictibus concidere, infringere – einschlagen*: THEOD. PALID. annal. a. 1150 p. 85,11 -ere ... claustra conati, ... quidam vulnerati, omnes autem ceptis desistere compulsi sunt (sc. *qui castrum obsidebant*). 2 *devastare – verwüsten*: ADAM gest. 1,38 p. 41,3 Fresia depopulata est, Traiectum civitas -sa. 3 *occidere – erschlagen, töten*: SALOM. III. carm. 1,2,159 fratribus -sis dum trudit flumina sanguis. 4 *affligere – heimsuchen, 'mitnehmen'*: ALFAN. premn. phys. 2,25 p. 29 condolet *anima* ... infirmanti et -so (*corpori*; p. 548^A τευνομένῳ; item 2,27 p. 30).

II *translate*: A *demere, abstrahere – wegnehmen*: CHART. Rhen. med. II app. 12 p. 358,2 (s. XIII.^{in.}) decimē duas partes accipiunt fratres, terciam prepositus -sis prius inde decimis civium eqs. (*sim.* p. 359,41). B *expellere – ausstoßen*: HROTSV. Cal. 9,29 -sus (sc. *Fortunatus*) a collegio iustorum et abiectus a consortio Deum timentium. C *definire, componere – beilegen, schlichten*: DIPL. Loth. III. 68 p. 106,33 controversia Mogontiē in synodo canonice -sa est.

***excidium**, -i n. *perniciēs* – *Verderben*: CARM. var. Walther 1,48,4 morticini vel paludis non vexor (sc. *Hiems*) -o.

excindo v. excscindo.

***excinericius**, -a, -um. *cinericius – aschefarben*: ARS med. 7 p. 428,7 ulcus dicitur (sc. *cataracta ci.*) -um (-cen- G) vel circa irin vel circa pupillam consistens.

***excinero**, -atum, -are. *in cineres redigere – zu Asche verbrennen*: ARNOLD. LUB. chron. 2,14 p. 135,20 ecclesia ... exusta est, et ... multitudo clericorum ... cum ipsis locis sanctis -ta (*incinerata var. l.*) est. *Niederer*

excio (esc-, ec-), -ivi, -itum, -ire. *confunditur* c. *exire*: p. 1507,9. 31. *excitare, accire, provocare, evocare – aufschrecken, heraus-, hervor-, herbeirufen, -treiben, -holen*: 1 *strictius de hominibus eorumque affectibus*: a *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 113 p. 154,14 cio, unde -ire (*ecire P a. corr.*). [Leithe-Jasper]

RAHEW. gest. 3,29 p. 203,6 Mediolanum est, quod patriis vos (sc. cives) laribus -vit (sc. ad proelium). LIGURINUS 6,382 Burgundia . . . pontifices . . . suis -tos sedibus ultro regis in occursum commoverat. *al. clamore sim.*: RUP. TUIT. trin. 39,1023 ad classicum magni ducis, ad sonitum tubae ingentis -tus atque excussus miles animosus ad bellum procurrit. CONR. BRUNW. Wolfh. 36 mulier quēdam . . . tam crudeli . . . utrumque manuum torqueri cepit vexatione, ut clamore dirē vocis cives cogeretur -ire, (cogerentur exire C). GESTA Ern. duc. I 2,424 clamoribus -ti (excitati *a. corr.*, extiti *p. corr. E*) socii ducis de navi accurrunt. *b convocare* – (zu den Waffen) rufen, mobilisieren: LEO MARS. chron. 2,92 p. 349,5 omnes . . . incolas ad arma -tos (esc- C). CHRON. Andag. 82 p. 203,12 una . . . intentio tocius occidentis christianos -verat populos, videlicet armatos Iherosolimam adire. LIGURINUS 7,202 suas valido vires Alemannia motu -ierat. *c allicere, allectare* – herbei-, anlocken: LIUTPR. antap. 1,22 tantae . . . promissionis gratia -tus copiis collectis non minimis Italiam adit Berengarius. ANSELM. LEOD. gest. 73 spe (sc. sustentationis gratitae) patriae finibus se -tos autumant studii amatores. *elicere* – hervorlocken: LIGURINUS 7,469 -vere quidam suis tutis de sedibus hostes. *d suscitare* – aufwecken, aufschrecken: RUP. TUIT. Ioh. 13,79 si qui ex populo motu . . . per noctem -ti Dominum defendere vellent. VITA Otton. Bamb. III 1,10 p. 60,1 s o m n o . . . -tum (excitatum *var. l.*) pavoris occupat magnitudo (HELM. chron. 100 p. 197,9. *al.*). *exterrere* – erschrecken: SPEC. virg. 7,279 tumultu . . . inopino tyrannus -tus (excitatus *var. l.*) gladium arripuit. *f movere, impellere* – anregen, rege machen: FROWIN. explan. 4,3 l. 660 arator . . . novales aperit iocunditate temporis -tus. *g commovere, irritare* – bewegen, antreiben, reizen (zu): HERIG. Urm. 1,411 -vit (exivit *var. l.*) Iohannes nascens ad plurima gaudia plures. LIGURINUS 10,312 Fridericus in iras -tus. *2 latius de rebus i. q. generare, emittere coepisse* – hervorbringen, entwickeln: SALOM. III. carm. 1,97 dicunt quippe sues sese mordere solentes ad se mordendum dentes -ire luporum.

excipio, -cepi, -ceptum, -ere. *script. et form.*: *stirp. praes.* -cep-: p. 1510,32. *stirp. perf.* -cip-: p. 1509,42. 67. 1510,38. *partic. perf.*: ecc-: p. 1508,6. exec-: p. 1510,52. exepu-: p. 1511,5. -cap-: l. 65. -coep-: VITA Ludow. Pii 27 p. 370,4. ex coepto: l. 57.

I excerpere, eximere, promere, excludere – (her)ausnehmen, ausschließen: *A proprie*: REGISTR. Geisnf. 41 cum oleum dabitur ad cellare, ipse (ignifactor) mensurabit oleum, et, quidquid fundo, qui -itur a capite, (den man oben vsnimmt *versio theod.*), inheret, eius erit.

B translate: *1 gener.*: *a in univ.*: HRABAN. epist. 2^a p. 382,22 hortatur nos lex divina ad deferendum Domino dona nec -it aliquid. DIPL. Ludow. Inf. 23 p. 130,2 homines, qui . . . fidelem nostrum . . . occiderunt, ab hac donatione -imus. CHART. archiep. Magd. 261 p. 329,29 tres . . . causas prescripte legi -tas esse volumus: *eqs.* CARM. Bur. 27,1,9 qui de regum potentia, non de Dei clementia spem concipis, te decipis et -is ab aula summi principis. *saepe*. *b partic. perf. pro praep.* (fere in *abl. abs.*): *a praeter* – ausgenommen, außer, bis auf: LEX Baiuv. 15,2 nihil cogatur accusatus exsolvere -to auro et argento, quod ardere non potuit. VITA Corb. 12 -to (ex coepto *var. l.*) antiquo miraculo. WALTHARIUS 244 nullus ad est nobis -tis . . . duobus. CHART. Basil. A I 111 p. 171,10 omnia, quae ad eum (archiepiscopum) pertinent et ad subiectos ipsius -tos (sic) paratas et eulogias. OTTO FRISING. gest. 2,15 ex omnibus . . . usui necessariis -tis vix bubus . . . ad regiones usus suppeditare (sim. 2,18 p. 121,1). CHART. Turg. III 423 p. 208,4 omnibus . . . aliis bonis et possessionibus monasterii nostri -aptis. *persaepe*. *in rationibus* ('abzüglich'): HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,3 per XVI annorum spatia -tis XIII ebdomadibus. THEOPH. sched. 2,23 fac tibi tabulam ferream ad mensuram furni interioris -tis duobus digitis in longitudine et duobus in latitudine. HIST. Hirs. 7 preluit Volmarus abbas annis triginta sex -tis octo septimanis. *cf.* p. 1509,6. *β extra, citra* – zusätzlich zu, neben: LIUTG. Greg. 5 ut . . . quadringentorum circiter monachorum -tis . . . minoribus personis, quorum numerus

multiplex erat valde, in ipso monasterio . . . pater extiterit. ANNAL. Fuld. II a. 880 p. 94,27 XVIII satellites regios cum suis hominibus prostraverunt Nordmanni . . . -tis innumerabilibus, quos in captivitatem duxerunt. ADAM gest. 3,1 p. 142,6 qui (Heinricus) a Cesare Augusto Romanorum imperatorum XC. erat in solio -tis (ecc- *var. l.*) illis, qui simul regnabant cum alteris. VITA Otton. Bamb. II 33,3 in monte sancti Michaelis celam struxit beatae Fidis -tis fidelium habitaculis longe vel prope positis. *saepius*. *c eligere* – auswählen: HINCM. epist. 37^a p. 14,20 -ere sententias censui auc<torum> revincendum, quae . . . vobis suffi<cerent>. CARM. *var.* III C 5,7,1 incipit -tis, lector, constructio verbis nominis et verbi. EPIST. Hann. 65 p. 112,26 videor mihi biennium illud, quod apud vos . . . egi, verissimo iudicio ex omni vita -turus. *2 publ., iur., canon.*: *a spectat ad iurisdictionem, dicionem*: DIPL. Otton. I. 78 quē (proprietas) . . . cum totius populi iudicio a dilecti ducis nostri . . . legatis de nostrae regiae potestatis proprietate fuit -ta. CHART. Oelsn. 68 -entes fratres . . . villam ab omnibus angariis et gravaminibus iuris Polonici et ab omni iurisdictione nostrorum (sc. ducis) castellanorum *eqs.* CHART. episc. Vratisl. 17 p. 25,17 -entes eos (sc. villas et homines episcopi) a iurisdictione castrotrorum. *v. et p.* p. 1500,25. *b spectat ad tributum, debitum sim. i. q. exsolvere* – befreien: CONST. imp. I 201 (a. 1161) qui (nuntius) . . . nos -at ab expeditionis labore. CHART. Grimm. 2 capelle aream assignavimus, quam volumus in perpetuum esse -tam ab omni iure forensi, quod in vulgari marcrecht appellatur (de re v. Dt. Rechtswb. IX. p. 277). CHART. Raitenh. 234 cum ipsi (fratres) nichilominus tam suis privilegiis quam nostra donatione a talibus sint -ti molestiis. *al. spectat ad querelam, petitionem sim.*: CHART. Brunsv. II 225 p. 101,6 (a. 1268) debet claustrum de . . . inpeticione -ere . . . Henricus aut sui heredes. *c spectat ad sponsonem, vadimonium i. q. indemnem facere, redimere* – schadlos halten, 'lösen' (von; de re v. Dt. Rechtswb. VIII. p. 845sq. 1421sq.): CHART. Mekl. 1242 (a. 1272) Iohannes Pugil promisit Henrico Albo, quod -et eum de predicto promisso sine dampno (ACTA civ. Wism. A 1030. B 261. 282. persaepe). ACTA civ. Wism. B 555 octo viri . . . promiserunt quatuor fratribus predictis . . . , quod -ent eos de CC m. prenotatis. 1450 ab omni dampno (1510. *al.*). 1505 quo usque eos a causa -et et liberos faciat. 1670 Hince Wippervorde alios duos compromissores suos . . . -et. *ibid. saepe. fort. huc spectat*: CHART. Brixin. 144 p. 152,33sq. (a. 1264) episcopus tenetur . . . usque ad solsticium . . . -ere Willelmum iuniorem ad dominum Hugonem de LX^a marcis pro illis duabus curiis in Rotenwant, quod si non -erit, ipse tenetur XII marcas in redditibus obligare et <usus presentis anni> solvere eidem, pro quo usu Hertwicus de Saleke fideiussit. *dolvere, compensare* – abgelten, ausgleichen: DIPL. Ludow. Germ. 112 p. 160,35 ut illud coniectum (sc. servitium alimenta praestandi), quod ipse comes facere debuerat, cum hac causa (i. proprietate concessa) -ret. CONST. imp. I 201 laborem expeditionis cum gratia vestra (sc. imperatoris) nos -isse putabamus (sc. archiepiscopus) cum taxatione pecuniae (cf. l. 24). *e persolvere* – (aus)zahlen, entrichten: WOLFG. itin. comput. 1,7 plebanus de Neliuph -epit domino episcopo apud Rez duo tal. *fort. huc spectat*: ACTA civ. Rost. A I 1,67 p. 44 (s. XIII.^{med.}) domino nostro domino Burwino -epimus XIII . . . mr. pro III lastonibus farine erga Iohannem de Swineborch et Gerlagum; item domino Wernero de Tribuses V mr. *f abolere* – aufheben, beilegen: LEX Saxon. 57 si animal quodlibet damnum cuilibet intulerit, ab eo, cuius esse constiterit, componatur -ta faida (cf. notam ed.). 59. *g interpellare, contradicere, exceptionem facere, replicare* – einen Einwand vorbringen, einwenden, einreden (fere usu absol. vel pendente enunt.; de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 1439sq.): CHART. episc. Hild. I 354 (a. 1172) illis (fratribus) e converso de temporis interruptione -entibus. CONST. imp. I 309,4 p. 438,18 ne possit -ere ullo tempore comune Papie vel eius defensor, quod *eqs.* CHART. Salisb. II 639 p. 140,13 fratribus . . . contra -entibus. CHART. episc. Misn. 104 Gotfridum capellanum nostrum constituimus procuratorem ad agendum, defendendum, -endum et replicandum. CHART. Bund. 752 p. 215,6 fuit ex parte decani . . . -endo pro-

[Leithe-Jasper]

positum coram eo (*archiepiscopo*), quod *eqs.* CHART. Raitenh. 336 potestatem agendi, -endi, replicandi, appellandi et prorogandi. *saepe. remissius i. q. proferre – vorbringen:* CHART. Salem. 121 (a. 1221) abbas contra allegatam prescriptionem interruptionem -epit et illam ad diem sibi constitutam conprobat. 3 *math. i. q. subtrahere – abziehen:* Ps. BOETH. geom. 730 cathetus et basis aggregentur in unum; ex cuius summae copulatione si hypotenusae -eris quantitatem, diametrum (*sc. circuli inscripti*) efficies. 858 medietas si -itur. *ibid. al. cf. p. 1507,65.*

II *accipere, suscipere – aufnehmen, in Empfang nehmen, erhalten:* A *proprie: 1 strictius: a in univ.: BONIF. epist. 75 p. 158,15 quas (epistolas) de scrinio Romanę ecclesiae -epi. p. 158,16. VITA Ludow. Pii 26 p. 366,10 imperator ... Petri vicarium honestissime suscepit, descendentem equo -epit et ecclesiam intrantem manu propria sustentavit. WOLFARD. Waldb. 2,6^c haesit ... viventi corpori corpus exanime, et rubea baiuli colla pallidos artius -epere lacertos. HROTSV. Sap. 5,28 libens -o gladium. b *tollere, sublevare – hochheben, (auf die Schultern) nehmen, (auf)nehmen:* HROTSV. Mar. 676 factor ... caelorum ... ulnis -tus tremulis iusti Symeonis. RANGER. carm. 988 arcam cum vasis omnibus -ere non licuisse homini, qui non de stirpe fuisset Aaron et Levi sanguine progenitus. 2 *latius: a (apud se, tectis, hospitio) recipere, salutare – empfangen, einen Empfang bereiten (für): a de hospitibus sim. (de funere: l. 30): ANNAL. Quedl. a. 997 p. 496,5 Crescentius ... Iohannem ... quendam Calabritanum ... se indigno -epit honore. THANGM. Bernw. 27 p. 771,17 non minori ambitu, quam si papa adveniret, -to (*sc. Bernwardo*). VITA Maxim. Trev. II 70 coetus monachorum ... funus -unt celebris ... civis. EUPOLEMIUS 1,47 gaudens -epit *Iudas* et in sua tecta inducens iuvenem. OTTO FRISING. gest. 1,69 legatos ... obvios -epit rex (*sim.* WALTH. SPIR. Christoph. I 9). *saepe. in imag.: WALAHR. Mamm. 25,4 ascende ... Mammes, ianua te caeli paradisi et claustra ... -unt. WANDALB. martyr. compr. 37 festiva -rent cum fessas otia plebes. VITA Willib. p. 16,6 originem egregii confessoris Christi ... Willibaldi Saxonica tellus -epit. b *de hostibus:* WIDUK. gest. 1,6 Saxones ... parati hostes -unt sternuntque. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 117,6 ut ... ipsum ... quem ut proprium principem mitem suscipere oportebat, ... hostiliter -ant *cives*. GESTA Ern. duc. I 3,444 Cyclopes parati ad prelium -erunt (-iperunt *var. l.*) illos (*hostes*) clamore nimio. c *de Deo in sacramento corporis Christi:* RADB. corp. Dom. 2,42 dum divina (*i. sacramentum corporis Christi*) intelligibiliter interior homo noster per Christi gratiam -it et per ea virtute fidei Christo concorporatur. b (*in societate*) *assumere – (der Gemeinschaft) hinzugesellen:* CHRON. Thietm. 6,9 p. 285,16 sibi obvios (*Tuscos*) in sibi fideliter serviencium consortium -epit (THIETM. chron. suscepit) rex. c *collocare – unterbringen, aufstellen:* CAND. FULD. Eigil. II 19,11 -untur ... infecta hinc (*sc. antro sacrato*) altaria bina. d *complecti, circumplecti – umhüllen, umfassen:* ALBERT. M. animal. 1,524 secundus ... est panniculus subtilis mollis adhaerens cerebro et molliter -ens ipsum et custodiens. e *capere, intercipere – (ab-, auf)fassen:* a *de icu:* WALTHARIUS 1373 cassis ... -it assultum. EUPOLEMIUS 2,700 ferro fortem -it *Messias* ictum. b *c. sensu surripiendi:* WIPO gest. 28 p. 45,23 quidam ... equos, quos dux et omnes sui optimos habebant, per insidias in pascuis -erunt.***

B *translate: 1 gener.: a spectat ad mentem, sensus i. q. comprehendere – erfassen, lernen:* EKKEH. I. (?) Wibor. 6 p. 40,23 illa ... psalmum cum omni celeritate -epit ac memorie fundamento firmavit. *percipere – wahrnehmen:* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,4 illa ... quae post emensionem monium campania -itur. *audire, auscultare – (zu-, an)hören:* HEITO Wett. 28 sermones. FORM. Turon. 31 sacramentum -iperunt (-erunt *var. l.*; cf. FORM. Andec. 50^b audierunt). OTTO FRISING. gest. 1,54 p. 76,2 novitatem. *al. b spectat ad animum i. q. ferre – (er)tragen:* WALAHR. Wett. 406 dicta (*sc. angeli*) ... episcopus ... esse ratus ... mendacia inania somni ludendo -epit. OTTO FRISING. gest. 2,8 p. 108,12 gravissime. 2,13 p. 117,1 vix ... ea, quae secundum legum integri-

tatem sanciverit *princeps*, obedienter -unt *incolae. c notare, litteris consignare – notieren, aufzeichnen:* LEG. Burgund. const. I 48,1 sicut anterioribus legibus docetur adscriptum (*scriptum, -tum var. l.*). HRABAN. epist. 24 p. 430,35 accipite ... foenus vobis commissum et per scriptores strenuos iubete illud citius in membrana -ere. PETR. DAM. epist. 121 p. 393,4 dum ego ... languore depressus in lectulo iaceam, et quod dico (*ci. dicto ed.*), alter frater -at, non sit mirum, si *eqs. al. d induere – annehmen, sich aneignen:* MAPPAE CLAVIC. 91^{capit.} ut argentum et es auri colorem -at. 289. e *succedere, succedendo accipere – (ablösend, nachfolgend) übernehmen:* LUP. FERR. epist. 18 curam vestri nec me cupide appetisse nec insolenter -isse vidistis. AUREL. REOM. mus. 19,40 melodia ... tractim prolixoque amfractu idcirco circumfertur, quia illico ab altera -itur vocali seu syllaba. 19,41 quia deest syllaba, quae antecedentis -at in se sonoritatem. f *sortiri – erlangen, (zugewiesen) bekommen:* WIDUK. gest. 1,35 p. 49,3 frugum omnium tertiam partem -ret *miles*. CHART. Salisb. II 593 p. 77,15 tantum de redditibus ecclesiae -ant *legitimae personae*, quantum eis ad victum sufficiat. g *incipere, exsequi – beginnen, (aus-)führen:* CAND. FULD. Eigil. I 20 disputationem ... saepius cum Hrabano magistro ... -epit. 2 *publ. et iur.: a de poena, sententia sim.: LEG. Burgund. const. I 6,5 qui fugitivum sciens flumen transierit, poenam sollicitatoris -at (incurrat, exhibeat var. l.). CAPIT. reg. Franc. 8,3 si in crimine accusatur ... pro modum criminis sententiam, quo meretur, -at ultionis. LEX Baiuv. 12,6 quodsi ... liber hoc (*sc. novum terminum constituere*) fecerit, damnum pervasionis -at (accipiat, percipiat *var. l.*). TRAD. Frising. 493 p. 423,2 si ... quis ... donationem ... frangere voluerit, ... cum Iuda Scariothis partem damnationis -at. CONSUET. Marb. 293 sententiam dampnationis. REGISTR. Eberb. 3,2 p. 36,1 penam communem ... -at (-epiat *a. corr.*). *saepe. b de traditione:* TRAD. Ratisb. 81 (a. 875/85) hanc traditionem -oept Salomon vassus Ambrichonis venerabilis episcopi (cf. 72 accepit). c *de causa i. q. (litem) inferre, instituere – (einen Prozeß) aufnehmen, anfangen:* LEG. Burgund. const. I 55,1 ut barbarus in causa Romani, quam contra alterum Romanum commoverit quamve -erit (-erat, -iperit, vix cepit, vix seceperit *var. l.*), sese non ausus esset adiungere. CHART. Sangall. A III app. 31 p. 711,13 timendum est, quod -atur excommunicatione contra dominum de Sulze, qui ... petens sibi locum tutum assignari, non fuit exauditus; et licet super illo gravamine appellaverit, processum tamen exitit contra ipsum ad excommunicationem. 3 *geom.: Ps. BOETH. geom. 397 qui (*sc. acutus angulus*) si a recta linea ... rectam lineam secundum suam inclinationem emisit similem cohibitione rectam lineam in occursum -erit, efficit triangulum.**

subst. exceptum, -i n. 1 excerptum – Auszug, Exzerpt: CATAL. biblioth. A IV 39 l. 74 (s. XII^{med.}) -um de vita solitariorum. 2 *exceptio – Einrede, Einspruch:* LEX Raet. Cur. 18,1 quodquod de mobilia habuerint (*sc. homo uxorque sua*) ... ex-e-o (-o *var. l.*) de terra aut de mancipia anteposimus. CHART. Sangall. A 879 p. 94,26 (a. 1239) Paulus ... renuntians -um non numerate et non recepte pecunie atque non facte solutionis fecit de predicto debito pacem.

*adv. excepto (-u: p. 1511,5; -um: l. 61. p. 1511,26 [dub.]) vel raro excepte vel ?exceptis. 1 praeter, nisi – außer, bis auf, abgesehen von: a in univ.: EDICT. Roth. 195 si quis mundium de puella libera aut muliere potestatem habens -o pater (patre, patrem, patres *var. l.*) *eqs.* CHART. Sangall. A 94 p. 90,1 trado ... quidquid ... visus sum abere -um ... res ecclesie. II app. 1 p. 381,11 quicquid ibidem visus sum habere ... -e tudem uxoris mei ... trado. ACTA imp. Winkelm. I 127 p. 107,42 nec teneantur respondere *fratres* ... de ... questionibus, nisi in curia hospitalis, tantum -o de criminibus, quae pertinent ad curiam nostram. persaepe. c *enunt. sequenti:* CONC. Merov. p. 200,18 -o si evenerit ardua necessitas (TRAD. Frising. 39 p. 67,24. VITA Heinr. IV. 9 p. 31,3). TRAD. Lunalac. 130 trado et transunto hereditatem meam ad sanctum Michahalem ... -o ut soror mea *eqs.* EINH. Karol. 23 p. 28,9 peregrina ... indumenta ... respuebat nec umquam eis indui patiebatur, -o q u o d *eqs.* (ANNAL. Fuld.*

[Leithe-Jasper]

II a. 751. *saepius*). **b** *usu praep.* (*ferre c. abl.; c. acc.: l. 2; c. gen.: l. 3*): ANNAL. Guelf. a. 756 Franci quieverunt -o custodes directos ad Arbonam. TRAD. Frising. 85 omnem alodem ... -o territorii colonie une. CHART. Sangall. B 41 dono ... omnia ex omnibus, sicut lex continet, exoptu Falsicia anteposita, hoc est quarta porcione, alii omnia trado *eqs.* MEGINH. FULD. Alex. 10 erat ... totum brachium ... ita maceratum, ut nihil in eo omnino carnis visum fuerat -o cute et nervis. ANTIDOT. Berol. 8 p. 69,2 qui facit ad multas causas -o cardiacis. *al. c usu coni. i. q. tamen, cum – jedoch, hingegen, während*: REGISTR. Prum. 6 p. 172,12 omnes ... de Rumersheim ... ad Merbach fenum secant, colligunt et ducunt, -o de Sarensdorpt et Lizen-dorpt secant et colligunt, sed non ducunt. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 119,22 civitas ... concremata est, -is domus sancti Emmerammi martiris et ecclesia sancti Cassiani ... ab igne divinitus defense sunt. DIPL. Heinr. III. 396 p. 552,35 ut in illorum (*sc. famulorum monasterii*) bonis ... neque dux neque marchio ... potestatem habeat placitandi ... -o prenominitis advocatis Michaelis abbatis ... concedimus potestatem placitandi. *ibid. iterum.* 2 *sine, procul de – ohne, fern von (usu praep. c. abl.)*: CAPIT. reg. Franc. 101,1 quod ... filii nostri etatem habentes -o paterna consolatione per se ceteris hominibus praecellere debent. 3 *extra, sed etiam – zusätzlich zu, neben, aber auch*: LEX Sal. Merov. 3,1 solidos III culpabilis iudicetur -o (*-is var. l.*) capitale et dilatura (3,8. *ibid. saepe*. LEX Ribv. 30 -o [*-a var. l.*]. 82 -o [-um, -is, szepto *var. l.*]). LEX Baiuv. 16,5 et componat ei (*emptori*) cum XL sol. -o, quod emptori in duplum pretium, quod accepit, cogatur exsolvere. *praeterea – außerdem*: VISIO Baront. 12 tres mulieres habuit, quod ei non licuerat; -o (hoc capitali et principali vitio *add. 1^b*) perpetravit alia adulteria quam plurima. DESCR. eccl. S. Dion. (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 215) basilica ... habet de longo pedes CCXLV ...; -o habet ille fundamentum pedes XIII; ... -o habet columnas de licio V *eqs. al.* 4 *compar. i. q. praesertim – insbesondere, in erster Linie*: DIPL. Otton. I. 97 cum omnes ecclesiarum Dei profectibus oporteat indulgere fideles, -ius tamen regiam liberalitatem his convenit studere.

***excipium**, -i n. (*excipere*) *hasta (ad excipiendum apta) – (zum Abfangen geeigneter) Speer, Spieß*: GESTA Ern. duc. II p. 264,6 cuspides id est spiezstange, conti, -a (*ci. Haupt; exspicia, ex spizia codd.*) id est ebirspieze, venabula id est weite-speize. GLOSS. III 160,26 St.-S. -um ebirspiez, eberspiez. 215, 32.

excirpo v. *exstirpo*. **exciscitor** v. *sciscitor*.

1. **excisio**, -onis f. 1 *proprie: a amputatio, exsectio – das Ab-, Weg-, Herausschneiden*: RADBERT. psalm. 2,1138 quae (*sc. myrrha*) -ibus et variis eliquatur torturis vel aliunde conficitur ad odorem incensi. SIEGB. GEMBL. chron. a. 685 p. 327, 27 post linguae et labiorum -em. **b** *caesura, exstirpatio – das Fällen, Rodung*: CHART. episc. Halb. 376 l. 7 (a. 1197) qualiter ... pro -e lignorum ecclesie lis diu versata ... fuerit sopita. CHART. Turic. 384 p. 270,1 vinee. CHART. Burgenl. II 65 p. 44,46 silvarum. *al. in imag. (loci spectant ad Vulg. Matth. 3,10)*: RATHER. prael. 2,995 cum illa -o nil fuerit aliud nisi regni et sensus amissio. RUP. TUIT. Matth. 2,1208 hoc de invisibili -e dixit, qua proicitur incredulus a regno Dei securi excisus iudicii divini. 2 *translate: a eversio, exitium – Vernichtung, Untergang*: PAUL. DIAC. Rom. 16,14 p. 221,6 Carthago ... post annum suae -is (excessionis *var. l.*) nonagesimum sextum recepta est (*cf. excidium*). **b** *dimissio – Absetzung, (Amts-)Enthebung*: EPIST. Wibald. 204 p. 323,30 (epist. papae) in concilio ... -is sententiam pertulisset (*sc. archiepiscopus Coloniensis*), nisi *eqs.*

2. ***excisio** v. ***excissio**.

***excisura**, -ae f. (*excido*) *geom. i. q. area exsecta – herausgeschnittene Fläche*: ADALBOLD. sphaer. 5 cum ... circulus ex his (*sc. area quadrati*) sibi XXXVIII semissem acceperit, quadratura suis -is (*ni subest excessuris*) nonnisi X semissem retinebit. *cf. *excessura*.

excitabilis, -e. *qui excitari potest – hervorrufbar, erregbar, (er)weckbar*: 1 *in univ.*: ALBERT. M. animal. 6,124

quorumcumque (*sc. animalium*) ... ova calidum interius, quod est formativum, habent facile -e a calore loci. 6,125 non facile -is calor vitalis. 2 *de somno i. q. levis – 'leicht'*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,43,5,4 p. 400^b,14 quid faciat s o m n u m -em (p. 400^b,21. *somn. 1,1,5 p. 129^b,36. ibid. al.*)? p. 401^a,1 *somnus* in principio ante digestionem -ior est quam in fine post digestionem.

***excitabilitas**, -atis f. *natura excitabilis, levitas (somni) – (leichte) Weckbarkeit, Leichtigkeit (des Schlafes)*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,43,5,4 p. 401^a,7 tenuis sanguis magis operatur ad continuandum somnum quam ad -em eius. p. 401^b,13 parvitas capitis propter parvum cerebrum ... est causa -is facilis. *ibid. al.*

1. **excitatio** (*exi-*), -onis f. 1 *incitatio, concitatio, provocatio, impulsus (ad) – das Hervorrufen, An-, Erregen, Erregung, Antrieb (zu)*: **a** *in univ.*: HILDEG. scivias 2,6 l. 1256 usque dum scientia in ipso (*sc. homine*) per -em occultae suscitationis exsurgat. FROWIN. explan. 6,1 l. 817 dare ... occasio-nem et -em cogitandi et amandi perversa. ALBERT. M. miss. 3,3,1 p. 81^a,34 -o intentionis populi est in tribus: *eqs.* **b** *impeptus – das Aufwallen, Ungestüm*: VITA Virg. Salisb. II 16 p. 93^b,17 periculum illud -e fluctuum assidua Spilberch vocatum. **c** *commotio – Aufregung*: THADD. FLORENT. cons. 163,20 causarum sifac rupture duo sunt genera: ... intrinsece ... sunt repletio superflua, tussis vehemens, fortis vociferatio, exi-o magna. **d** *instigatio – das Anstiften, Aufstacheln*: CONST. imp. I 18,14 (a. 983) <simili pe>na decernimus dampnandum eum, qui ... tumultum populi excitans homicidium perpetraverit; quod si tumultus sine homicidio ... sedatus fuerit, componat pro -e auri solidos CCC. **e** *exhortatio, invitatio – Ermunterung, Aufforderung*: BRUNO QUERF. fratr. 9 p. 49,13 qui apostolici oris ... licentiam ferre debui, et cuius -o nobiles spiritus detulit eo loci. PETR. DAM. epist. 17 p. 158,3 ultimae ... -is clamore in cordis aure concepto: '*eqs.*' ALBERT. M. miss. 3,3,1 p. 81^a,31 praefatio duas habet partes, scilicet -em populi ad attentionem *eqs.* IOH. AEGID. mus. 17,9 utebantur tubis in festis ... propter populi convocationem, propter -em ad Dei laudem et propter laetitiae ... invitationem. **f** *generatio – Erzeugung*: ALBERT. M. animal. 5,25 viri ... desiderant magis coire in hyeme propter clausuram pororum ex frigore et -em caloris et humoris interius (*sim. metaph. 7,2,10*). 2 (*ex*)**suscitatio** – *das (Auf-)Wecken, Erweckung*: **a** *in univ.*: ALBERT. STAD. chron. a. 1021 alii post -em se levantes ad propria sunt reversi. **b** *de mortuis i. q. resuscitatio – Auferweckung (in imag.: l. 45)*: BEDA hist. eccl. 5,12 p. 303,28 ad -em viventium de morte animae quidam aliquandiu mortuus ad vitam resurrexit corporis. RUP. TUIT. Ioh. 10,710 a quo (*somno*) illum (*Lazarum*) nemo excitare possit nisi solus Christus ... , tum quia -o eius magna est materia gloriae eiusdem. **c** *in imag. de vocatione ad vitam spiritualem sim.*: CONSUE. Rod. 55,5 non ... desunt, qui post divine vocationis -em ... dampnabili somno desidię se committant (*sim. CONSUE. Marb. 56*). **d** *de partu*: HILDEG. scivias 2,3 l. 795 ut abortivum abicitur, quod perit sine calore vitae nec in formatione nec in -e adhaerens visceribus matris suae. 3 *elatio, aedificatio – das Erheben, Errichten, Aufrichten*: **a** *corpor. (per compar.)*: RUP. TUIT. Ioh. 4,2190 passionem et resurrectionem suam per templi solutionem eiusque -em in tribus diebus maturandam praesignavit Iesus (*Vulg. Ioh. 2,19 excitabo*). **b** *spirit.*: LIUTG. Greg. 15 pro ... sanctae mentis suae -e (*exercit var. l.*) ad caelestia psalmos cantare assidue fecit.

[2. **excitatio** v. *haesitatio*: CHRON. Salern. 149 p. 157,33.]

***excitativus**, -a, -um. 1 *provocans, concitans – hervorrufend, er-, anregend*: ALBERT. M. animal. 15,54 oportet ... , quod sperma viri sit -um proprii spermatis (*sc. matricis*). pol. 8,5^b 'non est' id ipsum, scilicet instrumentum, scilicet 'fistula, morale, sed magis irae -um, (*sed cf. p. 1341^a,22 ὀργαστικόν*). IOH. AEGID. mus. 17,90 ipsa (*sc. musica*) est cordis laetificativa, amoris -a et inflammativa. 2 *exhortativus, incitans (ad) – aufmunternd, antreibend (zu)*: ALBERT. M. div. nom. 4,132 p. 223,40 appellant prophetae ... zeloten (*sc. Deum*), 'sicut -um (*PG 3,712^B ἐγχετικόν*)', id est excitantem 'ad desi-

[Leithe-Jasper]

derium ipsius amativi.' 3 *erigens, efferens – aufrichtend, in die Höhe führend*: ALBERT. M. div. nom. 1,33 p. 18,23 ad ... firmationem eorum, quae sursum tendunt in perfectionem; 'suscitativa', idest -a, 'manuductio', idest directio.

excitator, -oris m. 1 *qui excitat, incitator – einer der anregt, aufmuntert (zu), Antreiber*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 320,12 ipse Dominus ad se suppliciter exorandum benignissimus esse dignetur -r, incitator, instigator, inflammator. GERH. aedif. prol. p. 139,32 tibi (*sc. praesuli*) ... impulsori et -i parvitas meae gratiam debebit, cuicumque in eo, quod te exhortante ... dixeris, aliquid recte placebit. 2 *qui suscitatur, suscitator – einer der weckt, Erwecker*: CHRON. Ebersb. I p. 11,3 Eberhardus ... gallo canente evigilans iterumque dormitans estimavit ... gallum -em suum ... dicere sibi: 'eqs.'

excitatrix, -icis f. *quae excitat – eine die hervorruft, erregt (usu attrib.)*: ROB. TOR. chron. a. 1135 p. 491,31 hec (*sc. murenarum*) ... comestio, pessimi humoris illatrix et consimilium vehemens -x, ... summam fecit perturbationem.

†**excitium**, -i n. *irritatio – Reizung*: PETR. DAM. epist. 96 p. 57,17 modo stomachi laesionem simulant, modo splenis sive vesicae lamentantur (*sc. saeculares, qui ieiunare debent*) -um (*excidium, excidium var. l.*).

1. **excito**, -avi, -atum, -are. *script.*: *exi-*: p. 1514,71. *adde* THIETM. peregr. 8,21. -*cet-*: p. 1514,53. *depon.*: p. 1514,13. *refl.*: l. 63. *adde* WALAHFR. carm. 72,4,2. *partic. praes. usu subst.*: l. 44.

1 *excire, concitare, vivificare – (hervor)treiben, -bewegen, antreiben, aufscheuchen, wachrufen*: A *arcessere, citare, advocare – herbeirufen, (zu sich) rufen*: PETR. DAM. epist. 86 p. 467,10 -tus clamoribus (*sc. bestiae*) venator occurrit. MIRAC. Nicol. Brunw. 8 p. 199,37 nos ad se -vit *medicus (i. Christus)*. *al. invocare – anrufen*: HERBORD. Ott. 3,26 quod (*signum aeris*) simplices ... quasi ad -andum sanctos pulsare consueverant; ... 'quassa campanam, -a sanctum Adalbertum, ut te adiuvet.'

B *incitare, concire, exagitare, instigare, stimulare – er-, an-, aufregen, reizen, anstacheln*: 1 *spectat ad homines (ad animalia [in imag.]: l. 66)*: A *in univ.*: LEG. Wisig. 6,4,7 si ... persona, ut sibi fieret contumelium, servum prius -verit alienum. CARM. libr. III 14,2 maxima ... subito nos -at inquietudo. HILDEG. epist. 167^R,5 diabolus eum (*hominem*) iterum ad peccatum -at. LIGURINUS 1,340 conciliare domos, quas seditione frequenti -at impaciens sociae discordia laudis. ALBERT. M. miss. 1,1,3 p. 8^b,38 -ia ... et incitantia patres ad ... clamandum, sex fuerunt praecipuae; primum quidem est *eqs.* ANON. mus. Sowa prol. p. 64,9 quia carmen metrica compilatum ad retinenda (*sc. capitula*) levius mentes -at auditorum. *saepe*. B *exhortari, invitare – auffordern, ermuntern*: CAND. FULD. Eigil. II 16,5 fama ... -at ad laudem Christi ... corda pia (RUOTG. Brun. 48). OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 93,26 si dicamus sanctum ... abbatem spiritu Dei ad -andos nos afflatum fuisse, sed nos *eqs.* CHART. Raitenh. 94 p. 91,29 piis ipsorum (*sc. praedecessorum*) exemplis -ti ... pro modulo nostro inmitetur. *saepe*. C *sensu inspirationis*: PETR. DAM. epist. 40 p. 408,2 in illum (*Moysen*) Dei spiritus irruit et ut revera prophetam in vaticinii mox oraculum -vit. C *locut.* in (ad) risum -are i. q. (*alicuius*) risum *movere – zum Lachen bringen*: ALCUIN. carm. 62,166 -at in risu fratres verbosus amarus. PETR. DAM. epist. 156 p. 75,9 dum me rebus impugnat *papa*, verbis obdulcat, manus incutit colaphum, os -atur ad risum. D *refl. i. q. (se) parare – sich rüsten, aufmachen*: HINCM. Remig. 8 p. 282,25 irae ... Dei ... resisti omnino non valet, quando se ... ad ulciscendum -at. E *ducere – führen, treiben*: DIPL. Constantiae 52 p. 167,12 tradidimus tibi (*Robberto*) gubernacionem ... episcopatus ad gubernandum ipsum et gregem ... -are ad bona pascua. 2 *spectat ad res*: A *in univ.*: A *corpor.*: PETR. DAM. epist. 87 p. 508,11 in vicinia litoris aestus ferventior -atur. CARM. Cantabr. B 3,23,2 in navi recubans corpore dormit, divine vigilans -at *Christus* auras. RUP. TUIT. Matth. 7,1017 per magnos ventorum motus ... tempestas -ta. *usu medic.*: RECEPT. Laresh. 2,222 stomachum (5,14. ANTIDOT. Augiens. p. 49,4). CONSTANT. AF-

RIC. coit. 15,5 appetitum stomachi. 17,1 coitum. 17,12 -atur ... libido. *saepe*. B *incorpor.*: RUOTG. Brun. 38 p. 40,4 spem (HROTSV. Gall. I 5,7). WALTH. SPIR. Christoph. II 5,66 iram. CHART. archiep. Magd. 192 p. 247,35 voluntates -are et -ando corroborare subditorum. GUNTH. PAR. orat. prooem. p. 99,47 primo ... loco ponitur prologus ... in quo ... -atur attentio. *saepe*. B *in memoriam revocare – in Erinnerung rufen*: THIETM. chron. 6,49 Daedi comes ... -vit malum, quod fore putavit oblitum. C *move, agitare – bewegen, antreiben*: IOH. AFFLIG. mus. 3,4 folle -atur (*concitatur var. l.*) *musa* ut organa. D *adhibere, exercere – anwenden, ausüben, in Bewegung setzen*: DHUODA lib. man. 8,17,9 suam super te dignetur *Deus* ad salvandum -are (-ari P) *potentiam* (DIPL. Arnulfi 188 p. 291,40 [spur.]; *ex Vulg. psalm. 79,3*). EPIST. Hann. 38 p. 82,16 nec ego proclamarem, si hec esset ^{1a} vel ^{IIa}, quam apud nos -verit *condiscipulus*, protervia. HILDEG. sci-
vias 2,7 l. 141 antiquus deceptor ... artes nequitiae suae in ipsos (*fideles populos*) -at. LIGURINUS 2,542 levi iaculo validam celerique sagitta -at ipse (*Fridericus*) manum. *locut.* os -are i. q. *loqui – sprechen, reden*: EPIST. Hildesh. 134,58 p. 229,16 qui videt rostrum ciconie et os suum non -at, non diligit; id est, qui amicum videt post derideri et ei non aperit, eum non diligit (*cf. notam ed.*).

C *expergefaccere, (ex)suscitare – (er)wecken, aufwecken (medial. i. q. expergisci – aufwachen)*: 1 *in univ.*: A *proprie*: RIMB. Anscar. 4 vir Dei -tus a somno (HROTSV. Dulc. 8,1. *al.* EPIST. Worm. I 15 p. 32,9 s.). CONSUE. Marb. 36 cum signum datum fuerit in dormitorio ad -andum. TRACT. de chirurg. 1036 quem (*sc. patientem dormientem*) cum -are volueris, ... spongiam aceto acentino infusam ad nares frequenter applica. *persaepe*. de somno ipso: ALBERT. M. somn. 1,1,5 p. 129^b,28 necesse est somnum aliquando -ari, ne organa destruantur per frigus et humorem. B *in imag. vel per compar.*: LIUTG. Greg. 2 p. 69,12 quae (*auctoritas*) cor pueri tam subita immutatione -vit (*incitavit var. l.*). GODESC. SAXO theol. 14 p. 238,22 -entur, evigilent, erubescant *reprobi*. THANGM. Bernw. 1 p. 758,28 ingenium ... ad scientiam veri sophismatis -are. EPIST. Hildesh. 134,3 -atur ... a doctoribus torpens animus et quasi a somno evigilans naturaliter meminit, que docentur. HILDEG. sci-
vias 1,5 l. 123 synagoga ... per divinam clementiam -ta incredulitatem deseret. 2 *resuscitare – auferwecken (fere de hominibus, de animalia: l. 46)*: ALDH. virg. II 290 -at *Heliseus* ... constrictum morte cadaver. HROTSV. Cal. 9,20 hunc, quem ... mors ... abstulit, ... ad vitam -are. PETR. DAM. epist. 86 p. 466,16 pater eius (*catuli mortui*) ... in faciem eius insufflat sicque viventem celeriter -at (*suscitat var. l.*; *cf. Isid. orig. 12,2,5*). *al.*

D *efficere, provocare, edere, generare, commovere – hervorbringen, -bringen, erzeugen, schaffen, verursachen (medial. i. q. oriri – entstehen, aufkommen)*: 1 *corpor.*: A *in univ.*: PS. ARIST. probl. 39 quare nervi puncti inflammationem -at. RIMB. Anscar. 35 p. 68,4 lacrimas (GUNTH. PAR. orat. 11,4 p. 204^B). ANTIDOT. Glasg. p. 151,37 circa verenda tumores excitentur. HILDEG. phys. 1,191 febres. ALBERT. M. metaph. 7,2,10 p. 353,46 calorem naturalem. *persaepe*. B *de sono*: ALTFR. Liutg. 2,18 tantum sonum -vit *diabolus*, ut et paries ecclesiae et lectulus ... minutatim confringi viderentur. ARI-
BO mus. p. 38,21 pulsatio (*sc. cymbalorum*) sonum -at. CONFL. ovis et lini 314 bene docta manus -at hos (*sc. dulces*) sonitus. C *conflare, incendere – entfachen, entzünden*: TRANSL. Phil. Cell. 4 qui (*liquor*) ... ad luminaria -anda praesto aderat. COS-
MAS chron. 1,13 sepe ... minima scintilla ... -at ignes magnos. *al. in imag.*: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,77 regina libido ... -at ignivomas ... tedeas *eqs.* HILDEG. epist. 179,15 scintilla salvationis -atur. 2 *incorpor.*: A *in univ.*: TRAD. Frising. 335 (a. 815) ut nullus sit, qui ... ullam controversiam ... -are seu movere praesumat. HROTSV. Pafn. 2,3 quid, si dixeris et dicendo aliquod mihi impedimentum -vero? DIPL. Constantiae 11 p. 38,5 foret ... questio -ta super quodam tenimento. B *inferre, moliri, machinari – anstiften, anzetteln*: LEX Baiuv. 2,3 si quis seditionem -verit (*exi-*, incitaverit, suscitaverit *var. l.*). BERTH. chron. B a. 1075 p. 224,15 scismata. OTTO FRI-

SING. gest. 1,30 p. 47,29 bellum. *persaepe. v. et p. 1512,28. in bonam partem*: HILDEG. scivias 3,6 l. 990 -ta est salvatio animarum.

II erigere, statuere – errichten, aufrichten: ALBERT. METT. div. temp. 2,2 p. 44,5 quem (*sc. locum*) vallo circumdedit *Wicmannus* et turribus -tis munitionem satis firmam perfecit. VITA Burch. Worm. 7 turribus et habitaculis ad pugnandum idoneis non segniter -tis.

III per confusionem i. q. exercitare – ertüchtigen: MAURUS phleb. p. 9^a quidam habent sanguinem ita spissum, quod aperta vena vix exit; tales ante flebotomiam sunt -andi (*exercitandi B*) vel balneandi.

adi. excitatus, -a, -um. *vigilans, promptus – wach, munter*: MEGINFR. Emm. 7 quia noverat fatigatione corporis -iorem animum reddi.

[2. **excito v. haesito.**] **excitus v. excio.**

exclamatio (-cio), -onis f. 1 *clamatio, clamor, proclamatio – (lautes) Rufen, Geschrei, (Aus-)Ruf*: **a gener.**: REGINO syn. caus. 1,191 tres orationes . . . , prima quidem sub silentio, secunda vero et tertia per -es solitas expleantur. TRANS. sang. Dom. in Aug. 22 Dei cultrix obviam progrediens sanctam cruciculam hostibus praetendit magnaue -e vociferans *eqs.* THIETM. chron. 3,4 ut aperirent ei velociter, terna -cione rogavit *Ger.* 3,6 prima malae irrisio in clericos -o attollitur (*sim.* LAMB. HERSE. annal. a. 1077 p. 298,12 irrisorii -ibus). *de animalibus c. notione hinniendi, mugiendi sim.*: ALFAN. premn. phys. 1,21 p. 9 equorum et boum -em (PG 40,512^A ἐκφωνήσεως). **b rhet.**: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 410, 12 'prophonestis' est interdum -o, interdum adclamatio. ONULF. rhet. I 5 tales (*sc. leves et inconstantes*) -e rethorica feriendus nullus dubitaverit, quae significationem doloris aut indignationis per compellationem hominis . . . conficit. *lamentatio – Wehklage*: OTTO FRISING. chron. 1,32 capit. p. 13 -o contra Babylonem, 2,51 capit. p. 17 -o contra rerum mutabilitates. **c iur. i. q. querela, petitio – Beschwerde, Klage**: CHART. Turic. 323 p. 202,26 (a. 1170) cum in capitulis nostris (*sc. episcopi*) ex utraque parte, scilicet abbatis et eius emuli Heinrici, sepius fieret -o. **2 declamatio, oratio – das Deklamieren, Deklamation, Rede**: EPIST. Ratisb. 6 p. 285,25 sevit in nos eloquentia Demosthenis, Ciceronis facundia, -es Quintiliani. *spectat ad exercitationem pro curatione factam*: PAUL. AEGIN. cur. 67 p. 44,6 organicis . . . paralisin patientibus . . . spiritus retentione et -e (3,18,5 p. 165,10 ἀναφώνησι) uti. 238 p. 176,21 in remissionibus . . . utendum vocationibus diversis, deambulationibus, -bus. 247 p. 188,21. **3 pro-, enuntiatio – das (laute) Aussprechen, Aussprechen**: HONOR. III. registr. 225 p. 154,33 cuius (*sc. regis*) nomen sic in terrore hostium fidei creverat, quod -o eius in prelio nonnumquam sufficebat ad stragem. **4 sermo – (Aus)Spruch**: VITA Conr. Salisb. 14 p. 71,17 ubi est illa -o apostolica: 'eqs.'

exclamative adv. *exclamationis modo, exclamatorie – nach Art eines Ausrufes, ausrufend*: GESTA Bereng. 1,117 infandum! (gloss.: -e) cui tanta viro concessa potestas, me regnis privare? RATHER. conf. 751 vide . . . , suadeo -e, ad locum, ubi quasi oratum pergebant. VATIC. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 567,29) unde dicendum est -e: 'a a a', que sunt verba Hieremie.

***exclamatorius**, -a, -um. **1 rhet. i. q. exclamans – ausrufend**: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 410,14 dicitur 'prophonesticus' . . . 'adclamatorius' vel '-us' *eqs. ibid. al.* **2 conclamans – aufschreiend**: GESTA Ern. duc. II 21 p. 296,5 ob acceptum vulnus -os gemitus hospites audientes . . . camere . . . irruunt.

adv. exclamatorie. *exclamationis modo, exclamative – nach Art eines Ausrufes, ausrufend*: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 410,17 quod 'prophonesticos' dicitur, non nomen, sed adverbium Graecum est, id est -e.

exclamito, -are. *exclamare – ausrufen*: VITA Serv. 30 p. 101,23 'parcat' -bat magister carceris 'servo tuo, imperator invicte, oculus tuus.'

exclamo, -avi, -atum, -are. **1 (magna voce) clamare – (laut) ausrufen, rufen**: **a in univ.**: ALDH. virg. I 27 p. 264,13 extitit quidam pontificali dignitate decoratus . . . , qui . . . -asse fertur: 'gratias tibi ago, Christe!' WETT. Gall. 35 p. 277,17 cum unus

. . . super sepulchrum sancti Dei pulsasset atque sarcophagum ex vi impetus resonuisset, gaudendo -vit: 'eqs.' FROMM. carm. 29,11 -ans *Christus*: 'tibi dico, mortue, surge!' SUMMA dict. Sax. 11,102 p. 340,12 cum nomen castri Raab . . . ipsum episcopum occidentes in signum bellicum . . . -arunt. *saepius. absol.*: VITA Norb. I 10 p. 680,37 tunc demon: ' . . . quod si videris me -are, iam tot de meis . . . ad bellum venient.'

b supplicare – flehen: GODESC. SAXO theol. 22 p. 321,28 cum lacrimis -o: 'dominator Domine Deus misericordia mea!' **c lamentari, deplorare – jammern, klagen (über)**: GERH. AUGUST. Udalt. 1,3 l. 113 de familia . . . quicumque ante eum venerat se -ando iniuste esse oppressum. GESTA Camer. 3,2 p. 466,30 super Walteri iniuriam et inobedientiam -vit *episcopos*. OTTO FRISING. chron. 2,51 p. 128,30 contra mutabilium rerum miseria.

d RAHEW. gest. 4,25 p. 268,4 contra crimen perduellionis. **laetari, exsultare – jubeln**: THIETM. chron. 7,60 si quid his prosperi accidit, numquam -bant (*sc. circumdati*), nec adversitatem aliquo gemitu ingravescente aperiebant. **e declamare, proferre – (laut) aufsagen**: GREG. CAT. chron. I p. 182,28 (epist. papae) quando cantilenas perficitis . . . pro remissione peccatorum nostrorum, centum 'kyrie eleyson' -are studeatis.

2 acclamare, declarare – (durch Zuruf) anerkennen, akklamieren, berufen: IOH. METT. Ioh. 44 uno . . . voto et pari sententia domno Einoldo ab omnibus -to . . . cucullo induitur. THIETM. chron. 6,12 ad Wissegrodi introducitur ibidemque in dominum -atur (*declamatur* CHRON. Thietm.) *Iarimirus*. **3**

petere, postulare – ansuchen, fordern: CHART. Ital. Ficker 12 p. 17,50 (a. 843) -vi ad Wifrit comite una cum Popone tutor meus, ut mihi . . . dedisset largietatem de rebus meis venundandi. DIPL. Loth. I. 119 p. 273,32 (spur.) unanimiter proclamaverunt (-verunt G) *monachi* ex se ipsis velle habere abbatem.

4 proclamare, mallare – Klage erheben, Strafverfolgung fordern (cf. Wb. d. mittelhochdt. Urkundensprache. II. 2003. p. 1461sq. s. v. 'rufen'): CHART. Rhen. med. I 305 p. 357,29 (c. 1033) statim in Rorici advocati placito super hec (*sc. praedia eorumque censum sublata*) -vi (*sc. Poppo archiepiscopus*) atque secundum legem . . . mihi . . . ad tenendum . . . adquisivi. *mallando sibi vindicare – durch förmliche Klage für sich beanspruchen*: CHART. Rhen. med. I 305 p. 357,33 (c. 1033) venit ad me (*sc. archiepiscopum*) mulier . . . rogans, ut quidquid -ti allodi . . . habere liceret.

***exclamosus**, -a, -um. *lamentans, clamosus – klagend*: CHART. Traiect. 1404 p. 173,3 (a. 1257) -a proborum insinuatione nostro auditui est relatum.

***exclaresco**, -ui, -ere. (*exclarare, per analogiam ad inclarescere formatum, ut vid.*) *clarescere, illucescere – Berühmtheit erlangen, sich auszeichnen*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 310,15 cum tot miraculis et virtutibus . . . omnibus illuc undique concurrentibus iam iamque evidentissime -uit (*sc. martyr*).

exclaro, -are. *clarificare – klar, hell (klingend) machen*: GLOSS. med. cod. Trev. p. 136,150 ad caput purgandum vel vocem -dam (*cf. p. 102,10*).

***exclericus**, -i m. (*ex et clericus*) *qui clericus fuit – einer der Kleriker war, 'Exkleriker'*: CASUS Petrish. 6,4 paulatim de die in diem basilica sancti Gregorii exstruendo reformatur Wezilone quodam de Constantia -o opifice.

[*excleyta v. *escheita. adde ad p. 1387,30: ACTA imp. Winkelm. II 1061 p. 742,10 (a. 1280) cum . . . excleytis et devolutionibus (cf. DIPL. Frid. I. 1075 p. 418,11 [spur. s. XIV.ⁱⁿ] excheytis [excheitis E] et devolutionibus.)]

***excludium**, -i n. (*excludere*) *exclusio – das Ausschließen, Ausschluss (c. gen. inhaerentiae)*: HONOR. AUGUST. offend. 36 ipsos (*fornicatores*) . . . in ecclesia non habere consortium, cognosce expulsionis -um.

excludo, -si, -sum, -ere. *script.*: *sc.*: p. 1519,26. 30. 31. -lau-: p. 1519,31. *praes.* -et(ur): p. 1517,34. 42. *refl.*: p. 1517,30. *partic. perf. usu adi.*: p. 1518,3. 1519,12; *subst.*: p. 1517,49.

I vi praeverbii vigente i. q. non admittere, prohibere, repellere, segregare, excerpere – ausschließen, nicht zulassen, fernhalten, abwehren, entfernen, (ab)trennen: **A proprie**: [Leithe-Jasper]

1 gener.: **a** foras dare, eicere – hinaus sperren, –werfen: **a** in univ.: LEG. Wisig. 8,1,4 si ... dominus vel domina a violento vel presumptore extra suam domum vel ianuam –antur (–atur var. l.) eqs. BEDA hist. eccl. 2,4 p. 88,32 ut –sa multitudine daemonum (sc. ex Pantheo) multitudo ibi sanctorum memoriam haberet. **β** amovere, exire iubere, in exilium pellere –fort-, ausweisen, verbannen: CAPIT. reg. Franc. 216,6 interdiximus, ne recipiatur (sc. dimissus) ab altero, quatinus ... a nostri regni penitus –atur finibus. CHART. Naumb. I 418 p. 373,18 (a. 1204) quos (colonos) ipsi monachi ... a possessionibus illis, quas hereditario iure Francorum possident, competenti restitutione debent –ere (item 425). CHART. Hohenloh. 401 p. 275,4 si predicti ... aliquem extraneorum, qui ... civibus in aliquibus debitis est obligatus, ad se receperint, monendi sunt, ut de illis satisfaciatur civibus vel a se –ant. **b** foris detinere, aditum negare, arcere – keinen Zutritt gewähren, abweisen, abhalten: **a** in univ.: CAND. FULD. Eigil. II 17,25 exterius ... caetera turba ... –sa. THIETM. chron. 7,69 signo sanctae crucis iugiter se muniens omnem adversariam potestatem prorsus –at fidelis. IDUNG. PRUF. dial. 2,407 qui (ordo) ... omne genus feminarum a tocius monasterii septis –sit. 3,480. STATUT. ord. Teut. p. 79,13 –sis omnibus extraneis. al. **β** separare – trennen: LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 288,2 haec (Mathilda) vivente adhuc viro suo quandam viduitatis speciem longissimis ab eo spaciis –sa pretendebat. **γ** clausum servare – wegschließen, unter Verschluss halten: CARM. de Frid. I. imp. 399 expectant imbres frustra, nam Cinthia cornu quarta nitens gracili pluvias –erat omnes. **c** refl. i. q. se recludere – sich zurückziehen (usu milit.): IOH. CODAGN. trist. p. 26,15 alii, qui evasere, milites et pedites intus castrum se –erunt (cf. notam ed.). **d** determinare, circumscribere – ab-, ein-, begrenzen: CHRON. Fred. 4,47 retinens Chlotharius sibi, quod Ardinna et Vosacos versus Neuster et Burgundia –bant. 4,57 quod ab his (pagis) versus montis Pereneos –etur. in imag de scriptore i. q. coartare – einschränken: TRANSL. Alex. Frising. 4 (MG Script. XV p. 288,16; c. 834) quae quidem cum plura sint, a colloquente melius quam dictante narrantur, quam qui necessario compendiis –amur. **2** natur.: **a** excernere, egerere – aussondern, ausscheiden, abführen: TRACT. de caus. mul. 94 si ex matrice duricia mannaverit, hec signa precedent: menstrua –unt (sc. feminae) eqs. ANTIDOT. Glasg. p. 107,16 femina si pecus mortuum –et per aborsum (cf. ANTIDOT. Augiens. p. 48,17 expellit). p. 113,43 ad universas colli ventusitatis –endum. MAURUS progn. 16 p. 33^b,56 quia, cum crosse sunt fumositates, non cotidie possunt –i per poros. in loco corrupto de personis (sputum) excludentibus: AESCULAPIUS 16 p. 20,26 ex quibus (sc. apprehendis) eos, qui de faucibus sanguinem proiciunt: ex parvo fluore sanguinis cum humore retinaci et levi tussicula; ex quibus –sos (cf. Gariopont. pass. 2,3 p. 22^v [ed. Basil. 1531] sputis exclusis). **b** incubando elicere, educere – ausbrüten, zum Schlüpfen bringen: CARM. var. III C 13,2 arboris in trunco nidum philomela paravit, ut natos –ret –sosque nutrit. OLIV. hist. Dam. 40 p. 243,16 est ... bestia crudelis (sc. crocodilus) homines et iumenta devorans, apertis oculis solo visu ova sua fovet; –si pulli statim fugiunt parentem tamquam hostem. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 58,7 foveantur ... ova et –untur pulli. 2 p. 135,33 quoniam aves <sic> (sc. per aves domesticas) –se pauci vel nullius valoris sunt. **c** per enallagen i. q. evacuare – entleeren: URSO element. 5 p. 129,12 dum terminatis diebus ova a pullis –it natura. fort. huc spectat: URSO element. 5 p. 158,22 si ... materiei elementa sint actu et potestate discreta et suos effectus discretos in composito monstrant et componendo, quod in ovo et pullo ab –so (corrupt. ex et in ovo a pullo –so) monstratur. **3** techn. i. q. excudere – heraus schlagen, –lösen, gewinnen (in imag.): EKKEB. HERSF. Haimer. prol. p. 598,36 eorum ... est talentum terrae non suffodere ... , qui de occidente littera callent spiritum vivificantem –ere.

B translate: **1** de hominibus (de Christo: p. 1518,11): **a** in univ.: **a** spectat ad participationem societatis negatam, excommunicationem: EPIST. Bonif. 26 p. 45,16 non ... subsidii opem subtrahat (sc. maritus) ab illa (muliere infirmitate correpta), cui infirmitas praepedit et non detestabilis culpa –it.

PONTIF. Rom.–Germ. 87 pessimum virum a liminibus sanctae matris aecclasiae –imus. WALTH. SPIR. Christoph. I 2 ab illorum (hominum) grege haut iniuria probatur –sus. THIETM. chron. 5,36 a gratia regis (sim. OTTO FRISING. gest. 2,3 p. 104,37. CHART. Aquens. 92 l. 64). DIPL. Conr. III. 86 p. 154,8 a regno Dei –etur (qui pervertit cartam). IDUNG. PRUF. argum. 286 cum Christus ipse ... mollibus vestitos –at a sua militia. saepius. **β** spectat ad absentiam essentialem (usu theol.): GODESC. SAXO theol. 22 p. 296,10 nec ibi (sc. in domo, i. in humanitate) sic ... inclusam (sapientiam, i. Christum), ut aliunde vel undelibet –sam, quippe sicuti ... nusquam remotam, sed ubique semper totam divinitatem. **γ** spectat ad possessionem (hereditariam), potestatem, negotium sim. (usu iur.; canon: l. 15): GERH. AUGUST. Udalr. 1,23 l. 49 ne prorsus a spe episcopalis ordinationis ... –retur Adalbero. TRAD. Teg. 165 advocatus ... mulierem infestans fatigavit illamque –ere ab omni suppellectile sua laboravit. DIPL. Richenzae 3 p. 231,14 possessione. CHART. Heinr. Leon. 2 p. 3,3 a suscipienda hereditate. HELM. chron. 25 p. 47,21 conspirata manu statuerunt Saxones Crutonen in principatum –sis filiis Godescalcii. CHART. archiep. Magd. 450 cum ... ius et distinctio, que inter eos (sutores) est, eos, qui eo iure participare non debent, ita –at, quod eqs. al. **b** liberare, exsolvere – befreien, erlösen: **a** gener.: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,15 morbo funditus –sa femina. **β** iur. spectat ad tributum, debitum sim.: DIPL. Conr. II. 218 comitatum ... ab omni nostra ... repetitione prorsus –imus. CHART. Mog. A II 523 p. 861,3 aream ... matrici ecclesie assignavit Bruno, et ut penitus a dampno esset –sa, ... VI agros ... ecclesie perpetuo contradidit. CONST. imp. I 373 mercatores ... cum rebus suis eos ab hac penitus –imus consuetudine (i. ‘Grundruhr’) inordinate statuta. **2** de rebus: **a** gener.: **a** in univ.: ALDH. ad Acirc. 10 p. 82,9 quia nonnulli metricae artis peritia praediti hunc pedem de versu –endum censuerunt. Ps. GUIDO ARET. arithm. mus. p. 58^b,2 subiugales in gravibus principantur, ab excellentibus –untur, in finalibus et superioribus communicant. GUIDO AUGENS. mus. 598 cantus ... , qui in ‘d’ gravi terminari possunt, ... semitonium supra quintam non admittunt, nisi per ‘b’ rotundum, quod ab omnibus ... proprietatibus quasi alienum penitus –itur. al. **β** expellere, removere, eliminare, tollere – vertreiben, beseitigen, aufheben: RADBERT. corp. Dom. app. 751 omnem ... de mente sensum carnis –ens. WALAHFR. carm. 28,10 –sis inscitiae nebulis. MIRAC. Pirmin. 19 reclusae aures admiserunt auditum, solae oculorum fenestrae necdum –sere densas umbras tenebrarum. EPIST. Worm. I 38 p. 73,33 delatoris sordebit falsitas, cum –sa erit veritas. TRAD. Teg. 267 mortiferum virus opae legis baptismaliter –sum. CHART. Turic. 774 oblivio orta per successionem temporis gestorum –it memoriam. saepe. **b** philos.: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 19,19 necessario ex simplicitatis, singularitatis, solitaritatis ... natura resolutionis necessitudinem –it divina essentia, ut eqs. 1,55 p. 80,4 episcopus duas in naturalibus regulas ponens ... unam a theologia –sit, alteram admisit. **c** iur.: **a** in univ.: LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,1 de reliquis ... conditionibus omnes omnino <causas> trecinaria lex –at. LEG. Wisig. 2,1,12 omnes causas religio debet –ere (de diebus festis). LEX Baiuv. 22,7 si ... post compositionem et restitutionem damnum intraverit inferre (sc. reus) ... , nihil –at componendi sententia. DIPL. Otton. I. 169 episcopi ... querelas praecepti nostri auctoritate –imus. DIPL. Otton. II. 305 p. 362,7 omnium contra<dictio>ne et dimino<ra>tio<ne> violent<orum> –sa. saepius. **β** interdicere – untersagen, verbieten: DIPL. Heinr. II. 515 (spur. s. XII^{ex}) hoc ... determinate –simus, ut, si quis beneficiarius in villis fieret ... , nullo modo se de passu predictarum piscacionum intromittere presumeret. **γ** excipere – ausnehmen (partic. perf. in abl. abs. pro praep. i. q. praeter, sine – mit Ausnahme von, ohne): LEG. Wisig. 10,1,19 de rebus suis pars domini –i non poterit. DIPL. Arnulfi 35 ut ... post obitum ... illius (episcopi) ad monasterium Augiae perpetualiter possidendas (res) relinqueret –so videlicet deinceps omni beneficiario iure. CHART. ord. Teut. (Thur.) 16 p. 19,11 nostri clerici sicut et alii mandatum ... observabant hoc tamen –so, quod eqs. saepius.

II vi praeverbii evanida: **A claudere, intercludere, obstruere – schließen, versperren:** LEX Baiuv. 10,18 qui ... signum, quod propter defensionem ponitur aut iniustum iter -endum (-endi, -erit, inexcludendi, expludendum, excindendum *var. l.*) vel ... campum defendendum ..., abstulerit. CONC. Karol. A 38,29 aliis hominibus eadem monasteria importune frequentare cupientibus omnis aditus -atur. ANNAL. Quedl. a. 1015 p. 548,11 hos recessus gladiis, illos spiculis iaculisque -unt *hostes*. ANSELM. LEOD. gest. 12 p. 196,18 in ... aecclesiam confugit, fores diligenter -sit *puella*. *fort. huc spectat:* AESCULAPIUS 17 p. 22,27 sic phthisicos apprehendis: ex febre cum tussicula ... aut pro quantitate -sae arteriae cum corporis macie. **B concludere, terminare – beschließen, (be)enden:** AMALAR. off. 4,7,14 ut, sicut ymnus Zachariae -it responso-rium post matutinalem lectionem, ita -at ymnus sanctae Mariae post vespertinalem lectionem. *fort. huc spectat:* ERCHEMB. CAS. hist. 1 Langobardorum seriem ... Paulus ... prudenti composuit ratione, extendens nihilominus a Gammara et duobus liberis eius ystorum Ratchis pene usque regnum; in his autem non frustra -sit aetas (metas *ci. ed.*) loquendi, quoniam in eis Langobardorum desiit regnum.

adi. exclusus, -a, -um. *qui fieri non potest, impossibilis – unmöglich:* CARM. Bur. 30,3,4 etas illa monuit, docuit, consuluit, sic et etas annuit: 'nichil est -um'.

subst. exclusa, -ae f. *saeptum – Wehr, Schleuse:* EDICT. Roth. 150 si quis molinum alterius capelaverit aut sc-a (clausura, clausuram, clusam *var. l.*) ruperit sine auctoritate iudicis. CAPIT. reg. Franc. 13,4 qui propter Deum ad Romam ... vadunt, ut ipsos per nullam occasionem ad pontes vel ad -as (sc-is *var. l.*) aut navigio non deteneatis. LEX Sal. Karol. 22,3 si quis sc-am (sc-a, clusam, -am, -ausam *var. l.*) de farinario alieno ruperit. LAMB. ARD. hist. 108 p. 613,37sq. iuxta molendum -am quasi in iactu lapidis fecit *Arnoldus* et aliam -am. *saepe. cf. *clusa.*

***exclusaticum, -i n.** (exclusa) *vectigal pro transitu exclusae dandum – Schleusengeld, -zoll (de re cf. Waitz, Verf.-Gesch. IV. p. 61. adn. 2):* DIPL. Karoli M. 93 p. 134,27 nullum tolloneum neque -um neque decimum.

***excluisibilis, -e.** *qui excludi potest – einer der ausgeschlossen werden kann:* ALBERT. M. fat. 2 p. 70,8sq. cum ... dispositio fatalis -is sit et impedibilis ab oppositis dispositionibus inventis in materia, -is etiam est ab oppositis dispositionibus inventis in anima sensibili.

exclusio, -onis f. *negata admissio, remotio, expulsio – das Ausschließen, Vertreiben, Ausschluss:* 1 *gener.:* WALAHFR. exord. 2 p. 476,22 factum est, ut, quae prioribus propter infirmitatem concessa sunt ad -em erroris, nobis ... proficerent ad causam perfectionis. ALBERT. M. bon. 333 p. 185,46 quia continentia dicitur respectu concupiscentiae, quam frenat, pudicitia autem respectu -is turpis secundum locum maximae verecundiae. metaph. 11,2,14^{capit.} de -e erroris Pythagoricorum et Speusippi. NICOL. anat. 44 firma dicitur (sc. *membrum*) ad -em spiritus, qui non est pars firma. *exceptio – Ausnahme:* CHART. Nuremb. 308 p. 184,29 (a. 1243) quod ego Ulricus ... predium meum ... nulla facta -e adiuncto pleno iure advocatie ... conventui sancti Egidii ... donavi. 2 *canon.:* a de excommunicatione: WALAHFR. exord. 18 ut a communione suspensi *praesumptores* terrore eiusdem -is et quodam condemnationis anathemate conpellantur *eqs.* CAPIT. Bened. 1,383 comes ... canonicam suscipiat excommunicationem vel -em. GERHON. aedif. 24 (61) p. 171,43 excludantur de porta gregis, qui non sunt boni custodes gregis; ipsi enim tali -e aliquando melius attrahuntur. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1276 p. 707,38 qui (*nobiles*) ... post -em quondam Frederici imperatoris ... civitates ... sibi subiugaverant. *al. b de dimissione:* LEO MARS. chron. 2,29 capit. p. 158 de -e Rotunduli et substitutione Ate-nulfi (cf. 2,29 ordine pulsus). 3 *publ., eccl., iur.:* a de eiectio-ne (in exsilium; de diabolo: l. 71) COD. Udalr. 233 p. 409,12 dum ... super hac -e (sc. *a civitate*) tam inopinata, tam inmerita dolerem. EBO BAMB. Ott. 2,14 non ferens ille violentam de sedibus suis -em (sc. *diabolus de Pomerania*). RYCCARD. chron. a. 1239 p. 201,19 mense Iulii tertia fit -o monachorum de

monasterio Casinensi. **b de possessionum ademptione sim.:** CHART. Argent. 7 (MIÖG 29 p. 587,26; a. 1187) villicum ... a supra memorata terra omnimodo infestatione inposterum sollicitus providentes perpetua -e perhibemus. CHART. march. 5 Misn. III 424 ut ... redemptionem ... decimationis ... nec non -em cuiusdam Theoderici ac coheredum eius propriorum ecclesie Reinherespurnensis XXXVque marcis ratam habentes confirmaremus. 4 *medic. i. q. egestio – Ausscheidung:* AESCULAPIUS 3 p. 5,23 ex crasso humore ventositatis foramina conspiciuntur (sc. *epilepticorum*) a naturalium -e ex pulmonibus et stomacho. 5 *natur.:* a de pullis i. q. *eductio – das Ausschließen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 59,7 de -e pullorum ab ovis. **b de ovis i. q. cubatio – das Ausbrüten:** FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 58,5 sufficit ... ad -em ovorum calor solis calefacientis arenam, in qua ponit *avis* ova sua.

***exclusivus, -a, -um.** 1 *excludens – ausschließend (fere usu log.):* ALBERT. M. nat. bon. 138 p. 55,65 quadruplex ... est delectatio castae mentis ... , secunda est -a gaudii etiam in his, quae concessa sunt (*spectat ad Aug. in psalm. 82,9*). sent. 1,21,1 p. 556^b,18 *dictio* -a alicui adiuncta excludit alia, quae non sunt illud (elench. 1,2,6 p. 546^a,43. *saepe*). CONR. MUR. summ. 6,6^a p. 435,41 verba ... sint credibilia ... inductiva, motiva, veritatis expressiva, falsitatis -a. 2 *t. t. medic. i. q. expellens, egerens – hinaustreibend, abführend:* CIRCA INSTANS p. 32a^r in decoctione polipodii debet poni aliquid -um ventositatum, ut est anisum et semen feniculi cimini.

adv. *exclusive. *excludendo, modo excludendi, praeter – mit Ausnahme (von), außer, exklusive:* ALBERT. M. Iob 22,14 'nubes latibulum eius (*Domini*)', hoc est, providentia eius non extenditur nisi usque ad nubes -e (miss. 2,1,1 p. 37^a,27). CHART. Bern. III 77 conventus Lausaniensis dimittit dicto conventui Bernensi totam terram ultra Senonem a Marlie -e ultra versus Ararim et Mureto similiter -e versus Senonam a strata publica. ANON. IV mus. 7 p. 85,35 secundariae *concordantiae* dicuntur quinque tantum cum unisono -e. ALBERT. M. summ. theol. II 9,36,4 p. 398^a,12 in suis plena potestate persecutus est *diabolus* eum (*Christum*) usque ad crucem, ita quod hoc, quod dico 'usque', teneatur -e.

exclutor, -oris m. *qui ectypa, effigiem eminentem facit – einer der Reliefs macht, Goldschmied, Gemmenschneider:* GLOSS. I 450,34 St.-S. -r, heffo. ALBERT. M. miner. 1,2,2 p. 16^b,13 nobiliorem et sicciorem inter hos (*carbunculos*) dicit *Aristoteles* esse granatum, cum tamen minoris sit pretii apud -es et artifices. 2,3,1 p. 49^b,11 in quo corpore (sc. *ovi*) -um simili in textu optime figuratus fuit serpens cristatus.

exclutorius, -a, -um. 1 *adi. i. q. ad excludorem pertinens – Goldschmiede-, Gemmenschneide-:* ALBERT. M. pol. 8,2^a p. 765^a,5 quam ... vocat protractivam, eo quod malleis producitur et protrahitur, nos vocamus -am artem, quae fit in vasis pretiosis et gemmis ad speciem anaglyphi in mensis magnificorum. probl. det. 30 si ... littere profundate essent per exarationem in caeli profundum ... aut quasi arte -a elevatae essent super caeli superficiem. 2 *subst. neutr. i. q. verbum excludens – das ausschließende Wort:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,17 p. 555^a,5 illud excusationis humanae -um diligentissime adtendendum, necnon intimis suspiriis annitendum: '*eqs.*'

exclusus v. excludo. ***excobo v. *excobo.**

excocio v. excutio.

excoctio, -onis f. 1 *gener.:* a *coctio, purgatio coquendo effecta – das (Aus-, Rein-)Kochen:* HIST. Welf. 32 quorum (*maiorum regni*) omnium pene ossa carnibus per -em (coctionem, exactionem *var. l.*) consumptis ad propria reducta sunt. *in imag. de paenitentia:* HINCM. divort. 21 p. 226,17 quoniam nec David rex sine ... -is poenitentia Bethsabee, cum qua adulteravit, in coniugem habuit. **b actio torrendi – das Backen:** IOH. S. PAUL. diaet. 90 panis calidior est frumento, ex quo fit, propter mollicionem et -em. 2 *natur. i. q. decoctio, digestio – das Zersetzen, Verdauen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,26 p. 13a^r bucca in opus stomachi cibum adaptat inconsumptum, quam stomachi -em vocant medici primam digestionem suarum partium. 7,1 p. 30a^v quod dat intelligi -o in venis et non-excoctio in venis, et non-excoctio et -o in stomacho et in-

strumentis spiritus eqs. MAURUS progn. 3 p. 23^b,46 octavum signum laudabile est fortitudo caloris circa locum -is materiei cum fortitudine virtutis digestive eqs. URSO qual. 263 fit ... nutrimenti membrorum competens -o. saepius.

***excogitamentum**, -i n. (excogitare) *factio, inventio – das Ausgedachte, Erfindung, Lüge*: BERTH. chron. B a. 1079 p. 364,16 multa ... adinventionum, accusationumque clamorurum ... -a ipse ... concinnabat rex.

excogitatio, -onis f. *cogitatio, inventio – das Ausdenken, Erfinden*: ALBERT. M. summ. creat. I 4,70 p. 723^b,20 Damascenus ... : 'et primum quidem excogitavit Deus angelicas virtutes et coelestes, et -o opus eius fuit' (item cael. hier. 13,9 p. 207,54. summ. theol. I 13,55,2,3 p. 566^b,24).

***excogitativus**, -a, -um. *diudicans, cogitativus – beurteilend, Denk-*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,40,3 p. 349^a,19 in homine ... media cellula capitis rationalis 'sylogistica' appellatur, eo quod in illa operatur vis quaedam, quae a Gregorio et Damasceno dicitur '-a' ... et est vis inquirens et disponens et ordinans singularia.

excogitator, -oris m. *fictor, inventor – Erfinder, Lügner*: FORM. Senon. II add. 4,14 falsator est ille factus, -r est defamatus.

excogito, -avi, -atum, -are. *script. -get-: l.35. partic. perf. usu subst.: l.49. 1 cogitando invenire – ausdenken, ersinnen, erfinden: a in bonam vel neutram partem: a praevalente notione cogitandi*: HRABAN. epist. 8 p. 393,30 cum ... tantum occupatus sim, ut nec aliorum dicta perlegere, nec propria -are liceat. WALTH. SPIR. Christoph. I 23 tyranne, quicquid nosti in suppliciis, magis -a! GERH. AUGUST. Udalt. prol. I. 22 ut id, quod ad -andum mihi inspiravit Deus, ad perficiendum vires non subtrahat. *al. rhet.: ANSELM. BIS. rhet. 5 p. 178,3 quam (causam) disponendo ... vere et verisimiliter -vimus (gloss.: invencio; spectat ad Rhet. Her. 1,2,3). b praevalente notione inveniendi*: CHRON. Fred. 2,25 Tarquinius -etavit ..., catenas, exilia, metalla. THANGM. Bernw. 6 quicquid elegantius in huiusmodi arte -are (vel ab aliquo investigare add. 3.4.5) poterat. BERTH. chron. B a. 1054 p. 167,18 ad inveniendam ... lune eclipsis regulas experientissimas -vit Herimannus. ALBERT. M. summ. theol. II 1,3,3,1 p. 24^a,42 quod primum -vit Deus coelestes essentias. *al. b in malam partem i. q. machinari, moliri – aushecken, 'ausbrüten'*: LEG. Wisig. 6,2,5 qui in hominibus ... maleficium ... scriptis in contrarietatem alterius -verint facere aut expleverint. VITA Heinr. IV. 3 p. 16,3 quae (crimina) pessima et inmundissima potuit odium et livor -are. CHART. Heinr. Leon. 114 p. 171,36 que (machinationes) in ecclesiarum gravamina maliciose a quibusdam -antur. saepius. 2 cogitare, imaginari – (er-)denken, sich vorstellen: a in univ.: LEG. Wisig. 12,3,17 si quis ... Iudeorum ... quidquam ei (christiano) contra legum vetita aut -ta, que in lege non sunt, inferre temptaverit. DIPL. Heinr. II. 356 cum omni legalitate ... omnibusque, que -ari v e l d i c i possunt, utensilibus (CHART. Tirol. notar. I 878 p. 452,28. *al. sim. DIPL. Heinr. III. 35 scribi aut -ari*). WIPO gest. 39 p. 59,24 reliquum corpus ..., ut optime -ari poterat, involutum. OTTO FRISING. chron. 8,27 p. 437,2 in tantam subtilitatem, ut nec palpari nec -ari possent (corpora post resurrectionem), ipsa redigenda credebant. *al. b considerare, meditari, deliberare – überlegen, planen, erwägen*: DIPL. Otton. II. 171 hec ... omni ditione teneat Theophanu imperatrix dandi, cuicumque velit, vel quicquid aliud inde faciendi -et. VITA Mahum. 142 quod benigne in gentem meam -asti pater, ipse suscipe, ipse inchoa. DIPL. Conr. II. 140 (spur.) ut infra XIV dies liceret eis -are (cogitare var. l.), qualiter eqs. DIPL. Constantiae 22 p. 72, 27 -vimus, quomodo ... ecclesiam ... in meliorem statum ordinare ... possemus. c reminisci, recordari – sich erinnern: EKKEH. I. (?) Wibor. 22 p. 62,30 nunquid -are poteris, si aliquando ... aliquid benedictionis de sancta Wiborada acceperis? *adi. excogitatus*, -a, -um. 1 exquisitus – ausgeklügelt, (aus)gesucht: CHART. Duisb. 28 p. 60,40 (a. 1228) ne scrupulosis et -is cuiuspiam versutiis huius nostre devotionis valeat in posterum retardari effectus. 2 fictus, mentitus – erfunden, erlogen: WOLFARD. Waldb. 2,6 p. 232,5 ne falsum aut -tum

cuiquam videretur. CHART. Naumb. I 252 p. 234,4 per illicita et -ta iura.

Leithe-Jasper

[**excoincio** v. excommunico.]

***excolativus**, -a, -um. (excolare) *qui excolat – filternd*: IOH. S. PAUL. diaet. 113 hordeum ... virtutem habet mundificativam et -am.

***excolentia**, -ae f. (excolere) *curatio, administratio – Besorgung, Verwaltung*: CAPIT. reg. Franc. 165,6 unus (sc. fratrum) semper propter domesticam curam atque rerum communium -am remaneat.

excoleo v. 1. excolo.

***excolibilis**, -e. (excolere) *in imag. i. qui excoli potest, excolendus – bestellbar, urbar zu machen(d)*: CONR. HIRS. mund. cont. 1011 merito desertum ... -e a Christi cultoribus sapientie sarculo novellatur. SIGEBOTO Paulin. 36 spinis -is silvae erutis germina studiosus excolit Gerungus abbas novae plantacionis.

***excolligo** (-lego), -ere. (ex et colligere) *eligere – auslesen*: LEX Baiuv. 1,13 a tremisse unusquisque accola ad duo modia sationis -egere, seminare, colligere et recondere debeant.

1. **excolo** (-llo), -ui, -cultum, -ere. *script. et form.: (e)sc-: l.30.64. praes.: inf. pass.: -e: l.42. -eri: l.41. coni. praes.: -cas: l.63. -es, -et: l.65. p. 1523,33. partic. perf. -olata: l.34. adde TRAD. Frising. 833, 874. 883^a. depon.: l.47. usu refl.: p. 1523,6.30. pendet dat.: p. 1523,27. partic. praes. usu subst.: p. 1523,44. partic. perf. usu adi.: l.34. al.; subst.: p. 1523,4.8.*

1 proprie vel in imag.: a strictius: a arare, conserere, cultum reddere – bestellen, bebauen: CHRON. Fred. cont. 50 terre ad laborandum tam agris quam vineis scolare. CHART. Fuld. B 69 p. 125,29 ut, dum advivimus, ipsum laborem (i. novale) per vestram (sc. monasterii) precariam -ere debeamus (sc. Arugis et coniunx). TRAD. Frising. 776 dedit ... nobilis vir ... de terra -olata et inexcolata, de pratis ac de silva colonias III. OTTO FRISING. gest. 2,15 exceptis ... bubus et seminibus ad -endam terram ydoneis. CHART. Wessof. 10 p. 388,13 de reliquis ... agris ..., sive sint inserte ipsi curie, sive alias -llantur, ... Eberhardus decimacionem ... recipiet. saepe. in imag.: VITA Burch. Wirz. 5 vomere sermonum ... -ta terra ... mentium. *al. b exstirpare, in arborum formam redigere – roden, urbar machen*: TRAD. Frising. 736^b (a. 853) de silva, ubi -eri possunt iornales CCCC. 1124 inculco rubo omne, quod -e potest. CHART. Heinr. Leon. 2 p. 2,20 paludem ... habitatoribus -endam dedimus. ANNAL. Rod. a. 1153 p. 722,25 arbusta, unde haec terra est -ta. *al. γ facere, aedificare – anlegen*: TRAD. Weiss. 148 (a. 747) II curtilia, ubi potes (sc. episcopus) casa et scuria super ipsas stabilire et ortus -i. ERMENR. Har. 158 est locus ... nuper a fratre meo (sc. Franci) Hariolfo -tus, Helenhenfanc dictus, quo converti poteris (sc. Grimoldus). CHART. Mar. Magd. 115 homines, qui ... -unt fontes (i. salinas). CHART. Aquens. 259 p. 553,12 reliquas XV marcas ad novam vineam -endam ... assignamus (sc. abbas et conventus). *al. δ serere, colere – anbauen, -pflanzen, ziehen*: LIBER diurn. 97 p. 128,18 ut pro laude Dei pupillis nutrientibus ministrarent (sc. orphanotrophium), quae usibus -bantur exterorum. CHART. Walkenr. 74 p. 124,33 (a. 1209) quecumque infra septa eius (curiae) -untur, ut chanabum et quelibet genera holerum. *v. et l. 16. b latius: a colendo tenere, administrare, procurare – bewirtschaften, verwalten, besorgen*: FORM. Marculfi 2,9 villas vel res ... -llere (-ere var. l.). HINC. coll. 2 p. 107,5 ut ... domus suas honeste ... praeparent et -ant presbyteri. CHART. Rhen. med. I 105 p. 109,38 ut res memoratas et mancipia ... usu fructuario teneas et -eas. FORM. Turon. 23 ut ... omnes res meas (sc. patris adoptatoris) diligenter -at (esc- var. l.) filius adoptivus (sim. 24 -at [-et var. l.]). CHART. Brixin. 248 (a. 1288) ut ... curia ... debite -atur. saepe. b colendo producere – erwirtschaften: DIPL. Conr. III. 65 p. 115,14 decernimus ..., ut fratres ... agros cum omnibus decimis suis inibi -endis ... possideant. CHART. Raitenr. 57 p. 53,15 decimas ..., quas propriis manibus vel sumptibus -unt fratres. 2 translate: a erudire, excolere – (aus)bilden, zivilisieren, verfeinern, -edeln: LIUTG. Greg. 3 quos (locos) initiaverunt electi Dei et

[Peter]

-uere cultu divino. REGINO chron. a. 868 p. 95,32 incultam barbariem sacris dogmatibus. DIPL. Otton. I. 365 archiepiscopium inter gentiles et Christianae fidei dogmate iam non perfecte -tos situm. EBERH. ALEM. labor. 153 in vitem labruscam. *al. refl.*: CONR. BRUNW. Wollf. 23 p. 102,19 mens . . . omni se -uit genere pietatis. **b instruere**, (ex)ornare – ausstatten, schmücken: HROTSV. Agn. 431 interea . . . sacra cura parentum -tam magna . . . pompa in gremio terrae toto contextit honore. THANGM. Bernw. 31 episcopus . . . abbatiam . . . ab ipso . . . consecratam et divino servitio -tam . . . adire disponebat. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 212,16 ut . . . aecclesiam . . . amplioribus ornamentis -rent. *al. c promovere, augere, favere – fördern, vermehren, begünstigen*: THIETM. chron. 4,48 quam (Romam) pre caeteris diligebat ac semper -bat imperator. DIPL. Heinr. II. 338 p. 720,20 quod excellentiē nomen imperialis obtinentem dignitatem . . . imperialem cultu -amus divino eqs. WOLFHER. Godeh. I 13 p. 177,30 tunc . . . fortiter -uit (ci., excauit ed.), quicquid ratione probavit, quicquid vero . . . minus idoneum invenit eqs. DIPL. Constantiae 11 p. 40,31 eam (ecclesiam) . . . favore nostre pietatis -ere (-ll-*var. l.*) proposuimus. *al. d fovere, curare – pflegen, warten, sich kümmern um, sorgen für*: HINCM. annal. a. 869 p. 98,30 quatenus ipsi haistaldi castellum . . . -rent et custodirent. RIMB. epist. p. 93,7 omni virtute incorruptionem corporis ac spiritus -ere. THIETM. chron. 6,65 omnia sibi divinitus commissa -uit archiepiscopus. ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1024^A pontificali studiosissime -uit officio. *al. refl. i. q. se sustentare – sich ernähren, unterhalten*: LEG. Wisig. 12,2,14 p. 421,4 tantum his (sc. sine peculio degentibus) mancipiis a venditoribus dare precipimus, quantum illis sufficere ad -endum vel gubernandum se invenerit comparantis electio. **e venerari, diligere – verehren, lieben**: CONST. Constant. 106 ut . . . Deum vivum et verum . . . adores et -as (-es, colas *var. l.*). AGIUS vita Hath. 13 sanctum Martinum semper speciali quadam reverentia -bat. HROTSV. Sap. 5,17 ego (sc. Hadrianus) te (sc. spem) propriae prolis vice -o. HELM. chron. 16 p. 34,33 Saxones, gentem perfidam. *al. f celebrare – begehen, feiern*: THIETM. chron. 6,9 petens rex Argentinam venerabilem Christi precursoris ibi -it nativitatem. CHART. Basil. C I 294 ad -endos quosdam anniversarios. **g exercere, agere – (aus)üben, (be)treiben**: RIMB. Anscar. 19 p. 43,9 cultura Christi a multis ibi (sc. Birciae) christianis -itur. DIPL. Otton. III. 311 ut cuncti, qui . . . merkatum visitare cupiant, secure . . . negocium suum -ant. 357 omnes negotiatores ceterique mercatum -entes. **committere – verüben**: THIETM. chron. 8,3 p. 496,12 hoc (sc. facinus), quia nunc poena gravis non ulciscitur, . . . a multis -itur. **h elaborare, perficere – ausarbeiten, vollenden**: WALAHFR. carm. 76,64 sub frigore Naso congemuist Scythiae, Musarum ubi munere tantum -uit, quantum Romanae moenibus urbis non faceret.

adi. excolendus, -a, -um. **venerandus – verehrungswürdig**: DIPL. Loth. II. 18 Mediolanus -us presbyter. **subst. 1. excolendum**, -i n. **terra (adhuc) colenda – (noch) zu bebauendes Land**: DIPL. Conr. III. 36 p. 59,26 quidquid . . . his duabus viis infra predictum terminum concluditur . . . in silvis, pratis, agris, novalibus, c u l t i s vel -is (CHART. Salisb. II 596 p. 81,10 tam de c. quam -is decimam. CHART. Brixin. 147 p. 159,10. *al.*).

2. excultum, -i n. **terra culta – bebautes Land**: CHART. Fuld. B 40 p. 70,11 (a. 763) vendidimus (sc. comes) tibi (sc. episcopo) . . . id est . . . pascuis, aquis aquarumque decursibus, -um seu incultum, mobilibus seu immobilibus.

adv. *exculte. *in imag. i. q. accurate, diligenter (colendo) – sorgfältig (bebauend)*: HUCBALD. Cass. 15,5 novale perscisum innovate (sc. pueri) -ius, quo terra corporis mei fructum ferat uberius.

2. excolo, -avi, -atum, -are. *script.*: sc-: l.71.p.1524,3. **exul(o)**: l.72. **1 colare, (colando) purgare – filtern, (durch Filtern) reinigen, läutern**: *a in univ.*: GUMP. Wenc. 8 p. 216,41 expresso . . . musti tenero liquore per linei sacculi mundam subtilitatem . . . -vit. ANTIDOT. Glasg. p. 159,34 postea quam sc-veris (sc. sebum taurinum). MAURUS urin. II p. 17,30 sint (sc. picra et benedicta) tamen scammonate et exulate. RI-

CHARD. ANGL. anat. I 437 pura . . . substantia sanguinis, que . . . est -ta multiplici nature opere. MOSES PANORM. marisc. 14 p. 179,15 accipe . . . grassam sc-tam. *al. b de metallis*: ODO MAGDEB. Ern. 8,75 pro naulo magna magistro sistitur emina -ti sepius auri. **2 colando secernere – durch Filtern absondern**: Ps. GALEN. anat. 20 p. 199^C quando -atur urina per renes, non intrat statim vesicam eqs.

***excoloro** (-lero), -atum, -are. *partic. perf. usu adi.*: l.12. **colore privare – entfärben**: CARM. de Nyn. 331 cuncta obsidens foedarat viscera tabo, -ta cute erupuerunt pondera leprę. TRACT. de caus. mul. 75 si . . . menstrua non veniunt multociens, sed modica et maligna, -ta (-ler- *var. l.*; Hippocr. mul. 2,162 ἄχρῳα).

excomedo (exquo-), -ere. **exedere – ausfressen**: BOTAN. Sangall. 7,1 herba celerata . . . inponis in ulnere, exqu-it (ex Ps. Apul. herb. 8 l. 4).

***excomio**, -avi, -are. (ex et commeare; cf. ital. escomiare) **dimittere, expellere – entlassen, vertreiben**: ANNAL. Mant. a. 1272 (MGScript. XIX p. 26,29) -verunt comites dictum comitem Lodovichum, qui ivit Brixie ad standum.

excomitissa v. ex.

***excommoveo**, -movi, -ere. (ex et commovere) **instigare – aufwiegeln**: GESTA Camer. cont. II A 320,4 illi (clerici Cameracenses) ministerium vilificantes divinum secum contra episcopum -verunt populum.

[**excommuco v. excommunico.**]

excommunicatio (excumu-, -onm-, -omu-, -cio), -onis f.

I eccl. et canon.: **A strictius i. q. actio vel actus excommunicandi, anathema – Exkommunikation, Kirchenbann** (de re v. Hinschius, Kirchenrecht IV. p. 797sq., V. p. 15qq.). **1 def.**: HRABAN. epist. fragm. p. 519,14 canonicae . . . -is . . . quinquepartita est divisio, hoc est inter audientes, inter catechumenos eqs. CAES. HEIST. hom. II p. 12^b est . . . triplex -o: a charitate, a sacramentis, a consortio ecclesie. ALBERT. M. sacram. 232 p. 151,33 -o est separatio a communione et omni actu legitimo. sent. 4,18,16 p. 793^b,45sq. eccl. hier. 3 p. 55,49 -o non opponitur communioni, sed communicationi, quae est in plus quam communio proprie sumpta, cum communicatio sit in participatione unius ab altero quocumque modo. *saepe*.

2 exempla: **a in univ.**: CONC. Merov. p. 33,15 perpetuae excumu-is sententia feriat (sc. ad ambiendum sacerdotium aspirans). ALCUIN. epist. 166 p. 274,8 simplex ignorantia eos defendit a mucrone anathematis; non pertinax erroris (i. haereseos) defensio -is percutit gladio (THIETM. chron. 6,86. *sim.* PONTIF. Rom.-Germ. 85,2 p. 310,3 ferro. TRANSL. Eug. Tolet. 20 pedo). RATHER. epist. 15 p. 71,19 scias te excommunicandum non aliter . . . nisi -e illa terribili et mortifera, qua eqs. BERTH. chron. B a. 1077 p. 291,20 publica -e . . . damnatum (sc. papae inobedientem). SUMMA dict. Saxon. 7,2 p. 222,21 'per censuram ecclesiasticam' intelligitur suspensio, interdiction, excon-cio. *persaepe*.

b c. respectu vel gradus -is vel personae excommunicantis: HRABAN. epist. 15,9 p. 412,27 utrum is, qui generaliter se fatetur peccasse . . . -e sacerdotali plectendus sit. REGINO chron. a. 865 p. 84,5 parvipendens archiepiscopus apostolicam -em. ALBERT. M. sacram. 233 p. 152,79sq. differentia est in excommunicatis maiori et minori -e, et iterum minor -o multis modis fit eqs. CONST. imp. III 665,3 innodati cives -e papali. *saepe*. **c exclusio – Ausschluss**: CONC. Aquisgr. II 30 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 479, 5; a. 817) -o a sanguine et corpore Christi. **B latius**: **1 litterae excommunicatoriae – Bannbulle**: GERB. epist. 202 p. 244, 20 iubemus . . . -em rationaliter conscriptam et a vobis (sc. archiepiscopo Turonensi) sollempniter celebratam celebri affigi loco. LIBELL. quer. 5 (MGScript. XXX p. 1466,31) ego, Iohannes episcopus, . . . cum meis canonicis excomu-em feci. **2 comminatio anathematis – Androhung der Exkommunikation**: DIPL. Heinr. III. 52 p. 68,5 decretum . . . firmamus per-cionem . . . ut, quicumque conantur hec . . . violare, degluciat eos terra cum Dathan et Abiron (cf. Vulg. psalm. 105,17).

CHART. Sil. D I 115 p. 85,8 hec est . . . confirmatio (sc. donationis) et -o reverendi patris nostri . . . archiepiscopi. CHART. Osn. III 636 p. 452,11 XVIII modios avene . . . solvere ac ad

[Fiedler]

claustrum ducere sub -e promiserunt *cives*. *al.* 3 *exsecratio*, *maledictio* – *Verfluchung*, -wünschung, 'Malediktion': VITA Elig. 2,19 p. 710,17sq. nisi cito desieris (sc. *vir proterve*) ab hac intentione, dignam meritis tuis recipies -em; ... tunc ... iaculum -is in eum terribiliter congesit. CAES. HEIST. hom. exc. 39 quas (*muscas*) sanctus Bernardus legitur per -cionem extinxisse, dum ... turbarent dedicacionem ecclesie. *al.*

II *iur. i. q. proscriptio* – *Bann*, *Acht*: CHART. civ. Hild. 209,27 (c. 1249) siquis de aliquo facit querimoniam pro debitis sub -e regali. *ibid.* *al.*

**excommunicativus* (-onm-), -a, -um. *qui excommunicationem pronuntiat* – *die Exkommunikation verhängend*: CONR. MUR. summ. p. 162,26 sunt verba ... edictiva, exornativa, exultativa, excommunicatoria seu excon-a.

excommunicator (-onm-, -omu-), -oris *m.* *qui excommunicat(vi)t* – *einer der exkommuniziert (hat)*: GEBEH. SALISB. ad Herm. 8 ut ... -is sententia aut probaretur aut emendaretur. ARNOLD. BERG. chron. a. 1085 p. 722,16 nulli ... communicandum ... nisi reconciliato per suum excon-em (*sim.* p. 723,8). GREGOR. IX. registr. 705 p. 607,35 donec excomu-i ... satisfaciatur (sc. *frater suspensus*). MENKO chron. 27 p. 350,5 omnis excommunicatus a suo -e est absolvendus. *al.*

**excommunicatorius* (-onm-), -a, -um. *qui ad excommunicationem pertinet* – *die Exkommunikation betreffend*: IOH. VIII. epist. B 56 qualiter Ragenaldus (sc. *episcopus*) ... ad purificandum se a nobis per frequentes -as epistolas accesserit Romam coactus (BERNOLD. CONST. libell. II 29. EPIST. pont. Rom. sel. II B 3). *v. et l. 14.*

**excommunicatrix*, -icis *f.* *quae excommunicationem indicit* – *eine die die Exkommunikation ausspricht (usu attrib.)*: BENZO ad Heinr. 7,2 p. 596,17 pudet dicere, quot ... viros pulsavit Prandelli insania per -em linguam sui preconis.

excommunico (sc-, esc-, -cumin-, -cumu-, -o(n)mu-), -avi, -atum, -are. *script.*: excoincire: l. 48. -uc-: p. 1526, 14. *partic. perf.* -ados: p. 1526, 13. *metr.* -mü-: l. 44.

1 *eccl. et canon.*: a *strictius i. q. a communione ecclesiae remove* – *exkommunizieren, bannen, mit dem Kirchenbann belegen (fere de hominibus; institutionibus ecclesiasticis: l. 42sq.; aedificio sacro: l. 40)*: BREV. NOTIT. 8,11 (ed. Lošek) Virgilius episcopus -vit eam (*ecclesiam*) ...; et ita -ta (-ita *var. l.*) permansit, quo usque *eqs.* GREG. VII. registr. 1,68 p. 98,10 cenobium. CONC. Karol. A add. 10 p. 856,26 (*spur.*) si ... episcopi parrochias suas -verint. HIST. Lunaelac. 38 hoc (*praedium*) qui predantur, ab eis (*pontificibus*) excon-antur. INNOC. IV. registr. A 204,8 indulgentia sedis apostolice ... quod interdicti, suspendi vel -ari non possint (sc. *homines varii*), et ... aliis ... indulgentiis nequaquam obstantibus (*sim.* CHART. Neocell. Brixin. 57 suspendi vel interdicti aut excoincire [*sic*]). AEG. AUR. gest. 3,16 p. 92,45 a pontificibus Romanis sepe excumi-tus sub anathemate obiit *imperator Henricus*. *persaepe. v. et p. 1524,46.* b *latius: a excludere* – *ausschließen*: CAPIT. reg. Franc. 87,4 tandiu extra ecclesia -etur (-entur *cod.*), donec *eqs.* CHART. Aquens. 175 l. 32 si post terminum solutionis faciente aliquis sex septimanis solvere supersederit, reus perirui ab ecclesiis excumu-bitur. CARM. Bur. 219,13,4 qui hoc (sc. *regulas ordinis potatorii*) transgreditur, -atur. *persaepe.* b *exsecrare, devovere* – *verfluchen*: CARM. Bur. 220^a,13,4 -amus hos (sc. *divites omne bonum renovare cupientes*) et recappatores et omnes huiusmodi reciprocatores. MIRAC. Bert. 60 qui (*presbyter*) ... sanctum Dei Bertinum cepit ... -are et omnia, quae ad eum pertinent. γ *sub comminatione anathematis interdici* – *unter Androhung des Kirchenbanns verbieten*: EKKEH. URAUG. chron. a. 1116 p. 251,21 investituram ecclesiasticarum rerum a laica manu rursus -vit *Paschalis papa*. δ *damnare* – *verdammten, verurteilen*: ALBERT. M. nat. bon. 103 hoc peccatum (sc. *incesti*) primum legitur -tum ab apostolis. *cf. p. 1526,27.* 2 *usu communi*: a *de hominibus i. q. multare, punire* – *mit einer (Beuge-)Strafe belegen*: CAPIT. reg. Franc. 74,6 quicumque in exercitu ebrius inventus fuerit, ita -etur, ut in bibendo sola aqua utatur. b *de rebus i. q. rescare* – *entfernen*: ALBERT. M. eth. II 1,3,13 p. 47^a,15 quaedam ... disciplinae sunt, quae sunt -andae de civi-

tate.

adi. excommunicatus, -a, -um. *superl.: l. 9.* 1 *c. notione exclusionis*: a *excommunicatione multatus* – *exkommuniziert*: GREG. VII. registr. 2,52^a Philippus rex Francorum ... habeatur -us (*sim.* MANEG. c. Wolffh. p. 102,16. VITA Heinr. IV. 3 p. 16,15). DIPL. Karoli M. 251 p. 357,13 (*spur.*) si quis hoc destruere voluerit, ... cum Iuda Scarioth ... -us existat. COD. Udalr. 231 p. 404,13 quod (sc. *petitionem*) nec heretico quidem -issimo denegandum esse censentes iusta petenti annuimus. SALIMB. chron. p. 466,24 que (*civitas*) steterat interdicta ... et -a. *persaepe. v. et l. 36. p. 1525,40.* b *seclusus* – *ausgeschlossen*: CHART. Sangall. A 9 (a. 747) si quis ... contra hunc factu ... ire ... voluerit, sead escomunicados da sancta aeclesia (*sim.* TRAD. Frising. 6 p. 32,32 -ucatus. 17 p. 45,5 cum Deo iudice omnium et agmina sanctorum -us appareat. CHART. Fuld. B 86^a p. 160,18. CHART. Bund. 24 scumu-us. TRAD. Patav. 77). 197 <ex>-us a sacra sancta altaria. c *expulsus* – *vertrieben*: BERTH. RATISB. serm. exc. p. 31,1sq. omnibus annis, quibus Adam fuit -us, genuit demones (gloss.: quia sedit CXXX annis -us, quia Dominus arguit eum; *cf. Vulg. gen. 5,3.*) d *in locut.* -a praeda *i. q. (ab usu humano) remotus (Deoque reservatus)* – (*dem Gebrauch des Menschen*) entzogen (*und Gott vorbehalten*): GESTA Ern. duc. II p. 284,8 quomodo ... ipse (*Achan*) avaricie inhiator post -e prede invencionem circa se sententia lapidacionis perierit (*cf. Vulg. Ios. 7,1sqq.*). 2 *c. notione exsecrationis*: a *damnatus* – *verdammte, verurteilt*: ELIS. SCHON. vis. 3,12 he sunt anime illorum, qui in -a milicia interfecti sunt. b *devotus* – *verflucht*: PS. GERH. CREM. sept. p. 350,8 -us sit, qui legerit hunc meum librum.

30 *subst. excommunicatus*, -i *m.* *qui excommunicatione multatus est* – *ein Exkommunizierter*: CONC. Karol. A 22,5 coram aeclesia -us ab aeclesia eiectus sit. IOH. VIII. epist. C 9 p. 329,37 ut has litteras ... ad vicinas parocias dirigentes ... depositorum -orum et anathematizatorum consortia quasi venenum ... declinetis. BERTH. chron. B a. 1079 p. 372,12 ipse (*Eberhardus episcopus*) -us et -is toto nisu communicans. VITA Heinr. IV. 9 p. 30,8 iuramentum -o iuratum. ARNOLD. BERG. chron. a. 1075 p. 705,8 rex ... excon-os in familiaritatem ... recepit. *persaepe. v. et p. 1524,56. 1525,22.*

40 *excommunio*, -onis *f.* *excommunicatio* – *Exkommunikation*: ADEMAR. hist. 3,35 l. 45 observantiam constituit *Alduinus episcopus*, scilicet ecclesias ... cessare a divino cultu ... et populum ... a divinis laudibus cessare, et hanc observantiam -em censebat.

45 *excommunis*, -e *vel* **excommunus* (-o(n)m-), -a, -um. *nom. sg. -es: l. 51.* 1 *exclusus* – *ausgeschlossen*: FORM. Andec. 23 basilicarum et omnium sacerdotum excon-us. CHART. Epternac. 23 p. 57,22 de limine sanctorum exclusus <et> -is (*sim.* TRAD. Weiss. 242 p. 234,10 ab homni ecclesia catholica -omunus. CHART. Epternac. 25 p. 62,19. CHART. Sangall. A 26 ab omni ecclesia -es abpareat. TRAD. Frising. 36 p. 64,24 -us. 157 -us. FORM. Sal. Lind. 1 p. 267,14 -us. TRAD. Patav. 67 -us. FORM. Ratisb. II 15 -us). *al.* 2 *excommunicatus* – *exkommuniziert*: BERTH. chron. B a. 1075 p. 223,16 Rome iudicialiter depositus gradu et episcopatu et -is factus est *Heinricus episcopus*. a. 1080 p. 376,6 Mogontinus archiepiscopus ... *Heinricum sacrilegum* ... cum suis complicibus ... -es anathematis strictura convinxerat.

**excomo*, -ere. (*ex et comere*) *medial. i. q. ornari* – *sich schmücken*: CARM. var. Walther 1,34,3 his armis (sc. *imbris, nivis, grandinis*) -eris (sc. *hiems*), pro his intumescis.

**excomprovincialis*, -is *m.* (*ex et comprovincialis*) *incola (pristinus) Provinciae* – *ein (ehemaliger) Bewohner der Provence*: CHRON. Noval. 3,1 coniuncti Franci cum Langobardis et cum -bus Sarraceni ab ipsa terra ignominiose eiecerunt (*cf. PAUL. DIAC. Lang. 6,54*).

**excomputatio* (ex c-, -cio), -onis *f.* 1 *deductio (de computo)* – *Abzug, Abschlag (von der Rechnung)*: CHART. Ital. Ficker 407 p. 420,30sq. (a. 1247) facta deductione et ex c-e inter me (*Tomasium notarium*) et te (*Iohannem camerarium*) tibi retinuisti et excomputavi CCXXV libr. et unam medalliam pro censu, quem *eqs.* 2 *computatio (finalis)* – (*End-)* Abrech-

[Fiedler]

nung: ACTA imp. Winkelm. I 881 p. 671,14 (a. 1241/42) de facto -cionum (exconpunctantium, computacionum *var. l.*) ... quas quidam sibi fieri postulabant de hiis omnibus, que *eqs.* 994 p. 748,25 pecuniam, ... quam officiales per -cionem rationum ... invenerunt. 996 p. 753,33sq. *ibid. al.*

***excomputo** (-cum-, -onp-), -are. (ex et computare; cf. *francog.* escompter, *ital.* scomputare) 1 (*de computo*) *deducere, eximere* – (*von der [Be-]Rechnung*) *abziehen, ausnehmen*: ACTA imp. Winkelm. I 228 p. 211,14 (a. 1221) pro quibus (*rebus*) curia nostra singulis annis doaneriis et portulanis -at ad pondus ipsius terre tarenos centum viginti. ACTA imp. Böhmer 311 quinquaginta libras ... nec solvere volunt *Papienses* eis (*sc. monasterio*) nec excu-are in colectis, quas exigunt ab eisdem. *v. et p.* 1526,71. 2 (*consummando*) *computare* – (*endgültig*) *ab-, zusammenrechnen*: ACTA imp. Winkelm. I 993 p. 747,31 processum ... cuiuslibet rationis finaliter excon-te (*expucte cod.*) ... examinare. *al.*

excomu- *v.* **excommu-**.

***exconcilio**, -are. (ex et concilium) *excludere, expellere – ausschließen, austossen*: GREG. CAT. chron. app. I p. 312,24 omnes ... qui de eius (*Guidonis*) honore amplius tractaverunt ... dissipavit *Guido abbas* et destruxit et -ans usque ad terram humiliavit.

***excondicio**, -onis *f.* (ex et condicio) *condicio* – (*Vor-*) *Bedingung*: CHART. Basil. C I 343 p. 249,36 (a. 1258) domum ... sepe dictam ab huiusmodi -bus sic exclusam ... vendiderunt *Adelheidis eiusque maritus*.

***excondico**, -ere. (ex et condicere; cf. *Wartburg, Frz. etym. Wb.* III. p. 280) *refl. i. q. vindicationem in se refutare, se excusare* – *einen Rechtsanspruch gegen die eigene Person entkräften, sich entschuldigen* (*de re cf. p.* 1095, 45sq.). CAPIT. reg. Franc. 278,3 p. 344,10sq. qui res et mancipia et mobile non habent, per quae distringi possint, ut ad malum veniant, et ibi aut se legaliter -ant aut, si se -ere non poterint, quod male fecerint, legaliter emendent. p. 344,19 si ... eum nullus accusaverit, -at se praedicto modo et iuret '*eqs.*' 287,4 p. 373,9 si quis ... negaverit factum, ... propria manu iuramento se -at (*abscondat var. l.*).

excomm- *v.* **excomm-**. **exconp-** *v.* ***excomp-**.

***exconstrictus**, -a, -um. (ex et constrictus) *constrictus, oppilatus – verstopft*: PS. GALEN. urin. p. 20,7 si ... venter -us sit (*cf. vol. II. p.* 1638,33sq.).

exconsul, -is *m.* *consularis – ehemaliger Konsul*, '*Exkonsul*': EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 53,4 (c. 791) epistola ... Leontio -i missa. PAUL. DIAC. Lang. 1,25 p. 62,21 regem Amtalan per Iohannem -e (-em, [pro]consulem *var. l.*) ... protrivit *Iustinianus*. ADREV. Bened. 1 -es ... in carcere gladio transverberavit *Theodericus* (*sim.* NOTKER. BALB. martyr. V. Kal. Iun. p. 1090^C. *al.*). CONST. imp. I 450,5 p. 677,10 Faustinus caput senati -l. CONR. MUR. summ. p. 426,29 in Urbe ... erant ... consules, -es, proconsules *eqs. al.*

exconsularis, -e. 1 *adi. in iunctura* vir -is *i. q.* *exconsul – 'Exkonsul'*: ROB. TOR. chron. a. 1140 p. 494,46 fugerunt ... omnes equites regis et Willermus Yprensis, vir -is et magne probitatis. 2 *subst. i. q. consularis – ehemaliger Konsul*: CONR. HIRS. dial. 1097sq. '-is' solutus dicitur a consulat; ... -bus ... reverentia semper a Romanis exhibebatur.

***exconstrum**, -i *n.* (ex et contra) *permutatio* (*sc. captivorum*) – *Austausch* (*von Gefangenen*): ACTA imp. Winkelm. I 691 (a. 1243) Petrus ... Novarensis civis ... supplicavit, ut, cum ... Mediolani ... captivus detineatur, eidem ... cives Mediolanenses ... assignari pro -o et eius deliberatione de gratia mandaremus (*sc. Henricus rex; sim.* 692. 396). Fiedler

excoquo, -coxi, -coctum, -ere. *script.*: equo-: p. 1528,13. exquo-: p. 1528,9.13. *adde* GLOSS. II 232,53 St.-S. *usu medial.*: p. 1528,50. *pendet ab*: p. 1528,47.65. *partic. usu adi.*: *praes.*: p. 1528,59. *perf.*: p. 1528,21.41. *al.*

I proprie: A *strictius*: 1 (*coquendo, liquefaciendo*) *elicere, discernere – herauströhen, -schmelzen, gewinnen*: THEOPH. sched. 3,67 p. 125,19 donec plumbum omnino -endo eicias. CHART. archiep. Magd. 258 p. 327,12 ad -endum sal apud Hallam de salsa aqua. *in imag.*: SIGEB. GEMBL. catal. 201

qui (*Fulgentius Ruspensis*) ... opus Virgilii ad phisicam rationem referens in lutea quodammodo massa metallum quesivit et repertum -xit. 2 *exurere – (her)ausbrennen (in imag.)*: BRUNO QUERF. Adalb. A 7 desideria carnis igne divini amoris -ere cepit. GLOSS. Sangall. 105 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 48) quod deliquit amor, meroris id -it ardor. *al.* B *latius*: 1 *coquere, (coquendo) parare – kochen, (durch Kochen) zubereiten*: a *in univ.*: PIRMIN. (?) scar. 23 pro exqu-endo (exqu-enda, -enda *var. l.*) ... cibo. MAPPAE CLAVIC. 69 fac ex albumine ovorum et succo visci medicamen ... et sic -e. *al.* de *cervisia ('brauen')*: IONAS BOB. Columb. 1,16 p. 179,16 quae (*cervisia*) ex frumenti vel hordei sucos equi-itur (-itur, exqu-itur, decoquitur *var. l.*) *in praeparatione sepulturae*: ISINGR. annal. I a. 1167 in cacabis -ti (*sc. episcopi mortui*) sepultis intestinis, ossibus solis utribus insutis ... ad propria sunt reportata (*sic*). GESTA Trud. cont. II 3,11 cuius (*episcopi*) corpus intestinis eiectis -tum ... in ecclesia ... est ... tumulatum. CHRON. Reinh. a. 1190 p. 546,36 evisceratis ... principis visceribus et in sarthagine -to cadavere. *al.* b *percoquere – weich-, garkochen*: MIRAC. Annon. 2,61 caldari-um ... cum ... piscibus ... iam -tis desuper pendebat. *per compar.*: VISIO Alber. 17 donec in morem carni-um -ti et purgati liberam habeant (*sc. animae peccatorum*) transeundi pontis facultatem. c *decoquere, inspissare – einkochen, -dicken, reduzieren*: MAPPAE CLAVIC. 280 donec -ta sit lexiva et in spissitudine redacta. CONSTANT. AFRIC. eleph. 5,5 que omnia in duabus libris aque -ta (decocta *var. l.*) usque ad 3 VIII redigantur. *al.* OLIV. hist. Dam. 60 p. 263,14 ad solem -itur balsamum viginti dies. 2 *calefacere, fervescere – erhitzen, zum Glühen bringen*: VISIO Godesc. A 21,1 tam valido ... tormento miserimus ille ... sic incanduit, ut numquam ferrum in conflatorio sic -i valeat. 3 *liquefacere – verflüssigen, schmelzen*: COMPOS. Luc. C 9 ipsa (terra) ... in fornace -itur quemadmodum et ferrum. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 206,1 ignis ... valida vi ... -tam (*sc. solidam materiam*) in aqueam habitudinem ... consumet. 4 (*liquefaciendo*) *purgare – (durch Schmelzen) läutern, veredeln (fere de metallis)*: NOTKER. BALB. gest. 1,29 ut -am (*sc. opifex*) illud (*cuprum*) ad purum. DIPL. Karoli III. 139 p. 225,9 si quis ... hoc praeceptum ... violare praesumpserit, ... sexcentorum solidorum a u r i ad purum -ti probatae monetae se noverit poena mandandum (160 p. 261,20. *al. in hac formula*. DIPL. Heinr. II. 120). *in imag.*: HINCM. divort. 21 p. 226,22 afflictus est *David* ... ac velut in fornace ignis -tus atque purgatus. EPIST. Meginh. 36 ut in officina scolari tam moribus quam disciplina -tus ... resplendeat (*sc. puer*). SIGEB. GEMBL. Theodard. 9 p. 35,1 spiritus ... ab omni terre rudere -tus per ignem passionis et ut aurum in fornace probatus rediit ad Dominum. 5 *medial. i. q. evaporare – verdampfen*: THEOPH. sched. 1,18 adhibe ignem, donec -atur tertia pars ... aquae. 6 *comburare – verbrennen, versengen (in imag.)*: BRUNO QUERF. fratr. 19 longa infirmitate arida ossa -ente. PETR. DAM. epist. 24 p. 227,8 preciosarum vestium estus ... ambitionis tuae (*sc. fratris*) viscera tamquam loetiferae febris ardor -xit. CHART. Carniol. II 272 p. 212,13 ne huius plantationis ... novelle teneritudinem pruina -at egestatis. 7 *exsiccare, arefacere – austrocknen, -dörren*: CONSTANT. AFRIC. theor. 5,10 p. 20a^r si terra est ... in estate calore solis -ta. 8 *consumere – verzehren*: MAURUS progn. 24 p. 384,45 ex calore -ente propria forma expoliatur *sanguis* et sumit aqueam formam. 9 *tabefacere – zersetzen*: CONSTANT. AFRIC. eleph. 2,20 putredo exiens albescit, quasi iam -ta (cocta *var. l.*) sit.

II *translate*: A *emendare, liberare – reinigen, vervollkommen, befreien*: HINCM. coll. 1 p. 82,2 ab omni labe mortalitatis -ti ... aulam regni caelestis ingredientur *perseverantes in fide recta*. IORDAN. SAXO epist. II p. 185,5 dum vana ... cogitamus ... nec intentiones cordium nostrorum ad plenum -imus. *al.* B *extinguere, tollere – tilgen, entfernen*: HINCM. divort. 6 p. 151,19 quo (*sancto spiritu*) rubigo omnium -itur peccatorum. C *exhaurire, fatigare, conficere, vexare – erschöpfen, zermürben, schwächen, quälen*: RIMB. Anscar. 42 p. 78,22 qui ... tantis est ... et corporis adversitatibus et animi

aestibus -tus. ITIN. Willib. 4 a festivitate sancti Martini usque ad pascha seva -ti infirmitate sustinuerunt fratres. *al.* **D exacerbare, in iram excitare** – *erbittern, aufbringen*: ITIN. Willib. 16 archiepiscopus . . . subiunxit, quod se ferventissime -bat, commissum scilicet sibi . . . archiepiscopatum . . . gentilitatis . . . ritu esse squalidum. **E excogitare, invenire** – *ausdenken, ersinnen*: FRANCO LEOD. circ. 4,33 quod (*sc. quadrivium*) a Pythagora . . . probatum et -tum esset.

excordo, -avi, -are. *corde privare* – *des Herzens berauben* (*in imag.*): EPIST. Adm. 29 demembrastis (*sc. abbas*), eviscerastis et quodammodo -astis vosmet ea altera vice pro nobis (*sc. episcopo*), prius quidem in abbatisa nobis transmissa, nunc eqs.

***excoriatio**, -onis *f.* (*excoriare*) **I actus decoriandi, detractio cutis** – *Entfernung der Haut, Abhäutung*: **A proprie**: 1 *chirurg.*: IOH. IAMAT. chirurg. 8,21 hoc (*unguento*) ungatur usque ad plenariam loci -em. WILH. SALIC. chirurg. 1,63 p. 323^E ut . . . post -em et completam mundificationem ungatur locus. **2 techn. de remotione crustae**: GEBER. summ. 47 p. 423 subtrahatur *cutis nigra* ab eo (*sc. corpore rei calcinandae*) cum pala ferrea . . .; hec . . . tamdiu continetur -o (*excoriari var. l.*), quousque eqs. **B translate i. q. despoliatio** – *Ausplünderung*: CHART. Westph. III 1057 (a. 1278) propter . . . advocatorum -es, quas faciunt inmisericorditer in litones ecclesie, . . . ecclesia suis . . . pensionibus defraudatur.

II amissio, laesio (cutis) – *Verlust, Verletzung (der Haut), Enthäutung (usu medic.)*: **A strictius de cute exteriore**: 1 *in univ.*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 389^D potentes sunt *pillulae diacastoreae* et multum inducunt -em. *ibid.* iterum. ALBERT. M. animal. 25,31 quem momorderit *serpens*, illi accidit -o cutis. *denudatio* – *Freilegung*: MAURUS progn. 28 p. 41^b,40 pro venarum -e ex materia furiosa proveniente. **2 (cutis) vulnus, attritus, solutio, arsura** – (*Haut*)-*Wunde, Abschürfung, Ablösung, Reizung*: **a def.**: CONSTANT. AFRIC. theor. 6,4 p. 26b^r si in mediis lacertis (*sc. accidat separatio, dicitur*) constrictio; si cuti, -o. GLOSS. Roger. I A praef. p. 503,11 si . . . accidit *continuitatis solutio* in cute, dicitur -o sive scalaxatio. *al.* **b exempla**: CIRCA INSTANS p. 32b^v contra -em ex calore. WILH. CONG. chirurg. 615 hoc unguentum valet ad scabiem, -em et arsuram. 1533 si simplex sit -o in emorroidis exterioribus ex equitatura vel itinere. WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^E confert *cepa* -i, quae fit cum calciaminis. *al.* **B latius de intestinis, gingiva sim. fere i. q. inflammatio** – *etwa: Entzündung*: PRACT. puer. 71 si patiat *puer* dolorem in gingivis vel propter -em vel propter dentes crescentes. TRACT. de aegr. cur. p. 268,37 discinteria est fluxus ventris cum -e intestinorum vel cum sanguinea ventris egestionem. THADD. FLORENT. cons. 167,10 -i competunt stiptica, desiccantia et consolidantia. *al.*

***excoriativus**, -a, -um. (*excoriare*) **c. gen. obi.**: l. 58. 1 *strictius i. q. excoriandi vim habens* – *hautablösend wirkend*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 382^F deocculat . . . contritio eius (*psyllii*) substantiam medullarem ulcerativam et -am. ALBERT. M. animal. 3,120 haec (*sc. quarta pars melancholiae innaturalis*) pernecabilis est et -a. *al.* **2 latius i. q. irritans, inflammans** – *reizend, entzündend*: ALBERT. M. miner. 3,2,4 p. 79^a,21 aqua, quae diu currit . . . in fistulis plumbeis . . ., efficitur intestinorum . . . -a.

***excoriatura**, -ae *f.* (*excoriare*) **locus corio privatus, attritus, vulnus cutis** – *enthäutete, aufgeschürfte Stelle, Hautwunde*: TRACT. de aegr. cur. p. 378,23 ut . . ., si cornu aliquod sicut (*ci. Pörnbacher*, sunt *ed.*) in -a dorsi equi infuerit, (*ci. Antony*, equini fuerit *ed.*, sed *cf.* p. 378,25), mollificetur.

excorio, -avi, -atum, -are. *script. sc.*: p. 1530,20. *absol.*: p. 1530,29,38. *pendet a(b)*: p. 1530,24,40,44. *al. partic. usu adi.*: *praes.*: p. 1530,34. *perf.*: p. 1530,15,17. *saepe*.

I proprie: **A strictius i. q. corio, cute, pelle privare, decoriare, deglubere** – *der Haut, des Felles berauben, ab-, enthäuten, schinden*: 1 *gener.*: **a spectat ad homines**: **a in univ.**: ROD. GLAB. hist. 4,22 quosdam (*sc. christianos*) -bant *Saraceni* vivos, alios trucidabant. ANNAL. Marb. a. 1197 p. 71,8 a quibusdam captus et -tus, ab <alii> infirmari dicebatur *dux Su-*

eviae. CHRON. Worm. p. 178,22 quod prius de corona capitis usque ad plantam pedis vellet *episcopus* -ari, quam *eqs. al.* **β de poena**: CHRON. Siegb. cont. Aquic. a. 1194 p. 431,35 inter quos (*proditores*) unum . . . -vit *rex*. REIN. LEOD. annal. a.

5 1199 pro morte . . . principis quidam sunt -ti, quidam diversis suppliciis laniati. *in imag. de cute*: EBERH. ALEM. labor. 884 frenum non dat eis (*pueris*) -ta cutis. **γ de martyrio**: HRABAN. hom. I 36 p. 68^D alii (*martyres*) . . . virgis . . . sunt verberati, . . . alii gladio occisi, alii -ti. IOH. TULB. gest. (MGScript. XXXI p. 676,12) qui (*miles*) apparuit rubens tamquam -tus (*de s. Bartholomaeo*). *al.* **b spectat ad animalia**: **a in univ.**: LEX Sal. Karol. 40,16 si quis caballum alienum -verit (*excortica-verit var. l.*), CXX denariis . . . culpabilis iudicetur. EGBERT. fec. rat. 1,130 -are pecus qui nescit, tergora ledit. BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111^C rana -ta et supposita est mirabilis attractionis. *al. v. et p. 1531,22*. **β de partibus corporis**: TRACT. de chirurg. 318 axungia -ta . . . teratur. CHART. Rhen. med. II app. p. 396,1 solvuntur . . . IIII scapule non -te. **γ de pelle i. q. detrahare** – *abziehen*: CHART. Bern. II 720 p. 790,41 (a. 1271) nullus pelles ante hostia in vico sc-are debet. **c spectat ad plantas i. q. depellare, decorticare** – (*ab*)*schälen, entrinden*: **a in univ.**: LIGURINUS 9,394 arboreos detracto cortice truncos -at *caesar*. *liberare* – *befreien*: ALBERT. M. animal. 23,41 quaecumque semina comedit *avicula*, -at rostro a cortice. **β a nervis purgare** – *von den Adern säubern*: MAURUS phleb. p. 11^a valens similiter folia -ta (id est <nervis> mondata *add. B*). **2 natur., medic., chirurg.**: **a in univ.**: ALBERT. M. veget. 5,112 abstergunt et -ant *multae plantae* ea, quae tangunt. *ibid.* nec -rent nisi per siccum peracutum. **b de partibus corporis (interdum i. q. atterere** – *abschürfen*, e. g. l. 37): BERTAR. gest. 2 vidimus coxam eius (*hominis contracti*) . . . usque ad nates -tam. TRACT. de aegr. cur. p. 243,13 calidorum humorum habundantia cognoscitur . . . ex . . . fumositatibus . . . palatum -antibus. IOH. IAMAT. chirurg. 8,3 scarificatio . . . loca pustulata sive -ta restituit sanitati. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 177,16 si falcones . . . se ad terram deicerent asperam, possent . . . -are sibi plantas pedum. *al.* *absol.*: CIRCA INSTANS p. 7b^r abluas cum aqua calida, quia aliter -ret *psilothrum*. *denudare* – *entblößen*: ALBERT. M. animal. 2,116 si matrix -retur ab exteriori tunica. **c de cute sim. i. q. (ab)solvere, separare** – (*ab*)*lösen, trennen*: TRACT. de chirurg. 570 (cod. I in margine) hoc unguentum cutem elevat et -at. ALBERT. M. veget. 6,334 p. 511,13 'linitus cum lacte -at scabiem' (*sc. elleborus niger*). animal. 3,133 quando ab osse -atur tela involvens ipsum. *ibid.* *al.*

B latius: 1 *de hominibus*: **a flagellare, vexare** – *auspeitschen, mißhandeln (fere de poena)*: RATHER. epist. 16 p. 97,13 qui (*haeretici*) meretriculas iubent ad stipites -andas ligare. CONST. imp. I 140,18 scopis et forcipe -etur et tondeatur (*sc. fur*). ARNOLD. LUB. chron. 2,18 p. 138,34 illi (*sc. qui in Hartesburch erant*) indignati virgis -verunt eos (*legatos*). *al.* **b circumcidere** – *beschneiden*: AMARC. serm. 1,86 cristatus Iudeus et -tus. **2 de intestinis sim. fere i. q. laxare, irritare, inflammare** – *etwa: erweichen, reizen, entzünden*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 355,2 si . . . sepius sumatur *aloe*, stomachum et intestinum -at. MAURUS progn. 30 p. 44^b,51 furiosa materia . . . eam (*sc. trachiam*) -ando inducit multam tussim. *al.* **3 de rebus i. q. (indumento, ornatu) privare** – (*des Überzugs, Schmucks*) *berauben*: CONST. imp. I 165 p. 231,27 altaria denudare, . . . *c r u c e s* -are nitebantur *presbyteri iniqui* (LIGURINUS 6,367). CHRON. Basil. a. 1130 p. 292,5 Anacletus . . . -vit portas sancti Petri vestitas argento.

II translate i. q. despoliare – *ausplündern*: CAES. HEIST. mirac. II 134 p. 63,14 multi . . . nobilium . . . subiectos sibi duris exactionibus -ant. Engelb. 2,1 p. 250,23 homines . . . tantis vexationibus angarians tantisque exactionibus -ans comes, ut eqs. ALBERT. M. eth. I 751 p. 637,69 in quantum communicat tyrannum cum aliis, qui iuvant ipsum ad -andum alios.

excors, -dis. 1 *stultus, fatuus, insipiens* – *dumm, töricht, unverständig*: CONC. Karol. A 21 p. 194,13 quam sit . . . inreligiosum . . . propter itineris necessitatem conversari, nullus tam -s est vel dissipans, qui ignoret. HRABAN. anim. 4 inveniuntur

iuvenes -es senesque minus sapientes. *saepius*. 2 *vecors, amens* – *wahnsinnig, rasend*: CARM. de Cass. 85 erga sanctos bellum commoverat *Iulianus* -s. METELL. exp. Hieros. 1,365 cohors de menibus irruit -s armis ausa ducem temptare. 3 *torpidus, attonitus* – *betäubt, besinnungslos*: METELL. exp. Hieros. 6,640 barbara tota cohors innotat stupet velut -s. 4 *deiectus, demissus* – *mutlos, niedergeschlagen*: CARUS Clem. 60 maligna cohors contritis viribus -s divino ... territa nutu tristis ... iens eqs.

excortico (sc-, ec-, -tego, -igo), -avi, -atum, -are. *partic.* perf. fere usu adi., e. g. l.16.17.22.

I proprie: **A strictius**: 1 *depellare, decorticare* – (ab-)schälen, entrinden: ANON. coit. 2,5,43 frumentum -bis, decoques, tundes. BERNH. PROV. comm. 3,1 p. 281,3 inter que (*vomicula lenia*) primus est ... succus sambuci a parte inferiori -ti. BRUNUS LONG. chirurg. 2,19 p. 129^G terantur lentes -tae. *al. adde*: LEX minist. Col. I 4 p. 5,26 baculum -tum super lectum domini sui ... deponet miles. 2 *corio, cute, pelle privare, decoriare, deglubere* – *der Haut, des Felles berauben, ab-, enthäuten, schinden*: *a gener.*: LEX Sal. Merov. 65^{tit.} de caballo ... extra consilium domini sui decorticato (-egato, -to var. l.). LEX Sal. Karol. 65^{tit.} de caballo -gato (-to, -ado, ec-to, excoriatato var. l.). GUIC. (?) bers. 3 debet bersator scire sc-are ceruum et exquartare. *al. v. et p.* 1530,12. **b natur. et medic.**: **a de partibus corporis attritis, inflammatis sim.**: RECEPT. Sangall. II 74 sc-tos ... testiculos ... cataplasma inposita sanat. GALB. Karol. 46 pedium ipsius (*praepositi*) plantae -tae apparuerunt, quia in itinere ... ad lapides ... offenderat pedes. **β de corio, cute sim. i. q. detrahare, absolvere** – *abziehen, -lösen*: ALBERT. M. veget. 2,55 in animalibus pars corii -ta et abscissa non recrescit sine ... cicatrice. animal. 1,203 -ari potest unus eorum (*sc. panniculorum oculi*), ita quod alii non infertur nocumentum. **γ de capillis i. q. (de cute) removere** – (*von der Haut*) entfernen: IOH. IAMAT. chirurg. 8,1 p. 53,48 inunctio cum fricatione singulis ... diebus est iteranda, quousque -te sint longitudines capillorum. **B latius i. q. verberare** – *auspeitschen, geißeln*: CONC. Karol. A 1,6 ut ... in carcere permaneat (*sc. presbyter in crimen fornicationis lapsus*) et antea flagellatus et sc-tus videatur.

II translate i. q. tollere, extinguere – *beseitigen, vernichten*: BENZO ad Heinr. IV. 4,32 p. 378,8 a fide non exorbitent *episcopi*, Patarinos -ent.

***excrasso**, -are. (ex et crassare) *inspissare* – *verdichten*: v. vol. II. p. 1981,67.

excreatio, excreatus v. exscreat-.

***excredito**, -onis f. t. t. iur. i. q. (*terminata*) *missio post datam sponsonem, cautionem* – (*befristete*) *Freilassung gegen Bürgschaft, Kaution*: CHART. Rhen. inf. IV 672 (a. 1276) -is mee (*sc. Ludewici*) tempore durante ... Mosellam non transibo.

***excredo**, -didi, -ere. (ex et credere) 1 *exsolvere, reddere* – *auslösen, zurückgeben*: CHART. Rhen. inf. II 628 p. 369,15 (a. 1272) pignora ... nobis ... -ent (*sc. comes vel eius successor*) ... recepta sufficiente fideiussoria cautione. 2 (*ad tempus*) *emittere sponsonem, cautionem data* – *gegen Bürgschaft, Kaution (vorübergehend) freilassen*: CHART. Rhen. inf. IV 672 (a. 1276) archiepiscopus me (*sc. Ludewicum*) de captivitate vinculis, quibus ab eo fui detentus, -didi in hunc modum eqs.

1. **excrementum**, -i n. *quod excernitur* – *das sich Absondernde*: GERHON. psalm. 64,70 p. 110,17 per butirum, quod est corrupti lactis -um, ... intelligitur ... corruptio morum.

2. **excrementum**, -i n. 1 *incrementum, accessus* – *Zuwachs, Anstieg, Flut*: ROD. GLAB. hist. 3,10 maris -um 'malinas' vocat, decrementum ... 'ledones' numcupant. 2 *pars prominens, abundans* – *vorstehendes, überschüssiges Stück*: PETR. DAM. epist. 110 p. 226,8 qui manus obtruncator advenerat, pium est, si unguium dumtaxat -a praecidat. THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^F preciso ... -o (*sc. marmoris sarcophagi*) et ... pro ... remedio in diversa egritudinum genera reservato.

excreo v. exscreo.

excrepo, -ui, -are. *dirumpi* – *aufplatzen, bersten*: AESCU-

LAPIUS 43 p. 73,20 si collectio fuerit ibi (*sc. in orificio ani*) et -uerit, emplastrum diabsimilitum apponendum.

excrementia (-cia), -ae f. 1 *proprie i. q. incrementum, accessio, auctio* – *Zuwachs, Zunahme, Anstieg, Steigerung*: **a in univ.**: PS. GERH. CREM. sal. II 22 p. 64,12 in eo (*sulphure*) ... quatuor elementorum naturae sunt completae absque -a et diminutione (*cf.* I 32 p. 29,5 additio). ALBERT. M. pol. 5,2^d exacerbantur *homines* ad invicem ... propter -am (p. 1302^b, 3 αὐξήσιν) praeter proportionem. CONR. MUR. summ. p. 119,18 offerunt (*sc. amici*) ... -am (-sentia *cod.*), ... constantiam ... et alia amicitie ... intersigna. *al. in re pecuniaria*: ALBERT. M. pol. 1,8^c p. 65^b,44 navigium maiorem am acquirat pecuniae, sed minus securum est. CHART. Stir. IV 353 p. 212,24 ut prebenda dominorum ... secundum -ciam ... reddituum augmentetur. CHART. Bern. III 227 p. 216,29 propter cottidianas voracium usurarum -as. *al. b inundatio* – *Überschwemmung*: THOM. TUSC. gest. p. 512,1 capellam imperator invenit ... propter ... -as fluviorum ... terris operatam. 2 *meton.*: **a medic. i. q. σάρκωμα – *Auswuchs*: GLOSS. Roger. I A 3,16 p. 681,10 humores ... faciunt relaxationem: unde quedam -e ibi (*sc. in uvula*) crescunt. **b publ. et iur. i. q. fenus, lucrum – *Ertrag, Zins, Gewinn*: ALBERT. M. pol. 1,8^c p. 65^b,43 'ampliores' ... 'acquirunt (*sc. aliae partes mercaturae*)' -am (p. 1258^b, 24 τὴν ἐπικαρπὴν). CHART. Mekl. 1554 p. 644,32 notabis de -is, que faciunt episcopo suorum proventuum grande supplementum. DECRET. Frislon. B p. 287,37 qui eliguntur ad officium ascribendi satisfactionem vulnerationis, ... de -cia, que datur ratione cetus vel domus ... , nichil sibi vendicabunt.****

excreso, -crevi, -cretum, -ere. *script.*: -ss(o): p. 1533,68. *stirp. perf.* -creb(v)-: l.38. *partic. usu adi.*: *praes.*: l.64 p. 1533,63. *perf.*: l.57.

I procrecere, enasci – *heraus-, hervorwachsen*: **A proprie**: BERTH. chron. B a. 1077 p. 311,4 duo pili ... in pollice manus illius (*papae*) -verant. **B in imag. et per compar.**: THIETM. chron. 1,7 sicut cum tritico lolium sic ex eo (*Heinrico*) latentis odii filix -vit. *progerminare* – 'aus dem Boden schießen': PAUL. DIAC. Lang. 2,32 populis ... , qui more segetum -verant (-b(v)erat var. l.), extinctis ... Italia ... subiugata est. **C translate i. q. evenire, prodire, nasci, fieri** – *erwachsen, hervorgehen (aus), entstehen, aufkommen, sich bilden*: 1 *gener.*: **a de rebus incorporeis (de umbris)**: l.43: **a in univ.**: PAUL. DIAC. Lang. 1,5 p. 50,9 sol ... terrae vicinior apparet et umbrae longiores -unt. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 890 rex multimodis causis in suo regno -entibus praepeditus. ANNAL. Althah. a. 1073 p. 86,4 mala multa in illa regione -verunt. CHART. civ. Erf. 167 ut super premissis in posterum dubium non -at. *al. β exoriri* – *ausbrechen*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 109,11 inmanis pestilentia in tota Baiowaria -vit. a. 895 p. 125,31 fames valida. BERTH. chron. B a. 1076 p. 238,6 quid ... tumultus et conclamationis ... -verit, noverint illi, qui presto fuerint. *et*

b de hominibus: **a originem ducere** – *abstammen*: FROWIN. explan. 4,2 l. 226 beatus, qui scit se a Christo -visse. **β existerere** – *aufstehen*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 888 p. 116,15 multi reguli in Europa ... -vere. 2 *math. et geom.*: **a effici** – *sich ergeben, herauskommen*: ANON. geom. I 4,2 qui (*sc. numeri*) ex hac multiplicatione -verint, sume mediam. 4,50 summa ab i n d e -ta triplicata eqs. (RHYTHMIMACH. 14,16. *al.*). ALBERT. M. nat. bon. 132 p. 53,25 hic numerus (*sc. sexaginta*) ex ductu senarii in denarium et denarii in senarium -it. *al. b referri, consistere* – *zurückgeben, beruhen (auf)*: RHYTHMIMACH. 14,24 quia ... basis -it (-at var. l.) a senario, ... omnes numeri, qui ... basis explent summam, basilatera vocantur.

II crescere – *wachsen*: **A proprie**: 1 *in univ.*: ALBERT. M. animal. 7,171 nimis -entes ungues et rostrum amputant *aves*. THEOD. CERV. chirurg. 2,11 p. 148^C si aliqua caro superflua -ret nimis in vulnere. 2 *succrescere, subolescere* – *auf-, heranwachsen*: AGIUS vita Hath. 2 Hathumod ... ex bono ... semine ... suavissimum ... fructus -vit. THIETM. chron. 1,3 hic (*Heinricus*) ... ut arbor occulta -vit a puero. **B in imag. et per compar.**: DIPL. Conr. II. 135 p. 182,4 aecclesias ... noviter plantatas ... feliciter -ere ... confidimus (*inde* DIPL. Heinr. II. 516 p. 664,12 [spur.]). *erumpere* – *aufge-*

[Krebs]

ben: GERH. AUGUST. Udahr. 1,9 l. 91 si qui essent, qui in semet ipsis segetem aliquarum virtutum -visse sentirent. **C** translate i. q. accrescere, augeri, amplificari – anwachsen, zunehmen, sich vermehren, vergrößern, erhöhen: **1** in univ.: **a** de rebus corporeis: DIPL. Karoli III. 88 p. 143,9 si ... ex donationibus ... locus ... -verit, ampliorem monachorum numerum ... non contradicimus. VITA Emm. 4 que (*urbs*) ... in metropolim arcem huius gentis -verat (decreverat [creverat var. l.] ARBEO Emm.). THEOD. TREV. Liutr. 197,1 paulatim -ens *oleum* atque supereffluens ... in terram ... labebatur. **al.** de fluviis i. q. intumescere – anschwellen: PAUL. DIAC. Lang. 3,24 in hac diluvii effusione in tantum ... fluviis Tiberis -vit, ut *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,19 qui (*amnis*) ex multitudine ymbrium plus solito -verat. **al.** **b** de rebus incorporeis: **a** gener.: RIMB. Anscar. 6 quanta inter vos (*sc. patres et fratres*) ... gratia sanctitatis ... -verit. AGIUS epic. Hath. 208 neque ploratu dolor imminetur, sed magis -it. GERB. (?) astrolab. 8,3 longissima (*sc. hora*) ... non plus quam undeviginti partes -it. **al.** spectat ad dignitatem: VITA Rimb. 1 ut ... servorum ... Dei status cum honoris incremento latius -ret. **β** math.: ANON. minut. 1,4 p. 233,5 non extra XXIII numerum quaerere, in quem ... ductio -visset, labores. HERIG. reg. 2,6 denominationes ... si -verint in denarium, reflectantur ad articulum. ALBERT. M. princ. 7,3 p. 362^b,39 in infinitum -it numerus unitatum appositione. **al.** **c** de hominibus eorumve animis: **a** progredi, proficere – voranschreiten, sich steigern: RIMB. Anscar. 42 p. 77,14 cum temporis processu cotidiano profectu -visset. THEOD. TREV. Liutr. 180,3 semper magis magisque -vit virtutibus. **al.** **β** efferri – aufsteigen: WANDALB. Goar. 1 p. 7,12 cum in ampliorem supernorum bonorum concupiscentiam mens eius -ret. VITA Emm. 24 p. 60,25 in magnam ... -vit (decreverat [-verat var. l.] ARBEO Emm.) venerationem. **2 c.** colore quodam: **a** assurgere, erigi – in die Höhe wachsen, emporwachsen: **a** gener.: METELL. exp. Hieros. 6,174 turres -vere due. MIRAC. Heinr. II. 11 (1) in plebisque curationum locis ... cumuli ... vulgi studio congesti -vere. **al.** perf. i. q. eminere – sich erheben: CHART. Gottwic. 5 p. 10,4 (a. 1083) ascendit terminus usque ad tumulum, qui -vit super Wagreim. **β** mus. i. q. ascendere – (an)steigen: HUCBALD. mus. 8 usque ad id -endo pervenit ratio inaequalitatis, quo modum naturaliter ... humanus imposeret spiritus. Ps. HUCBALD. ton. 329 melodia gradatim debet ... in altum -ere. **b** produci – sich verlängern: **a** local. i. q. extendi, porrigi – sich ausdehnen, strecken: TRANSL. Viti 24 nervi (*sc. brachii contracti*) ceperunt paulatim -ere (relaxari var. l.) ac venae ... sanguine repleti. **β** temp. i. q. protrahi – sich hinziehen: Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 1,34 -entibus ... causis et placitis tota die ... vir beatus non potuit se expedire. **procedere – vorrücken**: RHYTHM. 113,17,1 epactae cum -unt (accrescunt, crescunt var. l.) ad quindenum numerum. **c** vi augeri, validiorem fieri – an Kraft zunehmen, stärker werden: WANDALB. hor. 9 geminis sole -ente fugatis. **d** excedere, superare – hinauswachsen (über), übersteigen: AURELIUS 12 p. 707,11 -it ultra dentes lingua, siccant fauces. ANNAL. Xant. a. 841 per ... Saxoniam potestas servorum valde -verat super dominos suos. OTLOH. Magn. 2,17 instar corone supra urnam -ens stetit cervisia. **al.** de calice i. q. redundare – überlaufen, -quellen: FOLCUIN. Lob. 44 qui (*calix*) plenus vino inventus est adeo, ut pene -ret. **e** superesse, abundare – überzählig sein: REMIG. ALTISS. mus. 496,18 quintum hemitonium ... incomprehensibiliter fit et inter illa quatuor -it. CHART. eccl. Erf. 228 si ... hunc numerum mansorum excesserint filii Wernheri, de quolibet manso -ente debitam solvant decimationem (*item* CHART. civ. Erf. 104). **f** degenerare, depravari – sich anwachsen, ansarten (*zu*): OTTON. III. 52 p. 455,22 eo usque -vit ... contentio, quod finiri non potuit nisi in nostra praesentia. DIPL. Constantiae 3 p. 10,29 quod in quanti materiam scandalii posset -ere (-ssere var. l.), beatitudinis vestre providencia non ignorat.

adi. excretus, -a, -um. **exoletus** – ausgewachsen: GLOSS. II 640,14 St.-S. -os <haedos>, adultos giuuah saniu. REGISTR. Patav. I p. 57,17 proveniunt VIII porci, I pastus, alius sine pasti-

one, tantum -us et VI laterales.

subst. excrecens, -entis *n.* **excrecencia** – Auswuchs: CAES. HEIST. hom. exc. p. 8,34 per capillos, qui carnis sunt -cia, designantur temporalia.

***excribratio**, -onis *f.* **secretio, purgatio (cribro effecta)** – das (Aus-)Sieben, Reinigen (in imag.): HILDEG. div. op. 3,5,38 l. 43 nullus hominum tam audax sit, ut verbis huius scripturę aliquid augendo apponat vel minuendo auferat ... , nisi propter -em litterarum aut dictionum, quę per inspirationem Spiritus Sancti simpliciter prolata sunt, fiat.

excribro, -avi, -atum, -are. **script.** -ibo: l. 15. 28. 35. **al.** **1** proprie vel in imag. i. q. cribro excernere – (her)aussieben, siebend reinigen: **a** strictius: RUODLIEB VI 88 quicquid ... -o, non perdo, sed <su>bus do. HILDEG. epist. 20^R quare zelum habes, quasi triticum -es (-ibes var. l.), ita quod superando deicias, quod tibi contrarium est? 38^R,3 cum Deus terram exteris et cribravit (-vit var. l.). div. op. 1,4,30 l. 23 omnia mala in ... vase suo per penitentiam -ans anima sicut ordeum a tritico eicitur. 1,4,96 l. 80 sicut hordeum a tritico -atur. **b** latius i. q. (per)scrutari – durchkämmen, durchstöbern, 'durchsieben': LAMB. LEOD. Matth. I 2512 unus amicorum miserum revocare natatu nisus inaccessa subit -atque fluenta. **2** translate: **a** probare, pertemptare – erproben, auf die Probe stellen: HILDEG. scivias 3,3 l. 490 in multa tolerantia pertransit (*sc. patientia*) adversa mundi fortiter examinata et -ta in arcu. vit. mer. 1,16 quot sunt hi, qui ... affirmant nigredinem schismatum, ita ... quod unaqueque iusta a Deo instituta secundum voluntates suas perverse discutiunt et -ant (-ibant var. l.). **al.** VITA Hildeg. Bing. I 2,5 l. 39 (CC Cont. Med. CXXVI. 1993. p. 28) antiquus deceptor per multas irrationes me -vit, ita quod multi dixerunt: 'eqs.' **b** (discernendo) examinare, probare – (unterscheidend) untersuchen, prüfen: HILDEG. epist. 344,116 cum ... diabolus vidit hominem creatum, tunc cepit -are omne malum suum. vit. mer. 2,32 cum scripturas subtiliter inspicunt (*sc. homines*) subtiliterque -ant (-ibant var. l.), Deum venerantur. 5,5 magni strepitus ventorum in aures ipsius (*imaginis*) sonuerunt, quos ipsa diligenter -vit auscultans, qui essent et unde essent. **ibid.** **al.** **c** eligere – aus(er)wählen: HILDEG. vit. mer. 6,45 l. 886 ego, qui de superno Patre exivi ... , hominem ad hoc -vi, ut absque expolitis verbis ... hec denudaret. div. op. 1,4,18 l. 32 ipse (*homo*) ... per quandam legem disciplinam -at, qua illum, quem nominat, veneretur.

excrio v. excreo.

excruciatio, -onis *f.* (*vehemens*) cruciatio – (heftige) Qual, Folter: HRABAN. univ. 14,25 p. 406^A qui (*peccatores*) in futuro iudicio et moerore animi et poenali -e torquendi sunt. MEGINH. BLEID. Ferr. 14 neque ... minoris apud Deum meriti squaloris carcerarii, tenebrarum, vinculorum, solitudinis longaeque famis morosa credenda est -o quam momentanea capitis obstruncatio. **50** **excruciatus**, -us *m.* (*vehemens*) cruciatus – (heftige) Qual: EPIST. Wisig. 15 p. 684,8 quandiu mihi diversitates carcerum mutationesque regionum et infandos inferni tenetur -us.

excrucio, -atum, -are. **depon.**: l. 57. **partic. perf. usu subst.**: l. 62

1 strictius i. q. (*vehementer*) cruciare, vexare, torquere – (heftig) quälen, foltern, martern, peinigen: **a** in univ.: RADBERT. Matth. 3,3546 paratum est cor ... pro te, quae me -ari (-are ed. priores) possunt, libenter sustinere. HRABAN. carm. 9,28 Deus alme, tuum famulum pietate sueta conversum recipe, quem dolor -at. ACCESS. ad auct. p. 31 'Auctontumerumenos', id est se ipsum -ans. VISIO Godesc. A 13 quos (*calceatos*) primo tormento -ti et istos secundo quoque examinati ... sequebantur. *persaepe*. **pass. i. q. pati – leiden**: VITA Ger. Bron. 19 p. 669,32 cuius morbi infortunio -retur, lugubriter intimavit. UDALSC. Conr. 18 quae (*puella*) digitis in volam contortis ... -batur. **b** mortificare – kasteien, abtöten: OLBERT. Veron. 14 abstinentis se -ans iugibus divinae misericordiae remedium accepit Sarugardus. THEOD. TRUD. Bav. 32 si quis obiceret, cur se ipsum -ret, non bonam esse virtutem, quae modum excederet, prudenter respondebat: 'eqs.' GUNTH. PAR. orat. 13,3 p. 218^D honoras ... Deum ... , cum in eius vindictam corpus -as. **al.** **c** sollicitare – beunruhigen, bekümmern: SEDUL. SCOT.

[Staub]

carm. II 9,4 nec nos oblectat praedives copia rerum, sed nos -at horrida pauperies. ODILO SUESS. Seb. 19 biceps cura . . . -bat antistitem, sancti quidem absentia et praecellentissimi abbatis amicitia. RADBOD. MART. 2 p. 1241,48 quisquis . . . amminiculo suffultus fuerit, non eum ambitio inflat, non paupertas contristat, non conditio mortalitatis -at. EPIST. Hann. 79 p. 128,34 me absentem omnis status eius (*domini*) -at. **d refl. i. q. se conficere** – *sich aufreiben, grämen*: GESTA Ern. duc. I 1,4 p. 91,3 collateralis nostre dolorem doleo, que sermone huiusmodi comperto in lacrimis et merore se -bit. **2 latius: a (dure) punire** – (*hart*) *strafen*: EPIST. var. I 33,20 ut . . . , quando aliquis . . . praecoccupatus fuerit in aliquo delicto, non statim tyrannica vindicta illum -ret, sed misericordii disciplina corrigere festinat *abbas (inde CAND. FULD. Eigil. I 11)*. SIGEB. GEMBL. chron. p. 301,46 Huni . . . eos (*Gothos*) . . . bello victos aut sibi subiungant aut captivitate -ant. **al. b violare, dedecorare** – *mißhandeln, schänden*: ANNAL. Quedl. a. 1002 p. 78,12 defuncti corpus imperatoris . . . impudenter distrahere mirisque iniuriae modis . . . mortuum -are . . . pertentant *hostes (inde ANNAL. Magd. 1002 p. 161,66)*.

***excrusto**, -avi, -are. (*ex et crustare*) **1 decrustare, crusta, tegimento (pretioso) privare** – *des Beschleges, (kostbaren) Überzuges, Schmuckes berauben*: TRIUMPH. Lamb. 1 (MG Script. XX p. 499,39; c. 1141) episcopus . . . miseriis pauperum compatiens pie violentus memoriam beati martyris, loculum scilicet . . . auro coopertum -vit. AEG. AUR. gest. 3,18 p. 94,21 tabulam altaris, quam prius -verat, feretrumque . . . martyris auro vestivit *abbas*. **2 crusta liberando consequi, effodere** – *herausschälen, zutage fördern*: HUGO METELL. epist. (MG Lib. Lit. III p. 714,20) accipe, quod ex aliorum armariis -vi; nichil tibi de meo misi.

***excuba**, -ae *m. custos, vigil (nocturnus)* – (*Nacht*-) *Wächter*: YSENGRIMUS 4,763 hospitis irati praesenserat -a (gloss. D: vigilator) pernox terribilem reditum.

excubator, -oris *m. custos, vigil (nocturnus)* – (*Nacht*-) *Wächter*: MIRAC. Adalh. 2,6 (MG Script. XV p. 865,34; c. 1051) diligentia . . . -um deputata est portis et exitibus viarum, ne corpus sancti Adalardi clam a suis efferretur monachis.

***excubatrix**, -icis *f. custos* – *Hüterin, Wächterin*: CONC. Karol. A 50^D,42 quod quaedam feminae . . . idcirco sibimetipsis velum inponant, ut sub praetextu huius velaminis ecclesiarum -es et administratrices fieri possint (*inde CAPIT. episc. III p. 55,18*).

excubiae ((e)sc-, -uvi-, -uf(f)i-, -up(h)i-), -arum *f. (-a, ae f.: p. 1536,21. 35. 38. 39. 44. al.; -um, -i n.: p. 1536,42) script.: schu-: p. 1536,43. scob-: p. 1536,8. scopi-: p. 1536,64. form. acc. plur. -es: p. 1536,12.64. confunditur c. exuviae: p. 1536,61*.

I sensu originario: A cubilia – *Lager(stätte)*: ALDH. virg. I 33 p. 274,10 qui (*Babila*) dominici *gr e g i s* -as et mandras ecclesiae adversus truculentam tyrannorum rabiem . . . tuebatur (II 991 [-vias *var. l.*]. 1036 [*excubas var. l.*]). RADBERT. corp. Dom. prol. ad Warinum l. 53 uniuscuiusque ensis . . . vibrat, . . . ut regis -as custodiant contra hostes. **B vigilia, custodia (nocturna)** – *das (Nacht-)Wachen, (Nacht-)Wache*: **1 proprie: a gener.: a in univ.: WALAHFR. Wett. 832 quos (*fratres*) pernoctasse videbat -is (gloss. R: in vigiliis) secum. EGBERT. fec. rat. 1,1434 audit *lupus* carmen avis noctu -as de more colentis. IOTS. Odil. 1,2 videres nostram ovem . . . lucernarum ministeria concinnare, infantum custodiendorum -as observare, pavimenta verrere et queque vilia officia humiliter peragere. **al. β de custodia mortuo addita**: PASS. Leod. 30 (MGMer. V p. 312,7) his, qui ei funeris -is (-as *var. l.*) venerat exhibere ad transitum, coepit flere prae gaudio. AGIUS epic. Hath. 492 nos . . . tumulto ecce tuopte flores spargentes ducimus -as. HROTSV. Agn. 438 pervigiles consueto more parentes -as proli celebrabant mente fidei. LAMB. LEOD. Matth. I 1433 filius . . . moritur . . . plebs confluit -asque Gallorum ritu celebrant. **al. b milit. (per compar. de animalibus: l. 71)**: LAMB. HERSE. annal. a. 1075 p. 214,29 quod . . . contra Danos . . . stationes iugesque -as agant *Luticii et Poleni*. ALBERT. M. animal. 26,5 apes -as custodiunt, et tunc, quando examen emittendum est, quasi cornu strependo**

evocat bis vel ter. STATUT. ord. Teut. p. 104,22 hospitalarius et traperarius suberunt marschalco . . . tempore, quo sunt in -is castrorum. *al. de wacta q. d. (de re v. Waitz, Verf.-Gesch. IV² p. 36. 615sq.)*: CAPIT. reg. Franc. 132,1 ut . . . iuxta . . . comitis ordinationem . . . explorationes et -as, quod usitato vocabulo wactas dicunt, facere non negligent (*sc. Hispani profugi*). **c eccl. et liturg.: a spectat ad eos qui vigiliis celebrant**: VITA Arnulfi 25 sanctum corpus oportebat scubiis (scobiis, -is, -as *var. l.*) in basilica honorare. RHYTHM. 84,4,2 scupias <agere (*ci. ed.*)> noctes, interdiu canere laudibus. VITA Lamb. Traiect. 18 (MGMer. VI p. 371,10) cleri cum hymnis, populus cum lamentis ubique -es (-pies, -is, -as *var. l.*) vicissem agentes noctem pervigilem ducunt. **saepius. adde**: PASS. Leod. 17 (MGMer. V p. 299,7) nec inmerito laudum ei (*sc. pontifici advenienti*) exhibebantur -ae. **β spectat ad custodes, tutores altaris, ecclesiae sim. (per compar.: l. 17)**: WOLFARD. Waldb. 3,1 p. 258,17 altaris -is desudabunt *gallinae*. UDALSC. Conr. 1 ad -as tabernaculi quod fixit Deus ministerium initiatur leviticus. *al. γ spectat ad officium matricularii q. d.*: DONAT. Trud. 27 (MGMer. VI p. 295,20) fuit . . . vir habitans prope ecclesiam sancti Trudonis propter -am sacratissimae aulae, quem nos vulgo matricularium vocamus. **2 translate i. q. cura, labor, munus, militia** – *Mühe, Sorge, Aufgabe, Dienst*: **a gener.**: FORM. Morb. 27 a palatinis -is, quibus diu inservire coactus fueram, absolutus, latorem . . . apicum . . . offendi. EPIST. divort. Loth. 7 p. 218,27 nos in ultimis paene regni nostri finibus commorantes et erga infestationem paganorum laboriosas -as servantes . . . comperimus *eqs*. RATHER. con. 13,422 ut modo silicernius exercitum incipiam ad procinctus bellorum conducere, predas exercere, -as regibus ministrare. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,25 ad nos nil spectat nisi aecclesiasticarum -arum sollicitudo. **al. b publ. et iur. de quodam servitio**: LEG. Lang. p. 659,19 (chart. a. 740) si feceset *Lucius* . . . scuvias pro pertinentia aut alique pro libertate. CAPIT. reg. Franc. 158,8 distringat eos (*homines*) comis [pro sc-a publica] (pro sc-is publicis *var. l.*; *inde LEG. Lang. p. 541^b,29 per sc-as [esc-as *var. l.*; gloss. 4: id est servicia] publicas. DIPL. Ludow. II. 18 p. 102,5 a qualibet publica functione aut redditionis exactione vel -a p. [*inde DIPL. Arduini 2 p. 701,34 -via p.] al.*]. DIPL. Heinr. III. 354 cum operibus et omnibus scufiis (*inde DIPL. Heinr. V. [ed. L. A. Muratori, Antiquitates Ital. II. 1739. p. 78^A] scuphiis*). DIPL. Ludow. II. 80 (spur.) publicas actiones et functiones cum omni -vio. CHART. select. Schwind. 3 p. 5,6 de omni colta et dacio et de omni schufio. DIPL. Frid. I. 430 p. 325,15 ab omni angaria et omni scufia. CHART. Tirol. 991 p. 45,14 nec aliquod scuffium facere nec dare. **saepius. 3 meton. i. q. vigiliae, custodes** – *Wachen, Wächter (de custodibus mortui: l. 55)*: EINH. Karol. 17 p. 21,8 per omnes portus . . . stationibus et -is dispositis, ne qua hostis exire potuisset, . . . prohibuit. AGNELL. lib. pont. 140 p. 369,27 ille (*Georgius*) . . . lustrata Italia . . . ait ad socios: ‘demus -as istis, quo peragravimus, civitates.’ p. 370,20 ut, sicut est vallata civitas in ambitu corona, ita intrinsecus -as poneret *Georgius*. PRUD. TREC. annal. a. 842 p. 41,9 omnes Hlotharii -ae velociter aufugerunt. VITA Heinr. IV. 13 p. 43,29 felix es . . . , qui tales -as, tales intercessores tibi parasti. *v. et p. 1538,7. per compar.*: WILLIB. Bonif. 7 p. 39,5 populi . . . sibi commisi curam gerens caulasque gregium circumspiciens et -as plebis providens oves a nefandis luporum mursibus eripuit. ALBERT. STAD. Troil. 4,659 -ae frontis spectant laetanter ocelli (*ex Gaufrid. Vinos. poetr. nova 569*).*

II per confusionem c. exuviae i. q. reliquiae, ossa, cadaver – *Reliquien, Gebeine, sterbliche Hülle*: VITA Lamb. Traiect. 25 (MGMer. VI p. 380,2) psallentes proni et cum magna multitudine christianorum adsistentibus atque expectantes -es (-is, scopiis, -as, exuvias, scopus *var. l.*) sancti abstulerunt (*sc. sacerdotibus*) tumba desuper martyris membra. VITA Boniti 25 (MGMer. VI p. 132,11) ibi (*Romae*) . . . apostolorum -as atque sanctorum . . . martirum loca percurrens eorum . . . suffragium . . . poposcit. TIT. Rom. 13,12,2 (MGPoet. IV p. 1025) limina quisquis adis papae metuenda beati, cerne pii Sergii -asque (exuviasque *ci. Leibniz*) Petri. CARM. var. III 46,27 servet ut -as gens inimica suas (*sc. s. Marci*).

***excubito**, -are. *excubare, vigilare* – (Nacht-)Wache halten, wachen: ADREV. Bened. 16 fores ecclesiae . . . reserare iubet abbas suosque propter hostia -are. *custodire, colere* – hüten, pflegen: VITA Deic. prol. p. 676,6 (ed. Waitz) libet non praeterire memorando insigne Remorum excellentiam, qui silicernii -ando foveant exobtatissimam glebam sancti Remigii.

excubitor, -oris *m.* *homo vigilans, custos (corporis), vigil (nocturnus), custodia* – einer der wacht, (Nacht-, Leib-)Wächter, Wache, Wachmann: 1 *strictius*: *a gener.*: EKKEH. pict. Mog. 441 infidos vigilēs voco regis (sc. Saul) et -es. HONOR. AUGUST. cant. 5,1sq. p. 434^A regina ivit dormitum dicens cubiculi -bus: 'eqs.' VISIO Godesc. A 22,4 locatis in ecclesia -bus pervigil cura nobis defuit. NARR. Ebr. (NArch. 6. 1881. p. 528,36) -es et custodes putabant, quod eqs. in imag.: WALTH. TER. Ioh. 6 Urbano . . . per singula ovilis sui late sollicitorum custodias -um prudenter ordinant. CHART. Mog. A II 676 p. 1107,20 (epist.) vigil -r super speculam vestram state (sc. archiepiscopus) totis noctibus. *b milit.*: *a in univ.*: METELL. exp. Hieros. 5,357 misit . . . plures comes inclitus -es, qui refugas portas arcere tempore noctis. GESTA Ern. duc. I 1,150 soporatis hostibus et -bus minus cautis . . . repente intra castrum receptus est. GESTA Virid. cont. II 5 castra locaverunt et -es posuerunt (sc. Arnulphus et confederati principes). 11. *β de munere Byzantino* (cf. gr. byzant. ἑξκουβιτωροῦ): ANAST. BIBL. Mart. (PL 129,595^Asq.) circumdederunt eum -es eratque omnibus spectaculum formidabile turbis eqs. FRUTOLF. chron. a. 519 Iustinus . . . , c o m e s -um, a militibus proficiens ad senatum . . . accepit imperium (p. 150,33 Iustinus imperator Tyberium comitem -um . . . cesarem appellavit). v. et l. 50. *c eccl. et liturg.*: *a de eo qui vigilias celebrat*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 405,25 corpus beatissimum . . . debitis vigiliis et psalmodiae officiis nocte ipsa ab -bus honoratum est. HONOR. AUGUST. spec. p. 1080^D primae vigiliae . . . observatores prudentiam, secundae -es fortitudinem, tertiae custodes iustitiam, quartae vigiliae bellatores nos instruxerunt temperantiam. p. 1082^B vigiliarum -es remunerabit (sc. Christus). *β de custode, tutore altaris, ecclesiae sim.*: WILLIB. Bonif. 7 p. 38,14 qui (Gaibald) ecclesie civitatis Reginae pastorale -is (i. episcopi) subiit magisterium. ADREV. Bened. 26 p. 490,26 -um officium sacris templis dicatum non modo modernis temporibus constat, verum eqs. TRAD. Ebersb. 1,63 ut . . . post vitam . . . ipsorum (mulieris et mariti) . . . sancti -bus serviat praedium. *al.* 2 *latius i. qui lucubrat, noctem pervigilat* – einer der (nachts) arbeitet, die Nacht wach verbringt: NOTKER. BALB. carm. p. 139 pervigil -r superans noctemque diemque te docui potus immemor atque cibi.

excubitorium, -i *n.* *aedificium custodum (corporis), custodia, locus custoditus* – Wachhaus (der Leibwache), Wache, bewachter Ort (cf. gr. byzant. ἑξκουβιτωριον): ANAST. BIBL. Mart. (PL 129,593^A) venit quidam scriba . . . cum multis excubitoribus et auferentes de lembo posuerunt (sc. Martinum) in gestatorio duxeruntque in custodiam -i, quae cognominatur Prandearia; et fecit eum inlausum sub multa custodia praecipiens excubiti custodibus, ut nullus penitus sciret civitatis, quia est in eodem excubitu (inde THEOD. AMORB. Mart. 16).

1. **excubitus**, -us *m.* 1 *custodia, vigilia*, – (Nacht-)Wache, Vigil (usu eccl.): VITA Rigob. 28 (MGMer. VII p. 78,5) se reum tacitus fatebatur monachus, eo quod presumpserit recusare iter post subeundum in eius -um et cultum. 2 *aedificium custodum (corporis), custodia, locus custoditus* – Wachhaus (der Leibwache), Wache, bewachter Ort: v. l. 55. 3 *cupile, lectus* – (Nacht-)Lager, Bett: WALAHFR. Wett. 272 surgit ab -u (gloss. R. O: a lecto) pronus tellure recumbens. 926 me sopor oppressit, vigilem non contigit illum, orat in -u (gloss. R. O: in suo lecto), surgit, graditurque valenter.

2. **excubitus** (exu-), -i *m.* 1 *de munere Byzantino i. q. excubitor, custos (corporis)* – (Leib-)Wächter (cf. gr. byzant. ἑξκουβιτωροῦ): LUP. PROT. chron. a. 990 occisus est . . . Petrus exu-lecto (exubitus var. l.). a. 997 occisus est Marco Theodoros exu-us (-us var. l.). a. 1017 fecit proelium cum Mele et Normanis Leo Patiano exu-us. v. et p. 1538,7. 2 *aedificium custodum (corporis), custodia, locus custoditus* – Wachhaus, Wache, be-

wachter Ort: AGNELL. lib. pont. 161 p. 382,9 archidiaconus una cum archipresbitero fregerunt ianuam . . . -i calce percussa et extraxerunt eum (fratrem) foras. v. et p. 1537,54.

***excubius**, -i *m.* *excubitor, custos (corporis)* – (Leib-)Wächter: CONST. Constant. 235 imperialis potentia officiis diversis, cubiculariorum nempe et ostiariorum atque omnium -orum (excubitorum, excubitutorum, excubiarum var. l.) ornatu decoratur.

excubo, -avi, -atum *vel* -itum, -are. *script. et form.*: scup(o): l.68. scop(o): l.68.

1 *sub divo cubare, noctem agere* – draußen lagern, die Nacht draußen (wach) verbringen: CARM. Cantabr. A 42,10 Iohannes foris -at malamque noctem tolerat.

2 *vigilare, vigilias agere, in custodia esse* – (nacht)wachen, (Nacht-)Wache halten: A *intrans.*: 1 *proprie vel in imag.*: *a gener.*: *a in univ.*: RUOTG. Brun. 10 p. 10,22 orta est subita pestestas dissensionis in ecclesia dormiente, credo, Iesu in pectoribus vigilum ante fores domus Domini -antium. RANGER. Anselm. 671 quia propter oves pernox erat -iturus, dicitur . . . Gregorius. CHART. Sil. D I 165 p. 119,10 probata fidei solertia capellani . . . et fratris eius comitis . . . , qua circa fores honoris nostri -vit. *al.* *β de custodia honoraria regi debita*: NOTKER. BALB. gest. 2,3 cum . . . ducum filii ad tentorium regis -are deberent et potibus ingurgitati iacerent ut mortui. *γ de custodia apud infirmos, morientes*: IONAS BOB. Columb. 2,23 p. 284,2 tu meum ante stratum tota per noctis meta . . . -a. UDALR. CELL. consuet. 3,29 in nocte famuli . . . diligenter -ant, ne obitus eius (sc. morientis) improvisus possit evenire. *al.* *δ de custodia mortuo addita*: GESTA Magd. 14 p. 392,10 circa . . . illud (sc. corpus archiepiscopi) propensiori ritu psallentium secunda nocte -atur (ex THIETM. chron. 5,40 custoditur). *b milit.*: NARR. itin. nav. p. 184,1 princeps . . . milicie ultra nos -bat cum suis et cum galeis. p. 186,6 multiplicabatur exercitus Portugalensem in obsidione nobiscum -ancium. *c eccl. et liturg.*: *a de eis qui vigilias celebrant*: IONAS BOB. Columb. 1,22 p. 201,19 ad sepulchrum beati Martini accedit; tota ibi nocte in oratione -at. 1,22 p. 203,5 ad sepulchrum . . . repetat, questusque se non idcirco ad eius -asse exubias, ut eqs. BOBOL. Germ. 13 (MG Mer. V p. 39,8) cum . . . fratres ad vigilias -rent. CONSUE.

40 Trev. 10 in prima vigilia noctis chorus dexter, in secunda -at sinister. *al.* *β de custodibus, tutoribus altaris, ecclesiae sim.*: VITAE patr. Iur. 125 non in typico -aturus templo, sed ipse potius Christi efficiendus templum sancto Romano oblatum est Eugendus patri. PAUL. DIAC. carm. 11,14 est mihi, quae primis Christo sacra sub annis -at, . . . soror. ORTL. chron. 2,1 p. 106,19 dedicata est ecclesia orientalis, ubi sanctimonialia -ant. 2 *translate*: *a intentum, navum esse, consulere* – tätig, besorgt sein, Sorge tragen: HINCM. ord. pal. 242 responsales . . . in palatio pro ecclesiasticis negotiis -bant. PASS. Desid. Alseg. 5 (MGMer. VI p. 59,16) quae (sanctimonialis femina) -bat in atrio . . . oraculi . . . ministerium prebens . . . venientibus. MEGINH. BLEID. Ferr. 15 successores . . . pauperes Christi sacris ossibus -antes . . . foverunt. SIGEB. GEMBL. gest. 15 p. 530,55 dissolutio eos effrenaverat, quibus per annos . . . nulla abbatum . . . paternitas -verat. *al.* *b perseverare, manere* – ausharren, weilen: LAUDES Mediol. 13,3 (CC Ser. Lat. CLXXV. 1965. p. 375; s. VII.¹) nulla potest reperire urbs . . . , ubi tanta requiescunt sanctorum cadavera electorum revelata, quanta ibi -ant. *c. notione expectandi*: BRUNO MAGD. bell. 23 p. 27,29 ille cubilis sui foribus clausis, intus cum suis parasitis aleis vel ceteris rebus nugatoriis operam dabat et tot magnos homines ad suam ianuam -are, quasi mancipia vilissima, nichili pendebat. 63 dum ipse (rex) cum suis scurris moraretur in cubiculo et episcopi ceterique primates -rent in vestibulo. *B trans.*: 1 (vigilando) peragere, pervigilare – (wachend) zubringen, durchwachen: VITA Sulp. 10 (MGMer. IV p. 379,9) qui (monachi) die noctue in . . . basilica ad Dei officium vacare videntur et vigilias perpetis scupare (scopare, -are, sancto patri var. l.). 2 *custodire* – bewachen, (be)hüten: IONAS BOB. Columb. 2,20 cum . . . omnes, quae egram -are curabant, sopore depressae somnum carpebant. 3 *vigilanter exsequi, providere* – wachsam ver-

richten, besorgen: VITA Athan. Neap. 39 in ecclesia . . . Ianua-

rii ... ubi ante unus tantummodo sacerdos -bat obsequium, ipse monasterium instituit.

excucio v. excutio.

excudo, -cudi, -cūsum, -ere. *confunditur c.*: excutere: l.30. excludere: l.15.16.35.

1 (*cuendo, caelando*) *formare, fingere, efficere* – (*schmiedend, hämmern, in getriebener Arbeit*) *verfertigen, bilden*: **a** *proprie vel in imag.*: VITA Pirmin. II 11 p. 41^E a saecularis vitae scoria purgatos religiosae disciplinae -it aemulos. EPIST. Hann. 71 p. 119,11 qui (*aurifices*) nobis coronam ... auream ... -ant. HILDEG. scivias 2,1 l. 206 diversas species creaturarum ... eduxit *Verbum*, ut faber formas suas ex aere competenter facit (-it *ed. princ.*). GESTA Bert. 3,6 frontale ... feretri beati patris ... Bertini de auro et argento et lapidibus ... subtili opere fecit *abbas* -i (excludi *cod.*). 3,7 prior ... vasculum subtili arte -sum (exclusum *cod.*) de auro ... fabricari fecit. **al.** **b** *translate*: **a** *producere* – *hervorbringen, schaffen*: LIUTPR. antap. 5,30 retributio poene me ad desperationem usque pertraheret, si in re consimili consotios plurimos non -ret *Berengarius*. **β** *scribere, componere* – *schreiben, verfassen*: RUP. MEDIOL. Adalb. 28 hec de vita ... Adalberti ... -ere. **γ** *formare, perficere* – *gestalten, verwirklichen*: EPIST. Meginh. 16 quonam modo divinum ... consilium -ere et architectari possitis? 2 *cuendo foras dare, excutere, elicere* – *herausschlagen*: **a** *proprie vel in imag.*: FROUM. carm. 11,11 multus ... -itur ignis. HERM. AUGIENS. mus. p. 21,9 quos (*numeros*) ... quasi ex silice ignem -emus. EPIST. Hann. 24 p. 59,6 providit (*sc. Chuno*) sibi silicem, de quo odium curiale in me -at. AMAR. serm. 2,411 malleus -it duris de cotibus ignes. ODO MAGDEB. Ern. 6,300 prehensis ... gongris dux protinus ignem -it (excudit *ed. princ.*) silice ex dura. *evellere, eripere* – *herausreißen*: MIRAC. Ursm. 1,22 p. 834,38 tabulam (*sc. altaris*) paratam invadunt, argentum omne -endo comminuunt (*sc. latrones*). **b** *translate*: **a** *expellere* – *ausstoßen, vertreiben*: PIRMIN. (?) scar. 18 p. 52,24 odium ... a regno Dei hominem excludit (-it *var. l.*). **β** *deducere* – *herauslesen, herleiten*: GERHOH. (?) tract. I 51 quid aliud de his verbis -ere conaris, quam quod orthodoxi patres senserunt. 3 (*vehementer*) *cuere, percutere* – (*heftig*) *schlagen*: HRABAN. cruc. B 11,24 bis petram -it lignum, vivam produxit et undam.

[**exculatus** v. exoculo.] **exculentus** v. esculentus.

***exculpato** (-cio), -onis f. (ex et culpāre, cf. *ital. scolpare*) *remotio suspitionis, excusatio* – *Reinigung von einem Verdacht*: ROLAND. PATAV. chron. 4,3 p. 56,36 rogavit *Ecelinus* eos (*militēs*) propter ipsorum -ciones (-cionem *var. l.*) et ne cresceret aliqua rixa in Padua ..., quod paucis diebus parum longe de civitate secederent.

exculpo v. exsculpo. ***exculte** v. 1. excolo.

excultor, -oris m. *cultor, incolā* – *Bewohner*: CHART. Mehl. 244 (a. 1218) ut ... predicti loci (*sc. Rozstok oppidi*) -es eum securius appetentes pace firma libertate fulciantur omnimoda.

excultum v. 1. excolo. **excuminico** v. excommunico.

excum(m)un- v. excommun-. **excumputo** v. excomputo.

***excumulo**, -are. (ex et cumulare) *pass. i. q. corruiere* – *ein-, zusammenstürzen*: GISLEB. ELNON. inc. 1,90 claustris focus abstulit edes; cripta reservatur, turris tamen -atur.

excupo v. scopo.

***excurbito**, -are. (?*francog. vet. guerpir, cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 565^{asqq.}*) *destituere* – *im Stich lassen*: CONST. imp. I 423 (s. XI^{ex.}) in primis tenenda est treuuna Dei, ne homo occidat hominem et ne aliquis -et hominem et ne homo tradat seniore suum (*cf. notam ed.*).

excurro, -curri, -cursum, -ere. *form. praes. -rsit*: p.1540,64.

1 *intrins. (partic. perf. sensu act.)*: p.1540,36.575^{asqq.}: **a** *proprie (in imag.)*: p.1540,13.25: 1 *strictius i. q. foras currere* – *herauslaufen*: **a** *gener.*: GALB. Karol. 17,36 de loco, in quo lauit, ... -it *Walterus*. LAMB. LEOD. Matth. I 2379 carceris ostia ... levant, -unt, effugiunt *famulantes*. PAUL. BERNR. Herl. 28 contigit, ut ... ipsae duae (*sc. Iudita et Herluca*) remanerent in ecclesia ...; puella -it annuntiare ... *Hadewigae eqs.* VITA Annon. II 1,21,12 cum ... nonnulli pavitantes -rent, ceteri pro

verbi Dei reverentia gradum fixere. **b** *milit. i. q. erumpere, excedere* – *einen Ausfall machen*: RAHEW. gest. 3,38 p. 211,20 apertis portis cum pugnacissimis egressi ... usque ad ... heroum castra -unt *Mediolanenses*. 4,39 imperator usque ad civitatem profectus est, estimans ... si -ere attemptarent, ... a calamitate alieni non remanerent. LIGURINUS 7,631 sepius obses-

5 sis gaudent *Ligures* -ere muris. OTTO SANBLAS. chron. 36 p. 54,4 christiani ... fossatis ... cinxerunt se binas habentes portas ad -endum. 2 *latius*: **a** *de hominibus*: **a** *iter ingredi, se conferre (ad)* – *sich auf den Weg machen, aufmachen*: VITA Eptad. 19 (MGMer. III p. 192,21) Sigifunsus ... vitam beati viri ... cupiens explorare ad cellam ... -it. MILO carm. 1,3,27 ceruus -am parens, quo mitius ex hoc optima vel laeto depingam munera plectro. *milit. i. q. proficisci, excursionem facere, grassari* – *einen Feld-, Streif-, Raubzug machen, ausschwärmen*: GESTA Bereng. 1,160 -unt vastos excita per agros agmina. IOH. METT. Ioh. 15 Nortmanni irruptionibus sevis circa Sequanam et Ligerim populabundi -bant. VITA Godefr. Cap. I 6 p. 520,53 unus ex ministris ... cum suis complicitibus in viciniam illam -ens praedam congregavit copiosam. **al.** **β** *discurrere, cur-*
20 *sitare* – *herumlaufen, sich bewegen*: VITA Annon. II 2,6,6 tantē se sensit *mulier* fortitudinis, ut prosiliens ad terram solidis gressibus -ret. **γ** *delabi, praecipitari* – *hinabstürzen, fallen*: HINCM. divort. 13 p. 202,24 si ... talis emersit, qui ... rupto christianitatis freno per praecipitia in baratrum damnationis -at. **b** *de rebus*: **a** *de pila i. q. elabi* – (*davon*) *rollen, entgleiten*: HUMB. Sim. 3,44 p. 252,40 quia ... inter pedes aselli ... casu -isset *pila lusoria*. **β** *de liquidis i. q. (ef)fluere* – (*hinaus*) *fließen*: WALAHFR. carm. 19,17 quin ... -at distenti egestio ventris. TRANS. Eug. Tolet. 22 ne foras nimium -ret *aqua*, in giro saxeum fecerunt *fratres* parietem. RUP. TUIT. trin. 9,7 l. 271 eas (*lacrimas*) ... -ere (*currere ed. princ.*) permisit *Ioseph*. **γ** *de versibus, tonis sim. i. q. gradi, pro-, ingredi* – (*fort-, einher*) *schreiten*: WANDALB. ad Otric. p. 570,41 opus usque ad completum martyrologium heroico carmine ... -it. FLOR. LUGD. carm. 23,23 vix ... -sos excussit vis tua versus, dum volucres apices sic revolare iubes. ALIA MUSICA 53 p. 130 responsorium per differentiam, quae est XII, passim -it inter bis XII et XII. **δ** *de fama i. q. circumire* – *umgehen*: CHRON. Median. 4 p. 206^B
40 quos (*sanctos*) fama -ente didicerat *Fortunatus*. **B** *translate*: 1 *de hominibus i. q. dicere, loqui* – *sich aussprechen, auslassen*: CONC. Rem. 18 (MGScript. III p. 666,19; a. 991) nec deinceps alicui licentia pateat refricandi ... quod ... concilium decreverit, qui se nunc defensionis subduxerit, cum utique ... ex
45 tanto tempore -ere (occurrere *var. l.*) potuerit et nunc ei omnis copia dicendi adsit. IOH. CANAP. Adalb. B 12 suadens de iustitia eius (*Dei*) inter multas eorum (*sc. populi*) iniquitates fervente zelo -it. *in malam partem i. q. fusius dicere, evagari* – *sich verbreiten, ausschweifen*: HUGO TRIMB. sols. 7,12 p. 267,13 hec, lector, ... potes amplificare nec nimis -as viles querendo saburras. 2 *de rebus*: **a** *de tempore sim. i. q. abire, decurrere* – *dabingehen, verstreichen, ab-, verlaufen*: FLOR. LUGD. carm. 23,1 annuus -it revolutis mensibus orbis. SIGEB. GEMBL. decenn. 2,31 VII magnos annos et, quod de octavo anno -it usque ad Adam, numerare sursum versus adoriemur. 2,32 quod -it de magno VIII° anno usque ad creatum mundum. *partic. perf. sensu act.*: HRABAN. cruc. C 9,44 quem (*diem*) necesse est intercalari -so quadriennio. STATUT. Murb. p. 444,14 qui (*fratres*) hoc (*sc. officium*) annuis temporibus -sis (excursim *var. l.*) vicissim expleant. CHART. Turic. add. 372^a p. 37,14 -sis ... pluribus annis Ulricus ... militem ... in causam ... traxerat. **b** *de termino sim. i. q. (dis)currere, procedere, trahi* – *sich hinziehen, verlaufen*: TRAD. Weiss. 227,111 (a. 718) ad unum latere est fluvius *Aquila*, ad alium vero latere -sit rectus *Mittilbrunnus*. CHART. Ital. Ficker 19 p. 25,35q. de alio latere se tangit *terra* at terram sancti Petri, et -it fossata, da caput -it via publica et est terra regine, da pede -it flubio *Firmone*. **c** *varia*: **a** *contingere, provenire* – *zuteil werden, zufließen*: METELL. Quir. 8,43 uberiori gratia fonte omnibus -bat ab hoc (*templo*). **β** *di-*
70 *latari, propagari* – *ausgreifen, sich ausbreiten*: SPEC. virg. 4,87 ne -ant in nimia nec incompetenter infra suas lineas coartentur *virtutes*. 11,621 est ... benignus animus ... ferventissimis trac-

[Staub]

tus affectibus ita, ut ultra aliorum gratia sui limitem iuris -at.

II trans.: *A perlustrare, percurrere – durchgehen, durchleiten (in malam partem: l. 13):* 1 *proprie:* SYLL. Sangall. 23,32 Columbanus ... alpibus -sis aerisque viis hic aderit praesens. ODILO SUESS. Seb. 10 Rodoino arripiendi itineris certa praefigit spatia, quibus -sis, ut ad eius redeat praesentiam, imperat. *in imag.:* RUD. TRUD. (?) mus. 2,24 p. 90,12 quod restat, facile tripes -et diapente. THIOFR. Willibr. II 1,698 -so stadio metę confinia tango. 2 *translate:* a *in univ.:* IULIAN. TOLET. iudic. 7 his (*condicionibus*) -sis atque perlectis canonum est prolata sententia. LUP. FERR. epist. 27 librum vestrum, sicut rogastis, -imus, sed ... in eo mutare nihil volumus. RATHER. prael. 5,12 l. 329 missa ... -sa potius quam excantata vel, quod est gravius, aliquotiens penitus neglecta. TRANSL. Athan. Neap. 5 -so (excusso *C a. corr.*) per ordinem psalterio imposuerunt sanctissimi corpus in locello. EGBERT. fec. rat. 1,2 tua percurrat ... lingua diserta libellum (gloss.: tu -so libello et emendato ... letificabis auctorem). **b** *exsequi, enarrare – ausführen, berichten:* HEIRIC. Germ. I 3 praef. 29 -sis ... principio moribus optimis ulro signa vocant quadrifido orbe micantia. ADREV. Bened. 33 p. 493,40 nostrae partis erumnas breviluquo -ere libet. ALBERT. M. nat. anim. 2,13 p. 37,63 omnibus his diligenter -sis tangemus id, quod secundum naturam probabilis dici potest. **c** (*festinanter*) (*per*) *agere – (eilig) durchleben:* PETR. DAM. epist. 18 p. 179,7 sic ... compendium vestrae mortalitatis -ite, ut elapsis vanis, quae temporaliter transeunt, ad bona perveniat, quae his perpetuo mansura succedunt. 23 p. 225,17 praesentem vitam ... -e, ut iam in amore futurae ... totis studeas visceribus habitare. **B** *transgredi, excedere – überschreiten:* SPEC. virg. 4,348 temeritas lineam recti ordinis -it. VITA Berth. Garst. I 9 torrens ... terminum suum ... -ens totum situm loci operuerat. *superare, vincere – überwinden:* RUP. TUIT. trin. 30,24 l. 1314 sartago ... ferrea ... caelestis irae nimietatem significat, cuius severitatem -ere non possit misericordia.

adi. excurrens, -entis. abundans, aequum excedens, impar – übermäßig, ungleich, ungerade: REMIG. ALTISS. mus. 507,5sq. 'alia (sc. *diastemata*) archia' id est principalia vel aequalia, 'alia perissa' id est -ia; 'sed prima' id est archia, 'aequalia' scilicet dicam, voce latina; 'secunda' id est perissa, '-ia memorabo'.

excursio, -onis f. 1 *gener. i. q. effluxio – das Herauslaufen, -strömen:* ADAM gest. 4,40 p. 278,2 impetus ... recurrrens pelagi quasdam sociorum naves abripuit, ceteras autem revomens -o longe ab alteris post terga repulit. 2 *milit.:* **a** *eruptio – Ausfall:* OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,16 crebris ... -bus ... militem in castris manentem lacescebant *Terdoneses*. RAHEW. gest. 3,42 nec ad portam, ubi militia principis obsidionem celebrabat, -es facere dubium an metu an reverentia ... cohiberentur (sc. *Mediolanenses*). **al.** **b** *expeditio, incursio, latrocinium – Feld-, Streif-, Raubzug, Angriff:* IOH. METT. Glod. 29 (MGScript. IV p. 237^a,52) Walo ... -e Nortmannorum, postquam plures ... partes pervagata fuerat, usque Treviros accedente ... obviam venit. VITA Chrod. 3 p. 554,46 nec ... -e aut eminus hastis ... utebatur, set auctoritate. LAMB. HERSE. anal. a. 1076 p. 260,26 ut iam non ad ... clandestinas latrocinantium more -es, sed ad ... publicas congressiones pares se hostibus arbitrantur *fili comitis*. HIST. de exp. Frid. imp. p. 82,18 qui (*rex*) ... viriles in infinita Turcorum milia -es intuitus fuisse. **al.** *per compar.:* GESTA Trud. cont. I 8,10 dies rogationum ... erant apud nos quasi militantium -es.

***excursito, -are. (saepē, sedule) excurrere, exire – (häufig, eifrig) herauslaufen:** GALB. Karol. 28,13 ad spectandum cives simul cum Borsiaro et militibus suis ... -bant, et eorum pars plurima armata manu. GUTOLF. sermo de Schol. p. 93,33 que (*religiosae*) non dico ad fratres, sed etiam ad non valde propinquos, immo ad extraneos etiam totiens in septimana dierum -ant, quod in anno sufficeret.

excursio, -are. excurrere – (heraus)laufen: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,159 cum tenerum nostris incuria fecerit agnum -are casis. VITA Serv. 34 p. 106,8 Anno ... pariterque ... Eberhardus cum ... Godefrido ... convenere castro ... Andronico ... -bat obviam illo beati Servatii familia partes illas inhabitans.

excursor, -oris m. excessor – Übertreter: CONST. imp. I 34 p. 72,9 (a. 1022) cum publice et pompaticę lascivientes obstinatus etiam quam -es laici meretricari non erubescant *sacerdotes*.

excursus, -us m. acc. pl. -os: l. 34. I proprie: *A strictius i. q. egressus, excursio – das Herauslaufen:* 1 *gener.:* EKKEH. IV. cas. 34 Ratpertus ... medius incedebat (sc. *inter Notkerum et Tuotilonem*) ... raro ... pedem claustrum promovens ... -us mortem nominans. 2 *milit. i. q. eruptio – Ausfall:* VITA Heinr. IV. 13 p. 42,25 a pugna revocati hostiles tantum -us observabant (sc. *obsessores*). RAHEW. gest. 3,38 capit. p. 166 de -u Mediolanensium et quomodo et a quibus excepti seu repulsi [sint]. 3,38 p. 210,30 divisus ... inter principes ... portis civitatis singuli ... castra munire propter improvisos hostium -us decertabant. 4,53 erant ... cottidiana eorum officia, hi quidem -us, isti vero assultus moliri. **ibid. al.** **B** *latius:* 1 *spectat ad homines (apes: l. 29): a profectio – das Aufbrechen, Aufbruch:* **a** *gener.:* AMADEUS LAUS. hom. 1,144 'non est, qui se abscondat a calore eius'; cuius egressus a Patre, regressus ad Patrem; -us ad inferos, recursus ad sedem Dei. **β** *milit. i. q. expeditio, incurio, latrocinium – Feld-, Streif-, Raubzug, Angriff:* CAPIT. reg. Franc. 233,1 si -us in finibus vestris ... factus fuerit, persona ipsa, que in capite fuerit ... parti vestre tradatur. THANGM. Bernw. 7 p. 761,16 in rure ... ubi tutissima illorum (*barbarorum*) statio fuerat, liber quoque latrocinii -us quocumque suae fraudis insidias intentarent, praesidium ... instituit. RAHEW. gest. 4,84 cum exercitus in crebris contra hostes -bus et rapinis nec etiam amicis parcere potuisset. **al.** *per compar. de apibus ('das Ausschwärmen'):* LAMB. LEOD. Matth. I 2060 examen apum ... in arbore castra locavit -us oblita sui. **b** *discursus, discursio – das Herumlaufen, Umherziehen:* IULIAN. TOLET. Wamb. 22 p. 519,26 properabat -us legationum ante se destinans, ut nostri ... a bello abstinerent. VITA Aniani 3 (MGMer. III p. 109,13) ut per omnes civitates ... pro salute et districtione publica habere deberet Agripinus -os. **c** *cursatio – das Herumtollen:* LAMB. LEOD. Matth. I 1313 puer ad pueriles praeior -us ... cecidit contractus corpore toto. 1921 puer -u nimium pueriliter usus corrui in fossam. 2318 nimis -u bachatur *puer*, ut hec solet etas. **d** *itus, itio – Hinweg:* LUP. FERR. epist. 117 -us et recursus per nos, quae ... gerantur, aperiet. 2 *spectat ad res:* **a** *inundatio, eluvio – das Heraus-, Überlaufen, Überschwemmung:* THIOFR. Willibr. I 31 p. 478^c quod pro Amphitrite ac terrę inequalitate ac -u usquam ... dimicatio sit indicta. CHART. archiep. Magd. 310 p. 392,40 incole ... a nullo cogantur ... servitium facere, nisi tantum se ... contra inundationes et aquarum -us vallis et fossatis munire. OLIV. hist. Dam. 19 p. 191,13 intumuerunt fluctus maris crescentes et -um (-us *var. l.*) terribilem facientes usque ad castra. **b** *motus, decursus, meatus – Bewegung, Lauf, Gang, Fluß:* **a** *de cursu aquarum:* WALAHFR. carm. 20,2 suo ... maior -u mare ... petit *Rhodanus*. HIST. Mosom. 1,9 p. 156,28 navis contra fluminis incedebat -us. HILDEG. phys. 4,13 (cod. G) ad fortem -um fortiter sonantium aquarum ascendit fornax. **β** *de cursu orationis:* BEDA ad Plegu. 5 cum ... in -u operis ad nativitatem usque Domini salvatoris pervenirem. ARNULF. SAG. invest. 4 p. 96,23 vultus alacritas, risus in sermonis -u sepius. **γ** *de cursu melodiae:* FRUTOLF. brev. praef. p. 26,10 bene ... modulari est rata tonorum et intervallorum dispositione per legitimos -us apta modulatione suaves cantus formare.

II translate: **A** *disputatio, digressio – Diskurs, Exkurs:* THIOFR. Liutw. praef. p. 3,15 multimodis -bus et topographiis dilatat et prolongat *Hieronymus* brevitate materiae. OTTO FRISING. chron. 5,36 capit. p. 13 -us et exclamatio contra volubilitatem rerum. gest. 1,5 capit. p. 5 -us philosophicus vel potius theologicus. **ibid. al.** **B** *excessus – Ausschweifung:* SIGEBOTO Paulin. 54 p. 937,33 vitiorum ... barbarie distractus indisciplinato -u preceptis ferebatur *Heinricus*. **C** *processus, progressio, continuatio – (Ver-, Ab-)Lauf, (Fort-)Gang:* 1 *local.:* CONR. HIRS. dial. 1780 quid prodest te scire fluminum magnorum vel nomina vel -us? 2 *temp.:* **a** *univ.:* GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 595,26 utrumnam medicinalis effectus an plus infirmitatis acceleraret *oleum* -us. **b** *de cursu temporis:* LEG. Wisig. 12,3,21 quamdiu -us dierum ipsorum (sc. *festivitatum Iudaeo-*

[Staub]

rum) pertranseat; ... ipse (sc. coniuges et filiae) [per -um] (facto concurso var. l.) omnium dierum ipsorum ..., cum quibus ... commorari debeant, ordinentur. AD SO Frodob. 22 (MG Mer. V p. 80,8) per totius noctis -um Deo semper intentus ... iubet adesse discipulos. CHART. Merseb. 129 p. 108,16 ad ... facti memoriam nullo temporum -u abolendam. c de cursu vitae: FORM. Bitur. 16 p. 176,30 qui (Dominus) ... post -um vitae ad meliora ... perducatur (EPIST. var. 31 p. 351,13. DIPL. Heinr. III. 198^a p. 251,13). DIPL. Ludow. Inf. 68 p. 202, 21 quatenus et presentis evi curricula cum tranquillitate pacis ... perfrui queamus et post sui -um eternorum gaudiis premiorum ... participare valeamus. D dilatatio, propagatio – das Ausgreifen, Ausbreitung: CONR. HIRS. mund. cont. 667 superbia mors virtutum est, origo viciorum, nota confusionis, mater erroris, neglectus magisterii, discipline contemptum, presumptionis preceptus -us. E defectio, transitio – ? das Abfallen, Übergang: BENZO ad Heinr. IV. 5,3 p. 460,17 evanescet velut fumus -us proselitum (item 6,6 p. 570,20). F percurso – das Durchgehen: HILDEB. epist. (MG Lib. Lit. II p. 672,9) ut, quod legentis -us seu festinans seu fastiditus pertransiit, ... valeat ... mens ... complecti.

III meton. i. q. exitus, locus effusionis – Ausgang, Austrittsstelle: HILDEG. div. op. 1,2,32 l. 42 radius veniens ad -um alterius collateralis venti ... ducitur.

excurto (sc-, scorto, excorto), -avi, -atum, -are. perf. -ab(i): l. 33. cauda (abscidendo) privare, decodare – stutzen, kupieren: LEX Alam. 63,1 si equo, quod marach dicunt, oculum excusserit aut -verit (excorticaverit, sc- [rec. B] var. l.). 63,2 si eum (alium caballum) -verit (sc-, excorticaverit var. l.). 63,3 si eum (sc. iumentum) -verit (sc-, excorticaverit var. l.). LEX Sal. Pipp. 64^{capit.} de caballo alieno ... -to (sc- var. l.) aut excorticato. 64,2 si quis caballum alienum -verit (sc- D9, exco- D8 a. corr., -berit E14). al.

*excusa, -ae f. (cf. francog. vet. excuse) excusatio – Entschuldigung: SUMMA dict. Saxon. 11,34 p. 291,26 vicissim sibi a partibus caritative et perfecte -e (exclude cod.) penitus remittuntur.

excusabilis, -e. script. -cau-: l. 43. qui excusari potest, excusatione dignus, venialis, ignoscibilis – entschuldigbar, entschuldigenswert, verzeihlich: AGOB. 7,4,10 timor ... faciat -em, quem executio non constituit absolutum. CONC. Karol. A 50^D, 24 non ... erunt praelati -es et immunes a periculis apud Dominum. GUNTH. COL. diab. cap. B 2 dixisti nos -es (excau- var. l.) apparere et innocentes. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 175,28 qui (innocentes) si etiam aliquid ... admisissent, ad hoc eos gravi et facile -is necessitas impulisset. MANEG. c. Wolfh. 24 p. 105,18 ut indiscreti homines ... crudelitatem vestram -em opinentur. RUP. TUIT. trin. 7,45 l. 2069 quamquam esset -is causa. persaepe.

adv. excusabiliter. modo excusabili, venialiter – entschuldigbar, verzeihlich: RATHER. prael. 1,12 scito te, paulo licet -ius, cum predonibus appellari publicanum. TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 121,9) commodius eis (fratribus) visum est ... lucem sanctarum scripturarum ... non videre, ut quodammodo -r possent ... se malis involvere. FROWIN. (?) ver. 1172 (CC Cont. Med. CXXXIV. 1998. p. 514) qui ... nec videt, quemadmodum vivendum sit, -ius peccat. al.

*excusabilitas, -atis f. natura excusabilis – Entschuldbarkeit: ALBERT. M. sent. 2,21,4 p. 377^b, 20 ex parte misericordiae divinae et suae -is per dilectionem uxoris datae, putabat Adam esse ignoscibile peccatum.

excusamen, -inis n. satisfactio – Abfindung, Entschädigung: METELL. buc. 3,22 crimen ut inponis, simul -a ponis, quos accepisti nummos, in vota dedisti.

excusamentum (scausim-), -i n. satisfactio – Abfindung, Entschädigung: ANNAL. Ianuens. I p. 257,9 pace ... et liberaliter solverunt consules marchioni Montisferrati scausi-um.

[excusaticum v. escaticum.]

excusatio (-ss-, -cio), -onis f. script. ae-: PAUL. BERNR. epist. p. 498,37 (ed. Magistretti).

I proprie: A strictius: 1 apologia, purgatio, defensio – Entschuldigung, Rechtfertigung, Verteidigung (interdum in

malam partem i. q. latebra, praetextus – Ausflucht, Vorwand, Ausrede, e. g. l. 5. 13): a gener: HRABAN. epist. 2^a p. 382,25 nullus -i (excuss- var. l.) locus datur. RADBERT. corp. Dom. 21,232 nulla -o (accusatio var. l.) prodest, ubi testis est conscientia iudex. THIETM. chron. 7,13 verum est ... -em aliquam hunc querere, qui ab amico familiari meditatur discedere. CONSuet. Marb. 58 ex quacumque re ... proclamatio facta fuerit ... et proclamatus ... verba excusantia proferre presumpserit, tot dies in silentio permaneat, quot -es ... protulerit. persaepe.

10 b publ., iur., canon.: LEG. Wisig. 7,2,8 ut -o ignorantie auferatur (CAPIT. reg. Franc. 67,6 ut nulla -o de ignorantia fiat). CAPIT. reg. Franc. 90,3 comes ... omnia notarium suum scribere faciat ... ut nullam -em habere possint (sc. clamantes), nisi veritas clara sit, ut iustitiam facere voluisset. BERNOLD. CONST. chron. a. 1095 p. 520,1 archiepiscopus ad ... sinodum vocatus ab officio suspenditur, eo quod ipse non venerit nec legatum cum canonica -e illuc pro se direxerit. CHART. select. Keutgen 127,28 quicumque noctibus cum cultellis ... incesserint, ... puniantur, nisi legitima -e se possint excusare. saepe. 2 (ab)solutio, exceptio (rata) – (gerechtfertigte) Entpflichtung, Ausnahme(grund): LEG. Wisig. 8,4,2 pro mortuo ... vivum talem sine -e restituat (sc. qui animal mutuatus est). CONC. Karol. A 39^B, 11 ut, quae ... devoverunt, postposita omni -e (excuss- var. l.) inviolabiliter custodire valeant sanctimoniales. CHART. civ.

25 Erf. 179 difficultate, contradictione et -e cessante revendere ... tenebuntur (sc. cives redditus). CHART. Eichsf. 522 p. 320,4 si ... fuerit praepositus prepeditus, ... nuncium cum litteris conventus -cionis gratia destinabit. saepe. 3 repulsio criminis, probatio innocentiae – Zurückweisung der Anschuldigung, Unschuldsbeweis: CAPIT. reg. Franc. 91,8 si ... ipse ... negaverit, quod malum ipsum nec ipse nec homines ipsius perpetrasset, et posuerit -em et dixerit: 'eqs.' WALAHFR. Otm. 5 illis ... ut huius facti se -e purgaret, attentius ei insistentibus ... tacitus perduravit. OTLOH. vis. 12 p. 80,16 cum se ... pro ovicula percussu -e aliter nequiret homo absolvere, iurando in ... reliquiis ... absolvit. CHART. Argent. I 468 volumus ... universitatem Argentinensem ... facti fore legitime et vere excusatos; in cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus ad eorum

35 cionem veram duximus apponendum. affirmatio innocentiae – Unschuldsbetuerung: LEG. Wisig. 10,2,6 p. 394,21 si forte possessio est, ubi repositio alicuius substantie sit, ne per rationales -o fiat, anulo iudicis ... hostia, ubi res est reposita, per illos octo dies maneant obsignata. p. 395,20 propter auferendum -em rationalium ... anulo tuo maneant obsignatum (sc. repositio). ARBEO Emm. 15 caepit ... vir Dei ... modestis et pacificis verbis -em inferre dicens: 'eqs'. B latius: 1 venia impetranda – Erlangung der Straffreiheit: CAPIT. reg. Franc. 20^B, 8 de ... malefactoribus, qui legibus ... morire debent: nemo eos ad -em in ecclesia sua introire permittat. 2 licentia, facultas – Möglichkeit, Gelegenheit, Erlaubnis: LEG. Wisig. 3,6,2 p. 167,19 ut nullam postmodum ... ad coniugalem aliam copulam revertendi -o intercedat. 3 immunitas, protectio – Freiheit, Schutz: ARBEO Emm. 25 quasi ut locus -em inferret, ut ... procellarum turbine ... subicere non debuisset (VITA Emm. ut locus -em habens ... turbini procellarum ... subiicere non deberet). 4 recusatio – (Ver-)Weigerung: CHART. Rhen. med. I 408 (a. 1103) accepta ... eorum (canonicorum) -e de villici mei exactione, qua eos urgebat, ut ad dominicalem meam terram excolendam ter in anno venirent, quod numquam predecessorum meorum temporibus fecisse testati sunt, id idem ... banno meo corroboravi. 5 confutatio – Widerlegung: ALBERT. M. div. nom. 1,19 p. 56,83 vadimus ... ad -em' (PG 3,640^A ἀπολογία), id est solutionem, praedictae obiectionis.

II meton. i. q. satisfactio – Abfindung, Entschädigung: LEG. Wisig. 6,1,5 p. 253^a, 9 ut de servorum meritis omnis ambiguitas cesset contentione, non pro artificii qualitate -o videatur haberi, sed pro servis questionandis contropatio adibeatur etatis et utilitatis.

*excusativus, -a, -um. apologeticus, excusatorius – entschuldigend, rechtfertigend: ALDH. ad Acirc. 142^{tit.} allocutio -a ad regem.

excusator, -oris m. 1 in bonam partem i. q. defensor, de-

fensator – Fürsprecher, Verteidiger (fere publ., iur., canon.): LEX Alam. 6,1 (rec. B) debet homo, qui causam requirit, tres electos denominare, et ex denominatis tribus licentiam habet -r reicere duos. LAUR. LEOD. gest. 27 cum accusatores . . . capitula criminalia . . . protulissent, -es episcopi . . . impingebant eis quaedam crimina. YSENGRIMUS 3,179 ut scelerum iudex, sic -r habundat; si 'scelus est' alter, 'profruit' alter ait. IDUNG. PRUF. dial. prol. l. 19 dialogum . . . composui, ut . . . contra accusatores . . . meos ipse sit -r (accusator *var. l.*) et defensor meus. *al. de sancto:* DIPL. Merov. I 55 p. 139,4 (spur. s. XII.¹) ut michi . . . apud equum Iudicem fiat *Dionisius* fidissimus intercessor, culpam quoque nostram in die iudicii -r. 2 *in malam partem i. qui se expedit, tergiversator – einer der sich herausredet, Ausflüchte sucht:* RADBERT. Matth. 6,1892 sicut obviavit *Iesus* . . . calumniatorum fraudibus, ita et . . . -um praeventit defensionibus. VITA Ludow. Arnst. 22 (ASBoll. Oct. XI p. 761^B) quod evangelicus dixerit -r: 'uxorem duxi et ideo non possum venire,' ROLAND. PATAV. chron. 6,3 fuit homo in apparencia satis affabilis primo, in promittendo largus, in attendendo tardus et eximius -r.

excusatorius, -a, -um. 1 *apologeticus, defensorius – entschuldigend, verteidigend, rechtfertigend:* ANNAL. regni Franc. a. 817 p. 145,32 Paschalis . . . -am imperatori misit epistolam, in qua sibi . . . renitenti pontificatus honorem velut incapitum adseverat. CONC. Karol. A 61 p. 809,10 qui (*episcopi*) . . . corporali praesentia occurrere non valentes suam tamen per . . . -as litteras illi (*Eboni*) exhibuerunt praesentiam. PETR. DAM. epist. 14 p. 150,14 donec . . . ei (*sc. donatori*) . . . gratuitas orationes sub verbis -is nichilominus, quasi non remitterem, pollicerer. CONR. HIRS. dial. 165 est *carmen* apologeticum, id est -um. *saepius*. 2 *absolvens – entbindend, entpflichtend:* SIGEBOTO Paulin. 50 p. 935,20 honoris, immo oneris imponendi quasi -am causam ponit *Odalricus*, quod . . . monachum . . . officium sine . . . permissu abbatis sui suscipere . . . sit illicitum.

subst. excusatoria, -arum vel *excusatoria*, -ae f. *ellipt. i. q. litterae excusantes, epistula excusans – Entschuldigungsschreiben:* LIBER diurn. 43^{tit.} -a. 44^{tit.} -a, quando episcopus infirmatur. RYCCARD. chron. a. 1227 p. 149,5 magistrum Roffridum . . . mittit *imperator* ad Urbem cum -is suis, quas idem magister publice legi fecit. a. 1229 p. 163,4 digressus *imperator* est . . . suas orbis principibus dirigens -as super facto Terre sancte, super quo ipsum falso detulerat patriarcha Iherosolimitanus ad dominum papam. a. 1239 p. 199,12 excommunicationi tanquam iniuste *imperator* non paret, set suas -as mittit ad orbis principes, quomodo papa perperam contra se processit.

*adv. *excusatorie. modo apologetico, defensorio – verteidigend, rechtfertigend:* RADBERT. Arsen. 1,25 p. 54,22 ipse, non, ut adsolent quidam, -e, immo humiliter respondebat.

1. ***excusatus** (-ss-), -us m. *excusatio, praetextus, tergiversatio – Entschuldigung, Ausflucht:* CARM. de Cass. 503 compellunt illi (*sc. Augustodunenses*), defenditur ipse viritum; hi precibus pugnant, ille -ssatibus obstat.

2. **excusatus** v. excuso.

excuso (sc-, sso), -avi, -atum, -are. *script. et form.:* -cau-: p. 1546,14. adde FORM. Andec. 51. *praes. coni. -it:* p. 1546,32. *depon.:* p. 1546,13. *partic. usu adi.:* *praes.* p. 1544,8. *perf.:* p. 1546,62sq. *al.*

1 *strictius:* a *purgare, iustificare, defendere – entschuldigen, rechtfertigen, verteidigen (interdum i. q. [culpa] absolvere – [von Schuld] freisprechen, e. g. l. 64. 67. p. 1546,8):* a *gener.:* BONIF. epist. 10 p. 9,25 spiritus et . . . angelos de animabus . . . disputationem habuisse, demones accusando . . . angelos vero . . . -ssando. ANNAL. Fuld. II a. 859 p. 53,29 cum de gestis praeteriti anni regem . . . rationabiliter -ret *abbas* infamiae. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 83 arbitrium . . . -ant precepta. CONST. imp. II 123 p. 167,35 apostolicum . . . coram omnibus -vit *imperator*, eo quod . . . obligasset eum ad transfretandum. *saepius. v. et p. 1544,8. refl.:* GLOSS. psalt. Lunalac. 140,4 ad opprobria inimicorum . . . mos peccantium est se defendere et pervicacia -ssare. AMALAR. off. 4,7,7 os non se potest -are, nisi delinquat. RUOTG. Brun. 18 p. 17,7 Deum . . . offendis, cum patrem contemnis; non est, quod te -es. CONSUE.

Trev. 14 p. 277,17 nullus . . . ante veniam se -are presumit. EPIST. Hildesh. 133^{tit.} episcopo Coloniensi comes -ans se pro captivo episcopo. *al. publ., iur., canon.:* FORM. Morb. 15^{tit.} indiculum hominem -are. IDUNG. PRUF. dial. 1,257sq. advocatus accusati in principio orationis . . . cum accusantibus accusat eum ipsum, quem -are intendit. CHART. Bund. 642 aliis . . . opinantibus, quod apud venditorem . . . remansisset *ius*, quos velut laicos iuris ignorantia de reatu symonie -are potuisset. *al. v. et p. 1544,37. refl. (medial: l. 17; absol. c. sensu excusationis causas proferendi: l. 12.19):* CAPIT. part. Saxon. 24 si comis eum (*latronem*) . . . ad iustitiam faciendam praesentare noluerit et ad hoc -are non potest. AMALAR. off. 3,42,3 hi, qui . . . necessario offerunt sacrificium . . . , habent causam seriam, qua -ari (-au-, -ss-, -are *var. l.*) probabiliter se possint. CAPIT. reg. Franc. 273,25 omnia omnibus . . . nota fiant, ne de ignorantia se -are valeant. DIPL. Heinr. IV. 49 p. 64,34 (interp.) iussimus imprimi . . . signum, ne -ari possit, quisquis recognita imagine contra, quam hoc scriptum est, facere presumpserit. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 52,2 nulla accusator -andi licentia datur. *al. b fere i. q. (expurgationibus, rationibus) solvere – etwa: (aus Entschuldigungsgründen) entpflichten:* CONC. Merov. p. 90, 12 a tutillae administratione pontifices . . . -tos esse decrevimus. CAPIT. reg. Franc. 218,1 ut neque per praeceptum neque per avocationem . . . -tus sit (*sc. qui in hostem pergere debet*) aut comes aut gastaldus vel ministri eorum ullum -tum habeant. EPIST. Hann. 32 venissem ad vos . . . , nisi retraherent me occupationes plurimae . . . , quibus me ipsa necessitas -at et -et. ENGELH. LANGH. epist. (NArch. 6. 1881. p. 525,5) nemine -to miles et rusticus . . . pugnatu conveniunt. *saepius. refl. (absol. sensu refl.:* l. 32.33): CONC. Merov. p. 19,12 ut, cum mitropulitanus fratres . . . ad concilium . . . crediderit evocandos, nisi causa tadei evidenter exteterit, nullus -it (-ssit *var. l.*). CARM. de vita past. 5,1 synodo qui sacer -at, excommunicatus potest permanere. OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 112,12 altero de legitima se vocatione -ante res protelatur. CONST. imp. II 459 cum . . . oppida se non possint ulterius -are, quin obedire debeant . . . regi. *saepe. c expurgare, innocentem probare – reinigen, als unschuldig erweisen (fere usu refl.; absol.:* l. 40. *al.; trans.:* l. 45): LEX Ribv. 35,5 quod si . . . iuratores invenire non poterit, ad igneo seu ad sortem -are (*excuss- var. l.*) studeat *homo ingenuus*. LEX Frision. 1,12 quodsi quaelibet ex praedictis personis hoc homicidium se perpetrasse negaverit, . . . s a c r a m e n t o se -are debebit (CAPIT. reg. Franc. 41,5 s. se dominus eius [*servi*] -are studeat, quod nec suae voluntatis . . . fuisset. 136,15 dominus eius [*servi*] . . . eum s. -et. *al.*). DIPL. Frid. I. 25,1 neque per duellum neque quolibet alio modo se -bit (*sc. homicida*). *al. innocentem affirmare – als unschuldig beteuern:* THIETM. chron. 2,39 eandem *filiam*, si huius rei culpabilis esset, diligenter inquiri *caesar*; posteaque, cum illam adhibito Christi testimonio et sacramentis se nimis -are vidisset *eqs. 7,76 ille (peregrinus)*, cum se nimis -ret pauperemque Christi se sic vagari affirmaret, in arbore . . . innocens suspensus est. 2 *latius:* a (*a poena, punitione*) liberare, eximere – (*von Strafe, Strafverfolgung*) befreien, ausnehmen: LEG. Wisig. 6,5,16 ut, quemcumque homicidam seu maleficum lex puniri precipit, . . . hunc . . . nulla . . . ab hac sententia potestas -et. LEX Alam. 3,1 (rec. B codd. 19-37) si . . . presbiter ei (eum *var. l.; sc. servum*) -are non poterit, . . . domino suo ad perdendum eum non tradat. CAPIT. part. Saxon. 14 si . . . pro . . . criminibus . . . commissis aliquis . . . ad sacerdotem confugerit et confessione data ageri poenitentiam voluerit, testimonio sacerdotis de morte -etur. *al. partic. perf. usu adi.:* CAPIT. reg. Franc. 3,15 quod si cuiuslibet servus deserens dominum suum ad ecclesiam confugerit, ubi primum dominus eius advenierit, continuo -tus reddatur. 9,3 si pro qualebit causa ad principem expetierit *clericus* et cum ipsius principis epistola ad episcopo suo fuerit reversus, -tus recipiatur. LEG. Wisig. 2,1,12 p. 60,13 nec illum . . . lex -tum habebit, qui *eqs. al. b explicare, probare – begründen, darlegen:* DIPL. Conr. III. 224 p. 397,28 ad -andam . . . nostre more necessitatem . . . mittere curavimus cum litteris presentibus nuncium . . . , qui de nostra bona validudine certum te . . . efficeret. OTTO FRISING. gest. 1,65 capit. p. 9 excursus ad

-andum eventum ... expeditionis. *al.* **c** *condonare* – *verzeihen*: EPIST. Desid. Cad. 2,3 culpas, precamur, ut -ssatas sint. LEG. Wisig. 7,5,8 nullis fraudem necesse est occasionibus -are. *al.* **d** *compensare* – *aufwiegen, ersetzen*: DECRET. Burch. 19,25 XII triduanæ singulae cum psalteriis III impletis et cum palmatis CCC per singula psalteria -ant unius anni poenitentiam. *al.* REGISTR. Trident. I 34 p. 43,20 quando solvit Bertoldus hanc bestiam, -at unam de supradictis de madio. 35 p. 44,28 Fere-to ... solve ... omni quarto anno de madio unam bestiam cum lacte pro calzaria, et tunc -atur una de precedenti madio. **e** *refl. (absol.: l. 12) i. q. veniam petere* – *um Verzeihung bitten*: WALAHFR. Mamm. 20,14 quod temeraria venit, -at prostrata solo ... adorans bestia. CAPIT. reg. Franc. 297,13 ut ecclesiae, in quam peccaverunt, aut cum debita et necessaria humilitate satisfaciant aut humiliter et veraciter se -ent *homines*, qualiter absolvi a Domino per ministerium episcopale valeant. CONSUE. Vird. 35 sententiae abbatis cum leguntur in capitulo, si praesens fuerit, humili sermone se -bit, quem fratres leniori consolatione mulcebunt. *al.* **f** *tergiversari* – *Ausflüchte machen*: HUGEB. Willib. 3 p. 90,14 ille (*pater*) ... negaverat transitum -ssando (-ando *var. l.*), ut coniugis et liberorum inolevitarum parvitate et fragilitate illos orbare et alienis derelinquere inhonestum et crudele esse respondit. **g** *excusationem afferre, praetendere* – *als Entschuldigung vorbringen, vorschützen*: WALTHARIUS 1269 fidem abscederas, cum memet adesse videres et tot stravis-ses socios ...; -are nequis, quin me tunc affore nosses. UDALR. CELL. consuet. 3,4 p. 737^C -at (*sc. electus*) se ad munus huiusmodi non idoneum esse. *al.* **h** *expiare, luere* – *sühnen, büßen*: FROUM. carm. 20,54 quæ tanta fuit servorum culpa tuorum, ut nullo licuit cernere, quem voluit? -are nefas potuisset forte vel unus: cur cadit in facinus gregis innumerus? **i** *servare, tu-eri* – *bewahren, (be)schützen*: OTTO FRISING. gest. 1,51 ut innocentiam meam ipsa rerum veritas potius quam verborum -et prolixitas. ANON. secret. p. 52,19 quæ (*via*) -at te ab omni errore coagulationis et congelationis ipsius. p. 66,19 scias hoc, et -beris a multo labore. **k** *recusare, negare* – *verweigern, ablehnen*: VITA Goar. 5 p. 415,16 quando vidistis me indigno caritatem facere, non debueratis -ssare. RUOTG. Brun. 43 p. 46,14 ipse ... vocatis episcopis ... postulavit, ut testamenti sui faciendi ... adiutorium exhiberent; quod cum ... lacrimabiliter valde -rent validitudinem optatam in brevi pollicentes futuram, ille ... inquit: '*eqs.*' **refellere, redarguere – *widerlegen*: TRAD. Frising. 184^a p. 176,8 (a. 802) Lantfridus praesens adstabat et hoc -are nequaquam praevalens, quia *eqs.* HONOR. AUGUST. glor. 9 monachum eum (*regem*) -at uxor et gladius. **subst. excusatus**, -i m. *qui a servitio, tributo liberatus est* – *einer der von einer Dienstpflicht, Abgabenlast befreit ist* (*de re v. E. Mayer, Ital. Verf.-Gesch. I. 1909. p. 230*): DIPL. Karoli M. 157 p. 212,39 -os vel offertos, qui in ... monasteriis legitime iam subiecti sunt vel qui devote offerre se ... voluerint. CAPIT. reg. Franc. 158,13 liceat comiti sc-os habere. DIPL. Otton. I. 413 p. 564,25 corroboramus ... ecclesie ... proprietates ... una cum ... masaritiis, sc-is et cunctis super terram ipsius residentibus. DIPL. Otton. III. 402 p. 836,12 quod (*herbaticum*) ... exactores a ... liberis in terra ... ecclesie habitantibus sive sc-is de montanis in herbam venientibus ... exigere solebant. DIPL. Heinr. III. 12 ut ... nulla ... persona ... ecclesie massarios, -os vel commendatos ... distringere ... presumat (*ex dipl. Hugonis*). *al.***

excussio, -onis f. *script. -utio*: p. 1548,21. **I** *proprie*: *A praevalente notione quassandi*: 1 *quassatio, concussio* – *das Schütteln*: **a** *in univ.* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167,22 plu-matam ... sine -e (*excassione var. l.*) capitis evomit *falco*. p. 213,33 excutit *falco* se sepius, ut aqua per -em cadat citius et citius exsiccentur plume. 3 p. 62,1 quod canis ... caveat ab -e an-seris, quem mordebit. *ibid. al.* **succussio** – *Erschütterung*: ALBERT. M. animal. 1,219 sternutatio ... fit, quando colligen-tes se lacerti ... expellunt nocumenta per -em sui. **b** *de vesti-mentis c. sensu purgationis*: ADALH. capit. 27 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 412,10) de omni strepitu vel -e (*sc. vestimen-torum*; cf. ADALH. capit. fragm. 2 [p. 417,4] nemo vestimenta sua excutere ... debet) sive sonitu. RUP. TUIT. Ioh. 9,82 qui ...

discipulis suis hoc praecipiebat, ut vestimenta sua sic excuterent, ut ... sancte vivendo pacem euangelizarent, digne prior ipse vestimentum suum mundum et nulla -e indigens ostendebat. **2** *decussio* – *das Abschütteln*: AGOB. 12,12,47 -o pulveris (*spec-tat ad Vulg. Matth. 10,14*). ALBERT. AQUENS. hist. 5,44 vos ... ad -em iugi servitutis nostrae adesse. *effusio* – *das Heraus-schütteln*: EBO BAMB. Ott. 3,12 p. 113,17 cineres defuerunt, ... nec signum -is (*sc. ex vase*) uspiam inveniri potuit. **B** *praevalente notione ferendi i. q. discussio, evulsio* – *das (Aus-)Schlagen, Ausreißen*: 1 *strictius*: **a** *spectat ad manumissalia*: DIPL. Ludow. Inf. 45 nos ... servum ... per -em denarii de manu illius iuxta legem Salicam ... liberum dimisimus. DIPL. Otton. I. 326 Harpertus ... retulit ... libertos nostra largitate nummorum -e de manibus eorum a iugo servili absolutos ... proprietatem ... ecclesiae ... condonasse. *v. et p. 299,45*. **b** *de partibus corporis*: LEX Ribv. 5,3 capit. p. 53 de -e oculi. LEX Baiuv. 5,6 capit. p. 219 (codd. Mg, Mt) de -e oculi vel manus. LUTPR. antap. 5,29 multorum oculorum -o. *al.* 2 *latius*: **a** *tritura* – *das Dreschen*: CONC. Merov. p. 82,15 de opere ... rurali, id est arata vel vinea vel sectione, messione, -e (-em, -tione *var. l.*), exarto vel saepe, censuimus abstinendum (*inde* CAPIT. reg. Franc. 14,14 -em. CAPIT. Bened. 3,276 -e). **b** *emissio* – *das Ausstoßen*: HILDEG. caus. 310 qui (*fumus amar-us*) tabem, scilicet aquam de sanguine cordis et de sanguine ali-arum venarum, cum -e gemituum superat. **c** *exspuitio* – *das Ausspießen, -spucken*: DECRET. Frision. A p. 58,17 pro nudati corporis rapina due marce; pro salive -e tantumdem. **d** *eiectio* – *das Heraus-schleudern*: ALBERT. M. animal. 1,218 non ... in sternutando indiget *cerebrum* aere nisi ad hoc, ut corpus, a quo fit -o, sit plenum aere, cuius continua attractio sit ad partem hu-moris excutiendi. **e** *effractura, irruptio* – *Erbrechung, Ein-bruch*: ANNAL. Otak. a. 1278 p. 193,9 spolia multa et infinitae -es ecclesiarum perpetratae sunt. ANNAL. Prag. III a. 1282 p. 203,48 oppressionibus, spoliis, -bus nocturnis et incendiis ... inimici induxerant famem. **f** *ereptio, recuperatio* – *das Abja-gen, Wiedergewinnen*: ALBERT. AQUENS. hist. 1,16 p. 284^C nullam adhuc praedarum -em metuentibus (*sc. christianis*) vi-sum est animosis et ventosis iuvenibus, quatenus *eqs.* 5,45 p. 463^A qui (*Gastus*) Sarracenorum ab urbe egressionem et prae-dae suae -em manifestans ad insectandos ... hostes ... Tancredi animum vehementer accendit. **g** *expulsio, exactio* – *das Ver-, Austreiben, Verjagen*: CHRON. Reinh. a. 1215 p. 587,40 mors ... desiderium ... -e anime ... subito dirimit. **C** *c. sensu excudendi i. q. actus eliciendi* – *das Herausschlagen*: HONOR. AUGUST. hex. 3 (PL 172,258^A) ex ... nubium collisione toni-trua concrepant, et ex ignis -e fulgura coruscant.

II *translate*: **A** *discussio, investigatio* – *Untersuchung, Er-gründung*: GUMP. Wenc. 10 somnii veritatem ... pernoscen-dam ... ad certam rei -em (*excessionem var. l.*) explanare aggre-dior. **B** *tribulatio* – *Not, Drangsal*: FUND. Consecr. Petri p. 150,5 qui (*beatus Machantinus*) apud Consecratum Petrum in miraculis multis diem magne -is expectat. p. 220,5 quorum (*Sco-torum*) iter Deus impedivit volens eos in lateribus huius ecclesie ... diem -is (-bus, mortis *var. l.*) superni iudicis expectare.

III *meton. de farina cribro excussa fere i. q. pulvis* – *etwa: Pulver*: GUMP. Wenc. 8 p. 216,29 inter saxa tritico fracto ac purgamentis agrestibus ad mundam -em a sanctis manibus ipsius diligenter cribrato ... farinulam ... coqui parabat.

1. **excusso**, -are. *adimere, pellere* – *vertreiben*: CARM. de Quint. 101 nec ferrum flammæ arcet, nec mucro catenas; si pix -at calcem, si carcer açetum (*cf. notam ed.*).

2. **excusso** v. excuso.

excussor, -oris m. 1 *qui quassando liberat* – *einer der schüttelnd befreit*: GERHOH. aedif. 45 p. 163,19 (*ed. Sackur*) isti, quos imitandos proposui, tales fuerunt -es manus videlicet suas ab omni munere penitus excutientes (*cf. Vulg. Is. 33,15*), ut, quicunque fuerint imitatores eorum, merito dicantur 'filii -um' (*Vulg. psalm. 126,4*). *ibid. al.* 2 *effractor* – *einer der einschlägt, Einbrecher*: ANNAL. Prag. III a. 1281 p. 203,19 qua (*sententia*) praedones, fures et latrones vel nocturni hostiorum -es puniuntur.

excussorius, -a, -um. *ad opus cudendi, signandi pertinens* –

Präge-: ALBERT. M. miner. 2,3,3 p. 48^b,3 invenitur *imago* ele-
vata quasi opere -o super lapidem.

excussus, -us *m.* *pulsus* – das *Schlagen*, *Stoßen*: VITA Me-
nel. 1,9 (MGMer. V p. 141,26; s. X./XI.) fera sues ... ante ...
Meneleum pervenit et feritatis deponens -us cepit lingere eius-
dem beati viri pedes.

[**excustio** v. *exustio*.]

1. **excutio** (-cio), -cussi, -cussum, -ere. *script. et form.*:
esc-: p.1551,11. sc-: p.1550,18. ec-: p.1550,9. equici(o): p.
1551,15. excoci(o): p.1551,23. -tt-: p.1550,24. *praes.*:
-ssitur: p.1550,13. -tetur: p.1550,13. *perf.*: *indic.* -userunt:
l.32. *coni.* -eret: p.1550,5. *gerundium* -undum: l.18. *partic.*
perf. usu subst.: l.47.

I proprie vel in imag.: A *praevalente notione quassandi*:
1 *quater, concutere* – (heftig) *schütteln, bewegen*: a *in*
univ.: WALTHARIUS 678 -ens (-ciens *var. l.*) dorsum sessorem
sternere temptat *sonipes*. WOLFHARD. Waldb. 2,5 aegrotus, qui
prius casso ad -endum (-ciundum *var. l.*) ... sudaverat, ...
staupulum fortiter -ssit. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167,13
quando vociferabit *falco sanus*, -it se et plumas suas fortiter. *al.*
b *de alis c. sensu evolandi*: ECBASIS capt. 950 -ciunt (*sc. aves*)
rapidas coniuncto federe pennas. *in imag.*: DIPL. Conr. III. 69
p. 122,35 si alas -emus, hostem modo volitantem capiemus. c
de vestimentis sim. c. *sensu purgandi* ('ausschütteln, -klop-
fen'): CONSUET. Trev. 46 p. 300,3 lectisternia ... foras portent
fratres -entes ea ad solis calorem. HILDEG. epist. 148^R,61
quemadmodum ... lana de pulvere -itur et mundatur. *al. v. et p.*
1547,72. d *de farina i. q. cribrare* – *sieben*: COD. Lauresh.
532 l. 17 (s. X.^{med.}) ut annis singulis ... detur ... modius -sse
farine. 2 *decutere* – *abschütteln*: LEX Sal. Pipp. prol. 4 Roman-
orum iugum durissimum de suis cervicibus -erunt
(-userunt *var. l.*; discussit *rec. E*; *sc. gens*) pugnando (MEGINH.
BLEID. Ferr. 7 i. captivitatis -ere. *al.*). EPIST. Hann. 3 p. 20,7
quantum te, si auderem, -ssuro mihi imponente sustineam nego-
tii. ALBERT. M. animal. 1,103 aliquando utitur *porcus spinosus*
eis (*spinis*) loco armorum, quia -endo eas intorquet eas illi, qui
venatur ipsum. 3 *quassando profundere* – *herausschütteln*:
MAPPAE Clavic. 22 confla, donec separentur omnia a se, et cum
extenderis, medicamina inde -eris. PASS. Quir. Teg. 16 capsam
aperiens, sanctas reliquias -ens previculas coepit *episcopus* le-
gere. 4 *quassando liberare* – *schüttelnd befreien* (*in imag.*):
THIETM. chron. 8,5 cervicem suam suavi iugo Christi -ssam ...
diabolicae dominationis ponderi ... subdiderant *Abotriti* (*sim.*
PETR. Trev. David 6 a peccati iugo cervicem -ens). B *praevalen-*
te notione feriendi: 1 *detrudere, deicere, depellere* – *nieder-*
der-, herabstoßen, -werfen: a *strictius*: B. SPIR. SPIR.
Christoph. II praef. 42 -ssus ... iugis proprio subvolvitur axi.
LAMB. HERSF. annal. a. 1057 p. 72,6 ut uterque alterum primo
incurso equo -ssum letali vulnere transfoderet. CHRON. Erf.
mod. II a. 1224 ventus -ssit in agro annonam. a. 1225. *fort. huc*
spectat: CAPIT. reg. Franc. 3,18 (add. cod. 10) si quis alterum
pitto -erit. LEX Sal. Karol. 30,9 (cod. K 32) si quis compari suo
pittum -erit. b *latius*: a *deponere* – *niederlegen, absetzen*:
HROTSV. Gall. II 5,3 qui (*imperatores*) ... -sso diademate pro-
strati Iesum Christum adorabant. MIRAC. Adalb. Wirz. 1 p.
40,15 homuncionem ... iuxta sepulchrum beati presulis -ciunt
(*comites, sc. cum gestatorio, ut vid.*). b *refl. i. q. desilire* –
herunterspringen, absteigen: EBO BAMB. Ott. 1,9 p. 21,7 equo,
cui insederat, sese -ciens ... nudipes intrat urbem. 2 *discutere,*
evellere, effringere, abrumpere – (*aus-, ab-, los*) *schlagen,*
-reißen, -brechen: a *strictius*: a *in univ.*: EPIST. Heinr. IV.
28 beneficia de ipsorum (*beneficiatorum*) manibus -e et resti-
tue. THEOD. Palid. annal. a. 1022 p. 67,23 Laurencius calicem
... superiecit, sed de eodem testam -ssit. CHRON. reg. a. 1107 p.
47,20 tonitrus ... aliquot clavos de regis clipeo -ssit. HERA-
CLIIUS II 49 accipe ... palleam, quae -itur de calido ferro super
incudem fabri. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 203,34 Fridericus
... cuppam altero eius fundo -sso ... lignis siccis repleti fecit.
al. v. et p. 750,1. refl. i. q. se di-, avellere – *sich losreißen*:
WETT. Gall. 16 illa (*puella*) se -ens tenenti eam gladium abstulit
(*sim.* WALAHFR. Gall. 1,16 p. 296,27 tenentium manibus se
-ens). b *in formula manumissionis*: FORM. imp. 1 nos ... ser-

vum nostrum ... manu propria nostra -entes a manu eius dena-
rium secundum legem Salicam liberum fecimus. DIPL. Conr. II.
27 ancillam ... manu nostra de manu illius -sso denario liberam
fecimus. *saepius*. γ *de partibus corporis*: LEX Sal. Merov. 29,1
(cod. A2) si quis alterum ... oculum eiecerit aut -eret. 29,3^b si
... manus super -ssa, (perexcussa, perexcisa *sim. var. l.*) fuerit.
LEX Alam. 57,69 si ... aliquis alio hernia expresserit (-erit *var.*
l.). LEX Baiuv. 14,9 si quis bovem alterius cornu a capite -erit
(CARM. var. II 9,4,1 ecussum cornu gemeret dum forte capella).
persaepe. c. *sensu abortum faciendi*: LEX Sal. Merov. 104,4 si
quis mulierem ingenuam pregnantem in ventre ... percusserit
pugno ... et ei pecus non -at (-ciat *var. l.*). 104,8 si ... infans
puella est, qui -tetur (-ssitur, -itur *var. l.*). *ibid. al.* adde: RE-
CEPT. Sangall. I 60 ad matrici extensionem et partus -endus. b
latius: a (ex)terere, tribulare – (her) *austreten, dreschen*:
LEX Raet. Cur. add. 1 de opera ... que abstinere decrevimus,
iste sunt: arare, secare, -ere *eqs.* CHART. Sangall. A 58 p. 58,31 II
carradas de grano bono non scusso. REGISTR. Prum. 55 -unt
(CAES. PRUM. gloss.: triturant; *sc. Tuernesheimenses*) anno-
nam de spelta modios XV. *al.* β *excoriare* – *bäuten* (*in imag. c.*
sensu vitia detegendi; cf. *Hor. sat. 2,1,64*): EPIST. Hann. 79 p.
129,6 fratrem vestrum ill. omnino, ut spero, pelle sua -ssi. γ *ei-*
cere, expellere, extrudere – *hinauswerfen, (hin)aus-, vertrei-*
ben: LEX Sal. Merov. 9,7 qui eas (*sc. pecora clausa*) -ere (-ttre
var. l.) praesumpserit, ... culpabilis iudicetur. LEX Baiuv. 22,9
si ... studeat ... eicere (-ere *var. l.*) examen. WETT. Gall. 16
-ssit me (*sc. daemonem*) de Tuccinia, ubi multum tempus habi-
tavi. WALAHFR. Wett. 830 caeca silentia noctis nuntius -ssit
(gloss. R: depulit) lucis resonando per aedes. ERMENR. ad
Grim. 36 p. 575,20 folia codicum ... si ... potui dantur, vene-
num -ciunt. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,10 ammiculus ...
ex ruina turrium ... a proprio alveo -ssus. *al.* *dimittere* – *lau-*
fen lassen: LEG. Wisig. 9,1,18 quicumque ... requirenti fugiti-
vum suum et agnoscenti reddere distulerit vel comprehensum
-erit. δ *emittere, egerere, excernere* – *austossen, -scheiden*:
UFFING. Ida 1,13 loetalis humor de illa foetidissima lacuna (*i.*
ventre hydropico) effluxit et omne pavementum ... -ssa perfu-
dit alluvies. HILDEG. scivias 2,6 l. 2281 semen suum perverse
-entes illud ad contumeliosam pollutionem deducunt *mares*.
ALBERT. M. veget. 3,20 sunt ... herbae ... semina sua -entes.
animal. 1,582 sanguis, qui ad cor venit, ... cum spiritu -itur ad
membra. *al.* ε *deflectere, defendere* – *ablenken, -schmettern,*
-wehren: WALTHARIUS 1293 veniens clipeo ... est ... -ssa
hasta. ζ *iactare* – *schleudern, werfen*: POETA SAXO 5,627
-ssum ... manu telum ... invitum longum iecerat in spacium.
LIGURINUS 2,519 sybilat -ssum baliste turbine telum. 7,643
-ssis avide concurrunt hastis. η *refl. (medial.: l. 50) i. q. sur-*
gere – *sich erheben*: WALTHARIUS 977 Alphasides retro se ful-
minis instar -ens Francum valida vi fudit ad arvom. VITA Hil-
dulfi 12 senex ... cinere, quo fatigatos artus collocaverat, -itur
convocatisque fratribus hominis Dei nuntiat obitum. θ *eri-*
pere, recuperare – *entreißen, abjagen, zurückgewinnen*: AN-
NAL. Fuld. II a. 883 non paucos ... prostravit et p r a e d a m
-ssit *archiepiscopus* (CHRON. Thietm. 7,19 p. 421,23 Henricus
... comperiens Bolizlavi milites iuxta se predam fecisse ... p.
... omnem -ssit [resolvit THIETM. chron.]. *al.*). ALBERT.
AQUENS. hist. 1,6 p. 275^C Walterus et omnis illius comitatus
... armenta ... coeperunt ... abducere, quousque gravis seditio
inter Peregrinos et Bulgaros gregem suum -entes accrescere coe-
pit. 7,29 quatenus sine dilatione sibi subveniens Turcorum ma-
nibus eum (*Boemundum*) -ret (eriperet *var. l.*) Baldewinus. *al.*
C c. *notione excudendi i. q. elicere* – *herausschlagen, schla-*
gend hervorbringen: WETT. Gall. 11 ignis a levita de silice
-itur.
II *translate*: A *conquassare, labefactare* – *erschüttern*:
DIPL. Karoli M. 307 p. 463,37 (spur. s. XI.²) pervenimus ad ur-
bem Gellensis et -ssimus eandem illorum (*paganorum*) poten-
tiam. B *abigere, re-, amovere* – *fernhalten, austreiben, ent-*
fernen: EPIST. Hann. 105 p. 175,4 -ssa ... e gremio omni alia
lectione totum me ad istam contuli. CONSUET. Marb. 17 -at *no-*
vicius ... torporem a se et somnolentiam, vanas quoque et su-
perfluas cogitationes a corde suo abigat. STATUT. ord. Teut. p.

54,15 in qua (*virga*) . . . letale sompnum accidie et sacre observancie negligenciam a torpentibus vigilanter -ciat *magister*. *aufferre* – (*weg*)*nehmen*: MIRAC. Annon. 2,47 accurrunt vicini et cognati, spem omnem recipiendi visus misero -erant. *C excitare* – *aufwecken*: WALTHARIUS 508 ne -as (*sc. me*) s o m n o subito, mi cara, caveto (VITA Theog. 1,18 a sompno -i. 1,26 p. 461,31). *D exterrere* – *aufscheuchen*, *aufsrecken*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,203 -ssi . . . pernicious undique plantis visendi studio concurrunt *cives*. *E (ex)petere*, *detrahere* – (*heraus*-, *ab*)*verlangen*, *abnehmen*: DIPL. Otton. II. 255 p. 296,4 qui (*missus*) terram . . . monasterii esc-ret potestate eamque domino abbatis manciparet. LEG. Lang. p. 488^b,13 quod habeat *advocatus* . . . potestatem . . . res ecclesiae per pugnam requirendi et -endi. p. 651,9 ahead *index* potestatem . . . per legem querendum et equiciendum. ANNAL. Rod. a. 1122 p. 703,35 ut veniret *comes* -ere corpus sacerdotis a populo. CHART. Rhen. inf. II 366 p. 194,44 medietatem annone per wannum -sse, que dicitur crinzin, . . . recipiemus. *al. acquirere*, *consequi* – *gewinnen*, *erlangen*: DIPL. Heinr. III. 106 p. 135,8 que (*utilitas*) de . . . curte et . . . mansis umquam provenire et -i potest (*sim.* 107). *F solve* – (*be*)*zahlen*: CHART. Bund. 517 (a. 1208) si fecerit *Petrus* aliquod dispendium . . . in -ociendis . . . denariis. *G liberare*, *excipere*, *eximere* – *be-freien*, (*her*)*ausnehmen*: OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 130,7 ut per eius (*Mediolani*) vires a tua (*sc. Papiae*) -retur *Tortona* violentia. DIPL. Heinr. II. 289 p. 351,17 ut res . . . a pravorum hominum ditione -ssas . . . confirmaremus. DIPL. Otton. I. 82 p. 163,15 (*spur.*) ab omni . . . subiectionis -ssus onere regum perpetua firmetur *locus* tuitione (*item* DIPL. Otton. II. 187 p. 214,16 [*spur.*]). DIPL. Otton. III. 416 abbatiam . . . ab omni subiectione archiepiscoporum . . . -imus. *refl. (c. sensu se excusandi: l. 36)*: LEX Raet. Cur. 23,14 nec libertus de patronum suum, nec servus dominum suum se -ere (*sexcutere ed. ex Ab*) non potest. DIPL. Karoli III. 177 p. 291,41 non habeant (*sc. monachi*) licentiam ullo tempore -endi se de sub potestate . . . ab-batis. EPIST. Worm. I 25 p. 47,6 multi eorum a culpa se -unt. TRAD. Ratisb. 1036 illa (*Albait*) ad -endum se ab . . . iniuria . . . comprobavit se . . . ecclesie nostre adtinere. CHRON. reg. cont. I a. 1197 p. 160,14 omnis Apulia et Calabria, Sicilia ab suorum dominatione se -ens tamen uxori eius et filio se subiecit. *H absol. vel refl. i. q. pergere* – *sich aufmachen*: PAUL. ALBAR. carn. 2,13 -e pennegera, exalta sic carmina voce. ECBASIS capt. 421 iter arripiunt, Davitica carmina prendunt, se simul -unt *vulpes et pardus*.

adi. excussus, -a, -um. *fortis, liber* – *laut, ungehemmt*: EKKEH. IV. cas. 125 p. 244,9 omnes apertis oculis arrisit tandemque quasi -o risu chachinnulus exspiravit *Kerholdus*. VITA Mariae rhythm. 803 dissolutum et -um risum nec habebat.

[2. *excutio* v. **exutio*.] *excuvium* v. *excubiae*.

exdebito v. *ex et debitum*. *exdico* v. *edico*.

**exdux*, -cis m. (*ex et dux*) *qui dux fuit, dux depositus* – *ehemaliger, abgesetzter Herzog*, ‘*Exherzog*’ (*de Heinricho et Godefrido ducibus Lothariensium*): SIGEB. GEMBL. chron. a. 1107 *Heinricus* -x affectans repetere ducatum occupat oppidum. EKKEH. URAUG. chron. a. 1106 p. 238,30 *Heinricus* eximperator et *Heinricus* -x (*dux var. l.*) exercitum . . . conflant. GESTA Trud. cont. I 12,8 p. 308,7 contulit *Gyslebertus* . . . se ad -em Lovaniensem *Godefridum*. *al. Staub*

exebenus (-bonus) *subst.* (ἐξέβενος) *de specie gemmae*: DYASC. p. 119^b lapis -us albus et spetiosus, quo solent aurifices aurum limpidare (*sim.* ALPHITA II p. 91,31 -onus).

exbeo v. *exhibeo*. 1. *execo* v. *exseco*.

2. *execo* v. *exsicco*. *excr-* v. *exsecr-*.

execut- v. *exsecut-*.

1. *exedo*, -edi, -esum, -esse *vel* -edere. *script. et form.:* *exse-*: p. 1552,11. *exae-*: p. 1552,13.20.26. -ess(us): p. 1552,5. *stirp. perf.* -es-: p. 1552,12.16. *partic. perf. usu adi.:* *passim*; *subst.:* p. 1552,5. *confunditur* -sus c. *excessus* (?*pro excisus, excissus*): p. 1552,5.29.

depasci, erodere, consumere – *ab-*, *zerfressen, verzehren, vernichten*: 1 *proprie*: THIOFR. flor. 4,1 l. 29 quia lignum -unt termites. MART. VALER. buc. 1,3 segnis et -sis miserum

pecus afficis (*sc. Cidnus*) herbis. FUND. Laub. praef. (MG Script. XIV p. 548,33) quae (*notulae*) frequenter inveniuntur et -sae in eiusdem bibliothecae angulis sinuosis. 2 *translate*: a *corpor.*: IULIAN. TOLET. Wamb. 28 disrupta quaeque Narbonensis provinciae, exessa (*excessa*, -a, *erasa var. l.*) atque depasta, quae eidem terrae . . . depredatione nostrorum et incursione appulsa sunt, munere placata dispositione reformat. HEIRIC. Germ. I 3,208 cernitur -sum scabra rubigine ferrum. BOTAN. Sangall. 7,1 herba celerata tusa . . . inponis in ulnura, ex-quomedit . . . et, si non diutius paciariis, quam necesse est, nec corpus sanum exsedat. DIPL. Otton. I. 85 p. 167,24 scripta deflagrato . . . monasterio ignis -serat. *al. b spirit.*: AUDRAD. carn. 3,3,196 ceu furiis exaesa *ursa*. ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,29 donec restagnatus in sese . . . patientissime se -bat *fons* (*i. Hludowicus*). PAUL. FULD. Erh. 1,10 (6) non enim (*eum var. l.*) aemulationis exarsit (-sit *var. l.*) flamma. SIGEB. GEMBL. Theod. 16 p. 473,5 animus eius -bat cupiditas (*sc. reliquias contrahendi*).

adi. exesus, -a, -um. 1 *emaciatius, maceratus* – *abgezehrt, ausgemergelt, mager*: WANDALB. mens. 22 artus -os (*exae-var. l.*) macies stringit tenuatque ferarum. HELM. chron. 40 p. 82,12 quantas mortes in captivitate pertulerit *episcopus*, non tam -i corporis specie quam ultionis acerbitate expressit. CAES. HEIST. mirac. I 8,76 est . . . facies oblonga et -a. *al. 2 aridus, exilis* – *trocken, dürr, kümmerlich*: AETHICUS p. 161,9 terra -is (*exae-var. l.*) frugibus germinantem, aquis amarissimis producentem. ALPHITA I p. 290,38 far per genus mollitionis fit de quolibet grano panifico, si solum rotundetur (*pro* retundetur, *ut vid.*; cf. ALPHITA II p. 62,19 retundetur) -is (*excessis var. l.*) capitibus et decorticetur. 3 *cavus* – *hohl*: MIRAC. Adalb. Wirz. 10 p. 58,33 montanula . . . intrinsecus criptas nativa -as lege oculencia.

2. *exedo* v. 1. *excedo*. [*exedontiton* v. *erebinthus*.]

exedra (ex(h)ae-, -etra), -ae f. (ἐξέδρα) *de re* v. RAC VI. p. 116sq. *et RDK VI. p. 648sq.* 1 *sedes* – *Sitz*: a *cathe-dra* – *Kathedra*: RATHER. prael. 3,29 l. 1020 hoc (*sc. verbum*) non in -a, non in analogio, non in ambone, sed ante principes saeculi . . . tibi clamabat (*sc. apostolus*). b *sedes episcopalis* – *Bischofssitz*: THEOD. TREV. transl. Celsi 6 monasteria . . . quae Trevericae subiacent -ae. 2 *aedificium astructum* (*semi-rotundum*), *apsis* – (*halbrunder*) *Anbau, Apsis*: a *in univ.*: FORMA mon. Sangall. 17,12 -a (*item* 17,55). WALAHFR. exord. 6 p. 480,10 -a est absida quaedam separata modicum quid a templo vel palatio et dicta inde, quod extra haereat. REGINO syn. caus. 1,127 p. 81,7 in ecclesia nullatenus sepeliantur *homines*, sed in atrio aut in porticu aut -a (*abscedat*, extra ecclesiam *var. l.*) ecclesiae (*ex* CAPIT. *episc.* I p. 153,26 abedra). GERH. AUGUST. Udalr. 2,7 factum est, ut super trabes eiusdem -ae (*ecclesiae var. l.*), ubi sepulchrum situm est, ponerentur *baculi*. b ?*aedicula lateralis* – ?*Seitenkapelle*: HAIMIN. Ved. 4 (MG Script. XV p. 398,18; s. IX.¹) secedens in -am nobis proximam requisivi, quid vellet *rusticus*. *fort. huc spectat*: AMALAR. off. 3,27,2 acolytus educit patenam de -is, quando dicitur: ‘sursum corda’. c ?*solarium* – ?*Balkon*: ARNOLD. LUB. chron. 5,26 p. 204,47 dum solus cum solo super -as pro captando aere staret *rex*, subito cecidit et fracta cervice exspiravit. 3 *conclave, cella, oecus* – *Raum, Kammer, Saal*: a *in univ.*: HINCM. annal. a. 878 p. 144,1 una cum illo (*apostolico*) reversus est *rex* ad conventum episcoporum in -am iuxta mansionem apostolici. CHRON. Noval. 2,1 p. 83,18 si . . . quis egrotare coepisset, transferebatur ad -edram latiore (cf. *Hier. epist.* 22,35,7). PETR. DAM. *epist.* 82 p. 446,8 cum . . . in . . . monasterio degerem (*sc. frater*) et commissam michi sacrorum -am custodirem *eqs.* CONR. FAB. Gall. 23 (vs.) sevit ad -as primum solvit et edras. b *gazophylacium* – *Schatzkammer* (*in imag.*): PETR. DAM. *epist.* 28 p. 277,24 o vita heremitica, . . . vivarium animarum, exhaedra gemmarum caelestium. 149 p. 547,6 thesaurus . . . meus . . . Christus est, quem quia reconditum in erario tui (*sc. imperatricis*) pectoris non ignoro, thesauri caelestis -am te deputo. 165 p. 178,17 vacet -a cordis, quae caelesti mercimonio possit impleri. *al. c armamentarium* – *Waffenkammer* (*in imag.*): PETR. DAM. *epist.* 19 p. 197,19

[*Peter*]

quod si . . . adhuc impugnare tentatis (*sc. iuris periti*), ex vestris profecto -is munimen arripimus, quod vestris itidem iaculis opponamus. **d caverna auris** – *Gehörgang*: RHYTHM. 1,9,2 priscam sordis auribus olli clarescit *Medardus* – tram.

exegematicus (exag-), -a, -um. (ἐξηγηματικός) *nom. sg. n. et acc. sg. m.* -on: *l. 10.11. enarrativus* – *erzählend*: ACCESS. ad auct. p. 32,65 sunt . . . tres modi recitandi: exa-us, dragmaticus . . . , misticon. p. 32,68 iste (*Ovidius*) dragmaticon utitur, propter quod neque invocatur neque proponit; quod si faceret, exa-on uteretur. *usu subst.*: ACCESS. ad auct. p. 44,143 sunt . . . tres stili: dragmaticon . . . , exa-on, ubi auctor tantum loquitur . . . , misticon.

***exegitivus** *v. *exigitivus*. 1. **exego** *v. exigo*.

2. **exego** *v. exseco*. **exellentia**, **exelsus** *v. exce-*.

?***exemitto** (-ito), -ere. (ex et emittere) *edere* – *von sich geben, aussenden*: HONOR. AUGUST. spec. add. p. 15,27 decimum (*lapis*) est chrisoprassus viridis et aurei coloris, flammam emittens aureas notulasque purpureas, intimans fide virentes, caritate ferventes, flammis sententiarum sapientie (micantes BC) ac notulas bonorum exemplorum -itentes, (operum et emittentes BC).

exemo *v. eximo*.

***exemphracticum**, -i *n.* (ex et emphracticus) *medicamentum obturationem solvens* – *Mittel gegen Verstopfung*: ALPHITA I p. 289,14 *exenfracticum* (II p. 56,28 *exemfracticum*), id est opilationem solvens.

exemplabilis, -e. *exemplaris, exemplo aptus* – *als Beispiel dienend, beispielhaft*: SIGEB. GEMBL. decenn. 1,123 quod est coniecturale, non videtur ex toto esse auctorale; multum autem decet esse auctorale, quod debet esse -e (*sim.* 2,1). HONOR. AUGUST. cognit. add. (ed. J. A. Endres. 1906. p. 139,28) quod . . . quibusdam brutis animalibus sapientia inesse dicitur . . . , non de summa Dei sapientia, soli rationali creature donabili, sed de naturali accipitur, quae ob pium laborem homini -is proponitur.

exemplar, -aris *vel rarius exemplarium*, -i *n. vel etiam exemplaria*, -ae *f. script. et form.*: *exce-*: p. 1554,11. *exse-*: DIPL. Karoli III. 2 p. 4,23 (in dorso). *exinp-*: p. 1554,9. *nom. sg. -re*: p. 1554,13,22. *abl. sg. -e*: p. 1554,10,21.1557,12.

1 *παράδειγμα* – *Vor-, Urbild, Muster, Modell, (warnendes) Beispiel*: **a latinus**: **a gener.**: FORM. Marculfi ¹ incipiunt -ia de diversis condicionis. FORM. Augiens. C 25 p. 376,23 antequam . . . aliorum -iis instructus vir perfectus . . . efficiat. HEIRIC. Germ. II 2,5 p. 402,20 concepti operis -r conficitur. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,63 vestre (*sc. sororum*) -ia poene Christoforum nostris (*sc. principis*) debent adducere fani. GERB. epist. math. I 8 p. 40,6 ad horum -r propria horologia componere. PS. BOETH. geom. 593 trigoni isopleuri . . . manifestissimae demonstrationis -r subiciemus. *persaepe*. **β**

philos.: ALBERT. M. eth. II 1,5,12 p. 72^b,24 dicebat Plato has ideas esse -ia praeiacentia conditoris menti, ad quae aspiriens velut praesentia ad par figuret materialia. metaph. 1,5,9 p. 80,23 species sunt . . . -ia esse, ad quae respexit opifex, quando fecit istum sensibilem mundum *eqs. ibid. saepe. idea* – *Idee*: ALBERT. M. sent. 2,1,5 p. 15^b,20 quaeritur de -bus, quae Plato posuit. *al.* **b strictius**: **a originale, authenticum** – *Urschrift, Original*: CAPIT. reg. Franc. 132,7 -r . . . earum (*descriptionum*) in archivo palatii nostri censuimus reponendum (*sim.* 133 p. 264,13. 169 p. 339^a,45). **β codex exemplaris** – (*authentische*) *Vorlage*: EPIST. var. II suppl. 4 p. 619,12 quos (*libellos*) corrigere curavi (*sc. famulus*) sine -o (-i *var. l.*). VI-SIO Alber. epist. p. 160,30 rogamus omnes ecclesie catholice filios, in quorum manus libellus hic venerit, ut conferant ad -ia. MIRAC. Fridol. praef. (ed. M. Pörnbacher, Vita S. Fridolini. 1997. p. 286,5) quoniam in prioribus fortassis propter defectum -ium (-orum *var. l.*) nichil invenitur de sanctis. *al. v. et p. 1557,12.* 2 *imago, descriptio* – *Ab-, Ebenbild, (Ab-)Schrift*: **a latinus**: RADBERT. corp. Dom. 5,23 quod tunc adumbratur in designatione futurorum, imago veritatis et umbra corporis atque -ia erant. CHRON. Thietm. 7,38 ille demonis -r Iulianus apostata. ALBERT. M. Is. 8,1 p. 121,39 liber . . . -r est divinae veritatis. *al. v. et p. 1555,20.* **b strictius**: **a tenor, textus** –

Inhalt, Wortlaut: LAMB. TUIT. Herib. 2,4 p. 213,9 a . . . pontifice addiscit *imperator* visionis -r et exemplum. OTTO FRISING. gest. 1,43 p. 61,8 -r . . . epistolae . . . tale est: '*eqs.*' (*sim.* 1,50 p. 70,11). CHART. Burgenl. II 76 p. 54,34 (dipl.) terram . . . ad -r litterarum . . . regis . . . dedimus. **β apographon** – *Ab-schrift, Kopie*: FORM. Senon. II add. 3,24 exeant istas -as per multas patrias. DIPL. Merov. I 110 p. 285,37 facta -a sub die *eqs.* (*item* II 1). LEX Raet. Cur. 26,7,2 de ipsum testamentum exin-as (-as *var. l.*) tollantur. COD. Karol. 11 p. 507,1 una cum -e litterarum, quas ei (*silentiario*) dederitis (*sc. rex*), nos certiores reddite. VITA Desid. Cad. 12 epistolae -um (*exc-um, -r var. l.*). CHART. Burgenl. II 52 p. 34,7 (dipl. a. 1273) sumptum seu -re privilegii. *persaepe*. **γ codex, scriptum, liber, editio** – *Handschrift, Schrift(stück), Buch, Ausgabe, Fassung, 'Exemplar'*: BALTH. Fridol. 1 p. 222,4 reor, quod quilibet veritatis amator mee qualitate pravitatis intendens ob id dicat esse apocryphum et magistrorum damnatione hoc -r refutandum. EPIST. Teg. I 47 historiae tripartite duas partes conscriptas habemus (*sc. abbas*), tertia nobis adhuc deest, eo quod -r nusquam reperimus. THIETM. chron. 8,7 constitutum est antiquo -re perlecto, ut corpus Dominicum ad sinistram, ad dexteram partem calix poneretur. CATAL. biblioth. A I 5 p. 20,5 -re super versus auctorum initia. *saepe*. **δ charta** – *Urkunde*: FORM. extrav. I 17^{capit.} -r libertatis. DIPL. Heinr. IV. 98 p. 129,5 perlectis antiquis ecclesie suae (*sc. patriarchae*) -iis sinodali sententia reverentissimus <aposto>-licus . . . de predicta plebe . . . eum investivit. CHART. Bund. 89 p. 74,13 (in dorso) -r traditionis. DIPL. Merov. I 110 p. 285,29 Athmon peccator episcopus autentico vidi -r et subscripsi. *al.*

30 **exemplaris**, -e. 1 *adi.*: **a παραδειγματικός** – *vor-, urbildlich, beispielhaft*: **a gener.**: CHART. Heinr. Leon. 100 p. 151,5 -is f o r m a nobis ab antecessoribus generis nostri relinquitur, ut devoti Domino Deo simus et ecclesiis Dei . . . prompto semper assistamus auxilio (CHART. Rhen. inf. II 70 p. 39,1). DIPL. Frid. II. 25 nos attendentes honestam et -em vitam venerabilis abbatissae . . . donacionem . . . concedimus. WILH. SALIC. chirurg. 2,24 p. 336^A ad quorum (*sc. dictorum*) confirmationem -em narrabo casum unum de huiusmodi vulnere. *saepe*. **β philos.**: HUGO HONAU. div. 26,2 -es (-is *var. l.*) istae rerum species forsan formae nuncupantur, quia quodam modo eis conformantur, quae ab earum similitudine deducuntur. ALBERT. M. phys. 3,2,5 p. 179,52 intellectus divinus non intelligit aliquid nisi sic intelligendo, prout est *c a u s a* -is illius et forma, sicut intelligit artifex artificium (4,4,4 p. 298,4 *ibid. al.*). 45 *caus. univ.* 2,3,6 p. 145,8 'reliquae bonitates simplices' . . . esse -e in prima causa habentes 'sunt causae' formales *eqs. al.* **b exempla afferens, enumerans** – *Beispiele anführend, aufzählend*: ALBERT. M. pol. 2,4^e p. 138^b,4 in moribus universales sermones deceptivi et inutiles sunt, particulares autem et -es utiles. **c ad imagines spectans** – *die Abbilder betreffend*: RUP. TUIT. trin. 12,43 l. 1798 apostolus aspersionem illam (*sc. Moysis*) -em cum aqua et lana coccinea et hysopo factam esse testatur. 2 *subst. masc. i. q. imago* – *Abbild*: RUP. TUIT. trin. 13,8 l. 422 caeleste . . . speculemur candelabrum, id est Christum incarnatum, cuius septem lucernae septem spiritus Dei sunt, quorum -es septem lucernae fuerunt.

*adv. *exemplariter*. 1 *gener.*: **a modo exempli** – *nach Art, im Sinne eines Vorbildes, Musters, Beispiels, exemplarisch*: VITA Karoli M. 3,11 p. 81,17 necesse . . . ab exiguis animalibus, apibus scilicet, morum formulam et probitatem sibi -r trahere non habuit. ABSAL. serm. 12 p. 76^B immutationes regnorum . . . , quae in serie scripturarum vos (*sc. fratres*) -r didicistis. ALBERT. M. veget. 1,162 has . . . plantas ideo determinare oportuit, ut sint -r propositae, ex quibus syllogizemus causas proportionaliter omnium aliarum. div. 5,2 p. 84,5 sicut -r loquendo in his, quae dicuntur bona, distinguendum est. pol. 6,4^a p. 586^a,16 et quia exempla in hac scientia efficacissima probatio sunt, dicit -r, quod causa haec fuit causa contentionis circa Cyrenem. *al.* **b exemplo, exemplis** – *durch (ein) Beispiel(e)*: BERTH. RATISB. serm. 6 p. 37,44 habilitare . . . te, homo, . . . quatuor modis: evacuando, mundando, sursum erigendo et solidando; expone -r de primo *eqs.* CHART. Argent. I 508 p.

386,33 (dipl.) ut ipsi (*cives*) ... nostri conservatione honoris sollicitius excubent faciliusque alie civitates -r provocate nostris obsequiis se coaptent. ALBERT. M. pol. 1,85 p. 68^a,19 'adhuc autem dicta sparsim,' proverbialiter scilicet et -r, 'per quae adepti sunt quidam pecunias' ... 'oportet colligere'. metaph. 2,12 p. 103,54 alii ... non recipiunt aliquid, si non -r (p. 995^a,7 πα-
 5 ραδειγματικῶς) per sensum demonstratur. 2 *philos.*: a modo exemplaris, *ideae* – *urbildlich*: ALBERT. M. sent. 1,17,8 p. 477^b,10 quid dicitur de salute, cum dicitur 'salus mea', num-
 10 quid salus non est -r in Deo? cael. hier. prol. p. 1,31 primum bonum -r (naturaliter *var. l.*) appetitur in quolibet bono. princ. 4,3 p. 339^a,36 hanc positionem opinamur esse falsam, nisi dicant nunc aeternitatis -r et causaliter esse in nunc temporis. *al.* b *secundum causam exemplarem* – *der urbildlichen Ursache nach*: ALBERT. M. bon. 13 p. 8,6 formaliter loquendo nullum bonum creatum est bonum bonitate prima; si vero loquatur -r et effective, tunc omne bonum est bonum bonitate prima. c *modo imaginis* – *abbildlich*: ALBERT. M. caus. univ. 2,2,28 p. 122,53 intelligibilia ... in sensibilibus sunt per modum et esse sensibilem, hoc est sensibilibus et -r, prout sensibilia exemplaria sunt intellectualium.

**exemplaritas*, -atis f. *ratio et natura exempli* – *Vor-, Urbildlichkeit*: ALBERT. M. div. nom. 4,84 p. 191,27 quia -s est respectu formae tantum, ideo pulchrum non habet exemplar in primo nisi secundum pulchritudinem. phys. 4,4,5 p. 299,55 cum ... dicitur, nunc est Deus et intelligentia et motus, est ista locutio notans aut -em aut concomitantiam.

exemplarium v. exemplar.

**exemplatio*, -onis f. (*exemplare*) 1 *explanatio, definitio* – *Erklärung, Definition*: ALBERT. M. sent. 1,1,1 p. 15^b, 11 -o rerum et signorum. 2 *descriptio* – *Abschrift*: EPIST. Froth. 30 mittimus (*sc. abbas*) dignationi vestrae (*sc. episcopo*) donationem illarum rerum exemplatam, pariter cum ipsa et domni imperatoris -is cartam.

**exemplativus*, -a, -um. *assimilativus* – *angleichend* (*usu subst.*): ALBERT. M. cael. hier. 7 p. 97,32 docet ... '-um' (PG 3,205^C τὸ ... ὁμοιωτικόν) eorum (*Seraphin*), id est, quod agendo efficiunt aliud exemplar sui. *ibid. al.*

adv. **exemplative*. *modo exemplaris* – *urbildlich*: ALBERT. M. bon. 168 omnis ... virtus -e (*exemplarem var. l.*) habet virtutem in Deo, ut iustitia, temperantia, prudentia.

**exempleo v. *eximpleo*.

**exemplificatio* (-cio), -onis f. 1 *prolatio exemplorum* – *Anführung von Beispielen*: SCHOL. enchir. 1,96 lucida ... -e (*exemplatione*, ex amplificatione, *exempli fictione var. l.*) aperias (*sc. magister*), qualiter ... sese absonia habeat. ALBERT. M. sent. 1,13,11 p. 388^b,24 Hieronymus non ponit idem bis in divisione, sed in -e ostendit illam partem, quae est 'ingenuum et non factum', pro duobus in communi verificari. SALIMB. chron. p. 214,3 -o distinctionis apostolice, quam facit, cum dicit: 'alii datur per spiritum sermo sapientie.' 2 *explanatio* – *Erklärung, Deutung*: HILDEG. div. op. 1,3,13 capit. p. 11 brevis horum (*sc. dictorum*) -o in homine. 3 *actio effingendi, illustrandi* – *das Abbilden, Veranschaulichung*: AD-ALBOLD. Boeth. 149 -o ab imaginatione ad operationem nullius est diuturnitatis, sed velle, exemplificare, facere ... apud Deum in ictu oculi ... perpetrantur. ALBERT. M. caus. univ. 2,2,42 p. 135,71 talis ... operatio animae (*i. motus localis*) est -o sui in sensibilibus; hoc opus autem non perficitur nisi sciendo se ut causam exemplarem sensibilem. 4 *exemplum* – *Vorbild*: VITA Hildeg. Bing. I 2,14 capit. l. 29 (CC Cont. Med. CXXVI. 1993. p. 19) de quinta visione, ubi agit de carnis et spiritus colluctatione et sanctorum patrum laudabili -e.

**exemplifico*, -avi, -atum, -are. *confunditur c. exemplificare*: p. 1556,12 35. 1 *intrans.*: a *exemplum, exempla afferre* – (*ein*) *Beispiel(e) anführen* (*fere pendet de*): RUP. TRUD. epist. p. 323,32 nemo vos (*sc. fratres*) mittat -andi gratia ad maiores sive potentiores, si qui sunt in ecclesia, qui capiunt et capiuntur symonia. GERHOH. epist. 27 p. 613^C ut supra de Adam et de Saule -vi. ANON. mus. Sowa 1,1 p. 88,36 in secunda (*sc. parte*) -at *auctor* de eisdem (*simplicibus figuris*). SALIMB. chron. p. 167,12sq. -at *Iosephus* de tribus eius (*Hero-*

dis Agrippae) infortuniis: sic de domno Stephano possumus -are. p. 185,40 -at *Donatus* de omnibus secundum poetarum exempla. *saepe*. b *simile dare* – *ein Gleichnis, einen Vergleich anführen*: CHRONOGR. Corb. p. 64,26 -at *frater* ... , etsi non proprie, quomodo autem valet quadam comparatione, sic: *eqs.* ALBERT. M. unit. intellect. 3,2 p. 23,58 obiciunt (*sc. quidam philosophi*) ... , quod non remaneat nisi effectus unus simplex, qui est lux intelligentiae causantis, sicut -ant in effectibus ignis (*cf. 1 p. 4,36 dant simile*). 2 *trans.*: a (*exemplo, exemplis*) *explanare, illustrare* – (*durch [ein] Beispiel[e]*) *erläutern, veranschaulichen*: ANON. minut. 1,5 quod usque modo dictum est, -are (*exemplificare, explicare var. l.*) libet *eqs.* IOH. AFFLIG. mus. 23,34 modos per omnia -turus questionem quorundam de differentiarum ordine indiscussam praeterire nolo. CAES. HEIST. mirac. II 1,12 p. 34,2 quanta gloria apud Deum digni sunt, qui hanc medicinam salutarem vel digne conficiunt vel aliis digne amministrant, -bo. ALBERT. M. anal. pr. 1,4,2 p. 542^a,19 dico ... -ando hoc, ut si dicamus, quod A nulli B contingit, et B nulli C contingit. *saepe*. b (*de*) *monstrare, exhibere, manifestare* – (*an*) *zeigen, offenbaren*: CARM. pro schola Wirz. 159 crimen culpabis, sed mox -bis, quod cor non celat, quoniam scriptura revelat versibus oblati mendacibus inmodulatis. HONOR. AUGUST. spec. p. 1056^C ut nemo ... scandalizetur, sacra auctoritate -etur. p. 1061^A si bonis, quae populis praedicant *doctores*, operibus -ant *eqs.* LAMB. WAT. annal. a. 1169 p. 549,54 satiricus doctus -ando versifice confirmat: '*eqs.*' CAES. HEIST. mirac. I 6,5 p. 348,31 (vs.) mors -at, quod longius haud tibi restat vita ... , Ensfrið. c *exemplo ponere* – *als Beispiel hinstellen*: HUCBALD. Leb. 14 p. 891^A post innumera ... virtutum documenta pariter et exempla ... -tum virum sanctissimum in totius sacrae religionis Deoque beneplacite conversationis gratia iam agmina reposcebant coelica concivem sibi debitum. CHRON. Merseb. 8 p. 181,15 hunc (*Eccelinum*) et nos piis laudibus commendemus, virtutum eius facta pro posse praedicemus, cunctis bonis -emus (*ex amplifice-mus var. l.*).

d *assimulare, imitari* – *ab-, nachbilden, -ahmen*: EPIST. Worm. I 36 p. 67,19 qui (*sc. divites*) quasi pretereundo salutis suae medicum, his, quae feliciter -are iubentur, miserabiliter auditum avertunt. p. 68,16 mihi profecisse viderer, si doctorum ita sensus et positiones singulas ut verba -are possem. RUP. TUIT. trin. 12,43 l. 1785 quid ... nobis illud -at, quod dimidiam partem sanguinis super altare fudit *Moyses* et dimidiam in populum respersit, nisi quod caelestia duo sacramenta de uno eodemque derivata sunt sanguine Christi *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. I 4,20,2 p. 101,40 ea, quae sunt in creaturis et pertinent ad nobilitatem earum, -ta sunt a creatore.

exemplo, -avi, -atum, -are *vel raro exemplor*, -ari. *script. exse-*: p. 1557,15. *partic. perf. usu adi.*: l. 61. 1 *exemplum edere, statuere (in)* – *ein (warnendes) Beispiel, Vorbild geben (für)*: a *in bonam partem*: HIST. Walc. 29 p. 519,22 dignitas vestrae (*sc. regis*) benignae moderationis haec agere roborando innuit nostrae (*sc. comitis*) voluntati, et -at nos provocando in hoc negotio cohortatio vestrae dignationis. *pass. i. q. exemplum sumere* – *das Vorbild nehmen*: GOZECH. Alban. prol. p. 986,34 a quo ... rectius inciperet passio martiris quam ab ea, unde -atur, passione Domini salvatoris? b *in malam partem*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,155 tua reliquum morte -bo venenum. 2 (*imitando*) *effingere, exprimere, imitari* – *ab-, nachbilden, darstellen, nachahmen*: a *latius*: a *gener.*: HRABAN. cruc. C 4,15 mihi ... videtur ipsa animalia habitu suo sanctae crucis -ari figuram. D 21,41 crux sancta -ta. WALAHFR. Wett. praef. p. 302,7 visionem Wettini ... , quam ... Heito ... prosaice verbis doctissime composuit, versibus exametris furtim -are (*explanare var. l.*) coactus sum (*sim.* OTLOH. Wolkf. prol. p. 566^A ad litteratoris usus). PASS. Ger. Col. 7 si quid post hanc christianorum persecutionem -tum fuerit, in antiquis ecclesiarum aedificiis apud nos adhuc cernere licet. RUODLIEB VIII 36 -aris (*sc. Rufus*) Adam, qui culpam vertit in Evam. *al. repraesentare* – *vorstellen, vergegenwärtigen*: SACRAM. Col. (cod. Paris. 817 f. 12^v; s. X.^{ex}) hoc materiale inspectivum poscit humane mentis oculum diligenti attentione in se ipso -are, quam humili partu suae incarnationis ille

[Peter]

mundi mortalia petiit mortalis in quantitate temporis, qui absque tempore in caelis vivit immortalis. *absol. i. q. assimilare – ähnlich machen*: ALBERT. M. cael. hier. 7 p. 97,39 sicut ignis –at per introductionem formae substantialis et calificat . . . et suscitatur in similem caliditatem. *β philos.*: ALBERT. M. bon. 171 p. 107,24 nostra caritas et nostra sapientia –tae sunt ad suam (sc. Dei) caritatem et sapientiam. sent. 4,15,35 p. 521^b,8 licet humana iustitia –ta sit a divina. Iob 3,1 p. 51,24 iustitia gubernationis humanae –ta est ab ordine iustitiae divinae. *al.* *β strictius*: *α describere – abschreiben, kopieren*: FORM. Marculfi praef. l. 25 cui libet exinde aliqua –ando, faciat. EPIST. var. II 3 quae (regula) de illo transscripta est exemplare, quod ex ipso –tum est codice, quem beatus pater sacris manibus suis exarare . . . curavit. CHART. Bund. 953 p. 384,28 (a. 1261) ego . . . notarius . . . hanc cartam exs-vi et scripsit, sicut in autentico continebatur. *persaepe*. *β explanare, illustrare – ?verdeutlichen, erläutern*: FORMA mon. Sangall. 1,2 haec tibi, dulcissime fili Cozberte, de positione officinarum paucis –ta direxi (sed cf. comm. ed.).

subst. exemplatum, -i n. imago, imitatio – Abbild, Nachahmung: ALBERT. M. sent. 1,8,31 p. 265^b,1 tempus, quod est –um aeternitatis. 4,36,1 p. 369^a,8 omne –um perficitur ab exemplari. BERTH. RATISB. serm. 14 p. 74,34 multiplicatus . . . corruptis exemplaribus etiam –a depravata sunt et confusa. *al.*

1. *exemplum, -i n. nom. sg. -us: l. 51. 1 παράδειγμα – Vor-, Urbild, (warnendes) Beispiel*: *α latius*: *α gener.*: ARBEO Emm. 15 ut tanti viri . . . filiam libidinosus in –um malorum usque ad partum deduceret. WALAHFR. WETT. 589 omnes . . . quibus –um dicti vel praebuit actus *eqs.* RIMB. Anscar. 35 p. 69,36 ut misericordiae ac pietatis eius viscera –is approbus, vidimus quondam *eqs.* AGIUS epic. Hath. 656 de multis (sc. somniis) . . . unum –i causa dicere. GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 97 –o Domini pedes discipulorum . . . lavare. MATHEM. var. Bubnov p. 253,27 quod ut manifestius fiat, operosius id subteximus –is. CHART. Heintr. Leon. 137 (spur.) de summo diviciarum et honoris statu sine omni prorsus –o in paupertatem deiectus sum. *persaepe*. per –um *i. q. -i gratia – zum Beispiel, beispielsweise*: ANON. IV mus. 3 p. 62,12 cuius (duplicitis pausatōnis) primus ordo patet in hoc ‘omnes’ <supra>posito per –um. *β philos.*: MANEG. c. Wolfh. 8 p. 61,1 intelligibilem . . . mundum in mente divina collocantes *philosophi*, qui –um huius sensilis secundum numerorum rationem cuncta, quae sub sensibus casura erant, in se intelligibiliter contineret. ALBERT. M. caus. univ. 1,3,6 p. 42,12 dixit Plato, quod omnia producit *primum* sicut ab –o (cf. Plato Tim. p. 37^c παράδειγμα). *γ rhet.*: CONR. MUR. summ. p. 98,325 (vs.) –um monstrat auctoris nomine tacto quiddam de dicto vel facto iam retroacto (cf. Rhet. Her. 4,49,62). *β strictius*: *α admonitio, documentum – Mahnung, Warnung, warnendes Beispiel, Belehrung*: VITA Desid. Cad. 11 (epist.) tu viriliter istam (sc. interfectionis germani) causam prosequere facias, ut ‘grandis –us’ (grande –um [futuris] var. l.) pro hoc fiat. ARBEO Emm. 19 inobedientibus in –um permanere (sc. Vitalis). MIRAC. Genes. Hieros. 6 signum . . . quod tunc clericis . . . ob –um incredulitatis . . . fuerat revelatum. BALTH. Fridol. 4 sibi hunc versum proponit in –um: ‘amicus huius seculi inimicus Dei constituetur.’ WALTH. SPIR. Christoph. I 17 vestrae (sc. sororum) fortuitu mortis –o ipsum ad imperatoria precepta reducam. CARM. Cantabr. A 42,1,1 in gestis patrum veterum quoddam legi ridiculum, –o tamen habile. *saepe*. *β factum (exemplare), meritum – (vorbildliche) Tat, Wohltat (fere usu plur.)*: WALAHFR. Blaithm. 64 –is sua dicta probans. ALTFR. Liutg. prol. p. 4 –a . . . et actus sancti Liudgeri. VITA Rimb. 24 p. 99,43 ut adhuc –is in illo perspectis perfrui mererentur. THIETM. chron. 1,20 docui subiectis verbis tantum et non –is. HONOR. AUGUST. cant. 7,5 p. 467^A utraque lex tria in se continet, scilicet praecepta, –a, promissa; . . . –a sunt, quod David Saul inimicum in spelunca non occidit . . . et Ioseph adulterium non fecit. CHART. Naumb. I 230 p. 212,27 dominicarum ovium . . . sollicitudinem verbo et –o gerere. *saepe*. *virtus – Tugend*: RIMB. Anscar. 42 p. 77,8 ille . . . in quo solo pene omnium antiquorum vigeant –a sanctorum. *γ testimonium – Zeugnis, Be-*

weis: WILLIB. Bonif. 6 p. 26,13 ut sequentia subtilius bonorum eius –a conglobatim ad memoriam revocemus. *δ dictum, pro-verbium – Wort, Äußerung, Sprichwort*: WETT. Gall. 19 Maginaldus . . . interrogans . . . magistrum audivit –um clavigeri poli: ‘argentum et aurum non est mihi.’ HRABAN. epist. 39 p. 477,30 quando hoc . . . Dominus faciendum . . . sub –o docere videatur, qui . . . contra Iudaeos . . . disputans ait: ‘*eqs.*’ EGBERT. fec. rat. prol. p. 1 plurimis ad usum necessariis –is illa vulgi sententia profertur. 1,3 (schol.) ut prior pars eius (*libelli*) vulgaribus stipetur –is. *ibid. al.* *sententia exemplaris – Beispielsatz*: OTTO FRISING. chron. 3,20 p. 160,17 hinc est illud –um: ‘Traiano bellante victi sunt Parthi’ (ex Prisc. gramm. II 190,225qq.). *ε parabola, narratio (utilis) – Gleichnis, (lehrhafte) Erzählung*: HRABAN. carm. 33,2 fortia dicta dabas (sc. presbyter), exhortatoria verba, qui tale –um ventris in ore profert. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,151 hoc . . . nobis divini spiritus oris dona salutaris veniae fideique reliquit –o: decies denis si pastor ab agnis unum perdidit *eqs.* CARM. Cantabr. A 30^a,13,8 quisquis . . . profunditatem magnorum incautus incurrit peccatorum, hoc sequenti commonitus –o sit, merens ne desperet penitus. ORDO de Ysaac tit. (ed. K. Young, Drama I. 1933. p. 432) incipit ludus, immo –um, dominice resurrectionis. *ζ comparatio – Vergleich*: OTTO FRISING. gest. 1,49 non bonis usus Petrus Abailardus –is inter caetera dixit: ‘sicut eadem oratio est propositio, assumptio et conclusio, ita eadem essentia est Pater et Filius et spiritus sanctus.’ *η modus, genus, mos – Art, Weise*: WALAHFR. carm. 72,4,1 hic (*sanctus Gallus*) ad –um volucris canorae actibus sese prius excitavit. THIETM. chron. 1,26 qui (*reges nostri et imperatores*) –o Domini benedictionis et coronae gloria mortales cunctos praecellunt. 7,31 subditos summi pastoris –o amavit *antistes*. HERM. IUD. conv. 8 p. 95,20 mane . . . expergefactus cernensque caliginosam noctem rutilo sole illustrari . . . dolebam, quod tali –o vero sole iustitiae Christo non meruissim illuminari. CHART. Heintr. Leon. 139 (spur.) omni caret felicitatis –o carens consolatione afflictio. *al.* *θ norma, regula – Grundsatz, Richtschnur*: TRAD. Frising. 1 p. 27,15 (a. 744) Dominus . . . clara voce intonat dicens: ‘thesaurizate vobis thesauros in caelo . . .’; ego tamen Moatbertus . . . huiusmodi –um secutus tradidi *eqs.* (*sim.* 12 p. 39,36). ARBEO Emm. 22 haec (sc. *mos*) fidelibus in –um trahendum non est. DIPL. Merov. I 120 (spur.) merito beneficia . . . amittere videntur, qui . . . largitoribus ipsorum beneficiorum ingrati existunt . . . ad huiusmodi igitur –um . . . nos propter ipsum facinus omnes res suas (sc. *ducis*) ad nostrum fiscum iussimus revocari. *al.* *ι ratiocinatio per analogiam – Analogieschluß (usu philos.)*: ALBERT. M. sent. 3,23,18 p. 437^a,21 constat, quod hoc modo fides non est argumentum, quia nec syllogismus est nec inductio nec enthymema nec –um. animal. 21,18 entimema et –um sunt argumentationes imperfectae. *ibid. al.* *κ praeiudicium, iudicium poenale – Präzedenzfall, Strafbestimmung (usu iur.)*: ANAST. BIBL. epist. 5 p. 406,3 missis . . . sententiam secundum –a . . . Felicis papae Vitalem damnantis et Misenum episcopos similiter excedentes synodalter inferens papa Nicolaus. THIETM. chron. 6,32 obsecrat Beringerus cunctos presentes . . . ne talia fieri absente eo futurum sibi in –um paterentur. CHART. Ioh. Halb. 34 p. 39,3 quod ipsis (*civibus*) de gratia a suis (sc. *praepositi*) antecessoribus pro necessitate permissum fuerat, ab ipsis trahi non poterat in iuris –um. *al.* *2 imago, simulacrum, descriptio – (Ab-)Bild, Abschrift*: *α latius*: *α gener.*: COD. Karol. 81 p. 614,16 (epist. papae) quod palatii Ravennate civitatis mosivo atque marmores ceterisque –is tam in strato quamque in parietibus sitis vobis tribuissemus. p. 614,18 tam marmores quamque mosivo ceterisque –is de eodem palatio vobis concedimus abstollendum. *β philos.*: ALBERT. M. caus. univ. 1,4,4 p. 46,81 lumen corporale, quod luminis intellectualis in corporibus est –um. 2,2,29 p. 123,43 omnes formae inferiorum –a sunt et imagines vel resonantiae quaedam causae primae et intelligentiarum. *β strictius i. q. apographon (confirmatum) – (beglaubigte) Abschrift, Kopie*: CHART. Ital. Ficker 27 p. 36,50 (a. 974) exemplar huius (*authentici*) –i vidi et legi, et sicut in eo continebatur, ita in hoc legitur –o. ACTA imp. Böhmer 952 p. 662,12 ego . . . notarius

... interfui et hoc -um ex originali sumpsi. CHART. Carinth. IV 1905 hoc est -um quarundam litterarum sic incipientium: 'eqs.' ACTA imp. Winkelm. I 919 p. 694,46 officialem, quem curie nostre registra, quorum -a semper habebitis (sc. *rationales*), ... deliquisse detexerint, ... providencie vestre committimus puniendum. *persaepe*. Peter

2. exemplum v. exemplum. **exempte** v. eximo.

***exempticius** (-itius), -a, -um. (ex et empticius) *ad emptionem pertinens, empticius – zum Kauf gehörig, Kauf-*: REGISTR. Seccov. p. 70,16 Purchstalarium tenet duo prata iuxta Clynni ... iure -tio, de quibus servit eqs. cf. p. 1253,62.

exemptio (-cio), -onis f. **1 demptio, remotio – Beseitigung, Aufhebung**: GESTA Ern. duc. II p. 318,8 post famis -cionem procedere ulterius volentes (sc. *militēs*) non poterant eqs. **2 exceptio, solutio, liberatio – Herausnahme, Ausgliederung, Befreiung**: **a publ. et iur.**: **a in univ.**: CHART. Duisb. 22 p. 54,32 (dipl. Otton. IV.) de thelonei -e, quod lingua Theutonica interpretatum est zol. CHART. Burgenl. I 71 p. 43,28 (epist. papae) omnes libertates et immunitates ... ordini ... concessas necnon et libertates et -es secularium exactionum a regibus ... confirmamus (CHART. Raitenh. 75 p. 77,39. al.). 214 (dipl.) ut omnes populi ... ab omni ... solutione ... sint immunes et exempti; ... super -cione ... presentem concessimus paginam. *persaepe*. *de subiectione immediata sub dictionem imperatoris* ('Reichsunmittelbarkeit'): ACTA imp. Winkelm. I 373 p. 330,12 (dipl. Frid. II.) quatenus nullus legatus, dux, princeps, marchio, comes ... vel aliqua persona ... ecclesiastica vel mundana contra presentis -is, subiectionis ... et absolutionis nostre paginam venire presumat. **β de liberatione a iurisdictione advocati**: CHART. Babenb. 421 p. 273,29 (a. 1243) tam circa -em ecclesie a foro et iudicio seculari quam circa iura advocatie. CHART. Ror. 47 p. 203,15 quas (*litteras privilegiorum*) ecclesia in Ror habuit super -e advocatie sive libertate prediorum suorum. **al.** **b eccl. et canon.**: **a de liberatione cuiusdam ecclesiae a iurisdictione (proprie) episcopi** (def.: SUMMA dict. Saxon. 7,14 p. 248,20 est proprie -cio, ubi aliqua conventualis ecclesia canonicorum ... vel etiam monachorum ... immediate subest domino pape, ita ... ut ... nichil ... metropolitanus ... iuris habet in ea. p. 248,30 -cionum alia universalis, alia particularis. p. 249,6 -cio alia personalis, alia localis. *ibid.* al.): CHART. episc. Hild. II 46 (epist. papae a. 1222) quod ... abbatissa de Gandersheim ... sue privilegio -is abutens clericos ... ad alios episcopos destinat ordinandos. CHART. Gosl. I 534 (dipl. Heinr. VII.) cum ecclesia de Walkinrit sit privilegio -is a domino imperatore ... communita eqs. **al.** **meton. de epist. papae**: SUMMA dict. Saxon. 6 p. 214,13 de ordine et genere litterarum: a sede apostolica dantur privilegia ... , dispensationes, indulgentie, -ciones eqs. **β de exceptione ex iure et districtione parocialesim.**: CHART. Friburg. 55 (a. 1234) ipsas (*sorores*) ... ab omni iure parochiali penitus absolventes (sc. *episcopos*), ut eqs.; ut ... presens -cio ... a nemine calumpniari possit eqs. CHART. Babenb. 323 p. 162,17 cum ... inter ... abbatem ... et ... plebanum in Alecht questio moveretur super -e predicti monasterii eqs. **al.** **adde de -e capellae**: CHART. Naumb. I 419 p. 374,33 (a. 1204) miles ... sex marcas pro -e ... capelle ecclesie (sc. *in parocia Minowe*) ... tradidit. 420 p. 376,8. **γ de separatione ecclesie filialis**: CHART. ord. Teut. (Hass.) 16 (a. 1227) abbas ... et Cunradus ... ecclesiam in Marcborch a subiectione ecclesie parochialis in Wimere ... exemerunt ... ; hinc est, quod nos -em ... ratam et gratam habemus (sc. *archiepiscopus*). CHART. episc. Halb. 925 l. 13 cives ville de Nyendorp ... petiverunt ... , ut -em sue ecclesie a matre ecclesia admittere curaremus (*sim.* 974 l. 14 a matrice). l. 48 ut predicta -o rata ... in perpetuum perseveret eqs. **al.**

***exemptive** (-mt-) *adv.* (eximere) *plane – völlig, ganz und gar*: CHART. Pomerell. 111 p. 97,35 (a. 1248) ut omnis forme discordie inter partes ... esset sublatus penitus et -mtive.

exem(p)tus v. eximo. **exende** v. exinde.

exen(e)odochium v. xenodochium.

***xenfraticum** v. *exemplracticum. ***xenio** v. *xenio.

exeniolum v. xeniolum. **exen(n)ium** v. xenium.

xenobium v. coenobium.

***exenteratio** (exten-), -onis f. (exenterare) *dilaceratio, evisceratio – das Zerfleischen, Zerlegen, Ausweiden*: ALBERT. M. sacram. 55 p. 39,64 quod in probatica piscina duo fuerunt, scilicet -o hostiarum offerendarum ... et aliud curatio infirmorum. *eth.* II 3,3,3 p. 256^a,2 sicut gaudet vorax (sc. *animal*) carniū visa -e bovis eqs. *de ruptione (intestinatorum) i. q. crepatio – das Zerreißen, Platzen*: PETR. DAM. epist. 98 p. 91,2 etiam si duorum vel trium sit annorum in clero puerulus, quinque sibi libras vini et quattuor panis, ut non ad vomitum, sed ad exten-em (temperacionem *var. l.*) repleatur, accumulas (sc. *papa edicto*).

exentero, -avi, -atum, -are. (ἐξεντερίζω) *script.*: **exse-**: GLOSS. I 476,19 St.-S. **exten-**: GLOSS. I 476,21 St.-S. 480,11. **exin-**: l.24.34. **adde** GLOSS. 7,53 K.

15 eviscerare, extis privare, ab intestinis purgare – ausweiden, ausnehmen: **1 proprie**: **a corpor.**: **a in univ.**: AESCULAPIUS 39 p. 62,20 inciditur *viperā* post caput et caudam ... , et medium eius -tum et excoriatum deforis diligenter lavetur (*sim.* IOH. IAMAT. chirurg. 8,27 p. 69,21 serpens ... excoriatur et -etur). ALBERT. M. animal. 7,18 cum capitur *barcora* et -atur, eiciuntur de ventre eius pisces parvi. 23,32 avicula cum suis interioribus non -ta comeditur. *al. v. et p.* 41,53. **β de piscibus**: PAUL. DIAC. Mett. p. 264,24 cum ... eum (*piscem*) minister eius officii more solito -asset (*exi- var. l.*) eqs. ARNOLD. LUB. Greg. 4,17,14 hospes piscem -at cunctis aspicientibus. ALBERT. M. miner. 2,3,1 p. 49^a,29 cum ... -retur piscis, in ventre eius apparuit concha ostrei maximi. *saepius. medial. i. q. evacuari – sich entleeren (alleg.)*: ALBERT. M. Iob 20,15 piscis ... voluptuosum significat, qui -atur, quando hoc, quod voluptuose devoravit ... , cogitur evomere. **γ de homine praeparando ad sceletum (partic. perf. usu adi. i. q. arte medicatus – präpariert: l.37)**: ALBERT. AQUENS. hist. 12,27 p. 707^E sicut me (sc. *regem*) diligis (sc. *coquus*) ... , sic modo mortuo fidem serves: me ferro *exi-a*, sale ... me ... frica eqs. ANNAL. Egm. a. 1164 p. 170,21 episcopus ... comitis corpus -ans viscera eius sub arbore quadam ... sepelivit. a. 1167 p. 178,2 cuius (*archiepiscope*) corpus -tum Coloniam est relatum. GUTOLF. hist. p. 654,2 occisus (sc. *rex*) Wiennam ducitur ibique ... ad instar piscis -atur, et ipsa exta inollantur. *al. cf. l.* 42. **b spirit. de Christo (alleg.)**: ALBERT. M. euch. 6,1,1 p. 353^a,1 piscis ... ille est ... Christus in aquis gratiarum ... , qui quamvis corporaliter numquam -atus vel -andus sit, tamen spiritualiter semper -atur. **2 translate de materia narrationis nimis exhaurienda ('ausschlachten')**: CHRON. Pol. 2,3 ne letam -are materiam videamur, malorum invidiam potius quam detraccionis infamiam patiamur.

***exentes** (exse-) *adi. plur.* (*francog. vet. exent ab exemptus; cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 1534*) **exceptus, solutus – ausgenommen, ledig**: CHART. Bern. II 443 p. 465,23 (a. 1257/58) volentes ... ipsos (*religiosos*) fore liberos et exs-es a qualibet lege banni.

exenum v. xenium.

exeo, -i(v)i, -itum, -ire. *script. et form.*: **exhi-**: p. 1561,2. 56. **exsi-**: p. 1561,65. 1563,49. *praes.*: **inf.** -iere: p. 1561,72. **coni.** -ia(m): p. 1036,28. 1561,25. 1562,28.29. *al.* **imper. exe**: p. 1561,14. **partic.**: **exunt(is)**: p. 1561,35. 1563,19. **imperf. indic.** -ieba(m): p. 1561,6.19. **adde** CHRON. Salern. 143 p. 150,17. **fut.** -iet, -iemus: p. 1561,4. 11.23. 1564,52. *al.* **gerundium** -iend(i): p. 1561,44. 1564,36. **adde** ANNAL. regni Franc. a. 776 p. 44,10. **perf. indic.**: **-bit**: p. 1561,1.2. **plusq. coni.** **essissemus**: p. 1563,32. **partic. perf. sensu act.**: p. 1564,47. **struct.**: **c. abl.**: p. 1561,5.40. 1562,12 (*dub.*). 1563,13. **ab**: p. 1561,17. 1562,48. 1563,34.45. 1565,4. **ad**: p. 1561,72. 1562,3.14. 1564,24. 25.54. **de**: *passim*, e. g. p. 1561,6.7.14.19.35. 1562,15.35. **ex**: p. 1562,33. 1563,6.1564,5.8. 1565,2. **in**: p. 1561,68.70. 1564,28. **per**: p. 1036,28. 1562,64. 1564,25. **partic. praes. usu subst.**: p. 1563,19. **confunditur c.**: **exigere**: p. 1561,3. **exuere**: p. 1564,49.50.67.

1 intrans.: **A proprie**: **1 strictius i. q. abire, egredi, excedere – (heraus-, hervor-, hinaus)gehen**: **a gener.**: **a in univ.**: ANTIDOT. Lond. p. 20,20 antequam exinde (sc. *ex aqua*) -ierit infirmus eqs. HUGEB. Wynneb. 10 p. 114,35 sta-

tim -ibit *presbyter foras* (sc. ex ecclesia) eqs. (13 p. 116,7 episcopus -hibit [-vit var. l.] f.). ANNAL. Ved. a. 886 p. 60,17 Odo ... clam -iit (exigit var. l.) de civitate. RHYTHM. 51,11,2 si Zenon venerit, tum de mon -iet (BRUNO QUERF. Adalb. A 8 d. ... -ivit homine sano). ANDR. STRUM. Aiald. 23 p. 1071,7 de castellis ... -iebant (-bant p. corr.) ... multitudines. HEINR. LETT. chron. 14,5 p. 76,36 cum -rent (sc. milites) de tabulis suis ... plurimi ex eis a sagittariis ledebantur. al. *el-ipt.*: CONC. Karol. A 24^B1,4 in ecclesia non negocia, non colloquia fiant; ante finem non -ant episcopi (cf. CAPIT. reg. Franc. 22,71). FORMA mon. Sangall. 16 -iet hic hospes vel templi tecta subibit. LAMB. LEOD. Matth. IV 5 mulier ... dum aestivo tempore frugibus metendis -ret eqs. al. *β abscedere - weggehen*: CHART. Alsat. B 113 p. 53,13 (a. 728) exe (Vulg. gen. 12,1 egredere; inde Cypr. testim. 1,21,1 exi) de terra tua et de cognatione tua eqs. STATUT. ord. Teut. p. 70,7 quando frater egritudine terminata -ire proponit ab infirmaria eqs. al. *adde de animi (animae: l. 20) excessu*: BONIF. epist. 10 p. 15,10 qui (monachus [sc. in visione]) primo gallicinio -iebat de corpore. PONTIF. Rom.-Germ. 149,2 antequam anima -at de corpore, dicat sacerdos antiphonam. *γ effugere, evadere - heraus-, entkommen*: LEX Sal. Merov. 41,12 si quis hominem ingenuum in puteum iactaverit et vivus <ex>inde -ierit (-iet, evaserit var. l.) eqs. *δ iter inire, itinerari, vehi - (ab)reisen*: PIRMIN. (?) scar. 22 p. 55,1 quo die in via -atur (-iatur var. l.) attendire ... quid est aliud, nisi cultura diabuli (ex Mart. Brac. corr. 16). THIETM. chron. 5,39 in curru, ut diu tunc solebat *archiepiscopus*, -ens ad Thiriburi curtem suam venit. REGISTR. abb. Werd. 4,15 abbati dabunt (sc. homines) ... quando in Frisiam ierit vel -ierit, unum hospicium ... nunciis abbatis intrando et -eundo hospicium et victum. *ε (sollemniter) incedere, gradi, commear - (feierlich) schreiten, ziehen*: ORD. coron. imp. 17,3 summus pontifex ... preparat se ... et processionaliter -ens usque ad suggestum eqs. ANNAL. Plac. a. 1269 p. 535,17sq. potestarie ... cum milicia et populo exutes (sic) de civitate Mediolani cum eorum caracio (i. carrocio) versus civitatem Laude -verunt. *remissius*: THIETM. chron. 4,71 venerabilis ... vir nec huic (mortuo fratri) obviam -ire voluit nec eqs. *ζ desilire (de) - (herab)springen (von)*: HRABAN. carn. 37,19 nutricis gremio subito puer altius -it. *η publ., iur., canon. (fere usu ellipt.)*: *α de libertate migrandi* (e. g. ad alium dominum): LEX Alam. 17,2 si ... filios vel filias generaverit Alamanna, ipsi servi et ancillae permaneant, potestatem ad -iendum non habeant. FORM. Sangall. I 6 p. 382,30 veluti cives Romani omni servili iugo soluti in tra n d i et -eundi ... habeant (sc. servus et ancilla) potestatem (DIPL. Otton. I. 391 p. 533,17. DIPL. Heinr. IV. 234 p. 295,39. CHART. Lux. II 425). *β de introitu (et exitu) prohibito* ('Introitusverbot'; de re cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 214 n. 3): DIPL. Loth. III. 80 p. 125,39 sciat ... advocatus ... neque intrare neque -ire ei licere, nisi eqs. al. *γ de exitu ex ecclesia in iuris actione, investiturae causa*: TRAD. Frising. 591 p. 506,37 (a. 830) -vit Rubo archipresbyter et intravit Hitto episcopus et ... vestituram ... accepit. 634 p. 539,38. *ibid.* al. *δ de captivitate*: CONST. imp. II 454 p. 625,29 (a. 1225) de pecunia redemptionis dabuntur ... VI milia, et tunc -hibet dominus rex senior et pro eo intrabunt duo filii eius. *de obstagio q. d. non deserendo* (de re cf. Dt. Rechtswb. II. p. 1413sq. s. v. 'Einlager'): CHART. Tirol. notar. I 336 (a. 1236) quod veniet Conradus Tridentum ad standum ... nec inde -bit, nisi solveret eqs. 620 quod se ... presentabit Rudolfus in Burgo ... et, quod nunquam de nocte nec de die deinde -bit, donec eqs. CHART. Carinth. V 427 verus debitor erimus (sc. comes) taliter obligati, quod duo ex militibus nostris ... apud Gemude intrare tenebuntur, inde nullatenus exsisturi, nisi prius persolvamus pecuniam. al. *ε assistere, adire, apparere - hin-, an-, vortreten*: LEX Baiuv. 2,1 si ... unus fuerit testis et ille alter negaverit, tunc Dei accipiant iudicium: -ant (eant var. l.) in c a m p o, et cui Deus dederit victoriam, illi credatur (item de certamine singulari): LEX Thuring. 2 in campum. LEX Frision. 11,3. al.). LEX Raet. Cur. 3,152 si aliquis fideiussor -ret eqs. DIPL. Karoli M. 102 p. 147,2 ut ... ad Dei iudicium ad crucem ... -iere ad-

que stare deberint homines (item de iudicio Dei: CONC. Karol. A 19^G,9 qui [homo] ... -turus erat et -vit. LEX Franc. Cham. 46. 48. ORD. iud. Dei A 21^d qui [advocatus] ... -ire debet ad iudicium. al.). *ad servitium praestandum*: REGISTR. Prum. 1 p. 168,2 Reimbaldus habet ... curtilem I, unde debet -ire in unaqueque ebdomada dies II. *c milit. i. q. proficisci, signa movere - aus-, losziehen, aus-, abrücken*: NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 70,13 -euntes a septentrione barbarae nationes Noricum ... depraedatæ sunt. REGINO chron. a. 906 p. 152,22 portis ... apertis a munitione -ens (exigens var. l.) ... regi se optulit Adalbertus. THIETM. chron. 5,9 p. 232,1 incolumes urbe hac nos -ire pro certo sciatis, (ex urbe ... egrediemur CHRON. Thietm.). al. *d eccl.*: *α in univ.*: CONC. Karol. A 19^G,11 ut monachi ad saecularia negotia ... non -ant. 24^A,27 ut abbatissae nullatenus -ant de monasteriis suis, nisi eqs. al. *β ellipt. i. q. ad laborem accedere, munere fungi - an die Arbeit gehen, Dienst tun*: CONSUEV. Eins. 63 p. 240,15sq. in festis ... mane -ant hebdomadarii coquinae; aqua calida in sabbato ... a quoquinariis -euntibus preparatur. CONSUEV. Trev. 109 ad mandatum linteamina ... circum se cingant et, qui -turi sunt, pedes omnium lavent ...; omni tempore, qui ebdomada -unt, sequenti ebdomada aquam ad se lavandum fratribus sufficienter procurent. al. *e alch.*: PS. GERH. CREM. sal. II 81 p. 83,7 in eo (sale ammoniac) occultatum est omne absconditum, et ipsum est intrans et -ens et incertus omnibus corporibus et siccator. *2 latius*: *a (e)manare, effluere - (her)ausfließen, hervor-, ausströmen*: *α in univ.*: LEX Ribv. 2 si quis ingenuus ingenuum percusserit, ut s a n g u i s -at (-iat, exiciat var. l.; PACTUS Alam. II 7 ut s. non -iat). PS. GALEN. puls. 50 (cod. Vr) urina ... cum m o r s u ventris -ens (PS. GALEN. urin. p. 17,7 sine m. veretri). MAPPAE CLAVIC. 55 hec (sc. commixta) ... mittis in pannum mundum et exprimis, ex quo plurimum argenti vivi -iet. THEOPH. sched. 1,28 p. 26,27 quicquid auri cum aqua -ierit, molitum est. al. *β de fluminibus*: LEX Raet. Cur. 17,10 si flumen de alvio suo -ierit in alia parte eqs. (sim. DIPL. Heinr. III. 213 p. 284,29 ubi ... rivus de proxima palude -it). BREV. NOTIT. p. A 2,35 iuxta lacum Walarsē, ubi -it Fischahā de eodem lacu. HILDEG. phys. 2,3 mare flumina emittit ...; quaedam flumina in impetu ... a mari -unt. *b comparere, eminere, prodire - zum Vorschein kommen, (her)austrreten*: *α in univ.*: AESCULAPIUS 1 p. 1,22 pene -unt oculi et suppreuntur palpebris. LEX Alam. 57,57 si (sc. quis) ... intestinis maculatus fuerit, ut stercora -ant (-iant, -ierat, -ierent, -iit var. l.), XL solidos componat (sim. LEX Frision. 22,8 cerebrum. al. v. et vol. II. p. 2069,26). WETT. Gall. 18 de ... ore ceu sulphureus odor -vit. RECEPT. Bamb. 6 auripimentum conbustum cum melle tritum naribus missus polippum foras -ire facit. ALBERT. M. animal. 6,7 prius ab ave -it latum rotundum (sc. ovi). *β de corporis partibus (prociidentibus)*: TROTULA A 30 p. 104,19 quibus (mulieribus) matricem contingit -ire alia de causa (cf. p. 1609,15). TRACT. de aegr. cur. p. 288,5 -it anus ... vel propter habundantiam humorum ipsum ... -ire facientium vel eqs. *incipere - seinen Ausgang nehmen, ab-zweigen*: ALBERT. M. animal. 1,380 utrum ... isti nervi sic -ant a cerebro, quod eqs. 2,111 p. 272,6 a qua (vena magna) -unt duae venae. *γ de plantis i. q. erumpere, pullulare - hervorsprossen, aufkeimen*: WALAHFR. hort. 376 herbarum in numero, quas hortulus ille recenti semper prole creat, nepetae non segnior -it surculus. *huc spectare vid.*: WALAHFR. hort. 223 pueri pro morte recens yacinthus -iit (emanavit var. l.). *δ de umbra vel sole*: ALCUIN. epist. 148 p. 238,15 sol ... post dies triginta et decem semis horas -iet de Ariete. ANON. geom. I 3,7 sumatur astrolapsus, et radio solis per mediclinii foramina -eunte aspiciatur corpus eqs. 4,60 p. 363,14 -euntem umbram e circulo attendemus. *ibid. iterum*. *ε de fluminis fonte i. q. oriri - entspringen*: DIPL. Constantiae 52 p. 167,18 ascendit terminus per flumen usque ad caput eiusdem, unde ipsum flumen -it. *ζ exstare - herausragen*: CHART. Laus. 722 (a. 1225) in muro permitteret ei (Iohanni) ponere capitulum lapides, qui -rent de muro, qui vulgariter dicuntur bochet. *η patefieri, erumpere - ans Licht kommen*: VITA Heinr. IV. 1 p. 13,12 ut haec scripta nulli detegas, aut, si qua foras -ierint, auctorem non

prodas. **c** (pro)venire (ex) – treten, kommen (aus): FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 66,23 falcones eo tempore -unt de muta. **d** auferri, interire – verlorengelien, abhanden kommen: DIPL. Loth. II. 1 qualiter ... Clodoveus rex ... olim res quasdam ... monasterio ... contulerit; postmodum ... ex eodem loco subrepte -ierunt. **de capillis i. q. effluere – ausfallen, -gehen:** RECEPT. Bamb. 3 capilli cadent numquam ulterius -turi (cf. *Svennung, Pallad. p. 431*). **de oculo:** PACTUS Alam. V 2 si oculus ille foras -ierit, solidos XL (sc. solvat).

B translate et in imag.: 1 **secedere – (aus)scheiden, austreten:** **a** gener.: **a** spectat ad obitum: HUGEB. Willib. 4 p. 98,5 sancta Maria in illo loco ... -vit de seculo. DIPL. Otton. I. 101 p. 184,16 quod si quis ex matriculariis corpore -ierit eqs. **al. ellipt. i. q. obire, mori – hinscheiden, sterben (partic. praes. usu subst. l. 19):** CONSUE. Trev. 119 p. 360,8 si ... -ire titubaverit frater (sc. moribundus) ... iungant letaniam. WIPLO gest. prol. p. 8,13 sic mihi accidat -ire, et eo modo opus meum imperfectum deseram eqs. SIMON sacram. p. 43,1 sicut ... baptismus intrantium, sic est hec unctio -euntium (exuntium var. l.) sacramentum (sim. ALBERT. M. sent. 4,23,1 p. 2^b,46. al.). **β c. sensu excidendi i. q. deleri – gelöscht werden:** CHART. Ital. Ficker 472,18 (a. 1236) quod forbanniti ... possint -ire de libro forbannitorum pro solidis decem. **b publ. et iur.:** **a** (e servitio, possessione, iure sim.) **cedere, liberari – (aus einem Dienstbarkeits-, Rechtsverhältnis) heraustreten, frei werden, frei sein (von):** LEX Baiuv. 16,7 si quis servus ... fuerit redemptus, et hoc dominus eius forte nescierit, de domini potestate non -at. LEX Raet. Cur. 22,8 parvoli ... post XX et V annus etate suae de tutorum potestatem -unt. CHART. select. Schubart 39 p. 36,2 me ... exinde (sc. e possessione) foris expuli et abasito feci ... et nihil mihi ... reservasse professus sum, sed dico me meosque ... quod foris essissemus. DIPL. Heinr. IV. 170 ut confirmaremus ... cunctis hominibus de vico ... Syrpi ... ut ab harimania -ant. **al. cf. et p. 1569,29. (ab officio, munere) discedere – (aus dem Amte) scheiden:** ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 25,32 (a. 1209) ut consules, qui de consulatu -turi erunt, sequentes (sc. consules) in introitu iurare faciant. **β emergere, liberum fieri – los-, freikommen:** CHART. Ital. Ficker 198 p. 251,26 (a. 1197) si penam dare non poterit persona, quod in banno ponatur, de quo ... non -at, donec penam solvat. CHART. Tirol. notar. I 64 ut ... veniat *castellanus* coram eo (sc. potestate) secure pro -eumdo (sic) de banno, in quo positus est. **γ recedere – zurücktreten:** CHART. Rhen. inf. II 450 (a. 1257) quod quamcito ab horum (*denariorum*) perceptione -ierint illi, qui percipiunt nunc eosdem. ACTA civ. Wism. A 505 statim -bit domina de hereditate dicti Segebodonis, et pueris suis cedet secundum ius civile. 2 **finire, desinere – endigen, zu Ende geben:** CATAL. reg. Franc. (MGMer. VII p. 501,32) in indicione exsiente ... Dagoberto rignante. CONST. imp. I 361 -eunte Madio (sim. CHART. Sangall. B 303 p. 236,21 -eunte Aprili. al.). PAUL. DIAC. carm. 15,2,3 in 'xi', ut aspexi, -it tertia et decima (sc. species; sim. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 407,2 nullum nomen -it in 'a' masculini generis, quod sit tertiae declinationis). **al. 3 nasci, exoriri, initium capere – entstehen, herühren, ausgehen (von):** **a** gener.: **a** in univ.: CONC. Karol. A 22^c,15 dum magnus error exinde (sc. ab actionibus gyrovagorum) -it eqs. THEOPH. sched. 3,68 p. 126,18 si videris albas maculas inde (sc. ex opere) -ire, ut eqs. COMPOS. Matr. 6,4 confla, et -iet aurum. 75,8. ANNAL. Ven. a. 1106 (MGScript. XIV p. 70,32) ignis -vit de domo Caucanini ... qui combussit ecclesiam (sim. a. 1149 p. 71, 33). **fieri – werden:** WALAHFR. carm. 21,19 per cruorem sanctorum Rhodanus sacratus -it. **β de edictis:** WILLIB. Bonif. 8 p. 53,15 a ... rege Pippino -vit edictum. DIPL. Heinr. IV. 273 regale edictum -at, ut eqs. **al. b natur. et medic.:** TRACT. de astrol. 29 quae (*margaritae*) -unt de mare. MAURUS progn. 10 p. 28^b,13 quattuor sunt a corpore -euntia (sc. signa) ... scilicet sputum, egestio, urina et sudor. **c publ., iur., canon. de reditu, emolumento:** CHRON. Fred. cont. 47 quod (sc. tributum) antecessores suos (sc. regis) ... de Aquitania provincia -ire conserverant eqs. LEX Raet. Cur. 3,1,2 quicumque homo de res publicas, unde fiscus -it, ... terra conparare voluerit eqs.

DIPL. Karoli M. 206 p. 276,4 decimam, quod de tribus villis -ire debet. TRAD. Brixin. 6 tradidit episcopus Etich ... quicquid ... tributi de loco Vellis ... -ire debebat. DIPL. Merov. I 127 (spur.) praeter illos mansos, unde operas carrarias -unt. 5 DIPL. Heinr. IV. 377 p. 503,35 cum omni utilitate, quae -ire eisdem ex bonis ... poterit. **saepe.** **d philos. et theol.:** GODESC. SAXO theol. 22 p. 312,9 cur illum (*Christum*) non times, qui -it ex ore suo (sc. Dei)? ALBERT. M. metaph. 5,1,7 p. 226,22sq. -it vivere de esse, et sentire -it de vivere et sic de aliis. 10 7,4,2 p. 369,32 differentia -it de generis potestate, in qua est incohata et confusa. **de generatione Christi i. q. evenire – geschehen (spectat ad Vulg. Matth. 1,1sq. q.):** CARM. imag. 23^b, 2,3 Matheus ... qualiter -ierit, cecinit, generatio Christi. **e math. i. q. colligi, consummari – (sich) ergeben:** CHART. episc. Halb. 138 l. 19 (a. 1114) facta collatione ex pecuniis ... huius subscriptae pecunie summa -it. DIXIT ALGORIZMI 523 quod -ierit de multiplicatione, pones illud desuper (*v. et ind.*). **al. adde:** FORTOLF. rhythmicum. 704 ut instar victoriosae crucis haec figura -at eqs. **f mus. i. q. incobare – beginnen:** 20 ANON. pos. disc. p. 192,8 si firmus cantus ascendit in diapente discantu -eunte in diapason, ascendat et ipse cantus tonum. 4 **ire, tendere – gehen, sich erstrecken, reichen:** COD. Lauresh. 217 (a. 829) a meridiano terminatur *bifangus* in Iurbruocho, in occidente usque ad Steinfurt -it. ANON. geom. I 3,18 p. 329,10 ponamus oculum in linea 'zu' orthogonaliter erecta, ut -at visus noster per 'd' ad 'b'. 3,20. 5 **transformari, mutari, transire – übergehen:** ALBERT. M. summ. creat. I 2,5,8^{capit.} quomodo tempus -verit in esse. metaph. 11,2,20 quod materia prima non -verit in esse per causam aliquam generantem ... sed quod sit perpetua.

II trans. A proprie: 1 **derelinquere – verlassen:** **a in univ.:** CARM. de Lamb. 1,390 cellam cunctos -ire coegit. HERBORD. Ott. 1,38 p. 44,15 -ta iam Ungaria ... imperator ... fecit eqs. YSENGRIMUS 5,1170 quo ... -ta (exitia var. l.) quove inita est curia, tempus amat *lupus*. ANNAL. Rom. p. 479,35 nullo modo ... pape ... civitatem -iendi (exiende a. corr.) erat *licentia*. CHART. Mog. A II 433 p. 701,5 iuro ... ego ... archiepiscopus, quod ... non -bo capcionem nec -eundi operam dabo. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 135,21 quando iam -ierunt *falcones* nidum eqs. SALIMB. chron. a. 1247 p. 184,18 pluries -vit frater *Henricus* ordinem et pluries rediit, ita tamen, quod intrabat ordinem sancti Benedicti eqs. **al. adde:** EGBERT. fec. rat. 1,11 rana super sedem velotius -it honorem. **b de ortu:** LEG. Wisig. 4,2,17 p. 185,1 naufragus in medio lucis angustias mox genitales -iit *embryo defunctus*, mox fatales relapsus est in tenebras. **prolabi – schlüpfen (aus):** RHYTHM. 76,13,1 ovum -tus, oblitus nidi, ornatus plumis eqs. (*de pavone*). **c de obitu:** LIUTPR. antap. 4,24 p. 118,12 ipsum (*Heinricum*) fassi sunt (sc. qui tunc erant) h o m i n e m -visse (exuisse var. l.; 50 HROTSV. Pafn. 12,5 h. -ies [exues ed. Berschin; cf. notam ed.] et ... transmigrabis ad astra. al.). ANSELM. Bis. rhet. praef. p. 105,2 cum vita disponente vitam -iemus. 2 **transgredi – durchschreiten:** WALTH. SPIR. Christoph. I 8 cum ... iam portam civitatis ad locum destinatum vellet mulier -ire eqs. 3 **de cursu solis i. q. praeterire – vorbeigehen (an), passieren:** SISEB. carm. 56 metam sol eminens -it intorquetque peplum noctis radiatque sororem. 4 **abigere, fugare – vertreiben, verjagen (partic. perf. usu subst.):** CHART. Ital. Ficker 335 (a. 1231) Rainerius ... respondit, quod ad mandatum legati ... redire volebat nec pacem cum -tis (*i. militibus castri*) ... habere volebat. **B translate:** 1 **transcendere – hinausgehen (über), übertreten:** DIPL. Constantiae 3 p. 10,28 meminere ... sanctitas vestra ... in iniuriam excellencie nostre ... terminos non -ire nec regni pacem ... turbare. 2 **amittere, perdere – einbüßen, verlieren:** CHART. scrib. Col. B 327 (s. XIII. med.) si ... Hermannus solvere neglexerit censum ... tunc ... -bit totius hereditatis prescripte alimoniam. 3 **per confusio-** 65 **nem c. exuere i. q. se recipere (a possessione), concedere, se abrenuntiare – sich zurückziehen (aus dem Besitzverhältnis), sich begeben, verzichten (auf; usu medial.; usu refl.:** p. 1565,4): DIPL. Pipp. 1 p. 3,31 per suam festucam se exinde in omnibus ... in causa sancti Dyonisii dixit *Gislemarus* esse

-tum (*ed.*, exutum *trad.*; cf. 12 p. 18,15 Gerardus ex praedictos teloneos se -tum dixit). DIPL. Loth. III. 19 p. 25,36 Baldericus ... monasterium ... in imperiale ... contradidit mondiburdium et ... ab eodem semet exuit ... predio (-vit *var. l.* [ex DIPL. Otton. III. 235 p. 651,3 -vit]; cf. *notam ed.*). *al.*

***exepiscopus**, -i *m.* *qui episcopus fuit, episcopus depositus* – *gewesener, abgesetzter Bischof*: EPIST. Bonif. 77 p. 160,29 (epist. papae) sacrilegi illi et contumaces Aldebertus et Godalsacius et Clemens -i (episcopi *p. corr. m. al.*). NICOL. I. epist. 87 p. 452,5 Gregorius -us Syracusorum. BERNOLD. CONST. chron. a. 1085 p. 452,6 sententia anathematis ... promulgata est in ... Iohannem Portuensem -um. *saepe. c. sensu maledictionis, convicii*: EPIST. Hann. 17 p. 39,23 unanimiter dictum est ... usque ad -i et lupi inhonesta vocabula moderationem apostolicam non decuisse progredi. MANEG. ad Gebh. 25 p. 357,8 -i illi et antiabbates ... consilium arripuerant, ut *eqs.*

exeptus *v.* excipio. **exequa-** *v.* exaequa-.

exequiae *v.* exsequiae. **exequiale** *v.* exsequiale.

exequior *v.* exsequior.

***exequito**, -atum, -are. (ex et equus) *equo privare* – *des Reittieres berauben*: ERCEMB. CAS. hist. 61 dum Capuam repeteremus (*sc. fratres*), a Grecis capti exutique sumus et -ti (exequiati *m. l.*; inde LEO MARS. chron. 1,47 -ti et expoliati pariter sunt). PETR. CAS. (?) chron. 61 p. 524,27 Alemanni ... Normannos -tos et depredatos per vicos et oppida persequantur.

exequium *v.* exsequiae. **1. exequo** *v.* exaequo.

2. exequo *v.* exsequor. **exequor, exeq(u)utus** *v.* exsequor.

exeq(u)utio, exeq(u)utor, exequutrix *v.* exsecut-.

exerceo, -ui, -itum, -ere. *script. et form.*: *exce-*: p. 1566,22. 46.48. *exse-*: p. 1566,38. 1567,51. *exec-*: p. 1568,10. *praes.*: *indic.* -cimus: p. 1567,47. *inf. act.*: *exere*: p. 1566,71. -iri: p. 1567,20. *imper.* *exerite*: p. 1567,33. *partic.* *exerens*: p. 1568,29. *gerundivum* -ienda: p. 1567,22. *perf.*: *indic.* -cerunt: p. 1567,17. *partic.* *exertam*: p. 1567,34. *usu refl. vel medial.* *saepe; absol.*: p. 1567,5.40. *struct. c. dat.*: p. 1566,54. 1568,17 (*dub.*). **I** de exercitio, formatione, melioratione *i. q.* *exercitare, erudire, exacuere* – *ertüchtigen, ausbilden, trainieren*: **A strictius**: **1 in univ.**: WETT. Gall. 6 qui (*alumni*) ... ingenium -bant in artibus diversis. EINH. Karol. 19 p. 23,23 filios ... armis ac venatibus -eri fecit. *al.* HRABAN. epist. 57 p. 515,27 qualiter apud eos (*Romanos*) tyrones -bantur. OTTO FRISING. gest. 1,4 p. 15,25 vires. *saepe. condocere* – *abrichten*: ALBERT. M. animal. 22,29 post anni ... et dimidii spatium -eri debent *canes* ad venationem. **2 refl. et medial.**: **a exercitari, erudiri** – *sich ertüchtigen, sich (aus)bilden*: WALAHFR. hort. 222 (gloss. L) Apollo et Boreas Iacinctum amaverunt, qui ... dum -retur, ... ab irato Borea ... est interemptus. CAND. FULD. Eigil. I praef. 'e', inquit *Hrabanus*, 'temet ipsum legendo *eqs.*' PETR. DAM. serm. 17,3 l. 59 virtus ... se etiam tempore quietis -uit. *in imag. i. q. se (in vicem) confortare* – *sich (gegenseitig) stärken*: CONST. imp. III 225 p. 213,23 (a. 1279) ut ... hii duo gladii in domo Domini constituti debito federe copulati se ipsos -ant in utilem reformationem regiminis universi *eqs.* (item 226 p. 215,25. *al.*). *al. v. et p. 1570,3. b se castigare* – *sich kasteien, läutern* (*exercitio spiritali*): EIGIL Sturm. 14 p. 147,1 in omni ... disciplina, quam fratribus proposuit, prius semetipsum -ere curavit. WALAHFR. Gall. 2,23 sese ... in orationibus ac ieiuniis -ere coepit *frater*. THANGM. Bernw. 41 p. 776,29 reversus ... Hildenesheim ... semet ipsum in sanctimonia solita sollicitus diatim -uit. **B latius i. q. formare, educare, figurare** – *formen, bilden, gestalten*: **1 in univ.**: ADAM gest. 1,20 Ansgarius ... novellae plantationi insudavit doctrina oris et opere manuum -ens ecclesiam. CHRON. Ebersb. II p. 43,16 studeo ... enarrare, quemadmodum huius praeparatae mansionis habitaculum a principio inceperit a suis conditoribus -eri. *al. maturum efficere* – *zur Reife bringen* (*in imag.*): THIETM. chron. 6,45 pro hoc (*sc. officio custodis male expleto*) ... dignos poenitentiae fructus numquam -ere conabar. **2 arare, emeliorare, colere** – *bebauen, bestellen, kultivieren*: CHART. Epternac. 141 p. 212,5 (a. 835) nisi ... ad usum fructuarium res ipsas -ere valeas (*sc. Wintarius*). WAN-

DALB. mens. 311 Borea ... furente ... licet -ere terram, proscissis committere semina campis. CHART. Sangall. A 580 ut ... potestatem habeamus eandem hobam ad nos recipere ... in propriosque usus ... -ere. HELM. chron. 14 p. 28,20 predia colonis -enda distribuit *episcopus. al. adde*: DIPL. Heinr. IV. 281 p. 364,29 (*spur. a. 1108/15*) ut ... monachi ... exstirpent et succidant illud (*nemus*) ac -ant. **3 dolare** – *bearbeiten, treiben* (*usu techn.*): MAPPAE CLAVIC. 21 battis laminam, ut non sit pingue ...; in coctura vero laminae utere misio; -ens autem purgabis et, ut voles, ita expendes.

II de administratione, consummatione, exsecutione: **A excolere, agere, perficere, operari** – (*aus*)*üben, machen, durch-, ausführen*: **1 gener.**: **a spectat ad quasdam singulas vices**: **a in univ.**: PASS. Flor. 4 Florianus respondit: '... quod ... tibi praeceptum est, -e'. LEX Sal. Karol. 84 custodias. AMALAR. off. 3,11,20 ad hoc ... pascitur bos, ut in eo -atur opus agriculturae. HRABAN. epist. 40 p. 478,18 ut, quod professi sunt ore, -rent in bona operatione. THANGM. Bernw. 7 p. 761,26 pro ... beneficiis, quae ... in rem publicam ... -uit *eqs. saepe. locut.* memoriam -ere *i. q. cogitare* (*de*), *invigilare* (*ad*) – *bedenken, bedacht sein* (*auf*), *denken* (*an*): CHRON. Thietm. 1,20 ego peccator ... animae ... memoriam salutarem nullo modo excens *eqs.* **β exigere, inferre, ciere, efficere** – *vollbringen, herbeiführen, bewirken, hervorbringen*: AGOB. 7,23 l. 23 mortem non intulit gladius, non -uerunt officialium manus, sed *eqs.* CHART. Stab. 88 vineas et agros ad cultus annonarum -endos tradimus *eqs.* ALFAN. premn. phys. 1,62 p. 16 proprium ... est ipsi (*homini*) ... artium ... opera -ere (PG 40,524^B ἐνέργεια). ALBERT. M. summ. creat. I 4,69,3,2^{capit.} super quas vires diabolus possit -ere tentationem. *al. acquirere* – *erwirtschaften*: CONC. Karol. A p. 256,23 ut turpia lucra et usuras minime -ant *monachi*. **γ comparare, instaurare** – *veranstellen*: CONC. Karol. A 22^A nos coadunati sumus synodalem conlocationem -ere ad Rispah die inchoante XII kalendas Septembris. OTTO FRISING. gest. 1,18 p. 32,5 tyrocinium, quod vulgo nunc torneamentum dicitur, cum militibus ... -endo usque ad muros ... progrediuntur *duces* (*sim.* EPIST. Laens. 17 torneamentum ... exs-ere). **δ patrare** – *durchsetzen*: HUGEB. Wynneb. 5 p. 110,10 non parcendo, sed severius zelando iura rectitudinis -ere non formidavit. **ε committere, conficere** – *begehen, verüben, vollführen* (*in malam partem*): WILLIB. Bonif. 6 p. 31,6 alii ... incantationes occulte, alii ... manifeste -bant. DIPL. Otton. I. 316 p. 430,8 ob infidelitatem eius (*Rudolfi*), quam in nostrum imperium -uerat *eqs.* ROD. GLAB. hist. 2,17 eo usque devenerat huius sevitia famis, ut ... ipse (*matres*) ... in parvulos ... iddem (*sc. comestione*) exc-rent. ADAM gest. 2,29 p. 90,19 cum magnam ... rex persecutionem christianorum -uisset (*exc-uisset var. l.*) *eqs. saepe. b spectat ad iterationem, usum*: **a in univ.**: POETA SAXO 5,321 pretereia solitus fuit *Karolus* -ere natatum. EPIST. Ratisb. 25 p. 355,25 sapere, invenire, meminisse, sine quibus humana ratio hominem evadit, nisi et habeantur, ut -antur, -antur, ut habeantur. *al. incubare* – *obliegen*: CHRON. Noval. 5,23 sunt *aulici*, qui faculas terunt, aliis operibus non -ent. **β refl. et medial. i. q. incumbere, se conferre, satagere** – *sich üben, befließigen, widmen*: WILLIB. Bonif. 3 p. 13,3 orationis se ... laboriosa operatione -uit. HRABAN. epist. 34 p. 469,11 ut in assidua meditatione ... temetipsum -ens ad coronam pervenias sempiternam. RADBERT. corp. Dom. 21,181 -e te in castitate. RIMB. Anscar. 11 p. 32,37 in Dei servitio semet ipsum religiosissime -uit. VITA Liutb. 5 in sacris ... scripturis incessanter -atur. **versari** – *sich ergehen*: WETT. Gall. 11 p. 263,11 cum ... vir ... Dei ... in precibus se ante eandem capsam -isset. **γ refl. i. q. se gerere** – *sich verhalten, betragen*: CONST. imp. I 412 p. 587,25 (epist. papae a. 1187) durius ... se cepit *tua fraternitas* (*i. Folmarus*) in episcopos ... -ere. ACTA imp. Winkelm. I 255 p. 233,2 erga ... comitem benigne nos -uimus. **2 publ., iur., canon.**: **a de iuribus, potestate, procurationibus**: **a in univ.**: CONC. Karol. A 19^G,11 ut monachi ... ad placita -enda non exeant. CHART. Bund. 241 (epist. papae) canonicam iusticiam exere (*cod.*). CHART. Rhen. med. II 175 p. 217,32 cum ... omnibus iuribus ... usurpandis et -endis. CHART.

[Konstanciak]

Carniol. II 27 p. 18,15 (epist. papae) licitum sit ... abbati ... , proprios novitios benedicere et alia ... -ere. 241 p. 192,16 exactiones in ... homines vel possessiones aliquas -ere. *al. v. et l.* 23. *absol.*: CHART. Tirol. notar. 122^b p. 61,14 (a. 1236) ut possit *Martinus* ita agere, petere, -ere, replicare, se tueri et omnia facere, sicut ... sorores poterant (*item* 268 p. 125,36). **β** *de immunitate*: DIPL. Otton. II. 200 ut nullus ... iudex ... <aliquam deinceps -endi, quod velit, potestatem habeat, nisi> *eqs.* CHART. Heinr. Leon. 6 p. 10,18 ut ... nemo advocatus ullam ... potestatem -at, nisi rogatu. *al.* **γ** *de licentia venandi, piscandi sim.*: BREV. NOTIT. p. A 7,26 nulli liceret ... ullam -ere venationem nisi *eqs.* DIPL. Loth. I. 22 ut liceat eis (*Deo famulantibus*), ubicumque ... voluerint, piscationem -ere. *al.* **δ** *de officiis, muneribus sim.*: LIBELL. de conv. Baiuv. 11 p. 124,2 cum ... ministerium sacerdotale potestative -uit *archiepiscopus*. ANNAL. Ianuens. II p. 12,12 consules ... iustitie ... officium consularis feliciter -cerunt. DIPL. Constantiae 4 p. 14,39 ut ... Ylarius ... archimandritus officium ... -eat (δοικη). **ε** *de negotiis, mercationibus sim.*: CONC. Merov. p. 82,7 ut clericus ... non ... interdicta negotia audeat -iri (p. 87,12 in *eadem script.*). DIPL. Merov. I 156 p. 390,32 negocia vel commercia -ciend<a>. DIPL. Heinr. II. 187 licentiam mercatum construendi et mercimonia -endi ... concedimus. DIPL. Frid. I. 356 p. 200,10 -ere suas mercationes. *al.* **c** *acc. directionis fere i. q. mercandi causa proficisci - etwa: auf Handelsfahrt gehen*: CHART. Lub. I 329 p. 311,19 (a. 1271) sciatis ..., quod omnes mercatores de Lubeke Angliam -entes nequaquam sunt unanimes. *administrare - betreiben*: CHART. Asp. 15 p. 99,25 (a. 1259) nullos de servis locabit *Albertus* in foro Osterhoven ..., nec ibidem ii tabernas -bunt. **b** *de poena, animadversione sim. i. q. perpetrare, exsequi - vollziehen, vollstrecken*: **α** *in univ.*: LEG. Wisig. suppl. p. 475,29 exerite zeli disciplinam in perfidos. AGNELL. lib. pont. 121 p. 357,13 post vindictam -tam (exertam *cod.*) iterum diligebat pontifex diaconos. THEGAN. Ludow. 22 p. 212,3 iudicium mortale ... imperator -ere noluit. 56. HROTSV. Pel. 295 caput ... iussit rex succidere ferro et sententiam sic -ere supremam. *absol.*: ACTA imp. Winkelm. I 66 p. 63,7 (a. 1212) damus comitatum et iurisdictionem plenam de villa ... et, ut civiliter et criminaliter debeas et possis cognoscere et -ere. **β** *animadvertere - vorgehen*: CONC. Karol. A 24^A p. 211,17 sciat dominus eius (*servi*) ... nullo dominationis iure in eum -ere. CHRON. Thietm. 8,22 satellites ... in me non modo -ere (exarsere THETM. chron.), verum aliis me melioribus nocuere. **c** *locut. variae*: **α** consuetudinem -ere *sim. i. q. ritum, morem (maiorum) imitari - einem Brauche folgen*: FORM. Marculfi 1,17 p. 82,2 regiam consuetudinem -imus (excernimus *var. l.*; *inde in eadem script.*: FORM. Senon. 35 p. 200,25. DIPL. Karoli M. 150 p. 204,12). *saepius*. DIPL. Merov. I 168 p. 417,43 se facta parentum nostrorum conservamus, regia consuetudin<e> exs-emus (*in eadem script.*: DIPL. Ludow. Germ. 21 p. 26,3). FORM. Patav. 5 regiam -amus consuetudinem. DIPL. Ludow. II. 13 p. 89,20. **β** iuramentum -ere *i. q. iurare - einen Eid leisten*: DIPL. Conr. I. 5 in placitis legalibus coactum -ere iuramentum. **γ** iudicium -ere *i. q. iudicare - Recht sprechen, (ein Urteil) fällen*: ANNAL. Xant. a. 865 dicentes (*sc. episcopi*) eum (*papam*) impie ... in eos ... iniusta -ere iudicia. OTTO SANBLAS. chron. 16 p. 20,7 cuncta ... bene disposuit *imperator* ac iudicia -uit. **3 eccl. et theol.**: **a** *in univ.*: LIBER. diurn. 86 p. 111,8 in -endis Dei laudibus. AMALAR. off. 3,23,13 sacerdos tres orationes -et. RIMB. Anscar. 20 p. 44,41 religionis suae devotionem -uit *Frideburg*. DIPL. Heinr. IV. 155 Dei servitium. HERBORD. Ott. 2,32 p. 125,8 quia nec augurium nec sortilegium -ere christianis licet. ALBERT. M. metaph. 1,2,7 p. 24,80 exercitia ... liberalia sunt, quae non utilitates ... quaeruntur gratia, sed -entur propter seipsa. *al.* *de vita (monastica) i. q. degere - führen*: HUGEB. Willib. 6 p. 105,24 illorum (*monachorum*) cata normam venerandis vitae conversationem in semet ipso ostendendo -bat. TRAD. Lunaclac. 44 regularem vitam -ere. **al.** **b** (*pro*)curare - betreiben, versehen: CHART. episc. Misn. 165 p. 139,23 (a. 1252) ut sedes synodales in civitatibus, oppidis et villis tam archidiaconi quam archipresbyteri

-ant. **c** *excitare, commovere - bringen (zu)*: DIPL. Arnulfi 25 p. 37,2 eos (*sacerdotes*) ad nostrae orationis -emus devotiores instantiam (*cf.* 10 p. 18,25 efficiemus). **4 mus. de tonis efficiendis: LAMB. mus. quadr. p. 253^a,18 aliquando voce, aliquando flatu, aliquando tactu -entur *neumata*. **5 milit. de bello gerendo ('[Krieg] führen')**: **a** *in univ.*: LIBER hist. Franc. 23 capit. p. 239 bellum, quod Childebertus -uit adversum Gothos. **b** *pugnare - (eine Schlacht) schlagen, (einen Kampf) bestehen*: REGINO chron. a. 883 p. 120,15 quod (*proelium*) adversum Nortmannos ... summis viribus -uit (execuit *var. l.*) *Ludowicus*. STATUT. ord. Teut. p. 46,22 in ... ceteris, quorum usus fratribus, qui -ent pugnas, est concedendus *eqs.***

B convertere, dirigere, applicare - richten (auf), hinwenden, wenden (auf): **1** *in univ.*: RUD. FULD. Leob. 11 p. 126,14 ut ... omne studium erga id, quod coeperat *femina* (*i. Leo-ba*), -bat. DIPL. Otton. I. 415 que (*benignitas*) si talibus studet negotiis -ere, ... aeternam (*sc. vitam*) facilius obtinebit. *refl. et medial. i. q. se convertere, se dirigere - sich richten, sich auswirken (auf)*: RADBERT. corp. Dom. 1,133 quatenus fides -atur ad iustitiam. CONST. imp. II 6,6 (a. 1202) contra eum ..., qui talia operatus est minus decentia, vester (*sc. papae*) se rigor -at. **2 consequi, observare - (be)folgen, beachten**: POETA SAXO 4,342 qui (*sc. Ludowicus Pius*) ... patris bona ... sumeret -ens divini dogmata cultus. THEGAN. Ludow. 50 hoc exemplum nunc -ere (-eri *var. l.*) maximum opus est. REGINO chron. a. 865 p. 83,6 ut demonstrarent *archiepiscopi* ... se ... apostolica -uisse decreta. **3 monstrare, exhibere - zeigen, walten lassen, bemühen**: **a** *gener.*: WIDUK. gest. 3,17 ille (*rex*) ... inperterritus leoninum exerens (-ens *B*) animum signa ... invexit. BENED. ANDR. chron. p. 7,1 qui (*Iulianus imperator*) cum ambulasset, quanta malitia inseruit (*m. al. corr.* -uit) in beato Basilis *archiepiscopus* (*sic*). BERTH. chron. B a. 1077 p. 285,7 si ... vite ... luxuriose libertatem nefandissimi omnifariam et portentuosius -ent *reges eqs.* EPIST. Hildesh. 54 ut, qui manum sublimis potentie in me tam diu -uistis, nunc *eqs.* (*item* CHART. Heinr. Leon. 137 p. 192,16 [spur. s. XII^{ex}]). *comparare, conciere - aufbieten*: WANDALB. mens. 214 in segetem cuncta -enda iuventus. **b** *publ. et iur. (usu subst.)*: TRAD. Frising. 377 (a. 817) omnes iustitiam utique (*sic*) tractantes aut -entes veraciter agnoscant, qualiter *eqs.* 387 cognoscant ubique iustitiam -entes, quod *eqs.*

III de dividia, aerumna i. q. cruciare, vexare - quälen: CARM. Bur. 100,2^b,2 qui (*Phrygii*) me (*sc. Didonem*) crudelibus -ent odiis. *remissius i. q. temptare, explorare - prüfen*: WIPO gest. 3 p. 22,17 non sine causa te Deus -uit. **adi. exercitus, -a, -um. 1 ingeniosus, doctus - geistreich, gelehrt**: WALAHFR. imag. Tetr. 202 quicquid ... tibi met (*sc. Iudith imperatrici*) sexus subtraxit egestas, reddidit ingeniis culta atque -a vita. **2 peritus - erfahren, geübt**: Ps. BOETH. geom. 1 mi Patrici, geometrum -issime. GESTA Bereng. 1,28 Italus princeps -us armis p̄duros Martis didicist se ferre labores (gloss.: pro 'exercitatus'; ... 'exercitatus' siquidem significat peritum).

subst. exercitus, -i m. tiro, athleta (Dei) - (Gottes) Kämpfer, Streiter: HUGEB. Willib. 4 p. 92,27 transactis ... sollempnitatibus agile -us levavit se cum ... suis sociis et pergere ceperunt.

exercetus v. 1. exercitus.

***exercitabilis, -e. exercitio consequendus - durch (Ein-) Übung zu gewinnen(d; usu subst.: l. 62)**: ALBERT. M. eth. I 54 p. 54,6 'quaeritur, utrum' acquisita sit virtus per operationes; et ponit 'discibile', quantum ad ... virtutes contemplativas ..., '-e' (p. 1099^b, 10 ὁσκητόν), quantum ad actum exterioris regiminis. II 1,7,3 p. 109^a,7 quaeritur, utrum discibile, quid sit felicitas vel virtus, vel sit assuescibile, vel aliter secundum aliquem modum -e, hoc est, quod per exercitium ... habeatur.

***exercitalis, -e. (exercitus) script. et form.**: *erc-*: p. 1569, 17. *abl. sg. -e*: p. 1569,23.

1 adi.: **a** ad exercitum, militiam pertinens, militaris - Heeres-, Kriegs-, kriegsmäßig: **a** de colonis *i. q. ad militiam, sequelam militarem obligatus - zum Kriegsdienst, zur Heeresfolge verpflichtet* (*de re v. LexMA. IV. p. 166sq.; cf.*

l. 10): NOTIT. Arnon. 7,2 tradidit ... dux ... villa ... cum mansis ... inter vestitos et apsos et -es viros (sim. BREV. NOTIT. p. A 6,3 dux ... tradidit ... villam ... cum conmanentibus ibi servis et aliis -bus hominibus XXX. p. A 6,24. *ibid.* al.). ER-CHEMB. CAS. hist. 34 Adelgisus ... cunctos ... viros -es spoliavit et fugere compulit. CHRON. Salern. 5 p. 7,23 rex iter suum profectus est premitentes (sic) ... validissimos ex suis proceribus et cum eis -es viros ad custodiendum ... clusas. al. **β** de rebus ad rem militarem pertinentibus: CAPIT. reg. Franc. 73^{ut}. de causis, propter quas homines -em oboedientiam dimittere solent. 99,13 ut haribannum aut aliquod coniectum pro -i causa comites de liberis hominibus ... requirere non praesumant. al. *adde*: LIBER diurn. 61 p. 56,7 ill. et ill. viros honestos cives et de -i gradu eqs. **γ** de expeditione bellica: ANNAL. Einh. a. 790 hoc anno nullum iter -e a rege factum (ANNAL. regni Franc. a. 792. EINH. epist. 42. al.). DIPL. Loth. I. 102 ut eos (*monachos*) ab ercitali (sic) expeditione ... immunes esse permetteremus (*ibid.* iterum in eadem script.; sim. DIPL. Otton. I. 453 p. 614,14 [spur.] ab expeditione regali et -i vel hostili clipeo et a curiali itineratione eqs. al.). **δ** de agro sim. fiscali vel communi i. q. publicus – (all)gemein (de re v. HRG I. p. 220sq. s. v. 'Arimannia'): GREG. CAT. chron. I p. 208,19 venerabilis pater acquisivit ... in gualdo -e ... portiones decem. *buc spectare vid.* (de via publica [*'Heeresstraße'*]): CHART. Aschaff. 14 terminus vadit ... usque Birchenfeldt et usque in -em viam eqs. **ε** de genere, dignitate i. q. nobilis, liber – edel, frei: LIBER diurn. 61 p. 56,7 viros honestos cives et de -i gradu ill. eminentissimum consulem ... demandavimus eqs. cf. l. 38sq. **2** subst.: **a** de colonis ad militiam obligatis i. q. subditus (dominum in re militari) comitans – zur Heeresfolge verpflichteter Hintersasse, 'Heermann' (de re v. Brunner, Rechtsgesch. I. p. 374): LEG. Wisig. 9,29 p. 378,7 si quisque -ium in ... bellica expeditione proficiscens minime ... patronum suum secutus fuerit eqs. CAPIT. reg. Franc. 91,2 comis ... distringat illos (clericos et sacerdotes) in omnibus ... sicut et alios -es. NOTIT. Arnon. 7,7 tradidit ... dux ... mansos LX inter vestitos et apsos et inter -es et barscalcos. **b** apud Langobardos i. q. homo ingenuus, arimannus – (wehrfähiger) Freier, Arimanne (de re v. J. Jarnut, ZRGerm. 88. 1971. p. 35qq. 75qq.): EDICT. Roth. 20 si quis de -es (-bus var. l.) ducem suum contempserit eqs. 23 si dux -em suum molestaverit iniuste eqs. al. **c** qui exercitui interest, miles – Teilnehmer am Heerzug, Ritter: FRID. II. IMP. epist. B 5 p. 423,3 sine quibus (stipendiorum suffragiis) inter -es incommodum vivitur et militaris ... vacuatur industria. cf. exercitialis.

adv. *exercitaliter. instructe et parate, armate, prompte (ad pugnam) – marschfertig, gerüstet, feldmarschmäßig: CAPIT. reg. Franc. 75 p. 168,23 ita ... preparatus cum hominibus tuis ... venies (sc. Fulradus abbas), ut ... -r ire possis. ER-CHEMB. CAS. hist. 45 Pandonulfus ... confestim -r ... profectus est.

*exercitamen, -inis n. exercitium – Übung: THIOFR. Willibr. I 29 p. 477^D Paulum et Antonium ... anachoritarum duces per virtutum prosecutus est Willehadus vestigia et -a.

exercitamentum, -i n. 1 exercitio, formatio – Übung, Ertüchtigung: WALAHFR. Karol. tit. 23 (22) quibus -is (sc. equitando et venando) precipue sit delectatus. GERHOF. ad Innoc. p. 203,25 ab infirmitate ... sanatus continuo scolasticis -is totus inservivi (inde MAGNUS chron. a. 1169 p. 490,39). ALBERT. M. top. 6,2,7 p. 455^a,26 mirabilia fingendo inducunt poetae, ut est palaestra, -um, bellum pro republica et huiusmodi. **2** usus, adhibitio – Gebrauch, Anwendung: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1054^D in fervore laudis almae trinitatis hominem exteriorum cum interiore huiusmodi verbi (verbis ed.) -o placet concalescere: eqs. **actio, navitas – Verrichtung, Tätigkeit**: ANON. astrolab. p. 371,36 ad varia -a trahit sua quemque voluptas.

exercitate v. exercito.

exercitatio (-cio), -onis f. script. exce-: p. 1570,32. -rta-: p. 1570,22. 1 exercitio, formatio – Übung, Ertüchtigung: **a** spectat ad exercitium corporis: LAND. MEDIOL. hist. 2,26 p. 63,38 cuius (capitanei) consilio animi atque corporis -bus

cuncta regebantur negotia. ALBERT. M. animal. 8,151 apes ... kakyn dictae ... cum saturatae fuerint, spatiando volant ... quasi se exercentes, et post -em revertuntur ad alveare. *de membris exercendis* ('Freiübungen'): AESCULAPIUS 37 p. 58, 36 sine febribus ... fricatio multa adhibenda cum -bus. **b** spectat ad exercitium animi, mentis (animae: l. 9): **a** gener.: CAND. FULD. Eigil. I 1 ubi (sc. in schola) lex divina iugi -e discitur et docetur. RIMB. Anscar. 35 p. 66,20 diximus, qualis in semet ipso in exercitio (-e var. l.) salutis propriae animae extiterit eqs. DAVID expos. reg. p. 205,13 ut esset ordo (sc. fratrum minorum) ... schola -is in arduis virtutum studiis. al. v. et p. 1367,24. p. 1569,72. **β** philos. i. q. actio cogitandi, deliberrandi, explorandi – das Nachsinnen, (Nach-)Denken, (Er-)Forschen: ALCUIN. epist. 170 p. 279,23 haec (scientia) Christi ... nobilitata magisterio omnem achademicae -is superat sapientiam. ABSAL. serm. 41 p. 236^C tribus ... modis ad perfectam cognitionem pervenimus, scilicet meditatione, -e, eruditione; est ... -o frequens usus inquisitionis, sive per seipsum, sive ad alterum. ALBERT. M. top. 8,3,1^{capit.} de documentis ad -em pertinentibus. *ibid.* al. (sed cf. ThLL V/2 p. 1383,475qq.). **γ** eccl. et theol. (c. respectu castigationis): HROTSV. Abr. 9,3 (ed. Berschin) continua ... vigiliarum et ieiunii -e (p. corr. M; exertatione C) macerata Maria eqs. (sim. RUOTG. Brun. 4 p. 5,28 iugis meditatio et indefessum continu -is studium). EPIST. Hildeg. 195,46 proferimus ... talia non, ut ... tue simplicitati pre studio -is collatum (sc. donum) derogemus eqs. al. v. et p. 1261,11. **2** actio, agitatio – Ausübung, Durchführung: **a** in univ.: HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,26 almis orationum -bus (benedictionibus var. l.) Christo commendando ... consecravimus templum. VITA Emm. 44 puella quaedam ... progreditur ad -em curae pastoris, ut ... pecora ad pascua perduxisset. ANSELM. BIS. rhet. 3,6 p. 177,9 ut rationem preceptionis ad exce- -em (var. l.) commodaremus rationis. VITA Iuttae 7,1 lucernam ... gestans in studiosa -e bonorum operum. ARNOLD. LUB. chron. 6,6 p. 217,14 propter continuas bellorum -es. **b** usus, adhibitio – Gebrauch, Ver-, Anwendung: ALDH. ad Acirc. 138 funditores, hoc est, qui fundibulorum -bus duellum committunt. ALCUIN. epist. 128 p. 190,8 ut sint ibi (sc. in domo Dei) legentes iuvenes et chorus canentium et librorum -o. AMALAR. ord. antiph. 68,2 qui (cantores) gloriantur magisterio se uti cantilenae -is. CAES. HEIST. hom. exc. 274 si fuerint inter nos aliqui fratres ... scientes ex sacre lectionis sive humane eruditionis -e eqs. *adde*: RUOTG. Brun. 12 -es ... virtutum. **c** tractatio – Behandlung: AMALAR. ord. expos. I 10,4 linum ... per multas -es ad suum pervenit candorem. **3** laboratio, labor, studium – Anstrengung, Arbeit, Bemühung: **a** in univ.: ALBERT. METT. div. temp. 2,21 p. 82,21 se ... labore cotidiano et rustica -e pedibus plurimum posse confidebant Frisii. HIST. Walc. 41 pleniter imbutus in omnis operationis institutione tam in auro, argento vel aere quam in ceterarum -um (exercitionem var. l.) ingenio factus est puer artifex egregius. v. et p. 1573,31. **contentio – Kampf**: OTTO FRISING. gest. 2,35 p. 144,2 'ludus' ait princeps 'hic puerorum, non virorum videtur concertatio (-cio var. l.)'. **b** tribulatio, examinatio – Drangsal, Prüfung: CONST. imp. II 148 p. 182,20 (a. 1230) ne nimio timore deterrita in -e plus debito perturbetur ecclesia.

exercitativus, -a, -um. 1 adi.: **a** ad exercitium (corporis) pertinens, gymnasticus – die (Leibes-)Übung betreffend, sportlich: ALBERT. M. pol. 3,4^c p. 232^b,17 exemplificat philosophus 'medicinalem et exercitativam (p. 1279^a, 1 γυμναστικήν)' (sc. artem) et vocat -am sicut est palaestra, torneamentum ... quibus exercentur iuvenes ad artem bellicam et militarem (sim. 3,88 p. 273^b,1 'in -is agonibus'). **b** adhibitus, iteratus – angewandt, (aus)geübt: ALBERT. M. top. 8,1,1 p. 491^a,16 dialectica, ut est ars opus constituens, et sic ... ut 'obviativa' et '-a' (secundum quod frequenter hoc facit). 8,3,1 p. 520^a,18. eth. II 1,3,1 p. 30^a,17 quatuor ... potentialibus scientiis scientia civilis perficitur, scilicet legis positiva, iudicativa, -a et communicativa. *adde*: ALBERT. M. cael. hier. 8 p. 136,2 'dux exercitus', secundum quod Deus dicitur dominus exercituum - alia lectio: '-a', id est exercens patientiam per flagella. **2** subst.: **a** masc. i. qui exercet – einer der ausübt: ALBERT. M. eth. II 7,1,12 p.

[Konstanciak]

491^a,37 videtur . . . lusivus intemperatus esse: lusivum . . . vocabimus non quidem -um liberalium, sicut sunt musica et alia quaedam exercitia, sed gaudentem iocis. **b fem. i. q. exercitatio (corporis)** – *Gymnastik*: ALBERT. M. eth. II 5,4,3 p. 389^a,10 sanum . . . consistit in aequalitate complexionantium et quemadmodum bene habitativum, quod bene facit habere in -a, consistit in aequalitate exercitii. pol. 8,3^a p. 773^a,24 recitat *philosophus* opiniones . . . quorundam . . . , qui utebantur musica, similiter vino et ebrietate; et in idem ponebant etiam saltationem et -am. *accedente notione peritiae, facultatis*: ALBERT. M. pol. 4,1^a p. 318^b,18 quando in aliqua potentia naturali ad unum actum alicuius excitationis multi conveniunt, una -a illis competit. *cf. *exercitivus*.

exercitator, -oris m. 1 *in bonam partem i. q. instructor, doctor – Lehrmeister, Ausbilder*: ALBERT. M. pol. 3,4^e p. 232^b,45 ‘puerorum . . . -r vel gubernator considerat subiectorum bonum’. 3,10^{dd} ‘-es puerorum, cum sint in exercitio, inducunt -es disciplinae’. 2 *in malam partem i. q. seductor, sollicitator – Verföhrer*: ALBERT. M. sent. 2,11,2 p. 219^b,35 constat . . . , quod habemus malos angelos -es. 2,11,6 p. 224^b,38 constat, quod angelum malum habuit homo -em: ergo et bonum debuit habere custodem.

exercitatus v. exercito. **exercitia** v. exercitium.

exercitio, -onis f. 1 *actio, adhibitio – (Aus-)Übung, Anwendung*: **a gener.**: CHART. Gosl. I 123 p. 180,35 (c. 1073) in virtutum, que regem decent, -e votis omnium respondentem H<e>rico domino suo H<e>zelo (in salutatione). **b eccl. de castigatione** (‘Bußübung’): CHRON. Bened. I 14 vacans Reginpertus die noctuque ieiuniis et vigiliis et orationibus . . . ; haec -o fuit domni Reginperti, postquam monachicum habitum suscepit. **c publ. de artificio exercendo** (‘Berufsausübung’): CHART. Hans. 745 p. 261,6 (a. 1274) qui . . . artem mechanicam qualemcumque sub forma famuli . . . exercere voluerit, solvet quolibet anno XII d<e>enarios de -e sua. 2 *exhortatio, confortatio – Ermunterung, Bestärkung*: HUMB. Sim. 3,27 p. 233,36 Symon . . . in anima mortuus aliquamdiu temporaliter vivere permittitur ad augmentum sibi futurorum tormentorum et ad -em bonorum. 3 *exercitatio, peritia – Geübtheit, Erfahrung*: v. l. 52.

***exercitiosus** (-ici-), -a, -um. *catus, peritus, habilis – gewandt, tüchtig*: RICHER. SENON. gest. 4,43 p. 327,40 cui (prioratui) preluit vir nimium -ciosus Fridericus nomine.

exercitium (-cium), -i n. (?*exercitia, -ae f.: p. 1573, 5) *script.*: exce-: p. 1573,15. exse-: l. 51.

1 *exercitatio – Übung*: **a spectat ad meliorationem (per excitationem effectam) i. q. exercitio – Ertüchtigung, Training**: **a in univ.**: POETA SAXO 5,156 huic nature quicquid bene praestitit ortus, hoc -o auxerat assiduo. MAGNUS chron. a. 1195 p. 521,23 quadam die, cum in -o et ludo militari tempus deduceret dux, . . . pedem confregit. EPIST. Laens. 17 milicie stipendia et eius exs-cium. ALBERT. M. animal. 23,47 p. 1455,11 fit ex multo labore exercitio (sc. falconum): sicut etiam aliquando homo iners . . . efficitur bonus per studium -i. *al. v. et p. 1570,9*. **b de arte gymnica sim.**: ALFAN. premn. phys. 17,10 p. 97 permutantes (sc. infirmi) eam (malam habitudinem) . . . congrua diaeta et -is (PG 40,677^A γυμνασική) et pharmacis. CONSTANT. AFRIC. coit. 8,3 res, que conservant sanitatem, sunt -cium, balneum, cibus, potus . . . et coitus. *al.* WALTH. AGIL. med. 70 p. 177,7 siccam . . . sodam (i. dolorem capitis) significat precessio . . . -i superflui aut plurimarum vigiliarum. *al. in imag.*: THANGM. Bernw. 1 p. 758,37 nunc poetizando per viam metro collissimus, inde ad prosaicam palaestram -um alternantes . . . rationem contulimus. **b spectat ad instructionem, eruditionem**: **a in univ.**: CONC. Karol. A 39^C quis (sc. praelatorum) clerum suum secundum . . . spiritalia -a informare studuerit. EPIST. Megin. 39 p. 239,33 in -is communium studiorum. CONR. MUR. summ. p. 26,19 triplex . . . funiculus rumpitur difficulter, scilicet ingenium, studium, -um. *al.* **b informatio – Ausbildung**: VITA Leutfr. 1 (MG Mer. VII p. 9,12; s. IX.¹) ut accessum posset habere ad aliquem locum, ubi -a litterarum in scolis invenirentur. *adde de disputatione, colloquio*: UNIBOS 3,2 fiunt cibus convivia, sed ver-

bis -a. **γ meton. i. q. liber auctoritates continens – Schulbuch**: ANON. Mell. 36 nonnulli . . . eglogon grece -um latine interpretantur, quia collectis hystoriis et fabulis multis componitur. **c spectat ad peritiam i. q. facultas, sollertia – Geübtheit, Geschick**: **a in univ.**: RATHER. epist. 11 p. 59,1 fateor magis eum (archiepscopum) intellectu viguisse quam arte, -o quodam scribendi quaeque. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 160,25 quod falconarius . . . -um habeat et usum portandi et omnia faciendi, que facere convenit circa falconem. **β experientia – Erfahrung, Praxis**: LAMB. LEOD. Matth. I 1246 fœdera conubii carnis tribulatio multis innuit exemplis -isque probandum. CHART. Salem. 620 p. 240,19 prout ipsis (sc. viginti viris) constaret ex visu et -o et a suis progenitoribus eqs. 2 *operatio, effectio, actio, executio – Ausübung, Durchführung, Tätigkeit, Handlung, Verrichtung*: **a gener.**: **a in univ.**: NOTKER. BALB. gest. 3 p. 4,20 vos nobiles, vos primorum filii . . . , luxurie, ludo et inercie vel inanibus -is indulistis. REGINO chron. a. 889 p. 132,2 piscationum -is inserviunt Scythae. WIDUK. gest. 1,39 p. 58,18 in -is (exercitus var. l.) quoque ludi tanta eminentia superabat rex omnes, ut eqs. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 209,47 cum -cio alee omnisque generis ludorum deditus fuisset cellerarius. *al.* **β adhibitio – Anwendung, Einsatz**: GERB. geom. 1,2 ad alia . . . nonnulla, quae vel cognitum utilia vel -o (exercitatione var. l.) iocunda videbantur, speculatio eius (sc. geometriae) accomodata est. MANEG. c. Wolff. 3 Plato . . . animam diffinivit essentiam se moventem . . . , alius (sc. philosophorum) -cicum quinque sensuum eqs. CHRON. Flor. Wig. cont. a. 1160 (MGScript. V p. 568^b,13) longorum cultorum iam evaginatorum -o fit . . . non modica sanguinis effusio. *de adhibitione manuum* (‘Handanlegen’): CHART. Livon. A III 200^a p. 38,27 (a. 1248) murum defensionis se opponent fratres et etiam, si necessitas exigerit, manuali -o tale obstaculum removeri clypeo militari se obiciunt. **γ agitatio, instigatio – das Wirken, Betreiben**: LAND. MEDIOL. hist. cont. 5 quorum sacerdotum (sc. ab archiepiscopo missorum) -um in tantum valuit, quod quidam . . . Grosulanum . . . elegerunt sibi in episcopum. **δ accuratio, tractatio – Behandlung, Bearbeitung**: VITA Rimb. 7 p. 86,10 bissus . . . longo -o siccandi, tundendi, purgandi . . . gramineum (sc. colorem) solet perdere. **ε de coitu i. q. perpetratio – Vollzug**: LIUTPR. antap. 2,48 Veneris -o (exorcitio, exortiuo var. l.) promptiores (sc. natae scorti). **b publ. et iur.**: **a in univ.**: DIPL. Loth. I 136 p. 306,7 oportet imperialem excellentiam tanto copiosiores votis et -ciis opifici . . . suo laudes . . . rependere, quanto eqs. DIPL. Conr. II. 193 ut nullus in eodem forestro (sic) venationis -cium . . . agere praesumat (sim. CONST. imp. I 429,8 ad venatoria -a). VITA Gebh. Salisb. I 5 in contemptores . . . ultor irrevocabilis erat; sive banno sive alterius potestatis -is uti in illis voluit. CHART. Babenb. 478 ut eis (monetariis) iura et statuta professionis eorum -is requisita, que ab . . . Leupoldo . . . primitus . . . cepisse feruntur, digneremur . . . confirmare. **β munus, opus – Aufgabe, Mühewaltung**: LEG. Wisig. suppl. p. 468,26 de ea vero, que exigerit executor, decimum num<um> pro suo consequatur -o. *de officio* (‘Amt’): CHRON. Noval. 5,23 quorum (aulicorum) nomen et -cium perseverat. **γ praestatio – Leistung**: COD. Wang. Trident. 206 p. 408,30 (a. 1277) teneantur homines venire et permanere cum eorum -ciis et obsequiis et serviciis dicti . . . episcopi. **c milit.**: VITA Gang. I 3 (MGMer. VII p. 159,7) strenuus in armis et omni militari -o instructissimus Gangulfus. VITA Annon. 1,1 p. 467^a,26 pater . . . eum per -a militaria mundo nutrire coepit. HIST. peregr. p. 120,30 vir . . . strenuus, in rebus bellicis longo a r m o r u m -o sapienter edoctus (p. 123,19). CHRON. Mont. Ser. a. 1175 p. 155,40 in -o militari, quod vulgo tournamentum vocatur, lanceae ictu occisus est comes. *al.* **d eccl. et theol.**: **a in univ.**: CHART. Aquens. 258 l. 17 (a. 1243) omnium spiritualium -orum, que tam pro vivis quam pro defunctis . . . <in> nostro cenobio frequentantur, plenam ipsi (Conrado) fraternitatem concessimus (sc. abbas). **β cultus, ministerium (Dei) – Dienst (für Gott)**: WETT. Gall. 9 ad maius -um Christo propitio sanus factus est. **e philos.**: ALBERT. M. metaph. 1,2,7 p. 24,79 -a . . . liberalia sunt, quae

non utilitati alicuius operati quaeruntur gratia, sed exercentur propter seipsa. *f. anat.*: ALBERT. M. animal. 1,382 dexter (sc. *ventriculus cordis*) ... occupatur in attractu nutrimenti et -o, quod exigitur ad illud. 3 *examinatio, inspectio* – Prüfung, *Durchsicht*: LEG. Wisig. 2,1,10 aliene gentis legibus ad -am (exerciti aut, -um *var. l.*) hutilitatis inbui permittimus et optamus. Ps. BOETH. geom. 500 si qua obscura intervenerint, diligenti lectorum -o adinvestiganda commitemus. 520. *al.* 4 *labor, afflictatio* – Mühsal, Qual: a *in univ.*: LIBER diurn. 106 p. 139,19 quia ... in saeculo -um tribulationis est *eqs.* HERM. IUD. conv. 6 p. 90,3 hos (sc. *monachos*) ... per varia laborum -a ... legalium observationum via currentes miserabiliores ... censebam. *fatigatio* – Anstrengung: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 55,32 cum vivant (sc. *aves non domesticae*) in laboribus et exc-is *eqs.* b *excruciatio* (apud inferos) – Höllenpein, -strafe: HRABAN. hom. II 10 p. 153^D aliud est victum per piscationem quaerere, aliud telonei lucris -a augere (Greg. M. in evang. 1,24,1 pecunias).

**exercitivus*, -a, -um. *ad exercitium (corporis) pertinens, gymnasticus* – die (Leibes-)Übung betreffend, Turn-: ALBERT. M. eth. I 583 p. 502,51 interserit (sc. *philosophus*) ... exemplum de 'a' disciplina. v. et p. 1570,60.

exercito, -avi, -atum, -are. *depon.*: l. 33,40. *usu absol.*: l. 29; *medial.*: l. 28,37,54; *refl.*: l. 43; *intrans.*: l. 56sqq.

I *trans.*: A *exercere* – (ein)üben, ertüchtigen (*medial. et refl. i. q. exerceri* – sich ertüchtigen): 1 *gener.*: a *spectat ad exercitationem corporis*: REGINO chron. a. 805 p. 65,32 imperator ... ad ... montem profectus ibi venationibus -tus est. WIDUK. gest. 3,40 -andi gratia venationem agens rex in loco (sc. *versatur*) *eqs.* b *spectat ad formationem animi*: ALDH. ad Acirc. 6 nostrae exercitationis sollicitudo ... centenas enigmatum propositiones componere nitebatur et velut in quodam gymnasio prima ingenio rudimenta -ari cupiens *eqs.* CONR. MUR. summ. 27,24 *quidam* -ando ingenium ... litteras ... lectitando ... boni fiunt prosatores usu cotidiano. *medial. i. q. discere* – sich bilden (*iron., ut vid.*): IDUNG PRUF. dial. 1,389 ego aequanimiter audire volo talia cupiens -ari per ea. 2 *medic. (c. sensu gymnice movendi; 'Gymnastik machen')*: PAUL. AEGIN. cur. 109 curare ... hos (sc. *infirmos*) convenit -antes (3,22,28 γυμνάζοντες) et fricantes studiose caput et faciem et oculos. 3 *rhet.*: ALBERT. M. top. 8,3^{capit.} qualiter dialectica est ad -andum. 8,3,1 p. 520^b,26 si ad syllogismum disputandum ad nullum alium habemus, ad nos ipsos tamen sic -are nos habebimus. B *excolere, facessere, inhibere* – ausüben, (eifrig) betreiben, zur Anwendung bringen: WANDALB. mens. 88 tum philomela suos -at impigra cantus. EPIST. Laens. 56 tuam exhortor dilectionem, quatinus ... ad tornamentum ... venias una mecum ... affectum militare ... contra eos (*miles novos*) -turus. UDALSC. Conr. 8 -atur visitacionis mutuae (sc. *inter episcopos*) frequentia. BERTH. RATISB. 7 p. 39,35 qui ... eam (*gratiam*) -at, multum potest proficere in bono, et abundantior plus datur. p. 40,15. C *medial. i. q. vexari* – sich quälen: EPIST. Teg. II 189 p. 221,29 meditatus sum nocte et -bar (-bor *cod.*) incessabiliter pre omni concupiscentia in dilectione tua.

II *intrans. (usu milit.)*: A *c. sensu se formandi i. q. exercitationem perficere* – exerzieren: CHRON. Salern. 71 dum ... princeps ... cum non paucis ex Salernitana urbe foras ad -andum deveniret *eqs.* 76 p. 73,28 qui (*princeps*) dum ibidem moraretur atque ... sepperime -andum cum suis iret *eqs.* 94 p. 95,9 dum ... ibi degeret *Sico* atque cum iuvenibus terre illius creberrime -ret. B *expeditionem facere, proficisci* – zu Felde ziehen, marschieren: 1 *in univ.*: COD. Karol. 2 p. 478,13 quia contra ecclesiam sanctam Dei eiusque populum peculiarem non -amus. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 35,32 angelus Domini percussit centum octoginta quinque milia Assyriorum ... in circuitu Hierusalem -antium. 2 p. 36,2. LEG. Lang. p. 221,19 ubi volueritis -are in alia ducata pertinencia ducatu vestro ... per terram nobis subiectam. 2 *remissius i. q. militare* – Kriegsdienst leisten: CAPIT. reg. Franc. 48^{uit.} qualiter ordinavimus ... ut de ultra Sequane omnes -are debeant. 99,7 de liberorum hominum possibilitate: ut iuxta qualitatem proprietatis

-are debeant.

adi. exercitatus, -a, -um. *usu subst.*: l. 13. *callidus, doctus, consultus, catus, peritus* – geübt, unterrichtet, kundig, geschickt, erfahren: 1 *in univ.*: GODESC. SAXO fragm. p. 65,3 quod ('Enchiridion') senex ... ingenio -issimo ... conscripsit Augustinus. THANGM. Bernw. 27 p. 771,14 Leo ... episcopus ... fandi ... copia -us *eqs.* LAMB. TUIT. Herib. 1,7 p. 164,4 et sic erga ipsos (*languentes*) -iores (exercitationes *var. l.*) eorum ministros (sc. *fideles suos*) faciebat. HELM. chron. 49 p. 98,10 Adolfus ... vir ... -issimus. *al. v. et p. 1568,52.* 2 *spectat ad artem bellicam sim. i. q. (bello) assuetus, probatus* – (kampf)erprobt, tüchtig: NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 86,5 cum ... aliquantisper demoratus fuisset -issimus -issimorum Francorum Karolus *eqs.* RUOTG. Brun. 40 quibus (*Nordmannis*) in piratico latrocinio non sunt alii -iores. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,17 Ianua civitas in navalibus preliis satis -a *eqs.* *adv. exercitate*. 1 *callide, cate* – recht gut, geschickt: ADO VIENN. Desid. (PL 123,435^C; a. 870) Desiderius ... in gremio ... matris ecclesiae -e profecit. 2 *facete, molliter* – amutig, geschmeidig: EKKEH. bened. I 33,12 effera saltatrix (*i. Salome*) necis eius (*Iohannis*) adest operatrix: huic iurat Herodes dare, quæque petat, quia gymnice (gloss.: -e) saltat.

exercitor, -oris *m.* qui negotium exsequitur – Betreiber eines Geschäftes, Reeder (t. t. iur. de eo, ad quem obventiones et reditus navis perveniunt; de re cf. RE Suppl. XII. 1970. p. 365,10sqq): CLEM. IV. registr. 668 p. 689,25 licet -r pro magistri (sc. *navis*) delicto ... teneatur interdum ignorans *eqs.*

exercitualis, -e. *locut. clipeus -is i. q. turma militum* – Heerschild (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 530sq.): GESTA Ern. duc. I 3,311 quod ei (*duci*) tributarii facti sunt auriti et clipeos -es ei dare promiserunt. cf. *exercitalis.

exercitum v. 1. exercitus.

**exercituo*, -are. (exercitus) *partic. praes. usu subst. i. q. miles* – Krieger: CHART. Burgenl. I 470 p. 315,28 (a. 1265) quando ... contra regem Boemorum ... invasorem regni nostri manifestum omni multitudo -ancium nostrorum nos moveamus (sc. *Béla rex*).

1. *exercitus*, -us *m.* (-um, -i *n.*: l. 48,49) *script. et form.*: *exce-*: l. 51,54. *adde* THIETM. chron. 4,50. *saepius*. -cet-: l. 47. -rti-: l. 52. p. 1575,23. *al. sing.*: *gen.* -ui: l. 48,54. 55. *abl.* -o: l. 49,50. 56. *al. plur.*: *acc.* -uos: l. 58. -ta: l. 48,49. *abl.* -ebus: l. 47. *confunditur c. exitus*: p. 1575,32.

στρουτός, *classis* – Heer, Armee: 1 *proprie*: a *strictius de coetu militum, numero armatorum*: a *in univ.*: CHRON. Fred. 4,78 p. 160,15 haec -us ... ad patriam fuerunt repediti. 4,78 p. 160,1 decem docis cum -cetebus. COD. Karol. 2 p. 477,30 mittentes *reges* ... plura -a. 74 p. 605,15sq. dux -ui nefandissimi ... qui ... ab ... -o factus est rex. 80 p. 613,2 -a emittere. 50 ANNAL. Laresh. a. 795 p. 36,23 rex cum -o. ANNAL. Mett. I a. 692 p. 14,13 -ui (exc-*ui var. l.*) ... precepto dato, ut *eqs.* REGINO chron. a. 873 p. 106,16 -um (-titum *var. l.*) colligit Carolus. CHRON. Salern. 45 Radechis, cum ... aderet sibi aliquam partem -ui *eqs.* CHRON. Ved. p. 691,1 exc-um colligere. CATAL. reg. (MGLang. p. 493,27) post perditione -ui eius (*Henrici*). CHART. Tirol. 571 cum toto ... -to. *persaepe. usu plur. i. q. copiae, turmae* – Truppen: CATAL. com. Capuan. (MGLang. p. 500,41; s. XI.ⁱⁿ) venit Ugus marchio cum suos -uos. CHART. Lux. IV 263 p. 361,17 nos ... comes in dictis villis habemus -us et equitaturas, quae gallice ... 'os et chevalies' nuncupantur. β *de classe navali, viribus maritimis* ('Flotte', 'Seestreitkräfte'): CONC. Karol. A 44^A p. 477,5 civitatem nostram obsedit et n a v a l i -u circumdedit tyrannus Thoma (DIPL. Karoli III. 17 p. 28,22. HEINR. LETT. chron. 19,2 p. 123,1 cum -u magno n. 19,5 p. 127,28 navalem. *al.*). ANNAL. Ianuens. IV p. 51,6 cum -us galearum nostrarum ... navigarent *eqs. al.* γ *de agmine cruce signatorum* ('Kreuzfahrerheer'): CHART. Burgenl. I 34^a (a. 1096) cur ... -um Dei viventis interemistis (sc. *rex Ungarorum*). HIST. de exp. Frid. I imp. a. 1189 p. 25,4 in ipso Christi et sancte crucis -u vigeat ... concordia. ACTA imp. Winkelm. I 151 p. 127,30 nisi succurratur -ui christiano tam celeriter quam potenter *eqs. saepe*. b *latius de satellitibus procerum sim.*

[Konstanciak]

(‘Gefolge, Entourage’): STEPH. Wilfr. 24 p. 218,13 enumerans *abbatissa* ... innumerum ... -um sodalium regalibus vestimentis et armis ornatum. VITA Amand. (MGMer. V p. 442,8) omnem eius (*regis*) -um (circumstantem *add. A2*) ... Amandus ... replevit gaudio. FORM. Flav. 43 p. 481,26 dilectet monachis ... pro vita ipsius (*sc. regis*) et filiorum eius vel -u et omni populo ... supplicare. *al. 2 in imag. et translate: a de anim.: a de turba, multitudine hominum*: BONIF. epist. 73 p. 150,15 congregato -u femineo flagellatam eam (*adulteram*) mulieres per pagos ... ducunt. TRANSL. Viti 22 incredibilis ... -us (numerus *var. l.*) utriusque sexus. SYLL. Sangall. 3,9,1 salve, lactans -us, flores sanctorum martyrum (*de innocentibus infantibus*). FROMM. carm. 19,20 nanorum -us. THEOD. AMORB. Bened. II 2 p. 260,42 cum ... maximus monachorum -us ... conflueret *eqs.* CONST. imp. I 70 p. 118,33 cum ... episcoporum conventus nec non et optimatum -us ... congregaretur *eqs.* YSENGRIMUS 2,311 duo sunt -us uni (*cf. notam ed.*). *al. v. et vol. I. p. 529,52. de (per Europam) migrantibus i. q. populus, gens – Volk, Stamm*: WIDUK. gest. 1,18 p. 28,8 cum quaedam mulieres in -u suo (*sc. Gothae ducis*) rerum veneficarum arguerentur, requisitae sunt ...; a poena ... abstinuit, ab -u tamen omnes eiecit. 1,26. *β de caelesti militia, sanctis, angelis*: ORD. iud. Dei B 10,4^e p. 665,9 sanctus Dominus Deus -uum (-titium *var. l.*). CAND. FULD. Eigel. II 17,14 caelestia ... agmina sanctorumque ... -us omnis. THIETM. chron. 4,63 omnis militia caelestis -us. DIPL. Karoli M. 230 (spur. s. XII.²) aliquid de cadauca substantia, quam nobis abundanter impertitus est -uum Dominus *eqs.* ALEX. MIN. apoc. 5,11 p. 84,20 ita erit, ut caelestis et terrestris -us laudem acclamet Domino. *al. v. et p. 1570, 70. confunditur c. exitus*: RADBERT. psalm. 3,383 quarum (*virginitatis et viduitatis sanctae*) sancta societas prima est acie<s> in exitu (-u *ci.*) regis sic ascendens ‘quasi aurora’ novi diluculi. *γ de animalibus*: FRUTOLF. chron. a. 1091 quorum (*vermiculorum*) tam infinitus extitit -us, ut *eqs.* ALBERT. M. animal. 8,118 hoc ... animal (*sc. marinum*) dicunt congregari simul in -u, quando vident lupum marinum *eqs.* 8,159. 8,162. *b de rebus: α in univ.: RUP. TUIT. off. 9,7 l. 857* territus (*sc. servus bonus et fidelis, i. homo*) interrogationum -u necesse est, diffidat simplicibus ... responsionibus. inc. 2 p. 442,26 cum per turres et interturria videretis (*sc. fratres*) appropinquantibus ... insanos -us flammam *eqs.* *β de finibus, agris sim. i. q. habitaculum, sedes, pagus – Siedlungs-, Stammesgebiet, Gau*: TRAD. Frising. 661 p. 557,12 (a. 843) tradidit Baldricus ... proprietatem, quam haberet in -u Baiouuariorum in locis nominatis (*antea: in finibus Baiouuariorum*). CHART. Westph. I 87,11 quicquid hereditatis ... habuit *vir nobilis* in villis ... Gledabiki, Hiridechessun ... aut in omni orientali -u. VITA Meinw. 46 quicquid hereditatis iure suscepit *sanctimonialis* de suis heredibus ... in -u Angariorum et in -u Orientalium ..., ecclesie ... in proprium dedit (*sim. 42 in -u Asterliudi et in pago Herthega. 49 in omni orientali -u*). *al. 3 meton.: a militia, servitium militare – Kriegs-, Heeresdienst*: ROB. TOR. chron. a. 1169 p. 518,32 quos (*homines*) ... fecit rex liberos de -u et multis aliis ad fiscum pertinentibus. ACTA imp. Böhmer 168 p. 156,31 tenebuntur *Perusini* ... -um, qui dicitur hosta, facere. GISLEB. MONT. chron. 14 p. 24,19 quatuor ... sunt mansure libere, que comiti talliam vel exactionem seu angariam aut -um non debent (*sim.*). CHART. Lamb. Leod. 425 p. 519,16 ab omni tallia et ... -u domini episcopi). ACTA imp. Winkelm. I 196 p. 174,32 donamus ... districtum ... cum fodro, banno, successioneibus, -u ... et cum omni honore *eqs.* 245 p. 225,20. *al. b gesta belli, bellum – Krieg(shandlung)*: *α in univ.: DECRET. Frision. A p. 49,14* si vir pugnat in -us pace, tunc emendat *eqs.* CHART. Tirol. 552 p. 33,1 de ... dampnis datis a parte episcopi tempore -uum. *β de detrimento i. q. vastatio, depopulatio – Verheerung*: CHART. Eberb. 100 p. 192,28 (a. 1217) ut ecclesia in Ebyrbach singulis annis ... V talenta ... persolvat, omni -us, grandinis, frigoris ... exceptione cessante (*sim.*). CHART. Rhen. med. III 692 excepto grandine et -u. *al. c de itinere militari i. q. expeditio – Heerfahrt, Heereszug: α in univ.: ANNAL. regni Franc. a. 745* in eodem anno nullum fecerunt *Carlomannus et Pippinus* -um (expeditionem REGI-

NO chron.). DIPL. Otton. I. 372 p. 510,37 qui (*presbyteri*) nobis in -u milicie in Calabriam servierunt. TRAD. Teg. 35 Maganus ... in Poemiam profectus est in -um. CONST. imp. I 211,3 ut, quociens ostem vel expeditionem aut -um facere voluerint *consules eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 106,37 preceptor ... potest habere duos fratres ... , quando fuerit in -u vel in castris. *al. β de exodo populi Israel*: ORD. coron. imp. 2,8 quam (*gratiam*) Abraham in holocausto, Moyses in -u, Elias in eremo ... meruit (*item 8,16*). Konstanciaik

- 10 **2. exercitus** v. exerceo. **exeredatio** v. exheredatio. **exereditatio** v. exheredatio. **exeredo** v. exheredo. **exeretatio** v. exheredatio. **exereto** v. exheredo. **exero** v. exsero. **exerpo** v. exserpo. ***exers** v. *exsers. **exertatio** v. exsertatio. **1. exerto** v. exserto. **2. *exerto** v. *exsarto. **1. exertus** v. exsero. **exertum**, **2. exertus** v. exsartus. ***exes** subst. (*orig. inc., ni cohaeret c. assis; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 160sq. 189. XXV. p. 1294sq., spec. 1298b*) *vatillum pistorium, fornacale – Back-, Ofenschau-fel*: SUMM. Heinr. A 25,381 -s vel misellius, ouenscuzzil. B 6,44 -s ouenscuzzil vel misellius. GLOSS. III 370,54 St.-S. -s ouenscuzil, misellius idem (*add. cod.*). **[exeseror v. exsecror.] exessus** v. exedo. **exestim-** v. existim-. **exestu-** v. exaestu-. **exetra** v. exedra. ***exfabrico** v. *effabrico. ***exfaidus**, -i m. (*ex et *faidus*) *compositio inimicitiae, satisfactio, ‘faida’ – Fehdegeld, Buße*: DIPL. Merov. I 141 p. 356,31 sic ei (*sc. filio rei absentis*) fuit iudecatum, ut in -o et fredo solidos quindecim pro ac causa fidem facere debirit. **effectus** v. effectus. ***exfeodo**, -atum, -are. (*ex et *feodum*) *feodo privare – aus dem Lebensverhältnis entlassen, verstoßen*: CHART. Basil. A I 399 (a. 1249) inde (*sc. traditione contra dominos facta*) fuerunt *nobiles* -ti et exheredati, et quidam eorum mortem crudeliter et debitam passi fuerunt. ***exfestucatio**, ***exfestuco** v. *effestucatio, *effestuco. **exfibulo**, -are. (*fibulā*) *solvere, discingere – (von der Schnalle) lösen, aufhaken, entgürten*: GLOSS. II 385,9 St.-S. -at ingurta (*ingusta b*). 464,66 -at ungurta. 569,70 -at discingit, idest ingurta. *ibid. al.* **exflagitatio**, **exflagito** v. efflagitatio, efflagito. **exfluo** v. effluo. **exfodio** v. effodio. **exfornicor**, -atus sum, -ari. *fornicari – huren, Unzucht treiben (loci spectant ad Vulg. Iudas 7)*: GLOSS. I 797,14 St.-S. -tae verhuorode. RUP. TUIT. trin. 22,16 l. 1157 hoc urbium numero, quae anos aureos ... reddiderunt, universitas illorum significatur, qui quinque corporis sensibus prius -ti, postea ... peccata ... bonis operibus redemerunt. OLIV. hist. Hieros. 2 Sodomite et Gomorreii ... homines pessimi Deum ignorantes -ti et ... facti sunt in exemplum ignis eterni. ***exfortio** (-cio), -avi, -are. (*ex et *fortiare; cf. ital. sforzare, francog. vet. efforcier; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 729*) *vi auferre, eripere – gewaltsam wegnehmen, entwenden*: CAPIT. reg. Franc. 18,7 quicumque homo super suum patrem ... aliquid abstraxerit aut -verit, ... triplititer componat. *v. et p. 858,51.* ***exfortium** (-fur-, -cium), -i n. (*ex et *fortia; cf. francog. vet. esfort; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 727*) *potentia, auxilia, vires, accessio virium – Streitmacht, (Verstärkungs-)Truppe, Entsatz*: HONOR. III. registr. 231 vos taliter preparatis (*sc. dux*), quod ... -um, quod terre vestre magnitudinem deceat, exercitui christiano impendere valeatis. CONST. imp. II 116,6 -um (*ex fortuitu corr. in exercitum 1*) expectantes (*sc. exercitus christianus*). ANNAL. Plac. a. 1270 p. 545,22 de quorum (*Mantuanorum*) adventu Veronenses premoniti cum eorum insidiis toto -urcio insultum in eos facientes. *saep. evocati – Aufgebot*: ANNAL. Ianuens. III p. 50,14 videntes ... Alexandrini, quod totum suum -cium (-um *var. l.*) fecerant et quod ad effectum, que intendebant, non poterant ducere ..., circa compositionem ceperunt intendere. **exfossus** v. effodio. ***exfracticus** (ecphr-), -a, -um. (ἐκφρακτικός) **1 adi. i. q.**

purgativus, diaphoreticus, aperiens – *öffnend, 'entstopfend'*: URSO element. 6 p. 186,27 est . . . res amara et ex substantia per siccitatem adiuta enfractica et ex caliditate per siccitatem incitata -a. 2 subst. neutr. i. q. medicamentum purgativum, diaphoreticum, aperitivum – 'entstopfendes' *Medikament*: GLOSS. Salern. p. 12^a,27 -a: aperitiva. THEOD. CERV. chirurg. 4,6 p. 182^A apponantur ecph-a non multum calida.

exfrango v. effringo.

***exfraxis**, -is f. (ἐκφραξις) *apertio* – *Öffnung*: GLOSS. Salern. p. 12^a,26 -is: apertio.

exfrons v. effrons.

***exfructicor**, -ari. *usum et fructum tenere* – *den Nießbrauch haben*: DIPL. Karoli III. 188 p. 316,18 (spur.) nisi ipse episcopus suam tertiam partem sanctimonialibus feminis sponte . . . reliquerit et licenter uti et -ari permiserit.

exfugo v. effugo.

exfumigo, -atum, -are. *pass. i. q. recedere, exhalare* – *sich verflüchtigen, verdampfen*: MAPPAE CLAVIC. 146 p. 217,28 -to argento vivo. 292.

exfundo, -atum, -are. *fundo privare, disvestire* – *des Grundbesitzes berauben*: CHART. Ital. Ficker 225 p. 31,40 (a. 964) ut ipse (puellae) . . . terris -tae fuissent et ei (comiti) legibus pertinerent pro pars publica. *refl. i. q. decedere* – *sich entäußern*: LEG. Lang. p. 412,35 si censiles homo . . . voluerit -are se de ipso fundo.

***exfurcium** v. *exfortium.

***exguardium** (exquardum), -i n. (francog. vet., prov. vet. esgart, esgard; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 512^b et Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 1067sq., spec. 1069) *arbitrium* – *Schiedsspruch*: CONST. Melf. 3,19 dominus potest de eo, quod tenet *vassallus* ab eo, per -um (es'gard', exquardum *var. l.*) eum dissasire.

***exhabitatio**, -onis f. *destitutio* – *das Verlassen*: ACTA imp. Böhmer 1098 (a. 1247) processum . . . vicarii . . . inter Asenses et Albenses super -e Plancarascii habitum, bannum . . . emissum . . . duximus approbanda. SABA MALASP. chron. 2,5 p. 130,16 qui (comes) . . . obsidionis instancia superbiam montis . . . per extreme desolationis et -is excidium . . . edomuit.

***exhabito**, -atum, -are. (ex et habitare) *vacuefacere, habitatoribus vacuare* – *von Bewohnern räumen, evakuieren*: CHART. Ital. Ficker 434 p. 445,36 (a. 1260) postquam . . . castrium . . . homines seu commune Matelice -ari mandaverint et ipsius castri hominum habitationem in Mathelicam transferri. SABA MALASP. chron. 2,6 p. 132,13 quem (montem) . . . -ari fecerat imperator. 10,2 p. 345,2 terram . . . depopulat princeps et mandat -ari (inhabitari V) et sine yncolarum habitatione dimitti.

adi. exhabitus, -a, -um. *desertus, (habitatoribus) vacuus* – *verlassen, unbewohnt, leerstehend*: HIST. Lunaclac. 218 non habitatores illic servire priores, . . . sic funditus adnichilatum undique predatum, virtutibus -um. ACTA imp. Winkelm. I 920 p. 696,45 inventum est casale Campuli -um pertinere ad dominium . . . Pali. 488 p. 408,22 multa castra . . . -a fuerunt, quorum incolae desertis locis propriis . . . ad fortiora oppida se transtulerunt.

1. exhabundans v. exabundans.

[2. exhabundans v. ex et abundo. *adde ad vol. I. p. 68,5*: SCHOL. Boeth. mus. 3,1,278 ex h-i (exhabundanti *ed.*) et superaddendo prosequitur.]

exhact v. exact-. **exhaered** v. exhered-.

exhaeres v. exheres. **exaggeratio** v. exaggeratio.

exhalatio (exa-, -cio), -onis f. *confunditur c. exaltatio*: p. 1578,4.14. 1 *proprie de actione exhalandi, exspirandi, segregandi*: a *evaporatio* – *das Verdunsten*: ALBERT. M. animal. quaest. 17,1/3 p. 290,37 post decoctionem et humiditatem -em apparet vitellum siccum. b *exspiratio* – *das Aushauchen*: VULF. Marc. I 11,2 imminenti extremi halitus exa-e. CHRON. Reinh. a. 1215 p. 585,26 ante anime exalac-em. c *secretio* – *Absonderung*: RECEPT. Dilling. (Sudhoffs Arch. 40. 1956. p. 164,7; cod. s. VIII.) vene . . . non habent exalac-em atque naturalem purgationem. URSO qual. 370 per eorum (umorum) exa-em . . . fit . . . cutis discoloratio. d *fuga* – *das Entwei-*

chen, Verflüchtigung: TRACT. de aegr. cur. p. 83,24 naturalis calor propter sui per pores exa-em debilitatus. GEBER. summ. 72 p. 547 in mutatione non stante, sed potius diminuite per -em (exaltationem *var. l.*). *al. 2 meton.*: a vapor, halitus –

5 *Dunst, Ausdünstung*: HONOR. AUGUST. imag. 1,68 nebula fit, dum humide exa-es vaporaliter in aera trahuntur. ALBERT. M. meteor. 1,1,6 p. 9,23 est . . . locus inferior calidus ex ipsis vaporibus elevatis et -bus, quae calida sunt. 4,3,18 p. 284,20sq. quibusdam . . . 'ignitis' et urentibus 'igne est -o (p. 387^a,25 ἐκ-κρσις)', quae 'halitus' aliquando vocatur, quae -o est segregatio partium subtilium *eqs. animal. 5,33 quae (genera muscarum) . . . nascuntur ex exa-bus aquae. ibid. al. v. et p. 1421,21.*

excrementum – *Ausscheidung*: ARS med. 5 p. 422,3 exa-es (exaltationes *ed. [sim. add. p. 149,37]*; cf. *ed. U. Stoll, Das Lorschers Arzneibuch. 1992. p. 66,[2],5 exa-es*) . . . in nobis sunt decem, quorum prima ventris *eqs. b exitus* – *Ausgang, Öffnung*: ALFAN. premn. phys. 28,5 p. 136 si flammam quis operuerit vase aliquo -em (PG 40,709^B διαπνοήν) non habente, extinguet eam offocans in lucerna. GLOSS. Roger. III 598 cum

20 spiritus et humores non habeant bonam exa-em. I A 3,17 p. 686,35 si . . . ruptum esset sifaq, non apparet ampulla iuxta ventrem, cum ventositas haberet liberam exa-em.

***exhalativus**, -a, -um. *in nebulam, vaporem dissolubilis* – *in (Wasser-)Dampf auflösbar*: ALBERT. M. meteor. 4,3,18 p. 285,87 'aqua . . . est . . . -a (p. 387^b,8 ἀτμιστόν).'

exhalo (exa-), -avi, -atum, -are. *depon.*: l. 59. *partic. praes. usu adi.*: l. 48; *subst.*: l. 53,54.

1 *trans.*: a *efflare, exspirare, emittere* – *aushauchen, ausdünsten, aufsteigen lassen, von sich geben* (in imag.: l. 32,59):

30 PETR. DAM. epist. 102 p. 121,7 videre . . . lacum . . . piceos . . . faectores . . . antem. GERHOH. (?) tract. II 7 quid nebula cordis humani . . . molestius -are posset? CHART. Walkenr. 331 p. 332,35 que (loca) de se domestici fumi vaporem exa-rent. *al. locut.* -are spiritum *sim.*: HUGEB. Willib. 3 p. 91,19 ultimum vitae suae exa-bat spiritum. RUOTG. Brun. 45 p. 49,9 spiritum -vit (exa-, exilavit *var. l.*). VITA Bonif. II 1 p. 91,21 exalavit (sc. occisor) vitam. THIETM. chron. 7,3 p. 400,22 neptis mea . . . animam (add. supra lineam) -vit. *saepe. b in vaporem convertere* – *verdunsten*: RUP. TUIT. trin. 1,26 l. 976 ad temperandum caeli fervorem aquae de mari . . . -tae glomerantur. ALBERT. M. veget. 2,32 calore -ante plurimum humidum. c *absorbere* – *aufsaugen*: RECEPT. Donauesch. 78 malagma hydro-

35 picis . . . aptum: . . . exalat (-at *ed.*; cf. *Galen. ed. Kühn. XIII. p. 258 absorbet [ἀναπίνει]*) humorem ex alto. 2 *intrans.*: a *proprie*: a *emanare, effugere* – *entweichen, abziehen, aufsteigen*: VITA Liutg. I 32 fumus evaporans in faciem illi exalavit (-vit *var. l.*). CONSTANT. AFRIC. coit. 9,5 alii, cui habundat exalans (-ans, superexalans *var. l.*) fumus acutus. CONR. HILD. ad Hartb. p. 196,25 ex quo (Vesuvio monte) . . . infra decennium semel solet exalare. MAURUS progn. 42 p. 50^b,41 propter calorem aeris aperientem poros colera in fumum resoluta exalat. ALBERT. M. veget. 1,157 esse dicuntur *fungi et tuberes* quaedam plantaliter -antia et evaporantia ex aliis plantis.

50 animal. 6,23 sicut et alia vaporabiliter -antia ex aliquo. *al. b animam efflare, mori* – *das Leben aushauchen, verscheiden, umkommen*: THIETM. chron. 6,46 in Christo -vit antistes. RYCCARD. chron. a. 1228 p. 152,14 in ipsis cruciatibus exalare. v. et l. 38. b *translate*: a *evanescere* – *(wirkungslos) verhallen*: AMALAR. off. 3,18,5 ut non -ent (-etur *var. l.*) verba imposita (sc. diacono benedictione) . . . signo crucis . . . munitur diaconus. b *surgere, evolare* – *sich erheben, fortfliegen, in die Höhe fliegen*: HEIRIC. Germ. I 264 effugit et tenues -at daemon pulsus in auras. VITA Cunib. C 4 p. 366,1 de sepulchro cum lucida exalans nebula . . . evanuit columba.

45 **exhaurio** (exau-), -hausi, -haustum, -ire. *usu medial.*: p. 1579,57; *refl.*: p. 1579,51.

1 *exanclare, eximere, amovere* – *heraus-, ausschöpfen, herausnehmen*: A *proprie vel in imag.*: 1 *strictius*: HRABAN. hom. II 80 p. 302^C fides . . . omnes de corde . . . vitiorum sentinas . . . -it. EPIST. Hann. 101 p. 169,8 Pater a fundo cordis tui -at abyssum corruptionis. BERENG. TREV. myst. (PL 160, 1010^D) malitiae veneno a cordibus eorum (*virorum*) . . . -to.

BERTH. RATISB. serm. 4 p. 28,33 fluctus per sentinam intrat, sed diu intrando et non -endo submergit navem. *al.* 2 *latius*: a *egerere* – *herausschaffen*: CONR. MEND. Attal. p. 145,35 -bant *sorores* terram secus fenestram. b (*evaporando*) *secernere* – (*durch Verdunstung*) *ausscheiden*: MAURUS phleb. p. 21^a quae (*sinistra manus*) melancholicum humorem extrahit et -it. URSO element. 3 p. 112,26 farina cum liquore laxativo confecta . . . , -to . . . liquore recepta *eqs. ibid. al.* B *translate*: 1 *tollere, expiare* – (*hinwegnehmen, sühnen*): RADBERT. corp. Dom. 21,61 pro nostris -endis . . . delictis. PETR. DAM. epist. 40 p. 484,14 quod . . . sacerdotis benedictio . . . -ret, quicquid viti per hereticum . . . influxisset. *al.* 2 *effundere* – *verschwenden*: HEINR. WIRZ. cur. 945 sic dotes natura suas -sit in illis (gloss. W: i. nepotibus). 3 (*abunde*) *ad se attrahere* – (*im Übermaß*) *für sich gewinnen*: VITA Norb. I 16 magnis . . . conviviorum apparatibus . . . ad seducendum benivolentiam auditorum, (II 79 p. 1312^A benevolentiam eorum ad seducendos eos) -bat *Tanchelinus haereticus*.

II *exinanire, vacuefacere, exsiccare, ebibere, exsorbere* – *leeren, leermachen, auslaufen lassen, austrinken, -saufen*: A *strictius*: 1 *proprie vel in imag.*: ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 86,19 ut Rheno flumine ab equis illorum (*sc. multitudinis*) -to ipse (*Karolus rex*) per aridum alveum . . . esset transiturus. THEOPH. sched. 2,6 p. 41,24 donec vasa -as. CHART. Wirt. V 1574 p. 332,7 quod ipsam (*ripam*) non -ant *domini* pro piscibus capiendis. TRACT. Garsiae 468 Pisanus . . . respiciens lagenam penitus -tam. HEINR. WIRZ. cur. 150 sic -it *tercia* (gloss. W: *sc. procuratoris*) bursa duas (gloss. W: i. ambarum parcium). *al. v. et l. 67. p. 1332,7. de phlebotomia*: MAURUS phleb. p. 13^a ipse . . . partes inferiores et superiores bene -rentur. 2 *translate*: a (*ex*) *colere* – *bestellen, bearbeiten, 'ausbeuten'*: GESTA crucig. Rhen. 3 p. 36,19 dum propter agros -endos foderetur. b *purgare* – *reinigen (von)*: WOLBERO cant. 3 p. 1143^C praedicatione ab omni scoria . . . falsitatis -ta. c *diripere, exuere, nudare* – *arm machen, aussaugen, berauben*: CONC. Karol. A 50^D,53 p. 646,16 quibus (*calliditatibus feneratorum*) pauperes -untur et paupertati addicuntur. EPIST. Teg. I 46 his . . . omnibus -te sunt nostrae patrie civitates. VITA Winn. 18 (MGScript. XV p. 777,26) dum . . . eam (*sc. mulierem caecam*) . . . medicorum manus . . . rebus, quae inopi fuerant, -sisset. VITA Theog. 1,14 cumque iam -tus (-tis i) viribus, quippe qui esset noctis profundae pervigil, putaretur. ACTA imp. Winkelm. I 936,1 p. 711,8 de insufficiencia sinus eorum (*fidelium nostrorum*), quem sic exaurire . . . necessitate compellimur. *al.* d *defatigare, consumere, conficere* – *erschöpfen, ermüden, schwächen, verzehren, zunichte machen*: POETA SAXO 2,66 patriam rex . . . cum . . . inpugnans vires -erit eius. TRACT. Garsiae 473 sententia Romana -sit hominem. GESTA Mett. cont. I 5 p. 547,8 in reditu suo evacuata omnia et . . . -ta (*exhausta a. corr. i*) invenit *episcopus*. CARM. Bur. 29,27 si te medullitus exsiccatur penitus -as, ut febrias. ACTA imp. Winkelm. I 922 quantumcunque . . . Liguria . . . exauriat curas nostras. SABA MALASP. chron. 10,26 p. 369,24 qui (*pontifex*) . . . totam decimam . . . in subventionem regis . . . -erat. *saep. v. et l. 41. medial. i. q. exarescere, deficere* – *versiegen, sich erschöpfen*: ALMANN. Niv. 5 (MGMer. V p. 163,19) ut . . . numquam sit elemosine sue sudor exaustus. e *extorere* – *ausdörren*: TRACT. Garsiae 233 gutture -to (*exau- var. l. ed. Sackur p. 430,24*), arescente lingua, ore . . . exsiccato. f *finire* – *beenden*: LAMB. TUIT. Herib. 1,9 p. 177,5 clericus mendicans venit Coloniam, ut per eum suam -ret i n o p i a m (2,17 p. 238,17). g *consummare* – *vollenden*: RADBERT. Matth. 2,3102 in quo . . . visu magnum nobis fidei exaustum est sacramentum, per quod . . . intelligimus, qualiscumque sit officii huius minister, quod hic est solummodo, qui baptizat. h (*funditus*) *enarrare* – (*erschöpfend*) *auslegen*: OTLOH. quaest. 2 p. 64^A impossibile est maris abundantiam ita -iri, ut quidquam videatur minui; . . . magnitudo sapientiae eius (*Dei*) disputatione nulla ita valet comprehendere, ut quidquam patiat -iri. VITA Herm. Ios. 49 p. 703^D liber Cantici Cantorum diversorum expositionibus pene penitus est -tus, hoc modicum tamen . . . a te . . . est necessarium -iri. i *dimovere, seponere* – *abtragen, weg-, aufräu-*

men: RUD. TRUD. gest. 1,10 p. 234,20 fila argentea et vix iam 'clauso vespere Olympo' (*cf. Verg. Aen. 1,374*) -tus denario- rum acervus quam plurimos in recipiendo . . . custodes fatigabant. B *remissius i. q. haurire, potare, (ab)sorbere* – *trinken, einsaugen, in sich aufnehmen (fere in imag.)*: VITA Sigir. 3 (MGMer. IV p. 608,32) corde sitibundo exauriens, quod audierat. CARM. biblioth. 5,48 quod (*dogma*) -sit *rex Salomon* de te (*sc. Sapientia*). HILDEG. vit. mer. 2,32 l. 572 ubi eas (*scripturas*) magno desiderio -unt *homines fideles. al.*

10 *adi. exhaustus*, -a, -um. c *gen.*: l. 13,15. *usu subst.*: l. 24,25. 1 *privus, expers, denudatus* – *ledig, entbehrend, beraubt, bar*: WOLFHER. Godeh. I praef. p. 169,13 numquam deerunt . . . emuli, sed quanto huiusmodi periciae -iores, tanto . . . in reprehensione lupiniores. ARNOLD. RATISB. Emm. 1 p. 1002^B facies . . . pallida et sanguinis -a. METELL. exp. Hieros. 1,244 castellum . . . civibus -um. CHART. Turic. 1440 p. 146,36 si . . . argentum michi . . . non fuisset persolutum, penitus essem destructus et rebus meis -us. *al.* 2 *fatigatus, confectus* – *erschöpft, entkräftet*: VITA Heinr. IV. 13 p. 42,31 homines et equi -i . . . alimentorum penuria . . . viribus deficiebant. CHART. Mog. A I 251 p. 156,2 (*spur.*) a decrepitis et -is senioribus adhuc in carne spirantibus. OTTO FRISING. gest. 1,21 p. 35,14 suis (*sc. regis militibus*) . . . inedia -is quiescere volentibus. GESTA Ern. duc. I 2,13 -is requies . . . procurabatur. CONR.

25 MEND. Attal. p. 135,1 gurgis . . . -um . . . absorbit. *al.* 3 (*e*) *mortuus* – *er-, abgestorben, tot*: VITA Aniani 5 (MGMer. III p. 111,2) intuens cadaver . . . sine spem -um. RATHER. quadrag. II 29,497 cum -a ubique crederetur *haeresis*, consopita potius apparuit (*spectat ad Aug. soliloq. 1,11,19*). 4 *ad inopiam redactus* – *verarmt*: BALDER. Alber. 21 multum -us (*exhaustus cod.*) propter . . . expensas, quas in guerra fecerat comes. 5 *absolutus, perfectus, expletus* – *vollendet, fertig, vollkommen*: WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 17 -i tenuis farrago libelli. EKKEH. IV. pict. Mog. 143 Isaac (gloss.: filium dilectum) -um (gloss.: perfectum) mihi, mando, cremes (*sc. Abraham*) holocaustum (*sim. bened. I 31,85*).

subst. exhaustum, -i n. (*cf. ThLL. V/2 p. 1411,66sq.*) 1 *haustus* – *Trunk*: HROTSV. Theoph. 14 quo . . . ipsius . . . mentis . . . rigaret *pontifex* agellum de sophiae rivis . . . ; cumque pio satis exhausti puero foret ipsi *eqs.* 2 *confectio, absolutio* – *das Vollenden, Vollendung*: EKKEH. IV. pict. Mog. 147 sat (gloss.: foret), pater, -i (gloss.: perfectionis et sumptuum), nisi victima abest holocausti.

**exhauritor*, -oris m. *qui exhaurit, consumptor* – *einer der aufbraucht, Verzehrter*: HINCM. coll. 3 p. 121,4 nos . . . cum hoste collecta parrochias circumuis et non iam tantum praedicatores verbi Dei, quantum exactores et -es oblationum fidelium presbiteris commissarum videmur.

**exhaustibilis*, -e. *consumptioni subiectus* – *der Auszehrung, dem Schwinden unterliegend*: ALBERT. M. sent. 4,44,7 p. 554³,7sq. quidquid -e est fame et restituibile refectione cibi, substantia corporis manente una et eadem, illud est caro nutrimentalis; multa caro hominis sic est -is et restituibilis.

55 *exhaustio* (exau-), -onis f. *excidium, eversio, destructio* – *Zerstörung, Vernichtung*: MIRAC. Bav. 1,7 (1,17) quia sepe dictus locus (*i. coenobium Gandense*) neglegabatur . . . , ipsae murorum reliquiae . . . operiebantur vepribus, mansitque inibi . . . miserabilis -o (*exau- var. l.*) desolationis.

1. *exhaustus* (exau-), -us m. *consumptio* – *Aufzehrung, Vernichtung*: FLOD. annal. a. 923 p. 18,10 depopulatus est *Heinricus* . . . , quod inter Rhenum et Mosellam interiacet, gregum . . . abductione ac ceterarum opum -u (*exhaustu var. l.*; inde RICHER. REM. hist. 1,48).

2. *exhaustus* v. *exhaurio*.

65 *exhereditatio* (exe-, -cio) *vel exhereditatio* (exe-, -hae-), -onis f. *script. -reta-*: l. 70.

actio exheredandi, hereditatis abrogatio – *Enterbung*: 1 *strictius de -e heredis legitimi*: EDICT. Roth. p. 39,8 de -tatione (*exe-tatione, exhereditate var. l.*) filiorum. LEX Raet. Cur. 17,10^{tit.} de exeretatione (*exeredacione var. l.*) liberorum. PAUL. BERNR. Greg. 91 p. 528,12 quod . . . pater comminabatur eis (*liberis*) exhaeretationem, si *eqs.* 2 *latius*: a *de priva-*

tione vel possessionis vel feodi vel iuris (hereditarii): **a** in univ.: CHART. Basil. C II 206 (a. 1276) quod in huiusmodi donatione in lesionem vel -dacionem filie sue (sc. donatricis) ... nichil ageretur. **de poena**: INNOC. III. registr. 2,1 p. 5,15 nec huius severitatis censuram orthodoxorum ... -datio filiorum quasi ... miserationis pretextu debet ... impedire. ALBERT. M. sent. 2,30,1 p. 497^b,30 pater in filio iure temporali punitur per exsilium vel per exhae-tationem filii. CONST. imp. II 158,8 si reos lese maiestatis in personis eorum et suorum liberorum -datione dampnamus. **β c. notione depositionis**: GESTA Camer. cont. II A 266,4 ad pontificis ... -tationem. 416,2 qui (comes) de sua timens ... -tatione. **γ c. notione expulsiōis**: CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1181 p. 419,31 ut super ... imperatorem propter ducis Saxonie -dationem secum ducerent exercitum rex Francorum et comes Flandrensium. HIST. peregr. p. 123,32 si vestrum quispiam dominum suum terrenum videat exterminii sive -dationis iniuria molestari. OLIV. epist. 5 p. 305,21 legem Christi servantes nullatenus diu dissimulare possunt suas iniurias et -tationem. **al.** **b de renuntiatione feodi**: CHART. Rhen. med. I 571 p. 629,27 (a. 1152) de castro exire et eius potestatem absque eorum -datione nobis (sc. archiepiscopo) dare debent comites, ita quod finita guerra ad castrum tamquam ad suum feodum redeant. CHART. Sigeb. 66 p. 148,35 promiserunt heredes se nobis (sc. abbati) ... composituros, in quantum ... absque -datione sua eis liceret. **c de imminutione, damno**: CHART. Westph. VII 922 p. 412,17 (a. 1256) quod hoc (sc. concordatio) non verget in -dacionem ecclesie Paderbornensis (CHART. Rhen. inf. II 480 p. 269,39). **d de direptione, expilatione, depopulatione**: CONST. imp. II 224,13 (a. 1240) ad extremam interemptionem nostram et manifestam -dationem in p e r i i persensimus ipsum (papam) temporaliter proslire (II 62 p. 53,34). **al.**

***exheredator vel *exhereditor**, -oris m. qui hereditate privat – einer der enterbt: OLIV. hist. Dam. 18 Saphadinus ... -dator (-tator, -dator et peremptor var. l.) fratruelum, (exhereditorum fratrum var. l.) suorum et usurpator regnorum Asiae, mortuus est (inde GESTA crucig. Rhen. 6 p. 42,21 -dator et peremptor fratrum suorum). CAES. HEIST. mirac. I 12,13 p. 325,31 erat ... dux tyrannus immanis, tam nobilium quam ignobilium -tator.

***exhereditas**, -atis f. hereditatis abrogatio – Enterbung: EDICT. Roth. 167 capit. cod. Vat. p. 7^b,36 de -em filiorum. v. et l. 53 p. 1580,69.

exheredo (exe-, -hae-) vel **exheredito** (exe-), -avi, -atum, -are. script.: exeret(o): l. 52. -redet(o): p. 1582,7. usu refl.: l. 71; intrans.: l. 69,70.

I hereditatis iure privare, hereditatem adimere, rebus hereditariis exuere – enterben, des Erbes (Erbs) berauben, den ererbten Besitz nehmen: A proprie: 1 publ. et iur.: a in univ.: LEG. Lang. p. 39,9 nulli liceat sine certis culpas filium suum -tare (exe-tare, exeredare var. l.). LEX Raet. Cur. 2,17,1 si mulier ... aliquis de suos infantes exeretare (-dare var. l.) voluerit. FORM. Sangall. II 14 ut nequaquam -tare me, (exhereditate mea var. l.) praevalent fratres mei. VITA Meinw. 136 p. 70,12 filios uterinos ... -dare. persaepe. **b (allodio, beneficio, feodo [hereditario]) eximere – (eines [Erb-]Lebens) entheben**: CHART. Mog. A I 382 (a. 1092) ego Noth serviens sancti Albani accepi uxorem de familia sancte Marie ...; dolens ... ne -darentur (sc. liberi) predio meo eqs. LAUR. LEOD. gest. 2 p. 492,11 hunc (Godefridum) ... imperator ... comitatu huius urbis, quem a praedecessoribus suis tenebat, ... in curia sua -daverat. ALBERT. STAD. chron. a. 1225 comes pro tanto facinore ... principum sententia ab omni iure usque in quartam generationem -tatur (-datur var. l.). saepe. v. et p. 1576,34. **refl. vel intrans. i. q. se abdicare, refutare, amittere – Verzicht leisten, sich entäußern, verlieren**: TRAD. Reichenb. 2 (Quell ErörtBayerGesch. XXXVIII/1. 1991. p. 9,36; c. 119/27) qui (ministeriales) ... alienas uxores ducendo de sua potestate -dando decesserint (inde 4 [p. 16,43] qui ... per aliena matrimonia -dassent). CHART. Rhen. med. I 645 p. 703,16 accusatus colonus ... iure se de ... bonis ecclesie -ditasse. **2 usu communi i. q. (hereditate) depellere – (aus dem ererbten Besitz)**

vertreiben: WALAHFR. Gall. 1,16 p. 297,2 inveniens me (sc. spiritum immundum) apud Brigantium commorantem ... -davit (-tavit var. l.). VITA Leb. 6 p. 794,11 rex ... , qui ... vos (sc. Saxones) bellis fatigabit, in exilium adducet, -tabit (-dabit var. l.) vel o c c i d e t, hereditates vestras, quibus voluerit, tradet (THIETM. chron. 7,46 -taret vel occideret). HUGO FLOR. act. 10 p. 388,23 rex Medanicum Galerannum devicit et -davit. p. 388,29 qui (Willelmus) a Normannis -redatus (cf. HUGO FLAV. chron. 2 p. 402,39 pulsus). VITA Eberh. Commed. 13 p. 65,34 ne vos (sc. uxor filique haeretici morientis) ... exhaeredemini. **al.** **B in imag. vel alleg.**: MIRAC. Adalh. 2,1 (MG Script. XV p. 863,6; c. 1100) quia ... amicitia sepe -datur, ... inter filios eorum (regis et comitis) fedus ruptum est amicitiae. EPIST. Hann. 5 p. 23,9 beatitudinis ... predio ... -tari. ALBERT. M. sent. 3,18,11 p. 326^a,26 cum Christus ... sit unigenitus sui, pro nullo suo actu exhaerendum eqs. **C translate i. q. privare, prohibere, defraudare – benehmen, bringen (um), vorenthalten**: **1 in univ.**: ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 478,21 si se (sc. Heinricum regem) Deus privaret fructu ventris sui et humana prole -daret. CHART. Argent. I 55 ne iure lege contraditis ecclesia nostra ... -daretur. CHRON. Gozec. 2,2 palatina comitia adhuc infantulum (sc. filium palatini comitis occisi) -davit comes consanguineus. **al.** **2 de privatione vitae i. q. exstirpare – ausrotten**: ROLAND. PATAV. chron. 3,7 p. 45,31 alii ... dicebant talem congregacionem fuisse factam, ut una parcius fuisset -data, cum multi occulta arma tulissent. **3 de amissione hereditatis vitae aeternae i. q. damnare, recidere – verdammen, verwerfen**: HEINR. AUGUST. planct. 1809 -dati sunt plures fonte renati.

II pass. de praedio i. q. herede carere, liberari, redire – frei werden, heimfallen: TRAD. Patav. 717 (c. 1180/1200) si contigerit predium ... -dari, ... in usum fratrum ... cedere debebit.

adi. exheredatus vel exhereditatus, -a, -um. **1 desertus, hereditibus carens – verlassen, ohne Erben**: GALB. Karol. 4,4 desolatum est regnum imperii illius (Heinrici imperatoris) et sine herede -datum. VITA Adalb. Wirz. 7 p. 26,9 inveniens ... hereditatem paternam fere -datam, ... se ipsum cum omni patrimonio ad cenobium ... transtulit. **2 privus, expers – ledig, entbehrend, bar**: DIPL. Merov. 69 p. 175,39 (spur. s. XIIⁱⁿ) ego rex ... -tatus ... propriis filiis. CHRON. Ratisb. (MG Script. XXX p. 1490,10) si ... reges ... spe -dati deficerent. **al.**

subst. exheredatus vel exhereditatus, -i m. qui exheres est – einer der ohne ererbtes Gut ist, Enterbter (de re v. H. Mitteis, Lehnrecht u. Staatsgewalt. 1933. p. 166): CONC. Karol. A 36,6^{capit} p. 262,1 de orfanis et -datis subveniendis. app. B 3 p. 297,33 de orphanis et -tatis. **ibid. al. v. et p. 220,64.** **exheres** (exe-, -hae-), -edis. **usu subst.**: l. 64. **hereditate exclusus, abdicatus, heredio, patrimonio carens – erblos, vom Erbe ausgenommen, enterbt, des ererbten Gutes verlustig**: **1 proprie: a in univ.**: FORM. Marculfi 2,17 l. 23 heredes ... meus vos (sc. coniugem et filios) esse volo, ... relequi heredis exe-is (-is var. l.) sent. LEX Saxon. 62 nulli liceat traditionem hereditatis suae facere ... , ut heredem suum -em faciat. TRAD. Frising. 626^a p. 534,15 episcopus ... noluit eos (sc. nobiles viros possessores coloniarum) per omnia hereditate privare nec -es facere. **al.** **b de poena**: DIPL. Otton. I. 331 quoniam Cuonradus et Eberhardus, qui illud (monasterium) ... possidere visi sunt, -es et illegales sunt adiudicati. EPIST. Worm. I 58 omnes clericos ... exleges et -es efficere. DIPL. Heinr. III. 51 p. 65,46 quicquid ... a comite Herimanno -e mortuo ... iniuste detentum. DIPL. Heinr. IV. 301 ut, sicut periiuri infamia sunt inimici regis exleges, ita bonorum suorum omnium fiant exhe-es. **2 alleg. de damnatis (cf. l. 27)**: HONOR. AUGUST. cant. 5,2/3 p. 435^A si exhae-es per malitiam feceris (sc. ecclesia) cohaeredes meos (sc. Christi) per gratiam.

exhibeo (exi-), -ui, -itum, -ere. **script.**: eri-: p. 1585,4. exsi-: p. 1583,14. exeb-: p. 1583,8. -hyb-: p. 1585,17. -band(us): CONC. Merov. p. 80,19 (var. l.). -bimur, -bitur: p. 1584,46.69. depon-: p. 1583,71.1585,21. **usu absol.**: p. 1583,37.1584,15.1585,35; **medial. et refl.**: passim; **mediopass.**: p. 1585,63; **intrans.**: p. 1585,51. **struct. notabiliores**: c. acc. pro dat. rei: p. 1584,46. c. praep.: apud: p. 1585,46. contra:

p. 1584, 23. cum (pro erga; cf. vol. II. p. 2089, 205qq.): l. 53. super: p. 1584, 3. partic. praes. usu subst.: l. 59.

I c. sensu copiam, praesentiam faciendi: A pro-, adducere, arcessere, sistere – vorführen, erscheinen lassen, beibringen, (vor)stellen (medial. vel refl. i. q. venire, adesse – erscheinen; interdum additur in praesentia, praesentem [se]): 1 obi. homines (interdum usu publ. et iur., e. g. l. 8.11): CONC. Merov. p. 83, 14 neve laico ... clericum in saecolare iudicio leceat exhibere (exibere, -ere, exire var. l.). p. 210, 18. DIPL. Ludow. Germ. 72 turba ... subclamat ..., qui vestituram prius haberet, ... testes -ere ...; episcopus testes -uit. EGILM. epist. p. 362, 1 ut accusatores in praesentia -rentur. SERMO nat. virg. 6 (add. K secundum inscriptionem) ex partibus orientis -tus ... Clematius ... basilicam ... restituit (item 7. PASS. Ursulae 17 [exs-inscriptio; cf. notam ed. et ThLL. V/2. p. 1416, 54]). ACTA civ. Wism. B 2781 Sybernus ... excessit in eo, quod -uit se ad testimonium, quod non vidit. saepius. 2 obi. res: a gener.: a in univ.: OTFR. carm. 1, 34 super ... tecta cadentis audit clerics et plausum codicis -ti. B pro-, afferre – mit-, herbeibringen: LEX Sal. Karol. 100, 2 quae (sc. res) de casa patris mei -ui (sc. vidua). CONST. Constant. 116 pater imagines ... apostolorum per diaconem suum -eri (exiberi var. l.) praecepit. CHRON. Mont. Ser. a. 1216 p. 190, 4 eos (fratres excommunicatos) rogabant prior et praepositus, ut scopam secum pariter -rent. Y laudare – anführen, zitieren: ARBEO Corb. 24 p. 216, 2 -bat testimonia Pauli. d procreare, gignere – hervorbringen, erzeugen: BENED. Frising. 7 ut actibus bonis fructum exhibeat (-ant var. l.) sanctitatis. GEBER. summ. 41 p. 374 si ... posuerit (sc. artifex) multam rei sublimande quantitatem in parvam fornacem, ignem elevationis sufficientem non poterit -ere. b publ. et iur.: a proponere – vorlegen: TRAD. Scheftl. 439^a (a. 1263) universis, quibus presentes (sc. litterae) fuerint -te. CHART. Raitenh. 337 p. 270, 18 procuratores ... -uerunt procuratorium in hec verba: 'eqs.' al. absol. c. sensu testificandi: CHART. Brand. B I 85 (a. 1258) canonicos ... procuratores ... contra nobiles viros ... super iniuria ... constitutos ad petendum, narrandum, -endum ... transmittimus (sc. archiepiscopus). B offerre – an-, feilbieten: DIPL. Otton. I. 209 p. 288, 23 quam (proprietaem) nobis in concambium -uit episcopus. ACTA civ. Rost. A I 1, 73 p. 44 Henricus emit a Goswino ... aream unam ...; cum ipse vult vendere, debet ei exhibere. CHART. Hall. 353 p. 325, 20sq. de vino ad vendendum ... -to et ... de re singula ... ad vendendum -ta dabitur unus nummus. CHART. ord. Teut. (Thur.) 329 si bona vendere voluerit (sc. possessor), illa nobis debent prius -eri et post hec ... sororio suo, qui illa potest comparare. Y reddere, restituere – herausgeben: CHART. Tirol. notar. I 434^a (a. 1236) petit ... Iacominus ... a ... Ropreto ..., ut exhibeat coram eo warnaciam unam (sim. 435).

B in effectum dare, ostendere, prae se ferre, praestare – (nach außen) zeigen, bezeigen, zu erkennen geben, äußern, erweisen, an den Tag legen: 1 in univ.: LULL. epist. 141 Dominus benignitatem suam tecum -uit (exhibuit a. corr. 3). AGIUS vita Hath. 9 maiorem humanitatem nemo poterat -ere. RUOTG. Brun. 2 p. 3, 27 aliud ad oculos hominum, aliud ad testem cordium -bat. ALFAN. premn. phys. 1, 37 p. 12 purissimae existentes fortissimum -bant plantae effectum (cf. PG 40, 516^A εἶχον τὴν ἐνέργειαν). OTLOH. prov. H 20 honor Deo -tus -entes aeterna gloria dignos facit. saepe. 2 refl. c. acc. praed. vel medial. c. nom. praed. i. q. se praebere (aliquem) – sich erweisen (als; expressius c. notione demonstrandi: l. 64): FORM. Morb. 22 p. 335, 17 vigilantioris se debet (sc. regina) ... -ere (et ibere cod.). TRAD. Frising. 435^c se ipsum absacitum tribus diebus et tribus noctibus -bit clericus. DIPL. Heinr. III. 134 p. 170, 11 pater noster Conradus ... fauorem se -uit. AMARC. serm. 3, 327 sese qui mente quadrum exhibet. HEINR. LETT. chron. 2, 1 difficilis ... ad eundem -etur abbas. CHART. Eichsf. 320 prompti ... debebimus -eri. persaepe. c. adv. (cf. ThLL. V/2. p. 1427, 445qq.): DHUODA lib. man. 3, 4, 41 in omni negotio utilitatis regiae potestati ... prudentius te -eri (-ere P) satage. 3 declarare, confirmare – erklären, versichern (usu publ. et iur.): CHART. Raitenh. 67 p. 65, 25 (a.

1207) quam (salinam) ... predecessoris nostri ... privilegio eis confirmatam nobis (sc. archiepiscopo) -uerunt fratres. CHART. ord. Teut. (Thur.) 38 p. 39, 2 super hoc specialiter nobis -entibus nos ... taliter convenisse, quod eqs. cf. et p. 1583, 64. 4 c. notione exsequendi: a exercere, agere, facere – ausüben, -führen, tun, tätigen, unternehmen (absol.: l. 15): TRAD. Frising. 386^a (a. 817) ut ... episcopus, quicquid placuisset, et potestatem haberet -endi. 434^b licentiam petiturus presbyter Romam pergendi habere, quod minime ... episcopus denegationem -uit. WALAHFR. Wett. praef. p. 302, 7 visionem ... versibus ... exemplare coactus sum; ... nulli hoc ut placeat, -o (exibeo var. l.). THEGAN. Ludow. 20 p. 208, 20 sacrum ministerium. RIMB. Anscar. 38 p. 73, 39 Dominus ... -uit, quod fidelibus pollicitus est. VITA Cunib. C 1 ut ... vilia -ret. THIETM. chron. 1, 20 sicut velis -eri pro te. MANEG. c. Wolfh. 16 p. 79, 1 ut -ret (sc. Christus) sententiam, complevit litteram. CHART. episc. Halb. 1107 abbatissa omnibus eis, qui ipsam ... incusarent ... , fecit iustitiam -eri. al. usu publ. et iur.: TRAD. Frising. 374 p. 319, 6 (a. 817) renovavit vir nobilis priscam, quam olim exhibitam habuit, traditionem (408. sim. 490). b in malam partem i. q. committere – begehen: DIPL. Ludow. Inf. 57 p. 184, 28 pro culpa infidelitatis contra nostram serenitatem -ta. c observare – befolgen, beherzigen: DHUODA lib. man. 3, 4, 1 admonitio erga seniores tuos -enda. d (e)dicere, profiteri – (aus)sprechen, 'ablegen' (usu publ. et iur.): THEGAN. Ludow. 44 p. 236, 8 aut tunc aut nunc falsum iudicium -uisti (sc. Ebo episcopus; sim. 45 erga patrem humanior ... sententiam). THIETM. chron. 6, 67 post sacramentum regiae potestati -tum (OTTO FRISING. gest. 1, 8 p. 24, 9. sim. 1, 21 p. 35, 31 hominum ... cum sacramento fidelitatis). e c. acc. dupl. i. q. efficere, reddere – machen (zu): THEGAN. Ludow. 52 Hlutharius ... fideles patris sui ... martires exhibuit. DIPL. Loth. II. 21 quatenus ... istos (fideles suos) ... sibi devotiores -at rex. ANTIDOT. Glasg. p. 102, 14 iocundissimum cibum exhibebit antidotum. al. f refl. i. q. se gerere – sich betragen, handeln: CHART. cell. Paulin. 77 (a. 1252/54) ut ... frater tanquam alii plebani illius dyoceseos in omni iure se sciat -turum. 5 remissius i. q. imitari – sein, aussehen (wie): GESTA Ern. duc. I 2, 195 a pedibus sursum colotenus homines ... conspiciabantur (sc. natio); quod ... ab humeris supra erat in ... capitibus, grues ... -bat.

C dare, praebere, suppeditare, (com)parare, navare – bereitstellen, zur Verfügung stellen, besorgen, beschaffen, zukommen lassen, reichen, geben, leisten: 1 strictius: a gener.: a in univ.: VITA Richar. 4 (MGMer. VII p. 446, 17) ut ligna ignem (igni p. corr. 1) quantum plus -itur, tantum eqs. LULL. epist. 128 p. 266, 1 cuius (beatae Mariae) fama -tum -ere debuerunt feminae palliatae (HROTSV. prim. 509. al. sim. WALAHFR. carm. 21, 31, 1 servitium. al.). WILLIB. Bonif. 2 p. 9, 14 lectionis ... divinae operam ... -uit. RIMB. Anscar. 35 p. 68, 24 quae (pigmenta) ipse (sc. familiaris) conscripta ... post obitum eius quibusque legere volentibus -uit. ALFAN. premn. phys. prol. 12 p. 3 philosophorum -buntur ad manum sententiae. saepe. B dedicare, dicare, consecrare – darbringen, stiften, widmen: PASS. Flor. 3 diis libamina -ere. CAND. FULD. Eigil. II 17, 109 illuc (sc. ad basilicam) ... quos (pannos) ... Ercanbertus ... -uit. HRABAN. carm. 30, 2 has tabulas, senior, ... percipe ... , quas tibi devotus iunior -uit. ORD. coron. imp. 17, 36 ad oblationem summo pontifici -endam. al. Y refl. i. q. se dedere – sich widmen: STATUT. ord. Teut. p. 129, 37 qui (famulus) ... se tibi, ... Deo, desiderat -ere. d apparare, instruere – 'ausrichten': CHART. Rhen. med. I 97 (a. 861/84) cuius (viri) anniversarium obitus diem te (sc. Erkanfridam) ... in servicio fratrum nostrorum exhibuisse ... manifestum est. ibid. iterum. RIMB. Anscar. 26 p. 57, 6 cui (regi) convivium -ens (exi- var. l.) dona, quae potuit, obtulit. OTTO FRISING. gest. 2, 27 peracta victoria rex a Papiensibus ... triumphum sibi -turis invitatur. e subdere – ausliefern: LIBER hist. Franc. 35 p. 303, 8 ad tormenta valida exhibimur (sc. regina adultera et Landericus). b eccl. i. q. largiri – erteilen, spenden: IULIAN. TOLET. Wamb. 4 benedictionis copia exhibetur. THIETM. chron. 4, 71 indulgentiam -ere. CHART. Raitenh. 122

p. 110,33 colonis ... sacramenta -antur a parrochiali ecclesia. *al. c publ. et iur.: a de praebendis sim. i. q. concedere, tribuere – einräumen, gewähren*: FORM. Bitur. 18 p. 178,28 ut consolationem de substantia huius seculi ... eribuisse *germanus* (cf. *notam ed.*). EINH. Karol. 1 p. 3,15 cum praeter ... precarium vitae stipendium, quod ei praefectus aulae ... -bat, nihil ... possideret *Hildricus rex*. CHART. Rhen. med. I 110 p. 116,5 ut ego ... annuatim ... de farina modia X ... ad pastum unum fratribus ... exhibendum ... procurare studeam (sc. *vir illustris*). TRAD. Teg. 2 pro ... monachica (sc. *annona*) usque ad terminum vite ... sibimetipsi (sc. *matronae*) -enda. 296 ut quisque successor eius (*camerarii*) duo exinde (sc. *de praediis*) servicia fratribus ... annuatim -at. *al. de iuribus sim.*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 257,9 ducatum conductum -ere pape (*sim*). HELM. chron. 99 p. 194,31 conductum). ANNAL. Plac. a. 1269 p. 533,19 noluerunt (sc. *pars Brixensium*) sibi (sc. *domno Bossio*) transitum -ybere. *al. β de censu i. q. (ex)solvere – abliefern, -geben, entrichten*: FORM. Senon. I 35 p. 201,6 quod fiscus noster ... -ere poterit (*item* p. 201,18). DIPL. Ludow. II. 54 p. 173,22sq. dum ea -ent *gastaldiani* in ipso sancto loco, quae *gastaldiis* ... soliti fuerant -eri (-ere *var. l.*). DIPL. Zwent. 18 p. 51,2 qui (*equi*) ... ex eodem episcopo ... nostris ... debent ... -eri conspectibus. *γ tradere – übertragen*: CHART. Eichsf. 280 (a. 1239) comes domum ... , sicut ei -ta fuit, ecclesie Maguntine -bit. *δ (scribendo) conficere, edere – ausstellen, auffertigen*: TRAD. Ratisb. 33 (a. 847/63) placuit d u a s c a r t u l a s uno tenore conscriptas -ere (49. 56 d. k. *sim*. 53 d. cartas). DIPL. Heinr. I. 12 p. 49,11 quatenus conscriptiones et praecepta ab antecessoribus nostris ... monasterio ... exhibita (*inde* DIPL. Otton. II. 26 edita) nostra ... confirmatione roboraremus. CHART. Brixin. 112 litteras tam nostras quam ... preceptorum -tas ... sigilli ... appensione fecimus roborari. *ε absol. i. q. donationem facere – eine Zuwendung machen*: DIPL. Otton. I. 271 si imperialis providentia ... sanctis locis libenter -ere contendit (*ex dipl. Hug. et Loth. 28 [ed. L. Schiaparelli. 1924. p. 86,3]*). *2 latius: a subi. homines: α deferre – vorschlagen, antragen*: THIETM. chron. 1,8 p. 14,1 unctionem ... a Herigero archiepiscopo -tam ... non desideravit *Heinricus*. 7,50 si quid boni vellet *imperator* sibi (sc. *Bolizlavo*) -ere (*exi- a. corr.*). *β in malam partem i. q. imponere – auftragen, auferlegen*: CONC. Merov. p. 165, 16 custodie diem dominicam; ... nemo sibi (sc. *servo*) talem necessitatem exhibeat (-at *var. l.*), quae *eqs. b subi. res: α quaerere, afferre – erwerben, eintragen*: THANGM. Bernw. 14 p. 764,51 hoc (i. *benignitas*) ... illis (*ancillis Dei*) apud omnes gratiam -bat. *β conferre – 'bieten'*: DIPL. Ludow. II. 33 p. 134,32 quicquid ... congruens refectio exhibuerit. BERTH. chron. B a. 1076 p. 252,8 ut ... viam in se glaciale -rent *fluvii* ... itinerantibus. *intrans. i. q. existere, esse – bestehen, sich bieten*: DIPL. Karoli III. 181 p. 302,16 (*spur.*) de quibuscunque fluminibus facultas -uerit, ... damus potestatem deducendi aquam.

II singularia quaedam: A c. sensu alendi i. q. sustentare – ernähren, unterhalten: CHART. Rhen. med. III 631 app. p. 482,9 (a. 1238) rogo (sc. *scholasticus*) ... , ut familiam meam in domo mea -ant usque ad tricesimum diem depositionis mee. *B c. sensu adhibendi i. q. uti – gebrauchen, an-, verwenden*: WALAHFR. Gall. 1,30 p. 308,20 accepta ... cruce et his, quae exequiis -entur (-bantur *var. l.*). *C mediopass. i. q. occupari – befaßt sein (mit)*: ALFAN. premn. phys. 41,11 p. 133 harum (*naturarum*), quae sunt absque materia, quaecumque ... sunt circa terrena, per communicationem ad homines circa operabilia -tae (PG 40,776C *καταγινώμεναι*), permutabiliores sunt ceteris. *D se abdicare – sich entäußern (usu refl.)*: DIPL. Merov. II 16 p. 97,15 nos (sc. *Karlomannus*) ... villam ... abbati ... visi sumus reddidisse et per nostram festucam nos in omnibus exhibuisse.

subst. exhibitum, -i n. vectigal, exhibitio – Abgabe: DIPL. Heinr. III. 187 ut nullus episcopus, dux, marchio ... monachos ... inquietare ... praesumat aut quicquam ab illis *exi-o* exigat.

ex(h)ibit v. exeo.

exhibitio (*exi-, -cio*), -onis *f. I de actione copiam faciendi: A perventio, adventus – das Auftreten, Erscheinen*: *1 gener.: a in univ.: THEOD. THEOL. Conr. 5 p. 217^b,32 cuius (antistitis) ... studio utraque provenit -o martiris, scilicet et de loco viliore elevatio et ad decentiorem translatio. ABSAL. serm. 25 p. 149^D illae patriarcharum -es, apparitiones angelicae, oblationes hostiarum ... , quae omnia Christum ... praefigurabant. ARNOLD. LUB. chron. 4,3 p. 165,28 ut ... regem sua -e honoraret comes. *al. b praesentia – Anwesenheit*: COD. Udalt. 242 p. 421,5 (epist. papae) ut ... pacem constituere valeat rex ... , per vestrarum personarum ... -em eundem viriliter adiuventis (sc. *archiepiscopi, abbates, clerici*). *2 theol. de incarnatione ('Menschwerdung')*: ALBERT. M. incarn. 2 p. 172,55sq. modus -is debet respondere modo promissionis; ... in promissione praecessit annuntiatio et sequebatur conceptus, ut patet in ortu Isaac, ergo similiter erit in -e, et sic necessaria est annuntiatio. *3 publ. et iur. i. q. praesentatio – Vorlage*: CHART. Raitenh. 163 (a. 1245) presentis ... instrumenti -e noverint universi, quod *eqs. B demonstratio, testimonium, documentum, signum – das (Her-)Zeigen, Bezeugung, Beweis, Äußerung (fere de rebus incorporeis; aliter: l.28)*: DIPL. Zwent. 17 si erga cunctos nostrae dominationi subiectos *benivolentia e* -em praebemus (CHART. Heinr. Leon. 67 p. 99,26 [*spur.*] *b. et libertatis*). DIPL. Conr. II. 192 p. 256,25 per ... mu<tu>e caritatis -em. CONST. imp. I 220 tuae (sc. *archiepiscopi*) fidelitatis -o, quam ... saepe experti sumus. HIST. peregr. p. 128,15 honoris -e. p. 143,37 indigni fastus -e. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 218,27 frequens -o tiratorum carnosum et non carnosum. *al. C actio tradendi, largitio – Übergabe, Darreichung (c. notione deditiois: l.33.34): 1 proprie: a gener.: α in univ.: CHART. eccl. Erf. 212 (a. 1217/27) cum ... litterarum -e. ALBERT. M. nat. bon. 353 fides ... est ... in custodia tori, in -e mutua corporis et in rerum propter onera matrimonii concessarum -e; ... mutua ... -o corporis est in redditione debiti. *β assignatio – Zuteilung*: WOLFHER. Godeh. II 27 p. 211,35 illos (sc. *fratres*) ... caritatis -em suscipere ... praecepit. ARNO REICHERSB. apol. p. 165,8 visibili invisibilis -e virtutis. *γ oblatio – Darbringung, Opfer*: THIETM. chron. 8,5 a ... muneris debiti -cione. *b medic. i. q. datio – Verabreichung, 'Gabe'*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 378^D ne stomachus magis infrigidetur post -em tragacanthi, detur vinum. MAURUS urin. II p. 11,18 fiat patienti sero eunti dormitum -o pigre (*item* p. 11,25). WILH. SALIC. chirurg. 1,47 p. 318^A per -em syrapi. *al. c eccl. i. q. collatio – Spendung*: DEUSD. c. invas. 2,9 (MG Lib. Lit. II p. 327,17) a fautoribus eius (*Photii*) episcopis excommunicatis ordinatos singulorum graduum instrumentorum -e in suis ordinibus recipit *synodus*. ALBERT. M. nat. bon. 34 p. 17,17 in -e debita sacramentorum. *ibid. al. d publ. et iur.: α in univ.: CHART. Rhen. inf. II 110 p. 60,30 (a. 1223) allodium ... cenobio ... obtulimus (sc. *Heinricus*) ... ius nostrum, quod sala dicitur ... , tam cespitis quam rami viridis *exi-e* conferendo. *β investitura – Verleihung, Leibe*: HIST. princ. Thur. 9 (ed. S. Tebruck. 2001; c. 1180) Ludewicum ... cum festiva vexillorum -cione ... extulit (sc. *rex [inde* CHRON. Reinh. a. 1130 p. 532,14). ANNAL. Erf. praed. a. 1250 p. 108,1). *γ solutio – Auszahlung*: FRID. II. IMP. epist. B 6 de stipendiorum -e. *δ traditio, donatio – Schenkung, Vergabung*: CHART. eccl. Werd. 38 (a. 1229) ut ... -o et concessio nostra ... maneat confirmata ... , sigillum nostrum ... huic pagine est appensum (*item* 44 p. 60,26). *ε concessio – Gewährung, Zugeständnis*: LEG. Wisig. 12,3,10 p. 437,25 si quis ... qualibet beneficiorum -e corruptus ... errores ludeorum celaverit. ANNAL. Altah. a. 1043 p. 33,1 venere legati Ungorum pacem ... reformare cupientes et proinde magnam -em regi promittunt, scilicet captivorum ... remissionem. CHART. Raitenh. 76 pro ... duplicium predecessorum nostrorum (sc. *episcopi*) -e privilegiorum. *2 meton. (usu publ. et iur.): a vectigal – Abgabe*: ACTA reg. Burgund. 6 concedimus ... ecclesie ... , quicquid ad forum civitatis ... <pertinet> ... , hoc est in fredis, ... in forathicis, in cunctis -bus. 80 p. 228,1 cum -bus et redibitionibus (CHART. Bern. I 460 p. 292). DIPL. Otton. I. 237 p. 329,23 concedimus ad ... coenobium ... omnem com-***

positionem et -em publicam ex omnibus manentibus ... monasterii (ex dipl. Hug. et Loth. 45 [ed. L. Schiaparelli. 1924. p. 138,12]; inde DIPL. Heinr. II. 130 p. 157,18. al.). DIPL. Otton. III. 207 p. 618,21 cum omni reddito et -e (ex dipl. Loth. 15 [ed. L. Schiaparelli. 1924. p. 285,8; exi- var. l.]; inde DIPL. Heinr. II. 75 p. 95,25. al.). al. **b summa** – *Summe*: EPIST. Worm. I 44 p. 81,16 si ... concesserit episcopus, ... devoveo illi libram dimidiam auri ...; si ... hec non sufficit -o, ... promissa augebo. **D exercitatio, exsecutio, functio** – *Ausübung, Verrichtung, Leistung, Vollzug*: **1 proprie**: **a in univ.**: WALAHFR. exord. 15 quae (oblationum praecepta) omnia cum legalium observationum umbris, licet evangelii veritatem sua praefiguraverint -e, tamen eqs. DHUODA lib. man. 3,4,12 ob fidem iubentis et digna exi-o famulo obedientis impleta est iussio. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 34 p. 46,10 officium ... sedula totius conaminis -e peregit frater. DIPL. Otton. I. 356 p. 489,12 ad ... operis -em. RUP. MEDIOL. Adalb. 1 effectuali -e ... augmentabatur. EKKEH. IV. cas. 28 post elemosinarum cottidianas et pedum lavacri -es. CONST. imp. I 326 per hominii -em (VITA Conr. Salisb. 5 p. 66,4). al. **b usus, actio** – *das Tun, Praxis*: EPIST. ad Wrat. 1 p. 388,1 (epist. papae) contra omnium predecessorum tuorum ... institutionem et -em. **c per-, effectio** – *das Vollbringen, (Be-)Wirken*: VITA Gang. I 11 (MGMer. VII p. 165,13) placuit divinae potentiae hunc sanctum suum virtutum -e (-em 3a) cunctis innotescere. I 14 (p. 168,2) ut nihil putent Deo placere, nisi quod eorum (signorum et miraculorum) -o commendaverit. UFFING. Ida 2,1 p. 482,42 intercepta pridem sanitatum -o ... rediit. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 66,32 miraculorum -o, quam nulla secta alia habuit unquam. **2 meton.**: **a opera, munus, officium** – *Dienst(leistung), Aufgabe, Pflicht*: FORM. Bitur. 17 p. 178,13 qualemque ... imperaveritis, obaedia sive caeterae -es a me vobis non differunt. CHART. ord. Teut. (Thur.) 8 p. 12,38 (dipl. Frid. II.) ad nostre administrationis spectare recognoscimus -cionem, quod ... nostre donacionis statuta ... communire tenemur. STATUT. ord. Teut. p. 14,10 de libertate et iurisdictione seu -cione (sim. p. 27,12 de libertatibus ordinis et iuris -cione). **b obsequium** – *Bereitwilligkeit, Dienstfertigkeit*: CHART. Eichsf. 428 (c. 1261) debitum cum omni -cione famulatum.

II de victu i. q. sustentatio – *Nahrung, Unterhalt*: HRABAN. hom. I 20 p. 40^D -em corpori petimus necessariam a Deo patre.

exhibitor, -oris m. **1 is qui affert, perlator** – *Vorzeiger, Überbringer* (tantum in iunctura -r praesentium; interdum c. notione possessoris, e. g. l. 48): CHART. episc. Hild. II 266 (a. 1228) -em presentium nuncium penitentium sororum ... ad vos transmittimus rogantes eqs. CHART. Sangall. A 953 ego ... decanus ... H. ... Murer et uxori sue ... -bus presentium ... unam decimam et unam scuobassam ... possidendas concessi. EPIST. Laens. 29 quatenus ... dextrarium ... mihi remittas per presencium -em. CONST. imp. III 75 p. 63,22 -em presencium ... habeatis ... favorabiliter recommissum. CHART. Turic. XIII 1609^a presencium -r et aportator. saepe. **2 instructor, apparator** – *Ausrichter, Organisator*: WALAHFR. exord. 32 p. 516,15 habet mundus ... ludorum -es.

***exhibitrix** (exi-), -icis f. *quae exhibet* – *eine die vorzeigt, Besitzerin* (usu attrib.: l. 58): CHART. eccl. Erf. 275 p. 150,22 (a. 1246) quatinus -bus (exi- a. corr.) presentium ... sororibus, cum ad vos venerint in promotione suorum negotiorum, velitis esse favorabiles. CHART. Austr. sup. II 413 legavi (sc. miles) Elysabeth praesentium -em ad altare beati Michaelis.

exhibitum v. exhibeo. **exhig-** v. exig-.

***exhilarabundus**, -a, -um. (exhilarare) *hilaris* – *heiter*: AGIUS vita Hath. 14 -a huc illucque per cellulam faciem vertens ... indicium dabat illuc eam oculis sequi, quo eum (sanctum Martinum) quasi deambulantem ... videbat.

exhilaratio (exi-), -onis f. *oblectatio, laetitia* – *Auf-, Erheiterung, Freude*: DONAT. Ermenl. 8 (MGMer. V p. 696,1) cum ad auram -is gratia deambulet. PAUL. AEGIN. cur. 58 p. 34,15 eos ... qui secundum principalem passionem cerebri melancholici sunt, ... curare ... secundum animam competenti exi-e (3, 14, 1 ἄμα τῇ ... θυμῷ) ... oportet. DECRET. Burch.

capit. 19,39 p. 944^D ut poenitentem ... magna -e sacerdotes suscipere debeant. ALBERT. M. eth. I 668 p. 572,37 potest dici gaudium quaedam -o animi ex delectatione percepta. al.

***exhilarativus**, -a, -um. *in hilaritatem evocans* – *heiter* (stimmend): CHRON. Reinh. a. 1208 p. 576,7 ad desideratam eius (regis) faciem totus mundus -am concipit memoriam.

***exhilaresco**, -ere. **1 intrans. i. q. hilarare, gaudere** – *froh werden, sich freuen*: EPIST. Meginh. 1 p. 192,12 cum ... mecum ipse per dulces fantasias -ere cepi. RUODLIEB X (XIII) 96 surgens canis -it. ALBERT. AQUENS. hist. 2,28 imperator ... plurimum in hoc fidelium triumpho -it. **2 trans. i. q. exhilarare, delectare** – *auf-, erheitern, erfreuen*: VITA Mariani 21 p. 370^D qui (potus) mentem -ret.

exhilaro (exi-, exyl-), -avi, -atum, -are. *script. exilatus*: l. 45. *struct. c. praep.*: ad: l. 38. de: l. 42. adde VITA Bonif. I 3. al. in c. abl.: l. 50.61. super: l. 36. *mediopass.: passim. partic. usu adi.: praes.: l. 30. al. perf.: l. 36.37. al.*

1 trans. i. q. hilarare, oblectare, laetiolem reddere, iucundum facere, consolare – *erheitern, heiter stimmen, froh machen, aufmuntern, erfreuen, trösten* (mediopass. i. q. *hilarare, laetiolem fieri, gaudere* – *heiter werden, ein heiteres Aussehen bekommen, sich freuen*): **A obi. res**: **1 strictius de vultu hominum**: PAUL. DIAC. Lang. 1,20 p. 58,11 simulat patientiam, vultum -at regis filia. WETT. Gall. prol. 33 ut ... in laude Christi -to iubare cordis sancti acta ... merear recitare. WIPO prov. 48 dormire non multum -at (exilaret var. l.) vultum. al. **2 latius**: OLBERT. Veron. 1 p. 842^F nunc pro qualitate vitae ipsum (mundum) laetis -at (sc. Deus), nunc tristibus moestificat. **B obi. homines vel eorum sensus**: **1 in univ.**: HRABAN. cruc. A 8,11 quae me promptum laus dabat -ans.

WALAHFR. carm. 52,5 -a (sc. beata Maria) tristes (WALTH. SPIR. Christoph. II 5,201. al.). 66,3,4 -a mentem (EPIST. Hildesh. 138. al. sim. CARM. potat. 7,3,2 cor. al.). DIPL. Frid. I. 399 audita ... promotione tua (sc. abbatis) exy-ti sumus.

2 **TRAD. Neocell. Frising. 36 p. 36,31 prepositus** ... super hac re adventus ipsorum (Wolfoldi et Heimrici) nimis -tus ... eosdem recepit. METELL. Quir. 43,28 paruit femina -ta monentibus. HIST. peregr. p. 152,3 terra ad tui spem -ta adventus ... exardescit desiderio te videndi. al. **2 c. colore quodam**: **a insolescere, lascivire** – *übermütig, ausgelassen, stolz werden* (usu mediopass.): GESTA Trev. cont. I 23 p. 196,27 qui (sc. Stephanus Mettensis episcopus) de pallii honore -tus ... ultra quam oportuit se extulit. WILH. RUBRUQU. itin. 2,10 cum aliqui volunt (sc. Tartari) facere magnum festum, ... illudunt ei ... retrahendo ciphum, donec bene fuerit -tus (ed.; exilatus pars codd.; exilaratus B [cf. ed. Michel/Wright p. 225,18]; *ni subest excitatus*) et bonum habeat appetitum, et tunc dant ei ciphum. **b adiuvare, opitulari** – *unterstützen, stärken*: DIPL. Conr. II. 67 p. 84,3 ubi ... eos (fideles) in precum eorum effectibus -verimus, eos ... servitio nostro praetiores effecimus.

CHART. Heinr. Leon. 136 (spur.) ex quo parentum mihi defuere solatia, vestris me (sc. ducem) beneficiis ... -astis. **c sensu reficiendi i. q. (cibo et potione) recreare** – *erquicken, bewirten* (de prandio in anniversario defuncti ministrato: l. 61): GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 174 vespera (sc. diei paschalis) ... peracta episcopus cum hospitibus et militibus ad suam aedem omnes -andos revertebatur. MIRAC. Huchberti 2,1 caecum illuminatum ... grater -vit (sc. praepositus) ... et ... apud se hominem retentum vestibus novis iussit indui. CHART. Rhen. inf. II 16 successor meus celarius non abnuat in anniversario meo fratres et sorores -are in vino eqs.

II intrans. i. q. laetari – *sich freuen, froh werden*: CARM. Salisb. I 6,13 corpus inane cadit, ... nunc aeterna vigent et moritura ruunt; spiritus -at, ... nam virtus animae perficitur ita.

exhilis v. exilis. **exhimo** v. eximo.

exhinc (ex hinc) adv. *script. exinc*: p. 1589,25. *hinc, inde* – *von da, daher*: **1 de tempore et ordine**: **a postea, deinde, tum** – *darauf, dann*: AESCULAPIUS 24 p. 41,21 vomitum provocabit post coenam ex raphano; purgenter (sc. colici) -c elleboro. VITA Sollemn. 5 (MGMer. VII p. 315,13) expectabatur ... desideratus ... et rogantes eum, hinc plebis (i. plebs) sonat in vocibus, ex hinc (et 2) rumor populi fremit ... , deinde tunc

concrepat laudibus: 'eqs.' OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 16,16 primo ... videamus, quid ... nativum appelletur, ut -c horum sensus verborum facilius appareat. *saepe*. **b ex hoc (illo) tempore, abhinc, in posterum, posthac** – von jetzt an, von da an, hinfort: **a de futuro**: TRAD. Frising. 537 (a. 826) tradiderunt ... unum hluzzum ... , ut hoc modo -c ... in evo ad Frigisingas permaneat. WALAHFR. Wett. 302 hoc (*studium*) servabis nec praetermiseris -c. CHART. Lamb. Leod. 48 p. 82,12 fratres de terris, quas in valle ... in presenti possident, non dabunt decimas; si quas ... ex hinc ibidem adquisierint, decimas ... persolvent. *saepe*. **extemplo, ilico** – sogleich: CARM. de Lamb. 1,475 audito, princeps: -c sermone vocantis ibis et ante Deum rationis famina pones, per te cur eqs. **β de praeterito**: PAUL. DIAC. carm. 2,6,1 percucurrit hinc annalis ordo sua spatia quingentis et bisseis annis ... ; -c usque quo salutem Virgo mundi peperit eqs. ANDR. STRUM. Aiald. 22 p. 1069,7 mali Widonis neptis, quae -c Iezabel ... est nuncupata, postquam eqs. OTTO FRISING. gest. 1,34 quos (*opifices*) Rogerius in Palermo ... collocaus artem ... suos edocere precepit, et -c ... ars ... Romanis patere coepit ingeniis. *saepe*. **2 de loco i. q. ex hoc (illo) loco** – von hier aus, von hier an, von dort: BREV. NOTIT. p. A 11,29 -c adnotantur traditiones nobilium hominum. VITA Maxim. Trev. I 6 ex hinc (*sc. a castello*) pergentes venerunt (*sc. gens Trevirorum*) ad oppidum. DIPL. Otton. I. 349 p. 477,19 exinc usque ad mare, a Padareno videlicet flumine usque ad Candiani portum. *al.* **3 de causa i. q. propterea, ob hoc, ideo** – hieraus, daher, dadurch, infolgedessen: HRABAN. hom. II 92 p. 323^A quomodo nos Deus diligit, ex hinc cognoscimus, quia eqs. VITA Corb. 33 -c (exinde *var. l.*) debitus ei honor deferri nequiverat. TRAD. Frising. 1544^e vir ... diu talia passus et -c ... fatigatus eqs. OTTO FRISING. gest. 2,18 p. 120,21 is (*Ticinus*) annis ... Eridanum iuxta Papiam, quae -c Ticinum vocatur, influens. *al.*

exhisto v. exsisto. **exhivi** sim. v. exeo.

exhodie v. ex et hodie. **exhomologesis** v. exomologesis.

exhoner -v. exoner-.

exhonoratio (-cio), -onis f. **1 iniuria** – Beleidigung, Ehrenkränkung: RATHER. con. 11,334 quod aliquis de illis (*regibus*) malum aut -em aliquam dicat. RUP. TUIT. Ioh. 2,1853 nulla est -o patris vel matris, dum eis ... solius praefertur ... opus Dei. BERTH. RATISB. serm. 18 p. 95,25 si saecularis ... parcit occisionem filii fratris ... , -em, vulnerationem ... , quid de religioso, qui eqs.? **2 per confusionem c. exoneratio i. q. liberatio** – Entlastung: CHART. Francof. 385 (a. 1277) pro -cione decime papalis.

exhonoror, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu adi.*: l. 53.

1 strictius i. q. dedecore, iniuria afficere, offendere – entehren, beleidigen, schmähen: **a in univ.**: AGOB. 20,5,18 respondendum est non esse maius litigium quam boni patris bonos filios irritare, exacerbare, -are et poenitus a patre alienare velle. RADBERT. Arsen. 2,15 p. 83,7 intueri possumus eos, qui ... dignitatem regiam ... afflictam ... reerexerint ... , mestos, -tos, infideles adiudicatos. ANNAL. Magd. a. 982 p. 156,39 cum ... , quis ... esset, qui sic in gloria sublimatum regem -are presumeret, inquireretur s. Laurentius. *saepe*. **b de Deo et sanctis eius i. q. blasphemari** – lästern (de diis paganis: l. 57): RHYTHM. 150,183,2 cur deos -are ausae estis (*sc. Nicaea et Aquilina meretrices*)? RATHER. prael. 5,13 l. 405 gaudente seculo -to ... Domino. GESTA Vird. cont. II 1 p. 516,47 Christi matrem ... -are. *al.* **c de ecclesia i. q. vexare** – schänden: GONZO Geng. 17 nec credimus s. Gengulphum tunc dormitasse, cuius ecclesiam non timuit comes prius -are et modo minabatur ... evertere. TRACT. Ebor. f. 271 p. 219,9 Romanus pontifex non ad hoc ordinatus est, ut ... ecclesiis Dei maleficiat easque -et. **2 per confusionem c. exonerare**: **a in neutram vel bonam partem i. q. liberare, eximere** – befreien, entheben: CHART. Turg. III 572 p. 408,29 (a. 1271) nos (*sc. abbas*) ad -andum monasterium nostrum ... a dampnis ... , possessiones ... vendidimus. **b in malam partem i. q. privare** – berauben (in *lusu verborum*: l. 72): AGOB. 7,14,20 hi, quibus dictum est: 'honora Dominum de tua substantia', versa vice -ant Dominum de sua, cum ... ecclesiasticę familię abu-

tuntur servitiis. RATHER. epist. 18 ne vos (*sc. comes*) atque ego -ti simus de beneficio, quod eqs.

exhorbito v. exorbito. **exhorior** v. exorior.

exhorno v. exorno. **exhoro** v. exoro.

exhorreo (exo-), -ere. **1 abhorre, reformidare, fastidire, timere** – verabscheuen, (sich) scheuen, (sich) fürchten: **a c. obi.**: GODESC. SAXO conf. p. 77,19 festines (*sc. lector*) ... genus mendacii ... prae morte corporis -ere. ARNULF. MEDIOL. gest. 1,18 quod factum archipresul Arnulfus ... exorrens (-ens, exercens *var. l.*) consecrationem ... vetuit. BERNH. CONST. can. 43 p. 513,20 nihil ... pro te, Christe Iesu, -bimus. CARM. Bur. 100,5^b,6 tempestatem nec -et (abhorret *var. l.*) Phrygius. *saepe*. **b nude i. q. (ex)terreri, cohorrescere** – erschrecken, (er)schauern: ARNOLD. LUB. Greg. 4,17,27 -et nequam rusticus. **2 deterere** – abschrecken, abstoßen: HELM. chron. 6 p. 17,2 sanctum Vitum ... ipsi (*Rani*) pro Deo venerantur ... , nec est aliqua barbaries ... , quae christicolae ... magis exorreat (-at *corr. man. al.* 2).

adi. **1. exhorrens**, -entis. *abhorrens, fastidiens* – angewidert, von Abscheu erfüllt: PETR. DAM. epist. 110 p. 229,3 sicut eger -s amarescentis antidoti differt poculum, sic eqs.

2. exhorrendus, -a, -um. *horribilis* – schauerhaft: PETR. DAM. epist. 57 p. 178,19 perversi spiritus truci vultu, -a (et horrenda *var. l.*) spetie me ... terribiliter impetunt.

exhorresco (exo-), -ui, -ere. *struct.*: *c. dat.*: l. 45. *pendet ad*: l. 41.

1 abhorre, reformidare, fastidire, timere – erschrecken (vor), verabscheuen, (sich) scheuen, (sich) fürchten: **a c. obi.**: LIUTG. Greg. 12 p. 76,16 inferni foveam -uit. ALCUIN. Richar. 5 (MGMer. IV p. 392,13) nec leprosos vel elephanticos -uit. EINH. Karol. 8 p. 11,25 nihil in his, quae ... suscipienda erant, ... propter periculum -uit. IOTS. Odil. 1,8 p. 163,8 nullus infirmitatem -uit. 1,9 illius (*sc. clerici leprosi*) non exo-ens miseriam. ARNOLD. LUB. Greg. 1,8,49 ille (*sc. amicus*) mox obstupuit, quod viderat, exorruit. *saepe*. **b nude (c. ad: l. 41) i. q. expavescere, cohorrescere** – erschauern, Abscheu empfinden: PS. METHOD. revel. A 8,4 quorum (*Tapeth nepotum*) inmunditiam videns exorruit (ἐμυσάχθη; -uit *var. l.*). NOTKER. BALB. marty. VIII. id. Febr. ipse (*Theophilus*) ... suspensus in equuleo tanta crudelitate tortus est, ut omnes circumstantes -rent. VITA Annon. I 1,32 p. 480^b,16 -uit ad tam triste piaculum omnis aetas. *al.* **2 horrore esse** – ein Greuel sein: RUP. Altm. (PL 148,879^A; s. XII.^{ex}) ad hunc religionis hostem castimoniaeque oppugnatorem, (*i. Heinrichum IV.*) ... confugiunt, quibus -uit castitas.

adi. **exhorrescens**, -entis. *pavens, consternatus* – scheuen, scheuend: PETR. DAM. Rom. 62 p. 103,17 -em ... equum conspexisse se asserunt discipuli.

***exhortamen**, -inis n. *adhortatio, admonitio, incitatio* – (Er-)Mahnung, Aufmunterung, Zuspruch: WOLFHER. Godeh. I 5 p. 172,2 divini -is instinctu (*sim. Thiofr.* Willibr. I 27 p. 476^E divino ... -e). GESTA Camer. cont. II C 6,23,1 a quo (*propheta*) audiunt (*sc. divites*) frequenti -e in psalmo sancto dicere: 'eqs.' THEOD. EPTERN. chron. 2 (MGScript. XXIII p. 49,40) post castigationis -a. VITA Hildeg. Bing. 2,4 l. 6 (CC Cont. Med. CXXVI. 1993, p. 25) quibus (*populorum examibus*) ... utriusque vitae ... accomoda impendebat -a. CONC. Karol. A app. 10 p. 854,38 (*spur.*) haec et alia -a ex dictis ... Domini Iesu nobis sufficere ad correctionem deberent. *al.*

exhortamentum (exo-), -i n. *adhortatio, admonitio, incitatio* – (Er-)Mahnung, Aufmunterung, Zuspruch: ALCUIN. epist. 305 p. 464,12 me ... flagitasti (*sc. comes*) aliquod ... -um (exo-, exornamentum *var. l.*) ... conscribere, ut haberes ... paternae ammonitionis sententias. HRABAN. epist. fragm. p. 521,30 huius (*sapientiae divinae*) ... assiduitas in lectione te (*sc. abbatem*) ... consoletur, -is foveat atque exemplis confortet. *al.*

[**exhortarius** v. exhortatorius.]

exhortatio (exo-, -cio), -onis f. *confunditur c. exoratio*: p. 1591,2.

adhortatio, admonitio, incitatio – (Er-)Mahnung, Aufmunterung, Belehrung, Rat, Anstoß (interdum in *malam partem*,

[Pömbacher]

e. g. l.6): *1 strictius: a in univ.*: FORM. Marculfi 2,1 l. 13 pia exo-e (exoratione, exoracione var. l.). GLOSS. psalt. Lunae-lac. 32,1 exo-o ymnificationis (sc. est psalmus). CAPIT. reg. Franc. 196^{tit.} rescriptum consultationis sive exo-is episcoporum ad domnum Hludowicum imperatorem. THEGAN. Ludow. 22 per exo-em malorum hominum. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,27 cura ... disciplinae ... dilectio est, haec vinculum caritatis et pacis -o (exhortatur ci. Brower, Becht satis superflue). GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 2 omnes apud eum commanentes -e ... spiritaliter recreavit. *persaepe. milit.*: REGINO chron. a. 891 p. 138,2 clamore -is dato presidium inimicorum inrumpunt (sc. equites). *b petitio – Bitte, das Ersuchen*: DIPL. Conr. I. 10 quicquid Dei servorum -e locis divinis cultibus aptatis ... conferimus. *c rogatus, precatio, consultum – Vorschlag, Forderung, Anordnung*: LEG. Wisig. 12,1,3 p. 409, 2 nostre glorie auctoritate ... et -e sancitum est, ut eqs. CHART. archiep. Magd. 181 (a. 1105) vestris (sc. capituli) exo-bus duximus (sc. electus) consentire volentes eqs. *2 latius: a contio sacra (brevis), sermo – (kurze) Predigt*: LIUTG. Greg. 2 p. 68,21 ut ad unam -em et praedicationem incogniti ... magistri oblivisceretur ... parentum. CONSUE. Trev. 14 p. 277,8 sermonem -cionis incipit abbas proferre ex ... evangelica lectione. OTTO FRISING. gest. 1,40 ut animum principis Romanorum sacrae -is verbo ad accipiendam crucem emolliret Bernhardus. 1,42 p. 60,13 qui (abbas Eberacensis) ... brevi -e facta omnibus ... miliciam profiteri persuasit. al. v. et p. 1592,2. *b alloquium, oratio – Ansprache, Rede*: WIDUK. gest. 1,11 p. 19,7 quid necesse habeo (sc. Hathagat Saxonum dux) -em protrahere tantisper de contemptu mortis? *c descriptio – Darstellung*: LEG. Wisig. suppl. p. 478,3 ut brevi -e perorem vota mea, quibus remedia pietatum exerceri delector, sensibus paternitatis vestrae agnoscenda insinuo, quae eqs.

exhortatiuncula, -ae f. *exhortatio (brevis) – (kurze) Ermahnung, Ratschlag*: PETR. DAM. epist. 17 p. 156,3 dum ... ad religionis studium quibusdam te -is (exhortandi vinculis var. l.) provocarem.

exhortativus, -a, -um. *adhortativus, (ad)monitorius, excitans – mahnend, auf-, ermunternd, anspornend*: ALCUIN. epist. 121 p. 177,14 illud -um ad sapientiam discendam Esaiæ prophetae elogium: 'eqs.' ALBERT. STAD. Troil. 3,846 -is vocibus arma parat Palamedes. CONR. MUR. summ. p. 163,23 superioribus verba competunt motiva, ... orativa, -a. ALBERT. M. summ. theol. I 1,3,3 p. 13,45 omnes ... illae (epistulae apostolorum) admonitoriae sunt et -ae ad opera.

exhortator (exo-), -oris m. *admonitor, incitator, consiliator – Mahner, Anreger, Ermunterer, Ratgeber (in malam partem: l.50)*: *1 in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 102,5 ut episcopus suo comiti ... adiutor et exo-r existat. THEGAN. Ludow. 22 consiliarii Bernhardum luminibus privarunt, similiter et exo-es suos. GESTA Aldr. 2 p. 310,31 pontifex fuit ... exo-r omnium bonorum operum. CHART. Merseb. 249 piis causis operam dari non solum -es, verum etiam cooperatores solliciti ... esse debemus (sc. capitulum). *2 de praedicatore*: CONST. Constant. 23 quam (fidem) a ... patre et oratore (exo-e, -e var. l. [inde HUGO FLAV. chron. 1 p. 299,17 exo-e]) nostro Silvestro universali pontifice edocti sumus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 10,24 executorem ... huius sancti negotii et predicatorum seu -em placite Christo expeditionis direxit a latere suo ... Albanensem episcopum. OLIV. hist. reg. 1 p. 84,9 duces ... fuerunt ... Raimundus comes ... Petrus heremita -r optimus. *3 de praecentore*: AMALAR. ord. antiph. 1,11 surgit cantor ... et exaltat vocem in responsorio, ut excitet mentes, quae audierunt doctrinam, ad actiones bonas; surgunt ... devotae mentes per devotionem bonorum operum in responsorio, ut respondeant -i. 1,12 ut nullatenus m e n s -is possit per aliquam arrogantiam ... elevari, constringitur versu, in quo solus debet laborare (inde HONOR. AUGUST. sacram. 47 p. 770^D).

exhortatorius (exo-), -a, -um. *script. -rtar-*: l.72.p.1592,5.8. al.

adhortans, (ad)monitorius, consolatorius, excitans – mahnend, Mahn-, Trost-, auf-, ermunternd, anspornend: *1 in univ.*: THEGAN. Ludow. 53 cum epistolis exo-is (-rtariis var.

l.). AMALAR. ord. antiph. 1,11 ordo postulat -ae functionis, ut tale aliquid praecedat exhortationem, quod intentum faciat audientem ... , ut ... monstratur, ubi utilitas lectionis ... praecedit -am vocem cantoris. PETR. CAS. (?) chron. 4,36 p. 503,1 pontifex ... exortaria ... dirigens apices. ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,4 p. 22,75 per modum disponentis, et sic admonitorius vel -us modus est. *saepe. milit.*: ALEX. MIN. apoc. 4 p. 50,21 tuba vox est -rtaria (-a codd. s. XIV.) ad bellum. *2 de genere operis scripti*: ALDH. virg. I 49 p. 304,2 exo-um de virginitate servanda ... opusculum. HERM. AUGIENS. vit. 492^a musae carmen exo-um ad sorores de contemptu mundi. CONR. HIRS. dial. 353 materia Catonis -ae sunt sententiae ad institutionem humanae vitae prolatae. CATAL. biblioth. B I 6 p. 20,17 liber eiusdem (Augustini) exo-us. ANON. Mell. 39 Cesarius ... omelias ... -as monachis scripsit. al. *3 doctrinalis – belehrend*: CONR. HIRS. dial. 1298 est ... [huius libri] (sc. Horatii de arte poetica) materia modus et instructio recte scribendi et rationes -ae cuiuslibet poematis ... incipiendi.

subst. exhortatorium, -i n. admonitio – das Mahnen, Ermahnung, Bemerkung: VITA Athan. Neap. 6,6 cuius -a ille (filius ducis) graviter ferens ... coepit ... cor eius decipere. *de genere operis scripti*: PETR. CAS. (?) chron. 4,66 p. 531,14 -um ad monachos (sc. scripsit Petrus diaconus), in quo ostendit, quid custodire, quid cavere debeant.

*adv. *exhortatorie. 1 modo exhortationis – nach Art einer Ermahnung*: CHRON. Mich. 36 p. 36,15 operae precium videtur ... velut -e ... doctissimorum depromere verba viro-rum. *2 modo excitatorio, suasorio – aufmunternd*: PETR. DAM. epist. 109 p. 215,11 cum eum (priorem) eiusque subiectos ad extensionem brachiorum in orationibus -e provocarem.

**exhortatrix, -icis f. quae (ad imitationem sui) exhortat, provocat – eine die (zu ihrer Nachahmung) ermuntert, herausfordert*: TUTO opusc. 1,10 p. 30,6 illarum (sc. adolescentularum virginum) audaciam ipse, quem expugnare moliantur, horret inimicus, sicut de sancta Iudith, earum -e, scriptum est: 'eqs.'

exhorto (exo-), -avi, -atum, -are vel *exhortor* (exo-), -atus sum, -ari. *impers.*: l.53. *partic. praes. usu adi.*: l.66. *confunditur c. exorare*: l.44.47. al.

hortari, suadere, monere, incitare – (er)mahnen, aufrufen, ermuntern, auffordern (interdum in malam partem, e. g. l.51): *1 in univ.*: *a gener.*: IULIAN. TOLET. Wamb. 12 p. 512,17 quem (ducem) quum nostrorum exercitus blanditer -ret (-retur, hortaretur, exoraret var. l.), ut eqs. VITA Lupi Senon. 7 (MGMer. IV. p. 181,9) sperare eos (socios) in Domino -tus est, (-atur, exo-vit var. l. [cf. app. t. VII. p. 830]). CONST. Constant. 72 -antes (exo-, -amur, exorantes var. l.) ... omnem populum ... hanc (sc. orthodoxam) fidem tenere. GERH. AUGUST. Udalr. 1,2 l. 20 ad pacis concordiam -are (exortare corr. in exortari E. Oz). THIETM. chron. 4,66 vocem ... ad hec (sc. furtum) ... agenda exortantem audivit iuvenis. *persaepe. impers.*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 268,2 cunctis, qui sub manus illius (regis) sceptro antea fuerint, apostolica vigilantia ... -tum et consultum est, quatinus eqs. *b publ. et iur.*: CONC. Karol. B I 11,61 quodsi hoc (sc. satisfactionem) agere noluerint pervasores et potestate regia ad hoc exo-ti vel coacti non fuerint, proferatur ... sententia. *in formula chartarum*: TRAD. Frising. 607^a p. 520,2 (a. 834) exortante et adiuvante ... pontifice ... tradidi (sc. Heilrat) omnem acquisitionem meam. DIPL. Karoli III. 124 p. 198,9 ammonente et exortante nos ... episcoporum ... collegio (inde DIPL. Arnulfi 128 p. 191,15 -ante. sim. DIPL. Ludow. Inf. 49 p. 173,22 admonentibus et -antibus nos ... archiepiscopis ... , ut eqs.). ACTA reg. Burgund. 120 p. 291,21 petente atque exortante ... coniuge mea. *c milit. i. q. accendere – anfeuern*: WIDUK. gest. 1,9 p. 17,3 attollitur clamor virorum invicem -antium. 1,36 p. 53,10 dato signo et -ante legiones legato. WIPO gest. 33 p. 53,19 pugnans ipse (imperator) et -ans milites, ut pugnarent. al. *2 persuadere – gewinnen (für)*: HUGEB. Wynnab. 3 si ullum de sua genealogia ad sacro divini servitutis militio exortare ... poterat. *3 admonere, docere – eindringlich ermahnen, belehren*: BONIF. epist. 78 p. 167,5 -emur (exortemus 1, -emus 3) fratres nostros

verbis . . . sancti Petri . . . : 'eqs.' HUGEB. Wynneb. 3 incipiebat illos (*amicos*) alloquendo et docendo, . . . propinquos exortare et persuadere, ut eqs. OTTO FRISING. gest. 1,48 p. 68,4 quem (*sermonem*) . . . gratia -andi habebat Gilebertus. saepe. 4 confortare, consolare – stärken, ermutigen: DIPL. Loth. I. 32 p. 109,12 placuit . . . ad exortandum et quietitudinem . . . tale conferre munus, ut eqs. RIMB. Anscar. capit. 34 p. 17 qualiter inter . . . angustias . . . archiepiscopi . . . consolationibus -tus sit. 5 praemonere – warnen, alarmieren: LEO III. epist. 6 p. 97,15 a quo . . . de illorum (*Maurorum*) adventu vestra (*sc. imperatoris*) nos -vit serenitas, . . . habemus custodias.

exhub- v. exub-.

***exhumo**, -avi, -atum, -are. (ex et humare) script. exu-: l. 17. pendent praep.: a(b): l. 19,22. al. de: l. 26,29.

de cadavere i. q. effodere, eruere – ausgraben, 'exhumieren': 1 in univ.: HONOR. III. registr. 65 non credimus ob hoc . . . sepultos huiusmodi (*sc. a scismaticis*) exumandos. CHART. Worm. 151 p. 111,17 (epist. papae) corpus cuiusdam fratris eorum (*Praedicatorum*) defuncti -ari ab ipsorum oratorio et ad suam fecit episcopos ecclesias deportari. CHART. ord. Teut. (Hass.) 265 p. 201,5 fratres . . . corpus memorati Wernheri . . . -bunt a loco, in quo nunc dinoscitur inhumatum, ipsumque in ecclesia . . . subterrarent. TRANSL. Herm. Ios. 5 corpus fratis nostri -vimus. al. 2 spectat ad privationem sepulcri pro poena (*iniuria*: l. 26. al.): HIST. peregr. p. 139,11 ubi (*sc. in Bulgaria*) . . . nostrorum cadavera defunctorum nuper -ta de tumulis viderant (*sc. militia*) ab arboris dependere. CHART. Sil. D II 153 p. 99,10 (epist. papae) ut . . . patrem tuum (*sc. ducis*), qui . . . vinculo fuit excommunicationis astrictus, -ari de cimiterio ecclesie faciamus. ORD. canc. pap. 9,63 (69) quando aliquis rite excommunicatus moritur non absolutus . . . -ari mandatur. al.

exhuro v. exuro. **exhybeo**, **exibeo** v. exhibeo.

***exibilis**, -e. (exire) **exeundus** – zu verlassen(d): ALBERT. M. pol. 7,4^c p. 656^b,17 'ipsis . . . civibus 'facile -em,' (p. 1326^b,41 ἐξέδοον; *sc. regionem esse oportet*), quando scilicet vadunt cum exercitu contra hostes.

exibitio v. exhibitio. [**exibue** v. axungia.]

exicc- v. exsicco-. **exicholus** v. hexicholus.

***exidoneo** (exad-, exed-, -n(n)io), -avi, -are. (ex et *idone-) form. perf.: -iverunt: l. 45. -naverit: l. 45.

excusare, **defendere** – rechtfertigen: LEX Alam. 17,2 si . . . parentes eius (*liberae*) non exa-iaverunt (exa-iaverint codd. B [examinaverint B18], exa-iaveri(n)t, exadonniaverunt, exionaverunt, exa-iverunt, exa-averit sim. var. l.) eam, ut libera fuisset. refl. i. q. se (ex)purgare, satisfacere – sich rechtfertigen: LEX Alam. 43 si quis liber liberum crimen aliquod, quod mortale est, inposuerit, . . . liceat illum alium, cui crimen inposuit, cum tracta spata -iare (exa-iare, adoniare, ex(s)oniare var. l.; idoniare codd. B [defendere B18]) se contra illum alium. 88,2 si amplius requirit mulier praegnans (*sc. a noxio*), cum sacramentalis se edoniet (exe-iet var. l.; gloss. B 30: l. expurget). cf. *exonio.

exicia- v. exitia-. 1. **exiendus** v. exeo.

2. **exiendus** v. exigo. 1. **exierit** v. exeo.

2. **exierit** v. exigo.

***exigentia** (-cia), -ae f. (exigere) script. exie-: CHART. Turic. 1516 p. 231,11.

1 **necessitas**, **postulatio** – Forderung, Erfordernis, Bedürfnis, Anspruch: a proprie: a in univ.: CHART. Brixin. 82 p. 91,2 (a. 1233) iuris appetit -a, ut eqs. CHART. Brand. B I 48 (dipl. Wilhelmi regis) celsitudo regalis . . . illos . . . prosequi debet . . . favore, qui eam sibi vendicant . . . benignam suorum -is meritorum (CHART. Rhen. inf. II 386 [dipl. Wilhelmi regis]). al. locut. secundum (iuxta sim.) -am: CHART. Mog. A II 525 (a. 1189) pro -a necessitatis et commoditatis. CHART. Naumb. I 391 p. 349,40 ex rationis et equitatis -a. TRACT. de aegr. cur. p. 138,6 secundum -am egritudinis. VITA Landel. Ettenh. 3,10 pro solemnitate -a. CHART. episc. Hild. I 695 p. 663, 8 iuxta officii nostri -am. TRAD. Patav. 1001 p. 337,16 propter negociorum . . . -am. ALBERT. M. pol. 6,1^k p. 563^a,10 secundum -as et mores. saepe. β **consequentia** – (zwingende) Fol-

ge: EPIST. Hildesh. 66 sine peccatorum nostrorum (*sc. archiepiscopi*) -a . . . evenire non credimus, ut eqs. CHART. Osn. II 258 p. 202,20 de peccaminum -a. CONR. MUR. summ. p. 41,19 -a criminis admissi. b **meton. i. q. debitum**, **quod exigitur**, **exactio** – 'Einforderung', **Abgabe**: LAMB. PARV. annal. a. 1183 (MGScript. XVI p. 649,7; c. 1194) Lucius papa exiit a Roma et habitavit Anagnie propter quasdam -as, quas Romani exigebant de papatu. CHART. Mog. B 124 p. 126,26 colonis . . . quedam -e annuales ab ipsis canonicis sunt relaxate. CHART. Eberb. 154 in quibus (*bonis*) de oblatione quorundam aliquantum -am habuimus (*sc. conventus*). 2 in titulo libri fort. i. q. ἐξήγησις, explicatio – viell.: Auslegung, Kommentar (cf. ThLL. V/2. p. 1463,58): CATAL. biblioth. B III 16 (cod. s. XII.) Salustius Catilinarius; -e; regule preteritorum; . . . Statius Achilleidos; -e; item sermonarius.

***exigativus** (exeg-), -a, -um. (exigere) **qui exigitur**, **necessarius**, **ideoneus** – der Erfordernis entsprechend, nötig, unentbehrlich (*usu philos.*): RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 80,5 firma (*sc. pars animalis*) ponitur ad differentiam spirituum, qui sunt partes animalis non constitutive, sed -e, (constitutae, sed exigite var. l.). ALBERT. M. sent. 3,6,3 p. 129^a,33sq. exe-am compositionem ponit in Christo homine . . . opinio, quia exe-a tot habet in se substantias, quot exigit redemptor. 3,6,6 p. 135^b,7. eth. I 511 p. 438,58 comparatio non est essentialis . . . , sed -a. *ibid.* al.

exigo, -egi, -actum, -ere. script. et form.: esi-: p. 1595,35. exhi-: p. 1595,15. adde DIPL. Frid. I. 35 p. 59,33. exy-: p. 1595,22. adde DIPL. Merov. I 166 p. 414,10. exire, exiere, exiendum, exiebat, exierit sim. pro -ere, -endum, -bat, -erit sim. (cf. Stotz, Handb. 3, VII § 173,3): p. 1595,13. 22. 57. adde DIPL. Ludow. Germ. 73 p. 104,20. saepius. coning. IV.: p. 1595,24.27. adde DIPL. Merov. I 166 p. 414,10. CHART. Turic. 973 p. 58,16. al. praes.: stirp.: exag-: p. 1595,20. exeg-: p. 1595,21. 57. al. indic. -intur: DIPL. Merov. I 156 p. 390,3. 35 ?inf. pass. -eri: p. 1595,25. imperf. coni. exegitur: p. 1595,24. stirp. perf. exig-: p. 1595,13. 1596,6. al. depon.: l. 53. p. 1595,50. adde DIPL. Conr. I. 4 p. 5,26. fort. huc spectat: p. 1595,25. DIPL. Conr. I. 4 p. 5,26. struct. notabiliores: c. gen.: p. 1595,63. c. dat. fin.: p. 1585,71. pro a(b) ponitur: ad: p. 1595,24. 1596,41. adde TRAD. Frising. 184^b p. 177,1. CHART. Worm. 37. al. ex: CHART. Rhen. med. I 181 (spur.). al. in: c. abl.: DIPL. Otton. II. 107. c. acc.: p. 1595,26. super c. acc.: DIPL. Conr. III. 75 p. 133,35. partic. perf. usu subst.: p. 1595,30.

I c. sensu explendi: A **transigere**, **finire**, **exsequi** – ausüben, -führen, tun, leisten: 1 in univ.: VITA Liutg. I prol. p. 54 in quo (*codice*) . . . vitae et actuum eius aliquantulum exegimus memoriam. VITA Meginr. 6 dum . . . superni regis militiam -isset. EKKHE. IV. bened. I 33,67 tristius -ti (gloss.: patrat) nunquam dux femina facti. THANGM. Bernw. 32 hac iniuria -ta. CHART. Asp. 3 p. 86,26 -ta inquisitione. CHART. Rhen. med. III 261 p. 215,23 si . . . aliqui . . . penam promiserint accusati, remittentur ad nos non -ti. al. 2 **effingere** – bilden: RAHEW. gest. 4,86 p. 342,26 forma corporis (*sc. imperatoris*) decenter -ta, statura eqs. B **superare**, **permetiri**, **transgredi** – überwinden, hinter sich bringen: WILLIB. Bonif. 5 p. 18,13 cumque ingens peregrinationis -isset discrimen. ERMENR. ad Grim. 35 p. 575,4 usque dum per VII ostia Moetidis paludibus -tis in mare Ponticum divolvitur Hister. FOLCUIN. Bert. 57 p. 617,43 -to amne. C **degere** – verbringen: EIGIL Sturm. 9 cumque . . . diei spatium . . . explorando -isset. 24 p. 160^a,20 (cod. W) tres exegimus noctes. FLOR. LUGD. carm. 2,32 ipse . . . in silvis v i t a m puer (*i. Iohannes Baptista*) -it almam (RIMB. Anscar. 35 p. 68,3). D **absolvere**, **perficere** – vollenden: EINH. Karol. 7 p. 10,11 cum post inchoatum . . . bellum vix ullus annus -tus sit. 30 p. 34,22 -to . . . , quod reliquum erat autumnii. HERM. AUGIENS. chron. a. 1049 p. 128,40 -to (eodem p. corr. 2) . . . tempore Odilo . . . migravit ad Dominum. THANGM. Bernw. 23 aliquot diebus -tis. locut. vitam -ere i. q. mori – sterben (c. notione feliciter peragendi: l. 71; aliter: l. 63): DIPL. Otton. I. 415 temporalem -et vitam et aeternam feliciter obtinebit (*sc. imperator*). MARIAN. chron. a. Chr. 494

Olybrius . . . mense septimo imperii vitam -it (peregit *Cassiod. chron. II p. 158, 1293*).

II c. sensu (ex)petendi i. q. postulare, flagitare, desiderare – (er)fordern, verlangen, erwarten, wünschen: **A strictius:** 1 *in univ.:* **a gener.:** **a subi. homines:** VITA Sev. Col. 3 si quis a nobis miraculorum eius virtutes -it. **THIETM. chron. 6,25** infideles ipsi . . . magnam -unt *Liutici* ab aliis fidem. **CARM. Cantabr. A 25,4,2** Valerius te (*sc. episcopum*) -it, Maternus 'veni!' concutit. **UDALSC. Egin. 26** in commune revocari postulatur, importune reddi -imur (*sc. fratres*). **saepe.** **β subi. res:** VITA Desid. Vienn. 11 -ente causa peccati. **LIUTG. Greg. 12 p. 77,23** ubi strictura disciplinae . . . aliter non -bat. **CHART. Sangall. A 93** si . . . necessitas exigerit (*Dipl. Ludow. Germ. 71* exierit. *al.*). **WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 96** cinerem cinis -it. **CONST. imp. II 361 p. 468,30** exigentibus . . . meritis. *persaepe.* **β gramm.:** **CONR. MUR. summ. p. 25,14** quid sit in grammatica . . . negatio, . . . quid regere, quid -ere. **c publ. et iur.** ('*einfordern*', '*eintreiben*', '*erheben*'): **a spectat ad pecunias, vectigalia sim.:** **FORM. Andec. 22** cui caucione ista decederis ad exagendum. 38 ad exagenda. **FORM. Marculfi 1,3 l. 13** ad . . . *f r e t a* undique exegendum (-endum *var. l.;* 1,14 l. 25 *exiendum*. **Dipl. Merov. I 166 p. 414,8 *exyendum*. *sae-pius*). **Dipl. Merov. I 138** ad missus ipsius basileice nullatenus requeritur *teloneum* nec exegitur (*inde 170 -iatur*). 171 p. 425,18 qui (*missi*) hoc (*sc. teloneum*) -eri ambulant. **Dipl. Heinr. IV. 29 p. 36,8** quod in eos (*colonos*) ab aliquo . . . -atur. **CHART. Turic. 973 p. 58,16** frumentum et denarios -ire. *persaepe. v. et p. 1585,71. 1594,7.* *partic. perf. usu subst.:* **Dipl. Otton. I. 209 p. 288,32** *teloneum* . . . , census quoque omnem . . . totumque -um a liberis hominibus . . . ad . . . episcopium . . . contrahimus (*inde Dipl. Otton. II. 124 p. 140,37*). **β spectat ad iura:** **FORM. Turon. 24** ut . . . omnia sua -ere debeat *pupillus*. **EINH. Karol. 10** ob sacramenta fidelitatis a Beneventanis -enda. **RYCCARD. chron. a. 1220 p. 91^a,7** (statut. imp.) ut . . . nullum aliud servitium exigant *domini* ab eis (*vassallis*), nisi quod *eqs. saepe.* **c. sensu usurpandi ('beanspruchen'):** **TRAD. Teg. 1^b** (a. 1011) professus est *Meginhardus* se numquam illud praedium in suam proprietatem -ere; huius alienationis *eqs.* **γ spectat ad poenam:** **EINH. Karol. 7 p. 10,19** quin . . . dignam ab eis (*Saxonibus*) poenam -ret. **2 evocare, citare, rationem reposcere – vorladen, zitieren, zur Rechenschaft ziehen:** **a gener.:** **EKKEH. IV. cas. 135** si deliquissent (*sc. filii nobilium*), a magistris -ti vapulabant. **β publ. et iur.:** **CHART. Sangall. A 807** (a. 959/60) ad mallum -ere. **Dipl. Heinr. III. 12 p. 16,6** unusquisque, quem regalis censura -it, a patrono suo ad placitum deducatur. **CONST. imp. II 279,8** quicunque -tus est pro patrono cause, ille -tus tenetur proponere verbum illius, qui ipsum exegit, et negare non potest. **3 deprecari – erbitten (usu depon.):** **PETR. DAM. Rom. 5 p. 24,2** ab eo (*duce*) . . . , ut sibi . . . consultum praeberet, -tus est *abbas*. **4 cogere – zwingen:** **LEX Baiuv. 9,7** ille, cuius conludione crimen admissum est, . . . in novicuplum compositionem cogatur (-atur *var. l.*) exsolvere. **ANALISTA SAXO a. 1044 p. 387,2** ipsos . . . psalmos reddere -bantur (*ex FUND. Hild. 4 p. 944,30* cogebantur; *sc. clerus*). **B latius:** **1 extorquere – an sich reißen:** **FORM. Marculfi 2,1 l. 95** sicut existente sine Deo cupiditate res exegi (exigi, exii, exige *var. l.*) solet. *diripere, privare – be-rauben:* **CHRON. Pol. 1,19 p. 43,5** quod . . . diviciis et hominibus est *Polonia* exuta (*ci. ed.;* -ta *codd.*). **2 indigere – bedürfen, benötigen, nötig machen:** **THIETM. chron. 7,2** quod . . . hospites -unt. **OTLOH. Magn. 1,19** cum . . . fragilitas . . . corporalis refici -isset. **CHART. Rhen. med. II 232 p. 270,7** quociens . . . aliquid . . . agitur, quod posterorum noticie -ere videtur. *al. v. et p. 1594,23.* *pass. i. q. necesse esse – nötig sein:* **ALBERT. M. animal. 3,44** alii . . . dicentes ad haec (*sc. nutrimentum*) -i duo membra. 16,24 p. 1072,25q. sicut . . . -itur formam in generatione recipiens, sic . . . -itur formam imprimens. **3 rogare – vorschlagen:** **WIPO gest. 2 p. 18,6** cum ad summam dignitatem immeriti non -rentur (*sc. qui ad potestatem praeinominati fuerint*). **4 exquirere – fragen:** **MIRAC. Genes. Hieros. 20** qui (*vir*) dum . . . a Dei famulis . . . fuisset -tus, si *eqs. WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 19,74* vehementer a fratribus -tus**

sum, utrum necne *eqs.* **5 provocare – herausfordern:** VITA Rimb. 7 p. 85,31 quia iram contra se occulti iudicis -it, si sine praedicationis sonitu incedit sacerdos. **6 urgere – drängen:** **LULL. epist. 92 p. 210,23** que (*verba exhortatoria*) sola caritas -bat scribere. **7 admittere – zulassen:** **PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,16,15** si facultas humanae possibilitatis exisset, quatenus Iohannes . . . posset cum Iacobo . . . effici unus.

III c. sensu examinandi i. q. corrigere – verbessern, korrigieren: **EPIST. Hann. 62 p. 109,26** utrasque (*litteras*) . . . emendandas et -endas curavi.

IV singularia quaedam: **A (ex)tendere – ausstrecken:** VITA Liutw. I 9 qua manus ad opera pietatis -rent (*sc. peccato-res*). **B exhibere, exsolvere – überreichen, zurückzahlen:** **NADDA Cyriac. I prol. 1,2** quod (*sc. scribere*) suscepi . . . , utpote qui reliquę parti promissionis debite satisfacere temptat, ne commissi talenti pecuniam sine usuris -at. **C destringere – zücken:** **HROTSV. Pel. 59** -to . . . ferro (294). **EKKEH. IV. cas. 54 p. 120,21** cultellos . . . -unt *Ungri*. **D emittere, exprimere – von sich geben, ausstoßen:** **HEIRIC. Germ. I 4,153** -it (*gloss.:* exprimit) ingentem pleno de pectore vocem. **E exuere – ausziehen:** **HONOR. AUGUST. gemm. 1,215** sicut . . . aliquando manus chirothecis velantur, aliquando -tis chirothecis denudantur, sic *eqs.*

adi. exactus, -a, -um. usu subst.: l. 28. **1 diligens, accuratus – genau, sorgfältig, zuverlässig, 'exakt':** **MIRAC. Bertini 2** -issima circumspectione considerandum, quod . . . locum . . . servavit. **EPIST. Meginh. 1 p. 193,17** ut pro existimatione tua nichil satis -i arbitreris. **CHART. Naumb. I 220** -am *diligentiam* . . . impendere (*Dipl. Frid. I. 52 p. 88,32*). **RAHEW. gest. 3 prol. p. 162,27** -a fides hystoriae. **2 inclemens, inexorabilis – unerbittlich:** **ARNULF. SAG. invect. prol. p. 86,6** sepius apud vos benignitas indulgentiam parit quam severitas -issima penam. **3 purus – lauter, rein:** **MAPPÆ CLAVIC. 9** cathmiam aut trachiam . . . permisce, donec tibi aurum -um videatur.

subst. 1. exacta, -ae f. exactio – (Abgaben-)Erhebung: v. l. 40.

2. exactum, -i n. 1 vectigal, exhibitio – Abgabe, Steuer: **Dipl. Pipp. 6 p. 10,31sq.** ut . . . nullus . . . nec mutatio nec nulla -a nec consuetudines . . . ad ipsos necuciantes . . . nulla exacta nec contrarietate neque vos neque . . . successores vestri exigere . . . <n><n> pręsumatis (*inde Dipl. Karolm. [I.] 43 p. 63, 55sq.*). **Dipl. Loth. I. 15 p. 83,13** -a vel quasunque redibuciones ad partem fisci persolvere (*inde Dipl. Otton. I. 117 p. 199,31*). **2 examen, probatio – Urteil, Probe:** **ORD. iud. Dei A 27 p. 630,18** (in titulo) -um super panem hordeaceum de aliqua re perditā.

adv. exacte. 1 accurate – genau, gründlich: **PETR. DAM. epist. 18 p. 178,3** bibliothecam . . . veteris et novi testamenti voluminum, licet cursim ac per hoc non -e, vobis (*sc. fratribus*) emendare curavimus. 104 p. 143,18 quia non haec -e tractamus, sed succincte . . . transcurrimus. **SABA MALASP. 10,18** hospitia Gallicorum rimantur *agmina fatuorum* -e. *al.* **2 rectius, verissime – treffend(er), richtig:** **SABA MALASP. chron. 6,4 p. 246,11** cum contra . . . immunitatem . . . peteretur *augustalis*, immo extorqueretur -e. **3 stricte, serio – streng, ernsthaft:** **PETR. DAM. epist. 119 p. 365,9** ipsis malis non possumus hanc diversitatem -e concedere, ut simul sint et non sint. **ALBERT. M. pol. 5,2ⁿ p. 444^a,20** primo . . . attendenda erat in electione honorabilitas, quam postea non adeo -e requirentes sic paulatim defluerunt ab honorabilitate. **SABA MALASP. chron. 6,12 p. 262,15** constitutionis cepit -e rigorositas coli. **4 omnino, perfecte – völlig, ganz:** **PETR. DAM. epist. 23 p. 222,29** ut, quae non possunt -e contempnere *saeculares*, secundo . . . loco ea conentur habere.

exiguitas, -atis f. script. exhi-: p. 1597,36. *usu plur.:* l. 71. *parvitas, paucitas, brevitās – Kleinheit, Wenigkeit, Kürze:* **1 spectat ad quantitatem, magnitudinem:** **a in univ.:** **IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 182,6** aspiciet (*sc. horreum, quo frumenta condebantur*) Winiocus parvique pendens copia -em ait *eqs. ARBEO Emm. 45* -bus ut alimentum, (*pro* ut -es alimentum) sumeret *puella*. **RADBART. Matth. 8,1870** non ad -em

grani, sed ad eum, qui similis ei esse dicitur, intendere debemus. ANON. ad Ragimb. p. 536,14 duae millesimae ... et quadragessimillesima cum quatuor centesimis ita sunt coniunctae ut CCCCMae X^{mis}, et sicut in quadrato eas esse, sic in circulo haberi nulli dubium est, quanquam ob sui -em atque subtilitatem pervideri non possint. *al.* **b** *numerus parvus – geringe Zahl*: LIBER Theodolae 371 hec est -s gentium, que canemus: Gangines, Marsici *eqs.* (cf. 390 haec sunt exigue gentes, quae canemus, namque omnes nullo modo estimari possunt). LUP. FERR. epist. 110 infirmitas nostri loci et -s hominum, qui sint idonei resistere, accendit rapacium aviditatem. ADZO Frodob.¹ (CC Cont. Med. CXCVIII. 2003. p. 25,67) annorum -em ... gratie dote compensans. *al.* **c** *spatium breve – kurze Zeit*(spanne): RADBERT. Matth. 11,1556 fuerunt ... , qui dicerent ... ideo dixisse *Christum* 'diem neque horam', quia in tot secula tanta -s non valeat comprehendere. **d** *inopia – Mangel, Not* (c. gen. *inbaerentiae*: l.22): DIPL. Loth. II. p. 412,23 conferimus ... eis (sc. *fratribus*) ob -em vini cappellam ... cum decimis *eqs.* DIPL. Karoli III. 124 p. 198,6 qualiter kanonici ... propter ... r e r u m aeclesiasticarum -em non eo ordine subsisterent, quo *eqs.* (EPIST. Wibald. 220 p. 339,11). CHRONOGR. Corb. add. 2 p. 90,20 quam ... adhuc paupertatis -em requiritis (sc. *Elvinqus monachus*)? *al.* **2** *spectat ad qualitatem: a de rebus i. q. vilitas, tenuitas – Armseligkeit, Dürftigkeit*: PETR. DAM. epist. 50 p. 114,16 nuditatem pedum et -em vestium, lecti duritiam ... incipientes ... perhorrescimus. *meton.*: HROTSV. Pafn. 7,1 unde hoc mihi, ut sanctitas tua dignaretur invisere -em habitationis meae (sc. *abbatissae*)? **b** *de hominibus vel eorum ingenio i. q. humilitas – Unbedeutendheit, Schwäche: a proprie*: AGOB. 7,6 -s sensus nostri (15,8. *al. sim.* MILO Amand. 4 [MGMer. V p. 459,6] ingenioli. *al.*). RUP. TUIT. Ioh. 8, 618 secundum paupertatem vel secundum -em parentum. glor. 3,5 (PL 169,56^D) tenuis (sc. *est David*) -e familiae. *al.* **β** *meton. de persona*: FORM. Marculfin. 1 aeternam vobis ... per has -is litteras opto fore salutem. 5 per has -is nostrae litterulas (*item* 6. 9 exh-is). WALAHFR. Wett. praef. p. 301 -em (gloss.: id est vilitatem) meam dignati estis (sc. *Grimaldus*) agnoscere. AGIUS vita Hath. 19 cum ... nostrae -is indignissimam parvitatem ... excoluerit. DIPL. Karoli III. 129 p. 206,38 quae (*abbatiae*) ... -i suae (sc. *antistitis*) ... iuste ... delegatae fuerant. *saepe*.

exiguus, -a, -um. *script.*: ex-: l.55. exhi-: l.52. *in litote*: l.51.54 p.1598,7.20. *al.*

parvus, paucus, exilis, brevis – klein, wenig, gering, kurz: 1 *spectat ad quantitatem, magnitudinem: a de rebus: a in univ.*: ARBEO Corb. 7 ut praedia ... vel -a fructata mercare quivisset. HUGEB. Willib. 1 p. 88,19 tanta ... arreptus est corporis molestia, ut -a membrorum stringebantur compagia. WANDALB. mens. 334 -o ... orbem perlustrans tramite nostrum sol. THIETM. chron. 7,2 p. 400,13 advenientibus -a patet caritas. 7,57 ad partem haud -am. GODEFR. VIT. Frid. 592 temporis exh-i cesar brevitate quievit. DIPL. Conr. II. 254 p. 351,10 (interp. s. XII.?) si ... aeclesiae ... servientibus ... auxilia prebemus, ... ad augmentum utriusque vite non -um fore minime ambigimus (*inde* 289 p. 408,7 [spur.] ex-um). *saepe*. **β** *minorem summam partium suarum computatarum efficiens – eine geringere Summe der Teiler ergebend, 'defizient'*: ALCUIN. epist. 133 p. 200,17 legimus ... imperfectorum (sc. *numerosum*) alios esse superfluos, alios -os (cf. *Isid. orig.* 3,5,9 diminutivi). **b** *de hominibus i. q. pauci – wenige* (*usu plur.*): CHRON. Salern. 101 p. 103,20 ille (*Petrus electus*) ... Sanctum Angelum ... cum -is cleris venit. 117 p. 131,19 ipse ... Cuntart ibidem occubuit et -i alii. *ibid.* *al. v. et l.8*. **2** *spectat ad qualitatem: a de rebus i. q. modicus, vilis, debilis – nichtig, wertlos, schwach*: CHART. Fuld. B 22 p. 44,15 (a. 754) licet parva et -a sunt, que ... offero, tamen *eqs.* HUBEG. Willib. praef. p. 87,1 ex ... arborum florum varietate honustorum -o (-a *var. l.*) qualibet arte ... pauca excerpere. WILLIB. Bonif. praef. p. 1,12 -is (-us *a. corr.*) 2a) viribus opus inchoavi. WALAHFR. carm. 79,1 hoc [opus -um] (*i. libellum de exordiis*) Walafridus pauper ... collegit. WANDALB. martyr. comm. 29 nobis -um subest ... scribendi ingenium. EPI-TAPH. var. II 73,4

rege fui genitus, sublimis episcopus auctus ... , nunc cinis -us. *saepe*. *inops, indigens – arm.*: DIPL. Loth. I. 64 p. 174,29 cum illud (*monasterium*) r e b u s -um fuissemus intuiti (EPI-TAPH. var. II 63,8). **b** *de hominibus i. q. humilis, tenuis, indignus – niedrig, gemein, demütig, einfach, bescheiden, unwürdig* (*usu subst.*: l.14): **a** *in univ.*: LIUTG. Greg. 11 p. 76,7 plurimi ... eorum (*discipulorum*) ... scientia non -i ... eximii ... habebantur ab omnibus. DIPL. Otton. III. 46 p. 447,36 nulla ... nostri regni magna vel -a persona. ALBERT. 10 AQUENS. hist. 4,10 ducenta milia equitum bellatorum absque -o vulgo. *al.* *pro expressione modestiae*: BONIF. epist. 27 p. 48,3 Bonifatius -us indignus episcopus. ARBEO Corb. prol. p. 188,10 domino Virgilio ... sagacissimo Heres -us ... salutem. LIBER diurn. 60 p. 51,7 quod nobis (sc. *episcopo*) -is et peccatoribus opem ... dignatio celestis exhibuit (*item* p. 51,14. 82 p. 87,17). HRABAN. epist. 14 p. 402,6 Hrabanus -us servorum Dei servus. AGIUS epic. Hath. 52 cum hac aequalem ... vitam duximus asseculae quamlibet -ae. 524 famulae. *saepe. v. et p.1597,69*. **β** *improbis – nichtswürdig, schlecht*: WALTH. SPIR. 20 Christoph. II praef. 108 sequar -i numquam cessurus amici consilii (cf. *notam ed.*).

subst. exiguum, -i n. 1 *paulum – ein Weniges, eine geringe Menge*: **a** *in univ.*: RADBERT. corp. Dom. prol. ad Warinum 76 de hoc -o lectionis intellige, quanta *eqs.* ANNAL. Altah. a. 1040 tunc ... vini -um, et factum est acerrimum. *al.* **b** *abl. pro adv.*: **a** *paulo – um ein Weniges*: ARNULF. MEDIOL. gest. 3,3 plenius dierum maturam mortem -o preoccupavit (sc. *marchio venenato iaculo fixus*). **β** *parum, vix – nicht sehr, kaum: v. l.38*. **2** *reliqui pauci – der kleine Rest*: LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 229,21 ut ... iracundiae suae modum poneret rex nec -um gentis Saxonicae ... usque ad internicionem deleret. **3** *in -o ponere i. q. vile habere – geringschätzen*: FOLCUIN. Lob. 26 p. 68,18 erat (sc. *abbas*) ... vir in -o ponens m e n d a c i u m (RUP. TUIT. Ioh. 13,559. CHRON. reg. cont. I a. 1198 p. 166,3). RUP. TUIT. volunt. 15 (PL 170, 446^D) in tam -o ponere vitam, ut *eqs. al.*

adv. exigue. parum, vix – nicht sehr, kaum: PAUL. DIAC. Lang. 4,2 segetes ... agrorum -e (-o, exiguas non, exige *var. l.*) contigerunt locustae. *al.* Pönnbacher

1. exii v. exeo. 2. exii v. exigo. exila- v. exila-.

***exiliatio**, -onis f. (exiliare) **exilium** – Verbannung: VITA Chroth. 11 (MGMer. II p. 346,20; c. s. X.) pertransivit ... gladius animam ipsius ... in necatione matris, in -e sororis.

1. **exilio** (exsi-), -avi, -atum, -are. *relegare, in exilium redigere – in die Verbannung schicken, heimatlos machen*: 1 *in univ.*: LEX Alam. 35,1 aut -et (ex[s]iliat *var. l.*) dux eum (*suum filium, qui contra se surrexit*) de provincia aut, ubicumque voluerit, transmittat eum. ANNAL. Alam. A a. 788 uterque (sc. *Desilo eiusque uxor*) cum filiis eorum -ti sunt (cf. ANNAL. Guelf. a. 788 consiliati sunt). SIGEB. GEMBL. catal. 45 scripsit *Dionysius Areopagita* ad Iohannem apostolum in Patmos insula -tum. *saepe*. **2** *medial. et refl. i. q. in exilium ire – in die Verbannung gehen*: RUODLIEB I 64 a patria dulci quod debuit -ari. 93 o quam felicis huc ominis -aris. CONR. BRUNW. Wollfh. 26 p. 110,2 studium ... peregrinationis arripiens, ne exul celestis fieret patrie ... , ad promerenda sanctorum patrocinia se studuit -are. *in exilio vivere – in der Verbannung leben*: RUODLIEB V 232 ut redeas, petimus (sc. *domini*), ... propter quos -aris.

2. **exilio** v. 1. exsilio.

exilis (exsi-), -e. *script.*: elix(is): p.1599,3. exhi-: l.72. -ll-: l.65. *form. abl. pl. -lis*: p.1599,4.

parvus, vilis, macer, tenuis, – klein, wenig, dürftig, dünn: 1 *proprie: a spectat ad quantitatem (de voce: l.67. al.)*: ALDH. ad Acirc. 6 ast acus -is (-ll-, exs- *var. l.*) mox tanta gestamina rumpit? WETT. Gall. prol. 24 -es gressus. NOTKER. BALB. gest. 1,4 p. 6,16 grossa voce in -em (exilie *var. l.*) conversa. VISIO Godesc. B 7,2 miser ... tantis incisionibus quassatus est, ut ad similitudinem flocci -is appareret. CHART. Hamel. 15 cum ... decanatus ... r e d d i t u s nimis essent -es (CHART. Friburg. 130. *al.*). CHART. Traiect. 1403 p. 172,3 cum fructus prebendarum nostrarum adeo sint tenues et exhiles,

quod eqs. al. **b** spectat ad qualitatem i. q. infirmus, invalidus – schwach, kraftlos: Ps. GALEN. puls. cod. Vr. 336 urina tenuem, id est elixem, subtilem nebulam habens ... frenesim significat. HUGEB. Willib. 1 p. 88,27 -is ... membrorum compagibus. EINH. Karol. prol. p. 2,10 quod (*ingeniolum*) -e et parvum. HROTSV. Mar. 901 qui (*Christus*) me, licet -es, fecit persolvere grates. al. **2** translate: **a** humilis, exiguus – unbedeutend, gering: **a** gener.: CAPIT. episc. I p. 233,1 Rodulfus -is servorum Dei servus fratribus ... salutem. WIBALD. epist. 96 p. 170,31 non -es personae. HUGO TRIMB. registr. 316 non est adeo res vilis et -is, in qua non proficiat animus subtilis. al. **β** gramm. et rhet. de enuntiatione litterarum (cf. F. Quadlbauer, *Die antike Theorie der genera dicendi im lat. MA. SBWien 241/I. 1962. p. 63sq.*): ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 33,17 ut tres hominum ordines, sic sunt tres epistolarum species: sublimis, mediocris et -is. *ibid.* al. (*inde* EPIST. Hildesh. 134,6). **b** mollis, indulgens – weich, nachsichtig: EKKEH. IV. cas. 48 terras colentium et secularis rei curas gentium non sine damno loci nimis (*ci.*, minus *ed. ex cod.*) -is exactor erat Hartmannus. **c** rarus – selten: WANDALB. marty. comm. 32 negat priorum nos aequare locum vicemque vatū -is copiae loquacis usus.

adv. exiliter. leviter, parce – dürrtig, schwach, kärglich: GERHOH. tract. p. 71,1 Ambrosius ... monachus de monte Cassino apostolum nimis -r, ne dicam viliter, glossans. HIST. peregr. p. 163,36 citra saturitatem et nimis -r cenaverunt milites. al.

exilitas, -atis f. parvitas, vilitas, tenuitas – kleine Größe, Zartheit: **1** proprie: **a** spectat ad quantitatem (*de voce, sono: l. 31.33*): PETR. DAM. serm. 63,2 l. 37 quomodo tonitruū sustineant sonitum ..., qui ... temperatae humanae vocis -e surdescent? SCHOL. Boeth. mus. 1,10,40 subtilior: ... in brevitate vel -e. ALBERT. M. veget. 7,133 lunae ... siccitas confert lino -em. HUGO TRIMB. registr. 315 subtilitatem (*sc. libri*) talem non considerant lectores ob -em. **b** spectat ad qualitatem i. q. infirmitas, debilitas – Kraftlosigkeit, Schwäche, Kargheit: RUP. MEDIOL. Adalb. 18 cum tellus hec arenosa tenuis -e nimum sit egena lapidum et calcis oportunitate. MEGINH. BAMB. fid. praef. p. 252,11 meam ingenii -em. FRUTOLF. chron. a. 46 p. 100,28 in quantum meae licuit rusticitati nulliusque auctoritatis -i, quaedam correxī. GERHOH. glor. 20 p. 1150^A cibo refecti ab -e et languore in robur atque valentiam mutamur. **2** translate i. q. humilitas, exiguitas – Geringfügigkeit, Bedeutungslosigkeit: PAUL. BERNR. Herl. 51 Wicterpus ... sub altari ... martyrum Christi collocatus propter -em tamen loci et imperitiam sacerdotii nondum digne est glorificatus.

***exilitio** v. ***exsilitio**.

exilium (exsi-), -i n. script.: ax-: l. 65. exhyl-: l. 59. eliti(um): p. 1600,11. form. abl. pl. -lis: l. 69.

peregrinatio (*invita*) in terra aliena – (*unfreiwilliger*) Aufenthalt in der Fremde: **1** proprie: **a** gener.: **a** in univ.: THANGM. Bernw. 51 p. 779,35 (*chart.*) peccante Adam et inde -i longa dispendia perferente. HIST. de exp. Frid. imp. p. 57,18 imperator ... super -i nostri in Grecia infructuosa prolongatione tedio magno affectus. CARM. Bur. 68,1,3 redit ab -o ver coma rutilante. 69,1,14 ethera silentio turbavit vis frigoris, -o dum aves relegavit. al. **β** per compar. de vita terrena: PIRMIN. (?) scar. 3 iactatus est homo de paradiso in exs-o (*exhylium*, -um *var. l.*) mundi istius. THIETM. chron. 2,18 sancta Mahtildis II. id. Marcii migravit ab hoc -o. *saepe*. **b** iur. de poena i. q. relegatio, expulsio – Verbannung, Exil: LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,2 si ipsa mulier raptorem consenserit, ambo pariter in -o transmittantur. TRANSL. Iuven. 8 (MGScript. XXX p. 981,6) tibi est a-um preparatum. LIUTPR. leg. 4 oculis alios privavit, -o alios relegavit (*sc. imperator Otto*). DIPL. Otton. I. 336 p. 453,38 sciat (*sc. praesumptor*) se aut magnum -um passurum aut C libras auri cocti compositurum. MARIAN. chron. a. Chr. 321 p. 523,58 christianos de -lis revocavit Licinius. ANNAL. Magd. II a. 1148 perpetui -i supplicio deputatus est (*sc. Eus hypocrita*). ACCESS. ad auct. p. 36,19 quatuor ... apud Romanos dicuntur genera fuisse -i: proscriptio, inscriptio,

relegatio, -um. *persaepe*. **2** in imag.: HONOR. AUGUST. anim. 1 sicut populo Dei exs-um erat in Babylonia, Ierusalem vero patria, sic interioris hominis exs-um est ignorantia, patria autem sapientia. ABSAL. serm. 44 p. 253^D cum humana natura, quamdiu peregrinatur a Deo, quadripartito -o sit damnata, et primum ... video -um poenaltatis, secundum voluptatis, tertium vanitatis, quartum curiositatis. CARM. Bur. 108,3^B,3 nam solari me solari cogitat ratio -o. **3** translate in nomine morbi (*de protensione linguae*): CONSTANT. AFRIC. theor. 9,18 p. 44v^A apostema linguam magnificans et ab ore exire faciens elitium (-um *ed. Basil.*) vocatur linguae. **4** meton.: **a** terra aliena – Ausland, fremdes Land (*expressius i. q. locus relegationis – Verbannungsort: l. 17. al.*): LEX Frison. 21 si quis hominem ... extra patriam vendiderit, componat eum ..., aut eum ab -o revocare studeat. LIUTPR. hist. 22 p. 175,15 diaconatus eum (*Benedictum*) ordinem habere permittimus, et non iam Romae, sed in -um. CARM. var. 2,6 (NArch. 39 p. 173) pro patria miserum diligis -um. ASINARIUS 231 dulcius -o solet esse solum genitale. al. **b** peregrinatio – Reise: ITIN. Willib. 15 decimus erat annus, ex quo -um est adorsus, octavus vero, ex quo Romam est egressus.

exilla v. scilla. **exilobalsamum** v. xylobalsamum.

exilocassia v. xylocassia. [**eximel** v. oxymel.]

eximicium v. psimithium. **eximie** v. eximius.

eximietas (-miae-), -atis f. excellens magnitudo, excellentia – herausragende Größe, Vortrefflichkeit: **1** proprie: EPIST. var. II suppl. 9^{tit}. eminentia vitae doctrineque -e clarissimo Gueniloni Prudentius ... salutem. VITA Corb. 4 tantum ... -s (*cf. ARBEO Corb. 5* eximia) vitae illius perflagrat, ut eqs. ADALBOLD. Heinr. 41 amore sancti Ambrosii ductus Mediolanum divertit rex, cuius linguae libertatem et morum -em amabat. **2** meton. de persona (*in allocutione*): COD. Karol. 14 p. 512,14 cuncta per eum (*missum*) -aetati vestrae (*sc. regis*) dirigimus. LUP. FERR. epist. 29 p. 37,20 illud potissimum a vestra (*sc. Guenolinis episcopi*) -e optinuerimus, ne nostram admonitionem gravemini. al. **3** translate i. q. gravitas – Bedeutsamkeit: HERM. TORN. rest. 43 p. 293,45 visum est ei (*Eligio*) ... frequentationem obtinere, si tali loco reponerentur reliquiae, quo memoria alicuius sancti hactenus minime habita fuisset, sed solummodo pro sui -te locus deinceps a populis frequentaretur.

***eximitio**, -onis f. (*eximere*) redemptio – Ablöse: CHART. eccl. Erf. 291 p. 160,4 (a. 1248) nos (*sc. abbatisa*) ... pro -e et loco ... trium margkarum annue pensionis ... abbati tradidimus ... triginta margkas usualis argenti.

eximius, -a, -um. script. exhi-: CONST. imp. II 54 p. 66,8. metr. exim-: BERNOW. carm. 23,7 (MGPoet. I p. 421).

excellens, praecellens, egregius, pretiosus – herausragend, außerordentlich, großartig, tüchtig, wertvoll (*usu subst.: l. 29. al.*): **1** de hominibus: **a** in univ.: LIUTG. Greg. 9 p. 74,9 fuerunt ei fratres nobiles et -i. CHART. Rhen. med. I 62 p. 70,9 dedit ... vir -us Agauo ... abbati ... curtilem I. THIETM. chron. 7,62 habitu clericus, sed re latro -us (*sc. Walterus Pulverel*). *persaepe*. **b** de sanctis: TRAD. Frising. 166^A p. 163,12 ubi pretiosus Corbinianus -usque Christi confessor in corpore requiescit. DIPL. Otton. I. 286 monachis Deo sanctoque Remigio, -o Francorum doctori sub regula disciplina ... militantibus. *persaepe*. **2** de rebus: EIGIL Sturm. 14 p. 147,9 rumor -us. DIPL. Ludow. II. 70 p. 204,3 -e actionis et magne mercedis esse credimus eqs. FROUM. carm. 3,1 hic lapis -um corpus tegit

ecce pusillus Hartvici monachi. THANGM. Bernw. 6 pueros ... -ae indolis secum ... ad curtem ducebat. 17 p. 771,18 donis ... -is honoravit (*sc. Leo Bernwardum*). FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 23,15 unanimiter omnes (*magnates*) in votum -e tam peregrinationis proclamant. STATUT. ord. Teut. p. 29,15 qui (*Christus*) ... paupertatem -am in nativitate, cum panniculis involveretur, iniciavit. *persaepe*.

adv. eximie. **1** excellenter, diligenter – hervorragend, sorgfältig, umsichtig: VULF. Marc. II 62 praesulis -e pervigil implet opus. FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 6,6 ut res -e gestas ... oblivio posteritatis extinguat. al. v. et p. 1605,30. vol. I. p. 766,10. **2** praecipue, imprimis, valde – besonders, vor allem,

sehr: ARBE0 Emm. 35 res mira et in Dei laude -e veneranda. DIPL. Ludow. II. 79 p. 223,24 cuilibet sanctorum . . . deservire -e ac specialiter. EGBERT. fec. rat. 2,147 quid faceret (sc. *pau- per ad epulas invitatus*), nonne -e gauderet? OTTO MOR. hist. p. 104,18 Mediolanenses . . . quamvis -e dolerent, quod civita- tem . . . relinquebant *eqs. al.*

eximo, *exemi*, *exemptum*, -ere. *script. et form.*: *exhi-*: p. 1602,25. *adde* CHART. Burgenl. II 8. *praes. exem(o)*: l. 43.47. *al. partic. perf.*: *eximt(us)*: l. 30.31. *adde*: DIPL. Merov. I 142 p. 359,7.25. -*mt(us)*: l. 31. *al. struct. c. gen.*: l. 67. *partic. perf. usu subst.*: l. 24. *al.*

1 *depromere, extrahere* – (*heraus*)*nehmen*: **a gener.**: MAPPAE CLAVIC. 4 vehementi igne confla commovens omnia pariter, donec auri colorem videas et -ens extingue in aqua frigida (*item* COMPOS. Matr. 3,2). WALAHFR. Wett. 586 qualiter ex aliis pravae miserabile virus doctrinae -ret. THEOD. AMORB. Mart. 15 -ere enses. TRAD. Frising. 1571^a p. 407,12 delegatio, que credita fuit Rüdolfo . . . de manu eius -ta est et . . . data est in manum Gelpolfi. *al.* **b eccl., canon., publ., iur. i. q. excipe- re** – *ausgliedern (de iurisdictione; de re v. LThK. 3III. p. 1105sq. s. v. 'Exemption')*: CHART. Raitenh. 73 p. 72,18 (a. 1208/12) ut . . . nec se a iure parochiali -tos noverint agricolae. CHART. Brixin. 91 curtem armentariam . . . -tam ab omni iuris- dictione advocatie. CHART. Carinth. IV 2683 p. 526,2 ut -ti, quantacumque gaudeant libertate, nichilominus tamen ratione delicti . . . rite possint coram locorum ordinariis conveniri. CHART. Eichsf. 425 capella . . . fuit . . . a matrice ecclesia -ta. *saepe*. 2 *demere, removere, depellere* – (*weg*)*nehmen, ent- fernen, vertreiben*: **a in univ.**: DIPL. Merov. I 138 dum . . . rex solidus cento eximtis de Massilia . . . ad basilica . . . conces- sissit; . . . ipsius soledus cento exemtis (*inde* 170 eximtis) *eqs.* BOTAN. Sangall. 10,2 herba butracion teris cum aceto, inponere super citacricis nigris, -et (-at *a. corr.*) eas. GESTA Bereng. 4,82 procul agmine tristi -to (gloss.: *eiecto*). TRAD. Ratisb. 828 de auro . . . ab . . . calice -to (*item* 829). **b eripere** – *entreißen (c. sensu salvandi)*: RICHER. REM. hist. 2,11 p. 106,7 quantis ma- lis elapsus, quantis periculis -tus es (sc. *Robertus*). 2,15 predones fere omnes gladio occubere preter hos, quos fuga belli vio- lentie exemit. *al.* **c refl. et medial. i. q. effugere, se auferre** – *sich entziehen, sich flüchten (aus, vor)*: WALAHFR. carm. 17,10 si . . . ad ventum licuisset flectere remum, securo -rem pectore me pelago. GESTA Camer. 2,12 quomodo se morsibus infestantis bestiae (*i. viri*) exemeret *virgo*, nescit. OTTO FRI- SING. gest. 1,33 p. 53,2 belli periculis -tus in vicinum oppidum Hyenis . . . declinavit *dux. al.* 3 *comprehendere* – *ergreifen*: LIBER hist. Franc. 43 Franci . . . Grimoaldo insidias preparant eumque exementes ad condemnandum . . . Chlodoveo defe- runt. 4 *perimere, delere* – *zerstören, vernichten*: **a proprie**: RUP. MEDIOL. Adalb. 6 ut hospitium, in quo votiva grana ignis -erat, favillatenus cremaretur. RICHER. REM. hist. 4,79 his (*locis*) -tis in loca alia exercitum extorquet et vastat *rex. b translate*: **a tollere** – *aufheben*: CARM. Bur. 30,2,5 perimit aetas et -it leges assuetas. **b finire, componere** – *beenden, schlichten*: EPIST. Wibald. 165 p. 273,28 (chart.) ut domnus abbas . . . duellum inter Reinherum et Theodericum -ret. **γ consumere, producere** – *verstreichen lassen*: CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 217,12 monachis . . . alterum pro eo (*abbate*) eli- gendi legitimis inducias non negavit *legatus papae*; quibus . . . -tis, cum alium non elegissent, Hartwicum . . . eis abbatem in- stituit. 5 *solvere* – *lösen, öffnen*: WILLIB. Bonif. 5 p. 21,18 -to pallio cartam ex more involutam . . . protulit. 6 *liberare, liberum reddere, exsolvere* – *befreien, frei machen, loslösen*: **a in univ. (refl. i. q. se exsolvere – *sich entledigen*: l. 64. 67. *al.*): RUP. TUIT. trin. 14,31 l. 1506 nisi curis carnis totum se -at *sacerdos*. DIPL. Loth. III. 74 p. 115,5 quem (*abbatem*) . . . ab omni servitute secularium . . . -imus (exe- *var. l.*). WIGAND. Waldeg. 21 sese omnium secularium rerum -it. CHART. Sangall. B 348 p. 266,24 ecclesiam exemimus in perpetuum a quodam telloneo, quod *eqs.* CONST. imp. III 140 ut a frequentatione curie nostre . . . sit -tus (-turus *var. l.*) *rex Bohemiae. persaepe. b locut.* rebus humanis -i *sim. i. q. mori* – *sterben*: EINH. Karol. 6 p. 8,2 socio iam rebus humanis -to. HROTSV. Theoph.**

434 -tus corruptibilis de carcere carnis. TRAD. Werd. 139 p. 34,12 cum rebus humanis -untur mulier sive vir. *al.* **c privare, denudare** – *berauben*: HELM. chron. 14 p. 29,5 conatus . . . il- lius (*Billugi*) ad id usque processit, ut episcopum sicut decima- rum iure sic possessionibus -ret. **d conservare, defendere** – *bewahren, verteidigen*: CHART. Fritesl. 18 (a. 1237) ut ab om- ni impetitione eos (*fratres*), si qua unquam occurrerit, -amus. CHART. episc. Hild. II 1144 p. 567,13 si quisquam . . . impetat ecclesiam sanctae Crucis, ipsi (*fratres Conradus et Heinricus*) eam ad evictionem obligati -ere tenebuntur. *al.* 7 *efficere* – *bewirken, herbeiführen*: IULIAN. TOLET. iudic. 7 casum perpetuae perditionis videntur excipere, qui et eversionem meditati sunt patriae et principis interitum conati sunt -ere. 8 *emere, pretio comparare, acquirere* – *kaufen, käuflich erwerben*: **a in univ.**: TRAD. Ratisb. 988 p. 503,6 (a. 1186/90) affirmans *Wit- tileb*, si quisquam propinquorum suorum . . . sibi aliquid iure hereditario posset in his vendicare, id se vel alia hereditate -ere aut *eqs.* CHART. Carinth. V 425 plebanus . . . comparavit a me et exemit . . . capelle sue ius advocacie, quod habui. *al.* **b red- imere** – *freikaufen*: HROTSV. Pel. 132 qui (*comites duodeni*) citius vinclis dissolvuntur resolutis -ti propriae pretio gazae numero. CHART. Biel. 4,5 si aliquo fuerat obligatus *civis in concivium recipiendus* gravamine, antequam reciperetur, de hoc non tenetur eum -ere civitas (*sim. 4,32*). CHART. Bern. I 131 p. 520,37 nec potest filius patrem compellere, ut ipsum exhi- mat. **c absolvere, dimittere** – *ausbezahlen, abfinden*: ACTA civ. Wism. A 318 (c. 1260) Stephanus . . . exemit privignos suos ita, quod amplius nichil ab ipso possunt extorquere. FUND. Heinrichow. p. 38,14 abbas . . . et sui fratres -erunt . . . Theuton- icos particulatim per singulos mansos dantes . . . octoginta marcas argenti.

adv. exempte. solute – *ungebunden*: DIPL. Frid. I. 233 p. 23,10 Rotlin . . . bona . . . ad longevia libere et -e possedit tem- pora (*sim. DIPL. Frid. II. 29 p. 180,22*).

35 ***eximperator** (*exinp-*), -oris *m. imperator depositus* – *ab- gesetzter Kaiser*: BERNH. CONST. can. 25 p. 496,15 huic (*Philippico*) succedens imperator Anastasius eundem -em cap- tum oculis privavit. EKKEH. URAUG. chron. a. 1106 p. 238^a,29 Heinrichus -r (*imperator var. l.*) et Heinrichus exdux. ANNALIS- TA SAXO a. 1106 p. 524,3 *exin-r* Heinrichus. *al.*

***eximpleo** (*exem-*), -ere. (*ex et implere*) 1 (*ad*)*implere, facere* – *ausüben, erfüllen*: HONOR. AUGUST. spec. p. 888^A si talia (*sc. maiores honorare et parentes sustentare*) exercent vo- luctes, quanto magis decet, ut ea -ant homines. 2 *auxiliari* – *helfen, Hilfe leisten*: LIBER tram. 185,3 qui . . . tam debilis est, qui hoc officium (*sc. cucullam lavandi*) agere non valet, fratri praenotato suggerat, ut sibi efficere valeat, propter quod singu- lis congruum est de hac re sibi -ere.

eximio *v. eximo. exin v. exinde.*

50 **exinanio**, -ivi, -itum, -ire. *script. inf. praes.*: *pass. exaniri*: p. 1603,8. *act. exinare*: CHRON. Andag. 71 p. 169,21 (*var. l.*). *partic. perf. usu adi.*: l. 70.

1 *evacuare, vacuum reddere* – (*aus-, ent*)*leeren*: **a stric- tius**: **a gener.**: RUP. TUIT. trin. 32,18 l. 1070 diviso atque -to per plurimos rivos flumine Eufate. GERHON. glor. 19,2 faex eius (*Nestoris*) non est -ta, de qua bibunt peccatores terrae (*spectat ad Vulg. psalm. 74,9*). HELM. chron. 66 p. 124,10 quod . . . -ta frumentaria penus divinitus recuperata sint. *al.* **b medic. et natur.**: AESCULAPIUS 21 p. 33,2 curentur (*sc. qui singultu laborant*) . . . sic, ut frigidorem calefaciant, -ta (*fort. leg. -ti*) cibentur. CONSTANT. AFRIC. theor. 4,2 p. 15^v ut iam -tus (*sc. stomachus*) nutriatur inde (*sc. ab hepate*). ALBERT. M. animal. 5,58 ut iterum semine impleatur corpus, quod per fetum est -tum. *al.* **γ mystice (de incarnatione Christi; loci spectant ad Vulg. Phil. 2,7)**: RADBERT. psalm. 2,186 unum eundemque se exhibens in forma servi -isse ab apostolo iure predicatur *Christus*. HILDEG. div. op. 1,4,105 l. 549 qui (*Dei filius*) seipsam in divinitate non -vit, sed humanitatem induit. *persaepe. adde*: EPIST. Ratisb. 25 p. 356,9 de promptuariis amicitie dulcia protulisti pocula . . . protulisti unguentum -tum, hoc est humiliationem Dei ad formam servi. **b latius**: **a pri- vare, (de)nudare, diripere** – *berauben, (aus)plündern*: AN-

NAL. Xant. a. 865 p. 22,23 qui (*Guntharius*) aerarium sancti Petri in vasis sacris aureis et argenteis et multis speciebus -vit. FOLCUIN. vita Folcuin. 5 p. 427,37 gens ... a Taruenna urbe ... quondam opulentissima, sed modo diruta et pene -ta, vocantur Taruennici. ARNULF. SAG. invect. 1 p. 88,19 rapinis et exactionibus -ire provinciam. CHART. episc. Halb. 992 l. 100 (epist. papae) nos ... partibus a laboribus et expensis, quibus ex strepitu iudiciorum litigantes exaniri solent, providere volentes *eqs. al. v. et l. 13.* **β** *demere, rapere – wegnehmen, entfernen, rauben:* MILO Amand. 2 (MGMer. V p. 456,16; epist. papae) codices iam -ti sunt a nostra bybliothea. HUGO FLOR. act. 3 Rollo Danorum dux ... totam regionem diversis calamitatibus replevit et copiam (*copia var. l.*) rerum omnium -vit. **γ** *refl. i. q. se minorare, minorem facere – sich verkleinern, verringern, klein machen:* CHRON. Albr. a. 1233 p. 932,31 coniuravit magister Toletanus magnum demonem, ut se in tantum -ret, quod in illud (*vasculum*) intraret. **2** *ad nihilum redigere, perdere, delere, extinguere, tollere – entkräften, zunichte machen, vernichten, zerstören:* **a** *gener.:* VITA Elig. 2,10 p. 711,7 quod ferias eorum (*paganorum*) evertet ac legitimas ... consuetudines -ret. ROD. GLAB. hist. 1,8 prescriptorum ... regum genere -to sumpserunt imperium Romanorum reges Saxonum. WIPO gest. 9 Bolizlaus Scavigena ... regum nomen ... sibi aptavit, cuius temeritatem cito mors -vit. CHART. Turic. 956 ne ... hec modernorum facta potuerint -iri, nos huic cedule curabimus illa commendare. *persaepe. v. et vol. II. p. 724,23.* **b** *iur. i. q. irritum facere, adnullare – auflösen Kraft setzen, für ungültig erklären:* NICOL. I. epist. 71 p. 399,1 ipsa (*privilegia ecclesiae Romanae*) sunt statuta Christi, quae ... nunc post octingentos annos -ire conantur. DIPL. Otton. III. 329 ut omnia scripta ..., quae Albericus abbas donavit de terra ... monasterii, sint annullata et in perpetuum -ta. CHART. Rhen. med. II 33 factum, quia ... iusticie ... contrarium ..., abbas ... reprobavit et penitus -vit (*exma-ed.*).

exinanisco, -ere. *refl. i. q. evanescere – sich verflüchtigen:* Ps. HIPPOCR. sang. 15 is sanguis rubeus et maculas albas spumosas facit, et per quod se humor -it (-at *var. l.*) et postea nebulam viridem videris.

exinanitio (*exia-*, -atio, -cio), -onis *f.* **1** *evacuatio – (Ent-)Leerung, das Leeren:* **a** *proprie:* **α** *gener.:* EPIST. Wibald. 120 humana necessitas post -em gaudet repletionem. **c** *sensu diripiendi:* CONST. imp. II 400,9 p. 512,23 (a. 1245) regnum Sicilie, quod ... princeps ... ad tantam in clericis et laicis -em servitutemque redegit, quod *eqs.* **β** *natur. et medic.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,108 p. 25^b quoniamquidem de coitu, scilicet particulari -e ... diximus, de universali, id est naturali universaliter, -e dicendum esse videtur, sicut de egestionem, urina, menstruis et similibus. HILDEG. div. op. 1,4,74 capit. p. 21 sicut ... stomacho continua vel nimia repletio aut -o obest. ALBERT. M. euch. 3,21,6 p. 284^b,6 una ... causa (*sc. ex qua sitis est*) est membrorum -o. **γ** *mystice (de incarnatione Domini; loci spectant ad Vulg. Phil. 2,7):* RADBERT. psalm. 2,178 quae ... -o non demutato divinitatis eius (*Christi*), sed miseratione pietatis fuit in assumptione humanitatis. AMADEUS LAUS. hom. 3,116 illa -o eius (*sc. Verbi*) descensio fuit. **al.** **b** *meton.:* **α** *inopia, absentia – Mangel, Leere, das Fehlen:* ANNAL. Altah. a. 1036 p. 20,6 hiems acerba et longa, in qua ... in quibusdam locis -cio (*exia- cod.*) frugum. HUGO FLAV. chron. 2 p. 497,9 quid ... nunc in mundo, nisi omnis iustitiae -o. INNOC. III. registr. 1,6 monasterium ... ad ... temporarium rerum -em per prelaturum est incuriam devolutum. **al.** **β** *infirmas – Schwäche, Unzulänglichkeit:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 1,18 secundum humanam ... -is dispensationem ... speramus, quod *eqs.* **2** *deletio, exitium – Zerstörung, Vernichtung, Untergang:* **a** *in univ.:* SPEC. virg. 3,247 cordis ... exaltatio totius mundicie vel integritatis -o est. HELM. chron. 84 p. 161,18 cotidie emungimur (*sc. habitatores anguli*) et premimur usque ad -cionem. ALEX. IV. registr. 425 p. 382,24 ad -is (*exinat- R*) extreme profundum ... devenire. **al.** **c** *notione consumendi:* HRABAN. hom. II 117 p. 369^A post -em substantiarum suarum ... iterum congregare divitias. **b** *defectio – das Abnehmen, das Verschwinden:* NOTKER. BALB. marty.

XVI kal. Novemb. dolor dentium medicina trabis compescitur, reliquarum etiam infirmitatum -o ... efficitur. CHART. Pomm. 666 p. 58,32 oblivio (*sc. parit*) ... rerum actarum -ationem.

exinc *v. exhinc.*

5 **exinde vel exin** (*exim*) *adv. (praep.:* *l. 16)* *script.:* *ex* *hinde:* CHART. Argent. 7 (MIOG 29. p. 587,23). *exen-:* CHART. Sangall. A 69. *exyn-:* *l. 38.* *-nte:* CHART. Sangall. A 26. *ibid. al. metr. exin:* HRABAN. cruc. B 16,25. HROTSV. prim. 403.

10 **1 de tempore:** **a** *tum, deinde, postea – danach, dann, später:* **α** *in univ.:* LEX Alam. 57,68 si a coxa sursum abscisus fuerit et -e (*inde var. l.*) vixerit *eqs.* WETT. Gall. 15 quod genus demonis erat mutum usque ad diem tricesimum, -e coepit loqui. WALTHARIUS 156 voluptatem quisquis gustaverit, -n intolerabilius consuevit ferre labores. *persaepe. praep. c. acc. i. q. post – nach:* TRANSL. Patrocli p. 280^a,41 -e circiter sexcentos ... annos ... Bruno ... in ... Galliam missus est. **β** *in enumeratione, ordine:* CAND. FULD. Eigil. II 16,8 primum progrediens metropolitanus et -n turba sacerdotum, abbatum comitumque potentum. WIDUK. gest. 2,1 p. 66,12 sumpto inde (*sc. de altare*) gladio ..., deinde sumptis armillis ac clamide ..., -e sumpto sceptro baculoque. **al.** **b** *inde, ex quo tempore – seit(her), von da an:* ANNAL. Einh. a. 800 p. 112,4 post VII ... dies rex ..., cur Romam venisset, omnibus patefecit et -e cotidie ad ea, quae venerat facienda, operam dedit. METELL. Quir. 35,51 quo ... exitu sororis tali commonitus *Sibodus comes* se -e leniorem preberet populis. **al.** **2 de loco:** **a** *inde – von dort, von da:* ANTIDOT. Lond. p. 20,19 in ipsa aqua ... sedeat *aegrotus* ..., et antequam -e exierit *eqs.* LEX Alam. 3,3 apud se illum (*servum*) conteneat *presbyter* et curam de illo habeat, ut -e fugitivus non evadat. THIETM. chron. 2,43 -n (*sc. a Merseburg*) III. feria ante pentecosten ad Miminlevo veniens *imperator. persaepe.* **b** *ibi – dort:* TRAD. Frising. 93 (a. 778/83) de iura propriis meis ... tradidi ad ecclesiam ... in locis ... Rupilinga et Agusinga, sunt -e colonias II. AGNELL. lib. pont. 115 p. 335,39 de monasterio sancti Apolenaris quaesitus est *Reparatus* ...; -e abba fuit. CHART. Hamb. 372 testes: Hedwicus abbas de Reinevelde, Hugo prior exynde cenobii. **al.** **3 de origine i. q. ex ea re – daraus: ANTIDOT. Lond. p. 19,18 gipso combusto, livano, mastice ..., fac -e pulvera. RECEPT. Sangall. I 168 herba agrimonia ... teris et de vino superfundis et ipsum ius, qui -e currit, ieiunus per triduum bibat. CARM. Cantabr. A 20,11,3 Alfrad sperans -e (*sc. ex asina*) prolem crevisse. DIPL. Otton. III. 197 theloneum ... nos -e (*sc. ex mercato*) respicientem. **al.** **4 de causa i. q. propterea – deswegen, daher: VITA Goar. 3 quod ... Goarum [-e accusare,] (*inde excusare var. l.*) ad episcopum debent *Alboinus* et *Adalwinus*. VITA Galli II 1171 fratribus -n (*-m var. l.; sc. propter obitum Columbani*) collectis manifestat et inquit: '*eqs.*' STATUT. ord.****

50 Teut. p. 101,13 non debet magister vicemagistros constituere super ipsos (*provinciales in officiis*), constat enim -e ... materiam discordie generari. *persaepe.* **5 de partitione i. q. ex eo – davon: LEX Sal. Merov. 3,12 si quis ... XII animalia furaverit, ut nec unus -e remaneat *eqs.* LEX Alam. 31 si quis res duci, quod ad eum perteneunt, -e (*inde var. l.*) aliquid furatus fuerit *eqs.* ANTIDOT. Lond. p. 17,14 davis -e (*sc. de antidoto*) ad magnitudine fave egyptiace. *persaepe.* **6 de relatione i. q. de, in, super ea re, circa hanc rem – darüber, diesbezüglich, dies betreffend, in Hinsicht darauf: LEX Sal. Merov. 75,2 quicquid -e lex Salica docuerit. LEX Alam. 23 si quis aliquis homo in mortem duci consiliatus fuerit et -e probatus. TRAD. Patav. 44^b p. 38,39 si quis hanc traditionem infringere temptaverit, si se -e non correxerit *eqs.* DIPL. Karoli III. 25 p. 43,16 quod iudices nec notitiam -e non haberent nec invenire poterent. *persaepe.*****

65 **7 de instrumento i. q. ea re – damit: RECEPT. Sangall. I 4 aloen in vino distemperas, -e oculos lava cotidie. II 22 sipie testa in melle comburis, -e oculos inline, sanabis.**

***exinhonoro**, -avi, -are. (*ex et inhonorare*) *dehonorare – beleidigen:* RADBERT. Arsen. 2,10 p. 75,37 errat, qui arbitratu

70 Arsenium in periculum exilii vel capitis vocari, quod ... augstum et filios inhonoraverit (-verit *cod.*).

***exinidio**, -atum, -are. (*cf. ἐξινίδειν*) *nervis liberare –*

[Weber]

von Sehnen befreien, die Sehnen herausnehmen: RECEPT. Donauesch. 85 accipit . . . adipis veteri <et insul>si porcini eximie -ti (nitidiati ci. ed., sed cf. Kind, ArchGeschMed. 27.1934. p. 38) atque liquati libras II.

***exinnatus**, -a, -um. (ex et innatus) genuinus – angeboren: ACTA imp. Stumpf 138 p. 182,11 (spur. a. 1159) de -a nobis clementia . . . comitem Pepulum . . . sub nostra imperiali protectione . . . suscepimus.

exinodochium v. xenodochium. **exinplar** v. exemplar.

exinte v. exinde.

***exinterno**, -are. (ex et internare) explicare – darlegen, ausführen: EPIST. Mog. 15 p. 338,27 (a. 937/54) haec paucula ex pluribus deflorata vestris (sc. archiepiscopi) obtutibus praesentanda et enucleatus -anda transmittimus. Weber

exintero v. exentero. **exio** v. scio.

[**exipuritus** v. oxyporitus.] [**exir** v. elixir.]

1. **exire** v. exeo. 2. **exire** v. exigo.

existentia v. existentia.

existimabilis, -e. qui conici potest – vermutbar (usu subst.): ALBERT. M. eth. II 6,2,4 p. 413^b,18sq. -ia . . . si confirmari debeant, confirmari non possunt nisi per necessaria; . . . necessariorum . . . comprehensio ante -ium est apprehensionem.

existimatio, -onis f. 1 strictius: a gener. i. q. fama, nomen – Ruf, Leumund, Ansehen: LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 223,35 consultus sibi (Saxonibus) esse, ut salva -e sua . . . in congressione publica morerentur quam eqs. b iur. i. q. taxatio (pretii) – Schätzung (des Wertes): CAPIT. reg. Franc. 165,5 de ipsis rebus habita -e damnum quaesitori sarcitur. DIPL. Heinr. III. 339 p. 463,35 sicut pro tempore fuerint res meliorate aut valuerint sub -e in consimilibus locis. cf. et vol. I. p. 329,47sq. c philos. i. q. opinio – Ansicht: ALBERT. M. metaph. 4,2,5 p. 181,25sq. Protagoras . . . dicebat, quod -es hominum sunt causae affirmationis et negationis rerum, et non rerum compositiones et divisiones, quae nullae sunt extra animam, ut dicebat, sunt causa -is. 4,3,1 p. 186,41sq. ibid. al. 2 latius: a vis rata, auctoritas, acceptio – Rechtskraft, Gültigkeit, Anerkennung: CHART. Heinr. Leon. 43 (a. 1160) si forte in aliquo casu hoc (sc. praeeptum) per nos . . . inmutari contingerit, predicti fratres reclamandi . . . habeant facultatem factumque -e careat. b spes – Hoffnung, Erwartung: MIRAC. Annon. 3,53 ubi maior conventio (sc. in nundinis), ibi furum maior -o.

***existimativus**, -a, -um. 1 adi. i. q. opinabilis, suspicabilis – auf Einschätzung, Vermutung gegründet: ALBERT. M. anal. post. 1,1,2 p. 5^b,1 sexto loco -as (sc. partes propositionis, quae non sunt veritatis stabilitae; cf. p. 6^a,21 opinabiles . . . sunt propositiones falsae, quae eqs.). 2 subst. fem. i. q. aestimatio, vis percipiendi, discernendi – Wahrnehmungs-, Unterscheidungs-, Beurteilungsvermögen (cf. vol. I. p. 331, 11sq.): ALBERT. M. eth. II 6,1,4 p. 400^b,19 quinque sunt interiores (sc. sensus), ut dicunt Avicenna et Algazel, scilicet sensus communis, imaginativa, phantasia, -a et memoria.

existimator, -oris m. qui existimat pretium (alicuius rei) – Schätzer des Sachwertes: CAPIT. reg. Franc. 88,2 qui pulsatur, quod res venundasset et non iusto pretio, accedant ambe partes super res, quas venundavit, et -es cum ipsis, et rememorent et adpretent res ipsas eqs.

existimo, -avi, -atum, -are. script.: ex(a)es-: l. 63. 64. 67. p. 1606,12. -tem-: l. 64. depon.: l. 68.

1 strictius: a censere, habere – halten für, einschätzen (als), erachten (für): a c. acc.: CONC. Merov. p. 133,12 non nos (sc. ecclesiae rectores) presumptuos ex-e-et homo, si eqs. CHRON. Fred. 1 praef. p. 19,19 necessarium exaestemavi . . . hoc in breve de sanctis scripturis facere sermones (HRABAN. epist. 27 p. 442,6). FORM. Marculfi 2,1 l. 33 inter quibus (sc. testimoniis) illa ego exae-o (-o, exe-o var. l.) pociorrem sententia, qui ait eqs. ARBEO Corb. 11 iam aliud quis -etur (-et p. corr. 1) quam mortuum? ALFAN. premn. phys. 17,6 p. 96 bona . . . aut mala dicimus, aut quae vere sunt aut quae esse -antur (PG 40,676^c τὰ νομίζόμενα). saepe. β c. praep. de i. q. cogitare – denken: FRANCO LEOD. circ. 2,139 cum studiosi

geometricae disciplinae . . . turbarentur, quid -are de quantitate circularis embadi deberent. CHART. Heinr. Leon. 117 de nobis -ate (sc. rex Francorum), quod de . . . fidelissimo amico vestro.

γ absol. i. q. indicare – urteilen: WETT. Gall. 12 p. 263,34 Domine Iesus Christe, . . . ne -es meritis meis. δ inf. pro subst. i. q. actio opinandi – das Dafürhalten: ALBERT. M. metaph. 9,4,6 p. 429,15sq. 'non propter nostrum -are' (p. 1051^b,7 διὰ τὸ ἡμᾶς οἰεσθαι) res est vel non est; . . . 'verum' non est in -ando sic esse vel non esse, sicut 'te esse album, sed' eqs. b putare,

10 suspicari – meinen, glauben, vermuten: LIUTG. Greg. 9 p. 74,7 dignum et memorabile opus ab eo evangelice peractum intinandum -vi. ANNAL. Laresh. a. 793 Sarracini . . . exe-antes, quod Avari contra regem fortiter dimicassent. WIPO gest. 28 p. 46,12 assecutores sui (sc. Manegoldi militis) nimium alacres effecti sunt -antes iniurias suas cito ulturos fore in hostibus. ALFAN. premn. phys. 18,9 p. 98 alias . . . praeter has non -andum est (PG 40,680^b ἡγητέον) esse bonas delectationes. saepe.

ponere, conicere – voraussetzen, annehmen: PS. BOETH. geom. 743 non hanc, quae supra scripta est, summam in hac arcae planitudine, sed minorem posse contineri -ans Archytas. 2 latius: a sperare – (er)hoffen: DIPL. Otton. I. 153 p. 234,27 si . . . locis divino cultu mancipatis aliquam munificentia nostra adiciit immunitatem . . . -amus hinc nos praesentibus uti felicius. WALTH. SPIR. Christoph. I 8 bonum . . . sug immolationis eventum -ans mulier quaedam. b (pro)videre, consulere – vorsorgen: DIPL. Heinr. III. 54 p. 71,31 quod (concombium) . . . venerabilis successor eius (Ramberti episcopi) . . . digne et laudabiliter considerans et, ne locus . . . aliquod detrimentum inde pateretur, -ans. c sibi proponere, imaginari – sich vorstellen: FRANCO LEOD. circ. 2,110 cuius (circuli) . . . nescias propriam quantitatem, quid extra valeas -are ad ipsius aequalitatem?

existo v. existo.

***exitero**, -are. repetere, dicere – wiederholen, immer wieder (her)sagen: VITA Liutb. 28 p. 33,5 his atque huiuscemodi nugis prolatis (sc. a diabolo) illa Daviticum illud (sc. canticum, i. Vulg. psalm. 37,22sq.) -ans: 'eqs.'

exitiabilis (-ici-), -e. perniciosus, funestus – verderbbringend, unheilvoll: IONAS BOB. Columb. 2,19 p. 271,29 -em vitam saeculi desiderare. EPIST. Hann. 18 p. 42,23 si -em clericorum incontinentiam . . . radicitus facietis (sc. Herimannus rex) evelli. METELL. exp. Hieros. 2,221 nisi Normannus comes . . . 'Deus vult' insonuisset, nostris illa dies nimis exic-is esset. al.

adv. **exitiabiliter**. perniciose, funeste – auf verderbliche, unheilvolle Weise: FORM. Laudun. 7 p. 515,43 illud . . . nobis (coenobitis) paene -r atterit, quod eqs. FLOD. hist. 3,20 p. 266,17 numquam . . . in Trevirensi ecclesia, quam -r usurpavit . . . poterit apostata monachus esse episcopus. COD. Udalt. 208 p. 380,27 tanto exic-ius nobis (Ellenhardo coenobitae) inflicta sunt vulnera, quanto eqs. al.

exitialis (-ici-), -e. script. sit-: l. 56. form. abl. sg. -e: l. 56. 1 act. i. q. perniciosus, periculosus, damnosus – verderbbringend, gefährvoll, gefährlich, schädlich: a in univ.: HUGEB. Willib. 1 p. 88,23 pater et mater . . . angere ceperunt, quod sobolem suum . . . recente lue lassatum sit-eque (sicialeque, -ique var. l.) discrimine ex inproviso morte inretitum fore viderunt. WALAHFR. exord. 13 p. 487,36 humiles et Deum timentes in locis . . . -bus . . . salvantur (sc. ut Ioseph, Moyses, Daniel sim.). HIST. peregr. p. 132,5 nostris exic-es machinabantur Bulgari insidias. CARM. Bur. 101,45,1 causa rei talis meretrix fuit -is (i. Helena). NICOL. BIBER. carm. 805 quod vitium tale vel tam scelus -e (exequiale var. l.) numquam fecisti (sc. magister Henricus). al. v. et p. 1607,51. b mortifer – todbringend: WALTH. SPIR. Christoph. I 23 dice (sc. rex), . . . quia ignis iste mihi erit in refrigerium, tibi . . . et diis exic-e supplicium! OTTO FRISING. chron. 6,23 p. 286,20 quod . . . nulla eos (sacerdotes) inferorum porta vel tempestatum turbo ad exic-em ruinam involvat. EKKEH. IV. bened. I 33,4 maior natalis (gloss.: decapitati [sc. Iohannis Baptistae]) fuit is (sc. dies), licet -is (gloss.: fuerit). GUNT. PAR. hist. 14 vs. 10 exic-e forum reputant pauci fortes magis esse decorum. c letalis – tödlich:

WARN. synod. 460 hic (*Ezechias*) cum langueret mortemque venire doceret, sermo prophetalis simul et dolor -is, flevit. 2 *pass. i. q. perniciē deditus – dem Untergang geweiht*: VITA Willib. p. 16,29 per quam (*crucem*) salus data est mundo -i.

adv. exitialiter. perniciose, periculose – auf verderbenbringende, gefährliche Weise: GODESC. SAXO conf. p. 72,26 quale ac quantum malum de te (*sc. Domino*) ... in ecclesia tua ... -r ad proprium suum ... interitum palam praedicaverint (*sc. haeretici*). OTTO FRISING. chron. 3,24 p. 165,21 barbari, qui ... exic-r imminēbant, crebris fulminibus deterrentur. ANNAL. Mell. Cremif. a. 1190 post cuius (*sc. Friderici II.*) obitum exercitus -r turbatur.

exiticius (-titi-), -i m. *expulsus, exul – Vertriebener, Auswanderer* (*de re cf. LexMA. s. v. 'Siena'*): ANNAL. Senens. a. 1265 (MGScript. XIX p. 231,7) associatis sibi (*sc. comitibus*) Urbeveta milita, vicecomitibus de Campilio, Senensibus -tiis, Pannechiensibus et nonnullis aliis militibus *eqs.* (*sim.* a. 1269). CLEM. IV. registr. 678 p. 706,29 cum ... pacem inter intrinsecos cives civitatis ipsius (*Senensis*) et concives eorum, quos -os appellabant, piis affectibus niteremur. p. 708,5 a premissis ... eos tantum -os Senenses excipi volumus.

exitiosus, -a, -um. *pestifer – verderbenbringend*: GODESC. SAXO conf. p. 77,17 festines (*sc. lector pius*) ... perniciosissimum et -issimum genus mendacii ... exhorre.

adv. exitiose. pestifere – auf verderbenbringende Weise: GODESC. SAXO theol. 7 p. 186,18 nimis -e (-o *var. l.*), nimis perniciose superbit, qui nostrae naturae ... corruptae foeditatem ... sic inflare et praecipitare praesumit *eqs.*

exitium (-ici-), -i n. 1 *strictius: a mors, nex – (gewaltsamer) Tod, Ermordung: a in univ.: WILLIB. Bonif. 8 p. 52,5 cum ... inprovisa sanctorum martyrum temporalis interemptio -i per pagos ... volitaret. WALAHFR. Mamm. 22,12 solus ab -o praeses paucique ministri ... feruntur immunes. PASS. Petri et Pauli 279 -um postquam laetus Nero forte peregit sanctorum. THANGM. Bernw. 38 quoscumque in -cium illius (Bernwardi) ... armare poterat Bruno princeps. EMBR. Mahum. 278 consulis -cium servis detegitur. c. gen. inhaerentiae: HUGEB. Willib. 3 p. 92,10 mortis -o constricti germani (GODESC. SAXO fragm. p. 21,18. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,61). WALTH. SPIR. Christoph. II 3,251 ad necis -cium celeres capitale subibant (quadringenti missi) supplicium. al. β de genere mortis: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,79 ego ... promptus in omne -cium: fodiat iugulo mea pectora lictor *eqs. al.* b *casus, perniciēs – Untergang, Verderben*: WALTHARIUS 938 qui (*Gerwitus*) ... clamorem prodidit atrum -umque (exitivae *var. l.*) dolens pulsabat calcibus arum. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,33 tu (*sc. princeps*) ... sub -cii chaos indubitanter iturus. DIPL. Frid. I. 181 p. 304,36 Poloni ... nichil preter -cium et destructionem terrae sperantes. HIST. de exp. Frid. imp. p. 55,17 vinum Grecorum ... nostris ad -um procuratum Grecis fuit exitiale. al. 2 *latius i. q. periculum – Gefahr*: WALAHFR. carm. 22,4,4 sternere subsidio Domini castra volatilis -i (*pendet e Vet. Lat. I Macc. 6,51*). Wett. 85 morbus in -um (*periculum var. l.*) traxit loetale patronum. 3 *per confusionem c. exitus i. q. fructus – Ertrag*: DIPL. Merov. I 60 p. 150,14 cum omnibus tam decimis quam pedagiiis atque pascariis et vectigalibus ac cunctis -ciis (*exitus var. l.*) terrarum et silvarum.*

?***exit(i)us**, -i m. *expulsus, exsul, extrinsecus – Vertriebener, Auswanderer, Auswärtiger*: CHART. Ital. Ficker 335 (a. 1231) Rainerius ... castri potestas ... respondit, quod ad mandatum legati ... redire nolebat nec pacem cum -tis aut cum Senensibus habere volebat. 449 p. 456,10 quod ipsi homines sancti Geminiani possint ... facere de illorum -iis Ghibellinis illud, quod eis videbitur (*sc. promissit Robertus procurator*). cf. exiticius.

1. **exito** v. excito. 2. **exito** v. haesito.

***exitura**, -ae f. (*exire*) 1 *publ. et iur.: a evectio – Ausfuhr, -gang*: CONST. Melf. 1,89 procurabunt ... magistri fundicarii fundicos salis, ferri et azari et mercium -as (*postea: quorum [victualium] exitus*). ACTA imp. Winkelm. I 999 p. 759,23 pro iure -e pro quolibet miliari olei ab hominibus regni taren

decem (*sc. recipiuntur*). b *licentia mercium evehendarum – Ausfuhrlizenz* (*de re v. A. Schaub, Handelsgesch. d. roman. Völker. 1906. p. 508*): ACTA imp. Winkelm. I 925 p. 703,35sq. (a. 1247/48?) petunt mercatores pro -a ipsorum (*victualium*) ... convenire ad hoc, quod concedatur eis ... navigia onerare pro ratione -e, quam ius curie nostre requirit. 2 *medic.: a ulcus saniosum, vomica – Abszeß, Eiterbeule*: BRUNUS LONG. chirurg. 2,6 p. 124^C postquam apostema aggregatur et incipit in eo fieri collectio saniei, ... vocatur -a (*item THEOD. CERV. chirurg. 3,18 p. 164^H*). *saepe*. CHIRURG. Sudhoff I p. 133,10 ventosacio ... in posteriori parte coxarum facta prodest apostematibus et -is, que *eqs.* ALBERT. M. animal. 8,150 odor huius (*faecis cereae*) valde est acutus et valet medicandis -is. al. b *apertura, foramen – Durchgang, Öffnung*: ALBERT. M. animal. 1,174 non est ... via aperta et continua -ae a cerebro ad aures. 9,122 vulgus ... medicorum ... dicit, quod ... secunda (*sc. operatio sunt*) foramina et -ae. c *ratio exeundi – Art des Ausgehens*: ALBERT. M. animal. 20,36 quod ... hii (*sc. peripatetici*) dicunt de pyramida -a a corde spiritus, est derisibile.

1. **exitus**, -us m. (cf. p. 1610,5) *vel raro* (p. 1609,38. 1610,17) **exitum**, -i n. *script.: exsi-: p. 1609,36.39. exsui-: p. 1609,39. exhi-: p. 1609,39. exyt-: p. 1609,38. form.: acc. sg. -u: p. 1609,67. abl. sg.: exsu: p. 1609,33. exio: p. 1609,35. exia: p. 1609,34. abl. pl. -is: p. 1609,31.37.*

I *proprie: A de motu: 1 strictius: a actus vel actio exeundi, egressio, exodus – das Herauskommen, -gehen, Auszug: a in univ.: HRABAN. epist. 9 p. 395,35sq. per corporalem -um filiorum Israel de Aegypto terrestri noster -us de spiritali Aegypto demonstratur. VITA Heinr. IV. 6 p. 23,16 qui sibi adiutum (*sc. Urbis*), illis -um negavit. INNOC. III. registr. 1,297 p. 420,16 abbas et monachi ei (*diacono*) -um denegantes ... inclusum ... retinuerunt. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 16,23 ordo ... -us aquaticarum (*sc. avium*) ... de aquis ad pascendum at plus est hic: *eqs.* ALBERT. M. animal. 7,80 pisces tarihya (*i. τῆριχῆαι*) vocati deprehenduntur in -u (*prave versum* [p. 598^b, 12 εἰσπλέοντες, sed cf. p. 598^b, 13 ἐκπλέοντες]) a locis suis. persaepe. β de agminibus proficiscentibus tam in pompa publica (*de re v. LexMA. s. v. 'Fahnenwagen'*) quam in processione liturgica: CHART. Argent. I 617,57 (c. 1200) (*que (clausura) in -u civitatis ministrabant equos ad plaustrum vexilli. LIBER ordin. Sedun. A 472 in -u processionis incipiunt cantores responsorium: 'eqs.'* γ de comaeatu religiosorum: STATUT. ord. Teut. p. 60,18 si secundario licenciam transeundi ad alium ordinem obtinuerint fratres ... ad annualem penitentiam recipiantur; et hoc idem ante -um ordinis eisdem diligenter proponantur. b *actus (ab)exundi – das (Weg-)Gehen*: ECBASIS capt. 29 -us et reditus quarum (*Camenarum*) per maxima cautus commonet insulsum. 2 *latius: a gener.: a effugium, ratio exeundi – Ausweg, Möglichkeit des Hinausgehens*: ADALB. MAGD. chron. a. 962 p. 171,38 Willa ... adempto omni de lacu -u cotidianis ... impugnationibus fatigatur. in *imag. de via effugiendi* (*'Schlupfloch'*): CHART. Turic. 504 p. 5,24 (a. 1236) ut acta presentium digna memoria ... sic servantur integra, ne per oblivionis -um excedant scientiam futurorum (CHART. Turg. III 519 p. 329,18). β -us animae i. q. discessus – das Entweichen (cf. et p. 1610,4): TRAD. Frising. 324 p. 278,2 (a. 814) die -us animae illius adpropinquante (CAND. FULD. Eigil. I 24 p. 233,14. LIUTOLF. Sever. I i. AGIUS vita Hath. 24. CHRON. Huisb. II [MGStud. XVIII. 1997. p. 43,24]). γ *accessus* (*sc. aestuum marinorum*) – Flut: ALBERT. M. animal. 24,17 timentes (*sc. incolae Frisiae*), ne subito rediret maris -us. b *philos. i. q. proventus, transitus – das Hervorkommen, Übergang*: ALBERT. M. metaph. 6,2,5 p. 310,36 diximus ... quod, quando id, quod est frequenter, impeditur a cursu suo et ordine -us de potentia ad actum, tunc inducitur casus (*caus. univ. 2,2,35 p. 128, 60*). 11,2,20^{capit} est digressio declarans -um intelligentiarum in esse a causa prima et -um caelorum in esse ab intelligentia et causa prima. p. 509,17. *ibid. al. c natur. et medic.: a egestio, effluxio – Ausscheidung, Ausfluß*: TRACT. de aegr. cur. p. 323, 12 de sanguinis -u. MAURUS progn. 20 p. 35^b,17 subductio multipliciter consideratur, in quantitate, qualitate, tempore, numero, tenuitate et spissitudine*

[Fiedler]

II *translate*: A *de vitae sim. limite*: 1 *terminus – Ende*:
 HUGEB. Wynneb. 1 *ad felicem v i t a e* *proventus* est -u (*terminum var. l*; RIMB. Anscar. 42 p. 78,35. THIETM. chron. 2,28 p. 74,26. MANEG. c. Wolph. 21 p. 92,11). HIST. peregr. p. 170,22 *pacem securiorem et sufficiens forum equorum et victualium* usque *ad* -um *regni sui promittit soldanus*. ALBERT. M. spirit. 1,1,3 p. 218,35 *ad multum spiritum trahendum et exsuf-*

2. **exitus** *v.* exeo. 3. **exitus** *v.* exuo.
55 4. ***exitus** *v.* *exitus. 5. **exitus** *v.* excio.
[6. **exitus** *v.* 1. exercitus.] ***exius** *v.* 1. exitus.
***exlegalitas**, -atis *f.* (ex et legalis) *status exlex* – Gesetz-,
Rechtlosigkeit: RUD. TRUD. gest. 7,2 *collaterales eius (Herimanni)* . . . erant homines levissimi . . . *truncas manus portantes*
60 *in signum dampnationis et -is suae*.
***exlegitimus**, -a, -um. (ex et *legitimare) *iure privatus*,
extra legem positus – *entrechtet, rechtlos*: CHART. Wirt. 1295
p. 61,5 (a. 1254) *hic iuramenti violator exlex, exheredatus omnium*
iure, -us . . . ab omnibus habetur.
65 **exlex**, -egis. 1 *strictius i. q. extra legem positus* – *gesetz-,*
rechtlos: a *adi.*: a *iur. et canon. de hominibus (fere pro-*
scriptis vel excommunicatis): DIPL. Heinr. II. 428 p. 548,36
patre . . . *quamvis a paralisi* – *tamen* . . . *annuente et consenti-*
ente. CARM. Bur. 123,3,2 *per convalles nota laicos -es* . . . , *quos*
70 . . . *luxus* . . . *quasi nox obscurat*. CHART. Gosl. I 401 p. 410,27
(dipl. Frid. II.) *si falsarius manum redemerit, -x vel infamis erit*,
quod vulgariter echtlos dicitur. NARR. de Gron. 29 l. 7 *comes*

Gelrie et omnes captivi . . . coram rege suis proscriptis et -bus captivatoribus abiudicantur. *saepe*. v. et p. 1583, 59.62. 1609, 35. *spectat ad legem Mosaicam*: HERM. IUD. conv. 5 p. 84,1 homo, quem . . . -em et sine Deo putabam. **β** *de rebus*: CHRON. Ebersb. I p. 14,29 qui (*moderni*) . . . pro suo libitu . . . mendoso iure quosque iuvant aut deprimunt et per -em temeritatem. GISLEB. ELNON. inc. 3,14 ni simul est -x, regat illud (*cor*) legifer et lex. **b** *subst. masc.*: GESTA Camer. cont. II A 461,3 quid Galcherus posterius . . . pro his fecit -bus, suis apponam actibus. CHART. Turic. 552 p. 54,14 si talem excessum . . . non correxero, . . . ipso facto sum (*sc. Hartmannus comes*) . . . tamquam -x ad omnem actum legitimum illegitimus. CHART. Landeshut. 65 p. 38,20 usurarios, preemptores . . . ipsos -es iudicamus. *al.* 2 *latius*: **a** *inefficax, invalidus – wirkungslos, ungültig*: GODESC. AQUENS. opusc. 5,12 p. 164,26 natus sine nostra lege mortis perpetuae legem fecit *Dominus* -em. **b** *illex, lege non obstrictus – sich nicht nach den Gesetzen richtend, nicht an das Gesetz gebunden*: CHART. Rhen. med. I 302 p. 353,27 (a. 1030) religio monastica, que . . . velut -x et enormis tepide nimium se agebat. EKKEH. IV. cas. 26 p. 64,34 erat . . . ius illorum (*sc. discipulorum*) . . . , quoniam -es . . . sunt, ut hospites intrantes capiant. SIGEB. GEMBL. Theod. praef. p. 464,14 (vs.) naturae tibi (*sc. Deo*) lex non obstat, legifer -x. HEINR. AUGUST. planct. 128 ultra se tendit homo, -x dum vivere gestit. *al.* *subst. masc.*: EGBERT. fec. rat. 1,315 iustitiam opprimit invitam violentus et -x.

***exlinquo**, -ere. *relinquere, cedere – überlassen, weichen*: ANNAL. Plac. a. 1269 p. 534,11 quod de facto Overgnagorum et parte ipsorum -rent (*sc. populus de Laude*) arbitrio illorum de Ture.

[**exmanio** v. *exinanio*.] ***exmarchionissa** v. p. 1457,35.

***exmellarium** v. *smiliarium.

***exmembrabilis** (-enb-), -e. *mutilans, perniciosus – verstümmelnd, vernichtend*: SALIMB. chron. p. 546,17 probus et potens leopardus (*i. Conradinus*) . . . levabit Arfexas et exmen-i morte eum devorabit.

***exmembratio**, -onis f. *truncatio, mutilatio – Verstümmelung*: RATHER. conf. 2,33 non debes (*sc. lector*) . . . mirari pro scelere, praesidiorum pro constructione vel restructione quot homicidia, exoculationes, -es . . . contigerint (*inde* 24,760).

***exmembro** (-enb-), -atus, -are. (*cf. demembrare*) *truncare, mutilare – verstümmeln*: RATHER. epist. 1 p. 17,15 omnes maiores civitatis aut -nbrare aut captivos ducere. 7 p. 40,4 melius esse, ut secederem, quam Milonis dolo aut -rer aut interficerer. prael. 3,19 l. 589 invenies . . . ab eis (*antecessoribus*) multos -tos, exoculatos, excoriatos *eqs.*

***exmero**, -are. (*ex et merus*) *purgare – reinigen*: CAPIT. reg. Franc. 273,13 absque malo ingenio contra eos, quorum argentum ad purgandum acceperint, ipsum argentum -ent *monetarii* et sine fraude . . . denarios concambient.

***exminuo** v. *eminuo.

***exmollitorius**, -a, -um. *laxativus – lindernd*: GLOSS. med. p. 43,17 malba: virtutem habet purgatoriam et -am.

***exmologesis** v. *exomologesis*.

***exmuc(c)o**, -are. *emungere – schneuzen*: LEX Ribv. 5,2 si nasum excusserit, ut muccare (-ucare *var. l.*) non possit, C sol. culpabilis iudicetur.

***exnacca**, ***exnacta** v. *snecca. **exnarro** v. *enarro*.

***exnerbio** v. *enervo*. **exnoto** v. *enoto*.

***exnunc** v. *ex et nunc*. [**exobiecto** v. *obicio*.]

***exobligo**, -avi, -are. *ab obligatione liberare – auslösen*: CHRON. Huisb. I (MGStud. XVIII. 1997. p. 42,13; s. XIII.²) Sifridus abbas . . . et saepedictus frater . . . unum mansum censualem pro XVI marcis -aierunt (*sic*; *exoblaverunt a. corr.*) a Iohanne de Slonstide (*cf. notam ed. p. 31*).

***exobt** v. *exopt*. **exocadium** v. *exochadium*.

***exoccupatio** (-ocu-), -onis f. *liberatio – Befreiung, Entlastung*: EPIST. Ratisb. 1 p. 274,11 qui (*Tullius*) se . . . post exocu-em ad intermissam disputationem aliquantulum difficiliter regredi vidit. EPIST. Wibald. 59 ut propensius data opera -i nostrae (*sc. Heinrici episcopi*) venire maturetis (*sc. Wibaldus*). WOLBERO cant. 3 p. 1180^A quid . . . est haec dormitio, nisi ab

omnibus mundi curis et actionibus -o et quasi quaedam mentis requies et pausatio (*spectat ad Vulg. cant. 5,2*)?

exoccupo (-ocu-), -avi, -atum, -are. 1 *liberare, purgare, exonerare, expedire – befreien, räumen, leeren, entladen, -lasten*: LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 186,27 ut navis -retur. FORTOLF. rhythmimach. 1 praef. 9sq. est . . . in hac arte . . . et iocunda utilitas et utilis iocunditas, quae . . . et inutiliter -tum utiliter occupent et . . . inutiliter occupatum -ent (-ant *var. l.*). CHART. episc. Hild. III 502 p. 269,28 alveum . . . Ovekere (*sc. rivi*) exocupare et purgare. GERH. STED. annal. p. 226,50 castrum occupant (*sc. multitudo ducis*), incendunt et solo sternunt et in hac parte Brunswich utiliter -tus (*sc. est dux*). *al.* 2 *occupare – einnehmen*: SIGEB. GEMBL. chron. a. 1106 p. 371,35 militibus patris (*i. imperatoris Heinrici*) concurrentibus ad -andum pontem, milites filii a ponte repelluntur (*inde* ROB. TOR. chron. a. 1106 p. 482,59).

adi. **exoccupatus**, -a, -um. 1 *in bonam partem i. q. otiosus – müßig, frei von Beschäftigungen*: EPIST. Meginh. 7 nec . . . ociosam illam exocu-am animi vestri libertatem sectemini (*sc. archipraesul*). EPIST. Hann. 105 p. 174,27 seposito eo (*libro*) et liberioribus atque -is horis reservato. VITA Heinr. II. B 19 quoadusque ipse -us aptum tempus . . . ad sumendam illam (*ablutionem calicis*) inveniret. VITA Berth. Garst. I 25 plures aderant, quos dies illa dominica circa monasterium -os tenebat. CONR. EBERB. exord. 2,32 l. 35 quotiescumque -us esse poterat (*sc. abbas*). *al.* 2 *in malam partem i. q. iners – untätig*: EPIST. Ratisb. 23 p. 352,6 in quibus (*virtutibus*) delectaris (*sc. mulier dilecta*), exercebis, nunquam -a (*exocu-us a. corr.*) inveniris. *usu subst.*: v. l.7.

exochadium (-oca-), -i n. (ἐξοχάδιον) *ani extuberatio, tuberculum – Hämmorrhoidenknoten*: RECEPT. Lauresh. 2,109 p. 176 ad -cadia; . . . -cadia lavas vino vetere et cinerem cilici veteris . . . inponis.

exochas (exagodras, esagrodas), -adis f. (ἐξοχάς) *ani extuberatio, tuberculum – Hämmorrhoidenknoten*: ALPHITA I p. 290,27 exagodras (esagodras *var. l.*), id est timore (interiore *var. l.*) positas (*item* II p. 61,5; *cf. notam ed.*).

***exoculatio** -onis f. *excaecatio – das Blenden, Blendung*: v. p. 1611,40.

exoculo, -avi, -atum, -are. *script. excu-*: l.50. *absol.*: l.49. *al. partic. perf. usu subst.*: l.50.

oculis (oculo) privare, excaecare – der Augen (des Auges) berauben, blind machen, blenden (fere de poena): EPIST. Mog. 18 p. 348,13 (a. 955) qui (*archiepiscopus*) . . . captus a . . . duce Baioriorum . . . -tus et in exilium . . . religatus est. CAES. HEIST. mirac. I 2,35 dux Henricus Saxo . . . virum quandam nobilem pro suo scelere -vit. CHART. Pommerell. 314 p. 268,34 quod scultetus . . . habeat liberam auctoritatem decollandi, suspendendi, rotandi et -andi. DECRET. Frision. B p. 137^A,25 mutilatus in pedibus vel in manibus vel exc-tus habebit pro emenda decem marcas. *privare – berauben*: ALBERT. M. animal. 22,22 -tus etiam altero oculo non diu vivit *aper. saepe*.

***exodiaria** (-ord-), -ae f. (*exodiarius*) *saltatrix – Tänzerin*: IOH. DIAC. cen. 2,214 Adam pater ortulanus, Iudas extat proditor, -a (*exor. var. l.*) fit Eva (*cf. Ps. Cypr. cena 181*).

exodium, -i n. (ἐξόδιον) *poema – Gedicht, Dichtung*: THIOFR. serm. Willibr. 2 (OrgVerChristlKunstLuxemb. 15. 1885. p. 84,2) ut argumentosae apes, quae iuxta illud, licet aethenicum, tamen pulcherrimum -um, solae 'neque concubitu indulgent *eqs.*' (*spectat ad Verg. georg. 4,198*).

exodus, -i f. (*m.*: l.65) (ἐξόδος) 1 *exitus – Auszug (de libro secundo Moysis)*: HRABAN. epist. 10 p. 396,23 -um secundum sensum maiorum exposui. CATAL. biblioth. B III 15 p. 92,24 -us glosatus (*sc. liber*). *saepe*. 2 *abitus, exilium – Weggang, Exil*: EPIST. Praed. 49 pronunciat, quando nostri -i finito periodo in terra vestra figere tentoria debeamus.

exol v. *exul*.

exolesco (exho-), -evi (-ui: p. 1613,2), -etum, -ere. *script. -it(us)*: p. 1613,9. 1 *increscere, adolescere – anwachsen, zunehmen*: MIRAC. Hucberti 1,6 p. 820^E vis enormitatis imbrum -vit tanta, ut *eqs.* FRUTOLF. chron. a. 697 p. 89,49 avaricia . . . unius ad tantum nefas -vit, ut *eqs.* 2 *obsolescere, evanescere –*

[Weber]

in Verfall geraten, verschwinden: LEX Baiuv. prol. p. 200,1 paulatim ... antiquae leges vetustate atque incuria -uerunt (ex Isid. orig. 5,1 exoleverunt).

adi. **exoletus**, -a, -um. *inquinatus, sordidus* – besudelt, schmutzig: BERTH. chron. B a. 1077 p. 281,17 in reges quamquam ... cunctis flagitiorum facinorumque reatibus -os ... nec ipsius pape ... iudicium ... cadere non debere. PETR. DAM. epist. 112 p. 276,5 sic remunerari debuit, qui de sacrario Domini ad exh-tum, (ad -itum, adexolevit, ad exoleum var. l.) lupanar ... transire decrevit.

exomologesis (exho-, exem-, exm-, -loys-), -eos f. (ἐξομολόγησις) *confessio (peccatorum), paenitentia* – (Sünden-)Bekennnis, Reue: VITA Adelph. 2 (MGMer. IV p. 226,15) prostratus humo -in fecit. HRABAN. inst. cler. 2,14 de -i, id est confessione. AGOB. 18,5 l. 5 nos ... omnes sanctos ... a Domino exauditos esse novimus, sicut Danihelem in suam exh-in, ubi confitebatur ... peccata sua. AMALAR. ord. antiph. 77 collegi ... antiphonas, quae consonant tempori -eos. RAHEW. Theoph. 492 -in (exemoloyisin var. l.) veneranda recepit Maria economi. *per compar. (in lusu aleae)*: GESTA Camer. 1,89 p. 434,33 post ... binarius conpunctione inchoans, XV eiusdem reverentiae, hinc ternarius a principio pietatis, X exm-eos.

***exon subst.** (ĒĒ) *neuma sex vocum* – sechstönige Neume (cf. LexMusLat. II. p. 42): v. p. 576,30.

exoneratio (exho-, -cio), -onis f. 1 *proprie i. q. evacuatio* – das Entleeren, Räumung: CHART. Wirt. 332 p. 54,13 (a. 1150/59) ecclesiam Tukulhusensem ... sororibus, quae ibidem Deo serviebant, exoneratam ...; facta est ... hęc -o predecessoris mei ... temporibus (inde 468). 2 *meton. i. q. locus ad evacuandum* – Ort zum Ent-, Ab-, Ausladen: v. p. 366,60. 3 *translate: a liberatio* – Entlastung, Befreiung: ANNAL. Iannuens. II p. 181,22 ad -em (exh- var. l.) comunis Ianue. ACTA imp. Winkelm. I 843 p. 650,37 pro ... officialium -cione (exnarratione var. l.). CHART. Rhen. med. III 1287 p. 935,18 ad utilitatem et -em ... ecclesie. b (ex)solutio – Beseitigung, Zahlung, Tilgung: CHART. Osn. II 383 p. 300,25 (a. 1239) pro -e ... debitorum (CHART. Turic. 762 p. 233,24 propter exh-em ... d. al.). CHART. Basil. C I 385 ad nostri dispendii exh-em possessiones nostras ... transtulimus.

exonero (exho-), -avi, -atum, -are. refl.: l. 52. *confunditur c. exhonore: l. 48. 1 proprie i. q. deonerare, evacuaere* – der Last entledigen, entladen, entleeren, räumen: a in univ.: CONSTR. Farf. 6 p. 9,3 iumenta exh-are. CHART. Ticin. 194 p. 23,17 per quam peciam ... debent homines onerati et -ti ire et redire. STATUT. ord. Teut. p. 109,4 debet vicepraereceptor ... victualia, que in navibus veniunt, exh-are. WILH. RUBRUQU. itin. 37,8 miserat ... eum (Teutonicum) illuc (sc. in villam Summerkent) Sartach, ut exh-ret (exhonoret cod. E, ed. Michel, Wright. p. 379,1) curiam suam. al. v. et l. 28. usu medic. (c. sensu purgandi): MAURUS urin. I p. 34,24 humorumurbationem manifestant (sc. resolutiones urinae), unde natura mittitur se exh-are et purgare. progn. 16 p. 34^b,2 se exh-are a superfluis. b medial. i. q. se exuere – sich entledigen: ADO VIENN. Theud. 2 (MGMer. III p. 526,35) sarcina ... temporali exh-tus ... coenobium expetere cogitavit. VITA Bav. II 1,177 ut mundi desideret exh-ari rebus. 2 *translate: a exsolvere, liberare* – entlasten, befreien: DIPL. Loth. III. 74 p. 115,5 quem (abbatem) ... ab omni servitute secularium auctoritate imperiali eximimus et -amus (-vimus var. l.). CHART. march. Misn. III 434 ut ... contemplativi -entur hiis, qui contemplationis possunt ocium perturbare. CARM. Bur. 6,46 vir prudens ... cor mundet et -et. al. b tollere – wegnehmen, beseitigen: LUP. FERR. epist. 1 p. 3,16 -ate, quaeso, verecundiam meam (sim. EPIST. var. II suppl. 10 p. 635,9).

***exonio** (exso-), -are. (cf. francog. vet. essoignier, v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 274^{ssq.}) refl. i. q. se excusare, expurgare – sich entschuld(ig)en, vom Verdacht befreien: CAPIT. reg. Franc. 131,6 si ... contra christianum (sc. Iudaeus negotium habuerit), christianus ... super sanctorum pignora per sacramentum aut cum ferro ignito se -et; Iudeo vero circulus ex rubo in collo imponatur et stanti genua vinciantur eique virga ex rubo ... inter coxas acerrime pertrahatur et

taliter se -et, si sanus evaserit (inde ORD. iud. Dei B I 7 p. 640,20). v. et p. 1593,49. cf. agsonia, *exidoneo.

***exoperio**, -ire. *cooperire* – ganz zudecken: IOH. sacerdot. 188 -i (sc. commixtionem) diligenter et pone ad assandum in fornace horas VI.

***exopilatio**, -onis f. *actio returandi, apertio* – das Entstopfen, Öffnen: ALBERT. M. animal. 10,48 si post somnum odorem allii (sc. in vulva positi) in ore et naribus invenit, significabit -em matricis.

10 ***exopilativum**, -i n. *medicamen returans, aperiens* – entstopfendes, öffnendes Mittel: THADD. FLORENT. cons. 41,140 spleni ... debentur -a, et ista sunt quatuor: eqs.

***exopilo**, -are. *returare, aperire* – entstopfen, frei machen: THADD. FLORENT. cons. 7,29 quod epar -etur et confortetur intus et extra. 63 ad -andum porum feleum vel epar apozima. al. NOTULAE Wilh. Cong. 1187 multum valet cortex radicis fraxini, quia optime -at (expoliat var. l.). 1426 venarum incisio ... splenem et epar -at (expoliat var. l.).

20 *subst. exopilans*, -antis n. *medicamen returans, aperiens* – entstopfendes, frei machendes Mittel: THADD. FLORENT. cons. 128,88 videamus de cura per aperiencia et -ia.

***exopinatus**, -a, -um. *inopinatus* – unvermutet, überraschend: GESTA Camer. cont. II app. p. 249,29 beatus, qui -o virorum istorum transitu nullam rebus mortalibus inesse constantiam edocetur.

***exoppositus**, -a, -um. *oppositus* – gegenüberliegend: CHART. Rhen. inf. II 743 p. 439,27 (a. 1280) vendidimus ... curtim -am ecclesie in Gunterstorp.

30 **exoptabilis** (-obt-), -e. 1 *optabilis, iucundus, gratus, dulcis* – wünschenswert, angenehm, erfreulich: FLOD. hist. 1,22 p. 118,21 mox truci conversa in exob-em pluviam grandine. VITA Mathild. II 1 p. 148,4 in cenobio ... hospitare puellam nomine Mathildam, genere nobilem, specie -em et moribus illustrem. 20 p. 184,17sq. quam -is est huius pueri (i. Heinrici) aspectus ... , nos (sc. regina) natam habemus ... Hemmam, hanc illi reserveremus, ... ut nobis copuletur hic gener -is. HILDEG. div. op. 1,234 l. 4 ab -i precellentique dono spiritus sapientie ... virtutes prodeunt. al. 2 *exoptatus* – erwünscht, ersehnt: GESTA Dagob. 6 p. 403,3 Dagobertus -em (exoptatam var. l.) oblatam sibi nactus occasionem ducem ad se evocat iubetque secum prandere.

***exoptate** v. exopto.

exoptatio (-cio), -onis f. *deprecatio, petitio* – (Für-)Bitte: WILH. HIRS. const. 1,2 p. 934^A cum ... responderint (sc. novicii), -em receperint et secunda vice ad pedes venerint, ducuntur a magistro in ecclesiam. CHRON. Reinh. a. 1215 p. 586,40 quo (die) sacra fidelium sanxit antiquitas vivos agere memorie carorum suorum ... cum -cione eterne quietis.

50 **exoptator** (-obt-), -oris m. *qui (valde) petit* – einer der (sehr) wünscht: FORM. epist. V 3 p. 531,16 ut pro felicissimo statu sanctitatis vestrae subplex exorator existam et prosperitatis vestrae devotissimus exob-r.

55 **exopto** (-obt-), -avi, -atum, -are. *valde optare* – sehr wünschen: HRABAN. epist. 2^a p. 383,16 hoc (sc. Deum pro remissione peccatorum rogare) ... me, quamdiu vixero in hoc corpore, acturum -o. DIPL. Conr. II. 223 id prae omni desiderio -antes, ut ... memoria parentum nostrorum ... in orationibus ... habeatur. INNOC. III. registr. 1,130 p. 195,3 providere quieti et pacem inter singulos -btare. persaepe.

60 *adi. 1. exoptans*, -antis. *iucundus, gratus, carus* – lieb, teuer: EPIST. Reinh. 19 p. 19,30 illud ... oro, ut ... canem mihi ... mittas pro dono; nec hesitaveris de recompensatione, quem -issimum fateor speciali cordis affectione.

2. **exoptatus**, -a, -um. *iucundus, gratus, carus* – erfreulich, teuer: THEOD. TREV. sermo de Celso 1 quam (sollemnitatem) nobis ... Christus ... -issimi patris nostri beati Celsi ... transitu consecravit. EPIST. Otton. Bamb. 33 p. 1343^D -issimum omni regno sanctitatis vestrae reditum. CONR. MUR. summ. p. 156,10 imperator seu rex appelletur: ... exquisitissimus, -issimus. al. v. et p. 1537,6.

70 *adv. *exoptate. 1 avide* – sehnlich: EPIST. Hann. 7 p. 25,26 -issime expectabam, ut, cuius aversione tristabar, conver-

sione gauderem. 2 *incunde* – *gefällig*: FUND. Hild. 6 ipse (*Hezilo*) praepolitis -issime monasteriis tribus suis ... hanc (*capellam*) imperfectam dimisit.

exorabilis, -e. *qui (facile) precibus flecti potest, deprecabilis* – (*bereit*)*willig*, (*den Bitten*) *gewogen*: DIPL. Otton. III. 164 si nos piis fidelium precibus facile prebemus -es. LIGURINUS 5,220 miseros ... longo carceris usu perdere gaudebat non-exorabilis ultor. MIRAC. Bert. 8 p. 513,39 voluit beatum Audomarum -issimum antistitem cuidam monacho ... apparere in visione. *al.*

***exoramen**, -inis *n.* *oratio, deprecatio* – *Gebet, Fürbitte*: MIRAC. Audom. 1 (MGMer. V p. 776,12) omnes ... cognoscentes hunc (*reum*) per sancti viri ereptum -a.

1. **exoratio** (-cio), -onis *f.* *deprecatio, petitio* – *Bitte, das Bitten*: CHRON. Salern. 174 p. 177,21 per -cionem Pandulfi ipse imperator Apuliam deserit. UFFING. Ida 1,20 movet iuventes eius (*contracti*) lugubris -o. *eccl.*: GLOSS. psalt. Lunae-lac. 126,1 vox ecclesiae et aedificatio eius a Domino et -o de doctrina sanctorum. CHRON. Cas. 6 p. 477,21 dum nimius esset pavor ... et copiosa fieret ad omnipotentem Dominum -o.

2. **exoratio** *v.* *exauratio*.

exorator, -oris *m.* *qui exorat, petit* – (*Für*-)*Bitter, Bittsteller*: 1 *eccl.*: VITA Fidoli 13 (MGMer. III p. 432,11) ut pius Dominus sibi illatam iniuriam vindicaret, -r obtinuit. RABERT. corp. Dom. 8,283 qui (*Christus*) ... se Patri offerendo idoneus -r intervenit. GERHOF. psalm. 31,5 p. 47,21 qui (*Nathan propheta*) ... fuit veniae ... annuntiator, cuius etiam creditur apud Deum fuisse rogator et -r. *al. v. et p. 1614,51*. 2 *publ. i. q. intercessor* – *Fürsprecher*: ALBERT. AQUENS. hist. 5,17 illis (*captivis*) pro vita ... petentibus ... dona ... non modica per -es pro sua redemptione offerentibus.

exoratrix, -icis *f.* *quae exorat, petit, oratrix* – (*Für*-)*Bitte-rin, Bittstellerin*: VITA Rust. 17 (MGMer. IV p. 347,6) omnes Deo gratias referunt, quia talem -em ... sibi Dei gratia redonata esse gauderent. GERHOF. psalm. 34,3 p. 349,25 ut mentis oratio ... iugis oratrix et -x persistat. WIGAND. Waldg. 37 -x auditur, equus ipsa hora curatur.

exorbitatio (-cio), -onis *f.* 1 *declinatio* – *Abweichung*: a *proprie*: ALBERT. M. caus. element. 1,2,9 p. 77,21 quidam ... dicunt non esse huiusmodi causam (*sc. diluvii*), sed potius superiorum -em; -o autem est apud eos, quod planetae post longam circuituonem elevent axem ... et aliquando depriment. 1,2,12 p. 83,58 illa ... -o ..., quod sol egressus sit zodiacum usque ad astrum Phaethontis, nulla ratione potest esse vera. metaph. 1,2,6 p. 23,56. b *translate*: HINCM. epist. 169 p. 159,20 ego ..., qui non pro -e a catholicae fidei sanitate anathematizatus, sed *eqs.* EPIST. Col. 8 p. 251,5 quatinus ... sine ulla -e inter nos servemus (*sc. rex eiusque filius*) procurantem dilectionis fidem. GERHOF. ad Innoc. p. 231,24 non militando, nisi pro iusticia, quamvis hoc ipsum non eos (*laicos*) valeat excusare a penitentialis vitae -e. 2 *peccatum* – *Verfehlung*: EPIST. Col. 4 p. 245,25 cum -o tanti patris (*sc. episcopi*) nostri (*sc. cleri et populi Coloniensis*) nos magno dolore afficit. CONST. imp. III 85^A,1 ex sui (*sc. Dei*) plasmatis -cione. HUGO HONAU. div. 1,2 irrevocabilis -o. ANNAL. Gradic. a. 1148 (MGScript. XVII p. 652,29) in fratrurn -bus delinquentium.

1. **exorbito** (exho-, exso-), -avi, -atum, -are *vel raro* ***exorbito**, -atus sum, -ari. *partic. praes. usu subst.*: p. 1616,2.

I *intrans. i. q. aberrare, digredi, declinare* – *abweichen, abirren*: A *proprie*: OTTO FRISING. gest. 1,21 p. 35,12 rex cum suis propter nimietatem nivium a recta via -ans ac per devia silvarum oberrans. ALBERT. M. caus. element. 1,2,12 p. 83,68 si ... -asset (*sc. sol*) in ascensu et descensu ad terras, revera totam partem aquilonarem destruxisset. *ibid. al.* B *in imag. et translate*: 1 *gener.*: a *in univ.*: a *de hominibus*: AMALAR. off. 3,23,21 ut non -et mortalis a recto t r a m i t e (REGINO chron. a. 868 p. 94,23. *al.*). CHART. Solod. 24 p. 25,32 postquam ... ecclesia iam multo tempore -ta ad statum pristinum palpitando cepit redire. CHRON. Merseb. 4 p. 173,2 qui (*Dithmarus episcopus*) natus fuit de comite Siffrido et pia matre Kunegunda ab utrorumque pietatis linea haud exs-ans (*e orbitans var. l.*). CHART. Naumb. I 148 p. 128,24 personis inuti-

libus et a claustrali disciplina exh-antibus. OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 130,15 ut a falsitatis errore -antes ad rationis lumen revocaret *filius Dei. saepe*. β *de rebus*: CHART. Sangall. B I 143 p. 141,27 (a. 1110/25) formam ... panis triticeae studiosissime preparati ... constituimus, eo ... pondere, ut modius non -et a numero XXX panum. CARM. Bur. 6,44 cuncte res a debita -antur semita. b *errare, peccare* – *fehlen, fehlgehen, sündigen*: EPIST. Teg. I 97 E. ... in cunctis -ans. WIPO prov. 68 medici animarum -ent (-ant, -antur *var. l.*) parum. CHART. Basil. C I 53 p. 38,10 a iustitia declinans -vi. *al.* 2 *rhet. i. q. excurrere* – *abschweifen*: EPIST. divort. Loth. 18 p. 239,23 a nostro regio themate ... in parte -vimus. MIRAC. Adalb. Wirz. 4 p. 46,20 quia propter brevitem hystoriolae subsequentis parum ... -vimus, nunc in orbitam revertamur.

II *trans. i. q. transgredi, relinquere* – *übertreten, verlassen*: BERNH. CONST. damn. 11 affirmat ... se legem ecclesiasticam minime in hoc facto -asse. ANNALISTA SAXO a. 1085 p. 473,28 istis (*Iuvanensi episcopo eiusque sociis*) edicta patrum -are nolentibus, illis (*Moguntino archiepiscopo eiusque sociis*), quod Rome oportuit definitum esse, in bivio et subalterno auditore retractare poscentibus infecto disceditur negotio.

2. ***exorbito**, -are. (exorbare) *carere, orbum esse* – *entbehren, beraubt sein*: VITA Gebh. Const. 1,22 tandem maior minorem vicit partem, quae se sui patris reliquiis -are (*antea*: exuviis carere) nolle clamitabat.

exorbo, -avi, -atum, -are. *oculis privare, excaecare* – *der Augen berauben, blenden*: LEX Raet. Cur. add. p. 646,21 quod si quis nulla ex causa ... alium occiderit, prima vice componat, secunda -etur. LEO III. epist. 8 p. 99,34 uxorem ... Leonis imperatoris -vit *Constantius patricius (sim. p. 100,24, sed cf. notam ed.)*. ADEMAR. hist. 3,4 l. 20 ipse (*rex*) vulneribus confossus mortuus est; alii ... -ti fuerunt. *al.* Weber

exorcidio *v.* *exorcizo*.

exorcismus (-rzi-, -rzys-, -cys-), -i *m. vel raro exorcisma*, -atis *n.* (ἐξορκισμός, ἐξόρκισμα) *actio, formula exorcizandi* – *Beschwörung(sformel), Exorzismus (de re v. LThK. III. p. 1125sq.)*: 1 *in univ.*: VITA Agric. 21 congregationibus ... complacuit, quatinus vices orationum et -zismorum (-orum *var. l.*) singule ... pro eius (*mulieris*) liberatione susceperent. BERTHA Adelh. 9 qui (*diabolus*) multis divinatorum verborum -cysmis exire constrictus. RITUALE Flor. p. 139,13 -zysmus <salis et aque>: exorzyzo te, creatura salis, per Deum vivum *eqs. persaepe*. 2 *incantatio* – *Besprechung*: CONST. Melf. 3,73 amatoria pocula porrigentes vel cibos quoslibet noxios illicita vel -ta astruentes tali decernimus poena constringi *eqs.* 3 *imprecatio, maledictum* – *Verwünschung, -fluchung, Fluchwort*: HINCM. divort. 22 p. 231,28 sacerdotis officium est, ut -os aquis eluendos, quas mulier debet bibere, pro ministerio sibi imposito scribat (*cf. 6 p. 152,4 imprecationes; Vulg. num. 5,23 maledicta*).

exorciso *v.* *exorcizo*.

exorcista (exho-, -rzi-, -cysta), -ae *m.* (ἐξορκιστής) *script.* -iza: MARIAN. chron. a. Chr. 321 p. 523,68. *form. acc. sg. -um: l. 62.* *qui adiurat et expellit (daemones vel diabolum)* – (*Geister-, Teufels-*)*Beschwörer, -austreiber, Exorzist*: 1 *gener.*: AMALAR. off. 2,9,2 si quis per orationes suas vitium diaboli potuerit expellere de homine, -ysta est. HONOR. AUGUST. gemm. 1,177 -a dicitur adiurator: hi Salomone docente daemones adiurabant et eos de obsessis hominibus expellebant. *al.* 2 *eccl. de ministro ecclesiae (tertium gradum ordinum minorum obtinente)*: LEX Baiuv. 1,8 si quis ministros ecclesiae, id est subdiaconum, lectorem, -am (-a, -zistam, -um, exh-am *var. l.*) ... de istis aliquem iniuriaverit *eqs.* WALAHFR. exord. 32 p. 516,13 sunt in ecclesia -ae, daemonum excludere. LIBER ordin. Patav. 2,12 p. 965,19 -am oportet abiciere daemones. ALBERT. M. summ. theol. II 7,29 p. 317^A,45 quae (*ecclesia*) -as ordinat inter minores ordines. *saepe*.

exorcizatio (-cyz-), -onis *f.* *actio, formula exorcizandi* – *Beschwörung(sformel), Exorzismus*: AMALAR. bapt. 28^{capit.} de -e: exorcizatur, id est adiuratur sive increpatur, diabolus ... ut recedat a Dei creatura. off. 2,9,2 quando idem (*exorcista*) ordinatur, accipit libellum, in quo scripta est -yzatio.

exorcizo (-rizo, -rzyzo, -idio, -iso, -ito), -avi, -atum, -are. (ἐξορκίζω) *partic. perf. usu subst.: l.17.*

adiurare, expellere, ritu exorcismi afficere, daemone liberare – beschwören, austreiben, exorz(is)ieren: 1 *obi. daemones:* NICET. ad Chlodos. p. 121,35 daemon daemonem non -at. CYPR. CORD. carm. app. 6,13 (MGPoet. III p. 150) -dio vos, omnes demonum fantasma. MIRAC. Annon. 2,27 cum . . . iuxta sacri tumuli locum a presbiteris, ut exiret, -zicaretur *diabolus*, ait: 'eqs.' *persaepe*. *absol. i. q. daemonem eicere – den bösen Geist austreiben:* EKKH. IV. pict. Sangall. 73 rapta sacerdotēs -are (gloss.: demonem eicere) parantes ense petens. 2 *obi. homines:* RUD. FULD. mirac. 2 p. 330,48 cum . . . a presbytero iuxta morem ecclesiasticum -retur *femina*. ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1059^B ad sepulcrum beati viri -satae (*feminae*) per unum eumdemque Dominum a pessimo invasore sunt misericorditer liberatae. ALBERT. M. Is. 44,5 p. 448,69 catechizati . . . et -ti dabant nomina scripta, antequam baptizarentur. *al.* 3 *obi. res:* VITA Elig. 2,20 p. 712,32 -vit (-tavit *var. l.*) aquam et dedit eis (*vexatis*) pro medela. HERM. IUD. conv. 5 p. 85,3 ferrum -zizare (*in ordalio*). *persaepe. v. et p.1616,42.*

adi. exorcizatus, -a, -um. adiuratus, consecratus – exorziert, geweiht: PONTIF. Rom.-Germ. 111,1 oleo -o, (*sc. id est*) sacratio. RITUALE Flor. p. 139,23 sal -zyzatum ad evacuandum et expellendum inimicum. VITA Norb. I 10 p. 680,43 consilium habuit, ut in aqua -zizata puella poneretur. *persaepe.*

1. **exordinatio**, -onis *f.* 1 *de ordine soluto:* a *perturbatio ordinis – Unordnung, Störung der Ordnung:* a *in univ.:* GERHOH. epist. 17 p. 568^C quanta illius (*sc. filiorum Heli*) -is hoc tempore . . . inveniatur similitudo. psalm. 64,49 contra huiusmodi -es et Babilonicas confusiones. b *praeus ordo – 'Unorden' (in lusu verborum):* IDUNG. PRUF. dial. 1,329 per licentiam ordinis, si tamen ordinis et non magis -is. ANNAL. Pegav. a. 1110 p. 250,28 tam ordinem ipsum, immo -em, quam etiam loci situm transponere cogitavit Wicpertus. b *digressio ab ordine, excessus, offensatio – Regel-, Ordnungswidrigkeit, Verstoß (gegen):* a *in univ.:* GERHOH. psalm. 64,123 quia enormitas vestium et ceterarum -um decretis apostolicis a talibus (*clericis*) resecatur. GESTA Lob. 19 p. 321,36 testes conversionis sue et, si quid inter eos perperam ageretur, -um correctores sibi Lobbienses aliunde adducere coguntur. CAES. HEIST. hom. II p. 22^A servi . . . hoc in loco designant eos, qui in ordine ferventiores sunt, qui vix aliquas -es dissimulare vel possunt vel volunt. *al.* b *iniuria – Unrecht, Rechtsverletzung, Ungerechtigkeit:* CHRON. Andag. 70 p. 157,23 cum illatam non solum sibi iniuriam referret Berengerus, sed etiam publicas -es, quas Othbertus temere exercebat . . ., scilicet eqs. c *ordinatio (contra ordinem), licentia – An-, Verordnung (wider die Ordnung), Willkür:* HINCM. coll. 1 p. 66,6 episcopus generaliter omnem parrochiam . . . in sua ordinatione, non autem in -e (*corr. ex extraordinatione*) habet. p. 69,4. GERHOH. aedif. 51 p. 1323^A anathema incurrit, qui contra decimarum ordinationem . . . per euangelia . . . confirmatam novam inducit -em sub anathemate . . . prohibitam. d *depositio – Absetzung:* CHRON. Andag. 73 p. 177,3 consensit Othbertus . . . operam dare tante (*sc. abbatis*) -i. 78 p. 196,24 ex comprobatione iniuste in eos (*legitimos abbates*) facte -is . . . uterque convictus loco, quem invaserat, decessit. *al.* 2 *ordinatio, dispositio – Einrichtung, Anlage: v. p.1620,18.*

2. **exordinatio** *v.* exornatio.

***exordinator**, -oris *m.* 1 *qui contra ordinem instituit – einer der wider die Ordnung anordnet:* GERHOH. aedif. 51 p. 1323^B verba Urbani papae . . . anathema contra . . . omnes ordinarum decimarum -es promulgantis. 2 *qui contra ordinem ordinat – einer der wider die Ordnung ordiniert, 'Entweiher' (in lusu verborum):* HINCM. annal. a. 866 p. 83,32 cuius (*Vulfadi*) -r potius quam ordinator Aldo . . . episcopus in ipsa ordinatione febre correptus in brevi moritur.

exordino, -atum, -are. 1 *de ordine soluto:* a *perturbare, confundere – in Unordnung bringen, durcheinanderbringen, verwirren, stören:* a *in univ.:* DIPL. Karoli III. 125 p. 201,22 ut . . . nullus pontificum . . . ipsam ordinatam congregationem perturbare vel -are iuste praesumat (*inde* DIPL. Otton. I. 290

p. 407,37. DIPL. Heinr. IV. 156 p. 203,23). LEO MARS. chron. 3,19 (rec. II) ad impugnamdam sive -andam ecclesiam. b *infringere, auferre – außer Kraft setzen, aufheben:* REGISTR. Pant. Col. 8 p. 92,19 divinum iudicium sub perpetuo anathemate imprecamus illis, qui hanc . . . ordinationem -are presumpserint. b *contra ordinem ordinare, instituere – wider die Ordnung anordnen, einsetzen:* HINCM. coll. 1 p. 98,14 'ita ut presbiteros et diaconos ordinet', non autem -et episcopus. TRIUMPH. Remacli 1,10 p. 442,38 eum abbatem vere -at episcopus Malmundariensium, quem velut furem aliunde cogit intrare. CHRON. Andag. 90 p. 234,6 (epist.) qui (*Othbertus*) cum . . . quamplura . . . contra sacros canones ad confusionem ecclesiasticam temere -ret. c (*ab ordine, munere*) *removere, deponere, privare – (aus dem Stand, Amt) entfernen, absetzen, berauben, entkleiden:* SIGEB. GEMBL. Lamb. 10 (MG Mer. VI p. 394,12) alios episcopos -ant, alios geminata iniusticia ordinant (*sc. turba episcoporum*). chron. a. 863 archiepiscopi Romae . . . episcopatu et sacris gradibus -ti anathematizati sunt. a. 963 Benedictus reiectus non solum papatu, sed etiam sacerdotio a Leone -atur. 2 *diligenter disponere, collocare – um-sichtig aufstellen:* HIST. Welf. 22 p. 466,8 dux acies suas informat, pedites suos loco suo -at.

adi. exordinatus, -a, -um. inordinatus – ungeordnet: HIST. de exp. Frid. imp. p. 34,21 exercitum per turmas et agmina divisit, ne quandoque hostis superveniens imparatos et -os milites Christi inveniret.

exordior (exho-), -orsus sum, -iri. *form. act.: l.52. pendet ad: l.56. confunditur c. exoriri: l.32.56. adde ALDH. virg. I 8 (var. l.). GLOSS. I 120,4 St.-S.*

1 *incipere, ordiri – anfangen, beginnen, anheben:* a *in univ.:* AETHICUS p. 108,8 Lucanus . . . ista (*sc. de aephipharo*) sentiens tantundem -sus (-tus *var. l.*) est dicere. REGINO chron. a. 866 p. 91,4 Hucbertus . . . rebellare -sus (*exh- var. l.*) est. BERTH. chron. B a. 1080 p. 377,5 post nonam . . . belli conflictatio -sa ad usque noctem . . . perduravit. EPIST. Hann. 18 p. 42,22 maxime potestis (*sc. rex*) acceptissimum Domino obediētiē sacrificium per hoc -iri, si . . . heresin simoniacam laboratis funditus extirpari. *persaepe.* b *loqui, dicere, scribere (incipere) – (anheben, anfangen zu) sprechen, sagen, schreiben:* THIETM. chron. 2,32 p. 78,25 talia (*sc. verba*) -sus Bruno se ad ecclesiam . . . iubet portari. THANGM. Bernw. 42 convocatis sororibus ita -sa est *abbatissa*: 'eqs.' CHRON. Thietm. 5,31 finita . . . quadragesimali abstinentia, sicut -sus sum, festum paschale . . . rex celebravit. CONR. HIRS. dial. 1066 cur . . . operi suo, quod de consolatione et de mundi contemptu -sus est *Boethius*, . . . prologum non preposuit? *persaepe.* c *condere, instituere – (be)gründen:* ADAM gest. 1,15 p. 21,3 Ludewicus imperator Novam in Saxonia Corbeiam -sus religiosissimos Franciae monachos ad illud congregavit cenobium. DIPL. Heinr. IV. 453 p. 612,16 imperialis auctoritas, quae omnimodam christianae religionis iustitiam norma pietatis tutius praeponderat et -it emendando. ANNAL. Hild. p. 10,49 monasteria monachorum ac virginum primus in partibus Austriae -sus est *Bonifatius*. d *aggredi – schreiten, übergehen:* ANNAL. Scheftl. I a. 1228 rex Henricus . . . et dux Bawarie Ludewicus . . . ad inimicicias -si sunt. 2 *oriri – entstehen, ausbrechen:* ROD. GLAB. hist. 2,3 p. 54,9 -sus est bellicus tumultus. 3 *adoriri – anheben, angreifen:* VITA Chlodov. 7 (MGMer. II p. 354,11; s. IX./X.) ille (*Chlotharius*) . . . conviciis eum (*Childebertum*) -sus ait eqs.

subst. exorsa, -orum n. pl. 1 *coeptum, res incepta – das Begonnene, Unternehmung:* GLOSS. II 666,42 St.-S. -a pigunsti. 2 *prooemium – Einleitung:* LIUTPR. antap. 4,30 praeposterato ordine rem prius inice (*sc. nuntius*) . . . dehinc per longa -a et rhetorum prohoemia salutationibus nos (*sc. regem*) demulce. GLOSS. II 631,29 St.-S. <per> -a pigunstin.

exordium, -i *n.* ?*gen. sg. -ae: p.1619,15. initium, ortus, origo, principium – Anfang, Beginn, Ausgangspunkt, Ursprung:* 1 *latius:* a *in univ.:* WALAHFR. exord.^{tit.} incipit libellus Walafridi Strabonis de -is et incrementis quarundam in observationibus ecclesiasticis rerum. ALFAN. premn. phys. prol. 16 p. 4 ab homine . . . hoc opusculum non immerito habet

[Peter]

bit -um. CARM. Bur. 61,1^c,2 gaudent funditus in florum -o, qui norunt Cypridem. *persaepe*. **b de scriptis**: HRABAN. epist. 34 p. 468,20 opusculum ... in quattuor libros distinguere curavi, ita ut primus liber ab -o prophetae, quo narratur captivitas regis Ioachim ... usque ad illum locum, quo rex Nabuchodonosor ... iterum in regnum restitutus narratur, pertingeret. 39 p. 476,33 in -o genesis. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,23 propositae hystoriae Deo auctore tale sumatur -um. HIST. peregr. p. 140,15 literas hoc modo in ipso salutationis -o ... imperatoris fastum ... exprimentes. **al. c de terminis**: CHART. Austr. sup. I 82 p. 118,28 (a. 1088) nomina ... terminorum eiusdem capelle, -a et fines, dimensiones atque emensiones ... confirmamus (*sc. episcopus*). **2 strictius**: **a causa – Ursache**: CHRON. Fred. 2,33 p. 56,20 Agusti et Antoniae tercie desensiones -ae (-um *Hier. chron. a. Abr. 1984*) fuit, ut repudiata sorore Caesaris Cleopatram duxit uxorem. VITA Willib. p. 16,27 Dominus ... ipse, qui ei exstitit aegro infirmitatis -um, medelae contulit incrementum. **b elementa – Anfangsgründe**: HRABAN. epist. 13 p. 400,23 ibi quaeris (*sc. episcopus*) sacrae legis confirmationem, unde accepisti christianae religionis -um. **c prooemium, praefatio, prologus – Einleitung(sformel), Exordium (usu rhet.)**: **a in univ.**: ARBEO Corb. prol. p. 189,3 in -o huius operis. ANSELM. BIS. rhet. 1,8 p. 117,3 est ... principium, quod et -um dicitur, benivolum, docilem, attentum faciens auditorem. **al. β de parte litterarum**: BALDW. VICT. dict. 5,1 -um est in epistola oratio preparans et movens auditoris animum ad cognoscendam causam. CONR. MUR. summ. p. 138,30 epistole ... quinque sunt partes ... videlicet salutatio, -um, narratio, petitio, conclusio. p. 148,7 adversativum -um fit cum signo adversativo, ut sunt hec: licet, quamquam, quamvis, si, etsi. *saepe*. **γ in chartis i. q. arenga – Arenga**: CONR. MUR. summ. p. 133,17 privilegiorum ... hee sunt partes: titulus, -um, conclusio generalis, narratio, finalis corroboratio et singulorum subscriptio.

exorior, -ortus sum, -iri. *script. exho-*: l.48. **1 proprie vel in imag. de sideribus, luce i. q. emergere, apparere – aufgehen, erscheinen**: CARM. de Karolo et Leone 153 -itur radiis cum primum Phoebus honestis. CARM. cod. Vat. (5330) 8,1 lucifer -ens umbras ceu Cinthia format. HILDEG. div. op. 1,4,24 l. 30 lux beatitudinis nocte peccatorum superata -itur. **al. 2 translate i. q. oriri, surgere – sich erheben, entstehen, ausbrechen, aufkommen, -tauchen**: **a de rebus**: **a in univ.**: RIMB. Anscar. 30 p. 61,20 ululatus et gemitus immensus -tus (exortatus *var. l.*) est in castris. ANNAL. Xant. a. 873 p. 33,5 antiqua Egiptiorum plaga, id est locustarum innumerabilis turba ... ab oriente nova -ta est. INNOC. III. registr. 1,282 p. 388,27 grave scandalum in ipsa civitate proponebat *syndicus* exh-tum. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,13 nubecula quedam parva -ta ymbrem mitem produxit. *persaepe*. **β de flumine, fonte i. q. profluere – entspringen**: BREV. NOTIT. p. A 7,28 ubi Suarza -itur. FLOD. hist. 1,26^{capit.} de fonte in ... monasterio nuper -to. **γ de plantis i. q. crescere, enasci – wachsen, hervorsprossen**: VITA Pirmin. I 7 l. 14 in arboribus ... illic -tis usque in hodiernum diem parent signa impressa, quae illis diebus fuerunt facta. VITA Emm. 28 p. 68,7 urticae ... et virgulta necnon et platanus -ta foliis expansis propagantur. THIETM. chron. 8,3 p. 496,13 o vos sacerdotes Domini, ... -tam filicem ... acuto vomere radicitus extirpate. **al. δ de tempore i. q. incipere, appetere – beginnen, anfangen, anbrechen**: WALAHFR. imag. Tetr. 47 cernimus aerias simul adventare columbas terque die -ta, media et vergente venire. POETA SAXO 2,13 -ens aestas ubi primum gramine pulcro vestierat terras. 5,616 -ente die. CHRON. Thietm. 5,20 vere -to. **al. ε de musculo, nervo i. q. proficisci – ausgeben**: ALBERT. M. animal. 1,325 musculus duplus magnus a toto torace -tus. 1,376 ista sunt igitur paria nervorum, quae a colli spondilibus -untur. **b de hominibus**: **a nasci – geboren werden, abstammen**: CAND. FULD. Eigil. II 1,1 hic iuvenis Norica quondam regione serena nobilis -itur. DIPL. Arnulfi 162 cuidam viro progenie bonae nobilitatis -to ... quasdam res ... donavimus. THIETM. chron. 1,9 filiam ... ex Vidicinii regis tribu -tam interpellat rex, ut *eqs. al. β provenire – hervorgehen*: CONR. EBERB. exord.

1,29 l. 22 inter illos, qui de Cistercio specialiter sunt emissi, et ceteros, qui ex eisdem sunt -ti.

adi. exortus, -a, -um. *exstans, eminens – emporstehend, hochragend*: ALBERT. M. animal. 23,60 habet gibbosus falco ... alas valde longas et valde -tas.

subst. exoriens, -entis *m. in imag. de Christo i. q. sol oriens – aufgehende Sonne, Sonnenaufgang*: ANNAL. Pegav. p. 236,21 Wicpertus ... ad orientem secedens, scilicet ubi eum postea verus ac medullitus visitaret -s ex alto, (oriens ex alto Vulg. Luc. 1,78), ... in ... castris munitionem se ... recepit.

***exornamentum**, -i *n. ordo – Ordnung*: ALBERT. M. eccl. hier. 4 p. 107,30 'in -is (PG 3,480^D τοῖς διακόμοις) hierarchiarum supercaelestium' ... id est in libro 'caelestis hierarchiae', in quo ornatus eorum expositi sunt.

exornatio (exho-), -onis *f. ornatus – schmückende Ausstattung, Ausschmückung, Verschönerung, Schmuck, Zierde*: **1 gener.**: SCHOL. enchir. 1,382 nunc deinde, quae pro -e (exh-, ornatone, exoratione, ex[h]ortacione, exordinatione *var. l.*) melodiae ... dicenda sunt, prosequemur. LEO MARS. chron. 3, 32 p. 493,15 (rec. II) libet nunc post ecclesiae dedicationem residua -is ipsius describere. RUP. TUIT. glor. 9,8 (PL 169,189^A) proposuimus ... sermone fidei conceleberrare tria haec, aedificationem, -em (exordinationem *ed.*, *sed cf. 9,9^{capit.}* de -e eiusdem domus) atque dedicationem domus ... iam ergo de -e (exordinatione *ed.*) dicendum esset, nisi *eqs.* WOLBERO cant. 1 p. 1041^D talis ... decoloratio magna et gloriosa est interioris mei hominis formositas et -o. **al. 2 rhet.**: **a de tropis et figuris**: ONULF. rhet. I praef. p. 369 quod dignitas oratoria per duas species, verborum videlicet -em et sententiarum, distribuit *eqs.* CONR. HIRS. dial. 1646 congruis -um diversitatibus sententias expolire. **b de parte argumentationis**: RUP. TUIT. trin. 35,17 l. 796sq. adiungit orator protinus -em ambitiosissimam, -em non verbis phaleratam, sed humilitatis nimiae suavi veritate et vera suavitate instructissimam. *ibid. al.*

***exornativus**, -a, -um. *ornans – (aus)schmückend*: CONR. MUR. summ. p. 162,25 sunt verba ... edictiva, -a, exultativa.

exornator, -oris *m. procreator – Schöpfer*: EPIST. Hildeg. 29,20 p. 427,33 (ed. Pitra) quidni tunc erumpens in laudem -is tui confitearis et dicas: 'eqs.'

***exornatorius**, -a, -um. *ornans – (aus)schmückend*: ONULF. rhet. I 3 amorem Dei ... complectere ... haec est longe melior quam ea, quae orationem decorat, -a complexio.

exorno (exho-), -avi, -atum, -are. **1 ornare, decorare – (aus)schmücken, zieren**: **a proprie**: **a corpor.**: DIPL. Pipp. 16 p. 22,26 templum ... auro lapidibusque -asse. THANGM. Bernw. 8 p. 761,42 pictura tam parietes quam laquearia -bat. PETR. DAM. epist. 50 p. 117,15 perpende (*sc. Stephanus*), quam vesane desipiant, qui exh-are (exonerare, exhonore *var. l.*) vilem pulvisculum vestibis ambitiosis anhelant. *saepe*. **β incorpor.**: VITA Rigob. 17 (MGMer. VII p. 60,19; a. 888/94) vitam suam bonis ... operibus -ans. RUOTG. Brun. 18 p. 16,18 adolescens, qui non solum ad conservanda, verum etiam ad -anda patrie monumenta victoriae sufficeret. *al.*

b translate: **a de scriptis i. q. ornate scribere – schmuckvoll niederschreiben**: RUOTG. Brun. prol. p. 2,6 maxima rerum gestarum insignia non enarrare modo, verum et -are. PASS. Ursulae I prol. p. 142,9 fert animus ... negotium ... scilicet de -anda (exoranda *codd.*) sanctarum Agrippinensium virginum historia, patefacere. NICOL. LEOD. Lamb. prol. (MGMer. VI p. 407,15) magnitudinem rerum, quas -are debuerant, verbis nequeunt *quidam* explicare. **β insignire, illustrare, honorare – auszeichnen, verherrlichen, (be)ehren**: FORM. Marculli 1,5 l. 24 illo ... pontificalem ... cummittere dignitatem, quem plerumque ... morum probitas ... -at (-et *var. l.*). HRABAN. carm. 41,2,2 levita hanc Stephanus simul et Laurentius aram -ant meritis. CHART. Argent. I 86 p. 66,34 donationem ego Gebehardus ... meae personae presentia -ans suscepi. CHART. Hagenow. 90 p. 63,6 abbas ... nobis (*sc. archiepiscopo*) instituit, ut pro -ando (exoccupando *var. l.*) eorum loco sorores suas sub umbram culminis nostri ... paterne colligamus. **2 instruere – ausstaten**: VITA Arnulfi 21 lectum ... cilicio -bat. VITA Balth. B 7 p. 489,18 quem locum villis ... et ... redditibus amplificavit et -vit.

ADO VIENN. Theod. 9 (MGMer. III p. 528,20) factum . . . est (sc. *constructio basilicae*) ac -to loco monachos ibi servire Deo delegit. *al.*

adi. exornatus, -a, -um. *decorus, nitidus* – *schmuckvoll, glänzend*: CHRONOGR. Corb. p. 62,12 in armis -issimis.

exoro (exho-), -avi, -atum, -are *vel rarius exoror*, -atus sum, -ari. *script.*: exuror: l. 31. exusor: l. 31. *medial.*: l. 31. *pendet ad*: l. 12. *confunditur c.* exhortari: l. 16,33.

1 *deprecari, orare* – (*inständig*) (*er*)*bitten, beten* (um, zu): SISEB. Desid. 5 beneficia . . . , pro quibus Dei famulus salvatorem -tus est Dominum. FORM. Augiens. A 8 ipsa (*elemosina*) pro te -bit ad Dominum. FORM. Dion. 24 pro nobis . . . Domini misericordiam exhorare. EPIST. Col. 11 mihi (sc. *episcopo*) divinum favorem vestro (sc. *papae*) interventu appropinquare confidenter -o. VITA Magni Fauc. I 16 p. 140,12 iterum oracionibus attentius -ti sunt (insistebant, exhortati sunt, -verunt *var. l.*) *Magnoaldus et Theodorus*, ut *eqs.* THIETM. chron. 2,32 p. 80,4 a Deo, quid . . . ecclesiae prosit meae, supplex -o. WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 24,59 ipsum (*Deum*) -are te -tam cupio. *persaepe*. 2 (*precibus*) *movere, flectere, emollire* – (*durch Bitten*) *bewegen, umstimmen, erweichen*: EINH. Karol. 6 p. 8,3 rogatu et precibus Hadriani Romanae urbis episcopi -tus bellum contra Langobardos suscepit. NOTKER. BALB. gest. 1,14 p. 33,6 tandem precibus -tus et infinita pecunia cumulat . . . mulum illi (*episcopo*) concede (sc. *pauperculus*). DIPL. Heinr. III. 228 p. 304,9 Agnes coniunx nostra . . . per deprecatorias et suasorias litteras a venerando Liuzone abbate . . . -ta *eqs.* CAES. HEIST. mirac. I 7,38 p. 55,4 discordantes concordabat *Walterus*, inobedientes -bat. *medial. fort. i. q. ignoscere* – *viell.: verzeihen* (cf. *Ahd. Wb. V. p. 687*): GLOSS. I 132,35 St.-S. exuror (exusor R) antlazzu. 3 *per confusionem i. q. hortari* – *ermuntern*: DIPL. Loth. I. 29 p. 105,8 benefactando animos fidelium ad hoc exhorare, ut *eqs.*

exorrore v. exorrore. exors v. exors.

exorsa v. exordior. [exortarius v. exhortatorius.]

*exortatio sim. v. exhortatio sim. *exortim v. exors.*

exortus, -us m. 1 *proprie i. q. (solis) ortus* – (*Sonnen-)*-*Aufgang*: BEDA temp. rat. 38,57 in . . . -bus . . . et occasibus (sc. *solis*). hist. eccl. 4,3 p. 208,23 ab euroaustro, id est ab alto brumalis -us. EINH. Karol. 32 p. 36,18 ante -um solis castris egressus. *saepe. in imag.*: HRABAN. epist. 33 p. 467,3 canticum Zachariae prophetae, ubi -us lucis (*i. Christi*) in tenebris memoratur. 2 *translate: a origo, exordium* – *Ursprung, Entstehung, Beginn, Anfang: a in univ.*: WANDALB. mens. 48 Martius, -um statuit cui Romulus anni. ISO Otm. 1,10 p. 514,16 qui a nativitate -u . . . nunquam se panem manducasse asseruit. RHYTHM. 115,8,2 ex trecentis . . . diebus octoginta pariter cum quaternis constant *embolismi* simul in -u disparet, si non sit bissextus tamen, in quo unus superat. OTTO FRISING. chron. 1 prol. p. 9,11 de gloriosae civitatis Dei -u sive progressu debitique finibus. YSENGRIMUS 7,421 nono idus iunias -u (ex ortu *var. l.*) veris. *β fons* – *Quelle*: NITH. hist. 4,3 p. 44,2 inter Renum et Mosam usque ad -um Mosae *eqs.* DIPL. Conr. II. 135 p. 182,22 usque in -um Suartzza (inde DIPL. Heinr. III. 25 p. 33,16). DIPL. Heinr. III. 24 saltum inter duo flumina . . . ab -u usque ad concursum eorum circumseptum. BURCH. SION. descr. 2,21 de . . . Iordanis -u. *γ nativitas* – *Geburt*: VITA Otton. Bamb. III 1,1 in cuius (*Otonis*) -u . . . multos fuisse gavisos. ANNAL. Magd. a. 970 p. 151,39 in tanti . . . talique sollempnii pro summi regis -u celebratione . . . gaudebat chorus Magdeburgensium. *β proles* – *Nachkommenschaft*: WALAHFR. Wett. 106 cuius (*generis*) ab -u (-um *var. l.*; gloss. R: a cuius prole vel natu, gloss. D: i. e. prole) Heitoni traditur heres.

exorz- v. exorc-.

exosculor, -atus sum, -ari *vel raro exosculo*, -atum, -are. *osculari* – *küssen*: LAMB. TUIT. Herib. 1,5 p. 153,9 infinito excipitur amore, amplectitur, -atur (*osculatur var. l.*) familiarissima devotione. ANNAL. Altah. a. 1065 p. 70,24 genu in terram flexit *Guntherus* terramque -ans: 'laus', inquit, 'et gratiarum actio Deo.' VITA Theod. 30 p. 55,42 -tis omnibus postremo data benedictione iterum in lectulo relocatur. CHRON. reg. a.

1175 p. 127,7 alii . . . pallium, quidam pedes, nonnulli tentorium imperatoris -bantur (*osculabantur var. l.*) *saepe.*

**exosor*, -oris m. *osor, qui odit* – *Hasser*: EPIST. *var. 9* (DtArch. 50. 1994. p. 155; s. IX./X.) cum omnium vestrum sit *abbas* invisor ac -r. RUODLIEB II 60 <e>-r pacis nostri generalis et hostis <se>men zizanie non cessat multiplicare. *v. et vol. II. p. 374,54.*

exosso, -avi, -atum, -are. *intrans.*: l. 12. 1 *proprie: a ossibus exuere, exdorsuare* – *entgräten*: TRACT. Garsiae 324 haurite (sc. *cardinales*) rumbos, frangite mugiles, -ate congrus. *b* *ab osse solvi* – *esich vom Knochen lösen*: FRAGM. mul. I 38 gambusculus vetus in aqua coquatur, usque quo -et. 2 *in imag. vel translate i. q. usque ad os comedere, exspoliare* – *bis auf die Knochen aufzehren, ausplündern, ausnehmen*: RUD. TRUD. gest. 1,12 p. 235,34 gravissimis exactionibus abbatem cotidie . . . -bat *episcopus*. FROWIN. auct. 339 (CC Cont. Med. CXXXIV. 1998. p. 472) rapinis et fraudibus Christi depopulatur ecclesia, -antur pauperes. GREG. IX. registr. 750 p. 651,10 ecclesias, quas, ut earum teneritudine suum ventrem impleret *Fridericus*, quasi iam penitus -vit. *al.*

adi. exossatus, -a, -um. 1 *osse privatus* – *eines Knochens beraubt*: PETR. DAM. epist. 85 p. 458,31 ut, dum -a (*de ossis particula, ut vid.*) facies cernitur et sanata, evidenter eluceat *eqs.* 2 *carnibus privatus* – *des Fleisches beraubt, fleischlos*: THEOD. TRUD. Bav. 35 cum afflictum et pene -um corpus modico indulsisset sopori, meruit dulcissima Dei bonitate consolari. EBERH. BAMB. epist. 8 p. 503^B 'accipite et comedite: hoc est corpus meum', quod vel -um vel exsangue credere maximae incredulitatis et absurditatis est. CHRON. reg. a. 1158 p. 101,31 (rec. II) *Fridericus* . . . archiepiscopus . . . apud Papiam vitam finivit, corpusque eius -um ad sedem propriam relatum est. *subst. masc.*: RATHER. epist. 10 p. 53,3 anno et semis indeficue tormentatum variisque confractionibus non -um modo, sed et enervem . . . concludunt *Rodulfus et Reginarius* in arto.

exosus (-ssus), -a, -um. *c. esse sensu perf. pass.*: l. 53. *confunditur c.*: exorsus: l. 45,51. exortus: l. 51.

1 *act. i. q. (valde) osus, perosus* – (*sehr*) *hassend, erhost (über), grollend*: ALDH. virg. II 2391 cives . . . -i (-ssi *var. l.*) latebram, qua horrens belva latebat. WALAHFR. hort. 29 radices acumina . . . canas . . . -a pruinas. HROTSV. Mar. 90 quem (*Ioachim*) Ruben templi dum vidit scriba sacrati, -us factum dictis affatur amaris '*eqs.*' PURCH. Witig. 172 mansit . . . meis (*Angiae*) a mente sub alis vix unam noctem. *al.* 2 *pass. i. q. odiosus* – *verhaßt, hassenswert*: *a in univ.*: ALDH. ad Acirc. 65,9 gens -a (-ssa, *exorsa var. l.*). CARM. de Tim. 9 furibus -us raptoribus atque perosus osor erat litis iusticiamque tuens. EKERH. IV. bened. I 13,48 -as (gloss.: odibiles) tumulans *Gregorius* cum corpore gazas. CARM. Bur. 102,16,1 Argis -a iacet Ilios. *al.* *b* -um habere *i. q. odio habere* – *hassen*: CONC. Merov. p. 27,4 basilicas hereticorum, quas tanta execrationem habemus -as (-ssas, *exorsas, exortas var. l.*), ut pollutionem earum purgabilem non putemus. CHRON. Thietm. 8,24 Bernardus . . . in tantum a Brunone comite sic -us habebatur, (-us est THIETM. chron.), ut *eqs. al.*

exoticus, -a, -um. (ἐξωτικός) *metr. exōt-: l. 59.* 1 *strictius: a exter, peregrinus, alienus* – *ausländisch, fremd(ländisch, -artig)*: HEIRIC. Germ. I 3,16 ponderis exacti . . . summam . . . ferebat *Ianuarius* eo, plenius ut lata cruminis adderet -is (gloss.: peregrinis) aeraria publica gazis. RATHER. prael. 5,6 l. 204 qui (*sacerdotes*) Graecas glorias, Babylonicas pompas, -os ambiunt ornatus. Metr. 7 l. 293 quem (*pilleum*) moris est . . . pelliculis -is intus farcire. EUGEN. VULG. syll. 6,36 virginibus . . . pudor, . . . omnibus honoribus sufficit proprium; sufficiat et mihi -o mea exiguitas. EUPOLEMIUS 2,220 pallida monstrat te (sc. *Doxium*) medicum facies aut hec -a (gloss.: peregrina) paxis efficit aut *eqs.* *b alienatus* – *entfremdet*: BENZO ad Heinr. IV. prol. p. 100,9 per huius . . . libri salutaria monita . . . humiliabuntur sub pedibus cesaris, quae videntur -a. 2 *latus: a extraordinarius* – *außergewöhnlich*: MIRAC. Adalb. Wirz. 10 p. 62,27 -as et alienas . . . audent (sc. *satellites sata-nae*) sibi assumere glorias. *b ineptus, pravus* – *unschicklich, verkehrt*: THEODULF. carm. 1,199 quae iubet . . . , fiant, vetat

[Fiedler]

et quae, -a sunt, lex pia. c ?adversus, taeter – ?widrig, widerwärtig: AMARC. serm. 1,285 inflatur *paupertas* . . . genas, . . . ut unci unguibus . . . haurit tabifluum pellis lacerata liquorem aspiratque novo sanies -a folli.

exox v. **esox**.

***expaenitens**, -entis m. *qui quondam paenitentiam (canonicam) egit – einer der bereits einmal der (Kirchen-)Buße unterlegen hat*: EPIST. BONIF. 60 p. 122,13 (epist. papae) ut nullus homicida, nullus adulter . . . sacrum ministerium debeat obtrektare, sed neque -entes (penitens, penitente var. l.) aut talis, qualem sacri canones prohibent esse sacerdotem.

***expaleo**, -atum, -are. (ex et palea) *palea purgare – von der Spreu reinigen*: BERNH. PROV. comm. 9,1 p. 311,3 frumentum debet . . . -ari, ac si deberet comedi. *translate i. q. emendare – läutern*: TRANSL. DION. Ratisb. epist. p. 353^b,49 plures vitiis -tos in horrea Domini recondit *vir Dei*.

expalleo, -ere. 1 *pallere – bleich sein*: ARNO REICHERSB. scut. p. 1499^D qui (*homo*) factus in agonia ac prolixius inter odores paradisiacos -ens . . . ad inusitatum quemdam . . . tremorem . . . raptus sit. EPIST. HILDEG. 164,12 (ed. Pitra) haerent sorores animo, vultu -ent, inhorrescunt pili earum. 2 *horrire, timere – zurückschrecken, (sich) fürchten (vor)*: CARM. didasc. 257 hoc decus ingenii (*sc. vitrum*) miser -endo tyrannus corde venenato consult artificem. EPIST. HANN. 50 librum, cuius nomen -am, expecto. MANEG. ad Gebeh. 18 p. 341,35 nec leviter -endum est *anathema*. 21 p. 347,40 nefandissimi mercimoni (*i. simoniae*) mediatores . . . lepram Iezi -ant (*spectat ad Vulg. IV reg. 5*). BERNH. CONST. can. 46 p. 515,36 omnem se ab eorum (*sc. haereticorum sim.*) consortio non sequestrantem nec eorum scisma -entem . . . a corpore Christi detruncatum (*sc. esse scias*).

expallesco, -pallui, -ere. 1 *pallesco – erblassen, erbleichen*: WALTH. SPIR. Christoph. I 8 votive immemor oblationis -uit *mulier quaedam*. VITA SERV. 54 p. 127,8 qui onus quadrangulum (*sc. feretri*) humeris sustulerant, . . . ut moveri . . . cadaver mortuum cernebant, capti pavore perexangues -uere (*palluere var. l.*). GUTOLF. Delic. p. 16,34 -uere monachi . . . , quod in re tanta tam faciles exitissent. *in imag.*: CARM. var. Walther 1,11,4 nunc rosis vernalibus campus irrucescit, nunc aquilonaribus nymbis -it. 2 *nitorem perdere, hebescere – den Glanz verlieren, stumpf werden*: FRAGM. chron. Fuld. 4a,18 a u r u m sapientie vestre, quomodo sic -uit (RAHEW. gest. 4,22 p. 263,16 [epist.]. cf. *Vulg. thren. 4,1*).

expalliatu, -a, -um. *pallio, veste privatus – des Mantels, der Kleidung beraubt*: l. 50.

expalmo, -atum, -are. *palma ferire – ohrfeigen*: GERHOF. psalm. 34,22 p. 380,12 vidisti (*sc. Dominus*) faciem meam (*sc. Christi*) -tam et prae multis percussioibus lividam. CAES. HEIST. mirac. II 2,19 p. 99,21 captus est *Dominus*, ligatus et tractus, colaphizatus et -tus (*expalliatu var. l.*).

[**expaltru** v. **aspalathus**.]

expando (spa-), -pandi, -pansum, -ere. *form. -ass(us): p. 1624,2.36. depon.: l. 71. usu medial.: p. 1624,3.19; refl.: p. 1624,5.6. al.*

I proprie: A *extendere – ausbreiten, ausstrecken*: 1 *gener.*: a *de corporis partibus*: α *de manibus*: CONVERS. Afrae 4 tota nocte -ens *episcopus* manus suas ad Deum suum (*sim.* 6 p. 60,1. HRABAN. carm. 40,15,1. WIDUK. gest. 2,17 p. 82,11). HROTSV. Gong. 259 -sis . . . suis omnes (*milites*) ad sidera palmis laudum carminula concinuere Deo (*sim.* Theoph. 310). al. β *de ceteris membris*: THIETM. chron. 3,18 venit de supernis sedibus aurea dextera in medium collapsa incendium -sis digitis. BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,8 p. 119^C possibile est, ut suum stringat *infirmus* et sp-at crus. *in imag.*: HERM. IUD. conv. 5 p. 87,7 ut vere christiani . . . benigne ad eos (*Iudaeos*) sinum fraternae caritatis -ant (*sc. fideles*). γ *de oculis i. q. diducere – aufsperrern*: VITA Mathild. II 27 oculis -sis et manibus elevatis animo et spiritu in celum intendit (oculis elevatis et manibus -sis corr. m. s. XVI.; cf. *notam ed.*). b *de variis rebus*: DHUODA lib. man. 3,5,14 cum aurum coeperint *fabricatores metallorum* -i (-ere var. l.) ad liniendum. CONSUE. Eins. 38 diaconus . . . oblatas -at super altare. COD. Thietm. 1 quantum (*sc.*

terrae) ad rētia extrahenda ac -enda et siccanda sufficeret. NARR. itin. nav. p. 180,36 velis -sis (-assis cod.) pelagus aggressi sumus. ALBERT. M. veget. 6,60 rami pini . . . -untur in omnem partem. 6,61 in pomis . . . pini sunt cellulae quaedam distinctae -entes se a superiori. animal. 1,329 alterius (*sc. digiti*) . . . corda . . . dilatat rascetam -endo se cum giratione. al. *producere – in die Länge ziehen*: ALBERT. M. metaph. 5,3,1 p. 258,46 alternus . . . contactus duarum linearum -sarum supra superficiem et applicatio non directa est angulus. 2 *alch. i. q. dispertire, delinere – verteilen, verstreichen*: GEBER. clar. 2, 52 tolle mercurium purificatum cum sale et aceto et sp-e eum in crucibulo et sp-e super eum de realgar *eqs.* B *diffundere – verbreiten*: LIUTG. Greg. 1 quasi sol rutilans in virtute -it *Bonifatius* radios sanctitatis et praedicationis suae. CONSUE. Marb. 36 -so . . . die (*i. luce prima*) cum signum datum fuerit in dormitorio ad excitandum (*sim.* CONSUE. Bamb. p. 299,17). THADD. FLORENT. cons. 153,4 cuius (*sc. doloris*) causa erat materia flegmatica descendens a cerebro per nucham et sp-batur per nervos. *in imag.*: PETR. DAM. Rom. 33 p. 71,17 -sis oculorum radiis . . . cuncta perlustrans *nuntius*. C *per enallagen i. q. operire – bedecken*: ALBERT. METT. div. temp. 2,21 p. 86,16 per duo miliaria . . . candor eorum (*cadaverum*) visus est quasi litus candidissimis linteis esset -sum.

II *translate*: A *gener.*: 1 *patefacere – eröffnen, bekanntmachen*: ANGILB. carm. 2,76 (MGPoet. I p. 362) mei David pedibus prostrata camenas . . . -e (*sc. cartula*) tuas. 2 *refl. i. q. se aperire – sich öffnen*: EKKEB. SCHON. opusc. 2 p. 262,14 se voluntati eius (*Dei*) -it *Maria Dei genetrix* dicens: 'eqs.' B *geom. i. q. ampliare – erweitern, verbreitern*: GERB. geom. 4,4 hebes . . . angulus . . . semel rectum excedens . . . , donec in lineam deficiat, dilatari et -i potest.

adi. expansus, -a, -um. *extentus, amplius – ausgebreitet, auseinandergespreizt, weit*: IULIAN. TOLET. insult. 1 ubi sp-a (-a var. l.) oris tui (*sc. Galliae*) fastigia? ARBEO Emm. 28 p. 68,6 ortica et platanus -is foliis propagantur. VITA Rimb. 25 in superficie sepulchri velamen iacebat -um (-assum var. l.). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 103,15 si -is pennis et empinionibus descenderet *avis*. al. *geom. i. q. hebes – stumpf*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,21,3,3 p. 199^b,22 omnis visus perficitur sub triangulo ampligono (*amligono ed.*), hoc est, quod habet unum a n g u l u m obtusum sive amplum sive -um (*metaph. 7,3,2 p. 356,24. Iob. 38,24. summ. theol. II 1,4,2,1 p. 80^b,32. ibid.*).

adv. expanse. *late, disperse – weit(hin), verstreut*: MAPPAE CLAVIC. 286 in subuncto modico oleo marmore -e diffundes. ALBERT. M. animal. 15,52 sperma . . . in mulieribus procedit a duobus testiculis sicut duo cornua et -e procedit.

expansio, -onis f. *script. -nss-: p. 1731,1. 1 proprie i. q. actio expandendi – das Ausbreiten, Ausstrecken, Ausbreitung*: a *in univ.*: CHART. episc. Hild. I 362 p. 345,9 (a. 1180/85) Cherubin . . . mutua se alarum -e contigisse leguntur (*cf. Vulg. III reg. 8,7*). ALBERT. M. veget. 6,60 in . . . pino est -o ramorum cum coartatione ramorum (*i. strobilorum*) granorum fructus eius. animal. 12,154 natura utitur ipso (*osse*) sicut uno et continuo . . . vel pluribus distinctis, quae per -em₁ (*cf. p. 654^b 1 πρὸς τὴν κάμψιν*) moventur. nat. anim. 2,4 p. 23,95 incipit *intellectualis natura* esse secundum -em luminis sui super animam. caus. univ. 2,2,38 p. 131, 60sq. -o divisionis continui causatur ab -e animae nobilis. Iob 14,12 vigilia est -o spiritus, calor et virtutis ad organa sensuum. al. v. et p. 662, 27sq. b *spectat ad orationem*: EINH. cruc. p. 148,5 adorare (*sc. est*) . . . rei visibili et coram positae ac presenti . . . -e m a n u u m . . . venerationem exhibere (*sim.* BERNOLD. CONST. microl. 16 p. 987^C. HONOR. AUGUST. gemm. 1,83. ABSAL. serm. 36 p. 211^C). 2 *meton.*: a *de spatio i. q. extensio – Ausdehnung, Erstreckung*: α *in univ.*: ALBERT. M. phys. 2,3,5 p. 141,37 illa (*levia*) cohaerent gravibus in inferioribus et extenduntur altiora contingendo: et ita fit -o parietis. v. et p. 1731,1. *geom.*: ALBERT. M. cael. 2,2,1 p. 127,81 tota -o superficiei erit inter duas lineas. *ibid. al.* β *dimensio auctoritatis vel potestatis – Wirkungs-, Einflusbereich*: HILDEG. scivias 1,3 l. 212 dum homicidium in avaritia effusionis sanguinis stridet, super-

[Fiedler]

na iudicia et expirationes volantium rumorum et -es fluentium dispositionum in ultione recti iudicii suscitantur. 3,5 l. 408 inexplicabilis virtutis sanctae trinitatis -o. 3,9 l. 876 -o quinque s e n s u m humanae capacitatis (*sim. div. op.* 2,5,43 l. 78). *ibid. al.* **b** de patibulo crucis i. q. transversum – die Quere, Querrichtung: v. p. 1348,60.

1. ***expansus**, -us m. *expansio* – das Ausbreiten: SYLL. Sangall. 23,30 sancti (sc. Magni) feretrum circumvolitando beatum alarum -u undique membra tegunt angelici proceres.

2. **expansus** v. *expando*.

***expapa**, -ae m. *papa pristinus* – ehemaliger Papst: SIGEB. GEMBL. chron. a. 963 Iohannes -a se cum uxore cuiusdam oblectans a diabolo in tempore percutitur.

***expareo** (exsp-), -parui, -ere. (ex et parere) *disparere* – verschwinden: VITA Gebh. Const. 2,8 sibi . . . audivit *iuvenis* dicentem: 'sanus sis in brachiis et tibiis'; hoc dixit et exs-uit.

[**exparga** v. *asparagus*.] **expargesco** v. *expargesco*.

expargo v. *espergo*.

1. ***expassus** v. 1. ***expator**. 2. **expassus** v. *expando*.

***expastus**, -a, -um. (ex et pascere) *depastus* – abgegrast, -geweidet: SUMM. Heinr. A 8,535 -us pastu evacuatus frezziter. B 1,528 -us firezziter pastu vacuatus.

***expateo**, -ere. (ex et patere) *patere* – offenliegen: MEGINH. FULD. (?) Ferr. 10 quatenus, sanctorum actus cum . . . lateant, signorum experimento merita pateant (-eant var. l.).

1. **expator**, -passus sum, -pati. (*usque ad exitum*) *pati* – (bis zu Ende) *erleiden*: HRABAN. inst. cler. 2,15 supplicia dicuntur supplicationes, quae fiebant de bonis -ssorum supplicia (*partic. perf. usu subst.*; ex *Isid. orig.* 6,19,82 passorum).

2. **expator** v. *expator*.

***expatrio** (-cio), -onis f. (cf. *patratio*) *effusio seminis* – Samenerguss, 'Ejakulation': ANON. coit. 2,1,19 Nemesis . . . ait habundanciam minui et corpus -cione (ex *patrione var. l.*) alleviari atque confirmari (v. *notam ed.*).

***expatriarcha**, -ae m. *patriarcha pristinus* – ehemaliger Patriarch, Erzbischof: COLLECT. de invest. (MG Lib. Lit. III p. 612,12) Gregorius Anastasio -e Ant-iochen- (sc. *scribit eqs.*). BERNOLD. CONST. chron. a. 1084 p. 439,7 Heinricus Aquileiensis -a . . . in corpore et anima moritur.

expatrio, -are. 1 *ex patria educere* – aus der Heimat weg-führen: METELL. exp. Hieros. 6,729 satis apparet, quid eos (sc. *hostes fraudulentos*) huc -ret. 2 *absol. i. q. patriam relinquere* – die Heimat verlassen: CHRON. rhythm. Col. 2,141 tempus mutare quandoque locum variare, utile, migrare disponit *papa* et -are.

expavefio, -fieri. *pavore commoveri* – in Furcht geraten: EPIST. Meginh. 7 nolite (sc. *archipraesul Anno*) his terriculis exanimari, nolite hac velut inimica larva -eri, ut *eqs.*

expaveo, -ere. 1 *absol. i. q. timere, pavere* – sich fürchten: HROTSV. Gall. II 8,2 scio (sc. *filium divina percussio esse ultione*) eoque magis -o (sc. *Terrentianus*), quo nullum hostem Dei servorum impunitum evasisse meminero. CARM. Bur. 54,5,4 per nomen mirabile atque ineffabile Dei tetragrammaton, ut -atis et perhorreatis, vos exorcizo. *al.* 2 c. acc. i. q. *horre* – sich scheuen, schaudern (*vor*): HROTSV. Cal. 9,19 -o tui (sc. *Christi*) benignam clementiam. CARM. Bur. 71,5^a,2 quod michi datur, -o (*expavesco var. l.*), quodque negatur, hoc aveo.

expavesco (-vis-), -pavi, -ere. *form. perf. -vescerunt*: l. 69. *refl.*: p. 1626,1. 1 *pavescere, timere, terreri* – in Furcht, Schrecken geraten, (sich) fürchten, erschrecken (*ferre de anim.*): PIRMIN. (?) scar. 32 p. 71,10 timete diem iudicii, -iscite (-ite var. l.) gehenna, desiderate vitam eternam. ARBEO Corb. 20 tante humilitati -vit, summus qui erat *papa*. RIMB. Anscar. 1 p. 19,13 magis timido corde -imus, ne *eqs.* 18 p. 38,37 deorum i r a s -ere (EUPOLEMIUS 2,734). THIETM. chron. 2,24 -ens ob hoc (sc. *visionem angeli*) cesar *eqs.* 3,15 visione. ANNAL. Iah. a. 1071 p. 83,26 equo -ente cecidit Luitpoldus. ANNAL. Iah. nuens. III p. 114,3 audito in civitate Ianue casu infortunio . . . gentes de Riperia . . . -vescerunt ut plurimum. ALBERT. M. Iob 37,1 p. 428,44 -it . . . cor et movetur secundum systolem in consideratione alti. *saepe. refl.*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,28 l. 170sq. cum . . . verum esse cognovisset, quod antea credere no-

luit, -vit, se vehementer; pro eo plus -vit, (*om. W²*), quia *eqs.* 2 *cunctari, horrere* – zaudern, sich scheuen, zurückschrecken (*vor*): REGINO chron. a. 865 p. 84,4 Guntarius . . . officium usurpare ausu temerario non -vit. DIPL. Otton. III. 323 p. 749,39 episcopum Petrum . . . interfecit Ardoinus et interfectum incendere non -vit (*inde* DIPL. Conr. II. 84 p. 115,15). ALBERT. AQUENS. hist. 3,60 ne hostes . . . minus (*ACD*; nimis *cett. et ed.*, *vix recte*) exterreantur et nobiscum (sc. *cum Godefridi ducis exercitu*) praeliari non -ant. *al.*

10 ***expavito**, -are. (ex et pavitare) (*valde*) *pavere* – sich (heftig) fürchten: AESCULAPIUS 26 p. 42,17 cum eis (sc. *catalepticis*) manus suspensas ante oculos transferimus, easdem obtutus sequitur, aut digitorum obumbrationem -antes (*cf. Gariopont. pass.* 5,9 pavitantes) palpebrae contendunt.

15 1. **expectabilis** v. *exsp-*. 2. **expectabilis** v. *spectabilis*.

1. ***expectaculum** v. *exsp-*.

2. **expectaculum** v. *spectaculum*.

***expectanter**, **expectatio**, **expectator** v. *exsp-*.

1. **expecto** v. 1. *expecto*. 2. **expecto** v. 1. *expeto*.

20 ***expedibilis**, -e. (*expedire*) *conducibilis, commodus* – zweckdienlich, angemessen: EPIST. Wisig. 4 p. 666,2 si magis -ia nobis (sc. *Sisebuto regi*) fuerint contributa et ad efectum . . . venerint concupita (*sim. COD. Karol. 80 p. 612,34*). CONSUEV. Rod. 199,34 minus gravantia (*olera*) et ad expedite servendum Deo magis -ia. CHART. Burgenl. I 57 p. 30,39 (*dipl. interp.*) regie dignitatis nostre celsitudini -e dinoscitur . . . diligenciam . . . adhibere.

*adv. *expedibiliter. commode, rite* – in angemessener Weise, gehörig: CHRON. Cosmae cont. II p. 151,25 dilectissimi filiioli, . . . fratres vestros confirmate, Deum -r laudate, in prosperis benedicite. p. 151,48 quo (*Vito nepote*) in abbata -r degente Bracizlaus dux ultimum mundo valedixit.

expedit -v. *expedit*. **expediens** v. 1. *expedio*.

expedientia, -ae f. *emolumentum, lucrum* – Zuträglichkeit, Ersprießlichkeit, Vorteil: CHART. Turg. III 401 p. 164,27 (a. 1258) inspecta indempnitate ecclesie et -a conmodi et utilitate partis utriusque (c. *gen. inhaerentiae*).

expedimentum, -i n. *utilitas* – Nutzen, Vorteil: RYCCARD. chron. a. 1212 p. 40^a,40 (*epist. regis Alphonsi*) que omnia nobis erant magno impedimento, ipsis (*Saracenis*) vero magno -o. *instrumentum salutiferum* – heilbringendes Werkzeug: GODESC. AQUENS. opusc. 5,6 p. 161,8 dum nostrae carnis indumenta, nobis impedimenta, filius Dei de te (sc. *Maria*) induit -a.

45 1. **expedio**, -i(v)i, -itum, -ire. *script. exsp-*: p. 1627,12. 1629,9. *depon.*: p. 1628,15. *refl.*: p. 1627,15. 32. 34. *al. metr.* -dīt(us): p. 1629,40. 51. *rhythm.* -pēd-: p. 1629,3. *confunditur* c. *expetere*: l. 54 p. 1644,40. 1650,35.

I de actione impedimenta, nexus, obligationes *sim. resolvendi*: A strictius i. q. liberare, liberum reddere – befreien, frei machen: 1 gener.: WALTHARIUS 1315 rex . . . vaginae condidit ensem -ens dextram furto actutum faciendo. EPIST. Hann. 79 p. 128,13 cum, ubi manicam in se revocasti, brachium -is (*expetis var. l.*), palmam digitumque intentas. CHART. 55 episc. Hild. I 683 p. 650,31 areas et curias in urbe . . . sitas non infeodabo et inpeditas pro posse meo -am et -tas similiter non infeodabo. CHART. Tirol. notar. I 944 Vlrucus . . . promisit . . . quod ipse -ret bona (*cf. et p. 1627,6*) Andrei, quod ipse Brixena interdixit. CHART. Gosl. II 191 Iohannes famulus . . . est a suis familiaribus -tus. *al. v. et p. 1630,41*. 2 *publ. et iur.*: a de viis ab obstaculis vel teloneis liberandis: CHART. Merseb. 166 p. 141,38 (a. 1219) quot (*sic?*) marchio predictus -at et in posterum -tam dimittat stratum transeuntem per Grouiz. REGISTR. Trident. IV p. 281,7 preceptum Berardus filiis quondam Longi, quod -ant (sc. *viam*) a termino posito in eorum prato versus viam ad X dies (*cf. notam ed. p. 264*). p. 281,16. **b** de praediis: a redimere, exsolvere – loskaufen, auslösen: DIPL. Heinr. IV. 418 p. 557,28 hoc praedium . . . ab Eggeberto marchioni possessum liberando -vimus, -tum Eichstetensi ecclesiae . . . tradidimus. CHART. Lac. 7 p. 4,14 ubi impedita erant (sc. *mansi*), -vit abbas Iohannes a langravio sedecim marcis. CHART. Mog. A II 338 p. 574,4sq. Turingorum comes . . . de-

[Fiedler]

votionem suam . . . fecit clarescere in -endis et recolligendis eiusdem ecclesie possessionibus, que in principatu suo . . . erant disperse et impeditae, ita quod vix . . . per aliquem possent -iri. **β tueri, defendere – als Bürge in Schutz nehmen:** CHART. Tirol. notar. I 781 (a. 1237) Vlricus . . . et Albertus . . . conveniunt . . . ei (*Cuncio*) -ire bona sua a . . . nepotibus suis cum omni dampno *eqs.* 878 p. 452,21 mansum pignorum cum omnibus suis rationibus et accionibus defendere et warentare et -ire ab omni homine. **c de hominibus: α (obligationis, vindicationis) absolvere – ledig machen, entbinden:** CHART. Tirol. notar. I 893^a (a. 1237) si . . . Hainricus . . . Calochum non solverit nec exs-ierit a dicta promissione. CHART. Eichsf. 367 p. 212,10 ipsi canonici a dispensatoribus nostris (*sc. Friderici praepositi*) negligenter in prebendis suis -ti. CHART. Brixin. 159 Iacobus . . . assumptis parentibus suis -vit se cum dictis fratribus dans ipsis aliquam remunerationem. *persaepe.* **β medial. i. q. se excusare, se expurgare – sich entschuldigen:** CHART. march. Misn. III 80 p. 66,31 (a. 1204) quidam Thiedricus Hake . . . se . . . in feodo habere (*sc. salictum*) asseruit, sed postmodum -tus false exactioni renuntiando presenti confirmationi adici postulavit. **B latius: 1 gener.: a mittere – (hin)schicken:** CHART. ord. Teut. (Thur.) 166 p. 124,5 (a. 1266) si aliqui ad domum fratrum etiam tunc confessiones petent, audiri valebunt maxime, quando ad parrochiam -iri non poterunt bono modo. **b conciliare, exquirere – beschaffen, aufreiben:** CHART. Alsat. B 113 p. 55,4 (a. 728) quod si . . . de se ipsis talem (*sc. abbatem*) non invenerint *monachi*, de alia monasteria . . . ipse sibi consentientes abbatem regularem -ant et constituent. **c refl.: α se absolvere, reverti – sich losmachen, zurückkehren:** STATUT. ord. Teut. p. 58,19 fratres ad ferias . . . ire . . . necesse habentes moram ibidem non faciant, sed se, ut cicius poterunt, -ant. **β se (loquendo) exsolvere, communicare – sich (redend) entledigen, Mitteilung machen:** STATUT. ord. Teut. p. 45,4 de quibus (*sc. rebus*) se -ant fratres illa hora, prout commodius poterunt. **2 publ.: a dimittere – ausschicken, entsenden:** CONST. imp. III 128 (a. 1277) nuncios principum . . . quorum expeditionem . . . distulimus usque modo, -emus sine dubio. **b detrahare, revocare – weg-, zurücknehmen:** CONST. imp. II 24,6 (a. 1202) rex . . . monetam Aquensem a domino Walramo -et, et t^{<am>} rex quam Galramus illi monete renunciabit in perpetuum.

II de actione (ap)parandi, promptum faciendi: A gener.: 1 reparare, renovare – in Ordnung bringen, herrichten: ER-MENR. Har. 224 -ta . . . illa una (*sc. candela exstincta*), de qua *eqs.* **2 refl. i. q. se parare – sich fertigmachen:** CHART. ord. Teut. (Thur.) 166 p. 124,13 (a. 1266) plebani . . . quando fratres voluerint predicare, tam mature se -ent, quod *eqs.* **3 onerare – (fertig) bepacken:** STATUT. ord. Teut. p. 111,26 postquam bestie -te fuerint, fratres non ascendunt. **B publ. et iur.: 1 instruere – ausstatten, versorgen:** CHART. Raitenh. 18 (*ante* 1165) vaccariciam unam . . . V carratulis salis in Hallensi salina -tam . . . ecclesie beate Marie . . . cum duobus mancipiis contradidimus. CHART. scrib. Col. B 226 Gertrudis . . . ita -vit liberos suos, quod . . . filii sui habeant XXXV denarios censuales . . . ita quod post mortem suam libere divertere possint, quocumque velint. CHART. Merseb. 283 p. 225,8 in vigilia Bartholomei dominos -et *monetarius* in novis denariis et . . . dabit camerario VI solidos (*item* 384 p. 319,6). REGISTR. Geisensf. 41 ipse (*ignifactor*) . . . tenetur -ire cum appensoriis sive catenis in ollis, capisteriis et cribris. (*testando*) *prosequi* – (*testamentarisch*) *bedenken:* CHART. civ. Erf. 199 p. 119,19 (a. 1265) Theodericum filium meum -vi de centum marcis tam in parata pecunia quam *eqs.* p. 120,22 sic quemlibet puerorum meorum -vi circa centum marcas. **2 procurare, colere – verwalten, bestellen:** CHART. Gosl. II 236 p. 268,25 (a. 1277) bona . . . nostra (*sc. ecclesiae Goslariensis*) . . . suis laboribus et expensis -et Arnoldus praepositus (*item* p. 268,30). **C milit. i. q. armare – bewaffnen, rüsten (refl.: l. 70):** WIPO gest. 32 p. 51,7 imperator Chuonradus -tis Teutonicis et Italis Burgundiam . . . adit. BURCH. URSB. chron. p. 98,6 eo anno . . . -ens se imperator et proficiscens circa festum sancti Michaelis Rome coronatur.

III de actione perficiendi, transigendi: A gener.: 1 confi-

cere, perpetrare – ausführen, erledigen: LEG. Wisig. 4,5,6 p. 203^b,26 licitum erit . . . negotium -iri (-ire *var. l.*). EINH. Karol. 24 p. 29,25 quicquid ea die cuiuslibet officii agendum . . . erat, -bat. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 173,30 ubi . . . militariibus armis res -enda (*experienda var. l.*) sit. CHART. Burgel. 80 p. 99,6 ius . . . absolvendi singula et universa, que prepositus . . . -ire deberet. STATUT. ord. Teut. p. 49,28 quedam . . . parva per se poterunt *magister ordinis vel vices eius gerentes* -ire. *al. 2 explere – einlösen, in die Tat umsetzen:* TRAD. Wessof. 49 (a. 1163) si ipse (*Heinricus advocatus*) infra duos annos propositum suum non -ret, curtis ipsa usui fratrum . . . reverteretur. **B eccl. de festo i. q. exsequi, celebrare – begehen, feiern:** CONR. MUR. lib. ord. 25 primo maius festum . . . secundo festum trium lectionum, tercio festum habens memoriam per collectas debitas poterunt (*sc. sacerdotes*) -iri. **C publ. de chartis i. q. conscribere et transmittre – auffertigen und versenden, ‘expedieren’ (de re v. Bresslau, Urkundenlehre I. 21912. p. 318sq.):** ACTA imp. Winkel. I 988,2 p. 736,17 (a. 1242/46) quod mandabit *magister*, dabitur per eum notariis, ut -ant. p. 736,18sq. quod notarii nulla negocia privatorum -ant nisi per petitiones, quas recipient per modum predictum, et quilibet teneatur sacramento -ire infra duos dies. *ibid. al.*

IV de actione reddendi, praestandi: A gener.: 1 distribuere, dispensare – aus-, verteilen: CHART. Hans. 663 p. 230,9 (a. 1268) decoquetur eis (*ductoribus*) ipso mane unum caldarium et non plus, quo decocto et -to dicti vectores sine dilatione -ent mercatores. **2 offerre – darbringen:** WALAHFR. carm. 72,9,3 iste ne laudem tibi (*sc. Deo*) . . . acceptam locum -ire cesset in aevum. **B publ. et iur. i. q. (per)solvere – (be-, ab)zahlen, begleichen:** TRAD. Teg. 329^a p. 250,6 (a. 1172/73) quamdiu . . . eundem thesaurum non persolverint *comites fratres*, . . . predium in nostrum ius . . . cedat et, si nondum -to ambo obierint, ad altare sancti Quiryni . . . pertineat (329^b p. 250,32). CHART. Mog. A II 531 p. 885, 7 de his (*sc. tribus milibus debitorum*) -vimus mille sexcentas et XXX marcas. REGISTR. Mog. p. 15,9 ista debita non sunt adhuc -ta Erphordie. CHART. Const. 39 p. 47,22 eandem (*domum*) pro annuo censu, scilicet uno fertone cere et XXIII solidis . . . pro duobus luminibus de oleo -endis subthesaurario . . . concessimus (*sc. capitulum ecclesiae*).

V de actione exponendi: A strictius de expositione verbis facta (cf. p. 1627,34): 1 gener.: a narrare, referre, dicere – erzählen, berichten, sagen: WALAHFR. Wett. 857 his . . . verbis fratres hortatus eosdem -ens iterum iam dicta retexere coepit. VITA Find. 7 de quo (*artissimo loco*) . . . pleniter -ire (*explanare var. l.*) conabimur. RUOTG. Brun. 11 si quis (*sc. episcopum eligentium*) alium voto preiret, difficile quispiam -ret. WIDUK. gest. 1,2 primum . . . de origine statuque gentis pauca -am. THIETM. chron. 2,34 -tis breviter supradicti imperatoris inclitis actibus. *al. b tractare, explicare, disputare – abhandeln, erläutern, darlegen (impers.: l. 53,57):* PS. BOETH. geom. 845 post haec, ut -amus de eptagoni subsequentis ratione, oportet. FORTOLF. rhythmimach. 488 nunc -endum, qualiter et ipsae (*pyramides*) insidiantibus sibi adversariis loci sui dignitate deponantur. 552 -enda . . . est spectabilis huius concursus victoria, quae est ‘oppressae’ maxima pars ‘materiae’. ALBERT. M. animal. 1,421 de quibus (*ramis*) in anathomia arteriarum -tum est. **c docere – belehren, unterrichten:** THIETM. peregr. 28,6 super quo (*sc. quaestione theologica*) quidam episcopus Grecus me -ens dixit *eqs.* CONST. imp. II 121 p. 162,31sq. archiepiscopus . . . discretionem vestram (*sc. papae*) plene novit -ire, qualiter *eqs.* CHART. civ. Magd. 126 p. 68,8 illa omnia . . . servabit dominus archiepiscopus, de quibus a quatuor senioribus ecclesie nostre canonicis fuerit -tus. *al. 2 rhet. i. q. (breviter) eloqui – (knapp) aufzählen, erledigen (t. t. rhet., cf. Lamsberg, Rhetorik §881):* CONR. MUR. summ. p. 93,217 (vs.) expeditio: -es (-as *var. l.*), quando rationes enumerate divisim tolluntur. **B latius i. q. ostendere – zeigen:** BEDA temp. rat. 55,39 non ut in lunari cyclo singulos ex ordine digitos -entes (*sc. quidam*) ad numerum. LEX Baiuv. 2,1 hoc (*sc. confiscatio bonorum*) non sit per occasionem factum, sed probata res pateat (-at [*an recte?*], expeteat, expectat *sim. var. l.*) veritatem.

VI de actione se utilem praestandi: A person. i. q. auxiliari, (ad)iuuare, aptum esse – unterstützen, helfen, förderlich sein: RHYTHM. 150,215,2 fac (sc. Nicaea), quod tibi -it atque tuis congruit. CONSUE. Marb. 216 si quid fuerit in horto, quod ipse (cellerarius) ... -ire noverit ad servitium fratrum. CONST. imp. II 98,7 acquirunt auxiliores et fautores ad hoc negocium -entes, sive sint illi de Brnswic ... sive quicunque alii, qui -ant ad hoc factum. CHART. Turic. 1763 p. 112,14 quid exs-iret super predictis. v. et p. 1628,27. 1630,50. *supplemento esse – zur Ergänzung dienen:* EPIST. Alcuin. app. 2 p. 485,45 tantundem sibi -unt, immo connectuntur vicissim atque aequiperant 'virga' et 'baculus' (spectat ad Vulg. psalm. 22,4), pietas et disciplina, quatinus una sine altera nil iuvaminis habeat. **B** impers. i. q. prodest, convenit, decet – es ist nützlich, von Vorteil, angemessen, es gehört sich: HRABAN. carm. 15,12 plures (sc. res amicas), quam -at, nullus habere potest. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,18 -it ... mali fomenta perire veneni, ne eqs. CHART. Mog. A I 434 p. 340,36 hos (sc. circumhabitantes) ... ad ecclesiam venire, quociens debebant et -bat, longi itineris difficultas et rei familiaris angustia prohibebat. CHART. Heinr. Leon. 51 -it et necesse est, et maxime ecclesiasticis viris, ut eqs. CONR. MUR. summ. p. 27,9 multum ... -it rudibus in qualibet professione ... studiose audire bonos magistros. persaepe.

adi. 1. expediens, -entis. utilis, conveniens, idoneus – nützlich, angemessen, geeignet: CHART. archiep. Magd. 279 p. 348,25 (a. 1154; spur.) quia ... tanti viri (sc. Gerhardi cardinalis) persone auctorabilis precibus refragari non esset -s. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 162,20 singulis (sc. avibus rapacibus) ... ex arte huius libri, quidquid erit -s, ministrare tenetur falconarius. CHART. Walkenr. 505 p. 449,36 (dipl. Rud. Habsb.; ed. Dole) -s et concedens, ut eqs. CHART. civ. Spir. 199 p. 155,27 concivibus nostris ad hoc (sc. examinationem) -bus ... dicimus pannos debere fieri tali modo. al. v. et l. 7. usu subst.: STATUT. ord. Teut. p. 49,32 ut ... post completorium cum fratribus pertractent magister ordinis et vices eius gerentes -cia domus et ordinis sui.

2. expeditus, -a, -um. 1 liber, liberatus, solutus, non impeditus – frei(gestellt), befreit, gelöst, unge-, unbehindert: **a** gener.: **a** in univ.: CARM. de Nyn. 137 me venturum -is praecurrere plantis incipe (sc. nuntius). WALAHFR. Otm. 3 rerum transeuntium possessionem superfluum -is mentibus onerosam. VITA Rimb. 21 velut -ior a negotiis secularibus. DIPL. Otton. III. 90 p. 500,29 ut in Dei servitio maneret -ius ocium. ALFAN. premn. phys. 18,24 p. 101 Aristoteles eam (delectationem) diffinit esse acutum -um (p. 684^C ἀνεμπόδιον) habitus secundum naturam. DIPL. Frid. I. 397 p. 273,19 ita quod prepositus ad regni servitium -us habeatur. CHART. Heinr. Leon. 108 heredum -o et voluntario assensu. al. **β** apertus – offen, freiliegend: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 15,32 falco amat loca -a, odit arbores. **γ** laxus – locker: TIT. metr. III 3,28 -a<s> plus non quam [a]more parcent<ti>s sint rectoris (i. abbatis) habenas sub moderamine strictas (acc. pro nom. positum esse suspicatus ci. Antony). **δ** facilis, difficultatibus carens – leicht, einfach, problemlos: GERB. geom. 6,4 p. 87,12 multum ... simplicior faciliorque et -ior erit regula embadi inveniendi in omnibus orthogoniis. Ps. BOETH. geom. 329 quaedam ... ad quae intelligenda, quicumque in nostrorum arithmeticorum theorematibus instructus accesserit, -iori intelligentia ducitur. CHART. episc. Wirz. I 119 p. 102,9 Heinricus Bolo quinque iugera vinearum ... ab Agnete ... -ta et plana emptione XX duabus marcis emit. **b** publ.: **a** qui armaturae levis est, sarcina gravi caret – leicht(bewaffnet, -bepackt): DIPL. Conr. III. 224 p. 397,30 mittere curavimus ... nuncium celerem et -um. **β** liber (a telonei exactione): CHART. Merseb. 166 p. 142,17 (a. 1219) strata per Pigowe transiens -a erit. **γ** absolutus, vacuus – nicht verliehen, 'pfleglos' (de re v. vol. I. p. 66,155q.): CHART. Anhalt. II 269 (a. 1262) novem mansos litonum et XV -os in Meringe necnon tres mansos -os in Nendorp pueris meis liberaliter contuli equaliter dividendos. **c** milit. i. q. emeritus – ausgedient: EKKH. IV. bened. I 3,36 emerito (gloss.: bene merito quasi militi -o; cf. notam ed.) dona stant laurea, palma,

corona. **2** promptus – bereit: **a** instructus, exornatus – ausgestattet: **a** publ.: REGISTR. Austr. I 256 p. 65^a,6 (a. 1220/40) alie quoque IV (sc. villicationes), quando sunt -e in pecore et semine, solvunt in certis redditibus (cf. notam ed. p. CXI). *ibid.* al. firmiter constitutus – fest etabliert: REGISTR. Baiuv. A p. 263,20sq. due vaccarie -e solvunt DC caseos, et quia non sunt -e, iam solvunt vini X aember. al. **β** milit. i. q. (bene) armatus, instructus paratusque – (wohl)gerüstet, kampfbereit: WALAHFR. carm. 21,11,2 praecipe, Caesar, -os pro tutamine publicisque rebus depugnare viros. RIMB. Anscar. 19 p. 41,39 in auxilium eius (regis Anoundi) -orum ad pugnam hominum viginti et unam naves impleverunt Dani. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 82,15 apparentibus ... impedimentis, quē -iora Darii vel Iulii fuissent expeditionibus. GLOSS. II p. 3,15 Th. -os, ad bellum promptos. OTTO SANBLAS. chron. 18 p. 21,1 a quibus (sc. adversariis) non segnerit excipiuntur (sc. Welf eiusque exercitus) cum -is militibus (20 p. 24,18. sim. 42 p. 67,8 cum -a milicia). **b** exercitatus, peritus – geübt, erfahren: LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 197,16 Rūthardus abbas ... vir in sacris scripturis adprime eruditus et sic ad loquendum -us, ut eqs. CAES. HEIST. mirac. I 1,16 p. 23,13 factus ... est Henricus monachus interpretis abbatis, eo quod in utraque lingua, gallica ... et teutonica, multum foret -us. **3** confectus, fullonicatus – fertig(gestellt), gewalkt: CHART. civ. Spir. 199 p. 155,32 (c. 1280) pannus ... qui crudus, id est ro, habebit quadraginta quinque ulnas in longitudine ... , sed -us, id est gewalkon, retinebit triginta ulnas eqs. **4** aptus, commodus – geeignet, bequem: CONSUE. Marb. 233 alii (sc. subtorales) dentur in pascha estivi cum corrigiis strictiores et ad ambulandum -iores.

subst. expeditus, -i m. vir armatus – Bewaffneter: HELM. chron. 60 p. 116,32 providerat ... rex Grecia naves ad transducendum exercitum adhibens notarios, qui -orum sibi numerum perferrent. *ibid.* al.

adv. expedite. 1 sine impedimento, facile – ungehindert, leicht, ohne Schwierigkeit: **a** in univ.: OTTO FRISING. chron. 4,33 p. 226,11 huic quarto operi terminum demus, ut ea, quae secuntur, -ius exequamur. CHRON. reg. a. 1159 p. 102,24 imperator relictis tentoriis ... et omnibus impeditivis -e cum militibus et armis ... rapuit se in terram Brixiensium. ALBERT. M. bon. 264 p. 152,38 cibus per evaporationes expedit vel impedit organica membra, ut moveantur vel ne moveantur -e ad imperium et actus animae. al. **b** celeriter, statim – schnell, sogleich: CONSUE. Rod. 152 vestiti iaceant (sc. monachi), ut, cum datum fuerit signum ad opus Dei, -e surgere valeant (cf. Bened. reg. 22,55q. absque mora). **c** indubitanter – bedenkenlos: LIUTG. Greg. 12 p. 76,23 totam spem suam tam firmiter et -e collocavit vir venerabilis in caelestibus. **2** apte, convenienter – in angemessener, gehöriger Weise: FUND. Consecr. Petri p. 190,20 ipse ... rex debet promovere vos -e (et expeditare var. l.) in omni bono. v. et p. 1626,24.

2. expedio v. expeto. **expeditio** (-cio), -onis f. script.: exsp-: l. 60. p. 1631,50. -ict-: p. 1631,16.41. form. acc. pl. -is: l. 59. confunditur c.: expetitio: p. 1631,23. expectatio: p. 1631,5.

I strictius de agmine: **A** milit.: 1 excursio militum, bellum – Feld-, Heeres-, 'Fehdezug', '(Reichs-)Heerfahrt', Krieg: **a** in univ.: WIDUK. gest. 2,30 cum milites ... crebra -e attenuarentur. THIETM. chron. 6,23 ad -is necessaria (vexilla). 6,57 quid deberet fieri de incepta -e (exsp-e a. corr. 1). THANGM. Bernw. 41 p. 775,49 -em adversus illos (Gallos) movit Heinricus. BERTH. chron. B a. 1073 p. 217,13 disposita ... -e in Saxoniam. OTTO FRISING. chron. 6,31 capit. p. 30 -o ... imperatoris super ipsum (Odonem). CONST. imp. I 205,7 principes, qui ibunt vel erunt in -cione supra regem Guillelmum. CHART. Brand. A XVII 2 p. 2,31 -es, que vulgo herzüge vocantur. persaepe. **b** de propaganda sive defendenda fide christiana ('Kreuzzug'): CHART. Eichsf. 94 p. 57,42 (a. 1148) I e -rosolimitane -is sue (sc. Cuonradi regis) anno I (CHRON. Erf. mod. I a. 1195. saepe). OTTO FRISING. gest. 1,6 Gotefridus ... orientalem -em aggressus. 1,46 capit. p. 7 rex Conradus in t r a n s m a r i n a m -em procinctum movit (1,

[Fiedler]

37. 140. 147 p. 65,2. OTTO SANBLAS. chron. 1. *saepe*. TRAD. Neocell. Frising. 71 p. 68,41 in -em sancte crucis. HEINR. LETT. chron. 4,6 pro litteris -cionis. HERM. ALTAH. annal. a. 1212 derisoria -cio puerorum. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 358,16 hos (*sc. homines*) ... commotos fuisse in -em (expectationem *var. l.*). *persaepe*. 2 *exercitus, vires* – Heer, 'Kontingent': ALDH. ad Acirc. 140 p. 193,28 arma unius militis, armatura ... totius -is. WILLIB. Bonif. 8 p. 52,7 maximam congregantes *christiani* -em exercitus. REGINO chron. a. 891 p. 136,22 Nortmanni ... hostilem -em a tergo relinquentes. HERM. AUGIENS. chron. a. 1047 p. 127,35 -e in Phladingam traicta. HELM. chron. 30 p. 57,22 grandi collecta -cione. CHRON. Mont. Ser. a. 1171 p. 154,35 regalis -cio. *al. v. et p. 1630,14. spectat ad classem*: CAPIT. reg. Franc. 203,12 ut adiutorium ... n a v a l i -cione faciant *duces* (IOH. VEN. chron. p. 118, 14 -ctione). 3 *obligatio stipendia merendi, viros expeditos praebendi, sumptus actionis bellicosae solvendi* – Heeresaufgebot, Heerbann, Wehrpflicht: FORM. Patav. 3 concessimus ... ut ... licentiam habeat (*sc. vir quidam*) domi quiete et secure residere et <ob> nullam -em ... opprimi. DIPL. Karoli III. 47 p. 78,18 advocati ab omni publica -e sint semper immunes. 65 p. 111,11 hostilis (DIPL. Ludow. Germ. 184 p. 267,6 [spur.]. DIPL. Heinr. III. 380 p. 522,40 illos [*militis*] pro aliqua expeditione [*corr. ex -dtione A/ hostili inquietare. al.*). DIPL. Ludow. Germ. 175 p. 249,28 (spur.) homines ... ab omni -e vel militia sive qualibet occupatione absolvimus. CHART. Pommerell. 72 (a. 1240) quam donationem liberam esse volumus (*sc. Samborius dux*) ab omni ducis impedimento, ab -cione contraria sive voluntaria *eqs. saepe*.

B publ.: 1 *iter (futuri) imperatoris (coronandi causa) Romanum factum* – 'Römer-, Italienzug', 'Romfahrt' (*de re cf. Waitz, Verf.-Gesch. VI. p. 224. VIII. p. 111*): DIPL. Conr. II. 140 p. 190,35 pro filiabus nostris petimus, ne umquam cogantur in servitium pedissequarum excepta Italica -cione (p. 191,1. *al.*). VITA Meinw. 21 proximo anno -em in Italiam rex iturus, ut cesaris consecrationem a domno apostolico perciperet, in castello ... convenire principes mandavit. CHART. Carniol. II 17 p. 12 dum irem in R o m a n a m -em cum rege Ottone (BURCH. URSB. chron. p. 45,17). *al.* 2 *iter* – Reise: CHART. Tirol. 860 p. 271,27 (a. 1226) postquam redierit *episcopus* de -ctione ad imperatorem, ex quo fuerit requisitus. *al.*

II latius: A *publ. et iur.:* 1 *executio, transactio* – Aus-, Durchführung, Erledigung: HIST. Walc. 68 abbas ... pro comparationis -e iam dicti allodii XXIV marcas supradicto Anselmo tribuit. CHART. Rhen. med. III 420 p. 330,17 que (*litterae*) super compositione sive -e dicte questionis fuerant confectae. CHART. Burgenl. I 558 p. 369,25 decrevimus, quod possessiones eodem ... indempniter conserventur usque -cionem duelli supradicti. CHART. Wirt. 2610 p. 458,20 que ad venditionis antedictae ratificationem super -cione petitionum *eqs.* **B rhet.** i. q. enumeratio, percursorum rerum – Abfertigung, Beseitigung (*de re v. Lausberg, Rhetorik § 881. p. 435sq. L. Arbusov, Colores rhetorici. 1948. p. 62*): ONULF. rhet. I 26 est ... -cio, cum rationibus compluribus enumeratis, quibus aliqua res fieri aut non fieri potuerit, ceterae tolluntur et una relinquitur, quam nos intendimus. *al. v. et p. 1628,67.* C *usu communi:* 1 *inceptum* – Unterfangen, Unternehmen: ANON. Has. 32 l. 6 multas -es admodum difficiles peregit *episcopus*. 2 *status promptus* (*sc. animi*), ingenium – (geistige) Bereitschaft, Begabung, Talent: HELW. denar. p. 88,43 aliquos (*sc. homines*

monstruosos) in anima quidem potentiarum relegatio non viat, sed nec specialis -o nobilitat. 3 *utilitas, commodum*: ALBERT. M. animal. 22,9 fasciatio, qua anima unius agit ad alterius impedimentum vel -em per visum vel alium sensum.

5 **expeditionalis**, -e. *qui spectat ad expeditionem, exercitua-* *lis* – Feldzug-, Heeres-: VITA Ludow. Pii 45 p. 462,4 iussus est ... cum paucissimis hominibus ... in -i hiemare tabernaculo. 62 p. 546,5 habitacula aestiva atque -ia (expeditionaria *var. l.*). *adi. *expeditionaliter.* modo expeditioni congruo, cum exercitu – feldmarschmäßig, mit einem Heer: VITA Ludow. Pii 5 p. 298,4 Hludouuicus rex ... simpliciter, non -r venit.

expeditivus, -a, -um. *qui liberat, expedit* – einer der befreit: ALBERT. M. sent. 4,7,5 p. 165⁸,18 dicitur *actus* ... esse -us alicuius, et sic iterum, cum quaelibet virtus expedit alteram removendo aliquod impedimentum ipsius.

15 **expeditor** (-ict-), -oris m. *qui exsequitur* – einer der ausführt: ANNAL. Plac. a. 1269 p. 535,6 (chart.) nuncium nostrum (*sc. comitis*) ac nostrorum -dictorem negotiorum ... recipientes (*sc. marchio*).

20 ***expeditorius**, -a, -um. *qui absolutionem obligationis combrobat, a vindiciis inposterum expedit* – einer der die Erfüllung einer Verpflichtung bestätigt, von weiteren Ansprüchen befreit (*subst. fem. l. 27*): CHART. Burgenl. II 105 p. 77,12 (a. 1275) post hec ... Nicolaus, Moysa, Demetrius et magister Petrus eidem Cosme litteras -as capituli antedicti super premissis facto dare tenebuntur (*cf. CHART. Burgenl. I 179 p. 134,16sq. [in dorso m. s. XIII./XIV.] -e pro villa ...; littere -e pro villa eqs.*). Fiedler

expeditus v. 1. expedio. **expedo** v. 1. expeto.

30 **expello**, -puli, -pulsum, -ere. *script. et form.:* esp-: p. 1633, 19.45. sp-: l. 72. p. 1633,3.46. expsp-: p. 1633,16. -el(o): AN-
NAL. Plac. a. 1250 p. 501,36. *ibid. al. perf.:* -pell(i): l. 48. -peli(i): p. 1633,15. -pol(i): p. 1633,16.41. *adde GLOSS. I 134,19 St.-S. -pull(i): l. 47. p. 1633,13. -puli(i): p. 1633,17. adde CHART. Mathild. 10 p. 60,6. ibid. al. -ls(i): l. 49. 63. refl.: p. 1633,11sq. partic.:* praes. usu *subst.:* l. 46. *perf. usu adi.:* p. 1633,2; *subst.:* l. 68,72.

foras pellere, eicere, abigere – (hin)ausstoßen, -treiben, -werfen, vertreiben: 1 *obi. anim.:* a *proprie:* a. c. sensu *foras agendi:* LEX Sal. Merov. 9,6 si quis ... pecora de damno inclausa fuerit, qui eas violenter -ere praesumpserit ... , DC denarios ... culpabilis iudicetur. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 11, 16 rapaces (*sc. aves*) ... cito -unt pullos suos et fugant a se. CARM. Bur. 157,5,2 lupus aderat, quem fames -erat gutturis avari. **β c. sensu fugandi:** WETT. Gall. 8 Columbanus assidue-
tate -entium coactus ... dixit fratribus: '*eqs.*' EPIST. Teg. I 44 quos (*famulos*) isti urbani de civitate -llerant. DIPL. Karoli M. 307 p. 463,36 (spur.) -imus inde (*sc. e civitate*) gentem paganam. CHRON. Laet. 12 p. 500,29 monachos -sit dominus *Aves-*
nensis. *persaepe.* **γ repellere** – zurückdrängen, -stoßen: LEX Ribv. 61,7 ecclesiae liminibus repellatur (-atur *var. l.*) *causae* *prosecutor*. WALTHARIUS 1302 Aquitanum invadere certant *Franci*; strenuus ille tamen vi cuspidis -ulit illos. THIETM. chron. 6,7 nostri gregatim ad regem properant hostesque adhuc
55 insanientes paululum -unt. **δ educere** – hinausführen: ODILO SUESS. Seb. 30 (14) plurimi Romanorum ... domnum apostolicum impetebant ... , qui talem ac tantum patronum suis e finibus -i permitteret. CHRON. Salern. 9 p. 13,1 quidam homo, qui sepiissime eius (*Petri*) famulatu inerat, clam de iam dicta insula -ulit (*sc. eum*) et cum eo Beneventum repedavit (*sim.* LEO MARS. chron. 1,15 p. 53,9). **ε deicere** – verdrängen: WIDUK. gest. 1,29 Arnulfus imperator, qui seniore Karolum Germania -ulit (-sit *var. l.*). HELM. chron. 33 p. 62,25 surrexit ... filius adversus patrem et -ulit eum a regno. CHART. Brixin. 98 p. 103,18 miles ... domo, bonis omnibus et honore per filium ... -sus fuerat. *saepe.* **ζ excludere** – ausschließen: LEX Baiuv. 7,5 de hereditate. WILLIB. Bonif. 7 p. 40,22 ab ecclesia unite. WALAHFR. Wett. 351 cave (*sc. antistes*), -sum (gloss. R: i. e. a cetum sanctorum eliminatum) Dominus ne tor-
70 queat acris verberibus. CHART. Aquens. 19 l. 102 a communi-
one. *al.* **η relegare, exilio afficere** – verbannen: SISEB. Desid. 8 quatenus aut honor debitus redderetur spulso vel *eqs.*

LEX Ribv. 88,2 si ... eum (sc. *corpus mortuum*) ex homo traxerit et expoliaverit, ... wargus sit (hoc est -sus *add.* A 8. 10. B; *sim.* LEX Sal. Karol. 57,5 wargus sit, hoc est -sus, [hoc spul-sus *var. l.*] de eodem pago). **¶** *repudiare, dimittere* – *verstoßen*: THIETM. chron. 4,58 duxit hic (*Bolizlavus*) Rigdagi marchionis filiam postmodum dimittens eam, et tunc ab Ungaria sumpsit uxorem ... similiter -ens eam. *al.* **¶** *deponere* – *absetzen*: CAPIT. reg. Franc. 138,9 statutum est, ut sine auctoritate vel consensu episcoporum presbyteri in quibuslibet ecclesiis nec constituentur nec -antur. *al.* **¶** *translate in formula alienationis* ('*sich entäußern*'): CHART. Ital. Ficker 34 p. 50, 31 (a. 988) facio (sc. *comitissa*) traditionem et vestituram per cultellum fistuci notatum ... et me exinde foris -lli, warpivi et absasito feci (*sim.* p. 48,43. CHART. Mathild. 9 p. 56,31 nos e. f. -elivimus. CONST. imp. I 444 p. 655,14 me e. foras -uli. CHART. Mathild. 98 p. 271,8 me e. f. expoli. *saepe*. CHART. Carinth. III 541 p. 220,10 -ulivi me e. foras). **2 obi.** *res: a proprie vel in imag.: a in univ.*: ANTIDOT. Glasg. p. 115,2 esp-it *antidotum* lapis ex vissica. ALFAN. premn. phys. 23,1 p. 143 unumquodque ... membrorum animalis ..., quod (sc. *nutrimenti*) superfluum est, -it (PG 40,693^A ἐξωθεῖ). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 60,32 quod (*stercus*) parentes ... eiciunt et non sordidant rostrum suum in -endo ipsum. p. 118,22 per quas (*novas pennas*) -untur et cadunt veteres. 5 p. 125,1 cum videbit airo, quod -ere (sc. *cibum*) non poterit, retinebit et digeret. *saepe*. **¶** *extrahere, evellere, eximere* – *herausziehen, -reißen, -nehmen*: WALTH. SPIR. Christoph. I 18 dentes eius (*Niceae*) precepit rex -ere (*sim.* II 5,160). CHRON. Cas. 7 de ore captoris (*i. canis*) -pult dux abem (*i. aucam*). ROD. GLAB. hist. 1,12 p. 24,29 oculos. BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p. 115^B supra locum ossium -sorum natura carnem creavit. THEOD. CERV. chirurg. 2,6 p. 147^B nec ... ex osse -uli, nisi quantum -endae saniei pertinuit (*cf. Galen. ed. Kühn. X. p. 453* ἐκκόψαντες). *al.* **¶** *excutere* – *abschütteln, -werfen*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 240,12 si contingat capellum -i de capite, quando falco scilicet excutit caput. *in imag.*: CARM. Cenom. 5,11 -so terrena sortis amictu invigilat studiis mens benedicta sacris. **¶** *translate i. q. remove, tollere* – *entfernen, beseitigen, aufheben*: FORM. Wisig. 20 l. 79 (ed. Gil) cui (sc. *chartae*) omne scripturae malum de mente dolorem (*i. dolum*), -oli et anti[s]quos tenui pro <ro>bore, (expolietantis quos texui probare *ed. Zeumer*) mores. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,40 -sa veteris latitanti aspergine cladis ianua tuta tuum claudas (sc. *Christus*) in secula septum. ANTIDOT. Glasg. p. 116,39 ulcera maliciosa esp-it *antidotum*. p. 135,23 catapudias ad tusse sp-enda. DIPL. Heinr. II. 109 p. 135,15 omnem ... vim et inquietudinem iudicum. *al.*

***expendibilis** (sp-), -e. *currens, usualis* – *gängig, gültig*: GREG. CAT. chron. I p. 211,20 constituit *abbas* Gaiponem ad ... persolvendum argenti solidos CC denarios Romaniscos -es. CHART. Ticin. 119 p. 87,29 solidos quinque denariorum novorum bonorum, sp-ium et curentium tempore solutionis (*sim.* 123 p. 98,17. CHART. Bund. 801 p. 259,33. *ibid.* *al.*).

***expendimentum**, -i n. *praestatio, vectigal* – *Leistung, Abgabe*: COD. Wang. Trident. 286 p. 509,4 (c. 1200) quot -a unaquaque curia ... episcopo dare debeat.

***expendium** (exsp-), -i n. *impensa, sumptus* – *Aufwand, Ausgabe, Auslage, Kosten*: CHART. Naumb. I 120 (epist. papae a. 1119) que (*monasteria*) ... tuis -is construxisti (sc. *episcopos*). COD. Wang. Trident. 34 p. 91,26 si ... episcopus ... castrum Lodroni sine -o illorum de Setauro recuperaverit, C libras ... dare debent. REGISTR. Trident. II 4,2 decanus debet facere exs-um domino gastaldio, quando ipse gastaldius venit rationem facere (*sim.* CHART. Tirol. 1120 p. 163,24 dare -um). COD. Wang. Trident. 159 p. 345,12 vendicionem ... warentare ... in pena dubli rei et damni et -i (*sim.* CHART. Tirol. 823, 825). **2 praestatio, vectigal** – *Leistung, Abgabe*: CHRON. Merseb. 12 p. 186,17 hic (*episcopus*), si quid sibi de episcopali -o subtraxit, non hoc statuit avide in arca condere. COD. Wang. Trident. 286 p. 509,17 gastaldio ille, qui facit -um (*cf. l. 55*).

***expeditus** v. expendo.

expendo, -pendi, -pensum, -ere. *script.*: exsp-: l.72.p.1637,

19.42. *adde* CHART. Advoc. 177 p. 90,28. *al.* esp-: l.27. *adde* CONO LAUS. notae p. 783,38. *al.* sp-: l.20. p. 1635,53. 62. *saepe*. -pin-: p. 1635,19. 21. *adde* CONC. Merov. p. 41,10 (*var. l.*). *partic. perf. abl. pl. -ncis*: p. 1635,24. *form. stirp. perf. -did(i)*: l.20. 21. 23. *adde* VITA Mariae rhythm. 6975. *al. partic. perf. -ndit(us)*: l.56. *intrans.*: l.52.p.1635,13. *gerundivum usu subst.*: l.25.

I pendere, pensare, ponderare – *abwiegen, erwägen*: **A proprie**: MAPPAE CLAVIC. 21 exercens ... purgabis (sc. *misy*) et, ut voles, ita -es (-ens *var. l.*), et quantumcumque fuerit, misce nitri partes II. **B in imag.**: HEIRIC. Germ. I 3,56 extulit illa dies miris spectacula rebus, quod reus et iudex acri certamine causam -ere suam; iacet hic, attollitur ille. **¶** *translate i. q. considerare, examinare* – *prüfen(d beurteilen)*: MANEG. c. 15 Wolph. praef. p. 40,8 strepitum verborum et superficiem narrationis attendere, non -ere sensum mentemque scribentis.

II erogare, impendere, solvere – *ausgeben, auf-, verwer-den, (be)zahlen*: **A proprie**: 1 *strictius*: VITA Desid. Cad. 34 p. 591,18 nihil (sc. *praesidii*) ... exinde (sc. *ex reposito ecclesiae*) spendidi (-i *var. l.*). GESTA Frid. I. imp. A p. 28,9 -diderunt *Mediolanenses* et consumpserunt ultra quingenta milia marcas argenti purissimi. MAGNUS chron. a. 1195 p. 523,1 (epist.) de reliqua (sc. *pecunia*) ..., quam -diderat dux. CHART. Ticin. 126 p. 105,14 quos denarios receperunt (sc. *monachi et confratres*) mutuo ... pro exs-endis partim in causa, quam habent ... cum domino episcopo Cumaro eqs. CONO LAUS. notae p. 783,37 esp-it *praepositus* ... LXVIII solidos et accepit ... duas caballatas. **2 latius**: *a dare, donare* – *geben, schenken* (*cf. theod. 'spenden'*): HRABAN. carm. 28,5 libertas animi munus -it amoris. THANGM. Bernw. 27 p. 771,27 immensam ... pecuniam in altaris servitium atque in usus pauperum -it. ANNAL. Altah. a. 974 p. 12,30 Haroldus misit nuncios suos ad imperatorem eique -it omne thesaurum, ut eum in pace dimisisset. *saepe*. **¶** *alienare, vendere* – *veräußern, verkaufen*: DECRET. Bern. 11 quilibet ... burgensis potest domum, allodia et omnia, que habet, -ere, vendere et dare, cui-cumque voluerit. 44 etiam allodia ... partim -ere potest uxor et obligare usque ad sumam V solidorum. *ibid.* *al.* **¶** *translate*: 1 *luere* – (*ab*)*büßen, sühnen*: EGBERT. fec. rat. 1,652 qui dominum capit, hunc firmis constringere loris est opus: -et, nodum si ruperit illum. GERH. STED. annal. p. 206,16 omne suum delictum, quod ibi contraxerat, ad plenum -it *Gerhardus*. **2 consumere** – *verbrauchen, aufbrauchen*: *a de rebus*: **¶** *in univ.*: COMPOS. Luc. S 8 delabas hurina, donec -atur ipsud coccum (*item* MAPPAE CLAVIC. 176). BEDA temp. rat. 1,93 toto alphabeti sui (sc. *Graecorum*) caractere in numerorum figuras -so tres, qui plus sunt, numeros notis singulis depingunt. THEOPH. sched. 3,76 p. 138,19 sic ... facies, donec -as in huiusmodi clavis argentum illud cuprumque deauratum. OLIV. hist. Dam. 58 p. 261,7 nostros plures sagittas -ere coegerunt *equites*. *intrans. i. q. consumi, deficere* – *schwinden*: MAPPAE CLAVIC. 108 aqua ... cum coquitur, -et. **¶** *edendo bibendoque consumere* – *konsumieren*: WANDALB. Goar. 2,2 ea (*cupa*) cum coepisset -i et ... hospitibus ... ex ea pocula preberentur. CHART. Bern. II 281 p. 305,36 (a. 1249) hospes super eo, quod de suo -ditum est, non potest super sancta sanctorum manuteneri nisi usque ad tres solidos. p. 305,38 quod (sc. *aliquis*) non persolverit hospiti illud, quod -it eqs. **¶** *exhaustire* – *ausschöpfen*: BERTH. RATISB. serm. 7 p. 39,5 Dominus, qui tantam habet gratiam, ut non possit ad iudicium -ere, si etiam omnibus valde magnam largiretur. **¶** *b de tempore i. q. degere* – *hin-, ver-, zubringen*: VITA Liuth. 23 tempus omne vitae suae talibus in rebus -erat, uti eqs. WIDUK. gest. 1,11 p. 19,16 quod supererat diei, in reficiendis suis corporibus -bant *Saxones*. CHART. march. Misn. III 98 p. 79,22 -sis annis puericie. ALBERT. M. Iob. prol. p. 2,12 in quo (*labore*) tota vita -enda est. **3 perimere** – *aus dem Wege räumen, vernichten, töten*: AGNELL. lib. pont. 138 p. 368,31 iussit imperator *Iustinianus* omnem (sc. *Iohanicum pontificem et senatores*) poni in custodia, quousque eos possit diversa -ere poena eqs. **4 peragere, perficere** – *durchführen, verrichten, vollenden*: HRABAN. epist. 2^a p. 382,28 offerebam has primitias in laudem sanctae

crucis -sas. CONSUE. Trev. 50 p. 308,9 tum collatione et completorium tribusque orationibus -sis dormitum cum silentio pergant *fratres*. EBERW. Symeon. 20 exequias . . . cum solis duobus fratribus . . . -imus. 5 *praestare, exhibere – leisten, erweisen*: HRABAN. epist. 10 p. 397,18 postulo, ut pro opere tibi met -so sacris orationibus me remuneres (*sc. abbas*). DIPL. Frid. I. 882 p. 126,5 quatenus . . . Deo . . . suum valeant *personae ecclesiasticae* -ere famulatum. 6 *signare – ausdrücken*: HRABAN. carm. euang. 24 his (*sc. evangelistarum*) formis aliud -itur omen lege tropologiae pandens bene mystica iura.

III *per confusionem i. q. expedire – zuträglich, förderlich sein*: CHART. Const. 68 p. 76,12 (a. 1276) ut ea, que rite ordinantur . . . non possint . . . aliquatenus inmutari, -it, ut scripture testimonio commendentur.

subst. expensa, -ae f. vel rarius expensum, -i n. (-us, -i m.: l. 26) 1 *erogatio, impensa, sumptus – Ausgabe, Auslage, (Un-)Kosten, Aufwand*: a *proprie*: a *strictius*: CONC. Merov. p. 41,13 quod (*sc. substantiae*) . . . amplius fuerit, propter maiores -insas episcopus ad se debeat revocare. CHRON. Fred. 237 p. 62,11 Atrianus Alexandriam . . . publicis instauravit -insis. CHART. episc. Halb. 630 l. 7 computationem . . . de receptis et -is. ACTA civ. Wism. A 641 debet Friso Gerardo Monacho dare omnem pecuniam, sicuti constat ei in edificio et in omnibus -cis suis. ANNAL. Plac. a. 1270 p. 546,38 ad -um communis Laude. CHART. Turic. 1502 restituere . . . omnia et singula dampna et -os ac interesse litis. *persaepe. evocatio – Aufgebot*: CHART. Heinr. Leon. 41 p. 58,32 cum magnis -is militum . . . et populi mortibus plurimis. b *latius i. q. donum, stips – Gabe, Geschenk, Spende*: VITA Heinr. IV. 13 p. 44,11 ecce habes de gestis, de -is in pauperes . . . imperatoris Heinrici. CHART. Ioh. Halb. 7 ut de duobus solidis exs-a pauperibus erogetur (*item* CHART. eccl. Halb. I 1 p. 1,28). OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 136,19 officialibus meis, a quibus tibi (*sc. regi*) in Capitolio adclamandum erit, usque ad quinque milia librarum -am dare (*sc. debes*). al. b *translate i. q. studium – Bemühung*: HEIRIC. Germ. I 6 praef. 1 -as (gloss.: i. e. studia) operis claudit pulcherrimus ΕΕΑΣ. 2 *pecunia, copiae – Geld(summe), (Geld-)Mittel*: LIBER diurn. 74 p. 76,12 sarta tecta . . . me profiteor . . . prout -as habuero, esse facturum. 97 p. 128,12 frequentia cessavit infantium (*i. orphanorum*), quibus deerant -e providenti. NOTKER. BALB. gest. 1,4 p. 7,1 provide (*sc. puer*) diligenter, ut maiores -as et viaticum ad longum illud et inrevocabile iter ante me praemittas et te. 3 *praestatio vicualium debita – Pflichtlieferung von Lebensmitteln*: CAPIT. reg. Franc. 150,18 propter negligentiam eorum, qui legationes . . . aut male recipiunt aut constituent a nobis -am non tribuunt. CONC. Karol. A 53 p. 693,11 neque servitia ex eis exactent (*sc. abbates*) villis neque paraveredos aut -as aut hospitum susceptiones recipiant. DIPL. Zwent. 27 neque ullam cogantur *homines* solvere -am. 4 *alimentum, victus – Nahrung(mittel), (Lebens-)Unterhalt (cf. theod. 'Speise')*: a *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 32,64 volumus, ut farina in unoquoque carro ad sp-am nostram missa fiat. HEINR. LETT. chron. 2,7 annone mensuram de quolibet aratro ad -as (*exs- var. l.*) cuiusque sacerdotis. ANNAL. MELL. Vind. I a. 1267 p. 699,30 habuit rex CC milia curruum honoratorum cum -is, quibus exercitus plurimum indigebat *eqs. al.* b *esca, cena – Speise, Mahl(zeit)*: YSENGRIMUS 5,426 -am duplicem vox tibi pulcra daret. CHART. civ. Erf. 178 ministravit rex quoque nobis (*sc. comitibus*) omnibus copiosas -as. 5 *apparatus, materia, instrumentum – Ausrüstung, Material, Werkzeug*: a *proprie*: CAPIT. reg. Franc. 77,10 ut regis sp-a in carra ducatur . . . : farinam, vinum, baccones et victum abundanter, molas, dolatorias *eqs.* EBERW. Symeon. 19 episcopum rogat, ut -as et operarios, qui sibi lectum componant, mittat. b *translate*: HEIRIC. Germ. I 2 praef. 27 (schol.) hae (*sc. dactyli et spondei*) sunt -ae heroici carminis. 6 *comparatio, emptio – Erwerbung, Kauf*: CHART. episc. Hild. III 81 p. 38,29 (c. 1264) qualiter . . . insuadaverim (*sc. praepositis*) in bonis emendis et in pignorandis, in constructione et -sa qualiumcumque utilitatum ecclesie. 7 *reditus – Einkünfte*: CHART. Naumb. I 273 p. 257,16 (a. 1170) comes volens castri sui in Groise -as ampliari *eqs.*

**expenitens v. *expaenitens.*

**expensaria, -ae f. impensa – Auslage, (Un-)Kosten*: CHART. Tirol. notar. I 701^a (a. 1237) solvere . . . centum marcas argenti . . . pro quadam -a et . . . negotio.

5 **expensaticus, -a, -um. qui largas expensas facit, prodigus – freigebig, spendabel*: LAMB. ARD. hist. 134 p. 629,2 Arnoldus Iuvenis . . . , licet extra patriam munificus et liberalis et -us diceretur . . . , in patria tamen . . . fuit . . . parcus.

10 *expensatio, -onis f. solutio – Bezahlung*: CHART. Livon. A 396 (epist. papae a. 1266) ut . . . terras . . . castro undique contiguas possitis (*sc. fratres*) . . . obtinere, ita tamen, quod de portione terrarum ipsarum loci episcopum contingentem (*sic?*) -em ei exinde facere teneremini.

expensio, -onis f. 1 *proprie*: a *erogatio, impensa – Ausgabe, Auslage, (Un-)Kosten*: WALTH. SPIR. Christoph. I 5 que (*doctrina*) strenuam dominici talenti -em gloria, que inutilem servum poena sequeretur, expressit (*spectat ad Vulg. Matth. 25,14sqq.*). ANNALISTA SAXO a. 936 p. 153,21 cum in elemosinis pauperum largissima esset *regina*, rex . . . ipsam a tanta -e . . . prohibuit. TRAD. Weihenst. 229 nisi . . . tot . . . aparia prestaret Witigöwe, unde totum servicium absque eius -e . . . de substantia monasterii constaret. CHART. Salisb. I 479^d in -e servicii, quando fratres nostri adveniunt pro causa monasterii, talentum unum. b *sustentatio, procuratio – Unterhalt, Versorgung*: RIMB. Anscar. 35 p. 69,7 decimas animalium et omnium reddituum . . . in pauperum -em distribuebat. CHART. Rhen. med. III 49 p. 53,15 ad -em pauperum . . . hec dare instituit *pater eqs.* 2 *translate i. q. exhibitio – Darbietung, Darbringung*: GERH. STED. annal. p. 206,38 per biduum sacro ipsius (*Gerhardi*) corpore cum psalmorum -e in laudem Dei custodito . . . corpus eius humatum deponitur.

**expensor, -oris m. qui expendit, dispensator – einer der ausgibt, Verwalter*: ACTA imp. Winkelm. I 753 p. 594,33 (a. 1274) vos (*sc. iudicem et monachum*) receptores et -es pecunie operis . . . monasterii duximus . . . statuendos.

expensum, expensus v. expendo.

expergefacio, -feci, -factum, -ere et pass. expergefio, -factus sum, -fieri. struct. partic. perf. c. gen.: l. 45. 46. partic. praes. usu subst.: l. 56.

40 (*e somno*) excitare – (*auf-, er*)wecken, aufschrecken (*pass. i. q. excitari, evigilare – aufwachen, erwachen*): 1 *proprie (per compar.: l. 43)*: a *in univ.*: ARBEO Corb. 4 p. 192,18 qui (*fur*) dum instar dormientis -tus tumorem animi vulnera confitendo pavore doloris dixit *eqs.* Emm. 41 vir . . . tanti visionis, (tanta visione *var. l.*) -tus. DUOD. ad Cunon. (MGScript. XVII p. 28,10) nostri de tanta (*sc. muri*) ruina sompni -ti. ALBERT. M. animal. 4,100 si aliquid moveri piscem dormientem . . . , -fit et fugit subito. al. b *terrere – erschrecken, in Schrecken versetzen*: THIETM. chron. 6,45 -tus mox obstipui *eqs.* ADILB. AUGUST. Simp. 15 accidit . . . , ut . . . in illud (*sc. tumultum*) per foramen quoddam . . . delapsa haesisset *mulier* et aliquantulum de ipsius sancti patris reliquiis contigisset, unde, -ta dum pedem inlapsum retraxit, eum subito intumuisse conspexit. 2 *translate*: a *in univ.*: ALBERT. M. sent. 2,1,10 p. 26^a,31 omne agens per voluntatem . . . indiget altero duorum, scilicet aut removente impedimentum suae actionis . . . aut -ente voluntatem *eqs. (sim. summ. theol. II 1,4,2,5,3 p. 102^b,16)*. b *vigilem redere – wachsam machen*: VITA Liutb. 20 his (*sc. diaboli*) . . . periculis fidelis animo -tus et talibus illusionibus expeditus. 60 RUP. MEDIOL. Adalb. 25 in combustionem rerum templi . . . incautos -ecit (-tos fecit *var. l.*) *Deus*.

expergefatio (-gif-), -onis f. 1 *actio expergefaciendi – das (Auf-)Wecken*: TRACT. de aegr. cur. p. 233,47 in omni sincopi . . . oportet succurrere aque frigide infusione et exercitatione et -ifatione egrotantis. 2 *status expergiscendi – Zustand des Aufwachens*: CONSTANT. AFRIC. theor. 7,9 p. 33^b,58 morbus, qui thimna (coma *ed. Basil. p. 191*) grece vocatur, latine vero quasi -o a somno dicitur.

expergijor, expergentia v. experior, experientia.

70 *expergiscor, -irectus sum, -i vel expergisco, -ere. script.: sp-: p. 1637,5.21. adde PIRMIN. (?) scar. 20 (var. l.). -ges: p. 1637,7.8.19. al. form. partic. perf. -pert(us): p. 1637,4.15.*

[Peter]

adde CHRON. Fred. 2,62 p. 85,20. *partic. praes. usu subst.: l. 7.*

1 *intrans. i. q. excitari, evigilare – aufwachen, erwachen: a proprie:* CHRON. Fred. 3,18 p. 100,6 cum ... a somno -rtus fuisset Aurelianus. LIBER Theodolae 61 sp-ere (*i. -tus est*) *primus homo visui (sc. Evae)* dicens: 'eqs.' EINH. Marc. et Petr. I 3,16 iuxta consuetudinem -escentium. VITA Corb. 10 dum -escebant (-escebantur, -bantur *var. l.*) custodes. *saepe. v. et p. 485,60. b in imag. vel translate: a in univ.:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,21 -ere tandem aliquando ... et a somno infidelitatis ... evigila. PETR. DAM. epist. 32 p. 331,17 obsecro te (*sc. antistitem*) ..., excitare, -ere. *β resipiscere – wieder zu sich kommen, sich erholen:* ARBEO Corb. 27 nimio pavore perterriti velut mortui humo ruebantur (*sc. clerus*) ...; qui ex tanta -rti terrore ... domui confugebant. PETR. DAM. Rom. 66 p. 109,8 hic (*monachus*) ... mox -tus ad pedes venerabilis viri prostratus advolvitur. 2 *trans. i. q. expergefacerere, excitare – aufwecken, -schencken:* ARDO Bened. praef. p. 200,25 coeperunt me mordacissimis verbis ab inerti studio -escere fratres. EUGEN. VULG. calend. 176 est tuba terribilis Lucas, cui larga facultas ter quinis animas sp-escere nocte sepultas. *Peter*

expergo v. expersgo. experiens, experienter v. experior. experientia (-cia), -ae f. script. -ige-: SUMMA dict. Saxon. 11,85. -rge-: l.43.

1 *temptatio, probatio – Erprobung:* OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,19 juveniles ... animi laudis ... avari virum suarum -am utrobique capessabant. 2 *familiaritas, notitia, peritia, scientia (ex usu collecta) – Umgang, Kenntnis, Erfahrung, (aus Erfahrung gewonnenes) Wissen: a proprie: a gener.:* CONC. Karol. A 39^B,19 licet ... sanctimoniales talium negotiorum -am non habeant. BERNO epist. 3 p. 21,1 in ... pacis studio ... animum vestrum tum populorum fama cum ipsa *r e r u m* -a intentum esse cognovimus (OTTO FRISING. chron. 5 prol. p. 226,19 -is r ... edocemur. *al.*). OTTO FRISING. chron. 8,28 p. 439,5 scit ... aliter eger infirmitatem per -am, aliter medicus per artis noticiam. *saepius. β philos.:* ALBERT. M. pol. 1,8^a -am (p. 125^{8b},11 ἐμπειρίαν) ... scilicet habet *philosophus* 'necessariam', ut experiatur in operibus perseverando. metaph. 1,1,9 p. 13,8 -a est cognitio singularium ex multiplicatis accepta memoriis, circa quae est actus. 11,2,22 p. 510,53 ratione ... deprehenduntur multi motus, ad quorum -am non sufficit vita hominis. *ibid. al. b meton. (fere in allocutione):* EPIST. Wisig. 4 p. 665,30 quid amplius vestre -rgentie (-ae *var. l.*) intimum. DIPL. Ludow. Germ. 3 noverit utilitas atque -a omnium fidelium nostrorum ... quia eqs. EPIST. pont. Rom. sel. II B 24 perlectis litteris -e tue. *saepius. 3 adimpletio – Erfüllung:* EPIST. Hann. 5 p. 22,32 utinam aliquando huius voti detur mihi plenaria -a (reperientia *cod.*), ut eqs. 4 *investigatio, inquisitio, indagatio – Nachforschung, Untersuchung:* GERH. AUGUST. Udalr. prol. I. 13 ut cum tacita -gentia (-a *var. l.*) expergiri (experiri *var. l.*) studuissem originem ortus eius. CHART. Worm. 388 habita et recepta prius diligenti investigatione et -cia.

experigentia v. experientia.

**experimen*, -inis n. *experientia – Erfahrung:* CHART. Pommerell. 246 p. 201,9 (a. 1271) sicut -e cotidiano docemur.

**experimentalis*, -e. *ex experimento pendens, experimento nisus – auf Erfahrung, Wahrnehmung beruhend:* ALBERT. M. bon. 203 p. 124,66 dilectio sensuum propter duo est, scilicet propter iudicium *scientiae* -is eqs. (eth. I 209 p. 188,4). meteor. 3,2,14 p. 143,18 -i *cognitione* compertum est eqs. (eth. II 1,1,2 p. 5^a,12 cognitio virtutis duplex est, scilicet -is et, quae est effectus demonstrationis. summ. theol. I 1,1 p. 5,29. *ibid. al.*) euch. epil. p. 434,3 ut -em sensum spiritualis refectionis a te capite mereamur accipere. *ibid. al.*

*adv. *experimentaliter. per experimentum, ex experimento – durch Erfahrung, aus der Erfahrung heraus:* ALBERT. M. epist. Dion. 9 p. 544,14 'divina participantur ab intellectualibus instrumentis sentiendi', id est participandi quasi -r. eth. I 496 p. 426,76 ut operando -r cognosceret *homo* naturas rerum. meteor. 3,1,11 p. 113,37 -r probatur eqs. animal. 4,29 oportet ... nos -r considerare diversitatem omnium modorum

... animalis.

**experimentatio* (-rm-, -cio), -onis f. *experimentum, experientia – Erprobung, Erfahrung:* ARS med. 1 p. 418,11 in <simulacris> ... barbatum eum (*Asclepium*) fecerunt ut praestantem, ut artificiose devotum, ut multis -bus (add. p. 148,11 experm-) adstantem in magnitudinem medicinae. p. 418,15 draco pharmaceuticae pars est, propter quod multis -bus (add. p. 149,4 -rmentacionibus) in herbis esse animal.

**experimentator*, -oris m. 1 *qui experimentis operam dat – einer der durch Versuche erprobt, Erfahrungen sammelt:* THADD. FLORENT. cons. 182,16 honorabit *aqua vitae* te et ditabit te, ut fecit -es illos, quos scis. ALBERT. M. meteor. 3,4,11 p. 187,7 veridici -es experti sunt, quod eqs. GEBER. summ. 15 p. 304 propter illorum (*spirituum*) fugam quibusdam supervenit -bus (expermutatoribus *var. l.*) delusio vehemens in illorum operationibus preparationum. *al. 2 expertus, peritus – einer der Erfahrung hat, Kenner:* CHRON. Reinh. a. 1204 p. 568,3 in bellis erant *barones et comites* satis superque exercitati et tamquam boni -es ad resistendum extitere parati.

20 *experimento*, -atum, -are. *script. et form.:* sp-: l. 32. esp-: l. 34. adde ANTIDOT. Glasg. p. 154,43. -rm-: l. 31. 35. 36. *al. partic. perf. -ntus: l. 33. depon.:* l. 27.

probare, temptare – erproben: ANTIDOT. Augiens. p. 54,8 antidotum ..., qui multus est a nobis -tus in multis rebus. 25 *examinare – untersuchen, prüfen:* ALBERT. M. animal. 16, 133 superiores ... vias ..., per quas maior pars spermatis descendit, -antur (*sapientes, sc. si patulae sint*) per ea, quae multum sunt subtilis substantiae.

adi. experimentatus, -a, -um. (*com*)*probatus, utilis – 'probat', erprobt, bewährt, hilfreich:* 1 *medic.:* ANTIDOT. Lond. p. 20,11 experm-um est antidotum, audaciter dabis. p. 20,31 medicamentum sp-um est. ANTIDOT. Sangall. p. 98,31 oleo masticino, qui facit ad ... dolorem stomachi ..., -ntum est. ANTIDOT. Glasg. p. 110,31 antidotum es-um. p. 111,22 antidotum ad epar experm-um. p. 154,43 ad geniculorum dolorem esperm-um. PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 145,10 ad ... flegmones valde -um (3,46,6 p. 253,24 πείρας) est hoc. ARS med. 1 p. 418,6 herbam quandam immortalem invenit *Asclepius* -am. *al. 2 alch.:* Ps. AVIC. anim. 6,30 p. 387 medicinae -ae de hoc pulvere solis dealbato.

40 *experimentum*, -i n. *script. exps-:* CONST. imp. I 287. -por-: l. 46. -rm-: l. 46. adde BOTAN. Sangall. 23,1. *metr. -rim-:* l. 64,70. *al.*

1 *praevalente notione examinandi, probandi: a periculum, temptatio, probatio – Versuch, Prüfung, Probe: a in univ.:* BOTAN. Sangall. 6,6 facis -ormento eqs. GERB. geom. 5,8 si de aliquo angulo, utrum rectus an hebes acutus sit, dubitaveris, huiusmodi -o uti poteris: eqs. ALBERT. M. animal. quaest. 14,12 p. 258,36 vivus (*sc. homo*) levior est mortuo, ut patet per -um. *al. β conatus, inceptum – das Ausprobieren, Versuchen, Beginnen:* MAPPAE CLAVIC. 3 accipies ad -um, donec primitus discas, non multum (*sc. auri sim.*). OTLOH. doct. 38 p. 293^A o labor exsilis, qui nec probat acta laboris, nec bravii meritum vult ferre per -um. *γ examen – Untersuchung, Überprüfung:* IOH. sacer. 30 sub -o non durat (*sc. argentum procreatum*). ALBERT. M. veget. 6,11 aloes -o visus scitur lignum esse. *δ exploratio – das Auskundschaften, -forschen:* VITA Magni Fauc. I 5 p. 114,3 -o querere locum, qui ... placeret ad habitandum. *b argumentum, documentum, testimonium – (Beweis-)Grund, (Erfahrungs-)Beweis, Zeugnis: a in univ.:* RIMB. Anscar. 37 p. 72,4 gratiam Dei cum eo comitasse multis -is probavimus. VITA Bav. III 13 ut quamvis aliis cessantibus -is talibus indiciis certus cognoscere possis eqs. ASINARIUS 108 cuius (*servi*) prodiderant -a (argumenta *var. l.*) fidem. *saepius. publ. et iur. de iudicio Dei q. d.:* LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 295,24 corpus dominicum, quod sumpturus ero, in -um mihi hodie fiat innocentiae meae. TRAD. Ratisb. 773 mulier ... igniti ferramenti -o ... confirmavit se ... ab omni servitute esse liberrimam. *β signum – Zeichen:* METELL. exp. Hieros. 4,399 -a, unde solent gnari signorum physicali, ut per naturam valeant rem nosse futuram. *γ vis probationis, auctoritas – Beweiskraft:* RUP. TUIT. vict. 7,27 p.

[Staub]

240,12 plus habet (sc. *reaedificatio templi*) honoris et plus -i ad cognoscendam potentiam atque providentiam veri Dei. c *exemplum, specimen* – *Beispiel*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 93,30 harum rerum -a authenticis versibus doceri desidero. Ps. BOETH. geom. 599 apertissimum dabimus rationis -um, (exemplum var. l.). fort. huc spectat c. sensu epitomes: CATAL. biblioth. B III app. 1 p. 105,32 sermones, -a de fisica. 2 *praevalente notione discendi, comperiendi* i. q. inspectio, observatio, peritia – *Augenschein, Wahrnehmung, (praktische) Erfahrung*: a in univ.: a gener.: ARBEO Corb. 38 vasculum aperuerunt (sc. *Magenses*), ut -o dedicerent veritatis probamentum (Dipl. Otton. I. 175 loca ... invasione Sarazenorum destructa ipsi -o didicimus. al.). MIRAC. Genes. Hieros. 7 -o verissimo conprobarunt servi dei, quod auditu perceperunt. CAND. Fuld. Eigil. I 25 p. 233,25 nemo ... cognoscere potest, nisi ille solus, qui hoc -o cognovit, qualis ... miseria est. *saepius*. v. et p. 1640, 3. -um sui i. q. *cognitio sui* – *Selbsterkenntnis*: IDUNG. PRUF. dial. 2,281 putant stulti se posse, quod non possunt, antequam -um sui capiant, quod vix integro anno capi potest. β *philos. de scientia ex usu collecta*: GLOSS. psalt. Lunaclac. 134,6 duplex est scientia, aut ratione aut -o. ALBERT. M. incarn. 33 p. 204,32 quod -um dicat philosophus cognitionem sensibilem ordinatam ad intelligibilem. animal. 8,1 parva (*animalia*) ... non habent tam longam vitam, quod usu -i habeatur de ipsis cognitio. 21,11 -um ... ex multis nascitur memoriis. metaph. 1,1,9, p. 13,78 'obviare' dictis, 'magis arbitramur' per 'artem' esse quam per -um (981⁴, 25 ἐμπειρία). *saepius*. b *perceptio – Empfindung*: ALBERT. M. sent. 3,15,4^{capit.} an ... simul inesse poterit acerbitas magni doloris et -um magnae iucunditatis. c in malam partem i. q. *passio* – *das Erleiden*: GLOSS. psalt. Lunaclac. 7,10 non aliter ... consummitur nequitia, si non per paenitentiam ... aut in -o paenae eqs. d *¶ sensus – ?Sinneswahrnehmung*: AESCULAPIUS 3 p. 5,8 vocis amputatio sonat (sc. *actione epilepsiae*) cum extensione -orum (cf. Cael. Aur. diaet. pass. 54 spiramentorum) atque pulsus. 3 *vi passiva*: a *effectus, eventus* – *Wirkung, Ergebnis*: RIMB. Anscar. 12 p. 33,5 servi Dei cum certo suae legationis -o ... reversi sunt. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 138,18 Deo largiente vitaeque comite et ipse (*Siculus*) temeritatis suae quandoque capere poterit -a. b *subsidium (usu) probatum – erprobtes, bewährtes (Hilfs-)Mittel*: a in univ.: MARC. GRAEC. ign. 28 -um mirabile, quod facit homines ire in igne sine laesione. β *medicamentum (probatum) – (bewährtes) Heilmittel*: LAND. MEDIOL. hist. 2,19 p. 57,8 Stephania cum ... regem multis unguentis multisque -is fovisset. ROGER. SALERN. chirurg. 2,302 ad quod (*botium*) tale fit -um: eqs. TRACT. de chirurg. 360 -um probatissimum ad pustulas faciei ... delendas. al. γ *methodus (probata), ratio – (bewährte) Methode, Verfahren(sweise)*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 486,3 naturalia solsticia sive equinoctia et statum mundi certis -is invenire monstravit Willihelmus. Ps. GERH. Crem. sal. II 15 hoc est formosius -um, quod expertus sum in argento vivo.

[*experimentus* v. *experimento*.]

experior, -pertus sum, -iri vel *rarius* (fere usu pass.) *experio*, -peri, -ire. script. et form.: exsp-: p. 1641,4.6.7. al. sp-: p. 1640,31. -rgi-: p. 1640,27. -rgens: p. 1641,16. inf.: -iari: l. 63. -irae: p. 1640,42. usu refl.: l. 69. partic. praes. usu subst.: p. 1640,9.

I *praevalente notione examinandi*: A gener. i. q. (*experimento adhibito*) probare, periclitari, temptare – *prüfen, erproben, auf die Probe stellen*: 1 in univ.: ERMOLD. Ludow. 3,151 quicumque duello hos (*Francos*) -iari coeperit, ... luet. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 375,26 digiti ... breviores ... apparent sub aqua – quod inexpertis -iri possunt in balneo. WALTHARIUS 1234 in propatulo ... conflagit campo -ens, finis si fors queat aequiperari principio. al. usu refl.: MIRAC. Annon. 1,5 absque baculo descendens et postera die rediens seipsum -iri maluit Richewinus, quam mentiri. 2 *explorare, examinare – untersuchen, aus-, erforschen*: VITA Elig. 2,13 cum sufficienter cuncta, pro quibus advenerat, -isset. RUOTG. Brun. 17 donec ... diligentius -retur, quid sibi ... infrenis audacia

polliceretur. al. v. et p. 1637,51. 3 (*de*)gustare – *probieren, kosten (usu pass.)*: CARM. Cantabr. A 6,8,7 en habes, perdulcis amor, quod dedisti, intactum ante amoris experimentum; iam non est, quod -atur ultra. B publ., iur., canon. i. q. (*causam*) agere, contendere, petere – *prozessieren, Klage führen, (gerichtlich) (ein)klagen*: CHART. Ital. Ficker 91 p. 135,39 (a. 1098) in qua (*lege*) continetur eos, qui ... aliquid accipiunt, statim securos, sive -antur sive conveniantur. RAHEW. gest. 4,47 p. 288,2 ut adversum se -entibus iudicio sisti curarent *Cremenenses*. CHART. march. Misn. II 585 si quid iuris ... se habere confidat aliquis, ... actionibus -atur (*sim*. DIPL. Constantiae 33 illud ordine iudiciario -a<ntur> [ci.; -a<mini>] [sc. *iustitiarum*] ed. vix recte]. CHART. Steinf. 52 p. 52,25 sub ecclesiastici examine iudicii -endi habeat facultatem. RYCCARD. chron. a. 1220 p. 89,11 [statut. imp.] coram magistris iustitiariis ... suam iustitiam -atur. al. c. sensu testimonium praebendi: RAHEW. gest. 4,25 p. 268,22 -entur adversus ipsos (*Mediolanenses*) sacramenta irrita facta.

II *praevalente notione discendi, comperiendi*: A (*experimento*) discere, cognoscere, intellegere – (*aus Erfahrung, Anschauung*) lernen, kennenlernen, erkennen, feststellen: 1 in univ.: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 476,19 -tus anuli virtutem perrexit Gigas in palatium, constupravit reginam. WIDUK. gest. 1,9 p. 14,3 cuius (*servi*) consilium -tus est *Thiadricus* saepius probum. Ps. BOETH. geom. 701 tetragonum latus si inquisieris, VII esse -eris (*repperies* var. l.). CONST. imp. II 98,6 quousque ... archiepiscopus et ... comes ... intelligant et -giantur, si possint reges ... inducere ad ... imperatoris ... gratiam. *persaepe*. 2 c. colore quodam: a act. (pass. l. 32): a *percipere, animadvertere – wahrnehmen*: BOTAN. Sangall. 14,1 sucum ... ieiunus bibat ... mira re sp-etur. WETT. Gall. 33 per XXX dies flamma in eis (*candelis*) rutilans -batur. β *sentire – spüren*: CAND. FULD. Eigil. I 3 cuius (*Hludwici*) ... cor nostra miseria adeo commoverat, ut diceret se tantum doloris numquam -tum. al. γ *videre – erleben*: OTTO FRISING. chron. 2,13 p. 82,22 quod de ipso (*regno*) predictum est, -imur (-imus var. l.). δ *perf. i. q. scire – wissen*: ALDH. virg. I 26 p. 260,14 quantus ... patriarcha virtutum gloria ... effulserit, neminem reor -tum, nisi qui gesta conversationis illius ... didicerit. ε in malam partem i. q. *pati, tolerare, subire – erleiden, erdulden, zu ertragen haben*: FORM. Marculfi 1,32 p. 120,4 qui regiam obtemporant iussionem, -irae (-ire var. l.) malum in posterum ... non debent. EINH. Karol. prol. p. 2,26 nisi animo praemeditatum haberem hominum iudicia potius -iri ... , quam tanti viri memoriam ... praeterire. DIPL. Pipp. 32 (spur.) sententiam apostolicae districtiois. *saepius*. in stipulatione poenae: TRAD. Patav. 5^a p. 6,10 (a. 754) si quis ... contra hanc donationem ... venire ... temptaverit, ... iram Dei ... vel penas inferni -iri pertimiscat (*item* TRAD. Lunaclac. 25 -ire. *sim*. *saepius*). b *pass.*: a *declarari, comprobari – sich beweisen, unter Beweis gestellt werden*: VITA Gang. I 2 (MGMer. VII p. 158,5; s. IX.^{ex}/X.ⁱⁿ) ut in illa (*uxore*) beati viri patientiae -retur praeconium et innocentis probaretur simplicitas. β *fieri – geschehen*: WETT. Gall. 38 ut eo magis merita Galli fulsissent, quo miracula sua Christus ibi innovasset, res inserta -ta est. γ *reperiri – sich zeigen, erweisen*: HROTSV. Abr. 1,6 non diffido, quin, si nostris suaviter hortamentis provocetur *Maria*, ad cedendum facilis -atur. DIPL. Heinr. II. 81 (interp.) qui (*advocatus*) homines ecclesie dstringat, si redditus sui iuris -ti fuerint rebelles. B *comperire, agnoscere, (nuntium) accipere – erfahren, vernehmen, Kunde erhalten* (pass. l. 66): DIPL. Loth. I. 31 p. 435,32 *fidelium* ... -atur *industria*, quia eqs. (DIPL. Karoli M. 246 p. 348,4 [spur.]). HROTSV. Sap. 6,1 quando causam tristitiae -eris, haut minus contristaberis. CAES. HEIST. Engelb. 1,4 p. 241,15 quantum ... Friderico astiterit ... , usque hodie -itur. *saepius*.

III *varia*: A *invenire – (auf)finden, antreffen, stoßen (auf)*: WETT. Gall. 4 optio ei a rege dabatur, si alicubi aptum locum -retur. 35 p. 277,11 reppererunt (sc. *hostes*) subterraneum latibulum, ubi diversi generis pecuniam -ti sunt. 37 hostis ... eos persequabatur, quos in territorio ... cellae -batur. PASS. Trudp. 4 illius voluntatem diligentissime explorans nihil aliud

[Staub]

in animo viri sancti potuit *Otpertus* -ire (-iri var. l.), nisi quod Dei solius causa locum illum expeteret. **B** *frui, uti* – *gebräuchen, den Nießbrauch haben*: CHART. Bund. 777 p. 236, 238sq. (a. 1240) exs-antur *ecclesiae* ... omnibus rationibus et accionibus ... quibus et ... venditores ibi ante hunc contractum uti et exercere et exs-iri ... poterant. 790 p. 249, 28sq. ut decetero ... conversi ... utantur, exerceantur et exs-antur ipse terre eqs. *ibid.* al. **C** *accipere, adipisci, assequi* – *bekommen, erhalten, erlangen*: WALAHFR. carm. 76,77 qui sua spreverunt pro te (sc. caesare), tua munera tantis -antur, uti sibi nil periisse querantur.

adi. 1. **experiens**, -entis. 1 *de hominibus*: **a** *sollers, laboriosus, navus* – *tatkräftig, tätig, geschäftig*: ADAM gest. 4,39 temptavit hoc nuper -issimus Nordmannorum princeps Haraldus. OTTO FRISING. chron. 6,20 p. 283,5 (cod. A3) Otto ... vir armis -rgentissimus. al. **b** *peritus, gnarus* – *erfahren, kundig*: EPIST. var. II 29 p. 347,23 moneo ... tuam -issimam sagacitatem eqs. EPIST. Meginh. 28 p. 226,2 ut legatum idoneum et curie -em ... mittatis. al. 2 *de rebus i. q. excogitatus, elaboratus, accuratus* – *durchdacht, ausgearbeitet, genau*: BERTH. chron. B a. 1054 p. 167,12sq. de naturali lune incensione regulares -issimos adinvenit *Herimannus* ...; ad inveniendam quoque lune eclypsin regulas -issimas excogitavit. YSENGRIMUS 7,65 nec fuit horarum clanga -ior usquam, etsi fudisset papa Suausus eam.

2. **expertus**, -a, -um. 1 *adi. (usu subst.: l. 34sq.)*: **a** (*experientia*) *doctus, peritus, gnarus* – (*aus Erfahrung*) *kundig, erfahren, vertraut*: EPIST. Hann. 42 peccavi ... deserendo te, qui mihi ... quid sequendum, quid vitandum, ut homo rerum -issimus, insinuasti. DIPL. Conr. II. 281 p. 391,7 (spur.) maliciosi homines timoris Domini pariter et amoris minus -i non dubitabant eum (*Reginbertum*) ... inquietare. DIPL. Frid. I. 120 p. 203,32 Cremonensis civitas ... in rebus militaribus -issima. al. *usu subst.*: WALAHFR. hort. 18 labor et studium ... -um (gloss. L: scilicet me peritum, doctum) rebus docere probatis. ALBERT. M. eth. I 549 p. 471,13 dicit *Aristoteles*, quod ... 'quidam non-scientēs' et -i (1141^b, 18 ἐμπειροί) magis et directius sunt 'activi' quam scientes et non-experti in particularibus. animal. 6,110 dicunt ... -iores pastorum eqs. al. **b** *particeps* – *teilhaftig*: HRABAN. carm. 15,24 'nil oculi prosunt, quibus est mens ceca videndi,' luminis -i devia ceca petunt. **c** *exploratus, (com)probatus, utilis* – 'probat', *erprobt, bewährt, hilfreich*: AURELIUS 20 p. 723,23 summum opisthonicis et teticis antidotum -ssimum. RECEPT. Sangall. I 83 ad podagra sanandum -ssimum remedium hoc est: eqs. BENVEN. GRAFF. ocul. B 5 p. 22,3 docuimus vos ... -ssimam nostram artem oculorum. al. **d** *cognitus, notus* – *bekannt*: ALDH. ad Acirc. 37,3 penniger -o populorum nomine fungor (sc. gallus). EKEH. IV. bened. I 7,45 nil par huic astro -um (gloss.: notum) Zoroastro. ALFAN. premn. phys. 9,1 p. 85 ea, quae iam sunt -a (PG 40,65^b διωρισμένων). al. **e** *per confusionem c. expers i. q. mutilus* – *verstümmelt*: ALFAN. premn. phys. 41,22 p. 135 quod ... a natura sint potestates, patet ex eo, quod omnes easdem habent potestates praeter -orum (PG 40,78^b πεπηρωμένων). 2 *subst. neutr. i. q. experimentum* – *das Erfahren, Erfahrung*: CONST. imp. II 223 p. 307,11 de probitate ... Pandulfi ... ab -o confisi ... provinciam ... sub eius capitanea duximus decernendam. ALBERT. M. animal. 10,37 quas (*causas sterilitatis*) tam nos quam alii quidam nostri temporis per -a et rationem invenerunt. *ibid.* al.

adv. experienter. *perite* – *aus Erfahrung, reich an Erfahrung*: EPIST. Wibald. 59 intolerantiam malorum ... tanto -ius quam vos didici, quanto prestat experimentum relatu. RAHEW. gest. 3,35 quemcumque huic negotio liberum spectatorem contigit affuisse, hunc ego -ius intelligere puto, quod dicitur: 'eqs.'

experment- v. **experiment-**. **expero** v. 1. **exspero**.

***experplexus**, -a, -um. (ex et *perplexus*) *valde perplexus* – *heillos verstrickt*: ALBERT. M. sent. 3,39,7 p. 741^b,21 ponamus, quod aliquis iuret se praelatum non fore; constat, quod hoc est licitum ...; ponatur ergo, quod praecipitur ei; aut obediatur non; si sic, ergo peccat mortaliter non obediendo et peccabit mortaliter non reddendo iuramenta; ergo est -us, ut vi-

detur.

experrectus v. **expergisor**.

expers, -rtis *adi. script. et form.*: *esp-*: ROM. SALERN. annal. p. 79,19. *exsp-*: l. 43. -*pars*: l. 9. *abl. sg. -e*: OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 49,32. *struct. c. acc.*: l. 19. *saepius usu subst.*: e. g. l. 30.46.

1 *non particeps, vacuus, liber* – *keinen Anteil habend, nicht habend, frei*: **a** *gener.*: **a** *in univ.*: GERB. geom. 2,2 ut latitudinis -s (-ars var. l.) solius longitudinis se rigore producat *linea*. ALFAN. premn. phys. 1,78 p. 20 inconveniens est ... scientia -ia (*experitia a. corr. C, experta B, experientia A*; PG 40,529^A ὑποίκα) et ad placitum naturale tantum videntia ... dicere propter se facta esse. 3,28 p. 57 quod ... omnino sit *Deus* omnis mutationis -s (PG 40,601^B ἀμέτοχος). DIPL. Constantiae 5 p. 20,12 clericos ... volumus ... tocius exactionis curie ... -es. *saepius*. **β** *carens, egens, privatus* – *entbehrend, ermangelnd, verlustig*: FORM. Marculfi 2,17 l. 91 ut ... obnoxius in die iudicii teneatur (sc. *qui testamento refragatus est*), -s aecclisiae catholicae communionem et pacis. ALCUIN. carm. 1,1193 cerebro quassato cunctis iacuit *praesul* iam sensibus -s. ERMENR. Har. 203 Grimoldus ... tanto dolore dentium correptus est, quod tocius requiei -s languebat. *saepius*. **γ** *inscius, ignarus, imperitus* – *nicht erfahren habend, nicht kennend, nicht bekannt (mit)*: AMALAR. epist. 1,1 scribunt ... Ihu nomen per aspirationem, cuius rationis -s sum. ANNAL. Fuld. II a. 882 p. 98,28 nostrates ... calliditatis illorum (*Nordmannorum*) -es ... munitionem ingressi sunt. CARM. de Lamb. 1, 196 mansimus -es ... vexamine sancti. PS. BOETH. geom. 345 dictum est ad ... punctum ... rectae lineae aequalem rectam lineam collocare oportere, sed huius artis -bus obscurae difficulterque. *saepius*. *remissius i. q. incognitus, ignotus* – *unbekannt*: DONAT. Ermenl. 2 (MGMer. V p. 687,9) qui (*gradus monachorum*) ... incolis occidui litoris Oceani pene -s habebatur. **δ** *vix compos* – *nicht mächtig*: HIST. Foss. (MGScript. IX p. 371,37) silet inops -sque sui quondam valida senectus. **b** *publ. et iur. i. q. non consors, exsors* – *keine (rechtliche) Teilhabe besitzend*: CHART. Burgenl. I 136 (a. 1224) in illa terra omnes cognatos suos dixit *Etul* esse penitus -es pro eo, quod ... rex sibi eam pro servicio suo contulisset. 2 *per confusionem i. q. expertus, gnarus, sciens* – *kundig, kennend, bewußt*: IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 253,14 eos tu detrahis, quorum ego virtutes -s (*experiens, experta var. l.*) agnovi. ARDO Bened. praef. p. 200,15 meae ... ipse imperitiae exs-s (*expertus p. corr. 1, -s 2*) ... longo silui tempore. *usu subst.*: FORTOLF. rhythmimach. 1 praef. l. 34 ars ... arithmeticae disciplinae -bus (*expertis p. corr. B**) facillimam ... ad se viam praebet, inexpertibus (*inexpertis p. corr. B**) vero tardiorum ... concedit ingressum.

1. **expertio**, -onis *f. experimentum, tolerantia* – *Erfahrung, das Erdulden*: ALBERT. M. bon. 278 p. 159,11 patet, quod non supponitur -o contagionis per incorruptionem.

2. ***expertio**, -ire. (ex et *partire*) *depon.*: l. 54. *partire, dispertire* – (*auf-, ver*)*teilen*: MIRAC. Audom. 2 (MGMer. V p. 776,29) rogantibus ... sociis, ut -retur praeda, (-rentur praedam p. corr. B1a).

1. **expertus** v. **experior**. 2. **expertus** v. **expergisor**.

expes v. **exspes**.

***expetentia**, -ae *f. appetentia, confugium* – *Inanspruchnahme, Zuflucht (zu)*: EPIST. pont. Rom. sel. II B 16,7 de -a ... divinationum vel maleficiorum ... quidem in sacris habemus canonibus ... ita: 'eqs.'

expetibilis, -e. 1 *accessu dignus* – *wert aufgesucht zu werden*: AMADEUS LAUS. hom. 7,47 si sepulcrum ... redemptoris ... ita visu desiderabile est; si lapis, in quo requievit stirps sancta lesse, tanta -is celebritate. 2 *appetibilis, desiderabilis* – *erstrebenswert, anzustreben(d), begehrenswert*: **a** *gener.*: NORB. IBURG. Benn. 9 virtute conspicuus exteris quoque potentibus ... coepit esse -is. RUP. TUIT. trin. 7,39 l. 1763 nec ... sine magna dote quis illam (*filiam*) ... acciperet, quam facies ... -em non fecerat. CONR. MUR. summ. p. 159,17 domina ... a suis subiectis ... in superlativo nominetur: *accessibilis, affabilis*, ... electa, -is eqs. **b** *philos.*: ALBERT. M. eth. I 393 p.

[Staub]

332,24 quidam . . . (sc. *ponunt*) libertatem maxime -em. anim. 1,1,2 p. 3,25 omnis scientia de se -is est, quae vere scientia est. eth. II 7,1,7 p. 481^a,9 quae (*honestia*) per se -ia sunt. *ibid.* al.

expetio v. 1. expedio.

expetio (-cio), -onis f. *confunditur* c. expeditio: l. 7.19. 1 *actio appetendi, accessus* – das *Aufsuchen, Hingehen*: VITA Burch. Wirz. 3 p. 108,5 volens . . . gentes elicere ad -cionem (expectationem, expeditionem *var. l.*) loci, ubi pastor aecclesiarum doctorque gentium humati corporibus habebantur (*inde* EKKEH. URAUG. Burch. 1,7 p. 142,18). 2 *actio (ex)petendi, petitio, votum* – das (Er-)Bitten, Bitte, Verlangen, Wunsch: a *in univ.*: IOH. VIII. epist. A 229 p. 203,24 quod . . . ipsa (*femina*) . . . contra propriam sponsonem, pollicitationem, -em . . . velamen suscepit. 270 ut . . . Ioseph post electionem cleri et -em populi . . . deberet ordinari episcopus. VITA Magni Fauc. I 22 p. 166,12 cum . . . princeps . . . accepisset epistolam, compunctus -e fraterna . . . interrogare coepit *eqs.* BERNOLD. CONST. chron. a. 1088 p. 448,19 eum (*Heinricum*) biduana obidione ad . . . -em (expeditionem *var. l.*) reconciliationis compulerunt Saxones. al. *meton. de scriptis petitionem continentibus*: ODILO SUESS. Seb. 14 diplomata . . . , quae . . . Silvestri praesulis rogabant pignora, demutari in -em . . . martyris Sebastiani . . . deposcunt (*sc. viri*). b *spectat ad tributa sim. i. q. postulatio, exactio* – *Forderung, das Einfordern*: HINCM. coll. 2 p. 105,3 qui (*archidiaconi*) eos (*presbyteros*) suis petitionibus et eulogiarum -bus non expolient. p. 109,10 episcopi . . . non debent . . . exenia sive paraveredos . . . chrismatis occasione quasi pro balsami emptione sive alicuius conlationis -e aut datione inhonesta usurpare.

***expetitivus**, -a, -um. *appetitivus, expetens* – (*er*)*strebend*: ALBERT. M. summ. theol. II 16,99,1 p. 232^a,26 Damasceus . . . dicit sic: ‘. . . animae inserta est naturaliter virtus appetitiva eius, quod secundum naturam est, et omnium, quae naturae substantialiter conferunt, -a (PG 94,944^B συνεκτική) est ea, quae vocatur voluntas’.

expetitor, -oris m. (*ap*)*petitor* – *Freier, ‘Verehrer’*: MARIAN. chron. a. m. 2842 quae (*Gorgo*) propter eximiam pulchritudinem . . . -es suos mentis impotes reddebat.

***expetitus**, -us m. *petitus, desiderium, votum* – das *Verlangen, Begehren, Wunsch*: IOH. VIII. epist. A 229 p. 203,33 quod non propria voluntate, non arbitrio, non voto, non -u . . . admittitur, cassandum esse sancimus.

1. **expeto**, -ivi vel -ii (-cii, -i), -itum, -ere. *script. et form.*: -pit(o): THIETM. chron. 2,20 (*cod.*). -pid(o): p. 1644, 11. -ect-: p. 1644, 11. -ed(o): l. 68 p. 1644, 21. 32.40.68. adde FORM. Senon. I 32. *praes.*: inf. -ire, -iri: l. 60 p. 1644, 29. 31.40.52.68. al. *indic.*: -iunt: l. 72. adde PASS. Leod. 7 (MGMer. V p. 289,3; -unt *var. l.*). -eunt: p. 1645, 4. -int: p. 1644, 27. *imperf. coni.*: -irent: l. 69. -irint: p. 1644, 14. *perf.*: -viere: p. 1645, 14. *absol.*: p. 1644, 31. *struct. c. dat.* (?abl.): l. 68 p. 1644, 14. 30. 33. 37. al. *partic. praes. usu subst.*: p. 1644, 11. adde DIPL. Merov. I 119 p. 305,35 (*spur.*). *confunditur* c. expectare: l. 60 p. 1645, 1. adde EPIST. Ratisb. 9 p. 316,20 expectant (*ex Cic. Tusc. 5,24,69* -ant). app. 7 p. 381,34 expectans (*ex Cic. Tusc. 4,17,37* -ens [-ctens *codd.*]).

I *notione motus vigente*: A (*ap*)*petere, se conferre, aggredi* – *hinstreben, -gehen, -eilen, aufsuchen, sich begeben* (c. *notione hostiliter adoriendi*: l. 62): 1 *in univ.*: VITA Arnulfi 16 acsi qualibet devocione compulsi . . . alicubi deliberatis -ire (-ere, expectare *var. l.*). WILLIB. Bonif. 8 p. 52,9 christiani . . . confinium terminos prumpti postmodum futurae ultionis bellatores -unt. VITA Aviti I 5 (MGMer. III p. 383,25) solitudines beatus -iit (-it *var. l.*) latitandum. FUND. Namuc. (MG Script. XV p. 963,7) Fredericus . . . Magontiam -vit. MAURUS progn. 3 p. 24^b,11 ultimo -ciit calor aures. *saepius*. 2 *spectat ad praesidium sim. quaerendum*: CHRON. Fred. 3,23 perfidum Gundobadum relinquens (*sc. Aridius*) tuae (*sc. Chlodovei*) gloriae -i (-vi, -di, -cii, -ii *var. l.*). 4,41 ut . . . Brunechilde delirent et regnum Chlothariae -irent *Burgundae farones*. al. PASS. Leod. 5 (MGMer. V p. 287,19) cum . . . multitudo nobilium . . . itineris accepissent repudium, . . . relicto eo (*Theoderico*) omnes -iunt (-unt *var. l.*) Childericum. 3 *spectat ad vi-*

tae monasticae professionem: CONC. Karol. A 39^B,8 cum . . . religionis gratia monasteria -verint (*sc. quae adhuc carnalibus delectationibus irretiuntur*), non eis facilis tribuatur ingressus (39^B,9 monasterium. *sim.* RIMB. Anscar. 42 p. 77,13 monasterii solitudinem). 4 *spectat ad eruditionem adipiscendam*: NORB. IBURG. Benn. 3 adolescens Hermannum quendam contractum, qui liberalium . . . studiorum eximius ferebatur, . . . -ere studuit. B (*quodam consilio, petitione*) *aggredi, adire* – (*mit einer Absicht, Bitte*) *aufsuchen, angehen, herantreten (an), sich wenden (an)*: LEG. Burgund. const. I praef. p. 33,17 ut saepius -entes (-identis, -ctentes, expectenter, expediendus *var. l.*) se (*sc. iudices*) de legum ordine incerti esse non possint. CHRON. Fred. 4,58 p. 150,15 ut . . . gente . . . ei (*Dagoberto*) . . . -irint, ut *eqs.* DIPL. Loth. I. 40 p. 126,15 (*interp.*) nostram -vit Vitalis clementiam, ut . . . precepta . . . confirmaremus (48 p. 141,28. *sim.* 100 p. 239,37 serenitatem. DIPL. Ludow. II. 17 p. 99,17 [*interp.*] celsitudinem. DIPL. Loth. II. 33 p. 439,30 culmen. *saepius*). C *carnaliter attingere, affectare* – ‘*heimsuchen*’, *lieben, beschlafen*: ALBERT. M. animal. 20 quaest. 15,4 p. 268,48 monachus . . . accessit ad quamdam dominam pulchram et sicut famelicus homo eam . . . -vit (-divit *var. l.*) sexaginta sex vicibus.

II *notione motus evanida*: A *strictius i. q. (precibus) petere, exposcere, (suppliciter) rogare, (ef)flagitare* – *sich aus-, erbitten, erflehen, (nachdrücklich) verlangen, fordern*: 1 *in univ.*: CHRON. Fred. 4,72 nove milia verorum . . . de Pannonias expulsi ad (*i. a*) Dagoberto -int petentes, ut eos in terra Francorum manendum receperit (*sim.* 4,73). CHART. Alsat. B 113 p. 54,27 cum . . . necesse fuerit . . . benedictiones -ire. VITA Elig. 1,15 p. 680,23 -iit ei (*Dagoberto*), 1c; -it ei 1a,b. -vit ab eo *cett.* villam. LEX Baiuv. 1,13 centum homines debeant -iri (-diri, -ire, -ere, -i, experire, experiri, exire, explere *var. l.*) et ad civitatem . . . calcem trahant. TRAD. Patav. 55^a -vi vobis, (55^b -isti nobis) . . . res. DIPL. Loth. I. 107 p. 255,4 quam (*conscriptio*) nostra -it Celsus . . . corroborari praeeptione. ANNAL. Ved. a. 886 p. 59,27 ut . . . Heinricho duci (duce a. *corr.* A1) . . . -ret comes, quo . . . subveniret. *persaepe. iur.*: LEG. Wisig. 3,4,13 p. 153^a,3 ipsis (*filiis*) . . . sit apud iudicem mulieris adulterium accusandi vel conprobandi licentia; certe si aut filii desunt aut non eiusdem etatis . . . , qui hoc -ire (-dire *var. l.*; p. 153^b,1 -dire) legitime possint *eqs.* 2 *exigere* – *einfordern, erheben*: a *gener.*: LEG. Wisig. 12,2,14 p. 420,24 (rec. V8) tantum . . . ex . . . mancipiis ab emptoribus pretium -ere precipimus, quantum *eqs.* ARNOLD. LUB. chron. 2,10 p. 133,13 imperator . . . quinque milia marcarum ab eo (*duce*) -iit. 4,5 p. 169,17 qui (*Salladinus*) . . . credens . . . civitatissimam infinitum aurum -iit ab eis (*sc. christianis*). STATUT. ord. Teut. p. 101,25 sumptus magistri non debent a balivis -i, sed a solo thesaurario sufficienter exhiberi. al. b *publ. et iur.*: CHART. Alsat. B 113 p. 54,25 (a. 728) ut neque nos ipsi neque successores . . . requirere censum vel dona aut qualibet munera nullumquam tempore -ire non presumant. DIPL. Zwent. 9 p. 34,24 ut, sicut in Dorestadio . . . nec teloneum aut coniectum . . . a ministerialibus nostris exigerit, sic in Dauentra villa . . . ab exactoribus nostris non -entur. *vindicare, deposcere* – *beanspruchen*: CHART. Sangall. A 367 (a. 837) sit . . . pars alteri tantum culpabilis, quantum -it. CHART. Heinr. Leon. 102 p. 154,4 duas hobas apud Russan, quoniam non pertinent ad advocatiam, non -emus. 3 *requirere, iubere* – *erfordern, gebieten*: ALCUIN. (?) epist. 180 sicut nobis magna necessitas fragilitatis nostrae -it. DIPL. Otton. I. 44 nos . . . clero . . . licentiam damus eligendi inter se, quemcumque voluerint, ad pastoralis officii regimen, cum necessitatis causa hoc -ierit fieri. HROTSV. Gall. I 1,4 summa implendae intentio servitutis summam -it recompensationem mercedis. al. 4 *desiderare, concupiscere, (con)sectari* – *ersehen, begehren, anstreben, zu erlangen trachten*: FORM. Marculfi 2,28 si . . . me . . . de servicio vestro abstraere voluero vel dominio alterius -dire (-ire *var. l.*) . . . voluero. RUOTG. Brun. 2 p. 4,9 pacis donum quasi nutrimentum . . . ceterarum virtutum . . . -vit. THIETM. chron. 2,23 p. 66,12 cum . . . generum promissa femineo -entem desiderio coronare voluisset Bruno. ELIS. SCHON. virg. Col. 5 eram . . . desiderans

accipere a Domino revelationes, que -bantur (expectabantur *var. l.*) a me. *saepius*. 5 *arcessere, adhibere – herbeirufen, heranziehen*: LIBER hist. Franc. 53 p. 327,19 Chilpericus ... vel Ragamfredus Eudonem ducem -unt (-eunt *var. l.*) in auxilio. THIETM. chron. 7,35 preposito ... valedicens nil me ad accipiendam reconciliacionem sibi ... exhibui nec hunc me amplius -ere sensi. **B latius**: 1 *deprecari, orare – bitten*: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 360,12 serenitatis vestrae -o clementiam, quo hanc dignemini regulam sedulae meditationis intentione perlegere. theol. 19 p. 270,15 spiritus sanctus ... a psalmista sic -itur, ut in se facere dignetur, <quod> humiliter postulat: 'eqs.' GERH. AUGUST. Udalr. 1,15 l. 64 multi ... sospitati restituebantur, si, pro qua re (benedictionem *add. pars codd.*) -vere (-vire *var. l.*), non indicaverunt. 2 *permittere, concedere – zulassen, erlauben*: CONSTANT. AFRIC. eleph. 4,3 si ... hoc -at (-it *var. l.*) tempus atque etas, flebotomandus est eger. 3 *afferre, efficere – herbeiführen, veranlassen, bewirken*: ALFAN. premn. phys. 2,66 p. 39 si ... non-mobile movit, primum fecit motum; si vero mobile per se et aliter movit, secundi motus generationem -iit (expedit *Ho*; PG 40,565^C ἐξήγειται).

2. **expeto** v. **exspecto**.

expiabilis, -e. *qui expiari potest, emendabilis – sühnbar, wieder gut zu machen(d)*: ALBERT. M. sent. 3,19,2 p. 339^b,6 minorabatur peccatum et cum aliis -e esse potuit. 4,45,3 p. 610^a,24 hoc (*lubricum veniale*) per se -e est et non tantum merito pietatis. Iob. 40,20 p. 485,22 ostendit tractatus hanc infectionem (*sc. primi serpentis*) non esse perfecte a natura humana -em.

***expiaculum**, -i n. *expiatio, purgatio – Aussöhnung, Reinigung*: DIPL. Otton. III. 235 p. 652,9 pro anime nostre -o ... largiti sumus monasterio, ut eqs.

***expialis**, -e. *expians, purgans – sühnend, reinigend*: MIRAC. Bav. 1,2 abrenuntiantes paganismo abluti atque mundati sunt (*sc. habitatores loci*) -i baptismo.

***expiamen**, -inis n. *purgatio, probatio innocentiae – Sühne, Unschuldsbeweis*: GISLEB. Mont. chron. 93 p. 129,3 episcopus Laudunensis sibi concessum -n complevit.

expiatio (-cio), -onis f. *purgatio, lustratio, purificatio, emendatio – Sühne, Reinigung, (Aus-)Sühnung, Wiedergutmachung*: DIPL. Arduini 9 p. 712,10 ut pro remedio ... animae atque omnium nostrorum -e criminum abbatiam ... confirmaremus. VITA Burch. Worm. 8 ex ... caede episcopos conturbatus ... non paucos denarios quasi pro -e civibus remisit. OTTO FRISING. chron. 8,24 p. 429,16 in quo (*loco purgatorio*) salvandi ... -is igne decoquantur. VITA Norb. I 19 p. 698,10 episcopi ... ecclesiam intraverunt et ... officium -is ... compleverunt. CHART. episc. Halb. 442 p. 394,16 Adelheidis ... sepulturam suam ... ordinavit ... monasterio VI mansos ... pro -e anime sue confers. CHART. Nuremb. 502 ut ... vos peccata vestra elemosinarum -cionibus redimatis. *saepius*.

***expiativus**, -a, -um. (*ex)pians, purificans – (ent)sühnend, reinigend*: ALBERT. M. sent. 4,15,3 p. 473^a,15 utrum poenae illae -ae, quae commutant in bonum et iniunguntur in satisfactioe, sint iustae. 4,16,2 p. 542^b,43 soluto illo (*sc. debito poenae purgatoriae*) ... manet reatus et debitum poenae -ae arbitrariae secundum culpae modum et vires poenitentis. euch. 3,2,3,4 in aqua magis est vis -a, in sanguine autem magis est pretium nostrae redemptionis. summ. theol. II 22,131,2 p. 437^b,31sq. culpa ... est causa poenae et poena -a culpae ...; unde poena se habet ad culpam ut medicina -a. *ibid. al.*

expiatrix, -icis f. *quae (ex)piat – eine die (ent)sühnt, Sühnerin*: HUGO TRIMB. Mar. 8 (ed. K. Langosch, Registr. 1942. p. 267) virgo virginum, mater summi regis, -x criminum.

***expignoratio**, -onis f. *liberatio a nexu pignoris, solutio – Auslösung*: CHART. Carinth. 2863 p. 622,11sq. (a. 1265) Vlricus promisit ... redimere et expignorare ... bona ... ecclesie ... obligata ... Vlrico comiti ... solvendo pro redemptione ac -e ... quadringentas marchas ...; iuraverunt (*sc. dux et fideiussores*) ... quod solutio ipsa et -o fiet, sicut superius est expressum.

***expignoro**, -avi, -atum, -are. (*ex et pignorare*) 1 *reluere,*

exsolvere – aus-, zurücklösen: CHART. Carinth. 2523 (a. 1252) nisi advocaciam ... et possessiones ... pro marcis argenti quadringentis usque ad festum sancti Martini venturum proximo -tas non solverimus. 2526 si possessiones nostras ... usque ad festum sancti Martini non -verimus, extunc earum proprietati ... renuntiantes ... redditus in proprietatem transire volumus ecclesie Salzpurgensis. 2529 p. 428,31 si Albertus comes Tyrolensis castrum Linte -are voluerit obligatum. v. et p. 1645,67. 2 *pignerare, ad pignus solvendum cogere – pfänden, zur Pfandleistung anhalten*: CHART. Gelr. 647 p. 655,18 (a. 1244) habuerunt (*sc. Theodericus et praedecessores*) potestatem ... excessus et forefacta suorum litonum ... iudicandi ... et illos per suos praecones et famulos -andi. cf. *dispignero.

expilatio, -onis f. 1 *direptio, spoliatio – Raub, Beraubung*: CAPIT. reg. Franc. 210,5 laici ... qui ... socios se ... -is praeberint, tamquam furti reos iudiciaria coartabit autoritas. DECRET. Frison. A p. 59,7 si de cingulo femine de pube ipsius fuerit -o facta. COD. Laresh. 142^c,8 illata ... clam ab eis (*Hirsaugiensibus*) sacrario et armario reliquiarum et librorum non mediocri -e. 2 *compilatio – Kompilation*: WOLFER. Godeh. I praef. p. 170,4 ut ... in hac nugacitatis meae insolita -e ... dicta contra quorumlibet oblatantium direptionem vestrae commendationis sigillo ... dignemini communire.

expilator, -oris m. *direptor, depraedator – Plünderer, Dieb*: GESTA Camer. 1,120 deplorantium civium conquestiones invicem conferuntur miseros se non habere patronum, sed -em publicum. HERM. MIND. epist. 3 (RömQuartSchr. 33. 1925. p. 166,3) propter periculum excommunicationis, si qua forte ferretur in genere contra -es decimarum.

1. **expilo**, -avi, -are. 1 *depilare – der Haare berauben, enthaaren*: TRACT. de aegr. cur. p. 145,11 in qua parte -ari desideres, eo (*silotro*) illines et tam diu dimittas, donec pilos decedere cognoscas. 2 (*pilos*) *evellere – (Haare) ausreißen*: DIPL. Frid. I. 25,4 si quis alium ... fustibus percusserit vel crines eius aut barbam -verit.

2. **expilo**, -avi, -atum, -are. *diripere, depraedari – (aus-)plündern, berauben*: AETHICUS p. 149,10 ad -andas vicinas insulas vel regiones agiles naves. COD. Laresh. 120,10 p. 386 Laurishamensem ecclesiam ... profanavit, -vit, profligavit 40 *Humbertus*. 142^a quem (*ornatum ecclesiasticum*) Winitherus ambitu symoniaco -verat et in vadia exposuerat. HEINR. LETT. chron. 1,9 turbatur ... predicantis animus, presertim cum pedetentim rebus suis -tis, colaphizata familia ipsum suis de finibus exterminare decernant *Holmenses*. adde de oculis luce privatis: YSENGRIMUS 3,1005 -rem oculos et demolirer ego aures, sin aliter nollet rapta tyara sequi.

***expinctus** v. ***expingo**.

[**expingamentum**] *potius afferri oportuit s. v. *espingamentum*, -i n. (*francog. vet. esp[r]inguer; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 188sq.*) *de rhythmica executione cantus parum accurata i. q. saltus, saltatio – das Springen, Tanzen*: ELIAS SAL. mus. 21 p. 44^a primus punctus productur et reliqui duo corripiuntur honesto modo sine aliquo -o (*cod.*; *exp. ed.*), et satis fiet syllabis et punctis, aliter cantando puncti et syllabae laederentur.

***expingo**, -pegi vel -pinxi, -pinctus, -ere. (*ex et pangere; stirp. perf. expinxi per contam. c. pingere; cf. ital. spingere*) *script.*: sp-: l.64. perf. -ncx-: l.65.66.

1 *evellere, eripere, extrahere – herausreißen-, -ziehen*: YSENGRIMUS 2,631 impingendus erat terminus, vos -egistis et illum, signaret medium cum bene limes humum. 2 *compingere, pellere, trudere – stoßen, treiben*: LEX Baiuv. 4,17 si quis alium de ripa vel de ponte in aquam inpinxerit (-xerit sP; s-xerit P; inpunxerit Bb, Gw; pinxerit al.; truserit Sich.). 4,20 qui in ignem inpinxerit (-xerit sP; pinxerit Ep; inpunxerit Gw). 6,11 si in aquam inpinxerit (-xerit sP; pinxerit Ad; inpunxerit T2) de ripa vel de ponte. ACERB. MOR. hist. p. 136,18 Mediolanenses ... usque ad fossatum violenter -ti (Hist. Frid. imp. retr. expulsi) sunt.

expinsus v. **expendo**.

1. **expio**, -avi, -atum, -are. *refl.*: p. 1647,4. I *strictius*: A *purgare, lustrare, pium reddere – reinigen, entschulden, ent-*

[Staub]

sündigen: 1 *usu sollemni de culpa, peccato sim. abolendis*: a *spectat ad homines*: HROTSV. Pafn. 3,8 o, si sperares me sordidulam . . . ullatenus posse -ari. ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1059^A per confessionem . . . se coram sacerdotibus -vit *mulier*. DIPL. Heinr. III. 263 quatinus . . . simul -ti fermento delictorum . . . mereamur (sc. *imperator et abbas*) perfrui azimis caelestis gloriae. THIOFR. Willibr. I 10 p. 466^B ab ydolatrie squalore nulla -ari et converti valuit *tyrannus* ratione. *de daemoniaca c. sensu liberandi*: TRANSL. Eug. Tolet. add. 2,37 facta . . . hora, qua spiritus malignus dixerat, ab infestatione livida -ta est femina. b *spectat ad res*: HYMN. Hraban. 9,2,2 Iordanis amnem dedicat salvator undas -ans (-at *var. l.*). IOH. DIAC. cen. 2,194 yssopum Moyses aspersit aquis -antibus (cf. *Vulg. num. 19,18*). HELM. chron. 39 p. 79,19 bene -vit manus suas ad percipiendam consecrationem, qui aras Dei perfudit cruore sacerdotum. al. 2 *de metallo purgando* ('*läutern*'): ALDH. ad Acirc. 2 p. 71,20 quod (*metallum*) per torridi ignis conflatorium remota squalenti scoriarum rubigine septuplo -ari perhibetur (*Vulg. psalm. 11,7 purgare*). B *piare, extinguere, abolere, sanare – sühnen, tilgen, wiedergutmachen* (c. *notione puniendi*: l.23): 1 *in univ.*: ALDH. virg. I 53 p. 312,1 Bersabee illegitimo iugalitatis vinculo foederatur, et pro hac temeritate -anda caelestis irae mucrone proles primogenita percellitur. RADBERT. corp. Dom. 22,118 ut maledicta facinorum et peccata -et *haedus*. HROTSV. Pafn. 3,8 nullum . . . <am> grave peccatum . . . , quod nequeat -ari poenitentiae lacrimis. OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 113,13 ad haec (sc. *violationem sacrorum locorum*), quamvis . . . necessitudinis excusationem habere viderentur, -anda rex a toto exercitu collectam fieri iubet. CHART. Port. 191 quibus (*elemosinis*) -antur peccata. al. c. *sensu procurandi*: EINH. epist. 40 utinam clades . . . horrendi sideris apparitionem -are potuisset. 2 *avertere – abwenden*: CONC. Karol. A 56^B,45 tam terribilis divina interminatio, quae non modo victimis, verum etiam quibuslibet muneribus -ari interdicitur.

II *latius*: A *a mendis liberare, emendare – von Fehlern befreien, (ver)bessern*: WILLIB. Bonif. 7 p. 40,6 orthodoxorum patrum synodalia sunt . . . correctae instituta cunctaque canonum auctoritate emendata atque -ta. OTTO FRISING. chron. 2,15 p. 83,31 qui (*Cambises*) religionem, immo sacrilegia Egyptiorum cerimoniasque -vit (*Oros. hist. 2,8,2 deposuit*). B *exsolvere, complere – einlösen*: WIPO gest. 8 p. 31,9 filius eius (*regis Chuonradi*) . . . optime et sine omni scrupulo patrium votum -vit. C *pensare – ausgleichen, vergelten*: ALBERT. METT. div. temp. 2,16 Munna . . . a suis capta augebatur illi (*Baldrico*) spes, sperans se per hanc casum suum et dolorem -turum et pristinam salutem recuperaturum. D *placare, lenire – besänftigen, lindern* (cf. *ThLL. V,2. p. 1703,80sq.*): CONR. MUR. nat. animal. 1840 fructibus ex ipsis -at ipsa (*avis*) famem.

2. **expio v. 1. *spio. expiraculum v. spiraculum.*

expiro v. exspiro.

expiscor, -atus sum, -ari *vel* **expisco*, -are. 1 *proprie*: a *piscando excipere, piscari – (heraus)fischen, -angeln* (per *compar.*: l. 55sq.): VITA Vincent. 18 (MGMer. V p. 122,12sq.) -bo (sc. *daemon*) magnos ac pusillos viros; en ego Vincentianum, ut piscem magnum -are cupio per quadraginta annos, ut degluciat meam muscipulam! ANNAL. Egm. a. 1137 p. 150,24 ut inmersus Danubio . . . plumbo gravante numquam -retur *puer*. CASUS Petrish. 5,16 cum . . . eos (*pisciculos*) quidam per-versi sepius -rent. b *ad piscandum uti, piscando exinanire – be-, leerfischen*: EPIST. Tég. I 13 p. 14,24 aquam . . . , quam ei sepe interdiximus, -ari furtive et publice non cessat *filius Ribhardi*. 2 *translate*: a *captare – erhaschen, zu gewinnen suchen, 'herausholen'*: GERHOF. Antichr. 1,55 p. 364,44 ut non necesse haberet (sc. *quilibet in papam recognitus*) stipendia papatus sui vel gladiis pugnando vel undecumque mutuando et -ando conquirere. CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 215,50 placito praesedit *administrator* causas iudicando eo modo et aliis, quibus villici negociantur, aliquid pecuniae cupiens -ari. b *indagare, invenire – aus-, erforschen, herausfinden*: VITA Dagob. prol. p. 512,13 in hoc . . . opusculo nemo legentium -etur rustici nomen dictatoris. LAMB. HERSE. inst. p. 348,13 ea, quae paulo

ante nostram aetatem gesta sunt, breviter, prout ea -ari potuimus, attingentes. COD. Lauresh. 123^C,43 ubi nichil non laude dignum -ari potuit, tandem animos sub vulpe latentes detexit *Iudaeus. al.* Staub

5 *explanarius*, -a, -um. *ad extendendum aptus – zum Ausdehnen, Ausbreiten geeignet*: v. l.63.

explanatio (-cio), -onis *f. script.* -nitio: l.20. 1 *explicatio, illustratio, expositio – Erklärung, Erläuterung, Verdeutlichung*: a *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 125 p. 173,14 quorum (*pedum disyllaborum*) exempla aliquantula -e utcumque digessimus *eqs.* Ps. BOETH. geom. 347 huius subsequens figurae -em . . . patefacimus. CHART. Worm. 109 dignum duximus (sc. *cives*) . . . scripti huius -e deducere, qualiter *eqs. al.* per *compar. de formatione, effectione*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 78,4 que (*forma*), cum supervenit, propositum (*i. massam informem*) ordinata quadam -e absolvit. b *interpretatio, commentum – Auslegung, Kommentar*: HRABAN. epist. 37 p. 473,6 ut lector . . . inveniret historicam et mysticam singularum rerum -em. CATAL. biblioth. Becker 29,62 liber Yeronimi super duodecim -itiones prophetarum. ALBERT. M. Is. 33,21 p. 362,93 rivi sunt -es doctorum derivati in omnem ecclesiae irrigationem, dum *eqs. al.* de *libris ipsis*: HRABAN. epist. 12 p. 399,11 quia in hunc librum cuiuspiam -em proprie non invenimus *eqs.* CHART. Naumb. I 325 p. 308,15 -ciones in XII prophetas (cf. l.20). al. c *translatio – Übersetzung*: MIRAC. Firm. 1,9 quod (*Leuchon*) Latina -e 'album' vocatur. d *additio explanationis, epexegesis – Hinzufügung einer Erklärung (usu rhet.)*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 437,1 'inter densas, umbrosa cacumina, fagos', quod est 'efexegesis', id est -o. 2 *politio, emendatio – Glättung, Verbesserung (in imag.)*: WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 66,6 quorumvis nodorum perplexionibus -is tue pollicem . . . non subtraas (sc. *praesul*).

**explanatiuncula*, -ae *f. explanatio (mediocris), commentariolus – (bescheidener) Kommentar*: HRABAN. epist. 21 p. 427,7 -am, quam tribus libellis in Sapientiae librum . . . edidi, tuae venerationi (sc. *archiepiscopo*) . . . direxi. 28 p. 443,4 post commentariolos . . . postque -as historiarum Hester, Iudith et Machabeorum . . . in Hieremiam manum misi, ut *eqs.*

35 *explanativus*, -a, -um. *explanatorius, qui clariorem reddit – verdeutlichend, veranschaulichend*: ALBERT. M. sent. 3,24,6 p. 459^B,44 quod 'immensus', 'increatus' et huiusmodi omnia (sc. *verba*) sunt -a unitatis personarum (sc. *Dei*) in essentia. top. 8,1,2 p. 493^B,4 non consentit (sc. *respondens*), quia id, quod proponitur, est obscurum, et sic -a sumitur (sc. *propositio*). 8,1,3^{capit.} qualiter ampliatis -is (sc. *propositionibus*) utendum est.

explanator, -oris *m.* 1 *interpretator, commentator – Erklärer, Kommentator*: LIBRI Karol. 4,21 p. 539,29 eius (sc. *prophetiae*) archana mysteria sunt . . . in divinis litteris earumque -bus, apostolis videlicet eorumque successoribus, investiganda. EPIST. Mog. 15 p. 342,28 sacerdos . . . -r est divinarum iustificationum (ex *Ioh. Scot. cael. hier. 7,14*). GODESC. SAXO theol. 9 p. 206,25 cuius (*sylogismi*) . . . apostolus utitur propositione, et -es eius consequenter adsumunt atque concludunt. 55 2 *narrator, conscriptor – Erzähler, Verfasser*: VITA Mathild. II praef. p. 145,2 -r huius operis vobis exoptat incrementa spiritualium carismatum *eqs.*

explanitio v. explanatio.

1. *explano*, -avi, -atum, -are. *pendet de*: l.67. 1 *spectat ad pandendum*: a *proprie i. q. pandere, extendere – ausbreiten, -dehnen*: HERACLIUS II 7 p. 59,20 tabulas . . . vitri, quando volueris extendere, . . . recalefacies . . . et extends in fenestra parva, quae explanaria vocatur; -ta . . . repones eam in . . . furnum. b *translate*: a *explicare, illustrare, (plene) exponere – erklären, erläutern, (ausführlich) darlegen*: EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 14,11 de Spiritu sancto nil dixit, quia tantummodo de Patre et Filio -vit *Ambrosius*. Ps. BOETH. geom. 578 quorum (*trigonorum*) omnium in sequentibus formas et pedaturas -bimus. ALBERT. M. metaph. 11,3,7 p. 542,22 nos istas (sc. *theologicas*) positiones non prosequimur, quia non suscepimus in hoc negotio -are nisi viam Peripateticorum. al. b *interpretari, commentari – interpretieren, kommentieren*:

[Niederer]

HRABAN. epist. 47 postquam hystoricos quosdam libros ... sensu allegorico ... -are studueram *eqs.* CONR. HIRS. dial. 215 quod in libris -andis VII antiqui requirebant: auctorem, titulum operis *eqs. saepius*. *γ* enarrare, enumerare, describere – *er-, aufzählen, beschreiben*: HUGEB. Willib. 6 p. 105,14 illa (*sc. de itinere*) nunc reperta et ex ritu rimata -are intimareque conavimus. THEGAN. Ludow. 44 p. 236,16 nisi linguam habuissem ferream ..., omnes nequicias tuas -are (explicare, exprimere *var. l.*) nec enumerare potuissem. THIETM. chron. 3,1 nobiliter in diebus suis conversatus est (*sc. Otto II.*), sicut in sequentibus -bo. *al.* 2 spectat ad planum reddendum: *a* proprie (*in imag.: l. 14*): *a* expolire – glätten: BRUNO QUERF. Adalb. A 14 p. 16,25 ex quibus (*lapidibus, i. virtutibus*) durabiles parietes ... construxit, quos cavo ferro obediētiē -at (-vit, exaequatos *var. l.*), albo limo ... patientiē munivit. *β* planare – *ein-ebnen, 'planieren'*: VITA Burch. Worm. 10 arboribus fruticibusque succisis collem -vit (planari fecit *var. l.*). OTTO MOR. hist. p. 63,6 quatenus omnia ... fossata ... penitus -rent *Placentini*. ACTA imp. Winkelm. I 487 p. 407,44 muris, fossatis, munitionibus omnibus ... -tis. ANNAL. Plac. a. 1279 p. 571,39 castrum. *al.* *b* translate: *a* componere, definire – *beilegen, bereinigen*: CHART. Bern. II 109 p. 118,29 (a. 1231) hanc (*sc. de donatione*) ... discordiam -are at abolere volens (*sc. Berchtoldus dominus*). CHART. civ. Erf. 265 p. 166,37 quod controversia, que ... vertebatur, ... est amicablem -ta et sopita. *β* explere, exhibere – *ausführen, verrichten*: FORM. Salisb. II 2,12 ut ... eum (*librum*) nobis dirigite ad praefatum (*sc. exarandi*) opus -are.

[2. explano v. exploro.]

***explantatio**, -onis *f.* *vastatio (plantarum) – Verwüstung (der Pflanzen)*: CHART. Steph. Wirz. 191 p. 195,8 (a. 1168) fluvius ... inundans ... in eradicatione et -e hortorum multis grave dampnum intulit.

***explantator**, -oris *m.* *vastator (plantarum) – Verwüster (der Pflanzen)*: ABBO SANGERM. serm. 14,30 quid ... sunt aliud tales sacrilegi predones ... nisi ... -es paradysi, qui est ecclesia Christi?

explanto, -atum, -are. 1 *proprie i. q. exstirpare – roden*: CHRON. Ebersb. II p. 4^b,16 ubi (*sc. in silva*) nunc ... radicitus -ta ... sylva ... monasterium est constructum. 2 *in imag. et translate: a* evellere, extinguere – *ausreißen, -rotten*: GODESC. AQUENS. sequ. 16,6^a,2 Iacobus et Raphael -ant vitia *eqs.* GERH. ad Innoc. p. 237,26 si quis (*sc. episcopus*) ... non exarserit ad plantandam vitam apostolicam ... et -andam irregularem *eqs. al.* *b* perdere – *vernichten*: CHART. Mog. A II 676 p. 1104,23 (epist. a. 1196/97) que (*zizania*) pre multitudine sua raritatem tritici ex bono semine pullulantis -are et opprimere nitebantur.

explebilis, -e. 1 *qui exsequi, expleri potest – ausführbar, erfüllbar*: THEOD. TREV. transl. Celsi 3 quamquam illis (*monachis*) iniungantur impossibilia (*sc. praecepta*), ... sciant sibi omnia fore -ia. 2 *satiabilis – zu stillen(d), zu befriedigen(d)*: HERM. AUGIENS. vit. 1277 dives unam vel duas aut concubinas plurimas constuprat haud -i deserviens libidini.

explectio v. expletio.

explementum, -i *n.* 1 *gener.: a completio – Vervollständigung*: BEDA temp. 11 octo ... anni lunares totidem annos solares duobus tantum diebus transcendunt, quorum alter ad -um (explendum *var. l.*) occurrit hendecadis, alter ratione saltus absumitur. *b* expletio, satisfactio – *Erfüllung, Befriedigung*: FROWIN. explan. 2,1 l. 321 omnis ... naturalis appetitus in rebus -um invenit. ARNOLD. LUB. chron. 7,8 p. 239,2 unusquisque eorum (*Sarracenorum*) omni die pro voluptatis -o nove virgini commiscetur (*sc. in paradiso*; ex BURCH. ARGENT. itin. B p. 66,42 pro voluptatis exp-lectione [an leg. -o?]). 2 *philos. et natur. i. q. ἐντελέχεια, actus, perfectio – Verwirklichung, Entelechie (de re v. Hist. Wb. Philos. II. p. 506sq.)*: ALFAN. premn. phys. 2,56 p. 37 species ... et -um primum (PG 40,561^B ἐντελέχεια ... πρῶτη) oculi est ipse visus, qui dat ei posse videre, [secundum autem -um] (PG 40,561^B δευτέρα δὲ ἐντελέχεια) est actus oculi, secundum quem videt. 5,49 p. 72 materia ... sunt ea, circa quae est actio,

-um (PG 40,632^B ἀποτέλεσμα) autem ipsa operatio. *v. et p. 1652,38. al.* MAURUS (?) anat. II p. 9,8 natura ... ex multis membris ... diversis corpus composuit animale, ut per ea animalium constaret regimen et ... , ad quae facta sunt, [constitueret -um] (constitueret complementum *var. l.*).

expleo, -evi, -etum, -ere. *script.:* *exsp-: p. 1651,45. -litr:* *l. 14. adde COMPUT. cod. Bern. 10 p. 55,21. -ect(um): l. 65. partic. perf. usu adi.: l. 16.*

I *proprie: A replere, opplere – (an-, er)füllen*: WANDALB. marty. invoc. 32 -et quos (*pios*) ... te (*sc. Deum*) sitiens amor. *B* *adimplere, complere, plenum reddere – ausfüllen, voll machen, vervollständigen: 1 de numero, summa sim.: a gener.: v in univ.: COMPUT. cod. Bern. 10 p. 55,22 annus solaris die primo recapitulatur et -itur. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 109,3 munera ... erant talia: in auro et argento duo mille libras et LXXX ...; quam libram XX solidos computamus -tam. DIPL. Heinr. III. 19 quinquaginta regales mansos ... cum ceteris villis inibi adiacentibus ad -endos tot prescriptos regales mansos ... tradidimus. al. v. et p. 1649,59. β (plene) enumerare, disserere – (vollständig) aufzählen, abhandeln: ALDH. virg. I 39 -tis ... summam masculini sexus exemplis ... ad inclitas ... secundi sexus personas ... spatiantes *eqs.* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 342,27 cum disputationem simplicis medicinae liber (*sic*) ... -bimus, ... oportet *eqs.* coit. 12,18 nos ... breviter -entes (explanantes, expeditivimus *var. l.*), que necessaria sunt ... , convertemur ad ea, que *eqs.* *b* *math. i. q. efficere, adaequare – ergeben, ausmachen*: PS. BOETH. geom. 767 quorum (*sc. CXLIIII*) ... tetragonale latius, quod XII est, catheti summam -bit (explicabit *var. l.*). HERIG. reg. 2,14 denominatio ... partium omnis ... differentias multiplicabit et secundum praedictam ... regulam omnia -bit. *c iur. i. q. (plene) exhibere, praestare – (vollständig) zur Verfügung stellen, leisten*: LEX Baiuv. 1,13 p. 289,30 calcefulrum, ubi prope fuerit, ligna aut petras L homines faciant, ubi longe fuerit, centum homines debeant expetiri (expediri, -ere *var. l.*). DIPL. Zwent. 16 ad ecclesie luminaria procuranda et ad ceteras necessitates -endas has subnominatas villas concessimus. CHART. Naumb. I 270 p. 253,4 cum ... , quod advocatus voluit, rusticos illorum (*fratrum*) -ere oportuerit. *d eccl. de numero orationum, missarum sim. i. q. (plene) tenere, orando persolvere – (vollständig) abhalten, durchbeten*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,3 l. 71 totum ... psalterium omni die -ere solitus erat. CONSUE. Marb. 336 missę cantabuntur pro eo (*praefato*) triginta, si tamen tanti sunt sacerdotes, qui hoc potuerint -ere. HELM. chron. 78 p. 147,12 ut novem officia -at sacerdos post me (*sc. Vicelinum*). *al.* 2 *de itinere, cursu i. q. permetiri – zurücklegen, bis zu Ende gehen*: ARBEO Emm. 31 p. 73,21 hi, qui aderant, iter ceptum -verunt ad ecclesiam beati Petri. CAND. FULD. Eigil. II 17,15 cum ... his precibus (*sc. invocationibus*) ternos -verat orbes praesul *eqs. al.* *in imag.: ARBEO Corb. 15 p. 204,7 immobilis ad -endam viam permansit arreptam. DHUODA lib. man. 1,7,39 post -tum huius vitae cursum. POETA SAXO 3,570 Martia cum mediis -essent tempora cursus *eqs. al.* 3 *de tempore: a agere, degere – verbringen*: EIGIL Sturm. 13 p. 145,3 visis fratribus salutatisque penes ipsos complures -vit dies. WALAHFR. carm. 76,84 quot annos cultibus -vit ... Anna sacratis. GERH. AUGUST. Udalt. 1,4 l. 38 hoc modo (*sc. in silentio*) dies quadragesimae -vit usque in diem indulgentiae. *b* *pass. i. q. praeterire, decurrere – vergehen, ablaufen*: EIGIL Sturm. 13 p. 144,11 -tis ... duobus mensibus. GERH. AUGUST. Udalt. 1,4 l. 19 sexta ... hora -ta. OTTO FRISING. gest. 1,64 p. 90,33 -tis ab eo, quod idem festum (*sc. pentecosten*) in Pannoniae finibus egerat, duobus annis. CHRON. Ven. Alt. p. 51,26 post istius (*sc. Pauli*) episcopi -tum (-ctum *var. l.*) tempus. *al.***

II *translate: A exsequi, satiare, observare – erfüllen, befriedigen, ausführen, befolgen (in imag.: p. 1651,2): 1 gener.: HRABAN. epist. 12 p. 399,12 ut eius (*sc. Dei*) servitium in ecclesia ... -ere possimus. HINCUM. divort. 12 p. 180,31 ardorem libidinis. DIPL. Arnulfi 114 si bene officium praepositurae suae non -at praepositus. GERH. AUGUST. Udalt. 1,21 l. 12 promissionibus devotissime -tis. IOH. CANAP. Adalb. A 1 p.*

4,7 quē (*uxor*) audiendo verba vitē plus siciit, eadem operando famem non -vit. *saepius*. *pass. i. q. evenire, evadere* – *sich erfüllen, in Erfüllung geben*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 137 prophetiis suis (*sc. prophetarum*) in toto -tis. THIETM. chron. 2,23 p. 66,27 placuit hoc (*sc. propositio*) archiepiscopo, et sic -eri votis exultantibus divinas pulsavit suppliciter aures. 2 *iur.*: LEG. Wisig. 2,5,12 p. 114,6 (rec. Erv.) si se aliorum fraude . . . , qua id (*sc. decretum*) infra sex menses -ere nequiverint, inpeditos esse probaverint *testes*. *B peragere, operari, facere* – *durchführen, vollbringen, in die Tat umsetzen, bewirken*: 1 *gener.*: *a in univ.*: ARBEO Emm. 13 prout posset *Lantperhtus* suae animae -ere nequitiam. UDALR. epist. 28 quod . . . ipse (*puer*) desiderio -ende levitatis sue ad matrem suam redire festinat. CHART. Heinr. Leon. 126 p. 183,6 ad -enda karitatis . . . opera. *al.* *b instituere, incipere* – *aufstellen, beginnen*: ALFAN. premn. phys. 2,33 p. 32 hoc . . . acceptum velut manifestum -vit (PG 40,552^A κατασκευάζει) rationem hoc modo: '*eqs.*' 2 *philos. et natur.*: ALFAN. premn. phys. 38,5 p. 125 diffiniunt (*sc. alii*) . . . eventum contingentiam et concursum duarum causarum . . . aliud quid, quam quod exstat fieri, -entium (PG 40,761^B ἀποτελούντων). *v. et p. 1652, 35*. 3 *iur. i. q. statuere, definire* – *festlegen, bestimmen*: DIPL. Karoli M. 141 p. 192,20 sicut predecessores <reges> singulariter -verunt, et nos hoc indulgentiae donum gratanter praestitisse cognoscite (*inde* 195 p. 262,26). 4 *rhet. de pronuntiatione*: WALAHFR. carm. 10,5 -et . . . ornatum dicentis formula quintum. *C perficere, consummare, finire* – *vollenden, vollkommen machen, zu Ende führen, beenden*: 1 *gener.*: ANNAL. regni Franc. a. 787 p. 76,23 verba. WALAHFR. carm. 28,17 incipe (*sc. Karolus*), quod tandem maturior -at aetas. RUOTG. Brun. prol. p. 2,15 etsi minus possibile mihi visum est id -ere, quod aggressus sum *eqs.* OTTO MOR. hist. p. 68,13 qui (*pons*) tunc levabatur, sed nondum fuerat -tus. *persaepe*. 2 *philos. et natur.*: ALFAN. premn. phys. 2,57 p. 37 ut . . . ibi adveniēns visus -et (PG 40,561^B τελειοί) oculum, sic et in corpore nata anima -et animal. 2,79 p. 42 quando -etur (PG 40,573^A τελειοποιουμένη) *mundus*, tunc dissolvitur. 3 *iur. in formula completionis chartarum i. q. in publicam formam redigere, (per subscriptionem) ratum facere* – *ausfertigen, (formell) gültig machen* (cf. vol. II. p. 1076,42sqq.): DIPL. Otton. III. 278 p. 701,41 unde (*sc. de ecclesiis*) . . . carta . . . facta est ab anterioribus istius abbatis . . . et . . . -ta est. 396 p. 828,35 ad -tam roborationem testium. DIPL. Merov. I 107 p. 277,37 (*spur.*) Teutsindus clericus -vit, scripsit et subscripsit. CHART. Bund. 815 p. 268,29 ad complenda et finienda et exsplenda cartas et brevia et instrumenta *eqs. al.*

?*subst. expletum, -i n. finis* – *Ende* (*ni subest constructio ellipt. pro post -tum vitae cursum, cf. p. 1650,52*): DHUODA lib. man. 3,8,56 post -um vitae praesentis aevi. 8,7,7 post -um vitae praesentis.

expletio (-cio), -onis *f. script.*: -licio: l. 57. -ect(io): p. 1652,7.11. 1 *proprie*: *a saturatio* – *Sättigung*: TRAD. Werd. 119 p. 16,29 (c. 1095/1105) puerorum adaugeri precepit *abbas* panem, in quarta scilicet sua parte quam prius esset maiorem, per XV maldaria tritici ad -em, si sint X pueri. *b adimpletio, completio* – *Vervollständigung*: IONAS BOB. Ioh. praef. p. 326,3 anno centesimo post -icionem numeri sancti Victori episcopi. 2 *translate*: *a executio, observatio* – *Ausführung, Erfüllung*: *a gener.*: WALAHFR. exord. 17 p. 490,15 sicut Melchisedec ante circumcisionem et legis ceremonias vivens ex fide panem et vinum legitur optulisse, ita et ipse Dominus . . . post -em legis eandem species sacrificii fidelibus suis tradidit. GESTA Camer. 1,48 data sibi (*servo*) ab episcopo pro hac (*sc. paenitentiae*) -e libertatis optione *eqs. al.* ?*satisfactio* – ?*Befriedigung*: p. 1649,65. *b theol. de typologia*: RADBERT. Matth. 12,812 corpus et sanguis in calice ad -em factum est veritatis, ut, quod in Melchisedech precesserat, totum completeretur in Christo. *γ iur.*: DIPL. Heinr. III. 176 p. 219,15 ut . . . ipse (*successor*) de prefatis mansis . . . potestatem habebat obtinendi ad -em in omnibus prelibati statuti. *b operatio, (per)actio* – *Durchführung, Ausübung*: *a gener.*: HINCM. divort. 12 p. 180,34 quia . . . in -e fornicationis ita cum corpore

et mens carnalis . . . absorbaetur, ut *eqs.* THIETM. chron. 8,17 quam bene esset, ut habitatores regni illius . . . ad -em eius (*mali*) non haberent munimentum! CHART. Wirt. 1964 p. 357,4 operis. *al. institutio* – *Einrichtung*: DIPL. Loth. I. 104 cum . . . praesignatam in fori -e perfecit *archiepiscopus* voluntatem *eqs.* *β eccl.*: DIPL. Ludow. II. 54 p. 173,35 in matutinatorum -ectione (-e *var. l.*) 'Deus misereatur nostri' ac horae tercie 'Deus in adiutorium meum' . . . ubi et ubi eternaliter decantentur. *expressius i. q. peractio orationum* – *Verrichtung von Gebeten*: ODILO SUESS. Seb. 88 (43) post -em (-ectionem) . . . celebrem. 94 (44) post matutinalem -em (-ectionem *var. l.*). *c perfectio, consummatio, finis* – (*Ab-*)*Schluss, Beendigung, Ende*: *a gener.*: CONC. Karol. A 37,35 multi . . . in paenitentia non tam peccati remissionem, quam temporis constituti expectant -em. WALAHFR. exord. 26 p. 507,18 circa passionis dominicae solemnitate inchoationes et -ciones officiorum non ut in ceteris fiunt *eqs.* HUGO FLAV. chron. 2 p. 422,12 electi sunt *episcopi* . . . , quos post -em concilii secum Romam duxit *episcopus Remensis*. CHART. march. Misn. III 101 p. 83,17 quinquennii. *al.* *β iur. de diiudicatione causae*: TRAD. Salem. p. 80,20 (s. XIII.ⁱⁿ) ut, si ipse *Rüdgerus* . . . pro predicto predio fratres de Salem in causam traxerit, supradictum predium . . . in usus eorum (*sc. comitis et filii sui*) cedat usque ad -em . . . inpeticionis.

25 *expletivus*, -a, -um. 1 *gener. i. q. finalis* – *abschließend*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2,53 subsequentis relatione miraculi plenum sic instruendum convivium est, ut -a conclusio tertiatione fideliter ministret sua, quod sancta Trinitas operata est in illa. 2 *gramm. i. qui explet, completivus* – *ausfüllend*: GERH. tract. p. 28,14 'te igitur, clementissime pater': istud 'igitur' possumus -um vel inceptivum dicere; si autem placet magis continuativam quam -am intellegere istam coniunctionem *eqs.* 3 *philos. et natur.*: *a effectivus* – *ausführend*: RICHARD. ANGL. anat. I 24 quedam (*membra*) operationum sunt organa -a (*explentia var. l.*), quedam superfluitatum expurgatoria et receptacula. *b perfectivus* – *vollendend, erfüllend*: ALFAN. premn. phys. 2,63 p. 39 anima . . . secundum nullum modum potest explementum corporis esse, sed erit substantia incorporea, suimet -va, (PG 40,565^A αὐτοτελής). 40 *expletor*, -oris *m. perfector* – *Vollender*: TIT. metr. I 1,7,3 huius . . . -r sancti pulchrique laboris, quem coepit *Iohannes*, Thomas . . . minister.

**expletura*, -ae *f. repletio, collectio* – *Anfüllung, Ansammlung*: AESCULAPIUS 37 p. 58,3 aliquoties intumescunt -a humoris femora sua (*sc. hydropici*).

45 *expletum v. expleo.*

explicabilis, -e. 1 *qui explicari potest, intellegibilis* – *erklärbar, verständlich*: HROTSV. Cal. 9,6 quanta supernus arbiter restrictione cunctorum facta examinat . . . , id non obvium nec cuiquam -e fore potest. HERIG. reg. 2,19 est et alius modus dividendi . . . , sed his tantum, qui aliquod studium in exercitio numerorum contulerunt, -is. HERM. AUGIENS. vit. 1149 haec (*libido*) quanta captos ad mala perpellat . . . , nulli fit -e. *al.* 2 *effectus* – *verwirklicht (usu philos.)*: ALBERT. M. somn. 3,1,5 p. 183^b,9 cum . . . intelligentia . . . sit plena formis -bus per motum coeli *eqs.* (cf. l. 71sqq.).

explicatio, -onis *f. 1 proprie i. q. actio explicandi, expansio* – *das Auffalten, Ausbreiten*: CAES. HEIST. mirac. II 1,1 p. 18,7 in -e . . . tertii panni, cui sacramentum fuerat involutum, . . . apparuit miraculum. 2 *translate*: *a gener.*: *a explanatio, expositio* – *Erklärung, Erläuterung*: HERM. AUGIENS. mens. astrolab. praef. p. 204,4 operi . . . manum applicui . . . non eleganti verborum compositioni, sed intricatae rei aperte studens -i. EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 17,34) sacramenti. ALBERT. M. sent. 3,25,2 p. 474b,5sqq. implicita fides est de tot, de quot est explicata, quia implicatio vel -o sunt ex parte nostra et non a parte articulorum *eqs. al.* *β expletio, finis* – *Erfüllung, Ende*: CHART. Brixin. 105 p. 113,2 (a. 1241) donavimus (*sc. comes*) . . . sub hoc modo seu forma, ut, si ab -e negotii crucis assumpti nos eveniat non repatriare, idem electus eadem (*sc. bona*) . . . possideat. *b philos. i. q. effectio* – *Verwirklichung*: FROWIN. explan. 2,2 l. 28 sunt ista duo (*sc. signa*) quasi

[Niederer]

consequentia summae (*i. Dei*) voluntatis et quasi -o eius et effectus illius *eqs.* ALBERT. M. metaph. 11,3,3 p. 538,10 salus ... et esse caeli est in continua acceptione luminis intelligentiae et -e ipsius per motum. *c iur. i. q. exsecutio – Ausübung:* CHART. Pomm. add. 4641 p. 404,29 (epist. papae a. 1250) quod non obstant aliqua privilegia seu indulgentie ... , <per que attribute ipsis (*monachis*) iurisdictionis -o impediri valeat.

explicatus, -us *m.* *descriptio – Beschreibung, Darstellung:* SIGEH. Maxim. 31 quae letitia plebis, quantae prae gaudio ... lacrymae, ... quid memorare attinet, cum prorsus careat -u?

explicio *v.* expletio.

explico, -avi, -atum, -are *vel* -ui, -itum, -are. *script.* -lec(o): p. 1654,40. *form.:* *praes. indic.:* -it: p. 1655,13. 165qq. -iunt: p. 1655,14. *adde* LAMB. LEOD. Matth. I 2711. *fut. I vel praes. coni.* -am: p. 1654,28. *depon.:* p. 1654,26. *usu refl.:* l. 22,40. 56. p. 1654,9; *medial.:* l. 54. p. 1654,70; *intrans.:* p. 1655,11. *pendet de:* p. 1654,27; *inf.:* p. 1655,11. *partic. praes. usu adi.:* l. 25.

I praevalente notione pandendi, extendendi: *A proprie:* 1 *dispicare, expandere, extendere – auseinander-, entfalten, aufmachen, ausbreiten, (aus)strecken:* *a in univ.:* WALAHFR. hort. 107 arbore cum se -uit (extendit *var. l.;* *sc. vitis*) quavis *eqs.* LUP. FERR. Wigg. 9 liquorem (*sc. botri*) manibus ... expressit; quibus demum -itis unum repperit granum attritu illesum. WALDO Anscar. 42,12 saccum ... -itum ... reliquit *filia*, argento plenum ... sed reperit ipsum. CONSUE. Marb. 178 linteum complicatum. *saepius. locut. vexilla -are i. q. bellum gerere – einen Kriegszug führen:* MARCUS chron. (MG Script. XIV p. 53,14; s. XIII.) ut vexilla con suo exercitu contra Venetos -ret *imperator.* *b dissolvere – auseinandernehmen:* PETR. DAM. epist. 119 p. 374,15 quod ... pulmentum (*i. gal-lum*) unus illorum (*virorum*) arrepto cultello ... in frusta descucit ...; alter ait: 'profecto ... sic -uisti (*sc. pater*) gallum, ut ipse sanctus Petrus ... redintegrare non possit'. *in imag. de numero:* HEIRIC. Germ. I 6 praef. 18 nec summam minuit (*sc. numerus senarius*), nec vult transcendere summam partibus -itus (schol.: demensus). *c exporrigere, levigare – glätten:* CARM. Bur. 84,2,1 fronte -ata exiit *Phyllis* in prata. *d diffundere, dilatare – verbreiten, auffächern:* LAMB. LEOD. Matth. I 265 sic ... sol ... post pluvias se gratior -at umbras. *v. et p. 1016,67.* *e late constituere, diducere – breit aufstellen, auseinanderziehen (usu milit.):* CARM. de Frid. I. imp. 1142 -at ... turmas et signa ... Pergameus populus. *f respectu inverso i. q. spatium praeberere (alicui rei), recipere – Raum bieten (für etwas), aufnehmen:* COSMAS chron. 2,5 p. 90,9 cuius (*sc. processionis*) longam seriem latus vix -uit campus. *2 re-, evolovere – auseinander-, abrollen, -wickeln (per compar.:* l. 51): HUMB. Sim. 1,7 p. 111,19 Spinosulus iste ... suae intentionis initium, progressionem et finem ... noscitur iam revelare, et velut implicitus ericius caput suum et pedes caudamque ... cogitur -are. FRID. II. Imp. art. ven. 3 p. 10,15 postquam ... -bit *falconarius* de fileria tantum, quantum longe ascendere (*sc. falconem*) volet *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,221 nasus ... elephantis ... est longus et plicatur et -atur. *al. 3 solvere, liberare – losmachen, befreien:* WANDALB. Goar. II 29 p. 75,10 is, qui cunctos praecesserat, tam cito -are se fune non valens navim secutus in gurgitem trahitur. *B translate:* 1 *distribuere – verteilen:* IOH. DIAC. cen. 2,103 -antur (explicitanter *var. l.*) universi commissis officiis et locis sedere suis. 2,161 -antur his conviviae: defert Abel adipem *eqs.* 2 *per ordinem repetere – abfolgen lassen:* PS. GALEN. puls. cod. Vr. 233 qui (*pulsus*) parvo tempore saltus atque casus suos -verit, id est qui spisso motu ... pulsaverit. 3 *resolvere, tollere – auflösen, -heben:* LAMB. HERSE. annal. a. 1076 p. 280,10 cum fidem nostram (*sc. principum*) multis apud eum (*regem*) sacramentis implicitam Romanus pontifex apostolica auctoritate -uerit. HEINR. WIRZ. cur. 728 -at impliciti papa laboris (*i. litis*) onus.

II praevalente notione exponendi: *A explanare, enodare, clariorem reddere – erklären, erläutern, verdeutlichen:* 1 *in univ.:* CAPIT. episc. III p. 377,15 diligenter eis (*pueris*) -et *presbyter* praecepta Dei. HEINR. AUGUST. mus. 9 quis proprie dicitur musicus? :: qui numerorum, proportionum, consonanti-

arum ... naturam ratione novit et instrumentis perfecte -are. *al. 2 interpretari, commentari, exponere – auslegen, kommentieren:* HRABAN. epist. 12 ecce habes (*sc. Frechulfus pater*) pentateucum ... cum mysteriis suis spiritali calamo ... -itum. 22 si quid in eo (*opusculo*) gratum atque catholico sensu -itum reppereris (*sc. Notingus episcopus*). *ibid. al. 3 aperire, ostendere – (er)öffnen, zeigen:* RUOTG. Brun. 29 eos (*sc. qui legere non amabant*) ... a secreto et amico meroris loco, ubi se sibi licentius et ideo diligentius solebat -are, removit (*cf. Greg. M. dial. 1 prol. 1*). THIETM. chron. 5,44 de Misni atque de Citici episcopatibus decrevit rex ... ad integrum redire, quod antiquitas hinc demptum valuit -are. DIPL. Heinr. V. (Geschichtsfreund. MittHistVer. Luzern. 43. 1888. p. 326,36) que (*chartae*) distincte ex integro -ant, qualiter ipsi (*abbas eiusque advocatus*) praedictam cellam ... liberam ... reddiderant. 4 *indicare, enumerare – angeben, nennen, aufzählen:* TRAD. Frising. 396 (a. 818) hoc (*sc. traditionem*) ... ad perfectionem multis adstantibus deducitur ... testibus -atis: Liutpald comes *eqs.* AGIUS comput. 7,16 literulis septem pars -at extima lunas. 20 DIPL. Heinr. IV. 423 p. 568,3 petitione ... multorum fidelium ... , quos longum est nominatim -are. CHART. Westph. IV 747 quorum (*testium*) personas subscriptis nominibus -amus. *al. 5 illustrare, describere, narrare – schildern, darlegen, beschreiben, erzählen:* ARDO Bened. 41 p. 218,45 obitum ... eius ob id cursim attigimus, quoniam fratres, qui ... adfuerunt, lacius -ati sunt. THIETM. chron. 4,14 superius ... de immensa eius (*imperatoris*) nobilitate -ui. 8,30 tunc quae (*sc. de terrae motu*) preterieram, ... -am. *persaepe. iur. c. notione definiendi:* TRAD. Ratisb. 82 (a. 875/85) ista commutatio, quae subsequenter -atur, ... peracta est. CHART. archiep. Magd. 338 p. 443,40 causam eorum (*fratrum*) presenti scripto -amus *eqs.* *B promere, pronuntiare – vorbringen, aussprechen:* ARBEO Emm. 19 p. 54,15 absce linguae verba, ut potuit, -verat (-uit *var. l.*) dicens: '*eqs.*' WALAHFR. Gall. 1,29 ut optineret *Williamus presbyter*, quod voluit, huiusmodi ... querimoniam summissus -uit (-avit *var. l.*): '*eqs.*' TRAD. Patav. 784 filia eiusdem lute consensit, et, quia traditione interesse non potuit, eius consensum maritus ... -uit. *C componere, scribere – verfassen, schreiben:* CHRON. Fred. 2,44 cuius (*Pauli Thebaei*) in exitum breve libello -ecuemus (*ex Hier. chron. a. Abr. 2372* cuius exitum breve libello -uimus). CAND. FULD. Eigil. I praef. p. 223,1 duos libros de vita Aegili abbatis ... peregi; unum prosa, alterum vero versibus -vi. p. 223,11 vitam (*sim.* II prol.^{tit.} vita ... versibus -ata).

III praevalente notione perficiendi: *A per-, conficere, consummare, exsequi, expedire – vollenden, ausführen, (er)schaffen, hervorbringen:* 1 *gener.:* *a de opere sim.:* LIBER diurn. 56 p. 46,9 quatenus ... ea, quae ei (*notario*) iniunximus (*sc. episcopus*), sine impedimento valeat -are. GESTA Ern. duc. I 1,11 ubi (*sc. in Magedeburg*) in principalis templi structura opus mirabile -uit *Otto imperator* de marmoribus. EKKH. IV. prol. Gall. p. 92,3 obiit ... Hartmannus opere ... non -ito. LAMB. LEOD. Matth. I 593 monet (*sc. vulgus*): ... suffragia vota Mathie cernuus inploret (*sc. pater*), lacrimis opus esse, sed illis, quas fugiat lacero nigra desperatio peplo, -et alma fides, spes et dilectio firment. CARM. Bur. 67,1³,5 cum ... mundi ... seriem prudens -uit et texuit natura *eqs. saepius. c. notione determinandi:* ALIA MUSICA 39 p. 125 ut, quia hypophrygius consonantia diatessaron totus -ari perhibetur, per septenarium dimensus esse credatur. 58 p. 133 in cuius (*sc. vocis 'a'*) diapason suum semitonium -at *tertius tonus.* *b de itinere i. q. per-metiri – zurücklegen:* HEIRIC. Germ. I 3,418 aequoris immensos ... tractus -uere *viri* brevi solvuntque in litore vota. MIRAC. Remacii 2,4 residuum itineris. *al. c de tempore:* BEDA temp. rat. 56,62 septimi decimi lunaris anni computus ab ipso, quo prior -itus est annus, die incipit. MEGINFR. Emm. 10 p. 141,979^C pater trium dierum cursum -uit et ... morarum causas innectit sociis. ALBERT. STAD. Troil. 4,289 zodiaco semel -ito. 2 *philos. i. q. efficere – verwirklichen:* ALBERT. M. metaph. 11,1,14 p. 479,16 intellectus ... non -atur per motum, nisi *eqs.* 11,2,9 p. 494,67sq. quaelibet intelligentia bonum ... per motum sui orbis exsequitur et -at; et id, quod intelligentia

per motum -at, materiae generabilium . . . infunditur. 3 *math. i. q. adaequare, facere – ergeben*: OTLOH. Dion. 14 p. 835,34 quorum (sc. XLI) . . . annorum numerus superscriptis centum XX^{ti} annis adiunctis plus quam LX -at annos. B *finire, terminare – beenden* (pass. i. q. *praeterire – vergehen*: l. 7. 8): CAND. FULD. Eigil. II 14,71 hac (lectione) . . . -ita mussabant ora virorum. WOLFARD. Waldb. 1,5 p. 158,13 modico -ito tempore. FLOD. annal. a. 964 p. 155,3 -itis . . . nundinis. CONSUE. Vird. 42 p. 426,4 in capitulo legetur *brevis*, et -ito dicit prior: 'eqs.' al. c. inf. i. q. *desinere – aufhören*: EKKEH. IV. carm. var. II 6,2 Notker contigit vivere et -uit. C *intrans. i. q. finire, terminari – zu Ende gehen, enden*: 1 de textu sim.: LEX Ribv. 91,2 -it (-it lex Ribuarum, -it lex Ribuariorum var. l.). WALAHFR. Blaithm. 172 -iunt versus Strabi de vita et fine Blaithmaic. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 388,11 reor id scriptorum vitio accidisse; ut dicatur 'it' pro 'at' vel 'uit'. CHRON. Ven. Alt. p. 173,6 -it [hanc historiam] (i. haec historia). *persaepe*. 2 de tempore: MARIAN. chron. a. Chr. 629 ciclus decenn<alis> IV. -it indictione XI. *ibid.* al.

adi. **explicitus**, -a, -um. (clare) *expressus, distinctus – ausdrücklich, detailliert, explizit*: ALBERT. M. bon. 543 p. 285,56sq. Iob et alii sancti expectabant venturum (sc. Christum) implicita vel -a f i d e : implicita sicut eqs. (BERTH. RATISB. serm. exc. p. 12,27 quod prelati debent habere f. -am de omnibus credendis, simplices vero debent habere f. -am de aliquibus articulis eqs.; v. et p. 165,2,66; de re v. LThK. ³IV. p. 673 s. v. 'Glaube'). herm. 2,1,5 p. 436^b,33 quod nugatio in multis erit -a: nam eqs. miss. 2,2,3 p. 43^a,24 duo modi (sc. *pe-tendi*) considerantur, implicitus et -us. *ibid.* al.

adv. **explicite**. *expresse, distincte – ausdrücklich, im einzelnen*: ALBERT. M. top. 1,2,2 p. 253^b,37 talis debet esse diffinitio -e notificans per essentialia, quae non ut unum, sed ut multa comparantur ad diffinitum. DAVID (?) inquis. 40 quibus (*fautoribus*) placet vita eorum (sc. *haereticorum*), etiam si nec sit -e, quid credant. ALBERT. M. miss. 2,2,3 p. 43^a,47 quia Christus . . . septem docuit petitiones -e omnia, quae necessaria sunt, petentes. al.

explodo, -plosi, -plosum, -ere. *script. exprod(o)*: p. 1656,4. 1 *praevalente notione expellendi*: a gener.: a *expellere, extrudere, fugare – heraustreiben, ausstoßen, vertreiben, -scheuchen* (medial. i. q. *effugere – entweichen*: l. 43. 46; c. *notione liberandi*: l. 47; *deponendi*: l. 49): WALAHFR. Mamm. 16,9 praeses ut -sas audivit carceris umbras, effugisse reos eqs. VITA Galli II 1650 a quo (*aegro*) -sa (sc. *est*) pedum clades. MEGINH. BAMB. fid. p. 255,22 omnis . . . inflatio humanae sapientiae velut acu puncta diffilatur et -itur. CARM. var. Walther 1,10,2 vides (sc. *Hiems*), . . . quibus clausas motibus vires -amus (sc. *Aestas et Hiems*). VITA Heinr. II. A 13 p. 257,16 invasoribus apostolicae sedis -sis. al. b *repellere – zurückschlagen, abwehren*: HELM. chron. 32 p. 61,35 violentiam -ere non possumus (sc. *Heinricus rex*); necessarium est vim sustinere, cui refragari locus non est. g *excludere – ausschließen*: HINCM. epist. 131^b p. 73,9 ut . . . coepiscopi nostri . . . sinodali iudicio nos nostrasque sententias a sua debuissent communione -ere. d *remove-re – entfernen*: HEIRIC. Germ. I alloc. 16 quem (*librum*) . . . necdum sordibus -sis (schol.: eductis) color auxit. UFFING. Liutg. 15 initiare locum primus hic coeperat istum, incultum, horribilem . . .; sentibus -sis . . . struit hic magalia Christi. *deflare – wegblasen*: CARM. Paul. Diac. app. II 53,7 ferre (sc. *rus, i. pectus*) . . . multiplicem . . . messem -sis paleis luculenta per horrea Christi. e *dirumpere, effringere – aufbrechen, -sprengen*: ALDH. virg. II 2535 ne balena vorax valvas -at (excludat var. l.) Olympi. CARM. var. Walther 1,31,2 cui (*Novembri*) concurrat . . . December -is repagulis. *expressus de apertione chartarum*: WALTH. ARR. fund. praef. (MG Script. XV p. 1118,35; c. 1180) ne, dum feruntur, -untur, leguntur, instrumenta vel sigilla rumpantur. z *promere, pronuntiare – hervorbringen, aussprechen*: TRANSL. Annon. 9 p. 18,16 ut non facile sit vel lingua -ere vel scripto depromere, quot . . . miraculorum titulus eqs. b *gramm. i. q. elidere, exterere – elidieren*: ALDH. ad Acirc. 9 p. 80,10 si prior vocalis -itur (-atur var. l.), erit sinalpham, si posterior fuerit -sa, erit ecchli-

psis. p. 81,6 -sae (-sis var. l.) collisionis chaos. *ibid.* al. *elidendo efficere – durch Elision hervorbringen*: ALDH. ad Acirc. 9 p. 79,25 Focas . . . grammaticus primo versu sinalpham exprodit (-it var. l., recte ut vid.) dicens: 'eqs.' 2 *praevalente notione improbandi*: a *improbare, condemnare – mißbilligen, schmähen*: v. p. 1347,13. b *reicere, repudiare, tollere – ablehnen, zurückweisen, aufheben, beseitigen*: a gener.: FORM. Sangall. II 27 postpositis vel potius -sis et adnullatis simultatibus et inimicitis, quas eqs. EPIST. Ratisb. 6 p. 285,15 imitans . . . Protheum Socratis -it (sc. *homo effeminatus*) disciplinam. ARNO REICHERSB. apol. p. 181,28 hoc argumentum tuum (sc. *Filium Patre minore esse*) per similitum inconsequentiam -sum est. al. b *iur.*: CHART. Rhen. med. II 278 (a. 1211) post -sam illam calumpniam, quam eqs. CHART. episc. Misn. 181 omni -sa quaestione vel dubietate, qua praedicta ordinatio posset infirmari. CHART. episc. Hild. II 707 cum id commune non -itur, quod in commodo rei venditae emptor semper succedere debeat venditori.

explorate v. *exploro*.

20 **exploratio**, -onis f. 1 *speculatio, investigatio – Auskundschaftung, Erforschung* (usu milit.: l. 25): EIGIL Sturm. 6 p. 138,9 erat . . . pontifex . . . intentus . . . monachicam in solitudine instituere conversationem; unde . . . percontatus est, quid de -e loci habuisset actum. CAPIT. reg. Franc. 132,1 ut . . . in exercitum pergant et in marcha nostra . . . -es et excubias . . . facere non negligant (sc. *confugae*; inde 256,1). MIRAC. Genes. Hieros. 6 Waldo . . . pater tam causa orationis, quam etiam . . . -is quibusdam fratribus secum assumptis sacrum locum visitavit. al. *meton. i. q. studium investigandi – Drang zur Erforschung*: CHRON. Noval. 2,7 p. 86,16 erat . . . in eo (*Walthario*) maxima calliditas et sollertis -o, ut . . . monachorum disciplinam agnosceret. 2 *examinatio – Prüfung*: CONSUE. Rod. 248 ut personam . . . ignotam et aliquatenus suspectam vel etate vel moribus, prolixiore et diligentiore -e examinaret *examinator*.

35 ***explorative** adv. *modo speculatoris, explorandi causa – wie ein Spion, in aushorchender Absicht*: RATHER. epist. 13 p. 67,4 interrogasti (sc. *Patricius*) quendam nuper . . . tuapte . . . more, hoc est -e, non caritative, utrum missam cantassem.

explorator, -oris m. 1 *speculator, inquisitor, emissarius – (Aus-)Kundschafter, Späher, Spion*: a *strictius*: a *in univ.*: EIGIL Sturm. 7 avidus locorum -r ubique sagaci obtutu . . . perlustrans loca . . . pergebat. ANSELM. MOG. Adalb. 215 ius-us emendorum fuit -r eorum perlustrare fora, iumenta legens meliora. b *sensu hostili vel milit. (per compar.: l. 48)*: NOTKER. BALB. gest. 2,14 p. 77,4 ad cuius (*Narbonensis civitatis*) portum . . . piraterium -es Nordmannorum fecerunt. ADAM gest. 3,5 p. 147,8 aiunt . . . Bernardum ducem . . . sepe dixisse illum (*pontificem*) quasi -em positum in has regiones, qui eqs. COSMAS chron. 3,25 speculatores sive -es a rege Panonico missos . . . dux comprehensos naso privaverat. HIST. de exp. Frid. imp. p. 102,2 in vili hospitio per -es inventus et captus est (sc. *Richardus rex Angliae*) ab hominibus ducis Austriae. al. b *latius i. q. observator – Beobachter*: PETR. DAM. epist. 72 p. 357,6 qui (*servus Dei*) . . . dum nocturno tempore psalleret et fenestram cellulae horarum -r aperiret eqs. (inde LEO MARS. chron. 2,80 p. 327,34 [rec. II]; cf. *Isid. orig.* 8,9,17 horarum inspectores). al. 2 *adnotator, inspector – Aufseher, Kontrolleur*: a *de officio publ.*: CHART. episc. Wirz. I 64 p. 23,5 (a. 1036) ministerialibus . . . , qui tempore messis cum villico -es tocuis redditus et debiti extiterint, . . . poledros duos dari iubeat (sc. *successor*). RYCCARD. chron. a. 1239 p. 201,1 (decret.) quod statuatur -es, ne quis masculus vel femina intrando regnum portet papales literas contra cesarem. NICOL. BIBER. carm. 1810 mittuntur ab hiis (*consulibus*) in qualibet ebdomada bis -es, qui, si fortasse minores, quam decet, esse (sc. *panes*) vident, turbantur eqs. b *de officio monasterii*: CONSUE. Vird. 3 cessabunt . . . -es clamare, si quid iniuriosum videri<n>t, et semotim corripient negligentem.

70 ***exploratus**, -us m. *exploratio, investigatio – Ausforschung, Auskundschaftung*: DIPL. Otton. III. 323 p. 750,1 damus omnia predia . . . eorum, qui -u (ex prolato var. l.), armis et ipsis manibus huic crudelitati (sc. *interfectioni episcopi*) in-

[Niederer]

terfuerunt (*inde* Dipl. Conr. II. 84 p. 115,15). BERTH. chron. B a. 1077 p. 258,23 nescio quos in ea (*consultatione*) dolosos, simulatorios pollicitationum amfractus suspicioso plurimum -u diligenter notaverant *interventores*.

exploro, -avi, -atum, -are. *partic. praes. -iens: p. 1658,2. pendet de: l.24. partic. usu subst.: praes.: l.12.21. perf.: l.30.*

I sensu originario: **A de actione inquirendi:** 1 *strictius i. q. speculari, exquirere – auskundschaften, -spähen, -spionieren (absol.: l.21.23): a in univ.: WILLIB. Bonif. 9^{capit.} qualiter in loco, ubi martyrum sanguis effusus est, ecclesiae parataram -antibus fons vivus apparuit. EIGIL Sturm. 13 p. 144,14 conspectis cunctis loci illius commodis et utilitatibus immensis -tis. al. WETT. Gall. 6 Columbanus una cum Gallo ascendens navem -andi causa adiit urbem. observare, intueri – beobachten, im Auge behalten: WALTHARIUS 510 procul hinc acies potis es (sc. Hiltgunt) transmittere puras; instanter cunctam circa -a regionem. 1199 circumquaque oculis -ans omnia puris. b sensu hostili vel milit.: BERTH. chron. B a. 1077 p. 293,22 cum tam longinquatum iam a se . . . eum (regem Heinrichum) ab -antibus comperissent (sc. rex Ruodolfus cum suis) eqs. CHRON. Thietm. 5,21 egressi sunt urbani dolose quasi ad colloquium, sed revera ad -andum. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 52,14 robur hostium. HIST. peregr. p. 132,21 ut ad -andum de situ locorum et viarum transitu antecedant Ungari et Bohemi. al. 2 *latius: a cognoscere, invenire – in Erfahrung bringen, ausfindig machen, herausfinden (spectat ad sortem: l.34): LIUTOLF. Sever. I 3 illius (monachi) pollicitationem, utrum vera esset necne, -are volens . . . perrexi ad monasterium. EPIST. Mog. 22 p. 357,9 superest nunc -ta (cod., explanata ed.) clam . . . iam palam innotescere. THETM. chron. 6,7 clamor ut a rege auditur, et quid hoc esset, -ari . . . ab eo iubetur eqs. 6,24 equum . . . super fixas . . . cuspides . . . ducunt et premissis sortibus, quibus id -vere prius, per hunc quasi divinum denuo auguriantur (sc. ministri indigenae). al. b deducere, divinare – ableiten, erraten: Ps. BEDA arithm. 1^{tit.} incipiunt numeri, per quos potest, qui voluerit, alterius cogitationes de numero quolibet, quem animo conceperit, -are. 1,131 si huic numero (sc. DCC) animum tuum . . . commendaveris, omnes ferias absque errore -are poteris. c perscrutari, investigare – erforschen, untersuchen: HUGEB. Willib. 4 p. 102,9 post istis . . . vaporibus flammivomisque fumi fetidis mirabilis visionum spectaculis -tis inde (sc. de Vulcana insula) levantes se eqs. 6 p. 105,23 quas (mansiones monachorum) ipse solers et sophyrus vaste per ruras rimando -bat. d scrutari – stochern (in), durchsuchen: CARM. de Tim. 121 -ant baculo fossam (i. fontem arenam), dum scindere temptant (sc. plebs). e quaerere – suchen: CHART. eccl. Halb. I 15 p. 13,43 (a. 1211) ne . . . prepositus distracte forsitan vivendo ambitionis suae dispendium in prebendis canonicorum -are cogatur. f explicare – erklären, erläutern: RATHER. prael. 6,26 l. 1040 in quo (prologo) . . . ex meo plura, licet ab aliis -ta, ponere sum ausus. epist. 2 p. 21,1 -andae . . . causa qualitatis meae cuiuslibet obtutibus me praesentare non est necesse. B probare, examinare – prüfen, kontrollieren, testen (absol.: l.58): 1 in univ.: VITA Heinr. IV. 7 p. 25,11sq. dimisso fune sepius -ans, ne saxum in cadendo falleret eqs. CONSUET. Vird. 34 circator monasterii horis incompetentibus ubique circuiens -bit. CHART. Turic. 513 est . . . denariorum proba hec, quod quingenti octuaginta octo illorum marcam librae Thuricensis ponderent nec in igne -ti plus quam solidi pretium detrimenti sumant. CONR. MUR. summ. p. 26,3 prosaturus materia sibi proposita ingenii sui vires -bit, utrum sufficiens sit ad eam scribendam necne. al. 2 considerare, perpendere – erwägen: WALTHARIUS 1150 ne loca . . . incurreret aspera setis, immo quippe feris . . .; his ita provis -tisque profatur: 'eqs.' WIPO geste 2 p. 15,1 alterna desideria . . . inter se familiares diutissime -bant.**

II per contam. **ex** implorare et exorare i. q. obsecrare – inständig bitten: Dipl. Conr. II. 112 p. 156,21 notum fieri volumus . . . nostram coniugem . . . nostram -asse clementiam, quatinus eqs.

subst. explorans (-iens). *acus ad perfodiendum, exploran-*

dum apta – Explorativnadel: CHIRURG. Sudhoff II p. 34,9 -iens (per contam. c. experiens, ut vid.; cf. p. 34,25 experiuntur . . . fistule).

adv. explore. *accurate, diligenter – sorgfältig, eingehend: EPIST. var. I 15 p. 517,14 nec potest quilibet . . . sanctio . . . rata putari, nisi fuerit iudiciali calculo -ius examinata.*

***explumo**, -are. *plumis privare, depilare – rupfen: YSENGRIMUS 2,233 malo (sc. vulpes) . . . gallum -are (plumare var. l.) vel aucam ducere quam rigida religione chororum. Niederer*

expolia v. spoliium.

expoliatio, expoliator, expoliatus v. exsp-.

[**expolietans** v. expello.]

1. expolio, -ivi, -itum, -ire. *script. -ll-: l.52. confunditur: c. exspoliare: l.18.24.31. c. explere: l.52. -tus c. expositus: l.45.*

1 proprie: a strictius: a dolare, levigare – behauen, glätten: LAMB. TUIT. Herib. 1,8 p. 168,11 in uno dominice crucis -endo (expoliando T, corr. ex aexpoliando L1) patibulo quendam difficultas erat, et in quocumque ligno dolarent artifices, non procedebat. b (ex)acuere, limare – schärfen, schleifen: ARNULF. delic. 605 -it (gloss. H: exacuit) obtusum ferri contusio ferrum. c purgare, curare – reinigen, pflegen: NOTKER. BALB. gest. 1,32 quidam diaconus . . . balneas intrans . . . cutem expoliavit (exspoliavit, -vit var. l.). d latius de rotunditate sphaerae i. q. perfectum reddere, (poliando) consummare – vollkommen machen, (glättend) vollenden: ADALBOLD. sphaer. 5 sphaericam globositatem. 6 ex hac (sc. modii) . . . forma . . . tertiam debemus . . . tollere debemus, ut sphaeram ex omni parte -amus. 2 translate: a gener.: a excolere, erudire – bilden, verfeinern, kultivieren: EPIST. Alcuin. app. 2 -to (expoliato cod.) iam artibus mundo. OTFR. ad Liutb. 110 a propriis nec scriptura nec arte aliqua ullis est temporibus -ta (sc. lingua Theodisca). Dipl. Conr. II. 254 p. 351,15 (interp.) nostra imperialis maiestas . . . Bertę comitisę <virtutum moribus -te> dignis petitionibus tacta concedimus eqs. (inde 289 p. 408,11 [spur.]). b emendare, corrigere – verbessern, richtigstellen, 'glätten': ALCUIN. Willibr. 1 prae. (MGMer. VII p. 114,2) eo magis vestrae (sc. Beornraedi) indigent libelli defensionis, quo minus ab auctore proprio -ti sunt. EKKEH. URAUG. chron. a. 1111 p. 304,27 (ed. Schmale) nonnulla . . . , quę corrigenda videbantur, . . . ad planum sunt -ta. CONR. MUR. summ. p. 78,1 cum scribitur principibus . . . , gramatica debet taliter -iri, ne eqs. c explanare, exponere – erläutern, darlegen: WALAHFR. exord. 25 p. 504,19 quid . . . singula designent, quibus nunc utimur, a prioribus nostris satis -tum (expositum var. l.) est. Ps. BOETH. geom. 3 Euclidis . . . obscure prolata . . . exponenda et lucidiore aditu -enda suscepi. d decenter efficere – geziemend ausführen: Dipl. Heinr. V. (ArchUrkForsch. 6. 1918. p. 262,17 [interp. ?]) hoc insigne . . . litteris aureis, ut decaet, -tum eqs. e exaugere – ?mehrern: FORM. Marculf. 1,5 l. 12 qui (episcopus) sciat commissa sibi talenta assidue predicationes sermonibus -ire (-llire, expleri var. l.). b rhet. i. q. exornare, variare – ausschmücken, in verschiedenen Nuancen darstellen (de re v. p. 1659,5): AEG. AUR. geste. 2,12 qui (Stephanus) vitam illius (Lamberti) eleganti narratione -vit et dictionis lepore decoravit. CONR. MUR. summ. p. 97, 300 (vs.) -it hic, qui dicit idem, quamvis videatur dicere diversa cuiusvis eqs. (cf. Rhet. Her. 4,42,54).

adi. expolitus, -a, -um. **1 perpolitus** – geschliffen: LIUTPR. antap. 3,52 quem (librum Ratherii) si quis legerit, nonnullas ibi . . . res -as inveniet, quae eqs. **2 magnificus, splendidus – herrlich, prächtig: CATAL. thes. Germ. 23,17 (s. X.¹) capsa II . . . et in his in facie . . . aurea atque -a ornamenta. 3 excultus, elegans – kultiviert, fein: ARIBO mus. p. 46,17 -ius . . . fiet per artem, quod incultum et hirtum naturae genitricis procedit ab utero.**

adv. *expolite. *culte, erudite – gebildet, kultiviert: EPIST. Hildesh. 134,3 rethorica . . . distincte et ornate et -e disserere (sc. docet).*

2. expolio v. exspolio.

expolitio, -onis f. *confunditur c. exspoliatio: p. 1659,6. 1 gener. i. q. ornatus, pulchritudo – Schmuck, Schönheit:*

[Antony]

HERM. CARINTH. essent. 1 p. 106,26 decor . . . et -o rerum ita . . . forme sunt propria, ut in informi nichil huiusmodi esse constans est. 2 *rhet. i. q. exornatio (verborum variatione effecta) – Ausmalung (durch Variation der sprachlichen Formulierung; de re v. Lausberg, Rhetorik § 830sq.)*: CONR. MUR. summ. p. 97,300 (in margine) -o (expoliatio cod.). 3 *dial. fort. i. q. actus exacuendi – viell.: Zuspitzung*: EPIST. Ratisb. 7 p. 295,19sq. analitica Aristotelis, . . . ubi iudicatio membra propositae questionis per -em perque -is resolvit maximam propositionem. 8 p. 307,5 ecce ratio, ecce rationis -o.

expolitus v. 1. expolio. **expomatus** v. exspumo.

***expondero**, -are. *diligenter ponderare – genau auswiegen*: CHART. Hans. 663 p. 232,42 (a. 1268) si aliquis hospes argentum vendiderit examinatori argenti et, quod ei ponderator argenti -at, ille, qui recipit, non reportat eqs.

[**expondices** v. 1. expungo.]

***exponibilis**, -e. *qui explanari, reddi potest – erklärlich, wiederzugeben(d)*: ALBERT. M. herm. 1,2,5 p. 397^b,48 cum dicitur verbum infinitum ut 'non currit', -e est altero duorum modorum, scilicet quod idem est 'non currit' quod 'est non currens'.

expono, -posui, -positum, -ere. *script. et form.:* exsp-: p. 1661,20. -ssu(i): p. 1661,41. *praes.:* indic. -etur: l. 63. *inf. pass. -ier:* HROTSV. Mar. 527. gest. 1506. *partic. -ans:* ARBEO Corb. 11. *supinum -tu:* p. 1661,51. *partic. perf. usu subst.:* p. 1662,62.

I proprie: A *strictius:* 1 *praevalente notione foras ponendi:* a *spectat ad anim.:* a *de infantibus expositiciis ('aussetzen')*: WANDALB. Goar. 1 p. 23,16 moris . . . Trevirom erat, ut, cum casu quaelibet femina infantem peperisset, . . . quem . . . nequaquam nutrire sufficeret, ortum parvulum in quadam marmorea conca, quae ad hoc ipsum statuta erat, -ret. *β de navigantibus in terram -tis ('an Land) setzen'*: WANDALB. Goar. 2,21 p. 66,11 rogat mulier comites (sc. *navigantes*), uti appulsa litori navicula se in continentem -ant. *pass. c. dat. i. q. e nave egredi – landen (in)*: RUP. MEDIOL. Adalb. 3 maris transmeantes pericula . . . optato portui sunt omnes grantanter -ti. *γ eicere, expellere, exiliare – hinauswerfen, vertreiben, verbannen*: WOLFHARD. Waldb. 1,18 mulier quaedam Francigeno tellure -ta. MIRAC. Bav. 2 (MGScript. XV p. 598,45) Arnulfus . . . mortuus ab ecclesia, quam incaute vivens intravit, -itur, donec eqs. *TRAD. Patav. 633 p. 235,12 pauperibus . . . pro lepra secus Enum -tis curtim quandam . . . tradi constituo. δ amovere – entfernen*: VITA Norb. II 94 -tis . . . clericis illis (sc. *canonicis*) et omnibus unumquemque ad suum velle relocatis fratres sui ordinis . . . in eadem ecclesia imposuit. *refl. i. q. proficisci, se conferre – sich aufmachen, sich begeben*: v. p. 1662,42. *ε extollere – herausheben*: CONSUET. Vird. 40 -etur a lecto et cilicio in terram prostrato desuper moriens frater extendetur (sim. HUGO FLAV. chron. 2 p. 404,44 -tus est [sc. *abbas moriens*] lectulo et iacuit in cinere et cilicio). *de corporibus sanctorum i. q. elevare – 'erheben'*: TRANSL. mart. Benev. 35 (MGLang. p. 575; c. s. IX.) merens sanctos -it (sc. *Apulia*) et offert omnes invitis manibus (sc. *Beneventum transferendos*). TRANSL. Mod. 19 repertus . . . ut -atur et transferatur (sc. *sanctus investigatus*). *ζ partu edere – gebären, zur Welt bringen*: VITA Liutb. 31 qualiter . . . partum . . . infeliciter -uerit (sc. *mulier*). WOLFHARD. Waldb. 3,2 p. 260,27 si . . . membra . . . editi secunda -ret (sc. *praegnans mulier*). COSMAS chron. 2,16 p. 106,25 spiritum exalat pulcherrima mulierum, quia non potuit uteri -ere pondus inmatum. *η effundere – entleeren*: TRACT. de caus. mul. 35 venter et femora dolent . . . ventre (sic?) -etur et violenter dolor sequitur. HILDEG. phys. 5,10 ut alii pisces semen suum -it, quod de quibusdam herbulis leychet (sc. *harbo*). *θ spectat ad res:* a *efferre, exportare – heraus-, hinaus-schaffen, -bringen*: VITA Liutb. 24 qualiter illam (lecticam) per parvam fenestellam . . . -ere posset. GERH. AUGUST. Udalt. 1,17 l. 33 omnibus . . . -tis . . . navis . . . dimersa est. *β depromere – heraus-, hervorholen*: THEOPH. sched. 2,9 cum . . . vitrum in furno refrigeratum fuerit, -e opus tuum universum. CHART. Argent. I 271 p. 209,11 libri, tappeti, culcitre et omnis ornatus debet esse sub

custodia camerarii, et maioribus festis -ere, ministrare et repone debet. *destringere – zücken*: LUDUS de Antichr. p. 22ⁱⁿ. tunc . . . ascendunt (sc. *hypocritae*) -tis gladiis et . . . coronant Antichristum. *γ depellere – beseitigen*: CHRON. Thietm. 3,14 p. 115,26 omnem scrupulum in aliquo sibi umquam obsistentem imperatoris auxilio -ere potuisset, (potuisset expellere THETM. chron.) *Giselerus. 2 praevalente notione prae-bendi:* a *spectat ad anim.:* a *proicere – vorwerfen*: MIRAC. Mod. 7 p. 312^b,56 quem (sc. *porcum aegrum*) dominus eius . . . canibus -bat. CHRON. August. (MGScript. XIV p. 558,28) miser (i. *miles obstinatus mortuus*) sublatu de terra . . . feris et avibus -tus est. *β praesentare – vorführen*: HRABAN. carm. 11,27 victor victores superando hostilia castra -is (sc. *Baturicus episcopus*) regi praemia larga metens. CHART. Rhen. med. II 127 p. 169,33 (a. 1192) hęc . . . dominus G. se servaturum . . . promisit et super hoc idoneos fideiussores -uit, videlicet eqs. *dedere – ausliefern*: CHART. select. Waitz 20,1 (a. 1115/23) si reus cum rebus suis non -atur. CHART. Hans. 411 p. 134,13 (dipl.) nuncio nostro . . . -i debet (sc. *reus*) a suis concivibus. *θ spectat ad res:* a *ante oculos ponere, ostendere – zur Schau, vor Augen stellen, zeigen (pass. i. q. apparere – erscheinen: l. 24)*: ULMAR. Ved. 8 (MGScript. XV p. 401,10; a. 875/80) uxorem (sc. *domini crudelis*) . . . languor invasit, ita ut . . . crustae lardi superponerentur linguae oris illius et -rentur quasi carbones nigrae. DIPL. Heinr. V. (ArchUrkForsch. 6. 1918. p. 262,19; interp.?) hoc insigne . . . in . . . templi fronte ut pateat . . . constat -tum. CHART. Sigeb. 35 si quid metalli vel pecunie . . . tellus querentibus -uerit. RICHER. SENON. gest. 3,15 p. 295,3 vexillum Karoli Magni . . . , quod numquam . . . -tum fuerat. *patet facere, oculis collustrare – aufschlagen, in Augenschein nehmen*: HIST. mart. Trev. 16 p. 377^E liber unus ymnorum eis (*sororibus*) in manus veniebat vetustissimus . . . , quo tandem -to occurrebat eis frequentius quidam ymnus de sancto Paulino. *β venale proponere – feilbieten*: CHART. Basil. C I 302 p. 217,26 (a. 1256) si ad emendam panifex, qui panem huiusmodi foro -uit, teneatur (sim. p. 217,30. 38. p. 218,16). CHART. Hall. 353 p. 326,5 carnifices et calcifices singuli de fenestra, qua suas -unt merces, quatuor nummos solvent. *γ in manum tradere – herausgeben, aushändigen*: VITA Gebeh. Salisb. II 8 p. 39,37 inter cetera preciosa . . . rationale unum ex auro et gemmis preciosissimis intextum . . . iussit . . . Perhtoldus -i militibus suis hoc largiturus.

B latius: 1 *c. sensu deponendi:* a *exuere – ablegen*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 404,51 eas (*reliquias*), quas collo ferre consueverat, -uit (sc. *abbas moriens*). ASINARIUS 310 -ta (exuta, deposita var. l.) veteri pelle novus fit homo. *amittere – verlieren*: HRABAN. carm. 48,14 qui (*famuli Christi*) . . . rubuerunt sanguine sacro, pro Christo iam animas -uere suas. *b detrudere, degradare – absetzen, entheben*: GESTA Camer. cont. II E 169,1 conquerens (sc. *Liethardus*) sine iudicio se -uisse (sc. *pontifices*) de episcopio, ab accusatore non victum aliquo. 2 *c. sensu ponendi:* a *sternere – lagern*: ODILO SUESS. Seb. 94 (44) quo (*cervicali*) super fuerat -tus (sc. *custos sopitus*). *b ordinare – (ein)setzen*: CHART. Mog. A II 646 (a. 1196) quoniam in specula cure pastoralis divina ordinatione sumus -ti, super gregem nobis creditum . . . tenemur vigilare (sim. 647. 651. 657). 3 *c. sensu disponendi:* a *instituire – anlegen*: CHART. Brand. A IV 2 p. 282,34 (a. 1256) de ortis . . . extra civitatem -tis et -endis . . . consulibus potestatem dedimus. CHART. Pomm. 903 civitatem . . . duximus totaliter adnichilandam et . . . aliam in loco magis apto . . . -endam. *b collocare – aufstellen*: VITA Annon. I 1,8 p. 471^a,13 peregrinos et, quibus non erat tectum, . . . in angulis vasisque vinariis per plateas -tis scrutatus est, quos inventos pavit.

II translate: A *gener.:* 1 *de actione concedendi, subicendi, addicendi:* a *c. respectu periculi, violentiae sim. i. q. obicere – preisgeben, aussetzen*: LEX Frision. 2,1 si nobilis nobilem per ingenium alio homini ad occidendum -uerit (*aliter interpr. ed., sed cf. eiusdem notam; sim. 2,4. 2 add. p. 42,19*). OTTO FRISING. chron. 3,19 p. 159,8 plurimum rei publicae dampnum exercitum incaute Germanis et Dacis -endo intulit Domitianus. gest. 1,13 p. 29,3 timens . . . dux . . . sanctorum . . .

[Antony]

loca direptioni et flammae -i. CLEM. IV. registr. 679 p. 708,38 personas eorum (sc. Veronensium Conradino faventium) citra mortis et mutilationis periculum necnon et bona mobilia -uimus impune ab omnibus ... capienda (sim. 680 p. 710,45. 681 p. 711,36). *saepe. ellipt. i. q. perdere - ins Verderben stürzen*: CONST. imp. II 224,13 (a. 1240) videte, si sunt ista facta papalia ... „mundum -ere“ (et si composite predicacioni conveniat in interitum mundum deducere 2.3). **b** c. respectu potestatis, arbitrii sim. i. q. permittere, relinquere - anheimgeben, überlassen: WIBALD. epist. 261 p. 388,14 eum (Folcwinum) ... de grege suo sequestravit et alieno iudicio contra canones ... -uit episcopus. CONST. imp. II 126 Margaritus ... recognovit se ... imperatori iurasse et se ac sua -uisse ad ipsius beneplacita voluntatis. 197 p. 264,12 Otto de Luneburch ... se totum in manibus nostris -uit. *al. refl. c. dat. i. q. se offerre - sich stellen*: VITA Norb. I 21 p. 701,20 papa Innocentius ... Lotario principi se -uit in captivitate perpetuam detrudendum, si eqs. CHART. episc. Hild. II app. 26 p. 586,1 cum Albertus quinque marcas ... a me requireret et ego ... penitus negarem et me super hoc iusticie exs-rem. *al. c. respectu finis i. q. destinare - bestimmen (für)*: DIPL. Constantiae 10 Dei ecclesias et loca p<io>-ta cultui favorabili benignitate prosequimur. *al. CHART. Austr. sup. I 375 p. 535,9 cum ... Gundahorus de Styria culture -uisset nemus (item p. 536,22). CHART. ord. Teut. 535 (epist. papae) cum ... omnia bona vestra ... piis operibus sint -ta. 2 de actione dicendi, scribendi: a narrare, referre - erzählen, berichten*: AGIUS epic. Hath. 675 ipsam (visionem) fratribus ipse nostris -ui. THANGM. Bernw. 36 p. 774,19 quid ... legatus ... profecerit, ... ipse ... melius -et. *saepe. b expedire, explicare, notificare, proferre - darlegen, auseinanderzusetzen, kundtun, vorbringen*: **a** in univ.: DIPL. Karoli III. 124 p. 199,6 necessitatis suae causas -ere. ALFAN. premn. phys. 2,22 p. 28 -endum (PG 40, 545^A ἐκθετέον) est harum (rationum) solutiones. DIPL. Heinr. IV. 473 p. 643,19 conquerendo -ens (sc. abbas), -endo conquerens calamitates et oppressiones. IDUNG. PRUF. dial. 3,922 quae vita proprie dicatur penitentialis, -e. CHART. archiep. Magd. 435 archiepiscopus in capitulo nostro residens nobis (sc. conventui) -uit, quod eqs. *persaepe. v. et p. 1666,28. b de symbolo fidei catholicae i. q. pro-, confiteri - bekennen*: MARIAN. chron. a. Chr. 338 congregati sunt ... episcopi chatolici, qui -ssuerunt fidem integram. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 84,33 fidem suam in hunc modum ipse (abbas Clarevallensis) cum aliis et alii cum ipso -uerunt: 'eqs.' *al. γ inducere - einführen*: ALFAN. premn. phys. 5,19 p. 65 duplicem -uit (PG 40,620^B ὑπέθετο) Aristoteles eius (aeris) naturam eqs. ERMENR. ad Grim. 18 p. 555,24 per femininum genus hē virtutes (sc. fides, spes, caritas) -tē, sed per neutrum genus absolute prolātē sunt 'tria hēc' (spectat ad Vulg. I Cor. 13,13). **c explanare, interpretari - erklären, auslegen, deuten**: **a** in univ.: EPIST. Hann. 5 p. 22,23 hoc (sc. quod dixisti) tibi relinquitur -tu (-uit cod., -endum ci. Sudendorf). OTTO FRISING. chron. 2,13 p. 81,27 dum ... somnium regis Babyloniorum -ret (expeteret B1) Daniel. *al. v. et p. 1658,46. 1666,51. 57. de commentariis in sacram scripturam compositis*: CAPIT. reg. Franc. 293,34 in -endis ... vel praedicandis divinis scripturis sanctorum catholicorum ... patrum sensum quisque sequatur. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 465,19 frequenter Augustinus apostoli dicta breviter -it. OTTO SANBLAS. chron. 12 p. 13,23 apostolum necnon psalterium per continuas glosas luculenter admodum -uit (sc. Petrus Lombardus). *persaepe. b (verbis) reddere - wiedergeben*: BERTHA Adelh. 3 p. 758,15 allocutione usus (sc. comes) capellanorum, ut per eos theutonice -rentur lectiones voluminum divinatorum. WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 18,126 obsecro ... ut eas (litteras) mihi romane -atis. CONST. imp. II 123 p. 167,31 proposuit imperator coram omnibus manifeste verba subscripta et nobis iniunxit, ut verba sua ipsis latine et theutonice -remus. III 49,1. *vertere - übersetzen*: DIPL. Conr. III. 251 p. 437,6 privilegia Walciodorensis monasterii ... recitari et -i iussimus (inde DIPL. Frid. I. 9 p. 16,33). CONST. imp. III 219 quos (interpretes) iurare facias (sc. capellanus), quod ... fideliter referant et -ant, que hinc et inde ... narra-

buntur. *al. v. et p. 1667,17. d describere, exarare - aufzeichnen, schriftlich festhalten*: LEX Baiuv. prol. p. 199,2 qui (decemviri legibus scribendis) leges ex libris Solonis in Latinum sermonem translatis duodecim tabulis -uerunt (ex Isid. orig. 5,1,3). **e componere - verfassen**: LULL. epist. 125 ut quemlibet horum librorum ... nobis mittere digneris, quos ... Beda presbiter -uit. **f in lucem edere - veröffentlichen**: GESTA Lob. 2 p. 309,24 scripsit Herigerus ad Hugonem epistolam de quibusdam questionibus et alia quedam, que composuit, sed non -uit. **g de terminis in syllogismo i. q. constituere, (pro-)ponere - an-, festsetzen**: ALBERT. M. anal. pr. 1,7,4 p. 658^a,31 eo quod non bene modo debito termini positi in propositionibus -untur eqs. p. 658^b,31 causa erroris est, quod non bene -untur termini secundum locutionem, quae convenit propositionibus eqs. *ibid. al. 3 opponere, periculis offerre - einsetzen, aufs Spiel setzen*: DIPL. Karoli M. 269 p. 395,29 (spur. s. XIII.2) securos nos reddiderunt Frisones, ... quod ad obtinendum honorem imperii et nostrum suam vitam vellent -ere. CHART. episc. Halb. 1056 negotium fidei catholice, pro quo professores ipsius ordinis (sc. Teutonici) personas et res -ere non formidant. CHART. civ. Erf. 251 res et corpus. **4 medial. i. q. providere, procurare - sich einsetzen, sorgen (für)**: CHART. Ital. Ficker 299 p. 332,40 (a. 1222) imperialis excellentia dignitatis tunc ... sublimatur ... dum fidelium profectibus clemens -itur. **5 parare - sich anschicken, darangehen**: TRAD. Weiss. 3 (a. 739) ego ... -ui dare ideoque dono donatume ... esse volo, hoc est ... hobas III. ANNAL. Mell. Claustr. VI a. 1278 p. 746,5 cum ... rex Rudolfus ... versus Poloniam partem sui exercitus dirigere -ret. *refl. HIST. pereg. p. 172,4 imperator ... fluvium intravit et, cum se ipsum ad transnatandum -uisset eqs. 6 refl. i. q. se opponere, stare - sich (entgegen)stellen, Stellung beziehen*: ANNAL. Ianuens. IV p. 104,15 se contra ... regem -ere. **7 exhibere - erscheinen lassen, hinstellen**: EPIST. Ebr. 11 (QuForschItArch. 20. p. 38; a. 1141/54) conicimus (sc. abbas) ... quatinus nos ... in demetie nevo -at (sc. frater aberrans), cui auctoritatis vestre discretio minime fidem indulgeat. *refl. i. q. se praestare - sich erweisen (als)*: CHART. Pruss. I 249 (a. 1265) dum ad servendum se abilem -ere nequiverit (sc. qui servitio est astrictus). **8 facere - machen**: BRUNO QUERF. Adalb. A 24 p. 29,19 videat, quomodo in terram Pruzorum navigio maris iter, (quomodo se in terram Pruzorum navigio maris rec. B) -at propter quaerendas animas. ALIA MUSICA 28 p. 118 hypermixolydius una serie duodenarium et novenarium semel repetit, senarium et octonarium triplicatis -it. **B publ. et iur. 1 abalienare - weggeben, veräußern**: **a** in univ.: DIPL. Heinr. IV. 470^a p. 638,26 ut ipsam advocacionem suam de manu sua nunquam -ret, nulli unquam in beneficio daret (sc. advocatus). **b (iure feudali) locare - verleihen, verpachten**: CHART. scrin. Col. A I p. 81,2 (c. 1163/67) Ludolfus -uit Hermannno duas tabernas ... ad IV annos. CHART. Hall. 347 fratribus ... indulsum facultatem, ut agros ad dotem ecclesie ... pertinentes ... locent et -ant ad pensionem sive censum hereditarium ... anno persolvendum. *saeptius. c pignerare, (in pignore) ponere - verpfänden, (als Pfand) aussetzen*: CHART. march. Misn. II 10 (a. 1106) ego Heinricus ... predium meum ... abbati ... pro centum marcis argenti -ui. EPIST. Wibald. 443 pro quibus (marcis) domum suam -uit (sc. praesentium lator) ...; quam usque ad hanc diem supercrescente fenore redimere non potuit. CAES. HEIST. mirac. I 2,12 p. 79,6 huic (militi) juvenis ... allodia sive feoda sua partim vendebat, partim in vadimonio -bat eqs. *persaepe. partic. perf. usu subst.*: THEOD. PALID. annal. a. 1149 p. 84,27 templum ... recuperavit atque redimens ab aliis -ta subpellectile varia ditare curavit episcopus. REGISTR. Mog. p. 45,10sq. -ta in Frislaria: eqs.; -ta in Gandera: eqs. (cf. p. 46,7 hec sunt bona, que impignorata sunt in Gesmaria). **d vendere - verkaufen**: CHART. Eichsf. 165 p. 95,12 (a. 1184/1203) intelleximus res et redditus ecclesie alia distracta, alia impignerata, alia -ta. ACTA civ. Wism. A 809 Iordanis sutor furatus fuit equum Winando Parvo et -uit ad Iudeos. *al. remissius i. q. (emendum) offerre - (zum Kauf) anbieten*: CHART. Naumb. I 210 p. 188,30 (a.

1152) si alicuius eorum (sc. *populi de Hollanth*) possessio venalis -itur, compatriote suo tantum et non extero illam emere liceat. CHART. Rhen. med. III 646 p. 491,16. CHART. Argent. I 288 p. 219,7 si . . . possessores prefate arge edificia sua vendere vel obligare voluerint, primo domino curie debent -ere. 2 *de pecunia i. q. expendere – ausgeben*: a in univ.: LAMB. TUIT. Herib. 1,7 p. 164,7 ut in similes usus (sc. *caritatis*) ab eis (clericis idoneis) fideliter expendetur (sc. *pecunia*) et ea -ta identidem ab eo alia repeteretur. b *exsolvere, numerare – zahlen*: REGINO chron. a. 882 p. 120,6 Nortmannis inmensum pondus auri et argenti -tum est, et tali tenore fines regni excedunt. DIPL. Heinr. IV. 71 ut eadem (*Augustensis*) moneta Ratisbonensi monete equiparetur similiterque -atur et accipitur. *expressius de compositione in fiscum soluta*: DECRET. Frision. B p. 284^a,12 si qui . . . euntes ad missam . . . occiderint, in duplum solvent et sescentas marcas -ent (sim. p. 285^a,23). c *impendere, insumere – aufwenden*: CHART. Stir. IV 424 (a. 1271) ut . . . domini canonici . . . quatuor marcarum usus in pauperum refectionem -ant et distribuunt. ACTA civ. Wism. B 548 si aliquis hereditatem dicte domine (sc. *vicinae Gerardi*) voluerit edificare, ille solvet dimidietatem Gerardo, quod -uit in puteum. 3 foris -ere i. q. *excipere, eximere – ausnehmen*: TRAD. Weiss. 197 l. 84 (a. 788) nisi . . . Baldgerium cum filio suo . . . hoc (sc. *praestatione*) foris -uistis.

adi. **expositus**, -a, -um. 1 *patens, apertus – offen(liegend, -stehend)*: MAURUS progn. 29 p. 42^b,50 calor equaliter disponit interiora et exteriora, -a membra et non-exposita. DIPL. Constantiae 56 p. 176,15 cum ecclesia Cephaludensis . . . nostris et aliis transeuntibus velut hospitale -a pateat universis. al. 2 *oboediens, promptus, paratus, devotus – bereit(willig), willfährig, ergeben*: EPIST. Wibald. 228 servitio vestro amice et fideliter -i sumus. EPIST. Hildesh. 104 dominum S. . . ita semper mihi fuisse -um, ut me debitorem ei . . . recognoscam. CHART. Westph. V 187 p. 85,26 (epist. papae) tota Italia . . . nostre prorsus est -a voluntati. al. 3 *respondens, spectans (ad) – entsprechend, betreffend*: CHART. episc. Hild. I 678 p. 645,30 (a. 1215) bonorum siquidem possessiones idem (sc. *conventus s. Godehardi*) . . . habentes, comoditati tamen ecclesie in Backenroth omnimodis -as, quinque . . . mansos . . . ecclesie eidem in concambio assignarunt. 4 *oppositus, adversus – feindlich (gesinnt), gegnerisch*: CHART. Stab. 19 (a. 748) si ego ipse aut ullus de heredibus . . . vel quelibet -a extranea persona, qui contra hanc donationem venire temptaverit.

subst. 1. **expositus**, -i m. *infans proiectus – ausgesetztes Kind*: LEG. Burgund. const. II 20 -os, quos miseratio colligi faciebat. LEX Raet. Cur. 5,7 de -is; . . . quicumque homo -um recenti partum, hoc est infantem parvulum, quod sui parentes . . . in platea haeclesiarum iataverint eqs.

2. **exposita**, -ae f. 1 *quae infans proiecta est – eine die als Säugling ausgesetzt wurde, Findelkind*: TRAD. Frising. 1691 (a. 1104/37) quēdam -a . . . tradidit se cum manu nutricii sui . . . ad altare. 2 *per errorem pro nomine beluae maris*: ALBERT. M. animal. 24,30 -a, ut dicit Plinius, bestia est in maris illa parte, quae in Iudaea Ioppe attingit, aliquando inventa (cf. *Plin. nat. 9,11* beluae, cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romae apportata ex oppido Iudaeae Ioppe eqs.).

3. **expositum**, -i n. 1 *expositio – Darstellung*: a in univ.: EPIST. Parax. 1 (Sudhoffs Arch. 46. 1962. p. 298; s. VIII./IX.) -um et originem huius artis (sc. *medicinae*) ex omnibus veteribus libris abbreviavi. b *tractatus – Abhandlung, Traktat*: AGNELL. lib. pont. 136 -um . . . de die iudicii . . . ipse (Felix) dictavit. c *commentarius – Kommentar*: CATAL. biblioth. A I 16 p. 76,22 (s. IX.^{med.}) -i sancti Columbani super omnes psalmos volumen I. p. 80,13 -um super lectiones comitis. GODESC. SAXO theol. 21 p. 289,7 illa, quae secundum sancti Hieronimi sunt prolata commentum, id est -um. 2 *expensa – Ausgabe*: CONSUET. Marb. 214 (add. cod. T) singulis annis de omnibus receptis et -is rationem reddat cellerarius.

***expontifex**, -ficus m. *qui pontifex fuit, papa depositus – gewesener, abgesetzter Papst*: LEO MARS. chron. 2,78 (rec. II) reversus est imperator Gregorius -em secum asportans.

expopondedit v. spondeo.

[**expormentum** v. experimentum.]

exporrigo (-porgo), -ere. 1 *proprie i. q. extendere – ausdehnen*: a in univ.: WANDALB. hor. 4 linea, quae Iani prima est pariterque Decembris, tricenis pedibus binisque -it umbram. 5 *medial. i. q. expandi – sich erstrecken*: RICHER. REM. hist. 1,2 Belgica . . . -itur usque in fluvium Matronam. b *dilatare – erweitern*: ADZO Waldeb. 277 (CC Cont. Med. CXCVIII. 2003. p. 87; s. X.²) hic (*Ansegisus*) . . . situm ecclesiae longius extendit, circumpositas officinas amplioribus spatiis atque altioribus muris -it. c *de fronte contracta i. q. explicare – glattziehen*: EKKEH. IV. carm. var. II 5,12 -orge frontem, (cf. *Ter. Ad. 839*), Pegasi premat ungula fontem. 2 *translate i. q. exaltare, insignire – erheben, auszeichnen*: DUDO hist. 3 p. 103,18 (vs.) stemmate regali quem (*Luthdovicum regem*) -orgit sexu ab utroque regia progenies.

***exportabilis**, -e. *qui efferri, divulgari potest – einer der weitergetragen, bekannt gemacht werden kann*: ALBERT. M. div. nom. 1,68 p. 43,38 'et neque facere divina dicibilia neque -ia (PG 3,597^C ἔκφορα)', idest extra propriam dignitatem communicabilia, 'ad indoctos', scilicet infideles, ut scilicet neque dicantur eis neque per expositionem communicentur.

exportatio, -onis f. *asportatio – das Wegtragen, Fortschaffen*: VITA Maxim. Trev. II 72^{tit.} corporis eius a Treviris inquisitione, inventio et -o.

25 **exporto**, -avi, -atum, -are. 1 *asportare – wegtragen, mitnehmen*: a in univ.: WANDALB. Goar. 2,1 p. 46,1 ut . . . reliquiae . . . propter frequentiam . . . multitudinis paulo longius -tae (posite var. l.) . . . in ecclesiam . . . revocarentur. VITA Annon. I 1,10 capit. p. 466 quomodo vagientem puerulum . . . inveniens secum -verit. al. b *demere – (hin)wegnehmen*: BEDA hist. eccl. 5,21 p. 343,17 ut spinas ac tribulos peccatorum nostrorum portaret, id est -ret et auferret *Dominus* a nobis. in malam partem c. *sensu surripiendi*: EPIST. Hann. 109 p. 186,17 (ex Francia) baculum . . . tuum (sc. *archiepiscopi*) . . . nos noveris non habere indignum prorsus ducentes illum nobiscum baculum -are, quem numquam libuit omnino portare. c *avehere – fortschaffen*: WANDALB. mens. 281 congestos humeris hi gaudent ferre racemos, longius hi ductis -ant vitea plaustris munera. publ. i. q. *evehere – ausführen, liefern*: CHART. eccl. Erf. 50 p. 33,13 (a. 1144) ut perpetim due quadrige de hoc (sc. *tradito*) predio ligna in usus fratrum -rent. v. et p. 976,51. d *depellere – fortreiben*: WANDALB. Goar. 2,29 p. 75,19 tanta . . . tum aquae vis . . . fuit, ut non ante navis in cursum dirigi posset, quam . . . in ulteriorem ripam . . . -retur. e *deducere – ableiten*: GESTA Ern. duc. I 2,167 rursus aquam illam (sc. *adductam*) aqueductus -bant inde (sc. *de locis balnearibus*) per alterum latus. 2 *extrahere, eximere – herausziehen, -schaffen, -nehmen*: BEDA hist. eccl. 5,1 p. 282,17 cumque evadentes ad terram naviculam quoque nostram ab undis -remus. REGISTR. Geisensf. 29 p. 429,25 cum multzaerius sive praxator avenam in dolium portaverit, dabuntur ei tres cunei . . . item cum eam -at de dolio, totidem. 3 *apportare, exhibere – bringen*: CHRON. Camer. 3,15 portionem suam vini et reliquarum escarum languidis et infirmis -bat frater Albertus.

exposco, -poposci, -ere. *script. praes. indic. -et*: p.1665,47. *form.:* stirp. praes. expoposc-: l.67. stirp. perf. exposc-: l.65 (dub.). 68. p.1665,50. *partic. perf. exposcitus*: p.1665,12. *struct.:* pass. person. c. acc. rei: p.1665,11. c. dat. personae: p.1665,19. *exposcitus confunditur* c. *expositus*: p.1665,12.14.

1 *proprie i. q. (instante) postulare, flagitare, exigere, expetere – (inständig, nachdrücklich) verlangen, fordern, begehren*: A -unt homines: 1 in univ.: a *spectat ad res*: WALAHFR. Wett. 282 surrexit humo lectoque resedit . . . -itque legi sibi verba . . . sancti Gregorii. GERH. AUGUST. Udalt. 1,7 alicuius oblationem muneris non expopo-bat (-bat var. l.). THIETM. chron. 5,44 quicquid . . . a . . . Taginone exposcerat (-bat CHRON. Thietm.), . . . hoc largiente perceperat rex. 70 DIPL. Conr. III. 110 p. 199,11 fratribus . . . licentiam concedentes, ut . . . de hiis possessionibus, quę ecclesię ablate sunt, . . . iudicium <et> iustitiam curię -ant. saepe. *impers. pass.:*

[Antony]

OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,9 recitatur scriptum; cuius ut ab eo (*Gilberto*) reddatur ratio, -itur. **b** *spectat ad homines* (*fere subaudita notione eligendi, aliter: l.7*): OTTO FRISING. chron. 4,13 p. 200,6 Ambrosius ... preses et catechumenus ab omnibus -itur (*sc. ad episcopatum*). gest. 1,17 p. 31,4 cum predictus dux (*i. Fridericus*) ad regnum a multis -retur. 1,23. 2,54 procedunt Colonienses (*sc. coram imperatore*), advocatos -unt *eqs.* **2 c. colore quodam: a spectat ad res: a petere – bitten (um), erbitten:** LIBER diurn. 32 p. 23,11 piis desideriis faventes ... id, quod -itur, effectui mancipamus (*item* 86 p. 112,2. *sim.* 77 p. 82,13 id, quod a tua religione -imur). VITA Elig. 2,72 reliquias poposcit -tasque (expositasque *var. l.*) impetravit (*sim.* VITA Desid. Cad. 48 qui [*infirmus*] ... sibi liquorem salutiferum impertire deposcit, benedictione exposita, [benedictionem expositam *var. l.*] accepit). THIETM. chron. 2,36 Merseburgiense ab augusto -ens ecclesiam ... studiose eandem rexit Boso. *al. accedente dat. personae pro acc.* FORM. Marculfin. 10 p. 118,27 illud ... super omnia vestrae (*sc. abbatissae*) -o clementiae, ut *eqs.* **β exoptare, cupere – (sich) wünschen, gerne (haben) wollen:** DIPL. Ludow. Iun. 6 episcopus ... monasterium ... nostro commendavit patrocinio ... rogans id ipsum -entibus fratribus, ut *eqs.* THIETM. chron. 8,17 sunt ... horum situs locorum, ut -unt mentes indigenarum. **γ (sibi) vindicare – (für sich) beanspruchen:** DIPL. Otton. III. 235 p. 650,35 filia ... quandam proprietatis iam tradite partem -ens ... totam patris sui donationem perduxit in errorem (*inde* DIPL. Loth. III. 19 p. 25,27). **δ c. interr. indir. i. q. exquirere – sich erkundigen, wissen wollen:** RIMB. Anscar. 34 p. 65,30 cum dominus episcopus noster ..., quid de eadem legatione (*sc. ad Sueones*) sibi videretur, ipsum (*Ebonem*) requireret qualemeque consolationem sibi super hoc dicere vellet, ab eo ... -ret, ille ... respondit: '*eqs.*' **b spectat ad homines: a implorare, obsecrare – anflehen, beschwören:** DIPL. Karoli III. 115 p. 182,38 subnixae nostram ... -ens (*sc. episcopus*) clementiam, ut *eqs.* (*sim.* DIPL. Arnulfi 174 p. 264,2). FOLCUIN. Bert. 98 p. 624,25 archiepiscopus ... ad regem veniens ..., ne laici monachis superponeretur, ... expoposcit. *al. β cohortari, admonere, evocare – auffordern, ermahnen, aufrufen:* ADALB. MAGD. chron. a. 960 Italiae comites et episcopi litteris eum (*regem*) aut legatis, ut ad se liberandos veniat, -unt. OTTO FRISING. gest. 1,11 p. 27,11 cum imperator rursum ad dedicationem castri oppidanos -ret. *al. γ provocare – herausfordern:* OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,12 Fridericus suos ... adventare prospiciens iam securus factus Heinricum ducem -it eumque sic affatur: '*eqs.*' **B -unt res i. q. requirere – erfordern (absol.: l.47.53. al.):** DIPL. Karoli M. 102 p. 146,40 sicut longa consuetudo -et. RUD. FULD. mirac. 13 p. 338,50 vasis ... diversi generis, quae divinus cultus -it, ... adhibitis. MEGINH. FULD. Alex. 11 p. 433,17 crus, in quo debilis fuerat *Walitag* ... ambulandi ordinem, quem ius naturae exposcerat, denegavit. ANON. minut. 1,4 p. 233,2 omne, quod sub unitate locatur, ... non multiplicationem -it, sed *eqs.* DECRET. Burch. 1,57 quoties utilitas aut necessitas -erit. DIPL. Conr. III. 48 auctoritas -it regiae dignitatis, ut privilegia ab antecessoribus nostris collata firmare ... intendamus. *saepius.*

II translate i. q. (pergendo) expetere, adire – aufsuchen, sich begeben (nach): GESTA Vird. cont. I 6 tantam ... corporis sui passus est (*sc. Adalbero episcopus*) inbecillitatem, ut ... Sallerniam causa salutis -ret.

expositio (-cio), -onis *f. acc. pl. -is: p.1666,21. struct. c. gen. obi. et dat.: l.65. I proprie: A strictius: 1 gener. i. q. actus (corporaliter) exponendi, exhibendi – das Aussetzen:* GEBER. summ. 87 p. 615 de corporum -e super acutorum vapores narremus. GLOSS. Roger. I A 3,16 p. 681,42 secundum (*nocumentum*) est -o pulmonis calori et frigori. **2 natur. et medic. i. q. evacuatio, (ventris) solutio – Entleerung, Stuhlgang:** TRACT. de caus. mul. 32 facit (*sc. passio*) stranguriam multociens et -em ventris. 45 si matrix circa intestinum ierit, ita -o clauditur. **B latinus i. q. positio – Stellung, 'Konstellation':** HRABAN. inst. cler. 3,17 l. 33 a praesenti positione (-e *var. l.*) motuque siderum (*ex Aug. doct. christ. 2,29*).

II translate: A de actione dicendi, scribendi: 1 narratio,

descriptio, relatus – Erzählung, Darstellung, Schilderung, Bericht: WILLIB. Bonif. 2 p. 7,19 expleto ... primordiali -is nostrae ordine. BURCH. WORM. ad Alpert. (MGScript. IV p. 701,46) in omni ... -e auctoralis ... diversas sex causas quaeri convenit *eqs.* CHRON. Ven. Alt. p. 74,26 iuxta -em ... Pauli patriarche. *al. 2 explanatio, interpretatio, elucidatio – Erklärung, Auslegung, Verdeutlichung: a gener.: a in univ.: PONTIF. Rom.-Germ. 93^{tit.} ordo missae a sancto Petro institutus cum -e sua. ANON. coit. 2,1,13 Galenus in libro -cionis epydimie Ypocratis. CAES. HEIST. comm. 10 -cio sequencie (*sc. Ave, praeclara maris stella*). ALBERT. M. metaph. 6,1,1 p. 302,45 Averroes erravit in -e intentionis eius (*Aristotelis*). *al. v. et p.1667,4.5. de commentariis in sacram scripturam (expressius de libro ipso i. q. commentum – Kommentar, e. g. l. 18.19):* HRABAN. epist. 5 p. 388,23 opus, quod ... in -em (-e *var. l.*) sancti evangelii secundum Matheum ... confeceram. p. 389,7 in divinorum librorum interpretatione et -e. 46 vestrae dignitati (*sc. Ermengardae*) -em libri Hester reginae transmissi. CATAL. thes. Germ. 47,8 -o super genesim. *persaepe. β homilia – Predigt:* CONC. Merov. p. 56,21 sanctorum patrum -es (-bus, -is *var. l.*) publice recitare. **b rhet.: EPIST. Hildesh. 134,7 sunt ... positionum diversi modi numero septem: similitudo, comparatio ... , resolutio vel -o eqs. 134,12 modus per resolutionem vel -em fit, cum genitivus casus adiungitur verbo substantivo sequente infinitivo. 3 promulgatio, pronuntiatio – Verlautbarung, Bekanntmachung:** URBAN. IV. registr. 545 p. 527,33 quatinus clero et populo ... convocatis ... cassationem ... et voluntatem nostras exponens et publicans coram eis ... super huiusmodi -e, publicatione ac mandato ... confici facias (*sc. episcopus*) publica instrumenta. *communicatio, proditio – Mitteilung, Preisgabe: v. p.1664,21. 4 de terminis in syllogismo i. q. constitutio – Ansatz:* ALBERT. M. anal. pr. 1,7,4^{capit.} ex prava -e vel sumptione terminorum secundum abstractum et concretum. p. 659^b,13 propter terminorum pravam -em (*p. 48^a,25 ἐκθεσις*) sive summationem. **B pignatio – Verpfändung (usu publ. et iur.):** CHART. episc. Hild. I 273 p. 254,36 (a. 1151) molendinum, quod ecclesie vendiderat, cepit Adelhardus repetere, -em tantum, non venditionem recognoscere. CHART. Lub. I 6 si cui venditionis aut -is voluntas fuerit, primo abbati aream suam ... offerat. *al.**

expositiuncula (-ici-), -ae *f. expositio brevis, commentum compendiosum, glossa – kurze Erklärung, knapper Kommentar, Glosse:* ALCUIN. epist. 243 p. 389,14 de quibus (*sc. certis psalmis*) ... breves -as quasi quoddam enchiridion ... fieri flagitastis (*sc. Arno*). HRABAN. epist. 18 p. 422,34 -am (-ici- *var. l.*) nostram in librum Paralipomenon. *al.*

expositivus, -a, -um. **1 adi. i. q. explanatorius, declarativus – erklärend, auslegend:** WOLBERO cant. 3 p. 1155^C utrumque ... testamentum ita sibi inseparabiliter est coniunctum, ut alterum alterius sit significativum sive -um, nam vetus novum significat, novum vetus exponit. ALBERT. M. anal. pr. 1,3,7 p. 531^a,37 syllogismus -us. summ. theol. I 1,5,4 p. 20,58 videtur, quod tropologicus non sit sermo -us, sed potius involutivus. *ibid. al. 2 subst. neutr.: a vocabulum expositivonem (respectu determinationis) afferens – (hinsichtlich der Begriffsbestimmung) erklärender Ausdruck:* ALBERT. M. summ. creat. I 2,5,1 p. 368^a,41 omnia -a non possunt exponi nisi negative *eqs.* **b organum exsecutorium, effectivum – ausführendes Organ, Werkzeug:** CONR. MUR. nat. animal. 66 ad nutum cordis mox singula membra moventur, menbraque sunt cordis -a sui.

*adv. *expositive. modo expositivo, ad expositionem – in erklärender Weise, zur Erklärung:* ALBERT. M. eth. I 432 p. 367,43 est 'involuntarium' illud, quod ... 'non' est 'in ipso', id est in potestate operantis, 'vel', -e est, 'vi'.

expositor, -oris *m. script. -ss-: p.1667,11. struct. c. gen. obi. et dat.: l.72. 1 qui (corporaliter) exponit – einer der (körperlich) aussetzt, preisgibt:* LEX Frision. 2,3 sin ... hominida infra patriam est, -r nihil iuret, sed *eqs.* (*aliter interpr. ed., cf. p.1660,68; sim. 2,5. 8. add. p. 42,19. 22*). CAPIT. reg. Franc. 273^B,25 ut, quicumque ... Nortmannis ... arma ... donaverit, sicut proditor patriae et -r christianitatis ad perdicionem gentili-

[Antony]

tati . . . de vita componat. 2 de eo, qui dicendo, scribendo exponit: a explanator, interpres, commentator – Erklärer, Ausleger, Deuter, Kommentator: a in univ.: EPIST. var. III 24 p. 177,36 stultiloquium est in expositione alicuius libri ita loqui, ut necessarium sit –em ipsius expositionis quaerere. BOVO CORB. Boeth. 259 cuius (Maronis) insignis –r Servius eqs. CAES. HEIST. hom. exc. 180 habent . . . libri iuris multos et illustres auctores variosque –es. saepius. spectat ad sacram scripturam: HRABAN. epist. 23 p. 429,20 de purissimis fontibus catholicorum –um. MARIAN. chron. a. Chr. 554 p. 538,63 Cassiodorus . . . –ssitor . . . sacri psalteri. CONR. HIRS. dial. 144 –es sunt, qui mistica scripture sacre dicta resolvunt. saepe. β qui vertit, translator – Übersetzer: TRAD. Altah. sup. 69 (a. 1147) scripture . . . istius lectorem vel –em premonemus, ut eqs. CONR. MUR. summ. p. 44,13sq. –r . . . litterarum attendere debet, quod eqs.; unde –r litteras laicis exponendo non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferat et exponat. ibid. al. b conscriptor, auctor – Verfasser, Autor: ANAST. BIBL. epist. 18 p. 442,5 si quaeris, quis tanti sermonis (sc. de Bartholomaeo apostolo) habeatur –r.

*expositorius, –a, –um. explanatorius, expositivus – erklärend, auslegend: VITA Mariani 9 p. 367^C idem homo sanctus vetus et novum testamentum cum commentariis –is (et –is suis ci. Rader. [v. notam ed.], ego autem –is ex conicere malim) codicibus eorumdem librorum . . . propria manu perscripsit. ALBERT. M. anal. pr. 1,4,21 p. 587^a,1 in syllogismo . . . –o (elench. 2,3,1 p. 689^a,3. 45sq.). subst. fem. i. q. propositio expositiva – erklärende Aussage: ARNO REICHERS. apol. p. 45,29 ubi . . . sequentis illius [praecedentis] –ae determinatio est, etiam praecedentis illius, quae exponitur, determinationem esse convenit eqs.

expositum v. expono. 1. expositus v. expono.
2. expositus v. exposco. expossitor v. expositor.
expossui v. expono.

*expost adv. (cf. depost) postea, deinde – danach, darauf: ANNAL. Aeg. a. 1057 (MGScript. XXX p. 103,34; s. XII^{med.}) –t bellum . . . oritur. al. (v. ind.). VITA Annon. IV 5,2,1 –t . . . iugo montis in arduo Anno coenobium . . . collocat.

*expostulatio, –onis f. postulatio, (ef)flagitatio – (nach-)drückliche Forderung: 1 in univ.: GALB. Karol. 4,20 cumque legationem et –em audisset Karolus comes. 2 actus sibi vindicandi, vindiciae – Beanspruchung, Anspruch (an, auf): ALBERT. METT. div. temp. 1,3 p. 14,13 ut ille (Baltericus) convictus secundum legem ab . . . –e ecclesie se eximeret. CHART. Wirt. 296 Hatho . . . abaligenavit se ab omni –e, quam posset habere super pradia . . . , hoc modo: . . . –em, si aliquam posset habere predictorum prediorum, obtulit super altare. DIPL. Conr. III. 57^a p. 98,40 advocatus . . . et episcopus . . . abdicaverunt atque . . . abnegaverunt omnem –em, quam habebant de subiectione . . . monasterii. al. 3 petitio, exoratio – das (Er-)Bitten, Erleben: HUMB. Sim. 1,6 p. 110,21 tria illa . . . capitula (sc. de electo consecrando), videlicet electio cleri, –o populi iudiciumque metropolitani. ALBERT. M. Matth. 8,1 p. 275,16 miraculi –o (p. 275,19).

expostulator, –oris m. qui querimoniam defert – Kläger, Beschwerdeführer: VITA Berth. Garst. I 15 p. 243,4 contradicunt universi timentes . . . , quod . . . essent –bus rationem reddituri.

expostulo, –avi, –atum, –are. script.: esp.: p. 1668, 22. –tol(o): p. 1668, 7. refl.: p. 1668, 40. struct. c. acc. rei et acc. (dat.: p. 1668, 7) personae: l. 71. partic. praes. usu subst.: p. 1668, 24.

I gener. i. q. (instante) postulare, exposcere, exigere, expetere – (inständig, nachdrücklich) verlangen, fordern, begehren: A –ant homines: 1 spectat ad res: a in univ.: LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 153,5 ius suum non iam rethoricis allegationibus, sed bellicis terroribus –assent (sc. Saxones), nisi eqs. BERTH. chron. B a. 1079 p. 366,27 iustam . . . causam a se (sc. Heinrico rege) Saxones . . . –are. al. b petere – bitten (um), erbitten: SALOM. II. epist. 40 p. 422,9 de cavallo, quem me –astis. WIDUK. gest. 2,3 p. 68,5 qui (subregulus) misit in Saxoniā ad –anda sibi auxilia. DIPL. Otton. II. 218 p. 246,3 quod

(sc. praeceptum confirmationis) devote –tum est et ex imperiali nostra auctoritate concessum. CHART. Heinr. Leon. 126 p. 183,4 si utilitatibus servorum Dei . . . , ubicumque ipsorum bona voluntas et iusta petitio a nobis –verit (postulaverit var. l.), aliquid . . . impendimus (sim. 128 p. 185,28). al. accedente dat. personae pro acc.: FORM. Marculfin. 5 quae nobis –olastis . . . , vestram peregrinus iussionem. 2 spectat ad homines: a deposcere – die Auslieferung (jemandes) fordern: EINH. Karol. 5 Wasconum duci per legatos mandat, ut perfergam reddat; quod ni festinato faciat, bello se eum –turum. WIDUK. gest. 3,18 p. 114,7 rex . . . fautores insidiarum –at. b (enixe) rogare, obsecrare – (inständig) bitten, beschwören: DIPL. Loth. II. 10 p. 398,23 abbas . . . –vit clementiam culminis nostri, ut eqs. VISIO Godesc. A 53,2 ipse nobis de visione quedam –tus a nobis recitabat. al. c cohortari, evocare – auffordern, aufrufen: HELM. chron. 14 p. 27,30 honori . . . tuo (sc. episcopi), si –ti fuerimus (sc. regulus Obotritorum), et nos et nostra incunctanter impendimus. B –ant res i. q. requirere – erfordern: HRABAN. epist. 1 p. 381,13 corrigendo, que necessitas –at. MAURUS progn. 10 p. 29^a,24 que (frigida materia) longum tempus –at ad sui digestionem. CHART. Basil. A II 94 prout iuris ratio et terre consuetudo es –at. al. partic. praes. usu subst.: ALBERT. M. Matth. 12,22 p. 379,98sq. in illo (miraculo) sunt tria: –antia scilicet fieri miraculum eqs.; –antia . . . fieri miraculum duo sunt: eqs.

II spec.: A conqueri (de), querimoniam deferre (super) – Klage, Beschwerde führen (über): BERTH. chron. B a. 1079 p. 365,8 ad illam, quam . . . –rent (sc. utraque partes), seditio-num et praeliorum causam iuste dirimendam. B rationem, satisfactionem reposcere – Rechenschaft, Genugtuung fordern (über, für): LAMB. HERSF. annal. a. 1062 p. 80,34 imperatrix nec filium (sc. a principibus captum) sequi nec iniurias suas iure gentium –are voluit (a. 1075 p. 234,34). VITA Heinr. IV. 11 p. 36,21. ROB. TOR. chron. a. 1168 p. 517,12). DIPL. Conr. III. 243 duci Heinrico Saxonie ad –andam beneficalem iusticiam curiam Ulme . . . indiximus. C refl. i. q. pro se deprecari – sich losbitten, um Schonung bitten: LAUR. LEOD. gest. 29 p. 508,5 quia poenitebat eum (sc. electum) suscepti pontificatus . . . , ad aures . . . apostolici causam suae impossibilitatis ipse peroravit, se –vit, episcopalia reddidit.

*expotestativus, –a, –um. potestatis expers, impotens – entmachtet, machtlos: TRIUMPH. Remacli 1,3 p. 439,27 indigne ferebant . . . optimates regni quasi –um factum suum regem.

*expraefero (–pref-), –ferre. exhibere – darbiehen, erkennen lassen: MARIAN. chron. a. Chr. 1,1 (DtArch. 17. 1961. p. 216,18) qui (inordinati cycli) non solum nullam recursionem (sc. annorum in ratione paschalis festi) stabilitatem, verum etiam cursum preferrent (expre-ent V) notabilem errore.

*expravo, –are. depravare, corrumpere – verderben: CHART. Mar. Magd. 112 p. 105,7 (a. 1225/31) qui . . . olim . . . cunctos in circuitu sanctitatis sue reficiebant . . . , nunc e contra sue pravitatis exemplo –ant.

*exprecor, –ari. expetere, exposcere – erbitten, fordern: CHART. Osn. III 571 p. 396,19 (a. 1276) abbatissa, priorissa et domina, que cum eis aderat, . . . ius patronatus . . . nostris in manibus resignarunt iniungendam sibi penitentiam humiliter –antes.

expremo v. exprimo. expresse, expressim v. exprimo.

expressio, –onis f. 1 proprie: a actus exprimendi – das (Her-)Ausdrücken, –pressen: a de liquore sim. contento: ALBERT. M. animal. 13,17 aeris. 14,57 humoris. ibid. al. b de stercore sim. i. q. expulsio, egestio – Ausscheidung: CONSTANT. AFRIC. theor. 3,2 p. 9a^v qui (lacerti) ventri et intestinis fuerunt necessarii in –bus digestionis. ALBERT. M. animal. 1,479 iuvat syfac intestina ad –em faecis et ventositatis et iuvat vesicam ad urinae –em. remissius i. q. pressura – Druck: ALBERT. M. animal. 1,341 qui (musculus) . . . sua –e excutit stercore reliquias. γ de voce i. q. editio – das Hervorbringen: HRABAN. hom. II 33 p. 206^D non syllabarum –e, non vocali sono Pater Filio loquitur. δ de re liquorem sim. continente: CHART. Lux. VIII 71,2 (a. 1250) in vini (i. uvarum) collectione vel –e. al. c sensu evacuationis: ALBERT. M. animal. 1,595

ad -em stomachi. **b de actu (eff)ingendi:** **a (con)formatio** – *Ausbildung*: TROTULA 12 de formatione seminis concepti; ... secundo (*mense*) fit -o sanguinis et corporis. **β de signo crucis manu facto i. q. actus pingendi** – das ‘Schlagen’: GERHOH. ad Innoc. p. 227,21 de sacramentalibus mysteriorum signis, quae apud altare fiunt in -e crucis, in elevatione calicis. **2 translate:** **a constitutio (definita), (de)nominatio, designatio** – (*ausdrückliche*) *Feststellung, Festsetzung, (Be-)Nennung, Angabe, Bezeichnung*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 495,21 eadem (*petra*) ... dicta est esca et potus fide, non specie, spe, non re, significationis, non proprietatis -e (*spectat ad Vulg. I Cor. 10,25qq.*). CHART. Rhen. med. II 61 p. 101,37 sub -e conditionis, quae subscripta est, id (*sc. aedificationem castris*) fieri concessimus. CONST. imp. III 194,1 cum -e nominum ... civitatum, castrorum *eqs. al.* numeri -o i. q. *numerus (supra) expressus* – *die (oben) genannte Anzahl*: CHART. Rhen. med. III 403 p. 320,2 (a. 1230) palatinus et marchio non cum numeri -e militum, (*antea*: cum CC militibus) in auxilium nostrum ... sunt processuri, sed secundum quod decet eorum honestatem et fidelitatem. **b expositio, assertio** – *Darstellung, Behauptung*: INNOC. III. registr. 1,279 dum ... nec per suppressionem veritatis aut per ... -em falsitatis obtente fuerint *litterae apostolicae*. **3 meton. (cf. l. 18): a fructus expressus** – *ausgepresste Frucht*: MAPPAE CLAVIC. 73 -em cirii (?pro citrii) sumis et uvam passam tritam. **b imago expressa, typus** – *Abdruck*: DIPL. Heinr. II. 416 hanc cartam ... nostrae imaginis -e signatam. ALBERT. M. div. nom. 2,49 p. 76,54 ‘-es (PG 3,644^A ἐκτυπώματα) ... sigilli’, idest figurae impressae a sigillo. **c species** – *das Aussehen, Anblick*: HERACLIUS II 50 p. 85,30 quorum (*colorum*) -o per se cuiuslibet pulchra est. **d elocutio, formula, tenor** – *Einkleidung, Formulierung, Wortlaut*: CHART. Eberb. 53 p. 110,9 (epist. papae a. 1205) in recipiendis professionibus, quae a benedictis vel benedicendis abbatibus exhibentur, ea sint episcopi forma et -e contenti, quae *eqs.* CHART. Xant. 203 (epist. papae) omnes libertates et immunitates ... sub quacumque forma vel -e verborum ... concessas (*sim.* 204). **e exaratio, conscriptio, testimonium** – *Aufzeichnung, Niederschrift, Zeugnis*: CHART. Mog. A II 465 (a. 1184) dignum duximus (*sc. archiepiscopus*) factum rationabile ... posteritatis memoriae litterarum nostrarum -e commendatum ... transmitti (CHART. Eichsf. 222 ignorantie nostre solatium est -o l., quarum recitatione innovantur vetera. CHART. march. Misn. III 343 p. 242,14). CHART. march. Misn. III 265 caracterum. **f vis, gravitas** – *Kraft, Intensität*: GEBER. summ. 1,18 p. 312 nec ... potuerunt (*sc. ignorantes*) illud (*sc. plumbum nigrum*) stabilibus corporibus stabiliter sociare, quin contingat illud per fortem ignis -em (*impressionem var. l.*) recedere a commixto. 1,40 p. 363 cum maiori -e ignis.

***expressivus**, -a, -um. **1 qui exprimit, expellit** – *einer der herausdrückt, austreibt*: ALBERT. M. miner. 1,1,5 p. 8^a,13 frigidum humidi non tantum constrictivum, sed quod sit etiam humidi -um (*sim.* metaph. 1,3,7 p. 36,75). **2 qui exponit, declarat, designat** – *einer der zum Ausdruck bringt, darlegt, bezeichnet*: CONR. HIRS. dial. 556 verborum ... signa aliquid significantia, sed spiritali intelligentiae minime compendientia nec ad veritatis rationem -a. INNOC. III. registr. 1,559 p. 815,27 litteras doloris et gemitus -as. CONR. MUR. summ. p. 161,2 adiectiva laudis vel vituperii -a. *al.*

exprimo, -pressi, -pressum, -ere. *script.*: -prem(o): p. 1670, 9.69. *al.* perf.: -ex(i): p. 1670,57. *adde* CONST. imp. II 215,3. *partic.*: -esus: BOTAN. Sangall. 28,2. *coniunctim scribitur supraexpressus*: p. 1671,4. *adv.*: *exsp-m*: p. 1671,52. -*praesse*: p. 1671,49. -*sim*: CHART. Ticin. 121 p. 92,23. *usu impers.*: p. 1671,10; *absol.*: l. 72; *medial.*: p. 1670,26; *refl.*: p. 1670,13. *rhythm.* exprimit: RHYTHM. 108,15. *partic.* perf. *usu adi.*: p. 1670,38. 1671,2.4.7; *subst.*: p. 1670,72. 1671,1.9.

I de actione premendi: **A proprie:** **1 strictius:** **a pre-mendo elicere, expellere, egerere** – *herausdrücken, -pressen*: THEOPH. sched. 1,20 in pressatorium, in quo solet oleum olivae ... -i. ROGER. SALERN. chirurg. 2,136 sanies -atur. ALBERT. M. veget. 5,78 operationes ... illae (*sc. calidis plantis attributae*) sunt ... desiccare, -ere *eqs.* animal. 1,338 stercus

... et urinam -ere. *saepe. v. et p.* 1653,24. **b de voce sim. i. q. edere** – *hervorbringen*: ARBEO Emm. 37 verba. HIER. MOR. mus. 18 p. 149,18 ars formandi campanulas sonos musicos -entes. (*expresse*) *enuntiare* – (*stark*) *betonen*: AUREL. REOM. mus. 19,25 cantores, qui ... modulationem ... syllabae (*sc. certae cuiusdam*) ... plus -unt, quam necesse sit (*cf. p.* 1671,63). **c premendo evacuare, siccare** – *ausdrücken, -pressen*: ANTIDOT. Glasg. p. 116,27 cola ea (*sc. capitella papaveris cocta*) et -eme bene. HIST. de exp. Frid. imp. p. 39,24 vindemiam. THADD. FLORENT. cons. 172,10 imbibatur spongia et -ssa oculis applicetur. ALBERT. M. animal. 3,171 -untur ubera (*sc. caprarum*). *saepe.* **d refl. i. q. niti (ad stercus egerendum)** – (*zur Darmentleerung*) *pressen*: LIBER accip. 8,1 se -it accipiter et non assellatur. **2 latius:** **a emittere** – *hervortreten lassen*: HEINR. AUGUST. planct. 848 unus fons omnes pluraliter -it amnes. HERACLIUS II 51 glades ... vel glaciens, cum ex metallis primum exiduntur (*sic*), argenti vivi guttas -unt. **b infligere** – *zufügen*: LEX Alam. 57,69 si ... aliquis alio hernia -erit (*excusserit var. l.*). **B translate:** **1 extorquere, eripere** – *er-, abpressen, entreißen*: DIPL. Otton. II. 24 p. 34,27 nullus ... aut sua tollendo aut inique -endo ... confligat (*sc. familias monasterii; inde* DIPL. Heinr. II. 178). EUPOLEMIUS 2,342 nullus eo (*sc. Ermadolon qui vocatur*) melior misteria Manibus atris -ere. **2 medial. i. q. e-, irrumpere** – *aus-, hereinbrechen*: ANDR. TUSC. Walfr. 12 (BiblDthHistInstRom. LXXIII. 1991 p. 54,19; c. 800) maiores in eum febres -sse sunt. **3 opprimere** – *überwinden, vernichten*: EPIST. Ratisb. 10 p. 325,31 L. Sylla P. Sulpitium -ssit (*oppressit Cic. Catil. 3,24*). IOH. CODAGN. trist. p. 44,35 imperator ... fortiter ad -endum (*opprimendum P, cf. notam ed.*) populum instabat. **II de actione effingendi:** **A proprie:** **1 imprimere** – *abdrücken*: CHART. Solod. I 296 (a. 1217/18) iudicium ... presenti pagina munire meique (*sc. comitis*) sigilli -ssa imagine roborare. **2 formare, conficere** – *formen, verfertigen*: REGISTR. Teg. p. 231,18 cera, que de melle (*i. favis, ut vid.*) conventus -itur, ad Sanctam Crucem accenditur. **3 describere, pingere** – *zeichnen, malen*: CONST. Constant. 114 utrum istorum apostolorum (*sc. Petri et Pauli*) imaginem -ssam haberet *papa*, ut ex pictura disceremus *eqs.* CAND. FULD. Eigil. II 17, 137 formans -ssi varios ferrugine vultus. *adde*: IONAS BOB. Columb. 2,7 p. 242,19 crucem super oculos (*sc. puellae caecae*) -it. **B translate:** **1 verbis:** **a verbis significare, exponere, declarare** – *zum Ausdruck bringen, in Worte fassen, darlegen*: HRABAN. epist. 8 p. 394,2 sanctorum patrum libros, in quibus rebar aliquid de sententiis legis -ssum esse, ... perlegi. AGIUS epic. Hath. 48 quantis ... bonis ... careamus, hautquamquam digne possumus -ere. THANGM. Bernw. 37 stilo -ere ... dolorem. CHART. episc. Halb. 513 l. 15 Thietlevo et filiis suis ... li-n>gua et digito ... suam -entibus voluntatem. *persaepe.* **b reddere, vertere** – *wiedergeben, übersetzen*: OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 79,8 cum verbum ex verbo non posset -ere *interpre. al. v. et vol. II. p.* 1005,37. **c (expresse) constituere, definire** – (*ausdrücklich*) *festsetzen, bestimmen*: DIPL. Constantiae 64 p. 202,18 in eo (*privilegio*) extrahendorum vidualium numerus non continetur -ssus. INNOC. III. registr. 1,247 p. 349,7 archipresbyter in extremis laborans ... alienatus erat a mente, unde non valuit, quod -xit. CHART. Port. 91 p. 118,23 secundum quod in arbitrio est -ssum. *al.* **d dicere, designare, nominare** – (*namentlich*) *nennen, bezeichnen, angeben*: **a in univ.**: LEX Baiuv. 16,16 dummodo in his (*pactis vel placitis*) dies et annus sit evidenter -ssus. UDALSC. Conr. 4 fit expectatio, quem ... Oudalricus ydoneum gregi dominico pastorem -at primus. CHART. Eichsf. 142 p. 85,16 in remedium anime suae (*sc. viduae comitis*) ... et omnium, qui iam -ssi sunt, heredum. FUND. Laub. 13 (MGScript. XIV p. 554,31) concessit *papa* abbati Lobienensi ut<i> (*ci.; cf. notam ed.*) anulo aureo et in divinis pontificalibus indui vestimentis mitra non -ssa. *persaepe. v. et p.* 1671,8. -*unt res*: FORM. Senon. II 13 Greca elementa litterarum numerus -emere nullus ... ignorat. HRABAN. epist. 14 p. 403,3 M litteram Mauri nomen -entem. *al.* **β partic. perf. usu adi. vel subst.**: FORM. Augiens. B 40 ille alter -ssus (-ssis *cod.*) iudicio non potuit denegare. DIPL. Conr. II.

248 p. 342,11 hęc omnia superius -ssa. CHART. episc. Misn. 92 p. 86,7 -ssi (antea: dicti) fratres (sc. de Mildenstein) ad hoc omnimodis tenebuntur, ut eqs. CHART. Steph. Wirz. 252 p. 276,15 dictam curiam cum iure supraexpresso (253 p. 277,18 cum iam dictus abbas ius supradictorum in s. molendino ... sue ecclesie conparasset. sim. CHART. Raitenh. 293 p. 235,3 fratres superius -ssos. cf. et l. 1). ALBERT. STAD. Troil. 6,585 eis, qui regis ab ore -ssi fuerant, omnia salva manent; et non -ssis tantum, sed eqs. e commemorare, referre – erwähnen, berichten: REGINO chron. a. 753 p. 45,37 ut supra -ssum est. CHRON. Albr. a. 1115 p. 820,39 Idith, de qua superius ... -ssimus. f componere – verfassen: WILLIB. Bonif. praef. p. 3,15 quattuor ... logica -ssit Gregorius ratiocinatione libros. CAND. FULD. Eigil. II 24,21 cuius epitaphium ... versibus -ssit ... Hrabanus. 2 exhibere, gerere – zeigen, zur Schau stellen, haben: ARBEO Emm. 45 pallidam faciem ex cibi recusationem -ssit puella. HROTSV. Šap. 6,1 in fornacem igneum colorem prae nimio ardore -entem. al.

adi. expressus, -a, -um. 1 proprie i. q. turgenti modo curvatus, resimus – wulstig gebogen, aufgeworfen: MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 179,54; a. 1091/92) naso directo, labiis summotenus -is (turgentibus var. l.), obesa fronte (sc. erat). 2 translate: a evidens, apertus, manifestus, certus, clarus – offen(kundig), deutlich, bestimmt, klar: HUGO HONAU. hom. 2,6,1 est vultus gemellorum et -issima species exemplaris et exempli. ALBERT. M. sent. 4,43,1 p. 496^a,305sq. tres (sc. auctoritates resurrectionem mortuorum comprobantes) sunt magis -ae; prima est eqs.; secunda -ior est eqs.; tertia -issima est eqs. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 10,17 verbis -is vel cooperitis. al. explicitus – ausdrücklich: CHART. ord. Teut. (Thur.) 38 p. 38,45 (a. 1226) -um mandatum, voluntatem et auctoritatem ... preceptoris (sim. 39 voluntate, auctoritate et -o [om. mandato, ut vid.] ... preceptoris). CHART. Hall. 239 -o accedente consensus conventus (CHART. Traiect. 1504 p. 262,31 sine -o c. nostro. al. sim. CHART. Rhen. med. III 1376 p. 992,16 de laude, voluntate et assensu -u [perperam pro -o, ut vid.] nostro). al. b fortis, validus – stark: ANON. secret. p. 79,24 ignis -ioris subire ... pugnam.

adv. expresse, expressim. 1 evidenter, aperte, manifeste, certe, clare – offen(kundig), deutlich, bestimmt, klar: a in univ.: BERNOLD. CONST. microl. 39 p. 1007^D matutinales ... laudes huius octavae (sc. Domini) de sancta Maria agunt -issime. GERHON. glor. 19,7 p. 1147^B quanto ... -ius, imo impressius homo in Deum assumptus manet in Deo et Deus in eo. ALBERT. M. cael. 2,1,2 p. 107,1 in elementis videmus -e, quod calidum dissolvens facit eam (diaphaneitatem). ACTA imp. Böhmer 998 p. 699,11 iurisdictionibus comunis Placentie nec in aliquo derogetur ... tacite vel -e, -e et non-expresse. saepius. b explicite – ausdrücklich: DIPL. Loth. I. 32 p. 109,24 -aesce praecipimus ... ut eqs. HONOR. III. registr. 77 p. 56,25 sicut ... nuntii ... -issime dicunt. CHART. Bund. 838 p. 286,7 hoc actum est exs-m inter eos (sc. creditores et debitores), quod eqs. persaepe. c palam – öffentlich: COD. Wang. Trident. 65 p. 143,13 (a. 1200) quoddam instrumentum publicum ... ostendebat Adaminus -m. d exacte, accurate – genau, gewissenhaft: HRABAN. epist. 17^b hunc ... librum (sc. Hester) asserit sacrae historiae interpres (i. Hieronymus) ... verbum a verbo -ius se transtulisse. CHART. episc. Hild. I 705 (a. 1217?) fideliter et -e legendo (i. lectiones in schola faciendo). al. e imprimis – besonders: CARM. anon. 1,187 (SB Münch. 1873. p. 701; s. XII.) si quid ... industria protulit artis, quod placet -e. 2 fortiter – stark: AUREL. REOM. mus. 19,27 hanc (sc. certam quandam) ... -ius enunciandam esse sonoritatem (cf. p. 1670, 6).

1. ?*exprobabilis, -e. valde probabilis – sehr glaubwürdig, überzeugend: MOSES PANORM. marisc. praef. p. 143,6 edidi ... hunc librum [ed experimentis -bus, (ni corrupt. pro experimentis ex probabilibus) magistrorum huius artis eqs.

2. exprobabilis v. exprobare. exprobatio v. exprobare.

1. exprobo, -are. medial. i. q. probari – sich bewähren: ACTA pacis Sangerm. 4 app. 13 p. 113,8 si tales sunt subditi, quod propria possint defensione tueri et hostium insidias ex-

pugnare, propriis debent viribus -ari (exprobrari var. l.).

2. exprobo v. exprobro.

exprobrabilis (-ba-), -e. vituperabilis, ignominiosus – tadelnswert, schimpflich: CHART. Mog. A II 676 p. 1105,12 (epist. a. 1196/97) qualiter illi (sc. superbi) ... palam notabiles et -es digito designentur. ALBERT. M. eth. I 238 p. 208,52 est intemperantia ‘-issimum (p. 1118^b,2 ἐπανεϊδιστος)’ vitium. 517 p. 441,79 qui sic (sc. volens) peccat, est -babilior. eth. II 1,5,7 p. 65^b,355sq. -e ... est, quod eqs.; -ius, quod eqs.; -issimum autem, quod eqs. ibid. al.

*exprobrabilitas, -atis f. qualitas vituperabilis – Schimpflichkeit: ALBERT. M. eth. II 3,3,8 p. 267^b,8 propter nimiam sui (sc. intemperantiae) -em et turpitudinem.

exprobratio (-ba-), -onis f. c. gen. explicativo: l. 26. 1 proprie: a vituperatio, obiectio, reprehensio – Tadel, Vorwurf, Mißbilligung: EPIST. var. I 5 p. 499,12 propter multorum (sc. rerum) -em (-ba- var. l.). HUGO HONAU. (?) ignor. 33 cum omnia per ipsam (ignorantiam) perpetrata sint in -e et vituperatione. ALBERT. M. eth. II 1,5,7 p. 65^b,34 etiam per -ationem (sic? cf. l. 9) evelli non possunt (sc. voluptate carnali detenti). b condemnatio, improbratio, execratio – Verdammung, Verwerfung, Verfluchung: GLOSS. psalt. Lunaelac. 81,1 -o principum gentis Iudaeorum. IDUNG. PRUF. dial. 3,1111 illa prophetica -o psalmistae dicentis: ‘eqs.’ (Vulg. psalm. 75,6). 25 ALBERT. M. Matth. 11,21 p. 356,1 ‘vae tibi, Corozain!’ hic incipit -o. p. 356,10 -em comminationis. al. 2 meton. i. q. contumelia, ignominia – Schimpf, Schmach: CAPIT. reg. Franc. 205,1 ad retributionem ... mali vel contrarietatis [atque -is, (om. 4) seu improperii. 255,1 ut episcopi nullam inquietudinem sive -em presbyteris ... inferant.

*exprobrativus, -a, -um. (cf. ThLL. s. v. exprobrative) vituperativus – tadelnd: CONR. MUR. summ. p. 162,28 verba ... -a.

exprobrator, -oris m. 1 vituperator, accusator – einer der tadelt, Vorwürfe erhebt: CAPIT. Bened. 3,203 si quis ... -r vel calumniator suo episcopo extiterit. 2 derisor – Spötter: CONR. EBERB. exord. 5,2 l. 62 recessit -r pessimus (sc. diabolus).

*exprobrum, -i n. probrum – Schmähung: MARIAN. chron. a. Chr. 762 portatores (sc. scriptorum) ... cum -is et iniuriis remisserunt imperatores.

exprobro (-bo), -avi, -atum, -are. 1 strictius: a vituperare, obicere, crimini dare – tadeln, zum Vorwurf machen: CHRIST. STAB. Matth. 56 p. 1448^D pro causis superius -tis. 45 THIETM. chron. 7,75 karius mihi (sc. caesari) est, ut populi -antes dicant me hinc fugisse quam hic cecidisse. CHRON. Sigeb. auct. a. 1094 (MGScript. VI p. 471,22) presbyter ... malum, quod confessa fuerat mulier, in faciem ei -vit. al. b maledicere, conviciari, insultare – lästern, schmähen, verhöhnen: VITA Liutb. 28 solito sanctitatem eius -ando vituperans (sc. diabolus). ADEMAR. hist. 2,8 l. 25 Galli ... valde -bant cantoribus Romanis, Romani vero ... eos stultos et rusticos ... adfirmabant. al. c sensu repudiandi: HROTSV. Dulc. 9,1 dolet nimium, quod praesidem Dulcitium audio (sc. Diocletianus) adeo illusum, adeo -tum, adeo calumniatum. c sensu execrandi: ALBERT. M. Matth. 11,21 p. 356,35sq. in ... prima (parte) duabus civitatibus simul -at (sc. Iesus) ...; in secunda autem -at (-obat var. l.) uni singulariter (cf. l. 26). 2 latius i. q. vituperando exposcere – vorwurfsvoll fordern: METELL. buc. 7,76 carmina dum captis Babylonicus -obat hostis (cf. Vulg. psalm. 136,25sq.).

exprodo v. explodo.

*exprogredior, -i. profundi – hervorströmen: VITA Me-ginr. 10 in ipso tractu novissimae aspirationis ... suavitatis odor -ens (ex erasum 3) ... cellulae locum compleverat.

expromissor (-isor), -oris m. praes (qui debitoris nomine pro alio intercedit) – Bürge (der als Schuldner für einen anderen eintritt): CHART. Rhen. inf. II 222 (a. 1237) -isores iuste warandie ... dedi, qui sub eadem fide, qua et ego, promiserunt (ibid.: -es). CHART. Bund. 1031 p. 438,10 existit instrumentum ... fideiussores et -es pro ipso Gasparro de Mixocco de predictis omnibus et singulis obligando (sim. 1032 p. 440,25).

[Antony]

expromo, -ere. 1 *exponere* – *darlegen*: EPIST. Adm. 68 latorem presentium . . . , in cuius ore mea negotia posui plenius vobis -enda, benigne suscipiatis. 2 *significare* – *bezeichnen*: FORM. extrav. II 18 littera (sc. *Graeca*) I, quae -it numero decimo.

***expromptus** (-op-, -mtus), -a, -um. (ex et promptus *potius quam ab* expromere) *promptus, paratus* – *bereit, schnell, entschlossen*: HEIRIC. Germ. I 4,226 audax pauloque -ior unus. ARNULF. delic. 546 non refert (*i. differt*) fatuo verbis -ior (-optior *cod. Turic.*) equo. *devotus* – *ergeben*: CHART. Mind. (NArch. 50. 1935. p. 469,5; a. 1080/95) percognita . . . Heinrichi -mta servitute.

***expropriatio** (-ratio), -onis f. (expropriare) *actus sibi (spiritualiter) induendi* – (*geistige*) *Aneignung*: EKKEH. IV. bened. I 24,14 vox evangelii toto salus una sit orbi: ista fide functis valet -ratio cunctis.

exproprio, -avi, -atum, -are. 1 *proprium facere* – *zu eigen machen, beibringen*: RATHER. prael. praef. l. 14 quod ut perspicacius cuilibet forsitan minus libenter haec ita capienti -em, conabor *eqs.* 2 *proprie exprimere* – *eigentlich zum Ausdruck bringen*: VISIO Godesc. A 33,2 cum . . . Godeschalcus . . . qualitatem ipsius (*caeli empyrei*) sub nomine mundi sui -are videatur. 59 toto confuso cerebro adeo percussus est, ut, sicut ipse vulgari -vit similitudine, semiceso esset sui comparabilis. 3 *rebus propriis exuere, proprietate privare* – *enteignen, seiner Habe berauben*: SALIMB. chron. p. 264,32 volebat *Ghirardinus Segalellus* . . . eos (sc. *stultos*) -are, ut nudi nudum Christum . . . sequerentur. p. 264,37 cui (*mulieri*) . . . precepit, ut pauperibus sic -tis et a propriis denudatis vestimenta . . . tribueret. *ibid.* al.

expugnabilis, -e. *qui expugnari, vinci potest* – *einnehmbar, besieghar*: ERCHANB. gramm. p. 17,38sq. pugnabilis dicitur, qui pugnare valet, -is, qui bene potest expugnari, id est vinci, ab alio (cf. *Remig. Altiss. comm. in Don. gramm. min. p. 23,1 55qq.*) . . . ; Pompeio tamen placet pugnabilis et -is unum esse (cf. *Pomp. gramm. V 181,205q.*). ALBERT. AQUENS. hist. 11,43 praesidium vix -e. *translate i. q. sanabilis* – *heilbar*: CONSUET. Rod. 38 vix -em . . . languorem.

expugnatio (-cio), -onis f. *script.* -ung-: l. 46,47. 1 *vi perfectiva i. q. occupatio, superatio* – *Eroberung, Überwindung*: THANGM. Bernw. 23 imperator . . . locum artiori obsidione munit, milites ad -em instruit. OTTO FRISING. gest. 2,37 sauciatis . . . de civitatum, castellorum, oppidorum -e pluribus. *saepe. de hominibus i. q. oppressio* – *Sturz*: VITA Mathild. II 15 sors victoriae contigit regi Ottoni in -e Berengarii regis. HELM. chron. 103 p. 203,12 totus consilio -cioni (-ngnacioni *corr. ex -ngnacione* 2) ducis intentus (sc. *Reinoldus*). 2 *vi durativa i. q. oppugnatio, impugnatio* – *Belagerung, Bekämpfung*: ANNAL. regni Franc. a. 809 p. 127,25 consumpto . . . in -e (obpugnatione *var. l.*) illius (*civitatis*) aliquanto tempore dimissa obsidione . . . se recepit rex. IOH. CODAGN. annal. a. 1231 p. 107,3 Mediolanenses . . . ab -e castris . . . malo ordine secesserunt. *al. de hominibus i. q. persecutio, pugna conserta (cum, contra) – Verfolgung, Kampf (mit, gegen)*: ANNAL. FULD. II a. 882 p. 97,24 exercitus . . . ab -e hostium desistens. BRUNO QUERF. Adalb. A 21 p. 26,15 paganorum. ACTA imp. Winkelm. I 261 p. 238,17 in -e Sarracenorum. *al.*

expugnator, -oris m. *script.* -tur: l. 63. 1 *strictius: a vi perfectiva i. q. occupator, superator* – *Eroberer, Überwinder*: OTLOH. prov. M 20 urbium. CHRON. Pol. 2,30 castellorum vel civitatum. ANNALISTA SAXO a. 1085 p. 474,6 a tempore -is eorum (*Saxonum*) Karoli. *translate i. q. violator* – *Vergewaltiger*: CONC. Merov. p. 68,6 pudicitiae -ur (-r *var. l.*). ADALBOLD. Heinr. 19 qui (*duces*) defensores et coadiutores legum esse debebant, . . . impugnatores erant et -es esse volebant. *b vi durativa i. q. oppugnator, impugnator* – *Belagerer, Bekämpfer*: DONAT. Trud. 11 (MGMer. VI p. 284,20; a. 784/91) more -um (expugnatarum 3) urbium, (expugnantium urbes 4a.b) nequitiae suae machinas adhibere. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 123,19 vigor animi utrisque datur, et expugnandis et -bus. *translate i. q. adversator* – *Widersacher, Gegner*: COD. Karol. 30 p. 536,14 Greci, . . . orthodoxae fidei

-es. RUP. TUIT. alterc. (PL 170,539^B) tu, qui clericorum propugnator, monachorum tam vehemens -r es *eqs.* HERM. IUD. conv. 16 p. 113,17 cum me patrum traditionum suarum fortissimum viderent *Iudaei* -em. 2 *latius i. q. pugnator* – *Kämpfer*: DIPL. Otton. II. 315 p. 372,29 ipse fortis preliator et -r belli . . . , dominus Otto . . . imperator.

expugno, -avi, -atum, -are. *script.* -ung-: l. 13. *adde* CHRON. Erf. min. cont. p. 693,5. 1 *strictius: A vi perfectiva: 1 de locis i. q. occupare, (vi) capere* – *erobern, einnehmen*: OTTO FRISING. gest. 1,27 arcem ipsius (*ducis*) quandam . . . cepit et -vit *Fridericus*. HIST. peregr. p. 148,12 castella et urbes finitimas. ANNAL. Trudp. a. 1209 (MGScript. XVII p. 293) civitates et castella -ans (-ngn- *cod.*) . . . regiones sibi potenter subiecit (sc. *Otto rex*). *persaepe. partic. praes. usu subst.: v. p. 1673,68. 2 superare, (de)vincere, debellare, profligare* – *überwinden, besiegen, niederkämpfen, schlagen*: *a proprie*: WIDUK. gest. 1,35 p. 48,22 in -ando barbaras nationes. CHRON. Reinh. a. 1190 p. 545,7 reliqua parte exercitus cum turmis gentilium committente prelium et eos viriliter -ante. ALBERT. M. animal. 8,21 quando -vit *vultur* ipsum (sc. *herodium*), occidit ipsum et comedit. *saepe. v. et p. 1673,33. in imag.: VITA Sev. Col. 3 facilius . . . foret . . . aperte contra veritatem debacchantes per rationem vincere . . . quam simulantes iustitiam gladio rectitudinis -are. b translate: a in univ.: WILLIB. Bonif. 3 p. 13,5 nec libido continentiam -vit. b ad irritum redigere, pervertere* – *zunichte machen*: HRABAN. carm. 21,8 nullum opus exsurgit, quod non annosa vetustas -et. NIZO Frid. 6 crebros . . . eius (*ducis*) . . . -vit assultus. STATUT. ord. Teut. p. 129,23 visibilia nequicias hostium. *v. et p. 1671,72. γ refellere* – *widerlegen*: HUGO HONAU. hom. 1,33,15 his dictis -at *Hylarius* Sabellianos, qui . . . asseruerunt, quia *eqs.* *δ ad-, inducere, emollire* – *bewegen, bringen (zu), erweichen*: LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 208,20 Romanum pontificem vel pecunia vel supplicatione -ari posse, ut eum (sc. *episcopum depositum*) anathemate absolveret. CARM. Bur. 200,71 Bacchus illam facile solet -are, a qua prorsus coitum nequit (sc. *vir*) impetrare. *B vi durativa: 1 de locis i. q. oppugnare* – *belagern, bestürmen*: OTTO FRISING. chron. 7,14 p. 326,5 oppidum . . . transitum prohibens -vit et cepit rex. CHRON. reg. a. 1159 p. 101,10 imperator . . . Cremam urbem munitissimam per septem menses -bat (oppugnabat *rec. II*). IOH. CODAGN. annal. a. 1215 p. 48,28 castrum Mediolanenses . . . fortiter die et nocte cum . . . machinis -verunt. *persaepe. 2 impugnare, urgere, aggredi* – *bekämpfen, bedrängen, angreifen*: *a proprie*: REGINO chron. a. 873 p. 106,20 communem hostem communibus viribus. ALBERT. AQUENS. hist. 28 p. 293^F qui (sc. *Emicho et alii*) . . . ante praesidium residentes . . . saepius inclusos -bant. INNOC. III. registr. 2,201 p. 392,14 imperium meum (sc. *imperatoris Byzantini*) . . . intrans et omne in eo pessimum operans et christianos ut impios -vit rex *Alemaniae Fredericus. al. b translate*: EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 51,13 si . . . heretici sanctam catholicam . . . ecclesiam non -assent (*corr. m. 2 in oppugnassent V*) *eqs.* HROTSV. Sap. 3,7 fidem. HERM. AUGIENS. chron. a. 413 eius (*Pelagii*) heresim . . . Augustinus singulariter prae ceteris -at.

II latius: A ex-, repellere – *ver-, zurücktreiben*: ANNAL. Petav. a. 721 (MGScript. I p. 7^b; s. VIII.) -vit Eodo Saracenos de terra sua. LIBELL. de conv. Baiuv. 4 p. 104,3 illi (*Bagoarii*) . . . -verunt Hunos et obfirmaverunt Quarantanos. ALBERT. AQUENS. hist. 1,22 imperator . . . praecepit . . . obsessis christianis subvenire et Turcos ab obsidione -tos (*om. A*) effugare. *al. B pugnare* – *kämpfen*: IULIAN. TOLET. iudic. 4 quos (*socios Pauli*) et -antes (pugnantes *var. l.*) contra nos in eadem civitate dure pertulimus. IOH. CODAGN. gest. 14 p. 487,22 altera (*galea christianorum*) fortiter cum ipsis (*Saracenis*) -vit. *al.*

subst. 1. expugnandus, -i m. obsessus, oppugnatione pressus – *Belagerter: v. p. 1673,70.*

2. expugnatus, -i m. victus – *Besiegter*: BURCH. URSB. chron. p. 115,9 imperator . . . in Apulia pugnare cepit et -os omnibus bonis privavit.

*1. *expulsiatus v. *expulio. 2. expulsiatus v. expolio.*

***expulio**, -atum, -are. *expellere* – *vertreiben*: ALBERT.

[Antony]

MIL. temp. 285 p. 544,7 pars imperiale fuit -ta (sic cod.; fort. corrupt. pro expulsata) de dicta civitate (sc. Bononia). *Antony expulsi sim. v. expello.*

**expulsatrix*, -icis f. (expulsare) quae expulsat, abigit – eine die vetreibt, verstößt: SYRUS Maiol. 3,11 l. 4 in eam (matrem) ... quasi reipublice dilapidatricem et sui ab ea -em ... tali stimulabatur imperator iurgio, ut eqs.

expulsi sim. v. expello.

expulsio, -onis f. script. esp.: l.61. usu plur.: l.50.

I gener.: A strictius i. q. actio depellendi, fugandi – das Forttreiben, Verjagen: ECBASIS capt. 1096 talibus a culpis facta est -o vulpis. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 166,17 maior ventus est iuvamentum ad -em aironis de magnis aquis. B latius: 1 de reditu pecoris a pastu i. q. actio educendi, redigendi – das Heraus-, Zurückführen, -treiben: CHART. Osn. III 252 (a. 1261/97) prestare ... parati erimus warandiam ... super pulsione et -e ad pascua et ad glandes. 2 actio transponendi – das Versetzen: AMALAR. off. 1,12,20 ad -em (sc. fidem introducimus) ... ut apostolus: 'si habuero fidem, ita ut montes transferam'.

II publ. et eccl.: A de anim. (de diabolo: l.31) i. q. exactio, eiectio, depositio – Vertreibung, Verstoßung, Entmachtung: 1 in univ.: ANNAL. Quedl. a. 1012 p. 536,10 -o Iudaeorum facta est a rege in Moguntia. ADAM gest. 3,46 p. 189,5 archiepiscopus ... optinuit ... comitatum ... usque ad diem -is suae. OTTO FRISING. chron. 6,24 p. 287,16 augustus ... pro -e (expulsu var. l.) Leonis ... inflammatus eqs. saepe. de emissionem e paradiso: WETT. Gall. 25 p. 270,15 origo fabricae caeli et terrae ac -o primi terrigenae ... rimabantur. 2 c. colore quodam: a exorcismus – Austreibung: AMALAR. off. 1,25,2 intrat sacerdos ad -em diaboli dicendo: 'procul ... hinc ... omnis spiritus immundus abscedat.' b repulsio – Zurückschlagung: HONOR. III. registr. 220 p. 149,17 si ... se ... ad -em non accingeret vasallus eorum (hostium). c exclusio, excommunicatio – Ausschluß, Exkommunikation: ORD. Cas. I 9 septimus (sc. modus paenitentiae) -o de monasterio (cf. Bened. reg. 23,4). ALBOIN. incont. 4 p. 17,36 papa non propter incontinentiam poenam -is intulit neque communionem populi abstulit, sed eqs. CHART. Lux. III 374 p. 404,27 ab abbate dolenda ei (sc. monacho delinquenti) separatio et a monasterio damnosa -o impingatur. d repudiatio, repulsa – Zurückweisung, -setzung: THIETM. chron. 6,101 papa Benedictus Gregorio quodam in electione prevaluit; ob hoc iste ... ad regem ... venit ... -em suam omnibus ... innotescens. B de rebus incorporeis i. q. extinctio, deletio, abolitio – Auslöschung, Vernichtung, Beseitigung, Abschaffung: DIPL. Loth. I. 1 p. 52,1 stationem ... navis ... absque alicuius ... contradictione vel -e teneant (sc. monasterium). EPIST. Agob. (MGepist. V p. 230,33) quod sit (sc. divisio regni) causa ... omnium malorum ... extra ... fidei ac pacis -es. HRABAN. epist. 33 p. 466,30 in quo (canticum) Iudaicae perfidiae -o denotatur.

III natur. et medic.: A strictius: 1 actio (pro)pellendi – das Weg-, Fortstoßen: ALBERT. M. phys. 7,1,3 p. 522,46 alius ... motus pulsionis est -o; 'o (p. 243^a, 19 ἀπώσας) ... est, 'quando pellens deficit' ab eo, quod pellitur. 2 excussio, egestio, purgatio – das (Her-)Ausstoßen, Ausscheidung, Abführung: a proprie: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 232,34 -i (sc. reliquiarum) Mercurius ... obviens necessaria (sc. fetui) retinet. MAURUS progn. 3 p. 23^b,49 competens -o materiei per convenientes regiones eqs. THADD. FLORENT. cons. 126,45 frigida (sc. complexio praeparat) ad es-is et digestionis debilitatem. ALBERT. M. veget. 6,102 fructus (sc. fici) ... velocis est -is. animal. 9,105 -o ... spermatis ... est per spiritum. saepe. b meton. i. q. excrementum – Ausstoß, Ausschluß: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,17 p. 9a^r quaedam (membra) -o sunt corporis; ... sunt ... pili ... tantum superfluitatis -o. B latius: 1 actio retrudendi, respuendi – (magnetische) Abstoßung: ALBERT. M. metaph. 5,2,9 p. 246,72 quaedam ... dicuntur contraria per -em' (p. 1018^a, 34 ἀποβολαί) et 'suscceptionem', sicut adamas et magnes in trahendo ferrum et expellendo sunt contraria. 2 actio amovendi loco, submovendi – das Wegdrücken, -schieben, Verschiebung: BRUNUS LONG. chirurg.

1,17 p. 115^C si possumus saniem desiccare absque ossium (sc. capitis) -e.

expulsivus, -a, -um. c. gen. obi.: l.17.19.22. al. pendet a: l.29.

5 I adi.: A gener. i. q. exigens, eiciens – heraus-, vertreibend: CONR. MUR. summ. p. 162,27 sunt verba ... -a, emissiva, exterminativa. B natur., anat., medic. i. q. excutiens, egerens, purgativus – ausstoßend, ausscheidend, abführend: 1 de membris i. q. aptus ad excussionem, egestionem – dem Ausstoßen, Ausscheiden dienend: ALBERT. M. meteor. 2,3,9 p. 91,60 locus massae grossae est deorsum in membris -is. animal. 1,575 sunt ... in ipso (corde) omnes villorum diversitates contextae, longitudinales quidem attractivi et latitudinales -i. 2 egestionem, purgationem efficiens – die Ausscheidung, Abführung bewirkend, herbeiführend: a de remediis adhibendis: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 373,21 asa ... aperitiva est et ventositatis -a. GLOSS. Roger. I A 2,22 p. 646,6 cum liquoribus ... mundificativis et -is ... malum abluatur. ALBERT. M. veget. 6,112 sunt gummae lenitivae pectoris et -ae superfluitatum pulmonis. per compar.: ALBERT. M. sent. 4,16,7 p. 556^a,8 iste (sc. contritionis) dolor est ... voluntarius, in quantum curativus et -us peccati. b de vi corporali: ALFAN. premn. phys. 23,1 p. 143 nutritibilis ... naturales virtutes sunt III: attractiva, contentiva, immutativa, -a (PG 40,693^A ἀποκρίτική). VISIO 25 Godesc. A 61 stomacho ... vi -a carente ... constipationem continuum patiebatur. TRACT. de aegr. cur. p. 324,9 impeditur (sc. transitus urinae) ... ex defectu virtutis -e (URSO gloss. 4 p. 26,24. saepe. v. et l.68). ALBERT. M. animal. 13,90 quarum (virtutum) una est -a a stomacho. al. ellipt. i. q. vis egerens, purgans – ausscheidende, abführende Kraft: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 345,2 vis stiptica -am confortat et adiuvat ad excludendam materiam morbi. ALBERT. M. animal. 13,97 ut ... adiuvet natura fellis -am.

II subst. neutr. (usu medic. et natur.): A antidotum, remedium – Gegen-, Heilmittel: ALBERT. M. sent. 4,1,2 p. 6^b, 40 curat ... medicus ... morbum per -a morbi. per compar.: ALBERT. M. sent. 4,14,3 p. 410^a,2sq. peccatum duplex habet -um, scilicet per modum contrarii ... et hoc est -um formale eqs. ibid. al. B medicamentum purgativum – Abführmittel (in imag.): ALBERT. M. euch. 6,1,3,2 oportuit ... quod -a et evacuativa homo sumeret ... haec autem evacuativa fuerunt legis austeritas et prophetiae exhortatio. C vis excutiens, egerens – herausstreibende, ausscheidende Kraft: ALBERT. M. animal. 16,76 sperma ... descendit per se sine -o ad vasa seminaria.

45 *expulso*, -are. expellere, exigere – vertreiben, verstoßen: HUGO FLAV. chron. 1 p. 355,32 Karolus ... fratrem de finibus suis -at (ex CHRON. Div.). cf. p.1675,2.

expulsor, -oris m. pendet de: l.52. exactor, fugator – Vertreiber: HRABAN. epist. 15,3 p. 408,13 quae (bella) gessit Theodosius contra Maximum tyrannum, Gratiani ... interfecit fratrique eius ... de regno -em. RATHER. epist. 26 p. 153,25 estimet, qui valet, -is vel expulsi, quae potiora fuerint merita. VITA Liutw. 18 hostium velox -r ... extat. al.

55 *expulsorium*, -i n. anat. de receptorio, per quod expellitur sperma, fort. i. q. ductus deferens – viell.: (Samen-)Leiter: ALBERT. M. animal. 1,451 positum est medium inter duo canalia, quod vocatur -um spermatis eqs. 1,464 secundus (sc. meatus in virga) est spermatis per -a spermatis. per compar. de mulieribus: ALBERT. M. animal. 1,450 haec (cornua) vocantur -a spermatis.

expulsus v. expello.

expultrix, -icis f. 1 gener. i. q. fugatrix – Vertreiberin: GERB. epist. 79 revertere ... ad pacem ecclesiarum ... civitas, [virtutum -x, vitiorum receptrix] (cf. Cic. Tusc. 5,5 virtutis indagatrix -xque vitiorum). 2 natur. i. quae egerit, purgatrix – eine die abführt, Ausscheiderin: CONSTANT. AFRIC. theor. 4,2 p. 15a^v necessaria fuit virtus expulsiva, -x eorum, quae membris erant inutilia.

70 *expulvero*, -atum, -are. (a pulvere) liberare – (vom Staub) befreien (in imag.): RATHER. prael. 6,25 l. 969 quibus (lucis anteviciniis) ... assuefactus et ... oculis (sc. mentis) eorum

[Wellhausen]

usu -tis . . . valeam luminis radium intendere. l. 98o quo collirio oculi (sc. mentis) inunguendi, quo bono a noxio pulvere -andi . . . sint.

expumico (esp-), -are. (*pumice*) *expolire* – (*mit Bimsstein*) *polieren*: COMPOS. Matr. 53 omnia hec teris cum aqua . . . et es-a, donec fiat splendidum.

expumo v. expumo. [**expundia** v. 1. expungo.]

expungies v. spongia. **expungno** v. expugno.

1. expungo (sp-), expunctum, -ere. *partic. perf. acc. f. pl.* -ndias: l. 36. *expundices*: l. 37.

1 strictius: **A** c. *sensu pungendi*: **1** *pungendo aperire* – *anstecken*: HERACLII II 32 vitellum . . . s-e vel spina vel stila. **2** *percutere* – (*zu*)*stoßen*: RAHEW. flosc. 4,288 quod baculus sursum trahit -itque deorsum, denotat esse . . . oblatrantes depunctura (*ni leg. de punctura*) feriendos. **B** c. *sensu tollendi*: **1** *proprie et in imag.*: **a** *punctione remove* – *durch Punction entfernen* (*usu medic.*): EGBERT. fec. rat. 1,316 -ta sanie solidatur sautia pellis. **b** *extrahere* – *herausziehen*: EPIST. Hann. 8o p. 129,30 ad -endum concepte suspicionis quasi clavum. **2** *translate*: **a** *extinguere, delere, abolere* – *auslöschten, tilgen, beseitigen*: RADBERT. Arsen. 1,2 p. 23,30 ne . . . commoveantur . . . viscera fletibus et non possimus -ere, que novimus. MEGINH. BAMB. fid. p. 260,1 non quia . . . pestis Arriana <non> potuerit -i, sed quia *eqs.* **b** *expellere, deponere* – *vertreiben, absetzen*: RICHER. REM. hist. 2,22 Heribertus . . . , qualiter . . . episcopum -at, vehementissime agit.

11 latius c. sensu affirmandi: **A** *examinare, probare* – *prüfen, billigen*: ACTA imp. Winkelm. I 919 p. 694,36 (a. 1247/48) post -tam . . . plenam rationem super executionibus mandatorum. p. 694,39 ratiocinium . . . discussum et -tum . . . in scribendo nostro culmini terminat (*sc. rationales Siciliae*). **B** *constituere, determinare* – *festsetzen, bestimmen*: CARM. biblioth. 5,8 tu (*sc. Domini sapientia*) stellas stellis interposuisse videris sidereas vario -ens discrimine metas.

subst. expuncta, -ae f. *punctum, punctura* – *Stich*: BOTAN. Sangall. 27,3 ad -dias vel accendas vel podaicas *eqs.* 61,13 ad -ondices. TRACT. de agr. cur. p. 331,31 ad -as: *eqs.*

[2. expungo] *potius afferri oportuit s. v. *espingo*, -are. (*de etym. cf. p. 1646,49*) *de rhythmica executione cantus parum accurata i. q. saltare* – *springen, tanzen*: ELIAS SAL. mus. 5 p. 21^a non . . . tu minor, qui cantabis, festines punctos et cantes lovireli -ando (*cod.*, *expun- ed.*; cf. J. Dyer, *The Musical Quarterly*. 66. 198o. p. 93).

expuo v. expuo.

expurgamentum, -i n. *purgamentum* – *Ausscheidung*: MAURUS progn. 15 p. 32^b,26 splen non potest recipere melancolicam materiam, quia eius est -um. 16 p. 33^b,27 venter duo habet -a, unum per pudicum circulum, alterum per virgam. *ibid. al.*

expurgatio (-cio), -onis f. **1** *proprie i. q. purgatio, mundatio* – *Reinigung, Säuberung*: **a** *in univ.*: CHART. Rhen. inf. II 228 (a. 1218/38) ut . . . diligenti -e mundentur *lampades*. WILH. CONG. chirurg. 1003 detur -i facultas et . . . curetur locus (*sc. vulneris*) panno. **b** c. *indicatione rei auferendae i. q. remotio* – *Entfernung, Beseitigung*: WILH. CONG. chirurg. 1176 facta . . . sic -cione sanguinis (*sc. e vulnere thoracis*) *eqs.* NOTULAE Wilh. Cong. 73o sanies per crustam suam -cione promittit. REGISTR. Xant. p. 99,20 quod nichil (*sc. siliginis*) depereat per . . . pulveris -em. **2** *meton. i. q. purgamentum* – *Ausscheidung*: ALFAN. premn. phys. 21,7 p. 106 -es (PG 40,689C ἀποκαθάρσεις) cholerae omnes . . . laudavi. **3** *translate*: **a** *emendatio* – *Läuterung*: CHART. Hall. 353 p. 324,13 (a. 1276) -cionis (-is *var. l.*) indigens *archiepisopus*, ut statum perfectiorem induat. **b** *excusatio* – *Entschuldigung, Vorwand*: BRUNO MAGD. bell. 65 p. 57,18 plures (*sc. episcopi*) . . . se reos ei (*apostolico*) agnoscunt, sed -em necessitatis obtinent. **c** *defensio* – *Rechtfertigung, Verteidigung*: **a** *in univ.*: CHART. Worm. 63 p. 54,40 (a. 1127) quod (*concilium*) Petrus diaconus . . . archiepiscopo Wormatie ad -em suam de symonia . . . instituit. CHART. Babenb. 162 p. 211,23 que (*causae*) vel -e vel pecuniaria indigent compositione. CHART. civ. Spir. 44 p. 39,33 quas (*personas*) si reus ad -em obiectorum non

poterat producere. SUMMA dict. Saxon. 11,72 p. 325,34 ex sinceritate -cionis exhibite ipsius (*dicti H.*) innocentia conprobata. *saepe. v. et l. 8. spectat ad iuramentum purgationis* (*Reinigungseid*), t. t. *iur.*; *de re v. Dt. Rechtswb. XI. p. 762sq.*, HRG IV. p. 837sqq.): CHART. Stir. II 447 p. 559,24sq. (a. 1245) ut homines ecclesie . . . , quibus adiudicata . . . fuerit -o, quilibet se . . . valeat expurgare iuramenti prestita cautione nec ulla maior aut minor -o de ipsis . . . ullatenus exigatur. CHART. Raitenh. 353 renuncio iuri iudiciario . . . , videlicet de coactione -is cum testibus nominatis. **β demonstratio, probatio** – *Darlegung, Beweis*: CONST. imp. I 429,6 (s. XI.^{ex}) si quis . . . quasi reus acclamatus fuerit et ipse innocentie sue -em appellaverit.

***expurgator**, -oris m. *defensor* – *Verteidiger*: CHART. Babenb. 232 p. 38,31 (spur. a. 1276/77) si accusatus . . . plures -es habere non poterit, se sui solius iuramento expurget.

***expurgatorius**, -a, -um. *expurgans, egerens* – *ausscheidend, abführend*: RICHARD. ANGL. anat. I 25 quedam (*membra*) operationum sunt organa expletiva, quedam superfluitatum -a et receptacula.

expurgo, -avi, -atum, -are. *script. sp.*: l. 29. *usu refl.*: l. 44. 52sqq.; *?intrans.*: l. 59,61. *struct.*: c. *gen.*: l. 56. *al. c. acc. c. inf.*: p. 1679,1. *partic. usu adi.*: *praes.*: l. 36. *perf.*: l. 29.

1 *purgare, emundare, purificare* – *reinigen, säubern, läutern*: **A** *proprie*: **1** *gener.*: ALDH. virg. II 1467 corpuscula nitro sordibus -ta . . . nitescunt. REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 17,17 iuga . . . debet (*sc. servitium faciens*) ita procurare, ut a fruticibus . . . ea -et. ANTIDOT. Glasg. p. 159,33 sebo taurinum . . . s-as. COMPOS. Matr. 71,7 accipis . . . cipri caledonii -ti libras VI. *al. in imag.*: BERTH. chron. B a. 1075 p. 222,5 qui (*papa*) . . . agrum dominicum . . . apostolice animadversionis securibus . . . attemptavit -are. **2** *natur. et medic.*: BOTAN. Sangall. 1,25 sal . . . super plaga impone, de venenum -at. ANTIDOT. Bamb. 22 antidotum . . . mundans et -ans toracem. MAURUS (?) anat. II p. 10,20 ipsum (*membrum principale*) quaedam (*membra*) sunt defendentia, quaedam -antia. **B** *translate*: **1** *gener.*: **a** *in univ.*: HRABAN. carm. 53,49 ut nos Deus . . . iuvet, -et miserans, exaltet *eqs.* **b** *emendare, corrigere* – *von Fehlern säubern, verbessern, korrigieren*: HROTSV. lib. 1 praef. 1 hunc libellum . . . sapientium benignitati offero -andum. *c. refl. i. q. se comprobare* – *sich bewähren, rehabilitieren*: THIETM. chron. 7,18 hic (*Hodo*) cum Sigifrido . . . ab imperatore accusatus, eo quod Bolizlovo (*sic*) nimis familiaris . . . fuisset, . . . viriliter se -ant (-vit *var. l.*). **2** *publ., iur., canon.*: **a** (*crimine*) *liberare, defendere* – (*vom Schuldvorwurf*) *reinigen, befreien, verteidigen*: LEG. Wisig. 6,1,2 p. 248,25 suam, qui pulsatur, debeat iuramento conscientiam expiare, (sacramento conscientiam -are V 15). THIETM. chron. 2,41 quae (*luthitta*) . . . ab . . . antistite . . . sic -atur *eqs.* CONQUEST. Heinr. 92 ut -tus . . . restituar regno. CHART. Brixin. 74 p. 81,25 si se . . . legitime defendendo personam suam -are non poterit (*sc. occisor*). *al. refl. et ?intrans. i. q. se (crimine) liberare, rationem reddere, se defendere* – *sich (vom Schuldvorwurf) reinigen, befreien, sich rechtfertigen, sich verteidigen*: CAPIT. reg. Franc. 252,22^a nobilis homo . . . candenti ferro se -et. HROTSV. lib. 2 praef. 1,1 cuius nos . . . -are nequimus facti. EPIST. Teg. I 82 volui me . . . huiusmodi crimine -are. BERTH. chron. B a. 1070 p. 210,15 duello. DIPL. Conr. III. 28 ut noxa (noxam *edd. priores*) tantę temeritatis -are alio modo nequeat *dissipator institutionis*, quam ut *eqs.* CHART. Babenb. 183 p. 251,28sq. -et *civis* de (*ni leg. se*) testimonio septem credibilium virorum; . . . -et *civis* se secundum, quod pax est instituta. 237,3 ut . . . ipsemet (*incusatus*) quintus se -et. CHART. Sil. D II 104,5 sola manu iuramento se -bit (CHART. Babenb. 232,58. *saepe. v. et l. 16. persaepe. v. et l. 7. b expiare* – *sühnen*: LEG. Wisig. 4,5,6 p. 204,16 ut . . . XX dierum penitentiae satisfactione admissum facinus -bit (expiauit *var. l.*; *sc. fur rerum ecclesiae*). **c** *renovare* – *erneuern*: CHART. Wirt. 380 p. 144,17 (a. 1163) prefati viri . . . Chonradum eorum fidei depositum super reliquias sanctae . . . Mariae offerebant fidemque suam per hanc traditionem -verunt. **d** c. *acc. c. inf. accedente notione probandi*: BERTH. chron. B a. 1067 p. 205,13 ut

[Wellhausen]

se . . . de preposita culpa . . . innoxium esse -ret *episcopus* (cf. p. 1678,12).

II (*purgando*) *auferre, remove* – *ausräumen, entfernen, beseitigen*: **A** *proprie*: 1 *gener.*: **a** *egerere* – *ausscheiden*: WALAHFR. *carm.* 19,20 -a (*sc. vir in somnio ab aquila in caelum portatus*) foetida quaeque. **b** *extrahere* – *herausziehen*: ALBERT. *M. animal.* 8,150 quae (*superfluitas*) -atur a cera (*sc. favi*). **c** *extirpare* – *roden*: COD. Odalb. 69 p. 130,24 silvam in augmentum territorii -are et pascuas retentare. **2 medic. i. q. e-**, *deducere* – *heraus-, ableiten, abführen*: ANTIDOT. Bamb. 19 menstrua mulieribus, quae plus minus -at, mire celeritates coegit *antidotum*. WILH. CONG. *chirurg.* 256 si aliquid ibi (*sc. in craneo*) sit, quod per . . . aperturam -ari possit, -etur. NOTULAE Wihl. Cong. 498 cum . . . sanies libere -ari non potest. **al.** **B** *in imag.*: BEDA *hist. eccl.* 4,3 p. 211,13 discussis pene tralibus cordis nostri atque -tis vitiolorum ruderibus. **C** *translate i. q. extinguere, delere* – *auslöschen, tilgen*: WILLIB. Bonif. 6 p. 27,8 multis . . . milibus hominum -ta paganica vetustate baptizatis.

exputo v. exputo. **exquaero** v. exquiro.

exquaestor (-ues-), -oris m. *qui quaestor fuit* – *gewesener, ehemaliger Quästor*: CONR. MUR. *summ.* p. 38,6 in Urbe . . . erant . . . questores, exque-es, pretores eqs.

***exquarto** (-tero, -tiro), -are. (cf. *ital.* squartare, *francog.* vet. escarter; v. Wartburg, *Frz. etym. Wb.* III. p. 315sq.) (*dis*)cindere, *consecrare* – *zerlegen, zerwirken*: GUIC. (?) bers. 3 debet *bersator* scire scorticare cervum et -are (-erare, -irare *var. l.*).

[**exquilentia** v. *squinantia.] **exquirius** v. sciurus.

exquiro, -quisi(v)i, -quisitum, -ere. *script. et form.*: eq-: p. 1680,63. *stirp. praes.*: *exquaer-*: p. 1680,9. *adde* GLOSS. I 122,2 St.-S. *exquer-*: GLOSS. I 122,2 St.-S. 124,28. *stirp. perf.*: *exques-*: l. 54. *exques-*: l. 39. p. 1680,65. *al. coniug. l.*: l. 42. *struct.*: c. acc. c. inf.: l. 61; *pass. c. nom. c. inf.*: p. 1680, 24. *c. dat.*: l. 64. *partic. praes. usu subst.*: l. 41. *partic. perf. usu adi.*: p. 1680,7. 35. 49sq.

I c. *sensu appetendi i. q. quaerere, petere* – (*auf*)suchen: **A** *in univ.*: WILLIB. Bonif. 8 p. 47,3 nocturna portuum navigio -esivit (-vit *var. l.*) loca. ALCUIN. *carm.* 17,17 te (*sc. patriarcham*) mea mens . . . diligit, -it, complectitur. MIRAC. Hucberti 1,4 qui (*patronus*) preces -entium se non despicit. REGINO *chron.* a. 889 p. 132,34 ad -endas (-andas *var. l.*), quas possent incolere, terras sedesque statuere . . . iter arripiunt (*sc. Hungarii*). CHART. *Rhen. inf.* I 307 quod tres sinodos . . . per annum -ere deberent *homines villae*. **al.** **B** c. *colore quodam*: 1 *obi. Deus i. q. orare, implorare* – *bitten, anflehen*: STEPH. COL. Maurin. 3 cum Deum manibus -imus. FROUM. *carm.* 14, 10 suscipe . . . , qui te, venerande (*sc. Deus*), verenter -it. **2 obi. res.**: **a** *impetrate* – *erbitten*: HRABAN. *epist.* 24 p. 431,3 ut ea a nobis -antur, quae possibilitas nos praestare posse censet. RIMB. Anscar. 20 p. 45,1 ipsa (*matrona*) . . . salutaria monita . . . ab eo (*sacerdote*) -ens. **b** (*ex*)poscere, *postulare, exigere* – *verlangen, fordern, eintreiben*: TRAD. Ratisb. 19 p. 23,36 (a. 822) quod . . . episcopus et advocatus eius . . . -esierunt ab eis (*sc. nepotibus abbatis*). DIPL. Karolom. (II) 21 p. 315,24 ut . . . nullus mansionaticum . . . -ere audeat (*inde* DIPL. Karoli III. 20 p. 34,15 -ere [*exigere var. l.*]). TRAD. Frising. 1154 mancipia sibi in servitium -ere. OTTO FRISING. *gest.* p. 3,25 (*epist. Frid. I. imp.*) Romani . . . a nobis iuramenta -ierunt. CHART. *March. Misn.* III 13 nec aliquod ius in . . . nemore nos tenere -imus. *persaepe. v. et* p. 1681,50. **c. dat. i. q. extorquere, imponere** – *abverlangen, auferlegen*: CAPIT. *reg. Franc.* 31 ut nec familia se a . . . operibus subtrahere posset neque a senioribus amplius eis -retur (*antea*: requireretur). **c** *acquirere, (com)parare* – *erwerben, sich verschaffen*: TRAD. Frising. 184^a p. 176,24 (a. 802) Lantfrid temptabat medietatem . . . altaris . . . ad opus suum -ere. EIGIL Sturm. 14 p. 147,13 ad -enda (*quirenda corr. in requirenda E*) cibi necessaria. DIPL. Otton. I. 30 mancipia . . . noviter ad cameram regiam -ta . . . ecclesiae prae-suli . . . subicimus. **al.** **d** *extrahere, elicere* – *herausziehen, gewinnen*: DIPL. Westph. 247 p. 344,23 (*dipl. Heinr. VI.*) ut . . . potestatem habeatis tu (*sc. abbas*) et successores tui . . . in

fodiendo et -endo aurum. CHART. Brixin. 54 ut ipse (*episcopus*) . . . in illis argentifodinis argentum fodi faciat et -i. **e** *peragere, exsequi* – *durch-, ausführen, ausüben*: DIPL. Arnulfi 142 p. 216,42 ut nullus comes . . . aliquam violentiam . . . vel diminutionem facere aut -ere audeat. GEBEH. AUGUST. Udalt. p. 594,7 quis ipso festivos missarum apparatus -ente temperaret a lacrymis? EGBERT. *fec. rat.* 1,110 dultior -ta manu vindicta videtur. ARS med. 8 p. 431,46 quam nimium consuetudinem veneris -aere. **al.**

II c. *sensu investigandi*: **A** *obi. homines*: 1 (*inter*)rogare – *befragen, verhören*: LEG. Wisig. 9,1,21 p. 364,5 ut, quicumque . . . fugitivum . . . susceperit, . . . eum procuret iudicialiter -endum. OTTO FRISING. *chron.* 6,4 p. 265,28 ab ipso (*sc. papa*), si monitis predecessoris sui . . . obtemperaverit, subtiliter -itur (*sciscitatus* REGINO *chron.* a. 869 p. 96,29) *Lotharius*. **2** *inspicere* – *mustern*: ALBERT. *M. pol.* 6,6^r p. 612^a,27 ut -ant *curatores* cives in tempore belli et ordinent eos. **3** *invenire, indagare* – *ausfindig machen, aufspüren*: LIUTG. Greg. 9 p. 74,20 qui (*satellites*) . . . latrones . . . -rent et comprehenderent. **20** WANDALB. *martyr.* 463 innumeros sanctorum caede peremptos . . . -ens tumultis qui (*presbyter*) condecoravit. **4** *pass. c. nom. c. inf. i. q. deprehendi* – *ertappt, für schuldig befunden werden*: TRAD. Frising. 371 p. 316,18 (a. 817) si quis . . . contra hanc traditionem . . . ambulare -itur eqs. **B** *obi. res*: 1 *per-scrutari, rimari* – *durchsuchen, durchwühlen*: HUGEB. Wil-lib. 4 p. 101,11 cives . . . omnem scirfam eorum (*sc. Willibaldi et sociorum*) -bant, ut repperirent, si aliquid habuissent absconditum eqs. **2** *examinare, explorare, inquirere, probare* – *untersuchen, erforschen, erfragen, prüfen*: CONC. Karol. A app. 5,5 que (*synodus*) . . . celebrata est a . . . viris religiosissimis . . . -entibus usus legesque . . . et quemadmodum eqs. NOTIT. Arnon. 8,8 noticiam . . . istam . . . a viris . . . veracibus diligentissime -vi. CAPIT. *reg. Franc.* 79,3 diligenter -endum, qualiter canonici vivant. LIBELL. de conv. Baiuv. 8 -ere voluntatem populi. CHART. *episc. Hild.* II 372 -te huius libertatis me testem scribo. **al.** **3** *reperire, detegere, cognoscere* – (*heraus*)finden, *entdecken, erkennen*: EIGIL Sturm. 4 aptum . . . servis Dei ad inhabitandum -ite (*sc. Sturm cum comitibus*) locum. EPIST. Meginh. 7 pro certo mihi -tum et compertum est eqs. CHART. Solod. I 388 ut illi (*sc. arbitri*) . . . -rent veritatem. **al.**

III *eligere* – *aussuchen, (aus)wählen*: HYMN. Hraban. 19 (11),7,4 quae (*crux*) me (*sc. Andream*) -ieras Deo. RIMB. Anscar. 20 p. 45,18 filia . . . religiosas . . . -vit feminas, quae eqs. STATUT. *ord. Teut.* p. 130,4 ut . . . angustam viam, quam devota mente -it, iugiter diligit *famulus*.

IV *emendare, purgare* – *verbessern, reinigen*: HILDEG. *fragm.* 15 ad cibum . . . ita ferventes valent *aquae*, quia igne -te et excocce sunt.

adi. exquisitus, -a, -um. 1 *acquisitus* – *erworben*: CHART. *Rhen. med.* I 19 p. 24,34 (a. 765) quicquid ad ipsa loca . . . pertinere videtur . . . , cum omni r e -a totum et integrum ad . . . s. locum . . . volo esse donatum (SIGEB. GEMBL. *gest.* 9 p. 528,43 [*chart.*] *al.*). CHART. *Nuremb.* 363 (a. 1255) predium . . . -um et inquisitum. TRAD. *Monast.* 31 p. 132,5 cum omnibus suis (*sc. curiae*) attinentiis, cultis et incultis, -is et inquisitis. **2** *electus, certus* – *ausgewählt, bestimmt*: CHART. *episc. Halb.* 359 p. 320,20 (a. 1195) dabit Wedego . . . XV solidos pauperibus, . . . precipue -is egenis, qui vulgariter dicuntur 'husarmen'. **3** *egregius, eximius* – *ausgesucht, erlesen, vorzüglich*: **a** *in univ.*: ALCUIN. *epist.* 121 p. 177,4 desunt mihi . . . -iores eruditionis scolasticae libelli. ANNAL. Pegav. a. 1083 p. 240,47 iubet . . . rex clipeum -issima opera . . . deferri. GESTA Ern. duc. I 3,134 ut coriis -is (eq- *var. l.*) . . . nos (*sc. ducem et comitem*) insuatis (*sc. socii*). **saepe.** **b** *excogitatus, sollers* – *ausgeklügelt, raffiniert*: FORM. Marculli 2,1 l. 65 ut . . . neque -esita (-a *var. l.*) et lauda convivia neque graciosas . . . munuscola . . . requiratur. NOTKER. BALB. *gest.* 18 p. 24,17 coci . . . gulę irritamenta -is artibus praeparabant. INNOC. III. *registr.* 1,235 p. 334,12 cum animi -a malitia. OTTO SANBLAS. *chron.* 39 p. 61,7 quos (*optimates*) . . . -is supplicii affectos . . . enecavit *imperator*. **al.**

subst. exquisitum, -i n. 1 *necessitas* – *Erfordernis, Bedürf-*

[Wellhausen]

nis: CAES. HEIST. mirac. I 8,66 p. 137,29 ire ad -a (requisita var. l.) naturae. 2 quod acquisitum est, possessio (acquisita) – (hinzuworbener) Besitz (cf. vol. I. p. 125,12. II. p. 1486, 43): CHART. Fuld. B 264^a p. 376,13 (a. 799) portionem . . . tam de paterno quam de materno et aliunde -to dono. 3 ad, in -um sensu adv. i. q. plane, prorsus – ganz und gar, vollständig: CHART. Rhen. med. I 59 p. 67,27 (dipl. Ludow. Pii) omnia et ex omnibus totum et ad integrum vel in -um . . . tradiderunt (sc. Lindoldus et Irmbirga). FORM. imp. 34 ut . . . possessiones . . . totum et ad integrum vel ad -um . . . teneat comes.

adv. **exquisite**. 1 diligenter, accurate – sorgfältig, gründlich, ausführlich: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 65,25 non dicemus -e omnia de naturis membrorum. ALBERT. M. metaph. 3,3,17 p. 156,63 hanc . . . quaestionem superius multum -e disputavimus. 2 providenter, caute – vorsichtig, behutsam: CONR. MEND. Ättal. p. 149,2 venerabile corpus (sc. s. Athalae) . . . studiosissime collectum et -e sublevatum est.

exquisitio (-cio), -onis f. 1 spectat ad appetitionem: a rogatus – Bitte: GESTA Ern. duc. I 1,196 mi domine, ne indigneris ad -cionem exilem famule tue. b postulatio, exactio – Forderung, Erhebung, Eintreibung: CHART. Rhen. med. I 107 p. 112,27 (epist. papae c. 867) ut nullus episcoporum . . . presumat de redditibus . . . monasteriorum . . . qualibet -e minuere. DIPL. Ludow. Iun. 6 p. 342,8 monasterii fratres . . . ab omni vectigalium -e securi . . . permaneant. CHART. Rhen. inf. II 445 (a. 1257) Iohannes . . . super -e theloni in Munheim . . . renuntiavit. c comparatio – Beschaffung: ARNOLD. LUB. chron. 4,10 ut aliquis pro lautioris cibi -e octo boves . . . daret. 2 spectat ad investigationem: a interrogatio – Befragung: FORM. Dion. 18 p. 505,34 in cunctis -bus . . . talibus Omnipotens mihi ministravit responsis, que eqs. b examinatio, inquisitio – Untersuchung, Prüfung: CHART. Fuld. A 456 (a. 825) facta . . . est -o magna . . . de terminis monasterii. ALBERT. M. pol. 6,6^r p. 614^a,30 ‘circa . . . ratiocinationes et -es (p. 1322^b,35 ἐξέτασις) . . . principatum’ (sc. sunt officia). al. de iudicio novissimo: HILDEG. scivias 2,6 l. 1781 in tremenda -e de . . . praesumptione sordis peccatorum tuorum . . . examinaberis (sc. homo). c inspectio – Musterung: ALBERT. M. pol. 6,6^r p. 611^b,26 quibus (sc. principatibus) indiget civitas . . . in -bus et ordinationibus civium, quando scilicet ad bella debent procedere. p. 612^a,25.

exquisitor, -oris m. 1 spectat ad appetitionem: a executor, ultor – Verfolger, Rächer: CHART. Epternac. 83 p. 147,27 (a. 780/81) si quis . . . contra hanc traditionem . . . venire conaverit . . ., divine subiaceat ultioni et sanctum Willibrodum perpetuum habeat -em (sim. CHART. Wirt. 85 p. 99,6). b exactor – Erheber, Eintreiber: ALBERT. M. pol. 6,6^r p. 612^b,35 tangit officia . . . sicut . . . -es communium redituum. p. 613^a,7 ‘vocat . . . hos, ii quidem correctores, . . . ii autem -es’ (p. 1322^b,11 ἐξεταστές), quia scilicet exquirunt reditus communes eqs. c cultor – Ausübender, Verfechter: DAVID compos. 3,50,1 virtutum -es, qui praedictam secuti sunt regulam. 2 spectat ad investigationem i. q. explorator, indagator – Kundschafter: PAUL. BERNR. Greg. 50 p. 501,2 missis . . . exploratoribus ad alios -es venerunt. 3 spectat ad inventionem: a auctor – Urheber: IOH. NEAP. Sever. 8 (4) homo ille, . . . crudelitatis -r, . . . tanta mentis elatione bachatus est, ut eqs. DIPL. Loth. III. 33 p. 54,34 huius cartę nuntius et -r fuit frater Heinrichus. HEINR. LETT. chron. 10,4 seniores . . . de castro Holme, tocus mali -es, ad eos (Lyvones) navigio ascendunt. b creator – Schöpfer: VITA Remacii 7 (MGMer. V p. 108,14) accumulatum . . . boni operis . . . talentum -i suo reddere cupiens.

exquisitum, **exquisitus** v. exquirō.

exquomodo v. excomodo. **exquoquo** v. excoquo.

***exrefectus**, -a, -um. (ex et reficere) nondum plane refectus, prandium interrumpens – mit dem Essen noch nicht fertig, die Mahlzeit unterbrechend: WILH. HIRS. const. 2,19 p. 1064^C -us eam (benedictionem) accipit (sc. frater) iterumque ad refectionem reddit.

***exrex**, -regis m. qui rex fuit, rex depositus – ehemaliger, abgesetzter König, Exkönig: BRUNO MAGD. bell. 75 -i quasi regi sociatus retrogradus efficitur patriarcha. 86 Heinri-

cus . . . -x videns suae voluntati cunctas res adversari. *ibid.* al.

exrumpo v. erumpo. **exsalio** v. exsilio.

exsaltatio v. exaltatio. **exsameron** v. hexaameron.

exsamino v. examino. ***exsamitum** v. *examitum.

5 ***exsanguineus** (-gwi-, -nius), -a, -um. (ex et sanguineus) *exanimatus, mortuus – entseelt, tot*: IOH. CANAP. Adalb. B 30 p. 66,33 dira barbaries . . . auferunt corpore nobile capud et separant -a (sanguinea, ex sanguinea, exsanguia, exanguia var. l.) membra. v. et l. 26.

10 **exsanguinor**, -ari. sanguinem effundendo mori – verbluten: CONSUET. Eins. 41 p. 216,9 ne incaute soporati -entur (sc. fratres sanguine minuti). CONSUET. Trev. 118 p. 357,8 ut ita in lectulis iaceant fratres, ut non -entur.

exsanguis (exa-, -gis), -e. *abl. pl. -inibus*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 63,11. sanguine carens – blutlos, blutleer: 1 proprie: a in univ.: ALBERT. M. anim. 1,2,3 p. 24,89 cum viderent alii corpus -e ‘propter’ frigiditatem obstupescere in sensu. animal. quæst. 14,6 p. 253,43 utrum in . . . animalibus anulos et -bus cor habeat situm determinatum. b pallidus, luridus – blaß, bleich: WALTHARIUS 1366 palluit exa-is (ex sanguis var. l.) domino recedente satelles. DONIZO Mathild. 2,785 exa-is factus . . . rex nimis et stupefactus. al. de invidia: EUPOLEMIUS 1,88 -em Aphilum Superifanemque superbum adscivit dux socios. c *exanimatus, mortuus – entseelt, tot*: IOH. CANAP.

Adalb. A 30 p. 47,2 dira barbaries . . . auferunt corpori nobile caput et separant -a (-gia, exsanguinea, exsanguinia, exanima var. l.) membra. ALBERT. M. nat. bon. 122 p. 48,22 sub cruce stans et -em conspiciens natum beata virgo. al. v. et l. 8. 2 translate i. q. tenuis, exilis – kraftlos, schwach, matt: SISEB. carm. 44 decolor umbris fratre (sc. Phoebo) caret vacuoque -is (exa- var. l.) deficit Phoebe ore. de elocutione (loci spectant ad Rhet. Her. 4,11,16): ARNOLD. LUB. chron. 5,11 p. 185,33 quam (sc. excommunicationis) sententiam Bremenses aridam et exa-em (-em var. l.) clamaverunt. CONR. MUR. summ. p. 101,16 quod (sc. vitium stili humilis) dicitur aridum et exa-e.

25 ***exsarcino** (exa-), -atum, -are. (ex et sarcina) (sarcina) liberare, exonerare – entlasten, entledigen, befreien: THEOD. AMORB. Mart. 25 si . . . me volueris (sc. Christus) carne exa-ari. HERBORD. Ott. praef. p. 7,1 te (sc. Timone) veniente ad nos se (sc. Sefridum) -tum (exa-, arcinatum var. l.) fore, tamquam tu pro eo laborem huius narrationis subiturus sis.

30 ***exsario** (exa-), -rtum, -ire. (retrograde ab exsartum, ut vid.) evellere, runcare – ausreißen, jäten (in imag.): BERTH. chron. B a. 1075 p. 222,8 cuius (agri dominici) . . . zizania predecessoris illius (papae) facillimum . . . fuerat . . . sarculo doctrinali radicitus -ire.

35 *adi. exsartus*, -a, -um. *extirpatus – gerodet*: GESTA Font. p. 29,16 per summum . . . pigatum -um (exa- var. l.) usque ad fines Gallcolinses.

50 ***exsarto** (esser-, exer-, exa-), -avi, -atum, -are. (exsartum) *extirpare – (aus)roden*: 1 de silva, nemore sim.: CHART. Sangall. A 85 p. 81,21 (a. 779) taliter mihi (sc. Waldberto) convenit . . . de . . . silva . . ., quantum . . . hominis vestri (sc. ecclesiae sancti Galli) . . . tantum exartent, quantum eqs. CHART. Laus. 360 p. 321,12 (a. 1223) nec . . . illud (nemus) potest forestarius . . . permittere essertare sine assensu capituli. CHART. Helv. arb. 86 p. 139,5 fructecta et nemora exertari. *absol.*: TRAD. Altaerip. 213,3 (a. 1159/64) essertandi usimentum neque illi de Posuos nec aliquis alter habet. *ibid.* iterum. v. et p. 148,42. 2 de terra (‘urbar machen’): DIPL. Ludow. Germ. 115 concessimus . . . de terra exa-ta, parata scilicet ad arandum, mansos . . . VIII. TRAD. Altaerip. 191,1 quantumcumque (sc. de regalibus iuribus) essertare sive excolere possent (sc. domus Alteripe). *ibid.* iterum.

65 **exsartum** (ess-, esser-, exer-, exa-), -i n. vel **exsartus** (exa-), -us m. vel ***exsarta** (exa-), -ae f. *abl. sg. -e*: l. 70.

1 area extirpata, novale – Rodeland, ‘Rodung’, Neubruch: LEG. Burgund. const. I 41,1 si quis in exarto (exartum, exartu, exercito var. l.) suo focum fecerit. CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,41 de foreste nostra . . . desuctus (sic) illo exarte (ex arte ed.) usque in . . . vado in Prumia. DIPL. Otton. I. 290 p. 407,21 in -o (-a, parte var. l.). TRAD. Altaerip. 212,2 ut essertum . . .

[Wellhausen]

faciat *aliquis*. INNOC. III. registr. 2,90 p. 191,20 totam decimam ess-orum ... de feodo Galerani *eqs*. CHART. Helv. arb. 115 p. 179,5 pascua ... a castro ... usque ad exertum ... Wilhermi. *al. v. et p.* 1485,58. 2 *actio extirpandi, extirpatio – das Roden, Rodung*: CONC. Merov. p. 82,15 de opere ... rurali, id est ... messione, excussione, exarto (exartum, exacto *var. l.*) ... censuimus abstenendum (*sim.* CAPIT. reg. Franc. 14,14). p. 212,9 ruralia opera, id est ... messes metire, exartus (exactus *var. l.*) facere.

exsatio (exa-, -cio), -atum, -are. (*plane*) *satiare* – (*völlig*) *sättigen*: 1 *proprie*: EBERH. BAMB. epist. 14 p. 541^C adipe frumenti, se ipso videlicet, convivas –ans (*sc. Dominus; spectat ad Vulg. psalm. 80,17*). *implere – füllen*: FLOR. LUGD. carm. 25,6 os ego (*sc. Dominus*), si pandas (*sc. populus*), -bo (exa- *var. l.*) tuum (*spectat ad Vulg. psalm. 80,11*). 2 *translate*: a *c. sensu satisfaciendi*: RATHER. con. 1 rumusculos ... congerens (*sc. ego*) ... vestros, quo vos ... -ciem cunctos. PASS. Thiem. I 278 -ta tuis esse potes (*sc. barbaries*) furiis. *al. refl. et medial. i. q. se satiari – sich sättigen*: AGIUS epic. Hath. 61 nos lacrimis ... -emus. RADBOD. Mart. prol. p. 1240,47 vir fidelis ... nec unquam -ari eius valet dulcedine, cuius *eqs*. TUTO opusc. 1,3 p. 9,19 hospitum suorum suavi colloquio ... -ari non potuit *pater gentium (i. Abraham)*. b *c. sensu fastidio afficiendi*: POETA SAXO 4,205 nec eum (*principem*) permiserat aetas ... quibus -ciatus erat, renovare labores.

1. ***exsartus** *v.* ***exsario**. 2. **exsartus** *v.* **exsartum**.

exsaturo (exa-), -atum, -are. (*plane*) *saturare* – (*völlig*) *sättigen*: 1 *proprie*: VITA Desid. Cad. 33 p. 590,13 -ti ... nimium, quod esu supererat, ... reconduunt *clerici*. *in imag.*: METELL. exp. Hieros. 4,304 quis ... bello se comparet illi ... gladium ... carnibus -anti? 2 *translate*: a *satisfacere, explorare – befriedigen, stillen*: IOH. CANAP. Adalb. A 30 p. 46,3 omnes ... vulnera miscentes iram -ant (exa- *var. l.*; *item* C 30 p. 84,6). HELM. chron. 50 p. 99,20 insidiae ... crudelitatem etiam in mortuo -are gestierunt. LAMB. LEOD. Matth. I 520 rabies ... tyrannica ... multo vix -anda cruore. *al. medial. i. q. se saturare – sich sättigen*: LAMB. TUIT. Herib. 2,2 p. 205,4 non poterat -ari homo Dei prepulchro hoc (*sc. visionis*) aspectu. GESTA Ern. duc. I 2,488 ut gladius suus (*sc. ducis*) in eis (*hostibus*) -ari potuisset. *al. refl. i. q. oblectari – sich erfreuen*: CARM. Cenom. 7,50 ut ... his (*floribus*) se quisque -are (ex saturitate *var. l.*) velit. b *cumulare, obruere – überhäufen, überschütten*: GOZECH. Alban. 32 Ariani ... iniuriis ... -tum (*sc. Albanum*) extra civitatem eiciunt. RUP. TUIT. off. 6,3 l. 171 quamdiu tot opprobriis -atur (*sc. Christus*), tamdiu *eqs*.

exscandesco *v.* **excandesco**.

***excantor**, -oris *m.* (ex et scalptor vel carptor) *t. t. chirurg. i. q. cultellus, scalpellum – kleines Messer, Skalpell*: CHIRURG. Sudhoff II p. 35,23 iste ... sunt forme scarpellorum vel -orum, quibus secantur et excoriantur ... apostemata.

***excaturizo** (exc-), -atum, -are. (ex et scaturire) (*breviter*) *calefacere, fervescere – (kurz) aufkochen, aufwallen lassen*: THEOD. CERV. chirurg. 4,5 p. 181^H cum axungia anseris ... repleatur catus excoriatum vel exc-tus assetur.

exsceleratus *v.* **sceleratus**.

exscendo (exc-), -ere. 1 *intrans. i. q. ascendere – aufsteigen, sich erheben*: CARM. var. Walther 1,25,2 nobis (*sc. hiemi et aestati*) ... convenit contendere, in tua (*sc. aestatis*) philocalia laudibus exc-ere. 2 *trans. i. q. transcendere, superare – übersteigen, übertreffen*: CARM. Bur. 77,13,3 hec (*mulier*) -it (*ed.*, extendit *cod.*, excedit *corr. op. cit. tom. II. p. 202*) virgines cunctas absque pari.

excindo (exc-), -scidi, -scissum, -ere. *partic. perf. usu adi.*: l. 68. 1 *excutere – heraussschlagen, -brechen*: LEU MARS. chron. 2,60 cum ... quidam ex operariis de monte ... petras ... -ret. 2 *abrumperre – abbrechen*: GLOSS. I 289,11 St.-S. prurupti excisse rupis extremitates scorrono fluahii. 3 *discindere – aufreißen*: VITA Arid. 15 (MGMer. III p. 587,31) nubes -ssae (exc- *var. l.*) sunt, sol in claritate reducitur. 4 *destruere, evertere, delere – zerstören, vernichten*: a *de rebus corporeis*: α *in univ.*: FLOR. LUGD. carm. 10,41 serpens ... vetus-

tus ... caelestem cupiens telis exc-ere sedem. ADAM gest. 3,12 p. 153,5 minabatur rex omnem parrochiam ... vastare et -ere. RAHEW. gest. 4,57 p. 295,21 priusquam civitatem nostram ... videremus exc-i (-i *var. l.*). *al. β diruere – einreißen*: VITA Serv. 13 p. 56,1 dolere ... pro tantorum exc-enda murorum altitudine. γ *complanare, coaequare – abtragen, einebnen*: METELL. exp. Hieros. 2,14 colles -i fecit dux silvasque recidi. δ *caedere, extirpare – abholzen, roden*: ADAM gest. 3,26 p. 169,8 silvam ... -i (exc-, excidi *var. l.*) mundarique locum precepit pontifex. b *de rebus incorporeis*: α *extinguere – auslöschen*: LAMB. LEOD. Matth. I 2363 his tribus -i gradibus natura probatur, namque perit gressu, mox corpore, postea sensu. β *tollere, abolere – aufheben, abschaffen*: CARM. de bello Saxon. 1,80 Saxonum populus ... fas excidit omne.

15 ***excissio** (exc-, -isio), -onis *f.* *fissio, sectio – Spaltung, Teilung*: GLOSS. II 309,23 St.-S. exc-bus kislizzum. ALFAN. premn. phys. 1,42 p. 13 necesse est eisdem subiacere eum (*hominem*) passionibus, quibus et elementa: excisioni (PG 40, 516^C τομή), permutationi et discursui. 8,3 p. 97 solius ... corporis nullus inveniet delectationes ... sed potius passiones velut excisiones et fluxus (*ni loci posteriores spectant ad p. 1511,465qq.*). Wellhausen

[**excscobo**] *potius afferri oportuit s. v.* ***excobo**, -ere. (**excappare, francog. échapper, francog. vet. escober; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 268sq.; XXI. p. 345; Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 933*) *evadere – entkommen, entweichen*: CHRON. Fred. 4,73 a Gotis per vim tolletur missorium, nec eum exinde -ere (excubere, excutere, exhibere *var. l.*) permiserunt (*cf. notam ed., vix recte*). Antony

30 ***excscoriatus**, -a, -um. (ex et scoria) a *scoria purgatus, examinatus – von der Schlacke gereinigt, geläutert*: ODO MAGINUS. Ern. 4,343 ex adamante basibus (*sc. columnarum*) ... solidatis, -i argenti candore stylis.

exscreatio (exc-), -onis *f.* 1 *gener. i. q. screatus – Räusperr*: ORDO de Ysaac (ed. K. Young, Drama II. 1933. p. 260; s. XI.-XIII.) Ysaac ... repetens ... exc-es et suspiria ut senes. 2 *medic.*: a *proprie i. q. actio (ex)screandi, extussendi – das (Aus-)Räusperrn, Aushusten*: TRACT. de chirurg. 733 cum difficili flegmatiss exc-e. GLOSS. Roger. I B 3,15 difficilis est -o et anxia spiritus attractio. WILH. CONG. chirurg. 1172 si natura non possit se ... exonerare a sanguine per sputum et exc-em. *al. b meton. i. q. excrementum, pituita – Auswurf*: RECEPT. Lauresh. 2,58 tussi et purulentis exc-bus medetur (*sc. faba alii*). HILDEG. caus. 276 p. 173,4 humores ad purgationem exc-is movere. 397 ut ... de exc-e et emunctione homo purgetur. *al.*

45 **exscreatus** (exc-), -us *m.* *actio (ex)screandi, extussendi – das (Aus-)Räusperrn, Aushusten (usu medic.)*: PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 99,24 si ... flegmatica reiectio fiat cum leviori tusse aut et screatu (3,31,1 p. 213,11 ἀποχρέμψεως), (aut exc-u, et aut sciratum *var. l.*). TRACT. de aegr. cur. p. 200,24 sanguis eicitur cum exc-u.

exscreeo (es-, exc-, -rio, -eco), -avi, -are. *coni. perf.* excreverit: l.63. *partic. praes. usu subst.*: l.60,72. *al.*

1 *intrans. i. q. screare – sich räusperrn*: a *gener.*: CHRON. Noval. 2,1 p. 83,2 nemo audebat excreare. b *medic.*: AESCULAPIUS 9 quando -ant arteriaci, asperitatem faucium sentiunt (*sim.* GLOSS. med. p. 10,16). 2 *trans.*: a *strictius i. q. screando eicere, extussire, expuere, emungere – ausräusperrn, -husten, -spucken, -schneuzen (fere usu medic.)*: ANTIDOT. Lond. p. 17,19 grano antidoti positus prodest ad sanguine excreantibus. ANTIDOT. Glasg. p. 117,29 qui ... civum cum sanguinem es-ant. p. 147,35 excriant ... sanguinem *eqs*. CONSUE. Marb. 18 cum flegma ex naribus ... excreverit (*sc. frater; sim.* CONSUE. Rod. 8,23 exc-verit [screaverit *corr. ex creaverit K1*]). *saepe. absol.*: HILDEG. caus. 276 p. 173,2 qui ... pingues carnes ... habent, ... modice excreant. TRACT. de aegr. cur. p. 218,215qq. si ... excrecare non potuerint (*sc. peripneumonicis*), da fermentum ...; si vero exc-verit *eqs*. DAVID novic. p. 342,3 excreare studeat (*sc. novicius*) ... in loco, ubi *eqs*. b *latius*: α *proprie i. q. egerere, excernere – ausscheiden, absondern*: PS. HIPPOCR. progn. A 15 saniem ex quacunque parte excreantibus si maculae natę fuerint. β *translate* [Wellhausen]

i. q. *edere, generare – hervorbringen, erzeugen*: EKKEH. IV. bened. I 2,36 excreat Eunomium sacra bilis reumaque Faustum.

exscribo (exc-), -scriptum, -ere. *depon.*: l.21. 1 *transcribere, excerpere – ab-, ausschreiben, exzerpieren*: LUP. FERR. epist. 37,3 quem (*codicem*) vestra (sc. *episcopi*) diligentia ... -endum (exc- *var. l.*) ... *procuret. ibid. al. CATAL. biblioth.* Becker 74 p. 174,33 abbas ... -i curavit libros missales. 2 (con)scribere, litteris mandare – auf-, niederschreiben: a describere, exponere – beschreiben, darstellen: ARBEO Corb. prol. p. 188,19 quod tanti patris -rem originem pariterque vitae denotarem virtutes. ACTA civ. Rost. C 874 p. 177 (a. 1273) istud Lub<enses> fecerunt -i per litteras ipsorum. b *notare – eintragen, vermerken*: ACTA civ. Rost. C 574 p. 152 (a. 1269) arbitrium est Bertrammi, si ipsos dat denarios ... , quod -atur. C 623 p. 156 si implet *magister* promissum, -etur eqs. c *sensu confirmandi*: CHART. Mekl. 1262 (a. 1272/73) Iohannes ... et uxor sua ... vendiderunt ... molendinum ... ; elapso anni termino tunc ex parte ... Iohannis ... -etur. c *depon. i. q. denominare – benennen*: ACTA civ. Rost. C 782 p. 168 (a. 1271) si medio tempore ponit (sc. *Seghefridus hereditatem*), fideiussorem -etur.

subst. exscriptum, -i n. *scriptum – das Schreiben, Schriftstück*: DIPL. Otton. I. 398 p. 542,21 dicebat abbas, quod habuisset per -um et per cartam et ad tertium placitum reclamatum et contempserunt (sc. *vocati*) venire.

***exscriptio**, -onis f. (exscribere) *transcriptio, excerptio – das Ausschreiben, Exzerpieren*: CATAL. biblioth. Becker 74 p. 174,25 (a. 1085/1101) cuius rei argumentum ex librorum ... advectione multorumque ... -e ... perpendere possumus.

exsculpo (exc-), -sculpsi, -sculptum, -ere. 1 *proprie: a eruere – ausscharren, herauskratzen*: PETR. DAM. epist. 143 p. 524,2 ossium ... particulas (sc. *mulieris terra obrutae*), quas non sine magni laboris instantia ... exc-ere potuerunt *fossore*, sepulturae tradiderunt. b (*secundo*) *elaborare – (Schneiden) bearbeiten*: LUP. FERR. epist. 96,4 quas (*gemmas*) ... opifex ... exc-endas et poliendas acceperat. c (*sculpendo*) *conficere, fabricari – (durch Meißeln) anfertigen, herstellen*: HELM. chron. 96 p. 189,1 in -endis (exc- a. *corr. 1*) subtilissimis celaturis. ANNAL. Pegav. a. 1101 p. 247,2 in ecclesia ... imaginem ... -sit abbas. d (*sculpendo*) *figurare, exprimere – (durch Meißeln) gestalten, darstellen*: HELM. chron. 84 p. 160,12 multos (sc. *deos*) ... duobus vel tribus ... capitibus -unt *Slavi*. 2 *in imag.*: a *excudere – heraus schlagen*: PETR. DAM. epist. 40 p. 509,15 ab eo (*episcopo*) super hac questione ne tenuem quidem scintillam solutionis exc-ere potui. b *formare, effingere – formen, bilden*: BERNOLD. WAT. chron. 6 quae (*lima sermonis*) mitem de crudeli, de inutili frugalem ... -erat. 3 *translate: a extrahere, depromere – herausziehen, entnehmen*: LUP. FERR. epist. 69,3 ut ex utrisque (sc. *epistulis*) ... veritas exc-atur (*sim.* PETR. DAM. epist. 40 p. 498,8 aliquid veritatis ... exc-ere). HINCM. divort. 6 p. 154,19 dicam, quod ex eorum (*maiorum*) verbis ... exc-ere coniciendo posse suspicor. *elicere, comperire – herausbringen, erfahren*: EKKEH. IV. cas. 35 p. 80,27 illi (*fratres*) cum nihil ab eo (*episcopo*) reatus sui -ere possent. ARNULF. delic. 782 si rogatus instes, 'non omnia possumus omnes', hoc tamen exc-es (gloss. H: *elicies*), nichil obiectare deinceps. b *invenire, detegere – herausfinden, aufdecken*: NOTKER. BALB. marty. V. Kal. Iul. p. 1110^D veritate rei difficulter -ta eqs. c *parare – verschaffen*: LIUTPR. antap. 5,18 p. 140,17 si ... nostrum aliquis ... eorum (*principum*) voluntatem inquireret, consilium nobis ... bonum exc-ret. d *extinguere, tollere – ausmerzen, entfernen*: LIUTPR. leg. 7 p. 180,2 ut fallacia -atur, veritas non reticeatur.

***exsecabilis**, -e. (exsecare) *secabilis – zerschneidbar*: ALFAN. premn. phys. 2,9 p. 25 corpora ... convertibilia esse et divisibilia et omnino ad ignotum -ia (PG 40,540^A τητῶτά).

exseco (exe-, exico, -ego), -securi, -sectum, -are. 1 *proprie: a excidere, effringere – herausschneiden, -schlagen, -brechen*: ANNAL. Worm. a. 1226 p. 146,16 iusserunt *cives* lapidas in muro domus ... -are lapides et ligna includere. b *abscondere – abschneiden, -schlagen*: RECEPT. Dilling. (Sudhoffs-Arch. 40. 1956. p. 165,11; cod. s. VIII.) si quando erit necesse

amputari vel exegari aliquod corporis membrum. SIGEB. GEMBL. Theod. 16 p. 474,32 dono ... papae ... partem ... catenae beati Petri, in basilica, quae dicitur ad Vincula, eodem (*[sc. papa] ci., eadem cod., eandem ed.*) portionem execante promeruit. ROLAND. PATAV. chron. 4,13 p. 67,27 unus de familiaribus imperatoris manu ... signum fecit quasi de capite -ando (exi- *var. l.*). al. *caedere – fällen*: VITAE patr. Iur. 24 -tis (et sectis, ex sectis, exectis *var. l.*) excisisque abietibus. c *mutilare – beschneiden, verstümmeln*: ROLAND. PATAV. chron. 11,17 infantes ... parvis genitalibus sunt -ti (erecti *var. l.*). d *dividere, dissecare – zerteilen, zerschneiden*: SIGEB. GEMBL. Theod. 16 p. 474,15 martyrem crudeli genere passionis medio corpore vivum -tum. 2 *translate i. q. extorquere, exigere – einfordern, eintreiben*: EGBERT. fec. rat. 1,1514 numquam -ui pretium artis avare.

adi. **exsectus**, -a, -um. *castratus – kastriert*: PASS. Thiem. II 13 p. 60,32 homines sine ratione sunt ... , qui ... putant ... deos fore lapides, ligna, Saturnum -um eqs.

exsecrabilis (exe-, exae-, exac-), -e. c. *dat.*: l.33.35. *pendet* apud: l.34. *devotus, maledictus – verwünscht, verflucht*: 1 *strictius*: ALPHITA I p. 289,43 erisipela interpretatur sacer ignis ... vel exe-is vel ignis infernalis. 2 *latius: a detestabilis, abominabilis, turpis – verabscheuungswürdig, abscheulich, schändlich*: CONC. Merov. p. 62,13 si quis sacerdotium per pecuniae nundinum exae-e (exac-e *var. l.*) ambitione quesierit. DIPL. Frid. I. 39 -e ... simonie vitium. INNOC. IV. registr. A 124 p. 92,28 quod exe-ius est, ... Machometi nomen in templo Domini ... proclamari permisit *imperator (inde ANNAL. Plac. a. 1245 p. 491,38 exe-ius [exa-ius var. l.]). al. v. et vol. II. p. 1440,61. in lusu verborum*: HELM. chron. 39 p. 79,23 ut ego (sc. *papa*) consentiam consecrationi eius (sc. *regis*), qui seipsum exe-em reddidit. b *odiosus – verhaßt*: DIPL. Otton. II. 300 p. 353,14 discor<di>ae <divin>e exe-es voluntati. VITA Burch. Worm. 20 p. 843,50 mundanas res apud Deum esse exe-es. HERM. IUD. conv. 11 p. 105,19 Deo exe-es gentium ritus. c *perniciosus, exitialis – verderbenbringend, unheilvoll*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 889 exe-e prodigium in regione Thuringorum visum est. THIETM. chron. 8,6 ante ... antichristi exe-em adventum.

adv. **exsecrabiliter** (exe-). 1 *detestabiliter – auf verabscheuungswürdige Weise: a impie, nefarie – ruchlos, frevelhaft*: LIBER diurn. 84 p. 101,8 qui (sc. *haeretici*) unam exe-r asserebant voluntatem ... in Christo, quam neque divinam neque humanam ... poterant demonstrare. SABA MALASP. chron. 4,6 p. 187,23 ad thesauros (sc. *ecclesiarum*) ... sceleratas manus exe-r extendere. c. *notione anathematis*: LIBRI Karol. 2,23 p. 278,13 dum isti prodecessores ... suos, qui eas (*imagines*) fregere, -r damnare perhibeantur, ut illi istos, qui eas adoraturi erant, abominabiliter damnasse credantur. b *turpiter – schändlich, schmählich*: PETR. DAM. epist. 31 p. 320,28 nec glorientur, qui in sacro ordine positi sunt, si exe-r vivunt. BERTH. chron. B a. 1079 p. 365,22 anathematicum ... concilium ... tum exe-r initiatum, tum exe-ius finitum. 2 *non ex praescripto canonico, non rite – nicht der kanonischen Vorschrift gemäß, ungültig (in lusu verborum)*: PETR. DAM. epist. 40 p. 489,4 dum unus exe-r (*i. a simoniac*) consecratur, uterque iure deponitur.

exsecramentum (exe-), -i n. *devotio, imprecatio – Verwünschung, Fluch*: HUMB. Sim. 2,5 p. 145,18 perpendant *haeretici* ... maleficos ... nullis suis invocationibus et exe-is potuisse auferre ... clades ... suas. *in lusu verborum de ritu pagano vel blasphemio*: WALAHFR. exord. 9 p. 484,34 pagani templa ... per quaedam potius -a quam sacramenta devovere ... noscuntur. LIBER de unit. eccl. 2,17 p. 233,16 ut in episcopis ... fierent ... non ... quaelibet ... ecclesiae sacramenta ... , sed exe-a.

exsecratio (exe-, exac-, -cio), -onis f. 1 *proprie: A devotio, maledictio – Verwünschung, Verfluchung*: 1 *strictius i. q. asseveratio (devovens) – (verwünschende) Betenerung (in actu iurandi)*: REGINO chron. a. 866 p. 90,11 quibus (*sacramentis*) se cum magnis exe-bus coram Deo obligaverat rex. a. 872 nec sacramentum esse dicendum, quod contra salutem rei-

[Wellhausen]

publicae, quamvis cum multis exe-bus, fuerit prolatum. a. 879 p. 115,4. **2** *latius*: a *detestatio* – *Abscheu*: CONC. Merov. p. 27,4 quas (*basilicas haereticorum*) tanta exe-em (-e, exe-e, exa-e *var. l.*) habemus exosas, ut *eqs.* THANGM. Bernw. 28 p. 771,37 archiepiscopus ... et, qui ei favebant, mira indignatione et exe-e illum (*cardinalem presbyterum*) spernebant. **b** *damnatio* – *Verdammung, Verurteilung*: FROWIN. explan. 5,1 l. 140 confessio ... est proprii actus cum sui accusatione exe-o. CAES. HEIST. hom. exc. 158 p. 125,32 exe-cionem avaricie in eis (*archidiaconis*) non videmus. **c** *excommunicatio, anathema* – *Exkommunikation, (Kirchen-)Bann*: CHART. Hall. 202 (a. 1229) presentem paginam ... sub exe-cionis vinculo auctoritate nostra firmamus (*sc. praepositus; inde 242*). **d** *denuntiatio* – *Androhung*: DIPL. Otton. III. 92 p. 504,6 (*interp.*) ipse (*episcopus*) sub anathematis exe-e interdixit, ut *eqs.* **B** *profanatio* – *Entweihung (in lusu verborum)*: COD. Udalf. 63 p. 131,27 si non benedictionem pro maledictione, consecrationem pro exe-e ... hoc tempore reputassem.

II meton.: **A** *perniciēs, exitium* – *Verderben, Unheil, 'Fluch'*: HROTSV. Cal. inscr. p. 135,3 qui eam (*Drusianam*) ... prae ... exe-e illiciti amoris ... plus iusto amavit. *in lusu verborum*: VITA Norb. II 72 p. 1305^A ut, ubi regnaverat vitiorum -o (executio I 15 p. 688,34), virtutum ... locum faceret divinae benedictionis consecratio. **B** *nefas, scelus* – *Frevel-, Greuel-tat*: CHART. archiep. Magd. 360 (a. 1179) virgines denudatas prostituit et inenarrabiles exe-es perpetravit *dux Saxoniae*.

exsecro (exe-, exac-), -avi, -atum, -are *vel exsecror* (exe-), -atus sum, -ari. *script.*: -reba(m): l. 53,57. *exeserati*: l. 38. *absol.*: l. 55,65. *struct.*: c. acc. dupl.: l. 37. c. acc. c. inf.: l. 67. *partic. usu subst.*: *praes.*: l. 42. *perf.*: l. 61.

devovere, maledicere – *verwünschen, verfluchen*: **1** *strictius*: **a** *in univ.*: EPIST. Meginh. 5 p. 197,22 fornacem ferream, in qua eos (*sc. familiam*) ... Othnandus ... coxerat, ... exe-bant sublatis in celum manibus. NARR. de lib. Fab. 5 unus ... nequitiam episcopi caeteris execrans durius *eqs. al.* **b** *in-crepare, conviciari* – *beschimpfen, schmähen (als)*: HINCM. divort. praef. p. 113,18 nemo nos exeret impudicos de huiusmodi impudicitii. RUP. TUIT. Matth. 9,561 velut insanum exeserati (*detestati var. l.*) sunt (*sc. Iudaei Iohannem; spectat ad Vulg. Matth. 11,18*). **c** *blasphemare* – *lästern*: CHRON. Thietm. 5,17 qui (*Deus*) se honorantes ... exaltat ad ... dedecus se execrancium. **d** *non ex praecepto canonico, non rite consecrare* – *nicht der kanonischen Vorschrift gemäß, ungültig weihen (in lusu verborum)*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1084 p. 445,1 qui (*clericus*) ... ab anathematizatis iuxta Pelagium papam non consecratus, sed exe-tus est. RAHEW. gest. 4,62 p. 306,23 (*epist.*) Rolandum cancellarium inmantaverunt (*sc. adversae partis cardinales*) et in sequenti dominica exe-verunt (*exa-*, consecraverunt *var. l.*). **2** *latius*: **a** *detestari, abominari, repudiare* – *verabscheuen, verschmähen, ablehnen*: HROTSV. Gall. I 5,3 execrantes (*sc. filiae Gallicani*) carnale consortium. EPIST. Ratisb. 19 p. 339,33 bellum, quod excrebar, ... exercebam. GESTA Trev. 1 p. 130,14 Semiramis privignum suum ... maritum ducere voluit eumque renitentem et execrantem ... persecuta est. *saepe*. **b** *damnare* – *verdammnen, verurteilen*: IONAS BOB. Columb. 1,5 p. 161,22 exe-batur (*excre-*, exe-bantur *var. l.*) ab his (*sodalibus*) desidia atque discordiae vitium. CHART. Heintr. Leon. 41 p. 59,12 (*spur. s. XIII*) execrantes ... stulta quorundam imprudentum obloquia statuimus *eqs. al.* **c** *excommunicare* – *exkommunizieren*: COD. Udalf. 63 p. 131,31 exe-tum de consecratione vestra (*sc. Egilberti electi*) praesumere perniciosissimum esset. *v. et p. 1691,40*. **d** *vituperare, reprehendere* – *tadeln, maßregeln*: HUGEB. Wynneb. 6 nisi quando perniciose protervarum opera execrando emendare non poterat *mens.* **e** (*con*)*queri* – (*be*)*-klagen*: TRAD. Frising. 1315^c (a. 975/77) prediorum copiam, quae possederant, victui suo non posse sufficere exe-ti sunt (*sc. viri et mulieres*).

adi. 1. exsecratus (exe-), -a, -um. *exsecrabilis, nefarius* – *verflucht, ruchlos*: THIETM. chron. 4,24 -a ... piratarum turba. 5,12 -a Alemannorum turba ... thesaurum (*sc. ecclesiae*) diripit.

2. exsecrandus, -a, -um. *detestabilis, abominabilis, perniciosus* – *verabscheuungswürdig, abscheulich, verderblich*: THIETM. chron. 7,59 cum exe-a (*exequanda var. l.*) gentilitas ibi (*sc. in monte*) veneraretur. CHART. Aquens. 19 l. 90 unde exe-a partium in claustris latibula. DIPL. Frid. I. 334 p. 165,42 ne ... exe-a consuetudine ... iuxta ... monasterium conventus militum ... celebrentur. *al.*

exsecutio (exe-, esce-, -egu-, -eq(u)u-, -cio), -onis *f.* *confunditur c. excusatio*: l. 12,27.

1 *perfectio, functio, administratio, effectio* – *Durch-, Ausführung, Vollziehung, Vollstreckung*: **A** *proprie*: **1** *in univ.*: COD. Udalf. 45 p. 97,26 beata ... exe-o (*excusatio, excusatio var. l.*) huius divini operis (*i. evangelii*). CHART. Naumb. I 250 p. 230,8 huius ... concambii ... exequio facta est ... in curia Babenberg. GESTA Halb. p. 123,10 papa ... Conrado episcopalis officii executionem concessit. ALBERT. M. pol. 6,6¹ -bus (*sc. sententiarum; p. 1322^d,7 πρᾶξεων*) non factis' ... impossibile est communicare. *persaepe. v. et p. 1677, 29. locut.* -i (*de*)mandare: CHART. Turic. 413 (a. 1222/23) ut eorum (*iudicum*) *sententiam* ratam habentes exequi-
oni mandarem eandem (CHART. Gosl. II 209 p. 247,22 -i [-gu- *var. l.*], *al.*). CHART. Lux. II 504 p. 566,18 ea, que scripta sunt ..., esce-i mandare. *persaepe. v. et p. 275,60sq. expres-*
sus i. q. effectio iudicii – *Urteilsvollstreckung (de supplicio capitis* [*'Exekution'*]: l. 31): LEG. Wisig. 2,1,12 p. 60,2 ut ... nullus ad causam dicendam venire cogatur vel sub exe-e (*ex-*
ecutione corr. in excusatione E2, accusationem V3) aliqua depute-
tur. *al.* CHART. Mog. A II 688 p. 1124,10 (a. 1198) ab exe-e non est appellandum, nisi executor excedat modum in exequen-
do. CHART. Merseb. 382 p. 317,12 sive consistant (*sc. iura ad-*
vocatiae) in gladii executione vel in quacumque alia animad-
versione. **2** *c. colore quodam*: **a** *exercitatio, adhibitio* – *Ansübung, Anwendung*: VITA Liutw. 9 est ... profundior ... caelestium exe-o virtutum. THANGM. Bernw. 11 non tam iustae rationis exe-e quam liberae potestatis praesumptione. THIETM. chron. 2,16 archiepiscopus ... ob inanem philosophiae exe-em ... accusatur. *al. v. et p. 1687,23. b* *vindicatio, exactio* – *Beanspruchung, Einforderung*: CHART. cell. Paulin. 85 p. 98,39 (a. 1257) cum ei (*capitulo*) ... in sui iuris executione deesse non possumus (*sc. abbas et praepositus*). **c** *expositio, explanatio* – *Ansarbeitung, Darlegung*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 123,29 de quibus (*speciebus avium rapacium*) fiet exe-o sufficiens postea. ALBERT. M. eth. I 487 p. 417,25 -o ... debet respondere enumerationi; cum igitur infra
exsequatur (*sc. Philosophus*) de arte post scientiam *eqs.* IN-
NOC. IV. registr. B 257 p. 224,9 sequitur exe-o sententiae ... archiepiscopi ... in hec verba: *'eqs.'* **B meton.**: **1** *actio, incep-*
tum, factum – *das Verfahren, Unternehmung, Handlung, Tat*: THIETM. chron. 7,39 nullus ad comprehendendas ... cru-
deles populi istius exe-es sufficit. TRANSL. Mod. 17 iustis
exe-bus fidem praebere. TRANSL. Annon. 3 p. 10,11 respondit
papa se ... non posse huic (*sc. Annonem in catalogo sanctorum admittendi*) exequi-i acquiescere. **2** *exercitatio cultus* – *Religionsausübung, -praxis*: THIETM. chron. 6,23 vanam eorum (*Liuzicorum*) supersticionem inanioremque populi istius
exe-em ... enodabo. **3** *constitutio executoria* – *Ausführungs-, Vollzugsbestimmung*: SUMMA dict. Saxon. 7,10 p. 240,17 quandoque condicionalis datur executio, quandoque ponitur illa clausula: *eqs. al.* LUDOLF. summ. 5 p. 374,34 dantur ... in curiis ... confirmationes, appellationes, -ciones. **4** *postestas executoria* – *Vollstreckungsgewalt*: CHART. Babenb. 343 p. 186,24 (a. 1239) qui (*iudex provincialis*) ... adducere debet secum huiusmodi hominem, qui habeat huiusmodi iuris
exe-em.

II persecutio, inimicitia – *Verfolgung, Feindseligkeit*: GESTA Halb. p. 101,34 emulorum multitudo in ... Herrandum (*sc. episcopum*) tantam exe-em exercuit, quod ... ipsum a se prorsus amovit.

***exsecutivus** (exe-), -a, -um. (*exsequi*) *c. gen. obi.*: l. 72. **1** *adi. i. q. exsequens, effectivus* – *ausführend, vollziehend*: **a** *in univ.*: ALBERT. M. eth. II 63,4 p. 451^a,30 quod epicheia -a sit eius, quod γνῶμὴν iudicat esse faciendum. **b** *explanans*,
[Wellhausen]

descriptivus – *darlegend, erläuternd*: FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 2,23 *modus agendi est prosaicus* ... et *exe-us* (exequativus, exquisitus *var. l.*); *exe-us* vero multiplex *eqs.* ALBERT. M. pol. 1,2 praef. p. 18^a,27 finita parte prooemiali incipit pars -a. 2 *subst. fem. i. q. vis exsecutoria* – *ausführende Gewalt*, 'Exekutive': ALBERT. M. eth. II 6,2,24 p. 441^a,31 -a et consiliativa duae partes politicae sunt.

*adv. *exsecutive. quod attinet ad exsecutionem, effectiōnem* – *hinsichtlich der Ausführung, Vollziehung*: ALBERT. M. sent. 3,35,6 p. 651^b,23 -e est *consilium* fortitudinis et regitve consilii doni.

exsecutor (exce-, exe-, -eq(u)u-), -oris *m.* *usu attrib.*: l. 18. I *perfector, effector* – *Ausführer, Vollzieher, Vollstrecker*: A *strictius*: 1 *in univ.*: a *gener.*: HRABAN. epist. 37 p. 474,27 quicunque ... est ... *fidelis* -r (exe- *var. l.*) voluntatis ipsius (Dei). MIRAC. Annon. 3,42 humiliter voti sui exequutor exstitit (*sc. armiger militis sanatus*). STATUT. ord. Teut. p. 67,1 fratres huius exe-es ministerii parem studeant ... cibi ... dividere quantitate. CHART. Raitenh. 256 que (*caritatis opera*) suis exe-bus salutem conferunt animarum. *saep.* *apparator* – *Ausrichter*: COSMAS chron. 3,6 *exequiarum* promptus exstitit *praesul* exe-r (ROB. TOR. chron. a. 1135 p. 491,59 -quutores). b *publ., iur., canon.*: HINCM. epist. 198 p. 213,23 (epist. imp.) ad nostras (*sc. Hlotharii*) petitiones exequendas ... Spolitum episcopum ... exe-em instruximus. CHART. Salem. 35 p. 57,39 *sentencie* exe-es subnotare dignum duximus (CHART. Babenb. 178 p. 239,24 *sentencie. al.*). CHART. Lux. II 504 p. 566,9 *exc-es* ... huius *testamenti* statuo *eqs.* (CHART. Landeshut. 91 p. 51,18. *al.*). ANNAL. Ianuens. IV p. 27,10 quod habet *capitaneus* secum unum iudicem ... et guardatores sive exe-es XII. *persaepe. v. et p. 1688,29. 1692,34. vol. II. p. 1548,20.* 2 c. *colore quodam*: a *administrator* – *Verwalter*: THANGM. Bernw. 1 p. 758,47 in negociis ... domesticis ... vivacissimus exe-r ... calluit. GESTA Lob. 2 quorum (*palatinorum negotiorum*) ... precipuus erat *Herigerus* exe-r. CHART. march. Misn. III 403 ut ... vos, qui negociorum meorum estis exe-es, ... eis (*sc. praeposito et congregationi*) assistatis (*item 420*). b *qui exercitat, adhibet* – *einer der ausübt, Anwender*: EPIST. var. I 33,9 tales (*sc. monachi fieri coacti*) ... auctores sunt scelerum et exe-es vitiorum. BERTH. chron. B praef. p. 165,18 humillime caritatis et caritative humilitatis exe-r industrius (*sc. Herimannus*) *eqs.* ORTL. chron. 1,9 p. 46,10 quidam ... sunt ... artium ... diversarum vel operum exe-es. *al.* B *latius*: 1 *minister, apparitor* – *Diener, Gehilfe*: WANDALB. Goar. 1 p. 14,12 exe-es (-es *var. l.*) suos ea nocte detinuit et ... pro labore illos viae refecit. MIRAC. Remacl. 1,19 ut ... acceptis stipendiis cum reliquis loci -bus deservirent *ductor ductusque*. CHART. Lux. III 129 p. 131,33 quam (*medietatem*) intimi mei sunt exe-es recepturi. *al.* 2 *exactor* – *Eintreiber*: ACTA imp. Winkelm. I 997 p. 754,22 (s. XIII. med.) si *collectores* et exe-es ... deponant servisse iuste receptoribus fiscalis pecunie (CHART. Salem. 530). *v. et vol. II. p. 1125,17.* 3 *assectator, particeps* – *Anhänger, Mitglied*: REGINO chron. a. 866 p. 91,7 agros villasque eorum (*Lotharii fidelium*) suae factionis sectatoribus (exequu-bus *var. l.*) distribuit (*sc. Hucbertus abbas rebellans*). CHART. Babenb. 154 p. 199,29 qui (*incursantes*) ... ordinis (*sc. Cartusienensis*) exe-es in suis possessionibus ... inquietant.

II *persecutor, ultor* – *Verfolger, Rächer*: GLOSS. II 439,48 St.-S. -r rechari.

exsecutorius (exe-), -a, -um. *exsecutionem, effectiōnem praescribens, definiens* – *die Ausführung vorschreibend, regelnd, Vollzugs-*: INNOC. III. registr. 1,215 p. 308,18 pro tua receptione ... rogatorias primum *litteras*, secundo preceptorias et exe-as impetrasti (*sc. canonicus*; CONO LAUS. gest. cont. p. 804,33 [chart.]. *al.*). ALBERT. M. summ. theol. I 20,80^a p. 868^b,31 *praeeptio* ... -o, quod obligat ad actum, non potest, sed probationem et instructionem potest praecipere *Deus* (p. 869^a,41. *ibid. al.*). *ellipt. i. q. constitutio exsecutionem definiens* – *Ausführungs-, Vollzugsbestimmung*: SUMMA dict. Saxon. 6 p. 214,12 a sede apostolica dantur privilegia, ... appellationes, exe-e, dispensaciones *eqs.* 7,10 p. 239,11 pene

... in exe-is maxime locum habent. *ibid. al.*

adv. exsecutorie. modo exsecutionem definiendi – *auf die Ausführung regelnde Weise*: CONR. MUR. summ. p. 47,22 scribitur ... interlocutorie vel diffinitive vel exe-e.

5 **exsecutrix** (exe-, -equu-), -icis *f.* *perfectrix, effectrix* – *eine die ausführt, Vollzieherin*: NICOL. I. epist. 70 p. 391,29 quae de ... fratre ... disposuimus, adimplens in nullo refragatrix, sed exe-x (*excusatrix var. l.*) inveniatur *fraternitas*. VITA Menel. 1,4 (MGMer. V p. 138,20) dominici mandati exe-x effecta pia deliberatio ... Menelei. LIBER de unit. eccl. 2,25 p. 247,30 promulgatrix est aut exe-x sanctorum canonum Moguntina ... ecclesia. *al.* quae implet – *eine die erfüllt, einlöst*: MIRAC. Annon. 1,51 voti sui exequu-x (*sc. mulier sanata*; 2,32. 3,51).

exsedo *v.* exedo. **exemplaria** *v.* exemplar. **exemplo** *v.* exemplo. ***exsenio** *v.* *xenio. **exsenium** *v.* xenium. **exsenodochium** *v.* xenodochium. [**exsenplatio** *v.* *examplatio.]

exsensis, -e. *sensu carens, exanimis* – *des Sinnes beraubt, betäubt*: VISIO Alber. 48 per aliquot dies stupefactus et -is fui, ut ne propriam quidem matrem cognoscerem.

***exsentes** *v.* *exentes. **exseo** *v.* exeo.

***exsepelio**, -ire. (*ex et sepelire*) *effodere, eruere* – *ausgraben, exhumieren*: WIBALD. epist. 126 p. 204,24 Adelbertus ... a predecessore nostro, quem ipse nunc -ire moliebatur, ... in communione fratrum ... est receptus.

exsequiae (exae-, exe-), -arum *f.* *vel raro exsequia* (exe-), -orum et **exsequium** (exe-), -i *n.* *script. ece.*: l. 62. *form.*: *fem. sing.*: l. 52. *gen. pl.* -quarum: l. 34. *abl. pl.* -quis: MARIAN. chron. a. Chr. 263 p. 519,40. *struct. c. gen. inhaerentiae*: l. 39. *confunditur c. obsequium*: l. 37,62,68.

1 *proprie i. q. sepultura, funus, parentalia* – *Begräbnis, Beisetzung, Leichenbegängnis*: a *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 88,27 ad suprema exe-arum (-arum, exae-arum, exaequarum *var. l.*) funera. ALCUIN. Richar. 14 (MGMer. IV p. 398,18) inter exe-a paterna. ADSO Frodob. 22 (MGMer. V p. 80,29) funebres exe-ae (COSMAS chron. 1,25). SIGEB. GEMBL. Lamb. 22^{capit.} (MGMer. VI p. 403,5) de exe-is (obsequiis *var. l.*) sancti Lamberti. LAMB. LEOD. Matth. I 1355 incolomem puerum ... recepit *mater* funeris exe-as ... paventem. *persaepe. v. et p. 1689,21. 1691,8.* *per compar. de animalibus*: ALBERT. M. animal. 8,211 mortuus fuit unus (*sc. delphinus*), ad cuius -as alii convenerant. b *c. colore quodam*: a *pompa funebris* – *Leichenzug*: WETT. Gall. 31 ad cuius (*viri*) -um ... insolitus pedestris ordinis conviator factus est (*sc. paralyticus sanatus*). 34 capsella ... in ... -o usque ad cellam deportata est.

45 **sollemnia** (*in memoriam*) *mortuorum (habita)*, *funebria, feralia* – *Toten(gedächtnis)feier, -gottesdienst, Sterbeliturgie*: CHART. Aquens. 21 l. 23 (dipl. Heinr. V.) ut singulis annis in exe-as patris nostri ... libra una ... persolvatur (*inde* DIPL. Conr. III. 4 p. 8,15). CHART. march. Misn. II 188 cum obiero ... , exe-a mea (*sc. marchionis*) sicut fratris domus (*sc. Hierosolymitanae*) celebrabitur. *saepius. v. et vol. I. p. 1570,50.* γ *sacramenta morienti exhibenda* – *Sterbesakramente*: BONIF. epist. 10 p. 13,30 cui (*fratri*) ... ipse in infirmitate exitus sui ... -a (-as p. corr. 2) prebui. *ibid. iterum*. EBERW. Symeon. 20 exe-as, quae pro absolutione animae debebantur, ... expendimus. METELL. peripar. 6,24 strepitus clamoris ... vix pavidas ... fert exe-as morienti. δ *pro obsequium i. q. reverentia* – *Ehrerbietung*: ARBEO Corb. 13 quem tota terra venerat (*i. veneratur*) miraculum, ... devulgantes *cuncti* ... viri Dei merita in sollemnem exe-um (ece-um *corr. in* obsequium 1). 2 *meton.*: a *corpus (mortuum)* – *Leichnam*: VITA Annon. I 3,16 p. 506^b,27 cum in occidentali choro ... exe-arum baiuli substitissent. b *amiculum feralis* – *Leichenhut*: GLOSS. II 444,57 St.-S. -as retvuocha. c *pro obsequium i. q. munus, donum* – (*Freundschafts-)* *Gabe, Geschenk*: VITA Burch. Worm. prol. p. 830,34 quamvis ... inopia rei familiaris in exe-is exhibendis copiam mihi negaverit *eqs.*

70 **exsequialis** (exe-), -e. 1 *adi.*: a *ad sepulturam pertinens, funebris, feralis* – *zum Begräbnis gehörig, Bestattungs-, Leichen-, Toten-*: α *in univ.*: MIRAC. Firmin. 11 officio

... exe-i ... persoluto cuncti domum ... redeunt (CHRON. Ebersb. II p. 10^b,64. al.). WOLFHER. Godeh. II 29 p. 214,41 fratres ... preces exe-es devote frequentabant. ARNO REICHERSB. scut. p. 1506^B quae (*cappa lanea*) corpus ... nigro et quasi exe-i tegmine ... involvens humilitatem ... mortificationis ... significat. al. abund.: IULIAN. TOLET. Wamb. 2 exe-e funus. **β** lugubris, luctuosus – traurig, jammervoll, Klage-: RANGER. Anselm. 6883 exequias illi (*Anselmo*) faciunt (sc. Mantuani) non exe-es, immo triumphali laude secuntur eum. **b** exitialis, perniciosus – unheilvoll, verderblich: v. p. 1606,63. 2 subst. neutr. (fem.: l.13): **a** sollemne, ritus fune-ris – Begräbnisfeierlichkeit, Totenritus: **a** proprie: BERTH. chron. B a. 1077 p. 310,5 post magnificas exe-es agendas ... honeste ... celebratas. GESTA Trud. cont. I 11,8 p. 300,44 ut ... missam et exe-a de more ei (sc. matronae defunctorum) faceret abbas (p. 300,47). CARM. de Iuda 2,40 illa (sc. Magdalenae) futura monens hoc ungum michi (sc. Christo) ponens affectat, tale michi fiat ut -e (exe- var. l.; spectat ad Vulg. Matth. 26,12). **β** meton. i. q. liber -is, agenda mortuorum – Handbuch für die Totenfeier, Sterbeliturgie: CATAL. biblioth. A IV 1,15 (s. XIII.²) Donatum, exe-e, ... ymnarium. **b** ius funera celebrandi – Begräbnis-, Bestattungsrecht: CHART. Babenb. 323 p. 163,16 (a. 1236) decime ... et exe-a et alia iura parrochialis ecclesie parrochie ... remanebunt.

exsequior (exe-), -ari. *sepelire – bestatten*: VITA Liutg. III 1,210 ad exe-andum patrem venerandum.

1. **exsequor** v. exsequor. 2. **exsequo** v. exaequo. **exsequor** (ess-, exce-, exe-), -secutus sum, -i *vel raro exsequo* (exe-), -ere. *script.*: -ec(or): p. 1692,8. -equut(us): l. 69. *usu absol.*: l. 66 p. 1688,29. al.; *intrans.*: p. 1692,44sq. *struct.* c. enunt.: p. 1692,31sq. *partic. praes. usu adi.*: l. 57. al.; *subst.*: l. 57,64,65. al. *gerundivum usu subst.*: l. 52.

1 *sequi – folgen*: **a** in univ.: DIPL. Loth. I 87 morem imur praedecessorum nostrorum (DIPL. Loth. II. 16. DIPL. Arnulfi 163 p. 249,25. al.). OTLOH. vis. 3 p. 51,8 si vitam redditam sanitas exe-retur. **b** *deducere – geleiten*: LAMB. LEOD. Matth. IV 23 reiectus (sc. de rota molendini) ... lachrymis eius (*matris*) puer exequitur domumque defertur. **c** *persequi – verfolgen*: LIBER diurn. 84 p. 102,5 omnes hereticos ... exequamur (execramur var. l.) ac condemnamus. *vindicare – ahnden*: CHART. Eichsf. 135 p. 79,43 (a. 1186) cuius (*abbatis*) ... intererat cenobii respectum habentis ad ipsum iniurias exequi. **d** *assectari – erstreben*: VITA Liutb. 33 ne diutius in his, in quibus fructum precum tuarum nullo exequaris effectu, moreris (sc. mater infantis defuncti). 2 *assequi, nancisci, (sibi) conciliare – erreichen, erlangen, (sich) erwerben*: LIBER diurn. 94 pro -endis iustitiae profectibus. THANGM. Bernw. 18 p. 766,45 quin ... iusticiam plenissime exequatur *archiepiscopus*. al. 3 *peragere, perficere – aus-, durchführen*: **a** in univ.: EPIST. Bonif. 28 p. 51,28 (epist. papae) te, ... frater, ... volumus ... coeptum negotium salutis -ere (exequi var. l.). CHART. Hall. 136 (a. 1211) quod si non omnes hiis exequendis potueritis (sc. canonici) interesse. CHART. Lux. II 504,6 quod ... ad exc-endum ea (sc. quae adhuc ordinarentur) ... daret Henricus operam efficacem. ALBERT. M. eth. I 8 p. 6,27 omne ... de quo est consideratio huius scientiae, aut est dirigens aut est -ens. p. 6,41 -ens ... tangitur in hoc, quod dicit: 'actus'. *persaepe*. **b** c. colore quodam: **a** ad effectum adducere – vollziehen, vollstrecken: HINCM. coll. 1 p. 72,20 (cod. F) qualiter et a quibus eadem appellatio agi et exequi debeat. CHART. Tiro-l. notar. I 294 curator ... citatus venire noluit ad exequendam sententiam (SUMMA dict. Saxon. 7,10 p. 238,24. *ibid.* al.). ALBERT. M. pol. 6,6ⁿ p. 610^b,21 'eosdem ... esse condemnatos et -entes (p. 1322^a,17 τοὺς ... πρᾶττομένους) inimicitiam habet duplicem: eqs.' p. 610^b,28sq. -ens excusatus erit, scilicet quod iudice compellente oportuit eum -i. *saepe*. v. et p. 1688,29. **β** *implere – erfüllen*: HRABAN. epist. 29 p. 445,19 ad promissa exequenda ... anhelare. DIPL. Otton. I. 220 liberalissima benignitate petitiones eius (*episcopi*) exequiti sumus. v. et p. 1689,24. **γ** *obsequi, observare – befolgen, beachten*: DIPL. Loth. I. 12 p. 78,9 quatenus ... in omnibus regula ... exequatur sancti Benedicti. CAND. FULD. Eigil. II 13,12 reperies (sc.

pater) fixum, ... quid ... post terga (sc. pastoris) sequens grex -itur. THANGM. Bernw. 28 p. 772,10 archiepiscopum ... iusticiam ... oboedienter executurum. **δ** *exercere, colere – ausüben, betreiben*: HRABAN. inst. cler. 3,25 l. 31 quae (*pars astrologiae*) naturali inquisitione -itur. DIPL. Ludow. Germ. 73 p. 104,12 ad divinum cultum propensius exequendum (DIPL. Zwent. 14 p. 43,10. al.). STATUT. ord. Teut. p. 26,15 in suavitate spiritus sua misteria executur clerici. *exhibere – einsetzen, walten lassen*: DIPL. Loth. I. 10 p. 73,30 vasallus noster suam exequendo fidelitatem ... petiit eqs. DIPL. Loth. II. 35 presidis munificentiam exequimur. *intrans. i. q. agere, conversari – handeln, leben*: DIPL. Loth. I. 23 p. 95,1 quanto praeclentius humanitas viget prelata, tanto studiosius divinis -i debet obsequiis. 38 p. 118,18 ubi greges Christi divina militatione ess-i (-i, esse qui var. l.) procurant. *ibid.* al. **ε** *gerere – einnehmen, innehaben*: WALAHFR. exord. 23 p. 503,12 illos ... actionis esse cooperatores, ... quorum personam in quibusdam responsionibus sacerdos exequitur. DIPL. Loth. III. 56 p. 89,6 ut in ... ecclesie bonis nullum post se vicem suam exequentem constitueret comes advocatum (p. 89,8). **ζ** *producere, edere – hervorbringen, freisetzen*: ALBERT. M. metaph. 11,2,9 p. 494,67 quaelibet intelligentia bonum, quod sibi influit, per motum sui orbis -itur et explicat. 11,2,29 p. 520,18 quae (*intellectualis substantia*) ... per motum suum -itur formam a s, quas habet in seipsa (11,2,26 p. 516,77). **η** *defendere, impetrare – vertreten, verfechten, durchsetzen*: DIPL. Ludow. II. 64 p. 193,34 ut omnem ipsius (*coenobii*) ... causam ... exequi ... decreverimus (WOLFHER. Godeh. I 11 p. 176,36. al.). EPIST. Hildesh. 88 in rebus ... restituendis et exequenda ... vindicta. CONST. imp. II 444,6 qui (*vir*) super pace fovenda et exequenda sunt ... deputati. al. **θ** c. enunt. i. q. *efficere – bewirken*: DIPL. Loth. I. 106 p. 252,37 ut ... qualiter perficiatur (sc. voluntas coniugis), ... exequamur. SUMMA dict. Saxon. 7,10 p. 238,37 executor eo (sc. dicitur), quod exequatur, ut sententia ... superioris effectum debitum societur. 4 *exponere, describere – darstellen, -legen, beschreiben*: **a** in univ.: REGINO chron. praef. p. 1,28 stilo temperavi ... latius haec posteris exequenda (exquenda, -enda var. l.) relinquens. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,99 cur tibi (sc. praesuli) legiferi tabulas et verba Moysi exequar? OTTO FRISING. chron. 1,1 p. 36,25 gestarum rerum ... seriem executurus (dic-turus Oros. hist. 1,1,14) eqs. al. **b** *percurrere, recensere – durchgehen, abhandeln*: AGIUS epic. Hath. 328 longum ... erit, si cunctos ... sanctos ... metrico exequar ... stilo. **c** *intrans. i. q. tractare, scribere, loqui – sich befassen (mit), schreiben, sprechen (über)*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,5,27 ut non te pudeat ea, de quibus palpatius -eris, labiis profanare spui-fluis. CHART. Argent. I 616,7 de sculteto ... primum exequimur. ALBERT. M. animal. 1,81 de omnibus hiis diversitatibus -emur inferius. al. v. et p. 1688,45.

exsequitor v. exsecutor. **exserceo, exsercicium** v. exerc-. **exsero** (exe-), -serui, -sertum, -ere. *script.* exhe-: p. 1693,17. *partic. perf. usu adi.*: p. 1693,2. al. *confunditur* c. exercere: l. 57,60,68 p. 1693,12. al.

1 *proprie vel in imag.*: **a** *porrigere, protendere – (her)aus-, (her)vorstrecken*: **a** in univ.: WALTHARIUS 1381 qui (*belliger*) dum ... manum ... enormiter exeruisset (exercuisset var. l.), abstulit hanc Hagano. OTTO FRISING. chron. 6,32 p. 297,32 contra quod cum ... indignationis aculeos exereret (exerceret var. l.; sc. Heinricus). **β** *attollere, erigere – erheben, aufrichten*: CARM. libr. II 1,6 divinis librum constat dogmatibus auctum, exerat hinc pectus, quique Deo militat. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 148,24 exeritur (erigitur var. l.) ab Ot-tone imperatoris vexillum. CARM. Bur. 57,5,3 optat Thetis auram quietis, ut celo caput exerat. al. **γ** *emittere – aussenden*: ANNAL. Mett. a. 714 p. 20,21 cum sol ... radios ... cuncto exerit orbi. MEGINH. BLEID. Ferr. prol. p. 538^b,28 quae (*caritas*) nonnisi operando ardoris sui flammam exerere (exercere var. l.) novit. LAMB. LEOD. Matth. I 412 qua matutinum iubar exerit ... solis orbita. al. **b** *promere, eximere – heraus-holen, -nehmen*: **a** in univ.: URSO element. 1 p. 38,9 in quo (*opere*) ... nucleum a testa exeram. **β** (*de*)stringere – ziehen, [Wellhausen]

zücken: WALTHARIUS 738 ensem. WIPO gest. 13 p. 35,2 Ravennates ... nudis pedibus atque exertis gladiis ... ante regem venientes (CONST. imp. II 158,1. al.). al. c aperire, reserere – öffnen: WALAHFR. carm. 2,8 quamvis ... exerat ... ora faceta Plato. evacuare – freilegen: VITA Udah. Cell. II 30 exerta fossa sacratum vas eductum ecclesiastico thesauro reddi fecit. 2 translate: a extrahere, excerpere – herausziehen, entnehmen: URSO element. 1 p. 37,22 que (signa) omnia ex similibus capitulis diversorum exerta voluminum ... in unam massam ... rediguntur. b ostendere – zeigen: a manifestare – offenbaren: WIDUK. gest. 3,17 ille (dux) ... leoninum exerens (exercens var. l.) animum eqs. ALBERT. STAD. Troil. 5,543 si vir es (sc. Pyrrhus), exere vires. ALBERT. M. div. nom. 10,9 p. 402,65 mutabilitatem suam numquam exerunt (exuerunt, exierunt var. l.) angeli. β demonstrare, exponere – darstellen: WILLIB. Bonif. 4 p. 13,18 quae (sc. quae subsequuntur) ... manifesta ... scripturae patefactione exere (ex-var. l.) curamus. Ps. VEN. FORT. Remig. 8 longum est ... verbis exeri ..., quantum eqs. CHRON. rhythm. Leod. 324 hoc, quod fontes desuper operit, apostolos, prophetas exerit. c adhibere, uti – einsetzen, anwenden, gebrauchen: LEG. Wisig. suppl. p. 475,29 exerite (sc. sacerdotes) zeli discipuli n a m in perfidos (PETR. DAM. epist. 114 p. 305,2 exerenda [exerenda var. l.] ibid. al.). ALFAN. premn. phys. prol. 1 p. 1 eum (hominem) necesse est vel hac (ratione) -ta eorum (cunctorum sibi subditorum) dominari vel hac depressa ipsis adaequari. ACTA imp. Winkelm. I 579 p. 464,22 exertis potentie nostre viribus. dirigere – richten: SIGEB. GEMBL. Theodard. 7 p. 31,18 que (iniustitia) semper primos impetus exerit contra bonorum innocentiam. d exordiri, moliri, peragere – einleiten, beginnen, durchführen: LEG. Wisig. suppl. p. 468,17 quam suas in iudicio litigantes exerent (sc. exsecutores) actiones. WILLIB. Bonif. 5 p. 25,16 Dei servus ... excusationis exrens sermonem ait: 'eqs.' RHYTHM. 47,3,1 dum simul bellum exererent (exereret var. l., exererent Ebert; sc. puer et aper). al. constituere, exsequi – verhängen, vollstrecken: CHART. Aquens. 29 l. 50 (a. 1158) ut ... decanus ... liberam habeat facultatem in tante presumptionis auctorem anathematis sententiam exerendi.

adi. exsertus, -a, -um. promptus, paratus – bereit(willig): CONSUET. Trev. 27 p. 413,3 <illa> (mensa) laucioribus cibis ... fastidita fratres -os reddit.

*exsers (exe-), -sertis. (exserere, ni subest exsors vel expers) exemptus, liber – ausgenommen, frei: DIPL. Loth. I. 40 p. 126,14 (interp.) avus et genitor noster ... inquisitionem per ... advocatores ... ab omnibus puplicis negociis exertes ... concesserunt.

*exsertatio (exe-), -onis f. (exsertare) poena exclusionis, segregatio – Strafe des Ausschlusses, Absonderung: CONSUET. Trev. 16 p. 278,18 nulla in monasteriis castigatio equalis huic (graviori culpa) esse conspicitur, nam episcopali exe-e (excommunicatione var. l.) similis fore comprobatur. p. 279,5 qui pena huiusmodi dampnationis gravantur, equali exe-e (extracione, excommunicatione var. l.) puniuntur velud is, qui episcopali sententia segregatur a fidelium turba.

exserto (exe-), -are. porrigere – austrecken: AUDRAD. carm. 3,4,152 tu (sc. Iulianus) ... exerta (exerce var. l.) dextram cultroque occide columbam. Wellhausen

exsertus v. exsero. esibeo v. exhibeo.

exsibilo (exi-, exhi-), -avi, -are. sibilare, (sibilis) conscindere – auspfeifen, -zwischen, schmähen: ADAM gest. 3,47 p. 190,18 ut episcopus ... et sui asseclae ab omnibus -rentur sicut heretici. HELM. chron. 83 p. 159,14 illum vilem et ab omnibus -andum (exiliandum var. l.) dicentes, qui hospiti panem negare non timuisset. CHRON. Reinh. a. 1191 p. 550,13 Theutonici exercitus silentibus preconiiis summi triumphales tituli a barbaris -antur. rauca voce prodere – hervorziehen: MIRAC. Bav. 2,13 p. 595,33 quod ut exi-vit (exhi-vit var. l.; sc. homo male-dicus), ... manu sua sibi caput amputavit.

*exsiccabilis, -e. (exsiccare) de humore i. qui exsiccat, siccabilis – austrocknend, der Austrocknung ausgesetzt: ALBERT. M. mort. 2,10 p. 368^a,7 animalia ... habent h u m i -

d u m magis aqueum, quod de facile -e est et evaporativum (Iob 8,16). animal. 19,27 humore subcutaneo aquoso existente et facile -i pili nec magni erunt neque longi.

exsiccatio (exi-), -onis f. ?script. epictatio: l. 14. 1 (de)siccatio – das (Aus-, Ein-)Trocknen, Trockenlegen: a gener.: a in univ.: HIST. mart. Trev. 22 ut ... terra ... ad -em paludis ... locaretur. HILDEG. phys. 1,112 post -em unctionis. CAES. HEIST. mirac. I 9,67 quantum gratiae in -e unius corporalis (sc. lavati) meruerit virgo de Quido. Ps. GERH. CREM. sept. 5 p. 318,14sq. exsicca ipsam (terram) ad solem ... et itera triturationem, imbibitionem et -em secunda vice et tertia; et sit imbibitio et -o in athanor de bile cum stercore. p. 319,4 et si trituration non fuerit bona, nil tibi proficiet, nisi fiat cum aqua unum corpus; et epictatio pro forti trituratione cum assatione facit illam (terram) albam. β in imag. i. q. mortificatio, exstirpatione – das Ausmerzen, Ausrotten: v. l. 67. b natur. et medic.: TRACT. de aegr. cur. p. 156,23 ad lacrimas (sic?) offeras (sc. opiata) constrictionem et -em. ALBERT. M. veget. 3,48 quod quanto magis extraheretur a planta humidum, tanto magis exsiccaretur locus plantae ... et cum -e (exsiccat var. l.) infrigidatur, quia calor cum humido ... extrahebatur. animal. 1,563 propter -em miseraicarum (sc. venarum). 5,47 vox ... fit ... sonior et grossior propter pulmonis confortationem et -em et indurationem tracheae arteriae. al. 2 vis desiccativa – austrocknende Wirkung: BRUNUS LONG. chirurg. 1,5 p. 108^A est eius (sc. medicaminis) exi-o vehemens valde cum attractione. 2,19 p. 129^G in quibus (medicinis) est abstersio quaedam et exi-o non magis absque mordicatione. ALBERT. M. animal. 8,150 micoz ... valet medicandis exituris propter -em et consumptionem. 22,40 quando ... bonum est castoreum, est calidum et siccum, subtilissimae -is, et ideo confert nervis eqs. 3 siccitas – Trockenheit: ALBERT. M. veget. 2,56 quod ... in senectute quarundam plantarum nec ita scindi potest cortex, accidit propter -em ipsius.

*exsiccativus (exi-), -a, -um. 1 adi. i. q. desiccativus – austrocknend: BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 107^A mediana mundificativa et exi-a necessaria est (1,11 p. 110^F exi-a. THEOD. CERV. chirurg. 1,7 p. 137^H exi-a). ALBERT. M. gener. 2,1,6 aliquando ... siccum est -um per calidum extrahens umidum. veget. 6,112 omnes species guttarum sunt calidae et operationes habent stypticas et glutinativas et -as. saepius. 2 subst. neutr. i. q. substantia desiccativa – austrocknende Substanz: WILH. CONG. chirurg. 1042 -a ponantur (sc. supra vulnus male sanatum) et solide carnis regenerativa, sicut est eqs. ALBERT. M. animal. 19,37 aqua exsiccat, praecipue si aliqua -a sint decocta in ea.

exsicco (exi-), -avi, -atum, -are. script.: esi-: p. 1695,65. adde DIPL. Frid. I. 537 p. 483,31. exec(o): p. 1695,10. exci-: p. 1695,13. 63. -ic(o): l. 55,58. p. 1695,36. al. form.: ?coniug. II.: p. 1695,1; coniug. III.: l. 59. ?intrans.: p. 1695,36. pendet ab: p. 1695,13,70.

(de)siccare – (aus-, ein-, ver)trocknen, (aus)dörren: 1 spectat ad umores: a natur. et medic.: a in univ. (spectat ad malos corporis umores): ANTIDOT. Glasg. p. 129,15 catarcticum asclepiodori ad reuma corporis exiccandas (p. 129,21 exiccandas). p. 142,10 disintericus ... curat et exiccat medicamen. UDALSC. Conr. 17 p. 435,1 aliquantulum fluor ille (i. sanies ulcerum) -atur (-icatur 1, siccatur 2) execrabilis. CHIRURG. Sudhoff I p. 79,10 cauteria et setones ... -unt ... humores et trahunt a remotis in profundo. NOTULAE Wilh. Cong. 640 saniem -at et locum consolidat (sc. medicamen). al. in imag. i. q. mortificare, exstirpare – ausmerzen, ausrotten, abtöten: VITA Sev. Col. 3 facilius ... foret ... aperte contra veritatem debacchantes ... vincere ..., quam ... infusum virus ... medicinalibus sanctorum scripturarum poculis resolvere et ... -are. ALBERT. M. Matth. 5,13 p. 118,28sq. quia ... debent ecclesiastici doctores ... per exsiccationem consolationis mundanae omnem -are fecunditatem vitiorum; et quia -anda est carnalis concupiscentia, ideo eqs. β solidum, rigidum reddere, consolidare – fest machen (medial. i. q. consolidari, congelari – sich verfestigen, kristallisieren): ALBERT. M. veget. 2,32 hoc (sc. plantarum) humidum, quando calore aperiente parum stil-

[Leithe-Jasper]

lat, frigiditate aeris -atur (-entur *var. l.*) et vocatur gummi secundum omnes sui diversitates. 6,260 habet . . . arundo haec (*sc. zuccari*) in se humorem spissum . . . , qui per decoctionem -atur ad modum salis, et hoc, quod -tum est, est zucarum. animal. 3,80 est . . . pilus ex vapore exeunte per poros, cum vapor fuerit spissus, et porus artus, et hic vapor -atur ad tactum aeris. **b** *alch. et pharm.*: **a** *in univ.*: ANTIDOT. Berol. app. p. 76,40 cimino ante duas noctes in acteum infusum II, et postquam -veris, tertia die similiter habeat II. ANTIDOT. Glasg. p. 145,17 bullit vinus in unum et execetur, et reponis in vaso vitreo. **β** *medial. i. q. evanescere – verdunsten*: Ps. GERH. CREM. sal. I 16 quociens -atur aqua, inbibere illud (*sc. mixturam*) aqua alia . . . ; cum . . . exc-atur ab eo aqua *eqs.* **c** *usu communi*: **a** *in univ.*: CONSUE. Rod. 219 nec redeat frater in conventum, antequam a capillis capitis omnis humor -tus sit. *pass. c. notione disparendi*: EINH. Marc. et Petr. I 1,10 qui (*sc. cruor*) per continuos septem dies . . . sine intermissione destillabat, sic intra paucissimas horas -tus est, ut . . . nullum . . . vestigium illius posset inveniri. **β** *medial. i. q. exhauriri – versiegen*: RUOTG. Brun. 46 flebant . . . omnes, plerique, donec -rentur in eis lacrimae. **2** *spectat ad res vel anim., quorum umores extrahuntur*: **a** *natur. et medic.*: **a** *spectat ad plantas*: LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 284,12 -tis (exi- *var. l.*) frigore radicibus. ALBERT. M. veget. 2,55 -antur plantae frequenter, quando in stipitibus in circuitu cortex ab eis abraditur. animal. 8,65 picus . . . perforat arbores fortiter, ita quod -at ramos earum. *saepe*. **β** *spectat ad partes corporis*: RHYTHM. 38,13,1 nuper natus nullus vivit, -ta ubera. HILDEG. div. op. 1,4,32 l. 33 gravamina peccatorum suorum in tanta . . . penitentia examinat homo, ut carnes membrorum suorum aliquantulum -entur. ALBERT. M. animal. 1,119 nisi . . . irrigaretur os medullis, nimis -retur et frangeretur. 1,203 haec (*tunica oculi*) est tota plena carne alba pingui, ut ex illa leniatur oculus et palpebra, et prohibeat, ne -entur. *medial. i. q. imminui – verkümmert, verküppelt sein* (*intrins.*: l. 36): VITA Walar. 15 (MGMer. IV p. 166,34; a. 1031/51) solutis nervis, qui -verant (exica-, exsiccati fuerant *var. l.*). RANGER. Anselm. 7263 quaedam (*sc. puella*) attracta manu, simul -ta lacertum spem firmat reliquis sospes utrisque malis. VITA Annon. I 3,21 p. 509^a,47 parentes parvulam attulerunt impotem unius brachii, quod -tis venis cum adherente manu vehementer obriguerat. **γ** *spectat ad homines*: ANTIDOT. Sangall. p. 96,45 qui ex nimia febre fuerint -ti. ALBERT. M. animal. 9,27 quasi exsugunt et -ant et debilitant mulieres pallentes viros. *in imag. i. q. delumbare, enervare – erschöpfen, schwächen*: CARM. Bur. 29,2,6 si te medullitus -tum penitus exhaurias (*sc. Panphilus*), ut febrias. **b** *usu communi*: **a** *in univ.*: COMPOS. Luc. N 24 postquam . . . exi-ta fuerit (*sc. pellis lavata*). ANTIDOT. Sangall. p. 96,37 rosa rubea exungulata et in umbra -ta. THEOPH. sched. 1,18 quo (*corio*) diligenter -to. CHART. Mog. A II 208 p. 377,31 qui (*fluvius*) interdum intensione caloris -atur. HILDEG. phys. 1,114 p. 1176^B ad solem ponat (*sc. pillulas*), ut -entur; quod si calorem solis non habuerit, in lenem ventum . . . ponat, ut suaviter -etur. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 213,34 ut aqua per excussionem cadat citius et citius -entur plume. RICHER. SENON. gest. 5,5 p. 333,24 fenum. *persaepe*. **β** *spectat ad terras umidas, paludes sim.* (*‘trockenlegen’*): CHART. Rhen. inf. I 366 p. 251,28 (a. 1149) locum . . . congerie lapidum minorum et lignorum -asse. DIPL. Frid. I. 331 ne paludes episcopi . . . aliquis audeat -are. CHART. archiep. Magd. 310 p. 392,22 qui (*habitatores*) terram adiacentem paludosam . . . -rent. DIPL. Heinr. III. 228 p. 304,23 (spur.) si labore suo abbas . . . ita posset -are (exc- *a. corr.*; *sc. loca aquosa*), ut prata fierent. **γ** *ebibere – leer trinken*: TRACT. Garsiae 2 p. 427,16 (ed. Sackur) cardinales es-bant (exicabant *var. l.*) calicem. **δ** *in imag. i. q. exolvere, liberare – lösen, befreien*: ALBERT. M. Matth. 5,13 p. 118,32 sacrificium . . . spiritus est contribulatus, a concupiscentia carnis -tus. *exuere, privare – entblößen, berauben*: BERTH. RATISB. serm. 8 p. 45,31 caveat . . . sollicito sibi anima ab ariditate, ne omnino nimis ab omni gratia -etur. **exsifion** v. xiphion.

1. **exsilio** (exi-), -i(v)i vel -ui, -ire. *script. et form.*: -sal-: p.

1696,9. *praes.*: *indic.* -l(i)ent: l. 21. 22. *coni.* -et: l. 30. *trans.*: l. 47.

I *intrans.*: **A** *foras salire, prosilire, egredi, excedere, erumpere – heraus-, hinaus-, hervorspringen, -treten, -spritzen*: 1 *de hominibus* (*de equo*: l. 9): ABBO SANGERM. bell. 2,29 -iere viri domino suffragia dantes. HROTSV. Abr. 3,4 ut per fenestram ad patrandum facinus -vit Maria. WIDUK. gest. 3,36 -entes . . . de navibus irruunt (*sc. milites*) in castra. CHART. Hans. 746 p. 261,29 hospes quicumque . . . equos de navi exsallire fecerit. *al.* 2 *de rebus vel partibus corporis*: **a** *in univ.*: BAUDON. Radeg. 25 (MGMer. II p. 393,27) de pueri brachio, qui totos (*cereos*) tenebat, unus exilivit in altum. VITA Liutg. I 19 p. 64,21 exiliens . . . sol circumfusas abegit nubes. EBERW. Symeon. 28 brachium, quod excrescente carne iam vix videri poterat, praesente populo exilivit. ALBERT. M. veget. 6,269 dum bufo aspiceret lapidem . . . , crepitare coepit lapis . . . , et -uit ex anulo una pars eiusdem. *al.* **b** *de umoribus*: THEOPH. sched. 3,23 quod si videris argentum ebullire et -ire, scito stagnum vel auricalcum ei admixtum. METELL. exp. Hieros. 4,935 modo vivi fontis cruor exi-bat. *de flumine i. q. profluere – entspringen*: RHYTHM. 39,29,1 Gabirus sicque Adurus exilient (exilient, exiliunt, exiluit *var. l.*) de montibus. **c** *de oculis i. q. eminere – vortreten*: MIRAC. Annon. 2,18 inaudito miraculo oculi pueri, qui exilierant, absque alicuius amminiculo in propria rediere loca. **d** *desilire, decidere – abspringen, -fallen*: LEX Baiuv. 14,9 si quis bovem alterius cornu a capite excusserit, cum tremisse conponat; si cornu exilierit (-ierit, exiliet, exiluerit *var. l.*) et os remanserit, II saigas donet. **B** *sursum salire, surgere – aufspringen, -stehen, sich erheben*: RHYTHM. 8,12,3 Iesus clamans ‘exiliet’; surget mortuus (Lazarus) de tumulo. VITA Galli I 6 exiliens benedicebat *paralyticus sanatus* Deum. WALTHARIUS 473 mensam pede percussit *Guntharius* exiliensque ducere equum iubet. CHRON. reg. a. 1107 p. 47,22 (rec. I) rex . . . expergefactus exilivit. *saepe*. **C** *salire, circum-silire – (herum-)springen, hüpfen, tanzen*: 1 *proprie*: AR-BEO Emm. 14 super quam (*petram*) exiliens stans virga suffultus frater *puellae*. MIRAC. Pirmin. 18 puer . . . confirmatis basibus . . . et plantis . . . exilivit. TRANSL. Wandr. 45 (ed. N.-N. Huyghebaert. 1978) omnes platee obviam exilientium excipiuntur agmine chisticolarum (*sim.* MIRAC. Conr. Const. 9 in occursum). *in imag.*: HROTSV. Pafn. 10,4 delector audiendo in tantum, ut omnes praecordiorum venae intrinsecus exilient gaudento. 2 *translate i. q. exsultare, saltare – frohlocken, feiern*: WALAHFR. (?) carm. 56,7 Suevia fida parens . . . comptis exilit odis. EUPOLEMIUS 2,364 exiliit visis interpres callidus exitis letior exclamans: ‘eqs.’

II *trans.*: **A** *effugere – entkommen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,211 fusura suum . . . Nicea cruorem exiluit tepidas . . . flammis. **B** *descendere – absteigen (von)*: CHRON. Salern. 171 p. 174,21 equum, in quo residebat, exiliens et ipsi principi detulit unus ex suis. **C** *?prosilire facere, producere – ?hervorspringen, -treten lassen* (*in imag.*): LAND. MEDIOL. hist. 2,17 p. 54,32 saltum ex improvise dando Landulfum exilivi, qui iniquus velut scorpio . . . maiores ecclesiastici ordinis . . . dehonestavit.

2. **exsilio** v. 1. exilio.

***exsilitio** (exi-), -onis f. *saltus – Sprung*: RICHER. REM. hist. 2,4 p. 100,17 Ludovicus agili -e prosiliens equo strepenti neglecta stapha repentinus insedit.

exsilium v. exilium.

exsinodochium, -cius v. xenodochium.

exsistens v. exsisto.

exsistentia (exi-, -cia), -ae f. 1 *status existendi*, τὸ εἶναι, ὑπαρξίς – *Existenz, Dasein*: **a** *philos.*: **a** *in univ.*: RAD-BERT. corp. Dom. 1,37 nec subsisteret ulla creaturarum -a nisi in eius (*Dei*) voluntate, a quo totius eius esse manat. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 178,12 quippe cum . . . equam habeat anima vim in potentiali quam actuali exi-a rerum. ALBERT. M. div. nom. 4,186 p. 271,14 secundum cuius (*sc. habitus et operationis in divina bona tendentium*) entis non-existentiam in eis sunt mali daemones. *saepe*. **β** *vigente notione originis* (*de re v. A. Hufnagel, Das Person-Problem bei Albertus Magnus,*

[Leithe-Jasper]

Festschrift Geyer. 1952. p. 218sqq.: ALFAN. premn. phys. 15, 4 p. 92 a qua (*nutribili parte*) aliae quoque partes nascibilis habent exi-am (*PG 40,669^B ὑπαρξιν*). HUGO HONAUG. hom. 1,6,2 forma, ex qua est esse, dicitur exi-a . . . ; exi-a tantum eius est nomen, quo est, non eius, quod est. ALBERT. M. summ. theol. I 10,44,2 p. 348,80 'exi-a' . . . secundum rationem suorum componentium dicit ens ex alio productum. p. 350,65 quod 'exi-a' notat originem. *de personis divinis*: ALBERT. M. summ. theol. I 7,31,2 p. 244,72 negari non potest, quin procedens exi-ae suae proprio modo distinguatur ab eo, a quo procedit. *b usu communi i. q. vita, persistentia, perpetuitas – Le-ben, (dauerhafter) Bestand, Dauerhaftigkeit*: *a de anim.*: ALBERT. M. phys. 4,3,11 p. 282,3 intelligitur . . . exi-a Homeri . . . iam esse finita ad praesens. veget. 7,99 aliter . . . incassum ferret fructum, quem decidens in terram arbor emitteret in suae vitae et ex-ae detrimentum. *β de rebus*: CHART. Brixin. 96 (a. 1240) ut ratum et firmum in sua persistat statutum exi-a. 2 *status vere existendi, natura, subsistentia, ὑπόστασις – wahre, wirkliche Existenz, (wahre) Natur, Wesen, Wirklichkeit (usu philos.)*: ALFAN. premn. phys. 3,2 p. 52 omnia . . . convenientia in exi-am (exi-a *var. l.*; *PG 40,592^A ὑπόστασιν*) unius substantiae omnino uniuntur. ALBERT. M. anal. post. 1,2,8 p. 39^a,17 circulus non habet suae exi-ae terminum in se ipso . . . , sed extra se in centro *eqs.* DAVID compos. 3,66,4 p. 359,6 visionum figurae, etiam cum verae sunt secundum spirituales significantiam, non sunt verae secundum rei exi-am. *saepe*. 3 *condicio, status – Stellung (im Leben), Stand*: CHART. Const. 75 p. 85,19 (a. 1279) que (*persona*) fuerit in eadem habilitate et exi-a, sicut ipse Ulricus existit.

exsisto (exi-), -stiti (ext-), -ere. *script.*: *stet-*: *l. 51.60. p. 1698,18. stit-*: *l. 51.60. es-*: *p. 1672,70. adde* DIPL. Arduini 6 p. 707,20. CHART. Bund. 848 p. 295,28. *extet-*: *l. 51.60. p. 1698, 5. saepe. exted(erit, -eret)*: *LEX Ribv. 32. 57,4. exhi-*: *p. 1698, 72. adde* LEG. Lang. p. 167,8. -*tetirit*: *p. 1699,60. -titierit*: *l. 51. form. fut. II* *exister(o)*: *l. 60. p. 1698,1. usu impers.*: *p. 1700,1. trans.*: *p. 1699,62. pendet super*: *p. 1698,32. confunditur c.*: *consistere*: *p. 1700,21. desistere*: *p. 1699,54. ?sistere*: *l. 51.60. p. 1699,59.*

I vi originaia vigente: *A strictius*: 1 *proprie*: *a procedere – vortreten*: RIMB. Anscar. 7 p. 27,5 quod (*sc. rogationem*) cum universi abnuerent, . . . extitit tunc temporis venerabilis abbas *eqs.* *b sistere – hintreten, stehen(bleiben)*: LIBER ordin. Sedun. A 359 ipsis presbiteris existentibus ante sepulcrum. *c obsistere, se opponere – entgegentreten, auftreten (gegen)*: HRABAN. carm. 18,18 gentibus . . . gentes, regna contraria regnis -unt bello. PASS. Quir. Teg. 6 exhortari eos (*Romanos principes*) coeperunt *cives*, ut forti animo contra adversarios eorum exi-erent. BERTH. chron. B a. 1073 p. 218,12 qui (*proditor*) perduellis in eum (*regem*) -erat. 2 *translate*: *a emergere – hervorgehen (aus)*: *LEX Ribv. 62,7 ut*, quicumque in causa victor exteterit (*steterit, non stiterit, extitit, extiterit, -erit var. l.*), semper iudicium conscribunt accipiat. *b excellere – herausragen, hervorstechen*: ALDH. virg. I 27 p. 264,11 extitit (-stitit *var. l.*) quidam pontificali dignitate decoratus merito Felix. RIMB. Anscar. 35 p. 66,20 qualis . . . in exercitio salutis propriae animae extiterit. 37 p. 71,36 ut . . . de pastoralis eius gratia, qualis quantusque extiterit, preterisse non videamur. *al.* *c contrarium -ere sim. i. q. obviare, resistere – sich widersetzen, entgegenstellen*: *LEX Ribv. 60,2 si quis in postmodum contrarius steterit (stiterit, extiterit, exteterit, existerit, -erit var. l.) . . . , ipse cum gladio suo hoc studeat defensare*. DIPL. Merov. I 111 ut neque vos neque iuniores . . . idem . . . contrariae non -etis (*inde* DIPL. Karlom. [I.] 45 p. 65,21 -atis). EPIST. pont. Rom. sel. II B 27 <>ontra sanctorum patrum censuras . . . -ere. CHART. Brixin. 131 p. 139,18 (a. 1256) quicumque . . . huic (*sc. postulato*) obviis (*sic*) -erit.

B latius: 1 *praevalente notione actionis*: *a prodire, surgere – auftreten (als)*: *α in univ.*: HRABAN. epist. 4 ut, quamdiu vivam, . . . laborantium . . . adiutor existam. DIPL. Karlom. (II.) 25 p. 323,12 si quis contemptor aut *v i o l a t o r* existerit huius precepti (DIPL. Heinr. III. 178). THIETM. chron. 7,48 nefandi criminis *u l t o r* extiterat Bernhardus

dux (ANSELM. BIS. rhet. 3,6 p. 176,10 u. *existero*). OTTO FRISING. gest. 2,41 p. 150,11 ut illi, qui res . . . , prout gestae fuerunt, sensibus perceperant, earundem scriptores *existerent*. *persaepe*. *β de testibus sim.*: PIRMIN. (?) scar. 32 scitote vos fide iussos pro eis (*filiolis*) apud Deum extetisse (*stetisse A*). TRAD. Frising. 40 haec sunt, qui praesentes adfuerunt et testes extiterunt. TRAD. Scheftl. 23 ego Tetti me ipsum trado et ipse testis existo. DIPL. Otton. II. 244 p. 276,24 ut nullus . . . hominum . . . fideiussor existat invite (249 p. 282,16 *esistat*). *persaepe*. *b manifestum fieri, exoriri – zum Vorschein kommen, sich zeigen*: BENVEN. GRAFF. ocul. B 25 capit. p. 6 de humore existente extra oculum (*cf.* 25 p. 42,38 nascitur quidem humor extra oculum). PS. GALEN. anat. 28 p. 210^D in earum (*sc. arteriarum quarundam*) . . . phlebotomia semper existit tumor (*ci. Konstanciak; timor ed.*) et tardatur consolidatio. THIETM. chron. 6,20 unde et miseriae futurae prima -stitit indicio. *c accidere, evenire – zustoßen, geschehen*: FORM. Marculfi 2,1, 84 cum casus mortis exteterit (*steterit var. l.*) abbatibus. FORM. Augiens. C 15 p. 371,27 quod actenus paternitati vestrae minime scripsi . . . , difficultates (*difficultatis ci. ed.*) et non voluntatis causa -stitit. *d peragi – stattfinden*: *α in univ.*: RADBERT. corp. Dom. 11,8 ut nihil deesset nobis in hoc sacramento ad commemorationem passionis, quod . . . extitit (*existit var. l.*) in cruce in consummationem nostrae redemptionis. BERTH. chron. B a. 1076 p. 244,15 nulla -ente synodo (*spectat ad Avell. 95,2*). TURBA phil. 45 p. 150,25 cuius (*fugientis*) fuga mox extiterat. *β de spatio temporis*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 69,20 existente olimpiade octuagesima quarta. POETA SAXO 5,598 post octingentos Christi nascentis ab ortu hic annus quartus extitit et decimus. *e aggredi, versari – sich machen (an), sich beschäftigen (mit)*: FRID. II. IMP. epist. B 3 (DtArch. 19. 1963. p. 421,5) nuper . . . nobis existentibus super depopulationem Mediolanensium . . . exiverunt Bononienses. CHRON. Worm. p. 196,22 ad . . . destructionem universitas animo ardentit extitit promptuosa. *f fieri – erfolgen*: CHART. Eichsf. 367 p. 212,9 (a. 1254) cum administratio prebendarum canonicorum Nortunensium per nos exi-ret *eqs.* 2 *praevalente notione status*: *a existentiam habere, re vera esse – existieren, wirklich sein (usu philos. et theol.)*: *α in univ.*: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 22,5 ipsae formae componentes nunc nascentes, nunc occidentes, neque umquam in existendi (*existenti var. l.*) conditione constanti . . . perseverantes subiectum quiescere non permittunt. ALBERT. M. div. nom. 3,5 p. 104,1 sapientia est aequaliter de existentibus et non-existentibus bonis et malis. metaph. 7,5,2 p. 373,41 nec sic dicit ens, quod sit substantia existens alioque secundum se, sicut dicimus materiam existere non in alio. *saepe*. *spectat ad originem*: HUGO HONAUG. hom. 1,6,2 *existere* . . . est ex alio *existere*, ut forma. *β de Deo*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,246 Christe, . . . cum septenorum lapis existas oculorum. CONSUE. Marb. 14 Domine sancte spiritus, qui coeternus, coequalis et consubstantialis patri filioque existens (-ens *var. l.*), ab eis inenerrabiliter procedens. *b superesse – übrig sein*: RUOTG. Brun. 4 p. 5,8 ecclesie . . . ceteraque edificia, quorum ruine vix -erant, . . . restauratae sunt. *c praesentem esse, adesse – anwesend sein*: WETT. Gall. 39 p. 279,15 tot testibus miraculi -entibus, . . . quot *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,2 cum religiosus vir . . . ministerium sacramentorum . . . perficere decertaret . . . Heilrihco presbitero cantore existente. *d (officio) fungi, regnare – (ein Amt) bekleiden, amtieren (als), regieren*: WILLIB. Bonif. 1 p. 6,26 qui (*Vulfhardus*) abbas . . . extitit monasterii. NOTIT. Arnol. 4,1 post hunc (*Hucbertum*) extitit Ottilo dux, qui tradidit *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,10 l. 10 Heinricus, frater regis, dux -stitit (*erat var. l.*) Noricorum. CHART. ord. Teut. (Thur.) 99 coram domino Volrado de Koldiz tunc iudice pro tempore existente. *saepe*. *in diei actionis indicatione*: CHART. Sangall. A 677 (a. 890) notavi . . . annum regis Arnolphi III, Wolvine existente comite. DIPL. Rud. (MGDipl. reg. et imp. Germ. VI/2. 1959. p. 677,23) actum . . . regnante Rudolfo rege, Adelberone cancellario existente. CHART. Steph. Wirz. 233 p. 247,24 acta sunt hec . . . regnante rege Friderico, Otone episcopo Wirzburgensi existente. *al.* *e (positum) esse – (gestellt) sein, stehen*: LI-

BER diurn. 33 fundum ... in integro iuris sanctae Romane ecclesiae ... existentem. DIPL. Ludow. Germ. 116 p. 165,30 relique ... res ... sub dominio et gubernatione abbatis existant. COD. Frid. 7 in potestate sancti Petri. *in struct. contam.*: CHART. Mulh. Thur. 101 (a. 1246) quam (*silvam*) ... eidem domui, cum de mea mera existeret proprietate, resignavi volens. *f inveniri, repperiri – vorhanden sein, sich finden*: **a** *de hominibus*: ARBEO Emm. 23 p. 58^a,10 tanti ... rei testes sunt, quanti habitatores huius loci existunt. DIPL. Heinr. III. 111 quicumque ... de familia ... in prefato loco mansionem habuerit, omnem utilitatem ... sibi omnique posteritati suae de prefata familia existenti hereditario iure habere concessimus. DIPL. Loth. III. 14 interfuerunt: ... Wigandus et preterea perplures in curia, ubi hoc actum est, existentes. *al. expressius i. q. in vita esse – am Leben sein*: CHART. Raitenh. 73 p. 71,42 (a. 1208/12) omnes fideles nunc existentes et in generatione altera eis succedentes. **β** *de rebus*: CONC. Merov. p. 79,19 ut inobidentia ... in aliquo accipientis exteterit. ALDH. virg. I 6 certis existentibus *causis* (WILLIB. Bonif. 8 p. 54,17. EINH. Karol. 3. *al.*). ALFAN. premn. phys. 40,3 p. 127 tamquam in nobis existente agere, (PG 40,768^A ὄντος τοῦ προῦξαι) propositum et non agere consiliumur. *saepius. g (per)manere – bleiben*: **a** *in univ.*: TRAD. Ratisb. 890 p. 434,22 ut ipsa (*Azila*) ... V denarios persolveret et de cetero per omnia secure existeret. **β** *persistere – verharren*: BERTH. chron. B a. 1076 p. 239,17 omnes, qui studio et voluntate in ... inobedientia rei pervacaciter rent. **γ** *ratum, stabilem manere, commorari – Bestand haben, verbleiben (usu publ. et iur.)*: TRAD. Frising. 336 p. 287,32 (a. 815) quicquid ... transitus eorum (*sc. Situlini et filii eius*) dereliquisset, absque ulla contradictione -ret ad monasterium Frigisinensis. 1093 dedit *nobilis vir* ... ancillam ... ad altare sanctae Mariae ... in perpetuum existendam (*sim.* TRAD. Scheftl. 32. *al.*). CHART. Brixin. 150 p. 162,36 ut ... omnium donatio et eradicata renunciatio rata et firma in perpetuum existent. *saepe. δ valere – bestehen*: ODO inton. p. 117^a quicumque ... vult in ecclesia Dei absque cantore existere, studeat *eqs.* **h** *situm esse, locari – sich befinden*: **a** *in univ.*: EPIST. var. II 2 p. 301,4 hereditas eorum (*patris et patruelis*) in ipsa extiterat Saxonia. DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,13 in quo loco existerent vel qualiter fructifera essent (*sc. proprietates*). MAURUS phleb. p. 13^a,33 de vena existente inter pollicem et indicem sinistri brachii. *al. β de sideribus*: PS. BEDA mund. const. 278 caniculares dies sunt aliis fervidiores ut sole existente in suo domicilio. 421 Venus et luna cum Saturno in Saturni domiciliis ... existentibus. ALBERT. M. veget. 7,127 sole in Libra existente. **γ** *morari, habitare – sich aufhalten, wohnen*: MAURUS phleb. p. 17^a,115sq. corpora existentia in calidis regionibus debiliora sunt corporibus in frigidis regionibus existentibus. STATUT. ord. Teut. p. 39,27 decet ..., ut in ordine existentes clausis utantur *clerici* indumentis. SALIMB. chron. p. 323,3 me existente Lugduni. *al. i ?per pravam interpr. i. q. in existentia desistere – aufhören zu sein*: ALFAN. premn. phys. 3,12 p. 54 non ... consistit intellegibile secundum essentiam permutari, sed aut integrum existere (PG 40,596^A ἔξισταται) aut ad non-existens (τὸ μὴ ὄν) venire.

II vi originaria evanida: **A esse – sein**: **1 pro verbo copulativo**: **a** *in univ. (c. praedicativo)*: CONC. Merov. p. 7,4 quod si quis per contumaciam exteterit indevotus. CHRON. Fred. 2,34 haec prima sedicio et turbarum Iudaeis causa stetit (-stitit, extitit *var. l.*; *inde* MARIAN. chron. a. Chr. 34 exteterit). PASS. Quir. Teg. 6 ut propter honorem Dei ... aliquid solatum eis (*Romanis*) extitissent *fratres*. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,17 neque ... priorum meritorum tuorum inmemor existo nec futurorum ingratus ero. THADD. FLORENT. cons. 11,105 stomacho non existente pleno. ALBERT. M. veget. 5,59 sol vegetabilium pater existens. CHART. ord. Teut. (Thur.) 264 qui (*frater*) nobis hactenus existit et est ... fructuosus. *persaepe. b c. gen. qualitat*: ALDH. virg. I 29 p. 266,14 quem (*draconem*) boam vocant ab eo, quoniam tantae inormitatis existat, ut *eqs.* RIMB. Anscar. 18 p. 39,25 qui ... magnae fidei et devotionis extitit. ALBERT. M. veget. 7,110 haec (*animalia*) ... melancholicae et durae carnis existentia molli pastu tempe-

rantur. *al. c in struct. impers.*: CHART. Eichsf. 299 p. 171,38 (a. 1241) necessarium et dignum existit, ut *eqs.* CHART. ord. Teut. (Thur.) 126 quod nostre voluntati -stitit, ut *eqs.* 244 ex natura usitati moris apud sapientes existit, quod *eqs.* 268 p. 210,26 quia omnium habere memoriam non humanitatis, sed divinitatis existit (299. *cf.* 321 consistit). **2 pro verbo auxiliari in formis compositis vel in coniug. periphrastica pass.: TRAD. Frising. 12 p. 40,11 (a. 758/63) ab omnibus sanctis excommunicatus existat (*sc. quaelibet opposita persona*). 396 licet ... in antique (*sic*) traditione praestitutum existat, quomodo *eqs.* DIPL. Loth. I. 58 p. 164,33 sicut a piissimo avo nostro concessum extitit, ita *eqs.* RIMB. Anscar. 1 p. 20,6 quidque ... nobis cognitum extiterit. THIETM. chron. 6,75 primatibus admodum extitit honorandus *Waltardus. persaepe. B videri – scheinen, wirken*: ARBEO Corb. 4 p. 192,12 supersedentem obtulit *mula* furem ... et dorso illius adherentem, ita ut quasi catenatus existeret. WIDUK. gest. 3,18 p. 114,17 ipse ... si accusor reus criminis, si culpabilis existo, quare non contra me legiones ducis? ALFAN. premn. phys. 30,4 p. 111 existunt (PG 40,720^B ἐοίκασι) magis esse voluntaria (*sc. actiones*). *al.***

III per confusionem c. consistere i. q. constare – bestehen (in): PS. GALEN. anat. 5 p. 180^D primum ... iuvamentum (*sc. arterialis venae*) in hoc existit, ut sit sanguini ... subtilatio perfecta. *math. i. q. compositum esse (de) – zusammengesetzt sein (aus)*: HERM. AUGIENS. rhythmicmach. 4 non solum piramidem, sed omnes tetragonos, unde existat (*sistat var. l.*), auferat *basis*. *cf. exsto.*

adi. existens, -entis. 1 ?immobilis – ?unverrückbar, unbeweglich: TRAD. Weihest. 295 (a. 1174/80) tradidit ... omnem facultatem suam cum universa suppellectili sua, quam habere visus fuerit ... tam in rebus mobilibus quam exi-bus (*ni subest immobilibus exi-bus*). **2 de numeris i. q. verus – echt, 'positiv'** (non existens *i. q. falsus – unecht, 'negativ'*): PS. BEDA arithm. 4 l. 148sq. si iungantur III veri nomine et VII minus ..., vincit septenarius non-existens ternarium exi-em (*cf. notam ed. p. 32*). *al.*

subst. existens, -entis. 1 masc. i. qui (vere) existit – der (wahrhaft) Seiende: GODESC. SAXO theol. 1 p. 83,26 unus perfectus ens (*i. Deus*), id est exi-s. **2 neutr.**: **a quod (vere) existit – das (wahrhaft) Seiende**: ALBERT. M. div. nom. 4, 158 p. 243,11 si omnia exi-ia (PG 3,716^C τὰ ὄντα) sunt ex bono. summ. theol. I 13,52 p. 534^a,46sq. sicut de non-albo fit album et de non-causato causatum et de non-existente hic exi-s hic *eqs. saepius. usu plur. fere i. q. creatura – etwa: Schöpfung*: RADBERT. corp. Dom. 1,101 causam omnium existentium voluntatem Dei recte fatemur. ALFAN. premn. phys. 1,11 p. 7 patet unum esse omnium exi-ium (PG 40,508^B τὸν ὄντων) creatorem. 2,91 p. 23 exi-ium naturam disponit *Christus. al. b existentia, ens – das Sein* (non-existens *i. q. nihilum – das Nichts*): *v. p. 1699,55.*

exsitus v. 1. exitus.
exsolvo (exo-), -solvi, -solutum, -ere. *script. et form.*: es-: p.1701,67. -lbat: p.1701,5. -lvit(ur): p.1701,63.

I proprie vel in imag.: **A spectat ad res connexas i. q. dissolvere, eximere, liberare – herauslösen, befreien**: **1 gener.**: THIETM. chron. 7,7 nimis fetente (*sc. corpore*) -i protinus viscera iussi, iuxta aecclesiam iubens sepeliri. CASUS Petrish. 1,3 p. 40,33 ille (*servus*) ... dum pedem hinulo de compede -it. **2 natur. pass. i. q. evanescere – sich auflösen**: URSO element. 6,3 p. 177,24 calore aliquid humidum ex ea (*terra*) in fumum -itur. med. 120 per siccitatem morbus communis sic fit: dum siccitate intensa humiditatis -te fit consumptio (*antea*: humiditas dissoluta). *saepius. B spectat ad nexus i. q. disiungere, laxare, enodare – (auf)lösen, lockern, öffnen*: VITA Galli I 6 -tae sunt iuncturas conpaginum ipsius (*paralytici*). LIBELL. prec. Turon. 7,12 quae (*lacrimae*) peccatorum meorum possint -ere vincula. LAMB. LEOD. Matth. I 2484 ut qui corporeas terit -vitque catenas, non minus eripiat vicis et crimina solvat. SABA MALASP. chron. 10,30 p. 373,31 tremescentibus brachiis lentos -it rex moriens amplexus.

II translate: **A praevalente notione resolvendi, evolvendi**: **1 absolvere – freimachen, -sprechen**: STEPH. Wilfr. 53 p. 249, [Leithe-Jasper]

11 beatus Wilfridus ... episcopus ... beati Petri apostoli ... auctoritate ... ab occultis delictis -tum (*antea*: absolutum; *sc. se*) sciat. *refl. vel medial. i. q. se purgare – sich reinigen* (?*intrans.*: l. 6): LEX Sal. Merov. 14,2 per XXV se iuratores -at (-ibat *var. l.*). THIETM. chron. 4,60 qui (*Sigifridus*) ... iudicali sententia duodecimus ipse sacramentis -it exemplo unius, qui Romae simili sententia se ... purgavit. 7,31 p. 436,7 vos (*sc. debitores*) volo (*sc. Bernharius*) a talibus (*debitis*) -i et pace sincera a vobis segregari. 2 *explicare, solvere – lösen*: BERNOLD. CONST. libell. VIII 1 quæstionem, frater karissime, quam a me -endam expetis, multum vires nostras excedit. CARM. cod. Vindob. (806) 69,2 proponenda, sacer, qui vis problematica, dexter, proponam ipse alacer; tu vero -e (exolve W) decenter. 3 *expedire, explanare – darlegen, erklären*: GESTA Ern. duc. I 1,194 cum ... legatus omnia ... coram augusta deposuisset et, quantis dampnis iam dux expositus esset, -isset. SCHOL. Boeth. mus. 5,19,13,1 quae sit ethimologia illius partis, id est musica, et unde sic vocaretur, congruum videtur, ut -atur. B *praevalente notione persolvendi*: 1 *explere, complere, persolvere – erfüllen, einlösen*: WIDUK. gest. 1,1 in illo opere professioni meae, ut potui, quod debui, exolvi (-i *var. l.*). EPIST. Meginh. 30 p. 228,4 binis abs te litteris obligatus, unis quibus mutue sponsonis ... fidem exolvisti, alteris quibus *eqs.* CHART. archiep. Magd. 206 p. 262,14 offero ..., quæcunque ... prædecessor meus ... offerre disposuit, sed morte interveniente non exolvit. TRAD. Gottwic. 221 post obitum ... patris filii eius eandem *d e l e g a t i o n e m* ... -erunt cum testibus (TRAD. Ratisb. 956 p. 482,33). *al. de morte in locut. debitum carnis sim.* -ere: DONAT. Ermenl. 27 (MGMer. V p. 708,31) usque ad diem obitus sui, quo debitum universae carnis -it. BERTH. ZWIF. chron. 11 p. 182,1 Kal. Ianuarii mensis -it Anno debitum mortis. NECROL. I Iul. 18 p. 22 Henricus ... marchio Istrie die ista iussa carnis -it. 2 *exsequi, exercere – leisten, verrichten, ausüben*: a *in univ.*: VITA Ludow. Pii 63 p. 548,3 ut ... ieiunium -am. HRABAN. hom. II 2 p. 138^A quod angelus advenit, obsequium suae servitutis, quod Domino debuit, -it. CONSUET. Marb. 116 quatenus mane surgens gratum tibi (*sc. Deo*) servitium possim (*sc. frater*) -ere. *expressius i. q. consumere, complere – verbringen, absolvieren*: HRABAN. inst. cler. 1,13 ut clericus, qui ad sacrum ordinem accedat, inter lectores sive exorcistas quinque annos -at. hom. I 23 p. 47^A tres dies continentiae salutaris legitime -at. b *spectat ad officium (mis-sae)*: TRANSL. Athan. Neap. 7,6 fatigati non poterant debiti officii psalmorum -ere cursus. CHRON. Andag. 25 p. 72,9 in -endis paschalibus officiis. CHART. Raitenh. 173 p. 149,20 divinum officium. *al.* 3 *praestare, exhibere – erweisen, gewähren, abstaten*: LIBER diurn. 60 p. 54,1 quatenus ... *g r a t i a r u m a c t i o n e s* valeamus -ere (DIPL. Constantiae 9 p. 31,22). 87 p. 115,3 Domino Deo nostro laudes -ere. WILLIB. Bonif. 4 p. 16,10 debitum Domino Deo -it ... praeconium. *saepius*. 4 (*ex*)pendere, dare – (*aus-, be*)zahlen, begleichen, geben: a *spectat ad recompensationem, tributum, multam sim.*: LEG. Wisig. 6,1,5 p. 254⁴,14 accusator ... alium paris meriti servum accusati domino *c o g a t u r* exolvere (LEX Baiuv. 4,31. *persaepe. sim.* CHART. Sangall. A 7 p. 73,35 coactus -at. *persaepe*). TRAD. Patav. 46 ut ipsos (*solidos*) ... -ere non tardamus. LEX Frision. 3,8 compositionem. 9,14 weregildum. DIPL. Karoli III. 138 p. 222,16 libram argenti unam. DIPL. Arnulfi 90 p. 132,37 per recompensationem abbatis Luxouium vocatę illam (*abbatiam Onuam*) -imus. CAPIT. reg. Franc. 253,7 de sale scafil III. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 293,14 libras duas condimentorum. CHART. Raitenh. 82 p. 86,33 decimas. TRAD. Patav. 1007 summam tocus pecunie -vitori. CHART. Brixin. 81 p. 89,19 canonem. *persaepe*. b *spectat ad poenam luendam i. q. dependere, satisfacere – verbüßen*: ALDH. virg. I 38 p. 289,12 solus ultricem cruentae mortis vindictam -es (*ex[s]olvens, esolves var. l.*). IOH. CANAP. Adalb. A 19 p. 30,19 penas ... capite -it. HIST. de exp. Frid. imp. p. 28,12 qui (*sc. hostes*) ... mox debitas penas dignis suspendiis -bant. CHART. Heinr. Leon. 67 p. 100,16 penam contra reos maiestatis legibus prefinitam sciat se -turum. *saepe. spectat ad culpam i. q. expiare, luere – büßen, abzahlen*: CAPIT. reg.

Franc. 273,20 p. 318,37 ministri ... rei publicae se caute custodient, ne ... iniuste tollant; quia ... iniustitiam istam -ent.

exsolutio (exo-, -cio), -onis f. 1 *proprie i. q. (dis)solutio, defectio – (Auf-)Lösung, das Versagen*: a *medic. de syncope*: TRACT. de aegr. cur. p. 233,43 sincopis est defectio motus cordis, quae a quibusdam auctoribus dicitur malfatio, ab aliis -o, ab aliis lipotomia. ALPHITA I p. 298,7 lipothomia, malfactio, sincopis, -o ... idem est quod defectio. b *natur. i. q. liquatio – das Flüssigmachen, Schmelzen*: URSO element. 3 p. 53,16 inferius terre est, quod per -em (resolutionem *var. l.*) non potest in aquam transsubstantiari. gloss. 23. 2 *translate*: a *absolutio, liberatio – das Freisprechen, Entbinden, Befreiung*: a *spectat ad debitum officium, vindicias*: LEG. Wisig. 12,2,18 p. 427,28 ut illis -bus (*sc. quorundam*) eius functio crescat, quos *eqs.* CHART. Rhen. med. I 555 (s. XII^{med.}) offerens ... ipsam (*vineam*) in altari sub testimonio cum omnis iuris -e. CHART. Carinth. V 43 p. 24,17 obligavit nobis ... novem mansos ... ad omnem confirmationem et -cionem nostrorum prediorum (*item* 134 p. 91,44 -em). b *spectat ad poenam i. q. remissio – Erlaß*: ANNAL. Iburg. a. 1077 (MGScript. XVI p. 436,54; s. XII^{med.}) rex ... ab Hildebrando exo-em banni promeruit. γ *meton. i. q. sententia absolutionis – Freispruch*: STEPH. Wilfr. 53 p. 247,11 ille ... nec ... cuiquam nostrorum patefacere iudicii -em dicebat (*antea*: iudicii sententia; *sed cf. notam ed.*). b *explanatio – Erklärung, Erläuterung*: HRABAN. epist. 9 p. 395,32 collegi ... de sanctorum patrum dictis in unum volumen singularum sententiarum -es. 12 p. 399,17 hæc res operosa indiget -e. c *expletio, redemptio – Erfüllung, Einlösung*: LEG. Wisig. 10,1,19 si quis terram ... pro decimis ... reddendis per scripturam ... ita ab alio acceptere possidendam, ut ille, qui dat, sic sub alicuius exo-is debito det, ne videatur ius rei sue amittere voluisse. CHART. Wetzlar. II 84 p. 46,39 (a. 1269) ut equivalens nobis detur, si aliquis fideiussorum exolucionis tempore fideiussioni alteri sit astrictus. d *pensio – das Begleichen, (Be-)Zahlung*: CHART. Sil. D IV 62 p. 55,16 (a. 1268) cum ... dux Henricus ... , quod debitum idem Henricus super se receperat, in -cione eiusdem debiti cessasset ita, quod *eqs.* *meton. i. q. pecunia soluta – bezahlter Betrag*: LEG. Wisig. 2,2,10 tam iudex quam saio damni ipsius -em inter se dividere debeant.

exsomnia, -e. *vigilans, insomnis – wach, schlaflos*: VITA Mathild. II 9 noctis vigilias sepe -is orando ducebat. GISLEB. ELNON. inc. 1,117 cum sic -i statione queruntur alumni.

exsorbeo (exo-, -ere). 1 *exhaurire, sorbere – (schlürfend) verzehren*: EGBERT. fec. rat. 1,691 pultes -et, non pulmentaria pauper. 2 *devorare – verschlingen*: VITA Liuth. 30 p. 36,14 sui ... hiatu oris totam faciem iacentis exorbens *malignus spiritus*.

exsorbito v. exorbito.

exsors (exo-, -sortis. *usu subst.*: p. 1703,1. 1 *expers, non affinis, egens – nicht teilhaftig, unbeteiligt (an), nicht habend, bar*: a *in univ.*: EINH. Marc. et Petr. I 4,17 p. 264,16 nequaquam sanctissimi martyres Marcellinus et Petrus eiusdem operis (*i. miraculi*) -es esse possunt, in quorum basilica patrum est. EPIST. var. II suppl. 5 p. 621,8 non ... flore veteris scientiae fultus, sed indoctus eloquio, -s elogio. UFFING. Ida 2,6 nec ... scientiae nostrae gracillima scintillula laudum illius erit -s. CHRON. Reinh. a. 1206 p. 570,33 illi (*fratres*) ... dicebant ipsum (*Iohannem*) secretorum suorum velle fieri participem, eorundem numquam futurum exortem (exortam 1). *al. in lusu verborum*: CARM. Teg. 37,5 nos Deus hoc signo (*i. cruce*) revocavit ab hoste maligno; hec dedit exortem sortis mors unica mortem. b *exclusus, expulsus, privatus – ausgeschlossenen, ausgestoßen (von), verlustig*: FORM. Wisig. 7 p. 578,33 in hoc seculo exors ab omni coetu catholicae religionis. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 111,22 eodem anno, quo ... comitem ... a rege commendatorum exortem fieri honorum impetraverunt *duo fratres*. VITA Otton. Bamb. III 2,20 p. 108,7 quatinus illi supernorum civium consortium non negaret (*sc. Deus*), quem patria, domo, rebus fortunisque omnibus fecisset exortem. ARNOLD. LUB. chron. 1,2 p. 117,23 eo quod ... sororem suam viduam ... quasi -em regni sine herede reliquisset

rex. *al. usu subst.*: IOCALIS 954 sorduit et maduit -s, ubicunque resedit. 2 *immunis, vacuus – nicht betroffen, frei (von)*: GESTA Trev. cont. IV 4 p. 401,14 nec Treverica dyocesis ab hac (sc. *haereticorum*) infectione -s fuit.

*adv. *exsortim* (exo-). *prae ceteris, eximie – vor allen anderen, über alle Maßen*: VITA Agnet. 415 has reor exo-m fasces meruisse pudoris, ecce, quod exhibuit per te (sc. *virginitatem*) miracula Christi virgo relata super. *Leithe-Jasper*

*exsox v. esox. [exsparcio v. *exsparno.]*

**exspareo v. *expareo.*

**exspargesco* (exp-), -ere. (ex et *spargescere) *diffundi, dilatari incipere – anfangen sich auszubreiten*: VITA Sadalb. 3 (MGMer. V p. 52,10) exp-entis ipsius, (ex parte gentis var. l.) abrasam erroris (sc. *Bonosiacae haereseos*) dubietatem ... verbi mucrone truncavit.

exspargo v. expsergo.

**exsparno* (exp-), -are. (*theod. vet. sparon; cf. francog. vet. espargnier [v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 165sq.] script. -rci(o): l.25.*)

tenere – (bei)behalten: CHART. Steinf. 75 (c. 1244) Engilradis tradidit ... pueris suis ... omnem suppellectilem, si quam post mortem suam -are poterit. CHART. scrib. Col. B 1222 quia ... dictas partes obtinere non poterit *Walramus* sive exp-are. *al. CHART. Altenberg. 354 remiserunt Waldaverus et eius uxor Hadewigis* omnia bona sua, que -are (-ciare ed.) poterunt et post obitum suum reliquerint, abbati et conventui.

exspatio (exp-, -aci-), -atus sum, -ari *vel exspatio*, -avi, -atum, -are. *usu adi.: l.42. 1 spectat ad motum i. q. declinare, vagari – (von der Bahn) abkommen, ab-, umherschweifen: a proprie: a in univ.: LAMB. LEOD. Matth. I 2390 -ciata manus ... gressum ad patrie fines et dulcia conferat arva. ODO MAGDEB. Ern. 6,7 late ... superbis -antur milites armati equis. CHRON. Reinh. a. 1214 p. 584,21 imperatrix Ottonis ... impetrata -ciandi venia, fuga lapsa fuit. β de aquis i. q. transgredi – aus-, übertreten: EMO chron. 58 loca ... superiora statim deseruit Neptunus, sed in inferioribus -cians ruptis obstaculis versus silvas moram fecit odiosam. γ de tempore i. q. decurrere – ablaufen, vergehen: GUTOLF. hist. p. 653,2 anni nondum -to circulo. δ progredi – hervorkommen: HEIRIC. Germ. I 2,187 magna ... toto seges -vit in orbe. b translate: MEGINFR. Emm. 3 exp-antis animi discursus inhibuit. HEIRIC. Germ. I 1,29 in ... vices animo genitaliter -anti, (schol.: naturaliter capacissimo) sedulitas praetendit opem studiosa magistri (inde SYRUS Maiol. 1,3 l. 28 [-ante var. l.]). CARM. Bur. 62,6,6 ne visus -etur late. 2 spectat ad magnitudinem: a amplificare, dilatare – vergrößern, erweitern: DUDO hist. 4,126 p. 290,11 (ed. Lair) ampliavit dux Ricardus mirabile monasterium longitudinis latitudinisque atque altitudinis honorifice -tum incremento. b tendi – sich erstrecken, ausdehnen: DUDO hist. (epist.) p. 115,11 (ed. Lair) gloriosissimi nominis tui (sc. *Adalberonis episcopi*) divulgamen ... -ta interapedine expansae latitudinis terrae ... latius diffamatum.*

1. *expectabilis* (exp-), -e. 1 *pass. i. q. desideratus – ersehnt*: DUNGAL. epist. 2 p. 578,34 feracem sementem -i redditu seratis (sc. *episcopus*). RUP. TUIT. Ioh. 1,449 hic (*Christus*) ... tam magnus, tam -is ad hoc venit, ad hoc factus vel natus est. *al. MIRAC. Wigb. 2 (MGScript. VIII p. 520,4) adventu sancti spiritus exp-is. LAMB. LEOD. Matth. I 262 quo ... magis latuit patrociniū, magis -e venit. al. 2 act. i. q. opperiens, desiderans – erwartend, ersöhnend: COD. Karol. 54 p. 576,21 quod -es usque hactenus fuimus (sc. *papa*) vestros (sc. *regis*) suscipiendum missos, sed nondum ad nos pervenerunt (sim. 55 p. 578,20). 60 p. 586,30 sicut terra sitiens imbrem, ita et nos -es fumus (sc. *papa*) mellifluam excellentiam vestram (sc. *regis*).*

*adv. *expectabiliter. cum magna expectatione, spe – erwartungs-, hoffnungsvoll: GONZO Geng. 13 martyris Genulphi dies venerat natalitius, aegrotis et debilibus exp-r desideratus et desiderabiliter expectatus.*

2. *expectabilis v. spectabilis.*

1. **expectaculum* (exp-), -i n. (expectare) *receptaculum – Rückzugs-, Ruheort*: MIRAC. Furs. 3 (MGMer. IV p. 440,25) Furseus ... petens ab eo (rege) aliquid exp-um (C4a,

spectaculum *cett; fort. corrupt. ex exceptaculum*), (aliquem locum C4c), ubi sibi et suis post se venientibus praepararet hospitium.

2. *expectaculum v. spectaculum.*

5 **exspectanter v. exspecto.*

expectatio (exp-, -cio), -onis f. *actio exspectandi, opperendi – das Warten, Erwartung: 1 gener.: a in univ.: HARTULF. chron. 4,34 p. 269,6 II. die mensis Februarii, qua ... iusti Simeonis perfecta est -o (exp- var. l.). 4,36 p. 279,16 fratres ... diuturna -e (exp- var. l.) fatigati. MIRAC. Huchberti 2,28 caenaturi domini (sc. *sacilegi raptores*) cum taedio afficerentur huius exp-is (sc. *carnium decoctarum*), carnes illas (sc. *crudas*) ... sibi iusserunt apponi. LUDUS de Antichr. 309 haec -o reddet hereditatem. al. expressius de consensu expectato:*

15 FLOD. hist. 4,6 p. 392,19 quomodo religionis solius et fidei ... intuitu illum (*Dodilonem*) amodo regis aut principis alicuius exp-e in sede pontificali locaverit Fulco. b c. respectu spei, desiderii: RICHER. REM. hist. 2,13 p. 107,17 cum ... ipse Er-

luinus vana seducatur -e. HELM. chron. 91 p. 177,24 grandis ... exp-cio (-cio var. l.) universorum ad tam celebrem curiam (sc. *fuit*). CONST. imp. II 215,6 exp-bus (expectionibus, ex-

spectantibus var. l.) nostris repente credidimus arrisisse (*sic?*) fortunam. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 203,31 in exp-e cibi a falconario ... personam falconarii ... minus timebit falco. saepe. c c. respectu metus, timoris: ALFAN. premn. phys. 21,2 p. 105

verecundia ... est timor in -e (PG40,689^A πρὸς οὐκίῳ) vituperii. LAMB. HERSE. annal. a. 1074 p. 197,4 milites magna concusserat sollicitudo exp-e tam tristis spectaculi. d c. respectu

dilationis: VITA Annon. I 2,16 p. 490^b,50 vir canicie angelicus ... quaerere coepit exp-is eius inibi (sc. *consecrationis ecclesiae*) causas. e c. respectu praeparationis: WETT. Gall. 39

quam (*pallulam*) pro exp-e itineris circa tortellam cerae involvit homo pauperculus. EPIST. Teg. I 102 transacta paschalis festivitatis exp-e. 2 iur. et canon.: a mora, dilatio – Ab-

warten, Verzögerung: MANEG. ad Gebeh. 29 p. 362,9 si ... imperator ... a suis subiectis absque omni iudiciaria -e pro tam

minutis culpis deiectus est eqs. CONST. imp. II 398,6 quod ... post ammonitionem et -em alteri partium favere possimus. b

spes (feudi) – (Lebens-)Anwartschaft, 'Expektanz', 'Geding(d)e' (de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 1358sq. p. 1367):

CHART. Merseb. 255 (a. 1243) domino Gothfrido de Honlo exp-em bonorum, que Albertus ... in feudo tenuit, contulera-

mus. CHART. select. Loersch 134 nunquam fuit Conradus nactus possessionem curie matris sue, tantum habuit exp-em solam

45 in curia, ut post mortem matris hereditario iure succederet ad curiam; ... ista relicta Conradi ... nichil penitus habet iuris aut

exp-is in curia. 3 alch. i. q. sustentatio – das Standhalten: Ps. GERH. CREM. sal. I 11 p. 20,2 arsenicum ... simile sulphuri

in multis operationibus, in subtilitate ... et parvitate exp-is

super ignem. 41 ipsum (*argentum*) est subtile et non est ei -o

super illud, quod ledit ipsum. v. et p. 1705,51.

**exspectativus*, -a, -um. *exploratorius, inspicens – aus-*

spähend, spionierend: ALBERT. M. eth. II 1,3,11 p. 44^a,22 sub

militari (sc. *doctrina*) tornamentiva (sc. *facultas*), hostium in-

vasiva, hostium -a, ... et caetera huiusmodi ordinantur.

1. *expectator* (exp-), -oris m. *qui opperitur – einer der (er)wartet: HRABAN. univ. 22,1 p. 591^B signant frustra panis*

... doctrinae diversa dona, quae -bus (expeccatoribus cod. Aug. perg. LXVIII) in sanctis suis Dominus saepius monstrare

60 dignatus est. RUP. TUIT. off. 5,13 l. 777 Isaias propheta desiderantissimus ... dominicae passionis -r et praeco. ARNULF. SAG. in-

vect. 1 p. 86,36 silui ... hactenus, dum penitentiam tuam (sc. *Girardi*) credulus exp-r attendo. GERHON. psalm. 64 p. 468,26

ut ... omnis benivolus exp-r et spectator de implendis minime

65 ambigat, cum eqs. HIST. Walc. 24 p. 516,5.

2. *expectator v. spectator.*

1. *exspecto* (exp-), -avi, -atum, -are. *script. -et(o): p. 1705, 18. de confusione verborum spectare et expectare cf. Stotz, Handb. 3, VII §85.4, 8, 9; 91.5. confunditur c. expeto: p.*

70 1643,52. *opperiri, praestolari – (er-, ab)warten, warten (auf): I indicato obiecto vel fine expectationis: A in univ.: 1 de re-*

[Weber]

bus: LEG. Burgund. Rom. 4,2 principis est exp-anda sententia. EIGIL Sturm. 19 p. 154,2 exp-ans, quid ei rex imperasset. CONC. Karol. A app. 9 p. 838,8 exp-vit . . . post tertium condictum placitum quindecim dies, ut veniret *Sigimundus*. AGIUS vita Hath. 24 -vimus . . . si eam forte respirare contingeret. PONTIF. Rom.-Germ. 99,155 infantes . . . pro foribus exp-ant, donec consumentur missarum sollempnia. *persaepe*. 2 de anim.: a de hominibus: a gener.: REGINO chron. a. 890 p. 135,27 Vidicheil . . . non exp-to Alano cum sociis prelium conserit. GODESC. BENED. Anast. 10 p. 227,19 post fugientem currit *custos* clamans . . . 'exp-a me, exp-a me, fur.' DIPL. Heinr. IV. 466 p. 632,2 de claustro . . . eiciatur *frater inoboediens* . . . ipse tamen . . . usque ad sex septimanas, si forte respiscere velit, exp-etur. OTTO FRISING. gest. 1,46 in orientali marchia . . . suos . . . duobus seu tribus diebus exp-vit rex. ANNAL. Plac. a. 1265 p. 515,9 iverunt (sc. *comites et barones cum militibus*) apud Montem Clarum et ipsum locum habuerunt, quoniam ibi erant Mantuani, Ferrarienses et alii . . . ipsos expetantes. *persaepe*. β canon. de mora ad conveniendum concessa (cf. p. 1704,38): CONST. imp. II 398,6 si principes ammoniti et -ti vel non poterint (sic) vel noluerint convenire. b de animalibus (cf. l. 67): FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 59,21sq. bonum est, quod falco aliquantulum timeat de cane, ut, quando canis veniet, non exp-et ipsum, sed abstat. 4 p. 80,6 que signa faciunt grues, que debent exp-are ad iactandum (sc. *falconem*). B c. respectu spei, desiderii: ALCUIN. epist. 146 p. 235,16 -ans -o laetum audire nuntium (cf. *Vulg. psalm. 39,2*). HROTSV. Sap. 5,29 ne contristes (sc. *Caritas*) matrem bonam tui certaminis consummationem exp-antem. RUOTG. Brun. prol. p. 1,18 non exp-et auditor aut a me aut a quolibet hęc omnia (sc. *memoria digna*) explicanda. *persaepe*. v. et p. 1706,4. C c. respectu metus, timoris: ALFAN. premn. phys. 30,10 p. 112 non . . . similiter obumbrant pericula -ta (PG 40,721^B *προδοκόμενα*) et consequentia. OTTO FRISING. gest. 1,30 p. 47,33 maximum rei publicae dispendium exp-batur. al. D subsidere – auflauern: CHRON. Pol. 3,23 p. 151,8 in silva . . . latitabat comes ibique Bohemos . . . in insidiis exp-bat. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 30,3 ipsum (*falconem*) exp-bit falco, ut precedat, et tunc capiet ipsum. al. E expostulare – (heraus)fordern: CHRON. Salern. 147 p. 156,7 Avellinum properavit Guido oppidum et comminanter ab eis . . . principem (*Guaimarium*) exp-batur (fort. per confusionem c. expetere, cf. 105 p. 105,28 imperator . . . Aedemarium ab . . . principe expetiit). F praeparare – vorberichten: WALAHFR. Blathm. 119 quicumque potestis, exp-ate, precor, sensus armare viriles. G sustentare – aushalten, standhalten (usu alch.): PS. GERH. CREM. sal. I 19 p. 23,33 ingeniaverunt ei (sc. *mercurio*) sapientes primi philosophi modos ingeniorum, donec paulatim frigidum est -ans ignem. II 9 p. 59,20sq. sapientes fecerunt per quaedam artificia, ut ignem exp-ret *argentum vivum*; paulatim ergo et gradatim, cum igni repugnat, cibant eum igne, donec exp-at aliquantula tantum expectatione.

II absol.: A in univ.: CONC. Karol. A 47 p. 588,3 plus exp-are nequiverunt *Sycharius et Theoto*. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 p. 74,25 cum . . . populus diutius solito exp-ret eqs. THIETM. chron. 6,46 quatuor annos et duas ebdomadas vel tres -bis (sc. *praesul*). VITA Norb. II 10 spectantibus . . . cunctis et -antibus. CHART. Bund. 1278 si . . . Albertus aut sui heredes . . . census non persolverint, usque ad proximum festum sancti Iohannis Baptistae debemus de . . . censibus exp-are eqs. *saepe*. B moram facere, tergiversari – sich Zeit lassen, säumen: CHART. Brixin. 75 (a. 1230) quod si . . . ipse vel heredes sui in secundo anno cessaverint et usque in tertium annum exp-verint, tunc in penam pensionem ipsam in quadruplum . . . solvere teneantur. C perstare, permanere – ausharren: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 69,27 in . . . temporibus . . . inconvenientibus grues minus exp-ant et citius redeunt de pascendo. *ibid.* al. v. et l. 51.

adi. *expectatus*, -a, -um. sub expectatione constitutus – auf 'Expektanz' beruhend (de re v. p. 1704,40): FORM. Marculfi 1,14 l. 27 ut eam (*villam*) iure proprietario absque ullius exp-ta iudicium tradizione habeat *vir* (CHART. Rhen.

med. I 21 p. 26,17. al.).

adv. **expectanter*. cum magna expectatione, spe – erwartungs-, hoffnungsvoll: CHART. Westph. V 182 (epist. papae a. 1201) exp-r expectavimus olim (cf. *Vulg. psalm. 39,2*).

5 2. *exspecto* v. *specto*. *expedio* v. 1. *expedio*.

**expensum* v. **expensum*. *expensa* v. *expendo*.

expsergo (exp-, -par-), *expersum*, -ere. 1 *diffundere, disseminare* – ausstreuen, zerstreuen, streuend verteilen: AGNELL. lib. pont. 153 l. 67 apparuit inter utrosque exercitus quasi effigies magni tauri et coepit contra Graecorum exercitum pedibus pulvere -argere. CARM. Cent. 20,17 nec solum clerus tantum, sed sexus uterque . . . exp-it ramos fragantes. RECEPT. Bamb. 55 aprotanum incensum vel exparsum effugat serpentes. 2 *tegere* – (streuend) bedecken, übersäen: HRABAN. martyr. Ian. l. 322 in locum obscurissimum ac fragmentis testularum expersum truditur *Vincentius*. 3 *dissolvere* – auflösen: BOTAN. Sangall. 51,2 ad gutta expargenda. *ibid.* al.

experimentum v. *experimentum*. *expserior* v. *experior*. *expserno* (exp-), -sprevi, -spretum -ere. 1 *desperare* – (völlig) verachten: IONAS BOB. Columb. 1,10 p. 169,23 ut -ta (exp- var. l.) faleramenta saeculi . . . temnentes aeterna praemia caperent *nobilium liberi*. Ioh. 10 cum . . . Clarus nomen audisset, in furore versus . . . ferocia redens responsa gerolom exprevit. 2 *depellere* – vertreiben: CHRON. Ven. Alt. p. 52,15 cuncte aves et volucres, que per muros et turris civitatum totis per circuitum habitantium erant, longe a civitate exp-bantur.

1. *exspero* v. *spero*. 2. *exspero* v. *exspiro*.

exspes (expes) adi., acc. sg. -em: l. 37. struct. c. gen.: l. 33. 34. 37. al. *spe destitutus, desperatus* – ohne Hoffnung, hoffnungslos (usu subst.: l. 32): AMARC. serm. 3,165 proiectus heri huc sum et ego (sc. *quidam suspirans*) -s. THIOFR. Willibr. II 4,273 divitis . . . pedes quidam complectitur expes. COD. Udalr. 233 p. 411,17 omnis . . . gratiae -s (expers var. l.). BERTH. ZWIF. chron. 27 p. 228,5 adhuc omnino non -s salutis, dum, quid machinentur, expecto (sc. *deiectus episcopus*). FUND. Schild. 7 p. 1049,8 nihil . . . adhuc actum reputat *Marcswidis* et -em quietis se iudicat, ni eqs.

**expirabile*, -is n. (expirare) *facultas respirandi* – Fähigkeit zur Atmung: ALFAN. premn. phys. 26,3 p. 107 motio nis . . . ad placitum sunt species: mutativum vel motivum totius corporis et vocale et -e (PG 40, 704^B *ἀναπνευστικόν*).

expiratio (exp-), -onis f. 1 *actio exhalandi, emissio* – das Ausatmen, Aushauchen, Vonsichgeben: ALFAN. premn. phys. 23,3sq. p. 143 egeruntur . . . superflua . . . per oculos, per -em (PG 40, 693^B *ἐκπνοή*), per occultos poros; . . . per -em . . . fumus vapor caloris cordis (sc. *egeritur*). MAURUS progn. 9 p. 284,42 est . . . suspirium vehemens inspiratio (corr. *Antony* [cf. 3 p. 243,27], ed. -o) cum vehementi -e. PS. GALEN. anat. 41 p. 27,42 iuvantur *musculi* a foliis narium per vehementem inspirationem et exp-em. ALBERT. M. spirit. 2,21 p. 246,10 est . . . respiratio motus quidam aeris compositus ex inspiratione, quae est quasi tractus, et -e, quae est quasi expulsio. al. c. gen. obi.: SYRUS Maiol. 3,21 l. 84 versiculos usque ad -em a n i m e repetebat (HILDEG. scivias 2,5 l. 1570). HILDEG. scivias 3,8 l. 709 cum . . . flos (i. *Christus*) dedit operando et ostendendo omnem -em iustitiae. al. 2 *actio flandi, flatus* – das Wehen, Hauch: HILDEG. scivias 1,4 l. 759 -o spiritus sancti velut pluvia ipsum (*hominem*) irrigabit. 3,9 l. 783 in opere omnipotentis Patris ad munimentum et ad decorem novae sponsae spiritus sanctus -is suae septem candidissima sustentacula omnem adversitatem tempestatum sua fortitudine abstergentia declarans. div. op. 1,2,34 l. 6 ex quibus (*virtutibus*) -o sancta ad signum solis . . . descendit. 3 *afflatus quasi furoris* – Begeisterung, Inspiration: HILDEG. scivias 3,9 l. 421 in eos (*prophetas*) . . . Dominus intonuit, ita quod in eis -em illam suscitavit, quod mysteria eius obscuris verbis protulerunt. *ibid.* al.

exspiro (exp-), -avi, -atum, -are. script. -per-: p. 1707,22. partic. praes. usu perf.: p. 1707,11. 30. al. I sensu originario: A trans. i. q. efflare, exhalare, (spiritum) emittere – ausatmen, (als Hauch) von sich geben: HROTSV. Gong. 481 expirans animam martir . . . tollitur ex aura. HILDEG. scivias 3,4 l. 374 spiritus sanctus -ans omnia legalia praecepta et nova testi-

monia. ALBERT. M. veget. 6,258 quod . . . non mergitur *xyloa-
loes* in aqua, -vit spiritum et vitam et parum valet. RICHARD.
ANGL. anat. I 263 ut semper esset liber transitus a e r i i nspi-
rato et -to (NICOL. anat. 492 viae aeris inspirati et -ti. *al.*
absol.: MAURUS progn. 3 p. 23^b,42 sextum signum laudabile
est facilitas spiritus, id est facilis actio inspirandi et -andi. **B**
intrans.: 1 *proprie*: a animam efflare, mori – das Leben
aushauchen, (ver)sterben: IULIAN. TOLET. Wamb. 10 p.
510,13 ipse (*Eli sacerdos*) fractis cerbicibus exp-vit (spiravit
var. l.). THIETM. chron. 4,26 antistes Hilliwardus . . . VII. Kal.
Dec. -ans sepultus est. EPIST. Hildesh. 52 puer quidam scholaris
. . . ante altare beati Petri collapsus est et . . . -vit. *persaepe*.
discedere – (ver-, dahin)scheiden: RUOTG. Brun. 41 p. 44,4
hic (*Godefridus dux*) . . . febre correptus in magnam spem fu-
ture quietis -vit. ANNAL. Plac. a. 1268 p. 531,1 papa . . . ab hac
luce exp-vit. **b** (*spiritus*) emitti, evadere, exire – als Hauch
austreten, verdunsten: ALBERT. M. veget. 3,113 humor . . .
florum subtilis est aeritatis valde et facillime -at; modico enim
igne vel calore solis adhibito -at. *ibid. al.* 2 *translate*: a *ge-
ner.*: a deficere, effugere, evanescere – (ver)schwinden, sich
verflüchtigen, erlöschen: CHART. episc. August. 43 p. 42,8 (a.
1162) quia preteritorum recordationem diuturnitas facit -erare.
CHART. Mog. A II 392 p. 642,2 respirante vicio -verunt ab
homine virtus et veritas. EPIST. Hildesh. 76 ut . . . pene omnis
-verit spes et fiducia. VITA Afrae 98 cum iam gallorum resonat
vox, lumen eorum (*sanctorum*) expirat, cecus inde fit ille locus.
FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 141,4 si diu stetissent *carnes*, post-
quam fuissent separate de animalis . . . exalante et -ante calore
earum naturali. *al.* **β** *de tempore i. q. decurrere* – vergehen,
ablaufen: CHART. Brand. A XIII 11 p. 317,7 (a. 1248) expiran-
tibus . . . sex annis, quos . . . civitati . . . indulsumus libertatis,
. . . civitatem eodem iure, quo alias civitates nostras, gavisam
esse volumus ac contentam. **γ** *finiri* – zu Ende sein, begrenzt
werden: CHART. Westph. VI 352 p. 96,6 (a. 1241) curtem . . .
cum omnibus attinentiis bonis ab eo loco, ubi parochia Lo -at,
usque in Saxoniam. **δ** *anhelare* – schmauchen, lechzen (*nach*):
BRUNO QUERE. frat. 13 p. 62,4 unus . . . ex profana multitu-
dine, que ad miserum facinus preciose mortis exp-vit. **b** *iur. i.*
q. irritum fieri – ungültig werden, außer Kraft treten:
CHART. Aquens. 35 l. 30 (a. 1174) quod si nec solverint (*sc.*
fratres census) tunc, preordinata -et conventio. CHART. ord.
Teut. 52 ne . . . in posterum hec rationalis expiret actio, sed
rata et inconculsa semper permaneat *eqs.* CHART. Bern. III 28
census post mortem nostram penitus exp-bit. CHART. Pomm.
1093 p. 369,21 -ante . . . eorum (*burgensium et sculteti*) liber-
tate. *saepe*.

II *inspirare* – anhauchen, mit Leben füllen, 'begeistern':
HILDEG. scivias 1,4 l. 611 anima corpus vivificat et sensus -at
(*item l. 734*). euang. 5,1 'ecce, magi' . . . 'ab oriente', hoc est a
Deo creati et exp-ti, quoniam 'omnis sapientia a Domino Deo
est' (*Vet. Lat. Sirach 1,1*). Weber

***exspisso**, -atum, -are. . (ex et spissare) *inspissare* – ver-
dichten: HILDEG. phys. 2,2 p. 1211^B quia . . . oculi ignei sunt,
de igne pellicula oculorum -atur. 8,2 p. 1340^B de veneno, quod
in se habet *serpens*, cutis eius -atur, ita quod in rugas contrahi-
tur. ALBERT. M. mort. 2,9 p. 365^b,13 quod (*humidum*) in fri-
gidis locis congelatum et -tum exstinguit calidum.

exsplendeo, -ere. *elucere, fulgere* – aufleuchten, erstrah-
len (*in imag.*): HERM. AUGIENS. hymn. 5,2^b,5 par (*sc. sit be-
nedictio*) Verbo, quod . . . sapientia, vere veritas -et viva.

exsplendesco (exp-, -dis-), -ere. *inf. praes.* -ire: l. 63. *elu-
cescere* – aufleuchten: DIPL. Merov. I 185 p. 460,16 'qui (*Pa-
ter*) dixit de tenebris lumen exp-iscire (*ex l. 85 p. 218,4 splendis-
cere; cf. Vulg. II Cor. 4,6 splendesce*)'.

[**exsplendores** v. splen: BOTAN. Sangall. 37,2.]

exspleo v. expleo.

exspoliatio (exp-, -cio), -onis *f.* *struct. c. gen. subi.*: p. 1708,
4. 1 *spoliatio, direptio, expilatio, ademptio* – (Aus-)Plünde-
rung, Raub, Beraubung, Entzug: a *in univ.*: LEX Sal. Karol.
14 capit. p. 6 de supervenientes vel exp-bus (*item 14^{capit.}*).
THEGAN. Ludow. 13 qui (*legati*) . . . invenerunt . . . multitudi-
nem oppressorum aut ablatione patrimonii aut exp-e (-e *var.*

l.) libertatis, (ablatione patrimonii miseros, libertate expoliatis
var. l.). DIPL. Karoli III. 89 p. 146,5 pro exp-e . . . ecclesiae in-
lata . . . contulimus . . . monasteriolum. RUP. TUIT. Ioh. 3,2148
quibus (*membris mortalibus*) . . . depositis per -em mortis. *al.*
5 *de poena*: DIPL. Heinr. II. 349 p. 447,22 quod hi, qui impera-
tori suo rebelles existunt . . . sub exp-e omnium bonorum . . .
proscriptione debeant condemnari. **b** *denudatio* – Entblö-
ßung: DECRET. Frision. A p. 57,7 pro -e capitis femine, videli-
cet wifstrevene, XVI denarii (*cf. notam ed.*). *c* *separatio, dir-*
10 *emptio* – Trennung, (Los-)Lösung: ALFRED. ANGL. miner. p.
54,13 exp-cio intus a c c i d e n t i u m, ut saporis . . . , vel sal-
tem diminucio, non impossibilis (GEBER. investig. 3 p. 477.
al.). ALBERT. M. animal. 20,17 exp-o a formis contrariis et as-
similatio ad virtutes membrorum non potest fieri nisi calido igni-
15 nis. nat. anim. 2,16 p. 43,80 quae (*abstractio formarum*) nihil
aliud est quam -o earum ab esse materiali. *ibid. al.* 2 *depositio*
– das Ablegen: PETR. DAM. epist. 1 p. 88,25 exp-o . . . vitae
carnalis . . . in Christi . . . cernitur resurrectione completa.
RUP. TUIT. off. 3,2 l. 154 ut . . . indecentem consolentur *sub-*
20 *diaconus et diaconus* -em (*sc. vestium sacrarum*). *natur. de*
serpente ('Häutung'): ALBERT. M. animal. 7,90 sua (*sc. ser-*
pentis) ex<s>p-o est sicut embrionis, quoniam finditur ab eo
tela pellis.

exspoliator (exp-), -oris *m.* 1 *spoliator, raptor, praedo* –
25 *Plünderer, Räuber*: CONC. Karol. A 56^B,1 ecclesiae dehono-
ratos atque exp-es. VITA Bern. Parm. I 23 (MGScript. XXX
p. 1323,20) palatii exp-es. *liberator, expiator* – Befreier,
Sühner (*in imag. de corpore*): IONAS BOB. Columb. 1,7 p.
165,6 ut videlicet predo virtutum omnium exp-r (*spoliator, ex-*
30 *poliatus var. l.*) criminum foret. 2 *qui abicit atque deponit,*
contemptor – einer der sich lossagt (*von*), Verächter: CHART.
Wirt. I app. 1 p. 391,21 (s. XII.) Wignandus . . . , verus -r mun-
di, operarius, . . . tradidit . . . tres mansos (*inde* FUND. Comb. 2
[MGScript. XV p. 1030,35]. *al.*).

exspolio (exp-), -avi, -atum, -are. *script. et form.*: -pul-:
35 CHRON. Fred. 3,81. *struct.*: *c. praep.*: ex: p. 1709,12. de:
p. 1709,11. adde CAPIT. reg. Franc. 82,4,6. *al.* *c. gen.*: l. 29.
usu medial.: l. 68; refl.: l. 62,64. *confunditur c.*: expolire: p.
1709,4. expolire: p. 1709,5.

1 *spoliare, rapere, diripere, privare, adimere* – (aus)plün-
40 *dern, (be-, aus)rauben, entziehen* (*interdum c. sensu devas-*
tandi, e. g. l. 47; usu publ., iur., canon.: l. 50. *al.*; *de poena*: l.
51. *al.*): a *in univ.*: LEX Ribv. 55,1 si quis . . . hominem mor-
tuum, antequam humetur, exp-verit. PACTUS Alam. 38,6 si do-
mitum armento retullit, tremisse componat: . . . si -tus fuerit, si-
45 militer componat. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 883 p. 110,6 con-
sanguineus imperatoris mittitur ad exp-andum regnum Wito-
nis. 886 p. 114,28 urbem exp-are (expolitare 3). NICOL. I. epist.
88 p. 461,23 qui (*Ignatius*) . . . ipse . . . existens patriarcha mi-
nime debuit ecclesia propria . . . exp-ari. DIPL. Contr. III. 175
50 p. 316,14 adiudicatus beneficiis suis exp-etur. URSO element. 4
p. 94,32 alterativa virtus membri qualitatibus suis humiditatem
illam (suam *var. l.*) exp-at. *persaepe. v. et p.* 461,32. *expres-*
sus i. q. exsugere – aussaugen: GERH. AUGUST. Udalt. 1,25 l.
55 57 nullum corpori cibum exhibuit, nisi micas panis aquae infu-
sas in os misit, quas . . . aquis -tas . . . reiecit. **b** (*vi*) *nudare,*
exuere – (mit Gewalt) entblößen, entkleiden (*de arboribus*
[*'kahl machen'*]: l. 65; refl. *et medial. i. q. se liberare* – sich
60 *entledigen; de serpente* [*'sich häuten'*]: l. 69): PASS. Afrae I 5
[exp-antes (*spoliantes var. l.*) eam] (-ta [*corr. in -tam*] *var. l.*)
ad stipe ligaverunt *ministri*. RADBERT. fid. 1,483 donec mens
-et se temporalibus et induatur eternis. PONTIF. Rom.-Germ.
99,286 duo acoliti . . . incipiant exp-are altaria (*sc. in cena Do-*
65 *mini*). CONSUE. Marb. 188 indumentis se exp-et (*sc. frater*
puniendus). HILDEG. div. op. 1,4,98 l. 280 ramos arborum -at
decimus mensis. l. 290. ALBERT. M. veget. 6,82 signa . . . ma-
turitatis eius (*coloquintidae*) sunt, quando declinat ad citrinita-
tem, cum tamen non integre exp-etur viriditate. animal. 25,43
serpens . . . se exp-at primo *eqs. al.* *c* *dirimere, separare* –
70 *abtrennen*: TRACT. de chirurg. p. 145,23sq. (cod. II) testiculus
. . . cum ungulis circumcirca exp-etur, et ita abstrahatur
exp-ando folliculum. ALBERT. M. animal. 20,17 frigiditas . . .

potius agit reprimendo ... quam exp-ando quaedam et inducendo alia. *ibid.* al. 2 *deponere* – *ablegen, abstreifen*: ALBERT. M. animal. 7,90 tyrus ... serpens prius ex<s>poliat corium, quod est inter oculos. 3 *per confusionem*: a c. *expolire* i. q. *purgare* – *reinigen*: v. p. 1658,24. b c. *exopilare* i. q. *aperire* – *frei machen*: v. p. 1614,17sq.

adi. *exspoliatus*, -a, -um. 1 *expers* – *ledig, bar, -los*: LEG. Wisig. 12,3,19 quod si rebus exp-us extiterit (sc. *reus*), exilio subiacebit. v. et p. 1708,30. 2 *privus* – *verlustig*: CHART. Rhen. med. I 30 (a. 776/77) si de ipso censo ... tardus apparuerō, ... de ipsas res exp-us ... esse non debeam. TRAD. Ratisb. 13 p. 12,26 ut ... nunquam Abbo ex istis rebus fiat exp-us.

exspolium v. *spolium*. *expono* v. *expono*.

exspumo (esp-, exp-, -pom-), -atum, -are. *partic. perf. fere usu adi.*; *aliter*: l. 19. *spuma purgare* – (*ab*)*schäumen*: COMPOS. Luc. D 1 mittis orinam exp-tam in caccabum calidum. BOTAN. Sangall. 12,2 herba priapriis succum cum mel expomato inunguis oculos. 13,2 cum ... mel exp-to (*item* 36,4). MAPPAE CLAVIC. 108 alumen ... in forti sapone exp-to (-to S) sit. ANTIDOT. Glasg. p. 154,23 colas in lenteo supra aceto mel esp-to lib. I. al. cf. *despumo*.

adi. *exspumans*, -antis. *salivosus* – *geifernd, schäumend*: PETR. DAM. epist. 68 p. 295,16 que (*annona*) exp-i caballi mei rodentis ore delabatur.

exspuo (esp-, exp-), -ui, -ere. c. *praep.*: de: l. 30. super: l. 57. *partic. praes. usu subst.*: l. 33.

1 *intrans.* i. q. *spuere* – *spucken*: VITA Leutfr. 20 (MGMer. VII p. 15,28) -ens ... in faciem eius (*mulieris*) ... inmundum ab ea spiritum expulit. ANTIDOT. Glasg. p. 101,33 qui de pulmonis expuant. LOCALIS 70 -is (exp- *var. l.*) in barbam, si membra domestica ledis. *saepe*. 2 *trans.*: a *proprie*: a *emittere, eicere res ore* – (*aus*)*spucken, -speien*: ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,2 trocisci diacorilli sanguine espuentibus (PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 99,18. al.). PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 99,20 vidi quendam ... lapides expuentem (3,10,1 p. 213,7 ἀναπτύσαντα). ALFAN. premn. phys. 30,6 p. 111 qui (*Zenon*) dentibus abscedit suam linguam et -it (PG 40,720^C ἀποπτύσας) Dionisio tyranno (*inde* HUGO HONAU. [?] ignor. 38). ALBERT. M. animal. 1,217 quod via est de ore in nasum, per quod ... descendit flema super linguam et -itur. *persaepe*. v. et l. 57. β *conspuere* – *anspucken*: ECBASIS capt. 903 tunditur, expuitur Christus. γ *edere, foras dare* – *von sich geben*: HONOR. AUGUST. apost. 21 (MG Lib. Lit. III p. 62,22) puerulus, dum a monasterio ... fugisset et mortuus sepultus esset, terra eum -it (exp- *var. l.*). HILDEG. div. op. 1,2,8 l. 8 quas (*nubes*) aquosus aer -it et recolligit. b *translate* i. q. *reicere, respuere* – *ver-, mißachten*: CHRON. Fred. 2,62 p. 87,32sq. a suis exputus a diversis opprobriis oppraemebatur (sc. *rex Wandalorum*) ... petensque imperatore: ... exputum me et repinctum habitatores palatii tui oppraemunt' eqs. VITA Burch. Worm. prol. p. 831,42 ut foetens expuor, ut putridus despicior. LIBER duell. Christ. 15 (MGScript. XXXI p. 697,7) soldanus ... -it pactum.

subst. exspuens, -entis m. 1 *phthisicus* – *der Schwindsüchtige*: GLOSS. med. p. 86,17 thysicis, hoc est exp-bus (cf. AESCULAPIUS 17 p. 22,24 spuentibus). 2 *serpens spuens* – *Spuck-schlange*: ALBERT. M. animal. 25,9 serpens, qui vocatur -s, eo quod interficit per sputum suum, quod ... exspuit super ea, quae eqs. 25,14 p. 1559,6.

exsputo (exp-), -are. (*ex*)*spuere* – (*aus*)*spucken*: RECEPT. Sangall. II 48 ad eos, qui ... sanguinem exputant, potio.

**exstagno*, -are. (*ex* et *stagnare*) *sistere* – *stillen*: LEX Alam. 65,5 (rec. B) ad ... sanguinem stagnandum (-andum, in-stagnandum *var. l.*).

exstantia (ext-), -ae f. *eminentia, inflatio* – *Erhebung, Schwellung*: AESCULAPIUS 23 p. 37,26 tumorem ex praecordiorum ext-a patiuntur *coeliaci*, quae a confinio pectoris ... terminantur (cf. *Gariopont. pass.* 3,8). Ps. BEDA mund. const. 1,20 ut equaliter undique a firmamento distet *terra* preter -as montium et subsidientias vallium. 1,23 alii (sc. *philosophi*) -as extremarum partium et gremium cavernosum (sc. *terrae*) in modum scutelle ... volebant.

**exstantivus*, -a, -um. (*exstare*) *principalis, primus, pro-*

prius, substantialis – *ursprünglich, wesentlich, ur-*: HERM. AUGIENS. hymn. 5,3^a,5 sanctitas es (sc. *spiritus sanctus*) -a (extentiva D). FROWIN. explan. epil. 6 ut ... aeterna ... bonitas ... ex sua ... coessentiva veritate et -a caritate instillet memoriae ... vitam.

Pörnbacher

**exstasiacus* (ext-), -a, -um. (*extasis*) *in ekstasi conscriptus* – *in Ekstase verfaßt*: EPIST. Worm. I 30 p. 55,10 hos ... versiculos cum ... quasi in extasi mentis ... insculperem, ... affuit dominus G. et ... introscepit perfectisque ... ipsis, ut ita dixerim, ext-is versiculis ... perquirere cepit eqs.

extasis (ext-), -is f. (ἐκστασις) *script.*: hēct-: HEIRIC. Germ. I 5,217 (schol.). hes-: l. 20. es-: l. 27. al. -tha-: MIRAC. Matth. 1 (MGScript. VIII p. 233^a,56). *abl. sg.* -sy: l. 20. adde EPIST. Worm. I 27 p. 51,3. *form. sing.*: *gen.* -eos: ALDH. virg. I 7 p. 235,16. *acc.* -in: l. 27. al.

alienatio, excessus (mentis) – *das Außersichsein, Entrückung, 'Ekstase', Verückung* (c. *notione divinationis*: l. 20,27. *saepe*; c. *notione stuporis, timoris*: l. 19,29. al.): EPIST. Bonif. 58 p. 106,5 (epist. papae) in -i quadam incidimus. ARDO Bened. 9 p. 204,44 in hes-y (extasi *var. l.*) ductus (sc. *frater*) gregem columbarum adgregatum cernens. WALAHFR. Wett. 378 dum raperetur *frater* in excessu (excelsus *var. l.*; gloss. O: in extasi mentis, gloss. R: extasis est, quando mens alienatur pavore vel quando mens ad celestia rapitur). ANSCAR. pigm. p. 26,23 sicut ... catervam apostolicam gaudere fecisti (sc. *Deus*) sacra in extasi (ALCUIN. off. [PL 101,531^B] anastasi). PETR. CAS. (?) chron. 3,54 p. 435,16 in es-in raptus. REIN. LEOD. Evr. 7 (MGScript. XX p. 563^B,19) ceperunt milites ... suam invicem ignaviam increpitare et ... suae extasis ridere defectionem. *persaepe*. v. et l. 8 p. 1758,9,11.

**exstasticus* (ext-), -a, -um. (*extasis*) *fere i. q. vaticinus* – *etwa: prophetisch*: SALIMB. chron. p. 184,26 dixit frater Egidius Perusinus ... , homo ext-us et totus divus ... : 'magna gratia est non habere gratiam'. Weber

**exstauero*, -are. (*per analogiam ad instaurare formatum, ut vid.*) *instaurare, instruere* – *berrichten, auftragen*: ODO MAGDEB. Ern. 5,170 utque vident iussi penus -are ministri ambesas ... dapes.

exstendo v. *extendo*. [exsterno v. *excerno*. adde ad p. 1502,15: MAPPA Ebstorf. p. 55^a ideoque (*inde add. Isid.*; sc. *e terra rubra*) minium externitur (-itur [excerpitur *var. l.*] *Isid. orig.* 13,17,2).]

exsternus v. *hesternus*. ?**exsternutatio* (ext-), -onis f. (*orig. inc.*, *ni pro* **externatio* ab *externare* [per *contam.* c. *sternutatio*]) ?*alienatio mentis* – ?*Besinnungslosigkeit*: IOH. IAMAT. chirurg. 3,1 cervicem quandoque contingit ita ... incidi, ut totum capud primum cadat; ... ad evitandum -em eqs. 6,2 ext-o passio est ex dislocatione spondilis craneo alligati proveniens, quam hec declarant indicia: eger ... v sensuum beneficio privatur.

**exstillatio*, -onis f. *effluxio, emanatio* – *das Ausfließen, Heraustropfen*: ALBERT. M. pol. 6,4^m p. 591^a,32 sicut 'perforata lagena' ... per -em sitibunda efficitur.

exstillo, -avi, -are. (*stillatim*) *emittere* – (*tropfenweise*) *verströmen, herauslaufen lassen*: EKKEH. IV. bened. I 33,31 non parit horrorem caput (sc. *Iohannis baptistae*) -ando (gloss.: in mensam) cruorem. OLIV. descr. p. 20,20 perforatus lancea sanguinem emisit et aquam -vit *Iesus*.

exstimo v. *aestimo*. *exstimulo* (ext-), -are. *instigare* – *anstacheln*: LIGURINUS 1,108 pater ... ext-at ... prolem. 7,578 iram ext-ant iuvenes.

extinctio (ext-), -onis f. *usu plur.*: l. 69. 1 *proprie vel in imag.* i. q. *restitutio* – *das (Aus-)Löschen*: a *strictius*: a *gener.*: ALBERT. AQUENS. hist. 6,18 ad huius (sc. *ardentis*) ... roboris -em concursus peregrinorum magnus factus est. ALEX. IV. registr. 399 p. 358,29 odiorum ... fomitis ... ext-o. β *liturg.*: AMALAR. off. 4,22,1 accenduntur ... XXIII^{or} lumina et extinguuntur per singulas antiphonas ... , et fiunt simul LXX duae illuminationes et ext-es; ext-o ... l u m i n u m signat defectum laetitiae ... discipulorum (ord. antiph. 44,2. al. *sim.* RUP. TUIT. off. 5,26 candelarum). γ *canon.* (*de re v. HRG II. p. 705sq. s. v. 'Kerze'*): CHART. Pommerell. 9 p. 7,26 (a.

[Pörnbacher]

1198) hec omnia nominata sunt . . . et sub sententia anathematis a . . . episcopo cum ext-e candelarum . . . hospitali confirmata. CHRON. Erf. mod. I a. 1160 p. 180,21 Mogoncienses . . . facinoris rei ext-e luminum . . . communionem privantur. **b** *latius i. q. refrigeratio – das 'Ablöschen', 'Abschrecken' (usu techn.)*: Ps. ARIST. magist. p. 652^a,4 ignito limaturas . . . et extingue in . . . aceto multoties et . . . post ext-em tere . . . limaturas eqs. GEBER. summ. 88 p. 618sq. sermo particularis in ext-e: . . . si ignitum corpus in liquorem extinguatur et lunare quidem album non fiat . . . , non est in complemento alteratio magisterii, ut siquidem in reiteratione sue ignitionis et ext-is in aquis ex salium . . . administratione creatis eqs. *ibid.* al. **2 meton.**: **a** *vis exstinguens, leniens – dämpfende Kraft*: ALBERT. M. veget. 6,395 'syrupus eius' (sc. *nymphaeae*) . . . 'confert febribus acutis et est vehementis ext-is' (ex *Avic. canon.* 2,2,519). **b** *pinaculum – Süßnittel*: CHART. Brixin. 120 (a. 1248) elemosina est peccatorum principalium ext-o. **3 translate**: **a** *mors – Tod*: EINH. epist. ad Lup. p. 9,22 ext-is illius (*coniugis*) qualitatem adeo tenaciter memoria retinet, ut eqs. CONC. Karol. A 56^B,43 p. 749,4 ut non solum maledictionem, sed etiam ext-em filiorum suorum incurrant (sc. *sacrilegi*). **b** *deminutio, defectio – das Ver-, Erlöschen, das Schwinden, Abnahme*: GONZO Geng. 18 puella . . . caeca facta est . . . non aliqua . . . laesione, sed subitanea visus ext-e. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 142,31 si erit cibus diminutus, calor naturalis tendet ad ext-em (extintones var. l.). **c** *oppressio – Unterdrückung*: CHART. Livon. A add. 200^a p. 38^B,31 (a. 1248) in talium -e fantasmatum (*i. controversiarum*).

***exstinctivus** (ext-), -a, -um. *exstinguens, leniens – dämpfend*: **1 adi.**: ALBERT. M. bon. 238 p. 142,78 quod, licet vinum sit calidum, tamen est etiam humidum aquosum et ex hoc duo habet, unum, quod est ext-um caloris acuti, quia eqs. animal. quaest. 13,13 p. 245,15 humidum superfluum est -um eiusdem (*caloris naturalis*). **fort. huc spectat**: ALBERT. M. veget. 6,161 'omnes . . . olei species corpora confortant et alleviant motum et sunt ext-ae' (ex *Avic. canon.* 2,2,534 p. 140^a; extractivae *codd.*, attractivae *edd. priores*). **2 subst.**: URSO gloss. 72 p. 111,22 si . . . ab inferiori aere humiditas magis in-nascatur, talis humiditas non fomentum, sed -a caloris iudicatur.

extinctor (ext-), -oris m. *qui exstinguit – einer der (aus)-löscht*: **1 proprie vel in imag.**: GERHON. novit. 38,2 altarium . . . nudatores et luminum . . . ext-es. SABA MALASP. chron. 7,14 p. 284,9 supernus accensarum voluntatum ext-r. **2 translate i. q. perditor, superator – Vernichter, Überwinder**: WARN. paracl. 156 paraclitus ille, vult lacrimando peti. MANEG. c. Wolffh. 22 p. 97,2 qui (*diabolus*) ext-r fidei esto. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 549,35 ext-r intrepidus animarum (*i. imperator*) . . . exarsit in iracundiam.

***extinctorium** (ext-), -i n. *instrumentum ad exstinguendum aptum – Löschgerät, -instrument, -horn*: OLIV. hist. Dam. 13 p. 183,15 per liquorem acetosum et sabulum ac ext-a subventum fuit laborantibus (sc. *Graeco igne*). ALBERT. M. nat. bon. 245 p. 94,43 in hoc (*spectat ad Vulg. exod.* 37,17sq.) . . . candelabro fuit pes, hostile, calami . . . et sedes lucernarum cum infusoriis, -is et emunctoriis.

exstinguibilis (ext-), -e. **1 restinguendus – auslöschar**: CONVERS. Afrae 4 noli querere lumen ext-e (ext-em var. l.). HILDEG. epist. 31^R,101 spiritus sanctus ignis est, et non -s ignis, qui . . . interdum exstinguitur. **al.** **2 refrigerandus – ab-zukühlen(d)**: ALBERT. M. div. nom. 5,13 p. 310,55 oportet accipere causas longioris vitae ex eo, quod calidum naturale est difficile -e (p. 466^a,31 εὑρηκτον).

extinguo (ext-, -gwo, -go), -stinxi, -stinctum, -ere. *script. et form.*: st-: p. 1712,43. -nqu-: LEG. Wisig. 6,1,2 p. 249^a,12 (var. l.). *stirp. perf.*: -ncx(i): p. 1712,9. *al.* -ncs(i): ALDH. virg. I 29 p. 266,18 (var. l.). -ntus: p. 1712,2.63. *al. depon.*: p. 1712,53. *al. usu medial.*: p. 1712,12.14.26.43. *al.; refl.*: p. 1712,9; *intrans.*: p. 1712,11.15.45. *struct. c. praep.*: cum: p. 1713,19. *in*: c. *abl.*: l.6.p.1712,30.32. *c. acc.*: l.9. *partic. perf. usu subst.*: p. 1712,36.

1 proprie vel in imag. i. q. restinguere – (aus)löschen: **a** *in*

univ.: **a** *gener.*: EPIST. Alcuin. app. 2 p. 487,31 per cuius (*sanguinis Christi*) effusionem extinta (*cod.*, ext-ta *ed.*) est flamma illa paradisi custodia. WALAHFR. Mamm. 17,16 ignis . . . ext-tis coepit rarescere prunis. ALFAN. premn. phys. 5,15 p. 65 ext-tus (PG 40,620^A σβεσθέν) . . . siccitatemque deponens aer fit ignis. CHART. episc. Wirz. III 17 p. 30,6 aquam ad ext-wendum monasterium . . . apportet *servorum numerus. persaepe. medial., refl., intrans. i. q. restingui, ardere desinere – ausgehen, erlöschen*: CONVERS. Afrae 4 extinxit se lumen cicindili. VITA Hugberti 7 (MGMer. VI p. 487,9) ignis . . . per eius merita . . . extinxit. THEGAN. Ludow. 42 p. 228,9 ubi (sc. *in Campo mendacii*) plurimorum fidelitas ext-ta est. ALBERT. M. caus. element. 2,2,3 p. 99,45 qui (*vulcanus*) . . . est -tus. FUND. Consecr. Petri p. 224,21 quod essent *viri sancti* lumina ardencia, nunquam ext-encia (ext-enda var. l.). *al. v. et p. 1711,60. β liturg.*: ORD. Cas. II 13 in nocte de coena Domini . . . per singulas antiphonas -unt candelas singulas. *al. v. et p. 1710,68. vol. II. p. 152,57sq. γ canon. (de re v. p. 1710,71)*: REGINO syn. caus. 2,416 alia terribilior excommunicationio: . . . sicut hae lucernae de manibus nostris proiectae hodie -untur, sic eorum (*maledictorum*) lucerna in aeternum -atur. ANNA-LISTA SAXO a. 1128 p. 590,12 Conradus falso nomine rex et Fridericus . . . ext-tis luminibus . . . excommunicati sunt. *al. v. et vol. II. p. 152,67. b refrigerare – abkühlen, dämpfen*: **a** *natur.*: ALFAN. premn. phys. 28,4 p. 136 offocatus . . . c a l o r , qui in nobis est ab aestu, ext-itur (PG 40,709^B κατασβέννυται; URSO qual. 543). ALBERT. M. animal. 6,108 quod -atur movens ad libidinem calidum. *al. v. et p. 1707,57. β techn. ('ab-löschen', 'abschrecken')*: MAPPAE CLAVIC. 4 eximens (sc. *mixturam ex igne*) ext-e i n a q u a frigida (THEOPH. sched. 3,19. THADD. FLORENT. cons. 22,16 ext-atur [122,30 extungatur *per errorem, ut vid.*]). 263 ext-e (sc. *opus*) in eneo vase. HERACLIUS I 13,6 huius (*hirci*) calidum si quis pinguedine ferum ext-it. *al. v. et p. 1711,6.9. 2 translate*: **a** *de anim.*: **a** *perdere, interficere – weggraffen, töten*: CONC. Merov. p. 64,8 hi, qui bestiarum morsibus ext-ta . . . vescuntur. LEX Baiuv. 8,19 si . . . partus ext-itur (ext-witur, ext-atur var. l.). VITA Galli I 11 extinxit (sc. *pauper*) apes tollens mellem. LIUTPR. antap. 3,3 p. 75,10 (vs.) ext-untur (ext-unt var. l.; *de metro v. notam ed.*) matres . . . innuptaeque puellae. BERTH. chron. A a. 1060 p. 188,20 mortalitas multos extinxit. *persaepe. medial. vel intrans. i. q. mori – sterben*: CHRON. Fred. 2,44 Silvanus . . . XXVIII. diae stinctus (ext-tus var. l.) est. CHRON. Salern. 112 p. 126,4 trabs . . . super Abdilam regem decidit, et sine mora extinxit, (*item* 113 p. 127,12. 171 p. 174,19 [*de equo*]). **β deprimere – herabsetzen**: EPIST. Ratisb. 21 p. 346,2 quem . . . alterius virtus non extollit, alterius vitium non ext-it. **b** *de rebus i. q. opprimere, infirmare, frangere, evertere – niederschlagen, unterdrücken, unwirksam machen, beseitigen*: **a** *in univ.*: LEG. Wisig. 12^{tit.} p. 406,2 de . . . hereticorum sectis ext-tis (extentis, extirpatis var. l.; *sim.* CONC. Karol. A app. 6 p. 829,25 haeresis. POETA SAXO 5,469). COD. Karol. 80 p. 614,2 ut nullus sit, qui possit ext-i vestrum inlibatum sacrificium. RIMB. Anscar. 34 p. 65,36 quod nos in illis coepimus gentibus, non tamen umquam penitus ext-etur (extinuetur 2, extenuetur p. *corr.* 3). EPIST. Hildesh. 98 beneficii meritum. HERM. ALTAH. annal. p. 381,50 intendens senatum ext-ere cum . . . milicia capitolium Rome consendit *papa*, ut sedentes ibi tunc senatores . . . removeret. *al.* **β tollere, abolere – auf-heben, für ungültig erklären (usu publ. et iur.)**: DIPL. Ludow. II. 69 p. 202,33 quos (*libellos*) . . . extinximus. DIPL. Karolom. (II.) 24 p. 321,34 omni nostra . . . et posterorum repetitione . . . extinta (*cod. s. XIII.*, ext-ta *codd. posteriores, ed.*; *inde* DIPL. Karoli III. 32 p. 55,28). DIPL. Karoli III. 89 p. 147,9 ext-ta omni iniusta consuetudine. CHART. ord. Teut. (Thur.) 38 p. 39,14 quod post mortem eiusdem (*matronae*) onus . . . soluciois ext-atur. **c** *notione abalienandi ('veräußern')*: ANNAL. Erf. Praed. a. 1235 p. 89,16 ut in omni ecclesia conventuali una ext-retur (*venderetur P*) prebenda hoc pretio debita episcopatus solvendo. **γ expiare – sühnen**: BRUNO QUERE. frat. 2 p. 37,11 in baptismo lavantur, in martyrio . . . omnia (*peccata*) extinguntur. **δ delere – tilgen**: VITA Annon.

[Pömbacher]

I 1,32 p. 479,36 ad ext-endum nomen ... Annonis. *ε finire – beenden*: DIPL. Otton. III. 235 p. 650,39 contencionis cladem ext-ere. *ζ (ex)pellere – vertreiben*: ALDH. virg. II 2321 splendor lucis ... furvas extingit ... carceris umbras. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,102 hoc lumine priscas ext-i Sirie tenebras. *η refellere, negare – als irrig zurückweisen, leugnen*: LIBER diurn. 84 p. 101,17 proprietates naturarum Christi confundere vel extingere (ext-ere var. l.).

adi. exstinctus, -a, -um. 1 *mortuus – tot, verstorben*: HUGEB. Willib. 1 p. 88,25 illum, quem ... heredem habere optabant, iam quasi exanimem seu ext-um (extinctu 1) ... dolere timebant *pater et mater*. HROTSV. Theoph. 437 ext-um *c o r - p u s* ... tumulatur (Dulc. 11,4. VITA Heinr. IV. 12 p. 43,19. al.). Sap. 5,20 iuxta cadaver ext-ae prolis. *saepe*. 2 *evanidus – erloschen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,40 ext-as occultat tharsia vires. 3 *rextinctus – ‘gelöscht’ (usu techn.)*: CIRCA INSTANS p. 36b^r sulphur ... est ... aliud vivum, quod tale est, quale producitur, aliud ext-um est sive mortuum, quod artificio resolvitur. WALTH. AGIL. med. 105 p. 196,50 argenti vivi ext-i cum saliva hominis ieiuni ana drachm. l.

subst. 1. exstinguens, -entis *n. medicamentum febrem levans – fiebersenkendes Mittel*: WALTH. AGIL. med. 18 p. 118,50 quedam attenuant acumen caloris -ia sicut ptisana et oxizaccara et similia.

2. *exstinctus*, -i *m. (homo) mortuus – Toter, Verstorbenen*: WOLFARD. Waldb. 2,6 p. 226,26 de ext-i cadavere. FROUM. carm. 29,7 hęc vidua turbaque multa portabant ferebro, fuerat qui filius illi unicus, ext-um. 36,13 non ... ext-os inclusit tartara doemon. *saepe*.

**exstipulo* (ext-), -avi, -are. (ex et stipula; per analogiam ad *abstipulare formatum, ut vid.) struct. c. dat.: l.35.

(con)cedere, (ab)renuntiare – aufgeben, verzichten (auf), (unter Verzicht auf die eigenen Ansprüche) übergeben: CHART. Rhen. med. I 445 p. 505,14 (a. 1121) ut cunctis aliis, quę Lancechinus possidebat, Wolfgangus renuntiaret et ext-ret. CHART. episc. Spir. 83 p. 92,6 comes terre ..., qui eiusdem predi, quod dedimus (sc. dux), quartam partem ... tenuit, illam nobis donando -vit. p. 92,13.

**exstiro* v. *extiro.

**exstirpabilis* (ext-), -e. *exitibilis – vernichtend*: FRID. II. IMP. epist. A 5 p. 199,9 si ... summi pontificis ... motus ext-i ruina factionis rebellium ... reprimatur.

exstirpatio (ext-, -cio), -onis *f. script.*: st.: l.60.70. -pp-: l.53. *actus eradicandi, exstinguendi, eradicatio, extractio – das Ausreißen, Roden, Ausrottung (interdum de iure, e. g. l. 48.51): 1 proprie vel in imag.*: a in univ.: TRAD. Frising. 743 (a. 855) tradidi (sc. comes) colonias V sessas cum ... sagina, -e (item in pertinentiis chartarum: TRAD. Teg. 290^b. DIPL. Frid. I. 547 p. 8,30.33. al.). 758 p. 627,3 dederunt viri ... navigationem, in silvis -em. DIPL. Otton. II. 192 p. 220,19 cum ... presenti ad futura silvarum -e. CHART. Biel. 7 p. 7,5 in excisione et -e nemoris. CHART. Altenburg. 137 super ... viciorum -ppatione. IORDAN. RUFF. equ. p. 16,4 post ... -em ... dentium. *saepe*. b *actio auferendi, exsectio – das Entfernen, Wegschneiden (usu chirurg.)*: BRUNUS LONG. chirurg. praef. p. 105^B intentio chirurgorum est ... circa ... ext-em superflui. THEOD. CERV. chirurg. 3,6 p. 160^A post ext-em cancri. 2 *meton. i. q. novale – Rodeland, Neubruch*: COD. Laurens. 627 (a. 776) donatum ... esse volo (sc. Alman) ... VIII iurnales de terra araturia et s-em I. TRAD. Frising. 736^a p. 612,22 quod ... habere videretur Landbertus terris, pratis, ... -bus (item in pertinentiis chartarum: DIPL. Heinr. IV. 69. al.). (REGISTR. Pant. Col. 24^a p. 145,37 cum agris ... ex ipsa ext-e attinentibus. *saepe*. 3 *translate*: a *defectio – das Fehlen*: DIPL. Heinr. II. 387 p. 496^a,26 heredum ... ext-o. b *exstinctio, deletio – Auslöschung, Tilgung*: ANNAL. Scheftl. I a. 1240 p. 341,34 ob quorum (christianorum) persecutionem et nominis ext-em exierant Tartari. CONST. imp. III 204 ad ext-cionem ... secte. c *dissipatio – Vergendung*: CHART. Stab. 289 p. 535,8 (a. 1140) possessionum s-es et alienationes. d *confutatio – Widerlegung*: ALBERT. M. sent. 3,247 p. 464^b,21 symbolum Athanasii ... continet explanationem vel potius -em Arianæ perfidia.

**exstirpativus*, -a, -um. *qui exstirpari potest – zur Rodung bestimmt*: TRAD. Ratisb. 46 (c. 863/82) dedit ... Tato ... inter terram arabilem et silvam -am iugera CL.

exstirpator (ext-), -oris *m. script.* st-: l.12.17. 1 *proprie i. qui exstirpat, evellit, eradicator – einer der rodet*: EPIST. Reinh. 94 nisi te inter reliquos fideles meos maiori amplecterer dilectione, iam ext-es silvatici ... me ipsum (sc. lantgrafium) severum hospitem recepissent. 95 lantgrafius silvanorum ext-um preposito salutem. 2 *translate*: a *exstinctor, deletor – Ausrotter, Vernichter*: DIPL. Karoli M. 224 p. 301,1 cum deberent (sc. episcopi) simoniace haeresis veri -es esse. VITA Liutg. I 31 p. 79,17 cum ... quasi s-r episcopii criminetur. PETR. DAM. epist. 65 p. 243,26 sceleris ... ext-r. LAMB. LEOD. Matth. III 1 superstitionis. ACTA imp. Winkelm. I 646 qui (imperator) ... christiane gentis ... ext-r ... dici potest. al. b *dissipator – Vergender*: HUMB. Sim. 3,5 p. 204,12 si tutor pupilli ... tutelam ... in aliquem prodigum et s-em substantiae pupillo relictæ sciens ... tralegaret.

**exstirpatrix* (ext-), -icis *f. quae exstirpat, exstinguit – Ausrotterin, Vernichterin (usu attrib.: l.21.24)*: ROD. GLAB. hist. 2,3 p. 56,7 bonorum ext-x ... discordia. GODESC. AQUENS. opusc. 2,6 p. 97,4 fuit Maria ... peccati -x per eum, quem genuit. VITA Annon. I 3,7 p. 500^b,52 si ... religionis ext-em liberam praevaricandi voluntatem ... cohiberis (sc. senior). ACCESS. ad auct. p. 29,4 quae (ethica) morum instructoria est et -x malorum. al.

exstirpo (ext-) *vel rarius stirpo*, -avi, -atum, -are. *script.*: es-: l.49. exci-: p.1715,6. -trip-: p.1715,47. -tyr-: p.1715,15.42. -pp-: CHART. Altenburg. 137. *gerundivum usu adi.*: l.45.p.1715,40; *subst.*: l.47.p.1715,50. *partic. perf. usu adi.*: l.45.p.1715,40.41.44. al.

1 *eradicare, (cum stirpe vel radice) extrahere, (radicitus) evellere, excidere, eruere – entwurzeln, ([mit der Wurzel] heraus-, aus)reißen, ausrotten, vernichten*: a *proprie vel in imag.*: a in univ.: ARBE0 Emm. 7 habitatores ... neoffiti ... idolatriam radicitus ex se, (om. Aza) non ext-verunt (ext-verant var. l.; 11. DIPL. Karoli III. 49 p. 82,37. ANNAL. Fuld. II a. 875 p. 84,8 arbores et vineas. al.). DHUODA lib. man. 4,6,56 stupras ... s-are. MIRAC. Trud. 4 e-are palos finium (sim. CHART. Ror. 40 p. 194,30 predii limites). CHART. Rhen. med. II app. 13 p. 364,5 ab avenis inutilis herbas e-are et eicere. IORDAN. RUFF. equ. p. 15,28 nisi quatuor dentes sibi (equo) ... e-entur. *saepe*. v. et p.1712,51. de nemore sim. ('roden'): CAPIT. reg. Franc. 22,81 in silvis s-are. DIPL. Heinr. II. 217 p. 254,34 cum ... venationibus, silvis e-tis vel adhuc s-andis, (item 229. sim. 232 s. e-tis v. a. e-andis). 235 ut nulla ... persona ... potestatem habeat in ea foreste s-andi. TRAD. Prof. 109 nec ... ad culturam agrorum e-retur pars nemoris. CHART. Helv. arb. 86 p. 138,29 nemora es-ando. al. v. et p. 1715,52. vol. II. p. 47,63. b *de excrecentiis malignis (usu medic.)*: TRACT. de aegr. cur. p. 378,39 filis ... e-tis, quia radices eorum solent ... remanere (sc. in cancro), ut eqs. THEOD. CERV. chirurg. 1,5 p. 137^D ipsam (carnem malam) artificialiter ext-are. al. b *translate*: a *interficere – töten*: STATUT. ord. Teut. p. 47,35 ut fratres lupos ... ad communem utilitatem ext-antes persequantur. b *exterminare, expellere – vertreiben*: TRAD. Frising. 438 (a. 820) Cozpaldum de suo ... beneficio defraudare vel etiam omni canomine (sic) ext-are. HELM. chron. 34 p. 68,29 e-vit princeps ... latrunculos et viros desertores de terra. al. γ *diruere – zerstören, abreißen*: CHART. Turic. 80 p. 28,21 (a. 858) locus (sc. monasterium) parentibus ... inter se litigantibus atque vastantibus pene s-tum evenit. CONST. imp. I 336 si quis in atrio palatii episcoporum ... edificaverit, successores eorum poterunt ea (sc. aedificia) ... funditus ext-are. ACTA imp. Winkelm. I 469 aliquin omnia vestra (sc. burgensium) publicabimus et mandabimus destrui et ext-ari. al. d *dissipare – vergeuden, verschleudern*: ALDH. virg. I 42 p. 294,8 dum carnale s-atur patrimonium, spiritale exercetur mercimonium. SIGEB. GEMBL. gest. 15 p. 531,24 fratres ... conquerentes ... s u b s t a n t i a m monasterii immoderate ... e-ari (WIBALD. epist. 323 p. 452,14). al. e *sedare, distrahere, disceptare – beilegen, erledigen, schlichten*:

[Pömbacher]

CHART. Turic. 927 p. 11,17 (a. 1255) ad ... lites e-andas. CHART. Salem. 447 profiteor (sc. miles) XL libras ... pro curti quadam ... me recepisse, hiis omnibus ... per arbitrium ... prepositorum ... plenius e-tis et michi emendatis, ne eqs. CHART. Ticin. 41 p. 127,31 ambe partes pro suis comunibus se commi<si>ssent in ... dominum Pacem ... exc-are (in loco corrupto; fort. supplendum controversiam sim.) et ea (com-munia) ad concordiam ... revocare. ζ abolere – aufheben: RUP. TUIT. trin. 12,32 l. 1281 quae (praecepta) sequuntur sex ... , cuncta, quae dilectioni proximi sunt inimica, e-ant. η exstinguere, delere – auslöschen, tilgen: PASS. Ger. Col. 6 p. 762^A nomen ... christianum funditus e-are. RUP. TUIT. Ioh. 14,579 poterat Christus ... clavorum ... e-are vel explanare vestigia, sed servanda erant ... oboedientiae signa. ROM. SALERN. annal. p. 50,5 ipsos (christianos) ... extirpare conatus Nero ... Petrum cruce ... occidit. al. v. et p. 1346,28. θ auferre, detrabere – (weg)nehmen, entfernen: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 360,6 pustulas narium et labiorum ext-at lithargyrum. PS. OTHO med. 283 diadragagantum e-at tussim. GLOSS. Roger. I A 2,5 p. 598,27 optimum raptorum mortificans fistulas et sine lesione ext-at eas: recipe eqs. al. c. sensu abalienandi ('entziehen'): GREG. CAT. chron. II p. 199,5 si quis hoc donum ... ex ... iure ... ecclesie ext-are præsunt. 2 (ex)purgare, mundare – reinigen, frei machen (von): a proprie de area: α in univ.: CHART. Turic. 141 (c. 880) quam (proprietaem) ... de incultis silvis ext-vi (sc. Sigihart; sim. CHART. Rhen. med. I 219 p. 277,23 possessiuncula de silva e-ta. TRAD. Frising. 1200 p. 116,39 de si<cl>vula ext-are [exti-pare a. corr.]). ANNAL. Pegav. a. 1101 p. 246,54 palustria loca complanari et e-ari a veprium ... spurcitia fecit abbas. β radicibus expurgare, facere agrum, novare, proscindere – von Wurzeln befreien, reinigen, urbar machen: TRAD. Weiss. 186 (a. 712) vindide (sc. Adalgisus) ... duas stirpis ad s-andum. CHART. Rhen. inf. I 2 excerptis agris, qui inibi (sc. in silva) ante ext-ti sunt. BREV. NOTIT. p. A 4,27 cepit Rudbertus ... ext-are (NOTIT. Arnon. 8,3 s-are) et purgare ipsum locum (sim. VITA Rup. 7 ad e-anda et purificanda loca [inde LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 94,13 ext-anda; expurganda var. l.]). TRAD. Frising. 700 tradidi (sc. diaconus) ... terras aratorias e-tas sive e-andas. CHART. Sangall. A 534 p. 147,13 quicquid in saltu ... ext-tum et cultum habent (sc. fratres). CHART. Stir. IV 442 p. 266,2 novellas culturas ... fuisse radicibus exty-tas. al. terra -ta i. q. novale – Rodung, Neubruch: CHART. Aquens. 47 p. 236,2 (s. XII.²) est ibi terra e-ta solvens VIII den(arios). b translate i. q. vacuofacere – ausheben: COD. Wang. Trident. 125 p. 285,17 (a. 1214) latronum ... speluncas penitus e-are (exstirpare cod.).

subst. exstirpatum, -i n. novale – Rodung, Neubruch: TRAD. Ratisb. 285 (c. 1010/20) cum omnibus ... pertinentibus, pratis, pascuis, ... ext-is et extirpandis. DIPL. Heinr. IV. 486 decima omnium e-orum foresti Wiselburg ... et quidquid foresti nondum exstirpatum est. CHART. Sil. D I 144 p. 103,5 ext-orum ius decimationis.

exsto (es-, ext-), -stiti, -are. perf. -stet(i): p.1716,11.32.4osq. impers.: p.1716,5.30.51. al.

I proprie: A strictius i. q. eminere – hervorkommen, -schauen: PAUL. FULD. Erh. 2,3 (2) p. 538,21 lineum, quo be-ati patris corpus involutum erat, crescere coepit de tumulo; ... custodes ... linteamen de terra videntes -are ... abrumpebant. p. 538,32. B latius: 1 excellere – überragen: MART. VALER. buc. 1,57 quantum iuniperis pinus -are ... novimus. 2 stare – stehen: DIPL. Heinr. IV. 419 p. 559,30 inter ... areas, ubi vites estant. CONSUE. Marb. 28 inter psallendum fratres sibi invicem sedendi copiam prebeant uno inter duos usque 'gloria Patri' extante, (uno stante inter duos sedentes usque ad 'gloria Patri' E). TRAD. Weihest. 296 ministerialis -bat super aram ... martyris coram ... testibus. 3 sistere – stillstehen: ALFAN. premn. phys. 18,25 p. 102 mens contemplantis -at (existit var. l.; PG 40,685^A ἔστηκε).

II translate: A apparere – sich zeigen: 1 se exhibere, se gerere – sich erweisen, sich verhalten: DIPL. OTTON. II. 306 p. 363,17 que (liberalitas archiepiscopi) erga nos ... devota ...

extabat. DIPL. Heinr. II. 139 p. 165,35 rogatu ... archiepiscopi erga nostram fidelitatem pre omnibus fideliter extantis. 2 in

lusu verborum i. q. agitari – im Schwange sein, 'herrschen': ALBERT. STAD. Troil. 4,11 bellum non instat, immo ... extat.

3 manifestum esse – offenkundig sein (usu impers.): ALFAN. premn. phys. 5,31 p. 69 -at (PG 40,625^B πέφυκε) ... adiuncta contineri duabus medietatibus. v. et p. 1651,20. B exsistere, (ad)esse – (vorhanden, da) sein: 1 vi originaria verbi perlu-cente: a inveniri, reperiri – sich finden, 'es gibt': DIPL.

10 Merov. I 167 p. 416,16 inspecta vel estante eor<um> (sc. possessorum) estromenta. LEX Sal. Pipp. 80,1 se unus ... exteterit (extiterit, extetiret var. l., fuerit rec. E; LEX Sal. Karol. 45,1 extiterit [steterit var. l.]), qui hoc contradicant. HRABAN. epist. 5 p. 388,32 Origenis hinc (sc. in evangelium Matthaei) XXV

... -ant (ext- var. l.) volumina. EINH. Karol. 16 p. 19,10 extant epistolae ab eis (regibus) ad illum missae. LAMB. LEOD. Matth. I 247 extat adhuc sacra (i. epistula principis). ANNAL. Basil. a. 1275 p. 198,8 ab Argentina usque Mulhusen dicti sunt extare piscatores MD. al. b manere, durare – bleiben, Bestand

20 haben: WIPO gest. prol. p. 6,18 ut ... honor extaret ad perpetuam memoriam. al. c positum esse – sich befinden: a situm esse – liegen: POETA SAXO 3,254 vicus qua (sc. prope limite) nobilis extat. WALTHARIUS 494 inter quos (montes) ... specus extat amoenum. β morari – sitzen (auf): CHART.

25 Tirol. 659 p. 115,30 (a. 1214) super ... manso integro moratur quidam nomine Adelpretus, et super ... manso medio estat quidam Lantemanus. γ numerari – zählen (zu): RUOTG. Brun. 10 p. 10,15 in his (Deo sacratis locis) extat Loresham. d propositum esse – geben um (usu impers.): ALFAN. premn.

30 phys. 31,4 p. 113 -at (PG 40,724^C πρὸκειται) ... nunc dicere de solo involuntario. e evenire – eintreten: FORM. Marculfi 2,1 l. 84 cum casus mortis exteterit (extiterit, steterit var. l.). WALAHFR. carm. 63,3,1 extet adventus beatae nunc tuae (sc. imperatoris) praesentiae. f oriri – herrühren (von): EINH.

35 Karol. 16 p. 20,7 unde ... extat proverbium: 'eqs.' (WIPO gest. 6 p. 28,30). 2 vi originaria verbi evanida i. q. esse – sein: a c. gen. i. q. proprium esse – gehören: CHART. Heinr. Leon. 125 p. 182,5 que (silva) quatuor principum extitit. b pro

40 verbo copulativo: FORM. Marculfi 2,1 l. 105 si quis huic voluntate mea ... t e r g i v e r s a t u r exteterit (extiterit var. l.; TRAD. Patav. 8 t. exteterit). ALCUIN. epist. 61 p. 105,5 qui (rex) nativitate generosus -as (existas var. l.). WALAHFR. Wett. 508 quicumque incredulus extat. RIMB. Anscar. 42 p. 78,37 ipse divini ... verbi extitit testis. CARM. var. III B 2,14 iustitie capax

45 extitit consul. persaepe. c pro verbo auxiliari in formis compositis vel in coniug. periphrastica pass.: HRABAN. carm. 88,1 tumulto hoc quis conditus -et. DIPL. Ludow. II. 1 p. 68,38 sicut ... concessum extat. AGIUS epic. Hath. 274 prophetae extant defuncti. CARM. Salisb. I 10,5 a Februa dictus ... Februa-

50 riant extat. CARM. de monstr. Ind. 38 (RheinMusPhil. 119. 1976. p. 274) si longius extat eundum. TRAD. Diess. 57 p. 68,33 census extat persolvendus. persaepe. cf. exsisto. adi. exstans, -antis. 1 altus – hoch: ΕΚΚΕΗ. IV. pict. Mog. 673 ext-is (gloss.: excelsi) ... super ardua montis. 2 erectus –

55 aufrecht: PS. BOETH. geom. 389 quotiens ... recta linea super rectam lineam stans circum se angulos pares fecerit, ut singuli anguli recti sint, extans (-s var. l.) perpendicularis eius lineae, super quam insistit, vertex est. Pörmbacher

exstorqueo v. extorqueo. extra v. extra. 60 exstrangulo, -are. (laqueo) strangulare, suffocare – erhängen, erwürgen (in imag.; usu refl.): BENZO ad Heinr. IV. 3,26 p. 336,16 'in circuitu impii ambulant', sed in finem velut Iudas laqueo diaboli semet ipsos -ant.

exstrenuus v. strenuus. 65 ?*exstrictus, -us m. (cf. districtus) districtus – Verfügungsgewalt, Distriktsrecht: DIPL. OTTON. II. 71 p. 87,34 (interp. post a. 974) ipsi (sc. Caprenses et alii) in omni dictu et actu cum omni suo familiari iure -u dominantur et subiciant perpetue a presidentibus tum se locaque sancta (in loco cor-

70 rupto). exstringo (ext-), -strinxi, -strictum, -ere. script. -nc(o): p. 1717,19. confunditur c. exstinguere: p.1717,6. 1 intrans. i. [Konstanciak]

q. coagulari, congelari, indurare – erstarren, gelieren, ausbärten: MAPPAE CLAVIC. 143 plumbi ... litargirum, ante quam solidetur, intrat cum aqua in bituminatione testea; dum ... ext-xerit (*ed.*; -xerit *cod.*; strictum fuerit *cod.* S; atrinixerit COMPOS. Luc. Z 18 [*cod.*]), ubi volueris, necessarium erit. 222 pone (*sc. coctionem*) ad solem et, dum extinxerit (strinxerit COMPOS. Luc. γ 20), frange *eqs.* 2 *trans.*: a *stringere, astringere – zusammenziehen, stillen*: ANTIDOT. Glasg. p. 115,27 presens medicina ... profluvium ext-it. *de constipatione i. q. constringere, oppilare – verstopfen (absol.)*: ANTIDOT. Glasg. p. 123,4 statim stringit (*sc. antidotum*), et si nimium ext-xerit, facis ... tale cataplasma: *eqs.* b (*palpando*) attingere – (*streichelnd*) berühren: LEX Sal. Karol. 20^{ut} de eo, qui mulieri ingenuae manum strinxerit (ext-xerit a. *corr.* K 17). *ibid.* al. c *constringere – (fest)bannen*: IOH. AEGID. mus. p. 118,2 has (*chordas*) primo Mercurius excogitavit idemque prior in nervos sonum -xit (*ex Isid. orig.* 3,22,6 strinxit). d *debilitare, affligere – entkräften, schwächen*: LIBER accip. 28 octobri (*sc. mense*) nullatenus per famem ext-catur, ne pereat. *cf.* stringo.

exstructio (ext-, -ccio), -onis *f.* 1 *proprie i. q. collocatio, constructio, aedificatio – das Aufstellen, Errichtung, Bau*: a *de aedificiis sim.*: VITA Desid. Cad. 20 p. 578,15 miro ac singulari opere in ... ecclesiarum ext-e patratum monasterium (WALAHFR. exord. 14 p. 488,28). EINH. epist. 10 p. 114,13 ut ... -o eius (*loci, i. ecclesiae Marcellini et Petri*) nomini vestro (*sc. imperatoris*) adscribatur. DIPL. Heinr. II. 300 p. 373,38 nullus ... redibitiones aut publicas excubias ... seu ext-es murorum persolvere ... compellantur (*sic [ex DIPL. Otton. I. 240 p. 336,25 nullas ... instructiones]; inde: 399 p. 513,28. DIPL. Conr. II. 57 p. 68,7. al.*). THANGM. Bernw. 27 p. 771,28 totum ... aestivum tempus in -e murorum civitatis ... institit. CHRON. reg. cont. V a. 1243 p. 284,17 castrum amplissimum ... opus antiquum, tam -is genere quam magnitudine admirabile. *al.* b *de navibus (accedente notione exornandi [‘Ausrüstung’])*: CHRON. reg. a. 1201 p. 199,16 invenerunt (*sc. comes et marchio*) eum (*nobilem virum*) plus quam octoginta milia marcarum in ext-e navium expendisse. 2 *meton. de privilegio i. q. ius exstruendi, plantandi – Recht zum Aufstellen, Pflanzen (usu publ.)*: CHART. Livon. A add. 299 p. 56b,29 (a. 1257) animalium venationem, arborum melligerorum (*sic*) -em ... fratres ... libere possidebant. *de munere i. q. officium exstruendi – Pflicht zum Errichten*: CHART. Pommerell. 170 p. 144,19 (a. 1258) homines ... liberos dimisimus ab omni exactione comitum ... ab -ccione urbium et poncium ac aggerum *eqs.* (*sim.* 183).

exstructor, -oris *m.* aedificator, positor – *Erbauer*: CHART. episc. Hild. I 245 p. 232,7 (a. 1147) si sacerdos ... constitutus a me (*sc. episcopo*) ... altare susciperet, omnes fundatores, -es et possessores eiusdem ecclesie liberam sepeliendi ... facultatem haberet (*sim.* 318 p. 303,25). *de operario, fabro*: CONR. FAB. Gall. 5 p. 10,3 cuius (*turris*) ad fundamentum lapides cum requirerentur pergrandes ..., beatus Gallus, quia suis non defuisset -bus, manifestavit.

***exstructura** (ext-), -ae *f.* instrumentum, apparatus – *Gerät, Ausrüstung*: ANNAL. Mell. Cremif. a. 1191 rex ... Anglorum Richardus valida manu armatorum et innumera classe et murorum ext-a ... versus Akkaron tendit.

exstrumentum *v.* instrumentum.

exstruo (ext-), -xi, -ctum, -ere. *script. es-*: p. 1718,22. 1 *c. sensu (sursum) struendi i. q. erigere, acervare – errichten, aufrichten*: a *in univ.*: HRABAN. carm. 41,3,3 quod (*altare*) ... -tum Heistolf sacraverat. VITA Cuneg. A 6 p. 823^a,40 in lecto non plumis -to, sed cilicio strato. *adde*: FUND. Brunw. 10 p. 131,27 acsi vivus esset archiepiscopus, purpura indutus super equum velud expeditionem acturus arte extruit et ita ... cis Alpes in Sueviam deferat. b *aedificare, fieri iubere – erbauen (lassen)*: WILLIB. Bonif. 5 p. 24,9 destructis delubrorum fanis et -tis ecclesiarum oratoris *eqs.* WALAHFR. Wett. 364 vidit ... ligni lapidisque opus ... materia -tum castelli more locatum. DIPL. Ludow. Inf. 72 p. 209,27 basilicam ..., quam extruere nititur comes. WIDUK. gest. 1,35 in quibus (*ur-*

bibus) extruendis (-udis *var. l.*) die noctuque operam dabant milites. DIPL. Conr. III. 17 p. 31,17 ut ... neque urbes aut castella -ere ... cogantur cultores. *saepe. in imag.*: RUP. TUIT. trin. 10,3 l. 130 gradiamur intus et hanc domum perspiciamus scripturae, (*i. librum*) ..., quam -xit (*architectus, i. Deus*) refertam thesauris caelestibus. LUDUS de Antichr. 165 ad Ypocrisin: in te pono fundamentum; ... tu favorem laicorum -e! c (*aedificio*) exornare – *bebauen*: LAMB. HERSF. Lull. 16 p. 329,13 ipsum (*spatium*) cultioribus aedificiis extruere aggressus est. annal. a. 1073 p. 141,1 montes ... colliculosque Saxoniae ... castellis munitissimis extruxit (-xit *var. l.*) rex. *TRAD.* Ratisb. 889 p. 433,10 quam (*possessionem*) ... decentis structure edificio -xerat Fridericus. d *appondere – aufstischen, auftragen*: GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 712,4; a. 1170/92) rex conrodia (*i. corredia*) sibi in ecclesia sancti Vedasti extrui mandavit. 2 *c. sensu instituendi i. q. instruere, componere – einrichten, gestalten*: a *in univ.*: EINH. Karol. 22 p. 27,16 Aquisgrani regiam -xit ibique ... usque ad obitum perpetui habitavit. ANNAL. Rod. a. 1145 p. 717, 29 in utroque loco -ta est agricultura. RICHARD. ANGL. anat. I 639 satis ... indecorum videbatur prudenti opifici (*i. Deo*) tanto studio machinam es-tam (ext-tam *var. l.*; *i. hominem*) non fuisse erectam. *remissius i. q. facere – machen*: GLOSS. I 310,51 St.-S. extruxerit kimachoti. *al.* VITA Berth. Garst. I 35 p. 243,16 ipse ligna super humeros suos de silva portabat, quibus ignem ... ext-bat. b *de navibus i. q. armare, ornare – (aus)rüsten*: VITA Conw. I 3,9 (MGScript. XV p. 459,15; s. IX.^{ex}) Normanni ... -xerunt naves suas et praeparaverunt, ut venirent *eqs.* c *de civitate i. q. condere – gründen*: VITA Otton. Bamb. III 2,5 p. 86,8 haec (*civitas*) a Iulio Cesare, qui eam olim -xerat, vocabulum trahens *eqs.*

exstuat *v.* aestuatio.

exsuo (-cco), -atum, -are. 1 *desugere, absorbere – aufsaugen*: ALFAN. premn. phys. 3,6 p. 53 spongia ... oleo intincta puram -at (PG 40,593^A ἀνυπάρτου) aquam, sic et papyrus. 2 *medial. i. q. succidum fieri – saftig werden*: Ps. ODO MAGD. herb. 97 temporibus veris -ccari solet herba (*sc. bryonia*). 3 *liquefacere – flüssig machen*: BERNH. PROV. comm. 1,4 p. 276,36 fumusterre -ccatus, id est in succum redactus, et bibitus vel sirupatus imperat melancolie.

***exsuctio** (-ccio), -onis *f.* (exsugere) detractio, ademptio (*umidi*) – *das Herausziehen, -saugen, Entzug (von Feuchtigkeit)*: 1 *de evaporatione i. q. exhalatio, exsiccatio – Ausdünstung, Austrocknung*: ALBERT. M. anim. 2,3,25 p. 136,10 pomum, quod diu odoratur, per -em odoris per respirationem levius efficitur et citius corrumpitur. animal. 1,559 non ... induratur faex, nisi in eis (*intestinis*) propter multitudinem -ccionis et consumptionis humiditatis in longo transitu. 2 *de nutrimenti receptione (‘Nährstoffaufnahme’)*: ALBERT. M. animal. 1,563 impurum, quod remanet post -ccionem miseraicarum (*sc. venarum*), ... expellitur cito ad inferius intestinum. 13,83 nec est in eo (*canis*) multum (*sc. intestini*) post stomachum, ex quo -o fiat.

exsudo (es-, exu-), -avi, -are. *struct. c. praep.*: in: c. acc.: p. 1717,19. c. abl.: l. 70. ab: l. 64. de: l. 59.

1 *intrans.*: a *proprie i. q. (sudando) exire, provenire, resudare – (durch Schwitzen) aus-, hervortreten*: a *gener.*: CHRON. Erf. mod. II a. 1236 p. 233,4 miraculum ..., ut de osibus illius (*sanctae Elisabeth*) oleum evidentissime -ret. b *natur.*: ALBERT. M. veget. 2,100 per quem (*porum*) quasi -ando et expirando progreditur materia foliorum. 2,106. 3,13 ambo (*sc. humores*) ... simul -ant in, (-ando ut *var. l.*) cotyledonem fructus. animal. 1,444 aquositas ..., quae -at in gummis plantarum. 3,161 quod (*sperma*) ... -at ab omnibus membris, sed maxime a capite. *al.* *remissius i. q. sudare – schwitzen*: ALBERT. M. animal. 13,43 indigestus incorporatur *cibus* membris, et tunc -ant membra. b *translate i. q. anniti, laborare – sich abmühen*: EPIST. Teg. II 152 p. 182,13 testis est mihi (*sc. praeceptorum*) Deus, quam diligenter ... in illo (*sc. discipulo*) es-verim. 2 *trans.*: a *proprie de umore i. q. exeuntem facere, desudare – austreten lassen, ausschwitzen*: a *gener. (per compar.)*: VITA Rimb. 7 p. 86,13 sicut bissus ... longo ex-

[Konstanciak]

ercitio siccandi . . . solet . . . candidum in se recipere colorem, ita ipse . . . quasi nativum exudans humorem ad decorem . . . puritatis . . . pervenit. *in imag. de purificatione hominis per ignem purgatorium i. q. resudando abluere – 'wegschwitzen' (usu absol.)*: EGBERT. fec. rat. 2,235 quanta est materia atque levis contagio culpe, tanta -andi dabitur mora stare per ignem. **β natur.**: ALBERT. M. veget. 4,5 haec (*virtus*) . . . facit -are superfluum humidum. animal. 8,77 quae . . . materia (*sc. nidi introitum occludens*) ave veniente comprimitur et -at aquam et praebet avi introitum (*sc. in nidum*). **b translate i. q. operose edere – unter Mühen hervorbringen**: VITA Gamalb. 2 (praef.) hi (*priores*), cum finem vitae sibi sensissent adesse, quam tunc voluissent hoc (*sc. scriptum sequens*) aut tale quid -asse?

***exsufflabilis**, -e. (*exsufflare*) *qui deflari potest – einer der sich wegblasen lässt*: ALBERT. M. Iob 41,19 p. 500,39 tale fundam (*sc. qua David usus est*) et ictus eius Leviathan non reputat, nisi sicut stipulam facile -em.

exsufflatio (exu-, -ufl-), -onis f. *flatus, (a)spiratio – das Blasen, (An-)Hauchen*: **1 proprie**: **a gener.**: ALBERT. M. Iob 1,19 p. 36,42 'repente ventus' . . . 'a regione deserti', ut nihil obstaculi violentiam -is impediret. *expressius i. q. vis (sufflandi) – Stärke (des Blasens)*: ALBERT. M. meteor. 3,1, 10^{capit.} quare septentrio et merides sunt maioris -is quam alii venti. pol. 7,9^b p. 691^b,29 occidentalis ventos (*sic*) fortissimae -is est et tempestuosus. **al.** **b eccl. (in ritu baptismatis)**: AMALAR. bapt. 29^{capit.} de -e. DECRET. Burch. 4,10 non prius fontem vitae adeant (*sc. baptizandi*), quam et exu-bus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur. **c natur. i. q. efflatio (aeris), manatio, fluo – (Luft-)Strom, das Strömen**: Ps. GALEN. anat. 4 p. 176^C per exufl-em et transmissionem caloris sui (*cordis*) ad ea (*membra*; *sim.* ALBERT. M. sent. 4,29,3 p. 207^a,8 ut faciat calor cordis motum secundum diastolem et -em sanguinis et spirituum in membra exteriora). 42 p. 215^C per exu-em spiritus vitalis a corde fit dilatatio cerebri et per recursum eius fit constrictio. **al.** *spectat ad respirationem*: NICOL. anat. 486 duplici motu mobile est (*sc. pulmo*), scilicet diastoles et sistoles, ut in elevatione ad cor fiat aeris -o et in depressione superfluum abiecio. **2 translate**: **a de reiectione i. q. actio deflandi – das Hinwegblasen, Wegpusten**: EPIST. Hann. 70 omnes uno ore iactare: . . . nec aliud vos (*sc. episcopum*) meditari . . . quam furie illius debacchantis exu-em vel, ut ipsi aiunt, . . . imperatrici . . . degradationem. **b insusurratio – Einflüsterung**: HILDEG. scivias 3,9 l. 177 nos virtutes positae sumus contra astutias et -es ipsius (*Luciferi*), quas emittit in mundum ad absorbendum animas. vit. mer. 4,25 l. 491 que (*infidelitas*) multimodas artes diabolice -is producit.

exsufflo, -avi, -atum, -are. *script.*: *ess-*: p.1720,2. *exu-*: l. 58. *-ufl-*: l.54.p.1720,53.

1 proprie: **a aspirare, afflare – be-, anhauchen**: **α in univ.**: SIGEBOTO Paulin. 54 p. 938,25 globo furentis malitiae, (*i. vulgo*) signum sanctae crucis intentat et . . . hostium infinitam multitudinem proturbat -ando. *usu natur.* (*'belüften'*): ALBERT. M. animal. 1,214 talia animalia non odorant, nisi cum vento inspirationis -uflatur velamen illud (*sc. panniculare*). **β spectat ad exorcismum (in ritu baptismatis)**: ALCUIN. epist. 134 p. 202,15 -atur (et insufflatur *add. M*) catechumenus . . . ut fugato diabolo Christo . . . paretur introitus. PONTIF. Rom.-Germ. 111,6 cur -uflatur (*exufl- var. l.*) catechumenus? **al.** **γ contemptum sufflare – verächtlich anschauen**: MARTYR. Fuld. II id. Ian. qui (*sanctus Satyrus*) transiens ante quoddam idolum, cum -asset illud signans sibi frontem, statim corruit, ob quam causam decollatus est. **b deflare – hinwegblasen, weg-pusten**: THEOPH. sched. 3,31 p. 83,14 -a cinerem panni et illud ustum tere in cupreo vase. CAES. HEIST. mirac. I 9,10 sacerdos . . . cum manus haberet occupatas et muscam -ret nec proficeret *eqs.* ALBERT. M. meteor. 1,4,6 p. 37,28sq. qui (*ignis*) -atur ex canna, in qua est stупpa ardens et -ta. ALBERT. M. animal. 10,14 quotienscumque mulier talis (*sc. matricis ventosae*) cum viro coierit, -uflabitur sperma viri et impediatur impraegnatio; . . . humiditatem . . . in ventum convertit *siccitas matricis* et per illum -uflat, quidquid spermatis viri ad os eius (*matricis*) proicitur. *in imag.*: INNOC. III. registr. 2,200 p. 389,9 cum scan-

dalum ecclesie non debeamus ulterius sustinere, qui de area Domini zizania debemus et paleas ess-are. *c emanare facere – (hervor)strömen lassen (medial. i. q. manare – strömen)*: Ps. GALEN. anat. 42 p. 214^B continet cor in se . . . sanguinem et spiritum vitalem, quos per universa corporis membra -at. 42 p. 216^B quibus (*arteriis*) mediantibus -atur calor ad universa corporis membra. ALBERT. M. animal. 5,38 quando ovat femina (*sc. piscis*), sequitur mas ova sua et spargit per spiritum quemdam -ando (*p. 544,4 καταρυσσῶ*) suum semen super ova. **al.** **efflare – (pustend) hervorsprühen**: ALBERT. M. animal. 23, 92 p. 1484,3 si . . . a sole laesus sit *accipiter* . . . expue vinum quasi -uflando in faciem eius. **d (suppressa voce) mussare – (hauchend) flüstern (in imag.)**: ARNULF. MEDICOL. gest. 2,1 superiori volumine audita tantum utcumque -are (-uflare *var. l.*) temptavimus, nunc autem (*sc. in secundo volumine*) ea, quae ipsi videndo cognovimus, . . . eructare studeamus. **2 translate**: **a recusare, refutare – ablehnen, zurückweisen**: **α in univ.**: THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 25,3 cum . . . opuscula . . . ob hoc potissimum . . . videantur . . . refutata, quod . . . a mensa Domini penitus -ta . . . sint apocrypha nuncupata. WIDO FERR. schism. 2 p. 558,9 indignorum ministrorum sacramenta non recipienda, sed -anda mandavit *Hildebrandus*. GERHOF. Sim. p. 253,23 dicimus omnia . . . symoniacorum officia in praemissis capitulis -uflata et damnata penitus esse irrita. LIGURINUS 1,562 tandem -to, qui poscebatur, utroque (*sc. praesule*) tertius invitatus est a principe pastor. **al.** **refellere – entkräften**: ABSAL. serm. 25 p. 149^C neque . . . docet (*sc. lectio libri apud Vulg. Ezech. 2,9 nominati*) decreta Gratiani concordare, non . . . argutias sophismatum -are *eqs.* ALBERT. M. sent. 3,24,6 p. 461^a,2 ideo placuit patribus quasi -are illam haeresim. **al.** **β nihili aestimare – in den Wind schlagen, gering achten**: VITA Wern. Merseb. 2 p. 246,40 pontifex . . . hostilis malitiae minas -vit eligens . . . fortiter mori. CHART. march. Misn. II 514 presentis seculi . . . rapacitas alienis inestuat et, que . . . iusto titulo possidentur, -are non formidat. 550. CHART. Bund. 466 p. 358,33 (epist. papae) ad mandatum apostolicum -andum (ad sustinendum *var. l.*) . . . in vocem appellationis erupit *episcopus Curiensis*. *illudere – verspoten*: CONR. EBERB. exord. 3,17 l. 44 a quo (*homine Dei*) . . . irrisum atque -tum (*sc. animal [i. spiritus immundus]*) illico tanquam fumus evanuit. **b depellere, remove – vertreiben, entfernen**: **α in univ.**: HERM. TORN. rest. 2 p. 275,38 dicens (*sc. Anselmus*) eos (*haereticos*) de sapientium numero merito esse -andos. OTTO FRISING. gest. 1,1 p. 13,30 cunctis . . . acclamantibus . . . Gregorius . . . septimus ab ipsis . . . nicromanticus appellatus -atur. *adde*: HRABAN. inst. cler. 1,27 p. 320,17 postquam se per confessionem verae fidei in alterius commendaverit *paganus* dominium, . . . -atur ab eo saeva potestas, ut *eqs.* **β dissipare, abolere, abdicare – zerstören, aufheben, abschaffen**: BEDA hist. eccl. 4,13 p. 231,21 abiecta prisca superstitione, -ta idolatria. VOLQUIN. serm. 188 (StudMediev. III 3. 1962. p. 328; ante 1154) hinc (*sc. a canone*) . . . nomen (*sc. canonici*) datum est, sed hodie . . . haec interpretatio -uflata est. RAHEW. floscl. 1,111,3 scelus persequentium debet -ari, virtus patientie sanctis adoptari. *medial. i. q. evanescere, auferri – vergehen, verschwinden*: CHART. Burgel. 91 p. 108,33 (a. 1254) quoniam ea, que geruntur in tempore, cum temporis successu sepius -antur *eqs.* CHART. Wirt. 2570 p. 426,23 actiones hominum -ari possunt ex *facili* (CHART. Drubic. 30 p. 30,34 de f. *al.*).

adi. exsufflans, -antis. *contemnendus, abiciendus – zurückzuweisen(d), verachtenswert* (cf. Stotz, Handb. 4,IX §52,1): FORM. Andec. 57 domeno non dulcissimo, sed amarissimo et -ntissimo iocali meo illo illa (*in epistula repudii*). **1. exsugo** (exugo), -uxi, -uctum, -ere. *pendet a*: p.1721,10. **1 proprie et in imag. i. q. ebibere, (sugendo) carpere – (aus-)saugen**: **a gener.**: INNOC. IV. registr. A 613 p. 435,32 rabiosis demembrans morsibus totam . . . carnem voravit *Fridericus* ipsius (*ecclesiae*); corrosit etiam ossa et insuper medullas exxit. **b natur. et medic.**: **α in univ.**: PAUL. AEGIN. cur. 117 p. 72,23 quando . . . ex aqua venenosa contenta secundum acusticum porum dolent *infirmi* . . . , cum ore et calamo illam exu-

gere (-ere corr. ex sugere B; 3,23,1 p. 189,3 ἐκφυλῶν) oportet. *absol.*: ALBERT. M. animal. 1,570 omnibus ... istis intestinis adveniunt venae ab epate nutrientes ea praeter miseraycas, quae -unt ex eis (cf. p. 1718,50). **β** *accedente notione exsiccandi, debilitandi*: ALBERT. M. veget. 2,102 in oleribus materia foliorum stat in ipsa radice vel stipite ... et facile ab eis -itur calore solis. animal. 9,27 mulieres albae ... magis trahunt et sugunt vulvis suis sperma quam aliae, ita quod quasi -unt et exsiccant et debilitant viros. *in imag.*: PETR. DAM. epist. 96 p. 48,7 mens humana, nisi ab humore fuerit curae saecularis exucta, non percipit supernae pinguedinis gratiam. **γ** *accedente notione extrahendi i. q. (solvendo) reserare – auslösen, 'aufschließen'*: ALBERT. M. animal. 1,59 membrum, in quo retinent animalia nutrimentum, ut -ant ex ipso ... humidum nutrimentale. 3,86 in canitie est ... viscosum fleuma, a quo non -itur in nutrimentum pili nisi aqueum tenue. **2** *translate*: **a** *in bonam partem i. q. extrahere – beziehen*: DAVID compos. 3,53,4 quando ex verbis litterae -itur dulcedo spiritualis intelligentiae. **b** *in malam partem i. q. exspoliare – ausbeuten*: LIGURINUS 6,63 optabant legati (sc. papae) miserum premere atque -ere clerum.

adi. exsuctus, -a, -um. **1** *arens, torridus – ausgedörrt, trocken (in imag.: l.27)*: THEOD. TREV. transl. Celsi 20 sacerdos ... reverenter depopulavit tumbam auferens ab ea ossa -a et albida et posuit in sindone munda. THIOFR. Willibr. I 28 p. 477^C quid ... memorem arbusculas sacris manibus eius ex aridis et -is lignis ... flore, fronde, fructu ... proficuas? **2** *iners – schlaff*: ANTIDOT. Glasg. p. 125,18 cum ipsa membra exucta fuerit, unguis cum ipso medicamen.

2. exsugo v. 1. effugo p. 113,5,4. **exsul** v. exul.

***exsulcator**, -oris m. *arator, sator, agricola – Pflüger, Sämann (in imag.)*: DHUODA lib. man. 4,8,23 si ... -r operis boni fueris ... mereberis iniungi cum illis, quos Dominus ... dicit: 'beati mites eqs.'

***exsulco**, -avi, -are. (ex et sulcare) *arare, sulcare, lirare – (um)pflügen, einackern (in imag.)*: PAUL. DIAC. hom. 59 (PL 95,1534^C) velut coelestis agricola semen doctrinae suae innumrabiliū mentibus hominum serens ac vomere suae insignis linguae nuntiando -ans. *accedente notione extirpandi*: CHART. Stir. IV 553 p. 332,12 (a. 1275) civitatem ... sic funditus -vit (extirpavit var. l.) *capitaneus Styriae* a terra, quod nec ipsis est parvum fundamentis (item CHART. Carinth. V 170 p. 116,17).

***exsulitas, exsulo** v. exul-

exsultabilis (exu-), -e. *exsultatione dignus, delectabilis, laetus – bejubeln-, bejauchzenswert, Freuden-*: SERMO de Marso 1 huius diei sollempnitatem exu-em nobis ... beata confessoris ... commemoratio reddit (sim. VITA Magni Fauc. II 1 diem hanc exu-em reddidit nobis grata festivitatis. al.). COSMAS chron. 1,38 p. 70,5 ut per viam mirabilem eos (monachos) ad patriam reduceret *Deus* exu-em. HIST. de exp. Frid. imp. p. 63,5 ipsa die, qua nocte precedente signum exu-e visum fuerat. al.

exsultabundus (exu-), -a, -um. *laetabundus, beatus – freudig, glücklich*: GONZO Geng. 25 ad propria exu-a repedavit mulier sanata.

exsultatio (exu-, -cio), -onis f. *script. gen. sg. exulteronis*: p. 1722,6. **1** *proprie de motu animalium (volatilium) i. q. actio tritillandi, effervescendi – das (Herum-)Schwirren*: RUD. TRUD. gest. 7,4 usque ad effusionem sanguinis ... mordentium malarum culicum importuna nimis exu-o (infestatio var. l.). **2** *translate*: **a** *iubilatio, laetitia – (sich laut äußernde) Freude, Frohlocken, Jubel*: **a** *in univ.*: LIBER diurn. 60 p. 50,14 fletus ac gemitus in exu-e convertere. CHART. Tirol. 1019 (epist. papae) quod ecclesia ... dictam militiam ... cum exu-e recipiat. ALBERT. M. bon. 375 p. 205,1 -o ... dicit (i. significat) exhalationem spirituum et sanguinis ad exteriora ex calore cordis affecti (cf. p. 1719,32). al. *meton. de causa -is (in invocatione Christi)*: ORD. coron. imp. 11,9 p. 29,7 defensio nostra et exu-o: Christus vincit. **β** *spectat ad conclamationem laetam vulgi*: PAUL. DIAC. Lang. 5,41 regnator cum omnium exu-e et triumpho victoriae ... reversus est. CHRON. Thietm. 5,21 p.

245,37 in urbe mox exu-cio magna extollitur. al. **γ** *spectat ad delectationem (caelestium)*: RUP. TUIT. vict. 2,1 p. 46,6 dum ... iubilantium ... angelorum mens humana contemplari nititur gaudium et -em eqs. *adde*: EKKEB. SCHON. opusc. 6 p. 311,9 ave (sc. s. crux) sacrificium laudis, hostia placationis, victima exulteronis eqs. **b** *felicitas, beatitas – Glück, Seligkeit*: **a** *in univ.*: PASS. Flor. 7 qui (Christus) me dignatus est usque in hanc horam perducere, et in exu-em hanc constituit me eqs. DIPL. Heinr. II. 403 perpetuae remunerationis exu-em nos nancisci speramus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 89,10 ingens gaudium et exu-o (spectat ad Vulg. Luc. 1,14; cf. et l.4). **β** *in formula saluatoria*: CHART. Duisb. 5 p. 27,33 (a. 1059) in nomine sancte ... trinitatis p a x et exu-o (CHART. Babenb. 5 p. 66. al.).

exsultativus (exu-), -a, -um. *exsultationem enuntians, inducens – jubelnd, Jubel-*: GERHOH. psalm. 64 p. 18,23 omnino conticescunt viri spirituales ab ymnorum cantico exu-o. CONR. MUR. summ. p. 162,26 verba ... exu-a.

exsultim (exu-) adv. *gratanter, gaudenter – froh, mit Freuden*: MIRAC. Cuneg. 67 sanatus ... Deo et sancte Cune-gundi exu-m grates referebat Wolframus. EPIST. Hann. 36 p. 77,3 quanta ... tecum colloquendo iocunditate exu-m (ed., exulum cod.) congratuler, congratulanter exultaverim eqs.

exsulto (exu-), -avi, -atum, -are. *script.*: ecs-: l. 53. es-: l. 37. extu-: l. 72. depon-: l. 43. struct. c. gen.: l. 40.

1 *proprie*: **A** *de anim. i. q. salire – hüpfen*: **1** *de hominibus*: EIGIL Sturm. 9 Sturmi immenso repletus est gaudio, alacer et -ans ibat. *huc spectare vid.*: AMALAR. cod. expos. II 15 p. 275,29 nemo eorum (apostolorum) ex utero matris exu-vit in adventum Christi (sc. quod fecit Iohannes; spectat ad Vulg. Luc. 1,41). **2** *de equo c. sensu subsultandi ('tänzeln')*: EKKEH. IV. cas. 127 p. 246,21 ambulator ... cui ipse (Chunibert) insederat, ... caput concutiens -are coepit eqs. **B** *de rebus i. q. exsilire, abrumpere – weg-, abspringen*: BENVEN. GRAFF. ocul. B 31 p. 51,25 que (infirmatates) accidunt in oculis ex percussione; ... in ... hominibus ... qui frangunt lapides, scilicet latomis ... quia aliquando es-at aliquid.

II *translate*: **A** *intrans. i. q. iubilare, deliciar, ovare – jubeln, jauchzen, frohlocken*: **1** *de anim.*: ARBEO Emm. 18 remansit ... in certaminis campo ... victor triumphi exultans, (A1 triumphalis exultans cett. et VITA Emm.). VITA Amand. 11 (MGMer. V p. 435,20) nautae ... piscem coeperunt; cum ... gpularentur mutuisque plausibus exu-rentur (A1b, ex[su]-rent cett.) eqs. RADBERT. corp. Dom. 16,17 de quo ... vino sponsa ... exultat. VITA Ludow. Pii 56 p. 514,11 hoc suscepto nuncio nec in se exu-vit (exaltavit var. l.) nec eqs. RIMB. Anscar. 27 p. 58,7 laetificatus exu-bat in Domino. POETA SAXO 5,409 tuis (sc. Franciae) ... exultant fletibus hostes. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,171 verę lucis se exultant puellae pignus adeptas (sc. esse). DIPL. Heinr. III. 263 te dixisti (sc. abbas) nimium -asse de reddita nobis sanitate eqs. *locut.* -are facere i. q. laetificare – freudig stimmen: DIPL. Otton. III. 195 si nostrorum fidelium mentes ecs-are fecerimus, nostra servicia ecsercere diligencius eqs. *spectat ad caelestes*: GERH. AUGUST.

Udalr. 1,9 l. 139 ubi ... apostolorum chorus ... perenniter exu-bit. **2** *de rebus personatis*: LIBER diurn. 61 p. 57,4 letetur ac exultet ecclesia. 85 p. 110,19 omnis sexus et dignitas de ... victoriis exultantes. SYLL. Sangall. 20,4,1 hinc exu-ent astra celi lacteusque circulus. RUOTG. Brun. 13 novis gaudiis -vit civitas. THIETM. chron. 6,6 Verona ... exultat in Domino advenisse defensorem. al. **B** *trans.*: **1** *laudibus efferre, celebrare – jubeln (über), preisen, rühmen*: **a** *in univ.*: FORM. Marculfi 2,44 dum ... dominice nativitatis exultamus adventum eqs. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 432,15 iustitiam Dei debent electi eius exultare, id est exiliendo spiritaliter eam laudare (spectat ad Vulg. psalm. 50,16). al. IOH. ABBAS vit. 117 (MittelaltJb. 9. 1973. p. 210) exultant humiles Dominum merentque superbi. al. **b** (vitulando) *incinere – (frohlockend) anstimmen*: EPIST. Meginh. 14 p. 207,17 ut spiritali gaudio merito ei (Romanae ecclesiae) Daviticum illud -emus: 'eqs.' **2** *insultare, increpare – anfabren, schelten*: RATHER. con. 5,169 'sede' non tibi dicit Ratherius, non sedentem vero extul-

tare (*sic*) nequaquam omittit.

adi. exsultans (exu-), -antis. *laetus, hilaris – heiter, froh- (gestimmt)*: WILLIB. Bonif. 9 p. 57,25 exu-es (*sc. qui adevant*) atque alacres domum reversi *eqs.* THIETM. chron. 2,23 p. 66,27 placuit hoc (*sc. consilium*) archiepiscopo, et sic expleri votis exu-bus divinas pulsavit suppliciter aures. GUIDO ARET. microl. 15,51 ut in tristibus rebus graves sint neumae, in tranquillis iocundae, in prosperis exu-es *eqs.*

adv. exsultanter. *laete, gaudenter – munter, fröhlich, freudig*: TRANSL. Callisti 10 (MGScript. XV p. 422,25; s. IX.²) ut . . . filius . . . omni molestia corporali subducta firmis gressibus integris exu-r incederet. BERTH. chron. B a. 1077 p. 313,1 industriae . . . quemlibet . . . fidei defensorem fortiter et exu-r in Christo insistere non pigeat. GESTA Ern. duc. I 4,1 l. 23 ad hec illi (*mercatores*) exu-r 'salvum', inquit, 'te perducemus, quo volueris'. *secure, hilariter – sorglos, heiter*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 308,1 gratias agens in manus Dei . . . spiritum suum exu-r commendavit *imperatrix*.

exsumptuo, -are. *inopem reddere, pauperare – arm machen*: GESTA Camer. 1,120 domesticos sane -bat Walterus, locupletabat alienigenas, ut per eorum . . . predicationem in barbaros usque bonae opinionis gloriam propagaret.

exsuo v. exuo.

exsuperabilis, -e. *eluctabilis – überwindbar, überstehbar*: RUP. TUIT. trin. 3,32 l. 1522 mortuorum fidelium animabus a tempore dominicae passionis -is est ignis *examinatorius*.

exsuperantia (exu-), -ae f. *vis praevalida – überlegene Kraft*: EPIST. Meginh. 5 p. 197,6 ex tenebris in subitam claramque lucem emergentibus caligo quedam ex ipsa splendoris exu-a (*? ex Gell. 14,1,12; cf. ThLL V/2 p. 1954,8*) offunditur.

exsupero (exu-), -avi, -atum, -are. *partic. perf. abl. sg. m. -tu*: l. 58. *confunditur* c. exuberare: l. 38.69 p. 1724,19.

1 *trans.*: **a praecllere, antecedere – übertreffen, überragen**: **a in univ.**: PAUL. DIAC. carm. 6,8 o puerile decus . . . -ans . . . senes (*de s. Benedicto*). SMAR. carm. 1,13,9 sanctorum -at sanctum, sanctissimus ambos. WALAHFR. carm. 89,3,20 habet decimus plura agmina septimus ille (*annus*), octavum decimum viribus -ans (*exuberans var. l.*). *al.* **b excedere, transgredi – überschreiten, hinausgehen (über)**: CARM. Sangall. II 6,5,1,1 -ant (*sc. paginae conscriptae, ut vid.*) auri precium seu topaziorum, hic Augustinus quod parat (*cf. notam ed.*). VISIO Godesc. B 24,1 cum claritas . . . et felicitas beatorum, quos ibi vidi, omnem humanum visum et intellectum -et. *math.*: GERB. epist. math. I 1,2,2 p. 15,4 (*rec. A*) quod . . . -at secundas (*sc. partes*), tertias, quartas, quintas, aggregabis et, si multipliciores sunt divisore, eadem regula diminuentur. MATHEM. var. Bubnov p. 265,25 quod -at ipsas tertias, id est unitatem sepositam, aggrega in decenis. **γ in arte venatoria i. q. (volando in altum) supergredi – übersteigen**: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 106,17 cum exurgeret (*exurgeret ed.*) falcones, ut eam (*gruem*) -rent, grus poterit ipsos ledere cum pedibus. 5 p. 135,6. *ibid. al.* **b superare, (e)vincere – überwinden, bezwingen, besiegen**: **a in univ.**: POETA SAXO 5,227 potuit Karolus virtutibus exu-are ferreque . . . cuncta pericla. THIETM. chron. 7,16 ad -andam hostis . . . contumaciam. EUPOLEMIUS 2,387 ruit *amnis* vehemens tumidoque repagula fluctu exu-ans . . . viam parat ipse sibi. *al.* **b praevalente sensu debellandi**: FORM. Marculti 2,42 Christus . . . victor . . . (de -tu, (de -to, ex desuperatu *var. l.*) hoste triumphans *eqs.* NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 55,4 sapiens ille Francigena vanissima Hellade . . . -ta victor . . . in patriam suam reversus est. THIETM. chron. 3 prol. 16 (*vs.*) congressi mutuo ceciderunt . . . duello ex nostris multi Saracenis exu-ti (CHRON. Thietm. -ti). *al.* **γ praevalente sensu emetiendi**: ALBERT. AQUENS. hist. 1,6 p. 275,23 Walterus . . . fugitivus silvas Bulgarorum per dies octo -ans *eqs.* GESTA Halb. p. 106,4 Lotharius rex . . . Ytalia cursu -ta cum exercitu . . . Romam venit. *adde*: WANDALB. creat. mund. 114 grandes modicique pisces saltibus undas squamisque exu-antes (*exuberantes var. l.*). 2 *intrans.*: **a praeponderare, praevalere, praeeminere, excellere – überwiegen, vorherrschen, überlegen sein, hervorragen**: **a gener.**: GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 251 librorum magnam scientiam habe-

bat suavique colloquio . . . valde congrue exuberabat (-bat *var. l.*). *c. sensu profluendi, abundandi ('überlaufen')*: EGBERT. fec. rat. 1,270 cum liquor -at pleno, de margine manat. **β natur.**: URSO element. 8 p. 194,25 si aqua secundum inferiora sui et terra secundum inferiora sui in commixtione dominium obtineant, subiectum erit frigidum . . . ; si autem aqua secundum inferiora sui et terra secundum superiora sui exu-et *eqs.* **b superesse – übrigsein, übrigbleiben (usu math.)**: HERIG. reg. 2,12 si quid -at (exu-at, exuberat *var. l.*) de dividendo . . . , si quid, inquam, semotim et proprio loco servatum sit *eqs.* *huc spectare vid.*: GERB. epist. math. I 1,2,6 p. 21,28 sicut in centenis . . . , quod ab uno -at, per denominationem totius summae multiplicatur. MATHEM. var. Bubnov p. 266,2.

?*exsurdatio (exu-cio), -onis f. (*exsurdare*) *?passio obsurdascendi, surdum esse – ?das Taubwerden, Dumpfsein*: ARS med. 7 p. 425,12 hydrofacia (?) est species insaniae . . . ; est causa stomachi et cerebri obsurdatio ex praecurione pinguisimi humoris, (exu-cio et preclusionem pinguisimam oris G) . . . eveniens.

exsurdio (exor-, exu-), -avi, -are. 1 *surdum reddere – taub machen*: LEX Alam. 57,8 si quis aliquis aurem alterius absceiderit et non -verit (*exordaverit, surdaverit var. l.*), XII solidos componat (57,9 si . . . eum -verit [*exordaverit var. l.*]). LEX Baiuv. 6,11 si eum [*servum*] surdaverit [-verit, exu-verit *var. l.*]). RUP. TUIT. trin. 15,22 l. 1023 dum . . . susurrare se putat haereticus, clamat, dum sibilare . . . se existimat, latratu eius omnem auritum hominem -at. 2 *surdum esse – taub sein*: ANTIDOT. Cantabr. p. 167,11 ad eos, qui ex dolore -ant.

***exsurgesco**, -ere. (*cf. exsurgere*) (*ex*)*crecere – aufsteigen, entstehen*: HILDEG. phys. 1,88 si aliquando humor in ulceribus -it, rubam comedat infirmus, et ulcus compescitur.

exsurgo (exu-), -surrexi, -surrectum, -ere. *depon.*: p. 1725, 24. *assurgere, attolli, consurgere – sich erheben, aufstehen*: I *proprie*: A *strictius*: 1 *in univ.*: CONST. Constant. 107 -ens (*exu- var. l.*) . . . a s o m n o . . . id, quod a sanctis apostolis admonitus sum, peregi *eqs.* (FROMM. carm. 2,20 exurgens [-ens a. corr.] s.). THIETM. chron. 4,69 evigilans nullatenus per semet ipsum potuit Gunterius exurgere. ALFAN. premn. phys. 13,11 p. 90 qui (*phreneticus*) -ens (PG 40,665^A διαναστός) accipiensque vasa vitrea . . . interrogare coepit *eqs. al.* *in appellatione dominicae sexagesimalis 'Exsurge' q. d.*: THANGM. Bernw. 27 p. 770,44 egressi . . . papa et imperator dominica 'Exurge, quare' *eqs.* CHART. Stir. IV 93 actum . . . dominica, qua cantatur 'Exurge'. 2 *exsultare – aufspringen*: BEDA hist. eccl. 2,9 p. 99,8 -xit *sicarius* repente et . . . impetum fecit in regem. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 227,7 exurgentes (-entes *var. l.*) . . . ita manibus et tocuis corporis gestu in eum (*episcopum*) debachabantur clerici, ut *eqs.* 3 *resurgere – auferstehen*: ALDH. carm. eccl. 4,12,26 cuius (*Thaddei*) in Armenia sopitum morte cadaver -turum fatali fine quiescit. **B latinus**: 1 *de incremento*: **a adolescere, succrescere – heran-, nachwachsen**: THIETM. chron. 2,4 de die in diem ut virens hedera exurgit filius regis. CHART. Mog. B 58 (a. 1146/55) filii, qui ex ea (*femina*) nascerentur et -rent *eqs.* (ANNAE. Eins. a. 1142 [MGScript. III p. 147,23] f., qui nascentur et exurge<nt>. CHART. Turic. 539. CHART. cell. Paulin. 93. *al.*) **b de plantis i. q. (e)germinare, prosilire – hervorsprossen (in imag.)**: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,13 quē (*plantaria vitii*) nisi iusticie . . . cum falce recidam . . . , inter florigeras . . . herbas carduus et . . . paliurus . . . exurgent. 2 *de motu*: **a proficisci, adoriri – aufbrechen, sich aufmachen**: HROTSV. Mar. 246 deprompsit angelus talia verbis: '-e animo vultuque, perge, sereno ad portam *eqs.*' HIST. peregr. p. 149,7 dux . . . statim exurgens adversus exercitum prefatorum hostium *eqs.* **b de avibus i. q. sursum tendere, volare – steil hochsteigen, 'hochziehen' (in arte venatoria)**: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 119,21sq. ad quas (*grues*) volant falcones prope terram, quousque sint sub eis, et extunc -unt, ut possint capere grues; . . . et si percussereint gruem, non -unt super ipsam. *c de sideribus i. q. surgere, apparere – aufgehen, erscheinen*: OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,32 tempus imminebat, quo Canis ad . . . pedem Orionis micans exurgere deberet. **d de aqua i. q. emanare, prorum-**

[Konstanciak]

pere – entspringen: SERMO de sacril. 3 ubi fons aut rivus de capite (sc. montis) exurgit eqs.

¶ *translate*: A c. *notione se erigendi, extollendi sim.*: 1 *spectat ad homines*: a in univ.: CONST. imp. II 224,18 p. 312,12sq. (a. 1240) exurgat ... invicta Germania, exurgite populi Germanorum. 446 p. 616,17 promissimus ... et contra turbatores et violatores ipsius pacis ... procedere et exurgere totis viribus ad vindictam. b de *allevatione animi*: DIPL. Heinr. IV. 83 p. 108,25 ad promerenda ... virginis Mariae beata suffragia corde et animo exurgentes ... concessimus eqs. ALFAN. premn. phys. 1,57 p. 16 quando ... -ens (resurgens var. l.; PG 40,521^B ἀναστήσας) ... ad virtutes inceserit homo, donatur venia iustae misericordiae. 2 *spectat ad res*: a in univ.: CAND. FULD. Eigil. I 17 aedificii structura ... valenter -it. b de *cantu i. q. ascendere – emporsteigen*: ANON. mus. Bernhard. I 33 dicitur ... hoc tetracordum excellentium, quod in singulis tropis acutior exurgat. B c. *notione prodeundi, incipendi i. q. provenire, emergere, nasci – erscheinen, aufkommen, entstehen*: 1 in univ.: DIPL. Loth. III. 11 -entis procellae. EKKEH. IV. carm. var. II 10,1 inferus invisus cadit, exurgat paradysus: Ekkehart hunc ineat. v. et p. 1674,27. depon. i. q. fieri – *geschehen*: ACTA imp. Winkelm. I 998 p. 755,24 (s. XIII^{med.}) pro animalibus ablati, que non extant vel ... ex mora deteriora sunt, exurgatur extimatio hoc modo: pro iumento ... unc<cias> III 1/4eqs. 2 *existere, exoriri – auftreten, auftauchen*: TRAD. Frising. 251^A (a. 807) ibi ... -ens advocatus Attonis episcopi ... interpellabat eqs. REGINO chron. a. 868 p. 94,24 ut ... credatur papa alter Helias Deo suscitante nostris in temporibus -isse. RUP. TUIT. vict. 5,17 p. 171,28 -erunt alii precones verbi Domini. 3 de *numeris i. q. prodire – hervorgehen, sich ergeben*: PS. BOETH. geom. 762 multiplicetur ... terminus hypotenusal per se, et exurgit (-et var. l.) CCXXV numerus. 799. *expressius de incremento numeri i. q. (in)crecere – (an)wachsen*: VITA Annon. I 3,19 p. 509^A,26 operatus est, ut ... in brevi haec eorum (*monachorum*) paucitas ultra LXX ... fratres exu-erit.

exsus v. 1. exitus.

exsuscitatio, -onis f. *actio suscitandi – das Wachrütteln, affektvolle Anrede* (t. t. rhet.; de re cf. Lausberg, Rhetorik § 841sq.): GODEFR. ADMONT. hom. fest. 40 (PL 174,825^B; s. XII.) 'mulier, quid ploras?' haec angelorum interrogatio est quasi salubris quaedam -o.

exsuscito, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu subst.*: l. 60. 1 *proprie*: a *suscitare, expergefacerere – (auf)wecken, wach machen*: PONTIF. Rhen. sup. 320 quis -vit eum (*leonem*)? OTTO FRISING. chron. 8,14 p. 412,13 vox angelica vivos et mortuos ad iudicium terribiliter -ans eqs. in *imag.*: LAMB. HERSE. annal. a. 1065 p. 92,23 qui (*comes*) monachos eius (*regis*) languidos prius ... novis facibus adhibitis -asset (-asse var. l.) invitosque ad ieiunia ... coegisset. b *vivificare, animare – (zum Leben) erwecken, beleben*: a *spectat ad homines*: VITA Arid. 17 (MGMer. III p. 588,9) hora fere transacta -atur puerulus, clausos aperit oculos eqs. EINH. psalm. p. 102,20 precamur te, Domine, ... lapsos erige ... -a morientes eqs. al. *accedente notione (gentem) procreandi*: PS. METHOD. revel. A 9,7 quomodo Chuseth, filia ... regis Aethiopiae, incipiet -are (ἐξαναστήσῃσθαι; -tacitare var. l.) regnum Romanorum eqs. β *usu vario*: HRABAN. hom. II 137 p. 411^A seminare est sepelire, ut corrumpatur, resurgere autem, in incorruptela, iam -tum non posse corrumpi eqs. HILDEG. caus. 2,62 p. 62,12 viredo ... herbarum ipsis abscisis in eis arescit ... nec amplius alias herbas ad viridinem -at. phys. 7,3 p. 1315^A leo ... tam validos rugitus emittit, quod catuli (sc. mortui) de eis -ti erunt. al. 2 *translate i. q. exciere, commovere, excitare – aufschrecken, aufrütteln, anstacheln*: a *gener.*: MANEG. c. Wolffh. 12 p. 69,12 quanta cura Deo fuerit hominem -are ad sciendum et intelligendum reparationis suae sacramentum. ANSELM. HAV. apol. p. 1121^C eratne sapientis, tot monachorum corda ... contra neminem frustra -are? c. *sensu animadvertendi i. q. ingerere – verhängen*: ANNALISTA SAXO a. 1121 p. 570,16 si in posterum domnus inperator ... suggestione alicuius ullam in quemquam vindictam pro hac inimicitia -verit eqs.

b *rhet. (de re cf. Lausberg, Rhetorik § 841sq.)*: CONR. MUR. summ. p. 97,306 (vs.) tractandi ... modum duplo (sc. *expolitio*) ... , aut -o vel sermocinor hunc (*modum*) imitando; sermo per septem partes de re fit eadem. Konstanciak

5 **exsustus** v. exuro.

exta, -orum n. *script.*: est(a): l. 9. *viscera, intestina – Eingeweide, Innereien*: RHYTHM. 146,17,3 -a (extat, extra var. l.) mihi (sc. *cribro*) nulla. RICHER. SENON. gest. 4,4 p. 302,10 quosdam ... , qui in volatu avium et estis animalium augurari sciebant, ... sibi familiarissimos iunxit *imperator*. ODBERT. Frid. prol. p. 344,10 (vs.) qualiter ... cultris fuerat percussus in -is. *saepius*.

extabesco, -ui, -ere. 1 *tabescere, debilitari, deficere – dahinschwinden, -siechen, an Kraft verlieren*: AETHICUS p. 191,10 -uit baratrum vibrata parte coaltum. FORM. Sangall. II 43 p. 425,24 tanta mestitudine -ui, ut ... dolorem ... cordis nequaquam dissimulare potuerim. ANNAL. Hild. a. 1034 p. 38,39 cibo potuque suffocatus -uit *dux*. MAGNUS chron. a. 1190 p. 513,54 Turci existimantes nostros omnino inedia -uisse hora vespertina castra ... invaserunt. al. 2 *evanescere – verschwinden*: HONOR. AUGUST. spec. p. 1078^B nunc mundi gloria caruit, nunc omnis saeculi honor -uit.

extabulum v. stabulum.

extaedio (-ted-), -atum, -are. *taedio, fastidio afficere – überdrüssig machen, erschöpfen, zermürben*: VITA Ludow. Pii 54 p. 500,21 Ebo ... moleste ferens talibus (*accusationibus*) -ari (-are a. corr. W). SIGEB. GEMBL. Theod. 7 possem recensere plures ... insignes, set nolo -entur aliorum mentes vel aures. CASUS Petrish. 5,32 exercitus ... ignorantia locorum exte-tus sine aliquo rerum effectu reversus est. ALBERT. M. eth. II 8,1,3 p. 522^B,26 amicum ... est ... proprium commanere per totam diem et non -ari ab invicem. al.

***extalerius** (-ll-), -i m. (**extalium*) *conductor – Mieter, Pächter*: ACTA imp. Winkelm. I 910 p. 686,19 (a. 1245/46) de hiis, que aliquibus ob meritum precipimus elargiri, -lleri tui ... plateatici ius requirunt. p. 686,28 ut de quantitate ... recepta ab -lleriis tuis ... significes. 914 p. 687,36 camerarii ... dixerunt se officialibus et -lleriis suis, quibus proventus dohane in extalium ... concesserunt, non posse aliquid ... precipere. p. 688,2 ius plateatici ... -lleriis non solvatis.

extalis, -is m. vel **extale**, -is n. *script.*: est-: l. 47. exa-: l. 44. 1 *strictius i. q. intestinum, rectum, longavo – Mastdarm, After (usu anat.)*: AESCULAPIUS 30 p. 46,11 quod (*intestinum rectum*) longaonem vel exalem (GLOSS. med. p. 84,19 -em) dicimus. ALDH. virg. II 977 ruptis -bus ani. carm. 4,2,22. MAURUS anat. I 93 postea longaon, deinde gracilia intestina sive ylia sive es-ia. (?) anat. II p. 24,1sq. longaon sive -e (es-var. l.) vel colum; dictum est ... -e vel longaon, quod eqs. ALBERT. M. animal. 1,558 sextum (sc. *intestinum*) ... est, quod vocatur rectum, et hoc est -e, quod est ficeris intestinum, quod quidam longaon vocant. v. et p. 1730,4. 2 *latius i. q. intestina, viscera – Innereien, Eingeweide*: VOLQUIN. serm. 292 (Stud-Mediev. III 3,1962. p. 331) poena ... istorum (*sociorum Iudae*) est, quod mures ebullientes de terra corrodunt -es eorum et viscera (cf. Vulg. I Reg. 5,9).

***extalium** (exst-, est-, -ll-), -i n. (*ital. estaglio*; cf. Battaglia, Dizionario. V. p. 428) *merces, conductio – Miete, Pacht*: DIPL. Constantiae 16 p. 55,35 illud (*molendinum*) ad -llium tenebat *ecclesia Cephaludensis*. CONST. Melf. 1,65 qui (*baiuli*) a magistris camerariis ... in credentiam vel in -um baiulationes recipiunt. 1,71 baiulationes omnes ubique per regnum a kalendis septembris inchoari praecipimus, sive in -um (exs- var. l.) sive ad credentiam collocentur. ACTA imp. Winkelm. II 1036 p. 706,39 ipse (*Paschalis*) habuit curatulum Meiiane ad est-um. *ibid.* al. v. et l. 39. vol. I. p. 2017,6.

***extanatio**, -onis f. (ex et stannum) *actio stanni efficiendi – Verzinnung*: v. vol. II. p. 1512,36.

extangno v. stagno. **extantia** v. exstantia.

***extardatio**, -onis f. *retardatio – Verlangsamung*: AESCULAPIUS 36 p. 56,1 soliti ... motus -e.

extas v. aestas. *adde ad vol. I. p. 329,1sq.*: ANNAL. Plac. a. 1267 p. 524,30 Mediolanenses in ex-e proxima de mense Iunii

[Weber]

ceperant castrum de Vegivalle.

***extasiacus** v. exstasiacus. **extasis** v. exstasis.

***extaticus** v. exstasticus. **extedi** sim. v. exsisto.

extedio v. extaedio. **extemperaris** v. extemporalis.

***extempero**, -are. *miscere, (dis)temperare – mischen*: ANTIDOT. Augiens. p. 58,19 mittis trociscum unum in mortario, tritas et -a cum aqua cisternina.

extemplo (-tim-) *adv. script. stim-: l. 15. al. metr. -ö*: HROTSV. gest. 1144. *subito, statim, ilico, sine dilatione – plötzlich, sofort, sogleich, alsbald*: WALAHFR. hort. 206 -o (-implo var. l.) sumpta salubris potio marrubii suspecta pericula pressat. ALTR. Liutg. 2,5 cum . . . domum infirmorum . . . intrasset, . . . -implo (-o var. l.) ad terram corruit. RADBERT. carm. 1,66 (MGPOet. III p. 47) omnibus una manes (sc. mors) sors ininvocabilis horae; quae nobis stimplo rapuisti morte beatum illum, quem . . . omnes plangimus. *persaepe*.

extemporalis, -e. *script. -perar(is): l. 25. 1 adi. i. q. subitaneus – plötzlich, unvorbereitet, aus dem Stegreif (usu rhet.)*: VITA Desid. Cad. 57 p. 599,27 -is dictio absque ordine sensuum, sine lenocinio et compositione sermonum. **2 subst. neutr. plur. i. q. subitaneae passionis – plötzliche, akute Leiden**: ANTIDOT. Lond. p. 20,8 facit antidotum diamacir . . . ad omnes solutiones ventris, si enim non solum solutum et nature sed -ia, que per distemperantia fieri solent (sim. ANTIDOT. Bamb. app. p. 35,46 -eraria. ANTIDOT. Sangall. p. 81,30 t-ia). *adv. extemporaliter. subito, statim – plötzlich, unvorbereitet, sogleich*: LUP. FERR. epist. 35 p. 48,12 quod . . . mihi nil tale molienti occurrit, -r explicabo. HEIRIC. Germ. II 2,3 contigit secundas res illius (principis) -r irruentis incommodi molestia inturbat.

extensens v. extendo. ***extendibilis** v. ***extensibilis**.

extendo, -tendi, -tentum vel -tensum, -ere. *script. est-: PETR. CAS. (?) chron. 3,54 p. 435,27. exst-: p. 1728,2. 3. 15. partic. perf. -tins(us): l. 60. coni. praes. -deratur: p. 1728,9.*

I sensu originario: **A intendere, valde tendere, (in longitudinem) protrahere – (aus)strecken, (an-, aus)spannen, in die Länge ziehen, auseinanderziehen**: **1 proprie**: **a spectat ad res**: HUGEB. Willib. 4 p. 196,20 funiculus -sus supra Iordanem. HROTSV. Dulc. 14,2 strenue -e (sc. miles) arcum, iace sagittam. ALFAN. premn. phys. 1,17 p. 9 spongiam . . . et, quae in petris innascuntur, et -i (PG 40,509^B ἐκτείνεσθαι) et attrahi, cum senserint advenire aliquem. IOH. AEGID. mus. 1,36 alii (sc. adinvenerunt musicam) ex fibris -sis cadaverum. ALBERT. M. animal. 1,342 ex musculis . . . coxae maior . . . est, qui eam -it, deinde qui constringit. *persaepe. v. et p. 1730,40. in imag.*: OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 135,28 urbs Roma . . . a mari usque ad mare palmites -ens . . . ad terminos orbis imperium dilatavit. DIPL. Frid. I. 960 caute considerationis aciem -entes. **b spectat ad homines in poenis vel tormentis positos**: LEG. Wisig. 2,1,12 p. 60,22 hictus flagellorum publice -sus accipiat (sc. praesumptor). LEX Baiuv. 12,7 servus . . . flagella publice -sus (-so, -tus var. l.) accipiat. CONST. Constant. 183 Paulus apostolus . . . -so collo martyrio coronatus est. WALTH. SPIR. Christoph. I 18 iussit rex eam (Niceam) in praesentia sua -i. *saepe*. **2 translate i. q. corrigere, emendare – geraderichten, bessern**: HERM. SANGALL. Wibor. 1,22 adolescens Odalricus, cuius mores ibi (sc. in monasterio s. Galli) -it apposita regula disciplinae. **B explicare, expandere – ausbreiten, aufspannen**: **1 proprie**: **a spectat ad res**: **a in univ.**: CHRON. Fred. 2,62 p. 85,18 aquila . . . calorem solis extinsis alis obumbrabat. ARBEO Emm. 32 p. 75,21 quasi -so velo. LEX Frision. add. 3^a,57 si, quantum inter pollicem et medium -i potest, longum fuerit *vulnus*. THEGAN. Ludow. 55 quod (sc. papilio) erat -sum, (qui erat -sus var. l.) in altum . . . in campo magno. HROTSV. asc. 46 manus clavis ligno fixere *Iudaei* . . . , cum quibus . . . caelos -i (sc. Deus). CONSUE. Marb. 36 super lectum -ant fratres coopertorium. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 549,43 artifex lignarius -it normam, lineam dirigit. *saepe. techn. c. sensu planandi*: HERACLIIUS II 45 accipe stagnum et pone super tabulam . . . , -e et cum silice et aqua in longitudinem et latitudinem poli. v. et p. 1648,62. **β medial. et refl. i. q. tendi – sich (räumlich) erstrecken, verlaufen (fere de**

finibus, areis sim.; de vase: l. 9. 11): ERMENR. ad Grim. 43 se -it (exs- var. l.) *Rhenus* circum per longa viarum. CHART. Altenberg. 1 p. 2,11 cum decima . . . montis . . . exs-entis se in viginti quatuor iugera. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 123,29 quae (*campania*) contra Papiam seu Mediolanum ad orientem vel aquilonem -itur. CHART. Wirt. IV app. 163 pratum unum cum suis attinentiis in Phafental consitum et -tum. *saepe. de vase i. q. positum esse – sich befinden*: GEBER. summ. 43 p. 397 ut extra ignem multa quantitas eius (*vasis*) -eratur (-atur var. l.) et frigidetur. p. 398 vas . . . in omnibus sublimandis ad maiorem sui partem in locum refrigerii -atur. **γ de aedificiis i. q. exstruere – errichten**: DIPL. Otton. II. 306 p. 363,28 a ponte super Salisum rivum -to. CHART. episc. Wirz. III 20,1 p. 34,23 ne . . . super ipsum (*rivum*) secrete necessitatis cameras exs-amus (sc. conventus s. Marci). **b spectat ad homines**: **a in univ.**: IOH. CANAP. Adalb. B 28 p. 65,8 corpore -so totus ad humum prosternitur. CONSUE. Virg. 40 cilicio in terram prostrato desuper moriens frater -etur. *al. β de manibus, brachiis i. q. protendere – ausstrecken*: EPIST. Merov. 15 p. 459,2 -sis ma n i b u s . . . sacerdotes . . . eius (*Hildeberti*) spiritum commendant (THEGAN. Ludow. 7 p. 186,13 -sa manu dextera. *saepe*). ARBEO Corb. 24 p. 216,15 -sis brachiis (Emm. 8 p. 38,15 -so brachio. *saepe*). CONC. Karol. A 16A,6 dicat (sc. accusator): ‘-amus dexterar nostras ad iustum iudicium Dei’ *eqs. persaepe. in imag.*: BENZO ad Heinr. IV. 2,15 p. 242,3 nos (sc. imperatrix) . . . auxilii manum ad vos (*Romanos*) -emus. CHART. Solod. I 269 p. 155,33 quicumque . . . temerario ausu manum sacrilegam -erit, ut *eqs. persaepe. 2 translate*: **a metiri, mensurare – (aus-, be)messen**: OTTO FRISING. chron. 8,21 p. 423,29 secundum qualitatem operum . . . -i creditur . . . mensura penarum. CHART. civ. Magd. 116 p. 62,14 ut . . . summitatem eius (*muri*) alii muro similem -remus. **b de mensura circumscripta usu refl. i. q. computari – sich be- laufen (auf)**: CHART. Altah. inf. 8 (Mon. Boica 15 p. 15,4; 1277) ut vina . . . ad quatuor vel quinque carradas se -entia ubique per Austriam . . . libere deducere valeant fratres. CHART. Zoll. add. 166 p. 100,16 Arnoldus . . . miles habet . . . curiam . . . et alia bona, quae ad XV libras redditus se -unt. *c refl. i. q. se exhibere – sich darbieten*: WIPO gest. 39 p. 60,14 si . . . aliquid strictius . . . , quam rerum magnitudo se -ret, dictum est. **C dilatare – weiten, ausdehnen**: **1 proprie**: **a gener.**: **a in univ.**: BENZO ad Heinr. IV. 6 praef. p. 518,3 -batur usque ad tres miliaris ordo castrorum. ALBERT. M. sent. 4,44,1 p. 543³, 39 statura omnis generati . . . accipitur ex quantitate caloris -entis et humidi extensibilis. animal. 1,463 quod . . . ligamenta -entia alia sunt a . . . ligamentis mollificantibus ipsam (*virgam*). *medial. i. q. crescere – wachsen*: ALBERT. M. animal. 1,469 hoc (*spatium ab umbilico usque ad inum pectinis et spatium ab umbilico usque ad colli initium*) . . . in bene -so homine secundum naturam aequale est. v. et p. 1731,31. **β amplificare, augere – vermehren, vergrößern**: WALAHFR. carm. 38,95 magna meos -it amores materies. CHART. archiep. Magd. 399 p. 525,40 Gerbertus advocatus pensionem . . . mansorum, qui X talenta et dimidium annuatim persolvebant, ad XIII talenta se -ere promisit. CHART. Sil. D I 144 p. 102,41 agricolę . . . ad -enda novalia silvam extirpaverunt. *al. b mus. i. q. elevare – (melodisch) nach oben ausdehnen*: REMIG. ALTISS. mus. 505, 9 statarii dicuntur, quia uniformiter stant nec in acumen -untur nec in gravitatem remittuntur. *al. 2 translate*: **a gener.**: **a distendere – ausweiten**: ALFAN. premn. phys. 1,74 p. 19 piscium natura comestibilis adinvicem existens non se in omnibus -it (PG 40,528^B διήκει), ut omnes carnes comedant, sed *eqs.* HUGO HONAUG. hom. 3,3,1 quamvis . . . similitudo secundum qualitatem solam proprie rei conveniat, usus tamen philosophorum nomen hoc -it usque ad substantiales naturas. ALBERT. M. metaph. 7,1,10 p. 332,23sq. ratio . . . -so nomine rationis. **β protrahere – hinziehen**: THANGM. Bernw. 5 multociens psalmodiam in diurnum usque crepusculum -bat. CONSUE. Marb. 117 sit in arbitrio servi Dei, utrum has vel similes orationes dicere velit, aut plus aut minus orationes -ere. *al. γ pergere, continuare – fortführen, fortsetzen*: CARM. de conc. mens. 46,3 pente- quisquis nosse -costes sacrum cupis terminus,

[Weber]

aepactalem manu sume ... numerum, sed a sexto maias idus tunc -e calculum (*sim.* RHYTHM. 114,36,1). WILH. CONG. chirurg. 19 in quarta particula tractabo de vulneribus ... et usque ad capitulum de cia istam -am particulam. **δ tradere, diffundere** – *weitergeben, verbreiten*: CHART. Heinr. Leon. 119 p. 176,25 noticie ... tam presentibus vivis quam postfuturis manifestum esse desidero et memoria -i a filiis in filios, quoniam *eqs.* CHART. Eichsf. 531 ad futurorum notitiam simul et modernorum cupimus pervenire et -i, quod *eqs.* ANON. miseric. 450 vivificantur spiritus et -untur in suis corporibus. *al. v. et p. 1730,22.* **ε egredi** – *übertreiben*: EPIST. Frid. II. imp. 11 (Dt. Arch. 19. 1963. p. 431,15) ut potius insistamus quam -amus ratione veritatis: sexdecim milia transcendit numerus captivorum. **ζ refl. i. q. se efferre** – *sich erheben (über)*: SIGEH. Maxim. 10 caducus terricola, qui ... se super caeli consulem Maximinum -isset, subito *eqs.* **β comput. i. q. multiplicare** – *multiplizieren, malnehmen (de re v. F. Rühl, Chronologie d. Mittelalters u. d. Neuzeit. 1897. p. 141sq.)*: RHYTHM. 113,7,2 per novenos atque denos annos Christi divide, et quod his superhabundat, -e (BEDA temp. rat. 52 multiplica) per undecim. 113,27,2 in kalendis si requiris lunam Ianuarii, cyclum semper tantum lunae -e (BEDA temp. rat. 57 multiplica) per undecim. **D (con)vertere, dirigere** – *hinstrecken, wenden (zu), richten (auf), lenken (usu refl. l. 27.46)*: **1 proprie vel in imag.**: **a spectat ad homines**: ERMENR. Sval. 8 sacerdos plus se ad exercitium sanctae conversationis cottidie -ens. PONTIF. Rom.-Germ. 99,376 in orientalem plagam vertat sacerdos caput infantis pedibus in occidentem -sis. CHART. Eichsf. 37 p. 23,32 presentia pensare, sed etiam in futurum providentie oculos -ere. *al.* **b spectat ad res**: ALFAN. premn. phys. 7,2 p. 75 Hipparchus ... dicit radios ab oculis -sos (PG 40,640^A ἀποτεινομένης) ad terminos eorum. 7,9 p. 76 splendor per opticum nervum veniens ... -itur (PG 40,641^A διαδιδῶσιν) ... donec in oppositum incidat corpus. BENZO ad Heinr. IV. 3,24 (25) quia volente Deo -et eis (*Apulis et Calabris*) auream de more Assveri virgam (*spectat ad Vulg. Esth. 5,2*). RAHEW. gest. 3,20 p. 193,23 quae (*lex Iulia*) in eos, qui contra imperatorem ... aliquid moliti sunt, suum vigorem -it. CHART. Naumb. I 252 p. 234,8 ad ... temeritatem cohercendam dum virgam equitatis aliquotiens frustra -issemus. **2 translate usu medial. et refl. i. q. pertinere** – *sich erstrecken, Bezug haben (auf)*: ALFAN. premn. phys. 7,10 p. 74 spiritum ... dinoscentem a principali ... ad instrumenta -tum (PG 40, 637^A τεταμένον). CLEM. IV. registr. 664 p. 680,12 abbas et conventus per ... litteras, quae ad ... monasterium Liessense minime se -unt, ad solutionem decime ... non tenentur.

II dissolvere – *entspannen*: GUIC. (?) bers. 11 non ... debent *bersatores* -ere balistam, donec redierint ad hospicium vel in tali parte, quod sint securi non invenire bestias.

III excudere – *herausbauen, -schlagen*: MAPPAE CLAVIC. 22 cum -eris medicamina inde excusseris, (COMPOS. Matr. 13,3 ex tenderis medicamina, id est excusseris; cf. IOH. sacerdot. 172 cum -eris medicamina, una excuseris), mitte fistulam in conflatorium.

adi. extensus vel extensus, -a, -um. **1 longus** – *lang*: AN-NAL. Fuld. II a. 873 p. 79,25 erant *vermes quasi locustae* ... ore lato et -so intestino. *temp.*: IOH. AEGID. mus. 2,24 secum murmurat (*sc. sonus philomelae*) plenus, gravis, acutus, unus, creber, -tus (-sus var. l.). **2 latus, magnus** – *breit, groß*: BENZO ad Heinr. IV. 4,30 (1) Sampsonem cum -to humero (*spectat ad Vulg. iud. 16,3*). FRUTOLF. brev. 2 p. 32,23 non erunt ... consonantiae, quae -siores sint quadruplo aut contractiores sesquitercio. HERBORD. Ott. 2,1 p. 59,13 quasi figura triangular ... tres angulos habere deprehenditur *Pomerania provincia*, ita ... ut unus angulus duobus reliquis sit -sior. EPIST. Hildesh. 1 p. 53,15 in prima linea longis et -sis literis continetur hoc modo: *eqs.* (*item p. 54,17*). **3 rigidus, distans** – *steif, abstehehend*: ALBERT. M. animal. 2,79 quidam (*pisces*) ... sunt -sorum et inflexibilium branchiorum; ... quidam (*branchi*) ... sunt divaricati et -si a corpore piscis *eqs.*

subst. 1. extentum vel extensum, -i n. *quod extentum est* – *das Langgestreckte*: **1 mus. de diatono**: REMIG. ALTISS.

mus. 510,3 enarmonion interpretatur inadunatum, croma coloratum, diatonon -tum. **2 anat. i. q. extalis, longavo** – *Mast-darm*: PS. GALEN. anat. 14 p. 191^A quorum (*intestinorum*) ... est ... quintum colon, sextum extale vel -sum sive longaon.

2. extenta, -ae f. *aestimatio pretii (per mensuram facta)* – *Schätzung, Wertbestimmung (durch Vermessung)*: CONST. imp. III 175 p. 161,34 (a. 1278) de -a seu appreciatione terrarum (*sim. p. 161,38*).

adv. extense. *late* – *in weitem Sinne, in weiter Bedeutung*: ALBERT. M. anal. post. 1,3,2 p. 73^A,47 nomen petitionis sive quaestionis aliquando large et -e accipitur pro suppositione, quae *eqs.*

[**exteneo v. extenuo.**]

***extensibilis vel raro (l. 26.30) *extendibilis**, -e. *script.*: exst-: l.28. -ss-: l.18. **1 qui (ex)endi potest** – *streckbar*: **a proprie**: PS. GALEN. anat. 32 p. 211^D nervus est membrum mediocre in duritia, dilatabile et -e. ALBERT. M. animal. 1,236 quod sit *lingua* ante bene soluta et -ssibilis et plicabilis ad dentes et ad palatum. **b translate**: ALBERT. M. eth. I 814 p. 685,75 ipse homo non est -is ad alios, sed manens in seipso, ergo cum amicabile sequatur amatum, videtur, quod amabilia, quae sunt ad se, non possunt extendi ad alios. **2 qui dilatari potest** – *dehnbar*: PS. GALEN. anat. 23 p. 9,27 facta sunt (*orificia cordis*) nervosa -ia, ut remotiora < sint > a passionibus et similiter faciliora ad dilatationem et compressionem. ALBERT. M. summ. creat. II 11,14,4 p. 137^A,17 non est *materia* -dibilis ultra debitam speciei quantitatem. animal. 1,465 creatur *vesica* ... ex substantia alba vixosa exs-i. *saepe*. GEBER. summ. 29 metallum est corpus minerale, fusibile, sub malleo ex omni dimensione -dibile. *al. v. et p. 1728,45*.

extensio, -onis f. *script.*: st-: p.1732,7. -tin-: p.1732,8. -tincti(o): p.1732,4. -ss-: l.42. p.1731,31. *al.*

I de actione extendendi, (in longitudinem) protrahendi: **A proprie**: **1 strictius i. q. (dis-, pro) tensio** – *das (Aus-)Strecken, (Aus-, An-)Spannen, (In-)die-Länge-Ziehen*: ANSCAR. mirac. Willeh. 4 quae (*contracta femina*) ... pedis et articulorum -e sanitatem promeruit. CHART. Hamb. 118 p. 112,25 ab ... Gerardo per digitorum -em promissionem confirmationis accipit *comes*. BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,2 p. 117^C si indiget -e plurima, tunc pone sub ala pilam ... et extende cubitum. ALBERT. M. animal. 1,93 movetur *locusta maris* cum sua cauda retrorsum velocissime -ssione caudae et contractione. IOH. AEGID. mus. 1,25 ipsum (*Pythagoram*) ex sonitu malleorum et ex chordarum -e ... eam (*artem musicam*) invenisse. *persaepe*. **de crucifixione**: HONOR. AUGUST. sacram. 88 p. 793^C expansio manuum sacerdotis -o Christi in cruce (gemm. 83. *al.*). **2 latius i. q. actio exigendi** – *das Ausholen*: GISLEB. MONT. chron. 6 si ad -em ictus manus (*sc. abscondendae*) illius (*Gerbodonis*) trepidarent. **B meton. i. q. dimensio** – *Ausmaß*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1040^B tractus ... ac incurvationes atque -es eius (*draconis*) immanes. HILDEG. div. op. 2,1,11 quia ... per vindictam iuste -is eos, qui extra ambitum bonorum operum incedunt, ... iuste diiudicat *Deus. al.*

II de actione pandendi, explanandi: **A proprie i. q. expansio** – *das Ausbreiten, Auseinanderlegen, Öffnen*: **1 strictius: a in univ.**: BONIF. epist. 10 p. 14,5 quem (*regem*) ... videbat *monachus* angelico quodam umbraculo contra impetum demoniorum quasi libri alicuius magni -e et superpositione defensum. **b spectat ad manus, brachia sim.**: LIBRI Karol. 2,26 p. 288,5 qui (*Moses*) -e m a n u m hostiles tumultus vinci compellat (GERHOF. ad Innoc. p. 227,22 in -e m. *al.*). PETR. DAM. epist. 109 p. 215,10 cum eum (*priorem*) ... ad -em brachiorum in orationibus exhortative provocarem. RUP. TUIT. trin. capit. l. 225,2 quid sint duo cherubim ... quid -o alarum. *al. v. et vol. I. p. 447,52. in imag.*: SYRUS Maiol. 1,7 l. 29 doctrina ... ingerente beatius fore dare quam accipere suas ipsius manus sepe contractio capacitati, sepius tamen et facilius -o habebat largitati. **2 latius i. q. levigatio** – *das Glätten*: RECEPT. Lauresh. 5,31 p. 382 rugarum -em facit *oleum sesaminum*. **B meton.**: **1 quantitas expansionis** – *Spannweite*: HRABAN. univ. 6 p. 157^D ulna ... utriusque manus -o est. ALBERT. M. animal. 2,106 quaedam est avis alba maior quam cignus, cuius

-ssio alarum excedit quantitatem expanssionis brachiorum hominis ex utraque parte. **2 decursus** – *Verlauf*: ALBERT. M. animal. 3,4 macros . . . vivos distendebant (sc. *studentes anatomiae*) et sic aspexerunt -em venarum *eqs.* **3 fluentum** (*aquarum*), *rivus*, *alveus* – (Wasser-) *Lauf*, (Bach-, Fluß-) *Bett*: CHART. Oelsn. 24 (a. 1215) ut omnes decime usque ad -em adiacentis ripe Lubensi . . . cederent ecclesie. **4 distantia** – *Entfernung*: DIPL. OTTON. II. 319 p. 376,16 (spur.) omnes distractiones . . . villarum, que sunt in circuitu . . . pertinentes usque ad spacium et -em per omnes partes . . . civitatis trium miliariorum (*inde* DIPL. Frid. I. 141 p. 237,27. 849 p. 78,10). HILDEG. div. op. 1,2,28 l. 28 usque ad medietatem -is, que inter septentrionem et orientem est. **5 copia** – (wallende) *Fülle*, *Menge*: OTFR. ad Liutb. 85 hoc (sc. *synaloepha*) nisi fiat, -o sepius literarum inepte sonat dicta verborum. CAES. HEIST. mirac. II 1,44 p. 73,29 eosdem gestus tam in -e (tensione *var. l.*) crinium quam in reliquo motu corporis, quos habere solitus erat, . . . ostendebat *miles mortuus*.

III de actione ampliandi, producendi: **A proprie i. q. dilatatio** – *Erweiterung*, (*Aus*-) *Dehnung*: **1 gener.**: **a in univ.**: RECEPT. Sangall. I 60 ad matrici -em et partus excutiendus. HILDEG. caus. 2,211 aut de casu aut de -e ventris, cum cibis repletur, facile rumpitur *interior cuticula*. ALBERT. M. sent. 4,26,7 p. 106^a,20 impossibile est nasci infantem debitae quantitatis sine divisione et -e membri genitalis (sc. *matris*). *al. v. et p. 1732,27.* **b amplificatio** – *Vergrößerung*, *Vermehrung*: BRUNO MAGD. bell. 73 p. 74,3 quid erit de his, . . . qui . . . gaudent in sui quasi honoris -e. VISTO Tnugdali p. 50,4 nullus erat labor in -e vocum. *al.* **c incrementum** – *das Wachsen*, *Wachstum*: ALBERT. M. animal. 1,456 extenuatur *matrix* . . . et dilatatur per -ssionem embrionis, quando extenditur in ea. *ibid. al.* **d diffusio** – *Ausbreitung*: HILDEG. scivias 3,3 l. 154 quia per voluntatem Dei ipsae virtutes operantur in homineposito sub -e quattuor elementorum, cum quibus vegetatur corporaliter vivens in corpore. PS. GALEN. anat. 3 ventositatis -o ad cintorium. ANON. tab. p. 158,7 quae (*anima lapidis*) facta est tenuis per -em spiritus in fixione. p. 176,1 scito, quod non conveniunt calor et frigus, humiditas et siccitas nisi post -em (cf. *notam ed.*). **2 mus. i. q. elevatio** – (melodische) *Ausdehnung nach oben*: REGINO harm. inst. 15,13 sive in -e acuminis sive in remissione gravitatis. *al. v. et vol. I. p. 143,22.* **B translate**: **1 gener. i. q. divulgatio** – *Verbreitung*: HILDEG. scivias 3,4 l. 320 quod dilatabant *sancti docti* sensum suum in -e sapientiae et scientiae divinae scripturae. **2 philos. i. q. abstractio** – *Abstraktion*, *Verallgemeinerung*: ALBERT. M. metaph. 10,1,3 p. 435,8 secundum has -es ab uno procedentes in multitudinem. **3 medic. i. q. acerbatio, asperatio** – *Verschlimmerung*: AESCULAPIUS 5 p. 9,21 si aetas permiserit vel vires, flebotomem (sc. *medici melancholicos*), ut -o passionis solvatur. **C meton.**: **1 gener.**: **a ambitus, amplitudo** – *Ausdehnung*, *Umfang*: RUP. TUIT. trin. 13,11 l. 646 ita . . . sagorum coniunctorum -o moderetur, ut in frontem duo cubiti descendant. OLIV. descr. 31 p. 107,19 Syria dicitur provinciarum -o, que initium habet a Tigri fluvio usque ad Egyptum. *al. v. p. 1732,35.* **b progressus, tenor** – *Dauer*, *Fortgang*: RUP. TUIT. glor. 3,14 (PL 169,66^C) in illam requiem introivit *Dominus* cum concentu interminabili, cum voce ineffabili, cum -e infatigabili. ALBERT. M. phys. 6,1,4 p. 455,15sq. 'ut si tempus est infinitum in ultimis', ita quod non habeat ultimum vel finem, ita quod sit '-e' infinitum *eqs.* **c cursus amplus** – *reichlicher Fluß*: CHART. Mehl. 1464 p. 585,9 (a. 1278) ut nemo . . . molendinum superius in aquarum -bus, inferius in earum decursibus . . . presumat impedire. **2 mus. i. q. productio** – *Dehnung*: PS. ODO CLUN. mus. p. 268^a,6 ne . . . plures hiatus et -es vocum dissonantiam praestent. **3 philos. i. q. continuatio, transitus** – *Fortsetzung*, *Übergang*: ALBERT. M. anim. 1,2 p. 5,17 cum . . . illae potentiae sint incohesiones formarum, -es earum ad formas erunt exitus incohaeae formae ad formam completam et distinctam. **4 medic.**: **a accessus** – *Anfall*: PAUL. AEGIN. cur. 197 p. 122,2 Galienus narrat et lapidem quendam per sellam egestum esse in tenasmi -bus (3,41 *σοστάσεις*; cf. *Galen. ed. Kühn VIII. p. 384sq.*). 189 p. 113,14 in

-bus (3,37,2 p. 224,12 *ἐπιτάσεις*) superpone spongas aceto acerrimo infusas. **b tumor, tensio** – *Schwellung*, *Vergrößerung*: AESCULAPIUS 21 p. 31,4 inflationem stomachi . . . vel extinctionem (GLOSS. med. p. 60,16 -em), quam sub pectore aegrotantis tactu nostro sentimus. 33 p. 50,24 fiunt . . . in epate dolor . . . , duricia et -o nimium dura, quam Graeci syrosin vocant. BOTAN. Sangall. 11,5 ad . . . pulmones dolentes aut s-es. 26,5 ad pulmonis exti-is. *saepe.* **c superatio, redundatio** – *das Überwiegen*, *Übermaß*: TRACT. de aegr. cur. p. 83,6 pro maioris caloris -e urina multum erit colorata.

IV intentio, directio – *Ausrichtung*: HILDEG. div. op. 1,2,32 l. 126 ne metam illam, quam divina ordinatio ipsi proposuit, transeat, sed in recta -e procedat *radius*. ALBERT. M. sent. 2,27,1 p. 478^a,2 est . . . rectitudo -o actus in finem. p. 478^a,6 virtus theologica -em habet directam in finem sine obliquitate ab illo. *ibid. al.*

extensivus (-nti-), -a, -um. **1 (ex)tendens** – *ausdehnend*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 77,33 -us . . . motus ale et contractivus. ALBERT. M. phys. 8,2,4 p. 593,47 quod calor est dissolutivus et -us, fit etiam id, quod sit calidum maioris quantitatis. **2 se diffundens** – *sich aus-, verbreitend*: CONSTANT. Afric. theor. 9,1 p. 19a^v si d o l o r sit -us et in ambo latera progreditur, passio nervi significatur (SALERN. comp. 7. *al.*) *v. et p. 1710,3.* **3 qui (ex)tendi potest, mollis** – *dehnbar, nachgiebig*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 82,15 est . . . venter . . . mollis et -us, ut superfluitatibus contentis in ipso . . . cedere posset per extensionem suam. GEBER. summ. 2,10 p. 505,6 mollities per sulphur est cessiva et mollities per argentum vivum est -a.

adv. *extensive. **1 per extensionem** – *durch Ausbreitung*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 77,29 moventur . . . ale multipliciter secundum voluntatem avis, . . . -e et contractivae. **2 respectu extensionis** – *hinsichtlich der Ausdehnung*: ALBERT. M. sent. 1,17,10 p. 481^b,15 si punctum puncto addam, duplicavi punctum, sed -e non feci lineam. Iob 5,9 sicut . . . non finitur potentia sua (sc. *Dei*) -e (extensione *var. l.*), ita nec numerabiliter et discrete. animal. quae. 5,4 p. 155,83 intensive maior est delectatio (sc. *in coitu*) in viris quam in mulieribus, -e tamen forte est maior in muliere quam in viro. *ibid. al.*

extensor (-tin-), -oris *m.* *de musculo i. qui extendit* – *Streckmuskel*, 'Strecker': PS. ARIST. probl. 33 quare vertebres exiendi non sudantur? quia laverticis praecinctus est aut extuat -insor.

1. extensus, -us *m.* *extensio, inflatio* – *Ausdehnung*, *Aufblähung*: CARM. var. III C 6,32 ut . . . ingluviis . . . non possit tendere ventrem, ne post -sum genitalia membra fatiget.

2. extensus v. extendo. *extenta v. extendo.

[**extentero v. exentero.**]

[**extento v. exentero.** *adde ad p. 1560,20*: MIRAC. Wigh. 17 (MGScrip. IV p. 227^b,7; c. 940) quem (*cervum*) eiusdem loci civis circumspicientes captum et occisum -verunt.]

***extentorium**, -i *n.* *locus ad pannos expandendos aptus* – *Trockenplatz*: CHART. scrin. Col. B 324 (s. XIII.^{med.}) aream . . . cum -o sitam in Lewengazzen. *Weber*

extentus v. extendo. extenuans v. extenuo.

extenuatio, -onis *f.* **1 proprie**: **a gener. i. q. actio extenuandi** – *Verdünnung*: URSO qual. 435 dum per siccitatem agentem in humiditatem fit -o et consumptio humiditatis extrema. ALBERT. M. animal. 1,108 tunc patitur (sc. *aurum et argentum decoctum*) -em. 1,208 qui (*visus*) cum extenditur in radio, per -em clarificatur et potens efficitur ad videndum. **b medic. i. q. tenuatio** – *das Abmagern*, *Ausdehnung*: IOH. IAMAT. chirurg. 7,17 cuius (sc. *plexionis*) lesionem declarantia sunt hanelitus fetidus . . . , corporis -o *eqs.* (WALTH. AGIL. med. 6 p. 97,24. 8 p. 104,48). WALTH. AGIL. med. 134 p. 211, 33 significatur . . . apostema durum (sc. *renum*) per hec signa: . . . est in omnibus membris inferioribus arefactio et -o. **2 translate**: **a t. t. rhet. i. q. percursorio** – *Resümee*, *resümierende Darstellung* (cf. *Lausberg, Rhetorik §299.813. p. 404*): CAPIT. Bened. 3,339 quod quatuor personae in iudiciis semper adesse debeant: . . . accusator intentione ad amplificandam causam, defensor -e ad minuendam causam *eqs.* (*inde* LIBER de unit. eccl. 1,12 p. 200,40). **b humilitas** – *Erniedrigung*: ME-

[Fiedler]

GINFR. Emm. 7 p. 977^C celebris illi fuit contentio sobrietatis cum sobrio, -is cum humili, liberalitatis cum omnibus.

***extenuativus**, -a, -um. *qui extenuat, laxativus – verdünnend*: 1 *adi.*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 358,7 hēmathiten Galenus dixit parum esse calefactivum et -um, pustularum oculorum mundificativum. PETR. MUSAND. summ. p. 258,43 si vis, ut sit magis -um (*sc. furfur*), accipe semen *eqs.* CIRCA INSTANS p. 37b^v savina ... virtutem habet diureticam et diaforeticam et -am. IOH. S. PAUL. diaet. 427 dissolutivum est et -um *acetum*. 2 *subst. neutr. de medicamento*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 383^B emplastrum ceroneum ... valet contra dolorem scapulae ..., quia multa recipit dissolutiva, consumptiva et -a.

extenuatorius, -a, -um. *qui extenuat – verdünnend, lindernd*: DYASC. p. 11^b amigdala amara manifeste est -e virtutis (*sim.* DIAETA Theod. 482). p. 175^b virtus est illi (*sulphuri*) ... recorporativa et -a. DIAETA Theod. 226 -am habet *casia* partem ... et extenuat ..., que in corpore superflua inveniuntur. ALPHITA II p. 198,33 zimum ..., i. fermentum, -um est.

***extenuatrix**, -icis *f.* *usu adi. i. quae extenuat – verdünnend, mildernd*: PS. ODO MAGD. herb. 456 virtus est eius (*sc. sulphuris vivi*) ... -x et diaphoretica.

extenuo, -avi, -atum, -are. *script. -neat*: l. 67. 1 *proprie i. q. tenuem, subtilem facere – verdünnen, dünn machen, verjüngen (medial. i. q. tenuem fieri – dünn[er] werden l. 33sq.)*: a *in univ.*: COMPOS. Luc. F 27 plumbum dela-tatum et -tum super acetum suspenditur (*sim.* ALBERT. M. animal. 1,108). MAPPAE CLAVIC. 195 (interp.) stari calidum (*sc. argentum sulphure commixtum*) percute, ut -etur, et dimitte frigesce. CONSTANT. AFRIC. coit. 4,15 calidum ... reddit semen subtile et aquosum solvendo et -ando. URSO qual. 140 solvere est grossa et terrestria in subtilia ... relaxare; ... resolvere est aerea in ignea -are. ALBERT. M. animal. 1,203 -atur id, quod est coram foramine (*sc. oculi*) in aegris, quibus mors statim imminet. *ibid.* al. b *c. sensu emaciandi*: IOH. CANAP. Adalb. A 2 *to ventre*, (v. -to *var. l.*) puer pristinae redditur pulchritudini (*antea*: infantuli corpusculum subita magnitudine excrevisse et ... ventrem toto corpore maiorem). FRID. II. IMP. art. ven. 2,47 p. 162,4 sit *falconarius* mediocris habitudinis, ne propter -tam m a c i e m deficiat sustinere laborem (2, 49 p. 173,12). 3,3 p. 7,9 statim quod diminutus est *nidasius* carnis suis et -tus in tantum, quod *eqs.* c *c. sensu latius expandendi*: CARM. didasc. 474 si non ... sciunt *Tiphys* venturis componere carbasa ventis, nunc hec corrugans, nunc vigil -ans. d *c. sensu purgandi*: TUTO opusc. 1,3 p. 8,24 similia ..., quae est tritici medulla ab omni grossitudine -ta, puritas et simplicitas sensuum est intelligenda (*spectat ad Vulg. gen. 18,6*). 2 *translate*: a *atterere, minuere, debilitare – mindern, schmälern, entkräften, schwächen*: a *gener.*: LUP. FERR. epist. 64, 5 ne metuatis (*sc. Carolus rex*) potentes, ... quos ... -are potestis. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 28,17 contricione cordis ... momentaneum ... peccatum superducere, -are vel abluere. VITA Heinr. IV. 3 p. 16,1 ut vires eius -rent (*sc. coniurati*), ... apud Romanum pontificem Gregorium eum deferebant. TRACT. de aegr. cur. p. 158,14 si lippitudo in oculis fuerit, centauree cum mellis distillatione oculi injecti aciem -tam recipiunt. CHRON. reg. a. 1114 p. 53,25 (rec. II) civitatem ... famosissimam (*sc. Coloniam*) aut -are aut obfuscare. *al. v. et p. 1742, 26.* b *rhet.*: BRUNO COL. (?) carm. 8 vix ... tuis sufficit ingenium meritis, nec humili tua facta decet carmine quilibet -et. VITA Bav. II 1,278 viri ... gesta beati ... -are loquela. GERHOF. tract. p. 319,8 suum, quem dicunt, papam paratum ad maledicendum habent, per quem in se maledicta -are solent. γ *natur. et medic. i. q. laxare, sanare – lindern, erleichtern*: BOTAN. Sangall. 1,2 folia (*sc. herbae vettonicae*) super oculos ligabis, caliginem -at. ANTIDOT. Augiens. p. 44,18 facit ... ad oculorum passiones, id est scemosin, -eat oculis visum *eqs.* p. 49,5 digestionem accommodat, alvum mollit, biles -at. ALBERT. M. veget. 6,308 -at *cyperus* ventositatem. *al. v. et p. 1430,64.* b *refl. i. q. se excusare, tergiversari – sich herausreden, Ausflüchte machen*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,23 l. 3 non ... valebis te in tante subtilitatis fantasia -are, quo possis

inpune ... effugire (*antea*: quamquam mendacii tergiversatione excusari te ... nitaris). c *elimare – ausfeilen, ausarbeiten*: FRANCO LEOD. circ. 5,3 haud me ipsum latet ... nostrum hoc studium non usque quaque ad dignam subtilitatem -tum *eqs.*

5 *subst. extenuans*, -antis *n.* *medicamentum laxativum – Linderungsmittel*: TRACT. de aegr. cur. p. 147,28 postquam ... sanguis coagulatus fuerit ..., appone dissolventia et -antia. *exter*, -a, -um. *script. et form.*: est-: p. 1738,48. exst-: l. 45. ?extus: l. 48. -rrus: l. 15. exteterius: l. 50. -rius: l. 36. 10 *al.* -rus: l. 37. *compar.*: *abl. sg.* -ori: l. 64. p. 1735,5.40. *saepe. pl.* -oris: p. 1735,45. *acc. pl.* -oras: p. 1735,43. *superl.*: -timus: p. 1737,6sq. -tremus: p. 1737,40sq. -tremissimus: p. 1739,29.

1 *adi.*: a *alienus, peregrinus – fremd, auswärtig, ausländisch*: a *gener.*: COD. Karol. 45 p. 561,29 nullus -rrae gentis (EINH. Karol. 23. RIMB. Anscar. 34 p. 65,39. *al.*). VITA Galli II 1270 fratribus efficior, cognatis atque propinquis -r (*cf. Vulg. psalm. 68,9*). DIPL. Karoli III. 88 p. 143,15 nullam potestatem habeat ... ulla -a persona aliquid ... diripere. *persaepe. spectat ad milites conductos*: IOH. VEN. chron. p. 138,14 -os milites de Italico regno ... acquirere studuit *princeps*. b *theol. de essentia Dei*: THEOD. TREV. phys. 867sq. non pater est nec alter, ut sit filius -r; nec spiritus, ut -r sit nullo modo neuter. b *longinquus – (weit) entfernt*: WALAHFR. carm. 18 prol. 7 devoto -a cogitare corde gratis exiliis adire rura. c ?*terrenus – irdisch, weltlich*: DIPL. Ludow. Inf. 68 p. 203,19 (interp.) hoc (*sc. electionem abbatissae*) ... -e (et enim *var. l.*) necessitati earum (*sororum*) intromittere curavimus, quia *eqs.*

2 *subst.*: a *masc.*: a *alienigena – Fremder, Ausländer*: TIT. metr. I 1,4,15 hanc (*sc. feminam*) flevit civis, luxit peregrinus et -r. RIMB. Anscar. 38 p. 72,41 nimis apud -os affligebantur *captivi*. CHRON. Pol. 2,35 p. 103,15 -orum discordia vel bellum hostium Bolezlauum aggravabat. OTTO FRISING. gest. 2,49 p. 157,29 nolens *princeps* ... imperii sui limites ... ab -is eripi. CHART. Babenb. 232,10 (*spur.*) si ... sit *homicida* -rius civitatis, (-us civitatis, -rius civitatem, extra civitatem *var. l.*). *al.* b *extraneus, qui non eiusdem familiae vel coenobii est – Außenstehender, nicht zur selben Familie, zum selben Kloster Gehöriger*: LEG. Wisig. 6,5,15 accusandi homicidam tam omnibus ... parentibus quam -is aditum pandimus. PETR. CAS. chron. 4,124 p. 598,12 nullo modo se (*papam*) pati, ut in ... cenobio -r aliquis eligeretur vel alicui extraneo illa ecclesia submitteretur. CONST. Melf. 3,23,2 quod nulli ... liceat ... 45 matrimonia cum -is (ceteris, exs-is, extraneis, exteris *var. l.*) et adventitiis contrahere. *al.* γ *hostis – Feind*: ERCHEMB. CAS. hist. 53 ille (*Athanasius*) durius hoc (*sc. coniurationem*) accipiens extus factus est illis (*sc. sacramento munitis*). δ ?*frater conversus – ?Konverse*: NECROL. II Apr. 21 p. 206 Otto exte[te]rius de Oert (?) ob-iiit. b *neutr.*: a *res terrena – irdisches Gut*: AMARC. serm. 3,58 Abraham Domino mactare volebat heredem suum, et nos non damus -a? b *res extrinsecus commota – äußerer Umstand, Einfluß, Belang*: EPIST. Teg. II 165 p. 195,26 moveat vos (*sc. abbatem*) ... nostra (*sc. coenobii Altahensis*) cotidiana tribulatio, -orum impetio. 55 METELL. peripar. 6,3 tempore nostro fit tutor comes Otto, passim credita pacans, sed lucra fortia captans, plectens -a vinde, radens intima iudex.

compar. exterior, -ius. 1 *adi.*: A *notione compar. i. q. extra ultraque (finem) situs, remotior – äußere(r), weiter außen, entfernt gelegen*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,5 l. 6 nisi de -bus locis ad ... monasteria pertinentibus alicui de isto pago, in quo monasterium situm est, concessisset, ut *eqs.* CHRON. Thietm. 5,18 p. 243,1 vix ... socium fracta -i porta educit Heinricus comes (*inde ANNALISTA SAXO a. 1002 p. 288,2*). ANON. circ. p. 536,32 circumducens ... circulo interiorum -i circulo nona parte contractiorem aequos habebis, qui *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,471 primus ... illorum (*sc. intestinorum*) panniculorum est ille, qui est ... post cutem -em, et ... vocatur ... cutis interior. *al.* B *notione rel.*: 1 *foris (po)situs, extrinsecus circumdatus – außen, an der Außenseite gelegen, (von) außen umgelegt, äußere(r), Außen-*: a *gener.*: a *in* [Fiedler]

univ.: LEX Baiuv. 10,13 -es (sc. *trabes*) . . . , quas spangas vocamus. DIPL. Otton. II. 272 p. 316,15 divisionem (sc. *castrorum*) . . . obtulit *Anselmus* cum -bus territorii. DIPL. Otton. III. 1 p. 394,16 Dietrichespach fluit contra duos acervos -es. THEOPH. sched. 1,13 unguis designabis cum -e (-i var. l.) rosa. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 64,6 sunt quedam eorum (*officium membrorum*) -a, que sensui subiacent, quedam . . . interiora eqs. CONST. imp. III 167,2 damus . . . opidum Zuge . . . et officium -us cum eqs. al. **β** de factione: SALIMB. chron. p. 581,15 Mutinenses -es cum interioribus . . . habuerunt durissimum bellum (sim. ALBERT. MIL. temp. 304 p. 566,31). p. 588,15 maiores -is partis. *ibid.* al. **b** geom.: GERB. geom. 4,6 acuti anguli interiores, hebetes . . . -es ad comparationem . . . recti anguli solent appellari (cf. *notam ed.*; sim. RAGIMB. epist. 4 p. 527,9). RADOLF. epist. 3 p. 520,15 interiores angulos in planis figuris, -es putamus esse in solidis. RAGIMB. epist. 4 p. 527,21 quorum (sc. *trium triangulorum in alio triangulo inscriptorum*) quisque constat duobus interioribus, id est acutis angulis et uno -e, id est hebate. ANON. circ. p. 538,1 si . . . extra spatium recti anguli duas lineas iunxeris, facies hebetem (sc. *angulum*) . . . placetque hunc -em nominari. PS. BOETH. geom. 149 omnium triangulorum -r angulus utrisque interioribus et ex adverso angulis constitutus maior existit. *persaepe*. **c** eccl. (*spectat ad partem monasterii extra claustrum* l. 27,28; *ad religiosos i. q. conversus* - 'Laien-', 'Konversen-' l. 29, 31): WILH. HIRS. const. 2,21 p. 1067^C hae . . . circationes debent fieri . . . usque ad limen -is o s t i i ipsius (*cellarii*) et usque ad limen -is coquinae (sim. CONSUE. Marb. 242). ORTL. chron. 1,18 p. 80,4 qui *monachi* . . . adeo sunt multiplicati, ut . . . -um fratrum CXXX . . . forent (sim. FUND. Sangeorg. 116. CASUS Petrish. 5,51). CHRON. Andag. 8 p. 21,7 Stepelinus -r scolasticus et interior Balduinus (cf. *notam ed.*). al. **d** philos. et natur. i. q. *extrinsecus vel foras efficax, permotus* - von außen einwirkend, nach außen tretend und wirkend: ALFAN. premn. phys. 30,1 p. 110 involuntariorum . . . per violentiam effectivum principium -s (PG 40,720^B ἔξωθεν) est (sim. 30,12 p. 112 initium -s). ALBERT. M. sent. 2,42,1^{capit.} utrum voluntas interior cum actu -i sit idem peccatum vel diversa? THADD. FLORENT. cons. 143,9 infrigidatio quandoque venit sine causa manifesta -i sata (corr. Antony, exteriorisata ed.), ut eqs. *persaepe*. **2** extraneus, corporeus, terrenus, visibilis - äußerlich, körperlich, weltlich, irdisch, sicht-, wahrnehmbar: ARBEO Corb. 6 -ras (m. al. corr. -es 1) occupationes fletibus atque lamentis tergere. LIUTG. Greg. 12 p. 77,16 -es corporis aures. VITA Desid. Cad. 22 cum -is (-bus var. l.) . . . curis templo semper inserviens erat sollicitus, si eqs. CARM. de Tim. 54 interior fuerit cum pax infusa per artus, -r vires corpus in omne dabit. HONOR. AUGUST. spec. p. 1064^C duae vocationes sunt: una -r, altera interior. **3** alienus, externus - fremd, ausländisch: **a** in univ.: CAPIT. reg. Franc. 196 p. 28,2 quia tempus optatum -bus incursionibus praepedientibus . . . nacti non estis (sc. *Ludowicus imperator*). CHRON. Andag. 17 p. 43,12 per -es administrationes leges publicas ad civile decus excoluit *Willelmus rex*. **b** a Deo, fide sim.: **a** locut. -es tenebrae *spectat ad gehennam* (cf. *Vulg. Matth. 8,12. al.*): WALAHFR. Mamm. 14,18 qui (*praeses*) Domino ductore carens petit -es, quis fletus stridorque manent, sine luce tenebras (TRAD. Frising. 1575^b). *persaepe*. **β** profanus, civilis, publicus - 'profan', 'zivil', staatlich: VITA Boniti 4 (MGMer. IV p. 121,10) Avitus pontifex, vir -bus (cf. *notam ed.*; exterroribus var. l.) s t u d i i s eruditus (sim. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 49,22). IOSC. ad Ivon. (MG Lib. Lit. II p. 656,32) licet -es investiturae per laicos factas non satis proprie heresis nomine censeamus. **c** de animalibus humanitatis expertibus fere i. q. *irrationalis, brutus* - etwa: unvernünftig, stumpfsinnig: ALFAN. premn. phys. 1,88 p. 22 non se . . . retinens a propriis passionibus, sed contentus ab ipsis digne obtentus est *homo* et a feris -bus (PG 40,532^B τῶν ἑξωθεν).

II subst.: **A** masc.: **1** alienigena, exter - Fremder, Auswärtiger: DIPL. Loth. I. 55 p. 158,33 ut nullus -um . . . iniustas leges . . . inponere debuissent. CHRON. reg. cont. II a. 1205 p. 177,38 multo . . . plures de -bus ceciderunt. **2** qui est factionis

exterae - einer der zur Außenpartei gehört: SALIMB. chron. p. 582,7 tam ex parte interiorum quam ex parte -um, qui habitant in Saxolo, mortui sunt mille quingenti. **B** fem. i. q. *pars extera* - Außenseite: HERACLIUS I 18,7 assumet viridem . . . pictura colorem, -r testae cum coeperit ipsa rubere. **C** neutr.: **1** plur. i. q. *res terrenae, saeculares* - die äußeren, weltlichen Dinge, Belange: **a** in univ.: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 413,13 -um scientia. CONSUE. Marb. 342 dum mens in -bus sit sollicita. ALFAN. premn. phys. prol. 7 -um . . . moderari . . . naturas. HAIMO (?) Wilh. 8 cum fratribus -a providentibus. CAES. HEIST. hom. exc. 12 p. 12,40 videmus . . . ditissimas . . . ecclesias propter dissolutionem discipline ita in -bus defecisse, ut eqs. *saepe*. **b** habitus, species - äußere Erscheinung: WETT. Gall. 2 p. 258,19 quomodo nos ergo nosmet ipsos abnegamus, si -a nostra pro Christo non laxamus? THIETM. chron. 6,41 p. 324,33 si interiora -bus concordant. ALFAN. premn. phys. 1,80 p. 20 si . . . in homine velut in imagine quadam inspexerimus, quae sunt -um (PG 40,529^B τῶν ἑξωθεν), per eam cognoscemus demonstrationes facientes eorum, quae quaeruntur, essentiae. **2** pars extera - Außenseite: **a** in univ.: ALBERT. M. animal. 1,388 pulsus aliquando invenitur in interioribus brachii, aliquando . . . in -bus. WILH. SALIC. chirurg. 2,10 p. 333^E si . . . fuerit vulnus in -i (sc. *cubiti*) sive sylvestri, . . . conducas partes cum sutura. **b** margo urbis - Stadtrand: REGISTR. abb. Werd. 2,24 p. 53,27 quam (*terram*) emit avus meus Gerdag ab Wirico consobрино suo dans ei terram in -i Haonlae. *ibid.* al.

adv. (praep.: p. 1737,1) **exterius**. **1** de loco i. q. *extra* - außen: **a** quaeritur 'ubi?': **a** foris, loco remotiore, apud exteros - (dr)außen, außerhalb, im äußeren, weiter entfernten, auswärtigen Bereich, in der Fremde: CHART. Sangall. A 357 (a. 837/39) concedimus . . . Odilberto . . . mansum . . . cum aliis -s inde pertinentibus sex mansis. DIPL. Karoli III. 35 p. 60,19 mercatum, quod in . . . civitate tam interius quam -s . . . colligitur. ANON. geom. I 4,25 in omni circulo, qui duobus circumscribitur tetragonis, uno interius, altero -s. EPIST. Teg. I 2 p. 4,16 omnibus domesticis interius (sc. *monasterii*) commorantibus et -s hospitibus. CHRON. Thietm. 5,19 p. 243,31 paucis domi semper contenti *Bawari*, -s . . . propemodo insaciabiles. *persaepe*. v. et p. 43,33sq. **β** in parte exteriori - an der Außenseite, äußerlich: ALDH. ad Acirc. 40,1 sum (sc. *piper*) niger -s rugoso cortice tectus. ANTIDOT. Sangall. p. 96,51 ad omnia calida adhibendus est (sc. *oleum roseum*) interius et -s. HERACLIUS I 19,4 -s spissam depinges . . . testam. CONSUE. Marb. 169 ut calix tergatur deforis, ne quid forte vini vel aque -s remaneat. **γ** extra et circum - außen herum: GERH. AUGUST. Udalr. 1,14 l. 27 sepulchrum sibi (*episcopo*) fodere et -s muro cingere. STATUT. ord. Teut. p. 113,7 ut . . . semper disponant fratres hospicia sic, ut ipsi -s iacentes intra se positos equos . . . melius valeant custodire. **δ** extra et supra - außen darüber: STATUT. ord. Teut. p. 38,22 vestes . . . , quas -s deferunt fratres, sint religiosi coloris. **b** quaeritur 'unde?' i. q. *a parte exteriori* - von außen: RIMB. Anscar. 30 p. 61,6 cum . . . illo (sc. *in urbem Apuliam*) advenissent *Sueones*, . . . illi intrinsecus defendebant, isti -s impingebant. THIETM. chron. 5,34 p. 258,33 exercitum . . . circumsedentem *Heinricus comes* cum suis -s inugnabat. **c** quaeritur 'quo?' i. q. *foras* - nach außen, draußen: RUOTG. Brun. 6 qui (*rex*) regnum suum -s fortitudinis et consilii vigore firmavit, interius eqs. THIETM. chron. 6,35 p. 318,4 ut fame . . . defatigati (*qui palas tuebantur*) aut interius perire aut in potestatem regis inviti deberent -s venire. al. **2** de apparentia i. q. *extrinsecus, in corpore, specie apparente* - (reim) äußerlich, nach außen (hin): ERMENR. Sval. 8 nec corpus sine peccamine -s affligitur, nec mens eqs. WALTHARIUS 387 varium pectus vario simul ore imitatus prodidit *rex* -s. LIBELL. de Willig. 1 p. 743,38 septem . . . gradus, quos -s ascendit, cum septiformis gratiae gradibus interius ascendere studuit. CONSUE. Marb. 133 ministerium, quod per nos (sc. *monachos*) -s exhibetur (*item* CONSUE. Bamb. p. 303,6). *persaepe*. **3** memoriter - auswendig: DAVID novic. p. 341,34 libenter iungat *novicius* se ad librum et, si credat se -s scire psalmodias . . . , ordinate cantet, ita ut

eqs. 4 *pro praep. c. acc. i. q. extra – außerhalb*: CHART. select. Keutgen 130 p. 111,12 (a. 1190?) loca ... supplicii iudicialis hec sunt: furum in patibulo, homicidarum in rota in strata Moguntinensi -s vallum exteriorem *eqs.* *de extra – von außerhalb*: v. p. 1734,37

superl. extimus, -a, -um. 1 *adi.*: a *ultimus, postremus, in margine extrema positus – hinterste(r), letzte(r), am äußersten Rand befindlich*: a *de loco*: THEODULF. carm. 72,138 Tolosani locus est rurisque Caturci -us, hoc finit pagus uterque loco. MEGINFR. (?) carm. p. 649^D si per partes exorbitet luna exteriores, terra quibus non est subiecta, sed -a constat, non celare potest solaria lumina nobis; inde est, quod raro defectus in ordine fiat. METELL. exp. Hieros. 4,764 anterior montem pars (sc. exercitus) adigit, -a pontem. β *de tempore vel ordine*: WALAHFR. hort. 281 eam (sclaregam) iuxta hortensis non -a costi silva latet. AGIUS comput. 7,16 literulis septem pars explicat -a (sc. kalendarii) lunas ... praesentis cicli. TRANSL. Eug. Tolet. add. prol. p. 280,7 illos (sc. sanctos) mirifice glorificat opifex cunctarum rerum ostentationibus, inmarcessibilibusque -o in die decorat coronis. al. b *minimus, indignissimus – kleinster, geringster*: FROTH. epist. 9^{tit}. Hilduino ... magistro Frotharius episcoporum -us ... salutem. WALAHFR. imag. Tetr. 146 fulvi pars -a ... auri. EPIST. Teg. I 104 p. 107,2 Thietpaldus spiritu pauperum etsi -us *eqs.* al. 2 *subst.*: a *masc. i. q. homo bene longinquus – einer der weitab in der Ferne lebt*: THEOD. TREV. mirac. Celsi 12 p. 409^B ordo flagitat necessarius, ut et de medioximis atque -is (extremis *var. l.*) ad nostram notitiam usque perlata disseamus aliqua. b *neutr.*: α *partes ultimae, margo – Rand-, Grenzbereich*: THEODULF. carm. 72,139 cuius (campi) sunt -a silvis cincta. β *finis – Ende*: WALAHFR. carm. 30,15 si quam dulcis inis (sc. Heribaldus episcopus), tam dulcis in -a tendes. METELL. Quir. 3,15 primis -a vicerat (sc. Roma urbs), regni flos abiit non revocabilis. c *gen. inhaerentiae*: ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 37,37 unice sis (sc. Michael archangelus) fortis, ubi solvimus -a mortis (gloss.: in exitu anime).

adv. extimo. denique, postremo – endlich, schließlich: CARM. de Iuda 1,168 -o Pylatus Iude recolens famulatus res dat et uxorem.

superl. extremus (-raemus), -a, -um. 1 *adi.*: A *de loco*: 1 *extimus, ultimus – äußerste(r), hinterste(r)*: a *gener.*: WALAHFR. Mamm. 14,16 Mammem iubet praeses ... carceris -i gremio ... ligari. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,217 -i Ophiucus sortitur marginis urnam. *persaepe. in imag.*: HUGEB. Willib. praef. p. 87,1 ex multis frondosum frugiferumque arborum florum varietate honustorum ... -is in ramis vestrae (sc. clericorum) memoriae ... pauca excerptare (sim. p. 87,30). WALTH. SPIR. Christoph. I epist. ad Haz. p. 64,20 quod (sc. opus) tui magistri gratia -i pollicis ungue limabat. b *geom.*: GERB. epist. math. I 3,2 erunt ... duae -ae (sc. fistulae) contra se posita, ut per utrasque ... videas. RAGIMB. epist. 4 p. 523,17 videamus, an angulus dicatur -a quedam ... pars superficiei. 2 *remotissimus – entfernteste(r)*: ADAM gest. 3,24 inter quos (populos aquilonis) -i venerant Islani, Gronlani et Orchardum legati. cf. et l. 27. B *de tempore vel ordine*: 1 *postremus, novissimus – letzte(r), jüngste(r)*: a *gener.*: LEX Frision. 14,1 cuius (hominis) sortem -am esse contigerit, ille homicidii compositionem persolvere cogatur. EINH. Karol. 32 p. 37,10 cuius (epigrammatis) in -o versu legebatur *eqs.* POETA SAXO 3,589 -as ibi (Turonibus) vite clauserat coniux horas. IOH. CANAP. Adalb. A 6 p. 9,15 in -o anhelitu ... hanc fabellam ... retulit episcopus: 'eqs.' al. b *eccl.*: α *de iudicio novissimo*: HRABAN. epist. 36 p. 472,16 quatinus tibi (sc. episcopo) in -o i u d i c i o ipse summus paterfamilias cum ceteris electis dicat: 'eqs.' (sim. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 110). DIPL. Karoli III. 157 p. 255,14 in -o et districto e x a m i n e (IDUNG. PRUF. dial. 1,521). *persaepe.* β *de sacramento*: ALBERT. M. sent. 4,23,1^{capit.} an -a unctio sit sacramentum. *ibid. persaepe.* 2 *finalis – am Ende (befindlich, stehend), das Ende betreffend*: POETA SAXO 4,38 Aprilis horam cum nox -a secundam obscuram nimium tenebris involveret atris. HROTSV. Cal. 9,21 quae (Drusiana) gravi cum tristitia defun-

gebaris -a, (die vel dei fungebis -a *var. l.*). fort. huc spectat: MIRAC. Pirmin. 11 Cūnradi ducis filius in castello Stoufenburc -a morte preventus. 3 *diversus, contrarius – 'extrem', einander entgegengesetzt*: a *gener.*: ALBERT. M. animal. 24,4 in coloribus non nisi -os decernunt pisces et de mediis non nisi claros. b *philos.*: ALFAN. premn. phys. 5,3 p. 62 in his (elementis) -ae (PG 40,613^A ἄκρα) qualitates potestate et actu manifestae sunt (sim. 5,6 p. 63). ALBERT. M. pol. 5,1^m duae sunt -ae politicae, oligarchia ... et democratia. al. c *math.*: 10 GERB. epist. math. I 2,8^a quomodo uno medio numerorum intermisso iuncti duo -i ceteros metiantur. C *de aestimatione*: 1 *in bonam partem*: a *extraordinarius, primarius – außerordentlich, hervorragend, Haupt-*: α *gener.*: HROTSV. lib. 1 praef. 8 quo ... ipsum (crediti talentum ingenioli) ... in aliquod ... -ae utilitatis transformaretur instrumentum. β *iur.*: CHART. Wirt. 658 (a. 1222) in solvendo ... iure -o, quod houbet reht dicitur. *ibid. iterum.* b *summum – höchster*: DIPL. Otton. III. 347 ut ... in tremendo iudicio ante -um iudicem nobiscum stet (sc. praesumptor) rationem reddendo. 2 *in malam partem*: a *levissimus, vilissimus, humillimus – geringster, niedrigster, unbedeutendste(r)*: WALAHFR. hort. 380 non -a alias inter decernitur nepeta herbas. FORM. Sangall. II 3 p. 398,2 aliqui de primis (sc. monachis), alii de mediis, quidam ... de -is ad nostram (imperatoris) praesentiam ... electum (sc. abbatem) adducant. UDALSC. Conr. 6 ne scandalo vel -o pusilli Ihesu offendantur. al. b *pessimus, miserrimus – schlimmster, elendster*: WALTH. SPIR. Christoph. I 21 idola ... timere ... -e dementie (sc. est). CHART. Sil. D I 59 (epist. papae) ne idem locus (sc. monasterium) ... quasi ad -am pauperiem deveniret. ALBERT. M. pol. 5,7⁹⁹ 'quotcumque causas diximus oligarchiae intemperatae et ultimae et democratiae -ae (p. 1312^b, 36 ἐσχάτης), tot', supple causas dissolutionis, 'et', id est etiam, 'tyrannidis ponendum', supple est esse causas dissolutionis. D *de quantitate*: 1 *gener. i. q. paucissimus – ganz wenig (usu subst.)*: LIUTG. Greg. 11 p. 76,11 si de tam cognitis et profuturis bonis vel -a quaedam narrare non incipiam. 2

math. i. q. minimus – kleinste(r): GERB. epist. math. I 2,3^a p. 14 articulos ac digitos diminues usque ad -um divisorem. HERIG. reg. 2,12 si qui minores maioribus ad dividendum addita sint, eadem regula ... diminuantur usque ad -os digitos. *saepe.* II *subst.*: A *masc. i. q. extraneus – Außenstehender*: CAND. FULD. Eigil. II 7,2 subdimur interea duro custode (i. abbate) remoto ... -is, usque dum *eqs.* (cf. I 4 p. 224,3 sub eorum [fratrum occidentalium] magisterio). B *neutr. (fem. l. 47)*: 1 *in univ.*: a *gener.*: α *de loco i. q. finis, terminus, summum – Ende, Grenze, Spitze*: RHYTHM. 35,7,2 digiti -a sui guttae aquae tribuat Lazarus (sim. MOSES PANORM. infirm. I p. 102,27 est -um). THANGM. Bernw. 7 p. 761,8 in -o ... sui episcopatus. ALFAN. premn. phys. 9,2 p. 85 instrumenta ... eius (gustus) sunt lingua, et huius magis -um (PG 40,656^B τὸ ἄκρον). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 131,5sq. -a foliorum in arboribus pallescunt ... et -a capillorum in canitie. ALBERT. M. animal. 1,288 sunt ossa digitorum ... subtiliora versus -a sua. al. *geom.*: RAGIMB. epist. 4 p. 526,18 rectus est angulus, qui constat ex lineis rectis duabus per longum et latum rectis iacentibus et se invicem in -o tangentibus. β *de tempore i. q. mors, agonia, finis vitae – Tod(eskampf), Lebensende*: RUD. FULD. Leob. 15 invalescente morbo ad -a pervenit. RUOTG. Brun. 43, p. 46,30 ingenium ... illum ... non defecerat in -is. VITA Mathild. I 13 p. 137,19 -is supervenientibus neptulam ... sibi commissio gregi studiose providere docuit (sim. II 24 p. 196,6). THIETM. chron. 3,25 ut -a persensit imperator adesse. *persaepe.* γ *de aestimatione i. q. summum discrimen, res pessimae – entscheidende, überaus üble Lage, das Schlimmste*: HRABAN. carm. 40,10,2 quando -a pati turba coacta est (sim. BERNOLD. CONST. chron. a. 1084 p. 441,6 -aema). WETT. Gall. 21 p. 267,33 cum ... esset ... ancilla tua (sc. regis Sigisberti) in -is. al. b *philos. i. q. extremitas – 'Extrem', Extreembegriff*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 116,6 a primo (sc. ordine) ... et -orum et mediorum consequentia dissident differentiae. ALBERT. M. bon. 112 p. 74,27 virtus non est ... compositum aliquid ex -is, sed -a nominant duas corruptiones

medium circumstantes (*sim. eth. II 4,1,6 p. 281^b,27sq.*). sent. 4,11,1 p. 265^b,23 in omni transmutatione necesse est accipere subiectum et duo -a, inter quae fit transmutatio. *persaepe. 2 locut. adv. ad -um, in -um (-o): a denique, postremo – schließlich, zuletzt: IONAS BOB. Columb. 2,19 p. 274,18 segretatim humandas (sc. sanctimoniales) ... in -um (-o var. l.) sepeliendas fore. REGINO chron. a. 642/47 primum ... bis terque certamen iniiit Karolus, ad -um eum (Reginfridum) ... superavit. GUNZO epist. 12 p. 44,2 hęc (femina, i. rhetorice in prosop.) in principio alterius vultus, alterius in medio, in -o alterius se monstrare contendit. persaepe. b ad ultimum, usque – bis zuletzt, in einem fort: INNOC. III. registr. 2,1 p. 3,21 peccat ... ad -um homo miserimus.*

adv. 1. extreme. modo extremo, summe – auf äußerste Weise: ALBERT. M. bon. 13 p. 8,17 prima bonitas quibusdam totaliter praesens est et quibusdam subiecte et quibusdam -e (PG 3,717^D ἐσχατός). div. nom. 13,32 p. 450,21 reseravimus (sc. significationes intellegibiles) -e (PG 3,981^C ἐσχατός) et subiecte, idest inferiori modo, 'coordinatorum nobis', idest eorum, qui sunt in gradu nostro.

2. extremum, extremo. denique, postremo – schließlich, zuletzt: TRAD. Frising. 353 p. 302,36 (a. 816) licet -um in sorte aeternae beatitudinis participes esse mereantur (sc. populus Dei). ANNAL. Ratisb. a. 578 Gregorius Romanae ecclesiae responsalis apud Constantinopolim ... Euticius patriarcham fidei catholice -o agentem (sc. causam suam, ut vid.) subegit.

superl. extremissimus, -a, -um. omnium minimus – unbedeutendste(r): GERH. epist. 28 p. 616^A nonne ... dat Deus cuncta moveri, multo ipse praesentior -is creaturis quam ego creatus spiritus corporis mei intimis membris?

1. exterebro, -are. (terebrā, scalpro) excavare – (mit dem Bohrer, Meißel) aushöhlen, -bohren: YSENGRIMUS 5,27 vos ebete -et culica, quem compede forti alligat invidiē nona gehenna, satan!

2. exterebro v. excerebro.

extergo, -tersi, -tersum, -ere. script. st.: l.46. 1 abstergere – abwischen, abtrocknen: a proprie: PONTIF. Rhen. sup. 127 tunc -is eam (illud m², sc. signum) linteo (sim. PONTIF. Rom.-Germ. 51,11). MAPPAE CLAVIC. 54 fit aurum mixtum demonstrans corpus femineum splendens, cum fuerit -sum. THEOPH. sched. 3,41 cum -seris (teres var. l.) nigellum lineo panno subtili, per omnia linies (sc. sebum auri). CONR. BRUNW. Wolfh. 28 -sos (oculos) ... fimbriis vestimentorum (sim. CAES. HEIST. Engelb. 2,4 p. 255,19). COMPOS. Matr. 31, 8 cum ... tibi color placuerit, primum calefacis vas; ... tunc stergis. ANON. coit. 2,5,34 -sis virga cum testibus et lumbis. al. b translate i. q. demere, remove – auslöschen, vertreiben: ARDO Bened. 39 multorum cupiditatem, monachorum nichilominus pavorem -sit. ANSCAR. pigm. p. 21 Deus, ... -e ... ab oculis nostris peccatorum tenebris. ALBERT. M. animal. 18,33 virtus transfundens semen est in virtute transfusa, donec per digestionem -atur ab ea. 2 purgare – reinigen, säubern: AMALAR. off. 3,19,22 lavat sacerdos manus ... , ut -sae sint a tactu communium manuum. CHART. Traiect. 1154 (a. 1247) ad expurgandum vel -endum ipsum eundem aqueductum.

exterior, exteriora v. exter.

[exteriorisata v. exter p.1735,40.]

1. exterius v. exter p.1741,59.

2. exterius v. exter p.1736,28.

exterminabilis, -e. perniciosus – unheilvoll, verderbenbringend: CHRON. Mart. Opp. cont. I (MGScript. XXX p. 711,8; c. 1280) a cardinalibus ... in papam electus et mortuus fuit Iohannes XXI. -i casu, quia camera, in qua ad studendum solus de nocte sedebat, fonditus corruit.

[exterminate v. extermitas.]

exterminatio (-cio), -onis f. acc. sing. -e: p.1740,22. confunditur c. aestimatio: p.1740,37. 1 expulsio, exclusio – Vertreibung, Verbannung, Ausgrenzung: SPEC. virg. 3,209 castitas sanctitatis privilegium est, sanctę conversationis speculum, ... petulantis lascivię mors, vanitatum -o. c. sensu percussio-nis: CHART. Duisb. 30 (a. 1234) ipsum locum ... sub nostram et ecclesie Coloniensis recepimus protectionem districtius sub

anathematis -e inhiabentes, ne quis eqs. 2 perditio, excidium, extirpatio – Vernichtung, Ausrottung, Ausmerzung: a gener.: IULIAN. TOLET. iudic. 1 testis est horum (sc. facinorum) ... terra, quae ipsorum (sc. hominum) est -e detrita. CHART.

5 Eichsf. 94 p. 57,33 (a. 1148) cartulam ... consignavimus ... in huius traditionis confirmationem et infringentium -em fideles testes adhibentes (sc. beatos apostolos Petrum et Paulum). OTTO FRISING. chron. 8,8 p. 401,7 seculi per ignem -em (con-

10 Thess. 5,3 repentinus ... interitus). al. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 157,4 pro -e haereticorum. b alch. et pharm. i. q. actio diffugiendi, evaporatio, resolutio – Verflüchtigung, Verdunstung, Auflösung: GEBER. summ. 1,47 p. 397 ut fumi sublimationis locum refrigerii inveniant et adhaereant (sc. longitudini vasorum) et non inveniant viam fugae et suae -is. WILH. SALIC.

15 chirurg. 5,4 p. 358^D dimittat vas vitreum bullire in ista aqua sic bulliente ad ignem usque ad vini consumptionem et aquae -em. Ps. AVIC. epist. 3 p. 868,27 figitur humiditas currens nobis tam diu, donec inveniatur -o humiditatis, quae est apud ignem potentem convertere aquas quasdam partium corporis.

20 terminatio, terminus – Begrenzung, Grenze: CHART. Rhen. inf. I 36 (a. 818) terra aratoria iornales III, habet -e de ambos lateres terra fiscale eqs. TRAD. Weiss. 215 habet ipse mansus -cionem de uno latu Gaussaltus. DIPL. Karoli III. 94 p. 154,24 concessimus ... in ius et proprietatem mansos tres ... cum ter-

25 ris ... arabilibus ... et adjacentibus finibus ac -bus legitimis. al. v. et p.1742,29sq. 4 finitio, perfectio – Vollendung: ALBERT. M. div. nom. 13,4 p. 433,74 nomen 'perfectum' imponitur (sc. rei) ad significandum -em factionis passivae. 5 per

30 confusionem fort. incurrente notione terminorum dimensionis i. q. aestimatio (pretii) – Schätzung, Wertbestimmung: CHART. archiepisc. Magd. 61 p. 85,27 (a. 968) auditoribus paruit, ut ex utraque parte ab eis, quibus res cognita erat, commutatio sub -e (extimacione var. l.) fieret. CHART. Tirol. 748 p. 184,17 promisit decanus ... dictum mansum ... defendere et

35 expedire in pena dupli, sicuti pro tempore fuerit melioratum aut valuerit sub -e in consimili loco (cf. 926 p. 328,35 sub exstimatione).

**exterminativus, -a, -um. qui spectat ad exterminatio-nem, excludens – die Ausgrenzung betreffend, ausschließend: CONR. MUR. summ. p. 162,27 sunt verba ... expulsiva, emissiva, -a.*

exterminator, -oris m. usu attrib.: l.56. qui perdit, percussor – Vernichter (loci spectant ad Vulg. exod. 12,22sq. praeter l.63,65): 1 de anim.: a de diabolo: BEDA temp. rat. 59,16 comedentes agni ... carnem sanguinemque illius ad repellendum -em nostris postibus aspergentes. 63,52 spiritalem ... -em. AMALAR. off. 1,27,29 signo crucis ... signamur, ut,

50 quando -r illud signum viderit in frontibus nostris, pertranseat domus nostras. VITA Godefr. Cap. I 3 p. 517,8 vereamur ... , ne ... antiquus noster adversarius vineam hanc ... exterminet; quod ... idem -r quo pacto nisi ... coenobiorum ... scissura ... magis efficere solet? b de angelo: HRABAN. hom. II 11 p. 159^B cuius (agni) cruor litus in postibus -em fugabat Aegypti

55 (cf. Hier. epist. 108,10,8 p. 318,17). THEOD. EPTERN. chron. 2 (MGScript. XXIII p. 49,42) Willibrordus ... -is angeli imminentem gladium ab eis (sanctimonialibus) propulsavit (sim. ALBERT. M. nat. bon. 35 p. 17,78). al. c de sancto: PAUL. BERNR. Greg. 14 si qui ... maiores culpas ... apud sanctum Paulum committere praesumpserunt, mox in apostolicae reverentiae honorem ab -e perierunt. d usu vario: ERMENR. ad

60 Grim. 15 p. 550,2 Actius in Atreo: 'epularum fictor scelerum fratris delitor', id est -r. 2 de rebus: TRACT. Garsiae 74 Gregorius ad pedes domini papae sedens librum manu tenebat, quem nos 'anticanonem' sive -em nuncupari audivimus.

65 exterminatus v. extermino.

exterminium, -i n. nom. plur. -iae: p.1741,22. 1 perditio, excidium, interitus, extirpatio – Vernichtung, Zerstörung, Untergang, Ausrottung: a de hominibus: a in univ.: LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 277,31 quod ... ultimum ... nobilitati -um machinaretur Heinrichus rex. HUGO FLAV. chron. 2 p. 474,29 Iudeorum ... -um ... multis in locis factum

[Fiedler]

est a viris Iherosolimitanis (*sim.* RUP. TUIT. vict. 6,17 p. 200,22. CHART. Francof. 142). RUP. TUIT. vict. 3,14 p. 100,1 cum neque istis neque ceteris plagis adhuc cederet -um primogenitorum ([*spectat ad Vulg. exod. 12,29sq.*]; *sim.* 3,17 p. 103,18). HIST. peregr. p. 148,25 trepidat . . . tota urbs . . . suum excidium et -um sue gentis existimans imminere. *al.* *de haereticis*: CONST. imp. II 100 p. 126,31 (a. 1224) in -um et vindictam auctorum sceleris (*i. haereseos*) . . . duximus (*sc. papa*) sancendum, ut *eqs.* p. 127,3 in hereticorum -um. 158,1 gladium adversus hostes fidei et in -um heretice pravitatis . . . exerendum. ALEX. MIN. apoc. 11 p. 253,13 voces . . . fidelium Deum pro . . . -o persecutorum et haereticorum . . . laudantium. **β** *nex, caedes* – (*gewaltsamer*) *Tod, Gemetzel*: BEDA hist. eccl. 4,7 p. 219,25 cum eas (*sorores*) eodem, quo ceteros, -o raptari e mundo contingeret. ALBERT. AQUENS. hist. 6,48 strictis mucronibus in manu suorum sequacium grave hostium reddidit Godefridus princeps -um. **γ** *meton. i. q. perniciēs, pestis* – *Verderben, Plage, Brut*: AETHICUS p. 91,15 quartam partem (*sc. infernorum*) ab occiduo, quod stagnum ignis e diverso ruinam impiorum nominat, iter -ii (-ni *L*, in -um *L*²) vermium ac serpentium *eqs.* **b** *de rebus*: **α** *corporeis*: CHRON. Fred. 2,21 -ae (-um, exterminatio *var. l.*) templi, quod fuit in Hierusolimis. FROMM. epist. 76 ille (*sc. comes*) solus sanctum locum corporis sancti Quiryni dat -o. ALBERT. AQUENS. hist. 7,12 dux . . . Ioppen . . . antiquo -o (ex termino *var. l.*) dirutam reaedificari . . . constituit. HIST. peregr. p. 122,21 Ierosolimitani regni cladem et -um. CHART. Siegb. 58 p. 131,23 hanc molestatam atque diuinam pervasionem et -um (*sc. silvae excisionem*) . . . abbate venerabili ad publicam deferente querimoniam. **β** *incorporeis*: CHART. episc. Wirz. II 56 p. 93,3 ne per oblivionis exitum excedat scienciam futurorum, in oblivionis -um presentem paginam conscribi fecimus. **2** *expulsio* – *Vertreibung*: **a** *gener.*: HIST. peregr. p. 123,32 quid erit, si vestrum quispiam dominum suum terrenum videat -i sive exheredationis iniuria molestari? CHART. Port. 124 (a. 1250) eadem pena -i illos duximus includendos, qui *eqs.* CHART. Culm. 29^a p. 16,22 propter christianorum -um, quos feritas Pruthenorum expulerat. **b** *iur. i. q. exilium* – *Verbannung* (*de re cf. Brunner, Rechts-gesch. II. p. 772sq.*): ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 87,9 aliter . . . facientibus rerum secularium privationem vel -um minitans *Karolus*. CONST. imp. II 428,7,3 totis viribus nostris collectis et universis proclamatis ad perpetuum ipsius malefactoris -um . . . taliter procedemus (*sc. conventus Oppenheimensis*), ut *eqs.* **extermio**, -avi, -atum, -are. *script. et: l. 70. partic. praes. usu subst.: l. 50.* **1** (*de loco extra terminos*) *re-, e-, amovere* – *entfernen, herausbringen*: **a** *proprie*: **α** *expellere, abigere* – *verbannen, ausweisen*: DIPL. Frid. I. 162 p. 279,10 gentem de Apulia -tam esse. CONST. imp. II 85,7 hereticos. BRUNUS LONG. chirurg. 2,10 p. 126^D si . . . ex ventositate fuerit *eminencia*, exhibeantur -antia ventositatem, sicut est *ruta eqs. al.* **β** (*clam*) *extra fines transferre* – (*heimlich*) *außer Landes bringen, fortschaffen*: CONC. Karol. A 16^A,2 ut nullus furtivam rem . . . extra finem Baiuvariorum venundare vel machinis diabolicis -andi insidiis tegi (*sc. praesumat*)₁ (-ari insidiis audeat *V*¹; *ed. locum valde corruptum putat, sed verbum finitum decreti praecedentis subaudiendum videtur*). **b** *translate i. q. prohibere, excludere* – *fernhalten, ausschließen*: EPIST. var. I 33,20 quando aliquis de fratribus praeoccupatus fuerit in aliquo delicto, . . . conversum . . . nec prava suspicione denuo illum fatigaret *abbas* neque perpetuo odio -ret (*inde* CAND. FULD. Eigil. I 11 p. 229,23. *sim.* 20). CAPIT. reg. Franc. 266,7 ab omnium christianorum coetu . . . alienus efficitur (*sc. qui Dei timorem postponit*) . . . , usque dum a regno -etur (*sim.* 272,4 p. 309,41). THANGM. Bernw. 51 p. 780,37 (*chart.*) si quis . . . hoc effringere voluerit . . . , -tus a caelo et terra partem habeat cum Iuda *eqs.* **c** *notione deponendi*: CONC. Karol. A 16^A,15 ut, si quis signum . . . inhonoraverit . . . , -etur ab acto officio. CHART. Steinf. 129 p. 101,39 (a. 1267) ut . . . ipsum (*abbatem*) propter tantum obloquium ab amministrazione officii sui et -ret *sedis apostolicae legatus*. **2** *delere, perdere, vastare* – *zerstören, zuschanden machen, vernichten, verwüsten*: **a** *proprie*: **α** *in univ.*: REGINO

chron. a. 883 p. 121,7 Deus . . . vires eiusdem regni radicitus -bat. MAPPAE CLAVIC. 90 ne narres, quid est (*sc. formatum*), nam -bitur, arenosum enim fiet. HROTSV. lib. 1 praef. 8 ne crediti talentum ingenioli . . . rubigine neglegentiae -retur. GEBER. summ. 1,43 p. 374 si . . . paucam quantitatem in magnam fornacem (*sc. posuerit*), sublimationem -bit propter ignis excessum. ARNOLD. LUB. chron. 3,11 p. 155,44 possessiones eorum (*decanorum canonicorumque*) -ari precepit rex *iuvenis. al. v. et p. 1740,51.* **β** *c. notione comburendi*: CONST. imp. III 134 p. 130,7 (a. 1277) eos (*cives*) depredati sunt *homines Hogerii* in eiusdem diei vigilia et bona ipsorum flammis -antibus vastaverunt. **γ** *c. notione caedendi*: RAHEW. gest. 4,38 ficus -at *Fredericus imperator* omnesque fructiferas arbores . . . succidi . . . precepit. **b** *translate*: **α** *abolere, irritum facere* – *abschaffen, für ungültig erklären, beseitigen*: THANGM. Bernw. 22 p. 769,6 canonica auctoritate et sanctorum patrum -anda sunt, quae ibi adinventae vel statuta sunt. DIPL. Frid. I. 43 p. 73,2 ad -andas emulorum et malivolorum suggestiones. 109 p. 184,23 quae male pullulant, -at *imperialis potestas* et radicitus evellit. HELM. chron. 15 p. 31,21 opus divinae plantacionis de finibus Danorum penitus -are. **β** *foedare, vitiare* – *entstellen*: ALBERT. STAD. Troil. 5,287 effundant oculi lacrimas, -et ora pallor (*cf. Vulg. Matth. 6,16 in var. l.*), concutiat interiora dolor. **γ** *conficere, debilitare* – *erschöpfen, schwächen*: TRACT. de aegr. cur. p. 146,35 solet defficare visibilis spiritus . . . ex omnibus illis, quae corpus humanum extenuant et -ant. **3** (*de*) *terminare, definire* – *ab-, begrenzen*: HINCM. Remig. 17 p. 309,24 ipsius . . . comparationis suae fines per girum adeo -vit, ut omnibus videntibus pateat ipsa exterminatio et . . . ipsae exterminationes ab eo factae nominatenus vocitentur et designentur; in quibus exterminationibus *eqs.* CHART. Tirol. notar. II 125 p. 77,33 (a. 1242) Albanus allodium -vit cum lapidibus de ipso manso.

adi. exterminatus, -a, -um. *terminos, modum excedens* – *grenzenlos, maßlos*: SALIMB. chron. p. 470,15 expulerunt *Mutinienses Guelfique* eos (*cives de Sesso*) extra civitatem Regium cum -o furore (*item* ALBERT. MIL. temp. 272 p. 529,15).

subst. exterminatus, -i *m. exul* – *Verbannter*: CHART. select. Keutgen 142,5 (a. 1198) quod foro annuali . . . iudicii rigore nullus hominum astringitur, nisi in recenti aliquid emergat vel quis -us deprehendatur.

[**externarius** *v. ternarius*: BERNO epist. 1 p. 18,18.]

externitura *v. sternitura*. **1. externo** *v. externus*.

2. externo *v. sterno*.

externus, -a, -um. *compar. -nior: p. 1743,1. 1 adi.*: **a** *exterior* – *äußere(r), auswärtig*: **α** *de hominibus*: LEG. Wisig. 2,1,8 p. 54,6 hac hoccasione potius quam expugnandorum hostium -orum arma sumere. CONC. Karol. A 56^B,48 quamquam cultus divinus impugnatores non solum indigenas, verum etiam -os habeat. **β** *de rebus extrinsecus gestis vel accidentibus*: WIDUK. gest. 3,72 domesticis et -is *r e b u s* . . . claros factos viros (3,75 p. 152,15). POETA SAXO 5,230 quia iusticia pacatum reddidit intus, -is regnum cladibus eripuit. WIDUK. gest. 1,27 regnum . . . ex omni parte confusum civilibus atque -is bellis. **b** *exoticus, peregrinus* – *ausländisch, fremd*: **α** *de hominibus*: POETA SAXO 5,298 decus regni factis et nomen amicis auxerat -is regibus et populis. *accedente notione hostilitatis*: WIDUK. gest. 3,31 Boioarii civili exercitu -oque fatigati. CARM. de Frid. I. imp. 2088 non sinit -as huc gressum ferre ceteras Adua (*sc. flumen*), que patriam defendit ab hoste sacram. **β** *de terris, regionibus*: HUGEB. Willib. 3 p. 90,3 -as terminarum telluras adire. Wynneb. 2 p. 107,17 in -is barbarorum finibus vitam ducere monachicalem. WALTHARIUS 178 -is terrorem imponere terris. 443 reor -is a finibus illos (*pisces*). VITA Heinr. IV. 11 p. 38,7 malo mendicus esse in -is regnis quam ludibrio haberi in regnis quondam meis. CONR. HILD. ad Hartb. p. 194,17 vs. nudus in -a (*cf. Verg. Aen. 5,871 ignota*) iacuit *Palinurus* harena. *al.* **c** *alienus, alio pertinens* – *fernstehend, nicht dazu-, an-gehörig*: **α** *in univ.*: ADAM gest. epil. vs. 13 dum nil ibi (*sc. in opere*) fictum -umque (*extremumque var. l.*) vides, sed quaevis pagina . . . canit hystoriam . . . Bremensem. YSENGRIMUS 1,560 in res -as irreverenter hias. 6,67 potuitne

[Fiedler]

-ior hospes deteriorque tuos ullus inisse lares? **β** *procul remotus, expers* – *weit entfernt, ledig*: SISEB. Desid. 4 a veritate -a, a crimine numquam discreta *matrona*. **2** *subst.*: **a** *masc.*: **α** *homo peregrinus, alienigena, advena* – *Fremder, Fremdling, Ankömmling*: IULIAN. TOLET. insult. 8 tu ad eversionem illorum gladios incitas -orum. AETHICUS p. 231,16 Sichambriam barbarica sua lingua nuncupant (sc. *Francus et Vassus alique urbem*), id est gladio et arcum more praedonum -orumque posita. HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,39 iste dudum erat -us atque ignotus, et nunc est cives in caelestibus. CHRON. Thietm. 1 prol. 22 ut tibi (sc. *Christo*), non nobis, solvatur gloria laudis, et non -is tuus umquam substat ovilis (cf. *Vulg. Ioh. 10,5 alienum* . . . non sequuntur). *al.* **β** *qui extra palatium, communitatem positus est, extraneus* – *einer der nicht zum Hof, zur Gemeinschaft gehört, Außenstehender* (publ. et eccl.): CHART. Alsat. B 461 p. 289,10 (a. 824) si quis de familia ecclesiae sive de -is in tali noxa (sc. *furti sim.*) acclamatus fuerit . . . , triginta siclos . . . persolvat (item 462 p. 293,4). CONC. Karol. A 56^B,27 ea, quae Deo offeruntur . . . , in ius sacerdotum cedere iubeantur, et non sit -orum officii ad ea accedere. HINCM. ord. pal. 339 non ita, ut alter ullus sive palatinus sive -us . . . tale aliquid . . . ageret. FROU. epist. 8 si cuius -orum pro tali necessitate (sc. *ut liber ad legendum praestetur*) inepte genu flectere compellimur. **b** *fem. plur. i. q. terrae -ae* – *Ausland, Fremde*: HUGEB. Willib. 2 p. 89,33 ignotas -arum requirere ruras. **c** *neutr. plur. i. q. res alienae, extrinsecus effectae, commotae* – *fremde, äußere, irdische Dinge, äußerliche Belange*: HINCM. ord. pal. 326 ea tantummodo de -is regem adirent, quae eqs. WALTHARIUS 865 quanto plus retinent, tanto sitis ardet habendi; -is modo vi, modo furtive potiuntur. Fiedler

***externutatio v. *exsternutatio.**

extero, -tritus, -ere. **1** (*pedibus*) *atterere* – *aus-, abtreten*: GLOSS. I 567,24 St.-S. -at, . . . fir trete. GLOSS. 8 (Festschrift H. Kolb. 1989. p. 27) -at, treti. **2** *gramm. i. q. elidere, explodere* – *elidieren* (partic. perf. usu adi.): ALDH. ad Acirc. 141 p. 200,14 apostrofus est signum -tae (ed., ex tristitia codd.) vocalis.

[exterrebro v. excerebro.]

exterreo, -ui, -itum, -ere. *struct. c. acc. Graeco q. d.*: l. 46. **1** *trans.*: **a** (*per*) *terrere, sollicitare, commovere* – *aufschrecken, -rütteln, in Schrecken, Unruhe versetzen* (in imag.: l. 44): **a** *gener.*: RIMB. Anscar. 36 p. 71,29 quo (sc. *Christi*) dicto ipsi (*rex et Raginarius*) -ti facti, conturbati sunt. POETA SAXO 4,40 ingenti subito tellus -ta motu contremuit. LAMB. LEOD. Matth. I 1207 accidit, ut . . . paupercula quedam . . . malis subitis -ta sensum inter flammam . . . volumina parvum negligeret puerum. *al. cf. l. 55.* **β** *iur. i. q. inquietare, molestare* – *behelligen, belästigen*: DIPL. Frid. I. 672 p. 188,25 ut nemo sit, qui . . . abbatem et fratres -at, nullus, qui inde quicquam usurpare aut distrahere . . . audeat. **γ** *medic. i. q. excitare* – *reizen*: HILDEG. phys. 1,63 p. 1154^D nullam medicinam idem homo (sc. *in quo humores superabundant*) sibi adhibeat, ne sanguis per medicinam -tus ipsum interius exulceret. **b** *de-terrere* – *abschrecken*: VITA Liutw. prol. 1 dum aut vindictam (*ni leg. vindicta*) pravorum in his (*gestis piorum*) -tus horret lector similia exequi aut eqs. **c** *expellere, fugare* – *vertreiben, -scheuchen*: CASUS Petrish. 2,42 Welfonem ducem Vinde-licam Augustam . . . obsidentem reperit eumque inde -uit *Heinricus rex*. HIST. peregr. p. 141,22 hostibus inde (sc. *e regione propinqua*) -tis. *al.* **2** *refl. et intrans. i. q. (per)terreri* – *erschrecken, Angst bekommen*: CHRON. Salern. 10 p. 13,31 quod dum Arichis audiens, nimis -uit in tantum, ut muros . . . civitatis in altum . . . elevavit. 44 p. 46,9 nimis . . . -uit Sico adiciens: 'eqs.' 154 p. 162,44 auditio hoc verbo (sc. *filium suum in principem sublimatum esse*) valde sese -uit *genetrix. ibid. al.*

subst. exterritus, -i *n.* *concitatio* – *Aufregung*: HILDEG. phys. 3,30 ahorn frigida est . . . et quaeque -a signat. ***exterrito**, -are. *per-*, *exterrere* – *in Angst und Schrecken versetzen*: ADALBOLD. Heinr. 47 quamvis mendax, fideles tamen Bulizlavi -at (sc. *fama de morte eius*). GESTA Camer. cont. II A 519,1 quod (sc. *obsidium Duaci*) faciens -at rex universos per Flandrias.

exterrus v. exter.

extersio, -onis *f.* *detersio, actio abstergendi* – *das Abwischen, -trocknen*: THADD. FLORENT. cons. 167,154 post sessionem illam (sc. *balnei*) facta prius -e cum pannis tepidis leviter fiat tale emplastrum, quod eqs.

***extersivum**, -i *n.* *purgativum* – *reinigendes Medikament*: GLOSS. Roger. II 503 in declinatione (sc. *apostematis*) . . . utendum est solis dissolutivis et -is.

[exteterius v. exter.] exteti sim. v. exsto.

exthasis v. exstasis. extima- v. aestima-.

extimeo, -ere. *de form. perf. v. extimesco. (valde) timere* – (*sehr*) *fürchten*: VITA Wandr. 15 (MGMer. V p. 21,2) si odio contra quemlibet non habemus, si detractio cum omnem velucitatem -emus (sc. *homines humiles*). RANGER. Anselm. 6674 dedit . . . fidei munimen, ut illis (sc. *psalterio, excerptis sim.*) armatus nullos -at gladios. YSENGRIMUS 3,177 parva quis -at magno constantia lucro? *al.*

extimesco, -timui, -ere. **1** (*per*) *terreri, commoveri* – *erschrecken, erschüttert werden*: AUDRAD. carm. 3,4,370 ut primum ceciderunt corpora sancta, -uit mundus tellusque tremore resultat. **2** *timere, vereri* – *fürchten, scheuen*: ALDH. virg. I 23 p. 255,8 nec venenata draconum detrimenta tremibundus -uit *Iohannes*, nec eqs. FRANCO LEOD. circ. 6,17 reprehensor non deerunt, qua ego . . . ad tam difficillimam rem prorum-pere non -uerim. DIPL. Heinr. IV. 451 p. 609,34 cuius (*Dei*) sibi iram exacerbare et in caput suum provocare non -uit (sc. *qui constitutionem infringere temptaverit*). *al.*

extimo v. aestimo. extemplo v. extemplo.

extimulo v. extimulo. 1. extimum v. exter.

2. *extimum v. *aestimum. extimius v. exter.

1. extinctio v. extinctio. [2. extinctio v. extensio.]

extinctivus, extinctor, extinctorium v. extinct-.

extinctus v. exstinguo. extingibilis v. exstinguibilis.

1. extinguo v. exstinguo. [2. extinguo v. exstringo.]

extingwo v. exstinguo. extinsio v. extensio.

extinsus v. extendo. extipulatio v. stipulatio.

***extipulo v. *extipulo.**

***extiratio**, -onis *f.* (**extirare*) *extensio* – *Streckung, Dehnung*: WILH. SALIC. chirurg. 3,9 p. 344^H abstineas . . . a forti -e et contractione . . . , quia haec praeparant membrum ad apostemationem. *v. et l. 50.*

***extiro**, -atum, -are. (*ex et *tirare* [*a francog. tirer ex martir(i)er; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. VI/1. p. 418^b*]) (*ex-*) *tendere, expandere* – (*aus*) *strecken, (aus) dehnen, (an) spannen* (partic. perf. usu adi.: l. 47): IORDAN. RUFF. equ. p. 42,27 est . . . aegritudo . . . parum tumoris adducens . . . ita, quod corium -tum sive extensum in tantum obtinet, quod vix corium patientis potest capi digitis. WILH. SALIC. chirurg. 3,8 p. 343^H bene firmetur locus (sc. *fracturae*) . . . cum binda . . . illam non -ando. 3,13 p. 346^E extendendo et -ando gambam forti extiratio-ne et premendo super loco forti pressione eqs.

extirp- v. exstirp-. [extis v. ethos.]

extispex, -icis *m.* *haruspex* – *Eingeweideschauer*: ALDH. ad Acirc. 122 p. 169,7 singulari (sc. *numero reperiuntur*) pontifex, artifex . . . , -x (ed., extimfex, ettiflex, extipex codd.), qui et aruspex.

1. extiti sim. v. exsisto. 2. extiti sim. v. exsto.

extivus v. aestivus. exto v. exsto.

***extolerabilis**, -e. (*ex et tolerabilis*) *tolerabilis* – *erträglich*: ACTA pacis Sangerm. 1,10 p. 13,17 ut tolleretur (ed., tolleraretur corr. ex toleretur cod.) -ior causa (sc. *suspensionis*), dilacio pretextu forme . . . , archiepiscopus et magister sedem apostolicam adierunt (cf. *notam ed.*).

***extolium v. *stolium.**

extollentia (-cia), -ae *f.* *script.*: st-: p. 1745,26. exco-: p. 1745,19.

1 de hominibus: **a** *superbia, praesumptio, fastus* – *Hochmut, Vermessenheit, Stolz*: WIPO gest. 4 p. 25,8 cum tantae nobilitatis esset et formae decentissimae, minimae -ae fuit *Gisela*. CHRON. Cosmae cont. II a. 1061 p. 153,1 ne laudantium -am ei (*abbati*) ingereret adlatio. RYCCARD. chron. a. 1226 p. 140^a,8 (epist. papae) cum . . . deberes (sc. *Fridericus imperator*)

[Niederer]

ad humilitatem devotione proficere, sic e contrario videaris in indevotionem et -am elevare. *al.* **b insolentia, petulantia – unpassende Verhaltensweise, Übermütigkeit:** GREG. CAT. chron. app. I p. 311,12 adolescentes ... vel minores fratres ... extraneas cantilenas introducere satagebant nec huius loci consuetudinem, sed diversarum partium levitates et -as, quas in exteris locis ... audierant vel viderant, exercere curabant. **c exaltatio, magnificatio, laudatio – Erhöhung, Ruhm, Lob:** IN-NOCC. IV. registr. A 124 p. 92,33 nuntios soldani ... fecit (*sc. Fridericus imperator*) ... cum laudibus ad eiusdem soldani -am ... honorifice suscipi. CHART. Argent. I 507 p. 384,20 (dipl. Richardi regis) quem (*affectum*) ... consules et universitas civium ... ad -am nostri nominis et honoris habere noscuntur. ELIAS SAL. mus. 23 p. 48^b ille, qui reperit huius (*cantus*) ascensum, non habuit motum nisi ad maiorem -am gloriae et laudis Dei. *nimia laudatio – Lobhudelei:* EPIST. Teg. II app. 11 p. 365,8 neque ... tantis laudibus (*sc. amicae*) respondere sufficerem, aut, si totus cavernose modum spongie imitarer, tantam -am (*ed.*, exc-am *cod.*) haurire prevalerem. **2 de rebus:** *a augmentum – (Ver-)Mehrung:* DIPL. Loth. II. 34 p. 441,27 oportet -a honorum ampliare, quam (*i. Bertham*) non solum Christi caritas, verum etiam nobis vera necit propinquitas (*sim.* ALEX. IV. registr. 446 p. 408,1). **b tumor – Schwellung, Geschwulst:** ARS med. 7 p. 427,15 cersocellae dicuntur venarum -a, quae testes nutriunt (cersello dicitur vene vel venabus st-ciarum, qui testa nutriunt G). p. 427,16 macula dicitur arteriarum -a (-ciarum G) circa praedicta loca.

extollo, -tuli, -ere. *form.:* perf. -tolli: l. 54; de stirp. et partic. perf. v. et effero. depon.: l. 67. struct. c. dat.: l. 39.

I elevare, exaltare – (er-, an-, auf-, empor)heben, erhöhen: *A proprie vel in imag.:* **1 strictius** (*medial. de montibus:* l. 35): HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,41 illi (*episcopus et ceteri*) -entes levaverunt illum corpus et posuerunt eum in tumba nova. DIPL. Ludow. Germ. 98 qui (*mansi*) coniacent ... ad loca, ubi montana incipiunt -i. WALAHFR. hort. 277 stipite praevalido assurgens ramosque comasque altius -it *sclarega*. HEINR. LETT. chron. 14,1 p. 73,5 exoneratis primis partibus pyriticarum (*sc. navium*) suarum eas in occursum venientibus -unt *Curones*. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 112,33 dum cum adiutorio venti querunt volare, omnes aves altius -untur. *al. in imag. (spectat ad elevationem regis: l. 45):* CARM. Paul. Diac. app. II 52,21,1 -e (*sc. Christus*) nomen sacerdotum, infimius quod volutatur terrae sub negotiis. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 887 p. 115,28 ipsum (*Arnulfum*) ... ad seniore[m] eligerunt *Franci et alii*, ... statuerunt ad regem -i. FROUM. carm. 35,1 turritum caput -is (*sc. Meginhelm*) super aethera (*cf. Prud. psych. 183*). *al.* **2 latius de altitudine vocis:** AUREL. REOM. mus. 10,4 -itur ... vox in sublime, ut capiti possit aptari introitui (*introitus var. l.*). NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 35,1 B secundum litteras, quibus adiungitur, ut 'bene', id est multum, -atur vel gravetur. **B translate:** **1 de hominibus (de Deo: l. 69):** *a refl. i. q. exurgere, rebellare (adversus) – sich auf-lehnen, rebellieren (gegen):* AETHICUS p. 96,2 ut se contra Deum -lletit (-ret, -lletat *var. l.*; *sc. spiritus ignifer*). THEGAN. Ludow. 22 -ens se adversus patruem suum voluit *Bernhardus* eum a regno expellere. **b efferre, insignem facere, honorare – auszeichnen, ehren (medial.: l. 61.64):** LIUTG. Greg. praef. p. 66,10 quos (*sc. proximos veros*) non carnalis generatio -it inani-ter, sed *eqs.* HRABAN. epist. 36 p. 472,13 credo ... te (*sc. Hemmonem episcopum*) magis velle ... conspectui conditoris ... placere, quam favoribus humanis ... -i. THANGM. Bernw. 23 p. 769,52 imperator pacis conciliatores ... magnifice gra-tando -it. EKKEH. IV. bened. I 33,96 Teutonus affinis sordet (*gloss.: Teutono*), studet ergo Latinis -i (*gloss.: glorificari*) soceris seu ... Grecis. *al.* **c laudare, celebrare – preisen, rühmen, verherrlichen:** VITA Chlodov. 1 (MGMer. II p. 350,42; s. IX./X.) modo securi laudibus -amur eius excellentiam sanctitatis, quando *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. I 4 ut ipsum (*Deum*) sequi verbo predicationis -ret, si *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 9,21 fuit intentio virorum fortium clara facinora ... -ere, ignavorum vero obscura facta vel silentio subprimere vel *eqs. al. remissius i. q. probare, favere – gutheißen, unter-*

stützen: THIETM. chron. 3,17 p. 120,2 haec mutacio (*sc. ad culturam daemoniacam*) non solum a gentilibus, verum etiam a christianis -itur. CHRON. Erf. mod. I a. 1105 p. 158,24 quod omnes primates regni -entes partem adolescentis pariter contra ... imperatorem conspirant. **d medial. et absol. i. q. gloriari, iactari – sich brüsten, prahlen:** GODESC. SAXO gramm. 1 p. 396,18 ne diceretur *apostolus* ... de tam magnis Domini visio-nibus et revelationibus -i. WIPO gest. 2 p. 17,2 verbis inanibus non oportet -ere: maiores nostri (*sc. Chuononis*) gloriam suam factis quam dictis prodere maluerunt. **e superbum reddere – überheblich machen, zum Hochmut verleiten (medial. et refl. i. q. superbire – hochmütig, überheblich sein: l. 16.17.18):** HUGEB. Wynneb. 6 mens humilis ... numquam de bonorum dignitate elatus nec iactantia -atur humana nec *eqs.* THIETM. chron. 7,29 certus de eventu cesaris effectus laetatur et nimis -itur *Bolizlavus*. CONSUE. Marb. 340 caveat *praelatus* ... ne de potestate ordinis se -at. ARCHIPOETA 5,12,3 tyrannus -itur et est sine curis *eqs.* *in bonam partem usu medial. i. q. animo erigi, animum capere – Mut fassen:* THIETM. chron. 8,31 ex hoc (*sc. fugae hostium*) rumore Bolizlavus -itur et ... fluvium ... velociter transcendit. **2 de rebus:** **a in univ.:** CAND. FULD. Eigil. I 6 -ens vocem pars prima patrum ... dixit: '*eqs.*' **b (magna voce) pronuntiare – (laut) sprechen:** AMALAR. off. 3,20,2 haec (*oratio populi*) necessario -itur voce. **c mediopass. i. q. surgere, oriri – entstehen, sich erheben:** THIETM. chron. 4,25 -itur clamor (*sim.* OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,38 attollitur [-itur *var. l.*]). CHRON. Thietm. 5,21 exultacio magna. **d promovere, augmentare, ornare – för-der, ausstatten, schmücken:** DIPL. Loth. I. 99 p. 238,14 si ecclesias Dei nostris -imus beneficiis. TRANS. Libor. I 6 principalem ... basilicam ingenti decore et grandi opere -ere. DIPL. Heinr. IV. 165 p. 214,17sq. quas (*ecclesias*) patres nostri ... ditaverunt, ditatas honore et amore -erunt, et nos ditare ... et omnimodis -ere ... honestum duximus (*inde 166*). *al.*

II auferre, tollere – heraus-, wegnehmen, -führen: *A gen-ner.:* HROTSV. Pel. 402 hoc ipsum (*caput*) rapidis -unt (*sc. po-pellus*) ... flammis. HILDEG. phys. 4 praef. p. 1248^C flumina illa (*sc. orientis*) multos de lapidibus illis (*pretiosis*) -unt et ad alias provincias ducunt. **B medic. i. q. deducere, absolvere – abführen:** RECEPT. Lauresh. 2,210 melancolicam deducit *oxy-mel*; quod invenerit habundare, -it. *fort. huc spectat:* RE-CEPT. Sangall. I 178 remedium ad epar -endum. *adi. extollens*, -entis. **1 excellens, eximius – herausragend:** AETHICUS p. 237,13 ubi (*sc. in Chaldaea*) famosissimam ur-bem reperimus Babyloniam -e virtute cunctarum urbium caelebrior. **2 superbus – hochmütig, überheblich:** EGBERT. fec. rat. 1,137 -ens animus, dum nititur alta, labascit (*corr. m. al. ex fatiscit*).

***extolneo**, -are. (*ex et anglosaxon. vet. toln [ex teloneum]*) *tributum, teloneum solve (pro) – Zoll zahlen (für):* CHART. Hans. add. 599 p. 380,39 (*lex Angl. s. XI.med./ex.*) Flandrenses ... monstrabant res suas et -bant.

extomachor v. stomachor.

extorpesco, -ui, -ere. *torpescere, obdurescere – abstump-fen, gefühllos werden:* CHRON. Reinh. a. 1201 p. 565,13 de hoc (*sc. invidentiae*) suo tumultuoso hyatu, ut probavit postea rei eventus, Lupoldus -uit, quia *eqs.*

extorqueo, -torsi, -tortum, -ere. *script. exst.:* p. 1747,56. *form.:* stirp. praes.: -rseo: p. 1747,47. coniug. III.: p. 1747,19. adde ANTIDOT. Sangall. p. 87,29. stirp. perf.: -rxi: p. 1747,54. -sui: p. 1747,9. partic. perf. -sum: p. 1747,30. depon.: p. 1747,45. adde ACTA Petr. 1 p. 42,24. *impers.:* p. 1747,12.

I strictius: **A (torquendo) evellere, eripere, eximere – her-aus-, entreißen, -winden, rauben (refl.: l. 71; medial. i. q. evadere – entkommen: p. 1747,2):** **1 proprie:** WALTHARIUS 1005 ut ... munimen clipei ... -ere studerent *hostes*. LAMB. TUIT. Herib. 2,29 ut ... spiritus ipsius (*miseri*) ab infestante inimico (*i. diabolo*) putaretur -eri. ALBERT. AQUENS. hist. 5,20 duo (*viri*) ... se ... magna repugnatione a manibus hos-tium -entes ... evaserunt. 8,7 dicentes (*sc. Longobardi*) se ... Boemundum de captivitate Turcorum aut -ere et liberare ...

[Niederer]

aut eqs. 9,30 medio agmine nimiae gentis permixti nequaquam ab his (*militibus*) -eri aut redire potuerunt (*sc. Otto cum sodalibus*). 2 *translate*: a *in univ.*: HINCM. divort. app. 1 p. 235,9 quas (*horulas*) a multiplicibus et diversissimis occupationibus nostris -emus. LAMB. HERSF. Lull. 5 p. 311,25 effera natio (*i. Fresones*) ... non leviter ferebat -eri sibi diu inolitam consuetudinem idolatriae. EPIST. Hildesh. 71 p. 123,12 ut omnium, que circa me ... recognovistis (*sc. imperator*), vobis -erint (*corr. ex -suerit; sc. susurrones*) memoriam. *al.* b *deducere* - *ab-*, *herleiten*: FRANCO LEOD. circ. 2,70 restat ... ut hanc (*sc. figurarum*) exaequationem in spatio solo quaeramus, nam supra diversis conclusionibus -tum est, ne ... vel in numero solo requiratur vel in utroque. ANON. mus. Sowa 2 p. 230,13 quod brevis modus a longo saepius -etur (*sim.* p. 236,32). p. 236,47 qualiter brevis modus in sextam speciem conversus a tertia specie ... per conversionem simplicem -etur. B *premere, exprimere, exsucare* - (*her*)*ausdrücken*, -*pressen*, -*zwingen*: 1 *spectat ad rem, quae exprimitur*: TRACT. de caus. mul. 18 in ... decoctione calida ... intinge et -uas (*sc. drappos laneos*), ad loca inponis. TRACT. de agr. cur. p. 211,26 dragagantum infusum triduo in aqua per linum -as. REGISTR. Maxim. p. 82,14 isti (*sc. homines*) -bunt apud Lunquich vindemias suas. *al.* 2 *spectat ad humorem prodeuntem*: THEOPH. sched. 3,49 positum in pannum subtilem -etur vivum argentum. ALBERT. M. veget. 6,240 vinum, quod de racemis et arillis et pelle -tum est nimia vi, malum est. animal. 23,94 succum. *al.* in *imag.*: WIDUK. gest. 3,40 oratione flebili patris ... lacrimas -et (*sc. Ludulfus*). C *medial.* i. q. *tortum excrescere* - *gewunden herauswachsen*: HILDEG. phys. 3,54 vitis est lignum de terra -sum. D *torquere, excruciare* - *foltern, quälen* (*per enallagen*: l. 35; *partic. praes. usu subst.*: l. 32): ARBEO Emm. 27 p. 65,12 reliqui ... tres -entium (*A1*, *torquentium rell.*, *carnificum add. pars codd.*) ... qui suae crudelitatis in eum ... manus inponebant eqs. EKKH. IV. bened. I 31,75 distulit -tam crux ducta morosaque mortem (*sc. Laurentii*). E *intorquere* - *zusammendrehen*: FRAGM. mul. I 92 ad profluvium sanguinis ... facis funiculo de stuppa lini -ens eqs.

II *latius*: A *corripere, (illicite) adimere* - *ab-*, *erpressen, (unrechtmäßig) wegnehmen* (*saepius de tributis sim.*): 1 *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 298,12 si quid ... contra sanctam auctoritatem praesumptum vel subreptum sive -tum fuerit eqs. WIDUK. gest. 3,66 Misacam regem ... duabus vicibus superavit ... , predam magnam ab eo -sit Gero comes. ACTA Petr. 1 p. 41,14 post multas iniurias ... -ti sunt (*sc. filii*) a nobis V libras. CHART. Rhen. med. III 528 (epist. papae) quod Ricardus ... et quidam alii laici ... multa -erunt et adhuc -sere nituntur ab eo (*abbate*). *persaepe*. 2 *vi peiorativa evanida*: a *exigere* - *eintreiben, erheben*: IOH. METT. Ioh. 88 argentum pondere iusto commodabatur; nec ipsum, quod moneta iure -et, ullatenus petebatur, sed eqs. COD. Lauresh. 143,20 decimationem ... concambitam cum eisdem fratribus assensu eorum benigno -bamus. ANNAL. Ianuens. II p. 133,16 a merchoribus ... tantumdem -querunt (-xerunt *var. l.*) et perdentibus restituerunt *consules*. CHART. Old. II 160 nobis (*comitibus*) ... exsolvent (*sc. Aleke et alii*) centum marcas, quas nos tunc exs-bimus. *al.* b *postulare* - *fordern, verlangen*: UFFING. Ida 1,19 quid ab electa sua vernacula (*i. Ida*) miserandae foeminae affectio -ret, propitia Deus aure suscepit. BERTH. chron. B a. 1076 p. 235,21 thesaurum et ... castella in beneficia sibi -ere non cessavit Quintius ab eo (*papa*). EPIST. Hildesh. 130 unde ad misericordiam vestram (*sc. episcopi*) preces, quas tanta (*sc. iniustarum exactionum sim.*) necessitas -et, ... porrigimus (*sc. praepositi*). INNOC. IV. registr. B 302 qualitas temporis ... et importuna instantia plurimorum -sit, quod eqs. B *imponere, expugnare* - *er-, aufzwingen*: 1 *in univ.*: LEX Baiuv. 16,2 venditio si fuerit violenter -ta, id est aut metu mortis aut per custodiam eqs. BERTH. chron. B a. 1077 p. 263,15 neque sic (*sc. coronationem abnuendo*) ipsius auxilium -ere ab eo (*imperatore*) poterat *papa*. MIRAC. Otton. Bamb. II 9 quem (*clavum*) ubi a servulo ... flendo, ut pueri omnia -ere solent, accepit, ... ori immisit. *saepius*. 2 *vi peiorativa evanida i. q. elicere, im-*

petrare - *entlocken, abringen, erlangen*: HRABAN. epist. 8 p. 394,9 ut opus, quod nimia postulatione a me -isti, pia intentione relegas (*sc. Frechulfus episcopus*). LUP. FERR. Wigb. prol. p. 37,24 mihi viribus ... propriis diffidenti, ut vitam sancti Wigberti stilo conarer prosequi, vestra, dilecti patres, -sit instantia. GERB. epist. math. I 7 volumen Achilleidos Statii ... nobis dirige (*sc. Remigius monachus*), ut sphaeram, quam gratis ... non poteris habere, tuo munere valeas -ere. BERTH. chron. B a. 1079 p. 361,7 toto ingenio vel artificio regi instantes ... vix ab eo ... consensum -bant *legati*. *al.* C *cogere* - *zwingen, nöti-gen*: 1 *in univ.*: ALDH. virg. I 31 p. 270,16 cum ... optatae castitatis insignibus ... carere stricta machera -retur *Malchus eqs*. ENGELH. LANGH. epist. (NArch. 6 p. 525,18; c. 1200) ut continuus labor (*sc. precum et vigiliarum*) ... cives moveret et -ret, ut facerent ei (*leproso*) cellulam. NICOL. BIBER. carm. 666 non opprimerunt (-erunt *var. l.*) aliquem nec vi rapuerunt *parentes*. 2 *vi peiorativa evanida i. q. iubere* - *auffordern, heißen*: LAMB. TUIT. Herib. 2,7 p. 221,15 eum (*fratrem*) absolvi et ad quietem redire signo -sit.

20 *adi. extortus*, -a, -um. *coactus, involuntarius* - *erzwungen, unfreiwillig*: CHART. Merseb. 145 p. 124,9 (a. 1203) ut ... archiepiscopus inquireret diligenter, si consensus vester (*sc. fratrum*) esset canonicus vel -tus.

extorreo, -ui, -ere. 1 *exsiccare* - *auströcknen*: HILDEG. phys. 3,23 p. 1234^A odor eius (*abietis*) humores, qui in homini sunt, -et. 2 *adurere* - *versengen, -brennen*: ALDH. virg. I 20 p. 249,19 geminos ... militum penticotharcos ... crudeli flamma combustos -uit *Elias*. 29 p. 267,2 rigidam ... spinae curvaturam prunis coquentibus -uit *Hilarion*.

30 *extorris*, -e. *script.*: -terris: l. 47. -rens: l. 36. 1 *strictius i. q. expulsus, exul, alienus, exclusus* - *vertrieben, -stoßen, exiliert, fremd, ausgeschlossen* (*usu subst.*: l. 33. 38): a *in univ.*: EPIST. Alcuin. app. 2 p. 484,18 Noricus Italicis ... -is indigenis suis ... salutem. ARDO Bened. 10 ut bonum institutorem a proprio ovile redderet *antiquus hostis* -em. TRANSL. Athan. Neap. 3,11 impossibile est, ut a proprio sede sit -ens (-is *var. l.*), licet ... vivens ab ea deiectus sit. YSENGRIMUS 4,111 sepius -es provincia blanda fefellit, dum eqs. *al.* b *de vita solitaria voluntaria*: OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 373,18 tanto ... ardentius ... sabbatizare creduntur, quanto amplius omnis humanae societatis -es inveniuntur (*sc. solitarii*). c *de depositione*: EPIST. Lang. 10 p. 701,9 quare (*sc. quia statuta canonica despexisset*) merito ab episcopali collegio esset *Petrus antistes* ... -is et sacerdotali officio nudatus. VITA Heinr. IV. 6 p. 22,9 ille ob crimen suum -is a regno (*i. potestate*) factus. d *de expeditione in terram sanctam*: CHRON. Reinh. a. 1187 quisquis pro Christo -erris (*ex terris cod.*) haberi, (-is fieri *ci. ed.*) voluisset, ... ei regni celestis aditum patefaceret *Clemens papa* (*sim.* a. 1197 p. 558,12). e *de proscriptio*: CHART. Aquens. 84 p. 286,39 (dipl. Heinr. VII.) transgressorem ... a gratia nostra publice proclamet *archiepiscopus* -em. f *de excommunicatione*: CONC. Karol. A 23 p. 204,29 a sancta et apostolica Dei ecclesia -is (*sc. episcopus sit*). ANNAL. Ved. a. 899 p. 82,9 a liminibus ... aecclesiae. *al.* 2 *latius*: a *privatus, egens, expers* - *beraubt, verlustig*: FORM. Sangall. II 6 p. 400,25 ille apostata vel illa apostatrix reliquarum ... possessionum mearum penitus reddantur -es. ANNAL. Salisb. cont. a. 1192 (MG Script. XIII p. 239,13) templarios ... , qui ad bellum rogati venire renuerant, tocius prede copiosissime reliquit *rex Angliae* -es. OTTO FRISING. gest. 2,41 p. 150,17 durum ... est scriptoris animum tamquam proprii -em examinari ad alienum pendere arbitrium. HELM. chron. 102 p. 200,26 hereditatis. *al.* b *liber, liberatus, exemptus* - *frei, befreit, ausgenommen*: ARDO Bened. 2 p. 201,40 sese inter undas precipitem dedit *Karolus rex*, ut pereuntem (*sc. fratrem*) a periculo redderet -em. OTTO FRISING. gest. 1,30 p. 47,36 caeteris ... imperii provinciis huius (*sc. seditionis*) mali non -bus eqs. CHART. archiep. Magd. 412 homines ... silvam inhabitantes ab omni iniusto gravamine et oppressione liberos et -es esse ... decernentes constituimus eqs. CONSUEV. Vird. 20 in ... dominicis diebus ... ab omni opere manuum -es erunt *fratres*. *al.*

extorseo v. extorqueo. **extorsio* v. extortio.

extorsus *v.* extorqueo.

***extortillatura** (st-), -ae *f.* (*extortillatus) *dislocatio, luxatio* – *Verrenkung, -stauchung*: IORDAN. RUFF. equ. p. 83,7 de -a seu st-a: accidit quandoque . . . , quod iunctura cruris posterioris iuxta pedem laeditur. p. 84,4 si . . . occasione st-ae os iuncturae aliquid a suo loco moveatur *eqs.*

***extortillatus** (st-), -a, -um. (*cf. ital.* stortigliato; *v. Battaglia, Dizionario. XX. p. 242*) *dislocatus, luxatus* – *verrenkt, -staucht*: IORDAN. RUFF. equ. p. 83,16 quum accidit (*sc. claudicare*) patienti, dicitur vulgariter st-us.

extortio *vel* (*praeter l. 39 semper*) ***extorsio**, -onis *f.* 1 *actio exprimendi, coactus, exactio (coactiva)* – *Ab-, Erpressung, Nötigung, (erpresserische) Forderung*: a *in univ.*: CONST. imp. I 99 p. 149,29 (a. 1111) restabat illa exactionis et -is portio, ut de investiture permissione privilegium regi personaliter scriberetur. BALDER. Alber. 20 p. 254,21 quod Mandersceat nunquam per vim vel -em aliquam repeteret *comes*. CHART. Pruss. I 78 p. 59,32 quicquid de personis vel bonis omnium Sarracenorum captivatione, depredatione, -e . . . fratres . . . adipisci poterint. al. b *de tributis, servitiis sim. (saepē iniustus)*: a *proprie*: CHART. Xant. 98 p. 78,11 (a. 1228) quod propter graves -es, quas quidam Iacobus villicus . . . fecisset in homines, iudicium episcopus Coloniensis ab eo abstulisset. CHART. Pommerell. 170 p. 144,20 homines . . . liberos dimisimus (*sc. Samburus dux*) . . . ab -e vectigalium et theloneorum. CONST. imp. II 389 quod . . . consules . . . spoponderunt ab omni exactionis . . . vel angarie receptione ac -e cessare. al. β *meton. i. q. tributum, vectigal* – *Abgabe, Steuer*: CHART. Wirt. 1231 (a. 1252) quod . . . renuncio (*sc. Heinrichus senior*) . . . advocatiis . . . cum omnibus iuribus suis, consuetudinibus, servitiis . . . , -bus *eqs.* CHART. select. Keutgen 147,21 quod magistri . . . mercatores . . . angariant . . . ad servicia indebita et -es iniustas. CHART. Bern. II 481 p. 503,30 per que (*iura*) . . . burgenses nostros . . . liberos constituimus (*sc. Rodolphus*) . . . et quitatos ab omni exactione, tallia et -e. al. c *de hereditate i. q. (com)petitio* – *Anspruch*: ACTA civ. Wism. A 319 (a. 1260) Nanno Friso matrem suam penitus ab hereditate sua specificavit sic, ut ipsa -em nullam amplius in ipsum habeat. 2 *luxatio* – *Verstauchung, -renkung*: TRACT. de aegr. cur. p. 357,27 ad -tionem pedis vel alterius membri accipe mel dispumatum *eqs.* *Niederer*

extra *adv. et praep. script.*: aex-: p. 1750,25. adde DIPL. Karoli III. 35 p. 61,9. estre: p. 1750,29. exst-: p. 1750,26. 37. adde CHART. Argent. II 73 p. 48,9. CHART. Bund. 1033 p. 441,22. abund.: p. 1752,42. 1754,24.

I *adv.*: A *foris* – (*dr*)*außen, außerhalb*: 1 *proprie c. respectu loci*: a *in univ.*: WALAHER. carm. 63,8 intus, -a, longe, iuxta fulgeat concordia. DIPL. Otton. II. 308 -a domique. EKEH. IV. bened. II 138 hunc caseum dextra signet Deus intus et -a. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 71,34 quando falco pernoctat -a et pascitur, difficilior est inveniri propter noctem. *persaepe, quasi adi.*: ALBERT. M. animal. 21,14 pigmeus . . . non accipit ista (*expertum et memoratum*) nisi referens ad conferens vel nocens in re -a. metaph. 6,3,1 p. 314,70 falsum . . . plus est in mente quam verum, quia falso in re -a nihil correspondet. b *c. praep.*: ab: ALBERT. M. animal. 16,66 dubitabit forte aliquis, si omnia . . . principia vitae primo sint in mare -a sperma et postea transfundantur cum semine, aut quaedam sint ab -a transfusa et quaedam non *eqs.* CHART. Lux. IV 126 p. 185,23 si necesse sit habere plures quam homines terre ad defensionem ipsius . . . , possent *virī quattuor* mandare ab -a viros stipendiarios *eqs.* ad: ALBERT. M. animal. 1,296 ante genu . . . -a ad ante est os rotundum . . . et est ad hoc, ut firmet inflexionem poplitis, quae fit ad -a retrorsum, ne *eqs.* 3,143 cito putrescit *corpus sanguineum omne* propter suum calidum et humidum, quae de facili evaporant ad -a. e. II 1,9,6 p. 146^b,20 ratio, quae est hominis natura . . . , aut comparatur ad -a aut ad intrinseca subiecta *eqs.* de: v. p. 43,36sq. 2 *translate*: a *de decretalibus papae* (*‘Liber Extra’* [*sc. vagantium decretalium*]; *de re v. LexMA. III. p. 267sq. s. v. ‘corpus iuris canonici’*): CHRON. Erf. min. p. 629,34 -a ‘de hereticis: firmissime’; . . . -a ‘de sententia excommunicationis . . .’ *ibid. al. v. et p. 1758,54. b* -a relinquere *sim. i. q. excipere, ausnehmen, übriglassen*:

TRAD. Frising. 334 (a. 815) nihil . . . -a relinquentes. 356 istos mancipias -a dimisi: *eqs. al. v. et p. 1754,51. c eo amplius – dazu, darüber hinaus, ‘extra’*: ANTIDOT. Lond. p. 21,4 haec omnia equale mensura infundis in oleo et aqua quantum [-a dare, (*extradare ed.*) volueris. SALOM. II. epist. 26 p. 411,22 commendamus . . . fratrem nostrum . . . religiositati vestrae nihil -a dicentes, quam quod verum de eo comperimus et scimus. CHART. Tirol. notar. I 962 quod ipse (*Heinricus purgator ensium*) . . . accepisset . . . XXX libras den<ariorum> . . . excepto suo speciali negotio, quia hoc -a volebat accipere. d -a si i. q. *praeter quam – außer wenn*: CHART. Ital. Ficker 22 p. 28,36 (a. 929) -a, que fieri non credo, si de meum alium datum aut factum exinde in alia parte apparuerit *eqs.* B *foras – nach draußen, hin-, heraus*: METELL. exp. Hieros. 3,684 nec poterant *Turci* -a procedere menibus ultra. HEINR. LETT. chron. 30,4 p. 218,18 -a illi (*Osiliani*) lapides et iacula iactant super istos (*Theutonicos*). STATUT. ord. Teut. p. 113,28 si duos habuerint scutiferos et unum miserint -a, retinebunt alium. *al. cf. *extramitto.*

II *praep. c. acc. vel abl.*: A *foris a(b) – außerhalb von*: 1 *proprie et in imag. c. respectu loci*: LEX Ribv. 34 si . . . -a ducato fuga lapsus fuerit *servus*. CAND. FULD. Eigil. I 21 qui (*fratres*) -a monasterium ministeria praevidere noscuntur. ANNAL. Ottenb. a. 1145 (MGScript. XVII p. 315,18) obiit . . . Ruopertus confessor, miraculorum et in corpore et -a magnificus operator. CHART. Bund. 1033 p. 441,22 extra valle de Mexonçina non stabunt . . . *Gasparus et Honricus. persaepe. v. et p. 1749,56. 1751,27. 2 translate*: a *in univ.*: LEX Sal. Merov. 73,6 p. 245,37 (cod. B10) estre legibus. p. 246,3 rex . . . eum (*sc. qui ad nullum placitum venit*) -a sermonem suum ponat. VITA Annon. I 1,22 p. 476^a,51 expavit sacerdos et . . . prae timore -a s e pene factus haerebat, quid ageret (MIRAC. Annon. 1,18. *al.*). ARNOLD. SAXO flor. 1,1,4 p. 7,27 preter res, quarum est principium et posse esse separatim ab hiis huiusmodi aliud -a singulare esse. ACTA civ. Wism. A 773 summa spoliū LX marcas Slavice monete et IIII marcas, pro quibus positi sunt -a pacem. CHART. Argent. II 73 p. 48,9 in iudicio et extra. *saepē. b supra, ultra, plus – über . . . hinaus, mehr als*: LEX Sal. Merov. 48,4 ipse . . . , cui adprobatur fuerit (*sc. falsum testimonium*), excepto capitale . . . et dilatura . . . [-a hoc, (*om. pars codd.*) DC denarios culpabilis iudicatur. DIPL. Ludow. Germ. 32 p. 41,13 -a quod . . . sacri canones iubent. DIPL. Karoli III. 123 p. 196,36 homines . . . ecclesie -a rationem distringendos. CARM. de conc. mens. 9,2 quod si crescunt (*sc. summa*) -a septem, idem septem abstrahe. ANON. minut. 1,4 p. 233,4 si unciā in XXIII ducas, non -a XXIII numerum quaerere . . . laboris. *al. c sine – ohne (interdum i. q. excepto, praeter – außer, e. g. l. 49)*: CONC. Merov. p. 181,11 -a nostro permissio. TRAD. Lunelac. 69 donatum . . . transfundimus . . . -a unum mancipium et alia casa. HRABAN. hom. II 61 p. 263^B presbyteris, sive -a episcopum seu praesente episcopo cum baptizant, chrismate baptizatos ungere licet. DIPL. Otton. III. 46 p. 447,20 se per cartulas aut -a cartulas. GUIC. (?) bers. 12 dimitte ire brachettum -a corrigam. *persaepe. v. et vol. I. p. 161,18. d contra – gegen*: CONC. Merov. p. 7,2 si quid -a regulam fecerint *abbates*, ab episcopis confragant. LEX Sal. Merov. 14,4 [-a contra ordinationem, (-a ordinatione[m] *var. l.*) regis. FORM. Andec. 45 p. 20,9 servus . . . ancilla . . . -a v o l u m t a t e ad coniugium se coniuncxerunt (LEX Frision. 9,11 -a voluntatem). HRABAN. epist. 45 p. 499,24 si . . . aliquid . . . -a veritatem sensi aut scripsi. OTFR. ad Liuth. 70 ‘k’ et ‘z’ sepius hec (*sc. theodisca*) lingua -a usum Latinitatis utitur. *al. B foras a(b), ex – hinaus aus*: LEX Alam. 45 si quis liber liberum -a (*ex var. l.*) terminos vendiderit, revocet eum infra provinciam. ARBO Emm. 35 p. 78,5 eiecto populo -a meneis templi. WETT. Gall. 26 p. 270,34 -a regulae tramitem deviare. GERH. AUGUST. Udalt. 1,17 l. 33 super humeros eius evexit *clericus* eum (*episcopum*) -a navem. OTTO FRISING. gest. 2,35 p. 143,34 -a muros cum fundibulariis et sagittariis egressi *Spoletani. saepe. v. et p. 1751,45. 1753,33. C a(b) – weg (von)*: CHART. ord. Teut. (Hass.) 182 p. 139,14 (a. 1262) obligarunt . . . se . . . fratres . . . , quod nunquam distrahent vel alienabunt feoda et iura . . . -a

[Weber]

suos heredes.

***extracedo**, -ere. *transgredi – überschreiten (partic. praes. usu adi.)*: ANON. geom. I 4,21 si vis cognoscere, quantum embadi partibus ... trigoni circulum -entibus relinquitur. 4,25 p. 349,14 si vis comprehendere, quantum ab -ente (sc. *tetragono*) vincatur circulus et subscriptum (sc. *tetragonum*) vincat eqs. *ibid. al.*

***extracreditio** (-cio), -onis f. (*extracredere) *traditio – Auslieferung*: CHART. Col. II 510 p. 558,28 (a. 1269) instrumentum super -cione viri nobilis ducis Limburgensis ... vidimus. p. 558,28 quicquid in instrumento -cionis ducis Limburgensis ... continetur.

***extracredo**, -credidi, -creditum, -ere. (extra et credere; cf. *excredere) *tradere – ausliefern, aushändigen*: CHART. Col. II 510 p. 558,25 (a. 1269) per quas (*conditiones*) ... dux Limburgensis -tus exstitit. III 21 p. 15,4 cives Colonienses nobis ... confidentes -erunt et a vinculis dimiserunt Heidenricum militem. p. 15,13sq. Heidenricus ... intrabit vincula civitatis ... sicut fuit, antequam nobis -tus fuisset eqs. 92 que pignora ... Adam, si requisitus fuerit, nobis (*civibus Coloniensibus*) ... -et ad certum terminum.

extractio (-ccio), -onis f. 1 *actio extrahendi, evellendi – das Herausziehen*: a gener.: PAX Valenc. 24 qui (*homines*) ... occupati fuerint ... in -e panis de furno. BERENG. Trev. laud. 1,4 sicut ... -o Joseph a cisterna Dominicam significat resurrectionem, sic -o crucis a terra eandem potest habere significationem. CONO LAUS. notae p. 776,36 pro -e gladii extra domum debentur LX solidi. *al.* b *natur. et medic.*: PAUL. AEGIN. cur. 251 p. 196,2 si ... eo, quod mortuus sit, ... non exeat fetus, ad -em (3,76,3 ἐμβρυολκίαν) veniendum. GLOSS. Roger. III p. 293,43 post -em sanguinis. ALBERT. M. veget. 6,309 fortem ... habet *calamentum* virtutem in -e humorum grossorum ex pectore. WILH. SALIC. chirurg. 2,20 p. 338 in actu -is sagittae. *saepe.* c *math.*: ANON. algor. Salem. p. 3,3 non plures quam VII habentur species ... divisio et r a d i c u m -o (DIXIT ALGORIZMI 1324. *al.*). d *alch. i. q. solutio, divisio – Lösung, Trennung, 'Extraktion'*: TURBA phil. 69 bonitatis primae decoctionis signum est ruboris -o. GEBER. summ. 46 p. 409 causa ... inventionis eius (*rationalis destillandi*), quae per descensum fit, fuit olei puri in natura sua -o. ANON. tab. p. 168,11 -o animae a corpore suo. PS. AVIC. lap. p. 633^b,60 definitio scientiae secretorum philosophiae naturalis: est aquae a terra -o et eiusdem corporis super terram ... conversio. *al.* e *iur. i. q. exportatio – Ausfuhr*: ACTA imp. Winkel. I 991 p. 743,45 (a. 1268) pro littera de -e victualium extra regnum pro quolibet centenarium salmarum, frumenti, si -o ipsa sit ... concessa, augustalem I. 2 *actio abstrahendi, tollendi – das Weg-, Abnehmen, Entfernen*: a *in univ.*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 235,25 qui falconum assuefiendi sunt ad frequentem impositionem capelli et ad frequentem -em et qui non. *al.* GEBER. summ. 40 p. 372 immundum vel mundum, multum vel parum inveniri potest, per -em licinii, quod in foramen aludel positum fuit. b *ereptio – das Entreißen*: ARNO REICHERSB. apol. p. 215,36 numquid non omnium attractio et a morte -o sua (sc. *Christi*) aeterna gloria est? 3 *actio edendi – das Hervorbringen*: PS. GALEN. anat. 9 p. 187^B sunt ... linguae multa iuvamenta; unum est decisio vocis et -o literarum. 4 *exsolutio, liberatio – Auslösung, Befreiung*: CHART. Carinth. II 563 p. 29,29 (a. 1242) cum pro -e Friderici ... cum comite Hermanno ... a quo captivatus detinebatur, tractaremus, ipsum pro summa quingentarum marcarum ... ab illo extraximus. ACTA imp. Winkel. I 991 p. 743,12 pro littera -ccionis a foriudicacione unc. III. p. 743,37.

***extractivus**, -a, -um. *extrahens – herausziehend*: ALBERT. M. veget. 6,394 narciscus est herba ... , cuius radix est -a (*extracta var. l.*) de profundo' eorum, quae infixa sunt corpori. THEOD. CERV. chirurg. 1,23 spinae, hastella, vitri partes et similia, quae corpus ingrediuntur, cum emplastro facto ex rebus relaxantibus extrahuntur, unde -ae vocantur huiusmodi medicinae. de *exsiccatione*: ALBERT. M. caus. element. 1,2,11 p. 80,71 est calor in eo (*igne*) ... et ideo -us est totius u m i d i (miner. 1,1,5 p. 7^b,46 unum [*instrumentum*] ... est calidum

humidi -um. *ibid. al.*).

subst. extractivum, -i n. *medicamen extrahens – herausziehendes Mittel*: WILH. CONG. chirurg. 1064 carbunculus cum vulnere supervenerit, non sunt apponenda ... frigida ... , sed dissolutiva et -a.

***extractor**, -oris m. 1 gener. i. qui (ex)trahit – einer der (heraus)zieht: CHART. select. Keutgen 130 p. 110,18 (a. 1190?) -es vasorum, qui vocantur burnedregele ('Brunnentrögl'er', v. J. u. W. Grimm, *Deutsches Wörterbuch*. II. 1860. p. 436). 2 *alch. i. qui exsolvit, dividit – einer der herauslöst, -trennt*: ANON. tab. p. 163,13 penetrat anima et extenditur in corporibus cum spiritu humido, quem nominant sapientes avem Hermetis, quia praeparator est sive rector corporis eius et -r. 3 *iur.*: a qui exportat – einer der ausführt: ACTA imp. Winkel. I 841 p. 648,30 (a. 1239) septimam partem rerum extrahendarum ... recipiatis (sc. *custos portus*) -e rerum ipsarum. b qui (*iniuste*) rapit – einer der (*unrechtmäßig*) wegnimmt: CHART. Stir. IV 46 p. 31,15 (a. 1261) -r talis (sc. *qui curiam de fratribus extraxerit potestate*). 4 *medic. i. q. cultellus ad varices scandas – (Varizen-)Messer*: CHIRURG. Sudhoff. II p. 60,36 forma -is, quo varix inciditur.

***extractura**, -ae f. *actio exportandi – das Ausführen, 'Exportieren'*: SABA MALASP. chron. 6,4 p. 246,8 pro -a cuiuslibet salme ... statuerat rex unum augustalem aureum fisco regio componendum.

extractus v. extraho.

1. ***extrado**, -are. (extra et dare) *reddere – herausgeben*: CHART. Gelr. 980 p. 954,16 (a. 1276) pignora ... pro indebita sectione accepta ad curiam de Echthe assignentur et ibidem secundum ius curie predictae -entur (*ni pro excedantur*).

[2. **extrado** v. extrudo.]

[**extraduce** v. ex et tradux: EPIST. Praed. 63 p. 92,13.]

***extraduco**, -ere. (extra et ducere) *exportare – ausführen, 'exportieren' (usu iur.)*: CHART. Frising. 257 (a. 1266) vinum eorum (*fratrum*) ... permittatis (sc. *marchio*) sine theloneo et exactione qualibet per vestrum districtum ... -i. CHART. Francof. 290 p. 144,24 vinum, annonam vel aliqua huiusmodi inducendo vel -endo.

***extraeo**, -ire. (extra et ire) *transire – überschreiten, hinausgehen (über)*: ALBERT. M. anal. post. 1,4,15 p. 125^a,22 medium sumptum ad condensandum negativam universalem in tertia figura oportet non -ire, nec -bit extra subiectum negativae ... ; nec ibit extra praedicatum ... , sed accipitur supra praedicatum et non extra ipsum.

extraho, -traxi, -tractum, -ere. *script. et form.*: st-: p. 1753,11. *al.* est-: p. 1753,11. *adde* ANTIDOT. Glasg. p. 120,34 -a(o): p. 1753,11. *saepe.* -ag(o): l. 67. *partic. praes.* excurrentes: l. 57. *imperf. coni.* -trare(m): ANNAL. Plac. a. 1250 p. 502,10. *perf.* -trah(i): p. 1753,30. -as(i): p. 1753,54. 1754,524. -ass(i): p. 1753,22. *adde* GEBER. clar. 2,50.

1 *foras trahere, evellere – herausziehen, (aus)ziehen*: A gener.: 1 *in univ.*: CHRON. Fred. 4,64 Aeraglius ... -ens uxum capud patriciae Persarum truncavit. LEX Baiuv. 8,5 si ... virgini libidinose crines de capite -erit (detraherit, retraxerit, traxerit *var. l.*). HROTSV. Gong. 245 nactum (sc. *baculum*) tractis arripuit puer digitis -xitque solo. CHART. Burgenl. I 526 p. 353,11 linguas eorum (*Gregorii eiusque filii et Ioankae*) excurrentes (*comes eiusque filius*). *persaepe.* 2 (*de*)*promere – (hervor-, heraus)holen*: a *obi. res*: WETT. Gall. 41 p. 280,5 quasi oblaturus -xit rex ceram, sed in manu eius ... durus lapis apparuit. ANNALISTA SAXO a. 936 p. 153,31 vestem e latibulo -tam produxit regina. ACTA imp. Winkel. I 998 p. 758,38 cum mel -itur a cuparello, includuntur omnes apes in fundo cuparelli cum fumo. *al.* b *obi. anim.*: LEX Sal. Merov. 90,1 nullus latronem ... de atrio ecclesiae -ere praesumat. CHRON. Fred. 3,22 Chlodoveus rex post Gundobadum dirigit eumque de civitate -agi vellit. WIDUK. gest. 3,68 p. 142,17 Wichmannus ... urbem est egressus quasi ad -enda sibi de Danis auxilia. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 62,17 quem (sc. *modum*) habet mater rapacium pullorum in -endo ipsos de nido. *al.* 3 *exuere – ausziehen, ablegen*: NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 60,24 hossas ... -ere. RICHER. REM. hist. 3,88 alii ... caligas -bant, -tasque

[Weber]

alii excipiebant. ORD. coron. imp. 14,48 imperator -it pluvial et induitur manto proprio. CHART. Walkenr. 211 p. 235,14 -tis cerotecis. *al.* 4 *accipere* – *beziehen*: CHART. Tirol. notar. I 566 p. 274,14 quas quingentas libras ... Bonensigna ... fuit confessus -sisse et habuisse et accepisse de quadam societate (*cf.* p. 274,32 exegit de ... societate). 5 *producere* – *herstellen, gewinnen*: THADD. FLORENT. cons. 49,106 postquam vidimus de terre nascentibus, videamus de eis, que ab eis -untur, qualia sunt vinum et oleum. *B natur. et medic.*: BOTAN. Sangall. 1,1 herba uitonica ..., se ossus fractus fuerit, sine dolore foras strait. ANTIDOT. Glasg. p. 116,38 estrait *antidotum* spinas. CONSTANT. AFRIC. coit. 13,21 que (*nutrimenta*) ... auxiliantur, sive per calorem attrahant (-ant, -a[h]atur *var. l.*) illud (*semen*) et de vasibus occultis -ant (-it, -a[n]tur, attrahant, emitatur *var. l.*) sive *eqs.* CAES. HEIST. Engelb. 3,70 necessitate compulsa fabrum vocavit *mulier*, qui dentem ... -ret. ALBERT. M. veget. 3,48 quod, quanto magis -retur a planta humidum, tanto magis exsiccaretur locus plantae. *persaepe*. C *math.*: DIXIT ALGORIZMI 1259 capitulum *radicum* -endarum (ANON. algor. Hann. p. 28,4 de radice -enda. *al.*). D *alch. i. q. solvere* – *lösen, 'extrahieren'*: TURBA phil. 69 albedinem -ere ab ... nigredine. GEBER. clar. 2,6 quam (*aquam*) -ssisti de ea (*sc. capillis destillatis*). summ. 46 p. 411 per huius (*destillationis*) reiterationem separavit oleum in partes suas elementales, ut albissimam et serenissimam aquam ex rubicundissimo -ssisset (*extraximur var. l.*) oleo. *al.* E *iur. i. q. exportare* – *ausführen, 'exportieren'*: DIPL. Constantiae 12 p. 44,18 absque aliqua datione et exactione -ant *abbas eiusque successores* a portu Messane pellicias. ACTA imp. Winkelm. I 78 p. 74,11sq. ut de omnibus, que immiseritis vel -heritis per portas civitatis Panormi ad opus monasterii vestri ..., nullus a vobis ... exigere aliquid ... presumat, set *eqs.* CHART. civ. Spir. 133 ut nullus extra civitatem ipsam annonam vel bladum -ere valeat. *saepe. v. et p. 1752,15.*

II *tollere, eripere, auferre, deducere* – (*wegnehmen, entfernen*): A *gener.*: 1 *in univ.*: POETA SAXO 4,247 -tis (*cadaveribus*) ... pręsepia queque ... purgari ... poterant. DIPL. Conr. II. 242 p. 333,40 ut abbas ... licentiam habeat de fluminibus Nuræ et Trivia aquas -ere. TRACT. de chirurg. 436 aliquando etiam sub venis et arteriis oriuntur *scrofulae*, quas circurgia -ere non potest. 2 (*servando*) *eripere* – (*rettend*) *entreißen*: ARMENR. Sval. 4 ut plures a malis bestiolis obsessos ore (eorum *add. 2. 2a. b*) -isset (-isse *var. l.*). CHART. Hamb. 658 p. 539,3 (a. 1261) quilibet in naufragio constitutus ... possidebit illud, quod de rebus suis -ere poterit et iuvare (*inde* 761 p. 628,6). 3 *rapere, iniuste tollere* – *stehlen, unrechtmäßig nehmen (usu absol.: l.48)*: LEX Alam. 3,3 (rec. B) si ... vi abstraxerit (-erit *var. l.*) et iniuriam ecclesie fecerit. CHART. Osn. I 41 p. 28,34 si aliquis ... beneficium -ere ... voluerit *eqs.* CAES. HEIST. mirac. II 1,2 p. 19,10 mulier ... ad duas ecclesias communicans ... unam hostiam sumpsit, alteram -ens malefici causa panno involutam in archa sua reposuit. 4 *excerpere* – *entnehmen*: CHART. Bund. 764 p. 224,2 (a. 1239) formam ... inbreviature ... -si et complevi. CHART. Ital. Ficker 458 p. 466, 22 ego Iohannes ... notarius hoc ... instrumentum ex inbreviaturis condam Pascalis notarii ... -xi et sumpsi. ANON. IV mus. 1,1 p. 27,7 primus ordo tertii imperfecti -aitur a primo ordine tertii perfecti per diminutionem unius. 5 *abstrahere* – *abziehen, wegziehen*: NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 23,17 apprehensum capitis tegimen -xit (*abstraxit var. l.*) 2,13 cum ... falconem suum de aneta vellet *rex* -ere. WIDUK. gest. 2,3 p. 69,20 in -endis spoliis caesorum. THEOPH. sched. 3,4 cum occiduntur arietes, non inciduntur pelles sub ventre, sed in posterioribus aperiantur et ita eversentur, ut integrae -antur. B *math. i. q. subtrahere* – *subtrahieren*: ANON. algor. Salem. p. 6,28 computa ..., quociens I possis a II -ere, ut IX tociens possis a reliquo demere (*sim. p. 7,2*). C *iur.*: 1 *eximere* – *entziehen*: CHART. Nuremb. 571 (a. 1278) ius advocatie, quod habemus ... super unum mansum in Furth et super quedam prata dicto mansui -ta. 2 *liberare, exsolvere* – *befreien, auslösen*: GESTA Frid. I. imp. A p. 34,5 ipse (*imperator*) recepit eos (*Mediolanenses*) ... atque de b a n n o -xit (CONST. imp. I 290,2 po-

net in bannum illam civitatem ... nec -et eam de banno, nisi *eqs.* 333,6 p. 474,40 nec -emus a banno. *saeptus*). CHART. Rhen. med. III 403 p. 319,32 cum ... a querimonia ipsorum (*sc. comitis et marchionis*) totaliter nos -erimus (*sc. archiepiscopus*) *eqs.* 5 ANNAL. Plac. a. 1266 p. 518,28 legati -serunt ... marchionem et comitem ... de omni excommunicatione. *al. v. et p. 1751,61. refl.*: GREG. CAT. chron. I p. 265,26 isti tres (*sc. Traso, Lupo et Pillo*) -erunt se a servitio Sanctę Marię (*cf. p. 275,12 qui [servi] se extraniaverunt a servitio Sanctę Marię*).

10 III *spectat ad tempus*: A *protrahere, dilatare* – *hinausziehen, verzögern*: DEFENS. med. II 7 quosdam (*medicos*) ... comperi hoc genere grassari, ut languores, qui paucissimis diebus ... possent repelli, in longum tempus -rent. B *morari, degere* – *verweilen, zu-, verbringen*: EINH. Karol. 28 ibi (*sc. Romae*) totum hiemis tempus -xit.

15 IV *protendere* – *herausstrecken*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 202,14 quando falco aperit rostrum, -it linguam cum quodam sonitu et sufflatu ..., querit diffugere. ALBERT. M. animal. 4,43 -unt *conchyli* caput a testa et retrahunt ipsum, quando timent.

20 V *trahere* – *ziehen*: ACTA imp. Winkelm. I 979 (a. 1230/50) iniurias intulit *persona I.* ... accipiendo ipsum (*personam P.*) per capillos et -endo per terram. ANNAL. Plac. a. 1271 p. 555,5 Mediolanenses ... -serunt extra eorum carrocium (a. 1270 p. 542,24. p. 543,52).

25 *adi. extractus*, -a, -um. 1 *magnus, extentus* – *groß, ausge-dehnt*: GERB. (?) astrolab. 2,4 qui (*orbiculi*) frequenti circuiti-one et crebra retorsione, alii -iores (*detractiores var. l.*), alii contractiones, ... coronantur. 2 (*obligationibus exemptus* – (*von Verpflichtungen ausgenommen, befreit*): CHART. Carinth. V 406 p. 258,9 (a. 1279) sunt nobis assignate quingente viginti et quatuor huebe ... exceptis -is, inter quas sunt supani centum et duo. 3 *ortus, generatus* – *hervorgehend, (ab)-stammend*: CHRON. Albr. a. 988 p. 774,13 comes Robertus Fortis, marchio de genere Saxonum -us.

**extraliminium*, -i n. (*extra et limen*) *digressio, additamentum* – *Exkurs, Nachwort*: WANDALB. Goar. app. p. 85,5 videtur mihi necessario ... post editos libellos duos quodam -o memorandum, quemadmodum *eqs.*

40 **extramitto* (*extra mitto*), -misi, -ere. (*extra et mittere*) 1 *emittere* – *aussenden*: ALBERT. M. eth. I 689 p. 589,9 Deus seipso perfectissime delectatur nihil recipiens ... sicut visus delectaretur, si esset -endo et si esset in oculo sensus communis, qui videret se videre. 865 p. 727,4 visum fieri -endo. sens. 1,5 p. 10^b,28 insaniam quorundam dicentium nos videre et intus suscipientes et extra mittentes. metaph. 4,3,1 p. 187,77 animam a rebus nihil pati et nihil recipere, sed potius sentire et omnia alia fieri extra mittendo. 2 *detrahere, eximere* – *aus-, weglassen*: TRAD. Frising. 308 (a. 813) tradidi in altarem sanctę Marię ... totam rem meam, ... et nihil -si praeter III agros et dimidium (*cf. 376 p. 320,37 nihil ... extra dimisit*). Weber

extranee v. extraneus. **extraneitas*, -atis f. 1 *positio externa* – *das Außenliegen*: ALBERT. M. nutrim. 1,4 p. 332^a,35 id, quod restaurant *aves*, debilius et ignobilius efficitur propter -em: eo quod ab extrinseco assumitur. 2 *diversitas* – *Verschiedenheit, Unterschied*: ALBERT. M. nat. bon. 217 p. 86,24 homines -em naturae secundum corpus ad angelos habentes.

60 *extraneo* (-nio), -avi, -atum, -are. 1 *alienare* – *entfremden* (*refl.: l.61.62*): SIGEB. GEMBL. chron. a. 1086 domesticę aves ... a domibus se -antes fiunt silvaticę. GREG. CAT. chron. I p. 275,12 qui se -iaverunt a servitio Sanctę Marię: *eqs.* *abalienare* – *veräußern*: COD. Wang. Trident. 73^c p. 168,27 (a. 1208) suprascriptam emcionem de cetero non alienabit nec infeodabit nec aliquo modo -iabit *electus* extra casam Dei sancti Vigili. 2 *excludere* – *ausschließen*: EPIST. pont. Rom. sel. I 1 p. 5,18 sicut heresiarche omni sacerdotio privati ac -ti (*extranei a. corr.*) a corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi participatione ... permanerent.

70 *extraneus* (-ius), -a, -um. *script. et form.*: st-: p. 1755,64. 72.1756,49. *al.* est-: p. 1757,29. -ame-: p. 1755,49. *acc. pl. m. -nes*: LEX Raet. Cur. 25,9,4. *metr.* -ā-: HROTSV. Gong.

148. *usu subst. passim.*

alienus – fremd: *I ad rei ipsius naturam non pertinet, externus, improprius, alius* – von außen stammend, nicht eigen, andere(r): *A gener.*: 1 *in univ.*: LEX Baiuv. 8,1 si in lectum calcaverit uno pede et prohibetur a muliere . . . , cum XII solidis conponat, eo quod iniuste in -um (-o, -a, -am *var. l.*) calcavit *t h o r u m* (8,2). LEX Raet. Cur. 9,1,2 femina sua propria causa agere potest, nam -a causa nulli modo agere possunt. PETR. DAM. epist. 78 p. 393,28 ut . . . nequaquam in -ae carnis amplexus intemperantia diffrenatae libidinis extendatur. *al.* 2 *exterior, extrinsecus* – äußere(r), äußerlich: ANON. coit. 1,1 scias immoderatis veneris usus naturalem *calorem* extingui et -um augmento plurimo excitari (MAURUS progn. 26 p. 39^b,39). ALBERT. M. animal. 18,26 in quibus (*senibus*) remisso calore habundat humor -us humectans et non augens. 3 *diversus* – andersartig, unterschiedlich: GUIDO ARET. reg. rhythm. 123 suam quaeque (*sc. vox*) facit neumam alteri dissimilem neque suae sedis locum neumae dat -ae. PS. GUIDO ARET. epil. 4 cum -is (*vocibus*) . . . , id est cum eis, quae alterius modi sunt. ANON. IV mus. 6 p. 82,23 quendam modum proprium, quem habet *sextum volumen* -um aliis. *B philos.*: 1 *extrarius, forinsecus determinatus, ortus* – außerhalb liegend, von außen bestimmt, von außen kommend: ALBERT. M. veget. 1,24 coelestia . . . animata non erunt, eo quod ‘sint impassibilia,’ non recipientia impressiones formarum -arum (*extrinsecarum var. l.*); ‘sensus autem’ omnis est ‘passio’ quaedam ‘sentientis’ formas -as recipiens et patiens ab illis. metaph. 7,1,7 p. 327,1 ut in essentia sua sit aliquid naturae -ae ab ipso *eqs.* 2 -issimus modus *i. q. late remotus modus* – im weitesten Sinne zu verstehende Art, Weise: ALBERT. M. sent. 1,32,1 p. 125^b,12 iste loquendi modus -issimus est. 4,28,7 p. 196^a,36 philosophus dicit, quod -issimus modus habendi est, quo vir habet uxorem, ergo videtur, quod non proprie habet eam (*sim.* 4,36,3 p. 374^b,23).

II expers, exors, remotus – nicht teilhaftig, nicht zugehörig, außenstehend, fern: *A spectat ad societatem sim.*: 1 *ad ecclesiam, societatem fidelium*: *a in univ.*: RADBERT. corp. Dom. app. 447 nullus . . . a vera fide invenitur -us. IOH. CANAP. Adalb. A 22 p. 34,12 -is et non baptizatis predicator missus fuerat. ABSAL. serm. 27 p. 159^C -i . . . sunt illi, quos neque unio charitatis neque unitas communionis . . . nobis coniungit. *saepe. spectat ad conventum monasticum*: CHART. civ. Erf. 240 (a. 1270) quia ad -os et sui generis dispares . . . fratres proprietatem suam vendere non valerent. *al.* *b spectat ad excommunicationem i. q. expulsus, exclusus* – ausgeschlossen: CONC. Merov. p. 4,1 a c o m m u n i o n e et convivio catholicorum . . . habeatur (*sc. servus reus*) -us (CHART. Sangall. A 4 -ios. *al.*). CHART. Arnstad. 1 p. 2,8 a l i m i n i b u s e c c l e s i a e Dei . . . -us efficiatur (TRAD. Patav. 16 -meus. *saepe*). TRAD. Frising. 2 excommunicatus vel -us. 92 -us et anathematus. *saepe.* 2 *ad consistorium, collegium opificum sim.*: HINCM. ord. pal. 584 tam diu . . . nullo -o adpropinquante, donec res singulae . . . principis auditui . . . exponerentur (*de placito*). CHART. civ. Halb. 26 p. 35,12 (a. 1230) quod nulli -o eiusdem (*sc. calcificum*) officii licitum esset in civitate illa idem officium exercere *eqs.* CHART. Duisb. 84 p. 110,32 si . . . aliquis sutor -us dictam fraternitatem seu gylde acquirere nollet. *al.* 3 *ad cognationem, consanguinitatem i. q. sanguine alienus, non propinquus* – nicht verwandt, nicht versippt: *a in univ.*: CHART. Fuld. B 18 (a. 752) si . . . aliquis de heredibus meis vel proheredibus seu *quislibet ulla opposita persona* -a, qui contra hanc vendicionis kartam venire . . . voluerit *eqs.* (22. *saepius. sim.* TRAD. Weiss. 202 p. 193,30 q. st-a p.). EINH. Marc. et Petr. I 3,14 p. 253,47 odium et invidia non tam inter -os quam inter propinquos et affinitate coniunctos exercentur. ALBERT. M. sent. 3,29,7^{capit.} an in charitate -i possint praeponi consanguineis. *persaepe. spectat ad decretum de caelibatu editum*: LEX Baiuv. 1,12 ut nullo presbitero vel diacono liceat habere secum in domo -am (*exneam var. l.*) feminam. *al.* *b de heredibus* (*‘Außenerbe’; de re cf. G. Köb-ler, Dt. Rechtsgesch. 62005. p. 37; Dt. Rechtswb. I. p. 1010*): LEX Ribv. 50,1 cuicumque libet de proximis vel -is (*straneis, -iis*

var. l.) adoptare in hereditate . . . licentiam habeat. CHART. Friburg. 81 (a. 1245/47) asserentes . . . decanum tam vicina consanguinitatis linea sibi fuisse adnexum . . . non proprios, sed heredes -os invenimus. CHART. Rhen. med. III 1015 p. 757,9 liberis sive heredibus legitime, vere et naturaliter ab ipsis descendentibus, non -is. *saepius.* 4 *ad familiam (curtis) sim.*: *a strictius. a in univ.*: REGISTR. Prum. 45 p. 207,20 homines -i, qui infra nostra potestate resident, solvit unusquisque de avena modium I. DIPL. Heinr. II. 319 p. 400,14 si (*sc. quis*) . . . extra familiam cum -o aliquo rixam habuerit. CHART. Babenb. 232,59 incensum . . . non a sua familia, sed ab -is esse factum. *persaepe.* *b liber, solutus* – unabhängig, frei (*de re v. A. I. Njeussychin, Die Entstehung der abhängigen Bauerschaft. 1961. p. 372*): EDICT. Roth. 224 qui fulfree et a se -um, id est haamund, facere voluerit. *b latius i. qui alieni iuris, in aliena ditione est* – unter anderer, fremder Herrschaft stehend, zu einem anderen, fremden Machtbereich gehörend: *a in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 74,10 ut nullus episcopus . . . gladium sine nostro permissu cuilibet homini -o . . . venundare praesumat, nisi tantum vassallis suis. DIPL. Heinr. III. 3 p. 440 sit . . . episcopatus liber et ab omni -a et iniqua securus potestate (*sim.* 56 abbatia). COD. Wang. Trident. 35 p. 94,32 exceptis . . . hominibus de macinata -orum dominorum. *persaepe.* *b spectat ad iurisdictionem ordinariam (usu canon.; de re v. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 44)*: CONC. Karol. A 22^C,14 ut nullus episcopus alienum clericum sine litteris episcopi sui recipere ausus sit neque in -a parrochia presbyterum . . . ordinare. CAPIT. episc. I p. 216,8 quia a proprio episcopo suo aut sacerdote ligandi aut solvendi sunt (*sc. confitentes*), non -o. *saepius.* 5 *ad civitatem (aliquando de hospitibus vel de incolis iuris civilis expertibus; de re v. H. Planitz, Die dt. Stadt im Mittelalter. 1965. p. 275sq.)*: *a in univ.*: CHART. select. Keutgen 133,14 (ante 1178) nullus -us testis erit super burgensem. CHART. Babenb. 109,3 (a. 1192/1208) si . . . haeres sit -us, nihil cedat ei, nisi se stabilitat transferat in civitates nostras (*cf.* 431,19 auzwendiger). 237,23 nemo . . . -orum *mercatorum* moretur in civitate cum mercibus suis ultra duos menses (CHART. Burgenl. II 185 p. 132,49 [dipl.]. *al.*). CHART. Tirol. notar. I 928 quia hospes et -us esset. *persaepe.* *b spectat ad forum, iurisdictionem civitatis* (*‘unbefugt, nicht zuständig’; de re v. H. Planitz, ZRGerm. 39. 1918. p. 273sq.*): EPIST. pont. Rom. 295 p. 573,11 ut in Tornaco civitate nullus comes vel -us iudex se intermittat de districto aut moneta. CHART. select. Keutgen 139,29 quod si concives nostri extra provinciam inter se dissenserint, non se ad -a trahant iudicia (*sim.* 133,25). 6 *ad regionem, nationem i. q. peregrinus, ad alienam terram pertinenens, barbarus* – fremd(ländisch), ausländisch, auswärtig: *a in univ.*: LEG. Burgund. const. I 38^{tit.} de hospitalitate legatis -arum (*str-, straniorum, -orum, -iorum var. l.*) *gentium* . . . non neganda (CAPIT. reg. Franc. 273, 34 p. 327,10. *al. sim.* THIETM. chron. 6,48 p. 334,21 nationes). MAPPAE CLAVIC. 20 aluminis. THEOD. PALID. annal. a. 934 p. 61,48 si ipse (*caesar*) -is census debeat obtulisse. SABA MALASP. chron. 10,2 p. 345,3 exilium. *persaepe.* *b inimicus* – feindlich: NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 71,11 -orum victor Karolus. THIETM. chron. 2,7 unde talis oriatur -is audacia (*antea*: inimicis insurgentibus). CHRON. Mont. Ser. a. 1201 p. 169,3 cum prius eisdem fratribus favorabilis admodum extitisset, -am se eis et malivolam cepit exhibere *comitissa. saepius. c de militibus conducticiis*: ARNULF. MEDIOL. gest. 3,6 quibus (*adversariis*) . . . succurrit conducta -orum legio. GISLEB. MONT. chron. 112 p. 168,14 militum vadiis tam domesticorum quam -orum liberatis. *al.* *B spectat ad possessionem sim.*: 1 *in univ.*: CONC. Merov. p. 71,21 ut . . . rectores ecclesiarum . . . de eo, . . . quod habere proprium semper visi sunt, -os non permittatis existere. 2 se -um facere *i. q. se devestire, exuere* – entsagen, verzichten (*auf*): BAUDON. Radeg. 10 (MGMer. II p. 384,20) in tantum se -am de rebus propriis fecit, ut *eqs.* CHART. Hagenow. 35 p. 19,4 qui (*Germanus*) se ipsum in regio palatio . . . de subnotatis locis, si in eis aliquid proprietatis haberet . . . , fecit -um adversus me (*item* DIPL. Ludow. Inf. 79 p. 217,39 [spur.]). 3 *de contemptu mundi i. q. aversus* – ab-

[Leithe-Jasper]

gewandt: IOH. METT. Ioh. 113 monasterii ianuam penetraverat, ... secularium -us morabatur *episcopus*. PETR. DAM. epist. 165 p. 227,4 mundo se -um reddat *vir electus*. C *usu vario*: 1 *exceptus, intactus, integer* – *ausgenommen, unberührt, verschont*: ISO Otm. 1,3 p. 49^a quaedam panis rotulae ... inlaesae atque ab omni corruptione -ae ab ... episcopo inveniebantur (*sc. in sepulcro*). PETR. DAM. serm. 64,139 ut tam fieret a dolore mortis -us, quam a corruptione carnis fuerat *discipulus* alienus. epist. 132 p. 439,22 tu (*sc. filius fratris*) michi licet non sis filius, a mea tamen cura non merito iudicaris -us. *al.* 2 *discrepans* – *abweichend, im Gegensatz stehend*: HRABAN. inst. cler. 3,19 l. 4 haec definitio ... non est -a ab ecclesiastica disciplina. PETR. DAM. epist. 72 p. 347,11 rem ... ab intentione propositi operis -am apposimus. EPIST. Ratisb. 8 p. 304,30 si quis ... mea verba ... a veritate -a dicat. *al.*

III *a communi usu alienus, mirus, insolitus, ignotus* – *ungewöhnlich, fremd-, eigenartig, seltsam, unbekannt*: A *in univ.*: CHRON. Ebersh. 21 p. 442,7 mures minutissimi -i coloris ac forme. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 208,38 eius (*herbae*) ... sapor ita erat -us, ut *eqs.* (*sim.* ALBERT. M. veget. 7,90). ELIAS SAL. mus. 29 p. 57^a cantus ... -us et quasi irregularis habetur, quia non sequitur naturam seu regulam. SABA MALASP. chron. 4,17 p. 205,24 dum quidam (*fugientes*) -a petunt divorcia, hii per silentia loca errant. *saep.* B *rarus, exoticus* – *selten, sonderbar, exotisch*: ARNOLD. LUB. chron. 7,8 p. 235,27 (epist.) quocunque ibi (*in Aegypto*) ... vidi ... , que ... nostre terre rara et -a videbantur ... , scripto commendavi. CHART. Bund. 729 quos (*solidos*) ... emonici ... Riboldo Toço dare debebant pro precio es-ie bestie, quod eis dederat. C *contrarius, repugnans* – *widersprüchlich, abträglich*: OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,17 dum et id ipsum (*sc. oratio elata*) Romani imperii prerogativae non sit -um rebus simplicioribus altiora interponere.

adv. extranee. *procul (ab hereditate)* – *fern (vom Erbe)*: THEOD. PALID. annal. a. 1146 p. 82,4 qui (*sc. filius ducis*) ... germanos suos habere cepit -e, preterea et bellum eis indixit (*cf.* ANNAL. Magd. a. 1146 fratres exheredare conatus est).

**extranguigo v.* *stranguo. *extranguria v.* stranguria.

**extrans praep. c. acc.* (*cf.* detrans) *trans* – *jenseis*: REGISTR. Patav. I p. 69,3 beneficia ... -s Danubium in lignis tantum serviunt.

extraversus v. ex et transversus. *extrao v.* extraho.

extraordinarius, -a, -um. 1 *in bonam partem*: a *extra ordinem stans, insolitus, additicius* – *außerordentlich, -gewöhnlich, zusätzlich*: α *gener.*: AGIUS vita Hath. 19 parvam rem et, ut quibusdam videri potest, -am ... dicturi sumus. AB-SAL. serm. 26 p. 155^A ieiunius, vigiliis, orationibus -is multa sibi facere bona. *al.* β *publ. et iur.*: DIPL. Conr. III. 76 p. 135,18 nullas potentum angarias, nichil debent -um sustinere *Christi servi* (*sim.* CHART. Wirt. 1287 p. 51,16 per angarias, id est -a servicia). ACTA imp. Winkelm. II 1010 p. 679,5 (epist. papae) cum quilibet secundum iuris rigorem suum privilegium allegaturus eciam ab -o iudice citatus humiliter teneatur venire. b *excellens* – *herausragend, überaus trefflich*: EPIST. Hann. 78 domno et patri et -o Prixensium episcopo. 2 *in malam partem*: a *extra legem positus, irregularis* – *außerhalb der Ordnung befindlich, irregulär, nicht der Regel folgend*: α *gener.*: IOH. METT. Ioh. 49 ne cui seu interrupta aut -a series videatur, si *eqs.* β *mus.* (? *de differentia peregrina q. d.*; *de re cf. LexMusLat. s. v.*): BERNÖ ton. p. 102^B,9 differentia VIII quasi rara ac barbara in ultimo ponitur -a (*sim.* FRUTOLF. ton. p. 176). γ *canon. (usu subst.)*: HINCM. divort. 4 p. 135,1 quia -os (*i. multinubos*) ordo non praetermittit ecclesiae. b *illegitimus* – *unrechtmäßig (usu iur.)*: CAPIT. reg. Franc. 210,4 si -am dominationem in ecclesiis exercere praesumpserint *quidam laici eqs.*

adv. extraordinarie. *extra ordinem* – *außerordentlich, -gewöhnlich*: VITA Liutg. II 129 p. 105,9 quod ... , licet -e (*ordinarie var. l.*) positum alicui possit videri, narravimus, ut *eqs.* VITA Ludow. Pii 55 p. 508,10 res adeo animum illius (*imperatoris*) ... asperavit, ut ... -e (*extra ordinem var. l.*) ... missos dirigeret. EMO chron. 65 p. 170,21 ille (*Herdricus ex-*

communicatus) -e Romam appellat. *saepius.* *in malam partem i. q. illegitime* – *unrechtmäßig*: EPIST. pont. Rom. sel. I 2,5 p. 15,23 de eo, quod Theodosius Amori episcopus ... de imaginibus ... incaute et -e dixerit. EKEKH. URAUG. chron. a. 1115 p. 249,15 de suis -e vel iuveniliter gestis correctionem ad senatus consultum repromisit *imperator. al.*

**extrapositio vel *extra-se-positio*, -onis *f.* (*extra [se] et positio*) *de exstasi i. q. status extra se exeundi* – *das Außer-sich-Treten, -Sein*: ALBERT. M. div. nom. 3,14 p. 110,65 extasim, idest extra-se-positionem (*sim.* 4,129 p. 221,60). eth. II 1,7,16 p. 131^A,34 extasis ... -apositio sive transpositio cordis in alterum dicitur (*sim.* summ. theol. 6,26,1,2,4 p. 179,39).

**extrapositus, -i m.* (*extra et positus*) *extraneus (ecclesiae)* – (*der Kirche*) *Außenstehender*: HRABAN. epist. 40 p. 478,15 qualiter -os et in paganico errore adhuc conversantes ad fidem Christi percipiendam invitares.

**extraprovincialis, -e.* (*extra et provincialis*) *usu subst.: l.* 21. 22. *extraneus* – *fremd, auswärtig (usu iur. et canon.)*: INNOC. III. registr. 1,14 p. 24,22 quia ad -es iudices trahebantur *abbas et conventus*. CHART. Hamb. 348 p. 307,24sq. concedimus ... , ut nulli -i liceat in civitate res alicuius hospitis occupare, sed si forte civis ... -em aliquem habeat super aliquo impetere, prius coram iudice -i pro iuris ordine debet obtinere. 398 p. 351,10 archiepiscopum -em.

25 *extrarius, -a, -um.* 1 *alienus, peregrinus* – *fremd, auswärtig, äußere(r)*: EPIST. Lup. Ferr. 47 et domestici et -i hostes, tametsi plurimum sibi, nihil mihi oberunt. EPIST. Hann. 61 p. 108,15 ut plerique illarum (*sanctimonialium*) in ipsis claustris secretis partus effuderint, alię certo ... tumido ... utero -os nidos petierint. REIN. LEOD. inept. 2 p. 603,19 propria ... malo fabricari quam aliena usurpare et domestica incude quam -a uti. 2 *diversus, alius* – *andersartig, andere(r)*: FRANCO LEOD. circ. 4,82 infinita sunt in rebus -is (*i. non geometricis*) ... transitionis exempla.

35 *adv. *extrariter.* *extrinsecus* – *äußerlich, von außen bestimmt*: ALBERT. M. eth. I 855 p. 718,62 illud, quod appetitur, est quoddam bonum secundum suppositum, sed appetitur secundum rationem optimi, quae quidem non est in ipso secundum essentiam, sed -r.

40 **extra-se-positio v.* *extrapositio.

[*extrasingulare v.* extra p. 1750,35.]

extrassi sim. v. extraho.

**extravagans* (*extra vagans*), -antis. (*extra et vagari*) 1 *adi.*: a *extraordinarius, additicius* – *außerordentlich, zusätzlich*: CHART. Rhen. med. III 327 p. 264,5 (a. 1227) ne aliquod stipendium -s alicui conferatur. b *extraneus* – *auswärtig*: REGISTR. Xant. p. 61,45 ad celerariam pertinent homines -es et ultra terminos curtium habitantes. 2 *subst. plur. i. q. decretalia pontificum Romanorum extra collectiones canonicas posita* – *'Extravaganten'* (*t. t. canon.; de re v. LexMA. IV. p. 187sq.*): CHART. Bern. II 56 p. 69,11 (a. 1225) que (*decretalis*) est in -bus quartis de appellationibus. CONR. MUR. summ. p. 130,22 falsitas ... litterarum papalium multis modis deprehenditur, ut habetur in extra vagantibus de crimine falsariorum capitulo 'licet'. *saepius.*

55 ?**extravagatus, -a, -um.* (*extra et vagari; cf. ital. stravage, svagare*) *vagus, confusus* – *orientierungslos, konfus*: ANNAL. Ianuens. IV p. 91,4 Veneti ... sperantes Ianuenses fore invagatos et perterritos, arguo clamore clamantes viriliter contra ipsos Ianuenses venire ceperunt, tanquam contra gentem perditam vel -tam (*exvagatam ed. Pertz, p. 257,21, fort. recte*).

extreme v. exter.

extremisco (-mesco), -tremui, -ere. 1 *intrans. i. q. contremiscere, horrescere* – *erzittern, erschauern*: RATHER. cena Dom. 17 cum 'provocant' dixerit Ioh, quis non -escat (-at m. 2). SYRUS Maiol. 3,16 l. 27 qui ad vocem Dei famuli ... -uit perterritos. REIN. LEOD. triumph. prol. p. 584,1 paveo miser, -o infelix. 2 *trans. i. q. tremule metuere* – *zitternd fürchten, erzittern (vor)*: REIN. LEOD. inept. 1 p. 597,14 beluinus -uit tyrannus nil eos (*sc. pueros in fornace*) lesisse corruptionis. p. 598,42sq. cuius (*scolastici*) -ui plerumque ferulam puer, ut clamavam Herculis nemo unquam plus -uerit.

extremitas, -atis *f.* *script.* (e)str.: *l.* 31.35. *adde* CHRON. Fred. 2,50 p. 71,11. *extremum punctum, extrema margo vel pars, terminus, finis, extremum* – äußerster Punkt, Rand, Teil, Grenze, Ende, das Äußerste: *I gener.*: *A proprie*: 1 *local.*: *a in univ.*: NOTKER. BALB. gest. 2,18 quarum (*sphararum*) ille cum unam . . . ab -e ultima ad summum curvare niteretur. GERB. epist. math. I 3,2 superiores -es fistularum. CHART. civ. Magd. 108 p. 57,44 limes inchoat ab -e parietis. BRUNUS LONG. chirurg. 1,12 p. 110^H venae. THEOD. CERV. chirurg. 2,17 p. 149^A ferri puncta, id est sagittae -s. *persaepe*. **b circumscriptio, terminatio** – *Be-, Abgrenzung*: ALBERT. M. eccl. hier. 5,11 p. 705^{b,2} est . . . lumen corporis lucidi secundum -em, quod contingit corpus terminatum, in quo est color, dans esse formale corpori. eth. II 10,1,1 p. 600^{b,33} cuius (*coloris*) causa fontalis -s est perspicui (cf. p. 439^{a,28} τὸ ἔσχατον). *al.* **c usu plur. i. q. fines extremi, confinium** – *Grenz-, Randgebiet*: REGINO chron. a. 885 p. 123,31 regni. a. 891 p. 137,22 Arnulfus rex in Baioariorum -bus morabatur. CHART. Wirt. 954 vinearum. *al.* **2 temp.**: *a in univ.*: HEITO Wett. 9 in -e vitae. VITA Antonini Surr. 23 in . . . noctis bellum antecedentis -e, idest matutino tempore. BENZO ad Heinr. IV. 7 prol. p. 578,16 in -e . . . synodi. TRAD. Weihenst. 339^b temporum. *saepe*. **b de iudicio novissimo**: ALEX. MIN. apoc. 18 p. 385,5 hominibus in -e saeculi positus. **B translate**: 1 *gradus extremus* – *extremes Maß*: VITA Annon. I 2,18 p. 491^{b,50} hac -e . . . , ut *eqs.* OTTO FRISING. chron. 8,12 p. 408,21 nanos in tam exigua parvitas -e . . . ad vitam . . . credendum est revocari. (*magna multitudo* – (*große*) Menge, *Unmenge*: DUDO hist. 2 p. 146,26 quarum (*volucrum*) infinitissimam -em (*postea*: multitudinem) exhaustire visu non poterat. **2 angustiae** – *Notlage*: ECHEMB. CAS. hist. 10 cum iam ad est-em maximam pervenisset (*sc. civitas*; item 33 -em). FROWIN. explan. 7,2 l. 194 in . . . -e deprehensa anima. **3 vilitas, humilitas** – *Unbedeutendheit, Niedrigkeit, Wenigkeit*: CHRON. Fred. 4 praef. p. 123,19 rusticitas et st-s (-s, strenuitas *var. l.*) sensus. PÉTR. DAM. epist. 44 p. 14,14 de -e et paenuria vestium. ARNO REICHERSB. apol. p. 11,11 si angeli excellentiam conferas cum -e vermiculi. ALBERT. M. div. nom. 1,42 p. 24,27 tota divina natura in una hypostasum incarnata est revocans . . . humanam -em (PG 3,592^A ἔσχατὴν), idest corpus humanum. *al.* **meton. in formula modestiae**: DESID. CAD. epist. 1,1 quaeo, ut pro mea -e pio Domino dignetis exorare. FORM. Marculli 2,46 nostre -is personolam. *saepe*. **C meton. (usu plur.) i. q. dicta de rebus extremis** – *Aussagen über die letzten Dinge, eschatologische Aussagen*: GERHOF. epist. 26 p. 609^D multas in hunc modum desiderabiles promissiones invenietis in -bus prophetarum.

II spec.: **A anat.**: 1 *appendix, concavum (eminens)* – *Fortsatz, (vorstehende) Wölbung*: ALFAN. premn. phys. 25,10 p. 142 circa -es (PG 40,704^A τὰς κεφαλας) matricis. RICHARD. ANGL. anat. I 220 cor . . . duas habens auriculas . . . , duas -es, superiorem et inferiorem formam coni habens. THEOD. CERV. chirurg. 2,20 p. 150^H ne superposita sint capita seu -es ossis fracti. **2 usu plur. i. q. membra corporis extrema** – *Extremitäten*: CHART. march. Misn. II 263 p. 181,12 (a. 1156) dabitur baco unus cum suis interioribus excepta arvina et -bus (cf. 55 p. 47,17 excepta arvina, capite et pedibus). THADD. FLORENT. cons. 38,40 ante comestionem fiant fricationes -um. ALBERT. M. animal. 14,26 in omnibus . . . quatuor -es habentibus animalibus. *saepius*. **B geom.**: GERB. geom. 2,2 superficiei . . . -s sive terminus linea . . . ; lineae autem principium et -em punctum determinat. ANON. geom. I 4,54 qualis est linea a medio centro circuli usque ad -em eiusdem, similes *eqs.* ANON. circ. p. 538,15 descendant perpendicularare a summitatibus chorausti ad -es basis. *saepe*. **C math.**: 1 *in univ.* (*‘Grenzwert’*): FORTOLF. rhythimimach. 623 sint . . . duo termini tales V, XLV; . . . medietatem (*sc. summae*), idest XXV inter utrasque -es locabis et arithmetica medietatem habebis. **2 differentia unitatum** – *Schlußziffer, Einer-Ziffer*: EPIST. Worm. I 21 p. 42,22 restant duę -es istę (*sc. numerorum DCCCLXV et CDXXIII*), V et tres. **D gramm. et rhet.**: ERCHANB. gramm. p. 91,9 -s . . . syllabarum, id est ‘us’, ‘a’, ‘um’ in pronomine rem possessionis

tibi demonstrat. ARNULF. SAG. invect. 7 p. 106,10 circa -es orationis. **E mus.**: 1 *in univ.*: AUREL. REOM. mus. 16,36 quandocumque antiphona . . . medietatem atque -em cum initio sui aequiperatrices fecerit soni. LAMB. mus. quadr. p. 269^{a,22} omnis cantus, qualitercunque fuerit diversificatus ad -em. **2 de tonis extremis** (*‘Spitzentöne’*): HERM. AUGIENS. mus. p. 25^{a,40}sq. sunt . . . subiugalia -es graves et superiores, finales mediae; autenticorum vero -es finales et excellentes, superiores mediae. **F theol. i. q. summitas** – *Höhe, das Höchste*: 1 *in univ.*: ALBERT. M. summ. theol. II 10,39,1,1,3,2 p. 443^{a,13} altissimarum . . . sedium (*i. thronorum*) nominatio manifestat . . . ab omni -e (*exterminate ed.*) . . . in sublimissimum . . . collocatum. p. 443^{b,36} quod -s ibi dicitur altum in modo participationis theophaniae et illuminationis. **2 de angelis**: ALBERT. M. myst. theol. 1,4 p. 827^{b,34} ‘veniunt super omnem ascensum omnium sanctarum -um (PG 3,1000^C ἀκροτήτων)’, id est angelicarum. **G philos. i. q. extremum ens** – *‘Extrem’ (usu plur. i. q. opposita* – *Gegensätze*): 1 *in univ.*: THEOD. TREV. phys. 1383 -is binę causas constituisse. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 343,32 infra duas -es . . . manere. ALBERT. M. eth. II 6,1,1 p. 392^{b,14} hoc solo modo ratio recta est de -bus, quae sunt superabundantiae et defectus: *‘eqs.’ al.* **2 in syllogismo de termino maiore et minore q. d.** (*‘Ober- und Unterbegriff’*): ALBERT. M. anal. pr. 1,3,4 p. 525^{b,24} in prima . . . figura maior comprehendit medium et minorem -em totam et concludit *eqs.* metaph. 5,1,2 p. 211,8sq. ex ambabus -bus conclusio conficitur et ipsa coniunctio -um est per medii virtutem. 7,1,2 p. 336,74 continet . . . subiectum, quod est -s minor *eqs. saepius*.

1. *extremo, -ere. (ex et tremere) *tremere* – *zittern, beben*: REIN. LEOD. Laur. 139 ne quis ab urbe lacesat, -it *Goddefridus* introrsum, spectat quam sepe retrorsum.

2. extremum v. exter. extremum, extremus v. exter. extrinsecus v. extrinsecus.

***extrex subst. (orig. inc.) cervix** – *Nacken*: SUMM. Heinr. A 3,129 -x nac (B 1,55).

extrico, -avi, -atum, -are. 1 *proprie i. q. a radicibus purgare* – *urbar machen*: DIPL. Karoli M. 304 p. 458,13 (spur. s. X./XI.) quantum ille (*abbas*) vel de heremo traxerit vel occupaverit ad -andos agros laborandosque. **2 translate**: **a liberare** – *befreien*: VITA Reginow. 10 de periculo instanti. **b enodare, exponere** – *entwirren, darlegen*: ΕΚΚΗ. IV. prol. Gall. p. 92,21 si eorum (*sc. Notkeri et Ratperti*) in hoc opere eloquia minus, quam volumus, -are valebimus *eqs.* **c expellere** – *vertreiben*: WILH. RUBRUQU. itin. 38,6 accendunt (*sc. Armeni*) thus deferentes illud per omnes angulos domus ad -andum omne genus inimici. *Leithe-Jasper*

extringo v. extringo.

1. extrinsecus adv. script. *extrin-*: p. 1761,28. *pendet ab* ab: p. 1761,6. *vice adi.*: l. 69 p. 1761,12. *al.*

1 forinsecus, ab exteriori parte – *von außen, außerhalb*: **a proprie (medic.)**: l. 55; *per compar.*: l. 57): RAGIMB. epist. 4 p. 524,4sq. in solidis exterioribus angulos esse dicis . . . , et ideo exteriores, quia quisque illorum -s applicetur ad tres superficies. **CONSTANT. AFRIC. coit. 17,3** de hiis, que -s apponenda sunt. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 51,16 quandam non innatam, sed quasi -s affixam virtutem trahentes (*sc. Ungari a solidariis educati*). **b translate**: **a gener.**: THIETM. chron. 7,30 ex in-pensis antistitum vivit *Burgundiorum rex* et hos vel alios in aliquo -s laborantes eripere nequit. **β gramm. de comparatione**: ERMENR. ad Grim. 18 p. 556,13 si . . . -s fit comparatio, tunc ablativo iungitur, ut ‘Hector fortior Diomede’; sin vero ad pre-nominatos pertinet comparatio, genetivo iungitur. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 414,18 quod, quando vis (*sc. lector*) -s aliquem addere, tunc solummodo debes ablativum subdere. **γ philos. de natura rei**: ALFAN. premn. phys. 1,5 p. 6 Aristoteles . . . potestate quidem intellectum complasmatum esse homini refert, actu vero -s (PG 40,505^A θύσθεν) nobis attingere probat *eqs.* 40,6 p. 128 si . . . eorum, quae secundum artem fiunt, -s (PG 40,768^C ἔξωθεν) est efficiens causa. ALBERT. M. metaph. 7,1,2 p. 336,39 quod -s adhaeret rei de signis et yconiis. **2 extra, foris, in exteriori parte** – *außen, außerhalb, auswärts*,

[Niederer]

auf der Außenseite, äußerlich: **a** proprie (in descriptione terminorum: l.4): **a** in univ.: DIPL. Ludow. II. 75 p. 215,21 usque in . . . montem Marthe montemque Casale eosque videlicet montes -s circumdantes (sc. termini) eqs. ALFAN. premn. phys. 28,16 p. 137 per utraque . . . haec (faucem, os, nasum) trahimus ab -s (PG 40,713^A ἔξωθεν) aerem. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 230,5 compositam massam tam intrinsecus terrena soliditate firmans (sc. auctor, i. Deus) quam -s terrena superficie ambiens eqs. **al.** **β** de possessionibus: DIPL. Ludow. II. 46 p. 158,13 cum universis rebus i n t r i n s e c u s e t -s . . . ad . . . cortes respicientibus (DIPL. Karoli III. 21 p. 35,18 cum . . . cuncta . . . i. et -s . . . coenobii substantia. DIPL. Karolom. [II.] 5 cum universis i. et -s [intrinsicis et -is B] appendiciis. **al.**). 58 p. 181,19 ut . . . possideant famuli Christi universa, que in ea . . . commutatione legali nostre parti acquisita sunt vel que -s ad eandem respiciunt. **γ** de glossis marginalibus: ANSELM. BIS. rhet. 3,6 p. 179,11 quæ (sc. partes rhetoricae) ut pateant minus scientibus, omnia notavimus -s (cf. notam ed.). **δ** medic. i. q. usu exteriore – durch äußerliche Anwendung: BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 19^a,27 non possunt (sc. cataractae) curari cum pulveribus nec cum aliis medicinis . . . intrinsecus et -s (sim. B 4 p. 14,19 intrinsece et extrinsece). **b** translate: **α** de textu: HRABAN. epist. 17^b ea, quae in editione vulgata (i. Septuaginta q. d.) repperit, non poenitus pretermisit, sed Ebraica veritate . . . expressa cetera, quae -s invenit, iuxta finem libri addendo subiunxit Hieronymus. **β** de anima, mente sim.: FORM. Salisb. II 3,20,5 famosissima puba . . . ornamentis ornata intrinsecus et extre-s. GUNZO epist. 17 p. 53,17sq. maluit monachus fraude grammaticellus videri quam scientiam artium saltim -s adipisci eqs. THIETM. chron. 1,20 -s apparui bonus interiora violans pessimis cogitationibus. **al.** **γ** abund. -s absque i. q. praeter – außer: CHART. Sangall. A 692 (a. 894) trado . . . mediam partem hereditatis meae -s absque curtem et hedificiis eqs. **3** foras – hinaus, nach außen: CONSTANT. AFRIC. coit. 13,21 que . . . hec utraque (humorem et spiritum) non habuerint, si quid horum habuerint, tamen auxiliantur, sive per calorem attrahant illud et de vasibus occultis extrahant et -s ferant, sive eqs. de monasterio: THIETM. chron. 6,21 p. 298,30 si -s omne (sc. quod monachis subtrahitur) defertur (sc. elemosinis dandis) eqs.

2. extrinsecus, -a, -um. script.: -nce-: p. 1755,26. 1762,11. -sic(e): p. 1762,36. -es(us): p. 1762,11.

1 proprie i. q. externus, exterior, extra positus – äußere(r), außerhalb gelegen (incorpor.: l.47; usu subst.: l.45,52): **a** in univ.: HERBORD. Ott. 3,34 psalterium usu et vetustate in -is lacerum. GUIDO AUGENS. mus. 270 ut inferius non intrinsecus, sed -um habeat cantus terminum eqs. (sim. 275). MAURUS progn. 3 p. 24^b,15 quia . . . exteriora (sc. membra aurium) . . . mittunt spiritum et calorem ad intrinseca, unde -a spiritu et calore pauperata frigescent. **al.** locut. adv. ad -a i. q. ad exteriorem partem – nach außen: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 197,8 diverberatio . . . que est per longitudinem manus ad -a, mala est in eo, quod eqs. **b** de possessionibus sim.: LAMB. HERSE. annal. a. 1075 p. 208,24 in -is aecclisae Babenbergensis possessionibus. CHART. Basil. A I 296 p. 455,15 cum alias habeat advocatus -as advocatias super homines ecclesiae, ubi eqs. v. et l.13. **2** translate: **a** extraneus, qui extra civitatem habitat – auswärtig, außerhalb der Stadt wohnend: IOH. CODAGN. trist. p. 25,23 premisit Guido comes omnia plaustra cum . . . pedibus et cum omni gente eorum (Mediolanensium) intrinseca et -a (sim. annal. a. 1230 p. 100,29). **ibid.** **al.** **b** expul-sus, exul – vertrieben, exiliert (usu subst.: l.69; de re v. H. Dickerhof, Arch. f. Kulturgesch. 59. 1977. p. 368): CLEM. IV. registr. 678 p. 706,30 cum . . . pacem inter intrinsecos cives civitatis ipsius (Senensis) et concives eorum, quos excitiocis appellabant, piis affectibus niteremur, et creati tam ab intrinsicis quam ab -is syndici in certam formam pacis . . . convenissent eqs. ALBERT. MIL. temp. 304 p. 564,32 robaria et preda et interfec-tio ab hominibus civitatis Neapolitane, tam a civibus quam -is, in Francigenas . . . maxima facta fuit. **al.** **c** alienus, qui ad alium spectat – fremd, andere(r): DIPL. Ludow. Inf. 80 p. 220,26 (spur. s. XI/XII.) sepe . . . preter -as molestias prefata

cella fatigata est. CHRON. Mont. Ser. praef. p. 139,7 non inutile credidi . . . aliorum gesta et casus -os, hoc est ad propositum non pertinentes, . . . nostris interserere. ALBERT. M. animal. 1,54 partem habent vulpes curae yconomicae, quod videlicet defendantur a nocumentis -is eqs. **d** (extra) visibilis, manifestus, corporeus – (äußerlich) sichtbar, körperlich: GODESC. SAXO theol. 6 p. 153,9 sicut oculus . . . in tenebris positus absque adminiculo lucis -ae nihil potest cernere, sic eqs. (sim. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 178,10). HELM. chron. 78 p. 146,31 fuit . . . sacerdos quidam . . . industrius in actionibus -is (-cesis var. l.; i. elemosinis). MAURUS progn. 19 p. 35^a,24 calor . . . nocte revocatur ad interiora, in die non, quia anima vacat -as perficere actiones. **al.** **e** saecularis – weltlich: CHART. episc. Halb. 147 p. 113,17 (a. 1120) ut . . . eligatur talis in prepositum, qui . . . de -a utilitate et cautela sciat esse sollicitus. HERBORD. Ott. 1,19 p. 22,16 in rebus -is firmitatem . . . coenobii . . . providere. WILH. ANDR. chron. 44 bona nostra temporalia et -a ceperunt paulatim defluere. **f** extrarius, forinsecus determinatus, ortus – außerhalb stehend, von außen bestimmt, von außen stammend (usu subst.: l.24,29): HERM. CARINTH. essent. 2 p. 190,23 -am esse commixtionis (sc. seminum) causam necesse est. ACCESS. ad auct. p. 49,37 -am artem nuncupamus regulas, quae datae sunt secundum placitum auctorum. ALBERT. M. sent. 2,30^o capit. ratione probatur nihil -um converti in humanam substantiam. **al.** v. et p. 1755,26. locut. adv. ab -o i. q. ab exteriore parte – von außen: ALBERT. M. metaph. 1,5,8 p. 79,67 duae . . . aliae sunt opiniones de formis, una quidem Platonis, quod videlicet omnes formae sint a datore ab -o influxae materiae eqs.

30 **adv. *extrinsece.** **1** usu exteriore – durch äußerliche Anwendung: THADD. FLORENT. cons. 179,3 quod omnes passion-nes in corpore . . . curat aqua vitae . . . intrinsece sive -e. v. et p. 1761,22. **2** in plures partes distribuendo – auf mehrere Teile verteilt, aufgefächert: HUGO TRIMB. registr. 211 quod (sc. duas partes orationis) ille (Aristoteles) striccius intrinsece ponebat, hoc Donatus largius -e (-ice var. l.; i. duabus partibus orationis sex appendices addens) docebat.

1. extro, -avi, -are. milit. i. q. excurrere, erumpere – einen Ausfall machen: ANNAL. Plac. a. 1270 p. 547,26 dominus Bos-sius . . . cum aliis calvacatoribus -vit usque ad exercitum (sc. castrum obsidentem) Cremone.

2. extro v. extraho. **extromentum** v. instrumentum.

***extromitto**, -ere. (per analogiam ad intromittere forma-tum) extrorsum mittere – hinausschicken, -lassen: CHRON. rhythm. Austr. 110 papa sanctus habitu muliebri latet (sc. apud Ianuenses); post hec -itur eqs.

extrorsum vel extrorsus adv. script. exto-: l.51. **1** foras, ad exteriorem partem – hinaus, nach außen: ALFAN. premn. phys. 29,6 p. 108 unam . . . flexionem (sc. cruris) faciens homo introrsus et aliam -s (PG 40,708^A ἐπὶ τὰ ἔξω). YSENGRIMUS 3,507 somnio (sc. vulpes), vel properas (sc. lupus) -m (exto-m var. l.) introrsus eundo eqs. HILDEG. scivias 2,6 l. 226 velut homo halitum suum introrsum trahit et iterum eum -m emittit, ita eqs. **al.** **2** extra – außen, äußerlich: CARM. de Quint. 44 hi (sancti) . . . septiformis carismate flatus accensi introrsus necnon -s adepti eqs. REIN. LEOD. triumph. 5 p. 592,15 tam feretro quam secretario . . . lapideis -um tabulatis . . . adornatis. **3** extrinsecus, ab exteriore parte – von außen: REIN. LEOD. inept. 2 p. 603,23 fontis latex non esse censetur, nisi quem de propria fundit vena; quod -um infunditur, alienum est. GEBER. summ. 6^{capit.} p. 259 de impedimentis huius operis -m artificii supervenientibus a casibus et fortuna.

extract -v. extract-

1. extrudo, -trusi, -trusum, -ere. script.: st-: p. 1096,9. ?-radatur: EBERW. Magnier. 19 (ex Greg. Tur. Franc. 8,12 -atur). perf. extrud(i): p. 1763,16.

1 expellere, eicere, exterminare – vertreiben, -jagen, -drän-gen, -bannen: **a** in univ.: **α** proprie (spectat ad depositio-nem abbatis: p. 1763,3): ADEMAR. hist. 3,51 Odo . . . ex eo (castro) vicecomitem Widonem -sit (expulit var. l.). HONOR. AUGUST. summ. a. 841 (MGScript. X p. 129,38) Pippinus rex Aquitaniae comprehensus . . . Karolo regi . . . traditur effectus-

[Niederer]

que clericus in monasterium -itur. COD. Lauresh. 143^a, 29 post quem (*Bennonem*) quidam Heidolfus ... obtentu pecunie ab imperatore intruditur et statim -itur. *saepe*. **β** *in imag. vel translate (spectat ad excommunicationem: l. 10)*: FRANCO LEOD. circ. 1,18 quis ... nescit omnem ... idolorum servitum ab arce animi tui (*sc. papae*) procul -sam? CHART. Sangall. A 822 memoria rerum gestarum oblivionis irreptione frequenter -itur. HONOR. AUGUST. sacram. 101 p. 806^B qui (*sc. baculus episcopi*) ... in fine sit ferro acutus, ut rebelles per excommunicationem -at. *saeptus*. **b** *arcere, excludere – fernhalten, ausschließen*: RATHER. epist. 16 p. 95,20 in quibus ... verbis (*sc. Vulg. I Cor. 5,8*) omnis malivola -itur tam a sumpturis quam a porrecturis corpus et sanguinem Domini intentio. **c** *amovere – abschieben, loswerden*: RUP. TUIT. trin. 7,39 l. 1766 Laban pro hoc in ius vocare habebat *Iacob*, quia ... pro *ea (filia)*, quam irrogatus -erat (-derat *var. l.*), servitium septem annorum extorserat. **d** *propellere – vor sich her treiben*: ALBERT. M. probl. det. 19 ventus ... mare tumescere facit et -it, ut ultra litus inundet. **2** *exspuere, evomere – ausspucken, erbrechen*: HILDEG. caus. 321 ipsi (*infirmi*) ... indigestos cibos et potus expellunt et -unt.

2. *extrudo v. 1. *strudo. **extrungium v.** strychnos. **extruo v.** exstruo.

***extrusio (et-), -onis f.** 1 *actio protrudendi – das Herausdrücken*: ALBERT. M. animal. 1,175 quod quidam homines movent aures, non fit motu proprio aurium, sed per -em musculi, qui est circa mandibulam. **2** *expulsio, exterminatio – Vertreibung, Verbannung*: PASS. Leod. 2 (MGMer. V p. 284, 10) cum ... alter (*sc. duorum, qui de episcopatu contendebant*) pro perpetrato scelere datus fuisset in exilii et-em (trusionem, -em, trusionem *var. l.*) *eqs.* **translate**: RATHER. conf. 14,291 probatio ... in invidia -e et odii ... emendatione ... consistit.

1. extrusus v. extrudo.

[2. extrusus v. ex et cursus. **adde ad vol. II. p. 2153, 595sq.**: ALBERT. M. eth. II 1,8,1 p. 134^b, 25 corpus ex -u, (*pars codd., extrusum ed.*) non multum inflammabile.]

extuberasco, -ere. *intumescere – anschwellen*: ADREV. Bened. praef. p. 478,25 cum ... bonorum omnium proventibus affluentissime -at (exuberascit *var. l.*; *sc. Nursia*) *eqs.*

extubero (-upero), -are. 1 *intumescere, prominere – anschwellen, (her)vorstehen*: TRACT. de caus. mul. 80 si ... venter ... inflat, quasi si prignans, umbilicus -perat forinsecus *eqs.* **2** (*ac*) *crescere – anwachsen*: EUGEN. VULG. syll. 2 prol. 8 liquet essentiam Deitatis unam in tribus constare personis perque quattuor evangeliorum discurrere volumina, senariaque conditione duplicata eotenus in duodena apostolorum -are lumina.

[extulto v. exsulto p. 1722,72.]

***extumentia, -ae f.** *tumor – Schwellung, Geschwulst*: GLOSS. med. p. 78,20 duo ... genera sunt sinanchis, unum cum -a, alium sine -a (*cf. Cael. Aur. acut. exc. 12 p. 706*).

extumesco, -tumui, -ere. *intumescere – anschwellen (in imag.: l. 55)*: AURELIUS 6 p. 691,3 -unt venae. OTTO FRISING. gest. 2,14 p. 117,29 rebus secundis elata in tantum elationis -uit (*sc. civitas Mediolanum*) audatiam, ut *eqs.* RUP. TUIT. trin. 40,7 l. 259 videmus flumen ... multis ... accurrentibus aquis ... in immensum -ere. *al.*

***extumulo, -avi, -atum, -are.** *perf. -listi: l. 66. effodere, e sepulchro tollere – ausgraben, exhumeren*: BURCH. URSB. chron. p. 91,8 patrum sui corpus noluit *Fridericus imperator* in Babinberg esse sepultum, sed fecit illud -tum in Spiram deferri. CHRON. Erf. min. p. 645,10 ut, si aliquis in excommunicatione mortuus est, qui indicia manifesta penitentiae habuit, debeat -ari et absolvi et recipi ... ad ecclesiasticam sepulturam. CHART. Tirol. notar. II 549 episcopus ... statuit terminum domino *Friderico* ... ad X dies ... occasione, quod -isti a cimiterio condam Benvenutam. *al.*

extunc v. ex et tunc.

extundo, -tudi, -ere. 1 *proprie et in imag.: a elidere, effringere – abschlagen, -brechen*: SIGEB. GEMBL. Theod. 16 p. 476,30 eas (*portiones craticulae*) Wigericus cum Iohanne monacho ab ipsa (*sc. Laurentii*) sacra crate -erunt. **b** *cludere, fe-*

rire – prägen, schlagen: PETR. DAM. epist. 114 p. 303,11 quia illa (*sc. monasterium Fructuariense*) est officina fabrilis, in qua mulieris evangelicae dragma cotidie malleis disciplinae regularis -itur *eqs.* (*sim.* 162 p. 161,29 crucis et paenitentiae malleis). **c** (*trititando*) *excudere, tollere – (durch Dreschen) wegschlagen, entfernen*: YSENGRIMUS 1,1063 ego triticeis paleas -ere granis audieram in patulo tribula mille foro. **2** *translate: a* (*notione*) *amplificare – (der Bedeutung nach) ausweiten*: HUGO HONAUG. div. 32,1 communis omnium loquentium usus nomina ultra metam inventionis proprie -et, ut *eqs.* **b** *impetrare – durchsetzen, erreichen*: CAND. FULD. Eigil. II 10,50 pars ardua patrum -erat ea (*sc. fratrem aptum in abbatiem eligi*).

[extunguo v. exstunguo.] **extuo v.** aestuo.

extupero v. extubero.

***exturbator, -oris m.** *turbator – einer der stört*: CONC. Caus. (MGScript. III p. 693,37; a. 995) ut pacis -es auctoritate apostolica conquescere facias (*sc. Leo abbas*).

exturbo, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu adi.: l. 37.* 1 *expellere, extrudere – verjagen, -treiben, -stoßen: a* *proprie et in imag.: a* *in univ.: EINH. (?)* Marc. et Petr. II 69,3 stulta ... confidens (*sc. Serenus*) audacia ... Christi fidem de credentium cordibus -ari umquam posse poenis temporalibus. PETR. DAM. Rom. 23 p. 49,8 cives ... regem correptis armis de suis moenibus -arant (-verant, -ant, -verunt, -arunt *var. l.*). BENZO ad Heinr. IV. 6,6 p. 572,3 heresiarchas de Romanis domibus. *saepe*. **β** *spectat ad expulsionem ex officio*: COD. Udalr. 82 p. 163,15 (epist. papae a. 1094) quemadmodum ... ab ... ecclesia sit -tus *Halberstatensis episcopus*. GESTA Trud. cont. I 11,17 p. 305,7 libere reinvestitus *abbas* ea (*abbatia*), de qua iniuste -tus fuerat. *al.* **b** *translate i. q. disturbare, prohibere – vereiteln, -hindern*: FRUTOLF. chron. p. 63,44 sic (*sc. Lysiae occisione*) ... -tae sunt ipsae (*sc. Philippi cum Cleopatra*) nuptiae (*cf. notam ed.*). **2** (*per*) *turbare – (sehr) verstören, -wirren*: EPIST. Meginh. 7 licet colligere plerosque rumusculos ... de industria ab hemulis oppositos emanasse, ut vos (*sc. archiepiscopum*) -tum et attonitum redderent.

***exturo, -atum, -are.** (*ex* et **turare, cf. ital. sturare*) (*denuo*) *aperire – (wieder) aufmachen, öffnen*: PETR. CAS. (?) chron. 3,72 p. 454,32 ubi nos (*sc. papam*) ad id (*sc. ut onus impositum abiceremus*) deflexos contemplati sunt (*sc. Ugo archiepiscopus et Richardus abbas*), conceptam diu ambitionis flammam clibanus -tus evomuit (*cf. notam ed.*).

extus v. exter. **extyrpo v.** exstirpo.

[exuacta v. *snecca: SALIMB. chron. p. 8,8.]

exuatus v. exuo.

exuberantia (-cia), -ae f. *script. exhu-: l. 54.* 1 *gener.: a* *ubertas, copia, nimietas – Üppigkeit, Fülle, Übermaß*: RUP. MEDIO. Adalb. 6 quis umquam ... fructiferi vitulaminis -am speraret reliquias carbonum gignere? CONST. imp. I 403 p. 580, 24 quorum (*sc. clericorum*) ... auctoritate rete Petri -a malorum aliquatenus scissum resarciatur. GESTA Ern. duc. I 2,100 bonorum -cia. CHART. archiep. Magd. 452 p. 586,1 vestre (*sc. archiepiscopi*) circa me benignitatis exh-a. *al.* **b** *proventus (reliquus, superfluus) – (restlicher, überschüssiger) Ertrag*: TRAD. Patav. 941 (a. 1204/14) domus prememorata, sin forte incendio destructa fuerit, de vinee -a reparari debet. **c** *extensio magna, nimia – (allzu) große Ausdehnung*: BURCH. URSB. chron. p. 110,27 cum non pateret eis (*sc. exercitui*) locus fuge propter hostes ex adverso et fluminis -am a tergo (*cf. notam ed.*). **2** *spec.: a* *philos., natur., medic.: a* *red-, abundantia, superatio – das Überfließen, -wiegen, -schuß*: MAURUS progn. 3 p. 24^a, 51 propter -am accidentalitatis caloris consumentis et dissolventis humiditatem oculorum. ALBERT. M. animal. 16,76 p. 1103,11 a quibus (*corporibus*) exeunt *semina* per -am. caus. univ. 1,44 p. 47,36 movens ... secundum non de seipso influit tertio motum, sed per redundantiam et -am primi in ipso. **β** *incrementum, amplificatio – Wachstum, Vergrößerung*: ALBERT. M. nat. bon. 102 ex qua (*sc. virginum*) defloratione consequitur subactio uberum et -a mammarum (*sim.* 323 p. 115,97). animal. 9,33 sentitur ... motus lactis ad mamillam ... per -am, quam incipit *mamilla dextra*

1 *proprie*: a qui relegatus, patria expulsus est, extorris, (patria) profugus – Verbannter, (Heimat-)Vertriebener, (Vaterlands-)Flüchtling: **a** in univ.: STEPH. Wilfr. 43 p. 236,9 Theodorus ... cum ... Wilfrido episcopo ... , diu -e spoliato, ... amicitiam inire ... non distulit. URSIN. Leod. 12 (MGMer. V p. 334,8) multos ... exolis (exsolis, exsoles, exoles var. l.) a solo paterno fecisti (sc. Ebroinus); nam magis tu exolaris (exul-eris, exsuleris var. l.), quia ... gloriam ... perdes. HYMN. de Ansb. 14,3 (MGMer. V p. 643) expulsus a ... principe ... , nullum adprobatus crimen, exsul factus patriae. *persaepe*. **β** *spectat ad captivos*: PASS. Leod. 33 (MGMer. V p. 315,11) ubicumque exsul fuisset traditus, ut ei inferentur nequitiae. ARNOLD. LUB. chron. 5,2 p. 180,27 captivatus est Walterus et in vincula coniectus, castrum, quod prius expugnabat, -l inhabitabat. *al*. **γ** *spectat ad hominem a paradiso eiectionem*: ALCUIN. rhythm. 2,21,1 (MGPoet. IV p. 909) -l homo paradisi per peccatum protoplausti. FROUM. carm. 13,13 mente revolve simul, quod tu peregrinus et -l his iaceas terris expulsus propriis. **b** *qui inter externas gentes degit, extraneus, peregrinus, advena* – einer der in der Fremde weilt, Fremder, Aus-, Zuwanderer: **a** in univ.: MEGINH. FULD. Alex. 13 mulier ... , quae nata fuit in Fresia, mansit -l in vicinitate loci ... , ubi eqs. BRUNO MAGD. bell. 25 p. 29,34 nec ... vos et liberos vestros -um hominum servos fieri permittite. **β** *spectat ad peregrinationem pro Christo susceptam* (de re v. LexMA VI. p. 1882sq.): DONAT. Trud. praef. (MGMer. VI p. 274,28) Angilramno ... Donatus exiguus ultimusque exsul ... salutem. VITA Cond. 10 (MGMer. V p. 650,24) qui olim ex pastore ... fecit psalmistam, demum Condedum -em egregium reddit agonitetam. VITA Meinw. 12 p. 21,10 Heimeradus de Suevia oriundus, voluntaria paupertate pro Christo -l et peregrinus ... advenit. *al*. **γ** *spectat ad corpora sanctorum*: TRANSL. Mod. 28 quod miraculis attestantibus non dedignaretur in coenobio ... pro salute inhabitantium -l haberi. METELL. Quir. 11,28 gemma potens -l abit procul (de translatione Quirini). **2** *translate*: **a** *de hominibus i. qui orbis, expers est* – einer der beraubt ist, nicht hat: EPIST. Wisig. 14 p. 682,40 plurima in me noxia nisus est tyrannus intulisse, a rebus -em reddidit eqs. BRUNO QUERF. Adalb. A 11 p. 11,18 nos vive glorie ē-es. *al*. **b** *de rebus*: **a** *qui desertus, vastus est* – einer der verlassen, verödet ist: ANSCAR. mirac. Willeh. prol. p. 847^E desertas repeterent sedes, quas (quos var. l.) licet hostilis incursio fecerit -es eqs. HILDEG. epist. 162,51 in prima plantatione locus vester sanctificatus est, sed postea exsul factus est, ubi non vult bibere materna ubera. **β** *qui ad exilium, peregrinationem pertinet* – einer der zur Wanderschaft gehört: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,12 non pera gravidus baculo regit -e gressus. **γ** *qui alienus est* – einer der fremd, fremdes Eigentum ist: EGBERT. fec. rat. 1,171 rarus ... grex foecundatur in -e tecto.

exulatio (-cio), -onis f. confunditur c. exsultatio: l. 57,59.62. 1 *proprie*: **a** *exilium* – Verbannung (spectat ad expulsionem a paradiso): HEIMO BAMB. chron. epil. p. 482,1 prior pars (sc. operis) vocetur testamentum humane -is et servitutis ac mortis. **b** *peregrinatio, discessus* – Wanderschaft, Weggang: WALTH. SPIR. Christoph. I 4 quia nemo quidem propheta acceptus est in patria sua, ipse baculum peregrinationis in manus assumens viam est -is (?exultationis a corr. E, M) ingressus. *de peregrinatione in terram sanctam*: GESTA Ern. duc. II 15 p. 266,1 venit dies preposite -cionis (exultacionis var. l.). **2** *translate i. q. captivitas, servitus* – Gefangenschaft, Knechtschaft: VITA Athan. Neap. 5,1 Lodoicus ... Beneventanam provinciam ab -e (exultatione var. l.) Sudan crudelissimi Hismahelitus regis advenit eruendam.

1. **exulatus**, -us m. *exilium, eiection* – Verbannung, Vertreibung: CONC. Karol. A 61 p. 810,17 per longum spacium eius (Ebbonis) -us (exultatus var. l.). IOH. VIII. epist. A 268 p. 236,23 ut ... Angelbergam ... ab -u reduceret Karolus. MIRAC. Remacii 2,2 p. 440,20 -us aerumnas alicubi perferre. *al*.

2. **exulatus** v. exulo. [3. **exulatus** v. 2. excolo.]

exulceratio (-cio), -onis f. *actus ulcerandi, status ulceratus* – das Schwären, Geschwür: GLOSS. med. p. 27,8 elcosis: -o. ARS med. 7 p. 428,5 lageophthalmos dicitur brevis palpebro-

rum naturali ... -e (add. 265 p. 154 -cionem) nata. THEOD. TREV. mirac. Celsi 15 cum ... podagrae intricatus tumore atque crurium -e ... restitutus sum.

exulcero, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu subst.*: l. 31. 1 *proprie i. q. ulcerosum reddere, suppurare, laedere, irritare* – zum Schwären-, Eitern bringen, wund machen, reizen: RECEPT. Lauresh. 2,65 p. 156 legulam plenam dabis huic, qui pulmones -tos habet. DYNAMID. Hippocr. 2,96 quae (vulnera) ex nimio frigore -a sunt. PAUL. AEGIN. cur. 23 p. 10,2 ut non -etur (sc. caput; 3,3,8 ἐλκῶσαι). HILDEG. caus. 53 p. 54,7 quae ... pluviarum potate livorem stomachi ... auferunt, sed viscera -ant. phys. 2,5 cruda <eius (Rheni) aqua> sumpta hominem sanum magis -at, quia in eo <non> invenit, quod purget. ALBERT. M. veget. 6,102 succus foliorum eius (fici) -at pellem. *saepeius*. **2** *translate*: **a** *spectat ad homines eorumque animum sim. i. q. accendere, exacerbare, exasperare* – aufbringen, (v)erbittern: EPIST. Meginh. 10 p. 204,3 quidni ... dolere et -ari debeam? ADAM gest. 3,41 victus ... a tribulatione persequentium et dolore malorum -tus ... exclamavit Adalbertus cum Helya: 'eqs'. GESTA Ern. duc. I 3,3 -bant (bat var. l.) cor eius (ducis) singulorum mortes. VISIO Godesc. A 21,1 si quis ... iniuria sibi casu irrogata impacienter -tus pede terens ... internum animi sui motum minaciter forinsecus ... manifestet. *al*. **b** *spectat ad res*: **a** *deteriorem reddere, aggravare* – verschlimmern: LUP. FERR. epist. 41,2 p. 53,6 quanquam tanti contemptus dolorem vehementer -et non actum, quod saepe inter nos constitit. GERHON. psalm. 133 p. 501,6 nimis invaluerat infirmitas per domnum Augustensem ... -ta et aggravata, qui persecutus est hominem inopem. **β** *violare* – beschädigen: IULIAN. TOLET. Wamb. 26 religiosi principis animus de reparatione inruptae urbis sollicitus ... -ta (-tam var. l.) quaeque publico aerario fovens.

[**exulens** v. excello.]

***exulitas**, -atis f. *exilium* – Verbannung (spectat ad corpus sancti: l. 38): VITA Boniti 3 (MGMer. VI p. 121,4) homines venundari atque -is (exutilitatis var. l.) captivitatisque pena damnari suo nusquam fieri praecepit esse decreto. 32 (p. 135,2) recordatus ... successor ipsius Nordobertus praesul eius -is (utilitatis var. l.; sc. Lugdunensi in urbe) ... legationem ad ... ipsius urbis praesulem misit.

exulo (exsu-), -avi, -atum, -are. *script. et form.*: exol-: p. 1767,7. *adde*: CONC. Merov. p. 170,16. CHRON. Fred. 2,44. *praes.* -lit: l. 58. *perf.* -lerant: l. 72.

1 *intrans. (usu medial.: l. 52. p. 1769,8)*: **A** *proprie*: 1 *exulem, profugum esse* – in Verbannung, Vertreibung, als Flüchtling leben (interdum i. q. in exilium ire, fugere – ins Exil gehen, fliehen: e. g. l. 51; vi passiva i. q. in exilium mitti, fugari – ins Exil geschickt, vertrieben werden: e. g. l. 57.63): **a** *in univ*: ANNAL. regni Franc. a. 813 p. 139,2 qui (fili regis) iamdudum relicta patria apud Sueones -bant. ADALB. MAGD. chron. a. 925 qui (filius) ... capto patre in Hiberniam -verat. RUOTG. Brun. 34 p. 35,6 predones de regno ... expulit et -ari coegit. EPIST. Heinr. (VI.) 4 p. 524,38 ducissa ... vim patitur et de terra sua et de honore sui ducatus -are cogitur. VITA Meinw. 7 p. 13,20 Covernradus ... regno expulsus aliquamdiu ab eo -vit. EPIST. Hildesh. 21 miles ... per homicidii reatum promeruit ... -are. *saepe*. v. et p. 1769,8. *de dracone*: ALDH. virg. II 2406 procul abscedens incultis -at (-it, exuat, excubat var. l.; sc. draco) arvis. **b** *spectat ad hominem a paradiso eiectionem*: BEDA temp. rat. 43,27 mutatio lunaris ... in ea specialiter, qua -are (gloss.: id est peregrinari) coepimus, debuit hora notari. HEINR. AUGUST. planct. 929 ne de peccato se perdat homo et -et horto. *al*. **2** *apud exterarum gentes habitare, peregrinari* – in der Fremde leben, (umher)ziehen: **a** *in univ*: WOLFHARD. Godeh. II prol. p. 197,20 cum Altaha studii causa -rem. EPIST. Hann. 48 p. 94,10 iterasti ... saepius ... absque te me -asse. *al*. **b** *spectat ad peregrinationem pro Christo susceptam* (de re v. p. 1767,25): VITA Leb. 1 plurimi elegerunt -are propter Dominum. WOLFHARD. Waldb. 1,1 p. 146,29 qui (Bonifacius) ob fidei ... meritum fines patrios ... postponens, dum ignotum -ando adiit callem eqs. DIPL. Heinr. IV. 403 p. 533,38 Scottigenae pro ... salvanda ... anima patria sua -lerant. *al*. *de pere-*

[Staub]

grinatione in terram sanctam: METELL. Quir. 33,41 ad sacrum dehinc sepulchrum -verat *vir*. 37,4 querebat urbem glorificam crucis preclara gentis copia Norice devotione longius -ans. *c spectat ad corpus sancti*: METELL. Quir. 43,7 martyr ut huc Latio venit -ans. **B translate i. q. remotum, alienum, exclusum esse – fern, entfremdet, ausgeschlossen sein**: RABERT. Arsen. 11 p. 78,10 non exulem eum appellare licet, sed eos, qui eum -are cogeant; quoniam ipsi . . . -bantur a se, a sensu, a consilio. GONZO Geng. 13 p. 648^B fenestris (*i. oculis*) color ater -at, lux peregrina resultat (*sim*. VITA Ger. Bron. 18 p. 668,46 ab eius [mulieris] faciecula nox -at atra). OTTO FRISING. chron. 6,32 p. 297,25 dignitas imperialis, quae per longum iam tempus a semine Karoli -verat, ad . . . antiquum german Karoli reducta est (*inde* ANNAL. Spir. a. 1040). *al. v. et p.* 1768,54.

II trans. i. q. in exilium mittere, relegare, (ex)pellere – ins Exil schicken, verbannen, vertreiben: **A proprie**: LIBELL. de conv. Baiuv. 10 p. 120,13 Priuina -tus a Moimaro duce Maravorum supra Danubium venit ad Ratbodum. EPIST. Teg. I 9 hominem . . . -vimus sua patria propter commissa. BERNOLD. CONST. chron. p. 397,26 (ed. Pertz) qui (*Vigilius*) Constantinopoli diu -tus et demum relaxatus obiit. ROB. TOR. chron. a. 1135 p. 492,27 -vit rex eum (*Balduinum*) ab Anglia. *al. spectat ad homines in servitutem abductos*: VITA Athan. Neap. 4,41 sollicitudo . . . circa redimendos captivos, quos tunc innumerabiles Sirigenorum -bat efferitas insatiabilis. **B translate i. q. abducere, alienare – entfernen, entfremden**: THANGM. Bernw. 25 quos paterno animo complector, numquam ab affectu meo -ari patior.

exult- v. exsult- praeter:

[exultatio v. exaltatio. adde ad p. 1470,26sqq.]: HEIRIC. annal. a. 861 (MGScript. XIII p. 80,17) exul-o mundaliorum Sancti Medardi.]

[exulteronis v. exultatio.] exumo v. exhumo.

exunatus, -a, -um. distractus, dispersus – unzusammenhängend, verstreut: GREG. CAT. chron. I p. 261,32 curtium mensura modiorum decem milium -ta infra comitatum Firmanum, Esculanum et Aprutiense. p. 326,29 dedit *Hildeprandus* . . . in fundo Baniolo et in Casaletto et in Ripule . . . modia duomilia -ta. *subst. neutr. pl. i. q. particulae territorii dispersae – unzusammenhängende Landstücke, Streubesitz*: GREG. CAT. chron. I p. 256,12 in Establo et in Paterno et in Carro Rupto . . . terra et silva ultra milium modiorum *inter adunata et* -a, quas tenet generatio Saxonis (*v. vol. I. p. 265,40sqq.; cf.* GREG. CAT. chron. II p. 154,21 i. a. et exadunata [*quae vox supra omissa post p. 1466,24 addenda est*]).

exundantia, -ae f. abundantia, copia – Überfluß, Menge: HIST. mart. Trev. 24 tota sanguinis -a ab osse illo valde parvo est effusa, ut facies mulieris . . . tota . . . sit inde perfusa. LEO MARS. chron. 1,17 p. 58,15 propter aquarum -am.

exundatio (-cio), -onis f. 1 actio ripas sim. supergrediendi, inundatio, eluvio – das Austreten, Flut, Hochwasser: **a in univ.**: ADALBOLD. Boeth. 325 <obicio> -em Nili ab initio hiemis. MIRAC. Ursm. 1,23 p. 835,23 Sambram offenderunt (*sc. vectores*) tantae -is, ut . . . raro sit visa grandior ab incolis. **b de aestu maris**: HELM. chron. 97 p. 190,35 tanta maris -cio oborta est, quanta non est audita a diebus antiquis. HUGO TRIMB. sols. 2,2 propter -cionem maris. **c de diluvio universalis**: SYLL. Bern. 5,175 animę tot extitere salvę tempore, quo perdidit gigantas -o. **2 effusio, emanatio – Ausgießung, Ausfluß**: FLOD. hist. 4,53 p. 456,37 pavimentum . . . olei -e madens invenit *presbyter*. *per compar. (de Spiritu Sancto: l. 64)*: VITA Eptad. 17 (MGMer. III p. 192,9) tribus pueris in camino . . . Spiritus Sancti -o (-em *var. l.*) negavit incrementa flammarum. GERHOH. psalm. 64 p. 210,3 est . . . regula quędam de flumine illo magno Eufrate collecta vel egressa -o, in qua purę ac turbide aquę babilonica quędam est confusio. *decursus, imber – das Herabströmen, Guß*: VITA Annon. II 2,12,5 protinus sedantur venti, nubila disparent et suspensa nimborum -e redditur solis claritas purissima.

exundique v. ex et undique.

exundo, -avi, -atum, -are. ?partic. perf. sensu act.: p. 1770,

32.

I intrans.: **A proprie:** **1 strictius:** **a exaestuarē, intumescere – emporwallen, ansteigen, -schwellen**: BEDA temp. rat. 29,21 ut . . . aestus oceani . . . -et ad superiora et . . . suum relabatur in alveum. HERM. AUGIENS. chron. a. 1053 p. 132,28 lacus . . . Tiberim . . . ultra modum -are fecere. CAES. HEIST. mirac. I 9,19 civis . . . liquorem . . . in calice -are vidit. *al. undare, aestuarē – wogen, wallen*: GERHOH. tract. p. 114,12 quae (*columba, i. Spiritus Sancti plenitudo*) hactenus -ante iniquitatis diluvio non invenerat, ubi requiesceret. **b supergrediendo diffundi, redundare – herausfließen, überlaufen**: FLOD. hist. 1,12 p. 83,29 cepit . . . vinum per foramen superius -are (HINCM. Remig. 7 p. 274,14 redundare) ac supra pavimentum . . . effluere. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 224,29 Ganges . . . ripis -ans. DONAT. Ermenl. 13 (MGMer. V p. 699,16) calix ita repletus est, ut ubertim -ans ex eo vinum super brachia . . . viri effunderetur. *al. c pro-, effluere – hervorfließen, sich ergießen*: FLOD. hist. 4,10 p. 403,22 Winemarus . . . insanabili a Deo percussus est vulnere ita, ut computrescentibus carnibus et -ante sanie vivus devoraretur a verribus. *per compar.*: ALBERT. AQUENS. hist. 2,27 Solimannus . . . ab altitudine montium descendebat et omnis comitatus eius ut arena maris per diversas semitas factis aciebus -ans. 3,49 ut vires sociorum ab urbe raptim -antes gravi martyrio aliquos . . . conturbarent. 3,62 e portis fortiter -ant *Turci*. **d ebullire – hochbrodeln, -kochen**: PETR. DAM. epist. 102 p. 121,12 quem (*episcopum*) . . . in . . . pre nimietate caloris -antibus aquis cervicetenus immersum . . . Ethiopes constringebant. *in imag.*: RUP. TUIT. trin. 14,9 l. 375 corpore . . . assato caritas -at et ebullit ferventius. **2 latius:** **a abundare – (über)reichlich fließen**: VITA Eberh. Salisb. I 10 p. 83,9 synochō . . . aliquandiu laborans post ceticam diem sudore -to magis defecit. ODO MAGDEB. Ern. 5,412 cruor -at fetentque cadavera. **b affluere, manare – trießen**: CAES. HEIST. mirac. II 1,42 p. 73,3 ut . . . agrum sanguine -antem vix mundare sufficerent mercatores. **c de igne i. q. diffundi – sich ausbreiten**: FLOR. LUGD. carm. 4,205 aestibus horridici flamma -ante camini tres iussu pueri regis truduntur. RUP. TUIT. Ioh. 7,1472 ut flamma furens repente -ari ac diffundi possit. **B translate:** **1 exuberare, divitem esse – Überfluß haben, übervoll, reich sein**: VITA Elig. 2 praef. p. 694 quae primus huius operis liber veluti -ans reicit, . . . sequens . . . prosequatur. 2,2 oratio . . . affluentiae ubertate -ans (*inde* VITA Lamb. Traiect. 8 [MGMer. VI p. 362,4] oratio . . . affluentiae ubertatem [ubertate *var. l.*] -ans [-antes *var. l.*]). CARM. Augiens. 4,29 L<u>-cas s<c>-riptis -at. ADAM gest. 2,57 quorum (*maleficorum*) numero cum tota barbaries -et. *al. 2 praevalere, (ex)superare – vorherrschen, die Oberhand haben*: YSENGRIMUS 3,113 mox video, quisnam status -verit egro.

II ?trans. i. q. effundere – verströmen: v. l.44.

adi. exundans, -antis. abundans, uber, copiosus – reich, üppig: FLOR. LUGD. carm. 9,11 te (*sc. conditorem*) pluvia -s, te ros lenissimus edat. EPIST. Meginh. 24 p. 221,31 cum optime noverim, quam vobis erga studiosos -s sit benivolentia. EPIST. Hann. 105 p. 175,28 cum . . . longis admodum periodis pro impetu spiritus -issimi fluctuet *Augustinus*.

exun(g)ia v. axungia.

exungiola, -ae f. (cf. ThLL. s. v. axungiola) 1 symphytum – (Gemeiner, Echter) Beinwell (Symphytum officinale L.): ANON. herm. p. 103,33 simfido, id est -a. **2 sentis canis – Hagebuttenstrauch (Rosa canina L.)**: ANON. herm. p. 103,33 sentice, id est -a.

exungulo, -atum, -are. 1 vi adhibita unguibus privare – gewaltsam der (Fuß-, Finger-)Nägel berauben: MARTYR. Fuld. III id. Nov. in aculeo -tus et lampadibus adustus *Menna*. IV id. Dec. quae (*Eulalia*) . . . suspensa et -ta . . . spiritum reddidit. NOTKER. BALB. martyr. VI kal. Oct. episcopus suspensus -atur. **2 spinis privare – von Dornen befreien**: ANTIDOT. Sangall. p. 96,37 conficitur *oleum roseum* . . . sic: rosa rubea -ta et in umbra exsiccata die et nocte mittis *eqs.* *Staub*

exuntes v. exeo.

exuo, -ui, -utum, -ere. script. et form.: exs-: p. 1772,7.40. partic. perf.: exitum: p. 1771,61. -uatum: p. 1771,63. usu

[Konstanciak]

medial. et refl. passim. struct.: pendet a(b): l.6.p.1772,12.21. 23.33. al. c. gen.: l.27. c. acc. Graeco q. d.: l.46.p.1772,26. confunditur c. exire: l.6.10.54.61. al.

I *destrahere, deponere, devestire* – *ausziehen, ablegen, entkleiden*: A *proprie*: 1 *strictius*: a *obi. res*: VITA Arnulfi 13 nec a se ardentia vestimenta -ere (exire var. l.) praevalabant *Noddo suique complices*. CONSUE. Trev. 12 -entes nocturnaliter reverenter induunt *fratres diurnalia. saepius. in imag.*: CATAL. Col. (MGScript. XXIV p. 344,11; s. XII^{ex}) carnis velamina ibidem -uit [exivit var. l.] *Philippus*. b *obi. homines* (Christus: l.16): WETT. Gall. 22 p. 268,16 ubi (sc. in ecclesia) se -uit *regina regis vestibus indutaque est sanctimonialibus. al.* CONSUE. Bamb. 403 si ... eum (sc. novitium) recipi placuerit, -at eum prelatum veste seculari (sim. CONSUE. Marb. 132. al.) al. in *imag.*: NOTKER. BALB. gest. 2,21 p. 91,24 in illa die, qua Christus mortali tunica -tus eqs. v. et p.1774,37. 2 *latius*: a *destringere* – *abstreifen, abwerfen* (de vernatione): ALBERT. M. animal. 7,90 ista (animalia) ex toto -unt (p. 600^b, 23 ἐκδύνουσι) veterem pellem in vere. 7,92 testam veterem. 24,22. b *amittere* – *verlieren*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,70 a pueris vinctus reparavit multa Silenus: ... iurgia Phoebe, Thesea, Passiphen, quas -uit Icarus alas eqs. B in *imag. et translate*: 1 *privare* – *berauben*: ARBEO Corb. 31 coniux ... amissa potestate ... propriis -ta substantiis, nil ... possidens eqs. ANNAL. Fuld. Ratisb. 887 p. 116,7 ut aperte monstraretur, qui spretus terrenae dignitatis ab hominibus -itur, Deo dignus caelestis patriae ... mereretur ... haberi. WIDUK. gest. 3,37 Arnulfus armis -tus ... telis perfossus occubuit. adde: ΕΚΚΕΗ. IV. carm. var. II 8,8 quis caro perfruitur motibus, -itur Gallus (sc. mortuus). 2 *ponere, abdicare, resignare, mittere* – *niederlegen, aufgeben, verzichten, fahren lassen* (medial. et refl. i. q. se abdicare, abstinere – sich begeben, sich entschlagen, sich entledigen, sich enthalten): a in *univ.*: WIDUK. gest. 3,6 animum tranquillum ... -uit *Liudulfus*. EPIST. Hann. 60 tuam ... sevitiam -isti et morigeram lenitatem ... induisti. CARM. Teg. 16,5 (DtArch. 18. 1962. p. 495) omnibus -tos nos et tua (sc. Christi) iussa secutos que maneant merces, dic rex, qui cuncta coherces? CARM. Bur. 131^a, 12 veritas ... opprimitur ... et venditur ...; itur et recurritur ad curiam, nec ante quid consequitur (sc. reus appellans), quam -itur quadrante (de pecunia corruptionis causa soluta). al. adde de *amissione humanitatis*: CHART. Mog. A I 451 p. 358,29 (epist. Heinr. V.) divitiarum acervis suffocatus, maxima militum ... copia conglobatus hominem -it *archiepiscopus*, fidem proicit, humanarum limites rerum excedit. b *de depositione veteris vitae*: CONSUE. Marb. 132 dicat *praelatus*: -at te (sc. novitium) Deus veterem hominem cum actibus suis eqs. TRAD. Ratisb. 929 p. 461,23 qui (filius) ... gladiatura se -exuerat et meliori vite se mancipaverat. al. c *de obitu*: DIPL. Otton. II. 163 p. 183,30 ut, cum h o m i n e m -erit mater, in ... filium ... hereditas ... deveniret (DIPL. Otton. III. 146 p. 556,39 matris ... in die h. exeuntis. CHRON. Thietm. 4,43 h. -it *Mahthildis* interiorem. 7,24). HROTSV. Pafn. 12,5 post quindécim ... dies homine -es, (sc. Thais; hominem exies a. corr.). d *de depositione dignitatis, honorum*: ANNAL. Georg. a. 1181 (MGScript. XVII p. 297) imperator ... Heinricum ducem sine aliqua rebellione principem -ere et in exilium ire compulit. e *de depositione cuiuslibet iuris, competitionum, vindictiarum*: DIPL. Merov. I 153 p. 384,11 Aigatheus ... per sua fe<stuca> ... se in omne<us> de ipso monasthyriolo ... dixit esse exitum (p. 384,14 in eadem script.; item FORM. Senon. I 7. 34). FORM. Augiens. B 40 cum se recognovisset homo in omnibus exuatum definito iudicio eqs. CHART. Hersf. 110 p. 195,41 Siegebodo totius sup. ... proprietatis iure se -it et penitus abdicavit. CHART. eccl. Erf. 188 p. 100,13 quibus bonis dum se vellet *Henricus miles* -ere eqs. al. v. et p. 1565,4. f c. *negat. i. q. imitari* – *nachahmen*: OTTO FRISING. gest. 1,23 p. 37,2 qui (Albertus iunior) patrum suum, seniore Albertum, non -ens non bene gratus beneficiorum extitit. 3 *refl. i. q. se recipere* – *sich zurückziehen*: ALBERT. STAD. Troil. 1,215 redi! rediens (sc. Thelamon) te finibus -e nostris.

II *solutum reddere, dimittere, liberare* – *frei machen* (von),

frei geben, lösen, befreien: A *gener.*: 1 *strictius*: a in *univ.*: LEG. Wisig. suppl. p. 483,3 siquis ... ab omni -tus iugo maneat functionis. WALAHFR. carm. 5,27 qui (Deus) domum Israel duris dux ipse catenis -it. CONC. Karol. A 50^D, 86 quatenus ... a curis ... mundanis ... vos (presbyteri) -atis. FLOR. LUGD. carm. 3,150 prodit ... ille (Lazarus) sepulcro, nexibus (sc. mortis) exsultur et dulcia tecta revisit. NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 54,25 se periculo -ere (absolvere p. corr. M1; vere V2). ODO MAGDEB. Ern. 6,306 ter Phebo surgente dies humentibus orbem -erat (ci. ed., exteriat ed. princ.) tenebris eqs. al. b *de solutione animae a corpore*: SISEB. Desid. 18 sese ... a vinclis corporalibus -ens ... commiscuit auris anima. ARBEO Emm. 25 p. 64,5 Haimhramm anima -ta huius exilii nexibus. v. et l.46. de *resolutione carnis*: HROTSV. prim. 534 -itur Otto dux membrum ... atque seris clausit sua lumina mortis. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,74 ut sic ... suspensa (sc. Aquilina) -ret miseros lapsis compagibus artus. 2 *latius*: a *purificare, redimere* – *reinigen, erlösen*: WANDALB. martyr. concl. 6,2 lapsum iam releva, pater, tandem et praeteritis -e sordibus. RADBERT. corp. Dom. 12,60 rogamus ... hanc 'oblationem' ... 'rationabilem', per quam a bestiali sensu -amur ... quatinus eqs. 19,56 quatenus eo preci ... in corpore Christi aggregati -amur a culpis ... levibusque peccatis. b *de absoluteione i. q. absolvere* – *freisprechen* (c. acc. Graeco: l.26): ALFAN. premn. phys. 3,33 p. 57 nos peritissimis ... utentes testibus -imur causationem, -imus var. l.; PG 40,605^A ἀποδύμεθα τὴν αἰτίαν). c *evacuare* – *leeren, räumen*: NARR. itin. nav. p. 187,39 tercio die egressi Sarraceni -erunt (ni subest exusserunt) domos, sub quibus fodiebatur, et ita succensis lignis ... nostri ab opere fugati sunt. B *publ. et iur.*: 1 in *univ.*: CHART. Altenberg. 29 p. 28,11 (a. 1191) cum ecclesia de Monte ... impedita esset debitis ... nec aliquatenus ab his incommodis de proprio -i potuisset eqs. al. 2 *dissolvere, eximere* – *loslösen, ausnehmen*: EPIST. Teg. II 32 p. 49,7 imploramus (sc. dux), ut ... clericos nostros ab eius (episcopi) potestate ipso vivente -atis (sc. papa). 3 *refl. i. q. se exsolvere* – *sich entlasten* (von; spectat ad iuramentum purgationis ['Reinigungseid']): LEX Sal. Pipp. decr. Child. 12 ut ... capitale de presentem restituat centena et cum XII personas se ex hoc sacramentum exsuat (-at var. l.). LEX Sal. Karol. 47,2 hoc (sc. missionem testium) si fecerit (sc. qui alterum ad placitum venire differentem admonuerat, ut veniat), -uit (exivit a. corr. K 17. 19) se de latrocinio <suos>. al.

adi. *exutus*, -a, -um. *expeditus* – *ledig, ungebunden*: ALBERT. M. incarn. 54 p. 230,2 (capit.) an plus passus sit Christus, quam pateretur angelus vel anima -a, si ponerentur pati (cf. l.115qq.). *liber* (a) – *frei* (von): AMALAR. off. 2,16,2 per lineam vestem ... intellegimus subtilem orationem -am ab omni carnali cogitatione. AGIUS vita Hath. 12 dicebat se levi volasse corpore et corpore -am, tamen corpoream ... coelestibus simul et terrestribus interfuisse.

exuperantia v. *exsuperantia*. 1. *exupero* v. *exsupero*.

2. *exupero* v. *exubero*. *exurd-* v. *exsurd-*.

exurgo v. *exsurgo*.

55 *exuro*, -ussi, -ustum, -ere. *script. et form.*: ?eicur(o): l.62. esu-: p.1773,38. exh-: l.62.63. perf. -us(i): l.63. partic. perf. acc. sg. -tu: p.1773,23. *depon.*: l.72. *partic. perf. usu adi.*: p.1773,22.23.34.

1 *proprie i. q. (con)cremare, (igne) delere* – (ver)brennen, (durch Feuer) vernichten: a *gener.*: a in *univ.*: CHRON. Fred. 2,36 p. 61,8 mons ... tantum eiecit incendio, ut regiones vicinas cum hominibus exhurerit (eicicaret var. l.). 3,82 vicus (i. vicos) ... incendio divinitus ortum multus exhusit subito comprehendens. DIPL. Karoli III. 47 p. 78,5 quod ... tecta ... flammis sint consumpta et quaedam monumenta c a r t a r u m -ta (DIPL. Loth. I. 2 p. 53,41 instrumenta c. ... -ta). al. *refl.*: ANNAL. Magd. a. 52 eas (herbas) incendit phoenix et semet ipsam -it. ß (igne) devastare – brandschatzen: GERH. AUGUST. Udalar. 1,15 l. 4 monasterium ... a Sarracenis -tum. al. *depon.*: VITA Pard. 20 (MGMer. VII p. 38,5) eandem domum ... nullatenus cremare potuerunt cohortes, nec quippiam eam vel parum -i valuerunt. γ *pass. i. q. bonorum deflagrationem*

[Konstanciak]

pati – durch Brand(stiftung) den Verlust seiner Habe erleiden, ab-, niederbrennen: CHART. civ. Magd. 100 p. 52,40 (a. 1201/38) si aliquis alteri ... minas incendii intulerit, et ille ... ab altero -tus fuerit eqs. CONST. imp. III suppl. 71 p. 4 item de Werda LX mr. (sc. solvunt cives) ... , qui non sunt -ti. **δ pass. i. q. igne necari** – den Feuertod erleiden: CHRON. reg. cont. II a. 1211 p. 188,5 in eius (regis) conventu flammis -ti sunt haeretici. **β medic.:** **α pass. i. q. ustulari** – eine Brandverletzung erleiden: HROTSV. Gong. 416 quae (mulier) iactando tinxit se (sc. in iudicio Dei), ... -itur tincti pellicula brachii. **β cauterizare** – mit dem Brenneisen behandeln: LIBER tram. 142 p. 205,9 quinta (sc. cellula) sit minori <mensura>, ubi conveniant infirmi ... vel illi fratres, qui -ti sunt, ad mutandum (sc. pannos). 191,3 quotquot e fratribus -ti fuerint, ibi (sc. in cellula) faciant suam necessitatem. DESID. CAS. dial. 2,9 a quo (medico) secari vel -i deberet Antonius monachus eqs. **c pharm. et natur.:** **α in univ.:** RECEPT. Sangall. II 67 lauri folia -is, cinerem ex eo cum police liquide miscebis eqs. **de lapide speculari q. d. (de re v. B. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum. 1713. p. 678 s. v. specularis):** ANTIDOT. Lond. p. 20,22 emplastrum ... sebum taurinum lib. V, ... specularis -ti lib. I eqs. (item ANTIDOT. Augiens. p. 61,16 recipit haec species: ... speculari -tu [antea p. 59,37 speculari ustul] lib. I). **β medial. i. q. (aestu) evanescere, exsiccare** – (durch Hitze) verdunsten, sich verflüchtigen, austrocknen: DYNAMID. Hippocr. 1,7 p. 407,7sq. melius nutriunt panes maximi, quia humor, qui inest, non facile -itur; ... panes in furno cotti magis nutriunt, quia minus -untur. CIRCA INSTANS p. 40a^r item cum aceto coque (sc. zuccaram), donec -atur, et forma inde magdaliones. **2 translate:** **a calefacere, ignire** – erwärmen, erhitzen: EPIST. Teg. I 98 ut ... nulla ambiguitas subeat, quin vestri amor mei intima cubiculi semper -at. AMARC. serm. 1,145 hic ... cupit esse decanus, alter ... provisor flagitat esse ... nactus, quod mens -ta sitivit eqs. **b mordere, ardere** – beißen, mit brennendem Schmerz erfüllen: **α corpor.:** TRACT. de aegr. cur. p. 336,28 acumen humorum (sc. in fluxu menstruorum) cognoscitur ex eo, quod ... in exitu suo videtur esurere. **β incorpor.:** HROTSV. Cal. 5,2 hoc ... me (sc. Andronicum) vehementer -it, quod ipsa (Drusiana) ... mortem ... invitavit. ALBERT. STAD. Troil. 3,562 cuius (Patrocli) Achillem mors nimis -ssit. **c de igne purgatorio i. q. purificare** – läutern: HROTSV. Pafn. 12,5 utinam mererer (sc. Thais) ... -i mitiori igne. FROWIN. explan. 4,2 l. 388 per spiritum ... sanctificamur, per ignem tribulationis vel per ignem purgatorium ad purum -imur. **exustio**, -onis f. script.: ecu-: l.52. exc-: l.72. exutio: p. 1774,19.

1 de igne: **a incendium, ignis** – Brand, Feuersbrunst: **α proprie:** DIPL. Loth. I. 2 p. 54,12 super eisdem rebus ante ... -em ab eo (episcopo) iure possessis questio (sim. DIPL. Ludow. Germ. 55 p. 76,16. DIPL. Karoli III. 35 p. 61,13 ante ... -em [ecu-em var. l.]). CHART. archiep. Magd. 421 p. 554,36 compatiendo de casu, qui in eius (civitatis) -e accidit, vehementer perturbati (sc. episcopus) eqs. saepius. **huc spectare vid.:** HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,29 appropinquantibus stellis ad diversitatem signorum consecute sunt et -es due: Gomorraea in Syria, Phetontis in Grecia. **β meton. de damno igne personis illato** ('Brandschaden'): CHART. Rhen. med. III 1120 p. 830,33 (a. 1251) de Bernewino milite in captivitate mortuo et -e liberorum suorum, si nos (sc. arbitri) concordare non possumus eqs. **b actio cremandi** – das Verbrennen: CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 202,17 episcopus ... privilegium ... in ignem proiecit, de cuius -e non parvum sibi contencionis incendium suscitavit. **2 de laesione cutis:** **a gener. i. q. adustio, ambustio** – Verbrennung, Brandwunde: AGOB. 15,1 l. 11 ut videantur ... stigmata -is, quasi si sulphur arsisse ... contigisset. 15,11. ANNAL. Pegav. a. 1124 p. 255,2 ex hac -e (sc. plantarum pedis) paulatim in tantam imbecillitatem devenit princeps, ut eqs. ALBERT. M. veget. 6,371 radix (sc. lilii) ... confert -i (adustioni var. l.), quae fit per aquam calidam. **al. adde de examine ferri igniti sim.:** ORD. iud. Dei B II 1 p. 640,37 si ... culpabilis est reus ... , per excu-em huius igniti ferri demons-

trare ... digneris eqs. ALBERT. AQUENS. hist. 5,32 clericum ... examinis -e (adustione var. l.) adeo fuisse aggravatum, ut in brevi ... mortuus ... fuerit. **b publ. et iur. i. q. actio cauteriandi (poenae causa)** – das Brandmarken: CHART. select. 5 Keutgen 130 p. 111,16 (a. 1190?) loca ... supplicii iudicialis hęc sunt: ... -o maxillarum et pena crurum et cutis ... erit in porta S. Andree. **c medic.:** **α ustio cauterii** – Ausbrennen mit dem Brenneisen: TRANSL. Athan. Neap. 20,3 noluit pater ... teneriori membro (i. oculo) filii sui ignem apponere, ne maius fieret -e periculum eqs. **β gangraena** – Wundbrand: HERM. TORN. rest. 6 p. 277,33 ibi (sc. in ecclesia) ... eiusdem ignis (i. pestilentiae igneae) -e tandem defuncti sepeliebantur. **3 de calore i. q. aestus, ardor** – Hitze, Glut: MARTYR. Fuld. V kal. Aug. passio sancti Pantaleonis, qui ... lampadum (sc. ad latera eius positarum) -e cruciatus ... martyrium consummavit. OTTO FRISING. chron. 8,25 infernalis ignis ... plenarie eam (virtutem suam) habebit in -e. **meton. i. q. siccitas, ariditas** – Trockenheit, Dürre: ANNAL. Weing. a. 1157 (MGScript. XVII p. 309; s. XII.²) -o (exutio cod.) maxima per totam estatem subsequuta est.

***exustulatio**, -onis. (ex et ustulatio) vastatio (per ignem) – Brandschatzung: CHART. Anhalt. I 147 (c. 1073) si quis vel qua ... familia exercitus -e depopulatus ... extiterit eqs.

***exustulatus**, -a, -um. (ex et ustulare) exustus, devastatus – niedergebrannt: ANNAL. Egm. a. 1204 p. 200,36 arbores pomifere domui vicine -e sine spe germinis relicte sunt.

exuviae, -arum f. vel raro **exuvium**, -i n. script.: exiv-: l. 48. -v(ae): l. 48. confunditur c. excubiae: l. 65. 66. cf. p. 1536,61sqq.

1 strictius: **a vestimenta, integumentum** – Gewand, Bedeckung: EGBERT. fec. rat. 1,1447 rusticus ... in saxo ... resedit ... -is fessus positus. WENR. epist. 2 p. 286,39 vestem illam (sc. monachi) ... preciosis -is ... desuper occultasse (sc. dicunt Hildebrandum). BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 626,6 ut cum Loth his (servis Dei) castitatis tollantur -e (spectat ad Vulg. gen. 19,30sqq.). **al. in imag.:** AGIUS epic. Hath. 152 Christus ... carnis fragiles exuit -as. **b spolia** – erbeutete Rüstung: POETA SAXO 3,312 cui (patri) thesaurus ... attulit Pippinus -asque ducum vexillaque capta. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 32 induit Regulus -as, quas letus strage peracta abstulit. THIETM. chron. 2,38 imperator ... comperit -as eiusdem (ducis Conradi pugna interempti) a Sclavis ... haberi. **al. laxius i. q. praeda** – Beute: PAUL. DIAC. carm. 4,14 illa (moenia [sc. Romae]) ... sumpsere augmenta rapinis et toto -is miserrum ex orbe petitis. **c de cute animalium:** **α corium** – Leder, Balg: AMADEUS LAUS. hom. 2,182 pedes calciantur -is mortuorum animalium. YSENGRIMUS 2,426 mea (sc. lupi) sanguineo livore corona notatur, candet -is (exuvis, exuviis var. l.) illa, Beline, tuis. **β de vervatione i. q. pellis, crusta deposita** – abgestreifte Haut, Schale: ALBERT. M. animal. 7,91 a quibus (animalibus) eiecta pellis fallacoz, hoc est -um, vocatur. 26,1 p. 1578,25 quod ... pellem talia animalia mutare oportet, sicut ... apparet in multis ... , quorum depositae inveniuntur -ae. **adde de exuenda crusta:** ALBERT. M. animal. 7,91 cum finditur -um, quod erat super ipsum (genus quoddam locustae), exit animal ab eo. **2 latius i. quae supersunt, res relictiae** – Hinterlassenschaft, Überrest: **a gener.:** **α in univ.:** HEIRIC. Germ. I 2,114 lectus (sc. Germani) erat ... complexio ligni, flammaram -is cinerisque aspergine duri margine plena tenus. ABBO SANGER. bell. 1,507 Sequana ... -is (gloss.: aquis) ... suis obtexerat equora campum. **β quae homine mortuo supersunt, indumentum carnale** – sterbliche Überreste, körperliche Hülle: IONAS BOB. Columb. 2,11 p. 259,12 egressae (sc. famulae Dei) ... foris cellulam, qua exubiae (-ae, excubi[a]e var. l.; sc. Sisetrudis defunctae) tenebantur. 2,14 p. 264,21 quae (aures) procul ab eius (mortui) -is (excubiis var. l.) aberant. VITA Gang. I 2 (MGMer. VII p. 158,10) quo (loco) sacri eius somatis -ae habentur reconditae. **al. b publ. et iur. in re hereditaria i. q. mortuarium q. d. – sog. 'Todfall', 'Bestkleid'** (de re v. HRG IV. p. 1964 s. v. 'Sterbfall'): **α in univ.:** VITA Gebelh. Const. 1,19 ut, cum quis praesentium ... moreretur, -ae de eo non sumerentur, sed haeredes relictam

haereditatem indivisam possiderent (*sim.* CASUS Petrish. 1,11). ARNOLD. LUB. chron. 3,17 p. 158,28 affirmabat *papa* . . . , quod episcoporum -as iniuste acciperet *imperator*. CHART. episc. Hild. II 1013 si . . . petitiones -arum de litonibus vestris (*sc. capituli*) . . . utilitas expostulat *eqs.* *al.* adde: IOTS. Odil. 1,6 p. 157,3 ut . . . post mortem suam ad eum (*episcopum*) . . . cum -is (-o *var. l.*) vestimentorum suorum duos fratres mitteret. **ß** de speciali hereditate (*de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 520sq. s. v. 'Heergewäte'* et *X. p. 1558 s. v. 'Rade'*): CHART. Osn. II 555 (a. 1249) quod ab hominibus . . . , sive sint femine sive viri, quandocunque aliquis ex eis decesserit, -as, que herwede et rathe vulgariter dicuntur, . . . libere recipiant (*sc. conventuales*). III 151 quod . . . nichil iuris in -is, que dicuntur herewede, poterunt (*sc. filii*) optinere (*cf. ind. p. 551 s. v. herewede*). *al.* c *eccl. i. q. reliquiae (sanctorum) – Reliquien (von Heiligen)*: IONAS BOB. Columb. 1,22 p. 203,5 questus (*sc. est vir Dei*) . . . se non . . . ad eius (*confessoris*) excubasse -bias (-as *var. l.*), ut *eqs.* DIPL. Karoli III. 126 p. 203,16 mar-

tyris . . . venerabiles -e recondende. *al.* adde: WALAHFR. Gall. 1,31 debilis . . . , ut sacras cruribus et plantis aptavit -as (*i. calciamenta viri Dei*), per omnes artuum compages repente solutus est.

- 5 **exygo** *v.* exigo. **exylaro** *v.* exhilaro. **exynde** *v.* exinde. **ey** *v.* ei. **eya** *v.* eia. **eyzbestate** *v.* eusebes.
***ezemenius** (-mun-), -a, -um. (*arab. az-zamanīya*) *de lineis astrolabii horas indicantibus i. q. inaequalis – ungerade, 'krumm' (per pravam interpr., ut vid.; de re cf. J. Frank, M. Meyerhof, Ein Astrolab aus dem ind. Mogulreiche. 1925. p. 18)*: GERB. (?) astrolab. 8,1 dicam, quomodo dividuntur CCCLX partes per horas aequinoctiales et inaequales, quos (*sic?*) Arabes muzzewihae, id est aequales, dicunt, et -e (ememe, -munie, exemenat *var. l.*), id est inaequales. 8,3 si vis . . . scire, quot horae -ae, id est inaequales, in eodem numero fiant *eqs.*; brevissima hora -a non minus quam usque undecim partes decrescit.
Konstancia
ezox *v.* esox.